

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

Handwritten text, possibly a signature or date, oriented vertically on the right side of the page.

I A B

~~2~~

BIBLIORVM SACRORVM

CVM GLOSSA ORDINARIA
IAM ANTE QVIDEM
A STRABO FVLGENSI COLLECTA:
NVNC AVTEM

NOVIS, CVM GRAECORVM, TVM LATINORVM PATRV
EXPOSITIONIBVS LOCVPLETATA:

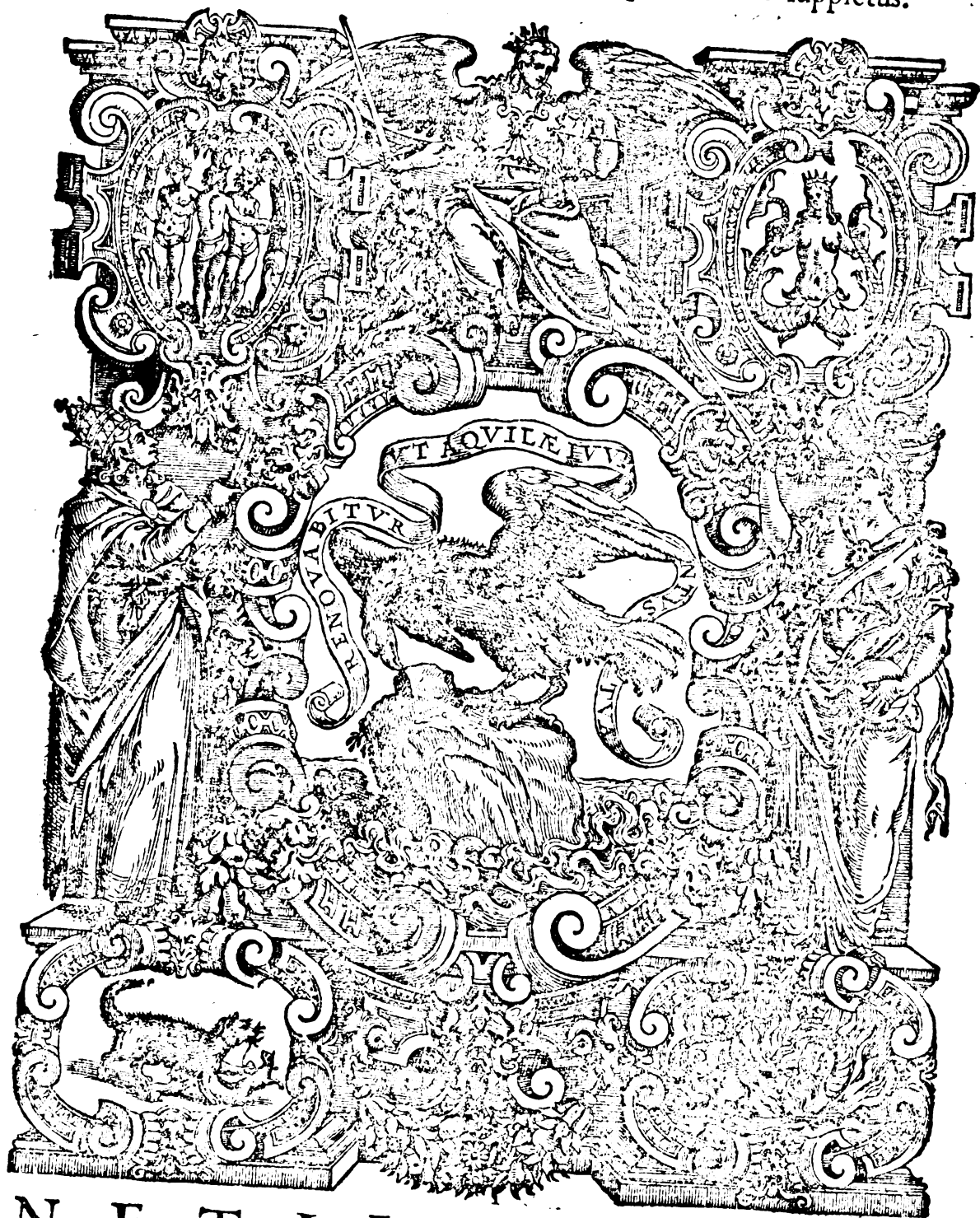
Annotatis etiam ijs, quæ confuse antea citabantur, locis:

*Et Postilla Nicolai Lyrani: Additionibus Pauli Burgenſis ad ipſum Lyranum:
ac ad eandem Matthiæ Toringi Replicis:*

*Per Fratrem Franciſcum Feuardenſium Ordinis Minorum, Ioannem Dadream,
& Jacobum Cuilly, Doctores Theologos Pariſienſes:*

TOMVS TERTIVS:

*Hac ſane quidem Veneta editione à quàm plurimarum dictionum mendis expurgatus,
multis quoque verbis, & verſibus aliàs prætermiſſis ſuppletus.*

VENETIIS. MDCIII

Librorum qui Tertio Tomo continentur, authorumque qui in singulos citantur, series.

IOB ET IN EVM
librum citantur.

A
Ambrosius.
Anastasius Nicenus.
Apollinaris.
Aquila.
Augustinus.
B
Basilius.
C
Catena Græca.
Chaldeus Paraphrastes.
Chrysostomus.
Clemens Romanus.
Cyprianus.
Cyrillus.
D
Didymus.
Dionysius Arcopagita.
E
Euagrius.
G
Gregorius Papa.
Gregorius Theologus.
Gregorius Nazianzenus.
H
Hebrei.
Hieronymus.
I
Isidorus.
Iulianus.
M
Methodius.
N
Nicetas.
Nilus.

O
Olympiodorus.
Origenes.
P
Philippus Presbyter.
Philo Iudeus.
Polychronius.
R
Rabbi Leui Ben Gerfon.
S
Seuerus Sulpitius.
Symmachus.
T
Tertullianus.
Theodotion.
P S ALTERVM
ubi citantur.
A
Ambrosius.
Aretas.
Aquila.
Arnobius.
Asterius.
Aeren Esra.
Augustinus.
B
Basilius.
Beda.
Bernardus.
C
Cassiodorus.
Chaldeus Paraphrastes.
Chrysostomus.
Cyrillus.
D
Damascenus.
Didymus.

E
Eusebius Emiffenus.
Eusebius Cæsariensis.
Euthymius.
G
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Papa.
Gregorius Niffenus.
H
Hebrei.
Hieronymus.
Hugo de San. Victore.
I
Innocentius Papa.
Isichius.
N
Nicetas.
Nicephorus Blēmida.
O
Occumenius.
Origenes.
R
Rabanus.
Rabbi Daud Kimhi.
Remigius.
Ruffinus Aquiliensis.
Rupertus.
S
Symmachus.
T
Tertullianus.
Theodoretus.
Theodo. Heracleotes.
Theodotion.
P R O V E R B I A
Salomonis explicant.
A
Acacius.

Ambrosius.
Augustinus.
B
Basilius.
Beda.
Berosus.
C
Chrysostomus.
E
Epiphanius.
G
Gregorius Magnus.
H
Hieronymus.
T
Tertullianus.
Theodoretus.
ECCLESIASTES IBI.
A
Albinus.
Ambrosius.
Aquila.
Athanasius.
Augustinus.
B
Beda.
C
Cromatius.
Chrysostomus.
G
Gregorius Magnus.
H
Hieronymus.
L
Laodicæus.
O
Olympiodorus.
Origenes.

S
Septuaginta Interpretes.
Symmachus.
T
Tertullianus.
Theodotion.
C A N T I C A
Canticorum.
A
Ambrosius.
Augustinus.
B
Beda.
Bernardus.
G
Gregorius Magnus.
H
Hieronymus.
P
Pfelles.
R
Rabanus.
Rupertus.
T
Theodoretus.
S A P I E N T I A E.
Ecclesiasticus. Quos explicat pter nunc nominatos.
A
Anastasius.
E
Eusebius Cæsariensis.
G
Gregor. Nazianzenus.
I
Idaicus.
V
Victorius.

A PRIMVS PROLOGVS SANCTI HIERONYMI^D
IN LIBRVM IOB,Iuxta Septuaginta Interpretes cum asteriscis, & obelis, e Græco in Latinum per eum
translatum, antequam ex Hebræo verteret.† Virgi Bnc.
Ego, uti dñ
foder & graet
fiscellam te-
xit lubifico.

† Ioan. 6. c

*I aut + fiscellam iunco texerem, aut palmarum folia complicarem, ut in sudore
vultus mei comederem panem, & ventris opus sollicita mente pertractarem,
nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem, quia iuxta sententiã Sal-
uatoris + volo operari cibum qui non perit, & antiquam diuinorum volumi-
num viã sentibus virgultis q̃, purgare, error mihi geminus infligitur corrector
vitiorum, falsarius vocor, & errores non auferre, sed ferere. Tanta enim est vetustatis consue-
tudo, ut etiam confessa plerisq; vitia placeant, dum magis pulchros habere volũt codices quàm
emendatos. Quapropter o fratres charissimi, unicum nobilitatis, & humilitatis exemplar, pro
flabello, calathis, sportellis q̃, munusculis monachorum. spiritalia hæc, & mansura dona susci-
pite, ac Beatum Iob + qui adhuc apud Latinos iacebat in stercore, & vermibus scatebat erro-
rum, integrum immaculatum q̃, gaudete: Quomodo enim post probationem, atq; victoriam, du-
plicia sunt ei vniuersa reddita, ita ego in lingua nostra, ut audacter loquar, feci eũ habere quæ
amiserat. Igitur & vos, & unumquemq; lectorem solita præfatione cõmonco, & in principijs
librorum eadem semper annectens, rogo, ut ubicunque semper præcedentes virgulas videritis,
sciatis ea quæ subiecta sunt in Hebraicis voluminibus non haberi. Porro ubi stellæ imago præful-
serit, ex Hebræo in sermone nostro addita sunt: Necnon & illa quæ haberi videbantur, & ita
corrupta erant, ut sensum legentibus tollerent, orantibus vobis, magno labore correxi, magis
utile quid ex ocio meo Ecclesijs Christi venturum ratus, quàm ex aliorum negocio.*

Mariani Vi-
ctorij Reati-
ni, Epi Ame-
rini scholia i
prologũ primũ
D. Hierony-
mi in librum
Iob quæ hat-
et tertio to-
mo, epistola
num. 114.

Alius Prologus Sancti Hieronymi in Librum Iob ex Hebræo in Latinum per eum versum.

*Ogor per singulos scripturę diuinę libros aduersariorum respondere maledictis:
qui interpretationem meam, reprehensionem Septuaginta Interpretum crimi-
nantur: quasi non & apud Græcos Aquila, Symmachus, & Theodotion, vel
verbum ex verbo, vel sensum ex sensu, vel ex utroque commixtum, & medię
temperatum genus translationis expresserint: & omnia veteris Instrumenti vo-
lumina Origenes obelis asteriscisq; distinxerit, quos vel additos, vel de Theodotione sumptos,
translationi antiquę inseruit, probans defuisse quod + addidit. Discant igitur obrectatores mei
recipere in toto quod in partibus suscepẽt, aut interpretationem meam cum asteriscis suis ra-
dere. Neq; enim fieri potest, ut quos plura intermisisse suscepint, non eosdem etiam in quibus-
dam errasse fateantur, præcipue in Iob: cui si ea quæ sub asteriscis addita sunt subtraxeris, pars
maxima detruncabitur, & hoc duntaxat apud Græcos. Ceterum apud Latinos ante eam tran-
slationem, quam sub asteriscis, & obelis nuper edidimus, septingenti ferme, aut octingenti ver-
sus desunt, ut decurtatus, & laceratus corrosusq; liber, & fiditatem sui publice legentibus præ-
beat. Hęc autem translatio nullum de veteribus sequitur interpretẽ, sed ex ipso Hebraico Ara-
bicoq; sermone, & interdum Syro, nunc verba, nunc sensus, nunc simul utrũq; resonabit. Obli-
quus enim etiam apud Hebręos totus liber fertur, & lubricus, & quod Græce rhetores vocant
ἑτερολογος, dum qui aliud loquitur, aliud agit. Vt si velis anguillam, aut murenulam strictis
tenere manibus, quanto fortius presseris, tanto citius elabitur. Memini me ob intelligentiam hu-
ius voluminis Lyddæum quendam præceptorẽ, qui apud Hebręos primus haberi putabatur, nõ
paruis redemisse nummis: cuius doctrina an aliquid profecerim, nescio. Hoc unum scio, non po-
tuisse me interpretari, nisi quod ante intellexerã. A principio itaque voluminis vsq; ad verba
Iob, apud Hebręos prosa oratio est. Porro a verbis Iob in quibus ait: + Pereat dies in qua natus
sum, & nox in qua dictũ est: conceptus est homo: vsq; ad eũ locũ ubi ante finem voluminis scri-
ptũ est: + Idcirco ipse me reprehendo, & ago penitentiam in fauilla, & cinere: hexametri versus
sunt: dactylo spondeoq; currentes: & propter linguę idioma, crebro recipientes, & alios pedes;
non earundem syllabarum, sed eorundem temporum. Interdum quoq; Rhythmus ipse dulcis, &
tinnulus, fertur numeris pedum solutis. Quod metrici magis quam simplex lector intelligunt.*

Eiusdem Vi-
ctorij in hunc
alterum pro-
logũ scholia,
quæ habentur
in eodem to-
mo quo sup-
riora.

† additum est:

† auditur:

† Iob 3. a

† Iob 42. a

A supradicto autem versu usque ad finem libri, paruum cōma quod remanet, pro sa oratione contextitur. Quod si cui videtur incredulum, metra scilicet esse apud Hebræos, & in morem nostri Flacci Græciq; Pindari, & Alcæi, & Sapphus vel Psalterium, vel Lamentationes Ieremię, vel omnia ferme scripturarum cantica, comprehendere, legat Philonem, Iosephum, Origenē, Cæsariensem Eusebium, & eorum testimonio me verum dicere comprobabit. Audiant quapropter canes mei, idcirco me in hoc volumine laborasse, non ut interpretationem antiquam reprehendere, sed ut ea qua in illa, aut obscura sunt, aut omissa, aut certe scriptorum vitio deprauata, manifestiora nostra interpretatione fierent, qui & Hebræum sermonem ex parte didicimus, & in Latino penē ab ipsis cunabulis, inter grammaticos, & rhetores, & philosophos detriti sumus. Quod si apud Græcos post Septuaginta editionem, iam Christi Euangelio coruscante, Iudaus Aquila, & Symmachus, ac Theodotion, Iudaizantes, heretici sunt recepti, qui multa mysteria **B** Saluatoris subdola interpretatione celarunt: & tamen in ^{Hebræis} habentur apud Ecclesias, & explanantur ab Ecclesiasticis viris, quanto magis ego Christianus, & de parentibus Christianis natus, & vexillum Crucis in mea fronte portans, cuius studium fuit omissa repetere, deprauata corrigere, & sacramenta Ecclesię puro, & fideli aperire sermone, vel a fastidiosis, vel a malignis lectoribus non debeo reprobari. Habeant qui volunt, veteres libros, vel in membranis purpureis, auro argentoq; descriptos, vel uncialibus, ut vulgo aiunt, literis, onera magis exarata, quā codices: dummodo mihi meisq; permittant pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices, quā emendatos. Vtraque autem editio, & Septuaginta iuxta Græcos, & mea, iuxta Hebræos, in Latinum, meo labore translata est. Eligat unusquisque quod vult, & studiosum me magis quā maleuolum probet.

Argumentum in Librum Iob.

IN terra quidem habitasse Iob Husitidi, in finibus Idumę, & Arabię fertur: & erat ei ante nomen Iobab. Et accepit uxorem Arabissam, & genuit filium, quem vocauit Ennon. Erat autem ipse filius quidem Zare, de Esau filiis filius: de matre vero Bosra, ita ut sit quintus ab Abraham. Et hi sunt reges qui regnauerunt in Edom, in qua & ipse regnavit: Sed primus in ea regnavit Bela, filius Beor: & nomen eiusdem ciuitatis Denaba. Post Bela autem, Iobab, qui vocatur Job. Post Iob autem Husan, qui erat dux ex Themanorum regione. Et post illum regnavit Adad filius Badadi, qui excidit Madian in campo Moab, & nomen ciuitatis eius Auth.

DEVOTISSIMI PATRIS DOM. NICOLAI
de Lyra in Postillam super Iob præfatio.

atientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Matt. 18. d. Quamuis verbum propositum sit verbum serui ad Dominum, tamen potest accipi econuerso, ut sit verbum Dei ad Sanctum Iob seruum suum: quia propter conuersionem fidelium ad Deum, tanquam membrorum ad caput suum, quod dicitur de vno, potest intelligi de altero, & econuerso, sicut Act. 9. d. Dominus dixit: Saule, Saule, quid me persequeris? ita q. persequutionem fidelium dixit suam, & econuerso Paulus Apostolus ad Gal. 2. d. dixit: Christo crucifixus sum Cruci, passionē suę capitis, suam dicens per compassionem, & imitationem. Sic igitur verbum præsumptum conuenienter potest accipi, ut sit verbum Dei ad Sanctum Iob sibi per fidem incorporatū; In quo quidem verbo, duo notantur, in quibus processus huius libri, & materia continentur. Primum est Sancti Iob stabilitas in aduersis, cū dicitur: Patientiam habe. Secundū est Dei liberalitas in p. a. i. s. rediendis, cū dicitur: Et omnia reddam tibi. vnde dicitur infra vlt. cap. Dominus autem benedixit nouissimis Iob magis quā principio eius. & de utroque istorū potest accipi illud Eccl. 1. Vique in tēpus sustinebit patiens, & postea redditio iucunditatis. Tēpus aut sustinendi patienter est usq; ad terminū diuini beneplaciti, quod fecit Iob; ut patet ex decursu libri, & sequitur est redditio iucunditatis, quia Deus sibi duplicavit in presenti bonā terrenā, & in futuro sibi reseruauit celestia. De prima autem, scilicet de patientia Iob in aduersis, agitur in hoc libro a principio usq; ad vltimum capitulum exclusiue. De secundo, scilicet de diuina remuneratione agitur vlt. cap. sicut magis videbitur inferius in libri diuisione Domino concedente. Verum tamen antequam descendamus ad l. teram exponendam, duo sunt præmittenda.

Patientia Iob.

Primum est, utrum illud quod in hoc libro est tractatū, sit parabola, vel res gesta. Ad quod dixerunt aliqui Iudai, q. est parabola, & quod Moyses

Moyses scripsit librum istum, ut habetur in libro qui apud Hebræos dicitur Babathra, & ad declarandum conditionem virtutis patientiæ, & eius retributionē, finxit hominem nomine Iob multipliciter flagellatū, & amicos eius qui ad consolandum eū venerant mutatos ad oppositū, scilicet ad ostendendum eum iniquum, & pro peccatis præteritis a Deo merito flagellatū, ipsum quoque Iob respondentem; tandem obiectionem eorū subinduxit; Sicut autor libelli qui incipit: Aethiopum terras, &c. ad declarandum antiquitatem sacrę scripturę, & eius veritatem resp. Etu fictionum poetarum; Finxit vnam virginem nomine Alithia quod nomen in Græce, veritatem signat in Latino, & quendam pastorem cuius nomen Pseudis, i. falsus, vel falsitas in Græco adinuicem disputantes de sacrę scripturę historiis, & poetarum fabulis. Sed hoc d. etiam non videtur sacrę scripturę consonum. Primo, quia in principio huius libri exprimitur eius patria, mores, possessiones, & proles, tanquam de re gesta exprimens conditiones, & similiter loquitur infra de amicis Iob 1. & Ezch. 14. e. dicitur ex persona Dei; Si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob, isti iustitia sua liberabunt animas suas. certū est aut Noe, & Danielē fuisse homines veros in rerum natura. Ex quo concluditur idem fuisse de Iob a Deo eis remunerato. Item Iac. 5. c. Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Suffertiam Iob audistis, & finem Domini vidistis, &c. Ex quo credendum est Iob fuisse verum hominem in rerum natura, sicut & Christus verus homo passus est in natura humana.

An Iob fuerit in vita.

Theodolus.

Intentio Iob.

Secundum autem præmittendum est de intentione huius autoris, qui ex hoc dependet intellectus huius libri. Ad quod plenius intelligendum; Sciendū q. aliqui antiqui philosophi Dei providentiā negauerunt, sicut Democritus, & Epicuri di. entes mundū esse factum a casu. Alii vero licet dixerint incorruptibilia, & superiora regi diuina providentiā, ab hoc tamen excluderunt inferiora corruptibilia, ex quorum persona dicitur infra 22. b. Nubes latibulum eius, & circa cardines cœli perambulāt, nec nostrā cōsiderat. Alii vero corruptibilia q. cursu naturę peraguntur, dixerūt regi diuina providentiā, tamē ab hoc exceperunt.

G runt actus humanos ex libero arbitrio procedentes, de quibus dicitur

Tullius. A Tullius fuisse: & hi inter alia moriebantur ad hoc, quia non videbant qualiter infirmitas divina provident & staret, cum liberi arbitrii retribuitate. Item quia videbant, & frequenter malos homines prosperari, & bonos tribuunt, qui a non videbatur contra n. ens providentia.

Boetius 1. de consolat.

Genes. 36. c.

Dein quoniam persona dicitur Boetius 1. de consolatione loquens ad Dominum: Omnia certo sine gubernante, hanc non solos respiciat alius. Sed hoc dicitur est fidei, & moribus contrarium, quia tollit penas, & premia a Deo pro demeritis, & meritis reddenda; & per consequens timorem Dei pariter, & amorem. propter quod dicit hic Sanctus Thomas de Aquino, qui hunc librum exposuit eleganter, quod studium Sanctorum Doctorum, qui scientiam habuerant per infusionem, vel acquisitionem, fuit hunc errorem a cordibus hominum removere, inter quos de primis fuit Sanctus Iob: & in hoc bene dicit.

Sed ulterius dicit, quod intentio Sancti Iob in hoc libro fuit, supposito, quod naturales regantur divina providentia, declarare ulterius etiam actus humanos divina providentia regi; sed saluo meliori iudicio non videtur hac fuisse eius intentio; quia totus liber iste procedit per modum cuiusdam disputationis inter Iob ex una parte, & amicos eius ex altera. Intentio vero disputantis contra aliquos non est declarare, vel probare illud in quo cum eo conveniunt, sed de eo supposito, in quoquam vero, & concessio procedere ulterius ad probandum, vel in probando illud in quo dissentiant. Manifestum est autem ex processu huius libri, quod amici Iob in hoc conveniebant cum eo, quod actus humani reguntur divina

divina providentia; qui nitentur probare curam a Deo in se puniri: **D** pro peccatis suis praeiudicis: ex quo sequitur necessario, quod supponebant pro certo divinam providentiam ordinare de actibus humanis. Hoc etiam patet manifeste per illud quod habetur infra 22. cap. quod induxit Eliphaz Themanites contra tenentes oppositum, sicut allegatum est supra. Circa cardines coli perambulatur, nec nostra considerat. unde subdit postea: Quoniam sententia longe sit a me, & idem posset ostendi ex verbis aliorum amicorum Iob: sed propter prolixitatem omitto: maxime, quia praefatus Doctor hoc concedit in processu suo, & ideo consequenter videtur dicendum, quod intentio ipsius Iob in hoc libro non fuit declarare actus humanos regi divina providentia, sed hoc supposito, tanquam ab adversariis concessio, procedere ad declarandum illud in quo dissentiebant ab eo, quid enim sit illud, non solum patet ex processu libri, sed etiam ex concessione Doctoris praefati; videlicet quod licet amici Iob tenerent actus humanos regi divina providentia, tamen tenebant quod adversitates huius mundi non infiruntur alicui, nisi propter mala praeterita, & prosperitates non eveniunt alicui, nisi propter praecedentia merita: quod est erroneum, propter quod Sanctus Iob intendit in hoc libro declarare contrarium, scilicet, quod aliquando in presenti malis eveniunt bona, & in istis adversa, secundum ordinem divinae providentiae: ad quam pertinet punire mala, & premiare bona, & non solum in vita praesenti, sed etiam in futura, & quod hac sit intentio Sancti Iob in hoc libro, magis patebit prosequendo Deum concedente. **E**

B SVPER PRAEFATIONEM AVTORIS in Iob ubi dicitur in Postilla. Sed ulterius dicit, quod intentio Sancti Iob in hoc libro, & cetera.

ADDITIO.

Postillator videtur impugnare positionem Sancti Thomae circa intentionem libri Iob irrationabiliter. Sed quia sciendum, quod licet actus humani regantur divina providentia, sic tamen ponebant modum regendi, quando non competebat Deo, & hoc in quantum dicebat, quod Deus providentia iustos, & puniebat iniustos solum in bonis, & malis temporalibus huius vitae; promittit in processu etiam secundum postillatorem: Quia quidem modus regendi non competeat divinae iustitiae; nam virtutem praemia etiam secundum Philosophum in hac vita dari non possunt. unde in 1. Ethicorum dicit, quod homines accipiunt honorem ab hominibus loco praemii; quasi a non habentibus aliquid maius ad dandum. Ex quo patet, quod praemium virtutis excedit omne illud quod temporaliter posset dari, & ideo tale praemium non est, nisi vera felicitas, unde, si Deus premiaret iustos solum in prosperitatibus huius vitae, esset ipsius praemia in incongrua. Similiter cum aliqua peccata inducant reatum poenae aeternae, ut in prima secunda quaestio. 87. artic. 5. in corpore articuli, si Deus talia peccata aeternaliter non puniret, derogaretur divinae iustitiae. Ex quo sequitur, quod amici Iob qui ponebant, quod Deus solum per temporalia bona huius vitae premiabat iustos, & solum per temporalia mala huiusmodi puniebat iniustos, providentiam Dei circa humanos actus implicite negabant, ponentes eam eo modo quo Deo non posset competere, licet providentiam Dei concederent in confuso: sicut si aliquis concederet Deum esse creatorem caeli, & terrae, & tamen cum hoc poneret divinam essentiam esse corpoream, talis implicite negaret, quod Deus esset creator caeli, & terrae: nam virtus corporea non potest esse infinita, & tamen creatio requirit infinitatem potentiae.

Item attendendum est circa hoc quod aliud est loqui de intentione Iob

Iob disputantis cum amicis, & aliud de intentione totali libri Iob: intentio enim Iob in sua disputatione principaliter erat iustificare seipsum, scilicet declarare quod non erat punitus propter culpam suam, cuius oppositum amici sui intendebant probare. Sed intentio totalis libri Iob principaliter versatur circa hoc, ut ostendatur, res humanas a divina providentia regi: & de hac intentione totali Sanctus Thome loquitur, ut patet inveni bene eius verba, & c.

REPLICA. Circa libri Iob principium cum Postillat. commentasse Sanctum Thomam, ut egregie hunc librum exponerem, & ostendisset intentionem Iob in hoc libro non esse, ut probet actus humanos regi divina providentia, sicut Sanctus Thome dixit: Burgenfis dicit hanc reprehensionem esse irrationabilem: & tamen ipse Burgenfis non soluit adductam Postillatorem rationem. Arguit enim sic: Irrationabile est inter disputantes de rigore probationis intentionem ad id quod ab utraque parte praesupponitur. Ex hoc enim Aristoteles, probat in Analyticis, & aliis locis principia non debere probari, sed conclusiones, quia principia tanquam conclusis nota praesupponuntur: quia se habent, sicut tanua in domo, quam nemo nisi ebrius ignorat. Ideo dixit Aristoteles. 3. Metaph. In foribus quis delinquat? quasi dicat nullus. Cum igitur Iob, & amici eius praesupponebant actus humanos regi divina providentia, habebant illud pro fine disputationis principio. Stultum igitur, & irrationabile fuisset Iob ferre intentionem suam ad probandum illud quod expresse praesupponebant adversarii. Nec sufficit quod Burgenfis vult, quod negaverant illud principium implicite, quamvis concesserunt generaliter. nam qui negat Deum esse iustum, negat Deum esse: quia non est aliud Deum esse, nisi Deum esse iustum: & ideo si propter implicitam negationem intentio Iob fuisset probare Deum esse praemiosem actuum humanorum, debebat primo probare Deum esse. quod sic implicite negassent. Intentio igitur totalis ipsius Iob est probare velle, quod stante illo tanquam a partibus praesupposito, puta actus humanos a divina providentia regi: adhuc iuste in hac vita malis bona, & bonis mala proveniunt, quia hoc fuit multis dubium, specialiter amicis Iob disputantibus ad contrarium: nam in toto processu ex poena infligenda nituntur probare Iob peccasse, ut illa mala iuste infligerentur. supponentes quod Deus bonis, & iustis non conferret, nisi bona in presenti, quod est error: & hunc intendit Iob reprobare, ut dicitur infra.

Aristot.

Philosophus.

Tom. 3.

3 PROTHE-

PROTHEMATA IN IOB.

Quomodo in
reliquis
Iob.
Greg. in epi.
in Iob c. 3.
Greg. c. 3.
Iob 9. b.
Ibid. 7. c.
Ibid. 3. a.

Vedam historice hic dicuntur, & allego-
rice, & moraliter. Quædam nequeunt
ad literam accipi: quia erronea essent,
vel impossibilia, vel a se inuicem discor-
dantia, vt illud. f. sub quo curuantur qui
portant orbem, quasi gigantes mūdum
vehant: & illud. f. *Elegit suspendium anima*

nea, quasi tam patiens velit suspendio
vitam finire: & illud. f. *Tercat dies in qua natus sum*, & c. Aliquan-
do qui sensum literæ negligit, veritatis lumen sibi abscondit,
dū intrinsecus aliud querendo quod foris est perdit, vt dum
de misericordiæ operib. dicit: *S: negant quod volebant pauperibus*,
allegoriam quarat. Diuinus enim sermo, sicut in mysterijs
prudēter exercet, ita superficie simplices refouet: quia est, vt
fluius planus, & altus: in quo agnus ambulet, elephas nateat.

Ibid. 31. b.
Greg. ibi. c. 4.

Greg. in præ-
fat. c. 2.
Esa. 23. a.

Erranti homini data est lex. Inobediens legi confunditur
exemplo, maxime hominis sine lege, q. legaliter uixit. Vnde;
Erubescit Sidon, i. stabilitas in lege positorum ait mare: Genti-
litæque dum legem custodit, auditores legis redarguit.

Greg. in præ-
fat. in Iob c. 3.
Genes. 36. d.

Dicitur Moyses hæc de Iob quasi de antecedente scripsit
se: quia in Genes. legitur Iobab de Esau descendisse, & Balach
filio Beor in regno successisse. Sed mos est sacri eloquij in
prioribus partibus breuiter lōge post sequentura perstringe-
re, dum ad alia properat. Non igitur fuit Iob ante legem, sed
tēpore Iudicij, quia ipse uerius creditur gesta victoriæ sue scri-
psisse. Nec nocet q. ait, dixit, vel fecit hæc Iob: quia mos est san-
ctis de se quasi de alijs loqui: Spiritus enim est qui loquitur in
ipsis, sicut de alijs. Vnde Angelus Moyli, modo Angelus dī
qui exterius seruit, modo Dñs qui interius præsidet; vnde &
Dauid: *Attendite popule meus legem meam*. Non enim populus,
vel lex erat Dauid, sed eius qui in eo loquitur.

Psal. 77.

Et a Gentili, sicut a Iudeo voluit prophetari, qui pro vtro-
que populo venerat.

Greg. c. 5.

Infructuosa loquacitas quasi verborū folia a diuinis refeca-
tur, dum in templo Dei nemus plātari prohibetur. Indignū
est, vt verba cœlestis oraculi restringant sub regulis Donati.

Greg.
Matt. 13. d.

Virtus Iob, & in q. te magna fuit sibi nota, & Deo; sed fla-
gellis cōmota, vt a tora nobis redolet. Vnde & fideles gra-
no synapsi cōparātur, quod non contritū lene est, sed si cōte-
ritur inardescit, & quod latebat in eo p. dit. vnde in Psal. *In die*

Psal. 41.

mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte declarauit eam.

Greg. in præ-
fat. c. 3.

Donū misericordiæ, quod in die quiete percipitur, nocte ad-
uersitatis manifestari dicitur. Flagellatur etiā, vt inter mala
gratias agere sciret quod vnū ei profecto deesset. Quod ergo
hostis ad malum petijt, Deus ad bonum permisit. Nec putet
quis aliqua verba Iob reprehendenda, quem adeo commen-
dat Deus, in quo quasi medio diabolus contra Deum certat.
Quod vero bona sua narrat non est arrogantia, sed per ea se
ne desperet confirmat, cum per tot mala, & amicorum op-
probria cogeretur desperare de vita sua. Omni genere ten-
tationis feritur Iob. Damnis rerum, quibus potens in seculo
moueri putabatur: sed hæc despiciat. Orbitate prolis: sed hanc
æquanimiter dolet. Percussione carnis, quam patienter tole-
rat, & hæc fuerunt quasi exterior impetus belli: & quasi ho-
stes

Ibid. c. 4.

fles a facie pugnantes. Intus vero per vxorem quasi per ciuē
mens sustinet venena consilij, sed & hanc sapienter docet.

Ibid. c. 5.

Amici ad consolationem veniunt, sed ad increpationem
profiliunt: inter quos, & vltimus iunior, quod indignus sit,
acrius increpat, quia aliquando plus conturbant verba quā
vulnera. Ecce quasi hostes ex latere. Per vulnera probatur
patientia: per verba exercetur sapientia, illa robore, hæc ra-
tione superauit.

Amici Iob magis ignorantia deliquerunt q. malitia. Non
enim tantus vir amicos iniquos habuit, sed dum causam per-
cussionū discernere nequeunt, in culpā labuntur. Percussio-
num enim alia est, qua percutitur iniquus, vt puniatur: alia vt
corrigatur; alia ne futura cōmittat; alia vt cū cōsequitur salus,
saluator amplius ametur. Bonus si percutitur, merita cumu-
lantur, quod nescientes distinguere, percussū p. culpa cre-
dunt: Vnde & citius ad veniā redeunt, quos Deus hic humi-
liat, vt nō nisi per eū quem despexerant, ad gratiā reciperet.

Ibid. c. 6.

Sicut omnes iusti, ita Iob nō modo verbis, sed rebus Chri-
stum præsignauit: vt per passionem passurum ostendat Chri-
stum, i. caput cum corpore, quod est Ecclesia. Vxor eius, car-
nales significat, qui intra Ecclesiā quo per fidē propius sunt,
durius vitia premunt. Amici Iob, hæreticos, q. specie cōsulē-
di decipere volūt, & dum quasi pro Dño loquuntur, veritati
aduersantur. Iob dolens dicitur, quo passio Christi, vel labor
Ecclesiæ exprimitur. Eliphaz, Dñi contemptus, i. hæretici q.
dum falsa de Deo sentiunt, cum superbiendo contemnunt.
Baldath, vetustas sola, quia nō intentione bona: sed appetitu
gloriæ loquuntur, i. non zelo noui hominis, sed prauitate vite
veteris. Sophar, dissipatio speculæ, vel dissipans speculatore,
quia hæretici mentes superna contemplantes verbis percu-
tere appetunt. Contemnēdo ergo Deum, in vetustate se re-
tinent, in qua manentes, malis sermonibus speculantibus no-
cent. Sed quia & ipsi aliquādo ad Ecclesiā redeunt, hoc ami-
corum reconciliatio ostendit, pro quibus Iob orat, quia hære-
ticorum sacrificia Deo non sunt accepta, nisi manibus Eccle-
siæ oblata. Septem pro eis sacrificia offeruntur, quia dum se-
ptiformem spiritum accipiūt, quasi septem oblationibus ex-
piantur. Tauri, & arietes pro eis oblati sunt. In Tauro ceruix
superbiæ significatur. In ariete ducatus gregis, q. per super-
biā ab Ecclesia resiliētes, post se infirmos greges trahebāt,
quod in eis occiditur, dum ad Iob, i. Ecclesiam redeunt. Per
Helium qui recto sensu loquitur, sed ad elationis verba deriuat,

Ibid. c. 7.

E

Ibid. c. 8.

arrogans, sed tamen fidelis exprimitur, qui & arguitur,
nec tamen sacrificio reducit, quia per veritatem fidei vi-
ctus est, sed per tumorem superbiæ displicet. Vnde Helium
Deus meus iste, vel Deus noster interpretatur, & si enim su-
perbus, tamen veraciter credēdo, aperte confitetur, & Deū
per diuinitatem, & Dominum per incarnationem perhibet.

Ibid. c. 9.

F

Post omnia mala, Iob duplicia recepit, quia Ecclesia, & hic
pro laboribus suis duplicia accipit, dum susceptis Gentibus,
in fine & Iudæos conuertit, & in futuro duplici gloria dotabi-
tur, id est, beatitudine animæ, & corporis. Vnde Propheta: *In*
terra sua possidebunt duplicia. Afflictio Iob dicitur, sed quanto
tempore fuerit, taceretur: quia Ecclesia affligenda scitur, sed
quandiu ignoratur. vnde; *Non est vestrum nosse tempora, vel mo-
menta que pater in sua possit potestate*.

Ibid. c. 10.

Esa. 61. d.

A. 2. 1. a.

GLOSSA ORDINARIA IN IOB.

C A P. I.

1. lib. in Iob.
Iob 19. d. 23.
Philip. in 3. c.

O Rigenes. Iobi res gestæ admirabiles, scriptæ sunt in Arabia, ubi habitabat, Syrorum lingua, siue ab ipso, siue ab amicis eius ob hoc dicit: *Quis dabit, ut scribantur sermones mei?* Interpretatæ autem sunt a magno illo viro Mose in Hebraicam linguam, atque filijs Israel traditæ, ut eos consolaretur ab anxietate Aegyptiaca; a Septuaginta autem in Græcam. Erant nimirum pridem scripta Syriace ex parte, non ita diligenter quidem, solæ enim responsiones, atque replicationes a primordio scriptæ sunt, ut autem principium Geneseos, sic quæ Dominus ad diabolum locutus est, solus Moses potuit nosse. Olym. Diuino Theologo Gregorio Salomoni scriptum hoc iudicatum est,

Cath. Græca.
lib. de patr. v. c. test.
Theodor. q. 92. in gen.
Homil. 2. de Iob.
1. Offic. c. 39.
2. in Iob.
Iob.

oratione ad Iulianum: Nicetas in eum locum, ideo D. Ath. Cantico Canticorum subiecisse uidetur: sed probabilior Originis opinio. Isidor. Iob filius Zare de Bosra, Rex Idumæorum quartus post Esau. Chrysost. Esau enim genuit Raguel, Raguel Zaram, Zaram Iob. Isidor. Successor Bale filij Beor, homo gentilis fidelis, qui contra tentationem fide religionis armatus, fit gloriosus in certamine. D. Ambros. Quem trium regum iniuriosa contentio, vel seruorum contumelia in iram non exarsit. Seder Olam. Versatus in cruciatibus duodecim menses. Origen. Alij astruunt tribus annis, & dimidio, in typum dominicæ prædicationis. Nos intelligimus sufficere breuissimum tempus, scripturæ consentientes. Nos sustinimus menses superuacuos. Suidas, aduersarij rabies Iob spectaculum horrendum, & inulitatum toti orbi terrarum effecit, septem annis dentibus lancinando, & lingua uentilando totum martyris corpus. Isidor. Vixit post plagam 17. annis, sepultus in regione sua. Hunc Hebræi asserunt non fuisse de genere Esau, sed de Nachor fratris Abraham descendisse stirpe, & fuisse temporibus Patriarcharum. Nachor enim genus Hus, de cuius stirpe Iob creditur generatus, quod in exordio uoluminis eius notatur, ubi scribitur; uir erat in terra Hus, nomine Iob. Philo, & Chal. Paraph. gener Iacob ex Dina uxore. Chrysost. quod ante legem fuerit, ex diuturna uita perspicuum est: qui cum post legem tamdiu uixerit, de nullo est memoria proditum.

In Synopsi.

* Athan. Iob inscriptus est hic liber, quoniam historia illius complectitur. Passus est autem cum annorum 70 natus esset, ita ut oēs ipsius anni fuerint 240. post amplas enim plagas annos adhuc vixit 170. Vixit autem Iob ante tpa Moysi. Erat. n. quintus ab Abraham ex posteris Esau. Venerunt ad eum consolandi gratia, pp plagam quam ferebat, tres amici eius. Eliphaz Themanorum rex, Baldad Sancheorum Tyrannus, & Sophar rex Minæorum,

rum, locuti que sunt illi contentiosius, & sine commiseratione insultantes afflicto, id quod in peccatum illis est imputatum. Iob vero Deum pro illis precatus est, & condonatum est eis peccatum, sunt autem dialogi Iob, quos cum amicis habuit, nouem, Eliphaz vero ad Iob tres. Sophar duo, & Baldad tres. Et Elius quoque filius Barachiel filij Buziti, semel illi loquutus est. Tandem vero Dominus illum per turbinem venti, ac nubes appellauit; Et Iob Domino, secundo cum illo loquutus, respondit.

Rabbi Leui Ben Gerson. fuerunt Comment. in Iob. olim q. undecim posteriora huius libri capita a 32. ad ultimam reijcerent, quia *המדרגות* finita sunt verba Iob, in fine 31. cap. scriptum inueniatur. Rabbi Leui. Versiculus ille referendus est ad finem disputationis Iob cum tribus amicis, non ad finem totius sermonis.

¶ Q. d. bonus inter malos. ¶ In terra Gentilium, ad laudem Iob qui bonus inter malos fuit, ut Loth in Sodomis, sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias, Cant. 2. a.

**INCIPIT
LIBER IOB.
CAP. I.**

IR ERAT IN
terra Hus nomine Iob.

* Origen. In conuentu Ecclesiæ legitur passio Iob, in diebus sanctis, in quibus in ieiunio, & abstinentia Sancti Domini Nostri Iesu Christi passionem sectamur: cuius & resurrectionis formam, & exemplum Iob in multis gerebat.

Lib. 1. in Iob.

* Tertull. in illo viro feretrum de diabolo Deus extruxit, & vexillum de inimico gloriæ suæ extulit. D. Chrysost. Vtilis est liber cuius in omni vitæ genere, nec erit expedita defensio, si minora post legem, & gratiam, quam hic, qui humani generis primordia attingit, perferamus.

Li. de parien.
In C. thena.
Græca.

IR ERAT IN TER. Per Iob Christus, id est caput, & corpus designatur; ergo post historiam viso ex capite quid credamus, videamus ex corpore quid videndo teneamus.

Greg. 1. c. 9.
1. Ecclesia.

* Chrysostom. Ne humana non prædium natura arbitramur, communem naturam scriptor indicauit, ut quod proprium fuit electionis ostenderet, homine enim maiora gessit, a regione quoque illius ducitur laus, ut admirationem faciat, quod ex spinis huiusmodi rosa extiterit. Olympiod. Hufitis enim terra erat Esau prophani, nomen habens ab Hus vno de filijs eius, quidam Seon esse dixerunt Hus Hebraice appellatam. Alij Idumæam. Eusebius ex Aristæo aliam esse in Idumæa, & Arabiæ finibus: pater autem is cuius est aurea eloquentia, ipsam esse Arabiam affirmat ubi huius generosi hominis sepulchrum extat, anniuersarijque honoribus illum indigenæ prosequuntur. Dydim. Hufitis consilium ualeat in quo iustus domicilium constituit.

Cath. Græca.

Orig. 1. lib. 1.
Iob.

* Augustin. 18. de ciuit. cap. 47. Iudæos existimo non posse negare, etiam in alijs gentibus fuisse, ad veros Israelitas pertinentes: facile enim conuincuntur de sancto, & admirabili viro Iob de gente Idumæa: ex quo vno scimus per alias gentes esse potuisse, qui secundum Deum vixerunt eique placuerunt, pertinentes ad spiritualem Hierosolymam.

Postilla Nicolai de Lyra super Librum Iob.
C A P. I.

IR ERAT IN. &c. Sicut dictum est, intentio Sancti Iob in hoc libro est declarare quod ex diuina providentia aliquando malis bona conceduntur, & iustis aduersa inferuntur; quod potissime declarat per suam flagellationem absque culpa præcedente, Deo pro meliori hoc faciente. Et ideo liber iste diuiditur in tres partes, quia primo describitur ipsius Iob multiplex flagellatio: Secundo ex hoc oritur disputatio cap. 3. Tercio subditur Dei determinatio 38. cap. Prima in duas; quia primo circa hoc Iob describitur prosperitatis status. Secundo aduersitatis pondus, ibi: Quadam autem die. Prima in tres; quia primo describitur ipsius Iob prosperitas ex persona suæ conditione. Secundo ex bonorum exteriorum multiplicatione, ibi: Nati que sunt. Tercio ex filiorum mutua dilectione, ibi: Et ibant. Prima adhuc in duas; quia primo describitur ipsius Iob patria, & genus:

Diuiso.

nus: secundo ipsius multiplex virtus, ibi: Et erat. Circa primum dicitur.

1 Vir erat. Genes. 22. d. habetur, quod Melcha peperit ipsi Nachor, Hus primogenitum, & Buz secundum. ubi dicit Rab. Sal. quod ab isto Hus denominata est terra ista, de qua fuit Iob: & ex hoc consequenter dicit alij Hebræi, quod Iob descendit de Nachor fratre Abraham. & hoc idem dicit Hieron. in libro de Hebraicis questionibus super Genesim. De quo libro certum est, quod sit Hieron. ut ipsemet dicit in libro illustrium virorum: licet de Hebraicis questionibus super alios libros dubium sit a quo sint factæ, sicut al. d. d. i. Hinc etiam dicto concordat quod habetur infra 32. quod Heliu Buzites venit cum amicis Iob ad ipsum consolandum; qui dictus est Buzites, eo quod descendit de Buz secundo filio Nachor, ut dicit Hieron. lib. de Hebraicis questionibus, & sic cum Helio, & Iob fuerint de eadem cognatione, sequitur quod Iob descendit de Nachor.

2 Nomine Iob. Dicit aut Augustinus, & Ambros. super epistolam ad

Philosophus.
Homo virtuosus.

M O R A L I T E R.

1 Vir erat in ter. Philosophus 1. Ethic. tetragono cōparat hominem virtuosum: quia sicut corpus tetragonū optime sedet in quolibet latere, sic virtuosus bene se habet in oī euentu fortunæ: propter quod ibidem dicit Philosophus de virtuoso, quod fortunæ optime feret, s. prospera, ea utēdo ad opera magnificentie, & liberalitatis: & aduersam, ea utēdo ad exercitiū patientie & lōganimitatis. Iob autem bene se habuit in prosperis, & aduersis, sicut patet ex decursu huius libri: pp quod tenet typū cuiuslibet

iuslibet pfecte virtuosus. In prosperis autem bene se habuit ante fortunam aduersam, & et post ipsam, ppter quod in principio libri, & eius fine agitur de tribus prosperitatis, in medio vero de tpe aduersitatis. Quam ad primū dī: *Erat vir*, i. virtuosus a virtute morali, & intellectuali dictus. ideo subditur.

In terra. Hus quæ consiliator interpretatur. talis enim est ad consulendum sibi, & alijs valde aptus.

Nomine Iob. Qui magnus interpretatur: Ille enim qui inter homines est uirtuosus, ille inter eos est vere maior.

Tom. 3.

a 4

A Orig. Homo natura quidā ex oībus singularis, natus, & cūmorans in Antitide terra Esau, a quo Aulitā, Minē, Eucheī, & Theman tē. Idumēi dicti tūc cū Ammonitis, & Moabitīs Arabi appellabuntur, cui nomen Iob, cum iustis scriptū. Hieron. Vt Helcana, i. possessio Dei vnus homo appellatur, quia cōstans: & idcirco in monte Ephraim fructifero morabatur, sic Iob in terra Hus, & non terra carnis eius animam ipsius superabat, sed imperantis consilio cuncta faciebat, vnde ait: *Pepigi fœdus cum oculis meis, &c.*

Gregor. Iob in terra Hus, i. dolens in consilio qui superna non considerat, in his quasi bonis exstat, qui vero attendit æterna quæ perdidit, dolet. vnde: *Recogitabo tibi omnes annos meos in ana. anime meæ, & consilium inuenit, vt hæc despiciat:*

B & quo magis crescit consilij scientia, vt hæc deserat, crescit, & dolor, vt æterna non attingat. vnde Salomon: *Qui apponit scientiam, apponit & dolorem;* quia qui scit summa quæ non habet magis de his infimis dolet. Qui vero æterna quærit, simplex est in opere, non duplex, vt qui de bonis laudem quatit. vnde: *Va ingredienti terram duabus viis, vt cum opus est Dei, sit intentio mundi.* Rectus in fide in summis quæ intus sentit, hoc autem ex timore inchoat, sed charitate consummat. vnde: *Timeus Deum, & recedens a malo,* dum metum charitas con-

sequitur, plene a malo recedit, qui ex amore Dei iam nolle peccare incipit, non ille qui timore. In eo enim peccat, quod vellet, si inulte posset, q̄a ex timore vitium premitur, ex charitate virtutes oriuntur: vñ subdit: *Nati sunt ei filii.* Cū spiritus for-

cūdat mētē, nascuntur in ea septē virtutes, sapiētia, intellectus, cōsiliū, fortitudo, scia, pietas, & timor Dei. Sed habent hi filij tres sorores, dū qdā agūt fidei, spei, & charitati cōiūgūt, si ne qbus ad denarij perfectionē non peruenitur. Has virtutes oīmoda bonorū operum cogitatio sequitur. vnde subdit: *Et fuit possessio vius.* Septē milia ouīū possidemus cū innocuas cogitationes pfecta cordis mūdicia intra nos inq̄sito veritatis pabulo pascimus. Camelorū tria milia possidemus, cū qdā altū, & tortuosum in nobis est, sub cognitione trinitatis ad humilitatē inclinamus: vt vicissim onera portātes, fraterne infirmitati cōpatiāmur. Vel cameli sunt bonę dispensationes terrenorū, in qbus est aliqd Dei, aliqd seculi, licet p æternis, non tñ sunt sine perturbatione mentis. Capite ruminādo legi cōcordat, quia hæc bene dispensando cœlestia petunt. Pedibus crepāt, quia mundi sunt quę agūt. Vngulā non findunt, quia non se penitus a terrenis tollūt. Cū ergo terrenas occupationes cognitioni trinitatis subdimus, quasi camelos fide possidemus. Iuga boū cōcordes virtutes, duriciā cordis arātes. Alinas possidemus, cum lasciuos motus premimus, vel intra nos simplices cogitationes regimus, q̄ sunt pigra, nec currunt iq̄ subleuoribus, sed eo māfuetius fraterna ferunt onera, humiliat; se ad exteriora opera, vtraq; quingenta. Vel in hoc. n. prudēter sapimus, vel in hoc quod humiliter ignoramus dū requiē æternā quærimus, intra iubileū numerum tenemur.

Iob dolens, i. Christus q̄ dolores nostros portauit. Hus cōsiliator. Terrā ergo Hus inhabitat, i. corda cōsilijs vitæ dedita. vnde Sapientia. *Ego in consilijs habito. simplex, & rectus:* nos pro iustitia mansuetudinē, & pro mansuetudinē iustitiā derelin-

quimus.

C Iob dolens, i. Christus q̄ dolores nostros portauit. Hus cōsiliator. Terrā ergo Hus inhabitat, i. corda cōsilijs vitæ dedita. vnde Sapientia. *Ego in consilijs habito. simplex, & rectus:* nos pro iustitia mansuetudinē, & pro mansuetudinē iustitiā derelin-

quimus. Iob dolens, i. Christus q̄ dolores nostros portauit. Hus cōsiliator. Terrā ergo Hus inhabitat, i. corda cōsilijs vitæ dedita. vnde Sapientia. *Ego in consilijs habito. simplex, & rectus:* nos pro iustitia mansuetudinē, & pro mansuetudinē iustitiā derelin-

quimus. Sed Christi homo plene vtrūq; seruit, timēs Deū; vnde: *Repl. ut eum spiritus timoris Domini.* Recedit quoq; a malo, nō quod faciēdo cōtingerit, sed q̄ inueniēs in mūdo repro-

bauit. Septē filij. hoc numero pfectio significatur. Filij fortes Apostoli. Filia infirmæ, fideles: vel fidē trinitatis tenētes: vel post fortes Apostolos tres filij, i. tres ordines fidelū in Ecclesia, pastores, continentes, & coniugati, i. Noc, Daniel, & Iob. Quod vniuersaliter in filiabus, hoc

distincte in animalibus. Septem milia ouium, perfecta corū innocentia qui ad gratiam ex pascuis legis venerunt. Tria milia camelorum, tota Gentilitas ad plenitudinem fidei veniens. Vel Samaritani qui ruminant dum ex parte legem recipiunt, sed vngulam non findunt: quia ex parte eam contemunt; quorum Dominus multos, sicut Hebręos ad fidem perduxit. Boues, operatores fidei. Asini, simplicitas Gentilis cui Dominus insidet. Ierusalem tendens, id est, ad visionem pacis ducens. De vtrisque dicitur: *Cognouit bos,* id est, Iudæus iugo legis pressus, *possessorem suum,* id est, Deum quem colebat, sed ignorabat: & *asinus,* id est, Gentilis brutus, prout voluit seductor actus, præsepe, id est, pabulum legis. Quod ergo superius in ouibus, & canelīs hoc replicat in bobus, & asinis. Quingenta; hic numerus fit de quinquaginta decies ducto; quinquaginta; requiem decem perfectionem significat, quia vtrisque fidelibus perfectio quietis promittitur.

Familia post animalia ponitur, quia prius stulta mundi elegit, vt non sermo, sed causa ad fidem suaderet; post & astuta collecta sunt.

a Simplex, & rectus. Origenes. Homo erat sine querela ab omni reprehensione exors, sicut dictum est de Samuele. Et non reprehendit homo illum. iustus in iudicijs, causis, legibus, ordinationibus, sine crimine, & veraciter iustus, sine duplicitate, & hæsitacione, facultates, quæ animo datæ sunt, feruans inægras, nihil habens ferarum, sed perturbationibus cum iudicio, & considerate vtens. nec tantum declinauit a malo, sed faciens bonum.

Chrysof. Philosophi definiūt hominem Animal rōnale mortale; diuina autē scriptura, Id quod Dei similitudinē imitatur, qui. n. diuinos typos, ac notas confundit, ac corrumpit, hunc nec hominis quidem nomine dignatur. *aususque* irreprehensibilis. Aquila legit simplex: Symmachus innocens. Chrysof. Vocabulum expende: cur non dixit, criminis expert, sed a reprehensione vacuus, quia crimen in peccatis maximis ponitur, reprehensio in paruis, & minimis, quę facti improbationem habet, non supplicium. Iustus, quia iustitia in sese virtutes continet omnes. vnde: Iustus hic vita viuet.

Basilius. Non qui solam actionem suscepit iustam, is iustus, sed qui habitu iustitię præcultus iuste agit; quem admodum dictum est, iusta iuste persequere.

Chrysof. Iob iustus, qui vbique, & in cunctis rebus equalitatem seruat, quocirca eius illę voces, non contempsit iudicium famuli, nec famule.

Nicetas Auctor Cathenę Gręcę. Additur, & pius, vt ostendatur tam cum hominibus, quā cum Deo piū extitisse: nam iustitia ad homines, pietas ad Deum refertur.

Prius

NICOLAUS DE LYRA.

ad Romanos quod iste vocatur Iobab, Genes. 36. & per consequens secundum eos descendit de Abraham per Esau. Fuerunt autem moti ad hoc dicendum, ex similitudine nominum, scilicet Iob, & Iobab; & huic dicto concordat quod in aliquibus Bibliis in fine libri Iob, & in aliquibus post primum Prologum Hieron. super istum librum additur. Fertur autem Iob in terra habitasse Ausitide in finibus Idumæe, & Arabiæ, & erat ei ante nomen Iobab; erat autem ipse filius quidem Zaræ de Esau filius filius, &c. Sed in hoc videtur melius credendum Hieronymo, & Hebræis dicentibus eum descendisse de Nachor, vt dictum est, quia fuerunt magis triti in talibus historiis, & genealogis. Nec motium aliorum valet: quia frequenter contingit quod duo homines vade de dispaui patria, & genere non solum simili nomine nominantur, sed etiam eodem penitus nomine. Supponitur etiam falsum, scilicet quod prædicta nomina fiat valde similia, cum tamen secundum veritatem sint multum dissimilia, scilicet in fine; vt patet in principio; quia hoc nomen Iob in Hebræo incipit per Aleph; Iobab vero per Ioth. Similiter additio quę allegata est non valet, quia sicut dicit Hieron. libro de Hebræis quæstionibus, non est in Hebræo: & ideo non est etiam abarendum secundum ipsum; dato quod inueniatur aliquando in fine libri Iob; & ex hoc patet, quod si ponatur in fine Prologi Hieron. non est hoc de sapientie suæ, sed hoc ad illud, & consimiles ad aliquibus minus exper-

tis in historiis, & genealogis Hebræorum appositæ sunt; propter quod de ipsis non est curandum. Ex dictis patet in parte quo tempore fuit Iob, quia secundum Hieron. lib. de Hebræis quæstionibus Helin Barzites, de quo dictum est, quod fuit contemporaneus ipsi Iob, licet inuor ipso fuit Balaam. de quo habetur Numeri 23. & 34. quod fuit circa finem vitæ Moysi: & sic Iob, & Moyses fuerunt contemporanei.

1 Et erat. Hic consequenter describitur ipse Iob multiplex virtus, cum dicitur.

2 Simplex. Id est, sine plica dolesitatis, & falsitatis. Accipitur enim hic simplicitas, non prout opponitur intellectus perspicacitati, sed prout opponitur dolesitati: secundum verbum Apostoli Romanorum 11. capit. Volo vos esse sapientes in bono, & simplices in malo.

3 Et rectus. Id est, per lineam iustitiæ procedens in suis actibus. Rectum enim dicitur cuius medium non exit ab extremis, extrema vero actuum humanorum sunt prima principia operabilium, scilicet; Hoc facias alii quod tibi vis fieri. Et non facias alii quod tibi non vis fieri, & vltimus finis, scilicet beatitudo, quę est finis virtutis. Dicitur ergo Iob rectus, quia in operibus suis processit a principijs operabilium absque declinatione recte tendens in finem vltimum, qui est beatitudo, & retributio nostra, & præmiū; & per hoc ostenditur quod Iob bene se habuit erga proximum.

1 Ac

Gre. 1. c. 2
Act. 20. 2
Idem c. 3
Eccl. 9. c
1. lib. in Iob

G Prius persona apta describitur, quam pugna eius dicatur, ut talis posse uincere uideatur. *Simplex*. Necessè est ut simplicitatem columbæ astutia serpentis instruat, & astutiam simplicitas tæperet, unde Spiritus in columba, & igne apparuit, quia pleni illo, sic mansuetudini simplicitatis deseruiunt, ut contra mala zelo rectitudinis accendantur.

a *Timens Deum*. Salomon. *Qui timet Deum, nihil negligit.*

* Orige. quia Rom. 14. quod non est ex fide peccatum est, ut enim sine fundamen- to qui ædificat nihil proficit, nec qui arat sine sole, sic omnia facienda propter Deum.

b *Reced. a malo*. Nicetas. *propter* aliquando dolorem, aliquando uitium significat, ut hic. Et aliud est iustum esse, & recedere a malo, quoniam principium bonorum percipiendorum est mala dediscere.

B * Chrysos. considera in quam pauca Spiritus sanctus huius uiri laudem contulerit. Nam cum eum uirum prædicaui patriam, ac maiores quodam modo descripsit, reprehensionis uero, & querelæ expertem dixit, propter actionem, iustum ob iuris æquitatem bonorumque suorum largitionem, atque ob iusta in iudicando suffragia, pium erga Deum, ob fidem, & Idolorum odium. Abstinens ab omni malo, ob incensas aduersus omnia flagitia inimicitias.

* Philippus presbyter. Terram Hus assumptum uerum hominem ex Maria Virgine intelligimus, quæ ideo filio Dei assumpta conciliatrix dicitur, eo quod per diuinitatem assumptis habitant in ea omnes thesauri diuinæ sapientiæ, & scientiæ absconditi, quam sibi ita indissolubili connexionem coniunxit, ut ipse homo iam assumptus in gloria per unitatē personæ in trinitate, unus sit filius Dei.

Item Salomon. *Qui in uno offendit, multa bona perdit*. Legalia dicuntur animalia. i. secundum legem munda, quæ & ruminant, & ungulam findunt, quorum alterum habent cameli, alterum uero deest eis, & sic legi congruunt, & dissident.

* Orige. declarat Charitatem Dei, quæ in uiro erat, cui florem uirtutis adauxerunt, quæ cæteris uirtutis impedimenta esse existimata sunt, ex quib. intelligitur uiro, qui Deum amet, nihil esse impedimento ad uirtutem religionemque adipiscendam, cum hæc externa bona huic non sint neglecta.

Lib. 1
Ex cath. grec.
C

* Chrys. primum uirtutem expressit, deinde illa quæ Dei munere concessa sunt, a uirtute. n. copiosa beneque instituta

ta soboles proficiscitur. *Non erit, inquit, in te infacunda, nec feri lis.* tamen Abraham sine liberis erat, ut discas alia esse præmia uirtutis.

* Basil. liberis autem Iob abundauit ob eos qui filios cauantur, speciosamque arripiunt occasionem ad peccandum.

* Didym. Hone-
stum catalogum fi-
liorum affert scri-
ptura mythicis ra-
tionibus congruen-
tem, quis enim i-
gnorat Trinitatis
fidem, septem do-
norum opificem,
cæterarumque uir-
tutum caput esse?

* Origen. septem filii iuxta hebdomadam dierum seculi, aut eorum qui ab Apostolis in nouæ gratiæ seculo sunt ordi-
nati, aut iuxta 7. stellas, quæ quotidie per anseunt spatia cæ-
li, septem filii tres filia, omnes decem, secundum decem
verba legis, dedit autem filios, & filias, quæ a seculo ita dedit
omnibus, quia ita omnes desiderant, ut concordia, & con-
iunctio hominum multiplicetur per connubia, atque si ali-
cui filii tantum nascerentur cum eas uiris traderet domum
vacuam relinqueret, atque hæreditatem suam desolatam.
Decem autem numero erant, unus animo non tanquam ne-
potes Esau, qui unum Iacob non potuit terre germanum, sed
veri Iob filii, quos facilius demon pariter omnes potuit in-
terficere, quam dissociare, qui quia fidem, spem, charitatem
circa Deum seruauerunt propterea corpus, animam, & spi-
ritum illibata custodierunt.

* CHRYSOSTOM. hinc colligimus nuptias uirtuti
nequaquam esse impedimento, quæ iusti cursum non retar-
darunt

* Athan. facti sunt illi filii contra Arianos qui quod de u-
nigenito ab apostolo dicitur, *qui fidelis est illi, qui fecit illum*, ad
sue heresis subsidium amplectuntur, Deique filium facturum
esse contendunt, nam uerbum, fecit de legitimis, & naturali-
bus filiis dici scriptura testatur ex quo germanus, & natura-
lis filius declaratur Christus.

Mysterium hic intelligitur in quantum per Iob qualis Chri-
stus futurus esset, ad fidem instruuntur.

Moralitatem uero secundum quod qualis quisque fidelis
esse debeat per Iob præsignatur.

c *Nat. q. sunt ei septem filii, & tres filia, & c.* * Origen. secundum numerum
filiorum septem, septem milia ouium, & secundum numerum
filiarum, cameli tria milia, & singulis de decem liberis, quin-
quaginta iuga bouum, & quinquaginta asine pastorem omnia
pecora

NICOLAUS DE LYRA.

1 Actimens. s. timore filialis reuerentiæ, & sic bene se habuit erga Deum.

2 Et recedens. non formidine pænæ, sicut aliquando faciunt mali, sed uirtutis amore, quod est proprium bonorum, & sic patet quod bene se habuit erga seipsum.

3 Natiue. Hic consequenter describitur prosperitas Iob quantum ad bona exteriora, inter quæ, maiora sunt filii, & filia, in quib. manent parentes quodammodo, secundum illud Eccl. 30. a. Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, reliquit. n. similem post se. s. filium. Ponitur autem maior numerus filiorum, quam filiarum, cum dicitur.

4 Septem filii, & c. Quod facit cumulum prosperitatis sue. Tū quia filii communiter magis diliguntur. Tum quia possunt magis in bonis pa-
ternis succedere. Tum quia possunt in regendis parentum domib. me-
lius

lius adiuuare. Consequenter ponuntur alia bona exteriora, s. diuitiæ, quibus sustentatur uita parentum, & filiorum. Diuitiæ autem antiquo-
rum fuerunt principaliter animalia, inter quæ primo ponuntur illa, quæ deseruiunt homini ad victum, & vestitum, cum dicitur.

5 Et sup. po. De quarum lana homines vestiuntur, & carnibus nutriuntur. Secundo ponuntur animalia homini deseruientia ad laborem releuandum, cum dicitur.

6 Et tria mi. Qui maxime deseruiunt homini in oneribus portandis de loco ad locum. Tertio ponuntur ea quæ deseruiunt homini in agricul-
tura, cum dicitur.

7 Quingenta quo. Quarto ea quæ deseruiunt homini ad uicturam, cum dicitur.

8 Et qui ngen. Ex quib. generantur muli, seruientes hominibus in equitatione.

Ac

MORALITER.

3 Natiue sunt. Secundum quod dicit Greg. hom. 25. quia septem dieb. omne tempus reuoluitur, recte septenario nu-
mero uniuersitas figuratur, discipulus autem perfectus, ho-
minis perfecti in uirtutib. moralib. & intellectualibus dicitur
eius filius tanquam similis ei factus, per septem igitur filios
uniuersitas discipulorum eius, potentium bene operari, &
docere significatur.

4 Et tres filia. per quas intelliguntur persone potentes be-
ne operari, sed non docere, propter quod dicuntur filie quia
non possunt gignere filios uerbo prædicationis, uel doctrinæ
possunt tamen concipere conceptus deuotionis per uerbu
prædicatoris. Dicuntur autem tres, quia uiuunt in fide san-
ctæ trinitatis.

5 Et fuit posse. per oues, innocentes intelliguntur, unde dicitur

2.

2. Reg. 24. c. isti qui oues sunt, quid fecerunt. Per septenarium nu-
merum uniuersitas designatur, sicut dictum est supra.

6 Et tria milia. per camelum, qui est animal gibbosum, & por-
tandis oneribus aptum, significatur peccator poenitens, qui
peccat ex gibbo superbiæ, sed ad satisfaciendum se exponit
ad portandum onus poenitentię.

7 Quingenta quoque. per iuga bouum intelliguntur persone
matrimonio iunctæ, quia iugum dicitur a iungendo. Bos aut
est animal laboriosum, ideo per iuga bouum significantur per-
sone coniugatæ, uiuentes honeste, laborantes pro familia-
tus honestate seruanda, & pro prole ad Dei seruitium edu-
canda.

8 Et quin. asina. Asina est animal tardum, tñ subicitur ad por-
tandum onus, iō per asinas significantur homines ad uitam
tarde uenientes, ipsam tamē humiliter sustinentes. Dicit aut

A pecora vtilia, oues uiuunt pro lacte, lanæ pro vestitu, occisæ pro
 esca, boues uiuunt pro cultura, & panis commoditate, occisi
 pro comestione, & calceamentis. Cameli pro omni onere
 portando, asini ad leuia negotia peragenda cundo, & redeū
 do velociter, quod. n. nunc equi, & muli hoc asini Arabiæ, &
 Palestiniæ veloces, ut
 equi adimplebāt. Au-
 ri, & argenti non me-
 minit, quia reconditū
 thesaurizatum, & ad
 vltimas datum ad pec-
 catum confert. Tales
 erant Iob diuitiæ quas
 seminabat in paupes,
 & de cuius beneficiis
 in conspectu Dei atte-
 stabantur angeli

* D. Hier. in Iob. & Philip. Septem plenitudinem quandā
 mysterii signant secundum scripturas in quib. septem eccle-
 siæ, colūna, spiritus, candelabra, lucernæ, oculi in vno lapide.

Greg. 14.

a *Ac famul.* innumera turba cogitationum, quæ quasi an-
 cillæ, domina. i. ratione absente, opus deserunt, perstrepunt,
 sed ea redeunt cum silentio operantur, his si bene domina
 mur, nec earum multitudine animus superatur.

Cath. græc.

* Nicetas. Olym. p. ac familia, obelisco notatur, quia nō est
 in hebræo, sed additum a. 70. quidam legunt *ministerium*. A-
 quila *seruitium multum* Symmachus *familia*, & dilucidius.

lib. 1. in Iob

Ann. in Iob

* Orig. opera erant illius magna in terris agri, vineæ, sed
 maiora, meritorum fides, pietas, &c. Aug. opera magna quia
 operabatur de ipsis operibus.

Greg. c. 6

Zach. 6. c.

Allegorice

1. lib. in Iob

b *Inter omnes.* i. inter angelos orienti luci inhærentes, ma-
 gni sumus, eorum socii. Orientales sunt omnes qui per fidē
 sunt in Christo, de quo propheta. *Oriens nomen eius*, quos om-
 nes superat homo Deus,

* Orig. Est de genere optimo, non propter carnalem ge-
 nerationem ex Esau, sed ex sanctitate, iustitia, & corde puro.

* Didym. quia ex Abrahamo ducēbat originem.

* Orig. cō. i. Iob. ob charitatis Abraham, & fidei similitudinē.

1. lib. in Iob

* Orig. plantauit. n. dominus paradysum uoluptatis ad E-
 dem contra orientem, unde mundi initium & iō omnes cre-
 dentes sanctis credentib. ut Dauidi psal. 86. & Dan. c. 6. *concor-
 dantes ad orientem adoramus*, unde etiam Christus ad patrem a-
 scendit. * Nicetas. Maiores illius, ut Abrahamus orientis p-
 uincias coluerunt. * Didym. Iusti ad orientem pertinet, quia
 a splendore solis iustitiæ splendēcentem assequuntur nobi-
 litatem.

Greg. c. 7

c *Ibant.* i. apostoli per mundū conuiuia verbi Dei ministrā-
 tes, quisq. in suo die. i. iuxta mensuram illuminatæ intelligē-
 tiæ. Sorores. i. infirmiores reficiuntur scriptura, q. in obscuris
 cib. exponendo frangitur, in apertis potus q. ut est sorbetur.

* Olym. omnes suo quisque certo, die vicissim inter se in-
 uitabant, sic. n. Aquila interpretatus est.

* Chry. quodque temperantiæ est signum, sorores solas cuo-
 cabant. * Orig. septem cum essent filii 7. dieb. festa celebra-
 bant, anticipantes quod lex præcepit septem dieb. paschæ, si
 ue hebdomadarum, siue scenophegiæ, & ut totam legem
 impleant, epulabantur ipsi liberi, seruus, & ancilla, aduena,
 & egenus Deut. 6.

Greg. 1. c. 14
 Moraliter

d *Et fa.* filii conuiuia faciunt, quia singulæ uirtutes iuxta pro-
 prium

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ac familia.* quæ erat necessaria pro tot, & tantis ministrandis.
 2 *Eratque uir ille.* i. ualde famosus, propter bonitatem suam, & uir-
 tutem, in quo etiam apparet prosperitas eius, cum uomen bonum sit di-
 ligibilis, quam aurum, & argentum. 3 *Et ibant.* Hic consequen-
 ter describitur prosperitas Iob ex filiorum mutua dilectione, abundan-
 tia. n. diuitiarum solet esse causa discordiarum, propter quod dicitur Ge-
 nes. 13. b. quod Loth, & Abraham non poterant simul habitare pacifi-
 ce propter magnitudinem diuitiarum, & familia, & ideo magna pro-
 speritas

Ias. 14. d

Lecl. 7

MORALITER.

† quingenta iuga boum, & quingentæ alinæ, quia dum utrius-
 que conditionis personæ per laborem penitentia ad æter-
 nam requiem gradiuntur, sub quingentesimo numero my-
 stice reponuntur, nam quinquaginta per decem multiplica-
 ta faciunt quingenta, quinquaginta uero requiem significat
 eo quod annus quinquagesimus erat remissionis, & quietis
 tempus. Omnia uero prædicta possessio Iob dicuntur, per q.
 bonus doctor, uel prælatus significat, quia cedit ad eius me-
 ritum quidquid boni per eius doctrinam fit in statib. prædi-
 catorum, in omib. autem prædictis ponitur numerus deter-
 minatus pro indeterminato, sicut Mat. 13. c. *Nō dico tibi usq.*
 se-

prium modum mentem pascunt, *In di suo*, quia vnaquaque
 virtutū propriam habet illuminationem, alium diem hēt
 sapientia, alium intellectus, sic & ceteræ. Sapientia multi æ-
 terna, sed ea intelligere nequeunt. Sapientia ergo in die suo
 pascit, dum de æternorum spe, & certitudine mentem refi-
 cit, intellectus suo, dū
 de auditis cor illustrat
 Cōsilium suo, dum rō-
 nem implet, prohibēs
 esse precipit. Fortitu-
 do suo, dum confiden-
 tiā contra aduersā dat
 trepidanti. Scia igno-
 rantiam pellit, pietas
 opera misericordiæ
 docet. Timor domini
 mētem premit, ne de

† maior omni-
 bus orienta-
 libus

a Quare posset eum facere parciorem.

Orientales con-
 stat esse prædicates.

b Id est dicitur diuitibus, quia

a *ac familia multa nimis.* Eratq. uir ille magnus inter omnes

a *Major substantia d.* discordiam inter fratres generat, sed pater tam bene in-
 struit, ut bona patris diuisum concordet sint.

c *orientales et ibant filii eius, & faciebant conuiuium per do-*

d *mos, unusquisque in die suo. Et mittentes vocabant tres so-*

e *rores suas, ut comederent, & biberent cum eis. Cumque*

f *in orbem transissent dies conuiuii, mittebat ad eos Iob,*

a *Quid præfens ageret. ubi absens curæ non deest.*

presentibus superbiat, spe futurorum confortat, inuicem pa-
 scunt, quia alia aliis suffragatur, sine quo vnaquæque valde
 destruitur. Minor est sapientia si intellectu caret, inutilis est
 intellectus, sine sapientia, si. n. sine ea altiora penetrat, sua il-
 lum leuitas grauius ruiturum leuat. Vile est consilium, sine
 fortitudine, quia quod tractando inuenit, sine uirib. ad actū
 non perducit. Fortitudo quæ plus potest sine moderamine
 rationis præceps ruit. Nulla est scientia, sine pietate, quia qui
 bona cognita non exequitur, grauius iudicatur. Pietas sine
 scientiæ discretione quomodo misereatur ignorat. Timor si-
 ne aliis nil valet, quia ad oia trepidans a bonis operib. torpet.
 e *Ter domos unusquisque.* per domos, ut Petrus per Romam,
 Philippus in Samaria in suo die. i. pro modo intelligentiæ, q.
 aliam institutionem fecit Paulus apud Græcos, aliam Petrus
 apud Romanos, licet non dissentirent in fide.

Myſtice

D. Greg. 1

c. 16

f *Tres sorores.* i. fidem, spem, charitatem, in omne quod agūt
 virtutes vocāt, ut de eo gaudeant quasi ex cibo vires capiūt,
 dum bonis operib. fidentiores fiunt, quasi ex potu post cibū
 debriantur, dum contemplationis rore infundi appetūt, sed
 ex ipsis bonis, & mala oriuntur, ut elatio, vel cum pro his læ-
 titia fit menti, adest etiam quædam securitas, inde torpor. er-
 go subdit. *Cūq. in orbem transissent dies.* peracto conuiuii filios
 sanctificare, est post virtutum sensum intentionem cordis
 dirigere & omne quod agitur districta retractatione munda-
 re ne decipiatur qualitate mali, ut putentur bona quæ mala
 sunt. Vel quantitate boni, ut sufficiens credatur cum pfectū
 non fit, sed hoc melius oratio. q. discutiendo inuenit. Mens.
 n. p. compunctionem eleuata omnia sub se certius diiudicat
 g *Cumq. in orbem transissent dies conuiuii transiunt, cum prædi-*
 catione mysteria peraguntur, peractis omnib. Iob pro filius
 offert, quia pro apostolis de prædicatione redeuntib. Chri-
 stus patrem orauit, mittendoque spiritum sanctum sanctifi-
 cavit, emundans quidquid culpæ inesse potuit.

Idem c. 17

E

* Orig. Non quotidie epulabantur, sed septem diebus se-
 cundum numerum filiorum Iob, & illos septem, qui in lege
 celebrati sunt.

lib. in Iob

lib. in Iob

h *Mittebat ad eos.* * Orig. Mittebat ad eos, qui pietatem ad-
 monerent, iustitiam, & iudicium terribile testificarentur, si-
 ue per eos quos mittebat ad illos tunc eos ad se conuocans, si
 ue mittebat p. eis ad Deum orationes, & grarum actiones, &
 mūdabat, ut Moses filios Israel in deserto, & eosdē Samuel
 pugnantes contra Allophylos, precib. suis Deum exorans.

* Chryf.

spertitas fuit ipsi Iob, quod filii eius quamuis essent plures, & ualde diui-
 tes, adhuc erant ad inuicem ualde concordēs, & hoc est quod dicitur.
 Et ibant filii eius. se amicab. liter associando. 4 *Et fac. con.* non
 ad gulam, seu carnalitatem, sed ad amicitiam nutriendam. 5 *Vnus*
 quisque in i. una die hebdomada, sicut erant septem filii, & sic in heb-
 domada secunda recipiebatur circuli. 6 *Et nunt.* ne viderentur
 eas contemnere tanquam sexus fragiles, sed magis eas diligere, & hono-
 rare. Cumq. in orbem trans. dies. i. in fine hebdomada, ut dictum ē.
 7 *Mittebat ad eos Iob.* ex quo patet quod non erat cum eis in talib.
 conui-

septies, sed usque septuagies septies, i. toties quoties. 1 *Ac fa.* Expo-
 natur sicut supra. 2 *Eratq. uir.* uirtute, & dignitate.

3 *Inter omnes.* i. Christianos. De Christo namque dicit Zac.
 6. c. *Ecce uir oriens nomen eius.* Sicut autem a nomine Christi di-
 cuntur Christiani, ita a nomine orientis p. dici orientales.

4 *Et ibant.* i. filii boni doctoris, uel prælati sunt prædicato-
 res ab eis instructi, uel missi qui faciūt conuiuia unusquisque
 in die suo, q. quilibet eorum prædicat tempore sibi apto.

5 *Et mittentes vocabant tres sorores.* Licet. n. omnes fideles uo-
 centur ad conuiuium uerbi Dei, tamen magis ibi reficiun-
 tur personæ supradictæ per filias Iob significatæ.

6 *Mittebat ad eos.* Frequenter. n. prædicatores ex sua prædi-
 catione

* Chrys. Videte purgationem non Mosaicam, sed apostolicam, mentem. n. illorum, non corpora a precatione expiabat. Aiunt nonnulli priscos illos sacerdotes more Melchisedecis per seipso creatos fuisse.

* Olym. sacrificio ipso animorum consensionem eos docebat, vnicum. n. vitulum pro omnib. quasi

pro una anima offerebat, & mundabat, aq. purgantib. adhibitis, quib. natura homines & iudai ex lege utuntur, illud autem. cum consummari essent des, ostendit, aut quod id quod facitaret, ad

exacti diei expiationem mutata hostia, aut quod post septem dierum anfractum, semel sacrificium faceret.

a Conf. dil. x Orige. surgens diluculo, formam ostendens omnibus in perpetuum, ut confestim diluculo ex noctis requie exsurgentes ante omne opus, vel verbum, primitias resurrectionis nostrae Deo exhibeamus in matutinis deprecationibus. primo aut mundabat, purificabat, & sanctificabat, & ita denum pro eis hostiam offerebat, quia ex Apostolo probare seipsum debet hō, ut sanctissimis dñi sacrificiis fruatur.

Diluculo confurgit qui compunctionis luce percussus, noctem humanam deserit, & ad verum lumen oculos aperit. Offert per singulos, dum pro vnaquaque uirtute Deo preces immolat, ne sapientia eleuet, ne intellectus aberraret, ne consilium, dum se multiplicat, confundat, ne fortitudo per fiduciam praecipitet, ne scientia inflat, ne pietas extra rectū uerrat, ne timor plus iusto trepidans desperet.

Diluculo ad offerendum surgit, quia dum pro eis orat, diffusilla nocte mentes illustrat neque peccati contagio ex predicatione in occulto polluantur tibi tribuendo, unde subdit

B Ne forte peccauerint filii mei, & benedixerint Deo, Deo maledicere est de eius munere tibi gloriam praeberere, Vnde & post predicationem dominus pedes apostolorum lauit quia in bono opere peccati pulvis contrahitur, ut internae elationis, quam dominus tergit. Forte, dicitur non qui omnia sciat, sed ex nostra dubitatione, ut putas inueniri fidē in terra. sic faciebat Iob cunctis dieb. quia semper pro nobis offert dum pro nobis patri suam incarnationem demonstrat, quia peccata diluit, peractis dieb. conuiuia quia postquam septem fratres peregerant conuiuia, Iob septem sacrificia offerre dicitur. Constat. n. hoc octaua die agere in qua plenus septiformi spiritu pro spe resurrectionis domino seruire perhibetur

b Offerebat ho. x Orige. secundum numerum illorum, quia sigillatim in exquisitione iudicii exurgent, & ut eadem pro seipsis perficere properarent, quisque. n. pro seipso in iudicio respondebit.

* Orige. Offerebat Iob. Erant. n. sacerdotes non a lege ordinati, sed naturali sapientia hoc requirente, ac perficiente, ut Noe, Melchisedech, Abraham, Iob ipse.

* Phil. & quem primogenitum fuisse hinc credi potest, nisi reges gentium, ex quib. Iethro, & Iob, in locis suis sacerdotio fungerentur, hoc privilegium, uel excellentia sapientiae, uel generis nobilitate acquirere.

* Orige. holocausta faciebat, ut gratias ageret, expiationē adhibebat, in cogitationum remissionem, & uitulum pro animis, ut uiui permanerent.

* Orige. Vitulum unum pro animab. illorum, in figuram illius uiculi, de quo dictū est, cito aduocite vitulum saginatum, & ut

NICOLAUS DE LYRA.

conuiuia, sed stans in loco suo secundum maturitatem suae aetatis, permittit filijs suis talia, quia iuuenib. bene sunt aliqua permittenda ratione suae aetatis, quae tamen non decent maturitatem senectutis.

1 Et sanctifica. i. quia in talibus conuiujs solent homines relaxari & aliquam ineptiam latuam, si uelociter in ordinationem.

2 Confurgensque di. prima hebdomada sequentis antequam inciperent secundum circulum conuiuiorum.

3 Offerebat holo. per sing. i. sacrificia ad honorem diuinum totaliter incensa.

4 Dicebat. n. i. cogitabat.

Ne

Quadam

MORALITER.

catione appetunt commendari, cum tamen tota gloria debeat esse Dei, quos bonus praelatus sanctificat pro eis orando, & Eucharistiam offerendo, & hoc bonum continuando ideo sequitur. Sic fa. Iob. Cum autem filii Dei assisterent

ut uniuersas animas interficerent, i. iuuentutis ignorantias a Deo se mortificarent.

* Didym. prophetice sacrificare uidebatur ex lege, cum diuersa, ex gratia, cum unum offerret uiculum, unigeniti filii Dei sacrificium adumbrans, qui pro omnib. crucem pertu-

lita quo cetera magnū in potestate redigendum Iobus praedixit mysterijs aduentus Christi initiatus.

* D. Cyprianus.

* Multi sunt in domo

liberi, hoc ipsa opere

rari amplius debes,

ut. n. in seculari, sic

in spiritali uita quo

amplior fuerit pignorum copia, esse & operum debet maior impensa, sic & Iob numerosa pro liberi s sacrificia offerebat nec cum liberis tuis cogites patrem, qui & rarius, & infirmus est, sed illū putes, q. aeternus, & firmus filiorū p. est, &c.

* Orig. non tantum pro corpore sollicitus, sed plus de anima cogitabat, praua. n. cogitationes separant a regno Dei.

* Polichronius. Cum externa videret labe carere, de internis cogitabat, prophetica sententiam sequutus. Ab occultis

meis m. m. d. m. d. n. e. & ex his uerbis magna liberorū puritas oñ

ditur, nec pp peccata eiusmodi interitui obnoxios fuisse.

* Basil. merito verebatur, quia ad mentis peccata sumus

procliuiores.

* Orige. Ante apostolos ea quae sunt apostolorum adimplens, sicut dicit. Qui capit in uobis opus bonum, pertinet usque in

dum Christi, & omnia quae fecerunt sancti, fecit & Iob, atque

praeceperunt tolerantia laborum.

* Olym. Vnde constantia, & fortitudo mentis intelligitur.

Virtutum autem, & rerum bonarum cessatio reditus est ad

improbiteriam, atque ex hoc loco discimus uitanda esse con

uiuia, quae expleta indigent expiationis.

Holocaustum totum incensum dicitur, quod est cum to

ta mens igne compunctionis accenditur, in ara amoris, &

cogitationis quasi suae sobolis inquinamenta exurit, quod ne

scit nisi qui priusquam cogitatio ad opus transeat, internos

motus frenat, & mentem munit uiculi custodia, non feminea

ut Hisboeth, unde Salomon. Omni custodia serua cor tuum, quia

ex ipso uita procedit. Virtutes. n. i. bona quae agimus ex ortu in

intentionis pensantur. Dicebat. n. Ne forte peccauerint, & benedi

xerint. i. maledixerint in cordib. in corde maledicit qui recta

opera non recta intentione facit, qui putat se habere ex se qd

est a Deo, uel si inde propriam laudem quaerit. Ea quae co

ram hominib. bona sunt, trib. modis diabolus polluit. primo

quippe intentionem boni operis uiciat, ut pro fauore homi

num faciat bonum, unde propheta. Facti sunt hostes in capite. i.

in exordio cogitationis dominantur. Hoc si nequit, si bonū

incipit bene, in act. one quali in itinere se opponit latenti

quali secure euntem perempturus laudem obicit, quae etli

non quaesita, delectat oblata, uel iram quae zelo recti im

moderatus mentem turbat, uel tristitiam, uel letitiam im

moderatam, unde Dauid. In uia hac quae am. abs. s. a. m. i. b. Si uero

nec exordium uiciat, nec in itinere supplantat, quasi iam ab

actus, astutus fini insidiatur, unde. Ipsi calcancum meū obserua

bunt, & serps, si caput. i. initium suggestionis eius cōprehen

ditur, calcaneo insidiatur. i. in fine decipere molitur, in oib.

ergo dēt se circūspicere quisq; & in hoc perseverare, unde

Sic faciebat Iob cunctis dieb. ut tunica talum operiat. i. bo

na actio nos ante oculos Dei usque ad terminum uite regat, F

Quadam

5 Ne forte pecc. Ex quo patet quod si certum finaliter scilicet eos talibus abuti conuiujs non eis permisisset

6 Et benedixerint Deo. i. maledixerint, tantus est horror blasphemiae diuini nominis, quod in sacra scriptura frequenter exponitur per uerbum oppositum. s. benedictionis.

7 In cor. lu. quan. uis. n. esset certus quod non prorupissent in uerba ad inhonorem Dei pertinentia, tamen timebat ne circa hoc habuissent aliquam cordis commotionem.

8 Sic fa. circulo praetectorum conuiuiorum per hebdomadam completo, in quo apparet deuotionis suae continuatio, quod est ualde laudabile, quia multi seruentur incipiunt, & cito tepescunt.

Ne

Quadam

rent coram domino, &c. Secundum sensum literalem per filios Dei, hic intelliguntur angeli sancti, secundum uero sensum morale intelliguntur sancti homines uitam angelicā ducentes, inter quos frequenter est Satan. i. homo peruersus qui dicitur Satan, eo quod est membrum eius.

Cni

Idem c. 10. **A** *Quadam autem die in exordio qualitas, & terminus rei exprimitur, ut modo tentatio Iob a die cepta dicitur, quia ad victoriam dicitur, sicut & in aliis. Nunc qualitate temporis res signatur, ut quod angeli in meridie apparent Abraham, Iudas nocte exit. Nunc loco, ut quod Israel infirmus legem non in monte, sed in imo audit.*

D. Greg. 1. Moralium c. 2.

Nunc qualitate aeris, ut quod dicitur. Hyems erat cum per dicitur non credituris, & frigus erat imminente negatione Petri. Nunc positione corporis, ut quod Stephanus vidit Iesum stantem.

Allegorice

1. lib. in Iob

Quadam autem die. Orige Dies illa est que diaboli nequitiam, Dei iustitiam, & Iob tolerantiam manifestavit. Diabolus, ut olim Deum apud Adam, sic Iob apud Deum accusare voluit. Ante Deum autem, qui ubique presens est, venire dicuntur Angeli humana utendo loquendi consuetudine, spirituali accessu, dum cum maiori devotione, gaudio, atque exultatione Deum laudant de victoria servorum Dei, & eis patientiam, atque consummationem a Deo postulant maximam. n. gloriam sibi reputaverunt Iob innocentiam, quam Deo obtulerunt, sicut & omnium piorum usque in finem seculi, non quod Deus nesciat, sed ut testes efficiantur sanctitatis, & pietatis iustorum, & tanquam dolentes in pietates iniustorum, atque ipsius diaboli, qui dicitur affluere, non presentia personarum, & quod facie ad faciem dominum uiderit, quomodo. n. veniret in conspectum Dei, qui sancte anima Iob appropinquare non est permittitur? quomodo veniret in celos, qui non est permittitur venire in paradysum, angelis custodientibus portas, ut Cherubim cum romphaa ostium paradysi sed cogitatione, consilio, desiderio, desiderantibus angelis memoriam malitiae, atque nequitiae diaboli, atque invidie, quam habet erga sanctos, sic nos cogitatione sepe in celum ascendimus, & in carcere positi desiderio pagros curiamus.

D. Greg. Moral. c. 14

B Non dicitur aliquid factum coram domino quadam die, ideo quod: apud eum sit mutatio temporis, sed nostris verbis condescendendo utitur, ut dum eternos temporaliter loquitur nos affluere temporalibus sensum ad aeterna levet, vel quadam die Satan affluit, quia in luce Deus tenebras vidit: & qui omnia simul respicit bona, & mala, in his quae diverso ordine disponit, diversus non est, nec lumen eius propter presentes tenebras tuseatur. Inter filios Dei Satan, quia ea in iustitia penetratur qua boni spiritus complentur, eo radio transfigitur, quo illi ut luceant perfundantur, inter filios Dei, quia eadem diverso modo, tamen Deo servit, unde in lib. Regum. *Vi de Iob. Iob sedentem super solum.* I. angelos, quorum mendis alius praedictis oia inferius disponit. *Exercitus caeli a dextris, & a sinistris.* boni, & mali angeli, quia non modo boni Deo ministrant, sed & mali qui probant & volentes converti gravantur de quibus. *Et laus spiritus in medium proficit.* quo rex Achab ex gentibus meritis decipitur. *Orige.* Vide autem distinctionem, Angelis n. uenisse dicuntur, ut praesto essent domino, ut spiritus minister, missi in ministerium, diaboli autem non praesto iussit, sed venisse ab obambulatione, & honesti oppugnatore, nec ei honoris fuit cum angelorum ordine consuetudo, ut nec malis bonorum, sed crimini ei fuit utrum suum, nec quod Deo servavit, fallendi in studio id eum fecisse apparuit ut in Achab, sed quod tali dignus erat ministerio, quod Deus interrogat, unde venis? non quod nesciat, sed ut illius invidia coargueret

gueret. Nihil tunc fuit Angeli Dei, non diabolus, quia illi Deo charitate coniuncti sunt, & ab eo quod sunt, nominati sunt, hic ab eo malitia abalienatus, non ex eo quod est, sed quod esse conatus est. Neque enim natura nomen est diabolus, sed a voluntate, & invidia eius in Adamum, & eximine quod in Deum apud multam eorum, de ductione est. Parte rea observandam haec verba Dei, & Domini scribi, Deum autem esse effectum Angeli, & domini cui praesto sunt

1 *Nicetas.* Deus rebus singulis, quae decet ratione, praesens est, angelis praecipue d. arcana vocibus, diabolo tentandi facultatem tribuendo, nihil enim sine Dei permisso facit, qui dicitur affluere, quia in divinae ditionis locis consistit, expectans non ut obsequium Deo praestet, tentandi fieri sibi potestate quae ei tantum permittitur, quantum ferre possumus. In theatro autem constituti Deo contra vidente, vincimus, aut vincimur, non propter adversariorum vires, vel angelorum suppetias ferentium infirmitatem, sed propter nostram electionem, voluntatisque libertatem. Angelis. n. bona, demonibus mala suadentibus in potestate est nostrae voluntatis, quae libero arbitrio ornata est, in utram maluerit partem se dare, nam neque ab eo, qui nos liberi arbitrii honore affecit, cogimur nec diabolus nobis vim ullam afferendi adeptus est partem.

2 *Dionysius & Basil.* Angeli boni in electione liberum arbitrium habentes, a veri boni assiduitate nunquam recedunt, diabolus autem, cum angeli accepisset partem, in naturam demonis migravit, satanas dictus, quod adversarium significat, diabolus autem quia peccati est administer, accusator, & calumniator.

b *Affluit in reos.* In die dominus Satan vidit, quia uas eius insipientiae sua incarnatione corripuit, qui quali non uiderat, cum tandem pravitate eius in perditione hominum tolleraverat. *Vnde venit* quia per aduentum eius uas detexit, & reprimens uas eius increpavit. In hoc die filii Dei affluunt Deo, quia tunc ad patriam vocati, deitatem iam per eius praesentiam affluunt. *Et committunt terram, & perambulanti.* quia per corda gentium vestigia sua impresserat, & quasi ex potestate circumierat, quia nahu n. qui sibi plene resisteret, inuenit, sed iam comprimitur per eum qui in carne sine peccato cuius stupenda supbia, & timenda infirmitas a Deo proponitur. *Nunquid con. in terra.* non est ei similis quia ceteri adoptantur per gratiam, iste Deus per naturam, licet in forma servi. Hoc dicere dominus, est iudicare, superbo quod miretur quod dolens committeret, ad cuius superbiam reprimendam uirtutes illius enumerat, simplex, & rectus. Venit Christus, ut praebeat exemplum vitae hominibus. Simplex, ut non pareat malignis spiritibus. Rectus, ut debelleret superbiam. Timens Deum, ut detergeat immunditiam uitae, recedens a malo. De ministris quoque missi erant loco circumscripti, ubi tamen semper affluunt, & uident faciem patris. Foras ergo exeunt ad nos spiritus li praesto, & per internam contemplationem spiritus cum Deo sunt.

Affluit. quia etiam per superbiam excidit, naturam tamen eis similem non perdidit, ergo inter eos affluit, quia Deus eo intuitu quo oia spiritualia conspiciunt etiam Satan in ordine sublimioris naturae uidet, non tamen Satan Deum uidet, qui mundo uidetur, sicut caecus non uidet lumen quo illustratur.

c *Inter eos etiam Satan.* quia bonis Dei cogitationibus quae ex Deo sunt, se interfecit, ut perturbet, sed cum latere nobis Deus

D. Greg. ibi. Mystice

Idem c. 16

E

F **Idem c. 2**

Moraliter

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio

1 *Quadam autem.* Hic consequenter post statum prosperitatis ipsius Iob describitur tempus adversitatis, quae duplex fuit, una ex bonorum amissione, alia ex proprii corporis percussione, quae ponitur c. 2. utraque vero fuit per demonem procurata. Et ideo circa primam primo ponitur huius adversitatis procuratio, secundo eiusdem exequutio, ibi. Egressusque est. Prima in duas, quia primo ponitur procurationis occasio, secundo ipsa procuratio, ibi. Cui respondet Satan. occasio autem ista fuit, quia diabolus sanctitati Iob invidens, audiens a domino eius commendationem, invidia motus, querere uoluit eius subversionem, peruenit tamen quia in hac parte magna sententia sub breuibus verbis ponitur, ideo aliquando sanctis angelis, & malis ad intellectum huius partis praemittitur. Sciendum igitur quod omnes angeli creati sunt boni, sed aliqui in sua conditione persistentes, ad laudem sui conditoris, conuersi facti sunt gloriosi, & uocantur filii Dei. Alii vero a sua conditione cadentes per superbiam deprauati, uocati sunt demones, siue Satanae. Vltius sciendum, quod assistere angelorum coram domino dicitur uno modo proprie, & sic angeli superiores, qui non mittuntur ad exteriora ministeria dicuntur Deo assistere alii uero qui mittuntur, dicuntur Deo ministrare, secundum quod dicitur Dan. 7. c. Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei. Alio modo large, & sic omnes angeli sancti etiam ministrantes dicuntur

tur Deo assistentes, in quantum uident Deum clare. Tertio modo largissime, & sic etiam demones dicuntur. Deo assistere in quantum ipsi, & actus eorum patent diuino conspectui, sicut & sanctorum angelorum. Vltius considerandum, quod sicut sancti angeli in ministerium missi salutem hominum promouent, & procurant, ita & demones salutem eorum impediunt, & perturbant. His igitur praemissis descendamus ad litteram.

Quadam autem. non est intelligendum quod aliquo successu temporis sui in Deo, vel actibus eius intrinsecis, qui in terra, tur at uirtutes, sed tantum in subiectis creaturis. **2** Cum uenissent filii Dei, et angeli ministri ad praesentandum coram Deo merita hominum, secundum quod dixit Raphael angelus Tobiae 12. c. Quando orabas cum lacrymis, & sepe liebas mortuos, & derelinquebas prauitatem & mortuos per diem abscondebas in domo tua, & nocte sepe liebas, ego obtuli orationem tuam domino.

3 Ut assisterent coram domino. Assistentia proprie dicta, quae tantum ad angelos superiores, & assistentia large dicta, quantum ad angelos inferiores, & assistentia largissime dicta, quantum ad omnes angelos sanctos, & etiam demones, & in hoc sensu ultimo subditur.

4 Affluit inter eos etiam Satan. quia actus demonis malum humani generis procurantis patent diuino conspectui, & adducitur eius examini.

Cui

A detegit, unde dicitur. *Unde venis*, quod dicere est eius insidias aperire nobis. *Circumui terram*. Carnalia corda scrutatur, ut mala inserat, nec transuolat, sed perambulat, quia non cito deserit quem tentat, sed moratur, ut vestigia prauitatis imprimat, contra eum Iob laudatur. *Nunquid considerasti seruum meum*, quem Deus bonum facit, & reborat quasi in auribus. Sathanae laudat, unde ipse grauius contra sauit, dicens. *Nunquid frustra*. quasi cur laudas quem protegis? Me despecto laudandus

esset si contra me suis uiribus staret, unde malitiose expetit, sed extende paululum. dum bona abundant, mens aliquantulum erigitur, quasi bona a se, quae bona diabolus appetit male, sed Deus tectari bene finit, ut dum in bonis illis homo concutitur, imbecillitate cognita in Deo solidetur. Unde subdit. *Ecce uniuersa substantia, quam habet, in manu tua est.*

*Greg. Nanz. O impudentiam, qui a principio contra figmentum irrepleat, nunc inter Angelos medius stat, ut Iobum ad supplicium deponat.

*Poly. Noli ista ad corporum consuetudinem transferre diabolus. n. stat coram Deo, non ut angelica confortione dignus, sed ad flagitiose contradicendum paratus, deoque dicitur se dare in conspectum, non quod uite propinquitatem aequo animo ferat, uerum quia eum latere non potest, cui spirituales etiam cogitationes sunt notissimae. At scriptor ad dialogorum consuetudinem orationem traducit.

B *D. Aug. nam aliter affectio animae ad veritatem non potuit narrari, nisi temporaliter, & localiter quodammodo diceretur, atque, utrum quia non potuit, nisi per eos audire, dictum est, *affuit inter eos Satan.*

*Phil. potestatem illam accipit dæmon, ad examinandos sanctos, ut quantus esset Iob, hominibus demonstraretur, & uitam consequeretur æternam.

a *Cui dixit do.* Non dominus, vel Satan flatu vocis colloquitur, cum sint incorporei, ut nos qui, & in secreto cordis quasi post parietem corporis stamus donec per linguam egredimur. Nec vero incorporeæ naturæ loquutio vno modo est. Deus Angelis loquitur, cum eis uoluntas eius inspiratur Angeli Deo, dum quod super se eis admirantur in laudem Dei. Vox eorum est clamor a auribus Dei, admiratio uirtutis Dei in laude eius. Animæ sanctæ loquuntur Deo per desideria, non quidem a Deo discordantia, non quod ignoret futura, sed quo ardentius eo inhaerent de ipso accipiunt, ut ab eo petant, quod eum facere uel e vident, & nisi peterent a uoluntate eius discordarent, quibus respondet Deus, dum per praesentiam certitudine retributionis eos inter desideria confirmat. Quatuor uero modis loquitur Deus ad diabolum. Vias eius arguit, ut. *Unde venis*. Electorum suorum iustitiam contra illum proponit, ut. *considerasti seruum meum Iob*. quod dicere est tales eos facere quibus ille possit inuidere. Tentandam innocentiam ei permittit, ut omnia quæ habet in manu tua sunt, quod dicere est ad probationem fidelium malitiam eius contra eos laxare, aliquando ne tentare audeat, prohibet, ut in eum ne extendas manum, quod dicere est ab immoderata tentationis impetu restringere. Tribus modis diabolus loquitur ad Deum. Vias eius intinuat, ut, *circumui terram*. Dicere quid egerit, est scire quod actus suos ei occultare non possit. Innocentes fictis criminibus accusat,

ut. *Nunquid Iob frustratimet Deum*, quod est contra bonos conquiri, & eorum profectibus inuidere. Et rimas nocendi quæ rere, tentandam innocentiam postulat, ut. *extendas manum tuam*, quod est ad afflictionem honorum malitiæ suæ a sibi anhelare.

*Orige. Quemadmodum non in persona, sed cogitatione diabolus uenit ad

Satan. Cui dixit dominus. *Unde venis? Qui respondens, ait.*

Circumui terram, & perambulauit eam. Dixitq; dominus ad eum Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei

similis in terra, homo simplex, & rectus, & timens Deum, ac rece-

tur, non eas ad cælestia subleuans, uerum occultæ suæ operationis uirtute vertens, ut necessitas, vel ratio poposcerit. Scriptura. n. ea dicit dixisse, quæ non dicunt, & audisse, quæ non audiunt, ut. *Auribus percipe terra*, & praecepit Deus certi magno, nec tanquam nescius interrogat, ut nec Adamum, sed abditam, & occultam cogitationem eius detegere, atq; publicare uoluit, cumque & alienigenam interrogat culpâs arguens, & detegens apostasiam illius, & quod cædes Abel, gigantum impudicitia, & similia ab eo initium sumperunt, & exitu. Hebraei. Iste qui Iob tentauit fuit princeps magnus Samael pertinet ad diuinum tribunal quæ foris resideat.

*Olym. Angelos cum diabolo disceptando sermocinari apud Zachariam legitur, sic. n. Angelus. *Imperet tibi, qui elegit*

Ierusalem. & in catholicis epistolis, cum Michael contendere de corpore Moysi. Itaque existimare possumus angelum quempiam diuina mandata exhaustiorem cum diabolo colloquutum esse, cuius vox, quæ Dei uoluntate expromitur, eiusdem esse dicitur. Illud autem *unde uenisti* est exprobratis.

*Athan. cunctis rebus, quæ effectæ sunt, certa loca sunt distributa, solus Deus nequit circumferri, cui assistere, nihil aliud est, nisi diuinæ uoluntatis typis informari.

*Chryf. Quæuis muneris functio, assistendi ratio nuncupatur, ac licet diabolus uoluntate diuini imperii frequens mordeat, iugum nihilominus sustinet seruitutis.

*Aug. collatio præteritæ actionis cum eo, unde permittitur deinceps agere, responsio ad interrogationem est. Ipsa uero interrogatio, uis diuina est, in qua non permittitur agere quod libet, in cogitationibus. n. impii interrogatio, est ad manifestandum eum nobis.

b *Unde uenisti?* Non querita bonis, quia non querimus nisi quod nescimus, & Dei nescire est reprobare, ut & bonus uir nescire mentiri dicitur, non quod nesciat, sed quod contemnat. Dicere ergo est, *unde uenisti* uias eius est quasi incognitas reprobare. *Circumui terram*. per gyrum circumuitus. laboris anxietas significatur. Laborans terram circumuiuit, qui in cælo quierus non stetit, & non transuolat, sed perambulat, quia a spiritualis potentiae uolatu corruit, præles nimis grauedine suæ malitiæ. De membris quoque eius dicitur. *in circuitu impij ambulat*. i. in exteriorum labore fatigantur. Diabolus non contra Iob, sed in Iob medio contra Deum certat. Vñ non prius Iob a Deo petiit, sed illū Deus in cōspectu ei⁹ laudauit.

*Orige. Hoc arroganter deservit draco, maleuolentia catus, & contumax, ignorans Dei dignitatē. Terrā circuit, ad cælū non reuertit, & circuit circuitionib. iniquitatis, & speculās transitu subito, q̄ tractantur in corde, & intra aīm nesciens, si. n. cogitationes seruissēt, nullū saluū fieri pmississet, sed bona, ut cogitatione capta fuissent, destruxisset, sed audiēs, & uidēs q̄

ope-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Cui dixit Dominus.* Hoc dicere non est per uocem sensibilem, sicut aliquando fiebat prophetis, ut patet 1. Regum, de Samuele, cum demon sit naturæ pure spiritualis, sed per manifestationem alicuius intelligibilis.

2 *Unde uenisti?* Non petit ex ignorantia, sed ut ex eius responsione conuenientius procedat ad commendandum sancti Iob merita.

3 *Qui respondens.* Per hoc non est intelligendum, quod aliquid Deo ignotum manifestauerit, sed quod eius malignitas Deo nota, aliis sic manifestetur.

4 *Circumui terram.* i. homines terrenos, quia hominum discutit

MORALITER.

1 *Cui dixit dominus. Unde uenisti?* Requirit. n. Deus ad puniendum opera peruerforum.

3 *Qui respondens ait. Circumui terram, & perambulauit eam, &c.* Ho-

scutit curas, & consuetudines, ut inueniat uias, & modos nocendi, propter quod dicit Beatus Petrus. *Aduersarius ueller diabolus tanquam leo rugiens circumit querens quem deuoret.*

5 *Nunquid considerasti seruum meum Iob, &c.* q. d. satis inuestigasti, sed non inuenisti in eo occasionem mali, ideo subditur.

6 *Quod non sit ei similis, &c.* per hoc non est intelligendum, quod Iob esset sanctior Moyse, uel Abraham, & forte aliquibus aliis eiusdem temporis, sed secundum quod in quolibet sancto est aliqua prærogatiua specialis, propter quod de quolibet dicitur. *Non est inuentus similis illi, &c.*

7 *Homo simplex, & rectus, ac timens Deum.* ista sunt supra exposita.

1 Cui

Homines enim peruersi sunt instabiles, & uagabundi.

5 *Nunquid considerasti seruum meum Iob quod non sit ei similis, &c.* q. d. tu peruerse debuisti uiros sanctos considerare, & te eis conformare, sed quia peruersi magis querunt bonos impedire, ideo subditur.

Nun-

Aperibus sunt, & dicuntur totum mundum subito, peruo-
lans, unde dinationes, & revelationes in somnis, & uigi-
liis, & ex ante cedentibus futurorum predicationes, dum autē
dominum alloquitur terra meminit, i. terrenorum hominū
quorum corda in calum non ascendunt.

*Chry. Diabolus que
dicitur dixisse, cogita-
uit, non dixit, neque.
† respondit. n. in eo tantum, & au-
dacia, aut licentia, de-
clarat autem se non
habere fixum domici-
lium, orbem terrarū
Angelis & demonib.
plenum. Hos autem
Deus non finit sua a-
buti potestate, & diui-
no consilio lustrant
inhabitabiles regio-
nes, ne sint nostro ge-
neri semper infesti.

*Didym. Deus ut uerum dicentem non arguit spiritus. n. ter-
ras, tanquam leo ingiens ciuitatem quærens quem deuoret. cuius uerbo-
rum hæc sententia est, cum terrena, & aëria subegerim, so-
lus Iobus mihi aduersatur, quem depesco.

*Orige. arguit Deus nequitiam, & consilia diaboli. Iobū
hominem ei, qui superior angelis defecit, opponens, quem
serui sui honore dignatur, gloriam sibi exhibens cum ho-
mines pie, & caste uiuunt, sed ista in laudem Iob dicta profe-
cerunt ad maiorem concitationem luoris, & zelus ipsius dæ-
monis, quanquam, n. laus non potest esse suspecta profecta,
ab eo qui culpa omni caret, tamen diabolus cui inuisa bona
sunt omnia, ne Deo quidem credit.

*Chry. Deus habens egregium athletam Iobum tenta-
ri uoluit, & crudelitatis, quam exerceat demon cum accusa-
torem constituit, sic improbitas a seipsa uulneratur.

*Olym. illud intendisti, siue considerasti non magis interro-
gationis, quam cum affirmatione intelligi potest.

*Chry. quid obfuerit ab omnibus contemni, si angelo-
rum dominus nostrarum laudem est præco?

a Nunquid frustra Iob timet Deum. & c. Diabolus uenisse redē-
ptorem fenerat, sed propter humilia, quæ passus est quidd
de deitate suspicatus est, ei in dubium euenit pro sua super-
bia, & non Deum natum, sed Dei gratia custoditum cre-
didit. Nonne uallasti? Domum uallatam dicit, quia tentando
conscientiam eius penetrare non potuit substantiam, quia
electos eius inuadere non præsumpsit.

*Orige. Incipit dicere, quæ malitiose cogitauit, inquit,
Iob celit Deum cum pretio, habens pro quibus reddat retri-
butionē, estque sine querela, quia innumerabilia habet, ius-
tus est, quia possidet diuitias, uerax, quia omnes illi inclinā-
tur, si autem immanioribus hominibus tantās conferres di-
uitias, omnes uno consensu tibi seruirent, quoties uolui ap-
propinquare, & non inueni accessum, te muniente omnia
eius angelorum custodia tanquam flamma ignis, condem-
nat autem seipsum, quia maiora a Deo acceperat, & ingra-
tus superbiuit, & quotidie nos accusat, quod ex uirtute uiua-
mus, non propter Deum, sed propter opes habendas, aut re-
tinendas.

b Possessio illius. Quia tot bona in terra recepit, pro his se
innocenter gerit, sed innocens non esset si inter aduersa sta-
ret, quia nequit in die, in nocte aduersorum, uult reprobare.
Non ergo uires Iob, sed quemque uerius aduersis probare
sciens tentandum expetit: Sed extende, nec vires ferendi si
habebit, uoluntas eius semper iniqua quæ ab ipso est, pote-
stas iusta quæ a Deo, unde. Spiritus domini malus in Saul, &
domini est per licentiam, & malus per uoluntatem.

*Olym.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cui respondens Satan, & c. De hac occasione de Sancti Iob com-
mendatione, quam demon inuidus non poterat sustinere, mittitur ea
diminuere dicens. **2** Nunquid frustra Iob timet Deum? q.
diceret. Non, quia seruit tibi intuitu temporalium, quæ tu abundanter
ministrasti ei, & ideo habet causam seruandi tibi, propter quod subdi-
tur. **3** Nonne tu uallasti eum, & c. i. se, & sua ita uallasti tua
protectione, quod non possum cum tentare, ideo consequenter procedit
ad eius flagellationem impetrandum dicens. **4** Sed extende pau-
lulum

MORALITER.

2 Nunquid frustra Iob timet Deum, & c. q. d. benitas quam in
eo laudas, non est vera, sed ficta. **4** Sed extende pau. i. pro-
ba

*Olym. Mercenarius est Iob (inquit Satan) nō uerus Dei
cultor, facta non potest, intentionem reprehendit.

*Didym. nemo improbus uirtutem cuiusquam, ut legiti-
mam solidamque admittit.

*Basil. Quia uirtuti finitimum uitium, formas omnes uit-

utis e contrario vi-
tio, fabricato nomi-
ne appellare solet.

*Olym. Quia se-
pius demonem Ibi
do necesse perendi
res Iob, nec potuit,
ex eo munus a
Deo agnouit.

*Chry. Iob De-
latus est diuitias,
nec contra fas illas
est adeptus.

*Manum. Queri-
tur quod numerus
fidelium predicanti

bus apostolis augetur, hoc Satan dicere, est talia inuidendo
cogitare, & de his tabescendo dolere.

*Orige. Mitte manum tuam, non ut soles, cum propitiatio-
ne, sed ad delendum, nisi benedixerit. Moses homo Dei de-
centius, & benignius loquutus est scribens, quam diabolus,
qui ut Deum ad iracundiam prouocaret, dixerat, nisi in faciem
maledixerit.

d Tange. Quia exteriora sunt quæ petit conteri, nec multū
putet nisi animam lædat.

e In fa. Facies domini respectus est gratia; Dicit ergo, si da-
ta quæ amat subtrahit, respectum, i. gratia tuæ, fauorem tuū
non requirit, sed maledicendo contemnit.

*Phil. Per antiphrasim dictum est benedixerit tibi. Non n.
fuit ausus scriptor historiarum ore suo blasphemare uerbum ex-
primere sciens diuinitati etiam contrariis uerbis dicendis
summani deberi reuerentiam. Et in regnorum libris de Na-
botho similiter dictum est. Benedixit dominum, & regem. & iux-
ta assertionem falsorum testium homo innocens est puni-
tus, quod utique fieri pro benedictione non potuit.

*Didym. manus Dei multiplex, quædam uindex in uasa
ire, de qua dictum est, manus tua gentes disperdidit. quædam mu-
niens, de qua illud. Protexisti me, & posuisti super me manum tuam.
Hoc autem loco mittere manum, est alii gerere, & tangere,
atterere, imbecillitatis. n. suæ conficius, non dicit, mihi per-
miste, sed mitte manum. ubi summa improbitas est, bonitatē
ipsam ad malum prouocare.

*Chry. Nimia crudelitas omnia tangi petit, & impuden-
ter, linguæ mucronem exacuet inquit, hoc. n. est in faciem
maledicere.

*Olym. Loco blasphemabit, honesto uia est scriptura voca-
bulo.

*Didym. speciosius forte ipse diabolus uerbum adhibuit
ne uerbo asperiore Deum figere uideretur, neue diceret,
quod ex aduerso steterit coram Deo. **f** Dixit ergo. Non
ad petitionē diaboli prouocatus Deus uincitur, sed hosti cō-
cedit ad dolorem, & ad deceptionem suam quod famulo p-
sit. Ecce uni. quæ pia dispensatione relaxat, & refranat, subia-
tiam prodit, corpus protegit, et si postea corpus traditurus,
non tñ simul omnia, ne coaceruata pmaneat, q diuisa pnt to-
lerari. Vel forte Iob dñs nouit, & tñ bella diuinit, ut mirabili-
uictor esset, cū hostis uictus se iterū ad noua bella repararet.
g Ecce inuicisti, & c. tam in eum. i. bona eius exterius tentan-
da tribuo, sed intus mihi illum seruo.

*Orige. quia non potest aliter tua iniquitas sedari, quan-
cognoscere non necesse habeo, qui præcienter scio contra-
tiam Iob, & erga me deuotionem, inquit Dñs, ne descendens

*Olym.

lulum manum tuam, & c. quia demon nihil potest in te re bo nini-
bus, nisi secundum diuinam permissionem **5** Et tange cuncta q
possidet. i. omnia bona eius exteriora superius enumerata, dando mi-
hi licentiam exterminandi ea. **6** Nisi in faciem benedixerit
tibi, & c. i. maledixerit tibi: manifeste supple accidat mihi male. Cr. de-
bat. n. Satan subtrahit omnib. bonis exteriorib. ipsi Iob, si sua impelle-
re ad impietatem, prouocanda ulterius in blasphemiam, aliter. n.
non potest: sed eum tentationibus aggredi, quia cum sit superbissimus,
horrescit a uiris sanctis sibi resistentibus superari.

7 Dixit ergo. concedendo ei suam petitionem.

Tan-

ba cum per subtractionem temporalium bonorum.

6 Nisi in fac. i. tunc manifeste maledicet tibi.

7 Ecce un. quæ habet. frequenter. n. Deus permittit peruerso-
san-

Cath. græc.

lib. in Iob

Comm. i. lib.

Cath. græc.

E

Gre. c. 7

Ib. c. 4

lib. in Iob

Glorieris & inexcusabilis cōproberis quasi victor, vt Iob exaltetur, & verax inueniar, *Ecce vniuersa quę habet in manu tua sunt*, quę si preualeret, omnia in istu oculi perderet: Caue ne tan gas illum carnaliter & spiritualiter, seruatur enim ad secundū certamen. Hinc magna consolatio, quod dēmon non habet potestatem etiam

in externa, nisi permissus: nec permittitur, nisi vbi nouerit Deus, pro fidei manifestatione, con

stantiæ approbatione, atque glorioſæ remunerationis retri butione.

* Olymp. & Polyc. Futuri ignarus diabolus, nec in corda se insinuare cum possit, cladem iusti sibi pollicetur: Deus de iusti victoria certus, permittit.

* Chrysoſt. Athletę virtuti confidens, in manu pusilla & infatiabili omnia dat, vt posteris patientiæ medicamenta relinquat.

* Apollin. Volebat vt ad ipsum iustum permaneret vul neris acerbitas, sed nulla in nos eius potestas, nisi ex occultis prouidentię rationibus.

* Didy. Cui etiam modus statuitur, vt non fato, aut casu, sed Dei nutu accidere calamitates intelligamus.

* Olymp. Attende sapientiam eius, qui preest certamini, nam primum permittit athletā spoliari externis, sed vbi vi torē eū declarauit, tūc aduersus corpus certamē proponit.

* Tertul. Nihil Sathanę in seruos Dei licebit, nisi permi serit dominus, habes exemplum Iob, cui diabolus nullam potuit incutere tērationem, nisi à Deo accepisset potestatem, nec in substantiam quidem eius, nisi dominus, *Ecce, dixisset, Omnia quę sunt ei in manu tua do, in ipsum autem ne extendas manum, nec extendit, nisi postulanti dominus dixisset, Ecce tibi trado illum, tantum animam eius custodi.*

* Cypria. Potestas dupliciter aduersus nos datur, vel ad pœnam cum delinquimus, vel ad gloriam cum probamur, sicuti de Iob factum videmus.

Sed extende. Per passionem peccare posse Christū putauit. *Ecce vniuersa quę habet in manu tua sunt.* Manus Satanę nō potestas, sed tentatio, prius Iudea quę possessio eius fuerat, infidelitate sublata est, & ei aduersata, post & caro eius crucifixa.

a *Egressus.* Id est, ad desiderij sui vota peruenit. Vel egreditur, dum quod bona intentione sibi permittitur, praua intentione ab eo perpetratur.

Egressus Satan. Quo exiit, ab eo qui vbique est: sed quandiu pressus potentia Dei, Satan quod appetit, exercere non potuit, quasi ante faciem stetit, exit cum laxatus est ad effectum sui desiderij.

Egressus à facie. Quia dum vsque ad cor preualere nequit, exclusus ab intimis exterius vagatur, & si mentem turbat, foris est, quia non interimit, sed erudit.

b *Cum autem quadam.* * Orig. Die, qua facta est permissio dēmoni, & certo prandij tempore, nō enim alio vescebant, manducantibus liberis, qui maiori primatus honorē deferunt, oppressio facta est, & tempore comestionis, quę debet fieri hilariter, minimus vnus reliquus ex omnibus, predones omnia armenta spoliassē nunciavit, illi autem predones sunt, qui Isaac Esau prelati sunt, & Cain Adamo. Erat schola amoris fraterni conuentus ille compotationis.

* Olymp. Satan est egressus à facie domini, quia omne malum est extra dominum.

* Didymus. Sic Cain exiuit à facie domini, & Iudas egressus est.

* Didy. Diei meminit, ne fides deesset ruinę filiorum.

* Olymp. Poterat diabolus accepta potestate inimicorū animos

animos excitare, ignem deducere è cœlo, nuncium seruare D poterat, omnia hæc euentiri, & falsa effigie conformari, vt sui satellites prædantium aspectum præberent.

* Chrysoſt. Duplex calamitas, amissionis, & cedis.

* Didy. Repentina illa permouere possent, sed iustus ab auditione mala non

timebit.

1 * Poly. Sabaitę

2 habet codex Hebrai

3 cus: Sarraceni vide

4 licet.

5

* Philip. Miranda filiorum Iob concordia, qui bono dilectionis quotidie fruebantur, Septē filij septem ecclesię gratię siue sacramēta quibus epulamur: Tres filij, Lex, Prophetę, Euangelium, quibus diuinorum eloquiorum intelligentia fatiamur. Iob, Christus dominus, Ruina & iactura liberorū & animalū, Ecclesię dura persecutio sub preteritis Romanorum principibus, vbi post mortem pastorū greges dominici sunt direpti, quos morte, aut negationis Christi, aut cōfessione aduersarij necauerunt, minimo vno autem caritas eorū designatur, qui de illis persecutionibus remanserunt. Sabiei & Chaldaei sunt pagani & captiui dæmoniorum. Sabiei enim interpretantur captiui, & Chaldaei demonia, qui igne suo, quem de cœlo esse mentiuntur, hæresibus, superstitione, omnia consumunt, & Regum sententiis tanquam vehemēti vento Ecclesiā concutunt, quod dicitur ex persequentū voto. Res enim diuina dissolui nequit, nam qui extra vineā heredem occisum eicere voluerunt, proiecti sunt foras vineam Dei, nec in hereditate filij Dei esse meruerunt.

Tempora tentationibus congruunt. Tempus tentandi aptum elegit, cum filios eius in conuiuio inuenit, pręnuntia tio tribulationis est letitia satietatis.

Cum aut quadam. Apostoli & oēs fideles. Maior filius Iudaicus populus lege generatus, Minor Gētilis in fine vocatus. In domo ergo primogeniti, apostoli conuiuant, quia adhuc scripturę sacrę delitiis in collectione solius Iudaici populi vescantur, quibus tunc dictū est. *In viam Gentium ne abieritis.*

c *Comederent & biberent, &c.* Comedere est bonis operibus

d *Fratris sui primogeniti, &c.* Prior nascitur in corde sapientia,

quę est fides, tunc enim sapimus si credimus omnibus

quę dicit dominus. vnde. *Nisi credideritis non intelligetis.* Reliquę ergo virtutes sacro eloquio satiantur in domo fidei, id

est, in mente, sine qua nulla sunt bona, & si bona videantur,

& in domo sapientię, quia nisi quę appetunt prudenter agant, virtutes non sunt. Sed dum hoc non agitur diabolus

boues & asinas tollit, pueros occidit. Boues sunt grauiorē cogitationes, quę cor exercendo, vberiores fructus reddūt,

sed has aliqñ hostis sub introducta voluptatis delectatione corrumpit. Asinę pascentes, simplices motus cordis à duplicitate custoditi, in puritate nutriti. Sed & his diabolus subtilitates ostendit, vt dum inde laus queritur, simplicitas perdat

tur. Vel boues arantes, cogitationes charitatis, quę corda durorum arando, i. predicatione præcindunt, sed has cogitationes per torporem negligentię hostis occidit, vel si tibi præuident, in hoc aliquid rapit, quod cogitationi ad momentum præualeat. Alinę, mansuetudo patientiæ, cui diabolus laqueos

tendit, ex eo quod maxime diligit, vt inde maxima patientia

turbetur. Electi verò ad se redeunt, & pro leui motu se gra

uiter affligunt. Sed dum vel ad momentum patientiam tur

bat, asinas tulisse exultat. In agendis verò ratio custos, quid

cuique rei congruit, pensat. Sed dū hostis subitō turbat circūspēctiones inopinatē præueniens, quasi custodes pueros

occidit, vnus fugit. i. rōnis discretio ad animū redit, q. amissa nūciat, vt qd præoccupata mēs perdidit, afflicta recipiat.

f

Boues

ordine contrario nunciantur ordini quo eius prospera superius enumerantur, quia ibi proceditur à maioribus bonis

procedendo ad minora. hic autē e conuerso ad maiorem Iob afflictionē. Minus. n. tristitia non sentit immediate post maius, & ideo si Iob principio mortē suę prolis audisset, alia

minora aduersa de bonorū amissione non sensisset, sed post minus tristabile bene sentit superueniens maius, & ideo ex

procuratore dæmonis factū est, q. primo nūciarent Iob minora aduersa, ad maiora procedēdo, vt sic in qualibet nūciatione in ipso efficeretur maior afflictio, & hoc est quod dicitur.

Cum autem, &c. bi. quod est mentium lætificationum.

5 *In do. fra. sui.* vbi ratione primogeniturę fiebat solennius

& iucundius conuiuium.

Nun-

Boues

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Tantum in eum, &c.* ipsum in propria persona flagellando.

2 *Egressusque est.* Hic consequenter ponitur impetratę flagellationis exequutio. Et primo Iob multipliciter flagellatur, secundo eius victoria per patientiam declaratur, ibi. *Tunc surrexit Iob.* Circa primum dicitur. *Egressusque est.* ad exercendum licentiam sibi datam.

3 *A facie domini.* quia alia intentione Iob flagellauit, & alia deus hoc permisit, quia deus permisit Iob flagellari, vt per hoc virtus suę patientiæ monstraretur. Satan autem hoc exequutus est, vt per impatientiam Iob ad dei blasphemiam impelleretur.

4 *Cum autem quadam.* Hic aduertendum, quod aduersa Iob ordine

MORALITER.

sanctis hominibus dominari ad eorum iustam damnationem, & sanctorum præmiationem,

2 *Egres-*

2 *Egressusque est Satan à fa. domini.* nā isti qui peruersę operantur, à deo semper elongantur. vnde Luc. 11. c. dñ de filio prodigo, quod recedens à patre abiit in regionem lōinquam.

Boues

a *Boues arabant.* Boues arantes, i. boni bene operantes, asinae simpliciter viuentes, h. e. iuxta boues, quia intelligentia eorum pascuntur. Sub. ei captiuantes, id est, demones pueros, id est, incipientes nondum virilis constantiae, gladio, id est, desperatione eternitatis. Nuncius qui euadit propheta sermo est:

qui ait: *Captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam*, quia dum fiunt mala quae praedixit, quasi sanus ad dominum redit: captiuatis enim infirmis, vera praedixisse cognoscitur.

b *Et pueros.* Pueros vocat cautelam illam diligentiae per quam his prouidet, quae & in eo percutitur.

c *Ignis Dei cecidit de celo.* Caelum doctores legis, sacerdotes, de quibus ignis inuidiae cadit super oues & pueros, id est, innocentes & infirmos. Puer fa-

B nus redit, quia vera dixisse prophetiam clariuit, zelus apprehendit populum ineruditum.

* *Didym.* Nec enim poterat diabolus ignem de celo educere, quauis enim Sanctus dogmata veritatis pernosceret, nec de tentationibus, quin Dei permisso inciderent quicquam dubitaret, tamen vberem rem vehementissime augebant, quod in eo ipso quod sibi accidisset ostenderetur, ideo quod Deum in ipsum irruisse arbitrarentur. Etenim quod praedantes aduersarii pecus egissent, quod pueros interfecissent, id non a Deo sed ab hostibus hostiliter inuadentibus & per odium illa perturbare molientibus factum esse, si qui minus intelligerent credere poterant. At ubi ignem nunciatum est a Deo delapsum esse, sane periculum inbecillis mentibus crebatur, ne forte nihil crederent nihil esse in ipsa virtute admirabile, quando is qui virtutem erat adeptus, usque eo a Deo cruciabarur. Sed tamen neque hoc euentum sancti animum qui in Dei contemplatione totus haberet, potuit permouere.

* *Chrysost.* Permittit Diabolus primi nuncij quod minus recte res gestas exposuerit, ergo ut eius cogitatio ab hominibus ad Deum traducatur ait, *Ignis cecidit de celo*, ut non homines & hostes videantur iniuriari, sed ignis de celo cecidit. Quare ergo seruis iniuriati? quare iumenta tu consumeti fecerunt? Ignis de celo cecidit. Audit Iob, & iterum fortiter tulit. Nam patientia illa vera patientia erat usque in finem praeparata, de qua inquit saluator. *Qui autem sustinuerit usque in finem*

hic

hic saluus erit. Ignis de celo cecidit, quotidie laboranter offerens pro liberis sacrificium, quod autem quotidie laborans ferebat, repente autem simul Deus in sacrificium suscepit. *Ignis Dei, de celo, &c.* Oves cogitationum innocentia. Ignis de celo, i. ab aereis potestatibus flamma luoris irruit, & sepe

Greg. lib. 2. cap. 24. Moraliter.

mundas cogitationes ardore libidinis accendit, qui ignis est Dei non faciens, sed permittens, & quia subito impulsu circumspectiones obruuntur, custodes pueri occiduntur. Sed sola discretio, id est, ratio, animo dana nunciat, & quasi dominum ad lamenta vocat.

d *Chaldei fecerunt, &c.* Chaldei interpretantur teroces, id est, persecutores Christi: tres turmas, quia se ad proponendas quaestiones domino Pharisei, Herodiani

+ Math. Ibidem c. 19. Mystice.

& Saducei diuiserunt, qui camelos, id est, tortuosas mentes stultorum post se traxerunt, & pueros quia si qui vi ratione poterant autoritati illorum cesserunt, & verus est sermo prophetae qui ait. *Et tenentes legem seruauerunt me.* Et. *Assiderunt reges terrae & principes conuenerunt in unum aduersus dominum, &c.* Isti pueros percusserunt gladio, id est, perualione sinistra, &c.

Jerem. 2. 2. Psal. 2. Idem. cap. 25.

e *Camelos, &c.* Camelus mundum aial partim, quia ruminat, partim autem immundum, quia vngulam non findit, bonas dispositiones terrenorum significat, in quibus multiplicius hostis insidiatur, & tales curas modo torpenti, vel precipitata actione ferit, modo pigra vel immoderata loquutione confundit, penes semper nimis cogitationum molibus premit, & sic tribus turmis Chaldei camelos rapiunt. Illicito opere, superflua loquutione, inordinata cogitatione, studia terrenarum dispositionum vastat. Sepe autem me quid sibi, quid proximis debeat, attendit, & nec per immoderationem sollicitudinis aliorum se negligit, nec per sui curam aliena postponit, sed cum haec vtraque agit solleter, aliqua subito causa emeigat, quae oes circumspectiones obruit, & sola discretio aro quod ploret renunciat. **f** *Et nuntiavit.* Nuntiant mala & multa & subita, ut super vulnere irrogato impatienter ferat, & callidus hostis non tam iactura rerum quam ordine nuntiorum pertectat. Prius praua nuntiat post maiora, tandem mortem filiorum, ne iam oratio videret rerum amissio, cum non esset heredes quibus hoc seruaret. Gradatim ergo deteriora audit, ut i eius corde oes vulnus locum inueniat.

Chrys. F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nuncius ve. ad. ut amores tristitia aggrauarentur ratione laetitia, quae exercebatur a filio Iob ipsa die.
- 2 Boues ar. Recolitur labor bonum, ad quem sequitur multiplicatio fructuum, ut ex eo amissione appareat maius damnum.
- 3 Et alius pascabantur iuxta. quasi dicat, ex tuo infortunio contigit, quod asinae erant iuxta boues, & ut sanui cum eis a praedonibus raperentur.
- 4 Et pueros percusserunt gla. Quod grauius fuit viro iusto quam animalium amissio.
- 5 Et euasi ego solus ut nuncia. q. d. alia de causa non euasi ut videtur.

MORALITER.

- 2 *Boues arabant & asinae pasceba.* Per boues arantes significantur homines pro bono communi laborantes. Per asinas passas iuxta eos homines pigri & tardi ad bonum, & viuentes de laboribus eorum.
- † *Et irruerunt Sa.* Qui captiuantes interpretantur, ideo significantur demones, per quos bene operantes captiuantur quando de bonis operibus in superbiam eleuantur, & tardi ad bonum, quando in suis fecibus moriuntur.
- 4 *Et pueros percu.* Per pueros, custodes praedictorum, intelliguntur rectores eorum qui simul cum eis pereunt, quando eorum mala per eorum negligentiam contingunt.
- 7 *Ignis Dei cecidit.* Secundum sensum literalem ignis iste fuit accensus Dei permissione & demonis operatione, propter quod significat ignem concupiscentiae, qui Deo permittente & diabolo iustitiae succenditur, propter quod de ipso dicitur

dictur, nisi quia ut Deus voluit quod hoc malum tibi nunciarem ad tuam afflictionem, & sic exponatur in sequentibus.

6 Cumque adhuc ille loqueretur. Ex procurratione demonis factum est, ut inter istos nuncios non esset intervallum temporis, in quo Iob posset ad cor recurrere, & contra aduersa futura praeparare.

7 Ignis Dei, &c. a Deo missus. q. d. ex diuina iustitia factum est, quod tu es sicut in ouibus tuis & pueris punitus, iste tamen ignis descendit operatione demonis, ut infra magis videbitur.

8 Sed & adhuc illo, &c. Exponatur sicut supra.

9 Chaldei fecerunt, &c. q. d. tantum haberi exercitum quod nullo modo posses recuperare damnum tuum de camelis perditis & pueris occisis. Adhuc

dicatur infra 46. cuius halitus prunas ardere facit.

† *Et cunctas oues puerosque.* Quod moraliter contingit quando simplices per ignorantiam, & rectorum negligentiam, isti & illi flamma concupiscentiae consumuntur.

9 *Chaldei fecerunt tres.* Per Chaldeos qui feroces interpretantur, demones significantur ut. 1. Pet. 5. c. *Aduersarius tuus sicut leo rugiens circumit quem deuoret.* Et isti Chaldei faciunt tres turmas, nam aliqui demones specialiter excitant concupiscentiam carnis, aliqui concupiscentiam mundi, aliqui superbiam vitae.

† *Et inuaserunt camelos.* Per quos significatur homines apti ad portandum onus populi, sed a demonibus auferuntur, quando precipitantur in aliquod vitium per quod inepti redduntur.

† *Nec non & puer.* Quod moraliter fit quando per superiorum negligentiam hoc contingit.

Filiis

Homil. 3

* Chrysoſt. Aquila, & Theodotion. Ignis dei dixerunt: ne credat uerum fuiſſe ignem, illius. n. fabricandi caret poteſta re, ſed ignis ſpeciem oſtēbat. Quod ſi uerus fuit ignis, qui in rerum natura reperitur, ſumptum commouit, idque deo minime repugnante. Didym. licet uereretur Iob, ne imbecil

les crederent, nihil eē admirabile in ipſa uirtute, quando is qui eam adeptus erat a deo cruciatur, tamen diuino iudicio perfectum eſt, ut diabolus perſuaderet ſibi ipſi, nihil eſſe in re-

bus humanis, de quo Beatus nimio ope laboraret. Polyc. Iobum aſſiduis nunciis perturbare nititur. Illud autem, *ne parat* *reus*, Aquila ſic expoſuit, Chaldei diſpoſuerunt contra nos tres præfecturas. Didym. qui Deo utitur familiariter, rerum mortalium cura non angitur: tantoque propius ad ſuperna ſi xaque bona accedit, quanto ab his caducis abeſt longius.

In anno.

Myſtic.

Greg. c. 20.

* Aug. Qui nunc operatur in filiis diſſidentia, illos excita uit habens a Deo poteſtatem.

a *Filiis tuis*, & c. Filii & filia (ut dictum eſt) ſunt apoſtoli, & plebes ſubdita, qui in Iudæa ſcriptura veſcebantur. *Veneris*, i. fortis tēratio a deſerto. i. cordib. Iudeorum, vel immūdis ſpi ritib. prorumpit, & quatuor angulos in quib. ſtat domus, ſacerdotes, ſcribas, ſeniores populi, Pharīſeos, cominouit. Do mus. i. Iudæa in perſecutione domini cadens Apoſtolos in

Hic. 11. e

Pſal. 37. b

Mat. 26. e

deſperatione obruit. Et uerus eſt ſermo de perſequentore po pulo. Dilectus meus in domo mea fecit ſcelera multa. Et de apoſtoliſ. *Proxi mei a longe ſteterunt*. Et *Percutiam paſtorem, et diſpergentur oues* & c. b *In domo fratris*. i. in maioris fratris conuiuium Satan obruit filios, quia per negligentiam maio rum quærit aditum in mortem minorum, & in alios magis accipit uires, quando eos qui per cuſtodiam aliis præſunt, ſer uire lætitiæ conſpicit. Non quidem illi ventri vacabant, ſed cum inter conuiuium intentio mentis bona minus ſeruet, mi nus præuidet. * Orig. Acerbum telum reſeruatum eſt, mors liberorum. Idem. ſancti memores quod mercediano tempo re, hora prandii, ruina occupati ſunt filii Iob, orauerunt Do minum conſeruari a dæmonio in tenebris ambulante, a rui na, & a dæmonio meridiano. Nam ſicut in tenebris mortis, ſic in medio meridie plures dæmonum tentationes ſeſe de monſtrant, quam cæteris temporib. ſed qui tentationes plu res tranſierit, multipliciter coronabitur, uult autem dæmon perſuadere a deo, & ignem, & ventos immiſſos, at nūquam uenti a deo excitati quatuor contra inuicem flauerunt, ſubi to autem uenit ſpiritus, quia ſeductos a diabolo xui æterna conuerſio apprehendit. Venit ab eremo, quoniam in ſolitu dincem, ubi nullum hominis, aut quadrupedis veſtigium, eſt expulſus, & inhabitat animas, quæ non habitantur a ſpiritu ſancto, nec ab angelis dei, tale deſertum fuerunt pseudo pro pheta, Iudas, & hæretici. in tertia plaga tria cornua facit, in quarta quatuor angulos, ut ferocitatem oſtenderet. Nam re laxati dæmones irruerunt feſtinantes, qui primus hanc ini quitatem perpetraret, quia metuebant ſi tantum unum an gulum commouiſſent, ne aliquis ex hac ruina euaderet, præ ter nuncium, utque ſuam diſſonantiam oſtenderent, ad ini quitatis. n. perfectionem omnes ſibi concordant, cum ſibi inuicem omnes ſint diſcordes, & contrarii.

Commen. in

Iob.

1. lib. in Iob

Pſal. 90

c *Quæ corruens op. q. d. non remanet tibi amplius ſpes de futuræ poſteri*

* Didym.

* Didym. in uerbo ſubito vis ineſt, ut nulla facultas euadē di data ſignificetur, & liberorum, non aliorum meminit, ut dolorem magis eliciat.

* Chryſ. Diabolus uidetur harum rerum auctor, ac nun cius fuiſſe, quomodo. n. conculſis quatuor angulis domus, unus ſeruari potuit?

* Polych. Hoſtium manum non commi niſcitur, ne irruptione ciuitas vniuerſa perturbaretur: nam in Iobum tantum da ta erat poteſtas.

* Anaſtaſius Ni.

In quæſt. in ſcript. q. 17. & ſub ſinem ex d. Baſilio.

cenus. Non omnes qui uolenta morte obeunt, hoc patiun tur propter peccatum, filij enim Iob licet eſſent iuſti, a Do mino ſunt obruti. hoc docet Chriſtus de duodecim, ſuper quos cecidit turris Siloe, & illis, quorum ſanguinem miſcuit Pilatus cum ſacrificijs. quamobrem diſcimus, quod iuſti ſæ pe moriuntur morte uolenta, obſcuris, & occultis Dei iudi cijs, quæ ſiunt tribus modis. nam Deus aliquando permittit ſanctos a feris deuorari, ut cæteri terreantur, dicentes, ſi vix iuſtus ſaluabitur, impius, & peccator ubi parebit? Alij habent parua delicta, quæ eis per plagam cum ſint condonata, pſecti apud Deum inueniuntur. Alij propter peccata populi, ut Chriſtus Dominus.

c *Repetente uen.* Latenter dicitur contra eum elementa mo uiſſe ille, cuius nutu mota ſunt. Licet diabolo ſemel a Deo accepta poteſtate ad uſum nequitia ſuæ elementa concute re, ut & damnatis in metallo, ad uſum ignis, & aqua ſeruit.

E

Moraliter. Greg. 22. p. 26.

d *A regione de.* Regio deſerti, dæmonū multitudo dereliſta, a quibus uentus, i. fortis tentatio ruit, & a tranquillitate con ſcientiam euerit, domus mentis quatuor angulis, i. pruden tia, temperantia, fortitudine, iuſtitia conſiſtit. Hæc ſunt qua tuor flumina paradifi quæ ab æſtu carnalium deſideriorum temperant. Sed ſæpe per ignauiam, prudentia frigefcit, & dū feſſa, minus præuidet: & ſæpe delectatione præſentiū, minus ab illicitis tēperamus: ſæpe timor fortitudinē turbat, ſæpe amor aliquis mentem a rectitudine iuſtitia auertit, & his quaſſatis conſcientia turbatur. In mente quæ his quatuor erigitur, cæ teræ uirtutes quaſi cordis ſoboles ſe inuicem paſcunt. ſpiritus enim qui mentem ante oīa illis quatuor format, eandē cōtra ſingula tentamenta, ſeptem uirtutibus inſtruit. Cōtra ſtulti tiā ſapientia, cōtra hebetudinē intellectu, cōtra præcipitationē conſilio, contra timorem fortitudine, cōtra ignorantiam ſcientia, contra duritiā pietate, contra ſuperbiam timore. Sed dum hac copia mens ſecure fruitur, quaſi a ſe, non a Deo præſumit: unde ſubtiliter ſubtrahitur, ut in ſirma videat: unde habuit quod ſeruare non potuit. Feriuntur ergo ſepē uirtutes ſuis cōtrarijs, i. turbata conſcientia moriuntur ſilij ad tempus, qui licet tentatione extra turbantur: intus tamen per inten tionis perſeuerantiam uiuunt. Moriuntur & tres ſorores, quia dum ultra uires ſe grauari quis putat, quaſi a Dei amore tor peſcit. Dum nimis timet, debilitatur ſpes. dum nimis quæ ſitionibus angitur, turbatur fides: ſed tamen ut uiuas, intus re cta intentio ſeruat. unde puer, i. mētis diſcretio euadit, & agit cum animo, ut quod perdere cōperat, penitendo conſeruet.

Ecce iterum, nequid nimis de humana aduerſitate do leat: ne item minus de ſuperna, nominatam iram in aere monſtrat, uentus irruit.

a Tunc

NICOLAVS DE LYRA.

1 Adhuc loquebatur ille. Hic ultimo ponitur proliſ amiſſio, quæ grauior erat præcedentibus, cum dicitur.

2 Filiis tuis, & c. In hoc oſtendebatur, quod tota proles ſua erat ibi congregata.

3 Veſcentibus, & bibentibus vi. & c. i. occupatis in potationib. & ineptis lætitijs ſecundum intentionem iſtius nunciantis, licet aliter eſſet in re.

4 Repente uentus uehemens irruit. q. d. ex diuina uindicta ui detur eſſe factum, quia uentus tanta uehementia non conſueuit ſurge re uirtute natura.

5 Quæ corruens op. q. d. non remanet tibi amplius ſpes de futuræ poſteri

poſteritate; quod eſt occaſio deſolationis magna: quia homines qui non poſſunt ſemper uiuere, naturaliter deſiderant in ſuis poſteris remanere, ut habetur 2. de anima. Cum autem flagellatio Iob a dæmone fuerit executiue facta; patet quod poteſt ignem de celo aereo inferius mitte re, & ventos turbinis commouere: Tum quia materia corporalis ſub ſtantijs ſpiritualibus obedit, quantum ad motum localem: & ideo dæ mones propriæ uirtuti diſmiſſi, poſſunt facere ea quæ cauſari poſſunt ex motu locali. Ignis autem aliquando generatur ex forti collisione corpo rum, & ſimiliter uentus uehemens ex forti motione multarum ex ha lationum, quas dæmon congregare poteſt, & mouere: Tum etiam, quia poteſt propria actiua proprijs paſſiuis applicare: & ſic ignem, & multa alia cauſare: ad quæ tamen alijs ſua uirtus naturalis non ſe extendit.

1 Tunc

MORALITER.

2 Filiis tuis, & c. Sicut dictum eſt, per filios intelliguntur di ſcipuli iam docere potentes, per filias diſcipuli ad docen dum adhuc inſufficientes.

Repen-

4 Repente uentus uehem. irr. Quod moraliter fit quando per uerſa doctrina diabolo procurante in domum diſciplinæ ſe ingerit, & tunc filij, & filia opprimuntur, quia maiores diſci puli, & minores doctrina peſſifera corrumpuntur.

Tom. 3.

b

Greg. 2. c. 21.

A Tunc surrexit Iob & scidit vesti. sua. Ruente domo, extinctis filiis, perierat Iudaea, apostolis timore mortuis, surrexit Iob. Christus de morte. Vel, qui patiens iacuit, contra reprobo iudicio iustitiae erexit, vestem scidit, i. Iudaea, quae expectans aduentum ei adhaeserat, diuisit alijs ad fidem assumptis alijs relicta. Tonsit capite.

Mythic.

Caput suum faceret, capilli subtilitas sacramentorum.

Zec. 5.

unde Eze. Sume gladium & dices per caput & barbam. In quo lignatur Christus, qui caput patit, i. a sacerdote

Rom. 8.

Iudaico sacramenta legis abstulit, & barbā, quae regnum Israel deferens decorum virtutis ei amputavit. Terra, est peccatrix Gentilis. Tōso ergo capite in terrā corruit, quia Iudaea deferens dū sacra sua ab eius sacerdotio abstulit, ad noticiā Gentium venit. Quod cadit, repente ad ima venit: unde Christum corruisse, est inopinatē ad Gentes pervenisse, ut dicitur: *Credis super eos spiritus domini*, i. inopinatē venit. *Adoravit*, i. adorare fecit ut spiritus postulat gemitibus inenarrabilibus. Sed & Christus in se secundum formam servi patrem oravit.

Idem 26.

Tunc surrexit Iob. Mira dispensatio dei per habēda humilitate & vigilātia securus, n. in ocio remittitur, sed tentatus evigilat, vñ *tunc surrexit Iob*. Sedere quiescētis est, surgere certatū: sic & discretio proficit, & subtilius discernens virtutes a vitis agnoscat, vñ subdit. *Scidit vestem*. Vestis sunt opera quae nos tegunt, ne nudi erubescamus. Quae dū culpam flere facit, discretus quasi irata manu nudamus. Tūc est ois elatio & superfluitas cogitationū ab aīo cadit, quod est tonsio capite cadere, i. repressis praesumptionibus cogitationibus quā infirmus sit, in se sentire. Difficile est magna agere, & de magnis apud se fiduciam non habere: cuius elationis quasi tyrannidis satellites sunt cogitationes. Nazarī capillos nutiūt, dū per vitam cōtinentiā praesumptionū cogitationes crescunt, devotione completa caput radere & capillos in ignē sacrificij ponere iubentur: quātunc ad perfectionem quis venit, cum sic exteriora vitia vincit, ut & superfluas cogitationes a mente resecet, quae figne diuini amoris incendit, ut totum cor in dei amore ardens eas devotionis perfectione consumat.

Allegoric.

B Origenes. Surrexit, fortissimus ad praelium, & constantia, & scidit vestimenta, ut Syrorū more expeditior esset, qui nudo pectore & sepulchri pignatū, ut cū Hieremia, dorsum suum daret ad flagellum: ut anticiparet suā sepulchra, consueverunt, n. homines, cum praetoriam sepulchram alicui miserant, eam confundere, ne quidā sceleris ipsum corpus projiciant & sepulchrum a possideant: ut nō remaneret eorum quae data essent nequitiae diaboli & totōdit coram, ut superflua, obliuiscens quod postea ab Apostolo interminatū est: *Per si comā nutriunt, quoniam carnalis*: ut oīlucta superior existens per tolerantia: ut humiliaret se, ut se nō daret, nō plures facere diuitiarū iacturā, p̄ priorem caput terra asperna, secutus patriarcham Adamā, ad quem dictum: *terra es & in terrā ibis*: & tñtāu, Abrahamū dicentē: *Ego sum terra & cinis*: professus se verū hominē de terra, unusquisque terrenos relinquens. ut

1. Cor. 11.

C sicut aduersus dāmonē, futuri victores. nādem est omnium plasma

Gen. 3.

Gen. 18.

plasma de limo terrae, & aqualis omnium aīa ex Dei operatio. Nec d. non eadem voluntas, nec oēs den. ontinent eandē tolerantia, non quia nō possunt, sed quia nolūt. utque ex parte filiorū dolorē ostenderet, nec a se humani aliquid alienum esse: corruens in terrā adoravit, surrexit ad victoriam perfectionem, proficiunt ad coronam acceptionē. nam

ante Imperatores, qui victores existerunt, nō

stantes, sed deosim

adorantes coronam accipiunt, formamque

illius ostendit, qui ut

granum frumenti ca-

dens in terram, diabolum diuicit, ut optimus athleta lucta dimicaturus ventē detrahit, caputq; & corp⁹ cinere aspergit.

Olym. Tacitus admiratus est rerum euentus, auditoq; filiorum interitu, naturā quod debet, largitur, non enim victoria est non pati, sed patiēdo multo stare animo. Chrys. alioqui visus fuisset communis sensus expers. Polych. illis temporibus lugubris erat huiusmodi habitus.

b Et tonsio capite. Magna constantia putatur si quis mala nō sentit: alii vero nimis sentientes immoderate dolent: virtus autem est in medio: non est virtus insensibilitas cordis sicut & membra per stuporem incisa non dolent. unde propheta: *Percussisti eos nec a. l. u. runt*. Ne dilationē proximī solueret, filiis luctum impendit. Ne dilectionem dei de serueret, inter gemitus oravit. Ne superbus esset, nō sentiens corruit. Ne extraneus, ferientem adoravit. Mos veterum fuit, ut qui speciem sui corporis capillos nutriendo seruaret, eos tempore afflictionis abscinderet, & econuerso qui tempore tranquillo absciderat, in ostensione afflictionis nutrebat. Iob ergo seruasse ostenditur, qui ad usum doloris totōdit, ut dum in omnibus manus superina percutit, etiam sponte illum penitentia species diuina fuscaret, & se diuinā potentia contentare ostenderet.

c Corruens in terram. Cadens adoravit, quia ille verā orationē exhibet, qui quod pulvis sit humiliter videt. Vñ & dicit: *Nudus egressus sum de utero matris meae*. Nudū in fide prima gratia genuit, nudū eadē suscipit. Cū pulsatus vitis quasi nudus ad misericordiam refugit, & aliqua virtute aliquando detectas, ipsa humilitate melius vestitur: nō sibi sed deo tribuens, quod habet, dominus dedit bona, ea dominus etiam tollit, quod ideo ad tempus fit, ut humilis melius habeat.

d Nudus egressus sum. Nudam me huc intrantem terra protulit, nudum me hinc exeuntem terra recipit. Consolatio ex conditione rerum quod propria nō perdidit, sed accepta & relinquenda recolat: tempus quo needum ista habuit preiudicet qualis exiturus. Consolatur etiam se ex iustitia dei.

e De utero matris meae. Mater Christi synagoga est, quae in se cum opertum litera tenuit, nec nudum in decore vidit, sed ab ea nudus ad Gentes venit. Ecce Ioseph, quem purum hominē credens synagoga, adulterino cōplexu cū constringere voluit. Cui tegimen literae reliquit, & se conspicuū Gentibus praeiudicet. Sed nudus reuertetur, cum in fine mundi reliquus Israel deus innotescet. *Dominus dedit*. Iudaea dum venturum credidit, abstulit, cum ipsa venientem contempsit.

f Olym. f. Gentiles, statum vita praesentis tam immoderate attēdentes. vñ dicit Iob fide & spē resurrectionis habuit, ut patet ex verbis suis infra. Scio quod redemptor meus vivit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum &c. Et deo de morte proles sua. vñ tñā habuit moderatā cū ratione: hoc ostendi. per signa exteriora, cū dicitur: *Tūc surrexit Iob*. *Surrexit* n. est signum animi ex. cū, sicut econtrario, prostratus vel cadere signum. si animi a suo statu deiecit.

2 Et scidit vestimenta sua. amouit ornamentum extrinsecum pro merito filiorum suorum, & etiam intrinsecum. ideo s. dicitur.

3 Et tonsio capite. Capilli enim ad decorem sunt dati.

4 Corruens in terram adoravit. scilicet deum. Ex quo patet, quod ista prostratio post erectionem precedentem non fuit ex debilitate animi deicientis, sed magis ex deuotione.

5 Et dixit. Iob, ostendens duplici ratione quod ex multiplicatione bonorum temporum non debet homo nimis eleuari, neque ex omni amissione immoderate turbari. Et accipitur prima ratio ex bonis conditione cum dicitur.

6 Nudus egressus sum. id est carens omnibus bonis temporalibus.

7 Nudus reuertar illuc. Non est intelligendum per hoc, quod debeat

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tunc surrexit Iob. H. e. consequenter patientia iustas Iob declaratur. Circa sciendum, quod Stoici dicebant bona exteriora non esse alia, quia bona ipsius hominis, cui non sunt in ipsis: & deo consequenter dixerunt, quod pro amissione talium in sapiente non poterat tristitia inesse. Peripatetici vero dicebant quod sunt bona hominis: non tñ principia, sed, quasi instrumentalia ad principia boni hominis: quod est bonum mentis ordinatum. & pro hoc sapienter de amissione talium moderate tristiari concedebant, ita tñ per hoc ratio a sua rectitudine non declinaret. Et haec sententia reior. s. & catholica doctrina magis consona, secundum quod dicitur *Ag. de ciu. dei lib. 9. c. 4.* Hanc igitur sententiam Iob secutus, tristitiam de amissione ditionum demonstrat, sic tñ moderate ut esse subiecta rationi: & hoc est quod dicit: *Tunc surrexit Iob & scidit vestimenta sua*, in signum tristitiae. Et notabiliter dicitur: *Tunc*, s. post mortem filiorum suorum, vñ de eis magis quam de rerum amissione videretur doluisse. De amicis enim mortuis non dolere, duri est insensibilis cordis ratio: sed virtuosus, maxime s. resurrectionis habentes, hunc dolorem non habent immoderatum, sicut Gentiles spei h. nō habentes, p̄ quod dicit *Apostolus 1. ad Thess. 4. c.* Nolumus vos ignorare de dormientibus, id est, de amicis mortuis.

Philosophorum opinio- nes de bonis exterioribus.

MORALITER.

6 Tunc surrexit Iob &c. quia bonus doctor vel platus ex casu suorum

suorum discipulorum a virtute non deiecit, sed ipsorum casum lamentans, deum adoravit & veneratur.

MORA-

1. Lib. in Iob.

* Origenes. Cum rebus ablatae sunt curae, cum liberis, sollicitudo de illorum profectu, & sine, nudus egressus sum de utero matris, nudus reuertar, sine superfluis, & iniquitatibus. ad terram matrem omnium, & domum, ad tabernacula iustorum, ubi nullus luctus, & dolor. Chrys. Cuius uteri meminit, nepe illius primi opificij, suaeque terra coagmētationis, neque enim cum Nicodemo matrem alium intelligit.

Ad Olymp.

Sicut domino placuit, ita factum est.

Clemens. e terra quasi in matris utero satus sum, nudus reuertar illuc, ut enim nati fascijs vincimur sic mortui. Nuditas autem aliam ex alia solertiam gignit. Olym. Suis aduersarium iaculis configit, dixerat enim, nisi in faciem, &c. Orig. Non tantum tetigerunt Iob diaboli sagittae, quantum diabolus vulnerauerunt, Iob gratiarum actiones.

1. Lib.

De mortalit.

B

8. Li. ad Quin.

1. Libr.

* Cyprian. Si, qua conditione, & lege crediderit Christianus, noscat, & timeat, sciet, plus sibi, quam ceteris in seculo laborandum, cui magis sit cum diaboli impugnatione luctum docet scriptura dicens: *Fili accedens ad seruitutem Dei stas in iustitia, & timore, & prepara animam tuam ad tentationem, quoniam in igne probatur aurum.* sic Iob post tot damna, religiosae mentis ostendens patientiam, ait: *Nudus egressus sum. Idem. Ne multa pressura iustorum, sed ex omnibus liberabit eos dominus.*

* Origenes. Dominus dedit, ut innotescat, quam fidelis sum dispensator. abstulit, ut appareat, quomodo gratias agam. Dedit sua, abstulit sua, postquam sum usus, mutuam gratias ago. Ignoras autem, per suspicionem dicit, nesciebat, n. quod diabolus abstulit, concedente domino, & permittente, quod si sciisset, quod bellum haberet aduersus diabolum, aperte resistisset, & in derisionem habuisset. Dicamus in omnibus idem cum sinceritate, sit nomen domini benedictum. nomen quod caelos extendit, terram fundauit, leones Danielis in agnos mutauit, a beato Iob docti sancti prophetae dixerunt, sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc, & usque in seculum. Olym. hymno comparato deo gratias agit. Basil. tandiu pater sum appellatus, quadiu visum est ei, qui me patrem constituit. Illius vincat decretum. Chrys. Id nobis cogitandum a deo nostra auferri, sciente quid sit e re nostra, feramus autem opem ipsi, qui migrant e vita, neque eorum memoriam intermittamus. nam si Iob liberos, spiritus hostia expiabat, dubitare ne ipsi poterimus nobis, pro ipsi, qui decederunt, offerentibus, solati nihil illis ipsis afferri? siquidem solet deus alteri alterius causa gratificari.

* Victor vicentis. Christianis in exilium euntibus cum Episcoporum Arrianorum suorum homines immiserordes auferrent, quod miseratio Christiana victui contulerat, cantabat unusquisque. *Nudus exiui de utero matris meae, nudum me oportet ad exilium pergere,* quia nouit dominus efuriētibus cibum porrigere, & in deserto vestire.

a Sicut domino placuit. Cum turbamur, ad iudicium dei recurrere debemus, & maiores laudes reddere, quia pulsati uerius nos nouimus.

* Orig. Nec cogitationibus quas videt dominus, qui cor intuetur, nec labijs, & verbis, quae sunt in dei conspectu, dedit impietiam deo, stas fidelis, & firmus, docensque deum fuisse fidelē, quā dixit diabolo, *vidisti seruum meum Iob, quod non sit similis ei.* denique non fuit Iob ingratus nec immemor beneficiorum Dei. Chrys. ut in statuarum basi solet inscribi. Hic ille posuit sic auctor libri, post iusti simulachrum, inscriptionem reliquit: *In his non*

his non peccauit Iob coram deo, nec dedit insipientiam deo. i. nequaquam ob ea, quae acciderunt, iniustitia deum aliqua condēnauit. Olym. nec ullā cogitationē deo indignā suscepit. Hebraeus a pertius non est inquit coquestus de Deo. Ephrem. hinc intelligimus, qui Deum verentē, non posse in diaboli prātem redigi.

Chrys. Victima verba illa erant. *Dominus dedit, &c.*

In re, quae displicet magna est consolatio si eo ordinante gerit cui nil, nisi iustum placet, cur ergo de re ista murmuret? quasi post assertionem partis suae contra aduersarium in termino orationis iudicē benedicit. *Sit nomen domini benedictum.* Quod rectum sensit, domini benedictione conculcit. unde diabolus erubescit, qui, & in beatitudine deo contumax fuit, cui homo est percussus hymnū dicit. Iob ergo superbū hostē humilitate, crudelem patientia vincit, & acriora vulnera infixit, quā accepit.

b In omnibus his non peccauit Iob. Dolens animus debet se custodire ne de igne probatorio murmuret. Quod de virtutibus dictum est, de his, quae in ostensionē virtutis dant, potest accipi. Dona spiritus sunt, prophetia, lingua, curationes, quae & subtrahunt ne mens eleuet. Non. n. spiritus inerat prophetis spiritus prophetiae. unde Eliseus dicit. *Celauit dominus a me verbum.* Et Amos: *Non sum propheta, quia tunc quidem verum erat, sed humilem me spiritus replet.* Et dicit. *Et nunc audi verbum domini.* unde in euangelio: *Super quem videris spiritum descendentem, & manentem, hic est, qui baptizat.* In alijs enim venit, sed in solo Christo singulariter permanet. Sed quomodo hoc eius signum est, cum ipse de apostolis dicat, apud vos manebit? Sed in Christo spiritus manet, per substantiam ad omnia, in electis per gratiam, non ad oia. Alia. n. sunt dona spiritus sine quibus ad vitam non veniunt, ut humilitas, fides, &c. In quibus spiritus spiritus manet. Alia quibus vitam sanctitatem pro aliorum utilitate declarat, ut prophetia, curatio, lingua, &c. in quibus non semper spiritus manet, sed subtrahit se aliquando a signorum ostensione, ut humiliter habeatur. De illis ergo, quae ad vitam, tamen non ne pereant, de his, quae ad ostensionem aliquando sine periculo subtrahuntur, co soletur se humilitas dicere? *Dominus dedit,* quia tunc recte nos habuisse ostendimus, cum sublata aequo animo toleramus.

In omnibus his non peccauit. Iob. unde: *Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* Iob testimonium perhibetur, & oris, & cordis, corde non tumultu, ore non murmurauit, lingua contumax non fuit.

* Hierony. & Philip. Iob noster perdita substantia, & filiis interemptis tempore persecutionis, ad pacem dandam ecclesiae surrexit, ut gestum significet vindictae, & scidit vestimentum suum, i. fideles suos ab infidelibus separauit, dicitur enim in scripturis vestimentum aliquod genus humanum, quod est in ostensione capitis indicatur, procidens autem Christus dicitur secundum hominem, unde & patre minor est, quia quotidie patrem interpellat, quod & de membris eius potest dici. Nudus exiuit, quia nulla peccati originalis forde aspersus, & reuerfus est resurrectione ad carnem, in qua. *peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* cui dedit dominus bonos in hereditate, & abstulit malos, nec quicquam stulte loqui potuit sapientia patris, agnus, qui tollit peccatum mundi.

* Didym. Substantia natura spiritus sancti demonstratur in illo, quod Apostoli scribunt. *Visum est spiritui sancto.* nam illud visum est, operationem non significat, sed naturam, maxime cum de domino simile reperiat, ut sicut domino visum est, ita factum est.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

De spiritu sancto art. 15.

NICOLAUS DE LYRA.

beat iterato matris uterum introire, sed est si natus, quod sicut homo egrediens de utero matris, ingreditur mundum istum nudus, omnibus, sic inde egreditur. Ex quo patet, quod bona temporalia non sunt homini connaturalia, sed magis extrinsecus aduenientia, & ideo de eorum adeptione non est immoderate gaudendum, nec de amissione tristandū. Secunda ratio accipitur ex diuina liberalitate, per quam homo consequitur bona temporalia, quod notatur cum dicitur.

1 Dominus dedit, qui potest ea concedere ad tempus longum, vel breue, & per consequens absque iniuria quae sibi placet auferre, ideo subditur:

A D D I T I O.

In 1. c. ubi dicitur in Postill. Et tenebat Iob, quia ista subtractio ordinabat a deo ad suum meritum. Si Iob teneret antequam deum fuisset declaratum, quia flagellatio sua ordinabat ad suum meritum, multa

subditur. Dominus abstulit, & subditur.

2 Sit nomen domini benedictum. regnando domino de concessione bonorum ad tempus praeteritum, & quia tenebat Iob, quod ista subtractio ordinabatur a deo ad suum meritum, & sic concluditur in mente Iob cum dicitur.

3 In omnibus his, id est flagellationibus praedictis.

4 Non peccauit Iob labijs suis. Et per consequens magis cauit sibi a peccato in factis, quia facilius est continere a peccato in opere, quam in ore.

5 Neque stultum quid contra deum loquutus est. blasphemando, aut etiam murmurando.

CAP.

multa quae insequuntur non haberet locum, ut potest cum a deo desiderabat quod erat causa suae flagellationis. unde dicitur. Indica mihi cur me ita iudices? & alijs. unde magis videtur consonum literae, quod Iob ignorabat causam suae flagellationis licet eam crederet a deo esse, Tom. 3. b 2

donec de hoc fuit à deo eruditus, vt patebit in locis suis.

Replica. In primo capite vbi Possilator exponit illud verbum Iob: *Sit nomen domini benedictum*, dicit, quia Iob tenebat quod sub actio bonorum temporalium à deo ordinabatur ad suum meritum. Burgen, se opponit dicens Iob illud ignorasse, quousque à deo fuisset sibi declaratum. Sed illud videtur l. inter dictum, cum enim tante virtutis fuerit vt à Deo commendaretur quasi non fuerit ei similis in terra: iustus, quò ad effectum: rectus, quò ad intellectum: quomodo pot-

tandus est illam disunctiuam ignorasse: Omnis flagellatus flagellatur aut quia reus, aut quia innocens. primum de se negauit: *Non peccasti*, igitur secundum concessit. hoc autem verum non potest esse nisi ad bonum, scilicet probationem & meritum. Confirmatur: quia in hoc luctamen assumptis contra amicos suos illud ignoretantes. Frustra enim disputando intenderet bonis mala euenire, nisi tenuisset illud ad eorum meritum tendere posse. incepit autem hanc disputationem antequam fuisset instructus in loco per Burg. allegato.

C A P. II.

Actum est autem &c.

Vnde venis? Hoc non vt prius: cum enim sciat rediisse de bello ad quod laxatus fuerat, non est aliud nisi q. infirmitas superbie eius in crepatur:

quasi ab imo, & infirmitas carne vincens qui contra deum erigis.

Vnde bona Iob cum triumpho enumerans addit, & adhuc innocentiam retinens quasi exercuisti malitiā, sed ille retinet innocentiam: & qui minuire voluisti profectui seruisti.

* Origenes. Die adimpletionis primæ victoriæ Iob, venerūt Angeli, coram domino steterunt ante, quæ iugiter persequerant, non vt attestarentur solis iustificationibus sed patientiæ & constantiæ. Tunc enim dicuntur ire, aut venire, quando ad ministerium missi, legationes & mandata adimpleuerunt. Quod non mirum, cum Angelorum dominus ascendere & descendere dicatur. Venit quoque & Satan, idest resistens rebeilis, contumax, non vt ab Adam, cum victoria: sed à Iob cum confusione. Venit non facie ad faciem, sed cogitationibus.

* August. Non est consequens, vt videant Deum, qui voces ab eo factas aliquando audiunt: nec mirandū si non mūdo corde Deum vident in specie, qñ voluntas eius fuerit, inuisibili latente & in se incomprehensibili manente natura.

* Chryst. Quotidie Angeli astant domino, vt mittantur ad rem quampiam administrandam, & vt singulis diebus rationes referant rerum, quæ aguntur.

* Iulian. Venit in medium Angelorum, quasi captus, quæ audiuit dominus, quia cogitationes illius nouit, sic Moysen cum sileret, quasi vociferantem audire se dixit.

* Phil.

C

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Actum est autem. Descripta flagellatione Iob in exterioribus bonis, hic consequenter ponitur flagellatio in afflictione sui corporis. Et primo ponitur ista flagellatio, secundo flagellatio prouocatio, ibi: Dixit autem. tertio prouocatio visitatio, ibi: Igitur audientes. Prima in duas: quia primo ponitur flagellationis impetratio. & secundo eiusdem executio, ibi: Egredius igitur.

Circa primum sciendum, quòd sicut bona exteriora sunt propter corpus hominis, ita corpus propter animam: & ideo sicut corpus est magis diligendum quàm bona exteriora, ita plus anima quam corpus: propter quod si aliquis ordinet bona animæ principaliter ad bonum corporis, est amor et ordo perversus: vt pote si quis seruiret deo in operibus bonis ad hoc principaliter quod tueretur vita vel sanitas sui corporis, per præcedentia vero satis erat declaratum quod Iob non seruiebat deo intuitu bonorum temporalium, quia valde patienter sustinuerat subtractionem eorum: & ideo Satan ulterius allegauit quod Iob seruiebat domino in bonis operibus propter conservationem sui corporis principaliter, quasi conscius, ne propter peccata sua occulta esset à deo in corpore flagellandus. & ideo d. non petiuit à deo hanc flagellationem, vt eum impelleret ad impatientiam & blasphemiam, subtracta corporis sanitate: & hoc est quod dicitur.

Factum

MORALITER.

1 Factum est autem &c. Exponatur sicut capitulo præcedenti resp. ibi.

2 Tu

* Philip. Olym. Interrogatione Satanam, vt Cainum quondam coarguit.

* Origen. *Considerasti eum*, qui ante puer meus fuit, & nunc puer meus permanet. Adverte quia non dicit non similis illi super terram, nec erunt, aut fuerunt: nā post hoc fuit Ioan-

C A P. II.

2 Eadem die vt prius historice & mystice.

Actum est aut cum quadam die venissent filii dei, & starent coram dño, venisset quoque Satan inter eos, & staret in conspectu eius, vt diceret dñs ad Satā: Vnde venis? Qui rñdens ait: Circuiui terram, & perambulauit eā. Et dixit dñs ad Satan: Nunquid considerasti seruū meū

Iob, quòd non sit ei similis in terra, vir simplex & rectus ac timens deum, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commouisti me aduersus eum, vt affligerem

1 Non quod deus intelligitur, sed secundum nos qui si commoti fuerimus à deo: percussio commotio dicitur. 2 Non frustra, quia creuit in eo virtus patientiæ & gloriæ, & nobis patuit quod in eo latebat mirabile, sed inuicibile, quia in eo non puniuntur peccata: vel finit, idest non effectum, vt sperant.

his interfectis nihil stultum loquutus est.

* Chryst. Quod diabolus inuidiosè tegit, Deus interrogando reteggit. si quid autē deinceps audacius Iob loquutus fuerit, simplicitati erit adscribendum: cum postea Iob dicat. Vidit Deus simplicitatē meā: non. n. ex factis, sed ex cōsiliis iudicare soliti sumus. sic puer simplex parētes verberās optabilior est, quin matres filios prouocant innocentia delectatæ.

* Polyhr. Hebræus habet codex: permanet in perfectio ne sua. Didym. Deus non orditur laudem Iob vt antea quod sit irreprehensibilis, sed ex ipso facto nomen mutuatus est, simplex siue sine malitia vocabuli causa ex re ipsa petita.

c Innocentiam. Innocentiam retinet qui etiam post lapsum, scintilla rationis excitatus fideliter pœnit.

d Tu autem commouisti me aduersus eum. * Nicetas. Id planius Aquila: commouisti me in eum, vt obruerem eum gratis.

* Chryst. Tibi diaboio frustra, nullam enim mercedem

Illius F

Factum est autem. Et patet sententia ex dictis in præcedenti capitulo vsque ibi.

2 Et adhuc retinens innocentiam: scilicet post prædictam flagellationem. in hoc autem non fuit à deo supra commendatur ipse Iob, quia adhuc non fuerat flagellatus.

3 Tu autē commouisti me aduersus eū. Non est per hoc intelligendum, q. deus ab aliquo alio moueatur ad aliquid volentem de nouo, quia voluntas eius est immutabilis & æterna: sed sicut voluntate æterna producit aliqua in tempore, ita ab æterno voluit modum produciendi: & sic sicut ipse ab æterno disposuit flagellare Iob ad eius meritū, & vt per hoc daretur aliis patientiæ exemplum, sic etiam ab æterno disposuit hoc fieri per ipsius Satan executionem, & post eius petitionem, & quantum ad hoc dicit: Tu autem commouisti me: absque hoc quod sit aliqua mutatio in diuina voluntate.

4 Vt affligerē illū frustra. 2. Phys. dicitur quòd frustra fit aliquid quando non sequitur finis intentus sicut potio medicina, quando non sequitur sanitas: & hoc modo Iob fuit affligendus frustra quantum ad intentionem demonis, qui per flagellationem intendebat eum impellere ad impatientiam: & hoc modo loquitur hic scriptura: non tamen fuit frustra, quantum ad intentionem diuinam, quæ erat declaratio patientiæ sancti Iob, quæ secuta est per hanc afflictionem.

1 Cai

2 Tu autem commouisti me vt affligerē eū frustra. sine culpa sua. non tamen hoc fuit frustra ex intentione diuina. nā hoc permittit ad patientiæ Iob exercitium, & eius præmiū augmentandum.

Telem

G illius amissionis tulisti. Olym. Nonnullis sine causa perdere, **A** est Iob non ob aliquod facinus bona perijisse, aut etiam quia non ea ad beneficentiam contulerat.

*Philip. Instigante diabolo, contra Iob Dominus nō fuit commotus, sed Iob fortissimus est probatus.

Gre. 3. lib. 8. ii.

Quomodo pater in Christū cū quo idē ē motus ē p Sathā? qā Christus hō nō pate- ref, nisi Adā peccaf- set cū Sathā Adā mo- uit, in Chrm deū cō- mouit. Frustra, qā pē- nā tulit sine sua cul- pa, sed nō frustra, qā soluit, q. alter rapuit.

† facie tua.
† pro maledi-
cat positū est.

Ibidem.

a Pellem pro pel. Dia- bolus per miracula filiū dei, sed propter humilia purū homi- nē putauit. Hūc ergo iudicans ex alijs, q in loco pastorū alie- na dāna contemnunt, quasi non motum multis subtractis, quasi quæ extra se sunt. Dolore propriæ carnis tentat, quasi pro se doleat, qui non pro alijs. Hoc cum fieri petij, dicit de siderijs, hæc & per membra verbis, & desiderijs intulit, per quæ dixit. Mittamus lignum in panem eius, idest configendo corpori eius stipitem crucis adhibeamus.

a. lib.

* Orig. Omnis pœna, quæ foras fuerit à corpore leuior esse videtur, quam dolores, qui sunt in corpore, ideo coriū pro corio, dolor leuior pro vehementiore, vt dum quis cæ- ditur, manum pro toto corpore porrigit, & corio manus al- terum corporis corium protegit. Commonefacit autem ne quissimus sua causa, qui peccato denudasset Adamum, quē Deus pelliceis tunicis induit, patrem primum pellem acce- pisse, quam à Iob filio repetat, & nesciēs verum dicit Sathan hominem daturum omnia pro anima, quod Iob, & marty- res fecerunt, qui omnia dederunt, vt animam suam cruerēt.

B esse videtur, quam dolores, qui sunt in corpore, ideo coriū pro corio, dolor leuior pro vehementiore, vt dum quis cæ- ditur, manum pro toto corpore porrigit, & corio manus al- terum corporis corium protegit. Commonefacit autem ne quissimus sua causa, qui peccato denudasset Adamum, quē Deus pelliceis tunicis induit, patrem primum pellem acce- pisse, quam à Iob filio repetat, & nesciēs verum dicit Sathan hominem daturum omnia pro anima, quod Iob, & marty- res fecerunt, qui omnia dederunt, vt animam suam cruerēt.

OLYM. Symmachus legit: *Cutem pro cute, & omnia, quæ habet profundet pro anima sua.* sit enim, vt parte abiectione corporis icū ferat, vt præstantioris saluti consulat. aliter quoque licet eadem verba interpretari. Nam cum studeret scelestus, Iu- sti gloriam imminuere, pellem inquit, pro pelle dedit, i. cū leuiter læsus sit, leuem quoque est laudem consequutus nec quicquam præcipui habet ad gloriam cuncta à quopiam cō- temni, ne lædatur ipse. Pro anima sua dixit, idest pro seipso.

1. Lib. c. 3.
Orig. 2. lib.

Gregorius. Pellis pro pelle datur, quia sape dum icū cō- tra oculum venit, manum opponimus, vt potius in ipsa, q in teneriori vulneremur, hoc consuevit fieri sciens dicit. *Pellem pro pelle, & cuncta, quæ habet homo.* quasi ideo Iob extra se tot flagella æquanimiter sustinet, quia ne ipse feriat, pauet, & cura sui minus de suis sentit, vnde ipsum serie expectit. *Mitte manum tuā.* qd deus recte pmittit, vt sape victus obmutescat.

Moraliter.

Gre. 3. lib. c. 3

Ibidem c. 11.

Allegorice.

b Alioquin mit. manum tuam. Sape diabolus postquā mentem impugnauit, ad tempus cessat, vt in securā repente irrūpat, ideo iterum Iob expectit, quod deus ei reticendo concedit.

c Et tange os eius, Per os, & carnem intelligit vitam corpora- lem, per animam intelligit rationem, vt superius.

d Ecce in ma. tua est. Præte per suos in carnē Christi Sathā ha- buit, sed animam seruat, non q non tentet, sed q nō super.

C Vel animā, i. charos, & ei electos à iure suo amittit cū illū oc- cidit à plāta pedis vsque ad verticē, qā ab exordio mūdi mē- bris

bris eius dura intulit, & vsque ad caput ipsorum, idest Chri- stum læuendo peruenit. *Ecce in ma. tua.* Sinit nos tentari, vt Mylice.

*ORIGEN. Patientia in dolore carnis ostendatur, & suf- ferentia in ossiū pœna inquit Sathan. Quod Deus pmittit, vt

a Rem minus charam. b Id est magis chara.

illum frustra. Cui respondens Sathan, ait: pellem pro pelle,

a Id est per singula omnia. b Exponit sine dolore, vt tantum vitam seru et incolumem. c Hoc suf- picabatur diabolus de Iob, quod sape videbat in alijs. d Id est si non credis eum ideo pa- tienter terre de exterioribus, qui finet de vita, quam plus diligit. mitte me in vitam, & videbis.

& cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima suā. Alioquin

b mitte manum tuam, & tange os eius, & carnem, & tunc vide-

bis, quod in t faciem t benedicat tibi. Dixit ergo dominus ad

d Sathan: Ecce in manu tua est, veruntamen animam illius ser-

a Ecce quantitas, his duobus pensanda sunt flagella, leuiantur autem si multa sunt, & non graui, vel si

ua. Egressus igitur Sathan à facie domini, percussit Iob

iustus appareat, sed p- tiosam margaritam animam prohibet, ne tangat, quam nō maculauit iniquitas, nō violauit pessima cogitatio, non puer- tit blasphemia, non creatoris reprehensio quæ ad imaginē Dei creata est, incorrupti- bili sapiētia imbuta, sermone, & scientia coronata, dei cogni- tione induta, corru-

ptibili dominatione huius mūdi honorificata, quæ paulomi- norem gloriam ab Angelis super terrā est adepta. Quam in Abel, Noc, Abraham, Ioseph, & martyribus non tetigisti, nā sanctitas, & constantia in hominū est arbitrio. Cum enim voluntas hominū consenserit voluntati Dei, tunc omnia, q bona sunt facile perficiunt homines, & ne animā tetigeris, i. ante tempus de corpore exire ne compellas. OLYM. in faciē benedicere est aperte conscindere maledictis. NICE- TAS. animā eius ne tetigeris ex Theodotione. CHRYS. Ne carperet diabolus Deum, quod cum clementia vulnus imposuisset. DIDYM. illius potestati rem omnem permisit tantū animam illius seruaret ne mentis soporem infantiq; afferret, cum sanitate mentis in perpeffione virtus sit osten- denda. OLYM. principem animi partem ne attinge, qā om- nia duplicia erant reddenda, imaginem Dei ne attempta.

e Egressus igitur Sa. Accepta licētia à planta, i. à minimis vsq; ad maiora perueniēs. Oē corpus mentis illatis tēstationib. la- cerat, sed ad animā nō puenit, quia inter delectationes quas suscipit, intētio resistit, & deliberatio recti vsque ad mollitiē consensus non inflectitur: sed & illæ delectationes asperita- te penitētiæ tergendæ sunt, qd est testa saniē radere. Testa enim rigor est districtiois. Sanies fluxus illicite cogitatiois. Vel testa mortalis fragilitatis, q tenet manu, qui eā sp hēt p oculis, & ea cōsiderata, q cito dissoluenda est, saniē radit. Sanies ex vulnere, praua cogitatio ex tentatione, q licet nō ducat ad effectū, non tñ est paruipendenda. vnde. *Si quis vi- derit mulierem ad concupiscendum, &c.* Culpa ergo rescanda est, non solū ab opere, sed & à cogitatione. Vnde Ieroboal trituran- ti in area angelus apparet, qui surgēs sacrificat hœ- dum super lapidē. Post hostiam ius carniū cogitationes ex carnalitate venientes, quas etiam mactat cum carnalitate Ie- roboal super effudit. Sed quia de victoria bellum oritur, vt cū cogitatio vincit, aiūs elatione pulsā, Iob radēs saniē hu- militati subtrahit, sedet i sterquilino, i. hūilia de ses ērit, & ad ea, q male gessit, penitendo respicit, ne qua elatio surgat.

* O R I G E N. Exiuit sathan nequissimis cogita- tionibus, aut, exiuit, id est quieuit atque cessauit cogitare, postquam, quod quasiuit, accepit non recordatus, quod sit Deus, quali eo deinceps non indigeret. O L Y M. nul- lum enim studium improbum habet cum Deo commer- cium.

Chrysostom.
Augustinus.

Grego. 16. 17.

Matth. 5. d.

Orig.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cui respondens Sa. volens impetrare corporis Iob flagellatio- nem.

2 Pellem pro pelle. i. vitam corporalem alterius pro vita sua cor- porali tuenda cōtēnet, & multo fortius bona possessa. q. d. æquanimi- ter portauit Iob mortem prolis suæ, & amissionem bonorum, quia ad- huc remānet sibi vita, & sanitas corporalis propter, quæ seruit tibi.

3 Alioquin. dando mihi super eum maiorem potestatem.

4 Et tan. permittit à me tangi affligendo non tantum exterius sed e- tiam interius, quod per tactum ossis significatur.

5 Et

5 Et tunc vide. idest videre facies alios, sicut Gene. 22. Nunc co- gnoui, idest cognoscere feci de Abraham.

6 Quod in fa. idest manifeste maledicat blasphemando subtracta sa- nitate corporis pro qua seruit tibi in operibus bonis de genere, sed non ex intentione.

7 Dixit er. concedendo ei potestatem, tamen temperat eam dicens.

8 Verūtamen ani. i. vitā corporale. Ra. Sa. exponit animā, i. rōnis vsum, per quē hō differt a brutis animalibus, ita quod afflictio non sic tāta q auferat rōnis vsum, qā tūc virtus patiētia nō haberet in eo locū.

9 Egressus. Hic consequēter ponit impetratā prātis executio, cū dī.

10 Percus. Iob. scilicet enormi, & doloroso.

1 A planta

MORALITER.

† 2 Pellem. q. d. ista probatio Iob est modica. Sic aut tyrā- ni, qui sunt membra diaboli, pœnam innocentum semper dicunt esse modicam, & quærunt inferre maiorem.

† Ecce in. Permittit. n. Deus aliquando bonū prælatum, vel doctorē affligi grauitur, non solū in subditis, & tēporalib. bo- nis, sed et in proprijs personis quantum ad corpus, non tñ quan-

quantum ad animam, ideo subditur.

8 Verūtamen animam. Nam à virtute non deijcitur, sed ma- gis per patientiam stabilitur.

9 Egressus, &c. Exponitur, vt supra.

10 Percussit Iob vlcere. i. ex parte iferētis, q hoc fecit pessima volūtate, sed tñ optime ex parte sustinētis, qui sustinuit pa- tientissime, sicut & passio Chri pessima fuit ex parte Iude, & Tom. 3. b 3 populi

2. Lib. A * Orig. Tantum fauissima plaga fuit quam habuit iniquitate diabolus. Vna erat q̄ a cornu capitis vsq; ad ungues pedum erat vulnus incurabile superflua reddens medicorū penitiam: in quo nullū dereliquit demon supplicium qd̄ huic plaga nō commiscuerit: nam manibus citū ad os porrigere non poterat: & si potuisset ore verminibus plenus & putredine accipere non valuisset: solus adamantinus Iob martyr ante euangelium.
- † vulnere. * Chryst. lue atq; elephantiasi infecit.
- Idem Apollinaris & Philippus. * Polychr. deprauatio corporis ciuitate eiectum, foris collocat, lepra enim correpti a ceterorum conuictu extruduntur.
2. Lib. * Orig. Testa faniem radebat aspera, vt diabolī malitiam irriteret, qui antea omnibus perditis vestē scidit: vt potētia exemplū nobis prēberet, vt martyriū formā demonstraret, qui te fuis lunt lacerati: vt illius typus esset q̄ sine peccato testa corporis ex virgine se induens totius mundi faniem mūdauit.
- Idem. * Polychr. manu nō abstergebat ne nausēā grauiorē ciceret.
- Greg. 3. lib. cap. 4. Historice. * Apollin. Hebræus pro radebat, habet scalpebat.
- B a Qui testa faniem. Greg. Testa ex luto fit, & fames corporis luto est. Luto ergo tergebat lutū fragmēto vasis fictilis, vas fictile cōfractū cōsideras quid sit incuria tumētis. Quia uerō p̄ ea q̄ circa corpus sunt iniuriæ aius, fragilitatis humanæ oblitus, vt sit in honorib. Iob ex malis circūstātib. despectiōne auget suā, & nō in terra mūda, sed in sterquilinio ledet p̄ pedēs q̄ sit substantia carnis, & ex fetore loci in fetorē cito rediturā carnē sentit. Quā mollitiē sanq̄ carni adhibuit, qui vulnere nō vestē vel digitos, sed testam admouit: Ideo autē hic a deo premittitur iustus, vt gloriosus remuneretur, & ostenditur quid expectet iniquus: cum sic premittitur qui a iudice laudat.
- Idem cap. 5. Allegorice. b Qui testa faniem. Testa in manu: Chri. caro ex luto nostræ substantiæ, q̄ igne passionis decocta rebus sūris surrexit, qua faniē, i. peccata deleuit. Per carnē & sanguinē peccata carnis notant. Sanies putredo sanguinis, significat peccata vetustate peiora. Sedēs in sterquilinio, quia infirma mūdi elegit, super bis ludis sp̄ctis, in gētibus quiescit, i. penitētibus sui sua mala flendo quasi ante se stercora coaccuant se abiciendo. Sed qui tot hominibus fecit multa in membris sustinet a carnalibus, qui quasi vxor in sinu ecclesiæ sunt per fidem: & ideo malis moribus & verbis peius premunt, & quasi ad cubile si de recepti meital illes sunt. Hi sunt turba premens letum, sed totū humilis tangit: hi suadent mala, vel metu vt Petrus adhuc carnas: abut a te domine, vel elatione, vt Abitar filius Sarum a David petens mortem Semei. Sed deteriores quiescentione, vt vxor Iob quæ superbia maderet viro.
- Idem c. 11. 3. Cor. 1. d. * Orig. Memor vni geniti filii dei qui extra portā est passus, extramunitatē redibat ne molestia ciuib. exhiberet, vt solus dominum a quo sup̄bia nimis suspicabatur, exoreret ob ea fortasse quæ per inuicem peccat iniqua Apoll.
- Merci 5. d. 1. n. 13. a. 3. R. g. 16. b. * Orig. Sedet in sterquilinio, quia omnis homo putredo spectatūm facies angelis & hominibus.
2. Lib. * Polychr. debebat sub dio ne humanas voces audiret, vt incorruptus, celo hauriret spiritū, vt maiore perpeffione doloris placatum Deum redderet. r̄ p̄ p̄ penultima acuta legitur
- C

tur vt doloris acerbitas declaretur.

* Apoll. Sterquilinum erat in conspectu vrbis cui dominabatur antea.

* Chryst. In sterquilinio vt quæ a corpore decidebant atere acervo regerentur, sub dio quia nulla domus illi relicta, ne odoris grauitate necaretur.

* Eius. † vlcere pessimo, a planta pedis vsque ad verticem eius. Qui

† Auger despectiōem vt se humiliorem praebeat. testa faniem radebat, sedens in † sterquilinio. Dixit autem illi vxor sua: Adhuc tu permanes in simplicitate tua?

† medio cineris. Homil. 5. ad Pop. Ant.

* Chryst. Illud sterquilinum quauis regali sella est splendidi: ideo multi longinquas ac maritimas suscipiunt peregrinationes, ab vltimis terris in Arabiā properant vt sterquilinum illud visant terramq; illam ex osculentur quæ coronati illius athletæ coronā & caucam excepit, cuius memoria patre filius orbatum consolabitur quod nullæ faciant gēma.

c Dixit autē illi vxor sua. Primā diaboli tētatōne ostendit in possessionibus & filiis Iob factā esse. Secundā ostendit in afflictione corporis, & p̄suasione vxoris & cōpetēti ordine. Si n. prius affligeret in corpore, parui pēdisset postea rerū ablationē. Reseruat diabolus vxorē, vt saltē per eā vincat, qui per vxorem vicit primū hominē: sed sicut i prima tētatōne Iob victor extitit, sic & in hac victor remāuit. Eodē mō in Christo prius tētatatur, in apollolis, in p̄pria p̄sona affligit, & in mēbris & accipit Chrs integer. Dixit autē illi vxor sua, &c. Diabolus duobus modis impugnat: tribulatione vt frāgat, p̄suasione vt molliat. Victus ergo de tribulatione recurrit ad artē qua Adā vicit, & ad altū per scalā, i. per mulierē q̄ uiro vicina subrepere nititur: sed & hanc nō audit vt p̄p̄olitā, sed docet vt subditā: & sic arma tollit hosti, & sunt ei arma virtutis dū erudit.

Etiā in prosperis, magis tñ & inter mala corporis carnalis suggestio mētē tangit. hęc vxor, quæ post vulnera malē suadet Iob. Hinc Ieremias: Foris interficit gladius, i. vindicta exterior ferit, & domi mors simul est, quia nec tūc cōseruā a tētatōnibus mūda est: sed & si hęc suggestio bonum fatigat, & aliquā ad delectationē rapit, mox erubescit & se arguit, dicēs: Quasi vna de mulieribus stultis locuta es, & de cōsideratione munerū se munit. Si bona suscepimus &c. Cum autē q̄s vidēs tot vitia se vallancia, magis se virtutibus munit, quā dā vitia sub specie uirtutū occurrunt, i. amici quasi per consolationē cōueniunt, sed in contumelias erumpūt, ut immoderata ira, iustitia, & dissoluta remissio misericordia uult uideri: & timor, humilitas, & effrenata superbia, libertas. Huiusmodi blanda superficie incipiunt, sed in asperitatem dilabuntur.

d Adhuc tu perma. in sim. Simplicitatē arguit, q̄ terrena despicit & eterna cupit, quasi dicat: Quid simpliciter eterna peris & sup̄ his malē gemis, excidās (eterna despicit) & mala b̄sentia, uel moriēs euade. Sed hęc passi sūt illi forma rectitudinis. Vñ ait: Quasi vna de stultis &c. teriētes extra sustinent, p̄uerfos intus docēt: ibi forres hic misericordes: ibi aduersos repellunt, hic suos protegunt, & grande est in acie hoc utriūque facere. Adhuc tu perma. Eua uerba sua repetit quasi dicens: de fere simplicitatem, id est obedientiam uetitum comedendo contemne.

* Orig. legit plurimo autem interposito tempore, quod uult esse duorū, aut trium mensū: dici autē plurimū, ob acerbitatē doloris, perseuerante Iobo in actione gratiarū, cōferens

in loco fetido, ut sic citius imploraret dei misericordiam.

4 Dixit au. Hic consequenter describitur afflicti prouocatio. miserat enim Sathan ipsi Iob uxorem suam, ut per eam deiceret eum in impatientiam & blasphemiam, sicut eiecit de paradiso primum hominem per suam uxorem. & hoc est quod dicitur: Dixit autem illi vxor sua ad hoc a diabolo infligata.

5 Adhuc tu perma. i. in stoliditate tua. ita q̄, hic accipit simplicitas prout op̄ponitur intellectus perspicacitati: reputabat enim cū stolidū, & quod uidebat cū in maxima aduersitate positū, & adhuc benedictē dominum, cum econuerso uideret multos malos homines & blasphemos in magna prosperitate temporali positos. Ideo subditur.

1 Benedic

cum pro crimine imposito sibi falso grauis p̄na fuisset imposita, ad eus addidit grauitatem.

4 Dixit autem illi vxor sua. Per quam intelligitur sensibiles quæ secundum Augustinum per mulierem significatur, & malum suggerit rationi, sed debet per rationē ei responderi.

2. a. i.

NICOLAUS DE LYRA.

1 A planta pe. quia non solum percussit cum enormiter, sed etiam generaliter.

2 Qui te. Solent autem ulcera leniri per unguenta & humilmodi, sed hic econuerso fuit appositio duri.

3 Sedens in ster. Solet enim dolor mitigari per amentitatem & suauitatem loci: sed hic fuit contrarium, uidelicet sterquilinum. Huius autem potuit esse duplex causa. Vna quia Iob erat ita depauperatus quod non poterat habere talia fomenta: quia data fuerat potestas ipsi Sathan in oībus bonis Iob: & ideo non est uerisimile quod ei reliquerit aliquid quod esset ei ad consolationem. Alia causa, quia Iob ultra afflictionem sibi datam etiam addebat testa radendo faniem, & sedendo in loco

MORALITER.

populi Iudaici, optima tamen ex parte Christi.

2 Qui te. Per quod significatur q̄ modus perfectē patientis est p̄nā inflictam iniuste non tñ retinere, sed aliquā addere, sicut in collationibus patrum legitur de beato Paphnutio q̄ cum

cum pro crimine imposito sibi falso grauis p̄na fuisset imposita, ad eus addidit grauitatem.

4 Dixit autem illi vxor sua. Per quam intelligitur sensibiles quæ secundum Augustinum per mulierem significatur, & malum suggerit rationi, sed debet per rationē ei responderi.

2. a. i.

Mich. 7. **A** ferens se ad seductionem demon, vt per Euam ad Adam, sic per os vxoris Iob loquutus est Vnde scriptura: Ab vxore te obserua. Quam Deus praecepit referuari, ne secundā Iob accipere opus haberet. Diabolus autem, ut hanc ministrā suę iniquitatis nouissimā conseruaret, de longe enim oculi eius considerant. Benedic

Deo, accusa illius prouidentiam, irrita illū, & continuo morieris.

* Chryst. Tertium certamen contra Iob ab vxore desperata in virum diuturno dolore vexatum.

a Benedic domino & morere. Idest transcendēdo praeceptū, vltra quā es cōditus viuere.

Vide ordinem: post vulnera verba hostis intulit, quia cum vis doloris ingrauescit, facilius praua persuasio aliquem capit: propter quod qui cetera abstulit, vxorem referuauit.

* Orig. & Græca Cathena habent hæc verba vxoris Iob: Adhuc tu permanes in simplicitate tua? vsquequo tu nūc sustines, & dices: Ecce expecto paucū tps, adhuc sperans spem salutis? Ecce exterminata est, & perijt memoria tua de terra. Filij tui & filia tua, ventris mei gemitus & dolores, quos in vacuū portauī cū labore, tu autē ipse ecce sedes in putredine vermium pernoctans & vigilans sub diuo, & ego vaga & habitū ancillę ambulās de loco in locū & de domo in domum operis causā expecto, qñ sol occidat vt requiescā a gemitibus meis, & laboribus, qui me nunc tēporibus his cōprehenderunt: sed dic aliquod verbum, benedic tu dño & morere.

Epistola ad Lul. Africānum.

B Iob dixit vxor eius ab illo loco: Quousque permanebis dicens ecce, maneo adhuc modicum tempus &c. vsque ad illud, donec quiescam, &c. solum enim scripta sunt verba mulieris, nēpe: sed dic verbum ad Dominum, et morere.

Greg. c. 7.

b Quasi vna de stultis. Quia sensus, non sexus in vitio est: non ait vna de mulieribus, sed de stultis mulieribus, quod prauum sapientia cecidit: est, non conditione naturę.

2. Lib. Basil & Chrysost. Athana.

* Origenes. Iob cum indignatione per uxorem diaboli redarguit qui illum per eam seducere uoluit ostēdens se illius typū esse qui cōculcauit caput serpētis, dicens: tu grauius & deterius loquuta es, q̃ Eua prima in insipientia q̃ me coronis uis priuare et post hos dolores ad inferos detrudere. quod si mors optanda non est, sed nec sibi inferēda, et in p̃sona uxoris dixit diabolus: tu loquutus es ut unus ex spiritibus fatuis. quasi vna de stultis mulieribus, illa vna est Eua.

* Chrysost. Quę uirum circumuenit prima nube peccati cooperta.

Nota. Idem cap. 7. Eccl. 11. 6.

c Si bona suscepimus, &c. Magna consolatio est in malis bonorum reminisci, ne sit omnimoda desperatio. sicut in letis temperat ab elatione prauisio mali. Vnde dicitur: In die bonorum ne sis immemor malorum, & in die malorum ne sis immemor bonorum. Si bona. id est si ad aterna bona tendimus, cur non mala præsencia sustinemus?

3. Lib.

* Origen. Humano more loquitur dicens bona & mala. Nam a Deo bono non nisi bona procedunt, sed quemadmodum ab in fantibus disciplina in malum æstimatur, sic ab impiis quæ pro pœnitentiæ commemoratione ingeruntur mala existimantur.

* Chrysost. Prosperē semper agere id vnus Dei est, qui autem dæmonis irruptionem placatē tulit, adhortationem ad scelus ferre non potuit.

Idem c. 3.

d In omnibus his. Duobus modis labijs peccamus cū nō iusta dicimus,

dicimus, vel cū iusta tacemus. Sed Iob nec cōtra ferientē superba dixit, nec contra suadentē recta reticuit. Patientiā habuit Deo gratias agēs, insipientiā cōiugis arguēdo docēs: & sic victus ardētius hostis instigat, & quia vxor tacuit alios excitauit, ad cōtumelias. In omnibus. Quia sancti in omnibus quæ

extra, & intus pariuntur, nec iniurijs dei excedunt, nec in contumelijs prauorum.

* Chrysost. Non ad asperiores syllabas animū attendamus, neque prima specie decepti, aduersus virtutem iusti linguam incitemus.

Diuino potius iudicio cedamus, quo illi, superatis omnibus victoriæ p̃mia deferunt, p̃sertim cū Deū ipsū testantē audiamus, illius labra culpa vacasse. Nā, vt diuinā Pauli vocem vsurpē: si Deus est, qui iustificat, quis est qui condēnet? **e** Igitur. Amici hereticos significat, qui cōtra corpus Christi id est, ecclesiam afflicta lapsus membrorū dolentē, alios sub noīe Christi tolerantem, conueniunt ad contentionē, quod est augmentū doloris. De loco suo, qui est superbia: quia nili in corde tumerent, praua asserere nō certaret. Ecce locus bonorum est humilitas, de loco ergo veniunt, quia ex superbia mouentur contra ecclesiam, quorum peruersa actio ex nominibus eorum colligitur. Eliphaz, Baldath, Sophar, vt supradictum est, & loca vnde sunt congruunt. Theman australis. Sue, loquens. Naama, decor. Ab austro venit qui ardētius appetit sapere quam oportet. Quem calorem sapientiæ non vt bene uiuant, sed vt elatē loquantur, desiderant. Vnde decorem, id est, speciem bonorum ex eruditione sumunt; hypocritæ nolentes esse, sed videri docti.

Idem c. 13. Allegoricē.

Idem c. 14.

* Orig. Alterius diabolus p̃tatem accepisse nisi solius Iob non vt: nec n. lateret si quē Deus vt Iob exercuisset. Cuius dolores cū amici accepissent a trāscūbus, fama publica: Nihil n. est magis p̃dicabile, quā magni hoīs ruina, nō a dæmonibus, quod quidā minus verē dixerunt, sed potius ab angelis, imitati amicos Iacob qui cū cōsolari uoluerūt sup̃ morte Ioseph audita, per nūcios, siue per scripturā ad inuicē loquentes, Dei prouidentia & dispōnē, uno tpe, uno die, una hora, vnus veri Dei cultores, nō n. alios habuit amicos Iob, ex diuersis lōgē; a se distātibus locis, uenerūt ad Iob cōsolandū: distractis aīs, iustēne pateret Iob, quos ex amicis inimicos, & vt antea vxorē religiosā atq; in oībus iustitijs marito cōsentietē, inuēta occasione ad blasphemiam nequitissimus dæmon conuertit, & nouē rñsiones blasphemiae dicere cōpulsit vnūquēq; eorū tres putātes Deū amulari & defendere iustū ab iniusto pēnas repetētē, nō aduētētes iusto diaboli iudicisse.

3. Lib.

Seuerianus.

* Olym. Fortē multo post nuncium acceperunt, nec primo crediderunt, & tempore eguerunt ad disponendum regnis & itineri, quod diuino factum consilio vt morbi calamitas latius permaneret, & in eorum disceptatione certamē omne conquiesceret, Deo iustum in integrum restituentē.

Cathe. Græc.

* Chrysost. Amicus fuit aduētus nō itē amica adhortatio: tū q̃a casuū atrocitatē in alienis bonis acrius solemus cōtēplari.

* Olym. Symmachus uero sic. Condixerant. n. vt finalis uenientes cōpaterentur ei & consolarentur & uisitant eum.

* Chrysost. Visitare pro colloqui dictum: multum enim temporis videntur apud eum fuisse.

* Orig. Gen⁹ fuerūt Esau, a quo Idumęi, vt a Iacob Israelitę: his vnus rex fuit, illis more gētiū per singulas ciuitates & regiones singuli reges fuerūt: q̃bus Dei culturā Esau tradidit.

3. Lib.

quædam

NICOLAUS DE LYRA.

1 Benedic Deo. i. maledic, vt melius tibi sit temporaliter.

2 Et morere. Qui ait ad illam. q. d. ad nihilum vltra valet vita tua, & sic quantum erat in se, inducebat eum ad blasphemiam & desperationem.

3 Quasi vna de stultis mulieribus locuta es. Vir sanctus quamuis afflictiones proprias patienter sustinuerit, tamen iniuriam Dei absque reprehensione sustinere non potuit: quia iniurię proprię sunt tolerandę, diuinę autem vindicandę.

4 Si

4 Si bona suscepimus de manu domini. hic accipitur si, pro quia multa bona a Deo receperat, vt dictum est. i. cap.

5 Mala quare non sustineamus. q. d. nulla est ratio, quin debeamus patienter sustinere. Ideo eius perfecta patientia concluditur cum dicitur.

6 In omnibus his non peccauit Iob labijs suis. & exponatur sicut supra.

7 Igitur audienter tres amici Iob omne malum quod accidisset ei. Hic cōsequēter describitur ipsius flagellati uisitatio, cū dicitur: Igitur

MORALITER.

3 Quasi vna de stultis mulieri. locuta es. eius suggestionem malam de impatientia repellendo. & subditur ratio.

4 Si bona suscepimus de manu do. i. gaudentes.

5 Mala

5 Mala quare non sustinea. Scilicet patienter, quasi dicat, sic debet esse. Ideo sequitur.

6 In omnibus his non peccauit Iob, &c. Igitur audient. erant enim ueri amici, ut dictū fuit in expositione literali. propter quod per ipsos intelligunt illi qui amicis afflictis uerē cōpaciuntur.

Tom. 3.

b 4

quædã sãut Idumæorũ regiones cognominatæ sunt Arabia,
Arabitis eiusdẽ generis existẽtib; nũquã enim ex aliena gẽ
te vxorẽ Iob accepisset. nũc sane perit Idumæorum lingua
& gens, Arabique omnes nominantur, & syriacẽ loquuntur.

Cathena
Græca,

est Moabitariũ, quibus
Baldadus imperabat.
Minei autẽ sũt Ammo
nitæ, & habitates mō
tem Seir. Eliphaz vero
est, De⁹ me dissipauit,
vel Deus cōreptio, irri
sione mea. Baldad ve
tustus, vel gloriosus. So
phar scopus. Theman
defectio eorum Sau
chæi loquacitas, vel le
uitas. In lib. genesis le
gimus Sophar filium
Eliphazi fuisse, quem
Esau ex Adã suscepit.
Eliphaz Themani fi
lius, quẽ Esau genuit, à
quo oppidum & regio
Theman.

† condole
cent ei.

Moraliter.

Greg. c. 19.
Moraliter.
Math. 26. 6.

Idem c. 14.
Allegorice
Moraliter.

Idem c. 19.
Moraliter.

Idem c. 19.

audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themani-

res, & Baldath, Suites, & Sophar Naamathites. condixerant enim, ut pariter venientes, visitarent eum, & con-

solarentur. Cumque eleuassent procul oculos suos, non cognouerunt eum: Et exclamantes plorauerunt, scissis-

que vestibus sparserunt puluerem super caput suum in ca-

lum: Et federunt cum eo in terra septem diebus & septem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

Idem c. 19.

& inutilẽ, quã sit existimat, & alijs p̄d̄esse definit. Sed hæc vi
tia sub sp̄e virtutũ latẽtia subtiliter cōpunctio examinatur: qui n.
verẽ intus dolet, q̄ agẽda foris, & q̄ nō agẽda sunt, bene p̄i
det: & ois strepitus suggestiōnũ obmutat sicut vi cōpunctiōis.
vnde: Nemo loquebat̄. Videbāt. n. dolorẽ. Si. n. cor verẽ do

let, vitia cōtra nos non
ob strepũt. Ipsa autẽ vi
tia sape in vltim virtutũ
mutant̄, vt ira si rō
ni subiicitur, in sancti
zeli ministerium verti
tur. Superbia si diuino
timori inclinatur, libe
ra auctoritate iustitiã
defendit. Fortitudo
corporis prius praua, si
cōuertitur, multũ pro
ficat in exercendis piis
operibus. vnde Iob p̄
amicis imolat, & quos
hostes pertulit, per sa
crificium ciues recipit
dum enim malas cogi
tationes subigimus, &
in virtutes vertimus:

quasi hostes per intentionis hostiam in amicos mutamus.

e Ex clamantes plorauerunt. Quia specie percussæ plaga mutauerat,

speciem consolatorũ spontaneus dolor immutat, quia dolent̄

tẽ nō potest consolari, qui non concordat dolori, sed haren

trahit. Ideo videntes corpus scissum, vestes scindunt, vidẽtes

mutatũ, capita sedant puluerẽ, vt facilius Iob audiat eos, dũ

aliquid de sua afflictione in eis videt. Vidẽdũ tamen est con

solatori, ne nimis dolens, afflictum grauet, & dolentẽ in de

sperare faciat, forsitan amici Iob nimis doluerunt, nescien

tes mentem percussĩ, quasi ille à corde cecidisset.

f Sparsit puluerẽ. Puluis terrena itelligẽtia, caput, mēs, celũ

p̄ceptũ superne locutionis. Puluerẽ super caput in celũ mitte

re, est seculari itellecũ mētẽ corrũpere, & de verbis celestib;

terrena sentire, dies itelligẽtia, nox ignorat̄ia. Septẽ vnuer

sitas. Sedent ergo, i. cōdescendere se simulant infirmitati ec

clesiæ, & in his in quibus verũ lumen itelligunt, & in his in

quibus habent ignorantiam, & sic dolos deceptionis parāt.

g In terra. Quia specie humilitatis ondũ, vt superba suadeat.

Vel terra est incarnatio Ch̄i quã p̄d̄a heretici nō negāt, sed

vel de deitate vel de incarnationis qualitate discordāt a no

bis, quia ergo illã non negant, quasi cum Iob in terra sedet.

h Septem diebus. Ignoratur vtrum continuẽ, an tot diebus cre

bra visitatione insisterent.

i Diebus & noctibus. Quia vel in hoc quod verẽ, vel in hoc

quod stultẽ sapiunt, incarnationi non contradicunt.

k Nemo loquebatur ei verbum. Quia tunc tacent hostes, si filios

Dei p̄dicãdo generare negligimus, sed si recta loquimur, tũc

grauas contumelias ingerũt, in vocẽ de loris contra nos eiũ

punt. Loquuntur quidẽ semina ei rorũ, cũ corda fidelũ tor

pere vident: sed cũ uidet alta sapere, de arumina seculi dolo

re ad celũ reditum querere, circum f. ecte linguam frenant.

Nemo loquebatur. Sũt enim nauti, qui tardẽ loqui incipiũt,

sed modum in cãpto nō ponunt n̄ interet loquendo, & cũ

bona intẽtione venerunt, bonũ p̄e mentis p̄ceptis locutio

vitauit. unde bonum quisque quod agit, pensare debet liba

& discretio.

Historia.

Idem c. 19.

Greg. 3. c. 10.

Idem c. 15.

Idem c. 15.

Idem c. 10.

F

NICOLAUS DE LYRA.

tur: Igitur audientes tres amici Iob. per publicam famam, quæ
clito volat de talibus infortunis magnorum, licet autem Iob
plures haberet amicos, tamen isti tres erant principaliores.

1. Cuius xerant enim, tanquam amici fideles.
2. Ut pariter & c. visitarent, in paupertate & afflictione positi, quando amici fideles solent se elongare.
3. Consolarentur. Ista fuit prima eorũ intentio, sed procurate Sathan mutatu fuit p̄moditamentũ, quia cōuersi sunt postea ad cũ increpandum & contemnendum, ut inferius patebit.
4. Cumque eleuassent procul oculos, id est in tali distantia positi, qua aliquis potest cognosci.
5. Non cognouerunt eum, e. praximia mutatione & deformatione & status sui & persona.
6. Et exclamantes, prax dolore.

7 Plora.

MORALITER.

† Venerunt singuli de loco suo. nã sicut d̄r Ethicorũ 9. ad infor
tuna amicorũ citius ire debemus ad cōsoladũ, quã ad eufor
tunia

- 7 Plora. ex compassione.
- 8 Scissisquẽ ve. in signum mœsticiæ.
- 9 Sparsit pul. in signum humiliationis.
- 10 In calum. ad impetrandum remediũ diuinę miserationis.
- 11 Et sede. cum ea inter. ostendentes se quasi deiectos in amici sui deiectione.
- 12 Septẽ die. & sep. noc. Nō q̄ essent ibi cōtinuẽ, q̄a oportebat eos aliqñ refici & quiescere, sed quia tãto t̄p̄e sedent ibi ho ris. f. cōueniẽtib;: Et istud est vnũ de remediis cōtra dolorẽ hois afflictĩ qñ uidet sibi remãssẽ amicos fideles, qui inter maiora bona hominis cōputant̄, qñ uidet eos sibi n̄ cōpa ti, ut h̄r ij. Rhetoricę. Quia sicut trabs p̄d̄erosa facilius por tat̄ ab hoie, qñ h̄t aliquos secũ cōportantes, sic tritabile & dolorosũ facilius sustinet̄ ab homiẽ, qñ uidet aliquos sibi compatientes, quasi partem doloris sui secum portantes.
- 13 Et ne lo. e. ver. Cuius causa subditur.

1 Vide.

tunia ad congaudentum, licet ad utraque sit eundem.
6 Et exclam. plo. Ex signis. n. uerẽ cōpassionis afflictus cōsola tur, sicut portans graue pondus ex cōportantibus alleuatur.
MORA

discretionis, qđ est oblata diuidere. Alter reatus est, qđ virtus putatur. Magna charitas fuit concorditer ad afflictū amicum venisse, longanimitas cū eo tandem tacuisse, humilitas in terra sedisse, cōpassio capita puluere conspersisse, sed qđ incaute locuti, bene inceptū, in fine factum est, malum, & nisi sacrificio purgentur, puniendi sunt.

a Videbant enim dolorem. Quia

tunc timent praua loqui, cum amoris Dei dolor corda figit, tunc non proficerent, sed & quos tenebant, bonis exercitiis perderent.

3. Lib. ***ORIG.** Mox ut ipsam ciuitatem viderunt, nihilominus sicubi ipsum viderēt, ambierūt, & non cognouerunt, qđ nihil erat exterius, per quod cognosceretur, conscientia tñ, & synceritate cognouerūt, & synceri verique amici, ad imitationē Iob, cū quo libenter diuissēnt dolores, plorauerunt scissis vestib. & sparsis cinere. Consuetudo. n. erat antiquis vbique, ut cū aliquid graue, & periculosum audisset, vel sustinisset, continuo vestimenta scindere, cinerē, & terrā capiti suo spargere, & cilicio cōtinuo se iduere. Sic Iacob, David, & zechias rex Niniuitarū, & vltimus in lege Iudaeorū princeps sacerdotū, ex quo Iudaeorū sacerdotū, & omnis Iudaeorum legis ritus consecratus atque distractus, penitus interijt. Iob autē defrens, honorē eorū synceritati, & personis, introiuit in ciuitatē, & sedē in domo, & isti federunt apud eum hebdomadis dierū, implentes apud viuētem mortui luctum, qui sit septem dieb. & septem noctib. sine cibo, & potu diuina virtute confortati, tam pro Iob, quam pro sua synceritate. Nam Dei collo-

colloquio post hoc digni habiti sunt, nec dolor cordis premit eos reminisci ciborū, neque aliquid humani. Et quia neq; verbis neque factis maiorum poterant eum consolari, tacebant solliciti de seipsis, metuentes quid de seipsis ageretur. ***OLYM.** Lues antiquas notas obfulebat.

***POLYC.** Biblia quādam habent: Cumq; in calū subleuassent, Deum exorantes quasi di-

Cath. græca.

xerunt, propitius esto domine, & ne talibus nos malis implicēs, qua ratione hæc contigerint tu solus nosti.

***POLYC.** Significantius expressa hebraice. *Et federunt iuxta ipsum in terra.*

***OLYM.** Scriptura à sermone familiari non discedit, & cōtra eos, qui scripturam mendacij insimulare audent, dici potest, magnam diei noctisque partem affedisse.

***CHRY.** Silētio declararunt, ijs, qui sunt in agitudine, nullā principio aptiorē medicinā, quam quietem, & silentiū, cōsolationē autē prudenter factis, conscissa tunica, prestitērunt.

***ORIG.** Non vsi sunt phylacteriis, aut incantationib. sed animas suas ad Deū leuauerunt. Nos autē cibis pleni, fascinati dicimur, qđ autem ieiunamus, abstinemus nos, ut nō gustemus carnes, neque vinū, neque superfluas escas, tunc nō fascinamur. Cū manducamus autē sumus memores fidei, nos, cibū, & potū signo venerabilis crucis Christi signemus, leuātes oculos in cælū, & orantes omniaq; Deo committētes.

***PHILIP.** Hæretici sunt, qđ Christū i gloria credūt, nō in incarnationē, & passionē, sed fidē semdūt, & terreno sēsu corda opitūt, & mutē ifidelitatis i pbitate, suū os tota vita cōdēnāt.

3. Lib.

Hierony.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videbant enim dolo. Credebant enim Iob, ita tristitia, & impatiētia propter magnitudinē miserie oppressum, quod non esset dispositus ad recipiendum verba eorū, licet aliter esset in re, ut patet ex prædictis, & ideo secundum suam estimationem expectabant horā qua passio

passio tristitia, & impatiētia ipsius Iob transisset saltem in parte, ita quod vellet eorum verba recipere. Ex hoc habemus documentum, quod homines in passione positi non sunt protunc corripiendi, quia non sunt correctionis receptiui, sed expectandum est quousque passio transeat, & sic correctionem melius accipiant, & ei acquiescant.

ADDITIO.

Animā seruā. In ca. 2. vbi dī in postil. *Veruntamen animam illius seruā.* Hoc quod dī. *Animam illius seruā*, non recte intelligit de vita corporali tñ, prout postillator vñ velle, nec ē de vsu rōnis tātū, prout Ra. Sa. exponit, nā si oīa alia ad naturā ipsius Iob pertinentia Deus permisisset in prāte Sathan pter vitā corporālē eius, & ē pter vsū rationis, sequeretur quod hēret Sathan prātē superandi cū. Prout. n. homo adhuc in hac vita corporali existens, & vsū rōnis ē habens à diabolo pōt superari, qđ prātē Deus non concedebat diabolo, si. n. talē prātem Deus diabolo concessisset, sine dubio Iob esset à diabolo superatus, vnde inf. 4. 1. a. de diabolo dī. Non est potestas in terra, qđ cōparet ei. Sed quia fm Apostolū 1. Cor. x. c. *Fidelis Deus qui non patitur vos tentari super illud, quod potestis sustinere.* Idcirco Deus reseruauit in hac permissione potestatem superandi Iob, ne. s. diabolus eum finaliter superaret, quod principi paliter fit per adiutorium diuinū, vnde glossa in hoc loco sic dicit. *Veruntamen animam illius seruā.* non qđ non tentes, sed qđ nō superet. Hoc idē Gregor. 3. morali. vbi sic dicit. Ita aduersarius animam seruare dicitur, cum hanc tentando superare prohibetur.

prohibetur. Hæc ille.

REPL. In e. 2. vbi postillator exponens illud. *Veruntamen animam illius seruā.* de vita corporali, vel fm Rab. Sa. de vsu rationis. Bur. vtrunque sine ratione abiiciens, exponit quod p hoc diabolus prohibitus est Iob superare. Sed illa Burg. expositio plane est contra beatum Aug. 12 super Gen. ponētē ibi exēplum de Iob dicentē. Diabolus timet à tentato superari, ita enim superbus est, quod nullo modo tentare præsumeret, quem superare nō possē putaret. Si per hoc, quod dī *animā illius seruā*, diabolus prohibitus fuisset, ne superaret Iob nullo modo ad tentandum eum expetisset, sed i deo expetit quia eum superare possē præsumpsit, si autē expressim prohibitus fuisset superare, frustra superare psumeret, sciens qđ, nisi permissus non possēt, ut dicit ibidem beatus Aug. Nec facit pro Bur. allegata glo. qđ mytica est, & allegorica, ut patet in ipsa glossa. Id dicitur ad beatum Greg. Vnde quis verum sit, qđ Deus diabolo potestātē tentandi concesserat, non superādi, hoc tñ verum esse non potest, qđ ad superandum sit expresse prohibitus per hoc, quod dicitur: *Animam illius seruā.* propter ea, quæ supra ad intentionem beati Aug. dicta sunt.

C A P. III.

Diuisio. a **P**ost hac. Attentos facit quasi ad occulta, quæ clausis vasisculis tegebant, sed apto ore eorū detegunt, ut eorū intinuo odore recreemur. Hucusq; triplex expositio hinc prout singula expectent loca. ***ORIG.** Iob Perfarum, Medorum, & Chaldeorum exemplo, qui accepta à maiorib. traditione, in epulis non loquunt, pēna loquēti propofita, sed nutibus omnia ministrantibus pēcipiunt, ver-

C A P. III.

POST hæc :

pter peccatum, & iusta Dei sententia, homini fit inflicta.

***Male-**

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT III.

1 **P**ost hac. Postquā descripta est sancti Iob flagellatio, hic consequenter ex hoc oritē disputatio. Circa qđ primo ponit ppositio ipsius Iob querulosa, scđo amicorū eius obie-

ctio calūniōsa 4 c. Circa intellectu huius c. varie dixerūt do. Sanctus Gre. 4. mo. dī. qđ verba ipsius Iob in hoc c. quib. maledicit principio vitæ suæ, & eius cōtinationi, non pnt ad literā intelligi. Primo qđ verba eius vidētur oīno esse verba hoīnis nō solū impatiētis, sed et desperātis, oportet autē dicere, qđ Iob nō cecidit à virtute patientiæ. Tū qđ post vltimā flagella-

Quomodo intelligenda sūt verba Iob.

MORALITER.

† 1 **P**ost hac, &c. Secundū sententiā Gregorij Iob tenet hic typum

typū hominis in peccatū mortale lapsi, qui percussus est in mente, sicut Iob fuit in corpore. Ad cuius intellectu sciēdū, quod

A *Maledixit die.* Ecce hoc non secundum historiae superficiem, quia, & malum est hoc, & impossibile. Dies enim in quo natus fuit, iam non erat, & otiosum est maledicere rei non existenti perniciosa vero si existeret, nec iam potest dies peritus verti in tenebras, nec ei potest convenire cetera, quae sequuntur, nec abortivus, (quod post ait) requie fruetur, ideo hic nihil secundum literam.

Idem cap. 5.

Post haec. Id est post omnia praedicta, quae passus est tacentibus etiam amicis. Cum ergo patienter in omnibus gratias egit, & bene docuit, nunc nullo instigante non est credendus ex impatentia ad maledictionem prorumpere, sed quietus hoc dicit quia inter mala laudavit Deum.

3. in Iob.
Iob. 42.

***ORIG.** Quibusdam imperitis Iob arguentibus, quod Deum blasphemavit, restitit dominus sub fine dicens ad Eliphaz, peccasti, qui de peccato Iob accusasti. Iob vero non peccavit, ut nec Hieremias, qui deuoravit diem natiuitatis suae, cum & Iob sacerdotem delinquentium amicorum Deus constituerit, & post mortem memoria honorificavit his verbis. *Si steterit Iob, & Noe, & Daniel in conspectu meo.* Maledixit diei, non Dei, sed suo, quod naturam, & substantiam non habet, sed solum est tempus lucis, & decursus solis, ut aere verberando, doloribus remedium quaereret.

OLYM.

***OLYM.** Solet enim miserabilium verborum usus, patio, dolores corporis demittere, immanitatem penarum mitigare, quod utique aliter non estimaret homo, ut eos commonefieret, qui die natiuitatis suae delectabiliter celebrant, initium peccatorum, & ærumnarum. Cum melior sit dies mortis, quam natiuitatis. Tribulationes autem passi sunt sancti, non tam pro se, quam

Eccle. 6.

pro nobis, ut intelligeremus, per illas perueniendum in celum. Quid autem miramur, si Iob, & Hieremias dolores sustinentes, conquesti sunt, cum dominus noster Christus ad passionem properans, questus dixerit, patri, si fieri potest transeat a me calix iste, ut carnis infirmitatem ostenderet?

Matth. 26.
Greg. cap. 6.

a *Maledixit.* Maledictum duobus modis dicitur, iudicio iustitiae vel liuore vindictae. Illud laudatur, hoc prohibetur. Illo virtutem Deus, ut *Maledicta terra in opere tuo.* Et Abraham. *Maledicam maledicentibus tibi.* Sancti et iudicium Dei intus videntes, non voto ultionis, sed iustitiae Dei maledicunt. unde Petrus. *Peccunia tua tecum sit in perditionem.* Et Elias duobus quinquagenariis: *Si homo Dei sum, descendat ignis, & consumat vos.* Contra alterum, quod malitia agitur, dicit Apostolus. *Nolite maledicere.* Et *Maliciai regnum Dei non possit.* Maledictio igitur Iob non est malitia, sed iustitia, non commotio, sed do-

Gen. 3. c.
Gen. 22. a.
Act. 8. d.
4. Reg. 1. c.
Roman. 12. c.
1. Corint. 6. b.
R

etrina.

NICOLAUS DE LYRA.

flagellationem uxore sua prouocante eum ad impatentiam, eam corripuit, ut debuit, & de patientia admonuit, ut patet cap. praecedenti. Tum quia inferius ultimo capite dominus loquens ad Eliphaz Themanitem dixit: Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut serui mei Iob. secundo, quia si verba sancti Iob accipiantur ad literam, continent impossibilia, & irrationabilia, dicendo. Pereat dies in qua natus sum: quia dies illa praeterierat, nec redire poterat, & ideo ei maledicere videtur omnino irrationabile, & quod subditur infra. Dies ille vertat in tenebras, erat omnino impossibile, & ideo quod Iob sanus, & sapiens hoc intelligeret ad literam non videtur conuenienter esse dictum, propter quod, & consimilia dicit, quod beatus Iob loquebatur enigmatice seu parabolice, propter quod mystice exponitur totum istud capitulum. Thomas autem de Aquino his non obstantibus exponit ad literam. Ad cuius intellectum sciendum, quod aliquid est aliquando tristabile, & odiosum secundum se acceptum, quod tamen est acceptabile ad finem relationis, sicut potio amara, ut sic, est horrida, relata tamen ad consecutionem sanitatis est valde accepta. unde dicit Poeta. *Ut corpus redimas, ferrum patieris, & ignem.* Sensitiva vero partis non est aliquid ad finem referre, sed solius rationis, & ideo si aliquis de potione amara loqueretur, secundum dispositionem sensitivae partis, diceret eam esse malam, si autem secundum dispositionem rationis eam ad sanitatem referret, diceret eam esse bonam. Licet autem esse, & vivere secundum se sit delectabile, si tamen sit subiectum multis miseriis, & tristitiis, efficitur tristabile, & odiosum, in quantum quod aliqui propter hoc se interimunt, quamvis erronee. Beatus igitur Iob volens simpliciter enuntiare dispositionem sensitivae partis miseriae in quibus erat abhorrescentis, maledixit principio vitae suae, & eius continuationi, quamvis secundum rationem per virtutem patientiae illas miseriae acceptaret propter consecutionem praemij vitae futurae, sicut & saluator noster Matt. 26. d. dicit. *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Et ibidem. *Transeat a me calix iste.* exprimens dispositionem sensitivae partis, passionem imminuentem horrescentis, ad declarandum in se veritatem humanae naturae passibilis, qui tamen passionem illam per rationem acceptabat, & per hoc patet ad dicta Gregorij, videlicet quod verba Iob non erant impatiens hominis, & blasphemica, sicut nec verba Christi erant verba hominis per tristitiam a culmine virtutis in aliquo inclinati. Similiter non erant irrationabilia, ut patet infra.

Licet autem hoc sit subtiliter, & gratiose dictum, tamen occurrit unum dubium, quia amici Iob cum essent sapientes, & viri literati nunquam contradixissent Iob hoc modo loquenti, cum scirent passiones tristabiles esse simpliciter sensitivae partis, & ideo secundum hoc dictum tota eorum disputatio contra Iob procedit in equiuoco, cum nitantur ostendere Iob ex impatentia maledicere, & blasphemare, tanquam loquentem ex erronea ratione, quae tamen disputatio protrahitur usque ad 22. c. exclusivae, ubi incipit Helii disputare, de cuius disputatione dicitur tunc qualiter differt a praecedenti. Quod autem tres viri sapientes, ita diu disputarent pro nihilo, quia in equiuoco non videtur, & similiter, quod Iob sapiens, & sanctus ita diu tenuisset eos in verbis ad propositum non spectantibus quin aperuisset eis intentionem suam, ut si tacerent, vel ad propositum arguerent, absurdum rationi videtur. Propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, quod aliter potest dici. Ad cuius intellectum sciendum, quod disputas contra aliquem seu aliquos frequenter arguit, aut aliquid dicit procedens ex concessis ab eis ad aliquid contra eos concludendum. Amici autem Iob licet convenirent cum eo in hoc, quod actus humani reguntur divina providentia, ut dictum est, tamen dissentiebant in hoc, quod punitionem peccatorum, & remunerationem bonorum in futura vita negabant. Ad hoc autem sequitur, quod homini existenti in multis, & magnis miseriis, de quibus non apparet liberatio in via humana possibilis, vita sua talibus miseriis subiecta sit ei odibilis, & onerosa, si de toleratione talium nulla praemissio in futurum est expectanda, & per consequens illa, per quam venit ad istas miseriae sunt ei odiosa, scilicet conceptio, natiuitas, & educatio, in tali vero statu erat Iob, ut patet ex praedictis, & ideo ex sententia erronea amicorum suorum, quam noverat, concludebat vitam suam sibi odibilem, & onerosam, & per consequens suam conceptionem natiuitatem, & educationem, ducendo eos ad inconueniens, eo quod istud habebant pro incovenienti, quia tenebant omnia bona remuneranda tantum in vita praesenti, & ideo dicebant ulterius quasi Iob respondendo, quod si homo vere poenitet, & ad Deum convertatur a miseriis sibi inflatis propter culpam suam, quantumcumque sit, a Deo liberatur, & ad floridum statum in victoria maiori prosperitatis reducit, quod dictum Iob destruit per hoc, quod aliqui iniusti frequenter in hac vita fruuntur prosperitate usque ad horam mortis suae. Et similiter aliqui iniusti affliguntur miseriis usque ad horam mortis suae, & sic concludit Iob, quod eorum tolerantia remuneranda est in alia vita, & ista patebat ex decursu huius libri. Et sic patet, quod disputatio Iob cum amicis suis non procedit in equiuoco, quia directe intendit destruere, quod illi intendunt asserere. Similiter patet, quod secundum hunc modum dicendi Iob non potest de impatentia seu blasphemia notari, quia dicta in hoc c. & consimilia in sequentibus non profert ex sua sententia, sed magis tanquam ex errore amicorum suorum deducta, sicut nec Paulus apostolus potest notari de infidelitate 1. Cor. 15. b. ex eo, quod ex errore negantium resurrectionem sic deducit. Si resurrectio mortuorum non est, nec Christus resurrexit, si autem Christus non resurrexit, inanis est praedicatio, & fides nostra.

His igitur praemissis praesens capitulum in duas partes dividitur, Divisio. quia primo Iob vitae suae detestatur inchoationem, secundo eiusdem continuationem, ibi. *Quare misero.* Prima in duas, quia primo maledixit tempus inchoationis vitae suae, secundo ipsius inchoationem, ibi. *Quare non in vulva.* Prima adhuc in duas, quia primo maledixit dicto tempori in generali, secundo in speciali, ibi. *Dies ille.* Circa primum dicitur. *Post haec, id est post septem dies in quibus amici sui cum eo resederant lugentes.*

1 *Aperuit Iob os suum.* Ad dicendum, quae sequuntur. Ex quo patet, quod non locutus fuit ex impetu passionis, quia statim a principio in verba sequentia prorupisset, si magis ex deliberatione rationis.

2 *Et maledixit diei suo.* Per modum, qui sequitur.

1. Pereat

MORALITER.

quod homo aliquando accipitur in scriptura qualis factus est secundum naturam, & sic dicitur Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* Aliquando vero accipitur qualis

qualis efficitur per culpam, & sic dicitur 1. Cor. 3. *cum zelus, & contentio sit in vobis, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Homo igitur sic acceptus concipitur in peccati consensu, & nascitur in actu, & cum vere poenitet, dicit.

Pereat,

A Strina. Videt enim amicos flere, & secundum se, (qui p'spe-
ra mundi quætebant) eum fractum malis putare, & nescios
iterne salutis eum p' his despare, & flere. Et medicamē ponit.
Idem ca. 7. **a** *Pereat dies in qua natus.* Non conditus, quia conditus hō
in die iustitiæ, natus verò in die culpæ. Cōditus Adā: Cāi pri-
mus natus. Dies ergo

in quo natus, omne
tempus mortalitatis
sub quo de gentibus
non apparet æterni-
tas, hic ergo pereat,

Perire diem.
Apoc. 10. c.
Psal. 50. c.

& æternitas appareat. Perire dupliciter dī, non esse, vel ma-
le esse. Hoc nostrū tempus, ita peribit, vt non sit. vnde tēpus
non erit amplius. Cum enim dī. *Et erit tempus illorū in seculū*
pro defectu ponitur, sicut tēpus momentis deficit, hic tamē
optat, ita perire, vt male sit. Aliter, n. non posset amaritudine
inuolui, quod post ait. Anima aut, vel angelus, ita est immor-
talis, vt mori nō possit. Morit enim vitio, vel supplicio, quo
perdit beate viuere, nunquā tñ de finit essentialiter viuere.

Idem cap. 8.

Dies ergo, qui optat, vt pereat, est apostata angelus, qui qui-
dē iā periit a gloria, sed adhuc optat, vt retrusus supplicijs ēt
tentandi licetiā amittat. Is quidē dies est per naturam bene
conditus, nox per meritum. Tenebrosus dies cū prospera al-
licit, sed in noctem definit, quia ad mala trahit. Diem oñdit
cū meliora promisit. *Eritis sicut dy.* sed noctem intulit morta-
litas. Dies cum bona promittens apparet, vt angelus lucis.

Idem cap. 9.

Nox cū corda cōsentientiū obscurat erroribus. Iob ergo in
proprio dolore causam totius humani generis deflens, redu-
cit ad mentem originem culpæ, & consideratione iustitiæ
dolorem temperat pœnæ. Videt vnde cecidit homo, & di-
cit. *Pereat dies, & nox.* quasi pereat spes a diabolo illata, q̄ pro
missione ditatis emicuit, sed vt nox immortalitātē obscura-
uit. Pereat hostis, q̄ lucē p'misit, sed peccati tenebras itulit.

Gen. 3. 2.

*OLYM. Iusti ægritudine preffi, ab ea voces emittunt con-
tra seipfos, aut res, quæ nihil læduntur.
*SEVER. Vtinā nunquā essem in lucem susceptus, ne mea
causa Deus accusaretur. Et peccati diem exoptat extingui,
quo se Adamus scelere obligauit, & in persona totius nature
humane. Pereat inquit dies, quo a virtute, ad scelus homo
migravit, nec dixit in quo creatu. sum, sed natus, vt ostende-
ret nobis generatione opus esse, & ob parentelam labem
mortem in orbem terrarum introgressam, sic & David. Ec-
ce in iniquitatibus conceptus sum.

Psal. 50.

*OLYM. Diem intelligit illuminationis promissionum, eri-
tis, sicut dii, noctem, peccatum. Nec, quod Manichæi opinā-
tur, diei, tanquam malo, maledicit, sed, quæ in die eueniunt,
accusat. Dies enim vocantur mali, non quod tales sint natu-
ra, sed ob rerum duntaxat euentum.

Gen. 3.

*ORIG. Puto forsità olim in initio iuuentutis celebrauerit
Iob diem natiuitatis suæ. Itē nunc ipsum reprobandus, ait, qui
olim fuit hilaris, & festiuus pereat ex letitia, solennitate, &
splendore, & nunq̄ in his inueniat. Nā & priores diem nati-
uitatis celebrabant vnā vitā diligentes, & aliā nō sperantes.

3. Lib.

Nunc vero mortis diē celebramus, tentationum effugatio-
nem. Propterea, & memorias sanctorū facimus, & parentū,
& amicorū in fide morientū memoriā agimus deuote, tñ
illorū refrigerio gaudentes, q̄ nobis piam cōsummationem
in fide postulantes. Celebramus nimirum religiosos cum sa-
cerdotibus conuocantes, fideles vna cū clero, inuitates ege-
nos, pupillos, & viduas saturantes, vt fiat festiuitas nra in me-
moriā requiei defunctorū animabus, quarū memoriā agimus
& nobis in odorem suauitatis in conspectu æterni Dei.

Moraliter.

Videns Iob post occasum hominis quantū prosperis ele-
uetur,

uetur, quātū aduersus premat homo, ad immutabilitatē re-
currit, & quātū hunc statū despiciat, maledicendo declarat.

Pereat dies. Dies mūdi prosperitas, qui in nocte definit, quia
ad tribulationē perducit. Vel, dies peccati delectatio, nox
mentis cæcitas. Homo tribus modis dī, per naturam, per
culpam, & per infir-
mitatē. Homo ergo
in die nascit, nocte
cōcipitur, quia ad de-
lectationem peccati
nō rapitur, nisi prius

Greg. cap. 15.

per mentis tenebras infirmetur. Sed pereat dies, id est pec-
cati delectatio vigore iustitiæ destruat.

*PHILIP. Redeat per Christū immortalitas, q̄ per Adam
amisi, & abeat a me mors, q̄ alio delinquente contraxi. Qd̄,
vt ab Hieremia, nō maledico, sed prophetico ore loquutus
est. Tropicos aut noctem, & diem dixit, diabolu, & mortali-
tatē. Diabolus vero dies dī, quia dies fuit, cū habitaret cum
Deo, idcirco dictus lucifer, vel quia impijs prosperitas huius
mūdi dies videtur, de quo dicitur, auferetur impijs lux sua.

Hierony.
in com.

Iob 38.

Græc. 4. c. 15.

3. Lib.

b *Et nox.* Id est, quod cæcata mens per consensum ppetrat,
dū blandimenta delectationis caute non perspicit, peniten-
tia extinguit. Ne aut culpa, q̄ blādiri incipit, ad iteritū trahat.
*ORIG. Porro quando natus es beate Iob, per diem an per
noctem? si per alterum, cur vtrique maledicis? Verum idē
sunt, & corpus, & anima, & quod est vtriusque, vtriq;
imputatur, & in vtroque vindicatur. Cui dictum est conceptus est
masculus? Patri Zareb, & ab obstetricibus matri Bosor, sic
namque vocabant, quia masculum genuerit.

*AVGVST. Quis dixit superiores quædam p'tes, quæ hoc
rescire potuerunt, ostendit verò, quia nulli maledicit, cū ait:

In annot.

Nox illa sit in dolore. quis enim dolor erit nocti? Dies aut sit
tenebrosus, in quo diabolus obscurat animam, & postea in
omnia mala conuertit, in quo tot mala ingessit, qui dies est
impiorū, non sit in recordatione, sed q̄ in diebus d. & a. & fa-
cta sunt, ipsæ cogitationes manifestabunt in tpe inquisiti-
onis. Cum aut ait: *non sit in diebus anni,* significat nihil esse, q̄
dies nullus est, qui non est in anno. Iudam autem intelligit,
quem dominus resurgēs, sed Petrum, & alios Apostolos nō
quæsiuit. Non sit in ecclesiæ festiuitatibus, ne sit in numero
duodecim Apostolorum, & cōsequenter Iudæos designat.
*OLYM. Non in hominum versetur memoria, ne in men-
tem veniat munera cupientibus, nec illam tanquam suam si
bi vendicet dominus.

*OLYM. & SEVER. Vitiū quale est, non specie virtutis fu-
catū, appareat, Diabolus mortē excipiat, qui illā inuenit. A-
quila, obnubilatio. Symmachus, caligo. Theodotio, nubium
obductio dixit. *γρηγορ.* n. ē nube caligo est. Aquila pro tene-
bræ lunæ obscuratio dixit, id est, vt in tenebris nulla visio sic
extra mentis noticiam sit ortus mei dies.

OLYM. Qm̄ mensium quidam pluribus, quidam paucio-
ribus constant diebus, dies illa a mensium numero summo-
ueatur, sed altiora meditatur. Annum domini acceptabilē,
quo obsecrat, vt peccata sempiterna obliuione obliteret.

SEVER. De futura vita, in qua lux perpetua, varicatur. *Philipp. in 3.*
Symmachus nox sit illa ablegata. Hebræus derelicta. *Iob.*

POLY. Nec pām nec diabol⁹ vllā in me habeat p'tem.

c *Dies illa.* Id est exordio delectationis, ad quē finē p'ditiōis

rapit, videat, & p penitentiā crucietur. Quod si ita posita est.

d *Non requirat.* In iudicio, vt puniat, & non illustret. *Idem capi. 15.*

Illustrat lumine, qui arguit, sed quasi tegitur, qui in memoria iu-
dicis non reuocatur. vnde. *Quorum tēstia sunt peccata,* nec tunc
in conspectu omnium monstrantur. *Psal. 31. a.*

Non

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Pereat dies.* Non est per hoc intelligendum, quod optaret diem
præteritum redire, & sic postea perire, quod est impossibile, & irratio-
nabile, vt arguit beatus Greg. sed loquitur de præterito per modum fu-
turi, ad modū dolentis de aliquo præterito, vt sit sensus: Pereat dies.
id est vtinā dies natiuitatis meæ nunquam fuisset si possibile esset, vt
sic non fuisset natus. Et eodem modo exponendum est, quod subditur:
Et nox in qua dictum est: conceptus est homo.

2 Dies

MORALITER.

1 *Pereat dies.* Id est talis cōceptus, & talis natiuitatis preant,
quod sit quando peccatum remittitur per peccantis peni-
tentiam, & misericordiam diuinam.

2 *Dies illa verta.* Id est delectatio, quæ fuit in actu culpæ, ver-
tatur in mœrorem penitentiae.

3 Non

2 *Dies illa.* Hic maledicit dī tēpori in speciali, & primo diei,
secundo nocti, ibi. Noctem illā. Circa primū dicitur. Dies illa ver-
tatur in tene. quod potest fieri pluribus causis concurrentibus. Vna
est ex eclipsi solis, sicut fuit in passione Christi, & hæc tangitur ibi.
Dies illa vertatur in tenebras. propter quod subditur.

3 *Non requirat.* Id est non inuoluat eum celibrem, sicut instituit de
die sabbathi propter beneficium creationis. Et non sit in recordatione,
hoc non est in Hebræo, nec in libris correctis, sed immediate subditur.

1 Non

3 *Non requirat eum Deus.* Scilicet ad puniendum in finali iudi-
cio, nec sit in recordatione coram iudice fu nino, nec illu-
stretur lumine, id est non manifestetur ad meam confusio-
nem illustratione aduentus iudicis, sed potius abscondatur
velamine remissionis, Psalm. 31. a. *Beati quorum remisse sunt*
iniquitates, & quorum tēstia sunt peccata.

obsu-

a Non illust. & c. obscur. Id est diem delectationis, ne ab eo, q
omnia videt, videatur.

3. cap. Job. *** PHILIP.** Non illustretur lumine recognitionis Dei, vel
potentia, obscurant eum tenebrae, id est poene inferni.

Orego. ca. 17. **b** Tenebrae. Id est lameta penitentiae, vel occulta Dei iudicia,
a quibus praeueniente

illustret. gratia absolvimur, q
nos mereri nescim.

c Et umbra mortis.

Id est mors Christi
secundum carnem,

quae nostram dupla
destruxit. Vnde vno

die, & duabus nocti-
bus in sepulchro ia-

cuit, quia lucem suam
simpliciter mortis, nostrae duplae tenebris adiunxit. Vera mors

dicitur qua separatur anima a Deo, umbra, qua caro ab anima.

Aliter dicitur, umbra mortis obliuio, quae agit, ut non sit res

in memoria, sicut mors agit, ut non sit, quod capit in vita.

Vel diabolus mors dicitur, & mutatio eius, quae de specie ei-

us est, ut umbra a corpore, umbra mortis. Quia autem nul-

lum peccatum est inultum, in quo misericordia subuenit,

hoc homo puniat, unde sequitur.

B d Occupet eum caligo. Id est mentis confusio, de qua dicitur:

Ecc. 4. c. Est enim confusio adducens gloriam.

e Et inuoluatur. Omni parte.

f Amaritudine. Poenitentiae, sed si dies, id est delectatio pecca-

ti sic punitur, quid nox, id est consensus ad culpam?

g Noctem illam. tur. pos. Quasi turbo tempestatis est concitat

spiritus meroris, qui mentem tristitia obnubilat. Hic est spi-

ritus, qui conterit naues Tharitis, id est vis copulationis, q me-

tes mari, i. mundo deditas habet: i. terrore confundit. **Nec re.**

Homo redimitur, quia cum caro, & spiritus sit, infirmum ha-

buit aliquid, ut peccaret, quod non angelus, praeter angelus

propria, homo aliena perijt malitia. Dicit ergo. **Non requirat,**

& quia tenebras intulit, toleret sine fine, qd fecit, nec lumē

recipiat, qd non suus perdidit. **Noctem illam tene.** Qui in pec-

cato sibi blandit, a nocte possidet. Qui punit, noctem possidet

& melius si eū incipit peccatū reprimatur. Quod aut punit-

mus, non obijciendū nobis a iudice speramus. unde. **Non**

computetur, etc. Annus nostrae illuminationis perficietur, cū ve-

niente iudice peregrinatio complet. Dies anni sunt singulae

virtutes. Menses, sunt multiplicia facta virtutū, vel collectio

virtutū vniuersiūque boni viri, sed quia cū his timet, ne iu-

dex, & mala penset, orat ergo, ut tunc sic bona remuneret,

ne mala requirat. Si n. haec nox cū diebus numeretur, iā oīa

obscurant. Vt aut tunc nō numeret, modo discutiamus, ne

C q culpa sit impunita, ne quis, qd egit defendat, addēs neqtiē

nequitia. unde addit. **Sit nox illa solitaria, nec lau. dig.** Sūt enim,

qui

qui mala laudant, & defendūt, & sic culpa geminatur, nō re-

manet solitaria. Contra, qd dicitur. **Peccasti, ne adicias iterum**

peccare, i. male defendere, ut Adā, qui ad penitentiam req-

situs excusationem culpa addidit. **Mulier, quam dedisti, etc.**

Quali tu fuisti occasio peccandi, qui mulierē dedisti. Culpā

vero bene isequitur, qui nulla prospera mū

di appetit. unde est: **Maledicant ei, qui ma-**

ledicunt diei. Quod est filij bene noctē

penitendo feriunt, qui lucem prosperi-

tatis calcant, qui diē delectationis nō ha-

bēt. Vel dies, est sug-

gestio hostis, & est illi transacta: vere puniunt, q in ipsa blan-

da suggestionē, insidias seductoris sic deprehēdunt, q cōtra

se amplius suscitant. **Leuiathan.** Alijs quoque quos secure

possidet dormit, sed his euigilat ad oēm pugnā. Sed qā victis

vitijs aliquid minimū remanet, quod vinci nō pōt, ne victor

eleuet, subdit: Obscurentur stellae caligine eius noctis, quia

et si splendentes virtutib. reliquias noctis trahunt, etiam re-

tinentes, ut inde luceant melius, unde nolētes humiliter ob-

scurantur: Vnde tribui Ephraim in terra promissionis Cha-

naan. eius non occisus, sit tributarius, quia cū spe intramus ca-

lestia inter optima restant vitia, quae tamen seruiunt nobis

ad vsum humilitatis, ne superbiat, qui vincere non pōt, licet

parua. Vnde rursus: **Haec sunt gentes quas reliquit dominus, ut in eis**

erudiret Israel. Id est vitia in quibus sp iustus exercetur, & dū

vinci timet, elatio virtutis comprimitur, & in paruis discit,

q ipse maiora non vincit. Vel, obscurentur stellae caligine

eius noctis, quia nox, id est consensus ad culpam ab Adam in

nos propagata, ita oculum turbat, ut etiam hi, qui lucent mū

do, ut astra, aeternum lumen, ut est, videre nō possint. Et hoc

est: **Expectet lucem, & non videat,** quia quantolibet ardore exi-

liant, tamen in carne hac lumen, ut est, non videbunt pre cē

citae damnationis in qua nati sumus.

h Non computetur in die anni. Annus superna gratia, in qua

multiplex vita virtutum, ut dies in anno. Vel, annus, multi-

tudo redemptorū, quae expletur collectione bonorum om-

niū, ut annus diebus, quae apud Esaiam dīr annus placabi-

lis domini. Dies vero sunt singuli electi. Menses multae ec-

clesiae, q vnam catholicam faciunt. Sed non in his nox com-

putatur, i. diabolus, quia aduentum Christi conspiciat, sed nō

ad veniam cum electis credit, unde nusquam angelos appre-

hendit. Vel dies angelici spiritus in luce permanentes. Men-

ses ordines, & dignitates eorum, ut throni, & ceteri, sed nec

ad lucem, nec ad ordinem illorum diabolus reducit, sed

exors ab illa patria in aeternum est. Vnde subdit.

a Sit

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non illustretur. Et refertur ad eclipsim solis predictam, in cuius
hora licet dies obscuratur, tamen satis cito ad lucem pristinam re-
uertitur, & hoc excludit dicens. Non illustretur. Et est sensus, uti-
nam dicta eclipsis durasset per totam diem mea natiuitatis.

2 Obscurent eum tenebrae. Hic tangitur alia causa obscuratio-
nis diei, scilicet quando nubes obscura simul concurrunt cum eclipsi,
& hoc tangitur cum dicitur. Obscurent eum tenebrae. id est utinam
cum eclipsi solis concurrissent nubes obscurae.

3 Et vmbra mortis. Id est utinam cum obscuritate nubium in caelo aereo
fuiisset nebula circa terram, quae proprie caligo dicitur ad maiorem di-

si dici horrorem.

5 Et

MORALITER.

2 Obscurent eum. Per hoc intelligitur consideratio poenae ge-
hennalis, quae consideratio licet sit horrida, respectu tamen
experientiae non est, nisi vmbra, diem igitur praeuae delecta-
tionis obscurant tenebrae, & vmbra mortis, quando repelli-
tur per considerationem poenae gehennalis.

4 Occupet eum caligo. Id est perturbatio mentis de peccato
perpetrato.

5 Et inuoluatur amaritudine. Scilicet perfecta poenitentiae. Et qā
non solum lamentandum est pro peccati actu, sed et pro in-

teriori

teriori consensu, ideo subditur.

6 Noctem illam tenebrosus turbo, & c. Id est indignatio spiritus
contra malum sic consensum retineat, quod ad actum exte-
rius non procedat.

7 Non computetur in diebus anni. Placabilis domino, de quo
dicit Esa. 61. a. Spiritus domini super me, & c. Sequitur: Vt prae-
dicare captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, & pēdicā-
rem annum placabilem dño, id est temporis gratie. Per dies,
& menses anni grē, intelliguntur virtutes, & actus earū, de
quibus expectatur remuneratio diuina, & orandum est, qd
tunc non recordentur peccata, ne ex eis obscurantur bona.

5 Sit

a *Sit nox illa.* Quia frequentia illa separatur, vel hominem quem sibi socium fecerat, amittit, & electis per gratiam redemptis solus cum corpore suo gehennæ traditur.

b *Nec laude dign.* Homo cū substratus, idola coluit, in quibus demonia quasi tenebras noctis laudauit, sed iam idolis reprobatis non est laude digna.

3. Lib. *Orig.* Nox illa

est de qua est scriptum, nox præcessit. Cuius sidera sacerdot. s. scriba, pharisæi, qui in lege tanquam in nocte sunt obtenebrati.

† abscondit ca-
lamitatem, vel
afflictionē sub
hinc.
Com. in Iob.

† Idem. Leuiathan intelligit diabolum.

† Polyc. Excommunicationis meæ partes expleat Deus, qui solus harum rerum habet potestatem.

B *Olym.* Christum intelligit, qui fortem alligans, eius vasa diripuit.

† Didy. Praclare, qui debet leuiathan subiugare, incarnationis futurum mysterium enunciat. Diuersa demonis nomina, non naturam, sed multiplex artificium declarant, quæ valet ad Manichæorum dogma euertendum.

c *Maledicant ei.* In veteri translatione: Maledicat eam, qui maledicit diei, qui capturus est grandem cetum. Diabolus quem modo innox later, in fine erit visus dies, cum extolletur super omnes, quod dicitur Deus, vel colitur. Sed modo malitiâ eius destruit, qui in fine aduentu suo potentiâ eius destruet qui in aquis, scilicet baptismi grandem cetum, id est fortitudinem eius extinguit.

Greg. ca. 13. Vel, maledicant ei, id est nocti tenebras eius damnando nuntiantes electi angeli, qui maledicunt diei, qui fictâ eius claritatem quæ præsumptis æqualis Deo fieri despiciendam monstrant, qui parati sunt suscitare, id est relaxare, ut totis viribus contra ecclesiam agat, modo enim ligatus tenetur in abyssu, & pressus, & qui superbus præ alijs se extulit, substratus ditioni eorum succubuit; ut modo eis ministris ligatus lateat, & in fine solutus aperte bella gerat.

d *Leuiathan.* Id est additamentum. Eorum, id est hominum, in quibus post suggestionem mala addere non cessat. Vel exprobratione, quia cū Ada addere deitatem spopondit, & quod habebat, abstulit. Hic a propheta serpens tortuosus dicitur, qui molliter quasi blandis verborum sinibus insidias infundit. Et

C *vectis,*

vectis, quia durus per malitiâ ad necem percutit. Suscitatus aperte ager, interim autem latenter.

e *Caligine.* Eius noctis.

f *Obtenebrentur stellæ.* Id est hypocritæ, qui lucent per opa ad oculos hominū. Hæ sunt, quæ cauda draconis, id est extrema

Idem cap. 14

psecutione Antichri-

sti trahuntur, hæ ob-

tenebrentur, quia ma-

litiæ hostis sic preua-

let eis, ut apertis ma-

lis inuoluantur, qua-

les itus, tales exterius.

g *Expectet lucem.* Hoc

secundū membra eius,

id est iniquos, qui fidem habent, & vel praua agunt, vel bona

non recto corde, & securi, quia existimatione sua multorum que sancti diē dñi expectant, non frustra quidē. De quib. propheta: *Vt desideratib. diem domini.* Lucem ergo, i. Christū, qui dicit: *Ego sum lux mundi.* Aurora surgens ecclesia, quæ priores tenebras deserit, & in lucem iustitiæ venit. Ortus eius initium claritatis æternæ. In iudicio ergo adhuc aurora, in regno dies cuius ortum in luce aduentus dñi impij non videbunt, quia pressi tenebris, quanta luce surgat, ignorabunt, vnde: *To laur impius ne videat gloriam Dei.* Vel in præsentem ortum auroræ nō vident, qui cum opera videant, intentionem non pensant imitantes vnde foris laudentur, non vnde intus ad lumen surgant. Vel prophetia est hoc de Iudæa, quæ Christum prophetando sustinuit, sed venientem non cognouit.

† Olym. Polyc. Symmachus. Expectetur lumen, & non sit maneat in tenebris. Absit stella matutina, id est ratio, quæ propter probabilitatem illuminata videri posset opinio.

† Olym. Peccatum non potest præstolari Dei verbum luciferum, qui apud D. Petrum oritur in cordibus nostris.

h *Nec ortum surgen. au.* Ortus auroræ est noua natiuitas resurrectionis, qua sancti cum carne orientur ad videndum lumen æternum. Sed quantumcunque hic fulgeant electi, nequeunt penetrare, quæ erit illa gloria illius nouæ natiuitatis, hæc nox non clausit, sed aperuit ostia ventris, quia conceptio homine ad peccatū desideria concupiscenciæ, referauit. His aut ostijs, id est desiderijs concupiscenciæ carnalis referatis, ad innumera corruptionis mala pertrahimur. Vnde grauati gemim⁹, quia hoc iustitia exigit, ut quod sponte fecimus, inuiti toleremus.

i *Quia non conclusit ostia ventris, qui.* Hoc de ipso capite, para-

disus

Esa 26. b.
secundum
aliam ueram.

Moraliter.

Alia expositio.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Sit nox illa solitari.* Id est utinam sic fuisset horribilis, ut homines non possent congregari in aliquibus festis seu conuiuijs.

2 *Nec laude dig.* Ita quod nihil laudabile factum fuisset in ea.

3 *Maledic. ei, &c. Leuiathan.* Hoc Tho. exponit dupliciter. Vno modo, quod per Leuiathan intelligitur piscis magnus, qui alio nomine vocatur cetus, quem propter sui magnitudinem piscatores non audent inuadere de die, ut dicit, sed de nocte tantum, & ideo quando intendunt eius captioni si superueniat dies, maledicunt ei, & sic suscitare Leuiathan est eam inuadere. Alio modo, ut per Leuiathan intelligatur diabolus, quem suscitare habent mali homines ei obediētes, & isti odiunt lucem diei, secundum quod dicitur 3. Ioan. c. Omnis, qui male agit odit lucem. Sed prima expositio non videtur vera, quia audiuit ab illis, qui nouerant captiōem illius piscis dicentibus, quod nunquam inuaditur de nocte, sed magis in clara die, ita quod piscatores a longe possint contra eum tela directe proicere, quia si appropinquarent, essent in periculo submersionis ex motu illius piscis, mare notabiliter perturbantis. Secunda vero expositio videtur mystica, & ideo pono aliam literalem, quam ponunt Hebræi dicentes, quod hæc est vera litera. Maledicant illi, qui maledicunt diei, expectantes orbari de societate sua, tales autem sunt homines tantis miserijs oppressi, quod de vita sua sunt attadiati, & sic per mortem expectant a societate sua separari, id est ab uxoribus suis, vel a communi societate hominum.

Quid per Leuiathan.

4 Obte-

1 Quare

MORALITER.

† 1 *Sit nox illa.* Id est non addatur alius consensus malus ad primum.

2 *Nec laude di.* Quia de peccato non est gloriandum: propter quod contra sic gloriantes dicit Eisa. 3. b. Peccatum suum quasi Sodoma predicauerunt. Nec aliquis de peccato debet laudari. Et contra sic laudantes dicitur Psal. 9. d.

Laudatur peccator in desiderijs anime sue, & iniquus benedicitur.

3 *Maledic. ei, &c.* Isti vere penitentes, qui detestantur noctē consensus, & diē actus peccati, & sic rebellant diabolo cui erāt subie-

subiecti, qui per Leuiathan significatur, & sic ad pugnam contra eos excitat, ut iterum sibi subiciantur. Greg. excitat in pro- uocatione certaminis cum amittit ius peruersæ diuinationis.

4 *Obtene. stel. ca. eius.* Quod fit cum ex malorum nostrorum cogitatione bona nostra exterius lucentia obscurari videntur, & per hoc ab elatione reprimuntur, quod est bonum.

5 *Expectet lucem, & non vi.* Id est talis consensus malus ad opus exterius visibile non procedat.

6 *Quia non conclusit ostia ven.* Id est concupiscenciæ, quæ parit malum consensum, & consensus factum.

7 *Nec abstu. ma.* Id est multiplicauit ipta.

1 Quare

C difus est venter, vnde humanum genus prodijt, crescens p-
A pagine, conceptū ibi in Adā origine. Huius ostia serpens ape-
ruit, quia munita supernis monitis claustra mentis irruit, &
in ea mandatum Dei dissoluit. Iob ergo in sua pœna culpam
recognitat, doletq; qd nox, i. obscura suggestio hostis menti-
bus hominū inruit,

Greg. cap. 14.

† quiescerem.

Idem. cap. 15.

Quatuor mo-
dis peccatum
committitur.
Gen. 3.

B

Quare non in vulua mortuus sum? Quare egressus ex utero
non statim perij? Cur exceptus genibus? Cur lactatus vbe-
ribus? Nunc enim dormiens filerem, & somno meo
requiescerem cum regibus, & consulis terræ, qui ædificant

A Quare non in vulua mortuus sum. Non est credendum, quod
tantus vir optet se abortiuum interiisse, sed intus hæc verba
pensanda sunt. Quatuor modis peccatū fit in corde, quatuor
in opere consummat. In corde fit suggestio per hostem, vt i
paradiso serpens suasit. Inde delectatio p carnē, vt & ibi Eua
delectata est. Post fit consensus per spiritum, vt & ibi Adam
consensit. Inde defensio per elationē, vt & Adam requisitus
se excusauit, qui quidem timuit, sed & tumuit. Cū. n. pœna
timetur, sed facies Dei amissa non amatur tumor ex tumo-
re est, non ex humilitate, quia superbit, qui peccatum si li-
ceat non puniri, non deserit. In opere prius latens culpa agit
post ante homines sine pudore aperitur, inde in consuetudi-
nem ducitur, post vel falsa spe, vel desperatione nutritur.
Tot modis lapsum plorat genus humanum. Quare non in vul-
ua mortuus sum. Vulua in qua in peccato concipitur homo, est
mala suggestio, sed vtinam in ea mortuus, id est me moritu-
rum nouissem, ne ad delectationem suggestio traheret.

* Olym. Præstitisset non esse natum, quam hæc perpeti,
& detestor, inquit, peccatū, quia primi motus mentis meę
non sunt repressi, & nisi scelus Adams consequutum fuisset
interitus ac morbi non contigisset.

* CHRYS. Non Dei succenset opificio, sed calamitatis ma-
gnitudinem ostendit, vt cum Christus dominus dixit: Me-
lius erat ei si natus nō fuisset homo ille, tantum significauit
acerba illum manere.

* Olym. Illud anagogiā habet, nullā facinorosa cogita-
tionem mētib; nostris innasci, aut conceptā statim deleri.

Greg. 4. c. 26.

Idem. 3. b.

C

B Egressus ex vte. Quia peccatū conceptum foras delectatio
rapuit, sed vt in ea delectatione occuberē, ne vsque ad opa-
tionis consensum desperē. Exceptus est genib; quia per cō-
sensum spiritus omnibus sensibus subiectis, quasi genib; cul-
pam cōsummauit. Vberibus etiam lactatus, cū casta fiducia
& blādis excusationibus fouetur. Sic & in opere vulua est la-
tens culpa. Exit qui qd latenter egit, in aperto facere nō eru-
bescit. vnde, peccatum suum, sicut Sodoma prædicauerunt. Sed cur
in occulta iniquitate mortificare me nolui a carnis vitæ vel
cū i aptū exij, cur tūc saltē me perditū non cognoui? Fouetur

tur autem genibus, vt crescat, qui non cōfusus de apto ma-
lo prauis vitiis firmatur, vt ad peiora vigeat. Sed cur hęc
utinā non, ita esset. Lactatur vero, qd postquā culpa in vsum
venit, falsa spe misericordię Dei se pascit, ne ad corruptionē
redeat, post vsum, n. etsi velit debilius homo pōtō resistit.

vnde enervis ad falsa
solatia se inclinat,
quasi, & Deus his par-
cat. Cui additur, & a-
dulatione multorū limi-
lium. vnde. Si te lacta-
uerint, peccatores, ne
acquiescas eis. Præte-
rea desperatio lacte

erroris animam pascit. Tres priores modi secundum ordinē
suum facilius corriguntur, quartus difficilius. Vnde Christus
tres mortuos suscitauit. In domo, qui later in peccato. Extra
portā cuius iniquitas publicatur. Sepulcrū agere, i. qui mole
cōsuetudinis grauat. Quartum audit mortuū nec suscitatur,
quia vix pressus mala cōsuetudine resurgit si adulatione nu-
trit, quod est mortuos sepelire mortuos suos, i. fauoribus
premere. Vel si desperatio lacte erroris animam nutriat. Vi-
det ergo Iob postquā homo per culpam paradysum pdidit,
ad quanta huius exilij precipitia descenderit, & se peccasse
in primo parēte arguit. Quod si non esset, subdit qua quiete
frui potuisset. Nunc. n. dormiens filerem, & somno meo re-
quiescerem. Si hō in paradiso non peccaret, ad patriā ange-
lorū qñque sine morte transiret, ad q̄ redēpti post mortem
sunt transferendi, & nisi culpa prodijisset, sancti in pace cor-
dis quiescerent, & onui clamore, & inquietudine, & tumul-
tu tentationum remoto, intra secretum mentis ad Dei cō-
tēplationē secederent, qui modo quasi vigilantes clamant,
dū contentionem proprię carnis contra spiritum ferunt.

* Orig. Viri sancti Elias, Ionas, Iob hoc modo nimium do-
lorem indicant. Itaque optabat magis mortem, quam vitā
eiusmodi.

* Apollin. Cur supra genua sua posito lac nutritrix sugges-
sit? Cur genua flexi peccato, & sceleribus scelera sunt cumu-
lata? lac autem haurire est mores improbos augere.

c Nunc enim. Per nunc, quod est presentis temporis, statem
semper in presenti, id est æternam quietem designat.

d Requie. cum. Id est angelis, q subiecta regūt, Qui & cōsules,
qd nobis volūtātē Dei nūtiandō consulunt. Vel reges, dicit
sanctos p̄dicatores, qui se regunt, & cōsules terræ, qd terre
nis benē cōsulant. Dicit ergo, qd si non peccaret, illuc ēt non
redemptus ascenderet, ad quod apostoli, & sancti p̄dicato-
res post redēptionē cū magno labore perueniunt, qui non
differuntur, vt antiqui, sed mox post mortem intrāt cælum.

e Qui adi. Ois terrenis densis cogitationū tumultib; corde
cōprimis, & frequentia delideriū rū quasi turbarū calcatur.
Sed solitudines edificare, est a sec reto cordis terrenorū desi-
deriorū tumultus expellere, & in amorē itimæ quietis anhe-
lare, vt possit dici: Vnā petij a domino, & hanc requirā, &c.

a Cum

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio.
Natiuitas qd
impeditur.

1 Quare non in vul. mor. sum. Hic consequenter Iob detestatur
vita suā inchoationem, qua est per natiuitatem. Impeditur autē nati-
uitas dupliciter. Vno modo, quia status moritur post animationē. Alio
modo ante. Et primo prosequitur primum modum, secundo secundum
ibi; Aut sicut abortiuum. Circa primū dicit. Quare non in vul-
ua mortuus sum? Scilicet ante natiuitatem. Post animationem,
quia nullus moritur, nisi habens vitam.

2 Egressus ex utero non sta. perij. Id est vtinam saltē post na-
tiuitatem perissem, ita quod nec fuisset receptus super genua nutritis
nec lacte eius alitus. Et subdit causam dicens.

3 Nunc enim dormiens filerem. Dormitionem enim vocat mor-
tem propter spem resurrectionis, & hoc modo frequenter loquitur scri-
ptura

MORALITER.

† **1** Quare non in vul. mor. sum. In vulua namque peccatum
moritur, quando consensus malus ante factum per penitē-
tiam diluitur.

2 Quare egressus de utero non statim perij. Id est statim post fa-
ctum malum non penitui.

† Cur exceptus genibus. Id est in consuetudine peccati nutritus.

† Cur lactatus vberibus? De malo in peius verbis nialis attra-

ptura. Silentium autem vocat quietem a planctu miseriarum huius
vitæ.

4 Et somno meo requie. Liberatus a miserijs quas nunc patior.

5 Cum regibus, & consulis terræ. Scilicet defunctis, factus
eis equalis, quia post mortem non remanent dignitates istæ.

6 Qui ædificant sibi solitudines. Secundum proprietates Hebrai-
ci sermonis, non accipitur hic solitudo prout importat domum solita-
riam, sicut exponit Thomas dicens, quod per hoc intelliguntur edificia
solitaria ad delicias regum facta, sed magis solitudo hic accipitur pro-
ut significat edificia destructa, vt ciuitates, & castra, quæ reges, &
magnates aliquando reædificant maiora, & fortiora, quam ante, vt in
futurum ipsi habeantur in memoria, & sic ordinantur ad bonum hono-
rabile.

1 Aut

ctus: Prou. j. b. Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis.

3 Nunc enim dormiens filerem. Id est essem in pace conscientie, si non essent in me prædicti gradus culpæ.

4 Et somno. Scilicet contemplationis diuinæ.

5 Requiescerem cum regibus, & consulis terræ. Id est cum viris
contemplatiuis, qui reges sunt, per subiectionem motuum
carnis, & cōsules, dando fidelibus consilia salutis.

6 Qui ædificant sibi soli. Nam contemplatiui libenter sunt so-
litarij.

† 1 Aut

a Cum prin. qui pos. aurum. Principes, sunt ecclesie rectores.

A Aurum, sapientia qua bona aeterna mercantur, ut auro teporalia. Domus, conscientiae sunt, argentum, eloquia divina, principes ergo, i. rectores loco apostolorum succedentes, possident aurum sapienter viuendo, & domum conscientiae diuinis eloquijs quibus illos eruditur replent. Prauidens ergo Iob futura, cum admiratione considerat, cum quibus electis sine labore in aeternitate quiesceret, si per superbiam nemo peccasset. Et dicit. *Nunc dormiens si, &c.* Quia si Adam nulla peccati putredo corrumperet, non ex se filios gehennae generaret, sed hi, qui nunc per redemptionem saluandi sunt, soli ab illo electi nascerentur. Qui autem futura prauidit, iam praeterita recollit.

Com. in Iob. *Orig. Permutat cum requie vitam, quae hic in dolore degitur, aequalem defunctorum sortem in morte declarans. Non quod accuset statum reip. quae hic prouidentiae causa est constituta, sed unitatem avarorum, reip. ruinam.

*Apollin. Mortem somnum appellat, ob resurrectionem.

*Chry. Suos hortat amicos, ne res humanas magno aestiment.

B *Olym. Primus parēs nisi peccasset, sempiterna quiete quasi iucundissimo somno erat fruiturus.

Microny. *Philip. Plangit miseriae generis humani. Principes sine fide, licet sint in inferis, corpora tamen eorum tormenta non sentiunt, horum mortem hac, non illa conditione, mihi venire voluissim.

Greg. cap. 29. **b** Aut sicut abor. Quia quod abortiuum, ante tempus oritur, extinctum protinus occultatur. Hi sunt sancti cum quibus quiescere potuisse consilio erat, qui a mundi exordio ante tempus redemptionis fuerunt, & tamen mundo se mortificauerunt. Tempus primū ante legē, quod patres secundo mortuos protulit, quasi vterus abortiuus fuit, & ipsi quasi ab vtero mortui sunt, qui sine tabulis legis Deū naturaliter timuerunt, & futurum redemptorem credentes voluptates occiderunt.

c Absconditū. Quia paucis a Moyse memoratis, magna pars eorum notitiae subtrahitur, & iam non subsistere de, quia frequentia eorum nullo apud nos memoriae scripto retinetur. Vel, qui concepti per legem non viderunt lucem dominici aduentus, ad quem fideliter creditum peruenire nequie-runt, his conceptus interior formam fidei edidit, sed ad apertam visionem non perduxit. Vel qui con. Conceptos, non solum illos, qui legem scriptam habuerunt vocamus, sed omnes ab Abraham cui promissiones apertae factae sunt, quos spiritus prophetiae irradiavit, ut ipsum Iob.

*Polyc. Utinā embryo egressus essem, ne prima mei corporis

poris conformatio, nunquam existeret.

*Chry. Se comparat cum inchoatis partibus, ad euertendam elationis suspensionem.

*Olym. Cur omnes partus non absoluantur, id totum ad arcana Dei iudicia est referendum. Neque vero parui oia esse arbitretur, p. i. & impij d. formae subiungit.

*Olym. Malenī morte a furore arcentur, siueque mortis utilitatem docet, quasi dicat, expro id, quod ad mortaliū commo-

dam Deus instruit,

interitum. Verum cū

biblia quēdā habeat.

Illic impij furorem

irae inflamarunt, sic

ipse commentabere,

eos, qui postquam in terris castigati fuerunt, in impietate nihilominus manserunt, diuino supplicio esse coercendos.

*Polyc. Theodotio cum ad hunc modum interpretatur,

posuerunt furorem iracundiae, sententiam quandam aliam

adfert, nempe illos a sua improbitate cessasse.

*Orig. In iudicio impiorum furor requiescit, nam sicut

aborfus, a tenebris ad tenebras properant.

*Philip. Forte contra eos, qui dicunt non alios resurrex-

ros, nisi qui iuxta naturae ordinem nati fuerint, & sicut Lxx.

translulerunt, ibi impij deposuerunt furorem suum. Itē ubi re-

quieuerunt fatigati corpore, ab oppressione vtiq; & miseria.

Iam quietem huius lucis aperit, & quid apud eam quoti-

die agitur de conuersatione impiorum verbis manifestio-

ribus demonstrat.

d Ibi im. Idest in luce Christi, quam antiqui praestolari sunt.

Gentiles a turba desideriorum mundi cessant, & tranquilla

mente iam aeternam quietem praegustant. Et hoc est.

e Et ibi requie. In mundo fortes robore, non fessi dicuntur.

Qui vero amore Dei roborat, salubriter a sua virtute defi-

cit, & quo fortius aeterna petit, eo magis fessus, in terrenis

moriē. vñ. *Concupiscit, et deficit anima mea in aeterna domini.* Ibi

dicat lucem, locum electorum quo continentur, ostendit.

f Et quon. vin. Iusti etiam a desiderijs quieti, dū tamen in cor-

poris, molestia suae corruptionis ligati sunt. Corpus n. grauat

animam, & repugnat caro spiritui. Sunt & vincula corporis

fames, sitis, & huiusmodi, quae hic nequeunt solui, sed & ab

omnibus in libertate gloriae filiorum Dei soluent. Vide gra-

du, impij conuersi cessant. Exercitati in intimo sinu quie-

scunt. A vinculis corruptionis absoluti, ad libertatem perue-

niant. Sed quid hic interim egerint, subdit:

g Qui non au. Exactor diabolus, qui semel nummū deceptionis

homini contulit, & quotidie debitum mortis exigit, vox ei

est tentatio. Audit qui tentat, & resistit. Exaudit, q. cōsentit.

Idē de interna pace, quia quod mens, valde amat, sepius re-

plicat.

Cyrillus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Aut cum principibus, qui possident aurum. Id est cum illis qui in presenti vita magis studuerunt ad bonum vitale.

2 Aut sicut abortiuum. Hic prosequitur secundum modum quo impeditur natiuitas, scilicet ante animationem, quando sic perit fetus, & tunc dicitur abortiuum. vnde subditur.

3 Non sub. Defuncti enim tantum subsistunt in anima rationali remanente, & ideo abortiuum in nullo subsistit.

4 Vel qui concepti, &c. Id est mortui post animationem, tamen ante

MORALITER.

1 Aut cum principibus, qui possident aurum, &c. Idest cum bonis doctoribus, qui possident aurum sapientiae, & argentum eloquentiae purae.

2 Aut sicut aborti. Abortiuum verò dē, ortum non recto tpe. Tempus vero non rectum, fuit tempus naturae lapsae, in quo omnis caro corruptit viam suam, ut habetur Gen. 6. b. Propter quod diluuium inundauit, & post diluuium paucis exceptis omnis populus ad idololatriam declinauit. Igitur sancti illo tempore nati dicuntur abortiuus, quibus desiderabat Iob assimilari, quia descendentes ad lumbum erant de sua futura beatitudine securi.

vel

ante natiuitatem, & sic non viderunt lucem huius vitae, & in hoc Iob reuertitur ad modum praecedentem.

5 Ibi impij cess. a tu. Idest a calumnijs, quibus homines molestant in vita presenti.

6 Et ibi, &c. Idest homines bellicosi, qui bellando frequenter fatigantur, ibi quiescunt a talibus.

7 Et quon. vin. Scilicet a bellatoribus dictis.

8 Pariter. Supple sunt ibi cum illis, qui eos vinxerant.

9 Qui non au. Talia enim ibi non habent locum.

Parus,

4 Vel qui conce. non ui. lu. Per istos intelliguntur sancti tēp. re legis Mosaeicae nati, qui tamen non viderunt Christum lucē mundi, cum istis similiter quarebat in limbo quiescere praedicta ratione.

5 Ibi im. cess. a tu. Idest demones, qui molestare non poterant sanctos patres.

6 Et ibi requie. &c. Idest fortes in tentationibus, sic quod non vincebantur, tamen fatigabantur, sicut dicit Philosophus 7.

7 Et quon. vinc. &c. Scilicet sunt in limbo, sicut tempore Iob erat sanctus Ioseph, & ei similes.

9 Non au. vo. ex. &c. Idest daemonis, qui dicitur exactor Luc.

12. g. Et iudex tradat te exactori.

I Par

A * Cyrillus. Mortem esse omnibus superiorem ostendit, ut ne quid malum per auditum accipiant, qui de vita excesserunt. * Chrysostomus. Exactor est diabolus, qui hoc tributum exigit ab iis, qui se illi dederunt, ut eius satisfaciunt cupiditati, cui aures iusti claudunt, in celum ascribendi.

a *Paruus, & ma.* Quia hic est discretio operum, ibi erit dignitatum, unde. *In domo patris mei mansiones multae sunt.*

b *Et seruus.* Qui peccat, seruus est peccati, quia hic nunquam liber fit, dum iudicem metuit, sed ibi liber erit, ubi de venia nulla dubietas erit. Erit quidem ibi memoria culpae, non quae mentem polluat, sed quae sine latione beatitudini, arcibus beatitudinis & latitiae astringat, ut sanati, dolorum sine dolore recordamur. Unde amplius medico gratias agimus.

3. Lib. * Orig. Deus qui non est acceptor personarum, equaliter cum diligentibus, introitum caeli tribuit, cumque illius celestis iudicis facies apparuerit, carnales domini cessabunt, qui non timuerunt dominos carnales, ut eis obedirent in malis, velut Abdias, nec eos timebunt in conspectu veri domini in caelis.

Com. in Job. * Idem. Sunt non omnes liberi, qui corpore soluti sunt, & ratione status nihil timet, & lex a dominis, & seruis lata sublata est.

* Chrysostomus. Mira vitae inaequalitas, mira post migrationem liberalitas, & equalitas.

c *Quare misero data est lux.* Contemplatus requiem, ubi liber a domino despiciit seculi prospera, quae ab ea retrahunt. *Quare misero data est lux,* id est prosperitas in peregrinationis miseria quia si non iustum penitus opprimit, tamen mentem in amore Dei, & in dispensatione sui diuidit, unde addit.

d *Et vita his, qui & c.* Amaritudo est omni iusto, vel flecto, & deliquit, vel quia a patria differtur. Et hic talis mundo profusus mori cupit, sed quia non semper tali moritur mundus, sed gloria eius tristis, & gementi datur quaeritur: Et vita his, qui in amaritudine. Timet non talis esse, qui a mundo teneatur, quia nullo quoque modo ei viueret, hunc ad suum usum non amaret, ut mare viua corpora in se retinet, mortua mox a se repellit. Iis ergo, qui penitus mundo mori volunt, mundus ipse adhuc viuit, dum eos non amatus amans, quibusdam occupationibus astringit. Desiderant non sancti sepe ab omni vita temporalis gloriae se extinguere, sed occulto Dei iudicio sepe compellunt occupari iniunctis oneribus, vel in regimine praesse.

* Olym. Multiphariam scriptura, ut quid, adhibet in supplicationibus, cum nullum ob casus aduersos graue sensum testatur, ut quid domine recessisti longe? Ut quid Deus repulisti in fine? Nec enim quicquam exposulat, sed precibus contendit, ne in rebus aduersis deferatur, neque tandem repudietur.

* Chrysostomus. Ea non sunt, eodem modo recipienda, quae non eadem mente ponuntur. Verba enim illa sunt merentis, non criminantis,

minantis, quod qui miserijs conficiuntur non video quod commodi huic vitae afferre possint, quibus ideo mors est optabilior **D** *Qui expectant mortem.* Id est penitus se mundo mortificare **Greg. c. 4.** desiderant, sed occulto Dei iudicio non venit, quia occupari iniunctis honoribus compelluntur, quod Dei timore tolerat, & intus est desiderium

a *In mundo.* **1** pietatis, & foris explet ministerium ordinis, ne per superbiam contradicatur Dei dispositioni, & sic, & **2** multis praesunt, & quo **3** se imperfectos videt, **4** per humilitatem amplius surgit, & quod **5** a desiderijs differuntur, ipsa tarditate ad **6** eadem dilatantur, unde **7** vt desiderium quaerentium exprimeret, addit, quasi effodientes thesaurum.

f *Quasi effodientes thesaurum.* Quia qui thesaurum fodiendo quaerit, cum altius foderit, quia iam se thesauro propinquare aestimat ad instantem laborem amplius inardescit, sic iustus quoque propior est fini, & premio, eo delectabilius sudat in opere. Vel quia nemo perfecte mundo moritur, nisi intra mentis inuisibilis a visibilibus abscondatur. Qui mortificationem appetunt, thesaurum fodientibus comparantur, quia mundo per inuisibilem sapientiam morimur, quae ut thesaurus effoditur, quia sapientia in rerum superficie non iacet, sed in inuisibilibus latet, haec quaeritur cor fodiendo, id est ut mens a se omne terrenum eiciat, & sic thesaurum virtutis, qui latebat agnoscat, & **E** qua mortem, ut thesaurum quaerunt, gaudent vehementer cum in sepulchrum, (ut in sepulchro corpus, ita in diuina contemplatione anima) absconditur, mundo mortua, ubi ab omni strepitu seculi est quies. Vel qui thesaurum fodit, gaudet si sepulchrum inuenit, ubi antiquitus mortui cum diuitijs recondebantur, quia qui sapientiam quaerit in iustis olim mundo sepultis, exempla contemplationis inuenit, unde diues fit.

g *Viro cui.* Ecce cum quaeretur, quare misero data est lux, ostendit hic via abscondita est viro, quia si iam bene agit, quid agat in fine nescit, vel aliquando, quae putantur Deo placere, displicent.

* Orig. Mors homini est requies, eiusque abstrusa est via, conclusit non eam Deus. Quod autem ait, est eiusmodi: Omnes qui in augoribus vitam agunt, & iracundia, doloreque eorum quae accidunt, quasi amore conficiuntur, vitam morte, exoptant, ne nanciscantur, grauiorem existimant, cum autem mors accesserit, eam cum gaudio excipiunt, ut qui thesaurum quaerens inuenit, quare non cohibet amentias, quae ob dolores eueniunt, & non cohibet appetitum a sceleris actionibus.

* Polycarpus. Ardentissimam his verbis ostendit cupiditatem, pressi enim doloribus a morte capiunt voluptatem.

* Chrysostomus. Tempus cuiuslibet rei est. Bonum non est mortis iudicium homini indigenti, & qui minoratur viribus, qui summa est senectute, qui ab omnibus distrahitur, & qui perdit patiem **F** *nam*

Com. in Job. **1** *Et circ-*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Paruus, & ma. Scilicet aequales, quia paruitas, & magnitudo distinguuntur secundum prosperitates, & aduersitates huius vitae, quibus per mortem sublati remanent homines aequales, & ideo subditur.
- 2** Et seruus. Quia per mortem soluitur talis subiectio.
- 3** Quare, & c. Hic consequenter Job lamentatur vitam suae continuationem, & primo facit hoc generaliter respectu omnium miserrorum, secundo specialiter applicat ad seipsum, ibi. *Antequam comedam.* Circa primum dicitur. Quare misere. id est homini aduersitatibus afflicto.
- 4** Da est. Ita quod per natiuitatem venit ad huius mundi lucem.
- 5** Et vita. Id est vitae continuatio, quod pro nihilo.
- 6** Qui ex. Cum de desiderio, ut sint liberati a miserijs in quibus sunt.
- 7** Et non venit. Secundum eorum desiderium, licet finaliter veniat cum

cum sint mortales.

- 8** Quasi effodientes the. & c. Id est sicut effodientes thesaurum, expectant cum desiderio eius inuentionem, ita isti mortem, ideo subditur.
- 9** Gau. ve. cum in se. & c. Id est cum veniunt ad talem statum, quod sunt certi de sepultura sua propinqua. Aliter etiam exponitur dicendo, quod antiquitus in sepulchris magnorum reponerentur aliqua pretiosa, & abscondebantur in terra, & sic homines volentes illa rapere effodiebant terram, & sic gaudebant quando sepulchrum inueniebant propter ea, quae erant ibi reposita. Prima tamen expositio magis concordat litera.
- 10** Vi. cu. ab. est. Supple quare data est lux, & vita, & talis est, qui in presenti vita oppressus est miseria, quia nescit quo ibit de loco praesentis miserie, eo quod nescit homo utrum odio, vel amore dignus sit, ut dicitur Eccle. 9. a. ideo subditur.

1 Et circ-

MORALITER.

- 1** Paruus, & c. Id est puer, & adultus morientes tamen in gratia.
- 2** Et seruus, & li. Nam sicut dicit Ambrosius apud dominum bona seruus, & bona libertas aqua lance appenduntur.
- 3** Quare mi. & c. Sicut lugenda est conceptio secundum culpam, & natiuitas, sic & huius vitae, quae potius mortis est continuatio, ideo dicitur. Quare mi. & c. quod sicut bonum ei fuisset non peccasse, sic & in peccato non viuere, ideo subditur.
- 6** Qui ex. mor. & c. Quia mori peccato debet esse in desiderio Rom.

Rom. 6. b. Existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuente autem Deo in Christo.

- 7** Et non re. Aliqui namque desiderant peccato mori, & non moriuntur, nam ex consuetudine peccandi ab hac morte retardantur.
- 8** Quasi effod. & c. Scilicet diuinam gratiam, qui inuenitur per hoc quod non moritur culpae, ideo subditur.
- 9** Gau. ve. cum in se. & c. De qua sepultura dicitur Rom. 6. a. Sepulti sumus cum illo per baptismum in mortem.
- 10** Vi. cuius ab. est via, & c. Eundi ad patriam.

1 Et circ-

A riam. Iob autem uxorem redarguit religionis ergo: quippe, qui accersendę mortis sibi occasione oblata uti noluit quāvis eam magnopere expeteret.

* Iud. habent quādam biblia inter hęc, mors viro est requies quasi uelit mortem optandam fortib. non aliis, sed uiri nomine, & femina intelli-

gitur, nam homicida a appellatur mulieris in- b terfecto, & *avdiāra* c tum uiri, tum mulieris simulachrum. Conclu- e lit. n. Dominus contra f cum duplici nomine, mors est uiro requies, tum quia claudit uitę actiones, tum quia studiis laboribusq. virtutis finem imponit, quasi dicat, laborum qui uirtutis cā suscipiuntur, ac uitii mors habet exitum: forsitan si qu spiam diceret, cur ergo mortē non eligis? portę inquit clausę sunt. Symmachus reddidit sepsit contra cum. i. deus ab agēdo vacationem concessit, sed prior sententia probabilior. Mortis ergo uia abscondita, quia sicut fuit in nocte, sic uenit.

a *Circumdedit eum Deus.* Quia licet cęlestia desideret, tamen quid de se intus dispositum sit, nescit. Sunt & circa eum tenebrę ignorantia, pręteriti est immemor, futura non inuenit, pręsentia uix nouit, intima dispensationis Dei penetrare nequit. Qui uero has tenebras intendit, flet, & omni nisu supernam lucem requirit, unde fit aliquando, ut impio fletu interni gaudii claritas erumpat, unde sequitur.

b *Anteq. com.* Comedere est contemplationis luce pasci, q̄ non habet, nisi qui prius in hoc ex. lio, quasi ubi non sunt bona gemit, & suspirat desiderio. Exequitur uim lachrymarū. * Orig. quę res cęteris sunt uoluptati eā mihi affertunt dolorem quod metus mihi esculentorum desiderium pręripiat carnisque partes in totum concitet.

* Polyc. Nec cibum capere sine dolore possum. * Phil. quam infirmitatem medici beulim iodes appellāt, quę infirmitas talem dicitur habere pœnam, ut ante cibum crucietur ægrotus.

c *Et quasi inundantes aquę, &c.* Aquę inundantes multis uoluminib. impetu feruntur, sic in lugentib. multa uolumina, dum quid apud Deum decernatur, nesciunt, dum pręterita sua recollant, futura pertimescunt, & in bonis suis ne errent, uerentur, quos dum flagella Dei corripunt, se offendisse suspicantur, unde addit.

d *Quatim.* Flent. n. quia de feri se timent, & ne pia percussio non sit disciplinę, sed uindictę, unde. *Quis nouit prātem irę tue.* Aliquando. n. est gratia quam dicimus iram, & aliquādo ira quam dicimus gratiam, unde necesse est, ut in omnib. timentur. in prosperis, ut non sint sibi data ad maiorem exacc-

catio-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et circumdedit. ignorantia respectu futurorum.
- 2 Ante. co. hic Iob prędicta applicat ad seipsum di. Antequam com. suspiro. prę angustis quas sustinco, & non suspiro leniter, sed grauiter prę angustia nimia, ideo subditur.
- 3 Et qua. inu. aq. quę facit magnam tumultum.
- 5 Sic rugitus, &c. Qui est signum magni doloris, cuius cā subditur
- 6 Quia timor quem timebam euenit mihi. Homo. n. sapiens in prosperitate exiens timet de futura aduersitate fortuna, & sic timuit Iob tempore prosperitatis suę, & in hoc notat magnitudinem sui damni.

Et

MORALITER.

- 1 Et circumdedit, &c. Deus t. ignorantia contractis ex peccati consuetudine.
- 2 Antequam co. i. delectationem peccati percipiam.
- 3 Sus. Synderesi remurmurante peccato.
- 4 Et quasi inundantes aquę sic rugitus. Esa. 57. Cor impii quasi mare feruens, quod quiescere non potest.

Quia

ADDITIO.

In cap. 3. ubi dicitur in postilla. Thomas autem de Aquino dicit. His non obstantibus. Expositio S. Thomę in hoc loco uidetur rationabilis, non obstantibus his quę contra eum postillator obicit, quod sic patet, nam Iob & amici ei⁹ ut dictum est in prima additione, disputabant principaliter circa hoc quod Iob dicebat se esse flagellatum sine culpa, amici uero asseriebant ipsum esse flagellatum in pœnam suę culpę, & suorum, ut patet manifeste in toto processu huius disputationis, & sic patet quod eorum disputatione non erat in æquioco, ut postillator dicit, sed de directo sibi inuicem contradicebant. Alia autem quę in hac disputatione inter-

ue-

cationem. non ad consolationem, ut bonis solet fieri, ne sit D in aduersis initium pœnę.

* Olym. Illa Davidis uerba non usurpauit. Ego dixi in abundantia mea non mouebo in aeternum, sed magno sp. erat in metu rerumque deteriore cōuersionem meditabarur.

* Chry. Non dixit, Nō pacem habeo, nam pē- ineditata mihi erat pē- na intolerabilis, quam expertus sum. & priusquam experiret, prauidebam.

c *D. simulati.* Et si semper cogitando, loquen-

do, agendo, peccamus, tamen cum prosperitate leuatur, per hęc tria cōstrenarius animus rapitur, quia cum potestate præt, alta de se sentit, & quia nemo resistit, lingua defrenatur, q̄a facere licet quodlibet putat iuste licere omne quodlibet, sed sanctus tunc amplius cor a gloria reprimat, ne cōlatione perdat quod in potestate recte agit, ut rex Bayblonicę de vrbe quam fecit elatus supra homines factus est infra homines, linguam etiam cohibet a minorum contumeliis, opus a vacatione inquietudinis restringendo se a licitis. Solus. n. in illicitis non cadit qui caute se restringit a licitis. Sic Iob qualis in potestate fuit ad exemplum proponit.

Nonne dissimulaui. potestas habita, & ad utilitatem cogitanda, & propter tumorem dissimulanda, & potens ut prodesse debeat, posse se sciat.

Nonne silui. Ecce qualis est in ore.

Nonne quieui. Ecce qualis erga illicita opera. Vel, silere est mentem a desideriorum uoce restringere. Quiescere in pręte terrenarum actionum, strepitus intermittere, quia qui nō vacat ab his, lumen uisionis Dei sibi abscondit. Vnde pisces sine pinnulis non eduntur, quia qui habent pinnulas saltus dant super aquas, & soli hi in corpus ecclesię, ut cibus transseunt, quia in eo q̄ inis feruiunt, aliqui superna mente concendunt, ne semper in profundo lateant, qui tunc bene ex-

teriora disponunt, cū ad interiora refugiant, & in sinu tranquillę mentis quiescunt, ut Iacob domi habitasse perhibet, cum Esau gnarus uenandi dicitur. Sed & hęc agentes flagellat pater, ut purget, q̄a nra pfectio culpa nō caret, vñ addit. f. *Et uenit super me indignatio.* Vnde magna arte dicturus uerba pręmisit recte facta, ut in his quisque consideret quę pœna maneat iniquos, si ita hic castigat iustos, ut si iustus vix saluabitur, impius ubi parebit?

* Phil. Nonne dissimulaui non reddendo retribuentib. mihi mala. Nonne silui, ut non delinquerem in lingua mea. Nonne quieui sciens, quia in iudicio Deus saluos factururus, & omnes quietos terrę, & uenit indignatio. i. moles plagarum.

CAP.

7 Et quod uerebar accidit. *Verecundia est timor ingloriationis, & in hoc ostendit Iob magnitudinem deiectionis a statu sui honoris, et quia posset aliquis dicere ipsi Iob, quod merito hoc patiebatur propter peccata sua pręterita, sicut sciebat eius amici, ideo hoc remouet dicens.* 8 Nonne dissimulaui? iniurias mihi factas ab aliis non vindicando.

9 Nonne silui? opprobria pro opprobriis non respondendo.

10 Nonne quieui? alios non molestando, quasi diceret sic.

11 Et uenit super me indignatio. i. miseria a Deo influcta, quod est signum suę indignationis, cum tamen esset innocens, ut patet ex supradictis.

CAP.

- 6 Quia timor quem timebam. de peccati continuatione.
- 7 Euenit mihi, ppter consuetudinē, quę vix potest dimitti.
- 8 Nonne dissimulaui. propter hoc a peccatis emundari?
- 9 Nonne silui. retardando peccata confiteri.
- 10 Nonne quieui. manendo nimis in lecto peccati.
- 11 Et uenit super me indignatio. f. Dei, sic debet peccator pro peccatis suis dolere, & lamentari.

uenerunt, ut pote quod Iob tenebat quod in alia vita finaliter puniebantur iniusti, & iusti pręmiabantur, quod tamē negabatur ab aduersariis, non erat de principaliter intentis in disputatione, sed de secundario superuenientibus, unde inf. Iob 22. a. quādo cessauit disputatio trium amicorum, dicit sic *Omisserunt autem tres uiristi respondere Iob*, eo qd' iustus sibi uideretur, i. quod non poterant ipsum conuincere de iniustitia sua, ex quo patet quod hęc erat principalis materia disputationis. f. vtrum Iob fuisset iustus tempore suę flagellationis, vel non. Et ideo quia Iob exprimebat uitam suam esse odibilem, secundum partem sensit. nam, prout S. Thomas ponit interposuit quādam in hoc c. in quo primordiu dispu-

Tom. 3.

c

disputa-

Ps 80. c
Stillauerunt,
(vei effuderunt se) sicut
aqua rugitus
mei

Greg. c. 6
Moraliter

Gen. 27. b
Heb. 12. b

Ibidem c. 9
Petr. 4. b

F
Hier.
Pl. 58

A disputationis consistit, quibus uidebatur Iob asserere se esse iustum, & sine causa, vel culpa flagellatum, ideo aduersarii contra hoc principaliter se opposuerunt, non curantes utrū secundum sensitiuam partem loqueretur, uel alias, sed solū iustitiam suam impugnantes, & ex hoc approbantes punitionem suam, & sic manifestum est quod non disputabant in equiuocum, nec Iob eos derinuit in verbis ad propositum non spectantibus, sed Iob principaliter asserbat se esse iustum, aduersarii uero hoc semper contradicebant, & circa hoc principaliter versabatur utriusque partis intentio.

Quia autem post. dicit quod Iob in hoc c. ex sententia erronea amicorum suorum quam nouerat, concludit uitam sibi odibilem, & onerosam, & per consequens suam conceptionem, natiuitatem, & educationem, ducendo eos ad incōueniens, &c. prout in post. uidetur irrationabiliter dictum. Tū quia quando hoc capitulum proposuit, nihil legitur audiuisse se ab amicis ut patet manifeste. Nā ipse fuit primus loquens de hac materia, nec debuisset eis imponere quod aliquod erroneum credidissent, ex quo nō habebat de hoc certam notitiam. Tum quia si hoc modo loqueretur, scilicet ex aliorum positione, ut eos duceret ad incōueniens, ut postillator dicit, debuisset interponere aliquam dictionem quæ significaret, quod hoc loquebatur ex aliorum positione, non ex sua, sicut Apostolus in illa autoritate, quam allegat post. 1. Cor. 15. b. Non fuit locutus simpliciter, sed conditionaliter dicens. *Si resurrexio mortuorum non est, ergo nec Christus resurrexit.* ubi manifeste ostendit se non loqui simpliciter, sed conditionaliter, secundum eos qui resurrectionem negabant, quod Iob in hoc loco non fecit, sed simpliciter loquitur tanquam ex sua propria opinione prout S. Thomas in sua expositione dicit.

B Sed ulterius circa hoc uidetur querendum, quā rōne Iob, tam particulariter maledixit diem natiuitatis suæ, ac noctē conceptionis, similiter & stellas, & huiusmodi, suffecisset. n. ostendere suam tristitiam, & dolorē simpliciter, sicut Christus dixit. *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Matt. 26. d. vel saltem, sicut Dauid 2. Reg. 1. d. similiter maledixit montibus, dicens. *Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia super uos.* in quo satis ostendebatur, quod illa quæ contigerunt in illis montibus, erant valde infortunia. Ieremias etiam qui propter ueritatem quā ex parte Dei populo denuntiabat, fuit multipliciter afflictus intantum etiam quod ostendebat se maluisse nunquam fuisse natum, unde maledicebat uirum, qui patri suo denuntiauerat natiuitatem suam, tanquam illum qui mala noua denuntiabat, ut habetur Iere. 20. d. Nunquam tamen ad tanta, & tam particularia descendebat in maledicendo, ut patet ibidem, unde Iob omnes modos consuetos in sacra scriptura circa talia uidetur transgrediisse, de quo ratio uidetur querenda.

Ad quod dicendum, quod S. Thomas in hoc loco sic dicit. Considerandum est autem quod sicut Hier. dicit in prologo a uerbis Iob, in quibus ait. *Pereat dies, usque ad illum locum ubi scriptum est.* Idcirco me reprehendo, hexametri uersus sunt dactylo spondeoque currentes, & sic patet quod liber iste per modum poematis conscriptus est, unde per totum hunc librum figuris, & coloribus utitur quibus poëtae uti consueuerunt. Solent autem poëtae, ut uehementius moueant ad eādem sententiam diuersa inducere. Vnde & hic Iob ad maledicendum diei suo nunc modum obseruauit, inducens ea quibus aliqua dies solet esse odiosa: hæc ille. Ex quo rō tantæ particularitatis in hoc loco, & in aliis huius libri patet.

C Sed adhuc circa modum loquendi istius libri est ulterius attendendum. quod inter cetera quæ in sacra scriptura traduntur per modum carminum, seu canticorum, in quibus multa figuratiue, & parabolice traduntur, iste liber est obsecutus, eo quod sunt in eo multa uocabula ignota, & inconfecta magis quam in aliis libris, nec etiam in eo regulæ grammaticales Hebraicæ communiter seruantur. Cuius causa potest esse duplex Vna, scilicet quod secundum quosdam Hebræorum expositores liber iste fuit ab alia lingua in Hebraicam translatus, quod minime contingit in aliis libris sacre scripturæ, ex quo dicunt prouenisse prædicta, scilicet quod aliqua uocabula illius lingue nobis ignota remanserunt in prima propria forma, sicut contingit in libris philosophicis, seu mathematicis quæ Græco in Latinum fuerunt translata, in quibus aliqua uocabula remanent Græca, sicut hyle sumitur pro materia prima in naturalibus, & est dictio Græca, similiter & Genith capitis quod sumitur pro altiori puncto celi supra hemispherium in astronomia, quæ quidem dictio Genith non est dictio Latina, & sic pluries contingit in hoc libro, in quo ponuntur aliquæ dictiones, quæ non sunt Hebraicæ, sed sunt illius lingue a qua liber iste fuit translatus, quæ nobis est ignota, prout forte in aliquibus locis inf. uidebitur. Alia causa etiam reddi potest, quia liber iste procedit per modum tragædiæ, quia

quia dicitur esse apud Grammaticos cantus hircinus, eo quod de reb. crudelissimis, & horridis tractat. scilicet de casu stabilissimo & crudelissimo sancti, & piissimi uiri, sicut Iob, ut patet in toto processu libri, & ideo modus loquendi difficilis, & obscurior consueuit esse in scripturis, sicut patet de libro Threnorum, qui etiam de destructione Ierusalem tragædice procedit, cuius stylus multum conformatur stylo huius libri in Hebræo, licet modus loquendi in isto libro obscurior sit modo loquendi in libro Threnorum, uñ translatio nostra magis, & frequentius deuiat ab Hebræo in hoc libro, quam in aliis sacre scripturæ libris, quam uarietatem, quia in multis locis, & frequenter in hoc libro inuenitur, causa breuitatis tangere omitta, nisi forte ubi per hoc sententia uidetur nimis uariari, &c.

A D D I T I O I I.

In eod. ca. 3. ubi dicitur in postilla. Hæc Thomas exponit dupliciter, vno modo quod per Leuiathan intelligit piscis. **Leuiathan** Vtraque expositio S. Thomæ uidetur habere locum. De prima. n. sic patet, nam dato quod ille piscis magnus non possit capi, nisi de clara die, prout postillator dicit sibi fuisse narratum a piscatoribus. tunc si contingeret quod aliqua dies in qua ipsi intenderent captioni illius piscis finiretur ante eius captionem. maledicerent illi diei, eo quod non fuit protensa usque ad finem sui operis, & de talibus intelligitur illud. Qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan, secundum proprium motuum S. Th. licet mutetur tempus congruum ad captionem, utrum nox vel dies, quia hoc consistit in facto & ideo non uariatur motuum expositionis. Secunda uero expositio non debet censerī mystica in hoc libro. sed literalis, nam ut dictum fuit in additione præcedenti in hoc libro, procedit per modum poetici, seu tragædici in quo figuris, & coloribus uti est consuetum, & ideo accipere Leuiathan pro diabolo, ad literalem sensum pertinet, qui quidem sensus literalis in locationibus figuratiuis, seu parabolicis figuratus tendit ad literam potius, quam ad figuram, ut patet in questione de sensu literali supra in prologo super Ge. posita. vnde & inf. 40. c. ubi de Leuiathan agitur per extensum communiter exponitur ad literam de diabolo, etiam ab ipso postillatore, ut patet ibidem. Secundum uero quosdam Hebræorum expositores litera talis est. Maledicunt ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare societatem suam, hoc. n. nomen Leuiathan æquiuocum est in Hebræo, uno modo signat illum magnum piscem, & alio modo signat idem quod societatem suam, seu eorum, unde secundo modo accepti dicunt, quod per hoc quod dicitur. Qui maledicunt diei, intelliguntur lamentatores, seu lamentatrices, quorum officium est plangere super mortuos, & per uerba sua suscitare societatem suam ad lamentationem, & fletum, de quibus Ier. 9. c. dicitur. *Vocate lamentatrices, &c.*

A D D I T I O I I I.

In eo. c. 3. ubi dicitur in post. *Qui edificant sibi solitudines.* Secundum proprietatem Hebraici sermonis utrumque significat solitudo. scilicet desertum locum, & solitarium, & ideo utrumque potest intelligi indifferenter, non deuiando a proprietate sermonis Hebraici.

A D D I T I O I I I I.

In eo. c. 3. ubi dicitur in post. *Vir cuius abscondita est uia, &c.* Supple quare data est lux? *Vir cuius abscondita est uia:* hoc proprie intelligitur de ipso Iob, eo quod ipse se incedere credebatur per uiam iustitiæ prout erat uerum, & tamen contigebant illi miserie magnæ, sicut impiis sæpe contingunt, & sic eius uia erat abscondita propter huiusmodi perplexitatem ex qua circumdatus erat ignorantia, de quo subdit. *Circumdedit eum Deus tenebris.* ignorantia respectu huiusmodi uic quæ sibi erat abscondita.

A D D I T I O V.

In eo. c. ubi dicitur in po. *Quia timor quem timebam, euenit mihi.* Ex hoc quod Iob dicit antea timuisse aduersitates, quæ postea ei contigerunt, uidetur remouere quandam objectionem quæ ex prædictis per ipsum posset obijci contra eum. Si. n. tempore suæ prosperitatis crederet se securum ab huiusmodi timore, sequeretur quod quia per magna tempora fuerat in prosperitate, tam ab extra, quam ab intra, & sic non rationabiliter dixisset. *Quare non in uulua mortuus sum, & egressus ex utero non statim perii.* & huiusmodi. Diceretur. n. sibi, quod sua natiuitas & educatio satis profecerat sibi saltem pro toto illo tpe in quo fuit in prosperitate. Ad quod remouendum dicit. **F** Quia timor quæ timebam. euenit mihi, &c. q. d. non credat aliquis quod uita mea aliquando fuit prospera, & quæta, quia licet ab extrinseco ante aduersitates uidebar tranquillius, ipse tamen patiebar in mente timorem eorum quæ eueniunt mihi, & sic nunquam fui in uera prosperitate, quia ad talē prosperitatē requiritur securitas, seu tranquillitas mentis, quam ipse asserit se nunquam habuisse. Et ut hoc quod dicit ostendatur esse uerū subdit. *Nonne*

A *disimulauit.* Circa quod sciendum, q. in Hebreo nō habetur in hoc loco aduerbiū interrogatiuū, s. nonne: sed quædam simplex negatio, s. sic: *Non disimulauit, non siliu, non quieui, &c.* & est sensus. Timorē quem inde dico me habuisse: nō disimulauit, q. ut dictū fuit supra cap. 1. Iob timēs ne forte peccarent filij sui in suis conuiuijs, in fine hebdomadarū offerebat p singulos holocausta: & sic patet q. timebat eorū spirituale ruinā, & p pñs eorū punitionē: quod tñ nō disimulabat, cū hoc patet ostenderet p holocaustorū oblationē cōtinuatā. Dicit ē: *Non siliu,* q. ut ibidē dī: *Sanctificabat illos,* s. filios, & familiā in qua sanctificatione psumendū est, q. eos exhortabatur, & cōmonebat. de quo dicit: *Non siliu.* s. timorem quē habebam ex pñs: & sic patet, q. ipse intrinsecus erat cōtinuo timore in quietatus: de quo dicit: *Non quieui.* & q. huic turbationi suæ intrinsecæ fuit subsecuta aduersitas extrinsecæ. Iō dicit: *Et venit super me indignatio.* Quæ quidē snia horū duorū versuū rationaliter vī: tū q. cōsona Hebraicæ veritati, ut dictū est: tū q. indecens vī viro iusto, ut se laudet. vnde Prou. 27. a. *Laudet te os alienum, & non tuum;* necessitate tñ imminente, ut cū aliq. false intendunt vitare iustū, tunc est conueniens, ut iustus se excuset, se veraciter iustificādo. vnde Iob postquā ab amicis fuit false reprehensus, rationabiliter se defendit, ut patet in processu, sed in hac sua prima propositione cum nondum au diret aliquem cum condemnantem, solum intēdebat suam miseriam plangere modo iam dicto sine hoc, quod de innocentia sua aliquid tangeret.

R E P L I C A.

B In cap. 3. vbi postill. expositionem verborū Iob quæ sonant quasi maledictionē pertractās, & pcpue expositionē S. Tho. prę alijs cōmendans, cōtra eandē obiectionē facit Burg. quasi crimen læsæ maiestatis peractū: lōga digressione reprehēdit, volens Sanctū, s. Tho. defendere plus inuoluit. Et q. a tēdiosū est totū tractatū suū recitare, resoluo eū ad certa pñta; qbus pertractatis apparebit quid rei, & rōnis hēat. Est igitur in hac sua digressione primus punctus iste, q. tota materia, & principalis disputatio Iob fuit, q. flagellaretur sine causa. Secundus punctus, q. rō mouens principaliter Iob ad primū dictum est, q. Iob asseruit se iustū, & p pñs sine cā flagellatū. Tertiū dictū, q. amici Iob solū impugnabāt iustitiā, quā Iob prætendebat; alia autē dī accessoria in illa disputatione. Sed primum dictū vī simp̄r falsum, immo erroneū tam cōmendabili, & adeo cōmendato viro nō esse imponendū; nā vna oīum Philosophorū voce reprobatur; solius. n. naturalis luminis ductu Aristot. videt nihil fieri sine causa; & Plato sub celo nihil fieri credidit, cuius legitima causa in tpe nō præcessit. & sic de alijs philosophicis simul, & theologicis, q. cōsentaneē dicunt multa fieri sine culpa, nulla tamen sine causa. Et secundū dictum similiter falsum est, q. Iob se asseruit fore iustū; nam hoc faciendo foret iniustus, ut probatur 9. huius. vere enim iustus quid sibi desit primū, non quid adsit, agnoscit. Si enim dixerimus (inquit Ioannes in Canonica sua prima c. 1.) quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est; quapropter illa verba quæ ad innocentiam, vel iustitiā ipsius Iob tendere videntur, non aliter accipienda sunt, nisi sicut verba Christi de cæco nato; Ioan. 9. a. *Neq; hic peccauit, neq; parentes eius, &c.* Quia Iob non dixit simpliciter se nō peccasse; nā hoc esset temerarium, sed dixit se non peccasse, ut flagellaretur, volens per hoc amicis errantibus concludere, quod si qui flagellantur, non sequitur necessario, igitur ppter peccata, qui fuit error principalis, & formalis amicorū, ut patet in processu libri. Nec tertium dictū Burgē. stare pōt, quia amici Iob non intendebant eum probare iniustum, sed habebant, hoc tanquam euident ex flagellis, iuxta errorem eorum quo neminem dixerunt flagellari sine culpa; ad quod concludendum tendit eorū disputatio: idcirco ex verbis Iob accipientes occasionem scandali, putabant eum Dei blasphematorem, & impatientem, & de hoc nō disputauerūt, sed ipsum Iob, tanquā talē obiurgabāt, ut patet in processu literæ. Materia ergo disputationis fuit, in pręsenti neminem puniri, nisi pro peccatis, & ecōtra. Iob autē vtriq; errori se opposuit, & non pro sua iustitia, sed iniuria Deo per derogationē factā disputauit, in cuius signū infra vlt. cap. Deus illos tres amicos increpās, nō dicit eos contra Iob locutos, sed contra Deū, & Dei iustitiā: nō dicit ibi; Iratus ē furor meus in te in duos amicos tuos, q. nō estis locuti coram me rectum, i. dogma verū, secundum Gloss. Si. n. solum locuti fuissent contra iustitiā Iob, ut sonat tertium dictum Burgē. non possent reprehendi quasi non rectum locuti fuissent, cum & Iob reprehensibilis erat per Deum reprehensus, ut patet infra 38. Ex quibus patet quod Burg. cum huiusmodi falsis dictis Sanctum Th. potius inuoluit, quam defendit. Et idem Burg. ex debilibus motiuis inuehitur contra post dicens quod Iob ex snia suorum amicorum erronea quā nouerat eos dogmatizare, concludit querelam

querelā suę natiuitatis, conceptionis, & c. sibi fuisse odiosam **D** contra q. dictum Bur. arguendo assumit cum Vicietitis, & Hussitis, non legitur Iob ab amicis suis audisse errorem, igit si impugnauit, impugnauit sibi incognitum. Ad quod dico, quod quia uiri insignes fuerunt, ut patet ex eorum argumentis, iō fama prodente potuit Iob scire eorū opiniones, & doctrinas, & fortasse tpe prosperitatis se cōtulit cum eis, sic qd eorum errores non latebant ipsum, quin et fundabant errores eorū super lamentatione digna. s. q. non esset uita post hanc, ut dicitur inf. instantib. n. illis errorib. lamentabilis esset vita iusti, pferim flagellati, quia sic eius iustitię in futuro nihil premii corresponderet, & in presenti non nisi tribulatio & sic expositio postill. locum habet, sili & obiectio S. Tho. Per idem rñdetur ad sm argumentum Burg. quia ex fama, & mutua collatione ante flagellationem habitis, sciuit Iob amicos suos his errorib. inuolutos. Rō huius est, quia doctrina Iob non latuit amicos, eo q. inf. 4. c. dixit Eliphaz primus amicus. *Ecce docuisti plurimos, &c.* Rōnabile igitur vī, q. & ipse Iob sciuerit doctrinas, & opiniones amicorum suorū, idcirco inter flagella veritatis amator voluit errores amicorū obiurgare, vñ hoc intelligentes, se ei importunius opponebāt. Per idē ad tertiū, quia satis dedit intelligere, qñ maledixit diei, & c. Cū esset voce dñi laudatus, ut iustus, & rectus, creaturæ Dei absolute maledicere nō potuit, cū sit oīs valde bona, Gen. 1. Sed recte maledixit eis ex suppositione errorū quos fama docēte sciuit amicos suos tenuisse. Ex quib. patet Burg. et ad argm postillatoris non bñ rñdere, qñ a simili allegat Ap̄m et ex suppositione errantiū, & negantiū resurre **E** ctionē sic arguētē. *Si resurrectio nō est, nec Ch̄s resurrexit, inanis est ergo fides nostra.* Vbi Burg. dicit q. Apostolus loquitur condōnaliter, ita dico, & ego, q. Iob similiter loq̄, supplēdo sic s̄. Si verū est in futuro nullā esse remunerationem pro tribulationib. sponte assumptis, vel sine culpa inflictis, maledicta est dies natiuitatis, & nox conceptionis talis hominis, qui in hac uita sine culpa flagellatur, & sic illa condōnalis æquiualeat cōficti bone, & legali, quis nō formalis, sicut & condōnalis Apostoli p postillatorem allegata cōcludit fidem nostrā cē inanē, imo idē Apostolus 1. Cor. 15. c. similē cōcludit maledictionē dicēs, *Ergo qui dormierunt in Ch̄o.* Si inq. nōb. hōib. &c. vide ibi in gl. Nec vī dictū Bur. valere, q. adducit ad reddēdum rōnē, quare ita particulariter maledicit noctē, diē, stellas, & c. Quia dicit allegando S. Th. qd iste passus literæ ē metricus, igitur poeticus. Poetę autē solent modos loquēdi multipliciter variare eorum quæ ponunt, sed non uī mihi cōueniēs sacra scripturā poematib. & poetis cōparare, cū multa mentiri soleāt poetæ canētes, ut dī 1. Metaphys. Vñ & btis Hier. Sensus sacre scripturæ, qui vñr false sonare, ironice cōparat hmōi poeticis fictionib. & Athenarū ludicris, ut patet sup. 3. Reg. 1. Nec bene infert Bur. cum S. Thoma ex dicto B. Hier. passus iste est metricus, ergo poeticus, quia multa sunt poetica, psalica, multa q. metra non poetica. Nec verū est, q. Iob maledixit stellis, vel quibuscunq. alijs pter diē, & noctē, quib. maledicēs dicit indignum qd sol luceat illi diei, & c. p hoc magis solē, & stellas magnificat q. maledicit ad modū loquēdi de solenni uiro, indignū est eū p̄idere vili cōitati, imo & Ier. c. 20. plus particulariter maledicit q. Iob, q. non solū maledicit tpi ortus sui, sed et nūrio, & ceteris, ut ibi patet. Est igitur Burg. in hac parte inuolutor sniarum, expositionem magistralem S. Th. non promouens, sed potius corrūpēs. Postillator autē satis soluit obiectionem factā cōtra S. Th. nam circa 20. c. Ier. exponēs maledictiones factas hic, & ibi, ponit duplicem sensum. Scdm unum sic maledicētes loquuntur ex parte hoīs sentitiui, & affectione cōmodi, nō ex parte hominis rōnalis, & affectione iusti, & sic stat bene expositio S. Th. sic et vī S. Th. sentire. Scdm alium sensum, sic maledicētes loquuntur ex opinione psequētiū aduersariū & erronee sentiētiū, nō simpliciter, & sic stat expositio postillatoris. In eodem c. vbi dicitur. *Maledicant ei sicut qui maledicunt diei, qui parati sūt suscitare Leuiathā.* ibi postillator adducit duas expositiones S. Th. quarum primam, tanquam falsam abiicit, secundam vero mysticam dicit. Prima autem expositio est, quod Leuiathan est ad literam magnus piscis, quem propter sui magnitudinem piscatores non audent in die inuadere, sed tñ in nocte, in qua laborantes, & ppecleritatē diei oriētis capere nō potētes, maledicūt diei quasi impedimēto sui pfectus. Sed postillator hoc dicit cē falsū, qd i nocte ille piscis capi possit, sed solū in die clara, prout dicit se didicisse a piscatorib. in capione talis piscis expertis. Bur. at hāc expositionē quis fabulosā defendere volēs cōcedit qd tñ in die capi pōt, & addit, si dies terminetur añ captionē, tūc maledicūt diei, quia nimis accelerauit ad finē añ piscis captionē. Sed illud non vī rōnabile, quia maledicerent potius nocti, q. nimis cito aduenit, q. diei, qui nimis cito transiit

A quia specificatio fit a termino ad quem, non a quo. Etiam si vult dicere consequenter ad dictum Sancti Thom. potius deberent dici cito transeunti benedicere, quam maledicere, quia die terminato gauderent quod nox venisset in qua capere possent, sed quia res fabulosa est, transeat. De eo autem quod possillator dicit secundam expositionem fore mysticam, Burg. dicit eam literalem, quod etsi verum esset secundum allegoricum sensum, non tamen est verum secundum primam terminorum significationem nihil absurditatis habentem, prout exponitur iste passus secundum Hebræos possil. & et Burg. Itē in eo. c. ubi dicit. *Viro cuius abscondita est uia, cur data est lex?* hoc verbum cum bene exposuisset possillator. Bur. aliter exponendo si verum diceret, non veniret reprobandum, quia eiusdem passus prout esse

esse plures expositiones verę: sed in expositione Burgen. illud non videtur verum, quia Iob ignoravit iustum a Deo iuste flagellari: quia hoc nitebatur probare contra amicos suos in hoc errantes, ut patet in processu libri, & supra ostensum est. 1. Corinth. 1.

Item in eodem cap. super verbo: *Timor quem timebat, euenit mihi*, usque ad finem cap. Burgen. est cum possilla. sed in fine ubi possillator dicit Iob tetigisse materiam suę innocentie, Burgen. opponit dicens, viro iusto indecens se commendare absolute absque aduersariorum falsa impugnatione: qualiter in hoc ab amicis Iob contra eum adhuc nihil actum dicitur: sed Burgen. falsus intellectus ostensus est clare supra in primo correctorio huius, &c.

C A P. I I I I.

Espon. autem, &c.

* Olym. Iobus ostendit non se doloris sensu carere, & tamen esse constantem, cuius prestantissima est doctrina. Animos cum corporibus non

excedit, sed in infernis sedibus commorari. Diuites eruditus, & pauperes consolatus est dum incedit, & terribilium finem esse, Deumque morte hominum rebus utiliter consuluisse. Ac optabilius esse mori, quam scelere diuinum lumen violare, ostendit. Que cum ab amicis non essent intellecta, arbitrantur eum maledicta iacere in Deum, & mala omnia quibus hominum vita tentatur, in seculum referenda, insipienti studio. Dei causam suscipiunt, & Iob, tanquam culpam obnoxium iustis a Deo pennis coerceri contendunt, non mente improba, sed ut amicum ad saniora consilia traducerent. Quare stomachatur eis Deus, tanquam iusta minime loquutus. At ueniam impetrant, quod non a scelerato animo, sed a benivolentia erga hunc iustum, atque a pietate aduersus Deum illorum conformabatur oratio. unde docemur adhortationes institui de re cum religione, ac precibus. Deo adhibitis, ne rocinando erremus, & peruertamur. Eliphaz autem utitur principio accommodato, sed tamen in media cecidit oratione.

B Antequam Iob ea pietatis venerat, sed ad cōtentionis verba, prout sunt non praua intentione, sed quia periculum credunt, per iniquitatem, de eum ante acta vita verba eius perscrutari, & si diuerfa sentirent, humiliter dicere, non percussio per inmoderata verba vulnus addere, & flendo se ei sociare, non scientiam suam ostendere. Sunt autem dicta eorum in multis recta, & fortia, & in se magna, unde eorum autoritate utitur Apostolus, qui tamen Dominus reprehendit, sed comparatione melioris, dicens, *Non esis locuti rectum, sicut seruus meus Iob*. Est mira, tumide tamen dicuntur,

Historia. 1. c.

Infra. 4. a. b.

C A P. I I I I.

Espondens autem Eliphaz Themanites, dixit, Si ceperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies. Sed

a Hoc dicitur, quia locuturus erat contra eum.

cuntur, in sancti viri aduersitatem. Paulus ergo ea pensat eorum virtute: Deus incaute prolata reprehendit ex performance qualitate. Inter recta ad peruersa dilabuntur. Sic heretici ex bonis mala abscondunt, ut recipiantur, & ex malis bona inficiunt, ut corrumpant.

E

Rom. 2. b
Gal. 2. a

b Si ceperimus loqui tibi, &c. Molliter incipiunt, sed in aspera prorumpunt. Sic heretici blanda verba proponunt, ne caueatur, sed aspera subinfertur.

Greg. 5. c. 11.
1. Cor. 15. d.

* Hierony. & Philipp. In ipso exordio ostendit se iniuriosa loquuturum.

* Origen. legit: Num saepe in molestia loquutus es, si nunquamne alias in hac mala incidisti? an tibi in more positum est etiam alio tempore aliqua eiusmodi dicere?

* Cate. Græ. suscipiens Eliphaz subaudi verba Iob.

* Olym. ait nunquid saepe tibi sermo est habitus in labore.

* Chrys. Nouit scriptura laboris nomine peccatum significare, ut cum dicit: Sub lingua eorum labor, & doloris ergo Eliphaz, vide ne aliqd loquutus sis in peccato. Quamuis enim tuę actiones preclare sint, accidit tamen ut peccetur in verbis.

* Didym. nunquid laborantibus consolationem adhibuisti aliquando, nunc autem oratio tua contemptus plena est, ut nullus ferre possit etiam qui libenter silet.

* Olym. Theodotionis hæc est expositio: Si ceperimus loqui ad te laboriose feres. Symmachus: Si ceperimus sermonem affligeris, 1. cum tibi nunquam molestia loquuti simus, cogimur tibi nunc contradicere.

c Sed conceptum. Perfecti nec in corde peruersa concipiunt quæ silentio compefiant. Alij praua concipiunt, sed silentij vigore magno constringunt: alij & concipiunt, & mox effertur. In sensu leues, in lingua precipites. De his est Eliphaz, qui suo experimento de omnibus idem sentit.

a Tenere

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. I I I I

Espondens autem. Postquam descripta est ipsius Iob et propositio querulosa, hic consequenter ponitur amicorum eius obiectio calumniosa, & primo ponuntur obiectioes trium amicorum eius principalium, & secundo ipsius Helin, qui cum eis uenerat ad Iob consolandum, c. 3. 2. Prima in duas, quia primo ponuntur dictæ obiectioes, & secundo eorum replicationes, c. 15. Prima in tres, secundum tres amicos Iob, quia primo ponuntur obiectioes primi, secundo secundi, c. 8. tertio tertii, c. 11. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur ipsius Eliphaz obiectio, secundo Iob responsio, capit. 6. Prima in duas, quia primo Eliphaz proponit suam obiectioem, secundo inducit Iob ad eius attentionem, capit. 5. Prima adhuc in duas, quia primo obiectio ponitur, secundo diuina reuelatio ad hoc inducit, ibi. Porro. Circa primum sciendum, quod Eliphaz recte

Diuisio

recte accepit verba Iob quantum ad illud in quo discordabat ab eo, scilicet quod aliqui absque culpa affliguntur in presenti vita: & hoc accepit ex verbis Iob in fine capit. preced. ut patet ex dictis ibidem, sed ex modo loquendi credidit eum esse impatientem, & ideo arguit primo eum de impatientia. secundo de circa sententia, ibi; Recordare obsecro. Circa primum dicitur.

Respondens autem. Licet obijceret, tamen dicitur hic respondens, quia post ipsum Iob loquitur: & quia obijciendo respondet quodammodo dictis eius.

2 Si cepe. lo. ti. Modus est hominis impatientis non expectare finem verbi quod sibi dicitur, & in hoc notat Iob de impatientia.

3 Sed conceptum sermo. &c. Licet enim iniurias proprias dissimulare sit virtuosum, iniurias tamen diuinas tolerare vitiosum est. videbantur autem ipsi Eliphaz verba Iob prædicta sonare in Dei iniuriam: propter quod dicit se non posse tacere secundum rectam conscientiam.

1 Ecce

M O R A L I T E R.

2 Respondens autem. Sciendum autem quod liber iste procedit rhetorice, pp qd replicatur pluries eadem sententia ad magis exaggerandum, ut patet ex dictis, & patebit ex dictis. Si procedit disputatiue, pp qd eadem etiam aliqui repetuntur. Nam respondens reperit dicta opponentis, & opponens replicando dicta respondentis. Sciendum etiam quod licet ami-

ci

ci Iob primo venerint ad eius consolationem, tamen postea proruperunt ad eius iniustam increpationem: propter quod in fine libri dixit eis Dominus: non esis locuti rectum coram me, sicut seruus meus Iob: & ideo per ipsos significantur illi qui iustos iniuste increpare conantur: tales autem sunt precipites in loquendo: quod notatur cum subditur.

3 Sed conceptum. Et ut acius increpent, prius cum commendant de doctrina, cum dicitur.

1 Ecce

G a Tenere quis po. Quasi uellet retinere, in quo innuit se in lo-
quendo offensurum.

* Cat. græc. Robur uerborum tuorum quis sustinebit.

* Orig. Vim uerborum tuorum quis feret?

* Didym. Orationis tuæ tanta est asperitas, ut omnes ex-
citet ad refellendum.

b Ecce docuisti plu-
mos. Certa bona sunt

quæ & ille fatetur,

qui criminari uult.

Quantus ante fuit q

tot suis occupatus di

sponendis, etiam li-

bere alios docuit? a-

tu, & uerbo recta

ostendens. Quia ue-

ro criminator bona

de eodem dicit, ad

crimen inflexit; di-

cens.

c Nunc autem re. & c.

Quali non seruasti

recta quæ dicebas.

Nota autem quod sūt

iniqui, & bona iustorum quæ nota negare non possunt, di-

cunt, ne prauideantur, & ut inde magis credatur eis, in

malis quæ inferunt, & hæc ipsa bona ad cumulum reatus

inuertunt. Hic recta Iob ergo dixisse, sed non seruasse, quasi

suo testimonio malus reprehenditur, inferius male loqui

notatur, ut taceat. Et hi sunt duo modi quibus bonos impe-

tunt mali, dicentes eos, vel praua dicere, vel bona quæ di-

cunt non tenere.

d Defecisti & c. Vbi est timor tuus. quasi de uirtutibus miretur per-

ditis, quas congruo ordine ponit. Sicut in uia seculi audacia

fortitudinem, timor debilitatem parit, ita & in uia Dei au-

daciam debilitatem, timor Dei fortitudinem, quia qui Deo

iungitur, potestate quadam super omnia leuatur, fortitudo

non nisi in aduersis ostenditur, unde patientia additur, quia

in fortitudine quasi proficit, qui mala aliena non motus to-

lerat. De patientia perfectio nascitur, unde in patientia ani-

ma possidere homo dicitur. in omnibus recte uiuere, cū

his motibus mentis ex uirtute dominati, qui. n. se vincit, con-

tra omnia est fortis.

* Chrys. Polychr. festinasti. i. perturbatus es. Ductum ab

iis, qui tumultu perterrefacti, celeritatem addunt ad gradū.

c Illudque obserua Iobum diuinitus illud muneris habuisse, ut

ad mala tranquille ferenda alios adhortaretur.

a Ex se de aliis indicat.

His uerbis innuitur manifeste, quia disposuerant eum offendere.

b Vel potest, quasi nullus secundum hoc quod sentit.

a conceptum sermonem tenere, quis poterit? Ecce docuisti mul-

tos, & manus lassas roborasti. Vacillantes confirmauerunt

sermones tui, & genua tremementia confortasti. Nunc autem

venit super te plaga, & defecisti, tetigit te, & conturbatus

es. Vbi est timor tuus: fortitudo tua, patientia tua, & per-

fectio uiarum tuarum? Recordare, obsecro te, quis enim un-

quam innocens perit? aut quando recti deleti sunt? Quin po-

ait insanum fuisse merum, & spem improbitate subnixam.

* Orig. Perspicuum est Eliphaz ex iis quæ suadet, fuisse in comm.

* Polychr. discede, inquit, ab inani uirtutis tuæ æstima-

tionem.

Quoniam autem inuicendo corripuit, nunc quasi exhor-

tando subdit.

c Recordare obsecro te, & cetera. Sed & hoc reprehensi-

bilitate agit. Innocens enim, & rectus sæpe hic funditus

deletur, etsi ad æterna seruantur, sed qui non pro æter-

na, sed terrena mercede Deo seruiunt, ipsi sibi fingunt

quod querunt, & docere præsumentes cum terrenam se-

curitatem prædicant, cunctis suis laboribus ostendunt quod

amant.

* Olymp. illud autem, radicitus perierunt, uim magnam

habet, nam alia mala perperisti sunt. At illa mala ad posteror-

haud quaquam permanerunt.

* Phil. Quis innocens perit. Ergo ignoras Abel innocen-

tem occisum, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, multa esse in com m.

perperstos, idem D. Hier.

f Quin potius uidi eos. Dolores seminat, qui dicit, Frandulen-

ta metit, qui dicendo præualet. Vel dolores seminat, qui p-

uerfa agit. Metit, qui in eis prosperatur. Hi nō (ut ait) percuti-

sed

Orig.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ecce do. plu. Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum, pro-
pter quod, ut ostendat impatientiam Iob, ut credebatur, esse turpiorem
primo inducit precedentem eius doctrinam. Circa quam sciendum quod
aliqui sunt impatientes ex sola ignorantia boni patientia, & quan-
tum ad tales dicit. Ecce docuisti plu. Sunt etiam aliqui impatientes
non ex ignorantia boni patientia, sed ex animi debilitate, & quantum
ad istos dicit.

2 Et manus lassas robo. i. opera patientia relaxata ex debilitate
animi. Sunt etiam aliqui impatientes ex diuturnitate aduersitatis, qui
incipiunt dubitare an talia emendant eis ex iudicio diuinae providentia
& quantum ad tales dicit.

3 Vacillantes confirma. ser. tui. Sunt etiam aliqui qui aduersa
parua, & mediocria sustinent, sed superuenientibus grauibz incipiunt
frangi, & quantum ad tales dicit.

4 Et genua tremen. Homini. n. portanti graue pondus genua inci-
piunt tremere, & per hoc designatur magna aduersitatis pondus, sub
quo aliqui incipiunt deficere, præmissa igitur doctrina Iob de patientia
inuenitur contra ipsum de def. tu patientia, dicens.

5 Nunc autem, & c. i. amissio bonorum exteriorum.

6 Et

Eos

MORALITER.

1 Ecce docuisti plu. Et de charitate fraterna, cum subditur.

2 Et manus lassas, & c. Consequenter uertunt uerbum ad in-
crepationem.

3 Nunc autem, & c. Quasi dicant, doctrinam tuam operibus
destruxisti.

5 Vbi est timor tuus. erga Deum?

10 Fortitudo tua. q. d. ista non fuerunt in te secundum ueri-
tatem, sed tantummodo secundum fictionem.

Recor-

* Orig. Falsam de patientia, & fortitudine tua omnes ha-
bebant opinionem, quia conturbatus es. *αὐτὸς ἄλλως*. n. est. il-

* Phil. docuisti multos, ab erroribus reuocasti, roborasti
manus lassas paupertate, deficientes in bono opere desperā-

tes, vacillantes, circa
religionem. Genua
tremementia roboras-
ti, quia Deo uni fir-
missimè seruien-
dum est.

* Hieronym. ista
dicuntur in Iob cū
irritatione, quasi dice-
rent, si hæc fecisses
ex animo, ista non
patereris.

* Polych. Aquila
legit ubi patientia
tua, & simplicitas

uiarum tuarum.

Quia autem dixe-

rat. Timor quem me-

tuebam euenit mihi.

ait insanum fuisse merum, & spem improbitate subnixam.

* Orig. Perspicuum est Eliphaz ex iis quæ suadet, fuisse in comm.

* Polychr. discede, inquit, ab inani uirtutis tuæ æstima-

tionem.

Quoniam autem inuicendo corripuit, nunc quasi exhor-

tando subdit.

c Recordare obsecro te, & cetera. Sed & hoc reprehensi-

bilitate agit. Innocens enim, & rectus sæpe hic funditus

deletur, etsi ad æterna seruantur, sed qui non pro æter-

na, sed terrena mercede Deo seruiunt, ipsi sibi fingunt

quod querunt, & docere præsumentes cum terrenam se-

curitatem prædicant, cunctis suis laboribus ostendunt quod

amant.

* Olymp. illud autem, radicitus perierunt, uim magnam

habet, nam alia mala perperisti sunt. At illa mala ad posteror-

haud quaquam permanerunt.

* Phil. Quis innocens perit. Ergo ignoras Abel innocen-

tem occisum, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, multa esse in com m.

perperstos, idem D. Hier.

f Quin potius uidi eos. Dolores seminat, qui dicit, Frandulen-

ta metit, qui dicendo præualet. Vel dolores seminat, qui p-

uerfa agit. Metit, qui in eis prosperatur. Hi nō (ut ait) percuti-

sed

6 Et defecisti. per impatientiam.

7 Tetigit te. flagellando in proprio corpore.

8 Et conturbatus es. prorumpendo in blasphemiam dixerat. n. Iob

in fine precedentis capituli se percussum a Deo, quamuis esset innocens,

& hoc Eliphaz reputabat blasphemiam, ut magis patebit infra, &

ideo concludit.

9 Vbi timor tuus. respectu Dei.

10 Fortitudo tua. respectu mali sufferendi, tamen cum difficultate.

11 Patientia tua. absque tali difficultate, ut sic talis differentia sit

inter fortitudinem, & patientiam, sicut Philosophus ponit 7. Eth. in-

ter continentiam, & temperantiam.

12 Et perfectio uiarum tuarum. quam prius simulabas, quasi

diceret, ex effectu patet quod ista fuerunt in te ficta, & non vera.

13 Recordare. Hic consequenter Eliphaz arguit Iob de erronea

sententia, quia dicit innocentem a Deo puniri, dicens. Recordare, ob

secro te. reducendo ad memoriam facta præterita.

14 Quis enim unquam innocens perit. q. d. non posses osten-

dere, nec per consequens credendum est tibi de te.

15 Aut quando recti deleti sunt. per amissionem substantia, &

prolis suæ, sicut tu deletus es.

16 Quin potius uidi. per experientiam cui credendum est.

Tom. 3.

c 3

A sed felicius hic iustis viuunt, patitur. n. Deus quosdam hic prauales, vt mundius vita iustorum purgetur, punit mox alios, ne putetur humana negligere, & multa mala praterire, vt corda innocentium, qui pusillanimes sunt, confirmet. Verius autem diceret de omnibus. In fine generaliter poterat dici, quod inno-

cens, & rectus non perit, quia etsi hic atteritur apud Deū vera salute reparatur. Et mali pereunt, quia etsi hic altius crescant in fine durius ferientur. Sed quia dicit, recordare, patet transacta ad mentem reduci, non futura enuntiari.

* Origen. Dei iustitia aperta est, & clara, cuius iussa improbi puniuntur.

* CATE. GRAEC. Arant quod non oportebat.

Ad Gal. 6

* Chrys. Quae seminat quis, haec & metet, inquit Apostolus, sed hoc non vidit Eliphazus, non cunctorum hominum esse in hac vita remunerationem, cum multorum scelera diuinis tribunalibus referuntur, & pii hic exerceantur, vt eorum nota sit virtus. Et contradicit scripturae appellanti Iob verum. *A precepto Domini*, huc pertinet. Non a dæmone, aut ab hominibus, sed a Deo ultore malorum dolores immituntur.

* Polyc. solo imperio, nulla defatigatione.

* Olymp. a spiritu, a minis eius, vt seminibus a vento consumptis accidere solet.

B *Flante Deo perisse*. Nos conflamas aerem, dum ab extra intrahimus, & ab intus extra reddimus. Deus ergo in retributione flare dicitur, quia ab exterioribus causis intus iudicii consilium concipit, & ab interno consilio exterius sententiam emittit. i. a malis nostris quae extra uidet, iudicium intus disponit, & ab interno conceptu extra damnationem facit. Vel flare Deus. i. irasci dicitur per simile, quia nos cum irascimur, flatu furoris inflamur. Flat ergo Deus irascendo vindictam cogitans, cum post longam patientiam qui in se tranquillus est, reis videtur turbulentus, cum ipsi coram eo reatu suo turbentur.

In comm.

b *Rugitus leonis*. * Orig. fretus Dei iustitia illius dispensationem declarat, qui iniustos, & arrogantes punit, quibus autem charus est conseruat.

* Didym. naturis mutorum sumptis, quae ex insidiis nobis sunt infesta

Postquam clementer monuit, aperte increpat. *Rugitus leonis*. i. feritas, & terror ipsius Iob. Vox leonae loquacitas coniugis, dentes catulorum, edacitas filiorum destructa est. *Rugitus exultat* quali in re damnata. *Tigris* etiam Iob comparat pro maculis simulationis. Hypocrita. n. qui rectus videtur, habet latentia vitia, quae aliquando erumpentia colorem variant. Praeda est iustorum gloria, quam sibi arripit. putans ergo

Phil. i. lib.
Polychronius
in Cath. Grz.
Greg. 5. c. 16

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Eos qui operantur iniquitatem. manifeste inimicando.
- 2 Et seminant dolores. occulte insidiando.
- 3 Et metunt eos. ad finem deducendo.
- 4 Flante deo perisse. in propria persona.
- 5 Et spiritu irae eius esse consumptum. in bonis suis, & prole sua, & in hoc notat Iob hoc modo consumptum propter peccata sua praestitit a deo subditur.
- 6 Rugitus leonis. i. ipsius Iob quem leoni comparat propter crudelitatem, & rapacitatem quam ei imponit.
- 7 Et vox le. i. uxoris suae, quae ipsum Iob ad praedicta mala per sua verba incitauerat, ut iste dicit.
- 8 Et dentes catulorum. i. rapacitas filiorum Iob ipsum imitantium.

Con-

MORALITER.

4 *Flante Deo perisse*. Similiter hoc est falsum. Nam aliquando impii prosperantur vsque ad mortem in vita praesenti, vt habetur in Iob. c. c. Greg. Sepe naq. dominus diu tolerat quos in perpetuum damnat. Sed quia mali non solum bonos arguunt de ficta bonitate, sed etiam de crudelitate, ideo subditur.

Rugi-

ergo iste sanctum Iob bona quae in eo nouerat, per hypocritam tenuisse, dicit.

c *Tigris perit*. Hoc est, varietas tua simulationis extincta est quia adulatio huius ablata est, pro tigris de hic apud Septuaginta *perit* legitur, quod Latine dicitur formicidarum

a *Fraudes quae inferunt dolores.*

tius uidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores

a *Dum proficiunt, dum prosperantur in eis.*

b *Iudicante.*

c *Quasque.*

a & metunt eos, flante Deo perisse, & spiritu irae eius esse consum

a *Quod patet in re.*

b *Uxor.*

c *Edacitas filiorum.*

b pros. Rugitus leonis, & vox leonae, & dentes catulorum leonum

a *Gloria iustorum propria e bonis, malis vero quasi praeda, & non propria, quam aliquando sibi usurpant.*

c contriti sunt *Tigris perit*, eo quod non haberet praedam & catuli

a *Quia tantus sum.*

a *Quod mihi reuelatum, nemo scit, quia sine uoce, & sine sono.*

d leonum dissipati sunt. porro ad me dictum est uerbum abscondi

tio, quia percussus ab aliena lesione prohibetur. Typice eadem de haereticis. Leo, diabolus pro fraudibus. Leona ciuitas mundi Babylonis sociata leoni. Catuli, quique reprobi ab illis generati. Ab his cauent sibi sancti. At haeretici securi omnia se superasse putant. Quasi diceret Ideo non flagellamur quia virtutem diaboli vincimus, & uocem. i. gloriam seculi, & dentes. i. persuasionem reproborum. Tigris, iterum diabolus, pro multiformi astutia. Vel myrmecoleon, qui contra resistentes debilis, contra consentientes fortis, quem dicunt perisse, quia in eis praedam non habet. Hoc praegaudium repetunt, quia saepe repetitur id quod per gaudium dicitur. Hircalae per sapientiam putant se omnes transscendere.

* OLYMPIO. Negant nonnulli Myrmecoleonem animal esse ad veritatem, sed compositione duntaxat fabricatum. Alii bestiolam esse ab Oceano, siue e terra ortam, interit autem quod cibo caret naturae congruente. Quidam, sine cibo vitam tueri. Inquit autem Eliphaz. Omnia animalia naturae metas tueruntur, sic, tu si verus homo exitus, nec uerbis tantum pietatem iactas, nihil tibi horum accidisset. Myrmecoleon autem est diabolus impiis leo, piis formica, qui perit si perurbationes in nobis oppretias inuenerit.

* Iulia. Idecirco semen Babylonis Propheta deleri iubet. Sunt autem in principio tentationes formicae, deinde fiunt leones uerementia, etque difficile eas domare. *Idem 2. 17*

* AVGVST. In nouissimo non erunt quos inducens comedit diabolus, separabuntur etiam pii ab impiis. Hic autem errat, qui de dæmone dicta, Iob tribuit. *Idem anni*

* CATE. GRAEC. haec addit, si uerbum aliquod uerum fuisset in sermonibus tuis, nihil tibi horum occurrisset.

* Chrysos. Inuit saepe numero plenam grauitatis orationem a Iob usurpata fuisse.

* Aug. non accidissent illa damna, vel te consolaberis, ne dolor te premeret, si alius ex corde dixisset.

d Porro ad me dictum est uerbum abscondi. Abscondita se haeretici

au-

9 Contriti sunt. *Supple diuino iudicio. Et quia posset ei dici, quod uxor Iob percussa non fuerat, idcirco hoc remouet, dicens.*

10 Tigris perit. *Quam prius leonae comparauerat hic tigridem uocat, propter uelocitatem eius ad malum, sicut tigris est animal melocissimum, dicitur igitur. Tigris perit eo quod non habet praedam. q. d. licet uxor Iob non fuerit mortua, sicut filii, & filiae, nec sicut Iob percussa ulcere, tamen in hoc percussa est, quod non potest bona aliorum rapere per se, nec per maritum, nec etiam per filios, ideo subditur. Et catuli leonis dissipati sunt.*

11 Porro. *Hic consequenter Eliphaz ad suum propositum inducit diuinam reuelationem, utrum autem fuerit uera reuelatio, uel conficta ab eo, Iob sub dubio relinquit. uidetur tamen quod fuerit conficta, quia in fine libri dominus dixit ad eum. Iratus est furor meus contra duos amicos tuos, quia non estis locuti coram me ad rectum. Tunc quia hoc*

6 Rugitus leonis. Vocant eos leones ipsos de crudelitate notantes, & quia non solum eos diffamant in personis propriis sed etiam in sibi coniunctis, utpote in uxoribus, & famulis, ideo subditur.

7 Et uox leonae, & dentes catuli. & c. porro ad me dictum est uerbum absconditum, & quasi furtive, & c. Tales. n. maligni, ut iustis bonos arguere uideantur, fingunt aliquando, quod occulta sibi diuinitus reuelentur, & quae sint illa, subditur.

Nun-

Audire simulant, unde & latenter prædicant, ut sanctior eorum prædicatio habeatur, non aliis æqua.

In anno * Orige. Nunquid auris mea capiet in sucta, sunt. n. ei metus infuerti.

-furtive * Nicetas. Vtrum non accipiet auris mea magnifica ab eo? Symmachus autē, ad me sermo factus clā

¶ Cum confiderarem uisiones nocturnas

furtive, & accepit auris mea susurrū ab eo.

* Phil. Venas susurri.

i. latenter ad aurē cordis mei uirtus sapientie velut quodam spiramine, penetrauit.

a Furtive. Quia non cum aliis per ostium intrant, sed rimas quærunt prauę intelligentię, quia vero fur lumen timet, addit.

b In horrore uisionis nocturnę, quando solet sopor occupare homines. Pauor tenuit me, & tremor, & oīa ossa mea perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

c perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

d perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

e perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

f perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

g perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

h perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

i perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

k perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

l perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

m perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

n perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

o perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

p perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

q perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

r perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

s perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

t perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

u perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

v perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

w perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

x perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

y perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

z perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

aa perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ab perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ac perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ad perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ae perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

af perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ag perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ah perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ai perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

aj perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ak perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

al perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

am perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

an perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ao perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ap perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

aq perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ar perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

as perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

at perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

au perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

av perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

aw perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ax perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ay perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

az perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

ba perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

bb perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

bc perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

bd perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

be perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

bf perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

bg perterrita sunt. Et cum spiritus me præfente transiret in hor-

tur. Sed ad hanc nemo pertingit, nisi carnalibus desideriis D repressis, unde.

Quando solet sopor occupare homines. Pauor tenuit. Vi- gilat qui curis seculis intendit. Dormit in quiete, qui fugit. Hic est Iacob, qui in itinere dormit & angelos videt. i. in cur

si huius uitae a secu- libus rebus oculos claudit, quos ad con- cupiscendum culpa primis patribus ape- ruit. Et nemo ad ui- denda interna perdu- citur, nisi ab his quæ exterius implicat, sub trahatur, unde. *Accate, Pal 45 b*

Et uidete, quoniam ego sum

Deus. Sed quo animus in contemplatione leuatus super se al- tiora conspiciat, eo in se terribilius tremat, unde.

Pauor te. & c. & omnia. of. i. fortiora acta, quia nec bona sua digna examini eius quem conspiciunt pensant, quæ per se a- licuius pretii uidebantur, unde dicitur. Omnia ossa mea di- cent, Domine quis similis tibi? Carnes non habent ve-

*quia infirma apud te penitus silent, sed fortia magnum lau- dant, & tremunt. Hinc est quod Manue viso angelo timet, sed mulier audet. Quia uisus celestibus spiritus qui prior ui- det, pauore concutitur, sed tamen spes præsumit, quia inde spes se erigit ad maiora, unde spiritus turbatur. Quia ergo vi- sa Dei iustitia, & bona nostra fordescent merito ait. Pauor tenuit me, & omnia ossa mea perterrita sunt. unde & Paulus non con- ficius sibi de meritis, Deo iudice non præsumit. Sed cum mens leuata intima speculatur, stare super se diu non potest quia si spiritus ad summa uelit, caro corruptionis suæ pon- dere deorsum premit, unde. *Cum spiritus me præfente transiret in hor-**

ptim videmus, nec in summitate contemplationis diu mens figitur, quia a lumine reuerberata ad se reuocatur, & magna virtute proficiens, uidet, quam uidere non possit quod ardē ter diligit, nec tamen ardentius diligeret, nisi aliquatenus vi- deret. Et quia quātumlibet quis profecerit, stimulum carnis sentit, addit.

Stetit qui. Ut incomprehensibilia se nouisse iudicent, non stetit sed transisse spiritum narrant, & uultum incognitum se uidisse simulant, ut esse se incognitos ei qui ab humana mente cognosci non ualet, ostendant.

Imago coram o. Quia hæretici sepe deum sibi imaginabili- ter fingunt, quem intueri spiritualiter nequeunt.

Vocem quasi aule. Quia ad secreta illius cognoscenda se ce- teris familiares gaudent. Non enim docent quæ deus pu- blice loquitur, sed quæ sibi quasi latenter aspirantur, prædi- cta ueraciter a recte sentientibus proferri possunt, unde ea repetimus ex persona amicorum Iob, qui etiam in correctio- ne, non tamen errant in veritatis cognitione. Vel hæretico- rum, qui non uiam scientiæ, sed tantum uerbatent. Hic autem Eliphaz magnæ scientiæ ostenditur, sed non in eo humilis fuit, quia bonum commune specialiter sibi arrogauit.

*Inhorruerunt pili ca. me. pili sunt superflua quælibet huma- næ corruptionis, cogitationes uitæ ueteris, quas si a mente excludimus, pilos carne incidimus, ut nō dolore fatigemur. Unde Moyses. *Leuite radant omnes pilos carnis sue. Hæc autem subtilius in nobis conspiciamus, cum alta penetramus, unde recte nunc dicitur.**

Cum spiritu transiret in. Cum. n. mens uera uidet, durius se de superfluis cruciat. Transiente ergo spiritu pili pertime- scunt, quia ante vim compunctionis superflua cogitationes fugiunt, qui intima uisio animam contra se inflamat, & dum illicita districte refecat, mens latius speculationi inhæ- ret, & pene figit spiritum qui transibat, nec tamen hæc ipsa mora contemplationis vim deitatis plene aperit, vñ subdit.

Stetit F

quam diurnum, quod inquietatur tumultibus actionum humana- rum.

4 Quando solet sopor. i. grauis somnus.

5 Occupare homines. per hoc innuit quod non erat tunc sopore grauatus, sicut ceteri.

6 Pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterri- ta sunt. Tum ex tempore nocturno, tum ex insolita inopie.

7 Et cum spi. i. Angelus.

8 Me præfente transiret. i. ad me accederet.

9 Inhorruerunt pili carnis me. quia præsentiam Angelicæ uir- tutis fragilitas humana uidens defecit, secundum quod dicitur. *Dan. a. b. Vidi uisionem hanc grandem, & non emanit in me for- titudo.*

2. Pet. 2. 2. Isa 38. c

Tom. 3.

6 4

Digitized by Google

NICOLAUS DE LYRA.

* hoc inducitur ad falsum intellectum. s. quod nullus a Deo punitur in presenti absque culpa præcedenti. falsum autem non potest a deo reuelari, in hac igitur reuelatione primo tangitur reuelationis modus, se- cundo reuelationis sensus, ibi. Nunquid homo. Circa primum dicitur, porro ad me dictum est uerbum abscon. quia qua reuelantur alicui sunt aliis abscondita, & ideo subditur.

1 Et quali furtive. i. occulte.

2 Suscepit auris mea uenas susurri eius. quia talia reuelantur secrete, nec capiuntur perfecte, & subditur tempus.

3 In horrore uisionis nocturnę. Tempus. n. nocturnum propter eius quietudinem magis est aptum ad percipiendum ea qua reuelantur quam

A Stetit quidam cuius non agnoscebam vultum. Quidam non dicitur nisi de eo quem exprimere, vel nolumus, vel non possumus, quomodo & hic exponit, cuius non agn. vultum. Quia homo qui obediendo, & carne spiritualis futurus erat peccator etiam, & mente carnalis factus est, ut sola cogitet que ad

Idem c. 15
Historice

animam per imagines corporis trahit, sed vix conando repressa specie corporali se cognoscit, & sic fit ei via ut eternam substantiam cogitet. Et oib. phat alius abiectionis aliquatenus eam conspicit, & si non quod sit apprehendit, agnouit certe, quid non sit. Qui stare uideatur cum omnia transeant nisi qui ipse se retinet in se, ut

De pen. diff.
s. ca. si. n. ante
finem

bonos. Unde cum dicit. Cum spiritus transiret, recte addit. Stetit quidam, quasi quem per transitum sensu non transire deprehendi. Transit, quia non potest cognitus teneri. Stat: quia scitur esse immutabilis. Sed quia quisquis aliquid inde apprehendit, per coeternam eius speciem conspicit. subdit.

b Imago coram oculis meis. Imago patris filius est, qui dicit. nemo venit ad patrem, nisi per me.

Idem c. 16
Io. 14. 2
Mytice

c Et vocem quasi auræ lenis audi. Vox auræ cognitio sancti spiritus est, qui lenis, & vehemens super Apostolos dicitur, quia notitiam suam nobis temperat, ut possit utrumque cognoscere, & non sicut est, sed ut lippis se tenuerit insinuat. Vehemens, quia qui leniter tangit, inopiam nostram inaniter conculcit, vix aliquando aliquid inde videt, recte dicitur, & uocem quasi auræ. Sed quia, vel parum diuine cognitionis nos perfecte docet, qui ex hoc auditu didicit, subdit:

Idem c. 17

d Nunquid homo comparatione Dei iustificabitur? Hoc in contemplatione nouit, quod iustitia humana diuinæ comparata iniustitia est, ut quæ lucerna in tenebris lucet, in sole caligat, quod potuit, quia qui lucem videt, scit quid de tenebris æstimet.

* Didym. & Polyc. Inexplicabili Dei natura probata, ad hominis refrenandam audaciam naturæ infirmitatem demonstrat.

Cath. græc.
1. lib.

* Chrys. Deus tamen de Iob testatus erat illum reprehensione uacare. Phil. Nec Iob se dixit creatore meliorem, aut cum Deo se comparauit.

c Aut factio suo purior. Hoc æstimat qui contra flagellantem murmurat. Sed debet scire, quia impie non flagellat, qui mira ex nihilo fecit, & conditor naturæ non est iniquus iudex culpæ. Et si iste iniuste Iob redarguit, recte tamen modum creaturæ

creaturæ in comparatione creatoris describit. puriorem ergo se uir factore suo æstimat, si contra flagellum querelam parat. Eumque sibi proculdubio postponit, cum eius iudicium de sua afflictione redarguit.

f Ecce qui seruiunt ei. Angelos etiam in statu suo immutabilis p

Idem c. 28

manet, in hoc tamen quod creatura est, vicissitudinem mutabilitatis habet, & ita stabilis non est. Si, natura hæc mutabilis non esset, cum esset bene condita, in nullis ceci disset. Sed ex arbitrio habuit ruere, vel stare & in stantibus meritum fuit motum mutabilitatis suæ, studio voluntatis fixisse. Hoc mutabilitatis argumentum est quod de apo-

tacitam, vel submissam uocem audiuit. i. tacebat quædoque illa imago, quæque loquebatur, sed tacite & sub misse inter seruos suos non est fidelis, alii seruis suis non fidit. t. stultitiam. Alii, nec in angelis suis ponit lumen in Comm.

stata subdit.

g Et in Angelis suis reperit prauitatem. Ex quorum comparatione infirmitas humana colligitur.

* Origen. Nullos iustos omni uirtute inuenit. Didym. Olymp. Chrysos. Symmachus sic expressit, in seruis suis inconstantia, & in Angelis suis inuenit stultitiam. Argumento a maiore nititur quando angeli naturam adepti mirabilem si diuini iudicii ponderibus examinentur haud sint legitimi Dei serui, & administri. Ath. Rerum, quæ effectæ sunt natura est mutabilis, ut quæ extra Dei sit essentiam, atque ex his, quæ non erant confiterit, & diabolus, qui erat inter medios cherubinos, de cælo decidit. Hic etiam dicitur, contra seruos suos non credit.

* ORIGEN. Deus contra seruos suos non recipit calumniam.

In ann.
3. Reg. 19

* AVGVST. Ideo Eliæ dictum. Reliqui mihi septem milia uiuorum.

* Olym prauum quid excogitauit mutabilem eorum naturam fabricauit, quæ libertatis consilio de sua statione decesserunt. * Chrys. desertores supplicio constrinxit. Phil. de diabolo hoc dicitur non de omnibus Angelis, quamquam. n. natura angelica delicti capax est, tamen sancti nec uolunt, nec possunt peccare. h. Quanto magis hi qui ha. do. lu. i. terrena corpora, Terrenum quoque est fundamentum substantia carnis. Tinea de veste oritur, & oriendo eam corrumpit. Vestis animæ est caro, unde nascitur tentatio carnalis, per quam ad interitum peruenit. Et est. Si Angeli ex se non sunt immutabiles, quomodo homo in bono permanere putatur, qui in se habet unde a nouitate veterascit? Vel Angeli sunt Sancti Doctores, quia non sine culpa in hoc itinere habitant domos luteas, qui de illecebris uitæ exul-

F

Cath. Græc.
Orig. 1. lib.
Hier.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Stetit quidam. q. d. ista uisio non fuit in raptu, vel transitoria, sed magis stabilis, & fixa, ad denotandum maiorem eius certitudinem.

2 Cuius non ag. uultum. ad denotandum quod excederet humanum modum, cuiusmodi est angelus.

3 Imago co. o. me. q. d. angelus fuit in specie uisibili apprensus mihi uigilanti, quæ uisio excellentior est, quam in somnis.

4 Et uocem quasi auræ lenis. ad denotandum, quod fuerit angelus bonus a deo missus per talem modum loquendi dicitur 3. Reg. 19. c. Post ignem sibilus auræ tenuis, ibi dominus.

5 Nunquid homo. Descriptio reuelationis modo hic consequenter ponitur ipsa reuelatio, in qua Eliphaz ostendit sibi reuelatum, nullum innocentem a deo punitum, primo ad hoc inducitur ratio ex comparatione hominis ad Deum, quæ talis est. Nullus homo potest esse iustior, aut purior a peccato ipso Deo, qui est regula iustitiæ, & in supremo puritatis, & munditiæ, sed si Deus puniret aliquem innocentem, inueniretur aliquis homo iustior, aut purior ipso, quia inueniuntur aliqui homines sit. i. iusti, quod nullo modo punirent innocentem, ergo, & c. hæc ratio

tio

MORALITER.

6 Nunquid homo Dei comp. iust. Licet, n. hæc sint impossibilia, tamen maledici uiris sanctis impropere de se sententia, eo quod reprobandi in hominibus, & bene, ea quæ Deus homo legitur fecisse, ut quod a peccatrice tangi se permittit, & cum peccatoribus comedit, & bibit. Saluator. n. noster talibus peiorari non poterat, quibus tamen peccatoribus melius erat, licet autem non est de nobis fragilibus, ideo sequitur.

tur.

6 Ecce qui ser. ei. s. religiosi.

7 Non sunt stabiles. propter quod vitare debent peccatorum occasiones, & multo fortius hoc facere debent infirmiores, ideo subditur.

8 Quanto magis hi qui habitant domos luteas. Domos autem luteas inhabitant qui terrenis negotiis ad peccatum inducentibus uacant.

Qui

A exultant. Tinea damnum facit, sed non sonum: Ita mētes ini quorū, quia damna sua cōsiderare negligunt, innocentia perdunt. Amittūt namq; a corde innocentia: ab ore veritatem, a carne continentiam: & per accessum temporis ab ætate vitam. Sed hæc se perdere nō conspiciunt curis seculi occupati. vnde subdit.

Cath. Grz.

† donec fuerit ædificatus, id est, semper. † quia non est, qui ponat cor, i. qui sentiat. † reliqui, † non intelligentes, & improuidi.

In ana.

In Comment.

In Cithena. In Commēt. 1. lib.

* Olym. Habitan-tes domos luteas, ex quibus, & ipsi ex eodē luto sumus. si in Ange- lis reperit quod repre- hendi possit, quid no- bis fiet?

* Philipp. post D.

Hieronym. Lutea do- mus sunt corpora no- stra, vita eorum fun- damentum, qua sub-

tra sta, ruerent. August. Aut aliqua corruptio, percussit eos, tanquam tinea, aut Deus percussit, vel hac tinea, vel vt per- cutit tinea. hoc est latenter intrinsecus corruptione ex eis exorta per concupiscentias.

* Origen. Vt si quis comprimat tinea, perit: sic Deus, si sub- traxerit suam prouidentiam, nihil eorū, quæ sunt, pōt viueret. a De mane vsque ad vesp. Id est, a vitæ suæ exordio vsque ad terminum perpetratione iniquitatis vulnerantur, a qua suc- cili in profundum ruunt.

* Chrysost. Hæc forte Iobi causa dicta sunt, quod vno die sustinuit oīa, dolentis. Hieron. & Philip. In vno die totā vi- tā hominū nōstrauit, quæ in modū herbæ vernat, in paruulis floret, in iuuenibus cōualescit, & roboratur matura ætate in senioribus, tanq̃ in fructibus, & ad postremū decrepita ætate conficitur: quam vespērā appellat, vnde in Psalmo: Mane sicut herba transeat, mane floreat, & prætereat, vespere decidat, induret, & arefcat.

a Terrena corpora. Terrenis alimentis subsistunt corpore, & anima.

gis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fun-

damentum, consumentur † velut a tinea? de mane vsque ad

a Spiritualiter, vel tota vitæ eorum succitio est. b Recogitare quod bonum est. † Se succidi.

vesperam succidentur: & † quia nullus intelligit, † in æternum

† Boni viles abiecti. a Malis qui hanc vitam perdunt, nec æternam acquirunt, vt sapientes, &c.

peribunt. Qui autem † reliqui fuerint, auferentur ex eis. Mo-

† In peccato.

rientur, † & non in sapientia.

arefcat. decidat in morte, induret in cadauere, arefcat † sepulc. D

Vel mane, prosperitas: vespere, aduersitas, sed per vtrumq; pereunt: quia p prospera lasciui, per aduersa impatientes ad in- faniā surgunt. Et quia nullus eorū, s. qui de mane vsq; ad ve- sperā suc. intelligit, qd bonis afflictis hic seruetur, quid tibi fu-

turū qui hic bona pu- tat. Sed quia nō oēs sic deferuntur, subdit.

b Qui autem reliqui s.

Id est, despecti mudi,

quos seculum vt indi-

gnos reliquit, vt puer

Aegyptius, id est, ama-

tor seculi, peccatis ni-

ger, sæpe a seculo de-

spectus relinquitur, vt

nō cum eo currat, sed

fractus aduersis tor-

peat. Sed hunc David, i. Christus, inuenit, & in suum amorem conuertit, & cibo verbi pascit, & ducem itineris, i. prædicator- rem suum facit; quo duce coniuantes, id est mundi lætitiā destruit, quæ cum comitem habere desepxit.

* Philippus. Si nullus intelligit, quomodo reliqui erunt? sed hic nullus intelligit, dixit de ijs, qui intellecturi non sunt. sicut Dominus in Euangelio sui eum non receperunt: quot- quot autem receperunt eum. quia credentes accipiunt: Infideles non accipiunt.

c Auferentur ex eis. Quia Deus sibi eos elegit.

d Morientur, & non in sapientia. Interposita forte iustorum, redit ad interitum non intelligentium. Reprobi iustos despi- ciunt, quia per mortem suā inuisibilia quærent, vel per mor- tem vitam inuisibilem quærent. Sed ipsi qui pariter mortem, & sapientiam fugiunt, sapientiam quidem penitus deserunt, nolentes pro veritate mori, mortem tamen non euadunt.

CAP.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui terrenum habent fundamentum. Hoc additur, ne ali- quis crederet, quod ex anima, & corpore non fieret vnum per se, sicut nec ex domo, & homine eam inhabitante: quia sicut fundamentum est pars domus, sic terrenum corpus est pars hominis, nisi quod homo est quoddam compositum substantiale, domus autem artificiale.

Tinea.

2 Consumentur ve. a tinea. Id est deficient, & per fomitem inci- dent in peccata: quia sicut tinea nascitur ex vesie, & eam corrodit, sic fomes nascens ex homine, ipsum ad corruptionem, peccati inducit.

3 De mane vsque ad vesp. succi. Id est, quasi continue in pec- cata labuntur.

4 Et quia nullus intelligit. Id est, pauci valde intelligunt propria peccata, secundum illud Psal. 18. Delicta quis intelligit, &c.

5 In

5 In æternum peribunt. Id est, absque releuatione a culpa, & mi- seria in presenti vita.

6 Qui au. reliqui fuerint. Id est, filij hominum peccatorum morien- tium post eos remanentes, & scelera eorum imitantes.

7 Auferentur ex eis. Li ex eis, non est in Hebræo, nec est de textu. & ideo litera est plana, cum dicitur; Auferentur. scilicet de presenti vita post patres suos, ideo subditur.

8 Morientur, & non in sapientia. Quia omnis peccator a clari- tate sapientie cadit in tenebras ignorantie. Ratio autem inducta de Angelis non valet, quia peccatum Angeli est irremediabile: peccatum autem hominis originale, & actuale, remediabile est. & ideo homo pec- cator potest recuperare innocentiam: & sic absque culpa a Deo fla- gellari ad suā beatitudinis futurā augmentationem, sicut prædi- ctum est.

Angeli pec- catum.

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 3. vbi dicitur in postil. Vtrum autem fuerit vera re- uelatio, vel conficta ab eo, Tho. sub dubio relinquit.

Ex hoc quod dicitur infra amicis Iob: Non estis locuti coram me rectum: non intelligitur quod oīa quæ dicebant isti aduersarij Iob fuissent non recta: quia multa dixerunt vera, vt cum dī in hac rñsione Eliphaz, de eo quod in Angelis suis reperit pra- uitatē. Qui dissipat cogitationes malignorum. Beatus homo qui corripitur a Dño, & multa similia, quæ manifeste conti- nent veritatē, & etiā in dictis Sanctorū talia reperiuntur, sed hoc quod dī: Non fuistis locuti coram me rectum: intelligitur in conclusionē principali, circa quam eorum intentio versaba- tur, s. de condemnatione Iob. Diuinæ reuelationes etiam ali- quando fiunt malis, sicut patet de Balaam mago, Numeri 22. Et ideo hæc reuelatio potuit esse non ficta, sed vera, licet eam induxisset Eliphaz ad falsum intellectum, sicut auctoritates sa- cræ scripturæ aliquando heretici inducunt ad falsum probā- dum. & tūc auctoritas est vera, licet inductio sit falsa: & sic po- tuit esse in proposito, s. q. reuelatio fuerit vera, & non ficta, & tamen fuit ab Eliphaz inducta ad falsum probandum. vnde Sanctus Tho. rationabiliter sub disunctione relinquit hanc reuelationem ab Eliphaz dictam confictam fuisse, vel verā, neq; ex hoc formauit quæstionē arguens ad aliquā partē: quia nihil refert in pposito, an hæc reuelatio fuerit vera, vel ficta.

ADDITIO II.

In eodem capit. 4. vbi dicitur in postill. Nunquid homo, &c. descripto reuelationis modo.

Expeditio postillatoris super hoc verbum: Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur: non videtur rationabilis. Contingit enim quandoq; q. aliqui homines iusti causa maioris erudi- tionis aliquem flagellāt sine culpa, vt cum pater filium suum

causa maioris eruditionis, seu disciplinæ flagellat, seu verbe- rat. De quo Prouerb. 13. d. Qui autem diligit plūm suum, instanter erudit eum. Vnde melius videtur dicendum secundum Gre- gor. in 2. Moral. vbi sic dicit: Dum quis de persecutione mur- murat, quid aliud q. iustitiam ferientis accusat? Puriorum se ergo vir factore suo æstimat, si contra flagellum querelā pa- rat: eumq; sibi proculdubio postponit, cuius iudicium de sua afflictione redarguit. Vt ergo homo reprehendere iudicem culpæ non audeat, hunc humiliter cogitet autorem naturæ: quia qui mire ex nihilo hominem fecit: factum impie non af- fligit. hæc ille. Quæ quidem expositio videtur satis propria, & non mystica, sed literalis. Sanctus Tho. in expositione su- per Iob dicit sic: Si enim homo absque culpa punitur a Deo, sequitur quod homo sit iustior Deo. Cum enim opus iustitiæ sit reddere vnicuique quod suum est: si Deus homini inno- centi cui non debetur pœna inferat pœnam, non illi reddit quod suum est. Homo autem ille qui a Deo sic patitur pœ- nam, non facit iniustum: nam iniustum pati, nō est iniustum secundum Philosophum in Ethic. quæ quidem expositio sa- tis rationabilis videtur.

REPLICATA. In cap. 4. vbi postilla. dicit Eliphaz primū amicū induxisse fictam reuelationem pro eo, quia Deus non reuelat falsa, qualia sunt quæ dicit sibi reuelata, &c. Burgen. se opponit dicens eam fuisse veram, quamuis ipse eam addu- xerit ad falsum intellectum, sed non respōdet per hæc ad po- stillatoris rationem: etiam Beati Gregor. 2. Moral. cap. 38. qui dicit in hoc typum significari hæreticorū, qui quamuis mul- ta vera dixerint, & ex scientia acquisita, quæ quandoque fin- gunt sibi reuelata, vt licentius introducant falsa. Nec hic so- lum finxit reuelationem, vt eam introduceret ad falsum in- tellectum, sed quatenus per eam fictam in tanta crudelitate assereret

Philosof. l.

assereret falsum. Nam illud quod dicit sibi reuelatum, est formaliter falsum, videlicet, quod nullus iustus flagellatur apud iustum hominem; minus igitur apud Deum iustissimum, cuius iustitia hominis iustitiae comparari non potest. Sic igitur patet fictio. Preterea si vera fuit, ut dicit Burg. non potuit inferre falsum, quia ex vero non nisi verum, sed ipse ex ea intulit falsum, ut patet in litera: non igitur vera, sed ficta. Nec valet dicere, ut Burg. quia Sanctus Tho. non mouet quaestionem de hac propositione, igitur non reliquit eam dubiam: immo quilibet non exponens id quod est expositione necessarium, ipsum dubium sub opinione relinquit. De hac autem reuelatione necessarium est videre, an sit vera, vel falsa. quia quauis multa vera dicat: allegata tamen sibi facta reuelatione falsa nititur autorizare. Spiritus autem Dei quem describit reuelationem fecisse, non autorizat falsum, est igitur ficta reuelatio: nam vera quae dicitur auctoritate non indigent: quia verum a quocunque dicatur, a Spiritu sancto est. Si igitur Deus per reuelationem falsa per eum dicta autorizet, frustra eum, & alios duos redarguisset de non recta locutione, ut patet infra vlti. cap.

Item in eod. cap. ubi postillator primum argumentum Eliphaz reducit ad formam syllogisticam sic: Omnis parcens innocenti, est iustior flagellante innocentem: Sed aliquis homo iustus parcat innocentem: Deus autem secundum dicta Iob flagellat innocentem, quia sine culpa, igitur aliquis homo est iustior Deo. Impossibilitatem illius conclusionis ostendit Eliphaz in ista, dicens: Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur, &c. Si conclusio est impos-

imp. ossibilis, ergo aliqua praemissarum: Non maior: ergo minor, pro illa parte quod Deus flagellat innocentem, sicut vult Iob, & postillator. Rñdeo ad maiorem, quod illa est falsa in comparatione Dei, & hois. quia Deus poenas innocentium ordinat ad magnitudinem praemiorum, sicut tormenta martyrum ad triumphum: homo autem sic non potest. Hunc magistralē processum Burg. dicit irrationabilem ex debili motuo: quia ut dicit, contingit aliquando quod iustus homo flagellat innocentem ad maiorem eius profectum: & ad id allegat illud Prouerb. 13. d. *Qui diligit filium suum, instanter erudit eum: qui parcat virgā, odit eum.* Sed illud allegatum loquitur de filio reprehensibili secundum gl. ideo de innocente non est ad propositum. Dato tñ quod verum sit de aliquibus, non arguit dictum postillatoris irrationabile. Quae duae partes subcontrariae rationabiliter stant simul in veritate, maxime in materia contingenti, ut est in proposito. Stat et quemlibet iustum leui poena plectere innocentem ad sui profectum: sed graui poena, & destructiua qualis est de qua agitur, non puto possibile, neque iustum. Sic enim nullo modo tendisset Abraham ad immolandum innocentem filium, nisi interuenisset Dominicum mandatum, quo interueniente adhuc valde apud eum pensatum est. Dicitur enim a Dño; *Quia fecisti rem hanc, &c.* Genes. 22. c. Nec est contra postillatorem quod Burg. de Beato Greg. adducit. nam Beatus Greg. vult, quod contra flagellum Dei non est murmurandum specialiter pro culpis inflatum, si tñ sine culpa qualiter Eliphaz non intellexit; tñc et murmurandum non est, sed opifex naturae recognoscendus, & sic Iob facit, quauis Eliphaz non intellexerit errore cecus.

A a

C A P. V.
Voca ergo. Quoniam hoc veraciter contra iniquos protulit, quauis lateat Iob in numero eorum proposuerit, factu sapientie inflatus aperta irrationem in Iob subdit: *Voca er. i. i. afflicti clames.*

mes, Deus non respondet. id est, non dat effectum, quia in tranquillitate eum contemnit, & ad aliquem sanctorum, id est, sanctorum in afflictione adiutores non habes, quia facios in hilaritate non habuisti.

In ann.

* Oigen. Aut aliquem sanctorum Angelorum videas. Quia magnifice de te sentis. Appella, si quis te audiet, aut quod minus est, si Angelus aliquis te videbit, ne dicam visione aliqua diuina dignus iudicatus sis.

In Cath. Greg.

* Olym. Quid praeter dignitatem loqueris, vsque enim eo homo Deo inferior est, ut non solum, nec videre queas, nec comprehendere, sed et ut, nec millies a te inelamatus, sit responsus. Immo nec Angeli in nostrum conspectum possunt incurrere.

* Polychr. Ea vius es orationis asperitate, ut nec Angeli conspectu dignandus sis, si eum inuocaueris.

* Philip. Voca, si est aliquis qui tibi aliter dicat &, ut ego ex hac visione perspexi, ad aliquem sanctorum hominum, aut Angelorum te conuertere. Non enim quisquam illorum tibi aliter est dicturus, cum hic sensus meus sentibus eorum conueniat.

* D. Au-

* D. Augustin. Illis enim responderetur, qui sunt mundi coram Deo.

b *Virum stultum.* * Oigen. Stulti cum sine causa irascuntur, de se ipsi supplicium sumunt.

* Olym. Diuina iracundia stultum interficit, & Zelus, i. Dei odium in improbos.

* Chrysost. Stultum appellat qui peccat.

* Olym. Stulte irascaris, & inuides ijs qui vitam tranquille agunt, nec Dei vim effugies.

* Philip. Iracundum appellat qui diei maledixit, & paruulum quod pusillan-

mis videatur, & Inui-

duus, quia sibi ipsi vitam inuidit.

Post irrationem subdit sententiam quae vera est, sed in Iob male illata. *Virum stult.* Mafuetudo imaginē Dei in nobis seruat, quod semper tranquillū est, sed ira dissipat, quod multis virtutibus priuat; quia dum quietē mēti tollit, spiritus sanctus ibi non quiescit. Sed alia ira est quā impatiētia, alia quā zelus facit. Illa ex vitio, haec ex virtute, quā Phinees habuit; hac irasci sicut nris, ita erratibus proximorum debemus: quod melior risu, quā per tristitia vultus corrigitur proximus, sed non debet hēc mēti dominari, sed ut ancilla subesse rōni, ne sit immoderata, sed in vltione peccati tps, & modum contideret, prius se per patientiam vincens. Hac sapientes turbat, sed ira per vitium stultos cruciat.

c *Et paruulum occidit inuidia.* dū ei inuidet quē putat maiore, ut diabolus homini.

C A P. V.

Voca ergo si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere. Virum stultum interfecit iracundia, & paruulum occidit inuidia.

a. Quia sic consumuntur, & tu de illis es.

Quia nec dignus es responsione.

a. Alias vere.

a. Sapientem turbat, sed non interficit.

b. Inferiorem, vel aeterna diligentem.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

Piuifio. 1

Voca ergo si est. Hic consequenter Eliphaz excitat Iob ad sententia suae attentionem; & primo ponitur eius excitatio secundo ipsius Iob increpatio, ibi: *Vere stultum, & tertio eius monitio, ibi: Beatus homo.* Circa primum dicitur.

Voca ergo. Q. d. si non intelligis verba mea, voca Dominum, ut aperiat tibi intellectum.

2 Et ad ali. fan. con. Id est, si non confidis de tuis meritis, de quibus non videtur quod debeas confidere propter malitiam tuam, deprecare

vnum

vnum de sanctis Angelis, ut intercedat pro te.

3 Vere stultum. Hic consequenter Eliphaz increpat ipsum Iob. & primo conuertit se ad eum increpandum. secundo ad suum propositum probandum, ibi: *Nihil in terra.* Circa primum dicitur: Vere stultum. sic habet littera correcta.

4 Interfecit iracundia. Ille enim est vere stultus, qui a virtute patientiae cadit propter aduersitatis pondus.

5 Et paruulum occidit inuidia. Inuidia enim est tristitia de bono alieno, in quantum aestimatur propter boni diminutionem: & sic omnis inuidus in sua estimatione est diminutus, & paruulus. talem autem esse Sanctum Iob credebatur Eliphaz, & in hoc increpat ipsum. ideo subditur.

I Ego

M O R A L I T E R.

1 Voca ergo si est qui tibi respondeat. Licet autem Eliphaz credens Iob obstinatum in malitia increparet eum, inuide tamē eius verba contra sic obstinatum, retorqueri possunt vere, pp quod sic exponatur ad praesens ei dicendo; *Voca ergo si est qui tibi respondeat.* q. d. si Deū inuocaueris non exaudiet te propter impedimentum malitiae tuae, ita quod hic accipitur si, pro non.

2 Et

2 Et ad aliquem sanctorum conuertere. q. d. si hoc feceris, eius tibi non valebit oratio propter obstinationem tuam in malo.

3 Vere stultum interfecit iracundia. Stultus dicitur quasi stultus altus, & talis est superbus, qui se existimat alios excellere, & propter hoc frequenter occiditur, quia vult alios concubare.

5 Et paruulum occidit inuidia. Quia tristatur de alterius excellentia.

Ego

G mini. Cain fratri, cuius sacrificiū præferri doluit. Esau quoq;
A suo fratri. Paruulus ergo inuidia occidit, quia nisi inferior eēt,
 de bono alterius nō doleret. Vel paruus est q̄ terrena diligit,
 magnus q̄ æterna. Paruus ergo inuidia occidit: quia nullus hac
 peste morit̄, nisi q̄ hac terrena appetit, q̄ tota nō proueniunt
 pluribus. Vnde si qua

desideramus, illi inui-
 demus qui penitus ea
 accipit, vel partem ha-
 bendo quantitatem
 nobis restringit.

In anno.
a Ego vidi stultū fir-
 ra di. * Orig. Quoniam
 priorem tuam felici-
 tatē in magnis rebus
 ponis, & ex ea vis de-
 clarare tuam iustitiā,
 intellige stultos in eiusmodi rebus secundis fuisse, sed hoc
 non fuisse eis saluti. Scriptura autem futura, vt præsentia de-
 scribit, & quæ adsunt, vt futura.

Olym.
Cathe. Græ.

B * Olym. Præsertim in hoc volumine.
 * Nicetas. Symmachus, & maledixi decori illorum statim.
 * Olym. Radices agere: Est res septas esse felicitate, & se-
 curitate, & deuorari: translatio est a plantis, quæ, ex eis radi-
 cibus, exarescunt. quæ autem optando offeruntur, ex effectu
 debent intelligi.
 * Philip. Pulchritudinem nomine falsæ felicitatis appel-
 lat, quæ est execranda.

Quia totis desiderijs in terreno amore solidat̄. vñ primus
 Cain i terra ciuitatē cōstruxit, alienus a celo hic felici⁹ degit.
b Et maledixi pulchritudini eius. Quia cum ex visa prosperita-
 te malorum, pedes infirmorum nutent: fortes videntes quæ
 poena ad gloriā eorū sequatur, prosperitatem eorū reprobāt
 statim. Infirmitas cum qualitate rerum mutatur, dū videt pro-
 spera laudat: dum mutatur, nihil esse iudicat. sed firmus cum
 ipsa gloria poenam considerat sequentem: & mox damnat.
 Sed quia proficiētes in mundo multos secum trahūt, subdit.

c Longe fient filij eius. Id est, sequaces.

In anno.

C * Philip. Hæc in Sancti Iob exprobrationem dicuntur: cum
 tamen si patres sint mali nō continuo filij sunt similes eorū.
d In porta. Porta regni est dies iudicij, in quo electi intrāt ad
 gloriā, ante quē filij huius mūdi stulti sunt, sed tūc cōterent̄.

* Cate. Græ. Tanquam porci versentur in portis inferio-
 rum, & non erit, qui liberet.

Olym. *καλῶς*, pusillus est porcus. hic Aquila, cōterentur.

Theodotio, Cōtracti sūt; Symmach⁹, humiliati sūt, reddidit.

Philip. conterent̄ in porta. Vel malo exitu cōsummabunt̄,
 vel portam pro publico noīauit eo quod secundum consue-
 tudinem iudæorū, iudicēs in portis sedebant, vt prætereunti
 populo iudicārēt, i. filij tui in publico iudicio cōdemnabunt̄.

Nicetas. Symmachus: Edent famelici.

Cate. Græ. quæ illi congregauerunt iusti comedent.

Polych. Iniusti priuabantur bonis, nec malis liberabuntur.

Cate. Græ. Exhaustietur eorum fortitudo. Symm. Exor-
 beat sitiens potentiam eorum.

In Commēt.
1. Lib.

Hiero. Philip. Famelici, sitientes, & c. sunt diaboli, aut mali
 homines, qui accepta potestate, grassantur in homines.

August. Iudæi prophetias congregauerunt, quas gentiles
 conie-

comederunt. & multi dicunt, quæ alij faciunt.

e Et non erit qui eruat. Quia illos ibi veritas eripit, quos hic
 per disciplinam premit.

f Cuius messēm. Habet quisq; dorum intelligentiæ, quo recta
 intelligit, & dicit. Sed quia eadem nō amat, nec facit a messe

D

Idem 6. c. 2.

quam habet ieiunat:

sed qui esurit iustitiā

ab illo audiens recta,

se reficit. vnde: *que di-*

cant facite.

g Et ipsum rapiet ar-

mat⁹. Diabolus vt in-

ermis vincitur, cum

aperta mala sugge-

rens, omnia bona si-

militer tollere cona-

tur. Sed armatus vin-

† de spinis tol-
 ler eum; & ab-
 sorbebit præ-
 do, vel latro.
† Non egredie-
 tur de humo
 iniquitas, vel
 mendacium.

E

Stellio.

Prouer. 30. d

cit, cum alia bona intacta præterit, alia latenter corrumpit.

h Et bibent. Stultus sæpe habet diuitias, ingenium intelligen-
 tiæ, sacra verba: sed non bibit, quia se non exercet in illis. Ha-
 bet autem alius sitiū qui non habet ingenium, & amādo stu-
 dens assequitur quod nescit ingeniosus. Iste est stellio *qui ma-*

nibus nititur, & moratur in edibus regis, vt ait Salomoni. Nam ma-

nibus sensum adiuuat, & nitens manibus regni edificium te-
 net, sicut stellio auis quæ non habet pennas ad volatum. Ali-

quando autem aues quæ pennas habent, id est ingeniosi, in
 vepribus resident. Sed quia quæretur, cur ergo negligentia

datur ingenium, & studiosus tarditate præpeditur? respondet.

i Nihil in terra fit sine causa. Quia inde ille lusus de negli-
 gentia punitur, iste de studio coronatur. Sed quia ad intelli-
 gendum recta non modo studio, sed & persecutionibus eru-

dimur, additum.

Origen. Non exibit ex terra molestia, nec ex montibus e-

rumpet labor.

Cate. Græ. Non egressus est de terra labor, nec de mon-
 tibus germinabit labor. Symmachus: Non egreditur de pul-
 uere labor.

Origen. Terræ enim, & montes sunt res inanimatæ, sen-
 sus expertes.

Olym. Tacite Iobum consolatur. Minime decet, inquit,
 ideo te confici, quod ærumnis afficiare, homo cum sis. Ne-
 que enim est cruciatus rerum sensu carentium.

Philipp. De humo, id est, de natura hominum matre,

non exibit malum, cum in terra nihil sine Dei iustitia fiat.

Ex hoc dicit, quod omne malum naturale non sit, quod hic
 dolorem dixit, sed omne malum accidens est naturæ bonæ.

Et est aliud malum, id est vindicta, quod propter peccatum
 a Domino infertur hominibus. Malum est quidem pecca-

tum, sed liberi arbitrij malum est, quia hominis voluntate
 committitur. Et malum est retributio mali, id est, pecca-

ti, quando irrogat Deus supplicia peccatoribus. Hoc ergo
 dicit, quod nihil horum accidentium malorum sine iudicio

Dei fiat: Non enim ita naturale est homini, vt a Deo crea-

tum putetur: Et ideo dicit, de humo non oritur dolor, non
 enim est naturæ, sed culpæ. Etiam sic sentiendum est de
 terra non nascitur dolor, quia peccatum de te ideo natum
 est, quia peccasti.

Augustin. De terra non conquerantur, sed de se.

In anno.

F

1. lib.

In anno.

a Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ego vidi stultum firma radice. Id est, ipsū Iob in prosperis
 existentem, & in talibus confirmatum secundum suam opinionem.

2 Et maledixi pulchritudini eius. Id est, eius prosperitatem dixi
 malam, id est, aliis nociuam. vnde præced. cap. vocauit Iob aliorum op-
 pressorem dicens: Rugitus leonis, & c. vt ibi fuit expositum.

3 Longe fient filij eius a salute. Per oppressionem ab alienis.

4 Et conterentur in porta. Per condemnationem in iudicio a
 concubibus suis. iudices enim antiquitus sedebant in portis, vt in prom-
 ptu haberentur ab iniuriatis; per hoc notat Eliphaz, quod talia mala
 euenirent similibus ipsi Iob.

5 Cuius

5 Cuius messēm. Id est diuitias congregatas.

6 Famelicus comedet. Id est raptor, qui desiderat bona aliorum
 rapere.

7 Et ipsum rapiet, & armatus. Quoniam non solum patietur in
 bonis exterioribus, sed etiam in persona propria.

8 Nihil in terra. Hic consequenter nititur probare suum propo-
 situm, scilicet quod Deus non punit aliquem in vita presenti, nisi propter
 peccata sua præterita, dicens: Nihil in terra sine causa fit. quia li-
 cet aliqui effectus sint fortuiti, & casuales respectu secundarum causa-
 rum, tamen respectu primæ causæ quæ Deus est, nihil est fortuitum, &
 nihil casuale.

i Et

MORALITER.

1 Ego vidi stultum firma radice. Id est, prosperari in bonis huius
 vitæ.

2 Et maledixi pulchritudini eius statim. Id est, prosperitati, quia
 nociua est bonis hominibus.

3 Longe fient filij eius a salute. Id est, imitatores suæ superbiz.

4 Et conterentur in porta. Id est, in morte per quam exitur
 de

de præsentī vita.

5 Cuius messēm famelicus comedet. Quia si fecit opus bonum
 de genere, sibi non proficiet.

7 Et ipsum rapiet armatus. Id est diabolus: de quo dicitur, Lu-
 cæ 11. c. Cum fortis armatus custodit atrium suum, & c.

† Et bibent sitientes diuitias eius. Id est tyranni, qui sunt alie-
 næ substantiæ sitibundi.

8 Nihil in terra fit sine causa. Per terrā significatur homo, cui
 dicitur

A Et de humo non egredietur. Humus, i. elementa mundi in pe-
nam vertuntur delinquentium. unde dicitur. *Pugnabit pro eo.*
id est pro Dño, orbis terrarum cōtra insensatos, sed tñ de eis
nō egredietur dolor, quia pēna non nascitur de his q̄ feriūt,
sed de his q̄ peccādo percussiones extorserunt: sed quo exte-
rior pēna castigat, eo
mens ad superna le-
uatur. unde subdit.

b Homo ad laborem na-
scitur. Quia impossibi-
le est in hac peregri-
natione sine labore ef-
se, sed in eo q̄ caro af-
fligitur, mens ad pe-
tenda alta leuatur.

Vel homo. Id est car-
nalis mala mundi sen-
tit, quia inhianter bo-
na eius appetit. Sed cu-
ius mens hęc transit,

ut auis ad alta, penna spei leuatus nil mali sentit, congaudeat,
& de flagellis, sed quia hęc nullus suis viribus valet, subdit.

* Origen. Pulli autem vulturum in excelsis locis volant.

* Cate. Græ. Pulli Aquilarum.

* Origen. Animalia quæ ad opus apta non sunt, volant ad
parandum victum: Aptæ autem tardiora sunt, & laborem vi-
tro suscipiunt. Tu autem, qui hanc naturam accepisti, quem-
admodum volare non vis, sic discere fortiter ferre, quæ accipi-
sti pro nutu eius, qui te in lucem protulit.

* Chrysost. Ergo ne volucris magis consulit Deus. apa-
ge, non enim queunt infelicitatem subterfugere.

* Hieron. Philip. Labor hominem monet, ut ab omnibus
vitijs castigatus incedat.

In anno. * August. Vultur bene intelligitur Dominus qui altitudine
prophetiæ vidit mortalitatem nostram, qua descendens pa-
lceretur, conuertens nos in corpus suum. Pulli autem filij
sponsi sunt conuersationem in cœlis habentes, ut a labore li-
berentur in quo homo nascitur: possunt & intelligi aeræ po-
testates, quæ peccatis pascuntur, & superbiunt quod non sint
perductæ ad humilitatem mortalitatis laboriosam.

c *Quam brevis ego de.* Id est illū rogo per quē hęc tribui scio.

* Olym. Ut ad metum, & penitentiam Iobum adducat,
Dei narrat excellentiam. Illud autem, ego, dictum est arro-
ganter, ut a Iobo se fecernat, tanquam diceret: Ego ipse pre-
cabor, quandoquidem tu precationem aspernaris.

* Didym. Inuectus est in insipientes, prouidentia Deum au-
ctorem confitetur, Dominum temporum, locorum, rerum.

a. lib. * Philipp. Nihil mihi laudis, sicut & tu, de iustitiæ merito
tribuens, sermonem meum in conspectu Domini constituā,
id est hęc loquar ante Deum, quod humilitatem meam ante
ipsum cōmendat, nō ut me superbia, sicut te, notabile faciat.

Greg. c. 8. **d** *Qui facit ma.* Quæ nemo sufficit scrutari q̄ mira sunt, si vsu
vile-

viluerūt, minoris eēt magnitudinis facere magno, si q̄s posset D
pseruari. & iterū minoris, inscrutabilia, si pauca, & iō addit.

* Hierony. Deus facit magna: Vt in filio Dei homo Chri-
stus sit Deus, & per eum Ecclesia.

* Philip. Quod sacramentum a seculis fuit absconditū. mi-
rabilia absque nume-
ro, tot animarū salus
in Christo. Pluuia su-
per faciem terræ. Ver-
bum Dei super animā
carnis humanæ. Irrig-
gat aquis vniuersa, do-
ctrina Apostolorum,
& baptismi: ponit hu-
miles in sublimi, fan-
ctos in cœlo, & merē-
tes erigit. Beati enim
qui lugēt. qui dissipat
cogitationes maligno-
rū, ludæorū volētium

nomen Christi de terra delere, & psecutorū cōtra martyres.

e *Mirabilia absque nu.* Quia diuinorum operum magnitudo,
nec ex qualitate valet discuti, nec ex quantitate numerari.

f *Qui dat pluuiam.* Hęc verba mystica sunt, quia amici Iob
societate eius eruditi erant. Dat pluuiam terræ: cum arida
Gentilium corda gratia prædicationis infundit.

g *Aquis vniuersa.* Cum hominem spiritu replet ad fructifi-
candum. Homo dicitur omnia, quia cum omnibus habet ali-
quid cōmune. Vel vniuersa, i. diuites, & pauperes, & omnes
differētiās hominum, quia bonum opus sequitur retributio.

* Origen. Ut semina in terra moriuntur, sed per pluuiam
ea Deus excitat, & auget: sic eos qui lapsi sunt, erigit: astuto-
rum autem consilia, mutat.

* Chrysost. Hoc primum illius beneficentiæ munus, quo
vita nostra continetur, & temporum vicissitudo declaratur.

* Didym. Ad eam prouidentiam delabatur, quæ propius
genus nostrum attingit. Atque hęc de Deo constituit, ipsum
solum esse summo loco deturbare ad imum, & ex obtempe-
rantibus imperantes efficere.

* Polych. Hunc inuoca, cuius par in omnia est potestas.

* Philipp. Qui hęc operatur, scias, quia in te contemnendo
non fallitur.

h *Qui po. hu. in sublimi.* Ut modo despecti iudicet cum Dño.

i *Marce.* Quia quanto magis nunc aduersis tribulantur,
& se per lamenta castigant, tātō sublimiorem sospitatem ha-
bent etiam in hac vita. Hęc de electis possunt intelligi, ubi
humiles alta mente omnia temporalia transcendunt, & affli-
cti sunt erecti sospitate, non infania, ut qui letantur cum ma-
letecerint. Hi vero de certitudine eterne salutis hilarescunt.

k *Qui dissipat cogitationes.* Cum reprobi cogitent mala, Deus
aliquando ne contra bonos preualeant, vires tollit, ut effectū
carcant operis, & apud Deum conscientia rei sint.

* Orig.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et de humo non egredietur dolor. Id est aduersitas non con-
tingit alicui sine causa, quod esset si quis puniretur absque peccato præ-
terito, & inducit ad hoc simile dicens.

2 Homo ad laborem nascitur, & auis ad vo. eo enim ipso quod
natura dedit aui plumas, & alas, per hoc ostenditur quod nascitur, ut
per volatum quærat sibi victum: quia res naturales sunt propter suas
operationes. eodem modo, eo quod homo nascitur nudus tegumento, &
armis, quia natura non dat sibi vestes, nec arma ad se vestiendum, & se
defendendum, sicut dat aui plumas ad cooperimentum, rostrum, & un-
gues, ad se defendendum: ostenditur q̄ homo nascitur, ut per laborem ma-
nuum suarum faciat sibi vestes, & fabricet arma. Ex hoc igitur conclu-
dit Eliphaz, quod nihil fit sine causa determinata: quia omnia quan-
tuncunque

tuncunque minima cadunt sub prouidentia diuina. ideo subditur.

3 Quamobrem ego deprecabor Dñm. ut dirigat me in agēdis.

4 Qui facit magna. In creaturis superioribus.

5 Et inscrutabilia. Etiam in inferioribus, ut patet de folio arboris,
cuius omnes rationes in particulari nullus homo posset ad plenum ser-
uari, utpote quasi sic est figuratum, vel unde habeat virtutem ad talem
infirmitatem sanandam.

6 Qui dat pluuiā sup faciem terræ. Conuertendo vapores in aquā.

7 Qui ponit humiles. Id est homines sua peccata humiliter co-
gnoscunt, & emendantes.

8 In sublimi. Id est, in maiori prosperitate, quā ante.

9 Qui dissipat cogitationes malignorum. Id est, cogitantium
male facere innocentibus.

1 Ne

MORALITER.

dicitur Genes. 3. d. Pulvis es, & in puluerem reuerteris. Et alia
translatio habet: Terra es, & in terram reuerteris. In hac au-
tem terra nihil debet fieri sine causa, quia per membra cor-
poris quæ sunt terræ nihil fieri dēt, nisi quod dicitur recta rō.

1 Et de humo. De corpore humano.

† Non egredietur dolor. Scilicet gehennæ: nam mortale pec-
catum non incurritur, nisi per consensum anime.

2 Homo ad laborem nascitur, & auis ad vo. Per hominē exterior
homo, p̄ autem, interior designatur. igit̄ Homo nascitur ad labo-
rem, & auis ad volandum. Nā homo exterior operib. actiue vitæ,
interior autem contemplatiue deputatur: in vtrāq; tamē vi-
ta

ta homo indiget adiutorio diuino. ideo subditur.

3 Quamobrem ego deprecabor Dominum, &c. qui fa. it ma. & in-
scrutabilia. Dum terrenum hominem eleuat ad cœlestia, vñ-
de cecidit angelica creatura.

6 Qui dat pluuiam super faciem terræ. Infundens hominibus
stillicidia sue gratiæ.

† Et irrigat aquis. sacramentalibus. † Vniuersa, scilicet ra-
tionabilia ad hoc se disponētia. **7** Qui po. hu. subli. Mat. 5. a.

Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

† Et maren. cri. fosp. Mat. 5. a. Beati qui lugent, quoniam ipsi conso-
labuntur. **9** Qui dissipat cogitationes mali. & hoc est diuine mi-
sericordiæ, quando mala cogitata non permittit adimplere.

3 Qui

*** Orig.** Callidorum consilia peruerit. Aquila, Irrita facit. **A** Symmachus, dissipat. Theodotio, dissipat: illud vero dissipat. **In Cath. grz.** i. auertit, inutilia esse ostendit, irrita facit, ut a scopo aberrer, Symmachus: Consilium prauum perturbabitur. Diei autem ac meridiei nomine hilaritas vite significat ut tenebris ac nocte calamitas quam hi ho-

† astutorum mines non possunt euitare.

In Anno. * Orig. Ut Aegyptijs tenebre trii die

† infatuatum est. rû inductæ sunt, &

-egenum palpato Sodomitis ad fores iusti, legit, pereant autem in bello veluti Palestini & Phœnices.

In comm. * Hierony. Apprehedit Philosophos & Iudæos doctrina apostolica coniungens. Dies autem erat Iudæis de regno, sacerdotio, lege uetus Dei religione gloriab. sed nō credē

† omnipotens. tes in tenebras perfidie inciderunt.

1. Lib. * Philip. In predicatione crucis inuenta est stulta sapiētia huius seculi. Iudæi autem egredientibus duob. vrsis Vespasiano

Deut. 38 & Tito incurrerunt in tenebras quas Moses in deuteronomio prædixit. Percutiet te Deus amentia, & cæcitate, ac furore mentis, ut palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris, ut non dirigas vias tuas.

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

Idem. c. 37. **Gen. 37. c.** **2. Reg. 18. f.** **Johan. 11. f.**

stus malis aduersantib. intra domum recluditur & munitur, D i. ad mentē reuertitur & manet internus. Sodomite cæci circumeunt. i. inuidentes facta dictaque scrutantur, nec ostium i. aditum rep. chensiois inueniunt, sed parietem palpant, quia vbique laudabilis actio iusti eis obuiat.

Palpabant. Sed pau-

per spiritu, id est qui apud se nō est elatus, saluatur a gladio oris i. iniqua persuasione.

d Porro saluum faciet egenum a gladio oris. Gladius oris est accusatio Iudeorum. Manus violenti Gentili-

tas quæ crucifixit. Sed hos Christus resurgendo superauit.

In quo egeno, id est, humili populo fide-

lium spes vitæ sequētis solidatur. Iniquitas autē q̄ mō dilatat o. suū in cōtumeliā Christi, claudet p sup

pliciū, vel cōuersa cessat ab iniurijs. Eadē deprauis gūratiter.

c De ma. vio. pau. i. aduersa potestate, ut nec blandimentis sua

sionum trahatur, nec dolore suppliciorum frangatur. Paup aut non trahitur, quia spes eius fixa in æternis contra hæc solidatur. Ad cuius spei fructum cū pauper venerit, elatus ob-

mutescit, & contrahit os, q̄a tormēta linguā ligant, q̄ loquebatur, cōtra iustos detrahēdo. Sed ut electus supplicia euadat & ad p̄mia pertingat, dēt hic flagellis purgari, unde subdit.

f Beatus homo qui corripitur a dño. * Orig. Beatus vere qui hic

pēnas dedit scelerum, futura leniora habebit. Nam Salomō ait. *Fili mi noli negligere disciplinam Domini &c.* & Apostolus. *Si disciplinam recipitis ut filiis vobis loquitur Deus.* Ait enim Deus per Malachiam. *Non vindicabis bis in idipsum.*

* Olym. Aptam emendationi tradit disciplinam ut quamuis eius errata corrigantur, non ferat acerbe. Deum plagę autorem precibus exoret.

* Didym. Deus enim arguit ut feruet non ut perimat.

* Polich Hęc enim facit ut tu errorum cognitor constitutus pristinum splendorem recipias.

* Philip. Itam Iob quasi puaricatorem non recte dicuntur.

* D. Aug. Eliphaz hic errat, quia putat de Iob intelligenda, quę ei reuelata sunt, cum solum Domino competat, qui venit in sepulchrum post passionē, cuius domus ecclesia fuit in pace, & cui cū lapidib. gentib. & beis is Iudæis fuit pactum.

g Increpationē er. do. &c. Reprobat qui se in iuste poti cōqueritur. Eliphaz ergo putans Iob pro purgatione percussus nō p̄batione fortitudinis. quia Iob libere loquitur, cās suæ percussus nis q̄rēs, putat eum increpationē domini reprobare. Sic hæretici quod recte ab ecclesia agitur, ad malum conuertunt.

h Quia ipse vulnerat. Duobus modis vulnerat Deus, quos ad salutem

10 Iniquitas autem contrahet os suum. Ita quod nō poterit loqui,

scil. cet impius sic in peccato perseverans. Sciendum autē quod ratio Eliphaz supra inducta nō valet: quia licet Deus affligat innocentem, hoc tamen non est sine causa: quia hoc fit ad exercitium sue patientiæ in vita præsentī, & augmentum gloriæ in vita futura: quod iste Eliphaz non intelligebat.

11 Beatus homo. Hic consequenter Eliphaz post ipsius Iob increpationem conuertit se ad eius monitionem dicens:

Beatus homo qui corripitur a dño. id est, qui eius correctionem patienter recipit se emendando: quia per hoc conuertitur ad maiorem prosperitatem, quam ante in vita præsentī secundum opinionem Eliphaz quod tamen non est semper verum. & ideo concludit:

12 Increpationem ergo domini. quia te iuste flagellauit.

13 Ne reprobes. per impatentiam in blasphemā prorumpendo.

14 Quia ipse vulnerat. peccatores puniendo.

15 Et medetur. emendatos consolando magis quam ante.

In sex

temnunt oia amore celestis p̄iæ. **10 Iniquitas autem contrahet os suū. qñ videbunt se deijci & egenos exaltari tunc. n. dicent illud Sap. 5. a. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniā, & finem illorū sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei & inter sanctos fors illorum est.** **11 Beatus homo qui cor. a. do. nā ipse dixit Apoc. 3. d. Ego quos amo, arguo, & castigo.**

12 Increpationem ergo domini ne reprobes. Est. n. medicina sanitatis spiritualis inductiua, propter quod nō est reprobanda.

In sex

10 Iniquitas autem contrahet os suū. qñ videbunt se deijci & egenos exaltari tunc. n. dicent illud Sap. 5. a. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniā, & finem illorū sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei & inter sanctos fors illorum est. **11 Beatus homo qui cor. a. do. nā ipse dixit Apoc. 3. d. Ego quos amo, arguo, & castigo.**

12 Increpationem ergo domini ne reprobes. Est. n. medicina sanitatis spiritualis inductiua, propter quod nō est reprobanda.

In sex

10 Iniquitas autem contrahet os suū. qñ videbunt se deijci & egenos exaltari tunc. n. dicent illud Sap. 5. a. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniā, & finem illorū sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei & inter sanctos fors illorum est. **11 Beatus homo qui cor. a. do. nā ipse dixit Apoc. 3. d. Ego quos amo, arguo, & castigo.**

12 Increpationem ergo domini ne reprobes. Est. n. medicina sanitatis spiritualis inductiua, propter quod nō est reprobanda.

In sex

10 Iniquitas autem contrahet os suū. qñ videbunt se deijci & egenos exaltari tunc. n. dicent illud Sap. 5. a. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniā, & finem illorū sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei & inter sanctos fors illorum est. **11 Beatus homo qui cor. a. do. nā ipse dixit Apoc. 3. d. Ego quos amo, arguo, & castigo.**

12 Increpationem ergo domini ne reprobes. Est. n. medicina sanitatis spiritualis inductiua, propter quod nō est reprobanda.

In sex

10 Iniquitas autem contrahet os suū. qñ videbunt se deijci & egenos exaltari tunc. n. dicent illud Sap. 5. a. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniā, & finem illorū sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei & inter sanctos fors illorum est. **11 Beatus homo qui cor. a. do. nā ipse dixit Apoc. 3. d. Ego quos amo, arguo, & castigo.**

12 Increpationem ergo domini ne reprobes. Est. n. medicina sanitatis spiritualis inductiua, propter quod nō est reprobanda.

In sex

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ne possint implere manus eorum. in effectu.

2 Quod ceperant. tractare in mentis cogitatu.

3 Qui apprehendit sapientes. id est, astutos seu cautulosos.

4 In astutia eorum. conuertendo super eos malū quod aliis insidiosis parabant inferre: sicut in libro Eliber de Aman dicitur, quod suspensus fuit in ligno quod parauerat Mardochoeo.

5 Per diem incurrerent tenebras. id est, in die prosperitatis subito incurrerent tenebras aduersitatis.

6 Et quasi in nocte sic palpabant in meridie. id est, dum credent esse firmati in prosperitate, subito erunt in pessimo.

7 Porro saluum faciet egenus. per egestatem a delictis suis emendatū.

8 A gladio oris eorum & de manu. id est, ab increpationibus & mendaciis, detractionibus & condemnationibus in iudiciis.

9 Erit egeno spes. id est, certa expectatio futura prosperitatis in presenti vita dum ante fuerit emendatus.

Iniqui-

MORALITER.

3 Qui appres. in astu. eorum. Credentes. n. impedire puidētiā diuinam implent, sicut fratres Ioseph venderunt eum ne dominaretur eis, & per hoc habuit dominium super eos.

5 Per diem incurrerent tenebras. qd fit cū per astutiā incurrunt tenebras peccati. **7 Porro saluum faciet egenus.** a gladio enim oris de manu violenti eripit, qui nec blandimēto seducit, nec p̄secutione frangitur, & hoc contingit egenis voluntarie q̄ cōtemnunt

A salutem reducit. Aliquā percutit in corpore ut mentē sanet. Aliquando sine exteriorib. flagellis mentis duritiā suo d. fiderio percutit, & sic eam sanat, quē secuta in mūdo mortua quiescebat. Sed dum mens ad Deū anhelat, & oīa secularia despiciat, cōmox ei vertuntur in tentationē, & eā affligunt: sed dum transitorio labore atteritur, a perpetuo liberatur. & ideo

Greg. c. 15, subdit:

a In sex tribulationibus.

Senario quē septimus sequitur, præsens vitæ operatio & discursus signatur, quia sexto die Deus oīa perficiens hominem cōdidit, & septimo quiescit, qui non habet vesperā, id est finem. In sexta ergo tribulatione liberat, ne in septimo malum attingat, quia hic paterne erudiens atterit, sed in die iudicii a verberibus abscondit.

* Orig. Plerumque Deus a periculis homines liberat & ad extremum eos qui in ipsius amore acquiescunt ab omni calamitate ut Noe, Dauidem, Ezechiam &c.

* Olym. sexies. i. sapiens & in septima tandē liberaberis.

* Didym. In hoc aūo sex diebus fabricato exercebit, te in altero gloria cumulabit.

* Polych. Quidam mala hoc ordine exponunt. Fames, Bellum, flagellum linguæ siue calumnia, calamitas, Vastitas ab iniustis, & bestiarū incurfus, sed numerus certus pro incerto vsurpatur.

* Polych. Aquila legit a direptione ingruentium ille a malis ingruentibus, meminit autem famis, belli, contumeliæ, propter Iob inopiam, Chaldaeorum incursiones, & verba quæ de eo iactabantur. Iacob autem, Ioseph, & Elias seruati sunt in fame inquit.

* Philip. de manu gladii Dauid & Iosaphat.

* D. Hier. famis verbi Dei, gladius peccatū aut diabolus.

* Orig. A flagello linguæ. Dauid a Semei & Dothi lingua non timebat calamitatem, ut nec filii Israel Aegyptijs plagas sentientibus.

* Philip. & Hierony. bestia aut animantia rationis expertia aut homines mali: lapides sunt homines iusti, stabiles & quieti: Bestia, feri & mali.

b In fame. Enumerat mala pñtis vitæ & adiutoria Dei. Fames mētis est silentiū verbi Dei, quo subtracto tētatio carnis inualefcit, quæ est bellum. Sed Deus et in fame a morte

animam eripit, quia verbo suo reficit.

c Et in bello. Contra tentationes carnis fortes facit. Sed talis factus aliquando detractiones metuit. unde addit:

d A flagello linguæ. i. ab exprobratione contumeliæ, pē quā irrisus a bono cessat. unde Dauid: Et a verbo aspero. Ab hac

sanctus abscondit, quā dum hic laudem non querit, nec cōtumelias sentit. Sed quia post hæc aliquis cruciatus corporum timeret, sequitur:

e Et non timebis calamitatem. persecutionis, sed quia talis in terrore iudicii futuri securitatem sibi parat, subdit:

f In vastitate & fame. Vastitas est gehenna quæ foris cruciat, fames, inedia, quia a visione æterni panis erunt se-

parati. Sicut intus & extra deliquerunt, sic intus & extra punientur. Vel a flagello linguæ. i. a snia damnationis æternæ, quæ est: Ite maledicti in ignem æternū, & a calamitate veniente iustus abscondetur, quia in illa distinctione blāda voce refouebitur: Esuriui, & dedistis mihi manducare: & ridebit hilaris ex gloria. nec iā compatiens dānatis, diuinæ per speciem inhærens iustitiæ, & imminutio esset beatitudinis, si quid vellet quod implere nō posset. Sed quia hic initia sequuntur securitatis degustat, ut hostem antiquum non metuat, ut in articulo mortis eius impetus non horreat, subditur:

g Et bestia terræ. quæ tempore mortis ad rapiendas animas effrenantur, sed sapiētes non timeret, qui blandientes secutus non est, & initium retributionis, est in obitu securitas mentis. Cum autem bene viuitur, cauendum est ne quis despectis ceteris de singularitate gloriatur, sed sociale bonum recogitet. unde addit:

h Sed cum lapidibus regionis pactum. Quasi diuise sunt regiones gentium, ecclesiæ moribus & lingua distant es. Lapidēs electi, qui in ædificio ponuntur. Qui ergo recte viuit pacto se lapidibus iungit, quia in eo quod mundum deserit, sanctis per imitationem se alligat. unde impugnatio crescit, quā tamē attritus humiliter Deo subditur. unde subiicit:

i Et bestia terræ. Non pacatē sed pacificā, quia non pacē hñt, sed pacem faciunt: quia cum acius homo a diabolo impugnatur, amplius ad amorē impellitur, & cū eo robustior pax efficitur. Vel bestia sūt motus carnis, quæ continentia quasi cauea pressa, et si tentando rugiunt, nō tamē ad effectum quasi ad

rabiem

NICOLAUS DE LYRA.

1 In sex tribulationibus liberabit te, & in septima, secundum Grego. homil. 25. quia septem diebus omne tempus compr. benditur, recte septenario numero vniuersitas figuratur. & ideo Eliphaz 7. tribulationes enumerat a quibus asserit Iob fore securū si fuerit cōmēdatus, per hoc insinuat quod in vita præsenti poterit maiore prosperitate recuperare, et absque timore aduersitatis vivere, prima ponitur ibi.

2 In fame eruet te, id est, aliis fame morientibus prae defectu bonorum, tu habebis ad sufficientiam, secunda ibi.

3 Et in bello de manu gladii. id est, aliis gladio aduersariorum in perfectis dominus te saluabit, tertia ibi.

4 A flagello linguæ absconderis. i. a detractionibus et increpationibus malignantium eris quasi absconditus, quia non audent vel non erunt memores ad murmurandum et de rahendum de te, quarta ibi.

5 Et non timebis calamitatem. id est, luctum communem ex pestilentia, u corruptione aeris superuenientem, quia Deus saluabit te, quinta & sexta ibi ponuntur.

In

Et scies

MORALITER.

1 In sex tribulationibus liberabit te, & in se. non tanget malum. In sex diebus Deus omnia creauit, & in septima requieuit, igit per sex dies intelligitur totus mundi decursus, in quo fideles tribulantur, ut æterna deinde requie consolentur.

2 In fame eruet te de morte. nam malis deficientibus ex subtractione verbi diuini, ipso reficiuntur electi.

3 Et in bello de manu gladii. nam in tentationibus succumbunt, & electi deuincunt.

4 A flagello linguæ absconderis, a flagello linguæ absconditur qui

qui verbis iniuriis non turbatur.

5 Non timebis calamitatem cum venerit. Id est cum gehennæ calamitas aliis venerit, non timebis: quia tibi non nocebit.

6 In vastitate & fame ridebis. id est tempore iudicii horribilis sicut. Luc. xxi. dicitur electis: Respicite & hunc caput vestra. id est ex hilarate corda, sicut exponit Gregori. homi.

8 Et bestias terræ non formidabis. id est dæmones, qui comparantur in scriptura ferocibus bestiis.

9 Sed cum lapidibus regionis pactum tuum. id est cum electis de quibus dicitur Zacha. ix. d. Lapidēs sancti eleuabuntur super terrā.

Et

G rabiem morsus excedunt, in quo sunt pacificæ. Vel quia perturbant, amplius illud ubi nulla contradictione vivitur, diligitur: & sic ad amorem intimæ quietis impellunt.

a Et scies quod pacem. Pax, vel inchoata, quæ hic est concepta ex desiderio Dei: vel plena, quæ in futuro ex visione Dei. Cum ergo mēs Deo, vel ca-

ro menti subiugatur,

tabernaculum iusti,

id est, corpus quod

mens inhabitat, pacē

habet motibus desi-

deriorum sub iustitia

refrenatis. Sed nihil

est hæc castitas car-

nis, si non adlit men-

tis suavitas in amore

proximi.

In anno. * Origen. Dei pro-

videntiam, & humanitatem commendat.

* Chrysost. Meminit liberorum, quia eorum copia erat pars benedictionis illis temporibus, quibus tradita hereditate ad letam perducetur senectutem.

* Didym. Aceruo absoluta copia, & vbertas declaratur.

B * Hieron. & Philip. Tabernaculum, i. domus corporis tui, Species animæ pulchritudo, semen optimæ cogitationis ex quibus bona opera, tanquam filij procreantur. Sepulchrum vitorum exterius ad mortificandum intrabis, ut in iudicio inueniaris purgatus, sicut triticum quod coaceruatur ad areā.

In anno. * D. August. sic legit: Tu vero, Scito tementipsum, vnde illud, *et de iudiciis dicitur.*

b Et visitans speciem tuam non peccabis. Species nostra est proximus, in quo videmus quod sumus, quem visitat qui ad eum passibus amoris tendit: & ex se visio, illi condescendit. Et hoc est lignum quod secundum speciem suam semen producit, id est mens quæ ex se alium cōsiderat, & recti operis germen parit. Ecce Paulus qui omnibus appropriat, condescendendo quidem, nō cadendo. Hic autem plene peccatum vincit, qui ex se perpedit, quomodo dilatur in dilectione proximi. Cū aut caro restringitur, & mens virtutibus exerceatur: restat ut loquēdo vitam doceat, quā moribus servat, quæ ex semine boni operis vberes fructus prædicationis colligit. vnde subditur.

C Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum. Ille enim bene loquendi facundia accipit, qui bene vivit, nec conscientia loquen-

loquentem præpedit. Hinc est, q. Aegyptij serui facti, frumen-
ta ad semen percipiunt, qui ante liberi ad esum acceperant:
ga cū plene Deo subdimur, verbo prædicationis replemur.
Ante liberi, sacro eloquio pasti; & tñ ad quēdam quē in mūdo
petimus vacantes. Ex prædicatione, magna proles fidelium se-

quitur. Et hoc est.

d Et progenies tua,

quasi herba terræ. Id-

est, innumerabilis.

Vel herba comparat-

tur, quia arentem

mundi gloriam de-

ferens, ipse interna

virescit. Iusto autem

non sufficit hæc ma-

gna exterius agere,

nisi etiam per con-

templationem in

terna penetret. vnde subditur.

c Ingredieris in abundantia sepulchrum. Sepulchrum est con-
templatio quæ a mūdo mortuos in intimis abscondit, & acti-
uā vitā quodammodo sepelit, quæ a pravis moribus mortuos
regit. Sed hæc perfectius in abundantia, quia prius actiue vitæ
opera congregavit. Non est perfectus prædicator, qui propter
contemplationem, opera vel propter opera illam possidit.
Vnde Christus forma vitæ, in die miracula fecit in vrbibus,
orans per noctem in montibus. Contemplantes fixi in amo-
re Dei sorbent quod utilitati proximorum refundant.

f Sicut inferitur aceruus tritici. Quia tempus actionis primum
est, extremum contemplationis. Et necesse est, ut perfectus
mētem prius virtutibus exerceat, & eam postea in horreum
quietis condat. Vel sepulchrum est quies æterna, in qua tanto
verius quiescit, quanto perfectius vita corruptionis necat.
Hanc in abundantia ingreditur, qui post congesta huius vitæ
opera, huic mutabilitati plene mortuus, in secreto veri lumi-
nis occultatur, sicut triticum. Quia iusti in alieno tempore
percussiones sentiunt, sed in suo, ut grana in horreū intrant.

g Inuestigamus. In hoc notat se, nō secundum superficiem
dixisse supra sepulchrum, bestias, lapides, tabernaculum, &
huiusmodi, sed in his interiora quesivisse.

h Quod auditum mente pertracta. Verba iactantiæ, & si bene
docuit, imperitia est velle docere meliorem: vnde dicta ami-
corum erit recta, non recte dicta arguuntur.

Greg. 6 c. 17
Sepulchrum.
Moraliter.

E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et scies q. pa. habe. tuum. Id est tota familia manens in domo
tua, quod cedit ad magnam prosperitatem patrisfamilias.

2 Et visitans speciem tuam. Id est considerans prosperitatem tuā.

3 Non peccabis. Quia non eleuaberis in superbiam, sed magis
Deum laudabis.

4 Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum. Id est
videbis filios tuos, & nepotes in magno numero fortes, & diuites ad suc-
cedendū tibi prospere, quod cedit ad magnam consolationem hominis,
quia moriens remanet quodammodo in filiis, & nepotibus suis.

I Ingre-

5 Ingredieris in abundantia sepulchrum. Id est ista prosperi-
tas durabit vsque ad finem vite tue.

6 Sicut inferitur aceruus tritici in tempore suo. s. maturitatis
tempore. per hoc insinuat, quod vita sua debeat prolongari quantum
potest via nature ita quod mors eius sit naturalis, & non anticipata.

7 Ecce hoc ut inuestigamus. per scripturas, & experientias.

8 Ita est. secundum veritatem.

9 Quod auditum mente pertracta. Deposita impatientia tuæ
tristitia, quæ impedit veritatis considerationem. Conturbati enim mi-
nus prævident, secundum Philosophum 2. Elenchorum.

CAP.

Philosophus

MORALITER.

1 Et scies q. pacem habeat tuum. Id est corpus quod est taber-
naculum animæ. nam gloriosum erit in resurrectione.

2 Et visitans speciem tuam. Id est considerans corporis tui
gloriosi decorem.

3 Nō pecc. sicut mō superbit hō de pulchritudine corporis.

4 Scies

4 Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum. Id est fructus
operum tuorum.

5 Ingredieris in abundantia sepulchrum. i. æternæ quietis locum.

9 Quod auditum mente. Id est diligenter considera. nam at-
tentio finis est directio operantis, sicut visio signi est directio
sagittantis.

ADDITIO I.

In cap. 5. vbi dicitur in postilla: *Voca ergo.* Hoc quod dici-
tur: *Voca ergo si est qui tibi respondeat,* non videtur referendum
ad defectum intellectus ipsius Iob, ita quod monebat eū Eli-
phaz, ut oraret Deum, ut aperiret sibi intellectum verborū
Eliphaz: cum ipsemet Eliphaz potuisset aperire intellectum
prædictorum verborum. vnde melius videtur dicendum se-
cundum Sanctum Tho. qui dicit: *Voca ergo si est qui respondeat.*
q. d. si mihi hoc reuelatum non credis, tu ipse inuoca Deum,
si forte ipse tibi ad hanc dubitationem respondere voluerit:
& si per merita propria hoc obtinere a Deo non putas, ad ali-
quem sanctorum conuertere, ut eo mediante huius rei veri-
tatem a Deo cognoscere possis. Hæc ille, &c.

ADDITIO II.

In eodem cap. 5. vbi dicitur in postil. *Sed cum lapidibus regio-*
nam pacem tuam. Vbi translatio nostra habet: *Cum lapidibus re-*
gionum pacem tuam. In Hebræo habetur: *Sed cum lapidibus agri-*
pacem tuam. & est sensus, quod Deus liberaret eum ab offen-

sione lapidum, eo modo quo dicitur in Psal. 90. de illo: *Qui*
habitat in adiutorio al. &c. ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.
& sic hæc verba non pertinent ad abundantiam bonorum,
sed pertinent ad liberationem a tribulationibus, sicut im-
mediate præcedentia vbi dicitur: *Et bestias terræ non form. da-*
bis. Similiter immediate sequentia vbi dicitur: *Et bestia terræ*
pacifica erunt tibi.

REPLICA. In capit. 5. vbi postil. passum istum; *Voca*
ergo si quis est qui respondeat tibi: exponit de arrogantia Eli-
phaz, qua putauit se adeo subtiliter loqui, ut Iob non intel-
ligeret; ideo suadet si non habeat hominem docentem se,
saltem ad aliquem sanctorum debeat habere recursum. Huic
expositioni contradicit Bungen. volens cum Sancto Thom.
quod velit persuadere, si ab homine non potest certificari,
quod reuelatio vera ei sit facta, querat ab aliquo sanctorum;
& arguit contra expositionem postil. ex eo, quod Eliphaz
de suis verbis per se potuit intueri Iob. non igitur oportuit
eū remittere ad alios pro intellectu sanctorum verborum. Ita arguo
contra

A contra Burg. quia non debebat eū remittere pro acquirenda fide reuelationis sibi factæ, sed ipse tenebatur probare, vel p scripturā de se dictā, vel per signa: sicut Moyses non fuit ausus sibi reuelationē faciā publicare, nec se missum dicere, nisi a Dño obrinuisset virtutē faciēdi signa, q̄ posset pbare, vt late dñ Exod. 3. Et Christus primo volens probare se missum, direxit ad scripturā Iudæos incredulos dicens: *Scrutamini scripturas*, Ioā. 5. f. Sed nolentes attēdere scripturas, direxit ad signa, dicens: *Opera quæ facio, testimonium perhibent de me*, Ibidem 15. d. *Si enim opera non fecissem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent*. Ecce Christus suæ missionis, & reuelationis duplicē ponit probationem. Eliphaz autem nullam, & tamen Burg. exponit q̄ remiserit Iob ad acquirendam fidem suæ missionis nulla probatione precedente. Similiter Christus hanc probationem spiritus Dei suis Apostolis adiunxit: quia dicitur: Illi autem profecti prædicauerunt ubiq; Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Ex quibus patet, q̄ Eliphaz tenebatur reuelationem sibi factam probare, & non sic Iob ad Domini, vel sanctorum merita remittere, prout exponit Burgen. cum Sancto Thom.

B In cod. cap. vbi posuit illud verbū, *Et cum lapidibus regionum erit*

D erit pactum tuum: exponit de abundantia inconfusa, f. q̄ agri lapidoli fructificarent præter cōsuetum, vt viderentur seruire quasi ex pacto. Sed Burg. exponit de offensione pedum ad lapides, prout de Christo dixit diabolus: *Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*. Sed modicū est quod Burg. hic significat p pactum cum lapidibus: nā inter minima incōmoda æstimat offensio pedis ad lapidē in quo sensu diabolus allegauit illud quod Burg. *Ne forte offendas*, arguens a minori. q. d. tāta est cura Angelorū circa te, vt non possis offendere. igitur nullū incōmodū incurrere poteris mittēdo te deorsum, vt q̄ circa te cauent minima, etiā cetera oīa. Simile est argm̄ Apostoli: Deo est cura de bobus, igitur & de hoibus. Si enī illud quod minus vī inesse inest, & illud quod magis. Per pactū igitur cū lapidibus agri, nō significatur illud modicum, f. nō offendere pedem, q̄a magis pprie dicēdū foret de lapidibus platearū, ad quos sepe transeundo offendimus. Sed aliquid magnū significatur, vt patet; sicut bestia seruiunt innocēti ad nutū, ita lapides agri fructum nō impediētes, videntur seruire ad pactum. Et potest accipi illa fructificatio pro abundantia a minori, si lapides seruiunt ad nutum qui sunt insensibiles, multo amplius omnia viuētia quæ in litera enumerantur.

1. Cor. 9. 4

C A P. VI.

Cathe. Grz.

R Espondens autem Iob dixit. * Olym. Iobus, animaduerso amici ad respiciendum cohortantis studio, se tueretur, Deo sancto se fidere dicens, a quo tamen veretur, ne sit abiectus, suadetque externis non esse fidēdum, & amicis, vt suo exemplo sibi metuāt, cum vita temptationibus sit infecta, a Deoque petit, vt inuisat se, nec recordeatur, si quid peccauerit.

† contritio Allegorice.

b *Vtinam appenderentur*. Tactus flagellis verbis lacessitur, non vt erectus in defensionē contumax caderet; sed vt percussus tacens gratias egit, lacessitus recta respondit; *Vtinam appenderentur peccata*.

In anni.

* Orig. Chryl. Olym. Si quis appendens appenderit iram meā, dolores autem meos simul sustulerit in stateram, profecto arena maritima grauior erit. Vtinam cunctæ acerbitates meæ in vnum congererentur acerrimum, atq; hæc in vnam, maris aut arena in alteram eiusdem stateræ lancem imponderet, meorum lanx illa malorū, multo maiore pondere deprimeretur. Maris autem sumpsit arenā, vt quæ sit magis humida.

* Hieronym. Philipp. Calamitas velut arena maris super meorum

meorum merita peccatorum ponderat.

c *Statera*. In manu patris Christus hñs lacem misericordiar, & iustitiæ, peccatū per misericordiā laxans, leue esse, calamitatē moriendo grauis esse ponderis ostēdit. Cui & hoc gratiē dat, vt ipsa cognoscibilis sit calamitas. Cæcus enim homo in

Greg. cap. 8. Myltice.

exilio quasi in patria gaudebat; sed Deus extra apparens hominem intus reuocat, vt viso quod amisit, graue doleat quod tolerat. dicit ergo.

Vtinam appenderentur. Id est, malum nostræ damnationis leue creditur, sed vtinam veniat qui ostendens

* Veniantur simul

patriam graue esse exilium doceat. Arenæ autem quæ affluendarum exterius pellitur calamitas cōparatur: quia homo peccatis fluctibus temptationum, motus ab intimis exterius exiit. Grauior dicitur, quia dura fuisse pœna ostenditur, dum per misericordiam culpa leuiatur. Qui autem per gratiam Christi patriam præsentit, in præsentibus vbinescit ridens gemit, pensans iudicia Dei quibus affligitur. & hoc est.

d *Vnde & verba mea dolore sunt plena, quia sagittæ Domini*. Id est percussio animaduersionis Dei, quæ non me vt multos inemendatum dimittit; sed

† a Ebilit

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VI.

R Espondens autem. Posita ipsius Eliphaz obiectione, hic consequenter ponitur ipsius Iob responsio, in qua primo destruit ipsius Eliphaz obiectionē, secundo asseruit suā principalem intentionem cap. 7. Circa primum sciendum q̄ Eliphaz obiecerat contra Iob, arguens eum primo de impatientia, secundo de falsa sententia, vt dictum est cap. præced. & ideo Iob in sua responsione primo destruit primum quod videbatur grauius, & secundo secundum ibi; Vnde & verba mea. Circa primum sciendum est, q̄ Eliphaz imponebat Iob falsam, & erroneam sententiam, eo q̄ dixerat se innocentem a Deo flagellatum, & ex cōsideratione fragilitatis humanæ conatus fuerat ostendere omnem hominem peccatorem, & sic in se puniri a Deo, per hoc pterius concludens suum propositum, f. q̄ nullus punitur in vita præsentī, nisi pro peccato præterito, & non pro expectatione præmii in futuro; & quia dictum Eliphaz quantum ad aliquid erat verum, f. q̄ nullus homo est omnino immunis a peccato saltem a veniali, secundum illud Proverb. 24. b. Septies in die cad. iu. & resur. ideo Iob respondendo concedit se esse in aliquo peccatore; sed dicit peccata sua esse leuia, respectu pœnæ a Deo sibi infligē; & hoc satis erat euident ex bonitate vitæ suæ; & hoc est quod dicitur.

2 *Vtinam appenderentur peccata mea*, Et patet ex dictis litera, per hoc autem infringitur ipsius Eliphaz argumentum; quia si Deus

puniret

puniret hominem in presenti pro peccato præterito tantum, & non pro expectatione præmii, & exercitio patientiæ, sequeretur quod pœna infligēta secundum quandam æqualitatē corresponderet delicto, ita quod maiores culpæ grauius punirentur, & minores minus cum Deus sit iustus; videmus autem sceleratissimos homines in vita præsentī puniri modicum, & aliquando iustos multum affligi, qualis erat Iob. Ex quo concluditur quod punitio vltima non est in vita præsentī, nec afflictio iustorum pro peccato præterito solum, sed magis pro præmio recipiendo in futurum secundum patientiæ meritum.

3 Vnde & verba mea. Hic consequenter Iob excludit obiectionem Eliphaz de vitio impatientiæ, ostendens se rationabiliter conquestum, quando supra dixerat; Pereat dies. & primo ostendit Iob propositum ex magnitudine mali sibi infligēti. secundo ex subtractione subsidii sibi; Ecce non est auxilium. Prima in tres, quia primo ostēdit Iob suam querimoniam fuisse rationabilem, & secundo remouet quandam obiectionē irrationabilem, ibi; Nunquid rugiet. tertio reuertitur ad suam materiam, ibi; Quis det, &c. Circa primum concludit Iob se rationabiliter deplorassee natiuitatem suam, & vitam ex dictis Eliphaz, quia dixerat ex afflictione in præsentī vita nullam remunerationem esse expectandam in alia, & ideo cum sua pœna excederet eū, am præteritam, nec appareret liberatio possibilis hum. in. i. i. i. ideo merito deplorauerat vitam suam, quasi desiderans liberari a pœna per mortem, & hoc est quod dicitur. Vnde & verba mea, supra posita 3.

Dolore

M O R A L I T E R.

1 Respondens autem Iob, dixit: Sicut dictum est supra, Iob significat bonum doctorem, uel prælatum, propter quod tenet typum Christi, qui doctorum princeps est, & pastorum. Sicut autem persecutionem membrorum suorum suam dixit. Act. 9. a. Saule, Saule quid me persequeris. sic eorum peccata dixit

dixit sua, Psal. 21. a. Longe a salute mea verba delictorum meorum. quorum remissionem desiderat di.

2 *Vtinam appenderentur peccata mea*. In statera, nanque diuina iustitiæ passio Christi pōderat peccatis humanæ nature.

3 *Vnde & verba dolore sunt plena*. Mat. 26. d. Tristis est anima mea usque ad mortem.

Quia

a *Ebibit spi.* Idest elationem compefcit, vt dicat. *Defecit spiri-*

A tus meus. Et non solum gemo, quod patior, sed timeo quod

Phil. 76. a. minaris. Et hoc est:

b *Terrores domi. mili.* ne post hoc mors aeterna sequatur. Sed

ga *stateræ aduentū desiderat,* quo ardore eundē Gētilitas, et

Iudæa *sitiat,* supponit.

** Cath. Græc. pra-*

ua sunt: Symmachus,

amara. Olym. & Po-

lychr. probrosam v-

surpatis orationē ex-

vestra mollitie, nō ex-

auctoritate mei dolo-

ris, quæ vix orationis

potestatem facit, de

meis verbis, iudican-

tes.

** Philip. Sagittæ*

sunt pœnæ, aut ver-

mes, quos diabolus

instigabat ad humo-

rem lugendum, vt so-

lito essent molestiores.

Terrores autem sunt latrones, aut

aeris potestates. Apertius antiqua translatio, & cum loquor

stimulant me, vnde apparet, quod sagittarum nomine, ver-

mes dixerit, qui Dei pmissu, diaboli instinctu, aciores erāt,

vt muscæ, & locustæ ægyptiæ, quas ab Angelis malis immis-

fas legimus. Hierony. Diabolus terroribus minabatur.

c *Nunquid ru. ona. i.* agrestis asinus. Asinus est Gentilis po-

pulus, quæ sicut natura extra stabula disciplinæ edidit, ita va-

gus in cāpo voluptatū permansit. Bos Iudæus, qui iugo Dei

suppositus, profelytos colligens, per corda quæ valuit nomē

legis traxit. De vtroque populo multi, vt Iob, & Simeon ad-

uentum Christi expectauerunt, herba & fœnum eorum est

incarnatio qua satiantur. Omnis enim caro fœnum Cuius

gratia refectus onager iam non gemit. Et bos non habet p-

sepe legis vacuum, cum accepit quem ipsi lex prædixit. Vn-

de natus in præsepe ponitur, vt ieiuna in lege animalia tēno

carnis reficeret. Lex autem quia ante aduentum Christi nō

spiritualiter, sed carnaliter tenebatur, subdit.

d *Aut po. come. insul.* Sal est virtus occultæ intelligētix, sine

qua gentes legi dura iubenti noluerunt subdi, nec gustare

eam, quæ gustata carnaliter affert mortem, quia commissā,

dura animaduersione dstringit, & quia culpam docet, sed

non delet. Sed cum in ea veritatem cognouerunt, quæ prius

nolebat tangere desiderijs suis, angustiatæ comedunt, re-

quirētes inter illa carnalia eum quem vehementer diligūt.

Sed & Iudææ hæc congruunt, quæ per legem ex vnus Dei

cognitione sal habuit, & insulas gentes recipere fastidie-

bat. Quia diuina sententia propolita morte vecuerat, ne Iu-

dæa cū alienigenis fœdus iungeret, & vitā inquinaret. vnde

dicat. Aut potest quis gos. &c. Scdm electos ad Christū cōuer-

sa, suis verbū Dei respuentib. ad gentes conuertitur, & quas

nec societate tangebāt modo angustias prædicationis, (quæ

apud suos despiciunt) patiens conuertendo esuriens recepit.

** Origenes. Rationis expertia non clamant, nisi quid mo-*

lestiam

lestiam afferat, nec ego. Cathena Græca. quid enim? non fru

stra clamabit asinus syluester, verum cibos quærens?

** Didym. Vitio dare nō debes si molestia coactus vocife-*

ror, cū asinus syluester voce testet p̄urbationē, cū cibo indi-

get. nā iustus humanū sensum non exuit, quamuis constan-

ter ferat casus aduer-

fos. atque cum quis in

cruciatu propter Deū

exclamat, eade. nam

virtus est.

Ille desiderat stace-

rā nos iā per fidē eius

viuimus, sed tamē pro

purgatione sagittas e-

ius patimur, & terro-

re futuri timemus.

Sed quia filij non de-

bemus timere, vt do-

minum, sed diligere,

vt patrem, & ad eū an-

helare, vbi cibo, i. eter-

nitate eius pascamur,

pro quo modo rugimus. vnde.

Nunquid rugiet onager. Onager est populus, qui in campo fi-

dei nullius officij lotis ligatur. Bos, prælati officiorum iugo

pressi. Pastus vtriusque æterna refectio, quam in exilio iei-

nus ardentem cupit. Sed huic intētionē mali obuiant suis ver-

bis, & moribus, quæ sunt insulsa bonis oblata, vt in ventrem

electionis admittant, inter quæ verba importunē auribus in

gesta tentationem in corde gignunt, & quamuis hæc ratio

respuat, lingua damnet, tamen difficile intus vincitur, quod

foris iudicatur. Cum ergo sancti ad æternam vitam leuati in

insulsa à corde repellant, etiam ab huiusmodi verbis se sepa-

rant, & hoc est.

Aut po. co. insul. Sed iam in alto positi à stultis semoti, sepe

dum sola propria ad ferendum dura procurant, pro amore

veritatis non sunt accincti.

** Nicetas. Si est sapor in verbis inanibus. Olym. vt panis,*

cui nihil salis est aspersum, edi nequit, sic sermones à proba-

bilitate remoti, quales sunt vestri, persuasionem adiuuere

non possunt, quamobrem Apostolus, sermo vester semper in

gratia sit sile conditus. idest dulcis, & iacundus. Isidor. Aut in-

nuuit conuitium falsum ab auribus longius non digredi, ne-

que enim auditorum pellit intelligentiam: Aut quod tem-

peranter in oratione sal est adhibendum, vt grata intuat in

animos audientium. Didym. sermo inanis est, qui virtutis

actione caret. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in

virtute. Hiero. ego nihil stultum contra Deum, nihil quod

fale fidei non sit conditum, operatus sum, & semper peccat-

um contingere pertinui.

e *Aut potest ali. gu.* Durum est petere, quod cruciat, quod

vitam fugat, sed sepe cum fit in alto, ad ferenda stultorum

mala se inclinat, vt eos trahat. Aucto enim desiderio cele-

stū angustiat, & prædulcedine illorum amara seculi non

metuit. Vnde & post impossibile mortis gustum subdit.

f *Quæ prius no. tan.* id est, mala seculi iā sunt dulces cibi præ

amore

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Dolore sunt plena. rationabiliter, & non sine causa.*

2 *Quia sagittæ do. idest, eius afflictiones.*

3 *In mes. vsque ad intima penetrantes.*

4 *Quarum indignatio. idest, violentia, & magnitudo.*

5 *Ebibit spi. meum. idest, intercidit (alias intercipit) anhelitum*

meum.

6 *Et terrores do. scilicet de continuatione huius mali in futuro.*

7 *Militant contra me. quia his non possum resistere.*

8 *Nunquid rugiet. Hic remouet obiectionem irrationabilē, quia*

posset dicere Eliphaz, aliqua passus sum, non tamen prorupi in talem

querimoniam, quod remouet Iob per hoc, quod si aliquid passus est, nō

tamen fuit tanti ponderis, quod eum deiceret à statu terrenæ prosperi-

tatis,

MORALITER.

2 *Quia sa. do. sunt in me.* Clauī enim, & lancea Christi cor-

pus perforantes possunt dici sagittæ.

4 *Quarum inai. ebi. spi. meum.* Iohan. 19. f. *Et inclinato capite tra-*

cidit spiritum.

6 *Et terrores do. militant con. me.* idest pœnæ mortis, quæ est vl-

timum terribilium.

8 *Nunquid rugiet ona. &c.* Per onagrū, & bouē, qui sunt ani-

malia bruta, significantur homines carnales vitā pecudū eli-

gentes, & per herbā, & præsepe plenū, abundantia deliciarū

tatis, & sic non habuit materiam querulandi, & hoc est, quod dicitur

per quādam metaphorā. Nunquid ru. ona. respondendo suum dolorem.

9 *Cum habu. her. idest, partem ad sufficientiam, quasi dicat nō, et*

per hoc intelligit, quod homo rationalis multo minus debet conqueri

stans in statu prosperitatis.

10 *Aut pote. co. insulsum. idest, cibus insipidus.*

11 *Aut po. ali. gu. cibum egrotarium, qui potest inducere mortē*

quasi dicat: Homines abundantes in delicijs talia nullo modo comede-

rent, veruntamen homines anxiiati p̄ magnitudine famis talia non

abhorrent comedere. secundum quod dicitur Prou. 27. a. Anima au-

tem esuriens etiam amarum pro dulci sumet, & hoc est, quod

dicat Iob de se p̄so.

12 *Quæ prius tempore prosperitatis mea.*

1 *Nunc.*

in quibus quiescunt voluptuosi tanquam in optato fine, &

per consequens abhorrent labores corporis, & dolores, iō

subditur.

10 *Aut poterit comedi in.* sed per mutationem dexteræ excel-

si de carnali fit aliquando fortis amore Christi ad perferen-

dum aspera, sicut patet de sancto Bonifacio martyre. Ideo

in persona talis dicitur.

12 *Quæ prius no. tam. ani. me.* Nam martyrium, quod prius

abhorrebat, ardentem pro Christo desiderabat, sicut fameli-

cus escam, cuius dilatio angustiat famelcentem.

Tom. 3.

d

† Omnipoten-
tis, vel fortis,
& infra.

† iuxta pabulū
suum.
Moraliter.

E

Cathæ. Græc.

In com.

F
Idem capit. 7.

Bonifacius
martyr.

amore celi. Et cum hæc dulcia sint.

A Orig. Non potest quiescere anima mea. Rugitum. n. vi deo triticum meum, quasi odoré leonis. Rugitus, & clamor tantus à me editur, cū ad cibū accedo, quantum proditū est leonem habere. Cath. Græca. non potest cessare animus meus, fœtorem enim video cibos meos, sicut odorem leonis.

† vel illa sunt
veluti ægritu-
dines carnis
meæ.

* Chryl. famis necessitas manus in mē sū porrigere cogebat fœtor autem intolerabilis, qui mittebatur ē corpore, vim famis facile superabat. leo autem mirādum in modum terri est odoris, feruntque illius cibi reliquias, à cæteris animantibus respui oīno, idque ob grauem

Orig. in ann.

in eas inspiratum odorem, qui ex illius corpore exhalatur. * Iulianus. Huius causa non in morbo solum, sed in impii demonis opera consistebat. Hic enim Deo inuisus odoris sèpenuero afflare dicitur seditatem. Hiero. & Philip. Nunc verbis pascor asperis, quæ immensitas doloris extorquet, & sū antiquos interpretes, odor cum de eius visceribus erumperet, eicæ suæ id ei faciebant, quod suarum spirabant interna fibrarum, ynde ait halitum exhorruit vxor mea.

B a Quis det, vt ve. pe. mea. scilicet.

b Qui caput, ipse me con. Cōterit aduersarius, & defecit à virtute homo. Conterit Deus, & fractus à vitijs in virtute solidatur. Qui ergo p flagella deo appropriare desiderat, dicit: Qui cœpit, ipse conterat, qā aliqui incipit Deus cōtritionē virtutū, & in ipso puectus initio hō extollit, & sic hostis exclusus grauior assumptis alijs spiritib. surrepit, & virtutes pterit.

c Soluat manum. id est exerceat effectum, dū enim inflatus longa prosperitate amorem suum per flagella non exercet, quasi manum ad ferienda vitia ligatam tenet. vnde peccati populo dicit: iam nō irascar tibi, & zelus meus recessit à te. d Succidat me. Cum enim dolor, vel tentatio nos percutit, elatio mentis succisa cadit, vt iam quærat manum leuantis.

In ann.

* Orig. Aut mihi exponat cur hæc patiar, aut nō sollicitū me faciat de futuris. Qd ergo me excruciat est, qd nec rñso me dignū iudicat. Hoc ē scio, si vulnus mihi infligat, cū tñ non esse tandē perditurum. Cath. Græca. Si enim dederit, & mea venerit postulatio, & spem meā dederit dominus, cum corperit dominus, vulneret me, in finem autem non me intericiat. Chryl. Iobi petitio ac spes, quam optat non esse inane, vitæ exitus, ne diuturniores sint cruciatus, huc pertinet, ne interficiat me in finem, i. nō possum me educere ex hac vita, dñm imploro, vt non me finat in finē excindi, id est supplicium

cium esse diuturnius. Itaque mortem beneficium postulat, vt ægritudine liberetur. Philip. quæ periebatur, Deo finē se pati dicit, manuque Dei se contineri, quam exoptat solui quatenus præsentes pœnas euadat, cum ex hac vita, velut arbor, fuerit succisus.

* Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

† Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant. dominus ad cōtritionem etiam iam cœpta, status manum retrahit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nunc pre angu. famis, & inopia.

2 Cibi mei sunt. id est mihi accepti.

3 Quis det. Hic Iob reuertitur ad præcedentem materiam, s. quod vitæ sua subiecta tot miserijs debeat sibi esse detestabilis secundū errorē Eliphaz dicentis, ex talibus miserijs nullam remunerationē expectari in futuro, ipsum ad inconueniens ducendo, quod habebat Eliphaz pro inconuenienti. Quis det, vt ve. pe. mea. Id est, in effectu impleatur.

4 Et quod expecto. cum magno desiderio. Tribuat mihi Deus, & quid sit illud ostendit, dicens.

5 Qui cœpit. flagellare, scilicet Deus.

6 Ipse me conte. per mortem.

7 Soluat ma. suā. dicitur autem manus domini ligata, quando non inducit effectum aliquem, soluta vero quando inducit.

8 Et succidat me. à præfenti vita.

9 Et hec mi. sit conso. vt affli. me dolo. nō par. &c. s. à morte.

10 Nec contra. sermon. sancti. Id est, voluntati, & pceptis ipsius Dei.

MORALITER.

3 Quis det, vt ve. pe. mea. vt ad celi gaudium veniam per martyrium. Philip. i. c. Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo.

5 Qui cœpit ipse me conterat. id est Deus, qui dedit mihi martyrij desiderium, ipse perficiat.

10 Nec contra. ser. sancti. sed magis benedicam Deum celi.

11 Quæ est enim for. me. quasi dicat tolerantia martyrij non prouenit ex hominis virtute, sed ex dono Dei.

12 Aut quis si. me. q. d. nō prosperitas huius vitæ, sed futuræ, quod

Dei, qui est sanctus sanctorū. Viri enim sancti quando non sunt in bono confirmati cuiusmodi erat Iob, debent timere ne oppressi tribulationis pondere, ruant in desperationem, & blasphemiam, quibus mors est præligenda, & præoptanda, ideo subdit.

11 Quæ est enim for. mea. quasi dicat non est intantum confirmata in bono, quin debeam timere de casu.

12 Aut quis finis meus, &c. Hoc expresse dicitur contra errorem Eliphaz, qui negabat aduersitates huius vitæ ordinari ad finem vitæ beatæ in futuro. Et quia consideratio huius finis facit patienter tolerare aduersa huius vitæ, vt patet in martyribus, & ideo hoc remoto secundum errorem Eliphaz, non remanet ratio patienter sustinendi, sed magis mortem optandi, vt miserijs finis imponatur.

13 Nec for. la. for. mea. Fortitudo enim lapidum est sine sensu, et ideo non dolent si conterantur, vel scindantur, & similiter est de ære. Fortitudo autem humana, & caro sunt in natura sensitiua, quæ de necessitate percipit lationem, & dolet, nisi hoc miraculo impuatur per potentiam diuinam.

1 Ecce

q, sustinebat Iob 3 amicos suos, vitam aliam non credentes. Sed quoniam martyres de communi cursu sentiebant dolores, inde dicebat Eleazarus 2. Mach. 6. g. Tu scis domine cum à morte possem liberari, grates corporis sustineo dolores, secundum animam autem propter timorem tuum libenter hæc patior, ideo sequitur.

13 Nec for. la. qui sunt insensibiles.

† Fortitudo me. Et quoniam propinqui martyrum aliquando martyrizabāt eos, sicut patet de patre sancti Chiriaci, et de patre sanctæ Christinæ. ideo sequitur:

1 Ecce

E & non implentes sine vita clamant. Sed Iob neq. ita p̄durat
A vt percussus à confessione sileat, nec vocis sensum ignorat.
Negato, q. non est fortis per infantiā oñdit, quia fortis per
statum salutis. Sed ne hoc tibi arroget, ponit vnde habet, at-
que vt ita dixerim, infirmus habet vires. vnde subiungit.

a *Ecce non est auxi.* Ad
maioris quoq. meri-
tum fortitudinis, quo
modo à proximis de-
stituitur, addit.

b *Necessarij quo.* Si ex-
terius despectus intus
folio iudicii p̄sident:
Nam ad sententias e-
rumpit.

In ann. * *Orige.* Non sum
sensus expers, vt es, &

lapis. Olym. Polyc. vt hæc mea sine dolore ferre possim, nec
brevis est mea calamitas. Chrys. Ergo tolerantia illa non à
robore corporis, sed pietatis ac timoris Dei manabat. Cate.
Græca. An non in ipso confidebam? adiutorium autē mihi
abest, deseruit me misericordia, visitatio autē domini despe-
xit me. Chrys. Corporis calamitas est huiusmodi. Quod aut
animum ægritudine lacerat maxime illud est. Quod ex his
malis coniecturā facere licet, me à Deo, qui mihi p̄cipue
cordi erat in quo spes oēs meas collocatas hēbā, prorsus esse
derelictū, eiusdēque visitationib. & miserationib. plane nu-
datū. Et certe maximus est m̄ror hominis eius, qui cū diui-
no sit amore sauciatus, à Deo, quem vnū optabat, desertū se
tū esse suspicetur. Philip. Renuit cōsolari anima mea. Hier.

B tam ex sua, quam ex persona Christi hoc dicit, quod post, p-
pheta: Amici mei, & proximi mei aduersum me steterunt.

P̄l. 37. c *Qui tollit ab ami. suo.* Amicus est quilibet proximus, cui cū

G. eg. 7 c. 10. Amicus quid
sit. Deutera. 6 a. mor proximi gignitur, quia qui Deum negligit, proximum
diligere nescit. Vnde dicturus: Diliges proximum, &c. p̄mi-
sit, Diliges dominum Deum tuum. Per amorem vero proximi, a-

mor Dei coalescit. vnde: Qui non diligit fratrem quem videt, Deū
quem non videt, quomodo potest diligere? Qui tamen amor Dei p
timorem nascitur, sed crescendo in affectum mutatur. Deus
vero, vt quā prope, vel longe sit quisque à charitate, videat,
quosdam percutit, in quo, & ipsos erudit, & fictos amicos p̄-
dit, & non percussis dat occasionem boni operis. Qui ergo à
percussio misericordiam tollit, timorem Dei relinquit, quia
aperte ostendit, quod cum non amauit, & nequiter contra
Deum se erigit, quem nec piū in se, nec iustum in percussio
agnoscit. In Iob vita totius electi populi, cuius membrū est
signatur. Repti cū probis in fide, & sacramentis, sed non
in charitate iungunt, vnde & fratres dicunt. Et p̄terentes
cōparat torrenti, qui de montib. in valles trālit, qui hyema-

libus

libus pluuijs collectus æstate arefcit. Qui. n. pro mundo su-
perna deserunt, de mōtib. ima petunt. In hyemē huius vitæ
multi, in æstate iudicii siccandi, raptim, id est sine obſtaculo
& difficultate, q̄a ascēsus est i labore, & descēsus in volupta-
te. Labore saxū sursum impellitur, facile ad ima relabit, labo-

re crescunt, quæ cito
cadunt, vel ad valles,
id est, ad ima p̄enarū
loca repēte tranſeunt,
quibus quotidie dies
vitæ rapiuntur. Sunt
vero aliqui, qui recte
agere volunt, sed eis
infirmis, aliqua in p̄e-
fenti obſistūt, & dum
hec pati metuūt, Deū
offendūt. Hi sunt, qui

† effluxerunt,
(vel p̄mex
eos ætus.)
Quidā si oer-
tunt, Tempo-
re (sub. hyc-
mis) quo fri-
gescent, con-
gelabuntur.

timēt pruinam, quæ inferius congelascit, & nix quæ de su-
perioribus ruit, id est animaduersione æterna, super eos cadit,
& qui calcanda ab infimis timēt, à summis timenda patiū-
tur. Qui quidem si modo sunt gloriosi, tempore quo fuerint
dissipati, omnibus his amissis peribunt, etiam exterius, qui
intus dudum æterna negligendo perierunt, de quibus recte
dicitur.

d *Et vt incaluerunt.* i. cum per cognitionem p̄enæ feruere co-
perint, à delectatione carnis, quam desiderio tenebant, sepa-
rabuntur. Mali æterna non intelligunt, nisi cum iam pro ter-
renis puniuntur, tunc mens æstuat, & igne serā p̄nitentiæ
se inflamat, tunc eius duritia per supplicium liquatur. vnde
propheta: Tantummodo vexatio sola intellectum dabit
auditiū, hec tunc passuri, interim his implicantur.

Idem capi. 11.

e *Inuolutæ sunt.* Omne quod inuoluitur in se replicatur, sic
mali, volentes aliquā bona quasi extra se tenſi, ad cōſuetā ma-
la tentati replicantur. Vel, inuolutæ sunt, qui etsi aliquando
victa vna nequitia pedem leuant, regnans altera, & ad eam,
quam vicerant implicat, vt qui iam sprete auaritia adhuc lu-
xuriosus est, pro pretio luxuriæ ad auaritiam redit. Sic ope
vicaria fugitiuum suum vitia retinent, & quasi laqueis egres-
sus ligant. vnde saxē lapsi ad suas voluptates redeunt, nec
curant ea, quæ p̄i manent. vnde subdit.

Idem capi. 12.

f *Ambulabunt in vacuum, & p̄ibunt.* Quia nihil secum de fru-
ctu sui laboris portant. Sed iustus in conspectu domini non
apparet vacuus, portat enim manipulos iustitiæ. Ab illorum
autem imitatione per finem terret.

Idem capi. 13.

* *Orig.* Qui in secundis rebus reuerbant, nūc in aduersis
opprimūt. Et vt nix copia, & cādore p̄stantior est, liquata au-
tē solis radijs diffundit, sic ego antea locuples, & eximius nūc
ab omnib. desertus sum, & quasi in terrā p̄iectus, ne domo
quidē integumentī causa, dignus iudicatus sum. POLICH.
Olym. torrenti se comparat, q̄ hyeme modo aquis redūdat,
modo

F

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio. 1 *Ecce non est auxi.* Hic consequenter Iob ostendit suam queri-
moniam fuisse rationabilem propter defectum remedii contra malum
sibi à Deo inflatum, & primo Iob ostendit propositum, secundo respō-
det cuidam obiectioni, ibi. Considerate. tertio remouet quoddam du-
bium, ibi. Veruntamen. Circa primum sciendum, quod contra malū
illatum homo habet remedium. Vno modo per se, s. quando habet diuini-
tas, vel filios potentes, seu robur corporis, per quæ potest malum illatū
repellere, sed omnia ista erant ipsi Iob subtrahita, vt dictum est supra j.
cap. & 2. Et ideo dicit. Ecce non est auxilium mihi in me. Secundo
habet remedium per amicos bonos, si sibi remanserint, quia multa per
amicos possumus, quæ per nosipsos non possumus. Talia autem erant
subtrahita ipsi Iob per procuracionem ipsius Satban, vt dictum est su-
pra secundo capitulo, & hoc est, quod dicit.

2 Et necessarij quoque mei. Id est amici charissimi.

3 Receſſerunt à me. de mea aduersitate non curantes, quia tamen
illud est culpabile in amicis, ideo subdit.

4 Qui tollit ab amico suo misericordiam. subtrahendo sibi au-
xilium tempore necessitatis.

5 Timorem

1 Conſi-

MORALITER.

1 *Ecce non est auxi. mi. in me.* id est in mea cognatione.

2 *Necessarij quoque mei.* i. amici mei. Sed econtra molles, & ef-
feminati p̄enas p̄sentis vitæ fugientes, incurrunt p̄enas
inferni, quæ sunt multo maiores, ideo subditur.

8 *Qui timēt pruinam, irruet super eos nix, tempore quo fuerint dis-*
ſipati.

ſipati, id est, discraſſiati.

11 *Et vt incaluerint.* id est, infirmitas inualuerit.

11 *Soluentur de loco suo.* per separationem anime à corpore.

12 *Inuolutæ sunt semitæ gressuum eorum.* quia sicut inuolutus re-
ti, quando vult surgere iterum cadit, sic isti ruunt de pecca-
to in peccatum.

13 *Ambulabunt in vacuum.* quia non attingent ad brauium,
sed ad contrarium, ideo sequitur.

Tom. 3.

d 2

A modo exinanitur, & fluctui, qui nunquam manet idē, sed inter dū sublimis effert, nonnunquam deprimitur, & ab ita in spumā. Didym. Ficti amici similes torrenti, qui rudibus perennis fluij speciem præbet, quasi nunquam siccandus.

* Chryf. Diuina derelictionis est opus, vbi enim à quopiā

Deus recesserit, cūctē

† aspiciunt, res in illum oīa conuertunt. CATEN.

† expectant. GRAECA. Qui vere

† ad eas (sub. se mita, vel ad ea itinera, i. fractiōnem, calamitatem,

bancur me nūc irrue-
runt in me, sicut nix
& glacies concreta, li-
quesfacta orto calore,
nō est agnita, id quod
fuit, sic ego derelictus
sum ab omnibus, pe-
rij autem, & exul de
domo mea factus sum.

* Chryf. multo est

atrocius insultare iacenti. Didym. fortasse incusat amicos, q. oratione sua imminebant audacius. Est & illud verisimile, alios cōplures calamitose insultasse. Didym. Calamitas simu-
lata amicitia patefecit. Illud aut, perij ad, vulgi dictū est opi-
nionē, q. cunctarū rerum amissionem exitium existimat, &
exul factus sum, huic par est: Cū omni domo funditus iterij.

* Philip. Timor dñi obseruare facit, quod præcepit. In scri-
pturis autem propinqui patrum nomine solent appellari.

* Hieronym. & Philip. Timebam peccata minima perpe-
trare, ne pro eis Dei in me ultio sciret, & ecce nunc, ita pu-
nior quasi scelera immania, & execranda commiserim. Et
sequentibus, diem afflictionis suæ recordatur, quo, dissipatis
rebus suis, periit à statu florentissimi regni sui, semitas autē
virtutes dixit, inuolutas tot ærumnis. Concionandoque ad-
dit ambulabunt in vacuum, quasi videātur, qui perituri sunt
incassum semitas virtutis calcasse.

Greg. cap. 14. a Considerate semitas. Thema interpretatur auster, Saba rete.

Auster, qui tepere mēbra dissoluit, est hic fluxa viuendi re-
missio. Rete est actionis obligatio, & fluxus rebus hō impli-
catur, dum non perfecte mundū deserit, dum non distincto
studio, sed dissolutis gressibus vadit, vt qui pro amore carna-
li parentum ad ea, quæ Dei sunt præpeditur. Considerate, dicit
quia peruerfa agendo diligimus, sed hæc visa in alijs dijudi-
camus. vnde ad nos reuerſi de huiusmodi erubescimus.

b Expectate paulisper. Quia parum est quicquid finitur, sed q.
hoc longum putat, de æternis non curat.

Dicta breuitate vitæ contra iniquos insurgit voce iustorū.

c Confusi sunt. Quia, s. mali bonos per aspera à spe conantur
retrahere, quod si peragunt, exultant, si non, incassum crude-
les fuisse erubescunt, vnde & quid in retributione fiat, subdit.

d Venerunt quoque. In iudicio mali ad iustos pueniunt, q. eo-
rū gloriā videbunt, vt grauius dolcant videntes, quod perdi-
derunt. Tunc pudor eos operit, cū testis conscientia vrit. Ea-
dem spūaliter. Amici Iob confusi sunt, quia dū me ad despe-
rationē inflectere nequeunt, confundunt, venerunt dū iam

c mentis cōstantiā intus agnoscunt, & erubescunt. Quos ostē-
dit

dit de numero eorum, qui Deum non timent, nisi suis, vel aliorum aduersis territi.

* Origenes. Considerate gloriam vestram, quam reb. in
certis nitatur. Cat. Græc. Videte vias Themanorum, qui
semitas Sabæorum intuemini, & cōfundentur, q. in ciuitari-
bus, & pecunijs confi-

si sunt. Olym. Alius
quidam interpres his

verbis expressit. Re-

spiciūt in vias Themā

itinera Saba expectāt

sibi ipsi. Saba autem

Aethiopes sunt. Ergo

hoc dicit, q. mercatu-
ram exercetis, -opi-
bus ne confidite. Po-
nit autem loca in con-
spectu, ac regiones,

quæ quondam beatæ

fuerunt, nunc desertæ ac ruina collapsæ. Hieronym. Videte
vias diuersas regnorum, per quas ad me omnium gentium
frequentia cōfluebant, & intuebimini solitudine desolatas.

* Philip. sic Hierony. Viæ Sion lugent eo, quod nemo ve-
niat ad solemnitatem. confusi sunt, quia speravi perpetuum
cursum prosperitatis, aut sperauerunt eo, quod spem suam
in eum falsa eius seducti felicitate posuissent, vel quia à cli-
tibus suis speraret auxilium.

e Nunc venistis, & modo viden. plagam meam. Quasi ego Deū
& ante aduersa timui, vos qui ex amore Deum non timetis
ex solo verberare formidatis.

f Nunc quid dicit. Ecclesia, substantia hæreticorum (quorum fi-
gura sunt amici Iob) non eget, i. carnali sapientia, & recta, q.
contra diabolū de conuersione aliquando loquuntur, au-
dire ab eis renuit, quia per hæc ad perfidiā trahunt. Manus
hostis est fortitudo Sathanæ. Robusti sunt maligni spiritus.

Nunquid dixi afferte. Contra diuites mundi, pauper, contra
potentes, oppressus, contra sapientes, stultus Dei tria rīdet,
quia nec pauper eorum substantiam, nec oppressus adiuto-
rium contra robustos, i. spiritus malignos nec stultus doctri-
nam sapientiæ carnalis quærit. Boni enim mente in alto fixi
hæc omnia quali in imo despiciunt. vnde & potentibus se-
culi omnia humiles libere cōtradiciunt. vbi verba eorū amor
exasperat, nec ex elatione sunt liberi, nec ex timore submissi
sed rectitudo facit liberos, infirmitas sua humiles, & quod
in seipsis despiciunt, & in alijs.

g Docete me. Hoc vel prioribus subiungitur, vel per se dicitur
per increpationem.

* Orig. scio non satis fore præsidij in homine constitutū,
itaque neque vestrū auxilium desidero, nec ignoro quis me
ita perculserit. Olym. dignum consilium explicat Oportet
eos, qui alienas calamitates intuentur vereri, & ptimeſcere.

* Chryf. Ipsi vestra sponte consolandi causa venistis, cur
inimicorum officia vsurpatis. Didym. docere debetis, non
arguere importune, sed cum Apostolo, in omni longanimi-
tate, & doctrina.

Quare

NICOLAUS DE LYRA.

1 Considerate semitas Thema. Hic consequenter respondet cui
dā obiectioni, quæ posset sibi fieri, eo q. dixeret amicos suos
ab eo declinasse, quia tres amici sui supradicti venerāt ad eū
consolandū, vt hī supr. 2. c. tamen per ipsum Sathan fuerunt
inducti ad ipsum Iob increpandū, & sic aduentus eorū non
fuit ei consolabilis, & hoc est, quod dicitur: Considerate se-
mitas Thema. id est, aduentum Eliphaz Themanitis.

2 Itinera Saba. id est, aduentum aliorum.

3 Et expectate paulisper. i. considerate, quod aduentus eorum
non fuit mihi consolabilis, nec in aliq. auxilium, iō subdit.

4 Confusi sunt, quia speravi. id est, quia eram in statu miseræ, in
quo

quo dēre auxilium ab eis sperare, confusi sunt, q. non hēbāt
volūtātē adiuuādi p ipsum Sathā à bono pposito immutati.

5 Venerunt quoque vsque ad me, & pudore cooperti sunt. quod ho-
mo in tanta miseria constitutus reputaretur eorum amicus,
& ideo conuertendo sermonem ad eos dicit.

6 Et modo videntes plagam meam timetis. ne aliquid pro suble-
uatione mea repetam à vobis.

7 Nunquid dixi, affer. mi. q. d. iste timor in vobis est frustra.

8 Docete me. si habetis maiorem scientiam.

9 Et ego ta. vt audiam, & per hoc innuit contrarium, quia
pro consolationibus dixerunt sibi verba pungitiua, & detra-
ctoria. ideo sequitur.

Quare

MORALITER.

† Peribunt, cōsiderate semitas Themæ, & c. dicit contra amicos
Iob, qui felicitatem hominis ponebant in prosperis huius vi-
tæ, per quos significantur carnales, contra quos dicitur hic,

1 Considerate semitas, & c. ac si dicatur, si sententia taliū pen-
setur, nulla aut paruula felicitas est, quæ ab eis expectatur.

4 Confusi sunt. vitam pecudum eligentes.

† Quia speravi. in bonis spiritualibus, & æternis.

5 Venerunt quoque vsque ad me. ad cōsolandū, & versi sunt ad
desolandum.

desolandum.

† Et pudore cooperti sunt. reputantes me percussū propter
magnitudinem flagitiorum meorum.

6 Et modo videntes plagam meam timetis. ne temporale sub-
sidium quæram à vobis, quod non est verum, ideo subditur.

7 Nunquid dixi. Sed si spirituale bonum possetis mihi con-
ferre libenter acciperem, ideo subditur.

8 Docete me. Sed quoniam mali non diligūt veritatem, sed
magis eius subuersionem, ideo sequitur. Quare detraxisti
sermonibus veritatis, & c.

¶ *Quare dextra.* Mundus esse dēt, qui aliena corrigit, quomodo. n. videt maculā in alio oculo, quē pulvis grauat: vel, quō tergit sordes manus, quā lutum tenet: vnde per significatio nem dicitur Dauid. *Non edificabis mihi templum, quia vir sanguinum es.* Quia qui actis carnalibus incumbit, necesse est, vt

dolor, quia per tranquillam linguam non emanat. Visis etiā D aliorum malis negat vsum medicaminis: Vnde. *Pro mibi, quia tacui.* Sit ergo ostium lingue, quod modo claudatur, modo aperiat.

c *Super pupill.* Ecce quantē infirmitatis se esse perpendat, & Grego. 2. 4.

quamuis subuerti vel

le se queritur, tamen

se amicum testatur,

quia charitas, nec la-

cessat. Idem agit

ecclesia contra hære-

ricos Boni autem, nec

timent aduersa pati,

vt fortes. vnde subdit:

Veruntamen quod cē-

pistis exple. Nec ipsis

persecutoribus verita-

tem prædicare ces-

sant, vt benigni. vnde

ait: *Præbete. au. & c.* Nō

enim bene armantur

scuto patientiæ contra

illata quo tuti sint si-

ne gladio verbi quo vincant. Hoc est, qđ Apostolus ait: *Charitas patiens est, benigna est.* Si alterū deest, charitas non est, scilicet si tolerat quos non amat, vel si non tolerat, quos amat.

***Cate.** Græca. Neque a vobis robur flagito, neque redargutio vestra cessare me faciet a verbis, neque loquutionē verbi vestri susteram. Veruntamen in pupillum irruitis, & insultatis in amicum vestrum. Chrys. Me omni diuina opere orbatū esse arbitramini, sed tñ meam causam tuebor, cū nihil mihi sim cōsciū. Didym. est opus fortitudinis nō dei. *Id videte an me.* Quia humilis, quæ dicit, non ex auctoritate præcipit, sed ex ratione persuadet. Sed quia occasione ratio nis, contrarij ad contentionem effrenantur, subdit.

c *Responde. ob. absque co.* Quia hæretici inquisitionibus non intendunt veritatem assequi, sed victores videri.

f *Et loquentes, id quod iustum est.* Quia qui loquitur iudicio auditoris subditur: Inter cor, & linguam eius æquus arbiter sit, vt nihil præcipitanter de corde per linguā prodeat, sed prius examinet, quam dicat. Et quia prius de suis recte iudicant, de dictis alienis addit.

g *Et non inuenietis in lingua mea.* Quia non vobis in me stultitia sonat, si a vestra conscientia nō prædat, sic ecclesia prius falsa hostium destruit, post vera aperit, quibus non est locus dum falsa pro veris habentur. per linguam aperta locutio, p fauces occulta tractatio, quia quod ecclesia foris prædicat, viuendo custodit.

***Cate.** Græca. Sedete & non sit iniustum. Nicetas. ac rursus cum iusto congregimini. Didym. Verbo *sedete* docet animum vacuum ad sermocinandum afferendum, & non sit iniustum. haud esse paruum in sermone minime labi, verbaque vsurpans grauitatis, & libertatis, labefactat eorum opinionem dicens, se nihil iniustum, aut stultum loquutum.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quare dextra. ser. veri. quibus Iob dixerat, flagella presentis vite in sanctis hominibus ordinari ad consolationem vite future.

2 Ad incre. tan. eloq. con. id est, curiose componitis, vt videantur magis bona.

3 Et in ven. ver. profer. id est, ad ostentationem vestram.

4 Super pu. irru. vocat autem Iob se pupillum, tanquam omnibus bonis temporalibus denudatum.

5 Et subuer. niti. ami. ve. conantes cum ostendere erroneum, & blasphemum, vt patet ex prædictis.

6 Veruntamen, quod cœpistis exple. Hic consequenter Iob remouet dubium, quia ex eius verbis immediate ppositis posset aliquis credere, quod reformidaret cum Eliphaz, & eius socys disputare de supraposita

praposita questione, ideo hoc remouet, dicens. Verum tamen, quod cœpi. exple. arguendo contra me. Et quia arguens debet etiam audire, ideo subditur: Præbete au. & c. & debitum modum disputandi tangit, dicens.

7 Respondete obse. absque conten. quia litigiosi in disputationibus magis volunt obtinere iniurijs clamoribus, quam veris rationibus. & ideo subditur:

8 Loquentes id quod iu. est iudi. Id est, proponatis tantum vera, & recipiatis.

9 Et non inue. in lin. mea ini. Id est, aliquid contra iustitiam, quæ debetur proximo.

10 Nec in fauci. meis stulti. perfo. Id est, aliquid contra sapientiā quæ recte de Deo sentitur. Intendebant enim defendere, & probare veritatem circa humana, & diuina.

CAP.

ADDITIO I.

In c. 6. vbi dicitur in postilla. Circa primum sciendum, qđ Eliphaz imponebat Iob falsam, & erroneam sententiam.

In hoc, quod dicit Iob: *Vtinā appenderentur peccata mea,* trās latio nra multum deuiat ab Hebraica veritate in Hebræo enim sic habetur: *Vtinā appenderetur ira mea, & calamitas, quā patior simul in statera, quoniam arena maris ha grauiorē apparet,* vnde,

vnde, & verba mea absorpta sunt. Ad quorū intelligentiā attēdē dū est, qđ hic incipit Iob disputare p amicos seu aduersarios. In prima n. propositione, quæ sup. c. 3. continetur, nihil contra eos dixerat, cum nondū mentē eorū habuisset, sed solū tristitiā suā tragēdice proposuerat, vt dictū est, sed mō post quā audiuit Eliphaz imponentē sibi totā flagellorum suorū culpā, vt patet in dictis suis, prouocatus est ad irā, eo qđ videbatur paruipendi seu contemni ab ipso Eliphaz. Paruipensio

Tom. 3

d 3

enim

A enim seu contemptus causant iram, secundum Philosophū in secundo Rhetoricæ. Ira autem impedit rationem. Vnde Greg. in Moralibus. Ira intelligētiæ lucem subtrahit, & mentem prouocando confundit. Tristitia etiam aggrauat animū inquantum, quod si omnem spem euasione excludat, ipsum absorbet, ut in prima secundæ q. 37. art. 2. in responsione ad tertium argum. Vnde videns Iob in seipso passionem iræ ex dictis Eliphaz causatam, similiter, & tristitiam magnam ex suis calamitatibus, timens ne forte in dicendis per ipsum aliquid inconuenienter diceretur ex perturbatione prædictarum passionum, idcirco in primordio suæ disputationis proposuit, quod sua ira, & calamitas erant grauiorēs arenis, & hoc cum dicit: *Utinam appenderetur ira mea.* scilicet quam diu Eliphaz in me causauit, & calamitas, quam patior, si in afflictionibus meis. *Simul in statera*, ita quod ira, & calamitas in una statera ponerentur, & arena maris in alia, & sic dicit, quod istæ duæ passiones essent grauiorēs arena maris. Ex quo concludit: *Vnde, & verba mea sunt absorpta*, eo quod iudicium rationis ex vehementia talium passionum consuevit absorberi, & per consequens verba prolata, talibus existentibus passionibus, & isti duo versus sunt quoddam præambulum notabiliter excusans ipsum Iob à multis, quæ per ipsum in procelu disputationis minus caute fuerunt dicta, ut in sequentibus pater. Quam quidem excusationem Iob, qui locum respondentis in huiusmodi altercationibus principaliter tenuit, in proprio posuit loco, scilicet in suæ disputationis primordio, in quo respondētes consueuerunt huiusmodi excusationes seu protestationes proponere. Si autē dicatur, quomodo Iob, qui virtuosus, & patiens erat, irascitur contra Eliphaz, & alios, & non potius dissimulasset seu patienter tollerasset: iuxta illud Pl. 37. c. *Ego autem tanquam surdus non audibam, & sicut mutus non aperiens os suum.*

R Dicendum quod Iob potest excusari ab impatientia in hoc multipliciter: Tum quia ira, quam dicit se habere, intellegendam est secundum vires inferiores tantum, sicut dictum est de ira iustitia. vnde notat dicit: *Verba mea absorpta sunt.* quasi dicat. Licet intellectus meus, vel ratio non est absorpta, verba tamen exteriora sunt absorpta: Tum quia hoc faciebat propter bonum eorum, qui ei contumelias inferebant ut de cetero talia non attentarent, iuxta illud Pro. 26. 1. *Respondet stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.* Tū etiā propter bonum multorum, quorum profectus impeditur per contumelias iustis illatas. Vnde Greg. super Ezech. homil. 20. H: quorum vita exemplo imitationis est posita, debet si possunt detrahentium sibi verba compescere, &c.

ADDITIO II.

In eodem cap. 6. vbi dicitur in postilla, ideo sequitur. *Quare detraxisti sermonibus veritatis.*

Secundum sanctum Thomam in sua expositione hoc, quod dicit Iob *Quare detraxisti sermonibus veritatis*, non est referendum ad hoc, quod Iob dixerat, flagella præsentis vitæ in sanctis hominibus ordinari ad consolationem futuræ vitæ, cum hoc Iob non dixerat adhuc, licet hoc postea dicat, sed referendum est ad afflictionem, quam patiebatur ex dictis Eliphaz. dicens quod mala, quæ ipsi Iob cōtulerant, procedebant ex sua culpa, in qua detractione seu contumelia ipsi Eliphaz lædebat ipsum Iob in sua fama, quæ est maximū hominis bonum inter bona exteriora, & quia hoc faciebat Eliphaz sine hoc, quod haberet rationem ad talem detractionem faciendam, idcirco dicit: *Quare detraxisti sermonibus veritatis.* Et ut hæc detractio ostendatur inexcusabilis, excludit omnia illa quibus aliquis reprehensor posset à detractioe excusari. Quorum primum est, cum quis maioris auctoritatis alium reprehendit, & hoc excludit dicens, *cum ex volis nullus sit, qui possit me arguere.* Secundum cum aliquis verba dura contra aliquem profert ad eius utilitatem, non ad exacerbandum ipsum, & hoc remouet, dicens: *Ad increpandum tantum, sicut est, & non ad utilitatem eloquia concinnatis*, id est, studio compositionis, ut non videantur leuiter esse dicta. Tertium est, cum aliquis verba, quæ profert contra aliquem efficacibus rationibus munit, quod remouet dicens: *Et in ventum verba profertis*, quasi dicat verba vestra inania sunt nullum robur rationis habentia. Quartum est, cum aliquis aliquem reprehendit eo tempore, & statu, in quo presumi potest, quod non

non inde deterior, sed melior fiat. Vnde tempore quo aliquis est vehementer contristatus, & ad iram dispositus, non est reprehendendus, quia sic non videtur, quod reprehensor vult correctionem, sed potius subuersionem eius, ideo dicit: *Super pupillum irritis, & subuertere nitimini amicum vestrum.* Scilicet ipsum pupillum nominat, quia in tristitia omnium auxilio destitutus erat.

REPLICA. In cap. 6. vbi dicitur: *Utinam appenderetur, etc.* Burg. corrigendo literam nostram aliqua supponit, & aliqua infert. Supponit primò, quod Iob vsque ad illum locum ignorauerit errores amicorum suorum, ideo vsque huc nihil contra eos dixit. Hoc autem suppositum fore falsum ostensum est, supra in correctorio primo tertij cap. Supponit secundo, quod Iob fuit per Eliphaz prouocatus ad iram propter eius paruipensionem, & contemptum. Illud suppositum etiam videtur falsum; quia talis ira multipliciter culpabilis fuisset in tam sancto viro, nec in aliqua autentica scriptura reperitur simile huic supposito de Iob, imo ipsemet in fine huius capituli protestatur se rationabiliter dixisse, & dicere velle, quod non est irati sic descripti per Burgen. cuius ratio confusa est, & absorpta. Et etiam dominus reprehendens Iob, infra 38. capit. non reprehendit eum de huiusmodi ira contra amicos sumpta, sed solum de incauta locutione contra Deum, ut patet ibidē. Tertio supponit, quod arena maris debeant poni pro pondere contra iram, & calamitatem ipsius Iob, quod suppositum extranee sonat. Nam in scripturis, arena non accipitur communiter pro continuo, sed discretio, ut non significet magnum, sed multum, ut patet Ge. 22. & 32. Iosue 11. & alijs locis plurimis. Ponitur hic igitur pro multitudine passionum, non pro magnitudine, per consequens, nec pro pondere in statera appendendo. Post illa, sic supposita infert Burgen. primo quod ex talibus passionibus iræ verba Iob fuerunt absorpta ex defectu iudicij rationis, quod non videtur viro recto huic ascribendum. Infert secundo Burgen. quod allegatio huiusmodi passionum excusat Iob in multis incaute dictis, & sic tenet modum protestationis in scholis fieri consuetæ, quæ excusatio etiā modici ponderis est, nam apud amicos non fuit excusatus, qui verba sua egreferentes, & erronea reprobauerunt, nec apud Deū, quia ipsum de incaute dictis corripiebat, ut patet 38. huius. Ideoque Hebraicam literam per Burgen. confictam, & super talibus falsis suppositis, & illatis fundatam, non oportet attendere præsertim cum sanctus Gre. & alij omnes in translatione rationabiliter expolita sunt contenti, ut peccata Iob, & eius calamitas ponderentur, & q. calamitas videtur grauior peccatis quasi arena maris, id est, multipliciter, ut postilla. exponit.

In eod. c. vbi postillator exponit illud. *Quare detraxisti sermonibus veritatis*, de sententia ipsius Iob, scilicet quod afflictio in presenti non semper est punitio peccatorum, sed tentatio aliqui ob cumulum meritorum, & premiorum. Burg. cum sancto Thome opponit exponens de Eliphaz, qui detraxit famę ipsius Iob, dicens eum sic flagellatum propter peccata sua excessiua. Sed quia detractio famę consistit in facto, & non in sermone, impropria videtur expositio, cum in litera non dicitur, detractū factū famę, sed sermonibus veritatis. Qui autē sint sermones veritatis quibus hic Iob cōqueritur detractū requirendum est: Non enim sermones Eliphaz contra Iob, quia illi non sunt sermones veritatis, sed erronei, & si qua dixit intermiscendo vera, illis veris non detraxit, sed potius proposuit. Restat igitur, quod fuerunt sermones Iob, quibus obiurgabat errores amicorum ab olim sibi notos, put. c. 3. dictū est in correctorio primo, & ad illū sensum tendunt modi loquendi in hoc c. cū dicit: *Quis det, ut veniat petitio mea, & tribuat mihi Deus quod exspecto, & qui cœpit ipse me conterat, & hæc sit mihi consolatio, ut affligens me dolore non parcat.* Hanc. sermones sunt sermones veritatis ex supradictis sermonibus. c. 3. ortum habentes, & respectū, vbi dicitur: *Quare non in vulua mortuus sum, &c.* Sicut ibi postilla. exponit, vnde sermones huius cap. nisi ad futuram sanctorum in hac vita afflictionum remunerationem pertineant, non sermones veritatis, sed fatuitatis sunt. Quis enim, nisi deiiciens, petit afflictionem finalem superaddi sine respectu, & spe premij, nisi velit incidere in errores amicorum Iob in huiusmodi afflictione desperantium de vita futura.

De quo dominus Iob reprehenderit.

E

F

Q. 11. rene
h. alior. possit
a. de ratione
excusari.

C A P. VII.

Militia est, &c. * Olym. Iobus suā ex hac vita mi-
grādi cupiditatē vacare culpa pfirmat. Primū
q̄ vita hāc fragilis vndiq; est obuallata picu-
lis, deinde q̄ q̄busdam est irretitus ærumnis.

Grego. 8. 3. e. Quid ergo recte sen-
tiat, exprimit. Militia
est, vel tētatio secūdū
aliā trālationē, quod
idē valet, q̄a tētatio ē
militia, i. pugna cōtra
dāmones. Nec tētari
dicitur vita, sed ipsa
tētatio, quia caro cor-
rupta ex se contra se
molestias gignit, & li-
cet iam in bonis, ta-
men semper ex infir-
mitate generat, quod

C A P. VII.

Militia est vita hominis super terram,
& sicut dies mercenarij, dies eius. Sicut
seruus desiderat umbrā, & sicut mer-
cenarius præstolatur finē operis sui, sic
& ego habui mēses vacuos, & noctes

laboriosas enumeravi mihi. Si dormiero, dico quādo confur-
tibus, qui multiplicia sustinent. Et bene non dies, sed mēses,
q̄a nō in ipsis actionib. sed in fine, q̄ in cassum egerint, sen-
tiunt. Vel, per noctē ignorantia accipit, de qua, qui adhuc re-
dit, fletu lauat, q̄d inaniter egit. Is ergo, sicut seruus deside-
rat umbrā, hēt dies vacuos, quia quo magis æternū refrige-
riū q̄rit, videt q̄ vacue pro hac vita laborauerit. Et sicut mer-
cenarius præstolatur finē, enumerat noctes laboriosas, quia
quo magis ex fine operis præmium conspiciat, eo magis ge-
mit diu nescisse, quod quærit, & quod inaniter laborauit.

* Orig. Interdiu, & noctu contraria concupisco, quoniā. n. In ann.
noctē luctuosam existimo, optabā lucefcere, cū at illuxit no-
ctē optabā, ut æquiorē, & eodē mō sp̄ sum affectus. P̄s autē
ex carne tanta copia defluit, ut glebæ terre, quæ asperse sunt
luti instar humescant. Cate. Græca. menses vanos, i. ætūnis
plenos. Chrys. perterrescebat terribilib. per noctē vilis obie-
ctis. Et innuit se tanta inopia laborare, ut non amplius tela,
sed gleba saniem abstergere cogatur. Quæ omnia inuēti ani-
mi fortitudinē testificabant. Philip. Diebus, & noctib. dixit,
i. laborib. indefinentib. Potest & intelligi Christus, qui post
somnia mortis resurrexit, & vsq; ad finē mundi replet do-
loribus, exacerbatus criminib. delinquentium, & persecu-
tionibus ecclesiæ. Et induta est caro putredine, cum vulnus
antiquum, & peccatum originale in omnem carnem de pri-
mi hominis præuicatione pertransiit.

g Si dormie. Secundum historiam animus dolentis exprimi-
tur, qui cogente mœstitia per diuersa desideria vagatur, in
noctē diem, in die vespem desiderat, quia dolor non finit
placere, quod adest, & iam hoc expertus graue, consolante
desiderio aliud expectat, sed nec sic dolor finitur. vnde.

a Et

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. VII.

Militia est. Postquā Iob destruxit ipsius Eliphaz obiectio-
nē, hic consequenter astruxit principale intētiōnē, vide
licet, q̄ felicitas hominis non est in p̄senti vita, sicut Eli-
phaz sentiebat, propter q̄d ipsi Iob promittebat felicitā-
tem in p̄senti vita post flagella si se emendaret, ut patuit in p̄. p̄ce.
ca. Primo igitur Iob ostendit, q̄ talis expectatio felicitatis est frivola.
secundo quæ sit expectatio vera, ibi. Parce mihi. Prima in duas, quia
primo ostendit propositum rationibus ostensiuis. secundo ducentib. ad
impossibile, ibi. Quapropter, & ego. Prima in duas, quia primo ostē-
dit propositum ratione generali quantum ad omnem hominem. secun-
datione speciali quantum ad seipsum, ibi. Induta est. Circa primū
primo proponit intentum dicens.
Militia est vita hominis sup. ter. sicut, &c. Militia. n. ordina-
tur ad finē aliū, i. pacē, per laborem militiæ consequendum. Vnde secū-
dum Philo. 4. Ethico. Bellamus, ut pacē habeamus. Similiter intētiō
mercenarij est merces recipienda pro qua seruit. Per hoc igitur pro-
ponit

ponit Iob, & bene, quod in vita p̄senti non est vltimus finis seu
felicitas hominis, sed magis in quiete habenda, & mercede recipienda
post hanc vitam. Et statim probat assumptum, cum dicit.

2 Sicut ser. desi. vm. Et est ratio talis. Consecuto sine vltimo homi-
nis, appetitus eius quiescit, aliter non esset finis vltimus, sed quilibet ho-
mo experitur in seipso, quod quocunque bono in vita p̄senti obten-
to, appetitus eius non quiescit, sed ad aliud obtinendum tendit, ergo
vltimus finis seu felicitas hominis non habetur in vita p̄senti. Huius
rationis ponit minorem, dicens. Sicut seruus desiderat umbram.
ut ibi quiescat post laborem.

3 Et sicut merce. præsto. si. operis sui. ut recipiat mercedem.
4 Sic, & ego. Non solū loquitur pro se, sed pro toto genere humano.
5 Habui mē. va. idest carentes consecutione finis vltimi, quod pa-
tet per tendentiam, siue sitim humani desiderij in aliud.
6 Et nocte la. enu. mi. quia laboriosum est expectare bonum deside-
ratum, secundum illud Pro. 13. b. Spes quæ differtur, affligit animam.
Et ad hoc plenius exprimendum subdit.

7 Si dormi. dico. post euigilationem.

8 Quando confurgam, & rur. expe. vers. Experitur enim homo,
quod

M O R A L I T E R.

umbram, ad sui refrigerium, sic continens refrigerari desi-
derat ab æstu tentationum.

3 Et sicut mer. & c. operis sui. ut recipiat mercedem.

4 Sic, & ego habui menses vacuos. nam hæc merces non reci-
pitur in p̄senti.

6 Et noctes laboriosas. Idest mentis obnubilaciones.

† Enumeraui mihi. propter insurgentes passionēs.

7 Si dormiero. peccati somno.

† Dico quando confurgam. per synderesim peccato remurmu-
rantem.

Tom. 3

d 4

1 Militia est vita ho. super terram. Supra 3. ca. Iob tenuit typum
hominis de peccato p̄nitentis. Ita potest dici, quod hic te-
net figuram hominis continentis, qui fortes passionēs, vel
tentationes patitur, sed ab eis non superatur. Dicit igitur.
Militia est vita hominis super terram. contra passionēs carnis, &
tentationes dāmonis.

3 Et sicut dies mercenarij. Qui non sunt quietis, sed laboris.

† Dies eius. scilicet hominis continentis. Sicut seruus, & ceter.
umbram

G a *Et replebor doloribus.* Causa autem doloris hec est.

A b *Induta est.* Eadem subtilius in ecclesia. Sono torpor otii: Vespera, q̄ somno cōgruit, desiderii otii figurat. Per surgere exercitatio actionis. Mens ergo hominis, quia stare nō potuit, iā nō pōt stare, etiam cum velit, sed sp̄ desiderijs va-

riat, vt quietus actio nē desideret, occupatus geret. Vel dormire est in peccatis iacere, a quib. surgere conat iustus, sed cū surrexerit ipsius virtutib. se extolli sentit. Vnde & tēari ad uersis quibus melius seruet, quatit dicēs: *Proba me, & tenta me.*

Vel vespera est tēatio peccati, & iustiorē acius laceffit. Vñ & Moyses dicit, mane ad vesperū duci,

B cū lucem sequitur vmbra tentationis, q̄ tñ in electis non est nox, sed vespera, q̄a lucē obscurat, sed nō extinguit, quē etiā non timeat, sed vt eis pficiat pro futura expectat. Sed quātū cunque contendat, non eis est hic integra salus. Vñ subdit. *c. Et replebor doloribus vsque ad tenebras.* Quia securitatem nō inuenit, donec penitus tempus tentationis relinquit. Doloris autem causam subdit.

d *Induta est ea.* i. carnalis vita, quā ago, vel mala operatione polluitur, vel inde restricta ex memoria imaginib. peccatorū fuscatur, quē quasi puluis ante oculos surgūt. Ecclesia vero in quibusdā putredinē luxurię carnis sentit, in quibus terrenis actibus deditis puluere cōspargitur. de vtriusque subdit. *e. Cutis mea.* Cutis sunt in ecclesia, qui solis exteriorib. curis vacant, quorum corda desperatio liceat, & ideo trahuntur non extēti per longanimitatem ad eternam vitam. Presentibus herent, quod ideo fit, quia non attendunt, quana fugitiua hec vita sit. Sed ecclesia e contra.

f *Dies mei velo.* Sicut tela filis, sic vita diebus singulis proficit sed quo magis crescit, ad incisionem tendit. Sed & telę festinantiam velocitas vitę transiit, quē semper deficit. Et ideo electi cor non in ea figunt. Vnde ait.

g *Ex consumpti sunt.* id est, nullam mihi fiduciam pono in his, quod faciunt reprobi, ego non.

C *Nicetas.* Vita aut mea velocior est loquela. Alij curfore D. Aug. exilior. D. Greg. vita quasi quēdā loquutio dilabitur & euanesceat, aut vt curfores nesciunt, anteq̄ insistant, sic gloria non ante accessit, q̄ auolauit. Olym. Vita tanquam cur-

for

for properat ad metā, nec ad spem meliorem quicquam affert. Id enim valet, in spe vana. Philip. Vento pretereunti similis est vita mea, quē nunc iter iam pretereijt.

h *Memento.* Id est, benignus velociter transeuntem respice, quia humanę breuitatis consideratio deo est grata oblatio.

Idem capit. 8.

a *scilicet in die dico.*

a *gām, & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus*

b *vsque ad tenebras. Induta est caro mea putredine, & sordibus*

c *pulueris cutis mea aruit, & contracta est. Dies mei velocius*

d *transierunt, quam a texente tela succiditur, & consumpti sunt*

e *absque vlla spe. Memento, quia ventus est vita mea, & non re-*

f *uertetur oculus meus, vt videat bona, nec aspiciet me*

g *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

h *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

i *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

j *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

k *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

l *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

m *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

n *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

o *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

p *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

q *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

r *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

s *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

t *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

u *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

v *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

w *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

x *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

y *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

z *visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam.*

NICOLAUS DE LYRA.

Expectatio felicitatis in presenti vita.

quod semper desiderat aduentum futuri temporis, quod non est, nisi propter aliquod bonum non habitum, consequendum.

1 *Induta est.* Hic consequenter ostendit propositum ratione speciali sumpta ex parte sui. Expectatio enim felicitatis in presenti vita frivola est duplici de causa potissime. Vna est, quando percussus est insana-bili languore secundum viam humanam, propter quod non est sibi delectabilis prolongatio vite, & hoc alligat Iob dicens, *Induta est caro mea putredine, id est, circumdata vndique sicut homo circumdatur vestimento.*

2 *Et for. pul. quia sedebat in sterquilino.*

3 *Cutis mea aruit, & con. est.* Ex defectu enim virtutis naturalis caro interior consumitur, & sic cutis exterior siccatur, & rugatur. Secunda vero causa est, quando etas huiusmodi pro maiori parte transiit, & modicum remanet, & sic parum apprehenditur, quod potest haberi in presenti, quia quod modicum est, quasi nihil reputatur, vt habetur 2. Physicorum, & hoc tangitur cum dicitur,

4 *Dies mei velo. tran. quam a tex. tela. suc.* Comparatur enim vita humana telę, quia sicut textitur addendo fila filis, sic humana vita deducitur

deducitur addendo dies diebus. Et sicut perfecta tela succiditur a texente, sic humana vita a Deo de presenti, ideo subditur.

5 *Et consumpti sunt absque vlla spe. scilicet felicitatis in hac vita expectanda.*

6 *Memento, quia ventus est vita mea.* Hic consequenter rñdet cui dā rationi erroneę, quā posset sibi fieri. Quia dixerunt aliqui philosophi, quod post transitum magni anni, qui completur in triginta sex milibus annorum, effectus inferiores reuertentur idem numero, vt pote, q̄ Plato legit Athenis, & in eisdem scholis eisdem scholaribus, sicut ante quando vixerat, & sic posset aliquis dicere ipsi Iob, quāuis non expectes felicitatem temporalem pro isto tempore, tamen debes expectare in diēta annorum reuolutione, hoc remouet dirigens sermonem ad Deum, & dicens. *Memento quia ventus est vita mea. ventus enim transiens deficit, & non reuertitur idem numero.*

7 *Et non reuertetur oculus meus, vt videat bona. scilicet vite presentis in carnali vita.*

8 *Nec aspiciet me visus ho. in tali statu, sicut nūc, q̄a sicut nō reuertat idē numero in tali reuolutione annorum, sic nec alij homines.*

9 *Oculi tui in me. quia etiam mortui patent diuino conspectui.*

10 *Et non sub. i. tali vita mortali, sicut imaginantur predeli.*

i Sicut

MORALITER.

† *Et rursum expectabo vesperam,* timens peccati reciduationē. Talis autem conflictus hominis confurgit ex infectione carnis, ideo subditur.

† *Induta est caro mea, & quia conuersatio exterior ex hoc fœdatur.* Sequitur.

† *Cutis mea aruit, & c.* Dies mei, id est illuminationes animi.

† *Velocius transierunt.* propter passionē redeuntē, & animū obnubi-

obnubilantes.

† *Et consumpti sunt absque vlla spe.* firmitatis in virtute. Et quoniam in tali conflictu implorandum est diuinum auxilium, ideo subditur.

† *Memento quia ventus est vita mea.* id est, instabilis in bono, nisi ex virtute tua.

† *Et non reuert. oeu. meus.* post hanc vitam.

† *Videat bona.* id est, bonorum operum merita.

Sicut

A *Sicut consumitur nubes.* Nubes ad alta leuat, densata vento impellitur, ut currat: calore dissoluit, ut euanescat. Sic cor hoīs per ingenū emicat, flatu dæmonū, p mala desideria agitat: sed respectu iudicis quasi calore solis deficit, & postquā tradit locis pœnalibus, nō redit ad id cui per amorē inhæsit, qđ est domus mentis. Vel infernus est desperatio, i qua peccatis mortuus cadit, & post non est via reuersionis. De sperans nubibus comparatur, quia caligine obscurat peccatis multis densatur, sed claritate iudicij dissipatur: hic talis non redit in domum, id est ad cor: de quo sanato dicitur: Vade in domum tuā.

** Nicetas. Symmachus:* Sicut consumpta nubes recedit.

** Polychr. & Olym.* subitos mortis casus declarat. siquidem solo tuæ voluntatis nutu, vno oculorum coniectu, cum me non amplius in vita morari volueris, statim interimes. hæc enim est his verbis, oculi tui in me, & non subsistam, subiecta sententia, disiectæque nubi similis sum.

B *Neque cognoscet eum amplius.* Locus hominis Deus est, qui eū creauit vt in se consisteret: quē hō peccando deseruit: sed Deus fugitiuū per incarnationē requisit. Post autem iam nequius agentem dānatū nō cognoscit, dicēs: nescio vos. Hoc timēs iustus sollicitius pœnitet, & nō parcat ori, sed cōfiteretur peccata. Os aut aperit tribulatio spiritus, quæ sit timor præiudicij. Et reprobi peccata fatētur, sed nō cōtrito spiritu vt mala defleant. Hæc autē amaritudo mentis facit ipsū contra se loqui & rixari, iā & alia attendit, quæ securus preterit: & sibi obijcit quæ bona à Deo accepit, quæ mala reddidit: sed sic pœnitens voluptuosa pro æternis spernens, adhuc de corruptione carnis contradictionem sentit.

** Origen. Cat. Græ.* Si enim Homo descenderit in infernum. Origen. Hęc ait non quod resurrectionē improbet, vt Manichæi putauerūt & Valentini. sed qđ dicat eū qui mortuus est iā hoc viuendi genus nō repetiturū decursū, ac cōfectū, & morte impeditū. Didym. Quidā sentiunt hoc loco nō tolli resurrectionē, sed doceri vitam hominū caducam, nec vita functū amplius rediturū ad vitā mortālē. Quare illa verba non amplius ascendet ex inferno, cū ijs cōnectunt, in domum suam, ac si diceret reuocabitur quidē ad vitam

vitam, sed tamen domum suam minimē reuertetur.

** Philippus.* Non est sanctus Iob hoc loco ita loquutus vt resurrectionis incredulus esse æstimet, qui alibi dixit: *Hō cū dormierit non resurget, donec atteratur caluā.* Vbi somnū mortis in finē vsque tantum seculi dicit futurū, post sequuturam resurrectionem. Ita & intelligendum, sicut

D. Comm. Iob 14.

a *Sicut consumitur nubes & pertransit, sic qui descendit ad inferos, nō ascendet, nec reuertetur vltra in domum suam, neque cognoscet eum amplius locus eius.* Quapropter & ego nō t̄ parca ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei: confabulabor t̄ cū amaritudine animæ meæ. Nūquid mare sum ego, aut cetus, quia t̄ circūdedisti me carcere? Si dixero,

** Nicetas. Symmachus:* Sicut consumpta nubes recedit.

** Polychr. & Olym.* subitos mortis casus declarat. siquidem solo tuæ voluntatis nutu, vno oculorum coniectu, cum me non amplius in vita morari volueris, statim interimes. hæc enim est his verbis, oculi tui in me, & non subsistam, subiecta sententia, disiectæque nubi similis sum.

B *Neque cognoscet eum amplius.* Locus hominis Deus est, qui eū creauit vt in se consisteret: quē hō peccando deseruit: sed Deus fugitiuū per incarnationē requisit. Post autem iam nequius agentem dānatū nō cognoscit, dicēs: nescio vos. Hoc timēs iustus sollicitius pœnitet, & nō parcat ori, sed cōfiteretur peccata. Os aut aperit tribulatio spiritus, quæ sit timor præiudicij. Et reprobi peccata fatētur, sed nō cōtrito spiritu vt mala defleant. Hæc autē amaritudo mentis facit ipsū contra se loqui & rixari, iā & alia attendit, quæ securus preterit: & sibi obijcit quæ bona à Deo accepit, quæ mala reddidit: sed sic pœnitens voluptuosa pro æternis spernens, adhuc de corruptione carnis contradictionem sentit.

** Origen. Cat. Græ.* Si enim Homo descenderit in infernum. Origen. Hęc ait non quod resurrectionē improbet, vt Manichæi putauerūt & Valentini. sed qđ dicat eū qui mortuus est iā hoc viuendi genus nō repetiturū decursū, ac cōfectū, & morte impeditū. Didym. Quidā sentiunt hoc loco nō tolli resurrectionē, sed doceri vitam hominū caducam, nec vita functū amplius rediturū ad vitā mortālē. Quare illa verba non amplius ascendet ex inferno, cū ijs cōnectunt, in domum suam, ac si diceret reuocabitur quidē ad vitam

nerint, sed ne permisisti quidem, vehementibus magnisque doloribus cogitationes meas obruentibus. Itaque lubenter vitam ærumnarum plenam cum morte permuto. Nicetas. Symmachus, mitigabit. Verū Theodotio, Cōgestabit me in meditatione mea lectus meus. Chrys. nulli id pretereā euenit, vt terribilia spectra noctis vim malis nouā assidue afferret. Quod physica rōne ijs accidere solet, q quidpiā grauius sunt die perpeffi. Id qđ Sapiēs cōfirmavit Ecclesiastes, cū dixit: In multitudine tentationū aduenire infomnium. Id etiā ad veritatē valde propēdet, a diabolo fuisse terribilia illa visa oblata. Philip. Cum extorqueatur ei eruciatio, vt loquatur: timore dñi reprimente, n e Deo resistere videatur ad amaritudinem animæ suæ eloquium conuertit. dicitque dolores sibi esse pro carcere: Et Deo tribuit quæ patiebatur a demonibus, qui ad ea facienda, acceperant potestatem: & in somnis diurnos dolores representabant, & frendentes dentibus apparebant, ad deuorandum eum, quasi ora aperientes.

c *Nūquid mare sum.* Carcer est caro, q impedit ab aliis. Mare corda carnaliū. Cetus diabolus, q natat p lubricas cogitationes. Hic ergo cū suis carnali. recte carcere pene sug archat, ne liceat eis qcqđ mali volūt. Sed ego q iā corde i celo, cur carcere carnis p̄mor? q, nō superbe, sed amore veritatis dñi. Deo verò vtiliter differt. Dilatus aut à vera gete redit ad cor quasi ad getē q̄ rixā carnis. Et hoc secretū cordis lectus vel stratus dicit, vbi fessus extrinsecus occulta verba cogitationū versat, sed & ibi rixa, quia dum caro quasi paries domus quatitur, & cubile turbatur, & quo magis cogitat, videt q̄ distri-

Cate. græ.

B

Idem cap. 12. Allegoricè.

Idem cap. 13.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sicut consumitur nubes & pertransit. quia non reuertitur eadem numero.

2 Sic qui descendit ad inferos. id est ad sepulchrum infra terram, in qua dicitur esse infernus.

3 Non ascendet. ad statum vitæ mortalis.

4 Nec reuertetur vltra in domum suam. ad viuendum tati vitæ sicut modo.

5 Neque cognoscet eum amplius locus eius. id est præsentis vitæ status. per talem enim modum loquendi dicitur: talis tenet magnum locum in ciuitate. Hæc autem sententia sancti Iob non solum concordat fidei quæ talem reditum damnat post reuolutionem tot annorum, sed etiam sententiæ Philosophi 2. de Generatione, qui dicit expresse, quod ea quæ sunt incorruptibilia, redeunt eadem numero per motum: vt sol, luna, & stellæ: sed generabilia & corruptibilia non redeunt eadem numero, sed specie. Hoc etiam dictum non contrariatur articulo resurrectionis futuræ. Tum quia illa resurrectio non fiet per motum vel mutationem, sed per diuinam virtutem quæ potest agere sine motu & transmutatione. Tum quia homines non resurgent ad vitam mortalem & animalem sicut nunc, vt prædictus error dicit.

6 Quapropter &c. Hic consequenter Iob astruit suum propositum ducendo ad inconueniens suum aduersarium, videlicet quod homo in miseria positus debet cōsiderare finem vitæ suæ, vt imponatur finis suæ miseriæ,

miseriæ, ex quo felicitas temporalis non erat pro termino expectanda, vt visum est: & felicitas futura in alia vita ab aduersario negabatur. & hoc est quod dicitur: Quapropter non parcam ori meo, quin conquerar de vitæ præsentis, sicut à principio dixi: Pereat dies in qua natus sum &c.

7 Loquar in tribulatione spiritus mei. Modus est enim afflictorum de sua afflictione loqui per modum querelæ, inquirendo causam afflictionis suæ. vnde subditur. Nunquid mare sum ego aut cetus, quia circūdedisti me car. i. insanabili lāguore. vnde sic afflicti dicuntur esse in carcere secundum communem modum loquendi. Quærit ergo Iob vtrum causa huius fuerit, ne noceret alijs si esset potens & sanus. sicut mare intra ripas suas archatur à Deo, ne effluat & submergat habitantes in arida: & cetus qui est piscis maximus intra oceanum detinetur, ne veniat ad maria mediterranea, in quibus homines communis nauigant, ne sit hominibus nimis nociuus, quasi dicat Iob: hæc non est causa: quia existens in prosperitate non fucram alijs nociuus, sed magis beneficus: vt magis patebit infra, & patuit ex dictis supra 1. cap.

Sciendum est etiam, quod ad releuationem doloris duo faciunt, scilicet corporalis somnus, & meditatio speculatiua in vigilia: & ærumnae dicit sibi esse subtra am, cum dicit.

8 Si dixero consolabitur me lectulus meus. per somnum in quo est quies sensuum.

Duo sunt releuatione doloris.

1 Et releua-

MORALITER.

1 Sicut consumitur nubes. resoluta in pluuiam, & descendit propter grauitatem.

2 Sic qui descendit ad inferos. propter pondus peccatorum.

3 Non ascendet. ad præsentem statum.

6 Quapropter & ego non par. & c. sed perfecte confitebor dum viuo

viuo in amaritudine spiritus mei. Et quoniam corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Sequitur.

† Nunquid mare sum ego aut cetus, quia circūdedisti me carcere, id est mortali corpore.

8 Si dixero consolabitur me lectulus meus. id est contemplationis diuinæ actus.

MORA

Causa iudex, quæ verecundia sit coram angelis & omnibus sanctis
A confundi: quæ deinde pena: & ita quasi somno & visione terre-
 tur, quia utique imaginatur, sed non ita videt ut esset res. Sed
 & ad literam diabolus cupidus prospera, timidis aduersa per som-
 nia ingerit, ut magis afficiatur: sed & sanctos quominus valet vi-

† quam esse ch-
 ossibus meis.
 † Cella a me.
 Greg. 8. c. 4.

gilantes, grauius ten-
 tat dormientes: quod
 Deus benigne pinic-
 tit, ne saltem somnus
 à passionis premio va-
 cet. Vnde facere dicitur
 quod malus facit
 spiritus. Exposuit quot
 vndiq; scandala, nunc
 subdit consilium con-
 traria.

a Quamobrem el. Ani-
 ma est intentio men-
 tis, ossa fortitudo car-
 nis. Quod suspendi-
 tur, ab imo eleuatur.
 Anima ergo suspen-

Bditur ad æterna, ut ossa moriantur: quia amore eterne vitæ
 omnem fortitudinem exterioris vitæ in se necat, ita ut despe-
 ret, id est presentis vitæ bona penitus deferat: ne in eis spem
 habeat, & ulterius in eis non viuat. Non sic deficit ab his om-
 nis qui cupit in patria Dei, sed eis licite utitur: perfectus au-
 tem deficit. Et quia ab his despero.

Cate. Gra.

* Nicetas. liberabis animam meam à spiritu, pro libera.
 Aquila, elegit suspendium anima mea. Symmachus. Et mor-
 tem propter ossa mea.

* Olym. Accipe animam meam, & illata morte, à dolore libe-
 ra, ut quiete in posterum viuam. Nihilq; indignum tuo decreto,
 Dñe, cõtendo, nepe me mortale non immortalẽ procreasti.

* Chrys. Nihilago iniusti, si mortalis cum sim, interitum
 exopto. Id quoque Moyses his verbis precabatur: Si hoc mi-
 hi facturus es, interfice me.

* Polych. spiritum, aut dolorẽ intelligit, aut respirationẽ,
 quæ à functione muneris, quod præstat corpori, simul cū ani-
 mo absoluitur. denique precatur doloris, qui ad ossa vsque
 peruaserat, liberationem in morte: idẽ enim valet, à morte.

C peruaserat, liberationem in morte: idẽ enim valet, à morte.
 b. Parce

b Parce mihi do. ut æterna des, quia contẽptu illorũ hæc me
 lius sperantur. Dñi parati sunt perire, probat q. non à Deo de-
 sperauit: quod est, suspendiũ elegit: hoc est, des. erande eodẽ
 itulit, parce; q. est, mortẽ offit: hoc est, non ultra viuam: hoc tertio
 c. Nihil enim sunt di. me. Qui æterna cõsulerat, ad se rediens

D
 Item c. 16.

bene hos dies nihil
 vocat, & districte iu-
 dicari formidat.

* Orig. discede à
 me, inanis est enim vi-
 ta mea Humilitatem
 suam Iob exponens,

dicat, si peccauit, quid
 tibi facere possũ? cur
 non expias iniquitatẽ

meam? q. s. tibi resistet?
 In nouo genere viuẽ-
 di eiusmodi sunt tibi

leuia & vilia suppli-
 cia: quoniam erunt ijs
 cõstituta, qui semper
 puniuntur.

* Nicetas. Symmachus: Vanitas sunt dies mei. Alius qui
 dā: Vapor sunt dies mei. Olym. & Polych. Sic David Amo-
 ue à me plagas tuas, à fortitudine. n. manus tuæ defeci. Mos
 est sanctis plagas quas ab hostibus acceperunt, Deo acceptas
 referre, quod eas & depellere possit, & permittendo haud qua-
 quā prohibeat. Olym. Humanæ aut naturæ humilem condi-
 tionem, & Dei prouidentia ad supplicationẽ adhibet. homi-
 nis uero præstantia hac una re declaratur, qd eius vindex &
 ultor est Deus. Nicetas. in requiẽ iudicabis: pro illo est. Mo-
 ri iubet, & in quiete cõsidero, & subito probas illum. Philip.
 fatius est ut de morte cogitem, quam tuæ maiestati irrogem
 blasphemiam. non quod suspendio velit perire, & quasi pec-
 cauerit, pœnitentiam illius proficitur, dicens, parce mihi.
 d. Quid est homo, Magnificat Deus hominem multo spiritua-
 li munere, & erga eum ponit cor: quia pro datis districtius
 iudicat. Sed quid homo? quasi, etsi magnificatus ultra se do-
 nis tuis, tamen quia caro est, si sine pietate iudicetur, ferre
 non potest. vnde adhuc addit.

E c. Visitas eum di. Diluculũ est cum de nocte vitorũ & igno-
 rantia

do impedimenti retardationem, ibi: Peccauit. Prima in duas, quia pri-
 mo ponit propositum, secundo probat suppositum, ibi: Quid est ho-
 mo. Circa primum dicit: Parce mihi. scilicet subtrahendo me de
 presenti miseria.

10 Nihil enim sunt di. me. id est pauci dies remanent mihi præ-
 senstate. & ideo quasi pro nihilo debent computari, secundum quod
 dicitur 2. Physico. Quod modicum est, quasi nihil computatur. quasi di-
 cat Iob: Tẽpus est ut corpus meum tradatur sepulcrũ, & anima mea
 sit in quiete cum sancti. patribus in san. Abraha.

11 Quid est ho. Hic probat suppositũ, scilicet quod homo ad bea-
 titudinem supernaturalem ordinatur, quæ in presenti vita non habe-
 tur: & hoc probat ex dignitate hominis super alias creaturas corpora-
 les, & ex speciali prouidentia Dei circa hominẽ, quæ sufficienter osten-
 dunt ipsum ordinari ad alium finem. & hoc est quod dicitur: Quid est
 ho. quasi dicat non est sicut animalia bruta, sed aliquid maius: ideo
 subditur.

12 Quia ma. cum. dando ei rationem & intellectu, quibus præest
 creaturis inferioribus, & est capax sui conditoris per cognitionem &
 amorem.

13 Aut quid appo. er. cum cor tuum. per specialem curam &
 diligentiam, & secundum talem modum loquendi dicit Apostolus 1.
 Cor. 9. b. Nunquid est Deo cura de bobus.

14 Visitas eum di. dando ei à principio natiuitatis angelũ custodẽ.
15 Et subito pro il. flagellis & tribulationibus, ut in superbis eleua-
 tur, sed per patientiam quasi aurũ in fornace probat. & ista ostendunt
 hominem ordinari ad finem habendum in alia vita. ideo subdit.

1. Vnde quo

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et releua. à magnitudine afflictionis meæ.
- 2 Loquens me. id est meditans sancta & honesta.
- 3 Terrebis me per som. id est permittes terribi, quia Satham à
 Deo permissus mouendo phat. asiam ipsius Iob, inmittebat sibi somnia
 terribilia & afflictiua.
- 4 Et per visio. hor. concuties. quia etiam in vigilia demon for-
 mabat ante eum species horribiles. ideo concludit quod talis vita tãtis
 afflictionibus exposita, est odiosa, si secundum dictum Eliphaz non ex-
 pectatur ex hoc præmiatio in vita futura: & sic ducit Eliphaz ad in-
 concutiens, qui ponebat felicitatem hominis in presenti vita: & sic
 secundum eum non poterat esse odibilis. dixit igitur.
- 5 Quamobrem. id est propter miseria quas sentio, à quibus in
 presenti vita non apparet releuatio.
- 6 Suspendium elegit. Id est, mortem quantumcunque vilem. cu-
 ius causa subditur.
- 7 Desperaui. scilicet à felicitate temporali, quam promittit mihi
 Eliphaz post flagella. Tum quia modicum vitæ meæ remanet: tum quia
 talis felicitas non apparet probabiliter mihi ventura.
- 8 Nequaquam ultra iam viuam. Id est post reuolutionem anno-
 rum non reuertar ad vitam animalem, quam ponebant aliqui philoso-
 phi, ut dictum est.
- 9 Parce mi. Postquam ostendit Iob q. expectatio sibi promissa ab
 Eliphaz erat frivola, hic cõsequenter ostendit quæ sit & vnde expecta-
 tio vera, scilicet quod à Deo tollatur de presenti miseria, ut fruatur
 quiete in alia vita. Primò igitur petit Iob dictam quietationem. secun-
 do inpedi-

MORALITER.

- 3 Terrebis me per somnia & per c. Nam menti sic cogitanti
 frequenter occurrunt districta Dei iudicia quæ sunt valde
 terrentia. Et quia propter talem conflictum cogitationum
 vita præsens tristabilis redditur viris perfectis, Sequitur.
- 5 Quamobrem suspendium elegit ani. mea. Id est separationem
 à carne terrea.
- 7 Desperaui & c. Gre. Iuste quippe desperare est p̄sentis vitæ
 bona æternitatis electione deferere. Sed quoniã in exitu præ-
 sentis vitæ debet ois quantumcũque iustus de peccatis oc-
 cultis

cultis timere, ideo subditur.

9 Parce mi. do. de poena peccatorum.

10 Nihil enim sunt di. me. id est merita mea nulla sunt respe-
 ctu tui præmij. Et quoniam recognitio bonitatis diuinæ est
 imperatio suæ misericordiae: ideo subditur.

11 Quid est homo quia ma. cum. Imaginis tuæ dignitate.

13 Aut quid apponis erga eum cor tuum? Super addendo simi-
 litudinem gratiæ tuæ.

14 Visitas eum di. Id est, visitasti eum incarnationis tuæ bene-
 ficio. Osee 6. b. Quasi diluculum preparatus est egressus eius & c.

15 Et subito probas illum. s. flagellis ad accelerandũ iter suũ.
 Grego.

Grantia ad lucem venit homo, in quo & mox probatur: ne enim bona à se habere gloriatur, tentatione concuti permittitur, ut alta Dei & sui infirmitas videatur, sicut Salomō post sapientiam tentatur à meretricibus: hæc tota hac mortalitate homo patitur. vnde: *Vsquequo non parcis mihi?*

Idem cap. 18.

a *Saliuam.* Saliua in os à capite labitur, ab ore in ventrem glutitur. Caput est Deus, à quo initium sumimus. Venter mens, quæ cibum intellectus capit, & omnia membra actionum regit. Saliua sapor intimæ contemplationis hoc modo ad os, sed non in ventrem transit: quia ea nunc noster intellectus infunditur, sed mens non plenè satiat.

† oneri.

B tur: in gustu est nō in saturitate. Hanc luto humanæ cogitationis miscuit Christus, & homo in mūdo & cæcus natus illuminatur. Tunc autē Deus plenè homini parcat, cum saliua glutire permittit: cum ad perfectionem suæ contemplationis admittit. Qui hoc vult mereri, fatetur malū quod fecit.

* Nicetas. Non sunt verba irati, sed scire cupientis, quādiu fit illi in cruciatibus manendum.

* Polych. Illud glutiam saliua quod solet accidere morientibus, exprimit.

* Olym. sic David: Quousque Deus irasceris? accendetur sicut ignis ira tua? Recordare quæ mea substantia. Dein de delinens Deum subiungit.

* Olym. Tenes, Dñe, quod cum me seruū tuum abiectū intuentur, obrectant nomini tuo. Illud igitur obloquentorū siue cōtrariū, querelæ causam cogitare debemus, quāvis de Deo nequaquā ipse conquereretur. Philip. Synanchin se habere fatetur, quia timore faucium hominis halitus intercluditur.

Idem cap. 19.

b *Peccavi, quid fa. tibi.* Quasi quid in recompensationem tibi offeram non inuenio; quia omnis virtus hominis ad culpam ablucendam infirma est. Vel, *quid faciam tibi*, quasi: omnia bona non tibi, sed nobis profunt.

c O cūstos

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vsquequo non par. mihi. auferendo me de miseria presenti.*

2 *Nec dimit. me ut glu. sa. meam.* Saliua enim deglutitur, qñ aliquid dulce in ore sentitur. per hoc ergo quod petit saliua suam deglutire, petit quietem & dulcedinem vitæ futuræ, loquens metaphorice, sicut communiter fit in hoc libro. Licet enim sancti post mortem non statim admitterentur ad gloriam ante Christi passionem, tamen recipiebantur ad magnam requiem & consolationem in limbo sanctorum patrum, & erant certi de futura visione & fruitione Dei.

3 *Peccavi.* Hic consequenter Iob petit remotionē impedimenti: illud autem quod maximè impedit à prædictis est peccatum, à quo nullus quantumcunque sanctus in presenti vita debet se reputare omnino immunem propter peccati occultationem. vnde dicit Apostolus 1. Cor.

4. 4. Nihil enim mihi conscius sum, sed nō in hoc iustificatus sum, propter q̄ sanctus Iob dicit: Peccavi, quid faciam tibi o cūstos

MORALITER.

Greg. Mala quæ nos hic comprimunt, ad Deum ire compellunt. Et quoniam hæc flagella peccatis nostris sunt imputanda, sequitur.

3 *Quid fa. ti. &c.* Quasi dicat: non possunt remitti nisi ex tua gratia.

4 *Quare posuisti me contrarium tibi.* Me dimittendo in offensa peccati.

ADDITIO.

In cap. 7. vbi dicitur in postilla: Peccavi. Hic consequenter petit remotionem impedimenti.

In hoc quod dñ hic: *Peccavi: quid faciā tibi o cūstos hominum &c.* Secundum sanctum Tho. in sua expositione Iob ponit tres rōnes sumptas ex humana infirmitate, quibus vñ q̄posito quod propter peccata meruisset flagellari, debuisset tamen Deus ei parcere. Quarum prima rō sumitur ex impotentia satisfaciendi. homo. n. nihil dignū pōt facere proprijs viribus ad recōpensandā onerāsam cōtra Deū cōmissam. de quo dicit: *Quid faciā tibi o cūstos hominū. q. d. Si tantā solitudinē de hominibus habes, ut quasi cūstos eorū de singulis actibus rationem requiras, non supererunt vires meæ, ad satisfaciendū propter peccata meā remittenda.* vnde si hoc spectat-

c *O cūstos ho.* quia nos sic destituis, ut nos custodire nequeamus: & si quid conamur, peccatis grauamur. vnde:

d *Quare po. me con.* Cum hō serpenti credidit, hostis Dei extitit: quærere contēplīt, & Deus cōtrariū sibi posuit, quæ inimicū ex elatione deputauit. Sed hæc contrarietas culpa ho-

Idem cap. 10.

mini est pōdus pœne, & seipsum graue pondus portat, dum toti carne, tot in animato- lerat: sic debuit subijci qui se superbe erexit: hoc est quod dicitur: *Graue iugum super Ada filios.* Hoc autem dicit Iob ingemiscendo quod ita sunt, non iustitiam arguit, sed misericordiam quæ-

† recedes a me.

Eccl. 40. 2.

† dormio.

† ero.

rit. vnde addit.

e *Cur non tollis.* Ecce desiderium mediatoris, qui tollit peccata mundi. Vel tunc peccatū plenè tolletur, cum in incorruptionē hō mutabitur. Desiderat ergo redeptorē vel resurrectionem: vnde & penam quam ex origine meruit, & iudicium quod ex propria actione timet, adiungit: Ecce nunc peccati homini dictum est: Cinis es, & in cinerē reuerteris.

Gen. 3. d. secundum naturam literam.

* Nicetas. Cur, optandi est & deprecandi. Chrys. Quæ de causa, quæ tua est humanitas, præterita pœna, culpas aut non contempsisti, aut planè deleuisti.

Quare posuisti me con. quia inferior, factus contrarius modo superiori, id est Deo: ideo nostrum inferius, i. sensualitas factū est cōtrariū superiori, id est spiritui ut semper pugnent.

Greg. c. 21. lib. 3.

f *Mane.* i. in aduentu iudicis, cui oīa aperta. Quærere Dei est districtè iudicare, ante quem nec iustus subleuit: sed hoc est solatiū liberationis, qđ se sufficere nō posse dicit humilis: plangit ergo mortē quæ nūc est, timet iudiciū qđ imminet.

* Nicetas. Nō inquit, perinde, ut somnus est mors. Hōies enim post somnū surgunt, qui autem mortuus est, non expectat orientem auroram. Quare, quamuis culpam minimè vitauissem in breuissimo vitæ spatio, benignitatem Dei debueram experiri. Ita Iobi voluntas, quamuis obscuriore sermone vsus fuerit, ab omni reprehensione est vacua.

CAP. F

cūstos hominum. quasi dicat non possum aliquid tibi facere ex me, per quod liberer à peccato, nisi ex tua gratia.

4 *Quare posuisti me contrarium tibi.* dimittēdo me in peccato.

5 *Et factus sum mihi metipsi grauis.* quia peccatum est quoddam pondus aggravans animam.

6 *Cur non tol. pec. me.* qui solus hoc potes. Et dicitur peccatum quod committitur in Deum, iniquitas autem quod committitur in proximum. per hæc autem dicta non insinuat aliquid nisi desiderium ipsius Iob: vt par Deum à peccato liberetur, si aliquid habuerit: vt sic à vita futura non retardetur. vnde subditur.

7 *Ecce nunc in pul. dor.* scilicet per sepulcrum, quasi dicat imminet tempus mortis meæ, & ideo nisi me citò liberaueris à peccato, decetero liberari non potero: quia talis liberatio post mortem non habet locum.

8 *Et si ma. me quæ. non substi.* id est non habeo certum tempus viuendi vsq; ad crastinum diem: & ideo festina me à peccato liberare.

CAP.

peccati.

5 *Et factus sum mihi metipsi grauis.* Ex pondere peccati aggravantis.

6 *Cur non tollis peccatum meum.* Antequam sim extra misericordiarum statum.

7 *Ecce nunc in pul. dor.* id est propinquus sum mortis somno: ideo sequitur.

8 *Et si mane me quæseris, non substiam.*

MORA-

spectatur, nunquam mihi parces. & ideo hoc non obitante debes parcere. Secunda ratio sumitur, ex impotentia perseverandi, homo. n. perseverare nō potest in bono sine gratia Dei. vnde in scriptura consuetū est dici, quod Deus aliquem indurat ex hoc quod gratia ei non largitur per quam emolliatur: secundum quem modū Iob dicit: *Quare me posuisti contrarium tibi.* id est quare mihi gratiam non dedisti per quam in bono perseverans cōtrarius tibi nō essem per peccatū: & quia per peccatū qđā pugna fit hoīs ad seipsum: Iuxta illud Psal. 37. 2. *Non est pax in ossi. me. à fa. pecc. meo.* Et sic cum homo cōtrarius sit sibiipso per peccatum, fit etiam sibiipso grauis, de quo dicit: *Factus sum mihi metipsi grauis.* In quo apparet quod peccatum statim suam pœnam habet: vnde post hanc pœnam facilius videtur hominis parcendum esse. Tertia

tia ratio sumitur ex impotentia hominis ad purgandū peccatum. Homo enim per seipsum in peccatū labitur, sed solius Dei est peccatum dimittere: & ideo querit Iob: Si mea poena cessare non debet quandiu peccatum maneat, & tu solus peccatum auferre potes &c. Cur non tollis peccatum meum? &c. Et circa prædicta attendendum est, quod in præ-

C A P. VIII.

Respondens autem Bal. Sciendum est in primis, quia sicut Eliphaz sanctissimū Iob de superbia principaliter notauit, licet & de hypocrisis breuiter tetigerit, ita & iste de hypocrisis principaliter notare

intendit: sed priusquā hoc faciat, quiddam præmittit. vnde perpenditur quam onerosa ei fuerint verba ipsius Iob, verba scilicet edificationis: quæ ergo vltius bene loquentem pati non possit, indignatiue in hæc verba protupit dicens.

b *Vsquequo lo. tal.* quasi dicat quare loqueris inutilia? & spiritus multiplex s.o.t.

B * Orig. Iob eam de se amicis opinionem reliquerat, vt fortiter contradixisse videretur: Eliphazque vi sermonis, & magnitudine ac veritate sic superauit, vt contra amplius non audeat disputare. Cui, nulum amico dans respirandi spatium, Baldad Sauchites.

* Olym. Grauius succedit, delabensque ad opinionē Eliphazi, non nisi peccatis irrogari supplicia contendit.

* Philip. Pres. Iratus quasi Iob temere loquutus fuisset ad Deum, & se potentiorē ceteris regibus dixisset.

* Orig. illius loquacitatem accusat.

c *Vsquequo lo. tal.* Quia grauius sunt iniquo verba edificationis quasi ferre non possit: & quia non vult corrigi, bene dicta criminatur.

* Polychr. & Olym. At illud nosse etiam oportebat non facinorosis modo, sed etiam frugi hominibus, illa, quæ antipitem naturam, habent, accidere solere, & iustum tum esse admirabiliorem, cum in miserijs & doloribus versatur.

c *Et spiritus mul.* dū multiplicatē sermoni eius tribuit, inopiā intelligētis ipsius reprehendit. Et nota esse quatuor genera loquendi. Alij. n. ampli sunt ore & sensu, qui laudandi sunt: alij vero vtroq; stricti, qui miserandi: alij sensu ampli, sed non pnt eloqui, qui sunt adiuuandi: alij sensu inopes sed lingua

C A P. VIII.

† Aggreditur de hypocrisis.

Respondens autem Baldath Suites, dixit: **Vf-** quequo loqueris talia, & spiritus † multiplex sermonis oris tui? Nūquid Deus † sup- plantat iudiciū, & omnipotens subuertit

† Id est precipitat. † In iustis iudicat.

† Id est temper. † In interitu moris.

† Contra eum. † Dereliquit.

† Scilicet cogitatione.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Scilicet operatione.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

† Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi.

dictis rationibus non est intelligendum, quod Iob loquatur tanquam scrutator diuinorum officiorum: hoc enim esset temerarium, vnde infra 9. b. *Quis potest dicere ei: Cur ita facis?* sed loquitur implorando diuinam misericordiam secundū considerationem humanæ fragilitatis & impotentiae, vt patet ex dictis.

torrentes, qui despiciendi: quod iste in crimen Iob torquet.

* Olym. Corā eo quē latere nihil pōt: in manu, i. in actione: id enim dicit eos suarū actionum mercedem recepisse. Et misit in manu sua iniquitates eorū, id est scelerū penas.

d *Nūquid Deus sub.* Hæc Iob nec negauerat nec ignorabat: sed mos est prauorū,

ne videatur nescij: bona omnibus nota iactanter dicere quasi incognita. Baldath ergo quasi Iob doluisset de ereptione bonorū suorum, laudat iustitiam Dei: sed more falsorum, qui in prosperis Deum laudant: quæ sibi quasi iustis putant deberi: alios quasi pro culpa dicunt flagellari: sed si qua aduersitas eos tetigerit, examen Dei reprehendunt. Sic heretici dum ecclesiam à Deo vident corripi, peruersa

prædicatione intumescunt: dicentes se ex meritis prosperari, illam dignè affligi: & sic aditum surreptionis querunt. Exprobratis etiam aliorum mortibus, quasi iustè perierint, alios feriunt. vnde subdit.

c *Etiam si si. tu. pec.* Si diluculo, quasi ipsi in luce, ecclesia sit in nocte: quam vocant vt per cognitionem Dei surgat, & per precem penitentiae præterita diluat, si mundus in cogitatione, rectus in opere.

f *Euigilabit.* Qui ab adiutorio tui modo errantis dormit.

* Chrys. Nec illud omnino verū est veracis & integri hominis orationi Deum semper fauere: vsu enim venit interdum, vt, quæ conducibilia non sunt, postulet. Polychr. & putat suū in hac vita bonis ad beatā iustorū sortem pertinere.

* Hier. & Philip. Baldad mirificè de Dei misericordia loquit, cuius tāta est bonitas vt quos in Adā à principio incolæ fecerat paradisi, eosdem nunc ad celi hēditatem inuitet, quos iunior filius in Euāgelio figurauit, q̄ secūdū Apostolū nō solū angelorū sūt ciues, sed hēdes Dei, cohēredes Chri.

g *Et paca. reddet.* id est præsentis vitæ tranquillitatem restituet, quam solam æstimant esse Dei remunerationem.

a *Habiea-*

4 Etiam si filij tu. pec. ei. Et accipitur hic si, pro quia: quia reputabat eos domino peccasse, & propter hoc perisse.

5 Tu ta. si di. con. ad Deum. per conuersionem tempestiuam.

6 Et omni po. sue. de pre. per conuersionem veram & non fictā.

7 Si mun. & re. in cel. diligenter cauendo à peccati reciduo. istis tribus concurrentibus quæ requiruntur ad debitam conuersionem ad Deum.

8 Statim euigilabit ad te. liberando te de afflictione. Dicitur enim Deus per quandam similitudinem dormire alicui, cum ipsum non adiuuat: euigilare vero quando incipit eum adiuuare.

9 Et pecca. red. habi. iustitiæ tuæ. ita quod sicut domus tua fuit perturbata afflictionibus propter peccata tua, ita propter conuersionem tuam ad Deum per iustitiam replebitur pace & consolatione.

† Intantum

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VIII.

Respondens au. Bal. hic ponitur contra ipsum Iob Baldath obiectio, vbi primo ponitur obiectionis ded. El. Secundo infertur intenta conclusio, ibi: Deus non prouiciet. Prima in duas, quia primo Baldath proponit suum propositum. secundo probat per exemplum, ibi: Interroga &c. Circa primum primo arguit eum de modo disputandi, dicens.

2 *Vsquequo lo. ta.* Reputabat enim ipsum loqui ex impetu passionis, & sic multiplicare verba friuola sine ordine rationis. Consequenter arguit eum de dictis dicens.

3 Nunquid Deus sup. &c. Circa quod sciendum, quod sanctus Iob respondens ipsi Eliphaz supra 6. c. dixerat: Vtinum appenderentur peccata mea quibus iram merui &c. ostendens quod maior esset pena sua quā peccatū. ideo Baldath dicit contra ipsum: Nunquid de sup. iudi. &c. quasi dicat: Hoc est impossibile, cū sit regula prima iustitiæ: & tñ hoc sequitur ex dicto tuo, quia per te punit peccata tñ ultra condignū. Hæc aut ratio cōcluderet, si vera esset opinio ipsius Baldath, in qua conueniebat cum Eliphaz, scilicet quod pœnæ temporales infligerentur à Deo tantummodo pro peccato commisso. sed hoc

non

M O R A L I T E R.

1 Respondens autem Baldath &c. Iusti verba impio sunt ad audiendum grauius, ideo dicitur in eius persona.

2 *Vsquequo loqueris talia.* Et quoniam iusti hic frequenter affliguntur, ideo ab impijs felicitatem ponentibus in bonis huius vitæ mali reputantur. propter quod dicunt.

3 Nunquid Deus supplantat iudiciū. videtur enim eis quod hoc

hoc faceret, si hic affligeret innocentes, cū tñ Deus frequenter hoc faciat, vt eos per patientiæ meritū ad gloriā pducatur.

4 *Etiam si filij tui pecca. ei &c.* Hoc dicunt infideles ecclesiæ p̄dicatores, eos auertere à fide corantes eū alijs credentibus, qui dicuntur eorum filij. 1. Corin. 4. d. *In Christo enim Iesu per euāgelium ego vos genui.* Promittentes ei bona temporalia quæ sola reputant esse vera. Hoc etiā aliquando confirmant

ex al.

a *Habitaculum iusti.* Consilium mentis dicunt quod pacatur, quia si eos ad sua trahunt, à contentione conticescunt. Opes quoque intelligentiæ promittunt dicendo.

b *Intan.* Sed quia verbis eorum non facile creditur, sententias patrum in argumentū sui erroris inflectunt. vnde addit.

c *Vt priora.* Quia & amissa recuperari, & adhuc maiora præsentis vitæ præmia promittunt.

d *Interroga enim genera.* Non videri sed inuestigari monent, quia hoc nolunt conspici, quod liquido patet cunctis.

e *Hesterni.* Aliquando moraliter docent ex præteritis præsentia conici, scilicet ex transitu eorum quod hæc nulla sint vnde subdit hesterni.

f *Ipsi doce.* Laudant patres nobiscū, vñ magis nos impugnet. * Hier. & Philip. Inuenies alios in diluio, alios in Sodoma, alios in diuersis locis pro peccatis sui diuersas accepisse sententias.

g *De cor.* Quasi tu habes simplicitatem spiritus in ore non in corde: illi contra. Sæpe mali se non attendentes bonos lacerant, & vel bona quæ non videndo sed audiendo didicerunt, proferunt: vel mala quæ ipsi agunt aliis ingerunt, & ita factis se excusant, verbis iudicant. Sic Baldath simulator iustitiæ contra hypocritas mira dicit, & de his docere iustum præsumit quæ conuenirent prauis. Vecors qui hortis sitientibus in flumine aquam fundit.

* Olym. Vt enim diei inclinatione umbra, sic nostrum omnium vita commouetur, & hac illacque perfluit.

h *Nunquid vi. po.* Scirpo vel carecto hypocritā comparat, qui cal-

calore sanctitatis virescit, sine fructu operis, qui tñ non si aqua: quia gratias accipit ut phoret, demones eiciat & cetera: sed colore viridis dñ extra laudes qrit, superbus in altū creseit, sed à fructu inanescit. Scirpus in flore, hypocrita in laude. Carectū nō carpit manu, quia acutis angulis surgens manu secat: sic hypocrita si manu correptionis carpitur, pro lesa opinione exasperatur: vitam corripit, ut se innocentem non suis actibus sed alienis criminibus ostendat.

i *Adhuc sit in flore, nec carpatur manu, ante oēs herbas arefcit:* sic viæ oīum, q obliuiscuntur Deū, & spes hypocritæ peribit. t

j *Ante omnes herbas.* Et iusti herba, secundum carnem, quia omnis caro scœnum. Qui arefcunt, quia eorum opera cū carnis vita deficiunt. Sed hypocritarum ante: quia mox bona deserunt vt ea consecuti sunt propter quæ simulauerunt. Hi sunt fœnum tectorum, quod prius quam euellatur, exaruit.

k *Sic viæ omnium.* Ecce cui comparat scirpum vel carectum. Spes hypocritæ est gloria, & huiusmodi secularia quæ pereunt, æterna permanent.

* Cate. græ. *πάρπος βότρυς*, herba palustris.

* Hiero. Carex. Chryl. vt herba sine humore, sic nec felicitas sine iustitia consistere potest.

* Olym. sine studio pietatis.

* Didym. Impiorum spes, est rerum non subsistentium, ideo cito euanesce.

i *Ante omnes herbas.* Et iusti herba, secundum carnem, quia omnis caro scœnum. Qui arefcunt, quia eorum opera cū carnis vita deficiunt. Sed hypocritarum ante: quia mox bona deserunt vt ea consecuti sunt propter quæ simulauerunt. Hi sunt fœnum tectorum, quod prius quam euellatur, exaruit.

k *Sic viæ omnium.* Ecce cui comparat scirpum vel carectum. Spes hypocritæ est gloria, & huiusmodi secularia quæ pereunt, æterna permanent.

a Non F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Intantum vt priora tua fuerint &c.* Hoc addidit Baldath ad respondendum dislo Iob, qui suprà dixerat parum remanere de tempore vite sua quasi dicat, quod deficiet tibi in longitudine temporis, supplebitur copia bonorum quæ tibi reddentur respectu priorum.

2 *Interroga enim &c.* Hic consequenter Baldath probat suum propositum: & primò experimento præcedentium, secundò similitudine rerum naturalium, ibi: Nunquid viuere potest. Circa primum dicit: Interroga enim generationem pristinam. quātum ad actus patrum antiquorum.

3 *Et diligenter inue. pa. me.* Quantum ad actus præcedentium magis de propinquo de quibus haberi potest memoria, vt sic ex pluribus habeatur maior certitudo, quia ex pluribus memorijs fit vñ experimentum, vt habetur 1. Metā.

4 *Hesterni quippe su & igno.* Quasi dicat, ex vita nostra quæ brevis est pauca vidimus, & experti sumus: & ideo parum aut nihil scire possumus nisi recurrendo ad patrum præteritorum actus.

5 *Ipsi docebunt te.* Per scripturas quas dimiserunt.

6 *Et de corde suo proferent eloquia.* Quia nihil scripserunt nisi quod eis certum erat, & suppleendum est quod intendebat Baldath, scilicet quod propter actus patrum præteritorum non inuenirentur aliqui flagellati nisi pro peccatis præteritis eorum: & si sic aliqui fuissent per flagella emendati, fuerant etiam tunc reducti ad statum temporalis felicitatis, quod tamen non est verum in omnibus, quia multi iusti mortui sunt in miserijs propter maius meritum respectu futuræ beatitudinis.

7 *Nunquid viuere potest scirpus.* Hic Baldath nititur declarare suum propositum per exemplum in rebus naturalibus: & primo ponit exemplum, secundo applicat ad propositū, ibi. Sic viæ omnium.

Circa

Circa primum dicit. Nunquid viuere potest scirpus. id est, iuncus.

8 *Absque humore.* in terra latente.

9 *Aut crescet carectum sine aqua.* id est sine humore exterius apparente, quasi dicat non. Est autem carectū locus in quo crescit herba quæ vocatur carex longa & lata, nec potest crescere nisi in aqua. ideo dicitur à careo carex, quia caret virtute subsistendi in vigore, nisi habeat aquam saltem in pede, vnde hic accipitur locus pro locato, cum dicitur. Carectum & consequenter probat suppositum, scilicet quod talis herba non possit crescere sine aqua. cum subditur.

10 *Cum adhuc sit in flore &c.* Herba enim dupliciter desiccatur. Vno modo per defectum naturalis virtutis ex transitu temporis. Alio modo per euulsionem à terra, & vtrumque remouet à carice, dicens. Cum adhuc sit in flore. id est in virtute sua naturali.

11 *Nec carpatur manu.* i. euellatur, nihilominus si deficiat sibi aqua.

12 *Ante omnes herbas are.* id est citius quam quæcunque herba, & sic probatum est propositum.

13 *Sic viæ omnium.* Hic consequenter applicat exemplū ad propositum. Circa quod sciendum quod Baldath virorem iunci & caricis assimilat prosperitati temporali, humorem autem terræ & aqua adhesionem diuinā, ita quod sicut humor terreus aut aqua est causa virores iunci & caricis, ita adhesio ad Deum per iustitiam est in hominibus causa prosperitatis temporalis, quam putabat remunerationem bonorum operū & felicitatem humanam & per consequens homines à Deo recedentes per iniustitiam cadere à felicitate temporali in calamitatem, & hoc est quod dicitur. Sic viæ omnium qui obliuiscuntur Deum. Isti sunt manifestè mali quasi obliti mandatorum Dei.

14 *Et spes hypocritæ.* Qui est malus occultè.

15 *Peribit.* Quia cadet à temporali felicitate pro qua agebat bona de genere.

1 Mon

MORALITER.

ex antiquis patribus, qui leguntur fuisse diuites in temporalibus. Gen. 13. a. Erat autem Abraham diues valde in possessione aurī & argenti. ideo sequitur.

2 *Interroga enim generationem pristinam &c.* Sed quoniam fideles & iusti, aliqua bona faciunt quæ non possunt ab infidelibus etiam malis secundum se reprobari: ideo imputant ea hypocritis, dicentes.

7 *Nunquid viuere potest scirpus absque humore &c.* id est sicut scirpus & carex virorem non habent sine aqua, sic hypocrita viuere non potest sine laude humana: propter quam facit opera de genere bona. Et quia talis iam mercedem recepit, subditur.

14 *Et spes hypocritæ.* De alia mercede.

15 *Peribit.* Et quia præmium æternum pro laude temporalis perdere insania videtur esse. ideo sequitur.

Non

A Non ei placebit vecordia. Vecordia est magnam re vili pretio vendere, id est bona laboriosa agere pro favore. hac modo delectatur, sed in pena displicebit, & tunc sciet nihil fuisse omnia quae transierant. unde:

Idem ca. 26. b Et sicut tela araneorum fiducia eius. Tela araneorum studiosè texitur, flatu venti dissipatur, sic quicquid hypocrita exodat, fauoris aura tollit.

Idem c. 22.

scirpus

† son. em

† iuxta domū lapideā cōpūcabit se. vel densabit & inijciabit se.

Math. c. 7.

Idem c. 18.

Deut. 17. d.

a Non ei placebit vecordia sua, & sicut tela araneorum fiducia eius. **b** Inclinetur super domum suam, & non stabit: fulciet eam & non confurget. Humectus * videtur antequam veniat sol, & in ortu suo germen eius egreditur. Super aceruum petrarum radices eius densabunt, & inter lapides commorabitur. Si absorberit eum de loco suo, negabit eum, & dicet: Non novi te. Hæc est enim

B stabit: captus si fuerit, ipse non sustinebit. * Olym. A diuina vltione comprehensus, non subsistat.

d Fulciet eam. Quæ per se stare nequit, fulcitur, ut scilicet, sic hypocritam cum vitam suam in iudicio cadere conspiciat, enume ratione operum fulcit, dicens: Dñe nomen in nomine tuo prophetauimus, & demonia eiecimus? Sed domus laudis sic fulcita non surgit, quia in omnibus quæ egit, animum nunquam a terra le uauit: & ideo ad premium retributionis non erigitur, sic in iudicio reprobabitur. Sed ante talis habetur hominibus.

c Humectus vi. Scirpus hypocrita in nocte humidus videtur, id est gratia sanctitatis infusus apparet hominibus, sed coram sole in die iudicii arefcet.

f Et in ortu suo ger. Quælibet herba prius a terra producit, aura & æstibus tangit, pluuia nutrit, demum profert germen sui seminis, sed scirpus cum flore suo nascitur, & secum germen sui feminis pulcrit. Sic sancti hic agendo bona crescunt, æstus sentiunt, demum in fine retributionis querunt. Sed hypocrita mox cum bonum incipit, premium laudis recipit, oblitus etiam quid ante fuerit, cum & bona citius percunt quæ ante tempus innotescunt. s. aio nondum per humilitatem confirmato, sicut noua platanæ tactu arefcunt, nouus murus leuiter cadit, quæ sic catus nec arietis cedit, unde Moyses, Non arabis in primogenito bonis. Hypocrita etiam cum recte agit, a multis vult videri.

* Cat. Gre. Aquila, squalidus est in conspectu solis. Et in putredine sua Rhadamnus eius egredietur.

* Orig.

* Orig. Ut ex humida gutta corpus habet. i. ex semine, quod est cibi scoria, cibis autem est ex elementis, sic is qui viuit extra, & a sole fouetur, operatur laboribus plenam suscipit, sudoribus victus perfunditur. ex loco illo: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Germen autem cariem dicit, non ut semen contineat Ma-

nichæorum & falsorum continentium sententia, neque enim malum est corpus, nec alimenta mala, nec turpes eorum reliquiae: nihil enim malum a bono factum est, sed cariem appellat ortum, qui cum interitu existit. hocque modo intelligimus: Non erit impio auxiliū a Deo, quoniam elementa eum delebunt, ut Pharaonem, & Aegyptios.

Et quod anima præditus rebus inanitis deditus fuerit, cum quis assumeret, quem Deus auersatus est?

* Olym. Aut radices nullas agunt, aut si egerint, quia terra altitudine caret, ita arefcunt, ut in eo loco nunquam fuisse appareant, quibus sunt hypocritæ similes.

g Super aceruum pet. &c. Radices sunt cogitationes. Lapidēs, quæ non additur viui, homines boni & mali sunt. Hypocrita ergo quæ inter lapides moratur, cogitationes in querenda admiratione hominum multiplicat. per oia enim quæ agit occulta cogitatione laudes querit, palam habens quod hostes prædentur. Ut Ezechias, qui post multa beneficia sibi facta, nutius regis Babylonis omnia sua bona ostendit. Vnde mox audit: tollentur omnes in Babylonem. Ita & dum laus queritur, virtus & pulchritudo in manus inimici traditur. unde Baldaht dicit.

h Et inter lapides commorabitur. Quia ibi stat, ubi suæ mentis intentione solidatur: qui & si sit plenus bonis, si absorberit eum Deus. i. per mortem tulerit, de loco, id est fauoribus huius uitæ, dicet, non novi te, ut & fatuis virginibus dicit & merito: quia non satis est ei nisi & alios sibi similes fecerit, & hoc est quod dicit.

* Philip. Sic semen cecidit aut secus viam, aut in petrosa aut inter spinas.

* Philip. Absorpti Dathan, Core & Abiron. Et in euangelio quibusdam dicitur: non novi vos.

i Hæc est enim. lat. & c. ut & pro illorum reatu puniatur. sed:

Deus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non ei placebit vecordia sua. Dicit hic Grego. Nulla maior vecordia quam diuinis præceptis fortiter insistere pro humana retributione: & talis vecordia displicet hypocritæ, quando cadit a temporali bono seu humana laude.

2 Et sicut tela araneorum. Quæ modico flatu dissipatur.

3 Fiducia eius. Quia de facili frustratur.

4 Innitetur super domum suam. Confidens de diuitiis & familiaribus suis.

5 Et non stabit: Quia Deus vno flatu totum dissipabit.

6 Fulciet eam. Quærendo quadam munimenta contra futura pericula.

7 Et non confurget. id est prosperabitur. Consequenter resumpta parabola de scirpo, per quam designatur hypocrita, ut dictum est: & ponit duo ex quibus habetur species de duratione scirpi. Primum est viror ipsius, qui aliquando stat post defectum humoris, licet ad modicum tempus, & hoc est quod dicitur:

8 Humectus videtur. scilicet scirpus: quod subintelligitur hic licet non sit de textu.

Ante-

9 Antequam veniat sol. & hoc propter virorem quem retinet, sed orto calore solis statim viror marcescit.

10 Et in ortu suo germen eius egreditur. id est in ortu solis perdit virtutem germinis: & sic est de hypocrita qui videbatur bonus, sed adueniente æstu tribulationis apparet malitia eius.

11 Super aceruum. Hic ponit secundum, per quod speratur de duratione scirpi, videlicet quando multi alij scirpi sunt sibi adiuncti, & quædo crescit in loco lapidoso, tamen aqueo, ita quod propter lapides non potest de facili euelli, & hoc est quod dicitur: Super aceruum per. i. in magno numero valde.

12 Radices eius densabunt. ad faciendum multitudinem scirporum.

13 Et inter lapides commorabitur. quando inter lapides crescit modo prædicto.

14 Si absorberit, de loco suo. aliquis eum euellens.

15 Negabit eum. scilicet locus suus.

16 Et dicit. Non novi te: per hoc intelligitur similitudinarie, quod locus unde scirpus euellitur, nihil operatur ad hoc quod iterum inseratur vel plantetur, cuius causa subditur:

17 Hæc est enim lætitia uirg. id est naturalis processus & appetitus.

Vt

MORALITER.

1 Non ei placebit vecordia. Greg. Magna quippe vecordia est laboriosa agere, & auram laudis inhære.

2 Sicut tela aranea. Greg. Araneorum tela studiosè texitur, sed subito venti flatu dissipatur, quia quicquid hypocrita cum labore agit, aura humani fauoris tollit.

4 Innitetur super domum suam & non. quia laus humana super quam ædificantur eius opera, cito transit.

8 Humectus & scir. nam hypocrita sanctitate viret apparenti, sed viror eius deficiet in furore diuini iudicii.

Et in

10 Et in ortu suo, nam in principio boni operis laudem intendit humanam, quæ est eius finis.

11 Super aceruum per. ra. eius densabunt. crescit. n. scirpus in aqua arenosa. Per arenam in aqua signantur homines terreni & deliciofi, qui considerant tantum apparentiam, & a talibus videri vult hypocrita, & ibi ponitur radix sua.

14 Si absorberit eum Deus de loco suo. id est corpore humano per mortem.

16 Dicit, non novi te. eum reprobando, sicut fatuis virginibus dicitur, Mat. 25. a. Nescio vos.

Deus

Ga *Deus non proijci. sim.* Cuius simplicitas modo à calliditate duplicium vocatur fatuitas.

* Didy. simplicem posuit pro vitij experte ut cū ait simplices & recti adhaerūt tibi, non pro stolido ut cū de haereticis dicitur: decipiunt corda simpliciū. rem enim utramque nomen simplex declarat.

b *Nec por. ma.* Ut ab

imo in quo quærunt gloriam eleuet. Mali qui sunt hypocritæ qui nec bona bene agunt. Vel quia proximo extra puros & simplices se ostendūt in tus duplicitate celāt, cōtra quos dicit Moy ses: *No inuas vestē ex lana linōq; contextam.*

c *Donec impleatur.* Non quod post, quod constat, sed non antē. quod dubium hominibus potest videri. quali nec ante iudicium simplices deferit, nec malos percutere desinit.

d *Im. risu os tuum.* id est mens gaudio aternæ securitatis. unde.

Bc *Et labia tua iu.* Iubilum cum tanta læticia corde concipitur, quam sermo non explicet, sed tamen os sonet.

f *Qui*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ut rursus de terra.* scilicet scirpi.

2 *Germinen.* & non ille qui euulsus est, quia secundum processum naturæ corrupta non reuertuntur eadē numero, sed specie tantum, ut habetur 2. de Generatione. & sic est de hypocrita, quia licet multitudine amicorū fuerit virens & germinans radices ad permanēdū & cōmoretur inter lapides, i. in societate fortium, utpote in ciuitate forti vel regno, si tū euulsus fuerit per mortē, societas sua dat eum obliuioni: nec quærīt eius reditum, sed gaudet de aliis qui ei succedunt.

3 *Deus non proijci.* Hic ponitur intentio conclusio ab ipso Baldath scilicet, quod prosperitas temporalis semper adest bonis & aduersitas malis, & hoc est quod dicitur: *Deus non pro. elongando à se temporali prosperitate.*

4 *Simplicem.* scilicet corde vero & non ficto ei seruientem.

5 *Nec*

MORALITER.

3 *Deus non proijci.* id est sine plica hypocrisis incedentem.

6 *Donec impleatur risu os tuū.* secundum intentionem Baldath non est verū. loquitur enim de tēporali prosperitate significata per risum, quæ post iustificationē afflictī non semp sequitur

CAP. IX.

Greg. 9. cap. 1.

Et respondens Iob ait. * Cat. græ. Iusto Dei iudicio Iob assentitur, cuius potentiā confirmat, & vitæ breuitatē in supplicationem sumit.

Peruersi, quibus loquens persona displicet. Omnia quæ dicit praua seu reſta impugnant: sed Iob cui non displicet persona, sed culpa, videns Baldath recta dixisse: nūquid Deus supplantat iudiciū: & vera contra hypocritas protulisse. Audita probat. Verè scio q̄ hō humilis & Deo suppositus iustitiam accipit, cōpositus perdit: quia qui se ei cōparat,

Et respondens Iob ait: Verè scio q̄ ita sit, & q̄ non iustificetur hō t̄ cōpositus Deo. Si voluerit

CAP. IX.

a *Id est quod Deus non subuertit vel supplantat iudiciū.*

1 *Verè scio q̄ ita sit, & q̄ non iustificetur hō t̄ cōpositus Deo. Si voluerit*

De suis meritis praesumendo: & gloriam suæ virtutis, non Deo, sed sibi arrogando.

* Olym. Quia dictum est, nisi cor nostrum nos reprehenderit, fiducia habemus ad Deū. ideo hoc vitium proemio, ut illius conscientiam nullius fuisset peccati labe aspersam, ex illius verbis perspicuū effert.

b *Si voluerit contendere cum eo.* c. eo.

Et a Non

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IX.

Et respondens Iob. Posita obiectione ipsius Baldath, hic consequenter ponitur ipsius Iob rñtio: & quia Baldath in opponendo dixerat: Nunquid Deus supplantat iudiciū & c. imponens ipsi Iob quod contradiceret diuinæ iustitiæ. ideo ipse Iob respondendo ostēdit primo se nolle diuinam iustitiam impugnare. secundo declarat de quibus intendit cum aduersariis disputare, ibi: *Vnum est.* Circa primum primo proponit intentum. secundo probat assumptum, ibi: *Qui transiit.* Circa primum Iob tanquam rationabiliter disputans

MORALITER.

1 *Et respon. Iob.* qm̄ Baldath de hypocritis multa vera dixerat, licet malè applicaret ad Iob qui talis nō erat: ideo Iob id quod

f *Qui oderunt.* Iustorum hostes in iudicio confusio induet, quia tūc viso iudice mala omnia ante oculos mentis versantur, & reatus deprimens eos vndiq; vellit. Quod ad hoc ideo veniunt, quia sola hic transitoria dilexerunt. vide ad l. c.

g *Et tabernaculum.* i. edificatio aternæ felicitatis, quam su-

pra se casuram multiplicauit, ut se hic à necessitatibus quasi ab æstu & imbre defendunt: in qua mens habitat, quam bonus viator despiciat.

* Cat. græ. Omne donum impij non recipiet, veracium autem os implebit risu: Labia autem ipsorū confessione.

* Olym. Polychr. quasi Iob adulterinam & assimulatam virtutem sit sectatus. risu autē implebit, i. lætitia: & pro cōfessione. Alij dixerunt, Alacri vociferatione. Philip. In risu lætitiā cordis intellige. In iubilo vocē exultationis aduerte. **E**

* D. Bas. interro. 17. regularum fusius disputat lætitiā & festiuitatem quæ ex rebus bonis in animo exoritur risum appellari familiare scripturæ.

5 *Nec por. manum me.* ad dandum eis felicitatem prosperitatis temporalis.

6 *Donec impleatur risu os tuum.* quasi dicat ipsi Iob, si simplicitate ac rectē Deo seruieris, hoc in te experieris: quia dabit tibi prosperitatem talem, quod non poteris continere à risu & à iubilo præ nimio cordis gaudio.

7 *Qui oderunt te induentur confu.* id est circumdabuntur sicut vestimento.

8 *Et tabernaculum im. non subsistet.* Orientales autem populi antiquitus in tabernaculis habitabant: & ideo per tabernaculum hic intelliguntur filij familiæ, & etiam diuitiæ, quæ omnia in tabernaculis reponerantur. Quod autē dicit Baldath: Deus non proijciat simplicem, semper habet veritatem in spiritualibus bonis, q̄ nō auferunt à iustis: sed in tēporalibus bonis nō est semp verū, quia multis simplicibus & iustis subtrahit bona temporalia reseruando eis spiritualia & aterna.

quitur ut Baldath opinabatur: sed si referatur ad felicitatem futuram, est verissimum: nā ibi erit inenarrabile gaudium.

7 *Qui oderunt te induentur confu.* scilicet demones videntes se victos ab homine.

8 *Et tabernaculum im. non subsistet.* Gregor. Quia vitæ fugientis amatores, dum in bonis presentibus studiosē constituuntur, ad aternam pœnam repente rapiuntur

parat, quod Dei est sibi arrogans bono quod accepit, se priuat. Sed & omne meritum nostræ virtutis (si districte iudicetur) vitium est.

comparatus. cap. 2.

Non

quod erat verū respōdendo nō negat, sed magis affirmat, di.

2 *Verè scio quod ita sit.* De recte hypocritis.

3 *Et q̄ nō iustifi. hō cō.* Nā finiti ad infiniū nulla est cōparatio.

N

A Non poterit ei resp. vn. pro mil. id est non poterit se contra eū extollere, etiā de ipso initio bonæ vitæ, qđ per vnū designatur. Mille pro vniuersitate ponit, vt qđ mādauit in mille generationes. Monos multiplicat in denariū, denarius in mille, qđ ergo ab vno incipimus, vt ad mille veniamus: per vnū, initium bonæ vitæ; per mille, perfectio vitæ accipitur. Qui ergo summa dona percipit, si de eis extollitur, nec initium se habere ostendit. Ne autem contendat, infirmum terreat, visa eius potentia.

* Polychr. Eius rei duplex potest esse interpretatio. Nā vel vt ad Deum contemnentem nec respondentem, vel vt ad Iobum hæsitantem & æstuantem, & qui contradicere non possit referamus. Olym. Iusti autem verba, illis David sunt cognata: Non intres in iudiciū cum seruo tuo domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuēs. vultque omnibus esse perspectum, iudicia se vitare hominū, imperitē & ad gratiam loquentium.

* Orige. Si Deus non annuat, & confirmet suo iudicio, quisnam alius se iustificabit? Quid enim est aliud hominis iustitia, quam æqualitas cum proximo?

* Philip. mille pro multis dixit.

b Sapiens cor. eo. Occulta tua ne putes latere quia sapiens, cognitus, non effugies, quia fortis, cui resistens se confundit.

c Qui restitit ei & p. ba. Qui creat vt tibi creata conueniāt, ordinat in quo fit eis pax, & qui eius dispositioni repugnare conatur, pacem perdit, vt angelus qui sua inquietudine elatus, homo qui carnis molestia vexatur, quia conditori subesse noluit, pacem vterque atq̃uit.

* Cath. græ. sustinuit. Symmachus, perseuerauit.

* Polych. vt Diabolus, Pharaō, Dathan & c.

d Qui transtulit montes & c. Dicta generaliter confusione superbiæ, quæ poena maneat elatos in interitu Israel ostendit. Transtulit mōtes, sanctos prædicatores à Iudeis ad gētes, quod

quod nescierunt Iudei, qui in hoc subuersi sunt, putantes si bi gaudium quod lumen perdiderunt. Translatis montibus.

* Cath. græ. Qui montes redigit ad vetustatē, & ignorat, & subuertit eos ira. Symmachus, qui summanouet mōtes, nec apparere eos facit. si verba spectes hoc dicit qui tangit montes, & in fumū euanescent.

Illud autem ad intelligentiam pertinet. Qui elatas improbi Dæmonis insidias vincit, transfertq; ab hoibus illis nec sentientibus. Didym. A-

lios noui mōtes Moy sen & pphetas. Leuauit oculos meos in mōtes. Christus senio cō-

ficit verus testamētū

nec id aduertunt Iudei, in quos literæ adhærentes puenit ira Dei. Hier. & Phil. Montes Angeli & homines sunt, quorum elatio ita intumuit, vt excellis montibus comparatur.

e Commouet terram de lo. Qui Iudeos de finibus suis per Romanos extraxit.

f Columna. Sacerdotes, principes. legis doctores. Concussi sunt, quia nec ipsi sibi viuere permitti sunt: vnde apostolos expulerunt: præterea in erroris sui tenebris deserti sunt.

* Olym. huius simile in psalmis, qui respicit terram, & facit eam tremere.

* Didym. Columnæ Apostoli, quibus fluctuantibus dictū omnes vos scandalizabimini in me in hac nocte. Terræ motus autem sæpe fiunt, verum Christi mei tempore tota terra conuulsata est e centro conuulsa.

* Hier. columnas pro terræ stabilitate dixit, quam Deus super semetipsam immobilissima mole fundauit.

g Qui præcipit soli. Sol per diem lucet, stellæ per noctē: quia prædicatores & contemplationem veræ lucis aperiūt, & de terrenis recte instruunt sub signaculo. Ideo aliquid sub sigillo claudimus, vt cum tempus erit, proferamus: sic Iudæa modo lumine priuatur, sed i fine visitabitur. Sic Elias & Enoch modo occultantur, post apparebunt. Gloria prædicantium à Iudeis repulsa, in omnes gentes dilatatur. vnde.

a Qui

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non poterit ei responde. vnum pro mil. id est nihil poterit rationabiliter dicere. Et ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato. Et rationem huius assignat dicens.

2 Sapiens corde est & fortis robore. Iustitia enim Dei exigit in eo sapientiam dirigentem & potentiam exequentem, & qualibet est infinita, cum sit idem quod diuina essentia. Finiti autem ad infinitum nulla est proportio, & ideo nullus contra diuinam iustitiam potest contendere. Ideo subditur.

3 Quis restitit ei. Disputando per sapientiam: vel repugnando per fortitudinem.

4 Et pacem ha. quasi dicat nullus, quia licet cum aliquo minoris potentie vel æqualis aliquis possit resistentiam disputando vel repugnando pacem acquirere, tamen cum eo qui est sapientia & potentia infinita, non potest pacem acquirere nisi se ei subiiciendo.

5 Qui transtulit. Hic consequenter declarat assumptū, scilicet qđ diuina sapientia & potentia excedunt omnem aliam in infinitum: & primò ostendit propositum, secundo concludit intentū, ibi: Quantus. Propositum autem declarat per effectus mirabiles: & primò in rebus naturalibus, secundo in humanis actibus, ibi: Si venerit ad me. Circa primū primò declarat propositū in rebus naturalibus inferioribus, secundo in superioribus, ibi: Qui præcipit soli. Circa primū sciendū, quod in inferioribus creaturis terra videtur firmior & stabilior, quia est centrum mundi: & in his quæ sunt super terrā, montes videntur magis stabiles, & tamen Deus in terræ motu ipsam terram mouet, & montes aliquando subuertit per suam potentiam: & hoc est quod dicitur: Qui

Qui transt. modo & nescie. hi quos sub. id est homines habitantes iuxta illos montes, in quo declaratur magnitudo diuinæ potentie, quæ ita subito facit tantum effectum, vt homines non possint providere nec sibi cauere.

6 In furore suo. Hoc addidit Iob, quod Deus aliquando talia facit in vindictam peccatorum secundum ordinem sapientiæ suæ.

7 Qui commouet ter. de loco suo. Non secundum se totam cum sit centrum mundi, sed secundum aliquas eius partes.

8 Et columnæ eius concutien. Dicuntur autem columnæ terre, partes eius interiores sustentantes exteriores quæ concutuntur in terræ motu: quia causatur ex vapore incluso in visceribus terræ, qui per motum suum concutit terræ interiora: & sic exteriora mouentur.

9 Qui præcipit so. Hic consequenter ostendit magnitudinem diuinæ sapientiæ & potentie in corporibus superioribus dicens. Qui præcipit so. & non ori. id est potest præcipere vt non oriatur, sicut enim tempore Iosue fecit eum stare in medio celi, vt non procederet ad occasum spatio vnius diei, vt habetur Iosue 10. c. ita posset præcipere quod staret ante ortum, ita quod non procederet ad ortum per aliquod temporis spatium, secundum ordinem voluntatis suæ & sapientiæ. Potest etiam hoc exponi secundum cursum naturæ, in quantum tegit solem nubibus ante ortum, ita quod non videtur oriri secundum nostrum aspectum.

10 Et stel. clau. quod fit dupliciter. Vno modo per præsentiam maioris lucis, sicut de die non apparent stellæ, quasi sub signaculo clausæ: & hoc propter præsentiam solis in hemisphærio nostro. Alio modo de nocte, quando teguntur nubium caligine.

1 Qui

MORALITER.

1 Non poterit ei respōde. id est nihil poterit respondere, quia rationes diuinorum operum nobis sunt ignotæ.

2 Sapiens corde. quod ostendit dicens:

3 Qui transtulit montes & nescie. Superbos deiiciendo quando firmiores esse credunt in hoc mundo, sicut Nabuchodonosor dictum fuit Daniel. **4.** Regnum tuum transit à te.

7 Qui commouet & c. Homines in terrenis confidentes de præ-

presenti vita subito transferendo, Lucæ 12. sc. Stulte hac nocte repitent animam tuam à te.

9 Qui præcipit soli. Quando prædicatio propter malitiam populi à Deo subtrahitur, Ezech. 3. g. Linguam tuam adherere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est.

10 Et stellas claudit. Quando virtutes humilium ne superbiant, seruat in occulto.

Qui ex-

A *Qui extendit calos.* i. apostolos a Iudæis fugatos ubique faciunt honorari.

b *Solus.* Qui mire hoc dispensauit, & cum amaritudo mundi in nece bonorum sciret.

c *Graditur super flu.* i. calcat dum mitigat admiratione signorum. Iere. Posui arenā

Ier. 5. e.

terminum mari. i. ad frangendam gloriam mundi, abiectos & pauperes elegit, dum ante mare sequit, ecclesia proficit.

*Didym. Fertur tempore passionis solum tres horas defecisse, & uisas tunc stellas quasi in nocte.

*Orig. Triduo in Aegypto non illuxit, institit Iosue duce, in flexit cursum Ezechia rege.

*Phil. Adueniente die stelle quotidie clauduntur. Orig. Pleiades diebus quadraginta solum delitescunt.

*Cat. Græc. Sic alio loco dicitur. Qui extendit cælum, sicut pellem. Verbo. n. Domini cæli firmati sunt, verbum autem est filius Dei.

*Olym. Incarnationem Verbi vates videtur significare. Cuius via fuit in mari, quando ad Apostolicam nauem accedens, fluctus extimos ambulabat.

Arcturus. Apoc. 1. 6.

d *Qui facit arcturum.* Nominib. philosophorum utitur, ut res illas vtitata appellatione exprimat, & ut deus verba hominū assumit. Pœnitent me, & huiusmodi. Arcturus in axe cæli septem stellis lucet, semper versatur, & nunquam mergitur. Hic est generalis ecclesia quæ in septem ecclesiis, & in septem cadelabris in Apocalypsi signatur, habens dona septiformis græ, ab axe ueritatis lucet qui semper tribulat: sed ipse usque ad finem mundi non deficit, imo ut arcturus versatur, erigit.

*Olymp. Cum insigniora appellauit, complexus est reliqua ac si diceret, qui omnem cæli ornatum distinxit: a Notō ceteros ventos significauit. Hebræus sic. Et omnia astra circumdantia Notum: differt autem astrum a stella: astrum. n. constat e stellis.

*Basil. Arcturi meminit atri subru, quem post Orionis partes situm uideo. Pleiades scriptura dixit, utens nomine simili, ut ii utuntur qui reconditoria una cum hebræis curiosius peruestigant. in ipsis autem Vergiliis septem apparent stellæ, non sex, ut nonnullis uisum est. Trianguli tuentur figuram. Hesperus autem sydus est lucidissimum, qui lucifer etiam appellatur, auroram. n. antecedit, ut hæc diem. ille igitur qui numerat multitudinem stellarum, & oib. eis nomina vocat, earum numerum, & nomina tenet. Pauca suis sunt appellata nominib. sed tamen quibusdam vocabulis notat, cum & errantes faciunt, & inerrantes, & quasdam in 12. partes distribuunt, & ad signiferi orbis, quæ sol cōficit, rationem partiuntur,

c * Polychr. Sapientia, & prouidentia suæ Deus dedit documenta

menta, sapientia in tanta rerum uarietate, prouidentia in earum usu. Astrorum. n. ortus, & occasus agricolis tempora sementis ostendunt, & Phœnices ad maritimos suos cursus Vrsam minorem ducem dicuntur assequere.

*Orig. Hyas cum oritur, mensis principum indicat, cum occidit aratrum tractandum.

O ion.

e *Oriona.* Qui hyemalitem

pore oriuntur, & in ortu

tempestates excitant, & ma-

re terrasque perturbant. Hi

sunt martyres quos dum

cælum. i. ecclesia edidit

hyems, idest frigiditas na-

lorum in tempestate exer-

cuit, & non solum turbidos, sed placidos in eorum necem crexit.

f *Hyadas.* In fronte Tauri in uere nascuntur, cum sol extendit dies. Hi sunt Ecclesiæ doctores, qui subductis martyrib. eo tempore ad mundi notitiam uenerunt, quo repressa hyeme, fides clarius lucet, & calet. Hyetus Græce, Latine pluuia, unde hyadæ a pluuiis dicuntur, quas ortæ ferunt, unde fruges vberius crescunt, tunc nouus sol mētibus hominum clarius micat, post ista restat, ut ecclesia ad uidenda supernæ patriæ interna perueniat, unde addit.

g *Et interiora. au.* Auster feruor spiritus sancti. Interiora eius occulti ordines angelorum, & secreti sinus illius patriæ, quos implet calor spiritus, ubi animæ sanctorum, & post suscitati quasi astra in abditis occultantur, ubi sol in meridie videtur. Hæc astra sunt oculi sponsæ. i. interiora austeri, quod intrinsecus latet. Iob per exterius dicta, intrans in interiora, conatur dicere, omne quod extrinsecus, vel interius agitur. Sed quia hoc non potest explicari, melius deficiendo comprehendit dicens.

h *Qui fa. mi.* Melius explet, qui se non posse explere fatetur, & facundius loquitur qui obstupescendo tacet.

i *Magna. uirtute.*

k *Et in sc. ratione.*

l *Et mira. quo. non.* multiplicitate. Sed quod miremur quæ extra nos sunt, cum & hoc quod erga nos agitur, ignoramus?

*Dionys. Quamuis numerus semper augeri possit, nec ullū numerandi exitum habeat, tamen cum opera Dei longe superant, quanto magis ille.

m *Si ueneris ad me.* Venit, cum dona dat, abit, cum tentationibus carnis homo laceffit, sed accessus, & recessus ignoratur, dum finis rerum prouideri nequit, quia aliquando & virtutibus elatus corruit, & quod putabatur gratia, fuit ira, & in firmatus humilis surgit, & est gratia quod videtur ira, & tamen sic cæcus homo rationem reddet de actibus deo.

*Olym. Ut mentis aciem fugit, sic eius iudicia naturæ condita non possunt esse comprehensa.

*Phil.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Qui extendit cælos so.* i. dans eis tantam quantitatem secundum ordinem suæ sapientiæ mensuratam, cuius non potest homo inuestigare rationem. s. quare cælum sit tanta quantitatis, & non maioris, nec minoris.

2 *Et grad. super fluct. maris.* Subiiciendo eos ordini suæ sapientiæ, licet uideantur maxime mutabiles, quia mouentur continue.

3 *Qui facit arcturum.* Quædam constellatio est quæ vocatur Vrsæ maior, & vocatur arcturus, quia continet uoluitur circa polum arcticum, sive septentrionalem.

4 *Et oriona.* Quædam constellatio est clara, & nota, quæ partim dicitur esse in signo Tauri, & partim in signo Geminorum, & eius ortus significat tempestates. propter quod dicit Philosophus 2. li. Meteorum. Quia Orion est indiscretus, & difficilis.

5 *Et hyadas.* quædam constellatio est in fronte Tauri, & in ortu suo significat pluuias.

Et

6 *Et interior. austeri. i. polum antarcticum, seu australem, & stellas quæ mouentur circa ipsum, quia quantum polus arcticus eleuatur super terram in hemisphærio nostro, & regione nostra, propter quod est nobis semper manifestus, tantum polus antarcticus sub orizonte nostro depriimitur, & ideo est nobis semper occultus, & pars calis prope ipsum existens.*

7 *Qui fa. mag. & in sc. nobis ut patet ex predictis.*

8 *Et mir. quorum non est nu.* quia numerare non possumus omnia, tamen sunt comprehensa a deo, & mensurata, eo quod facit omnia in pondere, numero, & mensura, ut habetur Sap. 11. d.

9 *Si uene. ad me.* Hic consequenter ostendis magnitudinem sapientiæ, & potentia dei in humanis, & primo in exhibitione beneficiorum suæ gratia. d. Si uene. ad me. per suam gratiam.

10 *Non vi. eum. hunc aduentum percipiendo.*

11 *Si abierit. retrahendo suam gratiam.*

12 *Non intelligam. huiusmodi subtractionem, quia nescit homo utrum amore, vel odio dignus sit. Eccl. 9. a. Secundo in examinatione subtili factorum nostrorum, dicens.*

1 Si

MORALITER.

1 *Qui extendit calos solus.* Hoc spiritualiter facit, quando contemplatiuos ad prædicandum mittit. Et quia per hoc terræ nati præs Christo subiicitur per fidei receptionem, ideo subdit.

2 *Et graditur super fluctus maris.* Quod fuit impletum in conuersione Constantini imperatoris.

3 *Qui facit arcturum.* Diuersæ sunt constellationes, varios status ecclesiæ signantes, per arcturum qui semper super orizontem nostrum apparet, significatur status apostolorum qui in episcopis remanet: per orionas qui sunt tempestatis signi-

ficatur status martyrum: per hyades quæ significant pluuias, status doctorum doctrinæ pluuiam effundentium, per interiora austeri, quæ sunt nobis occulta, status anachoritarum, hominum aspectus declinantium.

7 *Qui facit ma. & in scru.* Ecc. 1. b. Cunctæ res difficiles, nec est qui possit eas explicare sermone. Sed quoniam magis occultæ sunt proprietates gratiæ, quam naturæ, subditur.

9 *Si uene. ad me.* gratiam conferendo.

11 *Et si abierit. eam retrahendo.*

12 *Non intelligam.* Ecc. 9. a. Nescit homo utrum amore, vel odio dignus sit.

Tom. 3.

Philip. Moses Deum in ruba non est ausus considerare, & Daniel confectus uisione Dei in terram, ceterique sancti tremore concussi sunt.

a Si repente inter. Repente interrogat, cum inopinato ad iudicium uocat, sed nemo respondere sollicit, quia & uita iustorum succumbit, si

† quærit qd. facit cum?

† id est nemo retractabit, vel potest sistere iram eius, sub eo currunt se fre- ti, superbia aut feritudo- ne, et domi- nitores.

† pietas delit. Vel inter- rogat, dum doris pul- sat, ut quid sit homo cognoscat, sed respon- dere non sufficit, quia cum sit pulvis, contra diuina iudicia nihil di- cit, quod planius ostē- ditur, dum subditur.

b Quis dice. potest cur ita fa. Facta dei debe- mus venerari, quia in-

iusta esse non possunt. Nec discutere, quia rationem consilii eius querere est illud superbi- re. Qui ante se infirmum respi- cit, cum non uideat consilium dei, rationem habet, & humi- lis iram placat, quam superbus inextinguibiliter accendit, unde ait

c Deus cuius ira resis. ne. potest. Moyses, & Phinees, & alii san- cti sæpe resisterunt iræ dei, sed eos ipse deus, ut sibi resiste- rent, sic erexit, ut pro his quæ iuste paterentur pietas eorum quæ tanta est apud deum obtineret, sed in his quæ apud deū distincta sunt, nemo resistit, cum ipse ut precentur non aspi- rat, ut etiam ipse Moyses terram promissionis non intrauit. Iræ dei nemo resistit, ut patet in iudeis quos deserit, & gen- tes assumit. & curuat sibi eos, qui orbem portant. i. curas se- culi tolerant principes terre Græce basileos dictos. *basileos* popu- lis: *basileos* i. basis populi quem sustinet. Qui ergo portant orbem, potestates sunt gentium, vel angelicæ virtutes, qua- rum ministerio mundus regitur. Quis ergo illi obuiat cuius potentia, & angeli curui: quia sublimitatem dei non com- prehendunt, ab his reuersus ad se humiliter præ potestate dei sibi uilescit.

* Catena Græc. Ipse enim auertit iram. Olymp. nulla ani- mi commotione ab eo irrogantur supplicia. Symmachus, cuius ira auerti nequit, ut intelligamus diuinum impetum vitari non posse.

* Olym.

* Olym. Symmachus, sub eo curuabuntur obnitentes fastus. D. Hebraeus, ab eo omnia perduntur, nisi sponte iracundiam fle- xerit. Græcus cetero dixit ab eo incuruata, ut omnia indicaret, quæ sunt iniuncto corpore.

* Didym. Cete ipsi nequam spiritus sunt, qui animi nostri fluctibus innatant, quib.

non potest natura ho- minum obistere, nisi in- flectantur a Deo.

† Quomodo ergo respon- derem ego ei, & eligerem vel inueniam verba mea cum eo. Num. 11. E

2 Sit repente interroget, quis respondebit ei? Vel quis dicere

a Non debemus eum superbia præsumptione ad iram prouocare, quia ipse deus talis, & tantus est, quod eius iræ resistere nemo potest.

c potest, cur ita facis? Deus† cuius iræ resistere nemo potest,

d & sub quo curuantur, qui portant orbem.† Quantus ergo sum ego, ut respondeam ei, & loquar uerbis meis cum eo?

f Qui etiam si habuero quippiam iustum, non respondebo: sed meum iudicem deprecabor. Et cum inuocantem exau-

g dierit me, non credo quod audierit uocem meam.

d Quantus ergo e. s. i. si angelus hunc considerare non sufficit, quid mente de eius iudiciis disputo, qui carne premor? Ver- ba nostra ad Deum sunt opera, sed his quia nō potest homo loqui cum Deo, quia in eis apud subtile iudicium Dei nulla fiducia est, unde addit.

e Qui etiam si hab. & c. depreca. prece post iustitiam Dei indi- get, ut quæ minus ex se, ex pietate iudicis ualeat. Et si plena imperfectionibus sit iustitia.

f Quippiam. Dicitur quia mens hominis quæ comprehen- dit uix q̄ peragit, & parum est quod comprehendit. Oratio uero quia multis cogitationibus. quatit et si audit, repelli timer. * Cat. Græc. Locus arduus, Deo duce, Iobq; illū sua illa te- sta complanante, tentandus ascensus. Baldadi hæc fuerat ver- ba, non iniuria afficiet Deus iudicans. Surge diluculo ad eū deprecans, ad quæ Iobus respondet, cum uideri prorsus ne- queat vereor, ut turbine, & procella me conterat, quod de iure cum eo sim ausus disceptare. Olymp. Turbo cum cir- cumagatur, undique cuncta complectitur.

g Cum inuocantem exaudierit me non. Cum. n. (ut ait David) modo ascendunt usque ad cælos, cum summa penetrant, modo descendunt in abyssos, per turpia tentamenta, certitu- dinem exauditionis non habent. Vide quam subtiliter se ju- dicat, infirmitatem suam aperit.

Quantus ergo. In iustitia non confidit, sed ad precem confu- git.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si repente inter. me reducendo ad considerationem conscientia proprie quod facit aliquando per flagella, aliquando per beneficia.

2 Quis responde. ei. s. sufficienter. q. d. nullus: in hoc. n. respondet sufficienter homo deo quando secure potest dicere se esse purum a pecca- to: quod nullus potest dicere, secundum illud Pro. 20. b. Quis potest dicere. Mundum est cor meum, purus sum a peccato?

3 Vel quis dicere. ei. po. s.

4 Cur ita facis. quasi ipsum castigando, alias corrigendo, vel corri- piendo? certe nullus, cum in nullo deficere possit. Tertia ostenditur pro- funditas diuinæ sapientie in peccatorum punitione, quia quocumque se uertit homo, nulla astutia, nulla potentia potest Dei uindictam decli- nare, secundum illud Psal. Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? & hoc est quod dicitur.

5 Deus cuius iræ ne. resi. potest. uindictam eius euadendo.

6 Sub quo cur. qui por. orbem. i. angeli qui administrant omnē creaturam corporalem, & tamen dicuntur incuruati ad Dei reueren- tiam, secundum illud Psalm. Adorate eum omnes Angeli eius. Licet autem effectus prædicti sint finiti, tamen declarant infinitatem sapientie, & potentie diuinæ, quia reducuntur in Deum tanquam in causam effectiuam simpliciter primam, & per consequens actum pu- rum, & illimitatum, quia actus non limitatur nisi per aliquam poten- tiam, unde & forme magis materiales sunt magis restrictæ, cuiusmodi sunt forme elementares.

7 Quantus ergo sum ego. Hic consequenter ex prædictis Iob con- cludit

cludit suum propositum. s. quod non intendit contra Deum contendere, quia hoc esset frustratorium, & insanum, & primo hoc concludit ex sui paruitate, secundo ex Dei maiestate, ibi. Si fortitudo. Circa primum di- cit. Quantus ergo sum ego. q. d. nullius momenti.

8 Ut respondeam ei. qui est sapientia, & potentia infinita.

9 Et loquar uerbis me. eius iudicia discutiendo, contingit autem aliquando quod aliquis paruus homo. s. dignitate, & potestate, confusus de sua iustitia constanter loquitur coram iudice terreno, sed hoc non po- test fieri coram iudice Deo. Et hoc est quod dicitur.

10 Qui etiam si h. non respondebo petendo iustitiam.

11 Sed meum iud. dept. petendo misericordiam. Et bene dicit. Si habuero quippiam iustum sub conditione propter incertitudinem pro- prie iustitiæ, quia nescit homo utrum amore, uel odio dignus sit. Eccl. 9. a.

12 Et cum inuo. me exau. s. ad profectum.

13 Non credo quod au. uocem meam. quia uidelicet non exau- diuit me ad uotum. contingit. n. quod aliquis exaudiat aliquando ad profectum suum, non tamen ad uotum, sicut febricitans cum petit potū a medico qui negat: exaudit. n. ille eum ad profectum suum. s. ad sanita- tem procurandam, non tamen ad uotum suum, & eodem modo homi- nem petentem liberari a flagellis presentis uitæ Deus aliquando non exaudit ad uotum: exaudit tamen ad profectum, ordinans huiusmodi flagella ad meritum uitæ æternæ, & quia homo flagellatus hoc non uidet, ideo exauditus non credit se exauditus, ideo sequi- tur.

In

MORALITER.

1 Si repen. inter. in mortis articulo.

2 Qui respon. ei. quali dicat nullus, quia non est sufficienter proutius.

5 Deus cuius iræ re. & c. Ira in deo dicitur uoluntas puniendi. In deo dicitur esse duplex uoluntas. s. facti, & signi, uoluntati uero puniendi quæ est facti, nullus resistit, sed uoluntati pu- niendi quæ est signi, aliquando uiri sancti obstant, quando p. e. nam aliquibus d. bitam suis orationibus auertunt, & sic dicit

Voluntas in deo dicitur ei se duplex

dixit dominus Ier. 7. d. Noli orare pro populo isto, neque assumas pro eis laudem, & orationem, & non obstitas mihi.

6 Sub quo cur. nam principes, & prælati debent sub eo hu- miliari.

7 Quantus ergo s. q. d. nihil, ad respondendum sibi.

10 Qui etiam si ha. quia nescit homo si sit in uera iustitia q̄ est per gratiam, propter quod necesse habet deprecari iudi- cem pro misericordia habenda, & non iustitiam allegare.

12 Cum inuocant. me ex. non credo propter incertitudinem gratiæ.

In

git: qui etiam si habuero quippiam iustum: de ipsa quoque
A prece pauidus ait: Cum inuocantem. Ideo sic circumspicit,
quia vim iudicij se non posse ferre videt, de quo ait.
a *In turbine enim conteret me.* Qui in tranquillitate expectatus
contempsit, in turbine conteretur.

Turbine. quia in cō-
matione elementorū
ibi districte requiri o-
pera timet: cum &
quosdam sine operi-
bus, originali reatu
damnari videt, quorū
voce ait.

b *Multiplicabit vuln-
era mea.* Quia ipsi nihil
egerunt, vnde dicitur:
*Non est mundus in con-
spectu eius, nec infans v-
nius diei.*

c *Sine causa.* Pro esti-

B matione humani sensus, sed apud Deum iustum est, vt arbor
in ramis amaritudinem seruet quam traxit a radice. Hæc e-
tiam spiritualiter de Iob, qui flagella Dei in turbine, & me-
tuens præuidit, & præuidens pertulit, vnde ait; *Et multiplicabit
vulnera mea sine causa, quia non pro culpa percussus est:* vnde supra,
vt affligerem eum frustra.

* Origen. Nullum scelus me admisisse recordor, sed licet
a scelere magis abhorreo, tamen non satis est mihi iustitia,
nisi Dei testimonium comprobauerit.

* Chrysos. Quod Deus de Iobo diabolo dixerat, vt frustra
perderem substantiam eius miraris dici a Iobo frustra, aut si-
ne causa, quod nihil diabolus ex tot tormentis sit cōsecutus.

* Catena Græc. Nihil, ait Iob, attinebat Deum periculum
de me facere, quem probe antea norat.

d *Non conf.* Plena probatio: extra lacerant tormenta, intus
castigat tētamēta. vnde se impletū amaritudinibus dicit, sed
mitigat vim doloris æquitas, & potentia ferientis. Et hoc est.

e *Si for. qua.* Quasi: nemo audeat: quia ille merita examinat,
qui per alienum testimonium ea non explorat, sed tacitus
considerator diu expectat. Alius non potest mihi esse testis,
quia nec ego ipse mihi.

f Si

f *Si iustifica.* Non sufficio esse testis innocentiae, nec scio D
quod iam habeam.

g *Si simplex fuero.* Qui scit bona quæ agit quomodo superbit? Cap. 13.
Itē q nescit in se bona, quomodo custodit? cōtra vtraq; opus
est, & recta estimare, vt custodiant, & minima ne erigamur.

Sed sunt quedam quæ
non facile pnt sciri: nā
aliquādo quod virtus
incipit, culpa peragit.

Vnde Moyles: *iuste q
iust me est, exequere,* vt
qui iustitiam amore e-
ius, non præmij defen-
dit. Et quia seipsum
plene, nequit, exami-
nare hoc exilium cæ-
citatis ægrefert, vnde
subdit.

h *Et tadebit me vitæ
mea.* Sed est consolati-

o huius caliginis reductæ animo, iusta potentia Dei: quæ &
iniquos punit, & iustos transcendit.

* Olymp. Etsi factorum fuero iustitiam consequutus, non
tamen verborum: si enim me iustum dicere audeam, id de-
mum dicere puto esse impietatis. id ipsum enim erat silen-
dum, neque enim de se iustus prædicat. cui finitimum factus
sum insipiens: vos me coegistis.

* Polych. Licet vitam a labe vacuam vixerim, improba ta-
men apud Deum videbitur, cuius accusandæ, atque emen-
dandæ habet potestatem.

* Origen. Si impie feci, nescio in anima mea. Olymp. Illud
Apostoli dixit; Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum
iustificatus.

i *Vnum est quod lo.* Vel, innocens consumitur, qā ex conside-
ratione intimæ puritatis nihil esse videtur. Impius, qā cogni-
tus damnatur; & hoc verbum cogitationis apud me protuli.
Vel, innocentem, & impiū consumit, quia merito primæ cul-
pæ ad interitum carnis æque trahuntur. Contra hæc damna
humani generis gratiam Redemptoris quærit, qui simpla
morte carnis, nostram duplam carnis, & animæ destruat.

* Orig. Cate. Græc. Magnum, & potentem perdit ira, quia
improbi

NICOLAVS DE LYRA.

1 In turbine. n. conteret me. i. deest in obscuritate, quia nescio cau-
sam suā d. spositionis adueriere.

2 Et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa. s. nota mi-
hi quamuis sit: nota sibi, vnde subditur.

3 Non concedit requiescere spiritum meum. Si. n. homo sci-
ret afflictionem suam ordinari ad bonum suum simpliciter, licet afflige-
reitur carne, quiesceret tamen mente: sicut sciens præcisionem membri
sui putridi valere ad conseruationem corporis, licet affligeretur carne,
quiesceret tamen mente illam præcisionem acceptando, homo autem a
deo flagellatus in p. senti, non potest certitudinaliter scire, quod hoc si-
bi cedat ad meritum uitæ beatæ, nisi sibi fuerit a deo reuelatum, et ideo
dicit. Non concedit requiescere spiritum meum.

4 Et im. me ama. Carnis, & mentis. Potest etiam dici quod hoc
concluditur quasi quoddam inconueniens contra amicos Iob, qui p. senti
afflictionem negabant ordinari ad consolationem in alia uita futura.

5 Si fortitudo. Hic consequenter ostendit Iob se nolle contendere cum
deoratione suā maiestatis, quando. n. iudex terrenus est parua fortitu-
dinis, ita quod non potest coercere peccantem, secure contendit; contra
iudicem, sed hoc non potest dici de deo, cuius fortitudo est infinita, ideo
dicitur. Si for. quæri. in iudice.

6 Robustiss. est. Ad coercendum quemcunque. Secundo audeat ali-
quis contendere contra iudicem, quando potest manifeste ostendere suā
iustitiam per testimonium aliorum, vel per seipsum. Primum est impos-
sibile respectu dei, qui solus rognoscit occulta cordium hominum, et ideo
nullus de bonitate proximi potest ferre testimonium contra sententiam
Dei, & hoc est quod dicitur.

7 Si æqui. i. u. supple. quæritur in iudice, ad ostendendum alicuius in-
nocen-

nocentiam.

8 Nemo au. pro. Coram deo cum ignoret secreta conscientia mea
soli deo nota, similiter secundum est impossibile, ideo subditur.

9 Si iusti. me uo. Per testimonium meum contra dei iudicium.

10 Os me. condem. me. s. de blasphemia contra ipsum.

11 Si iun. osten. Peccatum meum non solum aliis, sed etiam mihi
occultum reuelando, secundum illud Psal. 18. a. Delicta quis intel-
ligit.

12 Etiam si simplex fue. i. sine plica dolositatis, & falsitatis.

13 Hoc ipsum ign. aumam. Propter varietatem motionum, &
afflictionum, alias affectionum animæ, quia sicut d. etum est: nescit ho-
mo vtrum odio, vel amore dignus sit.

14 Et tadebit m. v. m. Ex hoc. n. quod homo non potest esse secu-
rus de statu suo in uita p. senti, cosurgit quodammodo tædium uiuendi.

15 Vnum est. Postquam Iob ostendit se nolle cum deo contendere;
hic consequenter ostendit de quo intendit cum suis aduersariis disputa-
re, & primo probat propositum per rationem, secundo per exemplum,
ibi. Dies mei. illud autem quod intendit ostendere est quod flagella hu-
ius uitæ non solum infliguntur homini a deo propter peccatum, quod
fuit principale propositum, & hoc est quod dicit. Vnum est quod
locutus sum. & uolo sustinere.

16 Innocentem, & impium ipse consumet. i. morte affliget,
ut patet ad sensum. Cum igitur mors sit quadam pæna, imo maxima in
p. senti uita, & hæc indifferenter inferatur iustis, & innocētib. uide-
tur sequi quod innocens a deo punitur in p. senti. Sed quia statim po-
test ad hoc dici, quod nullus est innocens a peccato originali, propter
quod est debitor mortis, ideo per hoc innocens non punitur, propter
hoc arguit ultra.

Si

MORALITER.

1 In turbine. n. conteret me. i. in tali perplexitate mei status sum
terrificus.

2 Et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa. Scilicet mihi no-
ta. Et sic remanet timor, & conturbatio in conscientia.

3 Si fortitudo quæritur. Hic ostenditur, quod cum deo non est
contendendum propter suæ potestatis excessum. Et quia
nulla iustitia potest allegari ante ipsum ex parte hominis, qā
nescit

nescit si sit iustus, vt prædictum est, & multo minus potest
allegari per testimonium alterius. Ideo dicitur.

8 Nemo audeat pro me testimonium dicere. Et ex tali perplexita-
te insurgit tædiū p. senti vitæ, ideo subditur. 14 Et tæ-
debit me uita mea. Vnum est quod locutus sum, & innocentem, & im-
pium ipse consumet. Hic ostenditur quod ex afflictionibus p. sen-
tis uitæ etiam vsque ad mortem non potest argui iustitia
vel iniustitia: nam hæc infliguntur iustis, & iniustis, sed qm
perfecti appetūt affligi, & et p mortem dissolui, ut sint cum

Tom. 3.

c 2

A improbi erunt in morte ingenti: sed iusti deridētur: traditi. n. sunt in manus impij. Origen. Cōmunia sunt bonorū, & malorū in hac vita mala, nec quisquā est tam acri ingenio, q. horum rōnem possit reddere; sed solus Deus eorum, quā proprie priuatiu eueniunt, prouidentiam tenet. Olymp. Deri-

dentur pij, dū Dei bonitas delitescit, & q. in posterū sunt reseruata vtrisque, haud ipsa se produnt.

a Si flagellat occidat se.

Ridere Dei est afflic-

ctioni nolle misereri.

vnde reprobis dicit;

Ego in interitu vestro ri-

debo. Omne deside-

rium pēna est dum dif-

fertur. vnde Salomon ait;

Spes quā differtur, affligit animam.

Hac pēna fuit omnibus electis ante aduentum: quorum vo-

ta dū Deus distulit, risit. Vel risus Dei lāritia est, quia gau-

det cum ardentius quāritur a nobis. Gaudium ergo facit ei

de pēna, qui per sancta desideria pro eius amore se castigat.

Quod solus carnis mortem pertulit, aperit.

b Terra data. Vel, tradita. Terra caro, impius diabolus.

c Manus, eius occisores Christi: in cuius mentem qui dia-

bolus nil potuit, carnem per satellites suos occidit. Huius ter-

ra iudices fuerunt sacerdotes, & Pilatus, quorum vultum, id

est corda impius velauit ne Deum cognoscerent. Quia dia-

bolus cum suis sequacibus vna persona est, saepe scriptura sic

de eo loquitur, vt repente ad corpus eius deriuetur. Bene no-

mine impij, populus persecutor accipitur, dum dicit: Quod

si non ille populus impius est: quis vnquam impius putandus

est? A perfidia Iudaeorum ad se oculos vertens dolet, quod

ante de mundo exit, quā Christus venerit.

*** Catena Grē.** Facies iudicium eius cooperit. Olymp. Pec-

catum iudicantium subterfugit cognitionem, cum iusticiam

saepe numero nuntiatur. Polychr. Qui audacius diuinā irā

æquitatem perspicere conantur, eorum facies cooperiuntur,

quia tenebræ illis cognitionis offunduntur. Ac si horum om-

nium auctor non est Deus, quisnam sit docere.

d Dies mei, vel su. cur. Cursoris est secutura nuntiare: Sic om-

nes electi ante aduentum nuntiantes Christum cursores fue-

runt: sed quia ante moriuntur, transire se velocius cursore

dolent, ut non uideant præsentem illum qui singulariter

bonus dicitur, de quibus etiam addit.

e Quasi na. Qui poma portat, odore fruit, sed alijs cibū fert:

sic antiqui odore vēruri pasti sunt, sed nobis prophetando ip-

sum fructū detulerūt. Solēt poma paleis misceri, vt illēsa vs-

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que

que ad terras ferantur: sic in dictis patris, palea historiae spiri-
tualia feruat, q. saepe ab alto diuinitatis ad incarnationem ve-
runtur, vt aquila quæ figit oculos in Sole, quos tñ inclinat ad-
cadauer cum cibo indiget: est cadauer Christus in morte qua
reficimur. Sed q. a populus Israel olim spiritu pphetie plenus,

in fide quā pronuntia-

uit non permāsit, pro-

phetiam perdidit: per

compāssionem ad eo-

rum duritiā quoque

sermo vertitur ira.

*** Catena Græca.**

Vita mea vt naui nul-

lum, & aquila cursus

vestigium relinquunt,

sic bona mea pari ce-

leritate auolant.

f Cum dixerō nequaquam. Israel vt prius noluit loqui, cū quem

prædixit negauit, in quo facies eius interior cōmutatur for-

ditibus perfidia, vt non agnoscatur a Deo; vnde restat torque-

ri doloribus eternis.

Dies mei velocius transferunt. Primus homo sic conditus est,

vt vita eius per tempora possit tendi, nō euolui: sed quia pec-

cauit decursum pertulit, quē homo semper tolerat, & tamen

oprat, dum viuere appetit. Huius decursus damna voce hu-

mani generis gemit.

Fugerunt. Quia ad lucem stare homo noluit, fugiendo vi-

sum perdidit, ne bonum quod est videre possit, ad quod con-

ditus fuit.

Quasi naues poma portantes. Fructus terræ per fluctus. Ter-

ra hominis paradisus est, in qua innocens permansisset, sed

per culpam ad vndas mutabilitatis venit. Poma terræ, sermo

mandati, possibilitas operis, intelligentia Dei: quæ quia in ter-

ra quietis noluit homo edere, per mare portat: & in tot tem-

tationibus seruare conatur, non sine ligno, id est cruce, quæ

reformatur. Vel naui quæ poma portat, suauitatem odoris

habet, sed grauitatem ponderis non habet: sic & homo ex-

pulsus cum ad superna repetenda se erigit, odorem cœlestiū

recordatione sentit: sed pondus vitæ non habens huc, & illuc

leuiter impellitur. Et sicut aq. quæ in altū volat, sed appetitu

ventris terram expetit; ita homo in alto conditus, pro gustu

veriti cibi ad terram cecidit, vbi carnibus voluptatis pascitur.

Sed cum hac tractamus, quæstio nos viget. Cur Deus fecit

quem periturum præiudicet? Cur bonus omnipotens non ta-

lem fecit qui perire non posset? Quæ cogitatio ne in super-

biam erumpat, humiliter se comprimit, dicens.

g Nequaquam ita loquar. Sed infirmus a tali inquisitione cōpescar.

In quo facies mētis cōmutat, q. q. alta quæbat, infirmā se

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

videns,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si flagellat occidat semel. qu. d. ex hoc habetur quod deus debe-
ret innocentem tantum semel affligere. s. in morte, & non in vita cuius
contrarium videmus in multis innocentibus a deo afflictis in presenti
vita quasi deleteretur in eorum pēnis propter se, & hoc est quod dicit.

2 Et non de pēnis innocentum rideat. Homo. n. solet ridere
de his quæ placent propter se, sed quia hoc est impossibile, quod deus
deleteretur per se in pēnis innocentum, ideo oportet dare aliam causam
illarum pēnarum, ideo subditur.

3 Terra data est in manus impij. Quasi dicat Iob. Si iudicas re-
spondendo, quod ipse Sathan est causa, quia habet potestatem in terra,
& sic inducit potentes huius mundi ad affligendum innocentes inique.
Vnde subditur.

4 Vultum iu. eius op. i. intellectum iudicum terræ operit muneribus
fauore, & alijs huiusmodi, ne uideant æquitatem innocentes con-
demnando, & affligendo. Hanc responsionem destruit Iob, quia Sathan
nihil potest nisi permissus a deo, et ideo istas pēnas innocentum oportet
reducere in aliam causam. s. in deum permittentem, & in permissio-
nis causam, & hoc est, quod dicitur.

5 Quod si ille non est. s. Sathan causa prima distillarum pēnarū.

Quis

6 Quis ergo. q. d. ipse deus permittens. s. talem afflictionem ad bo-
num innocentum in alia vita, quod aduersarii Iob negabant.

7 Dies mei. Hic declarat propositum per exemplum sui, ostendens
se esse punitum a Deo non pro peccato precedente, & secundo in qui-
rit causam punitiois sue. 10. c. Circa primum ostendit primo innocen-
tem punitum, secundo remouet auct. sui falsum intellectum, ibi. Si lotus
fuerō. Circa primum præmittit afflictionem suam, dic. Dies mei. s.
prosperitatis meæ.

8 Velociter. cur. qui absque statione tendit ad terminum, & per
hoc ostendit Iob, quod prosperitas sua temporalis non habuerit ali-
quam fixationem, sed transiit statim ad miseriam, ideo subditur.

9 Fugerunt, & non ui. bonum. s. stabile, sed hoc est valde mise-
rabile, quando homo in miseria posuit tempus suum prosperum
sic cito transiisse, & ad idem exprimendum ponit aliud exemplum de
naui velociter transiunt ad portum, & de aquila famelica uolante
ad cibum, di.

10 Pertransierunt quasi na. po. quarum nautæ festinant non so-
lum propter desiderium portus, sed etiam ne poma propter moram in
mari putrescant.

11 Cum dix. ne. italo. conquerēdo de mea afflictione, & miseria.

Commuto

MORALITER.

† Christo, ideo pro ipsis dicitur.

1 Si flagellat occidat si mel. Idest occidi permittat.

2 Et non de pēnis innocentum rideat. Idest derisionem fieri nō
permittat, quam abhorrebant aliquando sancti non pro se,
sed in quantum hoc fiebat a tyrannis, & infidelibus in con-
temptum dei, ideo subditur.

3 Terra data est in manus impij. Quod fit quando potestas dat
impis

impis bonos persequendi.

4 Vel. iu. e. o. i. operiri permittit errore.

5 Quod si non, & c. q. d. non est dubium, quin talis potestas
impis concessa sit a Deo, quanuis abutantur, ueruntamen
quia parum durat, sicut hominis uita, subditur.

7 Dies m. re. & c. nam cursor aliquando sistit pro cibo sumen-
do, & somno, tempus autem continue transiit. Ad idem po-
nit exemplum de transitu naui, & aquilæ uolantis.

10 Pertransierunt, & c. Cum dixerō nequaquam ita lo. de transitu vi-
tæ

A videns, ueneratur quod ignorat, in qua est dolor, quia ualde affligitur qui ad intelligenda quæ de se sunt cæcatur. His cōmunibus malis sua propria adiungere metuit.

* Olym. Si me tueri uolueris oratione, vereor ne alicuius rei per imprudentiam contractæ forte conuincat. Chryso. mihi dicere conanti dolo-

ris acerbitas obliuionem adducit.

* Olym. Emori me præstabat, quam impietatis postulari mortemque magis opto, quam tantis uexari cōiitiis, quasi diuinas leges perfrigerim.

a Verebar oia opera. Bona quidem erant, sed & hæc timēda his qui uere uolunt Deo placere. Quia duo in bonis timenda sunt,

desidia, & fraus. Desidia facit minor amor Dei. Fraudem proprius amor sui, dum pro bene actis tacita humani cordis gratia, uel fauoris aura, uel quolibet res exterior desideratur sed beatus qui excutit manus suas ab omni munere, cordis manus, & oris. Contra hæc timor habendus est, qui munit, quod non parcat delinquenti, etsi. n. peccantes ad pœnitentiam uocat, tamen nunquam peccatum sine ultione præterit. Vel homo punit, uel Deus, unde & post baptismum pro originali morimur, sed dum plus iusto trepidat, tædet uiuere, qua si nec per labores ad vitam perueniat, unde.

b Si autem, & sic impius sum. Non pœnitet laborasse, sed inter labores de præmiis incertum se esse dolet, ita est incertus iustus, ut confidat, ita confidit, ne securus torpeat.

c Frustra dico quia.

d Si lotus fuero quasi aquis niuis. Qui conterit se ut lamentis affligatur, aquis se lauat, sed non niuis, nisi adsit humilitas, quæ coram deo caderet, dum nec alium despicit, nec contra Deum murmurat. Vel, aqua niuis ex aere est, cum aliæ aque extra oriuntur. Qui compungitur in prece pro terrenis aquaterræ.

* Chry. Olym. Mos erat antiquis balneis eluere sordes. illud item, ut cum probare uellent, cuiuspiam sceleris societatem ad se minime pertinere, manus lauarent dicerentque. Innocens

cens ego sum, sic Pilatus, & David, Lauabo inter innocentes manus meas. Dicit ergo. Quanta libet mea extiterit innocentia, hæc supplicia peracerba ex præiudicata iam opinione impuritatem meam coarguit. ueram, uel ex ipsa uestis meæ contradatione inquinari se ceteri suspicentur, cum arbitrentur ob scelera me

hæc pati.

* Chry. Qui me pari, ac uestis corpus propinquitate, contingūt oderūt me ipsam mihi corpus inuisum, &

excerandum inuauit, uel ipsa me uestis quasi incitata odio fugit.

Nec ob plagarū acerbitatē posui amiciri.

e Manus sunt opera. Velut mundissimæ, quasi si non uere mundæ sub hac corruptione.

f Intin. i. intinētum demonstrabis, quia quanto plus ei proximus, sordes nostras ex eius munditia agnoscimus.

h Vestimenta. Vestimentum animæ est corpus quod præcipit Salomon omni tempore candidum esse, & si sit mistum sanguine. i. carnalibus desideriis, dicit Esaias comburendum.

i Abom. i. abominabile reddent, ut de Iuda dicit. Possedit agrū de mercede iniquitatis. i. possideri fecit. in abominatione uestis hoc grauius hēt, quod sensum sui reprehensoris ignorat.

k Neque. n. ui. inter homines, & audimus obiecta, & ad ea respondemus, & audimur, sed in iudicio dei, ipse nos audit, quia uidet omnia quæ agimus, sed non audimus eum, quia quod ei d. splicet, plene non intelligimus. Non ex æquo pot. audiri.

* Orig. Si homo esset cum quo contenderem innocens declaratus fuisset. Polyc. Non. n. homo es sicut, & ego cui in iudicio respondeam, ut simul veniamus in iudicium, hoc mihi euenit, quia apud eum mihi est dicendum cum quo nulla mihi naturæ communio, utinam sicut apud homines, sic apud te experiundi equa daretur potestas, & dum ad maiorem assilire libertatem, interuentorem adesse oportet, utinam mediator eēt inter nos, & redarguēs, & audiēs inter utrūq;.

l Vtrumque ualeat. i. Deum, & me possit.

m Argu. Arguit, q. ex autoritate rōnis quod arguit. Qui ergo recta agit, iā non gemitu precis, sed fiducia autoritatis iræ iudicis contradicit.

n Argu. Arguit, q. ex autoritate rōnis quod arguit. Qui ergo recta agit, iā non gemitu precis, sed fiducia autoritatis iræ iudicis contradicit.

o Argu. Arguit, q. ex autoritate rōnis quod arguit. Qui ergo recta agit, iā non gemitu precis, sed fiducia autoritatis iræ iudicis contradicit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Commuto fa. m. & dolo. tor. i. augetur dolor meus interior, & per consequens in facie commutor, dolor. n. celatus in corde intenditur, quasi intus uiolenter retentus, & inclusus, sed quando aperitur exterius per fletum. s. seu querulationem, minuitur quasi per quandam euaporationem. Posita afflictione sua declarat innocentiam suam, di.

2 Verebar o. n. e. s. i. b. i. aliquid iniustum, modus. n. hominis diligenter suam innocentiam custodientis est semper timere, ne aliquid iniustum faciat.

3 Sciens quod non par. delin. quia ad deum non pertinet dimittere dedecus culpæ, sine decore iustitiæ.

4 Si au. & sic im. ut meruerim tantum flagellum.

5 Quare fru. la. ad custodiendā innocentiam, tam diligenter. q. d. hoc non est uerisimile, & sic concluditur, quod sua flagellatio non fuerit pro peccato præcedente, sed pro alia causa. s. ad exercitium suæ patientiæ pro merito uitæ futuræ, quod intendit Iob contra aduersarios concludere, ut dictum fuit a principio.

6 Si lo. fue. hic consequenter Iob remouet falsum intellectum sui d. c. i. per hoc. n. quod dixit se innocentem a deo punitum posset ab aliquo intelligi quod diceret se iustum in comparatione ad Deum, cuius contraarium asseruit in principio huius c. & ideo ostendit quod nullus quantumcunque iustus comparatus deo potest dici proprie purus a peccato, palidum. n. comparatum ad album dicitur nigrum, & imperfectum ad perfectum

MORALITER.

te præsentis.

1 Commuto fa. meam. i. intellectum meum conuerto ad cogitandum iudicium futurum.

2 Et do. tor. horrore sequentis pœnæ. Et quia talis horror incutit timorem peccandi, subditur.

3 Verebar omnia. Sed quomodo impii iustos esse malos reputant, ideo in persona iusti, subditur.

4 Si autem sic impius sum ut a malis dicitur.

5 Quare frustra laboraui. ad præcauendum mihi de peccatis, & ad operandum bona. q. d. non est pro remuneratione in

vita

perfectum dicitur defectuum, & hoc modo omnis creatura, quantumcunque lucida dicitur tenebrosa comparata ad Deum, & eodem modo humana innocentia comparata ad puritatem diuinam dicitur immunditia, secundum illud Esa. 64. c. Vniuersæ iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatus. & hoc est quod dicitur. Si lo. fue. a peccato commissio per penitentiam.

7 Et fulserint ve. mun. ma. meæ. seruando innocentiam.

8 Tamen sordibus intinges me. i. uidebor sordidus iuxta te.

9 Et abom. me. ue. mea. i. opera, quia immunditia operum procedit ab immunditia operantis. Quod autem per vestimenta designentur opa exteriora, patet Mat. 7. b. Attēdite a falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, & c. Consequenter subdit cām quare homo comparatus deo uideatur sordidus, & iniustus, dicens.

10 Neque. n. ui. & c. respon. s. in tali comparatione, uir. n. iuxta uirum potest apparere iustus, sed non iuxta deum, cuius iustitia excedit in infinitum, & sic intelligitur, quod subditur.

11 Nec qui me. in iu. & c. quia deus a nullo potest iudicari, ideo subditur.

12 Non est qui utrum. u. a. ar. quia deus a nullo potest argui.

13 Et po. ma. suam in amb. i. coercere sua potestate me, & deū, quia deus a nullo potest coerceri. Per ista omnia insinuat Iob infinitatem quo ad iustitiam diuinæ excellentiæ, ratione cuius homo quantumcunque iustus non potest dici purus, nec per consequens potest de diuinis iudiciis contendere, unde subditur.

Aufc-

vita præsentis, sed futura, quod erat conclusio Iob interea. Sed quoniam, sicut lux creata comparata ad diuinam est tenebre, sic iustitia humana comparata ad diuinam est iniustitia. Esa. 64. c. Quasi pannus menstruatus uniuersa iustitia nostra. Ideo subditur.

6 Si lo. fue. sequitur.

8 Tamen sordibus intinges me. sicut sol obscurat lumē cædele.

8 Et abom. me. ue. me. id est uirtutes meæ erunt quasi nullæ.

10 Neq. n. ui. qui si. me. id est, deus non est similis mihi, sicut alius uir, ut possim ei comparari ex æquo.

12 Non est qui utrum. u. a. ar. ipse, & ego non habemus iudicem communem, quia non habet superiorem.

Tom. 3.

e 3

A contradicit. Videt autem Iob, quam peruerse fecit homo, q̄
districte irascitur deus, & non esse humanam iustitiam quæ
contradicat, & ideo opat. s. post uenturum mediatorem, q̄
& hominem arguit, ne delinqueret, & patiēdo deo obsti-
tit, ne feriret. Et manum posuit in ambobus, quia & homini
exemplum agendi p̄-
buit, & deo in se opa
quib. placaretur osten-
dit, q̄ nullus ante eū
potuit. ipse ē hoc mi-
rabilius fecit, q̄ corda
deliquētiū māfuetudine potius q̄ terrore correxit, uñ addit.

Cap. 12

a *Auferat a me uirgam.* Legis qua punit, sed eam Christus ab-
stulit, & per mansuetudinem uias uitæ ostendit. Voluit ut
deus timeri, sed ut pater amari.

*** Polych.** Ad interuentorem hanc nonnulli referunt quasi
sit

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Auferat a me uir. suam, & pa. eius non me terreat. Loqu.*
q. d. ista duo. s. terror diuinæ uindictæ, & paor, ne inferatur irruen-
tia diuinæ excellentiæ, debent homini silentium imponere, ne audeat
de

M O R A L I T E R.

1 *Aufe. a me uir. timoris feruilis.*

Loquar.

A D D I T I O I.

In c. 9. ubi dicitur in postil. *Et columna eius concutientur.* Per
columnas terræ possunt intelligi ad litteram columnæ, vel
quæcunque alia ædificia quæ uidentur adhærere terræ, vel
etiā montes qui sunt quasi columnæ super terram funda-
tæ, quæ omnia in terræ motu concutuntur.

ADDITIO II. In eo. c. 9. ubi dicitur in post. *Qui præcipit
soli & non oritur:* id est, potest præcipere,

Tempo-

C A P. X.

Cap. 23

a *Aedet ani. meam vi. mea.* Cum autem hæc vita vilescit
amore cælestis, qui defendebat culpas, iam eas accu-
sat. Et hoc est.

b *Dimi. alo. quo vtebar in defensione iam,*

c *Aduer. me. quia con-*

firēdo me accuso, nō

ut qui adhuc erubescit

confiteri, quia non tā-

to desiderio mala de-

ferit, sed quia aliquan-

do aperte confitēs nō

gemit, sed lugenda

gaudens dicit, subdit.

d *Loquar in ama. Vta-*

c maritudo puniat, qd̄

lingua accusat. Ex penitētia nascitur securitas, & confiden-

tior interrogat, quomodo erga se agatur. Et hoc est.

e *Di. deo. no. me con.* quia pœna mea extinguit tua supplicia.

f *Indica mihi.* i. flagellas utrum ad securitatem, vel pro qua

culpa specialiter, quia et si iustus, habet tamen aliqua mala,

&

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

A *Aedet an. meam uitæ meæ.* Postquam Iob declarauit se
innocentem punitum fuisse, hic consequenter inquit causam
punitiōis suæ, quam maxime solent afflicti querere. Et pri-
mo ponit suam inquisitionem, secundo infert contra aduersarios unam
conclusionem, ibi. *Quare de uulua.* Prima in duas, quia primo in-
quit causam suæ punitiōis ex suppositione suæ innocentie, secundo abs-
que tali suppositione, secunda ibi. *Si peccaui.* Prima in duas secun-
dum duplicem causam, quam remouet a deo, secunda ibi. *Nunquid o-*
culi. Prima causa punitiōis innocentis est malitia in puniente, quan-
do calumniatur innocentem per suam malitiam, vel opprimit per uiolē-
tiam,

Diuisio

M O R A L I T E R.

Delectabile ē
uiuere, sed
per accidens
fit tristabile
dupliciter.

1 *Tædet animā meā uitæ meæ.* & c. Licet uiuere per se sit dele-
ctabile, tamen per accidens fit tristabile. Hoc autem contin-
git dupliciter. Vno modo, quia multis, & grauib. malis est
adiunctum, propter quod aliqui se interimunt, expediri uo-
lentes a malis quæ sentiunt. Alio modo, quia boni melioris
est retardatiuum. s. uitæ gloriæ, & sic Apostolus dicebat, desi-
derium habens dissolui, & esse cum Christo. Primum modū
tenui lit. taliter exponendo, nunc autem exponendo mysti-
ce secundum tenere propono. Dicit igitur uir perfectus de-
siderio

fit certus se ē malis eripiendum. Alii in Deū conuenire con-
firmant. Orig. a quo duo postulat, doloris, metusque ad dolo-
ris liberationem.

b *Loqu. & c. cum.* iam non hēt merum, sed ut ad patrē affectū.
Ecce baculus. i. timor legis missus non suscitāt puerū, sed ip-

se Eliseus, puero contē-

patus, & septies aspirās.

1. per amorem spiritus.

*** Polych.** Aduersus Deū

nihil loquar omnino:

absit, sed contra seipsū

se uoces emissurum ait.

c *Rēdere.* Est factis digna recompensare, sed beneficiis dei
nemo feruenter timens rēdet. Tantummodo qui per fidu-
ciam amoris non timet, digna ei reddidit obsequia. Non est
purus, q̄ mala ageret, si liceret. Amanti autem est tedium hu-
ius uitæ, quæ prius dulcis erat etiam mœrens eam tolerat.

de eius iudiciis contendere. *Torus. n. liber iste rhetoricus est, cuius mo-
dus est eandem sententiam modis plurib. explicare, & maxime quādo
homo loquitur in persona dolentis, qui conceptus solet exprimere pluri-
bus modis, aliquando interrogatiue, aliquando optatiue, & aliquādo
assertiue, & aliis modis pluribus, ut patet in processu huius libri.*

Rhetoricus
modus.

Loquar. in oratione deuota,

Et non ti. quia pfecta charitas foras mittit timorē. i. Io. 4. d.

Tempore Iosue quando deus fecit stare solem in medio cæ-
li ut non procederet ad occasum spatio unius diei. Ex eadem
statione securum est, quod staret ante ortū respectu hemi-
spherii antipodum. & sic eodem tempore deus fecit, qd̄ non
procederet sol ad ortum, unde non requiritur, quod argua-
tur a similitudine potestatis in præcipiendo, quia in una, &
eadem statione sol stetit, ut nō procederet ad occasum, nec
et ad ortum, & hoc respectu diuersorū hemisphæriorū, & c.

& ideo petit, ut deus se sibi indicet, ut quod deus in eo punit
ipse quoque stendo puniat, ideo causam quæro, scio. n. quod
non iniuste.

*** Orig.** Si impie faciam. Catena Græc. Ne impium me esse
doceas. i. ne me permittas tentari amplius, & supra id q̄ pos-
sum, impiam a me re-

moue orationem.

Plerique. n. suas nō

ferētes ærumnas ad

impia conuitia con-

uersi sunt.

*** Olym.** impios dæ-

mones appellat, qui

bus se permissum in

telligit, nec prouide-

tæ rōnem, cur dia-

bolo in eum sit data p̄tās, adhuc perdiscere potuit, iō tam va-
rios circuitus conficit. Orig. Deum mitigat q̄ opus manuū
eius est homo, diabolus autem sua malitia talis effectus est.

g *Cur, & c. iu.* Duob. modis hic iudicat. Vel p̄nā imittit, q̄ nō

mutatos ad eternā trahit. vñ p̄ hanc p̄nā extinguit futurā hui-

ergo

lent. am, & hoc nullo modo potest esse in d. o. Sic igitur istam senten-
tiam deducit Iob. primo lamentando afflictionem suam, dicens. *Tædet
animā meam uitæ meæ.* quia licet uiuere secundum se sit delecta-
bile, subiectum tñ multis angustis efficitur tædiosum, sicut erat in Iob.

2 *Dimittā aduersum me eloquium meum. tunc. n. uidetur ho-*

mo loqui contra se, quando loquitur de abbreviatione uitæ suæ.

3 *Dicā deo, noli me condem.* ex hoc patet, q̄ Iob non loqueba-

tur ex desperatione, sed magis ex suppositione aduersariorum suorum,

futuram uitam negantium, ad quod sequitur breuiatio uitæ Iob optan-

da, ut sic terminaretur sua pœna, ut frequenter dictum est supra.

4 *Indica mi. & c.* Ostendendo mihi causam quare sic grauiter me

punis innocentem.

Nun-

fidetio uitæ cælestis accensus.

Tædet animā meam uitæ meæ. scilicet præsentis, propter retar-
dationem melioris.

2 *Dimittā aduersum me eloquium meum, loquar in amaritudine
animæ meæ.* propter tedium mansionis in hac miseria.

3 *Dicā deo noli me condemnare.* ad amplius hic manendum
quasi in carcere. Sic dicebat Iohannes euangelista. Quoties
te rogavi ut uenirem ad te, sicut scribitur in eius legenda.

4 *Indi. mi. & c.* q. d. causam detentionis in hac uita scire uel-
lem, ut cum patientia sustinerem. Sicut dixit Iohanni. Expe-
cta populum crediturum mihi.

Nun-

Ergo iudicii incertitudine turbat, & cogitatione interrogat, **A** qui de sua ambigit uita. Sed cum virtus vitæ respicitur, quasi consolatio a iudice rñderetur, quia non ad perdendum percutit, quem & feriendo in innocentia custodit. Dicit ergo, **a** Nunquid bo. Interrogatio hæc negationem exigit, ac si diceret, scio q tu sum-

me bonus es, non æstimas bonum, ut pauperem per calumniā premas. Vnde scio q non est iniustū quod patior, & ideo pl⁹ doleo, quia cām ignoro. Non ait, opprimas innocentem, quia non audet de iustitia, sed pauperem, quia infirmum considerat.

† dies uiri,

† disperdes me?

† studiū

Cap. 16

Cap. 17

† Quæro quare, sed scio quod iuste, & non pernitiose.

a † Vel pauperem, alia litera.

iudices? Nunquid bonum tibi uidetur, si calumniaris, & top

b primas me, opus manuum tuarum, & consilium impiorum

d tadiuues? Nunquid oculi carnei tibi sunt, aut sicut videt

e homo, & tu uidebis? Nunquid sicut dies hominis, dies tui,

f & anni tui sicut humana sunt tempora, ut quæras iniquita-

g tem meam, & peccatum meum scruteris? Et scias, quia ni-

h hil impium fecerim, cum sit nemo qui de manu tua possit e-

a † Quasi, quia nullus est qui eruat, ergo tu me erue, quia fecisti.

k ruere Manus tuæ domine fecerunt me, & plasmauerunt me

l totum i circumitu, & sic repente præcipitas me; Memento,

m quæso, quod sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces

o me. Nonne sicut lac mulisti me, & sicut caseum me coagu-

p lasti? Pelle, & carnibus vestisti me, ossibus, & nervis cōpegisti

filium fuit, ut Iob rectum in prosperis, frangerent aduersis,

B sed Deus supra uires non finit tentari.

d Nunquid oc. ca. Oculi carnis non nisi aliqua facta in tempore agnoscunt, quia & cum tempore clauduntur, & humanus uisus quodlibet opus sequitur, non præcurrit.

e Dies. Dies quoque, & anni hominis differunt ab æterno, cui nihil præterit, nihil est futurum, sed omnia conspici præsentia.

f Ut qua. ini. m. Et ita scias quod nihil impie feci, quasi humiliter quærat, cur in tempore per flagella probas quem apud te perfecte, & ante tempora scisti.

g Orig. Peccatum & aspersum dixit, quia illud, est in Deum, & hominem, hæc circa cultum diuinum. Idem Iul. non es hominibus similis, qui paria exigunt cum de multis pauca requiras, nosti autem me nullius conscientia peruelli.

h Cum sit ne. Quasi quid restat tibi nisi parcere, cui nemo potest obuiare? Quo. n. nullus potest tuam vindictam retinere, eo facilius pietas debet parcere, ut autem placetur, quia nostrum opus non possumus, suum opus ei offeramus.

i Manus tu. do. Quasi pensa misericorditer. ne peat qd fecisti.

C i Fecerunt. Secundum animam.

Didym.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunq. bo. tibi si ca. per astutiam. **2** Et opp. me. per uolentiam. **3** Opus ma. tua. i. cum sim creatura tua. **4** Et cō. si. quorum studium uertitur ad depressionem innocentum. ista proposuit Iob interrogatiue. q. d. ista nullo modo possunt in deo esse, & sic excluditur a deo prima causa punitionis sue, quæ est malitia punientis.

5 Nunq. oc. hic remouetur secunda causa quæ est ignorantia ueritatis, sicut iudex punit aliquando innocentem etiam secundum ordinem iustitiæ, utpote quando suspectus est de crimine, licet falso, & sic per tormenta, seu quæstiones punit innocentem, ut per hæc extorqueat ueritatē, ista aut cā puniendi innocentem non potest esse in deo, cui nihil potest occulturn.

Diuisio.

Sic igitur procedit Iob primo quasi inquirendo utrum propter talem ignorantiam puniatur a deo, & scdō ostendit q non ibi. Manus tuæ. Circa primum dicit loquens deo. Nunquid ocu. car. ti. sunt. ita quod accipias cognitionem intelligibilem a sensibus, inter quos in hoc principalior est uisus, quia plures differentias rerum nobis demonstrat, ut habetur 1. Meta.

Philos.

6 Nunquid si. di. & c. ita q per processum temporis augetur, & in te cognitio ueritatis, sicut accipitur cognitio in hominibus, & propter talem modum cognoscendi, aliqua ueritas te lateat. **7** Ut qua. ini. me. & pec. & c. Per tormenta mihi inflicta, sicut iudices humani inquirunt de ignotis. **8** Et scias quia nihil, & c.

M O R A L I T E R.

1 Nunquid bo. ti. ui. si ca. & op. & c. calumniari, & opprimi me permittas consiliis. dæmonum qui durant usq. ad huius uite terminū, quasi diceret, non est sic, quia si tuos in hoc consiliu relinquis, hoc est propter bonum uitæ sequentis.

5 Nunquid ocu. car. & c. i. accipis ne cognitionem a sensibus. & sic me dimittis hic diu uiuere, ut habeas maiorem cognitionem de me, q. d. non: nā: b æterno cognoscis omnia pfecte. **10** Manus tu. do. f. & c. Hoc exponitur mystice de constitutio ne hominis in esse gratiæ quæ a solo deo datur.

12 Et plas. me. to. in cir. Quia cum gratia dat uirtutes perficien-

tes

Didym. Plasmatum est corpus, formatumque ex subiecta terra, facta autem est anima non ex aliqua materia subiecta, ut. n. est expers corporis, sic & diuisionis.

k Totum in cir. Secundum hoc intelligendum est, ut dignior conditio hominis præ cæteris ostendatur, manib. dicitur factus premissis consilio.

Faciamus hominē ad imaginem, & similitudinem

nostram. cū de cæteris

dixit tantum. fiat.

l Et sic re. quali quem

tanta dignitate præpo-

nis, cur tanta uilitate

despicis? Sed cum hac

dignitate quæ est per

spiritū, est infirmitas

per carnem, quæ mou-

eat pium iudicem. un-

de dicit.

m Memento quæ, & c.

Vnde uenialis est cul-

pa, cum irremissibili

lis sit in Angelo, qui

robustus sunt. Lutum

est cum aqua ter-

ram infundit. Ita ho-

mo cum anima rigat carnem, cuius mortem aperte subdit.

n Et in pul. & c. quasi uide materiam, & pœnam, & culpæ parce, quia qualitatem hominis conditi protulit, subdit ordinem propagationis, unde dicit.

o Nonne sicut lac, & c. Factus homo, ut lutum, propagatus autem, sicut lac mulgetur semine, ut caseus coagulatur in carne. Carne, & pelle induitur, ossibus, & nervis solidatur. Post creationem corporis quod minus est, subditur mira aspiratio uiuificationis.

Nonne sicut lac. dum mens per spiritum Dei, & uetustate trahitur, sicut lac mulgetur, quia in quadā inchoatione formatur. Sicut caseus coagulatur, cum pinguescens cogitationibus stringitur, ut iam non defluat desideris, sed in uno amore solidetur. Sed contra hæc rudimenta caro ex veteri usu murmurat.

p Pelle, & carnibus. idest carnalium motuum obsidione mens uallatur, qui autem exterius laxat ad bella, intus roborat per ossa uirtutum, ut humilis sit, & fortis. Ideo autē Deus recte uiuendi rectitudinem tribuit, quia præteritis delictis parcit.

a Vitam

& c. Per talem cōquisitionem, sicut iudices terrent per hoc cognoscunt quatuor innocentiam. **9** Cū sit, & c. posuerunt illi a quō tu uolueris prædicto modo quonare. **10** Manus tu. Hic consequenter ostendit Iob talia nō hēre locum in deo cum cognoscat hominem perfectissime intus, & extra, & hoc est q dicit. Manus tu. i. potentia operatiua tua.

11 Fecerunt me. Quantum ad aīam quæ fit a deo per creationem.

12 Et plas. me, & c. Quantum ad corpus, quo aīa circundatur, sicut

uestimento quodammodo. **13** Et sic & c. præci. per flagella. q. d.

mirabile est q cum tanta diligentia feceris me, & statim per flagella

uelis me desinere, hoc interponitur cōtra errorem amicorum Iob, qui

post mortem negabant aīam remanere, quasi sequens ad dictum eorum

quod prima facie inconueniens est. **14** Memento quæ, & c. hoc dī

ad alludendum ei, quod dī in Gen. hominem formatum de limo terræ.

Gen. 1. d. & redigendo in puluerem. Gen. 3. d. **15** Nō. si. & c. incipit

describere formationem hoīs a principio seminis, quod est de superfluo

alimenti dealbato ad modum lactis. **16** Et si. ca. & c. informatio

ne. n. pueri semen uiri in quo est uis actiua, se habet ad materiam mini-

stratam a matre in formatione corporis pueri, sicut coagulum ad lac

in formatione casei. **17** Pelle, & carn. & c. quia membra uita-

lia, ut cor, & epar, & cætera, operiuntur carnibus, & pelibus, & uestimentis.

18 Ossi, & ner. & c. ad robur corporis. Descripta ergo

corpo-

tes animæ potentias, sed quia per hæc homo non confirmatur in bono, ideo subditur.

13 Et sic repen. præ. me. i. exponis me præcipitationi, exponēs me multiplici tentationi, tamen reparabilis est hominis casus, cuius assignatur una causa, quia fomitem habet ex carne quem non habuit angelus, ideo subditur.

14 Memento quæso, quod sicut lutum feceris me. Dando mihi carnem terream, quod patet ex resolutione, cum dicitur.

14 Et in pulue. redu. me. Consequenter ponitur ordo formationis, cum dicitur.

15 Nonne sicut lac mul. & c. Albus. n. humor est materia corporis humani ex quo formantur carnes, ossa, pellis, & nerui.

Tom. 3.

c 4

A *Vitam & mi.* Sed hæc bona frustra dedit, nisi ipse custodiat unde subdit.

b *Et uisitaua.* Eadem de interiori homine, interior homo lutum est, quia terrenæ menti gratia spiritus infundit, & irrigat, ut ad Deum eleuetur. Sed ne continuo vsu superbiat, spiritus ad tēpus de

ferit, & in puluerem redacta aret, ut iam b vento tentationis agatur, vt sic se homo cognoscat, dum n. homo relictus cōcutitur, dona dei cogitat subtilius.

***Caten. Gre.** Postea mutat⁹ pcussisti me.

signominia & videre afflictione m mea

Aquila & Theodotio, i circuitu demeristi me. **Iulia.** Tanta es benignitate, vt animal ex materia

fragili, intelligentiam concesseris. ***Orig. Physicorum** more aptum ordinem ponit, ac primum animal ex animali per generationem nascitur, principium quidem appellans seminis effusionem, & concretionem, deinde partium conformationem cutis, carnis, ossium, postremo animæ infusionē. quæ, contra diabolū, non Deo inuisa est, & ab eo aliena, ut criminabatur, sed sapientia refertum opus declarat. Nec minus syriacam amentiam refellit, quæ ait, cum semine animæ effundi. Cum animus a corpore differat, & natura, & dignitate. Hoc lex declarat, quæ iubet eum animam pro anima reddere qui calce petiuerit prægnantem mulierem, & aborsum procurarit fœtus efformati, non dubium quod hominem necauerit. si figuratus non est, multa erit pœna, & in genesi, inspirauit in faciem corporis è luto formari spiraculum uitæ. **Chrys.** Vitam impatiuisti, quæ opificii certa est significatio, & misericordiam quæ prouidentiam non obscure testatur.

Vitam & mise. Vita datur cum malis mentibus benignitas aspiratur, sed hæc nō datur, nisi prius misericordia anteacta mala diluat. Vel misericordia est subsequens datam uitam, ut custodiat, quia misericorditer uisitat, vel ad amorem cōpungendo, vel ad timorem flagellando, vt humanus custodiatur spiritus. Postquam de se dixit dona misericordiæ generaliter, subdit.

c Tamen scio quia vni. me. q. d. cur de me trepido, qui omnes gentes

NICOLAUS DE LYRA.

corporis organizatione, procedit ad animationem, dicens.

1 Vitam & mi. tri. &c. Deus, n. infundendo animam dat uitam, et etiam uirtutes in quodam seminario, inter quas in ipso Iob relucebat miseria, secundum quod ipse dicit inf. 31. b. Ab infantia mea creuit, &c.

2 Et vi. &c. per uitæ continuationem exhibendo tua beneficia, tunc n. dicitur Deus hominem uisitare, quando dat ei beneficia spiritalia, & corporalia. Omnia autem ista expressit Iob ad ostendendum, quod Deus cognoscit perfecte omnia, quæ sunt in homine quantumcunque intima, ideo subdit.

3 Licet hæc celes in corde tuo. Dicitur autem Deus celare in corde suo ea quæ pertinent ad hominem, quando non ostendit erga eū beneficia exteriora, dimittendo eum in afflictione magna.

4 Tamen scio quia vni. meminere. Et sic non ex ignorantia, ex parte tua procedit quod me affligis.

5 Si pecca. &c. Hic consequenter inquit Iob causam afflictionis suæ absque suppositione suæ innocentia, dicens. Si peccaui. i. dato qd peccaui in iuuentute mea.

Et

MORALITER.

1 Vitam & mise. &c. nam anima uiuificans infunditur corpori organizato.

2 Et uisitaua. i. conseruatio tua sine qua non possem subsistere.

3 Custodiuit spiritum meum. hoc totum de corporis formatione dicitur ad declarandum quod peccatū hominis est remissibile, sed quoniā remissio actualis est occulta nobis, Sequit.

3 Licet hoc celes in corde tuo. tamen scio, quod vniuersorum meminere. nam bene scitur in generali, quod Deus misericors est, ne scitur tamen cui miseretur in particulari. Post remissionem autem culpæ per gratiam, remanet sequela peccati, i. deo

gentes colligendas scio.

d Licet hac ce. in co. t. quia adhuc non indicas aperto sermone. Certe de venia, solent prioris nequitiæ memoria tangi, & illicita cogitatione nolentes pulsari, unde subdit.

e Si peccaui. Ad horam parit Deus, cum mox culpam, cōcessis fletibus diuit.

1 Sed non patitur esse mundos, quia & nolentes memoriam

2 mali cum delectatione toleramus, quod est cicatrices computrescere. Hic ē homo

3 qui (vt Moyses dicit) est pollutus nocturno somnio. i. occulta tentatione, qui iubetur

4 exire extra castra. i. comparatione continētium se despiciere.

5 Ad vespem lauat

aqua. i. conspiciens defectum suum fletib. se lauat, post occasum solis redit in castra, cum frigeat flamma cogitationis, fiduciam societatis bonorum sumit. Cum autem mens memoria mali concutitur, aliquando grauius, quam prius ad

petrationem trahitur, & fit homo impius, cui etsi sit creditus vt erit æternæ damnationis. Quod si conatur resistere iustus, qui tamen labore, & perpetua afflictione pressus, caput

leuare non sinitur, sed sic liberabitur, has impugnationes Deus suis reseruat, ne securi superbiat, sed pulsati in solo

auxilio Dei spem fortius figant.

***Græc. Cat. Obseruas me.** Aug. custodis me. Olym. nihil te latet, & obseruas nostra opera, & licet nō irascaris per singulos dies uolens penitentiam, non mortem peccatoris, non propterea dimittis in fontem. Olym. Iustificatus non

tollam caput, sic Aquila. licet nihil mihi conscius sim tamē calamitatum atrocitas non me sinit oculos erigere. Didym.

Si consulto peccaui, heu mihi si tanquam ex Adæ præuariatione non est mihi potestas oculos erigendi: nam supplicium comitatur peccata ex electione, purgatio autem debetur iis, quæ a parentibus trahuntur.

f Propter super. Leana dū catulis escam inhiante qrit, in foueā cadit. Dicitur. n. in itinere eius fouea fieri angusta, & alta, in qua pecus deponitur, vt illuc leana se proicere puocetur, vñ saliendo nequeat exire. Cohæret quoq; altera fouea in qua est cauea, vt cū desup leana vrgetur, volens se occultare

caueam

6 Et ad horam pe. mihi. statim non puniendo, quia Iob a iuuentute, non fuit afflictus a deo.

7 Cur ab iniqu. mea, &c. o. diceret, si pepercisti mihi in iuuentute, & fortitudine mea, nideretur quod magis deberes hoc facere in mea senectute, in qua non possum sic sustinere, relaxando saltem mihi culpā ex tua pietate.

8 Et si imp. fu. tempore præterito.

9 Væ mi. est. Id est sum, & fui in tanta tribulatione, quod deberet tibi pro pœna sufficere.

10 Et si iustus. supple fui, & sum.

11 Non leuabo caput, ad defendendum iustitiam meam.

12 Saturatus. i. totaliter repletus. Afflictione, & miseria. Et si leuauero caput, tanquam tibi renitens propter superbiam.

13 Quia leanam capies me. in retinendo me maioribus suppliciis, ideo subditur.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

5 Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi. peccatū remittendo.

7 Cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris. quia remanet sequela. Homo vero semper est in peccato, vel gratia, i. deo subditur.

7 Et si impius fuero, væ mihi est. i. comminatio pœnæ æternæ.

10 Et si iustus, non leuabo caput. hoc asserendo Eccl. 9. a. Ne sit homo vtrum amore, vel odio dignus sit. propter quod, si me iustum assererem, superbiam laqueum incurrerem, i. deo sequitur.

13 Et propter superbiam quasi leanam capies me. quod est mihi materia doloris, ideo sequitur. Reuersusque mirabiliter me crucias. Instauras testes tuos contra me, testes isti sunt sancti quorum uita peccata nostra arguit puniendā.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. quia prius me crucias si per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. f. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.

D

Cap. 30

Cap. 31

Cap. 32

Cap. 33

Cap. 34

Cap. 35

Cap. 36

Cap. 37

Cap. 38

Cap. 39

Cap. 40

Cap. 41

Cap. 42

Cap. 43

Cap. 44

Cap. 45

Cap. 46

Cap. 47

Cap. 48

Cap. 49

Cap. 50

Cap. 51

Cap. 52

Cap. 53

Cap. 54

Cap. 55

Cap. 56

Cap. 57

Cap. 58

Cap. 59

Cap. 60

Cap. 61

Cap. 62

Cap. 63

Cap. 64

Cap. 65

Cap. 66

Cap. 67

Cap. 68

Cap. 69

Cap. 70

Cap. 71

Cap. 72

Cap. 73

Cap. 74

Cap. 75

Cap. 76

G caueam intret, in qua clausa iam nō timetur, sed circumsepta
A uetibus leua tur. Sic mens hominis in libertate condita, dum
 carnis desideria nutrire uoluit, in foueam deceptionis pro ve
 rito cibo cecidit, ubi caueā, i. carcerem corruptionis pertulit,
 per gratiam autē reuocata ad veniam, carcere semper firin
 gitur, ne per deside
 ria vagetur. Liber er
 go homo sponte ceci
 dit, sed reductus sub
 disciplina melius clau
 sus uiuit. Sic etiam
 quotidie dum aliquis
 de uirtutibus præsumit,
 mira dispensatio
 parat ei aliquid quo
 delectatus corruat.
 unde per se non exit,
 sed cognita infirmi
 tate, quasi uinctum
 Deus educit. Propter
 superbiam qua se de
 uirtutibus extulit, la
 psus in humilitate ligatur. A superbo auertitur Deus, & rece
 dit cōpūctio summi amoris: q̄a nec sua dāna sentit, sed reuer
 sus Deus p̄ gratiā percruciat, q̄a uisitatus homo p̄ficiēs plo
 rar q̄ letus peribat, mirabiliter non penaliter, quia per fletum
 ad alta mens leuatur, & gaudet sic affligi, quia proficit.

Cap. 34.
 † Renouas
 † Id est, plagas
 tuas quæ testi
 moniū dicunt
 contra me.
 † Successiones
 (vel, commu
 tationes) & e
 xercitium.
 † pauci sunt
 dies mei: celsa
 a me, & di
 mitte me, &
 corrobora bo
 me paululum.
 † obscuritatis,
 sicut caligo
 umbræ mortis
 ubi nō sunt or
 dines, sed te
 nebre, sicut
 caligo (vel
 sed locus sp̄s
 didus, & lucē
 efficitur, ut
 caligo.)

a † Quod si ad horam sum piger.
 eorum. displicentia punio mala.

b † Visiis testium bonis timetur ira: unde & comparatione

a cias. † Instauras † testes tuos contra me, & multiplicas iram

b tuam aduersum me, & † pœnæ militant in me. † Quare de

c vulua eduxisti me? qui utinam consumptus essem, ne oculus

d me videret. Fuissem quasi non essem, de vtero translatus ad

e tumulum. Nunquid non † paucitas dierum meorum finietur

f breui? Dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorē meum,

g antequā vadā, & non reuertar ad terrā tenebrosam, & opertam

h mortis caligine, terrā † miserię, & tenebrarū, ubi umbra mortis

k

psus in humilitate ligatur. A superbo auertitur Deus, & rece
 dit cōpūctio summi amoris: q̄a nec sua dāna sentit, sed reuer
 sus Deus p̄ gratiā percruciat, q̄a uisitatus homo p̄ficiēs plo
 rar q̄ letus peribat, mirabiliter non penaliter, quia per fletum
 ad alta mens leuatur, & gaudet sic affligi, quia proficit.

Si autem a sancto desiderio torpemus, exempla bene vigi
 lantium proponit.

* Polyc. Apertius Hebræus. Si robustus fuero, sicut leo op
 primis me. Ego qui leonis robur præ me ferebam, cum illa
 stri gloria, & opibus abūdarem. Ita me nunc quasi in retia in
 dui, ut solutionem nullam malorum reperiam, reuersusq̄; mi
 rabiler crucias. Aquila, & Theodotio: & conuersus mirifi
 cam vim edidisti in me, in summā me ærumnam coniecisti.

* Origen. Ut leo captus ad cædem exponitur, sic ego.

Cap. 35. a Instauras testes tuos contra me. Testes Dei sunt, qui per ope
 rantestantur, quæ præmia sunt secutura. Hi sunt contra nos:
 cum vita eorum arguit nostram prauitatem, & probat quod
 ipsi fecerunt, a nobis posse fieri, uisus bonis testium, nos dissi
 miles amplius damnari timemus. Et hoc est.

b Multiplicas iram tuam aduersum me. Id est multiplicem osten
 dis, quia & si ille bonos flagellat, quid erit impijs? Sic multi
 plici ita præuisa, homo ad se redit, & praua punit. Et hoc est.

* Polyc. Ad quæstionem me assidue arripis peccatorum,
 partim quidem plagis nunquam intermittentibus adhibitis,
 partim mearum calamitatum adhibitis accusatoribus, im
 pietatem mihi exprobrantibus.

* Olym. Iram supplicii dixit, nec p̄ perturbatione sumit.

* Olym. Pœnæ Græce hic πῦρ καὶ ὄλεθρος mala, quæ in eum irru
 ptio-

ptionem fecerunt.

c Et pœnæ militant in me. * Didym. Ad præuicationē prin
 cipem omnium malorū causam se refert, & eam quæ ex cor
 ruptione est natiuitatem, cuius in vtero, & vetre causam cōsi
 stere putat. Quare de vulua. Idē quod supra: Quare non in vul
 ua mortuus sum?

d Fuissem quasi non
 essem de vte. Idem q̄
 ibi dictum est. Sicut
 abortiuum abscondi
 tum, &c. vel, qui con
 cepti non uiderunt
 lumen.

e Nunquid non pauci
 tas dierum meorum.
 Non capiat delecta
 tio præsentis uitæ,
 quia cito transit.

f Dimitte ergo me, Id
 est dolorem meum, Id
 est flagella tempera,
 ut possim æstimare

malas quæ patior, & flere, quia nimietas dolorum aliquā gra
 uat animā ne hoc possit, & sit mœror sine mœrore. Vel sepe
 homo nescit, quantum sit onus sui peccati, vel si nouit, & dam
 nat, desiderio carnis, & consuetudine mali impeditus, nequit
 digne flere, nisi Deus dimittat, & solum excitet in lachry
 mas, quod maxime facit præuisio inferni. unde ait.

g Antequam va. Infernus terra dicit, q̄a ibi captiui tenent.

Antequam vad. Non quod qui plangit vadat, sed quod va
 dat qui non plangit: ut si dicam debitori, solue priusquam te
 constringam.

* Olym. Molestiarum mihi præbe inducias cui ad perpe
 tuum migrandum interitū. Dogma. n. dat præclarissimū qui
 semel ex hac vita migravit nō amplius ad illa ei futurū redi
 tum, quā factis fabellis ij prodiderunt, qui migrationem
 animorum in corpora finxerūt. Deinceps inferni mala com
 memorat, ut intelligamus e quibus nos Christus eripuerit,
 cum ijs, qui in uinculis erant, dixit Egredimini.

* D. August. Vult requiescere antequā eat in pœnas ater
 nas, ad hoc utique, ut non eat: quemadmodum si dicamus
 alicui, Corrige te, antequam damneris: non enim cum se cor
 rexerit, damnabitur.

h Non re. Quia damnatos, ultra misericordia non liberat.

i Misericordia te. Quia foris dolor cruciat, quos cæcitas mētis
 intus obscurat: vel ibi nemo ultra ad lucē redit, sicut in ista:
 ubi est sit miseria, per conuersionem licet reuertat ad lucem.

k Umbra mor. Mors est separatio a Deo. Umbra obscuritas
 eius, quia ignis pœnalis cremationem habet, & non lucem,
 ut in utroque puniantur qui in utroque peccauerunt.

* Polyc.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Instauras testes tuos contra me. Id est amicos meos qui viden
 tur esse testes tui, in quantum per inuitiam tuam, & impatientiā meam
 nituntur me condemnare.

2 Et multiplicas iram tuam. Id est, effectum iræ tuæ: quia nec ira,
 nec alia passionē cadunt in Deo.

3 Et pœnæ militant in me. Id est tenent me ita subiectum, quod
 nullo modo possum resistere. Considerandum autem, quod licet Sathan
 amicos Iob excitauerit cōtra eum, hoc tamen hic Deo attribuitur, quia
 hoc fecit a Deo permissus. Sciendum etiam, q̄ Iob ad hoc causas puni
 tionis innocentium tam diffuse quæsiuit, ut per illas quas remouit, tan
 quam incongruas intelligatur vtra causa, quæ est exercitium patientiæ
 ipsorum afflictorum, ut per hoc deueniant ad præmium vitæ futuræ eis
 a Domino præparatum.

4 Quare de vulua. Hic ultimo Iob ex dictis aduersariorum sequi
 contradictionem concludit. Ut enim patet ex præcedentibus, ipsi ponē
 bant salutem hominis in prosperitate temporali, ex quo sequitur
 quod vita miseris subiecta, a quibus non apparet releuabilis, qualis
 erat vita Iob, sit sibi odibilis, & horrenda. Item quia ponebant post
 mortem nil remanere de homine, vitam aliam omnino negantes, se
 quitur quod mors sit priuatio omnium bonorum simpliciter, & per
 consequens summe horrenda: & sic vita ei opposita appetenda etiam
 in statu misero, in quo non priuatur omne bonum: & sic sequuntur con
 tra

traditione ad dicta ipsorum. Huius autem contradictionis Iob primo
 deducit primam partem dicens: Quare de vulua eduxisti me. Id est
 fecisti me nasci, si bdit causam dicens.

5 Qui utinam consumptus essem. i. mortuus ant natiuitatem.

6 Ne oculus me videret. In vita tam misera existentem.

7 Fuissem quasi nō essem. Id est ita parum participassem de esse,
 quod quasi nihil esset computandum, consequenter ponit aliam partem
 contradictionis, dicens.

8 Nunquid non pau. die. me. fini. breui? q. d. sic, p̄ nimia af
 flictione, & senectute.

9 Dimitte ergo me. In vita præfenti: quia adhuc mors videtur
 horribilior. Ideo sequitur.

10 Antequam vadam. Per mortem.

11 Et non reuer. Per resurrectionem secundum aduersariorum er
 rorem, qui negabant aliam vitam.

12 Ad ter. tenebro. Id est, sepe liat in terra, quæ de natura sua est
 opaca.

13 Et oper. mor. cali. Quia uiuēs quātumcunq; misere, fruītur
 luce quæ est super terrā, sed per mortem, & sepulturam ea priuantur.

14 Terram misce. & tene. Quia per mortem, & sepulchrum tolli
 tur omnis delectatio sensibilis, & cognitio intellectualis secundum di
 cta amicorum Iob.

15 Vbi vm. Quia secūdu eos nihil potest ibi imaginari nisi horridū.

1 Et

MORALITER.

4 Quare de vulua eduxisti me. Hoc dicitur, quia pœna abortiui
 minor est, quā peccatoris adulti: sed quia peccatum adulti
 ante mortem deleri potest per pœnitentiam, ideo sequitur.

8 Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui? Quasi
 diceret,

diceret, sic: ex quo concluditur.

9 Dimitte ergo me, ut plangam paululum. Id est, concede mihi
 pœnitendi spatium.

10 Antequam vadam ad terram tenebrosam, &c. Id est, ut per
 hoc euadere valeam horrendam gehennæ pœnam.

A * Polyc. Si aliquis in mortem fuerit coniectus, liberationem dici aduentu expectat, & defuncto non est integrum ad vitam redire.

* Polyc. Vbi non est solis ordo, nec syderum, nec lege instituta politia.

* Olym. Veretur

si cū cruciatibus mor-
tem dimiserit, ne ab-
legetur a diuino aspe-

ctu cum impijs, qui habitant tenebras sempiternas. Cum enim Deus sit lux, qui longius ab eius facie extruduntur, versantur in tenebris.

Cap. 39. **a** Nullus ordo. Non q. Deus, non ordinet tormenta secundum merita singulorum, quia et si una gehenna, non omnes uno modo sentiant, sicut nec modo homines calorem Solis. Sed in mente damnatorū p̄missam vmbra cecitatis magna erit cōsulio, quē intus eos cruciet, sicut flāma foris. Vel ordo non

B

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et nullus ordo. *Quandiu enim homines sunt in vita presenti, sunt in aliquo ordine instituti, quia sunt diuersi status hominum, & in quolibet statu sunt gradus varii: sed post mortem non remanet aliqua talis distinctio, maxime secundum amicos Iob, ut patet ex predictis.*

2 Sed

ADDITIO I.

In cap. 10. vbi dicit in postilla: *Tacet animam meam v̄te mea.* Secundū Sanctū Tho. signanter dī: *Dimittam aduersum me eloquium meum: & nō dicit: mittam, seu proferam: Nā multoties homo aliquos motus in corpore patitur propter aliquam passionē, sed tñ ita p̄ rōnem motus ipsos reprimat, q. ad verbum exterius nō procedūt, sed qñ rō ostendere volens quid interius patitur, occultos motus in verba producit: tñ eloquiū dimittere dī, quasi prius retētū fuerat, & propter hoc subdit: Loquar in amaritudine animæ meæ. q. d. verba quē exterius proferam, interiorē amaritudinē ostendent, vt det intelligere se in p̄sona hoīs amaricati loqui: sed vt verius intelligatur, q. ista eloquiū dimissio fit per hoc q. a tristitia rō superatur, subiūgit: Dicam Deo noli me condemnare, &c. Cum enim vincitur rō a passionē, homo contra Deū remurmurat: sed si inter tribulationes hoīs recta rō manet, se Deo subdit, & ipsius remediū postulat, & iō dicit: dicam Deo: noli me condemnare. Hæc in Thom.*

ADDITIO II.

In eod. cap. 10. vbi dī in postilla: *Quare de vulua.* hic ultimo Iob ex dictis aduersariorum, &c. Ex hoc q. Iob dicit: *Quare de vulua eduxisti me, &c.* non v̄ q. inferat ex dictis aduersariorum sequi aliquā cōtradictionē, nec planus sensus s̄ hæc tolerat. Primū patet: nā ponentes felicitatē hoīs in prosperitate temporali, nō cōcedūt q. vita miserie subiecta sit simplr odibilis: cū adhuc remaneat in ipsa vita ipsum viuere, quod est qd appetibile, & hoc satis patet per experiētiā, quamplurimū. n. miserijs maxime subiecti videntur adhuc vitā appetere, & si aliā vitā nō credūt, sicut sunt infideles. Secundū patet: nā planus sensus s̄ hæc testatur q. Iob loquitur nō cōtradictoria cōcludendo, sed quasi vnā, & eandē sniam continuando, vnde melius v̄ dicendū, q. Iob hic loq̄tur tanq. ostendens interioris amaritudinis passionem, vt supra dixerat: *Loquar in amaritudine animæ meæ,* secundū quā passionē hoīs in magna positi afflictione eligunt nunquā esse in hoīum conspectu, ne opprobrium suæ miserie hoībus innotesceret, & de hoc dicit: *Quare de vulua eduxisti me.* Deo loquēs quē confitetur cām esse suę productionis, & natiuitatis. *Qui v̄tinam consumptus essem, s. in vtero.* Ne oculus me videret sic miserū. Fuissem quali nō essem, i. nō opto in hoc totale priuationē essendi, q. hoc non v̄ eligibile, sed saltē haberem aliquale essendi modū, & sic declarat appetitū procedentē ex amaritudine passionis suę, sed q. hoc iam trāsiuerat in p̄teritū, & per cōsequens erat impossibile, vnde i. Echi. Hoc solo priuat Deus, tacta iā nō fuisse, iō reuertitur ad petendum a Deo aliqua possibilia, s. cessationem aliquan-

non erit, quia in supplicijs propria qualitas rerum non seruat. Vnde & addit.

b *Sempiternus horror.* Hic timor est futuri mali, q. cū iam patitur aliq. timor abiit. Ibi & in ipsis tormentis timor cruciat, hic flāma quē vrit, illuminat: ibi vrit, & obscurat. Ecce quā

grauis cruciatus, vbi

1 tormenta a suis qua-
2 litatibus discordant, t̄ inhabitata

sicut viuentes a vo-

luntate Dei discrepabant. Ideo autem ibi timor permanet cum p̄cenis, quia in futurum nullus finis p̄cinarum sperabitur. Ignis autem qui non lucet ad consolationem, aliquando lucet ad p̄nam, quia eo illuminante videbunt in p̄na (vt magis doleant) sequaces suos, quorum amore deliquerunt. Quod autem de cruciatu amicorum dolituri sunt, probatur per diuitem qui memor fratrum petijt, ne venient ad tormenta quos in p̄na videret qui Lazarum vidit.

Luc. 16 g

CAP.

E

2 Sed sempiternus horror inhabitans. *q. d. nihil potest ibi imaginari, nisi horridum, & ad semper, quia amici Iob reputabant resurrectionem impossibilem, nec aliquid ipsius hominis remanere post mortem: quare talis horror esse: omnino immutabilis, & perpetuus.*

CAP.

quantulam suarum afflictionum, de quo dicit: *Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui?* quasi diceret, ex quo non placuit tibi, vt faceres mecum tātam misericordiam, vt fuisset quasi nō essem modo p̄dicto, saltem in paucitate dierum meorum quē in breui finietur. *Dimittite me, vt plangam, &c.* Exponantur, prout in postilla, &c.

REPLICA. In cap. 10. circa illū p̄sum: *Quare de vulua eduxisti me, &c.* Cum postil. dixisset Iob ex dictis aduersariorū cōcludere cōtradictoria, videlicet q. vita subiecta miserijs in euasibilibus sit simplr odiosa, & eadē sit aliquo modo appetēda. Burg. se opponit dicēs duo minus probabilia. Primū est q. in casu vita miserijs subiecta maximis non est simplr odibilis p̄pter viuere quod est bonū, & p̄ p̄ns appetibile, p̄ hoc p̄ experiētiā; sed illa experiētiā nō est multis nota: nā eligibilis est non esse quam miserū esse sine spe euasione; Iō Chrs Matt 26. loquēs de Iuda, dixit ipsum nō esse, & natū nō fuisse bonū, & per cōsequēs eligibile, esse ergo miserū dixit malū, p̄ cōsequens odibile: imō dixit, Melius illi erat, vbi Gl. Ord. v̄tate dicitur & simpliciter, vt non possit inferri, igit male ec, bonū est, volens ostendere, q. Gramatica simul, & Logica (q. dicūt cōparatiui positiuū dici de vtroq. extremorū) in p̄positō nō hēat locum: Miser. n. et si p̄pter viuere quod eligibile est appetat esse, put Burg. per experiētiā exēplificat, hoc est p̄ ipem aliqñ euadendi miseriā, vbi aut nō est spes euadēdi, casus Burg. nō est ad p̄positū: q. d. dictū Christi supra allegatum. vnde et si s̄m in iperum naturę miseri propter decorem vniuersi velint esse, mallent tñ nō esse ex volūtatis deliberatione: & hoc dictū coincidit cum eo quod Scotus dicit circa tertiū de affectione iusti, & cōmodi; & tñ nō sequitur, Sor. vult a. s̄m impulsionem naturę, igit vult a. q. arguit a. s̄m quid ad simpliciter. Sicut in sim. li nō sequitur: Christus voluit auferri calicē s̄m affectum sensitiuū, igit voluit. Et mercator vult tpe naufragij proijcere merces, igitur vult; & sic de alijs multis. vnde patet prima pars cōditionalis, vbi nō est spes releuationis a miseria, ibi vita est simplr odibilis, & horrenda, etiā apud eos q. felicitatem suā ponūt in prosperitate vitæ p̄sentis. Nam si p̄peritas est continua, est vera felicitas, iō simplr appetenda, & p̄ p̄ns eius oppositū, s. continua miseria est odibilis, & horrenda. Et per idem medium ex s̄a postillatoris bene deduxit secundā partem contradictionis contra quam Burg. nihil facit. Loquitur igitur Iob ex suppositionibus amicorum eos deducēdo ad contradictionem. Secundū aut Burg. dictū, q. videlicet ipse cū Sancto Tho. ipsi Iob frequenter imponit, q. locutus sit ex multitudine passionum rationem vincentiū ad iram prouocantium, supra improbatum est princ. 3. capit.

F

C A P. X I.

In Cat. Græ.

Respondens autem Sophar. * Olym. Sopharus mo-
net Iobū, vt agnoscat culpā, tot plagis dignā: &
ad Deū reuocaturū superiorem felicitatē reuer-
tatur. Vicissim sibi succedunt, sicut contra for-

rem athletā impares.

Ereg. lib. 10.
Cap. 1.
Cap. 2.Nūquid ver-
bo non re-
spondebitur.¶ vel, mēdacia
eua (sub. quib.
te iustificas,
homines tace-
re fac. ent.)

Cap. 3.

But vir verbosus. Ve-
ra sententia, quia legi-
tur, cultus iustitiæ si-
lentium, sed non pro
loco dicta. Qui nequit
recta pati, negligens
corrigi, accingit se responsioni.

* Orig. & Poly. Qui linguam loquēdi causa habet, is etiam
aures audiendi causa nactus est, nec quia dicendo vales con-
tinuo iustus fueris.

d Tibi soli tacebunt ho. &c. Omnia recta, suam irrisiōnem pu-
tat, quē remordet consciētia: & generaliter dicta sibi estimat.
Vnde & cōtra loq. accēditur, vt vel sic verēcūdiā tegat: quasi
criminofus nō sit, si alios criminet. vnde mentiēdo subdit.

e Dixi enim pu. est ser. meus. Iob non dixerat, sed solatio est fa-
cinori, si vel falso inquinetur vita corripientis.

* Cat. Græ. Benedictus filius mulieris abbreviatus.

* Chrysol. Atqui ille ipse dixit, in veritate scio, quia non est
mortalis,

mortalis, mundus coram Domino.

* Philip. Sunt verba calumniatoris: non enim dixit se mun-
dum, sed nihil impium fecisse.

f Atque vti. de. loque. tecum, &c. Peruersi verbo tenus bona
optant, vt benigni videantur, & vt quę in presenti sunt, mala
esse ostendantur. vnde & ille dicit.

C A P. X I.

Respondens autem Sophar Naamathites,

dixit: † Nunquid qui multa loquitur non

† Quasi nonne & nos tibi loqui debemus: poena est iniquo tacere, nec pa-
tienter audit qui negligit corrigi.

& audiet, aut vir verbosus iustificabitur?

† Tibi soli tacebunt homines, & cum cæte-

a ¶ Potes enim confutari.

ros irriseris, a nullo confutaberis? Dixisti

enim: Purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu

a ¶ Sed Deus probaret te iniquum.

tuo. Atq; vtinā Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua,

† Quasi sicut mihi.

a ¶ Ostenderet sapientiam.

tibi, vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, & quod † multi-

bus quę latet in occultis dispositionibus. Apertis labijs hæc
eruditio fit, vt ostenderet secreta sapientię. Publica opera sa-
piētię Dei sunt, q. quos gratis condidit, benigne disponit, bo-
na aspirat, pficit, custodit, quod oībus liquet. Secreta eiusdē
opera sunt, quod ecōtra facit in malis quos deserit. Quę pauci
possunt ingere, sed nullus inuenire. Tamen vtcunq; videt,
& non inueniens inuenit, qui incomprehensibilia esse intelli-
git, vt humiliter timeat, & dicat: Tu quis es qui rīdeas Deo?
Ite per studiū scientię peritus, per audaciā tumoris ignarus,
meliori optat quod hęc. Lex Dei est charitas, p. quā in mente
sunt pcepta vitę, quę plenitudo legis dicitur multiplex: q. a
ad omnia virtutum facta dilatur, & ab omni malo retrahit,
quam

E

† duplicia (id
est multo plu-
ra, sub. merui-
sti) secundum
legem.

Rom. 13. c

F

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X I.

Diuisio.

Respondens autem Sophar Naamathites. Hic po-
nitur obiectio ipsius Sophar contra ipsum Iob, & se-
cundo ponitur ipsius Iob responsio sequenti cap. Circa
primum Sophar primo arguit Iob de stultiloquio, &
secundo nititur eum ostendere iuste punitum, & citra

condignum pro peccato suo, ibi: Atque vtinam. Tercio admonet eum
de remedio, ibi: Si iniquitatem. Circa primum dicitur.

1 Nunquid qui mul. lo. Reputabat enim Iob ex impetu passionis
superflua, & irrationabilia loqui.

3 Non & au. q. d. tu es ita loquax, quod semper vis loqui, & nihil au-
dire. Et causam huius loquacitatis subiungit.

4 Aut vir verbo. iustificabi. q. d. per loquacitatem vis falso pra-
tendere iustitiam tuam, sicut in disputationibus, litigiosis, & loquaces
volunt obtinere clamoribus.

5 Tibi soli ta. ho. q. d. non est rationabile, cum non sis tanta aucto-
ritatis, nec sapientia.

6 Et cum cæ. irri. Quia supra dixerat: Quare detraxistis sermoni-
bus veritatis, &c.

7 A nullo confutaberis. Quasi dicat immo ego ostendam stulti-
tiam tuam.

8 Dixisti enim purus est ser. Hoc accepit ex hoc quod supra 6. c.
dixerat Iob: Et non inuenieris in lingua mea iniquitatem, &c.

9 Atque vti. Hic arguit Iob propter peccata sua punitum, & per
consequens coram Deo immundum. Ad, cuius intellectum sciendum,
quod

quod peccatum est transgressio legis diuina, & celestium inobedientia
mandatorum, vt dicit Aug. Lex autem diuina differt a lege humana,
quia lex humana est tantum vniversalis: applicatio autem in factis per-
ticularibus committitur iudicibus in his quę sunt hominibus, &
proximum, & aliis hominibus in his quę sunt ad seipsum, & hoc est,
quia legislator non potuit considerare omnes par ticulares casus, & cir-
cūstantias: Deus autem certitudinaliter considerat omnia opera hu-
mana etiam quantum ad minima: & ideo lex eius, prout est in mente
ipsius, se extendit ad omnia, etiam particularia, & inde est quod in le-
gibus humanis aliquis aliquando peccat in causa particulari, & ta-
men non facit contra legem humanam; vn. uersalia enim non se exten-
dunt ad illud particulare; sed peccans qualitercunque, facit contra le-
gem diuinam, prout accipitur modo predicto; veruntamen quia homo
non habet cognitionem huius legis in omnibus particularibus, frequen-
ter contingit, quod facit contra legem diuinam, & non aduertit, & ex
hoc concludit Sophar, quod nullus potest se secure iustificare, secundum
quod dicit Apostolus 1. Corinth. 4. a. Nihil mihi conficius sum, sed
non in hoc iustificatus sum. In hac autem deductione sic procedit
Sophar, quia primo ostendit profunditatem diuinę sapientię, & mul-
tiplicitatem suę legis ad omnia se extendentis; propter quod est ab ho-
mine incomprehensibilis. Secundo ostendit, quod Deus facta hominum
vsque ad minima considerat, & sic iuste condemnat, quamuis homini
condemnato non videatur. Secundum prosequitur, ibi: Ipse enim. Cir-
ca primum dicit Sophar: Atque vti. de. loque. te. & ape. la. sua ti-
bi, secreta sua reuelando.

10 Et q. mult. Ad omnia quantumcunque minima se extendendo.

1 Et

Lex diuina
differt a lege
humana.

M O R A L I T E R.

1 Respondens autem Sophar. Iste contra Iob arguit notans
eum de superflua loquacitate, falso tamen. Et ideo licet ver-
ba Sophar contra Iob non valeant, sunt tamen efficacia con-
tra loquacem, & vanum doctorem, seu prædicatorem; & sic
præfens capitulum exponitur.

2 Nunquid qui mul. lo. non & au. q. d. prædicator vanus semper
vult loqui de aliorum defectibus: & si modicum tangatur,
statim ad impatientiam prouocatur.

4 Aut vir verbo. iust. q. d. non, quia in multiloquio non dec-
rit peccatum.

5 Tibi soli ta. ho. Hoc enim vanus prædicator querit, sed sic
non erit, ideo subditur.

6 Et cum cæ. irri. Eos acriter, & publice pungendo.

7 A nullo confuta. q. d. immo scilicet a Deo, & prædicatori-
bus

bus veris, sicut Simon Magus a Beato Petro fuit confutatus.
8 Dixisti enim pu. est ser. me. Vanus enim prædicator de bona
doctrina se iactat, atque vita, cum tamen in vtraque multa
sint arguenda, ideo sequitur.

9 Atque vti. de. lo. te. Ostendendo tibi tuę vitę, & doctrinę
defectum.

10 Et quod multip. sit lex eius. Id est difficilis ad intelligendū,
quod vani prædicatores non reputant, intantum q. sine stu-
dio sacrę scripturę psumptuose se ingerunt ad prædicandū.
Hieron. in epistola ad Paulinum. Taceo de mei similibus, q. ti
forte ad scripturas sanctas post seculares lras venerint, & ser-
mone composito aures populi mulserint, q. qd dixerint hoc
legem Dei putant: nec scire dignantur qd pphetę, qd Apo-
stoli senserint; sed a d. sensum suū incongrua aptant testimo-
nia, quasi grāde sit, & non vitiolissimū dicendi genus depra-
uare sententias, & ad suam volūtatem sacram scripturam tra-
here

A quam q diligenter attendit, quantū quotidie peccet, Deo agno-
scit: & si peccata agnoscit, patienter flagella tolerat. Et hoc est.
Cap. 5. **a** Et intelli. quod multo mino. In iusto iusto iniquitatem obijcit, sed
hæc contumelia de zelo Dei prodit, & est venialis. Merita
quoque iusti nesciens, ex imperitia irrisorem subdit.

* Didym. Certus
est modus humane sa-
pientie, nec potest ad
Dei iudicia accedere;
licet enim de celo, &
elementis dicere pos-
simus, ea quæ ultra
sunt, ignoramus.

* Olymp. Polych.
Si, quæ cernuntur, ex-
plicari non possunt,
quæta audaciæ in Deū
linguam porrigere?

B * Philipp. Deus in-
comprehensibilis est,
vestigia Dei sunt, quā-
do dignatur aliquantulum se nobis manifestare.

Cap. 6. **b** Forſitan veſtigia Dei com. Benignitas viſitationis quæ viam
nobis oſtendit, vt nondum viſum ſequamur, donec ad con-
templandum veniamus. Hæc nequeunt comprehendere: quia
vnde, vbi, quibuſve modis dona ſpiritus eius veniunt, nesci-
mus; vnde &, nescis vnde veniat, aut quo vadat. In futuro repe-
rietur omnipotens per ſpeciem, ſed non ad perfectum; quia
eius eſſentia a nullo plene videbitur.

c Excel. Quia in circūſcriptione ſui ſpiritus cūcta trāſcendit.

d Profundior infer. Quia tranſcendendo ſubuehit.

e Longior ter. Quia modum creaturæ perennitate æternita-
tis excedit.

f Latior ma. Quia tempora ſic poſidet, vt ſub potentia ſuæ
preſentia coangueſcat. Vel, celi dicuntur angeli; infernus, demo-
nes; terra, iuſti hoīes; mare, peccatores. Nec angeli igitur eius
altitudinē attingunt, & demonū aſtutias longe ſubtilius iudi-
cat, & iuſtorū longanimitatē patientia eius ſuperat, & vbiq;
facta peccantiū preſentia eius occupat. Vel, homo celum eſt
contemplatione; Infernus tentationū caligine; Terra dū fru-
ſtrat: Mare dū mutabilitate agitur. Sed contemplatio hoīs
in Deo deficit. Et ſi ſe tentationibus diſcutit, ſubtiliora Dei
iudicia timet, & opera eius retributio in fine ſuperat. Et quan-
tumlibet mens fluctuet, in requirendo diſtinctionē futurā nō
cognoſcit. vnde: Quis nouit poteſtatem iræ tuæ? Vel ſecūdu Apo-
ſtolū, Latitudo Dei eſt dilectio, qua & perſequentes colligit.
Longitudo qua lōganimitate tolerando ad regnū pducit. Subli-
mitas, quia & intelligentiā gloriſicatorū trāſcendit. Profun-
dum,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et intelli. Per iſtam reuelationem.

2 Quod multo mino. Id eſt minus puniariſ debito.

Vestigia Dei. 3 Forſitan veſti. Dei compre. Hoc dicit negative, veſtigia autem
Dei ſunt creaturæ ex quarum conditionibus inueſtigantur conditiones
creatoris; & iſta creaturæ non poſſunt ad plenum comprehendere ab ho-
mine ſecundū illud Eccleſ. 1. b. Cunctæ res diſciles, nec poteſt
eas homo explicare ſermone, ſicut patet de modico folio arboris
de quo non poſſit ad plenum inueſtigari omnes proprietates, vt quare
ſit tanta quantitas, vel talis figura, aut virtutis, & dato quod poſſent
totaliter comprehendere ab homine, tamen per hoc non cognoſceretur crea-
tor perfecte, quia nullus eſſectus Dei, nec etiam omnes ſimul adæquant
virtutem Dei infinitam, & ideo ſubdit.

4 Et vſque ad perfectum omnipotentem reperies? q. d. hoc
manifeſte eſt impoſſibile.

Cap. 7.

5 Excellior celo eſt, &c. Non eſt per iſta intelligendum, q ali-
qua dimenſio quantitativa ſit in Deo; ſed quia virtus eius incompara-
biliter

dum, qā & dānatis in ſe ſuis iudicū in ſe oprehenſibiliter exiit. **D.**
Eadē et modo exiit latitudinē amando, longitudinē tole-
rādo, altitudinē intellectas, & vota ſuperādo, profunditatē, mo-
tus cogitationū illicitos iudicando. Altitudo vero, & profun-
ditas quam ſint inueſtigabiles nemo ſcit, niſi q contēplando

ad ſumma puehitur,
vel occultis motibus
reſiſtens tentationi-
bus turbatur, vnde
Iob deſpecto dicitur:
Exceſſior, &c. quali al-
titudinē eius, & pro-
funditatem, quomo-
do tu cognoſcere ſuſ-
ficiſ, qui vel virtute
ad ſumma prouehi,
vel temetipſum in tē-
tationibus reprehē-
dere nescis.

* Philip. Deum di-
cit his verbis eſſe vbi-

que, ſed videtur mihi quod Deū corporum credat, quādo-
quidem latitudinis, & longitudinis eius meſuras affirmat.

g Si ſubuerterit. Subuertit celum, dū contemplationem hoīs
deſtruit. Infernum, dum pauidum in tentationibus ad deter-
iora cadere permittit. Et terram, dum fructum boni operis
per aduerſa intercidiit. Mare, dum noſtram titubationem ter-
ro iudicij confundit. Cælum, & infernus ſimul coarctatur,
cum eādē mentem, & contēplatio ſubleuat, & tentatio ob-
ſcurat. vnde: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi
mentis meæ. Terra, & mare ſimul, cum eādē mentem,
& certa fides de æternis roborat, & ex aliquantula mutabi-
litate aura dubietatis verſat, vt in eo qui dixit: Credo Domi-
ne, adiuua incredulitatem meam. Quod occulta diſpenſatio-
ne ſit, vt cum mens eleuatur, reliquijs prauitatis impugne-
tur, vt vel reſiſtens exerceatur, vel ſeducta frangatur. vnde
recte dicit.

h Quis contradi. ei? vel quis ei dicere po. cur ita fa. Quia iudicio
Dei nullus poteſt obſistere, vel inquirendo illud penetrare.
Cur ſubuertit, vel coarctat?

* Didym. Huius ſimile eſt nunquid dicit figmentum ei,
qui finxit ſe, quid me feciſti ſic?

i Ipſe enim no. Dum mens elatione attollitur, quia bene ſuc-
cedit, & in virtutibus Deus deſerit, vt inueniat homo qd ſit.
Et qā Deus tolerādo ſuccreſcere vitia cōſpicit, iudicando bo-
na confundit. Poſt vanitatem ponitur iniquitas: vana ſunt
omnia quæ trāſeunt, quæ ſi nos ligāt, incipit iniquitas. Vel va-
nitas leuior, iniquitas vero grauior reatus dicitur. Et ex leuioribus

biliter excedit iſta quæ inter corporalia videntur maxima, ſignificans
per hoc quod non poſſit attingere ad ſapientiam, & virtutem Dei co-
gnoſcendam, niſi valde modicum, & a longe, ſimiliter nec eius poten-
tiam. Ideo ſubdit.

6 Si ſubuerterit omnia. In nihilum redigēdo, ſicut de nihilo fecit.
7 Vel in vnum coarctat. Redigens ad vnam conſuſionem, ſicut ab
aliquibus dicitur quod omnia corporalia a principio ſuerunt creata ſub
vna forma corporitatis indeterminata: ad aliquam ſpeciem determi-
natam.

8 Quis contradi. ei? q. d. nullus.

9 Vel quis ei dicere poteſt cur ita facis? Corrigendo facta eius.

10 Ipſe enim nouit. Hic conſequenter oſtendit q Deus vſque ad
minima cognoſcit hominum peccata, etiam eis incognita; & ſic iſſe
punit; & hoc eſt quod dicit; Ipſe enim nouit hominum vanita-
tem. Per quam auertuntur a ſtabilitate virtutis.

11 Et videns iniquit. Nonne conſiderat puniendo, quāſi diceret
ſic. Dicitur enim iudex nō conſiderare malefacta, quando non punit,
& aduertere, ſeu conſiderare quando punit.

Vir.

MORALITER.

here repugnantem. Et quoniam tales præſumptuoſi, a ſuis ſu-
perioribus aliquando puniuntur grauius, ſed ipſi portant im-
patienter, ideo ſequitur.

1 Et intelligeres quod multo minora exigaris. Id eſt minus debi-
te puniariſ.

3 Forſitan veſtigia Dei comprehendes. Hoc dicitur contra illos
qui ſecularibus literis inſtructi, per hoc volunt de ſecretis di-
uinis loqui, cum tamen minimæ creaturæ non poſſint ratio-
nes comprehendere. Quod ſi facerēt, per hoc tamen Deum
non comprehenderent; nam omnes ſuos effectus excedit in
infinitum:

infinitum: propter quod ſubditur.

5 Excellior celo eſt, & quid facies? &c. Si omnia ſubuerterit. In
nihilum redigendo.

7 Vel in vnum coarctauit. Ad informem materiā reducēdo.

8 Quis contradi. ei? Quāſi diceret: hæc omnia poteſti, quam-
uis non intellexerint philoſophi.

10 Ipſe enim nouit hominum vanitatem. Qui credunt mirabilia
ſcire, & valere.

11 Et videns iniquitatem nonne conſiderat. Scilicet ad punien-
dum, quāſi dicat ſic: quia dedecus culpæ non remanet ſine
decere iuſtitia.

Vir

Ribus vsu cuncta leuiante ad grauiora ducit homo, vñ Salomon. *Modica qui spernit, paulatim decedit.* Vanitas nasci dñ, & iniquitas cōsiderari quasi studiosus, q̃a nec minora Deus inulta deserit, & ad maiora ferienda intētius se accingit. Quo vanitas cum iniquitate pertrahit ad tumorem, scilicet subdit.

2 Vir vanus in super.

† Vir vacuus vel efficitur cordatus, & vt pullus onagris homo nascitur id est ut animal est homo tempore natiuitatis ac paulatim accessione ætatis, sapiēs efficitur & intelligens.

† fortis.

Vanus ex culpa redditur audax, oblitus sui humilitatem perdit, & feruens desiderii, a iugo diuini amoris se excutit, vt libere iā per voluptates eat. Per pullū onagri omne genus agrestium notat, quod dimissum motibus naturæ non tenetur loris dominātium, sic qui disciplina non tenetur, per effrenatam libertatē audenter vagus per desideria currit.

* Cat. Græca. Homo frustra natat verbis: mortalis autē natus de muliere est sicut asinus solitarius.

B mo frustra natat verbis: mortalis autē natus de muliere est sicut asinus solitarius.

* Orig. Vt asinus ad solitudinis finē nō pōt puenire, sic nec homo, vt sciat, quis status eorū, quæ priuatim administrant.

Idem Phil.

* Didym. Asinum solitarium produxit, ad tarditatem miram humani ingenij declarandam.

* Olym. & Polyc. Quia animal illud est intractatum, Iobum ei similem dicit in diuinis rationibus diiudicandis.

b Tu au. firma. Firmari cor non hoc loco per virtutē dicitur, sed per infensibilitatē. Et ad Deum manus expādere dicit, contra largitoris gratiā de virtute operum superbire. Sic reprobi cū redarguere electos ex infirmitate actionis non valent, ex crimine tumoris accusant. Sed qui hactenus iustum corripuit, nunc velut docendo subiungit.

* Olym. Cor tuum purga, passis in precatione manib. Deum obsecra, finem peccādi facito, nullo posthac flagitio obstringito, si contigerit te peccati primordia attigisse, saltem vitiū in tua vita non hæreat.

* Philip. Firmasti cor tuum vt non satisfaceres Deo per penitentiam, & expādisti manus insultantis amico, & operum merita falsa iactantis, nomine. n. manuum opera designantur.

c Si ini. Iniquitas in manu, est culpa in opere. Iniustitia in tabernaculo, iniquitas in mēte. Mens q̃ppe tabernaculū vocat̃ i quo apud nos abscondimur, cū foris in ope nō videmur. Leuare autē faciē, est in Deo animū p studia orationis attollere, quā faciē macula inquinat, si reatus sui conscientia accusat.

d Et eris sta. Quia tanto minus ad iudicium trepidat, quāto in bonis actibus solidius stat.

* Orig.

* Orig. & Cat. Grac. Sic enim resplendet facies tua, sicut D aqua munda.

* Olym. Mundum dicitur duobus modis, & qd mundiciam affert cæteris rebus, & quod eam sibi habet: sic aqua eluens sordes, & nihil hēns cōcretionis & commotionis suo restituta nitenti, & sedata. Ita

a considerat? † Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam

† Increpatio.

a Ita omnis vanus, tu autem inter tales deertinus. b Non mollescis timore Dei, vt sit cor quasi lapideum tibi.

b pullum onagri se liberum natum putat. † Tu autem firmasti

a Qui sibi bona quæ facit tribuit coram Deo loquens, superbiens manus ad Deum tendit. b Opera. c Hæc sunt vera si recte diceremur. q Omne peccatum vel sola cogitatione, vel cogitatione & opera fit.

c cor tuū, & expādisti ad eum manus tuas. si iniquitatē quæ

a Vt sicut purum est opus pura sit cogitatio.

b Corde.

est in manu tua, abstuleris a te, & non mānserit in tabernacu

a Mentem, in qua recognoscimur vt a Deo diligamur. b Quæ faceret ab oratis distingere.

q Sine ma. ad Deum surgit, qui nec in se committit, & aliis dimittit.

lo tuo iniustitia, tunc leuare poteris faciē tuam absq; ma-

q Præsentis.

a Visus æternis.

d cula, & eris stabilis, & non timebis. Miseriæ quoq; obliuiscere

a Vt & eo magis ferueat charitas quo occubuisse timebatur.

f ris, & quasi aquarum q̃ præterierunt nō recordaberis, † & quasi

a Sæpe namque nos tot tentamenta obsident, vt ad lapsum desperationis inclinent, sed caliginem nostram conditor respicit, & subtrahit luminis radios refundit.

h meridians fulgor cōsurget tibi ad vespērā. Et cū te cōsuptū

ita est. Naid quippe *græce*, id est, communitatis appellatur.

e Miseriæ quoq; Mala vitæ p̃sentis tanto durius animus sentit, quanto pensare bonū quod sequitur negligit. At si ad ea quæ p̃manent oculum cordis figat, nihil esse conspiciat quicquid ad finem tendit.

f Et quasi aquarum. Quia miseriæ quæ transeunt nō vi concutunt, sed tactum meroris infundunt, dū extra pro percussione dolet intus ex tentatione frigeat, contra quod amplius lux diuina succenditur, vnde subditur.

g Et quasi meri. Fulgor meridianus in vespere, est virtutis renouatio in tentatione.

* Olym. Aut hoc dicit fore vt illius vita meridianā solis lucē imitetur, aut meridiei nomen transfert ad calamitatē. Est .n. meridies lumen solis exurens. Vt igitur doceat illi in calamitate versanti diuinā opem affuturā, meridiei. i. vehementioris estus mētionem facit, dixitq; eius p̃nti calamitati Dei opem orituram. Vel et quia meridie cū sol nostro capiti imminet, nulla nec aduersa nobis, nec auersa gignit vmbra dicit: quandoquidē nunc res tuæ in media sūt libra, atq; in no uaculæ acie constitutæ, ex hoc ipso præcipiti tuo statu vita tua splendet, si modo te ad frugem bonam receperis.

* Philip. Lucifer, Christus. Idemque splendor meridianus ad vespēram resurrectionis apparens, vt autem diues Lazarum sic impii Iobum deprecabuntur.

h Et cum te consumptum. Cū & per exteriora mala iustus occubere cœperit, tūc claritas eius incipit. Ecōtra iniqui lumen est in die huius vitæ, obscuritas in vespere. Et cum te con. Quia

foris

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vir vanus. Qui declinat a subtilitate virtutis. **2** In sup. Quia licet primo peccet per ignorantiam seu passionē, tñ ex consuetudine peccandi peruenit ad hoc q̃ peccat per certā scientiam, & malitiam, quæ est manifesta superbia contra Deū. **3** Et tan. A iugo & onere legis diuina. Onager .n. est asinus syluestris qui nascitur in capro, & sic nō nascitur operibus, alias oneribus portandis. Ille autē qui nascitur in domo patris familias ad hoc nascitur, vt eius operib. applicetur. Et quod dixerat ad Iob applicat dicens: **4** Tu au. In malitia perseverando, & eam defendendo. **5** Et expan. q. d. hoc est frustra, quia efficaciam orationis impedit malitia tua. **6** Si ini. Hic consequenter admonet Iob de remedio, secundo respondet cuiusdam eius dicto, ibi: Et habebis. Remedium ostendit dicens: Si iniquit. te perfecte & veraciter corrigendo. **7** Et non man. Id est in familia tua quam debes regere. Iniu-

8 Iniustitia. Quæ tibi esset imputanda pro defectu eius regiminis.

9 Tunc leuare. Ipsum deprecando. **10** Absq; macula. Id est, a-

moto impedimento efficacia orationis tuæ. **11** Et eris sta. In p̃se-

ritate p̃sentis vitæ, Deo hoc faciente. **12** Et non ti. A superne-

nientibus malis. **13** Miseriæ quoque. In qua nunc es.

14 Obluisceris. Propter abundantiam prosperitatis superuenientis.

Per talē modum loqui. vt saluator, Ioā. 16. a. Mulier cū parit, tristiti-

am hēt: cum autem peperit puerū, iam nō meminit p̃lurē

p̃p̃ gaudium. **15** Et quasi me. Hoc dicit contra illud qd Iob su-

p̃ra dixerat, quasi nihil reputas prosperitatē temporalem sibi de cætero

affuturā, eo q̃ esset senex et prope mortē, quasi diceret, licet fuerit in ve-

sp̃e a senectutis, tamen tanta p̃sleritas adueniet tibi, quā reputabis

te esse in meridie, id est in pot. ssimo statu vitæ tuæ, ideo sequitur:

16 Et cum te consumptum pur. Per afflictionem & senectutē.

Ori-

MORALITER.

1 Vir va. Vt ramus arboris fructu vacuus sursum eleuatur.

3 Et tanquam pul. ona. Ad faciendum & dicendum quicquid cogitat. Et tali dicitur:

4 Tu autem firmasti. Contra Deum.

5 Et expandisti ad eum ma. Deprecando, quasi diceret, hoc est pro nihilo.

6 Si iniquitatem quæ in manu tua est, abstuleris. Veraciter pœ-

nitendo, tunc leuare poteris faciē tuā, ipsum fiducialiter de-

precando

precando 1. Ioannis 3. d. Si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum, vt quicquid petierimus, accipiamus ab eo.

12 Et non timebis. Timore serui.

13 Miseriæ quoque obliuisceris. Id est culpæ præteritæ nō recordaberis ad ipsam reiterandam.

15 Et quasi meridianum fulgor con. Id est purgabit te a tenebra

contracta per culpam.

16 Et cum te consumptum. Propter peccatorum grauitatem.

Orie-

A foris cadens intus renouatur, & quo duriora tolerat, certius pramia sperat, & hoc est.

a Et habebis fiduciam. Defossi secures dormiunt, quia dum sua intima vigilanter penetrant, a laboriosis huius mundi se oneribus quietis otio occultant. Vel defossus. i. mortuus securus eris de corona. Vel

defossus, qui omnes latebras animi perscrutatur, & non inuenit quod mordeat securus apud se dormit latens ab actibus seculi.

† & fides, i. fides in circumitu edificiorum. tunc si & non erit opus ut multum per circuitu edifices quia cōfidenter dormies. alii vertunt, exemplaria.

b Requiesces & non eris. Qui enim in æternitatis desiderio figitur, dum nihil est in mundo quod appetat, nihil est quod de mūdo primefcatur.

c Et deprecabuntur. Præui cū recta prædicant, quod ipsi appetunt, hoc aliis pro magno pollicentur. Sed ne diu pollicendo patefcatur, qd sunt, ad rectitudinis citius verba reuertuntur, vnde

vnde subditur.

d Oculi autem impiorum. Oculorum nomine intentio exprimitur. Oculi ergo impiorum deficiunt. Cū n. mors impios subtrahit, eorum profecto desideria cū vita terminantur. A quibus & omne effugium perit, quia eorum malitia animaduersione iudicis districti

quo se valeat occultare, non inuenit.

* Græc. Car. Ex solitudine autem & coniterum apparebit tibi pax, quiesces, & non erit qui tibi bellum faciat, mutati autē multi te obsecrabunt.

* Olym. Indicar quoddam genus hominum a diabolo immisorum, qui huius calamitates riderent

& exagitarent, q postea de eiusdē meliore statu merebunt. **e** Et spes illorum abominatio, & c. Quia inde in perpetuum spiritus interit, vnde ad tempus caro suauiter viuit.

CAP. F.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Orieris vt Lucifer. Per prosperitatis abundantiam, q. d. quod tibi de prosperitate subtrahetur ex breuitate temporis, supplebitur ex intentione & superabundantia prosperitatis. **2** Et habebis fiduciam. Hic respondet dicto Iob quo supra dixerat nullum bonum sibi remanere post mortem secundum amicorum suorum errorem, ostendens quod imo, scilicet memoria bona remaneat inter homines & veneratio: & hoc est quod dicit. Et habebis fiduciam de futuro bono post mortem. **3** Proposita tibi spe. Et certa expectatione illius boni: quid sit illud bonum, subdit: **4** Et defossus. Id est sepultus & tumultus. **5** Securus dormies. Quia nullus murmurabit aut detrahet de tua vita præterita. **6** Requiesces & non eris. Quia nullus audebit sepulturam tuam frangere seu vituperare, vel imaginem te representantem, sicut fiebat antiquitus valentibus personis: vt post mortem

tem venerarentur in imaginibus suis, & propter talem gloriam post mortem habendam, multi Gentiles exposuerunt se pro republica morti & periculis ideo, subditur: **7** Et deprecabuntur faciem tuam plurimi. Te in sepultura vel imagine tua venerando, consequenter ostendit contrarium euenire malis hominibus in sua malitia permanentibus dicens: **8** Oculi autem imp. Quia n. n. obtinebunt bonū, quod assequi intendebant. **9** Et effugium peribit. Quia non poterunt liberari de malo eis superueniente. **10** Et spes illorum abominatio animæ. Quia post mortem non habebunt honorem quem sperabant: sed omnes abominabuntur vitam eorum præteritam, sepulturam, & memoriam. Quod autem aliquādo vocauit disputantes contra Iob eius amicos, aliquādo aduersarios, nulla est repugnantia, quia sicut dictū fuit supra 2. c. Venerunt ad ipsum amici, ad eū consolandum: sed per procuracionē Sathan conuersi sunt vt inimici, ad increpandum.

MORALITER.

1 Orieris vt Lucifer. Per diuinæ gratiæ consolationem. **4** Et defossus se. Quia sepulto corpore spiritus erit in requie. **5** Et non eris. Quia tunc omnis tentatio cessat. **7** Et deprecab. Quia sanctorum suffragia postulant viuui:

Oculi

8 Oculi autem imp. A spe beatitudinis.

9 Et effugium peribit ab eis. Quia fugere non poterunt de manu dæmonis.

10 Et spes eorum abominatio animæ. Abominantur enim iusti, quæ mali sperant in vita præsentis.

ADDITIO.

Lex diuina.

In cap. 13. vbi dicit in postilla & multiplex sit lex eius, & c. Vbi translatio nostra habet: & quod multiplex sit lex eius. Hebraica litera habet: Et quod duplex sit lex eius. Quæ quidē litera non potest bene exponi, ex hoc quod lex diuina ad omnia quantumcūq; minima se extendit: nam pp hoc non diceret lex duplex, vnde ad veritatē literæ Hebraicæ propriè exponendam, aliter vñ dicendum. Pro quo sciendum, qd lex diuina apud Iob & socios eius non est accipiēda pro lege Moisaica, quæ apud eos non erat diuulgata, nec ē pro lege euāgelica, quæ nondum erat, sed apud eos potest lex diuina dupliciter accipi. Vno modo pro lege æterna quæ secundum August. in lib. de libero arbitrio est summa ratio, cui semper obtemperandū est cuius quidem æternæ legis notio fm eundē Augustinum ibidem nobis impressa est. Nam licet scdm sanctum Thomam 1. 2. q. 93. artic. 3. rñdendo ad qñem, nullus legem æternam cognoscat secundum quod in seipsa est, nisi solum beati, qui ipsam Dei essentiam vident, omnis tñ creatura rationalis ipsam cognoscit secundum aliquā irradiationem & participationem legis æternæ, quæ est veritas incommutabilis. Imprimatur ēt rationali creaturæ lex æterna in quantum inest ei naturalis inclinatio ad id quod est consonum legi æternæ. Vnde 2. Ethic. Sumus inclinati ad hñdum virtutes, quæ quidē impressio in malis est corrupta, in quantum in ipsis naturalis cognitio boni p passiones & vitia obtenebratur, similiter & inclinatio eorum naturalis ad virtutem deprauatur per habitum vitiosum. Secundo modo accipitur lex diuina pro lege naturali quæ fm August. 2. conf. scripta est in cordibus hominum, & sic quod eam nulla delet iniquitas. Quod intelligitur quantum ad principia prima & communia legis naturalis, vnde de istis duabus legib. propriè potest intelligi istud verbum, scilicet quod duplex sit lex eius, quarum legum prima scilicet æterna est altissima,

ma, & abscondita a nobis, ideo de ipsa dicit Sophar: vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, & sequit qd duplex sit lex eius, q. d. non solum lex naturalis quæ cōter est hoībus nota quo ad prima principia eius, est lex Dei, sed ēt lex æterna, quæ est secreta sapientiæ Dei, secundum quam ex cōuenientissimis rationibus nobis ignotis, punit & præmiat, & ideo secundū illam legem tibi ignotam si tibi reuelaretur, intelligeres qd multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua. Consequenter ostendit quod iudicia Dei secundum huiusmodi legis æternæ considerationem sunt nobis incomprehensibilia, vnde subdit: Forsitan vestigia Dei comprehendes. Consequenter dicit q. huiusmodi sapientia Dei abscondita, quæ est lex Dei æterna, est altissima, & profundissima & longissima, & latissima. De primo dicit: Excelsior est celo de scdo: Profundior inferno. de tertio: Longior terra. de quarto: Latior mari. quæ omnia ponit ad designandum ipsius legis æternæ incomprehensibilitatem. Ex quibus concludit, quod quicquid Deus agat secundum huiusmodi legē æternā, sicut nec potest impediri, de quo dicit: Si subuerteret omnia, & c. quis contradicet ei, sic nec reprehendi de quo dicit: Quis ei dicere potest, cur ita facis? Quod ad gubernationem hominis applicat dicens: Ipse enim nouit hominum vanitatē q. d. Si secundum iudicium suæ legis æternæ hominē subuertit, vel vehementer punit, quis ei dicere potest cur ita facis? ipse enim nouit hominum vanitatem.

REPLICA. In cap. vbi translatio nra habet de multiplici lege. Burg. fortasse prout cōsuevit, fingit q. in Hebraeo habetur duplex, vbi nos multiplex habemus quod dico ad hoc fictum, quia id quod applicat, modici ponderis est: etiā non oportuit eum facere tātā vim de vno termino, cū ēt Hebraica litera quam præterdit, cum translatione nostra coincidat. Cum enim secundum omnes vnū & multa opponuntur, & binarius nō est vnitas, est igit pluralitas: si igitur dualitas

dualitas est multitudo, duplex potest dici multiplex; & sic est coincidentia. Sed ad re de distinctione Burgē. quā ponit de lege eterna, & naturali, illa distinctio non vñ ad ppositū lñ; nā lñ psequitur de eterna lege hoīum incomprehensibili; vt patet p totū processum capituli huius, qualiter nō est de lege nature, cuius principia sunt cordibus hoīum indelebiliter inserta; & secundū iudiciū recte rōnis ad particularia applicata, q̄ nō pñt dici incōprehensibilia secundū q̄ ēt pōt bene dici, cur ita facis,

facis, &c. prout in litera. Sed non est sic de lege eterna q̄ duplex est, immo multiplex quo ad effectus; vñ tñ in se, sicut spiritus multiformis, tñ vnus in se, diuidēs singulis, put vult. Et vñ Burgē. intrare id pelagus in pposito volens cum Beato August. de doctrina Christiana lib. 1. q̄ illa lex eterna, quam Beatus Augustinus vocat lucem, sit intellectui creato ratio cognoscendi veritates incommutabiles; in quo tamen Beatus Augustinus communiter non tenetur a modernis.

C A P. XII.

Respondens autem Iob. * Cat. Græca. Iob Sopharum reprehendit, quod fidē ijs rebus adiungere adortus sit, quā dubitari a quopiā nō possunt; deinde a Deo veniā precatur, rogatq; ne summo iure se-

cum agat. Illudq; mirum quod Iobum in tantis ærumnis nihil fugerit eorum quē dicebantur ab amicis.

* Philip. Qui hæreticorum figuram gerunt sanctitatis priuilegium sibi vsurpantes, & iactantiē nomina. Heliphas enim est Dei mei aurum quo quasi pretioso metallo doctrine verissimæ glorienē. Sophar speculator, & buccina, vt speculatores se Dei esse arbitrentur ad quos tuba Euangelij vere

debeat pertinere. Baldad, vetustas, quod veteris, & antiqui nominis vetustatem sibi vendicent. Hoc Sophar vere dixit, sed indiscrete, quia meliori liquore pleno vasculo superfundit, non vt doceat, sed vt ipse innotescat. Audet in meliorem, quia omnes putat se inferiores. Sic & omnes hæretici. Sed Ecclesia elatos a sua æstimatione ad æqualitatem reuocat, vnde Iob subdit.

b Ergo vos estis soli homines. Qui se omnes præire ratione putat: se solum hominem esse exultat. Ergo vos estis soli hom. Qui enim se solum sapere æstimat, quid aliud quā hanc eandem secum mori sapientiam putat?

c Et mihi est cor si. Vt eorū supbiā corrigat eē se inferiorem negat, & ne suæ humilitatis limitē trāseat, se superiorē tacet. Ecce quā discrete, in quo indicat qd illi de se sentire deberēt.

C A P. XII.

Espondens autem Iob dixit: t Ergo vos estis soli homines, & vobiscum * morietur sapientia? Et mihi est cor, sicut & vobis, nec inferior vestri sum. Quis enim hæc quæ nō-

a Sed. Vnde ad se redit nil habens extra, & afflictus in precem funditur. Postquam a timore ad æqualitatem arguendo reuocauit, docere incipit.

stis, ignorat? Qui deridetur ab amico suo,

sicut ego, inuocabit Deum, & exaudiet eum. Deridetur

f enim iusti t simplicitas, lampas contempta t apud co-

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

gitationes t diuitum, parata t ad tempus statutum.

d Quis enim hæc quæ nōstis ignorat? Ac si dicat, Cum cūlis sine nota quæ dicitis: de dictorum sciētia cur singulariter tumetis?

* Orig. Neque vos iusti estis quod eadem vobis non acciderunt; neque ego, ex eo quod hæc mala accepi iniustus.

* Olym. Neq; ex ijs sum qui restā, & cōsentaneam animi functionē abiecerūt.

c Qui deridetur ab. Quia illū facit humana derisio Deo proximo, quē ab humanis prauitat b. vitæ innocentia seruat alienum.

* Orig. Cat. Græc. Iustus & irreprehensibilis factus est in derisionē, ad tēpus enim constitutū pręparatū erat, vt caderet sub alios, & domus eius ab iniquis deuastaretur, veruntamen nullus, qui est improbus, confidat se innocentē futurum: quicunque ad

iracundiā puocat Dñm, quasi non futurū sit eorū supplicium.

* Poly. Grauiissimū est me, q̄ neminē lesi, eē vestrū ludibriū.

* Didym. Illud obserua, Iob cum minora dicit ad se transfert, cum maiora ad genus vniuersum orationem traducit, ferme enim eius hæc est oratio ne irrideantur iusti: hætenus enim patiuntur, vt illos ipsos pati Deus voluerit.

* Philip. In Saluatore nō pōt hac intelligētia coaptari, qui tanq̄ agnus psecutionē ad mortē sustinuit, q̄ sua lāpas cōtēpta ob carnē in passione misere tractatā, sed eū vixit Deus oleo letitia præ cōsortib. suis. eē de Iob, & quolibet scō pōt intelligi.

f Lampas con. Noīe diuitū, designat elationē supborū: Iusti aut simplicitas, & lāpas dñ, & contēpta. Lāpas, q̄ interius lucet: contēpta, q̄ apud mētes carnalium abiecta æstimatur.

g Parata ad tempus statutum. Statutum contempe lampadis

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

tempus

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XII.

Respondens autem Iob. Hic consequenter post objectionē Sophar ponitur ipsius Iob rñsio. Circa quā sciendū, q̄ Sophar, & socij eius ad duo tendebant, vt patet ex prædictis. Primū est dicere aliqua magnifica de Dei potentia, & sapientia, & huiusmodi, vt per hoc viderentur ipso Iob sapientiores, & sententiæ eorū cōtra Iob veriores. Secū dū est, ex dictis de Deo aliqua falsa concludere contra Iob, propter quod Sanctus Iob in sua rñsione primo remouet primum, secundo secundum capit. seq. Circa primum primo ostendit Iob, q̄ ea quæ dixerant de Deo, non erant sibi ignota. Secundo q̄ ēt alijs hominibus erant, vel poterant esse communiter nota: & per hoc excluditur ab eis excellentia respectu aliorū, & confutatur eorū iactantia: secunda ibi: Nimirū interroga. Circa primum dicit Iob ex dictis eorum iactatoriis concludendo.

2 Ergo vos estis soli homines. Quia homo differt ab animalibus brutis per intellectum; & ideo ex hoc quod pretenditis, vos tantū habere intellectum de diuinis, videtur q̄ alios homines quasi bruta animalia reputetis; & per consequens.

3 Vobiscū mo. Si tantum est in vobis, sed hoc est falsum, vnde subdit.

4 Et mihi est. Id est intellectus qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

M O R A L I T E R.

1 Respondens autem Iob. Licet amici Iob multa vera dicerēt: false tamē, & presumptuose ipsum arguebāt, cū talis nō esset, sicut ei imponebant, propter quod Iob eis respōdens typū illius gerit qui presumptiones taliū rōnabiliter reprimat: sic ex eorū dictis cōcludit.

2 Ergo vos. Presumptuosi nāq; in maxime de sua sciētia se solos homines esse reputāt: ppter quod alios bestias vocant.

3 Vobiscū mori. Sicut videtur psumptuosus. Vnde quidā talis noīe Lucas: cum infirmaretur fecit hos versus: Phisica qd facies, Metaphisica vidua fies. Si Lucas moritur, Logica destruitur.

6 Quis enim. Quasi dicat nulli, aut pauci, & sic non debetis ex hoc super alios efferri.

4 Et

4 Et

4 Et

4 Et

4 Et

4 Et mihi est. i. intellectus, Psal. 36. f. Lex Dei eius in corde ipsius.

5 Nec inferior. Vt enim reprimendo psumptuosos teneat modestiam, superiorem se non dicit, sed æqualem.

7 Qui deridetur. A quo deberet honorari propter quod grauius est ab eo derideri.

8 Inuocauit Deum. Qui est fidelis amicus, nec deficit in necessitatibus.

9 Deridetur enim. Greg. Nā ab huius mūdi sapiētibus fatuitas credit puritatis virtus.

10 Lampas contempta apud cogitationes diu. Id est illorum qui finem constituunt in huiusmodi diuitiis, apud tales enim contemnitur vita iustorum, licet sit lampas, & contentina lucis sapientia, & ardoris charitatis, ideo subditur.

11 Parata ad tempus stat. Id est, ad beatitudinem futuram per vitam meritum; & quia homines mali non solum derident iustos, sed etiam proumpunt vsque ad contemptum Dei, ideo subditur.

11 Parata ad tempus stat. f. extremi iudicij, tunc apparebit fulgor

11 Parata ad tempus stat. f. extremi iudicij, tunc apparebit fulgor

11 Parata ad tempus stat. f. extremi iudicij, tunc apparebit fulgor

11 Parata ad tempus stat. f. extremi iudicij, tunc apparebit fulgor

S tempus est extremi iudicii prædestinatus dies, quo iustus qsq; qui nunc despiciuntur, quanta potestate fulgeat demonstratur. **A** Olym. Hinc fatum quidam tuerentur, quasi Iob tempus fuerit statutum, quod hæc pateretur. Sed id scriptura minime dicit: nostra enim facta non subsunt, nec naturalia, nec voluntaria, nec

tentantia prima naturæ infirmitati adscribenda sunt, media libero arbitrio, postrema Dei providentiæ, qui ad tempus illa permittit.

a Abundant tabernacula prædonum. Ostendit nihil esse præsentis vitæ diuitias quas abundare reprobis dicit, qui Deum audacter prouocant, qui plerumque eo magis contra Deum superbiunt, quo ab eius largitate, & contra meritum ditantur. Possunt prædones appellari, qui dum loquuntur

infra 24.2
palatum ci-
tū guntat sibi.

quæ non faciunt in locutione, verba iustorum tollunt. Quomodo ut prædones violenter tulerunt quod ipse dat. Sed aliud misericorditer dat Deus, aliud habere finit iratus. Et quod prædones agunt peruerse, hoc Deus finit iuste, ut & illis culpa augeatur: & qui patitur pro pristinis ferriatur: & quod fieri prohibet, iuste fieri finit. Sed & donis doctrinæ aliquos replet, qui inde superbientes eum prouocant, qui & per se prædones peruerse verba iustorum usurpant: & tamen bona quæ habent, a Deo acceperunt.

Philipp. Prædones Sabæi, Chaldæi: Ut reges Assyriorum non intelligentes omnia sibi data a Deo in manibus, vel demones, quorum impij, ut Iudæi, sunt tabernacula. **b** Nimirum in creatura, &c. Iumenta sensu pigriores. Volatilia cæli sublimia sapientes.

Orig. Roms expertia Dei providentiæ non obsistere docet, cū Iones Daniele non attigerint, corui Elā pauerint, Bala Iona deuorauit: imò nec inanimata; nā ignis tres pueros in Babylone non contigit; quin Deus cū vult ea mutat: ut manna quæ Balaam illoquuta est, illi autē illa omnia nihil faciunt, pter Dei pietatem, multo minus homo: neq; id ignorabit, cum omnia suo more diuinam testentur providentiā. **Philipp.** Iumenta sunt homines inordinati: volatilia, demones: terra

terra luxuriosi: pisces, philosophi curiosi. Vel è contrario. Iumenta sunt boni in quibus Dñs salutem operatur. Volucres, contemplatiui: Terra, caro sanctorum: Pisces, baptizati, & confessores in medijs tentationum fluctibus constantes.

c Pisces. Curiosos intelliguntur. Et est sensus: Si hos requiras creatorem omnium Deum fatentur. Potest, & iuxta literam intelligi.

d In cuius manu anima. Hoc loco anima omnis viuientis, ipsa corporis vita signatur.

Philipp. Sic Moses, in dextera illius ignea lex, & omnes sancti in manu illius sunt: potest enim fieri ut aliquis sanctus hinc subito exeat, minus purgatus a minimis peccatis, quæ a Domino ibidem misericordissime conceduntur, & prævalentibus

bonis operibus, & sanctorum intercessionibus. **Spiritus vniuersæ carnis.** Id est hominis effectus intelligentiæ spiritualis qui in Dei potestate sunt. Potest, & per animam omnis viuientis iumentorum vita signari.

e Nonne auris verba diiudi. Ex istis corporalibus quam diuersa idem spiritus operetur ostendit, quatenus ille sapientiæ, ille scientiæ, ille linguarum dona percipiat. Vel: **Auris verba diiudi.** & **fau.** Ac si aperte dicat: Doctrinæ verba quæ vobis vsque ad aurem perueniunt, mihi etiam per saporem intimum intelligentiæ faucem tangunt. Vnus sensus est cerebri, sed in aure, & in ore, & in cæteris diuersis instrumentis, quasi diuersis diuerso modo discernit, ita ut in aure non videat, nec in oculo audiat: sic vna est sapientiæ, sed alij plus, alij minus dat, alij scientiam, alij genera linguarum, &c. Vel quæ reprobi audiunt, sicut vos, ego gusto: & quod vos scitis, mihi per intimum amorem medicinaliter sapit.

f In antiquis est sapientiæ, & multo temp. **Orig.** Nobis disciplina horū cognitio comparatur. Deo est scientia sine principio. **Chryl.** Nolite existimare vobis omnia iam esse inuēta, & tempus ad scientiā mihi asciui. Illa enim dicta in sapientiæ radice solidata sunt, quæ per viuendi vsum etiam actuum experimento cōualecunt. Ex cuius aut dono pendeat, demonstrat.

Apud

NICOLAUS DE LYRA.

1 Abundant taber. Quia bona aliorum per fas, & nefas indifferenter rapiunt sibi. **2** Et audacter prouo. Id est, sine timore.

3 Cum ipse dederit, &c. Quia potestas quæ male faciunt inest eis a Deo, licet ea abutantur, tanquam Deo ingrati.

4 Nimirum, &c. Hic consequenter ostendit Iob ea de quorum notitia amici sui se iactabant, etiam aliis hominibus esse nota: & primo hoc proponit, secundo declarat. **4.** motum per quem homines deueniunt in cognitionem diuinorum, ibi; Nonne auris. Circa primum dicit.

5 Interroga iumenta, &c. Interrogare creaturas, est earū naturas considerare: & responsio earū est in hoc, quod ex tali consideratione homo affigit, ad cognitionem Dei, qui est prima causa omnium, ideo subditur.

6 Quis ignorat quod omni. Quasi dicitur, nullus, aut pauci: quia omnes cognoscunt Deum esse primum causam omnium; in cuius manu est anima omnis viuientis, scilicet: irratiōabilis, cuiusmodi sunt animalia, pisces, & aves. **7** Et spiritus vni. Id est, anima rationalis.

8 Nonne auris, &c. Hic consequenter ostendit modum deueniendi in

in cognitionem Dei. Secundo ostendit, quod per talem modum cognoscuntur proprietates diuinae, ibi; Apud ipsum. Circa primum sciendum, quod omnis cognitio humana quæ modo naturali acquiritur, de qua hic agitur, a sensibus oritur; sensus autem auditus maxime valet ad notitiam, quæ acquiritur per doctrinam, & quantum ad hoc dicit; Nonne auris verba, &c. experientia vero maxime valet ad cognitionem quæ est per inuentionem, ut habetur **1.** Metaphysica, talis autem experientia designatur cum dicitur. **9** Et fauces comeden. Licet enim sensus visus plus faciat ad accipiendum experientiam, quam gustus; tamen quia gustus est quidam tactus, & homo in certitudine tactus excedit omnia animalia, non autem in aliis sensibus; ideo per gustum certitudo experientiæ designatur, quæ etiam in aliis sensibus inuenitur, & ex duobus modis acquirendi scientiam prædictis subdit.

10 In antiquis est sapientiæ. Quia per longitudinem temporis potuerunt plura audire, & experiri circa speculabilia, & etiam circa agibilia, ideo subditur: Et in multo temp. prou. Hic consequenter ostendit qualiter modis prædictis habetur notitia de diuinis, & primo proponit

MORALITER.

fulgor sui meriti. Sapient. 3. b. Fulgebunt iusti, sicut Sol, &c. Sed contra mali tunc extinguuntur, qui nunc frequenter prosperantur, propter quod subditur.

1 Abundant taber. prae. Greg. Quia plerūq; mali eo magis contra Deū eleuant, quo ab eius largitate, & contra meritū ditant.

5 Interroga iumenta. Per iumenta quæ sunt quedam hominis iumenta, intelliguntur actiui, per volatilia cæli contemplatiui, per terram quæ calcatur humiles, per pisces qui vocem non habent, in iniurijs illatis sibi tacentes. Hos autem interrogare est virtutes eorum considerare, & eorum responsio est considerantium imitatio. Sed quoniam hoc ex dono Dei procedit, ideo subditur.

6 Quis

6 Quis ignorat. Et quoniam non solum proficit homo considerando, sed etiam audiendo, subditur.

8 Nonne auris ver. di. Quod fit quando bona verba suscipit, & mala repellit.

9 Et fauces come. sapo. Quod fit cum ex cognitione veritatis sequitur gustus deuotionis: hoc autem contingit in illis qui sunt immemores Domini passionum, ideo sequitur.

10 In antiquis est sapientiæ, & in multo temp. De qua dicitur Sapient. 4. b. Senectus enim venerabilis est, non diuturna, nec numero annorum computata. Cani enim sunt sensus hominis, & atas senectutis vita immaculata. Et hæc senectus virtualiter continet multa tempora, ut subditur ibidem: Quod autem Deus ista dare possit iuuenibus ætate, ostenditur, cum dicitur.

1 Apud

a Apud ipsum est sapientia, &c. Apud Deū. n. in principio Deus erat verbum. qui & Dei virtus, & Dei sapientia habet consilium, quia disponit sua. intelligentiam, quia cognoscit nra.

b Si destruxerit, nemo est qui &c. Oipotens humanum genus destruit cum reliquit. Aedificat cum replet, quod nisi fiat, incassum exterius a prædicatore monetur.

c Si incluserit hom. Ois homo q. per id quod male agit, quid sibi aliud, quam carcerē facit, ut hunc animi reatus premat, et si exterius nemo accuset. Includere autē Dei est clausis non aperire, & cor reprobū per gratiam non emollire.

d Si continuerit aquas omnia sic. Quia si scientia prædicatorum subtrahitur, eorum qui viridescere in spe poterāt corda arefiūt. Vel quia aquæ nomine spiritus sancti gratia designatur. Si sancti spiritus gratia ab audientis mente subtrahitur, arefcit protinus intellectus. Quod autem aquas pluraliter dicit, ad septiformem gratiam retulit.

e Si emiserit eas subuer. Si enim spiritus sancti gratia infunditur, statim terra subuertitur, quia peccatricis mentis duritia ab immobilitatis suæ obstinatione permutatur.

f Apud ipsum est for. In verbis prioribus quib. ait: Apud ipsum est sapientia & fortitudo. aperte indicat, quia hoc quod mansuetus edocuit, qualiter credendum fuerit, in virtute iudicii terribilis ostendit. In verbis verō sequentibus quibus ipse ait: Apud ipsum est fortitudo & sapientia. luce clarius demonstrat, quod prius in iudicio per virtutem reprobos destruet: & repullis reprobis, electis in regno qualiter sit sapientia patris indicabit.

* Olym. Potentia & Consiliū Patris, filius est quemadmodum

dum est psalmo: In consilio tuo deduxisti nunc.

* Philip. paulo post. Apud Deum est sapientia & fortitudo filius & Spiritus sanctus.

* Philip. Destruxit Christus claustra inferni, & Idola, & loco illorū erit altare Dñi in terra Aegypti, & titulus eius iuxta altare, i. quod sacrificium corporis Christi signo crucis celebrandum esset in seculo, & inclusit damnatos in inferno.

* Olym. Que propter nostra errata inobtus is fuerit, ea sunt prorsus euentura. Aquas autē tpe Eliæ cōmittit, emittit ætate Noe.

* Philip. aquas continuit doctrinæ Iudeis, emittit gentibus. Nouit autem decipientē Baalam, Achab, & similes per præscientiam.

g Nouit decipientem, eū qui deci. Nouit decipientem, quia plerūq; anteriora eius mala conspiciat, & hunc iusto iudicio cadere etiā in alia peccata dimittit. Nouit eum qui deci. Quoniam enim sæpe committunt homines mala quæ sciunt, permittuntur decipi, ut cadant in mala quæ nesciunt, quod aliquando ad purgationem, aliquando ad vltionis initium fieri solet.

h Adducit consiliarios in stultū si. Consiliarios dicit prædicatores, qui auditoribus vitæ consilium præbent. Qui cum propter temporalia prædicant, in stultum finem deducuntur, quia illuc per laborem tendunt, vnde per mentis rectitudinem fugere deberent.

i Et iudices. Qui examinandis aliorum moribus præstant, recte iudices vocantur, sed cum eos nequaquam sollicitè discutunt, nec qualiter corrigant agnoscunt, in stuporem ducti sunt.

K Baltheum re. dif. In his. n. qui bene regere membra sua videntur,

NICOLAUS DE LYRA.

* ponit propositum, & secundo declarat ibi: Si struxerit. Circa primum proponit quatuor de Deo. Circa quod sciendum est, quod in cognitione nostra primum est notitia principiorum, quæ sunt naturaliter notæ, tã in speculabilibus quã in agilibus: & hoc designatur hic per intelligentiam, vnde & habitus principiorum vocatur intellectus. Secundum est notitia conclusionum quæ ex principijs deducuntur: & hoc designatur per consilium largo modo acceptum, prout importat quandam inuestigationem & discursum a principijs ad conclusiones in speculabilibus & agilibus: quamuis proprie loquendo consiliū tantum sit in agilibus. Tertium est certū iudicium de conclusionibus inuentis, & hoc vocatur hic sapientia. Quartū autem sequitur ad ista, scilicet potentia exequens, & hæc vocatur hic fortitudo. Quicquid autē perfectionis est in creaturis, excellentius est in Deo: & ideo ista quatuor dicuntur hic in Deo esse quantum ad id quod habent perfectionis, remota omni imperfectione: licet enim Deus cognoscat principia & conclusiones quod est perfectionis, non tamen acquirit notitiam conclusionū per notitiam principiorum: quia talis acquisitio per discursum, imperfectionem includit. Sciendum etiam quod licet ista quatuor realiter distinguantur in nobis, in Deo tamen distinguuntur sola ratione: quia perfectiones quæ sunt in creaturis diuisim & distincte, in Deo sunt vnite.

1 Si struxerit. Hic consequenter ostendit, quod quatuor prædicta apparent in Deo ex effectibus suis hominibus notis, & primo hoc ostendit de tribus scilicet de fortitudine, sapientia, & consilio. secundo de intelligentia, ibi: Qui immutat. Primum autem ostendit dupliciter: primo in quodam generali, secundo applicando ad status hominum in speciali ibi: Baltheum regum. Circa primum dicit: Si struxerit. regna vel ciuitates vel huiusmodi.

Nemo

MORALITER.

† Apud ipsum, &c. Si struxerit. scilicet sapientiam alicuius sicut fecit Nabuchodonosor propter suā superbiam. Dapic. 4.

3 Si inclu. ho. auferendo sibi loquelam, sicut fecit Zachariæ propter suam incredulitatem Lu. j. c.

5 Si continu. aquas. suæ gratiæ.

6 Omnia sicca. nam omnia opera bona mortificabuntur.

7 Si emi. eas. abundanter, sicut fecit apostolis in die petecostes.

8 Subuer. ter. i. homines tetrenos, conuertendo eos ad fidē,

sicut

sicut factum est per apostolorum prædicationem.

9 Ipse no. deci. ad ipsum puniendum.

9 Et eum. qui decipi. ad damnum eius releuandum.

10 Addu. consi. scilicet malos.

10 In su. exemplū de Achitophel, q. se suspendit. 2. Re. 17. f. Lib. 11. ca. 11.

11 Et iudi. exemplū Dani. 1. 3. de iudicibus pueris, quos Daniel conuicte. 12 Balt. cū eos i. luxuriā cadere pmittit, sicut de Salomone dicit 3. Reg. 11. Cumque esset fenex deprauatum est cor eius per mulieres. 14 Et præcingit. peccatis.

Tom. 3.

f

A hatur, propter elationis culpā castitatis cingulum destruit. Et quia in renibus delectatio est carnis, fune peccati ac delectationis praecingit renes eorum.

En. 19.

† Principes, vel sacerdotes, spoliatos, vel, sicut praedam, & fortes subuertit.

† & fortitudinem fortium debilitat.

Cap. 9.

† vel remouet

i. Reg. 19.

a Peccato cuius delectatio membris dominatur, ut quos intus superbia inquinat, quam sint detestabiles in publico ostendat.

b **funē renes eorum. † Ducit sacerdotes † inglorios, & optima-**

a Cum pro aeterno de principatu temporali gratulantur, & in voluptates cadunt.

b Quia non, agenti sermo subtrahitur ne loqui audeat quod non operatur, & multo iudicio fit, ut non habeat linguam qui recitat bonam vitam.

c Quia priorum suorum praecpta non sequuntur.

† **Commutans labium veracium, & † doctrina-**

a Ne quis de bono gloriatur vel de malis desperet.

b Super eos qui vitiis dominantur, si inde superbiunt.

c Vitiis: c Per penitentiam.

d Et dum illi cadunt, hi releuatur aperta sententia, de occulto consilio Dei producit ut ostendat de vnoquoque quid sentiat.

e **nam fenum auferens, effundit despectionem super princi-**

a Vmbra mortis est praua operatio quae de diabolo quasi corpore exit quae latet operantes, sed Deus producit in lucem damini eam facit ut possit destrui

b **pēs, † & eos qui oppressi fuerant † releuat. Qui reuelat pro-**

a Ad literam, quia quotidie nascuntur, & moriuntur, sed in resurrectione restituit.

b **funda de tenebris, & producit in lucem † vmbra mortis.**

c **Qui multiplicat gentes & perdit eas, † & subuersas in inte-**

d **grum restituit. Qui † immutat, cor principum populi ter-**

e **releuat. a subiectione eorum.**

f **Qui reue. auferendo incarceratos de imis carceribus & tenebrosis.**

g **Et producit in lucem vmbra mortis. i. habitantes quasi in vmbra mortis. sicut sunt incarcerati qui timent quotidie interfici, cum & isti producantur in lucem, quando ex insperato liberantur, sicut fuit de Ioachim rege Iudae, quem Euilmerodach extraxit de carcere, ponens eum inter primos regni sui.**

h **Qui multiplicat gen. sicut fuit ante diluuiū, ut habetur Gen. 6.**

i **Et perdit, &c. sicut fuit in diluuiū.**

j **Et subuersas, &c. sicut fuit post diluuium per Noe & posteritatem eius. Omnia ista induxit Iob. quia declarant magnitudinem diuinae potentiae, & profunditatem sapientiae, & certitudinem sui consilii, quia nunquam deficit a fine intento.**

k **Qui immutat. Hic ostendit quod in Deo est intelligentia: quod maxime patet per hoc quod ad voluntatē suam immutat intellectum, & voluntatē hominum, etiam maximorum, secundum quod dicitur Prouer. 20. a. Cor regis in manu dñi, quocunque voluerit inclinabit illud: & sic patet quod in cordibus hominū intime opatur: & hoc est qd dicit: Qui immutat cor principū populi terrae, & per consequens subditorum qui solent sequi voluntatem principum.**

l **Releuat. a subiectione eorum.**

m **Qui reue. auferendo incarceratos de imis carceribus & tenebrosis.**

n **Et producit in lucem vmbra mortis. i. habitantes quasi in vmbra mortis. sicut sunt incarcerati qui timent quotidie interfici, cum & isti producantur in lucem, quando ex insperato liberantur, sicut fuit de Ioachim rege Iudae, quem Euilmerodach extraxit de carcere, ponens eum inter primos regni sui.**

o **Qui multiplicat gen. sicut fuit ante diluuiū, ut habetur Gen. 6.**

p **Et perdit, &c. sicut fuit in diluuiū.**

q **Et subuersas, &c. sicut fuit post diluuium per Noe & posteritatem eius. Omnia ista induxit Iob. quia declarant magnitudinem diuinae potentiae, & profunditatem sapientiae, & certitudinem sui consilii, quia nunquam deficit a fine intento.**

r **Qui immutat. Hic ostendit quod in Deo est intelligentia: quod maxime patet per hoc quod ad voluntatē suam immutat intellectum, & voluntatē hominum, etiam maximorum, secundum quod dicitur Prouer. 20. a. Cor regis in manu dñi, quocunque voluerit inclinabit illud: & sic patet quod in cordibus hominū intime opatur: & hoc est qd dicit: Qui immutat cor principū populi terrae, & per consequens subditorum qui solent sequi voluntatem principum.**

s **Releuat. a subiectione eorum.**

t **Qui reue. auferendo incarceratos de imis carceribus & tenebrosis.**

u **Et producit in lucem vmbra mortis. i. habitantes quasi in vmbra mortis. sicut sunt incarcerati qui timent quotidie interfici, cum & isti producantur in lucem, quando ex insperato liberantur, sicut fuit de Ioachim rege Iudae, quem Euilmerodach extraxit de carcere, ponens eum inter primos regni sui.**

v **Qui multiplicat gen. sicut fuit ante diluuiū, ut habetur Gen. 6.**

w **Et perdit, &c. sicut fuit in diluuiū.**

x **Et subuersas, &c. sicut fuit post diluuium per Noe & posteritatem eius. Omnia ista induxit Iob. quia declarant magnitudinem diuinae potentiae, & profunditatem sapientiae, & certitudinem sui consilii, quia nunquam deficit a fine intento.**

y **Qui immutat. Hic ostendit quod in Deo est intelligentia: quod maxime patet per hoc quod ad voluntatē suam immutat intellectum, & voluntatē hominum, etiam maximorum, secundum quod dicitur Prouer. 20. a. Cor regis in manu dñi, quocunque voluerit inclinabit illud: & sic patet quod in cordibus hominū intime opatur: & hoc est qd dicit: Qui immutat cor principū populi terrae, & per consequens subditorum qui solent sequi voluntatem principum.**

z **Releuat. a subiectione eorum.**

aa **Qui reue. auferendo incarceratos de imis carceribus & tenebrosis.**

ab **Et producit in lucem vmbra mortis. i. habitantes quasi in vmbra mortis. sicut sunt incarcerati qui timent quotidie interfici, cum & isti producantur in lucem, quando ex insperato liberantur, sicut fuit de Ioachim rege Iudae, quem Euilmerodach extraxit de carcere, ponens eum inter primos regni sui.**

ac **Qui multiplicat gen. sicut fuit ante diluuiū, ut habetur Gen. 6.**

ad **Et perdit, &c. sicut fuit in diluuiū.**

ae **Et subuersas, &c. sicut fuit post diluuium per Noe & posteritatem eius. Omnia ista induxit Iob. quia declarant magnitudinem diuinae potentiae, & profunditatem sapientiae, & certitudinem sui consilii, quia nunquam deficit a fine intento.**

af **Qui immutat. Hic ostendit quod in Deo est intelligentia: quod maxime patet per hoc quod ad voluntatē suam immutat intellectum, & voluntatē hominum, etiam maximorum, secundum quod dicitur Prouer. 20. a. Cor regis in manu dñi, quocunque voluerit inclinabit illud: & sic patet quod in cordibus hominū intime opatur: & hoc est qd dicit: Qui immutat cor principū populi terrae, & per consequens subditorum qui solent sequi voluntatem principum.**

ag **Releuat. a subiectione eorum.**

ah **Qui reue. auferendo incarceratos de imis carceribus & tenebrosis.**

ai **Et producit in lucem vmbra mortis. i. habitantes quasi in vmbra mortis. sicut sunt incarcerati qui timent quotidie interfici, cum & isti producantur in lucem, quando ex insperato liberantur, sicut fuit de Ioachim rege Iudae, quem Euilmerodach extraxit de carcere, ponens eum inter primos regni sui.**

aj **Qui multiplicat gen. sicut fuit ante diluuiū, ut habetur Gen. 6.**

ak **Et perdit, &c. sicut fuit in diluuiū.**

al **Et subuersas, &c. sicut fuit post diluuium per Noe & posteritatem eius. Omnia ista induxit Iob. quia declarant magnitudinem diuinae potentiae, & profunditatem sapientiae, & certitudinem sui consilii, quia nunquam deficit a fine intento.**

am **Qui immutat. Hic ostendit quod in Deo est intelligentia: quod maxime patet per hoc quod ad voluntatē suam immutat intellectum, & voluntatē hominum, etiam maximorum, secundum quod dicitur Prouer. 20. a. Cor regis in manu dñi, quocunque voluerit inclinabit illud: & sic patet quod in cordibus hominū intime opatur: & hoc est qd dicit: Qui immutat cor principū populi terrae, & per consequens subditorum qui solent sequi voluntatem principum.**

NICOLAVS DE LYRA.

1 Du. sacerdotes inglorios. quando simul ducuntur in captiuitatem cum regibus, sicut sacerdos summus fuit ductus in captiuitatem cum Sedechia rege. Et bene dicit inglorios, quia sacerdotes solent in populo praeceteris honorari: & sic per oppositū ostendit calamitatem eorum: & sic patet quod in deo est fortitudo. Et idē ostendit de consilio, dicens:

2 Et optimates sup. dicuntur auctē optimates optimi consiliarii, quos supplantat inuolūdo eos in astutiis suis: & sic dant inutile consiliū vel nocuum loco boni. consequenter hoc idē ostendit de sapientia, dicens:

3 Commutans labium veracium. i. eorum qui solent vera loqui, sicut philosophi, quibus aliquando propter eorum elationem subtrahitur lumen cognitionis verae: & sic falsa loquuntur secundū quod dicitur ad Rom. 1. capit. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, &c.

4 Et doctrinam fenim auferēs, &c. eos infatuando praedicto modo, non quod aliquando falsum a Deo immittatur intellectibus eorum: sed quia ex demeritis eorum subtrahit illustrationem suam: & sic cadunt a veritate per proprium defectum.

5 Effundit despectionem super principes. Quando aufert eos a statu honoris, & subiicit eos illis qui prius fuerant eis subiecti.

6 Et eos qui oppressi fuerant. Per violentiam principum.

Re-

MORALITER.

1 Renes eorum. Prouer. v. d. Iniquitates suae capiunt impiū, & funibus peccatorū suorum cōstringit. 1 Ducit sacerdos. cum per malā vitā suā gloriā priuant, & iusti simplices ad eā eleuant.

4 Commutans labium veracium. i. permittens commutari quando timore damni vel amore lucri veritas omittitur praedicari.

5 Effundit despectionem. id est, demones Eph. vj. b. Non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus principes & potates, aduersus mundi retores tenebrarū, &c. sup istos principes effudit despe-

ca credendo secuti sunt, quae p̄ses suos p̄dixisse meminerūt. D
e Effundit despectionem super principes. Iudei in legis mādatis permanentes principari per fidem videbantur. Gentiles in profundo pressi per infidelitatem latuerunt, sed cū incarnationis dominicā mysterium negauit Iudaea, Gentilitas credidit. Sic,

f Reuelat profunda de tenebris. Cum mystici allegoriarum sensus in verbis occultis prophetarū agnoscunt.

* Olym. Huic simili: Deposuit potentia de sede, & exaltauit humiles: Vt Dauidē.

g Et producit in lucem vmbra mortis. Vmbra mortis dicitur duritia legis, quae mortē carnis inferebat, quae vmbra mortis a-

nimē est. In lucē autē vmbra mortis producit, cum intellecta morte spiritus, quam timere Christus praecipit, remota punitione carnali, mors

carnis minime timetur.

* Olym. ppheticē v̄hic nūciare Dñi aduentū, qui dixit ijs qui erāt in vinculis, Egredimini, & q in tenebris, Reuelamini, & apparuit ijs q in tenebris, & in vmbra mortis sedebāt.

* Orig. Susanna orabat: Deus eterne, qui es secretorum cognitor, qui omnia scis antequam fiant.

h Qui multipli. gentes. Quia gentes & per fecunditatē sobolis extendit, & tamē in propria infidelitate derelinquit, & quas in infidelitatis casu reliquerat, quandoque ad fidem reduxit, quibus ita restitutus sit quod sequitur.

* Orig. subiicit gēalem prouidentiam post singulārē, eos q peccauerunt in multitudine sua perijisse, cuiusmodi fuerunt Sodomitae, Chananai, Aegyptij, & praeter hos Israelitae.

* Olym. nam incredulorū cadauera in deserto fuerūt prostrata, alijs dux itineris fuit.

* Poly. Mos est scripturę eū errorē q libera a nobis volūtate suscipit, Deo, ob sūmā eius patiētiā, indulgētiāq; adscribere.

* Olym. Theodotio, ὁ μεταφραστής, transferens, Symmachus μεταφραστής, inuētiō. Aquila ἀφιστάμενος, ut est in Psalms: Dissipat cogitationes populorū, & reprobabat consilia principum.

Id quod Sedechie contigit, his autem verbis, errare faciet, euentum tantummodo declarat.

i Qui immutat cor princi. Cor principum terrae immutatum

est

7 Releuat. a subiectione eorum.

8 Qui reue. auferendo incarceratos de imis carceribus & tenebrosis.

9 Et producit in lucem vmbra mortis. i. habitantes quasi in vmbra mortis. sicut sunt incarcerati qui timent quotidie interfici, cum & isti producantur in lucem, quando ex insperato liberantur, sicut fuit de Ioachim rege Iudae, quem Euilmerodach extraxit de carcere, ponens eum inter primos regni sui.

10 Qui multiplicat gen. sicut fuit ante diluuiū, ut habetur Gen. 6.

11 Et perdit, &c. sicut fuit in diluuiū.

12 Et subuersas, &c. sicut fuit post diluuium per Noe & posteritatem eius. Omnia ista induxit Iob. quia declarant magnitudinem diuinae potentiae, & profunditatem sapientiae, & certitudinem sui consilii, quia nunquam deficit a fine intento.

13 Qui immutat. Hic ostendit quod in Deo est intelligentia: quod maxime patet per hoc quod ad voluntatē suam immutat intellectum, & voluntatē hominum, etiam maximorum, secundum quod dicitur Prouer. 20. a. Cor regis in manu dñi, quocunque voluerit inclinabit illud: & sic patet quod in cordibus hominū intime opatur: & hoc est qd dicit: Qui immutat cor principū populi terrae, & per consequens subditorum qui solent sequi voluntatem principum.

Releuat. a subiectione eorum.

Qui reue. auferendo incarceratos de imis carceribus & tenebrosis.

Et producit in lucem vmbra mortis. i. habitantes quasi in vmbra mortis. sicut sunt incarcerati qui timent quotidie interfici, cum & isti producantur in lucem, quando ex insperato liberantur, sicut fuit de Ioachim rege Iudae, quem Euilmerodach extraxit de carcere, ponens eum inter primos regni sui.

Qui multiplicat gen. sicut fuit ante diluuiū, ut habetur Gen. 6.

Et perdit, &c. sicut fuit in diluuiū.

Et subuersas, &c. sicut fuit post diluuium per Noe & posteritatem eius. Omnia ista induxit Iob. quia declarant magnitudinem diuinae potentiae, & profunditatem sapientiae, & certitudinem sui consilii, quia nunquam deficit a fine intento.

Qui immutat. Hic ostendit quod in Deo est intelligentia: quod maxime patet per hoc quod ad voluntatē suam immutat intellectum, & voluntatē hominum, etiam maximorum, secundum quod dicitur Prouer. 20. a. Cor regis in manu dñi, quocunque voluerit inclinabit illud: & sic patet quod in cordibus hominū intime opatur: & hoc est qd dicit: Qui immutat cor principū populi terrae, & per consequens subditorum qui solent sequi voluntatem principum.

Releuat. a subiectione eorum.

Qui reue. auferendo incarceratos de imis carceribus & tenebrosis.

Et producit in lucem vmbra mortis. i. habitantes quasi in vmbra mortis. sicut sunt incarcerati qui timent quotidie interfici, cum & isti producantur in lucem, quando ex insperato liberantur, sicut fuit de Ioachim rege Iudae, quem Euilmerodach extraxit de carcere, ponens eum inter primos regni sui.

Qui multiplicat gen. sicut fuit ante diluuiū, ut habetur Gen. 6.

Et perdit, &c. sicut fuit in diluuiū.

Et subuersas, &c. sicut fuit post diluuium per Noe & posteritatem eius. Omnia ista induxit Iob. quia declarant magnitudinem diuinae potentiae, & profunditatem sapientiae, & certitudinem sui consilii, quia nunquam deficit a fine intento.

Qui immutat. Hic ostendit quod in Deo est intelligentia: quod maxime patet per hoc quod ad voluntatē suam immutat intellectum, & voluntatē hominum, etiam maximorum, secundum quod dicitur Prouer. 20. a. Cor regis in manu dñi, quocunque voluerit inclinabit illud: & sic patet quod in cordibus hominū intime opatur: & hoc est qd dicit: Qui immutat cor principū populi terrae, & per consequens subditorum qui solent sequi voluntatem principum.

Releuat. a subiectione eorum.

Qui reue. auferendo incarceratos de imis carceribus & tenebrosis.

Et producit in lucem vmbra mortis. i. habitantes quasi in vmbra mortis. sicut sunt incarcerati qui timent quotidie interfici, cum & isti producantur in lucem, quando ex insperato liberantur, sicut fuit de Ioachim rege Iudae, quem Euilmerodach extraxit de carcere, ponens eum inter primos regni sui.

Qui multiplicat gen. sicut fuit ante diluuiū, ut habetur Gen. 6.

Et perdit, &c. sicut fuit in diluuiū.

Et subuersas, &c. sicut fuit post diluuium per Noe & posteritatem eius. Omnia ista induxit Iob. quia declarant magnitudinem diuinae potentiae, & profunditatem sapientiae, & certitudinem sui consilii, quia nunquam deficit a fine intento.

Qui immutat. Hic ostendit quod in Deo est intelligentia: quod maxime patet per hoc quod ad voluntatē suam immutat intellectum, & voluntatē hominum, etiam maximorum, secundum quod dicitur Prouer. 20. a. Cor regis in manu dñi, quocunque voluerit inclinabit illud: & sic patet quod in cordibus hominū intime opatur: & hoc est qd dicit: Qui immutat cor principū populi terrae, & per consequens subditorum qui solent sequi voluntatem principum.

A est cum summi sacerdotes & seniores populi illi conabatur obistere quem prius predicabant, & decepti sua malitia incedere per inuium frustra conabantur, quia crudelitati eorum, querentium nomen suum

† & errare facit eos in solitudine, & in inuio
† tenebras & non lucem

extinguere patere via non poterat contra auctorem omnium. a Palpabunt quasi in tenebris. Quali enim in te-

a [†] Dum talem se eis exhibet, qui possit & divina operari, & humanis pari. **ræ, † & decipit eos, ut frustra incedant per inuium. Palpabunt † quasi in tenebris, & non in luce, & errare faciet eos quasi ebrios.**

in tenebris palpat, qui quod tangit non videt, sic & hi inter tota miracula requirebant: quod signum facis ut credamus tibi? Errabant autem quasi ebrii. Omnis qui errat, nunc huc nunc illuc

Ioan. 9. f.

ducitur: ita hi aliqui dicebant: *Nisi esset hic a Deo, non posset facere quicquam.* Aliquando: *Nonne hic est filius fabri?*

Mart. 19. g.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et decipit eos, &c. Non sic intelligendo, quod deceptio directe sit a Deo, sed quia suo iusto iudicio subtrahit lumen suum directiuum, & sic homo cadit in deceptionem per proprium defectum.
2 Ut frustra incedant per inuium. Quia non perueniunt ad finem inueniunt. Errat autem homo dupliciter. Vno modo per ignorantiam,

& quantum ad hoc dicit: Palpabunt quasi in tenebris. Alio modo per passionem, & quantum ad hoc dicit.

3 Et errare faciet eos quasi ebrios. Passioni enim sunt sicut ebrii, qui aliter iudicant de agendis in ebrietate quando sunt extra passionem, aliter iudicant quando sunt extra passionem quam passione detenti, sicut iratus in quantum talis iudicat statim vindicandum, sed data autem ira iudicat tempus & locum expectandum.

MORALITER.

† dotes inuidia & odio moti contra Christum, cum interfecerunt

fecerunt quem desiderauerant venturum.

1 Et decipit. i. decipi permittit, & sic erunt per multa falsa.

CAP. XIII.

B a ^{Cap. 12.} **E**cce omnia. Hæc enim cuncta beato Iob presentia per prophetiæ spiritum facta sunt: In eo enim secutura videbat adliſtentia, cui nec futura veniunt, nec præterita discedunt. Sed quia ea ipsa quæ ventura erant alia vidit esse in operibus, alia in di-

b Hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea. Sed quia dicta utilitate non habet, si intellectu carent, sequitur:

c Et intellexi singula. Cum enim aliquid ostenditur vel auditur si intellectus non tribuitur prophetia minime est de quo intellectu quia non extollitur, ostendit cum ait:

d Secun. scien. re. His verbis innotuit quanta humilitatis fuit, qui se eis inferiorem negat, quorum longe vitam sancte viuendo transcenderat, & secundum eorum scientiam se nosse confirmat, qui sciendo celestia eorum terrenas cogitationes per prophetiæ spiritum transibat.

* Orig. Olym. Licet ætate minor vobis videar, in sapientia tamen non sum inferior. Cumque sitis mali medici, nec accōmodata ad consolationem verba attuleritis, volo meā causam cognosci a Deo iusto iudice, & animorum medico, & coram illo vos mendacij arguam.

* Philip. Ita oportuit eis rīderi, qui de sapiētia sibi blandiebant ita, ut Iob quasi imprudentē & peccantē condēnaret.

* Orig.

CAP. XIII.

a [†] Iam sunt.

b [†] Quasi presentia.

Cce oīa hæc vidit oculus meus & audi-

† Ut propheta.

uit auris mea, & intellexi singula. Secundum scientiam vestrā, & ego noui, nec

† In vita.

† Vel vestri.

inferior vobis sum Sed tñ † ad oīpotentē

† In oratione.

De proprijs.

a [†] In iudicio.

loquar, & disputare cū Deo cupio: † pri-

† Veritas non ex fabrica, sed ex natura surgit.

vos oīdēs fabricatores mēdacij, & cultores puerorum dogmatum. Atque utinam taceretis, ut putaremini esse sapien-

indagatione discutimus, Vel cum Deo disputat qui hic ei obediens, post cum eo populos iudicabit, qui etiam interim de iniquis iudicare non cessat.

* Philip. sic Dominus: discite benefacere, querite iudicium & venite, disputemus. fabricatores estis mēdacij, quia docetis neminem hæc pati posse, nisi peccatorem.

f Prius vos ostē. Sic ecclesia de hēticis: Prius vos ostē. faciet, &c. Elia. r.

Sicut. n. edificij lapidibus, ita mendaciū sermonib. fabricat.

g Atque utinā taceretis. Videns eos velle apparere quod non erant, admonuit ad tacēdū, ne possint apparere qd erāt. Stultus enim si tacuerit, sapiens reputabitur, si cum alijs signis non

prodatur. Quia stultus obloquendo, verba sapientis pensare

non

† quidam sic vertit de omnipotente loquar & voluntati mihi est inquirere de Deo. † sed verē vos estis cōpositores mēdaciorum, & medici ei vani estis vos omnes.

Prou. 17. d.

f

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

1 **E**cce omnia hæc. Postquam Iob arguit amicorū suorum instantiam, hic excludit eorum falsam sententiā, & primō eam proponit, secundō puniendam prædicat, ibi: *Audite ergo.* tertio eam ostendit ibi: *Tacetis paulisper.* Circa primum continuat dicta sua præcedentibus, ad hoc arguens amicorum præsumptionem dicens:

2 Ecce omnia hæc. Quia prædicta sunt de fortitudine diuina, sapientia eius, consilio & intelligentia.

3 Vidit oculus meus. per effectus prædictos.

4 Et audi. auris mea. a doctoribus, ideo subditur:

5 Secundum scien. re. &c. Et ideo in hoc non potestis vos præferre mihi, & me despiciere.

6 Sed tamen ad omnipo. loquar. per deuotam orationem, quia tempore orationis homo cum Deo loquitur:

Et

Audite

MORALITER.

1 Ecce omnia hæc. Præsumptuosus in scientia reprimi, quando spretus ab eo æqualiter scire declarat, propter qd Iob reprimens Sophar arrogantiam in verbis istis ostendit suā scientiam non esse minorem, sed quia quantumcunq; sciēs desiderare debet plus scire, sequitur:

Sed

6 Sed tamen. In oratione, ut velit meā scientiā augmentare, ideo subditur: 7 Et disputare. Per disputationem veritas inquiritur, & ideo cum Deo disputare est ab eo veritatem inquirere. 8 Prius vos. Vnum enim opus sapientis est mentem manifestare posse. 9 Atq; vii. &c. Prouer. 17. d. Stultus, si tacuerit, prudens reputabitur.

Tom. 3.

f 2 Nun-

A non sufficit, adhuc post silentium subdit: *Audite*. Quia hæretici ea quæ prave de Deo intelligunt, ex veritate tueri non possunt, fallitates requirunt, quibus infirmas mentes seducant.

* Greg. Tacere, ut comprobetur, nec me iure a vobis condemnatum.

* Chrys. Sapientior quis habetur, & erit, qui tacuerit, quam si dixerit rationi adversaria.

disputatio-
nes
† pro Deo lo-
quemini ini-
quum, & pro eo
pronuntiabi-
tis dolum?
† Nonne bon-
um esset quod in-
quereret vel ex-
ploraret vos?
† si

Audite ergo cor me.

Bona ergo prius correptionem post iudicium intulit, quia nisi per correptionem prius stulti tumor deprimatur, nequaquam per intelligentiam iudicium iusti cognoscitur.

* Orige, Deus hoc præcepit. Non accipies vultum potestis in iudicio. quare ergo cum cogitatis in animis vestris nihil me admisisse sceleris, nec iniustitiam condemnatis, nec una mecum permissionis causam queritis.

† Nonne excel-
lentia eius ter-
rebit vos?

Nunquid faciem eius.

Iusti enim redarguunt semper infirmitatis suæ consilium interius commotum. Quia illius solius est perfectio hominum sine compassione discernere, quæ ex naturæ suæ omnipotentia ignorat peccare. Cuius faciem accipiebant, quia ita Iob reprehenderant, ac si in se reprehensibile nihil haberent. Et per Deum iudicare nititur, qui cum alterum reprehendit, apud se introrsus per compassionem non infirmatur.

* Olym. Theodotio: An personam eius accipitis: Hebræus. Verendum mihi. Veremini Deum dicere: id ad gratiam loquimini, & falsa mihi quidam asserunt, ut videamini Deo patrocinari.

Decipite ut hoc. Hæretici fraudem Deo exhibent, qui ea asserunt, quæ ei pro quo loquuntur non placeant, & eum dum defendere nituntur, offendunt.

Ipsæ vos &c. Sunt qui veritatem Dei in corde sentiunt, & exterius impugnant, ne victi videantur, hi in abscondito faciem eius accipiunt. Vel sunt qui quando ad mentem redeunt, Dei iustitiam contemplantur & contremiscunt, sed post ad iniquitatem redeunt, hi in abscondito apud se quasi corporaliter videntem, accipiunt faciem Dei, & cum patres fuerint blandiuntur flentibus, & cum qualia conspectu eius recedunt, moribus detrahunt. Et tanto amplius feriendi sunt, quanto in occulto cogitationis recta Dei iudicia cognoscunt.

* Orig. si sciretis potestis rationem habere, imperium iratus in vos faciet. Gravis est autem concussio, conturbatio vero est sollicitudo.

* Po-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Audite ergo*. Proposita eorum falsitas in doctrina, hic ostendit eam a Deo puniendam, dicens: *Audite ergo correctiones meas*. cessando a prædictis ad evitandum poenam divinam ultionis, & quod in prædictis peccaverint, ostendit dicens: 2 *Nunquid &c.* Illa enim quæ dixerant, ostenderant se dixisse ad defendendam divinam iustitiam, quod non est necesse, cum aliter posset defendi. 3 *Nunquid faciem eius &c.* quasi iudicantes pro eius parte, eius iustitiam per falsa defendendo. 4 *Aut placebit ei*. quod id est istud non placet ei, sed displicet. Solet autem alicui homini placere defensio causæ suæ pro ignorantiam, quia credit eam esse iustam, sed hoc est in Deo impossibile, quia nihil potest eum latere. 5 *Aut decipite ut hoc.* Homo enim aliquando deceptus fraudulentis advocatorum, vult defensionem causæ suæ, quod tamen a principio nolebat. Sed hoc non potest esse Deo, quia non potest decipi ab aliquo. ideo subdit: 6 *Ipsæ vos*. tanquam malos.

7 *Quem in abscondito*. Ille enim in abscondito faciem alicuius accipit in iudicio, qui pro eo loquitur contra conscientiam, sic faciebant isti, quia sanctam vitam Iob noverant, & eius innocentiam: & tamen eum condemnabant, quasi ad approbandum divinam iustitiam. 8 *Statim ut se commo.* Loquitur de Deo ad modum hominis, qui quando commouetur ira punitur: tamen talis motio iræ non est in Deo, sed sibi attribuitur similitudinariè propter effectum punitonis. ideo subditur:

Turbat-

MORALITER.

2 *Nunquid Deus*. quod id est non hoc autem potest dici questuariis predicatoribus qui multa falsa dicunt, ut questum extorqueant a simplicibus. 3 *Nunquid faciem eius*. quod id est non, quia non decipitur talibus verbis. 8 *Statim ut se*. ad puniendum vos.

Memo-

* Poly. Index est Deus incorruptus, vobis quoque suo suffragio commendabit, non secus quam si deum dixissetis. Obferua quemadmodum iustus accuset mendacium, et si pro Deo dicere quis videatur. c. *Statim*. Humano verbo, motus Dei est ipsa rectitudinis eius distinctio, quod reprobos, qui hic per penam nolunt turbari, per vindictam turbabit.

f. *Et terror eius irruet.*

Quia reprobis non timor requiem, sed pena timorem parit. vñ propheta: Sola vexatio intellectum dabis auditui: quia cum præceptis Dei contemptis puniuntur, tunc intelligunt quod audierunt.

† vel, hono-
ratis
Esa. 28. c.

Cap. 14.

g. *Memoria vestra*. Quantumlibet quis pro memoria sua nois elaborat memoriâ suam quasi cinerem posuit, hæc citius vetus mortalitatis rapit, & redigemur in lutum. Ceruix in lutum redigitur, cum superbus quisque humiliatur in morte.

† corporibus
luteis corpo-
ra vestra sub-
assimilantur
† mihi
L

& elata caro tabescit in putredine.

h. *Tacete paulisper &c.* Sensus carnis locutos indicat, quos ideo circum ad silentium restringit, ut ea quæ illi mens suggererit, dicat. Ac si diceret: Non ego carnaliter, sed spiritualiter loquor, quia per sensum spiritus audio, quod per ministerium corporis profero. i. *Quare lacero &c.* Dentes in hoc loco internos sensus, qui singula quæ cogitant quasi mandunt & comminunt, atque ad veterem memoriâ transmittunt. His dentibus sancti, si qua in se carnalia deprehendunt, vehementer in semetipsis insequuntur, ut ipsi irreprehensibiles inueniantur, & iniquum hoc conspiciendo emenden- tur. Et est sensus: Cur internos sensus carnalia in me facta discussio, si meis spectatoribus, id est, vobis prodesse non possunt.

* Chrys. Ut qui in cruciatibus carnes suas mordent, allevari se sentiunt, sic ego dum hæc loquor.

* Didym. delinit amicos, quos consolatores flagitiosos appellauerat, dicens non vobis amplius, sed mihi irascar.

k. *Dentibus meis*. Dentes sunt interni sensus, qui singula ingratæ vñ Iere. *Fregit ad nomen vñ dentes*. quia secundum mensuram peccatorum cecitas in sensibus generatur. unde & dicit: *Qui comederit vñ acer, dentes eius obdurescent*. Vña acerba, fructus ante tempus quem comedit qui huius vitæ delectatione pascitur: unde sensus interior ligatur, ne spiritualia mandare possit.

Tren 3. b.
Iere. 31. c.

F

Et

9 *Turbavit vos*. per poenam inflictam. 10 *Et terreris vñ*. vos. timentes adhuc ampliorem vobis poenam inferendam.

11 *Memoria vestra*. qui citò per ventum dispergitur, & non apparet. Hoc dicit Iob de dictum Sophar, qui supra dixerat bonum hominis remanere post mortem, in quantum manet in bona memoria hominum, quod id est istud quod reputatis bonum, non erit vobis post mortem. 12 *Et redigam in lutum*. quas ini qui exerxistis contra me. 13 *Tacete paulisper*. Hæc consequenter ostendit Iob amicorum suorum falsitatem. Et primo ostendit eos fabricatores mendacii. Secundò cultores peruersæ doctrinæ, ibi: *Audite sermonem*. Circa primum sciendum, quod ipsi falsò arguebant Iob de impatientia ultra modum, & de desperatione, eo quod a principio dixerat: *Teneat dies in qua natus sum*. & vtrunque Iob ostendit falsum. Primò inducens eos ad audientiam, dicens: 14 *Tacete paulisper, ut loquar*. licet enim adversario sit graue diu audire, tamen modicum non debet sibi esse graue.

Diuisio.

15 *Quodcumque mihi mens*. quod id est non detinebo tempus in componendo verba ornata falsitatem colorantia, sed statim proferam quod habeo in corde secundum veritatem. Consequenter ostendit eos falsum dixisse imponentes eum impatientiam caninam, dicens:

16 *Quare lacero*. quod id est quare est causa, quod ex impatientia videor lacere carnes meas, sicut vos mihi imponitis.

Et

11 *Memoria vestra*. id est deficiet per mortem. 13 *Tacete paulisper*. & dicit paulisper, quia tacere est modicum presumptuosus loquacibus est molestus. 16 *Quare lacero*. Viri sancti carnes laceraut, quando motus carnales in se domant. Et animam suam portant in manibus, cum rectam intentionem tenent in suis operibus.

Etiam

A ^a *Et animam meam porto in ma.* Animam in manibus portare, est intentionem cordis in operatione ostendere, quod fit pro edificatione proximi. Et est sensus: Cur me vel districte coram hominibus diiudico? Vel quod appetam in opere ostendo, si proximi nec mala iudicando, nec bona ostendendo proficio.

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

* Orig. Sum in Dei potestate, & in eius voluntate est anima mea.

* Olym. pignori animam meam oppono, ad poenam verborum meorum sustinendam paratus, nec mortem recusabo, si non fuero vera loquutus.

* Polych. Animam meam in manu fero, eam praestolans mortem, quam si Deus voluerit, ouans excipiam.

* Cat. Græc. Animam meam *Ponam in manu*, si manus mihi iniecerit potens. Nam & iniecit, si non loquar, & arguam coram eo.

Et hoc mihi eueniet in salutem, non enim coram illo dolus ingreditur.

Cap. 17. ^b *Etiam si occidit me, in ipso spero.* Ille verò patiens est, qui & aduersus atteritur, & tamen a spei rectitudine non curuatur.

^c *Veruntamen vias meas.* Sic enim tunc dominus saluator inuenitur, si nunc pro timore domini peccatum vestrum a vobis redarguitur.

Cap. 18. ^d *Non enim veniet.* Nunc veniet quidem ante tribunal iudicis, sed quia modo culpas suas considerare dissimulat, totum se fundens in verbis proximorum quorum laudibus credit, & latetur, peccata sua ad memoriam reducendo in conspectu domini venire recusat.

^e *Audite serm. me.* Per hoc quod ænigmata nominat figuratas se habere locutiones demonstrat. vñ voce fidelis populi subdit:

* Chris. Geminatio verbi certitudinis est index, aut ad comparandam attentionem refertur. Accidit enim ut aures vocis sonitu istæ ad audiendum excitentur.

* Philip. Piorum afflictiones ænigmata appellat, quia iis qui illos pati cōspiciunt, sunt obscura diuina cōsilia. de Christo autem domino dictum est: Iustus inueniatur. Ut illud: *Ut vincas cum iudicaris.* & de Iob, non habens meritum mortis.

Cap. 19. ^f *Si fuero iudicatus, sc. quod ius.* quod nec ab eius persona discrepat, de quo dñs & maiora dixit, quod non sit ei similis. Iste humiliter dicit, se iustum non præ cæteris. Quid est quod superius dixit: *Vias meas in conspectu eius arguam.* Et inferius: *Confutabo me vis peccatis adolescentie meæ.* Nunc ait: *Si fuero iudicatus scio quod ius.*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

[†] *pono* [†] *etiam* [†] *narrationem vel explanationem*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et animam me. por. ma. &c. i. vitam meam non curo amittere per desperationem: sicut illud quod portatur in manibus videtur exponi raptoribus, secundum illud Greg. homil. xxxv. Depradari desiderant qui thesaurum in via publice portant. q. di. ista quæ mihi imponitis falsa sunt: ideo subdit: 2 Etiam si occidit me, quod est ultimum terribile. 3 In ipso spero. De summo bono per ipsum in futura vita consequendo, sed quia spes sine meritis non est spes, sed præsumptio, ideo subdit: 4 Veruntamen vias meas. i. opera mea. 5 In conspectu eius arguam. Veraciter corrigendo, si est ibi aliquid culpabile. 6 Et ipse erit saluator meus, &c. Qui est saluator fidelium, & non fictorum, ideo subdit: 7 Non enim veniet in conspectu eius. Recipiens ab eo salutem. 8 Omnis hypocrita. qui falso præ tendit exterius sanctitatem. 9 Audite. consequenter ostendit eos cultores peruersorum dogmatum, quia negabant vitam futuram, & ex hoc consequenter dicebant opera virtutum in presenti vita prosperitate temporalis premiari, & peccata afflictionibus puniri: & sic ulterius dicebat ipsum Iob a Deo pro peccatis flagellatum. Falsitatem autem eorum ostendit Iob per modum cuiusdam disputationis cum Deo, eo modo quo dixerat supra. Disputare cum Deo cupio, & ideo primo modus huius disputationis tangitur: & secundo disputationem aggreditur.

MORALITER.

1 Etiam si occidit me. id est, ab infidelibus occidi permiserit. 3 In ipso sperabo. Quia mors martyrum pretiosa est ante Deum. 4 Veruntamen vias meas. Peccata mea veraciter confitendo. 6 Et ipse erit sal. Ipsa remittendo. Sed quia ficti sunt a salute longinqui, sequitur: 12 Si fuerit indic. id est, in presenti flagellis probatus, & scio quod iustus inueniatur. In futuro. Tob. 3. d. Hoc autem habet pro certo omnis qui colit te, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur.

Quis

ditur, ibi: Quantas habeo, &c. Circa primum inducit amicos suos ad attentionem, dicens: Audite sermonem meum, tanquam verum. 10 Et ænigmata. i. obscura & difficilia intellectu. 11 Percipite auribus vestris. Ista enim duo inducunt ad attentionem dicentium, scilicet, veritas eorum, ad reprobandum falsitatem, & obscuritas siue difficultas ad exercitandum intellectum. 12 Si fuerit indic. i. si de doctrina quam sustinet tanquam veram, detur iudicium, scio quod approbabitur tanquam vera, & sic dabitur pro me sententia: quod ostenditur in fine libri, ubi dicit dñs ad disputantes contra Iob: Non estis locuti rectum coram me, sicut serui mei Iob. 13 Quis est. Volens sustinere partem oppositam. 14 Veniat. scilicet ad diuinum iudicium. 15 Quare. Quando enim homo afflictus tacendo celat afflictionem suam interius, magis affligitur quam si exterius aperiat loquendo. Et ut habeat constantiam loquendi, subdit loquens ad dominum. 16 Duo tantum, &c. a facie tua non abscon. id est, accipiam constantiam loquendi, & quæ sunt illa ostendit. 17 Manum tuam. Cessando a presenti afflictione. 18 Et formido non me terreat. De futura pena infligenda. Ista enim duo solent hominem impedire a constanti locutione, scilicet dolor de presenti malo, & timor de futuro.

Voca

13 Quis est qui. id est, sustinere velit flagella propter Deum. 14 Veniat. Secure, quia reportabit præmium. 15 Quare. Prædicator enim veritatis hæc tacens consumitur, quia conscientia mordetur. 16 Duo tantum. q. d. cum abstuleris penalitates pñtis vite per resurrectionem, & formidinem gehennæ per illam vocationem: Venite benedicti patris mei &c. tunc videbo te facie ad faciem existens in proprio supposito, per hoc tñ non excluditur quin ante ab animabus sanctorum videatur. Sed ad hanc visionem non peruenit, nisi totaliter a peccatis purgatus fuerit, iō subdit. Tum. 3. f. 3. Quan-

A ris, iudicii auctoritatem haudquaquam defugio. Peccavi, fa-
teor. Verum multo grauiora persequor.
Præsentiam Christi optat,
Chri optat,
a *Voca.* Præsentiam Christi querit, ut per hanc & audiat quod
ignorat, & audiat in his quæ nouit. Vel vocat Deus eligen-
do, respondet homo obediendo. Loquitur homo desideran-
do, respondet Deus
apparendo. Sed sic an-
helans, subtilius se di-
scutit.

Quantas habeo. Voca
me & ego respon. ti. Vo-
care Dei est, nos amā-
do & eligendo respi-
cere. Respondere no-
strum est amoris illius
bonis operib. parere.
b *Aut certe loquar.* Lo-
quimur cum faciem
eius per desiderium
postulamus. Respon-
det loquentibus cum
nobis se amantibus
apparet.

c *Quantas habeo ini-*
quitates, &c. Iustorum labor est, ut semetipsos inueniāt inue-
nientes flendo atque corrigendo ad meliora perducāt. Gra-
uior vñ iniquitas quam peccatum, scelus quam delictum.

B *Orig.* Si docueris quæ sint peccata mea, ea vitabo, meque
eorum poenitebit.

** Polyc.* Doce me quorum nam flagitiorum de me suppli-
cium sumas. Ijs enim qui in cruciatu dati sunt, haud leue so-
let esse solatium, cruciatus causam perpetuam habere. quā-
quam hæc ad amicorum opinionem dicuntur. quasi dicat:
Domine dic liberē, ab homine enim per infirmo & folio si-
mili nullus tibi mectus potest impendere.

** Philip.* Absconditur ab illo facies Dei, cuius vita diuino
indigna est conspectu.

d *Cur faciem tuam abscondis.* Homo cōtemplationem Dei ha-
buit in paradiso, sed per culpam incurrit caliginem. Et exci-
tatus ex pœna redit ad amorem, ac dicit:

e *Et arbitraris.* Quia si ut amicum respiceret me, tuę visio-
nis lumine non priuaret.

Homo folium
dicitur.

f *Contra folium, &c.* Hō folium dicitur, qui tentationis vento
rapitur, & desideriorum flatibus mouetur. Qui etiam stipu-
la appellatur, quia enim per carnem terre proximus fuit, et
cum stare uidebatur, stipula esse memoratur, sed quia viri-
ditatem intimi amoris perdidit, iam stipula sicca est. Et est
sensu:

G

sensus: Cur tanta rectitudine impetis eum, quem se ef-
se infirmum agnoscis?

g *Scribis.* Quia quod loquimur, transit, quod scribimus ma-
net. Deus non loqui, sed scribere amaritudines dñi, cum diu
super nos eius flagella perdurant. Semel. n. de mortalitate

carnis suam fixit, q
usq; ad ultimum mu-
tari non valebit.

h *Et confu.* Pater gra-
uia esse peccata inue-
num & senū, si illud
iusti sic metuunt, qd
in infirma atate deli-
querunt.

i *Christo.* Translatio
ducta est a regib. sen-
tentiam scripto man-
dantibus.

k *Olym.* nullam repe-
riens causam eorum
quæ sibi contigerant,
orationem in omnes
partes conuertit, sibi-
que reliqua vita inte-

l *Quid est q*
folium impul-
sum vel pro-
ptum a vento
conteris?

m *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

n *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

o *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

p *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

q *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

r *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

s *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

t *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

u *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

v *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

w *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

x *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

y *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

z *Et ipse ego*
sub. cōsumor,
ut putredo ve-
terascet, uel
Et ipse hō, ut
lignum putri-
dum uetera-
scet.

gerimē aſta ab adoleſcentia meruit.

*** Phil.** antiq. interpres dixerūt mala gignētia amaritudines.
i *Posuisti in ner. &c.* In neruo pedem Deus posuit hōis, quia
prauitatem illius forti diffractionis suæ sententia ligauit.

*** Cat.** Græc. Aquila & Symmachus sic ille quidem, in mise-
ria: hic autem ligno contrinxiſti, exposuit, pedem meum,
ideſt, compedes quasi fonti inieciſti.

*** Didym.** ſciebat vere dictum a Dauide, cunctas peccantiū
iniquitates a Dño non obſeruari, ſed docere vult amicos, qua-
ſi torqueatur, q. Deus acri ſtudio cuncta expēderit, exercen-
dæ conſtantia causa. Hebræus, veſtigia circundas ærumnis,
ex quibus nullum exitum inueniant.

*** Philip.** cogitationum mearum initia.

K *Et obſer. om. &c.* Semita anguſtior eſt quā via: q. aūt vias,
actiones, meritō ſemitas actionum cogitationes accipimus.

l *Et veſti. pe. me. con.* Intentiones operū veſtigia dicit, vel pra-
ua opera quæ dum agimus, intuentibus hoc fratribus exen-
plum malum præbemus, & quaſi inflexo extra viam pede
ſequentibus diſtorta veſtigia relinquimus.

m *Qui quaſi putre.* Sicut veſtimentū de ſe exorta tinea co-
meditur, ita homo in ſeipſo habet putredinem, vnde conſu-
matur. Vel ex corrupt. one ſuæ carnis tentatur, ſicut veſtis
exorta tinea conſumitur.

*** Cat.** Græc. ſic Symmachus. At grata interpretatio, qui
inuenit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Voca me. q. d. duobus prædictis amotis, paratus ſum diſputare te-
nendo partē opponentis vel respondentis, qualiter autē iſta diſputatio
ſit licita dictum ſuit in prin. huius ca.* **2** *Quantas habeo, &c.* Hic
conſequenter aggreſſitur Iob diſputationē, & primo oſtendit propoſitū
in ſe ſing. l. vñ. ſecundo in alijs hominibus comunitur ſe, c. Prima in
duas, quia primo oſtēdit ſe flagellatū a Deo, non propter culpā ſecūdo
innuit vera cauſam ibi: Poſuiſti. Circa primā facit talē rationem, ſi
flagellatio in vita præſenti eſſet tm̄ pro culpa præterita, ſequeretur
quod deberet correſpondere peccato & non excedere, aliter videretur
iniuſtitia eſſe in deo: Iob autē erat conſcius ſuæ innocentia, & per con-
ſequentes ſciebat afflictionē ſuam culpā præteritam excedere: ideo ad
excludendū falſam cauſam ſuæ punitionis dicebat deo per modum hu-
milis inqueſtitionis: Quantas habeo iniquita. ideſt, peccata cōtra proxi-
mū qua ſunt cōtra æquitatē iuſtitia. **3** *Et pecca. In me commiſſa,*
ſicut ſunt peccata gula & luxuria, & huiusmodi. **4** *Scelera me.*
Contra decem commiſſa, ut blaſphemia & huiusmodi. **5** *Et deli. id.*
eſt, peccata contra præcepta affirmatiua per omiſſionem: & ideo dicū-
tur delicta, quaſi derelicta. & ad iſta quatuor reducūt ſe oīa alia pec-
cata. **6** *Oſtende mi.* i. ſi oſtenderes manifeſte, appareret omnibus
quod non ſum a te flagellatus tātum propter culpam, ſed propter aliā
cauſam, ſcilicet, ſapientia tua diſpoſitionem. quia non præceſſerant in
Iob talia & tam graua peccata, ideo ſubditur:

Cur

MORALITER.

2 *Quantas ha.* q. d. hec oſtende mihi, ut purgari valeā in præ-
ſenti. Et quoniam in præſenti Dei facies non vñ, ſubditur:
7 *Cur fac. tuam ab.* Greg. Si ut amicum aſpiceret, tuę me viſio-
nis lumine non priuaret: tunc. n. apparet perfectē Dei amici-
tia, cum videtur in patria. Et quoniam in præſenti mens hu-
mana mobilis eſt, & tentationib. exponitur, rectē ſubditur:
9 *Conſu.* Nam per ea quæ patimur, Dei potētiā experimur.

Et

10 *Et ſuputam ſiccā perſe.* homo ſtipula ſicca dicitur, quia nō
aliquid habeat de humore gratiæ, neſcitur.

11 *Scri. enim.* ideſt, inferni terrores.

12 *Et con. me vis.* & multo grauius puniendus eſt homo pro
peccatis etatis maturæ.

13 *Posuiſti in neruo.* q. d. latere te non poteſt aliquod pecca-
tum meum.

16 *Qui quaſi pu. con. &c.* ſicut ab immunditia ſumpſi corpo-
ris exordium.

Et qua-

G inueterascit sicut vter. tinea autem confert morbos corpo-
A ra corrode[n]te s.

* Philip. putredine designauit lōgi tēp[or]is tribulationē. *Quantas habeo ini.* Quasi hō pro cecitate exiliij se non nouit, q̄ con-
B tingit, quia a facie Dei se abscondit, qđ iam pēna ipsa moni-
 rus dolet. *Contra folium.* Hō arbor fuit in condōne, sed
 arefactus in tentatione fo-
 lium, stipula in deiectione.
Consumere me vis. quia in iu-
 uen-

a Conterendus corruptione carnis. b Quia de carne exit tentatio quae consumit, & sine
 sonitu periorat id est ita ut aliquando mens non sentiat.

tredo consumendus sum, & quasi vestimentū quod
 comeditur a tinea.

mentute se peccasse inuenit, adolescentie facta timet: Sed & D
 sunt aetates in mente. Prima infantia, cū innocens est, & ne-
 scit fari quod est. Inde pueritia in qua dicit quae vult, sed ad-
 huc innocens. Post, adolescentia quae prima est in operatio-
 ne. Inde iuuentus, apta fortitudini. Hinc senectus, congrua

maturitati. Iusti igitur cū al-
 tius profecerūt i discretio-
 ne maturitatis, magis ti-
 ment de iniurijs suis, quasi
 tunc indiscreti fuerint. E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et qua ve. qđ co. a tinea. quia vermes nascuntur de carne mor-
 tua cā corrode[n]tes, sicut tinea de veste quā corrodit. & ex hoc sequitur
 quod in homine praeter corpus est aliquid notabile & stabile, scilicet

MORALITER.

1 Et quasi vestimentum quod comeditur a tinea &c. tamen ex eo

ADDITION.

In cap. 13. vbi dī in postil. *Quodcumque mens suggerit.* q. d.
 non detinebo tēp[or]is in cōponēdo verba. Cū Iob in multis pas-
 sibus loquat[ur] sic, ut prima facie videat[ur] ipsum nō ponere spē
 hoīs in alia vita, ut cū dicit 14. c. Hō cum mortuus fuerit at-
 que cōsumptus, vbi quāso est? & ibidē post pauca. Hō cū dor-
 mierit nō resurget &c. ex quib. & alijs similib. quae non sūm
 propriā opinionē, sed aliorū dicebat, quidā Hebræorū asse-
 runt ipsum hēreticū fuisse: quorū falsitas in hoc loco detegi-
 tur, cū spem suā manifestissimē ponat in Deo post hāc vitā,
 dicēs: Etia si occiderit me, in ipso sperabo, q̄ verba cōtinuan-
 tur cum p̄cedentib. sic: Postquam. n. aduersarios reprehēde-
 rat de hoc, qđ nitebant excusare Deū ab iniustitia p̄ sua men-
 dacia, de quo dixerat supra: Nunqđ Deus indiget vestro mē
 dacio, ut p̄ ipso loquamini dolos &c. dixit q̄ potius Deo dis-
 splicebant & merebant a Deo puniri. de quo dicit: *Aut pla-*
cebit ei: cui celari nihil pōt &c. ipse vos arguet &c. Cōsequē-
 ter ē ostēdit, qđ illud in quo aduersarij ponebāt spem post
 hanc vitam, sūm memoria hoīum erat quid vanū. de quo di-
 xit: *Et memoria vestra cōparabitur cineri,* &c. q. d. memoria q̄ di-
 citis esse spectandā post hanc vitā nulla est. Cōsequēter vult
 aperire mentē suam clare, & ut redderet eos attentos p̄mit-
 tit, dicens: Tacete paulisper ut loquar. & ne locutionē suam
 in hoc loco aestimarent fore fictā seu verborū apparatu mi-
 stam, subdit: *Quodcumque mihi mens suggerit.* q. d. In hoc lo-
 quar vobis veritatē quam in mente habeo, sublato quocun-
 que figmento, quae quidem veritas, quae in mente sua verfa-
 batur

intellectualis anima, ratione cuius Deus habet specialem curam de ho-
 minibus providendo eis in futuro, premia pro meritis, & supplicia pro
 peccatis: & hac est vera causa flagellationis sancti Iob, ut per patien-
 tia meritum acquireretur sibi gloria augmentum.

nascitur, & sic tentatio carnis oritur ex homine, & ipsam
 consumit in peccati perpetratiōe.

batur circa materiā de qua agebat[ur], est ista, s. qđ oēs afflictio-
 nes quas patiebat[ur] a Deo quae & acerrimae erant, si attinge-
 rent vsq; ad mortē p̄ sua tormenta violenter inflicta, patien-
 ter tolerabat spectando in Deo post mortē suā remuneratio-
 nē, & hoc sonant verba ipsius cum dicit interrogatiue: Qua-
 re lacerō carnes meas dentib. meis: id est, quae est causa fina-
 lis in mente mea meae lacerationis, sed in quam, aīam meā
 porto in manibus meis. i. q. ex vi afflictionū aīa erat prope
 exitū, ac si esset in manib. iam quodāmodo extra corpus. Ad
 quam interrogationē rōdet. Etiam si occiderit me, in ipso
 sperabo. q. d. spes mea est in ipso Deo me affligente, quē ex-
 pecto remuneratōrē, et si ipse me occidat per ista tormēta.
 Sed q. possit dici ei ab aduersarijs, si tu tantā spē in Deo ha-
 bes, cur reprehendis eius iudicia cōtra te p̄ querulosas locu-
 tiones, ut patet s. & j. multipliciter. Ad hoc rōdet declaran-
 do mentē suam prout dixerat: *Quodcumq; mihi mens suggerit*
dicam, &c. verum tñ vias meas in cōspectu eius arguam: cu-
 ius sensus est: In omnibus proclamationibus meis non
 arguo vias Dei, quae oēs sunt iustitia & veritas: sed vias meas
 arguo, ut sciā si forte per aliq̄ viā meam Deum offendi. Et
 notanter dicit. *in conspectu eius.* q. d. non in conspectu vestro,
 q̄ nō recte iudicatis, nec interiora cōspicitis, sed in cōspectu
 eius, qui intuet cor, & recte iudicat. de quo post pauca dicit:
Non enim venit in conspectu eius omnis hypocrita: quid autem sit
 illud quod sperat in Deo post mortem seu occisionē, statim
 subiungit: Ipse erit saluator meus, scilicet post mortem seu
 occisionem in futuro per aeternam salutem.

CAP. XIII.

a **H**omo natus de mu. * Polyc. Alludit ad Euam per quā
 serpens propinauit peccatum.

c Hic mulieris nomine infirmitas designatur, & est sensus:
 Quid in se habet fortitudinis, qui nascitur ex infirmitate,
 qui & angustiat[ur] ad
 vitam, & dilatatur ad
 miseriam?

b *Qui quasi flos egre.*
 Quia nitet in carne.

* Polyc. Huius simi-
 le. Homo sicut fenū,
 dies eius sicut flos sic
 efflorescit. Dies hoīs
 sicut vmbra praeter-
 eunt,

CAP. XIII.

Nec mirum quia.

Omo natus de muliere, breui viuens tēpo-

a Quia omnia hic misera sunt.

re, replet[ur] multis miserijs. † Qui quasi flos

a Homines nati in mundo, flores in campo, vita in carne, flos in saeculo.

b Quotidie per momenta.

egreditur & conteritur, & fugit velut vm-

c Conteritur, quia redi-
 gitur in puluerem, &
 putredinem.

d *Es fugit velut vmbra.*
 Nō soli fugiēti, sed vñ

bre hoīem cōparauit.

Qui. n. i amore Dei ca-

lorē cordis nō hēt, nec

tñ vitā q̄ diligit tenet,

velut vmbra fugit.

Et

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

Diuisio: **H**omo natus, Hic consequenter sanctus Iob quod in se decla-
 rauerat, specialiter declarat in alijs hominib. generaliter. &
 primo declarat propositum. secundo euacuat dictum oppositum, ibi:
 Mons cadens. Circa primum ostendit, quod in homine aliquid sit
 post mortem remanens, scilicet rationalis anima: secundo, quod post
 mortem est praemiatio reddenda, ibi: Breues. tertio ostendit quod ex
 hoc resurrexio hominis est expectanda, ibi: Lignum habet spem.
 quarto per quē modum sit fiendū, ibi: quō si recedant. Primum
 autem declarat in homine generaliter eo modo quo declarauerat de Iob
 specialiter, scilicet per vilitatem, & per instabilitatem hominis ex
 parte

MORALITER.

1 Homo natus, &c. Scđm Aug. per mulierem sensualitas defi-
 gnat: ergo hō natus de muliere dici pōt hō carnalis, qui sen-
 sualitati sicut mfi studet obedire. 2 Breui. vi. Talis. n. vita
 multas infirmitates corporis & aīę & angustias solet gñare.
 Boet. 3. de cōso. Quid at de corporis voluptionib. loquar, qua-
 rū appetētia plena est anxietatis. satietas verō pnia est. quā-
 tos

parte corporis, tamen sub alijs verbis. Iste enim liber rhetoricus est, ut
 dictū est supra: cuius modus est ad eandem sententiam plures addu-
 cere similitudines, & idem replicare per alia verba ad maiorem exag-
 gerationem seu declarationem. dicit igitur. Homo natus de mu. tan-
 quam de refragili. 2 Breui viuens. quia aliqua anima iā &
 aues naturali cursu diutius viuunt.

3 Repletur mul. mi. scilicet calore, frigore, fame, siti, infirmita-
 tibus, & huiusmodi propter peccatum primī parentis. 4 Qui qua-
 flos egreditur. id est iuuentute.

5 Et con. in senectute, vel infirmitate superueniente.

6 Et su. ve. quia citō transit & continuē eius vitā.

Et nun.

tos illi morbos, quā intolerabiles dolores quasi quendā neq-
 tiae fructū fruētū solent afficere corporibus? 4 *Qui qua. flos.*
 per delectationē sensibīlē. 5 *Et conte.* per superuenientem
 tristitiam. Boetius ibidem: Tristes verō esse voluptionū exi-
 tus quisquis libidinum suarum reminisci volet, intelliget. iō
 subditur: 6 *Et fugit velut vm.* Hec delectatio modica, & ta-
 men per eam incurritur aeterna pōna, propter quod subdit:

Boetius.

f 4 Et

A *Et nunquam in eodem statu, &c.* Nam inde semper deficit, unde se proficere in statu vite credit.

b *Et dignum ducis super huiusmodi, &c.* Deum aperire oculos, est iudicia exercere, & quem ferre videre.

c *Quis potest facere, &c.* Is enim qui per se solus mundus est, mudare praeuilet immunda. Ipsa n. ppter delectationes carnis nostra conceptio, immunditia est. Vel solum Christum dicit non de immundo semine natum.

† non perdu-
rat.

† dabit mun-
dum ex his qui
des immundi
sunt ne unus
quid dabit.
† 11. q. 3. c.
quid ergo.

* Cate. Græc. Quis enim mundus erit a forde? sed nullus, etiā si diei vnus, vita eius sit super terram.

* Orig. Non omnes homines accusat, sed hæc Deo dicit. Quod ad te, & præceptū tuū attinet, nemo mundus est. Alioqui Noe, Moses, & ipse Iob mundi Ijs autem qui peccant, non satis est in illis verbis patrociniū, quod ignorent peccato carere dici, non omnino eum qui in aliquo non deprehensus sit, sed qui non proposito peccat, & cum ceciderit, ad se redit.

* Olym. Hominis procreatio non est sine forde, ideo baptizantur infantes, ut macula quam ex Adam præuicatione contraxerunt, eluatur. Scuerum dicit, Super terram, eos refellit qui animos hominum tingunt ante fuisse, & scelere commaculatos in terras delapsos esse.

d *Breues dies hoīs, &c.* quia apud Deum etiam labentia stāt. Apud eum esse numerum mēsiū perhibet. Vel, in diebus, breuitas temporis, in mēsiū, multiplicata dierum spatia designantur. homini ergo breues dies sunt. Sed quia vita nostra post tenditur, apud Deum numerus mēsiū nostrorum esse memoratur.

* Poly. numerabiles menses eius apud te, id est, tempus assignatum, hoc significat hunc planē moriturum, & quod debet perfoluturum.

C * Iulian. mortis necessitatē inuitare non potest. Confectis enim

enim periodis, quas vnusquisque vitæ æqua Dei prouidentia descripsit, mors incurrit in omnes. Nam qui nos finxit, atque animauit Deus, certam cuiuslibet anime stationem cōmorationemque in vita constituit.

c *Constituisti terminos eius, &c.* Nulla enim quæ in hoc mūdo hominibus sunt, absque Dei occulto iudicio sunt.

1 *Recede paul. ab eo.* Recede, id est, iam flagella presentis vitæ subtrahere, & bona eternæ quietis ostendere.

2 *Donec op. ven.* quando eternam requiem pro recompensatione sui laboris accipit.

* Iulian. Ut mercenarius post labores saltem nocte quiescat, sic deat mihi aliqua quies.

* Phil. Qui post dicet pone me iuxta te, nunc recede inquit a me: quō David: Amoue a me plagas tuas.

h *Lignum hēt spem, &c.* Genus humanum quasi despectum infirmat, quantum quæ ipsa insensibilia hunc præire videantur. Vel iuxta mysticam sensum: Lignum præfertur homini, hic enim homo carnalis quisque, lignū iustus accipitur, qui cum in morte passionis attingitur, eternæ vitæ viriditate recuperatur.

i *Et rami eius pullulant.* quia ex passione iusti fideles viriditatem vitæ spiritualis accipiunt.

* Orig. Resurrectionem hoc loco non improbat, ut detestabiles Valentini existimauerunt, & omnes qui Deum esse negauerunt: sed ait eos, qui hunc migrauerunt, non esse hic amplius victuros.

* Cate. Græc. in petra, legit. Hebræus, in cinere: Aquila, in puluere: Theodotio, in humo.

* Polych. sed vbiq; eadem sententia, & ut arbor germinat, sic qui excitabuntur.

* Philip. Hō enim est arbor bona aut mala. Adq; vetustas præscinditur, ut in Christo fides reuiuiscat, pullulet bona opa.

Si

NICOLAUS DE LYRA.

Erastus.

1 *Et nunquam in. non est per hoc intelligendum, quod sit in continua creatione, sicut ponebat Erastus, ut hētur 4. Metaphys. sed quia homo non est in eadem dispositione, nec secundum corpus, quia modo est sanus, modo infirmus, & sic de aliis dispositionibus. Nec etiam secundum animam, quia modo gaudet, modo tristatur.*

2 *Et di. du. id est, reputas dignum.*

3 *Super huiusmodi. id est, rem tam fragilem & instabilem.*

4 *Aperi oculos. ad eius directionem per prohibitiones & præcepta ut a malis retrahatur, & in bonis dirigatur.*

5 *Et ad eū te. in iu. id est, proinde eum pro malis, & premiare pro bonis, q. d. per tuam prouidentiam non sit facis aliis creaturis carentibus, rōne. Ex quo concluditur in homine esse aliquid spirituale, & immortale, ratione cuius Deus habet tantam diligentiam de homine, & quia illud a principio conceptionis inficitur originali peccato, ideo subdit:*

6 *Quis pos. fa. mun. quia homo originale peccatum trahit per hoc quod ab Adam secundum rationem seminales descendit:*

7 *Nonne tu qui so. es. q. d. non solum habuisti diligentiam de humana natura in sua conditione dando ei animā immortalem, sed etiam in emundatione eius ab originali peccato, ad cuius emundationē Deus semper dedit remedium a principio casus primi hominis.*

8 *Breues di. hic consequenter ostendit quod ratione anima immortalis remanet vita post mortem, et præmiatio meritum. & primo reperit de breuitate huius vitæ, & patet litera vsque ibi:*

9 *Constituisti terminos eius qui præ. Ista consilium dupliciter potest intelligi. Vno modo prout est in diuina ordinatione: et sic termini vitæ hominis*

MORALITER.

2 *Et di. du. quia tamen Deus aliquando sua gratia de voluptuosis facit continentes, ut patet de Sancto Bonif. martyre & Magdalena, subditur:*

6 *Quis pos. fa. mun. q. d. tu. Breues dies hō sunt. scilicet ad Deū sic conuertit. vellet. n. prolongari vitæ suæ terminū, ut per hoc, p. opera bona recuperare posset tēpus amissum, sed q. terminus eius est a Deo p. m. n. subdit. 10. Recede. id est, recedes.*

Paulu.

nis præteriri non possunt anticipando vel differendo, quia eius prouidentia est infallibilis. Alio modo vi est in effecta exteriori, in quantum ex naturalibus causis est aliqua periodus certa vitæ hominis. & in aliquibus maior & minor secundum varietatem complexionis, & secundum hoc termini vitæ humane possunt anticipari per malum regimē, gladium, vel aliam occasionem.

10 *Recede paul. ab eo. vitalem motum vel spiritū non influendo, aliis conferendo. Sicut. n. sol per suam præsentiam est causa luminis in aere radios influendo sic Deus est causa vi. æ, vitalem spm influendo, & ideo sicut recessus solis est causa noctis, sic talis recessus Dei suo modo est causa mortis, & ideo dicit. Recede paulu. ab eo. q. d. ex quo vitæ humana est tam brevis, & instabilis, & subiecta miseriis, melius est sibi ut quiescat per mortem non ad semper: quia mors per se non est appetibilis, sed ratione præmij sequentis, ideo sequitur:*

11 *Donec op. ve. id est, merces per se appetenda, ideo subditur:*

12 *Et si mer. dies eius. Dies. n. mercenarij non sunt appetibiles rōne laboris, sed rōne mercedis post laborē recipiendæ: & ideo dies optata mercenarij est dies expectata pro præmio habendo, & eodē modo tēpus vitæ præsentis, non est tempus optatum a viris sanctis, sed tēpus vitæ futuræ, quod est tēpus recipiendæ mercedis. Et quia perfecta retributio non est in aīa sine corpore, ad quod informandū habet naturalem inclinationem: ideo consequenter agit de futura resurrectione.*

13 *Lignum habet spem. Hic cōsequenter ostendit resurrectionē hominis futurā, & facit talē rationē: Homo cum sit nobilissima creatura in inferioribus, non est deterioris conditionis ligno, quod habet tantā vitā vegetabilē: esset aut deterioris conditionis, si negaretur omnino resurrectio.*

10 *Paulu. ab eo. non subtrahendo gratiam, sed vitam præsentem. 10. Ut quiescat. in domino.*

11 *Donec optata ve. scilicet beata fruitio. Sed quoniam per conuersionem peccatoris ad Deum aliqui alij concipiunt spem vitæ consequendæ, subditur:*

13 *Lignum habet spem. i. homo qui dicitur arbor conuersa.*

13 *Si præcisum. a Christo per peccatum mortale.*

13 *Rursūm. virescit. per recuperationem gratiæ.*

Si

a *si se in ter. va.* Radix iusti, sancti prædicatio, quia ipsa oritur
A & in ipsa subsistit, q̄ apud corda terrenorū cunctis virib. esse
 ta creditur. *Et in puluere truncus emoritur.* quia inter manus per
 sequentium corpus eius exanimatur.

b *Ad odo. aquæ ger. &c.* Quia per aflatum spiritus, in electorū
 cordibus exēplo sui
 operis germen virtu
 tis facit.

c *Et faciet comam. &c.*

Succiso trūco comā

facere, est extincto

corporaliter iusto,

sue passionis exem

plo multorum corda

ut virecant, susci

tere, quasi cum pri

mum plantatum fue

rit, id est viriditatem

suam ostendit in esse

ctu operis, quā prius

habuit in præscientia

conditoris. Vel, radix iusti, ipsa humana natura in terra fene

scit, cū in puluere redit. Trūcus emorit, eū corpus a sua spe

cie dissipat. Ad odore aquæ germinat, q̄a p̄ aduētū sancti spi

ritus resurgit. *Et facit co. qua.* quia ad illā speciē redit, ad quā

percipiendam in paradiso si non peccasset, creatus fuerat.

Vel, Christus, lignum qui præcisus passione, virescit resur

rectione, per quam rami. i. fideles creuerunt. Radix. i. prædi

catio eius in perfidis viluit in puluere. i. in persequentium

corde despectus est, quia occidi carne potuit, ad odorem a

quæ, quia per virtutem Dei, caro ad vitam rediit. Fecit co

mam, quia apostoli qui atuerant ad fidem ut prius irruerūt,

cuius comparatione homo pulvis est.

* Orig. Si tā magnū elemētū decrescit, & flumina tēpore ex

inaniuntur, quō homo in hac vita diutius manebit? Symma

chus. Tēpore minuit mare. Hebræ⁹ p̄ fluuiū torrētē posuit.

* Chryl. allegoria est hominē Arborē si peccauerit, & cum

penituerit, & in petra. i. religiosa fide cōfiterit, aqua reg ne

rationis lachrymisue penitē. reuifcet, fētusq; p̄p̄guet, q̄ ve

ro cum peccato vitam dimiserit, nihil ei bonæ sp̄ci remanet

sed exterminabitur.

* Cate. Græc. donec cælum non consuatur, cum ergo celū

fit interitus expers, non continget, ut homo reuocet ad hāc

vitam & quēadmodū aqua quē digreditur velut a Ponto, in

illud non redit, sic nec homo vita fundus.

* Orig. Certo sciebat corporis huius resurrectionem. Ait. n.

cum Cælum vetustate atteretur, tunc corpus hoc, qd̄ dissolu

lutum

erit

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

et

lutum fuerit, cōsuetur, unde et & mortem somnū appellat. **D**
 * Philip. per Cælum aerem intelligit igni in iudicio referat
 tum ut ante dilutio.

d *Homo vero cum mor. fuerit.* Ipsa autem amissione iusticie ho
 mo moriet, veste innocentie in paradiso concessa nudū, in

teritu carnis conse

quente consumitur.

ubi ergo est qui in e

ius amore non est, v

bi verum esse est?

e *Quomodo si recedat*

aqua de mari. Mare mēs

hominis est, quasi

fluctus maris, sunt

cogitationes mentis.

Cum ergo homo mo

ritur, aquæ recedunt,

quia in illa die peri

būt omnes cogitatio

nes eorū. Arescit au

tem fluuius vacuefa

ctus, quia subducta anima, vacuum remanet corpus quali va

cuus alueus. Mari aut & fluuiū vita præfens cōparatur, quia

modo aduersitatis amaritudine attemur, modo dulcedine

prosperitatis replemur.

f *Donec atteratur cælum non cui.* Quia nisi huius mundi finis ad

uenerit, humanum genus a somno non euigilabit.

g *Quis mihi hoc.* Ante mediatoris aduentum ad infernum se

descendere sciens, sic conditoris protectionem postulat.

* Orig. sententia est huius orationis. Non hoc dico, q̄ hec

vita mihi cure sit, tantum eorum q̄ expectō, sp̄m mihi enū

cia, vereor enim ne quod patior, sit præludium futurorum.

* Cate. Græc. Si mortuus fuerit homo viuet, postquā con

summauerit dies vitę suę.

* Orig. Per hyperbaton dictum est, id est cum compleuerit

dies vitę, morietur, & viuet per resurrectionem.

* Cate. Græc. Viuet animo resurrectionem expectans, vel

cum mortuus fuerit. i. liberatus a cruciatibus, viuet quasi vi

ta iterum recepta.

* Philip. Ut Abraham cōcupiuit videre diē Domini, sic Iob

tempus absolutionis suę ab inferis per Christum mentis ocu

lis intendebat. Cum autem ait. Putasne mortuus homo rur

sum uiuat figura est scripturę familiaris de re quæ certo cre

ditur, ut. Puto quod spiritum Deo habeo, & putas filius ho

minis inueniet fidem in terra?

* Cat. Græc. Donec rursus existā. Agla & Theodorio. donec

ueniat imutatio. Symmach⁹, donec ueniat sacta gñrō mea.

f *Et*

excluditur modus falsus, secundo ponitur verus ibi. Quis mihi. Circa

primum sciendum, quod aliqui posuerunt reditū hominis ad vitā per

naturam, videlicet quod post magnum circumitum annorum redeunt

bus omnibus corporibus celestibus ad eundem situm, redeant ita effe

ctus numero, ut quod idem Plato legeret Athenis in eisdem scholis, &

eisdem scholaribus, et eandem lectionem. Sed hoc non solum est contra

fidem, sed etiam contra Philosophi doctrinam. 2. de Generatione ubi di

citur, quod ea quæ corrumpuntur non redeunt eadem numero per mo

tum & mutationem, hunc igitur modum resurgendi excludit Iob di.

Quomodo si recedant, aquæ de mari. videlicet quod per euapo

rationes conuertunt in aerē, & non redeunt eadem numero p̄ naturā.

ut dictum est. 7 Sic homo cum dor. Per mortem. 8 Do

nec atteratur cælum. Et est sensus, quod sicut cælū quod est incorru

pibile per naturam impossibile est atteri per corruptionem natura

lem, sic nec homo resurgere potest a morte per naturam. 9 Nec cō

surget de. per modum naturalem. 10 Quis mihi. Hic consequen

ter ostendit verū modum resurrectionis, quæ sit virtute Dei reuocantis

animam corpori, & quia ista resurrectio est appetenda, ideo per modū

desiderantis dicit. Quis mihi hoc tribua ut in inferno protegas

me. id est in limbo sanctorum patrum sub tua protectione, eo quod iōi

existentes securi erant de sua futura felicitate.

Et

3 Et nudatus. virtutis & gratie vestibus.

5 Vbi quæso. q. d. inferno repositus.

7 Sic homo cum dormierit. per mortem dicto modo.

† Non resurget. a culpa sua & pena, licet resurgat in resurre

ctione generali, ad maiorem penam sustinendam.

8 Donec atteratur cælum. Id est ciues celestes cadant a gloria,

quia tantum durabit damnatorum pena. Mat. 25. Et ibunt hi

in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Tempore ve

ro Iob sancti non admittebantur in cælum, ideo subditur.

10 Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me. a malis vitæ

præsentis, & in limbo, in quo non erat pena sensibilis.

NICOLAVS DE LYRA.

* rectio, quia si lignum fuerit præcisum iterū producit ramos. Si autē
 per dīctū naturā fuerit putrefactū, ex ratione seminali in eadem
 materia existente, rursus germinat lignum. De corpore autem hominis
 præcisū a vita præsentī per mortem violentā vel per mortem natura
 lem putrefactū nihil tale pullulat, sed in terram seu puluerem reuertit
 ur, & ideo ne homo si peioris conditionis ligno, concluditur, q̄ in ho
 mine sit aliquid immortale, scilicet anima ratione cuius expectatur re
 surrectio, et hoc est quod dicit. Lignum habet spem, et patet litera ex di
 ctis vsque ibi. 1 Et fa. comā. id est ramos & folia. 2 Homo
 ve. cum mor. fuerit. Morte violenta seu naturali. 3 Et nudatus.
 Bonis temporalibus quæ non portat secum. 4 Atque consump
 tus. per corporis dissolutionem. 5 Vbi quæso. q. d. nihil apparet
 germinans vel reuertens. q. d. ex hoc concluditur anima hominis esse im
 mortalis, in qua resurrectio expectatur. Sciendum autem, quod ista ra
 tiones, & consimiles quas ponit Iob de immortalitate anime et resurre
 ctione, quamuis non sint demonstratiue, sunt tamen persuasiones pro
 bables, quod sufficit in proposito. Iste enim liber rhetorice procedit, ut
 frequenter dictum est, sicut autem ad geometriam pertinet demonstrare,
 ita ad rhetoricam persuadere, ut habetur 1. Ethicorum. 6 Quomo
 do. Hic consequenter ostendit modum resurrectionis futuræ. Et primo
 exclu.

MORALITER.

† *Si senuerit.* id est diu manserit in terrenis desiderijs, tamē
 recuperare potest gratiam saluatoris, ideo subditur.

† *Ad odorem aquæ.* id est præuenientis gratiæ.

† *Germinabit.* concipiendo bonum propositum.

1 *Et faciet comam.* id est opera bona.

† *Quasi cum primum.* id est antequam in peccatum laberetur.
 quia vero multi carnales in suis fecib. moriuntur, iō subdit.

2 *Homo vero cum mortuus fuerit.* Et accipitur hic homo sicut 1.
 Cor. 3. a. Nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis.

Et

A *a Et abscondas me. donec &c.* Furor domini quantum ad electorum animas in redemptoris nostri aduentu pertransiit, quia eas ab inferni claustris ad paradisi gaudia reduxit.
b *Constituas mihi tempus in quo recorderis mei.* Aduentum redemptoris ad inferos petit.

Moraliter. *c* *Putas ne mortuus homo rursus.* Solent iusti viri in eo quod certum & solidum sentiunt, infirmorum in se verba transferre, sed rursus per forte sententiam dubietati contradicunt, unde sequitur.

tpis mei. *c.* *Putas ne mor. homo &c.* Ideo verba infirmitatis suscipit, ut post fortius roboretur. *Supra 13. c.*

B *d* *Cunctis diebus.* Qui itaque immutationem suam tanto desiderio expectat, quam sit de resurrectione certus insinuat.

** Cate. Greac.* In istu oculi futuram resurrectionem docet. ** Phil. & in voce Archangeli, ac tuba.*

c *Vocabis me & ego respondebo.* Tunc vocanti Deo veraciter respondemus, quando ad summam incorruptionis iussu incorruptibiles resurgemus.

f *Operi manuum tuarum porriges dexteram.* ac si dicat. Idcirco corruptibilis creatura persistere ad incorruptionem poterit, quia manu tue potestatis erigetur. vel, dextera filius dicitur, qui incarnatus ad erigendum hominem missus est.

g *Tu quidem gressus &c.* Gressus dinumerat, & peccatis parcit, qui subtiliter acta nostra considerat, & tamen hoc penitentibus misericorditer relaxat.

h *Dinumerasti sed parce.* Dinumerat dum nos ad singula que fecimus deslenda conuertit. parcit, quia que puniimus non punit.

C ** Cat. Grae.* Deum demulcet, precaturque ab eo, ne diligentius

re. nostra inquirat.

** Orig. & Cate. Grae.* pro, Curasti iniquitatem meam, legunt aduersarij autem, si quid inuitus transgressus sum, significat autem, quia non volentaria sunt rationem reddituros homines. ** Philip. illa.* Tu quidem gressus meos denumerasti, apertius

veteres. Cogitationes meas denumerasti, & nihil te latuit peccatorum meorum, facculo autem tota massa peccati intelligitur signata Adam imagine, que

Christus Dominus eluit. **F** *Vnde adhuc subdit.*

i *Signasti quasi in sacculo &c.* In occulto ut quandoque in publicum prodiret. Signat

& curat, quia nec inulta deserit, nec in iudicio punit. Vel cor

hominis sacculus Dei est, in quo mala signantur, dum studiose

conspiciunt, quae si homo cognoscit, Deus

ignoscit. Vel Signasti quasi in sac-

&c. Signat delicta in

sacculo, quia ea in secreto iudiciorum suorum attendit ut feriat. *Curasti.* Curat quia hic per flagella funditus relaxat.

K *Mons cadens defluit.* Duo sunt genera tentationum, vnum quod per repetitum euentum agitur, aliud quod paulatim in mentem venit, & leuib. suggestionibus animam inficit. Et est sensus. Sicut hic insensibilia modo cito riuunt, modo paulisper infusa aquarum mollitie consumuntur, ita etiam eum rationabilem condidisti, & in alto constitutus est ut mons, vel subita, ut Dauid tentatione deiecis, vel longa ac lenta ut Salomonem consumi permittis.

l *Saxum.* idest mens iusti fertur.

m *De loco.* idest de iustitia ad culpam nimio impulsu.

n *Lapides.* idest fortitudinem, aque assidua blandimenta.

o *Terra.* quae fructificat.

R *Robo-*

NICOLAUS DE LYRA.

i *Et abscondas me. a malis huius vite.*

2 *Donec pertranseat furor.* i. flagella praesentis vitae quae ex ira tua videntur procedere: tamen ira non est in Deo nisi similitudinaria. ut dictum est supra.

3 *Et constituas mihi tempus in quo recorderis.* Quod est tempus resurrectionis, in quo videtur Deus mortuorum recordari, quorum corpora quasi oblitus dimiserat tandem in terra; & quod sic hac intentio sua ostendit, dicens:

4 *Putasne mortuus homo rursus uiuet.* q. d. tenendum firmiter quod sic, ideo subdit,

5 *Cunctis diebus quibus nunc milito.* idest in vita praesenti sto, quam dixit esse militiam sup. c. 7.

6 *Expecto. desiderio.*

7 *Donec veniat immutatio.* idest resurrectio ad conditionem bonorum. Dicit enim Apostolus 1. Cor. 15. 2. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, quia boni & mali resurgent, sed boni tantum immutabuntur resurgendo ad meliorem statum.

8 *Vocabis me.* quia ad vocem Dei resurgent mortui, secundum quod dicitur Io. 5. 28. Qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, &c.

9 *Et ego respondebo.* q. d. per hoc fiet resurrectio, quia creatura obedit creatori.

10 *Operi manuum tuarum.* idest mihi qui sum opus tuum.

Porri-

MORALITER.

2 *Donec pertranseat furor tuus.* idest indignatio tua contra genus humanum quod in morte Christi fuit Deo reconciliatum.

3 *Et constitui in quo re.* fin resurrectione generali. Sed quia amici Iob resurrectionem negabant, ideo contra eos subditur:

4 *Putasne mor. ho. q. d. tu non credis, sed ego credo.* ideo subditur.

5 *Cunctis die. qui.* Contra vitia pugnando.

6 *Expecto. do. veni. in. mea.* i. resurrectio mea in corpore glorioso. 1. Cor. xv. g. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.

8 *Vocabis me.* ad gloriam, dicendo illud Mat. xxv. c. Veni bene dicti patris mei, posside te paratum vobis regnum a constitutione mundi.

Et

9 *Et ego re. ti.* Reddendo gratiam ex tota uirtute spiritus mei.

10 *Operi manuum tuarum.* idest mihi qui sum opus tuum.

11 *Porriges dexteram.* ponendo me ad electorum partem.

12 *Tu quidem gressus meos dinumerasti.* i. meos actus bonos, & malos.

13 *Sed parce.* idest parce.

14 *Peccatis meis.* quod patet ex hoc quod subditur:

15 *Sed curasti iniquitatem meam.* Sicut autem iusti tunc ibunt ad gloriam, ita reprobi ad penam. ideo subditur.

19 *Mons cadens defluit &c.* sequitur:

20 *Et homines ergo similiter perdes.* scilicet homines similes morti per superbiam, & similes saxo vel lapidi per cordis duritiam, & terrae per auaritiam.

Robora-

a Roborasti eum paululum, & c. Paululum roboratus est homo, quia hic viuendi vires ad modicum accepit, sed in hac breuitate ubi roboratus est colligit, unde in perpetuitate inueniat, vel ut semper gaudeat, vel ut supplicia non euadat.

b Immutabis faciem eius, & emittes. Facies hominis immutat, cum eius species morte atteritur. Emittere vero quia ab his quæ volens tenuit, transire ad eterna nolens cogitur.

† Fortior eo fuit in perpetuum uel omnino ita ut ab eundem sit illi.

† uiuet.

c Sine nobiles fuerint filii. Sicut enim uiuentes mortuorum animæ in quo loco habeantur ignorat, ita mortui qui carnaliter vitam in carne posito rû qualiter post eos, disponat, nesciunt. Vel, filios opa dicit. Nobiles, si recta sūt. Ignobiles si peruersa. Siue ergo nobiles sint filii eius, siue ignobiles, hō nō intelligit, quia subtili examine

a † Ut mons cadit & lapides consumuntur. † Et tamen.

ter perdes. † Roborasti eum paululum ut in perpetuum † trans-

a † Et quia roborasti ut transiret.

b iret. Immutabis faciem eius, & emittes eum. Siue † nobiles

† Quibus hic tanto amore iluduit.

c fuerint filii eius, siue ignobiles, nō intelligit: Attamen † caro

d eius dum † uiuit, dolebit, & † anima illius super semetipso lugebit.

a Post emissionem. Anima uero iustorum quæ claritatem Dei uident, nihil est foris quod ignorent.

d Attamen caro eius dum uiuit dolebit. Tribulationem enim carnis hic patiuntur etiam qui spiritualiter uiuunt.

e Et anima illius su. Dignū enim est, ut in se semper homo merito res inueniat, qui relicto creatore in se gaudium quærebat.

sibi, non alteri uiuat, &

1 & eius qui omphacum comedit, dentes simul incolumes erunt.

2 * Philip. Illa omnia ad Christum Dominum, & Ecclesiam transfert, ob afflictiones quas uterque est passus.

† pertransiret. † glorificati fuerint filii eius aut contemptibiles vel diuites fuerint.

† donec anima eius apud eum fuerit. † quamdiu carne circūdatus fuerit.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Roborasti eum paululum. fortitudine et diuitiis in uita presenti, quæ est ualde breuis.

2 Ut in perpetuum transiret. a uita presenti ad mortem absque reatu, maxime secundum opinionem amicorum Iob contra quos arguebat, quia negabant aliquid de homine remanere.

3 Immutabis faciem eius in morte per quam facies hominis marcescit.

4 Et emittes eum. a uita presenti & memoria hominum. quod, ista memoria est ita parui momenti, quod nullo modo facit ad beatitudinem hominis. Alio modo dicebant amici Iob ad felicitatem hominis post mortem eius pertinere quod filii eius sint in potentia, & honore, in quibus manet pater quodammodo, & hoc excludit Iob dicens.

5 Siue. nō fuerint filii eius. per potestatem et dignitatem secularem.

6 Siue ignobiles. per istorum carentiam.

7 Non intelligit. hoc sequitur ex dictis amicorum Iob, qui negabant ani-

animam intellectuam remanere post mortem, & sic ex dictis eorum concludit contra eos prosperitatem filiorum nihil pertinere ad felicitatem presentem. Oñdit et ulterius quod felicitas hominis non sit ante mortem, dicens, **8** Attamen caro eius dum uiuit dolebit. quia uita humana multis miseriis est subiecta, ut dictum est supra in principio huius capituli, et quia uita nō tantum est subiecta dolori sensibili, sed etiam tristitia anime interiori, ideo subdit.

9 Et anima illius. Ista autem posuit Iob, quia de ratione felicitatis est quietare appetitum, & in uita presenti non quietatur, ut quilibet experitur, nec etiam in memoria post mortem remanenda, nec in prosperitate filiorum futura, restat igitur quod in alio sit felicitas hominis ponenda. s. in Dei uisione & fruitione quæ omnino erit perfecta in resurrectione, quando corpori communicabitur gloria anime, sicut fuerat ei instrumentum merendi in uita presenti. Et sic concluditur ipsius Iob intentio, quod sancti in presenti flagellantur a Deo pro premio futuro.

MORALITER.

1 Roborasti eum paululum. scilicet impium qui frequenter prosperatur in uita presenti.

2 Ut in perpetuum transiret. ad penam inferni.

3 Immutabis faciem eius in morte.

Et

4 Et emittes eum. ad penam gehennæ.

5 Siue nobiles fuerint filii eius. de quorum promotione fuit nimis sollicitus in uita, ideo sequitur.

8 Attamen caro eius dum uiuit dolebit. anxiosa pro filiis.

9 Et anima eius super semetipsum. post mortem in supplicijs eternis.

CAP. XV.

Nunquid sapiens respondebit. Cuncta quæ in sanctis sentiuntur, malis, quasi in ventum prolata displicent, nec bonorum uerba dicta rationis, sed stimulos furoris existimant.

* Olym. Occurrit Eliphazus primis uerbis Iob, qui dixerat, quid uobiscum finem habebit sapientia? Et illud obserua quanto cum decoro sermones habeantur ab amicis Iob, ut uno dicente reliqui sileant, & alter alteri vicissim sermonem tradat.

* Chrysostomus. de duobus accusat, primum est. quod suam uisus est sapientiam ostendere. Alterum quod, non quem-

CAP. XV.

Espondens autem Eliphaz Themanites, dixit. Nunquid sapiens respondebit tibi quasi in ventum loquens, & implebit ardore stomachum suum? Arguis uerbis eum, qui non est æqualis tui, & loqueris quod t-

eum quem ad stultitiam suæ professionis traxerunt, unde addit.

Quantum

cum ipso, ibi. Ostendā tibi. Prima in duas, quia primo uerba Iob arguit secundo ad hoc rationes inducit, ibi. Nunquid primus. Circa primum primo arguit Iob de uerbis ex iactantia prolatis, quia dixerat. Nec inferior uestri sum. quasi insinuans quod esset maior, ut isti ei imponit, dicens. **2** Nunquid. Qualem tu te facis.

3 Responde. quia in uentum loquens & iactans. quod non. Secundo arguit eum de uerbis prolatis ex iracundia, quia obiurgans dixerat prius uos ostendens fabricatores mendacii, ut Eliphaz imponit sibi, et hoc est quod dicit. **4** Et imple ardore stomachum suum. quod non. Et dicit.

5 Ardore. Quia ira est accensio sanguinis circa cor. tertio arguit eum de uerbis blasphematorum, eo quod dixerat. Disputare cum Deo cupio. &c. Disputare. n. cum aliquo uidetur sibi ipsius contradicere, ideo dicit.

6 Arguis uerbis eum qui non est æqualis tui. Quasi diceret, sciamus

* pic-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XV.

Respon. au. The. Postquam descriptæ sunt obiectiones amicorum Iob contra ipsum & eius responsiones, hic consequenter ponuntur replicationes contra ipsum, & eodem ordine quo fuerunt obiectiones posite. Et primo ponuntur replicationes Eliphaz, secundo ipsius Baldath **18. ca.** tertio ipsius Sophar **20. ca.** Circa primum sciendum, quod Iob in responsione sua dixerat, aliqua difficilia, & profunda de immortalitate anime, & futuræ resurrectione, ut dictum est **ca. præ.** quæ Eliphaz non intellexit, vel contra ea obicere nesciuit, & ideo illa omittens, cum tamen de his esset principale propositum, ad modum litigiosi capit uerba Iob arguere. Et primo uerba quæ protulerat ante disputationem cum Deo, secundo ea quæ protulerat disputando cum

MORALITER.

1 Respon. au. Eli. The. Secundum Greg. Eliphaz tenet hic typum heretici, qui doctore catholico superbiam imponit & blasphemiam, eo quod contradicit suæ hæresi, per quod dicit ipsum

in

in uentum loqui, & cum ardore stomachi, id est superbe, mendaciter & iracunde.

6 Arguis uerbis eum qui non est æqualis tui. scilicet deum, & sic imponit ei blasphemiam peccatum.

Et

A *Quantum in te est & c. tuli.* dicitur, id est abstulisti. Ac si diceret. De tua iustitia presumens, creatoris tui gratiam despicias de precari. Cum heretici vera mala contra bonos non inveniunt finem quare redarguant, ut iusti videantur.

* Car. Graec. Theodotio. Nonne tu recuastis timorem. Sym-

† Quia abiecti timorem & prohibuisti orationem coram Deo vel detraxisti querelis ipsi Deo.
† versutorem
† testabuntur contra te.

machus, nullo pudore loquutus es coram Deo, quia fretus in corrupta conscientia confidentius sermone apud Deum utebatur, & consummasti talia verba coram Deo pro tulisti preces coram Deo.

B *Docuit enim iniquitas.* Iniquitas os docet, quando ex mala vita concipitur, quod peius dicatur.

* Car. Graec. Reus es verbis oris tui, & non diiudicasti verba potentum.

* Orig. Virtutis causa cum senibus non amicitiae gratia cum aequalibus versabatur.

* Philippus. ex abundantia cordis os tuum loquutum est.

C *Imitatis linguam blasphemantium.* Haeretici quasi venerando Deum humilia ut carnem & mortem negant, & ecclesiam hanc confidentem blasphemare dicunt, & si quid aduersi ei contigerit, pro hac iniuria dicunt fieri, unde ait.

d *Condemnabit te & c.* Aliquando vero quasi ratiocinando comprimere volunt, unde.

e *Nunquid primus homo.* Hanc autem Dei defensio ab eis non assumitur, ut docti videantur, & dum diuinam gloriam defendere videntur, suam scientiam hominibus innotescunt, unde, qui loqui de sapientia Dei cepit, statim ad suam elationem cecidit, dicens.

f *Quid nesci quod ignoremus?* vel, *Condemnabit.* Labia sua ei asserrunt respondere, ut culpa eloqui sit causa flagelli. Nunquid primus

mus. Ac si dicat, qui de eterno loqueris, pensa quid temporalis es, qui de eius sapientia disputas, pensa quid contumeliosus ignotas.

* Heb. conceptus es, pro natus es, & Agla, arcana. Theodotio mysterium. Symmachus, sermonem pro contumeliam interpretatur est,

* Philip. de Adā potuit loqui sapientissimo a Deo condito, & per colles mundi intellexit.

g *Et senes & antiqui.* Haeretici quia sua non possunt astruere ratione, autoritate antiquorum nituntur defendere apud stultos, & doctores ecclesiae dicunt sibi magistros fuisse, & aduersa ecclesiae dicunt pro praua confessione ei contingere.

h *Nun. gran. est.* Sequitur. *Quid te ele. cor tuum.* Sepe iustorum mens ad altiora contemplanda suspenditur, ut exterius eorum facies obstupuisse videat. Sed hanc contemplationis vim reprobi per hypocrisim fieri putant, quod enim in se est, in alijs putant.

* Car. Graec. paucis, pro ijs quare peccasti, multatus es.

* Philip. cor, oculi, spiritus totam animam significant. In corde est sapientia, in oculis perspicuitas intelligentiae, in spiritu motus, quo assidue cogitationibus agitur.

i *Quid tu. con. Deum spi. tu.* Plerumque iusti aliquibus necessitatibus afflicti sua opera coguntur fateri, quod B. Iob fecerat quod putatur elatio, sed in Dei auribus superba non sunt quae humili corde proferunt, & sicut grauis culpa est sibi arrogare quod non est sic plerumque culpa nulla est si humiliter bonum dicat quod est.

j *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

k *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

l *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

m *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

n *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

o *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

p *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

q *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

r *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

s *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

t *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

u *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

v *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

w *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

x *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

y *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

z *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

aa *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

ab *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

ac *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

ad *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

ae *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

af *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

ag *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

ah *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

ai *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

aj *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

ak *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

al *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

am *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

an *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

ao *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

ap *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

aq *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

ar *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

as *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

at *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

au *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

av *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

aw *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

NICOLAUS DE LYRA.

* *pientia sua intantum supereminet, quod non est licitum alicui contradicere ei, quia opera eius quae nobis videntur irrationabilia sunt in se irrationabilissima, ideo subdit.*

1 *Quantum in te est, euacuasti timorem.* Qui temere ausus es prouocare eum ad disputationem.

2 *Et tulisti preces coram Deo.* id est abstulisti per malitiam tuam ne preces tuae sint acceptae coram Deo.

3 *Docuit enim iniquitas tua os tuum.* Ex abundantia. n. cordis os loquitur. & ideo ex iniquitate cordis procedit iniquitas oris.

4 *Condemnabit te os tuum & c.* Ostendendo malitiam quam habes in corde absconditam.

5 *Et labia tua respondebunt tibi.* id est verba de labijs tuis prola ta ostendent tibi illud quod quæris, scilicet causam tuam flagellationis, quae est iniquitas tua.

6 *Nunquid primus homo tu.* Hic consequenter adducit Eliphaz rationes ad praedicta, et primo quod blasphemauerat quærens disputare cum Deo dicens. Nunquid primus homo tu natus es. i. creatus quia primus homo fuit per creationem, & ex tunc habuit a Deo omnem scientiam, quae potest haberi per naturam, quam non habuit Iob.

7 *Et ante colles forma.* quasi diceret, es tu ne sapientior primo homine vel primo angelo, qui creatus fuit cum mundo sensibili.

8 *Nunquid consilium Dei audisti.* id est intima sua sapientiae.

9 *Et inferior te erit eius sapientia.* Quia prouocasti eum ad disputandum, quasi potens redarguere eum & confutare. q. d. ex istis apparet magna praesumptio tua de sapientia tua, quae tamē modica est, aut nulla,

10 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

11 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

12 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

13 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

14 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

15 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

16 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

17 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

18 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

19 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

20 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

21 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

22 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

23 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

24 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

MORALITER.

1 *Et tulisti preces coram Deo.* i. abstulisti, nam blasphemus non est dignus exaudiri.

2 *Nunquid primus homo tu natus es.* i. excellentior omnium.

3 *Nunquid consilium Dei audisti.* Ita quod eius secreta tibi soli sint nota.

4 *Et inferior te erit eius sapientia.* Hanc. n. dicunt haeretici ironice, imponentes eis quod fingant se singulariter secreta Dei scire, & quod velint proferre suam scientiam diuinam, eo quod contradi cuit suae sectae, quod haeretici dicunt a diuina sapientia processisse.

5 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

6 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

7 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

8 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

9 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

10 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

11 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

12 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

13 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

14 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

15 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

16 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

17 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

18 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

19 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

20 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

21 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

22 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

23 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

24 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

25 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

26 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

27 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

28 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

29 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

30 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

31 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

32 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

33 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

34 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

35 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

36 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

37 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

38 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

39 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

40 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

41 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

42 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

43 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

44 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

45 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

46 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

47 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

48 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

49 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

50 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

51 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

52 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

53 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

54 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

55 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

56 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

57 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

58 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

59 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

60 *Quid nesci quod ignoremus?* q. d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

61 *Et senes antiqui.* Scetas. n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

62 *Nunquid grande est ut consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

63 *Sed verba tua haec & c.* quibus impugnas eam.

64 *Quid te eleuat.* Imponunt. n. haeretici catholicis doctoribus quod superbia cordis eorum apparet in sensibus exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitate, ideo subditur.

Huiusmodi sermones. De bonis tuis, non tamen Iob in his cōtra Deū timuit, sed q̄ vere fecerat humiliter dixit. Sepe iusti & iniusti eadem hēnt verba, & vnde illi placent, hi ostendūt vt Pharisaeus qui se iustificat in opere, & Ezechias qui se iustificat in cogitatione.

Luc 18. b.
4. Re. 20. a.

Quid est homo. Eo ipso q̄ dicitur homo, terren⁹ exprimitur & infirmus. Ab humo enim appellatus est. **Et vt iustus appareat natus &c.** Quomodo enim iustus appareat, qui de illa natus est, quæ iniustitiæ propinatrix extitit, prima quippe viro iniustitiā mulier propinavit in paradiso.

Didym. Proprium est hominum virtute carētium vt illius ad peionē molestam & arduam credant, vt propemodum a nemine possit haberi.

Et celi non sunt mundi. Hoc celorum nomine repetit, quod sanctorū appellatione signavit, qui ante districtum Dei iudicium, nec ipsi esse mundi ad perfectum possunt.

Polych. Deus. n. & Abrahæ & Moyſi visus est irasci. imo & quidam Angeli defecere, & cælum est splendidum, tñ op politu nubes vis lucis illius occulitur, nec purū est corā Deo.

Cat. Grae. Nec angelis credit, quia mutabilem sortiti sunt naturam.

Quanto magis abominabilis. Quilibet peruersus abominabilis est propter immunditiam maculæ.

Inutilis. propter iustitiā perfectæ vitæ, qui bibere iniquitatē dicitur, quia quod bibitur, ad glutendum moram nō habet. Culpa ergo quia ab iniusto homine sine vlla retractione, per petratur, quasi aqua iniquitas bibitur.

Ostendam tibi. Quia cū minori autoritate docetis, qui audita q̄ is qui ea quæ viderat loquitur, vt fortiozem autoritatem sibi

sibi Eliphaz arrogaret dicens.

Quod vidi narrabo tibi. Propriū arrogantis, vt cum rectū vel parum ēt senserit, inde eleuetur, & quasi doctor reuerentiā a meliorib. exigat. **Ostendit.** q. d. Cū constet, quod non mundus Iob, sententias cōtra eum proponere promittit, dicēdas

quidē, sed non huic, quas autoritate patrum munit.

Sapientes conf. Ecce audacia heretico- rum qui de dāuatis

patribus confundū- tur, & tamen senten- tias cum autoritate

proferunt, in quorū etiam laudē proli- liunt, & eos velut so-

los ecclesiæ psuisse gloriātur, dicentes,

solis datā esse terrā, id est ecclesiam ad

regendum, nec per eorum corda tran-

siisse alienum, id est diabolū. Ecce sen-

tentiæ.

Philip. Sicut viscera fellis calore estuantia refrigerij infunduntur humore. Ita cor eius iniquitatis haustib. expleat, & il lud oñdam etc. est huic simile. Dixi, pronūciaui aduersū me iniustitiā dñō, & tres pueri in camino dicebant, Peccauimus, vel nō celant patres suos peccasse, vel sacerdotib. sua delegant peccata.

Didym. Confirmat hominis fidelis cunctas esse terrarum opes, infidelis ne obolum quidem, nam in amplis opib. non est dominus, sed seruus.

Phil. nō trānsibit alienus per eos. i. non inimicus aut hostis. **Cunctis diebus.** Solent ēt electi in quibusdam dieb. superbire sed priusquam vitam finiant, ab elatione corda commutāt. Impius vero diebus omnibus superbit, & sic vitam terminat vt ab elatione minime recedat.

Et numer. annorum tyrannidis. Proprie tyrannus, qui in cōmuni republica nō iure principatur, sed & oīs superb. iuxta mo-

Diuersa superbia.

bia.

dum

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quid est homo &c. vt immaculatus sit. quia vita humana non potest transire sine culpa. ad cuius probationem subdit:

2 Ecce inter sanctos. id est angelos bonos. **3** Nemo immutabilis. a bono in malum, & hoc per naturam, licet angeli sancti cōsumati sint in bono per gratiam. Et quod dicitur: Nemo. non significat idem quod nullus homo, quia angeli non sunt homines: sed accipitur hic: Nemo pro nullus, generaliter: sicut Matth. xi. d. Nemo nouit filiū nisi pater.

4 Et celi non sunt mundi in conspectu eius. q̄a corpora caleſtia habent aliquid potentialitatis admittum, s. ad situm & illuminationem recipiendā: quia luna & stelle recipiunt lumen a sole, & ex hoc concludit immunditiam Iob & iniquitatem, dicens:

5 Quanto magis abominabilis. Per peccata commissionis. **6** Et inutilis. Per peccata omissionis.

7 Homo. id est, ipse Iob, quem ex abominatione non nominat proprio nomine. **8** Qui bibit quasi aquam. id est, committit peccata absque freno timoris & mensura. Ille enim qui bibit vinum, quia timet inebriari bibit temperate. sed bibens aquam hoc non timet: propter hoc non curat de tali temperamento, & sic insinuat quod Iob temperamentum timoris Dei postposuerat: & sic omni iniquitati sine freno se exponebat. Ex supradictis satis patet, quod verba, & argumenta Eliphaz non ibant ad intentionem Iob, quia non quaſierat disputare cum Deo per contentionem quasi equalis ei vel superior, sed per humilem veritatis inquisitionem a summo doctore tanquam inferior, sicut Iere. xij. a. dicitur: Iustus quidem tu es domine, si disputem tecum, veruntamen iusta loquar ad te.

9 Ostendam tibi. Hic consequenter Eliphaz arguit verba Iob, quæ dixerat disputando. dixerat enim quasi conquerendo se viuere in angustia pro malo presenti, & timore pro futuro dicens: Manum tuam longe fac a me, & formido tua non me terreat, & ideo Eliphaz primo nititur ostendere sibi causam timendi & anxianti, etiam antequam esset deiectus a prosperitate temporalis, secundo post suam deiectionem, ibi: Habitabit. Circa primum excitat ipsius attentionem, dicens:

10 Audi me quod vidi. per propriam experientiam.

11 Narrabo tibi. & non solum vidi, sed a sapientibus audiui: & hoc est quod subditur:

12 Sapientes. confitentur & non abscondunt patres. id est doctrinam eorum, sed eā manifestant tempore & loco.

13 Quibus solis data est terra, id est bona terrena, quibus vtuntur ad vītā, atē s. a. mali autem abutuntur ad suam damnationem.

14 Et non transibit alienus per eos. deiciens eos a sua prosperitate, sicut dicitur de rege terram aliquam deuastante, quod transit per eam ad libitum deuastando eam. Eliphaz enim ponebat felicitatem in prosperitate temporalis, & ideo consequenter dicebat bonos & virtuosos ab ea non deici.

15 Cunctis diebus. Postquam excitauit Iob ad attentionem, hic consequenter ponit suam intentionem, scilicet quod Iob adhuc in potestate temporalis existens habuit causam anxietatis, & timoris propter mala quæ fecerat aliis, propter quod semper timebat sibi insidiari gladio & veneno, & aliis modis, sicut est de tyrannis. vnde 3. de consolatione prosa. 5. dicit de Dionysio tyranno: Expertus fortis sua periculorū tyrannus regni metus pēdētis super verticem gladii terrorē simulauit. Quod exponens commentator dicit, quod cum Dionysius tyrannus existēs in potestate sua, quæreret a quodam amico suo quid sibi videretur de ipso, respondit ipsum esse felicem, tunc Dionysius fecit cum sedere in regali solio vestibus regis ornatum, & apponi optima cibaria ante eum, veruntamen super caput eius fecerat appendi gladium acutissimum cum filo tenui, quem cū vidisset dictus amicus: præ anxietate nō poterat comedere, sed timebat & pallescebat præ timore gladii, ne quolibet momento caderet super ipsum: tunc Dionysius tyrannus dixit: licet sim in potestate regia constitutus, tamen sum continue in tali anxietate quali res modo, propter mala quæ aliis feci, timens quolibet momento insidias mihi parari, & veneno vel gladio interfici: & hoc est quod dicitur: Cunctis diebus suis impius. id est in peccato obſtinatus.

16 Superbit. secundum quod dicitur Psal. xxij. d. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.

17 Et numerus annorum incertus est. quia semper timet potestatem suam amittere. ideo subditur:

18 Audi me quod vidi. per propriam experientiam.

19 Narrabo tibi. & non solum vidi, sed a sapientibus audiui: & hoc est quod subditur:

20 Sapientes. confitentur & non abscondunt patres. id est doctrinam eorum, sed eā manifestant tempore & loco.

21 Quibus solis data est terra, id est bona terrena, quibus vtuntur ad vītā, atē s. a. mali autem abutuntur ad suam damnationem.

22 Et non transibit alienus per eos. deiciens eos a sua prosperitate, sicut dicitur de rege terram aliquam deuastante, quod transit per eam ad libitum deuastando eam. Eliphaz enim ponebat felicitatem in prosperitate temporalis, & ideo consequenter dicebat bonos & virtuosos ab ea non deici.

23 Cunctis diebus. Postquam excitauit Iob ad attentionem, hic consequenter ponit suam intentionem, scilicet quod Iob adhuc in potestate temporalis existens habuit causam anxietatis, & timoris propter mala quæ fecerat aliis, propter quod semper timebat sibi insidiari gladio & veneno, & aliis modis, sicut est de tyrannis. vnde 3. de consolatione prosa. 5. dicit de Dionysio tyranno: Expertus fortis sua periculorū tyrannus regni metus pēdētis super verticem gladii terrorē simulauit. Quod exponens commentator dicit, quod cum Dionysius tyrannus existēs in potestate sua, quæreret a quodam amico suo quid sibi videretur de ipso, respondit ipsum esse felicem, tunc Dionysius fecit cum sedere in regali solio vestibus regis ornatum, & apponi optima cibaria ante eum, veruntamen super caput eius fecerat appendi gladium acutissimum cum filo tenui, quem cū vidisset dictus amicus: præ anxietate nō poterat comedere, sed timebat & pallescebat præ timore gladii, ne quolibet momento caderet super ipsum: tunc Dionysius tyrannus dixit: licet sim in potestate regia constitutus, tamen sum continue in tali anxietate quali res modo, propter mala quæ aliis feci, timens quolibet momento insidias mihi parari, & veneno vel gladio interfici: & hoc est quod dicitur: Cunctis diebus suis impius. id est in peccato obſtinatus.

16 Superbit. secundum quod dicitur Psal. xxij. d. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.

17 Et numerus annorum incertus est. quia semper timet potestatem suam amittere. ideo subditur:

18 Audi me quod vidi. per propriam experientiam.

19 Narrabo tibi. & non solum vidi, sed a sapientibus audiui: & hoc est quod subditur:

se doctores ecclesiæ. **9** Ostendam tibi. dicunt etiam principes Christianos esse crudeles tyrannos: qđ nōtatur cū subditur: **15** Cunctis diebus suis impius superbit. innocentes opprimendo. **17** Et numerus annorum incertus est tyrannidis eius. Eccl. x. b. Omnis potentatus brevis vita.

Sonitus

MORALITER.

1 Quid est homo, vt immaculatus sit. quod probant cum dicitur:

2 Ecce inter sanctos eius ne im. id est, ab immunditia totaliter immunis: ex quo concludunt: **5** Quan. ma. abo. &c. qui hi. a. quam. i. sine freno & mensura. tales enim heretici dicunt esse do-

A dū propriū, tyrannidē exercet. Nam quod alius in republica, alius in prouincia, alius in ciuitate, alius in domo propria, alius per latentē nequitia, hoc exercet apud se in cogitatione et si non possit opere. Et est sensus. Cunctis dieb. suis im.&c. cur quali de certo extollit, cuius vita sub incertitudine tenet?

* Cat. Græc. omnis vita impii in sollicitudine. Aquila, in dolore. Theodotio, Infatuatur. Symmachus superbe extollitur.

* Cate. Græc. anni vero numerabiles dāti sunt potenti. Symmachus, numerus annorum fortis absconditus. Et timor ipsius in auribus eius. *Quando videtur in pace agere, reniet subuersio eius.* Hebræus, prædatio.

* Philipp. prophetico spiritu quæ putat cōijcere in Iob, dicit de Diabolo, & fatellitum illius mores describit. In veteri autē translatione legebatur pro gladio, & decretus est in cēsa multorum, nam dāmon quærens quem deo ret delectatur morte peccatorum, quē viri pii deuorant, vt populus bibens puluerem contracti vituli.

Num. 33.

a Sonitus terroris semper. Praua mens semper in laboribus est, sicut bona semper tranquilla, quia aut molitur mala quæ inferat, aut metuit, ne sibi hæc ab aliis inferantur.

b Non credit quod reuerti possit de tenebris ad. quia dum feriri se vndiq; credit insidius, salute desperata sēp ad nequā crescit.

c Cum se mouerit &c. Panis, hic, stipendium pntis vitæ. Tenebrarū vero dies tempus vltionis accipitur. In actu itaq; suo iste peruersus irā iudicis perpedit præsentem, sed a malo nō aueritur. Vel, *Cum se mouerit &c.* Et si aliquādo iudicia Dei videns sibi venire timet, dum tamen præsentia querit, auaritia victus illa contemnit.

d Terrebit eum. In oī quod iniquus agit, tribulatione & angustia vallatur, qā cor eius anxietate & suspitione cōfunditur, si occulte vult rapere vel mētiret, timet deprehēdi, & laborat quō tegi possit. Plana est via veritatis, graue iter mendacii, q regi pparato ad pū comparatur, qui rex praparatur ad præliū, sic de hoste suspectus est, vt quē ducit exercitum metuat ne labefactetur, ne destitutione militū iaculis pateat inimi-

co-

corū. Si iniquus falsa agens falsa eloquens formidat, ne suos amittat milites. i. argumenta falsitatis. & iaculis pateat veritatis, si ei forte defuerit, quod ex fallacia opponat.

e Tetendit &c. Contra Deū manus tēdere, est in operatione praua despectus eius iudicis per seuerare. Et contra oīpō. ēē

roboratur, quā prosperari in mala sua actione permittitur.

† prædator obruit eum

Qui erecto collo aduersus eum currit, dū creatori displicent, cū audacia perpetrat.

* Olym. per regem qui tetendit aduersus Deum, diabolū intelligit, q cecidit. Et per ceruicem pingue

* Cate. Græc. crassitudinem dorsi scuti eius externa præsidia in quib. homo fidit.

* Phil. sic. Nem rod qui fuit venator contra Deum.

f Cucurrit. id est in malo opere obstaculum dē aduersitate non habuit.

g Et pingui cer. armatus. Pinguis ceruix est opulenta superbia affluentiū. rebus quasi multis carnib. fulta.

h Operuit fac. eius. Faciem crassitudo operit, quia desiderata

abundantia, oculos mentis premit.

i Et de lateribus eius. * Cat. Græc. fecit peristomium super famora. Hebræus. Axungiam & diplodim.

* Cate. Græc. Laus a tein ipsius iniuria, non enim est speciosa laus in ore peccatoris.

Laterā diuturnū sunt q eis adhærent, aruina de laterib. eius depēdet, qā quisquis potēti, & in quo adhæret, ipse quoque de eius potentia velut ex pinguedine tumet.

k Habitabit in ciuitatibus desolatis, & in domibus. *Habitabit in ci.* Quia ciuitas a conuersatione cōiuentiū appellatur. Ciuitates desolatæ sūt ipsi obsequentiū cunei puerorū a quib. laudatur. Domus autē desolatæ sūt cogitationes prauæ quas iniquus iste inhabitat, q i p oē qd agit, iniquorū hoīum placere cogitationib. appetit. Quæ desolatæ, & deserte dñr, qā ab oīpōtēte sunt derelictæ, quæ in tumulos sunt redactæ, qā dū prauī quæ confusis actionib. libimet. piis ad pueria opaiūgunt, ondūt pculdubio, qā de edificio vitæ, ceciderūt.

l Non ditabitur. Quia superbi cogitatio ab auctoris sui gratia non inhabitabitur.

Nec

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sonitus terroris semper in au. il. Si enim audiet aliquem fremitum, videtur sibi quod sit impetus aduersariorum irruēs super eum.

2 Et cum pax sit. id est, cum nihil tale terribile appareat.

3 Semper insidias suspicatur. videlicet machinationes occultas fieri contra ipsum.

4 Non credit quod reuerti possit de tenebris. i. de tali anxietate mentis quæ obumbrat animam.

5 Circum. vndique gl. quia propter mala q. fecit, suscitauit cōtra se odiū oī parte, & non solum ab extra, sed et ab intra: ideo subditur:

6 Cum se mouerit. id est, cum voluerit accipere corporis refectionē.

7 Nouit. id est, timet probabilit cr.

8 Quod paratus sit. id est, morti per intoxicationē, & sic anxietur non solum ab extra, sed ab intra timens intoxicari a propria familia ex odio vel pro premio. ideo sequitur:

9 Terrebit eum tribulatio. superuentura.

10 Et angustia. q. d. sicut rex paratus ad prælium vallatur militibus, sic

bus, sic iste angustis, & terroribus: & quia istud procedit ex iusto Dei iudicio, subdit pro causa:

11 Te. enim ad Deum ma. suā. abutens potestate sibi a Deo cōcessā.

12 Cucurrit aduersus eum erecto collo. Per superbiam.

13 Et pingui cer. Quia talis superbia procedit ex pinguedine diuitiarum & temporalis potestatis: & qā superbia execat, ideo subditur:

14 Operuit faciem eius. id est, notitiam intellectus.

15 Crassitudo. id est, superbia procedens ex temporali abundantia.

16 Et de lateribus eius aruina. Ex hoc signat q ministri eius & collaterales ex eodē motu malitia ei obsequerant, cā imitare: talē aut fuisse Iob signabat ille Eliphaz, dū adhuc esset i præte cōsiliarius.

17 Habitabit in ciuitatibus desolatis, & in domibus. Hic cōse quenter describit anxietatē iuste infligēti Iob, quando fuit a potestate deiectus dicens: Habitabit in ciuitatibus desolatis. Prima. n. est pena deiectionis quod sit fugitiuus de loco proprio: & habitet in locis ruinosis, & occultis. Secunda est priuatio suæ substantiæ. & quantum ad hoc dicitur: Non ditabitur &c.

Nec

MORALITER.

1 Sonitus terroris semper in auribus illius. quia propter mala quorū est conscius sibi, omnib. locis, & horis sibi timet insidiari.

6 Cum se mouerit ad quarendum panem. id est ad accipiendum corporis refectionem.

7 Nouit. id est probabilitate estimat intoxicari, & sic necesse ipsum continue anxari. Cuius causa subditur cum dicitur:

11 Tetendit enim &c. eius membra persequendo.

Cu-

12 Cucurrit ad Deum. id est superbe.

13 Et pingui ceruice. i. diuitiis & temporalis potestate.

14 Operuit faciem eius. i. mentem eius ignorantia crassa.

16 Et de lateribus. Nam eius collaterales & consiliarii semper quarunt diuitiis impinguari.

17 Habitabit in ciuitatibus desolatis. id est in societatibus inferni desolatione plenis.

† Non ditabitur. spiritualibus bonis.

Nec

a Nec perseverabit. Ac si dicat. Hoc quod hēre videtur, exterius transiit, & illud qđ transire nō poterat, interius non hēt. **b** Nec mittet in terram. quia velut ad leuem flatum, sic ad motū occultæ sententiæ vita eius eruitur. Vel, in terrā non mittet. &c. quia nunquā ad æternæ vitæ desiderii cordis sui cogitationem plantat.

c Non recedet de tenebris. quia enim lucem iustitiæ non quærit, de tenebris non recedit.

d Ramos eius &c. Quia ipsi quoque qui ei cōiuncti sunt, terrenis desiderijs æstuant, vt boni operis fructū non ferant, quia ad appetendā infirmā per nequitiam anhelant.

e Et auferetur spiri. Quia eo percussione sententiam accipiet, quo oris sui spiritum timore Dei nō restrin-

git.

f Non credet. Quia eleemosyna cum redimere non valet quā perpetrata rapina pauperis, ante oculos Dei ascendere non permittit. Vel quia pro extendenda temporali vita eleemosynam tribuit, non valet obtinere, vt finem debitū euadat.

g Antequam dies eius. quia longos animo dies proponit, dum ad illud tempus peruenire nō valet quod expectat, quasi añ quam dies illius expleantur perit. Vel. Antequam dies eius impleantur peribit. quia si quid fortasse boni ceperit, priusquam per longitudinem in eo temporis conualescat, ad exteriora relabatur.

h Antequam dies eius impleantur. Grego. Dies præsciti nec augeri nec minui possunt, nisi contingat, vt ita præstentur, vt vel cum operib. optimis sint longiores, vel cum pessimis breuius, sicut Ezechias augmentum lachrymis meruit, & de pueris dicitur. Indisciplinatis obuiat mors.

i Manus eius. ab omni bona operatione siccantur.

j Lædetur quasi &c. Si florentē vineam, immoderatum frigus vel æstus attigerit, discussio flore botrus tabescit. Sic nōnullos qui post pueria itinera sanctas vias sectari appetunt, priusq̃ in eis desideria bona roborant prosperitas seculi q̃ eos exterius implicat, a calore intimi amoris retrahit, & quasi ex frigore extinguit qđ de virtutū flore i eis apparere videbat, illos

illos autē i flore æstus cōtingit, quos humane laudis appetitio feruentes in sancto studio a fructu alienos facit, vnde subdit. **k** Et quasi oliua proiciens. Oliua cū in flore est, si immoderata nebula tangit, a fructu vacuatur. Sic bona inheantes, si laudibus ceperint delectari, fructum operib. perdunt, velut ex nebula fauoris, qua fit caligo intelligentiæ, vt nequeant discernere qua intentione quid faciant.

Vel in primo flore, infirmus regere, vel inferiora agere non debet, quia in terrenis actibus frigeat. Vel cum placere videt quæ agit, ardentius eadem bona operatur, & quasi in sancto studio, ferret, vnde æstu perit.

l Congregatio enim hypocritæ &c. Congregant hypocritæ bona opera, sed eorum sterilis est ipsa congregatio, quia per hoc quod agunt, fructum recipere in æterna retributione

Non credet recto subterboque quærat sed mendacium erit hoc eius, scilicet uerbi recti, sed mendacio credit. Alii sic. Non credet uano errore deceptus quod a nis facta sit amaritudo eius. Iminebit sollicitudo mendacium.

a nec perseverabit substantia eius, nec mittet in terram radicē suam. Nō recedet de tenebris. Ramos eius arefaciet flamma, & auferetur spiritu oris sui ab eo. † Non credet frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit. Antequam dies eius impleantur, peribit, & manus eius arefcet. † Lædetur quasi vinea in primo flore botrus eius, & quasi oliua proiciens florē suum. Congregatio enim hypocritæ † sterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt. Cōcepit dolorem, & peperit † iniquitatem, & uterus eius † præparat dolos.

a Superbus quo hic plus valet, eo amplius lingua eius effrenatur contra homines & contra Deum.

b Cuius exemplo qui sibi adherent, desiderijs vacant.

c Et iuste. † Eleemosyna post cuius pretium quo redimatur, sed non valet ei qui in malo permanet.

d Quia & nequitia eius vitam intercidit.

e Et si bona agit, quia tamen non recta intentione.

f Opus scilicet.

g Florem quem produxit oliua proijcit, quia rudimenta boni operis ad perfectum non producit.

h Lædetur quia.

i His enim hoc contingit qui Deum puro corde non sequuntur.

j Si bona intentio non sit, & bonum opus quod videtur perit.

k Laus.

l Terrena quia maiora ab omnibus dona petunt ignis deuorabit tabernacula eorum.

m In videndo.

n Derogando.

non appetunt.

m Et ignis deuorabit tabernacula eorum, &c. Corpora, in quibus animæ eorum habitant tabernacula dicit, quæ hic desiderii laudis, postmodum autem concremabit ignis gehennæ.

n Tabernacula. Cogitatio est tabernaculum, in qua mens habitat, quam æstus auaritiæ vastat. Vel cor tabernaculum dicit, qđ consumit ardor laudis. Vel corpus est tabernaculum animæ: & qui hic ardent in mente, ardebunt carne ignib. gehennæ.

o Conceptit dolorem. Cum pueria cogitat, iniquitatem parit, cū explere ceperit, conceptit. Mens etiam hypocritæ nunquam vacat a malo, quia quæ appetit alijs inuidet, ex quorū despectu clarior fit, vnde & dolos parat vt solus estimatio-

p Uterus eius præparat dolos. i. mens in qua cogitationes generantur maiorem malitiam contra proximos cōcipit, quanto solus præ omnib. videri innocentior quærit, hoc dicit, quia percussum Iob pro hypocrisi putauit.

q Nicetas. Uterum, pro anima posuit, docetque impiū incidere in foueam, quam facit, aut iniuste diuitias comparando dolore quasi parturientis sibi acquirere, quasi Iobus sententia Eliphazi sit ei similis.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nec mittet in terra radicem. id est, non habebit stabilem & securam mansionem.

2 Non recedet de te. id est, non releuabitur a suis miserijs propter malū suæ obstinationis: & alia pena est quando priuatur prole sua quod ipsi Iob contigerat. & quantum ad hoc dicitur:

3 Ramos eius. id est, filios, & filias.

4 Are. fa. flam. id est, interficiat diuina iustitia: per hoc insinuans, quod pueri Iob iuste pro peccatis suis fuerant occisi.

5 Non crede. Redimendus sit id est liberandus a miseria aliquo auxilio, quia est indignus.

6 Antequam dies eius impleantur. quia mors eius accelerabitur ante cursum naturæ.

7 Et manus arefcet. id est, omnia eius opera deficient.

8 Lædetur quasi vinea &c. id est de eo non expectabitur aliquis bonus fructus. ideo subditur:

Et

MORALITER.

1 Nec mittet in terram radicem. scilicet viuendum, in qua non habebit partem.

3 Ramos eius arefa. flam. scilicet gehennæ puniens eius opera.

5 Non credet. quia in inferno nulla est redemptio.

Ante-

ADDITIO.

In cap. 15. ubi dicitur in postilla: Docuit enim iniquitas tua os tuum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Litera hebraica in hoc loco uidetur sonare sic: Condemnet te os tuū, & non ego, & labia tua testantur in te: & est sensus: Ex quo iniquitas tua tam manifesta est per os tuum: quia dictum

est: Docuit iniquitas tua os tuum &c. De cetero melius est ut condemnet te os tuum. vt te scilicet confitearis esse condemnandum: quia mitius agitur contra confitentem peccatum suum, quam contra illum qui peccata sua etiam manifesta nititur defendere, & idem intelligitur ex hoc qđ dicit: Et labia tua testantur in te, sub alijs tñ uerbis.

C A P. XVI.

Respondens autem & c. * Nicetas. Eliphazo existimanti solis impijs flagitia irrogari, occurrit Deū testem suū confitentem laudans, & lamentis orationem concludens.

Audam frequenter talia. Eleēti frequenter aliena mala quasi sua audiunt, & ab his eis crimē impingit, a quib. crimina impacta ppetrantur.

Onerosi consolatores.

† quid roborabit re, si respondetis? (uel, quid molestū est tibi quod respondeas?)

† Cumularem super uos sermones

C A P. XVI.

Espondens autem Iob dixit. Audiui frequē-

^a Quae scilicet mali bonis sibi aduersantibus obiciunt, priusquam inde accusantur, & est bonis merces de patientia, etsi non de conuersione illorum.

^b In his estis onerosi, quia videmini consolari, quia inter dulcia virus inferunt, non tamen inde facti boni, recta defendunt, unde Iob. Nunquid & c.

ter talia. Consolatores onerosi omnes vos estis. Nunquid habebunt finem verba ven-

^a Ideo non habent finem. ^b Si uenit tibi molestia de tua locutione, non quia patienti quam non reddit, sed si hoc malo faceres redderet tibi molestiam & citius taceres. ^c Quasi non uenit tibi molestia. Sed.

^d tosa, taut aliquid tibi molestum est si loquaris? poteram &

^a Et quia uerbis non corrigimini, utinam sentiretis quod sentio. Pia oratio qua optat eis flagella Dei non ad poenam sed correctionem. ^b Non mea pro uestra, ne similibus nequam.

^f similia uestri loqui. Atque utinam esset anima uestra pro ani-

^a Tunc. [†] Dicens flagella prodesse. [†] Sic uos modo debueratis facere mihi.

ma mea. † Consolaber & ego uos sermonibus, & mouerem ca-

[†] Non ex toto, quia & si extemperantius, uita non ferrem.

put meum super uos. Roborarem uos ore meo, & † mouerem

[†] Sed quia nihil uos domat.

labia quasi parcens uobis. Sed quid agam? Si locutus fue-

[†] Quia peruersis hic felicius. ^a Sed mala fortis ab externis.

ro, non quiescet dolor meus, & si tacuero, non recedet a

^c Nunquid habebunt

finem uerba uentosa. Mali uentosa uerba proferunt. Nam dicta eorum etsi quandoque sana sunt per sententiam, inflata tamen sunt per elationem.

^d Aut aliquid tibi molestum est si loquaris. Ac si diceret, eo q. plus loqueris quo a me aliquid molestū de tua actione nō audis.

^e Poteram & ego similia uestri loqui. Narrat quid facere potuit sed ne iustitiam deferat, quod facere potuit, declinat.

^f Atque utinam esset anima uestra pro anima mea. In his uerbis hoc monstratur intendere, ut amici eius qui per charitatem cōpati nesciebant, ab experimēto discerent alienā afflictio in qualiter misereri debuissent, quos dolorib. edomitis cōsolaret, cū de exteriori passione interiorē in eis conualescere salutē indicaret. Caput ēt moueret, quia mentem ad cōpationē inflecteret, eosque inter flagella roboraret, cū doloris

^C fionē inflecteret, eosque inter flagella roboraret, cū doloris

ris eorū vim uerbis mitib. leniret. Et moueret labia quasi par-
cēs eis, quia mala eorū sub moderata increparet in uentione.
g Quasi parcens. Nota quasi, q. ecclesiā rigore disciplinae cū
manuetudine miscens bñ subditio nō parcens parit, q. ali-
bere arguit, sed a culpa eximit. Proteruo uero q. de correctio

ne peior efficeretur, parcens non parit, quia tempus querit dum omnibus communiter loquens in eiusmodi culpam inuehitur, qua sic detecta latens ille temperantius percutitur & sanatur. Hoc autem dicit de occultis proteruorum potētium. Nam de apertis, si p-
dicator tacet, approbare uidetur, & cre-
scunt in exemplum.

* Chrys. Optarim meas a uobis suscipi calamitates, fortasse tūc caput mouerem uestris malis gratulans, ut nūc facitis, & tunc disceretis philo-

† motu labiorum meorum auerterē (sub. dolorē) a uobis.

lis. Aut, si in meis miserijs versarem, utrum ipse in uos uerbis insultarem? minime uero, quin uerbis accommodatis uos erigerem. Aut alio uerborum genere uobiscum essem con-

gessus, capitisque motu uestrum ad me dolorem pertinuisse declararem, meoque uos ore confirmassem.

* Philip. Euge accipitur aliquando in bonum, ut Euge serue bone, aut in malum, ut, Erubescant qui dicunt Euge, sic capitis motio pro varia intentione.

* Didym. erga amicos declarat egregiam suam uoluntatē Quia uestra salus mihi curae est, idcirco uel in hoc meo cruciatu uos commonefacio.

^h Sed quid agam si locutus, & c. Hoc quamquā personae B Iob, tñ ecclesiā sic superiora, congruit, quē cum loquitur, dolor eius minime quiescit, qñ locutione sua puerfos corrigi mi-

Matt. 25.

F

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XVI.

Respondens autē Iob. Hic ponitur ipsius Iob responsio. Circa qd sciendum, quod sicut patet ex p̄dictis Eliphaz non replicauerat aliquid contra Iob de principali proposito, scilicet de immortalitate animae & futura resurrectione, sed ex uerbis Iob conatus fuerat condemnare ipsum, primo ostendens eum p̄sumptuosum & blasphemum, & secundo p̄p iniquitates suas esse afflictū. igitur Iob in sua rñsione primo euacuat ipsius Eliphaz increpationem, & secundo declarat principale p̄positū, scilicet futuram remunerationem, c. 18. Prima in duas: quia primo excludit increpationem Eliphaz in quantum nitebatur ostendere Iob p̄sumptuosum & blasphemum, secundo quantum ad hoc quod dicebat eum pro peccatis afflictū, ibi. Nunc autem, Circa primum dicit: Audiui frequenter talia. scilicet uerba punitiua & increpatoria ab Eliphaz & sociis eius: ideo subditur:

³ Consolatores onerosi omnes uos estis. quia licet uenissent ad consolandum Iob, tamen peruersi erant ad ipsum increpandum & molestandum.

⁴ Nunquid habebunt finem uerba uentosa. idest iactatoria & soliditate ueritatis carentia.

Aut

⁵ Aut aliquid tibi molestum est, si loquaris. prouocando me ad iram quantum in te est, quasi diceret non, & tamen deberet tibi esse molestum increpationib. affligere amicum tuum.

⁶ Poteram & ego similia uestri loqui. idest uos pungere si essetis in loco mei, sed hoc non facerem, unde subditur.

⁷ Atque utinam esset anima uestra pro anima mea. id est in afflictione & tristitia in qua sum, & ego essem liberatus, hoc nō dixit Iob appetitu uindictae, sed zelo iustitiae, & ut ipsi in afflictione positi experirentur ueritatem amicitiae suae. Iō subdit.

⁸ Consolaber & ego uos & c. ueris & dulcib. & non pungitiuis.

⁹ Et mouerem caput meum. i. signum intrinsecę compassionis.

¹⁰ Roborarem uos ore meo. inducendo uos ad patientiam.

¹¹ Et mouerem la. mea & c. quasi parcens uo. ad mitigationem doloris uestri, non ad augmentationem.

¹² Sed quid agam? ad doloris mei releuationem. q. d. non habeo, ideo subditur.

¹³ Si locutus fuero. Quasi ad aliqualem mei consolationem.

¹⁴ Non quiescet dolor meus. Quia est intrinsecus radicans.

¹⁵ Et si tacuero non recedet a me. Quia quādo dolor celatur quasi clausus interius magis intenditur, quam si per uerba aperiat exterior.

Nunc

M O R A L I T E R.

¹ Respondens autem Iob & c. Qui tenet hic typum doctoris catholici, sicut Eliphaz tenet typum haeretici. Dicit igitur:

² Audiui frequenter talia. scilicet aspera & falsa ab haeticis dicta: Sed quoniam aliquando blandis utuntur, ut per hoc incauti decipiantur, subdit:

³ Consolatores onerosi omnes uos estis. quia talia blanda duris & asperis sunt peiora.

⁵ Aut aliquid tibi molestum est si loquaris & c. scilicet ueraciter & modestē: nam hoc nulli molestum debet esse.

⁶ Poteram & ego similia uerba loqui. sed nolo: nam indecens esset mihi.

Atque

⁷ Atque utinam esset anima mea pro anima uestra. scilicet in afflictione: Nec dicit hoc zelo uindictae, sed iustitiae, ut p̄na docente ferrent compari catholicis positus in tribulatione.

⁸ Consolaber & ego uos. Veraciter & ex corde.

⁹ Et mouerem labia quasi parcens. idest compatiens & magis ratione culpę quam p̄næ.

¹² Sed quid agam. q. d. sum perplexus.

¹³ Si locutus fuero, uos arguendo.

¹⁴ Nō quiescet dolor meus. Eo qd uestra correctio nō f. quus.

¹⁵ Et si tacuero non recedet a me. Quia pungar aculeo cōscientiæ: quia dimittenda non est ueritas doctrinæ. Sed quoniam doctor ecclesiæ nō solum dolere debet de obstinatione infidelium, sed etiam de peccatis fidelium. ideo subditur:

Nunc

G nime conspicit, & cum tacet, dolor non recedit, quia et si ad uersata contiguerit, hoc ipsum amplius quod tacet gemit, quia se tacente peruersorum culpas exercebere conspicit.

Dolor eccle-
siæ.

a *Nunc autem op. me. do. & c.* Dolor ecclesiæ premitur, quando in malitia crescere puerfos intuetur. Et ad nihilum me-

bra eius redigunt, quia ex imitatione prauorum, infirmi deterius infirmantur & velut

Veruntamen
nunc defatigas
me (sub. tu
Deus) & de-
mentas omne
fauimentum
meum, uel
enim con-
gregationem
meam.

In testimo-
nium eius feci
si me rigoro-
sum, & iterum
contra me ma-
gis facies
meæ, testifica-
tur contra me
(propter ma-
gnam enim ru-
gatur facies)
Rugæ Eccle-
siæ.

i nihilum redigunt, quia dum manentem Dei essentiam deserunt diligentes transitoria quali ad non esse tendunt. Nunc autem

de, quia tempus doloris ecclesiæ modo est, gaudio post modum sequitur. Sape vero contin-

git, ut sancta ecclesiæ non solum infideles atque extra politos

aduersarios toleret, sed eorum quoque insidias, atque aduer-

sitatē uix ferat, quos intus habet. Unde beati viri voce mox apte subditur.

b *Rugæ meæ, & c.* Rugæ ecclesiæ sunt omnes qui in ea dupliciter viuunt, qui fidem uocibus clamant, operibus denegant. Hi

pacis tempore, quia huius mundi potestatibus eadem fidem honori esse conspiciunt, fideles se esse mentiuntur. Sed cum

ecclesiā subita aduersitas turbauerit, illud illico ostendunt quod in perfida mente moluntur. Et est sensus, me insequēdo increpant, qui in meo corpore positi duplicis suæ malitiam non emendant.

***Polyc.** Criminatio me incessit nulla ueritate, solis erumnis meis subnixa, nec quisquam ē reb. sed ex iis tantum quæ acciderunt malis pronunciat, & me iniustum dicit.

c *Et suscitatur falsiloquus, & c.* Dum praedicationi eius aperte contradicere non praesumunt, ecclesiā falsiloquum quali post dorsum patitur. Sed cum malitiæ tempus eruperit, is qui nunc metuens derogat ad contradicendum ante faciem venit, quia

uocibus ueræ fidei apertis uocibus obsistit. Quod quoniam per malignū spiritū fit ad eum describendum uerba conuertit.

d *Collegit furor suus.* Diabolus princeps falsiloqui hunc nunc contra ecclesiā furorē, sed sparsus est: quia occultas tērationes per singulos mouet. Cum uero contra eā accepta licētia

Diabolus
princeps falsi-
loqui.

C

a *† Ostendit sub persona sua persecutionem ecclesiæ in ultimis temporibus, scilicet Antichristi.*
me. † Nunc autem oppressit me dolor meus, & in nihilum re-

b *† Dum prauis crescent, infirmi inde mouentur ad terrena. † Sicut per ossa fortes, sic per artus infirmi.*
dacti sunt omnes artus mei. † Rugæ meæ testimonium dicunt

c *† Iam. † Hoc in fine sub Antichristo.*
contra me, & suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam,

d *† In potentibus. † Persecutoribus suis, qui laniant.*
contradicens mihi. Collegit furorē suum in me, & com-

e *† Insipientibus seculi. † Qui prouident, & consilium persecutionis inflammant.*
minans mihi infremuit contra me dentibus suis. Hostis

f **meus † terribilibus oculis me intuitus est. Aperuerunt su-**

g **per me ora sua, & † exprobrantes percusserunt maxillam**

h **meam, † satiati sunt poenis meis. † Conclusit me Deus apud**

aperte sauiet, furorē suum in eam colligit, quia in eius afflictionem tota se intentione constringit. Qui contra eam dentibus fremit, eamque terribilibus oculis intuetur: quia per alios contra eam crudelia exercet, & per alios quod exerceat uidet.

***Olym.** Si de Deo loquitur, uehementem eius iracundiam declarat, si de diabolo, idem de demonibus cecinit David, trēdunt super me dentibus suis. Phil. Vetus interpres legit. Sagittæ pyratarum super me quā

mundus nomine maris intelligitur diabolus pyrata dicitur aut Cetus, aut draco, in terra appellatur Leuiathan siue enormis bestia &

per terribiles oculos infomnia, uel amicos a demone incitatos ut maxilla percussit

percutitur opprobriis quando gloriosa conscientia fidelis uerberatur.

***Orig.** Per inimicum diabolum intelligit, & nomine impiorum non amicos, qui erant pii, & boni, sed praedones. Idem Nicetas.

e *Aperuerunt super me ora, & c.* quia ora sua reprobi exprobrantes aperiant, cum & errorem praedicare non metuant, & praedica menta rectæ fidei irritant.

f *Percussit maxillam meam.* Maxilla ecclesiæ sunt sancti praedicatores, qui vitam carnalium uerbo correctionis conuertunt, hos reprobos persequuntur, quos dum et necant, illa eos poena

satiat quæ mentem ecclesiæ praecipue cruciat, uel castigat.

g *Maxillam meam.* Porcus est maxilla qui maciat, & manducat. Samson maxillam asini tenet, & hostes occidit. i. Christus simplices praedones manu uirtutis tenet, & a uitiis carnales occidit. Maxilla proiecta est in terram, aquas effudit, quia data morti corpora praedones magna ostendunt miracula.

h *Conclusit me Deus, & c.* Electorum populus apud iniquum concluditur: cum eius caro antiqui hostis persecutoribus temporaliter datur. Qui non spiritui, sed manibus inimicorum traditur, quia quo hunc mente capere nequeunt, eo contra illius carnes crudelius inardescunt.

Ego

6 *Collegit furorē suum, & c.* i. appositum totum conatum ad mihi nocendum.

7 *Et comminans mihi.* Loquitur de demone ad modum crudelis bestiae, quæ frendens dentibus comminatur ei quæ uult deuorare. Et ad idem pertinet, quod subditur.

8 *Hostis meus.* Quia fera uolens aliquem deuorare, terribiliter aspicit eum.

9 *Aperuerunt super me ora sua, & exprobrantes.* demon, & amici mei per eum excitati, demon coram Deo me intamando ut haberetur supra 1. capitul. & amici mei falso me condemnando.

10 *Percusserunt maxillam meam.* i. contempserunt me manifeste, sicut contemnitur ille, qui percutitur in facie.

11 *Satiati sunt.* i. latati.

12 *Poenis meis.* Quia demon latatur de afflictione innocentium. Amici. n. Iob latabantur in quantum reputabant eum iuste percussum, secundum quod dicitur in Psal. Latabitur iustus cum uiderit vindictam. Ipsi autem reputabant se iustos & ideo ostendebant se applaudere diuinæ iustitiae.

13 *Con. me.* Hic consequenter remouet quandam dubitationem, ex hoc. n. quod dixit se afflictum a demone, posset aliquis credere quod illa afflictio non processisset ex ordine diuinæ sapientiae, ideo hoc remouet, dicens. *Conclusit me Deus apud iniquum, & manib.* i. diabolum, cui ex ordine suæ sapientiae concessit potestatem affligendi me.

Et

stiani duplices, & ficti dicuntur, qui tempore aduersitatis ueros, & catholicos accusant, & persequuntur, sicut legitur de Torquato.

9 *Aperuerunt in me ora sua.* Me uituperando.

10 *Percusserunt maxillam meam.* i. personam honore dignam, sicut frequenter praedones ecclesiæ legitur esse factam.

11 *Conclusit me Deus apud iniquum.* Gre. Electorum populus apud iniquum concluditur cum eius antiqui hostis persecutionibus temporaliter datur. Sed quia Christus in membris suis patitur, sequitur.

Tom. 3.

g

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Nunc autem oppressit me dolor, & c.* Hic consequenter excludit uerba Eliphaz, prout ostendebat ipsum pro peccatis afflictum, & primo ostendit suæ afflictionis grauitatem, & secundo suæ innocentiae puritatem, ibi: Hæc passus sum, & tertio consolationis sibi promissæ uanitatē ibi: Verboſi amici mei. Prima in tres, quia primo exprimit suam afflictionem, secundo renouet quandam dubitationem, ibi: Conclusit me, tertio respondet ad quādam obiectionem, ibi: Saccum. Circa primum sciendum, quod sanctus Iob fuerat afflictus a diabolo immediate, quantum ad ablationē substantiæ suæ, & filiorum, & corporis sui percussione, & etiam mediate, in quantum amicos excitauerat ad eius increpationem, & id. loquendo de affligente ipsum aliquando loquitur in singulari, notando ipsum dæmonem, aliquando in plurali, notando cum ipso amicos suos per eum excitatos. Dicit igitur. *Nunc autem oppressit me dolor meus.* i. quantum ad corpus: quia anima non fuit oppressa tanquam a stabilitate uirtutis deiecta.

2 *Et in nihilum, & c.* Quia percussus erat ulcere pessimo a planta pedis usque ad verticem.

3 *Rugæ meæ, & c.* Humor. n. interior desiccatus erat, & sic ueltra cutis exterior rugas contraxerat, & sic erant testimonium percussione eius.

4 *Et suscitatur falsiloquus.* i. diabolus, qui est mendax, & pater eius. i. mendacii, ut habetur Io. 8.

5 *Contradicens mihi.* per amicos meos, quos Deus me excitauit.

MORALITER.

1 *Nunc autem oppressit me dolor meus.* propter fidelium defectus.

2 *Et in nihilum redacti sunt omnes artus mei.* Nam inter catholicos qui sunt ecclesiæ membra, multi praegrantur culpa. Quod significatur per omnes cum dicitur.

† Omnes artus, & c. Sicut dicitur omnes de ciuitate currunt ad tale spectaculum, licet frequenter maior sit numerus remanentium,

3 *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me.* Ecclesiæ rugæ, Christiani

A *Ego ille quondam opul.* Infirmorum mentem designat, quia dum aduersa prouideri nesciunt, tanto eis grauiora sunt, quanto ab eis inopinata tolerantur. Vel in quibusdam eisdem retro labentibus hac ecclesia patitur, qui post doctrinam opulentiam aliquando subitis vitiis conuertuntur.

b *Tenuit ceruicem meam.*

Cervix hic libertatis erectionem significat quia hostis tenet per-

secutionis tempore. **tuel, quietus.** Constringit, dum infirmi uera que sentiunt predicare libere non presumunt. Vel

† iaculatorib.

cervicem suam dicit eos, qui in ecclesia sub occasione defendenda reditionis uitio elationis deseruiunt,

† operuit.

† puluere cornu meum, id est caput meum. Chal. interpretatur uertit gloriam meam. Alii splendorem sup. 15. b. Signum.

quasi hostis distractione suae persecutionis inclinatur.

*** Phil.** Cervix signum fortitudinis. Et homo in signum ponitur, qui illudatur sic:

Hier. Th. 3. *posuit me quasi signum ad sagittam, & misit in renibus meis filias pharetrae suae.*

*** Cat.** Graec. tenuit comam meam: quod in capillis quorundam, ut Sanfonis fuerit certa virtus.

c *Et posuit me quasi in signum.* Signum ad hoc ponitur, ut sagittarum emissionem feriat. Fidelis itaque populus in signum hosti suo ponitur, quia cum suis ictibus impetit, cum suis persecutionibus affligit, ut Apostolus. *Ipsi n. scitis quod in hoc positi sumus.*

1. Theff. 3. c.

A *Est aperte dicar.* Quid in hoc tempore uulnera nostra miramini? si aeterna gaudia quimus, ad hoc venimus, ut feriamur?

d *Circumdedit me.* Ecclesia lanceis ab hoste suo circumdatur, quando in membris suis ab impugnatore calido tentationum iaculis ab omni parte impetitur.

e *Conuulserunt lumbos meos.* Cum hostis fidelem populum ad luxuriam pertrahit, hunc in lumbis ferit. Conuulserunt autem dicitur, quia quod nobis male suggerit, nos sequentes ex propria voluntate implemus, & quasi cum ipso nos pariter uulneramus.

f *Non pepercit, & effudit in terra viscera mea.* Viscera ecclesiae dicitur eorum mentes, qui eius in se continent mysteria: quos dum antiquus hostis ad secularia negotia pertrahit, eius viscera in terra fundit.

Non pepercit. i. non destitit.

g *Conscidit me.* In infirmis suis ecclesia vulnere super uulnus conscinditur, quando peccatum peccato additur, ut culpa vehementius exaggeretur.

Irruit

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et man. impiorum me tr.* In quantum ab eis persequi me permisit, & qualiter hoc sit ostendit, dicens.

2 *Ego ille quondam opulentus. i. diues, & famosus.*

3 *Repente contritus sum.* Quod non solet communiter accidere, sed a magno statu homo decedit paulatim. Iob autem repentine decedit a temporali prosperitate, demone hoc percurante, & Deo permittente: quod fuit satis grauius, quam si paulatim cecidisset, & signum diuinæ permissionis in speciali, eo quod non sic consuevit fieri.

4 *Tenuit cer. meam.* Loquitur ad modum hominis debilis, cuius caput tenetur a fortissimo cum pro sua uoluntate contere.

5 *Et pos. me sibi quasi in sig.* Ad cuius percussione multae sagittae mittuntur, & per hoc innuit Iob multiplices percussiones suas, & idem designat per multitudinem laeciarum, di. **6** *Circumdedit me lanceis suis, &c.* Per hoc designat in perfectionem filiorum, qui de lumbis eius egressi fuerant.

7 *Non pepercit, &c.* Etiam percutiendo me in proprio corpore, ideo subditur. **8** *Et effudit.* per hoc designans, quod dolor eius sensibilis non tantum erat in superficie corporis, sed etiam penetrabat usque ad intima.

Con-

MORALITER.

2 *Ego ille, Nam cum diues esset, pro nobis egenus factus est.* 2. Cor. 8. b.

4 *Tenuit cer. i. summum pontificem* qui frequenter legitur ductus ad martyrii palmam.

5 *Et pos. me qua. si.* Sagittariis sicut de beato Sebastiano legitur, & pluribus aliis.

† Conuulserunt lumbos meos. i. praedicatores ecclesiae, in quibus est potentia generandi filios Dei per praedicationem 1. Cor. 4. d. *In Christo Iesu per euangelium ego vos genui.*

Et

h *Irruit in me qua. gigas.* Quia nimirum malignus spiritus contra hanc ex praua consuetudine deuictam quasi more gigantis pugnat, quid quanto se ei anima subicit crebrius, tanto eum sibi intolerabiliorem se facit. Sed quia plerumque ad poenitentiam redit, sequitur.

a *† Et cum hoc sit,*

a *† Ecclesia pacis tempore suos opulentia praedicationis pascebat.*

† Quia impronida mens infirmorum cadit.

b *dam † opulentus repente contritus sum.* Tenuit ceruicem.

c *meam, confregit me, & posuit me † sibi quasi in signum.* Cir-

a *† In uobis consentientibus.*

c *cundedit me lanceis suis, conuulnerauit lumbos meos.* Non

a *† Hoc non ad literam de Iob, & per hoc nota hac omnia mystice dici.*

g *pepercit, & effudit in terra viscera mea.* Conscidit me vulne-

a *† Et ita.* **b** *† Cui etiam a suetus nequit reluctari.* **c** *† Propter hoc.* **d** *† Alias confuit.*

h *re super vulnus, irruit in me quasi gigas.* Saccum consui sup

a *† Hec omnia dicit in persona Christi: cuius figura est.* **b** *† Fortis quod non fecit, in debili plangit quem iuuat ad veniam: quasi fecerit.*

k *cutem meam, & operuit cinere carnem meam.* Facies mea

m *intumuit a fletu, & palpebrae meae caligauerunt.* Hec pas-

tis effectus. Aut quemadmodum, qui saccum gestant, corpore contabescunt, sic se plane confici docet. Vel qui antea regia induebat veste, nunc saccus est mihi amictus.

k *Facies me. intu.* Facies ecclesiae sunt qui in regimine positi apparent primi, ut ex eorum specie sit honor fidelis populi. Hi plangunt culpas infirmantium. Sed dum uident quosdam ad veniam redire, quosdam vero in iniquitate peristere, occulta Dei iudicia obstupefunt, quae non intelligunt.

*** Orig. & Cat.** Graec. Venter meus combustus est a planctu, & super palpebras meas umbra. Nicetas. Venter est aia fugiens obrutum, & cibos qui a ratione subministrant coquens.

*** Philipp.** a verbis illis. Rugae meae. ad hanc. Terra, &c. dicta sunt in figura de Christo Domino maxime tempore passionis.

l *Et palpebrae.* Palpebrae appellantur, qui ad prouidenda plerumque itinera uigilant, sed cum occulta Dei iudicia, nec propositi vigilantes intelligunt, palpebrae ecclesiae sanctae caligant.

m *Hec passus sum.* A verbis corporis ad capitis uerba uertitur, quia absque iniquitate manus suae pertulit. *qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* Terra sanguinem eius non operuit, quia sancta ecclesia redemptionis suae mysterium in cunctis iam mundi partibus praedicauit.

*** Orig.** Vt in Abele, vel non impediatur uox mea, quin ad Deum perueniat.

*** Olym.** O beate non magis, ut supplex, quam ut uates haec enuncias, tua enim uirtus in omnium ore versatur, & tua certamina

9 *Conscidit me vulnere.* Quia postquam vulneratus fuerat de filiorum morte, fuit vulneratus in proprio corpore.

10 *Irruit in me quasi gigas. i. in tanta fortitudine, quod quasi nihil uirtutis remansit in me.*

11 *Sac.* Hic respondet ad quandam obiectionem, quam Eliphaz sibi supra fecerat c. praec. dicens. *Nunquid grande est, ut consoletur te Deus? sed uerba tua praua hoc prohibent, quid te eleuat cor tuum?* in quo significauit Eliphaz ipsum Iob remanere in afflictione propter superbiam suam, eo quod non fuerat humiliatus diuina percussione, quod ostendit Iob falsum, dicens. *Saccum consui super cutem me.* quod faciebant homines tunc temporis in signum humiliationis, & similiter capita sua cinere aspergebant.

12 *Facies mea intu. a fletu.* Quia fletus est signum contritionis, & humiliationis. *Facies mea intu. a fletu.* quia per magnum fletum multa humiditas resoluitur a cerebro, descendens versus oculos, & faciem, & sic inflatur.

13 *Et palpebrae. i. oculi intra palpebras contenti,* quia ex magno, & continuo fletu uisus obscuratur.

14 *Hec passus sum.* Postquam Iob ostendit suam persecutionem multiplicem, hic consequenter ostendit suam innocentiam, dicens. *Hec passus sum*

8 *Et eff. in te. mi. mea.* per quae significantur matronae deuote de suis facultatibus pauperibus Catholicis ministrantes, quae propter hoc fuerunt martyrizatae.

9 *Concidit me. vulnere.* hoc dicitur propter illos qui in tormentis molies effecti thurificauerunt idolis, & sic ecclesia in eis concisa fuit uulnere culpa super vulnus corporis. Sed quoniam de talibus aliqui uere poeniterunt, sicut de beato Marcello papa legitur, ideo subditur.

11 *Saccum consui, &c.* Hec passus sum absque. Hoc dicit ecclesia pro membris suis constantibus in tormentis. Et quoniam eorum

† martyria

† uel, diuertere fecit me sub. a uia.

† uel, scopum

** cornu meum † umbrositate plenae sunt.*

E

Facies ecclesiae.

Palpebrae.

1. Pet. 2. d

†

Facies florum flatur.

Amina Magnus Agonotheta coronauit, & Iobum iustum, amicos non vera loquutos pronunciauit.

a Neque inueniat in te locum latendi clamor meus. Clamor redemptoris nostri est sanguis redemptionis, qui a fidelibus sumitur, qui ut ait Apostolus, melius loquitur quā sanguis Abel:

B qui sanguis Abel mortem fratricidæ petiit, sanguis domini uitā persecutorib. impetrauit. Qui clamor locū latendi inuenit in nobis, si quod mens credidit, lingua tacet.

b Ecce. n. in. Testis filii pater est, ut in euāgelio. Et qui misit me pater, ipse testimonium perhibuit de me.

c Et conscius meus. Quia una voluntate, vno consilio pater cū filio operatur. Quæ etiam ad corpus referri ualent: ecclesia nā-

C que patitur hæc mala pro æternis, quæ ne de sua resurrectione trepidet, iam eum in cælo qui resurrexit ex mortuis testem habet. Qui etiam conscius dicitur, quia naturā nostrā non solum creando nouit, sed et assumendo. Potest et nobis singulis hæc vox congruere cum ipso Iob. Omnis. n. qui ex eo quod agit, terrenas laudes appetit, testem in terra querit, qui autem in suis actib. omnipotenti placere festinat, testem se habere in cælo considerat. Sed talis hominum reprehensionibus

fiones metuere non debet, unde subditur.

d Verboſi amici mei. Cum verboſi amici ſunt. i. cum, & ipſi de rogant qui in fide ſociantur, ad Deum neceſſe eſt, ut oculus ſtillet, quatenus noſtra intentio tota in amoris intimi compunctione deſuat, & tanto ſe ad interiora erigat, quāto per exteriora opprobria

intus redire cogitur.

e Atque vti nā, &c.

Peccatores quidem

nos ea ſemper agnoſcimus, ſed tamen in

flagello poſiti p quo

magis peccato flagel-

lamur, ignoramus, et

nos diſcutimus, ut ſi

quo modo poſſum⁹

cauſam percuſſionis

inuenire valeamus.

Et eſt ſenſus. Sicut

qui cum collega ſuo

ad iudiciū accedit

& quod ſentit dicit,

& quod contra dici-

tur agnoſcit, ſic om-

ne quod de me ad te dicitur, audirem. Sed quia hoc in præſenti fieri nequit, de cæcitate quidem vitæ præſentis gemit, ſed tamen de eius breuitate ſe conſolat.

f Ecce. n. breues anni tranſeunt. Omne quod trāſit breue eſt, in mortis autem ſemita per quam non reuertimur, ambulamus, nō quod ad vitam reſurgendo non reducamur, ſed quia ad labores huius vitæ mortalitatis, vel ad acquirenda laboribus præmia iterum non venimus.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

*** ſus ſum abſque iniquitate manus meæ.** i. operis mei, quod per manum designatur, quæ eſt organum organorum, ut habet 3. de Anima. hoc autem dixit Iob non ad ſui iactantiam, ſed ad veritatis declarationem, & amicorum ſuorum confutationem, qui non poterant oſtendere ex operib. Iob præteritis quod demeruiſſet percuti tot, & tantis plagis, & quæ poſſent dicere, licet non poſſumus oſtendere opera tua mala commiſſa, tamen illud quod omiſiſti Deum colere, tanquā ingratus de eius beneficiis hoc demeruit, ideo Iob dicit excludens hanc obiectionem.

1 Cum haberem mundas ad Deum. ipſum debite venerando
2 Terra ne op. Terram autem appellat amicos ſuos, qui felicitatem ſuam ponebant in terrena proſperitate, illo modo loquendi quo dicit Aug. Si aurum diligis, aurum eſ, ipſi autē anteabantur operire ſanguinem Iob. i. eius afflictionem, dicētes quod erat punitus pro culpa, & ſic non habebat iuſtum titulum conquerēdi de hoc coram Deo ad declarationem ſuæ innocentie, & quia poſſet dici Iob. tu de teipſo testimonium perhibes, testimonium tuum non eſt verum, ideo inuocat diuinum testimonium, dicens. **3** Ecce. n. in cæ. teſt. me. qui eſt teſtis cordium, ideo ſubditur. **4** Et conſcius meus. quia ſcit ſecreta conſcientiæ, licet autē nullus per ſe poſſet ſci-

MORALITER.

martyria ſunt ſolemniter celebranda, ſubditur.

2 Terra ne operias ſanguinem meum. i. ne taceas laudes martyrum. **3** Ecce. n. in cæ. teſtis me. Sicut. n. martyres Dei teſtes fuerunt in terris, ſic Deus teſtis eorum eſt in cælis. Et quoniam tale testimonium habens non curat de verbis humanis, ſubdi-

ADDITION I.

In capit. 16. ubi dicitur in poſt. Aut aliquid tibi moleſtum eſt.

Hoc quod dicitur. Aut aliquid tibi moleſtum eſt ſi loquaris. ſecundum Sanctum Thom. aliter exponitur, ſic. ſ. ut in hoc oſtenderet Iob, quod non erat paritas in vtraque parte in hac diſputatione: nam anima Iob abſque moleſtia loquebatur in ſuam calumniam, & hoc dicit. Nunquid aliquid moleſtum tibi eſt ſi loquaris? q. d. ſi tibi eſſet moleſtum, ſicut mihi qui patior calumniam, non tantum te extenderes in locutione. Conſequenter ubi dicitur. Vtinam eſſet anima veſtra pro anima mea. attendendum eſt quod in Heb. ponitur quædam dictio quæ vno modo habet ſignificationem optatiuam, & ſic i de ſignificat quod in translatione noſtra. ſ. Vtinam eſſet anima veſtra pro anima mea. & exponitur prout in poſtilla. Alio modo ſi ſignificat ſimplicem conditionem dicens. Si eſſet anima veſtra pro anima mea. ſecundum quod intelligitur, quod Iob non appeteret afflictionem amicorum aliquo mō, ſed ſolū dicit, q. ut cōtingeret eos eſſe in tali afflictione, cōſolaretur eos libere.

AD.

ADDITION II.

In eo. c. 16. ubi dicitur in poſt. Terra ne operias ſanguinem meum.

Cum ſanguis innocentis effunditur, ſecundum modum loquendi ſacræ ſcripturæ, illi dicuntur operire ſanguinem eius, qui culpam occidentium occultant: ſicut dicebat Iudas fratrib. ſuis. Gen. 37. c. Quid prodeſt ſi occiderimus fratrem noſtrum, & operiamus ſanguinem eius. i. occultemus culpā noſtrā, & ideo Iob in hoc quod dicit. Terra ne operias ſanguinem meum uidetur petere quod afflictio ſua non operiatur, ſed declaretur, ſi pro culpa ſua fuerit. Conſequenter in hoc quod dicit. Nec inueniat in te locum latendi clamor meus. intelligitur petere, quod iuſta conqueſtio ſua quæ ſignificatur per hoc quod dicit. Clamor meus nō inueniret in terra locū latēdi. ſ. ut ex terrena fragilitatis condōne, non uideatur iniuſte conqueri quaſi p culpa punitus, unde Ge. 4. b. Ecce vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nā cum alicuius ſanguis abſque culpa fundit,

Tom. 3.

g 2

eius iusta querela quasi clamat de terra, &c.

A D D I T I O III.

In eo. c. 16. ubi dicitur in postil. *Verbosi amici mei.*

Vbi translatio nostra habet. *Verbosi*: Hebraica litera habet quandam dictionem, quæ proprie significat interpretes. Eadem. n. dicitur ponitur hic, & Gen. 42. c. ubi dicitur quod interpretes erat inter Ioseph, & fratres, & est sensus, quia Iob uocabat aduersarios suos quos dicebat amicos per antiphrasin interpre-

interpretes suos, eo quod interpretabantur verba sua non vere, sed ad sinistram partem. ex hoc. n. quod Iob promissiones amicorum temporales ad nihilum reputabat, interpretabantur eum diuinas consolationes spernere. Vnde in precedenti capitulo dicebat sibi Eliphaz secundum veram literam. *Nunquid parum tibi est si consoletur te Deus* Sed quia talis interpretatio erat falsa, ideo subdit. *Ad Deum stillat oculus meus, qui mentem meam respicit*, de quo statim supra dixerat. *Ecce in celo testis meus.*

C A P. XVII.

Spiritus meus attenuabitur, & Cate. Græc. Grauer di-
ferucior spiritu agitur: rogo autem sepulturam
& non adipiscor: preces adhibeo laborans: &
quid faciam. Furati sunt bona mea externi. At

tenetur spiritus ele-
ctorum, timore iudi-
cis, & si quas in se car-
nales cogitationes in-
ueniunt, penitentia
ardore consumunt. spi-
ritus autem iniquorum
per tumorem elatio-
nis crassescit.

† corruptus ē.

B

† Nisi illusio-
res essent mi-
hi, sub. non
optarem di-
sputare cum
Deo, & in ir-
ritationibus
moraretur.

† Pone quæ-
sub. pignus fi-
dei iustorum da
mihî tecum,
quis est qui
minum meam
tangens polli-
ceatur? uel. E-
tiam si uoles
sponsorem p-
me, quis pro
me spoderet?

C

G A P. XVII.

† Ideo. ut electi spiritum attenuent, propinquum sibi exitum suspican-
tur, considerantes breuitatem uitæ. b. Qui considerat qualis erit
in morte, semper est timidus in operatione. Vnde. In omnibus me-
morare nouissima tua, & non peccabis in æternum. Eccles. 7. d. unde e-
tiam iste dicit non peccauit.

Spiritus meus † attenuabitur, dies mei bre-
uiabuntur, & solum mihi superest sepul-
chrum. † Non peccaui, & in amaritudinib.

† Culpam non feci, & flagella suscepi, non quod proflus sine peccato,
sed non hæc merui.

† Longe esse, ut erant, permittit.

† Disciplina est in omnibus quæ pro peccato intulit Deus, a qua longe est cor eorum, & si corpus sub ea.

† Prædam pollicetur sociis. s. ipse Eliphaz, qui felicitatem ho-

minis in prosperitate terrena, & sic eam promittebat pro p-

mo illis, qui erant suæ opinionis quæ per prædam designat.

† Et in amaritudinibus moratur oculus meus. Et magis facit me-

tionem de oculo quam de alia parte, quia illa afflictio inte-

rior mentis magis apparet in oculo, quam in partibus aliis.

† Libera me a presenti afflictione. Quia in aliquibus libris po-

nitur, domine, non est de textu, sed subintelligitur, quia uer-

bum Iob ad deum dirigitur. Et ne credatur quod petat libe-

rari per restitutionem ad prosperitatem terrenam, iō subdit

† Et pone me iuxta te. i. in limbo sanctorum patrum, ubi defun-

cti erant de sua beatitudine futura securi.

† Et cuiusuis manus pugnet contra me. Quasi diceret, ibi non

debeo timere de insultu cuiuscunq. hominis, uel demonis.

† Cor eorum longe fecisti a disciplina. s. ueritatis prædictæ. Elongat au-

tem Deus homines a cognitione ueritatis indirecte, in qua-

tum ex eorum demerito retrahit influxum illustrationis suæ.

† Propterea non exaltabuntur. In remuneratione futuræ uitæ,

quia ignorans ignorabitur, ut habetur 1. Cor. 14.

† Prædam pollicetur sociis. s. ipse Eliphaz, qui felicitatem ho-

minis in prosperitate terrena, & sic eam promittebat pro p-

mo illis, qui erant suæ opinionis quæ per prædam designat.

† Et in amaritudinibus moratur oculus meus. Et magis facit me-

tionem de oculo quam de alia parte, quia illa afflictio inte-

rior mentis magis apparet in oculo, quam in partibus aliis.

† Libera me a presenti afflictione. Quia in aliquibus libris po-

nitur, domine, non est de textu, sed subintelligitur, quia uer-

bum Iob ad deum dirigitur. Et ne credatur quod petat libe-

rari per restitutionem ad prosperitatem terrenam, iō subdit

† Et pone me iuxta te. i. in limbo sanctorum patrum, ubi defun-

cti erant de sua beatitudine futura securi.

† Et cuiusuis manus pugnet contra me. Quasi diceret, ibi non

debeo timere de insultu cuiuscunq. hominis, uel demonis.

† Cor eorum longe fecisti a disciplina. s. ueritatis prædictæ. Elongat au-

tem Deus homines a cognitione ueritatis indirecte, in qua-

tum ex eorum demerito retrahit influxum illustrationis suæ.

† Propterea non exaltabuntur. In remuneratione futuræ uitæ,

quia ignorans ignorabitur, ut habetur 1. Cor. 14.

† Prædam pollicetur sociis. s. ipse Eliphaz, qui felicitatem ho-

minis in prosperitate terrena, & sic eam promittebat pro p-

mo illis, qui erant suæ opinionis quæ per prædam designat.

† Et in amaritudinibus moratur oculus meus. Et magis facit me-

tionem de oculo quam de alia parte, quia illa afflictio inte-

rior mentis magis apparet in oculo, quam in partibus aliis.

† Libera me a presenti afflictione. Quia in aliquibus libris po-

nitur, domine, non est de textu, sed subintelligitur, quia uer-

bum Iob ad deum dirigitur. Et ne credatur quod petat libe-

rari per restitutionem ad prosperitatem terrenam, iō subdit

† Et pone me iuxta te. i. in limbo sanctorum patrum, ubi defun-

cti erant de sua beatitudine futura securi.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVII.

Diuisio.

Spiritus meus attenuabitur. Postquam sanctus Iob uerba Eliphaz
inreprobatia excluserat, hic consequenter principale pro-
positum declarat. s. de futura iustorum remuneratione, &
primo ostendit propositum, secundo concludit intentum,
ibi. *Igitur*. Circa primum ponitur primo expectatio futuræ
remunerationis, secundo ponitur circa amicos Iob defectus
huius cognitionis, ibi. *Cor eorum*. Primum autem ostenditur
per breuitatem uitæ humanæ, & calamitatem, cui subditur,
ex quibus sequitur felicitatem hominis in futuro expectan-
dam, sicut & frequenter supra dictum est. Iste. n. liber Rhe-
toricus est, & ideo eadem sententia sub diuersis verbis, &
similitudinibus frequenter replicatur. Item procedit per
modum disputationis. In eadem autem disputatione fre-
quenter multiplicantur argumenta per varia verba, licet ar-
gumentorum non sit vis diuersa. Sic in proposito Iob per
breuitatem, & miseriam uitæ humanæ frequenter probat
expectationem felicitatis futuræ, & hoc est quod dicit. *Spi-
ritus meus attenuabitur, &c.* Vita enim humana continuatur
per uirtutes spiritus egredientes a corde, qui in senectute de-
bilitantur, & tandem deficiunt, & sic uita terminatur, ideo
subditur.

2 *Et solum mihi superest sepulchrum*. Quasi diceret. Intantum
senui, & debilitatus sum, quod non habeo expectare prospe-
ritatem præsentis uitæ, sed tantum sepulturam, iō subditur.

Non

M O R A L I T E R.

1 *Spiritus meus attenuabitur*. Sicut supra dictum est, Iob tenet ty-
pum catholici doctoris: Christus autem doctor est principa-
lis. Mat. 24. 2. *Vnus est magister rector Christus*, ideo uerbum Iob
allegorice de Christo potest exponi, cum dicitur. *Spiritus
meus attenuabitur*. Ex laboribus. n. & afflictionibus, quas Chri-
stus sustinuit, maioris ætatis uidebatur, quam esset, propter
quod tibi dictum fuit Io. 8. g. *Quadragesima annos, &c.*

† *Dies mei breuius*. quia 33. annos passus fuit secundum com-
munius dictum.

2 *Et solum mihi superest sepulchrum*. Christus. n. præter sepul-
turam nihil habuisse legitur pretiosum, ut impleteretur ver-
bum Esa. 53. c. *Et erit sepulchrum eius gloriosum*.

3 *Non peccaui*. 1. Pet. 2. d. *Qui peccatum non fecit, nec inuentus est
doli*

doli in ore eius.

4 *Et in amaritudinibus moratur oculus meus*. In sua benedicta
passione pro nostra salute.

5 *Libera me*. In mea resurrectione.

6 *Et pone me iuxta te*. In mea ascensione.

7 *Et cuiusuis manus pugnet contra me*. q. d. non poterit præua-
lere. Psal. 109. a. *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis.
Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum*.

8 *Cor eorum longe fecisti a disciplina*. Cor. n. Iudeorum Chri-
stum persequentium a disciplina Christiana fuit elongatum.

9 *Propterea non exaltabuntur*. sed deprimuntur, quod fuit implectum
per exercitum Romanorum.

10 *Prædam pollicetur sociis*. s. Iudea de Christianis, ut legitur Act.
2. 8. 9.

Postea

A *Oculi filiorum eius deficiunt.* Quia intentiones hominum ad sola terrena speranda excitat, non autem prauis amoris intentio permanet, quando & hoc quod amat, constat sub celeritate deficere. Vel, socios eius dicit homines crudelissimos. Filios, quorum adhuc prauitas augetur.

*Caten. Græc. Oculi mei super filios extabuerunt. Nicet. Ideo omnes insultant in meas arummas, qui misericordiam aliquam tribuere debent.

*Philip. per filios demones intelligit a diabolo immisos.

b *Posuit me.* Omnis flagello percutitur, quasi in proverbium vulgi ponitur, & in exemplum, quia stultus quisque dum cuiquam maledicere appetit, ex eius similitudine maledictionem sumit, quem percussum temporaliter videt.

c *Caligat ad indignationem.* Ab indignatione oculus caligat, quando ipsi qui in ecclesia lumen veritatis habent, peruersos contra innocentem turbantur. Sed cum iusti ad indignationem caligant, infirmi plerumque usque ad infidelitatem corruunt, unde sequitur.

d *Et membra mea quasi in nihilum redacta sunt.* Membrorum nomine teneritudo exprimitur infirmorum, qui dum peruersos prospiciunt florere, iustos cruciari, bona se inchoasse poenitent.

e *Stupebunt iusti super hoc.* Hoc est quod dixerat, ad indignationem oculus meus.

f *Et innocens contra hypocritam suam.* Contra hypocritam suscitatur innocens perfectus, quando hunc cum suo flore continet, eumque predicando quæ recta sunt, despiciendum esse ceteris denuntiat.

*Olym. Tanquam de alio sermonem haberet, sic loquitur: sed hæc tamen ad seipsum refert.

*Orig. Ego scio, qui innocens sum, recuperaturum pristinam fortitudinem,

fortitudinem, quia vere cecinit David. Non dimittet dominus virginem peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

*Phil. Hæc familiaris est querela iustorum. *Quare non respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio inihorem se, & facies*

Abac. 1.
Hier. 12.
Psal. 72.

homini sicut pisces maris, & quasi reptile non habens principem.

g *Et tenebit iustus viam suam.* Quia dum illi ex peruersa voluntate obtinere ea quæ multi sunt, inuenitur, ipse ad amorem celestium robustius stringitur.

h *Et mundis manibus addet fortitudinem.* Quia videns peruersorum terrenam gloriam, tanto amplius temporalia despicit, quanto hæc habere etiam malos cernit.

i *Igitur omnes uos.* Postquam exteriores proventus malorum, bonorum vero interiores intulit, exhortatur electos, ut conuertantur, deferendo mala, & veniant, bona faciendo.

k *Et non in uobis.* Conuersionem eorum deliderans exoptat, ne vllum sapientem in eis inueniat, ac si dicat. Stulti esse apud vos discite, ut in Deo vere esse sapientes valeatis.

*Phil. Nullus amicorum Iob sapiens dici poterat, quod contra eum loquerentur, quem Deus laudauerat.

l *Dies mei transferunt.* Dies, prosperitates. Cogitationes cor torquentes, curam terrenæ felicitatis dicit, quæ quâto grauius electos premunt, tanto subtilius a iudice rationes de ipsis cogitant exquiri. hæc cogitationes cum ipsa terrena felicitate dissipant.

*Phil. Dies felicitatis præterit, & cogitationes in Deum defixe.

m *Noctem ver. in diem.* Dissipatæ cogitationes noctem in diem vertunt, quia iustis nonnunquam amplius placet ex aduersitate mala perpeti, quam ex prosperitate terrenæ dispensationis cura fatigari.

*Orig. Syri aiunt: noctem in diem verterunt de prædonibus dicit, qui vestes detrahunt.

Et

Et

Et

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et oculi filiorum eius. Quia sunt imbuti ab eo suo errore.
- 2 Deficient. A vera beatitudinis consecutione.
- 3 Posuit me quasi in proverbium vulgi. Ex dictis. n. Eliphaz qui dicebat Iob punitum pro suis peccatis, sequebatur quod Iob inter vulgares in proverbium poneretur, ut quando aliquis malus a prosperitate deiiceretur, communiter diceretur. Accidit isti sicut, & Iob, et ad idem pertinet, quod sequitur. Et exemplum sum coram eis.
- 4 Caligauit ad indignationem oculus meus. Postquam Iob ostendit amicorum ignorantiam, hic consequenter circa hoc ostendit suam duplicitatem, quia plus debet displicere defectus amici in sapientia, quam in pecunia, & ideo dicit. Caligauit ad indignationem oculus meus. Tristitia. n. & ira quæ est per zelum, quamuis non excedit animum, tamen ipsum turbat secundum Greg.
- 5 Et membra mea quasi in nihilum redacta sunt. Quia ira, & tristitia, quæ sunt in mente redundant in corpore.
- 6 Stupebunt iusti super hoc. Videlicet quod homines, tam literati, sicut erant amici Iob, tanto errore essent decepti.
- 7 Et innocens contra hypocritam suscitabitur. Quia ira quæ est per zelum veritatis excitat innocentes ad insurgendum contra falsitatem falsitatis.

Et

Et

MORALITER.

- 3 Posuit me quasi in proverbium. Greg. Omnis qui flagello percutitur, in proverbium vulgi ponitur: quia cum maledicatur alicui, dicitur. Sic accidit tibi sicut illi.
- 4 Caligauit ad indignationem oculus meus. Ecclesiæ oculi sunt homines literati, & aliqui infirmi franguntur, de quibus dicitur.
- 5 Et membra mea quasi. Greg. Nomine membrorum exprimitur teneritudo infirmorum.
- 6 Stupebunt iusti super hoc. D. Patientia Dei quæ sic permittit fideles deprimi.
- 7 Et innocens contra hypocritam. I. de eius tpali prosperitate miratur: quia tamen per hoc ab innocentia non recedit, subdit.

Et

- 8 Et tenebit iustus viam suam, & mundum. n. c. Iusti etiam optant impiorum conuersionem, ideo subditur.
- 9 Igitur omnes. n. c. conuertimini. a malo.
- 10 Et re. ad bonum.
- 10 Et non in. in vo. n. c. Omnis. n. qui sic conuertitur, se fuisse fatuum confitetur.
- 11 Dies mei transferunt. Impetus. n. tribulationis impedit claritatem contemplationis, propter quod ecclesia tribulata dicit. Dies mei transferunt. i. meditationes clariores.
- 12 Cogitationes meae dissipatae sunt. i. versa ad diuersa.
- 13 Torquentes cor meum. i. ipsum retrahentes a clara meditatione diuina.
- 14 Noctem verterunt in diem. inducentes me ad vigiliam, quæ magis pertinet ad diem.

Tom. 3.

g 3

A *Et postea.* Lux post tenebras speratur, quia post noctem vita per aeternum lumen prospicitur.

b *Si sustinueris.* priores, & sancti sustinere aduersa poterant, & tamen ex corporibus educti ab inferni locis liberari non poterant. Tunc vero homo lectulum suum in tenebris strauit, quando lumen iu-

† lucem propinquam a facie tenebrarum. Quidam subaudiunt, absorpta est, & legunt lux propinquam a facie tenebrarum absorpta est.

B *Ad infernum descendit, & simul in puluere iace-*

qui in inferno sibi re-

Putredinem dixi. Putre-

scinem, patrem dicit,

quia omnis homo ab

origine iam vitiosa de-

scendit. mater vero &

foror, vermes, quantum ad materiam corruptibilis carnis,

quia & de putredine processimus, & cum putredine venimus

quam portamus. Vel, mater, natura, & consuetudo foror vo-

catur, quia ab illa cum ista sumus, quæ videlicet mater, & so-

ror vermes sunt, quia ex natura corruptibili, & consuetudi-

ne peruersa cogimur, ut quasi quibusdam vermibus sic in

quietis cogitationibus in mente fatigemur.

**Orig.* Ut pueri consolatores parentes habent, sic ego mor-

tem, & putredinem. Olympio. Utque partus nondum editi

sunt in sordibus, sic ego in putredine ante mortem,

d *Vbi est ergo nunc præst. mea.* Præstolatio iustorum, Christus

quem quandoque venturum nouerant, sed venire citius

quærebant: unde hic additur, nunc:

c *Et patientiam meam quis considerat.* Patientiam iustorum Deus

considerat,

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et rur. post te. spe. lu. i. cum desiderio expecto.* Et quia amici Iob dicebant ipsum reuertere ad terrenam prosperitatem, et specialiter si sustineret patienter, ideo hoc excludit, dicens.

2 *Si sustinueris. prædicta patienter.*

3 *Infernus domus mea est. i. sepultura intra terram, quia non expecto ultra felicitatem terrenam. Et propter illud quod hic dicitur de inferno, sciendum quod in hoc loco, & in aliis locis huius libri communi- ter pro inferno ponitur Seol in Hebræo, quod apud Hebræos frequenter accipitur pro fossa, vel sepulchro, & ideo subditur.*

4 *Et in ten. strauit. Ille. n. qui sepelitur, quasi in stratu sub terra ponitur quæ est tenebrosa.*

5 *Putredini dixi, quia post mortem resolvitur homo in putredinem, & inde vermes oriuntur, & sic habent quandam affinitatem, & propinquitatem ad hominem mortuum, sicut pueri habent propinquitatem cum parentibus, & econverso, & etiam inter se.*

6 *Vbi est ergo nunc præst. mea. i. expectatio felicitatis, quam mihi promittunt amici in hac vita? q. d. nulla est, & per consequens est in futuro*

MORALITER.

1 *Et rur. post tenebras. tribulationes.*

2 *Spero lucem. diuinæ consolationis. Tobia 3. d. Post tempestatem tranquillam facis, & post tenebrarum, & fletum, gaudium, & exultationem infundis.* Et quoniam tempore Iob per tolerantiā aduersorum, sancti non admittebantur ad regnū, subditur.

3 *Si su. in dom. ell. i. limbus sanctorum patrum, ubi erat carentia diuinæ visionis, & ideo subditur.*

4 *Et in ten. str. e. meum.* quantum ad statum animæ, & subditur de corpore.

5 *Putredini dixi. p. m.* Sicut. n. istæ personæ propinquæ sunt adinuicem,

ADDITIONO.

In c. 17. vbi dicitur in postill. Non peccavi, &c.

In hoc loco ubi dicitur in translatione nostra. Non peccavi & in amaritudinibus moratur oculus meus. Hebraica litera multū distat. Dicit. n. sic. Si non mendaces mecum & in amaricando moratur oculus meus. & est sensus quod Iob in his verbis conquerabatur de amicis suis qui secum erant, de quibus dicit. Si non mendaces mecum. qui per mendacia ipsum improbant in amaritudinem ducebant eum, intantū quod oculus eius morabatur continue in afflictione, de quo dicit. Et in amaricando moratur oculus meus. & ut ab ista persecutione amicorum euaderet, subdit petendo. Pone me iuxta te, & cuiusvis manus pugnabit contra me. q. d. sic possem ab impugnatione, seu insultu contumaciorum evadere, & ut ostendat impugnationem istorum quædam esse iniustam, subiungit. Cor eorum longe fecisti a di. &c.

RE.

considerat, sed quasi non considerare dicitur, ad votum desiderii minus citius apparere. & prolixiora tempora dispensationis suæ gratiam differre.

f *In profundissimum infernum descendit omnia mea.* Ante medietatem aduentum Iob in infernum descendit iustus erat. Sed quomodo in profundissimum.

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

† *Infernus profundissimus,*

† *quis qualiter ne dicatur.*

† *Fovea, vel corruptioni.*

† *præstolatio-*

† *nam*

† *Etiam si diu expectaui.*

C A P. XVIII.

Respondens, &c. Nicetas. Iustum impietatis insultat quasi de se superbe sentientem. *Vsque ad q. si. ver. ia.* Beatum Iob in superbiam astruit erupisse, quem fatetur verba iactare.

c *Intellige prius.* Signat quanta elatione tumuerat, qui Iob loqui quod non intelligeret, putabat.

c *Quare reputat sum.* Humanæ mentis est proprium, hoc sibi fieri suspicari qd facit. Arbitratur. n. se despici qui bonos despiciere consuevit, & ex suspitione contemptus ad indignationem perficit, & contumelias ingerit.

d *Quid perdis ani. tu.* Reprobi zelum rectitudinis, vel spirituale gratiam sanctæ prædicationis insaniam furoris æstimant, quod perire fidelium animas arbitrantur.

*Nicetas. Sic Theodotio. Orig. cur in furorem adactus es. *Cat. Græ. Male affecit te ira, quia Iobus dixerat. Ira sua vultus deiecit me. Phil. per rupes Angeli, aut potentes, & superbi intelliguntur aut vniuersa multitudo populorum.

c *Nunquid prop. te der. ter.* Ecclesia dicit quod non nisi in se veraciter colatur Deus, & ibi tantum sit salus. At contra hæretici, si hoc est verum, omnis terra a deo est derelicta, q. nos multi ubique incolimus. Quasi extra te est nobis Deus, & salus. Vel. Nūq. p. te. i. vt q. quis extra te fuerit, minime saluet?

f *Et transferentur ru. &c.* Rupes hæretici vocant, quos sublimibus excedere sensibus æstimant, quos propter vocem ecclesiæ negant de loco proprio transferri, quoniam tales humilibus

G A P. XVIII.

Espondens autem Baldath Suites dixit

a *De iactantia primo arguit: post de impietate.* *b* *Quæ dicis tunc.* *c* *Enim.* *d* *Ac.* *e* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *f* *Alias Qui perdet.* *g* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *h* *Et tunc.* *i* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

l *Quæ dicis tunc.* *m* *Enim.* *n* *Ac.* *o* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *p* *Alias Qui perdet.* *q* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *r* *Et tunc.* *s* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

t *Quæ dicis tunc.* *u* *Enim.* *v* *Ac.* *w* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *x* *Alias Qui perdet.* *y* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *z* *Et tunc.* *aa* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

bb *Quæ dicis tunc.* *cc* *Enim.* *dd* *Ac.* *ee* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *ff* *Alias Qui perdet.* *gg* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *hh* *Et tunc.* *ii* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

jj *Quæ dicis tunc.* *kk* *Enim.* *ll* *Ac.* *mm* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *nn* *Alias Qui perdet.* *oo* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *pp* *Et tunc.* *qq* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

rr *Quæ dicis tunc.* *ss* *Enim.* *tt* *Ac.* *uu* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *vv* *Alias Qui perdet.* *ww* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *xx* *Et tunc.* *yy* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

zz *Quæ dicis tunc.* *aaa* *Enim.* *bbb* *Ac.* *ccc* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *ddd* *Alias Qui perdet.* *eee* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *fff* *Et tunc.* *ggg* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

hhh *Quæ dicis tunc.* *iii* *Enim.* *jjj* *Ac.* *kkk* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *lll* *Alias Qui perdet.* *mmm* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *nnn* *Et tunc.* *ooo* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

ppp *Quæ dicis tunc.* *qqq* *Enim.* *rrr* *Ac.* *sss* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *ttt* *Alias Qui perdet.* *uuu* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *vvv* *Et tunc.* *www* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

xxx *Quæ dicis tunc.* *yyy* *Enim.* *zzz* *Ac.* *aaa* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *bbb* *Alias Qui perdet.* *ccc* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *ddd* *Et tunc.* *eee* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

fff *Quæ dicis tunc.* *ggg* *Enim.* *hhh* *Ac.* *iii* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *jjj* *Alias Qui perdet.* *kkk* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *lll* *Et tunc.* *mmm* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

nnn *Quæ dicis tunc.* *ooo* *Enim.* *ppp* *Ac.* *qqq* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *rrr* *Alias Qui perdet.* *sss* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *ttt* *Et tunc.* *uuu* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

vvv *Quæ dicis tunc.* *www* *Enim.* *xxx* *Ac.* *yyy* *Sine iudicio mentis quod tu habes.* *zzz* *Alias Qui perdet.* *aaa* *Quasi furor sit quicquid contra eum est.* *bbb* *Et tunc.* *ccc* *Etiam hic ne ad bona reddant.*

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVIII.

Respondens autem. Hic consequenter ponitur contra Iob ipsius Baldath replicatio, & secundo ipsius Iob responsio capit. 19. Prima in duas, quia primo Baldath de stultiloquio Iob reprehendit, & secundo ad principale propositum arguit, ibi. Nunquid propter te. Circa primum dicit.

2 *Vsque ad quem si. ver. ia. q. d. detines tempus in verbis superfluis, & superbis.*

3 *Intellige prius. q. d. non intelligis quæ dicis.*

4 *Quæ re. s. ut iu. &c. Dixerat. n. Iob. Non inueniam in vobis vllum sapientem. homo autem carens sapientia reputatur quasi bestia.*

5 *Et forduimus coram te. Tanquam ignorantes, & viles psonæ.*

6 *Quid perdis animam tuam in furore tuo. q. d. talia dixisti ex impetu furoris tui, qui animam a sapientia, & virtute deiecit, & sic eam destruit, & perdit.*

7 *Nunquid propter te. &c. Hic consequenter arguit ad propositum videlicet quod aduersitates præsentis vitæ non sunt, nisi pænæ peccatorum, & hanc opinionem primo astruit per sapientum sententiam, & secundo per experientiam, ibi. Nonne lux impii. Circa primum sciendum, quod terra inter elementa est maxime stabilis, cum sit centrum mundi, & rupes valde solida, per hoc ergo designat firmitatem, & soliditatem suæ opinionis tanquam a sapientibus approbatam, & hoc est quod*

milibus consentire renituntur. Reprobi aduersa ecclesiæ videntes, in arrogantiam iustitiæ eriguntur, quasi iusti pro culpa patiantur. Vnde iste flagellis Iob insultat, vnde subdit.

g *Nonne lux impii extin.* Hoc dici de impio recte potuit, contra sanctum non debuit. Lucem prosperitatem præsentis vitæ dicit. Sed lux impii

extinguitur quia fugi-
tine vite prosperitas,
cum ipsa terminatur.

h *Nec splendebit flamma*

ma ignis eius. ignem di-

cit feruorem tempo-

ralium delideriorum,

cuius flamma est de-

cor, vel potestas exte-

rior, quæ de interno

eius ardore procedit

sed non splendebit,

quia in die exitus om-

nis exterior decor

subtrahitur.

i *Lux obtene. in tabern.*

Aliquādo tristitiam

tenebras, lucem gau-

dium accipimus. lux

ergo in tabernaculo

impii tenebescit, quia

in eius cōsciētia gau-

dium quod de temporalibus fuerat, deficit.

k *Et lucerna quæ super eum est extin.* Lucerna lumen in testa est

lumen ergo in testa gaudium in carne. Lucerna ergo quæ

super eum est extinguitur, quia cum malorum suorum re-

tributio impium sequitur, in eius mente gaudium carnale

diffipatur. Bene autem, non quæ apud eum, sed quæ super eum

est, dicitur, quia iniquorum mentem terrena gaudia possi-

dent.

l *Arctabuntur gressus virtut. &c.* Quia vires malitiæ eius quas

nunc exercet, postmodum pænâ constringet.

m *Et præcipitabit eum.* Habet nunc consilium iniquus pæn-

tia appetere, æterna deserere, sed suo consilio præcipitatur,

quia per hoc in æterni supplicii tenebras mergitur.

Immisit

quod dicit. Nunquid propter te der. terra. i. firmitas, & soliditas

nostræ sententiæ propter verba tua irrationabilia, quasi diceret non.

8 *Nonne lux impii extinguetur. Hic astruit propositum per ex-*

perientiam, et primo propositum declarat, et secundo epilogat, ibi. hæc

sunt ergo. Prima in tres, quia primo astruit propositum per aduersi-

tates quæ contingunt in vita præsentis, & secundo per illas quæ contin-

gent in morte, ibi. Auellatur. tertio per eas quæ contingunt post mor-

tem, ibi. Memoria illius. Prima adhuc in duas, quia primo declarat

propositum per aduersitates contingentes extrinsecus, secundo per con-

tingentes intrinsecus, ibi. Attenuetur. Circa primum dicitur. Nonne

lux impii extinguetur. i. prosperitas eius temporalis.

9 *Nec splendebit flamma ignis eius. i. desiderium non ueniet*

ad effectum, quod est maxima pænâ hominis superbi.

10 *Lux obtenebescet in tabern. il. i. temporalis prosperitas il-*

lorum qui sunt de domo, & familia eius, decedet ad maiorem pænâ

ipsius.

11 *Et lucerna quæ super eum est extinguetur. i. Deus qui a su-*

periori dederat sibi prosperitatem retrahet manum suam, & sic extin-

guetur hæc lucerna, non in se, sed in effectu quantum ad ipsum impium.

Ista inducit Baldath quasi diceret, per experientiam vidimus contin-

gere talia mala impiis, & etiam illa quæ sequuntur, vnde subditur.

12 *Arctabuntur gressus virtutis eius. i. diffusio suæ potentie, quæ*

non poterit ea quæ cogitauerat, perficere.

13 *Et præcipitabit eum cons. suum. Quia consilium quod cogi-*

tabat sibi fore ad commodum, erit sibi nociuum. Et causam prædicto-

rum, subdit dicens.

Immisit

M O R A L I T E R.

1 *Respondens autem, &c. Hic ponitur replicatio Baldath contra Iob, in qua notat cum de superbia, & fatua locutione, licet iniuste, quia Iob talis non erat, possunt tamen dici verba Baldath veraciter contra hominem superbe, & impatiēter loquentem, vt sibi dicatur.*

2 *Vsque ad quem finem verba iactabis? Modus. n. superbi est vel le semper loqui.*

3 *Intellige pri. vt loquaris rationabiliter. Sed quia superbus noluit intelligere, ut bene ageret, sequitur.*

Quare

Tom. 3.

8 4

A *Immisit. n. in re.* Qui pedes in rete mittit, non cum uoluerit, elicit. Sic qui in peccatis se delicit, non mox cum uoluerit, surgit.

* Chrys. Translatione sumpta ab aubus quæ retibus captæ se expedire non pnt, innuit impium mala non posse vitare. Phil. Rete. n. est ma-

† Missus. n. est in rete ped. b. suis, & super rete ambulat.

lum inuitabile, & laqueus, ac sicut diabolus calcaneo intidians de quo omnia quæ sequuntur, interpretatur, ut pedica, decipula, famēs, primogenita mors interitus, & qui non est, quia Deo alienus. sic Hester. Ne tra-

B

† vel semen, i. filii eius
† membra
† ducet eum sub. consilium eius ad regem terrorum, id est consilium, & spes ipsius ducet eum ad maximos terrores
† non sui. i. qui non sint de familia eius, sed alieni, ac bestie. i. desolatur habitatio eius

das Domine sceptrum tuum iis qui nō sunt. **i** *Et in mac. eius am.* Qui in maculis retis ambulat, gressus suos ambulando implicat: & cum se expedire ad ambulandum nititur, ne ambulet obligatur

c *Tenebitur plan. il. la.*

Quia uidelicet stringetur finis peccato.

d *Et exarde. con. eum.*

quia quo se malis obligatum pensat, eo de quo reditu desperat, & ipsa desperatione acius ad huius mundi concupiscentias æstuat. In eius animo contra eum sitis exardescit, quia

* Cat. Græc. Multi circa pedes eius in fame angusta. Alii sic. Circa multorum autem pedes ueniat in fame angusta, id est, supplex, Caten. Græc. legit Ramos, id est filios, & pedes, id est actiones.

e *Abcondita est in ter.* In terra pedica absconditur, cum culpa sub terrenis commodis occultatur, quatenus homo uideat, quid concupiscere valeat, & tamē nequaquam uideat, in quo culpæ laqueo pedem ponat.

f *Et dec. il.* Intuetur. n. hostis mores cuiusque cui uitio sint propinqui, & illa opponit ante faciem, ad quæ agnoscit facilius inclinari mentem, ut blandis, ac letis moribus luxuriam asperis mentibus iram, & superbiam. Ibi ergo decipulam ponit, ubi esse semitam mentis conspiciat, quia illic periculum deceptionis inserit, ubi viam esse inuenerit propinquæ cogitationis.

g *Vndique ter.* quia sæpe idcirco quisque bonus esse metuit, ne

ne hoc a prauis patiat, quod se bonis fecisse reminiscitur, dumque hoc pati quod facit metuit, vndique terribus, vndique suspectus in bono opere gressum perdit.

h *At enuctur fa.* Caro nostra infirmitas est. Robur autem anima rationalis quæ in expugnandis vitis resistere per rationem valet. Quæ fama attenuatur, cum

nulla interni cibi refectione pascitur.

i *Et inedia inuadat costas illius.* Costæ sunt sensus animi qui latentes, ut viscera cogitationes muniant. inedia inuadit iniqui costas quia fames inter

na sensus mentis extenuat, ut cogitationes suas intus nullatenus regant, sed ad exteriora uagentur quæ petunt.

k *Deuoret pulchritudinem cutis eius, & consumat brachia illius.* Pulchritudo cutis est gloria temporalis exterior, per brachia operis designantur. Mor-

tem peccatum dicit, quod animam occidit.

l *Primogenita mors.* superbia ergo est initium ois peccati. Pulchritudo ergo cutis eius, & brachia illius primogenita mors deuorat, quia iniqui gratia, vel operatione superbia supplantat. Porrit. n. & in hac vita gloriosus existere, si superbus minime fuisset.

m *Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius.* De tabernaculo fiducia eius euellitur, quando peruersus qui multa in hac uita patrauerat, repentina morte dissipatur.

n *Et calcet super eum quasi rex interitus.* Quia hic vel vitis premitur quæ ad interitum trahunt, vel mortis tempore, potestati demoniacæ subiugatur.

o *Habitent in tabernaculo.* i. in mente eius apostata angeli per cogitationes nequissimas conuersentur, eius uidelicet focii, qui idcirco iam non est, quia a summa essentia iam recessit.

* Nicetas. i. supplicium inexorabile, aut impius, & ab inferioribus, & a regibus multabitur. Aquila sic. Et incidet ei regis armæ. i. fortunatum spoliatio a rege illi contingeret.

* Cat. Gr. Hababit in tabernaculo suo in nocte sua. Nicetas alii in corpore suo. i. habitatio illius erit in caligine, & præter corpus nihil erit ei reliquum. Theodotio, hababit in tabernaculo

tem peccatum dicit, quod animam occidit.

l *Primogenita mors.* superbia ergo est initium ois peccati. Pulchritudo ergo cutis eius, & brachia illius primogenita mors deuorat, quia iniqui gratia, vel operatione superbia supplantat. Porrit. n. & in hac vita gloriosus existere, si superbus minime fuisset.

m *Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius.* De tabernaculo fiducia eius euellitur, quando peruersus qui multa in hac uita patrauerat, repentina morte dissipatur.

n *Et calcet super eum quasi rex interitus.* Quia hic vel vitis premitur quæ ad interitum trahunt, vel mortis tempore, potestati demoniacæ subiugatur.

o *Habitent in tabernaculo.* i. in mente eius apostata angeli per cogitationes nequissimas conuersentur, eius uidelicet focii, qui idcirco iam non est, quia a summa essentia iam recessit.

* Nicetas. i. supplicium inexorabile, aut impius, & ab inferioribus, & a regibus multabitur. Aquila sic. Et incidet ei regis armæ. i. fortunatum spoliatio a rege illi contingeret.

* Cat. Gr. Hababit in tabernaculo suo in nocte sua. Nicetas alii in corpore suo. i. habitatio illius erit in caligine, & præter corpus nihil erit ei reliquum. Theodotio, hababit in tabernaculo

tem peccatum dicit, quod animam occidit.

l *Primogenita mors.* superbia ergo est initium ois peccati. Pulchritudo ergo cutis eius, & brachia illius primogenita mors deuorat, quia iniqui gratia, vel operatione superbia supplantat. Porrit. n. & in hac vita gloriosus existere, si superbus minime fuisset.

m *Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius.* De tabernaculo fiducia eius euellitur, quando peruersus qui multa in hac uita patrauerat, repentina morte dissipatur.

n *Et calcet super eum quasi rex interitus.* Quia hic vel vitis premitur quæ ad interitum trahunt, vel mortis tempore, potestati demoniacæ subiugatur.

o *Habitent in tabernaculo.* i. in mente eius apostata angeli per cogitationes nequissimas conuersentur, eius uidelicet focii, qui idcirco iam non est, quia a summa essentia iam recessit.

* Nicetas. i. supplicium inexorabile, aut impius, & ab inferioribus, & a regibus multabitur. Aquila sic. Et incidet ei regis armæ. i. fortunatum spoliatio a rege illi contingeret.

* Cat. Gr. Hababit in tabernaculo suo in nocte sua. Nicetas alii in corpore suo. i. habitatio illius erit in caligine, & præter corpus nihil erit ei reliquum. Theodotio, hababit in tabernaculo

tem peccatum dicit, quod animam occidit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Immisit in rete pedes suos.* id est uoluntarie se implicauit peccato.

2 *Et in ma. eius am.* cadendo de peccato in peccatum.

3 *Tenebitur plan. i. consuetudine peccandi, quæ est laqueus detinens in peccato, secundum quod dicit Anselmus libro de similiudini-*

4 *Et exardescet con. eum sitis. i. ardor, & desiderium peccandi contra synderesin remurmurantem ei præualens propter consuetudinem.*

5 *Abcondita est in ter. quia peccator considerat tantum bonum extra apparens, & non uidet malum intra latens.*

6 *Vndique ter. e. f. quia homo malus propter inimicos, quos acquirit, semper est timidus.*

7 *Et inuo. pe. e. quia capietur ab aduersariis sibi insidiantibus.*

8 *Attenuetur fame.* Hic consequenter ostendit propositum per aduersitates intrinsecas contingentes. Et quia iustus letatur in uindicta peccatorum propter diuinam iustitiam zelum, ideo Baldath, qui se iustum reputabat, mala quæ sequantur, exprimit per modum desiderantis, & deprecantis, ut superueniant impiis, di. Attenuetur fame robur eius. Id est impii, per defectum enim nutrimenti corpus attenuatur, & robur debilitatur

MORALITER.

1 *Immisit in re. & c.* Exardescit contra eum sitis, id est uoluntatis nocendi bonis.

5 *Abcondita est, & c.* quia considerat tantum delectationem apparentem, sed non poenam sequentem.

6 *Vndique ter. q. a. p. mala quæ fecit, insidari sibi semper credit.*

8 *Attenuetur fame.* i. nulla refectione uerbi diuini confortetur cor illius.

9 *Et inedia, & c. co. illius. i. collaterales eius.*

10 *Deuoret pulchritudo.* i. superbia, quæ principium est omnis peccati,

bilatur.

9 *Et inedia inuadat costas illius.* ipsum usque ad intima debilitando.

10 *Deuoret pulchritudinem cutis. i. iuuentutem eius, in qua etate magis relucet pulchritudo.*

11 *Et consumat brachia illius. i. fortitudinem eius, quæ per brachia designatur.*

12 *Primogenita mors. i. anticipata præueniens mortem naturalem.*

13 *Auellatur de tabernaculo suo. Hic asruit propositum per aduersitates in morte contingentes. Quarum prima est electio de loco proprio tanquam quid horribile, & sordidum, & hoc tangitur, cum dicitur. Auellatur de tabernaculo suo. quia antiqui in tabernaculis habitabant.*

14 *Fiducia eius, eo quod amplius ibi non reuertetur.*

15 *Et calcet super eum, quasi rex, interitus. id est, per mortem deducatur in cinerem, sicut in terra quæ calcatur in pulueres redigendo.*

16 *Habitent in tabernaculo illius focii. i. focii defuncti, qui iam non est cum uiuentibus, cuius tabernaculum est sepulchrum, ubi non habet societatem, nisi vermium.*

1 Asper-

peccati, destruat in eo quicquid habet apparens bonum. Vnde uersus: Si tibi copia, si sapientia formaque detur: Sola superbia inquinat omnia, si comitetur.

13 *Auellatur de ta. suo. f. e. i. anima eius de corpore, quod est tabernaculum animæ.*

15 *Et calce super. i. diabolus, de quo dicitur Apoc. 6. b. nomē illi mors: qui animam de corpore exeuntem calcatur, & ad gehennam secum portat.*

16 *Habitent in taberna. i. vermes qui sunt focij defuncti, & iam non est, habitent in corpore eius, ipsum comedendo.*

1 Aspergatur

† fortificabitur super eum sciens, subterperere

† dispergent eum pedibus suis, i. dispergent eum eloquio suo, ut huc atque illuc fugiat pedibus suis

† uentus malus pareat lateri eius

† angelus mortis, uel prima infirmitas ex qua moriatur, vel præpollens est ordo, comedat mors primogenitum eius

Ecc. 10. b

E

E

F

Bernardus de contemptu mundi.

Bernaculo eius cunctarum rerum interitus. Hebræus: habitabit in tabernaculis non suis. Sulphur autem diuinam dixit ultionem. Idq; factum in regione Sodomitide, & Dauid de improbis vaticinatus est dicens: Ignis, & sulphur, & spiritus procellæ pars calicis eorum. Philip. radix fides, mellis opera.

a Aspergatur in tabernaculo. In tabernaculo iniqui, sulphur aspergitur, quoties carnis delectatio in eius mente dominatur. Per sulphur enim fœtor carnis accipitur. Et quia talis in malo permanet, unde nec fructum boni facere potest, addit.

b Deorsum radices eius sic. Per radices cogitationes accipimus, quæ in occulto sitæ sunt, & visibilia opera producant. Per messem aperta operatio: prauus itaque quisque, dum cogitationes suas in infimis rebus ponit, & superne viriditatis gaudia non appetit, radices suas deorsum sicari permittit, cuius sursum messis atteritur: quia omnis eius operatio superno iudicio quasi nihilum deputat.

c Memoria ille. Memoriam suam iniquus in terra statuere conatur, cum gloriam laudis suæ extendere nititur. Et nomen suum in plateis celebrari gaudet, cum longe lateq; operationem suæ iniquitatis extendit.

*** Nicetas.** Memoria, id est filij eius morientur qui sunt monumentum parentum. Quæ omnia Iob euenerunt excepta necessitate regali. Philip. In plateis, & portis reges quondam, & principes residebant.

d Expellet eum de luce. De luce ad tenebras ducitur, eum de honore vitæ præsentis ad supplicia æterna damnatur. Sic de vnoquoque iniquo loquitur: ut ad caput, id est diaboli vertatur, qui in Antichristo nomen extēdet, quod nūc mali imitant.

c Et

e Et de or. transf. & c. Cū superno apparēte iudice de hoc mundo ad penas trāsfertur, quæ oīa, & de capite malorū Antichristi possunt accipi. Philip. De orbe hoc sic Apost. Cum uertum introducet primogenitum in orbem terrarum: unde & sequitur.

f Non erit se. & c. Quia omnes iniqui qui de eius psuasionem in prauis actionibus nati sunt, cum eodem suo capite ferientur. Quia hæc de Antichristo accipienda sunt, in hoc aperit dum dicit.

g In die eius stu. Quia tanta tunc signa demonstraturus, & crudelia, ac dura factururus est: ut ad stuporē perducatur quos in fine mūdi inuenerit, & priores patres Eliam, & Enoch (qui in eius expugnationem seruati sunt) carnalis mortis timore, & dolore trāsfigat, quia et si electi

h Et pri. m. u. a. hor. Id est corda electorum pauore ferientur. unde scriptum est: Ita ut in errorem inducatur si fieri potest etiam electi: non quidem casuri, sed trepidaturi ex carne.

*** Nicetas.** Primos dixit æquales, postremos, qui post eum futuri sunt.

*** Philip.** primos angelos, & sanctos, nouissimos peccatores.

i Hæc sunt ergo ta. De hoc illud retulit quod dixerat: expellet eum de luce ad tenebras, & de orbe trāsfertur eum. Et est sensus: Is q nunc Deū ignorādo extollitur, tunc ad propria tabernacula peruenit, qn in supplicia demergitur. Vel: Hæc ergo sunt tabernacula, quasi in die eius stupebūt sancti. ergo hæc prædicta, & tenebræ, & c. erunt tabernacula eius, & ibi habitabit. Vide quia in conclusionibus suarum orationū satis aperte ostendunt, quod sanctum Iob credebāt pro iniquitate percussum.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

CA. P.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Aspergatur in tabernaculo eius sulphur. Id est fœtor qui per sulphur, & fœtorem eius designatur: in sepulchro autem non est, nisi fœtor, & horror. Thomas autem aliter exponit dicens: Habitent in tabernaculo illius socij eius qui non est, id est amici defuncti, qui iam non est cum eis: & ipsi succedunt ei in domo sua, & bonis. Aspergatur in tabernaculo eius sulphur, id est in domo in qua succedunt ei amici, qui antiquitus in signum tristitiæ de amici morte aspergebant aliqua fœtida in domo defuncti, sicut & modo aliqui accipiunt vestes nigras. Sed hæc expositio non videtur conueniens, quia quod amici defuncti habitent in domo eius, & quod ex morte eius fiant signa tristitiæ, non pertinet ad aduersitatē defuncti, sed magis ad prosperitates, eo modo quo possunt dici: quia cedunt ad eius honorem. hic autem ponuntur aduersitates quæ contingunt in morte, ut dictum est, & ideo prima expositio melior videtur.

2 Deorsum radices eius siccentur. Id est illa quæ plantauerat, annihilentur sine fructu.

3 Sursum autem at. & c. s. tempestate de super veniente. q. d. omnia opera eius dissipentur, tanquam in detestationem vitæ eius præteritis.

4 Memoria. Hic asruit propositum per aduersitates post mortem contingentes. Amici enim Iob ad prosperitatem hominis post mortem dicebant pertinere ipsius bonam memoriam, & eius contrarium ad aduersitatem.

uerstatem. ideo dicitur; Memoria illius pereat de ter. & c. & patet litera vsque ibi.

5 Et de orbe tran. eum. Ita quod nullo modo remanebit in memoria hominum, nec etiam remanebit aliquantulum in sua post. ritate. ideo subditur: Non erit semen eius, & c.

6 In die eius stu. no. Id est minores de populo admirabuntur de tempore suæ prosperitatis, ita subito deiecit ad nihilum.

7 Et primos. Id est maiores in populo.

8 Inuadet hor. Ne simile eis contingat.

9 Hæc sunt er. & c. Postquam Baldath conatus fuerat ostendere, quod aduersitates huius vitæ sunt pænæ præcedentium peccatorum, hic epilogoando concludit: Hæc er. sunt ta. ini. id est processus quantum ad aduersitates huius vitæ, in qua homines sunt viatores qui tabernaculis vtuntur.

10 Et iste lo. eius qui ig. de. Quātū ad aduersitates post istā vitā, qn impij sunt extra vitā, & quasi in termino. Et sic patet ex prædictis, q processus Baldath non est efficax ad probandum propositum; quia aduersitates prædictæ non solum contingunt impijs, sed etiā frequenter iustis, qui non solum in vita, & in morte affliguntur, sed etiam post mortem inter homines dehonorentur, sicut patet de martyribus, quorum corpora prohibebantur sepeliri, & relinquebantur feris, & ambus deuoranda, licet aliquando hoc impediretur diuina prouidentia.

CA. P.

MORALITER.

1 Aspergatur in taber. Id est fœtor ex corporis putrefactione.

2 Deorsum radices eius sic. Id est cogitationes in mente latentes humore gratiæ priuentur.

3 Sursum autem at. messis eius. Id est actus eius procedentes ex cogitationibus puniantur.

4 Memoria.

ADDITIO.

In cap. 18. ubi dicitur in postilla: Circa primum sciendum, quod terra inter elementa est maxime stabilis.

Hoc quod dicitur: Nunquid propter te derelinquetur terra. aliter vñ exponendū. Pro quo sciendū est, q sicut Iob ex opinione amicorū suorū felicitatē futurā negantiū intendebat eos ducere ad

ad hoc incōueniēs, s. quod Deus nō haberet prouidentia de humanis actibus, ut circa finē pced. cap. postillator allegat: sic ecōuerſo, socij eius ex hoc quod Iob allerebat, q aduersitates huius vitæ nō dabāt in penā peccatorū: volebāt ducere ipsum Iob ad ipsum incōueniēs, s. quod Deus nō hēbat prouidentia de actib. humanis. Cuius rō ē: Nā p̄supposita eorū opione erronea,

erronea, si quod in alia vita non esset spectandum premiū, nec pena, si in hac vita saltē peccatores non haberet punitionē, manifeste tolleretur diuina pudentia ab actib. humanis. Ex quo sequeretur quod Deus relinqueret terrā, eo modo quo dicit Ezech. 9. c. *Dixerunt enim: Derelinquit Dominus terrā, & Dominus non videt, i. non prouidet.* Et hoc est quod Baldath intēdebat di. *Nūquid propter te, quasi dicat: Nunquid propter opinionē tuā erronēā secūdu quā dicis, quod mali prosperant in hac vita, derelinquet terra, i. a Dei pudentia: ut dictū est: Et quia si Deus terrā derelinqueret, sequeretur quod*

quod nulla firmitas, nec stabilitas esset et in rebus solidissimis, sicut sunt rupes. id dicit: *Et transferetur rupes de loco suo, & ut ostēdat Baldath opinionē suā esse notā per experientiam, subdit: Nonne lux impij extinguetur.* quasi dicat per experientia est notum quod impij in hac vita puniuntur. Hoc enim assumebāt amici Iob, tanquam notum, i. quod nullus innocēs in hac vita puniebatur, nec impius in præsenti vita remanebat impunitus. Vnde Eliphaz in sua prima responsione supra cap. 4. dicebat: *Recordare obsecro te, quis vnquam innocens perijt.*

C A P. XIX.

Respondens autem Iob, &c. * Nicetas. Iobus amicos reprehendit, quod rationem sedulo inibant, quem admodum ipsum sermonibus lacerarent, cum amici hominis misereri debuissent,

b *Vsquequo affli. &c.*

Atteruntur boni sermonibus iniquorum, quando contra eos illi in verbis tument, qui aut in peruersa fide, aut in prauis moribus iacent.

* Origen. in Cate. Græc. Sæpenumero qui corporis cruciamenta tolerauit, non passus est verba: contumeliā enim perferre magni est viri.

fid est ad opprobriū quod iuste probrijs afficiat.

c *En decies con. me.*

Quia ab eis quinquies increpationes audierat, & quinquies re-

spondit, decies se perhibet esse confusum. Quia in eo quod grauitur increpatus est, & in eo quod verba doctrinæ non audientibus dicit, confusione in pertulit in suis increpationibus, quia in eis non proficit. In eorum increpationibus, quia dolet de prauitate, quam audit.

* Philip. In numeris aliquā sola ratio perfectionis tenenda est, non ratio perscrutanda: nam Sophar semel tū, Eliphaz, & Baldath bis numero vsq; ad istum locū rēderunt. hic itaq; in maiori numero minor intelligitur, ut alias in minori maior.

En decies. Ecclesia decalogū seruat, cui iniqui toties confusio nem faciunt, quoties in suis actibus diuinis vocibus obliuiscunt.

d *Et non eru. opprimen. me.* Sunt nonnulli quos ad perpetranda nequitia oborta subito nequitia inuitat, sed tamen humana verecundia reuocat.

e *Nempe & si igno. &c.* Scientia hereticorū non est cum eis, sed contra eos, dū inflat. Sed ecclīe ignorātia, q̄ arcana non pōt penetrare cū ea est, q̄a pro ea dū se humiliat: & q̄a heretici q̄ quærunt scire,

C A P. XIX.

a *Quia hæc & si iusta, iniuste dicuntur contra Iob, affligi se dicit.*

Respondens autem Iob dicit: *Vsquequo affligitis animam meam, & atteritis me*

sermonibus? En, decies confunditis me, & non erubescitis opprimentes me.

a *Timore hominum aliquando mali ad se redeunt, plus timentes displicere Deo: aliquando vero despecto Deo minus hostem reuerentur.*

b *Quasi, quod non debetis.*

Nempe & si ignorauit, mecum erit ignorantia mea. At vos contra me erigimini, & arguitis me op-

probrijs & meis. Saltem nunc intelligite, quia Deus

non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cin-

uit, Deus non iniusto iudicio Iob afflixit.

* Cate. Græc. Scitote solum, quia Dominus fecit mihi sic.

* Origen. Quandoquidem eiusdem naturæ estis consortes,

nolite mihi esse infesti, q̄ similibus malis implicari potestis.

* Orig. & Philip. Hæc ait per concessionem pro faciamus

me errasse, oportebatne vos mihi ita insultare?

* Cat. Græc. Cognoscite, quia Dominus est, qui conturbauit. Hebræus, percussit me.

i *Quia Deus non æquo iud.* Astringendū igit est, quod & Deus cū

Iob recte egit: & tū non meritis, q̄ non eque fieri dicit, alioquin dia-

bolus vicit (in eo q̄ de beati viri culpa p̄miserat) quē Deus

laudauit. Hoc non elatio, sed dolore extorfit. Bonus si in humili

mente exigente causa, vel dolore bona de se dicit, non peccat.

k *Et fla. suis me cin.* Cum tanta nos afflictio deprimat, ut nul-

lus rei consolatione respirare animus possit, non iam flagel-

lis solummodo ferimur: sed etiam cingimur, quia tribulatio-

num verberare ex omni parte circundamur.

a Ecce

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIX.

Respondens autem Iob. Hic consequenter ponitur ipsius Iob responsio: & primo excludit verba Baldath, & aliorum amicorum suorum. & secundo accedit ad principale propositū, ibi: Saltem nunc. Circa primū dicitur. 1 *Vsquequo affligitis animā meā. iniurijs verbis obiurgando.* 2 *Et atteritis me sermonibus. i. radios me affligitis verbis, & non rationibus.* 3 *En decies confunditis me. Iob enim quinquies locutus fuerat incipiendo ab illo loco: Pereat dies in qua natus sum, &c. & amici sui quinquies contra eum locuti fuerant, obiiciendo, & replicando; ut patet ex supradictis: & ideo dicit: En decies confunditis me, i. nitimini me confundere; quia nitēbantur Iob confundere tam ex verbis suis proprijs, quā ex verbis de ore Iob prolatis, ut frequenter patuit in pradijs. Et quia Baldath notauerat Iob de ignor. autia, scilicet in principio precedentis capituli dicens;*

dicens; Intellige prius: ideo quasi ad hoc respondens Iob dicit.

5 *Nempe & si igno. me. erit igno. me. Id est nihil vobis nocebit. Et ideo deberetis tacere de ipsa.* 6 *At vos con. me erigi. verbis presumptuos.*

7 *Et argui. me oppro. Id est verbis iniurijs.*

8 *Sal. nunc, &c. Hic consequenter Iob accedit ad principale propositum. & primo ostendit se non propter peccatum afflictum, quod Baldath conatus fuerat ostendere. secundo reuocat quoddam dubium, ibi: Quis mihi tribuat. Circa primum primo proponit intentum di. Saltem nunc intel. quasi dicat prius noluisse intelligere.*

9 *Quia Deus non æquo iud. affli. me. Hoc non dixit Iob ex propria intentione, sed tanquam concludens ex dictis aduersariorum, qui dicebant omnes aduersitates huius vite inferri a Deo in penam peccatorum preteritorum tantum; ex quo sequitur iudicium Dei non esse æquum circa Iob, cuius afflictio excedebat culpam.*

1 Ecce

M O R A L I T E R.

1 *Respon. autem Iob, &c.* Sicut dictum est supra, Beatus Iob boni prælati, vel doctoris gerit typum. Christus aut princeps est pastorū, & doctorū propter quod de ipso præfens capitulū exponitur; In quo aliquando pro se loquitur, aliquando de suis membris, varie tamen. nam aliquando loquitur pro membris fortibus, aliquando pro infirmis. dicit ergo.

2 *Vsquequo affli. ani. me. & atter. me ser. ut sit verbū Christi ad infirmos sibi de quibus dicit Luc. 11. g. Cæperunt Pharisei, & legisperiti grauitur insillere, & os eius opprimere de multis insidiantes ei.*

4 En

4 *En de. con. me. i. conamini me confundere perfecte. Denarius enim numerus perfectus est, ideo significat perfectionē.*

5 *Nempe si igno. &c.* Hic accipitur si pro non: nam ignorātia non fuit in Christo, licet Pharisei tenerent contrarium. vnde Luc. 7. f. dicit Phariseus; *Hic si esset propheta, sciret utique quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est.*

6 *At vos con. me eri. per superbiam.*

7 *Et ar. me. de sabbathi transgressione, & peccatorum familiaritate, & huiusmodi, sicut patet ex textu Euangelij.*

8 *Saltem nunc intel. quod de. affli. me. i. quod non affligit me pro peccatis proprijs.*

Ecce

E Ecce cla. vt impa. Deus qd nobis profuturū sit sciens, diffi-
A mulat exaudire dolentiū, vel merentiū vocem, vt augeat vti-
 litatē, & p̄rgetur vita p̄ pēnā. Sed hāc dispēfationis gratiam
 ponnulli t̄ delium ignorant: ex quorum persona nūc dicitur;
Ecce clamabo, &c. & non est qui iu. Dicitur: quando Deus con-
 tra aduersarium cau-
 sam iudica te diffinū-
 lat, quod iudicium dif-
 ferē, vt san. xi viri me-
 rita, & aduersarij pē-
 na crescat. *Ecce clama.*
Semitam meam circum.
 Ex figura l. ecclesie in
 qua infirmi se despe-
 ratos putant, quia tar-
 dius audiūt: ut in quo-
B rum alijs v. ia septa ne
 transeant: qui vident
 agenda, sed implere
 non possunt. Alijs te-
 nebræ in calle, qui
 nec agenda queunt discernere.
 * Orig. Nūc fuerit mihi certamen perfectum, de mea coro-
 na haudquaquā iudiciū fiet. Philip. Aegrotorū more loquitur,
 q nō ex iudicio, sed ex amaritudine iniuriosa verba p̄ferunt.
b *Semitam meam circum.* Circumseptam verberibus semitam suam
 vidit, cum transire ad securitatem cupiens, euadere flagella
 non potuit: & quasi in calle cordis ignorantie tenebras inue-
 nit, qui cur ita flagellaretur, penetrare non potuit.
 * Cate. Græc. Super faciem meam, id est non video vnde
 egrediar ex ijs malis.
c *Spo. me gloria mea.* Plane hæc Iob conueniunt. Mystice aut glo-
 ria cuiusq; iustit. a est, quæ tegit, & munit a morte, quæ p̄ ad-
 uersa infirmis tollitur, q̄a vt veitis exterius hēlit. Corona prē-
 mium

mium victoriæ quæ in capite est, superna remuneratio in mē-
 re, sed hanc perdunt qui in certamine non perdurant. Vel ca-
 put, sunt sacerdotes, & Ecclesie duces: sicut & hi superna prē-
 mia deserunt, quibus ruentibus latius cadit exercitus.

* Polychr. Coronā dixit, vel quia Rex erat, vel quod omni

dignitate sit spoliatus.

d *Destruxit me vndique.* &c.

pe. & quasi euul. ar. &c. taudiet

Arbor vento impelli-
 tur vt cadat, sic infir-
 mus nimis ad multi-
 tudinem trahitur, & acer-
 na quæ spectabat relin-
 quit, & quia aliquan-
 do qui p̄cristernus

iustitiam relinquit, p̄c-
 nas tamen nō euadit. **E**

* Nicetas. Tanquam

addidit, vel quare ne-
 que enim hostili ani-
 mo, aut perturbato

exercitus

addidit, vel quare ne-
 que enim hostili ani-
 mo, aut perturbato

addidit, vel quare ne-
 que enim hostili ani-
 mo, aut perturbato

Deus supplicia irrogat.

e *Iratus est contra me.* Qui enim ita percutitur, vt vires eius
 superentur, non hunc Deus, vt filium per disciplinam, sed vt
 hostem ferit per iram. vnde & propheta: Plaga inimici per-
 cussi te castigatione crudeli. Et quia sepe maligni spiritus cor-
 dibus afflictorum multa suadent, & si quid boni est furantur,
 addit.

f *Simul venerunt latrones eius.* maligni spiritus, qui exquirendis homi-
 num moribus occupantur: qui viam sibi in afflictorum cordi-
 bus faciunt, quando inter aduersa quæ exterius tolerantur,
 cogitationes quoque prauas immittere non desistunt.

g *Et obsederunt in gyro tabernaculum meum.* In gyro tabernaculum obsidet,
 quando ex omni latere tentationibus mentē cingit. Vnde etia

iuxta

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Eccē clam.* Hic consequenter procedit ad declarandum processum
 afflictionis suæ respectu culpæ: & primo ostendit magnitudinem suæ af-
 flictionis, & secundo minoritatem suæ transgressionis, ibi: Misere-
 ni mei. **Primum** ostendit dupliciter. Primo per afflictiones ab extrin-
 seco, secundo ab intrinseco, ibi: Pelli meæ. **Prima** in duas, quia primo
 ostendit propositum per defectum remedii. secundo per excessum affli-
 ctionis, ibi: Spoliauit me. **Circa primum** sciendum, quod afflictus potest
 habere remedium dupliciter. vno modo per alium, alio modo per seip-
 sum. Per alium vero habet remedium, quando aliquis ei compatiens eri-
 pit ipsum. Alio modo per recursum ad iudicem qui liberat ipsum. & tri-
 que autem erat exclusum a Iob: & ideo dicit: *Ecce cla. vim pa. &*
ne. exau. per compassionem auxiliando.
2 *Vociferor.* Faciens ad iudicem querimoniam,
3 *Et non est qui iu.* Quia Deus non habet iudicem superiorem, qui
 de penis ab eo infligitur ipsi Iob possit indicare. Per seipsum autem ha-
 bet homo remedium dupliciter. Vno modo per suam potentiam se libe-
 rando. Alio modo per suam patientiam euadendo, & vtrumque exclu-
 ditur cum dicitur.
4 *Semitam meam circum.* & tran. non pos. Id est processui meo tot
 impedimenta posuit, quod non possum amouere.
5 *Et in cal. me. te. po.* Ita quod non possum videre quid mihi
 expediat: tristitia enim obnubilat intellectum.
6 *Spolia. &c.* Hic ostendit propositum per magnitudinem afflictionis;
 & primo facit quod dictum est. secundo probat quoddam suppositum,
 ibi: Iratus. **Circa primum** sciendum, quod inter bona extrinseca maxi-
 ma sunt honor, & dignitas, & ideo iactura istorum est maxime afflictio-
 na, & quantum ad primum dicit: Spoliauit me gloria mea. i. ho-
 nore excellenti, qui fiebat mihi, secundum enim Commentatorem 1.
 Ethicorum: Honor est reuerentia quæ fit alicui in testimonium suæ virtu-
 tis,

tis, si fiat in secreto, vel corā paucis; sed si fiat in palam, & coram mul-
 tis, tunc dicitur gloria. Est enim gloria longe patens p̄cōmum. Et
 sic patet quod gloria est honoris excellentia. Quantum vero ad secun-
 dum dicitur.

7 *Et abstu. co. de ca. me.* A statu dignitatis me deiciendo. Post
 bonum autem honorabile est bonum vile, quo sustentatur v. ta, & iaco
 eius subtrahitio est afflictio, quod notat Iob d.

8 *Destru. me vn.* Omnia bona interiora subtrahendo, & t̄ patuit su-
 pra 1. cap.

9 *Et pe. propter defectum bonorum exteriorum.* Ideo subditur.

10 *Et qua. euul. ar. ab. spem me.* Quando enim arbor adheret
 terræ per radices, si abscondatur remanet spes putulationis: si d̄ en-
 latur non remanet talis spes, sed oportet quod ut siccat: & per hoc de-
 signat Iob quod non habebat spem reuertendi ad prosperitatem tempo-
 ralem. Tum quia in hoc non habebat spem suam, sed in futura reuer-
 ratione. Tum quia non apparebat possibilitas per viam humanam.

11 *Iratus est contra me furor eius, &c.* Hic consequenter probat
 quod de recuperatione temporaria salutis sperare non debuit, quia
 si hoc esset, vel esset a Deo, vel ab homine. primo excludit primum, &
 secundo secundum, ibi: Fratres meos. Ad probationem autem primi di-
 cit: Iratus est con. me. mihi afflictiones infligendo; & hoc sequitur
 ex dictis amicorum, qui dicebant talia inferri propter peccatum. Ab
 irato autem contra se nullus sperat auxilium, & maxime quando ira
 videtur indurata; quod viciabatur in proposito ex continuatione affli-
 ctionum. ideo subditur: Et sic me habuit quasi hostem suum.

12 *Simul vene. la. eius.* Id est, daemones, vel pradares, qui bona
 Iob abstulerant. Et dicuntur isti, & illi latrones Dei, quia ex p̄cōssio-
 ne eius ipsi Iob mala intulerunt.

13 *Et obsederunt in gyro tabernaculum meum.* Quia daemones adhuc
 querebant nocere ipsi Iob si possent.

1 Fratres

MORALITER.

1 *Ecce clamabo vim patiens, &c.* Nam in Cruce clamauit Eli,
 Eli, &c.
2 *Vociferabor, & non est qui iudicet.* Id est vindicet. Mors enim
 Christi tunc non fuit vindicata.
3 *Semitam meam circum.* Id est vitam meam in omnibus parti-
 bus corporis, & sensibus afflixit.
5 *Et in cal. me. te. po.* Quia tunc Christi discipulos Deus in fi-
 de dubitare permisit.
6 *Spol. me gloria mea.* Quando principalis discipulus eum in
 sua facie ter negauit.
7 *Et abstulit coronam de capite meo.* Quando sui negauerunt
 eum esse regem coram Pilato.

8 Destru-

8 *Destruxit me vndique, &c.* Fugientibus discipulis ad mor-
 tem eundo.

10 *Et quasi auul. &c.* In discipulis desperantibus Christi resur-
 rectionem, Luc. 24. c. Nos autem sperabamus, &c. quasi d. car-
 iam non speramus.

11 *Iratus est contra me furor eius.* Secundum apparentiam hu-
 manam tantum. Ideo sequitur.

11 *Sic me habuit quasi hostem.* Ly quasi notat apparentiam, &
 non existentiam.

12 *Simul venerunt latrones eius.* qui in cruce cōuitiabant Chri-
 sto, vt d̄ Mar. 15. licet vnus post penituerit, vt dicit Theo.

13 *Et obsederunt in gyro tabernaculum meum.* Milites custodien-
 tes sepulchrum.

Fratres

A iuxta historiā Beato Job hec congruunt, qui non quasi corrigendū filiū, sed quasi hostem percussū se iudicauit, dū mala quæ pertulit, ante oculos cōgessit. Per quē latrones fecerūt viā: quia maligni spiritus cōtra eū licentiā percussione accēperunt. Cuius in gyro tabernaculum obsederunt, qā sublati rebus, & filiis omne corpus eius viceribus attriuerunt.

a Fratres me. lon. Mo-

do voces redemptoris vritur: ab eo longe facti sunt fratres: & noti recesserunt, quem tenentes legem prophetare nouerant, & presentem minime recognoscebant. Iudæi

† mihi

† eis assurgam, loquebar contra me

etenim propinqui per carnem, & noti, per legis instructionem: i quasi obliti quem verbis legis per fidem, phetauerant, verbis perfidiæ incarnatum negabant.

* Philipp. Fieri potuit, vt apostema habuerit in visceribus, vnde loquendo odorem ingratum emittebat.

b Inqui. do. me. i. sacerdotes quorum origo in Dei seruitio deputata, iam per officium in conditione tenebatur. Ancillæ Leuitarum animæ sunt ad secreta tabernaculi, quasi ad interiora cubiculi familiariter seruientes.

Jerem. 14. b

c Et qua. pere. su. & c. quia a synagoga non est cognitus. vnde & propheta: Quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum. Qui enim vt Dominus auditus nō est, nō possessor agri, sed colonus est creditus. Quasi viator ad manendum declinauit, quia paucos ex Iudæa abiit, & ad vocationem gentium pergens iter captum peregit.

d Ser. me. vo. Seruus Iudaicus populus fuit tñ ore obsequēs, quem collatis muneribus quasi emissis vocibus ad se ducere statuit, sed non respondit: quia digna opera donis eius redere contempsit.

* Cat. Græ. Blandiens vocabam filios concubinarū mearū. Theodotio: Et stulti expulerunt me. Symmachus: Inuocabā blandiēs filios puerorū meorū. Nicetas. Filios concubinarū appellat q nō sunt ex legitimis nuptijs, vt Imael, Dan, & Nephtalim. Nam olim ad liberorū precreationē pellicibus vti ad generis propagationem haud vetitum erat. Nam omnes filij fuerāt doctri. Philip. Filios appellauit, aut discipulos quos sapientie doctrina formauerat, aut cōsanguineos more scripturæ.

* Philip. Quia dicit se recessisse, aduertimus Iob in sterquilinio non semper fuisse.

* Cate. Græ. Cum surrexero, id est vbi nox præterijt, aut cum

cum ab ijs distinctus fuero sic loquuntur: Necdum est mortuus, quod in diuturnioribus morbis vsuuenit.

e Ore pro. de. Qui autē ei tot præcepta, prophetarū ore mandaueram, ore proprio deprecabar: qā in carne mōstratus dū mandata vitæ humiliter dixit, quasi superbientem seruam, vt veniret, rogauit.

f Halitum me. exhor. v-

xor & c. Vxor Domini

synagoga in legis fœ-

dere, carnali et intelli-

gentia subiecta; quæ

halitum exhorruit, dū

carnem Domini car-

naliter intellexit, &

quem videbat hoīem,

Deū credere expauit.

g Halitus. n. ex carne ē.

h Et ora. si. vte. Vteri

Dei consilium eius de-

bemus accipere, i quo

ante secula per præde-

stinationem concepti

sumus, vt creati per se-

cula pducamur. Ora-

uit ergo filios vteri

mei

E

fui: quia eos quos condidit, incarnatus humiliter rogauit.

h Stul. quoque despiciē. & c. Quia dum legisperitis Deum despicere, eorum incredulitatem turba populi secuta est. Reli- dis sapientibus, pauperes, & stultos venerat querere: vnde cum augmento doloris dicit: Stulti quoque. pro quibus ego stultitiam suscepi, verbum caro factum despiciebant me.

* Nicetas. sic David: Posuerunt mihi mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

i Et cum ab eis re. Quasi accedebat ad cor populorū Dñs, cū eis miracula demonstraret, & quasi recedebat, cū nulla signa ostenderet, & a miraculis quiescenti prebere fidem nolebāt.

k Abomi. sunt me, & c. Scribæ, & legis doctores, qui erudire populum ad vitam consueuerant, venturi redemptoris consiliarij in membris eius fuerant, vt in membris dicit se Deus pasci, & vestiri, sic & consilium accipere.

l Et quem ma. di. & c. Ordo doctorum: qui prius in prædicatione seruiens, maxime diligebatur: quem non solum ad non credendum, sed vsque ad persequendum Deum turba secuta est. Et tunc factum est quod sequitur.

m Pelli meæ consumptis. In ossibus fortitudo, in carnibus infirmitas corporis designatur. Per os ergo Christus, per carnem discipuli, qui tempore passionis infirma sapuerunt. Per pellem quæ est exterior carne, sanctæ formæ ministerijs, quæ exterioribus Domino se uierunt ministris figurantur. Quasi ergo consumpta carne os Domini pelli suæ adhæsit, quia fortitudo eius fugientibus discipulis, passionis tempore iuxta se mulieres inuenit.

Joann. 19. c.

Car.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Fratres me. & c. Hic consequenter ostendit se desperare de adiutorio humano: quia si hoc esset, maxime sperare posset de personis, quæ tenent eum auxiliari: quod rem. en. t. di. Fratres me. id est consanguineos meos.

2 Longe fecit a me. non curantes de mea afflictione.

3 Et noti mei. ex quadam familiaritate, & societate speciali.

4 Recesserunt a me. nolētes mihi auxiliari.

5 Dereliquerunt me. propin. mei. i. vicinitate coniuncti.

6 Et qui me no. excommunicatione in vita.

7 Obliti sunt mei. quia nullum remedium apponunt circa me.

8 Inquilini, & c. Hic consequenter remouet auxilium personarum domesticarum dicens: Inquilini do. & c. id est personæ quæ tenebantur mihi seruire.

9 Sicut alienum ha. me. miseriam meam non attendentes, & ad maiorem contemptum subdit.

10 Seruum meum vocaui. ad meum auxiliū.

11 Et non respondit.

MORALITER.

1 Fratres meos longe fecit a me. Per fratres intelliguntur Apostoli, per notos, septuagintaduo discipuli: per propinquos, illi qui erant de cognatione Christi.

8 Inquilini domus, & c. Id est personæ meo seruitio deputatæ.

10 Seruum meum. Id est populum Iudaicum, qui in susceptio-

ne legis obligauit se seruitutī diuinæ.

† Vocauit. ad gratiam.

11 Et non respondit mihi. contemnendo eam.

12 Halitum meum exhorruit vxor mea. synagoga abhorrens Christi verba.

13 Et

13 Et orabam filios vteri mei. Esai. 1 a. Filios enutriti, & exultanti, ipsi autem freuerunt me.

14 Stulti quoque despiciebant me. i. ignari legis, de quibus dicitur, Matth. 27. c. Prætereuntes autem blasphemabant eum, & c.

† Abominati sunt me quondam consiliarij mei. i. legisperiti.

† Et quem maxime diligebam aduersatus est me. Iste est populus Iudaicus, qui fuit peculiaris Domino, & prædilectus.

15 Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum, & c. Per hoc innuitur, quod Saluator noster fuit multum macilentus, maxime tempore mortis suæ propter ieiunia, & afflictiones præteritas, & presentes.

Miser-

* Cat. Græ. Septuaginta: Ossa mea in dentibus tenentur, i. A Ossa sensus expertia dolore minime vacat, sed quasi dentib. cōficiuntur. Symmachus: cutim meā dentibus vellicabam, nempe ubi iam extabuerat, diuulsaq; erat, sic transit a malis extrinsecus illatis ad ea quæ sunt corporis. Philip. hanc infirmitatem pessimam *μαρτύριον* ap-

pellant medici.
a Carnibus. Quæ os si hæserant, dum discipuli, licet infirmi, veritatis fidem populis prædicarent. Et cum sanctæ mulieres, ea q̄ necessaria erant exteriora corporis subsidia prepararent, quasi pellis extra manebat in corpore.

B Et derelicta. f. Dentes Apostoli sunt. Labia tantummodo circa dentes relicta sunt. cum de eo duo post mortē eius ambulantes

cōfabulari qdē nouerāt: sed prædicare iā eū, aut mordere infidelium vitia formidabāt. Sed iā ad ppriā verba Iob reuertitur.

* Philip. Diabolus vasa verborū reſeruauerat, vt aliquā blasphemiam ex ei⁹ ore, si fieri posset, extorta dolorib. obseruaret.

c Tantummodo. Nec felicibus aliud est circa dentes quam labia: & sic patet hoc mystice dici.

d Misere mini mei. Piorū est cū ab aduersarijs patiuntur, nō tā ad irā quā ad preces moueri. Tactū autē se manu Domini appellat, sicut ipse Sathan dixerat: *Mitte manū tuā, & tange os eius.*

* Nicetas. Non propter peccatū, sed sua dūtaxat potestate vsus Deus calamitatem inuexit. Philip. Tāgere est affligere.

e Quare perse. me. Tāto Deus iustius aliena vitia peccit, quāto in se nihil hēt vitiorū. Et est sensus: Ita me ex infirmitatib. meis affligitis, ac si ipsi in ore Dei de infirmitate nihil hēatis.

* Nicetas. Etiam si Deo castigamur, tamē mutuā a nobis, inter nos exigit charitatem. Et si Deum offendi, vos tamē docete si qd in vos admisi. Deo enim soli licet oīa in opere suo.

f Sicut de. Idē cū Deo agūt, qā hoc faciūt quod Deus omnipotens fieri permittit. Sed nō idē volūt, qā cum omnipotens Deus amādo purgationē exhibet, iniustorū prauitas sēuēdo malitiā exercet. Vel, quasi nō infirmi, q nō deberēt increpare cū Deus percutit, ne addant dolorē dolori, sed cōsolari. Cum vero maius Domini ceſſat, tunc dignis increpatio pōt fieri.

g Et de car. me. sa. Quorum mens proximorum penas esurit, saturari alienis carnibus quærit. Vel, qui alienæ vitæ detractione pascuntur, alienis carnibus saturantur.

h Quis mi. tri. & c. Dura quæ sustinet, nō vult per silētiū regi, sed

sed exēplo ad notitiā pertrahi, vt alij ad patiētiā valeāt edificari. D
* Chryſ. Amplius quā postulauit pfectū est. nā si illud factū ēēt, iā tps oblitterasset. hęc vero scripta multo magis pſeuerat.
* Nicetas. petitq; patientiæ suę exemplū scriptis mandari.

Quis mi. tri. Hęc quoq; Ecclesiæ congruunt, quæ duo testamēta seruat. Cū enim

primo dicat, vt scribatur sermones mei, dicit vt exarentur, qd idē est. secūdo sermones suos scribi expectit, dicens: *Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei?* Quis mihi det, vt exarentur, & c.

Quæ quia forti sententia, modo grauib. pondus auaritiæ, modo duris cordibus loquitur: stylo ferreo in plūbi lamina, vel celte in filice scribit. Nota. tādū quoq; qā p librū vtrorūq; corda intelli-

git, postea vero ipsū librū in lamina plūbi, & in filice diuidit.

1 Quis mihi det, & c. Per styllum ferreum fortis sententia patrum. Per plumbū Iudæe populus grauis peccato. Per filicem Gentilitas tigitur. Cuncta ergo quæ pertulit, forti sententia patrum edoctus: & Iudæe populus, & Gentilitas agnouit. Quod in plumbo scribitur, citius deletur. In filice difficile sculpitur, sed manet: sic Iudæa verba Dei cito recepit, & cito deseruit: Gentilitas vix recepit, sed recepta tortior serpauit.

K Scio enim quod re. & c. Nō ait cōditor, sed redēptor, cū apte denūtiās, q postq̄ oīa creauit: de captiuitate, passione sua nos redemit. Viuit autem qui inter manus impiorum occubuit.

* Chryſ. Resurrectionem corporū aperte testatur, quæ impetus, & cruciatus exceperant. Tertull. cum tempora totius iperfixa sint sacro stylo, nec licet eam ante constitui quā aduentū Christi, nostra vota suspirant in seculi huius occasum.

l Et in nouissimo die de terra sur. sum. & c. Quia resurrectio nē quā in se ostēdit, in nobis ēt qnq; facturū est. Resurrectio nē quippe quā in se ostēdit, nobis pmissit: qā sui capitis gloriā sequuntur membra. Exemplo quippe monstrauit quod promittit in præmio, vt ticut ipsū resurrectisse fideles agnoscerent, ita in scriptis in fine mundi resurrectionis præmia sperarent. Et hoc est quod dicit: *Et in nouissimo die de terra, & c.* Quasi per eius resurrectionē spero mihi simile, sed in fine: quia nostra adhuc corpora vsq; in finē mundi a resurrectionis gloria differuntur: vt alię virgē māscent at idē, sed sola virga Aaron, id est corpus sacerdotis nostri in florē resurrectionis erupit: quo flore sacerdos esse ostenditur, qui pro nobis interpellat.

g a Rem

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et de. sunt. tan. la. Per hoc innuit, q officijs aliorum membrorum cessantibus, officium locutionis tantummodo sibi remanserat.

2 Misere mini. Hic consequenter ostendit Iob transgressionis, & culpæ suæ minoritatem. quando enim aliquis punitur ultra condignum, iustus est eius misereri, & maxime ab amicis. & propter hoc dicit: Misere. me. quod verbum duplicat ad maiorem assertionem suæ innocentiae: quia talibus afflictis magis est compatiendū.

3 Sal. vos, & c. Quia cognouistis vitam meam præteritam, & per consequens debetis aduertere me non tanta flagella demeruisse.

4 Quia ma. te. me. & c. f. totū intra, & extra affligens me.

5 Quare per. si. de. & c. q. d. non est causa: quia ipse potest mihi retribuere in futuro præmium patientiæ meæ, vos autem non sic.

6 Et car. me. sa. Detrahendo mihi asserentes me pro peccatis iuste punitum, detractores enim viuis carnibus saturantur.

7 Quis mi. tri. & c. Hic consequenter Iob remouet quoddam dubium. dixerat enim supra de Deo: quasi euulsæ arbori abstulit spem meam, & propter hoc possent amici eius credere, quod de Deo totaliter desperaret: ideo hoc remouet, primo insinuans quod velit aliquid valde notabile dicere, dicens: Quis mi. tri. vt scri. ser. m. Illa. n. sunt scribenda quæ tanquam notabilia sunt in futurum retinenda, & tanto diligē-

diligentius debent scribi quanto tenacius debēt in memoria haberi, ideo subditur.

8 Quis mi. det vt exa. in li. id est diligenter scribantur in pergamento; & si hoc non sufficit.

9 Stylo fer. & plum. ka. i. cum stylo ferreo scribantur in plumbo. & si lamina plumbi non sufficit propter mollietatem.

10 Vel cel. scul. in fili. Omnia ista dicit Iob ad designandum, quod ea quæ dicturus erat, erant notabilia, & post longum tempus futura; cuiusmodi est resurrectio mortuorum in fine mundi.

11 Scio enim. Hic ostendit quid sit illud quod desiderabat sic scribi & retineri, videlicet quod non desperabat de Deo, si d magis sperabat obtinere ab eo felicitatem non transitoriam, & temporalem, sed magis æternam, & integram in corpore, & anima per futuram resurrectionē, & hoc est quod dicit: Scio. n. certa fide teneo.

12 Quod re. me. vi. & c. Redemptorem suum dicit Dei filium incarnandum qui ab æterno in deitate vixit, secundum quod dicitur ad Hebr. pl. b. Iesus Christus heri, & hodie ipse, & in secula.

13 Et in nouissi. die de & c. Non per naturam, sed per Redemptoris mei virtutem, & id. o dicit: In nouissi. die. contra illos qui dixerunt post reſoluit. nam multorum annorum eosdem homines numero futuros esse, & a. te etiam fuisse, ponentes mundum æ. æ. & c. secundum hoc non fuisse primus dies, nec futurus esset vltimus.

1 Et

MORALITER,

2 Misere mini mei, misere mini me. quasi dicat omnis creatura compati debet Christo morienti.

3 Saltem vos, & c. i. Iudæi, ex quibus natus fuit Christus secundum carnem. & quia fecerunt contrarium, sequitur.

5 Quare me perse. si. De. & c. Deus enim pater persecutus fuit filium

filium in quantum pro nobis tradidit illum.

6 Et car. me. sa. i. afflictionibus corporis mei.

7 Quis mi. tri. vt feri. ser. me. & c. per hoc ostendit Iob, quod volebat dicere aliquid magnum, & firmiter retinendum, cuiusmodi est resurrectio generalis omnium. ideo subditur.

11 Scio enim quod Redemptor meus viuit.

Quare

A *Quem visurus sum, &c.* Caro nostra post resurrectionem eadem erit, & diuersa. Eadem per naturam, diuersa per gloriam. Eritque spiritalis, quia incorruptibilis, & palpabilis: quia non amittet essentiam veracis naturæ.

* Cat. Græ. Hæc a Deo mihi facta sunt, q̄ oculus meus vidit: & non alius. Om-

nia autem mihi cōfēta sunt in sinu, i. mihi vni nota sunt mea mala. Theodotio. De fecerunt renes mei in sinu meo. omnia precordia contabuerūt. * Philip. Antiqui interpretes dixerunt. Hæc omnia mihi cōsumpta sunt in sinu. *b* Ego ipse, & oculi mei cōspecturi sunt, & non alius. Expresse indicat veritatem resurrectionis. non enim

B alius moritur, & alius refurgit (vt qui dicunt inuisibile, & im palpabile corpus futurū, sicut Eutycius dixit) sed idem ipse. *c* *Reposita est hæc spes mea in sinu meo.* Nihil nos certius hēre credimus, q̄ quod in sinu tenemus. In sinu ergo spem repositā tenuit, quia vera certitudine de spe resurrectionis p̄sumpsit. Sed quia venturum diē resurrectionis innotuit, iam nunc, seu voce sua, seu typo sactę vniuersalis Ecclesię prauorū facta redarguit,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et rur. cir. pel. me. Contra illos qui ponunt resurrectionem futuram non in corpore ex elementis composito, sed magis in corpore de natura celesti. **2** Et in carne mea vi. Deum, &c. Hoc dicit contra errorem illorum qui dicunt resurrectionem futuram in carne corporali cibus indigente: quia talis caro aggrauat animam, & non potest videre sic diuinam essentiam: in resurrectione autem ex gloria animæ ad corpus redundante fiet caro incorruptibilis in nullo aggrauans animam, nec impediens a diuina visione. **3** Quē visu. sum ego ipse. Hoc dixit ad excludendum errorem Porphyrii dicentis, quod sola anima esset beatificabilis, & corpus esset omnino fugiendum: & sic non idem ipse homo qui compositus est ex anima, & corpore. **4** Et non alius. Hoc dicit contra dictum. *Ari. 2. de Generatione*, qui dicit ea quæ corumpuntur redire non eadem numero, sed tantum specie. Declarata igitur veritate resurrectionis futuræ dicit. **5** Reposita est hæc spes mea.

MORALITER.

7 *Qua. er. nunc di. per eum, &c.* Tanquam malum, & desperatum, cum sperem in Salvatore meum: hoc dicitur in persona Iob: & potest exponi mystice de membris Christi futuris tempore Antichristi.

8 Et

A D D I T I O I.

In cap. 19. vbi dicitur in postil. *Celte sculpantur in silice.* Licet qdā legant, vel celte sculpant in silice, in Biblijs antiq̄s habet: *vel certe sculpantur in silice*; q̄ magis cōsonat cū Hebręo. In eodem cap. 19. vbi dicitur in postil. *Reposita est ergo spes mea.* quasi dicat non de Deo despero.

C A P. XX.

a *R*espondens. * Nicetas. Sopharus diuinam in impios, inter quorum felicitatem, & somnia nihil interest, animaduersionem commemorat.

b *Idcirco co. Acti dicat:* quia extremi iudicii terrorem cōlideo, idcirco cogitationum tumultibus in timore confundor.

c *Et mens in diuer. rapt.* Quando modo, mala q̄ agere

C A P. XX.
Respondens autem Sophar Naamathites, dixit: **1** *Idcirco cogitationes meæ* † variæ succedunt **2** *sibi, & mens in diuersa rapitur.* † Doctri- **3** *na m qua me arguis audia, & spiritus intelligē-* **4**

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XX.

1 *R*espondens autem So. Hic ponitur ipsius Sophar replicatio. & primo aperit intentum suum. secundo prosequitur propositū, ibi: *Hoc scio. Circa primum sciendū, quod auditis verbis Iob, Sophar assensit ei in parte, s. de iudicio futuro, & immortalitate anime. & hoc est*

MORALITER.

1 *Respon. au. So. &c.* contra Iob replicādo quantū ad illud in quo

darguit, & iudicium quod in resurrectionis die sequitur, p̄cedit. Quati & quā futura est resurrectio, timete iudicium quod tunc fiet, & desistite a malo. Vnde protinus subdit.

d *Quare ergo nunc.* Peruersi quia in lingua iusti accusationem inuenire appetunt, verbi radicē querūt, ex qua loquendi ori-

ginem sumant, & ramos loquacitatis dilatent: sed tamen sanctus vir mala q̄ fugiat miseratus ostendit.

* Nicetas. Hebręus: Et peccatum fermōnis, aut interius latentem culpam.

e *Fugite ergo.* Faciem gladij fugere est animaduersionis districte sententiam prius quam appareat, placare.

* Cate. Græc. Ira enim super humeros

veniet, & tunc cognoscent, vbi est eorum materia, aut verborum, aut diuitiarum, in quarum affluentia gloriamini, tanquam virtuti vestræ debita.

* Philip. Gladius est regis lingua, cuiusque traditus fuerit, conteretur.

f *Et scitote esse iud.* Omnis qui peruerse agit, eo ipso quo hoc despicit, esse Dei iudicium nescit.

mea. Quasi diceret, non de Deo despero, s. d maxime spero. **6** In sinu meo, i. in corde meo: & loquitur de ista spe, tanquā de re charissima quæ in sinu absconditur, ne perdat. **7** *Qua. er.* Hic ex p̄dictis repellit verba amicorū suorum qui dicebant eum desperaturū di. *Qua. er. nunc di. per se. eū.* tanquā de Deo non sperantē, nec ipsum timētē. **8** *Et ra. ver. in. con. eum.* Ad improbandum dicta eius de Dei prouidentia prouidente in futurum iustis, & peccatoribus p̄nitiis, & supplicia, quod erit in futuro iudicio. ideo subditur. **9** *Fug. er. a fa.* Id est a sententia extremi iudicii. **10** *Quo. vl. in.* quæ non puniuntur hic in presenti. **11** *Gla. est. s. sententia extremi iudicii.* ideo subditur. **12** *Et sci. esse iud.* &c. non solum in hac vita sed etā post hanc vitā in resurrectione bonorum, & malorum: quia tunc erit omnium generale iudiciū; & oīa quæ nūc videntur inordinata de prosperitate temporalium malorū, & afflictione innocentium, videbūtur tunc ordinatissime facta.

8 *Et ra. ver. in. con. eum.* Id est occasionem cōdemnandi eum ex verbis eius.

9 *Fu. er. a fa. gladii.* i. sententiæ diuinæ,

12 *Et scito esse iudi.* i. generale futurum, in quo punietur grauissime id quod videtur nunc oblitum.

A D D I T I O II.

Vbi in translatione nostra dicitur: *Reposita est ergo spes mea,* in Hebræo ponuntur aliquæ dictiones habentes multa significata, quæ vno modo, prout ad propositū spectat, significant: *Consummata sunt, seu completa sunt, desideria mea in sinu meo; & erit sententia eadem cum nostra tr. &c.*

agere neglexit modo reprehensibilia in q̄b. est mō recta sibi adhuc deesse cōspicit solito pauore perpedit. Isti ex societate Iob nouerūt qdem recte viuere, sed ludicia Dei subtr̄ p̄fāre nescientes, iustos hic non posse percuti credunt. Et ideo hūc

suspicati sunt iniquum, & ad increpationem dilabuntur; ad quam tamen sub quadam reuerentia descendunt. vn-

d *Do. tr. inam qua, & cat.* Quibus moderate

1 *Idcirco. p̄. p̄. ca quæ dix. iū.* **3** *Cogitationes meæ, &c.* credens illud esse verum quod prius nō credidi; quia tamē nō assentibat ei in toto, id. o s. b. d. i. u. **4** *Et mens in di. ra. partim tibi assentiēdo, & partim d. s. i. n. t. i. d. o.* **5** *Doctri. qua me ar. au. i. a. s. e. r. i. a. h. i. s. q̄ d. i. v. i. s. i. d. e. i. m. m. o. r. t. a. l. i. t. a. t. e. a. n. i. m. e.* & Dei futuro iudicio, **6** *Et spi. intel. meq̄ re. mi. i. adhuc rationes habeo ad sustinendum illud*

quo adhuc dissent. ebat ab eo, s. q̄ p̄nā vitę p̄sentis infligunt a Deo p̄ p̄teritis peccatis: & quia videbat Iob grauiter p̄cūsum,

† mihi

† Consumpti sunt renes. † Quia dicitis. Quomodo persequemur eū, & radicē verbi (i. occasionē calumniandi) inueniemus contra ipsū? (Qui dā sic vertit, quia vestra intererat, vt diceretis, Cur (sub Deus, p̄sequitur eū) nam quæ radix rei alienius (sub. iniqua) inuenta est in me? † Timete ergo vobis

†

F † respondere cogunt me, & propterea cōfinitatio mihi est. † Eruditionē (uel correctio- nem) ignominiz meæ.

C premissis aperte exprobat di. *Doctri. qua me ar.* Qui dicētis verba discernunt, doctrinā eius non ad adiutorium, sed ad occasionem certaminis sumunt, ut audita potius iudicēt quam sequantur: & hoc est: *Doctri. qua &c.* Ac si aperte dicat: Tua quidē verba audio, sed an recte prolata sint, spiritu meo intelligētiē discerno. Et hoc inuenio quod laus impiorum, &c.

pro me

* Orige. reprehensiones pro doctrina accipio.

* Nicetas. Quidam interpretes hanc ironice dicta putant: at vera hanc est sententia: non sic existimabam contradicere te hanc: & num hanc intelligitis magis, quam ego?

sublimitas

in semper

B

† eius

Eruditionem confutionis meae audia, & h spiritus ex intelligentia respondebit mihi, id est te silentio vlturum, & nostra monita comprobaturum.

a *Hoc scio a prin.* Si enim ab ipso hu mani generis exortu vltque ad hoc tempus mentis oculos ducimus, omne quod finiri potuit quam breue fuerit, videmus.

Gaudium hypocritae.

b *Et gau. hy.* Gaudium hypocritae in similitudinem puncti est. Nam sicut stylus in puncto dum ponitur leuatur, sic hypocrita praesentis vitae laudem dum tangit, amittit.

c *Ad instar pun.* quia laetitia pertransit, poena permanet, apparet ad momentum, disparet in perpetuum.

d *Si ascen.* Id est et si coelestem vitam se agere simulat, et si intellectum suū similem veris predicatoribus ostentat, quasi sterquilinum tamen in fine perdetur, quia mens illius pro vitiorum suorum foetore damnabitur.

C

* Orig. & Cat. Græ. Si ascenderint in cœlum dona eius, sacrificiū autē eius nubes tetigerit, &c. Orig. muneribus Deus nō corrumpitur, sed animi qrit affectione, & spiritū cōtribulatū. hinc Nabuchodonosor dictū: peccata tua elemosynis redime.

redime. Eucharisticus quidem cū preces Deo adhibuerit, tūc funditus interibit: oratio enim eius reputatur in peccatum. **c** *Et qui cum viderant, dicent.* Qui hūc elatum viderunt, extincto dicent, vbi est? quia neque in hoc seculo vbi elatus fuerat, apparet: neque in æternitatis requie, de qua esse putabatur.

f Velut somnium auo.

Vita hypocritae quādam vltio phantasmatis est, quā hoc ostendit imagine quod nō hēt ex veritate. Quā somno comparatur, quā ab eo omnis laus, & gloria dum teneatur, amittitur. Transiet autem velut nocturna visio: quā quod se ad momentum diuitem humanis æstimationibus videt, de ostentatione est phantasmatis, non de soliditate virtutis: & cum mens eius in morte euigilat, cognoscit, quia hominum fauores dormiens videbat.

† An non hoc nouisti a seculo,

E † vel cogit placare pauperes. (quorū bonū rapuit impiorū) † vel quā vi rapuerat ipse.

res dormiens videbat.

g *Oculus qui eum vi.* Locus hypocritae cor adulantium. Ibi quippe requiescit vbi fauores inuenit. Oculi ergo qui eum viderat non videbit, quia in morte amatoribus suis absconditur, qui eum consueuerant admirando conspiciere.

h *Neque vlt. intue.* Quia lingue adulantium hunc ad iudicium fauoribus non sequuntur.

i *Filij eius atre. &c.* Quia hi qui in hypocrisis ex eius imitatione nascuntur, dum veritatis soliditatem nō tenent, in cordis egestate deficiunt.

k *Et ma. il.* Quia dānationē iustā ex iniqua rapiet opatione. * Cat. Græc. manus eius succendent dolores. Aquila, reddent. Symmachus, inferent.

* Nicetas. Manus sunt actiones malae, quae flammam supplicij excitabunt. Interim autem fit quod sequitur.

l *Ossa eius imple.* Adolescētia hypocritae inchoatio prauitatis est.

NICOLAUS DE LYRA.

illud in quo dissentio: illud autem erat de aduersitatibus, & prosperitatibus huius vitae, scilicet quod sint poena, & premia bonorum, & malorum praetiorum: & hoc intendit prosequi; propter quod facta sibi de hoc satisfactione per responsionem Iob sequentem, non replicauit ultra contra ipsum.

1 Hoc scio, &c. Hic prosequitur intentum. Circa quod sciendum, quod Sophar de aduersitatibus, & prosperitatibus huius vitae disputando cum Iob in aliquo concordabat ei de immortalitate, scilicet animae, & iudicio futuro: & per consequens ei assentiebat, quod essent punitiones, & praemiationes in futuro, & per consequens solae aduersitates, & prosperitates huius vitae non sunt punitiones, & praemiationes vitiorum, & virtutum: sed cum istis sunt aliae in futuro expectandae. Dissentiebat tamen a Iob in hoc quod omnem aduersitatem huius vitae ponebat punitionem alicuius peccati praecedentis, licet non totalem: & similiter de prosperitate respectu virtutis. Ergo Sophar primo prosequitur quantum ad hoc illud in quo dissentiebat a Iob, secundo illud in quo concordiebat, ibi: Fugiet arma. Contra illud in quo dissentiebat a Iob, maxime videtur esse quod impiis, & peccatoribus frequenter contingunt prosperitates huius vitae: quod non esset si semper essent praemiationes actū virtutis, quo non sunt impiis; ideo hoc nititur Sophar excludere dicens, quod sunt ita breues quod quasi pro nihilo debent computari, & maxime quia faciunt ad augmentum doloris subito sequentis. & prima describit huiusmodi impiorum tribulationem; & secundo assignat causam, ibi: Cum enim dulce. Prima in duas; quia primo ostendit dictam tribulationem in personis impiorum. secundo in personis aliorum sibi adhaerentium,

Diuisio.

harentium, ibi: Filij eius. Circa primū dicit, Hoc scio. s. quod sequitur.

2 A prin. ex quo po. &c. hoc est, a principio mundi expertum est, & in scriptis redactum.

3 Quod laus impio. Id est celebritas fama ipsorum.

4 Breuis sit. quia statim succedit dissolutio eorum.

5 Et gau. hypo, qui gaudet de apparenti sanitate.

6 Ad instar pun. Id est nullius durationis, seu momenti.

7 Si as. vlt. ad cœ. Id est ad altissimum statum.

8 Quasi sterquilinum in fine perdetur, &c. quia subito tanquam quid vile, & fatidum conculcabitur.

9 Et qui eum vi. In a to statu.

10 Dicent. pra admiratione.

11 Vbi est? quasi dicat ad nihilum redactus est. ideo subditur.

12 Velut somnium auo. &c. Quod velociter transit sine vestigio, & memoria.

13 Oculus qui eum viderat. In vita praesenti.

14 Non vi. eum. quia auferetur morte contemptibili.

15 Neque ultra in eum. lo. &c. quia de morte non reuertitur aliquis ad statum praesentis vitae.

16 Filij eius. Hic consequenter ostendit tribulationem impiorum in personis coniunctis, dicens; Filij eius atre. egesta. post mortem patris in penam suae iniquitatis.

17 Et ma. il. Id est opera eius iniqua.

18 Reddentei do. suum. Non solum in se, sed etiam in filiis suis.

19 Ossa eius. Id est sui satellites ei robur praestantes, prout exponit hic Ra. Sa.

1 Imple-

MORALITER.

sum, reputabat eum fuisse valde malum: sed quoniam in ipso Iob multa bona apparuerāt quae negare nō poterat, illa fuisse facta per hypocrisim asserbat: licet autē eius verba nō valeāt contra Iob, valent tamen contra eos qui tales sunt. & sic dixit.

1 Scio a prin. &c. quod l. im. h. m. quia non durat ultra praesentem vitam quae brevis est; & frequenter eius fictio ante mortem deprehenditur: & sic eius laus in vituperium reuertatur.

5 Et gau. hypo. ad in. pun. Id est nullius momenti.

7 Si ascen. usque &c. per sanctitatis apparentiam.

8 Quasi

i

cum

Est. Ossa dura in eo, prauitatis est consuetudo. Ossa itaq; eius implentur vitijs adoleſcentiæ: q̄a dura in eo prauitatu consuetudines, a vicio sumptæ sunt pessimæ inchoationis, q̄ ossa cū eo in puluere dormient. In puluere dormire, est vsq; ad puluerē, i. vsque ad mortē ab iniquitate non cessare. Aliter, ossa

† possunt hæc verba verti in p̄terito imperfecto, indicat etiam in sequenti versu, parcebat † in medio eius

validū, quod nonnunquam hypocrita habet in operatione. Cuius ossa implebuntur vitijs eius adoleſcentiæ, quia cum mobilis, ac levis multa pueriliter facit, etiam in his quæ fortiter egerit, in vicio mollescit. Cuius ossa in puluere dormire, est cum prauis actionibus eius, etiam si qua sunt bene acta, omni soliditate vacuari, ac deperire.

B † surgit

* Origen. In vigore doloris sui scelestus ad inferos detrudetur. * Olymp. Partes animæ firmiores iuuenili cupiditate sunt completæ.

a Cum enim dul. sue. In ore cordis suauis est iniquitas, quam sub tegmine blandæ locutionis operit. Malū enim in lingua, & non sub lingua esset, si loquens hypocrita malitiā aperiret.

b Parcet illi, & non. Malo quod diligit parcat, qui non hoc penitendo persequitur, & non derelinquit, sed celat in gutture: q̄a sic feruat in cogitatione, vt nunquā proferat in voce.

c Panis eius in vtero. Plerumque hypocrita pane sacri eloquij erudiri studet, non vt ex eo viuat, sed vt doctus appareat: sed dum doctrinæ verbū quod male querit prauè intelligit, & in hereses labit, cōtingit ei, vt sicut de felle aspidū, sic moriatur de pane. Sed q̄a Dei eloquia ēt si recte intelligat, in opere nequaquā seruat, in p̄senti vita p̄dit, vt nesciat q̄d agere voluit.

d Diuitias. Sacræ legis quas legendo deuorauit, obliuiscendo euomet: quas Deus iusto iudicio de eius memoria euellit.

C * Olym. Impius opes paruas in tuto collocatas quando putat, accedit diuina ira, quasi medicamentum temperatum, quæ male parua cogit, vt euomat.

* Cat.

* Cat. Græ. Diuitiæ iniuste congregatæ euomentur: de domino ipsius extrahet eum Angelus. Nicetas. Angelus ex eorū numero qui tortorū munere funguntur illū p̄ vim interimet.

c Caput aspidum. Aspis paruus est serpens, vipera prolixioris est corporis, & sic nascitur vt violēter exeat. Caput itaq; aspidū

Aspis. Vipera.

fuget, & occidet eum

lingua viperæ: quia

cum initium sugges-

sionis occulte libenter

fascipit, violentis

se postmodum tenta-

tionibus deuictus tra-

det. Vel, quia veneno

aspis concite, vipera

tardius occidit. Per a-

spidem violenta, & su-

bita, per viperam le-

nis, & diuturna tenta-

tio signatur. Vnde il-

li mors in suctione ca-

pit, viperæ in lingua

esse dicitur: quia re-

pentina tentatio sæpe

vt surgit, interficit. Longa: quia praua diutius persuadendo suggerit, velut ex lingua vipera occidit.

* Cat. Græ. Furem draconum laedet.

* Nicetas. Alij venenum aspidum fuget.

f Non videat riuulos. Riuuli fluminis sunt dona Spiritus sancti, fides, spes, charitas, quæ hypocrita non vere cōsiderat, quia solis visibilibus intendit. Fluuius autē torrentis est, exuberans inundatio spiritus, quæ in contemptis animus colligitur. Qui spiritus melle nos pariter, & butyro satiat, quia repleuerit, & diuinitatis Christi dulcedine, & incarnationis fide lactificat. Mel enim desuper, id est ex aere cadens dulcedinem diuinitatis. Butyrum vero quod ex carne est, mysterium incarnationis Christi significat.

* Cat. Græ. Ne videat mulionem gregum, neque pascua mellis, & butyri.

g Luet quæ fecit omnia. Perfoluet enim in tormento ea quæ hic illicita seruauit desideria, nec in morte consumetur, sed vt sine fine crucietur viuere sine fine compellitur, vt cuius vita hic mortua fuit in culpa, illic eius mors viuat in pœna. Dicat ergo luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur, quia cruciatur, & nō extinguitur: moritur, & viuunt, deficit, & subsistit semper, & sine fine est.

2 Inuita

NICOLAUS DE LYRA.

1 Implebuntur vi. &c. Id est erunt vitiosi, sicut ipse: secundum illud Eccl. 10. a. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius.

2 Et cum eo in pul. dor. Id est cum eo subito morientur similes ei in pœna, sicut & in culpa.

3 Cum enim. Hic consequenter reddit causam dictæ tribulationis, quæ est delectatio in peccato: & primo ponit istam causam. secundo describit correspondentiam pœnæ ad culpam, ibi: Iuxta multitudinem. Circa primum dicit: Cum enim dul. sue. in ore eius ma. i. est delectabile: quod contingit illis qui peccant ex habitu, & ex certa malitia, secundum illud Prouerb. 2. c. Qui latentur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis, &c. talibus debetur maior pœna, quam illis qui peccant ex passione, vel ignorantia.

4 Abscon. il. sub lin. Loquitur de peccatore delectante se in peccato, ad modū hoīs habentis aliquid dulce in ore: quod non statim transglutit, sed diu tenet sub lingua, vt diutius delectetur. idco subditur.

5 Parcet il. quia non statim transglutit.

6 Et non dere. il. cito descendere in ventrem.

Philosophus. **7** Et ce. in &c. vt diutius delectetur: sicut dicit Philosophus 2. Ethicorum, quod quidam pultiorax desiderabat habere longum collum ad modum gruis, vt diutius in gustu sapidi pulmenti delectaretur. per hoc insinuat Sophar, quod peccans ex certa malitia querit omnes vias remanendi, & delectandi in peccato suo.

8 Panis eius. Id est peccatum quo delectabatur, & reficiebatur.

9 Verte.

9 Verte. in fel. aspi. propter amaritudinem pœnæ sequentis, sicut cibus venenosus inducit amaritudinem mortis.

10 Diuitias quas de. Id est ab alijs rapuit.

11 Euomet. Id est cum abominatione, & dolore perdet.

12 Et de ventre il. ex eas. Deus. Id est de loco vbi reposuerat eas in thesauro.

13 Caput as. fur. Id est diabolus, vel aliquis potens surgit ad inuadendum eum, sicut caput aspidis eleuatur ad mordendum: sic exponit Thomas, & aliqui alii. Sed hæc expositio non videtur conueniens: quia in Hebræo, & in libris correctis habetur, Sugget. sed tunc non videtur bene concordare cum eo quod præmittitur: Caput aspidum. Propter quod sciendum quod in Hebræo vbi habemus caput, ponitur hæc dictio Hebraica ros; quæ est æquiuoca ad significandum caput, & fel: & si accipiat in secunda significatione, plana est litera, sic dicendo; Fel aspidum fuget, quia sicut puer delectatur in sugendo lac e mamilla, sic peccator in operatione peccati: fuget tamen cum hoc fel amaritudinis ipsius pœnæ sequentis.

14 Et occidet eum lingua vipe. i. detractoris, seu accusatoris.

15 Non videat riuulos. Id est abundantiam.

16 Mellis, & buty. per mel quod sine labore hominum per apes efficitur, & per butyrum quod labore humano de lacte extrahitur, intelligitur omne bonum delectabile quod habetur absque labore hominis, & etiam cum labore. & per hoc innuitur quod peccator sit priuandus omni bono.

17 Luet quæ fecit omnia. i. omnia peccata sua per pœnā sequentē.

1 Nec

MORALITER.

3 Cum enim dul. sue. in ore eius malum. Id est delectabile sibi propter habitum vitiosum.

4 Abscondet il. sub lin. su. Id est diu retinet, sicut dulce non statim glutitur, sed in lingua retinetur.

5 Parcet illi, &c. Replicatio est eiusdem sententiæ sub alia similitudine.

8 Panis

8 Panis eius in vtero illius, &c. Id est delectatio culpæ vertetur in amaritudinem propter grauedinem pœnæ.

13 Caput aspidum fuget. Id est peccatum quod est sibi mortiferum, delectabiliter faciet.

14 Et occidet eum lin. vi. Id est vermis conscientiæ.

15 Non videat riuulos, &c. Id est abundantiam electorum.

17 Luet quæ fecit omnia. Scilicet peccata.

Nec

a *Iuxta mil.* Quamuis enim damnatorum omnium dolor sit infinitus, grauiora tamen tormenta recipiunt, qui multa iniquitatibus ex suis quoque desideriis inuenerunt.

* *Cat. Græ.* In vanū aut, & stulte laborauit, diuitiæ autem ē quib. gustabit, sicut striphn⁹ herba q̄ mādi, & deuorari nō

potest. Nicetas. Striphnus est, aut caro bo-
um nervosa, aut her-
ba, quæ conantis man-
dere linguam reddit
asperam.

b *Quoniam confrin.*
Domū pauperis con-
fringit, & nudat, quia
eum quem per poten-
tiam conterit, expo-
nere per auaritiā nō
erubescit.

R Per deside-
rabilia, vel
pretiosa sua
non liberabit.
Non erit ei
superstes, qui
comedat bo-
na eius pro-
pterea nō mul-
tiplicatur
bona eius.

c *Nec est sa. ven.* Ven-
ter quippe iniqui aua-
ritia est, & in ipsa colli-
gitur quicquid peruer-
so desiderio gluitur.

d *Et cum ha. quod cō.* Maioris iracundiæ est cū hoc tribuitur,
quod malè desideratur, quia inde repentina ultio sequitur,
quia hoc quoque obtinuit, quod deo irascente concupiuit.

e *Non remansit de ciuitate eius.* Percussio hypocrita de cibo e-
ius nihil remanet, quia cum ad supplicia ducitur, à cunctis
quæ possederat alienatur.

f *Tropterea nihil, & c.* Quia de hac vita substractus, ad iudicē
nudus vadit.

* *Cat. Græ.* Non est salus substantiæ eius.

g *Cum satiatus fue. arcta.* Cum multa cōgesserit arctatur, an-
xiatur enim qualiter acquisita custodiat.

h *Aestuabit, & omnis do.* Hinc inde insidiatores metuit, for-
midat potētiore, ne hūc sustineat violētū, pauperē cōspicit,
& suspicat furē. Ipsa quoq. p̄gesta curat magnopere, ne ex
nature p̄prie defectu p̄ negligētiā p̄sumat, post eternis cru-
ciati-

ciatibus mancipatur. Sed quia peruersus quāto citius puenit
ad desideriu. tanto facilius rapitur ad tormentum. Sequitur.
i *Vtinam impleatur ven. eius & c. plu. il. bel.* Bellū deo pluerē
est quasi qbusdā guttis descēdētib. iudiciorū suorū iaculis fe-
rire, vt cū iā malus ad iudiciū rapiat nō meminerat, q̄ ma-

lè concupiuit, & con-
cupita perus congre-
gauit, mō doleat, qđ
congregata dederat,
& quādoq̄ ignem sen-
tiat ultionis, quē ne
bene viueret, p̄uide-
re contempsit.

* *Nicetas Symma-*
chus pluet, Deus scili-
cet.

k *Fugiet ar.* Surripit
auarus aliena aliquan-
do per elationem, q̄a
querit p̄eisse. Rapi-

aliquando timore pe-
nuriæ cū sua sibi susti-
cere nō posse suspica-

tur, hinc est, q̄ ait: *Fu-*
giet ar. Arma ferrea,

neccesitates sunt p̄e-

sentis vite, q̄ durē p̄e-

munt, & vitam inopis

insequuntur. Ferro

ergo necessitas tran-

sitoria cōparatur, q̄a

ferrum erugo consu-

mit. Aere, quod difficilius consumere solet, sententia eterna

figuratur, quē quia ab iniquo non attenditur iuste arcui, q̄a

ex insidijs percutit, comparatur. Fugiet ergo arma ferrea,

& irruet in arcum æreum, dum enim p̄sentes necessitates

mordens multa per auaritiā rapit, eterni iudicij se percuf-

sionibus ante ponit. Interim autem.

l *Gladius edu. & c.* Iniquus dū praua in cogitatione machina-

tur, quasi gladius in vagina est. De vagina egreditur, dum p̄

iniquitatem malę operationis aperitur, eductus autem per

seductorem. Egrediens vero pro propriam voluntatem.

m *Et fulgurans, & c.* Fulguris nomine splendor exprimit cū

percussione. Qui ergo politus in potestate alijs nocet, fulgu-

rans dicitur, quia vnde contra bonos quasi ex luce glorię ex-

tollitur, inde bonorum vita cruciatur.

* *Cat. Græ.* Stellę in tabernaculis eius ambulent.

* *Nice.* Alij codices, nō ambulēt, i. nihil splendoris reliquat.

Illa vero lectio. Ambulēt, hoc est terribilib. visis p̄terresciāt,

aut relidis laquearib. domorū d̄sertarū ad eas fulgor syderū

perue-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nec tamen consumetur. quia adhuc p̄na sibi in futuro re-
seruatur. In Hebræo habetur. Reddens laborem, & non glutiet.
quod exponit R. Sa. sic. Reddens laborem, id est, substantiam a-
liorum labore acquisitam, quam abstulerat, sed cogitur reddere per p̄-

2 Iuxta multitu. Hic consequenter ostendit correspondentiam p̄-

3 Iuxta multitudinem adinuē. sua. id est malitiarum quas ex-

4 Sic, & susti. & c. p̄nam correspondentem. vnde subdit.

5 Quoniam confringens. per violentiam.

6 Nudauit pauperis do. per rapinam.

7 Et non ædifi. eam. q̄a nō restituit ablata, & damnum illatum.

8 Nec est satiatus ven. eius. quia plus vellet rapere si posset, &

9 Et cum habue. quod concu. anxie desiderando.

10 Possidere non po. quia violenter auferetur ab eo.

11 Non reman. deci. eius. id est de bonis suis alijs non distribuit.

12 Et pro. ni. re. & c. sed totum auferetur.

13 Cum sati. fue. id est plenus bonis ab alijs raptis.

14 Ar-

MORALITER.

1 Nec tamen consumetur. quia p̄na sua non terminabitur.

2 Iuxta multitudinem adinuē. sua. quia secundum mensurā pec-

3 Quoniam confringens nudauit. pauperis domum. omni substan-

4 Nec est satia. Prouer. xj. d. Alij rapiunt non sua, & semper in

13 Cum

13 Cum satia. fue. id est plenus bonis temporalibus.

14 Arctabit. id est anxietur de eorum custodia, sicut ille

diues de quo dicitur Lu. xij. c. Quid faciam, quia non habeo

15 Vtinam imple. ven. e. id est ex tali repletionē torqueatur, &

17 Fugiet arma. q̄a cōtingit aliqñ, q̄ malus euadit p̄nā iu-

dicis visibilis, sicut arma ferrea fulgida sunt, & feriunt de p̄-

Perueniat: unde Aquila: Et fulgura a facie ei⁹ veniēt sup⁹ eū.
A i. a facie Dei & illius in pio iusti possidebunt bona impiorū.
 a *Vadent & ve. & c.* Maligni spiritus bonis mētibus sūt horribiles paucendi atq; fugiēdi, q̄ certis quibusq; vitijs singuli obsequunt^r, qui super mentē peruer^tsi vadunt & veniunt: & qui et si aliqua mala defec^runt, aliā occupāt: Sepe nāq; furorē irā com^mouet, & cū furor ab^scesserit, ei⁹ mentē luxuria deuastat. Cū luxuria ad tempus inter^mittit, elatio de contiⁿentia surrogatur.

† nō sufflatus
 .i. ignis a peo
 accensus non
 sufflatus per
 homines.

b *Oste.* Nā qui cuncta simul i effectū nō explet, cuncta quā noceant in mente tacitus tenet.

† Nicetas. Aquila: Absconditus est in occultis eius, metu.

† i. quam prae^dixit futuram
 dominus

c *Deuorabit eum, & c.* Ignis gehēnē q̄ studio humano nō succēdit, sed creatus est a Deo ab origine mūdi.
 d *Afli reli.* Inqui tabernaculum caro est, quia ipsam latet inhabitat, cum qua eius spiritus cruciabitur. Boni non in carne gaudium suum ponunt, sed in cōlo.

Relictus a carne a qua abstrahitur, quam hic amauit, nec relinquere voluit, tunc propter tormenta relinquere vult, sed non poterit.

* Nicetas. Aquila, Theodotio, Symmachus: nō excitatus factus.

tu. i. nō p̄sulto accēsus, sed casu vt qui greges Iobi cōsumpsit.
 * Orig. si reconditiora scrutemur: Aut ignis est cōscientiā, aut qui ad futura tribunalia est reseruatus. noster enim ignis in materia heret, qui autem facinorosos corripit eosque intus inflamat, is est quem negauit accendi quo circumdati

vtūtur non fecus quā quifsebractatus exuritur.

c *Reuelabunt.* qui hic nec bonis, nec malis pepercit, cū in tremēdo examine, iustorum vita & peccatorum pariter accusabit.

f *Aperitū erit.* Cū oē malū qd̄ in cōscia eius nascebat adueniente iudice, ostenditur.

* Cate. Græc. lādat domum eius aduena.
 g *Detrahetur in.* q̄a vindiētē tpe rapt⁹ ad supplicia ab eterni iudicis vultu separatur.

† vel ad celan^dum est, inq̄
 lē tenebrę cū
 abscondere pos^s
 sunt
 † superfluo, i.
 cuiusque in
 pertiti in ta^b
 bernaculo in
 pij male eueⁿ
 nter.

† Migrabit,
 vel adducetur
 fructus dom⁹
 eius erit in a.
 qua cōfessus in
 die iudic⁹
 eius.

E

h *Hæc est pars ho. im.* Cum enim dici iustitia supplicium a reprobis pro perueris actibus exigit, eis mala vsque ad verborum retributionem reddit.

* Cat. Græ. Hæc pars est hoīs impij, & possessio bonorū, quæ sunt illi ab Episcopo. i. Deo qui omnia speculatur.

* Nicetas. Cum audiunt Episcopi. Deum hoc nomine in sacris literis appellari, id curent, vt nominis sui dignitatem vaintur.

Mat. 23. 6.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vadent & ve. & c.* i. dæmones quorū potestati tradetur. 2 *Oēs tene. & c.* quia tenebrę interiores & exteriores quę erunt in inferno, modo non considerantur ab impio. 3 *Deuorabit eum & c.* i. ignis gehennę, vt dicit hic glossa Hebraica. 4 *Qui non succen. & c.* humano studio, s. d. diuino, secundum illud Esa. 30. g. Flatus dñi sicut torrens sulphuris succendens est. 5 *Affliget reli. & c.* Idest in loco inferni sibi deputato, a quo nulla est redemptio. Ideo dicitur hic: *Affliget reli. absque spe liberationis.* 6 *Reuelabunt cę. & c.* idest,

i. dēst, quia in iudicio futuro virtute Dei omnia peccata reuelabuntur
 7 *Et ter. con. & c.* secundum quod dicitur Sap. 5. d. Pugnabit p eo orbis terrarū q̄ insensatos. 8 *Aperitū erit & c.* i. dēst, dam natio filiorum suorum, peccatum eius imitantium ad proprię damnatio nis augmentum, quod reformidans diues Epulo in inferno positis, desiderabat ne fratres sui illuc venirent post ipsum, vt habetur Luc. 16. Vltimo concludit Sophar dicens: 9 *Hæc est pars hom. im.* Id est eius damnatio. 10 *Et hereditas ver. & c.* quam acquisiuit sibi prius operibus & sermonibus.

MORALITER.

† pinquo, & incurrit pœnam iudicis inuisibilis ferientis de longinquo.

1 *Vadent & ve. & c.* dæmones quibus subiicietur in pœna, sicut subiectus fuit eis in culpa.

2 *Omnes te. culpę & pœnę.*

3 *Abscondi. sunt in ocu. & c.* quia non vult eas considerare.

4 *Deuorabit eum ignis qui & c.* Hic est ignis gehēnę q̄ nō succēdit,

ditur ab homine, sed a deo. Elia. 2. c. 1. g. Flatus domini sicut torrens sulphuris succendens eam. i. gehennam.

5 *Affligetur reli. & c.* in loco inferni sibi deputato.

6 *Reuelabunt cę. in. eius.* nam angeli cælestes & homines terrestres contra eum erunt testes.

8 *Aperitū erit ger. do. il.* Id ē manifestus erit suorū operū effect⁹.

9 *Hæc est pars hom. impij.* id est illud quod pro omnib. verbis suis & operibus reportabit.

Beat⁹ itaq; Iob vt sibi & suis auditorib. p̄lit, dicit. *Audite q̄so, sermones meos, & agite. pœ.* Vt aut ipse qd̄ dēt exoluat, et si auditoribus prodesse nō valeat, adiunxit. *Sustinete me & ego & c.*
 * Cat. Græ. Deinde non iridebitis me. Symmachus, & post sermones meos stabitis.

F

CAP. XXI.

Ca *R*espōdens aut Iob. * Nicet. Iobus cū impii hic affluāt opib. prouidentie diuine rōnes obscuras esse docet. *Audite, quæso sustinete me.* Notandum q̄, dum subiungeret agite p̄niam, p̄misit, audite. Cum vero subderet, post mea, si videbitur, verba ride

te, p̄misit sustinete me,

Audire quippe volentis est, sustinere nolētis.

Boni etenim cum loquūtur, duo sunt q̄ in suis locutionib. attendunt, vt vtz aut sibi, & auditoribus suis aut sibi met solis pro sint, si auditorib. prodesse nō possunt. Cū b

enim bene audiuntur, bona quę dicunt, sibi simul & auditoribus profunt. Cum vero ab auditorib. deridentur, sibi proculdubio profuerunt, quos a culpa silentii liberos fecerunt.

Bea

† & sint istę
 consolaciones
 vestrę

Despondens aut Iob dixit. Audite, quæso, sermones meos, & agite penitentia. Sustinete me, vt & ego loquar, & post mea, si videbitur, verba ride

te. Nunquid t contra hominē

tra hominem de vitę suę meritis disputaret, nequaquam

contristari debuisset.

* Nunquid contra homi. Quasi nōdū hypocrita, si cū hominib.

parte conuersum, iaco petebat audientiam, vt perficeretur eius conuersio ad veritatem, & etiam aliorum, id o subditur.

3 *Et agite pœ. susti. me vt & ego lo.* quasi diceret. Si verba sunt rationabilia recipite, & si irrationalia deridete, quod non fecerant amici Iob, vnde subditur.

4 *Nunquid contra hominem*

b *Nunquid com.* Beatus Iob si deo placēs hominibus displiceret, causas tristitię nullas haberet. Sed quia se deo displicuit, se per flagella p̄tentia credidit, anceps futus de ante a dā vita, iam animum ad tristitiā vocauit, qui si flagellis absentibus con

tristari debuisset.

* Nunquid contra homi. Quasi nōdū hypocrita, si cū hominib.

parte conuersum, iaco petebat audientiam, vt perficeretur eius conuersio ad veritatem, & etiam aliorum, id o subditur.

3 *Et agite pœ. susti. me vt & ego lo.* quasi diceret. Si verba sunt rationabilia recipite, & si irrationalia deridete, quod non fecerant amici Iob, vnde subditur.

4 *Nunquid contra hominem*

tra hominem de vitę suę meritis disputaret, nequaquam

contristari debuisset.

* Nunquid contra homi. Quasi nōdū hypocrita, si cū hominib.

parte conuersum, iaco petebat audientiam, vt perficeretur eius conuersio ad veritatem, & etiam aliorum, id o subditur.

3 *Et agite pœ. susti. me vt & ego lo.* quasi diceret. Si verba sunt rationabilia recipite, & si irrationalia deridete, quod non fecerant amici Iob, vnde subditur.

4 *Nunquid contra hominem*

tra hominem de vitę suę meritis disputaret, nequaquam

contristari debuisset.

* Nunquid contra homi. Quasi nōdū hypocrita, si cū hominib.

parte conuersum, iaco petebat audientiam, vt perficeretur eius conuersio ad veritatem, & etiam aliorum, id o subditur.

3 *Et agite pœ. susti. me vt & ego lo.* quasi diceret. Si verba sunt rationabilia recipite, & si irrationalia deridete, quod non fecerant amici Iob, vnde subditur.

4 *Nunquid contra hominem*

tra hominem de vitę suę meritis disputaret, nequaquam

contristari debuisset.

* Nunquid contra homi. Quasi nōdū hypocrita, si cū hominib.

parte conuersum, iaco petebat audientiam, vt perficeretur eius conuersio ad veritatem, & etiam aliorum, id o subditur.

3 *Et agite pœ. susti. me vt & ego lo.* quasi diceret. Si verba sunt rationabilia recipite, & si irrationalia deridete, quod non fecerant amici Iob, vnde subditur.

4 *Nunquid contra hominem*

tra hominem de vitę suę meritis disputaret, nequaquam

contristari debuisset.

* Nunquid contra homi. Quasi nōdū hypocrita, si cū hominib.

parte conuersum, iaco petebat audientiam, vt perficeretur eius conuersio ad veritatem, & etiam aliorum, id o subditur.

3 *Et agite pœ. susti. me vt & ego lo.* quasi diceret. Si verba sunt rationabilia recipite, & si irrationalia deridete, quod non fecerant amici Iob, vnde subditur.

4 *Nunquid contra hominem*

tra hominem de vitę suę meritis disputaret, nequaquam

contristari debuisset.

* Nunquid contra homi. Quasi nōdū hypocrita, si cū hominib.

parte conuersum, iaco petebat audientiam, vt perficeretur eius conuersio ad veritatem, & etiam aliorum, id o subditur.

NICOLAUS DE LYRA. XXI.

Respōdens aut Iob. Hic cōsequenter ponitur ipsius Iob responsio. Circa quam petit primo aliorū attentionem, secundo prosequitur suam intentionem, ibi. Quare ergo impij. Circa primum dicit. 2 *Audite, q̄so, sermones.* Videbat enim iam Sophar in parte

MORALITER.

† Respōdens aut Iob. Hic ponit ipsi⁹ Iob rñsio, vbi p̄sio petit audien-

diētā, dices. 2 *Audite q̄so.* & optat amicorū correptionē, dī-

3 *Et agite pœnit.* Nunquid cōtra ho. appu. mea est. quasi diceret sic: & ideo

† Ad hoīem
 tantū sermoⁿ
 nem meum dī
 rigo, vel nun^q
 quid mihi cū
 homine est
 querela:

G de vita mea agerem non timerem, quibus si displicerem, non curarem, sed quia cum deo merito tristior. *Vos autem attendite me, quasi deum, sed non vos timeo.*

a Attendite. id est considerate, quæ egi, & admiramini in his, quæ patior.

b Et superpo. di. ori. ve. id est locutioni vestre discretionis virtutem adiungite.

† recordor. Catena. Græca. Manum ponentes super maxillam. Olym. qui silentio audiunt ferme cubito in femur incubere, & in manu ore residere ad ea, quæ dicunt advertere animi consuevere, q. d. admiramini, aut tacere.

† Iere. 12. 2. Abas. 1. 2. ergo & germina eorum.

† Emiserunt veluti pecudes parvulos suos.

† cum requie ad sepulchrum, id est abique afflictione. Alii vertunt in monumento.

a disputatio mea est, ut merito non debeam contristari? **Atten-**

a Id est culpa verborum vos compescite, vel digitus dicitur discretio, id est per discretionem lingua refrenatur, ut recta, quæ contra hypocritam dicitis, cui sunt dicenda videatis.

b dite me, & obstupefite, & superponite digitum ori vestro.

c Et ego quando **†** recordatus fuero pertimesco, & concutit

a Et si ego pro culpa percussus. **b** Hac vita nisi, quia patitur deus. **c** Honoribus.

† Quare ergo impii vivunt, **†** suble-

uati sunt, confortatiq; diuitiis? Semen eorum permanet coram

eis, **†** propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum,

† Domus eorum securæ sunt, & pacatæ, & non est virga dei super

illos. Bos eorum concepit, & non abortiuit, vacca peperit, &

non est priuata foetu suo. **†** Egrediuntur quasi greges paruuli

eorum, & infantes eorum exultant lufibus. **†** Tenent tympanum,

& citharam, & gaudent ad sonitum organi. **†** Ducunt in bonis dies suos, & **†** in puncto ad inferna descendunt.

† Tenent tym. & citha.

Quali cum domini honoribus, & rebus tument, subiecti in ludicris actibus gaudent,

† Ducunt in bonis diebus suis. Quia omnis longitudo vite presentis punctus esse cognoscitur, cum fine terminatur. Quicquid enim transire potuit, subitum fuit.

† Et in puncto ad inferna descendunt. Sed finis est pessimus. Ecce quod tendebat, quia presentis vite prosperitas non est testis innocentiae, quia & hac vlti pereunt, & flagellati liberantur, quod est contra amicos Iob.

† Cat. Græ. In requiem autem inferni dormierunt.

† Olym. Vtique ad obitum animi quies, & saturitate sunt vti, vel quia amara non fuit mors, sed quasi somno sopiti, sic moriuntur, aut quia pari securitate, qua vixerunt, moriuntur.

† Cat. Græ. In manibus enim eorum erant bona, id est non laboriosa fuit bonorum voluptas. Et opera impiorum non intueantur.

† Olym.

† Semen eorum permanet. scilicet multo tempore.

† Coram eis. id est ipsi viventibus, videntibus, & gaudentibus.

† Domus eorum securæ sunt. ab extra.

† Et pacatæ. ab intra, quia non est ibi discordia.

† Et non est vir. dei. id est afflictio eis immissa de super a deo. Consequenter prosequitur prosperitatem eorum magis in speciali, dicens.

† Bos eorum concepit. Diuitia enim antiquorum pro maiori parte erant in animalibus, inter quæ boves multi reputabantur propter carnes, & pelles, & agriculturam, quorum describit hic multiplicationem, dicens. Bos eum concepit. id est vacca, quia bos est communis generis, & per hoc excludit sterilitatem.

† Et non abortiuit. ante partum, sicut aliquando contingit.

† Vacca peperit, &c. faciliter absque periculo fetus, & matris.

† Et non est priuata foetu suo. qui per nutritionem deducitur ad debitum robur, et augmentum, & sic tollitur dicta multiplicationis quod libet impedimentum, & quod dictum est de bobus, intelligendum est de aliis animalibus. Et quia ad prosperitatem temporalem non sufficiunt diuitiae, nisi adsit vita iucunda in se, & in amicis, ideo subditur.

† Egrediuntur. scilicet ad spatiandum quasi greges paruuli eorum, ideo subditur.

† Et infan. eorum exul. lufibus. & sicut pueri ducunt vitam iucundam, sic & patres, & adulti, ideo subditur.

† Tenent tympanum, &c. & non solum breui tempore, sed longo, & ideo sequitur.

† Ducunt in bonis dies suos. id est totum decursum vite suæ, ideo sequitur.

† Et in puncto ad inferna de. id est ad sepulturam, ita quod iter prosperitatis & sepulturæ eorum maturæ, non interuenit eis aliqua aduersitas. Ista autem per experientiam videtur aliquando contingere impiis, & per hoc excluditur

poram, quæ frequenter contingit malis hominibus. propter quod non potest esse premium virtutis, hanc autem felicitatem describit, quantum ad longam vitam, honores, diuitias, multitudinem proles, & propinquorum, & securitatem pacis, & fecunditatem animalium, & iucunditatem proles, & amicorum, & patet in textu usque ibi:

Tom. 3. h

9 Semen eorum permanet. scilicet multo tempore.

10 Coram eis. id est ipsi viventibus, videntibus, & gaudentibus.

11 Domus eorum securæ sunt. ab extra.

12 Et pacatæ. ab intra, quia non est ibi discordia.

13 Et non est vir. dei. id est afflictio eis immissa de super a deo. Consequenter prosequitur prosperitatem eorum magis in speciali, dicens.

14 Bos eorum concepit. Diuitia enim antiquorum pro maiori parte erant in animalibus, inter quæ boves multi reputabantur propter carnes, & pelles, & agriculturam, quorum describit hic multiplicationem, dicens. Bos eum concepit. id est vacca, quia bos est communis generis, & per hoc excludit sterilitatem.

15 Et non abortiuit. ante partum, sicut aliquando contingit.

16 Vacca peperit, &c. faciliter absque periculo fetus, & matris.

17 Et non est priuata foetu suo. qui per nutritionem deducitur ad debitum robur, et augmentum, & sic tollitur dicta multiplicationis quod libet impedimentum, & quod dictum est de bobus, intelligendum est de aliis animalibus. Et quia ad prosperitatem temporalem non sufficiunt diuitiae, nisi adsit vita iucunda in se, & in amicis, ideo subditur.

18 Egrediuntur. scilicet ad spatiandum quasi greges paruuli eorum, ideo subditur.

19 Et infan. eorum exul. lufibus. & sicut pueri ducunt vitam iucundam, sic & patres, & adulti, ideo subditur.

20 Tenent tympanum, &c. & non solum breui tempore, sed longo, & ideo sequitur.

21 Ducunt in bonis dies suos. id est totum decursum vite suæ, ideo sequitur.

22 Et in puncto ad inferna de. id est ad sepulturam, ita quod iter prosperitatis & sepulturæ eorum maturæ, non interuenit eis aliqua aduersitas. Ista autem per experientiam videtur aliquando contingere impiis, & per hoc excluditur

poram, quæ frequenter contingit malis hominibus. propter quod non potest esse premium virtutis, hanc autem felicitatem describit, quantum ad longam vitam, honores, diuitias, multitudinem proles, & propinquorum, & securitatem pacis, & fecunditatem animalium, & iucunditatem proles, & amicorum, & patet in textu usque ibi:

Tom. 3. h

NICOLAUS DE LYRA.

disputatio mea est? quasi diceret, nam proprium hominis est, uti ratione, & per consequens in disputando rationabiliter loqui, & rationi assentire, quod non fecerant amici Iob. quia verba eius rationabilia non receperant, & verbis iniurijs magis, quam rationibus eum in petierant. ideo subdit.

1 Ut merito non debeam con. quasi diceret, imo merito contristor de modo vestro disputandi.

2 Atten. me. rationabiliter, & pacifice.

3 Et obstupe. hoc dicit, quia in fine dictus erat de futuro iudicio, quod debet esse omnibus causa stuporis, & timoris, etiam iustis. unde subditur.

4 Et ego quando recor. fue. pertimesco. ne in me lateat aliquid tunc puniendum.

5 Et concutit car. me. tre. quia passiones, & motus mentis redundant in corpus exterius.

6 Quare er. Postquam Iob petiuit attentionem, hic consequenter prosequitur suam intentionem, & secundo ex dictis infert triplicem conclusionem, ibi.

Certe noui. Circa primum declarat intentionem, primo per prosperitates malorum, secundo simul per aduersa, & prospera eorum, ibi. Quoties lucerna. Prima in duas, quæ primo declarat intentionem suam. secundo remouet duplicem objectionem, ibi. Qui dixerunt. Circa primum sciendum, quod Sophar contra Iob arguendo dixerat, quod prosperitates impiorum in presenti sunt, ita breues, quæ sunt nullius momenti, quæ excludit per experientiam, dicens, Quare ergo imp. vi. s. diu secundum cursum suæ complexionis.

7 Subleua. sunt. ad statum honoris.

8 Confor. di. ita quod propter diuitias suas non timent ab honore dei, & quia non solum prosperantur in propria persona, sed etiam, in sibi coniunctis, subditur.

9 Se-

MORALITER.

& ideo debeo merito contristari si nolint intelligere, & emendari.

4 Et ego quando re. fue. de eorum rebellionem contra veritatem.

4 Pertimesco. ne quod absit, mihi sic eueniat.

6 Quare ergo imp. vi. Hic prolequitur Iob intentum de felicitate temporaria

1 Felicitas gregis.

2 minis gregum prima est felicitas, si grex sterilitatem non habet concipit. Secunda, si concipit ad partum venit.

3 Tertia, si quæ partum est nutritura ad profectum educat. Sed hoc minus est, si greges cre-

4 scunt, & custodes gregum non proficiunt. unde fecunditas familiarum subditur.

5 1 Egredi. quasi gre. Ut sicut maiora ad habendum concessa sunt, ita multi germinant ad

6 custodiendum.

7 m Et infan. eorum ex. lufibus. Sed ne illud lusum vilē crederemus, ait.

8 2 Tenent tym. & citha.

Quali cum domini honoribus, & rebus tument, subiecti in ludicris actibus gaudent,

9 o Ducunt in bonis diebus suis. Quia omnis longitudo vite presentis punctus esse cognoscitur, cum fine terminatur. Quicquid enim transire potuit, subitum fuit.

10 p Et in puncto ad inferna descendunt. Sed finis est pessimus. Ecce quod tendebat, quia presentis vite prosperitas non est testis innocentiae, quia & hac vlti pereunt, & flagellati liberantur, quod est contra amicos Iob.

11 Cat. Græ. In requiem autem inferni dormierunt.

12 Olym. Vtique ad obitum animi quies, & saturitate sunt vti, vel quia amara non fuit mors, sed quasi somno sopiti, sic moriuntur, aut quia pari securitate, qua vixerunt, moriuntur.

13 Cat. Græ. In manibus enim eorum erant bona, id est non laboriosa fuit bonorum voluptas. Et opera impiorum non intueantur.

14 Olym.

15 Semen eorum permanet. scilicet multo tempore.

16 Coram eis. id est ipsi viventibus, videntibus, & gaudentibus.

17 Domus eorum securæ sunt. ab extra.

18 Et pacatæ. ab intra, quia non est ibi discordia.

19 Et non est vir. dei. id est afflictio eis immissa de super a deo. Consequenter prosequitur prosperitatem eorum magis in speciali, dicens.

20 Bos eorum concepit. Diuitia enim antiquorum pro maiori parte erant in animalibus, inter quæ boves multi reputabantur propter carnes, & pelles, & agriculturam, quorum describit hic multiplicationem, dicens. Bos eum concepit. id est vacca, quia bos est communis generis, & per hoc excludit sterilitatem.

21 Et non abortiuit. ante partum, sicut aliquando contingit.

22 Vacca peperit, &c. faciliter absque periculo fetus, & matris.

23 Et non est priuata foetu suo. qui per nutritionem deducitur ad debitum robur, et augmentum, & sic tollitur dicta multiplicationis quod libet impedimentum, & quod dictum est de bobus, intelligendum est de aliis animalibus. Et quia ad prosperitatem temporalem non sufficiunt diuitiae, nisi adsit vita iucunda in se, & in amicis, ideo subditur.

24 Egrediuntur. scilicet ad spatiandum quasi greges paruuli eorum, ideo subditur.

25 Et infan. eorum exul. lufibus. & sicut pueri ducunt vitam iucundam, sic & patres, & adulti, ideo subditur.

26 Tenent tympanum, &c. & non solum breui tempore, sed longo, & ideo sequitur.

27 Ducunt in bonis dies suos. id est totum decursum vite suæ, ideo sequitur.

28 Et in puncto ad inferna de. id est ad sepulturam, ita quod iter prosperitatis & sepulturæ eorum maturæ, non interuenit eis aliqua aduersitas. Ista autem per experientiam videtur aliquando contingere impiis, & per hoc excluditur

poram, quæ frequenter contingit malis hominibus. propter quod non potest esse premium virtutis, hanc autem felicitatem describit, quantum ad longam vitam, honores, diuitias, multitudinem proles, & propinquorum, & securitatem pacis, & fecunditatem animalium, & iucunditatem proles, & amicorum, & patet in textu usque ibi:

Tom. 3. h

9 Semen eorum permanet. scilicet multo tempore.

10 Coram eis. id est ipsi viventibus, videntibus, & gaudentibus.

11 Domus eorum securæ sunt. ab extra.

12 Et pacatæ. ab intra, quia non est ibi discordia.

13 Et non est vir. dei. id est afflictio eis immissa de super a deo. Consequenter prosequitur prosperitatem eorum magis in speciali, dicens.

14 Bos eorum concepit. Diuitia enim antiquorum pro maiori parte erant in animalibus, inter quæ boves multi reputabantur propter carnes, & pelles, & agriculturam, quorum describit hic multiplicationem, dicens. Bos eum concepit. id est vacca, quia bos est communis generis, & per hoc excludit sterilitatem.

15 Et non abortiuit. ante partum, sicut aliquando contingit.

16 Vacca peperit, &c. faciliter absque periculo fetus, & matris.

17 Et non est priuata foetu suo. qui per nutritionem deducitur ad debitum robur, et augmentum, & sic tollitur dicta multiplicationis quod libet impedimentum, & quod dictum est de bobus, intelligendum est de aliis animalibus. Et quia ad prosperitatem temporalem non sufficiunt diuitiae, nisi adsit vita iucunda in se, & in amicis, ideo subditur.

18 Egrediuntur. scilicet ad spatiandum quasi greges paruuli eorum, ideo subditur.

19 Et infan. eorum exul. lufibus. & sicut pueri ducunt vitam iucundam, sic & patres, & adulti, ideo subditur.

20 Tenent tympanum, &c. & non solum breui tempore, sed longo, & ideo sequitur.

21 Ducunt in bonis dies suos. id est totum decursum vite suæ, ideo sequitur.

22 Et in puncto ad inferna de. id est ad sepulturam, ita quod iter prosperitatis & sepulturæ eorum maturæ, non interuenit eis aliqua aduersitas. Ista autem per experientiam videtur aliquando contingere impiis, & per hoc excluditur

poram, quæ frequenter contingit malis hominibus. propter quod non potest esse premium virtutis, hanc autem felicitatem describit, quantum ad longam vitam, honores, diuitias, multitudinem proles, & propinquorum, & securitatem pacis, & fecunditatem animalium, & iucunditatem proles, & amicorum, & patet in textu usque ibi:

Tom. 3. h

9 Semen eorum permanet. scilicet multo tempore.

10 Coram eis. id est ipsi viventibus, videntibus, & gaudentibus.

11 Domus eorum securæ sunt. ab extra.

12 Et pacatæ. ab intra, quia non est ibi discordia.

13 Et non est vir. dei. id est afflictio eis immissa de super a deo. Consequenter prosequitur prosperitatem eorum magis in speciali, dicens.

14 Bos eorum concepit. Diuitia enim antiquorum pro maiori parte erant in animalibus, inter quæ boves multi reputabantur propter carnes, & pelles, & agriculturam, quorum describit hic multiplicationem, dicens. Bos eum concepit. id est vacca, quia bos est communis generis, & per hoc excludit sterilitatem.

15 Et non abortiuit. ante partum, sicut aliquando contingit.

16 Vacca peperit, &c. faciliter absque periculo fetus, & matris.

17 Et non est priuata foetu suo. qui per nutritionem deducitur ad debitum robur, et augmentum, & sic tollitur dicta multiplicationis quod libet impedimentum, & quod dictum est de bobus, intelligendum est de aliis animalibus. Et quia ad prosperitatem temporalem non sufficiunt diuitiae, nisi adsit vita iucunda in se, & in amicis, ideo subditur.

18 Egrediuntur. scilicet ad spatiandum quasi greges paruuli eorum, ideo subditur.

19 Et infan. eorum exul. lufibus. & sicut pueri ducunt vitam iucundam, sic & patres, & adulti, ideo subditur.

20 Tenent tympanum, &c. & non solum breui tempore, sed longo, & ideo sequitur.

21 Ducunt in bonis dies suos. id est totum decursum vite suæ, ideo sequitur.

22 Et in puncto ad inferna de. id est ad sepulturam, ita quod iter prosperitatis & sepulturæ eorum maturæ, non interuenit eis aliqua aduersitas. Ista autem per experientiam videtur aliquando contingere impiis, & per hoc excluditur

poram, quæ frequenter contingit malis hominibus. propter quod non potest esse premium virtutis, hanc autem felicitatem describit, quantum ad longam vitam, honores, diuitias, multitudinem proles, & propinquorum, & securitatem pacis, & fecunditatem animalium, & iucunditatem proles, & amicorum, & patet in textu usque ibi:

Tom. 3. h

9 Semen eorum permanet. scilicet multo tempore.

10 Coram eis. id est ipsi viventibus, videntibus, & gaudentibus.

11 Domus eorum securæ sunt. ab extra.

12 Et pacatæ. ab intra, quia non est ibi discordia.

13 Et non est vir. dei. id est afflictio eis immissa de super a deo. Consequenter prosequitur prosperitatem eorum magis in speciali, dicens.

14 Bos eorum concepit. Diuitia enim antiquorum pro maiori parte erant in animalibus, inter quæ boves multi reputabantur propter carnes, & pelles, & agriculturam, quorum describit hic multiplicationem, dicens. Bos eum concepit. id est vacca, quia bos est communis generis, & per hoc excludit sterilitatem.

15 Et non abortiuit. ante partum, sicut aliquando contingit.

16 Vacca peperit, &c. faciliter absque periculo fetus, & matris.

17 Et non est priuata foetu suo. qui per nutritionem deducitur ad debitum robur, et augmentum, & sic tollitur dicta multiplicationis quod libet impedimentum, & quod dictum est de bobus, intelligendum est de aliis animalibus. Et quia ad prosperitatem temporalem non sufficiunt diuitiae, nisi adsit vita iucunda in se, & in amicis, ideo subditur.

18 Egrediuntur. scilicet ad spatiandum quasi greges paruuli eorum, ideo subditur.

19 Et infan. eorum exul. lufibus. & sicut pueri ducunt vitam iucundam, sic & patres, & adulti, ideo subditur.

20 Tenent tympanum, &c. & non solum breui tempore, sed longo, & ideo sequitur.

21 Ducunt in bonis dies suos. id est totum decursum vite suæ, ideo sequitur.

22 Et in puncto ad inferna de. id est ad sepulturam, ita quod iter prosperitatis & sepulturæ eorum maturæ, non interuenit eis aliqua aduersitas. Ista autem per experientiam videtur aliquando contingere impiis, & per hoc excluditur

poram, quæ frequenter contingit malis hominibus. propter quod non potest esse premium virtutis, hanc autem felicitatem describit, quantum ad longam vitam, honores, diuitias, multitudinem proles, & propinquorum, & securitatem pacis, & fecunditatem animalium, & iucunditatem proles, & amicorum, & patet in textu usque ibi:

Tom. 3. h

9 Semen eorum permanet. scilicet multo tempore.

10 Coram eis. id est ipsi viventibus, videntibus, & gaudentibus.

11 Domus eorum securæ sunt. ab extra.

A Olym. non curat Deus humana iniquitate. Aut Iob
bi verba sunt a mirantis incredibilem Dei patientiam qui
impium, quasi non videat, patitur diutius in punitu vivere.

a Qui. si. deo. rece. a. no. dicunt deo: Recede a nobis, qui ei ad
se prebere adu. reculant, eumq; prauis actibus impugnant.

b *Sueta. uia. tu. Via*
dei pax, humilitas, pa
tientia est: que qui de
spiciunt, dicunt scientia
viarum tuarum nolumus.

c *Quis est omnip. &c.*
Dixit en m. insipiens in
corde suo: non est deus.

d *Et quid nobis prodest si*
ora. Iniqui q non deū,
sed exteriora dona q
runt, cū eadē seruien
tib⁹ deesse cōspiciūt,
ipsi seruire cōtēnunt.

e *Verū qūa non sunt.*

f *Bona in manu habet,*
qui despiciendo tēpo
ralia, sub dñio mentis
premit. At quisquis
ea nimie diligit, se
magis illis quam ipsa
supponit.

g *Consiliū eorū lon. Cō-*
siliū impiorū est ter
renā gloriā querere,
atēnam negligere.
Sed quia in hac vita
non continuē prosperantur, sequitur.

h *Quoties in. m. ex. Sæpe impius lucernā suā filiorū vitā assti-*
nat, sed cū filius qui nimie amatur subtrahit, lucerna impij
q videbatur, extincta est: sic est & de opibus atq; honoribus.

i *Et s. p. ne. eis inna. Inundatio impij superuenit, cum do-*
lorum fluctus ex aliqua aduersitate patiuntur.

j *Et dolores diu. &c. Qui atroces dolores impio seruat, & hic*
aliqui eius mentem temporali dolore transuerberat: quia n.

NICOLAUS DE LYRA.

tur dictum Sophar, s. q. prosperitas malorum in presenti est bre
uis, & cito tollit per aduersitatem superuenientem et in presenti vi
ta. per hoc et declarat propositum l. b. s. q. prosperitas huius vi
tæ non est præmiū virtutis, nec aduersitas si mper est pœna
peccati pœdētis. 1 *Qui dixit. hic remouet duplicē obiectio-*
nē. quia pœna aduersitatis dicere, q. prosperitas talū p. hoc
durant vsq; ad mortē: quia in prosperitate sua cōuerſi sunt
ad deū: hec excludit. 2 *Qui dixerit de. rece. a. no. repreh-*
ensiones eius per vires sanctos vel per inspirationes interiores
a se repellendo, & et deū verbis & factis continēdo ideo
sequit. 3 *Quis est o. p. &c. & c. u. d. ne. p. si. o. il. Hoc vī pro-*
priē dētū de impijs negantibus deū habere providentiā de
factis humanis quia sic orationes ad deū dīcētæ nō valerēt.
4 *Verū tū. Hic remouet secundā obiectiōnem quia diceret*
aliquis: ex quo prosperitas ita cōtingit malis sicut & bonis,
ē mte, non vī aliqua rō, quare hō dēbeat declinare a malo:
hoc remouet dicens: *Ve. un. n. quia non sunt in ma. co. bo. sua. Bona*
n. t. p. a. q. habent impij dār nō esse in manu sua, i. in p. t. a.
te, quia pnt ab eis auferri violētē: sed bona spūalia quæ sunt
in virtutis non pnt ab eis auferri per violentiā: & ideo pro
priē sunt in p. t. a. sua. & ideo dicit Iob: Quia bona eorū non
sunt in manu sua: quia bona quæ quarunt impij sunt tantū
t. p. a. quæ sunt auferibilia. 5 *Consi. imp. alias, semen. lon. sit a*
me. per quam volunt a deo declinare, & per hoc excluditur
obiectiō p. d. i. a. quia bona spūalia nō æqualiter habentur ab
impijs & iustis, sed solum a iustis: & quia sunt verē & perfe
ctē bona: ideo declinandum est a peccato ne perdantur.
6 *Quoties. Hic consequenter Iob declarat propositū per ad-*
uersitates & prosperitates simul impiorū: & facit talē ratio
nem:

MORALITER.

Qui dixit. deo. &c. ubi remouet quādam fallā solutionem
quæ posset dari, scilicet quod deus talia bona dedisset eis, eo
quod seruierant ei. & patet.

4 *Verū tū. q. nō sit in ma. sed ecōuerso, q. seruūt bonis suis.*

6 *Quoties luc. in. exting. Lucerna hominis est rō recta, q*
extinguit in impijs. Sap. 2. d. *Excæcauit enim eos malitia eorum.*

7 *Et superuen. eis inundatio. id est punitio diuina, quæ sicut in an*
dans aqua venit ex improviso.

9 *Erunt sicut paleæ. Igni gehennæ paratæ. Matth. 3. Paleas*
autem

hic & ille percutit, furor s. sui super impium dolores diuidit, D
vt duplici conuisione conteratur.

k *Erunt sicut paleæ. Quia ira dei statu subito leuantur, atque*
asportantur ad ignem.

l *Et sicut fauilla quæ. quia eos ad eternā supplicia turbo ra-*
piens asportat.

a Si non verbis, moribus. **b** Ibi non sunt nescientes, sed scire nolentes.

Qui dixerunt deo: Recede a nobis, & scientiam viarum tua-

a Et adhuc dixerunt. Dedit enim exterioribus inuicibilem non esse suspicantur, vel si esse credunt. ta
men cum solum terrena ab eo petunt, si ea seruient, us deesse vident eam tenent, dicentes: Q
nobis prodest &c.

rum nolumus. Quis est omnipotens, vt seruiamus ei? Et

quid nobis prodest, si orauerimus illum? Verunta-

a Boni si habent terrena, sua potestate habent. **b** Vel eorum.

men quia non sunt in manu eorum bona sua, consiliū impio

rum longè sit a me. Quoties lucerna impiorū extinguetur,

a Quia hoc sæpe percutit deus quod ubi videt praferri.

& superueniet eis inundatio, & dolores diuidet furoris

a Leues qui hic radicati & graues proximis & immobiles. **b** Quia & si ui
ridis uideret, in iudicio dei consumptus cernitur.

sui. Erunt sicut paleæ ante faciem venti: & sicut fauilla quæ

a Vnde: In circumitu eius tenet. Et item: Deus manifeste uel deus noster & non si. Psal. 40. a. **b** Vsq; in
terram & quartam generatiōem: quia usque ad tertiam & quartam progeniem, eam quam immen
tur sibi percutum unam possunt uidere: usque ad eos ultio extendit, qui uiderunt quod male se
que. entur. **c** Peccatum & pœnam.

turbō dispergit. Deus seruabit filiis illius dolorem patris, &

a Ecce sera eius scientia. **b** Quia ante non uidet culpam.

cum reddiderit, tunc sciet. Vidēbunt oculi eius interfectio-

a Ideo quia ita durus, ut nec futura timeat, nec ferri in his quæ amat formidet. **b** Quasi diceret
aut uiueret.

nē suā, & de furore omnipotentis bibet. Quid enim ad eum

mēti cedere. Vel, *Quid. n. Domus eius pro culpa sua percutitur,*
sed qd ad cū p. t. a. de de mo sua p. t. f. Ecce p. v. t. i. o. n. e. p. r. a.
u. o. p. e. r. i. s. e. a. q. e. s. s. e. p. o. t. u. i. t. v. i. t. æ. l. o. g. i. t. u. d. o. b. r. e. u. i. t. S. e. d. q. d. a. d. e. ū
p. t. i. n. e. t. s. i. n. u. m. e. r. u. s. d. i. e. ū. e. i. u. s. d. i. m. i. d. i. c. i. t. E. t. i. n. h. o. c. e. r. g. o. s. e. p. e. c.
c. a. t. o. r. q. d. e. ū. e. r. i. g. i. t. u. b. i. d. e. u. s. o. p. s. e. i. u. s. e. r. e. d. i. t. i. o. n. e. f. r. a. g. i. t. E. t. n. e. c.
i. l. l. a. t. a. p. e. r. c. u. s. s. i. o. m. e. n. t. e. m. h. u. m. i. l. i. a. t. q. u. a. i. n. d. e. l. i. b. e. r. a. t. i. o. n. e. c. o. n. t. r. a.
d. ū. m. o. b. s. t. i. n. a. t. i. o. o. b. d. u. r. a. t. E. t. n. o. t. a. n. d. ū. q. g. r. a. u. i. s. c. u. l. p. æ. r. e. a. t. u. s.
f. i. t. & p. æ. n. ā. p. r. o. c. u. l. p. a. m. e. n. t. i. p. p. o. n. e. r. e. & t. ū. n. e. c. t. o. r. m. e. r. i. m. e. t. u.

nem: Mali in hoc mundo aliqua prosperantur in tota vita sua,
& aliqui tribulantur: igitur talis diuersitas circa istos impios p
prosperitatē, & illos per aduersitatem ostendit manifeste, q. p. o
speritates huius mundi non sunt p. m. a. v. i. r. t. u. t. ū. & aduersitates
p. æ. n. ā. p. æ. d. ū. t. N. e. c. p. o. t. d. i. c. i. q. h. e. c. d. i. u. e. r. s. i. t. a. s. c. o. n. t. i. n. g. i. t. e. x. i. g. n. o.
r. a. t. i. a. i. p. s. i. u. s. d. e. i. c. ū. o. i. a. c. o. g. n. o. s. c. a. t. p. e. r. f. e. c. t. i. s. s. i. m. e. E. x. q. u. o. s. e. q. u. i.
t. u. r. q. o. i. a. t. a. l. i. a. q. v. i. d. e. n. t. i. n. o. r. d. i. n. a. t. a. r. e. d. u. c. t. u. r. a. d. o. r. d. i. n. e. d. e.
b. i. t. ū. s. m. d. i. s. p. o. n. e. m. s. u. æ. s. e. p. i. a. q. d. d. e. c. l. a. r. a. b. i. t. u. r. i. n. f. u. t. u. r. o. i. u. d. i.
c. i. o. q. u. i. a. t. a. l. i. s. r. e. d. u. c. t. i. o. n. o. n. a. p. p. a. r. e. t. i. n. p. r. æ. s. e. n. t. i. t. H. u. i. u. s. d. e. d. u.
c. t. i. o. n. i. s. p. r. i. m. o. o. s. t. e. n. d. i. t. f. l. a. g. e. l. l. a. t. i. o. n. e. a. l. i. q. u. o. ū. i. m. p. i. o. r. u. m. i. n.
p. r. æ. s. e. n. t. i. v. i. t. a. q. u. i. a. s. a. t. i. s. d. i. s. t. u. s. e. o. s. t. e. n. d. e. r. a. t. p. r. o. s. p. e. r. i. t. a. t. e. m. a. l. i.
q. u. o. ū. i. m. p. i. o. ū. p. e. r. p. r. æ. d. i. c. t. a. s. s. e. c. u. n. d. o. o. s. t. e. n. d. i. t. d. e. i. s. c. i. e. n. t. i. ū.
a. t. t. i. n. g. e. r. e. a. d. o. i. a. i. b. i. N. u. n. q. u. i. d. d. i. c. i. t. t. e. r. t. i. o. p. e. r. m. o. d. ū. c. u. i. u. s. d. a.
r. e. p. l. i. c. a. t. i. o. n. i. s. b. r. e. u. i. s. r. e. s. u. m. i. t. q. u. o. ū. d. a. i. m. p. i. o. ū. p. r. o. s. p. e. r. i. t. a. t. e. &
& a. l. i. o. ū. a. d. u. e. r. s. i. t. a. t. e. i. b. i. I. t. e. m. o. r. i. u. r. C. i. r. c. a. p. r. i. m. ū. d. i. c. i. t. Q. u. i.
t. i. l. l. u. i. m. e. x. q. d. m. u. l. t. o. r. i. e. s. c. o. n. t. i. n. g. i. t. q. c. o. ū. p. r. o. s. p. e. r. i. t. a. t. e. d. e. s. i. r. u. n. t.
7 *Et superuen. eis inun. i. fortis & impetuosus tribulatio ad modū*
aqua inundantis.

8 *Et d. di. distribuet impijs & eorum filiis de quibus habe-*
tur post ca. 9 *Erunt si. pal. id est tribulationi nullo modo*
poterunt resistere. 10 *Deus ser. fil. il. Id est, puniendo eius fi-*
lios, faciet dolere patrem: & sic dabit ei dolorem, non so
lummodo in se, sed in personis coniunctis.

11 *Et cum reddi. hanc pœnam pro culpa.*

12 *Tunc sciet. quod t. l. j. sui puniuntur pro peccato suo, quia*
pœna t. p. a. l. i. s. b. e. n. e. & i. u. s. t. e. i. n. t. i. g. i. t. u. r. f. i. l. i. j. p. r. o. p. e. c. c. a. t. o. p. a. t. r. i. s.

13 *Videbunt ocu. eius interf. i. e. ut filij. Sc. d. e. h. i. a. r. e. g. i. s. f. u. e-*
runt interfecti in oculis eius, vt habetur 4. Reg. 15. ad aggra
uandum suum dolorem.

14 *Quid enim pertinet ad eū &c. domo sua. i. de filiis suis post se,*
id est

autem comburet.

10 *Deus ser. fil. il. do. pa. i. similem pœnam imitatoribus suis.*

11 *Et cum red. tunc sciet. s. pater per experientia. nā filiorū dā-*
natio augmentabit suam pœnā: p. p. quod diues epulo formi
dabat aduentum fratrum suorum in gehennam, Luc. 16.

13 *Videbunt ocu. inter. i. filiorū suorum dānationē, quæ dicitur*
interfectio, eo quod est mors secunda: & quia post mor
tem non potest aliquid disponere de domo sua, subditur.

14 *Quid. ad. cum per. & si n. m. n. e. d. i. i. si duratio domus suæ*
breuietur. Et quomodo hæc p. r. e. q. u. i. s. a. s. u. n. t. a. d. e. o. s. e. q. u. i. t. u. r.

Nu-

G metu sub iugo conditoris ceruicem cordis inclinare. Sed
A cur deus in tantam cæcitatem cadere mentem humanam
 permittat, ne quis discutere præsumat, Sequitur,
 a *Nunquid deus quispiam do. sci. i. nobiscum nil iniuste agit, qui &*
 subtiliorē nobis angelicam naturam iuste iudicauit: unde ni-
 hil restat conqueri.

† quisquam.
 b *Iste moritur.* Ecce
 ponit illa in quib. oī-
 potentis secretū quis
 discutiat, quærendo
 cur hæc ita esse per-
 mittat. Superficies li-
 teræ satis patet p. se.
 Quod autem dicit.

c *Viscera eius plena*
sunt adi. Adeps quip-
 pe ex abundanti cibo
 est, ita ex abundanti-
 a rerum superbia qua
 mētis turget. Ossa istis
 sunt, fortitudo digni-
 tatū. In quibus est me-
 dulla, domesticæ di-
 uitiae, sine quibus po-
 testas exterior quali-
 ficata est. Vel ossa sūt
 duræ consuetudines:
 medullæ praua defi-
 deria, quæ illas irrigant.
 i. in voluptate confer-
 uant. Alij sunt qui ni-
 hil hic habent, sed habere cupiunt: quod quia non possunt,
 affliguntur: hi moriuntur in amaritudine absque opibus. Ec-
 ce diues inaniter gaudet, pauper inanius affligitur.

B rerum superbia qua
 mētis turget. Ossa istis
 sunt, fortitudo digni-
 tatū. In quibus est me-
 dulla, domesticæ di-
 uitiae, sine quibus po-
 testas exterior quali-
 ficata est. Vel ossa sūt
 duræ consuetudines:
 medullæ praua defi-
 deria, quæ illas irrigant.
 i. in voluptate confer-
 uant. Alij sunt qui ni-
 hil hic habent, sed habere cupiunt: quod quia non possunt,
 affliguntur: hi moriuntur in amaritudine absque opibus. Ec-
 ce diues inaniter gaudet, pauper inanius affligitur.

* excogitatis
 † Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

† Nonne quæ
 retis, sub. de
 illis impiis si-
 cut transien-
 tes viam, & si
 gnorum non
 agnoscitis. i.
 vos de hoc lo-
 quimur, sicut
 vulgus solet &
 non intelli-
 gitis signa quæ
 impijs contin-
 gunt.

a *Quid ad eum pertinet.* b *Quem per naturam haberet.*
 pertinet de domo sua post se, etsi numerus mensium eius † di-

a *Per culpam suam.* b *Per certam, quæ in nobis ambigitur, soluitur, si angelos iuste iudicabit, de*
 hominibus nihil restat conqueri.

a *Angelos.* b *Hæc sunt quæ querimus.*
 a *medietur?* Nunquid deum † quispiam docebit scientiam, qui ex-

b *celsos iudicat?* Iste moritur robustus & sanus, diues & felix, †
 c *viscera eius plena sunt adipe,* & medullis ossa illius irrigantur.

Alius verò moritur in amaritudine animæ suæ, † absque vllis
 a *Electis & reprobis vita dispar.* Carnis corruptio in morte similis: nec diuitiz ex eo extollant nec inopia

d *opibus:* & tamen simul in puluere dormient, & vermes ope-
 f *rient eos.* Certe noui cogitationes vestras, & sententias con-

tra me iniquas. † Dicitis enim, vbi est domus principis, & vbi
 a *Cui hæc nihil esse videntur.*

b *tabernacula impiorum?* † Interrogate quemlibet de viatori-
 a *Quæ ego.* b *Et ideo hic prosperari sinitur.*

bus, & hæc eadē illum intelligere cognoscetis: Quia in diē per
 a *Sed.*

i *ditionis seruatur malus,* & ad diē furoris † ducet. Quis † arguet

dilectiōe præteritis seculi cōfidere despiciat, sed æterna petit.
 i *Quis arguet corā eo vias eius.* Cū de oīum malorū corpore lo-
 queret, subito ad iniquorū caput Antichristū verba peruenit.
 Quæ quæ hominū increpare audeat præsentē, cuius visū terre perti-

bus, & vterque moritur.
 d *Et ta. si. in pul. dor.* Quæ cura de dissimili vita, prospera vel
 aduersa, cum similis finis in puluere: Illa vita cogitanda, vbi
 cum resurrectione ad dissimilem finem peruenitur, vbi felix
 ad pœnas, afflicti transit ad requiem.

c *Et tamen si. in pul.*
 Id est, in terrenis de-
 siderijs oculos men-
 tis claudent.

f *Et vermes.* qui de
 carne, i. carnales curæ
 premunt, quæ non in
 Iob, qui nec de hobi-
 tis timuit, nec de a-
 missis anxius fuit.

g *Certe no. cog. ve.* Quæ
 cū percussū viderunt,
 impiū fuisse credide-
 runt. impiū credide-
 runt, quæ letis reb⁹ de-
 ferri vident: quæ non
 cogitāt, nisi quæ adhuc
 in presenti hæret, nec
 perfecte ad æterna
 transeunt. unde addit.

h *Interrog. quæ de via.*
 Viator dicit quæ præsentem
 vitam, viam huius & non
 patriam attēdit, qui in
 dilectiōe præteritis seculi cōfidere despiciat, sed æterna petit.

i *Quis arguet corā eo vias eius.* Cū de oīum malorū corpore lo-
 queret, subito ad iniquorū caput Antichristū verba peruenit.
 Quæ quæ hominū increpare audeat præsentē, cuius visū terre perti-

bus, & vterque moritur.
 d *Et ta. si. in pul. dor.* Quæ cura de dissimili vita, prospera vel
 aduersa, cum similis finis in puluere: Illa vita cogitanda, vbi
 cum resurrectione ad dissimilem finem peruenitur, vbi felix
 ad pœnas, afflicti transit ad requiem.

c *Et tamen si. in pul.*
 Id est, in terrenis de-
 siderijs oculos men-
 tis claudent.

f *Et vermes.* qui de
 carne, i. carnales curæ
 premunt, quæ non in
 Iob, qui nec de hobi-
 tis timuit, nec de a-
 missis anxius fuit.

g *Certe no. cog. ve.* Quæ
 cū percussū viderunt,
 impiū fuisse credide-
 runt. impiū credide-
 runt, quæ letis reb⁹ de-
 ferri vident: quæ non
 cogitāt, nisi quæ adhuc
 in presenti hæret, nec
 perfecte ad æterna
 transeunt. unde addit.

h *Interrog. quæ de via.*
 Viator dicit quæ præsentem
 vitam, viam huius & non
 patriam attēdit, qui in
 dilectiōe præteritis seculi cōfidere despiciat, sed æterna petit.

i *Quis arguet corā eo vias eius.* Cū de oīum malorū corpore lo-
 queret, subito ad iniquorū caput Antichristū verba peruenit.
 Quæ quæ hominū increpare audeat præsentē, cuius visū terre perti-

bus, & vterque moritur.
 d *Et ta. si. in pul. dor.* Quæ cura de dissimili vita, prospera vel
 aduersa, cum similis finis in puluere: Illa vita cogitanda, vbi
 cum resurrectione ad dissimilem finem peruenitur, vbi felix
 ad pœnas, afflicti transit ad requiem.

c *Et tamen si. in pul.*
 Id est, in terrenis de-
 siderijs oculos men-
 tis claudent.

f *Et vermes.* qui de
 carne, i. carnales curæ
 premunt, quæ non in
 Iob, qui nec de hobi-
 tis timuit, nec de a-
 missis anxius fuit.

g *Certe no. cog. ve.* Quæ
 cū percussū viderunt,
 impiū fuisse credide-
 runt. impiū credide-
 runt, quæ letis reb⁹ de-
 ferri vident: quæ non
 cogitāt, nisi quæ adhuc
 in presenti hæret, nec
 perfecte ad æterna
 transeunt. unde addit.

h *Interrog. quæ de via.*
 Viator dicit quæ præsentem
 vitam, viam huius & non
 patriam attēdit, qui in
 dilectiōe præteritis seculi cōfidere despiciat, sed æterna petit.

i *Quis arguet corā eo vias eius.* Cū de oīum malorū corpore lo-
 queret, subito ad iniquorū caput Antichristū verba peruenit.
 Quæ quæ hominū increpare audeat præsentē, cuius visū terre perti-

bus, & vterque moritur.
 d *Et ta. si. in pul. dor.* Quæ cura de dissimili vita, prospera vel
 aduersa, cum similis finis in puluere: Illa vita cogitanda, vbi
 cum resurrectione ad dissimilem finem peruenitur, vbi felix
 ad pœnas, afflicti transit ad requiem.

c *Et tamen si. in pul.*
 Id est, in terrenis de-
 siderijs oculos men-
 tis claudent.

f *Et vermes.* qui de
 carne, i. carnales curæ
 premunt, quæ non in
 Iob, qui nec de hobi-
 tis timuit, nec de a-
 missis anxius fuit.

g *Certe no. cog. ve.* Quæ
 cū percussū viderunt,
 impiū fuisse credide-
 runt. impiū credide-
 runt, quæ letis reb⁹ de-
 ferri vident: quæ non
 cogitāt, nisi quæ adhuc
 in presenti hæret, nec
 perfecte ad æterna
 transeunt. unde addit.

h *Interrog. quæ de via.*
 Viator dicit quæ præsentem
 vitam, viam huius & non
 patriam attēdit, qui in
 dilectiōe præteritis seculi cōfidere despiciat, sed æterna petit.

MORALITER.

1 *Nunquid de. quispiam & c.* Iste moritur. Hic ponitur quædam
 distinctio morientium in mortali peccato, secundum tamen
 expositionē mysticā cū dicit: Iste mo. per peccatū mortale.

2 *Robu. & sa.* corpore.

3 *Diues & felix.* temporali prosperitate.

4 *Visce. eius. ple. sunt adi.* id est mens eius superbia, quæ dici-
 tur adeps, eo quod oritur ex prosperitate temporali, sicut
 adeps ex abundantia cibi.

5 *Et me. of. il. ir.* id est eius amici quibus fortificatur, simili-
 ter in superbiam eleuantur.

6 *Alius ve. mo. in ama.* peccando mortaliter ex inordinato
 affectu & malo conatu ad diuitias quas non potest habere.

10 *Et ta. si. in pul. dor.* nā ambo terrenorū curis cōsopuntur.

11 *Et*

12 *Certe no. cog. ve.* Et quoniam ex abundantia cordis os lo-
 quitur, ideo de iustis obloquuntur dicentes.

13 *Ubi est do. prin. & c.* id est superbi: Mali namque diuites iu-
 stos dicunt esse superbos & impios. ideo subditur.

14 *Et ubi tabernacu. impiorum: & c.* Interrogat. vos maledici.

15 *Quemlibet de viato.* id est per viam vitæ præsentis ad pa-
 triam recte pergentibus.

16 *Et hæc eadem illum intelli. cogno* Et quæ sunt illa, subditur.

18 *Quia in diem perditio. ser. ma.* In hoc enim conueniunt via-
 tores prædicti, per quod intelliguntur religiosi cum iustis,
 quod mali ad diem iudicii referentur puniendi.

20 *Quis arguet corā eo vias eius.* Christus dicit illud, Mat. 30. c.

A mescit. Vel, viā eius arguere, est prosperitatē eius eterno sup-
plicio interueniente turbare. Quod solus faciet dñs, de quo
1. Thef. 1. b. scriptū est: Quem dñs Iesus interficiet spiritu oris sui. vel:
Quis arguet &c. Constat vias impij hic frequenter argui, ma-
ximē cum eius prosperitas abiit, q̄ sēpe fit: sed ad Antichri-
stum respicit hic. Quis
nisi deus? quia nec E-
lias nec Enoch suis vi-
ribus, sed dei.

† & super a-
ceruum festi-
nabit. i. festi-
nabit aggregari
ad aliorū
sepulchra.
† responsa
† affinis sit mē-
dacio vel prae-
maricationi
aut remanent
mendax.

a *Ipsē ad sepulchra.* Hoc
in vita, quia sepulchra
mortuos regunt. Per
sepulchra reprobi desi-
gnantur, in quibus ex-
tingit a beatitudinis vi-
ta animae velut in se-
pulchris latent. Iste ergo ad sepulchra ducetur, quia in pra-
uorum tantum cordibus recipitur.

b *Et in congerie.* Quia in cōgregatione peccatiū astutiae suae in-
fidias exerit: qm̄ aut multi sunt mali, recte cōgeries nōiāntur.
c *Dulcis fuit.* Cocytus, luctus infirmatiū dñi. Glareae, lapilli flu-
minū sūt, quos aqua defluēs trahit. Glarea ergo Cocyti sūt,
qui q̄ voluprates, fortiter resistere nolūt, & suis quotidie lapsi-
bus ad luctū redūt. Antichristus ergo q̄ amarus est electis &
p̄ceptus, suavis p̄ dona & miracula est re. p̄bis. Cocyt⁹ grēcē,
luctus Latine, q̄ tñ feminatū, vel quorūlibet infirmatiū intel-
ligit, q̄ nō fortes in dño. Vñ poetā Cocytū fluiuiū apud infe-
ros

a † Quasi, modo multi in absentia, sed non ita in praesentia. † Id est quis pro
peccatis puniet. † Alias viam.

a cōrā eo vias eius: & quae fecit, quis reddet illi? Ipse ad sepul-

chra ducetur, † & in cōgerie mortuorum vigilabit. † Dulcis

fuit glareis Cocyti, & post se oēm hominem trahet, & ante

se innumerabiles. Quomodo igitur consolamini me frustra,

cum † responsio vestra † repugnare ostensa † sit veritati? †

ros currere dicunt, signantes quod ibi sit luctus iniquus.

* Catena gra. Dulces factae sunt ei silices torrentis, & post
eum ois homo abibit. Nicetas. Impij hominis fossa torrentis
speciem imitatura cadauer complectetur, aut sensus est: nec
illū admiraturū lapides sibi mortuo superiniiciendos, quia

omnes moriūtur. Aut
terrā impij natura sua
torrētis instar sterile,
licet sit fructuosa, illi
tñ semper moriendū.
Aut vitam quā more
torrentis est labilis, in-
aequalem non esse im-
pio admirationi.

d *Et post se omnem.*

Homo humana fa-

piens hic intelligitur. post se omnem hominem trahit, quia
cunctos quos carnales inuenerit, sub suae ditionis iugum rap-
pit: qui & nunc priusquam appareat, innumerabiles trahit,
et si non omnes: quia multi a carnalitate retrahuntur.

e *Quomodo igitur consola. &c.* Quoniam si iniquus in hac vita
permittitur prosperari, quod de Antichristo ostēsum est, ne-
cesse est vt electus debeat sub flagelli freno retineri.

f *Cū rñsio vestra &c.* Eū. n. cōsolari nō poterāt, in quo suis ser-
monibus veritati cōtraibāt. Nā cū hunc hypocritā dicerent:
qm̄ mentiendo culpam perpetrabant, afflicti iusti pēnam au-
gebant, quia diligentē veritatē torquet culpa alienae fallacie.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ipse ad sepul. du. i. quāuis corpus mortuum sepeliatur, tamen
anima quae immortalis est, vigilabit: & illa punietur, & post resurre-
ctionem in anima & corpore simul: & quia in inferno non solum ponit-
tur homo pro peccatis proprijs, sed etiam aliorum quibus in malis con-
siliū vel auxiliū praeiitit. ideo sequitur.

2 Dulcis fuit glareis Cocyt. secundum dicta poetarum Cocytus fin-
gitur infer. alis fluiuius, in quo crucian. ut animae impiorum, ideo inter-
pretatur luctus. Glareae autē, secundū aliquos, sunt lapilli qui trahuntur
a flumine, secundū alios sunt immunditia quae trahuntur in fluminis su-
perficie. Et secundum vtrāque significationem, glareae Cocyti dicun-
tur homines impij, qui ad pēnā inferni videntur praeiisi: & tēpore Iob
currebat istud pro proverbio: Hoīes impij vocabantur glareae Cocyti, si-
cut modo tales homines dicuntur stipulae inferni. Est igitur sensus:
Dulcis

Dulcis fuit glareis Cocyti &c. id est impijs, dum viueret fuit ami-
cabilis & fauorabilis hominibus impijs.

3 Et post se omnem hominem trahet &c. id est post mortem
eius, de omni statu hominum aliqui descendant ad infernum.

4 Et ante se innume. i. ante mortē eius multi valde iā descenderāt.
Hoc aut dicitur ad augmentum pēnā eius: quia sicut felicitas cuiuslibet
beati augeatur ex societate aliorū beatorū, sic & pēna cuiuslibet dā-
nati ex societate aliorum, & maxime quando fuit fautor ipsorum.

5 Quomodo igitur. Hec est tertia conclusio, per quam euacuatur
amicorum Iob promissio, qui promittebant ei temporalem felicitatem,
si se emendaret. dicit igitur. Quomodo igitur consola. me fru-
stra. de felicitate temporali mihi affutura.

6 Cum respon. ve. quia Iob sufficienter ostenderat, quod talis fe-
licitas non est praeium virtutis, vt illi supponebant.

CAP.

MORALITER.

1 Ipse ad sepul. duce. damnatorum, Lucā 16. Mortuus est di-
ues, & sepultus est in inferno.

2 Et in congerie mortuorum. morte secunda.

3 Vigilabit. quia nullus quietis somnus est in gehenna.

4 Dulcis

4 Dulcis fuit glareis Cocyti. Cocytus a poetis dicitur fluiuius
infernalis. Glareae verō sunt lapilli exiitētes in fundo fluiuij,
per quos dāmones possunt intelligi, quibus impius dum vi-
ueret, dulcis fuit: nam eorum voluntatibus obediuit.

5 Post se omnem hominem trahet &c. id est infernalis fluiuius
ante hunc impium multos traxit, & trahet post ipsum.

MORA.

ADDITIO I.

In cap. 21. vbi dicitur in postil. Ideo subditur: Et agite pēni-
tentiam, sustinete me.

Vbi in translatione nostra habetur: Et agite pēnitentiam. in
Hebrā hñ sic: Audite, quāso, sermones meos, & sit hac consolatio
vestra. Cuius sensus est: nam cum Iob qui spectabat ab ami-
cis consolari, inueniebat tñ oppositum in uerbis eorū, ideo
petebat ab eis, vt audirent sermones suos, quam audientiam
reputaret ad suam consolationem. & hoc est quod dicit: Et
sit hac consolatio vestra. q. d. ex quo me non cōsolamini in ver-
bis vestris, saltem consolamini me, audiendo verba mea. de
quo subdit: Sustinete me, vt ego loquar: & si fortē diceretur si-
bi, quod hoc quod petebat, erat inconueniens: posset enim
loqui multa irrationabilia seu absurda, quae meritō non erāt
sustinēda, ideo subdit: Et post verba mea, si videbitur ridete &c.

ADDITIO II. In eo. cap. vbi dicitur in postil. Bos eorū
concepit. Vbi in translatione nostra dicitur: Bos eorū concepit,
& non abortiuit: in Hebrā habetur: Bos eorū impragnat, & non
excludit. Et est sensus: nam fecunditas animalium per coitū
generantium potest impediri ex parte matris, quando semē
non proiicitur in vtero: ad quod remouendum dicit: Bos
eorū impragnat, & non excludit. scilicet semen extra vterum.
Similiter impeditur fecunditas ex parte foeminae per abor-
sum: & hoc remouet, di. Et vacca peperit, scilicet sine abor-
su: & sic non est priuata foetu suo: & secundum hoc accipi-
tur proprie bos pro mare, sicut vacca pro foemina &c.

ADDITIO III. In eo. c. 21. vbi dicitur in postil. Inter-
rogate: hac est secunda conclusio. Secundum quod postil.
exponit istum versum. Interrogate quemlibet de viatoribus. Iob
intendebat monere socios, vt interrogarent illos qui per viā
huius vitae transeunt ad terminum futurae felicitatis, vt ab
eis

eis cognoscerent veritatem de futuro iudicio: quibus viato-
ribus dicit esse credendum, eo quod non habent intellectu
obscuratum prauis actibus, & affectionibus. Quae quidem ex-
positio non vñ consona rationi: nam aut viatores isti quos
dicit interrogandos, sunt iam in alia vita: & sic non possunt
interrogari a nobis. Magnum. n. chaos firmatū est inter hos
& illos, teste veritate, Lucā 16. g. Vnde de cursu cōi nec ipsi
pnt nos auisare, nec nos illos interrogare, & sic frustra dice-
ret Iob: Interrogate quemlibet de viatoribus. Si autē isti via-
tores de quibus loquitur, sunt adhuc in statu huius vitae, tñ
tales de lege cōi nesciunt vtrum trāsituri sint ad terminum
felicitatis vel non. Similiter nec nos scimus de ipsis, an sint
trāsituri ad felicitatem: nec ēt tales per nālem rōnē seu ex-
periētiā sciunt diem iudicii de quo hic agitur esse futurū,
cum hoc non habeatur nisi ex diuina reuelatione: vñ incon-
ueniēter diceretur: Interrogate quemlibet de viatoribus. Hodie. n.
iam fide Christi per orbē p̄dicatā & diuulgata, non quilibet
viator scit seu credit diē iudicii gñalis fore, vt patet de mul-
titudine paganorū & hereticorū hoc negatiū. Quidā autē di-
cunt, q̄ per hoc quod dñr: Viatores, intelligendi sunt illi qui
hac vita vtunt, nō vt termino sed vt via: & sic per tales viato-
res intelligunt iusti viri. sed nec hoc vñ sufficere ad intellectu
huius dicti: tñ quia tales hoīes nō sunt nobis cōiter noti, q̄ ta-
les sint, cū vsus sit p̄priae actus voluntatis. vñ Aug. 10. de tri-
Vi. est assumere aliquid in facultatē volūtatis. & iō per ope-
rōnes exteriores alicuius hoīs, q̄ cadūt sub sensu nō, nō de-
uenit ad verā cognitionē interioris motus voluntatis ipsius
hoīs: in quo motu interiori vsus cōsistit. Tū q̄a tales ēt si co-
gnoscerent, nō suffecissēt ad certificādū socios ipsi. Iob de
q̄sito. Idē. n. iudiciū ēt de talib. apud aduersarios, sicut d̄ ipso
Iob, cū tā illi q̄ ille essēt vni? opiniōis seu sectae apud eos: & sic
nullam

† Placent ei
valles torren-
tis, sub. vñ
sepeliatur.

† sunt

E

F

A nullam certificationem adderet in hoc super dictum ipsius Iob. Vnde ad verū intellectū huius dicti habendū, quod ponere vñ in hac disputatione, vt post patebit, ad Hebraicā literā veritatē recurrēdū est, vbi sic hñ: *Interrogate viatores, & signa eorū non ignoretis.* Cuius sententia ad propositū talis esse vñ: nā viatores hic vocat Israelitas, qui exeuntes ab Aegypto & ad terrā promissionis pergentes, legē diuinā in via susceperunt, quā viā longo tpe continuantes in deserto, viatores pñt dici tanq̃ non habentes quietā mansionē. Qui quidē viatores multa signa & portenta in eadē viā à deo habuerūt, similiter diuinas reuelationes ad diuinā prouidentia de humanis actibus prinētes: vnde talibus meritō de hac materia est, credendū: nā isti de supernaturalibus fuerūt illuminati, quorū doctrina per signa pñdicta fuit cōfirmata. vñ Iob in veritatē suā fidei de die iudicij seu de remuneratione futura assignabat testimoniū viatorū pñdictorū, in quorū pphetis scripturis multa de hoc tradunt, & iō dicebat: *Interrogate viatores: q. d. quia ista nō pñt cognosci p rōnē nālē, nec per experientia in hac vita acquisitā, ideo interrogādi sunt illi viatores qui reuelationes supernaturales de talibus, & signa cōfirmatā suā doctrinā à deo habuerūt.* Et fin hanc sententiam tolli pñt qdā obiectio, q̃ in hac disputatione Iob cum amicis animū pulsāt. f. quō amici Iob tāquā heretici seu infideles reputant, ex hoc q̃ remunerationē futurā vident negare. Vita em̃ futura, similiter resurrectio mortuorū de articulis fidei est, quorū notitia nō pñt haberi p inquisitionē nālīs rōnis, nec per experientia in hac vita, nisi solū per diuinā reuelationē: ipsi tñ nō legunt habuisse propheticas reuelationes, nec inter se prophetas fuisse: vnde excusabiles videntur ad hoc quod talia non crederent. Vnde Apostolus ad Rom. 10. cap. *Quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo audient sine predicante? &c.* Qua propter Iob aduersarios remittebat ad pñdictos viatores, qui de talibus erant supernaturaliter eruditi, quorū doctrina per signa quē non nisi diuinitus fieri pñt erat cōfirmata, & hoc est qd̃ dicit: *Interrogate viatores, & signa eorū non ignoretis,* per qd̃ patet qd̃ aduersarij hñc probationē non admittentes, excusabiles nō erāt, ex quo poterāt habere eruditionē illā à pñdictis viatoribus pñsertim cū in locis non valde remotis cōmorarent: quia Hus terra Iob erat de conuicinis Arā quā est Mesopotamia, in qua terra habitauerūt Abrahā & Nachor frater eius, cuius primogēnus erat Hus, vt patet Gen. 22. d. de qua terra erat Iob, vt patet i principio huius lib. Similiter & Huz erat secūsus genitus Nachor, vt patet ibidē: à quo. f. Huz descēdebat Heliu: & iō dñ Huzites. Balaā ē qui multa prophetauit de statu populi Israelitici, vt patet Num. 24. erat de Mesopotamia. ex quo psumēdū est, q̃ isti multa poterant scire de gestis populi Israelitici, & reuelationibus & signis quā illis fuerunt facta: gesta. n. Moyfi & ē Iosue multū fuerūt famosa. vt in multis locis sacre scripturæ hñ. Si autē dicat q̃ ē filij Israel transeuntes p desertū, de quibus fm hanc expositionē hic fit mentio, ista nō credebant, saltē explicitē: imo per tpales promissiones & cōnationes ad obseruantia legis ducebant, vt patet Deut. 28. & in multis alijs locis: dicendū est, q̃ hoc erat tm̃ quātū ad simplices & vulgares, qui cōparant puero sub pädagogo existēt, vt ad Gal. 4. nō autē quantū ad prophetas & viros perfectos, de quibus hic intēdit, f. per quos signa fiebāt, de quib⁹ dicit: *Et signa eorū nō ignoretis: & iō in Hebraica nō dicit: Interrogate quēlibet de viatoribus, sed interrogate viatores:* vt non referat hñc interrogatio ad oēs viatores illos, quorū maior pars erant simplices & vulgares, sed tñ ad illos viatores per quos signa fiebāt. vel per hoc qd̃ dñ: *Et signa eorū,* intelligunt figurā sub quibus in lege Moisaica veritates inuisibilū tradebant. vnde 1. Cor. 10. c. *Om̃a contingebant eis in figura.* vñ in hoc quod dicit: *Signa eorum non ignoretis,* innuit quod intelligant figuras traditas in scripturis illorum viatorum, in quibus pñmia & punitiones futuræ vitæ significantur &c.

Replica. In c. 21. vbi dñ: *Interrogate quēlibet de viatoribus.* qd̃ exponēs postil. vocat viatores, qui ad terminū felicitatis referūt viā & cursū suū rectā rōne: & hos dixit Iob interrogādos. &c. Hoc autē dictum Burgēsis dicit rōni nō cōsonare ex motiuis inualidis & fundamēto ruinoso cui innitit, aliter hñc passum exponēdo. Primū patet: nā arguit cōtra postil. ex diiunctiua dicēs: illi viatores aut sunt in pñsenti vita aut in alia. Si in alia sic, inquit, ab eis nihil possumus scire sicut certū est de cōcursu: imo apud doctos mortui nō dicunt viatores nā illi soli viatores dicuntur, qui sunt in via & statu merendi respectu beatitudinis essentialis, qualiter sunt nō defuncti. Et quis illa secūda pars diiunctiue cōiter non concedat. tñ ipse Burg. circa eius falsitatē laborat vsq; ad assertionē erroris inclinat. Dicit. n. de illis in alia vita positis, qd̃ ipsi nō pñt nos iuuare, nec nos illos. Primū est cōtra fidē & vñm ecclesię catholice, quē fm Aug. & alios sanctos doctores, ideo celebrat sancto-

sanctorū festiuitates, quia credunt se ipsorū intercessionibus adiuuari. Scdm̃ listr̃ est cōtra praxim ecclesię sacrosanctę, q̃ ideo orat pro defunctis, quatenus indulgentiā pñs supplicationib⁹ cōsequant. De resurrectione. n. cū amici Iob videantur erroneē sentire, qui putāt cū Burg. defunctos à nobis iuuari nō posse: ita. n. arguit 2. Machab. 12. g. *Nā. n. in eos qui ceciderāt, resurrecturos speraret, superflū videretur & vñm orare pro mortuis &c.* cū postil. igit cōcedo aliā partē diiunctiue: videlicet qd̃ viatores hic intelligant, rectā rōne pcedētes per viā huius vitæ ad terminū. Ois. n. viator fm̃ rectā rōnē faciens viā uirtutū, & terminū felicitatis futuræ actibus uirtutum correspondētē pñt certificare amicos Iob in hoc errore deceptos: quasi pñmū uirtutū, & pñmā peccatorū tm̃ in hac uita putēt, & nō in futurū sint expectāda. Hñ igit errātes remittunt ab ipso Iob ad tales uiatores rectā rōne utentes: Qui interrogati oēs rñdebunt, q̃ cursū huius vitæ est pp̃ finem, gratia cuius oīa fiūt. Sed opera uirtutū nō fiūt gratia tpalis rei, nisi in relatione ad aliquod melius: q̃ ē fm̃ purū Philosophū in hac uita dari nō pñt, ut pbat Burg. s. in prima additione huius lib. Quo ad fm̃ qd̃ uidelicet fundamētū expositionis Burg. ruinosum sit, patet: quia fundat se super litera Hebraica, q̃ hñt vt dicit: *Interrogate viatores, & signa eorū nō ignoretis:* dicens filios Israel esse hm̃i viatores per desertū, qui 50. annis transierunt per desertū, & multa signa à deo acceperūt. Sed hoc fundamētū, ut dixi ruinosum est. Primū quia filij Israel per desertum fuerūt potius vagabūdi deuiatores q̃ viatores: in quo: nō solū simplices, sed & eorū principes oberrabant, vt patet ad aquas cōtradictionis, in cuius erroris pñmā etiam Moyse terrā promissionis intrare non est permittus, vt patet Deut. ult. Exo. 32. & alijs murmuracionibus. & in fabricatione vituli. Vnde quāuis aliqñ erant viatores versus terram promissam, ad cuius figurā, et tendentes ad terrā uiuentium deuius error abducit: & sic secundū modū loquendi Boetij, nō rectā rōne incedentes, potius dicendi sunt deuiantes q̃ viatores propriē loquēdo. Nec illi Israelitę tanq̃ viatores interrogandi sunt pp̃ signa eis facta, quia vt dicit Burg. litera Hebraica hñt: *Et signa eorū non ignoretis:* ita. n. litera Hebraica, si per signa, accipiunt rōnes viatorū supra descriptorū secundū postil. quia oē signū est ad aliquid designandū institutū, ut dicit bea. Aug. 1. de doc. Christiana. Rōnes igitur taliū viatorū sunt signa quā amici Iob ignorare non debuerunt. Secundo ē fundamētū Burg. ruinosum est, quia fundatū super opinione in qua ē sancti doctores non concordant. f. quo tpe fuerit Iob: Quibusdā dicētibus q̃ fuerit tpe Iacob, & post flagella duxerit Dinā filiā Iacob in vxorē, de qua genuit filiā pulcherrimā, quā duxit Putiphar, de qua venit Asenē, q̃ duxit Ioseph vxorē in Aegypto. vnde Hebraei exculant Ioseph de matrimonio alienigenę: quia ex parte matris eius fuit de sua gente: Aliis dicentibus quod fuerit tertia generatione post Iacob, & si fuisset tpe pñsenti filiorū Israel in Aegypto. Et hanc opinionē recitat bea. Aug. 18. de ciuitate dei, c. 47. Et secundum vñq; opinionē fuisset ante transitū filiorū Israel per desertū. Quō igitur verū erit Iob remissus se amicos suos ad id q̃ nondum fuit, nisi per modū prophetiæ, quā modicam tunc fidem amicis suis fecisset, imō nullam. Aliis autē dicentibus, q̃ fuerit tpe iudicij: & illius opinionis vñ esse beat. Greg. in principio moralium: secundum quam opinionem factum Burg. haberet colorem: sed ruinosum est expositionem veram sacre scripturę fundare super re sic opinabili, & contemnere rōnabile postillatoris expositionem: cum etiam rōnes eius contra postillatorem sint inualidę. Non. n. sequitur. *Si quis nescit, an sit transiturus ad terminum, quod igitur nesciat terminum.* Nec sequitur. *Nos non scimus sortem transiturum ad terminum.* igitur a sorte non possumus interrogare & instrui de termino, quia quamuis verus uiator supra descriptus ignoret, an trāseat ad terminum felicitatis, scit tñ ex rectā rōne, quod talis terminus sit pp̃ quem verus uiator currit: in quo se nondum esse cognoscit. Ita. n. vult gl. quā describit viatorem eum qui pñsentem vitam, viam libi esse non patriā attendit, qui in delectationibus prateriuntis seculi cor figere despiciat sed æterna petit. Non dicit: qui peruenit. Nunquid soli filij Israel per desertum. 40. annos pp̃ peccata vagabūdi, tales viatores sunt cēfendi: prout Burgēsis exponit: certe puri philosophi ducti lumine rectę rationis tales viatores existentes, interrogati an prēmium uirtutum solum expectent in pñsenti vita & non in futura: licet amici Iob errantes senserunt, responderent utique sicut Iob. Bene enim pensando dicta philosophorum & dicta eorum comparādo, videre possumus ex eis resurrectionem futuram, prout beatus Aug. 22. de ciuitate dei, capit. 27. ostendit ex dictis Platonis & Porphyrij, ad tales igitur, & quemlibet alium viatorum Iob amicos suos, & eorum errores sequentes remittit, & non solum ad Iudæos.

CAP. XXII.

R Espondens &c. Nunquid deo. Qui contra veritatis verba deficiunt, etiā nota replicant, ne tacendo victi videantur: vnde Eliphaz beati Iob sermonibus pressus, ea dicit quæ nullus ignorat, ait enim.

Scientia nostra de deo ignorantia est.
 † Nunquid deo proderit vir sub ob vitam suam rectam imo sibi ipsi profuerit intelligens. Alias sic verti pot. Nunquid deo æquiparabitur vir, æquiparabitur cum ipso intelligens.
 † Nam omni potenti placere putas, qd sic te iustifices: num profuturum ei putas si innocentes pronuntiaueris vias tuas.
 † expoliasti.
 † acceptor pensionum vel eleatus vultu, habitabas in ea.

b Nunquid deo compa. In comparatione etenim dei scientia nostra ignorantia est.

Ex dei nanque participatione sapimus, non comparatione. Quid ergo mirum, qd illud quasi per doctrinam dicis, qd sciri potuit etiam si taceret. Qui adhuc dei potentiam quasi defendendo subiungit.

c Quid pro. In omni quippe quod bene agimus, nosmetipsos non dominum iuauimus. vnde per Psalmistam ei dicitur: *Dixit domino, deus meus es tu, quoniam bonorum non egess.* Ipse enim bono non indiget seruietis, sed bonitate confert quæ recipit: vt oblata bonitas, non ipsi sed prius accipientibus & post reddentibus proficit. Adhuc adiungit Eliphaz quod nullus ignorat.

B * Orig. Ad posteritatis vtilitatem verba amicorum Iob descripta sunt, licet in illū malè dirigerent. Eliphazus. n. fatet Deū vnum esse qui docet hominem scientiam. At non esse autorem mali Iob, quia hoc Deo nihil damni aut lucri affert inqt.

d Nunquid timens argu. Quis hoc vel desipiens sentiat quod deus ex timore nos arguat, & ex metu contra nos iudicium suum proponat. Num. ti. argu. Qui verba sua metiri nesciunt, ad otiosa dicta dilabuntur.

e Et non prop. matu. pluri. A verbis otiosis ad contumeliosa exarsit, qui ab otiosis se non repressit. ecce a torpenti corde ad verba venit otiosa, ab otiosis etiam verbis per crimen fallaciæ ad contumelias exarsit. Isti quippe sunt casus culpæ crescentis: vt lingua cum non refringitur, nequaquam vbi ceciderit iaceat, sed semper ad deteriora delectat. Nā sequit.

f Ab. e. imp. quæ sequuntur. Hæc ad literā aperta sunt et si de Iob sint ficta. Sed mysticè per illos hæretici, per Iob (vt diximus) ecclesia figurat. Pignus ergo donū est spūs. quo certissimus de promissis. Vel, confessio peccati. vnde Moyses: *Cū det tibi quippiā frater tuus. i. cū deliquit in te & abstuleris pignus ab eo. cū iā peccati eius confessionē tenes, ante solis occasū pignus restitue.* id est

C

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXII.

R Espon. au. Eli. Hic ponuntur duæ replicationes amicorum Iob, & primo ponitur replicatio Eliphaz, secundo ipsius Baldath, cap. 25. Sophar aut contentus fuit responsione Iob ultimo posita: & ideo contra ipsum nō replicauit ultra. Circa primū primo ponitur ipsius Eliphaz replicatio, secundo ipsius Iob responsio c. 23. Prima in duas: quia primò arguit Iob de stultiloquio: secundo de multiplici vitio, ibi: *Abstulisti.* Circa primū sciendū, qd Iob superius rīdens Eliphaz 26. c. dixerat: *Vtinā sic iudicaretur vir cum deo, qd iudicaretur filius hominis cum collega suo.* Item ibidem dixerat. *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ.* & de his verbis arguit eum, dicens.

2 Nunquid deo potest comparari. ho. vt adducatur ad iudicium cum ipso de pari, sicut tu petisti.

3 Etiam cum per. sue. sci. quia quantumcunque fuerit perfecta scientia humana, distat tamen in infinitum à diuina: & ideo fatuum est, imo insanum prouocare eum ad iudicium.

4 Quid prodest ideo si iustus sue. quia nihil accrescit ei de bonis humanis.

5 Nun-

MORALITER.

1 Respon. au. Eli. &c. Hic ponit tertia replicatio eius contra Iob, in qua arguit eum de crudelitate & infidelitate: licet autem eius verba contra Iob non valeant, quia talis non erat: valent tamen contra eos, qui tales sunt secundum veritatem: & sic intendo exponere incipiendo à loco vbi incipit eum de dictis vitijs notare, dicens.

2 Abstulisti. fra. si. c. hoc enim faciunt domini crudeles, & eorum

id est confessionem veniæ edde, rpiusquam tibi per dolorē cordis sol iustitiæ occidat. Quia ergo ecclesia reuertentibus ab hæreticis culpam erroris cōfiteri suadet, dicit hæreticus: *Abstulisti pig. &c.* id est inutiliter confessionem exigis: vel dona spiritualia perdunt, qui ad te veniunt.

g Nu. spo. Nudus est, qui puritate cordis fruit sine velo duplicatis: & talis aliqui dogmata hæreticorum recipit, qd ipsi vestimenta d. e. sed quia talis facile ad ecclesiā redit, eū hæretici nudū dicunt, & eorum veste ab ecclesia spoliātū.

Lattus d. qui sub seculari honore fatigatur: cui ecclesiā (quam de imperitia irridet) dicunt aquam doctrinæ non dedisse, sicut ipsi quibus loquaces sūt, & panem se non subtraxisse putant: dū de incomprehensibilibus audacter respondent. Et tūc se doctos p. oibus credūt, cū loq. de incognitis infelicius

presumūt: cū ecclesia vel cognita modestè taceret ei, cui pdes se nō possent. Vel nescire incognita humiliter p. fitef, curiosq; ad ordinatę humilitatis sententiam reuocat, cū p. suū illis p. dicatōrē dicit: *Nō plus sapere quā oportet sapere, sed sapere ad sobrietatē.* Et rursum. *Noli aliū sapere, sed time.* Atq; iterū: *Altiora te ne quæsis, & fortiora te ne scrutatus fueris.* Et rursum: *Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte satiatus euomas illud.*

* Nicetas. Non affirmantis sed dubitantis sunt. q. dicat vi de ne te peccatē multa fortē latuerint: nudi autē spoliātur vestibus. i. Inopes & qui alterā nō habēt vestē. Orig. Nudo vestis eripitur qn debitorē inopē, rei nostræ habēdæ causā, vexamus: aut ablationē nūcupauit, amictū nudo non præbere.

h In fortitu. brachij tui &c. quasi dicat quod tua prædicatione terram vniuersaliter occupasti, potentia fuit, non ratio veritatis, id est populus credidit propter potentes seculi. In quo se detegunt, inuidere magnitudini ecclesiæ.

* Catena græ. Admiratus es quorundam personam, collocasti autem pauperem in terra. i. Viduas &c. Dicunt hæretici plebes, quibus ecclesia prædicatores eorum tollit conuersos vel conuictos: vnde & lacertos discipulorum comminutos queruntur. Vel quia ecclesia à superstitione eorum qui prohibent nubere, & cibos damnant, reuocat: lacertos dicitur comminuere. vnde

si quid

5 Nunquid ti. arguet te. accusans apud aliquem Iudicem.

6 Et re. tecum in iudi. vt petisti, quasi diceret non.

7 Et non propter mali. tu. plurimam. q. d. quod factum est tibi, demeruiisti: & ideo non es ita innocens, sicut dixisti.

8 Abstulisti. Hic consequenter arguit Iob de multiplici vitio, & primo ponit suam reprehensionem, secundo consultoriam monitionem, ibi. *Acquisce igitur.* Prima in duas, quia primo arguit Iob de multiplici vitio cōtra proximū, secundo contra deū, ibi: *An cogitans.* primo igit arguit Iob de rapacitate, dicens: *Abstulisti. pi. f. tuo.* quib. debebas magis cōpati.

9 Et nu. spo. vest. i. parum indutos qui dicuntur quodammodo nudi, quia quod modicū est, quasi nihil reputatur. 2. Phylacor. q. di. spoliasti illos modicis vestibus quas habebant. Secundo arguit eū de defectu pietatis etiā in casu necessitatis, di.

10 Aquam las. non dedi. ad eius refocillationem.

11 Et esuri. sub. panē. q. d. non dare in tali casu est subtrahere. propter quod dicit Aug. Pasce. fame morientem: si non pauiisti, occidisti. Tercio arguit eum de tyrannide di. In fortitudine brachij tui &c.

12 Viduas dimi. vacuas. repellendo causam earum.

Et

eorum ministri.

7 Et nu. spo. id est pauperes malè vestitos.

10 Aquam las. non de. nomine panis & aquæ intelligitur omnis cibis & potus, quem auferunt tyranni etiam ab indigentibus, & hoc notatur eum dicitur.

4 Non de. i. abstulisti: minus enim dicendo plus significat.

5 In forti. brach. tui pos. terram. i. per tyrannidem.

5 Viduas dimi. vacuas &c. earum auferendo substantiam

Et

Si quid aduersi ei contingit, pro peccatis dicunt retribui ei.

A Et hoc est: Propterea circumdatus es laqueis.

a Et putabas te. Quasi diceret. Securitatem pacis in spe tibi proposueras, & iō de p̄sumptione tua gaudebas, nec tribulationib. te opprimi aestimabas, sed mō in malis, q̄ pateris, apparet qualis fueris. Et vide, quod tribulationes aquis inundantibus comparantur, quia alix super alias irruunt, sicut vnda super vndam.

b An cogitas, quod Deus. Quasi an ideo putabas te non opprimendum, quia cogitabas Deum non videre hanc inferiora, & an adhuc cogitas? Hæretici se sapientes putant, & irrident catholicos, quod Deum nō timeant, quia corporaliter eum nō vidēt. Nec putant eum videre terrena ex longin-

B quo, ideo quod cēlo altior sit, & quasi in nube latens per caliginem iudicet, ideo quod inter nos, & cēlum aeræ sint partes, & superiorib. intentus minus ima perpendat, & dum ambiendo cardines cēli constringit, in inferiora non respiciat. Sed quis de Deo ista, vel delipiens suspicetur? Qui nimirum dum sit semper omnipotens, sic intendit omnibus, ut adsit singulis: sic adest singulis, ut simul omnibus nunq̄ deficiat. Nam etsi quosdam peccātes deserit, eisdem tamen ip̄sis adest per iudiciū, quibus deesse cernitur per adiumentū. Sic itaque exteriora circumdat, ut interiora impleat. Sic interiora implet, ut exteriora circundet. Sic summa regit, ut ima non delectat. Sic imis præsens est, ut a superioribus non recedat. Sic latet in sua specie, ut tamen cognoscatur in operatione. Sic cognoscitur in suo opere, ut tamen comprehendi non valeat cognoscentis aestimatione. Sic adest, ut videri nequeat, sic videri non valet, ut tamen eius præsentiam ipsa sua

sua iudicia testentur. Sic se nobis intelligēdū p̄bet, ut ipsū dñm nobis radiū sui intellectus obnubilet, & rursum. Sic caligine nos ignorantē reprimit, ut tamē mentis n̄ radiū suū claritatis intermiscet, quatenus, & subleuata quæpiā videat & reuerberata contremiscat. Et quia est tienti est videre nō

a Qui in tua percussione futura provides.

cuas, & lacertos pupillorum comminuisti. Propterea circum-

datus es laqueis, & conturbat te formido subita. † Et putabas,

te tenebras non visurum, & impetu aquarum inundantium

non oppressum iri. An cogitas, quod Deus excelsior cēlo sit,

& † super stellarum verticem sublimetur? Et dicis. quid enī,

nouit Deus? † Et quasi per caliginē iudicat: Nubes latibulum

eius, nec nostra cōsiderat, & † circa cardines cēli perābulat.

Nunquid † semitam seculorum custodire cupis, quam calca-

uerunt viri iniqui, qui sublati sunt ante tempus suum, & flu-

uius subuertit fundamentum eorum. † Qui dicebant Deo,

recede à nobis, & quasi nihil possit facere omnipotens,

perbia. Seculorum itaque semitam viri iniqui calcant, qui p huius vitæ desideria in clatione perambulant.

* Cath. Græc. Nunquid semitam æternam custodies, quā calcauerunt viri iusti?

* Nicetas. Iustos appellat, qui iustitiam simulabant, aut vere iustos quos tamen Deus probare voluit aduersitatibus. **d** Qui subla. Qui præsentem vitam diligunt, longiora sibi eiusdem vitæ spacia promittunt. Sed cum eos superueniens mors subtrahit, eorum vitæ spacia, quæ in cogitatione tenebant, intercidit, sciendum, q̄ ordinās nos Deus, iuxta merita disponit, & terminū, ut vel malus breuiter viuat, ne plurib. noceat, vel bonus diutius viuat, ut plurib. proficiat. Vel rursus malus diutius, ut mala augeat quib. boni probentur, vel bonus citius subtrahitur, ne si diutius viuat, malitia corrumpatur. Et mutatur sententia, sed non consilium æternum.

e Et flu. sub. fun. co. Iniqui dū præsentia esse fugitiua non intuentur,

† uel etiam te nebræ super te, ut non uideas, & multitudine aquarū operuit te.

Nota contra amatores sæculi.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et lacertos pu. commi. Anferendo eis virtutem se defendendi, & sic eorum iudicium peruerit.

2 Propterea circum. Id est propter mala prædicta illaqueatus es angustis, de quibus non potes exire.

3 Et contur. De malis futuris.

4 Et puta. Quando erat in potestate.

5 Te te. non. Id est aduersitates, quæ tenebris designantur.

6 Et impe. Id est magnarum tribulationum.

7 Non oppres. Id est, non fore opprimendum.

8 An co. Hic consequenter arguit Iob de peccato contra Deū, scilicet de infidelitate, & primo arguit eum de infidelitate, secundo de eius effectu, ibi. Nunquid semitam. Circa primum sciendum, quod aliqui dixerunt Deum habere notitiam determinatam de substantiis incorruptibilibus, & superioribus, non autem de inferioribus, quæ subiacent corruptioni, de quibus secundum eos non habet cognitionem, nisi in vniuersali, dicentes, quod intellectus eius vilesceret si talia determinate, & in particulari cognosceret, ad hoc autem sequitur, quod eius providentia non se extendat determinate ad ista particularia, & corruptibilia. Hoc autem dictum non solum est contra sacram scripturam, q̄ dicit Deum omnia scire in particulari, & determinate, sed etiam contra dictum Philosophi 1. de Anima, qui habet pro inconuenienti, q̄ Deus aliquid ignoret, quod nos cognoscimus, nos autem cognoscimus particularia corruptibilia. Nec valet si dicatur. Deus cognoscit illa in vniuersali, quia talis cognitio, quæ est tantum in vniuersali, est confusa & imperfecta, ut habetur 1. Physicorum, in Deo autem nihil imperfecti ponendū est. Similiter non valet, quod dicunt intellectum diuinum

num vilescere ex talium cognitione, quia non cognoscit recipiendo aliquid ab eis, sed per essentiam suam, quæ perfecte omnia repræsentat, et ideo Eliphaz hoc dictum merito reputabat erroneum, in quem errorē dicebat Iob incidisse, di. An co. quod de. excel. cēlo sit? Hoc est, quia excelsior cēlo est, tu credis, quod de celestibus habeat tantum de terminatam cognitionem. Ideo subdit.

9 Et dicis. In corde tuo.

10 Quid enim nouit Deus. Scilicet de istis inferioribus quasi dicat nihil, vel modicum. Ideo sequitur.

11 Et quasi. Quia cognitio, q̄ est tantū in vniuersali, est confusa.

12 Nubes latibu. Id est infra nubes non se extendit eius cognitio ad inferiora. unde subdit. Nec nostra considerat.

13 Nunquid femi. Hic consequenter arguit eum de effectu dicti erroris, quia remota Dei providentia ab operibus humanis, sequitur quod homo sine freno timoris Dei, se exponat voluptatibus, & peccatis, & hoc est, quod dicit. Nunquid femi. Id est vitam hominum seculariter, & dissolute viuendum.

14 Custos. Exponendo te vitis, quasi dicat, videtur quod sic.

15 Quam calcaue. Id est frequenter ambulauerunt.

16 Viri ini. Vitis exposui, & afferti.

17 Qui subla. De præsentia vita iusto Dei iudicio.

18 Ante tem. Id est ante tempus mortis naturalis.

19 Et flu. Id est impetus tribulationum superuenientium.

20 Subuertit fun. Id est potestatem, & diuitias in quibus cōfidebāt.

21 Quidi. Deo. In quantum dicebant eius providentiam ad actus humanos determinate se non extendere.

22 Et quasi nihil pos. face. om. Circa actus humanos puniēdos.

1 Aesti-

M O R A L I T E R.

1 Et lacertos pupil. Id est tutores eorum dure tractasti. Sed quia Deus aliquando talia punit in præsentia, subditur.

2 Propterea circum. Id est multiplicibus malis.

3 Et conturbat te for. Ne veniant adhuc tibi maiora mala.

4 Et puta. te te. non vi. Id est te non puniendum, præ superbia non timens Deum, ideo subditur.

8 An cogitas, q̄ Deus excel. q. d. videtur, quod tu credas Deū de istis interioribus notitiam non habere, per hoc, q̄ peccas sine

sine freno, & inuerecunde.

13 Nunquid femi. Id est, vitam iniquorum imitaris, quasi dicat patet, quod sic, ex modo tuo viuendi.

17 Qui subla. sunt ante. Id est, mortui ante terminum naturalem propter suam malitiam.

19 Et fluius. Id est, illud in quo habebant fiduciam.

21 Quid ceabant Deo. Eius nuntios repellendo, scilicet prophetas, & apostolos, & prædicatores alios.

22 Et quasi nihil. Ut videtur ex operibus eorum.

A tuerentur, mentē in amore vitæ præsentis figūt, & quasi lōgæ habitationis in ea fundamenta construunt. Sed fluuius subvertit fundamenta eorū, quia cursus mutabilitatis statum in eis subruit peruersæ constructioni.

a Cum ille im. Malorū domos dñs implet, quia etiam ingratas sua dona nō denegat.

b Quorum sententia

pro. Hoc etiam Iob,

supra quorum confi-

lūm longe sit à me.

Sed consiliū in cor-

de, sententia in ore.

Iste ergo verbis ma-

lorum Iob, & cogita-

tionibus optat esse dis-

similis.

c Videbunt iusti. Ini-

quorum interitum.

d Et lata. Cum di-

stricto iudici perfe-

cta iam securitate in-

hæserint. Nunc enim

reprobos prospiciunt

& gemunt.

e Nonne suc. Hic ini-

qui erecti sunt, quia

prauis actionibus ex-

tolluntur: Sed eorum

erectio succiditur, cū

à præsentī vita ad in-

teritum, vel a conspe-

ctu iudicis ad gehē-

nam pertrahuntur.

f Et reliquias eorum deno.

Quia & si hic carnem relinquant,

in resurrectione recipient, vt in carne ardeant in qua pecca-

uerunt.

g Acquiesce igit. Culpa superbiæ est docere meliorem, quod

sape hæretici faciunt catholicis.

*** Orig.** Aut mores muta, diuinamque legem complecte-

re, aut peccata confitere: nam pro

Symmachum reperio, Apud Aquilam autem

h Si reuersus fue. Quia à iustitiæ edificatione destructus es.

i Et longe facies. Corpus animæ accipitur tabernaculum, &

mens cogitationum. Et est sensus: Si ad Deum post errata

reuertaris, in cogitatione, & in opere mundaberis.

k Dabit

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Aesti. Quia non plus se extendit eius potentia, quam scientia.
- 2 Cum ille impleisset. Scilicet temporalibus, quæ à Deo conceduntur hominibus.
- 3 Quo sen. Qui teneo diuinā prouidentiam ad omnia se extendere.
- 4 Vide. iu. Destructionem prædictorum errantium.
- 5 Et la. Non zelo vindictæ, sed applaudentes diuinā iustitiæ.
- 6 Et inno. sub. Errorem eorum despiciendo.
- 7 Nonne succi. Excrescentia in prosperitate temporalī.
- 8 Et reli. Si enim de arbore succis remaneat truncus in terra, adhuc pullulat, sed quando truncus, qui remanserat euellitur, & comburitur, spes, & possibilitas talis pullulationis tollitur, & per hoc intelligit, quod sic totaliter prosperitas ab incredulis tollitur.
- 9 Acquiesce igitur. Postquā Eliphaz arguit Iob de vitis, hic ad monet eū de virtutibus ad recuperandum prosperitatem temporalem, quam amiserat, dī. Acqui. igit. id est ipsi Deo cui repugnare non potes.
- 10 Et ha. pa. Sustinendo patienter eius castigationem.
- 11 Et per hæc ha. Id est temporalem prosperitatem valde magnā.
- 12 Suscipe ex ore il. Confitendo ore, & tenendo corde, eius prouidentiam ad omnia se extendere.

13 Si

MORALITER.

- 1 Cum ille impleisset domos. Et sic in eis patet peccatum ingratitudinis.
- 4 Videbunt iu. De eorum eiectione, Psal. 57. b. Latabitur iustus cum viderit vindictam, & c. Et quia quilibet quantumlibet malus redire potest ad bonum dum viuit, subditur.
- 6 Acquiesce. Vere penitendo, & ipsum humiliter deprecando.
- 11 Et per hæc. Scilicet gratiā in præsentī, & gloriā in futuro.
- 12 Suscipe ex ore. Euangelicam, quam ore proprio promulgauit. Hebr. 1. a. Nonissime diebus istis locutus est nobis in filio.
- 13 Si reuer. Replicatio est eiusdem per alia verba.

15 Dabit

k Dabit pro terra. Per terram infirmitas actionis, per silicē fortitudo signatur, per torrentes aureos doctrina intima claritatis. Ad se ergo quæsis, p terra dat silicem robusti operis. **l** Pro fili. tor. au. Qui pro robusto opere doctrinam multiplicat claræ prædicationis.

*** Nicetas.** Per silicem, & per terram intelligit opes stabiles.

*** Cath. Græ.** Sicut

petra torrentis So-

phir. affirmat nō nul-

lī Sophir Aphricam

esse, porro hoc nomē

scriptura vsurpat cū

de diuitijs est sermo.

m Eritque omn. con.

Sæpe cum sacris elo-

quijs intendimus, ma-

lignorum spirituum

intidias grauitè tole-

ramus. Et est sensus,

dum malignos spiri-

tus à te repulerit, di-

uini in te eloquiū ta-

lentum lucidum ex-

crefcet.

*** Origen.** Sanctum

dogma, pœnas susti-

nentem malorum p-

pressionē, tanquā au-

rū in fornace purgari.

n Tunc su. Super om-

nipotentem delicijs

affluere, est in amore illius epulis sacre scripturæ satiari.

o Et eleua. ad de. Ad Deum leuare faciem, est cor ad subli-

mia inuestiganda attollere.

*** Nicetas.** Iob Deum iudicem admittit.

p Et vota tua reddes. Qui vota vouit, sed pro infirmitate sol-

uere non valet, ei ex peccati pœna hoc agitur, vt volenti bo-

num posse subtrahatur. Cum vero ea, quæ obliuiscit culpa de-

tergitur, fit protinus, vt votum possibilitas sequatur.

q Decer. Res decernitur & venit, cū virtus, q̄ ex desiderio

appetitur, largiente domino etiam per effectum prosperat.

r Et ve. Eadem promittunt hæretici afflictis si eos sequan-

tur.

a Et

- 13 Si reuer. Sicut destructus es per auersionem ab eo.
- 14 Et lon. Id est si elongaueris iniquitatem non solum à te, sed etiam ab illis, qui sunt in cura tua.
- 15 Dabit pro ter. Id est multo meliora, quam ante habuisti, sicut silex præuilet terræ simplici, & aurum adhuc amplius silici.
- 16 Eritque omni. Ita quod non poterunt amplius tibi nocere.
- 17 Et argen. Id est diuitiæ generaliter, quæ nomine argenti designantur. Et non solum promittit ei Eliphaz prosperitatem in bonis corporalibus, sed etiam in spiritualibus, quæ se tenent ex parte animæ, & talia non promiscrat ante. Dicit igitur.
- 18 Tunc super. Experiendo interius diuinas consolationes.
- 19 Et ele. Eum quiete, & delectabiliter contemplando. Intelligit tamen de consolationibus, & contemplationibus, quæ possunt haberi in vita præsentī, quia futuram negabat.
- 20 Rogabis eum. Confidenter.
- 21 Et ex. te. Velociter.
- 22 Et vo. tua. red. Modus est enim hominis exaudiri Deo reddere vota, quæ ei promiserat.
- 23 Decernes rem. Secundum dispositionem, & voluntatem tuā.
- 24 Et veniet. Absque defectu. Cuius causa subditur.

i Et in

- 15 Dabit pro terra. Id est pro terrenis cælestia, & pro transi-
- 16 Eritque omnipo. A te repellendo spiritus malignos.
- 17 Et argentum coacerua. Id est vere diuitiæ cæli.
- 18 Tunc super omnipo. delicijs affluens. Eius bonitate fruendo.
- 19 Et eleuabis ad Deum faciem tuam. Ipsum clare videndo.
- 20 Rogabis eum, & exaudiet te. Pro tibi deuotis orando.
- 22 Et vota. Deum iugiter laudando.
- 23 Decernes rem, & veniet tibi. & in vñs, & c. Nam sanctis ad vo-
- tum succedunt omnia. Sed quoniam gloriam cæli præce-
- dit humilitas in præsentī, ideo subditur.

i Qui

a *Et in vijs. In vijs iur*
A *storū lumen splendē*
est p mira opera vir-
tutum signa suā cla-
ritatis aspergere.
b *Qui enim hu. Quia*
qui se humiliat, exal-
tabitur.
c *Et qui. Quātū per*

tibi, & in vijs tuis splendeat lumen. † Qui enim humiliatus
fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos suos, ipse sal-
uabitur. † Saluabitur innocens, saluabitur autem munditia
manuum tuarum.

membrorū ministe-
riū deprehēdi potest
prima ostētiō supbiē
in oculis esse solet.
d *Saluabi. in. Quia q*
hic puenit gratia, vt
innocēs fiat cū ad iu-
diciū ducitur, ex me-
rito remuneratur.

D *Com humi-*
liauerint se
impīi, dices.
Excelsū sum.
(alī sic, quo-
nam, qui hu-
miliati fuerit
magnificabitur.)

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et in vijs tuis. Idest Deus illustrabit te ad disponendum de futu-*
ro, quod est tibi vtile, & quod vult tibi dare.
2 *Qui enim hum. Deo se fideliter subiiciendo.*
3 *Erit in gloria. Id est in prosperitate temporali, quantum ad cor-*
pus, & animam modo pradiſto.

4 *Et qui*

MORALITER.

1 *Qui enim humili. fue. Et similiter vitæ puritas, Apo. 21. g. Ni-*
hil

CAP. XXIII.

a *R* *Espondens autem Iob dixit.*
b *Nunc quo. in ama. Mens iusti in amaritudine est*
semper, etiam in prosperis, quam amaritudinem aduersi-
tas ingeminat. vnde. Nunc quo. Sicut fuit in prosperis. Vel.

Nunc quo. Id est dum
meliora promittis.
Nunc quo. in ama. est.
Quia inordinate con-
solationis intentio p-
cuſſionem, quam mi-
nuere debuit, multi-
plicauit. Iusti enim
eo amplius gemunt,
quo malos blandiri
perspiciunt, qui per
dulces sermones se-
ducere querunt.

** Chry. Ex plagis*
meis, non ex rebus
quas gessi me repre-
henditis.

** Olym. Non ex*
verbis vestris, sed ex factis iudicabor.

c *Et ma. pla. me. Manus autem plagæ est fortitudo percussio-*
nis. Sed quia ex aduersitatibus, iusti plus ſitiunt faciem au-
ctoris. Sequitur.

d *Quis mihi tribuat. Electi cum contra votum quolibet agi*
cōspiciunt, ad occulta Dei iudicia recurrūt, vt in eis videāt,
quia inordinate intus non disponitur, quod inordinate foris
cur-

CAP. XXIII.

Espondens autem Iob dixit: † Nunc quoque
in amaritudine est sermo meus, & † manus
plagæ meæ aggrauata est super gemitum
meum. Quis mihi tribuat, vt cognoscā, & inueniā illum,
& veniam vsque ad solium eius? Ponam coram eo iudi-
cium, & os meum replebo increpationibus, vt sciam verba
quæ mihi respondeat, & intelligam, quid loquatur mihi.

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k

currere videtur. Et hoc est, quod subdit.

e *Vt cognoscā. Per speciem, quem noui per fidem, quod se*
sentire indicat ibi, veniam vsque ad solium eius.

f *Inueniam. Vt est, qd nō differt Deus, vt plus desideret.*

g *Et ven. Soliū sunt angeli, quibus interesse cupit. Vel hæc*

verba, positis in hac
vita conueniant, quia
cum præsidentē ange-
lis fide vident, sciunt
quod qui mire eos re-
git, iniuste de homi-
nibus non disponit,
& sua vota damnant,
dum meliora dispo-
re Deū vident. vnde:

h *Ponam co. Coram*
Deo iudiciū ponere,
est intra secretū men-
tis per fidei contem-
plationem ad tremen-
dū examen illiusocu-
los nostræ considera-
tionis aperire, quid

peccator homo mereatur, attendere, & occultus nunc, & ta-
citus iudex, quam terribilis post appareat, considerare.

i *Os meum re. Quia dum examen iudicis contra se contem-*
platur, amarē se pœnitentię inuentione persequitur.

k *Vt sciam verba quæ, &c. Cum enim culpas pœnitendo per-*
sequimur, quid nobis de eis iudex in suo examine dicere pos-
ſit inuenimus, quod nescit, qui mala sua negligit.

a *Nolo*

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXIII.

1 *R* *Espondens autem Iob. Hic ponitur ipsius Iob responsio,*
notauerat autem eum Eliphaz de duobus, scilicet, quod erat
flagellatus propter peccata sua, & quod male sentiebat de diuina pro-
videntia, ideo primo excludit primum, & secundo secundum capit.
sequen. Circa primum Iob primo se iniuriatum conqueritur, secun-
do propositum exequitur, ibi. Quis mihi tribuat. Circa primum
dicit.

2 *Nunc quo. in amarit. Cuius rationem subdit.*

3 *Et manus plagæ. Idest potestas seu grauitas flagellationis, quam*
sustinui.

4 *Aggra. est. Per iniuriam mihi irrogatam, eo quod imponitur mi-*
hi propter culpam meam fuisse illatam.

5 *Super ge. Quasi dicat, prius habui causam gemendi silenter, sed*
modo habeo causam conquerendi patenter.

6 *Quis*

MORALITER.

1 *Respondens autem. Superius pluries fuit dictum, quod Iob*
vir perfecti gerit typum, vir autem perfectus ad primum
suspirat, & eius dilationem cum gemitu portat, dicens.

2 *Nunc quo. in amarit. Sed quando considerat, quod ex tali*
dilatione potest in peccatum cadere, cum non sit in bono
confirmatus, tunc eius gemitus aggrauatur. Ideo sequitur.

3 *Et manus plagæ meæ aggrauata est super gemitum meum.*

6 *Quis mihi. Sicut, & cognitus sum.*

† *Et re.*

6 *Quis mihi. Hic prosequitur intentum suum declarans se propter*
peccata non fuisse flagellatum, & hoc dupliciter, primo per diuinum
iudiciū cui nihil est occultum, secundo per euidentiam operum suo-
rū, ibi. Vestigia eius. Prima in duas, quia primo ostendit propositum
secundo declarat quoddam dictum suum, ibi. Si ad orientem. Circa
primum inuocando diuinum iudiciū dicit. Quis mihi tribuat. Deū
iudicem meum ad sciendum causam afflictionis meæ. Et veniam vsque
ad solium eius, scilicet, vt possim audire ab eo, quod quero.

7 *Ponam co. Non dicit cōtra eū, sicut cōtra partē aduersam, sed*
coram eo, sicut coram iudice, cui obtemperare volo, & sic excludit ver-
bū Eliphaz imponentis sibi, quod vellet cum Deo cōtendere de pari.

8 *Os meum re. In Hebræo habetur: in argumentationibus, si*
cut discipulus coram magistro aliquando multiplicat argumenta non
ad contentionem, sed ad veritatis inquisitionem, quam desiderat audi-
re a magistro, & hoc ostendit litera sequens, cum dicitur.

9 *Vt sciam. Hoc etiam ostendit per hoc, quod subditur.*

1 *Nolo*

† *Et re. vsque ad solium eius. Quod est in gloria cœlesti. Sed*
quoniam oportet præcedere iudiciū particulare mortis, se-
quitur.

7 *Ponam co. eo. indi. Considerando quid in iudicio respon-*
deam coram ipso.

8 *Os meum re. increpa. Meditando peccata mea, quibus sum*
increpandus.

9 *Vt sciam verba, quæ mi. Pensando nāque peccatorum gra-*
uitatem, quis aduertit increpationis qualitatem.

1 *Nolo*

a Nolo mul. fortitu. con. Quis. n. in examine inueniri iustus va-
A leat, si secundum suā fortitudinis maiestatem vitam hominū
 discutiat Deus? Quamlibet enim iustus si districte iudicatur
 mole magnitudinis premitur, vnde subdit.

b Nec magnitud. Quasi diceret, si secundū fortitudinē suā
 mecum contenderet,
 mole sua me preme-
 ret. Et nota, quia dū
 fortitudinem vitat,
 infirmitatem incar-
 nationis optat, vnde
 subdit.

† Ibi rectum
 dicitur scilicet,
 vel potest e-
 quam restitu-
 dinem secum
 tunc liberabor
 in perpetuum
 a iudicatio me.
 1. Corint. 1. d.
 † Si se verte-
 rit ad sinistram,
 non apprehen-
 detur, si ab eo
 derit se ad
 dexteram, nō
 videbo illum.
 † Si probauerit
 me, sicut auri
 excedat.

c Proponat aquita.

Mediator Dei, & ho-
 minum equitatis no-
 mine designatur, de
 quo scriptum est: Qui
 factus est nobis a deo
 sapientia, & iustitia.
 Et est sensus: Ad re-
 darguēdas vias meas
 incarnatum filium
 mittat, & tunc infi-
 diatē aduersarium
 per absolutionis meę
 iudicium victor excludam.

B * Cath. Græc. Educat ad finem iudicium meum.

* Chry. Apud Hebræos victoria, & finis vno verbo decla-
 rat. Ita cum quorundam psalmorum hæc debet esse inferi-
 ptio in finem, nihilominus victori inferibuntur.

d Si ad orientē. Ac si dicat, filium incarnatū mittat: In altitu-
 dine sua, diuinitas apprehendi non poterat, sed monstrauit se
 hominib. per humilitatē. Deus in parte non est, quia vbique
 est, & minus inuenitur, si in parte queritur. Vel ad orientē it,
 qui mentē in cōsideratione attoilit maiestatis, sed Deus in
 natura nō apparet ei. Inde autē mens reuerberata ad se redit
 quasi ad occidentē, & videt, q̄ supra sit, & se indignā videre.
 Ad sinistram vertit, q̄ peccatis consentit, qui nullatenus Deū
 apprehēdit. Ad dexterā vertit, qui de virtutib. eleuat, q̄ Deū
 nō videt. Sed nec in his oib. plenē se anima cognoscit, vnde.

C nō videt. Sed nec in his oib. plenē se anima cognoscit, vnde.

e Ipse

c Ipse vero scit viam. Id est videre non valeo videntem me. **D**
 * Cath. Græc. Ad primū p̄p̄oscat, & non amplius sum,
 quæ autem in extremis, quid noui?
 * Diony. & Alex. Offendit nos tantum id viuere tēporis
 quod instat, nam pręteritum amāmus, futurū nō tenemus.

* Olym. Symma-

chus magis enuclea-
 tam attulit interpre-
 tationē. Ecce si ante-
 grediat ipsū, appa-
 rete non potest. De
 enim vbique est, nos
 tamen mēte ad eum
 nō possum⁹ accedere.

f Et proba. Non cla-
 rus comparat se auro,
 sed sua humiliter cō-
 siderat, q̄ licet om-
 ni iusto. Et hoc est:

g Et proba me quasi au-

Ex vitione enim tri-
 bulationis, & subtra-
 huntur vicia, & au-
 gentur merita.

h Vestigia eius secu-

Beatus Iob in futura operatione incarnandæ sapientiæ intē-
 debat. Cuius vitā dum superno spiritu repletus sollicita intē-
 tione cōspiceret, futurā mansuetudinis illius humilitatem
 pręuidens, quasi a se exemplum sibi propositum reuerit.

h Viam eius custod. Custodire per intentionem est, non de-
 clinare per operationem.

i A mandatis. Iustorū mentes per intentionē suam omni
 potēti Deo affluunt, atque in scriptura quasi os eius intuec̄.

* Nice. Pręcepta dicit nō auditiōe accepta, aut scriptis cō-
 signata (hic enim sanctus legē p̄currit,) sed animis insira.

K Et in sinu meo ab. In sinu cordis verba oris eius abscondi-
 mus, quoniam mandata eius non transitoriē, sed implenda
 opere audimus, & si verba in opere prōdeunt, latent tamen
 in corde. Si intus non eleuatur animus, sed si laus extra que-
 ritur, tunc sermo Dei in sinu non occultatur.

a Ipse

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nolo mul. Id est in tanta sublimitate mecum loquatur, quod non
 possim capere, sed magis contempret se capacitati intellectus mei.

2 Proponat aquita. Id est declarat per se ipsum reuelationis, vel
 manifestationis suę granitatem p̄na mea, & culpa.

3 Et perueniat ad vict. Id est indicet pro me, ita q̄ appareat vi-
 ctoria mea sustinendo veritatem contra amicos meos impugnantes ip-
 sam, & sic postea factū fuit, ut habetur in sic huius libri, ubi domi-
 nus dicit: Nō estis locuti corā me rectū sicut seruus meus Iob.

4 Si ad orientem. Hic declarat quod ad dextrā suā. Dixerat enī de
 Deo. Quis mihi tribuat, ut cognoscā, & inueniā illum. per hoc
 insinuans manifeste, quod homo vitæ naturalis non potest ad perfe-
 ctionē Dei cognitionē pertingere, ideo hoc declarat diuini. Si ad orien-
 tem. Ad cuius intellectū sciendū, q̄ homo ad cognitionem Dei ascen-
 dit ex creaturis visibilibus, secundum quod dicitur 1. ap. 13. a. A ma-
 gnitudine speciei creaturæ poterit cognoscibiliter creator
 horū videri, inter creaturas aut visibiles firmamentū tenet primum
 locū, cuius motus incipit ab oriente tendens versus occidentē, & quā-
 tū ad hoc dicit. Si ad orientē, motum firmamenti considerando.

5 Non apparet. Scilicet ipse Deus per hoc perfecte cognitus, quia
 licet firmamentum sit creatura valde nobilis, tamen in infinitum defi-
 cit a perfectione creatoris. Secundum vero locum tenet proprius mo-
 tus planetarum, qui incipit ab occidentē tendens versus orientem, &
 quantum ad hoc dicit.

6 Si ad occi. Me conuertero, planetas, & eorū motus considerādo.

7 Non intelligam eum. Scilicet perfecte, eadē ratione qua de fir-

ma-

MORALITER.

1 Nolo mul. fort. conten. Id est rigore iustitiæ, sed cum tem-
 peramento misericordiæ.

2 Proponat equi. Aequum est. n. q̄ cum in iudicio proponit
 obligatio, sic & satisfactio proponatur. Si autem consideret
 satisfactio facta pro nobis per Christum, excedit omne pec-
 catum humanū, & sic ad victoriā peruenit iudicium homi-
 nis contra inimicum. Quod autem excedat, ostendit dicēs.

4 Si ad orientem. Oriens est Christi ortus, occidēs autē mors
 eius, sinistra verō descēdēs ad inferna, dextera sessio eius in
 patris dextera. Hæc autē sunt incomprehensibilia a nobis, &
 exce-

mentum dicitur est.

8 Si ad sinistram. Id est a quilonem considerando stabilitatem poli
 arcti ei, & stellarum, quæ mouentur prope ipsum.

9 Quid agam. quasi dicat non habeo sufficiens medium ad cogno-
 scendum perfectē Deum.

10 Si me vertam ad dexteram. Id est ad meridiem, vnde est for-
 titudo luminis.

11 Non videbo illum. Quia illud lumen est tantū corporale, &
 in infinitum deficiens a diuino lumine, et quia eadem est distantia Dei
 ad creaturas, & creaturarum ad ipsum, sicut est eadem via a Thebis
 ad Athenas, & e conuerso, posset aliquis credere, quod sicut non cogno-
 scimus Deum, nisi valde imperfectē propter distantiam ipsius a nobis,
 sic e conuerso non cognosceret nos perfectē ratione huius distantie, ideo
 hoc excludit, dicens.

12 Ipse vero scit. Id est omnia opera mea vsque ad minima.

13 Et proba. Ignis aut probans aurū non dat ei veritatem aurū, sed
 eā pręexistente declarat, ita dicit Iob, quod ignis tribulationis nō dā-
 dit sibi innocentiam, sed illam declarauit per eius patientiam, & sic
 Deus cum probauit, non ad cognoscendum eius innocentiam sibi inco-
 gnitam, sed ut alius manifestaretur, sicut & tentauit Abraham, Gene.

22. ut eius obedientia alijs notificaretur.

14. Vestigia eius. Hic consequenter ostendit propositū testimonio
 suorū operū, quæ fuerant hominibus nota, dicens. Vestigia eius, id est
 dictamen recte rationis secutus sum in omnibus operibus meis, quod
 est quasi quoddam vestigium impressum a Deo mentibus humanis.

15 A mandatis labi. eius nō. reces. Id est ab illis, quæ per diuina
 reue-

excedunt obligationē pro peccatis. Sed quia vir p̄fectus ti-
 mere sibi dēt propter incertitudinem sui status, iō subditur.

12 Ipse vero scit vi. me. q. d. nescio eam: De re enim ignota cō-
 muniter dicitur: Deus scit. Sed quamuis iustus statim tūc nō
 sciat per certitudinem, scit tamen per coniecturam, quādo
 de mortali peccato non est sibi conscius, & est ad obediē-
 dam Deo promptus, ideo sequitur.

† Probauit me quasi aurum. Id est approbauit. Et subditur hu-
 ius signum.

14 Vestigia eius secu. est pes me. In bonis ambulando, & a ma-
 lis declinando.

1 Ipse

a Ipse enim solus est. Principaliter, & immutabiliter. Solus. n. per se est, qui omnia agit, in quibus est ipse timendus, non quæ patimur. De cuius immutabilitate subdit.

b Et nemo auct. Quia semel fixa iudicia mutari nequaquam possunt.

c Et anima eius. Ea ipsa vis qua cuncta disponit, anima illius appellatur.

d Cum exple. Explet in me voluntatē suā, quia multis me percussioibus affligit. Sed multa similia præsto sunt ei, quia si ferire cogitat, adhuc inuenitur, ubi plaga crescat.

e Et idcirco a fa. Re-ctitudinis pauore cōcutitur, cum se reddendis rationibus cōspicit non esse idoneum, si districtè iudicetur.

*** Nicetas.** Animi nervos ac vires elisit.

f Deus molli. Virtutē ergo suæ fortitudinis non sibi, sed auro-

tori tribuit.

g Conturbauit me. Nunquā secuta sunt corda iustorum, sed turbata timore iudicis, qui tamen cōsolentur donis, quæ acciperunt. vnde: Non enim perij. Flagella iustorum, vel perire purgant, vel futura peccata auertunt, quod non in Iob, sed vir-

tus augetur.

h Non enim. Ille in flagello posuit a facie corporis, propter imminētes tenebras perire, qui pro transactis percussus, ut a futuris suppliciis abscondatur.

i Nec fa. Qui enim semper diuinæ fortitudinis pondus asperxit, eius cordis facie caligo peccati non operuit.

*** Cate. Græ.** Non enim sciebam, quod venient super me

† quis redire facit eum te trahit, vel quis responde bicet?

† Non enim si exilis a facie tenebrarum, nec a facie mea occulta caligo, id est tenebre infirmitatis a me non recedunt. caligo mortis semper ob oculos uersans non abit.

NICOLAUS DE LYRA.

revelationem habui, vltima naturalem cognitionem, quamuis enim Gentilis non habuerunt legem a Deo reuelatam, quæ dato fuit Indis in monte Sinai, tamen illis Gentilibus, qui viuendo secundum dictamen recte rationis conuertebant se ad Deum deprecandum, reuelabantur ea, quæ erant ad salutem necessaria a Deo immediatè, vel mediātibz aliquibus in sanctitate excellētibz, cuiusmodi fuit Iob, qui habuit reuelationem valde clarā de resurrectione futura, ut patuit supra 19. & quantum ad dicta reuelata dicit. A mandatis labiorū eius. Verū tamen quia ipse Deus in se, nec per cognitionem naturalem, nec per reuelationem comprehenditur, ideo sequitur.

1 Ipse. n. so. Scilicet infinitæ scientiæ. 2 Et nemo auct. Id est eius consilia cōprehendere. Est etiā infinitæ potestatis, ideo subditur.

3 Et

MORALITER.

1 Ipse enim so. Qui per certitudinem scit statum meum, tã præsentem, quàm futurum.

2 Et nemo auct. Nam eius consilia sunt incomprehēdibilia.

3 Cum exple. Nam de me potest facere quicquid sibi placuerit nunc, & in futurum.

8 Et idcirco a fa. Propter mortis periculum.

6 Et

CAP. XXIII.

B omnipotente.

*** Nicetas.**

Licet impij

abutantur diuina pa-

tientia, tandem ta-

mē penas dant. Quia

ipse quidē nostra tē-

pora comprehensibi-

liter conspicit.

b Qui autem.

Quia etsi iā per fidē Deum nouimus, qualiter

tā sit eius aternitas sine præterito, vel futuro, non videmus.

Beatus

CAP. XXIII.

† Moderatur se freno scientiæ non plus sapere, quam oportet. a † Sed non possum de eo comprehendere.

† **B** omnipotēte nō sunt abscondita tem-

a † Inter, quæ volumus. b † Deus natura simplex. neque aliud ipse atque dies eius sunt, æternitatem quippe habet, sed ipse sibi est æternitas. Et ei, qui eum cognoscunt adhuc nesciunt, quia quem veraciter credimus, qualiter tamen sit ipsa eius æternitas est, ignoramus.

porā, qui autē nouerunt eum, ignorant

dies illius. Alij terminos transfulerunt,

c Alij termi. Quos aliorum nomine, nisi hereticos designat

qui a sanctæ ecclesiæ gremio extranei existūt. Ipsi terminos

transfe-

Beatus Iob ne plus sapiat, quam oportet sapere, dies domini non posse comprehendere, ad hereticorū mox superbā respectū mentis conuertit, qui alta sapere appetunt, de quibus sequitur.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXIII.

1 **B** omnipo. Postquā ostendit Iob se non fuisse punitum propter peccata sua, hic consequenter ostendit se non male sensisse de diuina prouidentia, & primo declarat propositum, secundo concludit intentum, ibi. Qd si non ita est. Prima in duas, primo ostendit propositum in generali, di. Ab omnipo. non sunt. q. d. intuitus suæ scientiæ fertur super omnia tempora, ita quod perfectè cognoscit præterita, præsentia, & futura.

2 Qui autem no. Per inuestigationem rationis, vel etiam vltius per reuelationem.

3 Igno

MORALITER.

1 Ab omnipotentie. Secundum Greg. Iob loquitur hic cōtra infideles, quorum aliqui negauerunt diuinā prouidentia extendi ad hæc inferiora, quos dicit: Ab omnipotentie non sunt ab. tem. nā sua æternitate totū tempus includit, & sic omnia entia

entia secundū quodcunq; tempus vno intuitu cōprehēdit.

2 Qui au. Per rationis inuestigationem, & etiam per fidē.

3 Ignorant dies. Quia nō cōprehēdūt modū æternitatis e.

4 Alij termi. transfulerunt. A patribz positos, & diuersas hæreses condiderunt.

1 Di-

A transferunt, quia constitutiones patrum prauaricando tran-
scendunt. Qui greges diripiunt, & pascunt, quia imperitos ad
se peruersis persuasionibus trahunt, & doctrinis pestiferis
ad interficiendum nutriunt.

a *Asinum pupil.* Pupillos dicit electos, qui magna fidei gratia
nutriuntur: & patris

sui iam p se mortui
faciem necdum vi-
dent. Et sunt pleriq;
qui dū tales conspi-
ciunt caelestia appe-
tere, terrena despe-
ctui habere, de rebus
quas possident subsi-
dia subministrant:

† mane surgen-
tes.

quasi ergo asinus ele-
ctorū est, qui depor-
tat onera vñibus co-
rum. Sed cum here-
tici talē ab ecclesia,
auertunt quasi pupil-
lorum asinū abigunt
quia cum ad perfidia
pertrahunt, a ministe-
rio bonorū repellūt.

† pernoctare
sunt abique
vestimento.

† madefaciūt.

† Diripiunt
mānula pupil-
lorum, & a pau-
pere munus
exorquunt.

† Nudum am-
bulare sūnt
absque vesti-
mento.

† Intra muros
oleum produ-
cunt sub pau-
peres torcula-
ri calcauerūt,
& sitiuerunt.

b *Et abstulerunt.* Vi-
dua dicitur ecclesia,
que occisi viri sui in-
terim visione priuata
est. Bos huius viduæ
est vnusquisque præ-
dicator. Et contingit, vt heretici peruersis dogmatibus ipsos
etiam predicatorum trahant, pignus namque cum tollitur,
aliud quidem est, quod tenetur, sed tamen adhuc aliud quæ-
ritur, & ideo heretici eos conantur auferre, qui prædicant,
vt eorum etiam sequaces trahant, vnde subdit.

c *Subuerterunt pau.* Nonnūq; hi, qui mansueti atq; humiles
videntur, si seruare discretionē nesciūt, exēplis aliorū cadūt.

d *Alii quasi.* Sunt. n. heretici, qui populis admisceri refu-
giunt, sed secessum vitæ secretioris petunt, & eo amplius pe-
ste sue persuasionis inficiunt, quo quasi ex vice meritis, reue-
rentiores videntur. Onagris autem comparantur, qui in suis
voluptatibus dimissi, a vinculo fidei rationis sunt alieni.

C *Nicet.* Impudenter ceteros homines connecantes.

e *Egrediuntur.* Non enim Dei, sed opus suum peragunt, dū
non recta dogmata, sed propria desideria sequuntur.

f *Vigilantes ad prædam.* Ad prædam vigilant, qui verba iu-
storum ad proprium sensum semper rapere conantur, vt p
hoc peruersis filiis panem erroris parent.

* Cat. Græ. Dulcis factus est panis eorum in iuniores.

* Nice. Iucundum est eis alere iuuenes, quibus admini-
stris vtantur ad inferendas ceteris contumelias.

g *Agrum non suum.* Agri, vel vineæ nomine ecclesia signat,
quam

a *Populos imperitos.*

a diripuerunt greges, & pauerunt eos. Asinū pupillorum † abe-
gerunt, & abstulerunt pro pignore bouē viduæ. † Subuerte-
runt pauperum viam; & oppresserunt pariter mansuetos ter-
ræ. Alij quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum,

a *Humilium.*

d ræ. Alij quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum,

e † vigilantes ad prædam præparant panem liberis. Agrum

a *Scripturam de qua heretici sententias a suis sentibus tollunt.*

a *Scripturam quoque, quæ botros virtutum profert. b* *Conditorem scripturæ vi opprimunt,*
cuius sensum violentum infectunt.

non suum demetunt, & vineam † eius, quem vi oppresserint,

a *Quia de ea pro se sententias colligunt.*

h vindemiant. Nudos † dimittunt homines indumenta tollen-
tes, quibus non est operimentū in frigore, quos imbres mon-
tium † rigant, & non habentes velamen amplexantur lapi-
des. † Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum paupe-
rem spoliauerunt. † Nudis incedentibus absque vestitu, & esu-
rientibus tulerunt spicas. † Inter acervos eorū meridiati sunt,

a *Fluenta sanctorum patrum.*

a *Cum ipsi potentes sunt in seculo.*

a *Teneros ecclesiæ.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

a *Idem quod nudus.*

quam peruersi predicatorum demetunt, & auctore eius in me-
bris suis opprimendo vindemiant, qui creatoris gratiam per-
sequentes, dum quosdam de illa, qui recti videbantur rapiunt
quid aliud, quam spicas, vel botros animarum tollunt?

* Cat. Græ. Agrum, qui non est ipsorum, ante tempus mes-
suerunt.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

h *Nudos di. bo.* Sicut † duxerunt do-
mum suam.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Diripuerunt greges. Quantum ad bona mobilia.
- 2 Et pauerunt eos. Ac si essent sui proprii.
- 3 Asinum pupil. abege. Minando ad domum suam.
- 4 Et abstule. Id est titulo pignoris sub colore iustitiæ, licet falso.
- 5 Subuertere. pau. Id est subuerterunt iustitiam eorum pro auerere.
- 6 Et oppres. De quibus credebant, quod non defenderent se, & ta-
men personis predictis esset compatiendum propter conditionem eorū.
Consequenter addit de manifestis latronibus, & raptoribus, dicens.
- 7 Alij quasi. Supple morantur ad latrocinia, & prædas exercen-
dum, & patet per litteram sequentem, quæ plana est vsque ibi.

8 Quos

MORALITER.

- 1 Diripuerunt greges. Domini a suo ouili.
- 2 Et pauerunt eos. Pabulo erroris sui.
- 3 Asinum pupillorum abege. Id est sustentatores Christianorū
deceperunt, vt Iulianum apostatam, & aliquos alios princi-
pes, qui erant Christianorum sustentatores.
- 4 Et abstulerunt pro pignore bouem. Per quem significatur præ-
dicator in agro laborans ecclesiæ, quem aliquando heretici
persecuti sunt calumniöse.
- 5 Subuerterunt paupe. A veritatis via simplices deuiando.
- 7 Alii quasi. Sub simulatione singularis penitentiæ decipie-
tes a trāte directo, sicut Albigenes, & paupes de Lugduno.
- † Præparant panem libe. Id est doctrinam pestiferam suis di-
scipulis. De qua dicit Pro. 9. Aquæ furtiue dulciores sunt, &
panis

panis absconditus suauior.

† Agrum non suum demetunt. Id est detruncant, quia doctrinā
ecclesiæ defalcant.

† Nudos dimittunt. Virtutibus spoliantes.

† Quibus non est operimentum. Virtutis.

† In frigore. Id est contra frigus infidelitatis.

8 Quos imbres montium. Id est doctrinæ superbiorum hereti-
corum informant.

9 Et non habent velamen. Virtutum.

10 Amplexantur. Hereticis induratis se firmiter coniungentes.

11 Vim fecerunt. Persequentes quos verbis trahere non poterūt
ad sua documenta.

12 Et esurientibus tulerunt. Id est illud modicum, quod habebant.

14 Inter acer. Id est in meridie occultati ad rapiendum.

1 Qui

Sis iniuste insidiati sunt. Viam iustorum non cognouerunt, qui e ciuitatibus, & domibus proprijs eiciebantur, anima paruulorum ingemuit valde. Qui ecclesiā persequuntur, torcular calcant, nam dum iniusti iustos deprimunt, botros sub pedibus mittunt, vt animarū botri spirituale vinum defluant, quæ carne corruptibili exute, ad

† vel de ciuitate ueni, id est, de ciuitate habitura clamabant.
† clamauit.

caelestia velut in apothecam currant. Calcant autem, & sitiunt, qui agendo crudelia eo ipso ferociores fiunt, & grauiora facere ambiunt. Quos dum contra catholicos hæretici agere crudelia conspiciunt inter acruos eorum meridiatur. *Qui et calcatis torcularibus sitiunt*, quia eorum multitudini adiungunt, quos vident grauiora agere, & adhuc grauiora facere. Et cum per se nō possunt persecutionē suscitare, potētes seculi ad hoc excitant, quorum fer

† quas in diei gnauerunt sibi in die includit se sub ne uideantur.
† Quoniam simul mane erit eis, ut umbra mortis, agnoscat enim terrores tenebrarum, uel umbræ mortis.

uor dū eorum desideria satiat, in eorum actibus quasi in meridie quiescunt.

a De ciuitatibus sece. vi. gēme. Quia ciuitates à conuiuentibus populis appellantur, ciuitatum nomine ecclesiæ designantur. Hæretici autem, quia potētibz adherentes bonorum socialem vitā persequuntur, de ciuitatibus fecerunt gemere viros, i. eos qui per viam Dei non fluxe, sed viriliter currunt.

b Et anima vul. cla. Vulnerat anima iustorum, cum fides infirmorum turbatur. Clamat autem, dū alieno lapsu tabescit.

c Ipsi sue. re. lu. Lumini rebelles sunt, qui sua desideria sequēdo bonum despiciunt, quod nouerunt.

d Nescierunt vi. eius. Qui enim prius sciendo rebelles sunt, postmodum cæcantur, vt nesciant.

e Nec re. sunt. Angustior est semita, quā via. Quia aut manifestiora agere contēnunt, ad subtiliora intelligēda nō perueniūt. Expectauit aut Deus, vt per eius semitas pergerent, sed vtinā per eas, vel reuerti voluissent, vt vitæ itinera, q̄ noluerunt per innocentiam, saltem tenerent per penitētiā.

f Mane primo con. ho. Quia peruersus quisque in prosperitate præsētis vitæ, (quæ per mane designatur) humili vitā deprimēdo interimit, & in aduersitate, & deiectione politus, (q̄ per

per noctē designatur) per iniqua cōsilia latēret ladic vt fur. **D** g *Oculus adulter.* Hoc de hæreticis dicitur: Sicut enim is, qui adulterium facit, carnem alienæ coniugis sibi illicite coniugit, ita hæretici, cum fidelem animam in suo errore rapiunt, quali alienam coniugem tollunt.

† Quos magis instans extinguit.

a qui calcatis torcularibus sitiunt. † De ciuitatibz fecerunt viros

† Quia est iusto ordine inuitum aliquid fieri permittit, inuitum tamen abire non sinit inuitum, quod fieri iuste permittit.

b gemere, & anima vulneratorum † clamabit, & Deus inultum

† Non ignorantia, sed superbia delinquant, qui non faciunt, quod sciunt, vnde & cæcantur, vt nesciant, quod non agunt.

c abire nō patitur. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias

† Saltem.

d eius, nec reuersi sunt per semitas illius. Mane primo confur-

† Iustus est alius homicida, alius adulter.

e get homicida, interficiet egenum, & pauperem, per noctem

† Quia adulterium in mente difficile est, vt ab humano visu penetraretur, & eo securius facit, quo se non metuit videri.

f vero erit quasi fur. Oculi adulteri obseruat † caliginē, dicens:

† Adulter ne cognoscatur. † Tales adulteri. † Ex bonorum aduersitate eos ledere moliantur.

h Non me videbit oculus, & operiet vultū suum. † Perfodiunt

i in tenebris domos sicut in die condixerant sibi, & ignoraue-

† Alias lumen.

† Mens iusti.

k runt lucē. † Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbra

† Hoc dolent.

† Hoc amant.

m mortis, & sic in tenebris quasi in luce ambulant. Leuis est sup

n

signatur, in quibus habitamus, cū aliquid tractam⁹ bonum. Hæretici consilia exquirūt, deiectionē prosperitatis iustorū præstolantur, vt in tenebris aduersitatis dicentes hoc p̄ peccatis eis euenire, mentes eorum suadendo perfodiant, quibz prospere viuētibz, peruersa loqui minime audebant.

K Sicut in. Quia cū iustos conspicerent in prosperitate, qm̄ loqui non poterant, ad maligna contra eos consilia vacabāt.

l Si subito. Cū n. iustos ad regēde potestatis viderint culmē erūpere, perturbant. Hi gaudēt de deiectione bonorū. Sed si subito apparuerit au. id est si ad regimē veniūt boni, arbitrat vmbra mortis, quia q̄ peruersē egerunt puniti timent, corrigi nolūt, sed laxē ire eligunt. & in cūlpa gaudere, vnde dicit. **m** Vmbra mortis. † Nice. Vmbra mortis in scriptura saepe numero pericula morti propinqua nominantur.

n Et sic in. Quia ita gaudent in nocte peccati, ac si eos lux iustitiæ circumfundat, vel in præsenti cæcitate, ita latē sunt, ac si iam æternę patrię luce perfruantur.

o Leuis est super faciē aquæ. Aquę superficies huc atq; illuc aura impellitur. Iniqui aut mens plus, q̄ aquę superficies leuis est, quia quælibet hanc aurā tentationis attigerit, sine tarditate retractionis trahit. Leuis est, à plurali ad singulārē redit quia

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui cal. Id est, qui vindemia perfecta, ita modicum habent de vi no, quod non sufficit ad eorum necessitatem. Per omnia ista intendit exprimere, quod tales raptores præ nimia cupiditate non parcunt pauperibus.

2 Deciuit. Quia propter illos quos spoliauerunt, vel occiderunt in agro illi de ciuitate gemunt eis compatientes.

3 Et Deus inultum abire. Secundum dispositionem suę sapientię reducens ad ordinem iustitię.

4 Ipsi fu. rebel. lumi. Scilicet agentes contra dictamen recte rationis, quod procedit ex lumine naturali intellectu.

5 Nescierunt vias eius. Per ignorantiam affectatam.

6 Nec re. Quia nun penituerunt de malis suis, quod explicat di.

7 Mane pri. Ad insidiandum bis, qui surgunt ante claram lucem.

8 Interficiet ege. Qui necessitate compulsus ponit se in via antequam alii surgant.

9 Per no. Intrans domum occulte ad interficiendum, & rapiendum.

10 Oculi adulteri. Hic consequenter exprimit peccata ex concupiscentia carnis procedentia, di. Oculi adulteri. obser. id est expectat noctem ad committendum adulterium.

11 Dicens. Id est cogitans.

12 Non me vi. ocu. Et sic perfidiam, & adulterium secutus.

13 Et operiet. Ad maiorem sui secretitatem, ne cognoscatur ab aliquo obuiante seu per fenestram spectante.

14 Perfodiunt in tene. Scilicet adulter, & adultera, occultum introitum adinueniendo.

15 Sicut in. Per nuntiū significando seu per literas adinuicē missas.

16 Si subito appa. Antequam compleuerint libidinem suam.

17 Arbitrantur vmbra. Quia frustrantur in toto, vel in parte de siderata delectatione sua.

18 Et sic in tene. Id est sicut bene agentes ambulant in luce, sic isti in tenebris, propter quod dicit saluator Ioan. 3. c. Qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius, qui autem facit veritatem, venit ad lucem, & c.

19 Leuis est super faciē aquæ. Superficies enī aquę impulsū cuiuslibet venti sequitur, & similiter adulter impetum suę passionis.

1 Male-

MORALITER.

1 Qui calcatis torcularibus. Id est, semper desiderant facere peius, quod possunt.

2 De ciuitatibus se. viros gēme. Id est, de societatibus catholicorum virtuosos gemere fecerunt, eo quod hæreticorum mala repellere non potuerunt.

4 Ipsi fuerunt rebel. lu. Id est, Christo, qui lux est mundi.

6 Nec reuersi sunt. Quia non penituerunt.

7 Mane pri. con. ho. Per mane tēpus prosperitatis intelligit, in

in quo hæreticus apertē fideles persequitur.

9 Per noctem vero erit quasi fur. Quia tēpore aduersitatis occultē fideles decipere conatur.

10 Oculi adulteri ob. ca. Nam hæreticus, qui adulter est verbi diuini, querit latebras ad docendum ibi.

16 Si subito appa. Horrent enim hæretici catholici doctoris præsentiā, ne manifestet eorum errorem.

19 Leuis est su. fa. aqua. Nam hæreticus statim flectitur ad impulsū suggestionis male.

1 Male

¶ quia vno mala inchoante plures imitantur, sed principaliter eius culpa est, qui præcedit, vnde crebro sententia ad eum redit, qui est auctor mali.

¶ Nicetas. Vt leuia aquæ innatantia hac, & illac iactantur, sic impius tentationibus rapitur.

a *Maledicta sit pars.*

Quisquis in vita præfenti recta agit, aduersa sustinet, laborare quidē in aduersitate cernitur, sed ad benedictionem hereditatis perpetuæ consumatur. Quisquis vero peruersa agit, & tamen prospera recipit, sequē a malis actibus, nec donorum largitate cōpescit prosperari se quidem cōspicit, sed reatu perpetuæ maledictionis

ligatur. Vnde recte nunc dicitur. *Maledicta sit pars illi.* Quia etsi ad tempus benedicitur, in reatu tamen maledictionis æternæ tenetur.

¶ Nicetas. Maledicta terra in operibus illorum.

b *Nec ambulet per viam vi.* Ille per viam vinearum ambulat, qui vniuersalis ecclesiæ prædicationem pensans, neque a fidei, neque a bonorum actuum rectitudine declinat.

c *Ad nimium calorem transiet.* Iniquitas frigori comparatur, quia peccantis mentem torpore constringit. Charitas calor est, quia mentem accendit, quam replet. Et sunt nonnulli, qui dum iniquitatum suarum frigora declinant, ad veram fidem, & ad sanctitatis habitum veniunt, quia cū sæpe per inquisitionē nimiam secretorum Dei in errore dilabuntur ad nimium calorem trāseunt ab aquis niuium. Infidelis, vel iniqua agens, aqua niuis est, sed cū hæc deferit, in fide, ad quā ducit & plus appetit perscrutari, q̄ caput, i. plus sapere, quam oportet, plus calet, quā calere oportet. Et quia, qui se sapientem putat, vix humiliatur, vt credat recta prædicantibus, addit: **d** *Et vsque ad inferos peccatum illius.* Peccatum vsque ad inferos deducitur, quod ante finem vitæ non emendatur.

¶ Cathe. Græca. Fasciculum pupillorum rapuerunt. Deinde

inde ad memoriam redijt peccatum eius, deinde non apparens factus est, reddantur autem ei, quæ fecit.

c *Obluiscatur eius misericordia.* Dei misericordia obliuisci ei dicitur, qui omnipotentis iustitiæ fuerit oblitus. Quisquis enim iustum nunc non timet, post inuenire non potest misericordem.

¶ Nicetas. Iustus non execrationi addicatur, sed id quod euocat, enunciat.

f *Dulcedo illius.* Quia naturæ vermium est, momenti singulis moueri, nomine vermiū signat, inquietudo cogitationū, peruersa itaque mentis dulcedo vermis est, quā inde delectat, vnde per inquietudinē secularis curæ incessanter agitur. Potest etiam vermis nomine caro signari, quæ luxurioso, & cuiuslibet carni dedito, dulcedo est. Ecce quā cecus qui vermē amat. *Vermes.* Exprimitur corruptio carnis. Nihil adeo valet ad domanda carnis desideria, quam pensare quālis ipsa sit mortua, ibi enim videtur, quod si ipsa amatur, tabes, & fætor putredinis amatur.

g *Non sit in re.* Deus prauorum vitam intuetur, & obliuiscitur, quia quos per distractionem sententiæ iudicat, quantum est ad memoriam misericordiæ ignorat.

h *Pauit enim sterili.* Hoc loco sterilis, caro nominat, quæ dū sola præsentia appetit, bonas gignere cogitationes nescit.

¶ Cat. Græ. Sterili non benefecit.

i *Et vidua.* Vidua anima dicitur, quia eius vir pro ea mortē pertulit, & nunc ab eius oculis occultatus est, vel prædicator erroris, dum plebem extra vnitatem ecclesiæ positam docet, protecto sterilem pascit, quæ spirituales fructus nequaquam reddit. Bene autem viduæ non facit, quia ecclesiæ cuius vir in calo viuit, quasi in alio loco de seruire contemnit.

k *Detrahit fortes.* In fortitudine suæ prauitatis fortes detrahit, cū per sui erroris astutiam potentes huius mundi rapit.

l *Et cum stete.* Stat in hoc mundo puerus prædicator, quousque

ter-

tem-

poris Deus antequam induceret diluuium, fecit vnum annum, in quo durauit tempus frigoris in vna medietate, & æstus in alia, sed quia hoc de scripturis non habet auctoritatem, ideo casu facilitate cō-

temnitur, quæ probatur, tamen secundum istam viam possit hæc littera continuari ad præcedentem, in qua fit mentio de sterilitate terræ, & vinearum, & ideo subditur. Ad nimium ca. vt sit sensus. Sit eius terra ita sterilis bonis, ac si non habuisset, nisi tempus æstus in quo terra na-

scentia desiccantur, & tempus frigoris in quo mortificantur, & quia pœna pœntis vitæ nō est sufficiens pro peccatoribus obstinatis, ideo sequit.

Et vsq; ad in. i. faciat peccatorem descendere ad pœnam gehennæ.

5 Obluiscatur eius. Quia non est a dānatis viterius expectanda.

6 Non sit in recor. Id est in bonorum memoria.

7 Sed cont. Q̄ exciditur, & in ignē mittitur, cuius causa fuit dī.

8 Pauit enim sterilem. Id est bona sua consumpsit in operibus vanis, & infructuosis.

9 Et viduæ. Id est in bonis operibus, & fructuosus nihil expedit. sic exponunt doc. nostri. Hebræi autem hoc reducant ad tempus diluuii. sicut, & prædicta, dicentes quod homines tunc accipiebant dras uxores vnam ad delectationem concubitus carnalis tantum, & illi dabant sterilitatis potum, ne per conceptum, & partū puerorū debilitaretur, & deturparetur, & illam bene vestiebant, & pascabant, vt ad cōcubitum esset delectabilior, aliam autem uxorem accipiebant ad generationem prolis, & ad illam non accedebant, nisi causa impregnationis dimittentes eam male pastam, & vestitam.

10 Detrahit for. A suo statu per violentiam.

11 Et cum stete. In magno statu.

1 Non

moriatur, & c.

6 Non sit in recor. Inter sanctos.

7 Sed contra. Ad ignem gehennæ præparatum.

8 Pauit enim ste. Id est carnem.

9 Et vi. bene. Id est animæ suæ ē Christo derelictæ.

10 Detrahit for. Catholicos deprimēs per principes hæreticos.

11 Et cum stete. Quia quando stat in hæresi, non credit Christo, qui est animæ vita.

1 Dedit

NICOLAUS DE LYRA.

1 Maledicta sit. Hic consequenter describitur pœna a Deo infligenda, cum dicitur. Maledicta sit pars eius. i. hereditas, quæ per partem frequenter designatur in vete. testa. quæ maledicta dicitur, quando non profert aliquid vtile, sed tantum spinas, & tribulos, secundum quod dicitur Gen. 3. c. Maledicta terra in opere tuo, cum operatus fu. eam, non da. fru. su. sed spi. & tri. ger. ti.

2 Nec ambulet per viam vinea. Id est vinea eius sint, ita steriles, & destructæ, quod non velit eas visitare.

3 Ad nimium. Aliqui exponunt de pœna gehennæ, dicentes quod ibi est quedam commutatio de maximo frigore ad maximum incendium ad maiorem afflictionē, & sequens littera concordat cum dicitur.

4 Vt vsque. Secundum Hebræos per hoc intelliguntur duo tempora anni, qui distinguitur in sex tempora, ut habetur Gen. 8. in fine. Cum dicitur dieb. sementis, & messis, frigus, & æstus, æstas, & hyems non requiescent, & quodlibet istorū sex temporū continet spatium duorū mensū, vt ibidem fuit plenius declaratū. Et dictū fuit ibi, quod tempus frigoris est a medio Novembris vsque ad medium Ianuarij, tempus autem æstus a medio Iulij vsque ad medium Septembris. Dicunt ergo Hebræi, quod Iob loquendo de peccatoribus prædictis, scilicet raptoribus, & adulteris, loquitur de illis, qui fuerūt tempore diluuii, quo vigeat rapina, & luxuria, secundum quod dicitur Gene. 6. b. Corrupta est autē terra corā dño, & repleta est iniquitate, quantum ad primum. Et sequitur. Omnis quippe caro corruerat viam suam. quantum ad secundum. Dicunt igitur, quod propter mala illius temporis

MORALITER.

1 Maledicta sit pars eius. Descripta hæretici malitia, hic describitur eius pœna, cuius pars est cum dæmonibus.

2 Nec ambulet per viam. Id est consolationum diuinarum.

3 Ad nimium. Talis enim alternatio dicitur inferni pœna.

4 Obluiscatur eius. Quia in inferno nulla est redemptio.

¶ Dulcedo ill. Nā peccatū, quod fuit eis dulce, verum est in vermem conscient. x. de quo dicitur Esa. lxvj. g. Vermis eorum non morietur, & c.

moriatur, & c.

6 Non sit in recor. Inter sanctos.

7 Sed contra. Ad ignem gehennæ præparatum.

8 Pauit enim ste. Id est carnem.

9 Et vi. bene. Id est animæ suæ ē Christo derelictæ.

10 Detrahit for. Catholicos deprimēs per principes hæreticos.

11 Et cum stete. Quia quando stat in hæresi, non credit Christo, qui est animæ vita.

1 Dedit

C terreno viuit in corpore, sed vitæ suæ credere renuit, quia de Deo vera cognoscere contemnit.

a *Oculi enim eius.* Vias suas peccator intuetur, quia sola cogitare, sola cernere nititur, quæ sibi ad commodum temporale suffragentur.

b *Eleuati sunt ad modicum.* Subsistere. n. ne queunt, qui ab æterna soliditate diuiduntur.

c *Et humiliabuntur sicut omni.* Oia profecto terrena. Et est sensus: Stare nullo modo queunt, quia ipsa quoque fugiunt quib. in nituntur, dumq; temporalia diligunt cū his ex temporis volubilitate percurrūt.

d *Et sicut sum. spicarum, &c.* Spicarū summitates aristæ sunt, quid prauos huius mundi diuites dixerim, nisi aristas quasdam humani generis? Qui ex tumore mentis a charitatis vnitatem se separant, & quasi aristæ rigidi stant, sed tamen con corditer grana deorsum premunt, sed horum rigiditas, tritu re vltimę fortitudine frangitur, & grana apparent.

* Cat.

* Cat. Græc. Emareuit sicut malua in æstu, aut sicut spica, de qua de culmine sponte cecidit.

* Nicetas. Sicut olera herbarum cito decident.

e *Quod si non est ita, &c.* Sensus est: Ita sunt cuncta, vt protuli, quæ tamen si non ita essent, a vobis redargui nequaquam

a ¶ Tamen mira dispensatione, &c.

non credet vitæ suæ. † Dedit ei Deus locum penitentia, &

a ¶ Quia quæ sua sunt querit. Salomon: Oculi stultorum in finibus terræ. Ecclesiastes 1. d.

a ille abutitur eo in superbiam, oculi autem eius sunt in vijs

a ¶ Non in vijs Dei, sed quisque in suo vitio. **b** ¶ Quia eo ipso quod elati sunt a vero Dei esse longe sunt, quia inflatio est non res. **c** ¶ Quia & si hic diu. breue tamen est quod finitur.

b illius. Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent? & † humili-

c abuntur sicut omnia, & auferentur, et sicut summitates spi-

a ¶ Aristæ ad alta profiliunt, grana inferius la tent, sed aristis contritis grana patebunt. **b** ¶ Iustus, & si aliquando delinquendo loquatur, non est tamen dignum vt a prauis iudicetur.

e carum conterentur. Quod si non est ita, quis me potest ar-

f guere esse mentitum, & ponere † ante Deum verba mea?

non valetis, quia eius vobis faciem peccantes absconditis: Verba fallacia ante Deum ponit, qui ea apud se in conspectu veritatis examinat, qui considerato intimo iudice, exteriora pensat.

* Nicetas. si vera non dixi, redarguite, hæc enim mea est de Deo puniente, & impijs pœnas dantibus sententia.

¶ CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non credet vitæ suæ. quia tales propter mala quæ fecerunt semper timent interfici gladio vel veneno, sicut dictum fuit supra 15. cap. de Dionysio tyranno.

2 Dedit ei Deus locum penitentia. pœnam debitā differendo.

3 Et ille abutitur eo in superbiam. Augendo contemptum per multiplicationem peccatorum, quasi Deus non videat ipsum, quod est falsum, ideo subditur:

4 Oculi autem eius. scilicet Dei.

5 Sunt in vijs illius. considerando omnia peccata eius.

6 Eleuati sunt ad modicum. id est, ad aliquam potestatem terrenam caducam, ideo subditur:

7 Et non subsistent. quia deiciuntur ad inferni pœnam.

8 Et humili. sicut omnia & auferentur. id est, sicut omnia terrenascent.

renascentia quæ non colliguntur donec tempus messis aduenerit: & sic peccatores permittuntur a Deo stare, donec venerit tempus punitionis secundum ordinem suæ iustitiæ, secundum quod dicitur Genes. 15. d. Nondum sunt impletæ iniquitates Amorrhæorum. & ideo sequitur:

9 Et sicut sum. spi. videlicet impleto tempore maturitatis suæ.

10 Qd si non est ita. hic Iob ex prædictis concludit intentum, scilicet se propter peccata punitum non fuisse, nec de Dei providentia male sensisse. Quod si non est ita. sicut dixi, id est, quod afflictio mea non correspondet peccatis, sed excedit, & q. diuina providentia se extendens ad omnia, differt aliquando punitionem peccatorum in presenti, reseruans eos pœnæ gehennæ secundum ordinem sapientiæ.

11 Quis me po. q. d. arguat secure.

12 Et ponere ante. tanquam irreuerenter seu blasphematorè prelata, q. d. nullus vestrum hoc poterit.

¶ CAP.

MORALITER.

2 Dedit ei Deus lo. sed abutitur eo nolens redire.

4 Oculi autem eius sunt in vijs. cogitat enim assidue, qualiter possit malum suum continuare.

Eleua-

7 Eleuati sunt ad modi. s. in presenti vita quæ est modica.

8 Et humiliabuntur si. s. per mortem sicut terrenascentia.

9 Et sicut summitates spi. flagello diaboli cum in area inferni ponentur.

ADDITIO I.

In cap. 24. vbi dicitur in postil. Nec ambulet per viam vinearum. Hoc quod dicitur: Nec ambulet per viam vinearum. Secundum S. Thom. exponitur de peccatore qui in rebus terrenis quas in sua parte eligit, vltimum finem constituit. secundū illud Sap. 2. b. Hæc est pars nostra cui bona huius mundi quibus male vtitur, vertuntur in malum: & hoc manifestat subdens: Nec ambulet per viam vinearum. Solent enim viæ vinearum vmbrosæ esse, & per cōsequens temperatę, & etiam determinatę per sepes seu macerias ex vtraque parte positas, vnde impius p viam vinearum non ambulat, quia rebus huius mundi moderate non vtitur, sed quandoque declinat ad vnum extremum, quandoque ad aliud: & quantum ad hoc subdit: Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, quasi a contrario vitio in contrarium transeat, quia in medio virtutis non manet: cuius pœnam finalem ostēdit, dicens: Et vsque ad inferos peccatū illius,

illius, quasi diceret: non solum in terra pars eius male dicitur vt dictum fuit antea, sed etiam pœnas in inferno postea patietur.

ADDITIO II.

In eo. c. ubi dicitur in postil. Et ponere ante Deum verba mea: Vbi dicitur in translatione nostra, Et ponere ante Deum verba mea, in Hebræo habetur: Et ponere ad nihilum verba mea: & est sensus, quod non solum se dicit immunem a mendacio; quod est contra mentem loqui, sed etiam a locutione uana, quæ ad nihilum reputatur: & de hoc dicit: Et ponere ad nihilum verba mea.

In c. 24. Nec ambulet per viā vinearū, &c. hoc quia est maledictio exponit post de pœna reproborum. Bur. autem & sanctus Tho. exponunt hoc & quod sequitur, de peccatis impiorum. Sed prima expositio plus quam secunda litteram & eius veritatem continuat.

Tom. 3.

A

CAP. XXV.

R Espondens autem &c. Nicetas. Iobum calumnijs insectatur ut impium, extollens Dei puritatem Baldadus.

Quia Iob multa dixit contra tumidos potestatibus istis,

Baldath ex eius correctione proficiens apud quem vera sit potentia, agnoscit, dicens: **Potestas et error apud eum est.** Solus corda mortalium terret veraciter, qui ex diuinitatis suae potentia hec veraciter possidet. Humana enim potentia quem terrore incutit, quae iure eiusdem potentiae quando careat, nescit.

* Olym. Initium sapientiae timor Domini, quem minime, o Iob tam libere disserens, es assequutus. Timor autem Dei opus nostrum est proficiens a libero arbitrio. Timor a Deo, est gratia & donum eius quo suppletur, quod nobis deest.

* Cat. Græc. Timor ab eo qui facit vniuersum in altissimo.

* Nicetas. in filio.

* Cat. Græc. neque enim quis existimet, quod dilatio sit p

ratis, in quos non venit insidiatio ab eo?

c **Qui facit concordiam.** In concordia cōponuntur summa, dum confunduntur infima, & inde electi sociantur angelis, unde reprobos & eos sequere & sibi aduersari permittit. Cū pax summa sit in sublimibus, legunt tamen in Danie. angeli angelis resistere, non quod ipsi inter se, sed merita gentium quibus p̄sunt,

Dan. 10. c.

C diffideant, etiam oratio prophetę de ereptione populi meretur

tur audiri, vita eiusdem populi adhuc purganda contradicit, D & non est hoc pro illis certare, sed facta illorum angelos iuste examinare, & videntes voluntatem Dei, quod obtinere non valent, nunquam volunt.

d **Nunquid est.** In cognitione humana, superiorum numerus

spirituum non est, qui milites dicuntur, quia decertant contra aereas potestates, non la-

† vel pacem inter supremos suos † Quis potest numerare bellatores eius?

CAP. XXV.

Espondens autem Baldath Suites, dixit:

Potestas & error apud eum est, q̄ facit †

† Qui illuminat milites.

concordiam in sublimibus suis † Nun

† Angelorum vel electorum hominum.

quid est numerus militum eius: Et su-

† Non ex virtute illius, sed ex gratia. b † Illorum, c † Gratia praeueniens.

p̄r quem nō surgit lumen illius? Nū-

quid iustificari potest homo comparatus Deo, aut appare-

† Non, quia nec summi sancti sine culpa. † Nec ecclesia virtute propria tot miraculis emicat.

re mundus natus de muliere? Ecce enim luna nō splendet, &

† A maculis peccatorum.

† Non est mundus.

stellæ non sunt mundæ in conspectu eius. Quanto magis

homo † putredo, & filius hominis vermis?

ecclesia, per stellas singulorum bene viuientium animę designantur, cui culpas subigere perfecte desiderat. Sed quousque corruptione carnis astringuntur, eius vinculis ligantur, quanto magis homo putredo?

h **Et filius.** ac si dicat: Si p̄tō esse liberi nequeunt, qui iā in celesti desiderio cōuersant, quę peccatorum pondera tolerat, qui adhuc carnaliter viuunt? Notandū, q̄ hō putredo, filius hominis vermis vocat. Primus quippe homo putredo, nos uermis, quia etsi per carnem putruit, non ex putredine per natiuitatem uenit. Qui autē filius hominis uermis dicitur, quia ex iam mortalium corporum corruptione propagatur: sicut ex homine filius hominis, ita ex putredine nascitur uermis.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXV.

R Espondens autem. Hic ponitur ipsius Baldath replicatio: & secundo ipsius Iob responsio, cap. sequenti. Circa primum sciendum, quod Baldath verbis Iob assentiens, quantum ad hoc quod dixerat de Dei prouidentia, quę aliquando differt punitionem peccatorum, contra hoc noluit arguere, sed contra illud quod dixerat se non puniri pro peccatis, quasi omnino se assereret innocentem. Contra hoc arguit de diuina sublimitate & humana fragilitate. Ex quibus videtur quod nullus possit se apud Deum innocentem asserere secundum dictum Apostoli. 1. Cor. 4. a. Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Præmittit igitur Dei sublimitatem, & secundo subdit humanā fragilitatem ibi: Nunquid, Circa primum dicitur:

2 Potestas. scilicet absque mensura.

3 Et terror. quia coram Deo debet tremere omnis creatura.

4 Apud eum est. scilicet Deum.

5 Qui facit concordiam in sublimibus suis. id est, in corporibus celestibus. Quam concordiam exponunt Hebraei dicentes, quod corpora celestia sunt de igne & aqua, ita quod corpus celi est de aqua, stellę de igne: & tamen non corrumpunt se inuicē ex diuina potestate ea concordante. Illud autem dictum improbat a Philosopho li. de celo & mundo probante multipliciter quod corpora celestia non sunt de natura elementari. Sed quia hanc improbationem pauci Iudæi intelligunt, ideo alia pōt adduci de Gen. 1. a. ubi dicit: Fecit Deus firmamentum in medio aquarū, & diuisit aquas q̄ erāt sup̄ firmamentū, &c. Nō autē diuiserit inter aquas & aquas si esset de natura aqua, & ideo hanc concordiam aliter exponūt doctores catholici: quia in regione elementari

tari ubi est mutua corruptio & generatio, est pugna cōtinua: sed in corporibus celestibus cum non sit talis corruptio, consequens est ut sit ibi concordia. Consequenter ostendit eminentiam Dei in angelica natura dicens:

6 Nunquid est numerus. Dicuntur autem celestes spiritus Dei milites: quia obsequuntur diuino nutui, sicut milites duci vel imperatori.

7 Et super quem. quia illuminationes diuine a primo pertingunt ad angelos superiores: et inde ad medios & inferiores, & inde consequenter ad homines.

8 Nunquid iusti. Hic consequenter ponit humanam fragilitatē ex ea arguens impuritatem di. Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo? q. d. non: propter quod dicit Esa. lxiii. c. Omnes iusti t̄x nostrę tanquam pannus menstruatus.

9 Aut appa. mundus. coram Deo.

10 Natus de muliere. quasi diceret non: quin homo eo quod est propagatus ex tali origine, ex seminum commissione contrahit inclinationē ad malum, & difficultatem ad bonum: secundum illud Gen. viii. c. Sensus & cogitatio cordis humani prona sunt ad malum ab adolescentia sua: Et hoc ostendit per locum a maiori dic.

11 Ecce enim luna non. quia non habet lumen a se, sed a sole.

12 Et stellę non sunt. quia omnis creatura ad Deum comparata, est quasi tenebrę, & impuritatem habens.

13 Quanto magis. id est, immundus & vilis, si Deo comparetur. Ex dictis patet, quod iste Baldath non concludebat contra Iob: quia non se offē, uerat iustum: per omnem modum nec in comparatione ad Deum, sed solum quod non habebat tanta peccata quanta erat p̄na a Deo inflata, quare secundum ordinem diuinę sapientię sese remunerandum in futuro sperabat propter meritum suę sapientię.

CAP.

MORALITER.

1 Respondens autem Bal. Licet autem eius verba contra Iob non valeant, qui se Deo non comparabat, nec se talio de iustitia commendabat, valent tamen cōtra quemcunque qui hęc attentat, & sic dicit:

2 Potestas. in p̄miatione iustorum quibus dat bonū infinitum.

3 Et terror. in punitione malorum. Heb. 10. f. Horrendū est incidere in manus Dei uiuentis. 5 Qui facit concordiam. Id est, in uiris perfectis, in quibus concordat caro spiritui obediendo ei.

6 Nunquid est. q. d. non, quantum ad homines, quia soli Deo cognitus est electorum numerus.

Et

7 Et super. quia lumen rationis datum est omnibus hominibus. Ioan. 1. c. Illuminat oēm hōiē uenientem in hūc mundum.

8 Nunquid iustificari potest homo comparatus, &c. q. d. non, quod probat per hoc, quod sequitur:

11 Ecce. i. ecclesia quandiu malos cum bonis admittos hęc.

12 Et stellę non sunt munda in conspectu eius. Per stellas intelliguntur uiri perfecti in scientia & vita. Dan. 12. b. Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellę in perpetuas eternitates. Isti uero non sunt mundi saltem a venialibus peccatis.

13 Quanto magis homo. Id est, carnaliter uiuens, qui putrescit in sordibus carnis.

A D D I T I O.

In c. 25. ubi dicitur in post. Hanc concordiam aliter exponit doctores catholici. Hoc quod dicitur. *Qui facit concordiam in sublimibus suis.* non solum intelligendum est de corporib. celestibus, sed etiam de superiorib. substantijs intellectualib. quæ

C A P. XXVI.

R Respondens autem Iob.

* Nicet. Iob. vberiorē de Dei sapiētia ofonē instituit necnō de vnigenito & diaboli internecone vaticiniū fūdit, docetq; homini ad sapiētiā esse satis si pietatis religionisq; muneribus defungatur.

Finitis amicorum verbis, iam in extremis Iob, contra eos acutius surgit, ut mos est peritis in conclusione fortiora seruare.

B Cuius auditor? Nun-

quid imbeci. Adiuuare imbecillem charitatis est, adiuuare potētem velle, elationis est. Et

est sensus, dum eum iuuare intendis, sub cuius magnitudine succūbis, quod impendis solatium de ostentatione est, non de pietate.

C Cui dedidi. Consilium dare stulto charitatis est, consiliū dare ipsi sapienti peruersitatis est, vnde sequitur.

D Et prudentiam. c. Omnis qui prudentia recta est, plurima non est, quia non plus appetit sapere quam oportet sapere.

E Plurimam. Vltra modum ut qui prę alijs uideri appetūt doctiores, unde fit ut immoderatiā fatua loquātur, unde excessus prudentiē subditur.

F Quem docere. Spiramento uiuimus sine quo nō sapimus, sed per quod. Qui ergo dat uitam, dat & sapientiam.

G Spiramentum. Aug. Sicut nos possumus non de nostra natura, quia omnes sumus, sed de isto aere circūfuso quē spirādo ducimus ac reducimus, flatū ducere cū flamus, sic oīpotens

C non de sua neque de subiacenti creatura, sed ē de nihilo potuit facere flatum, quē corpori hominis inferendo inspirāre con-

C A P. XXVI.

^a Adiuuatur tamen ipse potens ut Paulus dicit, sed humiliter, non ut de suo sensu præsumant, arbitantes se deo viles.

R Respondens autem Iob, dixit. Cuius adiutor es? Nunquid imbecillis, & sustentas brachium eius qui non est fortis? Cui dedisti consilium? Forsitan illi qui nō habet sapientiam, & prudentiam tuam ostendisti plurimam? † Quem docere voluisti? Nōne eum qui fecit spiramentum? † Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitāt cum eis. Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni. Qui extendit aquilonem super va-

^a Dedisti consilium,

^a Quasi plus eo sapiens sis a quo haberes viuere.

^a Id est, spiritum vitalis vitæ.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

^a Diabolo.

^b Diabolo Iudæi sunt subditi.

in summa concordia viuunt, inquantū in participatione perfectissima diuinæ bonitatis existunt, vnde de illis principaliter dicitur. *In sublimibus suis.* id est, in magis sibi conformibus, de quibus statim subdit. *Nunquid est numerus militum eius?*

conuenientissime dictus est, non mō corporeus corporeum sed immutabilis mutabilem, quia non creatus creatum.

H Nonne eum qui. Baldath quia Iob flagellatū pro culpa credit occultū Dei iudiciū quod venerari debuit humiliter, superba visus est temeritate penetrare. Ipsi ergo se p prudentiam prætulit, cuius iudiciū non intelligendo iudicauit. Sed quia Iob ecclesię typum gerens, pauca in superborum correctionem protulit, repente se ad doctrinam per sententias expandit dicens.

I Ecce gigantes gemunt sub aquis. Postquam representat tumorem sapientię, docet. Quasi cur de scientia homo superbit, cum ignoratię abyssus, & supbos angelos premit? Gigantes superbi, aquę sunt

populi. Elati aut dum in hoc seculo assequi honorem celsitudinis cupiunt, sub ponderib. populorū gemūt, & eis populis supponitur, quicq; mente, quibus superponitur dignitate. Et his uerbis indicatur, quia omnis superbia eo ipso in imo iacet, quo in altum se erigit.

K Et qui habitant cum. pariter gemunt hi qui talibus sociantur, quia ipsi etiā laboris eorū participatione deprimuntur & quia delideratę celsitudines sine peccatis nequeūt administrari, & malum quod agitur diuinę irę nō absconditur, sequitur.

L Nudus est infer. Inferni & perditionis nomine diabolum & omnis damnationis eius socios designat.

* Nicetas. Non possunt diluuij gigantes se excitare. Vnus est filius Dei qui mortem & vicit & infernum depredatus est.

M Qui extendit. Aquilonis nomine diabolus appellat, qui ut corporis frigore gentiū corda cōstringeret, dixi: S. debo in

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

monte

NICOLAUS DE LYRA. XXVI.

R Respondens autem. Hic consequenter ponitur ipsius Iob responsio, & quia sicut dictum est, dicta Baldath contra Iob nihil efficaciter concluderebant, ideo in sua rñsione primo eius dicta euacuat, secundo principale propositum declarat. cap. sequenti sicut patuit ex prædictis. Baldath conatus fuerat de eminentia potestatis & sapientiæ diuinæ quædam magnifica dicere, & ex hoc Iob iniustum concludere, ideo eius dicta euacuat tanquam impertinentia ad propositum, sed ad eius iactantiam tantum. Circa quod primo intentum proponit, & secundo ostendit propositum, ibi. Ecce gigantes. Circa primum sciendum, quod Baldath dicendo de Deo magnifica, ut contra Iob concluderet, videbatur in hoc ipsi Deo fauere, eius potestatem & sapientiam defendendo, & ideo Iob contra ipsum inuehendo dicit. 2 Cuius adiutor es? Nunquid imbecillus, & sustentas brachium eius qui non est fortis? Cui dedisti consilium? Forsitan illi qui nō habet sapientiam, & prudentiam tuam ostendisti plurimam? † Quem docere voluisti? Nōne eum qui fecit spiramentum? † Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitāt cum eis. Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni. Qui extendit aquilonem super va-

con-

cognitione minorum gloriari, primo igitur illa maiora exprimit & secundo propositum concludit, ibi. Ecce hæc ex parte. Circa primum primo exprimit aliqua magna Dei facta sub terra, dicens. Ecce gigantes gemunt sub aquis. Gen. 6. dicitur, quod gigantes erāt in terra diebus illis scilicet ante diluuium, qui in diluuiū fuerunt submersi, & cum eis omnes alii, excepto Noe & qui cum eo erant in arca, et hoc factū fuit ex potestate diuina secundum ordinem suę sapientiæ et iustitię ad puniendū illius tēporis peccata, ut habetur Gen. 6 et hoc est q. dicitur.

Ecce gigantes, id est, gigantes qui tunc fuerunt in aquis submersi, mō gemunt in penis inferni, qui etiam infernus est sub aquis, quia est in partibus terrę inferis.

8 Et qui habitant. id est, alii damnati qui cum eis fuerunt submersi.

9 Nudus est infernus. quia quamuis sit in terrę profundo, patet tamen conspectui diuino ut & omnia quę sunt ibi. Vterius p̄cedit ad exprimendum aliqua magna quę sunt a Deo super terram di.

10 Quicquid. Cælum autem super terram videtur extensum ad modum tentoriij in hemisphario nostro, qđ hemisphærium per aquilonem intelligitur, eo quod polus aquilonaris stat semper elcatus super hemisphærium nostrum, inter cælum autem & terram non videmus nisi aerem, qui a vulgaribus vocatur vacuum, sicut dicitur olla vacua quamuis sit aere plena, dicit ergo. Qui exten. id est, cælum in hemisphærio nostro ad modum tentoriij. 11 Super va. id est, super aerem inter nos & cælum medium existentem.

Et

M O R A L I T E R.

1 Respondens autem. Quoniam Baldath aliqua dixerat de potestate Dei quasi loquens pro ipso: propter quod Iob eius imperitiam confutando dicit:

2 Cuius adiutor es? Nunquid imbecil. & c. q. d. adiuuare debilem est charitatis opus: sed adiuuare fortem adulationis.

3 Cui dedisti consilium. q. d. dare consilium ignoranti est pietatis: sed sapienti est præsumptionis.

Ecce

5 Ecce gigantes. id est, demones damnati gemunt in inferno quis sub est terrę quæ est inferior aquis.

9 Nudus est infernus. quasi diceret: ista omnia patet oculis domini quantumcunque sint occulta, & multo fortius alia.

10 Qui extendit. Per aquilonē dæmon intelligitur: secundū illud Iere. 1. ca. Ab aquilone pandetur omne malum. ergo extendit aquilonem super vacuum, quia permittit dæmonis potestatem super homines gratiē vacuos.

Tom. 3.

i 2

A monte testamenti in latere aquilonis. Qui super vacuū extō dicitur, quia illa corda possidet quę diuini amoris gratia non possidentur.

*** Nicet.** Vacuum, est Inane. Boreas, aer interuallum a cælo ad terram replens. Græc. Theolo. nihil est aliud, præter Dei voluntatem quod terram fulciat.

a Et appendit ter. Ter-
re nomine ecclesia de-
signatur, quę fructus
boni operis reddit. Per
nihilum Gentiles po-
puli. In nihilo ergo ter-
ra suspenditur, quod
prius vacuum ab aquilone tenebatur, quia il-
la corda Gentilium re-
pleta sunt, charitate

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

† & admiran-
tur ab incre-
patione eius.

† sua transi-
xit fortitudi-
nem eius, id-
est timorem
maris, vel ce-
lum, & maio-
res pisces ma-
ris.

c Terminum circūde. Quia humani generis scientiā modera-
tur, ut quousq; vicissitudines alternantium temporum tran-
seūt, perfecte ad cognitionem claritatis incipere nō ptingant.
*** Græg. Theol.** multa inania Physici philosophati sunt de
arena termino maris, ipsū cyathō metientes. At nihil verius

præceptum Dei illius
esse vinculum.

f Columnæ. Columnas
cæli sanctos angelos, **† nihilum.**
vel summos ecclesię
prædicatores appel-
lat.

*** Nicetas.** Tremor
& commotio, quo tē-
pore futura est consū-
matio, accidet. Chri-
stus autem est qui ma-
ri imperauit, portas in-
ferni & cæli resecrauit,
atque diabolū pro-
strauit, Antichristum
que domabit.

g In fortitudine. Quia
incarnato domino di-
scordantium secula-

rium corda concorditer credunt.

h Et prudentia eius. Prudentia, non virtute percussus est anti-
quus hostis, quia dū audacter olim Christū in quo sibi nihil
competebar, appetijt, iure hominem, quem & iuste tenebat,
amittit. Sed domino occiso, quę prædicatoris gloria sit secu-
tura, sequitur.

i Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

k Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

l Et prudentia eius. Prudentia, non virtute percussus est anti-
quus hostis, quia dū audacter olim Christū in quo sibi nihil
competebar, appetijt, iure hominem, quem & iuste tenebat,
amittit. Sed domino occiso, quę prædicatoris gloria sit secu-
tura, sequitur.

m Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

n Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

o Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

p Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

q Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

r Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

s Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

t Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

u Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

v Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

w Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

x Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

y Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

z Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

aa Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

ab Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

ac Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

ad Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

ae Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

af Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

ag Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

ah Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

ai Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

aj Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

ak Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

al Et obstetricante manu eius. antiquus hostis qui hominī ore
colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis, re-
ctitudine non stetit. Hic obstetricante manu domini eiectus
est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus
Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse
timendum.

am Spiritus eius ornauit celos. Quia prædicatores nisi promissa pa-
raclati dona susciperēt, nullo fortitudinis decore clariūset.

NICOLAUS DE LYRA.

2 Et appen. terra. n. videtur fulcimentum aquę, & aeris, sed
sub terra nihil est cum sit infima pars mundi, dicitur ergo ap-
pensa super nihilum, quia non habet inferius elementum, ta-
men sic stat in medio mundi tanquam centrum, per naturā
suam a Deo sibi datam.

3 Qui li. dicuntur autem aquę quasi ligatę in nubibus ante-
quam descendant per pluuiam.

4 Ut non erumpant. sic. n. Deus ordinauit nubes paulatim re-
solui, ut tota pluuiā non simul cadat, sed successiue & gut-
tatim, prout expedit hominibus & terrę nascentibus.

5 Qui tenet nubem. Ex residuis. n. vaporibus qui non resoluun-
tur in pluuiam, generatur aliquando nebula impediens nos
a conspectu cæli, quod dicitur folium Dei, secundum illud
Esa. 66. Cælum mihi sedes est.

6 Terminum cir. Quia congregauit eas in locum vnum qui
maxime est oceanus, ut appareat aliqua pars terrę arida pro
habitatione hominum & animalium, quamuis aqua de natu-
ra elementi circūdaret totā terram cū sit minus pōderosa.

7 Vsq̃ dum finiantur lux & tenebrę. i. successio diei & noctis p
motū cæli. q. d. quandiu stabit iste status mundi p reuolutio-
nem

MORALITER.

2 Et appendit terrā super nihilo. i. confidere permittit terrenos
homines super bona transitoria, q̃ pro nihilo sunt reputāda.

3 Qui ligat aquas in nubibus. Nam aquas sapientię dat predica-
toribus Ecclesię, de quibus dicitur Esa. lx. b. Qui sunt isti qui
ut nubes volant.

4 Ut non erump. predicatoribus. n. non debent simul effunde-
re suā scientiā, sed secundū auditorum capacitātē, simplicib.
enim non sunt difficilia predicanda. i. Cor. 3. a. Tāquam paru-
lis in Christo lac potum dedi vobis, non escam, & c.

5 Qui tenet nubem. id est, glorię suę magnitudinem tenet a
nobis absconditam.

6 Et expandit. Ignorantię, quia non habemus inde cognitio-
nem nisi valde imperfectam.

7 Terminum circū. aquis. Per aquas populi significatur Apoc.
17.

17. d. Aquę super quas mulier sedet, populi sunt, & c. Terminum au-
tem videndi Deū populis est in fine meriti ac demeriti, quę
per lucem & tenebras intelliguntur, supposita tamen purga-
tione totali.

8 Columnę cæli con. Quia non solum simplices Christiani, sed
etiam ecclesię prælati Deum timent timore filiali.

10 In fortitudine. Per maria quę sunt congregationes aqua-
rum significantur cōgregationes gentium sub Christi fide.

11 Et prudentia eius percussit super. Quia diabolū superauit in
cruce.

12 Spiritus eius ornauit celos. i. apostolos, de quibus dicitur:
Psal. 28. a. Cælī enarrant gloriā Dei, & c. Qui fuerunt ornati do-
nis spiritus sancti: Act. 2.

13 Et obstetricā. id est, diabolus qui per virtutem Christi edu-
ctus est de cordibus humanis, in quibus habitabat tanquam
proprijs cauernis.

A Et ecce hæc ex parte dicta sunt via. Viarum nomine actiones dñi appellat. Aduentum ergo dominicum narrans vias dñi ex parte retulerat, quia alia eius actio fuit qua nos condidit, alia qua redemit. Qd paruum stillam sermo nū eius appellat, quia quicquid altum in hac vita positi de eius consideratione, cognoscimus, velut tenuis

Mediante gratia.

a De cordibus in quibus quieuit.

tricante manu eius eductus est coluber tortuosus. Ecce hæc tex parte dicta sunt viarum eius. Et cum vix paruum stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?

nus gutta super ni liquoris ad nos emanat.

b Et cum vix paruum. Ac si dicat. Si humilitatis illius admiranda vix ferimus, terribile aduentū maiestatis eius qua virtute

tolerabimus?

* Nicet. si fulgur, aut

eius radiatione nō ferimus aut assequimur,

quomodo loquentem

Deum audiemus, aut

providentiæ rationes

intelligemus?

D

NICOLAVS DE LYRA.

* Eductus est. De societate bonorum angelorum.

1 Coluber tortuosus. id est, diabolus qui dicitur coluber, quia in specie serpentis Adam tentavit. Et tortuosus, propter malitiæ suæ calliditatem, & de hac separatione loquitur per modū obstetricationis, quia obstetrix fetum mortuum studet educere de utero matris, tanquā quid putridum & corruptum, & sic mali angeli de societate bonorum per manum Dei. Omnia ista prædicta expressit Iob, ad ostendendum quod illa quæ dixerat Baldath de potestate & sapientia Dei non latebāt ipsum, cum multo maiora sciret, & hoc ad reprimendū ipsius Baldath ostentationem.

2 Ecce hæc. Hic concludit interū. Ecce hæc ex parte dicta sunt

via-

C A P. XXVII.

B A Ddidit quoque, &c. Orig. & Olym. Iob cū silētiū amicis imposuisset, quia si p̄dicta esset proxiij loco, sermonē aggredit. Parabola. n.

Mythice.

Iob.

a

b

c

a Ut perfecte hæreat veritati, nec studio, nec præcipitatione perhibet se mentiri. ¶ Cordis.

quæntur labia mea iniquitatem, nec lingua mea + medita-

¶ Qui respondet se non mentiri, subdit, in quibus congruit veritati, dicens.

Sed.

d bitur mendacium. + Absit a me, ut iustos vos esse iudicem.

nis est, meditari studiosæ prauitatis.

d Absit a me. Quia dicit Salomon. Qui iustificat impium, & qui condēnat iustu, p̄terq; abominabilis est añ Deū. Et hoc ē. Absit a me. Ab innocentia. n. recederet, si bona de illis malis æstimaret.

¶ In-

F

NICOLAVS DE LYRA. XXVII.

A Ddidit quoque, &c. Repulso dicto Baldath, hic consequenter accedit ad principale propositum declarandum, scilicet quod ex Dei providentia mali aliquando in vita præsentī prosperantur, & boni tribulantur, & primo ostendit hoc in generali, secundo in seipso in speciali 29. capitul. & in hoc satisfacit amicis, suis, quia de ipso erat mota quæstio, & in speciali satisfacit ipsi Baldath, qui ex magnitudine diuinæ sapientiæ volebat ipsum iniustum concludere, eo quod a Deo percussus erat flagellis præsentis vitæ. Primum autem probat dupliciter. Primo ratione accepta ex paruitate boni quod mali in hoc mundo percipiunt, secundo ex magnitudine boni, quod iusti in hoc etiam mundo a Deo recipiunt cap. seq. Prius enim ad probandum propositum, acceperat rationes ex immortalitate animæ & iudicio futuro, quæ reperiuntur post hac vitam, ut patuit in præcedentibus. Circa primum autem Iob ostendit suæ sententiæ firmitatē, secundo declarat eam, ibi. Quæ est enim spes hypocritæ. Circa primum dicit.

Vivit

2 Vivit deus. præmittit iuramentum, ad maiorem assertionē dicendorum.

3 Qui abstulit iudicium. Hoc dicit Iob concludēs ex dictis amicorum qui dicebant penas huius vitæ inferri tantū pro peccato secundum ordinem diuinæ iustitiæ, & ad hoc sequebatur iudicium Iob sublatum, qui sentiebat se innocentē respectu tantorum malorum, quæ sustinebat.

4 Et omnipotens qui ad amaritudinem. Ista amaritudo non erat deiciens a virtute constantiæ, sed sequens flagella in parte sensitiva de necessitate naturæ, & redundabat in partē intellectivam, naturæ corporis condescendentem.

5 Quia donec. id est, vita præsens.

6 Et spiritus Dei in. i. virtus respirandi a Deo mihi data, quæ præcipue est in naribus, quia secundum Philosophum li. de historijs animalium, respiratio quæ est per nares convenientior est naturæ, quam illa quæ est per os.

7 Non loquentur. dicendo, quod soli mali tribulantur in hac vita, sicut vos tenetis, ideo subditur.

8 Absit a me. hunc errorem tenendo, cuius causa subditur.

Donec

M O R A L I T E R.

1 Addidit, &c. Iudicium aliquando pro damnatione accipitur: & si iusti iudicium aufertur, quando ab æterna damnatione liberatur, qd fit uno mō, quando peccator de peccatis pro-

proprijs hic punitur: & sic dicit Iob.

2 Vivit Deus qui abstu. Quia p amaritudinem præsentis pene liberatus fuit a penis gehennæ, & obtinuit augmentū gloriæ. Sed quoniam ad iustum pertinet ut nulli deferat contrarietatem, quæ magis est amica, ut dicitur 1. Ethic. ideo subdit.

Tom. 3.

i 3

Ga *Iustificacionem meam.* Ceptam iudificationē defereret, si in peccantiū laudē dēclinarēt. Bene ab alienis abſiſtit, qui prius ſe a proprijs cuſtodit, quaſi ideo de eis peccare timeo, q̄a nō reprehendit me cor meum.

b *Neque enim reprehendit cor meum.* Acſi dicat, pro vobis non debeo ad culpam pertrahi, qui peccare in proprijs formidavi.

† reſciam innocentiam meam & me.
† ſi recōdiderit vel q̄d tam avarus eſt tā extirpaturus ſit Deus animam eius.

* Orig. Sic D. Paulus addens ſed in hoc nō iuſtificatus ſum.

c *Sicut impius inimicus meus.* Impius infidelis dicitur, Iniquus qui prauitate operis ab æquitate diſcordat. Ecceſia igitur & extra

† videris vel prudentes videremini.

impios habet inimicos, & intus patitur iniquos. Et ſunt ſicut & quaſi pro affirmatiōe. Si autem pro ſimilitudine, quos intus patitur carnales de ſimilitudine impiorum

notat, quaſi diceret. A me etiam fide diſcrepat, qui mihi opere non concordat.

d *Quæ eſt enim hypocrita.* Hypocrita qui Latine dicitur ſimulator, eſt avarus raptor, qui dū inique agens deſiderat de ſanctitate venerari, laudem vitæ rapit alienæ.

e *Nunquid Deus audiet.* Quia in iudicio remediū in clamore non inuenit, qui nunc tempus congruum clamoris perdit.

c De cuius prauitate ſubiungitur.

f *Aut poterit in omnipotente delectari.* Qui terrenarum rerum amore vincitur, in Deo nullatenus delectatur.

g *Et inuocare Deum in omni.* Tantū Deum hypocrita inuocat, cum hunc terrenarum rerum tribulatio anguſtiat.

h *Docebo vos per manus.* Manus Dei, vocatur filius. Oīa quippe p ipſū facta ſunt.

† Cordis. † In operibus.

a *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.* Iuſtificationem meam quam coepi tenere, non deferam. † Neque

enim reprehendit me cor meum, in omni vita mea. † Sicut

impius inimicus meus, & aduerſarius meus quaſi iniquus. Quæ

eſt enim ſpēs hypocritæ ſi auare rapiat, & non liberet Deus

animam eius? Nunquid Deus audiet clamorem eius, cum venerit ſuper eū anguſtia? Aut poterit in omnipotente delectari,

& inuocare Deum in omni tempore? Docebo vos per manus Dei, quæ omnipotēs habeat, nec abſcondam. Ecce vos

omnes ſciſtis, & quid ſine cauſa vana loquimini? Hæc eſt

pars hominis impii apud Deum, & hæreditas violentorum,

quam ab omnipotente ſuſcipient. Si multiplicati fuerint filij eius in gladio erunt, & nepotes eius non ſaturabuntur pane.

Qui reliqui fuerint ex eo, ſepeliētur, in interitu, & viduæ

prædicatione naſcuntur. Quos nequaquā panis ſatiet, q̄a dū in ſacri verbi pabulo plus quærit quam capiunt, ſemper a veritatis cognitione ieiunāt. Sed quia nōnullos ex hereticis ecceſia colligit, nōnullos in malitia p̄tinaces reliquit, Sequit̄.

n *Qui reliqui fuer.* Ex eo videlicet hæreticorū populo derelicti ſepeliētur in interitu, quia dum ad lucem veritatis nō redeunt, intelligentia terrena deprimuntur.

o *Et viduæ illius non plorabunt.* Viduas dicit plebes ſubiectas

† quæ ſunt in manu Dei quod eſt cum omnipotente, non abſcondit.

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

† vt

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Donec deficiam. id eſt, quandiu viuam.
- 2 Non recedam ab innocentia mea. a qua recederem, ſi vobis in prædicto errore aſſentirem.
- 3 Neque enim reprehendit me cor me. quod tales errores vel conſimiles tenuerim.
- 4 In omni vita mea. & ideo concludit oppoſitum de errantibus.
- 5 Sicut impius inimicus meus. Amicos ſuos vocat inimicos, in quantum aduerſabantur ei in veritate doctrinæ fidei & morum.
- 6 Quæ eſt. Hic accedit ad declarandum veritatem ſuæ ſc̄iæ, ſcilicet quod ex Dei prouidentia, mali aliquando hic proſperantur ratione accepta ex paruitate boni quod hic recipiunt, et ideo non contrariatur diuina ſapientia talia eis concedere, et in ſiſtis meliora reſeruare. Et circa hoc ſic procedit, quia primo exprimit huius boni breuitatem, ſecundo in futuro ſequentem calamitatem, ibi, Dives cum dormi. Circa primū dicit. Quæ eſt enim ſpes hy. magis ponit exemplum de hypocrita, quam de aperto peccatore, quia ſecundum Hier. Simulata ſanctitas duplex eſt iniquitas.
- 7 Si auare rapiat. bona huius vitæ coacernando.
- 8 Et non liberet Deus, &c. q. d. talis nullum bonum pōt ſperare, in futuro, nec in præſenti, niſi bonū tranſitorium et caducū, q̄ eſt modicū.
- 9 Nunquid Deus aut, &c. anguſtia. ſ. mortis. q. d. non. Iſtud dicitur contra illos qui peccata continuant, cogitantes in fine ad Deū per penitentiam clamare, ſed iſta ſpe priuatur, quia tunc non penitent. ſecundum quod dicit Auguſtin. Hæc animaduerſione percutitur peccator vt moriens obliuiſcatur ſui, qui dum viueret, oblitus eſt Dei, vel ſi p̄nitent hoc eſt timore p̄næ & non diſplicitia culpæ.
- 10 Aut po. in omni. de. in beatitudine futura.
- 11 Et inuo. Deum omni tem. quia ibi eſt laus continua. q. d. non, et hoc ſpecialiter dicitur cōtra peccatores de beatitudine futura ſeipſos aſſecurantes, dicendo, Deus non fecit nos ad damnandum, ſed ad ſaluandum, quia hoc non eſt verum, niſi ex ſuppoſitione meritorum.
- 12 Docebo vos. de illis quæ a Deo accepi.
- 13 Ecce vos omnes noſtis. id eſt, deberetis idem cognoscere & per conſequens de errore veſtro defendendo tacere, ideo ſubditur.
- 14 Et ſine cauſa. quid autem ſit illud quod ille vult docere, ſubdit.
- 15 Hæc eſt pars hominis impii. illud quod recipiet a Deo pro parte et hæreditate, ſcilicet bonū præſentis vitæ quod eſt breue, & in perſona talium dicitur. Sap. 2. Fruamur bonis quæ ſunt, &c. & ſubditur ibidē. Et hæc ſit pars noſtra & fors noſtra. Et quia iſtud bonum breue, non tranſit ad filios, ideo ſubditur.
- 16 Si multiplicati fuerint filij eius. Qui tamen reputantur inter maiora bona.
- 17 In gladio erunt. id eſt, occidentur.
- 18 Et nepotes eius non ſaturabuntur pane. id eſt, moriētur fame, Minus enim dicit, & plus ſignificat.
- 19 Qui reliqui fuerint. id eſt, alii amici non ita propinqui.
- 20 Sepeliētur in interitu. id eſt, ſepultura aſini, cuius cadauer dimittitur in campo conſumi, ideo ſubditur.
- 21 Et viduæ illius. In ſepultura ſuneris, ſicut ſolet fieri.

ca-

si

MORALITER.

- 1 Donec deficiam. id eſt, in vita.
- 2 Non recedam. Sequitur.
- 3 Neque enim. quod ſuſtinuerim aliquod falſum, ſicut autem eſt falſitas in verbo, ita & in facto, de qua ſubditur.
- 6 Quæ eſt enim ſpes, ſcilicet pecuniam vel humanam laudem q. d. nulla.
- 9 Nunquid Deus audiet, id eſt, eius orationem q. d. non.

Aut

- 10 Aut po. in omni. q. d. non: quia ſi fecit aliquod bonum, hoc non fuit amore Dei, ſed ſui.
- 13 Ecce vos omnes. q̄d veritatem dico & fruſtra impugnat.
- 15 Hæc eſt. id eſt, eius p̄nna.
- 16 Si multiplicati fuerint filij. id eſt, eius poſteritas deficiat gladio & fame.
- 21 Et viduæ illius non plorabunt. eis compatiētes, & per conſequens nullus alius compatiētur, quia viduæ magis ad hoc diſponuntur.

si

A morte heretici destitutas, quæ dñ p̄dicator erroris ad æterna supplicia rapit, sæpe ad cognitionis veræ gr̄am reuertuntur.

a Si comport. Argentū, i. eloquium hereticorum, terræ est cōparatum, quia de scriptura sacra, vt aliquid sciāt, ex appetitu terrenæ laudis elaborant. Qui et sicut lutum præparant ve-

stimēta, quia fluxe &

inquinabiliter ea qui-

bus se tueri volunt, sa-

cræ scripturæ conte-

xunt testimonia,

b Trāparabit quidem.

Quia vir recta fide ple-

nus, scripturæ quæ he-

reticus affert testimo-

nia colligit, & erroris

peritiam inde cō-

uincit, vt Dauid Go-

liam gladio suo occi-

dit.

c Et argentum innocens

diuidet. Argentum in-

nocentem diuidere, est

eloquia Dei minute

discreteque expone-

re, & vnicuique quod

dignè congruat, coa-

ptare. Vel argentum

innocens diuidit, idest,

quæ ab hereticis salubriter, vel quæ

pestiferæ fuerint dicta, discernit, quia illi miscent falsa veris.

*** Nicetas.** Sic in Aegypto factum Aegyptiorum opes Israe-

litis asportantibus.

d Aedificauit si. tinea do. Tinea domum sibi corrumpendo

ædificat, sic & hereticus locū perfidiæ suæ non nisi in men-

tibus quas corrumpit, facit.

e Et sicut in. Vmbraculum custodis nullo fundamento soli-

datur, sed tempore transeunte mox destruitur: sic promissa

ab hereticis requies cum tempore destruitur, quæ post hanc

vitam nullatenus inuenitur. Sed quia sæpe heretici poten-

tium patrocinijs fulciuntur, a speciali hereticorum interitu

C ad generalem elatorum diffinitionem sermo erigitur.

Diuēs

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si comportauerit. In domo sua congregando.

2 Quali terram argen. Idest, in magna quantitate valde,

3 Et sicut lutum præp. Idest, in magno numero, & ad magna tem-

pora.

4 Iustus uestietur. Quia talia aliquando conceduntur iustis,

5 Aedificauit sicut tinea domum suam. Tinea. n. rodendo vestē

facit ibi domunculam suam: sed cum vestis excutitur, tinea de d. mo

sua eiicitur: sic talis eiicitur de domibus suis, quas ædificauit cum ma-

gno labore & expensis.

6 Et sicut custos fecit umbraculum. Ad habitandum tempus

modicum, scilicet tempore maturationis fructuum.

7 Diues cum dormierit. Hic consequenter describit calamitatem

impj post breuitatem huius vitæ consequentem, di. Diues cum dor-

mierit. per mortem.

8 Nihil se aufe. De bonis præsentis vitæ ad portandum secum.

9 Aperiet oculos suos. In p̄na qui prius erant clausi in culpa.

Et

MORALITER.

1 Si comportauerit quasi terram argentum. Per quod significa-

tur sacra scripturæ eloquium, Ps. xi. b. Eloquia domini eloquia

casta, argentum igne examinatum. Et quasi terra comportatur,

quando ad quæstum applicatur.

3 Et sicut lutum. idest, virtutum opera de genere, sed peruer-

so fine facta.

4 Iustus uestietur. Nam vnde hypocrita damnatur, iustus sal-

uatur diuerso tamen fine.

5 Aedificauit sicut tinea. Quæ fecit eā corrumpendo pannū,

sicut hypocrita corrumpit intentione peruersa opus bonū,

Et

ADDITIO.

In cap. 27. vbi dñ in postil. Circa primū dicit: Quæ est enim spes hypocrite. Hoc quod dicitur hic: Quæ est enim spes hypocrite, videtur exponendum in continuationem ad prædicta, & etiam ad sequentia sic: Nam Iob intēdebat in hoc loco certificare socios de veritate existente in mente sua circa ea de quibus altercabant, scilicet de innocentia vitæ suæ, & de punitione malorum, & præmiatione bonorum: propter quod præmisit

f Diues cum dor, Dormit diues, & oculos aperit, quia cū carne morit, eius anima videre cogit, quod prouidere contēplīt.

g Apprehendit eum. Agente nāque inopia, apud inferos vsq;

ad minima petenda diues ardens cōpulsus est, qui hic agen-

te tenacia vsque ad minima neganda p̄tuenit.

h Nocte opprimit eum.

1 Noctem absconditum

2 tempus repentini exi-

3 tus appellat, tempesta-

4 tis nomine iudicij tur-

5 binem designat,

6 i Tolle eum ventus. Vē-

7 tus vrens, malignus,

8 spiritus vocatur, qui

9 eum quem nunc suc-

10 cenderit igne peruer-

11 sè concupiscentiæ ca-

12 pit, postmodum ad

13 flammam gehennæ.

K Et velut turbo. Io-

cus peruerforum, tem-

poralis vitæ delecta-

15 tio.

16 i Et mittet super eum,

17 Peccatorē Deus quo-

18 ties feriendo corri-

git, ad hoc flagellum

emittit, ut parcat. Cum uerò eius uitam in peccato perma-

nentem feriendo concludit flagellum emittit, sed nequa-

quam parcat.

*** Nicetas.** Vita diuitis, somno beati similis, quem vndique

aqua tribulationis inuadit. Solet autem scriptura Deo ho-

stis & aduersarij speciem attingere.

m De manu eius. Quia manus operatio intelligitur, de manu

perculsi fugit, quia dum prauitatem conspiciat, & vias

prauitatis relinquit. vnde sequitur;

n Stringet super eum. Manus stringere, est vitæ opa in rectitu

dine confirmare, in aliena p̄na conspiciendo qd timeat.

o Et sibilabit super illum intuens locum eius. In sibilu intentio

admiracionis exprimitur.

Stringere manus.

CAP.

10 Et nihil inueniet. De bonis præsentis vitæ, nec etiam futura.

ideo subdit:

11 Apprehendet eum quasi aqua inopia. idest, defectus cuius-

libet boni, & sentiet afflictionem summi mali. ideo subditur.

12 Nocte opprimit. idest, violentia p̄næ infernalis, quæ dicitur in

nocte, eo quod est in tenebris.

13 Tolle eum ventus. idest, diabolus, qui semper ardet cupiditate

nocendi.

14 Et mittet super eum, &c. scilicet flagella.

15 De manu eius fugere desiderabit si posset: sed quia hoc est im-

possibile, subditur:

16 Stringet super eum. Loquitur de diabolo ad modum accipitris,

qui tenes auiculam captam, & sentiens quod veli euadere, magis strin-

git eam vnguibz suis.

17 Et sibilabit. ipsum deridendo, quæ in vita deceperat blandiendo.

18 Intuens locum. idest, inferni locum suæ punitioni deputatū. Vel

aliter: Locum eius quem tenuit in seculo, a quod est totaliter deiectus.

CAP.

6 Et sicut custos. Quod est instabile habitaculū. ideo subdit:

7 Diues cum. per mortem,

8 Nihil secum. in p̄na qui clausi erant in culpa.

12 Nocte opprimit. idest, in morte tollet eum vrens ventus,

idest, spiritus malignus ad gehennam eum portans.

14 Et mittet. scilicet p̄næ. sine misericordia.

15 De manu. Hoc dicitur ironice tāquam impossibile. pro-

pter quod subditur:

15 Stringet super. ita quod erui non poterit.

16 Et sibilabit. irridendo.

18 Intuens locum. scilicet infernum vbi nulla est redemptio.

præmisit iuramentum, di. Viuit Deus, &c. per quod iuramen-

tum firmavit, quod dum esset in vita præsentis non loqueretur

iniquitatem, nec recederet ab innocentia sua. & quia ad

uersarij imponebant ei vitium hypocrisis patet supra in di-

ctis Eliphaz, cap 15. & in alijs locis: hypocrita uerò cum sit

duplex, unum habet in corde, & aliud in ore, & sic licet

non loquatur iniquitatem per labia, tenet tamen eā in cor-

de. Similiter licet non recedat ab innocentia in actibus exte-

Tom. 3.

1 4 rioribus,

Serioribus, recedit tñ in mente, prout saluator docet multipliciter. Matt. 22. Ex quo sequeretur, q. locij nō crederent dictis suis, idcirco ad amouendum ab eis istam suspensionem, dicit: *Qua est enim spes hypocritarum, &c.* Nunquid clamorem illius exaudiet dñs, &c. Aut poterit in oīpotenti delectari. q. d. non debetis mihi imponere pñm hypocrisis, cū ego sim in magna angustia cōstitutus, & indigeo maximē vt Deus liberet animam meam, & vt audiat clamorē meum, & hmōi. & sic nullo modo debetis dubitare de iusto meo. hoc intelligitur ad modū alicuius existentis in maximis tribulationib. seu tormentis, qui ad firmādū dicta sua seu iustā, dicit: Videris, q. sum in tot tribulationibus, a quibus nisi diuino auxilio nō possum liberari; vñ in hoc passu mihi credere debetis, qđ illa quæ dico, non

C A P. XXVIII.

Abet argentum venarum suarum principia. Postquam potentium pēnas superborum sufficienter expleuit, rursus ad hēreticos verba cōuertit. Ac si dicat: Qui ad verā prädicationis verba se preparat, necesse est, vt causarū origi-

Bnes a sacris paginis summat quæ ad loquendū nobis quasi quædā argenti venæ sunt: qđ de ipsis locutionis nrę originem trahimus: hēretici autē sic de eloquij sui nitore superbiūt, vt nulla sacrorū librorū auctoritate solidentur. **b** Et auro locus est. Hoc loco hēretici de stultia passione sua increpantur. Nam pro Christo multa sepe patiunt, seque eiudem passionis martyres fieri sperant. De quibus Paulus. *Si tradidero corpus meū, ita vt ardeam, charitatē autē non habē, nihil mihi prodest.* Quia ergo nō nisi in catholica ecclesia veri martyres fiunt, dicatur rectē. *Auro locus est, in quo con.* Quasi verē sapientię locus est, in quo purgatur tribulatio iniquorum, quia non clarescet aia in fulgore eterne pulchritudinis, nisi (vt ita dicam) prius hic arserit in officina charitatis.

c Ferrum de terra tollitur. Solēt hēretici de iustitia gloriari, & catholicos fuisse iniquos criminant. Contra quos p humilē con-

a Electorum, & reproborum. **b** Id est, eos quos modo vel infidelitas excecat, vel crudelitas obdurat, & a iustis ab electorum populo separabit, vel modo prädicatione duratas mentes reproborum delectat & ad humiles se conuertit.

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

C A P. XXVIII.

Abet argentum venarum suarum principia. **a** Autem. Non est absolutus debitor qui multa reddiderit, sed qui omnia.

a Quod non habet eloquium superborum, aut qui noua fingunt.

d Sed & si prius terra, modo fortis & acutus ad defendendum, & si prius durus & insensibilis, igne Dei liquefactus, in veram fortitudinem mutatur.

pia, & auro locus est in quo cōflatur. **f** Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore in æs vertitur. **t** Tempus posuit tenebris,

re in æs vertitur. **t** Tempus posuit tenebris,

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

f & vniuersorū finem ipse considerat. Lapidē quoque caligi-

non sunt ficta. vnde subdit: *Docebo vos per manum Dei, &c.* Et quia socij vitam suam pristinam cognoscebant, & etiam tribulationes in quibus erat, ex quibus debebant moueri ad assentiendum sibi in prädictionibus. ideo subdit: *Ecce vos omnes nō scitis, scilicet prädictiones, & quod sine causa vana loquimini, imponendo mihi fictionem, seu hypocrisim.*

R E P L I C A. In ca. 27. vbi dicit: *Qua enim spes hypocritarum.* Burgen. facit continuationem discōtinuam. continuat. n. hic dicta dictis in 15. cap. medijs prätermissis, qualiter nō facit postul. qui continuat singula singulis. In hac sua discontinuatione Burgen. sicut sepe repetitis vicibus facit, imponit beato viro Iob, quod principaliter velit se ostendere innocentem & iustum, sed hoc supra in princ. cap. 3. correctum est.

confessionem dicitur: *Ferrum de terra to.* Quia fortiores viri, a terrena quam prius tenuerunt actione separantur, & propugnatores Ecclesiæ fiant.

d Et la. Quia cor durū & diuini ignis amore frigidū, feruore spiritus tangitur: ex quo ardore & emollitur ad amorē, &

solidatur ad operationē, vt sicut prius durus fuerat in amore seculi, ita se postmodum exerat in amore Dei.

*** Cat. Græc.** Aes sicut lapis exscinditur. Hebræus ex lapidibus conflatur.

e Tempus posuit te. Iniqui videlicet modum, quo iniqui esse desistant.

f Et vni. Quia intuetur electorum terminum, quo ex malo mutetur in bonum. Intuetur etiam

finem reproborum, quo ex malo opere trahuntur ad supplicium. Vidit Gentilitatis finem, quod quandoque fidei luce claresceret: Vidit etiam Iudæ terminum, quod obduratę perfidię se tenebris cęceret.

*** Nice.** Aquila, finem: Theodotio, terminum: Symmachus legem interpretatus est. Chry. Si cuncta Deus ratione disposuit multo magis humana. Oly. omnium rationē assequimur prouidentię cognitio omni cōiectura est superior. **g** Lapi. quo ca. & ca. ai. to. Populus Iudę cū perfidia durus qui

aucto- **F**

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXVIII.

Habet argentum, postquā ostendit Iob non esse indecēs diuina prouidentie. imo decens, quod impij aliquando temporaliter prosperantur: & hoc ratione accepta ex paruitate boni, quod a Deo consequuntur, hic consequenter hoc idem ostendit ex magnitudine boni quod iusti accipiunt a Deo, etiam in vita præsenti, quod est bonum spirituale, quod tantum excedit temporale, sicut si centenarius numerus paruo numero comparatur, secundum quod dicit Hier. exponens illud Matt. xix. d. Centuplum accipiet &c. Et ideo licet iusti bonis temporalibus priuati iudicentur miseri ab illis, qui solum temporalia bona considerant: tamen secundum veritatem sunt in maiori prosperitate constituti propter bona spiritualia quibus abundant. Et hoc diffuse ostendit Boetius li. 4. de consol. propter quod non est indecens diuina prouidentia, quod aliquando permittat impijs temporaliter abundare, quibus nō uult bona spiritualia quæ maiora sunt concedere. Sicut & pater sapiens bonis filiis concedit meliora, mala autē dimittens aliqua minora eo qđ sunt eius filii: Sic in proposito, quia impij quāuis non sint Dei filii per adoptionis gratiam, sunt tamen eius filii in quantum sunt ad eius imaginem facti per naturam intellectualem. Circa processum autem huius capituli considerandum, quod licet tam bona temporalia quam spiritualia sint Dei dona, aliter tamen & aliter, quia temporalia dat mediāte, dando scilicet homini robur corporis, & industriam mentis, & consimilia per quæ potest illa acquirere: Sed bona spiritualia, cuiusmodi sunt, gratia & uirtutes infuse per ipsum, dat immediate, & hoc propter bonorum istorum magnitudinem. primo igitur ostendit

stendit primum, & secundo secundū ibi: Sapientia vero ubi inuenitur. Inter illa bona corporalia quæ reputantur pretiosa, sunt metalla auri & argenti & lapides pretiosi. primo igitur ostendit propositū in metallis, & secundo in lapidibus pretiosis, ibi: Terra de qua. Circa primum dicitur:

1 Habet argentum uenarum suarum. mineras ex quibus tāquā ex quibusdam principiis materialibus efficitur argentum: & ista minere sunt in aliquibus determinatis uenis terræ quæ per laborem & humanum studium reperiuntur, licet cum difficultate.

2 Et auro locus est in quo conflatur. i. generatur, cuius generatio vocatur conflatio, eo quod materia auri magis est digesta & uirtute calidi quam aliorum metallorum, propter quod est ductilior & purior.

3 Ferrum de terra tollitur. id est, materia minera de qua fit ferrum.

4 Et lapis solutus calore in æs vertitur. id est, minera æris, quæ vocatur hic lapis eo quod propter sui duritiam habet similitudinem cum lapide.

5 Tempus posuit tenebris, scilicet ipse Deus, qui ordinavit successionem dei ac nostris.

6 Et uniuersorum finem ipse. Hoc interponitur ad ostendendum, quod quamuis minere prädicte sint in terra occulta, & cum difficultate & labore magno inueniantur ab hominibus, tamen ipsi Deo nihil est occultum. Et quia minere metallorum prädicte, frequenter in montibus quasi inaccessibilibus reperiuntur, ideo de ipsis montibus subditur:

7 Lapidem quo. In summitate enim talium montium sunt conuoluti lapides a sole denigrati, & inferius ualles profundissimę, ubi sol parum aut nihil lucet, qui est principium uitę & quantum ad hoc dicitur: Lapidem quoque caliginis, quantum ad summitatem montis.

Et

M O R A L I T E R.

1 Habet ar. &c. Sicut dictum est per argentum, intelligitur eloquium castum quod emanat de sacra scriptura.

2 Et auro locus est, &c. quia uera sapientia qđ parum designatur, per spiritum sanctum qui diuinus ignis est, confertur.

3 Ferrum de ter. tol. Per ferrum qđ omnia domat, intelligitur fortis cōtra aduersa, sed ad hoc exigit vt a terrenis desiderijs tollatur.

tollatur.

4 Et la. ca. so. in æs ver. Nam cor prius lapideum si calore spiritus sancti penetraretur, fit æs, id est sonorum ad diuinas laudes.

5 Tempus po. te. scilicet noctem.

6 Et uniuerso. fi. &c. attingit enim a fine usque ad finem fortiter Sapient. 8. a.

7 Lapidem quo. c. id est demonem cum angelis suis.

Et

A autorē vitæ noluit videre, quē per prophetiam prædixit, lapis fuit caliginis, q. & crudelitate durus exitit, & infidelitate nebulosus. Qui etiam vmbra mortis dicitur. i. diaboli, quia illius iniquitatem sequens eius in se imaginem expressit.

* Nicetas. Torrens impetu suo in apertum profert lapides in imis terræ partibus latentes, qui sunt materia ferri.

* Care. Græ. Abscisio torrentis ab arena, qui autem obliuiscuntur viæ iustæ, infirmati sunt, de mortalibus moti sunt.

* Nicetas. Ut arena vi torrentis distrahitur, sic qui honesti rationibus non nititur.

Torrentis autem nomine, ignis a conspectu iudicis in examine egrediens, & electos & reprobos diuidens, vocatur, unde propheta. *Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius.* Peregrinus autem populus, omnium est numerus electorum, qui hanc viam sibi exilium, deputantes, ad supernam patriam tota cordis intentione suspirant. Vel nomine torrentis potest irrigatio sanctæ prædicationis intelligi.

B *Eos quos oblitus.* i. Iudæos quos pedes & prædicatores dñi secundum humanitatem pauperis, pro superbiæ tumore reliquerunt. Eorumque obliti sunt, dum prædicationis suæ semina ad fructificationem solam gentium transtulerunt. Quos inuios dicit, quia verbis ad cor viam præbere noluerunt.

a *Terra de qua orie.* Quia Iudæa & prius habuit legē q. reficeret, & post visis miraculis redemptoris, inuidiā q. cōcremaret. * Nicetas. Terra alia est sulphurea, alia seminib. apta. Ita alia gemmas, alia aurum producit, hanc sapientiam nulla auis, nullum animans brutum, solus homo nouit.

* Cat. Græ. filii superbiorum. * Nicetas. immanes belluas filios superbiorum appellat.

c *Locus sapphiri lapides eius.* Sapphiri, coloris aerii sūt. Et hoc dicit, quia nunquam de Iudæa animæ sanctę quę cēlestem vitam ducerent, defuerunt.

d *Et gleba illius.* Glebas dicit collectiones singulorū ordinū pro-

a & vmbra mortis **†** diuidet torrēs a populo peregrinante, eos

b quos oblitus est pes egentis hominis & inuios. Terrā de qua

c oriebatur panis in loco **b** suotigni subuersa est. Locus sapphiri

d lapides eius, & glebæ illius aurum. Semitam ignorauit a-

e uis, nec intuitus est eam oculus vulturis. Non calcauerunt

f eam **†** filij institorum, nec pertransiuit per eam leæna.

g Ad silicem extendit manum suam, subuertit a radici-

h bus montes. Radices cogitationes intimæ su-

i perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

k Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

l perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

m Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

n perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

o Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

p perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

q Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

r perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

s Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

t perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

u Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

v perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

w Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

x perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

y Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

z perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

aa Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

ab perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

ac Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

ad perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

ae Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

af perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

ag Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

ah perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

ai Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

aj perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

ak Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

al perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

am Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

an perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

ao Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

ap perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

aq Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

ar perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

as Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

at perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

au Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-

av perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.

prophetarū, doctorū, qui magna se infusione gratiæ in pfectiōis & operis vnanimitate tenuerūt. Gleba. n. ex humore & puluere cōstringuntur. Aurum aut dicitur, q. virtute vitæ & sapientia claruerunt. Sed cur bona perdidit, sequitur.

c *Semitam ignorauit.* Hoc loco auis nomine ille lignatur, qui corpus carniū quod

assumpsit, ascendēdo ad æthera liberauit.

d *Iudæa semitam ignorauit auis, quia humilitatis Christi vias quib.*

e *nos ad alta subleuauit considerare noluit.*

f *Nec intuitus est eam.* Redemptor noster vulturis appellatione designatur, qui manens in altitudine diuinitatis suæ, quasi quodā volatu sublimi cadauer nostrę mortalitatis cō-

g *spexit in infimis, & se de cælestib. ad ima*

h *submisit.* Et dum animal mortuum petiit mortem apud nos inuenit. Sed huius vulturis oculus fuit intentio nostrę refectionis. Ille ergo populus cōspexit quidem vulturem, sed oculos vulturis non aspexit, unde & eius prædicatores repulit, de quibus subdit.

i *Non calcauerunt eam filij.* Institores sunt qui spirituale negotiū gerunt, qui prædicationē suis auditorib. præbent, vt ab eis fidem & opera recipiāt recta. Hi erant prophete, quorū filii apostoli nuncupantur, qui Iudæā calcarent, si eius vitia calce virtutis premerent. Vel institores, sanctę ecclesię prædicatores accipimus, institorum filios pastores & doctores.

k *Nec pertransiuit per eam leæna.* Leæna dicitur ecclesia, quia male viuētes in vitiis ore prædicationis sanctę interfecit. unde

l *Petro dñ. Macla, & manduca.* Ecclesia itaq; per Iudæā tran-

m *sijt, sed non pertransiuit: quia ex illa paucos ad fidē rapuit, sed tamen infidelem populum a perfidia funditus nō extinxit.*

n *Sed a Iudæis repulsa quid fecit?*

o *Ad silicem ex. ma. suam.* Quia ad duritiam gentium brachiū suæ prædicationis misit.

p *Subuertit a radicibus montes.* Radices cogitationes intimæ su-

q *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

r *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

s *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

t *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

u *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

v *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

w *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

x *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

y *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

z *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

aa *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

ab *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

ac *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

ad *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

ae *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

af *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

ag *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

ah *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

ai *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

aj *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

ak *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

al *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

am *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

an *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

ao *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

ap *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

aq *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

ar *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

as *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

at *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

au *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

av *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

aw *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

ax *Subuertit a radicibus montes. Radices cogitationes intimæ su-*

ay *perborū. Montes a radicib. sunt euerfi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et vmbra mortis.* quantum ad profunditatem vallis.

2 *Diuidet torrens a populo pere.* Ex talibus etiam montibus descendunt aliquando torrentes, iuxta quos est via inter montes, & ex altera parte torrentium habitant aliquando aliqui pauci homines, inter quorum habitationem & viam prædictam diuidunt torrentes prohibentes accessum ad habitatores montium, & hoc est quod dicitur.

Diuidet torrens a populo pere. i. perambulante per viā prædictā. Eos quos oblitus est pes hominis egentis. i. habitatores prædictos montium ad quos non est accessus et pauperum, qui solent circumire loca etiam difficilia ad mendicandum.

3 *Terra.* Hic consequenter ostendit propositum in lapidib. pretiosis, di. *Terra de qua oriebatur pa.* i. bladū de quo panis efficit.

4 *In loco suo.* Quia aliquando contingit, quod sub terra habitabili & arabili sunt venæ sulphureæ, ex quibus accenditur aliquando ignis per modum vaporis intra terram inclusi, & fit terræ motus subuertens terram illam reddendo eam inhabitabilem, tamen sunt ibi aliquando lapides pretiosi rōne caloris & sulphuris, unde in 4. Meteororum secundum trāslationem antiquam dicitur, quod alchimistæ qui nituntur metalla & lapides sophisticare, maxime vtuntur sulphure, ideo subditur.

5 *Locus sapphi.* Quia inter lapillos illius terræ generatur sapphirus.

6 *Et gleba illius aurum.* id est minera auri.

7 *Semitam ignorauit auis.* i. per illam terram sic subuersā, ibi aues non volitant, quia non est apta ad nidificandum, nec ad quarendum pastum earum.

8 *Non calcauerunt eam filij.* ad vendendum mercimonia sua.

9 *Nec pertransiuit per eam leæna.* Per omnia ista dat intelligere quod talis terra non est apta habitationi hominum, aialiū, seu auium, tamen est Deo nota vsq; ad minima, iō subditur.

10 *Ad silicem exten.* id est potestatem suam, quod probat per effectum, di.

11 *Subuertit a radicibus.* Quorum radices sunt silices.

MORALITER.

1 *Et vmbra mortis.* i. cateruam præscitorum ad gehennam.

2 *Diuidet torrens.* diuine sententię.

† *A populo pere.* i. ab electis tendentib. ad patriam, & hæc diuifio fiet quando dicetur illis, *Ite maledicti &c.* & istis, *Venite benedicti &c.* Matt. 25. c. Sed mō simul habitāt in hoc mūdo.

† *Quos oblitus.* i. affectio Christi qui fuit egenus pro nobis.

† *Et inuios.* i. adeo per gratiam, ad quam non reuertentur.

3 *Terra &c.* hoc est Iudæa in qua per legē & prophetas oriebatur panis verbi diuini, sed per ignem inuidię contra Christum fuit subuersa & sterilis effecta.

5 *Locus sapphiri.* p. quos intelliguntur prophete contemplatores cēlestium, quia sapphirus habet colorem cēlicum.

6 *Et gleba.* i. patriarchę fulgētes auro sapiētię, ex istis vero q. fuerūt in Iudæa grauior apparet infidelitas sua, de qua subdit.

7 *Semitam.* euangeliiū Christi renuit qui de cēlo pro prædi-

catione eius aduolauit.

† *Nec intuitus.* Sicut Christus typū auis tenuit in prædicatione, sic vulturis in passione, tunc. n. sicut vult declinauit ad locum cadaueris, qui a caluarijs decollatorū ibidē, mōs Caluarię dicebatur, sed oculus vulturis non vidit Iudæā, quia Christi passio sibi non profuit ad salutem.

8 *Non calcauerunt eam filij institorum.* i. prædicatores ecclesię qui sunt filii prophetarum & apostolorum, nam a Iudæa repulsi transierunt ad Gentilem populum conuertendum.

9 *Nec pertransiuit per eam leæna.* id est ecclesia q. bene leæna dicitur, sicut & Christus dicitur leo de tribu Iuda.

10 *Ad silicem.* Post obstinationem Iudæorū hic ponit vocatio gentiū, quę lapides dicte sunt, eo quod lapides coluntur. dicit igitur. *Ad silicem extendit.* Gentilitatē vocando ad fidē.

11 *Subuertit.* Quia principes qui erant in idololatria radicati, conuertit ad fidem Christi.

* Nicetas. Homo a Deo commonefactus nihil intactum reliquit, sed oēs venas fontium & metallorum persequutus est.

a In petris riuos excidit, &c. i. in duris gentium cordibus fluuios predicationis aperuit.

b Et omne pretiosum vidit oculus eius. Vidit Deus pretiosum, cum

humanam animam de se abiectam sapientie gratie illustratione respexit.

† Ne stillaret flumina, ligata erat, perplexa flumina gyrauit.

c Profunda quoque. Profunda fluuiorum scrutatur dominus, & abscondita producit in lucem, quia antiquorum caliginosa dicta eo donante nunc expositio spiritualis illustrat. Sed quia dicta Dei sine eius sapientia non penetrantur, de inuestiganda eadem verba subiungit.

d Sapientia vero, &c.

* Nicetas. Non-

nulli sapientiam intelligunt, rationes opifices, quibus Deus mundum condidit ac moderatur, alii, veram religionem & pietatem.

Duo proposuit, & duo subdit respondendo, non soluendo sed augendo quod obicit. Duo proponit, de loco, & de pretio.

Constat autem quod nec hominis sapientia loco teneri, vel rebus emi potest. Non tamen de creata, sed de creante sapientia mystice loquitur. Alioquin inferius post aurum quod carius, quo vitrum pro immensa laude dicit ei non posse æquari. Non soluendo ergo, sed augendo, quod obiecerat dicit. Sapientiam autem dicit Christum, Dei virutem & Dei sapientiam. Huius hominis pretium nescit, quia nullum dignum operis meritum, quo illam percipiat, inuenit. Gratia quippe redempti sumus, & nullo merito nostro sapientia Dei venit ad nos.

e Nec inuenitur in terra. Terram humanam animam dicit. Hæc sapientia in terra suauiter viuentium inueniri non potest, quia quisquis adhuc huius vite voluptatibus pascitur, ab æternæ sapientie intellectu separatur.

f Abyssus dicit. Abyssus dicit corda hominum, quæ & per lapsum fluida, & per dupliciter caliginem sunt tenebrosa. Quæ nimirum abyssus, non esse in se hanc sapientiam profitetur, quia iniqua mens dum esse sapiens carnaliter appetit, stultam se ad spiritualia ostendit. Abyssus sapientia mundi, quæ stulta apud Deum dicit,

dicat, iniquis operibus.

g Mare loquitur non. inquietorum mentes. Israel habet sabbatum. Aegyptus muscas, id est inquietas animas. Et mare loquitur non est mecum. Nullus quippe eam plene recipit, nisi qui ab omni se abstrahere actionum carnalium fluctuatione contendit. Et perturbatae mentes secularium eo ipso clamarunt, quoniam a vera sapientia longe sunt, quo quietæ non sunt. Quia vero hæc sapientia incarnanda erat, ut ad redimendum genus humanum non sanctos angelos, non sanctos homines mitteret, sed per semetipsam veniret. Sequitur.

h Non dabitur aurum obrizum pro ea. Aurum obrizum sancti angelorum nuncupantur, qui in ea in qua sunt conditi innocentia perdu-

rantes, & fulgent claritate iustitiarum, & nullis maculantur for-

ditibus culpæ. Sed nullus eorum ad redemptionem eorum missus est. Non dabitur aurum obrizum. Homines aurum possunt esse, sed non obrizum, quia fulgent, sed non sine contagio culpæ.

i Nec appendetur argentum in commutatione eius. Quia vita iustorum predicantium, vel eloquia Dei scribentium quantalibet sanctitatis luce polleat, aduentum nobis supernæ sapientie per suam presentiam non communicat.

k Non conferetur tinctis India coloribus. Per Indiam hic mundus accipitur, in quo vita hominum per culpam obscura geritur. Tincti colores Indiarum sunt huius mundi sapientes, qui prius per infidelitatem & plerumque per actionem fecerunt, ante humanos oculos superductæ honestatis colore fuscantur, & cum rerum virtute careant, aliud se esse quam sunt verborum compositionibus quasi super dictis coloribus mentiuntur, a quibus longe sapientia Dei distat. Mandata Dei sine eloquentia placent, & vestis sine tinctura.

l Nec lapidi sardonycos. Sardonicus terre rubræ similitudinem tenet, sapphirus æream speciem. Per sardonycum ergo homines vel patres veteris testam. terre nam quædam sectantes. Per sapphirum noui testamenti predicatorum, cælestia sola quærentes, vel angelum accipiuntur.

Non ad-

ditur, quod huiusmodi sapientia includens prædicta non habetur virtute humana. Secundo ostendit a quo habetur, & quibus datur, Deus intelligit viam eius. Primum autem ostenditur ex sublimitate ipsius sapientie, cum dicitur: Sapientia vero ubi inuenitur. quod non est in loco determinato, ut sic ab hominibus inueniatur sicut prædicta.

7 Nescit homo pretium eius. quia non potest comparari aliquo bono corporeo seu temporali.

8 Nec inuenitur in terra. quia homines delectationibus carnalibus intenti ad diuinas illuminationes & consolationes non sunt apti.

9 Abyssus dicit. id est facto ostendit, Et dicitur hic abyssus profundum oceani, ubi habitant pisces sapientie non capaces.

10 Et mare loquitur. id est nauigantes per mare, qui quamuis per hoc possint bona temporalia acquirere, non tamen prædictam sapientiam.

11 Non dabitur aurum obrizum pro ea. id est valde purum, & dicitur ab ob & radio as, eo quod habet colorem optimum.

12 Non conferetur tinctis India. id est lapidibus pretiosis & optimi coloris, qui maxime in India reperiuntur.

Non ad-

ditur, quod huiusmodi sapientia includens prædicta non habetur virtute humana. Secundo ostendit a quo habetur, & quibus datur, Deus intelligit viam eius. Primum autem ostenditur ex sublimitate ipsius sapientie, cum dicitur: Sapientia vero ubi inuenitur. quod non est in loco determinato, ut sic ab hominibus inueniatur sicut prædicta.

7 Nescit homo. i. quibus meritis sit incarnata. quia nulla sufficit ad hoc, sed præfuit ex misericordia & liberalitate diuina.

8 Nec inuenitur inter. i. in carnalibus hominibus, sed spiritualibus qui beneficio reuelationis diuine habent notitiam Dei habitantis in se. Sic enim dicebat Paulus. 2. Cor. 13. a. An experientiam queritis eius, qui in me loquitur Christus.

9 Abyssus dicit, &c. Per abyssum intelligitur vir astutus: & per mare, turbulentus, in quibus non est ista sapientia, sed illa quæ terrena est animalis & diabolica.

10 Non dabitur aurum obrizum. nam in comparatione eius vile sunt omnia, quod significatur per omnia pretiosa hic expressa.

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

NICOLAUS DE LYRA.

1 In petris riuos. Quia per terræ motum aliquando apparet riuus transiens inter lapides, qui prius erat opertus.

2 Et omne pretiosum. quantuncunque occultum.

3 Vidit oculus eius. Quia nihil latet ipsum. ideo subditur:

4 Profunda &c. Quia ea quæ sunt ibi occulta sibi sunt nota.

5 Et abscondita produxit in lucem. id est, ad hominum manifestationem.

6 Sapientia. Postquam ostendit, quod illa quæ reputatur pretiosa in corporalibus licet sint occulta, tamen labore & studio hominum possunt inueniri, quamuis cum difficultate: hic ostendit, quod hoc impossibile de bono spirituali, cuiusmodi sunt gratia & virtutes infusæ, quæ intelliguntur nomine sapientie. Est enim sapientia sapida scientia, ideo includit cognitionem Dei & amorem: & per consequens gratiam & omnem virtutem infusam: quia sicut virtutes morales acquisite sunt connexæ ipsi prudentie sine qua non possunt esse, nec econuerso, ut habetur vi. Eth. sic virtutes infusæ connexæ sunt cum gratia & charitate. Primo igitur ostenditur,

7 Nescit homo. i. quibus meritis sit incarnata. quia nulla sufficit ad hoc, sed præfuit ex misericordia & liberalitate diuina.

8 Nec inuenitur inter. i. in carnalibus hominibus, sed spiritualibus qui beneficio reuelationis diuine habent notitiam Dei habitantis in se. Sic enim dicebat Paulus. 2. Cor. 13. a. An experientiam queritis eius, qui in me loquitur Christus.

9 Abyssus dicit, &c. Per abyssum intelligitur vir astutus: & per mare, turbulentus, in quibus non est ista sapientia, sed illa quæ terrena est animalis & diabolica.

10 Non dabitur aurum obrizum. nam in comparatione eius vile sunt omnia, quod significatur per omnia pretiosa hic expressa.

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

MORALITER.

1 In petris. quia gentibus fluente gratie diuisit.

2 Omne pretiosum. Nam opus eterne glorie dignum approbatur in gentibus.

4 Profunda. Quia profunda scripturarum per doctores ex gentibus quætos scrutari fecit Dionysium sci. & Aug. & huiusmodi.

5 Et abscondita. Per eorum expositionem. Sed quoniam diuina maxime quantum ad propria personarum declarari non possunt, nisi per specialem Dei illustrationem, subditur:

6 Sapientia vero &c. id est, Dei filius qui est sapientia patris & intelligentia.

Nescit

dicat, iniquis operibus.

g Mare loquitur non. inquietorum mentes. Israel habet sabbatum. Aegyptus muscas, id est inquietas animas. Et mare loquitur non est mecum. Nullus quippe eam plene recipit, nisi qui ab omni se abstrahere actionum carnalium fluctuatione contendit. Et perturbatae mentes secularium eo ipso clamarunt, quoniam a vera sapientia longe sunt, quo quietæ non sunt. Quia vero hæc sapientia incarnanda erat, ut ad redimendum genus humanum non sanctos angelos, non sanctos homines mitteret, sed per semetipsam veniret. Sequitur.

h Non dabitur aurum obrizum pro ea. Aurum obrizum sancti angelorum nuncupantur, qui in ea in qua sunt conditi innocentia perdu-

rantes, & fulgent claritate iustitiarum, & nullis maculantur for-

ditibus culpæ. Sed nullus eorum ad redemptionem eorum missus est. Non dabitur aurum obrizum. Homines aurum possunt esse, sed non obrizum, quia fulgent, sed non sine contagio culpæ.

i Nec appendetur argentum in commutatione eius. Quia vita iustorum predicantium, vel eloquia Dei scribentium quantalibet sanctitatis luce polleat, aduentum nobis supernæ sapientie per suam presentiam non communicat.

k Non conferetur tinctis India coloribus. Per Indiam hic mundus accipitur, in quo vita hominum per culpam obscura geritur. Tincti colores Indiarum sunt huius mundi sapientes, qui prius per infidelitatem & plerumque per actionem fecerunt, ante humanos oculos superductæ honestatis colore fuscantur, & cum rerum virtute careant, aliud se esse quam sunt verborum compositionibus quasi super dictis coloribus mentiuntur, a quibus longe sapientia Dei distat. Mandata Dei sine eloquentia placent, & vestis sine tinctura.

l Nec lapidi sardonycos. Sardonicus terre rubræ similitudinem tenet, sapphirus æream speciem. Per sardonycum ergo homines vel patres veteris testam. terre nam quædam sectantes. Per sapphirum noui testamenti predicatorum, cælestia sola quærentes, vel angelum accipiuntur.

Non ad-

ditur, quod huiusmodi sapientia includens prædicta non habetur virtute humana. Secundo ostendit a quo habetur, & quibus datur, Deus intelligit viam eius. Primum autem ostenditur ex sublimitate ipsius sapientie, cum dicitur: Sapientia vero ubi inuenitur. quod non est in loco determinato, ut sic ab hominibus inueniatur sicut prædicta.

7 Nescit homo pretium eius. quia non potest comparari aliquo bono corporeo seu temporali.

8 Nec inuenitur in terra. quia homines delectationibus carnalibus intenti ad diuinas illuminationes & consolationes non sunt apti.

9 Abyssus dicit. id est facto ostendit, Et dicitur hic abyssus profundum oceani, ubi habitant pisces sapientie non capaces.

10 Et mare loquitur. id est nauigantes per mare, qui quamuis per hoc possint bona temporalia acquirere, non tamen prædictam sapientiam.

11 Non dabitur aurum obrizum pro ea. id est valde purum, & dicitur ab ob & radio as, eo quod habet colorem optimum.

12 Non conferetur tinctis India. id est lapidibus pretiosis & optimi coloris, qui maxime in India reperiuntur.

Non ad-

ditur, quod huiusmodi sapientia includens prædicta non habetur virtute humana. Secundo ostendit a quo habetur, & quibus datur, Deus intelligit viam eius. Primum autem ostenditur ex sublimitate ipsius sapientie, cum dicitur: Sapientia vero ubi inuenitur. quod non est in loco determinato, ut sic ab hominibus inueniatur sicut prædicta.

7 Nescit homo. i. quibus meritis sit incarnata. quia nulla sufficit ad hoc, sed præfuit ex misericordia & liberalitate diuina.

8 Nec inuenitur inter. i. in carnalibus hominibus, sed spiritualibus qui beneficio reuelationis diuine habent notitiam Dei habitantis in se. Sic enim dicebat Paulus. 2. Cor. 13. a. An experientiam queritis eius, qui in me loquitur Christus.

9 Abyssus dicit, &c. Per abyssum intelligitur vir astutus: & per mare, turbulentus, in quibus non est ista sapientia, sed illa quæ terrena est animalis & diabolica.

10 Non dabitur aurum obrizum. nam in comparatione eius vile sunt omnia, quod significatur per omnia pretiosa hic expressa.

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

A Non adæquabitur ei aurum vel. Postq̃ dictum est, q̃ aurum huic sapientiæ non cõparat, adhuc quali crescendo subiungit, q̃ ei nec vitrum possit æquari, quod ad literam non pcedit. In vitro quilibet liquor qualis continetur, talis exterius demonstrat. In auro & vitro accepimus sanctorum in superna p̃ficia societatem, qui beatitudinis claritate fulgebunt, & vniuscuiusque mentem ab alterius oculis mēbrorum corpulentia non abscondet. Qui etsi similes ei erūt, q̃a beati fient, non tñ adæquantur, quia creaturæ sunt.

vel, adam
coralia &
gabis nomē
lapis præ
cui

B Nec commutabuntur pro ea vasa. Excelsum vas auri: Elias & Ioannes & Ieremias. Sed quisquis Ch̃m quælibet eorum crediderit, vas auri excelsum & eminens pro sapientia commutauit, quia ecclesia Ch̃stū non vnum prophetarum, sed dominum prophetarum credit.

C Nec commemorabuntur in compara.

Quid enim sunt homines Deo cõparati? nihil. Trahitur aut sapientia. Quia cū sit inuisibilis, non nisi inuisibiliter inuenit. Quæ trahi d̃r, quia sicut fiatū trahimus, vt corpus viuatur, sic ab intimis sapiētiae spūs ducit, vt ad vitā a fa sub sistat. Et bñ de occultis, quia hæc sapiētia latenter cordib. infunditur, vt de spiritu dicit: *Et nescis vnde veniat, aut quo vadat.*

e Non adæquabitur ei topazius. Pro eo q̃, omni colore resplendet, topazion, quasi topantion vocant. Et est sensus: Nullus sanctorum quibuslibet virtutib. plenus ex ista tñ nigredine mundi collectus æquari pōt ei. Et vide, quia cū prius prætulera cā angelis, antiq̃s patribus sanctis, glorificatis, prophetis, philosophis: nunc in isto loco spāliter hæreticos increpat qui homini deo hoīes a peccatis conuersos æquant, cum isti sint filij per gratiam, ille per naturam, quod ostendit dum subdit: *Nec tinctura mundissima.* Mundissima tincturæ sunt q̃ humiliter custodiunt superuenientem in se virtutum gratiā. Tincti enim non essent, si sanctitatem naturaliter habuissent.

g Vnde ergo sapientia venit. Quia ab inuisibili patre nascitur, eius via occulta est, vnde Propheta: *Generationem eius quis enar.* Locus vero intelligentiæ eius est humana mens. Quia ergo inuisibilis est de quo prodijt, & incertum est nobis in cuius mente intellecta requiescat, recte dicitur: *Vnde ergo sapientia venit, & quis est locus intelligentiæ?*

h Abscondita est. Quia quandiu hic viuatur, videri Deus per suæ naturæ speciem non potest: per imagines verò visus est Moysi, Iacob, & alijs.

i Volucres quoq; celi latet. Quia in hac carne corruptibili constituti,

stituti, naturæ eius potentiā ipsi quoq; videndo nō penetrāt, D quia iā per meritū sanctæ contēplationis volant. In scriptura sacra volucres aliqui in malo, aliquando in bono dant intelligi. Per volucres namq; nonnunquam potestates aeris designantur, bonorum studijs aduersæ. Vnde veritatis voce d̃r:

Quoad semen quod fecus viam cecidit, &

nerunt volucres, & comederunt illud. Quia nimirum maligni spiritus humanas mētes obidentes, dum cogitationes noxias ingerunt, verbum vitæ a memoria euellunt.

Et iterum: *Vulpes foueas habent, & volucres celi nidus &c.* Namine vulpium, dolosa & fraudulenta. Namine autē volucrum, hæc eadē superba designantur.

At contra in bono volucres poni solent.

Sicut in euangelio dominus (cum similitudinem regni cœlestis ex grano sinapis de-

nuntiaret) & dixit: Simile est grano sinapis, quod acceptū homo misit in hortum suum, & creuit, & factū est in arborem magnam, & volucres celi requieuerunt in ramis eius. Christus quippe est granū sinapis, qui in mortis sepultura plātatus, arbor magna surrexit. Granum namq; fuit cum moreret, arbor cum resurgeret. Granum per humilitatē carnis. Arbor per potentiam maiestatis. Huius arboris rami, sancti prædicatores, de quib. *In omnem terram ex. so. eorum &c.* In istis ramis volucres requiescunt, quia sanctæ animæ, quæ quibusdam virtutum pennis a terrena cogitatione se subleuant, & in eorum dictis atq; consolationibus ab huius vitæ fatigatione respirant.

K Perditio & mors dixerunt, &c. Quia videre Deū, hoc est qd habere: ideo iniqui hanc sapientiam non vident, quia repulsi per superbiam nequaquam habere potuerunt. Famam autē eius audisse, est eius potentiam ex virtute cognouisse.

l Deus intelligit viam. Ac si dicat: Deo notū est, vel qñ per carnem ad homines sapientia veniat, vel quō apud patrem inuisibiliter (et cum fores aperuerit) persistat. Locus enim nō localis sapiētiae pater est, iuxta illud: *Ego in patre.* Vel, Deus intelligit viā eius, quia solius diuinæ visionis est cernere, vel quibus modis sapiētiæ intellectus ad cor hominis veniat, vel cuius mens intellectum vitæ quem percepit, nō amittat. Sed quia hæc sapientia per carnem manifestata, in cunctis mundi partibus electorum fuerat corda repletura, Sequitur:

m Ipse enim mundi fines intuetur. Respicer e Dei, est perdita ad gratiam reformare.

n Qui fecit ventis pondus. Velocitate & sublimitate vētorum in scriptura

Lucę 13. d. *Lucę 13. d.*

Psal. 18.

Dei respicere.

F

in scriptura

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non adæquabitur ei aurum. in pretiositate.

2 Vel vitrum. in prespicuitate, qui clara est & nunquam marcescit, vt habetur Sap. 6.

3 Trahitur autem, &c. Sapientia enim, prædicto videlicet modo dicta ita occulte conceditur, quod latet etiam eos quibus datur, secundum quod dicitur Ecc. ix. a. Nescit homo vtrum amore an odio dignus sit.

4 Non adæquabitur ei topazius. Lapis enim huius specie melior inuenitur in Aethiopia, quam alibi.

5 Nec tinctura mundissima componentur, i. simul ponentur in pretio. Et vocatur hic tinctura mundissima panni sericci pretiosissime tincti. Et omnia ista dicta sunt ad ostendendum, quod omnia corporalia quantuncunque pretiosa, non possunt sapientiæ comparari. ideo subditur:

6 Vnde ergo sapientia venit. q. d. non potest haberi per industriam hominum. ideo subditur:

Abcon-

MORALITER.

8 Volucres quoque celi latet. idest demones, qui dicuntur volucres. Math. 13.

9 Perditio & mors dixerunt &c. Licet enim angeli ante casum de cœlo clariorē cognitionē habuerint quā homines, tamen non

7 Abscondita. Nec etiā per angelos potest conferri. ideo subditur:

8 Volucres quoque celi latet. idest angelos, qui quibus, & qualiter sit danda nesciunt, nisi habuerint ex reuelatione diuina.

9 Perditio & mors dixerunt. idest diabolus & infernus.

10 Auribus nostris audiuiamus famam eius. Demones enim & homines damnati de ista sapientia bene loqui audierunt, sed non consecuti sunt. & ideo bene dicitur: Audiuiamus famam eius. sed nō presentiam eius percepimus.

11 Deus intelligit. Hic cõsequenter ostenditur a quo & quibus ista sapientia datur, cū dicitur: Deus in. vi. eius. i. qualiter debeat dari.

12 Et ipse nouit, &c. idest quibus debeat conferri secundum dispositionem suæ prædestinationis, quod probatur, cum dicitur:

13 Ipse enim fin. &c. i. omnia tempora & loca, & omnia quæ fient in eis, & sunt facta.

14 Qui fecit ventis pondus: dando eis inclinationem sui motus. Inclinationes enim rerum sunt pondera eorum. Vnde dicit Augu. Amor meus pondus meum, eo feror, quocunque feror.

Et aquas

non viderunt diuinam essentiam, nec propria personarum.

11 Deus intelligit viam eius. idest processum eius per naturam a patre, & processum eius in mente per gratiam.

12 Ipse nouit locum eius. s. finem patris, & secretum mentis.

14 Qui fecit ventis. superbos humiliando.

Et aquas.

En scriptura solent animæ signari, quas dum superna grā replet maturitate indita graues reddit, vt ab intētionē Dei nō leui motu dissimulant. Velutis pondus facere, est cōcessā hic electis de uirtutib. gloriā permitta infirmitate tēperare.

a Et aquas appendit &c. Aquas dicit mentes spūsancto repletas, quas appendit in

mensura, quia sancti qui spiritu leuāte ad sūma rapiunt, ne aliqua elatiōe supbiāt, quibusdā tētationib.

B reprimunt. Leuat quidem sed cū mensura, non quātū volūt, proficiūt: ne eleuentur. Elias mira fecit, sed mulierem fugit, timore percussus.

b Quando ponebat pluuijs legem. Pluuiā, pdicantiū dicta q̄ blandē suadent, sunt. Prædicatori lex est posita, vt viuēdo impleat quod suadet. Procellas sonātes dicit verba terribilia de vēturo iudicio. Viam aut procellis posuit, cum prædicatorib. suis, ad corda terrore iudicij percussa ad. tum fecit. Prius autē lex ponitur, vt postmodum via pandatur, quia illa uox cor auditoris penetrat, quæ hoc quod sonuit, opere conseruat.

C Tunc vidit illam, & enarrauit. Hanc incarnatā sapiētiā, uidit, id

dit, idest uideri fecit & enarrari, a prædicatoribus pparari, & inuestigari ab audientib. fecit. Sibi quippe illā pparat, quilibet illā bene uiuēdo in diē iudicij propitiā habere curauit. d. *Vidit illam, &c.* Vidit, q̄ species est, enarrauit, quia verbum pparauit, q̄ remedium inuestigauit, quia occultū. Notan-

dum quod hæc quatuor pdicta ipi Deo Dei filio conueniūt.

e Et dixit homi. &c.

Quia naturā sapiētiæ penetrare nō possumus quid sit in se, ex cōdescēlione Dei audiuius quid sit i nobis. Namque hāc

habere certum est, quem timere Deum incertum non est.

* Isidor. Summa sapiētia est vera de Deo opinio, sciētia summē diuina, actio optima.

* Græc. Theolo. Prima sapiētia uita laudabilis.

* Chrys. Maxima sapiētia Deum piē ac religiosē colere.

f. *Ecce timor domini ipsa, &c.* q. d. Si Deū times, constat quia sapiētia plenus es, quæ apud hoīem timor dñi uocatur. Sed quia ille uerē uim diuini timoris intelligit, qui se ab omnib. prauis operibus custodit, subdit: Et recedere a malo, intelli-

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et aquas appendit in mensura. continēs eas infra limites oceanī, ne effundant se super aridam.

2 Quando ponebat pluuijs legem. vt certis tēporibus descenderent, & certis modis scilicet guttatim & non totum simul, prout expedit terrāscensib.

3 Et viam procellis sonantibus. idest vndis maris sonitum ex sua concussione generantibus.

4 Tūc vidit illā. in seipso in quo omnia cōtuetur: & licet ista intuitio sit ab æterno, tamen dicitur speciali modo vidisse, quando ex sapiētia sua æterna mundus processit in effectū in tempore: de cuius productione loquitur, vt patet ex dictis. Et quia non solum sapiētiā in seipso vidit, sed etiam eam communicauit angelis & hominibus, qui sunt capaces ipsius, ideo subditur:

5 Et enarrauit. angelis eam communicando omnibus secundum illos, qui dicit eos fuisse creatos in gratia, vel bonis tantum secundum alios: quia hic est sermo de sapiētia prout habet annexam gratiam, vt patet per prædicta.

6 Et pparauit. dādo eam hominibus, quæ datio dicitur quedam pparatio in quantum prius saltem ordine naturæ creauit animam humanam

humanam capacem gratiæ, tanquam pparans locum sapiētiæ.

7 Et inuestigauit. idest inuestigare fecit, quod est quando ex prima gratia diuinitus data proceditur per meritum ad gratiæ augmentum, sicut i speculabilibus inuestigatio est pcessus a principis ad cōclusiones.

8 Et dixit homini. idest ipsi Ade, & aliis sanctis quibus inspirauit, quod subditur: Ecce timor domini ipsa est sapiētia.

9 Et recedere a malo. sicut intellectus q̄ est habitus principiorum, est principium sciētiæ quæ est habitus cōclusionum: Sic intelligentia suo modo est principium sapiētiæ, de qua hic est sermo. Intelligentia autem ista est recedere a malo, quia hic recessus est principium accedendi ad Deum, per hoc quod anima ipsi Deo totaliter subditur, vt instinctū & voluntatem Dei totaliter sequatur: & ista subiectio includit gratiā & virtutes infusas. secundum quod dicitur Ro. viii. Qui spiritu Dei agunt, hi filij Dei sunt. Et talis subiectio ad Deū proprie dicitur timor, qui est spiritus sancti donū: cui annexatur gratia & virtutes infusæ. Et sic patet, quod timor Dei bene dicitur sapiētia, de qua hic est sermo: Et recedere a malo, intelligentia: Et sic etiam patet magnitudo boni quod confertur iustis etiam in presenti: propter q̄ vere dicuntur felices, licet bonis temporalibus carcant: & impii, vere sunt miseri, licet bonis temporalibus abundant.

* CAP.

MORALITER.

1 Et aquas appendit &c. unicuique dans sapiētiā secundum propriam virtutem.

2 Quando ponebat. dirigendo linguam doctoris secundum auditorum capacitatem.

3 Et viam procellis sonantib. quod fit, quando per sonum prædicationis incutit iudicij futuri terrorem mentib. humanis.

Tunc

ADDITIO I.

In cap. 28. vbi dicitur in postil. Huius argentum venarum suarū principi. Circa illa quæ continent in hoc ca. præter ea q̄ in postil. traduntur vñt tria notanda: primum est qd Iob intendit instruire socios quib. in præcedente cap. dixerat: Docebo vos per manum Dei, vt cū pro inueniendo seu acquirendo bona tēporalia pretiosa, vt aurum & argentū, & pretiosos lapides diligenter hoīes laborēt, vt patet ex loco & modo inuētionis eorū, de quib. hic agitur: per amplius & diligentius debēt laborare pro bonis spūalibus, quæ per sapiētiā intelligunt, acquirendis, cum sint inestimabiliter meliora, quia vt dicit: Nescit homo pre. &c. nō ad æquabitur ei au. &c. per quem modum sapiens exhortatur filium per disciplinā suā. Pro. 2. a. Si quisieris eā. sapiētiā, de qua ibi loquitur, quasi pecuniā, & quasi thesauros effoderis illā, tunc intelliges timorem dñi, & sciētiā Dei inuenies. Secundum est, qd Iob intendit socios prædictos docere, quod præcipua bona temporalia, vt metalla, & pretiosi lapides, de quibus hic facit mentionem, hñt suæ emanationis principia subtus terram, & in profundis fluiorū sunt abscondita, vt in hoc ca. traditur. Ex quo patet, qd non sunt excellentis naturæ seu conditionis, sūm enim ordinem naturæ diuinitus institutum, illa quæ altiore locū tenent, altioris dignitatis sunt, vt patet de regione empyrea respectu etheris, & de ethere respectu celi elementaris. Sapiētia verò de qua hic agitur, etiam si intelligatur de sapiētia creata, quæ grām & virtutes infusas importat: hñt emanationem immediatā a summo rerum principio. vnde cōcludit: Deus intelligit viā eius, &c. Ex quo sequitur, quod huiusmodi sapiētia a Deo procedēs intelligi-

4 Tunc vidit illam. idest videri fecit, quia per talia cognoscitur imperfectē tamen.

8 Et dixit homini. per scripturas & doctores.

† Timor domini &c. Timor enim filialis habet annexum sapiētiæ donum.

9 Et recedere a malo. quia per talem recessum mens hominis purgatur, & sic ad primæ veritatis intelligentiā eleuatur.

inestimabiliter excedit bona alia ab inferioribus emanatā: in quo conformat Iob sapiēti, qui Prou. 2. ca. supradicto postquā discipulum suū erudiendo dixerat: Si quisieris sapiētiā quasi pecuniā & quasi thesauros effoderis illā &c. subiūgit: Quia dñs dat sapiētiā: ex ore eius sciētia. q. d. eminentior est, sapiētia quæ a sūmo Deo procedit, q̄ thesauros quos fodiendo in terra inuenis. Tertiū est quod Iob in hoc cap. & in præced. voluit informare socios de illis virtutibus, de quib. Deus ipsum Iob commendauerat. Fuerat. n. Iob cōmendatus a Deo de quatuor virtutibus, de quibus dicitur in principio libri: Iob erat vir simplex & rectus, timens Deum, & recedens a malo. Vnde de simplicitate quæ est quedā innocentia, dixit in præced. cap. Donec deficiam non recedā ab innocentia mea. De rectitudine verò quæ consistit quodammodo in perseverando in bono proposito indeclinabiliter incedendo, dixit ibidem: Iustificatiōem meam quam cepi tenere, non deferam. De timore verò Dei, & recessu a malo concludit in hoc ca. finaliter dicēs: Ecce timor domini ipse est sapiētia. Et recedere a malo, intelligentia. q. d. socijs, ista sunt quæ a Deo habui, & ideo non abscondā a vobis, sicut eis p̄misit, di. Docebo vos per manum Dei, quia in me non abscondam &c.

ADDITIO II.

In eod. cap. 28. vbi dicitur in postil. Tunc vidit illam in seipso. Hoc quod dicitur: Tunc vidit illam &c. in glo. interline. de sapiētia incarnata, sic exponit: Tunc vidit illam. idest videri fecit, & enarrauit per ora prædicantium, & pparauit in cordibus auditorum, & inuestigauit occulta &c.

REPLI-

REPLICA. In ca. 28. vbi postillator illum passū: *Tunc vidit illam*, exponit de sapientia creaturis communicata per modum gratiæ infusæ. Bur. dicit glo. interli. exponere de sapientia incarnata ad literam, sed Burgē. false allegat glossam interlinearem, quia nec illa, nec quæcunque alia sic exponit

C A P. XXIX.

Addidit quoque Iob &c. * Nicetas. Coactus Iob se laudat diuina id volente prouidentia vt sanctorū viro-
rū expressas quas imitaremur haberemus imagines. In hoc
ultimo sermone, vltimum tempus ecclesiæ designat, quan-
do aduersarios suos, i.
carnales & hæreticos
vel Gētiles (quos nūc
studet sapientiæ aucto-
ritate cōprimere) ef-
frena iactantia elatos,
cogitur irrita tolera-
re. Beatus autem Iob
typū ecclesiæ tenens,
quæ tunc in angustiis
erit: & tamen remini-
scetur nostræ quietis,
& sua transacta nar-
rat, & alijs vctura de-
nūciat. Ecclesia enim
tantis premetur ma-
lis, vt hæc nostra mi-
sera tempora cum su-
spirio desideret. vnde
dicit.

Addidit quoque Iob assumens parabola-
m suā, & dixit. Quis mihi tribuat, vt sim
iuxta mēses pristinos, scdm dies qbus
Deus custodiebat me? Qñ splendebat
lucerna eius sup caput meū, & ad lumē
eius ambulabā ī tenebris? Sicut fui in dieb. adolescētiæ meæ,
qñ fecerō Deus erat in tabernaculo meo. Qñ erat omnipo-
tens mecū, & in circumitu meo pueri mei. Qñ lauabam t pe-

C A P. XXIX.

Addidit quoque Iob assumens parabola-
m suā, & dixit. Quis mihi tribuat, vt sim
iuxta mēses pristinos, scdm dies qbus
Deus custodiebat me? Qñ splendebat
lucerna eius sup caput meū, & ad lumē
eius ambulabā ī tenebris? Sicut fui in dieb. adolescētiæ meæ,
qñ fecerō Deus erat in tabernaculo meo. Qñ erat omnipo-
tens mecū, & in circumitu meo pueri mei. Qñ lauabam t pe-

Addidit quoque Iob assumens parabola-
m suā, & dixit. Quis mihi tribuat, vt sim
iuxta mēses pristinos, scdm dies qbus
Deus custodiebat me? Qñ splendebat
lucerna eius sup caput meū, & ad lumē
eius ambulabā ī tenebris? Sicut fui in dieb. adolescētiæ meæ,
qñ fecerō Deus erat in tabernaculo meo. Qñ erat omnipo-
tens mecū, & in circumitu meo pueri mei. Qñ lauabam t pe-

Addidit quoque Iob assumens parabola-
m suā, & dixit. Quis mihi tribuat, vt sim
iuxta mēses pristinos, scdm dies qbus
Deus custodiebat me? Qñ splendebat
lucerna eius sup caput meū, & ad lumē
eius ambulabā ī tenebris? Sicut fui in dieb. adolescētiæ meæ,
qñ fecerō Deus erat in tabernaculo meo. Qñ erat omnipo-
tens mecū, & in circumitu meo pueri mei. Qñ lauabam t pe-

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. XXIX.

Addidit quoque Iob &c. Postquam sanctus Iob ostendit in
generalī, quod iusti aliquando flagellantur in presenti, hic con-
sequenter hoc idem ostendit in speciali applicando ad seipsum. Et primo
circa hoc enumerat felicitatem in qua fuit. Secundo calamitatem in
quam incidit. ca. se. Tertio innocentiam quā semper tenuit ca. 31. Circa
primum primo declarat modum suę prosperitatis. Secundo circa hoc
confidentiam suę securitatis, ibi: Dicebatque. Prima in duas, quia
primo declarat suam prosperitatem in bonis spiritualibus. Secundo in
temporalibus, ibi: Quando lauabam. Circa primum dicitur: Addi-
quoque Iob &c. Et in hoc designatur alius modus declarandi suum
propositum, scilicet per sui ipsius exemplum, di.
2 Quis mi. tri. Incipiendo declarare prosperitatem suam incipit a
spiritualibus bonis: & ideo hoc exprimit per modum optantis, quia spi-
ritualia bona quibus nullus male vititur, sunt simpliciter optanda.
3 Vt sim iuxta menses pri. idest in pristina prosperitate.
4 Secundum dies &c. In anima & corpore.
5 Quando splen. lu. &c. idest diuina illustratio procedens a superio-
ri de sua gratia speciali vltra naturalem illustrationem me illustrabat.
6 Et ad lumen eius ambulabam in tenebris. idest in dubijs recte
procedebam per eius specialem directionem.
7 Sicut fui in diebus adolescentiæ meę. Quia ex tunc fuit san-
ctæ vitæ & deuotæ, vnde subditur:
8 Quando secreto Deus erat in tabernaculo meo. idest quando
in secreto loco tabernaculi mei pparato ad altum orandi Deus mihi ade-
rat, quia in actu orationis homo loquitur cum Deo, & Deus cum homi-
ne ipsum illustrando & consolando.

Quan-

M O R A L I T E R.

1 Addidit quoque &c. Secundum beatum Grego. Iob tenet
hic typum ecclesię quæ erit tempore tribulationis sub Anti-
christo futuræ: & sic primo desiderando recolit tempus pa-
cis præteritæ, dicens:
2 Quis mi. &c. idest sicut eram tempore pacis præteritæ.
4 Secundū &c. Per potentiā principum Chřianorū in pace.
5 Quando splendebat lucerna eius su. &c. i. super prælatos qui ca-
pita sunt ecclesiæ, quibus fiebant illuminationes diuinę.

Et

per allegoriam. Ait enim incarnatam sapientiā: *Tunc vidit*,
idest videri fecit. Manifestum est autem per processum lite-
rę, quod hic ad literam non dicitur de Christo, quia literaliter
fit comparatio bonorum spiritualium ad transitoria pro-
ut in postilla.

tione æstimabit, eadem quæ se nūc in istis respicit custodiri.
e Qñ splendebat lucer. &c. Lucerna lumen sacrę scripturę vo-
catur. Nunc ergo lucerna super caput ecclesiæ splendet, quia
sacra eloquia tenebras nostrę mentis irradiant.

* Olym. lucerna est diuina lex & rō qñ ī mēte Iob loquebat.

f Et ad lu. eius &c. Ec-
clesia, etsi alienæ cogi-
tationis occulta non
penetrat, quia quasi fa-
ciem Dei non cogno-
scit in nocte, ponit tñ
gressus boni operis di-
recta lumine supernę
locutionis.

g Sicut fui in diebus ado-
lescētiæ. Adulta erat ec-
clesia, qñ repleta spiri-
tu p prædicationis mi-
nistrium, in filiorum
conceptione fatebat.
Paruula ecclesia, vbe-
ra nō habuit cum an-
tequā proficeret, nul-
los prædicatione fouit
adulta, qñ verbo Dei

copulata, filios prædicando gñat, sed tunc erit senio sterilis.
h Qñ secreto Deus erat in ta. Tabernaculum habitationē men-
tis dicit. Quisquis autē mandata Dei tacitus cogitat, secreto il-
li Deus in tabernaculo est, vt. n. demonstraret quantus intus
proficeret, secreto Deū fuisse suo in tabernaculo perhibuit,
vt etiam ostendat opera rectitudinis quātum extrinsecus cu-
stodiuit, adiungit: Quando erat omnipotens mec. sequitur:

i Et in. &c. Pueri vocant, q cœlestib. mādatis inferuūt, q nūc
in circumitu eius sunt, quia in cunctis ferē gentib. reperiunt.

k Quando lauabam pe. &c. Pedes ecclesiæ sunt inferiorū ope-
rum ministri, qui dū ad vsus necessarios ea quæ sunt exterius
exercent

9 Qñ erat omnipo. &c. p. r specialem gratiam & protectionem.
10 Et in circūitu, &c. Quos nutriebam in amore Dei. Ex distis vide-
tur alicui, quod Iob cecidisset a sapientia quā includit gratiā dei, quia
dicit: Quis mihi tribuat, vt sim iuxta mēses pristinos &c. Cuius
tamen contrarium dictum est frequenter, scilicet quod aduersitas non
deiecit eum a virtute. Dicendum, quod licet aduersitas non deiecerit eū
ab habitu sapientiæ, nec ab actu, cum aduersitates sustinuerit patiēter,
quod est proprium sapientis, scilicet fortunas aduersas æquanimiter fer-
re, vt habetur 1. Ethicor. tamen aduersitas superueniens sublimitatem
actus sapientiæ, qui in contemplatione summi veri, & amore summi
boni consistit, in aliquo impedit in quantum attentionem animæ retra-
hit, ne in summum verum & bonum tota intentione feratur præ dolore
sensitiuæ partis, cui naturaliter compatitur retracta in aliquo, nisi hoc
diuina virtute impediatur, sicut fuit in Christo, in quo dolor passionis
non impediēbat superiorem animæ partem a sublimitate contemplatio-
nis, & hoc impedimentum ex parte sensitiuæ partis proueniens deside-
rabat sanctus Iob amoueri, dicens: Quis mihi.

11 Quando lauabam. Hic cōsequenter declarat prosperitatem suā
in temporalibus bonis, & primo quantum ad diuitias. Secundo quantū
ad honores, ibi: Qñ procedebam ad portam. Circa primum sciē-
dum q diuitiæ antiquorum principaliter erant in pecudibus, & inde
dicta est pecunia. Illud autem quod est præcipuum inter illa, quæ de pe-
cudibus extrahuntur est butyrum, quod est pinguedo lactis: & ideo per
abundantiam ipsius intelligitur abundantia in aliis bonis, quæ de ani-
malibus proueniunt, cum dicitur:

Quando lauabā pedes meos butyro. Id est tantam abundan-
tiam habebam butyri, quod poterant ibi pedes lauare, sicut quando ha-
betur magna copia vini, ad illam exprimendam dicitur, quod abundat
vsque ad lotionem pedum, quamuis ibi non lauentur.

Et pe-

6 Et ad lumen eius &c. scilicet in via morum inter malos ho-
mines, qui tenebræ dicuntur ratione vitiorum.

7 Sicut fui in diebus &c. idest tempore Constantini. Nam in
adolescētia robur notabiliter inualescit, nunc autem eccle-
sia notabiliter profecit.

8 Quando se. de. erat &c. In secretis ofonibus me consolando.

10 Et in circumitu meo pueri &c. id est ecclesię ministri.

11 Quando lauabam, &c. idest affectiones cordis mei pingue-
dine spiritus sancti.

Et pe-

A exercent per extremū ministeriū, velut pedes terræ inherēt. Sed debēt qui p̄sunt crebræ admonitionis voce infusione pinguedinis talibus ministrare: qđ Iob suis fecit. Solēt enim pedes itineris asperitate lacerari. Pedes Dei, p̄dicatores, q̄ nō sine culpa, sed lauantur butyro, quia pinguedine boni operis mūdāt collectus puluis gloria p̄dicationis.

Vel, quasi fessi pedes butyro vnguntur, dū p̄dicatores bonis operibus sibi ministratiū fouentur: idest fructu magis quam dato: Ita ex voce capitis, ex voce corporis, pedes sūt qui exteriora ministrant.

* Nicetas. Vim pecoris declarat, & gregē armentorum lacte & butyro.

B *a* Et petra fundebat mihi, &c. Quia ī ea Christi p̄dicamēta intima vñtionis emanant. De hac petra riuus olei exierunt euangelistarum libri. Vel riuos olei dona spiritus dicit.

b *Q̄a procedebam, &c.* Per portā ciuitatis quæque bona actio designatur, per quam anima ad cōuentum regni cēlestis ingreditur. Nunc ergo ecclesia ad ciuitatis portam procedit, quia vt aditum regni cēlestis percipiat, in sanctis se actionib. exercit. Mos veterum fuit, vt seniores in porta consisterent, & causas introeuntium iudicarent, vt vrbis populus esset pacificus, in quam discordes ingredi non liceret, quod & Iob fecit.

* Nicetas. Verberat amicos insultantes quibus antea erat formidolosus & gloriosus.

c *Et in platea parabant, &c.* Quia in magnæ auctoritatis latitudine sui magisterij exhibet libertatem. Qui enim recta quæ sentit publica voce p̄dicat, quasi in platea, super cathedrā sedet, cum nulla de sua p̄dicatione metuit, nullus pressus terroribus se sub silentio abscondit.

d *Videbant me iuuenes &c.* Iuuenes dicit, quia nulla cōsiliū grauitate fulciuntur: senes, morum grandæuitate maturos. Et est sensus: Ecclesiæ vigorem & rectitudinem maturi formidant, & grandæui glorificant.

C *e* *Principes cessabant loqui.* Principes vel duces dicit hereticæ prauitatis auctores. Et est sensus. Cum p̄dicare mihi publica voce licuit, omnis me qui veritati non fuit subiectus expauit. Digitum ori superponunt, dum falsis querelis non ratione vocis se reprimi, sed virtutis manu significant.

* Orig. Digitus ori iniectus index silentij, vel innuit illorum facta eorundem labra conclusisse, consensisse, Iobum maxima. Digitus enim minimam actionum declarat.

* Isidorus. Non mirū si Pharisæus se laudans reprehenditur, Iob cōmēdatur, quia ille sp̄te, hic coactus se laudauit.

f *Vocem suam cohibebant duces.* Nimirum hi qui post se errantes populos trahere conantur, ne loqui peruerfa nūc audeant, & auctoritatis frenantur pondere & virtute rationis. Quorum lingua gutturi suo adhæret, quia & si peruerfa loqui verba voce non audent, intus tamē apud se contegunt cuncta quæ contra veram fidem proponere falsa moliuntur.

Contra hæc sere. de vltimis: *Lamiae nudauerunt mammam.* id est, hæretici qui humanā faciem sed per impietate belluina habent corda, tunc liberè errorem suū p̄dicabunt. Illo nāque tempore cum sancta ecclesia aduersitate premitt, prauis quibusq; p̄dicatoribus licentia locutionis datur. Tunc catulos lactant, quia male sequaces paruulorum animas dum peruerfa insinuant ad impietatem nutriendo confirmant.

g *Auris audiens.* Ibi dixit, quod exhibuit per doctrinam, hic quid per misericordiam. Ibi verbis parit & satiat, hic a malis defendit: *Auris audiens beati. me.* Qualis in sermone, qualis in opere fuerit, ostenditur. Ille autem ecclesiæ verba beatificat, qui ea quæ audierat, opere consummat. Ille ei testimonium perhibet: qui exemplis vitæ illius bene viuendo responder.

h *Eo quod liberafsem pauperem vociferantem.* Ecclesia pauperem vociferantem liberat, cum peccatori veniam deprecanti, eas quas commisit culpas, relaxat.

i *Et pupillum cui non esset adiutor.* Pupillum liberat, dum vnusquisque

lios sunt audaciores, & tamen non audebant sententiæ meæ contradicere.

12 *Et lingua eorum gutturi suo adhærebat.* idest silebant, ac si facti fuissent muti nescientes aliquid contradicere: Diuitias autē & honores p̄dictos dicit Iob pertinere ad suam felicitatē temporalem: quia talia sicut impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis, vt dicit beatus Ambrosius super Lucam: qualis erat ipse Iob, qui ad opera virtutum talibus vsus fuerat, vt patebit ex sequentibus.

13 *Auris audiens.* Hic consequenter ponit p̄dicti honoris sui causam. honor enim deferendus est alicui in testimonij suæ virtutis: & ideo consequenter ostenditur quomodo Iob potentia & honoribus virtuose utebatur: cum subditur: *Auris audiens.* sententiam meam.

14 *Beatificabat me.* propter eius æquitatem.

15 *Et oculus videns testimonium &c.* de veritate mea & iustitia.

16 *Eo quod liberafsem pauperem vociferantem.* idest querimoniam coram me facientem de iniusta oppressione.

17 *Et pupillum cui non esset adiutor.* propter quod eram eius defensor.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et petra.* idest terra petrosa ad fructificandum inepta.

2 *Fundebat mihi riuos, &c.* idest proferebat oleū in abundantia: & per hoc intelligitur abundantia in alijs terrarum nascimentibus, inter quæ oleum est de p̄cipuis.

Diuisio.

3 *Quando procedebam.* Hic consequenter declarat in honoribus suam prosperitatem. secundo subdit huius honoris causam, ibi: *Auris audiens bea.* Circa primum dicit: *Quando procedebam ad portam ciuitatis.* vbi erat locus iudicij.

4 *Et in platea.* idest in manifesto & patenti loco.

5 *Parabant cathedram mihi.* tanquam omnibus superiori.

6 *Videbant me iuuenes.* idest insolentes.

7 *Et abscondebantur.* timore iustitiæ meæ.

8 *Et senes assurgentes stabant.* ad faciendum mihi reuerentiā.

9 *Principes cessabant loqui.* idest, principales in iudicio post me tacebant me superueniente.

10 *Et digitum superponebant ori suo.* Quia nullus p̄sumebat verbum meum interrompere.

11 *Vocem suam cohibebant duces.* scilicet militum qui inter alios

lios sunt audaciores, & tamen non audebant sententiæ meæ contradicere.

12 *Et lingua eorum gutturi suo adhærebat.* idest silebant, ac si facti fuissent muti nescientes aliquid contradicere: Diuitias autē & honores p̄dictos dicit Iob pertinere ad suam felicitatē temporalem: quia talia sicut impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis, vt dicit beatus Ambrosius super Lucam: qualis erat ipse Iob, qui ad opera virtutum talibus vsus fuerat, vt patebit ex sequentibus.

13 *Auris audiens.* Hic consequenter ponit p̄dicti honoris sui causam. honor enim deferendus est alicui in testimonij suæ virtutis: & ideo consequenter ostenditur quomodo Iob potentia & honoribus virtuose utebatur: cum subditur: *Auris audiens.* sententiam meam.

14 *Beatificabat me.* propter eius æquitatem.

15 *Et oculus videns testimonium &c.* de veritate mea & iustitia.

16 *Eo quod liberafsem pauperem vociferantem.* idest querimoniam coram me facientem de iniusta oppressione.

17 *Et pupillum cui non esset adiutor.* propter quod eram eius defensor.

Bene-

MORALITER.

1 *Et petra.* idest Christus.

2 *Fundebat mihi riuos olei.* idest fluentia gratiæ in sacramentis noui testamenti.

3 *Quando procedebam ad portam ciuitatis.* Hic recolitur auctoritas ecclesiæ, cum dicitur: *Quando procedebam ad portam ciuitatis.* ad determinandum causas quæ antiquitus determinabantur in portis.

4 *Et in platea parabant cathedram mihi.* Per plateam latitudo orbis significatur, in qua ecclesiæ sententia tenetur.

6 *Videbant me iuue, & abscon.* Nam timore ecclesiæ multi iuuenes

uenes ab insolentijs retrahebantur.

8 *Et senes assurgentes stabant &c.* mandatum ecclesiæ reuenter suscipiendo.

9 *Principes cessabant loqui &c.* mandatis ecclesiæ assentiendo.

13 *Auris audiens &c.* idest videntes & audientes processum ecclesiæ iustum approbant eum.

16 *Eo quod liberafsem pauperem &c.* a facientibus calumniam. Potest etiā hoc exponi magis spiritualiter sic: *Eo quod liberafsem pauperem.* idest peccatorem virtutibus & gratia spoliātū.

† *Vociferantem.* in vera confessione.

17 *Et pupillum.* idest separatū ab ecclesia matre sua per fraudem hæreticorum.

Benedi-

Quifq; mortuo antiquo patre diabolo, ad sanctę ecclesię finũ
A currens, in ea exhortationis adiutoriũ inuenit. Magnę miæ
ista sunt opera, pauperem liberare, & pupillum peritum
eripere, viduam consolari. Hęc etiam ecclesia & corporaliter
exhibet & spiritualiter.

a *Benedictio perituri.*

Benedictio perituri su
per eam venit, cum
peccatoris interitum
præuenit, & sãctis ex
hortationib. a culpę fo
uca reducit.

† De pre. diff.
2. c. sapiens.

† vestimento

b *Et cor viduę consolatus sum.* Magnam con
solationem cor viduę
fufcipit, quando fide
lis anima in verbis ec
clesię de aduentu il
lius, aliquid, cui spiri
tualiter est coniuncta,
cognoscit.

c *Iustitia indutus sum.*

Ille iustitia sicut vesti
mento induitur, qui
se vndique bono ope
re protegit, & nullam

Lucę 18. b.

actionis suę partem nudam relinquit. Phariseus namque il
le qui in templum oraturus ascendit, ciuitatem cordis sui in
fidantib. hostib. per elationem aperuit, quam frustra per ie
iunium & eleemosynas clausit, incassum munita sunt cæte
ra, cum locus vnus de quo hosti pater aditus munitus nõ est.
Eleazar elephantum occidens sub ipso occubuit. Sic qui vi
tia superat, si superbit sub ipsis occumbit. Sub hoste quem oc
cidit moritur qui de culpa quam superat, eleuatur.

1. Mach. 6. b.

d *Et diademate iudicio meo.* Iustorum iudicium diadema dicitur,
quia per hoc non in terrenis & in infimis, sed sursum re
munerari concupiscunt.

Indutus sum iudicio quod comparatur coronę, q̃ supra po
nitur, quia in cælo q̃rit coronari, nõ in terra. Bona sua aperit,
vt amici nõ increpates erigant, sed tacetes imitentur. Valet
et memoria priorũ contra desperationẽ pro increpationib.

e *Oculus fui cæco & c.* Beatus. n. Iob & illi per semetipsum ma
nũ pbuerat, & hũc portando sustinebat per semetipsũ, quia
scita a Deo plus p̃fari animum q̃ factum. Ecclesia oculus est
cæco & pes claudõ. Cæcos. n. prædicãdo illuminat, claudum
opitulãdo sustet. Cæcus quippe est q̃ adhuc quo pergat, nõ
videt. Claudus est qui non p̃t ire, quo videt. vel cæcum Gẽti
lẽ, claudũ aut Iudaicũ populum dicit, quia ille oculos nõ ha
buit. i. legem, quia non accepta lege nõ videt quo ire debuif
set, hic contra legem sciendo quidẽ tenuit, sed in ea gres
sum recti operis non tetendit. *Oculus fui & c.* Post iustitiã pie
tatis

tatis quia bñ agit, quæ pia sunt, qui prius seruat iusta, vt pie
tas ex fonte iustitię ducatur, quõ enim ali est pius, qui sibi
impius & nondum se diligit, qui sibi nequam reu bonus?
f *Pater eram pauperum.* Pauperes enim spiritu ex eius prædica
tione generantur.

g *Et causam quam nesciebam.* Eccle. 14. a

per electos malacat
nallum iudicat, hoc
quod nescit, inuesti
gat, quia mala quæ
nescit operando, in
uestigat per iudicium
corrigendo. *Causam*

quam nesciebam, & c.
Iustus in suis actioni
bus, & pius in iustit
mate proximorum,
est etiam strenuus in
negotijs pauperum,
vt qui æterna quærit,
ad omnia merita exte
datur. vnde Salomon.

Qui Deum timet, negli
git. sunt tamen mino
ra pro maioribus re

Eccl. 7. c.

† arena vel
phœnix.

Mylicę.

E

Palme natu
ra, & quid si
gnificet.

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

Radix

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Benedictio perituri. idest, illius qui timebat statim perire.
- 2 Super veniebat. eo quod saluabam eum.
- 3 Et cor viduę consolatus sum. idest, efficaciter & non vane.
- 4 Iustitia indutus sum. idest, ex omni parte studebã iustitiã facere.
- 5 Oculus fui cæco. ignorantem dirigendo.
- 6 Et pes claudõ. impotentem adiuuando.
- 7 Pater eram pauperum. per affectum & effectum: & ne credere
tur quod faueret eis nimis in præiudicium iustitię. subditur.
- 8 Et causam quam nesciebam, & c. idest, causam pauperis, ne for
te motu pietatis indiscrete condescenderem ei in præiudicium iustitię.
- 9 Conterebam. & c. eius potentias & violentas.

Et

10 Et de dentibus illius & c. Quia ablata restituere cogebam, &
de iniuriis facere emendam.

11 Dicebamque & c. Hic consequenter describitur confidentia suę
securitatis, quia honores & diuitiæ quæ habent annexum timorem per
dendi, quasi continue sunt magis causa tristitię quam delectationis: &
ideo hæc securitas opinata a beato Iob primo describitur, secundo quod
dam superius dictum plenius exprimitur, ibi. Qui me audiebant.
Circa primum dicitur: Dicebamque in corde meo tenendo.

12 In nidulo meo moriar. idest, in prosperitate mea spiritali &
temporalis.

13 Et sicut palma. quæ multo viuunt tempore.

14 Multiplicabo. ducendo cursum vitæ meæ in dicta prosperitate.

Radix

MORALITER.

- 1 Benedictio perituri. spiritualiter.
- 2 Super me veniebat. nam hoc in meritum boni pastoris re
dundat.
- 3 Et cor viduę consolatus sum. ecclesię prælato suo viduatę pro
uidendo de bono pastore.
- 4 Iustitia & c. Et accipitur hic iustitia legalis quæ includit
omnem virtutem animam vestientem.
- † Et diademate iudicio. Iudicium. n. est executio iustitię cui
debetur corona, vnde dicit Philosoph. 4. Ethic. Non fortes sed
bene agonizantes coronantur.
- 5 Oculus fui cæco. ignorantem dirigendo.

Philosophus.

Et

Radix

- 6 Et pes claudõ. infirmum supportando.
- 7 Pater eram pauperum. eos de bonis ecclesię nutriendo.
- 8 Et causam & c. Nã ecclesia non debet cito proferre senten
tiam, sed bonam deliberationem.
- 9 Conterebam molas, & c. Per dentes cibus diuiditur, p molas
aut cõminuitur vt incorporetur, ergo hæretici, q̃ simplices
diuidũt ab ecclesia, & cõsequenter suã doctrinã pestifera dis
ponũt eos, vt eorũ sectæ totaliter incorporentur, dẽtes dia
boli & molæ dñr. Et sic ecclesia molas iniqui conserit, & de
dentib. eius prædam rapit, quãdo hæreticos obstinatos secu
lari iustitię tradit, & deceptos ab eis ad ecclesiam reducit.
- 11 Dicebamque in nidulo meo moriar. id est desiderabam in tali
statu mori.

A Radix &c. ecclesia, incarnatus Christus qui inuisibilis deitate per carnem apertus est & cognitus populis.

Radix nomine occulta cogitatio designatur. Iuxta aquas radix aperitur, quia ad percipiendam veritatis fluentia latenter cogitatio mentis aperitur.

b Et ros morabitur &c.

Subaudi dicebam.

Messio ecclesie accipitur, cum perfecta anima corpus ibus abstrahit, velut matura segetes a terra decit ad celestia horrea de-

migrant. Ros morabitur in messione quia gratia desuper veniens agit, ut digni simus, qui de inferioribus colligamus.

c Gloria mea semper innouabitur. Idem quia si amissam gloriam deplorat, quia eos quos ipse noua vite militare credidit, vetustis desiderijs seruire cognoscit.

d Et arcus meus. Scriptura est arcus de qua ad corda hominum sicut ferientes sagittae, sic terrentes sententiae veniunt. Instauratur arcus in manu dum quicquid de sacro eloquio cognoscitur, viuendo completur, quod in fine multis deficiet, quod etiam nunc est.

e Qui me audiebant. Praeteritorum temporum reminiscitur, in quibus omne quod ab ea dicitur, cum metu a fidelibus auditur, & aduersariorum proteritiam deplorat.

f Et intenti tacebant. Ad consilium eius tacent, qui verba eius non audent impugnare, sed credere.

g Verbis meis addere. Dictis eius haeretici aliquid addere praesumunt, cum praedicamentorum rectitudine quasi emendare moluntur.

h Et super illos stillabat. In hac stillatione eloqui mensura praedicationis iuxta capacitatem audientium accipitur.

i Expectabant me sicut pluuiam. Verba praedicationis sanctae sicut pluuiam sustinemus, cum vera humilitate ariditatem cordis nostri agnoscimus, ut potu sanctae praedicationis irrigemur.

k Et os suum aperiebant quasi ad imbrem. Quia dum in extrema parte seculi verba sanctae praedicationis accipimus, quasi ad imbrem ferotinum os cordis aperimus.

l Si quando ridebam ad eos non credebant. Hoc dicit ecclesia ex voce capitis. Ridere autem deum, est sanctorum via prosequere fauore prosperare. Sed redemptori nostro ridere non credimus, dum multis iam donis eius testantibus gratiam fauoris accipimus, & tamen

me adhuc sub eius iudicio de nostra infirmitate titubamus. Talis se Iob exhibuit subditis, ut ridere timeri posset. Scilicet plerique ridens timeri, & iratus amari debet, ne nimia licentia vilem, vel immoderata seueritas odiosum reddat.

* Nicetas, quod per risum ab eo fiebat periclitandi alterius causa fieri arbitrabatur, & de morum sollicitudine non dubitabant, cuius vultu re-

rebantur mali, boni autem consolationem recipiebant: aut aperta erat Iobi doctrina, & ab omnibus illius iudicia percipiebantur.

m Et lux vultus mei non ca. Lux vultus beati Iob in terram non cadit, quia terrena per concupiscentiam non aspexit. Lux etiam vultus domini in terram non cadit, quia visionis eius claritas peccatoribus non apparet.

n Ecclesia etiam clara mysteria terrenis non praedicat.

o Si voluissim ire &c. Dominus & cum vult, venit, & cum venit, primus sedet, quia & aduentus eius in corde nostro gratuitus est, & appetitus eius desiderij in cogitatione nostra equalis ceteris desiderijs non est.

p Cumque sederem quasi rex &c. Et litera edificat, docet ut in rectore misceat, & regendi autoritas, & benignitas consolandi vinum & oleum. Cumque se, quasi rex, quasi rex, dominus sedet in corde, quia circumstrepentes regit animorum motus in cogitatione, qui exercitus eius circumstant. Vel, quasi rex sedet circumstans exercitu, quia praesidentem illum mentibus electorum, circumstabat turba virtutum. Qui & merentium consolator est, ex promissione qua dicit. Videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Quod si ad ecclesiam referamus, in ea ordo doctorum quasi rex praesidet, quae fidelium turba circumdat, quae corda merentium consolatur, dum per penitus pergrinationis erumna mentes afflictas, eterne praemissionis leuiat. Sedere autem virga regiminis: consolari, ministerium pietatis.

* Cate. Gra. Habitabam sicut rex inter monozonos.

* Nicetas. Monozoni sunt qui in militibus honore excellunt, vel latronum more viuunt.

* Ildorus. legitime praerant, & terroris latronibus inferebant.

p Merentium consolator. Qui audiuit de iustitia Dei ut timeat, audiat, & de misericordia, ut praedat: ut sit simul metus & spes.

In arca cum tabulis virga simul est & manna, id est scia sacre scripturae in pectore rectoris, virga districtiois & manna dulcedinis.

q CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Radix mea &c. Arbor enim habens radices in humido multiplicat fructum, ita Iob ex humore gratiae in quo cor eius erat fixum, faciebat fructum multiplicem bonorum operum. 2 Et ros pro. Contingit autem quod fructus multiplicatus in arbore propter aestum nimium deficiat, & perit, sed talis aestus temperatur per descensum rois: & similiter fructus boni operis aliquando deficiat & perditur propter aduentum elationis, sed hoc non fuit in Iob: Quia Deus faciebat cum temptatione prouentum rore suae benedictionis & gratiae. 3 Glo. me. &c. Hoc dicebat propter multa bona opera, quae multiplicare intendebat. 4 Et arcus meus &c. id est fortitudo mea & defensio mea contra insultus tentationum. 5 Qui me &c. Hic reuertitur ad exprimendum aliquo praedicta clarius quae pertinent ad suam iustitiam & sapientiam, d. Qui me &c. loquentem in iudiciis. 6 Expectabant sententiam meam. tanquam veritatis lineam. 7 Et intenti tacebant ad consilium. nihil ultra quarentes. 8 Verbis meis addere.

MORALITER.

1 Radix mea &c. Radix per quam sumitur corporis alimentum, doctor ecclesiae significat, qui est intentus ad inquirendum sacrae scripturae intellectum: & hic secus aquas aperitur, quando gratia spiritus sancti edocetur. 2 Et ros mor. in messione mea &c. Quod fit quando deriuatur ad alios eius doctrina. ideo subditur: 3 Gloria mea semper innouabitur. In melius proficiendo. 4 Et arcus meus. Contra diabolum fortius pugnando. 5 Qui me audiebant. Et intenti tacebant ad consilium meum. In dubijs

dubijs enim expectanda est ecclesiae sententia, & sine additione & diminutione tenenda.

11 Si quando ridebam &c. praetorū. n. ecclesiae tanta maturitas debet esse, quod quasi nunquam videantur ridere & si aliquando hoc contingat, debet cum tali maturitate fieri, quod nullo modo debeant verecundari. ideo sequitur:

12 Et lux vultus mei &c. ad docendum filios.

16 Sedebam primus. quia tali debetur honoris locus, quia tamen honor iste non est quarendus nisi pro populi utilitate, Sequitur: Cumque sederem quasi rex &c.

C A P. XXX.

Nunc autem derident me iuniores tempore ecclesiæ irridet cum hi qui ab ea egressi sunt, doctrinæ eius verba despiciunt.

Quorum patres non di. & c. Igitur grex ecclesiæ multi

tudo fidelium. Canes gregis, doctores sancti qui fidelium doctores extiterunt. Ecclesia ergo cum canibus gregis sui hereticorum patres ponere dedignatur quia inuentores errorum diiudicando respuit, eosque inter veros patres numerare cōtemnit.

* Nicetas. Id ad nullū insolentia uerbu pertinet, sed innuit illos nullo in numero, aut pretio extitisse quibus non perinde, ac canibus Iob rerum copia supererit.

* Chrysostomus. non uidebantur digni qui canes illius curarent. *Quo. uir. ma. erat.* Virtus manuum est magnitudo in operatione. Sed uirtus manuum hereticorum sanctæ ecclesiæ pro nihilo esse dicitur, quia nullius esse meriti conspicit, uera fide perdit, quicquid operantur. *Quo. uir. ma.* Quo magis errat eo amplius operibus se magnos ostendunt, sed aliquando miracula faciunt. Neque ideo tamen sancti probatio quippe sanctitatis non est signa facere, sed unumquemque ut se diligere, de Deo autem uera, de proximo uero meliora quam de ipso sentire.

Egesta. Immoderatis namque libis cognitionem supernæ scientiæ quo plus appetunt, plus amittunt.

Et fa. ste. Quia desiderant scire, unde docti, & loquaces sint non moribus compositi: unde uix exteriora capiunt, qui secreta putant se penetrasse.

* Nicetas. Sterilis est qui nec reperire, nec parere potest rationem quampiam uitæ sustentandæ. Id autem proponitur ne iniquo animo feramus iniuriam a contemptis hominibus affecti.

Qui rod. in sol. & c. Hæretici qui ab uniuersalis ecclesiæ societate disiuncti sunt, in solitudine rodere memorantur. Roditur quod non potest comedi, quia qui scripturam intelligere sua uirtute moluntur, superna gratia non adiuti, hanc edere nequeunt, sed quasi quibusdam moribus rodunt, dum non ad eius interiora perueniunt. Vel auari dente rodunt, aliena ui tollentes. Lambunt uero qui blandimento linguæ tollunt.

Squalentes cala. Calamitate, & miseria squalidi perhibentur, quia & morum sunt perniciem & sensuum prauitate despecti. Calamitas est quasi ægritudo. Miseria est illius negligentia, unde grauior fit. Nullus squaleret si in suis necessitatibus miseriam uoluptatis non adderet.

Et man. her. & c. Herbas mandere, est dicta planiora scripturæ intelligere, uel minima præcepta seruare, Arborum autem cortices

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXX.

Nunc autem derident me iuniores tempore ecclesiæ irridet cum hi qui ab ea egressi sunt, doctrinæ eius verba despiciunt. Et primo describit eam ex multiplicatione mali. Secundo ex subtractione remedii, ibi. *Clamo ad te.* Primum autem ostendit per oppositum bona quæ in prosperitate sua habuerat, & ut continuet se ad ultimo dicta capituli præcedentis, ideo primo ostendit se turpiter vilipensum contra præcedentes honores, & excellentias. Secundo omnibus bonis spoliatum contra abundantes diuitias, ibi. *Pharetram.* Tertio grauius afflictum contra spirituales delicias, ibi. *Nunc autem.* Circa primum sciendum quod secundum Philosophum. Rhetoricæ parui pēssio iniusta est causa iræ, tanto autem est iniustior

M O R A L I T E R.

1 *Nunc autem derident me iuniores tempore.* Descripto tempore pacis ecclesiæ, consequenter hic ponitur lamentatio persecutionis Antichristi, acti iam præsens eēt, ideo dicitur in persona ecclesiæ. *Nunc autem derident me iuniores tempore.* i. hæretici illius temporis qui erunt ultimi.

3 *Quorum patres non dignabar ponere cum canibus gregis mei.* nā hæretici non sunt digni cum doctoribus ecclesiæ computari.

cortices mandunt, qui in sacris uoluminibus solam literæ suæ perficiem uenerantur. Vel certe herbas mandere, est leuiter quædam ac tenera de antiquis patribus imitari. Arborum uero cortices edere, est eorum opera superficie tenus agere, sed intentionem rectam in eisdem operibus non tenere.

* Cate. Græc. qui frangebant alima infonante.

* Nicetas. Alima est herba celeriter explēs comedentem, gignēs que satietatem. Infonante. i. in uallibus locis que saxosis. Eiusmodi. n. loca apte personarum, loquentibusque respondēt, aut locum nemo-rosū, qui uentis perflatur, sonātem dicit.

Quid. n. per herbas nisi tenera, ac terræ proxima bene inchoantium uita? Et quid per arborum cortices nisi exteriora opera eorum.

† Et cum de medijs (uel in terriori) eum silient ea, clamabant super ipsas quasi fur-

qui iam sublimia appetunt, designantur? Herbas itaque & arborum cortices mandere, est uel studia bene inchoantium, uel operationes quorundam iam more arborum ad superiora tendentium pestiferis persuasionibus quasi quibusdam malitiæ suæ dentibus dissipare. Herbas mandunt reprobis, cum infirmorum initia irridendo consumunt. Arborum quoque cortices mandunt, cum manu peruersi consilia uita recte crescentium tegmen bonorum operum subtrahunt. Hos autem in quibusdam actibus uelut arbores expoliant. Illos uero uelut herbas, quia despicientes trahunt, quasi quæ calcant, comedunt. Quorundam iam fortitudinem in alta surgentem ex parte demoluntur. Quorundam uero teneritudinem, & adhuc in imis positam penitus conterunt.

Vel herba est terrena consolatio. Cortex exterior gloria quæ Deus aliquando suis electis dat, quando eos exterioribus honoribus subleuat, & præ cæteris honorabilis reddit. Sed prauis nonnunquam eorum quidem uitam despiciunt, sed felicitatem in hoc mundo assequi concupiscunt. Quia igitur blandimenta hic transitoria consolationis querunt, herbas comedunt. Et quia in cogitationibus suis exteriorem eorum gloriam meditantur, arborum cortices mandunt. Et quoniam in his omnibus soli auaritiæ deseruiunt, radice iuniperi replentur, & hoc est.

1 *Et radix iuniperi.* Iuniperi pro folijs quasi spinas habet. Spina uero est omne peccatum, quia dum trahit ad delectationem, quasi pungendo lacerat mentem. Per radicem ergo iuniperi auaritia designatur, quæ radix est omnium malorum quasi spinarum. Quæ cibus est hereticorum, quia plerumque sola in uerbis suis exteriora lucra sectantur.

K *Qui de conuallibus ista rapiunt.* De conuallibus illa rapiunt, quæ hæc de humilibus dictis patrum superbo spiritu colligunt. Quæ dum pro suis se patribus inuenisse gloriantur, ad ea cum clamori

iniustior, quanto persona uilipendens est uilior, & per consequens ad sustinendum grauior, propter quod sanctus Iob ostendit se uilipensum, etiam a uilibus personis. Primo propter defectum ætatis, dicens.

2 *Nunc autem derident me iuniores tempore.* Secundo propter defectum generis, di.

3 *Quorum patres non dignabar ponere cum canibus gregis mei.* i. ad custodiam canum. Tertio propter defectum uirtutis, dicens.

4 *Quorum uirtus manuum erat mihi pro nihilo.* Quarto propter defectum mortis, dicens.

5 *Et uita ipsa putabatur indigni.* tanquam pestiferi, & maligni. Quinto propter defectum uictus, & uictus, dicens.

6 *Qui rodebant in solitudine squalentes calamitate, & c.* 7 *De conuallibus ista rap.* q. d. De cibis tam uilibus adhuc ad sufficientiam non habebant. Sexto propter defectum habitationis, dicens.

In

tari, quia nec uita sunt digni.

† *Egestate & fame steriles.* propter defectum pabuli spiritualis. s. sanæ doctrinæ, & eucharistiæ.

6 *Qui rodebant in solitudine.* & c. Nam hæretici uilibus pabulis. s. errorum doctrinis utuntur, in locis ab ecclesia segregatis.

† *Qui de conualibus ista rapiunt.* & c. Per conualles intelliguntur sancti patres humiles, quorum uerba male intellecta aliquando rapiunt hæretici ad confirmationem erroris sui.

Tom. 3.

k

A clamoribus currunt: quia omne quod sentiunt, appetitu laudis ad aures hominum diffamare conantur.

Hæc omnia sunt de hæreticis, uel de aliis carnalibus quæ intus premunt.

a In desertis habitabant torrentium. Inuentores peruerforum dogmatum torrentes dicit, quia calore charitatis frigidi, quasi in torpore temporis hyemalis excrescunt: sed catholico- rum allegationibus, quasi æstibus solis exiccantur. Hi ergo qui illorum sequuntur errores, in desertis habitant torrentium. Inuentores quidē per ueritatem extincti sunt, sed discipuli quæ illi docuerunt, adhuc defendunt. Vel torrentes sūt sancti pcones quorum deserta sunt terrena quæ mali amant.

B Cat. Græc. insurrexerunt in me fures, quorum domus erant foramina petrarum.

b Et in cauernis terræ. Hæretici. n. clandestinis conuenticulis coeunt, ut errori suo reuerentiam quam ex ratione non ualent, præbeant ex occultatione. unde. Aquæ furtiue dulciores sunt.

Vel, cauernæ sunt cogitationes malæ, ubi hypocritæ latet: glareæ uita præsens quæ semper impellitur, cui inhaerentis in superficie glareæ pes ponitur, sed ad ima labitur: sic pro amore mundi, qui uel licita agit, usque ad mala descendit.

c Vel super glaream. Glaream minutissimos lapides dicimus, quos aqua fluuiialis trahit. Hæretici super glaream habitant, quia illas hominum mentes trahunt, quæ nulla stabilitatis grauitate solidantur.

d Qui inter huiusmodi lata. Nomine sentium punctiones significat peccatorum. Peruerse autem mentes gaudent in iniquitatibus, quas flere deberent, unde Salomon. Qui letantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Quia nimirum attendunt transitoria quæ percipiunt, & intueri negligunt permanentia bona quæ perdunt. unde & aperte subiungitur.

e Et esse sub sentibus, & c. De rebus quidem temporalibus gaudent, sed tamen dum dispensare eadem sine tribulatione non valent, ea cura punguntur miseri quia pmiuntur. Et hoc est quod ait

ait Ieremias. Inebriaui me absinthio. quia humanum genus etiam amara multa recipit, tamen ut ebrius non intelligit, quæ patitur, sed gaudet quasi in bonis adeo terrenis inhiat, unde Osee. Ephraim uirtute doctus diligere totum am. quia etiam quando libere posset uacare a laboribus mundi, ex usu tamen ad eundem laboris usum etiam non compulsa reuertitur, ita ut afflicta. fatigationibus a iugo feruiculis mundanæ cessare non libeat etiam si liceat.

f Filii stultorum, & ignobilium. Eorum filii qui fuerunt errorum magistri, qui docendo peruersa stulti per ignorantiam uiuendo nequiter ignobiles per actionem, qui a terra uiuentium extorres facti sunt.

g Nunc in eorum canticum, & c. Ecclesiæ tepus exprimitur, quo publice a reprobis irridetur.

h Et factus sum eis in prouerbium. Præuis prouerbium efficietur, quia cum bonos mori per tormenta conspiciunt, ab eis similitudinem in maledictionis sumunt, dicentes. Sit uenia tibi sicut illi crucidato.

i Abominantur me, & longe fugiunt a me. Longe ab ecclesia fugiunt iniqui, non passim gressuum, sed qualitatibus morum. Faciem autem eius conspuere, est iustus etiam in præsentibus cōfutare, & in eorum contumelias fluxa uerba quali delinquentes saluas mittere. Sed quia ecclesia sancta scit bona sua misericorditer redemptoris, scit mala sua iustitiæ iudicis tribuere. Sequitur.

k Pharetram. n. suam. Per pharetram occultum Dei iudicium designatur. Cum ergo dominus peccata uidet, & tamen manum ad uindictam non commouet, quasi clausam pharetram tenet, sed feriendo indicat, quantum ei in nobis displicuit, quod diu uidendo tolerauit.

Pharetram cōsiliū occultum. unde sagittam. i. apertam sententiam emittit. Quod flagellatur homo, uidemus: sed non ex qua causa, sed in correptione uirtus contili aperitur.

l Et frenum posuit in os meum. Sancti quippe doctores dum corda resistētū relictā diuinitus vident, afflicti genitēsque contice scūt, ne loquantur indignis, qui & deteriores fierent. Pareit malis tacendo, quibus tamen uitam suam per patientiā suadet.

9 Pharetram. n. suam. Hic consequenter ostendit se omnibus bonis temporalibus denudatum contra præcedentes diuitias, dicens. Pharetram. n. suam aper. tunc enim dicitur Deus pharetram suam contra Iob aperuisse, quando dedit diabolo licentiam percutiendi eum in bonis exterioribus, & in prole, quæ si quibusdam sagittis de pharetra dispositionis diuinæ extractis.

10 Et frenum posuit in os meum. Quia ex dictis percussione non est effrenate locutus, ut habetur supra 2. capitul. In omnibus his non peccauit Iob labiis suis. Vel potest referri ad augmentum suæ calamitatis, eo quod sanctus Iob non habebat libertatem respondendi maledictis suis. Prima autem percussio diaboli in bonis Iob fuit per Sabæos tollentes boues, & asinas, ut habetur supra 1. c. qui Sabæi habitabant versus meridiem respectu ipsius Iob, qui habitabat versus orientem, ut habetur supra 1. c. Eratque uir ille magnus inter omnes orientales. & hoc est quod dicitur.

Ad

NICOLAUS DE LYRA.

1 In des. hab. & c. Propter defectum domorum.

2 Et esse sub sentibus. i. sub fructibus paruis, & vilibus. protecti ab eis contra intemperiem aeris.

3 Delit. com. Quia melius refugium non habebant, & utilitatem originis repetit, dicens.

4 Filii stulti, & ignobili. nullius apparentiæ, aut reputationis.

5 Nunc in eo. can. Quia cantabant cantilenas de aduersitatibus Iob factas.

6 Et factus est. Quia loquendo de miseriis quibuscunque ponunt me in exemplum.

7 Abominantur me, & c. Propter fœtorem ulcerum meorum.

8 Et faciem meam contra non uerum. In maximum contemptum, ad hoc. n. induxerat eos diabolus, ut propter percussiones ipsius Iob, reputarent eum hominem a deo maledictum, & propter hoc ab hominibus contemnendum.

Tha-

MORALITER.

1 In desertis hab. torr. i. in conuenticulis hæresiarcharū. Qui torrentes dicuntur, quia torrens est aquæ fluxus violentus: ipse uero ad hæresim suam confirmandam trahunt aquam scripturæ sacræ repugnantem.

† Vel super gla. Glareæ in vna significatione idem est quod immunditia stans in superficie aquæ: aliqui. n. stant in hæresibus propter immunditias carnis, quas hæresiarchæ dicunt esse felicitas, & in talibus delectantur, quamuis mala sint simpliciter, & ab eis conscientia mordeatur.

4 Filii stultorum, & ignobilium. Nam hæresiarchæ defectū sciētiæ

tiæ patiuntur, atque morum.

† Et in terra penitus non parentes. i. inter bonos.

5 Nunc in eorum canticum uersus sum. Quia publice me derident.

7 Abominantur me, & c. Quia dicent ecclesiam lepra peruersæ doctrinæ corruptam, ista uero permittet Deus ad meritū patientiæ electorum, ideo subditur.

9 Pharetram. n. suam aper. i. a. consilium quo me affligi disposuit, ostendit.

10 Et frenum posuit in os meum. Tunc. n. doctores ecclesiæ non permittentur docere.

I. Ad

a Ad dexteram orientis cala. Redemptor noster oriēs dicitur. **A** Nā quia ab oriēte lux surgit, recte oriēs dicitur, cuius iustitię lumine nox nostrę iniustitię illustratur. Ad oriētis ergo dexteram calamitates surgunt. Quia hi quoque ad persecutionē profiliunt, qui electi ad dexterā futuri credebantur. Et illico recte asserit surgere, quā-

† pueri
† calamitatis
† semitis
meas

dum non erant extranei qui persequuntur, ab eis repente mala & illico fiūt. Si vero dextera veraciter fideles appellantur, calamitates ad dexteram orientis surgunt, quia erum pēte persecutione prauorum impetus iusti patiuntur.

* Nicetas. Quando rerum vbertate florēbam, in me inuaserūt, aut iusta mea facinora infectantur.

b Pedes meos sub. Per pedes ecclesię extrema illius mēbra signantur, quę dū ad opera terrena deseruiunt, tanto celerius falli possunt, quanto sublimia minus intelligunt.

B * Cat. Grę. pedes suos extendit, & vias fecit super me, semitas perditionis eorum, attritę sunt semitę meę, exiit mestola mea. Iaculis suis sagittauit me, vsus est aut me, sicut voluit, in dolorib. cōcretus sum, redeunt aut mihi dolores, abiit spes mea, sicut spiritus, & sicut nubes, salus mea.

c Et oppresserūt quasi fluctibus semitis. Aduersariorū semita fluctibus cōparatur, quia vita prauorū insolenti inquietudine molesta ad obruendam (vt ita dixerim) nauem cordis quasi tempestas illabitur.

d Dissipauerunt itinera mea. Dicat hoc beatus Iob de malignis spiritibus: Dicat ecclesiā de persequentibus, qui eius itinera dissipant, dum in quorundam infirmorum mentibus veritatis viam squalida persuasionē perturbant.

e Insidiati sunt mihi & prauauerunt. Insidiantes praualent, cū eos quos aperte ad malum trahere nequeunt, simulando bona peruertunt.

f Et non fuit qui ferret auxilium. Plerumq; iusti tribulatione deprehensi tardari manū subuenientis estimant, cum se persequentium immanitas paulo longius angustiat, & concita quidem sunt ereptoris remedia, sed tarda dolori videntur.

g Quasi rupto muro. Redemptor nobis est murus, q ad corda nostra pringere malignorū spiritū cursum vetat: sed quasi murus rumpitur, cū prauorū persuasionibus fides, quę in redemptore nostro est, in quorundam cordibus dissipatur,

C quicquid fit, quia datur a Deo potestas inimicis.

h Et

b Et aperta ianua irruerunt super me. Cum peruerfis in hac vita potestas tribuitur, quid aliud quā ianua erroris aperit? Quasi rupto muro & aperta ianua sup bonos mali irruūt, cum accepta tēporaliter potestata peruerfi, ipsa quoq; in quorundam corde destruere minima fidei conantur.

i Et ad meas miseras

deuo sunt. Reprobi per

suas & ad nostras mi-

seras reuoluūt, quā

do ad ea mala, in qb.

ipsi implicati sunt eua

quodam nobis vnitos

trahunt.

K Redactus sum in nihili-

um. Apud aestimatio-

nem malorum in ni-

hilo redigimur, quan-

do ea quę quasi fam-

ma diligūt bona tem-

poralia, non tenemus.

L Talib. nihil est quic-

quid de virtutib. bono-

rum vident. Et si quando eterna cogitant, delectatio transitoria tollit. Hęc omnia quę allegorice sunt dicta, & secundum historiam accipienda sunt, quod est planum.

l Abstulit quasi ventus desiderium meum. Fidelis populus se pati denuntiat, quod eos quos diligit, pati dolet. Ventus ergo desiderium tollit, cum res quęlibet transitoria eternitatis appetitum destruit.

* Caten. Graeca. In multo robore apprehendit vestimentum meum, sicut peristomium circumplexus est me.

* Nicetas. Translata vsus est oratione. Nam qui peristomio cuiusdam collum constringunt, suffocant illum & strangulant, sic Deus Iobum tam arcte complexus est, quasi compriueret & strangularet.

m Velut nubes pertransiit. Nubes in alto eminet, sed hanc ad cursum flatus impellit. Salus ergo vt nubes transiit, quia per uerforum gloria quo alta est, fixa non est. Expletis desideriis & actibus infirmantium, ad vocem electorum redit.

n Nunc autem in memetipso. In nobismetipsis nunc anima nostra marcescit & afficitur, sed in deo refouetur; tantoq; a viriditate gaudij longe fit, quanto adhuc autoris lumine repulsa ad se recedit.

Quia tempore vltimę persecutionis plures cadent, pauci stabunt, ideo hic pauca de bonis, plura de peruerfis dicit, unde mox ad corruentes redit.

o Nocte os meum perforatur dolor. Sic sua dicit, vt & cadentibus cōgruant, quia sancti viri corpus per sinus vlcera scaturiens, vermium multitudo lacerabat. Ecclesię autē os nocte perforatur doloribus, quia tribulationis tenebris pressi, afflictione sancti

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ad dexteram. idest, versus meridiem quę est dextera pars nostra habitationis, vt dictum est supra 24. cap.

2 Orientis calamitatis meę. Quia inde surrexit principium percuSSIONIS IUE, vt dictum est.

3 Pedes meos subuerterunt. idest, processum prosperitatis meę. Secunda verò percussio fuit ab igne de celo descendente, oues suas & pueros consumente, & hoc notatur cum dicitur:

4 Oppresserunt quasi fluctibus semitis suis. Quia ignis de celo descendens, procuratione demonum flammis operuit oues & pueros ad modum fluctuum. Tertia percussio fuit in raptu camelorum a Chaldeis, & quantum ad hoc dicitur:

5 Dissipauerunt iti. mea. quia cameli per vias portant onera.

6 Insidiati sunt. Quia Chaldę fecerunt tres turmas, vnam ad rapiendum camelos, alias duas ad insidiandum & pręseruandum, ne aliquis posset impedire pradam eorum. Quarta verò percussio fuit in pueris Iob in domo primogeniti oppressis, quod notatur cum dicitur:

7 Quasi rupto muro. Quia Sathan per ventum vehementem concussit quatuor

quatuor angulos domus, et oppressit filios & filias ipsius Iob, ideo subditur:

8 Redactus. quia non apparebat ultra spes relinquendi post se filium.

9 Abstulit quasi desiderium meum. Naturale enim desiderium hominum est relinquere post se prolem, in qua quodammodo maneat, vt habetur 2. de Anima. & 2. Reg. 7.

10 Et velut nubes pertransiit salus mea. idest, status prosperitatis meę tam in bonis exterioribus, quā in prole.

11 Nunc autem in memet. Hic consequenter Iob ostendit se grauiter afflictum in corpore contra delicias contemplationis diuinę, quas perfectius habuerat in quiete prosperitatis suę, & hoc est quod dicitur: Nunc autem in memetipso marcescit anima mea. dolore partis sensitivę a contemplationis dulcedine impedita, sicut dictum est cap. precedenti.

12 Nocte os meum perforatur doloribus. dolores enim corporis de nocte aggrauantur, & ideo dicit quod in eo aggrauabantur, sic quod pertingebant vsque ad ossa.

Et

MORALITER.

1 Ad dexteram orientis. idest, ad electos Christi dextra repōnendos, repente persecutiones confurgent.

5 Dissipauerunt itinera, &c. idest, processus ad multiplicandum fideles sana doctrina.

† Et non fuit qui fer. &c. quia tunc Christiani principes iuuate non audebunt fideles. ideo subditur:

† Quasi

7 Quasi rupto muro. idest, omni defensione sublata.

9 Abstulit quasi ven. desi. me. idest, Christi cultum, qui dicitur desiderium gentium, Agg. 2.

11 Nunc autem in memetipso marcescit anima mea. omni consolatione remota.

12 Nocte os meum perforatur doloribus. Nam in nocte illius tribulationis doctores ecclesię prę ceteris affligentur.

Tom. 3.

K 2

A ne sancti terebrantur, ut & ipsi qui in ea habebant uigorem fortitudinis, quasi iam quoddam habeant foramen timoris.
a *Et qui me co.* Quia maligni spiritus qui carnales de Ecclesia consumunt, tanto magis quiescere a tentatione nesciunt quanto nullo carnis pondere grauantur.

† reboris.

b *In mul.* Quid aliud vestimen tum Iob, q̄ corpus accipitur? vestimentum autem ecclesie sunt singulorū animarū, quæ ei credendo inhaerendoque fideliter eam circundant. Dicit ergo, dum multi sunt qui cruciāt, destruantur plurimi, qui ei connexionione amoris inhaerebant.

- & quasi.

† trades.

† in tumulum sepulchri mittet manum, nec in destructione eius quæ eueniet eis, erit clamor.

c *Et quasi capitiō tun.* Tunica capitiū collum circūdat. Collum vero si stringitur, vocis vsus, & vitalis stat⁹ necatur. Ecclesiam vero in collo. i. in prædicatoribus reprobi quasi capitiō tunicae constringunt: quia in ea persecutionibus suis uitam fidei, & prædicationis uocem extinguere conantur.

d *Comparatus sum luto.* In re proborum iudicio, electorum ecclesia luto comparatur, quia temporaliter conculcata despicitur. Fauilla assimilatur & cineri, quia ad sola hanc mala peruenisse æstimant, quæ in ea exhiberi corporaliter uident.

e *Clamo ad te.* Ecclesia persecutionis suæ tempore fide stat, desiderius clamat: sed dolet se quasi non respici, dum sua uidet in tribulationibus uota differri, quod sit, ut merita patientium crescant.

Patientiam sanctorum dolor vrget in uocem, & dilati, ut proficiant, timent ne deficient.

f *Mutatus est mihi in cru.* In deo, nec crudelitas, nec mutabilitas venit, sed adiunxit mihi, ut ipsa crudelitas, atque mutatio non sit in qualitate iudicis, sed in mente patientis. Nostro more de deo dicitur, ut per vicina nobis ad summa quandoque ascendamus. Nihil autem de eo indignum dici potest.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et qui me co.* f. vermes de vlcibus meis orientes.
- 2 *Non dor.* Continue me rodentes.
- 3 *In mult. eor.* i. in tantā multitudine sunt, quod non solum consumunt carnem, sed etiam uestem meam.
- 4 *Et qua. ca. tu.* Capitiū dicitur superior pars vestis, per q̄ caput intrat: ideo sic nominatur a capite, est igitur sensus, qd̄ vermes per illam partem exibant in tāta multitudine, quod capitiū erat eis coopertū in circumitu ad modū cincturæ.
- 5 *Comparatus sum luto.* i. ita uilis reputatus apud homines, sicut lutum.
- 6 *Et affimi. sum fa.* quæ quasi nihil reputatur.
- 7 *Clamo ad te.* Hic consequenter ostendit magnitudinē suæ aduersitatis ex defectu remedii, quo aggrauatur, quando remedium non speratur. Primo ergo tollitur remedium ex parte diuina. Secundo ex parte humana, ibi. *Flebam.* Circa primum dicitur. Clamo ad te, orando.
- 8 *Et non ex. me liberando.*
- 9 *Sto.* In oratione perseverando.
- 10 *Et non respicis me.* remedium adhibendo.
- 11 *Mutatus es mi.* Licet. n. Deus sit immutabilis, tamen mutabilia operatur, ex quibus uarie nominatur. Et sic dicitur pius, quando dat prospera, durus quando infert aduersa secundum

Diuisio.

MORALITER.

- 1 *Et qui me co.* non dor. quia demones tunc maxime ad destructionem fidelium uigilabunt.
- 3 *In mult. eor. conf. uis. meum.* id est uirtutes, quæ sunt ecclesie vestes.
- 4 *Et quasi capitiō tuni. succinxerunt me.* volentes me strangulare.
- 4 *Compar. sum luto & affimil.* nam tunc uilis reputabitur ecclesia, & deficiens, ut fauilla.
- 7 *Clamo ad te, & non exaudies me.* tunc. n. orationes ecclesie non exaudientur ita cito, sicut erit in eius desiderio.
- 11 *Mutatus es mihi in cru.* Licet in deo non sit mutatio, nec crude-

g *Et in du. ma. tuæ.* Manus Dei dicitur tunc uoluntati nostræ contraria, cum quod ei in nobis displicet, feriendo persequitur.

h *Eleuasti me, & quasi.* Quia præsentis uitæ gloria quasi in alto cernitur, sed nulla stabilitate solidatur, velut eleuatus

super ventū ponitur,

qui prosperitate trā-

sitoria letatur. Quæ

uerba personæ Iob

congruunt, non ad

id quod erat, sed ad

id quod esse videba-

tur. Neque. n. hunc

casum in mente per-

tulit, quia nulla aduersi-

tas deiecit, quem p-

speritas nulla corru-

pit. Etiam in ecclesia

infirmi qui transito-

riis successione. l. æ-

tantur, super vētum

videntur leuati: sed

persecutionis tempo-

re dū p̄speritatis au-

ra p̄transiit, eorū p̄-

rius eleuatio corruit.

i Scio quia morti tra-

des me. vbi constituta est domus omni uiuenti. Nullus. n. huc uenit,

qui ad carnis mortem corruptionis suæ gressib. non tendit.

Infernus domus erat omnium ante aduentum Christi: mor-

tem carnis nullus euadit. Et conueniunt hæc ipsi Iob. Mysti-

ce. Infirmis, qui carnaliter uiuentes ad domum mortis per-

ueniunt. Sed quia quidam cadunt in uoluptates, qui per pœ-

nitentiā redeūt, quib. uerba sunt eruditio, non extinctio.

¶ Cat. Græ. scio quia mors me conteret. Domus autem om-

ni mortali est terra. Utinam possem meipsum interficere,

aut rogare alium, ut hoc mihi faceret.

K *Veruntamen non ad consumptionem eorum emittis ma.* Manū

suam dominus ad consumptionem peccantium non remittit,

cum feriendo a peccatis corripit, & corruentes saluat, dū

cadentes, ad culpam in salute corporis uulnerat, ut prostrati

exterius, surgant interius.

L *Flebam quondam.* Plus est compassio, quam datum, quia rem

quamlibet plerumque dat etiam qui nō compatitur. Nunq̄ **F**

autem

secundum communem modum loquendi hominum, quem

Iob sequitur: licet firmiter teneret Deum omnia pie, & ius-

te operari.

12 *Eleuasti me, & quasi f. ven. po.* in alto statu, tamen instabili,

sicut est ventus, ideo subditur.

p *Elisi. me. va.* quia casus de loco excelsus est grauior.

14 *Scio quia mor. tra. me.* finaliter post flagellā, & unde sciat

subdit.

15 *Vbi consti. est dom. om. ui.* Sepulchrum. n. est ultima domus

cuiuslibet hominis.

16 *Veruntamen non ad cōf. eo.* q. d. si alios a me affligis in præ-

senti uita, habent tamen aliquod remedium, ideo sub-

ditur.

17 *Et si corruerint.* in aduersitates.

18 *Ipsē saluabis.* si ad te conuersi clamauerint, ego autem cla-

mo ad te quali continue, & tamen non exaudis me liberan-

do me ab afflictionibus præsentis uitæ: sperabat tamen ipse

Iob a Deo consequi salutem in futuro meliorem, ut patuit

ex supradictis **19. c.** quia credebatur resurrectionem futuram,

sed loquitur hic coram amicis suis, qui non credebant ipsā.

19 *Flebam.* Hic consequenter remouetur remedium ex pat-

te hominum. Circa quod primo ostēdit Iob, quod homines

dñt tibi compati, di. *Flebam quondam.* qñ in p̄speritate eram.

super

crudelitas, tamen crudelis dicitur cum ab eo populus eius

ultra morem solitum flagellatur.

12 *Eleuasti me.* tempore Constantini, & aliorum principum

deuotorum.

13 *Elisi. i.* elides tempore Antichristi, & satellitum suorū.

14 *Scio quia morti trades me.* ad soluendum debitum naturæ.

Sed quoniam Antichristi persecutio electis erit ad purgatio-

nem, ideo subditur.

16 *Veruntamen non ad consumptio. i.* pœnam æternam.

17 *Et si corruerint ipse sal.* nam deceptis ab Antichristo dabi-

tur tempus pœnitendi post mortem eius.

19 *Flebam quon.* tempore pacis meę compatiendo afflictis.

Expecta

A autem qui uere compatitur, quod necessarium proximo eo
spicit, negat. Ecclesia dum afflictos per lamenta poenitentiae
conspicit, suos eis oratione continua fletus iungit.

Tempore ultimae persecutionis ecclesiae, ad memoriam
reducit bona, quae gessit tempore pacis. Quae aeterna gaudia
desiderans, sed dum
differuntur mala praesentia, subdit.

a Expectabam bona,
& uenerunt mihi mala.

Fidelis populus expe-
ctat bona, sed mala
suscipit.

b Praestolabar lucem,
et eruperunt tenebrae.

Praestolatur lucem, & te-
nebras incurrit: quia
pro remunerationis

gratia interesse iam
gaudiis Angelorum

sperat, & tamen hic
diutius dilatus manet

persequentium tole-
rat, ut Tobias.

c Interiora mea effe-
buerunt absque ulla re-
quie. Sanctae Ecclesiae

interiora effervesce-
re, est ipsos quoque quos per amorem fidei velut viscera an-
te gestauerat, in persecutionis atrocitate tolerare.

Hae autem mala ininus doleret, si ab aduersariis fierent,
sed grauius cruciant, cum ab his de quibus bona sperabatur,
& hoc est, interiora eius.

d Praeueniunt me dies affli-
ctionis. Scit nanque ecclesia electo-
rum, quod persecutione ultima mala multa passura sit. Sed
hanc afflictionis suae dies praueeniunt, quia malorum uitam
inter se grauius etiam tempore pacis portat, qui iam in pra-
uis moribus ostendunt, quid sit futurum.

e Maerens incedebam. Vir sanctus eleuatus rebus, & honorib.
maerens incedebat: quia etsi hunc praeratum hominib. glo-
ria potestatis ostendebat, interius tamen maerore suo sacri-
cium domino contriti cordis offerebat. Ecclesia quoque
per prospera merens incedit, quia nihil vere prosperum de-
putat, quousque bonum, quod singulariter quirit, apprehendat.

Vel: Et si tot abundabat, intus tenet eum maeror sub di-
sciplina, & ex licentia potestatis ad impatientiam non eru-
pit, unde, sine furore confurgens. Impatientia pene semper
est potestati.

Maerendi vituli, in liberis pascuis relinquuntur: seruandus,
iugo punitur. Illi per amena prata ad foueam, hic per asperum
iter

peruenit ad patriam.

f Sine furore confurgens. Saepe seditioforum tumultus homi-
num praepositorum suorum mentes lacessunt, qui si boni
sunt, contra tumultus insolentium clamorem habent, & fu-
rorem non habent: quoniam quos clementer tolerant, do-
cere non cessant.

g Frater fui draconum. Draconum nomine
malitiosi: Struthionum,
qui pennas habent, &
volatum non habent,
simulatores designan-
tur, qui speciem tantum
sanctitatis habent.

*** Cat. Gra. frater sum**
factus sirenum.

*** Nicetas. sirenes sunt**
aues quae canere solent
alcyones, aut ululae, v-
trumque genus ani-
mantis luctuosum,
struthiones, aut stru-
thio cameli animalia
quae solitudine amant.
haec dicit quia sub dio
extra urbem commo-
ratur.

h Cutis mea denigrata
est. Cutis nomine Ecclesiae infirmi, qui exteriori utilitati de-
seruiunt, signantur. Per ossa, fortes qui curant celestia, in
quibus est compago corporis. Cutis ergo denigratur, & ossa pra-
caumate ardescunt: quia dum infirmi ad iniquitatem prosi-
liunt, & sumpto plerumque honoris loco inter reprobos con-
tra ecclesiam sequuntur, & fortes qui in eo sunt, zelo fidei cru-
ciantur.

*** Nicetas. non tam ex sole quam ex morbo, & plaga. Nam**
quae extabescit caro infuscatur, & nigra euadit. Quibus com-
memoratis Deum ad miserendum uult allicere:

i Versa est in luctum cithara. Acti di. Pacis meae tempore, per
alios qui uel carnem domant parua more citharae, per alios
more organi magna, & sonora praedicabam. Sed nunc citha-
ra, & organum in luctum versum est, quia dum me contem-
ni conspicio. eos qui praedicationis canticum non audiunt. deploro.

Vel cithara per chordas sonat, organum per fistulas. Chor-
da citharae intentio recte operantium, quae per afflictionem
carnis tenditur, ad aliam uitam siccata carne, ut chorda con-
gruus sonus sit. Si minus tenditur, chorda non sonat, sed ni-
mis rauum sonat: qui abstinencia non ualeat, nisi bene cor-
pus edometur, uel si nimis atteritur, quia uicia extinguenda
sunt, non caro.

cap.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Super eo qui afflictus erat. ei compatiendo, non fide, sed ue-
raciter, & ex corde, ideo subditur.

2 Et compatiatur anima mea pauperi. q. d. ex hoc deberent
homines mihi compati, sed contrarium accidit mihi.

3 Expectabam bona. i. consolationes aliquas.

4 Et uenerunt mihi mala. i. punitiones, & derisiones.

5 Interiora mea effebuerunt absque ulla requie praueenerunt. a ca-
lore ulcerum interius penetrante.

6 Maerens incedebam. i. tristis propter dolorem me affligen-
tem: quia tamen ista tristitia non absorbebat rationem, deici-
ens eam a uirtute, ideo subditur.

7 Sine furore. Exponendo cum moderamine miseriam meam,
per

per quod deberent homines moueri ad compassionem: cu-
ius tamen contrarium accidit, ideo subdit.

8 Frater fui draconum. Quia illi qui deberent me diligere, si-
cut fratres, momorderunt me suis punitionibus, & detra-
ctionibus, sicut dracones.

8 Et socius struthio. Quia illi qui erant mihi familiares, & so-
cii, obliui sunt mei, sicut struthio obliuiscitur foetus sui.

10 Cutis mea. ex humoris exterioris corruptione.

11 Et ossa mea aruerunt. i. calor ulcerum meorum intantum
est excessiuus, quod in parte delicauit medullas ossium meo-
rum.

12 Versa est in luctum cithara mea. i. prosperitas, quae
erat mihi causa laetitiae, versa est in aduersitatem, quae est mi-
hi causa tristitiae, moderata tamen ratione.

cap.

MORALITER.

3 Expectabam bona. pro compassione ista.

4 Et uenerunt mihi mala. in persecutione nimis dura.

5 Interiora mea effebuerunt. Gregorius. Sanctae Ecclesiae inte-
riora effervesce, est ipsos quos ante per amorem in utero
fidei gestabat, in persecutionis atrocitate tolerare, quod erit
tempore Antichristi.

6 Maerens incedebam sine furore. i. sine impatientia animum
peruer-

peruente.

8 Frater fui draconum, & socius struthionum. i. persequentium
me, nam aliqui Christiani ab Antichristo decepti Christia-
nos grauius persequuntur.

11 Et ossa mea aruerunt praecaumate. Nam aliqui qui fortes ui-
debantur, in furore tribulationis Antichristi peruerterentur.

12 Versa est in luctum cithara mea. i. cantus deuotionis in fle-
tum desolationis, tunc. n. officium ecclesiae cessabit.

A

C A P. XXXI.

Historice.

Pepigi fœdus cum oculis meis. Nunc proprias per ordinem virtutes enumerat, sic vitæ suæ historiam texens, ut paratū aliquid, quod allegorice possit intelligi, interferat. *Chrysostomus. Quæ postea Christus sciuit, & iussit, eadem re ipsa perfecit Iob.

a *Tepigi fœdus cum oculis meis.* Ut. n. cogitationes cordis castè seruare potuisset, fœdus cum oculis pepigit, ne prius incaute aspiceret, quod postmodum inuitus amaret. Serpenti dicitur a Deo. Pectore, & ventre repes. Ventre, quando per humana membra luxuriam exercet opere. Pectore quando polluit in cogitatione. Sed quia per cogitationem ad opus peruenitur, quæ ponitur in pectore. Vnde quia Iob cogitationem muniuit, vna custodia

† habeo a deo.
† ab omnipotente.
Gen. 3. c.
† conuincior erit sententia si subaudiatur cōtingit, aut conuenit.

B

pectus, & ventrem superauit, dicens. Ut ne cogita. quidem de uirgine. Quod ideo addidit, quia non modo actum, sed cogitationem luxuriæ extinxit: quæ est abundans iustitia. Hucusque enumerauit mala quæ pertulit, nunc incipit dicere bona quæ fecit, quia mors per fenestras sensuum intrat, eos extra custodit, ne per eos anima exteriora cupiat. Nō debent intueri quæ non licet concupisci.

† Iere. 9. f.
G. ego.

b *Quam. n. partem haberet Deus in me desuper.* Ac si diceret. Habere in possessionem suam excelsum, conditor renuit, si mens mea ante conspectum illius infirmis desideriis tabescit. Nulla. n. placent bona Deo sine mentis munditia. *Cat. Græc. Et quid partitus est Deus desuper? & hereditas sufficientis ex altissimis. Nicetas. prorsus ignotæ sunt Dei rationes, cur sic affligat.

c *Nunquid non perditio est iniquo.* Tunc erit alienatio reprobis, cum ab hereditate districti iudicis se anathema esse conspiciant.

d *Nonne ipse considerat vias meas, & cunctos.* Nomine uiarum, actiones denuntiat. Appellatione gressuum, motus mentium, vel profectus meritorum. Sicut autem dominus vniuersiusque vias considerat, sic dinumerat gressus, ut ne minutissimæ quidem cogitationes eius iudicio, ac verba tenuissima quæ apud nos vñ uiderunt indiscussa remaneant.

e *Si ambulauit in vanitate.* Cat. Græc. Si ambulauit cum irrisoribus. Nicetas. i. scurris, & ebriosis, nec contrarium est his quæ ante dixit. Cithara mea conuersa est in luctum. Nam citharæ

ulul

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXXI.

Diuisio.

Pepigi fœdus. Postquam Iob ostenderat prosperitatem in qua fuerat, & aduersitatem in qua inciderat, hic tertio respondit: innocentiam, quam semper tenuerat. Et diuiditur præsens c. in x. partes secundum x. uitia, a quibus ostendit se immunem, partes patebunt prosequendo. In prima igitur parte ostendit se immunem a peccato luxuriæ, & primo a peccato fornicationis, di.

1 *Pepigi fœdus cum oculis meis. i. firmiter statui, sicut firmatur pactum, quod uitarem omnem aspectum impudicum.*

2 *Ne cogita. quidem de vir. i. per aspectum inciderem in delectationem, vel consensum alicuius puellæ etiam pulcherrimæ, cuius causam subdit, dicens.* 3 *Quam. n. partem haberet Deus in me q. d. nullam. pars autem, & hereditas Dei dicitur homo in quo Deus habitat per gratiam, ipse autem non habuit in fœdatis per luxuriam, imo elongat se ab eis, ideo subditur.* 4 *Nunquid non perditio. i. inferni.* 5 *Est iniquo. deputata a Deo.*

6 *Et alienatio. scilicet Dei.*

7 *Operantibus iniquitatem. per luxuriam. q. d. sic, quia uidet omnia*

nia

M O R A L I T E R.

1 *Tepigi fœdus cum oculis meis.* In hoc c. describitur ipsius Iob multiplex perfectio, ut ostendatur non fuisse flagellatum a deo pro peccatis, sed pro meritis augmentandis, & ut hæc legentes

usus non est prohibitus Iul. a. organis cum pietate uti possimus, quib. in templis illi sunt uti Cat. Græc. Secretum in statera iusta. Nicetas. Ambulauit me in statera iusta, ubi uidet iustus Deo virtutem suam ascribere. Sciens se uideri cauere, non tamen securus & perfectus quidem inter veteres, in præceptis futuri Christi

C A P. XXXI.

a *¶ Cum consensu delectationis.*

EPIGI fœdus cum oculis meis, ut ne cogita-

a *¶ Quasi, si mundus non essem.*

rem quidem de uirgine. Quam enim par-

a *¶ Videns.*

tem haberet Deus in me desuper, & hære-

a *¶ Quia cetera bona non placent, sine munditia.* a *¶ Me uidens.* b *¶ Non essem pars Dei quia.*

ditatem omnipotens de excelsis? Nunquid non perditio

a *¶ Ideo fœdus me: agendum est.*

test iniquo, & alienatio operantibus iniustitiam? Nonne ip-

a *¶ Quia nulla bona, vel mala sine retributione.*

se considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat?

a *¶ Et cum Deus omnia videat, opto perfici in exemplo Christi.* b *¶ Vanitas ad leuitatem pertinet. Dolus ad malitiam. Recto ergo vitur ordine, quia per leuia peruenitur ad maius.*

† Si ambulauit in vanitate, & festinauit in dolo pes meus, ap-

a *¶ In hoc appenditur, quia ad vitæ eius exemplum prouocatur.* b *¶ Scire Dei dicitur scire nos facere.* c *¶ Idem scire me faciat.* d *¶ Sed.*

pendat me in statera iusta, & sciat Deus simplicitatem meam

a *¶ Per consensum non per id quod nolens patitur.* b *¶ Si uisio feruit malæ cogitationi, mox opus sequitur.*

Si declinauit gressus meus de via, & si secutus est oculus

meus cor meum, & si manibus meis adhæsit macula,

a *¶ Quos uerbo genuit.* b *¶ Exemplo.*

seram, & alius comedat, & progenies mea eradicetur.

porum uires excefferat, mediatorem Dei, & hominum quarebat, ut in illo pensans agnosceret, si vitam simplicem vere tenuisset.

g *Si dec. gr. meus de via.* Toties gressus de uia declinat, quoties nostra cogitatio iter rectitudinis per cōsēsum relinquit erroris. h *Et si securus est oculus meus cor.* Sicut. n. tentatio per oculos trahitur, sic nonnunquam concepta intrinsecus compellit sibi extrinsecus oculos deferuire.

*Cat. Græc. Si oculum sequutum est cor meum.

*Nicetas. Non dixit oculus meus, sed cor meum. i. ne mentem quidem corrumpi sum passus nudum corpus.

i *Et si manibus meis adhæsit.* Ac si di. nec videre uolui quæ concupiscerem, nec uidentem secutus sum quæ concupui. Nec adhæsit macula in manibus meis. culpa in actionibus: quia si qua illicita aliquando cogitauit, peruenire illa usque ad opera non permittit.

k *Serā, & alius co.* Serere. n. est uerba vitæ predicare, comedere re est bonis operib. satari, & est sensus: Quid os meum loquitur non ego: sed alter opes. Mulier. n. vigilans filium lactat, dormiens occidit. Sic magister scientia vigilans, uita dormiens, si uigiliis auditorem, & prædicatione nutrit, somno corporis occidit.

l *Et pro mea erad.* Quisquis iuxta hoc quod loquitur non uiuit, quos uerbo genuit, a stabilitate rectitudinis ope euellit.

*Cat. Græc. abique radice sim super terram.

¶ Nice-

nia quantumcunque occulta, ideo subditur.

8 *Nonne ipse considerat vias meas.* & ideo ex testimonio diuino allegat suam munditiam, di.

9 *Si ambulauit in vanitate.* præbens me aspectibus inuenientiarum.

10 *Et festinauit in dolo pes meus.* quærens locum ad eas decipiendum.

11 *Appendat me in statera iusta.* i. faciat alios scire.

12 *Simplicitatem meam.* i. puritatem meam, quam ipse nouit.

13 *Si declina. gress. munditiæ.*

14 *Et si sec. est oculus.* Cogitationes. n. surreptitiæ non possunt ab homine euitari, quia sicut dicit Aug. non est in potestate nostra quib. uisus tangamur, tamen in potestate nostra est ea respuere, vel acceptare prosequi, uel fugere, est igitur sensus. Si cor meum. i. cogitationes lubricæ carnis surreptitiis secutus est oculus meus, impudice conspiciendo.

15 *Et si ma. meis adhæ. ma. immunde tangendo.*

16 *Seram, & alius co. & proge. i. puniar a Deo nō solum in bonis mobilibus, sed etiam in prole mea. q. d. si talia commisisssem, merito priuatus fuisssem bonis meis, & filiis.*

Si

gentes studeant eius perfectionem tempore prosperitatis imitari, & eius patientiam in aduersis. Ex quo patet quod literalis sensus est simpliciter moralis, propter quod nō est hic alia moralitas inquirenda.

A *Nicetas. Symmachus: progenies mea eradicetur. Dicendū autem aut hanc ante calamitatis tempus loquutum esse, aut tanquam iustum rursus spe lætæ vitæ niti. liberis. n. orbatus hac non videtur dicere posse.

a Si deceptum est. per hoc nec cogitasse de fornicationis macula vitæ sanctus deimō stratur.

*Cat. Græc. & paruu

li mei humiliantur.

Nicetas. quando adul

teræ filii dicuntur, at

que ea re sese abdunt.

Nicetas. adulter. n. in

gens excitat incēdiū

malorum. Nam uiro

iniuriam facit, vxorē

cōtaminat, suspectos

liberos incertōsq; red-

dit, cum prouidentia

certat, habitudinem

diuidit, viro struit in-

sidias, &c.

b Et si ad ostium. per

hoc patenter ostēdit,

quod a reatu adulte-

rii liber fuit: Magnū

est quod Iob exēpla

munditiæ dedit, qui

non accepit illo tem-

pore, quo nondum re-

uelata gratia censura

prodierat: quæ non so-

lum corporis, sed & cordis lasciuia reprimēret. Nunc &

post prohibitionem domini econtra agitur, secundum hoc

quod dicit si deceptum est cor, &c.

c Hoc. n. nefas est. Hoc inter peccatum distat, & crimen, q̄a

omne crimen peccatum est, nō tamen omne peccatum cri-

men est. Et in hac vita multi sine crimine, nullus vero esse si-

ne peccatis valet. Bene ergo crimen luxuriæ diffiniens ait.

d Et omnia eradi. geni. Germina animæ sunt operationes bo-

næ, quia si luxuriæ malo non resistitur, & illa pereunt quæ

bona videbantur: sed in tanta castitatis munditia, quam hu-

milis fuit, aperit, cum subiungit.

e Si contempsisti subire. Qui iudicari cum seruis suis ancillisque

non renuit, liquido indicat quod contra nullum proximū tu-

midus fuerat. Inter hæc aut libet intueri vitam suam in om-

nib. quanta vitæ sanctus discretionē custodiebatur. Non. n. lō

ge superius dixit. Videbant me iuuenes, & abscondebatur,

& senes assurgentes stabāt, & principes cessabant loqui, &c.

C Nunc vero ait. Si contempsisti iudicium subire, &c. Quis digne

considerare valet huius viri, tam sublimia virtutum modera-

mina? In quo tanta est auctoritas regiminis, vt ad silentium

restringantur duces. Tanta humilitas cordis, vt ex æ-

quo ad iudicium venire permittantur ancillæ. Ecce appa-

ret miro modo in potestate principibus potentior, in certa-

mine

mine seruis æqualis, in cœtu principum memor regiminis, D
in certamine famulorum memor conditionis: se quippe sub
vero domino famulum cōspicit, ideo cordis alitudine se su-
per famulos non extollit, vnde & protinus, subdit. Quid. n. fa-
f Nunquid non in utero feci. Potentib. uiris magna est uirtus hu-

milicatis, considerata

æqualitate conditio-

nis, iam ad libertatis

opera se conuertit.

g Si negauit quod uo-

lens. Post castitatem, & hu-

mitatem subdit de

libertate: per hoc oñ

ditur, nō solū ad ino-

piā pauperib. sed et

ad desiderium deser-

uisse.

h Et oculos viduæ.

Incunctatē dādum

est, quod cū uera hu-

mitate querit. i. qđ

nec ex delirio, sed

ex necessitate poscit

i Vt non solū ex mu-

nere, sed etiā celeri-

tate muneris bonorū

opū merita augeant.

j Si co. bu. meam solus.

Nō solum exterius de-

di, sed apud me ino-

pes habui. Nec cōuer-

satio cū quibuslibet

habenda est, sed ex quibus merita proficiant, vnde se pupi-

lum habuisse perhibet socium. Solent. n. nonnulli multa lar-

giri, sed habere pauperes socios in domestica cōuersatione

refugiunt, gratiam communis vitæ non habentes. Sed iste,

præiudicium se pietati facere existimaret, si solus comedere-

ret, quod dominus omnium communiter creasset. Nec istam

pietatem sibi, sed gratiæ Dei attribuit, dic.

K Quia ab infantia. *Cate. Græc. Quia a iuuentute enutriui

ut patet: & ex ventre matris dux fui. Nicetas. Infantes admo-

dum, orbatos parentib. suscipiebam ipse, & quoad corrobora-

rata essent ætate, alebam, atque educabam, artiumque disci-

plinis erudiebam. Euagrius. Iniuriam facere, ac beneficio

non attingere apud Iobum par est. Quod hæc pietatis viscera

a conditoris sui gratiā sit consequutus, innotescit, quia sicut

suo opere conditus non fuit in vtero, ita nec sua uirtute ab

vtero pius fuit. Misericordia enim et si eius fuit arbitrii, vt

cum illo proficeret: tamen eius arbitrii non fuit, ut cum

illo exiret de utero. Sociæ sunt uirtutes, nec humilitas cū

veneratur proximum, deserat largitatem, nec largitas in-

tumescat erga indigentem. Nec per impietatem deseras te

gere consortem naturæ, nec per superbiam desinas venera-

ri quem tegis dum dicitur, vt ipsi recipiāt vos in eterna tab.

vbi ostenditur potius munera nos offerre patronis, quam do-

na dare egenis.

L Si des. præ. Qđ pauperē non despexit, uirtutem humilitatis

exhi-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si deceptum. &c. Hic ostendit se immunem a peccato adul-

terii, di. Si deceptum est cor meū super mulierem alteri con-

iunctam in matrimonio, vel attidatam, sicut sonat dictio He-

braica. **2** Et si ad ostium amici mei in si. sum. quærens abuti

vxore illius. **3** Scor. sit al. vxor mea. in pœnam huius.

4 Et super il. incu. alii. i. turpiter, & communiter se exponat.

5 Hoc. n. ne. est. f. adulterium, quia est contra præceptum diui-

num. **6** Et mi. ma. in peccatis contra proximum: quia per hoc fit

ei iniuria in re maxime sibi dilecta.

7 Ignis est vsque ad perd. deno. f. corporis, & animæ, quia talis

non solum in animam, sed in corpus peccat.

8 Et omnia era. ge. quia aufert certitudinem debitæ prolis,

& supponuntur hæredes illegitimi.

9 Si contempsisti subire iudicium cum seruo meo, & ancilla mea. Hæc

est secunda pars principalis huius c. in qua ostendit se immu-

nem a peccato iniustitiæ, di. Si contempsisti subire iudicium

cum seruo meo, & ancilla, & multo minus contempsisti subi-

re iudicium cum persona æquali, vel maiori.

10 Cum disceptarent ad me. i. uellent in iudicio disceptare. Cu-

ius causam reddit, di.

11 Quid. n. faciam cum surrexerit ad iudican. Deus, & cum quæsie-

rit, quid res. q. d. si nollem iudicari cum seruo meo, quomodo

possem

possem respondere in iudicio diuino? q. d. nullo modo, ideo

subditur. **12** Nunquid non in vtero fecit me. quasi diceret, li-

cet sit inferior me ratione seruitutis, tamen in specie huma-

na est mihi æqualis. **13** Et formauit me in vulua vnus. i. vnus

Deus, me & ipsum formauit.

14 Si negauit quod uol. Hæc est tertia pars, in qua ostendit se

immunem a peccato immisericordiæ, di. Si negauit, quod uo-

lebam, pauperib. dum tamen eorum voluntas cōsuetudine

bilis. **15** Et oculos uiduæ exp. feci. nimis protrahendo conso-

lationem debitam.

16 Si comedi buccellam meam solus. Per buccellam intelligun-

tur alia cibaria, quæ Iob liberaliter communicabat, & maxi-

me pauperibus, vnde subditur.

17 Quia ab infantia mea creuit mecum misericordia. diuersi. n. homi-

nes ex complexione naturali habēt uarias inclinationes ad

actūs uirtutum: quia aliqui sunt proni ad liberalitatem, aliq-

ad castitatem, & sic de aliis: & talis inclinatio crescit p exer-

citium. Sanctus uero Iob ex complexione ad misericordiam

pnus erat, & hæc inclinatio p continuū exercitiū creuerat.

18 Si des. præ. &c. Hæc est quarta pars, in qua ostendit se immu-

nē a pēto superbiæ, q̄ solet oriri aliqñ ex aliorū impotentia,

vel defectu, & hoc excludit a se di. Si despexi prætereunt. eo quod

habuit ind. reputans eum ex hoc uilem, & bonorum suorum

dissipatorē, sed eōtra exhibui me ei misericordē, iō subdit.

Exhibuit, quod autem operuit, pietatis. Ignoto autem proximo misertum se indicat, quem paterentem vocat, quia apud piam mentem plus natura valet, quam notitia ut in Iob. *a* *Si leu. su. pu.* Ac si patenter dicat. Neque tunc utilitatis mee negotia, uirtute contra pupillum exigere uolui, quando me

judicio et ex iustitia potiorē vidi, hic. n. portae nomine, iudicium quod in porta agebat, significat.

b *Humerus meus.* Si ea bona quae ore protuli, operari renui, ipsum quod mihi ad operandum datum est, corporis meum brum perdam. Vel per humerum cui brachium iungitur, socialis vitae coniunctio designatur: per brachium operatio.

In eo quod dicit. Si leuauit, &c. patientiam se seruasse asserit, quod qui non facit, a iunctura eius humerus cadit: cum aduersitatis aliquid ferre non valens, frater nam concordiam relinquit. Et brachium eius cum suis ossibus conteritur, quia cuncta eius

operatio cum quibuslibet esse videatur, connexa virtutibus soluetur, nisi per charitatis vinculum patientia conseruetur.

B Et quia quaedam virtutes sine aliis, vel omnino nullae, vel imperfectae sunt, ut ostendat in se coniunctas, singulas enumerat.

**Cat. Græc. a clauicula. Nicet. Theodotio a ceruice: Symmachus a summitate scapularum.* Dictis ergo ceteris qua mente possederit diuitias, subdit.

c *Semper. n. quasi tu.* Fluctus cum tumentes desuper imminet, cumque eam quam deferunt, mortem minantur, nulla tunc cura temporalium rerum nauiganrib. nulla delectatio carnis ad metem reducitur, ea quoque ex nauis proiciuntur pro quib. longa nauigia sumpserunt. Cunctae res in despectu mentis veniunt amore viuendi. Quasi ergo tumentes fluctus super se, Deum metuit, qui dum veram vitam desiderat, omnia despicit quae hic possidens portat. Vel tumentes fluctus extremam potestatem dicit, quando commotis omnib. elementis supernus iudex veniens, finem omnium apportat, quam sancti quotidie expauescunt.

d *Pondus e. ser. non pot.* quoniam qui extremi iudicii aduentum intenta mente considerat, profecto videtur, quia tantus pauor imminet, quantus non solum tunc uidere, sed etiam nunc praeuidere pertimescat.

e *Si putauit au.* De creatore quippe desperasse fuerat, si spem in creaturam posuisset. Qui. n. labenti innititur, necesse est, ut cum labente labatur.

f *Si leu. su. n.* Nihil. n. extra Deum menti sufficit, quae Deum veraciter quaerit.

Mythice.

Aurum ingenium praelari intellectus, obrizum mens, quod dum igne amoris coquitur, semper seruat claritatem. Et est sensus. *Nec ingenio tribui.* si qua veraciter intellexi: nec menti si qua bona egi. Multae diuitiae abundantia acumina consiliorum quod manus quietis iuenit. i. cogitatio tractatus gignit. Multas igitur diuitias reperit, qui inquirendo sacra eloquia abundantem intelligentiam percipit. Non est autem secunda letitia ea cognoscere, sed custodire, quia cui multum committitur, plus ab eo exigitur: & dum ad usum datur, amittitur, nisi caute tribuatur.

Intel-

Intellectus, vel otio torpet, vel elatione vanescit: & ideo ait, *Si latatus sum.* Cum autem quae intellexi, operatur, ex eo quod foras ostendit, sepe labitur, sed beatum Iob, sicut in intelligentiae aurum non extulit, licet nec lumen operationis. Possit tanta autem quae supra dixit, quid magnum est creati

non adorasse: dicit et se non vidisse. i. deum deranter intuitu esse speciem praesentis lucis, ut qui nec in auro, nec in corpore luce delectetur, ut ille qui dicit diem hominis non concupit, de quib. gaudere non potest, quia per desiderium non uidit. Lux autem exterior si incaute diligitur, a luce inuisibili cor extra in hians caecatur, & est sensus.

† a calamo suo.

† timui afflictionem Dei super me.

Si uidi solem. Pene soli homines sua bona non uident, quae aliis uidentia praesent, nec lunam. i. famam boni operis quae in tenebris ambulanti lucet: haec etiam Iob non extulit quae plus

timenda erant. Tunc. n. quasi alta arbor statim amplius agitur, quae per intelligentiam erant in semine, per operationem in ortu. De laudibus autem non modo non est factus arrogans in verbis, sed nec in tacita cogitatione. Dum mali bona mirantur, lucerna ardet in nocte, sed dum boni optima mirantur, sol in die fulget. Dum bonum actione corporis lucet, lucerna est. i. lumen in testa. dum contemplatione mentis, sol de caelo.

**Cat. Græc. An non video solem quidem, qui splendet, deficientem? Lunam vero deficientem. non. n. est in ipsis.*

**Chryl. Quod dicit est huiusmodi.* Si ea quae in caelo sunt astra usque lucetia, vicissitudini tamen sunt obnoxia, Sol. n. deficit, & Luna minuitur: quis haec terrena stabilia, ac firma putabit?

g *Et lu. inc.* Lunam dicit famam, quae lucens in nocte huius vitae ex bono opere vires accipit, & non est latatum in abscondito cor meum. Sunt. n. qui suis praeconiis extolluntur apud se, & gaudent. Et hoc est.

h *Et latatum est, &c.* Et quia inconsiderata mens fauoribus tracta aliquando laudat quod fecit, addit.

i *Et osculatus sum.* per os locutio designatur. Manum ergo suam osculatur ore suo, qui laudat quod facit.

**Nicet. Symmachus.* Si adorauit manus mea circa os meum.

**Olym. sepe numero nonnulli cum sua facta efferunt, manus osculantur suas, dicit igitur si meam spem magis collocaui in meis egregiis facinoribus. quam in deo, mentitus sum veritatem.*

Alii, si solis deceptus fulgoribus illum adorauit, nec reputauit deficere, ac desinere, crimini id mihi detur maximo. Chryl.

haec nonnulli in idolorum cultu dicta esse confirmant, quod non sit verisimile, quoniam id nunquam in summis virtutum officiis posuisset. Verum haec mihi ad amantium similitudinem supra

venit, quod dum illi, quos diligunt, absunt, illorum diuitias, ac res gestas cum admiratione usurpantes, manus suas suauiant. Nilus.

Quod Iobus criminofum putauit ori manum ad mouere, id facere minime veremur, multorum. n. mos est, manibus suis suauiter dare, ut testentur, quod in eis est facultatis, a seipsis habere. Quos

cum subindicaret lex dixit: Qui ambulat in manibus immundus, & qui ambulat super quatuor pedes, & qui multiplex est pedibus.

† Que

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Si non bene mihi latera eius.* quae discooperata erant, & ego operui, & sic fui occasio, ut benediceret mihi.

2 *Et de velleribus ouium mearum.* i. de pannis factis de velleribus earum.

3 *Calefactus est.* i. munitus contra frigus.

4 *Si leuauit super pedes meos.* i. potestatem meam iniuste.

5 *Etiā cum uide me in porta.* i. in loco iudicii, ubi poteram facere voluntatem meam.

6 *Humerus meus a iunctura.* i. sic enormiter puniar a Deo. Et eam immunitatis a praedictis vitiis, subdit. **7** *Spe. q. tu. super me.* i. sicut illi qui sunt in mari nauigantes videntes fluctus in tumefcentes, quolibet momento timent submergi: ita super

per

per me timui iudicium Dei venire, si aliquid agerem contra eum, pauperes, & impotentes despiciendo. Secundo oritur superbia ex proprio fastu ex parte, & diuitiis surgente: & hoc excludit a se, dicens. **8** *Si putauit aurum robur meum.* Ex hoc excludens a me timorem diuinum. **9** *Et obrizo dixi.* i. mea. ponendo in ipso finem meum. **10** *Si letatus sum.* neptē, & superbe. **11** *Diuitiis meis multum.* q. d. veniat super me vindicta diuina. **12** *Si uidi solem.* Haec est quinta pars in qua ostendit se immunem a peccato idololatriae, dicens. *Si uidi solem.* i. diligenter attendi, ut cultum latrū sibi attribueret, sicut cōiter faciebant Gentiles illius temporis, adorantes corpora celestia tanquam deos. **13** *Et osculatus sum manus meas.* i. si-

Diuiso.

Quae

a *Quæ est iniquitas.* quia autoris sui gratiam negare conuincitur quisque sibi tribuens quod operatur.
b *Maxima.* Omne peccatū quod ex infirmitate est, spem nō perdit: q̄a a Deo veniā querit. Presumptio vero quanto longius est ab humilitate, t̄to grauius in desperatione, & dū sibi vires tribuit, a Deo non requirit.

Presumptio peccati.

c *Si gaudis sum ad.* Quia videlicet, & inimicum diligens dum aduersario ruenti cōdoluit, vt malis illius ipse ad bonū creuit.
d *Cate. Græ.* & dixit cor meum Euge, Euge. Nicetas. Euge dīctio ad voluptatem, & irrisiōnem pertinens.

d *Non e. de.* Nōnulli enī quos aduersarios estimant, maledictione ferunt, quia virtute nequaquā possunt.
e *Si non di. viri.* Secū enim aduersarios cōuersantes tolerabat, quia iniuste agētibus per silentium non ce-
f *ad iudicem.* debat, sed per rectitudinem contraibat.

*** Cat. Græ.** Si s̄ape dixerunt ancillæ meæ: Quis det carnibus eius saturari? cum satis bonus essem.
*** Chrysol.** Infanum, & ardentem amorem quo serui illum prosequerantur, ostendit. Olym. Alij vero hanc interpretationem attulerunt. Neque ancillis, inquit, infensus fui, vt ob crudelitatem meā effēratæ, meas carnes cuperent degustare.

Myſtice.

f *Quis det de.* Hoc mystice de Christo, de cuius carnibus saturari cupierunt, vel domestici Iudæi, eius corpus volentes quasi consumendo extinguere, vel Gentiles credentes qui de corpore eius quotidie reficiuntur.

g *Foris non ma. pe.* Dicturus in hospitalitatis gratia largitatem suam, prius qualis apud se fuerit, exposuit: quia exteriora munera ex interiori cordis munditia conduntur.

*** Chrysol.** Hominis hospitalis, & ex Abrahamæa nobilitate orti hoc est inigne.

Genel. 3. c.

h *Si abscon. quasi ho.* Hominis propriū esse conspicit, quia ex parentis veteris imitatione descendit. Adam. n. peccatum voluit excusare per mulierē, mulier per serpētē. *Si abscondi.* Qui multa sua bona scit vbiq; prædicari, si qua habet mala tegit, & se sanctū credit: sed vere humilis mala sua cognoscit, & vocē cōfessionis aperit. In sinu aut iniquitatē celare, est hanc in cōscientiæ latibulis occultare, nec per confessionē detegere. Aperte in his demonstrat, q̄a vera de bonis suis dixit, qui mala non tacuit: vere iustus qui mala vitat: & quæ vitare non pōt, hominibus nō abscondit: ibi iustitia, hic custodia iustitiæ. Sed q̄a ex vera humilitate secreta nascit̄ autoritas, vt foris nil metuat, qui intus ad alta nō anhelat, expressa cōfessione peccati.

* Olym.

* Olym. Peccati voluntarij nullius sibi conscius, cetera penitentia, & confessione curabat. Chrysol. Dictu primus peccata tua, vt iustificeris.

1 *Si expaui ad mul.* Nihil mundi cupere magna est securitas, vt immutabili hærēs, oibus infra turbatis nō turbetur in mēte:

& si extra quādoque carnis infirmitate.

*** Cate. Græ.** Si dimissi impotentem exire ianua mea sinu vacuo, quis det auditorem mihi? Nicetas. i. nemo me audiat.

* Iulian. Ea verba, t̄ne

quis det auditorem mihi, nonnulli interiecta esse aiunt, propriamque habere sententiam. Cum enim multitudinis rerum,

quæ dictæ erant, iam presum esset amicos,

atq; eas minus libenter audirent, illorum itē tergiversaretur cō-

sciētia, quod illos oburgando momordisset, ideo prudētes requirebat auditores.

K *Et despectio.* Boni, nec despecti sua aperunt, cum alijs non profunt, quod esset le-

† vel, ecce signū meū omnipotens, qui testificabit̄ p̄ me, i. scriptura qua volo iustificari, est illud quod respondet mihi Deus, & quod de me testificabitur, est liber quem scripsit vit iudicii mei.

ostendere non prodesse: vt Iesus Herodi, non querenti profectum tacuit, & inde passus est se irrideri. *Et despectio propin.* Sunt qui despici metuunt, hi cognatur ostium egredi, quia pulsati contumelijs dum de se quæ nesciuntur, aperiūt: tanquam per oris ostium egrediuntur.

l *Et non ma. ta.* Bene præmittit tacui: quia qui impatiens tacere nescit, a domo conscientiæ exit. Hoc mystice de Christo qui multos persequentes non timuit, & despicientes, qui & tacuit, nec egressus potentia vindicauit.

m *Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum au.* Mediatorem requirit, sciens quod ad requiem liberationis æternæ humani desiderij preces, nisi per aduocatum suum audiri non possunt. de quo subditur.

n *Et librum scri.* vnde: Pater non iudicat quēquā, sed oē iudiciū dedit filio. Qui veniēs ad nostram redemptionem, noui nobis testamentū condidit: eritq; quādoq; autor iudicij, qui nūc est conditor libri: vt tūc distictius exigat, quod nūc māfuerit iubet. Beatus aut Iob cur scribi librum a iudice postulat, qui ad testamenti noui tempora peruenire non valebat: Sed electorum vocibus vtitur, atq; eorū significatione postulat: quia profuturum eis per omnia prouidebat. Ipse namq; per spiritū hūc apud se librum iam dudū tenebat, quem per gratiam aspirationis acceperat, & videndo cognoscere, & prouidendo nūtiare. Sed cur Beate Iob scribi librum desideras?

o *Vt in humero meo.* Librum in humero portare, est scripturā sacram operādo perficere. Prius autē describitur in humero portari,

Roan. 5. d

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quæ est iniqui. maxima. scilicet impendere creaturæ quod attribuentum est soli creatori. **2** Et negatio contra Deum altissimum. Quia cultus Dei falsi, est negatio Dei veri in facto.

3 Si gaudis sum ad ruinā e. qui me oderat, & exultaui quod inuenisset eum. Hæc est sexta pars in qua ostendit se immunem a peccato rancoris, & inuidia, dicens; Si gaudis sum de malo alieno. etiam de malo inimici mei, supple Deus puniat me. & in hoc per oppositum ostenditur charitas perfecta in ipso Iob, quæ se extendebat etiam ad inimicos secundum monitionem Saluatoris, Matth. 5. g. Diligite inimicos vestros, benefacite, &c.

4 Si non di. Hæc est septima pars in qua ostendit se immunem a vitio inhumanitatis. & primo circa domesticos, dicens: Si non dixerunt viri tabe me. id est domestici mei.

5 Quis det de car. Id est quis det, vt sit corporaliter presens nobiscum semper, vt de eius societate reficiamur. Secundo quantum ad extraneos dicens. **6** Foris non man. pe. sed humane, collegi eum in hospitio. **7** Ostium meum via. vt libere posset ibi accipere refecionem suam. **8** Si abscondi. Hæc est octaua pars, in qua ostendit se immunem a vitio hypocrisis, di. Si abscondi qua. id est, si-

cut solent multi homines facere.

9 Peccatum me. illud indebite negando, vel falso excusando.

10 Et celauit in sinu meo. id est in corde meo. **11** Iniquitatem meam. per falsam exterius sanctitatis ostensionem. **12** Si expaui. Hæc est nona pars in qua ostendit se mundum a vitio pusillanimitatis. & secundo circa suam innocentiam optat testimonium diuine veritatis, ibi; Quis mihi. Circa primum dicit; Si expaui ad multitudinem nimiam. timore multorum a iustitia deuando.

13 Et despectio propinquorum. ita quod a veritate deuiaui, timens ne offenderem propinquos meos contrarium volentes.

14 Et non ma. ta. q. d. non feci prædicta, sed magis tacui audiens increpationes propinquorum meorum, eo quod nolebam eis acquiescere.

15 Nec egress. ad agendum aliquid iniquum propter eos.

16 Quis mihi. Hic supra prædicta querit testimonium diuine veritatis, di. Quis mihi tribuat auditorem. scilicet querimoniam meam, vt mecum interpellat apud Deum pro me. idco subditur.

17 Vt deside. meum au. &c. & li. scribat. Sententiam pro me proferendo. & per talem modum loquitur, eo quod sententia iudicis solet ferri in scripto. Hanc autem sententiam tulit Deus in fine libri di. amicis Iob; Non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob.

18 Vt in humero meo por. il. tanquam victoria mea vexillum

9 Peccatum

A portari, & postmodum sicut corona circūdari, quia sacri elo-
quij mandata, si modo bene portantur in opere, postmodum
nobis victoriæ coronam exhibent in retributione.

* Cat. Græ. Manum Domini si non timui. Syngrapham au-
tem, quam habebam cōtra aliquē, humeris circumponēs co-
ronam, legebam, &
nisi durissimā illā red-
didi, nulla re accepta
a debitore.

† Numerum
gressuū meo-
rum annūcia-
rem illi, velut
princeps offer-
rem illi sub-
causam meam
libere, & sine
te more.

a *Per sing. grad. meos.*
Incrementa virtutum
gradus vocat, quoniā
per ipsa ascenditur, vt
ad cēlestia obtinenda
veniat, & quasi per
singulos gradus suos
librum pronūtiat: qui
percepisse se eius sen-
tentiam non per ver-
ba tantummodo, sed etiam per opera demonstrat.

B b *Et quasi princi. offeram eum.* Quod offerimus, manu tene-
mus. Venienti ergo ad iudicium librum offerre, est verba
præceptorum eius in actione tenuisse.

Myſtice. c *Si adue. me.* Ad maiorem ostensionem suæ perfectionis,
ad vltimum imprecatorium conditionem ponit. Quia hoc ad
literam non potest, mystice debet intelligi. Omnis qui iura
regiminis in commissis fidelibus possidet, quid aliud quam
terram incolendam tenet: Sed terra contra possessorem cla-
mat, cum contra eum qui præest aliquid iustum, vel priuata
domus, vel sancta Ecclesia murmurat, quæ quantum ad ru-
des, & nullis operibus excultos terra dicitur.

* Nicetas. Imperfecta oratio, ac pendens: dicit enim. Hæc
patiar mala, si in cuiusquā possessione p̄datus sum, vt illū co-
gere ingemiscere, neq; fulcos alterius ad meos adiūxi, vt ij, a
qbus essent erepti, ploratū ederent vllū, sed neq; terrā meā
quisquam coluit, qui nō esset pretio conductus, ne forte eum
cachinnis vexarem si ipsius operam mercede spoliasset.

d *Et cum ip. sul.* Sulci dicuntur hi qui ad audiendum, atque
retinendum, sanctis prædicationibus intenti, a priore mentis
durtia, quali quodam vomere linguæ scissi, semina exhorta-
tionis accipiunt, qui vomere lectionis attriti, cum grauari in
minimis innocentes aspiciunt per compassionem ad lamen-
ta vertuntur. Si ergo qui præest peruerse in subditis agit, &
rudes contra eum clamant, & perfecti deflent.

C e *Si fructus eius comedi.* Qui præest, & subest inuicē serui sunt:
si hic

meo portem illum, & circumdem illum quasi coronam mihi?

a *Sed quia statim neino fit in summis gradibus.*

a *† Per singulos gradus meos pronuntiabo illum, & quasi prin-*
cipi offeram eum. Si aduersum me terra mea clamat, & cum

c *† Et tacent.* Si qui præest, peruerse in subditis agit, rudes contra eum clamant & perfecti deflent.

d *† Si qui præest, peruerse in subditis agit, rudes contra eum clamant & perfecti deflent.*

e *† Pro maioribus bonis.*
ipsa sulci eius deflent. Si fructus eius comedi absque pecu-
nia, & animam agricolarum eius afflixi, pro frumento oria-
tur mihi tribulus, & pro hordeo spina.

a *† Mala minima.* b *† Pro minimis bonis.* c *† Mala maiora.*

si hic obtēperat, ille folicite pvideat. Et fructus eius comedi
absq; pecunia. Fructus absq; pecunia comedere, est ex Ecce-
sia sumptus accipere: sed eidē Ecclesiæ prædicationis pretiū
non præbere. Iob fructus terræ absq; pecunia non comedit:
quia subditis verbum admonitionis reddidit, a quibus fru-
ctus corporeæ seruitu-
tis accepit.

Allegorice.

* Nicetas. Nun-
quam aliter soli fru-
ctus comedit, non
prius p̄soluto pretio.
† *Animam agricola.*
eius af. Animas agri-
colarū attrigit rector
Ecclesiæ, si alijs recte
prædicantibus inuidia
se mordente contra-
dicat. Et animā agri-
eius. Aliqñ rector Ec-

* finita sunt
verba Iob.

clesiæ, dum sibi soli ius vendicat, alijs recte prædicantibus
per inuidiam contradicit: sed pius pastor qui non suam glo-
riam quatit, ab omnibus vult adiuari. Si inquam hoc, vel il-
lud feci, pro frumento, i. maioribus bonis tribulus mala mi-
nima, pro hordeo, i. pro minimis bonis, spina, maiora mala.
Tribulus enim mollior, spina ad pungendū est durior: & est
breuiter dicere: Si hoc, vel illud feci, pro bonis quæ in æternū
reficiūt, retribuātur mihi mala quæ pungūt. Vel in frumēto,
spirituale opus quod mentē reficit. in hordeo, terrenarū re-
rum dispensatio figuratur: in qua quasi iumentis carnalibus
alimenta paramus, quæ etiam habet aliquid paleæ admixtū.
Hoc autem frumentum, & hordeum serit, aliquando etiam
ille rector, contra quem terra clamat: Sed subditi qui in plu-
ribus grauantur, illa pauca bona quæ aliquo modo polluun-
tur, bona non putant. Dicit ergo: Si magna quæ debui non
feci, punctiones murmuris a subditis recipiam, etiam de bo-
no quod feci. Curandum est ergo prælatis ne dent exem-
plum mali, & subditis, ne facile iudicent facta prælatorum,
contradicentes ordinationi Dei qui illis potestatem dedit,
sicut scriptum est: *Om̄is potestas a Domino Deo est.* De istis
vero scriptum est: *Obedite præpositis vestris, ne de vobis dictum*
fit illud: Et murmurauerunt, & a serpentibus perierunt. De illis
ergo: *Gloria eius quasi filios sani.*

Rom. 13. a.
Hebr. 13. c.
1. Cor. 10. b.
1. Petri 1. d.

g *Pro frumento.* Pro frumento quippe tribulus, & pro hor-
deo spina oritur, cum in retributione vltima in qua reu-
neratio laboris queritur, punctio doloris inuenitur.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Per singulos gradus meos. Id est per omnes processus meos.
- 2 Pronuntiabo il. ad Dei gloriam. ideo subditur.
- 3 Et quasi principi offeram eum. quia de omnibus bonis hu-
manis gloria Deo est attribuenda.
- 4 Si aduersum me terra mea. Hec est decima pars in qua ostendit
se immunem a peccato cupiditatis, quod apparet vitium quando homo
de

Diuisio

de terra vult extrahere fructus excessiuos. Quod fit dupliciter. Vno modo
quando nimis continue colitur, & non permittitur quiescere: & hoc
excludit a se dicens: Si aduersum me terra mea clamat. id est ex
opere ostendit quasi se affl. Etiam de nimia cultura. Alio modo quando
subtrahitur merces debita agricolis: & quantum ad hoc dicit: Si fru-
ctus eius comedi absque pecunia: & subditur conueniens p̄na:
Pro frumento oriatur mihi tribulus, &c.

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 31. dicitur in postilla: *Si non dixerunt viri tabernaculi mei, id est, domestici mei.*

Valde improprie dici videtur, quod illi qui desiderant socie-
tatē alicuius, dicuntur desiderare refici de carnibus eius. Sed
hoc dictū aliter v̄ exponendū, quod Iob sic erat amator, &
recollektor peregrinorū, quod oēs recolligebat in domo, nec
permittebat quod aliquis peregrinus maneret extra. de quo
dicit, *Foris non mansit peregrinus.* Similiter nec volebat quod
viatores haberent aliquod impedimentū ne intrarēt in do-
mum suam. de quo dicit: *Ostium meum viatori patuit:* in quo tñ
excedebat, quod domestici, & seruitores sui fatigati a frequē-
ti seruitio peregrinorū, & extraneorū, vidētes quod magis cu-
rabat de recollectione, & refectioe extraneorū quā de do-
mesticorū quiete, & refrigerio, quasi habebāt eum in odium
desiderātes ab eo vindicari. vnde dicebāt: *Quis det de carnibus*
eius, vt saturemur: sicut cōsuevit esse multoties, q̄ cū paterfa-
milias v̄ excedere in benefaciendo alienis, domestici, pprii
de hoc murmurāt, quasi p̄ illū modū quod legit Matt. 22. b.
de operarijs cōtra patrēfamilias murmurantibus, eo q̄ pares
fecerat eos q̄ minus laborauerāt his q̄ portauerāt p̄dus diei,
& estus: vnde & in p̄posito familiares domestici per amplius
excitabantur in odiū patrēfamilias, cum extraneos tantū fo-
ueret,

ueret, vt proprii fatigarentur. Et secundum hanc expositio-
nem cum dixisset: *Si non dixerint viri tabernaculi mei: quis det de*
carnibus eius, vt saturemur, quasi reddens causam immediate
subdit: *Foris non mansit peregrinus.*

ADDITIO II.

In eod. cap. 31. vbi dicitur in postilla. Circa primum dicit:
Si expaui ad multitudinem nimiam.

Vbi dicitur: *Si expaui ad multitudinem nimiam, &c.* In Hebræo
habetur: *Si expauescere feci multitudinem nimiam, & d. sp. Etio co-*
gnationum terruit me, & non magis tacui. Cuius sensus est, quod
Iob in hoc loco excusabat se ab acceptione personarum, in-
tantum quod multitudinem nimiam a qua solent quandoq;
iudices terreri, cum iustitia hoc suaderet, expauescere facie-
bat: & tamen cum contigisset q̄ aliquis despectus cognatio-
num, scilicet qui magis cōtempribilis erat in cognatione ali-
quid iustum pro se allegaret, terrebat eum de quo dicit: *De-*
spectio cognationum terruit me, intantum quod tacebat, assen-
tiendo iustitiæ, de quo dicit: *Et non magis tacui,* neque aude-
bat contra eum procedere, de quo dicit: *Neque egressus sum*
ostium, &c.

Replica. In cap. 31. vbi postillator distinguit decē partes sm
decē vitia a q̄b. Iob se excusat i ea parte qua dī: *Si non dixerint*
virī tabernaculi mei: Quis det de carnib⁹ ei⁹, vt saturemur, se
excusat

excusat a vitio inhumanitatis q. d. ita sui humanus domesticus, ut et carnis, i. corporis mei, iugē affectaret p̄sentia pro sui refectioe, i. cōsolatione. Burgē. aut hāc expositionē dicit impropria, volens quod hęc verba dixerūt famuli sui ex odio in vim vindictę. Sed certe magis est impropria vindicta p Burg. ficta, q. q. ex odio velit carnes humanas deuorare. Tū ē quia verba illa nō sonāt in excusationē Iob, sicut patet p totū cap. sed potius in accusationē, quasi suis fuerit adeo inhumanus, put Burg. exponit, ut ex odio affectaret eius carnes māducare. Nec est verisimile, q. sanctus vir opere pietatis fouēdo peregrinos, & aduenas vsq; ad tantā domesticorum fatigā procellerit, ut carnes eius ex odio affectaret. Tum quia dī supra cap. i. erat ipsi Iob familia multa nimis, & per consequens nō sic faciliter fatigabilis, vbi vna familia per aliā potuit subleuari. Tum quia ita heroicus fuit vir iste, ut etiā a Deo meruerit sic singulariter cōmendari, ut patet cap. i. non est verisimile ppter

pter connexionem virtutum vitium inhumanitatis tantę in eo fuisse, cum secundum Philosophum bonum tantum vno modo fiat, id est cum assistentia omnium virtutum moralium, & circumstantiarum earundem: & in fine huius capit. dicit se non fuisse onerosum terrę in nimia eius cultura, dicens: *Si aduersum me clamat terra, &c.* Qui igitur terrę insensibili secundum illum sensum onerosus non extitit, cōsequens est, quod rationabili familię molestus nō fuerit: sed ei quadam humanitate pepercit: Nec est verisimile Sanctum Iob scienter sustinuisse iniquam familiam, quę ex odio suam expeteret carnem deuorandam: qui enim erat omnium consolator, ut dicitur in litera, quomodo familię suę vsque ad odium sui fuisse oppressor? Nec opinabile est familiam suam tantum posse concipere contra eum odium, qui ut dicitur in hoc capit. cum seruo non contempsit subire iudicium. Ex his omnibus patet Burgen. deliramentum.

C A P. XXXII.

Miserunt aut. tres. * Nicetas. Elius Iobum iustum agnoscit, tres amicos reprehēdit quod scelerū illū dare pēnas dicerēt. sed Iobi mentē nō assequutus eū arguit, qd ad Deū iudicē, puocauit.

Tādē q. Beati Iob plenas mystica virtute sententias, in quibus contra amicorum verba respondit digestimus, nunc superest, ut ad Eliū verba veniamus: quę tanto grauiori circumspectione pensanda sunt, quante & per iuuentutis aetatem spiritu feruore proferuntur.

Beatus Iob Deo soli libiq; cognitus, in trāquillitate ad nostrā noticiā perducendus, tactus est verbere, ut odorem suarū virtutū tanto latius spargeret, quāto more aromaticum melius ex incensatione flagraret. Nouerat in bonis pie subditos regere, & a malis se districte custodire. Nouerat bene uti rebus habitis, sed nesciebat si patiens maneret ipsi ablatis. Nouerat quotidiana Deo p sanis pignoribus sacrificia soluere, sed incertū erat si ei gratiarū sacrificiū ē orbatus immolaret. Ne qd ergo vitij salus tegeret, dignū fuit, ut hoc dolor aperiret. Data itaq; est cōtra sanctū virū hosti callido tentandi licentia, qui dum bona eius multis cognita modis interimere appetit, et bonū patientiæ quod latebat ostendit. Nam combussit greges, extinxit familias, obruit hāeres, percussit salutem corporis, & ad intorquendū grauioris tentationis iaculum, linguā seruauit vxoris, ut sancti viri forte, ac solidum pectus, & per damna rerū dolor stermeret, & per verba coniugis maledictio pforaret. Sed quot vulnera sruens intulit, tot sancto viro nesciens victorias ministravit. Amici vero eius q. quasi dū consulūt, inuehūt, hereticorū figuram exprimunt, qui sub specie cōsulendi agūt negotiū seducēdi. vnde & ad Beatū Iob dum pro Domino verba faciunt, a Domino reprobantur; q. oēs heretici dū Deum defendere nituntur, offēdūt. vnde & eis apte

C a Iob dī; Disputare enim cum Deo cupio, prius vos ostendens fabricatores mendacij, & cultores peruerforū dogmatum. Constat

C A P. XXXII.

Miserunt autem tres viri isti respondere Iob, eo quod sibi iustus videretur. Et iratus indignatusque est Eliū filius Barachel Buzites de cognatione Ram. Iratus est autem aduersus Iob, eo quod iustum se esse diceret coram Deo. Porro aduersum * amicos

a Tr. bus: nō sibi Iob quasi timido.

b Et iratus indignatusque est Eliū. Eliū Deus meus iste, vel Deus Dominus interpretatur, per quem recte fides designat arrogantium intra Ecclesiā positorum: quia Deum Dominum confitentur. Barachel benedictio Domini: Buzites contemptibilis, quod arachel predicatibus cōgruit: q. in predicationis facundia benedictionem diuinę gratiæ percipiūt: sed in elatis moribus esse eam contemptibilem ostendunt. Ram, excelsus. Excelsus namq; est fidelium populus, qui huius vitę infima, & abiecta contemnit. Eliū itaq; de cognatione Ram dicitur, quia vnusquisque arrogans predicator intra Ecclesiā positus, sanctis populis fidei veritate sociatur, quamuis ab eorum vita elationis prauitate disiungitur.

* Nicetas. Buzites dictus, seu quod Buzi, vnde orta est Ram, cognatione tenebatur, seu, quod id nomen a quadā puincia Auticidis vrbe inuenerit. Sane illud nobis compertum est, Nachor Abrahami fratrem, secundum ē Melcha filium suscepisse, qui sit Buz appellatus: forte inde Elius genus ducit. **c Iratus est au. ad Iob.** Vanæ enim glorię sectatores cum se hoibus preferūt, alios de fatuis sensibus, alios de indignis meritis reprehendunt, i. alios censent nihil scire, alios non bene viuere; etiam cum omnes extra Ecclesiā positos praua sentire iuste arguunt, eos etiam qui intus sunt, pro vitę contemptu despiciunt, & extra positos premunt veritate dicti, intus positos premunt qualitate dicendi, id est vitio elationis.

** Nicetas.*

† iustum diceret esse animā suam magis, quam Deum. tres

E Eliū affinitate specialius describitur.

Vanæ glorię sectatores.

F

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXXII.

Miserunt autem. Terminata disputatione triū amicorū Iob cōtra ipsum, hic cōsequenter ponitur disputatione quartī, s. Eliū. Cū ca quā primo ponitur quādā præfatio. secūdo subditur ista disputatione, cap. seq. Prima in duas, quia primo ponitur huius disputationis occasio. & secūdo disputantis excusatio, ibi: Iunior sum. Occasio aut huius disputationis fuit, eo quod tres amici Iob supra positi auditis verbis Iob, quibus innocentiam suam multipliciter declarauerat, reputauerunt eum esse

esse iustum: & ideo merito tacuerunt. quia cum eo disputare cōperant, eo quod ante contrarium tenebant, scilicet ipsū a Deo fuisse propter suam iniusticiam flagellatum: Eliū autem adhuc idem tenebat, & iusticiam quam Iob pro se declarauerat, simulatam, & non veram credebat. Item ipse Iob in disputando quādam verba dixerat, quę uidebantur ipsi Eliū blasphematoria, propter quę erat arguendus etiam si aliās fuisset iustus, propter quod iratus fuit contra Iob se iustificantem, & contra tres viros prædictos, eo quod non poterant, prout ipse estimabat defendere veritatem. & hoc est quod dicitur: Omiserunt autem tres viri isti. respondere Iob; & patet litera, hoc excepto.

1 Sed

MORALITER.

1 Omiserunt aut. tres vi. Ex hoc habemus documentum, quod in disputando tacere debemus, cum nobis datur rationabile iñsum; ergo Eliū expectauit Iob loquentem. licet autē esset multū arrogans, & præsumptuosus, ut patet ex sequentibus, tamen siluit reuerenter, quandiu Iob, & tres alij qui seniores erant,

erant, voluerūt loqui, & multo fortius hoies moderati, & religiosi, maxime verba seniorū cū reuerētia debēt audire. Per hoc aut quod Eliū cōtra quatuor p̄dictos in contumeliā erupit, ut ex sequentibus patet, eius arrogātia quę latebat in mēte apparuit in sermone, Matth. 12. c. *Ex abundantia cordis os loquitur.* Et sic dispositio mentis per verbum oris aperitur.

Nicetas. Elius arbitratur Iobum se dicere Deo iustiore.

A Amicos autem arguebat quod bonam causam male agendo, & tandem silendo prodidissent.

Nicetas. Zelo commotus est.

a Igitur Eliu expe. Iob lo. Cum dicitur qa Eliu expectauit Iob

loquentem, eo quod

seniores essent qui lo-

quebantur, aperte bea-

tum Iob non pro sua.

sed pro amicorum re-

ueretia honorem ser-

uasse monstratur: quia

arrogantes intra Eccle-

siam positi quam de-

spiciunt, despiciunt.

Et plerumq; plus in-

genia male sapientiu,

quam simplicem vita

innocetium veneran-

tur. Quamuis autem

Ecclesia, hereticis sit

antiquior, quia de illa

exierunt, Eliu tamen

iunior fuisse describi-

tur, quia post exerci-

tata bella hereticoru

viri feruētes ingenio

contra hostium pro-

dicere certamina, & in

de arrogantes esse co-

peruat. Post hos quo-

que Eliu iunior in ex-

probatione beati Iob

iungitur: ex cuius per-

sona species quoran-

dum Doctoru fidelu,

sed tamen arrogantiu

designatur. Cuius verba non facile intelligimus, nisi ea ex

subsequentis dominice correptione pensamus. **Infra** Ait namque

de illo Dominus: Quis est iste inuoluens sententias serm-

ibus inperitis? Cum vero dicit sententias, sed non addit pro-

tinus quales, vult proculdubio bonas intelligi. Nam cum sen-

tentie nominantur, nisi etiam male dicantur, male sentiri nō

possunt. In bono enim sententias accipimus, que sine adie-

ctione reprobationis ponuntur, sicut scriptum est: **Proue. 1. 26. c**

Sapientior sibi plet n pger septem viris lo. uentibus sententias.

b Respondensque Eliu. Hec quia soliditate grauitatis carent,

expositionis subtilitate non indigent: quia dum pro etatis sue

respectu tacuit, sapientior fuit: dum autem se preferens, & in

alijs longeuitatem despexit, pueriliter delipuit: nam contra

eius sententiam atas prolixior loquitur, & per annorum mul-

titudinem sapientia docetur. Quia etiam atas sensum non prae-

bet, vsum tamen exercet vehementer.

Olymp. Non est necesse seniores esse sapientes, Spiritus

sancti gratia ad eam rem omnino opus est: quod si tempus gi-

gnit sapientes, multo magis Deus, sed tempus sine diuina ope

sapientiam prestare non potest.

c Sed ut video spiritus est in homi. Nō parua cōdemnatio est ex

bono quod cōmuniter datur, priuate gloriari, scire bonū, vn-

deceperit, & nescire quomodo bono vti deat quod accepit.

Quatuor

c eius indignatus est, eo quod non inuenissent responsi nem t

rationabilem, sed tātummodo cōdemnassent Iob. Igitur Eliu

expectauit Iob loquentem, eo quod seniores essent qui lo-

quebantur. Cum autem vidisset, quod trēs respondere non

pōtuisent, iratus est vehemēter. Respondensq; Eliu filius Ba-

rachel, Buzites, dixit: Iunior sum tēpore, vos autem antiquio-

res. Idcirco t demisso capite, veritus sum vobis indicare meā t

sententiam. t Sperabam enim quod ætas prolixior loquere-

tur, & annorum multitudo doceret sapientiam. Sed ut video,

spiritus est in hominibus, & inspiratio omnipotentis dat in-

telligentiam. Non sunt t longæui sapientes, nec senes intel-

ligunt iudicium. Ideo dicam: audite me, ostendam vobis

etiam ego meam scientiā. Expectaui enim sermones vestros,

audiui prudentiam vestram, donec t disceptaremini sermoni-

bus, & donec putabam vos aliquid dicere, considerabam.

c Sed, ut video, non est qui arguere possit Iob, & respondere

ex vobis sermonibus eius. Ne forte dicatis, inuenimus,

discerent, quid de elatione timerent.

d Expectaui enim sermones ve. audiui prudentiam ve. Cum dicit

expectaui, &c. declarat se ad verba senū, indicatis potius stu-

dio quā docētis voto tacuisse, quāuis hec melius vitā arrogā-

tiū signat, q aliquādo intra Ecclesiā positi cū eiusdē Ecclesiæ

aduersarios conspiciunt, nō in eis annos temporū, sed inten-

tionem solent pēlare verborum. Nam quantolibet sint eisdē

arrogātibus antiquiores heretici, eos tñ audacter cōprimere

conantur: in quorum verbis dogmata peruersa reprehendūt.

Nicet. Audite me q patiēter audiui vos. Alij: Audite nō. n.

pri^o loquēdi finē faciā, q meos ipi sermones cōprobaueritis.

c Sed, ut video, non est qui arg. pos. Iob. Sæpe heretici per hoc q

esse, & hominibus despiciabiles solent, cum a cunctis Eccle-

siam regentibus venerari cōspiciunt: opinionem eius quibus

valent obtreccationibus lacerare contendunt, dicentes: Idcir-

co illi cuncta temporalia suppetunt, quia ei præmia æternorum

munerum subtrahūt: quorū voce Eliu obuiat, dicens.

f Ne for. di. Quasi incallūm dicatis, q Deus cū piecerit, & nō

homo, qm venerat: qa sic inō gloria terrena dat, vt multipli-

cus celestis sequat. Acti arrogātes fideles cōtra hereticos di-

cant, p hoc q Ecclesiā in honore hominū florere tēporaliter

cernitis: proiectā eā a Dño nō credatis. sed nihil est: Dat enim

Deus in hoc itinere solatia, & perueniēti eterna pnia feruat.

a Nihil

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed tantummodo condemnassent Iob. Id est conati fuissent

ipsum ostendere iniustum magis sermonibus, quā rationibus.

2 Iunior sum tempore, vos autem antiquiores Idcirco. Hic

consequenter ponitur ipsius disputantis excusatio: & primo excusat

suam tarditatem, secundo ostendit loquendi necessitatem, ibi: Sed ut

video, causam autem quare tan. in. tacuerat aliis loquentibus, ostendit

rationabilem dicens: Iunior sum tempore. ideo debebam antiquio-

ribus locum dare. ideo subditur.

3 Sperabam enim quod atas prolixior loqueretur. s. ratio-

nabiliter, & efficaciter, eo quod per longū uinem temporis multa viden-

tur per experientiam, que augunt ad loquendum efficaciter. Frangun-

tur etiam passiones, que impediunt ad loquendum rationabiliter.

4 Sed ut video spiritus est in hominibus. Hic consequenter

ostendit suæ locutionis necessitatem, quando enim aliquis agitat ve-

ritatem: perire propter defectum d. f. sionis, & credit se sufficientem

ad eius defensionem, tunc imminet sibi necessitas loquendi, ne pereat

veritas propter eius taciturnitatem. Sic autem agnabat Eliu, ut pa-

ter ex prædictis: & ideo primo ostendit prædictorum virorum insuffi-

cientiam ad defensionem veritatis. Secundo suam sufficientiam, ibi:

Plenus sum sermonibus. Circa primum dicitur: Sed ut video

spiritus est in hominibus. scilicet rationalis, qui est in iuuenibus,

sicut in senibus.

5 Et inspiratio omnipotentis dat intel. de his que sunt supra

rationem, ita iuuenibus, sicut & antiquis. vnde dicit David: Super senes

intellexi, ideo subditur.

6 Non sunt longæui sapien. in speculabilibus.

7 Nec senes intelligunt iudicium. Id est quid sit in agilibus

recte agendum, & istum duplicem defectum notat in tribus viris prædi-

ctis, ideo subditur.

8 Ideo dicam. audite me. Ne veritas pereat propter eorum de-

fectum. Monebatur etiam ex presumptione suæ scientiæ; quā pre-

sumptuosi vix, aut nunquam possunt occultare, ideo subditur: Osten-

dam vobis etiam ego meam scientiam. Cetera patent ex di-

ctis vsque ibi.

9 Ne forte dicatis, inuenimus sapientiam. Id est, diximus con-

tra Iob quicquid potest contra eum dici; & quid sit illud subdit.

Deus

A *Nihil lo. est mihi.* Eliu quidem publice Beatū Iob audierat, sed dicit: *Nihil lo. est mihi*, quia nimirum oēs arrogantes voces Ecclesię audiūt, sed sibi eas dici dissimulāt, q̄a elationis vitiū emēdare cōtemnūt. Nec se de superbia redargui æstimāt, q̄a esse se humiles putant, qui ēt redargui despiciunt: cū sapien- tiores se, & ipsis redar- guentibus arbitrātur.

Quia vero ait.

b *Et ego non sec. ser. ve.*

re. Bene Beato Iob nō

secundum sermones

eorum respondere il-

li se dicit, quia arrogā-

tes respōdent contra

Ecclesiā, sed non si-

cut hæretici exterius

constituti. Neq; enim

contradicunt ei praua

prædicando, sed per-

uerse viuendo, quia

nec de Deo, vt hære-

tici indigna sentiunt,

B sed de se plus, quā

neceſſe est, digna su-

spiciuntur.

c *Extimue. nec re. vl.*

Bene ab Eliu verba a-

mici Iob extimuisse re-

feruntur, quia nunquam arrogantes Ecclesię defensores,

quamvis ordinem dicendi non teneant, tamen aduersarios

virtute dictorum perturbant.

*** Nicetas.** Nonnulli putant illos versus duos non esse Eliu,

sed scriptoris, sed sunt illius apostrophe vtentis quasi ad alios

de amicis Iob loqueretur.

d *Quo. igit. expe. & c.* Finis locutionis sapientium esse solet, vt

vsque eo dicant, quousque aduersarij silentium imponant:

non enim se ostendere, sed praua docentes compescere cu-

punt. Postquam autem de amicis Iob dictum est, extimue-

runt, nec responderunt vltra, abstuleruntq; a se elo.

Eliu sub-

iungens ait: Expectaui, & non sunt locuti: steterunt, nec re-

sponderunt vltra. Et Eliu illis iam silentibus verba multipli-

cat, quia arrogans non aduersariorum dicta superare, sed

suam sapientiam ostentare festinat. vnde sequitur.

e *Respon. & ego par. me. & c.* Hanc partem suam omnis arro-

gans æstimat: si scientiam non tam habeat quam ostendat,

quia nimirum omnes elati scientiam habere non appetunt,

sed ostendere. Quocirca bene per Moysen dicitur: Vas quod

non habuerit opericulum, nec ligaturam desuper, immun-

dum erit, & c. Prædicatores autem sancti partem suam repu-

tant, si intus quidem ipsi de sapientia gaudeant, foris autem

alios ab errore compescant. Neque a se ita loquendo exeunt,

vt gaudium mentis in ostensione ponant discretæ locutio-

nis: sed bonum scientiæ in cordis secreto meditantur, & ibi

gaudent vbi hoc percipiunt, non vbi inter tot tentationum

laqueos innotescere compelluntur.

f *Ple. sum ser.* Sæpe contingit, vt sapientes viri, cum se nō au-

diri

† Ego autem loquor, quia nihil ad me quicquid dixit: De superbia se argui non æstimat, qui se humilem putat, & arguit sapienterem.

a sapientiam: Deus proiecit eum, & non homo. Nihil locutus est

b mihi, & ego non secundum sermones vestros respondebo illi.

c Extimuerunt, nec responderunt vltra, abstuleruntque a se elo-

† Aperta ostentatio.

d quia. Quoniam igitur expectaui, & non sunt locuti, steterunt,

† Quia nihil putant, quod habent si occultum est.

e nec responderunt vltra, respondebo, & ego partem meam, &

† Quia superbi vident sanctos magna loqui, & inde honorari, & ipsi hæc sequuntur tantum, vt clari habeantur.

f ostendam scientiam meam. Plenus sum enim sermonibus, &

g coarctat me spiritus vteri mei. En, venter meus quasi mustum

h absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit. Loquar,

i & respirabo paululum, aperiam labia mea, & respondebo.

† Quia sicut labor est iustorum, videre mala, nec corrigere: ita labor est arguentibus, si quod sapiunt non ostendunt.

i Non accipiam personam viri, & Deum homini non æqua-

bo. Nescio enim † quandiu subsistam, & si post modicum

tollat me factor meus.

Spiritus sancti accendatur: sensus sui spiritum in eo quod ta-

cuit, quasi musto absque spiraculo comparauit.

*** Nicetas.** Aut periphrasi autum dixit, aut eam partem in

qua ardor irarum existit. Origen. Vt prægnans ante partum

cruciat, sic loquutus quæ silentio continuit.

*** Cat. Græ.** Aut sicut follis ferrarijs ruptus. Chrysost. posse

verba cohibere sapientiæ est opus. Cat. Græ. Non scio admi-

rari personam: Si autem non vermes me comedant. Nicetas.

Vt Iobum me similiter depascant.

g *Quod lagun. no. di.* Quia sancti spiritus feruor non solum ve-

teri, sed etiam noua vita vix capitur. Mustum ergo laguncu-

las nouas dirumpit, quia feruoris eius potentia, & spiritualia

corda transcendit. Lagunculas autem dicit infirmas cōscien-

tias, vel terrena corporum vascula.

h *Loquar, & res.* Bene ait respirabo, quia sicut labor iustorū

est videre praua, nec corrigere, ita grauis est labor arrogantū

si quod sapiunt, non ostendunt. Vim quippe intrinsecus æ-

stuantem ferre vix possunt. si omne quod sentiunt, paulo tar-

dus innotescunt. Necesse est igitur, vt cum res bona agitur,

prius eorum elatio in corde vincatur, ne si a radice miseræ

elationis prodeat, miseros nequitia producat fructus.

i *Non accipiam personā viri.* Recte homini Deū nō æquat, q̄a

quandiu hic subsistat, vel quādo ad Dei iudiciū tollatur, igno-

rat: & bene ait, post modicum: quia quā longū fuerit tēpus

vite præsentis, eo ipso breuius est, quo permanēs nō est. Neq;

enim dignum est, vt diutnū iudicetur quicquid sine circun-

scribitur. Sed inter has sententias quas ex veritate solidas pro-

fert, ad verba rursum elationis erumpit dicens. *Audi, & c.*

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Deus proiecit eum, non homo. In hoc breuiter tangitur vir-

tus omnium rationum, quas adduxerant contra Iob, scilicet, quod Deus

flagellauerat eum, qui non potest decipi, nec decipere: sicut homo fre-

quenter decipit, & decipitur: est etiam ipse Deus regula iustitiæ. & ex

hoc concludebant ipsum Iob iniustum esse, & fuisse. **2** Nihil lo-

cutus est mihi. q. d. illa quæ dicam, non dicam eo quod prouocauerit

me ad iram, quia contra me non est locutus. **3** Et ego non secun-

dum sermones vestros respondebo illi. Iste enim Eliu in aliquo

conueniebat cum Iob, scilicet in hoc quod ponebat aliquam malorum

punitionem, & præmiationem bonorum post mortem: discordabat ta-

men ab eo, sicut & alij; quia dicebat aduersitates præsentis vite pro

peccato infligi, licet non sint semper tota pœna pro eo debita; & sic vl-

terius reputabat Iob iniustum, & pro peccatis punitum. In eo igitur in

quo conueniebat cum Iob, discordabat ab alijs: & sic non processit se-

cundum sermones eorum. In illis etiam in quibus conueniebat cum eis,

alias rationes efficaciores adduxit, & pluribus alijs motiuis vsus est, vt

patebit in prosequendo.

4 Plenus sum. Hic consequenter ostendit suam sufficientiam ad ve-

ritatis defensionem, prout æstimabat dicens; Plenus sum sermoni-

bus. Id est, rationibus efficacibus contra Iob.

5 Et coarctat me spiritus vteri mei. id est mentis meæ in qua con-

cupiscitur ea quæ sunt proponenda, sicut factus in vtero, & dicit; Coar-

ctat

ctat me, quasi dicat, zelus defendendæ veritatis me coarctat ad lo-

quendum.

6 En venter meus. id est, mens mea, vt dictum est.

7 Quasi mustum absque spiraculo. quod propter multitudinem

caloris causat rarefactionem, & ex consequenti doli fractionem, nisi

habeat respiraculum; propter hoc innuit quod sibi immineret periculum

conscientiæ, nisi loqueretur. ideo subditur.

8 Loquar, & respirabo pau. & sic consolabor, & eadem con-

scientiæ periculum.

9 Non accipiam personam viri. id est ipsius Iob, deferendo ei in

præiudicium veritatis, quia sanctum est præhonore veritatem, vt ha-

betur **1. Ethicorum.**

10 Et Deum homini non æquabo. videbatur enim sibi, quod si

deferret ipsi Iob in hoc casu, qui locutus fuerat contra diuinam reueren-

tiam, vt sibi videbatur, quod æquaret eum ipsi Deo, non audens ei con-

tradicare; sicut nec Deo. Et causam huius subdit, dicens.

11 Nescio enim quandiu subsistam. in præsentī vita, quia nihil

incertius est hora mortis.

12 Et si post modicum, & c. Adducens suam examinationem, &

iudicium, & tunc condemnaret me pro ista taciturnitate, si omitterem

veritatem defendere quandiu habeo spatium vite. Ex hoc patet, quod

iste Eliu credebatur punitionem peccatorum post vitam istam, aliter non

timuisset diuinum iudicium post mortem; & eadem ratione ponebat

præmiationem bonorum post mortem.

CAP.

A D D I T I O I.

In eod. cap. 32. vbi dicitur in postilla: *Nihil locutus est mihi*, quasi diceret: illa quæ dicam, &c.

Licet Iob contra Eliu nō legatur aliquid fuisse locutus in particulari, vñ tamē aliqd fuisse cōtra eū locutus in generali. Dixerat enim Iob supra 30. capit. *Nunc autem derident me iuniores tempore*. Ex quo patet, q. sentiebat se nimis afflictū ex vilipensione, seu derisione iuniorū tpe, q. cōtra eū talia cōmittebāt: de quorū numero verisimiliter vñ fuisse ipse Eliu, vt patet per effectū. Ipse enim non solū increpauit eū, sed ē vilipendit, vt patebit infra in multis suis dictis. vnde & in principio sue locutionis in hoc cap. dixit: *Iunior sum tpe*, quasi dicat licet tim de iunioribus, sicut Iob dixerat, nihilominus tamē ostendam vobis, & ego meā scientiā, vt supra eo. cap. Confirmatur autē hęc sententia ex hoc, q. Iob nec tres amici sui non leguntur genealogizari in hoc libro: sed solū cognominantur a regionibus suis, vt Iob de terra Hus, Eliphaz Themanites, Baldath Suites, & Sophar Naamathites: sed Eliu non solū cognominatur a regione, cū dñ Butites, sed ē. ponitur ibi nomē patris, cum dñ: *Eliu filius Barachel*. similiter & nomen cognationis, cum dicitur, de cognatione Ram. Ram autem interpretatur altū, quasi dicat Eliu: Licet ego sim de iunioribus increpantibus,

bus, seu vilipendentibus Iob, non tamen patres mei erant tales, de quibus Iob potuisset dicere: quorum non dignabar patres cum canibus gregis mei ponere: habeo enim patrem, & cognationem notam, seu notabilem. Ex quo etiam videtur, q. iste Eliu per arrogantiam, & vanam gloriam processit. vnde & vtramq; partem disputatū vanæ gloriæ motu reprehendit. vnde glo. super illud: iratus est Eliu. vanq; enim gloriæ sectatores cum se hoībus præferunt, alios de fatuis sentibus, alios indignis meritis reprehendunt. Hęc in gl. Quod pprie verificatur de Eliu, q. ipsum Iob de fatuitate, & blasphemia, & socios de ignorātia reprehēdit, prout in dictis suis patet, &c.

A D D I T I O II.

In eodem cap. 32. vbi dicitur in postilla: *Et si post modicum tollat me factor meus*.

Hoc quod dicitur: *Et si post modicum tollat me factor meus*, potest intelligi quod timebat Eliu, ne propter eius taciturnitatem in præiudicium veritatis Deus condemnaret eū ad mortem temporalem, tollendo eum a præsentī vica ante tempus sibi debitum secundum naturam, scilicet in ætate iuuenili, in qua erat, vt patet in princ. cap. & sic ex hoc dicto sic intellecto non habetur, quod Eliu crederet punitionem peccatorum post hanc vitam, &c.

C A P. XXXIII.

*Vdi igitur. * Nicetas. Eliu dum putat Iobum in ea esse opinione, ut existimet, fortuito agitari humana, de prouidentia differit. Pensandum de quanta elatione descendit, quod beatum Iob audire se*

admonet, quod os aperuisse se perhibet, & loqui in faucibus linguam suā promittit. Proprium est. n. arrogantium recta quæ sapient, recte ministrare non posse, nec humiliter inferre ea quæ docent.

Loqu. lin. mea in faucibus. In faucibus loqui est

silenter dicere, & nō clamorib. vociferare.

Arrogantes intra ecclesiam velut in faucibus loqui dicuntur, quando non contra aduersarios extra uiuentes clamant, sed

fluxta sermonem tuum respondebo pro Deo, & manus mea super te.

intra ecclesiam politos increpant. Saepē uero arrogantes se fugere arrogantiam simulant, & priuate singulis quasi latenter loquuntur, ut sicut de sensu, ita etiam de contemptu arrogantē gloriantur. Aliquando ita impudentes sunt, ut aliis tacentibus laudent quod dicunt, unde subdit.

Sim. co. me. ser. Magnæ uirtutis laus est simplicitas locutionis, q. quia arrogantes non habent, habere se afferunt, vt securus audiamur. Et pure se locuturos denuntiant, q. hmoi timēt deprehendi duplicitatē suā, & falsis uera miscēt, ut citius eis credatur. * Chrys. non inuidia ulla, uel odio incensus verba facio. Quia igitur Eliu, & pure se locuturū perhibuit, &

C A P. XXXIII.

Inter ueras sententias iterum ad uerba elationis prorumpit.

Vdi igitur Iob eloquia mea, & omnes sermones meos ausculta. Ecce aperui os meum, lo-

Quæ contra uos sentio prudenter, hic silenter narro.

quatur lingua mea in faucibus meis Simpliciter

Quæ non nisi uera.

ci corde meo sermones mei, & scientiam pu-

Ecce sententia.

ram labia mea loquentur. Spūs Deus fecit me, & spiraculum

oīpotentis uiuificauit me. Si potes, responde mihi. & aduer-

sus faciem meam cōsiste. Ecce, & me sicut, & te fecit Deus:

& de eodem luto ego quoq; formatus sum. Veruntū miraculū meū nō te terreat, & eloquētia mea non sit tibi grauis.

dicta

dicta sua appellando sententias fauore præcurrit, eandem iā sententiam, quam promisit, adiungit dicens.

d Spi. de. se. me. Per spiritum, factum: & per spiraculum se narrat animatum. Facto quippe Adam scriptum est. Inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Et nota quia ueram sententiam protulit, dum

se spiritu Dei factum esse dixit, sed inutiliter, nec suo loco, vnde Moyses. vir qui fluxum feminis sustinet, immundus erit. semē est sermo qui fecundat audientes, sed si importune defluit, e-

mittentem polluit, ut etiam quod recte sentit, foeditur, nec creditur ei, & uirtutem

perdit generandi. Sed hæc quæ recte astruit

utrum recte exequatur, audiamus.

** Nicetas.* In ipso orationis exordio Deo

gratias agit suæ effectiois, & sapientiæ parenti.

** Seuer.* Ex iis docemur Deum esse ipsum spiritum, & sicut est filius, opificem.

c Si potes. Iterum in fastum superbæ elationis erumpit, dum narrat ordinem ueræ conditionis. Atque aliis uerbis hoc idē replicat, dicens.

f Ecce & me, sicut & te. Arrogantes cum hominibus æqualiter se conditos meminerunt, sed se per tumorem scientiæ superponunt, atque in eo quod æquales iam non sunt, illud ad miraculum reuocant, quod æquales nascendo fuerunt.

g Verū. mi. me. Paulus humiliter sua alta, uerbū solatii uocat loquens

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXXIII.

Vdi igitur. Præmissa igitur præfatione, hic consequenter ponitur disputatio, & primo Eliu repetit uerba Iob contra quæ disputare intendit. secundo disputare incipit cap. seq. Prima in duas, quia primo facit suam repetitionem, secundo quibusdam dictis Iob dat respon-

Diuisio.

sionem, ibi; Respondebo tibi. Prima adhuc in duas, quia primo excitat ipsius Iob attentionem, & secundo facit suam repetitionem, ibi; Dixisti ergo. Circa primam primo excitat ipsius Iob attentionem dicens; Audi, i. g. &c. subdit etiam suæ excitationis rationem di-

2 Simpliciter corde meo sermones mei. scilicet ad defensionem ueritatis, & non ad calumniandum.

3 Et scien. pu. la. mea lo. id est ueram absque admisione falsitatis, & talia debent attente audiri, & quia posset sibi dici, tu es iuuenis, non est sic attendendum tibi, ideo hoc remouet dicens.

4 Spiri.

M O R A L I T E R.

1 Audi igitur Iob. Modus arrogantis est cum disputatur de scientia, & eloquētia se iactare. Primum fecit Eliu cum dicit.

3 Et

4 Spiri. de. se. me. Et ideo quia sum factura sua, potest mihi dare scientiam, & eloquentiam. ideo subditur.

5 Et spiracu. omni. vi. me. mouens me ad opera uitæ, quæ sunt intelligere, & loqui.

6 Si potes, responde mihi. quasi dicat non debes contemnere inuentum meam, propter quod subditur.

7 Ecce & me, & te se. de. animam rationalem dando.

8 Et de eo. lu. ego quo. for. sum. qu. & dicat, nec ex parte animæ, nec ex parte corporis habes aliquam prerogatinam ante me in naturalibus, nec etiam in supernaturali cognitione, sed magis econuerso. ideo subditur.

9 Veruntamen miraculum meum. id est scientia mihi diuinitus data.

10 Non te ter. vt non audeas respondere.

11 Et elo. me. non sit ti. gra. Ergo qui uult iactantia notam euitare, debet in legendo, disputando, & alijs actibus scholasticis exercendo, a uerbis talibus abstinere.

Dixi.

G implicatione dormiamus. In diurna autem luce certius
A cernimus, in nocturna vero visione per imagines videmus, &
 sancti quandiu in hac vita sunt, diuinæ naturæ secreta quasi
 sub quadam imaginatione conspiciunt, quia necdum sicut
 sunt, ea manifestius contemplantur.

a Et dor. in lec. Quia

tunc secreta diuinita-
 tis agnoscimus, cum
 ab huius mundi tumul-
 tuosa concupiscentia
 intra mentis nostræ
 cubilia segregamur.

* Nicetas. Deus
 per somnium admo-
 net delinquentes, qui
 si non aduerterint, ad-
 dit morbos, ut pœni-
 tentia deleant pecca-
 ta, & restituantur pri-
 stinæ sanitati.

† ut non videat-
 tur, & confrin-
 gentur ossa, &
 ius, ut euane-
 scant.

B **Tunc aperit aur. vir.**
 Cum enim ab exte-
 rioribus actionibus so-
 piuntur, aperta aure
 interni examinis causas audiunt.

c **Et eru. &c.** Quia dū subtiliter, vel flagella publica, vel iudi-
 cia occulta cōsiderat, semetipsum affligere flendo nō cessant.
 Et bene dictū est, & erudiens eos, &c. qā cōsideranti mēti, &
 sese p penitentiā lacerat, quasi quādam plagā passionis sunt
 lamenta compūctionis. Quatuor quippe sunt qualitates, qbus
 iusti viri anima in cōpunctione vehemēter afficitur. Cū autē
 malorū suorū reminiscitur cōsideras vbi fuerit, de quo Pau-
 lus: *Non sum dignus voca. &c.* Aut iudiciorū Dei sniam metuēs,
 & secū querens cogitat vbi erit, de quo: *Castigo corpus meum, &*
in ser. &c. Aut cū mala præsēntis vitæ solerter attendens, mē-
 rens cōsiderat vbi est, vnde: *Dum sumus in hoc corpore, peregrina-*
mur a Domino; aut cum bona supernæ patriæ cōtemplatur, quē
 quia necdum adipiscitur, lugens conspiciat vbi non est. vnde

1. Cor. 15. b.

Id. 9. d.

2. Cor. 5. b.

Id. 13. d.

Apostolus. *Videmus nunc per speculum in enigmate, &c.*

d **Ut auer. ha.** Quia homo de se, nisi peccatū fecit, atq; quod
 fecit, vitare appetit: & ad cōditionis sue ordinē humiliter re-
 dit, dū sua opēra fugit, talem se qualis a Deo factus est diligit.

C Contra conditorem autē superbire, est pcepta eius peccato
 transcendere, quia quasi a se iugū dominationis eius excutit,
 cui

cui per inobedientiam subesse contemnit.

e **Eruens animam.** de corruptione ad gladium transire, est ab
 hac corruptione vitiōrum ad gladium trāsire pœnarum. Sed
 nimitum illius vitam illic eripit ab vltione supplicij, cuius hic
 mentem subtrahit a delectatione peccari.

f **sopor super homines, & dormiunt in lectulo: Tunc aperit**

† Aperiendo.

a **Qui ab his quæ fecit aueritur, a superbia libera-**

tur, quia initium omnis peccati superbia, Eccl. 10.

aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina, ut auertat
hominem ab his quæ fecit, & liberet eum de superbia, eruens
animam eius a corruptione, & vitam illius, ut non transeat in

a **Intrus pungimur ne sit elatio.**

gladium. Increpat quoque per dolorem in lectulo, † & om-

a **Quia consilij bonorum quasi impugnatur.**

b **Ut probet quid ex se, quid ex Dei munere.**

† **Id est afflicta menti in amaritudinem vertitur quicquid ante blande satiabatur.**

nia ossa eius marcescere facit. Abominabilis ei fit in vita
sua panis, & animæ illius cibus ante desiderabilis. Tabe-

a **Quia per aduersa, virtutum merita patefunt.**

scet caro eius, † & ossa quæ tecta fuerant, nudabuntur. Ap-

a **In aduersis non solum robur fortitudinis detegitur, sed & infirmitas humanitatis.**

propinquabit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis.

f **Increpat quoque per**

dolo. in lect. Lectus re-

quies temporalis acci-

pitur. Increpat ergo

per dolorem in lectu-

lo, id est in præsēntis

vitæ requie, vel tenta-

tionis stimulis, vel fla-

gelli afflictione con-

turbat. Electus enim

huius mundi iter aspe-

rum facit, ne dū quis-

quam vitæ præsēntis

requie quasi vitæ amē-

nitate pascitur, magis

eum diu pergere, quā

citius peruenire dele-

ctet.

g **Et omnia ossa, &c.**

Ossa virtutes accipimus. ossa autem facit marcescere, quia
 cum in ea requie quam nobis ab hoc seculo præparamus, fla-
 gello tentationis afficimur, qui de virtutibus nostris inflari
 potuimus, cognita infirmitatis nostræ rædio extenuamur, &
 omnis illa nostrarum virium pinguis viridisque gratulatio,
 subito anxietatis mœrore siccabitur.

h **Abomi. ei fit in vi. sua pa.** Panem præsēntis vitæ delectatio-
 nem vocat. Vnusquisque enim cum sibi bene viuendi pro-
 speritas arridet, hilaritatem: at ipsa hilaritas animum velut de-
 siderabilis cibus reficit. Sed cum tentatione pulsatur, a mente
 eius omne gaudium respuitur, quæ prius eodem gaudio quasi
 satiata latabatur.

i **Tab. ca. eius, &c.** Sicut vitijs tētamur ne intus extollamur,
 ita extra flagellis terimur: ne quod extra quæramus, mundo
 blandiente seducamur. **Tab. scet caro, &c.** Carnis noie, carnis
 delectatio accipitur. Tabescit ergo, & ossa nudantur, quia dum
 flagellis arguentibus carnis delectatio extenuatur, ea quæ
 quasi sub carne latuerant, virtutum fortia patefunt. Nemo
 quippe quantum profecerit, nisi inter aduersa cognoscit.

k **Appro. cor. &c.** Tentati iusti aia corruptioni propinquare
 dicitur,

NICOLAUS DE LYRA.

diuinæ locutionis cum homine, seu responsionis, s. per reuelationem diui-
 nam, quæ ut frequentius fit in somnis, eo quod quietatis sensibus a tu-
 multibus exterioribus, anima est magis apta ad percipiendum diuinas
 reuelationes. & hoc est quod dicitur: Per somnium in visione no-
 cturna, quando irruit sopor super homines.

1 **Et dormiunt in lectulo. Tunc enim sunt insomnia minus di-**
storta.

2 **Tunc aperit aures virorum. Id est potentias eorum cognitivas**
ad percipiendum diuinam instructionem, vnde & frequenter intellectus
per auditum signatur, sicut frequenter dicimus alicui, audis tu, id est in-
telligis.

3 **Et erudiens eos instruit disciplina, &c. Accipitur hic disci-**
plina non pro cognitione speculabilium, sed agibilium. vnde subditur.

4 **Ut auertat hominem ab his quæ fecit, quod aliquando fit per**
revelationem ipsi factam, quandoque autem per reuelationem factam
alteri qui mittitur a Deo ad eius instructionem, sicut Petrus missus fuit
ad docendum Cornelium Cn. urionem, Act. 10. d.

5 **Et liberet eum de su. &c. id est a peccato, quia in omni peccato**
mortali includitur Dei contemptus.

6 **Eruens ani. eius a cor. scilicet culpa.**

7 **Et vi. il. a corruptione pœnæ. ideo subditur.**

8 **Ut non tran. in gla. Et secundum hunc modum loquendi poterat**
dici

MORALITER.

cessatio ab exterioribus negotijs, & diligens studium in scri-
 pturis: & tunc Deus instruit hominem de suis secretis.

4 **Ut auertat eum ab his quæ fecit, id est a peccatis quæ non sunt**
a Deo, sed a nobis.

5 **Et liberet a su. &c. Quæ est in omni mortali culpa: & sic**
eruit eum a corruptione culpæ, & a gladio gehennæ.

9 **Incre. quo. &c. Lectulus iste dici pot carnalis delectatio, in**
quo nimis iacuerat ille, cui Paulus dicebat, Ep. 5. d. Surge qui
dormis, & exurge, &c. in hoc lectulo increpat De⁹ p dolorē, qñ
viuenti

dici Iob, quod Deus responderat sibi terrendo eum per somnia, ut pœni-
 teret de malitia sua, quia ipsemet Iob dixerat supra 7. cap. Terrebis
 me per somnia, &c.

9 **Incre. quo. Hic ponitur tertius modus diuinæ locutionis, seu respon-**
sionis, s. per infirmitatem car. is a Deo immissam, quia vexatio dat in-
tellectum, & facit reuerti ad Deum. vnde dicitur Psal. 15. a. Multipli-
cata sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt, & tunc an-
gelus hominis custos præsens coram Deo eius pœnitentiam impetrat
sibi gratiam: & hoc est quod dicitur: Incre. quoque. scilicet Deus ip-
sum peccatorem.

10 **Per do. &c. id est per infirmitatem dolorosam, quæ facit eum ia-**
cere in lectulo.

11 **Et omnia ossa, &c. robur corporis debilitando.**

12 **Abomi. ei, &c. pa. id est omnis cibus, etiam ille qui ante erat sibi**
delectabilis: & hoc propter casum appetitus.

13 **Tab. ca. eius. Quia hoc sequitur ad abominationem nutriti.**

14 **Et ossa quæ tecta fuerant. carne.**

15 **Nuda. id est apparebunt consumpta carne.**

16 **Appropinquabit, &c. id est vita quæ per animam designatur,**
eo quod viuificat corpus.

17 **Et vita illius mortiferis. id est causis mortem inducentibus: &**
secundum hoc poterat dici ipsi Iob, quod Deus responderat ei, carnem
eius multipliciter affligendo.

Si

viuenti carnali sicut extremi iudicii, & pœnarū iferni terrore.

11 **Et omnia ossa eius mar. &c. quia tunc animus hominis præ**
horrore stupefit.

12 **Abomi. ei, &c. Nam delectatio praua, qua viuēbat in pec-**
catis, fit ei abominabilis.

14 **Et ossa quæ te su. &c. carnis putredine.**

15 **Nudabuntur. ex asperitate pœnitentiæ.**

16 **Appropinquabit cor. &c. Quia per diligentem considera-**
tionem peccatorum pensat fœditatem aliorum.

17 **Et vi. il. mo. i. mortalib. peccatis in pœcedēti vitā cōtractis.**
 Si

A dicitur, quia ex suis se virib. pditioni pximū non ignorat, vt hoc qd a pditione lōge est, nō sibi sed dño tribuat. Appropinquat ergo mortiferis, quia ex infirmitate carnis pximum se peccatis mortē ferentib. respicit, a quibus diuino munere tāto magis lōge fit, quāto se eis proximū ex suis meritis deprehendit. Protectio tñ

eloquēs (vel mediator) v-

Tenerior ef-
cietur caro
ius carne pue-
rit (vel, ger-
minet caro e-
us ab adole-
centia)

† vel, & non
profuit mihi.

Dei minus necessaria creditur, si semper habetur: vtiliter aliquando subtrahitur, vt qd sine ea nihil est, homo ostendatur.

a Si sue. pro eo an. &c. Angelus iste Christi accipitur; pro nobis aut patri loquitur, vnum de similib. Cum enim in cunctis operationibus suis immensa nos virtute transcendit, in vno tñ a nobis

ti. in formā veritate non discrepat, qui patri pro nobis loquitur, per hoc qd se nobis similem ostendit. Loqui enim eius est se p nobis hominem ostendere, prater quem nullus æquus inueniretur, qui sine peccato pro peccatoribus intercederet.

b Vnum de si. Quia verē homo, sed non ita natus, vt alij, non ita mortuus, necessitate enim surgit per se & die tertio.

B * Catena Græ. Si fuerint mille angeli mortiferi, vnus ex ijs non vulnerabit eum.

* Nicetas. Si ægrotus conuerterit se ad dominum, conualecet, etiam si sexcenta quædam sunt quæ mortē accersant.

c Vt annun. ho. &c. Angelus æquitatem hominis annūciavit. Intercedens enim pro peccatoribus semetipsum iustum hominem, qui pro alijs indulgentiam mereretur, ostendit.

d Misere. eius. Mediator in eo miseretur hominis, quia formam hominis sumpsit.

e Et di. Libe. eum. Dicere eius est liberare hominem, naturā hominis assumendo, & liberam demonstrare. Ex ea quippe carne quam sumpsit, etiam hanc ostēdit liberā, quam redemit.

f Vt non de. in cor. de quo supra. Appropinquabit corruptioni idest, quia cognoscendo se corruptioni proximū non ignorat, ideo non descendat in corruptionem.

g Inue. in quo &c. Ac si aperte dicat, quia nullus hominum fuit, qui coram Deo intercessor iustus pro hominibus appareret: memetipsum ad propitiandum hominibus hominem feci, & dum me hominem exhibui, in quo iusto homine hominibus propitius, inueni.

h Consum. est ca. &c. Innumeris. n. humanū genus supplicij vitiorum & poenarum premebatur, sed veniente redemptore reuertitur ad dies adolescentiæ suæ, idest prioris vitæ integritate renouatur, vt non in eo remaneat quo lapsus est, sed ad hoc redemptus redeat, ad quod percipiendum conditus fuit.

De

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Si sue. pro eo. pro eo sic afflicto penitente tamen.
- 2 Angelus lo. i. penitentiam eius deo proponens.
- 3 Vnus de mi. Secundum illud Dan. 8. Millia milium ministrabant ei &c.
- 4 Miserebitur eius & di. Li. eum. vt sit executor diuinæ misericordiae, cuius erat allegator.
- 5 Reuertatur ad di. ado. idest ad pristinam sanitatem & prosperitatem.
- 6 Deprecabitur deum. pro remissione sui peccati.
- 7 Et placabilis ei erit. dando ei effectum desideratum.

Et

MORALITER.

- 1 Si sue. pro eo &c. Hic accipitur si pro quia, qd angeli sancti offerunt Deo bonorum merita, To. 12. c. Quando orabas cum lacrymis. Sequitur: Ego obtuli orationem tuam domino.
- 2 Vnus de milibus. secundum illud Dan. 12. c. Millia milium ministrabant ei. &c.
- 3 Miserebitur eius. remittendo culpam.
- 4 Et dicet: Libera eum. reprimendo demonis potentiam.
- 5 Vt non descendat. in gehennam.
- 6 Inueni in quo propitius ei. Et quid sit illud ostēditur, cū dicitur: Consumpta est caro eius a sup. i. carnalis eius vita, p poenitentiam
- 7 Consumpta est caro eius a sup. i. carnalis eius vita, p poenitentiam

i Depre. de. quia dū redemptor nō patrem pro nobis interpellat, nos quoq; pristina vitæ torpore discusso ad statū ofonis accendimur. iō apte dī: Depre. de. & pla. erit ei. Prius enim postulare angelū, & postea hominem dicit, quia nisi ante ipse dñs per in carnationem suam interpellans

prēm vitam nostram peteret, nunq se sensibilis nostra ad postulanda ea quæ æter

na sunt, excitaret, sed incarnationis eius pcellit oratio, vt corporis nostri euigilatio subsequatur.

* Nicet. Theodotio: obsecrabit Deum, & benedicet eum.

* Cate. Græc. Ingre-dietur facie munda cum confessione.

* Nicetas. Cæteri, Hilari, & pro cū confessione: Aquila, in alacri vociferatione: Symmachus, in hymnologia.

K Et videbit fac. eius. Post laborum enim

certamina, post tentationū fluctus in excessu anima suspēditur, vt cognitionem diuinæ præsentiae contempletur. Iubilum autem dicitur ineffabile mentis gaudium, qd nec abscondi potest, nec sermonibus aperiri. Et tamen quibusdam motibus proditur, quamuis nullis proprietariis exprimitur.

l Et red. ho. in. su. non quam ex semetipso habuit, sed quam conditus, vt haberet, accepit, vt inherere Deo libeat, vt minacem eius sententiam pertimescat.

m Respiciet ho. Scriptura nunquam homines dicit, quos a bestiis ratione distinguit, idest quos non atteri bestiali passionum motu demonstrat. & est sensus: Sanctorum virorum exempla conspiciat, atque ex eorum cooperatione se pensans, iniquum se esse comprehendit.

n Pecca. & ve. Qui malorum exempla considerat, minus se percussū quam merebatur agnoscit, quia in illorum iustitia conspiciat quā gravis culpa fuerit quod errauit. Peccauit & verē. Verē non vt qui verbotenus se peccatorem faceret, & tamen se defendit si arguitur: hic talis humilis vult videri non esse.

* Nicet. Gratias ago qd me ab interitu liberaueris, dicit pe nitens. Aut precibus a Deo contendet, vt corpore solutus non ad iniquorum partes, sed ad iustorum lūmē demigret.

o Liberauit an. &c. quia prueniēte diuina gratia in operatione bona, nostrum liberum arbitrium sequitur: nosmetipsi nos liberare dicimus, qui liberanti nos dño consentimus.

p Sed vi. lu. vi. lucem. s. veritatis, quam corde mortuus videre non possit, vel viuens tunc lucem respicit, qui dñm ad iudicium liberis oculis cordis in forma diuinitatis attendit.

q Ecce hæc omnia ope. de. De tēto flagellatoq; hoīe dictū est superius. Abominabilis ei fit in vita sua panis &c. Inferius

verō

8 Et videbit eius &c. i. in mirabili gaudio, quæ quidem visio incipit hic per fidem, sed consummabitur in futuro per apertam visionem.

9 Resp. ho. &c. pec. i. nō verebitur cofiteri peccatum suum etiam in conspectu hominū: & isto modo poterat dici Iob, qd erat sibi responsum a deo, qui sibi dederat angelum custodem paratum ei in petrare gratiam, si emendatus fuisset post corporis sui flagellationem.

10 Ecce hæc omnia. Hic applicat Eliu prædicta ad propositum, & secundo monet Iob ad intelligendum, ibi: Attēde Iob. Circa primum dicitur: Ecce hæc omnia. i. reuocationes a peccatis prædictis modis, & responsiones de agendis.

11 Ope. de. t. vi. &c. scilicet peccatores. In hoc loco dicit R. S. a. quod

* tribus

tiē supplicia.

8 Reuertatur ad dies ad. per puritatem conscientie.

9 Deprecabitur Deum. pro consecutione gloriæ.

10 Et vide. fa. eius in inbi. in præsentī per internam consolationem, & in futuro per apertam visionem.

11 Resp. ho. de sua mutatione mirantes.

12 Et dicet pec. &c. idest austeritatem penitentie non accepi secundum quantitatem peccati.

13 Ecce hæc omnia ope. de. t. vi. &c. nam in iuuentute, senectute, & medio tempore inducit homines ad emendationem vitæ suæ.

Tom. 3.

1

A verò subnexum est. *Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit &c.* In his sententijs, & supra mœror amaritudinis, & infra subiecta est lætitia securitatis.

Tres enim statibus in quibus quilibet iustus.

* Nicetas. Verbis, somnijs, & morbis peccatores conuertit. Moxque subditur.

Hæc omnia ope, do, tri.

vi. per. Acti di. quod

de vno dixi, hoc trib.

vicibus per singulos

agitur, i. mœrorem &

lætitiam, in vniuersu-

ijsq; electi animo tri-

bus modis alternari

inuenimus, i. conuer-

sione, pbatone, mor-

te. In conuersione enim grauis mœror est, cum vult deside-

riorum temporalium graue onus abijcere, & leue iugum do-

mini libera seruitute portare, sed occurrit illa familiaris sua

carnalis delectatio, quæ autem tunc cordis in illo anxietas,

cum hinc spiritus vocat, hinc caro reuocat, vt dici possit de

eo: *Abominabilis ei fit in vita, s. p. & c.* Sed quia diuina grā diu-

eum hac difficultate affici non permittit, ruptis peccatorum

vinculis ad libertatē nouę conuersationis consolando perdu-

cit, & pcedentem tristitiam subsequens lætitia refouet, quia in

inchoatione pvidebat Deus blāda, quæ nemo putet pfectio-

nē, vt de eo dici possit: *Deprecabitur Deus, & placabilis ei erit &c.*

Post primā autē vocem mœroris & lætitiæ quā vnusquisq; per

studium cōuersionis agnoscit, sedā suboritur ne securitatis negli-

gentia dissoluatur, vt hostes in deserto occurrūt, post submersos

Aegyptios immediatē amara ut probet in fine summa.

Plerūque. n. euenit, ut iā conuersum insurgentia plus quā in

initio vitia cruciet, & repugnantis aīum iamīq; quā in la-

psum desperationis inclināt, ut de eo dici deat: *Abominabi-*

lis ei fit in vi. & c. Sed quia misericors Deus pbari nos pmittit

tētationib. nō reprobari, cuius p̄solatio occurrit, ipugnātesq;

cogitationū motus interna pace tranquillat, vt de hoc tentato

libratoq; hoīe deat dici: *Videbit facies eius in iu.* Post p̄uisionis

certamina, & post p̄bationis ærumnā solutioni carnis appro-

pinquās, nōnunq; terrore districtæ vindictæ etiam iusta ani-

ma

a bus per singulos, vt reuocet animas eorum a corruptione,

b & illuminet luce viuientium. Attende Iob & audi me, & tace

c dum ego loquor. si autem habes quid loquaris, respon-

d de mihi: Loquere: Volo enim te apparere iustum. Quod si

e non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

f non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

g non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

h non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

i non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

k non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

l non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

m non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

n non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

o non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

p non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

q non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

r non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

s non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

t non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

u non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

v non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

w non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

x non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

y non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

z non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

NICOLAUS DE LYRA.

Error Ra. Sa. de penitētia.

* tribus vicibus tantum recipit Deus peccatorem ad penitentiam, sed si quarto recidit, non recipitur amplius, sed reservatur ad gehennā. Et ad hoc inducit verbum Amos propheta 2. a. Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam, quasi dicat dominus: si quarto recidit, ad misericordiam eum non recipiam: Sed illud dictū est erroneum, quia est contra dicta omnium sanctorum, & contra scripturam nō. ac v. testa. Dicit enim saluator Lu. 6. f. Estote misericordes sicut & pater vester &c. Et Petro querenti quoties peccatū sit dimittendū fratri, Mat. 19. ca. dicit: Non dico tibi vīq; septies, sed vīq; septuagies septies. toties quoties vt expōit Aug. ergo & pater celestis dimittit peccatum peccatori toties quoties vere penitet. Item est contra scripturam v. te. quia i. Re. legitur David peccasse in morte sacerdotum Nobe. vnde peccatū suū recognoscēs & penitens dixit 1. Re. 2. 2. d. Ego sum reus omnium animarum patris tui, sicut iudē exposui. Item in adulterio cū Bethsabee, & homicidio Priē, de quo etiam penituit & veniam obtinuit, propter quod dixit ei Nathan 2. Re. 13. Dominus quoque transtulit peccatum tuum. Tertio in fractione iuramenti, q̄ fecerat Ionathē de sēdere cōseruādo ad ipsum & semē suū. & tñ hereditatis medietatē Miphiboseth filij Ionathæ dedit Siba pessimo detractori: et postquā sciuit innocentia Miphiboseth & malitiā Siba, vt habetur 2. Re. 16. & de hoc similiter penituit, & veniam habuit, licet nō sit expresse scriptum: quia postea sancte vixit. Quarto peccauit in numeratione populi & veniam obtinuit, vt habetur 2. Reg. vlti. Ex quo patet manifeste falsum dictum Rab. Sa. scilicet quod post tertium reciduum venia non datur. Ad hoc etiam facit dictum domini per Ezech. 24. d. Morte morieris &c. subditur postea: Omnium peccatorum eius non recordabor. Ex quo patet, quod quantumcunque reciduum quis peccauerit, vere tamen penitens, veniam obtinebit. Item est contra rationem, quia

ma turbat, timens magis mala quæ non intelligit, cui etsi qd D in hac vita tranquil lū sapere potuit, mortis articulo interueniente concutit, vt iure dici debeat: *Abominabilis ei fit in vi.* Sed quia iustorū aīæ alienis quibusq; cōtagijs ipso sæpe mortis pauore purgant, & æternam retributionē percipiunt. Plerūque

verō cōtemplatione quadam retributionis internæ priusq; carne expolient hilarescūt, & rectē dī: *Videbit faciem eius in iu. &c.* Sed quia electi cuiusque mens vel labore conuerfionis, vel tentatio

ne probationis, vel formidine solutionis atteritur, atque ipsa attritione purgata liberatur, Sequitur.

a Vt reuo. animas &c. & illu. lu. Lux morientium est, quā corporeis oculis cernimus. Illuminantur autem a luce viuientium, qui despecto temporali lumine ad splendorem internæ claritatis recurrunt, vt ibi viuant, vbi verum lumen uideant, vbi non aliud lumen, aliud vita est.

b Attende Iob &c. Eliu postquam multa sapientia profunda digessit, qualē se apud se habeat, hac locutione manifestat. Immenfa enim superbia est, a seniore sibi reuerentiam exigere, & silentium imperare meliori.

c Si autem habes &c. Iusti prædicatores dum corripiunt se humilitatis gratia, in eo quod corripiunt, ne fortē fallantur exquirunt: correptisque licentiam tribuunt, vt siquid pro se ipsi iustius sentiunt, fateantur: hoc arrogantes imitari appetunt. Paulisper enim in verbis elatione postposita, quasi quos corripuit, si fortē reperire poterunt, iusticiam quærunt, non quia ita sentiunt, sed quia ornari per humilitatis speciē concupiscunt, ne videantur tumidi, vt sunt.

d Volo enim te appare. &c. Quia hoc ex corde non protulit, audire quod quæsierat, non expectauit. Nam illico subiunxit.

e Quod si non ha. au. Eliu dici quod quæsierat, non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

f non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

g non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

h non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

i non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

k non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

l non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

m non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

n non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

o non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

p non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

q non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

r non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

s non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

t non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

u non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

v non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

w non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

x non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

y non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

z non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

a non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

b non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

c non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

d non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

e non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

f non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

g non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

h non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

i non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

k non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

l non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

m non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

n non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

o non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

p non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

q non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

r non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

s non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

t non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

u non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

v non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

w non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

x non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

y non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

z non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

a non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

b non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

c non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit.

ADDITIO I.

In ca. 33. vbi dicitur in postilla: Si potes, responde mihi. quasi dicat non debetis contemnere iuuentutem meam &c.

Hoc quod dicitur: Si potes, responde mihi &c. non videtur exponendum sic, quod Eliu in his verbis & sequentibus intendebat monere ipsum Iob, nec contemnere Eliu propter iuuen-

iuuentutem suam. ipse enim Eliu erat ita arrogans, quod præsumebat de se, quod esset dignior & sapientior ipso Iob. vnde in fine huius cap. dicebat: Audi, tace, & docebo te sapientiam. Sed ista verba videntur potius referenda ad hoc quod supra dixerat Iob cap. 9. Auferat a me virgam suam, & pauor eius non me terreat: loquar & non timebo eum, neque enim possum metuens respondere. De quibus verbis videtur, qd Iob licet quando-

A qñq; videbatur se desiderare disputare cū deo, tñ cū hoc desiderabat, q; posset talē disputationē facere sine terrore, ne pmetū sua responsio impediret: ideo Eliu dicebat ipsi Iob immedie ante verba p̄dicta. *Si potes, responde mihi: aduersus faciē meā cōsisse*, i. non debes te excusare a responsione mea pp̄ timorē seu terrore, quē a me habebas. Cuius rationē subdit, dicens. *Ecce & me, sicut & te fecit deus*. i. ambo sumus purē creaturę quā ratione nō debes me timere, & de eodē luto ego quoq; formatus sum. q. d. non habeo pr̄rogatiuā sup̄ te in naturalibus, pp̄ q̄ debeas me timere, & excusare te ne respōdeas: Sed q̄ ipse Eliu pr̄sumebat de se, q; habebat magnā scientiā sibi diuinitus datā, s̄ist̄ & altā eloquentiā, ideo subditur: *Veruntamen miraculū meū te nō terreat* & c. q. d. licet in bonis naturalibus nō excedā te, pp̄ quē debeas me timere, excedo tñ te in scientia, & eloquentia mihi diuinitus datis: & ita rogo, ne terreant te, ne pp̄ hoc dimittas responsionem: & ista dicebat alliciens eū ad responsionē. sicut infra in fine huius capituli dicit: *Si autem habes quid loquaris, responde mihi: volo enim te apparere iustum*. Et p̄dicta expositio concordat cum glo. quę super illud verbum: *Veruntamen miraculum meum & c.* sic dicit: Paulus humiliter sua alta, verbum solatij vocat, loquens Hebręis: iste sua minima, scientiam, eloquentiam, miraculum vocat, & c.

ADDITION II.

In eo. c. 33. vbi dicitur in postilla: Circa primum dicitur: *Ecce hac omnia*. i. reuocationes a peccatis & c.

Licet dictū Ra. Sa. in hoc q; asserit, q; tribus uicibus tantū recipit deus peccatores ad penitentiā & nō amplius, sic manifeste erroneū prout postillator sufficienter ostēdit: nō tñ est inconueniens dicere, q; Eliu dicens: *Ecce hac omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos*, hoc intendebat sicut Ra. Sa. exposuit, prout ēt verba magis sanant. Eliu. n. non credit fuisse propheta, vt standū sit dictis ipsius: potuit. n. in hoc errare, sicut ēt errando in condemnatione Iob. Qd̄ aut̄ inducit postil. de Dauid, q; peccauit in morte sacerdotū Nobē: improbatū fuit in additione super 2. Reg. 15. nihilominus tñ ex historia Dauid pōt induci, q; Deus recipit p̄ctōres ad p̄niam ēt post tertiam reciduationem. Peccauit. n. Dauid primo in adultērio Bersee, secundo in homicidio Urię, tertio in fractione iur̄i facti Ionathę. quarto in numeratione populi prout postil. deducit, & tñ Dauid finaliter p̄nituit, & cōnumeratur inter

inter sanctos, cum Deus post mortem ipsius Dauid s̄ape vocet eum seruum in scripturis sacris, propter quem etiam posteritati suę multa beneficia concessit, vt patet Esa. 37. *Et protegam ciuitatem istam, vt saluem eam propter me, & propter Dauid seruum meum*. Et in eo. Esa. 5. 2. *Feriam vobiscū p̄ctum sempiternum, misericordias Dauid fidelis: & in multis alijs locis*.

REPLICA. In cap. 33. vbi postil exponit verba Eliu, dicens: *Si potes, responde mihi*. q. d. non debes contemnere iuuentutem meam: Sed Bur. aliter volens verba Eliu interpretari, inuoluit ipsum in cōtradictorijs, quibus vt puto, ipse Eliu inuolui noluisse. Primo Burgē. dicit eum fuisse arrogantem sic q; pr̄sumebat se digniorem ipso Iob, & magis sapiētem. Secundo Bur. dicit Eliu sentire, q; nullam pr̄rogatiuam haberet vltra Iob in naturalibus: Sed quō, quāso stant illa in figura q; arrogans se pr̄sumeret digniorem, & diceret se nullam habere pr̄rogatiuam in naturalibus? Verē. n. arrogans naturalia sani hominis non æquiparat naturalibus leprosi & extreme infirmi, cuiusmodi fuit Iob: Nec sunt illa verba arrogantis, sed humiliter sentientis, cum d̄t: *Me sicut te de eodem luto fecit Deus*. Nec valet quod Bur. adducit de 9. cap. quod quia Iob allegauit se timere Deū, ideo metuebat Deo respondere: quod ideo Eliu æstimauit Iob timere similiter se se, & sic metuere respondere. Iob enim sanctus timens Deū rationabiliter hominem timere non debuit, & qui & amicos seniores disputando, & errores eorum obiurgādo conuincerat, verisimiliter iuuenem Eliu non timuit, nec ei respondere recusauit. Et sic patet quod Burgē. timorem Iob erga Deum, ad Eliu malē transtulit & comparauit.

In eo. vbi postil. reprobatur errorem Ra. Sa. circa expositionem illius dicti Eliu: *Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus & c.* & verius exponit. Bur. notat postil. in duobus primo quod exponit dictum Eliu secundum modum faciendi humanum, sed Burg. dicit quod Eliu errauit, sicut Ra. Sa. qui eum erroneē exposuit. In hoc autem Burg. videtur deficere. nam non est verisimile, quod. s. Iob tam magnum errorem, scilicet quod Deus tantum tribus vicibus parceret peccanti, reliquisset intactum, cum etiam minores amicorum errores obiurgabat. Secundo Burgen. notat postil. in exemplo posito de Dauid circa necem sacerdotū. Huius correctionem vide 2. Reg. 15.

C A P. XXXIII.

Pronuntians & c. * Nicetas. Eliu iustē impios multari confirmat, Iobque succenset quod æquo iure cum Deo velit in iudicio configere: sed Iobus vt amicos coargueret apud Deum experiri voluit. Quid per huius pronuntiationis vocabulum, nisi inflatio elationis ostenditur? vt verba quę de alta radice superbię veniebant, cū quadam quasi altitudine & distictione procederent. *Audite sa. ver. me.* Acli di. Sicut nec auris escas, nec guttur verba cognoscit, ita nec stultus quisque sapientum sententiam intelligit. Sapientes ergo intelligite quod

C A P. XXXIII.

Quasi, super indignos hæc celitus effundantur.
Pronuntians itaque Eliu etiam hæc locutus est. Audite sapientes verba mea, & eruditi aurescunt. Audite me. Auris enim verba probat, & guttur escas gustu dijudicat. Iudiciū eligamus nobis, & inter nos videamus quid sit melius. Quia dixit Iob: Iustus

quod dico, qui potestis ea quę fuerint dicta, cognoscere. Sed quia prædicationem arrogantium nullus admitteret, si non aliquid humilitatis imagine permiscerent, rursus quasi ad quandam æqualitatis concordiam condescendit.

Iudi. eli. & c. Vtrū hoc iudiciū ex humilitate quęsierit, ex sequentib; pensatur.

* Cate. Græc. Dominus mutauit iudiciū meū. Aquila & Symmachus: Pernertit & alienauit a me iudiciū.

* Nicetas. Sic acceperat verba Iobi, qui tātum dixit de factis meis Deus iudicare cunctatur.

6 d *Qu. di. Iob. & c.* quia hoc minimē dixerit, requisita sacri eloquij verba testantur.

Quis

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XXXIII.

Pronuntians & c. *Premissa Eliu repetitione, & responsione eius ad dicta Iob, hic incipit arguere contra ipsum.* Dixerat autem Iob dno contra quā arguere intendebat. Vnum erat, q; videbatur sibi, quod Iob Deo imponeret iniustitiam. Secundo quod sibi falso attribueret iustitiam. Et ideo primo arguit contra primum, secundo contra secundum, cap. seq. tertio contra vtrumque simul, quasi disputationem a principio resumendo, cap. 36. Prima in tres, quia primo audientiam petit, secundo ad propositum arguit, ibi: Absit a Deo impietas. tertio ipsi Iob locum loquendi tribuit, ibi: Quia ergo ego locutus & c. Circa primum sciendum, quod Eliu reputabat ipsum Iob passionibus

ira & tristitia mente turbatum, & per consequens ad capiendum verba eius minus aptum: propter quod petit audientium sapientum, di.

2 Audite sa. & c. Et causam subdit, dicens:

3 Auris enim verba pro. & c. q. d. Sicut sensus exteriores le proprijs sensibilibus rectē indicant, sic & sapientes de intelligibilibus, ideo subdit:

4 Iudiciū eli. & c. de dictis Iob, & de illis quę dicturus sum.

5 Et inter nos v. i. & c. i. verius dictum, s. suum an meum. Consequenter repetit in breui dicta Iob contra quā intendit disputare.

6 Quia dixit Iob, iustus sum. Hoc accepit ex eo quod supra dixerat Iob 27. a. Iustificationem meam quam cepi tenere, non deferam: & in hoc satis bene repetiuit dictum Iob.

Et

cibus proponenda. Et veris falsa miscere. & ne dicit: *Dixisti Iob: Deus subuertit iudiciū meum.* hoc enim Iob non dixerat, vt in expositione literali fuit ostensum. Et ad iniurias procedere, & sic loquitur.

Tom. 3.

1 2

MORALITER.

1 Pronuntians. Eliu etiam hæc & c. Modus arrogantis est suam scientiam nimis magnificare. & sic dicit.

2 Audite sa. ver. me. q. d. tam alta sunt, quod non sunt simplicibus

A *Quis est vir, &c. ut subaudiatur nullus. Ecce quem dominus dixit diabolo absque comparatione iustum, cum Eliu asserit absque comparatione peccatorem, de quo subdit:*

* *Cat. Græ. Quis vir sicut Iob, bibens subsannationem sicut aquam? qui non peccauit, neque impiè egit, nec deniq; communicauit cū facientibus inique, ut ambularet cum impijs.*

* *Clement. Rerum omnium pretiosissimum peculium tranquillitas. Talē nobis Iobum hic liber describit.*

b *Qui bi. subsa. &c. A qua cum bibitur ita liquidè sumitur, ut ad sorbendum nulla sui pinguedine retardetur. Subsannationem verò ut aquā bibere, est Deum sine aliquo obstaculo cogitationis irridere.*

c *Dixit enim, non pla. &c. quia quod minime dixerit, si quis beati Iob verba legit, agnoscit.*

d *Ideo vi. cor. &c. Iterum fastu superbire eos quærit qui quasi digni se valeant intelligere.*

e *Absit a de. im. Bene dixit, quia omnipotenti Deo iniquitas vel impietas non est.*

* *Cat. Græc. Non enim dicas, quod non erit visitatio viri, & visitatio illi a domino.*

* *Nicet. Conqueritur quasi Iob res nostras a Dei concēplatione seposuerit. Theodorio sic interpretatur, nō periclitabitur vir, cū se pbauerit cū Deo. Symmachus, non equabit vir.*

f *Opus enim &c. In hac vita nequaquam hoc agitur. Nam & multos illicita perpetrantes gratuito præuenit, atque ad sancta*

ta opera conuertit, & nonnullos actibus rectis deditos, flagello interueniente corripit.

g *Vere enim de. non &c. Frustra condemnare non potest ea condēnatione, quæ in extremo punit omne quod hic quisq; iniquè commiserit, nec omnipotēs subuertit iudicium, quia*

etiam minus recti videntur esse quæ patimur, recta tamē in oculto examine decernuntur.

h *Quem constituit &c. Nullum, per se enim regit mundum, qui per se condidit, nec eget adiutorijs ad regendum, qui non e-*

guit ad faciendum. Sed hoc idcirco dicitur ut indicet, quia omnipotens Deus si per semetipsum regere non negligit quod creauit, quod bene

creauit, utique bene regit, quia quod piè condidit impiè non disposuit.

i *Si dire. ad eū. Curuū est cor eius, cum im-*

appetit: dirigitur cū ad superna subleuatur. Spiritum autem, pro internis cogitationibus & flatum, qui per corpus trahitur pro externis actionibus ponit. Deum ergo spiritum hominis & flatum ad se trahere, est ad conuersionem sui desiderij, & interiora nostra, & exteriora commutare, ut omne quod est homo ad Deum a quo est, & interius desiderando ferueat, & exterius se edomando constringat.

K *Deficiet omnis ca. si. Simul omnis caro deficit, quando iam nullus suis motibus feruit. Homo in cinerem reuertitur, cum humilitatis spiritu tangitur, & nil se esse aliud quam cinerem recordatur.*

Si

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et Deus sub. &c. Hoc accepit Eliu ex eo quod ibidem Iob præmi serat. Viuit Deus, qui abstulit iudicium meum. & in hoc male reperiuit, quia hoc non dixerat Iob ex propria sua, sed quasi cōcludens ex dictis aduersariorū, sicut ibidē dictū fuit. Dato ē q; Iob ex propria sua hoc dixisset adhuc male reperiuiſſet. Aliud enim est iudicium subuertere, & a iud. auferre. Subuertere. n. iudicium semper est malum, nec potest bene fieri, propter quod non pōt Deo competere. Auferre verò iudicium, non est aliud nisi non vti iudicio, quod potest bene fieri in casu, in quo iudex vtitur misericordie & non rigore: & hoc maxime potest fieri a iudice qui habet plenitudinem potestatis, & qui nulli astringitur, cuiusmodi est ipse Deus. Et ex hoc patet, quod quicquid Eliu in hoc cap. concludit contra Iob imponens ei quod dixisset Deum iniustum, vel iustitiæ subuersorem, non concludit contra eum.*

2 *In iud. enim me men. est. i. falsitas iudicij.*

3 *Violentia. me. i. aduersitas qua sum percussus, est mihi inflicta per violentiam Dei, & non per iustitiam. Ista imponit Iob falso, ut patet ex præmissis, consequenter increpat Iob de prædictis, dic.*

4 *Quis est vir, vte. Io. i. ita pessimus sicut ipse.*

5 *Qui bi. sub. Idest diuini iudicij derisionem.*

6 *Quasi aq. Idest sine freno & mensura diuinum iudiciam deridet. unde postea subditur:*

7 *Dixit e. &c. cuc. cam. e. hoc autem imponit ipsi Iob, eo quod dixerat supra 23. Vestigia eius secutus est pes meus, & postea 33. cap. Mutatus es mihi in crudelem &c. & ideo ex hoc credit*

dit iste Eliu, quod Iob sentiret se Deo displicere, quamuis eum secutus fuisset, quod est falsum, quia Iob prædicta verba retulerat ad exterioris sui flagellationem, non autem ad interioris reprobationem: & quia Eliu ex turbatione mentis ipsum Iob reputabat verba sua non capere, ut prædictum est: ideo redit ad petendum attentionem aliorum, di.

8 *Ideo vi. cor. i. intelligentes. per cor enim frequenter intellectus in sacra scriptura designatur.*

9 *Absit a de. im. Hic consequenter Eliu contra Iob arguit secundum estimationem suam, ostendens quod in Deo non sit iniustitia, quod Iob nunquam negauerat. Et primo proponit intentum, dicens: Absit a de. im. & patet litera vsque ibi:*

10 *Quem consti. &c. ubi ad probandum propositum accedit. Circa quod sciendum, quod homo declinat a iustitia quadrupliciter: Aliquando propter impotentiam, aliquando propter timorem, aliquando propter ignorantiam, aliquando propter fauorem. Ista autem quatuor a Deo excludit: & sic Deum esse iustum concludere intendit. Primo igitur excludit primum, dicens: Quem consti. aliter. q. d. tanta est eius potentia, quod directè & immediate se extendit ad omnia a summitate celi vsque ad imum terræ: quia sicut omnia fecit de nihilo, ita potest omnia annihilare. ideo subditur:*

11 *Si direxerit ad e. &c. i. ad voluntatem suam ad quemcunque destrucendum.*

12 *Spiri. il. & fla. ad terra. & sic totaliter deficiet, siue fuerit angelus siue homo: & sic patet quod non declinat a iustitia propter defectum potestatis, propter quod dicitur.*

Si ha.

MORALITER.

4 *Quis est vir ut Iob, qui bibit quasi aquam subsannationem &c. Igitur qui vult arrogantie notā effugere, debet a tribus predictis cum diligentia præcauere. Alia verò plura dicit, quæ licet nō valeant contra Iob, sunt tamen hic mysticè exponenda.*

10 *Quem constituit aliter in su. &c. q. d. nullum, & hoc verum est,*

est, æqualem sibi, sed tamen constituit vicarios ad regimen populi, prælatos in spiritualibus, & principes in temporalibus.

11 *Si direxerit ad eum cor suum. scilicet sic cōstitutus a Deo honorem Dei, & bonum populi querendo.*

12 *Spiri. illius & flatum ad se trahit. i. interiores motus eius, & exteriores actus in finem debitum dirigit.*

12 *Deficiet om. ca. simul. Nam ex carnali affectu nihil faciet.*

Et

A *Si ha. ergo intel. & c.* Isti sunt quotidiani defectus, qui in cor-
dibus reproborum fiunt, ut semper in deterius eant. Superius
dubitant, si posset beatus Iob proferre quod iustum est: nunc
verò discutit, si hoc quod dicitur, saltem posset audire.

b *Nunquid qui non amat & c.* Amat iudiciū quisquis vias suas
subtiliter discutit, & se

cretariū mētis ingres-
sus, quid dñs ipsi tri-
buat, quid ipse dño de
beat, pēsat. Quod Iob
fecerat, qui i expiatio-
ne filiorum. etiā p co-
gnationib. offerebat,
nec condemnauerat
eum qui iustus est, sed

cur sine peccato per-
cussus fuerat, in dolo-
re positus cum humi-
litate regrebat. Quia
ergo Eliu dixit, quod
is qui non amat iudi-
cium sanari nō potest.

B Arguens beatū Iob, q
iudiciū nō amaret,
& q cū qui iustus est,
condemnasset, illico
eiusdem iusti, i. dñi iu-
stitiam subdit. dicens:
c *Qui dicit regi. apo.* Su-
perbus rector toties
ad culpam apostasiæ
dilatatur, quoties præ-
esse hominibus deie-
ctatur, & honoris sui
singularitate lætatur,
quasi non sit vnus ex

his quibus præest, & non sub domino, quod non nisi ex imita-
tione illius qui despectis angelorū societatibus dixit. *Ascen-
dam super altitudinem nubium, & similis ero altissimo.*

* *Cat. Græ.* Impius est qui dicit regi, Iniquè agis: impiissi-
mus principibus.

* *Nicer.* Quia existimant id dici odio dominationis.

* *Chrys.* Multa Dei iudicio licet tibi ignota permittere de-
bes. Recte verò dixit, apud principes impium iudicari eum
qui terreno regi exprobat iniustitiam. Neque enim apud
Deum necesse est esse eiusmodi.

d *Qui vocat du. im.* quia dum dñando præsumunt, exēplo suæ su-
perbiæ subditos ad impietatem trahunt. Tunc vero solū ptās
bene regitur, cū non amando sed timendo retinetur, quæ ut
ministrari recte valeat, oportet primum ut hanc non cupidi-
tas, sed necessitas imponat. Præcepta autē nec ex formidine

debent

debent deferri, nec pro libidine amplecti, ne aut peius quis
quasi ex humilitate superbiat, si diuinæ dispensationis ordi-
nem fugiendo cōtemnat, aut coniugum superni rectoris ab-
ijciat, quo cum super ceteros priuatum regimen delectat.

e *Quid acci. perso.* Tyrannum contra pauperem disceptan-
tem nō cognoscit, qā

superbos omnes vitā
humilium depriimen-
tes, in iudicio nescire
se merhibebit.

f *Opus enim ma. & c.* Ac **†** dominabi-
tur?

g *Subito morientur.* Quā
libet sero de hac vita
tollantur iniqui, subi-
to & repente tollun-
tur, quia finem suum
præuidere cogitando
nesciunt.

h *Et in me. no. & c.* No-
tētem dicit cordis ob-
scuritatem. In media
aut nocte curuati per-
transeunt, qui obscuri-
tatis suæ negligētiā
humiliati ad mortem
pertranseunt, qui tran-
seunt quidem dum vi-
uunt, sed pertranseunt
dum moriuntur.

i *Et au. vi. & c.* Subau-
di diuina iudicia, quia
subito exitu virgente

inuifibiliter rapitur, qui visibiliter rapiebat.

K *Oculi enim eius su. vias ho.* Iniquus qui diu expectatus est, id-
circo est repente sublatus, quia oculi domini super vias ho-
minum.

l *Et om. gres. eo. & c.* Gressus dicit singulas operationes, vel al-
ternantes motus cogitationis, quib. quasi passibus vel a Deo
recedimus, vel ei propinquamus.

m *Non sunt te.* Per tenebras ignorantiam, per vmbra mor-
tis obliuionem designat. Obliuio vmbra mortis dicitur quā
imitatur, quia ita tollit rem a sensu, sicut mors a vita, vel que-
libet immatatio mortis est limitatio, quæ non est in Deo, &
pud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obum-
bratio. Et ut est incommutabilis, ita penetrabiliter videt, nec
obliuiscitur qui non mutatur.

n *Neq; enim & c.* Iudiciū dicit, non q per æternā retributio-
nem

tionis. Ideo subditur:

10 Subi. mo. quādo deus voluerit, quod fit dupliciter. Vno modo per
cussione diuina immediate, & hoc tangitur cum dicitur: Subito morien-
tur. Alio modo seditione populi contra tyrannum vel principem mota,
& hoc tangitur cum dicitur:

11 Et in inc. no. & c. commoti ad rebellionem, quæ solet fieri clancu-
lum & de nocte.

12 Et per. in furore multitudinis commota.

13 Et au. vi. i. tyrannum qui violentia regebat, & non iustitia.

14 Absque ma. absq; præte aduersariorum tyranni q sunt ab extra

15 Ocu. enim & c. Hic excludit tertium, scilicet declinare a iustitia

per ignorantiam, quia sicut dicitur Prov. 15. a. In omni loco oculi

domini contemplantur bonos & malos: & ideo non potest de-

ficere per ignorantiam: & hoc est quod dicitur: Ocu. enim eius & c.

Et patet litera usque ibi:

16 Neq; n. vl. in ho. po. est, ut ve. ad de. in iu. s. Postquā fuerit a

Deo diffinita sententia condemnatus.

Conte.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si ha. er. intel. diuinæ potestatis.

2 Audi quod di. i. intellige, quod ex ista parte non potest a iustitia
deficere.

3 Nunquid qui non amat iu. s. diuinum.

4 Sanari potest. quasi dicat pp hoc non potes sanari a plagis tuis,
quia tu non amas iudicia dei, sed magis ea reprobas, & ideo subditur:
Et quomodo & c.

5 Qui. di. & c. hic excludit a deo secundū, videlicet declinare a iustitia
propter timorem: quia nullum timet, sed absque timore omnes increpat
quantuncumque magnos, & quando vult annihilat, & hoc est quod di-
cit: Qui di. regi. qui tamen præcellens est in hominibus.

6 Apostata. quando non conseruat iustitiam & bonum commune,
quod est a suo statu apostatare.

7 Qui vocat duces. s. militie, qui inter alios sunt audaciores.

8 Impios. quando crudeliter vtuntur data sibi potestate.

9 Nec cognouit & c. cognitione approbationis, nec magis reproba-
tionis.

MORALITER.

1 Et homo in cinerē reuertetur. q a talis de morte sua meditatur:
propter quod antiquitus imperatore creato statim querebatur
ab eo, quo marmore uellet sepulchrum habere.

2 Audi q dicitur. q. d. hoc uerbū est memoriter retinēdū. Sed
quoniam aliqui in regimine constituti male regūt, sequitur:

3 Nunquid qui non amat & c. scilicet ab infirmitate morū. q. d.
non: nam princeps vel prælatus qui de seipso non facit iudi-
cium, non bene regit populum. ideo contra talem subditur:

4 Et quō tu en qui iustus est, intatū cōdēnas. scilicet deū in quem
redundat

redundat quodamō malitia vicariorum suorum. vnde cōtin-
git aliquādo, quod homines grauati insurgūt ad blasphemiam
dei, eo quod dedit talem rectorem populi, & quia deus pro
talibus frequenter audit clamorem populi, sequitur:

6 Qui dicit regi, apostata, & c. Malum rectorem deponens ab
officio pariter & a vita, ideo sequitur:

10 Subito morientur. Nec potest quis conqueri iuste, cum sit
dominus mortis & vitæ, & hoc est quod subditur:

16 Neq; enim ultra in hominis potestate est & c. Et quoniā tale dei
iudiciū maxime debet peccatibus ex certa malitia, Sequit.

Tom. 3.

1 3

A nem punit, sed q. mente conceptum per conuersionē diluit. In hoc mentis iudicio tanto citius absoluihur, quāto nos distriktius reos tenemus. Nec ad hoc agendum prātermittenda sunt tempora quibus vacat, quia ad hoc agendum post huius vitæ tempora, non vacat.

* Cat. Græc. Quia non super hominem ponet amplius.

* Nicet. Veniet nox in qua nemo potest operari.

a *Vt ve. ad de.* Hic licuit reprobis ad Deū venire in iudiciū, qd non tunc, etsi desideraret. Hoc iudicium est, quo hic nos iudicamus. iudiciū enim damnationis non de siderarent.

† terrebitur vel inquietabitur

† ad capiendū populum, vel affligendū populum

B multitudinem exprimere voluit reproborum, vel indicare voluit, quoniam qui pereunt, intra electorum numerum non habentur.

Nota.

Matt. 22. b.

b *Novit enim opera eorum.* Sciendum q. iniquus duobus modis in nocte conteritur, vel cum exterioris pœnæ, tribulatione percutitur. vnde dicitur: *in tenebras exteriores.* Vel cum occulta sententia interius cæcatur. Inducere autem noctem domini dicitur, a cæcitate liberare noluisse.

c *Quasi impios &c.* hoc dicitur de his, quos intra ecclesiam diuina ultio inuenit iniquitatibus perdurantes. Ibi quippe stabant vbi Deum videre videbantur. Ibi tenebras dilexerunt, vbi lumen veritatis aspicitur: hi pios in ecclesia se ostēdunt, sed quia diuina iudicia latere non possunt, quasi impij feriuntur.

Tribus modis peccati committitur.

1. Tim. 1. c.

Matt. 26. g.

d *Qui quasi de industria.* Ex infirmitate solet accidere, amare bonū sed implere nō posse. Ex studio verō peccare est, bonū nec facere, nec amare. Peccatur autem vel ignorātia, vt Paulus persecutor, quod leuius, vel infirmitate, vt Petrus qui negat, quod grauius, vel studio quod pessimum.

Et om. vias intel. Nescire ignorātia est: scire noluisse, superbia est. Superbi enim humilitatis dominicæ facta contemnunt.

Allegoricè.

e *Vt peruenire &c.* Cum enim isti superbiunt, clamāt ad Deū hi qui a superbientibus opprimuntur, vel quia istis cadentibus in eorum locum pauperes, idest spiritu humiles surrogātur, quod facere dicuntur, quia casu eorum fit, vel illis peccantibus pauperū clamor auditur: quia dum Iudæi dñm superbiunt: ad Deū vota Gentilium peruenerūt. Vel quia hec de rectoribus

Nota de praelatis.

rectoribus possunt accipi, dñ pro curis seculi officiū prädicationis deferunt, subditos in clamorē compellūt, qui murmurant cū fictus tenet locum, sed quia rectores hñc iudicē suū, magna cautela subditorum est, non temerē iudicare vitā regnium. Neq; enim frustra per semetipsum dñs as nūmulariorū effudit, & cathedras vendentium columbas euerit: Nimirū significans, qd per magistros quidē vitam iudicat plebiū, sed per seipsum facta examinat magistrorum: quamuis etiam subditorū vitia quæ a magistris mō vel dissimulant iudicari, vel nequeunt: eius tamē proculdubio iudicio reseruantur. Vel per rumorem potentiū, superbiam Iudæorū, per clamorē egeni, desideria gētiū figurātur. Iudæis ergo superbientibus vota Gētilium ad Deum peruenerunt, quæ iudicia nou audet discutere, sed admiratione veneratur.

1. h. 2. c.

† forte

† (i. cor. 13. om nibus, vt ceteri eimorem habeant. † Propterea quod

† 8. q. 3. c. ad dactyl

E Quoniam de Deo locus sum intermēt tam sub iei monē non ad dam aliquē.

F Arrogantia proprium.

a *testate est, vt veniat ad Deum in iudicium.* Conteret † multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Nouit enim opera eorum, & idcirco inducet noctem, & conterentur:

a *† Etsi non impij hominibus videntur, qui enim male agit, & fidem perdit, dum impune peccare se putat. † Impius proprie infidelis dicitur, ecclesia locus videntium est, vbi lumen, idest Deus videtur.*

c *Quasi impios percussit eos † in loco videntium.* † Qui quasi de industria recesserunt ab eo, & oēs vias eius intelligere noluerunt, vt peruenire facerent ad eū clamorē egeni, & audiret vocem pauperū. Ipso enim concedente pacē, quis est qui † con-

a *† Ita pater, quia sic fuit placitum ante te: Non potest esse iniurium quod placet Deo.*

demnet? Ex quo absconderit vultum, quis est qui contēpletur eum? Et super gentes, & super omnes homines † qui regnare

a *† Antichristum quem iam sequuntur viuendo etiam hi qui despiciunt verbo*

a *† Arrogans, quia mala defendit in bonis, humiliter ambigit, quia fauorem querit, sed vere est humilis in bonis, qui non est defensor in malis.*

i facit hominem hypocritam † propter peccata populi. † Quia

f *Ipso enim conce.* Si Gentilitatem miratis assumpta, ipso concedente pacem, quis est qui condemnet? Si Iudæam obstupefcis perditam, ex quo abscondit vultum suum quis est qui contēpletur eum? Et quia sic minima sicut maxima, sic singula iudicat Deus, sicut cuncta, addit.

* Caten: Græc. Quia ad fortem dices accepisti, non pignus sumpisti, sine me videbo, tu ostende mihi.

* Nicetas. Quidam sic: Nemo potentiori dicere audeat. Iniuste mea sustulisti, cum non pignoris nomine tibi deberetur, multo minus contra Deum. Symmachus, quia ad Deum loquutionem assumpsi, non recuso interpellari.

g *Et super gen.* Ac si aperte moneat, hoc iudiciū q. super vnā gentē describitur, et super oēs intelligere, vt alius repellatur, alius eligatur occultē, sed nullus iniuste. Quod ergo in maximis fieri cernimus, et in nobis singulis cautē timeamus. Subtile hoc iudiciū, vt alius repellat alius eligat, exerceat & super gētes & super oēs hoīes, quia sic intēdit dñs singulis, ac si vacet a cunctis, & sic simul intendit omnibus, ac si vacet a singulis. Quia vero de specie transiit ad genus, nunc de gñe se conuertit ad speciem, & quid Iudæa proprie mereatur, ostendit.

h *Qui re. fa.* Omnium hypocritarum caput Antichristum designat, quem Iudæa exigentibus meritis accipiet, quia super se verum regem regnare noluit. Sicut in euangelio dicitur: *Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me.* Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.

i *Quia ergo.* Hoc arrogātes propriū hñ e solēt, q. auditoribus suis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Conte. &c. Hic excludit a Deo quartum, s. declinare a iustitia propter fauorem. Solet aut aliquis maxime fauere multitudini. vnde & domini propter decem iustos voluit parcere quinq. ciuitatibus in fauorem multitudinis, vt habetur Ge. 19. d. tamen nō parit in preiudicium: propter quod dicitur: Conteret mult. innume. & stare faciet alios pro eis, sicut habitatores terræ Chanaan contriuit, & filios Israel pro illis habitare eam fecit.

2 Nouit enim opera eorum. pessima.

3 Idcirco inducet noct. &c. Idest mortem repentinam.

4 Quasi impios. Idest a pietate scienter recedentes.

5 Percussit eos in loco videntium. i. in presenti vita, in qua poterant videre per rationē naturalem quid agendum & quid fugiendum. Qui tamen videre noluerunt. ideo subditur: Qui quasi de industria recesserunt ab eo &c.

Vt

6 Vt peruenire facerent ad eum clamor. &c. Sicut clamor filiorum Israel contra Aegyptios venit ad deum propter nimiam oppressiōnem eorum, vt habetur Exo. 3.

7 Ipso enim &c. Iniuste oppressis.

8 Quis est qui con. q. d. nullus, quia nullus potest impedire ordinationem eius.

9 Ex quo ab. Ab impijs propter iniquitatem ipsorum.

10 Quis est qui con. idest possit in eo consolationem inuenire, quasi pulchritudinem eius contemplando.

11 Et super gent. Habet potestātē talia faciēdi. & si queratur: quare ergo permittit regnare malos & prosperari? Respondet, ppter peccata populi: vt sic ab impio dominante opprimantur, & de peccatis puniantur.

12 Quia er. lo. sū. Postquam Eliu contra Iob arguit, hic consequenter locum respondendi ei tribuit, dicens: Quia ergo lo. sum ad de. i. quantum ad illa quæ spectant ad honorem diuinum.

Te

MORALITER.

1 Qui quasi de indu. recesserunt ab eo. Sed quia possit aliquis querere,

rere, cur dominus permittit impios regnare? Respondetur, quia facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi, ut sic puniatur.

Suis ne quid forte inordinate dixerint, tunc regunt, cum se laudabiliter aliquid dixisse cognoscunt. Hoc autem faciunt, non quod de dictis suis ambigunt, sed quod ab audientium iudicio fauores querunt. Sed dum morari non possunt in ipsa humilitatis imagine, quam specie tenus sumunt. Si enim paulisper tacitus auditor dicta eorum considerat,

mox illi se detegunt.

Vnde Eliu subito ab humilitatis specie ad verbatumidae accusa-

tionis exiliuit, dicens:

Quia ergo lo. Si erravi,

tu doce me, &c. Sicut enim saepe contingit,

ut bona loquantur & mali: sic Eliu multa

fortia paulo superius se dixisse memorat:

& secutus idcirco ne fortasse errauerit, re-

quirebat. Neque enim requireret, si se errasse crederet. Est nan-

que ut dictum fuit, pro-

pria arrogantiu fraus,

ut tunc de errore re-

quirere studeant, quoniam se nouerint non errasse: qui rursus requirere, vel argui despi-

cunt, si quando se errasse veraciter cognoscunt. Arrogans enim non esse, sed videri humilis cupit, & hac ficta humilitas dum est, elato quasi onus est. vnde mox eam excutit, dicens:

a Nunquid a te Deus expetit &c. Ego rationem domino redditurus sum. Cur modo iniquitas mea a te reprehenditur, quae constat quod in iudicio a te non requiratur? Iusti cum ab hominibus iniuste impetuntur, testem sibi Deum requirunt. vnde consuetudo est malis, ut cum arguuntur, magis iudicium Dei quam hominum querant, nec Deum timet, sed coram hominibus erubescunt, ne quis modo arguat, quod non ipse sed Deus iudicabit.

b Tu enim cepisti loqui &c. Hoc ideo dicit, quia culpabiliores esse

se solent, qui loqui in contentione inchoant, quam qui rudent. Sed tamen iste recte inchoanti praua respondit.

c Quod si quid nosti melius Quod locum loquendi tribuit humilitate se exhibuisse indicauit, quamuis dum ait: *Si quid melius nosti, loquere:* nimis hoc ipsum superbisse est, de melioris scientia dubitasse.

** Cate. Grae. Nun-* quid a te psoluet cas? quia repulisti? quia tu eliges & non ego, & quod nosti loquere.

d Viri intelligentes &c. Ac si dicat: Huic loqui iuste non conceditur, quia & audire verba sapientum non meretur.

e Iob autem stult. &c. Sine disciplina locutum Iob credidit, quia iustum se in suis operibus memorauit. Verum fortasse Eliu diceret, si non de illo haec eadem quae Iob de se dixit, ipsius disciplinae auctor attestasset. Hunc enim frustra percussu perhibuit.

f Pater mi. Verbis maledictionis: adhuc eum feriri postulat, quem iam peccasse sub manu ferientis accusat. Et quia pro culpa percussum credidit, ideo exhibenda ei pietatis viscera, nec inter tot dolores existimauit.

g Ne desinas ab ho. ini. Hominem iniquitatis vocat, quae Deus iustum pra omnibus sua attestatione denuntiat.

** Chrys.* Non propter facta, sed verba docet eum esse in culpa.

h Qui addi. Accusat eum & pro peccatis flagella meruisse, & post flagella peccasse.

i Inter nos. Ac si diceret: Ex nostra assertionem cognoscat, quia nequaquam diuinae examinationi sufficiat.

** Cate. Gre.* Iniquitas enim in nobis reputabitur, multa verba coram Deo loquentibus.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Te quoque. Quin possis loqui, & respondere, & quia credebatur Eliu Iob turbatum de his quae dixerat contra eum, ostendit quod non debeat sibi displicere: & hoc triplici ratione. Prima est, quia si Eliu defecerat in loquendo, iste defectus non erat a Deo repetendus ab ipso Iob, & hoc est quod dicit:

2 Nunquid a te Deus ex. i. iniquitatem si eam loquendo incurrit. Secunda est, quia Iob dederat occasionem dicens a principio: *Pereat dies in qua natus sum &c.* Ex hoc verbo occasionem habuit tota disputatio: & hoc notatur cum dicitur: *Tu enim cepisti loqui.* Tertia est, quia ipsi Iob dabatur locus respondendi, ideo dicitur: *Quod si quid melius nosti &c.* Sed quia reputabat Iob insufficientem ad sibi respondendum, ideo subdit:

3 Viri intel. lo. id est disputent mecum obijciendo.

4 Et vir sa. audi. me &c. Mihi respondendo, & quia Iob non est talis, ideo subditur: *Iob autem stultus locutus est &c.* Et quia reputabat

tabat Iob in sua malitia obstinatum: ideo conuertit se ad Deum, dicens:

5 Pater mi. per creationem.

6 Probetur Iob. Hoc est probetur ipsius veritas per flagella tua, quia non recipit rationem, & contra tales utendum est magis flagellis quam verbis.

7 Vsque ad fi. i. vsque ad mortem, quae est finis vitae.

8 Ne des. ab ho. ini. i. obstinatio in iniquitate, & ideo non desistas ab eius flagellatione.

9 Qui ad. sup. pec. su. quae fecerat ante flagella.

10 Blasph. imponendo tibi iniustitiam.

11 Inter nos. praesenti vita.

12 Interim constrin. &c. Poena a te inflata, quia talis indiget poena.

13 Et tunc. id est post vitam praesentem ad iudicium aeternae condemnationis.

14 Prouo. sermo. suis Deum. id est verbis blasphematorijs.

CAP.

A D D I T I O.

In ca. 34. vbi dicitur in postil. Ideo conuertit se ad Deum, dicens: *Pater mi.*

Quod autem Eliu inuocet Deum per singularem paternitatem,

nitatem, dicens: *Pater mi.* non ad modicam pertinet arrogantiam. vnde Aug. in oratione dominica dicit: Noli tibi aliquid specialiter vendicare, solum Christi specialiter est pater: nobis vero omnibus pater est in communi, quia illum solum genuit, nos autem creauit. ideo dicitur: *Pater noster, &c.*

Tom. 3.

1 4

C A P. XXXV.

Arrogantib;
loquacitas.

Igitur Eliu hac rursus locutus est. * Nicetas. De disciplina Dei differuit, nunc de patientia. Hoc bene de illo infertur frequenter, qui non modo inepta, sed & multa peracius studet dicere: alia finiens, alia incipit, ut immensa loquacitas concionet.

Arrogantes enim & multa inepta loquuntur, & in locutione sua semper incipere student: quatenus ipsa locutione suspensos auditores faciant, quo quasi nouum audire aliqd expectet. b Nun, aqua. Iustior se Deo non dixerat, sed proponat equitatem contra me, & pueniat ad victoriam iudicium meum.

† bonum

† r. q. d. c. homini.

B * Nicet. Verè te iustum dixisti, sed stultum coram Deo, quia in conspectu eius non iustificabitur omnis uiuens.

c Vi. di. iu. & c. Sic visum est illi ex verbis Iob, sed non ita Deo, quia homines pellantur cor ex verbis, deus uerba ex corde.

d Dixisti enim. Nihil horum dixerat, sed arrogantes dum non possunt respondere iuste, quod sunt reprehendunt mēdo quod non sunt.

* Cat. Graec. Dices, quid faciam cum peccauero?

e Itaque ego respond. ser. tu. Superioribus dictis quasi beati Iob culpabilia uerba narrauit, atque ex eis sibi materiam loquendi proposuit, & forti acumine discutit hoc quod sibi ad dicendi materiam fallaciter finxit.

f Suspice ca. & intu. Hoc dicēs nimirum colligit, ut considerare debeat, quod minus deo actione sua aut possit aut noceat, quod altitudini celi atque etheri pdesse vel nocere non possit. Quāuis in

C celo & a there possimus supnas potestates accipere, ut cum angelicos

C A P. XXXV.

Gitur Eliu hac rursus locutus est: Nūquid æqua tibi uerba tua cogitato, ut diceret: iustior Deo sum? Dixisti enim: † Non tibi placet quod rectum est, vel quid tibi proderit, si ego peccauero? Itaque ego respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis

a ¶ In creaturis cognoscimus, quantum à creatore distamus.

¶ Aether.

f tecum: Suspice coelum, & intueri, & contemplare æthera, quod altior te sit: Si peccaueris, quid tibi nocebis? Et si multiplicata fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Porro si iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?

a ¶ Quod non supernis spiritibus, qui mutari non possunt.

h Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua, & filium hominis adiuuabit iustitia tua. Propter multitudinem calumniatorum

¶ Sed & mala hominum bonis profunt.

¶ Quia hi in mundo abundant.

¶ Infirmitas ut Iob, putat se de feri.

clamabunt, & eiulabunt prope vim brachij tyrannorum. Et non di-

* Nicetas. Oppressi calumniis ad Deum clamant ut a tyrannide liberentur, qui omnia quasi in nocte vigilas certe ordine disposuit quod impii minime agnoscunt. Quia uero quæ uerbis suadere non valent, extorquere nonnunquam effrenatis uiribus student, sequitur:

i Et eiulabunt prope vim brachij. Dum ui peccare cogimur, iam tyrannum sustinemus. Sed quia infirmi si qua eis fiunt ex aduerso obiecta, languescunt: Eliu pramissis unde fortes proficiunt malorum oppressionibus, infirmorum mox pusillanimitates exequitur, Iob probra pusillanimitatis impingens.

K Et non dicit ubi est deus. Mos sacre scripture est, ut a singulari numero

mero

NICOLAUS DE LYRA.

Igitur Eliu. Postquam Eliu improbauit dictum Iob, in quantum secundum suam estimationem deum reputabat iniustum, hic consequenter eum reprobatur in quantum dicebat se esse iustum. Circa quod primo proponit intentum, & secundo prosequitur, ibi: Itaque ego respondebo. Circa primum dicitur:

2 Igitur Eliu hac rursus locutus est. dederat enim locum loquendo ipsi Iob, sed quia non respondit, disputationem suam resumpsit dicens.

3 Nunquid æqua tibi uerba tua? & c. Hoc autem non inuenitur dixisse Iob tamen hoc sequebatur ad dicta eius secundum intellectum Eliu, ideo sequitur.

4 Dixisti enim: non tibi. & c. Hoc autem accepit Eliu ex hoc quod Iob supra dixerat 10. c. Si iustus fuero, non leuabo caput, Solent autem homines caput leuare coram principe, de hoc quod sciunt sibi placere: & ex hoc intellexit Eliu uerbum Iob quasi dicat, quod iniustitia ipsius deo non placeret.

5 Vel quid tibi proderit, si ego peccauero & c. Hoc accepit Eliu ex hoc quod Iob ibidem premiserat: Quare mundum me esse non pateris, quod intellexit Eliu ac Iob intellexeret quod aliqua utilitas deo accresceret, ex hoc quod in peccato seu pena peccati detinebatur. Et sic ex istis duobus si essent uera, sequebatur quod Iob iustior deo se diceret: quia supra frequenter dixerat, quod sibi placebant bona, & displicebant mala. sed predicta uerba Iob ad alium referuntur intellectum, sicut supra 10. c. fuit expositum. Ex quo patet quod Eliu procedit in hoc ca. ex falso intellectu uerborum ipsius Iob.

Diuiso.

6 Itaque ergo respondebo, ser. tu. Hic consequenter Eliu prosequitur intentum, quātū ad duo dicta Iob secundum intellectum ipsius Eliu. Et primo improbat secundum secundo primum ibi: Et non dixit. Secundum dictum Iob, ut Eliu intelligebat fuit, quod aliquid deo accrescit ex culpa seu pena

na hominum Quod improbat per diuinam excellentiam, quæ tanta est quod malum hominis seu eius bonum non potest ei ualere seu nocere. & hoc est quod dicitur:

7 Suspice ca. quod est quasi sedes dei secundum illud Esa. 66. a. Cælum mihi sedes est.

8 Et intu. oculis corporalibus.

9 Et contem. oculis mentalibus.

10 Quod altior te sit. si ipse deus incomparabiliter.

11 Si peccatis in deum.

12 Quid ei noce. nihil.

13 Et simul. fu. ini. i. peccata tua in proximum, quæ dicuntur iniustitias, eo quod sunt contra æquitatem iustitiae.

14 Porro si in. ege. quid don. q. d. nihil: quia cum sit infinita perfectionis, nihil ei accrescit ex operibus nostris.

15 Homini & c. no. impie. i. poterit nocere si per malitiam eum calumniaueris, aut per uolentiam oppresseris.

16 Et si. ho. ad iu. tua. si cum eo iuste aut misericorditer, egeris: quod declarat consequenter, dicens.

17 Propter mul. cal. cla. oppressi querentes auxilium non solum a deo, sed etiam ab hominibus, quibus adiuantur aliquando in talibus.

18 Et non dicit. Hic improbat primum dictum Iob secundum intellectum suum, scilicet quod deo non placet id quod rectum est: quod probat per hoc quod deus est autor omnium, & speciali modo hominum, qui ad imaginem dei facti sunt, opera autem dei bona sunt: unde dicitur Gen. 1. d. Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Cui libet autem autori placere opera sua: & ideo dicere quod Deo non placet hominis iniustitia, est dicere quod Deus non sit autor ipsius, & hoc est quod dicit Eliu, concludens contra Iob: Et non dixit, scilicet Iob.

Vbi

M O R A L I T E R.

1 Igitur Eliu. In hoc ca. Eliu tanquam arrogans & superbus multum se commendat, & Iob uituperat, in quo docemur de laudibus propriis & aliorum uituperijs tacere, si notam superbiam volumus euitare.

7 Suspice c. Per hoc ostenditur quod supereminencia dei est assidue meditanda, ut ei semper mens hominis sit subiecta.

¶ Si pecca. quid ei no. q. d. nihil, sed tibi nocumēto culpæ & etiam

tiam penæ.

14 Porro si iust. ege. & c. q. d. nihil: sed tibi per meritum ex quo sequitur primum.

17 Propter mul. cal. cla. & c. si iniuste oppressi, sed quia de hoc parum aut nihil curant tyranni, sequitur:

18 Et non dicit & c. quia factio non videtur curare de deo, sicut dixit Pharao, Exo. 5. a. Nescio dominum, & Israel non dimittam. Sed quia deus tribulatos consolatur, sequitur:

Qui

Amero ad pluralē subito trāseat & ecōuerso. Quisquis autem iam aduersitatū tribulatione frangitur, a quo factus est mini me contemplatur. Nam qui cum qui non erat fecit, factum sine gubernatione non deserit.

a *Qui de car.* Carmen in nocte lēctitia est in tribulatione, quia

et si pressuris tempora litatis affligimur, spe tamen de æternitate gaudemus. Et est sensus, Infirmus cum premitur, a spe gaudii nimia pusillanimitate lassatur, nec dicitur. *Vbi est Deus q fecit me, qui dedit car. in no.* Si. n. ista diceret, vim quam patitur, temperaret.

Veruntamen mendaciu est quod non audit Deus & omnipotens non intueatur illud. Itac iudicium vel iudicium est.

b *Qui do.* Quasi Infirmus, ideo nō est fortis in aduersis, quia in prosperis nō temperat ab ingluuie iumentorum

B nec a volatu volucrum, nec recogitat qui fecit eum. Iumenta terræ sunt, qui vsu vitæ carnalis ima appetunt. Volucres vero cæli sunt, qui superflue curiositatis studio sublimia perscrutantur. Docet ergo nos Deus sup iumenta terræ & volucres cæli, quia dum hoc q sumus agnoscimus, nec defluendo imis subicimur, nec superbiendo de sublimib. infiamur. Vel per iumenta terreni hoies, per volucres demonia designantur. Subauditur autem: hoc quoq; non dixit. Vel reptilia quæ toto corpore herent terræ, sunt cogitationes omnino terrenæ. Animalia quæ ventre leuantur a terra, sed prona sunt ad terram, bona sunt quæ pro terrenis fiunt.

c *Ibi clama.* Ibi, vcz in tribulatione. Ac si diceret. Reatus opprimentiu audiri voces prohibet oppressorum, nec eripiunt visibiliter iusti, quia saluari inuisibiliter non merentur iniusti, & dummodo in tribulatione teruntur, illorū nequitia cōsumatur. Et sic non cito clamantem audit, & tamen q patitur scit. Patet ergo pro bono differri, vñ. *Non exaudies, & non*

ad

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vbi est Deus.* Quia per dictum suum quasi negat Deum, autorem suum.

2 *Qui de car.* Idest reuelationes ad instructionem hominum, quæ carmina dicunt, eo quod tales reuelationes scriptæ sūt frequenter per modum carminum. Et dicuntur dari in nocte, quia frequentius tunc dantur quam de die, quando anima non est impedita exterioribus tumultibus.

3 *Qui do nos.* Dādo nobis intellectum, quo carēt bruta aīalia.

4 *Et super.* Hoc dicit ad remouendum errorem illorum qui dixerunt homines doceri per garritum & volatum auū de aliquibus futuris.

5 *Ibi cla.* Scilicet hoies mali propter malitiam suā flagellati.

6 *Et non exan.* Scilicet Deus, propter superbiam malorū, quia non penitent vere de malis suis, hoc autem non esset si Deo placeret iniquitas & displiceret iustitia, qd imponebat Eliu Iob hoc sentire, vnde adhuc subditur. **7** *Non enim fru.* q. d. frustra

ad inspiciam mihi. Sed quia multi ex tarditate auxiliij franguntur, subdit, & cum dixerit.

d *Non enim fru.* Dāto dicit, q clamantem non frustra audit, & tamen quod patitur respicit. Exaudit & dissimulat, quia q impleri cōcite cupimus, ex ipsa melius tarditate p̄speramur

* Nicetas. Dei

1 oculum nihil fugit, licet ad tempus sustineat impios, in quo elat illius tolerantia, & iudiciorum magnitudo. quæ Iobo incognita exultauit. Elius.

e *Etiam cum di.* Ac si diceret. Cum idcirco Deus considerare nō creditur, quia tarde miseretur, intima cogitationis ingredi, atq; illic coram eius oculis causæ tuæ iudiciū suscipe, & quæ

ipse viuēdo contulisti, vel q misericorditer percepisti discerne, & tunc ad spei fiduciam redis, cum bona tantæ benignitatis erubescis, quatenus fidenter inter aduersa expectes, quæ & post delicta propitium recolis, sed dū nos diu affligimur, mali, quia sine verberē, ad peius ruunt, vnde.

f *Nunc enim.* Diu malos tolerat, quia in perpetuum damnat.

g *Nec vlciscitur scelus valde.* Pauca. n. sunt, quæ in hac vita flagellat. Nō valde, quia siqua hic punit, plura reseruat, & aliqui ferire incipit, quod æterna damnatio consummat. Quædam punit, ne videatur non curare humana, quædam reseruat, vt iudicium restare sentiamus.

h *Ergo Iob frustra.* Beatum Iob & multa dixisse & nihil scisse asserit, de omnibus his quæ locutus est ipse.

i *Et absque scientia verba multip.* Proprium est arrogantis, vt multa quæ dicit, pauca putet, pauca quæ audit multa. Et quāuis Iob ei tacuerit de verbis ad amicos, arguit vt amplius silentium eius sibi acquirat.

F Et nō quia paululum videret sub. ipsū Iob furoi eius non cognouit eum in multitudiē sub. peccatorum suorum. Alii sic vertunt, Et nunc quia dixisti quod frustra videret te furor eius, quia non cognouit multitudinem sub. bonorum operum tuorū, Ideo, &c. Alii sic, Et nunc quia nō videret te furor eius, & non cognouit iniquitatem multā. Ideo, &c.

F

MORALITER.

1 *Qui dedit carmina in nocte?* Nam carmina consolationis dant in

in nocte tribulationis & contra tyrannos, subditur.

5 *Ibi clama.* Prou. 2. 1. b. *Qui obmūtatur autem suam, &c. & ipse clamat, & non exaudietur,* scilicet a domino.

CAP. XXXVI.

CAP. XXXVI.

a *Ddēs quoq; Eliu.*

* Nicetas. De iustitia Dei, potestate, & sapiētia differit.

Multa dixerat, & sustineri adhuc paululū sperat, qā arrogātes

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXXVI.

1 *Addens quoque Eliu.* Postquam Eliu disputauerat contra Iob de hoc quod dixerat Deum iniustum, & seipsum iustum singuliter de vtroque, hic iterum communiter de vtroque disputat contra ipsum, quasi resumens disputationem a principio. Et primo proponit intentionem.

MORALITER.

1 *Sustine me pau.* Frequenter arrogans, vt reuerentius audiat

tes graue se dānū ppeti iudicant, si sciētiam suā loquendi breuitate constringant. Tanto enim semetipsos credunt doctiores ostendere, quāto se potuerint multipliciter loquacitatis aperire.

Adhuc

tentum, secundo prosequitur, ibi. Deus potentes. Circa primum dicitur.

Addens quoque Eliu. Videns enim, quod Iob tacebat, resumpsit disputationem, addens quæ sequuntur. Et primo excitat eius attentionem, dicens.

2 *Sustine me pau.* Et subdit rationem dicens.

Adhuc

diatur zelo veritatis loqui se dicit, licet amare p̄prie laudis moueatur, ideo subdit.

A *Adhuc enim ha.* Arrogantes quia sepe sentiunt silentij reuerentiam non deferri, dum sibi silentium exigant, quod non merentur, specie tenus Deum praeferunt.

b *Repe. scien.* Doctores sancti crebro repetunt, si qua obscurius dicunt ut cordib. auditorum voce hac iterationis infundant.

quod arrogantes imitari appetunt, non quo auditoribus prostant, sed quo eorum iudicio videri eloquentes volunt.

c *Et opera.* Ne nomine scientiae tumor pateret, palliat, subinfert de Dei iustitia. Hoc ait, ut dum quasi de Dei iustitia loquitur, apud humana iudicia quicquid arroganter effluit, excusetur.

d *Vere enim.* Quod de semetipso sublimiter estimavit, tacere non potuit, & rectum quod sensit, laudando praecurrit.

† Reuelavit.

lusi namque non pro sua laude, sed ut attentos faciant suos auditores, laudant aliquando quod dicunt, unde & superbi sua laudant, sed alto corde.

† delectatione.

e *Deus po.* Eos videlicet qui fastigium potestatis alienis intetui utilitatis, & non suis laudib. elati administrant, qui prodesse appetunt, non praesse. Vnde in lib. Reg. *Spiritus domini malus irruerat in Saul.* Si domini, cur malus, si malus, cur domini? Malus voluntate quam habet a se domini potestate & creatura: unde iustus quia omnis potestas a domino Deo est. Et quia nequaquam iusta potentia, sed praua actio damnatur.

4. Reg. 16. c.

Rom. 13.

* *Cat. Grae.* Deus non repellit innocentem, robore corda impiorum non viuificabit, & iudicia pauperum dabit.

f *Sed non sal.* Id est elatos destruit. Humiles vero per iudicium liberos reddit, vel iudicium pauperibus tribuit, quia hi qui nunc nequiter opprimunt, ipsi tunc super oppressores suos iudicare venient.

Nota.

Nota. Nota quia quaedam ex se noxia sunt, ut peccata, quaedam ex adiacentibus coniugium ex cura seculi, potentia ex elatione qua similis est diabolo. Sed bene praestitit qui vitis potius dominatur quam fratribus, quia per vitis plantatus est, non pro natura.

Non

g *Non aufert a iusto.* Abstulisse a iustis oculos creditur, quia ab iniustis hic sine vindicta lacerantur, de quibus sequitur.

h *Et reges.* Reges sunt, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo praesse nouerunt. Hi in regni solio in perpetuum collocantur, & eo illic accipiunt digne

Reges quomodo perpetuantur.

alios iudicare, quo hic nesciunt sibi nec ipsis nequiter parcere. Subdēs autē in perpetuum, non de tereno solio dicere se aperte insinuat.

* *Cat. Grae.* Et cum regib. in throno collocabit eos in victoriam, & exaltabuntur.

*** corde. - Sed.**

i *Et si fue.* Catenae obligationes sunt ipsa

adhuc retenta peregrinatione. Ligatus

his catenis Paulus dicebat. *Desiderium habens dissolui, & cum*

Christo esse. Et funibus paupertatis se vincitū

esse cernebat, quando

veras diuitias intuebat. *Vi sciatis quia*

sit spes vocationis eius, quia diuitiae gloriae hereditatis eius in sanctis.

Vel per catenas & funes temporalis pena accipitur, ut pena trahant quos premia non inuitant. Bene autem subdit.

K *Indica. eis ope.* Cum. n. supernam gloriam magis amando cognoscimus, grauiora fuisse sentimus.

l *Reuela.* Aurem reuelare, est intellectum cogitationis aperire. Reuelata autē aure unusquisque corripitur, quando intrinsecus eternorum bonorum desideria percipit, & quae mala extrinsecus perpetravit, agnoscit.

m *Si audie.* Per bonū recta actio, per gloriam superna retributio signatur. Qui vero obedire praecceptis celestibus, frudet, dies suos in bono complent, annos in gloria, quia & cursum praestentis temporis in bono opere, & consummationem suam perficiunt fideli retributione.

n *Si autem non audierint.* Quia & vindicta eos in tribulatione percutit, & finis in fatuitate concludit. Fatuitas quippe est, quod sic illos iniquitas obligat, ut a culpa eos nec pena com-

F

a Simu-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Adhuc enim.* Id est adhuc habeo alias rationes ad declarationem diuinae sententiae.

2 *Repe. scien.* Scilicet de duobus de quibus contra te disputauit iterum disputabo, ideo subdit.

3 *Et opera.* Id est ipsum Deum.

4 *Proba.* Te puniendo, & per consequens te iniustum.

Diuisio.

5 *Deus poten.* Hic prosequitur intentum, & pro primo probat Iob esse iniustum, & secundo Deum iustum, ibi: Ecce Deus excelsus. *Prima* in quatuor: quia primo ponit suam rationem, secundo ex hoc elicit quidam aliam conclusionem, ibi: Si audierint, tertio remouet quandam obiectum, ibi: Simulatores. quarto ponit quandam monitionem, ibi: Igitur. Circa primum sciendum, quod similitudo per se est causa dilectionis, secundum illud Eccle. 14. c. Omne animal diligit simile sibi, &c. Per accidens tamen est aliquando causa odij inquantum estimatur impeditiua proprii boni, unde & figuli rixantur ad invicem, inquantum unus impedit lucrum alterius, secundum quod dicit Philosophus 2. Rhetorica. Hoc autē non habet locum in Deo, cui opera non sicut bona vel mala non possunt ei valere aut nocere, sicut dictum est c. praec. Facit ergo Elin talem rationem: Deus cum sit potens, potentes diliget, & sic eos a potentia non deicit nisi propter eorum culpam: & ex hoc

con-

concluditur Iob esse iniustus, quia a potentia sua per Deum deiectus est, & hoc est quod dicit: Deus potentes non abii. a statu suae potestatis.

6 *Sed non saluat.* Id est damnat.

7 *Impios.* Propter suam nequitiam.

8 *Et iud.* Faciendo vindictam de oppressione eorum per potentiam.

9 *Non au.* Sed cum respiciet oculos suae misericordiae.

10 *Et reges in so.* Si bene utantur sua potestate.

11 *Et si fuerint in.* Deiecti a suis aduersariis propter peccata quae incurrerunt.

12 *Indicabit eis ope.* Quia vexatio dat intellectum.

Elia. 28. c.

13 *Reuelabit quoque au. eo.* Per speciales insinuos reuocando ad bonum.

14 *Si audierint.* Hic elicit quandam conclusionem ex dictis, quia ex quo diligit potentes, ut dictum est, nec deicit eos nisi propter peccata, ex hoc concludit Elin, quod remotis peccatis per penitentiam, reducet eos ad pristinam gloriam, & hoc est quod dicitur: Si audie. corde.

15 *Et obserua.* Opere.

16 *Complebunt dies suos.* Sicut legitur factum de Manasse rege Iuda 2. Para.

17 *Si au. non audie.* Obstinati in malo.

18 *Transi. per gla.* Id est educuntur de carcere ut interficiantur.

Et

MORALITER.

1 *Adhuc enim habeo.* Deus enim veritas est.

2 *Deus potentes non abiciit.* Qui prodesse cupiunt, non praesse.

3 *Sed non sal.* Qui motus habent contrarios.

4 *Non aufert.* Licet a mundanis hominibus hoc iudicetur, quando ab impijs dure traduntur, nam a Deo sibi meliora pro merito patientiae referuntur, ideo subditur.

5 *Et reges in solio collocat in per.* Gregorius, reges sunt qui tē-

tatio

tationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed bene regendo praesse nouerunt, & isti in solio gloriae collocantur, ideo subditur.

6 *Et si fue.* Mundanae tribulationis.

7 *Comple. di. su. in bo.* Gratia.

8 *Et annos su. in glo.* Supernae patriae.

9 *Si au. non audi.* Id est patienter non sustinuerint.

10 *Transi.* Durae sententiae.

Et

G a *Simulatores & calli.* Cū simulatore diceret, apte subiunxit, & callidi, quia nisi ingenio calleant q, videri appetūt, & cōgrue simulare non possunt. Añ iudicem itaq; de ignorantia excusationem hēre nō possunt, quia dum ante oculos hominū omnem modum sanctitatis ostentant, ipsi sunt testimonio, quod bene viuere non ignorant.

† morientur abique cognitione.
† pueritia.

† habentis.
† iudicium vel impii impleat, & iudicium sub. impii iustitiam sub. a te. † Quoniam. ita forte incitavit te i per cussione, & multitudo munerū aut vularum declinare refecit.

a Quia flagellis peccata exaggerant. † Deterius hypocrita.
a Confessio est validus clamor ad Deum.

a & consumuntur in stultitia. Simulatores & callidi prouocāt iram Dei, neque clamabūt cum vincti fuerint. Morietur in

† Quae improuisa surgit. a Non viriliter viuit quem laus corrumpit.

† tēpeltate anima eorum, & vita eorū intert effeminatos. a Quam hic patitur vt æterna quærat, vide addit, & reue.

d Eripiet pauperem de angustia sua, & reuelabit in tribulatione. a Quam prosperitas claudit. b Propter flagella purat graui iniquitate grauari, cuius profundi

f ne aures eius. Igitur saluabit te de ore angusto latissime, & non habente fundamentū subter se. † Requies autem mensæ

a Verba Iob, retributione æternorum vult consolari. Quasi a se gratuito, pmitat, quod ei iure competebar.

i tuū erit plena pinguedine. † Causa tua quasi ipsi iudicata est, a Iusti tanto tunc potentius omnia iudicabunt, quanto magis hic iudicati sunt. b Si ira correctionem superat, ante opprimit quam corrigit, & sub specie zeii, iustitiæ furor est.

k causam iudiciūq; recipies. † Nō te ergo superet ira, vt aliqūe m a Vel, locorum, quod in veteribus libris. i. quia vbiq; coleris. Si legis donorum expositione non eget.

a opprimas, nec multitudo donorū inclinet te. † Depone ma-

quitatum iugum ad libertatem boni operis penitēdo red-

g *Non habente.* Peccatum fundamentum non hēt, quia non ex proprio natura subsistit sed in bono naturæ coalescit. Vel fundamentū p fundo posuit inferni voraginē signare vo-

lens, cuius os peccatū per quod tenditur ad infernum. Vel peccatum fundum non habet, in quo lapsa anima quotidie ad deteriora deijcitur, quasi in puteo quo cecidit, fundum non inuenit quo figatur.

h *Requies autem mensæ.* Requies mensæ est

refectio satietatis in-

ternæ, quæ pinguedi-

ne plena dicitur, quia internæ voluptatis de-

lectatione preparatur.

i *Causa tua.* Bonorum causa iustitia est, quo-

rum causa quasi impij iudicatur, quia eorum

hic iustitia paterno flagello fatigatur.

* Cat. Græ. Non deficiet a iustis iudicium, furor autē super

impios erit propter impietate donorum, quæ acceperūt in

iniustitijs ne se inclinet voluntaria mēs obseruationis, quan-

do in necessitatib. sunt impotentes, & omnes valido robore.

* Nice. Si imbecilles eguerint tuæ opis, pro virili potentio-

ribus obliste.

K *Causam iudic.* Quia ex ea iustitia qua modo viuunt, tunc in

culmine iudiciariæ potestatis enitescunt. Et hæc quasi noua

Eliurūdet, qui mos est arrogantis, quia qui ad blanda descē-

dit, vilescere se putat, vnde mox increpat vt timeatur.

l *Non te.* Arrogātes, qui pro hoīum laude volūt benigni ap-

parere, irē motū deputāt, quicquid gerit cēfura disciplinæ, &

dū pro hoīum laude benigni volunt apparere, a bonis recto-

rib. opprimi estimant, quos inuitos cernūt a vitis coerceri.

m *Nec mul. do.* Quia ubiq; reuerentia coleris, caue ne de

eiusdem reuerentiæ falsib. extollaris. Inclinet autē, ideo dixit,

quoniā omnis qui temporaliter extollitur, eo ipso q, extolli-

tur, inclinatur. Hæc autē uerba arrogantibus intra ecclesiam

congruunt. Acti ecclesiæ sanctæ dicatur. Caue ne si vniuer-

sitatis veneratione extollaris ab interna intēctione corruas.

n *Depo. magni.* Arrogantes subductis ad superna martyribus,

velut consolātes ecclesiam illudunt dicentes. Nequaquā te

magnitudinem habere confidas, quia subductis priorib. pa-

tribus, iam non habes de quorū uita glories.

Et F

Abique

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et con. Idest propter stultitiam suam. 2 Simula. Hic consequē-
ter remouet quandam obiectionem, quæ posset sibi fieri, quia dixerat,
quod Deus potentes non abiiciat a sua potestate, nisi propter culpam,
posset obiici quod aliquando potentes & iusti deiiciuntur, sicut dice-
bat Iob de seipso. Hoc remouet dicens, quod talis iustitia non fuit ve-
ra, sed tantum simulata: & per consequens ira Dei prouocatiua, quia
simula: a sanctitas duplex est iniquitas, secundum Hiero. & hoc est
quod dicitur. Simula, scilicet sanctitatis. 3 Et cal. Per hoc mali-
tose credentes obtinere durationem suæ potestatis. 4 P. uo. Eos
deicientem. 5 Neq; cla. Ad Deum, recognoscentes culpam suam.
6 Cum uincti fue. Idest deiecti ab aduersariis & incarcerati.
7 Morietur. Quia non tantum punietur hic in corpore, sed etiam in
anima post mortem, quam punitionem ponebat Eliu, vt patet ex supra
dictis. 8 Et vita. Id est inter illos qui non possunt se defendere
a malis irruentibus. 9 Igitur. Hic consequenter Eliu monet ipsū
Iob, quia dixerat quod deiecti a potestate per culpam, si peniteant, re-
ducuntur ad pristinam gloriam, ideo monet Iob quod si peniteat, quod
erat

MORALITER.

1 Et con. Quia cum pena temporali superueniet eis eterna.
2 Simulato. Idest simulatores iustitiæ & deceptores pximi.
4 Prouocant. Contra se. 5 Neque cla. Recognoscentes se pec-
casse, sed morientur in sua iniquitate. 8 Et vita. Idest moles
ad opus bonum. † Eripiet pau. Nā humiliter patientem fre-
quenter eripit de angustia corporali, & de ignorantia mēali.
9 Igitur sal. Quod fit cum ad libertatē gratiæ Deus reuocat
hominem de mortali peccato. † Et non ha. Id est terminū.
quia

quia mortale peccatū ducit ad penā terminū nō habentem.

13 Requies au. Quia reuocatus ad gratiam, aptus est ad cibū

eucharistiæ, & quia talis aliquando cum gratia iustificatē iu-

dicariam consequitur potestatem, Sequitur.

15 Causam tuam. Sed quoniam ex tali mutatione frequenter

homo superbit, & alios deprimit, ideo subditur.

16 Non te. Idest nullum opprimas ira vel auaricia aut supbia

vel etiam officii negligentia, ideo subditur. Ne protrahas no-

dens. differendo facere iustitiam, quæ statim potest fieri.

quia eius potētiā nobis, vel superni spiritus, vel pfecti quique; doctores innotescunt, & iudicia illius hi et qui eum prædicant, impenetrata venerantur. Et est sensus. De quo fortes quique; locuti sunt, eius iudicia tuæ mentis oculi absconduntur.

* Nicet. Admirabilis est fabrica eorum quæ sunt in mun-

de quorum homo habet dominium licet consuetudinis vitio videantur minora. Et omni homini iusta est Dei cognitio licet natura mortali.

a Omnes hom. vid. eum.

Omnis homo eo ipso quo rationabilis est conditus, debet ex ratione colligere, eum qui se condidit Deū esse.

Procul autem eum in-

tueri, est iam non illū

per speciem cernere;

sed adhuc ex sola ope-

rum suorum admiratione pensare.

b Ecce Deus mag. vin.

Quia Deus ubique præsens est, cum de illo, ecce dicitur, &

non videntibus adesse memoratur, de cuius claritudine ma-

gnitudinis quicquid scimus, infra ipsum est.

c Numerus anno. Dicere utique; æternitatem voluit, & ipsā

æternitatis longitudinem annos vocavit. Cum enim breui-

tatē repositi dilatare volumus, momēta per horas, horas per

dies, dies per menses, menses vero per annos extendimus. Quia

ergo amplum quoddā dicere voluit, sed quid diceret latius

non inuenit, ideo annos sine numeri estimatione multipli-

cavit, dicens. Numerus anno. eius. Ut dum ea quæ apud se sunt

prolixa multiplicat, æternitatis longitudinem se mentiri nō

posse infirmitas humana cognoscat.

d Qui aufert stil. Stillæ pluuiæ sunt, qui sic meritis vitæ lucēt,

ut et sermonem prædicationis pluant. Tales erant prophē-

tæ, quos cum dñs abstulit, eorū vice apostolos misit. Postq̃

exteriora sacramenta siluerunt, qui in similitudinem gurgi-

tum pluerēt, vel reductis ad superna apostolis, per exposito-

rum sequentium linguas diuinam scientiam largiore dñs

effusione patefacit. Vel stillas pluuiæ dñs subtraxit, atq; ad in-

star gurgitum imbres fudit, quia cum a Iudæa prædicantes

apostolos abstulit, doctrinæ nouæ gratia mundū rigauit. Stil-

las pluuiæ. Stillæ & nō pluuiæ sunt, qui bene viuunt, sed nō do-

cent, sicut in cēlo sunt stillæ, quas non sequitur pluuiæ. Alij

vero sunt pluuiosæ stillæ, & hæc sunt duo genera iustorum.

* Cat. Græ. Super ipsum autem extendit lætitiā. Symma-

chus, lucem. Alij habent, arcum Iridem.

* Nicetas. Ex pluuiā vbertas, & Iride lætitiā, quod diluui-

mundus iterum non peribit.

e Qui de nubibus flu.

Quia si ex sanctis apo-

stolis doctrina intelli-

gentiæ non inciperet,

nequaquā per ora san-

ctorum largior mana-

ret.

f Prætexerunt cuncta.

Nubes cum aerem

prætexunt, si in cælū

oculos attollimus, nō

ipsum cælum, sed nu-

bes intuemur, sic in-

tellectus noster transi-

re ad diuinā non fini-

tur, nisi prius per san-

ctorum præcedētium

prophetarū & aposto-

lorum exempla for-

metur.

g Si voluerit exten. Extēdit nubes dominus, dū ministris suis

viam prædicationis, aperiens, eos in mundi latitudines circū

quaque diffundit. Hæc nubes tentorium eius quod in itinere

poni solet, dicuntur, quia ad nos per gratiam veniens intra

prædicatorum suorum mentes operitur.

h Et fulgura. lumi. suo de. & c. Per has nubes lumine suo fulgu-

rat, quia per prædicatores suos insensibilitatis nostræ tene-

bras etiam miraculis illustrat.

i Cardines quoque ma. Cum. n. nubes istæ verbis pluant, cūque

miraculis vim coruscæ prædicationis aperiant, extremos mū

di terminos in diuino amore conuertunt.

k Et dat. Per easdē nubes per quas terror infligitur, etiā esca-

datur, quia dispensatio prædicatorū est, ut sic sciāt mētes afflige-

re, ut et afflictas nouerint consolatione nutrire. Non aut ait

oībus sed multis, non. n. oīm est fides, unde apte subūgitur.

m Immanibus abscon. Immanes sunt qui se elatis cogitationib.

extol-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Omnes ho. Id est habent aliquam de eo notitiam, saltem quia est, unde & Deum esse circa aliquos doctores, est per se notum. Sed quia notitia quam de Deo habemus, est valde imperfecta, ideo subditur.

2 Vnusquisque intuetur proc. Quia eius cognitio multum distat a perfectione diuina. Ista tamen perfectio non prouenit ex defectu entitatis seu cognoscibilitatis diuinae, sed ex nostri intellectus infirmitate, qui se habet ad diuinā, sicut oculus noctuæ ad lucem solis, ut habetur 2. Metaph. ideo subditur.

3 Ecce Deus ma. In entitate & cognoscibilitate.

4 Vincens scientiam no. Et non solum intensiue, sed etiam exten-

sive, ideo subditur.

5 Numerus an. Quia duratio eius mensuratur æternitate, quæ a no-

bis est incomprehensibilis.

6 Qui aufert. Hic ostendit propositum in particulari, & primo in

operibus Dei sensibilibus, secundo in spiritualibus, ibi. Immanibus.

Circa primum dicit. Qui aufert stillas pluuiæ, faciendo siccitatē.

7 Et effundit imbres ad instar gur. Id est abundanter secundum

suam voluntatem, & utrumq; fecit ad preces Eliæ, ut habetur 3. Reg.

17. & 18. Et quia pluuiæ descendunt de nubibus in pluuiam resolutis,

ideo

MORALITER.

1 Omnes homines vi. Nam omnes aliquantulum cognoscunt eum, quia tamen hoc est multum imperfecte, ideo sequitur.

2 Vnusquisque intuebitur. Sequitur.

6 Qui aufert stillas pluuiæ. Illud. n. modicum quod habuit Iudæa de intellectu sacræ scripturæ Deus abstulit, & abundanter super doctores gentium effudit.

† Quæ prætexerunt cuncta desuper. Gentium multitudinem docendo fideliter.

8 Si volueris exten. Per nubes intelliguntur ecclesiæ doctores quos

vero sunt pluuiosæ stillæ, & hæc sunt duo genera iustorum.

* Cat. Græ. Super ipsum autem extendit lætitiā. Symma-

chus, lucem. Alij habent, arcum Iridem.

* Nicetas. Ex pluuiā vbertas, & Iride lætitiā, quod diluui-

mundus iterum non peribit.

e Qui de nubibus flu.

Quia si ex sanctis apo-

stolis doctrina intelli-

gentiæ non inciperet,

nequaquā per ora san-

ctorum largior mana-

ret.

f Prætexerunt cuncta.

Nubes cum aerem

prætexunt, si in cælū

oculos attollimus, nō

ipsum cælum, sed nu-

bes intuemur, sic in-

tellectus noster transi-

re ad diuinā non fini-

tur, nisi prius per san-

ctorum præcedētium

prophetarū & aposto-

lorum exempla for-

metur.

g Si voluerit exten. Extēdit nubes dominus, dū ministris suis

viam prædicationis, aperiens, eos in mundi latitudines circū

quaque diffundit. Hæc nubes tentorium eius quod in itinere

poni solet, dicuntur, quia ad nos per gratiam veniens intra

prædicatorum suorum mentes operitur.

h Et fulgura. lumi. suo de. & c. Per has nubes lumine suo fulgu-

rat, quia per prædicatores suos insensibilitatis nostræ tene-

bras etiam miraculis illustrat.

i Cardines quoque ma. Cum. n. nubes istæ verbis pluant, cūque

miraculis vim coruscæ prædicationis aperiant, extremos mū

di terminos in diuino amore conuertunt.

k Et dat. Per easdē nubes per quas terror infligitur, etiā esca-

datur, quia dispensatio prædicatorū est, ut sic sciāt mētes afflige-

re, ut et afflictas nouerint consolatione nutrire. Non aut ait

oībus sed multis, non. n. oīm est fides, unde apte subūgitur.

m Immanibus abscon. Immanes sunt qui se elatis cogitationib.

extol-

ideo subditur. de nubibus.

8 Si volue. exten. qua. & c. Aliquando enim sic extenduntur super

hemisphærium nostrum, quod videtur tangere terram in circumitum,

& in medio eleuari super Genith capitiū nostrorum, & sic videntur

disponi ad modum tentorij.

9 Et fulgurare lu. suo desuper. Quia in nubibus causantur coru-

sationes & fulgura.

10 Cardines quoque ma ope. Quia mare videtur inclusum intra

dictam extensionem nubium.

11 Per hæc enim iudicat populos. Puniendo pro peccatis aliquā

do, sicut tempore diluuii facta est pluuiā grandis quadraginta diebus et

quadraginta noctibus, ut habetur Gen. 7.

12 Et dat escas. Quia aliquando dantur in gratiam, ut terra hume-

detur, & proferat fructus ad nutritionem hominum & animalū. Et

quamuis ista quæ dicta sunt sint sensibilia, tamen rationes eorū & cau-

sas nō possumus cognoscere ad perfectū. Et hoc idem dicit Philosophus

in principio Meteororū, dicens de huiusmodi impressionibus, in quibus

hoc quidem dubitamus, hoc autē attingimus aliquo modo inperfecte.

13 Imma. Hic declarat propositum in spiritualib. & secundo reuer-

tur ad sensibilia c. se. ibi. Post eum rugiet sonitus. Et iste process-

us est

Philosophus

Diuisio.

quos applicauit ad docēdū, & fulgurauit miraculis ad doctri-

nam eorum confirmandū, & sic cardines maris operuit. i.

principes seculi eorum doctrinæ subiecit, sicut patet de Con-

stantino qui obediuit doctrinæ S. Syluestri, & similiter Theo-

dosius doctrinæ B. Ambrosij.

11 Per hæc enim iudicat po. Scilicet Christianos qui per doctri-

nam sanctorum iudicantur.

12 Et dat es. Qui eorum doctrina reficiuntur.

13 Immanibus abscon. Quia Iudæi modo sunt obtenebrati, &

illuminabuntur circa finem mundi.

Extollunt, quibus veritatis cognitio denegatur.

A * Caten. Græ. In manibus abscondit lucem.

* Nice. Dominus est & effector lucis, dierumq; ac noctiū.

a Et præcipit ei. Quia veritatis lumen quod elatis occupatisq; mentib; absconditur, afflictis humiliatisq; reuelatur. Vel, im-

manibus lux absconsa

est, scilicet Iudæis, qui

idcirco redemptori

cōtradiceret ausi sunt,

quia apud seimmanes

extiterunt. Sed quia

in fine mundi ad fidē recipiendi sunt, p̄cipit ei vt rursus ad-

ueniat. Vel, in manib; vt sint duę partes, lux absconditur cum

apud rectū iudicem iniqui quippe in suis operibus excecantur.

Cui tñ præcipitur vt rursus adueniat, quia dum se pecca-

to-

vel propter
orantem (id-
est propter
orationes ho-
minum.

a lucem, & præcepit ei † vt rursus adueniat. † Annuntiat de ea

b amico suo, quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.

a Solus Christus ascendit, quia vnus est cum corpore. **b** Vel ascendere.

uescit? vnde sequitur.

* Nic. Hæc legenda aut cum interrogatione, nunquid cū al-
tero cōmunicat de ei⁹ effectione? aut Deus cōmunicat horū
cognitionē cū amicis, & sapiētīę possessionē illis pollicetur.

virtutem & dispositionem lux gratia & gloria aliquibus absconditur,
vt pote reprobis, & aliquibus cōceditur, vt pote electis. Et quod de luce
spirituali intelligatur, patet per hoc quod subditur. 1. Annun. de ea.
Id est electis, quia charitas diuidit inter filios regni & perditionis.

2. Quod pos. Non autem ipsius reprobi, lux autem corporalis visibi-
lis est, & communis est tam bonis quam malis. Vñ dicit saluator Mat.
5. g. Solem suum oriri facit super bonos & malos.

3. Et ad eam pos. Scilicet ad lucem gloriæ, ad quam cum Dei adiuto-
rio per opera meritoria potest homo peruenire.

NICOLAUS DE LYRA.

* est rationalis, quia sicut ex sensibilib; manuducimur ad spiritua-
lia licet vtrq; imperfecte cognoscamus, ita cognitis vtrunq; spiritua-
libus, quæ sunt maxime intelligibilia, non minus intelligimus sensibi-
lia, postea imo magis, in hoc enim differt intellectus a sensu, quia sen-
sus post excellentia sensibilia non potest cognoscere minora immedia-
te, vt pote post aspectum solis oculus non potest immediate discernere
minima visibilia. Circa primum dicitur. Imma. ab. lu. id est per eius
virtu-

A D D I T I O.

In c. 36. vbi dicitur in post. Circa primum dicitur. Immanib;
abscondet lucem. Super hoc quod dicitur. Immanib; abscondet lu-
cem, &c. S. Tho. in sua expositione sic dicit. Inter omnes sen-
sibiles effectus spiritualior est lux, vnde efficacior est ad pro-

B ducendum intelligibilium cognitionem, in quantum. s. visus,
cuius cognitio per lucē perficitur, plurimū iuuat intellectu-
lem cognitionē. Quia igitur ista lux sensibilis ex prāte Dei
hominib; occultatur & communicatur, datur per hoc intel-
ligi, q. apud ipsum est quædam excellentior lux. s. spiritualis,
quā Deus in prāmium virtutis referuat, vñ subdit. Annun-
tiat de ea. i. de luce spirituali per corporalem. Amico suo, id
est virtuoso quem Deus amat. Quia possessio eius sit. i. quod
illa lux spiritualis sit thesaurus, quem Deus amicis suis refer-
uat in prāmium, & ad eam possit ascendere. s. per opera vir-
tutis ipsam promerendo, & ad eam possidendam se præpa-
rando, quāuis hoc ēt posset exponi de luce corporali. Posue-
runt. n. Platonici, q. animæ hominū deriuabantur ab anima
bus stellarum, vñ qñ animę humanę suam dignitatē seruant
secundum rōnem viuendo, reuertuntur ad claritatem stella-
rum, vñ defluerunt. Iō in somnio Scipionis legitur q. ciui-
tatum rectores & conseruatores, imperfecti. s. a cælo huc re-
uertuntur. In quo & datur intelligi, quod Eliu nō ponebat
vltimam remunerationē virtutis in temporalib; bonis, sed
in bonis spiritualib; post hanc vitam. Hoc autē est inter omnia
maxime admirandum, quod hō terrenus & corruptibilis ad
spiritualiū vel cælestium possessionem perueniat, iō subdit.
Super hoc. s. quod homo posset accedere ad hanc lucē possi-
dendā, expauit cor meum timore. s. admirationis & stupo-
ris. Et amotum est a loco suo, vt. s. nō solum desideret & con-
cupiscat quæ videntur ei connaturalia secundum sensibilem
vitam

Animarū ori-
go secundum
platonicos.

Tullius de
somnia Sci-
pionis.

C A P. XXXVII.

Super hoc ex. * Nicetas. Deus tonitru, & pluuia, loquitur
hominibus, sueq; potestatis scientiam tradit. Pauor hic
pro excessu ponitur: quia sicut in excessu, ita, in pauore ani-
mus alienatur. Locus autem humani cordis est delectatio
vitę presentis. Cor ita
que pigrum & terre-
nis dudum cogitatio-
nibus deditum, cum
repēte per excessum
se ad summa suspen-
dit, cogitationis infimæ locum mutauit. Sed qualiter hoc
agit-

C A P. XXXVII.

Vper hoc expauit cor meum, & emotum est de
loco suo. Audite auditionem in terrore vocis eius;

Et dicitur. Audite auditionem vocis eius in terrore.

Et

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXXVII.

Super hoc ex. Iste pauor est admirationis. scilicet quomō homo
terrenus efficitur ciuis cælestis. Vñ potest exponi quod sit pauor
timoris, videlicet quod Eliu timeret priuari hac luce suis demeritis, q
nescit

M O R A L I T E R.

1. Super hoc ex. Eccl. ix. a. dicitur: Nescit homo vtrum amore
vel odio dignus sit: nec p cōsequēs vtrū dignus sit supplicio
vel p̄mio. Pauor autē cōfurgit ex cōsideratione supplicij, &
emo-

agitur, sequitur:

2. Audite au. Quia lux prædicta non est preparata omnibus, sed so-
lum dilectis, vt dictum est. Annuntiat de ea amico suo: & ideo debet
quilibet timere, ne forte non sit de numero dilectorum propter defectum
bonorum operum, qui non latet Deum. vnde subditur:

Sub.

emotio cordis ex cōsideratione p̄mij 1. Reg. 2. a. Exultauit cor
meum, &c. i. extra saltauit. Vtrumq; tamen nobis innotescit
per prædicatores penam & gloriā nuntiantes. ideo subditur:
2. Audite au. in ter. Quantum ad primum,

Eccl. 9. a.

Matt. 25. d.

a Et sonum. Per os Dei vnigenitus designatur, quia sicut eius brachium dicitur, quia per eum cuncta pater operatur, ita et os eius dicitur, per quem nobis loquitur. Per sonum vero oris potest domini spiritus designari, de quo scriptum est. *Factus est repente de cælo sonus, &c.* Potest & per terrorem vocis vis formi

A. 2. 3.

vel directio eius.

+ retardabit, scilicet fulgur & tonitruum.

In manu omnes homines laudet, id est echemeria totius coeli homines fuge & occulta se præstare.

dis, & per sonum oris dulcedo consolationis intelligi, quia prius de terrena actione spiritus quos replet terrificat, & postmodum spe celestium consolatur.

b Subter omnes. Ac si dicat. Qui summa regit, & extrema non deserit. Quia quod spiritualiter agitur, a carnalibus non videtur. Sunt enim qui Deum curare res humanas non estimant, & fortuito agi, unde subdit. *Subter omnes cæ.* Vel cælos prædicatores dicit. Eleuatis ergo cælis dominus inferiora considerat, quia & ablati summi prædicatores incessanter etiam infirmitatem nostram curat.

* Nic. Prouidentia Dei omnia attingit, & post eum. i. cum voluerit, tonabit, & non inuestigabitur, id est secundum lxx. Vbi iusserit Deus, non fas est tonitrus sonus commutare.

c Et lumen. Quia post sublimem vitam præcedentium, etiam peccatorum mores gratie sue illustratione comprehendit, vel gentes ad fidem colligit. Vel termini terre sunt fines hominum peccatorum. Sæpe. n. superna gratia respectu, in extremis suis ad Deum redeunt, unde sequitur.

d Post eum ru. Quem enim dominus illustrando repleuerit eius vita in lamentum vertit, & post eum rugiet sonitus, quia cum mente ingreditur, constat, quod penitentie gemitus sequatur.

e Tona. vo. ma. Voce magnitudinis sue Deus tonat, cum se nobis iam per lamenta præparatus, quam sit magnus in superis insinuat. In terra positi sonum etiam de superioribus audi mus, cum terrena cogitantes, superni terroris sententiam repente pertimescimus.

f Et non in. Vox domini auditur, cum gratie eius aspiratio mente concipitur. Sed istam vocem superuenientis spiritus, qui se in aure cordis insinuat, nec ipsa mens quæ per hanc illustrata fuerit, inuestigat. Pensare. n. non valet inuisibilis virtus, quibus sibi meatibus influat, quibus ad se modis veniat, quibus recedat.

g Tona. Deus. Voce sua Deus mirabiliter tonat, quia occulta in corda nostra incomprehensibiliter penetrat & fit eiusdem impulsione nimietas in mente, cum nihil sonet in voce, sicque vetustate vite vsus mutatur, unde subiungitur.

h Qui fa. ma. Ut homo terrenis visibilibus deditis iniquis desideriis pressus, subito ad noua efferueat, atque ad consuetudinem frigescat.

Quod

Quod qualiter fiat sequitur.

i Qui præ. ni. Aquæ ductæ in superiora constipantur, ut nives fiant. Sed cum ipse nives ad terram veniunt, in aquarum iterum liquorē vertuntur. Aquæ igitur sunt prædicatores mentes, qui dum ad superna contemplanda se erigunt, altiori intellectu solidantur. Nives ergo de celestibus ad terram veniunt, cum sublimia corda sanctorum, quæ iam solida contemplatione pascuntur, pro frater na charitate ad humilia prædicationis verba descendunt. Aqua enim ab inferioribus trahitur, ut post a superioribus terræ redatur, sic qui a terra sursum est leuatus, respicit quod fuit, & cæteris condescendit,

D

+ Super.

ideo sequitur.

K Et hye. plu. Hyemesis vita pñs, in qua nos mortalitatis nostræ frigidus torpor astringit. Hæc hyemis pluuia recto rû pculdubio prædicationes, quæ in altare eterna cessabunt.

l Et imber for. sua. Imber fortitudinis Dei, est prædicationis diuinitatis. Nam imber infirmitatis, est prædicationis incarnationis. Et quia audita virtute Dei mox ad nos redimus, pensantes quid male uel bene egimus, subdit.

m Qui in ma. Mala. n. quæ agunt homines pensare contemunt, sed prædicatione pulsati euigilant, & prauorum operum pondus agnoscunt. Vel creator hominem rationalem condidit, quatenus quod egerit ignorare non posset, & nature lege scire compellitur, seu prauum seu rectum sit, quod operatur. Quia superius Dei nubium virtutes intulerat, agit nunc ut contra bonorum uitam et aduersarii impugnationem innotescat. Vel post praua membra, de capite eorum subdit, nam sequitur.

n Ingredietur bestia. Hæc est illa bestia quam agnus moriens a multorum cordibus eiecit, quæ corda reprobos intrat. Et sic bestia antiquus hostis accipitur, qui primum hominem laus impetijt, & integritate uite illius male suadendo laniauit. Qui cum post tonitruum nubium in fine mundi Antichristum inuale rit, quid aliud quam latibulum suum ingreditur, ut in antro proprio demoretur? Iudeorum et persequentium corda, antro huius bestie ante fuerunt, qui eum legaliter interimere ipsi non poterant, ferendum gentibus tradiderunt.

* Cat. Græ. Tēpus posuit inuentis, cognouerunt cubitis ordinem. In his omnibus non obstupescit mens tua, neque recedit cor tuum a corpore. Fecit enim magna quæ non nouimus. In manu hominis obfignat.

* Nicet. Tempestas pene manus uinculis astringit, dum ab opere auocat, unde subiungitur.

Ab

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sub. om. cæ. Quia non solum superiora determinate cognoscit, ut dicebant aliqui erronei, ut habetur supra 22. c. Circa cardines celi per ambulat, nec nostra considerat: imo etiam inferiora quantumcunque minima determinate cognoscit.

2 Post eum ru. Hic reuertitur ad effectus Dei sensibiles: & primo tangit aliquos effectus generatos in nubibus, & secundo ipsas nubes, ibi: Frumentum desiderat nubes. Circa primum incipit a tonitruo, qui causatur in nubibus tempore calido, dicens: Post eum ru. scilicet tonitruum, & dicit post eum, quia effectus posterior est sua causa.

3 Tonabit voce ma. Dicitur autem vox tonitruum vox magnitudinis Dei, quia est quidam effectus ipsius. Causa enim prima prius influit in causatum, quam alia causa secunda, ut habetur prima propositione de causis.

4 Et non in. Id est ab homine in particulari & perfecte. Licet enim philosophi aliqua dixerint de natura tonitruum & aliarum impressionum, quæ generantur in nubibus: hoc tamen fuit in generali tantum, & valde imperfecte, ut habetur per Philosophum in principio libri Meteor.

philosophus,

Meteororum, ideo subditur:

5 Qui fa. ma. Consequenter tangit de nibe, quæ generatur in nubibus tempore frigido di.

6 Qui præ. Quia secundum Dei ordinationem fit descensus nubiū & pluuiarū. Et quia prædicta varietas temporū secundum calorem & frigus & diuersarum impressionum deseruit utilitati hominū, ideo subditur:

7 Qui in manu omnium hominum. Id est potentie hominū operatione, quæ per manum designatur, quæ est organum organorum, assignat varietates temporum.

8 Ut noue. sin. Id est ut attendant operibus suis tempora apta. Aliquibus enim operibus magis est aptum tempus pluuiosum, aliquibus vero siccum, aliquibus calidum, aliquibus frigidum: & sic de aliis. Et hæc etiam varietas procedit usque ad animalia, ut vario modo se habeant, ideo subditur:

9 Ingredietur best. Propter intemperiem aeris.

10 Et in antro suo morabitur. Tempore conuenienti ad quiescendum secundum naturam suam modum. Consequenter tangit de origine ventorum principalium qui sunt auster & boreas, di.

Ab

MORALITER.

+ Et so. de ore illius. Quantum ad secundum.

1 Subter omnes cæ. Id est contemplatiuos.

+ Super termi. Id est actiuos, quibus præmia præparat.

2 Post eum ru. Quod sit quando contemplatiuum descendere facit ad prædicandum.

4 Et non inuesti. Scilicet spiritus loquens in eo. Io. 3. a. Spiritus ubi

ubi vult spirat, & nescit unde veniat, aut quo vadat.

6 Qui præ. Per nibe, pluuiam, & imbrem, significatur prædicatorum doctrina, quæ secundum varietatem personarum, temporum & negotiorum est varianda, & secundum hoc sciunt homines dirigere facta sua.

9 Ingre. Quia prædicationis reprimat diabolum. Sed quoniam circa finem mundi exibat de antro suo, Apoc. 20. ideo subditur.

Ab

A *Ab interioribus.* Scriptura cum contra arcturū inferiora me-
morat, aduersam aquilonis partib. aut tri plagā designat. In-
teriorum ergo nomine plebs Iudaica exprimitur. Hi. n. qui
Deū nouerāt, quā sub meridiano sole feruentes, in fidei ca-
lore tenebantur. Gentiles aut quia nullam scientiā supernae

† *Ameridie*
vela commo-
tione.
† *a dispergen-*
tibus. i. ventis
quod aquilo-
narius disper-
gentib. nubes,
veniet.
† *Etia propter*
irrigationem,
sub terre sati-
gabie, vel ag-
grauabit nem-
pe Deus, nu-
bem, disper-
get nubem plu-
uię lug.
† *generatione*

velut sine sole frigi-
di sub aquilone rema-
nebant. Ab interiori-
bus ergo egredie-
tur tempestas, & ab
arcturo frigus. Ac si
diceret. A Iudæis sur-
git malitia psequens,
a gentibus potestas
premens, dum quod
Iudæa ex inuidia pe-
tijt, hoc Gētilis iudex
ex Romana autori-
tate perpetravit. Vn-
de contra hanc inui-
diam subditur.

a suo morabitur. † **Ab interioribus** egredietur tempestas, &
b † *ab arcturo* frigus. **Flante Deo** concrefcit gelu, & rursus la-
c *tissime* funduntur aquæ. † **Frumentum** desiderat nubes, & nu-
d bes spargunt lumen suum. † **Quæ** lustrāt cuncta per circum-
e *Quasi* quo duxerit, & ad quid. quia sicut non possunt ire quo volunt, ita nec agere sicut volunt.
f *Quasi* pondere sublimium fessus, per iactantiam addit. **Ausculata** hęc Iob, sta & cōsidera
g *Per verba* lux nubium patet, nisi pluuia cadat quid in nubibus sit, nescitur.
h *Quasi* pondere sublimium fessus, per iactantiam addit. **Ausculata** hęc Iob, sta & cōsidera
i *Quasi* pondere sublimium fessus, per iactantiam addit. **Ausculata** hęc Iob, sta & cōsidera
K *Quasi* pondere sublimium fessus, per iactantiam addit. **Ausculata** hęc Iob, sta & cōsidera

fermo in asperitatem
ducitur, plerūq; quos-
dam refecare aspere
appetunt, sed tamen
eorum vigor per man-
fuetudinis spiritū re-
frenatur.

† *Et ipse sub*
nubes, volūte
se in circuitu,
consiliis eius.

* **Cat. Græ.** In thec-
bulathoth, in opera
eius.

* **Nic. Symmachus,**
in gubernatione eius.
Alii in infimis ponēs
opera sua.

h *Sive in vna.* Vna tri-
bus, Iuda intelligitur,
quæ in scriptura præ-

Tribus Iuda.
pre egerit, cla-
rior habetur
in scriptura.

* **Nicet.** Ex viscerib. iis qui obriguerunt, oriuntur dolores,
summitates autem partium corporis tentantur frigore.

b *Flante Deo.* Quia quo fidelium cordib. spiritus sanctus aspi-
rauit, quo maiora virtutum miracula cōtulit, eo infidelium
mentib. grauioris inuidiæ torpor excreuit. Aqua ergo in gelu
versa fuerat dum eunte post dominum mundo Iudæorum
inuidia pigra remanebat. Sed quia etiam incredulitatis tātæ
dominus duritiā soluit. Sequitur.

c *Et rursus.* Quia postquam Iudæorum scruitiā vsq; ad mor-
tem dominus pertulit, eorum corda ab infidelitatis duritia
liquefecit, & ex duris persecutoribus magni prædicatores fa-
cti sunt, vt tanto vberiorum electorum messis exurgeret, vnde
de sequitur.

d *Frumentum desi.* Electi, frumenta Dei sunt, cælestib. horreis
recondenda, quæ nunc in tritura areę paleas tolerāt, sed hoc
frumentum nubium fluuios expetit, vt crescat.

* **Cat. Græ.** Electum obstupefacit nubes.

* **Nic.** Sap. cōs miratur tenebras ex densitate nubiū oriētes.

e *Et nubes.* Nubes lumen suū spargere, est prædicatores san-
ctos exempla vitæ & loquendo & agendo dilatare.

f *Quæ lustrant.* Nubes Dei cuncta per circumitum lustrant,
quia

Quid pernu-
bes designat.

quia prædicationis luce mundi fines illuminant, sed quia di-
uinis nutib. subditi nequeunt explere quod volunt, ire non
possunt, nisi quo eos voluntas gubernantis duxerit.

g *Ad omne.* Sæpe. n. aliter agere appetunt, aliter disponuntur.
Nam plerumque student blande corrigere, & tamen eorū

fermo in asperitatem
ducitur, plerūq; quos-
dam refecare aspere
appetunt, sed tamen
eorum vigor per man-
fuetudinis spiritū re-
frenatur.

* **Cat. Græ.** In thec-
bulathoth, in opera
eius.

* **Nic. Symmachus,**
in gubernatione eius.
Alii in infimis ponēs
opera sua.

h *Sive in vna.* Vna tri-
bus, Iuda intelligitur,
quæ in scriptura præ-

ceteris clara & multiplex memoratur. Terra autem Dei,
simul omnis Iuda nominatur, quæ tūc ei fructum fidei pro-
tulit, cum totus sub idolorum cultu mundus errauit. Locum
autem misericordiæ est ipsa Gentilitas, quæ reconciliatio-
nem ex sola misericordia accepit. Nubes ergo suas dñs du-
xit, siue in terra sua siue in vna tribu, seu in quocunq; loco
misericordiæ suæ, quia prædicatores veteris nouique testa-
menti, aliqñ soli tribui Iudæ contulit, & Israel pene totū ex
praua regum gubernatione reprobauit. Aliquando eundem
Israeliticum populum ad antiquam gratiam post captiuita-
tem reuocauit. Aliquando loco misericordiæ suæ nubes cla-
rescere voluit, quia prædicatores sanctos etiam gentibus
ostendit.

i *Ausculata hęc Iob, sta & considera mirabilia Dei.* Quasi in compa-
ratione sui iacentem vidit, quem per verba tantę prædicatio-
nis, vt staret, admonuit. Sunt namq; qui Dei miracula iacen-
tes considerant, quia operationis eius potentiam non sequē-
tes admirantur.

* **Cat. Græ.** Siue ad disciplinam, siue ad terram, siue ad mise-
ricordiam inueniet eum.

K *Nunquid scis.* quan. præ. Deus plu. Eliu beatū Iob de venturis
discu-

E

NICOLAUS DE LYRA.

Antarcticus.

1 *Ab interioribus egre.* Per interiora intelligitur polus antarcti-
cus, qui semper est nobis occultus. A parte autem illa flant venti au-
strales, qui inter ventos sunt magis impetuosius. Non est tamen per hoc
intelligendum, quod auster incipiat stare a polo antarctico, sed magis
incipit a tropicis æstiuales, vt habetur 2. Meteororum. Dicitur autem au-
ster egredi a polo antarctico, quia tropicus æstiuales, vnde stare inci-
pit, est a parte illa respectu nostræ habitationis.

2 *Et ab ar.* Arcturus est quedam constellatio, quæ alio nomine dici-
tur Vrsa, & voluitur circa polum arcticum, vnde flant venti boreales,
qui sunt magis frigidi, & ideo ex illa parte dicitur frigus venire.

3 *Flante Deo.* Quia flantibus ventis borealibus gelu augmentatur.

4 *Et rursus latissime.* sin. aque. Quia cum ab opposito, scilicet
ab austro incipiunt venti flare, fiunt pluuia.

Frumentum de-
siderat nubes,
& quare.

5 *Frumentum desi.* nubes. Hic consequenter tangit de nubib.
in quib. fiunt impressiones prædictæ di. Frumentum desiderat nu-
& hoc duplici ratione. Vna est, quia quando est nimis calor, adurit
frumentum in campo crescens, et per nubes tunc temperatur calor, ut
non arefcit, sed magis crescat. Alia est, quia per nubes funduntur a-
quæ ad terræ humectationem & frumenti nutritionem, & sic frumen-
tum dicitur desiderare nubes, quia qualibet res naturaliter desiderat
suam perfectionem, & hoc modo dicitur 1. Physic. quod materia appe-
tit formam sicut turpe bonum.

Philosophus.

6 *Quæ lustrant cuncta.* Quia nubes non semper flant in eodem
loco,

loco, sed mouentur circa hemisphærium nostrum.

7 *Quocunq; eas volun.* guber. Scilicet Dei.

8 *Duxerit.* Quia secundum eius dispositionem mouentur.

9 *Siue in vna tribu, siue inter.* Quia aliquando contingit, quod
in eadem regione vapores eleuantur, & in nubes condensantur, & in
pluuia conuertuntur. Aliquando autem contingit quod mouentur ad
aliā regionem. antequam conuertantur in pluuia.

10 *In quocunq; loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri.*
Reputatur enim effectus diuinæ misericordiæ, quando in locis calidis,
& siccis fiunt pluuia.

11 *Ausculata hęc Iob.* Hic consequenter inducit Iob ad prædictio-
rum attentionem, quasi hominem præ tristitia absorptum ab intellectu
rationabilium, & tamen circa idem primo nititur ostendere ipsius Iob
† *arrogantiam,* secundo reuertitur ad declarandum ex quibusdam effe-
ctibus Dei sapientiam, ibi. Subito aer. Circa primum dicit. Ausculata
hęc Iob. diligenter.

† *ignorantia.*

12 *Sta & considera.* Non transitorie, sed cum magna deliberatione.

13 *Mirabilia Dei.* Alias miracula, idest opera eius, quæ non possunt
ad plenum perscrutari, ut sic temerarie non reprehendas iudicia Dei.
Et consequenter resumit aliqua de prædictis, ut aliquid addat di-
cens.

14 *Nunquid scis.* q. d. non, imo totaliter ignoras.

15 *Quando præcepit Deus pluuiis.* Idest disposuerit de tempore
pluuiofo.

Vt

MORALITER.

1 *Ab interioribus egredie.* tempe. Idest diabolus commouens po-
testates.

2 *Et ab ar.* frigus. Idest ab Antichristo timor seruilis, per
quē multi obediunt ei, sed quia deceptis ab eo dabitur tem-
pus penitendi, sequitur.

3 *Flan.* Deo concrefcit. Quia per instinctum spiritus sancti ti-
mor initialis crescit in filialem.

4 *Et rursus latissime.* sin. Quia tunc lachrymę deuotionis &
pæ-

penitentię fluent abundanter.

5 *Frumentum desiderat.* Per frumentum intelligitur cētus fide-
lium, Matt. 3. c. Congregabit triticum in horreū suum. Qui
cētus desiderat prædicatores significatos per nubes Ef. 60. b.
Qui sunt illi qui ut nubes volant.

† *Et nubes spargunt lumen suum.* Id est vitę & doctrine socun-
dum instinctum gratię diuinę, qui instinctus est nobis occul-
tus, ideo sequitur.

14 *Nunquid scis quando præcepit Deus pluuiis.*

Nun-

A discutit, & quasi de ignorantia humiliat. Pluuias autem nubium dicit uerba prædicantium. Et est sensus. Nunquid si uirtutes in mundo prædicatores iam conspicias, quando ad prædicandum eos dominus repletionem spūs impellat, quibus uer-
modis eorum uirtutis claritatem mundo innotescat apphēdis?

a Nunquid nosti semi-

tas. Habent. n. istæ nu-

b bes semitas subtilissi-

c mas. s. sanctæ prædica-

d tionis uias. Eos ergo

e per semitas astringūt,

f qui ab intentionis co-

g rum tramite per lata

h mundi desideria eua-

i gando nō exeūt. Quæ

k semitæ magnæ sunt,

l quia quanto in præsen-

m ti uita pro ipsa uiuen-

n di custodia angustæ

o sunt. tanto amplius in

p æterna retributione

q dilatantur.

r **b** Et per. scient. Perfecta scientia est, & cuncta solícite agere,

s & scire de suis meritis se nihil esse.

t **c** Nonne uerimenta tua. Hoc generaliter de ecclesia, & spiri-

u tualiter de Iob dicitur. Per uerimenta uiuenti corpori adhe-

v rentia, discipulorum uita, magistris bene uiuentibus coniun-

w cta signatur. Uerimenta. n. per se calere non possunt, sed ad

x iuncta uiuentium corpori, dum exhalantes membrorū po-

y ros contegunt. emanantem ab intimis calorem exprimunt:

z ab eis calor ad corpus redit, dum pro bonis subditorum am-

aa plius doctores accenduntur. Et est sensus. Incassum tibi tri-

ab buis, si quos per te incaluisse æstimas, profecisse in uirtutib.

ac contemplaris. quia nisi eos spiritus sancti fauor attingeret,

ad frigidi in sua insensibilitate permanerent. Postquam hæc

ae fortiter dixit, per arrogantiam subiungit.

af **d** Tu forsitan cum eo. fa. es cæ. Possunt per cælos hi qui in cæ-

ag lestibus sunt conditi, angelici spiritus designari. Vel electo-

ah rum mentes cælestibus inhærentes, qui solidissimi ut ære

ai fusi sunt, quia ab integritate cæptæ fortitudinis, nulla muta-

aj bilitatis rubigine consumuntur.

ak ***Cat. Græc.** Soliditates cum ipso in uerustates. Validæ sicut

al aspectus effusionis.

am ***Nicetas.** Aquila, Ipse firmavit cælum in conuersiones.

an ***Olym.** firmavit cælum ē fluxa, & fluente aquarum substā-

ao tia,

ap **C** **NICOLAUS DE LYRA.**

aq **1** Ut ostenderent lucem nubium eius? Quod maxime fit in ap-

ar paritione iridis, quæ apparet tempore pluuioso, & tamē phi-

as losophi quantumcunque sapientes pauca ualde, & generali-

at ter, & imperfecte cognouerunt de natura iridis.

au **2** Nunquid nosti semitas. quia mouentur per aerem magnum,

av & spatiosum.

aw **3** Et perfectas scientias. Dicit autem scientias in plurali, quia

ax impressiones aeris de quibus dictum est, & adhuc dicitur,

ay in nubibus generantur, & ideo notitia earum dependet ex

az notitia nubium.

ba **4** Nonne uerimenta tua calida sunt, & c. Auster. n. stat a regio-

bb ne calida, ut prædictum est, & ideo calefacit aerem, & homi-

bc num uerimenta, & corpora. Omnia ista posuit Eliu, ad de-

bd signandum quod erant ignota ipsi Iob, & ideo derisorie

be subdit.

bf **5** Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos, qui facti sunt a Deo

bg per creationem, in qua nulla persona Deo cooperatur.

bh **6** Qui soli. quæ. Dicuntur autem solidi eo quod non sunt di-

bi uisibiles, sicut aer, & aqua quæ facilius diuiduntur, & reuolu-

bj unt. Soliditas. n. proprie, & aliæ qualitates elementares non

bk sunt in cælis, qui sunt alterius naturæ.

bl **7** Ostende nobis quid dicamus, & c. q. d. tu solus es sapiens, & nos

bm omnes fumus inuoluti tenebris ignorantie. Quod dicit de-

bn risorie quantum ad ipsum Iob, tamen secundum ueritatem

bo homines

MORALITER.

2 Nunquid nosti semitas. i. uirtutes prædicatorum, quasi dice-

4 Nonne uerimenta tua calida sunt, & c. Austro terra perflatur, quando mens hominis diuinitus inspiratur, & tunc uerimē-

5 Ta calida sunt, quia uirtutes quæ sunt animæ uestes, ad bonos actus feruescunt.

6 Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos, & c. Hoc negatiue dicitur, nam a solo Deo processit uirtus apostolorum, qui significatur nomine cælorum, Psal. 18. a. Cali enarrant gloriam Dei, & c.

Osten-

tia, & quasi in crystallum redactæ aquæ cum eo sunt.

***Cat. Græc.** quam obrem doce me, & cessabimus multa dicentes, nunquid liber, aut scriba mihi assistit, ut hominem stans filere faciam?

e **Ostende nobis quid.** Tu qui iam magna intelligentiæ luce

frueris, docere nos q-

ignorantiæ tenebris in-

uolui, debes.

f **Quis narrabit ei quæ loquor?** Hæc despiciens

do dicit, Ac si aperte

dicat. Quæ ego ei de

suis laudib. acute sen-

tiens non audita lo-

quor, quis hæc narra-

re, vel postquam au-

dierit, potest?

g **Etiam si locutus fue-**

rit, & c. omne quod a-

liquid deuorat hoc in-

trorsus trahens, ad in-

tuendum oculis oc-

cultat, & rē q̄ in superficie uideri potuit in pfundū rapit. Hō igit cum Deo tacet, per rōnem in qua est conditus, esse ali-

quid vī. At si loqui de Deo cœperit, illico quod nihil sit oñ-

ditur, quia magnitudinis eius immensitate deuoratur. Sed

tunc hominibus uere innotuit, cum se eis humanitate susce-

pta monstrauit, quæ quia necdum reuelata fuerat, sequitur.

h **At nunc non uident lucem.** Sed hæc lux eadem qualiter ab

hominibus uideatur, insinuat cum dicit.

i **Subito aer cogetur in nubes.** Per aerem mentes seculariū de

signantur, quæ in numeris uitæ huius desiderijs deditæ, huc

illucque more aeris fluidæ disperguntur. Sed aer in nubes co-

gitur, cum fluxæ mentes per superni respectus gratiam uir-

tutis soliditate roborantur. Nubes. n. tātō firmiores sunt, quā

to densiores. Apostoli aut oēs aer extiterāt, sed subito aer in

nubes coactus est, q̄a p̄ respectum supernæ gratiæ fluxa cor-

da piscantium, in soliditatem uersa sunt prædicatorum, qui

qm̄ peracto ministerio, ad cæli secreta recurrunt, sequitur.

k **Et uen.** Ventus transiens est uita præsens, uenit transiens

nubes fugat, quia uita temporalis excursus a carne Apосто-

los subtrahit, & eos a terræ superficie in secreta requie qua-

si in cælorum cardine abscondit. Sed quid de eorum labo-

ribus in sancta Ecclesia agatur, subdit.

l **Ab aqui. aurum uenit.** Per aquilonem peccati frigore con-

stricta

homines sapientes, & si habeant de diuinis operibus aliqua

notitiam, tamen plura ignorant quam sciunt, ideo subditur.

8 **Quis narrabit ei. q. d.** nullus, quia illa quæ pro maiori parte

ignorantur, non enarrantur nisi ualde defectiue, unde sub-

ditur.

9 **Etiam si lo. su. ho. de. f.** eius uerbum a magnitudine materie

sicut modicus fluuius a mari. Aliter punctuatur ab aliquibus

sic. **Etiam si locutus fuerit. f. Deus.**

10 **Homo deuorabit. i.** non poterit sustinere. Ex. 20. Filii Israel

ex locutione domini pauore concussi dixerunt Moyli. Lo-

quete tu nobis, & audiemus, & non loquatur nobis dominus, ne forte

moriamur.

11 **Subito aer, & c.** Ostensa ipsius Iob ignorantia, reuertitur

ad tangendum quosdam effectus Dei mirabiles, ad conclu-

dendum defectum humanæ sapientiæ respectu diuinæ ex-

cellentie, di. **Subito aer cogetur. i.** condensabitur in nubes. Hoc

.n. uidemus accidere, quod aliquando aere existente ualde

puro, quod subito condensatur in nube.

12 **Et uen. tran. su. eas.** Quia si uenit aquilonis qui disti-

pat pluuias, ut habetur Pro. 24. **Incipiat fortiter flare, dissipabit il-**

las nubes, uel transferet ad aliam regionem, & tales mutatio-

nes subitæ sunt nobis mirabiles. **13** **Ab aquilone a. uen.**

Quia sunt ibi aliquæ minere auri. Unde libro de proprietati-

bus rerum dicitur, quod in montib. Saxoniæ qui sunt uersus

Aquilonē, omnia metalla fere fodiuntur p̄ter stannū, & hoc

est

7 **Ostende nobis quid dicamus. f. q. d.** tu nō poteris, & causa sub-

ditur, cum dicitur. **Nos quippe inuoluimur tenebris.** ignorantie

multiplicis.

11 **Subito aer co.** Quod fit spiritualiter quando de fluidis p-

peccata fiunt prædicatores, sicut de Saulo legitur Act. 9. a.

12 **Et uen. tran. su. eas. i.** spiritus sanctus transire eos fecit ad

regiones alias. Act. 13. dixit spiritus sanctus. Segregate mihi

Barnabam, & Saulum, & c.

13 **Ab aq.** Nam a Gentilitate, prius frigida infidelitate, ue-

nit aurum sapiē, ut patet in Dionysio, Ambrosio, & similib.

Toni. 3.

m

reuelationē,
vel distinctio-
nem nubium
mirabilia per-
fecti scientis,
(vel perfecti
cognita.

E

† Splendidum
est in nubibus.
† cogitur.
† aurum uenit
(i. claræ tem-
pestates, ut au-
rum purum) in
laude coram
terribili Deo.

F

† **A** stricta Gentilitas signatur. Auri nomine animæ fidelium. ab aquilone ergo aurum venire dicitur, quia a Gentilitate dudum perfidia torpore frigida, intra sanctam Ecclesiam pretiosa Deo vita fidelium multiplicatur.

*Cat. Græc. a Borea nubes aurei fulgoris.

a Et a Deo form. Sic a

Deo dicitur, acti ab his

† ad Deum qui in parte Dei sunt

diceretur. Auro igitur

ab aquilone ueniente,

a Deo formidolosa

laudatio prodit, quia

dum claritatem suæ fi

dei Gentilitas attulit,

multitudo Hebræorū

iam fidelium, diuina iudicia pertimescendo laudauit, quia

nimirum iuste Iudæa repulsa est, dum pie est Gentilitas uo-

cata, & damna suæ repulsionis timuit, dum lucra alienæ vo-

cationis uidit.

a ¶ Non tantum læta, quia sibi timet.

a & ta Deo formidolosa laudatio. † Digne eum inuenire non

b possumus. Magnus fortitudine † & iudicio, & iustitia, &

c a ¶ Sentiri digne non potest, quanto minus dici. b ¶ Restat dicit quæ tamen non agit, ut prauus

aicus in se iacet. c ¶ Qui uult uidere in transitu sapientiam Dei ascendat ar-

borem sycomorum. i. mundi stultitiam humiliter eligat.

d enarrari non potest. Ideo timebunt eum viri, & non aude-

c bunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes.

b Dig. cum in. Quia quicquid in illo sentimus ex fide est non dum ex specie. Hoc tamen quod iam se inuenisse considerat adiungit.

c Mag. for. & iu. Magnus fortitudine, quia fortem aduersarium superat. Magnus iudicio, quia & si hic electos suos per aduersa deprimat, eos

qñq; in gloria æternæ

plpitatis extollit. Ma-

gnus iustitia, quia & si

hic diu tolerat, quādo-

que tamen sine termi-

no reprobos damnat.

d Ideo timebunt eum.

7 Viros quia ad intelligē-

tiā sūt fortes appellat.

8

e Et non a. cont. Peritos quidem, sed arrogantes his verbis

insinuat, in quo se tetigit. Contemplari. n. Dei sapientiā non

possunt, qui sibi sapientes videntur, quia tanto ab eius luce

longe sunt, quanto apud se humiles non sunt.

† Omnipotens

quem.

† & iudicio, &

causæ iustitiæ

non responde-

bit, uel de iu-

re suo, & bona

causa non da-

bit rationem.

† ipse autem

illos sapien-

tes corde gi-

met.

b Dig.

NICOLAUS DE LYRA.

est etiam mirabile, quia regiones aquilonares sunt ualde frigida. Aurum autem generatur in uisceribus terræ, a calore solis ibidem terram penetrante, et materiam digerente, quæ magis est digesta in auro quam in aliis metallis, omnia tamen ista mirabilia, & maiora procedunt ex diuina sapientia, ideo subditur.

1 Et a Deo for. lau. Ex diuina. n. excellentia procedit, quod homines quantumcunque sapientes laudant eum cum formidine, eo quod non possunt sufficienter laudare, secundum illud Eccl. 43. Benedicentes magnificate Deum quantum potestis: maior est. n. omni laude. Illa autem opera solent homines cum formidine facere, quæ nesciunt sufficienter agere, ideo subditur.

2 Digne cum in. non pos. Et hoc propter suam excellentiam ad quam se habet intellectus noster, sicut oculus noster ad lucem solis, ideo subditur. 3 Magnus for. in rerum productione. 4 Et iu. in earum gubernatione, quia omnia disponit in pondere, & mensura, ut dicitur

MORALITER.

1 Et a Deo for. lau. Propter. n. excessum magnitudinis suæ, nescimus, nec possumus cum digne laudare. Ista uero quæ bene

ADDITIO.

In cap. 37. ubi dicitur in postilla. Ex prædictis patet, quod Eliu in aliquibus cum ipso Iob concordabat. Quod autem Iob nolebat respondere Eliu, sicut fecit aliis sociis sibi contradicentibus, posset esse duplex ratio, prima. scilicet quia Eliu sicut dictum fuit, loquebatur ex arrogantia, intendendo principaliter uilipendere ipsum Iob, unde dicebat illi supra 13. capitulo. Tace, & docebo te sapientiam. Et in 24. dicit. Iob autem stultus locutus est, & uerba illius non sonant disciplinam, & sic in aliis locis, & ideo Iob ipsi Eliu non curauit respondere, uidens quod intentio sua versabatur circa vanam gloriam, ut vitaret ne forte incideret in hoc uitium disputando. In quo secutus est sapientis consilium, dicentis, Prouerbio. 26. a. Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis. Sed aliis qui non sic arroganter videbantur loqui, sed solum arguendo, seu in crepando Iob respondit, ut ipsorum error patefieret, iuxta illud Pro. ca. supra dicto. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur. Secunda, quia Eliu intantum per superbiam

dicitur Sap. 11. 5 Et enar. non pos. sufficienter a nobis, sicut nec intelligi, propter quod dicit Greg. Balbuiendo prout possumus excelsa Dei resonamus. Et propositione 6. de causis dicitur. Causa prima superior est in narratione, & ideo deficiunt lingue a narratione eius, nisi propter narrationem esse ipsius. Et ex dictis concludit intentum, di.

6 Ideo ti. vi. quantumcunque fortes sint, et audaces.

7 Et non au. con. quasi perfectam eius notitiam affecuti, uel affec-

turi. 8 Om. qui sibi vi. esse sa. illi qui plura sciunt de eff. et b.

diuinis, quia quanto sunt sapientiores, tãto magis percipiunt de se. Cum

sua notitia, maxime circa diuina. Unde & sapiens Socrates dicebat.

Hoc tantum scio, quod nescio, secundum quod refert Hieronymus in epi-

stola ad Paulinam, de omnib. sacra scriptura libris. Ex prædictis autem

patet quod Eliu in aliquib. cum ipso Iob concordabat, in aliis autem in

tellectum ipsius Iob non bene capiebat, & frequenter opprobria contra

Iob immiscebat, propter quæ Iob noluit sibi respondere, sed magis tace-

re, uolens se a contentione. secundum dictum Apostoli, segregare.

bene fieri nesciuntur, cum formidine aguntur, sicut ecceuer

fo, q̄ fieri bene sciunt, sine formidine agunt. Vegetius libro

de re militari. Nemo facere metuit, q̄ se bñ didicisse cōfidit.

E

Socrates sci-

uit quod ne-

sciuit.

Vegetius de

re militari.

C A P V T XXXVIII.

R Espondens autem do. Iob de turbine.

*Nicetas. Iobum silentio filii de Deo recte differentis sententiam comprobantem Dominus alloquitur de nube cæli symbolo, in nubis enim columna cum Mose, & Aarone est

Espondens autem dominus, Iob de turbine, dixit.

C A P.

XXXVIII.

¶ Aliquando blande loquitur Deus, ut ametur: aliquando terribiliter, ut timeatur.

est colloquutus. Cum

autem turbo sit uen-

torum conuersib, at-

que contortio, ascit-

scitur, ut perterrean-

tur circumstantes, & intelligerent uocem de superiore re-

gione mitti.

*Method. Et ad superioris ærumnæ procellam significadā

procel-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXXVIII.

Espondens autem dominus. Finita disputatione Iob & amicorum eius, hic ponitur ipsius Domini determinatio, in qua primo arguit Eliu de presumptione, secundo reprehendit ipsum Iob de indiscreta locutione, ibi. Accinge sicut uir. Tercio tres amicos Iob de falsi assertionem, c. 42. ibi. Postquam autem, & sic determinat questionem pro ipso Iob quantum ad conclusio-

conclusionem intentam, licet ipsum increpet de modo loquendi indiscreto. Circa primum dicitur.

Respondens autem dominus. i. pro ipso Iob qui tacebat, ut dictum est.

2 De turbine. quia secundum aliquos virtute diuina, vel ministerio Angelico formata fuit uox quasi procedens de nubis densitate, sicut in monte Sinai, ut habetur Exodi vigesimo, secundum alios uero non fuit ibi talis formatio uocis, sed dominus loquebat ipsi Iob per inspirationem, quia

MORALITER.

1 Respondens autem. De turbine loqui dicitur, quia fragilitas humana

humana ex Dei locutione pauescit, & turbatur, Exod. 20. c.

Non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur.

Accinge

Diuisio.

A procellam sumit dum loquitur quod prius non facit q̄ ubi p̄ cultus rebus plurimis fuerit animus, & corroboratus, arque in locum editum, quantum humanæ naturæ fert conditio, p̄ uenerit. Quia flagello loquitur, de turbine fuisse locutus perhibetur. Vtrum autem per semetipsum, aut per angelum sit ei locutus, ambigitur.

abscendens
confilium.

Potuerunt quippe per angelum commotiones aeris fieri, & hæc q̄ subiecta sunt per eum verba mandari. Rursumq; potuit exterius angelus in turbinem aerem excutere, & tamē interius Dominus per semetipsum vim sn̄æ cordi eius sine verbis insonare.

*Tert. 3. contra Martio. si creator meus per ignem, & globum cum homine congressus est, & elementorū corporib. in repræsentationib. suis visus est, satis hæc ostēdunt Deum non eguisse falsæ, aut veræ carnis paratura.

B a Quis est iste. Prima exprobratio, est talis interrogatio. Quis est iste? & hoc non dicimus nisi de eo quem nescimus. Nescire autem Dei reprobare est, qui utique arrogantes nescit. i. eorum vitam non approbat. In eo vero quo ait, sententias, & non addidit quales, bonas accipimus quas imperitis sermonibus addidit inuolutas, quia cum verbis iactantiæ fuerant, p̄ lata. Imperitiæ quippe vitium est rectum non recte sapere. i. cæleste donum ad appet. tum terrenæ laudis inclinare. Hoc itaque despecto ad erudiendum Iob verba vertuntur.

*Cat. G. Continens verba in corde, me autem putat celare.

*Chryl. Multa Iobus animo versabat, quæ palam efferri minime poterat, ad quæ occultiora indicat suam prouidentiam pertinere.

lumbos accin-
ere.

b Accinge sicut vir. Lumbos accingere est, vel in opere, vel in cogitatione luxuriam refrenare. Sed cum Iob præditum castitate nouerimus, cur ei dicitur? Accinge sicut vir fortis lumbos. i. restringe luxuriam, quia alia luxuria est carnis, alia cordis, qua de castitate, atque virtutib. gloriamur. Dicitur ergo ei, ut qui prius luxuriam corruptionis vicerat, nunc luxuriam restringat elationis.

C *Chry. Iacentem Iobum excitat. Olym. ad meum congressum

sum aspirare cupiebas, en tecum disputo, & tuæ postulationi satisfacio.

c Interrogabo te, & c. Trib. modis conditor noster nos interrogare consuevit. Cum aut flagelli distractione nos percutit, & quāta nobis inflit, vel desit patientia ostendit. Aut q̄dam q̄ nolu-

D Tribus modis
Deus interro-
gat nos.

a Quasi quod dicit scio, sed qui dicit nescio.

b Quia per distractionem premit ne exolatur.

a Quis est iste inuoluēs sententias sermonib. imperitis? Ac

a Dum ad sublimia excitat, quæ non potes percipere, responde, i. te humile uide.

c cinge sicut uir lumbos tuos, interrogabo te, & r̄nde mihi.

a Et si hoc futurum in opere, iam factum est prædicatione.

d Vbi eras q̄n pōnebam fundamēta terræ? Indica mihi si ha-

a Intra quas omnes electi sunt, & extra reprobi, & si intra fidei iumentum esse uideantur.

e bes intelligentiā. Quis posuit mēsuras eius si nosti, vel q̄s

mus p̄cipit, & nostram nobis obedientiā vel inobedientiā patefecit. Aut aliqua nobis occulta aperit aliqua vero abscondit, & nobis mensuram nostræ humilitatis innotescit. beatus itaque Iob post interrogationem verberū discutitur interrogatione

† demonstra.

sermonis, ut quæ sint superna consideret, quæ dum minime comprehendit, ad semetipsum redeat, ut quam sit iuxta nihilum in supernorum comparatione cognoscat. Humiliandus .n. erat, qui prostratus vicerat. sic in virtutib. stabat. Præmittit ergo medicamen superuicturo, & in prospera restituendo.

d Vbi eras quando ponebam. Basil. hinc discimus fundamenta terræ hominum naturæ esse ignorata, licet externorū Philosophorum fuerit opinio eam p̄ æquilibrium ex omni parte tantundē distare a cælo, & ideo balim firmam esse nactā.

*Chryl. Si terræ propter te fundamenta constitui, quomodo te contemnā? a quo necesse est ignorari altos sapientiæ sinus cum terræ sint incognita fundamenta. Fundamenta in scriptura prædicatores, accipimus, quos dum primos dominus in ecclesia posuit, tota in eis sequentis fabricæ structura surrexit. Ne ergo Iob de virtutum suarum potentia subleuetur in dominio, prima parte sermonis de sanctorum prædicatorum commemoratione discutitur, ut quanto illos admirabiles venire cōspiceret, tanto in eorū cōparatione de se uilius æstimaret. Et est sensus. Virtutē fortū considera, meq; eorum ante secula autorem pensa, & cū eos quos in tpe condidi mirabiles suspicis, perpende quantū mihi subdi debeas, quem autorem mirabilium sine tempore esse cognosceis.

e Vel quis tet. Nullus nescit Deū has lineas tēdere, sed iō hoc dī Iob, ut memoret qd poterat nolle, & p̄termittere, acutius pensans dispositionem hominis, non in humanis viribus, sed in manu esse Dei. Mensurarum lineæ in terrarum partitione

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

qua quidem locutio per turbinem designatur, eo quod habet obscuritatem annexam. 1 Quis est. Elu. n. acceperat quasi uices determinantis questionem de diuina prouidentia, ad cuius determinationem solus Deus est sufficiens, & ideo arguit eius presumptionē di. Quis est. i. q. d. non est tantus, nec talis, quod debeat se de hoc intrinsecus propter suam sufficientiam, ideo subditur. 2 Inuoluens sen. Licet. n. plura de Dei potestate, & sapientia vera dixisset, tamen intricate dixerat, & multa verba contumeliosa contra Iob immiscuerat.

3 Accinge, & c. Hic consequenter arguit Iob de indiscreta locutione, specialiter in duobus. Primo quia dixerat supra 13. a. Disputare cum Deo cupio. quod dixerat non presumptuose, sed sicut humilis discipulus disputat cum magistro, quærens amplius doceri ab eo, sicut ibidem fuit expositum: tamen ex modo loquendi poterat aliter iudicari ab assistentibus, sicut & indicatum fuit, ut patet ex supradictis, quod. s. dixerat hoc presumptuose, & uolens cum Deo de pari disputare. Secundo quia commemorando suam iniustitiam, ex modo loquendi uidebatur assistentibus, quod diceret aliqua in diuina iustitiæ derogationem, & ideo utrumque dictum licet fuerit verum, sicut patet ex supradictis, tamen habuit speciem mali, & fuit generatiuum scandali, ideo dominus primo reprehendit primum, & secundo secundum, cap. 40. Prima in tres, quia primo excitatur ipsius Iob attentio, & secundo subditur eius reprehensio, ibi. Vbi eras. & tertio eiusdem confutatio c. 39. versus finem, ibi. Et adiecit dominus. Circa primum dicitur. Accin. sicut vir. Homo .n. preparando se ad opus corporale solet lumbos suos accingere, et ideo per hoc designatur metaphorice præparatio ipsius ad attendendum uerba domini diligenter. 4 In te, & c. alias ostende mihi. Supra. n. 13. c. Iob quærens cum Deo disputare, obtulerat ei optionem partis opponētis, vel respondentis, & ideo Dominus hic se determinat ad partem opponētis. 5 Vbi eras quando. Hic consequenter ponitur argutio

tio Iob de hoc quod indiscrete dixerat se cum Deo uelle disputare. Qd fit per hoc, quod hic declaratur incomprehensibilitas diuine sapientiæ, & ideo fatuum est cum eo contendere, non solum in facto, sed etiam in signo, sicut uerba Iob prolata uidebantur designare. Immensitas ergo diuine sapientiæ, & potentia ostenditur, primo in partibus mundi principalibus. Secundo in animalibus, ibi. Quis posuit in visceribus hominis, & c. Principales autem mundi partes sunt corpora cælestia, & elementa, & ideo primo ostenditur propositum in elementis quæ sunt nobis magis sensibilia, secundo in cælis, ibi. Nunquid coniungere, & c. ut sic sit processus ordinatus a magis notis ad minus nota. Prima adhuc in duas, quia primo ostenditur propositum in corporibus elementorum, secundo in dispositionibus eorum, ibi. Nunquid tenuisti. Prima in tres, quia primo ostenditur propositum in elemento terræ, secundo in elemento aquæ, ibi. Quis conclusit, tertio in aere, ibi. Nunquid post or. & c. De elemento autem ignis mentionem non facit, quia non uidetur habere spheram propriam distinctam a sphaera aeris, semper .n. uidetur in aliqua materia in corporibus mistis, & in aere sursum uidetur in exhalationibus siccis, quæ igniuntur per motum aeris, sicut patet in stella comata, & a subascente, & descendente, et similibus. Circa primum de proauitione terræ loquitur ad modum adificij, cuius artifex primo disposuit modum fundamenti, quod notatur cum dicitur. Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ. Quasi diceret nondum eras natus, & ideo non potes hoc scire. Secundo, artifex disponit de quantitate adificij fundamento superponendi, quod fit per extensionem lineæ, & quantum ad hoc dicitur.

6 Quis posuit mensuras eius, & c. Quasi diceret, non nosti. quantitas enim terræ non est determinata ex natura sua, sed posset esse maior, & minor, et ideo eius mensura dependet ex sola Dei uoluntate. Tertio cogitat artifex quod adificium bene posset stabiliri, & quantum ad hoc dicitur.

Super

MORALITER.

3 Accinge sicut vir. Greg. Lumbos præcingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus. Ergo theologi quibus Deus præceteris loquitur in scripturis sacris, debent præceteris esse præcincti cingulo castitatis.

5 Vbi eras. Per hanc tertiam significatur ecclesia de qua dicitur

citur Cant. 2. c. Vox turturis audita est in terra nostra. Huus terræ fundamenta sunt apostoli post Christum. Apocalyp. Habens fundamenta 12. & in ipsis 12. nomina apostolorum.

6 Quis posuit. Quæ sunt articuli fidei, ex quibus debent cetera credibilia mensurari.

6 Vel quis tetendit super eam. Deus qui eam disposuit per suā prudentiam.

Tom. 3.

m 2

A rione tenduntur. In carne autem dominus ad ecclesiam veniens, mēsuras terræ lineis mensus est, quia fines ecclesiæ, oculi iudicii subtilitate distinxit. Huius terræ occultæ lineæ, vel mensuræ tendebantur, quando prædicatores sancto agente spiritu, in aliis mundi partibus vocabantur, ut irent: ab aliis autem arcebantur, ne accederent.

Aa. 16. b.

a Super quo. Terre huius bases sanctæ ecclesiæ doctores accipimus, quod omne pondus ecclesiæ fixa morum suorum grauitate sustentant.

Moraliter.

b Vbi eras. Vt animus iniqui, pulvis, ita iusti terra, cuius fundamentum est fides. Ergo vbi eras. id est, iustificatus a me peccator, recolle-

1 Cor. 12. b.

bi te inueni, & eris humilis. Et quia de bonis etiam homo superbit, mensuram profectibus. Deus ponit, ut per ea quæ desunt seruentur humiliter quæ ad sunt, unde subdit. *Indi. mi. si ha. in. quis po.* Nisi Deus qui alii illud dedit, ut ex multis sit vnū corpus. Super animam iusti linea tenditur, dum ei exempla patrum monstrantur, ut suam seruet mensuram, ne citra, vel ultra eat, super qua bases. i. animæ intentiones a quibus totum innititur, unde. *Si oculus tuus fuerit nequam, &c.* Hæc in fundamento solidatur, cum verba Dei ex interioribus præceptis sequimur, & in intimo sensu intelligendo pensamus, subdit.

Mat. 6. e

B

Moraliter. Lapis angularis duos populos designat.

c Quis de. Lapis angularis duplex intellectus, ut in præceptis Dei exteriora agamus, vel contemplando intima sentiamus. Ad quod noster animus nunquam surgeret, nisi conditor nostram naturam suscipere, qui in se vtriusque vitæ exempla monstrauit. Et ita est angularis, in vrbib. docet, curat: in montib. orat, ne contemplatio studio proximorum, nec cura eorum contemplatione deferatur. Cuius incarnationis mysterium, & angeli mirantur.

* Nicetas. Lapis ille Christo Domino accommodari debet, qui duos populos uno lapide angulari coniungit.

Aut, quis demisit lapidem angul. eius. illū q. dum in se, hinc Iudaicū populū. Illinc Gētilē populū suscepit in vna ecclesiæ fabrica quasi duos parietes iungit. Cū hoc non de mūdi, sed ecclesiæ condōne pōt dici, patet & pcedentia non de origine mundi dici dēre. Et cum multa dixit de constructione ecclesiæ, adiecit quō etiam inimicæ nationes adiunctæ sunt.

Allegorice.

d Cum me. Incarnationis. n. Christi mysterium, etiam electi angeli mirati sunt, quia qui primi in tempore creati sunt, non immerito astra matutina dicuntur. Vel quia sæpe ad exhortādos homines mūdi, dum venturum mane nuntiant, ab humanis cordibus præsentis vitæ tenebras fugant. Quæ matutina astra etiam cum vespertinis, redemptoris potentiam laudat, quia cum redemptis in fine mundi hominibus largitatem supernæ gratiæ glorificant.

Angeli, & homines simul laudauerunt domino incarnato.

C

* Caten. Græc. Cum facta sunt astra, laudauerunt me uoce magna

magna Angeli Dei.

* Chry. Alii vero. Simul filii Dei. Hinc planum est primum, ante mundum, angelos effectos esse.

e Et iubilant. Iubilatio dicitur, cum cordis letitia oris efficacia non expletur. Laudant itaque angeli, qui iam tantæ claritatis latitudinem in sublimibus vident. Iubilant vero homines, qui adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent. Quæ quia futura dominus nouerat facta narrat. Sed quia cum boni iubilant, malos inuidia inflamat quos tamen Deus temperat, de quibus protinus, subditur.

D

Bene dicitur laudare angelos, & homines iubilare. tñz.

a Occulti iudicii. **b** Nisi super me. **c** Doctores, v. l. prophetæ.

terendit super eā lineā? Super quo bases illius + solidatæ sunt?

Aut quis demisit lapidē angularē eius, cum me laudarent si-

mul astra matutina, & iubilarent oēs filij Dei? Quis cōclufit

ostis mare, qñ erumpebat quasi de uulua procedens, cum

ponerē nubē vestimentū eius, & caligine illud quasi pannis

infantiæ obuoluerē? Circūdedit illud terminis meis, & posui

seculum, vuluæ autem nomine occulta, & malitiosa carnaliū

cogitatio designatur. Per hanc vuluam prauī concipiunt, cū

mala cogitant. Per hanc pariunt, cum mala quæ cogi-

tauerunt, operantur.

* Nicetas, τὸ ἐμπίμασεν αὐτὶ τὸ διὰ τὴν ἐμπίμασιν, ἔχον: quod est fur-

* Chrysostr. ἐκ τῆς ἐμπίμασιν, quando obstetricabatur. Vt ostendat non statim, sed paulatim mundum fuisse productum. Pri-

matum enim fuit diffusum, deinde conformatum, atque collectum.

g Erumpebat. Cum minarum secularium fluctus de carnalis iniquitate cogitationis concepti in sanctæ ecclesiæ interitū

sequerent. sed autore Deo, ostis hoc mare conclusum est, quia contra tumores persecutium sancti viri quali quædam ostia

oppositi sunt, ut eorum miraculis iræ persequentium frangerentur, & ecclesia staret, de quo mari sequitur.

h Cum po. Mare sæuens nube induitur, quia crudelitas per-

sequentium stultitiæ suæ velamento vestitur, & lucem veritatis videre nō sufficit. Et q. a superna dispensatione constri-

gitur, ne q. sanctos in quantum voluerit effrenetur, sequitur.

* Nicet. nubes. n. oriuntur ē mari, an quia mare non solum

terra, verum etiam aere continetur.

h Et caligine. Pannis infantie pedes, ac brachia constringuntur, ne huc atque illuc dissoluta libertate iactentur, quia per-

secutores ecclesiæ in stabilitate cordis iniqui puerilia quidem

faciunt, sed occulta dispensatione constrikti, quo volunt, brachia non extendunt, & si cuncta mala perpetrare leuiter ap-

petunt, nequaquam implere permittuntur.

i Circum. Quia iras persequentium iudiciorum suorum di-

spensatione modificat.

k Et posui vestem. Doctores sancti, p. dicatione sequētib. apti

autoritate sua resistentib. clausi, ostia vocantur, quia & ingres-

sus fidelib. aperiant, & rursus se perfidis ne ingrediant, op-

ponunt. Per vestem autem, cuius oppositione ostia solidan-

tur, incarnatus Dominus designatur, quia hæc ostia con-

tra

Mare.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Super quo bases illius. Basis autem terræ est centrum mundi. Quarto artifex ponit lapidem angularem in fundamento, cui alii lapides possint ex diuersis partibus coniungi, & quantum ad hoc additur.

2. Quis demisit lapidem. Lapis iste intelligitur pars terræ propinqua centro, cui alie partes per circuitum annexantur.

Angeli filii Dei dicuntur

3. Cum me laudarent, &c. Id est, angeli, qui in scriptura filii Dei dicuntur, ut habetur in principio huius libri, & etiam astra matutina, quia a principio simul creati fuerunt cum cælo empyreo ante distinctionem elementorum. Et hoc inducitur hic ad ostendendum, quod productio terræ non fuit necessaria ad manifestationem diuinæ sapientiæ, & gloriæ, cum iam ante ab angelis laudaretur.

4. Quis con. Hic consequenter ostenditur immensitas diuinæ sapientiæ in elemento aquæ, quod secundum conditionem naturæ suæ a principio

pio terram circūdedit, sed ex diuina dispensatione factum est, ut aquæ congregarentur in locum unum, ut sic appareret arida ad habitationem hominum, & animalium, ut habetur Genes. 1. & hoc est quod dicitur. Quis conclusit ostis, i. certis terminis.

5. Mare. In quo. s. congregantur aquæ.

6. Quando erumpebat quasi. i. ex occulto diuinæ dispositionis. Describit autem productionem aquæ per motum pueri nascentis eo quod aqua est maxime formabilis in res uiuas, unde & semina hominum, & animalium ceterorum sunt humida.

7. Cum ponerem. Nubes enim generantur ex exhalationibus humidis, quæ maxime eleuantur a mari, & sic nubes, et caligo sunt super mare.

8. Circūdedit illud terminis meis. id est, terminis a me dispositis.

9. Et posui. id est, clausuram per ripas, & altas, & solidas, ideo sub-

ditur.

1 Et

MORALITER.

1. Super quo bases. Istæ bases sunt doctores hæreticis resistentes, fundati super doctrinam Christi.

2. Aut quis demisit lapidem. Deus pater mittens filium suum tanquam lapidem angularem, Iudæos, & Gentiles in vna ecclesia coniungentem.

3. Cum me, &c. i. angeli sancti cantantes in natiuitate Christi. Gloria

Gloria in excelsis Deo, &c. Luc. 2. d.

4. Quis conclusit ostis mare, &c. Mare significat præsens seculum, cuius ostia sunt natiuitas hominis & eius mors, per quas ingreditur, & egreditur mundum.

7. Cum ponerem. Nube vestitur, & caligine, nam inuoluitur obscuritate multiplicis ignorantie.

9. Et posui vestem. i. tumorem seruilem.

Hic

Etra ſcipientis maris impetum tantum ualentiora oppoſuit,
A quantum ea ſua obſeruatione roborauit.

*Cat. Græc. Lucifer uidit ſuum ordinem, vt apprehenderet
 alas terræ.

*Chryſ. latrones. n. oderunt lucem.

a Et oſtia. de oſtiis pro

confirmatione reperit

Sed ſi mare ſeculum

generaliter accipis, ſe-

cundo Dominus oſtia

oppoſuit, prius lege

frenans, poſt euange-

lio, & hoc de vulua. i.

cum ſeculum origini

vicinum creſceret. Et

tūc nube veſtiuit, quia

tunc nō aperte lucem

oſtendit, & rudes conſtrinxit pannis. i. præceptis figuralibus,

& timore, & propter immoderatas euagationes terminis. i. li-

mitibus præceptorum circumdedit. Et quia motus hominum

miſſo mediatore compoſcuit, addit.

b Poſui veſtem. Chriſtum qui oſtia. i. præcepta agendo ſoli-

dauit, & amplius mare non procedit, vnde addit. Mare vidit,

B & fugit.

Et hic. Fracta vnda in ſe reliditur, cum nequitia victa ab ip-

ſo qui egit, accuſatur.

c Vſque huc venies. Quia nimirum iudicii occulta menſura

eſt, & quando perſecutionis procella proſiliat, & quando ge-

ſcat, ne aut exagitata electos non exerceat, aut non moderata

in profundum mergat.

d Et hic. Cum notitia fidei vſque ad proſequentes extendi-

tur, turbati maris tumor ſedatur, ibique fluctus ſuos mare frā-

git, quia ad cognitionem veritatis veniens omne quod nequi-

ter egit erubescit. Sed quia idcirco hoc ad beatum Iob dicit,

vt de tot virtutibus gloria cordis eius premeretur, hæc mora-

liter etiam differantur.

e Quis conſuſit. Mare eſt cor noſtrum furore turbidum, ri-

xis amarum, elatione tumidum.

f Quando erumpebat. Vulua prauæ cogitationis adoleſcentia

eſt, de qua dicitur. Senſus, & cogitatio humani cordis, prona

eſt in malum ab adoleſcētia ſua. Solus autem dominus oſtiis

mare concludit, quia prauis motibus cordis clauſtra inſpira-

tæ formidinis obicit.

g Cum ponere. Tumultuoſum cogitationibus cor noſtrum

nube veſtitur, quia ne in æternam quietem pure conſpiciat,

inquietudinis ſuæ conſuſione tenebratur.

h Et caligine. Quia a contemplandis ſublimibus, adhuc tene-

ris ſenſibus ſuæ infirmitatis ligatur. Circumdedit illud. Ter-

minis ſuis dominus hoc mare circumdat, quia cor noſtrum ad-

huc corruptionis ſuæ moleſtia, & cura turbulentum, ſub

meſura contemplationis humiliat, ut licet plus appetat,

vltra tamen quam ſibi conceditur, non aſcendat. Vel quia il-

licitos motus cordis reſpicit, & in quibuſdam eos a conſenſu

prohibet, in quibuſdam etiam a delectatione reſtringit. Ni-

mirus furenti mari terminos imponit, vt nequaquam in o-

pere exeat, ſed intra ſinum mentis tentationum ſubmurmurans ſe unda collidat. Poſui veſtem. Per oſtia virtutes, per ve-

ſtem robur charitatis accipimus. Hæc itaque oſtia. i. virtu-

tes, mare ſcipientis diſſipat, niſi ea ex occulto mentis oppoſita

charitas

charitas aſtringat. Vſque huc venies, & non procedes. Quia dum D
 electus quiſque, & tentatur vitiis, & tamen facere male ſug-
 geſta renititur, quaſi mare clauſum tenetur. Quod etſi intus
 tumultuoſis cogitationum fluctibus mentem percutit, ſtatu- Allegori.
 ta tamen bene viuendi littora non excedit.

i Nunquid poſt ortum.

Subaudiſ, vt ego. Or-

tus diuinitatis Chriſti, ta diebus tui.

ante & poſt non habet

ortus vero humanita-

tis habet. Per hunc or-

tum, locum ſuum au-

roram cognouit, quia co

gnouit eum diluculū.

7 Vel aurora a tenebris

in lucem vertitur dilu-

culi. Vel auroræ nomi

ne eccleſia deſignatur. Vel quia aurora noctem quidem præ-
 teriſſe nuntiat, nec tamen diei claritatem integram oſtentat
 quia & quædam iam quæ lucis ſunt agimus, & tamen in qui-
 buſdam adhuc tenebrarum reliquiis non caremus.

k Et oſtendiſti. Locus auroræ eſt perfecta claritas viſionis in-
 ternæ. Locum ſuum aurora conſiderat, quando ſancta eccle-
 ſia ad contemplandam conditoris ſpeciem flagrat. Bene au-
 tem poſt ortum locum proprium auroræ oſtendiſſe ſe perhi-
 bet, quia futuræ retributionis beatitudinem priuſquam ipſe
 per corpus innotefceret, in paucorum mente continuit.

l Et tenuiſti concutiens. Extrema terræ dominus tenuit, quia
 in fine ſeculorum, ad deſtitutam iam, & alienigenis regibus
 ſubditam ſynagogā venit. Atque ex illa impios excuſit, quia
 fidei prædicamenta renuentes, etiam a carnalis ſacrificii glo-
 ria repulit. Vel extrema terræ tenuit, quia legiſdoctores deſe-
 rens, & excutiens. i. fortiter damnans, piſcatores ſumpſit. Re-
 æ autem extrema terræ concuſſit, & tenuit, quia cum infir-
 ma corda humilium pio timore terruit, nequaquam ea diſtri-
 cto iudicio dereliquit, & quia extrema ludææ in Apoſtoliſ
 tenuit, ex ea impios excutit, quia Scribas, & Pharifeos impie-
 tatis ſuæ merito exigente reprobauit, vnde adhuc ſequi-
 tur.

m Reſtituetur vt lutum. Dominus plebem Iſraeliticam lutum re-
 perit, quam obſequiis Gentilium deditam in Aegypto ſer-
 uientem lateribus inuenit, quam dum cognitionis ſuæ ſcien-
 tia impleuit, dum in prophetia clauſum continuit, quicquid
 de ſe veritas in fine reuelauit, quid aliud, quam ſeruandi my-
 ſterii ſignaculum fecit? Sed dum poſt diuina ſecreta plus ter-
 ram, quam veritatem dilexit, ad lutum Aegypti rediit. Lutū
 ſe poſt ſignaculum in oculis veritatis exhibuit, cum per im-
 pietatis malitiam accepti verbi myſteria perdidit, & terrena
 ſapere elegit.

*Cat. Græc. Aut tu ſumens lutum terræ, formaſti animal? &
 ad loquendum aptum poſuiſti illum ſuper terram?

*Olym. Seuer. Iſidorus, & Chryſoſ. Vtroque nomine Deum
 admiror, vel quod corruptioni obnoxium humanum corpus
 conſlauit, vel quod in ipſa corruptione vim, ac ſapientiam
 ſuam expreſſerit.

n Et ſtabit ſicut veſt. Groſſiora veſtimenta cū induta fuerint, **F**
 quia induētis membris bñ applicata non inhaerent, ſtare re-
 feruntur. Ludæa igitur circa notitiam veritatis ſtetic, quia ſer-
 uire ſe domino oſtendit: ſed adhærere ei p charitatis intelli-
 gentiam

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ethic confringes. quia fluctus maris confringuntur ad rupes in
 littore exiſtentes.

2 Nunquid poſt. Hic conſequenter oſtenditur immenſitas diuinæ
 ſapientie, & poteſtatis in aere, cum dicitur. Nunquid poſt ortum
 tuum præcepſti diluculo. ut appareret ſic ordinate in aere ſecun-
 dum diſpoſitionem tuam.

3 Et oſtendiſti auroræ. vt ſic appareat in diuerſis locis ſecundum
 varium ortum ſolis in æſtate, & hyeme, & temporibus mediis. Dicitur
 autem diluculum principium diei, quando primo incipit lux ſolis appa-
 re. Aurora vero quando lux ſolis procedens irradiat vapores exiſten-
 tes in aere in orientali parte. Omnia iſta præmiſſa ſunt ad oſtendendum
 inſufficiētiā ipſius Iob ad comprehensionem diuinorum operum, &
 per

per conſequentes quod non ſit idoneus ad diſputandum cum Deo.

4 Et tenuiſti. Hic conſequenter oſtenditur immenſitas diuinæ ſapientie,
 & poteſtatis in quibuſdam effectibus diuinis in elementis, & primo
 in terra, dicens. Et tenuiſti concutiens extrema terræ. i. faciens
 terræ motum tua virtute in quo concutiuntur exteriores partes terræ.

5 Et excuſſiſti. quia aliquando terræ motus fit a Deo ad punitionem
 impiorum.

6 Reſtituetur vt lutum. Lutum. n. diuiſum cito reunitur, ſic ſi ali-
 quando per terræ motus fit aliqua ſiſſura, ceſſante terræ motu reclu-
 ditur.

7 Et ſtabit ſicut veſtimentum. Quod ſtat in integritate ſua poſt-
 quam eſt excuſſum, ſic & terra poſt talem concuſſionem per terræ mo-
 tum.

Auſe-

MORALITER.

1 Hic confringes tumentes fluctus. confractio fluctuum eſt mu-
 tua contentio ſuperborum.

2 Nunquid poſt ortum tuum præcipiſti diluculo. ſubintelligitur, ſi-
 cut ego præcepi, & ſimiliter in ſequentibus. Diluculum autē
 eſt diei principium, propter quod primi credentes Chriſto ſi-
 gnificantur

gnificantur per ipſum. Ergo Chriſtus poſt ortum ſuum dilu-
 culo præcepit, quando diſcipulos ad prædicandum miſit. Et
 auroræ locum ſuum oſtendit, quando matrem ſuam ſuper
 angelos collocauit. Et extrema terræ concuſſit, quando prin-
 cipes orbis, fidei ſubiugauit. Et impios excuſſit, quando per
 Romanos populum Iudaicum captiuauit.

Tom. 3.

m 3

E gentiam noluit. Vbi aperte subditur.

A a *Auferetur ab impiis lux sua.* Quia dum credere veritatem re-
nuunt, cognitionem legis in perpetuum amittunt. Scriptum
est. n. *Ex caeca cor populi huius, & aures eorum agg.* Et quia de ope-
ribus legis se extulerunt, subditur.

Bia. 6. c. b *Et brachium excel-*
sum. Excelsum brachiū
conteritur, quando pre-
dicata fidei gratia sup-
ba legis operatio repro-
batur. Possunt & aliter
hæc omnia dici, vt se-
quitur.

Allegorie. *Concutiens ex.* Res cō-
cussa huc, & illuc agi-
tur, sic Iudæa fuit, per
alios dicēs, quia bonus:
per alios, non, sed sedu-
cit turbas. Vel terra est
ecclesia cuius extrema
domus sub antichristo concutit, & tamen tenens non dese-
rit, a qua tunc impii cadent, qui specie tenus intus sunt, & q.
signaculum sunt dum fideles videntur ad lutum quod ante
fuerunt, redeunt.

B *Et stabunt. i. in malo persistent.*

Sicut uestis. i. breui tempore, quia cito uetescunt, Vel sta-
re vt vestis dicitur, vt non posse stare monstratur, quia ue-
stis induta per corpus tenfa videtur, exuta complicatur, ita q.
in ecclesia stat, exutus iacet abiectus, hæc autem obscura iam
aperit dum dicit.

Auferetur lux. i. simulata, vel vera fides, quam male viuendo
tenuerant, & tunc.

Brachium. eius. i. Antichristus ipse conteretur. vel homines
saltem in extremis timore concutit, & cōuersos tenet, & im-
pios motus ab eis excutit, & culpæ vindictam mors comita-
tur, in qua homo qui erat signaculum, & imago Dei lutum
fit. Et hoc lutum vsque ad resurrectionem perdurabit, vt ve-
stis exuta, & inanis a spiritu, hæc pœna specialis est superbi,
sed quia communis, ideo proprium eius additur.

Lux tollitur. i. gloria vitæ, & celsitudo cordis conteritur, sed
in morte iustis est lux.

c *Nunquid ingressus.* Ac si diceret. Vt ego qui non solum ma-
re. i. seculum per assumptam carnem, & animam petii, sed et-
iam per eam, sponte in morte politam, vsque ad vltimum
profundum descendi.

*Metho. Multi in abyssum descenderunt, vt quasi vincti te-
nerentur, solus Christus Dominus illud ambulauit.

*Chry. & Iul. Gesta hæc sunt quando in infernum Dominus
descendit vt, qui illic erant spiritibus prædicaret.

*Theop. Alex. Splendorem quo iis qui in tenebris, & in um-
bra mortis sedebant, sese ostendit, commemorat, quando au-
tem dicit, in horruerunt, admirationem declarat. Nam & ani-
marum, quæ illuc delapsæ erant, domicilium diuinitatis suæ
luce compleuit.

d *Et in nou.* Sicut aquarum abyssus nulla nostra uisione cō-
phenditur, ita occulta inferni nulla a nobis cognitionis sēsu
pene-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Auferetur ab impiis. quia aliquando pereunt in terramotu, ut*
prædictum est.

2 *Et brachium. i. potestas superborum, qui aliquando in terramotu*
opprimuntur.

3 *Nunquid ingressus es. Hic ostenditur propositum in effectibus. qui*
sunt in aquis, cum dicitur. Nunquid ingressus es. ad uidendum ea qua
ibi latitant.

4 *Et in nouissimis abyssis. i. in remotissimis partibus oceani, vbi*
nullus vnquam nauigauit.

5 *Nunquid aperta sunt. i. inferni, quia sancti describuntur esse*
sub aquis in inferioribus terræ.

6 *Et ostia. Idem notatur per tenebrosa ostia, quod per portas mor-*
tis.

7 Nun-

M O R A L I T E R.

1 *Auferetur lux sua.* nam a Iudæis ablata est cognitio legis
vera.

2 *Et brachium.* quia templum in quo confidebant Iudæi, fuit
destruendum.

3 *Nunquid ingressus es.* Per maris profundum intelligi potest
cor impium. Esa. 57. b. Impii quasi mare feruens. Igitur Deus
ingreditur maris profundum, quando conuertit ad se cor pra-
uum. 5 *Nunquid aperta sunt.* sicut aperta sunt mihi ad infe-

ros

penetrantur. In nouissimis ergo abyssi, Deum deambulare, D
est in loco suæ damnationis nil suæ retentionis inuenire. De
ambulare quippe est non constricti, sed liberi.

c *Nunquid aper.* Portæ mortis, potestates sunt aduersæ, quas
descendens dominus aperuit, quia eorum fortitudinem mo-

a *¶ Alias confringetur.*

vestimētū. Auferetur ab impiis lux sua, & brachiū excelsū cōtē
re. Nunquid ingressus es profundum maris, & in nouissimis abyssi

deambulasti? Nunquid aperta sunt tibi portæ mortis, & ostia te-
nebrosa vidisti? Nunquid cōsiderasti latitudinē terræ? Indica mi-

hi si nosti omnia, in qua via habitat lux, & tenebrarum quis lo-
cus sit, vt ducas vnumquodque ad terminos suos, & intelli-

gas semitas domus eius. Sciebas tunc quod nasciturus esses,

mus. Vel tenebrosa ostia dominus videt, cum claustra infer-
ni penetrans crudeles spiritus perculit. *Moraliter.* vel in profun-

dum. i. corda prauorum etiam desperatissimorum Deus in-
trat, & compungit, & vitia quasi fluctus calcit, vnde confessio

nascitur, & portæ. i. cogitationes prauæ domino aperiuntur:
& sic intrat, & ostia. i. latentia mala quibus destructis virtus di-

latat prius angustos, quæ latendo cōsideranda est, quia aduer-
sis pressa latet, sed Deus videt. Vel considera quam lati sunt

iusti, & define de te gloriari. Sed ad id quod dictum est supra
in alia sententia reuertamur, & dicamus, quia ideo hoc addi-

tur, quia post mortem, & resurrectionem eius ecclesia creuit,
vnde ait.

f *Nunquid considerasti.* Dum. n. dominus angustias mortis pe-
riit, fidem istam in gentibus dilatauit, ac si diceret. Perpende

quod pertuli, & pensa quod emi. Ne conqueraris de verberibus,
dum nescis quæ tibi præmia maneant in retributione.

g *Indica mihi si nosti.* Iustitia lucis nomine, iniquitas per tene-
bras designatur. Et est sensus. Si plenam scientiam te habere

suspicias, dic cuius mentem veniens impleat.

h *Et tene. i. iniquitas in quo cæca perduret.*

i *Vt ducas. i. ut diiudices si vel is qui nunc iniquus cernitur in*
iniquitate vitam finiat, vel is qui iustus cernitur, extremitatē
vitæ suæ cum iustitiæ protectione concludat.

K *Et intelligas. i. discernas cui bona actio perseverans, æternā*
manlionem præstet in regno, vel quem vsque ad suum termi-
num sua actio constringens, in æternum damnet supplicium.

Domus quippe pro manlionem ponitur. Semita pro actione
quæ ad domum ducit. De tam valida autem quæstione requi-

ritur, quæ ab hostibus omnino ignoratur, vt aliorum finē co-
gnoscere non valens, idem de suo sentiat.

l *Sciebas.* Ac si diceret aperte quid mirum si terminum non
intelligis qui nec initium comprehendis? Vel sciebas. i. vt ego,

qui me nasciturum noui, quia & ante eram vt Deus, sed quia
homo tunc esse incipit cum in ventre nascitur, se nasciturum

nescit. Cur ergo homo de flagellis queritur, si qui præsciuit ad
ea natus est?

Nun-

7 *Nunquid considerasti. quæ secundum astrologos accipitur ab au-*
stro in aquilonem, ubi nullus unquam hominum potuit transire ab vno
termino in alium, quia torrida zona intermedia, est impertransibilis
propter excessum caloris.

8 *Indica mihi. Hic ostenditur propositum in effectibus qui sunt in*
aere, inter quos primum locum tenet diffusio lucis de die, & tenebrarum
de nocte, & quantum ad hoc dicitur. Indica mihi si nosti. q. d. tu uide
ris hoc sentire in eo quod uoluisti cum Deo disputare.

9 *In qua via. i. naturam, & processum ipsius.*

10 *Vt ducas vnum. omnia enim inferiora per effectum lucis solis,*
& stellarum generantur, & per subuersionem eius quod fit in tenebris
corrumpuntur, & sic ad suos terminos deducuntur.

11 *Sciebas tunc. quasi dic. non, quia cognoscere præsupponit*
esse.

Et

ros descendenti, & subintelligitur non, & similiter in simili-
bus præmissis, & sequentibus.

7 *Nunquid considerasti latitudinem.* sicut ego qui per latitudi-
nem terræ gentes ad fidem vocaui.

8 *Indica mihi si nosti.* q. d. tu nescis, sed ego scio in quo habi-
tat lux gratiæ, & tenebræ culpæ, per quas iusti ducuntur ad
gloriam, & reprobi ad pœnam.

11 *Sciebas tunc quod nasciturus esses.* Christus autem inquan-
tum Deus præsciuit se temporaliter nasciturum, & huius vi-
tæ ordinem, & modum.

Nun-

A Nunquid ingressus. In niue, vel grandine, frigida ac dura in
telligenda sunt corda prauorum, quæ dominus præparauit in
tempus hostis, in die pugnae, & belli, ut cum aduersarius no-
ster diabolus tentare nititur, eorum moribus quasi suis cōtra
nos armis utatur, vel quia dominus multos electos intra pra-
uorum vitam nouit re-

sonuit: unde & apostoli filii tonitruui vocati sunt.

f *Vt plueret su. te.* Diuiso æstu, deserta absque homine terra,
compluitur, quia dispersa in Iudææ regionib. persecutione si-
delium derelicta dudum, & quasi ab infusione rationis alic-
na, prædicationis guttis Gentilitas irroratur. In qua quia le-

D.
Mur. 3. b

† De malis sunt nix, id est candidi, & grando hostem se-
riens, & ideo nulli te præferas.

† Duritiam.

† Frigoris.

† Ve. olis.

† Vt per ea nos impugnet, & purget.

† Nisi ego.

† Quanto crescit persecutio, tanto & prædicatione. † Vehementissimus est qui facit omnia quæ hic sunt
† Speri, æterna diligi. † Vt cor pungat. † Datus est.

† Vt facit imber, & tonitruus.

† Quæ est.

† Aohue gratia Dei altius commendatur.

† Qui in tenebris huius uitæ nos infundit.

† Rursus uen-
tus oriætal.

† pruinam.

bas virentes. i. exteriori prædicationi internam aspirationem
contulit, ut corda Gentilium arefcentia virefcerent, clausa
patefierent, inania complerentur, infœcunda germinarent.
Vel quisque qui aure nō corde verbum Dei accipit, terra de-
serta est, quæ non habet hominem. i. sensum rationis, uel si ali-
quando est, non ibi commoratur, sed & tales compungit Deus
& implet, & illi fructum reddunt. Hoc loco autem herbas vi-
rentes, sanæ doctrinæ scientiam, uel congruas operationes
accipimus.

h *Quis est pa.* Pater pluuiæ dominus dicitur, quia superna præ-
dicatio non de nostro merito, sed de eius gratia generatur.
Stillæ sunt prædicatores, quando. n. prædicationem tempe-
rant infirmis, quasi rorem tenerum aspergunt. Quando ve-
ro ea quæ de supernis sentiunt, virtute qua prævalent loquū-
tur, quasi vberim manantem pluuiam fundunt.

i *De cuius.* Dicto qua gratia uocata est Gentilitas, subdit: q̄
distinctione Iudæa repulsa est, quia si est misericordia, est & iu-
diciū, in gelu. n. & glacie, torpore perfidiæ constructa acci-
pimus corda Iudæorum, qui veniente domino feruorem fi-
dei, & charitatis amiserunt, & a secreto gratiæ sinu proiecti,
quasi glacies de vtero creatoris egressi sunt.

*** Olym.** Aerem celū appellat. Chry. vocabulū partus usurpat,
ut harum rerum primus, & solus auctor declaratur, rerumq;
opificia antequam ipsæ secernerentur, extitisse demonstraret.

*** Cat. Græc.** addit: faciem autem impii quis tabefecit.
K *Et gelu.* quia Iudæos quos naturaliter bonos cōdidit iusto iu-
dicio

eum propellens, sed impetu venti vterius reducit in di-
spositionem diuinam, quæ non est ad plenum inuestigabilis
a nobis. **7** *Et viam.* dicit viam, quia sonitus tonitruui nō est
sicut rei permanentis in vno loco, sed transeuntis de loco ad
locum, cuius causa finalis subditur, cum dicitur.

8 *Vt plueret.* quia pluuiæ communiter sequitur tonitruum.
9 *Super terram absque.* i. quæ non colitur ab aliquo homine,
ut sic animalia syluestria haberent herbam ad comedendum,
ideo subditur.

10 *Et produceret.* & quia fecerat mentionem de utilitate plu-
uiæ, ideo subditur de causa effectiua ipsius, dicens.

11 *Quis est pater pluuiæ.* Ros autem & pluuiæ differunt tantū
secundum paucitatem, & multitudinem materiæ, & conse-
quens eadem est causa effectiua, differens secundum maius,
& minus.

12 *De cuius vtero egressa.* quæ est cā materialis ipsius, & loq̄
ad similitudinem aialium, in quorū gnatione vterus feminæ
p̄parat materiam. **13** *Et gelu.* i. quæ causa ipsius effectiua,
quia

Differunt ro-
& pluuiæ.

per mundum.

8 *Vt plueret.* i. super Gentilitatem in qua pauci, aut nulli ra-
tionabiliter erant viuentes, ut puta simulacris seruientes.

10 *Et produceret.* i. sanctas operationes.

11 *Quis est pluuiæ.* Deus qui dat pluuiam sanæ doctrinæ, &
rorem consolationis internæ.

12 *De cuius vtero.* ipsius Dei qui dat timorem filialem flu-
xum concupiscentiæ restringentem.

Tom. 3.

m 4

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et numerum dierum.* qui non potest sciri determinate ab al-
liquo homine nisi ex diuina reuelatione, cum nihil incertius
sit mortis tempore. Consequenter procedit ad effectus qui
sunt in medio interstitio aeris, di.

2 *Nunquid ingressus es thes.* Thesauri niuis dicuntur exhalatio-
nes humidæ, ex quarum congregatione generantur niues, &
etiam grandines, quando congelantur frigore.

3 *Quæ præparauit in tempus.* Id est, ad punitionem hostium in
bellis. Hoc modo fuit debellatus Sisara cum exercitu suo, ut
habetur Iudi. 4. & Philisthæi orante Samuele, ut habetur 1.
Regum 7. Et quia post tempestatem sequitur serenitas, ideo
subditur.

4 *Per quam viam.* quantum ad sui claritatem in aere.

5 *Diuiditur æstus super.* quia ad diffusionem lucis sequitur in-
tensio caloris. Consequenter procedit ad effectus ventorum,
quibus impelluntur nubes, & pluuiæ, dicens.

6 *Quis dedit vehementissimo. absque.* hoc habet ex impetu venti
cum

MORALITER.

2 *Nunquid ingressus es.* homini. n. Deus ingreditur cum ho-
mines prius frigidi per ipsum feruidi efficiuntur, & sic ad bel-
lum contra demones preparantur, & sic in eis apparet per
quam viam spargitur lux diuinæ claritatis, & diuiditur æstus
feruidæ charitatis.

6 *Quis dedit vehementissimo. absque.* Christus, qui doctrinam a-
postolorum miraculis confirmando fecit efficaciter currere
per

A dicio per eorum malitiam frigidus a se exire permisit. Cælum antiqui fuerunt patres, de quorum progenie hi frigidi procelserunt, quos Deus genuisse dicitur, quia cum bonos condidisset, iuste eos propter malitiam a se exire permisit. Vel glacies, & gelu est Sathan, qui de calore secretorum Dei malitia frigidus exiit, ipse gelu de cælo est conditus qui in cælestibus conditus a summis ad ima cecidit frigore corda sequacium costringitur, qui aquas. i. apostolos in sui similitudinem qui lapis est durat, cuius consilia fraudulenta a seductis nequeunt cognosci. & hoc est. *Et su. ab.* aliud extra patet, aliud intus latet: bona est persuasione eius species, quasi solida desuper glacies, sed profunda malitia subitus est.

a In similitudinem. Aquas apostolos, lapidis nomine Gentiles accipimus. Et est sensus. Illa mollia, & penetrabilia fidei corda Iudeorum, in sensibilitatem vertuntur gentium. Sed quia ex occulto Dei iudicio fiunt, sequitur.

b Et superficies. Quia superiecto quodam ignorantie nostræ velamine, incomprehensibilitas diuini iudicii humanæ mentis oculo nullatenus penetratur.

Moraliter.

B De cuius ute. Dum mentem hominis Deus in suo timore format, concipit: dum ad apertas virtutes prouehit, gignit: sed si extolluntur, relinquit: & frigidi de vtero exeunt. i. a visceribus pietatis. Hæc egressio in iudicio, quia modo tolerat eos in sinu ecclesiæ, unde Iob humiliari debet. Cælum est eloquium Dei, cuius scientiam sæpe dat Deus, sed qui inde superbit in ipso eloquio cæcatur, & duratus ad ima corrumpitur, & alios costringit: hos Deus gignit, non quod culpam faciat, sed quia ab ea non liberat: sed quia relicta vera imago virtutis tenet, pro laude hominum aqua in similitudinem lapidis duratur.

Et sup. abyssi. Aqua per glaciem in superficiem durefcit, sed intus fluida est: sic corda eorum fluxa, toris per hypocrisis se fortes ostendunt imitatores fortium, vel complura terra, semen luxuriæ, & in herba de utero. i. secreto gelu. i. tentationes producit, ut quo tardius, per humilitatem fructus surgat vberius, & cum in cælo sit mens, solis æternis intenta frenatur, gelu humanæ infirmitatis. Si tamen has tērationes opprimit, & se in quodam rigore viuendi componit, ut si intus fluxa cogitationes lacerant, ad consensum operis non trahant, sed quadam duritia premantur, & abyssum cordis fluctuantem superductus rigor premit. Vel glacies, & gelu præsentis uitæ aduersitas quæ sanctos comprimit, ut valentiores sint in ætate æterna, & quia sola prospera soluunt: aduersa solidant. Aquæ in similitudinem lapidis durantur. i. infirmus per tolerantiam iam passionibus Christi imitatur, & quia exterius pressus melius interna custodit, superficies abyssi costringitur. i. mens ad conseruanda profunda dona aduersitatibus munitur, ut Paulus ne in laudibus diffunderet, aduersa tolerans arcana sua texit.

c Nunq. coniun. Constat hoc nullum hominem posse, sed tñ de his Iob interrogatur, ut humilis ad Deum refugiat, qui solus hoc posse ostenditur. Pleiades a pluralitate vocatæ sunt, quæ & vicinæ sibi, & diuise sunt, per quas quæ septem sunt sanctos omnes denūtiat, qui inter vitæ præsentis tenebras spiritus septiformis

formis gratiæ nos lumine illustrant: qui a mundi origine usque ad eius terminum diuersis temporibus. missi quasi diluincti sunt, & coniuncti per intentionem mentis, dum unum predicant. Ac si dicat. *Nunquid coniungere valebis mi. st. l. Ple.* sicut ego qui unus omnia impleo, & unitatis sensu electorum meos coniungo?

a f. Dum gentes mollescent, Iudei durefcunt, quod occulto agitur iudicio. unde Apostolus. O altitud. &c.

a de cælo quis genuit? In similitudinem lapidis aquæ duratur, & superficies abyssi costringitur. Nunquid t con-

b tur, & superficies abyssi costringitur. Nunquid t con-

c iungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum arcturi-

tes coniungo?

d Aut gyrum. In arcturo qui per gyrum suum

nocturna spacia non ca-

furus illustrat, nequaquam

particulatim edita vitæ

secretorum, sed tota simul

ecclesia designatur, quæ

fatigationes quidem patitur, nec tamen ad defectum proprii status inclinatur. Gyrum laborum tolerat, sed ad occasum cum temporibus non festinat, sed illa stante nox mundi finitur. Huc gyrum quandoque dominus dissipat, quia labores ecclesiæ ad requiem permutat, tunc Pleiades plenius iungit, quia tunc sancti omnes, visionis sibi specie copulabuntur, quoniam in fine seculi ecclesia ab his quos nunc sustinet laboribus soluetur. Habemus adhuc quod de stellis Pleiadibus atque arcturo aliud sciamus. Pleiades quippe ab oriente, arcturus vero ex parte aquilonis surgit. Quocumque autem se per gyrum arcturus verterit, Pleiades ostendit & cum lux diei iam vicina efficitur, stellarum eius ordo distenditur. Potest igitur per arcturum qui a plaga frigoris nascitur, lex per Pleiades vero quæ ab oriente surgunt, testamenti noui gratia designari: quasi. n. ab aquilone lex venerat, quæ tanta subditos rigiditatis asperitate tenebat. Nam dum pro culpis suis alios præciperet lapidibus obrui, alios gladii morte mulctari, plaga torpens velut a sole charitatis aliena præceptorum suorum semina plus premebat ex frigore, quam ex calore nutrebat. nec mirum quod per arcturi septem stellas testata verus exprimitur, quia & in veneratione legis dies septimus extitit venerabilis, & per hebdomadam integram constituti sacrificii iura tendebantur. Pleiades vero, quæ sicut superius dictum est septem sunt, testamenti noui gratiam tanto apertius indicant, quanto cuncti ligido cernimus, quod per illam fideles suos spiritus sanctus septiformis muneri lumine illustrat. Quaque igitur arcturus se vertat, Pleiades spiritus ostendit, quia per omne quod testamentum verus loquitur, testamenti noui opera nuntiantur: sub textu. n. literæ tegit mysterium prophetiæ. Redemptor autem noster in carne veniens Pleiades iunxit, quia operationes septiformis spiritus simul in se cunctas, & manentes habuit. Nullus vero hominum operationes sancti spiritus omnes simul habuit, nisi solus Dei mediator, & hominum cuius est idem spiritus qui de patre ante secula processit. Dum vero Pleiades iungit, arcturi gyrum dissipat, quia dum semetipsum factum hominem habere cunctas sancti spiritus operationes innotuit, in testamento veteri literæ laborem soluit, ut fidelis quisque iam cum libertate spiritus illud intelligat, cui prius in formidine inter tot discrimina seruiebat. Audiat itaque beatus Iob. *Nunq. const. valeb. &c.* Ac si aperte diceretur. Habere quidem lumina quarundam virtutum potes, sed nunquam exercere simul omnes operationes sancti spiritus sufficis. Aut etiam gyrum arcturi potes dissipare? Ac si diceretur. Et si iam quæ recta sunt sentis, nunquid virtute tu etiam quæ in alienis cordibus laborem grossioris intelligentiæ destruis? Me itaque considera quæ carnalium stulta eligo, dum me per carnis stultitiam manifesto, ut tanto magis hæc quæ putas tuarum virtutum fortia

† ligare poteris. i. mature. scire facere fructus delicatos Vergiliarum, vel vinculu Vergiliarum, aut serotino fructus orionis aperire facies.

E

F

hu-

NICOLAUS DE LYRA.

quia influxus corporum cælestium est causa effectiua omnium istorum, ut habetur 1. Meteororum, ubi dicitur quod tota elementaris regio contigua est lationi astrorum, ut omnis virtus eius gubernetur inde. Omnia autem prædicta hic posita sunt ad ostendendum, quod non sunt inuestigabilia ad plenum naturali ratione, licet. n. philosophi de causa istorum aliqua dixerunt in generali, tamen hoc fuit obscure, & imperfecte, ut frequenter dictum est supra, ideo subditur.

1 In similitudinem lapidis. Nec unquam fuit dictum perfecte a quocunque homine in speciali, & declaratum, quomodo res tam mollis, & fluida possit intantum solidari, & si aliquis esset qui non uidisset nullo modo crederet dicenti, sicut & de motu ferri sursum ad magnam contra naturam suam, & ideo quia causa talium determinata ignorat, dicitur quod habent hoc a tota specie. i. a proprietate consequente speciem, sed quæ sit illa proprietas determinate nullus dicit.

2 Et sup. abyssi. i. oceanii.

3 Constringitur. quia in partibus aquilonaribus quæ sunt valde frigide, superficies eius prope ripas aliquando congelatur.

Nun-

Nun-

MORALITER.

4 Nunquid coniungere valebis. i. patres noui testamenti, & veteris, quos solus Deus coniunxit in fide mediatoris.

Aut

5 Aut gyrum arcturi poteris. Id est, cœtum apostolicum, quem Deus quodammodo dissipauit, quando per orbem eos ad prædicandum dispersit.

2 Nun-

Arcturus. Venus. Stelle multipliciter nominantur.

A humiliter, quāto nec vestigia meae infirmitatis comprehendis.
*** Chrys.** quē necessitas astra illa perpetua societate cōiūgit,
*** Basil.** in Eisaia. Certū est Orionem in sacra scriptura vocari duarum, & viginti stellarū cōitionem cui Bootes est nomen. Ex quibus quatuor tertiae magnitudinis, novē quartae, novem reliquas quintae

esse confirmant. Et quidem in aquilonari parte est illa sica syderum congeries, quae Scriptura quasi esset corpus, vnum Orion est nuncupata.

*** Cat. Græ.** an aperies Mazuroth in tempore suo.

*** Nicetas.** aut zodiacum intelligit, aut, ut alijs placet voce Hebraea Canem coelestē.

B *** Cat. Græ.** Et Hesperum in coma sua deduces cum.

*** Nicetas.** comam claritatem intelligit.

a Nunquid produces, &c. Pater in tempore suo luciferū produxit, quia cum venit plenitudo temporis, misit filiū suū, q. natus est ex virgine velut lucifer inter tenebras nostrae noctis apparuit: quia fugata obscuritate patris, aeternū nobis manebit nūtiavit. Quotidie electis lucifer oritur, & reprobis vesper. quia sermo Dei credentibus lux, invidentibus tenebrae.

b Et vesperum super filios terrae consurgere facies. Vesperum super terrae filios cōsurgere Dominus facit, quia infidelibus Iudeorum cordibus dominari Antichristum eorum merito exigente permittit: qui idcirco a Domino huic vespero iuste subditur, quia sua sponte filij terrae esse volunt, terrena quippe, & non coelestia requirentes, ac perspicienda luciferi nostri claritate cæcati sunt. Quod quia occultis iudicijs agitur, quae in hac vita ab hominibus comprehendī non possunt, sequitur.

c Nunquid nosti ordinem. ordinem coeli nosse, est supernarum dispositionum occultas praedestinationes videre. Rationem eius in terra ponere, est ante humana corda talium secretorum causas aperire. Et est sensus: Cuncta quae pateris, tanto tolerate patientius debes, quanto secretorū coelestium ignarus, cur haec pateris nescis.

d Nunquid eleuabis in nebulam. Vocem suā ad nebulā Dominus

leuat, quando per praedicatorū suorum linguas ad caliginosa corda infidelium exhortationem format: cumque aquarū impetus operit, dum bene agentia membra eius, turbae silentium populorum saevitia premit. Per semetipsum ad nebulam vocem leuauit, quando persecutoribus multa figuris

anigmatū velata praedicauit. Ad hanc eleuationem vocis cum impetus operuit, quia contra illum mox saeviens turba surrexit: unde: Nebula implevit domum Domini. id est, obscuritas. & ideo sacerdotes non possunt debitu ministerij peragere.

c Nunquid mittes fulgura. Fulgura de nubibus exeunt, sic mira opera ex sanctis praedicatoribus ostenduntur. Vadunt fulgura cum praedicatoribus miraculis coruscant, & superna reuerentia auditorum corda transigunt. unde: Ad locum unde exeunt fulgura, reuertuntur. quia sancti a visu Dei propter nos exeunt, sed mox ad contemplationem recurrunt. Aliter enim praedicatione sicaretur, quia ibi sumunt quod propināt. Reuertentia vero dicunt, adsumus cum nō sibi, sed Dei virtutibus tribuunt quicquid egisse se fortiter cognoscunt. Vel mittuntur, & vadunt, cum a secreto contemplationis ad publicum operationis exeunt. Reuertuntur, & dicunt Deo, adsumus, quia post opera exteriora ad contemplationem recurrunt.

f Quis posuit in visceribus hominis sapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? Quis enarrabit celorum rationem? Galli praedicatoribus sunt, qui inter tenebras praesentis vitae huius student venturam lucem praedicando quasi cantando nuntiare. Ac si diceret: In cor hominis humana sapientis, supernae sapientiae gratia quis infundit? vel ipsis sanctis praedicatoribus, quis nisi ego intelligentiam dedit? ut sciant quando, vel quibus debeant venturū mane nūtiare.

*** Cat. Græ.** Quis dedit mulieribus texturę sapientiam, aut variegaticę sciētiā. quis autem est qui numeret nubes sapientiae. *** Greg. Theolo.** Textoris artis studium non est contemptum, neque superuacaneum in quo diuinę sapientiae extant impressa vestigia, cuius Deus se auctorem confirmat.

g Quis enarrabit celorum. Sicut intelligenti, ita & locutionis auctor

† planetas

† celi filijs suis, id est, stellis minoribus? 3. Reg. 8. b.

† Quis numeravit celos in sapientia, & la genas coeli, & nubes plenas aqua descendere faciet. Eccles. 1. b.

Galli intelligentia.

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nunquid produces. id est facies oriri stellam Veneris.
- 2 In tempore suo. id est, ante ortum Solis tempore determinato.
- 3 Et vesperum. id est, eandem stellam.

4 Super filios terrae. post Solis occasum. q. d. non. Ratio enim huius varietatis in ortu eius, & similiter aliarum varietatum circa planetas ab homine non comprehenditur: licet enim ad saluandum talia apparentia astrologi posuerint in circumuisione motuum planetarum eccentricos, & epiciclos, tamen non habetur ex hoc certitudinaliter, quod ista ab eis posita sint causa talium varietatum, quia forsitan per alium modū praedicta apparentia aequē bene, vel melius possent saluari. Aliud mirabile est, quod ex motu corporum caelestium sequitur varietas effectuum in elementis: quorum rationes in caelo praexistētes nō possunt ab hominibus plene comprehendī, nec ad effectus determinatos plene applicari. & ideo dicitur.

Nunquid nosti ordinem coeli, &c. quia in opinione vulgi tonitrua, & fulgura, quae sunt in aere ex corporis caelestis influxu sunt magis mirabilia, quia terribiliora. ideo subditur.

- 5 Nunquid eleu. i. causabis vocem tonitruī qui in nube generatur.
- 6 Et impetus aquarum operiet te. quia ad tonitruum solet sequi magnitudo pluiarum, quae operiet caelum ne videatur a nobis.
- 7 Nunquid mit. i. dispones de eis ad voluntatē tuā, quasi essent in obedientia tua: omnia praedicta posita sunt ad ostendendū quod Iob indiscrete locutus fuerat di. Disputare cum Deo cupio, eo quod diuina sapientia ab homine non possit perscrutari, ut patet in effectibus praedictis.

8 Quis

8 Quis posuit. Postquam ostensa est immensitas diuinę sapientiae, & potentia in partibus mundi principalibus, hic consequenter ostenditur idem in animalibus; & primo quantum ad ea quae pertinent ad cognitionem, secundo in pertinentibus ad nutritionem, ibi: Nunquid capies. tertio quantum ad generationem, in principio 39. capit. quanto quantum ad aliquorum animalium, & animum mirabilem conditionem, ibi: Quis dimisit onagrum. Inter animalia autem homo tenet principatum, & ideo ab eius cognitione incipit dicens; Quis posuit in visceribus hominis sapientiam. Id est in mente eius, quae laetetur interius, sicut & viscera.

9 Sapientiam. Quia diceret; Solus Deus qui dedit sibi lumen naturale intellectus, per quod potest acquirere scientiam eorum, quae possunt sciri, & inuestigari per rationem, & aliquando illustrat per specialem reuelationem, quantum ad ea quae excedunt naturalem cognitionem. Derinantur enim aliqua prudentia ad animalia bruta, & aues ad aliqua opera determinata, sicut aranea ad faciendum telā, & auibus ad faciendum nidos, & sic de alijs; hoc tamen specialiter ostenditur in gallo, qui est auis nota, & domestica, cum dicitur. 10 Quis dedit gallo int. Qui sic horis in nocte determinatis cantat, ac si intelligeret horarum nobis distinctionem. Vocatur autem talis astimatio naturalis in gallo, intelligentia, eo quod procedit ab intellectu diuino. Et hoc etiam modo, opus naturae dicitur opus intelligentiae, unde subditur.

11 Quis enarrabit. scilicet gallo.

12 Celorum rationem. id est motuum caelestium ordinem, ut sic determinatis

MORALITER.

1 Nunquid produces luciferum in tempore suo. Dicunt aliqui Astrologi, quod lucifer, & hesperus sunt eadem stella, sic nominata, eo quod aliquādo apparet in mane, aliquando in vespere: & significat Dei filium, qui mane in suo aduentu primo apparuit, & secundo, tanquam ad vesperum apparebit.

5 Nunquid nosti ordinem coeli. Hunc ordinem Deus nouit, & rationem eius in terra posuit, quando militantem Ecclesiam ad similitudinem triumphantis instituit: propter quod eius filia nominatur.

6 Nunquid eleuabis ad nebulam vocem tuam. Hoc autem Dominus fecit, cum caliginem ignorantiae ab Apostolis amouit: & tunc

tunc impetus aquarum, id est Spiritus sancti donorum in suo corpore mystico ipsum operuit.

8 Nunquid mittes fulgura. Deus autem fulgura misit, quando discipulis auctoritatem praedicandi, & daemones expellendi concessit, & reuerfi ad eum cum gaudio dixerunt: Demones in nomine tuo subiiciuntur nobis, Luc. 10. c.

9 Quis posuit in visceribus hominis sapientiam. Per hominem, & gallum praedicator doctus potest intelligi, cui Deus dat sapientiam, & notitiam temporum praedicandi.

11 Quis enarrabit celorum rationem. Christus dicit Ioan. 14. a. In domo patris mei mansiones multae sunt, secundum meritum distinctionem.

m s

Auctor est Deus, quę cum se per speciem ostender, cessabit : vel modo narrat cę. ra. dum superna secreta electis insinuat.

* Cat. Grę. Cęlum quis in terram declinauit? & diffusum est, sicut terre cinis.

* Olym. Tenuitatem declarat cęli, quod Isaias fumi simile esse dixit.

* Cat. Grę. Agglutinaui illud, sicut lapidicubum.

† congregatio nem
† Psal. 146.

* Chryl. Firmitatę, constāciam, figuręque posuit in conspectu.

* Olym. Cubus quadrati habet basim. Is vero definit in acutū, id est, extrema habet acuta. Tenuissimam

B *Et concentum cęli.* i. hymnos, & gaudia Angelorū a reprobis abscondit: quod tamē latius innotuit, cū Christus apparēs, & indignos assumpsit, & eos q. digni videbātur exclusit: unde quādo puluis, i. peccatores in terra, i. Ecclesia solidati sunt, & glebę, i. infusione spiritus vniti sunt charitate: vel glebę secundum diuersa merita, vt virgines, cōiuges, &c. Hęc autem Ecclesia spretis Iudeis gentes rapit, non suis, sed viribus Dei.

Moraliter. Quis enarrabit cęlorū ratio. Tunc autem cęlorum rationem Dominus narrat, cum semetipsum nobis quomodo electis spiritibus pręstet insinuat. Tunc cęlorū rationem narrat, cum deterfa mentis nostrę caligine clara se visione manifestat, & tunc concentus cęli dormit, quia apparēte in iudicio retributore operum, exhortationum verba iam cessabūt. Per concentum enim cęli, concors prędicantium sermo signatur: unde & aperte ipsū in resurrectionis tempus adiungitur.

b *Quando fundabatur.* Quę adhuc futura sunt, quali pręterita dicit: fecit enim quę vętuta sunt. Puluis itaq; tūc in terra fundatur, quando per resurrectionem in solida membra reducit.

c *Et glebę compingebantur.* Quia nimirum firma corpora ex puluere collecta surgunt.

d *Nunquid capies leęnā.* Leęna est Ecclesia, q. gętes rapuit, & in suo corpore cōuertit. Huic Dns prędā rapit, vt animā catulorū eius impleat, q. ad augmentū huius innumeros de Gęti

licite diripuit, & p. animarū lucrū esurientia Apostolorū vota satiauit. Ipsi qppe catuli p. mētis teneritudine, & formidinis infirmitate patto Domino foribus clausis pp. meū Iudeorū residebāt, sicut de illis scriptum est: Cum foris essent clau. &c.

Ioan. 20. c.

* Origen.

* Origen. Si animantium, quę nec vobis ad seruitutem viliam prębent vilitatem, rationem ducō: quanto magis velleis consulam rationibus?

e *Quando cubant in antris.* Clausis foribus quasi in quibusdam abditi specubus catuli mūdum rapturi cubabant, cum Apo-

stoli necdum spiritu

solidati firma auctori-

tate prędicabant; sed

cōtra aduersarios qua-

si in antris insidiaban-

tur, vt animarum prę-

dām postmodum prę-

fuentes diriperent.

Sic & alij post eos cu-

bant, tempus docendi

pręstolantes.

f *Quis pręparat coruo*

escam suam. Corui nomine, peccatis nigra Gentilitas designatur. Iste coruus esca fuit, dum ipsum Ecclesia quæreretur: sed nunc escam accipit, quia ipse ad conuersionem alios exquirat. Cuius videlicet pulli, id est prędicatores ex eo editi, non in se pręsumunt, sed in viribus sui redemptoris.

* Chrylost. Dicitur Coruus propter ingluuiem suos non alere filios, illorumq; curam deferere. Illos vero penuria cibi oppressos, naturali quadam apud Deum voce vtī, & paruis quibusdam, quę intra nidum procreantur, bestiolis nutriti.

g *Quando pulli eius clamant ad.* Nihil enim sua virtute possunt.

h *Vagantes eo quod non habeant cibos.* In hac vagatione nihil aliud, quam æstuantium prędicatorum vota signantur, qui dū in Ecclesię sinum recipere populos ambiunt, magno ardore succensi, nunc ad illos colligendos de idolum mittunt. Po-

test per coruum, nigra per infidelitatis meritum plebs Iudaica designari, cui dum pulli eius clamant, esca pręparatur: quia dum Apostoli exorāt, plebs dudum perfida ad cognitionem fidei ducitur, & ex prędicatione filiorum quasi ex pullorum voce satiatur. Sed & cum pulli vagantur, inde escam coruus inuenit, quia dum per laborem prędicantium conuersam Gentilitatem Iudaicus populus respicit, ad extremum quandoque stulticiam suę infidelitatis erubescit. Coruus est prę-

dicator Euangelij qui magna voce clamat, memoriam pec-

catorum, & infirmitatis suę nigredinem gestans. Hic disci-

pulos non plene pascit de secretis sublimibus, donec similes sibi, nigredinem humilitatis, & speciē volatus sui ostendant:

ante patitur eos inedia affici, vt clament ad Deum, & vagan-

tes in nido, aperto ore cibum expectent. Pro hac discretionē

largior copia ipsi coruo a Deo datur, non solum enim pro se,

sed & pro eis quos nutrit, maiora percipit.

f *Quis pręparat coruo*

escam suam. Corui nomine, peccatis nigra Gentilitas designatur. Iste coruus esca fuit, dum ipsum Ecclesia quæreretur: sed nunc escam accipit, quia ipse ad conuersionem alios exquirat. Cuius videlicet pulli, id est prędicatores ex eo editi, non in se pręsumunt, sed in viribus sui redemptoris.

* Chrylost. Dicitur Coruus propter ingluuiem suos non alere filios, illorumq; curam deferere. Illos vero penuria cibi oppressos, naturali quadam apud Deum voce vtī, & paruis quibusdam, quę intra nidum procreantur, bestiolis nutriti.

g *Quando pulli eius clamant ad.* Nihil enim sua virtute possunt.

h *Vagantes eo quod non habeant cibos.* In hac vagatione nihil aliud, quam æstuantium prędicatorum vota signantur, qui dū in Ecclesię sinum recipere populos ambiunt, magno ardore succensi, nunc ad illos colligendos de idolum mittunt. Po-

test per coruum, nigra per infidelitatis meritum plebs Iudaica designari, cui dum pulli eius clamant, esca pręparatur: quia dum Apostoli exorāt, plebs dudum perfida ad cognitionem fidei ducitur, & ex prędicatione filiorum quasi ex pullorum voce satiatur. Sed & cum pulli vagantur, inde escam coruus inuenit, quia dum per laborem prędicantium conuersam Gentilitatem Iudaicus populus respicit, ad extremum quandoque stulticiam suę infidelitatis erubescit. Coruus est prę-

dicator Euangelij qui magna voce clamat, memoriam pec-

catorum, & infirmitatis suę nigredinem gestans. Hic disci-

pulos non plene pascit de secretis sublimibus, donec similes sibi, nigredinem humilitatis, & speciē volatus sui ostendant:

ante patitur eos inedia affici, vt clament ad Deum, & vagan-

tes in nido, aperto ore cibum expectent. Pro hac discretionē

largior copia ipsi coruo a Deo datur, non solum enim pro se,

sed & pro eis quos nutrit, maiora percipit.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

terminatis horis cantet in nocte, quasi diceret, nullus: non enim habet intellectum ad talia addiscendum, tamen in eo apparent opera ex intellectu diuino, qui est auctor naturę, procedentia: sicut & horologia, quę cognitione carent; tamen determinatis horis sonant ad hoc disposita per intellectum hominis. Considerandum etiam est, quod vigilantes de nocte solent determinatis horis cum aliquo instrumento sonare, & intermediis temporibus filere, vt per hoc faciant horas noctis ab aliis cognosci; quod non potest dici de gallo, ideo subditur.

1 *Et concentum cęli quis dormire faciet.* mediis temporibus inter principia horarum, vt per hoc faciat cognoscere gallum horas noctis ad cantandum; quasi diceret, nullus quia nunquam cessat cęli concentus. Considerandum autem quod Pythagorici uixerunt, ex proportionem motuum cęlestium sonum armonicum causari. Sed hoc improbat Philoso. 2. cęli, & mundi, probans quod ex illis motibus non causatur aliquis sonus. & ideo per concentum cęli nō intelligitur hic aliud quam conuenientia motuum cęlestium. Et quia ista conuenientia est a principio mundi, ideo subditur.

2 *Quando fundabatur puluis in terra.* id est a principio producebatur a Deo. Et dicitur hic puluis, quia in aliquibus paribus est discontinuata ad modum pulueris, scilicet in locis sabulosis, & in aliquibus

bus partibus est compacta ex humiditate eam continuante; & quantum ad hoc subditur; Et glebę compingebantur.

3 *Nunquid capies leęnę prędām.* Hic consequenter ostenditur immensitas diuinę sapientię, & potentię in pertinentibus ad nutritionem: & primo ponitur exemplum leęnę nutriētis catulos, qui cum sint voraces, mirabile est quod sibi, & catulis possit capere prędām ad nutritionem eorum sufficientem; & quantum ad hoc dicitur: Nunquid capies leęnę prędām. sibi, & catulis sufficientem: secundo ponit exemplum de pullis corui, quibus coruus non quærīt cibum septem diebus, s. donec videat eos nigrescere, & suos esse cognouerit ex nigredine, & interim nutriuntur diuina prouisione secundum quod dicitur Psal. 146. b. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum: & quantum ad hoc dicitur.

4 *Quis pręparat coruo.* id est, pro ipso coruo.

5 *Escam suam.* id est, nutritionem quam aues naturali instinctu ministrant pullis suis.

6 *Quando pulli eius.* s. corui deserti ab ipso, vt alieni.

7 *Clamant ad Deum.* Non est per hoc intelligendum, q. iste clamor procedat ex cognitione Dei quę sit in pullis, sed quia qualibet res naturalis eo ipso quod naturali desiderio appetit aliquod bonum, quodammodo clamat ad Deum, a quo recipitur omne bonum.

CAP.

MORALITER.

2 *Et concentum cęli quis dormire faciet.* Ipse Deus quando quietem cęlorum motibus imponet. Et quoniam hoc erit in tempore resurrectionis, sequitur.

3 *Quando fundabatur puluis in terra, & glebę compin.* tunc enim de terrę puluere reformabuntur corpora humana.

3 *Nunquid capies leęnę prędām, & animam catulorum eius implebis.* Sicut Christus leo dicitur, sic Ecclesia leęna, cui Christus prędām cepit, quando infernum spoliavit. Huius autem catuli

tuli sunt Apostoli, qui in conuersione multitudinis gentium fuerunt impleti: sed quia tunc frequenter in carceribus recludebantur, subditur.

† *Quando cubant in antris, & in specubus insidiuntur.* scilicet idolatrię. tunc enim meditantur de eius subuersione.

4 *Quis pręparat coruo escam.* Id est pro coruo qui dimittit pullos suos sine pastu quousque sint nigri, sed Deus interim pascit illos. Per coruum qui est auis immunda, significantur homines peruersi, qui volunt bene facere iustis: sed a Deo pascuntur, eo quod a malis hominibus vacui dimittuntur.

ADDITIO I.

A In cap. 38. vbi dicitur in postilla: *Quis est iste.* Eliu enim acceperat quasi vices determinatis qñem, &c. Quod aut Eliu in hac qñe accepisset vices quasi determinatis nō consonat literę: sed potius patet per literā, quod ipse tenuit locū opponētis, sicut & alij socij: nisi qā voluit supplere defectū eorū in opponēdo. Dicebat enim Eliu supra 32. c. *Quoniam igitur expectavi, & non sunt locuti, nec responderunt ultra, respondebo, & ego partem meam.* Ex quo patet, q, nō intendebat se ingerere per modum determinantis, sed opponētis, sicut & alij: sufficientius tamen prout æstimabat. Idē patet in cap. 33. vbi Eliu dicebat Iob: *Si potes, responde mihi, &c. Ecce & me, sicut & te fecit Deus, & de eodem luto ego quoque formatus sum.* Ex quo patet, q, ipse q̄rebat disputare cum Iob de pari, non autem quæstionem determinare. Vnde ad declarationem huius quod dicitur cōtra Eliu: *Quis est iste inuoluens sententias,* attendendum est q, Elius in hac quæstione in multis defecerat. Primo enim, quia cum ipse conueniebat cum Iob in hoc, q, præmia virtutū, & pœnæ vitiorum erant in vita futura: non debuisset eū condemnare, seu iudicare iniustum propter flagella, quæ patiebatur in hac vita. Credentes enim præmia, & punitiones in futuro seculo, non debent cōdemnare patientes tribulationes in vita. Quia ut dicitur Eccl. 9. a. *Vniuersa aequē veniunt iusto, & impio.* vnde ex hoc proprie dicitur Eliu inuoluens sententias, eo q, sententiā ipsius Iob, asserentis in alia vita esse vera præmia, & punitiones, inuoluebat cum sententia amicorum ipsum Iob cōdemnantium. Qux quidem sententiæ non cōsonant adinuicem, ut dictum est: & ideo inuoluere tales sententias iudicatur hic a Deo esse erroneum, cum dicit: *Quis est iste inuoluens sententias.*

B Item has sententias sic inuolutas miscuit Eliu cum sermonibus imperitis. Primo, qā multa erronea asseruerat, sicut cū dixerat supra 33. cap. *Ecce hac omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos.* quod proprie intelligitur secundum expositionem Ra. Sal. s. q, tribus vicibus tñ recipit Deus peccatores ad pœnitentiam, & non amplius: quod tamē est falsum, & erroneū, prout postillator ibidem deducit. Item ex serie illius capituli videtur Eliu asserere, q, tribus modis tñ Deus loquitur homini. Primo scilicet dando ei lumen naturalis intellectus. Secundo per reuelationem in somno factam. Tercio per infirmitatem carnis a Deo immisam, quod tamen est falsum, quia testē Apostolo ad Hebr. 1. a. *Multifarie multisque modis Deus loquitur.* Item sermones sui fuerunt imperiti, quia per magnam arrogantiam, & superbiam processit, prout in additione immediate præcedenti fuit dictum, &c.

ADDITIO II.

In eo. cap. 38. vbi dicitur in postilla: *Vbi eras.* Hic consequenter ponitur arguitio ipsius Iob. Secundum postillatorem oīa ista quę in hoc loco, & sequenti traduntur, ad immensitatem diuinę sapientię, & potentię pertinentia dicuntur; ad ostendendū quod indiscrete, seu fatue se habuerat Iob cupiēdo disputare, seu contēdere cū Deo. Quod nō vī conuenienter dictū: nā Iob manifeste cōfitebatur immensitatē diuinę sapientię, & potentię, ut patet supra 26. vbi postquā narrauit multa de mirabilibus naturę a Deo facta, specialiter circa partes mūdi principales, nō solū visibiles, sed et inuisibiles: ut cū dī ibi: *Spiritus eius ornauit celos,* quod exponitur de glorificatione angelorū beatorū similiter, & de electione dēmonis dixit; *Obstricante manu eius eductus est coluber toruosus,* quę ptinent ad magnalia Dei, & inuisibilia: qā illa q̄ ibi narrauit tenebat eē pauca, seu exigua, respectu diuinorū effectū, idcirco ibidē subdit: *Ecce hæc ex parte dicta sunt viarū eius:* & cū vix parūā stīlā sermonis eius audierimus, q, poterit tonitruū magnitudinis illius intueri: Ex qbus manifeste patet, q, Iob p̄tebatur immensitatē, & incōprehensibilitatē diuinę sapientię, & potentię, quę in diuinis effectibus apparet; nō ergo oportebat de hoc sibi aliquid vltius probare. Illa enim q̄ vnus disputatiū per se concedit, nō requiritur, ut per alterum sibi probentur.

Item q, Iob cuperet disputare cum Deo, nō est de essentia qñis de qua principaliter agitur, s. de diuina prouidentia circa actus humanos; sed quoddā est incidēs quod ex indiscreta locutione Iob vī cōrigisse. incōuenienter igitur vī quod de tali incidēte duo capitula ponerētur in determinatione huius qñis, nihil tangēdo de his quę qñem determinandā principaliter respiciūt. Vnde circa hoc aliter vī dicendū. Pro quo considerādum est, quod Iob in suis proclamationibus querulosus instanter petebat, ut Deus reuelaret sibi causam suę flagellationis, cum ipse credidisset se esse iustū; vnde supra Iob 10. c. Deo dicebat: *Indica mihi, cur me ita iudices?* Ad quā interrogatiō nē in multis alijs locis vī tendere; quam tamen interrogatiōnem, seu inquisitionem Deus in hoc cap. & in sequenti ostendit esse irrationabilem per hunc modum. Nam constat quod diuina prouidentia disposuit omnia creata producēdo ea secundum mēsurā, & modū debite correspōdentem cuiuslibet rei

rei existentię, & durationi. Quod exemplificat primo de terra quę habitationi hominis cui loquebatur, est deputata: de quo dī; *Vbi eras quando ponebam fundamenta terrę, &c.* q. d. illa q̄ pertinet ad existentia terrę, & eius stabilitatē fuerūt p̄ meam prouidentiam fundata, & mensurata, & solidata ce non existēte, nec ēt nūc horū rōnem ad plenū comprehendente. Eodē modo intelligendum est, quod sequitur; *Cum me laudarent similes, &c.* q. d. per meam prouidentiam dispositū est, ut a principio creationis me laudaret astra matutina, & filij Dei iubilarent; cuius prouidentię rōnem tu plene non scis. Similiter hoc quod sequitur; *Quis conclusit ostia mari, &c.* & omnes alię interrogationes quas Deus ipsi Iob facit in his duobus capitulis, tam de partibus mūdi principalibus, quam de certis conditionibus aliquorū animalū per hunc modum sunt intelligendę, s. q, omnia illa per diuinam prouidentiam fiunt taliter q, in suo esse naturali continue perseuerant; de quibus per singula fragilitas humana non sufficeret reddere rationem, nisi solum quod omnia prædicta, & quęcūq; similia per diuinam prouidentiam fiunt, modo & ordine debitis, iuxta illud. Sapientię 8. a. *Attingit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* Ex quo sequitur quod indiscretum est, seu insanum, ut homo quærat a Deo rationem suę prouidentię circa singulares personas humanas, prout Iob petebat de seipso: Cur me ita iudices? Sed firmiter tenendum est, quod sicut sapientia, seu prouidentia diuina omnia suauiter disponit, licet a nobis ipsius rationes sint incomprehensibiles, sicut ipsius prouidentia intelligenda est esse iusta, & rationabiliter circa actus humanos; quamuis a nobis nō omnino ipsius rationes comprehendantur, iuxta illud Apostoli ad Rom. 11. d. *Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vię eius.* Et sic in his duobus capitulis concluditur, quod de prouidentia diuina circa actus humanos non est causa quærēda eo modo quo Iob videbatur petere, & hoc est quoddam proprium, & principale circa materiam propositā quæstionis.

Considerandum tamē q, licet Iob de indiscreta locutione esset reprehensibilis petēdo prædicta, nō tamē secundū ipsius rōnem deliberatam hoc petebat; dixerat enim supra 13. cap. mentē suā socijs reuelando; *Etiam si occidat me in ipsum sperabo.* Ex quo patet, quod non murmurabat circa diuinā prouidentia, seu iustitiā ex corde intimo, sed secundū inferiorē rōnē, & instantiā sociorū; vnde in his capitulis potius reprehendebatur aduersarij, qui negando vitam futuram occasionem præbebant ipsi Iob, ut instāter peteret causam suę flagellationis quam ipse Iob. Et ideo finaliter concluditur in vltimo cap. cōtra eos, q, nō fuerant locuti rectum coram Deo, sicut Iob.

De hoc autem q, Iob indiscrete dicebat se cum Deo velle disputare, fuit reprehensus a Deo in fine 39. capit. vbi dictum fuit tibi: *Nunquid qui contendit cum Deo, tam facile conquiescit, &c. non autem antea, &c.*

ADDITIO III.

In eo. cap. 38. vbi dicitur in postilla: *Cum me laudarent similes astra matutina,* idest, angeli. Hoc quod dicitur: Cum me laudarent astra matutina, pōt intelligi proprie de syderibus corporalibus, quę dicuntur matutina; quia tunc erant de nouo condita, sicut apud nos astra matutina dicuntur, quę a principio diei solēt apparere. Dicitur aut astra matutina Deū laudare, inquantū scilicet propter sui claritatē, & nobilitatē sunt materia diuinę laudis. vnde & illis attribuit laudē eo modo quo dicit in Psal. 148. *Laudate eum omnes stelle, & lumen.* Filijs vero Dei qui sunt angeli, attribuit iubilationem quę excellentiam quandam laudis importat, inquantū non solum materialiter, sed etiā formaliter Deū laudant. Considerandū etiam, quod rō quare inducitur hoc q, dī; Cū me laudarent pōt esse talis; nam Deus volebat ostendere ipsi Iob fragilitatem humanę conditionis, ut eū reprimeret ab inquisitione altiorū, & sublimiū ad diuinam prouidentiam pertinentiū, ut dictū est: & iō excitabat eū ad attendendū differētiā inter substantias celestes, quę a principio creationis mūdi Deū laudabant, & iubilabant modo prædicto, & humanam naturā quę post multas reuolutiones elementorū, & mittorū fuit producta, ut haberet in visceribus sapientiā, s. scintillā rōnis, ut circa finē huius cap. q. d. O Iob cognosce fragilitatē cognitionis tuę respectu superiorū substantiarū. Ille enim cum terra fundaretur, & antequam esset discooperta, & disposita ad hoc, ut ex ea fuisset formatus, iam me laudabant, & iubilabant; vnde tu infimus, & creaturarum vltimus non debes alta inquirere.

ADDITIO IIII.

In eod. cap. 38. vbi dicitur in postilla; *Nunquid considerasti latitudines terrę,* quę secundum Astrologos accipitur ab Austro in Aquilonem, &c. Secundum astronomos cōstat, quod locus terrę cuius Cernith capitis est polus arcticus, & per consequens ipsius orizon est circulus æquinoctij, habet diem durantem per sex mēses; qā Sole gradiente per signa septentrionalia,

Latitudo terrę, quomodo accipitur.

trionalia, s. a capite Arietis vsq; ad finem Virginis, continue lux eius fertur super terram: & per consequens est ibi vna dies lucens, p. sex menses continuos sine aliqua nocte, & in horizonte opposito seu antipedali, s. illius loci, cuius Cenith capitis est polus antarcticus p. p. dictos sex menses erit tenebrarum continua, cuius contrarium contingit Sole gratiente p. signa meridionalia. Quare quidem consideratio est applicabilis huic quod dicitur hic: *Nunquid noster, s. si latitudines terrae.* s. a loco supposito de directo polo arctico vsq; ad locum suppositum de directo polo antarctico, inter quae duo loca latitudo terrae comprehenditur, & sequitur: Indica mihi si nosti in qua habitat lux, & tenebrarum quod locus sit, q. d. si tu latitudinem terrae predictam considerasti, posses scire qua via habitat lux, s. p. durationem continuam sex mensium: & quis sit locus tenebrarum, s. locus oppositus, ubi nox durat totidem mensibus: & quia inter ista loca sunt alia intermedia, in quibus secundum distantiam a polis predictis magis, & minus durat latitudo Solis super terram: quod difficile, & forte impossibile est, p. singula exquire p. fragilitatem humanam conditionis inueigare, ideo subdit: *Vt ducas unumquodque, s. hemisphaerium intermediorum ad terminos suos, s. proprios.* Et intelligas semitas domus eius, s. lucis Solis q. cum in meridie circa summum caeli mouetur, tunc quasi perambulat semitas domus suae. Et quia per motum celestium corporum tempora generationis, & durationis corporum inferiorum naturaliter mensurantur, s. m. Dionysium

in quarto de diuinis nominibus, ideo subdit: *Scias tunc quod nasciturus esses, & numerum dierum tuorum noueras.* q. d. si tu motus predictos infallibiliter cognouisses a principio, naturaliter posses scire tempus natiuitatis tuae, similiter & durationis, quod tamen est tibi impossibile, ut dictum est, etiam quia non posses aliquid scire antequam es, &c.

R E P L I C A. In cap. 38. Circa expositionem huius literae qua dicitur: *Vbi eras.* Burgen. fallum imponit postillatori, q. videlicet dicat Iob fatue se habuisse in puocando Deum ad disputandum cum eo: nam postillator in toto processu semper excusat Iob sic: si dixit aliqua q. prima facie videbantur passionalia, q. illa non dixit, nisi ex suppositione qua amici sui errabant; & sic deducendo eos ad inconueniens opinionem eorum, intuenti postillatorem apparere potest clare, q. reprehensio qua Deus reprehendit Iob, non tendit ad aliud, nisi quod ex eius locutione amici sui scandalizati sunt, quauis Iob non intendebat eos scandalizare; & ideo reprehensio directius est contra scandalizatos, quam contra Iob; sicut contra Phariseos scandalizatos non contra Christum, cuius figuram Iob in multis gessit. Burg. et hic se finaliter resoluit, q. ea q. videntur reprehensibilia Iob, non dixit ex ratione deliberatiua, sed ex ratione inferiori ad impugnacionem aduersariorum; & sic finaliter concedit quod sepe in processu improbauit. Cetera in quibus circa librum Iob Burg. notat postillatorem, non sunt digna tractatione, quia ad claram litterae expositionem modice deseruiunt.

C A P. XXXIX.

Ibices.

Nunquid nosti tempus partus ibi. Ibices parua quadrupedia dicit, quae in petris morantur, & pariunt, & ruerunt in suis se cornibus illata suscipiunt. In quibus magistrorum spiritualium persona signatur,

qui velut ibices in petris partunt, quia in doctrina patrum qui petrae pro soliditate vocatae sunt, ad conuersionem animas gignunt: ipsi velut ibices nullius casus damna sentiunt, dum in suis cornibus excipiuntur; quia quicquid ruinae temporalis aduersitatis acceperit, in testamentis se sanctae scripturae suscipiunt, & quasi cornuum exceptione saluantur. Ipsi, ceruae vocantur qui interemptis vitis quasi extinctis serpentibus viuunt, & de ipsa extinctione victorum ad fontem vitae acius inardescunt. Bene autem Iob de tempore partus ibicum ceruarumque discutit. Acci dicatur ei: Idcirco te egisse aliquid sublimiter credis: quia illud tempus necdum prouides quo spirituales magistri in mundum mitti, per doctrinam antiquorum patrum filios generant. Nam si illorum fructus quasi ibicum ceruarumque; partus aspiceres, valde humiliter de tua virtute sentires. Meridiana pars ibices aues vocat, quae Nili fluenta inhabitat. Oriens, & occidentes, parua quadrupedia. Vel per haec possunt auditores notari, qui opera pariunt per exempla fortium patrum. Tempus dicit, quia prius semen Dei in corde concipitur, post formatur, tandem exit in partum: quod quando fiat nouit Deus qui facit.

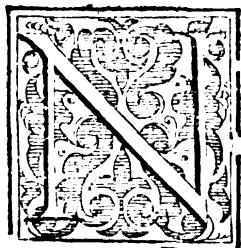
† rugitum
† crescunt fortia

† rugitum
† crescunt fortia

* Cat. Graec. Si cognouisti tempus partus tragelaphorum.

* Olym.

C A P. XXXIX.

Nunquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti? Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum? Incuruantur ad foetum, & pariunt, & rugitus emittunt. Separantur filij earum, & pergunt ad pastum, egrediuntur, & non reuertuntur ad eas.

a † Scilicet, ut ego.

b † Tempus, quia sancti non mox edunt quod intus habent, sed opportune quod Deus agit in mentibus eorum.

a † Vnde: inclina celos, & sic descende.

a † Vt nos ab aeterno gemitu, & dolore retineant.

* Olym. Id est, caprarum syluestrium.

* Chryf. Dimittes dolores ceruarum, id est sedabis cruciatum, aut emittes prolem dolore editam, ut pascatur.

b † Nunquid nosti, ut ego. Multi ante tempus abortiua producant. Obseruasti quasi diligenter, quia paucorum est pensari, q. labor,

qui dolor sit, quae etiam cautela. vnde & addit.

c † Dinumerasti menses.

Per menses qui concepti dies sunt, multiplicatae virtutes intelliguntur, quas quia prius in se predicatorum congerunt, quasi in conceptu sanctae predicationis menses virtutum

fiunt: Quos menses solus Dominus dinumerat, quia eadem bona in eorum cordibus, is

qui dedit pensat. Et quia iuxta mensuram virtutum effectus iam sequitur fructuum, recte subiungitur.

d † Et scisti tempus partus earum. Subaudis, ut ego, quia nimirum dum cordis occulta conspicio, futurum foris effectum operis, intus in pendere cogitationis penso.

e † Incuruantur ad foetum. Predicatores sancti, nunc quasi ceruae in dolores partus sunt: quia nunc rugiendo in lachrymis seminant, qui incuruantur ut pariant: quia nisi ab immensitate contemplationis internae ad infirmitatem nostram descenderent, nunquam filios procrearent.

f † Separantur filij earum, & pergunt. Quia ipsi qui patrum predicatione nascuntur, aliquando Doctores suos pariendo proueniunt.

g † Et pergunt ad pastum. Quia de corporibus exeuntes illa pabula internae viriditatis inueniunt. Egrediuntur, iam non redeunt, quia

angustia

angustia

angustia

angustia

angustia

angustia

angustia

angustia

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXXIX.

Diuisio:

Nunquid nosti. Hic consequenter ostenditur immensitas diuinae sapientiae in pertinentibus ad generationem, faciendo mentionem ibicum, & ceruarum, in quibus est aliquid hominibus ignotum, eo quod ibices habitant in rupibus, ubi non est hominum accessus, & ibi pariunt. Similiter ceruae habitant in magnis nemoribus inter densitatem arborum, & ibi pariunt; & hoc est quod dicitur.

1 Nunquid nosti tempus partus. i. quae sunt caprae syluestres.
2 In petris. Id est in rupibus petrosis, & cauernosis, ubi lupi non possunt accedere.
3 Vel parturientes ceruas obseruasti? loquitur de eis ad modum mulierum, quae in partu indigent obseruatione obstetricum, sed diuina prouidentia

providentia in animalibus, maxime syluestribus, supplet istud officium. vnde subditur.

4 Dinumerasti menses conceptus earum. q. d. non obstetrices inquirunt de tempore conceptus mulierum, numerando menses, ut melius prouiderent de tempore partus earum.

5 Incuruantur ad foetum. Quia Deo providente facilius pariunt animalia quam mulieres: non tamen sine aliqua difficultate, ideo subditur.

6 Et rugitus emittunt. In signum afflictionis.

7 Separantur filij earum. Satis cito a consortio matris.

8 Et pergunt ad pa. Ad querendum sibi victum, ideo subditur.

9 Egrediuntur, & non reuertuntur ad eas. Quasi absoluti, & emancipati a cura parentum: non sic autem est in hominibus, sed multo tempore oportet pueros esse cum parentibus pro victu, & vestitu habendo, & doctrina: quae non possunt habere a seipsis.

1 Quis

MORALITER.

1 Nunquid nosti tempus partus ibicum. Per ibices, & ceruas quarum

rum conceptus sunt hominibus occulti, significantur humiles nondum tamen perfecti, qui bonos conceptus, & actus suos student abscondere timentes ex hoc inaniter gloriari.

1 Quis

A angustias presentis vite euadentes, ultra a doctoribus predicationem vite accipere non querunt.

a *Quis dimisit onagrum liberum.* Nunc ad eorum vitam qui remotae conuersationis secreta appetunt, verba vertuntur, quos onager qui in solitudine moratur, significat qui apte liber est, quia magna est seruitus negotiorum secularium, quibus mens vehementer atteritur, dum prospera appetuntur, dum aduersa formidantur. Liber ergo dimittitur, qui calcatis terrenis desideriis ab appetitione rerum temporalium exoneratur. Vel onager, agri animal est, & quia Dominus animale corpus sumens, Gentilitati

tumultum

hauefigat

B magis quam Iudae profuit, quasi non in domum, sed in agrum potius venit, quilibet dimissus est, quia particeps factus est nostrae naturae, non culpae. Vel onager Christus, de cuius incarnatione subditur, per quem virtus praedictae predicationis datur. **b** *Et vincula eius.* Vincula eius tunc soluta sunt, cum infirmitates passionis illius in resurrectionis sibi gloriam sunt commutatae. Esurire etiam, & sitire, & similia, nostrae mortalitatis vinculum sunt. Soluuntur etiam vniuersiusque vincula diuino adiutorio, cum interna desideriorum carnalium retinacula dissoluuntur: Et quia post resurrectionem suam ad fidem Gentilitatem vocauit, sequitur.

c *Cui dedi in sol. do.* Onagro Dominus in solitudine domum dat, dum sancti a carnalibus desideriis remoti silentium mentis inhabitant. Idem in Gentilitate, in qua qui ad intelligendum Deum ratione vteretur, homo poenae non fuit.

* Olym. Solitaria hic vita describitur, quae exactoris demonis vocem recusat.

* Nilus. & postquam affectuum humorem in sale condierit, diuinarum colloquutionum contemplatione fruitur.

d *Et tabernacula eius in terra.* Terra saluginis hac eadem solitudo, quae priusquam veram Dei sapientiam cognosceret, saluginem protulerat, quia nullam viriditatem boni intellectus proferens peruersa sapiebat; quia etiam sancti viri, quandiu in huius vitae tabernaculis degunt, & ad supernam patriam desiderij sui quotidianis aestibus accenduntur, in terra saluginis habere tabernaculum perhibentur.

e *Contemnit multitudinem.* Multitudinem ciuitatis contemnere, est humanae conuersationis praua studia deuitare: ut iam non libeat, terrenorum hominum, qui per abundantiam iniquitatis multi sunt, perditos mores imitari: Vel, id est, mores despiciunt humanae conuersationis. Vel certe multos per spatiosam viam vagantes deseruit, & per angustam gradientes paucos elegit.

f *Clamorem exactoris.* Exactor intelligitur diabolus qui semel hominum malae suasionis contulit, & quotidie ab eo huius debiti

debiti reatum querit. Vel, exactor ventrem dicit, quia nobis quoddam debitum exigit: quia quotidianum fructum tibi laboris humani impendi et per naturam querit. Abstinentes igitur viri, qui hoc loco onagri vocabulo figurantur, dum violenta gulae desideria reprimunt, quati clamantis exactoris verba contemnunt.

Sed recte petentis audiunt. Exactor hic potest accipi diabolus, qui suadendo intulit culpam, & seuendo exigit poenam. Huius sermo est, ante mortem astuta hominis persuasio; Clamorem est, violenta iam rapina post mortem.

g *Circumspicit montes.* Montes, dicit elatos huius seculi, quos Dominus minus conspicere dic-

1 *Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? Cui*

2 *dedit in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salugini*

3 *nis? Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non*

4 *audit. Circumspicit montes pascuae suae, & virentia quaeque perquirit.*

5 *Nunquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad praesepe tuum?*

6 *Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non*

7 *audit. Circumspicit montes pascuae suae, & virentia quaeque perquirit.*

8 *Nunquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad praesepe tuum?*

9 *Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non*

10 *audit. Circumspicit montes pascuae suae, & virentia quaeque perquirit.*

citur, id est ab iniquitate sua in melius commutare. Isti montes pascuae eius sunt, quia nimirum de conuersione errantium, & humilitate superbiorum satiantur. Intuendum autem quod ait: Circumspicit, non inspicit. In Iudaea quippe incarnatus est, qui in medio gentium fuit: circumspicit montes, quia elatos huius seculi circunquaque positos, ex Gentilitatis vniuersitate collegit.

Circumspicit montes pascuae. Montes pascuae, sunt atque contemplationes internae refectionis, vel atque sententiae scripturae sanctae.

h *Et virentia quaeque perquirit.* Huic onagro virentia querere, est sancto viro despectis transitorij in aeternum mensura desiderare. Virentia quippe, sunt omnia quae temporaliter condita venturo fine a iucunditate vitae praesentis quasi effluo Sole siccantur. Virentia autem vocata sunt, quae nulla temporalitate inarescunt. Vel virentia sunt corda, quae illi hereditati inhaerent, quam Petrus immarcescibile vocat. Quisquis ergo a Domino perquiri desiderat aeternam patriam appetens, in interna cordis plantatione vifescat.

i *Nunquid volet rhinoceros.* Rhinoceros est indomita naturae, qui si captus tenetur, illico moritur. Designat autem potentes huius seculi. Et est sensus; Nunquid volet rhinoceros seruire tibi. Subaudi, sicut per eos quos misero, seruit mihi. Ad beati quippe Iob notitiam pro humilianda eius virtute deducitur: quam mira quandoque per Apostolos agantur, qui mundum Deo subiiciunt, eique edomitam huius seculi potentum superbiam flectunt, ut tanto de se minus aestimet beatus Iob, quanto aggregari Deo tam faciles animas videt per alios.

* Basilus. Monoceros, quem Aquila Rhinocerotam appellauit, quia habet cornu in medio capite, a diuina scriptura in utraque parte capitur. in deteriorem ob indomitam, & contumacem naturam, in meliorem ob cornu quod designat animam qui Deum solum intuetur, eique soli fidit contemptis rebus humanis.

k *Aut morabitur ad praesepe tuum.* Praesepe scriptura sacra non inconuenienter accipitur, in qua verbi pabulo animalia sancta satiantur. Deus autem rhinocerotam ad praesepe suum reliquit, ut

vita

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quis dimisit.* Hic consequenter ostenditur diuina providentia, & potentia in conditionibus aliquorum animalium in speciali. Et primo in onagro, qui est asinus syluestris, in quo est illud mirabile, quod non est bene domesticabile animal, cum tamen asinus domesticus non videtur posse diu uiuere absque cura hominis, cum tamen videatur eiusdem speciei. & hoc est quod dicitur: Quis dimisit onagrum liberum, a seruitute hominum.

2 *Et vincula eius quis.* q. d. asinus domesticus capistro ligatur, & onager talibus non tenetur.

3 *Cui dedi in solitudine domum.* Quia magis eligit habitare in deserto, quam in optima ciuitate.

4 *Et tabernacula eius.* Id est, habitatio eius.

5 *In terra saluginis.* Id est in terra solis ardoribus exusta, propter quam adustionem videtur conuerti in salis amaritudinem: sal enim ex adustione terrae causatur, ut habetur in libro Meteororum.

6 Contem-

6 Contemnit multitudinem ciuitatis. Magis appetens in deserto habitare.

7 Clamorem exactoris non audit. Id est, illius qui vellet ab eo exigere laborem in portandis oneribus: quod omnino respuit.

8 Circumspicit montes pascuae, & virentia quaeque perquirit. Id est, magis eligit de herbis camporum viuere, quam de annona sibi ab hominibus ministrata.

9 Nunquid volet rhinoceros seruire tibi. Hic consequenter ponit exemplum de rhinoceronte, quod est animal, habens vnum cornu in fronte, & alio nomine vocatur vnicornis: & est animal valde forte, nec potest domesticari, & ad laborem pro hominibus applicari: immo si aliquando capiatur, ex indignatione cito moritur, ita quod non potest hominibus deservire, & hoc est quod dicitur: Nunquid volet rhinoceros seruire tibi. sicut animalia domestica.

10 Aut morabitur ad praesepe tuum. Ad habendum ibi pabulum bonum, quasi diceret, non: quia magis eligit viuere in solitudine.

1 Nunquid

MORALITER.

1 *Quis dimisit onagrum liberum, &c.* per onagrum significatur contemplatiuus a seruitute carnis liber effectus.

3 *Cui dedi in solitudine domum.* Id est extra multitudinis tumultum, ut vacare valeat circa vnum.

4 *In terra saluginis.* i. exusta ardore Solis; nam anachoretarum in locis

locis talibus habitabant, ut patet in collationibus patrum.

7 *Clamorem exactoris non audit.* quia diabolo non obedit qui dicitur exactor, Luc. 12. Et iudex tradat te exactori, &c.

8 *Circumspicit montes pascuae suae, &c.* meditando loca viriditatis aeternae.

9 *Nunquid volet rhinoceros seruire tibi.* subintelligit sicut mihi. Rhinoceros habens in fronte vnum cornu, significat monarchiam Imperii

A vite pabulum bene clausus accipiat, qui prius per voluptatis campum vagabatur. Iam enim principes prædicamenta dominica libenter audiunt, cum legunt. Sed quia post acceptum pabulum prædicationis rhinoceros iste fructum boni operis debet ostendere, sequitur.

a Nunquid alligabis.

Principes enim dum

Deum in suis actibus

metuunt, quid aliud

quam loris ligantur?

Cum vero eam fidem

quam dudum perfe-

quendo impugnaue-

runt, nunc prolatis le-

gibus prædicare non

cessant, tanquam ara-

tri laboribus insudat.

b Aut confringet gle-

bas val. post te. Solent

excultæ terre superia-

centes glebas iactata semina premere, & nascentia suffocare.

His illi signantur, qui per duritiâ suam, nec ipsi semina verbi

recipiunt, nec receptorum seminum fructus alios ferre permittunt:

atque postquam omnipotens principes sibi subiugauit, dura perse-

quentium infidelium corda conuertit. Vel contriuit: Vel, talorum

qui in Ecclesia quos præsumit, cum simplicitas Ecclesiæ ri-

deretur: ut quali cōtractæ glebæ iam non premerent, sed ad p-

cepta verbi semina resolute germinarent, ita ut principes non

solum credentes permaneant, sed et alieni cordis duritiâ zelan-

tes frangant. Vallium autem nomine mollia pauperum cor-

da dicit, quæ glebæ, id est quidam duri superiecti impediunt.

c Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius. In rhinoc-

erontis fortitudine fiduciam Dominus habere se asserit, quia vires

quas temporaliter terreno principi contulit, ad cultum suæ venera-

tionis inclinavit. Nam quia a subiectis metuitur, tanto facilius

persuadet, quanto & cum potestate indicat qui vere metuatur.

d Et derelinques ei labores tuos. Labores suos huic rhinoceron

ti Dominus relinquit, quia conuerso terreno principi eam

quam sua morte mercatus est, Ecclesiam credidit: quia vide-

licet in eius manu quanta sollicitudine pax fidei sit tuenda com-

mittit. Et est sensus: Ego vires terrenorum principum meo

cultui seruaturâ aspicio. Tanto ergo ea quæ nunc agis mino-

ra æstimo, quanto iam præuideo: quia & maiores huius mun-

di potestates mihi inclinabo.

e Nunquid cre. ci. Semen verbum prædicationis accipitur: area

Ecclesiæ. Quis ergo crederet, quod rhinoceros iste Domino semen-

tem redderet, id est acceptum prædicationis verbum operibus re-

pensaret? Quis posset infirmorum credere, quod domini arcam congre-

garet. Ecce post ea pro Ecclesiæ leges promulgat, qui dudum

cōtra eam per varia tormenta sequebatur. Audiat ergo Iob, ne de

sua præte extollatur, quid Gentilitatis principes faciant, & ne-

quaquam apud se de gloria tantæ virtutis extollat. Sed quia

principes

principes magna se humilitate subternunt, prauis qui dudum D
contra Ecclesiam aperta aduersitate sauebant, nunc ad alia
fraudis argumenta vertuntur. unde sequitur.

f Penna struthio. Herodius, & accipiter reliquas aves veloci-
tate transcendunt. Struthio vero pennæ eorum similitudinem

Struthio.

habet, sed volatus eo-

rum celeritatem non

habet. A terra quippe

elevari non valet, &

alas quasi ad volatum

specie tenus erigit: sed

tamen nunquam se a

terra volando suspen-

dit. Ita hypocritæ alas

per figuras sanctitatis

extendunt: sed curarum

secularium pendere præ-

grauati, nullatenus a

terra subleuantur.

* Cat. Græc. Penna

oblectantium, neclassa: Si conceperit asida, & neclassa: quia di-

mittet in terram oua sua, & in puluerem fouebit, & oblita

est, quod pes dissipabit, & bestiarum agri conculcabunt.

* Olym. quarundam avium differentias persequitur, inter

quas neclassa pulchra est aspectu, Asida, atque Neclassa impru-

dentes. Asida Erodius est, ut placet Aquile, aut, ut alij putant, E

Ciconia: sed falluntur opinione. Nam Erodius, & Ciconia in

arboribus nidos faciunt, Asida in terra qui conteruntur pedi-

bus, ne pullorum, si seruarentur, nimia esset multitudo. est enim

adeo immani, & robusto corpore, ut etiam equitem despiciat.

Eam in Mesopotamia reperiri quidam dixerunt.

g Struthionis. Cui immane corpus, raræ pennæ: contra he-

rodio, & accipitri. Ita enim hypocrita, si qua facit quæ leuant

plura grauant, sed veris prædicatoribus multa virtus, parua

culpæ: & solida sunt eis virtutes, ut ventos fauoris premant,

illi raræ quas aura transit.

h Quando derelinquit oua. Progeniem terrenam, scilicet quæ fouen-

da diu est, donec viuum volatile fiat: sed hypocrita loquendo

generat: viuendo non fouet. Bonus etiam doctor ne insole-

scat, quia & sine eo Deus calefacit oua relicta, & in eo hoc re-

presso redit ad fatuitatem struthionis. Oua in terra dereli-

quise, est nullum celestis vitæ exemplum filijs præbere. Sed

quia eos superna cura non deserit, sequitur.

i Tu forsitan in puluere ea. ea? Acti dicat, ut ego, qui illa in pul-

uere calefacio: quia scilicet paruulorum animas in medio pec-

cantium positas, amoris mei igne succendo.

k Obliniscitur quod pes conculcet ea. In pede transitus opera-

tionis intelligitur. Struthio itaque oua sua deferens, obliniscit-

tur quod pes conculcet ea: quia videlicet hypocritæ eos quos

filios generant derelinquunt, & omnino non curant, ne aut

exhortationis sollicitudine, aut disciplinæ custodia detritos,

prauorum exempla peruertant.

a Aut

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nunquid alligabis rhi. Id est animal quod in nominatiuo di-

citur rhinoceros, vel, rhinoceron. Prout dicit rhinoceron facit

rhinocerotem in accusatiuo: rhinoceros facit rhinocerotem.

2 Rhinocerotem ad arandum loro tuo. Id est, catena tua, sicut li-

gantur boues in aratro.

3 Aut confringet glebas vallium. cum vomere aratri.

4 Post te. Id est, sequens te, sicut ductorem suum. Alio modo

exponitur hoc ultimum de quodam instrumento ligneo, ob-

longo, & rotundo, quod trahitur super terram aratam ad com-

minuendum glebas nimis grossas, ut sic terra melius fructificet.

5 Nunquid fiduciam habebis in ma. for. eius. ut per eam custodias

possessiones tuas.

6 Et derelinques ei labores tuos. Id est fructus a te elaboratos ad

custodiendum, sicut aliquando dimittuntur canes cum aliquo

famulo ad custodiam talium.

7 Nunquid credes illi quo se red. ti. ex frugibus sic conseruatis.

8 Et aream tuam con. sicut cum boue, vel alino fruges congre-

gantur in area: & omnia ista sunt negatiue dicta.

9 Penna

MORALITER.

perij Romani, quæ seruire voluit Deo tempore Constantini,

& morari ad eius præsepe per summptionem eucharistiæ, &

alligari iugo Christi. & con. gle. id est idolorum statuas: & eius

fortitudine prædicatorum Ecclesiæ defensati, fructum ma-

gnum fecerunt in Ecclesia Dei.

9 Penna

9 Penna stru. Hic consequenter ponitur exemplum de struthione

quæ est avis in pluribus mirabilis. In corpore enim quantum

ad grauitatem assimilatur animalibus: quia per alas suas non

erigitur in altum, sed solum inuatur ad fortius currendum su-

per duos pedes suos: & hoc est quod dicitur: Penna struthionis

similis est pennis hero. qui alio nomine dicitur gelfodius.

10 Et accipitris. gallice ostour: & utraq; avis optime, & cele-

riter volat; & id mirabile est quod penæ struthionis, quæ sunt eis si-

miles non deseruiunt ei ad volatū. Aliud autem mirabile in stru-

thione, est quod oua sua abscondit in sabulo, ut ibi per virtu-

tē Solis calefiat, & pullificent, cum tñ alia aves naturaliter sint

sollicitæ fouere oua sua, & pullos nutrire; & hoc est quod dñ.

11 Quando derelinquit oua sua in terra. scilicet fabulosa, ut di-

ctum est.

12 Tu forsitan in puluere calefacies ea? quasi diceret, non; sed

virtute Solis hoc fit ex diuina prouidentia.

13 Obliniscitur quod pes. scilicet hominis transeuntis.

14 Conculcet ea. Quia videtur se habere ad modum oblini-

scientis, eo quod non reuertitur ad fouendum oua sua.

I Duratur

9 Penna struthionis. Struthio quæ pennas habet ad currendum

velocius per terram, sed non ad volandum, hypocritam signi-

ficat, qui habet alas, scilicet apparentiam sanctitatis, & deuo-

tionis, quibus festinat ad quæstum terrenorum: sed non ele-

uatur ad amorem supernorum.

11 Derelinquit oua sua in terra. per hoc enim quod negligit oua

fouere, & pullos nutrire, significatur quod hypocrita vult esse

lingularis

a Aut bestia agri conterat. Ager mūdus est: Bestia antiquis ho-
A stis, q̄ huius mūdi rapinis inlidiās humana quotidie morte fa-
 tiatur. Et est sensus: Si diabolus in hoc mūdo fēuēs editos in
 bona cōuersatione filios rapiat, hypocrita omnino nō curat.
b Duratur ad filios suos, &c. Quem enim charitatis gratia non
 infundit, proximum
 suū etiam si ipse Deo

† Duriter de-
 relinquit

hanc genuit, extra-
 neū respicit. Syna-
 goga quasi non suos
 respicit: quos aliter vi-
 uere, quā docuit ipsa
 deprehēdit, & dure-
 scēte sequit̄a se i corū
 cruciatibus exercet.
c Frustra laborauit nul-
 lo timore cogente. Hy-
 pocrita torpent a cōlestibus, flagrant terrenis anxietatibus.
 Illic itaque trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Qui
 saepe palatia irrumpunt, principatus pulsant, dicunt se Deum
 metuere, & idcirco tanto studio defendendis aliorum patri-
 monijs insudare.

d Priua. enim eum Deus sap. Hoc repetit, subdendo: Non de.
 quod quia promissit, priuauit.

Cum tem. sue. in al. &c. Alas, dicit pressas hypocritæ cogita-
 tiones, cum tempus fuerit in altum eleuat, quia opportunita-
 te comperta, eas superbiendo manifestat. Nunc autem, quia
 se sanctum simulat, quia in semetipso stringit quæ cogitat,
 quasi alas in corpore per humilitatem plicat.

Allegorice.

Deri. equum, & ascen. eius. Equus vniciue sanctæ animæ est
 corpus suum, quia videlicet nouit, & ab illicitis cōtinentiæ frē
 no restringere, & charitatis impulsu in exercitatione boni o-
 peris relaxare. Equitis noīe aīa sancti viri exprimitur. Deridet
 ergo hypocrita equum, & ascēdit: quia cum in aperto iniqui-
 tatis eruperit, electorum despiciat sanctitatem. Ascēsor autem
 equi Dominus est, qui iusti animam possidēs regit. Deridere
 vero ascensorem equi, est proflire vsque ad iniuriā creatoris.

Mythice.

Sed iam aliter rhinocerontis virtus, & struthionis fatuitas
 exponatur. Potest ergo per rhinocerōtem, id est, vnicornem,
 populus ille intelligi, qui dum de accepta lege inter cunctos
 homines elationem sumpsit, quasi inter ceteras bestias cor-
 nu lingulare gestauit, de quo dicitur.

Nunquid vobis. Acti dicatur: Nunquid populū illum quem
 superio in nece fidelium stulta sua elatione consideras sub
 iure tuæ p̄dicationis in figura sanctę Ecclesię inclinas. Subau-
 dis vt ego? Quod in Paulo factū est, qui etiā ad p̄sepe Dei mo-
 ratus est, quia ruminare verba Euangelij non dedignatus est.
 Lotus quoque Dei non tantum a veritate restringitur, sed ē
 ad arādum ligatur: vt iam hominum refectioni seruiens, ara-
 trum p̄dicationis trahat, qui in valle post dñm glebas frē-
 git: quia in humili mente fidelium quorundam, in quo iam
 Dominus intrauerat, cum tamē nequaquam a pristina obser-
 uatione recederent, Paulus legis duriciam redarguendo con-
 truit: ne videlicet grana seminū quę excisus aratro fidei sul-
 cus cordis acciperet, per custodiam literæ pressa deperirent.

C

Nunquid fiduciam habebis, &c. In huius rhinocerōtis fortitu-
 dine

dine fiduciam Deus habuit, quia quāto illum crudelius dura
 sibi inferentem pertulit, tāto pro se cōsiliatus tolerātem ad-
 uersa p̄scriuit: cui labores etiā quos in carne pertulerat de-
 liquit, quia conuersum illum vsq; ad imitationem proprię pas-
 sionis traxit: qui ēt semen Deo reddidit, & arēā, id est Ecce-

siā congregauit. Quę
 autem in Paulo dixi-
 mus, & in multis a-
 lijs facta credamus.
 Sed quia quid de ele-
 ctis dominus egit, au-
 diamus: Nūc de re-
 probis audiamus. i-
 deo sequitur: Penna
 struthionis similis est,
 &c. Struthionis no-
 mine synagoga signa-

† vel tempore
 quo eleuatur,
 & exaltatur.

tur quę alas legis habuit: sed corde in infimis repens, nunquā
 a terra se subleuauit. Per herodium vero, & accipitrem anti-
 qui patres, qui ad ea quę potuerunt intelligendo percipere,
 valuerunt etiam viuendo peruolare. Penna igitur struthionis
 he. & ac. pennæ similis est: quia synagoga vox priorum do-
 ctinam loquendo tenuit, sed viuendo nesciuit.

E

Quando derelinquit in ter. oua. In ouis aliud est quod cer-
 nitur, aliud quod sperat. Per struthionis ergo oua, synagoga
 carne editi apostoli designant. Qui cū se in mundo despectos
 exhibēt, sperare gloriā in supernis docent. Abiecti nāq; apud
 elatos in terra velut oua iacuerūt: sed in eis latebat vnde viue-
 rēt, & subleuati pennis spei ad celestia volarēt. Quę oua stru-
 thio in terra derelinquit, quia synagoga apostolos audire cōtem-
 nens vocāda Gētilitati deferuit. Hęc Dñs in puluere calefe-
 cit, quia viuos apostolorū fētus in illa abiecta dudū Gentilitate
 suscitauit: quos etiam synagoga genuit, a terra non suspendit.

Obliscitur quod pes. Tunc oua pes conculcat, & bestia
 conterit, cum in terra deferuntur: quia humana corda dum
 semp̄ terrena cogitare, quæ ima sunt agere appetunt, ad con-
 terendum se agri bestię, id est diabolo sternunt. Duratur ad
 filios suos. Synagoga quoque quasi non suos respicit, quos
 aliter viuere quā docuit ipsa deprehendit, & durecente se-
 quit̄a se in eorum cruciatibus exercet.

Frustra laborauit nullo ti. co. In labore quippe illam perfe-
 ctionis anhelare, non timor, sed crudelitas coegit.

Priuauit enim, &c. Quia sciēs, humilitatem perdidit, etiam
 veritatis intelligentiam nesciens amisit.

Cum tem. sue. in al. &c. In altum struthio alas erigit, quando
 suo conditori synagoga, non vt antea formidando, sed aperte
 iam repugnando in aduentum Antichristi contrahecit. De
 malis ad grauiora venit: primum ostēdit quod bonis non
 sit, inde bonos despiciat, tandem ad iniuriā Dei proficit.

Deridet equum, &c. quia nō solū humanitatē Dñi, quā equi-
 tatū secundū aīam carni p̄sidentē despiciat, sed et diuinitati
 eius cōtradicit. Deridet ascensorem equitis, rectorē videlicet
 animæ corpus regentis. Sed quia fideles tanto maiores vires
 accipiunt, quanto contra solutum aduersarium pugnant.

F

Nunquid p̄x. &c. Sed quia malis mitti nunc sunt boni, de his
 incipit, vt audito quod fugiens toleres, audias & quod imitās
 ames.

¶

NICOLAUS DE LYRA.

1 Duratur ad filios suos. Quia sicut videtur negligens in fouendo
 oua, ita in nutriendo pullos natos. Alij vero dicunt, quod quando fra-
 testra oua, vel ouorum, apparent pulli, tunc eos recognoscit, & nu-
 trit. Sed pro tanto dicitur esse durus ad filios, quia non fouet oua, vt
 inde enascantur; sed prima expositio magis concordat literæ sequenti,
 cum dicitur.

2 Fru. laborauit. concipiendo, eo quod non curat de natiuitate pul-
 lorum, & nutritione, sed dimittit.

3 Nullo timore cogente. Alia enim aues diligenter custodiunt
 oua, & pullos: & si aliquando dimittant, hoc est ex timore alicuius su-
 peruenientis, qui vult matrem cum ouis, vel pullis capere: sed struthio
 dimittit absque tali timore.

4 Priuauit enim eum De. fa. Id est, naturali industria ad fatum
 ouorum, & pullorum, quæ est in omnibus alijs auiibus.

5 Nec

5 Nec dedit illi intelligentiam. Id est talem industriam, quæ vo-
 catur intelligentia, eo quod procedit ab intellectu diuino, sicut p̄ced.
 cap. dictum est de gallo.

6 Cum tem. su. fugiendi insequentes.

7 In al. al. eri. &c. ad currendum velocius.

8 Deri. equum. quia velocius currit.

9 Et ascen. eius. quia non potest eum attingere. Aliter istud exponi-
 tur, quia libro de proprietatibus animalium dicitur, quod struthio natu-
 raliter odit equum, & quando videt eum venientem, erigit alas contra
 ipsum, & eum terrens facit fugere.

Alia expolit.

10 Nunquid p̄x. habebis. Hec ponitur exemplum de equo, qui inter
 alia animalia est mirabilis in multis. Primo in fortitudine, cum dicitur;
 Nunquid p̄x. habebis equo fortitudine. qui oneratus armis fer-
 reis cum hoc facilius portat militem armatum. Secundo est mirabilis
 in libidine, quia iuba colli excitat eum ad libidinem; & si fuerit con-
 fa minuitur libido. & quantum ad hoc dicitur.

Mirabilia in
 equo.

1 Aut

MORALITER.

singularis apparentiæ, vt possit dicere illud, Lucæ 18. b. Non
 sum sicut ceteri hominum.

6 Cum tem. sue. in al. alas eri. quia cum videt tempus aptum ad
 potentes huius mundi decipiendum, sanctitatem, & deu-
 tionem

tionem p̄tendit, & sic eos decipiens illudit.

10 Nun. p̄x. habebis equo for. subintelligitur sicut ego: per equum
 cuius fortitudo describitur hic, & audacia, significatur quicum-
 que desiderans ex feruore fidei martyrij supplicia, cuius tor-
 titudo non est ab homine, sed a Deo.

3 Gloria

Ames. Hoc enim loco equi noīe, sanctus predicator accipitur: huic Dñs prius se dare fortitudinem, & postmodū humilitatem affert. Nam predicator ante fortitudinem accipit vitia in se extinguēdo: tūc pro erudiēdis alijs ad vocē predicationis venit. Et notandū cur hinnitus equi collo circūdari dicatur, quia

Equi hinnitus collo circūdari dicitur. † Robur (vel sonitus fortis)

vox predicationis emanat de internis, sed extra circūdat. Nam quo alios ad bene viuedum suscitatur, eo ad bene agēdum opera predicatoris ligat, ne extra sermonē actio transeat. Collo ergo equi hinnitus circūdatur, quia ne ad peruersa opera prodeat, suis vocibus etiam vitia predicatoris obstat.

† ferrū lanceę & hastę

† commotio nē principum

B Aut circūdabis, &c. Quasi exterius per gyrum cum interius per collum ducitur, a quo exit illud ligat: quia suis vocibus predicatoris vita tenetur, ne aliter agat: & est torques in collo, fortiter agens signum virtutis.

Locustę.

b Nun. su. &c. locustis predicatorū perfectio exprimitur, quę quoties se in aerem attollere conantur, primū se cruribus impellentes subleuant, & post alis volant. Ita sancti primū actiue vitę bonis operibus innituntur, & tunc demū se in contemplationis (in qua non diu durāt, sed iterum se curis excipiūt) saltu suspendūt. Aliter: Locustę matutinis horis vix a terra se subleuant, cum vero aestus exarserit, altius volant. Sic predicator, dum quicquid fidei tempora conspiciat, humilis, & despectus accipit. Si autē persecutionis ardor incalcat, quātē sit sublimitatis ostēdat. Et est sensus: Nunquid suscitabis eū quasi locustas, subaudis, ut ego: qui eo illum ad altiora excitanda subleuo, quo grauiori persecutionis aestu exercituri permitto.

c Gloria narium eius terror. Naribus hoc loco pręscientia designatur. Per nares enim aliquando inuisa pręscimus, vnde & hoc loco equi huius naribus predicatoris sancti pręscientia, atque pręstolatio designatur. Gloria narium eius terror est, quia visionem districti iudicis, quam iniustus venire formidat, iustus vehemēter expectat: & vnde gloriatur iustus mercedem expectans, inde terretur iniustus iudicium perhorrescens; sed iustus quid interim?

Allegorice.

d Terram vn. fo. In equi vngula laboris fortitudo monstratur. Equus vngula terram fodit, cum predicator de corde audientium exemplo suorum operū terrenas cogitationes eijcit, cum forti inquisitione terrenas in se cogitationes discutit, & in se cauando puteum, terram semper exhaurit.

e Exultat audacter. quia aduersus non frangitur.

f In occursum, &c. Quia prauis, ac male agentibus sese per defensionem iustitię opponit.

g Contemnit pa. &c. In pauore ventura pena metuitur; In gladio iam pena sentitur de pręsenti percussione. Quia ergo vetera aduersa nō metuit, pauore despiciat. Quia vero nec superuenient e

niente percussione vincitur, nequaquam gladio cedit. Sed D quid ab aduersarijs agatur, sequitur.

h Sup r ip. Pharetrę noīe prauorū machinatio designat. Iniqui enim cū dolos, quos bonis excogitat secretis machinationibus exultāt, quasi in pharetra sagittas parāt. Pharetra ergo

contra equum sonitū reddit, cū contra predicatorē prauorum machinatio cōsilium suum quod fraudulentē operit, fraudulentius innotescit: quia cōfide dolos qui prodessē bonis debebant ipsi instituunt, & latenter mittunt, ut pręmissis minis, quasi ex sonitu pharetrę terreat. Cum vero minime terrentur, mox persecutorum crudelitas ad supplicia ma-

† vel, tremorem? † terrebis † Fodit in profundum (vel, in valle & latetur in fortitudine.

nifesta perducitur. vnde sequitur.

i Vibrabit ha. Contra predicatorē post pharetrę sonitum hasta vibratur, quando post terrores exhibitos ē vicino iam feriens aperta pœna producit. sed nonnunquam agitur, ut ipsi qui in persecutione sæuiunt, non tam doleant quod predicatorē non emolliant; quam quod per verba eius etiam alios amittunt: quia igitur eum feriendo non superant, ne fortasse, & alij qui illum audiunt se derelinquant, mox contra loquentis verba scutum responsionis parant. vnde sequitur.

k Et clype. Cōtra equū quippe Dei, quia prauorū cōsilia perstrept pharetra sonat. Quia aperta pœna exquiritur, hasta vibratur; quia vero ei ēt disputatione resistitur, clypeus ante fertur. Sed a feruore suo per ista nō compescitur. vnde subditur.

l Feruens & fre. &c. Peccanti homini diu est; Terra es, & in terram ibis. Tubę clangunt, cum huius seculi potestates loqui sanctos terribiliter prohibent. Quia igitur predicator zelo fidei inflammatus, quoslibet peccatores ad se trahere non desistit, feruens proculdubio terram sorbet. Quia vero persecutorum minas minime formidat, clangorem tubę sonare non reputat. Non solum autem in laboribus perseuerat, sed quod maius est in laboribus exultat. vnde sequitur.

m Vbi audier. &c. dic. vah. Vah sermo exultationis est. Equus ergo audita buccina vah dicit, quia fortis predicator cum certamen passionis sibi propinquare considerat, de exercitio virtutis exultat. Sed nequaquam ad hoc passionis bellum inconcussus veniret, nisi eandem passionem intenta meditatione pręueniret. vnde sequitur.

n Procul odo. Ac si dicat, Idcirco quodlibet certamen exuperat, quia mentem certamini ante certamen parat. Bellū quippe procul odorari, est aduersa quęque longe adhuc posita cogitando pręnoscere, ne fortasse valeant improuisa superare.

o Exhortatio. du. Duces aduersę partis erroris auctores sunt. Notandū, quod duces exhortari, exercitū vero vlulare dicit, quia hi qui infidelibus, & hereticis pręsunt, praua quę tenere precipiunt:

Genes. 3. d.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Aut cir. col. eius hin. Qui excitatur in equis ex appetitu coitus, propter quod dicitur Ierem. 5. c. Equi amatores in feminas, & emissary facti sunt unusquisque ad uxorem proximę suę hinnitabat. Tertio equus est mirabilis in agilitate, quia quantum habeat magnum corpus, & ponderosum, tamen facit magnos saltus. & hoc est quod dicitur.

2 Nun. su. cum qua. lo. q. volant per salum. Quarto est mirabilis in audacia. & quantum ad hoc subditur.

3 Glo. na. eius ter. odorando enim per nares sentit imminens bellum: & in hoc del. clatur, cum tamen bellum sit aliis terribile.

4 Ter. vn. fodit. per hoc ostendendo quod desiderat ad bellum currere. ideo subditur; Exultat audacter, &c.

5 Nec ce. gla. immo contra gladios euaginosos currit.

6 Super ip. so. pha. militis plena sagittis.

7 Vibra. ha. & cly. omnia ista ex motione equi faciunt sonitum terribilem, tamen equus talibus non terretur, sed magis ad audaciam prouocatur.

uocatur. ideo subditur.

8 Feruens. ex impetu.

9 Et freuens. id est hinniens.

10 Sor. terram. id est videtur eam sorbere pedibus fodiendo.

11 Nec re. tu. so. clan. Qui est signum congressus belli: nec ab equo reputatur terribilis, sed magis delectabilis: Ideo subditur.

12 Vbi au. buc. ad bellum exhortantem.

13 Dicit vah. Id est, faciet signum exultationis. Vah enim est interiectio exultantis. vnde Isa. 44. Vah calefactus sum; vidi focum. Vah.

14 Procul odora. Id est odoratu percipit.

15 Exhor. du. qui acies suas dirigūt, & exhortantur ad bellandum.

16 Et vl. exer. Quia vnus exercitus in principio congressus contra alium clamat fortiter ad aduersarios terrendum. Omnia ista percipit equus naturali industria sibi a Deo data, a quo factus est in adiutorium hominis, non solum ad subuersionem, sed etiam ad iustitię, & reipublicę defensionem.

1 Nun-

MORALITER.

3 Glo. na. eius ter. nam ex respiratione cœlestium mortem appetit, quę est vicium terribile.

4 Terram vngula fodit. Nam omnia terrena contemnit.

4 In occursum pergit armatis. Id est carnificibus ad eius iugulationem

lationem paratis.

6 Contemnit pauorem. Id est tormentorum horrorem.

12 Vbi audierit bellum. pro Christo exhortante.

13 Dicit vah. Quod significat exultationem, sicut Isa. 44. c. Vah calefactus sum; vidi focum.

1 Nun-

A piunt, quasi ex ratione persuadent. Turba verò eis subdita, quia sine iudicio, eorum voces sequitur, dum per confusione infaniam perstrepat, bestiali mente ululare perhibetur.

Nunquid prabe. e. Alia moralizatio. Sub specie eq. de predicator, q. in bello fortis est dux fidei, vel de quoquo milite,

quò à primæua conuersatione pficit, mē rionē facit. Vnusquisque cui Deus p̄sident equus est, cui De⁹ ante omnia fidei fortitudinē dat, cui hianitus iūgitur, dū quod corde credit ore confitetur.

Suscitatur, vt locusta in exordio, q. si in quibusdā aētib. terræ adhæret, in quibusdā attollitur. In iustitia. n. conuersionū, sunt permixta noue vitæ per intentionem & veteri per consuetudinē, nec adeo nocet illa vetus, q. semper impugnat, hæc infirma Deus piē tolerat. Naris eius est p̄uisio futuri iudicii, vbi gloria est de bonis, sed & terror pro admixtis adhuc malis. Iudiciū ergo, quod est gloria, ei est, & terror, sed timere seruire reputans, vt filius incipit patrem diligere. Et quia pro carnali actiōe erat timor, ante omnia carnem domat, quia cum vngula, id est, forti abstinencia terrā fodit, carne pressa securius de spe cælesti lætatur.

*Olym. Dicitur Accipiter versus Austrum explicatis alis erectus consistere in aere, prædamque contemplari, & in eā hac ratione inuolare.

E xul. au. Audacter, quia valenter reprimat corpus. Exultat de spe æternorū. Lætus autē pressio corpore hostiū adiutore subtilius fraudes eorū conspiciat, quas longe p̄uidere, & eis resistere, est in occursum p̄gere armatis, i. malignis spiritib⁹, q. sunt q̄ nos fraudib⁹ accincti, mala tegētes sub sp̄e boni, quali ne nudi videantur armis sunt teēti. Contra quas frustra nitit, q. seipsum prius non vincit. Sed in occursum pergit, q. exhortatio in alieno corde eorū insidias præuenit. Vnde talē victorē hostes acius tentant de seipso, vt cura eius ab alijs ad se tuendum redeat, & illi deserti pereant. Sed iste fretus gratia Dei, & suā infirmitatē curat, & alios non deserit. Et hoc est.

1. Cor. 10. c. *Contem. pa. nec c. g.* Contēnit, & q. nulla tentatione terret, vt taceat: Nec cedit gladio, q. & si eū violēta tētatio pcutit, non tñ à cura p̄ximi repellit, vt Paulus, q. grauius pcutus, non tñ silet. Equus percutit, nec à cursu prohibetur, vnde de spectus hostis acutiora spicula p̄quirat, vt duce in fugā verso equi quos regebat, dissipet. Diuersa ergo multiplicat ex pharetra, p̄ insidias iacit, hastā apertē vibrat, q. alia vitia virtutū sp̄e tegit, alia vt sunt aperta p̄ponit, vt infirmari videt. Fraudes non q̄rit, nisi fortē decipere q̄rit. Si nec sic proficit, clypeū opponit, i. quasdā difficultates conatibus illius, & sic nō pōt vincere. Vel resistit, & iter p̄ficientis intercludit. Cōtra hæc autē equus Dei feruens, & fremens sorbet terrā, i. terrenā in se p̄sumit, nec clangorē tubæ reputat. Clangor tubæ sonat, cū in bene gestis ē vicino aliqua culpa terribiliter tētat. Sed ille, nec bona deserit, & vitiū, quod de bono nascitur, declinat. Sonare autē reputaret, sed p̄pter malum, quod suboritur, rectē agere metueret. Ne autem dum prosperatur in virtutibus eleuetur, pulsari se tentationibus gaudet. Et hoc est.

Vbi audi. & c. Cōcussio tentationum infirmos prodir, agnitio infirmitatis custodia est virtutum. Ideo autem tentationem superat, quia non est impronisa.

Procul odo. & c. Id est, ex causis præcedentibus, quæ vitia subsequantur agnoscit, vt ex doctrina arrogantia, ex iustitia crudelitas, ex zelo ira, videt etiam, quæ turba malorum prouat si vel pauca admittat. Et hoc est.

Exhorta-

Exhortationem du. & c. Alia. n. sunt duces, & alia, quæ mox sequunt. Regina est superbia, q. quæ capit, septē principalib⁹ vitijs quasi ducib⁹ suis tradit, quos duces multa vitia sequuntur. Initium omnis peccati supbia. Primæ filia eius sunt inanis gloria, inuidia, ira, tristitia, auaritia, vētris ingluuies, luxuria,

D Superbia cum filiabus. Ecclesi. 10. b.

a Renouatur quilibet, vel Gentilis specialiter.

Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, ex-

a Hoc naturaliter agit accipiter.

pandens alas suas ad austrum? † Nunquid ad præceptum

a Vt ad meum, qui quod præcipio inspiro.

† In supernis ponit consilium.

tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum?

q. quæ septē datur se p̄formis spirit⁹. De inani gloria, oriuntur inobediētia, iactantia, hypocrisis, incontinecia, pertinacia, discordia, nouitatū p̄sumptiones. De inuidia,

† Aut.

odium, susurratio, detractio, exultatio in aduersis p̄ximi, afflictio in p̄speris illius. De ira, rixæ, tumor mētis, p̄tumelie, clamor, indignatio, blasphemia. De tristitia malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa p̄cepta, vagatio mētis erga illicita. De auaritia, p̄ditio, fraus, fallacia, periuria, iniquitudo, violētia, q. miscēiam obiurgationes cordis. De vētris ingluuie, inepta lēctitia, scurrilitas, immūditia, multiloquiū, hebetudo sensus circa intelligētiā. De luxuria, cecitas mētis, incōsideratio, incōstātia, p̄cipitatio, amor sui, odiū Dei, affectus p̄ntis seculi, horror, vel desperatio futuri. De his septem quinq. sp̄ualia, duo carnalia sunt, sed ita cognata sunt, vt vnū ex altero p̄ferat, q. inanis gloria generat inuidiā, inuidia irā. Et ita turbata mēs tristat, tristitia nō habēs in se vnde lætet, foris q̄rit, & facit auarū. In carnalib⁹ de ingluuie nascitur luxuria. Hæc 7. quasi sub quadā rōne menti se inferunt decipere, & ideo dicuntur exhortari sequentia eorundē, dum ad oēm infaniam pertrahunt, bestiali clamore p̄sumunt. Inanis enim gloria suggerit p̄esse, vt plurib⁹ profit. Inuidia quasi rōne ostendit alios non superiores, vel pares ei. Ira suadet non debere illata pati, ne consuecant inferri. Tristitia quasi probat nihil habere vnde gaudeat, cum oēs p̄ximi, ita sint ei amari. Auaritia dicit rectē p̄gregari, ne egeat, & melius expēdat, qd alij retinent. Vētris ingluuies dicit omnia immunda in esum à Deo condita in donis Dei contradici non debere. Luxuria cū breue sit tempus, & nesciamus, quod sequitur dicit non debere perdere, quod viuimus. Si enim Deus coitum improbarer, masculinum, & feminam non fecisset.

a *Nunquid per sa. & c.* Dicit per speciem equi, quātus sit, q. fortis sanctus q̄ certamina, incipit per speciem auiū quantum cōtemplatione volat. Per singulos enim annos accipiter penam veterem noua nascente projicit. Quid est ergo accipiter in austro plumescere, nisi q. vnusquisq. sanctorū flatu spiritus sancti tactus concalescit, & vsum vetustæ cōuersationis abiciens, noui hominis formā sumit. Et est sensus: Nunquid cuiuslibet electo tu intelligētiā, quam nec tu habes ex te cōtulisti, vt flante sancto spiritu cogitationum alas expandat, confitendo aperiat, quatenus pondera vetustæ cōuersationis abiciat, & virtutum plumas in vsum noui volat⁹ sumat? Accipiter tempore austri veteres pennas deponit.

b *Nunquid ad præceptū tuū eleu. aquila.* Hoc loco aquila nomine subtilis sanctorū intelligentia, & sublimis eorū contemplatio figuratur, ad præceptum Dei eleuatur aquila, dū iussionibus diuinis obtemperans, in supernis suspenditur fidelium vita: In supernis nidum ponit, quia habitationem mentis suæ in abiecta, & infima cōuersatione non p̄stituit.

*Cate. Græ. In tuo autem præcepto exaltabitur. Aquila. Vultur autem in nidis suis sedens morabitur.

*Nicetas. Vultur cadaueribus vascens, est homo impurus, qui nunc voluptatibus fruitur, & in futurum resipiscētiā reijcit.

a In petris

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nun. per. & c. Hic exponitur exemplū de accipitre, qui habet mirabilem industriam in sui renouatione, qui flante austro, qui est ventus calidus, extendit alas suas contra calorem solis, vt sic aperiantur pori, & veteres penna, & pluma decidant, & naue supernascentur, cū quibus agilius volat, & quod dicitur: Nun. per sa. tu. plu. ac. q. d. non, sed per diuinam sapientiam ipsum prædicto modo dirigentem.

2 Nun. ad præ. & c. Hic ultimo ponitur exemplū de aquila, quæ mirabilis est in multis. Primo in volatu, quia altius volat ceteris aui. &

& ideo dicitur. Nunquid ad præceptū tuum, i. secundū dispositionem tuam, q. d. non, sed secundū dispositionē diuinā. hoc enim facit aquila ex industria naturali à deo sibi data. Cursus autem naturalis rerum est quedam motio creaturæ ad præceptum diuinum, secundum illud Psalm. 148. a. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius.

3 Et in arduis ponet nidum suum? vbi non est accessus hominum, nec bestiarum, & hoc ne pulli sui rapiantur ab hominibus, vel à bestiis deuorentur. Secundò aquila mirabilis est in visu, quia acutè, & de longe valde videt, ideo subditur.

1 Inde

MORALITER.

1 Nun. per sa. tu. plu. me accipi. Accipiter cuius pluma renouatur, per hoc qd expandit alas suas ad austrum, significat penitentē, cuius cōuersatio renouat per hoc, q. expandit intellectum

lectum suum, & affectum fideliter ad amorem diuinum.

2 Nun. ad præ. tu. ele. aquil. Ad Dei præceptum aquila subleuatur, qn vir ingeniosus ad Dei cōtemplationem subleuatur.

3 Et in ardu. po. ni. suum. quando in eius amore firmatur.

Tom. 3.

a In petris ma. In sacro eloquio cū singulari numero petra nominatur, Christus accipitur, cū plurali, sancti viri exprimentur. vñ Petrus. Vos tanquam lapides vñ. Aquila itaq; in petris manere dicitur, quia in dictis antiquorum, & fortium patrum meritis statim collocatur. Possunt et petra, celestes potestates intelligi, quia velut petre in arduis sitae

† rel. munitionibus, aut turribus excelsis. Math. 24. c.

ab omni motu, (quod non arbores) mutabilitatis alienae sunt. Vir ergo sanctus perennē angelorum gloriam praestolatur, atq; huic mundo hospes, illa appetendo, quae aspiciat iam in sublimibus figitur.

b In praeceptis filicibus. Qui sunt praecepti filices, nisi illi fortissimi angelorum chori? praecepti enim sunt, quia pars eorum cecidit, pars remansit: Qui integri quidem stant per qualitatem meriti, sed per numerum quantitatem praecepti. Eisdem inaccessas rupes dicit. Cordi. n. peccatorum hominum valde inaccessa est claritas angelorum. Sed quisquis, ita contemplatione rapitur, ut intentione sua iam choris angelorum interfuerat, non ei sufficit, nisi eum etiam, qui super angelos est, valeat videre. Sequitur.

c Inde contem. Id est ex illis choris angelicis tendit oculum mentis ad gloriam supernae maiestatis, quae non visa adhuc est, quae tandem visa satiatur. Sed quia carne grauati Deum sicuti est, videre non possumus, sequitur.

d Et de longe oculi eius pro. Ac si dicat: Sancti intentionis acie fortiter tendunt, sed nec Deum propinquius aspiciunt, cuius claritatis magnitudinem penetrare non possunt. Sed ipsi praedicatores, cum auditores suos verbum diuinitatis capere non posse conspiciunt, ad sola incarnationis dominicae verba vertuntur. vnde sequitur.

e Pulli eius lambunt san. Ac si diceret. Ipsa quidem diuinitatis contemplatione pascit, sed quia auditores eius diuinitatis arcana percipere nequaquam possunt, cognito crucifixi domini cruore satiant. Sanguinem labere, est passionis dominicae infirma venerari. Sed quia praedicatoris anima carne exempta, ad eum mox ducitur, qui pro nobis sponte sua in mortem cecidit, sequitur.

f Et ubi. ca. fue. etc. ut illud: Vbi. ubi. fuerit cadauer, ibi congregabuntur, & aquila. Aliter: Omnis qui peccati morte ceciderit, potest cadauer vocari. Sanctus vero praedicator ubi peccatores esse confiderat, illuc anxie peruolat, ut in peccati morte iacentibus lucem viuificationis ostendat: Auditis itaque tot sanctorum virtutibus beatus Iob obstupuisse intelligitur, & sub admirationis terrore siluisse. nam sequitur.

g Adiecit do. & lo. est ad Iob. Vir sanctus hac districtioe flagellatus non estimauit sibi merita augeri, sed vitia resecari, quia in se nulla

nulla cognouit, percussus iniuste se credidit, & percussione arguere, est de percussione murmurare. Considerans autem dominus, quod ea quae protulit, non ex tumore superbiae, sed ex qualitate collegerat vitae, pie illum increpat.

* Cate. Graec. Et respondit dominus Iob, & dixit: Nunquid iudicium tuum cum sufficere iudicabis? redarguens Deum, respondebit illud?

* Nicetas. Symmachus, nunquid redarguens. Deo aliquid respondet?

h. Non. qui contem. &c. Ac si apertius diceret: Qui tanta de tua actione locutus es, cur audita sanctorum vita siluisti? Me autem fuit arguere, de percussione mea an fuerit iusta dubitare. Et vera haec quidem de te dixisti, sed quo tenderent flammulae nescisti, quia si non est, quod corrigas, est quo crescas.

Narraui de alijs, & si tuam nouisti, illorum celsitudinem non nouisti. Auditis igitur illorum virtutibus, si quid potes, responde de de tuis, sed omnis iustus attendens aliorum bona, quasi de singularitate non superbit.

i. Respondens autem Iob, &c. Arguitur de silentio, ut prius de locutione, si nescit cur cessus, silens tamen veneretur, quia a iusto, quid vir sanctus de semetipso sentiat, innotescat.

* Cate. Graec. Quid ego adhuc iudicor communitus, redarguens dominum, audiens talia, cum nihil sim?

* Chrysostomus. statim ab initio deo dat principatum, dicens, abs te victus sum, quid ergo longius animaduersionem producis? Ego acceptae plagae rationem exquirebam, opificium ipsum nullo pacto sum criminatus. quomobrem ego domine iudicor, qui nullius pretij sum, aut plane nihil.

* Cate. Graec. Ego autem, quam responsionem dederam ad haec: manum ponam super os meum, semel loquutus sum, secundo autem non adieci.

* Olym. satius esse ducere tuam sapientiam silentio admirari. Non mihi verba dicerant, quando cum hominibus sermo habebatur. Verum haec prima fuerunt. Ad haec autem, quae secunda sunt, hoc est ad ea, quae attingunt tuam potestatem, & sapientiam nefas est addere aliquid, loqui vel contradicere.

k. Qui leuiter locutus sum. Ac si diceret: Sermonem meum de fenderem, si hunc cum rationis potestate protulisset: At postquam lingua leuitate vasa conuincitur, quid restat, nisi ut conticendo refrenetur?

l. Manum meam ponam super os meum. id est, hoc quod districtio iudici de sermone meo me displicuisse confidero, ante eius oculos sub velamine recti operis abscondo.

5. Nunquid, qui con. cum deo. id est, qui uult cum eo contendere disputando, sicut tu uidebaris uelle, dicendo: Disputare cum Deo cupio.

6. Tam fa. con. tacens, & nesciens respondere.

7. Vtique, qui ar. de. id est, facit argumentationes contra Deum.

8. Debet respon. ei. hoc autem dicitur, quia Iob supra dixerat Deo Aut tu loquere, & ego respondebo tibi. Et subditur humilis responsio Iob confitendo delictum suum.

9. Qui le. lo. sum. id est, indiscretus, & stultus: quia licet verum dixisset excessit tamen in modo loquendi, ut supra dictum est.

10. Respo. quid pos. q. d. nihil, nisi confitendo stultitiam meam, ideo subditur.

11. Manum meam po. super os me. ut non aperiatur amplius ad loquendum.

a Vnum

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

1. Inde contem. &c. id est, pradam ad sui, & pullorum nutritionem, & quia communiter accipit pradam viuum, ideo subditur.

2. Pul. eius la. san. &c. scilicet de prada ab ea occisa currentem, & quia aliquando maxime tempore famis nutritur mortuorum, vel etiam mortuorum, ideo subditur.

3. Et ubi. ca. &c. in quo notatur velocitas sui volatus.

4. Et adiecit. Hic consequenter ponitur ipsius Iob confutatio, in quantum ostenditur ipsum nescire, nec posse respondere, & hoc est, quod dicitur. Et adiecit. Auditis enim praedictis mirabilibus Iob obstupescit, & ideo dominus super praedicta adiecit, quod sequitur, cum dicitur.

5. Nunquid

MORALITER.

† In petris manet. id est, cum angelis per studium contemplationis, qui dicuntur petre ratione suae confirmationis, & filices praecepti, propter eos, qui ceciderunt de medio eorum.

1. Inde contem. &c. desiderans claram dei visionem.

2. Pulli eius lambunt sanguinem. Pulli dicuntur discipuli adhuc tamen imperfecti, propter quod adhuc uacant circa Christi humanitatem meditantes eius passionem.

3. Et ubique cadauer fuerit statim adest. quia de altitudine contemplationis

templationis paratus est descendere ad leuandum peccatorem de putredine corruptionis, sicut patet de Paulo, qui post raptum ad tertium caelum descendit ad subsidium peccatorum.

† Respondens autem Iob domino dixit. Licet Iob uera dixerit, ut patet in fine libri per testimonium domini, tamen confitetur hic se locutum fuisse leuiter, ut in fra. ult. ca. insipienter, quia uix aut nunquam loquitur homo de diuinis, quin deficiat aliquo modo in sententia, uel uerbis, & sic fuit de ipso Iob, propter quod hic reprehenditur, & in principio cap. sequentis.

† recedet, alii vertunt, eruditur.

† Ecce contem. pibilis sum, vel, male dixi.

a *Vnum locutus sum.*

A Loqui nostrum, est hominibus occultum sen-
sum aperire. Loqui vero nostrum ad diuinas
aures, est motum mentis et expressione actionis ostendere. Beatus vero Iob locutione sua sed se deliquisse confitetur. Vnum enim loqui illicitum, est res flagello dignas agere. Aliud vero loqui, est et de flagello murmurare. Et est sensus: Rectum quidem me iter homines credidi, sed te loquente, et ante flagella prauum,

Quod iustum me credidi.

a Quia te docente didici nullam hominis esse iustitiam.

uum, & post flagella
me rigidum inueni.
b *Quibus ultra non addam.* Quia iam nunc
quanto te loquente

subtilius intelligo, tanto meipsum humiliter inuestigo. Homo enim vicinior luci, sentit quid ante fuit, & quod iam gustat, amplius amat, & quod subest iudicat, & quo est dignior, sibi videtur indignior, & longe esse, quo propior.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vnum locutus sum, quod uti non dixi. *illud fuit, quod dixi.*
Disputare cum deo cupio.

2 Et

ADDITIO.

In cap. 39. ubi dicitur in postilla. *Nunquid nosti tempus partus ibicum, &c.*

Ibicu partus.

Secundum quosdam expositores Hebraeorum ratio quare hic fit mentio de partu ibi cum, magis quam aliorum animalium est, quia ibices sunt ficiissimae complexionis, & habent viscera stricta, sicut & meatus, & ideo partus earum in quo dilatatio viscerum, & meatuum maxime requiritur, est in eis valde difficilis secundum earum naturam, unde, & indigerent maxime alicuius artificij seu iuuamenti, quod tamen non habent,

2 Et al. *illud fuit, quod commemorando iustitiam suam videbatur derogare diuinae iustitiae.*

3 Quibus ultra non addam. *diligenter de cetero ab his, & consimilibus precauendo.*

CAP. XL.

a *Espon. autem.* * Olym. Deus summam testatus beneuolentiam amicum Iobum victorem dei satanae compellat. Orig. & mercedem illi post hanc vitam persoluentem arihabone confirmat, dum eum de turbine allocuitur & iubet bono esse animo, & liberos percingere. Nemo enim dignus est, qui cum Deo loquatur, nisi qui sit libris compressis, & qui ad spiritualem vitam peruenit. Quid sit dominum de turbine respondere, quid beatum Iob liberos accingere, quid interrogare Dei, quid hominis indicare, primo iam domini sermone tractatum est.

b *Nunquid ir.* Quisquis contra flagella semetipsum defendere nititur, flagellantis iudicium euadere conatur, ut Saul. **c** *Et tu iu.* quia sine culpa se ferri, scit, ne inolefcat corripitur, & ad occulta iudicia reuocatur, ut credat iustum, quod a deo fit, et si causam non videat.

CAP. XL.

a Espondens autem dominus Iob de turbine dixit. Accinge sicut vir liberos tuos, interrogabo te, & indica mihi. Nunquid ir-

b *Dum ex tuis meritis contra flagella disputas.*
ritum facies iudicium meum, & condemna-

Quia Iob homines superat, cum Deus ad considerandam maiestatem suam prouocat, ut de se nihil sentiat.

c bis me, ut tu iustificeris? Et si habes brachium

d sicut Deus, & si voce simili tonas, circunda tibi decorem, & **e** in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere ve-

uerfarium, qui tibi mala intentauit, superasti.

f *Si vo. si. to.* Voce tonare est consubstantialitatem sibi filium mundo terribiliter demonstrare.

g *Circunda ti.* Subaudis, ut ego. Ipse enim circundat tibi decorem, de quo scriptum est: Dominus regna. de. ind. est. Ipse apud nos in

* Cate.

* Grego. Theolo. plagae arcanam rationem aperit.

d *Et si ha.* Deum brachium habere, est operantem sibi gignere.

* Chryl. Non belum inferens te laudari permisi, qui enim tua fortitudo, ut prelio sis mihi lacessendus? an parem habes virtutem?

* Orig. Huc duci possunt illi versus: Ad

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XL.

a *Espon. au.* Postquam dominus increpauerat Iob de hoc, quod dixerat disputare cum deo cupio, hic consequenter increpat eum de altero, scilicet de derogare diuinae iustitiae videbatur, suam iustitiam nimis commemorando, & primo ponitur ipsius Iob increpatio, secundo ipsius humilis responsio 42. ca. Prima in duas, quia primo dominus proponit propositum, secundo persequitur intentum, ibi: Si habes brachium. Circa primum primo excitat Iob ad attentionem, & patet littera ex dictis supra in prin. 38. cap. & consequenter proponit intentum dei.

Diuisio.

2 Nunquid irri. fa. iu. me. & con. me. ut iu. Id est, debes tu commemorare iustitiam tuam per tale modum, quod iudicium meum per hoc videatur hominibus irritum, & falsum, & per consequens videatur condemnabilis. quod non, & tamen tu hoc fecisti, quia per verba tua quibus iustitiam tuam expressisti, amici tui sic intellexerunt, quod tu argueres iudicium meum tanquam iniustum.

3 Et si ha. bra. Hic consequenter propositum probat, quod Iob sit increpabilis ex verbo predicto. hoc autem probat per excellentiam diuinae sapientiae, & potentiae, quae tantum excellit potentiam, & sapientiam humanam, quod nullus homo debet se iustificare per talem modum, quo aliquis

quis possit opinari, quod talis iustificatio cedat aliquo modo in derogationem diuinae iustitiae. Excellentia autem diuinae virtutis maxime relucet in mundi creatione, & gubernatione, & quantum ad hoc dicitur. Et si ha. bra. id est, virtutem, quae per brachium designatur.

4 Sicut de. qui sua virtute mundum ex nihilo produxit, & conseruat, ita quod subtracta mantenentia ipsius omnia redigerentur in nihilum.

5 Et vo. si. to. Id est, si vox tua sit tanta virtutis, sicut vox Dei, per quam omnia facta sunt de nihilo, sicut dicitur Psal. 148. Quia ipse dixit, & facta sunt.

6 Circun. ti. de. Id est, fac tibi mundum totum sphaericum, quod sit tibi ad decorem, sicut vniuersitas creaturarum ipsi Deo, quia per pulchritudinem ordinis in creaturis apparet decor diuinae sapientiae, & virtutis.

7 Et in su. eri. quasi praesidens omni creaturae, quod est proprium Dei. Secundo apparet excellentia diuina in praemiatione beatorum, & quantum ad hoc subditur.

8 Et esto gloriosus. id est, clare a sanctis angelis cognitus, & reuerenter laudatus. Gloria enim est clara notitia cum laude.

9 Et spe. indu. ve. id est, societate sanctorum angelorum adornatis. Sicut enim vestes pretiosae faciunt ad ornatum hominis, sic societas angelorum ad ornatum Dei, in quantum decor suae sapientiae, & gloriae maxime relucet in eis.

1 Disper-

MORALITER.

1 *Respon. au.* Licet autem beatus Iob vera dixerat, ut dictum est, tamen in modo loquendi defecit, per quem poterat aestimari, & aestimatum fuit ab Eliu, quod nimis se iustificabat, & diuinae iustitiae

iustitiae derogabat, propter quod increpando dicitur ei.

2 *Nunquid irri. fa. iu. me. & con. me. ut iu.* Quod consequenter inueniens ostenditur per excellentiam potentiae diuinae, ad quam nullus potest attingere. Per hoc ergo docemur loqui timide, &

Tom. 3.

2

A sublime erigitur, cū nostris mētib. in sua natura esse impene-
trabilis demonstrat. Ipse gloriosus est, q. dū seipso pfruitur
accidentis laudis indiget nō est. Ipse speciosus induit vestib.
q. a sanctōrū angelorū choros quos pdidit, i. vsum sui decoris
assūpsit, & velut quādā vestē gloriosā sibi ecclīā exhibet,
non habentē maculā

Ephe. 5. f.
indignationē
tuā.

falliga, vel ob-
uolue in ab-
condito.

Peccator duo-
bus modis re-
spicitur a deo.

Ecclē. 10. b.

B aut rugā. Sed quia spe-
ciosam vestīū nomi-
ne, iustos sibi quomo-
do adiungat insinuat
iniustos et quomodo
a se distingat, osten-
dit, dicens.

a Disperge su. Subau-
dis, vt ego, q. a eos, &
tranquillitatis tēpore
vnitos cōtra me tole-
ro, & districtus qūque veniens in meo eos furore dispergo.

b Et respi. om. ar. hu. Ac si dicat, vt ego. Duobus autem modis
peccator a domino respicitur, dum aut a peccato conuertit,
aut ex peccato punitur. Vtrisque autem modis peccator in
humilitate arrogans sternitur.

c Respi. cū. su. Subaudis, vt ego. Superbi. n. ex respectu domini
confunduntur, aut hic dānantes crimina, aut illic supplicia
de iustitia sentientes. Impiorum vero locus superbia est, quia
cū scriptum sit. *Initium omnis peccati superbia*, vnde oritur
impietas, ibi continetur superbia. Impius ergo in loco suo
conteritur, quia ipsa superbia qua eleuatur, opprimitur.

d Abscon. eos in pul. si. Ac si dicat, vt ego. Superbos enim atq;
impios iusto iudicio dominus in puluere abscondit, quia eo-
rum corda ipsis, quā despecto amore creatoris eligunt, ter-
renis opprimi negotiis permittit. Sed cuncta hęc qua inten-
tione prēmiserit, ostendit dicens.

e Et ego con. ac si diceret: Si potes terribilia facere, hęc q. ipse
protuli tibi, & non mihi deputa bona oīa, quę fecisti. Si vero
peccantes alios non potes pēdere, liquet q. a reatu nequitie
tua te non vales virtute liberare. Quia aut prēmisis verbis
dās potētiā suā magnitudinis intulit, nunc in sequentib. ne-
quitiam

C dās potētiā suā magnitudinis intulit, nunc in sequentib. ne-
quitiam

NICOLAUS DE LYRA.

1 Disperge. Hic consequenter ostendit excellentiam diuinę
virtutis, quā tertio modo apparet in punitione malorum, et
hoc ostenditur primo in malis hominibus. secundo in dæ-
monibus, ibi: *Ecce vehemoth*. Circa primum dicit. *Disper. super.*
id est, peccatores, si habes brachium, sicut Deus. **2** *Et respi.*
om. arro. id est solo nutu, vel respectu dei, ce a sua potentia. Di-
citur autem arrogans, qui maiora præsūmit, & attentat, quā
facultas sua, & decetia se extendat. **3** *Respi. cū. su.* non ocu-
lo clementie parentis, sed oculo iustitie punientis. Ideo
subditur. **4** *Et confun. eos.* reddens eis confusionem propter
eorum superbiam, & gloriationē. **5** *Et contere impios in loco suo.*
Id est, vbi & quando magis securi non verebantur suam im-
pietatem operari. **6** *Absconde eos in puluere simul.* corpora eo-
rum per mortem redigēdo in puluerem. **7** *Et facies eorum.*
id est, animas, quę per facies delignantur, eo quod in facie re-
lucent omnes sensus, & in anima sunt omnes notitię intel-
lectuę. **8** *Demerge in foueam.* Id est in profundum inferni.
9 *Et ego confitebor.* si possis facere prędicta. **10** *Quod saluare*
te. pos. dext. tua. i. quod non indigeas alicuius auxilio, quod est
propriū ipsius Dei. **11** *Ecce Veh.* Hic consequenter ostē-
ditur excellentia diuinę virtutis in punitione dæmonis. Et
primo sub similitudine animalis terrestris. secundo sub simi-
litudine piscis, ibi: *An extrahere*. Circa primum sciendum, q.
Iudæi dicunt hic, quod *Vehemoth* est nomen cuiusdam ani-
malis incredibilis magnitudinis, intantum quod in vna die
depascit herbas mille mōtium, & in crastino renascitur her-
ba in tanta magnitudine, sicut erat in pręcedenti die. Et ad
hoc inducit Ra. Sa. super istum locum auctoritatem Psal. 49.
in quo vbi habemus. *Iumenta in montibus, & boues*. Hebræi di-
cunt: *Vehemoth in montibus mille.* & translatio Hieronymi sum-
pta immediatē de Hebræo habet: *Pecudes in montibus milium.*
Dicunt enim Hebræi, quod Vehemoth est nomen æquiuo-
cum, & vno modo signat idem, quod animalia, & sic est no-
men cōis generis, & plurale. Alio modo signat p̄dictū ani-
mal immēse magnitudinis, & sic est nomē speciei, & singula-
re. Dicunt et Hebræi, q. in resurrectione Deus interficiet il-
lud, &

quitiā antiqui hostis oñdit, vt bonus famulus, & auditis pri.
virtutib. dñi, sciret quātū diligeret, & cognita post callidita-
te diaboli disceret quātū timeret. Verbis. n. sequentib. fide-
li famulo dñs cunctas hostis machinationes insinuat, omne
quod opprimendo rapit, omne quod insidiando circumuo-

lat, oē quod minan-
do terret, omne qđ
suadendo blanditur,
omne quod desperā-
do frangit, oē quod
promittēdo decipit.
Cūcta ergo tergiuer-
sationis eius certami-
na exorditur, dicens.
10 *Ecce Vehemoth quē,*
11 *&c. Omnia simul fa-*
cta dicunt, quia cum

primō fecit cælū, & terrā, in substantia simul facta sunt, quę
de eis originē habent, sed non in specie, q. post sequentibus
diebus ostensa sunt, Sol, & luna de cēlo: virgulta, & huiusmo-
di de terra, nō sic homo, & Vehemoth, q. non alter ex alte-
ro: Si iō simul, quia in actione Dei, (q. tēpore caret) idem di-
ceretur de omnibus, sed simul per imaginem sapientię.

* Iulianus. Quidam vermes Iob artus depascentes inter-
pretantur. Olym. Alij aduersarias potestates appositę ad il-
lud: Ne tradas bestiis animas confitentium tibi. Chrys. o. Li-
cet referre ad bestias, quę sub aspectum cadunt, quę diuino
consilio licet ferā, scēno sunt contentę.

Ecce Vehemoth, &c. Sub Vehemoth nomine antiquum ho-
stem insinuat, interpretatur autem animal, qui cum homine
factus est, non vnitate tēporis, sed cognitione rationis. Quia
ergo in cūcta rerum natura nullum rationale animal est,
nisi angelus, & homo, quicquid ratione uti non potest, cum
homine factum non est. dicatur ergo.

Ecce Vehemoth, quē se. te. vt dū homo eū, q. in rōne secū fa-
ctus est perisse cōsiderat, vicinū sibi casum superbię ex ipsa
propinqui sui p̄ditione pertimescat. Sed quia Vehemoth cū
quo sit factus dictum est, perditus quid agat audiamus.

a. f. a.

lud, & iusti carnibus eius vescuntur, & sic patet, q. Iudæi inci-
derunt in errorem Saracenorum dicētes, quod resurrectio
fiat ad vitam animalem cibis indigentem, quod improbavi,
Gene. 1. c. per scripturam noui ac veteris testamen. Habet
dictum etiam eorum de magnitudine illius animalis multa,
quę statim videntur inconuenientia de passu illius. Propter
quod expositores catholici exponunt hoc de dæmone sub
similitudine elephantis, & ceti, qui est idem, qđ Leviathan.
vnde positus proprietatibus elephantis dñi in līa. Ipse est prin-
cipiū viarum Dei, quia tota natura Angelica a principio fuit
creata in cēlo empyreo. Similr positus proprietatib. Leviathā
dñi. Ipse est rex super oēs filios superbię. Ex quib. dictis satis
patet, quod Deus sub similitudine illorum animalium loqui-
tur de dæmone, qui licet anteq. caderet per peccatum esset
superior homine, deprauatus tñ per peccatū factus est infe-
rior, & cecidit quodāmodo in bestialē monstrositatē, vnde
& in animalib. monstrosis solet apparere, inter animalia aut
terrestria elephas est valde mōstroses, & cetus inter mari na,
& ideo per ipsa hic intelligit diabolus. Ratio autē quare hic
elephas vocat Vehemoth, qđ nomen in Hebræo significat
animalia in plurali, est, quia pp magnitudinē habet excellentiā
super omnia animalia, ita q. corpora plurium animalium si-
mul iuncta non adæquant eius quantitatem. Igitur exponat
litera de dæmone sub nomine elephantis designato, quia in
parabola sensus literalis est, non ille qui immediatē p voces
signatur, sed per res signatas, sicut Iud. 9. b. dicit. *Ierunt ligna*
ad rhamnum. Sensus literalis est de vitis Sichem signatis per li-
gna, & Abimelech, qui per rhamnum signatur: Sic in propo-
sito sensus literalis est de dæmone, qui parabolice per elephā-
tem designatur, cum dicitur. *Ecce Veh.* quem fecit tecum. si re-
feratur ad elephantem sic exponitur, quod elephas factus
fuit sexta die cum alijs animalibus gressibilibus, & eodem
die factus fuit homo, & sic Iob hic accipitur pro ipso Adam
in quo etiam sanctus fuit Iob quodammodo, scilicet tan-
quam in principio totius naturę humanę. Si autem refe-
ratur ad dæmonem, qui per Vehemoth intelligitur, sic
exponitur.

1 Quem

MORALITER.

sobrie, cū loquimur de conditionibus naturę diuinę.

11 Ecce

11 *Ecce Vehemoth.* secundum doctores nostros dominus hic
de diabolo loquitur sub elephantis metaphora, qui Vehemo-
th nominatur.

1 Quem

a *Fa. qu. bos.* Boves freno nō nisi mūdo vescunt. Fēnū ergo
A sicut bos appetit comedere, q̄ suggestionis suę dentes cōte-
 rere mundā vitā spiritualiū q̄rit, quod quidē p̄ualer in his, q̄
 mundā vitā per studiū ducunt, sed ex illa placere deo nō ap-
 petūt, hi apud humana iudicia electi sūt, sed apud subtilē exa-

men Dei fēnū. Quia
 igitur omnipotēs qd
 hostis noster agat in-
 nuit, nunc quomodo
 praualeat innotescit:
 vt calliditatis eius ne
 quitia quo aperti⁹ co-
 gnoscatur facilius su-
 peretur. sequitur.

† Velociter
 monet.
 Seminarium
 hominis.

b *Forti. eius, & c.* Semi-
 narium coitus vitis ī
 lumbis esse, fāminis

in vmbilico perhibetur, q̄a igitur potestati diaboli vterq; se-
 xus valde ex infirmitate luxurię subternitur, & fortitudo ei⁹
 in lumbis contra masculos, & virtus illius contra fēminas
 in vmbilico perhibetur. Bene autem in lumbis, vel vmbili-
 co eius non eorum fortitudo dicitur, quia nimirum eius pro-
 prie corpus sunt, qui suggestionum turpium blandimentis
 decepti, ei per luxurię fluxa succumbunt.

*** Olymp.** Aquila, dorsum: Symmachus ventrē interpreta-
 tur, vt robur bestiarū sit in lūbis, & vmbilico, q̄a ē spina dorſi
 ducti nerui vmbilicū deuinciunt. Verū vim Satānē declarat
 qui primū ad libidinē, & gulā homines inuitat, mares, & fē-
 minas. Sūma aut cum dignitate verborū, & in mare lūbi, &
 in fēmina vmbilici nomine vsa est scriptura, siquidē parem
 dignitatem, & modestiam ad mulieres afferri oportebat.

c *Strin. cau. & c.* Cedri nomine superba prauorum potentia
 designat. Cauda aut Vehemoth illa antiqui hostis extremi-
 tas dī, cum vas propriū perditū illū hominē ingreditur, qui
 specialiter Antichristus nuncupat. Quē quia modo honorib.
 seculi, modo signis, & prodigijs fidei sanctitatis in timore
 potētē eleuare p̄mittit, ecce voce dñica cauda illius cedro
 cōparat. Sicut, cedrus abusta crescendo deferit, ita tunc
 Antichristus mūdi gloriā tpaliter obtinens, mensuras homi-
 nū, & honoris culmine, & ignotū potestate trāscēdit. Bene

aut caudā stringere dī, quia tota eius virtus in illo vno dāna
 to homine cōgesta densatur, vt tanto per illū fortia, & mira
 faciat. quāto illū collectis virib. intligat. Hoc ē per seipsum
 sine homine agit, prima suggestio eius mollis est, q̄ facile po-
 test cōteri, sed recepta, vsu roborat. Caput est herba, cauda
 cedrus, dente delectationis vulnerat, cauda stringit, & ligat,
 p̄sensu. n. & vsu, ita indurauerit, & excreuerit, vt ē volēs nō
 facile queat dissolui. Illis ē quos cepit iā proximis mortis,
 grauiore culpas ingerit. Stringit ergo caudā, dū p̄ parua vi-
 tia in fine deteriores facit. Aliqn̄ receptum, gratia Dei expel-
 lit, sed cū expellitur, acrius sequit, & disceps exit, tunc enim
 mentē pēnis dilaniat cū egredi cōpellitur, & in hoc caudam
 stringere

stringere dicitur, sed quia quāto sit iniūstorum caput dixit,
 de membris eius, sequitur.

*** Cate.** Gre. si atuit caudam sicut cyparissus.
*** Nice.** Cypressus iustos dī signat, & Angelos bonos,
 quos se trāfigurant Angeli Satānē.

a Carnales. **b** Sed. **c** Sed. **d** Sed. **e** Sed. **f** Sed. **g** Sed. **h** Sed. **i** Sed. **k** Sed. **l** Sed. **m** Sed. **n** Sed. **o** Sed. **p** Sed. **q** Sed. **r** Sed. **s** Sed. **t** Sed. **u** Sed. **v** Sed. **w** Sed. **x** Sed. **y** Sed. **z** Sed.

a quem feci tecum, fœnū quasi bōs comedit. Fortitudo

b eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris

c eius. † Stringit caudam suam quasi cedrum, nerui testi-

d culorum eius perplexi sunt. Ossa eius velut fistulæ aris,

eius sunt, qui innocentū actionis suę exempla corrumpit, & in eo exēp. alij fetus erroris ministrat, & in nerui
 perplexi sunt, & anale impliciti dū correctionē solui nequa-
 quā possunt. Vnde testiculos sunt p̄prie cogitationes, & sugge-
 stiones, qui p̄p̄rata anima iniqui
 id est, callida p̄p̄rata anima iniqui
 fugere sine aliquo peccati laqueo
 solui, nisi alioh̄ gatus. Vt si quis iurata
 omni silēcio cōtēgat, si post inuenit graue timorē
 velit facere, timorē p̄dere ne sit pius, silere nō
 Vel deferens mūdi si nō caute a plato, aliqui illi
 sunt mūdi, dimitte q̄ sunt Dei, si obedi Deū defert
 obedi Deū in suo p̄p̄to contēpt. Si iā ad suas voluptates
 dit. Vel qui pretio ad regimē ecclesiasticū ascenderit, p̄
 tus tribulatione attendit, q̄ male intravit, sed volēs dimid-
 retimer culpā gregis destitutione, volens retinere timorē
 grauior sit culpa, quod enim p̄p̄dere, quippe neutrum sine
 reatibus criminis videt. Sicut tunc peccato nullus eandē
 est aditus, minora eligant, & p̄p̄deras Vehemoth soluit,
 dū ad maximas virtutes quāto in timorē trahitur.

*** Cat. Græ.** nerui autem eius impliciti
*** Nice.** est genus hominum callidorū, de quibus Isaias:
 Solue omnem nexum iniustitiarū.

c *Ossa eius.* Ossa sunt consilia in quibus eius vis tota, qui non
 vi, sed callidē interficit. Per testiculos, i. suggestiones aperte
 noxia inserit, p̄ ossa quasi ex bono p̄sulit, vide fistulis aris cō-
 parant, q̄ suauitate cantus aures mulcent, & cor emolliūt, ita
 dolosa illius consilia blandū sonū de exteriorib. reddunt, q̄
 & hēre potest homo, & bonus esse, & sic cor ad voluntates
 trahunt, vt laudando, q̄ bene ex se egit, vt non debeat alijs
 subdi ad superbiam intendit, sed durius tentat cū sub spē vir-
 tutis quasi infirmis laqueus occultatur. Vnde cartilago eius
 est quasi laminæ ferreæ. Cartilago hēt speciem ossis, sed non
 firmitatem, i. quādam vitia habent speciem recti, sed nō vir-
 tutem, vt sub spē cie zeli latet ira, & sub mansuetudine dīfo-
 latio:

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quem se. te. id est sicut, & te feci, & hoc dicitur ad excludendū
 errorem eorum, qui malitiam demonis considerantes negauerūt ipsum
 esse creaturam boni Dei.

Quem se. te. i. habentē tecum similitudinē in natura intellectu-
 ali, in qua etiā elephas per quem demon intelligitur, habet quādam
 convenientiam cum homine. Dicitur enim d. de animalibus, quod om-
 nium animalium syluestrium maximē domesticabile est elephas, in mul-
 tis enim eruditur, & intelligit, & docetur adorare regem, quod non est
 sic intelligendum, quod habeat intellectum, sed propter bonitatem esti-
 matus habet intellectū aliquid simile.

2 Fœnum quasi, & c. non enim vescitur carnibus, sicut, et lupus, et
 leo, sed herbis, granis, & terræ nascentibus, sicut, & bos, & per hoc in-
 telligitur, quod demon, qui per elephantem signatur, delectatur, & pa-
 scitur in hominibus implicatis terrenis cupiditatibus. Consequenter a-
 gitur de virtute elephantis generatiua, cum dicitur.

3 Forti. in lum. eius. semen enim in animalibus masculinis de-
 scendit à renibus ad membra genitalia.

4 Et vir. in vm. vē. eius. In coitu. n. supponit vmbilicum dorſo
 femellæ, & ideo habet ibi fortitudinem nervorum, ne ladatur ex con-
 cussione

MORALITER.

1 Quem se. te. id est similem tibi per intellectum.

2 Fœnum quasi bos co. Per fœnum vita carnalis intelligit. Esa.
 40. b. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Ergo
 Vehemoth fœnum comedit, quia carnales homines incor-
 porando sibi consumit.

3 Forti. eius in lum. eius, & c. Luxuria viget in lūbis virorū, &

in vmbilico fēminarum, ergo quia per vitū luxurię vtrius-
 que sexus multi diabolo subiunguntur, virtus eius, & fortitu-
 do in lumbis, & in vmbilico denuntiatur.

5 Stringit caudam, sicut cedrum. quia fortiter tenet quos ca-
 pit per luxurię vitium.

7 Ossa eius velut fistulæ aris. Per duritiam aris, & ferri significatur
 obstinatio diaboli, i qua desiderat sibi peccatores assimilari.

A lutio, p hoc ergo facit sperari pnia vnde sequunt supplicia, sed facilius culpa corrigit, q̄ erubescitur, q̄ aut virtus putat, difficilius, vnde laminæ ferreæ cōparant. Habet hæc bellua carnes, hēt ossa, sed ossa eius quolibet valentiores in corpe eius accipim⁹, in quib. dum iniquitas vehementer indurauit, p eos tota corporis cōpago subsistit.

† ossa illius
(sub. minora,) sicut virga ferrea.

Qui quoniā potestate videri admirandi appetunt, & tamē auditoribus nōnunquā exhibent linguæ dulcedines, tris fistulæ cōparantur, quia more metalli insensibilis sonum beneloquēdi hnt, sed sensum bene viuēdi non habēt.

† applicauit.
† arborum vmbra, vel te gent eum arborum vmbra, ut sint vmbra eius.

* Nicetas. Vel qd es imitetur aurū, sic Satanas Angelum lucis, vel quod obstinatē resistat veritati; vel, quod ex illo hæretici prodeant, vt ex latere Adæ Eua, & Christi domini ecclesia.

* Olymp. Christi membra hominis, Saranæ draconis proportionē quadam intelliguntur.

B a Cartilago. Cartilago ossis speciē hēt, sed ossis fortitudinē non hēt. Cartilago ergo eius similis ferro dī, quia hi, qui in eius corpore ad ostensionē virtutum non sufficiunt, p vocē fidelū acius accenduntur. Quia enim cum eos facere signa & prodigia non posse considerant, fideles se illi p crudelitātē probant, qui rectē laminis ferreis cōparantur, quia dū circūquaq; se in crudelitate dilatare ambiūt, quasi in ferri laminas se extēdūt, sed Vehemoth iste, q per mēbra sua extremo tempore, vel per se semper contra electos Dei tanta se arte iniquitatis exercet, cuius sit nature, cuius sit conditionis, ac si causas tantæ astutiæ tantēque fortitudinis redderet, adiūxit.

Eze. 28. c

b Ipse est prin. vi. vnde ppheta. Tu signaculum similitudinis Dei. Quid non habet in quo est similitudo imaginaliter, q̄ in eo vnū signat essentialiter. Itē oē lignū paradisi non est simile ei, &c. Agmina, etsi excelsa, non sunt huic plata, nec equata. Itē omnis lapis pretiosus operimentū tuū, quia oēs angelos ornamentū habuit quos transcendit. Hunc summū puluis tū i. homo Christus vicit, cui est, & hæres quicunq; vincit. Vias etenim Dei actiones accipim⁹. Principiū ergo actionū Dei Vehemoth dī, quia nimirū cū cuncta crearet, hunc primū condidit quem eminentiorem reliquis angelis fecit. Tot antiqui hostis virtutib. auditis, tanta conditionis eius magnitudine cognita, quis non percussione desperationis succubat? Sed quā elationem nostram ostensa hostis potentia reprimat, etiam infirmitatem nostram fouet adiungens.

c Qui fecit eum. Gladius Vehemoth ipsa nocēdi malitia est, sed ab eo a quo bonus p naturā factus est, eius gladius applicat, q̄a eius inaltia diuina dispensatione restringitur, ne ferire tantum mentes hominum quantum appetit, permittat. d Huic montes herbas se. Quæ est herba montium, nisi voluptas fluxa, q̄ ex corde gignit superbiorū? Elati namq; seculi huic

C Vehemoth herbas ferunt, q̄a suas illi offerūt fluxas, & lubricas

cas voluptates, & ex eo illum reficiunt, qd̄ nequiter operat. **D** e Omnes be. agri. lu. ibi. Bestiæ immundi spiritus sunt, ager mundus. Agri vero bestiæ in herbis motiū ludunt, q̄a proiecta de superiorib. in hoc mūdo demonia prauis superbiorum operibus delectant. Sed quia audiuius qd̄ iste Vehemoth come

dat, nunc audiamus vbi interim p prauū desiderū requiescat.

* Caten. Græc. accedens ad montem præruptū, fecit latitiam quadrupedibus in Tartaro.

* Nicetas. mons prærupt⁹. Verbum incarnatum cruci affixum cuius descensus exhilarauit eos, qui in custodia detinebantur.

† arboribus vmbraferis.

f Sub vmbra dor. in se-

cre. cala. Hoc loco, appellatione calami mētes seculariū tēporali gloriæ deditæ designant. Qui tanto apud semetipsos intus inanesunt, quāto alti, & nitidi exterius ostenduntur, q̄a dū ad exteriorē gloriā per superficiē tendunt, & defluunt, nulla intus firmitate solidantur. In secreto ergo calami dormire perhibetur, quia quorū studia ad appetitum temporalis nitoris atq; altitudinis cōmouet, corda eorū quasi quietus tenet. **E** Dormire enim in cordibus sanctorum non potest, quia etsi qn̄ in eis ad breue momentum se collocat, ipse eum celestium desideriorum æstus fatigat, & quasi toties, vt recedat pungi tur, quoties ab eis amore intimo ad æterna suspiratur.

* Athan. Calamum vsurpauit ad Dæmonis imbecillitatē declarandam.

* Nicetas. aut molles, & effeminatos materiam ignis, & potentes itemque salices ad describendas fatuas virgines.

g In locis humenti. Loca humētia sunt terrenorū hominum mentes, quas humor carnalis concupiscentiæ, (quia replet) fluidas facit. Loca quoq; humētia sunt opa voluptuosa, vel mēbra genitalia. Quod si, ita est, quid aliud locis humentib⁹, nisi luxuria designatur, vt & per calamū superbia gloriæ, & p loca humētia luxuria corporis designatur. Hæc duo nimis dominantur in homine, vnū est spiritus, alterum carnis.

h Protegunt vmbra vmbra eius. Vmbre sunt diaboli omnes iniqui, qui dū imitationi iniquitatis eius inferiunt, quasi ab eius corpore imaginis speciē trahunt. Sicut aut vmbra eius sunt pluraliter reprobi, ita singulariter vmbra eius est vnusquisque peccator. Sed vmbra Vehemoth istius vmbra eius protegunt, dum peccatores, qui in quo tibi malē cōscij sunt, in eo & alium peccantem defendunt.

i Circundabunt eum salices. per sterilitatē salicū vita peccatiū, (qui verbis virescunt sine fructu) signatur. Per torrentē hui⁹ mortalis vitæ cursus exprimit. Circundant ergo Vehemoth salices torrentis, quia amatores vite mortalis a bonis actibus quasi a fructibus alieni tanto illi arctius inhaerent, quāto eos largius delectatio transitorie voluptatis infundit, hos enim quali in radicib. torrentis rigat, dum in suis cogitationibus amor vitæ carnalis inebriat. Sed q̄a quid ei a suis clientib. im-

pendatur

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ipse est prin. vi. hoc interponitur ad intelligendū, quod ea, quæ dicuntur hic de demone, intelliguntur sub metaphora elephantis. Est enim demon, principium viarum Dei, quia inter creaturas angelica est prima, & inter angelos ille, qui fuit primus simpliciter peccauit per superbiam, & fuit alijs cadentibus occasio peccandi.

2 Qui fecit eum. scilicet Deus.

3 Appli. gla. eius. s. potestatem nocendi, quæ inest ei a deo, quamuis voluntatem nocendi habeat a seipso, non tamen potest eam exequi, nisi a deo permittente, sicut patet in principio huius libri. Consequenter describitur conuersatio elephantis, cum dicitur.

4 Huic montes her. quia sicut dictum est supra, p̄scitur terrana scētib. & per hoc, q̄ fit hic mentio de montib. intelligitur, quod potestas

flas demonis maximè est in superbis hominibus.

5 Omnes be. agri. lu. sicut dictum est supra elephas non viuit de præda aliorum animalium, sicut leo, & ideo alia bestia non formidant habitare cum eo, & per hoc designatur, quod homines bestialiter viuētes sint ipsi demoni familiares.

6 Sub vmbra. &c. Est enim elephas animal calidum, & in regionib. calidis nascitur, & ideo contra calorem corporis, & ten. poris libenter requiescit iuxta fluuios, vbi in locis paludosis crescunt calami, vt habetur quinto de animalibus.

7 Prote. vmbra vmbra eius. quia querit loca iuxta calamos, vbi sunt arbores magna, quarum vmbra cadunt super vmbra calamorum, ideo subditur.

8 Circunda. eum factor. quæ sunt altiores calamis, & faciunt vmbra densiorem.

1 Abfor

MORALITER.

1 Ipse est prin. vi. Dei. idest creaturarum. nam angelica natura est inter creaturas dignitate prima, propter quod ex eius casu nobis timor incutitur ne cadamus.

2 Qui fecit eū appli. gla. eius. Nihil enim p̄t agere, nisi ex diuina

uina permissione.

4 Huic montes her. se. nam superbi ipsum pascunt.

5 Omnes bestia agri. lu. ibi. quia bestialiter viuētes latitiam faciunt illi.

7 Sub vmbra. dormit in secreto ca. &c. Per hoc significatur, quod in otiosis, & delicatē viuētib⁹ quiescit, & delectatur.

1 Abfor

A pendatur audiuius, nunc etiam quid in illis agat audiamus.
A *Abfor. flu.* Nomine fluij decursio humani generis signat.
 Appellatione Iordanis hi q iam inibum sunt sacramēto bapti-
 finatis, quia in hoc flumine cōtingit sacramentū baptismatis
 inchoari. Quia igitur humanū genus in ima defluens (vsq; ad

menta distenditur, adhuc iūcto, & alio nomine notatur: nam **D**
 sequitur.

f *An extra. po.* Leuiathan additamentū corū dī, hominum, f. **Leuiathan.**
 quibus semel culpam preuaricationis intulit: & hanc vsq; ad
 aternā mortē quotidie pessimis suggestionibus extēdit. Po-

test etiam per irratio-
 nē vocari Leuiathā: **f**festinabit.
 primo itaq; homini
 diuinitatē se additu-
 rum perhibuit, sed
 mortalitatē tulit. Ad
 ditamentum ergo ho-
 minum per irratiōē
 dici potest, quibus dū
 hoc quod nō erat, ad-
 dere ipopōdit: etiam
 hoc quod erat fallen-

a tis. Ecce absorbebit fluuium, & non t mirabitur, & habet fidu-
b *Acutis verbis explorationem diaboli, per miracula diuinitatem odorantis percipit dicens: Non in solo pane*
viuit homo, &c. Luc. 4. a.
c *Et non mir.* Neque
d ciam quod influat Iordanis in os eius. In t oculis eius quasi
e hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius. **An ex-**
f *De aquis humani generis. b* *Ut ego qui tūm mitto.*
g trahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam
h *Quod si aperte iam non est potens, per insidias mordet. Dominus ponit cir. in na. eius.*
i eius? Nunquid pones circulum in naribus eius, aut t armilla
j *Fortentia iudicij insidie eius coarctantur.*

c *Et habet fi.* Vel, qui fidem ueritatis cognouerunt, sed uiue-
 re fideliter negligūt, fluius dici possunt, quia uidelicet deor-
 sum fluunt: Iordanis descensio eorum dicitur. Sunt etiā non
 nulli, qui uias ueritatis appetentes, semetipsos abiciunt, atq;
B a uitā ueteris elatione descendunt. Et est sensus. Absorbebit
 fluuium, quia pro magno non aestimat cum eos deuorat, qui
 per ipsa sua uitā studia deorsum currunt, sed illos magnope-
 re rapere nititur, quos despectis terrenis studiis iungi iam cē-
 lestibus contemplatur. Sed contra hunc consolationis adiu-
 torium pręstat is, de quo subditur.
 *Nicetas. Salutem factam in Iordane contemplabitur, nec
 melior fiet.

d *In oculis eius.* Cum Vehemoth insidias, atque effrenatas vi-
 res, unde terret, indicasset, filii sui unde refouet commendat
 aduentum, & quo ab illo ordine Vehemoth iste sit perimen-
 dus insinuat, qui de se in nece diaboli hamum fecit. Atsum-
 psit. n. corpus, vt i eo Vehemoth quasi escam suam mortem
 carnis appeteret, sed ibi erat diuinitas, quę raptoris faucem p-
 foraret. In oculis aut suis hamo captus est, qā & nouit & mo-
 mordit, & prius cognoscendo confessus, confitendo p-
 muuit & tandem post non timuit, cum in illo quasi escam propria,
 mortem carnis esuriret. Igitur quia caput nostrum quid per
 se fecit dictum est, nunc per membra sua quid faciat sequit.
c *Et in su.* Per nares odor trahit, & ducto flatu hoc agit, vt res
 ē q longe est posita cognoscatur. Narib. ergo Vehemoth cal-
 lidæ eius insidiæ designantur, per quas sagacissime nitit oc-
 culta cordis nostri bona cognoscere, & hoc pessima persua-
 sione dissipare. In sudib. itaque Dñs noster nares eius pforat,
 quia callidas eius insidias acutis sanctorum sensib. penetrans
C enervat. Sed quia Vehemoth iste per uaria fraudum argu-
 menta

do subtrahit. Sed hamo captus est, quia in redemptore no-
 stro dum per satellites suos escam corporis momordit. di-
 uinitatis illum aculeus perforauit. Huius hamus linea illa est
 per euangelium patrum propago memorata, quā iste hamus
 in hæc profunda aquarum mire suspensus est, ubi cetus aper-
 to ore pene omnes uotabat. In extremo lineæ hamus est
 Christus.

g *Et fili.* Quia fune peccata signantur, per prophetam dicitur.
Vt qui trahitis iniquitates in funiculus uanitatis. Iniquitas in
 funiculus trahitur, dum per augmentum culpa protelatur.
 Rursum fune fides exprimitur, Salomone attestante. *Funicu-
 lus triplex difficile rumpitur*, quia fides quæ de cognitione trini-
 tatis ab ore prædicantium textitur, fortis in electis permanēs,
 in solo reproborum cotēde dissipatur. Hic itaque funis nomi-
 ne, siue peccatum, siue fidem nil obstat intelligi. Incarnatus
 enim Dominus fune Leuiathan linguam ligauit, quia in si-
 militudine carnis peccati apparens de peccato damnauit pec-
 catum, & omnia eius errorum prædicamenta damnauit. Vel
 fune Leuiathan lingua constringitur, quia dum per prædica-
 tores sanctos in mundo fides innotuit, erumpere mundi do-
 ctrina cessauit.

h *Nun po. cir.* Per nares insidiæ, per circulum diuinæ virtu-
 tis omnipotentia signatur. Circulus ergo ei in narib. ponitur,
 dum circumdata protectionis supernæ fortitudine eius sag-
 acia retinetur, ne contra infirmitates hominum tantum pi-
 gualeat, quantum perditionis argumenta latēter explorat. Po-
 test etiam circuli nomine occulti iudicij adiutorij designari
 unde. Circulus dicitur potestas iudicij, quia undique stringit
 sicut falx, quia intra se colligit, & nullatenus euitatur.

i *Aut ar. per.* Ab intellectu circuli armilla nō discrepat, quia
 ipsa quoq; hoc ubi ponit ambiēdo constringit. Armilla ergo
 dominus **f**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Absorbebit flu. &c. Elephas enim propter magnitudinem cor-
 poris, & caliditatem complexionis, consuevit multum bibere. unde 7. de
 animalibus dicitur, quod quidam Elephas bibit metretas Macedonicas
 14. in mane, & iterum alias 8. in sero: & ideo hic est hyperbolica locu-
 tio, cum dicitur; Absor. flu. sicut de homine multum potante dicitur,
 quod si Sequana, vel alius fluius transiret per os eius, non esset satia-
 tus. per ista designatur, quod diabolus quiescit, & habitat in hominibus
 otio deditis: tanquam in locis umbratis, quæ sunt apta quiescentibus, &
 otiosis; & quod confidit de facili sibi incorporare quasi potando omnes
 homines instabiles, qui per fluuium designatur; verumtamen quia non
 superat omnes, sed a sanctis hominibus superatur, & maxime a Christo,
 ideo subditur.

2 In ocu. eius qua. ha. ca. eum. in quo exprimitur vnus modus ca-
 piendi Elephantem, per hoc q de subtus canatur terra, & supra illā ca-
 nationem ponitur pabulum: quod uidēs illuc accedit, & terra frangitur
 ex pondere, & sic cedit in foveam; & capitur sicut pisces hamo capiunt
 tur, quia venator superueniens eum punit lancea. ideo subditur.

3 Et in su. Id est, in acutis gladijs.

4 Perfo. na. eius. quæ sunt partes magis sensibiles; per hoc autem de-
 signatur, q Christus superauit diabolum ostēdens ei infirmitatem hu-
 manā

manā natura, quam credens sicut escam deuorare, fuit captus. Per su-
 des autem eius nares perforantes possunt intelligi Apostoli, & alii San-
 ctis, quibus Christus dedit super demones potestatem.

5 An extra. po. Hic consequenter agitur de demone sub similitudine
 ceti, qui est maximum animal marinum. Dicit enim Plinius, quod tan-
 tum spatium occupat quantum quatuor iugera terre. mediam autem
 partem ingeri par boum in die arare consuevit, vt habetur 1. Reg. 14. Et
 ad designandum magnitudinem ceti vocatur hic Leuiathan: quod in
 Hebræo sonat additamentum eorum, quia notabiliter excedit quantita-
 tem omnium aliorum animalium terrestrium, & marinorum: igitur sub
 similitudine animalis tam monstruosi, primo ostenditur ipse demon ab
 homine insuperabilis, & secundo omnibus creaturis terribilis cap. seq.
 Prima adhuc in duas, quia primo ostenditur insuperabilis ab homine, se-
 cundo superabilis a Deo, ibi; Memento bel. Circa primum dicitur: Diuiso.

An extra. po. scilicet de mari.
6 Leuiathan ha. q. d. non: quia non potest sic capi, sicut pisces alij, &
 dato quod sic caperetur, tamen non posset sic extrahi propter pondus
 sui corporis.

7 Et fune ligabis linguam, &c. q. d. non: hamus enim in quo ca-
 pitur piscis, appenditur in fune, & sic lingua piscis capti ligatur cum
 illo fune.

1 Nun-

MORALITER.

1 Absorbebit fluuium, & non mi. Per fluuium, & Iordanem si-
 gnificantur instabiles personæ, quas aestimat de facili per pec-
 catum absorbere.

2 In oc. su. & c. Multos. n. capit per aspectum impudicum.
 Matth. 5. d. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam,
 iam meretratus est in corde suo.

3 In su. per. na. eius. Per sudēs intelligi possunt subriles tenta-
 tiones,

tiones, per quas aliquando capiuntur sapientes, qui per na-
 res designantur, eo quod per nasum discretio significatur.

5 An extra. po. Le. ha. & subintelligitur, sicut ego. Loquitur
 autem hic Dominus de diabolo sub similitudine ceti, qui Le-
 uiathan nominatur, hunc autem Dominus extrahit quando
 de cordibus peccatorum hamo sanctæ prædicationis edu-
 cit, & circulum in naribus eius ponit, & maxillam eius per-
 forat, quando ipsum a tentationibus fidelium reprimat, &
 refrenat.

Tom. 3.

n 4

A dominus maxillā Leuiathā perforat, quia misericordiē suā potentia, sic malitiā antiqui hostis obuiat, ut aliquādo eos ēt quos iā cepit amittat, & quasi ab ore illius cadunt, quā post p petratas culpas ad innocentia redeūt, vel in ore hēt non cū qui peccat, sed eū, qui tentat, sed perforata est max. quā vnde cōterit iustos inde eos perdit, quia sic humiliantur in bonis, ut Paulus.

* Nicetas. Armilla est bonum opus, quod qui habet, est timori diabolo. Sequitur.

† vel puellis, **a** Nunquid mul. ad te. Subaudi, ut mihi. Si ad personam filij hęc referuntur, incarnato ei mollia loquebatur,

Matth. 8. cum diceret: *Scimus quod es filius Dei, & si eūcis nos, mitte nos in gregem porcorum.* Vel ad dominum preces multiplicat, cum extremo die iudicij iniqui, qui eius corpus sunt, sibi parcere deprecantur.

b Nunquid feriet tecum. Subaudi, ut mecū. In pacto discordā tium partium voluntas impletur, ut ad votum suū quāq; perueniat, & iurgia desiderato fine concludat. Antiquus itaque hostis à Dei innocentia malitia sua discordat, sed ab ei⁹ iudicio ēt discordando non discrepat. Nam iustos semper maliuolē tentare appetit, sed tamen hoc dominus, vel misericorditer fieri, vel iustē permittit. Hęc ergo tentationis licentia pactū vocatur, in qua, & desiderij tētatoris agitur, & tñ per eam miro modo voluntas iusti redemptoris implet.

c Et accipies eum. Subaudi, ut ego. Ex pacto, qđ cū domino ferire dē, seruus accipi perhibetur, quia inde obtemperat nutibus diuinæ potentie, vnde exercet irā nequissimę voluntatis suę. Seruus ergo ex pacto est, quia dū voluntatem suam implere permittit, à superni consilij voluntate ligatur, ut electos Dei volens tentet, & tentando nesciens probet. Notandum autē est, quod à domino non solū seruus, sed sempitern⁹ seruus accipi dē. Leuiathan ergo post præsens vitæ terminū cū suo corpore flāmis tradetur, quos, s. cruciatus dū iusti aspiciunt, in Dei laudib. crescūt, quia in se cernūt donū quo remunerati sunt, & in illis inspicūt supplicij, qđ euaserunt. Igitur si vtilitati iustorū, & hic Leuiathan istius tētatio, & illic dānatio proficit sempiternus seruus est, dū Dei laudibus nesciens seruit, & illic eius pena iusta, & hic voluntas iniusta.

Nota. **d** Nunquid illu. ei. Aduersarius noster prius Vehemoth, post modū Leuiathan dē, nunc aui in pditionis suę illusione cōparat. Vehemoth autē, qđ bellua interpretat, quia ad speciē celestij nulla iam respiratione se erigit, bruto sensu bellua est draco per nocēdi malitiam. Auis, quā de naturæ suę subtilitate

litate superbē extollitur. Huic quasi aui dominus illu. dū ei in passione vnigeniti sui ostendit escam, sed laqueum abscondit. Vidit quod ore perciperet, sed non vidit, quod guttur teneret, & more aui illufus, diuinitatis ei⁹ laqueum pertulit, dum humanitatis eius escam momordit.

a perforabis maxillam eius? Nunquid multiplicabit ad te pre

† Scilicet, ut mihi.

† Ut mecum.

b ces, aut loquetur tibi mollia? Nūquid feriet tecum pactum,

c & accipies eum seruum sempiternum? Nunquid illudes ei

d quasi aui, aut ligabis eum † ancillis tuis? † Concident eum

e amici, diuident illum negotiatores? † Nunquid implebis

f fagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius?

† Stultis.

† Prudentibus.

dicatores mittens, relictis sapientibus, insipientes, relictis fortibus debiles, relictis diuitibus pauperes elegit. Sed quia quos contra eum dominus mittat insinuat, nunc etiam quid ipsi agant, qui mittuntur adiungit.

f Concident eum. Leuiathan toties concidit, quoties diuini verbi gladio sua ab illo mēbra separantur. Ipsos autē a micos nominat, quos superius ancillas vocat, ipsos ēt negotiatores appellat. Sancti. n. prędicatores prius ancillæ sunt per formidīnē, postea amici per fidem, ad extremū negotiatores dum prędicationem pręrogant, & populis fidem reportant.

g Nunquid implebis fagenas pelle. Per fagenas, vel gurgustij piscij, ecclesię fidelium, qui vnam catholicā faciunt designantur, quæ ex omni genere piscium congregant, quā malos cum bonis, superbos cum humilibus, iracundos cum mitibus, fatuos cum sapientibus capiunt. In pelle vero Leuiathan istius, quæ est exterius, subditi ad hęc externa seruiētes. Capite autem prępositi designantur.

* Caten. Græc. Pascuntur autem eo gentes, diuidunt autē ipsum Phenicū gētes. Aquila. Dimidiabūt illū inter Chanænos. * Orig. Cibus infidelium Draco, dedisti enim, inquit David, eum escam populis Aethiopum, id est, filijs tenebrarum. Dicit ergo. Nunquid im. sa. pel. eius, & gur. piscij capite illius. Subaudis, ut ego. Qui intra ecclesiā fidelium prius quasi pellem diaboli extremos atque infimos colligo, post modum caput illius, id est, prudentes mihi aduersarios subdo. Prius enim collegit indoctos, post modum philosophos.

* Cate. Græc. Omne autem nauigabile conueniens nō ferat coriū vnū caudæ eius, & in nauigijs piscatorū caput eius.

* Olym. Si homines, qui vitam hanc, quæ mare dicit, nauigant, cuncti vna conueniant, ne leuem quidem infimarum potestatum iniuriam per se possunt prohibere.

* Orig. homines, qui corporibus, uti nauigijs vtunt per se extrema

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nun. mul. &c. ut ei parcas, & non capias eum quasi dicat non, quia non habet te timere.

2 Nunquid feriet tecum pa. ut seruiat tibi, sicut domino suo.

3 Nunquid illudes ei quasi aui. capiēdo enim in decipula, sicut capitur auicula.

4 Aut ligabis eum ancil. tu. Sicut ligat auicula capta, ut pueri, qui custodiuntur ab ancillis ludant in ea. Per ista prędicta intelligitur quod tanta est potestas demonis, quod nulla virtute hominis, carminibus, herbis, lapidibus, charactēribus, & similibus potest astringi seu arctari ad aliqūd agendum, licet aliquando hoc fingat, ut homines talibus intentos in erroribus detineat.

5 Conci-

MORALITER.

1 Nunquid mul. ad te pr. a. subintelligitur, sicut ad me. ad Deū enim preces multiplicauit, cum ab eo persequendi Iob licentiam impetrauit supra cap. 1.

2 Nun. se. te. pa. subintelligitur, sicut mecum. Cum domino namque diabolus pactum ferit, in quantum sine permissioe eius nihil facit, est etiam seruus eius sempiternus, in quantum est executor iustitię eius.

3 Nunquid il. ei qui a. Sicut ego. Christus enim cum in cruce delu. quia volentem se capere cepit.

4 Aut liga. eum an. tu. Sicut ego, qui ligauī eum ancillis meis virtutem eius subiiciendo virginibus sacris, ut Sanctę Margaritę, & pluribus alijs.

5 Conci. cum amici. Isti sunt Apostoli, quib. dicit domin⁹ Iohann.

5 Concident eum amici diui. Interrogatiue legatur. q. d. non? alia. n. animalia terrestria, & aquatica aliqñ capiuntur virtute humana, & sic carnes eorum communicantur alijs per liberalem distributionem inter amicos, vel per venditionem inter negotiatores.

6 Nunquid imp. sa. pel. ei. Id est, capies eum cum fagena, quia pel. lis piscis capti in fagena inuoluitur intra ipsam, quasi diceret nō, quia non potest sic capi.

7 Et gurgustium pis. cap. ill. Est autem gurgustium instrumentum vimine factum, sic nominatum à gurgite flumini, in quo ponitur ad capiendum pisces, quia aliquando intrant illuc, & non possunt exire. Caput autem ceti est tanta magnitudinis, quod non posset ingredi talia instrumenta.

1 Pones

han. 25. b. Iam non dicam vos seruos, sed amicos, & c. Ipsi verò diabolum conciderunt, quia plura membra eius ab eo separauerunt. Et idem significatur per hoc, quod subditur.

† Diuident illum negotia. Nam apostoli sunt negotiatores euangelici.

6 Nunquid imple. sa. pel. eius. Sicut ego. Gurgustij, & fagenę sunt piscantium instrumenta, pp quod sicut ecclesia fagena dicitur Matth. 13. f. Simile est regnum calorum fagena missa in mare, & c. sic dici potest gurgustium. Per pellem, quæ caloribus, & frigoribus exponitur, minores plebis, per caput maiores significantur. Ergo pelle demonis dominus fagenas impleuit, quando multitudinem infidelium ad fidem vocauit, & eius capite gurgustium, quando cepit per fidem Constantinum. Sed quoniam hęc non humana virtute, sed diuina facta sunt, Sequitur.

1 Pones

G extrema, draconis perimere non possunt. Seu aliter. Piscatores ij sunt, qui in ecclesia docendo præsunt, nauigia ipsæ ecclesiæ, Draconis caput superbia: quem draconem Apostoli deuicerunt Christum imitati.

a Pones super eum manum tuam. vt ego. Qui forti illum potentia reprimis, non plus quā expedit sequere permitto. Vel manum super eum ponere, est

B virtutis potestate superare, vt sit sensus: Nunquid illum virtute propria reprimis? Vnde subditur.

b Memento bel. Ac si diceretur: Si occulti hostis bellū cōtra te consideras, quicquid à me pateris, nō accusas. Diuinā. n. dispensationis medicamine agitur, vt exterioribus dolorib⁹ internū vulnus tadimat, & flagellorū sectionib. repellat, ea q̄ mentē occupare poterat interior putredo vitiorū, q̄a vero Leuiathan de diuina misericordia, falsa sibi promissione blādit, postq̄ terrorē fortitudinis eius intulit, & beati Iob aīum

in eius circumspectione commouit, dicens. *Memento bel. nec vl. ad. lo. vt irremissibile reatum eius ostenderet, illico adiunxit: c. Ecce spes eius frustrabitur eum.* Qd̄ sic de eo dēt intelligi, vt referri ēt ad corpus illius possit, quia iniqui, qui distinctionē diuinę iustitię non metuūt, incassum sibi de misericordia blādiūt, moxq; ad cōsolationē nostram futurum ei⁹

interitum prænūtiat.

d Et videntibus. Cum

ētis videntibus pręcipitabitur, quia æterno

iudice terribiliter appa-

rente, astantibus le-

gionibus angelorum atque electis omnib. ad hoc spectacu-

lum deductis ista bellua crudelis in medium captiua deduce-
tur, & iam cum corpore suo, id est, cum reprobis omnibus æ-
ternis incendijs mancipabitur. Et bene videntibus cunctis
pręcipitabitur, quia visa mors eius tūc gaudium exhibet, cui-
us vita nunc toleratur. Sed ne quæramus dicentes: Domi-
ne qui Leuiathan istum tantæ esse fortitudinis non ignoras, eum in certamine nostrę infirmitatis cur suscitās? adiunxit.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Pones super eum manum tuam. id est virtutē tuam ad faciendum de eo voluntatem tuam, quasi dicat non, cum sit omnino virtute huma-
na insuperabilis, nisi cum impingit ad terram vnde non potest se mo-
uere, vt dicitur parte sequenti, vel quando ex improviso vulneratur
ab insidiantibus sibi, vt dictum fuit.

2 Memento belli. Hic consequenter ostenditur, quod quamuis da-
mon sit insuperabilis ab homine, superabilis tamen est à Deo. Ideo sub-
ditur. Memento bel. quod demon habuit contra te, vt habetur in
principio huius libri, perdendo substantiam tuam, & prolem, & per-
cutiendo carnem tuam, & in nullo potuisti resistere.

3 Nec ultra ad. lo. Aliquid qd̄ sonet in derogationem iustitię, & sapientię

MORALITER.

1 Pones super eum manum tuam. quasi dicat ad hoc virtus tua non extenditur.

2 Memento belli. Quod diabolus à principio de cēlo deieci.

3 Nec ultra ad. loqui. De potentia Dei, & eius iudicijs insi-
pienter, sicut Iob fecerat, vt prędictum est.

4 Ecce

ADDITIO I.

In c. 40. vbi dicitur in postil. *Si habes brachium.* Hic conse-
quenter probat propositum, quod Iob sit increpabilis.

Hoc quod dicitur. *Si brachium habes, sicut Deus.* Notādū est se-
cundum sanctum Tho. quod cum fuerint duo æquales, si ap-
pareat alteri culpam imponi, non est reprehensibile, si alter

eorum se à culpa expurget, quamuis alter culpabilis in ho-
minū opinione remaneat, quia homo naturaliter plus se, q̄
aliū diligit. sed vbi est tanta distantia quanta est Dei, & ho-
minis, potius debet homo pati culpam iniuste in se referri, q̄
quod iniuste in Deū referatur, &c. ideo dñs ad arguendum
Iob ponit excellentiam Dei super homines. Sed mirādum
est de hoc, qd̄ dicit: *Si habes brachium, sicut Deus, & si voce simili*

tonas, &c. Nam Iob licet de sua iustitia videatur aliquantulum p̄-
sumpsisse, seu incautē eam commendasse, intm̄ q̄ iudicium

diuinum per hoc videretur hominib. irritum, prout sonant
verba supra posita, cum dicitur. *Condemnabis me, vt iustificeris,*

nunq̄ tñ legitur ipsum Iob se iactare de potentia propria, p̄-
sertim, vt eam diuinę potentię æquipararet, prout hæc ver-
ba vñr sonare, cum dñ. *Si habes brachium, sicut Deus, &c.* sed po-
tius sup. c. 12. manifeste proficitur diuinā potentiā esse insu-
parabilem seu incōparabilem. Dicit. n. ibid. *Apud ipsum, i. ipsum*

Deum sapientia, & fortitudo, & sequitur. Si destruxerit, nul-

*lus est, qui ædificet, si incluserit hominem, nullus est, q̄ ap-
eriat, &c.* in quo loco multa alia ad diuinam omnipotentiam
singulariter p̄tinentia clare confitentur. Vnde non vñ rōnabi-

le, qd̄ ei imponeretur illud credere seu asserere, cuius oppo-
sitū ipsemet Iob fatebatur. Ad quod videtur dicendum, qd̄

dominus in his locutionib. cum Iob procedit quasi per mo-
dum opponentis, qui intendit concludere suum aduersariū

de aliquo quęsito. Contingit enim in talibus, quod opponēs
proponit aduersario aliquam diuisionem sufficientem circa

idem quęsitum, cuius diuisionis licet alteram partem nō ad-
mitteret aduersarius, tamen vtramque vult opponens de-

struere, vt aduersarius remaneat totaliter victus, vnde in p̄-
posito, quia Iob videbatur irritum facere diuinum iudiciū

ex incauta cōmēdatione proprię iustitię. Quod autem aliq̄s
audeat irritare iudicium alterius contingit dupliciter, vel q̄a

excellētia scientię, secundum q̄ potest manifestare iniusti-

tiam

*sapientia mea, cum possim ipsum demonem solo nutu deicere. Ideo
subditur.*

4 Ecce spes eius frustrabitur eum. In quo tangitur deiectio da-
monis sub similitudine ceti. Cetus. n. sperans deuorare pisces, insequitur
eos fugientes ad litora maris, vbi aqua non est, ita profunda, quod ce-
tus possit ibi natari, & sic impingit ad terram de qua non potest se re-
trahere, quod videntes homines occurrunt vndique, & interficiunt ip-
sum, quia non potest se mouere. per hoc designatur, quod demon sperās
sibi incorporare sanctos à sua spe frustrabitur, quia ab eis virtute Dei
superabitur, & videntibus cunctis pręcipitabitur, quio in extremo in-
dicio cum damnatis in infernum deicietur.

5 Et videntibus. Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.

CAP.

4 Ecce spes eius fru. eum. Licet autem diabolus non habeat
spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de san-
ctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius
frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 Et videntibus cunctis pręcipitabitur. Quando peracto iudi-
cio finali in inferni foueam retrudetur.

5 Et videntibus. Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.

CAP.

4 Ecce spes eius fru. eum. Licet autem diabolus non habeat
spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de san-
ctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius
frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 Et videntibus cunctis pręcipitabitur. Quando peracto iudi-
cio finali in inferni foueam retrudetur.

5 Et videntibus. Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.

CAP.

4 Ecce spes eius fru. eum. Licet autem diabolus non habeat
spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de san-
ctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius
frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 Et videntibus cunctis pręcipitabitur. Quando peracto iudi-
cio finali in inferni foueam retrudetur.

5 Et videntibus. Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.

CAP.

4 Ecce spes eius fru. eum. Licet autem diabolus non habeat
spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de san-
ctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius
frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 Et videntibus cunctis pręcipitabitur. Quando peracto iudi-
cio finali in inferni foueam retrudetur.

5 Et videntibus. Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.

CAP.

4 Ecce spes eius fru. eum. Licet autem diabolus non habeat
spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de san-
ctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius
frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 Et videntibus cunctis pręcipitabitur. Quando peracto iudi-
cio finali in inferni foueam retrudetur.

5 Et videntibus. Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.

CAP.

4 Ecce spes eius fru. eum. Licet autem diabolus non habeat
spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de san-
ctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius
frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 Et videntibus cunctis pręcipitabitur. Quando peracto iudi-
cio finali in inferni foueam retrudetur.

5 Et videntibus. Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.

CAP.

4 Ecce spes eius fru. eum. Licet autem diabolus non habeat
spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de san-
ctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius
frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 Et videntibus cunctis pręcipitabitur. Quando peracto iudi-
cio finali in inferni foueam retrudetur.

5 Et videntibus. Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.

CAP.

4 Ecce spes eius fru. eum. Licet autem diabolus non habeat
spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de san-
ctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius
frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 Et videntibus cunctis pręcipitabitur. Quando peracto iudi-
cio finali in inferni foueam retrudetur.

5 Et videntibus. Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.

CAP.

4 Ecce spes eius fru. eum. Licet autem diabolus non habeat
spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de san-
ctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius
frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 Et videntibus cunctis pręcipitabitur. Quando peracto iudi-
cio finali in inferni foueam retrudetur.

5 Et videntibus. Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.

CAP.

4 Ecce spes eius fru. eum. Licet autem diabolus non habeat
spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de san-
ctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius
frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 Et videntibus cunctis pręcipitabitur. Quando peracto iudi-
cio finali in inferni foueam retrudetur.

CAP.

C A P. XLI.

Non quasi. Et velut si mox a nobis rationis causa quaeretur. Quomodo cum nō quasi crudelis suscitās quem fecimus, quia tantos inuadere, & deuorare permittis?

* Nicetas. An non metuis feras ferocitatem? sed comprimitur mea virtute vincienda. Cat. Gra. nō vidisti eum nec in ijs, quę dicta sunt, es admiratus? non timuisti, cui pręparatus est mihi? Quis enim est, qui mihi resistat? aut quis resistet mihi & sustinebit, si omnis quę sub cęlo est mea est, non tacebo propter ipsum, & verbo virtutis miserebitur aequalem sibi.

B *Quis enim resistere potest.* Ac si dicat. Nō enim quasi crudelis suscito, quia de eius fortitudine & electos meos potēter eripio. Propter hanc enim potentiā dictum est. *Quis enim resistere.* Et rursus, superbos non iniuste, sed rationabiliter dāno. Ad hoc enim refertur.

C *Quis ante dedit mi. vt reddam ei.* Ac si dicat. Ad parcendum reprobis nulla ratione compellor, quia eis debitor ex sua actio ne non teneor.

d *Omnia quę sub cęlo sunt.* Liqueat q, & ea quę sub cęlo sunt, & q sup cęlos sunt, eius voluntati seruiunt. Sed quia de Leuiathan loquitur, qui iam non etherei cęli sede continetur, cū ea quę sub cęlo sunt asserit sua esse, vt cū quoque qui de cęlo cecidit suę edoceat potestati seruire. Acti dicat. Leuiathā iste beatitudinē quidem meā pdidit, sed dñum non euasit.

e *Non parcam ei.* hoc de eius corpore. i. iniquis oib. intelligitur. Sūt nāq; nōnulli intra ecclesiā, qui prolixas ad Deū pces hnt sed vitā deprecātiū nō hnt. Per hoc aut q, verba potētia ad deprecādū cōposita referunt, apta inanitas orōnis intelligit & ostēdit. Veraciter nāq; orare, ē amarus in orōne gemitus vel in cōpunctione gemitus, & nō cōposita verba resonare.

f *Quis reuelabit faci.* Subaudi, nisi ego? Leuiathā aliter religios, aliter huic mūdo deditos tētat. Nā prauis mala q̄ desiderāt aperte obicit, bonis aut latenter intidiāns sub specie sanctitatis illudit: & in eo qđ iniquitatis opus molit, sępe specie sanctitatis induit. Et nisi p Dei gratiā, simulationis ei⁹ detegi indumēta nō possunt, q̄ seruorū suorū mentibus gratiā subtilissimā discretiōis inspirat: vt reuelata malicia, faciē eius nudam vi-

C *Per gyrum dentium eius formido: t corpus eius quasi*

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XLI.

Non quasi cru. Postquam ostendit demonem ab homine in superabilem, hic consequenter ostendit eum cunctis terribilem. Circa quod primo remouet dubium. & secundo prosequitur propositū, ibi: Quis reue. Circa primum sciendum, quod ex conditionibus ipsius demonis p̄dictis, ac etiam dicendis sub similitudine ceti posset aliquis credere Deum esse crudelem erga creaturas dando demoni tantā potestatem: & hoc remouet di. Non quasi crudelis. Cuius rationem subdit.

2 Quis enim re. po. i. voluntati & p̄cepto meo. q. d. nullus: & ideo quamuis potestas demonis sit magna: tamen non potest ea vti nisi quantum placet mihi: & sic possum eam restringere & permittere prout expedit saluti electorum. secunda etiam causa subditur cum dicitur:

3 Quis au. de. mi. ut. q. d. non sum obligatus alicui nec possum obligari. & ideo nulli facio iniuriam seu crudelitatem concedendo demoni potestatem. tertia autem causa subditur, cum dicitur:

4 Non parcam ei. idest propter verba eius comminatoria, nec propter verba eius humilia. ideo subdi. u.:

5 Et ad depre. con. sed puniam eum de malo usu suę potestatis secundum

M O R A L I T E R.

1 Non quasi cru. Quoniam posset aliquis imputare Deo ad crudelitatem, quod concessit demoni tantam potestatem: ideo remouet hoc dicens: Non quasi cru. Et subditur:

2 Quis enim re. pot. st. & c. quali dicat illa potestate non vtitur nisi quantum permitto.

3 Quis ante de. mihi vt red. ei. quasi dicat nulli teneor: propter quod in dicta permissione duriciam non ago.

Quis

dā videant, q̄ coopertam ille sub habitu sanctitatis occultat. **D**
* Olym. Nilus & Orig. A laruis & personis, quas vicissim quasi histrio suscipit, exemplum sumit, quasi dicat nemo de teget, has omnes fraudes, me excepto.

g Et in medium oris quis intrabit. Subaudi, nisi ego? qui per di-

C A P. XLI.

a Quos eligo possum eripere.

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

a Quanto magis irascitur, tanto tentat subtilius, sed dominus reuelat.

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

a Per quas intratur ad videndum eum quasi in sua potestate.

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

† *ON* quasi crudelis suscitabo eum? Quis enim resistere† potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.† Non parcam ei, * ver-

sionis illius caute pensare neglexit.

h *Portas vultus eius quis ap.* Portę vultus eius sunt iniqui doctores, p quos via pditionis aperit, quas dñs aperit: quia electis suis hypocritarū mentes cōprehensibiles facit. Et quia Antichristus veniens ipsas ēr summas huius seculi potestates obtinebit, qui conabitur ad se corda hominū, & mistis prędicatoribus trahere, & commotis potestatibus inclinare.

* Cat. Gra. Quis implicaturam pectoris eius ingredietur?

* Orig. In thorace & pectore est amici principatus. verum pectus illius est fraudis plenum, in quod tamē sancti oculos inferre possunt. Olym. consiliorum eius sunt multi recessus & latebrę, & dentes illius sunt falli prophetę. at molas leonum conteret dominus.

1 *Per gyrum dentium eius formido.* Hos & dentes quos superius portas vocauit. Peruersi etenim p̄dicatores portę eius sunt, quia ingressum perditionis aperiunt. Dentes eius sunt, quia eos quos in errore capiunt, a veritatis soliditate confringūt, quorum prędicatio facile despici poterat, sed hanc adiunctus secularium potestatum terror exaltat. Per gyrum ergo dentium eius formido est. Ac si aperte diceretur: Idcirco isti peruersi prędicatores aliquos suadentes conterunt, quia sūt circa ipsos alij, qui infirmorum mentes terrentes affligunt.

K *Corpus eius quasi sicut a fu.* Omne vas quod fusile est, durum quidem est, sed cū labitur, fragile esse solet. Corpus ergo Leuiathan, idest omnes iniqui qui per obstinationē duri sunt, sed per vitam fragiles sicut fusilibus comparantur: qui ne ad se corripientium verba perueniant, quasi contra aduersantium iacula scuta defensionum parant.

Com-

cundum tenorem iustitię & equitatis: quę punitio cedit ad honorem meum, & gloriam electorum.

6 Quis re. fa. Hic consequenter exequitur propositum, ostendens sub sp̄ ceti demonē esse terribile. primo ex eius dispositione. secundo ex eius operatione, ibi: Sternutatio eius. Circa primum dicit: Quis re. fa. cetus enim in fronte dicitur habere multas plicas magnas ad modum falcis dispositas, ad quarum releuationem vel reuelationem nullus auderet appropinquare ex terror: & per hoc designatur quđ astutias demonis & eius fraudulentias nullus homo posset explicare.

7 Et in me. Os enim ceti est ita terribile qđ qualibet creatura ultra modum horreret intrare: & per hoc designatur, quod adhuc debet esse magis horridum incorporari demoni per peccati mortalis consensum.

8 *Portas vul. eius.* Portę vultus ceti dicitur eius duę mandibule superior & inferior, quę ad modum portarum aperiuntur & clauduntur: per quas intelligitur in demone violentia & astutia, quibus quasi quibusdam portis peccatores absorbet.

9 *Per gyrum dentium.* per dentes ceti terribiles, intelligitur mali homines, qui sua potestate alios ad malum inducunt, vt sic demoni per eos quasi quibusdam dentibus incorporantur.

10 *Corpus eius quasi fu.* idest de ar fusio. quę sunt forrissima.

Compa.

6 *Quis re. fa. indu. eius.* fraudulentiam ipsius. quasi dicat ego in fine tentationis suę dicendo: *Vade Sathana. Mat. 4. b.*

7 *Et in me. oris eius quid intra.* ipse Christus qui superiorem inferni partem ingrediens ipsam spoliavit.

9 *Per gy. & c.* Terram principalis demonis dentes sunt eius satellites ad deuorationem peccantium sibi deseruiantes.

10 *Corpus c.* Corpus diaboli sunt omnes iniqui quorum hic obstinatio designatur, cum corpus eius cōpactum squamis sese prementibus dicitur.

Vna al-

a *Compactum squa.* Corpus diaboli, id est reprobī, cū de iniquitate sua corripitur, quibus valeret iugulationibus se excusare conatur, & quasi quasdam defensionis squamas obijcit, ne transfigi sagitta veritatis possit.

b *Vna vni con.* Istę squame peccantiū ne ab ore prædicatiū aliquo vitę spiraculo penetrentur, & obduratę sunt, & conjūctę. Quos enim similibus reatus cōcordi p̄tinacia sociat, etiā de fensio peruersa consistat, vt de facinoribus suis alterna se inuicē defensione tueatur, & dum iniquitatibus suis superba defensione se protegit sanctę exhortationis spiracula ad se nullatenus intrare permittunt.

c *Vna adhære al.* Qui n. diuifi, corrigi poterant, iniquitatū suarū pertinacia vniti perdurant, & tenentes se separari nequeūt, q̄a eo ad defensionē suā vicissim constricti sunt, quo se sibi p̄ oīa similes esse meminerūt. Descripto aut corpore,

B ad caput quid agat extremo tempore, reducitur.

***Cat.** Græ. Nexus eius, sicut iherites lapis. Olym. Dicit hic lapis solidissimus esse, vt ad adamantē proxime accedat & ferrū ad se rapere, & summa asperitate, atq; aculeata duriē, vt et ad insculpēdū in vitro adhibeatur. sic diaboli nequie rigidos ad se pertrahunt, vt nec vna anima eius effugiat improbitatē. Nā, & infames a parentibus trahunt peccatū.

d *Sternutatio eius.* In sternutatione inflatio a pectore exurgit, q̄ cū apertos ad emanandū poros non inuenit, cerebrū tangit, & congesta per nates exiēs totū caput protinus cōcutit. In hoc itaq; Leuiathā corpore, i. in malignis spiritib. siue in reprobis hominib. inflatio surgit a pectore, dum elatio se erigit ex seculi potestate, q̄ velut ad emanandum poros nō inuenit, quia in hoc, q̄ contra iustos extollitur, disponente Deo quantū appetit, p̄ualere prohibetur. Exurgens autem cerebrū tangit, & concutit, quia collecta elatio Sathanę caput turbat, dū ipsum auctorem malignorum spirituum per Antichristum in persecutionem fidelium excitat. Tunc cōgesta inflatio per eius nates egreditur, quia tota superbix eius iniquitas apertis malitię flatibus demonstratur. Et quia eius tyrannidi sapientes mundi adhærent.

***Chryl.** & Olym. bestia est formidolosa, vel quia sternutamentum est bonę habitudinis signū, innuit draconē imitari purgationem piorum, inductis multis lustrationibus, cū sit plenus sordibus.

e *Et oculi eius.* Per oculos, q̄ inherētes capiti vtilitati visiōis infer-

inserviunt, non in meritō eius p̄siliarij designantur, q̄ dum peruersis machinationib. quę qualiter agenda sunt p̄uidēt, malignis eius operarijs quasi ostensum iter pedib. p̄bent, q̄ palpebris diluculi cōparantur. Palpebras diluculi extremas horas noctis accipim⁹, in quib. quasi nox oculos apit dū venturę lucis iam initia ostendit. Prudētes igitur seculi malitię Antichristi peruersis cōsilijs inherentes quasi palpebrę sunt diluculi, quia fidem, quā in Christo inueniunt quasi errorem noctis asserunt, & veneratio nem Antichristi verā esse mane pollicēt. Spondēt se tenebras repellere, & veritatis lucem signis clarescē

tibus nuntiare. Ideo sequitur.

f *De ore eius.* Qui prouident, oculi, qui autem prædicant, os vocatur. Sed de hoc ore lampades exeunt, quia mentes audientium ad amorem perfidię accendunt, & vnde quasi per sapientiam lucent, inde per nequitiam concremant.

g *Quasi tēda ignis.* Tēda dū accendit, odorē q̄dem suauem habet, sed lumen obscurū, ita p̄dicatores Antichristi, q̄a sanctitatis speciē sibi arrogāt, o pera iniquitatis exercent, q̄a etsi blādū est, q̄d redolent, sed nigrū, q̄d lucent, olent per simulationem iustitię, sed obscurū ardēt p̄ nequitie perpetrationē.

***Cat.** Græ. Oculi eius species luciferi. Orige. transformatur in Angelum lucis. Olym. Os, & nates heretici sacrilegorum dogmatum interpretes.

h *De naribus.* Oculorum quippe acies fumo sauciatur. Fumus ergo de naribus eius procedere dicitur, quia de miraculorum eius insidijs caliginosa dubietas etiam in electorum corde generatur. Bene autem in hac fumi caligine, ipse etiā animorum feruor exprimitur, cum subinfertur.

i *Sicut olla.* Velut olla feruens est vnaquęque anima tunc cogitationum suarum impetus quasi spumas vndarum ardētium sustinens, quas, & ignis zeli commouet, & ipsa temporalis oppressio more ollę intrinsecus clausas tenet. Vel, de naribus eius procedere fumus asseritur, cuius noxijs inspirationibus praua in humanis cordibus cogitatio nascitur, per quam acies mentis obtunditur, cuius fumi vim exprimit, cū subiungit: *Sicut olla suc.* Olla enim succenditur, cum mens humana maligni hostis suasionibus instigatur. Olla autem feruet, cum iam etiam per consensum in desiderijs prauę persuasionis accenditur, & tot vndas quasi feruendo projicit, per quas nequitias vique ad interiora opera extendit, quod adhuc apertius exequitur.

j *Halitus.* Halitus

in ripa maris iuxta Portugalliam fuerit inuentus cetus de cuius lingua particulatim decisa fuerunt onerati 24. muli. ex quo satis apparet magnitudo capitis, & cerebri, & etiam oculorum. Ideo subditur.

4 Et oculi eius. Oculi enim propter lenitatem habent quandā claritatem, & ideo oculi ceti propter magnitudinem videntur a longe per modum cuiusdam claritatis diffuse similis aurorę seu diluculo, per sternutationē autē ceti intelligitur tentatio diaboli, ex qua procedit ignis irę, & concupiscentię, & per claritatem oculorum prosperitas temporalium, quam diabolus peccatoribus repromittit. Consequenter describitur effectus oris, cum dicitur.

5 De ore eius lampas proce. quasi te. ig. accen. Est autem tēda genus ligni luminaribus apti, & dicitur a tēdet per antiphrasim. cetus enim habet maximum calorem interius, qui necessarius est ad mouendum tantā molem corporis. Est etiam animal respirans, sicut delphinus, & ideo de ore eius egreditur aer multum calefactus, propter quod igni comparatur, & quia non solum respirat per os, sed etiam per nates. Ideo subditur.

6 De naribus eius proce. su. id est aer calefactus, & adustus.

7 Sicut olla succen. atque feruen. Sicut enim aqua in olla calefit, per hoc, quod ignis apponitur olla, ita aer respiratus in pulmone per calorem cordis prope existentem.

1 Halitus

in ripa maris iuxta Portugalliam fuerit inuentus cetus de cuius lingua particulatim decisa fuerunt onerati 24. muli. ex quo satis apparet magnitudo capitis, & cerebri, & etiam oculorum. Ideo subditur.

4 Et oculi eius. Oculi enim propter lenitatem habent quandā claritatem, & ideo oculi ceti propter magnitudinem videntur a longe per modum cuiusdam claritatis diffuse similis aurorę seu diluculo, per sternutationē autē ceti intelligitur tentatio diaboli, ex qua procedit ignis irę, & concupiscentię, & per claritatem oculorum prosperitas temporalium, quam diabolus peccatoribus repromittit. Consequenter describitur effectus oris, cum dicitur.

5 De ore eius lampas proce. quasi te. ig. accen. Est autem tēda genus ligni luminaribus apti, & dicitur a tēdet per antiphrasim. cetus enim habet maximum calorem interius, qui necessarius est ad mouendum tantā molem corporis. Est etiam animal respirans, sicut delphinus, & ideo de ore eius egreditur aer multum calefactus, propter quod igni comparatur, & quia non solum respirat per os, sed etiam per nates. Ideo subditur.

6 De naribus eius proce. su. id est aer calefactus, & adustus.

7 Sicut olla succen. atque feruen. Sicut enim aqua in olla calefit, per hoc, quod ignis apponitur olla, ita aer respiratus in pulmone per calorem cordis prope existentem.

1 Halitus

in ripa maris iuxta Portugalliam fuerit inuentus cetus de cuius lingua particulatim decisa fuerunt onerati 24. muli. ex quo satis apparet magnitudo capitis, & cerebri, & etiam oculorum. Ideo subditur.

4 Et oculi eius. Oculi enim propter lenitatem habent quandā claritatem, & ideo oculi ceti propter magnitudinem videntur a longe per modum cuiusdam claritatis diffuse similis aurorę seu diluculo, per sternutationē autē ceti intelligitur tentatio diaboli, ex qua procedit ignis irę, & concupiscentię, & per claritatem oculorum prosperitas temporalium, quam diabolus peccatoribus repromittit. Consequenter describitur effectus oris, cum dicitur.

5 De ore eius lampas proce. quasi te. ig. accen. Est autem tēda genus ligni luminaribus apti, & dicitur a tēdet per antiphrasim. cetus enim habet maximum calorem interius, qui necessarius est ad mouendum tantā molem corporis. Est etiam animal respirans, sicut delphinus, & ideo de ore eius egreditur aer multum calefactus, propter quod igni comparatur, & quia non solum respirat per os, sed etiam per nates. Ideo subditur.

6 De naribus eius proce. su. id est aer calefactus, & adustus.

7 Sicut olla succen. atque feruen. Sicut enim aqua in olla calefit, per hoc, quod ignis apponitur olla, ita aer respiratus in pulmone per calorem cordis prope existentem.

1 Halitus

in ripa maris iuxta Portugalliam fuerit inuentus cetus de cuius lingua particulatim decisa fuerunt onerati 24. muli. ex quo satis apparet magnitudo capitis, & cerebri, & etiam oculorum. Ideo subditur.

4 Et oculi eius. Oculi enim propter lenitatem habent quandā claritatem, & ideo oculi ceti propter magnitudinem videntur a longe per modum cuiusdam claritatis diffuse similis aurorę seu diluculo, per sternutationē autē ceti intelligitur tentatio diaboli, ex qua procedit ignis irę, & concupiscentię, & per claritatem oculorum prosperitas temporalium, quam diabolus peccatoribus repromittit. Consequenter describitur effectus oris, cum dicitur.

5 De ore eius lampas proce. Os dæmonis sunt falsi p̄phetę, per quos loquitur doctrinam pestiferam accendentem ignē concupiscentię, & disponentem ad ignem gehennę.

4 Oculi

In collo

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Compa. squa. prementibus, & complectentibus.* Squama enim ceti magna sunt ad modum scuti, per hoc autem designatur multitudo malorum hominum, qui sunt quasi quedam squama diaboli, & conuexio eorum ad malę agendum. ideo subditur.

2 *Vna vni coniun. &c.* id est aer incedit per eas. Squama n. ceti sunt ita coniunctę, quod vix aer potest inter eas ingredi, & per hoc intelligitur, quod mali homines, ita aliquando sunt ad malę agendū conuexi, & obstinati, quod non recipiunt instinctum spiritus sancti ad bonum, secundum, quod dicitur supra 24. Ipsi fuerunt rebel, &c.

3 *Sternutatio eius.* Hic consequenter ostenditur dæmō terribilis sub similitudine ceti, ex eius operatione. & primo describitur eius terribilis operatio. & scđo eius mirabilis impugnatio, ibi. Mittet contra eū. Circa primū sciendū, quod sicut in describendo dispositionē ipsius ceti incipit a capite, ita similiter incipit describendo eius operationes, principalior autem pars capitis est cerebrum, ex cuius commotione causatur sternutatio. ideo dicit. Sternutatio eius splendor ignis. Quādo enim homo fortiter sternutat, ex commotione cerebri commouētur oculi, & sic ab eis videntur quasi quedam scintillę egredi, & hoc tanto magis fit in sternutatione ceti, quanto caput eius, & cerebrum sunt maiora. Audiui enim a quodam experto in mari, & homine veridico, q̄

MORALITER.

† *Vna alteri adhærebunt.* Nam ad faciendum malum fortiter colligantur.

3 *Sternutatio eius splendor ignis.* Per sternutationē demonis intelligitur tentatio fortis excitans ignem concupiscentię multiplicis.

4 Oculi

† clausę sunt sub. squamę si naculo arcto.

† Vel, Sternutationibus ei accēdit ignis.

Sternutatio.

† splendor aurorę. † scintillę ignis egrediantur.

Allegorice.

Ceti lingua quanta vasa est.

A *Halitus eius.* Quid prunas nisi succensas in terrenis concupiscentiis reproborum mentes ad illicita inflammantes appellat? Tanto igitur halitu in prunis stat, quanto à visu suggestionis occultæ humanas mentes ad illicita inflamat.

b *Et flamma &c.* Flamma oris eius est ipsa instigatio occultæ locutionis.

c *In collo eius.* Collo

d *Leuiathan elationis*

e *extensio designatur:*

f *quia contra Deum se*

g *erigens cum simulat*

h *tione sanctitatis, etiā*

i *tum ore potestatis ex*

k *tollitur. In collo autē*

l *eius fortitudo demo-*

m *rari dicitur, quia elat*

n *tioni illius etiam sub-*

o *luneta potentia suffra*

p *gatur. Nam quicquid super*

q *bè tunc extollitur, etiam cū*

r *virtute secularis potentie exequit.*

s *Et quia qui pueris moribus*

t *amicitiis eius inotescit, pri⁹*

u *mētis diuitias amittit, Sequitur.*

v *Et faciem eius.* Per faciem

w *notitia designari solet. Leuiathan*

x *ergo faciem egestas antecedit,*

y *quia negligētium mentes ante*

z *tentando virtutibus spoliatur,*

a *quā eius insidias is qui tentat,*

b *agnoscat. Per hoc ergo quod dictū*

c *est. In collo eius mo. for.*

d *virtus violentie ostenditur. per*

e *hoc verò quod subditur: Et*

f *faciem eius præcedet. fraudis*

g *subtilitas designatur. Vel faciem*

h *eius præ. Quia priusquam in illo*

i *damnato homine quē assu-*

k *met appareat, à sancta ecclesia*

l *miraculorū diuitie subtrahū-*

m *tur. Nā prophetia absconditur,*

n *curacionum gratia aufertur.*

o *Membra carniū eius.* Carnes

p *Leuiathan sunt oēs reprobi,*

q *qui ad intellectum spiritualis patriæ*

r *per desiderium non affurgunt.*

s *Membra verò carniū, sunt hi*

t *qui eisdē peruersē agentibus,*

u *& sese iniquitate præcedentibus*

v *coniunguntur, ac sic reproborum*

w *vnitas bonorum vitam tanto*

x *durius premit, quanto se ei per*

y *colledionem durior opponit.*

z *Coharentia. Sed si diuiderent*

a *ut mare, Israel ad terrā pro-*

b *missam*

uētis. Halitus eius prunas ardere facit, & flāma de ore eius e-

gredit. In collo eius morabitur fortitudo, & † faciem eius præ-

cedet egestas. † Membra carniū eius cohærentia sibi. † Mit-

tet contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur. Cor

eius indurabitur quasi lapis, & † stringetur quasi malleatoris

incus. Cum sublatus fuerit, timebūt † angeli, & territi purga-

lietur. Qui quia solis ictibus æternæ vltionis aptabitur, apte

subinfertur.

i Et stringetur quasi mal. in. Ad hoc incus statuitur, ut crebris

ictibus feriatur Leuiathan ergo ut malleatoris incus stringe-

tur, quia inferni vinculis coarctabitur, ut æterni supplicij con-

tinua percussione tundatur. Incude alia vasa formantur, sed

ipsa tot ictibus in aliud vas non transfertur.

k Cum sublatus fue. Futurū pro præterito posuit. Leuiathan

enim ab arce beatitudinis cadente, in ruina eius er electi an-

geli expauerūt, ut cū istū superbiē lapsus eijceret, illos ad rō-

bustus fīadu timor ipse solidaret: & purgati sunt, qā isto cū

reprobis legionibus exeunte electi soli remāserūt. Vel si pro

futuro legatorū, p̄dicatores angelos dicit, qui cū sublatus fue-

rit, timebūt: qā cū iudicij turbine rapit, hi qui in corporibus

reperiri poterūt, immēso terrore cōcussit, et supernæ patriæ

nuntij contremiscunt. Et quia in eis hoc pauore excoquitur,

si qua in eis inesse potuit leuiū rubigo vitiorū, apte subdit.

l Et territi pur. A districto iudice nō pnt (qui in carne sunt)

tanto terrore non cōcuti, cū oīa elemēta quatiantur: Sed tū

mentes

NICOLAUS DE LYRA.

1 Halitus eius prunas arde. fa. id est ita magnus est & calidus, quod possit accendere prunas. & loquitur hic de ceto ad modum sufflatorum magni, quo succenditur ignis in magna fornace.

2 Et flamma de ore eius egre. id est aer tam adustus & calidus, quod merito flamma comparatur. Per ista autem prædicta intelligitur, quod per tentationes diaboli feruores iræ, inuidiæ ac superbiæ succenduntur. Consequenter describit fortitudinem colli, quod immediatē coniungitur capiti, di.

3 In collo eius morabitur fortitudo. In lib. 2. de animalibus dicitur, quod nullus piscis habet collum nisi generans, cuiusmodi est cetus in cuius collo requiritur magna fortitudo ad portandum pondus tanti capitis, sicut prædictum est, & ad coniungendum ipsum reliquo corpori. Et per collum ceti designantur mali homines, per quos diabolus suā malitiam ad alios deriuat.

4 Et faciem eius præcedet egestas. In ceto. n. propter magnitudinem corporis requiritur multum de nutrimento: & ideo qñ vertit faciem ad querendum cibum, euacuat illam partem maris sibi propinquam piscibus cos deuorando: & per hoc designatur quod egestas & carentia virtutum ex suggestione demonis causatur. Consequenter describit fortitudinem aliarum partium corporis ceti, dicens.

5 Membra carniū eius cohærentia sibi. propter spissitudinem membrorum & carniū: & per hoc designatur quod homines iniqui, qui sunt membra diaboli ad malefaciendum adinuicem sunt colligati.

6 Mittet contra eum. Hic consequenter describitur impugnatio demonis sub metaphora ceti, & primò à Deo qui eum deiecit. secundò à creatura quam despicit, ibi: Cum apprehenderit. Circa primū dicit: Mittet contra eum fulmina. scilicet Deus à quo fulmina tanquam sagittæ mittuntur: fulmina autem frequenter cadunt in mari & naves

naves obruunt: & eodem modo cetum frequenter percutiunt quam alios pisces, propter magnitudinem sui corporis.

7 Et ad locum alium non ferentur. per quod designatur certitudo diuinæ providentiæ, sicut de sapiente sagittatore dicit, quod eius sagitta non fertur ad alium locum nisi intentionis suæ. per hæc fulmina intelligitur sententia diuinæ damnationis demonis quæ non fertur alibi: quia cedit ad Dei gloriam & salutem, & tantummodo nocet demoni & malis hominibus qui sunt membra eius: & quod hoc de demone specialiter intelligatur, & per hoc patet quod subditur.

8 Cor eius indu. quali la. in quo designatur obstinatio demonis, qui non flectitur ad bonum ex aliqua percussione diuinæ vltionis.

9 Cum sublimatus fuerit, ti. an. iste timor non est aliud quā admiratio angelorum sanctorum de diuina virtute & iustitia in deiectione & punitione demonis: quæ partim facta est à principio sui casus, & consummabitur in futuro iudicio, quando cum peccatoribus damnatis deirudetur in inferno: nec potest talis admiratio angelorum intelligi de percussione seu interfecione ceti à Deo: quia omnis res corporalis parua & modice reputationis est, & quasi nulla respectu angelis: propter quod in eo non cadit admiratio de deiectione rei corporalis, & maxime intellectu carentis, cuiusmodi est cetus.

10 Et territi purga. secundū quod dicit Dionysius, licet in angelis non sit purgatio ab immunditia, tamen est ibi purgatio à nescientia, in quantum per illuminationes diuinas seu effectus eius mirabiles immediatē ab eo procedentes angeli sancti aliqua cognoscunt quæ prius nesciebant. & hoc mō angeli in deiectione demonis de cēlo empyreo fuerunt purgati à quadam nescientia, videntes diuinam virtutem & iustitiam in effectu quam prius non viderant: ideo eodem modo erit in detrusione demonis in inferno cum damnatis in extremo iudicio. Fuerunt etiam sancti angeli in casu demonum purgati ab eorum societate, & in extremo per totalem separationem plenius purgabuntur.

1 Cum

MORALITER.

3 In collo eius mora. forti. Per collum quod coniungit membra capiti, significatur principes peruersi, qui per potentiam suam cogunt inferiores seruire per idololatriam demoni, si cut fecit Antiochus nobilis & similes ei.

4 Et faciem eius præce. ge. nam prius mentem hominis virtutibus euacuat, quam ipsam plenē possideat.

5 Membra carniū eius coh. nam reprobi qui sunt eius membra ad male agendum sunt adinuicem colligati.

6 Mittet

6 Mittet contra eum ful. id est inferni tormenta.

7 Et ad locum alium non fe. quia solæ paleæ ibi comburentur.

8 Cor eius quasi lapis. quia non emollitur, sed magis induratur tormentis.

9 Cum sublatus fue. peracto iudicio & reclusus in inferno.

† Timebunt angeli. id est sancti: iste tamen est timor tantum admirationis diuinæ iustitiæ in diabolo & eius membris.

10 Et territi purgabuntur. non ab immunditia, sed à nescientia: nam tunc experimentaliter aliqua cognoscent, qui prius hoc modo non cognoscebant.

Cum ap-

A mētes eorum spes propinqui regni letificat: Interim autem quid agat, sequitur.

* Cat. græ. Cum autem ille conuersus fuerit, terror bestijs quadrupedibus super terram saltantibus. Olym. Symmachus: A motione eius verebuntur fortes.

a Cum appreh. eum gla.

† Qui attige-
re eū gladio,
non statim, ha-
sta, lapis manu
iaculatus, &
lancea.
† Tela vel, ma-
chinam belli-
cam quam bō-
bardam vocat.

Gladij nomine hoc lo-
co, ira signatur. Ille
autem qui per abrup-
ta furoris rapitur, nō
apprehendere gladiū,
sed gladio apprehen-
di perhibetur. Leuia-
than ergo quia per as-
sumptum reprobū
hominem, in ira om-
nimodæ crudelitatis

effrenatur, apprehendi à gladio dicitur. Et neque hasta neq;
thorax subsistere poterit, quia in Antichristum diabolus ve-
niens tantæ virtutis apparebit, vt si supernum adiutorium
desit, & prædicantium acumen obtundat, & longanimita-
tem patientium destruat.

B Cum ap. gla. id est ille perditus homo, diabolū susceperit,
vel ira ipsū. Qui iram in vsum iustitiæ sumit, gladiū tenet:
Cui ira dñatur, & per abrupta rapitur, ab ea apprehendi dñ.

c Reputabit enim quasi pa. fer. Quod superius hastā dixit, hic
inferius ferri appellatione replicauit: & quod superius thora-
cē, hic es. Ferrū nāq; acuitur, vt aduersarius vulneret: es aut
rubigine pene nulla cōsumit. Ferro ergo pñicationis iacula,
ære aut longanimitatis cōstātia designatur. Ferrū ergo ve-
pa. & c. quia nisi diuina gratia protegat, etiam & prædicantiū
vires velut palææ nequitia suæ igne consumit, & patientiū
constantiam quasi lignum putridum in puluerem redigit.
Sed quia quanto magis erigitur, tanto magis contra eū san-
cti se accingunt, quod tunc in reprobis non proficiat sagitta
veritatis, subdit: sed ipsi sancti contemnuntur. & hoc est: In
stipulam. Sed quid mirum si vires hominum despiciat, qui &
superni iudicij tormenta contēnit? & hoc est, quasi stipula.

* Euagri. Temperantia & Charitas eum interficit.

d Non fuga. eum vi. sag. Sagittas, verba prædicatorum acci-
pit. Et est sensus: A reproborum cordibus eum sagitta præ-
dicatoris non excutit: quia quisquis ab illo apprehenditur,
verba iam prædicantium audire contemnit.

C In stipu. ver. & c. fun. Per fundā ecclesia figurat. Funda nā-
que

que dum in gyrū mittitur, sicut de illa lapides exeūt, quibus
aduersariorum pectora feriantur, ita ecclesia dñ volubilitate
temporū per tribulationū circumitum ducitur, fortes ex illa
viri prodeūt, quibus quasi lapidis ictibus iniquorū corda tan-
duntur. Leuiathan itaq; quia dñato illo homine assumpto

quolibet fortes ec-
clesiæ velut infirmos
despicit, in stipulam
verū sunt ei lapides
fundæ.

t Quasi sti. æsti. mal.

Quia per malleū de-
super venientem, ce-
lestis pondus percuf-
sionis exprimitur.

Quid est quod Leuia-
than malleum despi-

cit, nisi quod supernæ animaduersionis ictus formidare con-
temnit? Et quasi stipulam, quia ad iustæ iræ se pondera ve-
lut contra leuissimos terrores parat.

g Et deridebit vibran. ha. Hastam vibrare est æternā ei mor-
tem ex districta animaduersione præparare. Sed vibrantem
hastam deridet, quia quicquid graue, quicquid horribile
preuidet, pati non metuit. Sed quò se æterna tormenta eua-
dere non posse conspiciat, eò in exercenda nequitia durior
assurgit. vnde fit quod sequitur.

h Sub ipso erunt radii solis. Per solis radios acumina sapien-
tium demonstrat. Et est sensus: Hi qui intra ecclesiam per
acumina sapientiæ quasi radios solis videbantur aspergere,
& per auctoritatem rectitudinis desuper resplendere, potesta-
ti Leuiathan & peruersitate operis, & blandimento adulatio-
nis se inclinant dum se terrenis potestatibus prauè agentibus
subijciūt. Lucem ergo celi pedibus suis substernit, dum
immoderato acumine, sapientes praua sentiunt in scriptu-
ris, vel aliquo modo ei subduntur.

i Sternit sibi aurum. Hoc loco aurū claritas sanctitatis accipi-
tur. Lutū, vel terrenarū rerum avaritia, vel prauarū contagia
doctrinarū, vel fordes carnalium voluptatum. Multos. n. qui
intra ecclesiam fulgore iustitiæ splendere videbant, vel ter-
renarum rerum concupiscentia, vel errantis doctrinæ conta-
gio, vel carnalibus sibi voluptatibus subijcit, & sic aurum si-
bi quasi lutum sternit. Sed si hoc agit in eos, quos claros ali-
qua virtus oñdit, qd de manifeste malis facturus est: Sequit.

K Feruescere & c. maris. Per mare vita seculariū, per profundū

alre & F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cum apprehen. eum gla. subsistere non pot. Hic cōsequē-
ter describitur impugnatione diaboli sub nomine ceti; & hoc ab homine
quē despiciat. & hoc est quod dicitur. Cum apprehenderit eum gla-
dius. in quo primò ostenditur quòd non timet inuasionē de proximo;
quia, quantumcūque homo sit armatus ad inuadendum, vt gladio &
hasta, & ad sustinendum thorace, & similibus, tamen nullo modo po-
terit stare coram eo si aduertat, ideo subditur.

2 Reputabit enim quasi pa. fer. Quia ferrum gladij vel lignum
lanceæ non poterat ei nocere, sicut nec palæa proiecta contra hominē
nocent sibi, & sicut cetus non timet inuasionem de propinquo, ita nec
etiam de longinquo. Ideo subditur.

3 Non fugabit. Timore sagittarum contra eum proiectarū. Scien-
dum tamen, quod licet talia non timeat, tamen ex proiectione spiculo-
rum de longinquo quæ non aduertit, nec per consequens timet, vulnera-
tur, & tandem moritur, & sic mortuus ad littus maris projicitur, sicut
dictum est supra cap. 2.

4 In sti. versi sunt. Habet enim tantam pinguedinem exterius &
cuius duritiā, quod lapides sic proiecti non nocerent ei.

5 Quasi

5 Quasi sti. æsti. Non enim potest aliquis tantum appropinquare
sibi, quod cum malleo vel cum hasta possit eum percutere, nisi quando
impingens ad terram non potest se mouere, vt dictum est cap. præced.
per prædicta intelligitur, quod diabolus qui per cetum intelligitur, non
timet inuasionem hominis de propinquo vel de longinquo, quia nulla
res corporalis potest ei nocere, nisi in quantum est instrumentum diuinę
iustitiæ, sicut est ignis infernalis qui est corporeus & tamen ipsum af-
fligit, sicut autem cetus virtute humana non potest superari, vt prædi-
ctum est, sic nec etiam aliquibus speciosis allici, vt se subiiciat ei, ideo
subditur.

6 Sub ipso erunt ra. solis. id est res quantumcūque pulchræ nihil
reputabuntur ab eo, nec etia quantumcūque pretiosæ. Ideo subditur.

7 Sternit. id est nihil reputabit. per hoc designatur, quòd diabolus
nullis rebus sensibilibus quantumcūque pretiosis vel pulchris allici-
tur, vt subiiciat se homini; licet aliquādo hoc fingat vt sibi hominem
alliciat in culpa, & tandem in pœna perpetua.

8 Feruescere fa. & c. profun. ma. quia per magnitudinem corpo-
ris cetus facit magnam commotionem maris, ex qua commotione ge-
neratur magna spuma in superficie. Ideo subditur.

i Po-

MORALITER.

1 Cum apprehende. Hic agit de impugnatione demonis ab
homine quā contemnit, quāuis sit armatus gladio, thorace,
hasta, arcu, funda, & malleo, vt cōsequēter ponit in textu, &
satis patet. & per hoc ostenditur qd nulla re corporali leditur
vel terretur, nisi in quantum est instrumētū iustitię diuinę: sic
enim ab igni patitur corporali. Per hoc aut moraliter signifi-
catur, qd peccator obstinatus est quasi quidam diabolus, qui
nullo timore à peccatorū actibus refrenatur. Ponuntur autē
hic quinque genera armorum ad inuadendum, s. gladius, ha-
sta, arcus, vel sagitta, funda & malleus: inter quę tria feriunt
de prop. s. gladius, hasta & malleus. Per gladium qui scindit
potest intelligi excommunicatio, per quam abscindit pec-
cator à fideli cōmunionē: propter qd vocat gladius, eccle-
się.

fię. Per hastam quę perforat & impellit, intelligi pōt reclusio
in carcere. Per malleū qui cassat & cōfringit alię corporales
pœnæ, & verberatio, quæstio, & hmoi. Alia vero duo ar-
morum genera, s. arcus & funda percutiunt à longe: propter
quod per ipsa significari possunt timor finalis iudicij & hor-
ror infernalis supplicij. peccator autem obstinatus istorū ti-
more non refrenatur ab actu culpæ, Prouer. 18. a. Impius
cum in profundum peccatorum venerit, contemnit.

6 Sub ipso erunt. Contemnit enim sacras scripturas à pecca-
to reuocantes quæ sunt quadam veri solis irradiationes.

7 Sternit si. aurum, quia contemnit sanctorum exempla quę
sunt aurum examinatum.

8 Feruescere fa. per quod intelligitur cor impii profundatū
vitiis, quia impius quantum potest, excitat ad peiora, Esa. 57. d.
Cor. impij quasi mare feruens quod quiescere non potest.

Pst

Altæ & abditæ corū cogitationes exprimant. Quod profundū mare Leviathan quasi ollā feruere facit, quia persecutionis extremæ tēpore contra electorū vitam studet animos reprobos per flammā crudelitatis excitare: quia verò pesti fero errore persuasi, sic in istis famulant Antichristo, vt tūc verius præbere se æsti mēt obsequium Christi, sequitur.

* Cat. Græ. reputauit mare sicut vas vinctuarium. Aquila autem vas vnguentarii. Symmachus: Con dumentum ebulliens.

† id est cetos magnos & fortes.

a Ponet quasi cum vnguentis. bul. Vnguenta cū

Bullunt, fragrantiam suauitatis reddunt. Quia ergo Leviathan ita seducit corda reprobos, vt quicquid agūt ex iniquitate perfidiæ, pro veritate rectæ fidei se agere suspicentur, quasi eis bene olet id quod zelo religionis exercent. Et ponet. Tanto atrociores sunt, quanto melius agere sibi videntur. vnde ad augmentum illusionis signa eos sequuntur.

Marc. 13. e.

b Post eum lu. se. Semita post Leviathan lucet, quia quorum corda penetrat, eorū opera prodigijs illustrat. vnde in euangelio: Surgent pseudochristi & pseudo prophete, & dabunt signa magna atque prodigia.

c Aestimabit abyssum. Abyssus pro iudicio, senectus pro finis propinquitate ponitur. Leviathan itaque estimabit abyssum quasi senescentem, quia reprobos corda sic fatuat, vt suspicionem eis de venturo iudicio, quod quasi finiatur infundat. Abyssum nanque senescere estimat, qui terminari quandoque in supplicis supernam animaduersionem putat.

d Non est pos. ter. Post vim & fraudes immanitatis virtutis eius breuiter subdit: Potestas eius super terram eminentior cunctis perhibetur

perhibetur: quia etsi actionis suæ merito infra homines cecidit, oē tñ humanum genus naturæ angelicæ cōditione transcendit: & si beatitudinē perdidit, magnitudinē naturæ nō amittit: quia oīa humana superat, etli meritis sanctorū subiaceat: ergo quō altior est diaboli natura, maior est vincenti homini gloria.

a faciet quasi ollam profundū maris, ponet quasi cum vnguentis

b ta bullunt. Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum quasi

c si senescentem. Non est potestas super terram quæ compare-

d tur ei qui factus est vt nullum timeret. Omne sublime videt:

e ipse est rex super vniuersos filios superbix.

1 * Nicetas. Symmachus: Non est potestas eius super terrā, 2 quia post Saluatoris aduentum foras eiectus 3 est. Aut licet sit potēs 4 in terra tamen ab Angelis & eorum similibus illuditur.

c Qui fact. est vt nul.

Sic quidem per naturam factus est, vt conditorem suum castè timere debuisset, sed sua peruersitate talis factus est, vt nullum timeret. Et quippe à quo conditus fuerat, subditus esse despexit, cuius adhuc superbia describitur.

f Omne sublime vi. i. cunctos velut infra se positos, quasi de sublimi respicit, quia per intentionē contra autorem nitit, æstimare sibi quēlibet similem designat. Appetitum. n. celsitudinis vertit in rigore mentis, vt sit iam insensibilis, & est remediū superbo, vt quod non potest transgredi despiciat. Quod ē membris eius congruit, quia omnes per tumorem cordis elati, cunctos quos cernunt, superbiē fastu despiciat. g Ipse est rex su. Post multa, oñdit vñ oīa. Iste est titulus diaboli, sic humilitas Christi, quo signo vtriusq; exercitus secernitur. Supbia idcirco dñs fini suę locutionis inseruit, vt cū post mala oīa Leviathan istius superbiā diceret, qd esset malis oib; deterius idicaret, & p hoc q; in imo ponit vitiōrū radix esse mōstrat. Sicut. n. inferius radix regit, sed ab illa rami exteri pādunt, ita se supbia intrinsecus celat, & inde fiūt ap̄a mala.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Po. qu. cum vn. bul. quæ bulliendo spumam superius faciunt ex aere incluso. per hoc autem intelligitur, quod diabolus concitaturbationes in hoc mundo.

2 Post eum lu. sicut enim naues transientes dimittunt vestigium sui transitus per aliquod tempus, sic etiam cetus propter magnitudinem sui corporis dimittit post se longum & magnum vestigium transitus sui: per quod designatur, quod turbationes à diabolo concitate in hoc mundo non citò sedantur, sed habent aliquā magnū tēporis tractū.

3 Aestima. Abyssum. id est mare oceanum.

4 Quasi senescen. id est impotentem ad ipsum absorbendū. Quod enim antiquatur & senescit, prope interitum est, vt habetur Hebr. 8. d. & per consequens est debilis virtutis. per hoc intelligitur demon qui propter damnationem suam non dimittit nisi contra Deum, quasi sua pena esset terminanda.

5 Non

MORALITER.

2 Post eum lu. se. id est post ipsum notabiliter apparebunt malorum suorum vestigia.

3 Aestima. abyssum quasi sene. Nam factio videtur continere abyssum diuinæ sapientiæ tanquam suas nequitias ignorantem, & ad puniendum impotentem, & quoniam hæc malitia procedit à dæmone, propter hoc de ipso cōcluditur in fine.

5 Non

ADDITIO I.

In cap. 41. vbi dicitur in postil. Non quasi crudelis. Postquam ostendit dæmonem ab homine insuperabilem. Quod dicitur hic: Non quasi crudelis excitabo eum: vñ alludere ad id quod supra Iob 30. ca. ad Deum clamans dicebat: Mutatus es mihi in crudelem. ad cuius declarationē & continuationem ad præcedentia & sequentia, considerandū est, quod licet Deus in præcedentibus ostenderat ipsi Iob, quod de providentia diuina circa actus humanos non erat causa ab homine omnino quærenda, prout dictum fuit, supra 38. cap. in additione: nihilominus tñ condescendens fragilitati ipsius Iob, qui vehementer deliderabat scire rōnes seu causas medias suę flagellationis, vt patet supra in pluribus locis, voluit innuere sibi in hoc loco, quod processus suę flagellationis incepit ab ipso Sathan, vt patet supra 2. c. qui per Vehmōth & Leviathan in hoc loco figurat. Et quia de hoc videtur, quod Iob posset magis miserabiliter proclamare, eo quod Deus posset eum affligere aliis modis præter crudelitatem ipsius Sathan, iō Deus satisfacit sibi per hoc qd in cōfiliū seu bello qd habuit cū ipso Sathan, Deo adiuuante nō fuerat ipse Iob conuictus, cū tñ potestas Sathan incorporabiliter excede-

5 Non est potestas su. Animalia autē marina maiora sunt satis quam terrestria, vt dicit Plinius, cuius causam assignat humiditatis abundantiam, quæ membra corporum extendit. vnde & in regionibus humidis sunt homines maiores quam in siccis: & ideo si in mari nulla est creatura quæ aequiparetur cetis in fortitudine, multo minus inuenitur in terra: & per hoc designatur quod potestas demonis maior est quam potestas cuiuslibet corporalis creaturæ. Idcirco subditur.

6 Qui fact. est vt & c. Habet enim demon ex conditione naturæ suæ quæ in eo remansit integra, quod sit superior omni corporali creaturæ: & sic non timeat eam. vnde subditur.

7 Omne sublime videt. quia præ superbia semper nititur aggredi maiora: propter quod subditur.

8 Ipse est rex super vniuersos filios superbix. id est excedit oēs alios in superbia: & per hoc patet, quod ea quæ dicta sunt de cetis, intelliguntur principaliter de dæmone, qui est principium superbix.

CAP.

5 Non est potestas super terram. scilicet in rebus corporalibus. † Quæ comp. ci. vt patet ex supradictis in hoc capitulo, & hanc potestatem ad malum applicat quantum potest.

6 Qui factus est vt nul. ti. Non est autem factus talis à Deo, sed ex defectu proprio.

7 Omne sublime vi. ad consequendum si posset.

8 Ipse est rex super vniuer. & c. nam superbi sunt de familia eius, & sub ipsius potestate.

MORA-

excedebat præter ipsius Iob, prout infra eo. c. Nō est potestas super terrā quæ cōparetur ei. & de hoc dicit: Memento belli, nec ultra addas loqui quasi dicat: Bellū qd habuisti cū Vehmōth seu Leviathan semp debes habere in memoria: eo qd nō potuisses ab eo euadere ppria præte, nisi solū diuina. Vnde: nec vltra addas loqui, i. locutiones querulosas. Et quia fortè Iob ex memoria talis belli præteriti incideret in timorem magnū, ne fortè iterum eum affligeret, ideo prænūtiat ei securitatē, dicens: Ecco spes eius, i. Sathan, qui sperabat subuertere Iob ad hoc, vt faceret eum in facie de Deo blasphemare supra 2. cap. Frustrabitur, quia non est consecutus intentum, & videntibus cunctis præcipitabitur, quia post consolationem Iob videntibus cunctis fratribus & cognatis, & huiusmodi spes Sathā frustrata fuit seu præcipitata. Sed quia adhuc posset quis dicere, quod afflictio Iob per tam ferocissimam creaturam videretur ad crudelitatem pertinere, eo modo quo Iob dicebat vbi supra: Mutatus es mihi in crudelem. ideo subdit: Non quasi crudelis suscitabo eum. quasi dicat: Non quasi crudelis scilicet vt tu dicebas, suscitabo eum. Cuius ratio est. Nam Deus non per militem Sathan tentare seu affligere ipsum Iob, quantum posset seu vellet: hoc. n. esset crudelitas,

Cruelitas, sed Deus limitauit potētiam suā, dicens: Veritatem aīam eius serua, in quo Deus seruauit in permissione afflictionis ipsius, Iob prātē superandi ipsum, ut ibidē in additione fuit expositū. Et qā ista reseruatō non poterat frangi ab ipso Sathan, iō subditur. *Quis enim resistere potest uului meo?* Rō autē quare nullus possit resistere, subdit: *Et quis ante dedit mihi, ut reddā ei.* q. d. potestas sua non est à seipso, sed à me, & iō subdit: *Oīa, quae sub caelo sunt, mea sunt.* Et qā forte diceret qd, qd non esset danda talis potestas creaturē tā crudeli, qā post quā hēret talē prātē, per verba cōminatoria seu deprecatoria posset uti prātē sua ad libitū, sicut p̄sueuit fieri inter hoīes, q postq recipiunt prātē à superiorib. eā retinent prādictis modis ēt superiore nolente. iō subdit. *Nā parcā ei, uerbis potentib. & ad deprecandū cōpositis, s. ut permittam eū uti potestate sua ut uellet.* Et loquit̄ more humano seu poetico, prout in hoc libro frequenter tales locutiones occurrunt. Deo. n. non pertinent talia propriē loquendo, & sequitur. *Quis reuelabit faciem indumenti eius. in quo prosequitur propositum de cōditionibus dāmonis sub specie ceti. Et exponatur totum, ut in postilla vsque ibi. Cum sublatus fuerit, &c.*

ADDITION II.

In eo. c. 41. ubi dicitur in postil. *Cū sublatus fuerit time. ange.* &c. Vbi translatio nostra habet. *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli.* In Hebræo habetur. *Ex sublatione sua timebunt dū,* quod intelligitur de uiris iustis, de quibus in Psal. 81. b. Ego dixi diis estis. cuius sensus est, nam quia statim supra dixerat, quod diabolus est sic obstinatus in malo, quod nullo modo flectit̄ ad

ad bonum, de quo dicit: *Cureus indurabitur quasi lapis.* Potest, quis quærere, quā utilitas fuit in productione talis creaturæ, cuius opera, & mēbra omnino sunt mala, nec ipse ad bonum est flexibilis. Ad hūmōi tacitā qōnē v̄r dñs respondere sic, qd casus diaboli seu eius sublatio est valde utilis. Generat enim seu auget in uiris iustis timorē Dei. videntes enim, qd creatura rationalis in tanta puritate creata per abusum libertatis arbitrij lapsa est in tā magnā ruinā, non immerito quātūcūque sint perfecti, augetur in eis timor ne deficiant eo modo quo supra c. 4. dñs in angelis suis inuenit prauitatem, quanto magis habitantes domos lucas, &c. de hoc dicit: *Ex sublatione sua timebunt dii, s. iusti uiri, qui quidē timor Dei intelligēdus est filialis.* De quo Greg. in 1. moral. *Qui timet Deū nihil negligit.* Timere Deū est, nulla quā faciēda sunt bona prāterire. Qui qdē iusti tentationib. dāmonū terri, sepe purgant̄ ab immunditiā. vnde Aug. super Psal. 40. *Vita nra in hac peregrinatione nō pōt esse sine peccato, nec p̄ficere sine tētatione, quia p̄fectus noster p tētationē nram fit, nec sibi quisq̄ innotescit, nisi tentat̄, nec pōt coronari, nisi uicerit, nec pōt vincere, nisi certauerit, nec pōt certare, nisi inimicū, & tētationes habuerit.* Hæc ille. Et isto modo iusti tētationib. dāmonū terri, & in bono persistētes propriē dñr purgari, ex quo patet, quod ruina diaboli fuit valde utilis iustis diligentibus Deum, ut inde discerent quātū timerent, prout dñs in glossa allegata in præcedenti c. additione secunda, & etiam, ut à piaculis purgarentur, & hoc est, quod Apostolus dicit: *Diligentibus Deū omnia cooperantur in bonū.*

CAP. XLII.

B *Espondens autē Iob. * Nicetas.* Iob qui secundo se loquuturum negauerat, prudentius, quam Herodes impius iuramentum exoluēs, diuinū iussum suo antepōnit, p̄misso. Præstat enim diuinis

parere mandatis, quā sua p̄missa exoluere. Postquā fidei famulo dominus, Leuiathā hostis eius, quā sit, & fortis, & callidus ostēdit, dum vires illius fraudesque patefecit, Beatus Iob ad utraq; respondit dicens.

b Scio quia omnia. Contra vires quippe eius ait: Scio quia omnia po. Contra verò oc-

cultas machinationes subiunxit, & nulla te latet cogitatio. Vnde eidem Leuiathan, exprobat dicens.

c Qui est iste, &c. Absque scientia Leuiathan celat consiliū, quia quamuis contra infirmitatem nostrā multis fraudibus occultetur, protectoris tamen nostri sancta nobis inspiratio ne detegitur. Audita igitur fortitudine, & calliditate diaboli & creatoris potentia, quæ & illum valenter reprimat, & nos misericorditer regit, beatus Iob, quæ de se sentiat aperit.

** Cat. Græ.* Quis autem annuntiabit mihi, quæ nō cognoscebam? magna, & admirabilia, quæ nō sciebam? Nicetas. præter te nemo. Nam & vexationis meæ causam, & Diaboli pertinaciam, & tuæ prouidentię noticiam indicasti mihi.

Ideo

d Ideo insipienter, &c. Quæ dixerat sapiēter dixisse se crederet, si verba superioris sapientiæ nō audiret, in cuius cōparatiōe stultū est oē nostrū, quod sapit. Et quātō magis proficit contemplan-do Dei sciētias, eo amplius se nihil esse cognoscit. Et scientiā suā ultra modum excessisse credit, quia in verbis

CAP. XLII.

Espondens autem Iob domino, dixit. Scio quia omnia potes, & nulla te la-

tet cogitatio, qd est iste, qui celat consilium absque scientia? † Ideo insipienter locutus sum, & q̄ ultra modum tecedūt sciām meā. Audi, & ego loquār, interrogabo te, † & ostende mihi.

gat quoniā ignorat, interrogari hominis Deū, est in conspectu eius nescientem se cognoscere. Respondere autē Dei, est eū, qui se nescientem humiliter cognouerit occultis inspirationib. erudire. Et est sensus. *Audi, & ego loquar.* Misericorditer desideria mea percipe, ut dum hac misericordia tua percipiens adiunat, ad te multipliciora confurgant.

** Nicetas.* sequentia vim habent interrogationis, & respōsionis, vel rogat dominum, ut si ignarus rerum cum posthac interrogauerit, dignetur respondere.

f Inter. i. e. &c. i nescientē me ex tuæ scientię contēplatione cognosco. *Respon.* stultitiā p̄priā humiliter cognoscere doce. qā. n. interrogaret ipse ex desiderio humilitatis, & Deū sibi

respondere

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XLII.

R *Espondens autem Iob. Postquam descripta est ipsius Iob increpatio, eo quod nimis extulcat suam iustitiam. hic consequenter ponitur eius humilis responsio confitendo propriam culpam, dicens domino.*

2 Scio quia potes, quaecunque sunt possibilia fieri.

3 Et nulla te latet cogitatio. Erat enim iste Iob conscius, q̄ commemorando suam iustitiam passus fuerat aliquem leuem motum elationis, qui in talibus solet oriri de facili etiam in hominibus perfectis, & talis motus quantumcunque sit omnibus aliis occultus, tamen Deo est notus. ideo subditur.

4 Quis

MORALITER.

1 Respondens autem Iob. In qua responsione primo confitetur diuinam eminentiam, di.

2 Scio, quia omnia po. &c. Secundo suam stultitiam, dicens.

7 Ideo insipie. lo. sum. Sic ergo Iob tenet hic typū peccatoris penitētis, qui iuxta magnitudinē Dei pensare dēt quantitatē sui delicti, nam tanta est offensa, quantus ille, q̄ offendit, & quia

& quia talis suam cognoscit insipientiam, à Deo postulare debet sapientiam. Iaco. 1. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet eam à Deo, &c.

9 Audi, & ego loquar, &c. scilicet humiliter petendo doceri à Deo, diuina namque respōsio postulantis est instructio. Et quia Deus dat omnibus affluenter, ut ibidem subdit beatus Iacobus, ideo subditur.

Auditu

G respondere quæreret, ex magisterio inspirationis declaratur: Interrogaturum se quippe prohibuit, sed nihil interrogando subiungit.

A *Audi. an. & c.* His verbis indicat, quia quāto vīsus superior est auditu, tanto differt ab eo quod prius extitit, & hoc quod postmodum per flagella profecit. Et quia int'erno oculo veritatis lumen magis cōspexerat, humanitatis suae tenebras diiudicās plus videbat.

* Chryst. Non quia viderit, sed quia clari-
us audierit.

* Olym. Aut quod
* dominus. mysterium incarnationis manifestus cognouerit.

B *Idcir. ipse. & c.* Quanto se quisque minus videt, tanto sibi minus displicet, & quanto maioris gratiæ lumen percipit tantò amplius reprehensibilem se esse cognoscit. Sed quia nulla est cognitio reprehensionis si non sequantur etiam lamenta poenitudinis.

* Cat. Græ. Ideo despexi meipsum, & extabui, reputavi autem meipsum pulverem & cinerem. Olym. sic Abraham cum dominum vidisset, dixit. Ego sum pulvis & cinis.

C *Et ago poen. in faui. & ci.* In fauilla & cinere poenitentiam agere, est contemplata diuina essentia nihil aliud quam fauillam cineremque se cognoscere.

D *Postquam au. & c.* Quia ambigeremus, iudicat Deus de verbis Iob, qui facta virtutis suae reuoluit & amicorum, qui contra eum iustitiæ Dei gloriam defenderunt.

E *Di. ad h. & c.* Hosti laudatus est Iob, istis antefertur, & tñ quia homo sine reprehensione ante oculos Dei esse nō pōt, comparatione aliorum laudatur, & tamen habet ex homine quod iudicetur. Credidit ergo se pro culpa flagellari nō pro gratia, & in hoc reprehenditur, & tamen amicis præfertur.

* Nicet. humano iudicio Iusti amici Iob, ille aut iniustus, ÷ diuino. hinc duo discimus. Vñ iustos accusare esse nefas, Alterum ob honorem qui iustis defertur, peccata cōdonari.

f Co. me.

f *Com. me. re. & c.* Nam quantum ad humana iudicia in verbis suis amici Iob multa rectius illo dixisse crederentur. Sed quia iustus est & misericors Deus, amicos eius & per iustitiam districtè redarguit, & per misericordiam benignè conuertit, iam sequitur.

g *Sumi. igit. vo. & c.* Interius medicus prius putredinē vulneris nouit: & post remedia consequendæ salutis indicauit. Quia vero

a Auditu auris audiui te, nunc autē oculus meus videt te. Id-

b *a* Ecce cilicium quo pungitur in dolore. *b* De nullo dono Dei superbio: quia sumptus ex pulvere per sententiam illarū mortis in puluerem me redigere cognosco.

c circūple me reprehendo, & ago poenitentiam in fauilla & cinere postquam autem locutus est dominus verba hæc ad

d Iob, dixit * ad Eliphaz Themanitē. Iratus est furor meus in

e te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram

f me rectū, sicut seruus meus Iob. Sumite igitur vobis septem

g tauros & septem arietes, & ite ad seruum meū Iob, & offer-

h te pro vobis holocaustū. Iob autem seruus meus orabit pro

i vobis, faciem eius suscipiam, vt non + vobis imputetur stul-

j titia. Neque enim locuti estis + coram me rectum, sicut ser-

k uus meus Iob. Abierunt ergo Eliphaz Themanites & Bal-

l dath Suites & Sophar Naamatites, & fecerunt sicut locutus

m fuerat dominus ad eos, & suscepit dominus faciem Iob.

dudum docendo præire conabantur. Septem autem sacrificiis expiantur, quia ad ecclesiam reuertentes per humilitatis hostiam, dona spiritus gratiæ septiformis accipiunt.

* Cat. græ. nunc sumite septem vitulos, & septem arietes, & ite ad seruum meum Iob, & faciet sacrificium pro vobis.

* Olym. Aquila & Theodotio, holocaustū, Symmachus Oblationem. Et quidem ante legem homines per se ipsi sacrificia faciebant. Chryst. Victimæ magnitudine, peccati magnitudinem demonstrat. Nec satis erant futura sacrificia ad expiationem, nisi Iobi merita accessissent.

h *Iob au. ser. me. ora. & c.* Ita ecclesia pro hæreticis. In arca contenti saluantur, extra, aqua omnes occidit. In vna domo, id est ecclesia comedi agnus iubetur, nec de carnibus eius extra ferri, sanctum ne detur canibus.

* Cat. græ. Si enim non propter eum, perdidisset vos.

i Neque enim locuti estis coram me recti, sicut seruus & c. Sententiā

quam **F**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Auditu au. quasi dicat ante flagella habui de te cognitionem aliquam, sed tamen imperfectam.

Eli. 2. e.

2 Nunc autem oculo quia nunc habeo de te cognitionem perfectiorem, sicut visa plenius cognoscuntur quā solum audita. Fuerat enim Iob plenius instructus de diuina virtute per flagellationem, quia vexatio dat intellectum: & per reuelationem & allocutionem diuinam sibi factam, vt patet ex prædictis, & quia ad cognitionem pleniorē sequitur perfectior poenitentia de commissis, ideo subdit Iob.

3 Idcir. ipse me. culpam meam perfectius confitendo, & quia confessioni oris debet adesse satisfactio operis, ideo subditur.

4 Et ago poen. in fa. & c. id est in austeritate & humilitate.

Diuisio.

5 Postquam au. & c. Posita increpatione Elii à domino de presumptione, & ipsius Iob de incauta locutione, hic consequenter ponitur increpatione aliorum trium amicorum Iob de falsitatis assertione, & primo ponitur dicta increpatione. secundo, increpationum emendatio, ibi: Abierunt ergo. tertio, ipsius Iob plena releuatio, ibi: Et addidit. Circa primum dicit.

6 Dixit ad Eli. Thema. Isle erat principalis inter istos tres: & ideo dominus ad ipsam dirigit sermonem, di.

7 Iratus est fu. me. & c. Nō dicit in Eliu vel in Iob: quia peccare ex præ-

ex presumptione & incauta locutione, sicut peccauerant Eliu & Iob, non est ita graue sicut peccare in falsitatis assertionem: quod contigerat istis tribus vt patet per supradicta, & grauitas huius facti notatur per hoc quod dicitur: Furor domini irascitur contra eos: quod non solet dici in scriptura, nisi pro grauibus culpis.

8 Quo. non estis locuti coram me re. & c. i. dogma verum.

9 Sicut seruus me. Iob. qui vera locutus est. tamen incautē quam ad aliqua, & quia graues culpæ antiquitus sacrificijs expiabantur, ideo subditur.

10 Sumi. er. vo. se. te. & c. ad designandum perfectionem poenitentiae per septenarium numerum quo perfectio designatur.

11 Et ite ad ser. me. Iob & c. vt iustus offerat sacrificiū p iniustis.

12 Faciem eius suscipiam. quia leniter tantum peccauerat, & cum hoc perfectē de hoc poenituerat.

13 Vt non vobis imputetur. ad penam aeternam.

14 Stultitia. falsam doctrinam asserendo. ideo subditur: Neque. n. locuti estis coram me rectum.

15 Abierunt ergo. Hic consequenter ponitur increpationum emendatio, quia obediunt promptē diuino mandato, & patet litera vsq; ibi. **16** Et suscepit dominus faciem Iob. id est gratum habuit sacrificium per eum oblatum. Et eius orationem non solum pro ipso, sed etiam pro amicis suis. ideo subditur.

r Dominus

MORALITER.

1 Auditu auris audiui te & c. id est nunc post tuam instructionem habeo de te perfectiorem cognitionem, & per consequens clarius video meā defectionē. propter quod subditur.

3 Idcirco me reprehendo. ore.

4 Et ago poenitentiam. corde.

† In fauilla & cinere. Pro satisfactione.

5 Postquam autem & c. Sequitur. Dixit autem Eliphaz & c. Per hoc

hoc autem quod dominus tres amicos Iob de peccato redarguit & remedium ostendit, dicens.

10 Sumite er. vobis septem tau. significatur quod confessor qui tenet in hoc locū Dei, det peccatoribus fuorū veraciter ostendere grauitatem peccatorum, & eis dare salubre remedium, & sicut amici Iob statim obediunt domino, sicut subditur.

15 Abierunt ergo Eliphaz Themanites & Baldath & cetera. Sic peccatores obedire debent confessori suo.

Et addi-

quam semel iudicando dixerat, iterum replicando confirmat: atque ut manifestius beati Iob iustitia, amicorumque eius iustitia demonstraretur, eius laus, eorumque reprehensio iterata voce depromitur, ut replicata foris appareant, quam fixa intus habeantur. Vnde & somnium Pharaonis geminatur.

* Caten. Græ. Et soluit peccatum ipsi propter Iob.

a Dominus quoque conuersus est, &c. Aperit ostenditur quod per semetipso poenitens tanto citius exaudiri meruit, quanto deuotè pro aliis intercessit quod tunc quisque veraciter cumulat, si hæc etiam pro aduersariis impendat. Iam ante pro amicis auditis ostenditur, hoc de ipso dicitur, qui hoc obtinuit pro aliis orando.

* Nicetas. Iob exulceratus pro sanis & locupletibus deprecatur, & exorat.

b Et addi. quoque. Quia per pietatem benigni iudicis tentationis nostræ dispendium vincunt suffragia consolationum: minus eum tentat probatio, quam remuneratio consolatur.

* Chrysostomus. Quia virtutem duplicatam præ se tulit.

B c Venerunt autem. Tunc ergo ad Christum fratres ac sorores accedunt, quando ex ea plebe quæ ei per cognationem iuncta est, vel qui fortes futuri sunt velut fratres, vel infirmi velut sorores ad eum per cognitionem fidei deuota gratulatione concurrunt: tunc in domo eius panem comederunt, cum postposita obseruatione literæ in ecclesia mystici eloquii quasi frugis medulla pascuntur.

* Nicetas. Scripturæ consuetudo Cognatos fratres & sorores nominat. & forte perstringuntur Iusti amici, qui fortunato adsunt, quem miserum reliquerant: tanta autem facta est derelictio, ut Vxor quæ regina erat, mercede conductam seruitutem seruaret.

d Et cuncti. Nam nasciturum Christum nullus qui plene didicit legem, ignorauit. Vnde & Herodis respondit: In Bethleem Iudæ.

e Come. cum. In comestione panis, charitas: in commotione capitis, admiratio designatur.

f Et moue. In hoc loco caput mouere, est sensibilitatem mentis excutere, & ad cognitionem fidei credulitatis passibus propinquare.

g Et conso. Percussus mœrore consolari, est ei post percussione de venia congaudere. Nam quanto quisque cernit de restituta salute proximi hilarescere, tanto se indicat de ablata doluisse. Consolantur Christum, consolantur ecclesiam qui ab infidelitate resipiscunt, & prauitatem per quam repugnauerant deserunt. In flagello autem consolari noluerunt, quia passionis eius tempore Hebræi Deum credere desperauerunt. Vnde Psal. Consolantem me quasi inueni, & non inueni. In fine ergo Hebræi credentes conueniunt, & redemptori in potentia diuinitatis quasi sano Iob oblationum suarum vota persoluunt.

h Et

h Et dederunt. Per ouem innocentia, per inaurē obedientia, id est, ornatus humilitatis grā auditus exprimit. Licet hæc iuxta historiā veraciter dicta sint, tñ sub typo gesta sunt sanctæ ecclesiæ. Quæ & si multos nunc percussione tērationis amittit, in fine tñ duplicia recipit quā susceptis gentibus, ad fidem etiam Iudæa consentit. Sed quia ad ostendam virtutē obedientiæ, occasio opportuna se prebuit: libet hanc paulo vigilantius discutere, & quanti sit meriti demonstrare. Hinc Samuel ait: Melior est obedientia quam victima: quia per victimas aliena caro, per obedientiam voluntas propria mactatur: repressa ergo arbitrij sui superbia citius Deum homo placat. Virtus obedientiæ ex aduerso ostenditur, quia peccatum ariolandi & quasi scelus idololatriæ est, nolle acquiescere. Obedientia ergo sola est quæ meritum fidei possidet, sine qua quisque infidelis conuincitur. Salomon: Vir obediens loquitur victorias, quia dum alienæ voci humiliter subdimur, nos ipsos in corde superamus. Sciendum quod nunquam per obedientiam malum fieri, aliquando autem per obedientiam bonum quod agitur, debet intermitteri. Neque enim mala in paradiso arbor extitit, quam Deus homini ne contingeret interdixit, sed ut per melius obedientiæ meritum homo bene conditus cresceret, dignum fuerat ut hunc et a bono prohiberet, quatenus quanto verius hoc quod ageret, virtus esset, tanto & a bono cessans, factori suo se subditum humiliter exhiberet. Sed notandum quod dicitur: De omni ligno paradisi. co. de ligno autem scientiæ boni, & mali, ne comedas. Qui. n. quolibet bono subiectos vetat, necesse est ut multa concedat, ne obedientis mēs funditus intereat, si a bonis omnibus repulsa penitus ieiunat. Iubentur aliquando prospera huius mundi aliquando aduersa. Si quis ergo ex proprio desiderio ad prospera anhelat, cum imperantur, obedientiæ sibi virtutē euacuat. Si aduersa inuitus & nolens subit, obedientiæ sibi meritum minuit. Prosperis ergo ex sola iussione, aduersis ex deuotione militemus, ut Moyses de suo nihil haberet: quia precibus renititur, ne Israel præferatur. Paulus ad aduersa etiam ex suo voto ducitur. Notandum vero est, quod hoc loco cum inaurē ouis, cum oue inauris offertur, quia inno-

† conuersio-
nem.

1. Reg. 15. e.

† vel, munus
vnum.

Obedientiæ
laus.
Prou. 21. d.

E

Gen. 2. c.

Iohann. 10. c.

eam F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dominus quoque conuersus, &c. & patet litera.
- 2 Et addidit. Hic consequenter ponitur ipsius Iob reuolutio non solum ad prosperitatem pristinam, sed etiam ad maiorem: quod ostenditur primo in generali cum dicitur: Et addi. &c. quod patebit infra, secundo ostenditur hoc in speciali, & quia inter bona exteriora hominis, amici sunt præcipua. ideo subditur.
- 3 Venerunt autem, &c. id est, viri & mulieres de sua cognatione: qui nominibus fratrum & sororum exprimuntur in scriptura. vnde & Abraham vocauit Loth nepotem suum fratrem, Gen. 13.
- 4 Et cuncti. id est: illi qui habuerant familiaritatem cum eo ex alijs causis ante flagella: quia postea ab eo se elongauerant reputantes eum a Deo flagellatum propter eius peccata, licet occulta.
- 5 Et come. cum. Quia fecerunt cum eo solenne prandium propter eius eleuationem. nomine enim panis & aquæ omnis cibus & potus intelligitur in scriptura. vnde 4. Reg. 6. e. dixit Eliseus regi Israel de Syris

Syris in Samariam ductis: Appone eis panem & aquam. & subditur ibidem: Apposita est eis magna ciborum præparatio. Ex quo patet, quod per panem & aquam propheta intelligebat solenne prandium: non enim est verisimile, quod rex fecerit nisi secundum intellectum prophetae.

6 Et mouerunt super eum caput. Recognoscentes se deceptos fuisse, reputantes flagella propter iniquitatem suam ei contigisse. Ideo subditur.

7 Et consolati sunt eum super, &c. Protestantes quod hoc fecerat dominus ad ipsius Iob probationem, & maiorem remunerationem.

8 Et dedit. &c. Magis ad congaudendum quam ad releuandum. quia dona huiusmodi ad hoc parum fecissent, quia subditur.

9 Vnusquisque. In Hebræo habetur Kesithab ehab, obolum vnum, ut dicunt Hebræi moderni. Reuolutio autem fortuna Iob facta est a domino. Ideo subditur.

1 Domi-

MORALITER.

- 2 Et addidit quoque dominus. Per hoc autem, quod dominus post flagellationem Iob eius bona duplicauit, significatur quod propter patientiam in aduersis semper augentur bona spiritalia, & aliquando etiam corporalia ipsis passis.

3 Vene-

- 3 Venerunt autem ad eum omnes, &c. Per hoc autem quod amici Iob panem in domo Iob comederunt, & ipsi munera obtulerunt, significatur, quod veri amici communicare debent adinuicem bona spiritalia & etiam temporalia, cum fuerit opportunum.

Tom. 3.

Eam mentem deferant quam sectarum schismata non diuidant. Et quia ad hoc conuiuium Elia vocante Iudæi in fine vberius venturi sunt cum muneribus.

* Nicetas. Amicorum munera non est aspernatus. Abraham autem virtutē imitatus qui oblata à Pharaone accepit, ratus à diuina benefici-
centia illa esse pfecta.

* Cat. Græ. Ecce-
tradrachmum aureū
non signatum. Sym-
machus, aurum orna-
mentum. Subditur.

a Dominus autem. Ma-
gis nouissimis Iob quā
principio benedicitur.
quia quantum ad Israeli-
tici populi susceptio-
nē pertinet, urgente fi-
ne seculi dolorem san-
ctæ ecclesiæ dñs ani-
marum multiplici col-
lectione consolatur.

* Nicetas. Et legis & Euangelij præmia est consequutus.

B Opes. & vitam beatam: quia ad vtriusque normam viuendi rationem exprefferat. fuerunt autem superna probandę vir-
tutis materia, posteriora, remunerantis.

b Magis quam. Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi,
quia cum vita differtur ad melius fortitudo producit, &
per augmentum temporum crescunt lucra meritorum.

c Et facta sunt. Agnoscamus in ouibus, fideles & innocētes
ex Iudæa populos, legis dudū pascuis satiatos. In camelis ad
fidē simplices ex Gentilitate venientes, qui turpes prius onī
sunt feditate vitiorū. Rursum quia repetit scriptura qđ con-
firmat, in bobus Israeliticis quasi iugo legis attritos. In ali-
nis Gētilēs. Ecclesia ergo quæ prius innumeris tērationibus
pressa, vel Israeliticū populū vel multos ex gentibus amisit,
videlicet quos lucrari non potuit, duplicia in fine recipit: quæ
ex vtraque natione fidelīū numerus multiplicior excreuit.
Possunt & per boues prædicatores, & per alinas simplicium
mentes signari, de quibus in principio latius dictum est.
Septē quoque filios & tres filias recepit, quia eorum menti-
bus quos septem virtutibus quas Elia enumerat genuerat,
ad perfectionis summā spem, fidē, charitatemq; coniungit.

* Basil. & Olym. Muta, quia tota iterū, sūt duplicata. filio-
rū aut q nati sūt, numero demortuorū par numero extitit, &
q migrauerāt pstantiore sui parte vivebāt quos geminatos
in iudicio erat recepturus. Tert. De Patiētia. Et si filios resti-
tui voluisset, pater, iterū vocaret. sed maluit ī illo die reddi fi-
bi

bi tantū gaudij securus sic de Dño, distulit, sustinuit tā volū-
tariam orbitatē, ne sine aliqua patiētia viueret. Sed est ngu-
d Quatuordecim milia. Hec apertē vident duplicia: sed filij to-
tidē redditi dñr quot amissi, vt hi qui extincti fuerant, viue-
re demonstrantur: & hi ergo dupliciter, quia ei Deus decem

in carne restituit, decē
qui amissi fuerant, in
occulta animarum vi-
ta seruauit.

c Et vocauit nomen.

Omnia qui misericor-
dia redemptoris eligi-
tur, his nominibus de-
signat: quia humanū
genus condēdo, Diē:
redimendo, Casiam. Nā

Christi bonus odor su-
mus Deo: & assumen-
do, Cornustibij fecit.

Qui enim lux fuimus
conditi, & nūc sumus

Casia redēpti, erimus qñq; Cornustibij. Cornustibij autē ex
Cornu & tibia cōpositū est. Ergo p Cornustibij lētatiū cātus
exprimit. Prius ē hō quali dies ex cōditione claruit, post re-
demptus fragātia virtutū impletur, quibus quod perdidit re-
stituatur, tertio in resurrectione carnis in cōcētu æternæ lau-
dis assumet: Sed ante nuptias sponsa se præparat vt placeat.

* Cat. tertiā Amalthææ cornu Nice. Non obscurā signifi-
cationē noib? filiorū bonorū à Deo acceptorū Iob dedit. nā
post grūmarū noctē felicitati restitutus, suauitate bonorū a-
būdāter fuit. Nos autē cū lucifer orit in cordibus nris p-
cessu efficiuntur. Christi bonus odor & replemur bonis spūs.
f Non sunt. Electorum quippe animæ omne humanum ge-
nus, quod in terra secundum hominem conuersatur, suę pul-
chritudinis decore trāscendunt, quantoque magis exterius
se affligendo despiciunt, tanto intus verius componuntur.

* Cat. Græ. Et non sunt inuentæ sicut filia Iob, melio-
res ipsis, in ea, quæ sub cælo est.
g Deitque eis. Ipse ergo ex pfectorū numero specie se me-
morant. Ipse ē ex imperfectorū typo velut infirmæ hære-
ditatē inter fratres accipiunt. Sorores ergo cum fratribus ad
hēditatē perueniunt, quia infirmi cū fortibus ad cēlestia ad-
mittunt. Vsu nanque veteris vitæ, femina inter mares hēdi-
tatē nō habet: quia legis seueritas fortia eligens, infirma cō-
tēnēs, dñtriā potius itudat q benigna sancit. Sed pio re-
dēptore veniente, & infirmus cū perfectis ad regnū assumit.
* Nicet. oēs filij Iob in æquales partes hēditatis sunt vocati.
h Vixit aut. Vacuus dierum est, & quamlibet multum vi-

ipso victuri in eternū, sic intelligit proles eius duplicata sicut & alia.
4 Et vocauit nomen. propter speciositatis eius claritatem.
5 Et nomen se. Quæ est species aromatica: & hoc propter mu-
licris suauitatem.
6 Et nomen. est autē sibiū vnguentum, quo mulieres de pingūt
faciē vt appareant pulchriores, secundum illud 4. Reg. 9. f. Depin-
xit Iezabel oculos suos sibiū, &c. hoc aut sibiū in cornu serua-
tur, sic ergo vocauit Iob filiam suam, per hoc designans, quod habebat
maiorē pulchritudinem quam possit haberi in alijs mulieribus per ta-
lem picturam, ideo de filiarum Iob pulchritudine subditur.
7 Non sunt autem, &c. Et per hoc designatur, quod non solum
exceedebant alias mulieres in pulchritudine corporis, sed etiam in pul-
chritudine morum.
8 Deditq; eis. & per hoc designatur conuenientia virtutis & amo-
ris in utrisque: & quia Iob fuit flagellatus in proprio corpore, ideo post
flagella ad prosperitatis eius argumentum additur longitudo dierum,
cum dicitur.
9 Vixit autem. scilicet, quæ prædicta sunt.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Dominus. multiplicando bona eius temporalia & spiritalia.
- 2 Et facta sunt ei. Ante flagella habuit tantum septem milia ouium,
& tria milia camelorum, & quingenta iuga bouum, & quingentas asi-
nas, vt habetur supra cap. 1. quæ omnia hic exprimuntur duplicata.
- 3 Et fuerunt ei septem filij, &c. Et sic videtur, quod proles eius
non sit duplicata, quia tot habuerat: autē, vt habetur primo capit. Ad
hoc dicunt alii, quod hoc factum est ad maiorem ipsius fortunam:
quia si proles eius fuisset duplicata, bona eius temporalia fuissent nimis
diuisa & sic quilibet reportaret minorem portionem: sed hoc videtur
parum valere, quia in felicitate proles magis attenditur bonitas morū
quam abundantia temporalium bonorum: & ideo aliter dicitur, quod
pueri Iob fuerunt mortui in statu salutis, vt satis patet ex dictis supra
1. cap. tales autem non dicuntur proprie mortui, sed magis vni: secun-
dum quod dicit saluator Mat. 12. alligans verbum dñi quod habetur
Exo. 3. b. Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob:
ideo subdit saluator: Non est Deus mortuorū, sed viuentium:
& ideo quia pueri Iob reseruabantur in limbo sanctorum patrum cum
ipso

MORALITER.

- 1 Dominus autem benedixit. Per hoc significatur, quod vita
iusti in fine melioratur.
- 2 Et fuerunt ei. Per quos intelligi possunt mysticē septem
dona spiritalitatis, quia supra dictum est quod Iob in aliqui-
bus tenet typum Christi.
- 3 Et tres filie. Per quas intelligi possunt tres virtutes theo-
logice: ideo subditur.
- 4 Et vocauit nomen. Per quam significatur fides quæ perti-
net ad cognitionem.
- 5 Et nomen se. Quæ est species aromatica, pp quod signifi-
cat spem per quā respirantur cēlestia: licet n. & duę virtutes
non

non fuerint in Christo, sunt tamen in membris eius.

- 6 Et nomen terti. vas vnguenti, quo mulieres pingunt facies
suas ad decorandum. Per quod significat, quod ista filia Iob
erat pulchrior ceteris mulieribus, quantumcunque possent
se decorare per artem super additam naturæ: propter quod
hæc filia Iob significat charitatē aliis virtutibus pcellentem.
- 9 Vixit autem. quod tempus vī multo maius quā illud quod
præcellerat de vita Iob: quia secundū doctores Iob fuit con-
temporaneus Moyse, qui tñ vixit tantum centum viginti an-
is, & Iosue successor eius centum & decē: & per hoc signi-
ficatur longitudo prosperitatis vitæ futuræ post breuitatem
præsentis miseriæ, ad quam longitudo nos perducet, &c.
A D.

A xerit ætatis suæ tēpora in vanitate cōsumit. At cōtra plenus dierum dñi, cui nequaquā dies sui pereundo trāseunt: sed ex quotidiana mercede boni operis apud iustū iudicē, & postquā transacti fuerint referuant. In typo ecclesiæ si quatuordecim per denariū ducimus, ad cētesimū & quadragesimū numerū peruenimus.

Et rectē ecclesiā per multiplicata decem, & quatuor computatur, quia vtrumque testamentum custodiēs

& tam secundum legis decalogum quam secundum euangelij quatuor libros viuens, vsque ad perfectionis culmen extēditur. Bene autem Iob post flagella viuere dicitur, quia ecclesiā prius flagello disciplinæ percutitur, & postmodum vita perfectione roboratur. quæ etiam filios suos, & filios filiorum suorum vsque ad quartam generationem conspiciat,

B quia hac ætate quæ annis quatuor temporibus voluitur, vsque ad finem mundi per ora prædicantium nascentes sibi soboles contempletur. Videt filios filiorum, cū ab eisdē fide libus ad fidem alios gignit, & alios cōgnescit. Quæ senex & plena dierum moritur, quia subsequente luce ex mercede quotidianorum operum deposita, corruptionis pondere ad corruptionem spiritualis patriæ mutatur. Plena dierum moritur, cui labentes anni non transeunt, sed stantium actuum retributione solidant. Plena dierum morit, quia per hæc trāseuntia tpa id quod non trāsit operatur. Vnde apostolis dñi. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam eternam.

* Cat.

* Cat. Græc. Vixit autē Iob centū septuaginta annos post plagā: oēs autē anni quos vixit ducenti & quadraginta octo.

* Nice. Vñ septem annis plagæ acerbiter tulisse. nam vt cetera, sic anni duplicati, cū ergo vixerat octoginta quinq; qui oēs efficiunt ducentos quinquaginta quinq; a quib⁹ si

1 sustuleris septem plagas supererunt ducenti quadraginta octo.

2 * Nice: Aquila & Symmachus sequuti codicem hebraicum

hic librum conleferunt. Theodoro autem cum Septuaginta hæc addit. Scriptum est autem ipsum rursus resurrecturum cum quibus Dominus resurgit. Hic interpretatur ex Syriaco libere. In terra quidem habitans Ausitide, in finibus Idumææ & Arabiæ accipiens igitur uxorem Arabissam, gignit filium, cui nomen Ennon. fuit autem hic cō patre quidē Zara Esau filiorum filius: matre autem Bosora, vt ipse quintus sit ab Abraham. Et hi reges qui regnauerunt in Edom, cui etiam regioni ipse imperauit. Primus Balac filius Beol: & nomen ciuitatis eius Ennaba. Post Balac autē Iobab, qui vocatus est Iob. Post autem hunc Asom, qui princeps fuit de Themanitide regione. Post autem hunc Adad filius Barad, qui concidit Madiam in cāpo Moab, & nomē ciuitati eius Getham. Qui vero venerunt ad eum amici Eliphaz filiorū Esau Themanorum rex Baldad Sauchatorum Tyrannus: Sophar Minæorum rex: Quæ extare in Theodot. & septuaginta scribit Origenes epistola ad Iulium Africanum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Centum quadra. & quod in toto hoc tempore vixerit in prosperitate, ostenditur per hoc quod subditur: Et vi. filios filii sui. Sequitur.

2 Et mortuus est. quod pertinet ad vitæ diuturnitatem.

3 Et

3 Et plenus. quod pertinet ad vitæ prosperitatem. vnde supra 7. ad designandum suam aduersitatem dixit: Sic & ego habui menses vacuos. propter quod per oppositum plenitudo dierum designat in eo abundantiam bonorum fortunæ, quibus vsus est ad virtutem, & bonorum gratiæ, quibus perductus est ad futuram gloriam, quæ perdurat in secula seculorum.

ADDITIO I.

In cap. 42. vbi dicitur in postilla: Ipse est rex super omnes filios superbiæ, id est, excedit omnes alios in superbia. Vbi translatio nostra habet. Ipse est rex super omnes filios superbiæ. In Hebræo habetur. Ipse est rex super omnes filios schahaz. Schahaz verò est vocabulum obscurum quod non significat superbiā, nec aliquod certi habet significatum secundum expositores Hebræorum, eo quod vocabulum istud non habet simile in sacra scriptura secundum eos. vnde dicunt qd debet exponi prout congruit loco in quo ponitur, & quia in hoc loco planè agitur de ceto Leuiathan, quod est maximū animal & potentissimum inter marina cōmuniter, ideo dicunt quod interpretatio huius dictionis est piscis, & sic secundum eos dicitur. Ipse est rex super omnes filios pisciū, Sed hæc expositio est falsa, & etiam, vt credo, ficta. Primum patet: nam aliud vocabulum simile reperitur, Esa. 37. f. vbi dicitur. Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, & in anno secundo pomis vescere. Et ubi translatio nostra habet pomis: in Hebræis habetur schahaz, quæ est similis dictio huic, quæ hic ponitur: cuius sensus est secundum Hebræos, quod Deus per Esaiām prophetam prænostificabat Ezechia regi, quod postquam Sēnacherib recessisset à Iudæa, quam dimiserat penitus deuastatam, totus populus Ezechia in primo anno miraculosè viueret ex his quæ nascerentur ex granis contritis ab exercitu Assyriorum sine cultura hominis, & in anno secundo viueret etiam miraculosè de fructibus arborum quas præciderant Assyrij, & sic patet quod schahaz significat rem præcisam à sua radice, quæ quidem significatio conuenit propriè in hoc loco, vt sit sensus: Ipse est rex super omnes filios schahaz scilicet super omnes filios præcisionis seu excisionis:

nis: quod propriè pertinet ad diabolum per Leuiathan in hoc loco figuratum, qui excedit omnes à Deo præcisos in auersione à Deo, quæ est propria præcisio, & quia hæc præcisio primo & principaliter fuit per superbiā, ideo translatio nostra competenter se habuit interpretando hoc nomen schahaz per superbiā, & sic patet primum. Secundū verò probabiliter apparet, nam ipsi Hebræi omnia ista quæ hic traduntur de Leuiathan, intelligunt de ipso ceto, non de diabolo: de quo scilicet ceto multa tradunt fabulosa & penitus incredibilia prout postil. ponit supra 40. cap. & in aliis locis, & vt talia quodammodo confirmant euacuando veram sententiam nostrā de Leuiathan spirituali: ideo finxerūt quod schahaz significat pisces modo prædicto, vñ finxerunt quod similis dictio in sacra scriptura non inueniatur.

ADDITIO II.

In eodem cap. 42. vbi dicitur in postil. Ideo de filiarū pulchritudine Iob subditur. Non sunt autem inuentæ, & c. Per pulchritudinem corporālē nō designatur pulchritudo morum. vnde Prou. 11. c. Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua, & ibidem cap. vlt. Fallax gratia & vana est pulchritudo, mulier timens Deum ipsa laudabitur. Sed per pulchritudinem filiarum Iob, potius innuitur, quod illa quæ traduntur in gestis Iob magis sunt referenda ad sensum spirituale, quem beatus Greg. notabiliter & largè exponit quam ad literalē, modicum. n. caderet in verā laudē Iob vtrū pulcherrimas filias haberet, quarum similes nō inuenirentur in vniuersa terra, prout litera testatur, an quod essent mediocriter pulchræ.

Postilla venerabilis patris dñi Nicolai de Lyra cū additionibus Pauli Burg. & Replicis Matthiæ Doring. finiunt.

Tom. 3.

o 2

FINIT IOB.

VENERABILIS DOCTORIS
A *Fratri Nicolai de Lyra in postillam*
super Psalterium præfatio incipit.

Propheta magnus surrexit in nobis. Luc. 7. cap.
 Quamvis liber psalmodum apud Hebræos inter hagiographa computetur, tamē apud Latinos inter libros propheticos reputatur, nec immerito: quia David qui fecit psalmos saltem pro maiori parte, non solum dī propheta, sed etiā eximius prophetarū, ut dī in principio glossæ super librum psalmodum:

propter quod conuenienter dicitur de eo verbum propositum. *Propheta magnus &c.* In quo quidem verbo pōt notari quatuor causæ huius libri, scilicet efficiens, materialis, formalis, & finalis.

Efficiens cā.

Causa autē efficiens duplex est, scilicet principalis & instrumentalis. Principalis est ipse Deus reuelans mysteria in hoc lib. descripta. Instrumentalis autē est ipse David, cui sūm Aug. oīa contenta in hoc libro fuerunt reuelata, & ab eo descripta. Scdm verō Hiero. & Hilarium & oēs doctores Hebraicos, David non fecit oēs psal. sed maiorem partem. Plures autē alij aliquos psal. scripserunt, ut Moyses, Salomon, & alij alij, ut magis patebit infra prosequēdo per titulos psalmodum. Psalmi tñ facti à David & alijs, collecti fuerunt & in vno libro congregati, qui dī liber psalmodum, & hoc per Esdras scribam & prophetam, vel per alium prophetam sanctum quicumque fuerit, ut dicit Hier. in prologo super librum istum, qui in modernis biblijs cōter non hñ. Tenetur tñ cōter à doctores nostris, q̄ Esdras qui legem cōbustam à Chaldaeis reparauit, psalmos à diuersis factos in hoc volumine congregauit. Non tñ dī auctor libri seu causa efficiens instrumentalis, sed magis ipse David, qui maiorem partem psalmodum fecit. Totum n. à maiori parte denominatur. Hæc autē causa efficiens duplex, scilicet principalis & instrumentalis tangitur cū dī. *Propheta.* Ad actum n. prophetandi concurrat Deus mentem prophetæ tangens seu eleuans ad supernaturalem cognitionem, & mens prophetæ hoc mō tacta seu illuminata. oportet n. q̄ simul sint mouens actus & res mota, pp quod dicit dñs, Num. 12. b. *Si quis inter vos propheta dñi fuerit in visione apparebo ei, aut per somnium loquar.* In quo verbo tangunt duo modi prophetandi, ad quos oēs modi prophetiæ proprie dictæ reducuntur, prout infra magis videbitur. Vnus est in vigilia qui notatur, cum dī. *In visione apparebo ei.* Alius est in somno, qui notatur cum dī. *Aut per somnium loquar.* In vtroque tñ modo concurrat Deus ut agens principale, & mens prophetæ ut agens instrumentale, quod patet per hoc qd dicitur. In visione apparebo ei, scilicet in vigilia veritatem supernaturalem ei ostendens. *Aut per somnium loquar.* occulta libri reuelans. Et sic patet primum scilicet causa effectiua.

C

Secundò tangitur cā materialis siue subiectiua, cū dī. *Magnus.* Ad cuius intellectum sciendum, quod propheta aliquis dī magnus, & prophetia eius magna dupliciter. Vno mō intensiue, & hoc tantò magis contingit quāto clarior est cognitio ipsius prophetæ, & sūm hoc David dī propheta magnus. vnde & in principio glossæ super librum istum dī. Alij prophetæ per quasdam rerum imagines atq; verborum tegumenta prophetauerūt. David autē solius spiritus sancti instinctu line oī exteriori admimiculo suā edidit prophetiā. Et hic modus est excellentior prophetiæ, ut infra magis videbitur, cum ageretur de gradibus prophetiæ. Sed hic modus magnitudinis prophetiæ magis pertinet ad causam formalem (quæ consistit in modo tractandi) quā subiectiuā. Alio modo accipitur magnitudo prophetæ seu prophetiæ extensiue, scilicet qñ ad plura se extendit, & hoc pertinet ad causam subiectiuā seu materialem. Et hoc mō prophetia in hoc libro contenta dī magna, quia quodammodo se extendit ad oīa quæ in sacra scriptura continentur. Secundum autē Cassiodorum super librum istum, totus Christus (quantum ad caput & membra) est subiectum in tota sacra scriptura, accipiendo subiectum pro materia. Et similiter sūm eum totus Christus est materia huius libri, differenti tñ modo à tota scriptura sacra, quia hic est subiectum seu materia per modum laudis, pp quod dī liber psalmodum, id est laudum diuinarum, pp quod etiam ab alijs doctores cōter dī q̄ continet totam sacram scripturam per modum diuinæ laudis. Et ideo de magnitudine materiæ huius libri pōt dici illud Exo. 3. a. *Vadam & videbo visionem hanc magnam:* quod est verbum Moysi qui interpretatur extractus de aquis, quia nullus est aptus ad considerationē veritatis in hoc libro contentæ, nisi fuerit extractus ab aquis voluptatū præsentis vitæ. vnde dī Esa. 28. *Quem intelligere faciet auditum. scilicet dominus.* Et respondet propheta. *Ab lactatos à lacte, auulso ab vberibus.* id est, à corporis voluptatibus.

Materialis cā.

Formalis cā.

Tertiò in verbo proposito tangitur causa formalis, cum dicitur *Surrexit.* Circa quod sciendum, quod duplex est forma, scilicet forma tractatus, & forma tractandi. Forma tractatus est diuisio libri de qua dicitur post in libri prosecutione. Forma verò tractandi

standi est modus agendi, qui in proposito est modus deum laudandi, ut prædictum est. quicquid n. in hoc libro continetur, per modum diuinæ laudis ponitur. Laus verò diuina oratio est seu species orationis. Oratio autē secundum Damascē. est ascensus mentis in Deum, qui quidem ascensus notatur, cum dicitur *Surrexit*, propter quod dicitur in Psal. 56. b. *Exurge gloria mea, exurge psal. &c.* Gloria est clara notitia cum laude, Cognitio autem ipsius David in hoc libro contenta fuit valde clara, quantum se extendit cognitio prophetica. ut iam in parte tactum est, & postea plenius tægetur. Est etiam descripta per modum diuinæ laudis, ut dictum est, & ideo bene vocatur gloria, propter quod dicit David. *Exurge gloria mea.* & addit. *Exurge psalterium & cithara.* quia aliqui psalmi ab eo descripti, cantabantur in mulico instrumento, quod vocatur psalterium, & aliqui in cithara, ut videbitur prosequendo, sicut & modo aliqui cantus siue notæ magis proprie cantantur in lyra & alijs instrumentis.

Quartò tangitur causa finalis, cum dī. *In nobis.* id est, ad utilitatem & salutem nostram. homo n. eo quod est capax Dei per cognitionem & amorem, est ordinatus ad quendam finem supernaturalem, secundum illud Esa. 64. b. *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparauit Deus diligetibus se.* Et quia ad finem totaliter incognitum nullus potest se dirigere, ideo necessarium fuit aliqua diuinitus hominibus reuelari, per quæ diriguntur in finem supernaturalem. huiusmodi autem est sacra scriptura reuelata diuinitus. propter quod de ea dicit Apostolus ad Roma. 15. a. *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus, quæ spes est expectatio certa futuræ beatitudinis.* Liber autem psal. continet totam sacram scripturam per modum laudis, ideo est toti ecclesiæ valde utilis ad spem & ad consecutionem futuræ beatitudinis, de quo possumus dicere illud Luc. 1. g. *Exerxit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.* Deus n. sanctus & benedictus crexit nobis cornu saluus, i. scripturam sacram efficacem ad consequendam salutem quæ est scriptura libri psalmodum, ut dictum est. *In domo David pueri sui:* quia David pro maiori parte fuit auctor huius libri, per quem si corde teneatur & opere impleatur, in præsentī gratia habebitur, & gloria in futuro. Quod nobis cōcedat, qui est benedictus in secula.

Finalis causa.

De euentiam maiorem huius libri & aliorū librorum prophetarum, quorum expositioni intendo insillere post illum. Antequam descendam ad textum huius libri queritur vtrum David fuerit eximius prophetarū. Et arguitur primò quod non, quia Deut. vlt. d. dicitur. *Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses &c.* ergo videtur quod Moyses fuerit excellentior propheta quam David. Item Matth. 11. b. dicitur. *Inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista,* qui fuit propheta, ergo David non fuit eo excellentior. In cōtrarium arguitur per glossam Psal. supra allegatam, quæ dicit quod David fuit eximius prophetarum. Responso. Quoniam ista quæstio mota est propter intellectum prophetarum generaliter, ideo quatuor hic sunt videnda. Primum est de quibus sit reuelatio prophetica. Secundum de gradibus prophetiæ. Tertium de vario tactu spiritus sancti circa mentem prophetæ. Quartum de comparatione ipsius David ad alios prophetas.

An David eximius fuerit prophetarum.

Circa primum sciendum, quod propheta secundum nominis interpretationem dicitur, quasi procul fans, quia denuntiat ea quæ procul sunt seu remota à naturali cognitione humana, & ideo de talibus est prophetia. Huiusmodi verò sunt in triplici gradu, quia quædam sunt sic remota propter conditionem rei cognoscendæ, & aliqua ex cognoscens conditione, & aliqua propter modum cognoscendi. Primum adhuc est in triplici gradu. Primus est propter rei cognoscendæ eminentiam cuiusmodi sunt diuina, maxime circa personarum propria, ideo de talibus factæ sunt reuelationes prophetiæ, Esa. 6. per Seraphin ter sanctus clamantia, & clarius est in nouo testamento, ut habetur. 1. Iohann. 5. b. *Tres sunt qui testimonium dant in celo pater, verbum, & spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt.* Secundus gradus est propter rei cognoscendæ latentiam cuiusmodi sunt cordium secreta toti Deo cognita. Vnde & cogitatio Simonis magi per reuelationem fuit cognita Petro. Actū. 8. d. vnde dixit ei. *In file amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse.* Cogitabat enim gratiam spiritus sancti vendere. Tertius gradus est propter rei cognoscendæ distantiam, quæ distantia vno modo accipitur ex parte loci, & hoc modo Elizeus per spiritum prophetiæ distans per magnum spatium vidit Giezi accipiētem munera à Naaman Syro, ut hñ. 4. Regum. 5. Alio modo accipitur distantia ex parte tēporis scilicet præteriti vel futuri. Præteritum enim tempus non distat à nobis. De distantibus verò secundum præteritum facta fuit reuelatio Moysi, quando prophetauit de creatione mundi, ut dicit Gregorius super Ezech. De distantibus verò secundum futurum sunt communiter reuelationes prophetiæ, ut patet intuenti sacram scripturam. Propter quod prophetia diffinitur à Cassiodoro sic. Prophetia est diuina inspiratio, rerum euentus immobili

Propheta vnde dicitur.

Bili veritate denuntians. Secundò aliqua sunt remota à cognitione nostra propter conditionem cognoscentis, & hoc propter aliquem cognoscentis defectum, qui suppletur per spiritum propheticum. Et hoc modo Ahias Silonites cognovit uxorem Ieroboam domum suam ingredientem quamvis cæcus esset, ut habetur. 3. Reg. 14. Tertio modo aliqua sunt remota à cognitione humana, propter cognoscendi modum, sicut Salomon habuit notitiā animalium & plantarum, ut habetur 3. Reg. 4. non per exercitium studij, sed per inspirationem spiritus sancti.

Quæ requiritur
ad prophetiam

Circa secundum notandum, quod ad prophetiam propriè dictam requiritur cognitio intellectiva, secundum quod habetur, Dan. 10. 2. *Intelligentia opus est in visione*: & ideo si alicui sancto communicetur aliquid ad prophetiam pertinens, absque tali intelligentia, non dicit propheta, nisi forsitan valde largè & improprie. Quod contingit tripliciter. Vno modo sicut in visione, sicut Pharo vidit spicas. Gen. 41. & Balthasar manum scribe in pariete. Dan. 5. *Ille dormiens, iste vigilans*: neuter tñ eorum fuit propheta, quia visionem non intellexit, sed Ioseph & Daniel, qui visiones intellexerunt. Secundò hoc contingit in locutione, sicut Caiphas. Io. 11. f. dixit quid propheticum, dicens. *Expedi vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*. Intendebat enim solum dare consilium de morte Christi, quod esset expediens, quamvis esset innocens, ne occasione ipsius venirent Romani & tollerent locum & gentem, sed à spiritu sancto factum est, quod hoc consilium sic protulit, quod mors Christi futura foret pro salute spirituali totius mundi ipso Caipha hoc ignorante, & propter hoc non fuit propheta propriè loquendo. Sicut nec asina Balam fuit aial ronale, quamvis per linguam eius fuit prolutum verbum ronale, angelo linguam illius mouente, absque tñ cognitione asinæ, sicut plenius dixi super Ioh. Tertio modo contingit hoc in operatione, siquē spiritus sanctus impellit aliquem ad aliquid agendum, quod habet prosperum euentum, quāvis homo sic motus hoc ignoret, sicut Iud. 11. e. dñ de Iepthe, *quod irrui in eum spiritus dñi*, scilicet ad pugnandum cōtra filios Ammon, tñ non fuit sibi reuelata victoria futura, & propter hoc non dñ propheta, sed talis motus vocatur spiritus sancti instinctus. qui est casus prophetiæ secundum doctores, id est aliquid deficiens à rōne prophetiæ. Et talis motus est similis motui ipsius bene fortunati, qui mouetur ad aliqd bene agendum, sine tñ rōne & cognitione prævia, ut habetur in libro de bona fortuna. Differt tñ, quia motus bene fortunati est à causa naturali, scilicet ab influentia orbis vel intelligentiæ motricis, ut dicunt aliqui, vel ab utraque simul ut dicunt alij. Motus autē Iephte & consimilium est à causa supernaturali, scilicet ex motione spiritus diuini. Ille tñ instinctus magis appropinquat ad rōnem prophetiæ ut vñ quam duo alij modi prædicti. Igitur quia ad rōnem prophetiæ verè requiritur intelligentia, ut dictū est, ideo sñ varietatē intelligentiæ accipiunt gradus prophetiæ, quia ille gradus est excellentior, ubi cæteris paribus est intelligentia clarior, dū tamen prophetiæ limites non transcendat, ut magis videbitur infra.

Primus igitur gradus est, quando cum visione alicui communi cata datur visionis intelligentia, sicut Ieremias vidit ollam succensam, & facies eius à facie aquilonis, ut habetur Iere. 1. c. & intellexit per hoc signari exercitum regis Babylonis venturū ad cōburendam ciuitatem Ierusalem. Secundus gradus, est quando non fit talis visio seu apparitio, sed auditur vox instruens de aliquo supernaturali, sicut. 1. Reg. 3. b. Samuel audiuit vocem dñi sibi loquentis, nec tñ vidit aliquam effigiem sibi apparētem. Quod patet ex hoc quod credidit esse vocem Eli ipsum vocantis, ut habetur ibidem. Et iste gradus prophetiæ est excellentior prædicto, quia voces sunt signa magis expressiua veritatis quā figuræ prædictæ. Tertius autem gradus est, quā non solum auditur vox instruens, sed et cum hoc apparet persona aliqua loquēs, propter quod iste gradus est excellentior prædictis. Ille tñ gradus variatur tripliciter, quia persona instruens seu apparēs in aliqua effigie aliquē est homo sanctus, sicut. 2. Mach. 15. c. habetur, quod Onias iam defunctus apparuit Iudæ Machabeo dicens ei de Ieremia propheta similiter apparense. Hic est qui multū orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate Ierusalem &c. Aliquando est angelus de quo non oportet exemplum, ponere, quia reuelationes veteris ac nove testam. vt communiter leguntur sic factæ. Aliquando autem est effigies repræsentans ipsum Deum, sicut Esa. 6. a. dicitur. *Vidi dominum sedentem super solium excelsum &c.* Et sequitur ibidem. *Et audiui vocem domini dicentis mihi, quem mittam &c.* Et iste tertius gradus prophetiæ est excellentior secundo, & secundus primo, si cut Deus est excellentior angelo, & angelus homine.

Considerandū autē, quod oēs isti gradus prophetiæ veræ prædicti variatur dupliciter, quia tales apparitiones aliquē sunt in somno, & tunc vocatur reuelationes per somnia, aliquē autem in vigilia, & propriè vocantur visiones. Et iste secundus modus qui vocatur visio est excellentior altero, quia maior illustratio mentis requiritur ad hoc quod ipsa distracta per operationes sensuum exteriorū in vigilia capiat intelligibilē veritatem de supernaturalibus, quā in somno, in quo sensibus exteriorib⁹ quietatis, aīa magis dispo-

disponit ad capiendū hūmōi veritatē. Econtrario autē est in cognitione accepta via naturali, quæ accipitur per viam sensus memorie & experimenti, ut dñ. 1. Metaph. & ideo talis cognitio non potest accipi in somno. Ad illum autem modū prophetiæ qui fit in somno, reducitur ille qui fit in raptu vel extasi, quia pro tunc non est vsus sensuum exteriorū, sicut nec in somno. Quartus autē gradus prophetiæ propriè dictæ est, quando sine apparitione aliquius figuræ vel signi sensibilib⁹ capitur veritas intelligibilis de occultis per diuinam reuelationem. Et hoc modo factæ sunt reuelationes ipsi Dauid, ut dicitur in principio glo. super psalmum, ut superius est allegatum. Et iste gradus prophetiæ est excellentior cæteris prædictis. Sicut. n. ille diceretur melioris ingenij & clarioris, qui caperet veritatē conclusionū geometricalium sine descriptione figurarum sensibilib⁹, quā ille qui capere non posset absq; tali descriptione, sic in cognitione prophetica illa mēs vñ excellentius diuinitus illustrata, quæ veritatem intelligibilē capit absq; sensibilib⁹ signis, cuiusmodi sunt figuræ & voces super prædictæ, quā illa quæ capit sub talibus signis sensibilib⁹, & sic patet sñ principale, videlicet varietas graduum prophetiæ.

De tactu spiritus
sancti circa
mentem.

Circa tertiu sciendū, quod spiritus sanctus aliquē tangit mentem prophetæ de pñenti tñ, & non de futuro nec præterito sicut Act. 10. e. de nūtiis Cornelii dixit Spiritus sanctus Petro Ecce vir tres quærent te. Et sic tunc facta est ei reuelatio de pñenti, non tñ de præterita visione Cornelii, qua vidit angelum sibi dicentē: Mitte viros in Ioppen, & accersi Simonem &c. quā visionem Petrus postea cognouit per relationē Cornelii, sicut ibidē hñ. Similiter nec de descensu spiritus sancti futuro super Cornelium & eius amicos verbum Petri audituros, pp quod Petrus hoc vidēs fuit valde admiratus, quod non fuisset si præcognouisset. Aliquē verò spiritus sanctus tangit mentem prophetæ tñ de præterito, sicut Moyse facta fuit reuelatio creationis mundi, cum dixit. In principio creauit &c. Aliquē verò tangit tñ de futuro, sicut Gen. 27. d. Isaac benedicens filio suo Iacob cognouit ea quæ circa eū erant futura, tñ ipsum præsentem non cognouit, quia credebatur ipsum esse Esau, nec consiliū Rebecce præteritum, quod dederat Iacob pro petitione benedictionis paternæ. Aliquē autem tangit de pñenti & futuro simul, sicut Gen. 40. b. Iacob qui præ senectute videre non poterat, Manassen & Ephraim præsentem per spiritum propheticum cognouit, pp quod cancellatis manibus dexteram super iuniorum posuit, & quid esset futurum utriq; fratri prædixit. Aliquē verò tangit de pñenti, præterito, & futuro, sicut Luc. 1. d. dñ, quod Elisabeth ad salutationem Mariæ repleta est spiritu sancto, & exclamauit voce magna, & dixit. *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui*. Ex quo patet, quod cognouit per spiritum eam habere in utero præsentialem Dei filium. Sequitur ibidem. *Et beata quæ credidisti*, scilicet angelo nuntianti tibi conceptionem Christi. Ex quo patet, quod fuit illustrata de modo conceptionis præterito. Similiter fuit tacta de futuro, vnde subditur. Perficietur ea quæ dicta sunt tibi à dño. Spiritus. n. sanctus operatur in mentibus hominum prout vult, & ideo non solū modis prædictis, sed et alijs potest eas tangere, tñ ille tactus qui est de pñenti præterito, & futuro est perfectior, quā ille qui est de duobus tñ, & ille qui est de duobus, quā de vno solo. Et inter illos qui sunt de vno solo, ille qui est de futuris contingentibus vñ perfectior, quia futura sunt magis remota à cognitione nostra quā præsentia vel præterita, quæ possunt etiam via naturali cognosci, licet non illo mō, quo spiritu prophetico cognoscunt.

His prædictis descendendū est ad quartū principale, quod est de cōparatione Dauid ad alios prophetas. Circa quod sciendū, quod Dauid pōt comparari ad prophetas noui testam. cuiusmodi fuerunt apostoli, & sic Dauid non fuit excellentior prophetarū, quia apostoli fuerunt de secretis diuinis magis illuminati, & in maiori plenitudine receperunt grām spiritus sancti, ut hñ. 2. ad Cor. 3. Si autē cōparetur ad prophetas veteris testam. sic adhuc non fuit excellentior prophetarum, ut dicit S. Tho. de Aquino secunda secundæ, sed Moyses fuit eo excellentior. Cuius rōnem principalem assignat, eo quod fuit ei concessum videre diuinā essentiam in pñenti vita existenti, sñ quod dicit August. ad Paulinā de videndo deū. Dictum est autē supra quod gradus prophetiæ excellentior ubi est cognitio clarior. Et sic dicit, quod Moyses fuit excellentior simpliciter, tñ Dauid secundum quid fuit excellentior, quia plura Christi mysteria magis expressit. Ad hoc et inducit rōnem secundā ex parte denuntiationis prophetiæ, quia Moyses prophetiam suā denuntiavit toti populo Iudæorum, non sic autem Dauid, nec alij prophetæ. Tertiam rōnem ad hoc adducit ex parte confirmationis prophetiæ nuntiata, quod est per miracula. maiora. n. signa fecit Moyses in Aegypto in mari rubro & in deserto, quā Dauid & alij prophetæ. Sed quicquid sit de conclusione, rōnes tñ inducunt non videntur valere ad propoluitum, quia claritas cognitionis actū prophetandi excludens, non pōt constituere excellentiorem gradū prophetiæ, quia idem cōstitueret & excluderet ut vñ. visio autē diuinæ essentiae excludit actū prophetandi, sicut & actū fidei, quia vterque actus est necessariō ænigmaticus. & ideo visio diuin-

Comparatio
Dauid ad alios
prophetas.

Anz essentia non potest constituere excellentiorem gradum prophetia, licet faciat clariorem cognitionem, seu aliquem clariorem cognoscendum: pp hoc superius dixit, q claritas cognitionis maior constituit excellentiorem gradum prophetia, dum tñ talis claritas limites cognitionis prophetia non transcendat. Præterea si prædicta ratio valeret, sequitur q Moyses fuit excellentior oib⁹ apostolis præter Paulum, quibus non fuit concessum videre diuinam essentiam in vita præfenti: quod tñ ipse negat ibidem dicens, q apostoli fuerunt excellentiores Moysē: ergo ex tali vilio ne non potest dici, vt vñ, quod Moyses fuit excellentior prophetia ipso Dauid. Similiter rō secunda non vñ valere, quia denuntiatio prophetia est aliquid sequens cognitionem prophetiam, & ideo non vñ variare gradū prophetia, ex hoc q pluribus vel paucioribus denuntiatur. Similiter tertia non valet eadem rōne, quia confirmatio per signum sequitur prophetiam. vnde & Iohannes Baptista nullum signum fecit, vt dñ Ioh. 10. & cñ a dicto doctore conceditur maior propheta ipso Moysē. Similiter nec ex gradibus prophetia supra positus potest Moyses dici excellentior Dauid, quia excellentior gradus est capere veritatem supernaturalem abiq; quibuscunque figuris & signis sensibilibus, qui gradus fuit in Dauid, vt dictum est per glo. psalmi præallegatam. Et idē vñ per illud quod hñ. 2. Reg. 23. a. Sicut lux auroræ oriente sole mane absq; nubibus rutilat, quod dñ de Dauid. Visiones. n. imaginariæ & signa sensibilia quæcunque, sunt quasi quædā nubes claritatem solis excedentem virtutem visus nostri nobis contemperantes ille. n. acutioris & fortioris visus est, qui claritatem solis potest bene nudē intueri, quā ille qui non potest absque contēperamento tali, & ideo Dauid qui absque signis sensibilibus capiebat radium diuinæ lucis habuit excellentissimum gradū prophetia cognitionis. Et licet Moyses eundem gradum habuerit, secundum quod dicitur Num. 12. b. de ipso. Palam & non per ænigmata Deum vidit, id est abiq; figuris & sensibilibus signis, vt ibidem fuit expositum. tñ non habuit toties nec ita cōter tales illustrationes sicut Dauid. Item secundum quod dicit doctor prædictus, Dauid plenius & clarius exprellit mytheria Christi q Moyses, lex autem vetus & prophetia ordinabantur ad Christū sicut ad finem. vnde dicit Apostolus, Gal. 3. d. *Lex pædagogus noster fuit in Christo.* Act. 10. g. dicitur de Christo. *Hæc omnes prophetie testimonium perhibent.* Et Rabbi Moyses dicit in libro directionis perplexorum, quod omnes prophetie non sunt locuti nisi ad dies Messia, & ideo cum finis sit nobilior his quæ sunt ad finē, prophetia Dauid vñ fortiori quandam excellentiam, & hoc ex hoc quod Christi mytheria sic exprellit, & ideo probabiliter vñ posse dici excellentior ipso Moysē, quamuis Moyses excellentior fuerit in alijs prædictis quæ prophetiam transcendunt, vel eam consequuntur. Beatus. n. Greg. expresse dicit quod Dauid clariorē cognitionē quā Moyses habuerit hominib⁹. 4. super finē Ezech.

C Ad primū dicendū q illud est verbū Iosue scribentis de Moysē, & tpe Iosue non surrexerat propheta maior Moysē, tñ nō est contra illud dictum quod postea maior surrexerit, & oportet hoc dicere saltem de prophetis noui testamenti, vt prædictum est.

Ad secundum dicendum, quod Iohannes Baptista pertinet ad nouum testamentum. vnde dicit saluator Mat. 11. b. *Lex atque prophetia vsque ad Iohannem scilicet exclusiue.* vnde & prophetia Iohannis in nouo scribitur testamento, & ideo excellentior dicitur prophetis veteris testamenti.

Ad maiorē autē euidentiā dicendorum, sciendum q beatus Hiero. ter transtulit psalterium. Primō secundū Lxx. in interpretes, quod psalterium Romanū dñ, eo quod Ecclesia beati Petri illo vitur. Secundō fecit aliam translationem non multū distantem à prima, & tñ magis appropinquantem Hebraico, & vocatur psalterium gallicanum, eo q Damasus Papa ad rogatum Hiero. illud fecit cantari in ecclesijs gallicanis: pp hoc dñ in regula fratrum minorum. Clerici faciunt diuinorum officium secundum ordinem Romanæ ecclesiæ excepto psalterio, quia fratres vtunt psalterio gallicano. Tertiō ad preces Sophronij qui frequenter disputabat cum Iudæis, qui solum recipiunt illud quod est in Hebræo, fecit translationem immediatē acceptam ab Hebræo, pp quod vocatur psalterium Hieronymi iuxta Hebraicam veritatē. media autem translatio est cōior inter Latinos, & ideo in expositione huius libri intēdo eam prosequi, & vbi notabiliter discrepat ab Hebræo vel translatione Hiero. iuxta Hebraicam veritatē, tangam illud secundum gratiam à domino Deo mihi datam. Itē notandum quod secundum quod dicit Hiero. in prologo super librum psalmorū. 17. sunt psalmi sine titulo, alij autem sunt intitulati, & hoc idem patet in Hebræo. Qui autem sunt intitulati & qualiter, & qui non, videbitur in prosecutione libri.

De titulis autē istis est cōis opinio Latinorū, q appoliti fuerūt ab Esdra psalmos in hoc volumine colligente & congregante, vt supra dictum est, tñ apud Hebræos sunt autentici sicut & psalmi ceteri, sicut & primus psalmus ab Esdra per modum prologi cōpositus siue appositus inter psal. computatur, vt infra dicitur.

Sed contra hoc vñ illud quod dicit Hiero. in epistola ad Paulinum

num in descriptione viri iusti, cum eum Dauid arbori quæ est in paradiso compararet, inter ceteras virtutes hoc etiam intulit. In lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. hoc autem assumptum est de primo psalm. ergo Dauid fecit eum & non Esdras. Dicendum quod hoc nomen Dauid aliquando accipitur pro libro psalmorum, & sic dicit Hier. in prologo galeato qui præmittitur libris Regum, quod inter hagiographa primus liber est Iob, & secundus Dauid, & sic cōsequenter. & hoc modo accipit Hier. in proposito, cum dicitur. Cum eum Dauid ligno paradisi compararet &c. id est liber psalmorum. vnde consequenter in eadem epistola enumerat libros veteris ac noui testamenti. Et est similis modus loquēdi, cum dicitur, Dauid comparat, sicut cum dicitur, euangelium hoc dicit, id est liber euangeliorum, & ideo non valet argumētum, quia Dauid non est hic nomen auctoris libri psalmorum, quorū fuerūt multi auctores, vt dicit in expositione primi psalmi. *Explicit præfatio auctoris.*

SEQUVNTVR ADDITIONES Pauli Burgen. ad postillas Nicolai de Lyra super Psalterium cum Replicis Matthia Doring &c.

ADDITIO I.

In prologo vbi dñ in postilla. Tñ apud Latinos inter libros propheticos reputat. Oppositū vñ sentire beatus Hier. qui in prologo galeato trifariē distinguens sacra scripturā, ait. Tertius ordo Agiographa possidet. Et primus liber incipit à Iob, scds à Dauid &c. quæ quidē distinctio Hier. tripartita tenenda vñ Nam vt auctor postillæ in principio primi psal. ait. Hiero. diligentius studuit circa textum sacra scripturæ: pp quod in hmōi magis est libi assentiendum &c. præsertim cum sua opinio in hoc auctoritate euangelica firmetur. Nam Luc. 24. f. legitur. *Necesse est implere omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & psalmis.* vbi satis patet quod psalmi tertium ordinem tenent in sacris scripturis distinctum à lege & prophetis.

ADDITIO II.

In eodē prologo vbi dñ in postilla. Sed quicquid sit de conclusione, Obiectiones contra rōnes S. Tho. per postillatorē factæ nō videntur hñe vigorem. Quod de prima obiectione patet sic. Nam vilio clara diuinæ essentia licet in beatis in termino existentibus prophetiam seu actum prophetandi excludat, non tñ in viatoribus, alias. n. sequeretur q Christus qui à primo instanti suæ conceptionis habuit claram diuinæ essentia visionē, non fuisset propheta, q est cōtra vtriusque testi auctoritatem. Legitur. n. Deut. 18. c. *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum.* quod intelligitur ad literam principaliter de Christo prout ibidē cōter exponitur. Similiter Luc. 24. c. Duo discipuli de Christo adinuicē conferentes dicebant. *Fuit vir propheta potēs in opere & sermone.* & sic in alijs locis. Cū igit Christus verus viator & verus propheta fuerit, oportet concedere q claritas visionis diuinæ essentia limites cognitionis prophetia in vero viatore non transcendat, & si hoc est concedendū de Christo, qui licet verus fuisset viator non tñ purus, à fortiori de puris viatoribus, vt de Moysē & Paulo. Rō aut quare in statu viæ claritas cognitionis diuinæ essentia nō excludit prophetiā, sicut in statu termini, est ista: Nam viatores clarē Deū vidētes, licet ex parte ipsius cognitionis non sint quasi pcul existentes, cū talis vilio nō sit ænigmatica, ex parte tñ cognoscentiū qui in statu viæ non totaliter in vltima sui perfectione existunt, procul existere dñr. Vnde. 2. Cor. 5. b. *Quandiu in corpore sumus, à dño peregrinamur.* Pōt ēt alia rō assignari, quare vilio clara diuinæ essentia excludit actum fidei, non autē excludit actum prophetia. Nā fides est eorū quæ non vñr ab ipso credente, sed prophetia est eorū quæ sunt procul à cōi hominum cognitione, cum quibus propheta conuersat & cōicat in statu viæ, licet propheta eadem clarē videat. Ex quibus sequit quod actus prophetandi non semper est ænigmaticus sicut actus fidei, & iō vilio clara diuinæ essentia in viatore constituere dēt excellentiorem gradum prophetia pp clariorem cognitionem, quod satis ostenditur Num. 12. vbi ipse Deus distinguens inter prophetas Moysi & aliorum, sic dicit. *Si quis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, vel p somnium &c.* Et sequit. *At non talis seruus meus Mo. &c. re enim ad os loquor ei & palam & non per ænigmata.* Ex quibus verbis duo manifestē habentur. Primum q actus prophetandi non semper est ænigmaticus, quod patet in Moysē. Secundū quod prophetia non ænigmatica excellentiorē gradū prophetia constituit, vt patet rectē intuenti verba prædicta. Item secunda obiectio postill. nō videtur valere. scilicet illa in qua

A qua dicit, quod ex prædicta ratione S. Tho. sequeretur Moysen excellentiorem fuisse oibus Apostolis præter Paulum &c. Nam inter ministros no. testa. & veteris est tam lata distantia, quod ministri noui test. præferendi sunt super antiquis, et ipsi Moysi, quæ quidē præminencia quod ad donum prophetiæ de quo agitur, pot. considerari ex duobus. primò quia prophetæ antiqui prout cõiter tenentur, & modus loquendi scripturarum testatur, ipsum donū prophetiæ habuerunt tātummodo in actu seu dispositione, non aut in habitu, & ideo in illis consuetum est dicere. Locutus est dñs ad talem prophetam. Loquere talia, & hmōi. Similiter factum est verbum dñi super talem, seu manus dñi & hmōi. Qui quidē modus loquendi manifestē denotat, quod mentes talium prophetarum indigebant de singulis noua reuelatione, quod non contineret si in habitu prophetiam habuissent. Habitus. n. est, quo quis utitur cum voluerit, vt dicit commentator in 3. de Aia. Apostolis verò donū prophetiæ vñ fuisse habitualiter collatum, non. n. indigebant noua illustratione de singulis, qui ex copiosa effusione spiritus sancti fuerunt de oibus et supernaturalibus ad doctrinā pertinentibus salutis repēte edocti, testante veritate Ioan. 14. d. Ipse docebit vos oia &c. Similiter Luc. 21. cap. *Dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere oēs aduersarij &c.* quæ & similia manifestē denotant apostolos habuisse in hmōi supernaturalibus quasi habitualement illustrationem per modum formæ permanentis, qua cum volebant utebantur, non autem antiqui.

B Potest et hoc deduci ex gestis vtrorunque. Eliseus. n. qui in illo statu magnus fuit propheta, turbatus aliquantulum ex intuitu regis Israel psalterium fecit applicari, vt per laudem psalmodiæ spiritum prophetiæ attingeret. 4. Reg. 3. Apostoli verò & alij quam plurimi ecclesiæ primitiue non solum gaudentes contumelias patiundo, sed in medio tormentorum acerrimè cruciati, spiritum propheticum retinebant, quo magnalia Dei & supernaturalia quæ ad prophetiā pertinent, sæpe referabant, qd maximū signū est ipsos habere prophetiam habitualement atq; immobilē. Cõtat aut. q. ille qui habet aliquam perfectionē in habitu, sicut sciētia vel hmōi, simpliciter præcellit in eadem perfectione seu sciētia illum qui tantum in actu seu dispositione eandem habet perfectionem seu sciētiā, & sic Moyses qui in actu seu dispo. nē tū donum prophetiæ habuit, non pot. dici excellentior in prophetia apostolis qui habitualiter eam modo prædicto habuerunt, nō obstante quod aliquando clariorem cognitionē ipse Moyses habuit, quæ excellentior omnibus prophetis antiquorum dici dēt.

An prophetia sit habitus.

C Et nota quod licet sanctus Thom. in secunda secundæ. q. 171. art. 2. in deci. quæstionis concludit. quod prophetia non est habitus, hoc tamen intelligendum est de prophetia secundum suam propriam rationem. Ad hoc enim quod aliquis dicatur propheta, non requiritur quod in se animæ suæ aliquis habitus propheticus per modū formæ, vt patet de antiquis qui fuerunt prophetæ sine tali habitu, sed ex hoc non excluditur quod quis posset habere donum prophetiæ habitualiter, prout dictum est de apostolis. Vnde notanter concludit sanctus Thom. ibidem, quod prophetia propriè loquendo non est habitus, id est, quod de propria sui ratione non est quod sit habitus.

Secundò præminencia prophetiæ apostolorum respectu antiquorum posset considerari ex hoc quod donum prophetiæ cõiter acceptum, prout in antiquis fuit, est gratia gratis data tantum, vt patet Mat. 7. cap. vbi respondetur. Nunquam noui vos, his qui dixerunt. In nomine tuo prophetauimus. Vnde Hiero. super illud verbū dicit. Prophetare & virtutes facere, interdum non est eius meriti qui operatur. Sed in apostolis donum prophetiæ fuit gratia gratum faciens, vel ex ea immobiliter deriuatum. Ex ipsa. n. repletionē spiritus sancti qua in gratia gratum faciente fuerunt confirmati, omnium charismatum dona (prout cõiter tenetur) habuerunt, inter quæ donū prophetiæ connumeratur, vt patet. 1. Cor. 12. b. Et sic manifestū est donū prophetiæ in eis fuisse grā grātū faciens, vel inseparabiliter se habēs ad eā, & per consequēs donum prophetiæ in eis excellētius fuit quā in antiquis, sicut gratia gratum faciens excellentior est, quā gratia gratis data.

Ad prædicta videtur facere illud. 2. Corin. 3. d. vbi Apostolus de se & alijs primitiue ecclesiæ dicebat. Nos verò omnes reuelati a facie gloriæ domini speculantes, &c. prout domino concedente ibidem declarabitur.

Item obiectio postillatoris contra secundam rationem sancti Thom. vbi dicit, quod cum denuntiatio prophetiæ est aliquid sequens prophetiam cognitionem, ideo non debet variare gradū prophetiæ &c. non videtur valere. Dignitas enim seu excellentia eorū quæ sunt ad finem, ex maiori appropinquatione seu ademptione finis sumi debet, etiam si talis finis nō sit de essentia rei, sed eam aliquando consequatur. Homo enim qui maiorem gratiam habet seu magis virtuosus est, excellentior est alio hoc non habente, licet gratia & virtutes non sint de essentia hominis, sed eam quandoque consequuntur. Cum igitur finis prophetiæ est utilitas ecclesiæ. 1. Cor. 14. a. *Qui prophetat hominibus, loquitur in edificationem, exhortationem, & consolationem:* sequitur quod

qui pluribus prophetiam suam denuntiat, excellentior est illo qui paucioribus cæteris paribus. Bonum enim secundum Philosophum quantum vniuersalius ratio diuini. vnde denuntiatio prophetica pluribus facta excellentiorem prophetiam facit: & licet alio modo constituit gradum prophetiæ præsertim cum toti populo cultui diuino munito suas denuntiat prophetias, vt Moyses.

Item obiectio contra tertiā rationem S. Tho. qua dicitur quod confirmatio per signa sequitur prophetiā, &c. non vñ valere, prout ex dictis contra secundam obiectiōem satis patet. Confirmatio. n. per signa licet nō sit de essentia prophetiæ, pertinet tñ ad eius finē certius seu efficacius consequenti. Ad hoc. n. quod prophetia creditur dantur miracula, & ideo turba videns Christū adolecentē resuscitare, quod est de magnis miraculis, magnū prophetā ipsū iudicabat, Luc. 7. ca. *Propheta magnus surrexit in nobis.* Vñ & confirmatio apostolicæ doctrinæ signis à Deo factis attribuit, iuxta illud Mar. ult. d. *Dñs cooperatus est, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Quod aut. dicitur de Iohanne Baptista, quod nullū signū fecit, vt Iohan. 10. a. & tñ fuit propheta, & plus quam propheta. Ad hoc possent dari rationes. Prima, quia eius vita fuit tam præclara, quod non indigebat confirmatione miraculorū. Secunda, quia videbat dicta eius impleri euidenter in Christo, cui tanq. principali miracula referuabat, prout ibidē cõiter dicit. Et potest ad hoc reduci illud verbum Christi de Iohanne, scilicet quod est plus quā propheta. Nam cæteri confirmatione miraculorum indigebant, ipse verò non: licet hoc verbum alias etiā habeat expositiones.

E Ad illud quod subiungit de gradibus prophetiæ &c. ex dictis patet quod tam Dauid quā Moyses habuerunt prophetiam illustrationem absq; signis sensibilibus, quod est valde excellens in gradibus prophetiæ, non tñ est summus gradus. Nā visio clara diuinæ essentia in statu viæ quem Moyses habuit, vt dictum est, excellentiorē gradum prophetiæ cognitionis constituit.

Item quod addit postill. Moysen non habuisse toties nec ita cõiter illustrationes propheticas sicut Dauid, non vñ habere aliquod fundamentum in sacra scriptura, nec ipsemet aliquam allegat auctoritatem ad hoc facientem. & ideo non requiritur aliqua solutio, præsertim cum oppositum ex sacra scriptura rationabiliter posset deduci. Si enim numerentur psal. à Dauid editi, & prophetiæ singulæ ipsius Moyli in pentateucho contentæ, indubitanter prophetiæ excedunt psalmos: & per consequens si in quolibet psalmo requiritur noua illustratio, pari ratione & in quolibet prophetia Moisaica. Nec enim verisimile videretur, quod ille qui tā familiariter cum Deo se habebat, vt de illo legeretur. Loquebatur Deus Moyli facie ad faciem, sicut homo solet loqui cum amico suo. Exod. 23. b. haberet pauciores illustrationes quā ipse Dauid, de quo nihil tale legitur, sed potius aliud quod est satis ad propositum. Legitur. n. Deus misisse prophetam suū Nathan ad Dauid, vt ei reuelaret aliqua de voluntate diuina erga eū. 2. Reg. 7. & 12. Similiter. 1. Reg. 22. & 2. Reg. vlti. legitur Gad propheta missus à Deo ad ipsum Dauid, vt eidem denuntiaret quædā vñtura. Ex quibus satis demonstratur Dauid non habuisse tam frequentes illustrationes sicut Moyses, qui nunquam legitur intrusus nisi à Deo vel angelo. Et notandū quod Gad propheta intulatus in cap. alleg. videns Dauid, i. propheta ipsius Dauid. Qui. n. propheta dicitur hodie, vocabatur olim videns. 1. Reg. 9. Ex quibus patet, quod Gad propheta frequenter denuntiabat ipsi Dauid aliqua prophetica, quod de Moyse simile nunquam legitur.

Item ad hoc quod postill. ait prophetiam Dauid fortiori quandā excellentiam ex eo quod Christi mysteria magis expressit cum finis totius legis est Christus &c. Dicendum, quod licet talis excellentia sit vera, non tñ concludit excellentiam simpliciter, sed secundum quid. Excellentia. n. prophetiæ Moyli ex oibus quæ ad prophetiam efficacem cõiter requiruntur, confurgit, vnde excellentior debet dici simpliciter. Excellentia tamen prophetiæ Dauid ex maiori expressione mysteriorum Christi tantum consideratur, quæ quidem consideratio est secundum quod. Nec etiam secundum hanc considerationem excellentior cæteris posset dici prophetis. Nam de Esa. ait Hieronymus, in eiusdem prologo, quia vniuersa Christi ecclesiæque mysteria ad liquidum profectus est, vt non eum putes de futuro vaticinari, sed de præteritis historiā texere, hæc ille. Constat ergo quod maior excellentia est vniuersa mysteria Christi & ecclesiæ in liquidū redigere, quā illud quod doctores tradunt de Dauid, de quo non vniuersaliter dicunt, sed indefinitè mysteria Christi exprimere, & tñ nec ob hoc Esaias dicitur eximius prophetarum, & à fortiori nec Dauid sic debet dici.

Circa quod est attendendū est, quod Moyses oia Christi mysteria implicite tradidit seu singulariter, licet nō explicitè. Totū. n. nouum testm in veteri continetur, iuxta sententiam Greg. super illud Ezech. i. d. *Tanquam rota in medio rota.* Cum igitur Moyses fuit p̄cipuus veteris testa. quasi de nouo legē proponēs, ad cuius legis obseruationē alij pphetae populū inducebant sequit quod Moyses oia mysteria Christi tradidit. Nec ex hoc eius excellentia diminuitur, quia non expresse tradidit, sed implicite. Nā hoc ex defectu populi contingebat qui rudis erat vt dicūt, & ideo nō

Tom. 3.

o 4

D Philosophus.

Iohan. Baptista. quare nullum signum fecit.

An Moyses an Dauid maiores habuerit illustrationes.

F

A expediebat: talia talibus exprimere sicut & Christus apostolis dicebat: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*, Io. 16. c.

Conclusio igitur S. Tho. non obstantibus prædictis obiectionibus firmissime videtur tenenda tanquam vera, & in sano seu plano intellectu sacra scriptura fundata. Illa enim verba Deut. 45. a. *Non surrexit propheta maior Moysse*, non habent stringi ut possit illud or dicit, usque ad tempus Iosue tantum, quia si sic, potius dixisset. Non surrexit usque in hodiernum diem, prout in similibus solet dici. Nō surrexit ultra denotat, exclusionem respectu futuri temporis, nec ex hoc excluduntur ministri noui test. quia status antiquorum in scripturis sub quodam seculo quasi perpetuo sæpe nominantur, ut Num. 18. d. *Legitimum sempiternum erit vobis*, quod non se extendit ad tēpus nouæ legis, ut patet intuenti, &c. Autoritas igitur beati Greg. dicentis, quod Dauid clariorem cognitionem habuit quam Moyses, exponenda est ut intelligatur sic, quod Dauid clarius expresseit mysteria Christi modo & rōne prædictis, similiter & quod Glo. ponit Dauid fuisse eximium prophetarum, intelligendum est hagiographorum, vnde 2. Reg. 23. a. ubi tota excellentia illutrationis ipsius Dauid habetur, dicens. Spiritus domini locutus est in me &c. ibidem intitultur egregius psalmista Israel. ubi notandum quod non dixit egregius propheta, sed egregius psalmista, in quo propositum satis innuitur.

Replica. Circa psalterium Burg. amplius quam circa alium aliquem librum laborauit addendo. In additionibus autem illis quamuis nonnulla videantur absurda, manebūt tamen à me intacta ea quæ directè non sunt contra post. Nam hoc opere non est intentionis meæ Burge. malè dicta reprehendere, sed solum postil. bene dicta defendere contra Burg. inualida machinamenta. Vnde cum in aggressu post. dixerat, quod liber psalmorum apud Latinos reputatur inter prophetas, quāuis apud Hebræos computetur inter agiographa. Burg. contradicit ex facto Beato Hier. qui Latinus fuit, qui in prologo galeato ponit psalmos inter hagiographa. Hic dico quod bene respicienti prologum galeatum, qui est prologus in libros Regum, statim clarè patebit quod illam distinctionem tripartitam non allerit beatus Hiero. nisi ut ostendat libros ab Hebræis receptos distinguere cōtra apocryphos. Ipse autem non asseruit illam Hebræorum distinctionem sed allegat eorum opinionem. Constat enim hagiographa sicut & prophetica multipliciter dici, secundum enim vocum proprietatem hagiographa dicuntur omnes sacre scripturæ. Sic accipiendo Beatus Dion. cap. 1. ecclesiastica hierarchia dicit. Venerandissima eloquia dicuntur esse quæ in hagiographis tradita sunt, &c. Secundo dicuntur hagiographa, ut abusu nominis per Hebræos contra prophetica & legalia distincta, & bene Hebræi hoc nomine abutuntur, quia hagiographū dicitur ab hāgios quod est sanctus, & graphos scriptura, quasi sancta scriptura vel à sanctis conscripta, quod nomen cum sit commune legalibus, prophetalibus & alijs, per quandam antonomasiam Hebræi fortassis specialiter Dauid & Danielis, Iob & aliorum scriptis deputarunt. Similiter propheticus liber secundū Hug. de sancto Victore dupliciter dicitur. Vel quia scriptus stylo prophetico, scilicet de futuris, vel naturaliter ignotis, vel quia scriptus à propheta. In prima acceptione & Dauid & Danielis & Iob libri prophetales dici possunt, quia altissimas prophetias stylo prophetico texuerunt. Secundo modo loquendo propheta tripliciter considerat, ut videlicet sit propheta officio, missione vel gratia. Quamuis igitur Dauid, Daniel, Iob spiritu & gratia fuerint propheta, non tamen officio vel missione, ideo libri eorum inter prophetas non computantur, & quia inter legales etiam propriè computari non poterant, Hebræi nomen hagiographum eis imponebant. Illum igitur modum Hebræorum beatus Hiero. non asserit nec laudat, sed allegat, ut patet studiosè respicienti prologum eius. Nec valet quod Burgen. pro confirmatione suæ intentionis adducit, Lucæ 24. f. *Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, prophetis & psalmis de me*. Nam Christus non intendit per illa verba distinguere libros, sed materias librorum. Non enim liber psalmorum excluditur à libris prophetis, cū in eo omnia Christi & ecclesiæ mysteria sint stylo prophetico scripta. Nec auctor libri excluditur à prophetis, cum sit eximius prophetarum, quamuis non legatur missus ad prophetandum, tanquam ex officio. Sed quo ad materias librorum distinguuntur psalmi, prophetie & lex, quæ tria in eodem reperiuntur libro. Lex enim est materia de agendis, prophetia de futuris euentibus, psalmus de diuinis laudibus cantandis. Nunc autem in libris Moyli reperiuntur lex dirigens actus humanos, in eisdem, reperiuntur prophetia pronuntians euentus futuros, reperiuntur etiam in ipsis cantica ad psallendum & laudandum Deum, & illa quadam præcellencia dicuntur hagiographa, quæ tres materie etiam reperiuntur in psalterio, & quia in singulis libris sacre scripturæ. Christus igitur per sua verba distinguere voluit librorum materias, non libros, ut dictum est. Item in eodem aggressu postil. mouit quæstionem, an Dauid fuit propheta quam eximius. Et dicit quod sanctus Thom. vult quod non,

sed Moyses, Ad quam quæstionem S. Thom. aliquas rationes adducit. Postil. non faciens vim de illa quæstione, pertractat rationes adductas ostendens eas non valere. Sed Burg. assumit hic certamē pro sancto Tho. putans soluere & euacuare rationes postil. cōtra sanctum Tho. factas sed potius videtur eam inuoluere quam defendere. Ad quod videndum tangam secundum ordinem rationes sancti Tho. sigillatim, & obiectiones postil. & sistam Burg. pertractabo. Est igitur prima ratio sancti Thom. quia Moyses vidit clare essentiam diuinam. Dauid non, igitur Moyses est excellentior propheta quam Dauid. Contra effectum huius argumenti arguit postil. primò sic. Ex eo nemo potest dici excellentior propheta, quod rationem & actum prophetandi excludit sed clara visio essentia diuinæ est huiusmodi, ergo, &c. Burg. autem dicit hanc obiectionem non valere, quia si valeret inquit, Christus nō posset dici propheta, quia semper clare vidit diuinam essentiam. Sed huic Burg. obiectioni respondet, S. Tho. secunda secundæ q. 174. art. 5. in responsione ad tertium argumentum, dicit. Christus fuit comprehensor & viator, in quantum comprehensor non competit sibi ratio prophetiæ, sed solum in quantum viator, hæc ille. Vnde apparet quod S. Tho. sic per Burg. non velit defendi. Clarius etiam dicit idem ibidem. q. 176. artic. vlt. in solutione tertij argumenti. vnde sicut data visio excludit rationem prophetiæ à Christo secundum sanctum Thom. sic eadem clara visio excludit rationem prophetiæ à Moysse & Paulo durante visione, per consequens clara visio nullum gradum dicit pertinētem ad rationē prophetiæ, quod est propositum postil. Ea autem quæ Burg. dicit de Moysse arguunt eum fuisse prophetis sui temporis excellentiorem, nō ratione visionis claræ, sed magis familiaris locutionis Dei ad ipsum, & hoc signatur cum dicitur. *Ore ad os loquor ei, palam & non per æigmata*: quia præcepta & leges loquebat Deus sine æigmatibus. Postil. etiam suam obiectionem contra primam rationem S. Thom. confirmat per hoc, quod si clara visio arguit excellentiorem gradum prophetiæ: igitur Moyses fuit excellentior propheta quam omnes apostoli, præter Paulum, quod S. Th. negat. Hanc confirmationem Burg. volens euacuare ponit duas differentias inter habere spiritum prophetiæ. Primò dicit quod antiqui ipsam habuerunt in quadā dispositione & solo actu, apostoli autem habitu. Ideo apostoli habuerunt donū prophetiæ excellentius quam Moyses. Secunda differentia quia antiqui habuerunt hoc donum ut gratiam gratis datam, apostoli autem ut gratiam gratum facientē, ideo apostoli erant excellentiores propheta. Sed vtrunque membrorum illius distinctionis est contra sanctum Thom. Nam oppositum primæ differentia disputat & cōcludit sanctus Thom. vbi supra. q. 171. arti. 2. per totum, ostendens quod lumen propheticum se habet per modum passionis & impressionis, non per modum habitus. Idem dicit. q. 174. artic. 3. in responsione ad secundum arg. & q. 176. ar. vlt. in responsione ad tertium argu. Sed quod addit Burg. quod apostoli erant in actu prophetandi quando volebant, quod est signum habitus, hoc falsum videtur, Nam apostolis dictum est. *Domine steteritis ante reges & præfides, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabit enim vobis in illa hora quia loquamini: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis*. Quod exponens beatus Greg. dicit. Vos verba editis, sed ego sum qui loquor, quæ frustra essent apostolis promissa pro certo tempore, si id facere ratione habitus esset semper in eorum potestate. Oppositum etiā secundæ differentia. Burg. disputat, & concludit idem S. Thom. vbi supra. & a q. 176. vsq; ad quæstionē. 179. in omnibus quæstionibus & articulis, ostendens prophetiam esse gratiam gratis datam. Nec est quis doctorum notabilius tractans illud Apostoli. 1. Corint. 12. ubi enumerat inter alias gratias prophetiam, qui exponat illud passum de gratis gratuitis. Ponunt enim differentias inter gratias, quia gratia gratum faciens solum utilis est habenti, gratia autem gratis data etiam non habenti, quia ecclesiæ & his quibus directione opus est. Vnde puerile argum. facit Burg. arguens, quia apostoli ex repletione spiritus sancti habuerunt charismatum dona, igitur illa dona omnia erant gratum facientia, vel inseparabiliter se habentia ad illa. Nam secundū Apostolum. 1. Corint. 13. illa cessabunt in beatitudine, gratuita autem non, sed perfectientur, quia gloria dicitur gratiæ consummata igitur nec inseparabiliter erant in apostolis cōiuncta. Fateor quod post missionem spiritus sancti illa dona fuerunt cōiuncta gratia gratuita, sed ex hoc non sequitur: igitur illa dona facta sunt gratuita, vel inseparabiliter cōiuncta, sicut non sequitur, albedo & dulcedo coniunguntur in lacte, igitur albedo fit dulcedo. Nec est verisimile ante missionem spiritus sancti apostolos dona gratis data nō habuisse, quia regressi cum gaudio, eo quod spiritus eis in nomine domini subicerentur, audierunt dominum dicentem. *Idcirco hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiicitur: sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in celis*. Nec verisimile est illa dona post missionem spiritus sancti facta fuisse alterius rationis, manserunt igitur gratis data. quamuis perfectiori gratiæ cōiuncta. Et quia omnia quæ Burg. hic ad saluandum dicta S. Thom. contra obiectionem

Prima ratio
Sancti Tho.

E
Num. 12. b.

Prima differentia.

Secunda differentia.

Diuisio.

Lucæ 10. c.

Hagiographa.

Propheta
quorū modis
consideretur.

Quæstio an
Dauid propheta
eximius.

Objectionem primam possit, adducit, sunt contra sanctum Thom. ideo
A querit saluare ea, unde sanctus Thom. ea saluari non vult. Male
igitur ingressus est certamen pro ea, quia contra eum sentiens
secum non est, &c.

Secunda ratio
S. Thom.

Nunc sequitur secunda ratio S. Tho. arguit sic. Moyses prophe-
tiam suam denuntiavit toti populo, non sic David, nec aliquis
aliorum, igitur Moyses fuit propheta excellentior. Contra illam
rationem arguit possit. sic. Denuntiatio & publicatio est accidens
sequens prophetiam cognitionem, ideo non variat gradum pro-
phetiae. Burg. autem dicit hanc objectionem non valere, dans in-
stantiam de homine habente magnam gratiam & virtutem, quo-
niam ille est excellentior homine tantam gratiam non habente,
licet gratia & virtus non sit de essentia hominis, licet causa quae
que consequitur sum effectum, Sed illud non est scholasticè dictum,
nam homo habens gratiam, non est per se & intrinsecè excellen-
tior homine non habente, sed bene secundum denominationem
virtutis & gratiae, quae extrinsecus adueniunt, sed hoc nihil ad pro-
positum, nam gradus rei est ipsi rei modus intrinsecus, qui per ni-
hil extrinsecus potest variari, albus enim homo non est magis ho-
mo quam niger, quamvis sit alius vel alter. Omnis enim qualitas
adueniens variat, si intrinsecus intrinsecè, & si extrinsecus ex-
trinsecè. Nunc autem denuntiatio prophetiae vni vel pluribus non
solum est accidens extrinsecum, sed accidens per accidens ratio-
ne prophetiae, ideo nihil talium variat gradum eius intrinsecum,
qui gradus etiam secundum sanctum Thom. attenditur penes
maioris & perfectioris illustrationem luminis prophetici non
ex maiori perfectione prophetiae saltem gratiali. Unde stat aliquem
prophetam esse in gratia perfectiorem, qui non est perfectior pro-
pheta, ut puta Ieremias sanctificatus in utero, nec grauius legi-
tur peccasse, & pro veritate multa sustinuisse dicitur, ideo ille
propheta dicitur perfectior quam David, cum quo stat quod Da-
uid fuit perfectior propheta, quia perfectius illustratus, ut etiam
tenet Burg. Pro consolatione Burge. qui hic putauit perfectionem
accipi à fine, dico quod stat Moysen propter denuntiationem fuisse
prophetam vtiliorem, sed David propter illustrationes mentales
excellentiorem. Exemplum familiare. Sint duo doctores, vnus
excellentiorem literaturae, alter solum competentis literaturae:
iste competentis literaturae bene praedicat, alter balbutiens non po-
test praedicare, nunquid praedicans non praedicanti debet cense-
ri doctor excellentior? certe non, sed bene conceditur vtilior, sic
in proposito. Tandem sequitur tertia ratio sancti Thom. Arguit
enim sic: Moyses confirmavit prophetiam suam pluribus mira-
culis quam David vel quicumque alius, igitur fuit propheta ex-
cellentior. Contra illam rationem arguit possit. sicut contra se-
cundam, quia talis confirmatio per miracula est accidens. Sed
C Burgen. minus eruditè dicit respondendo ad illam objectionem
sicut ad priorem. Nam facere miracula cum sit accidens extrin-
secum non sequens de necessitate spiritum propheticum, plura
vel pauciora facere miracula, non variat rationem nec gradum
intrinsecum spiritus prophetiae. Confirmatur, quia spiritus facit
di virtutes ac miracula, & spiritus prophetiae sunt dona gratis da-
ta & essentialiter distincta, ideo vnum non specificat gradum al-
terius. Stat igitur excellentiorem prophetam, ut puta Ioannem
Baptistam, pauciora vel nulla facere miracula, & minorem pro-
phetam facere plura, imo stat aliquem facere miracula qui nun-
quam fuit propheta, & e converso esse prophetam, qui nunquam
fecit miraculum.

Burgen. autem inter alias duas assignat rationes inuvalidas, D
quare Ioannes Baptista cum esset plus quam propheta nullum
legitur fecisse miraculum ad colorandum suum errorem. Prima
est, quia vita eius fuit tam praecleara quod non indigebat confir-
matione miraculorum. Patet autem quod vita Christi fuit mul-
to praeclearior, cuius tota vita & omnis actio nostra est instructio.
Si igitur ratio Burg. valet, Christus maior quam Ioannes de-
buit facere miracula, cuius oppositum docuit dicens. *Opera quae*
ego facio, testificantur per bonum nomen me. Iohan. 5. 3.

Secunda ratio Burgen. ad idem est, quod Ioannes operationem
miraculorum Christo tanquam principali reueruabat. Nec illa
valet, quia ea Christo reueruare a seipsum non pertinebat, licet
nec ad quemcunque sanctum alium, prout dictum est in corre-
ptione primae Additionis circa octauum capitulum Exod. Nec
valet obiectio Burgen. contra possit, dicentem quod Moyses non
habuit toties, nec ita communiter illustrationes propheticas sicut
David, specialiter intellectuales. Contra quod Burgen. arguit,
quod quia in scripturis plures reperiuntur prophetiae Moysi quam
psalmi quos fecit David & cum quolibet prophetia requirat spe-
cialem illustrationem, sequitur Moysen frequentius illustratum
quam David. Etiam quia David saepe fuit instructus ab homini-
bus & alijs prophetis, sicut per Natham & Gad, quod non legi-
tur de Moyse, igitur amplius à Deo illustratus. Ad haec dicen-
dum, quod posito sed non concessio, quod Moyses habuisset plu-
res illustrationes quam David, illas tamen habuit communiter per
sensibilia signa visui vel auditui praesentata, non sic David qui
semper habuit intellectuales illustrationes sine huiusmodi sen-
sibilium specierum praesentatione. igitur David habuit frequen-
tius illum excellentissimum gradum prophetiae quam Moyses.
Rare enim legitur Moyses illustratus, nisi interuenerit aliquod
sensibiliter visum vel auditum per ministerium angelorum pra-
sentatum, ne obstat si David aliquando fuit informatus ab alijs
prophetis in agibilibus vel alijs, hoc enim fiebat illis temporibus,
quando David non fuit capax prophetarum illustrationum,
ut puta in fuga à facie Saul, de qua 1. Regum. 22. 3. vel in cura &
solicitudine quando cogitauit de domo domini construenda, de
qua 2. Reg. 7. vel in peccato de quo. 2. Reg. 12. & vlt. in talibus
enim dispositionibus non est mens apta ad propheticas illustra-
tiones maxime intellectuales quia in his oportet animum esse à
sensibilium occupationibus absolutum. Sed & Moyses huiusmo-
di instructiones in agendis recepit ab homine, scilicet, Iethro,
ut patet Exod. 18. Nec valet quod Burgen. respondet ad rationem
possit. acceptam ex dictis, scilicet, Thom. Nam excellentia David
non est secundum quid & extrinsecum, sed simpliciter & intrin-
secum, quia secundum propriam rationem, quia sicut secundum
sanctum Thom. David plura mysteria Christi plenius & clarius
expressit, ita etiam plenius & clarius vidit, qui non solum videndi con-
stituunt eum in esse prophetae excellentioris simpliciter secun-
dum propriam rationem prophetiae, qui olim ob hoc videntes dice-
bantur. Et quod arguit Burg. de Esai non vrget, quia etiam Esaias
prout dicit beatus Hieron. ratione pluralitatis mysteriorum de
Christo expressorum fuit magnus propheta, ipse tamen illum
gradum illustrationis intellectualis sicut David communiter non
habuit, sed per imagines visas vel auditas, sicut Moyses commu-
niter prophetiam texuit. Male igitur concludit Burgen. pro opi-
nionem sancti Thom. quia per dicta à sancto Thom. negata, ut pa-
tuit supra.

Hymnorum
liber.

V G V S T I. Liber iste intitultur apud Hebræos liber hymnorum hac ratione, quia hymnus est ubi habentur verba & laus cum cantico quod in psalmis inuenitur.

Intitultur etiā secundum quosdam liber soliloquiorum, quod iō vñ fieri, quia illud quod aliquis secum rimatur, & a nullo discit nisi à veritate sibi interiori pñdente,

soliloquū dñi (verbi grā) quēadmodū beatus Aug. secum de natura aīa, & de natura Dei inuestigauit: eodē mō pōt dici propheta secum inuestigasse de incarnatione filij dei, & de reparatione humani generis. Rex David & propheta cū pñsperē regnaret, volens cultum dei magnificare, cū arcam à Philisthæis redditam, longo tpe post incertis sedibus vagantem, tandem in Ierusalem reduceret, nudus cum cithara pcedebat, sed & quatuor milia virorum elegerat, qui non solum voce, sed & instrumentis musicis psalmos canerent: quibus pñeposuit quatuor, Asaph, Idithun, Emā, Ethan vel filios Core, qui à patris scelere vel sacrilegio degenerātes (quem ignis consumpserat,) in cultu dei deuotissimi perstiterunt.

Hieron. Psalterium est quoddam musicum instm̄ in modum Δ delta literæ cōpositum, & ab eo musico instm̄o (per quod modulātū fuit præsens opus) nomē sibi sumpsit. Psalterium apud Hebræos vocat nebel, apud Græcos, ψαλτήριον, apud Latinos verò organū. Multi dicunt David non fecisse oēs psalmos, eo q, quidā ex ipsis intitulantur in persona aliorum. Sed vt dicit beatus Hier. non sunt audiendi in hoc. Nā David cōposuit oēs psalmos: modos ēt apposuit, in quo multos auxiliatores habuit, quibus præsedit quatuor: videlicet Eman, Ethan, Asaph, & Idithun. Diuino consilio hoc fuit factum, vt psalmi intitulentur in personis aliorū, vel pp interpretationem nominum tantum, vel pp negotium, vel pp vtrūque. Propter interpretationem nominum tantum, vt in persona Idithun. Propter negotium, vt in persona Aggei & Zachariæ. Propter vtrūque, vt in persona Salomonis. Idithun, Asaph, filij Core & ceteri hmoi non fuerunt auctores psalmorum, sed pñepositi artificibus, qui psalmos personabant tribus modis, vel humana voce, vel musicis instm̄is, vel cōiter vtroq; mō. Et hoc dupliciter, vel post vocem instm̄o, vel post instm̄i vocem: vnde nōia illorum vt honorem de mīnistrio fumerent, titulis inseruntur maximē pro significatione rerū. Psalmus verò est instm̄i sonus. Canticum humana vocis cantus in laudem dei. Psalmi canticum, cum post instm̄i vox. Psalmus canticum, cum post vocem instrumentū.

Multis modis
prophetiæ
gratia datur.

Cassiodorus. Solet quæri cur præsens scripturis psalmi in ecclesia legantur? q, ideo est, quia antiquitus apud Hebræos mos iste in tēplo Dei erat. Vel, quia psalmi plus mysteriorū quā ceteræ scripturæ continent, & breuiter multa dicūt, in quibus omnis lex & prophetia & euangelium constat.

Cassiodorus. Prophetia est inspiratio vel reuelatio diuina, quæ euentus rerum, vel per facta vel per dicta immobili veritate pronuntiat, vnde prophetia visio, propheta videns. Multis autem modis hac gratia data est. Vel per operationes hominum, vt fuit arca Noe. & sacrificium Abraham, & transitus maris rubri. Vel per natiuitates, vt Esau & Iacob, qui futura significabant. Vel per loquentes angelos, sicut locuti sunt Abraham, Loth, & alij. Vel per visiones, sicut Esaia & Ezechiel, & ceteris. Vel per somnia, sicut Salomoni, Ioseph, & Danieli. Vel per nubem & vocē de cēlo, vt Moysi. Vel adhuc aliis modis. David autē nullo horum, sed celesti aspiratione intus edoctus, spiritu in eo loquente completus est, vt in lib. Reg. Directus est spiritus dñi in David. Et dñs: Si David in spiritu vocat eum dominū, quomodo filius eius est? Spiritus autem sanctus sic datus est prophetis, vt aliquādo pro peccatis recederet, & placatus rediret. Et sicut Petrus ait: Non voluntate humana elata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti homines Dei. Non sunt autem illi à munere prophetiæ alieni, quibus data est facultas intelligendi vel interpretandi scripturas.

Christi multi.
Psalm. 104 b.

Hieron. Multa genera sunt Christorum. Patriarchæ dicti sunt Christi, vt: Nolite tangere Christos meos. In parabolis dñr Christi oēs qui de Aegypto egressi sunt, christi in Exodo fit, vñ sacerdotes vncti. Est aliud vnguentū, quo reges inungunt: Sed hoc duobus modis, quia si David est & Salomon. i. fortis manu & pacificus, vngit cornu. Si Iohn & Azazel, lēticula: q, est vas sētile. Sed Cyrus rex Persarū & Medorum qui Israel relaxauit, Christus est, fm̄ illud: Hec autē dñs Christus meo Cyro: quod non linunt sequentia de filiatore accipi, vt quidā putant. I. si vnguentum pñp laetitiam, quo præsicitur Ebra, vt vngat Eliezer in prophetā. Super oīa est vnguentum spirituale, quod dñs oleum exultationis, quo Christus

Esa. 45. a.

3. Reg. 12 c.

flus vnctus est prae participibus, qui habent christina baptismi: Quod si perdat quis, non desperet: quia de separando christinate scribitur in Leuitico, quod cum lepra abiecit fuerit mūdāta, mittat ei sacerdos oleum in manu sinistra, & cetera quæ ibi dicuntur, & ipse vocetur Christus dei. Hoc autem restat, quod idem homo frequenter vngitur, ne sit occasio ruinæ negligent. Sufficit enim leproso, vt post primū vnguentum perditum vngatur secundo, sed ille sepe vngitur qui semper proficit, & de oleo leprosi venit ad vnguentum populi, inde ad sacerdotale, de quo ad christina pontificis, à pontifice ad regem, à rege ad patriarchas, à patriarchis ad Christum.

Cassiodorus. Sicut prophetia fit diuersis modis ita & diuersis temporibus. Est igitur alia de præsenti, vt Elizabeth: Vnde mihi hoc, vt veniat mater domini, &c. De præsenti, vt Moyses: In principio creauit Deus cælum & terram. De futuro, vt: Ecce virgo concipiet, &c.

Item prophetia alia est secundum præscentiam Dei, quā necesse est oībus modis impleri, vt: Ecce virgo concipiet, &c. Alia secundum comminationem, vt: Quadragesima dies & Ninie subuertetur.

Notandum igitur quod propheta aliquando loquitur indiscretē de futuris quasi de præsenti, aliquando de præsenti, aliquando etiam propriē de futuris. Quod ideo fit: quoniam omnia dictante spiritu sancto dicit, cui sunt omnia nota, siue præsenti siue futura tanquam præsenti.

Remigius. Liber iste ex centū quinquaginta psalmis, non sine altioris mysterij ratione consistit. Hic. n. numerus mysterijs celeberrimus. Constat. n. ex octogenario & septuagenario, quibus ex octonario & septenario principū & significatio est. Octonarius. n. octauam resurrectionem significat: quia cū sex sint ætates viuētū, septima morientū, octaua resurgentium erit. Per septenariū vero, huius vitæ tps significatur, quod septē dierū repetitione agitur. Recte ergo tali psalmorū numero liber iste cōpositus est, quia sic in huius vitæ septenario operari ac viuere nos docet, vt in octaua resurrectionis stolā gloriæ cōsequamur. Vel ideo q, per octonarium nouum testm̄ significatur. Octoadi. n. patres noui testamenti deseruiunt, obseruātes diem octauam resurrectionis Christi, id est, dñicam, octauas sanctorū, expectantes octauam resurrectionis mortuorū. Per septenarium vero vetus testm̄, quia hebdoadi, id est, septenario patres veteris testm̄ feruerunt, obseruantes septimum diem, septimam septimanam, septimum annum, & quinquagesimum, qui septenis annorum hebdomadibus textur, id est, iubilæum. vnde Salomon: Da partes septem nec non & octo. Bene igitur hoc numero psalmorum liber iste editus est, cuius partes vtriusque testamenti doctrinam & mandata continent.

August. Item per tres quinquagenas triplex fit psalmorū distinctio, propter tres status Christianæ religionis significādos. Primus pñitentia, in qua & prima psalmorū quinquagena terminatur. f. Miserere mei Deus. Secundus iustitiæ, in qua & secunda quinquagena. Misericordiam & iudiciū cantabo tibi. Tertius status vitæ æternæ, in cuius laudem tertia quinquagena finitur. f. Omnis spiritus laudet dominum.

August. Vnus est liber psalmorum nō quinque, vt in Actibus apostolorum legitur: Sicut scriptum est in libro psalmorum. Hieron. tamen dicit quinque libros. i. quinque distinctiones quæ fiunt per fiat, fiat.

Ordo psalmorum ab ordine historiæ discordat, quia antequam peccauit David cum vxore Vriæ, & de pñitentia cecinit: Miserere mei Deus: quā filius eius cum persequeretur & cecinerit. Domine quid multiplicati. sed ab Esdra propheta infusū diuino ita ordinati creduntur.

Materia est integer Christus sponsus & sponsa. Intentio homines in Adam deformatos Christo nouo homini conformare. Modus tractandi. Quandoq; agit de Christo secundum quod caput est, aliquando secundum corpus, aliquando secundum vtrūque. Secundum caput tripliciter, quia vel secundum diuinitatem, vt. Tecum principium, &c. Aliquando secundum humanitatem, vt. Ego dormiui, &c. Aliqñ per transumptionem, vt quando vtitur voce membrorum, sicut Ibi. Longe à salute mea, &c. Itē de ecclesia tribus modis. Aliquando secundum perfectos, aliquando secundum imperfectos, aliquando secundum malos, qui sunt in ecclesia corpore nō mente, numero non merito, nomine non numine.

Psalmus iste primus ideo vñ carere titulo, quia de cōmēdatione Christi principaliter loquitur, ad quem oēs alij psalmi pertinent, qui loquunt vel de passione, vel de resurrectione, vel de nobis ipsius, quare videtur esse quasi titulus aliorum. Vel secundum Hier. ne titulus præsriptus libri caput, & initium videret, vel quia iste psalmus est quasi prologus & titulus sequētis operis, vel quia Esdras non fuit auctor tituli ponere.

Quare pñmus psalmus sine titulo.

E nere. videns in sequenti David in persona Christi hunc psalmum caput libri appellasse.

Hier. In hoc psalmo loquitur propheta, considerans destructionem generis humani quæ contigit per Adā, & ex opposito prouidens prophetico spiritu reparationem per Christum futuram, & ut contraria contrariis curantur, vult eū oīno rededere oppositū & dissimile priori Adā, quia sicut ille destruxit dī humanum genus per superbiam & inobedientiam, eodem modo Christus per humilem obedientiam suam reduxit qđ destructū fuerat culpa primi parentis ad vitā. Et pro hac consideratione prorumpit in laudem illius, dicēs: *Beatus vir qui non abiit, &c.* In hoc primo versu notant tres mortes aīæ, per tres mortuos à Christo resuscitados designatæ. per filiā Archisynagogi resuscitatam in domo patris, designatur illa mors quam per delectationem & consensum patimur tantū in interiori. Per filiū viduæ extra portam resuscitatum exprimitur illa mors quam patitur homo, dum ducitur in operationem per prauam delectationem & consensum. Per Iazarum iam fœtentem & quatruiduanum, designatur illa quæ procedit ex cōsuetudine prauæ operationis, qua præbemus nos aliis exemplum peccandi, & corrūpimus alios sicut aer corrumpitur fœtore cadaveris. Rogātibus discipulis dñm ut quartum suscitaret mortuum, dixisse fertur: *Dimittite mortuos sepelire mortuos suos.* Hi sunt impenitentes & in pētis sepulcri.

Propheta humani generis reparationem per Christum futuram considerans, hic quasi ad consolationem spiritu edoctus, quasi viam qua liberari possit, pponit. Primus psalmus bipertitus de beato viro & de vltionibus ini quorum. Statim per beatitudinem blāditur, per vltionem iniquos terret aduersis, ibi: *Non sic impij non sic, &c.*

Athan. Hic psalmorum liber tametsi solius habeat Davidis inscriptionem, multorum tamen aliorum quoque in illo sunt psalmi, vtpote Asaph, Idithum, filiorum Chore, Aggai, Zachariæ, & Aethan Israelitæ, sunt etiam nonnulli qui communiter ab omnibus simul sunt dicti, quotquot videlicet Alleluia habent.

Hilarius. Sunt plures eorum psalmorum scriptores. Nam aliquibus David author præscribitur, in aliquibus Salomon, in aliquibus Asaph, in aliquibus Idithum, in aliquibus filiorum Chore, in aliquo Moyli est inscriptio.

Hieron. Sciamus errare eos qui omnes psalmos David arbitrantur, & nō eorum quorum nominibus inscripti sunt. Rabbi Salomon. Talmudici inter 10. auctores psalmorum Adam reponūt scriptorem. 92. qui psalmus Cantici in diem sabbati inscribitur. Talmud tractatu. Baba bathra cap. 1. Sūt 10. psalmistæ, Melchisedec, Abraham, Moses, filij Chore, David, Salomon, Asaph, Idithum, Aethan.

August. Non omnes psalmi à David editi sunt, Ipse enim ex omni populo quatuor à Spiritu sancto mundatos elegit. Asaph, Eman, Ethan, & Idithum, ut in quemcunque diuinus spiritus intrasset, hymnum Deo caneret. David autem solus nouem proprio ore cecinit.

Theodoretus. Vincat plurium sententia, plures enim scriptores omnes Davidis asserunt esse.

Chryf. Nonnulli cum rem non attendissent, nec ab ijs qui sciebant hāc discere voluissent, nec omnes psalmos Davidis pronunciarunt, nec interea dixerunt vbinam vel Dominus, vel Apostolus aliquis in vllō psalmo alterius quam David meminerit.

Aug. Mihi credibilis videt existimare qui omnes illos 150. psalmos Davidis operi tribuunt, eumq; aliquos prænotasse etiam nominibus aliorum, aliquid quod ad rē pertineat, figurantibus. nec mouere debent nonnullorū nomina prophetarum qui longe post David vixerunt, psalmis inscripta, cū exoriturus Iosias, & regnaturus post annos amplius quam trecentos cuidam prophetæ ex nomine sit reuelatus.

Athan. Esdras omnes hosce psalmos à quibuscunque dictos vno complexus est libro, qui quidem, quasi communes sint psalmi omnium quos cōtinet, psalmorum liber vocatur, soli vero Davidi inscribitur, propterea quod ille primus spiritum psallendi à Deo accepit, primusque psalmos composuit & scripsit, & prædictos psalmistas ex sacerdotibus selegit ac instituit.

Theodoretus. Quinquaginta annos ante Ptolemaicam interpretationem Esdras edidit in lucem libros sacros cum propter incuriam Iudæorum, tum ob impietatem Babyloniorum deprauatos.

Hilarius. Sunt autē vniuersi allegorici & typici cōtextu virtutibus, per quas omnia vnigeniti filij Dei in corpore gignendi & patiendi, moriendi, & resurgendi sacramēta pandunt, nec nisi per fidē aduentus eius pnt intelligi dicēte D. Ioanne in Apocalypsi. Hæc dicit sanctus qui hēt clauēs David

uid, qui aperit & nemo claudet, quia ipse aperit quæ David D in psalmis prophetat.

Chryf. Vniuersum psalmorum argumentum diuiditur in morale, & quod ad dogmata pertinet. Morale, aut singulorum, aut Iudæorum: aut illos qui casu & fortuito omnia fieri arbitrantur: alij sunt Babylonij, Machabej, aut omnium Iudæorum: quidam de præteritis, alij de presentibus, nonnulli de futuris scripti sunt.

Hilarius. Aliqui Hebræorum eos in quinque libros diuisos voluit esse, ut sit primus liber ad 40. psalmum: secundus, ad 71. tertius, ad 88. quartus, ad 105. quintus, ad 150. ob quod omnes habent in fine. Amen, amen. i. Fiat, fiat.

Chryf. Psalmi 150. in honorem sanctæ & viuificæ trinitatis, & quia numerus 50. est in honore apud Hebræos. Multos etiam alios psalmos fecit David, sicut dicunt.

Athan. Psalmum 151. extra numerum scripsit, cū Goliath strauisset. (Citato testimonio libri paralipomenon Davidem ait 3000. psalmos edidisse, ex quibus amici Ezechie 150. selegerunt, reliquos absconderunt.)

Cyrillus. Solus Iulianus odio pietatis poesim esse apud Hebræos inficiatus est. Rabbi Mose Habib. Carmina veterū sacra, sunt, ut in psalmis, disticha. Alia mensurant certo syllabarum numero, ita ut prior versus modo sit longior, modo breuior. Alia mensura cōstant æquali, nisi quod versus differunt numero syllabarū, non temporū. Nam illud discrimen supplent per autium consonantiā, & gutturalium motiones, aut absorbent inæqualitatem vocis lenocinio & melodia.

Hilar. Non est ignorandū discretum apud Hebræos esse numerū psalmorū, sed sine ordinis annotatione esse cōscriptos, permixtos sine p̄scriptione ordinis & numeri. Esdras em̄ dispersos in vnū volumen collegit, septuaginta seniores eorū vim celesti scientia intelligētes, in numerum & ordinē eos redegerunt, singulis quibsq; numeris pro efficiētia suā & absolutione perfectis, perfectorum & efficiētiū psalmorum ordinē deputantes. Psalmus. n. tertius quinquagesimo secundū historiā posterior est, & quinquagesimus quinquagesimo primo: sed secundū iubilæi præformationē, remissio

ni peccatorū quinquagesimus numerus debebatur, & impenitentia quinquagesimus primus numerū pœnitentiæ excendens. Perfectū autē numeri ex superscriptione psalmorum & dictorū intelligentia habetur. Sunt autē superscriptionum tituli diuersi. Nam præter eos qui auctorū suorū nominibus, aut causarū vel temporū significationibus prænotant, sunt alij quib⁹ est titulus. In finē, alij quibus psalmus Cantici, aut Canticū psalmorū. Psalmi in finem sunt de perfectis bonorum æternorum doctrinis. Psalmus est cum cessante voce pulsus organi concinentis auditur. Canticum, cum chorus hymno canoræ tantum vocis exultat. Canticum psalmi cū organo præcinente vox æmula sequitur. Psalmus Cantici cum choro ante canenti ars organi aptatur. Psalmus per organi corporei motum in commemoratione gestorum est. Canticū per sapientiæ cognitionē habet in se doctrinæ scientiam. Canticum psalmi cū præeunte gestorū merito cognitio præstatur. Psalmus canticum cum per adeptæ scientiæ cognitionem fidelī gestorū opus inchoatur. Qui sine inscriptione sunt ad generalē scientiam fuerunt cantati, ut vnusquisque ex ijs secundum fidei suæ sinceritatem rōnem spiritualis intelligentiæ expeteret. Diapsalma siue intermissa cantilena autē est quid in plurimis psalmis interiectū, demutatio nem indicans sensus, sub conuersione modi mulier, qui modus musicus in trālatione nō potuit obseruari. Diapsalma.

Theodoretus. Aquila, semp, est interpretatus. Caldeus, in secula. Auen Esdra, amen, sic, ita Rabbi David, putat vocem, Sela, pro qua 70. diapsalma, nullum habere sensum sed ornatus, aut harmoniæ causa adhiberi. Claus autem psalmi & introitus ad intelligentiam desumitur sæpe ex persona eius in quem, aut ad quem ea quæ dicta sunt referuntur.

Chryf. Precatio est conceptio pro aliquo conducibili, Hymnus pro bonis quæ ad sunt, laus commendatio diuinorum miraculorū. Alleluia. Laudate eum qui est, siue Deū, vel sic etiam, Al venit. El, Deus. Via ipsū glorificate.

Hier. Quinquæ psalmi alphabeto descripti. Rabbi David Kimch. poetis Hebræis mos est memoriæ causa iuxta scrieri alphabeti illustriora argumenta describere.

Chryf. Psalterium musici instrumentum. Hebræis Nabal dicitur. Hierony. Iubal inuentum latine dicitur, laudatorium organum. Hilarius in forinam dominici corporis constitutum. August. sonos de superioribus habere fertur.

Athan. Eo utebantur filij Idithum. Filij Core cymbalo æneo Mathæas & Ozam filius Eman cytharis, sacerdos tubis. Ambr. & August. ad delectationem spiritus omnis ætatis excogitatum est.

Chryf. Precatio est conceptio pro aliquo conducibili, Hymnus pro bonis quæ ad sunt, laus commendatio diuinorum miraculorū. Alleluia. Laudate eum qui est, siue Deū, vel sic etiam, Al venit. El, Deus. Via ipsū glorificate.

Hier. Quinquæ psalmi alphabeto descripti. Rabbi David Kimch. poetis Hebræis mos est memoriæ causa iuxta scrieri alphabeti illustriora argumenta describere.

Chryf. Psalterium musici instrumentum. Hebræis Nabal dicitur. Hierony. Iubal inuentum latine dicitur, laudatorium organum. Hilarius in forinam dominici corporis constitutum. August. sonos de superioribus habere fertur.

Athan. Eo utebantur filij Idithum. Filij Core cymbalo æneo Mathæas & Ozam filius Eman cytharis, sacerdos tubis. Ambr. & August. ad delectationem spiritus omnis ætatis excogitatum est.

PRO-

PROLOGVS S. HIERONYMI

Presbyteri in Psalterium.

B

*mc

C

D

*Salterium Romę dudum positus emendaram, & iuxta septuaginta inter-
 pretes, licet cursim, magna tamen ex parte correxeram. Quod quia rur-
 sum videtis, o Paula, & Eustochium, scriptorum vitio deprauatum,
 plus quā antiquum errorem, quā nouam emendationem valere, * cogitis,
 ut veluti quodam nouali scissum iam aruum exerceam, & obliquis sulcis
 renascentes spinas eradicem, equum esse dicentes, ut quod crebrō malē
 pullulat, crebrius succidatur. Vnde consueta prefatione commoneo, tam vos, quibus fortē la-
 bor iste desudat, quā eos, qui exemplaria istiusmodi habere voluerint, ut quę diligenter emen-
 dauit, cum cura & diligentia transcribantur. Notet sibi unusquisque, vel iacentem lineam,
 vel radiantia signa, id est, vel obelos, vel asteriscos, & ubicunq; viderit virgulam preceden-
 tem, ab ea vsque ad duo puncta, quę impressimus, sciat in septuaginta translatoribus plus ha-
 beri. Vbi autem stellę similitudinem perspexerit, de Hebrais voluminibus additum nouerit
 equę vsque ad duo puncta, iuxta Theodotionis duntaxat editionem, qui simplicitate sermonis
 à septuaginta interpretibus non discordat. Hęc ergo, & vobis, & studioso cuique fecisse me
 sciens, non ambigo multos fore, qui vel inuidia, vel supercilio malint contemnere videri pra-
 clara, quā discere, & de turbulento magis riuo, quā de purissimo fonte potare.*

GLOSSA ORDINARIA
PSALMVS I.

Beatus vir. * Hilarius. Speciosissimum hoc, & dignissimum incipiendorum Psalmorum S. Spiritus sumpsit exordium, ut humanam infirmitatem per spem beatitudinis ad innocentis religionis studiū adhortaretur, ut sacramentum Dei corporali doceret, ut cōmunionem glorię celestis polliceretur, ut penam iudicij denuntiaret, ut differentiam resurrectionis ostenderet, ut prouidentiam Dei in retributione monstraret.

* Euthimius & Nicephor. Menachus, blemmida. Primus Psalmus apud Hebræos & ceteros sine titulo est moralis & dogmaticus: nam admonet ut diuinis insistamus eloquiis & impiorum supplicia continet.

Augusti. Hic ostenditur im-
munis ab omni peccato.

* Arnobius. Vnde scit beatitudinem perijisse, inde recuperat. Adam in consilio mulieris & serpentis abiit. Noster consensus non eat in cōsiliū carnis & diaboli.

* Euthim. Beatus est solus Deus Apostolo, sed hāc appellationem, ut Deus, nobis indulget.

* Theodoret. Aptissimè suum filium & dominum imitatus est qui a beatitudine exorsus est doctrinam suam dicens Beati pauperes spiritu.

LIBER PSALMORVM.

Psalmus I.

a Cui succedunt omnia optata. b Contra prospera & aduersa firmus. c A Deo in regionum dissimilitudine, quatuor uarij hoc inuoluntur, quod laudabimus.

+ Eatus vir qui non abiit in cōsilio impiorū,
a Postus. b Ut Adam qui uxori consentit a diabolo deceptus.

* Euseb. Cæsar. Hic ob paucitatem eorum qui rectè uerent beatum virum dixit. at Saluator plures beatos efficiens beatos plurali numero nunciat. Hebræus beatitudines, Chaldaus bonitas.

* Basilus. Feminas ab hac beatitudine non excludit. Nam una virtus viri & feminae est, quando par utrique creatio, honorque similis Gen. 1. cum dictum est masculinum & feminam creauit eos.

* Theodorus. Sermo cum uiris comprehendit feminas, quia uir caput est mulieris. 1. Cor. 12.

b Abiit in cor. Augusti. Ordo. abiit Adam cum a Deo recessit. Stetit, cum delectatus est peccato. Sedit, cum in superbia cōfirmatus redire non potuit, nisi per ipsum liberatus qui nil horum habuit.

Augusti. Abiit Adam cum persuasioni diaboli consensit. Gene. 3. c.

Stetit, dum pomum comedit: sedit, dum se excusauit: mulier quam dedisti mihi me seduxit. Ad similitudinem exulatiū, qui dum sunt in via facilius renocantur, dum iam stant difficilius: demū difficillimè, dum ibi magistri & dñi effecti sunt.

Remi. Peccatur cogitatione actu & uerbis docendo.

Cassiodor. Impius in Deum, peccator in se, pestilens in proximum. † ambulauit.

* Basil. dixit qui non abiit,

non, qui non obiit, quia ante obitum incertum nemo felix.

* Theodor. Impij sunt qui nullum Deū, vel multiplices colūt: pētores qui iniquitati assuescere elegerunt, & uitā corruptam

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS I.

Beatus vir. Quamuis beatus August. dicat ipsum Dauid fuisse auctorem omnium Psalmorum, tamen Hieron. qui diligentius studuit circa textum sacre scripturæ, propter quod in hoc est magis sibi assentiendum, dicit contrarium. In prologo enim super Psalterium nominat decem auctores psalmorum scilicet Dauid, Moysen, Salomonem, tres filios Core, Afaph, Ethā, Hemā, & Idithun: Præter etiam istos dicit, quod plures Psal. facti sunt ab alijs sanctis prophetis, quorum nomina ignorantur, unde & aliqui Psal. sunt sine titulo, & aliqui habentes titulum non exprimunt nomina auctorum, ut videbitur infr. proseguendo. Similiter Ra. Sa. super princip. lib. Psal. nominat 10. auctores ipsorum, scilicet, Melchisedec, Abraham, Moysen, Dauid, Salomonem & Afaph, tres filios Core, & Idithun: & sic in aliquo differt a Hieron. quia ponit Abraham & Melchisedec inter auctores Psal. & omittit Hemā & Ethā. Quid tñ videatur uerius, videbitur in locis suis proseguendo. Vide retur ergo forsitan alicui, quod secundum auctores psalmorum liber iste posset diuidi: sed hoc non potest conuenienter fieri, quia psal. vnus auctoris non ponunt segregatim ad vnā partem, quia inter psal. Dauid ponuntur plures de psal. aliorum, & inter psal. aliorum a Dauid ponunt aliqui psal. ipsius Dauid, ut videbitur. Itē post psal. 71. in cuius fine ponit in Hebræo, expliciunt psal. Dauid filij Isai. ponuntur plures psal. ab ipso Dauid in titulati tanquam ab auctore. Ratio aut huius est: quia sicut quod dicit Hieron. in prologo super psal. a diuersis auctoribus cōpositi, postea per longum tps fuerunt in uno li. collecti, & sicut inueniebantur sic scribantur: pp q, aliqui psal. prius facti postea sunt scripti, quia tardius fuerunt inuenti. Et eodē mō de auctoribus, quia oēs psal. vnus auctoris nō fuerunt simul inuenti, nec immediatē vnus post alium, sed in medio fuerunt inuenti aliqui psal. aliorum doctorum. pp quod liber iste non potest diuidi sicut ordinem auctorum nec et temporum, ut patet ex dictis: nec et materia- rum, quia in diuersis psal. & diuersorum auctorum & distan- ter

ter scriptis eadem materia frequenter tangitur, & econuerso aliquando in eodem psal. de diuersis materijs agitur. propter quod non video bene qualiter artificiose posset diuidi liber iste nisi in quodam generali: quia primo ponitur præfatio, secundò executio, & tertio principaliter intenta conclusio. Secunda pars incipit in principio secundi psal. tertia in princ. 155. *Lauda anima mea dominum.* Huius enim libri intentio est diuina laudatio. Circa primum sciendum, quod hic psal. est sine titulo in Hebræo, & hoc idem dicit Hieron. in prologo super psal. propter quod si in aliquibus libris inueniatur scriptum *Psalmus Dauid*: non uidetur esse uerum, sed magis ab aliquo nescio quo, pro sua voluntate appositum: sed magis uidetur iste psal. esse compositus ab illo qui psal. collegit, & in hoc lib. redegit, qui secundum cōmunem opinionem ut magis uerissimè, creditur fuisse Esdras, ut supra dictum est, & suæ collectioni hunc psal. præposuit per modum cuiusdam prologi, qui tñ uerè dñ psal. alijs cōpaginatus, sicut quod hñ Act. 13. ubi dñ: *sicut scriptum est psal. 2. Filius meus es tu, ego hodie genui te*: quod habetur psal. seq. qui non posset uerè secundus dici nisi iste esset primus, & merito inter psalm. computatur, quia Esdras spiritum propheticum habuit, & eius liber inter scripturas canonicas ponitur. Igitur in hoc psal. qui per modum præfationis ponitur, Esdras inducit ad studium sacre scripturæ, quæ in hoc lib. continetur per modum laudis diuinæ. & hoc facit dupliciter. primo excludendo a fidelibus doctrinam peruersam. secundo concludendo in eis doctrinam catholicam & sanam, ibi. *Sed in lege.* Circa primum sciendum, quod in doctrina peruersa hic est processus: quia primo ad eam audiendam aliquis ab infidelibus inducitur, & hoc excludit. di.

1 Beatus vir. i. infidelium. Sicut. n. pietas propriè respicit cultum legis diuinæ, ita impietas per oppositū studium doctrinæ peruersæ: ille aut qui se elongat ab ea, dñ beatus beatitudine celestis, nō in re sed i spe, sicut dicit Philosophus 1. Eth. q. pueros beatificamus, quamuis non sint adhuc capaces felicitatis pollicæ, sed quia ad hoc sunt dispositi per conditionem indolis bonæ. Secundo in doctrina peruersa al quis per frequentē auditum habituatur, & hoc excluditur cum dicit.

1 Et in

MORALITER.

1 Beatus uir. Sicut dixi plenius in expositione literalis, psal. iste prologus est huius libri, factus ab eo qui psal. a diuersis cōpositos in hoc volumine congregauit, qui fuisse credit Esdras scriba, qui et legem reparauit. In hoc aut psalmo inducit ad studium sacre scripturæ. Quod quidē studium discipulo cōuenit ut addiscat, & magistro ut doceat. Christus autē huius scripturæ

scripturæ principalis est magister, Mat. 23. a. *Vnus est magister noster Christus.* Et sic de ipso potest exponi allegoricè psalm. iste: Fuit enim Christus ab instanti conceptionis uir perfectus in uirtutibus & scientijs. Fuit etiam beatus beatitudine claræ uisionis & perfectæ fruitionis, propter quod de ipso bene dicitur: *Beatus uir.* similiter, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. 1. Pet. 2. ideo bene subditur.

† Qui non abiit, &c. quantum ad malum consensum.

Et in

Allegoricè de Christo.

Processus per ueritatem doctrinæ triplicem habet gradū.

Dimisso libri.

F

E

Gene. 3. c.

1. Cor. 12.

D

D

Ruptam amant, pestilentia qui alios corrumpunt. Rabbi. Auen Azra, & David. Reschaim infatigabiles, cupidi. derisores. Rabbi David, fraudulentus.

Lib. de specta.
& 4. adu. Mar-
tionem.

* Tertul. de Ioseph. Psal. intelligi potest qui dominum sepeliuit, & de his, qui ad spectacula gentium non conueniunt nam et si iustum illum

videtur predicasse, quod in concilio in confesso Iudeorum de Deo negando consulantem non communicauit, late tamen semper diuina scriptura diuiditur, ubicunque secundum presentis rei sensum etiam disciplina munitur, ut hic quoque non sit aliena vox a spectaculorum interdictione.

† super riuos
vel ripas siue
diuisiones.

Nam apud spectacula & in via statuit. Vias enim vocant cardines balteorum per ambitum discrimina popularium per proclium. Cathedra nominatur ipse in anfractu ad consellum situs.

B a In cathedra. dans exemplum peccandi.

Cassia. thronus regum, tribunal iudicum, cathedra proprie doctorum.

Cassia, quasi ita ait: Vos qui cecidistis per primum Adam, conformamini huic secundo, quia beatus primo contrarius.

b Sed in lege. Aug. Cas. Hic plenus omni bono in se.

Aug. Non est laus perfecta fugere vituperanda, nisi sequantur laudanda. Quo ordine creuerunt in primo, remouentur a secundo.

c In lege. Qui est in lege secundum legem agit, qui sub lege secundum legem agit. Ille liber, ille seruus.

August. Ambr. Aliud est lex quae scribitur seruienti, aliud quae mente conspiciatur ab eo, qui non indiget literis.

* Euseb. Cas. lex non umbrat diuina verba in ipsa latet, quae natura ante legem scriptam patres obseruauerunt sermo euangelicus.

* Chryst. lex est Christus qui in se fert patris consilia.

d Voluntas. Cas. ut non sit tardum laboris, nec otiosa, sed meditabitur semper. Voluntas sensus est sub lege: Ratio in lege: diuinitas supra legem.

ad Valent.

* D. August. Hic est liberum arbitrium humanae voluntatis, cum de beato dicitur. Et in lege domini voluntas eius.

e Et erit. Cas. Hic utilis nobis dans fructum vitae, & folia & obumbrans, Beatus vir. Sed in lege. Et erit. Plena definitio beati viri. Hec omnia non omni beato viro, sed soli Christo conueniunt.

C

f Tan-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et in via. Per stationem enim quae immobilitatem importat habitus doctrinae peruersae significatur, quia habitus est de difficili mobilis. Tertio habituatus in doctrina peruersa, doctor, aliorum efficitur ad sui & aliorum casum miserum, & hoc excluditur cum dicitur.

2 Et in cathedra. In Hebraeo habetur, & in cathedra derisorum non sedit. peruersae enim doctrinae doctores secundum veritatem sunt derisores, quia errores docent sub specie veritatis.

Philoso.

3 Sed in lege. Hic consequenter concludit quod in fidelibus debet esse exercitium sacrae scripturae, & primo ostendit huiusmodi exercitium, & secundo exercitium praemium, ibi. Et folium eius, &c. Circa primum sciendum, quod sicut in progressu peruersae doctrinae triplex est gradus (ut praedictum est) sic est in progressu sanae doctrinae. Primus est intentio auditio & deuota, quod notatur cum dicitur. Sed in lege, &c. Secundus est habituatio firma, ideo subditur.

4 Et in lege. per frequentem enim meditationem habitus scientiae generatur & firmatur. Tertius est aliorum instructio proficua ex habitu pro-

MORALITER.

1 Et in via, &c. quantum ad malum actum.

2 Et in ca. &c. quia malam doctrinam Phariseorum non approbavit, sed reprobavit ut dicitur, Matthe. 23. a. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.

3 Sed in lege, &c. Non ad discendum, cum eam perfecte sciuerit ab instanti suae conceptionis ut dictum est, sed ad operandum & docendum. Act. 1. a. Caput Iesus facere & docere.

4 Et

f Tanquam. Cas. Secundum similitudinem ligni vitae quod dicitur in paradiso, unde obediens homo comederet.

* Orig. lignum sapientiae est iuxta Salomonem, lignum vitae omnibus qui amplexantur illud. Aquila legit. Quod est transplantatum in diuisionibus aquarum, aut aia saluatoris hinc in paradysum transplata, unde latroni dictum, Hec die mecum eris in paradiso.

D. Hieron.
prou. 13.

* Achan. tempus illius, futurum seculum.

† in istis
futura, su-
perborum

* Theodor. aquarum irrigationem flumina sanctorum imitantur.

† id est, de
stat & am-
suum habet
lege.

* Dama. quemadmodum arbor plantata secus decursus aquarum, sic anima diuina scriptura irrigata impinguatur & fructum offert fidem orthodoxam, & scientiae virentibus folijs deco-

† arbor.

ratur actionibus Deo placentibus.

* Ephr. aquae sunt plures lacrimae.

* Chryst. Hoc lignum sponsa desiderans dicit in Cantico. Dixi ascendam in palmas, & tenebo ramos eius, palmam ipsum vocas propter carnis turpitudinem infra, felicitatem autem diuinitatis supra.

* Cassiodor. Christus Dominus propter crucem ligno comparatur.

g Lignum. In paradiso est lignum vitae, lignum ad vitam, & lignum scientiae boni & mali.

h Aquarum. August. Aquae spiritus sanctus, secundum illud: Qui crediderit in me, flumina de ventre eius fluent aquae vitae, & est contra fluxus vitiorum.

Ioan. 7. f.
Apo. 17. d.

Cas. Vel per aquam sapientia Dei, qua reficitur interior homo, ut sitis aqua.

August. Vel mortale genus, ut Ioan. Aque multae populi multi, quia defluunt in mortem, ut aquae in mare.

i Dabit. August. Dare pertinet ad rationalem sensum, & ad offerentis voluntatem.

k Et folium. August. Sicut folia fructus tegunt, ita verba domini promissiones suas custodiunt.

* Origen. folia verba sunt.

* Euseb. Negotia quae hominum, visu exercentur.

* Didym. quae omnia diligentibus Deum cooperantur in bonum.

* Cyrillus. ante Christum difficilis, nunc via facilis quae ducit ad virtutem.

* Isechius. Vni Christi personae hoc quadrat.

Hila. F

tu procedens: & hoc notatur cum subditur.

5 Et erit. Discipulus. n. audiens deuote & intentè, accipit fructum sacrae scripturae a doctore, sed qui habituatus incipit docere, tunc dat huiusmodi fructum alijs tpe suae doctrinae. Comparatur autem merito talis doctor ligno secus decursus aquarum plantato: quia fidelibus doctoribus ecclesiae ad sunt flumina diuinae gratiae, & tandem gloriae, secundum quod dicitur Eccles. 24. c. Qui elucim. me, vitam aeternam habet. Sancti enim doctores, sunt sacrae scripturae, quae vera sapientia est, elucidatores.

6 Et folium. Hic consequenter ponitur praedicti exercitii praemium, & primo ostendit qualiter fidelibus conceditur, secundo qualiter peruersis doctoribus denegatur, ibi: Non sic impij. Circa primum dicitur. Et folium. Fluxus enim foliorum est signum mortificationis arborum, sed viror & permanentia eorum, est signum eiusdem vitae ipsorum. Vita autem spiritualis in presenti habetur per gratiam usque ad finem continuata, & quantum ad hoc dicitur: Et folium, id est, doctor fidelis a gratia & charitate non decedit, quia in praemium sui laboris conceditur ei in praesenti continuatio gratiae, & adeptio gloriae in futuro, unde subdit. Et

Diuisio.

1 Et

5 Et erit tanquam li. & c. Nam in Christo fuerunt omnium flumina gratiarum. Io. 1. b. Vidimus enim quasi viginti. n. a patre, plenum gratiae & veritatis.

† Quod fructus. Nam in tempore presenti dat fructum gratiae, & fructum gloriae tribuet in futuro.

6 Et folium. in scriptura per folia significantur aliqui verba quae in Christo non fuerunt defluentia sed stabilia. Mat. 24. c. Caelum & terra transibunt, verba autem mea non tran-

1 Non

* Hilar. vite arbor est in baptismo, vndique fructum predicationis venientibus subministrans. Hieron. Iudæi de Iosia psalmum interpretantur, melius de Christo.

* Aretas. folium, Virtus insita, & Naturalis.

* Euthim. humilitas viri visus, & spes. Cassio. i. sermo ipsi

nullo casu à veritate discedit: d quo folio in apocalipsi. folia arboris vite sunt ad fanitatem gentium deputata. Rabbi David famam, quam alet posteritas folium interpretatur.

* Auen. Esra. sapiē tiam semper virentē Hebræi legunt, & quicunque faciet prosperabitur.

a Et omnia. Aug. qd per singula.

b Non sic. Hic de vltione iniquorum ad uersos terret, horum formido gratiora facit præmissa.

B c A facie terra. Aug. Stabilitatis eterne, quia vt hęc terra nutrit, & continet hominem, ita illa interiorem.

* Theodor. duplicata negatione diuersitatem clariorem demonstrat, quidam illud, non sic, addiderūt, neque hebraica modo habent, nec quisquam interpres admisit.

* Euseb. Impij imaginem terreni ferunt.

* Didymus. qui vt puluis tenuissimus omni vento doctrine circumferuntur.

* Efychi. vt Iudæi dispersi vento doctrine Apostolicę.

* Hilar. de quibus Psal. Comminuam eos, vt puluerem ante faciem venti.

* Ambro. Vnum genus terre arenosum, ex quo generatio esse non potest: nam infecunda est impiorum anima.

* Auen. Esra. animus iusti similis grano, quod flante vento remanet, impij palce, quam ventus huc illucque differt.

d Ideo non resurgent. Quia proiecit ventus, i. iō, quia dati sunt in reprobum sensum, ideo non resurgunt prima resurrectione, vt se iudicent in consilio, vt voluntates Dei suis pferant. Vel in concilio, id est, in concordia multitudinis iustorum impij idololatę, uel apostatę. Peccatores, falsi Christiani. Vel ideo non resurgunt in futuro, vt iudicent, vel vt iudicati in concilio, id est, in collegio iustorum quiescant.

e In iudicio, &c. In iudicio quatuor erunt ordines. Alij iudicabunt, & non iudicabuntur, vt perfectissimi. Alij nec iudicabunt, nec iudicabuntur, vt damnati infideles. Alij iudicabuntur, & saluabuntur, vt mediocriter boni. Alij iudicabuntur, & pereunt, vt fideles mali.

f In concilio. Aug. In eterno bono, quod sequi consiliū fuit sanctis. Vel in concilio. In iudicio vt cū eis iudicent, qā iudiciū est,

est, quia diuersa peccata diuersis penis punientur, & ex hac similitudine dicitur. Resurgunt. Duę resurrectiones. Animę à peccatis in presenti. Corporis, à morte in futuro, qua fiet impassibile, & immortale.

* Theodor. Multa cum diligētia cuncta S. S. percurrit, nō enim dixit nō resur-

gent impij, sed in iudicio non resur-

gent, verum in condemnatione, neque enim redargutiōib⁹

indigent, cum eorū impietas manifesta

sit, sed solum supplicium expectant, quē

admodū homicidas in flagranti delicto ca-

ptos iudices in iudiciū trahunt, nō vt re-

darguatur, sed vt sententiā accipiant. Cō-

ciliū Aquila, & Theodotion congregatio

nem interpretati sunt. Conuentum vero Symmachus.

* Euseb. & Didymus. nihil dignum impij attulere cū iustis, ideo non resurgunt in concilio iustorum, quia sunt iā iudicati. Conciliū autē sanctorum carus est. Animaduerte autē Dauidem resurrectionē, & futurū iudiciū nos primū manifeste docuisse, cū nihil hmoi Moses nobis antea tradidisset.

* Theodor. Heracleotes. non resurgunt in iudiciū, sed in condemnationem.

* Theodo. non abolitio, sed resurrectio, & iudiciū dene-

gatur.

* Aug. in q. vet. test. Iusti sunt remunerādi, peccatores si-

stendi in iudicio, impij iam sunt iudicati. Chaldaus iuxta he-

braicum, In conuentibus iustorum.

Rabbi. Dauid. in iudicio, id est in die mortis, in quo anima impij cum corpore interibit. malē Chaldaus. beiom arraba, in die magna.

g Quoniam nouit. id est, non resurgunt hic in anima, quia Deus non approbat opera eorum, nam iustorum tantum.

* Orig. In vniuersum annotare oportet solū bonū à Deo cognosci, malū non item, quia est indignū Dei cognitione.

* Didym. ne quid diceret omnino inimici interire, additur, iter impiorum stabit, i. impietas, non ipsi.

* Hilar. Viam iustorum cognoscit dominus non ignorantia scientia, sed dignatione noscendi. vnde B. Apostolus si quis non cognoscit, non cognoscetur.

* Niceph. Blemida. Nouit, i. gratū hēt, honorat, amplectit.

* Occum. in 1. D. Ioannis. Cognitio autem est, scientia, aut Coniunctio, & confirmatio erga aliquem.

* Cassiod. All. dicitur ignorari, q. peribit: est sciri, qd pmanebit i certitudine. * Cald. manifesta & clara Deo via iusto.

Psalmus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et omnia. & quia per opera sua ad beatitudinem sempiternam deducetur, Ro. 8. e. Diligētibus Deum omnia coope. in bo. &c.

2 Non sic impij. Hic consequēter dictum præmiū à peruersis doctoribus excluditur. & secundo ratio huius redditur ibi. Quoniā nouit. Circa primū dicitur. Non sic impij. quia peruersis doctoribus primo denegatur vita gratiæ, & secundo vita gloriæ, ideo replicatur.

3 Non sic. Comparatur autem doctor peruersus pulueri per ventum deiecto, quia doctor peruersus ad fingendum errores, & periculosas nouitates, per ventum superbiæ, & inanis gloriæ impellitur, & sic primo deiecit in foueam culpæ, & postremo in foueam gehennæ, propter quod subditur.

4 Ideo non resurgent. licet. n. in iudicio extremo omnes generaliter resurgant, tamen doctores peruersi, & eorum sequaces non resurgent ad suam exaltationem, sed ad maiorem sui depressionem, qā tunc deiecientur in foueam gehennæ in anima simul, & corpore. Et quia nō solum

solum damnabuntur peruersi doctores, sed etiam doctores ipsorum imitatores per mala opera, ideo subditur.

5 Neque. sic enim debet scribi, in concilio, quia in Hebræo, & translatione Ite. accepta immediate ab Hebraica veritate habetur, in congregatione iustorum. ista autem congregatio est in beatitudine celesti, secundum quod dicitur psal. 46. b. Principes populorum congregati cum Deo Abraham.

6 Quoniam nouit. Hic consequenter ratio predictorum redditur, scilicet quare gratia, & gloria peruersis doctoribus denegatur, & bonis conceditur, cum dicitur. Quoniam nouit. id est, processum eorū per viam presentis vite notitia approbationis, viam autem peruersorum nouit notitia reprobationis. ideo subditur.

7 Et iter impiorum peribit. quia iter eorum per viam presentis vite in morte terminatur ad damnationem animæ, & in futuro iudicio ad damnationem animæ simul, & corporis terminabitur, et sic omnino peribunt peruersi absque aliqua spe redemptionis.

CAP.

MORALITER.

3 Non sic impij. Hic excluduntur obstinati Iudæi à stabilitate tali, ideo subditur.

† Sed tanquam puluis, &c. quia per Romanos fuerūt partim occisi,

ADDITIO I.

In psal. j. Beatus uir ubi dñ in postil. Quamuis beatus Aug. Quod autē Dauid sit auctor oīum psal. put Aug. ponit, pōt trib. rōnib. cōprobari. Prima est. nā cōiter tenet, qd Dauid dñ propheta

occisi, & partim captiui, partim per orbem dispersi.

4 Et ideo non resurgent, etc. scilicet ad suam liberationem, sed ad maiorem damnationem.

6 Quoniam nouit. per approbationem.

7 Et iter. quia vadit ad æternam damnationem.

propheta antonomasticē seu per excellentiā, sicut et Paulus dñ apostolus eodē modo, prout in glos. psal. cxi. in prel. go habetur. Et ratio huius est, quia propheta Dauid respectu aliorum prophetarū in cōi in duobus excellēbat. Primo quia Dauid

A David sine apparitione alicuius figure, vel signi sensibilis veritatem intelligibilem de occultis capiebat per diuinam reuelationem, quod non sic est de alijs prophetis: cõter dictis excepto Moyse, qui per quasdam similitudines rerum capiebant diuina, iuxta illud Osee. 12. g. *In manu prophetarum assimilabor*. Scdo quia alij prophetæ obscure, & quasi per ænigmata de Christo prophetarunt. unde super illud psal. 17. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*. Gl. obscura doctrina in dictis prophetarum. David autem prout dicitur in glo. in plogo psalme, de incarnatione, de passione, de æterna genitura Christi euidentissime differuit. Sed constat, quod hæc duæ excellentiæ prophetandi inueniuntur in psal. qui non intitulantur ipsi David, sicut in ipsis, quod David intitulantur. In psal. n. 2. f. *Quare, frater, gen. qui psal. non intitulantur ipsi David expresse, probat de generatione æterna Christi, cum dicit. Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Similiter de regno Christi à Deo constituto, cum dicit. *Ego autem constitui sum rex*. Similiter et de pluribus alijs Christi misteriis, ut latius patebit in seq. psal. tam in postil. quam in additione, & hoc sine apparitione alicuius figure, vel signi sensibilis, sicut in alijs psalmis, ipsi David intitulatis. Hoc idem patet in quamplurimis psal. intitulatis filiis Core, & Asaph, & alijs, prout est manifestum discurrenti per singulos. Pari igitur ratione Asaph, & filij Core, & huiusmodi, deberent dici prophetæ per excellentiam, & egregij psalmiste Israel, sicut & David, quod est inconueniens, & contra omnes de hac materia loquentes, tam Hebræos, quam catholicos.

Secunda ratio est. nam si psal. non habens titulum, non debet ipsi David attribui, prout supponunt opinantes in hac parte per be. Aug. pari ratione omnes, qui sine titulo reperiuntur, non sunt David attribuendi, sed hoc est manifeste falsum. Nam psal. 104. qui incipit: *Confitemini domino, & inuocate nomen eius*. & psal. 95. qui incipit: *Cantate domino omnis terra*. sunt in psalterio secundum Hebraicam veritatem sine titulo, & tamen est manifestum, quod eorum auctor fuit David, ut patet. j. Par. 16. ubi isti duo psal. iuncti attribuuntur ipsi David, prout et post. ibidem dicit, & pari ratione et dicendum est de alijs psal. titulum non habentibus, qui sunt ipsi David attribuedi. Tertia ratio est. Nam si psal. qui alteri propter David intitulantur, non debet attribui ipsi David, put supponunt opinantes in hac parte per be. Aug. pari ratione omnes psal. alijs à David intitulati, sed hoc est falsum. Nam psal. 71. qui incipit: *Deus iudicium, &c.* intitulatur Salomoni, & non David, & tamen auctor ipsius psal. fuit ipse David, quod patet ex hoc, nam in fine ipsius psal. dicitur. *Copleta sunt orationes David filij Isai*. ex quo est manifestum, quod David fecerit hunc psal. & non Salomõ. Ridiculus. n. esset apponere, in fine euange. secundum Mat. cõpletum est euange. secundum Mar. Sunt et quedam alia ad hoc pertinentia, de quibus videbitur in additione super psal. 41. qui incipit. *Quemadmodum desolatus est, &c.*

A D D I T I O I I.

In eo. psal. 1. ubi dicitur in postil. Comparat autem doctor peruersus. Apud dialecticos regulariter dicitur, sicut propositum de proposito, & oppositum de opposito. Unde cum doctor catholicus ligno secus decursus aquarum placato à Psal. comparatur, merito eius oppositum, s. doctor peruersus, non pulueri, sed aliquo ligno in deserto seu siccitate habitanti comparari debuisset. unde & Iere. 17. a. cum vii confidens in domino ligno super aquas transplacato comparatur, ibidem. *homo confidens in homine quasi myrica in deserto, &c.* assimilatur. Sed ratio differentie inter utraque auctoritatem ex parte materie de qua predictæ auctoritates tractant, sumi posset. Confidens. n. in homine non est de se malus, nisi inquam principaliter non confidat in domino. unde ibidem subiungit. *Et à domino recedit cor eius, &c.* Et id ligno animato in siccitate degenti assimilatur, quod adueniente humore in vita perseverat. Sed doctor peruersus seu hæreticus etsi doctrinam suam penitus a liquidantulum vera misceat, penitus est periculosus, & execrandus. unde non ligno aliquale vitam habenti comparari debet, sed pulueri per ventum deiecto, qui penitus infusus est, & inaiatus.

R E P L I C A.

C Circa psal. primum postil. dicit bene Hiero. sentire non omnes psal. factos à David, cuius oppositum be. Aug. sentire videtur. 17. de ci. Dei. c. 14. In hac parte tenet postil. opinionem be. Hiero. Burg. autem be. Aug. in diuersis locis, unusquisque per opinionem rationes plures adducit. Dicit tamen uterque postil. circa psal. *Domini regnavit, irascatur populi*. & Bur. circa psal. *Domine Deus salutis*. qui de titulo non est multum curandum, verumtamen studiosius honestius est scilicet, opiniones quantum possibile est concordare, quam argumentis inuolueri, idcirco pro qualicunque scilicet concordantia pono quodam verisimilia dicta. Quorum primum est istud, quod auctorem alicuius rei esse contingit dupliciter. Aut. n. est auctor, ut architectus, aut ut manufactor. Illa distinctionem ponit Arist. j. Metaphy. ostendens circa eandem rem illi isto digniore auctore. Auctor. n. principalis, & dignior in ædificatione domus est architectus, apud cuius intellectum est rei fienda ratio, & idea, ad quam aspiciens mandat deum sic fieri: cuius mandati executor est ipse manufactor, qui more irrationabili, ut inquit Arist. non ad aspectum ideæ, sed ad mandatum, & directionem habentis ideam operatur. Est igitur

uterque auctor ædificij, quauis diuersimode, ille ut dignior, qui administrat formam, & speciem, iste ut minus dignus, quia disponit materiam. Sine illo fieret res irrationabiliter, ut vult be. Aug. 83. q. sine isto non fieret effectualiter. Est igitur uterque rei auctor, producit. n. ille domum intra, iste domum extra in effectum. Scdm dictum est. Quicunque duæ causæ partiales concurrunt ad eundem effectum, etiam diuersimode, effectus ille verè dicitur procedere ex utriusque efficacia, & auctoritate. Ideo proles verè producit ab utroque parente, quia mater administrat materiam, pater formam, ut quibusdam placet, vel sicut alijs videtur, si mater aliquid facit ad formam minus tamen principaliter patre. Illo est modo, & Virgilius, & Guido ambo sunt auctores historie de bello Troiano, quamuis ille describit eam metro, iste prosa. Tertiū dictum, quamuis principalior auctor effectus est administrator formæ, quam materie, hoc tamen intelligendum est de forma intrinseca, & substantiali, non extrinseca, & artificiali, quia alius manufactor esset potior architecto, quod est primum dictum, & Ari. Quartum dictum: Visio, & visionis intelligentia reuelata diuinitus sunt de intrinseca, & formali ratione prophetiæ, patet hoc dictum ex præcedenti correctione, propterea. n. prophetæ sunt videtes, & quanto gradus visionis est excellentior, tanto propheta, & prophetia dignior. & ut dicitur Da. 10. a. *Intelligentia opus est in visione*. Nam Nabuchodonosor, Balthasar, & Caiphas, qui a visionis reuelate intelligentiam non habebant, prophetæ dici non merentur. Per hæc dicta potest sumi talis concordantia doctorum scilicet. Nam cum be. Aug. omnium psal. auctoritatem David attribuit, titulum Asaph, & alijs aptos, exponit ad hoc significandum, videlicet, quod illi intelligebant illorum psal. catores, vel copositores secundum materiam à David ministratam. Huius rei vera similitudo potest accipi ex verbo David infra, cum dixit.

Quoniam non cognoui literaturam, &c. David. n. ab infante pueritia, prius sui pascebat oues, à pastu ouium assumptus ad militiam, & cito post unctus in regem, contra odium Saul, & persecutionem fugiens studio vacare non potuit, post mortem Saul statim unctionem regiam assecutus, bellis contra Philistinim occupatus, & alias gentes in circuitu à studio literarum fuit impeditus. Omnes tamen psal. ut vult be. Hiero. in Heb. sunt metricè, & ornatè dispositi, quem stylum illis fuit secundum cõm cursum seruare non posuerunt, nisi quis dicat David homini scias liberales habuisse infusas, quod auctoritate caret, nam si sacra scripturam legamus quibusdam infusam, quod ad salutem pertinet, non tamen legimus artes infusas, quod ut plurimum seruiunt ad vanitatem. Cum igitur David literaturam non habens, ignorauerit colores rhetoricos, & artificiales ornatus, verisimile videtur, quod David receptas, & intellectas propheticas illustrationes dederit filiis Core, & alijs, put illos, vel alios apud se habebat, materiam dictandiis, qui tanquam in homini attributi ex materia sic ministrata posuerunt carnem, & hymnum, & psalmum. Sic quod David per administrationem materie ex reuelationibus diuinis sibi factis post spiritum sanctum est auctor omnium psal. principalis. & sic puto opinione B. Aug. fore veram. Et idem David dictus est egregius, & eximius prophetarum, put prædicit priorem rationem Bur. Cum hoc stat, quod Asaph, & filij Core, &c. sint auctores psal. quia de mandato David ex ministrata materia psal. illos coposuerunt, & metris ornauerunt, & decatauerunt, & sic secundum opinionem B. Hiero. illi in titulo nominati possunt dici illorum psal. auctores, quia copositores modo predicto, & ita David est auctor omnium psal. secundum materiam per opinionem B. Aug. & alij sunt auctores aliquorum psal. & fortassis secundum formam per opinionem B. Hiero. Et si quis obijceret, tunc illi copositores esse potiores auctores psal. quod David, si cut principalior est ille, qui administrat formam, quam materiam, ut patet ex 3. dicto supraposito. Huic obiectioni respondeo per idem dictum, quod forma, quam illi copositores dederunt, fuit solū artificialis, & extrinseca, materia autem, quam David administrat, & si fuit informis, quo ad illam formam extrinsecam, fuit tamen formata intrinseca pertinet ad naturam per hanc, puta intelligentiam, & hæc forma dicitur intrinseca qua opus est in visione, put dictum est in quarto dicto supposito. David autem habuit intelligentiam materie, posuit, igitur digniore formam materie, posuit, quam illi copositores, qui fortasse psal. quos coposuerunt ex ministrata materia non intellexerunt secundum eorum mysteria, sed solū grammatice, & in superficie secundum formam artificialem, quam materie dederunt, intelligentes si fuit metrum spodiaticum, iam bicum salies, vel alterius generis, & sic fuerunt proprie manufactores David at architecti. Patet at ex priore dicto supposito illi illis fore potiores, quia ille tractabat materiam secundum intelligentiam, ut prophetæ, isti secundum artis actum, & consuetudinem, per consensum non ut prophetæ. Quibus sic statim remanet dubium cum David, ut dictum est, non fuit literatus, & psal. copositi sint ab alijs ad eius instructionem quo ad materiam sibi reuelatam, quare aliqui attribuuntur illis copositoribus, & aliqui ipsi David immediate, ut patet in titulo secundum Hebraicam veritatem: Secundo remanet dubium de psal. 87. intitulo *Moyse famulo Dei*. Simile dubium de psal. 155. in titulo *Aggeo, et Zacharie*. Ad primum potest dici, quod aliqui David ad copositionem psal. superius paucos, ut filios Asaph, &c. homines aliquando

A aliqui multos. Primo modo ascripsit & ascribi fecit cōposito-
ribus, secundo modo nō, q̄a in enumerādo plures tituli fuis-
sent facti immoderati & tediosi: igit̄ illos psal. compositores
ipsi Dauid tanq̄ principali ascripserunt vtrobiq; s̄m exigen-
tiam materiæ psal. Ad sc̄dm dici pōt, q̄ Moyli vel alijs pro-
phetis aliqui psal. ascripti sunt iō non, q̄ ipsi eos fecerunt, sed
quia materia eorū t̄lis est materiæ quæ in libris pphetarū il-
lorū continet̄. Cui hic modus cōcordandi sanctos doctores
non placuerit, videat de modis potioribus. Si quis aut̄ sequi
voluerit opinionē B. Hier. sanctitate B. Augul. semper salua,
prout facit postil. ad argumēta Bur. poterit facilius iudicare.
Cum enim Burg. arguit, q̄ si filij alij Core fuissent auctores.
10. psal. eis intitulatorū, Asaph 12. Moyses 12. Heman vnus,
Ethan

Ethan vnus, sequitur Dauid non esse illis plus egregiū psal-
tem. Rñdetur q̄ non, sequitur, quia oēs reliquos composuit
Dauid, qui sunt numero & mysterio plures omnib. & distri-
butiue & collectiue. Et quia excellentiori modo visiones vi-
dit materias psal. quā alij. Sed q̄ Burg. arguit de psal. sine tit. ad
hoc potest dici, q̄ illi debent attribui auctori proximi psal.
præcedentis. Et ideo psal. 37. & 98. qui non habent titulum,
attribuuntur Moyli, qui secundum Beatum Hier. est auctor
psal. 87. Secundus psal. qui est sine titulo, attribuitur Dauid
propter auctoritatem scripturæ. Act. 4. vbi tanquam psal. Da-
uid allegatur. Per idem respōdetur facilius ad alias rationes
per Burg. in plerisque locis factas per eum contra beatum
Hier. Et hæc sint dicta meliori iudicio saluo.

GLOSSA ORDINARIA.

B a Psal. Modulatio quæ fit per tactum de chordarum est
bona operatio, quæ fit per obseruatiā decem mandatorū.
b Dauid. Cal. Manu fortis vel pulcher aspectu Christus est,
qui aereas debellauit potestates, in quem & angeli prospice-
re desiderant.

* Origen. Cum in exemplaria
Hebraica incidissemus in altero
quidē secundi psalmi principiu,
ut hic, inuenimus, in altero vero
primo cōiunctū fuerat secundū
opinionē Gamalielis qui ad ex-
plendum numerum 150. addit.
psalmum qui sic incipit. Pusillus
erā. Et in actis Apostolorū illud *filius meus es tu* &c. dictū est
esse primi psal. sicut in primo psalmo scriptū est inq̄t Ro. &c.
Ceterum

a Qui mouet ad bene operandum. b Attribuitur.
b q̄ id est Christo qui agit de se rege ut ei sub-
damut.

Psalmus Dauid. I I.

* Augul. Quasi frustra, quia non impieuerunt, ut
Christus exstingueretur. * Cal. Quia uilitate sua.
* Reini. Romani milites.

Vare + fremuerunt gentes,

Ceterum græca exemplaria secundum esse significant.

* Cassio. Est primus in titulo, secundus in ordine (quod lite-
ræ alphabetice designant: primus enim ab *a* incipit, hic a *a*)
Ruthinus Aquileiensis. Intentio est ut fideles sp̄e vitæ beatæ
in Christo ponant s̄m principium & finē. Et quia prophetæ
sic præuident futura quomodo
sciunt præterita, Sanctus Dauid
quod de Christo præuident præte-
rito tempore narrare voluit.

PSALMVS II.

a Q̄ Vare fremuerunt. Iste psal.
est secundus in ordine, pri-
mus in titulo. vnde in Actibus

Apostolorum dicitur primus. Primo increpat persequen-
tes, & minatus prædicit quasi propheta.

* Orige.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. II.

Q Vare frem. Hic consequenter incipit executio huius libri seu
narratio. Et potest diuidi in duas partes: quia primo agitur de
Christi regno, secundo de eius sacerdotio. Est enim Christus rex & sa-
cerdos, ut declarat apostol. ad Heb. 7. secunda incipit psal. 109. Vnde
in illo psal. dicitur de Christo: Tu es sacer. in æter. Ista tamen diuisio
non est præcisa, quia in prima parte etiam aliquando agitur de Christi
sacerdotio, & in secunda de eius regno. non enim in hoc libro apparet
mibi artificialis diuisio propter supradictam: amen prima pars potest di-
uidi in septem partes secundum septē eius distinctiones. secunda incipit
in principio secundi nocturni. tertia in principio tertij, & sic de alijs.
Circa primam partem non video aliam diuisionem rationabilem nisi
quod quilibet psalmus per se exponatur, & maxime quia intendo quā-
tum potero sensum inquirere iteralem. Sciendum igitur quod iste psal-
mus in Heb. & in translatione Hier. quæ est iuxta Hebraicā veritatem
est omnino sine titulo: & ideo si in aliquibus libris inueniatur aliquis ti-
tulus, ut Psal. Dauid. vel aliquid huiusmodi non est de textu, sed est
appositus ab aliquo expositore, sicut & in multis alijs psal. propter quod
de titu. psalm. prout communiter scribuntur in biblis. parum est curan-
dum: sed solum prout scribuntur in Heb. & in translatione Hier. iuxta
Heb. legitur: quia iste psal. nō habet titulum, ex titulo non apparet quis
fuerit auctor huius psal. Dicunt autem Hebræi moderni quod Dauid fe-
cit hunc psal. laudando Deum de victoria habita de Philistæis, qui
ascenderunt ad pugnandum contra eum, quando audierunt eum fuisse
inunctum publice super totum Israel. ut habetur. 2. Reg. 5. licet enim pri-
mo fuisse inunctus in domo patris sui per Samuelem, ut habetur. 1. Reg.
16. hoc tamen fuit secrete, & postea super tribum Iuda solam, ut habe-
tur. 2. Regum. 2. tamen postea fuit inunctus publice super totum popu-
lum Israel: quo audito Philistæi ascenderunt, ut destruerent regnum
eius, & secundum istum intellectum exponunt Hebræi moderni psalm.
istum dicentes: Quare fre. gent. 1. Philisthæi, quia omnes qui non
erant de gente Iudeorum vocabantur gentes sine Gentiles ut habetur
in no. & ve. te. in pluribus locis. Et populi, diuersarum, scilicet ciuita-
tum in terra Philistæorum existentium Meditati sunt inania: inten-
debant enim destruere regnum Dauid, sed frustrati fuerunt ab inten-
tione sua. Astiterunt reges ter. i. quinque Philisthinorum satrapæ.
Et principes, qui sub eis regebant populum terræ. Conuenerunt in
vnum aduersus dominum: quia venerunt contra Dauid, qui erat
inunctus in regem ex ordinatione diuina: & sic dicebatur Christus do-
mini

mini. i. vnus ex ordinatione eius: & sic venerunt contra dominum. s.
ad destruendum eius ordinationē. Dirumpamus vincula eorum.
secundum hunc intellectum, verba sunt Philisthinorum si ipsos exhor-
tantū ad bellandum contra Dauid, ne regnum eius inualerit, & sic
subiiceret sibi Philisthæos, quibus fili. Israel prius erat subiecti: & hoc
modo loquebatur. 1. Reg. 4. b. Confortamini & estote viri Phil-
isthim, & ne seruiatis Hebræis sicut illi seruiunt nobis: cō-
fortamini & bellate. Et sic loquebatur in pp. sua, ne essent aligati
iugo seruitutis sub Hebræis, dicentes: Dirumpamus, &c. Qui habi-
tat in celis. verbū est ipsius Dauid ostendentis, qd̄ virtute sua na fue-
runt frustrati ab intentione sua, quia eius virtute fuerunt debellati, ut
habetur. 2. Reg. 5. & sic fuerunt ab eo derisi. Tūc loquitur ad eos in
ira sua. vindicta, quæ fuit locutio dñi per f. i. i. vnde sub. t. c. Ego
autem confli. sum rex. In H. b. b. betur: Ego aut̄ cōstitui regem
meum. & secundum hoc est verbū dñi loquentis d. Dauid contra
illos in regē de ordinatione dñi quasi dicat dominus Philisthæis: frust-
ra nitimini contra regem Dauid quem instit. i. quia non potestis resistere
meæ ordinationi. Super Sion montem factum eius, quia Ieru-
salem erat metropolis in regno Israel, & in monte Sion erat fortalitiū
illius ciuitatis & domus regis, & ibi fuit templum adificatum domino
cultui deputatum. Prædicans præceptum eius. In H. b. b. habetur.
Nacrabo Dei præceptū uel statutum. & est principium versus
sequentis, & similiter est in translatione Hier. iuxta Hebraicū: quod
exponit Rab. Sa. ut sit verbum ipsius Dauid dicentis Dominus præce-
pit mihi ut enarrē alijs illud quod sequitur: Dominus dicit ad me. per
revelationem: Filius meus es tu. i. amabilis sicut filius. Ego ho-
die genui te. Quod exponit Ra. Sa. Ioseph sic. i. magnificū te cōsti-
tuens te principē super populū Israel, qui dicitur primogenitus plius
meus, & per consequens tu speciali modo es filius meus Postula a me,
quando debebis contra Gentiles pugnare, & dabo tibi victoriā: ideo
subdit: Et dabo tibi gētes &c. Reges eos in virga ferrea. i. sub-
icies in gladio. Et tanquam vas figuli confringes eos. Dicit Ra.
Sa. q̄ b. c. specialiter fuit imple um, quando Dauid super filios Amōn
debellatos circumnegit ferrata carpeia, d. misit p̄e cultus, & traduxit
eos in typo laterum, ut habetur. 2. Reg. 12. Lateres autem fiunt ac iuro
sicut vasa figuli. Et nūc reges intelligite. Hic cōuertit Dauid verbū
suum ad hortandum reges & iudices & potentes terræ, ut attendat se
habere Deum regem & iudicem super se, cui debent seruire in reueren-
tia & timore, ne deuiant a via veritatis & iustitiæ: & patet satis lite-
ra secundum istum intellectum.

* Licet

MORALITER.

1 Quare fremue. Sicut dictum fuit in expositione literali, psal.
iste secundū sensum literalem intelligitur de regno Christi.
Potest aut̄ exponi mystice de corpore suo mystico. qd̄ est
ecclesia: cōtra q̄ multipliciter fremuerunt Iudei & Gentiles
post resurrectionē & ascensionem Christi ad cælos, ut patet
in Actibus apostolorū, & legendis sanctorū. Sic igitur exclam-
mat

mat ecclesia. Qua fremu. Quarebāt. n. persequendo fideles
ecclesiā destruere, sed frustrati fuerūt intentione sua, quia p
hoc magis fuerūt multiplicati fideles, nā videntes vnum vel
paucos martyres agonizare, & circa eos fieri miracula prā-
tis diuine, in magna multitudine cōuertebant, nō solū i vna
ciuitate sed in multis. Itē fauente psecutione in vna ciuita-
te vel regione, alij discipuli se transferebāt aliō, & sic ex eo-
rū p̄dicatione i pluribus locis multitudo credentiū augebat̄.

Tom. 3.

p

Asi-

A * Orig. Quatuor genera hominum contra Christum conspirarunt Gentes, populus, reges, vt Herodes & Pontius Pilatus, principes, proceres nempe Iudæorum, quorum meminit. D. Paulus in Actis. Aquila, fremuerunt, vertit tumultuati sunt: perturbarunt Symmachus: reliqui, superbierunt.

Qui autem a Græcis dominus appellatur ab Hebræis dicitur Adonai, Interdum la vt in Alleluia. Est & Tetragrammatō qđ pronunciarē ne-

† confitit inie
runt pariter

B

fas, quod in aurea lamina summi sacerdotis scriptum erat & pronuntiatione quidem dicitur Adonai, licet nō ita in noīe quatuor lſarum scriptum sit dñs, & hoc ipsum apud Græcos effertur ac in emendatis exemplaribus, Hebraicis characteribus nomen illud scriptum est, non ijs quidem quib. nūc utimur, sed vetustissimis. Aiunt. n. Esdrā in captiuitate alios characteres, præter priores, illis tradidisse: horū memineris quia Tetragrammaton est in psalmo priore & hic. Hoc verū obsequatū, Lxx. & Theodotionem omnia ad præteritū tempus, Aquilam partim ad præteritū & futurū, Symmachum omnia ad præsens referre, quia S. S. omnia de præſenti habet. Et quamuis apud Hebræos alij Christi fuere nimirum sacerdotes & prophetae, & reges gentis, tamen vnicus saluator noster omnia hæc passus est.

* Euseb. Prior psalmus vnum beatum dixit. hic multitudinem ad beatitudinem inuitat.

C

* Theodorus. Cum priorem psalmum impiorū mentione absol-

absoluisset, secundo horum finem describit.

* Athan. fremere est rationis expertium.

* Cyrillus. vt asinorum & equorum cicurantes detrectantium, quod miseri Iudæi fecerunt.

* Hebræis. hic fremere est insurgere in aliquem.

* Cassiodor. Erogema siue interrogatio, aliquādo est nescientis, interdū arguentis, vt hic.

* Tertul. Tumultuatae sunt gentes in

persona Pilati, & populi meditati sunt inania, in persona Israelis. Astiterunt reges terræ Herodes, & Archontes congregati sunt in vnum, Annas & Caiphas aduersus dominum Christum eius.

* Basilii. Mēione impiorum facta primum Psalmum absoluit, Et hac rursus secundi initium fecit, ostendens quod prædictus impiorum finis, & eos comprehendat, qui contra Seruatorem conuenerunt.

a Inania. Cas. detinere ī morte, vel ne mūdus post eū abiret.

b Reges. Cas. prior qui infantes occidit Herodes, posterior qui Pilato consentit in morte Christi. Reges & prin.

Cas. Potuit etiam fm Amb. de vno pluraliter dicere. Solus enim rex Herodes & Princeps Pilatus in apostolorum actib. aduersus Christum conspirasse voce Petri produntur.

* Cassiod. Astiterunt voluntate, non præſentia.

* Niceph. Blamida. aduersus dominum Patrem & Christum filium.

Dirum-

NICOLAUS DE LYRA.

* Licet autem intellectu prædicto in multis consonet litera, tamen nō videntur mihi ad præſens tenēda. Primo quia litera in pluribus discordat, vt videbitur. secundo quia Apostolus Heb. 1. per illud quod dicitur in hoc psal. probat Christum esse maiorem angelis. d. Ad quem enim aliquando dixit angelorū, filius meus es tu, ego h. g. te? probatio autem non valet ex sensu mystico, sed tantum ex literali, secundum quod dicit Aug. cōtra Vincentium & Donatistā. Et ideo secundum Apostolum qui scilicet vetus testamentum per eruditionem Galatilis, et perfectius per illuminationem spiritus sancti. oportet dicere quod iste psalmus intelligitur ad literam de Christo. Item Act. 4. apostoli post receptionem spiritus sancti hunc psalmum allegauerunt tanquam de Christo dictum, vt patebit infra. Item Rab. Sa. in principio glo. huius psalmi dicit sic: Magistri nostri exposuerunt hunc psalmum de rege Messia, per quem intelligitur Christus in lege & prophetis promissus. vnde subdit: Sed ad intellectum psalmi planum. id est, literalem. & propter responſionem ad hæreticos exponitur de Dauid. Ex hoc dicto Rab. Sa. tria habemus. Vnum est, quod doctores Hebræorum antiqui intellexerunt hunc psal. de Christo ad literam. Secundum est, quod propter responſionem ad hæreticos Rab. Sa. & alij posteriores doctores Hebræorum exposuerunt hunc psal. de Dauid, vocat autem hæreticos conuersos de Iudaismo ad fidem catholicā, qui contra alios permanentes in perfidia Iudaica arguebant de hoc psalm. non potest autem argumentum fieri nisi ex sensu literali, vt supra dictum est: & sic patet secundum homines literarios, de Iudaismo conuersos, quod psalm. intelligitur de Christo ad literam: Sic igitur duo prædicta in verbo Rab. Sa. inclusa vera sunt. Sed tertium quod ibi includitur, videtur omnino confictum, scilicet, quod psal. iste ad literam exponendus sit de Dauid, tum quia confitetur quod antiqui doctores Hebræorum hūc psal. exposuerunt de Christo qui tantum sequebantur literam seu sensum literalem. Item quia confitetur, quod expositio huius psal. de Dauid est propter responſionem ad conuersos: ex quo videtur conficta ad euadendum apparēter conuersorum argumenta. Ego igitur volens sequi doctrinam apostolorum & dicta doctorum Hebræorum antiquorum, exponam hūc psal. de Christo ad literam, in probando ex textu expositionem prædictam Rab. Sa. & modernorum Hebræorum: conuenio tamen cum ipsis in hoc quod ipse psal. sit factus a Dauid, quia licet hoc nō appareat ex titulo, cum nullus sit ibi, vt prædictum est: nec ex processu psal. qui de Christo intelligendus est: tamen hoc apparet manifeste ex alia scriptura canonica, quia Act. 4. apostoli spiritu sancto repleti dixerunt: Domine tu qui fecisti celū & terram & omnia quæ in eis sunt, qui spiritus sancto pos patris nostri Dauid dixisti: Quare fr. g. &c. Ex quo patet, quod iste psal. a Dauid descriptus est, in quo describit regnum

gnum Christi.

Et diuiditur iste psal. in tres partes: quia primo describitur regni Christi institutio, secundo instituti dilatatio, ibi: Postea me. tertio dilatati veneratio, ibi: Et nunc reges. Circa primum primo ponitur remotio impedimenti, secundo stabilitio regni, ibi: Ego autem constitutus. Circa primum sciendum quod regnum Christi impedire voluerunt persequentes Christum in persona propria & etiam in membris suis: persequentes autem eum in persona propria fuerunt principes Iudæorum, Herodes & Pontius Pilatus, qui facti sunt amici in persecutione Christi. Luc. 24. b. Istorum autem aliqui fuerunt Gentiles. scilicet, Pontius Pilatus & sui milites Christum crucifigentes: Iudæi autem fuerunt Herodes & principes sacerdotum ipsum accusantes, & mortem eius nequiter procurantes: & hoc modo exponitur litera ista Act. 4. Vnde post illud verbum supra allega. Quare fr. gen. & po. med. sunt inania. Astite. reges ter. & principes cōue. in vnum aduer. do. & aduer. Christum eius: subditur inmediate pro expositione. Conuenerunt. n. vere in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum quem vnixisti Herodes & Pontius Pilatus cū gentibus & populis Israel &c. Primo igitur in hoc psalm. ponitur persecutio Christi a Gentibus in generali, cum dicitur: Quia fr. g. i. Gentiles & est verbum ipsius Dauid admirantis malitiam persecutorum Christi, quā prævidebat in spiritu. Secūdo a Iudæis in generali cum dicitur:

1 Et po. s. Israel.

2 Medi. s. in. cogitantes per mortem Christi destruere regnum eius, cū tamen per hoc fuerit exaltatum & dilatatum: vnde post resurrectionē suam dixit Mat. 28. d. Data est mi. omnis potestas in cē. & in terra. Tertio describitur persecutio Christi a Iudæis & Gentibus magis in speciali. cum dicitur.

3 Asti. r. t. i. Herodes qui vocatur rex Galilæe: Mar. 6. & Mat. 14. & Pontius Pilatus, qui tenebat pro tunc in Iudæa locum imperātis. Vnde & Centurio sub eo constitutus vocatur regulus. Ioh. 4. d.

4 Et prin. s. Iudæorum vel sacerdotum.

5 Conue. in vnum. ad tranſeundum de morte Christi, vt expresse dicunt quatuor euangelistæ: ideo subditur.

6 Aduersus domi. &c. Ex hoc aut qđ dicitur hic: Aduersus Christum eius: absolute apparet, qđ nō intelligitur de Dauid, sed de Christo in lege & prophetis promisso, quia vbicunque in vete. testamē. fit sermo de Christo domini, intelligitur de Christo in lege & prophetis promisso qui antonomasice dicitur Christus, nisi per literam præcedentem vel subsequentem manifeste appareat quod sermo sit de alio, qui dicitur Christus de nominatiue, sicut. 2. Reg. 1. dixit Dauid de Saule: Quomodo ausus fuisti mittere manum tuam in Christum dñi, Dixerat enim ille adolescens se Saulem interfecisse: Similiter Esa. 45. a. Hac

MORALITER.

1 Astiterunt. nam Herodes Agrippa Iacobū decollauit & Petrū incarcerationi, Act. 12. postea vero impatores Romani multipliciter conati sūt ecclesiā Christi destruere, vt pater per historias & sanctorū legendas. Et quoniam hæc persecutio in patrem

rem & filium redundabat, subditur.

4 Aduersus dominum. Et quia multi fideles hāc persecutionē contemnebant, & aliqui ex feruore fidei in ea gaudebant, sicut dicitur Act. 5. g. Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, ideo subditur in persona talium.

Dirum-

A 2 *Dirumpamus.* Amb. Vel, conuenerunt dicentes. Dirumpamus rationes eorū, domini & Christi, vel Christi & discipulorum, quibus nos sibi astringere uolunt.

* Aug. Et si aliter posset dici, apertius illis conuenit qui nolunt iugum Christi sibi imponi.

b *Vincula.* Promissiones vitæ æternæ, & cōmutationes gehennæ per quæ uolūt nos sibi subiugare.

c *Proiciamus.* Destruatis rationibus dominum ipsius a nobis excutiamus.

Aug. Iugum. i. legē, sed qui habitat in cælis irride.

A 17. * Theod. legem Iugum dici ex apostolis didicimus, dicēte. B.

Petro quid tentatis Deum, ut imponatis iugum, &c.

B * Euseb. Iugum idolatriæ sustulit a gentibus.

Matth. 11. * Theod. Videor credentibus polliceri posse Spiritum sanctum hæc dicere. Dirumpamus. Nā & Christus dixit, Tollite iugum meum super vos.

d *Irride.* Aug. Ut quando positus custodibus surrexit. Subsanabit quando per mundum dispersi sunt.

Aug. *Irridebit.* Irrisio Dei vis est præscientiæ, quā dat Deus sanctis, ut videntes nomen Christi futurum in omnibus gentibus illos inania ineditatos intelligant.

c *Loquetur ad eos.* Aug. Planius aperit, conturbabit.

Idem. Ira Dei est motus qui fit in anima quæ legem Dei nouit, cum videt a malo præteriti, per quem motum multa vindicantur, Vel, ira Dei est obscuratio mentis transgressorum legis.

* Orig. furor aut indignatio differt ab ira, furor ira est exhalans & accensa, Ira appetitus vindictæ. Indignatio ira imperfectior, Ira perfecta res est. Ira principium indignationis, Ira castigationem, furor reprehensionem habet. psal. 6. Domine ne in furore tuo arguas me. Vindictam autem nunc tanquam in utilitatem nostram pro supplicio quod commissis debetur, interpretari oportet.

C * Basil. Romanus exercitus in illos ductus id docet.

f Ego

f *Ego autem.* Cass. Secundo inducit verba eius de omnipotenti regno & inenarrabili generatione sua, ubi de diuinitate & humanitate eius discimus.

g *Rex.* Cass. Sic & reges terræ ab eo constituti.

h *Prædicans.* sup. Sion, sic & prophete. Filius, sic & Israel. Genui te. Hoc soli Christo.

* Theodoretus.

Vti Deus, insitum regnum habet, ita homo Dei decreto illud adit. Porro, hunc psalmum de filio dictum Beatus Paulus affirmat, qui etsi regnum a patre, ut Deus habeat, illud tamen accipit tãquam homo. Ita excelsus ut Deus dictus est, tanquam homo exaltatus.

† constitui regem meum.

* Euseb. Sion mons sanctus de quo B. Paulus accedite ad montem Sion, & illa

philip. 2. nuntiabo statum, vel, decretum.

quæ sursum est Ierusalem libera est. Hic regia illa suppetere insignia dicit quæ arra & pars cælestis Ecclesiæ esse possunt, nam quæ super terram est ad eundem & ipsa properat finem.

* Greg. Naz. Regnat Deus voluntarijs, inuitis imperans.

i *Dominus dixit.* persona regnantis.

K *Filius meus.* Aug. Ideo do tibi gentes hereditatē potius quam alicui obedienti: quia filius per naturam, & consubstantialis ineffabili genitura.

l *Hodie.* Aug. Et si possit accipi de die qua secundum hominē natus est, tamen hodie quia præsentiam significat, de sempiterna generatione sapientiæ Dei accipiat.

* Theodo. Euseb. Origenes. Illud hodie vox temporis est, quæ æque valet ac præsentis die. Cælorum dies, quodam est temporis interuallum. liquet ergo illum de temporaria natiuitate loquutum, quæ, cum Christus carnem assumpsit, facta est, de prima enim dictum est, ego ante luciferum genui te.

* Aquila. Regnum accipio (inquit, exurgens ab inferis, quæ admodum docuit Apostolus in epistola ad Romanos scribens. Qui declaratus est filius Dei cum potentia per Spiritum sanctum, cum a mortuis resurrexit.

Galat. 4.

E

Psal. 109.

Po-

F

NICOLAUS DE LYRA.

* Hæc dicit dñs Christo meo Cyro cuius apprehendi, &c. Sed in loco non apparet, quod Dauid dicatur hic Christus domini, nec ex titulo psalmi, quia non habetur, nec ex processu psalmi ut iam visum est, & amplius videbitur: & ideo de Christo ad litteram intelligitur. 1 *Dirum.* Verbum est ipsius Dauid præidentis in spiritu sancto, quod colligationes prædictorum contra Christum foret destruendæ & puniendæ: quia & Pontius Pilatus in vindictam mortis Christi per imperatorem Romanum in exilium missus, & similiter Herodes de regno deiectus, & in exilium relegatus, & principes Iudeorum & totus populus per Titum, & Vespasianum occisus & captiuatus, secundum quod expresse narrat Iosephus & Scholastica historia. ideo subditur.

2 *Qui habitat.* quia machinati fuerunt in mortem Christi, ne perderent locū & gentem, ut habetur Ioan. 11. & ut impedirent regnū Christi: & contigit eis contrarium, quia per hoc perdidit locum & gentem, & regnum Christi fuit exaltatum, & dilatatum: unde & ad hoc subditur. 3 *Tunc loquetur.* Ira, & furor in Deo non habent locū proprie, sed significat acerbiteriam vindictæ, quam Deus fecit de persecutoribus Christum, ut dictum est: & sic Deus ad modum irati vel furantis se habuit. 4 *Ego autem.* Descripta remotione impediendi regni Christi, hic consequenter ponitur stabilitio eiusdem regni, cum dicitur: Ego autem. & secundum translationem quæ vocatur psalteriū gallicanum, est verbum Christi hominis, quem Deus pater constituit regem super omnem creaturam, secundum quod dicitur ad Heb. 1. a. Quæ constituit

constituit heredem vniuersorum. 5 *Super Sion.* Signum autem euidentis glorificationis Christi & habilitationis in regno cælesti fuit missio spiritus sancti in signo visibili, secundum quod dicitur Ioan. 7. quasi circa finē c. Nōdum erat spiritus datus, quia nōdum erat Iesus glorificatus. Hæc autē missio in signo visibili facta fuit ad litteram in monte Sion super centum viginti credentium nomina. secundum quod dicit Hier. in epistola ad Paulinum, & satis habetur A. 1. & 2. 6 *Prædicans præceptum.* In monte etenim Sion fuit templum in quo Christus pluries personaliter prædicauit, ut testatur quatuor euangelistæ, & ibi prædicauit præcepta moralia Dei. Ex illo etiā loco exierunt apostoli ad prædicandum per orbem verbum Dei, sicut prædictum fuerat Esa. 2. a. De Sion exibit lex, & uerbum dñi de Ierusalē. Secundum autem translationem Hier. iuxta Hebraicam veritatē quæ sic habet: Narrabo Dei præceptum: & est principium versus sequentis: & sequitur in eodem versu. Ego autem orditus, id est, feci vel statui. Regem meum. verbum est Christi ostendentis ex voluntate seu præcepto Dei patris, quomodo Deus pater instituit eum regem super omnia. 7 *Dominus dixit.* secundum utranque translationem & apostoli sententiam Hebr. 1. istud est verbum Christi declarantis suam æternam generationem a patre, cum dicitur ei in persona patris.

8 *Ego hodie genui te.* id est æternaliter. In æternitate. n. nihil transit in præteritum, nec expectatur in futurum: & ideo æterna generatio filij a patre conuenienter exprimitur per præsens tempus cum dicitur. hodie. Generatio autem ipsius Dauid iam trāsierat in præteritum, & simili-

Templum monte Su

MORALITER.

1 *Dirumpamus.* & subditur causa. 2 *Qui ha.* nos trāsferēs in gloriā, & eos deiiciēs in gehennā. 4 *Ego autem.* Hoc dicitur in persona summi pontificis, qui caput est ecclesiæ in terris, & constitutus rex in spiritualibus. 5 *Super Sion montem.* id est ecclesiā. de quo monte dicitur Esa. 2. a. Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini &c.

Se-

Sequitur: Et fluent ad eum omnes gentes.

6 *Prædicans præceptum.* nam ad summum pontificem pertinet fidem per se & per alios prædicare.

7 *Dominus dixit ad.* per adoptionem, quod conuenit cuilibet Christiano. Ioan. 1. a. Dedit eis potestatem filios Dei fieri &c.

8 *Ego hodie genui te.* id est, tempore noui testam. quod dicitur. dies. Rom. 13. cap. Nō præcessit, dies autem ap. &c.

Tom. 3.

P 2

Tosula

a *Postula.* Aug. Ad susceptionem hominis pertinet, quæ pro salute hominum facta secundum quam interpellat pro nobis.
* Euseb. Caes. Nemo omnibus mundi gentibus imperavit, soli Christo ipse rerum effectus testimoniū affert, nā in omnem terram exiit sonus Apostolorum.

Psalm. 18.

* Didym. mandato-
rum obseruatione &
in Deum fide Dei hereditas efficitur aliquis.

* Theod. Iudæi ca-
ci non vident solum
Christum, tam in-
gens imperium com-
parasse.

* Cyril. quod ne qui-
dem in zorobabel lo-
eum habet.

* Ezech. postulat
ob carnis summissio-
nem, gentes quia per
fidem dominatus est
in vniuersa terra, & quoniam Christi regnum terreni prin-
cipatus terminus fuit.

adus. Iudæos.

* Tertul. Non poteritis in istam predicationem magis Da-
uid filium Salomonem vindicare, quam Christum Dei filiū
dicere, nec terminos terræ Dauid filio promissos, q̄ intra vni-
cam Iudæam regnavit, quā Christo filio Dei qui totum iam
orbem Euangelij sui radijs illuminauit & fide cepit.

**3. adu. Mar-
cio.**

b *Hereditatem.* Cas. Hereditas ab hero, quod in ea potestate
libera dominetur.

c *Reges eos.* Aug. Partim reges, partim franges, secundū illud.
Ecce hic positus est in ruinam & in resurrectionem multorum, ut qui
iustus est, iustificetur adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc.

**Lucæ. 1. c.
Apo. 22. c.**

d *Virga ferrea.* Cas. Potestas Christi, virga ferrea, peccator vas
figu-

figuli, quod & luteum & facile frangitur.

* Orig. Virga pastoralis opus habent rudiores illi qui per
Christū ad Deum accedunt, cū & de Christo propheta dixe-
rit. *Egredietur Virga de radice esse, & flos de radice eius ascendet.* Vbi
Virga & flos esse memorat, sed quis dat hereditatē ut ab ha-

10

Isa. 11.

rede dissipet? sed nō

nullorum, contritio

utilitatis fit causa de

qua scriptum est. *sa-*

Psalm. 30.

crificium Deo spiritus

contribulatus, cor Con-

tritum & humiliatum

Deus, non despices, &

contritio est quæ pra-

uos affectus cedit, ete-

nim in 70. psal. dicitur.

Cum occideret

eos Deus, quarebant

ipsum, & conuerteban-

tur, & recordati, sunt

quod Deus adiutor eo-

rum est.

† Conteret
† vel confra-
ges.
† 23. q. 4. c. 6
ecclesia.
† Osculamini
filium vel pu-
re, aut electū
id est, fide &
amore com-
plectimini,
eum, dedite
vos illi.
Dan. 7.

* Euseb. Virga ferrea principatus Romanorum qui postq̄
saluator noster in terris v̄sus est, fortior fuit, quem Danielis
prophetia ferreum nuncupauit cū pedes & tibias ferreas di-
ceret & quartum regnum ferreū, & dentes aialis quarti fer-
reos. Nō. n. cum principes, cum populi permisissent, ut Chri-
sti doctrina errores euertens in medio eorum constitueret,
nisi Romanus illis timor impendisset.

* Theod. & Cesar impietatis penas a Iudæis exegit, & Chri-
stus immutauit gentes in saurauitque lauacro regenerationis,
igitur patres perfectos illos efficiens.

c *Et nunc reges.* Nunc. i. per ea quæ dicta sunt.

Cas. Tertio pro his patefactis, admonet oēs humiliter obe-
dire, & suadet ab vili ne pereat, & ab honesto, quia beati q̄

con- f

NICOLAUS DE LYRA.

* *Similiter sua promotio ad regnū, & ideo hoc verbum non potest in-*
telligi de Dauid, ut videtur, maxime cum Apostolu. dicat ad Heb. 1.
b. dicens. Ad quem enim dixit aliquando angelorum, filius
meus es tu, ego ho. ge. te. q. d. ad nullum, et multo minus p̄t dici de
Dauid, quia angeli sancti sunt magis filij Dei per adoptionē gratiæ q̄
Dauid, & magis magnificati, secundū quod dicitur Matt. 11. b. Qui
autem minor est in regno cælorum, maior est illo. vñ et dicun-
tur filij Dei, Job. 1. a. Cumque assisterent filij Dei & c. et tñ filia-
tio hic expressa nō potest intelligi de aliquo angelorū quantumcūque
magno secundū Apostolum, et multo minus de Dauid. Ex quo sequi-
tur de filiatione naturali ipsius Christi, quia procedit eternaliter a patre.

1 *Postula a me.* Hic cōsequenter describitur regni Christi dilatatio,
quæ facta est per hoc quod principes terræ, & populi pro magna parte
supposuerunt colla sua iugo Christi per fidem ei obediendo, et perfectius
subiiciuntur circa finem mundi, et perfectissime in extremo iudicio q̄-
do omnia perfecte erunt subiecta Christo, ut dicit Apostolus ad Hebr.

2. & hoc est quod dicitur. *Postula a me. verbū est Dei patris ad filiū,*
quem filius frequenter orauit pro salute fidelium, quæ est p̄ fidē Christi.

2 *Et dabo, & c.* In vñ enim testa. Iudæi dicebantur hereditas et pars
Dei, sed quia ad predicationem Christi et apostolorum remanserunt ob-
stinati in infidelitate, & Gentiles receperunt fidem Christi deuote, ut
patet ex decursu libri *Actuum apostolorum*, ideo Gentiles hic merito
dicuntur hereditas Christi.

3 *Possessionem tuam, quia a tempore apostolorum fides Christi di-*
uulgata est per orbē vniuersum, secundū quod dicitur, inf. psalm. 18. a.
In omnem terr. exiit. so. co. & c. Per hoc etiam patet, q̄ hic psalm.
non potest exponi de Dauid ad literam ut videtur, quia regnum eius
non se extendit vsque ad terminos terræ, sed fuit satis strictū. Nec va-
let si dicatur quod scriptura hic loquitur de terminis terræ Israel. Tū
quia illos terminos non obtinuit Dauid, quia non fuerunt integraliter
obtentī vsque ad tempus Salomonis filij sui. Tum quia indefinita vide-
tur equipollere vniuersali.

4 *Reges eos.* Per hoc designatur potestas Christi insuperabilis &
eterna secundum quod dictum fuerat Dan. 7. d. *Aspicebam in vi-*
sione

sione noctis, & ecce cum nubib. cæli quasi filius hominis ve-
niebat, & vsq; ad antiquum dierum peruenit, & in cōspectu
eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & honorē & re-
gnum. et subdit. Potestas eius potestas æterna quæ non aufere-
tur, & regnum eius quod non corrumpetur. *Vel per virgā fer-*
ream pōt intelligi gladius materialis principum Christianorum, qui re-
belles Christo tanquam eius ministri debellauerunt, sicut patet tempo-
re Caroli magni, et aliorum principum fidelium, qui contra infideles vi-
toriosissime se habuerunt.

5 *Et nunc.* Hic cōsequenter describitur regni Christi debita venera-
tio, quia cum sit rex regum et dominus dominatium, ut hētur Apoc.
17. d. Omnes reges potentes & domini debent ipsum debite venerari
ideo dicitur. Et nunc re. in. ipsius Christi regiam maiestatem.

6 *Erudimini.* id est scitote vos habere superiorem iudicem omnia cla-
re intuentem, secundum quod dicitur Heb. 4. d. Omnia nuda & aper-
ta sunt oculis eius.

7 *Seruite, & c.* in timore. scilicet filiali.

8 *Et exultate ei.* per cordis deuotionem et eleuationem in Deū, vñ-
de dicitur exultatio quasi extra saltatio.

9 *Cum tremore.* Hoc additur ne dicta exultatio in dissolutionē ver-
tatur, sicut faciunt dissolute cantantes in ecclesia, cum tamen omnis cō-
tus ecclesiasticus ad excitandum deuotionem fidelium ordinetur.

10 *Apprehendite dis. i. subiicite vos humiliter disciplinæ Christi.*
In translatione vero Hie. iuxta Hebraicum habetur. Adorate pure.
scilicet Deum adoratione patriæ sine fictione, antiqui Hebræi dicunt hic.

Osculamini filium. id est facite Christo debitum homagium, de cuius
filiatione æterna agitur in hoc psal. ut prædictum est, & bene dicitur
Osculamini. quia facientes homagium fidelitatis alicui, ipsum oscu-

latur, & de isto osculo dicitur, Cant. 1. a. *Osculetur me osculo oris*
sui & c. Ratio autem dicta diuersitatis in hac litera est, quia in Hebræi
co sunt ibi duæ dictiones æquiuocæ. Prima est verbum, & sonat sic

nassleku. & signat apprehendite, & adorate, & osculamini, tamē fre-
quentius accipitur pro osculamini. Alia dicitio sic sonat bar, & si-
gnat disciplinam & puritatem & filium, tamen frequenter accipitur
pro filio, vñ dicitur, Beatus es Simō Bar Iona, i. filius Iona. Aliter
aut sequēs satis conueniēter p̄t coniungi triplici litera p̄dicta, cū dicitur.

Ne-

MORALITER.

1 *Postula a me.* Per petitionem enim ecclesiæ conuersa est
multitudo orbis terræ.

4 *Reges eos.* i. inflexibili iustitia, nam ecclesiæ sententia pro
nulla re debet a rectitudine declinare.

5 *Et nunc.* p̄ quos possunt intelligi principes & p̄lati, qui iudi-
cant terrā, principes in temporalibus, & p̄lati in spirituali-
bus,

bus, quod non p̄t cōueniter fieri, nisi fuerint eruditi de lege
domini, quantum spectat ad officia sibi commissa.

7 *Seruite.* ne cadatis, q̄a quāto status altior, t̄to casus grauior.

8 *Et exultate.* per deuotionem in officijs.

9 *Cum tremore.* reuerentiæ filialis.

10 *Apprehendite dis. i. Christi humilitatem.* Matt. 6. d. *Disite a*
me, quia mitis sum, & hu. corde.

Ne-

confidunt in eo. In hoc post Christum quasi apostolus loquitur.

A. Aug. Vel, me rege constituto, ne tristemi reges terre. expedit. n. vobis ut sub illo sitis, a quo est intellectus, & eruditio, ut non temere dominemini, sed domino omnium seruiatis, & in beatitudine exultetis.

* Orig. Aquila prudentes esse.

B * Didy. excitato a

+ & pereatis
via. i. propter
studia vestra.
+ paulum
(modicum)

mortuis filio, qui cruci suffixus fuit. Erudimini agnoscentes ipsum esse Deum.

* Orig. non tantum d

timor sed charitas seruitutis est causa, nam & Dominus meus inter discipulos ostenditur, ut qui ministrat seruiens.

Luc. 22. * Theod. exultate cum tremore. qui enim. (inquit Apostolus) stare sibi videtur, videat ne cadat.

* Theod. ne gaudium Dei in gaudium mundi incidat.

C a. Nequando irascatur, Aug. Dubitatio non secundum prophetam,

tam, sed in ipsos, qui cum dubitatione cogitant iram Dei. D

b De via iusta, id est, Christo sublato, vel de bona operatione.

* Orig. cum dicit erudimini progressum, cum Apprehendite perfectionem expressit. Verum progressum faciens ire Dei est obnoxius, profectus eius nunquam particeps. Sed iusta, nec in He-

brao nec in ceteris interpretationibus legitur, itaque aut diuino consilio est coniunctum, aut sunt corrupta exemplaria.

* Athan. disciplinam euangelicam.

* Nicep. Cum principes, etiam subditos alloquitur.

* Cyril. Cum sapiunt, qui regunt, & qui reguntur.

c Cum exarsit. Cas. Modo non ardet cum castigat ut pater, sed in futuro ardebit, quia nihil patientiae in futuro erit.

d In breui ira. Quia non singula horum separatim, sed simul omnia discutit. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nequando irascatur. Si non apprehendatis eius disciplinam, vel si non adoretis eum pure, vel si non osculemini filium facientes ei debitum homagium, & per consequens, ille est.

2 Pereatis, de via. veritatis declinando. Et quia ad talem declinationem sequitur diuina punitio, & frequenter in presenti, quod est signum

gnum diuinae clementiae in illis qui sustinent patienter, ideo subditur.

3 Cum exar. inferendo vindictam in presenti, & bene dicitur in breui, quia brevis est omnis poena presentis vitae respectu futurae.

4 Beati omnes qui in afflictione positi non franguntur impatientia seu desperatione, sed fiducialiter expectant remunerationem vitae futurae.

MORALITER.

1 Nequando irascatur dominus, qui superbis resistit.

2 Et pereatis de via, &c. declinantes ad viam iniquitatis tortuosam. Et quoniam contra tales irascitur, sequitur.

Cum

3 Cum exarsit in breui. i. punitio quae aliquando venit repente, & improviso, ideo subditur.

4 Beati omnes qui confidunt, &c. Ipsi sunt humiles & recti, non de fastu mundi, sed de domino confidentes.

ADDITIO I.

In secundo Psalmo. Quare fremuerunt gen. Circa materiam huius psal. licet ad eruditionem fidelium sufficiant auctoritates apostolorum in post. allegatae. f. Heb. 1. & Act. 4. quib. manifeste asseritur hunc psal. de Christo filio Dei intelligi, tamen hoc non sufficeret ad convincendam Hebraicam infidelitatem, quae auctores non te: minime recipit. Et ideo ex necessitate literae assumenda est ratio, quare hic psal. non de Dauid nec de aliquo puro homine posset intelligi, ut allegationes apostolorum in predictis locis sint valida. Quia Hebraeos quos concludere intendebat tanquam a sensu literali acceptae. Nec ad hoc sufficit ratio post. sumpta ex hoc aduerbio hodie, cum dicit hodie genui te. Nam licet aeterna generatio conuenientius significetur, per praesens tempus, quod non transit in praeteritum, nec spectatur futurum quod per alia tempora, adhuc posset aduersarij dicere, quod hodie, non sumitur in hoc loco pro aeternitate, sed pro tempore propinquo tempore praeteriti, prout frequentius & communius accipitur in tota sacra scriptura. Et quod addit post. di. quod cum generatio ipsius Dauid & eius promotio ad regnum iam transierat in praeteritum, ideo de ipso Dauid non poterat verificari hodie. &c. non videri valere. Nam saepe in scripturis sacris, hodie accipitur pro tempore praeterito, vel per modum recapitulationis, vel iusiurando quod non a longissimis praeteritis temporibus. illud de quo agit, transiuerat, unde Deut. 7. a. Hodie te elegit dominus in populo tuo. &c. quod refertur ad tempus dationis legis, quod iam transiuerat per 40. ann. fere in praeteritum, & sic de multis alijs. Unde non obstante ratione praedicta posset aduersarij intelligere illud hodie ge. te. de promotione Dauid ad regnum, quod licet praeterita, non tamen tam magnam transiuerat tempora. Et ideo est ostendendum quod hic psal. ex necessitate literae de Christo intelligatur, & per consequens quod allegationes apostolorum quod aduersarios de hoc psal. sint efficaces, aliter videri dicendum. Ad cuius declarationem attendendum, quod Deus multipliciter dicitur pater in sacris scripturis respectu creaturarum, similiter & generare secundum quod diuersimodi representationem seu similitudinem suam in creaturis producit. Quia aut per solam creationem secundum quam eius vestigium in creaturis representatur, & sic intelligitur illud Iob 38. c. Quis est pluuia pater, aut quis genuit stillas roris? Aut secundum similitudinem imaginis, ut in creatura rationali Deus. 3. a. Ipse est pater tuus. Et inf. Deus qui te genuit, dereliquisti. Aut secundum filiationem adoptiuam per gratiam, ut Ro. 8. c. Sumus filii Dei & haeredes. Aut secundum hereditatem gloriae iam possessam, ut ibi. Gloriamur in spe filiorum Dei, Ro. 5. a. Circa quod considerandum quod in nullo predictorum modorum in tota sacra scriptura Deus dicitur pater alicuius creature in singulari, nec aliquam creaturam puram singulariter generat, sed tamen in vniuersali respectu alicuius termini communis speciem significantis ut in supradictis, seu alicuius multitudinis collectivae, ut Exo. 4. c. Filius meus primogenitus Israel. quod refertur ad totum populum. Ratio aut huius est, ut amoueat animus legentis ab errore,

ne forte quis credat Deum generare seu habere filium in puris creaturis per generationem naturae secundum quam filius est de substantia patris, unde Aug. sup. orationem dominicam. Noli orare dicendo, pater mi, solus Christi singularis est pater, nobis vero omnibus in communi, illum. n. solum genuit, nos autem creauit, haec Aug. Pater ergo quod Apostolus efficacissime ex necessitate literae arguebat Heb. 1. b. di. Cui. n. aliquando angelorum dixit. Filius meus es tu, ego ho. ge. te. q. d. Scrutamini scripturas in quibus nunquam inuenit Deum alicui pure creaturam in singulari dixisse. Filius meus es &c. quia nec est ipsis angelis, quod licet filii Dei dicantur in communi, ut Iob. 1. nunquam tamen singulariter alicui eorum dixit. Filius meus es tu. praesertim cum hac additione, genui te, quod exprimit modum filiationis est per generationem. Nec obstat illud quod legitur. 2. Reg. 7. c. Ipse erit mi. in fili. &c. quod verba ad literam de Salomone intelliguntur, licet de Christo principaliter, nam dicendo. Erit mi. in fili. manifeste denotat filiationem illam esse adoptiuam. Adoptio. n. est acceptio extraneae personae in filium, quod non conuenit filio naturali, qui est de substantia patris in quantum naturalis est, licet posset ei competere per gratiam superadditam substantiae. Similiter & illud Psal. Ipse inuocabit me, pater meus es tu &c. oportet intelligi de Christo. Nunquam. n. legitur de Dauid, nec de aliquo puro homine vocasse Deum in singulari patre. Ex quibus satis patet, quod necessitas intelligendi filiationem Christi in hoc psal. contentam secundum generationem aeternam, non sumitur ex illo aduerbio hodie, quod secundum propriam significationem posset temporaliter intelligi, sed sumitur ex significatione verborum, quibus antecedenter & consequenter adiungitur. f. ex hoc quod praedixit. Filius es tu. in singulari, & ex hoc quod subiungit, genui te. Intelligentia. n. dictorum secundum Hilarium, ex causis est sumenda dicendi. Et ideo Apostolus Heb. 1. b. totum versum sumit ad propositum suum ostendendum. di. Cui enim aliquando angelorum dixit. &c. Similiter & magister in primo, di. 2. volens aeternam generationem filii per auctoritatem huius psal. demonstrare sequendo Apostoli vestigia, non tamen allegauit hodie genui te. sed totum versum, quod debet intelligi modo praedicto. Circa materiam huius psal. notandum quod decem mysteria Christi in eo per ordinem exprimuntur. Primum est quod regnum Christi nullo suffragio humano sed potius regibus & principibus gentibus & populis toto suo potestate aduersantibus conualuit, unde dicit. Quare fremuerunt gentes. &c. usque ibi aduersus dominum & aduersus Christum eius, prout declaratur in post. Secundum est, quod huiusmodi aduersarij Dei & Christi eius duo principaliter intendebant seu intendunt dirumpere vincula in quibus fides catholica precipue fundatur. f. vnitatem essentialem patris & filij, & vnitatem personalem duarum naturarum in Christo. Ita. n. nedum a Pharisaeis & infidelibus negantur, qui doctrinam Christi minime recipiebant, sed etiam ab haereticis euangelium recipientibus pervertuntur, ut patet de Arrio & similibus in quorum persona Psal. dicebat. Diripamus vin. corum. scilicet domini & Christi eius. Nexus enim atque vnitio spiritalis

Decem mysteria Christi.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalmus*, de passione & resurrectione Christi. Filius Iudas a quo fugit, cū illo discedere cum ceteris in montem secessit. Vel potius cū mentē eius sapiēcia Dei deseruit, ut totus esset diaboli, quē desertio fuga pp celeritatē dicitur. Vnde. *Quod*

*facis, fac citi*⁹. cui Christi pacem exhibuit, ut & David filio iniquo, unde pax patris dicitur. Iudas vero ut Absalō suspensus interijt. Proponit duas partes oppositas. Vox Christi quasi admirāris, cum ad saluandum venit. *Domine quid.*

PSALMVS

III.

D *Domine quid.* *Caf.* Primus *psalmus* de his qui breuiter de passione & resurrectione facit cōtra eos & maxime paganos, qui gloriam maiestatis non putant ad humilia posse descendere.

* Orig. *Psalmus* Dauidi dictus esse videtur, cū fugeret a facie Absalonis filij sui. Ceterum vniuersa q̄ in psalmo cōtinētur ad historiā nō possunt referri, ut illud, *Ego dormiui & somnum cepi & exurrexi*, proinde Dauid erit Christus, ut psal. 88. *Inueni Dauid seruum meum*. Est. 16. *scābit in umbra Dauid iudicans*. Et apud Ezechielē in visione, quē ad pastores facta est. Absalom est Iudas, & ut vult Melito Asiaticus, est figura diaboli.

* Hier. primis secunda prapōuit, ut tērationum ordinem doceat, si quidē ante propter peccata corripimur, & postea propter virtutem probamur: at ordo in Dauid est immutatus, sub Saul persecutione innocens fuit, sub Absalom criminis reus manifestissime tenetur.

* *Cassiod.* Tenere locum tertium hunc psalmum oportebat, qui & S. Trinitatis potentiam & triduanā resurrectionis mysteria continebat.

* *Chim.* de Antichristo, quem vocant Gog & Magog, exposuit.

* *Theod.* Insurgere est subditi in dominum.

* *Aug.* tot in Dominum insurrexerunt. ut etiam ex eorum numero fuerit discipulus.

* *Chrys.* contra Dauid enim, qui erant cum Absalon, obloquebantur.

* *Caf.*

NICOLAUS DE LYRA.
PSALM. III.

D *Domine quid.* *Iste est primus psal.* inter habentes titulos, ut patet in Hebraico et in translatione Hier. iuxta Hebraicum. Et est titulus eius talis. *Psalm. Dauid cum fu.* In quo titulo apparet autor psal. *Dauid* et materia eius, quia in illa fuga Dauid corā domino se humiliavit flens operto capite & nudis pedibus incedens, ut hētur. 2. Reg. 15. f. & iniurias sibi illatas a Semei verbis, et factis pariter sustinens, ut hētur ibid. 15. & orauit dominum ut respiceret afflictionē suā, et intellexit a domino se exaudiatum. Et de istis fecit hunc psal. & plures alios, ut patebit inf. Igitur diuiditur psal. iste in tres partes, quia primo describitur multitudo persequentium, secundo Dei assistentis adiutorium vel prāsidiū, ibi: Tu autem domine. Tertio aduersariorum exterminium. ibi: Quoniam tu percussisti. Circa primū dicit. 1. Domine quid mul. quia sicut dicitur 2. Reg. 15. c. Facta est coniuratio valida. s. contra Dauid, populus que concurrrens agebatur cū Absalon. Et subditur ibidem. Venit ergo nuntius ad Dauid dicens Toto corde vniuersus populus Israel sequitur Absalon. 2. Multi dicunt. id est de anima mea. 3. Non est. Ad cuius intellectū sciendum, quod Bethsabec vxor Vriē fuit neptis Achitophel, & propter hoc fuit principalis cōsiliarius Absalon in rebellionē contra Dauid patrē suum, & ad inducendū populum

MORALITER.

1. Domine quid. Licet iste psal. exponi posset mystice de persecutione ecclesiā ab aliquo tyranno apostata a fide, tamen ad prāsens exponatur de Christo, cuius figura fuit Dauid persecutionem Absalon sustinendo, sic ergo in persona Christi hominis dicatur ad patrem:

1. Domine, quid. nam sacerdotes scribæ & Pharisei contra eum insurrexerunt, & ad hoc turbam populi persuaserunt. *Matt.*

* *Cassiod.* estque fere simile initium secundi.

* Tertul. Omnes pene psalmi Christi personam sustinēt. f. lū ad patrem. i. Christū ad Deum verba facientem representāt, ut hic Domine quid multiplicati sunt, qui cōprimūt me. c. Multi dicunt. Aug. Vel hoc dicit vnusquisque quia a vitijs, & cupiditatibus impugnatur.

D
contra praxeam.

* *Cassiod.* Hoc ad illas voces pertinet. A-

lios saluos fecit, seipsum non potest saluū facere.

† vel de anima mea sic cogitant.

d. *Diunt non.* Coactione vitiorum super repit desperatio sanitatis, quasi vitijs insulantibus animæ. Vel etiam diabolis & angelis eius per suggestiones.

e. *Susceptor.* In Christo. Caput. Christum, vel mentem quæ feruit legi Dei. *Percus.*

E

omnes. Recte in prædestinatione dicitur de diabolo & angelis eius Superpo. Hoc est vnumquemque nostrum.

Aug. vel hoc loquitur ecclesia & caput eius, inter procelas persecutionum per totum orbē constituta. Multi dicunt, Christianum nomen, extinguere cupientes. *Non est salus.* Aliiter non sperarent delere ecclesiam late pullulantem. *Susceptor*, quia i Christo suscepta & cum eo exaltata. Caput. Ipsū qui primus ascendit in celum.

* Aug. Quia hominis susceptio est *verbum Caro factum*, quem sic suscepit Dei verbum, ut simul cum eo Deus fieret.

* *Cassiod.* hoc in Pelagianos ex D. Aug. in Enchiridijs. Nā nemo sine diuinę gratiē largitate ad bene agēdum sufficit. Hebraice. clypeus. Caldeus. honos meus. Rab. Dauid, gloriā in contrarium pro ignominia dictam putat.

f. *De mon.* id est, Christo auditur oratio ecclesiæ: vel de iustitia.

* Orig. cur duo hæc hemistichia non præcesserunt? quia hæc, quæ hic effertur, nō est precatio, sed significatio preces voto iterisse, precatio enim silentio facta est.

* *Theod.* Deus enim vniuersorum in tentorio habitare putabatur, si quidem inde etiam responsa sacerdotibus dabat.

* *Ezech.* de monte. i. de cælo, de altari, de corde puro orantis accipiendum est.

* *Hier.* de Christo & ecclesia intelligendus mons.

* Aug.

F

lum ad ipsius Dauid persecutionem, dicebat quod Dauid erat ipsi Deo odiosus propter adulteriū cum Bethsabec, & homicidiū vriē. ideo populus Israel capit vulgariter dicere de Dauid: Et qui furatus est ouem & inter fecit pastorem, poterit esse saluator? q. d. non. Ouem autem vocabant Bethsabec, quia sic vocatur in parabola Nathan prophet. 2. Reg. 12. c. Pastorem autem vocabant Vriam, qui ipsam nutrebat, ut in eadem parabola dicitur: & secundū hoc dicebat Dauid: Multi di. & c. nō est sal. Sed quia Dauid per reuelationē intellexit Deum respexisse humiliationem suam, & audisse eius orationē, ideo subdit.

4. Tu autem. ubi incipit secunda pars in qua describitur assistentia diuini adiutorij, cum dicitur: Tu autem. protegens me in persecutione Absalom.

5. Gloria mea. quia vidit se rediturum ad gloriam regni sui & exaltationem, unde erat fugitiuus. ideo subditur.

6. Voce mea. scilicet cordis & oris.

7. Ad dominum clamaui. in persecutione Absalom.

8. Et exaudiuit, & c. id est, de monte Sion in quo erat tabernaculum ad quod arca domini fuerat reportata de præcepto Dauid per Sadoch & Abiathar sacerdotes, ut habetur. 2. Reg. 15. & ibi fiebant sacrificia & orationes pro ipso Dauid. Vel aliter. De mon. sancto suo. i. de calorum habitaculo. ad hoc enim habebant orationes, & sacrificia in monte Sion, ut audirentur in cælo, sicut habetur. 3. Reg. in oratione Salomonis. Tu exaudies in cæ. & c.

Ego

Matt. 27. 2. Multi dicunt. sacerdotes enim & scribæ, Matt. 27. c. dixerunt ironice de eo, confidit in Deo, liberet eum nunc si vul. q. d. nō vult, & ideo non est illi salus in Deo eius.

4. Tu autem. Ideo moriens dixit, Luc. 23. f. Pater in manus t. com. spi. me.

6. Voce mea. Hebr. 5. b. Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui possit illum saluum facere a morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia.

Tom. 3.

P 4

A * August. de monte i. de iustitia sua. legimus. n. Iustitia tua.
 * Euthym. de syon ubi arca erat, & presentia Dei.
 P. am. 35. * Cardeus. de monte domus sanctuarij sui.
 Eph. 5. d. a Dormi. In illud Exurge a mortuis, & illuminabit tibi Christus.
 * Orig. David seipsum increpans hec dixit, quasi regno non in-
 uigilauerit, neque ip-
 silicendo diligentem
 curationem abhibue-
 rit, huicq; occasione
 illius impressionis fa-
 ciende Absalon capta-
 uerit. Sed nihil miru
 saluatore hanc dicere,
 quando multo maio-
 ra pro animatu salu-
 te gessit, quo temporis
 a corpore absuit, quae
 in epist. Catholica ap-
 pud S. Petru recensentur,
 quando ijs, qui
 erat in carcere, spiriti-
 bus profectus praedicauit, qui increduli aliquando fuerant.
 * Theod. sex & somnus sunt calamitates in scriptura.
 * Euseb. Caes. futura tanq. praeterita vaticinatur. Dormitio
 aut mors est, in qua Christus filius hominis ad inferos usq;
 descendit, & eoru, qui illic morabantur saluator declaratus est.
 * Aug. Ego, dixit, ad significandum q. sua voluntate morte
 subiit, est aut somnus mortui dormitio transitio ad som-
 num. De sepulchro, quando voluit, tanquam de lecto surre-
 xit, sed ut nos edificet, am. a dare gloriam patri.
 * Rabb. Salom. Collegi nec cu si non te mihi auxiliaturam,
 b Milia. quae non in Christi conantur extinguere.
 * Hier. hoc dicit David de Absalon & exercitu eius, & Chri-
 stus de Iudeis fratribus. & dicentibus. Tolle, tolle, crucifige cu.
 * Euthym. Tuo fretus auxilio non timebo.
 * Chald. non timebo a lite, vel controuersia. Rebaba enim
 significat & myriades, & controuersiam.
 c Exurge. O caput Christe in cuius resurrectione salus est.
 d Quom. la regnate ecclesia, inimici confusione percussi sunt.
 e Dentes pecca. verba s. maledica, vel principes in interitum
 sunt. Ergo credite homines qd domini salus, & o domine
 benedictio tua sit super populum tuum. Voce mea. Hae mihi
 merito, quia voce mea. Qui bonus est, & bona petit, voce sua
 clamat, aliena uoce. i. uitae suae non concordante. Ego dor-
 miui, unde proponit non timendum. Ego, cum pondere,
 quasi seuiunt illi, sed non dormirem nisi vellem. Vel, dor-
 miui consentiendo, soporatus male operando, exurrexi, pec-
 cata deferendo.

† Inimicos
 meos in ma-
 xillam.

Dentes dicun-
 tur multiplici-
 ter.

* Orig. in Hebraico, maxilla, pro quo, vilitate sermonis offe-
 si Lxx, verterunt sine causa.
 * Theod. Dentes contriti sunt, i. omni eos robore denudaste a se-
 ris translatus.

* Hieron. antea enim maxillam dixerat. Dentes autem sunt
 Iudei & heretici.

* Aug. non ita dulin-
 guendum est ut qui-
 dam volunt quasi v-
 na sententia sit. Exur-
 ge Domine saluum me
 fac Deus meus, quonia
 tu percussisti &c. Non
 enim saluum fecit, quia
 percussit inimicos e-
 ius, sed potius ipso sa-
 lus factus, illos percus-
 sit: contra vero dentes
 peccatorum, sunt de-
 tes ecclesiae eoru, qui
 vt coguntur, viuunt

Idem Euchi-
 mus.

E

Rabbi Salomon Kimchi, percussio in maxilla posita est pro
 ignominiosa, quasi iuxta puerorum morem in maxilla sint
 percussi. Rabbi Solomon. Dentes, robur interpretatur.

Quoniam. Aug. non retropendit, non propterea saluum fa-
 cit quia percussit, sed inde contriti sunt dentes, quia percus-
 sit, id est maledica uerba in irritum dicta sunt. vel, dentes,
 sunt qui quosdam de numero sanctorum praecedunt, & ma-
 lis incorporant.

* Athan. Serua me Domine. Itaque uniuerso populo usui cueni-
 re precor.

* Euseb. hebraice est Iesus. psalmi conclusio duplicem do-
 ctrinam continet. Et potentiam Domini esse salutarem, &
 populo, qui seruandus est, benedictionem eum prestaturum.
 Quae prophetico spiritu sunt praedicta Nam pendens ex ar-
 bore Absalon est casus.

* Theod. Vi de Saulo, & Amalechitis ceterisque victoriam
 dedisti, ita me nunc salute dignare.

* Theod. hic, & populi, & filii parricidae curam gerit, cui
 pacem precatur et benedictionem. Auen Esdra, omni sue
 genti etiam aduersanti orat salutem.

* D. Aug. salus domini aeterna, & quae hominibus ac iumen-
 tis est communis.

* Euthym. Hoc ad gratiarum actionem pertinet, nam qui
 visuri sunt quale auxilium a Deo B. David accepit, omnes
 daturi sunt Deo gloriam.

* Ruper. trib. his psalmis prioribus per ordinem Incarnati.
 Passionis & resurrectionis, ac ascensionis fidei testificatus est,
 In

* Orig.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ego dormiui. Sopor autem in sacra scriptura accipitur pro ma-
 gna tristitia, unde Gen. 65. g. dicitur de Iacob qui fuerat nimis tristis,
 & conuincit de Ioseph quem credebat mortuum, nuntiauerunt ei dice-
 tes. Ioseph filius tuus uiuit, & dominatur in tota terra Aegy-
 pti. quo audito Iacob quasi de gravi somno euigilans &c. & sic loqui-
 tur D. mihi. Ego dormiui & soporatus. quasi absorptus praetrititia
 de afflictione sui & populi occasione sui, & malitia Absalon filij sui.
 2 Et exurrexi. a tali tristitia.
 3 Quia dominus. in sua protectione, ideo subditur.
 4 Non timebo. existentis cum Absalon.
 5 Circundantes me. intentio. n. erat Absalon & populi qui cum
 eo erat, sic obidere David in aliqua ciuitate, quod non posset aliquali-
 ter euadere, unde 2. Reg. 17 cum dixisset Chusi de David, quod si ut-
 bem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis populus
 Israel ciuitati illi funes, & trahemus eam in torrentem, ut non
 reperatur nec calculus quidem ex ea. subditur, dixitque Ab-
 salon & omnes uiri Israel, melius est confisum Chusi. &c.
 6 Exurge domine. uictoria. n. quam habuit de Absalon fuit ma-
 gis uirtute diuina quam humana.
 7 Quoniam tu. Hae est tertia pars in qua describitur aduersarioru
 exterminium cum dicitur. Quoniam tu percussisti. Absalon enim
 & populus qui erat cum eo persecuti fuerunt David sine causa iusta ex
 par-

parte sua, sed moti fuerunt propria malitia.

8 Dentes. scilicet Achitophel & aliorum qui detractionibus suis
 mordebant David, dicentes. Et qui rapuit ouem & interfecit pa-
 storem, etiam saluatio? q. d. non, sicut supra allegatum est. dentes au-
 tem istorum fuerunt contriti, quia Achitophel se suspendit, vt habe-
 tur. 2. Reg. 28.

9 Domini est salus. hoc dicitur contra illud quod dicebat populus.
 Ei qui rapuit &c. quia sibi dictum fuerat a domino per Nathan pro-
 phetam de peccato illo, dominus transulit peccatum tuum. 2. Reg. 12.
 vel quia magis uirtute diuina quam humana fuerat David saluatus a
 persecutione Absalon, & populus qui erat cum David, & ideo subdi-
 tur. Et super populum. vel hoc dixit David in fine huius psal. in-
 precando populo suo multiplicationem bonorum spiritualium, & tem-
 poralium, quae frequenter in sacra scriptura per benedictionem desi-
 gnatur.

Mystice. per Absalon patris persecutorem intelligitur quilibet ty-
 rannus apostatans a fide, persequens Christum patrem suum in mem-
 bris suis, quales fuit Iulianus apostata, sed quantumcunque talis pote-
 state & multitudiae sibi adhaerente fulciatur, tamen finaliter deici-
 tur, & frequenter in presenti, sicut Iulianus apostata fuit occisus a
 S. Mercurio ad hoc per gloriosam virginem missus, & semper in futuro
 nisi poeniteat ante mortem, & ad hanc sententiam potest faciliter hu-
 ius psalmi. littera applicari.

Mystice,

MORALITER.

1 Et dormiui & soporatus. per mortem in carne humana.
 4 Non timebo milia. Tunc enim dixit. Data est mihi omnis
 potestas in caelo & in terra.
 7 Quoniam tu percussisti omnes aduersantes. Principes enim Iu-
 deo-

deorum & populum percussit Deus in uindicta mortis Chri-
 sti per exercitum Romanum. Sed quoniam imminente illa
 destructione Christiani, qui erant in Iudea, monitu angeli
 transierunt in regnum Agrippae qui confederatus erat Ro-
 manis, & ibi fuerunt saluati, ut in histo. ecclesiastica dicitur,
 ideo bene subditur. Domini est salus &c.

A D D I T I O.

A In Psal. 3. *Domine quid multiplicati, &c.* Psalmus iste duplici sensu literaliter debet exponi, iuxta regulam beati Isid. in primo de summo bon. prout exponitur a magistro huius postillæ in prologo 2. super Gene. in secunda gl. videlicet. Primus enim sensus accipiendus est ex ipso tit. & sic tractat de his q̄ contigerunt ipsi Dauid cum fugeretur ab Absalō filio suo, red dens gratias Deo de sua liberatione. Ad quod satis reducitur litera saltē pro maiori parte, prout in postilla declaratur. Sed quia in eodem psal. continetur aliqua quæ nullo modo rectē applicantur ipsi Dauid in illa fuga existenti, sed potius Ch̄o, cui omnia in hoc psal. contenta proprie & iuxta primariā significationem literæ applicantur; idcirco alius sensus literalis huius psal. resultat perfectior primo sensu, & ad literā prior. Continentur enim in hoc psal. *Ego dormivi & soporatus sum, &c.* quod de Dauid in illo statu minimē potest intelligi. Nam sopor & somnus apud grammaticos distinguuntur secundum superius & inferius. In quocunque. n. est sopor in eodem est somnus, sed non econtra. Nā sopor addit ad dormitionem, somni suauitatem & quietudinē: quod Dauid in illa fuga non legitur habuisse, sed potius oppositum. Legitur enim. 2. Reg. 17. d. *Nunc ergo mittite citō & annuntiate Dauid dicentes: ne moremini ista nocte in campestribus deserti, sed absque dilatione transgredimini, ne forte absorbeatur rex, & omnis populus qui cum eo est.* & infra: *Surrexit ergo Dauid & omnis populus qui cum eo erat, & transferunt Iordanem donec dilucesceret.* Nullo ergo modo sustineri posset, quod in illa fuga quieuisset & soporatus esset. Quod autem dicit magister post. q. sopor in scriptura accipitur pro magna tristitia, potius habetur oppositum. Nā super illud Iob. 33. quando irruit sopor super homines, &c. **B** Glos. cum cessant ab exteriori actione, inde fit quies mentis. non ergo quies mentis compatitur secum magnam tristitiā, nec etiam facit ad propositum quod allegat postill. de illo verbo Gene. 45. g. *de Iacob quasi de graui somno euigilans, &c.* Non enim dicit de sopore, sed de somno, sed inter soporē & somnum est differentia, ut dictum est. Nec valet dicere quod in alia translatione legitur: & somnum cepi. Nam Hebraica veritas testatur pro nostra translatione: verba enim omnino similia ponuntur. & in hoc psal. ubi dicit, *soporatus sum*, & in sequenti ubi dicit *& requiescam*. unde oportet dicere q. dormitio in hoc psal. contenta fuit in tranquillitate & quiete, q. non potest ipsi Dauid applicari in statu illius fugæ, ut ostensum est. Secundus ergo sensus huius psal. literalis & proprius est, ut intelligatur de Christo in passione, morte, sepultura, & resurrectione, & persequentium punitione, & iustorū remuneratione. dicit enim: *Domine quid multiplicati sunt, &c.* Adeo enim multiplicati sunt persequentes Christum, ut ē eorum numero adiunctus sit infelix discipulus. Consequenter dicit. *Multi dicunt animæ meæ, &c.* Nam multi persequentium dicebant: *Si filius Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei*, Matth. 27. c. Consequenter: *Tu autem domine susceptor meus*

meus humanitatis es. Natura enim diuina humanam suscepit. **D** *Et gloria mea.* Principalis. n. gloria Christi secundum quod homo est tota trinitas. *Et exaltans caput meum.* idest mentem meam, quæ tanta persecutione non deprimitur. Sequitur: *Voce mea ad dominum clamavi*, clamans enim Christus in cruce voce magna emisit spiritum, Luc. 23. f. Sequitur: *Et exaudivit me de monte sancto suo.* nam Apostolus commemorans clamorem validum Christi dicit: *Exaudivit est pro sua reuerentia*, ad Hebr. 5. b. Quæ exaudivitio intelligitur quod ad resurrectionem & efficaciam passionis. Sequitur: *Ego dormivi*, in cruce p. mortem, sæpe enim in scripturis accipitur dormire pro mori, ut ibi: *Dormiuit Dauid cum patribus suis.* 3. Reg. 2. b. Et de Stephano, *obdormiuit in domino.* Act. 7. g. & sic de multis alijs. *Et soporatus sum*, in sepultura, in qua primo requieuit a persecutionibus & opprobrijs. Sicut enim in morte Christi quæ fuit abiectissima & ignominiosa consideratur magnitudo patientiæ ipsius & constantiæ, sic eius sepultura fuit honoratissima, & ore prophetico taliter pronuntiata. unde Esa. 53. c. *Erit sepulchrum eius gloriosum.* ad denotandum virtutem magnam morientis, qui contra intentionem occidentum etiam mortuus honorificē sepelitur. Sequitur: *Et exurrexi, &c.* quia tertia die resurrexit. Sequitur: *Non timebo milia populi, &c.* scilicet custodes sepulchri, qui auctoritate plurimorum Christum circundabant, nec valuerunt resurrectionem Christi impedire. *Exurge domine.* idest, fac me exurgere tua diuina potentia. **E** *Saluum me fac Deus meus a corruptione.* iuxta illud: *Et non dimittes sanctum tuum videre corruptionem.* Sequitur: *Quoniam tu percussisti, &c.* nam omnes persequentes Christum in passione præter poenitentes fuerunt grauitè puniti, ut latius patet in historijs. Sequitur auctoritas huius salutis, quæ est propriè diuina. Vnde: *Domini est salus.* cuius effectus est. *Et super populum tuum benedictio tua.* Effectus enim passionis Christi est gratia in præsentī, & gloria in futuro, quæ est summa benedictio. **E** Psal. 6. c.

R E P L I C A.

In tertio psalm. *Domine quid multiplicati*: ubi postill. ratione tituli, primum exponit psalm. istum de Dauid in quantum fuit figura Christi, de quo principaliter exponitur, ut vult idē postill. in suo repertorio morali. Burgenf. mouet difficultatem vocalem & grammaticalem de ly. *soporatus*, dicens soporem de Dauid non posse exponi, quia sopor significat trāquillam vel sapidam quietem, qualem Dauid non habuit in fuga a facie Absalon. Huic tamen vocali difficultati potest satis fieri per id quod ponit Burg. Genes. 15. ubi nostra translatio communiter habet: *Sopor irruit in Abraham & horror magnus & tenebrosus inuasit eum.* ubi Burgenf. dicit translationem nostram, se proprie habere ad Hebraicā literam. Vnde patet soporem non semper accipi pro mentis sapida tranquillitate, prout se Burg. in hoc loco restringit.

G L O S S A O R D I N A R I A.

C a In finem. Augustinus. Finis duobus dicitur modis, quando aliquid deficit, vel quando perficitur.

August. Canticum lætitiæ indicat. Psalmi sunt qui cantantur ad psalteriū, quo in magno mysterio vsus est ppheta Psal. de moribus ad agendū, ut deserantur falsi dii & vana seculi. *Cantici*: quia fit mentio de æterni iucunditate.

* Origenes. Inscriptio in finem, præ se fert finem & victoriā Christi, qui victor iuxta Aquilam appellatur nō quia vincit inuictum, sed, quandoquidem est Dei verbum, quia persuadet. In psalmis a LXX. & Aquila. in hymnis a Theodorone, a Symmacho per psalteria qui docent per instrumenta hoc canticum dictum: est autem canticum vox dicentis inclinata, modulatio artificium carminis rithmice decantati.

* Theodoretus. In finem significat ea, quæ prædicta sunt longo post tempore perfectū iri. Nam de resurrectione variatur sub finē. Aliis est hymnus triumphalis victori Deo.

Hunc

Hunc enim dictauit Dauid Absalom deuictō, in eos qui prouidentiam negant.

* Didym. Dauidi prænotatur, cum ad ea quæ dictauerit alium psallentem habuerit. **F**

* After. In finem quia principium in opprobrio adulteri, finis in hymnis post poenitentia dicitur:

* Esyc. Titulus nullam habet historiā apparet futurorum prædicendorum causa tātum editum esse. Nonnullæque

Hebræorum traditiones non finē sed Victori prænotarunt.

* Hieronym. In finem in carminibus *Psalmus Dauid In finem.* idest in Christo. In carminibus, idest, in laudibus. Psalm. Dauid, idest, Laus Christi.

* Euthym. In finem inscribitur, quia mysteria resurrectionis continet, & quæ ad futurum seculum pertinent: & quia ea quæ hic prædicuntur, nouerat finem habitura.

* Cassiod. Vel quia pro nobis, in quos finis seculorum deuenit, dictus est. Psalmus Cantici ei scribitur, quia prius inuitat ad laborem, posterius ad gloriam.

* Chaldeus ad laudandum in carminibus Psalmus Dauid.

PSAL-

P S A L. III.

A

Isrl. 2.

Cum inuoca. Caf. Exemplo sui increpat infideles de falsis. * Onge. Inuocare est non in voce sed in ipso numero affectu, & stabili fide iudicatur: unde quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Tribulationes autem sunt iustorum, flagella peccatoris.

† Cum inuoca, exaudi.

* Euseb. Timebat enim Arca, & populo Dei.

* Theodo. Iustitiam suam dicit, iustam petitionem.

B
† gloriam meam in ignominia sub. ventris.

* Ezechius. Opera aliquid rogantium in orationis verba deputantur.

* Didym. Dilatatur Deus non auertens mala, sed magnum praebens patienti animum.

* Athan. Tribulationibus me exemisti, & amplum campum dedisti.

* Hier. Pij cum tribulantur, corde dilatantur spe certa salutis.

in i. c. pron.

* Aug. Ab angustiis iustitiae in latitudinem gaudiorum deduxisti me.

moral. 29. c. 8.

* Greg. Vitium angustat, virtus dilatat.

* Euthy. Deus iustitiae meae qui Absaloni comparatus iustus videri possum, dum iustiorum causam foueo.

ad. 1.

* Rupertus. Id impletum in discipulis in die pentecostes.

Cum inuoca. Aug. Ab angustiis iustitiae in latitudinem gaudiorum deduxisti me.

† Quasi dicat. Conuertimini, & Deus vos exaudiet sicut me, ego. n. de in iustitia ad iustitiam me conuertens, inuocauit & exauditus sum.

† Vm inuocarem exaudiuit me Deus iustitiae meae, in tribulatione dilatasti mihi.

a Vel scilicet.

b Quam suscepi ab illo, quia Deus dedit mihi discretionem inuocandi eum.

a Adhuc misere. e. vt coepit perficiantur.

b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

a Qui vi ratione debent. Vel, Adhuc non Dei. b Vel in aduentu filij praesente veritate cessat error.

dij duxisti. vñ. Gaudemus in tribulatione. sci. quo. tri. &c. Pri⁹ indicauit D se auditum: iam quasi habens in corde Deum ei loquitur. c Misere mei. Misertus da iustitiam & dilatacionem. Item, misere contra miseria huius vitae.

* Orig. Euseb. David voti compos non extollitur, sed de futuro sollicitus adhortatur ad Deum supplices accedere.

Psalmus III.

* Asterius. Deum enim assidue orato debemus.

* Theodor. Vide iustus precandi tempus non accipit.

* Chryso. Si ad ipsum virtutis fastigium peruenimus, seruamur misericordia; &

cum iustitia mente contrita egemus.

d Orationem meam. De petendis bonis: Et cum ita de me, filij hominum.

e Diligi &c. Caf. Voto amplexamini, quæritis labore vana idola, & mendacia, quæ non Deus: vel terrena, quæ non faciunt, quod promittunt.

* Orig. Filij hominum pro hominibus dictum est quemadmodum Græcis mos est. Est autem agnoscendum quod huiusmodi vox, Hō (cū sancti dii appellant, & ego dixi Dii estis) in dedecus accipit, cū vero peiores pecora dñr in laudem. Vt homines & iumenta saluabis. Nemo autem ante captiuitatem filius hominis dictus est, sed primi Daniel & Ezechiel quæ præstantiam naturæ hominis qui ad imaginem Dei conditus est, conseruaret. Saluator autem filius.

Psal. 81. Psal. 35.

NICOLAUS DE LYRA.
P S A L M. III.

Cum inuoca. Huius psalmi praeponitur titulus talis secundum Hebr. Ad victoriā in organis psalmi David. Dicit autem Rab. Sa. q. per hoc quod dicitur, ad victoriā, intelligitur quod psalmi iste cantabatur a Levitis cum quodam conatu vnus chori ad superandum alterū, & econuerso, sicut in ecclesia in cantu alicuius profe, vnus chorus nititur alterū superare. Per hoc autem quod subditur: In organis: intelligitur q. cantus huius psalmi magis erat aptus decantari in instrumento musico q. vocatur organa, qui in aliis musicis instrumentis, sicut vna nota magis appropriatur violæ quā alio musico instrumento. Per hoc autem q. dicitur: psalmi David, ostenditur q. fuit auctor huius psalmi. Ad intellectū vero prædictū reducitur titulus huius psalmi, qui ponitur in translatione. Hier. iuxta Hebraicū, q. talis est: Victori in psalmi. canticum David. Et q. dicitur, victori, subintelligitur choro Levitarū: quia vnus chorus nitebatur aliū vincere mō prædicto: & cū subditur: In psalmis, accipitur catus pro instrumento in quo cantatur. s. pro organis: econuerso aliquando ponit instrumentū musicū pro cantu, qui in eo cātatur, sicut dicitur cōmuniter, viola facit hominē tripudare, q. sonus violæ facit hoc: Quod additur: Canticū David, idē penitus significat sicut psalmi David, quod expositū est. Ad eundē intellectū reduci. ut titulus qui cōter ponitur in biblis, qui talis est: In finē psalmi. cāntici David. Finis. n. habet rationē vltimū & opt. vñ. 2. Physi. Levitæ autē in cantu huius psalmi faciebant vltimū de potentia, vt patet per prædicta: & hoc erat etiā optimū in genere dīnārum laudum. Cetera huius tituli patet ex dictis: Igitur ex prædictis titulis apparet n. n. fuisse auctor huius psalmi, scilicet David, sed materia non apparet: propter quod apud Hebræos & similiter apud Latinos varie exponitur, etiam in sensu literalī, quem prout patero intendo prosequi: & propter breuitatem scēdandā omīssis varijs expositionibus, vñ. accipio quæ mihi videntur magis conuenire literæ & etiam rationi: scilicet quod iste psalmi sit gratiarum actio ipsius David pro eius liberatione, quando Saul & eius exercitus cingebant David & viros eius in modum coronæ, & David desperabat se posse euadere: & tunc venit nuntius ad Saul dicens: Festina & veni, quoniam

Philosophus.

niā infuderunt se Philisthij super terram, & tunc fuit compressus ab eis. Dicitur & viros eius, vt habetur 1. Regum. 23. d. Non est enim verisimile, quin David egerit psalmum specialem, reddēdo Deo gratias de ista liberatione: Nec inuenitur alius psalmi. ad hoc appropriatus, sicut in aliquibus alijs psalmi. fiat mentio de hoc beneficio cum aliquibus alijs: quia idem beneficium in pluribus psalmi. recolitur, vt patet de educatione populi Israel de Aegypto: propter quod hic psalmi. huic intellectui videtur satis rationabiliter applicari. Igitur secundum hunc sensum psalmi. iste diuiditur in tres partes, quia primo ponitur gratiarum actio de dicta liberatione, secundo subditur aduersariorum allocutio pro iniqua persecutione, ibi: Filij hominum. tertio resumitur diuina laudatio in psalmi. consummatione, ibi: Dedisti letitiam, &c. sicut frequenter fit in canticis, quod ab eodem incipiunt, & ad idē terminantur. Circa primum David gratias agens dixit: Cum in. Deum deuote orando.

2 Exau. me. de manu Saul liberando.

3 Deus iustitiae meae auctor inquam n. hominē iustificat: & remunerat, in quantum pro operibus iustitiæ me remunerat. ideo subditur:

4 In tri. Eo quod eram circumdatus a Saule & exercitu eius.

5 Dilata. Faciendo recedere: & sic habui spatium dilatatum ad cūdam secundum propitium voluntatis meae.

6 Misc. In futuro sicut fecisti in præterito: beneficium enim obtentum præstat fiduciam ad aliud obtinendum.

7 Filij hom. Hic consequenter David aduersarios suos alloquitur pro iniqua persecutione: & primo arguit eos de peccatis iam perpetratis. secundo induit eos ad desistendum ab inchoatis, ibi: Irascimini. tertio ad exercendum opera peccatis, ibi: Sacrificate. Circa primum dicit sic: Filij homi. rationabiliter & iuste viuendum, quale fuerunt Abraham, Isaac, & Iacob: ex quibus descenderunt Saul & viri eius.

8 Vsq. quo gra. i. aggrauati ex peccati consuetudine.

9 Diligi. i. tanto affectu anhelatis ad me vane persequendum. Sicut enim medicina dicitur vana quæ frustratur sine intento. s. sanitate, vt habetur ex 2. Physi. ita persecutio Saulis contra David dicitur vana, quia frustrabatur intentio persequentium intendentium capere David, & occidere.

Et

M O R A L I T E R.

1 Cum inuocarem exaudiuit me Deus. Psalmus istum ad literā exposui de liberatione David, qñ Saul cum exercitu cingebat David, & viros eius in modū coronæ. 1. Reg. 23. Morali-ter autem exponendo, p. Saul qui interpretat abutens, demō- significatur, qui bonis naturalib. quæ in eo integra remāserūt, ad malum abutit. Per David autem qui manu fortis interpretatur, quilibet vir fidelis, & cōstans signatur: quem diabolus cū suis satellitibus, vt eū capiat, in modū coronæ cingit, sicut dñ. 1. Pet. 1. c. Adhuc farius vester diabolus tanquo leo rugiens, circumit querens quem deuoret: & ideo pro tua liberatione debet ad dominum clamare, & cum per internam consolationem sentit se exau-

se exauditum, debet gratias agere, dicens.

1 Cum inuocarem. in oratione.

2 Exau. dñ. scilicet dator, & conseruator.

3 In tri. Nam sicut aurum martelli percussione dilatatur, sic virtus in tribulatione perficitur. Et quia vir iustus ab oratione non debet cessare, subditur.

7 Misere. diabolus autem in persecutione iustorum vitur aliquando malis hominibus qui sunt membra eius. ideo contra eos dicitur.

8 Filij hom. vñ. &c. Supple estis, inferentes grauia bonis hominibus sine causa.

9 Vt quid di. Iustos superbē deprimendo.

Et que-

G filius hominis dicitur quod mater homo esset. Graui autem corde sunt qui ad plumbeum talentum iniquitatem in corde insideantem habent.

* Euseb. In eos dictum qui in tentationibus tumultuantur & quodlibet magis agere uolunt quam ad Deum confugere.

* Aquila. Viquequo gloriosi mei. Symmachus, viquequo gloria mea. ob animam intellectus participem.

* Asterius. Latro, qui cum domino crucifixus est, clamauit. *Viquequo graui corde.*

* Hierony. In Hebræo habetur filij Adam & filij hominum.

in Matt. c. 16.

* Chrysost. Filij hominum, qui viuunt in improbitate. Nos natura filij hominum, gratia filij Dei.

* Innocentius Pap. duplex vanitas, altera conditionis, vanitati enim subiecta est creatura, altera culpæ, ut hic.

B exuere. *Et scitote, &c.* Proposito nouo homine iubet exuere.

Augustinus. Nota, & in initijs poni, ut dicta, cum visione quæ in corde est coniungat, ita hic, ut: *Nolite diligere vana. Et scitote.* Sed diapsalma sic coniungi uetat. Diapsalma secundum Hier. super Hebræi Sela. i. super in confirmatione præcedentis partis. Sympsalma. i. coniunctio psalmi.

Psalm. 15. * Origenes. Propheta nos de Christo instruit qui est uerus sanctus.

b Domine exau. de requie. ita, & vos: & ideo clamate, sic digni auditu.

c Irascim. Si motus surgit animi, qui non est in potestate, non ei consentiat ratio.

2. adu. Marc. * Tert. irasci, & non peccare, est in ira non perseverare nec feruire.

* Ambr. in epist. est duplici corde qui se cohibere nescit in iracundia. Non iram imperat, sed naturæ indulget, quam homo præuenire non potest, mitigare potest.

* Hiero. Aduersus Pelagianos. Huius versiculi sensum Apostolus docet, *Sol non occidat super iracundiam uestram.* Irasci enim hominis est, iracundiæ finem imponere Christiani.

C * August. duobus modis intelligi potest, aut si surgat motus animi,

animi, ratio non consentiat, aut irascimini peccatis uestris & nolite peccare ulterius.

* Chrys. Eorum quæ per diem dicta & facta sunt, rationem De poenit. a nobis exigamus.

* Greg. Alia est ira quam impatientia excitat, alia quæ zelus iustitiæ format, ut in Phinees. Et ut corpus quatuor constat elementis, sic anima tribus naturaliter, rationali ad discernendū, concupiscibili ad virtutes appetendū, & irascibili ad vitia auerſandū.

* Sela supra psal. t segre gaudet dominus misericordem sibi (vel mirificæ agit eū sanctis suis, & iis qui bus est misericors) t dicite, loquimini, vel reputate

t & flere (vel conquiescere) * Sela

a Aug. de terrenis & quæ vana sunt ualeat esse beati. b Quod vana sunt scitote, & quid sequamini.

a Reuocatos exemplo sui a vana, Christi exemplo reuocat ad bonos mores. b Sanctum sanctorum suscitando, & ad dexteram collocando ad quem ab amore mundi conuerſi debetis.

a Vobis de præteritis peccatis, & ulterius nolite peccare, vel irascimini moribus, & ne ducatis ad actum. b Labijs. Aug. dicite ne sitis de illis: populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me.

a Idem in cordibus uestris compungimini dolore poenitentia: & quasi stimulis excitare vos ad uidentium lucem Christi.

a Non enim hic recipietis. b Sed.

catæ sacrificium iustitiæ, & sperate in domino: multi dicunt,

temperare possumus. quod ergo consuetudinis est permitit, quod culpæ prohibet.

Hier. hoc docet Apostolus. *Sol non occidat super iracundiam uestram*, ut peccatum sit omnino vel leuiter irasci iustitia autem, iram celeri poenitudine mitigare.

d In cord. ue. Aug. De his quæ tractatis in corde, quæ nouit Deus, i. de consensu, & de his quæ uoluitis in cubili. i. delectatione carnis, in qua captiua versatur ratio, ut fera in cubili. Compungi mini per poenitentiam. Vel: cubilia sunt cogitationes ferocium.

Caf. Venialis est ira quæ non dueitur ad effectum. Diapsalma. Venialis. Caf. Deposito veteri homine nos in sacrificium iubemur offerri, quia certi de bonis.

* Didym. Quidam intelligit, quis. i. vnus solus filius dei.

* Theodor. Sacrificium legis refellit, iustitiæ sancit.

* Aug. Sacrificium iustitiæ, poenitentia. Rabbi Salomon. iustificare opera uestra. Rabbi David. Sacrificia iustitiæ.

* Chaldeus. Calcate, domate concupiscentias uestras.

Aug. Sacrificiū iustitiæ, spiritus cōtribulatus, ut se puniens mactet Deo: vel, opera iusta post poenitentiam quæ notat diapsalma, ut de ueteri uita transeat ad nouam, & sic sperate bona. Sed quia uix est qui diligat interiora bona, subdit.

Multi dicunt: quis ostendit nobis bona futura, de quibus dubitant & sperant: Ad quod respondens ostendit breuiter quæ bona sunt querenda.

si F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et quæ. In hoc tangit David causam suæ persecutionis in parte, quia aliqui adulatorum & detractores pessimi adinueniebant mendacia contra David dicentes Sauli, quod David quærebat eum occidere: propter quod David dixit Sauli de spelunca exeuntem. 1. Reg. 24. ca. Quare audis uerba hominum loquentium: David querit malum aduersum te: ecce hodie uiderunt oculi tui, quod tradiderit te dominus in manum ea in spelunca, &c. Translatio uero Hier. iuxta Hebræicū habet: Filij uiri usquequo inclyti ignominiosè diligitis uanitatem querentes mendacium, &c. Grad eundem intellectum reducit. Cum enim dicitur: Filij uiri. i. hominū uirtuorum, Abraham, Isaac, & Iacob. Et ponitur hic singulare pro plurali. s. uiri pro uir, Exo. 8. f. dicitur: Venit mus grauiſſima. i. multitudine muscarū. Viquequo inclyti. i. uos qui deberetis esse inclyti moribus. sicut estis inclyti ex parentibus. Ignominiosè diligitis uanitatem. id est, affectatis me persequi uanè, ut supra expositum est. quod est uobis ignominiosum. unde dixit David Sauli. 1. Reg. 24. c. Quem persequeris rex Israel, quem persequeris? Canem mortuum persequeris & pulcem vnum. q. d. hoc est tibi ualde ignominiosum. Querentes mendacium: exponatur sicut supra.

2 Scitote quo. mi. i. mirabilem fecit.

3 Sanct. suum. i. me ipsum quæ fecit mirabilem, vocando de gregibus ad regni iura. per Samuelem ungendo me in regem, & me liberando frequenter mirabili modo de Saul & exercitu suo: Vocat autem se David sanctum, non iactanter sed grater, hoc attribuens Deo, qui sanctificauit ipsum. In translatione Hiero. iuxta Hebræicum habetur: Misericordem suum, quia uirtus misericordiae pollebat in David, quæ Sauli

Sauli manibus eius tradito pluries pepercit, ut patet. 1. Reg. 13. & 26.

4 Exau. me. In periculis futuris sicut in præteritis.

5 Irasci. Hic consequenter David inducit aduersarios suos ad descendendum a peccatis inchoatis. Circa quod sciendum, quod peccatum inchoatur in cogitatione, & manifestatur in locutione, & consummatur in operatione. Dicit igitur aduersariis suis: Irasci. & no. pec. i. iram quam contra me accepistis, nolite in opere consummare.

6 Quæ di. in cor. ue. cogitando me persequi.

7 Et in cu. i. in tentoriis & locis solitarii contra me tractatis.

8 Compungi. Per contritionem, & compunctionem, a persecutione talium desistatis. In translatione Hiero. iuxta Hebræicū habetur: Loquimini in cordibus uestris super cubilia uestra tacete: & in eundem sensum reducit. q. d. qui cogitatis contra me solitarii, non solum desistatis ab opere, sed etiam a manifestatione per locutionem cum aliis.

9 Sacrificate fac. Hic consequenter inducit aduersarios ad opera iustitiæ: Cuius sunt duæ partes. s. declinare a malo, ad quod induxit parte præcedenti, & facere bonum, ad quod inducit in hac parte, dicens: Sacri. fa. iu. i. exercete opera iustitiæ iuste uiuendo cum proximo quod est sacrificium acceptum Deo.

10 Et spe. in do. De recipiendo pro talibus præmium. Sed quia posset aliquis querere, quæ sunt ista bona opera iustitiæ? Ideo in persona talium subdit, dicens:

11 Multi. di. Et hoc est principium uersus in Hebræo, & in translatione Hieron. iuxta Hebræicum. Quod autem ista questio nulla sit, & quod per ignorantiam iustitiæ prædictæ nullus excusetur a peccato, ostendit dicens:

Signa-

MORALITER.

1 Et quæ. Ipsos mendaciter d. ffamando.

2 Scito. s. Christum qui est sanctus sanctorum. Dan. 9. ipsum ad suam dexteram exaltando & inde,

4 Exau. &c. Irasci. i. si motus ire pro uitio insurgat in uobis pro proximo, nolite ad actum iniuriæ procedere, sed in cordibus uestris

uestris reprimate. Sed quoniam non sufficit malum non agere, sed cum hoc requiritur bonum facere, ideo subditur.

9 Sacri. i. facite iustitiæ opa, quæ sunt sacrificia Deo grata.

10 Et spe. De premio recipiendo. Sed quia posset aliquis querere. qd est illud præmiū: propter hoc in persona talium dicitur.

11 Multi. Ad hoc respondet di.

Signa

a Signatum est super nos lumen, &c. Augustin. Hoc lumen est totum, & verum hominis bonum quo signatur, vt denarius imagine regis.

lib. 2. de 550.

* Origen. Deus ijs, qui purgati sunt corde, lumen est.

* Didym. Lumen vultus, similitudinem & imaginem ipsius inuisibilis Dei signi-

† Eleua

ficare potest, aut spiri-
ritum sanctum dante
letitiam in corde.

* Cyrillus. est im-
mutabilis imago, fi-
lii Dei cui efficitur
conformes.

† sub quo lu-
mine

* Idem. In Ioanne.
Vultus est spūs filij.

* Hieron. Tale si-
gnum est ingemen-
tium frontibus in li-
bro Ezechielis.

* Idem in Esaiam.

Hoc signo potes in Aegypto signabantur.

* Chrysost. Videns insipientium obiectiones, affert solutio-
nem dicens signatum est lumen vultus tui. i. prouidentia.

* Euthym. Lumen protectionis.

* Rupertus de Trinitate. Dominus, est pater: Vultus, filius:
Lumen, Spiritus sanctus.

B * Hugo de S. Vict. est Ratio.

* Chaldaus. Eleua super nos iucunditatem splendoris tui.
Rabbin. Salomō, Dauid, Auen Esdra. Attolle sup nos splen-
dore vultus tui, te enim ipsum volumus. qui es scdm bonū.

Homo cum factus est ad imaginem Dei, quam peccando
corrupt, sed renascendo signatur. vnde: Sicut redditis suam
imaginem Casari, sic animam Deo lumine vultus eius illu-
stratam & signatam.

Matt. 22. c.

b Lumen. August. Lumine, id est, lumen vultus, & illumi-
nans nos, imago qua cognosceris.

Caf. Vel: Crux nobis impressa est, in signum regis nostri,
quæ est lumen vultus, qd in talibus radiat Deus. Imago crea-
tionis, ratio: Recreationis, gratia: Similitudinis, tota trinitas.
† In corde. Non foris in vanis, sed intus ubi habitat Deus,
querenda est letitia.

d Frustrum. Cafs. Quia putant in his consummatum bonum.
Hæc tria tanquam vsibus humanis magis accommoda pro
omnibus diuinijs ponit.

* Origen. In Hebræo A tempore, atque etiam LXX. vt sit sen-
sus, multiplicati sunt, eo quod minimā vbertatē acceperint.

C Hanc autem sanctis suis passim, diuina scriptura pollicetur.
* Theo-

* Theodor. Eos arguit qui presentibus bonis illecti dicūt, D
Quis ostendet nobis bona.

* Hieron. Olei nec in Origene, Hebræo, aut LXX. reperi.

* August. Non vacat quod addit sui. Est. n. frumentum Dei.

* Cassiod. Ista sua non Dei habent peccatores multiplicati

peccatis actibus, &

sollicitudinibus.

* Chaldaus. Dabas

letitiā in corde meo,

fecisti, vt gauderem,

tempore, quo cresce-

bant prouentus co-

rum, lætabar omnib.

gaudijs, nescientibus

eorum prouentibus.

c In pace in idipsum.

Caf. Ego autem in

pace mētis dormiā,

hic oblitus mundi, &

requiescā in futuro:

quia iam in vna spe, non in multiplicitate seculi.

† In pace dor. & re. Aug. Ab oib. miserijs seculi cū mortale hoc
induet immortalitatem: & hoc verē erit, quia iam est spes, &
hoc est: Quoniam tu domine, & profecto erit quod speratur.

* Origen. Remissionē ac quietem animi a molestijs om-
nibus securam videtur significare, nec aliam quam eā quæ
post rerum pulcherrimarum speculationes verbo diuino
consentanea est.

* Theodorus. vniuersum tumultum cogitationum expuli-
sti, pacemq; largitus es, & hæc cum de bona prouidentia tua
docueris meditari, in spe resurrectionis mortem subibo.

* Greg. Nissen. De occurſu domini. Ex quo Christus pec-
catum, quod est belli causa, deleuit, & patri nos reconcilia-
uit, in pace fit sanctorum excessus.

* Inocen. Papa. triplex est somnus, corporalis naturæ, spiri-
tualis gratiæ, & æternitatis gloriæ de quo hic. Hebræi in pa-
ce, securē, citra pauorem dormiam, simul cum his, qui me-
cum sunt, cum omni populo.

* Orig. Si ex persona Christi, dicit maiestatem, quæ incom-
parabilis illi a patre tradita est, sin ex persona prophetæ, san-
ctitatem raro reperiri in generationibus peccatorum innuit,
his verbis singulariter constituisti.

* Elychius. Non Angelus, aut alius, sed ipse dominus ve-
niet, & saluabit nos.

* Didym. Illi multiplicati vidētur præ voluptatibus, quibus
affluunt. At ego futurum seculum expectans obdormiscā.

* Chrys. pp spe quæ est in te oēs perturbationes compressi.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Signa est. Lumen enim naturale intellectus humani, quod est quæ-
dam impressio diuini luminis, eo qd homo secundum partem intellectuā
est ad imaginē Dei, sufficienter ostendit quæ sint opera iustitiæ: quia si-
cut prima principia speculabiliū sunt per se nota, ita & operabiliū, ex
quibus possunt deduci conclusiones in lumine naturalis rationis: pro-
pter quod dicit Apostolus Ro. 2. c. Cum enim gentes quæ legem
non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi
sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.

2 Dediti latitiam. Hic incipit versus sequens in Hebræo & trās-
latione Hieron. iuxta Hebræos: ubi Dauid refert confessionem laudis di-
uinæ in psalmo consummatione dicens: Dediti latit. in corde
meo, non solum de liberatione mea de manu Saul, sed etiam de libera-
tione populi Israel ab infestatione Philistinorum, qui venerant ad oc-
cidend. m & d. præstand. m populū & vastandum bona eorum: qui-
bus per Saulē debellatis & fegatis, populus Israel collegit pacifice fru-
ctus terræ sue: ideo subditur: **3** A fru. fru. Et per ista tria intelli-
guntur alia terrena, tamen in Hebræo non est olei, nec in trās-
latione

tionem Hieron. iuxta Hebræ.

In pace in. Hoc dicit Dauid in persona sua, quia ad tempus fuit a
persecutione Saul secus: & sic potuit dormire & quiescere secure. Si
militar hoc dicit in persona populi qui liberatus ab infestatione Philis-
thinorum, potuit secure quiescere, & dormire.

5 Quoniam tu do. Hoc dicit Dauid pro persona propria, quia fuit
certificatus per diuinam reuelationem de consecutione regni tempo-
ralis post mortem Saulis, & finaliter de consecutione regni æterni, ta-
men per mortem Christi, ad quod non perducatur.

Moral. exponendo psalmum istum, per Saulem qui abutens inter
pretatur, demon potest intelligi qui bonis naturalibus a Deo sibi dotis
quæ remanserunt in eo, continē abutitur. Per Dauid qui interpretatur
manu fortis, intelligitur quilibet fidelis, qui cum Dei adiutoribus in-
sultibus resistere nititur, secundū illud 1. Pet. 5. c. Aduersarius vester
diabolus, tanquā leo, rugiens circumit querens quem deuor-
et: cui resistite fortes in fide. Et cum per internam consolationē
seu diuinam reuelationem se intelligit exauditum, contra demonem in-
uehitur eius virtutem contemnendo, & per deuotionem in Deum erigi-
tur gratias agendo.

MORALITER.

1 Signatum. s. lumen gratiæ baptismalis quæ est arra gloriæ.
ideo subditur. **2** Dediti latit. in cor. meo. de tanto beneficio.
Sed quia gratia baptismatis nō debet esse fructu vacua, subditur:
3 A fru. fru. vi. Per oblationem & perceptionē eucharistiæ.

4 Et

ADDITIO.

In psalmo quarto: Cum invocarem. Hæc expositio possil. nō
videtur rationi consona, nec literæ. Primo: Nam Dauid psal-
mum egit specialem super materiam historiæ. 1. Reg. 23.
quam possil. assignat pro materia huius psal. Qui quidem
psalmus est 53. cuius titulus est talis: Ad victoriam in organo
cantatio

enuditio Dauid: quando venerunt Ziphæi, & dixerunt Saul: Nonne
Dauid absconditus est apud nos? Constat autē qd historia p̄dicta qd
habetur. 1. Re. 23. quæ agit de Saul, & de exercitu eius, qd Da-
uid cingebat in modū coronæ &c. totā sumit rationem, seu
occasionem ex illis Ziphæis, vt satis patet historiam illā in-
tuenti. Si igitur Dauid istum psalmum de illa materia edi-
disset, rationabile vidētur, hoc inseruisset in titulo huius
psal.

A psal. sicut in alio. Sed quia hoc nō fecit. videtur qđ materia huius psal. nō est eadē. Pręterea litera huius psal. nō permittit in multis locis, vt prędictę historię pprie applicentur. Nā illud qđ dicit: *Et queritis mendaciū*, nō cōuenit huic historię. Ziphari enim qui fuerūt principales motores illius persecutionis, nullū mēdaciū legūtur protulisse ipsi Saul, sed tātū veritatē et de absconſione Dauid eos vere reuelasse, licet malitiose, improprie. n. vel etiā false eis diceretur, *queritis mendaciū*. Item illud quod dicit: *Mirificauit dñs sanctū suū*: nō videtur pprie cōuenire Dauid in hac vita existenti, & qui licet sanctus per innocentia seu gratia dici posset, non tñ mirificatus in eadem sanctitate. Nec etiā saluatio Dauid de qua agitur in prędicta historia, mira debet dici. Solet enim cōtingere qđ reges vel principes castra obſidentes ex aliqua occasione a tali obſidione recedant, et si nihil admiratione dignū superueniat. Pręterea cum dicit: *Iraſci. & nolite peccare*, &c. Et *Sacrificate sacrificium iustitię*, &c. nō cōueniunt materię prędictę historię. Nā Dauid in alio psal. pđicto cōtra aduersarios illos qui ipsum p modum coronę percingebant, imprecabatur Deū pro vltione, dicens: *Auerte mala inimicis meis*, &c. qđ minime videtur consonare cū hac exhortatione seu inuitatione. f. *Sacrificate*, &c. Sunt etiam in hoc psal. alia impertinentia prędictę expositioni, quę possunt patere intuenti, quę causa breuitatis omitto, &c.

Vnde sequēdo Gloſ. ordin. & alios q hūc psal. aliter intellexerūt, videtur dicendū, quod Dauid in eo principaliter intendit cōtra idololatrās. Fuit. n. magnus zelator diuini honoris cōtra illos, prout satis patet ex hoc q in primordiis suę iuuetutis se mortis periculo exposuit, nō potens tolerare q Goliath (licet gigas terribilis) exprobraret Deū agminū Israel, vt habet. 1. Re. 17. vnde in hoc psal. cōtra idololatrās intēdere videt primo eos improbando. Ad cuius intellectū sciēdū, quod idola in sacris eloquijs dicūtur surda, iuxta illud Psal. 113. b. *Aures habent, & non audiūt*. Et ideo eorum cultores illudebat Elias. 3. Re. 18. *Clamate voce magna*, &c. q. d. In vanum inuocatis eos, qui minime audiunt.

B Dauid ergo contra tales dicit, *Cū inuocarem*, &c. hoc est dicere, Ego colo Deū viuū, & verum, quem cū inuoco me exaudit, & in tribulatione mihi dilatat, nō sicut vos q mortua, & falsa inuocatis. Et dicit notanter: *Deus iustitię meę*. q. ad hoc vt inuocās Deū exaudiat, requiritur q oratio sit iusta. f. quod sit debite circumstantionata, & talis semp auditur, sed quia orans nō debet iuniri pprijs meritis, sed potius diuinę misericordię subiungit: *Miserere mei*, & exaudi orationem meam, iuxta illud Dan. ix. e. *Non in iustitijs nostris proſternimus preces nostras coram te, sed in miserationibus tuis*. Consequenter dicit: *Filij hominum*. vbi in Hebręo habetur: *Filii viri*. i. virtuosus. Ad quod notandum, quod cultores idolorū erant in duplici differentia. Nā quidam eorū ex simplicitate seu ignorantia tales Deos colebāt, sicut imperiti, & vulgares. alij vero. f. veri philosophi cōtra dictamen rationis eorū hoc faciebāt, vt Augu. narrat in 6. de ci. dei. c. 10. de Seneca: qui cultū idolorū ad morē asserbat pertinere, nō ad veritatem Dei. Vnde cōtra tales Dauid dicebat: *Filii viri*. i. virtuosus, ac si diceret, de simplicibus seu vulgaribus non est mirandū, si a tramite rationis deuiant, sed vos sapientes seu veri philosophi, qui dici debetis filij viri per assimilationem virtutis, sicut filij Dei aliqui quandoque dicuntur, secū dum assimilationem gratię. *Vsq̃ quo graui corde*. i. obstinati seu obdurati corde, iuxta illud Exo. 7. b. *Obduratum est cor Pharaonis*. *Diligitis vanitatem & queritis mendaciū*. Ad quod sciendum, q ratio seu mens humana volūtate & intellectu perficitur: Voluntatis autē bonum, est finis seu cōsecutio finis: malum autē ipsius est finis intenti carētia: Bonū ē intellectus est verū, malū at eius est falsum vt ex philosophicis documētis habet. Et ideo idolorū cultores diligūt vanitatē. Similiter quērūt mendaciū, vocātes Deū illud quod non est Deus: & sic in tali cultura incurrit duplex malum rationis. scilicet intellectus, & voluntatis. Quę quidem duo mala Ieremias explicat contra idololatrās, Iere. 16. d. *Domine ad te gentes venient ab extremis terra, & dicent, Falsū hęc reditauerunt patres nostri, & vanum absque vtilitate*. Cōsequenter facta exprobratione talium ipsos ad latrām inuitat quali prophētie per cognitionem Christi, cuius doctrina potissime idola destruxit, iuxta illud Esa. 2. d. *Et idola penitus conterentur*: quod pprie intelligitur fīdum virtute Christi. Similiter & veritas testatur Ioh. 1. e. *Princeps huius mundi eiicietur foras*. A prima enim ēta te vsq̃ ad sextam exclusiue, in qua Christus venit, & doctrina euangelica p orbē fuit diuulgata, idololatria p vniuersum mundum publice viguit, pręter quā in paucissimis. scilicet Israeliticis, qui cultui diuino mancipabantur, licet nō omnes nec semper, vt patet in sacris historiis. Notanter ergo dicit: *Scitote quoniam mirificauit dominus sanctū suū*. Christus enim qui sanctus sanctorū est, Dan. 9. mirificatus fuit a patre, nō solum in ipsius incarnatione, resurrectione, & huiusmodi, sed etiam in demoniorum expulsiōe: tantum quod primum signum eorum qui Christum per fidē recipiebant in primitiua ecclesia erat demoniorū expulsio. Mar. vltimo d. *Signos eos qui credide, hęc sequentur: In nomine meo demonia eyicient*. Qui quidē demones principales sunt in idololatria.

Omnes

Omnes enim dū gentiū demonia, & quia finaliter intenditur a quocūque cultore exaudiri ab eo quē colit: ideo psal. inuitando idolo latras, eis denuntiat q sanctus prędictus intantū est mirificatus, quod Deus exaudit illos qui ad ipsum sanctum clamant. vnde subdit: *Dominus exaudiet me cum clamaui ad eum*. id est, ad illum sanctum sic mirificatum, iuxta illud Ioh. 16. e. *Si quid petie. patrem in no. meo*, &c.

Cōsequēter dicit: *Iraſcimini & nolite peccare*: qui versus multū varie ab expositoribus declaratur, videtur tamen consonū literę & rationi. Dicendū q Gentiles philosophi quibus Dauid in hoc psal. loquebatur, cognitionē Dei hēbant, iuxta illud Ro. 1. c. *Qui cum Deum cognouissent*, &c. secundū quā cognitionem merito debuisse iraſci, cōtra eos, qui idola vane colebāt. quia secū dū Philosophū in 2. rhetoricę, Homines iraſcūtur pręcipue cōtra eos q despiciūt ea circa q ipsi maxime student. Idcirco huiusmodi philosophos Psal. hortat di. *Iraſcimini*. i. cōtra idololatrās simplices seu vulgares, q verā philosophiā per q Deus verus cognoscit, in qua maxime student, despiciunt, debetis iraſci, & nō eis in tali crimine participare. Vnde sequitur. *& nolite peccare*. Et q tales philosophi in cordibus seu in secretis cubilibus vanitatē idolorū fitebātur, exterius tñ vulgari consuetudini cōsentientes. ideo eis dē ait: *Qui dicitis in cordibus vestris, & cubilibus vestris cōpungimini*, hoc est dicere, compunctionem debetis habere, ex eo quod circa diuinum cultum aliud habetis in cordibus & in secretis, aliud in exterioribus ostenditis.

Cōsequēter cōsultat eis qđ agendū sit iuxta dictamē naturalis rationis, vnde dicit: *Sacrificate sacrificiū iustitię*. sacrificare enim Deo pertinet ad ius naturale, vt in secūda secundę. q 85. licet. n. determinationes sacrificiorū ex institutione diuina vel humana fiāt, de lege tñ cōi naturali sacrificia soli summo seu supno enti sūt offerēda, vt in pđicta quęstione satis declaratur, & talia pprie possent dici in cōi sacrificia iustitię, eo q naturalis iustitia hoc dīctat. Et q de ratione actus humani est vt ordinet in finē finis ac vltimus & pręcipuus hoīs est vltima beatitudo, quę a solo Deo spectari debet. ideo subdit: *& sperate in dño*. q. d. licet oblatio sacrificiorū soli Deo conuenit, ita ipsius vera remuneratio ab eodē est spectanda, nō a vanis idolis. Cōsequēter qā multi varia circa fēlicitatē seu beatitudinem opinati sūt, vt Philosophus narrat in 1. Ethic. idcirco subdit: *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona*. Vera. n. beatitudo fm Boetiū, est status omniū bonorū aggregatione perfectus. Vnde notāter dixit *bona* in plurali q. d. qđ ostēdit nobis, q sunt illa bona quę aggregātur in vera felicitate, quibus sic quērētibz respōdet: *Signatū est super nos lumē vultus tui dñe*. hoc est dicere, sup nos. i. in superiori parte nostri intellectus, quę est ratio, lumē intellectuāle naturaliter est signatū seu impressum, qđ qđ lumē qā a Deo deriuat, lumē vultus Dei posset dici, p illud qđ lumē prima principia tā speculabiliū q operabiliū cognoscimus, a qb. & cetera a nobis nātr cognoscibilia deducūt, & sic illud lumē sufficiens est ad ostēdēdū nobis q sunt illa bona in vera beatitudine aggregata, q tū naturaliter a nobis possūt cognosci, & sic exponitur cōiter iste versiculus. Sed qā vltima & vera beatitudo supnaturaliter nobis inest, nec naturali ratione sufficiēter cognoscitur, idcirco hic passus aliter vī exponēdus. f. q ratio nostra naturaliter illustrata, vultus Dei, dicatur. Sicut. n. per vultū homo homini assimilatur, sic assimilamur Deo per rationē fm quā ad imaginē Dei sumus creati, vt in pri. di. 3. Lumen at super additū huic vultui est gratia p quā cognoscimus ea quę ad salutē nostrā sunt necessaria, vnde Psal. notāter dixit: *Signatū super nos*: qā tale lumē nō est sup infideles seu idololatrās signatū. Si. n. de lumine naturalis rationis intellexisset, quērētibz qđ ostēdit nobis bona, prius respondisset: *Signatū est super nos*. Si autē dicat q hęc respōsiō nō sufficit idololatrīs lumine gratię carētibz, dicēdū q sic. Nā p liberū arbitriū quilibet posset se preparare ad gratiā. vnde Prou. 16. a. *Homini est animā preparare*, licet in hoc requiratur motio diuina. Sequitur in alio versu fm Hebręic. veritatē: *Dediti letitiā in corde meo*: a fructu frumētū & vini multiplicati sunt. In quo ceteris expositionibz. omittis vī dicēdū, q Psalmista in hoc loco ad literā loqđ de sacrificio altaris, qđ est summū & vltimū sacrificiū sub speciebus frumētū, & vini p Chm sacerdotē fm ordinē Melchisedech cōsecratū. Qui quidē sensus pprie applicatur sic literę. Nā cū Psalmista inuitasset idololatrās ad sacrificandū Deo in generali, in hac particula reuertitur ad cōmendandū fructū huius summi sacrificii in speciali Deo regratiādo & alloquēdo sic. *Dediti letitiā in corde meo*, cū p spūm video ex infidelibus seu idololatrīs, qui mō sacrificare Deo refugiunt, fideles multiplicari de fructu frumenti & vini consecrati, tunc enim incepit fidelium multiplicatio, dum hoc sacramentum diuulgari incepit, vt patet Actuum. 2. a. Vnde hic vtendum est quarta regula B. Isidor. de specie & genere circa expositionē sacrę scripturę. vide supra in prologo super Genes. Nam cum de sacrificio in generali primo tractasset, trāsīt ad vltimam & summam speciem sacrificii. Et quia hoc sacrificiū est vnionis & vnitatis, in quo fideles in pace Christi & ecclesię requiescunt, ideo subdit. *In pace in idipsum dormiam*

miam & requiescā. q. d. & si corporaliter nō attingā hoc sacramē-
tum. In pace. i. in vñione. In id ipsum per fidem. Ob dormiam in
præfenti & in futuro. Requiescam firmiter spectando diuina cir-
ca hoc promissa, quæ libi singulariter, fũrunt reuelata, vnde sub
dit. *Quoniam tu domine singu. in spe constituisti me.*

REPLICA. In expositione psal. quarti quam facit post, vt gra-
tiarum actionem ipsius David pro beneficio liberationis quādo
liberatus est de obsidione Saul circundante eum & viros eius in
modū coronæ, vt dñ. 1. Re. 23. Burg. dicit eā nec rōni nec literę cō-
sonā. Primū oñdit sic, quia non vñ rationabile David fecisse duos
psal. de eadē materia, sed. 53. psal. est de illa materia, vt dicit po-
stillatorē sentire. Irrationabiliter igit hāc materiā huic psal. affi-
gnat. Sed Burg. non vñ attēdisse quod tractatus de causa & occa-
sione,

sione, non hēt eandē materiā cū tractatu de effectu & executio-
ne. Nam non est eadē materia primi libri sententiarū, & secūdi,
cum tñ primus sit de causa, secundus de effectu & creatura. Sic est
in proposito, q materia psal. 53. est denūtiatio Ziphæorū qua Sau-
li innotuit David apud ipsos Ziphæos latitare. Illorū igit Ziphæo-
rū ingratitude ibi redarguit, vt patet, ex qua denūtiatione
Saul tanq ex cā motiua se transtulit, & David ad modū coronæ
circūdedit, adeo q de euasione David q̄tum de humano inge-
nio nō erat spes, & tñ diuina dispositione id faciēte euasit. Ecce
effectus pro quo in hoc psal. gratias agit. Nō est igit irrationabile
duos psalmos fore de sic distincta materia q Burg. vnam & indi-
stinctā putat, & sic procedūt ex falso fundamēto falsæ applicatio-
nis literæ, quas idem Burg. facit quo ad quartum quod obijcit.

GLOSSA ORDINARIA.

A Pro ea. Quia hic honoratur, cui habēda hereditas affirmat
a qua omnia excluditur. Ecclesia est q hereditatē. i. vitā eter-
nam ipsum Deum accipit, quē hic loquitur de hereditate q
fibi petit, & asserit, emulam dicens excludi.

* Didym. Hymnus

pro agēdis grātijs ca-
nitur pro anima, seu
Ecclesia, quē in diui-
nam hereditatē Dei
seruis preparatam ad
sciscitur,

* Asterius. Non di-
xit pro ea quæ heres
est, quia semper ple-
raque in heredita-
tem accipit. Cur ve-
ro, In finem? Quoniā

aduentum, & futuri seculi tempus præstolabatur.

* Theod. Lex diuina heredem Ecclesiam Dei declarat, &
proprie animam quē pietatem exercet.

* Hier. pro Ecclesia psalmus quē in fine mundi hereditatē
est consequutura.

* D. Aug. Pro ea quē hereditatem accepit. i. Vitam æternā
per Christum.

* Chrys. In finem pro herede, psalmus David.

P S A L M. V.

C **V**erba mea. Cas. Hic innuit propheta trinam orationem
esse faciendam. Sunt enim tria principalia vitia in pro-
speris,

sp̄eris, tria in aduersis, contra quæ trinam dēmus facere ora-
tionem. In prosperis, contra carnis concupiscentiam, contra
concupiscentiam oculorum, contra superbiam vitæ. In ad-
uersis, contra timorem mortis, periculi, vtilitatis.

Cas. Trina oratio. Verba. Oris psalmodiā. Clamorem, Cor-
dis affectum, ideo.

Exau. Ecce ter de eo-
dem.

* Basil. & Aster. Ver-
ba nō sermonem di-
xit, i. singulas sermo-
nis partes. Intelligē. i.
ausculta.

* Theodor. Ecclesia
agitata anima pia su-
perior procell. s diui-
num auxilium implo-
rat. Clamor autē est

promptitudo, & accurata supplicatio.

* Hier. Clamor non vocis est sed cordis.

c **Aurib.** Aures Dei sunt potentia, clementia. Potētia, qua po-
test, clementia, qua vult exaudire, nisi enim esset clementia,
nullius preces exaudiret.

d **Voci.** Illa oratio vocem habet, quē est digna audiri.

c **Rex.** Aug. Proprie filius, bene primo rex, quia per eū itur
ad patrem, vnde subdit, & Deus meus, & tamen non dicit in
rendite, sed intende, quia vnus Deus.

* Hier. Ille vere ausus est dicere. *Rex meus, Deus meus.* cui nō
regnat peccatum in mortali corpore.

Quo-

NICOLAUS DE LYRA. P S A L M V S V.

Verba mea. Huic psalmo præmittitur titulus talis secūdu Heb.

Ad victoriam super psal. David. Ad cuius intellectum scien-
dum, qd in hac dictione hannechiloth, li, ha non est de substantia voca-
buli sed est articulare accusatiui casus in Hebræo: sicut cum dicitur in
Latino o magister, li o, non est de substantia dictionis, sed est articulare
vocatiui casus. Nechiloth autem dictio Hebraica est æquiuoca ad signi-
ficandum quoddam instrumentum musicum, & sic est nomen singula-
re: & secundum hoc, sensus huius tituli est psal. David super Nechi-
loth. i. aptus ad cantandum in tali musico instrumento. Ad victoriam.
i. cum conatu Leuitarum siue cantorum, prout expositum est in titulo
psalmi præcedentis. Et ad significandum hereditates in plurali, quia
est plurale huius nominis Nechiloth quod significat hereditatē. Simile
habetur frequenter in Latino: Pila enim vt est instrumentum terendi
est singulare, & vt signat iacula est nomen plurale. vnde versus. Pila
terit pultes, sed pila geruntur in hostes. Et secundum alios He-
bræi est psal. David super hereditates. id est, p. o conseruatione here-
ditatum duodecim tribuum Israel. Dicit enim Ra. Sal. quod psal. iste fa-
ctus est a David ad hoc, vt sacerdotes & Leuitæ decantarent ipsum ad
impetrandum diuinum auxilium contra hostes Israel irruentes in ter-
ram suam: & sic ista dictio Nechiloth secundum vtranque significa-
tionem ponitur in hoc titulo, quia denotat materiam psalmi, & instru-
mentum in quo cantabatur: quia Leuitæ cantabant psalmos vocibus
humanis & instrumentis musicis. Ad victoriam. i. cum conatu canto-
rum,

rum, vt supra expositum est. In idem redit titulus positus in translatio-
ne Hieron. iuxta Hebræi qui talis est: Victori super hereditatibus canti-
cum David. hoc autem quod dicitur victori vel ad victoriam secundum
Hebr. potest referri ad modum cantandi Leuitarum, qui erat cum quo-
dam conatu vincendi, vt dictum est psal. præc. vel potest referri ad ip-
sum Deum cui dirigebant huiusmodi cantus, vt esset victor hostium.
Igitur secundum sensum istum psal. iste diuiditur in duas partes, quia
primo describitur cantandi modus, & secundo effectus, ibi: Mane ex-
audies. Circa primum dicitur in persona cuiuslibet cantoris deputa-
ti ad decantationem huius psal. Verba mea, &c. exaudiendo ea in
effectu.

2 Intelligē clamorem meum. id est intentionem affectus. vnde in
Hebr. habetur hic, cogitationem meam: oratio debet esse vocalis &
mentalis.

3 Intende voci orationis meæ. Replicatio est eiusdem sententię.
sicut frequenter fit in his quæ pronuntiantur ex magno affectu.

4 Rex meus & Deus meus. id est, rex meus per specialem provi-
dentiam & protectionem. licet enim sit rex omnium per potentiam &
generale regimen, tamen dicebatur specialiter rex Heb. per specialem
curam & protectionem: quia dedit illi populo quem eduxerat de Ae-
gypto per multa signa & prodigia in monte Sinai legem diuinam, se-
cundum quod dicitur psal. 147. b. Non fecit taliter omni nationi,
& iudicia sua non manifestauit eis.

5 Et Deus meus. Licet enim sit Deus omnium per creationem, ta-
men dicebatur Deus Iudeorum specialiter per verum cultum & fidem
gentibus alijs ad idololatriam deditis.

Rex Heb.
Deus.

Quo-

MORALITER.

1 Verba mea. Secundum Hebræos fecit David hunc psalmum
ad cantandum per sacerdotes & Leuitas domino pro cōser-
uatione regni Israel, in quo erāt 12. tribuū Israel hereditates,
sic igit allegorice iste psal. est oratio ecclesię cōtra infideles
terra sancta occupantes. Ponūtur autem in principio tria. s.
verbum

verbum cum dicitur: Verba mea, &c. Clamor cum dicitur:

2 Intelligē clamorem meum, & vox cum dicitur:

3 Intende voci orationis meæ. Verbu proprie dictū est in mōte,
vox in ore. Clamor signū est voluntatis intensę, per quæ si-
gnificatur quod iste psalmus dici debet ab ecclesię ministris
cum mentis attentione & debita pronuntiatione & magna
deuotione,

Quoniam

† vide titulum
psal. 4.
† super hanne-
chiloth nomē
instrumenti
musici, quod
interpretatur
hereditas, vel
exercitus.
† exaudi domi-
ne.
† locutionem.

a Aegri. b Aures Dei sunt potentia, misericordia, per potentiam
potest, per misericordiam vult. c Aug. Spiritualis est clamor,
qui intelligitur, vnde & aures Dei, præsentia maiestatis accipitur.

Erbā mea aurib. percipe domine, intēl-

lige & clamorem meum. Intēde vocē

orationis meæ, rex meus & Deus meus.

a Alia litera. Exaudi orationem meam.

† Christus. a Pater.

† clamor mei.

Trina oratio.

Versus.

A *a Quoniam.* Aug. Hucusque oratio ut audiat, hic iam est intellectus eorum qui impediunt ad videndum Deum. i. ut se exaudiat cognoscat, prius quasi in pnti volens audiri, dixit exaudi, in quo ipsam inuocationem ostendit, sed caligat inter procellas seculi, sentit se non videre quod cupit, & tamen sperat,

scit autem quare non videat, quia adhuc est nox peccatorum. Dicit ergo *quonia ad te orabo.* i. quia tantus es ad quem orabo *mane*

exau. vo. meam. non in nocte quam peccata fecerunt, sed ea finita videbis. Mane finis tenebrarum, initium lucis quae semper crescat, ut nec incipientes excludantur, cur ergo prius dixit exaudi, forsitan clamauit, & quia non est audita, sentit quid oporteat transire ut audiat. Vel superius audita est, sed non intelligit se auditam, quia nondum videt auditorem & est *exaudies*, i. intelligam me auditam, & in hoc mane non ero horarius sed astabo, & sciam quod esse Deum, & placere iniquitatem nunquam conveniunt. Et proprie, Astat Deo ut praesens, qui purus est, & hoc mane mox ut tenebras deserit.

Lib. 13. ca. 22

b Mane astabo. Cas. Vel, mane quando incipiet aeternitas, & tunc plene videbo quod non placet iniquitas, quia tunc non habitabit sed tolletur impius ne vi. glo. Dei. & tunc non permancbunt, & si misericordiam eius habuerint.

* Euseb. Non dixit coram te, sed *ad te*, ut vicinitatem ad Deum ostenderet.

* Aster. Mane, quando heres surrexit, mane pro celeritate & velocissima redemptione licet accipere.

* Esych. in claritate virtutum.

* Cypr. De oratione Dominica. Mane orandum est, ut resurrectione Domini matutina oratione celebretur.

* Hier. Quando sol iustitiae venerit in corde meo.

* Idem. in Esai. mane id est, in pueritia.

* Chrys. oportet solem pervenire ad agendas Deo gratias.

* Aretas in apocalypsin. Mane vocat aduentum Domini per carnem. Greg. in Moral. Mane incarnationis dominicae, aliquando aduentus terribilis.

* Euseb. A strato surgere, castitatem arguere potest. Basilii in regulis monachorum. Matutina hora ad gratiarum actionem selecta est.

* Esychius. Deus non vult iniquitatem, quamquam ad tempus im-

iniquos perferas quorum penitentiam expectat, quod maneat. i. D in futuro seculo videbimus.

* Idem. D. Aug. in Ioannem & de Trinitate.

* Idem. in Hypognost. Non dicimus eos qui perdurant in operibus malis, ita a Deo creatos ut perirent, tanquam ipse illi mores male vite creaverit.

Abstrahit a diuino proposito. Non enim volens iniquitatem est Deus.

Chaldeus. Ordinator aut ipse preparator ad orationem. Rabbi David, & Auen E-

dra, ordinabo & digeram ad te orationem. Rabbi Sal. Gallus anno M. CC. Videbo te

poenas de coniuratis sumpsisse.

* *In iusti.* Qui mala faciunt. Nam odisti qui operantur, non qui ope-

* stabunt, vel, procedunt multi.

* 12. q. 2. c. 2.

a Vere exaudies vocem meam. Quoniam ad te orabo. i. te in simplici corde petam.

b Oraui & non desistam, sed semper orabo.

a Quoniam ad te orabo domine, mane exaudies vocem meam.

a Certus de hereditate. b Non iacebo in terrenis. c Non videt Deum qui terrenis inheret.

d Aug. iniquitates, mendacium, homicidium, dolus & huiusmodi sunt nox, quae transeunt. fit mane ut videatur Deus. Et redditur causam cur mane a tabit & videbit, quia Deus non vult iniquitatem, quam si vellet, posset ab iniquis videri sine mane.

Mane astabo tibi & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.

a Intellectus exclusionis simul per exauditionem liberat. q Idem non sic videbit ut haret.

b Qui male vult proximo. c Aug. Quia oculi mentis eorum pro tenebris peccatorum non sustinet lucem & si aliquando vident verum, non permanent, quia amant ea quae a vero auerunt. sed si haec transit nox fit mane, ut videant & harent veritati.

quitatem tu es. † Neque habitabit iuxta te malignus, neque

a Quia non finit manere in se.

c permanebunt iniusti ante oculos tuos. † Odisti omnes qui ope-

a Aug. Operatur, cui placet, si discipulicet, & si cadit, languor naturae facit, non ipse.

b Generaliter.

c Non solum operantes.

d rantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.

rati sunt.

* Esych. Ne contemplatione bonorum procul etiam existentes, oblectentur.

* Chrys. simulachra, quod his delectarentur, & omni iniquitate & rebus improbis.

d Mendacium. Aug. Quia hoc est veritati contrarium. Veritas est de eo quod est. Mendacium non est substantia vel natura, sed de eo quod non est, & merito perditur quod declinat ab eo quod est, ad id quod non est.

* Orig. Illos qui in gubernanda vita offendunt, iniquitatis operarios appellavit, quod vero prauis opinionibus a veritate desciverunt, loquentes mendacium. Et observa verborum d. Heretici. Odisti & perdes, hoc deterius, & odisti in praeterito, perdes in futuro.

* Euseb. de hereticis loquitur qui non tantum dolose cogitant, sed & alios docent.

* Didym. Cum hoc verum sit, a Deo non exoritur malum, ut opinantur qui malitiam re vera esse statuunt.

* Aug. Odium Dei ex illa locutione intelligendum est, quod odit peccator quisque veritatem.

* Greg. in mor. summopere cauendum est omne mendacium.

Aug. Mentiri est loqui contra hoc quod animo sentit.

Aug. Sunt mendacia quaedam pro salute vel commodo alicuius non malitia, sed benignitate, ut obliuiscere quae dixerunt Pharaoni falsum pro filiis Hebraeorum. Hec autem mendacia non re, sed in dolo laudantur, quia qui sic mentantur, merentur, aliquando ab omni mendacio liberari. Est et mendacium iocosum quod non fallit, scilicet. n. cui dicitur causa iocici dici, & haec duo genera non sunt sine culpa, sed non

Lib. 18. c. 2.

duo genera mendacii. Exod. 1.

F

cum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quoniam ad te or. et non ad idola, sicut Gentiles faciebant, et sic apparet modus cantandi deuotus. 2 Domine. Hic incipit versus in Hebraeo, et in translatione Hier. iuxta Hebraeos, ubi ponitur orationis suae psalmi effectus, qui est duplex. scilicet deiectione hostium & protectio ciuium, secundus ponitur ibi. Et letentur. Prima in tres, quia primo petitur hostium deiectione, secundo adhuc subditur de peccandi modus, ibi. Ego autem in multitudine, tertio resumitur ipsa petitio, ibi. Domine deduc me. Circa primum dicitur. 3 Mane exaudies. Hebraei. n. non habent modum optatum, sed pro eo utuntur futuro indicatiui. 4 Vocem meam. Faciendo de hostibus vindictam, & dicit mane duplici ratione. Prima est, quia illa hora in scriptura dicitur apta ad faciendum vindictam de peccatoribus, secundum quod dicitur in psal. ca. b. In matutino interficiebam omnes peccatores terrae. unde

Diuisio.

& illa hora fecit dominus vindictam de Aegyptiis, submergendo eos in mari rubro, secundum quod habetur Exod. 14. Iamque aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens dominus super castra Aegyptiorum per columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Secunda ratio est, quia illa hora surgebant sacerdotes et Leuite & disponebant se ad offerendum sacrificium matutinum, quod cum diuinis laudibus offerebatur, ideo subditur:

Mane

Matutina hora.

Mane

Mane

MORALITER.

1 Quonia ad te ora. do. non ad idola, sicut Gentiles idololatrae.

3 Mane exau. vo. meam. i. cito exaudias eam. Heb. n. pro optatuo utuntur indicatiuo.

5 Mane astaboti. q. d. si cito exaudies, cito astabo ad reddendum gratias. 8 Quoniam non Deus volens iniqui. i. infidelium,

Ne-

8 Neque habitabit, &c. quasi diceret, non est dignum, ut Saracenus vel alius infidelis habitet iuxta sepulchrum tuum.

9 Neque permanebunt, &c. i. non decet quod increduli maneat in terra super quam sunt oculi tui. Deu. 9.

12 Perdes omnes qui loquuntur mend. i. perdas Saracenos, qui falso dicunt Mahumetum vultum, fuisse prophetam domini magni.

Virum.

cum magna Perfectis aut non conuenit metiri, nec pro tem-
porali vita, cuius morte sua vel alterius non occideretur anima, li-
cet aut eis, sic non falsum dicere, verum tacere. Ut si quis non
vult proderet hominem ad mortem, verum taceat, sed non falsum
dicat, ne pro corpore alterius animam suam occidat. Non est cul-

pa verum tacere, ut &
dominus. Multa ha-
bitis, &c. Illud au-
tem ubi non est du-
plex cor, non debet
dici mendacium, ut si

misericordiam,

† incuruabo
me versus.

† meo visum.

† rectum, fir-
mum, incum-
eorum, prae-
tates, calami-
tates, iustitia
† linguam sua
lenificabunt.

quis commodet mihi
gladium, & promittam
reddere poscenti, si
iures poscit, non de-
beo reddere, ne se vel
alium occidat, ideo
hic non est duplex
cor, quia cum promisi
reddere, non cogita-
m furem esse posse re-
perere.

* Didym. Vir fan-
guinum est non qui
supplicio dignos in-
terficit, sed qui per le-
gis transgressionem
hominis mortis est au-
ctor.

* Theod. Eos intelli-
git qui varijs temporibus ecclesiam oppugnare sunt aggressi.
* Hier. Vir sanguinum omnis haereticus est, qui quotidie ani-
marum sanguinem fundit.

* Eutym. Interfectori dolosum coniunxit, quia qui decipit
& aliquem in pericula coniecit, occidere etiam videtur. In
timore tuo. i. multa cum reuerentia, templum aut terrenum,
aut celeste.

a Ego autem. Aug. Tertio dicit se futuram domum Dei, & nunc
proximare in timore an consummationem quae expellit timorem.

b Introibo. Cal. Per hoc introibo, quia adorabo.
* Didym. Templum est sancta & laudabilis vite consuetudo.
* Orig. Tua inmixta misericordia, non aliter ingrediatur do-
mum tuam. Innocentius Papa. Dominus varias habet domos.
Vniuersalis domus Dei est Mundus, Particularis Ecclesia. Spe-
cialis V. Maria, singularis, Humanitas Saluatoris. Superior,
caelum. Inferior. Templum. Interior, pura conscientia. Exterior,
sacra scriptura, vel eius familia.

Cal. Petit contra ea quae amula ingerit, unde ipsa peribit.
c Domine deduc. Augustin. Quarto proficiens inter impedi-
men-

menta orat iuvari intus, ne linguis dolosis auertatur.

d Iustitia tua. Cal. Quia penitentes & supplices recipis.
e In conspectu. Aug. Vbi homo non videt, cui laudanti vel vi-
tuperanti non est credendum, quia non videt in conscientia,
in qua iter ad Deum dirigitur. Ideo subdit, quoniam non est

in ore eorum veritas.

* Theod. In conspe-
ctu viam meam, di-
ctum, ob iudeorum
opinionem existiman-
tium Deum in monte
Sion habitare.

* Didym. In quibus-
dam exemplaribus ha-
betur. Dirige in con-
spectu meo viam tuam,
vterque sensus pius, si-
ue via nostra dirigat-
ur coram Deo, in er-
roris periculum non

prolabemur, siue via
Dei coram nobis di-
rigatur, ambulabimus

in ipsa, & ad eum ala-
criter percurreremus.

† Symmachus pro, diri-
ge, dixit, explana.

* Hieron. Propter ini-
micos meos, qui mihi
insidiantur.

* Euth. Adduc me in iustitia tua. i. Christo, qui est nostra ius-
titia, aut in lege tua. Auen. Esdra. Timeo ne pes meus prola-
bat, tunc ne trahat ad supplicia tuum vero inimici mei exultent.

f Quoniam non. Non modo non est veritas in ore, sed sepulchrum,
quia fetida promittit ad corrumpendum, quibus si non profi-
ciunt, dolose agunt. i. non modo moluntur, sed efficiunt.

* Didym. Verbis cogitationes pares sunt.

* Hier. describuntur haeretici.

* Theod. Sepulchra patentia multum & grauem odorem
exhalant, ita ut alios et corrumpant, sic illorum blasphemiae.

* Euseb. Sapientes huius seculi dogmata mortua exhalant.

* Amb. In Luc. guttur in quo est perfidia lethalis est sepul-
chrum patens, vel doctor qui ab aliis exigit, quod nequeat emu-
lari. Hier. infelices haeretici sepulchra plena ossibus mortuorum.

* Aug. Ad voracitatem & adulationem referri potest.

* Chrys. delectari cedere hominum est habere guttur patens.

* Euthy. Aut dictum pro contumelias turpes & iurgia dicta
in David. Rabi. David, i. una est eorum guttur, vorago.

g Iudica illos Deus. Decidant a cogitationibus suis, rum

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Virum sanguinum. Idest, effusorem sanguinis innocentis.
- 2 Et dolosum amicitiam, ut decipiat simulantem, quales erant ho-
stes Iudaeorum.
- 3 Abominabitur Deum a se reiiciendo.
- 4 Ego autem. Hic consequenter adhuc subditur de psallendi seu ora-
andi modo, cum dicitur in persona cuiuslibet cantoribus huius psal. Ego au-
tem, et incipit hic versus in Hebraeo et in translatione Hier. iuxta Heb.
Ego autem in multi misericordia tua presumens de tua misericordia, non de
mea iustitia.
- 5 Introibo in domum. i. in templum tuo nomini dedicatum.
- 6 Adorabo ad tempus. i. quia Iudaei etiam extra Ierusalem existentes
versa facie versus Ierusalem adorabant, ut habetur 2. Par. 6. & Dan. 6.
- 7 In timore tuo. i. reuerendo modo.

Do-

8 Domine deduc me. Hic consequenter resumitur petitio de subie-
ctione hostium, cum dicitur in persona populi Iudaici. Domine de. &c.
i. deduc me in protectione tua, ut sine instrumentum iustitiae tuae, ad de-
ficiendum hostes me iniuste persequentes.

9 Dirige in conspectu faciendo eam prosperam, et ad hoc allegat ad-
uersariorum malitiam tanquam causam, dic.

10 Quoniam non est in ore. &c. Quia post simulationem amicitiae
inimicitias exercebant, ut supra dictum est.

11 Cor. eorum. Nihil habens amicitiae stabilis.

12 Sepulchrum patens. q. d. vellet nos si possent, viuos deglutire.

13 Dolose. prius amicitiam simulando.

14 Iudica. Condemnando eos ad penam & interitum. Unde in transla-
tione Hier. iuxta Hebraeos habetur. condemna eos Deus.

15 Decidant a cogitationibus suis, quibus cogitant nos perdere & hereditates no-
stras possidere.

Se-

MORALITER.

1 Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Hic ponitur
singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f. Venit musca grauissima, id
est, multitudo muscarum. Igitur hic viri sanguinem dicuntur
Mahumerus & tenentes legem eius, quae a gladio cepit, & per
gladium tenetur. Et ut dicunt aliqui doctores, per gladium
terminabitur.

2 Ego autem in multitudine, &c. Hic incipit versus in Hebraeo,
& ponitur modus ad eundem terram illam, cum dicitur. Ego au-
tem in multitudine misericordiae tuae principaliter confidens, & non
in merito iustitiae meae & apparatu militiae.

3 Introibo in domum tuam. i. sanctum sepulchrum in quo quiescisti.

Ado-

6 Adorabo ad templum sanctum. i. modo reuerenti & deuoto. Et
quid orabo?

8 Domine deduc me in iustitia tua, &c. i. deduc me in virtute tua
ad faciendum iustitiam de inimicis tuis & meis. Et allegatur
ad hoc ratio, cum dicitur.

10 Quoniam non est in ore eorum veritas, sed falsitas, quia lex Ma-
humenti quam confitentur, est conficta multis falsis.

12 Sepulchrum patens est guttur eorum. de quo non exit nisi fec-
tor.

† Linguis suis dolose agebant. frequenter cum Christianis.

14 Iudica illos Deus. iudicio condemnationis.

15 Decidant a cogitationibus suis, quibus machinantur inferre
mala fidelibus tuis.

Se-

Grum est prädicit. Decidit qui spe bona frustratur.

A *Theod. Contra te, n. bellum excitauerunt, cum eos contra qui tibi adiuncti sunt, aciem inflexere.

*Hier. Egrege dixit a cogitationibus suis. Quotidie. n. hæretici imitantur dogmata sua.

*Chrys. Decidant ex

i. fac cessare a vitio,

ut irrita sint eorum

consilia.

*Orig. Non. n. Deus a

seipso quenquam ex-

pellit.

*Didym. Deus immu-

tabilis, sum affectibus

subici videtur, cum

nos eas animi pertur-

bationes habemus.

Nostri. n. tanquam ei

dem propria, & com-

munia reputantur. ve-

lut Oblivio quam ha-

bemus illius, non se-

cus, ac si illius esset, ac-

cipitur. sic Paulus,

si quis ignorat, igno-

rabitur. Rabi David

Regem tu me declarasti,

me regnare iussisti, spernunt illi

hæc iussa.

a Et latentur. Cass. Post retributiones malorum subdit præ-

mia bonorum, ut sicut poena terret, præmia incitent.

*Caldaica. Et lætabuntur omnes qui sperant in verbo tuo,

in æternum laudabunt, obumbrabis eos.

C *Cyrillus, In Ioan. Impossibile est aliquid boni a nobis pera-

gi,

gi, nisi Spiritus sancti gratia munitis.

*Idem ibidem, cæteris fugientibus Deus semper adest.

*Hieron. Dixit qui diligunt, non qui timent, ubi. n. est timor non semper est amor.

b Ut scuto. Cass. Vno uerbo indicat beneficia Dei gratuita.

Voluntas, quæ uocat

ē defensio contra om-

nia, & corona, & cly-

peus. capiti aptatus co-

rona est, cordi defen-

sio.

c Octaua, est aduen-

tus domini, i. quæ pec-

cator timet argui, &

ideo poenitet.

Aug. Octaua dicunt

aliqui aduentum do-

mini, q. uertus ē post

septem millia annorū

(ut aiūt) sed nulli hoc

tempus cognitum est

potius octauus dies di-

citur, quia omnia tem-

pora septem dierum

repetitione uoluntur.

Illæ nullam habent

uarietatem. Vel duæ uitæ sunt. Vna pertinet ad corpus, qd'

est vetus homo, cui & vetus datum est testamentum, in qua

regnauit mors. Altera ad animam, quod est nouus homo re-

generatus per Christum. Ad corpus autem quaternarius, ad

animam ternarius pertinet. Peracta ergo utraq; quasi septe-

nario numero, ueniet octauus dies iudicii, ubi cuique pro me-

ritis reddetur. Vnde timens ecclesia hic orat.

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Secundum mul. Multiplicatio. n. peccatorum meretur exter-

minium gentis.

2 Quoniam irritau. attribuendo ueritatem tuā idolis, & demo-

nibus secundum quod dicitur infra psal. 95. b. Omnes dii gentium

dæmonia, &c.

3 Et latentur. Hic consequenter ponitur secundus effectus, qui est

cinium protectio, cū dicitur: Et latentur, &c. habita uictoria de ad-

uersariis, ex qua causatur letitia.

4 In æternum, &c. i. exultent: quia sicut dixi, Hebræi pro modo o-

ptatino utuntur futuro indicatiui: Et dicit in æternum: ut in presenti

in domino gaudeant ipsum laudando, & perfectius in futuro.

5 Et habitabis in eis. In presenti per gratiam, & in futuro per glo-

riam, ideo subditur.

6 Et gloriabuntur. & subditur causa.

7 Quo-

*PSAL.

MORALITER.

1 Secundum multitudinem impietatis eorum expelle eos. Quasi di-

cat iniquitates eorum demerentur, ut de terra illa deiciantur.

2 Quoniam irritauerunt te domine. Auferentes cultum tuum

de terra, in qua potissime deberet uigere.

4 Et latentur omnes qui sperant in te. De eorum deiectione.

6 Et gloriabuntur in te. i. glorientur in te de uictoria a te sibi col-

lata.

lata.

7 Quoniam tu benedices iusto. in bonis ipsum multiplican-

do.

9 Scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos. i. coronabis. Scriptu-

ra nanque sacra loquitur frequenter de futuro per modum

præteriti, & econuerso, id est reddes nobis coronam Ierusa-

lem.

Tom. 3.

q

P S A L M VI.

A

Domine ne in furore. * Theod. Octauum futurum statum propheticus sermo nominat, qui est preter septem dies hebdomadis vitæ pñtis, quæ titulu posuit, quia iu-

† ira tua

† furore tuo

dicij. & mortis ineminit, ubi non fieri potest, ut qui hæc pñis remedijs uti noluerit, illic afferant Deo confessionem pro peccato. quo circa David post duplex flagitium has affert Deo preces. * Basil. Ne succedas propter Vriam aut conoucaris propter Berfabeam.

Cas. Confessio est deprecatoria, quæ apud Deum valet. Primo est exordium, in quo caput benevolentiam, per potestatem iudicis, per infirmitatem suam, per consuetudinem parcendi, quia non vult a mortuis, sed a viuis rogari.

B Arguas. Augustinus. Argui grauius est quam accusari, unde damnatio timetur. Corripit initius, id est, emendari vel erudiri. Arguuntur in iudicio qui sine fundamento. Emendantur, id est, purgantur qui supra illud lignum, scenum, stipulam edificauerunt. Dicit ergo hic sana, ne ibi sit opus. unde subdit: Misere.

C Infirmitas. Aug. Reatu infirmat anima a quo sana, quia ossa. i. mens conturbatur ad presentiam: & anima, i. sensualitas, ergo

P S A L M V S VI.

a † Hic seca, hic vre, &c.

b † Aug. Furor idem est ex Græco, quod ira. unde & hic varie dicitur, prius furor, postea ira, vel econuerso.

c † Quasi conuincas.

Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Misere mei

a † Quod minus est.

b † Quasi castigandum.

c † Sed.

domine quoniam infirmus sum, sana me domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Et anima mea turba-

a † Non parum, sed usque ad ossa peruenit, id est, robur animæ. hoc valde.

b † Fortitudo animæ.

c † Expositio ossium.

ta est valde, sed tu domine usquequo? Convertere domine, & eripe animam meam: saluum me fac propter misericordiam tuam:

a † Ideo.

b † Differ.

c † Aug. & ideo qui pius es non differas, sed conuertere, ut ego conuertar ad te, sed quia perfecte conuersationi nostræ semper est paratus, videtur dici: conuertere, id est, fac me perfecte conuertere, in quo sentit laborem: unde addit: Eripe animam quasi in conuersione multis impeditam.

a † Non merita, quia iusta damnatio peccanti.

g † Eripe animam meam: saluum me fac propter misericordiam tuam:

perere ferat. Nā spiritu fornicationis animæ vires erant perturbatæ. **e** Convertere. Cassiod. Qui auersus eras, vel a vindicta.

f Eripe. ab imminente morte. Vel eripe animam petis ligatam.

* Basil. A iustis duo expectuntur, ut reconciliati sint & anima feructur.

* Theodo. Conuertere me, pro, Attende me posuit Ne auertas faciem, ex translatione exandescendum, & aduersantium, & audire nolentium.

g Saluum me fac, &c. dando virtutes.

Quoniam

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. VI.

Domine ne in furore. Huius psalmi preponitur talis titulus in Heb. Ad victoriam in organo super octauam psalmus David. Et secundum Hebr. octaua est hic nomen instrumenti musici, eo quod octo chordas habeat, sic nominati sicut monochorda quæ est instrumentum musicum, ab unitate chordæ nominatū. secundū hoc igitur sensus huius tituli est: psal. David super octauam. id est, apud decantari instrumento tali. Ad victoriam in organo. id est, in cantibus, comodo quo cantores conabantur in canticis unus chorus alium superare, sicut supra expositum est in tiu. psalm. 4. & sic organum non est hic nomen instrumenti, sed cantus. Et propter hoc Hieronymus in translatione iuxta Hebraicum pro organo transiit hic in Psalmis di. Victori in Psalmis Psal. David super octauam. & patet expositio ex his dictis & in titulo psal. quarti. Et similiter patet expositio tituli qui communiter ponitur in Biblijs: qui talis est: In fine Psal. David pro octaua. Quia per finem hic intelligitur ultimum de potentia in conatu cantorum, sicut dictum fuit supra titulo quarti Psal. Igitur ex predictis apparet, quod David auctor fuit huius psalmi, sed materia psal. seu de quo fecerit non apparet propter quod varie et multipliciter exponitur apud Hebræos & Latinos: & propter breuitatem festandam unam expositionem accipio, quæ mihi videtur literæ rationabilius applicari, scilicet quod David fecerit istum psal. petens misericordiam super offensam, diuinam, quæ iactanter & contra legem iussit populum numerari absque datione argenti, quod in tali numeratione precipitur dari Exod. 30. propter quod propheta Gad de mandato domini dixit ei: Trium tibi datur optio, &c. Ut habetur 2. Regum 24. b. Et ibidem subditur: Dixit autem David ad Gad: Coarctor vindique nimis, &c. Quia videbat sequi penam horribilem super se & populum

populum occasione sui. Et secundum hoc iste psalm. in duas partes diuiditur: quia primo ponitur ipsius David mirabiliter assumpti deuota petitio. secundo ipsius Dei exauditiō, ibi: Discedite a me. Circa primum David primo implorat diuinam misericordiam. secundo ad ipsam obtinendam allegat suam penitentiam, ibi: Laboraui. Circa primum dicit sic.

1 Dñe ne in furore. Id est, ne penitias me secundum rigorem iustitiæ tuæ, sed magis secundum dulcorem tuæ misericordiæ. Et dicit in furore tuo, alludendo ei quod scribitur. 2. Reg. 24. a. de populi numeratione. Et addidit furor domini in ista contra Israel, commouitque David dicens ad Ioab: Vade, numera Israel, & Iudam.

2 Misere mei domine. Ex visione enim angeli percutientis populum pro numeratione predicta David fuit ita territus quod de cætero fuit quasi languidus intantum, quod non caleferebat vestibus, ut habetur. 3. Reg. 1. Et huius languida fragilitatis una causa fuit iste terror, ut dicunt doctores, sicut exposui 3. Reg. 1.

3 Et anima mea turbata est valde. Videns enim angelum cadentem populum occasione sui, ita fuit turbatus, quod dixit ad dominum: Ego sum qui peccaui, ego sum qui inique egi: isti qui ones sunt quid fecerunt? veritate obsecro ira tua contra me & contra domum patris mei, ut habetur. 2. Reg. ult. b.

4 Sed tu domine usquequo? subintelligitur sustinebit populi percussione & meam afflictionem. Et est modus loquendi decurtatus, sicut homo anxius, & territus non profert intentionem suam completè sed truncatè.

5 Convertere domine, &c. De rigore iustitiæ ad dulcorem misericordiæ.

6 Et eripe animam meam: de isto timore & afflictione.

7 Saluum me fac propter misericordiam tuam. non propter iustitiam meam, cum iniquè egerim. Et ad allegationem diuinæ misericordiæ subdit per modum causæ.

Quoniam

MORALITER.

1 Domine ne in furore. Psalium istum fecit David penitens de numeratione populi ad iactantiam regni sui. 2. Reg. 24. Licet aut exponi possit moraliter de quolibet peccatore penitente, tñ magis proprie de peccatore, qui se iactando recolat bona sua, sicut ille Pharisæus qui dicebat Luc. 18. b. Gratiarum tibi ago domine, quia non sum sicut ceteri hominū, raptores, adul. &c. Et sequitur: Ieiuno bis in sabbatho, decimas de omnium quæ possideo. Et ex tali iactantia incurrit afflictionem corporis vel animæ, & sic penitens clamat ad dominum, dicens.

Domine ne in furore tuo arguas, &c. id est, in finali iudicio, quoniam

contra peccatores apparebis iratus, qui modo es mansuetus.

2 Misere mei domine quoniam infirmus sum. id est, pronus ad peccandum ex corruptione primorum parentum, Gen. 8. d. Sensus & cogitatio humani cordis prona sunt ad malum ab adolecentia sua.

3 Et anima mea turbata est valde. de peccatorum commissione.

4 Sed tu domine usquequo? subintelligitur, differes eā sanare. ideo subditur.

5 Convertere domine. nunc in presenti.

6 Et eripe animam meam. de terrore iudicii futuri.

7 Saluum me fac propter misericordiam tuam. quam allego, & non meam iustitiam.

Quoniam

a Quoniam non, Cassiod. Ideo hic festino dimitti, quia post mortem, & in inferno non accipitur confessio.

b In inferno. Aug. Confessus est diues qui Lazarum uidit, & si de profundo, cuius comparatione coactus est confiteri mala sua usque adeo, ut & fratres roget ab his premoneri, sed post iudicium in profundioribus tenebris nullam lucem Dei ui debunt cui confiteantur, vel mortem dicitur.

c autem quis confitebitur tibi? **†** Laboraui in gemitu meo, **†** Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum **†** rigabo. **†** Turbatus est **†** a furore oculus meus, **†** inueteraui inter omnes inimicos meos. **†** Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei. Exaudiuit dñs deprecatio-

a Aug. intelligit nunc esse tempus conuersionis, quia cum hac vita transierit, non restat nisi retributio. **b** Aug. Internus est cecitas animi, quæ mortuum inuoluit, sed ut inde liberet laboraui, & quasi parum profuerit, addit, lauabo.

a Quoniam non est in morte qui memor sit tui, **†** in inferno

b **†** Ego autem. **†** Satisfaciendo. **b** **†** Cordis.

c autem **†** quis confitebitur tibi? **†** Laboraui in gemitu meo,

a **†** Et post. **b** **†** Ad literam, uel peccata. **†** Aug. Quasi alternatim patitur noctes, cum carne seruit legi peccati, & dies sentit, cum mente seruit legi Dei. **c** **†** Lectus est uoluptas corporis, & delectatio seculi, in quo æger animus quiescit.

d **†** Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis

a **†** Idem quod lectus. **b** **†** Rigare ad interius pertinet, ut sit fletus usque ad intima cordis. **c** **†** Ideo quia. **c** **†** Futuro quem timeo.

e **†** stratum meum **†** rigabo. **†** Turbatus est **†** a furore oculus

a **†** Aug. vel prophetia est, quia ira in iudicio, vel nunc ubi grana a paleis nuda, & si inter eas. **b** **†** Quia etiam inter omnes, a nullo immunis, omnibus consensu.

f **†** meus, **†** inueteraui inter omnes inimicos meos. **†** Discedite

a **†** me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exau-

a **†** Compunctionem pro commissis. **†** Remittendo. **b** **†** Aug. Repetitio crebra ex effectu, quia gaudenti non sufficit semel dicere quod gaudet. **c** **†** Pro deponendis peccatis.

h **†** diuit dominus vocem fletus mei. Exaudiuit dñs deprecatio-

subdit. Discedite.

Cas. Correptio, ut separaretur ab illis, quorum collegio peccauit, & insistat mandatis Dei.

*Theodo. Non amplius blandiantur mihi, qui proprias iniquitates non uident. Sed terrore impleantur, iustum est. n. Dei iudicium.

f **†** Inimicos. Aug. i. uicia, vel malos homines, qui vere sunt inimici ad Deum se conuertentium, a quibus separatur omnis bonus, non loco, sed animo. Quia uero non est inanis tantus labor penitentiae, exauditum se significans, subdit. **†** Discedite.

g **†** Dominus. Ter dominus, quia trinitatem affuisse precibus ostendit. Incepit a lachrymis, exauditus exultat.

h **†** Exaud. Do. Cas. Dat exemplum fideliter orantes audiri

a Erube-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quoniam non est in morte. i. post mortem.

2 Qui memor sit tui. memoria fructuosa, quantum ad eos qui decedunt in peccato mortali, idco subditur.

3 In inferno autem quis confitebitur tibi. s. confessione laudis diuina, quasi diceret, nullus eo quod in inferno nulla est redemptio timebat. n. David, ne magna pars populi qua moriebatur subito in illa pestilentia trium dierum decederet in peccato mortali, & sic damnaretur quod erat ei ualde lugubre, sicut & mors filii sui Absalom, quam uis ipsum persequeretur, eo quod probabiliter credebat ipsum in peccato mortali decessisse, sicut dictum fuit 3. Reg. 18.

4 Laboraui in gemitu meo. Hic consequenter David pro impetratione diuinae misericordiae allegat penitentiam suam de peccato commisso di. Laboraui in gemitu meo. prae anxietate cordis, non potens continere a gemitu etiam coram hominibus, & de die in diem, quod est durum, & laboriosum maiestati regie.

5 Lauabo per singulas noctes, quia de nocte in secreto cubiculi magis erumpebat in signum penitentiae profluium lachrymarum, propter peccatum commissum.

6 Turbatus est a furore cordis. Unde in Heb. & in translatione Hier. iuxta Hebraeos pro furore habetur amaritudine, ex qua profluebant lachrymae in tanta abundantia, quod uisus acies caligabat.

7 Inueteraui. i. ad interitum corporis, & anima propinquauit, secundum illud Heb. 8. d. Quod antiquatur, & senescit, prope interitum est.

8 Inter

Erube-

MORALITER.

1 Quoniam non est in morte. i. post mortem.

2 Qui memor sit tui. penitentia fructuosa.

4 Laboraui in gemitu meo. iam de praeterito.

5 Lauabo per singulas noctes lectum meum, & c. de futuro: nam ad habendum remissionem requiritur penitentiae continuatio, sicut de beato Petro legitur, quod singulis noctibus surgebat hora, qua Christum negauerat, & flebat, ita quod facies eius videbatur adusta ex fluxu lachrymarum.

Tur-

6 Turbatus est a furore oculus. i. prae dolore cordis, & lachrymis obscuratus est uisus eius. Et subditur causa.

7 Inueteraui. corruptione peccati.

8 Inter omnes. i. demones ad malum me prouocantes. Sed quoniam vera penitentia certam spem habet ad remissionem peccatorum, subditur:

9 Discedite a me omnes, qui operamini, & c. i. vos demones qui estis in malo obstinati.

10 Quoniam exaud. do. haec sunt uerba penitentis quando sentit coniecturaliter diuinam consolationem.

Tom. 3. q 2

a Erubescant, & conturbentur. Cal. Quasi in cōclusionē iam liber a peccatis exultans p inimicis, ut conuertatur, orat, ut sicut ipse habeant ueniam.

AV-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Erubescant, & conturbentur. Reuertitur ad exprimendum erubescētiā, & turbationem demonum, quando uident peccatorem resurgere, & Deum sibi placatum propter causam dictam.

2 Conuertantur. non conuersione pēnitentiā, quā non cadit in demonibus, sed conuersione erubescētię, retrocedēdo a me a Deo exaudito secundum multitudinem suę misericordię, ideo subditur.

3 Erubescant valde velociter. quia diuina gratia in instanti infunditur, & per hoc diabolica instantia confusa cito repellitur.

B

M O R A L I T E R.

1 Erubescant & con. sicut. n. dāmones gaudent, & gloriantur de peccatoris deiectione, ita turbantur, & erubescunt de

GLOSSA ORDINARIA.

a In finem psalmus. Aug. Chusi qui transiit in partem Absalom, sed de historia velamen sumpsit mysteriorum. Chusi silentiū. Iemini dexter. Achitophel fratris ruina. i. Iudæ scelus qui dñm tradidit. Contra hos dolos dñs dimicauit, silentio. i. alto secreto, quo

cæcitas in Israel facta est, ut cum plenitudo gentium intret, totus Israel saluus fiat. de quo Apostolus exclamat admirans, non exponens. O altitudo diuitiarum, sapientię, & scientiæ Dei. Hoc silentio dñs passionis occultans sacramentum, ruinam fratris. i. scelus Iudæ conuertit in misericordiā, & quod ille ad perniciem vnius hominis fecit, iste ad salutem omnium flexit, Cantat ergo hunc psalmum Domino fidelis, cui facta sunt uerba Chusi, idest, manifestatio huius silentii, quod dexter, & fauens Deus operatus est ei. Non enim erat eis abscondendum pro quibus gestum est.

C

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS VII.

1 Domine Deus meus, in te. Huic psalmo preponitur talis titulus in Hebr. Ignorantia Dauid quam cecinit Domino super uerba Chus filij Iemini. Ad cuius intellectum sciendum, quod Chus hic accipitur pro Chusi, quod est nomen proprium, & appellatiuum. Et secundum hoc est hic duplex expositio huius tituli, & psalmi. Prima est prout Chusi est nomen proprium cuiusdam hominis, qui fuit amicus ipsius Dauid, ut habetur secundo Regum decimoquinto qui ad instantiam Dauid iunxit se fratri cum Absalom, ut impediret consilium Achitophel, & significaret ipsi Dauid ea quæ tractarentur contra eum in consilio Absalom quod fecit, secundo Regum decimosextimo. Et ideo quando Dauid audiuit, quod Achitophel dederat consilium quod ipse cum duodecim milibus bellatorum persequeretur Dauid in campis, antequam posset ingredi aliquod fortalitium, & ad suggestionem Chus in angustia posuit disponere se ad transiendum Iordanem ut esset in loco tutiori, ne forte fieret consilium Achitophel contra eum, fecit hunc psalmum petens a domino ab illo periculo liberari. Et ad hanc sententiam satis concordat littera psalmi, sed littera tituli uidetur discordare, cum dicitur. Ignorantia Dauid quam cecinit, &c. quia secundum omnes expositores ignorantia accipitur hic pro peccato

M O R A L I T E R.

1 Domine Deus meus. Psalmum istum fecit, Dauid, eo quod fuerat occasio mortis sacerdotum Nohe, ut habetur. j. Reg. 17. petens a domino, ne propter hoc traderet in manus Saul, &c.

a Pro impetrandis uirtutibus. **b** Quasi oblationem. **c** Ergo iam. **d** De actibus, quia mali. **e** Timore iudicii. **f** Alias non habet vehementer. **g** Aug. illis conuersio ad confusionem qui noluerunt habere ad salutem. **h** Casti ne eant quo tendebant, & non differatur, sed erubescant valde post conuersionem ex recordatione: quod est custodia uirtutis. **i** Et hac omnia.

1 nem meam, dominus orationem meam suscepit. Erubescant & conturbentur vehementer omnes inimici mei, & conuertantur, & erubescant valde velociter.

AVGVST. Erubescant. Hoc non hic, ubi potius irident eos qui omnia relinquunt & infirmos erubescere faciunt, sed in iudicio.

† confundantur.

litur. Iste autem psalmus potest exponi moraliter de quolibet peccatore veraciter pēnitente, & implorante diuinam misericordiam pro sua liberatione a culpa commissa, & pēna incurta, & post longam, & deuotam orationem probabiliter se æstimant a domino exaudiri per datam sibi diuinitus internam consolationem, propter quod iste psalmus inter septem psalmos pēnitentiales est primus. Sed hanc expositionem non intendo prosequi. Tum quia de facili ad hoc potest littera applicari. Tum quia Doctores nostri hanc expositionem, & consimiles non solum sufficienter, sed etiam sufficientissime tractauerunt, & in scriptis multipliciter reliquerunt.

PSAL.

de eius releuatione.

2 Conuertantur. quia cum sint superbissimi uidentes se superatos, nolunt ibi diutius commorari, unde Mat. 4. b. de Christo scribitur. Et rel. eum dia. tanquam in tentatione victus.

Aug. potest hic psalmus in persona Christi intelligi, si que humiliter dicta sunt, ad infirmitatem nostram referantur, quam gestauit. Primo petit ex omnib. tribulationib. liberari.

PSALMVS VII.

Domine Deus. Casti. Iste est primus psalmus eorum in quibus

per actus Dauid futura mysteria domini significantur. Mysterium incarnationis silentium fuit Iudæis. Ut Dauid a filio ita Christus a populo quem nutrierat persecutionem sustinuit.

1 Theod. psalm. a Dauid de quem cecinit Domino

Psalmus VII.

mino pro uerbis Chusi filij Iemini. Aufugiens. n. Dauid Absalomem, Chusi adiutorem inuenit cuius consilium Achitophel, qui suspendio factus est sui homicida, consilio præpositum eidem aufugendi occasionem dedit. Ideo Dauid, & hymnum Deo canit, & doctrinam addit, ut iniuria affecti in Deo spem ponant.

Libera

to ignorantia, quod committitur ex ignorantia crassa, quæ non excusat a toto, persecutio autem quam sustinuit Dauid, ab Absalom, & Achitophel eius consiliario fuit ei inflicta propter adulterium commissum cum Bethabee, & homicidium Uriæ, secundum quod prædixit ei Nathan propheta, secundo Regum decimosextimo. Hæc dicit dominus. Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua &c. dicta uero peccata non fuerunt commissa per ignorantiam, sed ex certa scientia, ut patet secundo Reg. undecimo. Item quia Chusi prædictus non uidetur fuisse de stirpe Iemini. Tum quia uocatur Arachites. 2. Reg. 15. Tum quia non est uerisimile, quod Dauid fecisset sibi amicum familiarē, et consiliarium hominem de stirpe Iemini, de qua fuerat Saul eius persecutor. Et ideo est alia expositio, quam sequitur Rab. Sal. & Ionatham filius Oziel in translatione Chaldaica, quod Chus sine Chusi est hic nomen appellatiuum, & significat Aethiopem, & hoc idem sentit Hier. qui in translatione sua iuxta Heb. huic psalmi præmittit talem titulum. Pro ignorantia Dauid qui cecinit domino super uerba Aethiopis filij Iemini. Et uocatur hic Aethiops ipse Saul, eo quod fuit denigratus infamia, & moribus pro iniqua persecutione Dauid, et horrenda occasione sacerdotum Nohe in edium Dauid, ut habetur pri. Reg. 22. cuius occisionis Dauid fuit culpabilis per ignorantiam crassam, eo quod præserte Doeg Idumæus petiuit panes, & gladium ab Achimelech sacerdote. Unde quando Abiathar filius Achimelech fugit ad Dauid nuntiando ei mortem patris sui, & aliorum sacerdotum, ut habetur 1. Reg. 22. d. Dauid culpam suam recognoscens dixit ad Abiathar,

& aliorum persequētium ipsum. Hunc ergo psalmum debet dicere domino qui per in cautelam suam est occasio magni mali petens a domino liberari, & dicat: Domine Deus meus, &c. in tua misericordia, non in mea iustitia. Saluum me fac, &c. corpora liter, vel spiritualiter.

Nequando

† Signum instrumenti musici nomen quod sollicitudo, vel angor, aut exercitatio, ignorantia, sine error interpretatur. Rom. 11. e. ibidem c.

In finem psalmus Dauid, quæ cantauit

a Manifestatione acti silentii quo Christus occultauit Iudæis mysterium passionis. **b** Idest, dextera, quia consiliarius saluti Dauid necessaria productione, vel quia illud silentium Deus dextera fauens, & propitius huic fidelis aperuit.

Domino pro uerbis Chusi filij Iemini.

2 Reg. 16. d.

† Per potentiam.

Omne.

a *Libera. Aug.* Quasi superato omni bello uictorum iam p-
fecto nihil restat, nisi inuidus diabolus.

b *Rapiat. Redimat. Cas.* Propria verba, domini est liberare, leonis rapere. Ordo prius persequentes ponit, inde leonem Expiatus. n. ab omnibus spiritualibus nequitias a diabolo liberatur.

c *Domine si feci istud.*

Cassio. Ad litteram de

David, & Absalom. si

feci istud, i. si hoc malum

mihi per prateritam

culpam contigit. Vel

si modo est iniquitas

in manibus. i. operibus

meis. Vel, si reddidi re-

mihi mala, & c. quod di-

citur æquitas apud ho-

mines, merito, & si

non videatur homini-

bus, decidam ab ini-

micis meis inanis a

fructu mansuetudi-

nis.

Aug. Si feci istud,

vel uniuersale pecca-

tum, quod sine nomine dixit, quod est superbia, quæ est ra-

diis omnium malorum. Vel quod sequitur, si est iniquitas,

quod de omni peccato accipitur.

** Theo.* Domine Deus si feci istud, deinde manifestius do-

cet, & dicit. Si est, iniquitas in manibus meis. Et demonstrans

quam speciem iniustitiæ hic dicat, illico subiungit, si reddi-

di,

a Per creationem.

b Voluntate.

c Non in me.

d Spiritualibus nequitias, uitijs, & peccatis.

e Præstendit meritum.

f A diabolo, & Angelis eius.

g A Leone.

h Aliquando.

i Id est diabolus qui in illis uitijs, & peccatis impugnat, unde ut leo rugiens circumit.

j Cui semper insidiatur.

k De corpore non curat si carne affligatur.

l Si tu non redimis, ille rapit.

m Nisi Christus.

n Nisi qui redimit.

o Dando uitam æternam.

p Quia sine innocentia neminem uidet posse sal-

q Aug. hic patet perfectum loqui cui solius diaboli insi-

r Item præstendit meritum.

s Aug. hoc non potest dicere nisi perfectus sciens Christum hoc fecisse,

t Aug. maior patientia si non reddidi his, qui pro bonis reddiderunt mala.

u Mala scilicet.

v Qui se vindicat occulte a diabolo superatur.

w Etiam.

x Impugnando, i. suggere podo.

y Singularis.

z Diabolus.

aa Cui homines non habent quid faciant.

ab Decipiendo per consensum.

ac Decidam merito ab inimicis meis inanis.

ad Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat

ae Decidam merito ab ini.

af Aug. Non iureiurando hoc sibi impre-

ag catur, sed dicit quod contingit se uindicantibus, prophetat

ah ergo non iurat per execrationem, quod est grauissimum iu-

ai rissurandi genus. Aug. Inanis factus vana, & superba letitia,

aj quod quasi uinci non potuit. Salomon. *Melior est qui ui-*

ak *ciuitatem,*

al *quam qui cepit ciuitatem,*

am *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

an *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ao *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ap *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

aq *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ar *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

as *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

at *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

au *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

av *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

aw *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ax *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ay *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

az *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ba *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bb *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bc *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bd *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

be *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bf *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bg *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bh *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bi *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bj *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bk *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bl *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bm *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bn *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bo *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bp *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bq *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

br *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bs *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bt *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bu *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bv *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bw *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bx *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

by *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

bz *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ca *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

cb *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

cc *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

cd *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ce *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

cf *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

cg *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ch *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ci *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

cj *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

ck *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

cl *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

cm *ram, quam qui cepit ciuitatem,*

d di, & c. non solum prior iniuriam intulit, sed neque alios qui mouerunt mihi, vnquam ulcisci volui, ut Saulem. Et si quid tale vnquam commisi, Decidam ab Inimicis meis inanis. i. me tua cura priues. Et gloriam meam in puluerem deducas nō solū gloria, & regno priues, sed ridiculæ morti me trada.

e Basil. Animus phlo-

sophicus: non enim

dicit puni hostē, sed

ferua me, nec parri-

ciā nominatim men-

tionem facit, quem

tamen leonem nomi-

nat.

d Si reddi. Aug. Id est,

si te non sum imita-

tus in iusto silentio. i.

patientia qua pro me

operatus es.

e Basil. quanquam, &

ipse exercitus colle-

gerat, non tamen au-

xili loco ducebat, e-

tiam uniuersum or-

bem, nisi celestia auxi-

lio potiretur.

e Decidam merito ab ini. Aug. Non iureiurando hoc sibi impre-
catur, sed dicit quod contingit se uindicantibus, prophetat
ergo non iurat per execrationem, quod est grauissimum iu-
rissurandi genus. Aug. Inanis factus vana, & superba letitia,
quod quasi uinci non potuit. Salomon. *Melior est qui ui-*
ciuitatem,

a Con-

Prou. 16
Gen. 3. d

NICOLAUS DE LYRA.

*** thar.** Ego sum reus omnium animarum patris tui, & c. & causam huius assignans dixit. Sciebam, n. i. scire poteram, & debebam in illa die, quod cum ibi esset Doeg Idumæus, proculdubio annuntiaret Sauli, & ideo Dauid fecit hunc psal. orando do-
minum, ut remitteretur sibi dictum ignorantie peccatum, ita quod propter hoc non traderetur in manus Saulis, & aliorum ipsum persequentium, & secundum hoc sensus communis huius tituli est. *Ignorantia Dauid.* i. culpa ignorantie Dauid prædicta, quam cec. nit domino. i. propter quam remittēdam cecinit domino hunc psal. super verba Aethiopis. i. propter verba Saulis denigrati in fama, & moribus. Filiu Iemini, quia Saul fuit de stirpe Iemini, ut habetur 1. Reg. 9. Per verba autem ista Saulis intelligitur præceptum eius quo præcepit Doeg Idumæo interficere sacerdotes domini, & ciuitatē eorum percutere in ore gladii, uiros, & mulieres, paruulos, & lactantes, ut habetur 1. Reg. 20. Ad istum autem intellectū vadit titulus Hier. in translatione iuxta Hebr. & patet ex dictis. Alium etiam psalmum fecit Dauid contra malitiam ipsius Doeg, ut uidebitur infra. *Domine Deus meus, & c.* Igitur secundum sententiam prædictam quam tenent Hebræi, & Hic. idem uidetur sentire ex titulo psal. Psalmus iste in duas partes diuiditur, quia primo Dauid petit suam liberationē, ibi. *Domine Deus.* secundo ad hoc allegat multiplicem rationem, ibi. *Domine Deus meus.* Circa primum dicit sic. Domine. per omnium generalem gubernationem.

1 Deus. per creationem.

2 Meus. per specialem cultum, & deuotionem.

3 In te speraui, & c. i. de tua pietate confidens plusquam de mea æquitate.

4 Saluum me fac, & c. a Saule, & suis complicibus me persequentibus protegendo.

5 Et libera. ab ipsis affecurando.

6 Nequando rapiat. ut leo crudelissimus.

7 Animam meam. per occisionem a corpore separando.

8 Dum non est, & c. ex horrenda. n. occisione sacerdotum p-
pter

pter Dauid, ipse sciebat quod si caderet in manu Saulis, nullo pretio posset redimi, nec per humanam potentiam, eo quod Saul tenebat potentiam regni.

9 Domine Deus. Hic consequenter Dauid pro sua liberatione allegat triplicem rationem. prima accipitur ex sua innocentia, secunda ex diuina iustitia, ibi. *Exurge a. tertia ex persequē*
tium nequitia, ibi. Conf. nequitia pecc. Circa primum Dauid allegat suam innocentiam imprecando sibi malum si in ipso sit contrarium, Domine Deus meus. exponatur, sicut prius.

10 Si feci istud, & c. de præterito. i. quod quæsierim mortem Saulis, prout sibi ab eo, & detractoribus imponebatur. unde dixit ei Dauid 1. Reg. 24. *Quare audis uerba hominum loquentium*
Dauid quærit malum aduersum te, & c.

11 Si est iniquitas, & c. quærens facere de futuro quod mihi imponitur, ut dictum est.

12 Si reddidi retribuentibus mihi mala, & c. hoc est, si persequēribus me reddidi malum pro malo, quod patet ex hoc quod Saul persequendo Dauid bis cecidit in manus eius, ita quod potuit cum occidere, ut habetur 1. Reg. 24. & 26. & tamen Dauid ei pepercit.

13 Decidam merito ab inimicis meis inanis, & c. i. sine uirtute, ita quod non possim me ab eis aliquantulum defendere: & secundum hanc litteram Dauid imprecatur sibi malum pēgē, nisi fuerit innocens a prædictis. In Hebræo autem & in translatione Hier. iuxta Heb. sic habetur. *Si reddidi retribuentibus mihi malum, & dimisi hostes meos uacuos.* spoliando Saulem, & homines suos bonis suis, imo hastam Saulis, & scyphum aquæ quæ acceperat in tentorio Saulis in certum signum, quod poterat eum occidere, restituit, ut habetur infra Reg. 26. & secundum illam litteram quæ uerior uidetur in fine huius uersus. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, & c.* Dauid non imprecatur sibi malum, sed allegat innocentiam suam, sed in principio uersus sequentis incipit hoc imprecari, dicens.

14 Persequatur inim. i. me ipsum, nisi fuerim innocens a prædictis.

15 Et compr. ita quod non possim effugere.

1 Et

MORALITER.

6 Nequando rapiat, ut leo animam meam. i. persecutor corporalis per mortem corporalem, vel spiritualis per mortem spiritualem.

8 Dum non est qui redimat, neq. qui saluum fac. i. salutem meam præter te.

9 Domine Deus. Hic allegatur triplex ratio pro petitionis exauditione. Accipitur aut prima ex parte sui, dicens. *Do. Deus*
meus

meus si feci istud. malitiose, sciens quod tantum malum sequi deberet ex mea actione.

11 Si est iniquitas in manibus meis. talis quod vellem reddere mala benefactoribus meis.

13 Decidam merito ab inimicis meis inanis. quasi diceret iustum esset quod traderet meis inimicis, & quod ipsi me comprehenderent, & totaliter conculcarent. Sed quoniam adhuc sum innocens ab istis.

Tom. 3.

q 3 Exurge

A *Conculcet, &c.* Aug. Anima peccatoris, de quo. Terra es, & in terram reuerteris, cibus serpentis est, cui in maledictione dictum est. Terram manducabis. i. diaboli, quia terra. i. terre na est. Et ideo hic ait. *Conculcet in terra uitam meam.* i. in terram redactam sibi incorporet, & sibi sit despicibilis.

b *Gloriam me.* Augu.

quæ debet esse in con-
scientia ubi Deus ui-
det, & solida in domi-
no, vt. *Qui gloriatur, in*
domino gloriatur, Dedu-
cat in puluerem. i. in su-
perbiam, & iactantiã,
vt. f. velim gloriari a-
pud homines.

c *Pul. de. Tulus quem*
proli. vent. Aug. Super-
borum iactantia. Vult
ergo vt gloria sua sit
solida intus, ubi Deus
videt. Est. n. puluis si

† Depen. dist.
‡ Opponitur
ultra me
† perfectione
meam quæ
sunt in me.

d *Exurge domine. Pe-*

B *c* *In ira tua.* Perfectus. n. iste non precatur hic aduersus ho-
mines, sed aduersus diabolum, vt possessionem eius amittat
peccatores. f. & impios qui sunt eius possessio. Et quia abla-
tio hominis, poena est diabolo, dicitur ira Dei contra
eum. Vel, precatur hic Christi resurrectionem, sicut in præ-
cedenti eius incarnationem, vt. *O domine Deus meus, &c.*

* Theod. Symmachus, in bili, Theodotion, in furore, Aquila
vero, in celeritate interpretati sunt. Obsecrat iustum, vt non
æquitare, sed iusta sententia peccatoribus poenam irroget.
Exurge. n. pro Non amplius benignus sis posuit, late est illud
Exurge quare obdormis Domine. Etenim illius somnum lentitudi-
nem appellant.

* Basil. In finibus, Alii dicunt in capitibus, alii autem ne quis
quam inimicorum aufugiat.

f *In fi.* Mundus, vel infernus sunt fines diaboli.

g *Et exurge do.* Superbus diabolus, quia per iniquitatem vin-
citur, subdit. *Vel Exurge,* id est, in toto orbe notus efficere re-
fugiendo in præcepto, vt præceptum humilitatis facias im-
plere, & hoc inde sequitur, quia synagoga de diuersis popu-
lis, vel specialiter Iudæis. *Circ. te.* amando, vel persequendo,
propter hanc, id est, amantem: regredere, id est, fac scire eos
omnipotentiam tuam, qui descendisti, vt te viderent, vel
propter hanc, id est, persequentem, in qua locum non inue-
nis, regredere in altum, id est, subtrahe te his qui te perse-
quuntur.

* Theo. Tu statuisti eos defendere, qui iniuria afficiuntur, q-
igitur alius promittisti, fac nunc o dñe, ut oēs hymnos tibi af-
ferant, Deumque altissimum, qui omnia prospicit, te nun-
cupent. Nam hæc vox. Regredere in altum hoc significat.

Cum

Cum natura altissimus sis, & apud multos incognitus osten-
de te, quod es, ob sollicitudinem quam circa iniuria affectos
habes, deinde vaticinantis more subiungit. Dominus iudi-
cat populos. Non solum meam iustitiam iudicabis, sed om-
nem hominum naturam.

* Basil. quoniam pro-
miserat quod inimi-
cus esset inimicis eius

h *Syn. Aug. Congre-*
gatio populi. f. qui vel

humilem contemne-
tes circundederunt, vt
persequentes, vel amā-
do, vt credentes. Regre-

dere resurgendo, alce-
dendo propter syna-
gogam creditur, vt

mittas spiritum de al-
to quo fit congrega-
tio, vel propter hanc

i. *persequentem syna-*
gogam, in altum re-
gredere, te illi subtra-

hendo, quia locū non
habes in malis, subtra-

he te illis. *Vel exurge in ira.* i. exerce iram tuam contra inimi-
cos. f. Iudæos dicit ecclesia. Deinde quasi exponendo subdit
exaltare in finibus, i. altus efficere, vt te non intelligant, quod
est silentium tituli, ut sic te crucifigant. *Et exurge in præcepto,*
i. cum appares humilis altus esto. Ipsa. n. humilitate exalta-
tus est. i. non est intellectus, & per hoc quod non intelligūt
te Iudæi qui crucifigunt credent in te gentes. Et ita synago-
ga. *populorum circundabit te, plenitudo,* f. gentium credendo, &
propter hanc synagogam gentium in altum regredere. i. rur-
sus deline intelligi, qd & ista te offensura est, vnde. *Tutus cum*
venerit filius hominis inu. fi. &c. Refrigescet. n. charitas multorum, &
dominus in altum regredietur, vt a paucis sincera fides te-
neatur. Sed quomodolibet hic locus exponatur, conuenien-
ter sequitur. *Dominus iudicat populos.* post ascensionem in cœ-
lum, quæ regressio accipitur, quia inde venturus est iudicare
vivos, & mortuos, vel cum peccantes Christianos defecit in
telligentia veritatis, quæ iterum regressio dicitur. Secundum
aliā sententiā uenit Christianos iudicare, quod iudicium
non timens perfectus audet orare. *Iudica me.* dominus iudi-
cat, de iudicio regressi i. Christi.

* Basil. A figura stationis quæ in sacrario erat (in cingulum. n.
congregati psallebant) laudis celebritatem innuit.

* Basil. Res nostras illustres redde.

i *Innocen. Aug.* Quia non reddidi retribuentibus mi.

k *Su. me. Aug.* Iustitia, & innocentia sunt super me, quia non
a me, sed a Deo.

* Theo. Non suam ostentat iustitia qui dicit, Quoniam ini-
quitatem meam ego agnosco, sed iustitiam dicit in pposita
materia, neque. n. (inquit) Absalomem ostendi, nec Achito-
phalem, nec eos qui una cum ipis bellum gerunt contra me.

a *Corda* **F**

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et conculcet, &c.* me occidendo, ita quod cadauer meum
conculcetur ab hominibus, & bestis.

2 *Et glori. me.* i. gloriam regni Israel mihi a Deo promissam
per Samuelem.

3 *In puluerem ded.* per cadaueris mei incinerationem.

4 *Exurge do.* Hic consequenter allegat rationem suæ libera-
tionis ex parte diuinæ iustitiæ, dicens *Exurge domine in ira tua.*
i. in effectu iustitiæ tuæ per vindictam.

5 *Et exalt. tuam iustitiam ostendendo.*

6 *Et exur. do. de. me. in præ. quod man.* i. sicut tu mandasti iudici-
bus facere vindictam de malis, ita facies tu vindictam de
meis persecutoribus, quia non habeo iudicem in terra, ad
quem possim recurrere, eo quod me persequitur rex ter-
ræ.

7 *Et*

MORALITER.

4 *Exurge domine in ira tua.* i. in effectu vindictæ tuæ.

5 *Et exalt. in fi. mi. me.* repellendo inimicos a me, ita quod re-
trocedant ad loca sua.

6 *Et exur. do.* Hic ponitur secunda ratio, & accipitur ex par-
te Dei, qui præcepit iudicibus in ferioribus facere iustitiam
& sic facere debet ipsam, ideo dicitur. *Exurge domine in præce-
pto quod mandasti.* f. faciendo iustitiam de persequentibus me.

7 *Et*

7 *Et syn. popul. circun. te.* f. ad te laudandum de facto iustitiæ.

8 *Et prop. hanc.* i. iustitiam. In altum regredere, ostendendo al-
titudinem tuæ iustitiæ in iniquorum punitione.

9 *Dominus iudicat pop. q. d. di.* sicut quilibet dominus tempo-
ralis iudicat, & punit suos subditos, sic tu qui es dominus ge-
neralis omnium debes iudicare, & punire omnes iniquos
homines, vel demones, ideo concluditur.

10 *Iu. me do. se. in. me.* ferendo pro me sententiam.

1 *Consu.*

A *a Corda.* Aug. Quid quisque cogitet.

B *a Renes.* Quid quemque delectet, quia finis curæ, & delectationis est delectatio, ad quem nititur peruenire. Opera nostra in dictis, & in factis possunt uidere homines, sed quo animo fiant, & quo peruenire cupiant solus videt Deus, qui cū videt

† Consumetur nequitia peccatorum, & **†** diriges iustum, **†** scrutans corda, & **†** renes Deus. * **†** Iustum adiutorium meum a Domino, qui saluos facit rectos corde. Deus **†** iudex iustus, fortis, & **†** patiens, nunquid **†** irascitur per singulos dies? Nisi **†** conuersi fueritis, gladium suum **†** vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et **†** in eo parauit vasa mortis, sagittas suas **†** ardentibus

† Consumetur nequitia peccatorum, & **†** diriges iustum, **†** scrutans corda, & **†** renes Deus. * **†** Iustum adiutorium meum a Domino, qui saluos facit rectos corde. Deus **†** iudex iustus, fortis, & **†** patiens, nunquid **†** irascitur per singulos dies? Nisi **†** conuersi fueritis, gladium suum **†** vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et **†** in eo parauit vasa mortis, sagittas suas **†** ardentibus

† Consumetur nequitia peccatorum, & **†** diriges iustum, **†** scrutans corda, & **†** renes Deus. * **†** Iustum adiutorium meum a Domino, qui saluos facit rectos corde. Deus **†** iudex iustus, fortis, & **†** patiens, nunquid **†** irascitur per singulos dies? Nisi **†** conuersi fueritis, gladium suum **†** vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et **†** in eo parauit vasa mortis, sagittas suas **†** ardentibus

† Consumetur nequitia peccatorum, & **†** diriges iustum, **†** scrutans corda, & **†** renes Deus. * **†** Iustum adiutorium meum a Domino, qui saluos facit rectos corde. Deus **†** iudex iustus, fortis, & **†** patiens, nunquid **†** irascitur per singulos dies? Nisi **†** conuersi fueritis, gladium suum **†** vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et **†** in eo parauit vasa mortis, sagittas suas **†** ardentibus

* Basil. vt iustus vult, vt fortis potest quare non punit quoniam patiens est.

† Gladium suum. Aug. Alia litera. Frameam suam splendificauit.

Cassiod. Gladium suum, manifestam vindictam exerce-

bit, nec impar dictum

est hoc, quia ar. f. mi-

natur, ne patetur re-

missa patientia, para-

uit ut mox missurus

sagittam putetur.

† Arcu su. Cas. A simi-

li. Sicut. n. qui inten-

dit arcum minatur, i-

ta per sacram scriptu-

ram minatur malis,

ne remissa putet Dei

patientia, & parauit.

q. mox missurus sagit-

tam putetur, sicut qd

arcum parat, vt sagit-

tam mittat.

* Theod. Iniquos ex-

terret, & iustam vin-

dictam ostendens A-

rcu su. te. Aug. temperando uetus testa. per nouum testa.

Parauit, per explanationem.

Aug. Vel, parauit. Parat, & disponit Deus non quidem fa-

ciendo, sed errare permittendo, ut propter peccata quidam

malo uoto legentes, male intelligant in scripturis, quod est

eis poena peccati, ut & quasi spinæ a somno excitent bonos,

vt scripturis inuigilent. Vel de bonis vtrūque potest accipi,

qui iidem sunt vasa mortis, & sagittæ, secundum illud Apo-

stoli. *Aliis sumus odor mortis in mortem, aliis odor uitæ in uitam.* vn-

de veniet iudicium de quo dicit, quod non pax dei, & ineffa-

bile lumen de se profert, unde puniantur iniqui, sed ipsa pec-

cata vertuntur ipsi homini in poenam, vt quæ fuerunt delecta-

menta homini facienti, sint instrumenta deo punienti. vel

vasa in mortis obscura quædam loca, unde mors hæreticis,

sed ardentibus studio sagittæ.

* Basil.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Consumetur.* Hic consequenter propter suam liberationem allegat persequentium malitiam, dicens. *Consumetur.* In translatione Hieron. iuxta Hebræos habetur. *Consumetur.* & in idē reddit. i. terminetur, & in Hebræo habetur, *finiatur.*

2 *Pecc.* id est, Saul, & suorum satellitum, me nequiter occidere quarentium, & ista nequitia fuit terminata quantum ad effectum, quando Dauid timens incidere in manu Saulis fugit ad terrā Philistinorum, secundum quod dicitur. **1. Reg. 27.** & nuntiatum est Saul quod fugisset Dauid in Geth, & non addidit ultra ut quæreret, desperans se posse capere eum.

3 *Et diriges iustum.* i. me seruum tuum.

4 *Scrutans corda.* i. tu deus facies prædicta, qui es scrutans corda, i. clare videns cogitationes.

5 *Et renes,* i. delectationes quæ per renes designantur, eo quod delectationes uenereorum quæ sunt magis vehementes, vigent in renibus virorum, secundum quod dicit Greg. homil. 32. Quia uiris luxuria in lumbis sit, fœminis in umbilico ventris eius. Videbat. n. deus clare cogitationes iniquas Saulis quærentis occidere innocentem, & delectationes eius malas, eo quod assuetus malis delectabatur in eis, secundum quod dicitur Prou. 2. a. de talibus. *Qui stantur cum male fœ. & exul. in re. pess.* Et cogitationes Dauid rectas, & eius delectationes bonas, propter quod dignum erat, vt a Deo dirigere-tur, & adiuuaretur, ideo subditur.

6 *Iustum adiutorium meum.* & patet litera ex dictis.

Deus

MORALITER.

1 *Consumetur.* Hic ponitur tertia ratio, & accipitur ex malitia persequentium, cum dicitur. *Consumetur nequitia.* i. ita quod nō habeat effectum.

3 *Et diriges iustum.* saluando ipsum.

4 *Scrutans corda, & renes Deus.* i. cogitationes interiores, & actus exteriores.

Iustum

7 *Deus iudex iustus.* reddens iustis, & iniquis secundum suam iustitiam, & iniquitatem perpetratam.

8 *Fortis.* quia nullus potest impedire eius uoluntatem.

9 *Et patiens.* quia non statim punit iniquitatem perpetratam, sed expectat dans tempus poenitentiae, ideo subditur.

10 *Nunquid, &c.* i. nunquid infert vindictam statim cum aliquis committit contra eum offensam quasi dicat, non, sed expectas tempus debitum dans poenitentiae locum, sed quia quando peccatores hac dei patientia abutuntur, grauius puniuntur, ideo subditur.

11 *Nisi conuersi fueritis.* tu Saul, & Satellites tui a malis vestris. **12** *Gladium suum vibra.* ad vos perforandum, quod fuit impletum in monte Gelboe, vbi Saul irruit sup gladiū suum, qui dicitur hic gladius dñi, ex hoc quod illud factum fuit ex ordine diuinæ iustitiæ in quantum fuit poenale.

13 *Arcum suum tetendit.* quia ibidem Saul fuit uulneratus a sagittariis, vt habetur **1. Reg. vl.** quorum arcus dicuntur arcus domini, eo quod ordine iustitiæ fuit sic vulneratus, & non solum Saul fuit sic mortuus, sed etiam complices eius.

14 *Et in eo parauit vasa mortis.* instrumenta mortifera, quia in Hebræo instrumenta cuiuslibet artis dicuntur vasa, & ideo ostendens, quæ sint ista vasa, subdit:

15 *Sagittas.* Sagittæ. n. illæ quarum ferra igniuntur antequam proiciantur, grauius nocent: propter quod talibus sagittis aliquando uruntur in bellis, maxime contra obfessos. Sagittæ autem Philistinorum quæ dicuntur sagittæ dei ratione prædicta, fuerunt valde graues Sauli, & suis complicibus, & ideo sagittis ardentibus comparantur. Causa autem huius nocimenti subditur cum dicitur.

1 Ecce

6 *Iustum adiutorium meum a domino.* qui cognoscit innocentiam meam.

7 *Deus iudex iustus, &c.* Nun. ira. per sin. di. statim puniendo mala. q. d. non sed expectat poenitentiam: quæ si non sequatur, augebitur poena. ideo subditur.

11 *Nisi conuersi fueritis.* i. punitionem suam parabit.

14 *Et in eo parauit vasa mortis.* i. gehennæ, quæ est mors secunda, & subditur causa.

Tom. 3.

q 4

*** Basil. Ardentibus. i.**
A iis qui suppliciis sunt
afficiendi.

† operatur est.
† Tob. 15 d.
† mendacium.

*** Theo. qui. n. peccant**
sylvam igni obnoxia
admiserunt, & ligna,
B foenuinque, & stipula
congefferunt (vt ait
Diuius Apostolus,) ignis
fagittis configentur.

a **Ecce. Quasi hec pa-**
rauit Deus in scriptu-
ris.

August. vnde vide-
tur homini esse causa
damnationis. Sed ec-
ce. q. non ex Deo, sed
ex homine est, quia la-
cum ape, &c.

b **Concep. do. Aug. i. appetitum temporalium rerum.**

c **Peperit. effecit, emisit, & in emissis iniquitate est lacus. i.**
precipit.

a ¶ Autem. b ¶ Cum nequitia in animo concepta, in opere consummatur. ¶ Nititur effi-
cere. c ¶ Quia a diabolo per suggestionem. d ¶ Aug. qui est de terrenis rebus pro quibus
mala machinamur, ha sunt semen unde iniquitas. i. iniustitia nascitur.

a ¶ Etiam. b ¶ Consentiendo suggestioni terrenarum cupiditatum. ¶ F. autem inchoauit.
c ¶ Instando operi fraudis.

a ¶ Aug. fraudem patiendi prius laeditur fraudator damno innocentia, quam alius damno pecuniar.
b ¶ Aug. quia noluit euadere, sed seruus esse peccati, libidine rationi dominante.
c ¶ Quam concepit.

a ¶ Mentem. b ¶ Rationem. c ¶ Quam peperit. In Zacharia, sedens super talentum plumbi.
d ¶ Quasi impetu, & ideo grauiatur, vt non reuoluet ad requiem sanctorum.

a ¶ Hec confessio non est peccatorum, sed iustitiae Dei, qui iustus iustos protegit, & malos pro sua mali-
tia punit. Contra hanc laudem nihil valent blasphemiae impiorum, qui mala excusant per fortunam, vel
fortunam, vel diabolum, cui non potest resisti, vel aliam naturam quam non est ex Deo.
¶ Ideo. ¶ Laudabo. b ¶ Opere. ¶ Hoc ad gaudium pertinet, sicut poenitentia ad tristitiam.

f **Confitebor Domino secundum iustitiam eius, & plallam**
nomini Domini altissimi.

quasi omnia in summam colligens,
fiteri.

præcipitum aliis. Vn D
de subdit.

d **Lacum ape.** Et sic
est comparabilis ape-
rienti lacum, aperit. n.
cōcipiendo fraudem,
effodit parturiendo,
instando operi frau-
dis, incidit patiendi,
fraudem. f. perpetrando.

c **Conuer. dol. & c. Ca-**
put anima: vertex, ra-
tio: cui dominantur
peccata, & super sunt;
& superdescendent
cum in poenas detru-
dent.

f **Confitebor Domino.**
Cassiod. Conclusio
alacriter se dicit con-

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

1 **Ecce par.** Hic est ordo præposterus, quia conceptio præcedit par-
turationem. Saul autem primo concepit dolorem ex inuidia contra Da-
uid, dolens quod plus probitas David laudaretur cum cantaretur in
choris, percussit Saul mille, & David decem millia, ut habetur 1. Reg.
18. parturit autem iniustitiam, quando dolore inuidie inualecente, qui
similis est dolori mulieris parturientis, filiam suam dedit ipsi David, ut
eum faceret ruere gladio Philistinorum, ita quod sub simulatione
amicitiæ querebat eum interficere, secundum quod habetur 1. Reg. 18.
Peperit autem iniquitatem, quando aperte, & manifeste voluit eum
interficere, ut habetur 1. Reg. 19. tunc. n. manifeste apparuit malitia
sua, quæ prius latebat in ipsius corde, sicut in partu apparet fetus, qui
prius latebat in ventre.

2 **Lacum ap.** quia Saul quasiuit occisionem David per Philistinos
ut dictum est, & ipse incidit in hoc malum, quia ab eis occisus fuit, iō
subditur.

MORALITER.

1 **Ecce par.** Concipere præcedit parturire, & parturire pa-
tere. Malus igitur ex suggestionem diaboli concipit volunta-
tem peccandi: parturit autem per conatum ad implendi pa-
rit

ADDITIONO.

In Psal. 7. Domine Deus meus in te speravi. Titulus ipsius psal-
mi non bene exponitur in postilla, nec per consequens re-
cte assignatur principalis materia eius. Ad quod sciendum,
quod licet hoc nomen Chusi appellatiue hic sumatur, pro-
ut significat Aethiopen secundum translationem Hier. &
etiam Aethiops in hoc loco intelligatur pro aliquo homine
denigrato in fama, & in morib. non tamen debet intelligi
de Saul. Nam manifestum est, quod tanta fuit humilitas Da-
uid, quod nunquam legitur vocasse Saul nisi nomine proprio
vel nomine regio, vel Christum domini tã in absentia, quã
in præsentia, non solum in vita, & hoc vt patet in quamplu-
rimis locis 1. Reg. sed etiam post mortem saepe vocauit eum
Christum Domini, vt patet 1. Reg. 11. c. Similiter in ceteris ti.
psal. in quib. fit mentio de Saul, semper vocat eum nomine
proprio sine aliqua ignominiosa appellatione, vt patet in psal.
qui incipit. Diligam te Dñe. & in psal. Miserere mei Deus, miserere
mei. & in psal. Eripe me de inimicis meis Deus meus. & in aliis, vt
infra suis locis patebit. In quorū propriis titulis fit expressa
mentio de Saul sub proprio noīe sine tali cognominatione.

Postil. etiam dixit infra psal. 16. super illud verbum. *Ne non*
loquatur os meum opera hominum, quod David non relaxauit os
suum irreuerenter de Saul loquendo, sed magis reuerenter.
Non ergo uidetur rationabiliter dictum, quod hic singulari-
ter nominasset eum sic vituperose. Præterea dicere quod
David fuit culpabilis per ignorantiam crassam in morte sa-
cerdotum, non videtur rationabile, tum quia ipsemet post,
excusat David ab huiusmodi peccato, vt 1. Reg. 22. tum quia
nullo modo David, nec aliquis alius bonæ mentis debuisset
præsumere, quod Saul tantam crudelitatem exercuisset in
sacerdotes, qui penitus ignorabant inimicitias intrinsecas,
quæ erant inter Saul, & David, & cum hoc sciebant illa esse
vera quæ Achimelech dixit Sauli. f. *Quis in omnibus servis tuis*
sicut David fidelis, & gener regis, & gloriosus in domo tua, &c. pro-
ut in præd. c. Tum quia non legitur in libris Reg. nec Para.
quod David petiuisset veniam ab hoc peccato, sicut consue-
uit petere ab aliis per ipsum commissis. Nec aliquis, ppheta
ex parte Dei legitur ipsum arguere de hoc peccato, sicut de
aliis:

subditur.

3 **Conuer. do. eius. i. malum quod ex dolore inuidia concepit con-**
tra me conuertetur super eum, & patet litera ex dictis. Et patet etiam
ex dictis, quod David hic prophetando prædixit mortem Saulis, & mo-
dum, & eius causam.

4 **Conf. do.** Hic ultimo in fine psal. conuertit se David ad laudem
Dei de sua liberatione a persecutione Saulis secundum ordinem diu-
ina iustitia, & patet litera.

MORALITER. autem posset exponi psalmus iste, vt sit oratio
cuiuslibet positi in afflictione corporali ex persecutione iniusta, vel in
afflictione spiritali ex tentatione demonum maligna, petentis diuini
tus liberari allegando suam innocentiam, & persecutorum malitiam,
sed pertrahendo, tum quia ad hoc potest litera de facili applicari secun-
dum prædicta, tum quia sicut prædixi intendo insistere sensui lite-
rali.

PSAL.

rit aut in actu peccati, & sic lacum inferni sibi aperit & incidit.

3 **Con. do. eius, etc.** quia malum ipsius reuertitur per poenam
super caput eius, & innocens liberatus ad Dei laudem con-
uertitur, & sic in eius persona subditur: *Confitebor domino, &c.*

aliis. Nec etiam in hoc psalm. facit mentionem de petendo
huiusmodi veniam. Quod autem alleg. postill. di. quod Da-
uid cognouit culpam suã di. ad Abiathar. *Ego sum reus anima-*
rum patris tui, &c. non valet. Tum quia dicitur. v. di. c. ad eius
vero. Bonarum meritorium est ibi timere culpam, ubi culpa mi-
nime reperit. Tum quia talia verba David intelligi debent
dicta esse ad consolationem, & maiorem securitatem A-
biathar, vt firmiter crederet David esse sibi magis obliga-
tum.

Præterea posito quod David esset culpabilis in occisione
sacerdotum, & quod circa hoc materia psalmi versaretur, ta-
men litera non videtur recte appropriari isti casui. Dicit. n.
David in prima allegatione, quam pro sua liberatione facit
in hoc Psal. *Domine Deus meus, si feci istud si est ini. &c.* Sed con-
stat quod secundum postil. ipse David non erat innocens in
hoc peccato, sed potius culpabilis, quomodo ergo impreca-
batur maledictionem si esset culpabilis, di. persequatur ini-
micus animam me. &c.

Ex quib. verbis manifeste apparet, quod ipse erat innu-
nis ab hoc quod sibi ab aduersario in hoc loco imponebat
quod non potest conuenire prædicto casui, prout ponitur a
postil. Et ideo circa titulum huius psal. sequendo translatio-
nem Hiero. tanquam veram, aliter videtur dicendum. f. qd
Aethiops iste est Semei filius Iemini, & de cognatione
Saul, qui fugiente David ad Absalom egressus est ad male-
dicendum David, & mittendum lapides contra eum, di. E-
gredere vir sanguinem, & vir Belial, reddidit tibi Dominus
vniuersum sanguinem domus Saul, quoniam inualisti regnū
pro eo, vt habetur 2. Reg. 16. b. vnde patet quod Semei ille
volebat imponere David, quod fuisset culpabilis in sangui-
ne Saul, eo quod successisset sibi in regnū, ex quo David sen-
tit se valde afflictum. Vnde circumstantibus dicebat. *Si forte*
respiceret Dñs afflictionem meam. put in eo c. Et ne tanta sua in-
iuria nequissima impunita remaneret, David præcepit Salo-
moni tpe mortis suæ, vt interficeret Semei, vt hñ 3. Reg. 2.
vbi sic. Habes quoq; apud te Semei filiū Iemini, qui male-
dixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad castra, &c.
Et sequitur. *Deq; cesque canos eius cum sanguine ad infernum.*

H. uic

A Huic igitur historię pprie reducitur sensus lſalis tit. huius Psal. s. sic. *Pro ignorantia David.* hoc est p culpa q imponebatur David de morte Saul: cuius culpę nullo modo erat sibi conscius: & sic eā penitus ignorabat: eo modo quo intelligit illud Psal. 33. *quę ignorabam, interrogabant me;* quod exponit ad literā proponebat cōtra me mala, quorū nō erā mihi cōsciū: vt postil. exponit ibi infra. & seqtur in tit. quā cecinit Dño, offerēdo sibi innocentia: vt p hoc Deus cōuerteret maledictionē Semei in benedictionē: vt 2. Reg. 16. c. alle. *Fortē respiciet Dominus afflictionem meam, & reddet mihi bonum pro maledictione hac hodierna.* Et sequitur in tit. sup verba, Aethiopis, i. Semei, qui sic erat denigratus in vita, vt nō esset dignus noie pprio vocari. vnde Abisai in p̄dicti. c. canē vocabat eū, dicens: *Quare maledixit canis iste Domino meo regi, &c.* vnde notanter dī in tit. super verba Aethiopis, nō sup facta. nam licet p̄dictus Semei mittebat lapides cōtra David, & cōtra seruos eius, & spargebat terrā aduersus eū in magnā contumeliā, vt hī 2. Reg. cap. supradicto, David tanquam magnanimus tñ non curabat de factis suis, sed potius de infamia quam sibi pessime imponebat: & ideo super verba Aethiopis cecinit Dño. Et sic materia principalis huius Psal. super dicta verba illius Aethiopis, scilicet Semei fundatur, licet cum ea de alijs ad eam quodammodo pertinentibus tractetur. Circa quam materiam decem facit.

David Psal.
m decem.

Primo.

B Primo enim David petit suā liberationē tam ab Absalon, a quo p̄tūc fugiebat, quā ē a Semei, & a cōsanguinitate Saulis quā ē p̄tūc rōnabiliter timebat ex subito incurſu ipsius Semei. vnde dicit. *Saluum me fac ex omnibus persequentibus me.* sub signo vniuersali, vt cōprehendat persecutores ex parte Absalon, & ex parte Saul. Et quia istę duę p̄secutiones irruerāt sup David subito, & quasi ex improviso, idcirco dicebat: *Nequando rapiat, vt leo animam meam, &c.* q. d. isti persequentes insidiosē, & repēte, vt leo me rapere sine spe redemptionis intēdūt.

Secundo.

C Secundo alleg. suā innocentia de culpa p̄dicta sibi malitiose imposita di. *Domine Deus meus si feci istud;* qm mihi imponit iste Aethiops, s. q. procurassem mortē Saulis, si est iniquitas in manibus meis: vt p̄ter illa mihi imposita aliqñ malum eius procurassem. *Si reddidi retribuē: bus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis,* totū istud exponat, sicut in postil. vsq; ibi: *in puluerem deducat.* Tercio petit vindictā ex diuina iustitia di.

Tercio.

Quarto.

Exurge Domine in ira tua, &c. Quarto, q. Aethiops ille, i. Semei volebat p̄tendere, q. David inuasisset regnū quasi tyrannice, vel intrusue dicēdo: *quoniam inuasisti regnū pro eo,* vt supra alleg. est, idcirco petit stabilitatē regni sui quod legitime habuerat. Tum ex institutione diuina per Samuelē. vnde dicit: *Exurge Domine in precepto quod mandasti;* hoc est in confirmatione regni mei quod ex p̄cepto tuo habui. Tum quia regnū habuit ē ex electione, seu cōstitutione humana, conformādo se diuinę institutioni, vnde dicit: *& synagoga populorum circūdabit te:* q. a populi cōgregati, s. in Hebron, & in Ierusalem sequendo mandatū Dei, ipsum David receperunt in regem, vt 2. Reg. 5.

Quinto.

C Quinto petit, q. huiusmodi iustitia contra aduersarios suos notabilius fieret pp hanc infamia sibi malitiose impositam: vnde dicit: *Et propter hanc in altum regredere.* i. propter hanc maledictionē mihi malitiose tēpore meę p̄secutionis impositā in altū regredere: hoc est altius ostendendo potentia iustitię tuę iudicando populos aduersantium. vnde dicit: *Dominus iudicat populos, & liberando ipsum David iustū, & innocentē.* vnde dicit: *Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me:* vbi iustitiā alleg. quantū ad verū ius quod habebat in regno, vt dictū est, innocentiam vero quantū ad eius immunitatē a peccato p̄dicto sibi false imposito. Sexto, q. David post mortem Saul, & sibi pro maiori parte adhærentium crediderat se iam esse liberatū ab illa p̄secutione, & modo videbat ex parte adhuc insurgere contra eū tribulationes, & cōtumelias: idcirco petebat a Deo q. illa p̄secutio nequissima iam ex toto terminaretur, vnde dicebat: *Cōsummetur,* i. terminetur, seu finiatur nequitia peccatorū, i. Saul, & suorū satellitū, qui sicut antea manu armata eum querebant occidere, sic & modo iniuriando, seu blasphemando ipsum persequerantur: quia nequitia sic terminata Deus q. scrutās corda, & renes dirigeret iustū, s. ipsum David: vnde & dicit: *Et diriges iustū scrutans corda, & renes Deus;* quā quidē directio sibi debebatur ex diuina iustitia propter rectitudinē cordis quā habebat circa p̄dicta, vnde subdit: *Iustū adiutorium meum a Domino, qui saluos facit rectos corde,* i. adiutorium meū quod peto a Dño est iustū, inquantū est ab eo ad quem pertinet saluare rectos corde. Septimo, quia posset quis quærere: si Deus ex iustitia, saluauerat David de manu Saulis propter rectitudinem cordis sui, & Saul per oppositum condemnauerat ex eius malitia, quomodo tātō tēpore Deus tolerauit malitiā ipsius Saulis permittendo afflictionem David ab eo? Ad quod respōdit, q. hoc non est ex iustitia Dei, nec impotētia, q. Deus est iudex iustus, & fortis: sed hoc. puenit ex diuina patientia,

Septimo.

Quotio.

patientia, seu misericordia, per quā nō statim punit, sed dat tps D penitētię. vnde dicit: *Fortis, & patiens nunquid irascitur per singulos dies?* i. statim punit cū aliquis offensam cōmittit? q. d. non. sed quandoque *disimulat peccata propter penitentiam,* vt Sap. 11. Octauo exhortat Semei, & alios sequaces Saulis, sicut Sibā filiū Bochri, q. ēt erat Iemini, & ex illa parte conatus est turbare regnū David, vt hī 2. Reg. 17. vt conuerteret ab impugnatione ipsius David, ne eis cōtingeret, sicut cōtingerat ipsi Saul, in quo Deus exercuerat vindictā suę iustitię. vnde dicit: *Nisi conuerſi fueritis vos, s. cōsanguinei, seu sequaces Saul a p̄secutione mea. Gladiū suū vibrabit, arcū suū terēdit, &c.* vsq; ibi: *Sagittas suas ardentib. effecit,* q. oīa acciderūt ipsi Saul tpe sue mortis ex ordinatione diuinę iustitię, put in postil. latius declaratur. q. d. David supradictis aduersarijs. *Conuertimini ab impugnatione mea,* ne vobis cōingat, iustitia diuina operāte, ea q. cōtingerūt Sauli p̄decessori vestro, s. ea q. in lſa cōtinent; q. David in hoc Psal. narrat nō pphetando de futuro, put postil. dicit, sed potius narratiue cōminando. Nono declarat cām tātā vltionis diuinę circa Saul, vt ostendat q. malitia Saul ppria fuit cām huius vindictę diuinę, nō aut David p̄curāte, sed potius iniustitiā ab ipso Saul patiēte. vnde dicit: *Eccc parturit iniustitiam, &c.* s. ipse Saul, & exponat totū, sicut in postil. vsque ibi: *Et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* Decimo finaliter cōuertit se ad reddēdas gratiarū actiones Deo excusans se ab infamia p̄dicta sibi imposita, eo q. punitiones Saulis, & suorū attribūde sunt iustitię diuinę, vt dictū est, nō aut ad culpā ipsius David. vnde dicit: *Confitebor Domino secundum iustitiam eius, &c.*

Octauo.

Nono.

E

Decimo.

R B P L I C A.

In expositione Psal. q. incipit: *Domine Deus meus in te speraui.* Burg. notat postil. ex tribus. Primo, q. a postil. dicit quod p nōmē Aethiopis quod ponit in tit. huius Psal. intelligit Saul. Cōtra quod arguit Burg. sic; David fuit adeo humilis quod nunquā legist de Saul irreuerēter locutus, igit nō vocauit hic Saul Aethiopē. Hic rñdeo p aliqua dicta. Primū, nō est opus humilitatis de prauo bene loq. q. a iustū est prauorū mala cōmemorare. Iustitia aut, & humilitas sunt virtutes cōnexę; nō est igit virtutis, sed cuiusdā credulitatis opus, q. de Saul nō legist irreuerēter locutus. Secūdū dictū; David honeste loquēs de Saul deprauato non habuit respectū ad personā priuatā, sed publicā, nec habuit respectū ad aliquā eius virtutē, sed ad Dei tolerantia Tertiū dictū; David, vel quicūq; alius dicēs veritatē nō loquit irreuerēter; q. a verū a quocūq; dī, a Spiritu sancto est, cuius instinctus, & generatur, & specialis, irreuerentia rōnabiliter dici nō pōt. Quartū dictū. Nomen Aethiopis, de se nō est nomen irreuerētia, quia est nomen personę gētis. Quintū dictū; Nomen Aethiopis propter aliquā veram similitudinē ad Saul translātū nō est irreuerētia, quia vere dictū ad literam, vel transumptiue nō est irreuerenter dictū. Ex quibus patet solutio argumenti per Burgē. facti quo ad hoc. Et mirū est de Burg qui exponit illū versum huius Psal. *Consumetur nequitia:* de Saul, & suis complicibus: quō nō arguit ibi David os suū irreuerenter cōtra Saul relaxasse, quia maiori irreuerentia est ipsum dicere nequā, & peccatorē, q. Aethiopē: quia illa est irreuerentia ad literam, ista per pulchram transumptionem, neutra tamē est vere irreuerentia, quia utrūq; verū, iuxta intellectū tertij dicti suprapositi. Ad laudē enim Dei, cōmemorare peccata prauorū, & pēnas correspondentes nō est irreuerētia, sicut dicere ludam mercatorē pessimū, &c. Secundo Burg. notat postil. hic, q. a dicit David peccasse p ignorantiam crassa in nece sacerdotū, quos occidit Saul. de quo 1. Reg. 22. Quod dictū dicit Burg. irrōnabile ex eo. Primo, q. a vt dicit postil. in loco alleg excusat David a peccato in illo facto, secūdo. q. a ex eo nō legist David de peccato illo penituisse. Rñdeo hic q. Bur. falsum imponit postil. quia in loco alle. postil. non excusat David a p̄cō, etsi in alio loco ipsum videat excusare, hoc intelligendū est de tātō, non de toto, quasi non peccauerit in hoc facto ex malitia, sed ignorantia crassa, vt hic dicit, de qua modo vide in correctione 2. Reg. 15. Nec sequit, si David nō legat penituisse de hmōi p̄cō, q. igit non peccauit, cum sit p̄cūm venia dignum, quia non ex malitia factum, imo videtur penitentiam suam de hoc p̄cō David descripsisse. 1. Reg. 22. vbi dixit ad Abiathar. *Ego sum reus omnium avarum patris tui, &c.* Tercio Burg. notat hic postil. quasi implicet exponendo illum versum. *Domine Deus meus si feci istud, decem ab ini. me.* vbi David imprecatur sibi ipsi malum nisi sit innocens, sed fecit dum postil. David non fuit innocens imo reus in nece sacerdotū, igit imprecatur sibi malū, vt videlicet deiciatur: a quo tñ malo se petit hic liberari, & sic est implicatio. hic rñdeo q. David in hoc Psal. habuit duplicē respectū. Vnū ad peccatū ignorantie quo ad necem sacerdotū, de qua est sermo, timens ne pp hmōi peccatū permitteret a Deo p̄secutio ipsius David, vñ se petit liberari; & sic iste versus pōt sic cōtinuari, q. dicat David: *Domine Deus meus si feci istud: videlicet ex malitia,*

decidam

A decidam ab inimicis meis inanis. Sed tu scis, q. per ignorantia, igitur venia merear, prout petiui in prin. huius Psal. di. *saluum me fac ex omnibus*. Alium respectum habuit David ad peccatu infidelitatis, q. ei aduersarij eius, & adulatores Saul imponebant, suggerentes quod David semper tenderet ad malum Saul, & regnum

regnum ipsius conaretur sibi usurpare: & ob illum respectum D. peuit liberari a Saul in iura persecutione, quia nihil eorum fecit quae ei sic imponebantur. ideo dixit: *Domine Deus meus feci, &c.* Et secundum illum duplicem respectum multum conuenienter applicatur titulus, & materia huius Psal.

GLOSSA ORDINARIA.

Tres pro torcularib. psal. diuer' orsi hominu' prescribuntur. David, Alaph, & filio sum Core. † Vide titulu 4. Psal.

a In finem, &c. pro tor. Aug. Pro torcularibus, i. Ecclesijs, q. de Ecclesiae constitutione agit: cum Dñs post resurrectionem ascendit, misit spiritum, quo impleti apostoli, & alij fideles pre-

dicando Ecclesias congregauerunt. Ecclesia dicitur torcular, vbi bona a malis opere ministrorum separatur, non loco, sed effectu, & quasi a tegumentis purgantur, vt frumenta in area a paleis, & in tor-

cularibus vina a vinacijs, quae tamen necessaria erant, vt simul nascerentur, & crescerent: & ad maturitatem peruenirent. Vel quia in ea intellectus verbi Dei, dum sono vocis ministratur, quasi vinu includitur vinacio, & sic fertur ad aures quasi ad torcular vbi discernitur: quia valet sonus auribus: intellectus vero a memoria quasi a quodam lacu excipitur: inde in mentem, & mores quasi in cellas transit. Vel torcularia sunt martyria, vbi corpora pro nomine Christi persecutione calcantur, & quasi acina in terra remanent, animae in requiem emanant.

† In finem Psalmus David † pro torcularibus.
Id est Ecclesijs: de quarum constitutione, & causa constitutionis agit.

Psalmus VIII.
a Omnia secundum potentiam. b Secundum receptionem, & cultum. c Cal. Quae infinite: nullus enim sufficit omnes creaturas agnoscere, in quibus es admirabilis.

Domine Dominus noster: quam † admirabile;

PSAL-

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS VIII.

Domine dominus noster. Huic Psal. praepositus talis titulus in Hebræo. Ad victoriam super haggith psal. David. Ad huius intellectum sciendum, quod hoc sylaba, ba, quae praepositur huic vocabulo gittith, est articulare accusatiui casus in Hebræo, sicut Gallice dicimus, le maître, hec sylaba, le, est articulare accusatiui casus, & nominatiui. Sed in Latino non ponitur talis articulatio, quia casus distinguuntur, & cognoscuntur per variationem vocabuli in fine: cum dicitur magister, magistri, magistrum, nisi in vocatiui casu vbi dicitur aliquando o magister, ita quod li o, est articulare vocatiui casus. igitur si supradictus titulus huius Psal. de Hebræo ponatur in Latino debet sic dici: Ad victoriam, vel victori super gittith psal. David, ita quod hoc praeposit o sup. sufficiens exprimit accusatiui casum in hoc vocabulo gittith, q. o. est nomen Hebraei cum equinocum, vt dicunt Hebraei: quia vno modo est nomen cuiusdam instrumenti musici sic vocati Hebraei, eo quod primo factum fuit in Geth ciuitate Philistinorum: & sic exponit Ra. Sa. praedictum titulum Psal. David est iste supple super gittith, i. aptus decantari, in tali instrumento musico, eo quod diuersi cantus diuersis instrumentis appropriantur. Ad victoriam, siue victori, in quodam conatu leuitantur, quorum vnus chorus conabatur in cantando superare alterum, sicut plinius fuit dictum supra in tit. Psal. 4. Alii vero Hebraei antiqui dicunt, quod gittith hic accipitur in alia significatione, videlicet, prout significat torcular, dicentes quod per hoc intelligitur Edom, siue Esau, qui dicitur torcular. Esa. 63. a. vbi dicitur: Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Et sequitur, Quare rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua, sicut calcantium in torculari? Et respondet; Torcular calcaui solus. Dicunt enim q. hac scriptura loquitur de Messia, in cuius aduentu expectant regnu Romanum per regnum Edom designatum, calcandum, & subiiciendum Iudaeis per regem Messiam, sicut torcular calcatur. Et intelligunt regnum Romanum, prout aliquando continuit sub se omnia regna terrae, quae expectant sibi subiicienda per regem Messiam, & maxime populum Catholicum Romanam Ecclesiam subiectum, & sic exponunt titulum praedictum: Victori super torcular, id est, regi Messiae deuicturo Edom. praedicto modo Psal. David, id est, dicatur ad laudem eius Psal. factus ab ipso David cum dicitur; domine dominus noster. Igitur patet quod secundum Hebraeos antiquos ipse Psal. est de victoria facta per Christum, quod verum est, quia hoc expresse Saluator dicit Matt. 21. allegans aliquod dictum in hoc Psal. scriptum de ipso, quod cum pueri in templo ad eius laudem clamarent; Osanna filio David, principes sacerdotum indignati dixerunt ei, audis quid isti dicunt? quasi dicat non deberes sustine-

PSALMVS VIII.

Domine Dominus noster quam. Cal. Primo laudes Dei; maiestas eius, & operatio excelsa describuntur.

* Theo. Considerandu quod in quolibet Psalmo, in quo Septuaginta, In fine posuerunt, A pla, & Theodo-

tion, Victorie auctori interpretati sunt. Symmachus vero Triumphalis. hic igitur Psalmus triumphalis est Deo victorae auctori, qui diabolum destruxit, & homines liberauit. Torcularia autem Ecclesias appellat, quoniam, &

dominus vitis vocatur, qui vero eam vitem vindemiant, sunt fideles mysticum vinum preparantes. Maxima autem est perfidia Iudaeorum criminatio, multitudinem enim torcularium audientes, manifesteque scientes, vnum quoddam torcular datu fuisse, immo vero, neq; torcular, sed lacu ante torcular. Pro torcular enim, inq; effodi in illa, intelligere noluit, antiqua cessasse, noui vero testamenti gratia apparuisse, quae oēs hoies ad salutē vocat. quapropter non amplius secundū antiquam legem super vnum altare hominū fructus sacerdotes

vinde-

re talem falsum applausum. & respondit eis: Nunquid non legis, quia ex ore infantium, & lactentium perfe. lau. id est, vos qui legis scripturas, deberetis intelligere, quod hoc scriptum est de me. Hoc etiam patet per Apostolum in Epistola ad Hebræos 2. vbi magnam partem huius Psal. induxit, tanquam dictam de Christo, & per consequens totum Psal. di. sic: Quid est homo q. memor es eius, &c. r. s. que ibi: Omnia subiecisti sub pedibus eius. Et postea subdit exponendo de Christo di. Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Iesum per passionem mortis gloria, & honore coronatum. Nec pot. dici quod istae expositiones fuerint mystice, sed sunt literales: quia Christus loquebatur leg. speritis, & Apostolus Hebræis, qui non attendebant nisi ad sensum literalem: propter quod Hebraei antiqui bene dixerunt, dicendo quod iste Psal. est de Christo intelligendus ad literam, & quod Romanum Imperium erat ei subiiciendum, sicut videmus impletum in capite a Constantino tempore, aliae etiam partes orbis Christo subiicientur ante finem mundi, vt est prophatum per Daniel. 7. d. Omnis populus trib. & linguarū seruient ei. Sed istud quod Iudaei expectant, s. futurum Messiam est falsum. Accipiendo igitur illud quod est veritatis, falsitatem amittendo, potest exponi titulus Hebraicus positus, & titulus Hier. in translatione, iuxta Hebraicum, qui est omnino similis, nisi quod ponit plurale pro singulari, di. sic: Victori pro torcularibus Psal. David. id est, regi Christo victori. Pro torcularibus, id est, pro meritis suarum passionum, quae torcularia dicuntur, si accipiantur partes passionis, siue torcular, si accipiantur tota passio simul, eo quod sanguis eius ibi fuit expressus, sicut sanguis vna in torcularibus, seu torculari: & hoc in spinea corona impositione, flagellatione, & pedum, & manuum confixione, & lateris transfixione, per quae habuit plenam victoriam, & glorie coronam, & exaltationem super omnia creata, Psal. David, id est, iste Psal. factus est a David ad eius gloriam, & honorem.

Ad diuisionem igitur huius Psal. secundum sententiam tituli praedictam considerandum, quod licet triumphus Christi fuerit meritorius ratione humanitatis patientis, ratione cuius est super omnia exaltatus, secundum quod dicit Apostolus Phil. 2. b. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem aut Crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomē, quod est super omne nomen: tamen fuit effectiue virtute diuinitatis, vt patet auctoritate Apostoli inducta. & ideo Psal. David confitetur in Christo potestatem diuinitatis. & secundo conditionem humanitatis, ibi: Quid est homo. Circa primum dicit.

- 1 Domine. omnium per generalem gubernationem.
- 2 Dominus noster. per specialem cultum, & fidem: & quia ex semine David assumpsit carnem.
- 3 Quam admirabile. Id est valde admirabile.

Est

MORALITER.

1 Domine Dominus noster. Sensus literalis huius Psal. est de triumpho Christi, sed mystice potest exponi de suo corpore mystico, quod est Ecclesia, cuius est duplex status, militans,

&

& triumphans, & licet secundum vtrumque possit accipi magnificentia Dei, secundum illud Psal. Confessio, & magnificentia opus eius, tamen magis proprie dicitur de triumphante, secundum hoc ergo dicatur: Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum, id est valde admirabile.

11

A vindemiant, sed infinita altaria, quæ numerum superant, per omnem terram, & mare introduxit. & hoc 83. psal. magis deinde docet. Hic autem orbis terræ salutem vaticinatur, & Dei providentiam erga homines docet, atque vnigeniti humanitatem prædicat.

Genes. 31.

* Theod. Interrogatus Dominus a Iacob de nomine. Quid quæris nomē meum, quod est mirabile, & Deus qui semper magnificentiam habebat, sed hominibus illa non erat nota, eleuata est, quando omnes nouerunt, cum cælo, terræ: vniuersisq; dominari, vt vaticinatur Abacuch.

† Fundasti fundamentum (vel, interuisti ro-
pore, aut con-
firmasti lau-
dem.
7. cessare fa-
ctas.
Abacuch. 3.

B * Basil. Noster est, q̄ ex non existentibus nos fecit, tum quod a nobis cognoscitur.

a *In vniuersa.* Cas. Non ergo Iudæi, vel quilibet alij sibi vendicent quod omnium est, quod est intentio.

b *Cælos.* Aug. Ad literam, vel scripturas: quia excedit eloquia omnium scripturarum. Vel, super cælos. Continuando cum sequentibus, i. in scripturas, quas inclinat infantibus, propter inimicos Crucis: qui destruuntur, cum videntur, i. intelliguntur scripturæ vsque ad infantes ductæ: & cum per eas vsq; ad robur nutriuntur, & ad sublimitatem intelligentiæ eriguntur.

1. Cor. 3. 2.

c *Infantium.* Aug. Insipientium, quibus Apostolus lac dabat, quos signabat illi, qui Dñm laudabant, in quos hoc vitur Dñs testimonio. Ex his perfecit laudem, quia si soli perfecti essent in Ecclesia, non cōsuleretur humano generi, sicut nūc: cum & minimi nondū capaces cognitionis rerum spiritaliū nutriuntur fide temporalis historiæ. Inimici sunt omnes qui dispensationi per crucifixum factæ contraria dicunt: Defensores videntur heretici fidei, philosophi sapientiæ, cum tamen & illi fidem, & hi sapientiam veram impugnent.

Lib. de anima.

* Tertul. Christus ex ore infantium, & lactentium expediendo laudem, nec pueritiam, nec infantiam Hebræis pronunciauit, quarum altera cum suffragio occurrens, testimonium ei potuit offerre: altera pro ipso oblata utiq; vim sensit.

Math. 21.

* Theo. Secundum historiam veritas vaticinationis cognosci

sci potest qñ Dñs dixit Iudæis indignatibus quod pueri Osanna clamarent. rñdit: *Nonne legis ex ore infantium, &c.* Id vero diuinā potentiam demonstrat, quoniā per homines q̄ humanā scientiam non didicerant perniciosum tyrannum euerit.

* Basil. Præteritis cæteris miraculis, eius quod a pueris est

factum mentinit, quia illa antea, licet non ad

hunc modum, facta

sunt: chorus vero lactentium puerorum,

tunc primum loquutus est. Recte autē di-

xit, *Ex ore*, neq; enim ex mēte erat laus ista

infantium, sed ex ore duntaxat, & labijs.

d *Lactentium.* Cas. Non ætate, sed vt Pe-

trus, quasi modo geniti, qui nōdum elcā,

† Qui posuisti
gloriam tuam
(id est, laudā-
te) in cælis,
vel, homines
in terra laudē
tuam ad astra
tollunt.)

1. Pet. 2. 2.

E

1. Cor. 1. d.

sed lac sumere possunt: & est, non solum a perfectis, sed & ab insipientibus prædicatis. Vel, infantes, & lactentes dicit Apostolos, qui fuerunt homines simplices, & indocti. vnde: *Stulta mundi elegit Deus, vt confun. for.* vnde perfectior est laus.

Vel, ex ore infantium, & lactentium, i. ex verbis puerorum Hebræorū perfecisti laudē, quæ videbatur pueriliter agi propter inimicos, ne videat humana sapiētia, sed diuinitus data.

e *Inimicos tuos.* paganos.

f *Inimicum.* Iudæum, qui inimicus est Dei, dum patrē solum defendit: quia qui non honorificat filiū, non honorificat patrē, vel, inimicus voto. **g** *Vltorem.* sectæ suæ defensor, expositio eius quod est inimicum. Perfecisti, destrues.

h *Quoniam videbo.* præ Iudæo, spiritu.

i *Cælos tuos.* Apostolos, videbo præsentia in posteris hoc bene conuenit primitiuis.

* Theodoretus. Cælum illiusque ornatus magnificentiam diuinam ostendit.

* Basilus. Opera non manuum, sed digitorum dixit, vt quæ videntur minimæ esse operationis ostendat.

K *Opera digitorum tuorum.* quia cooperatione trinitatis perfecisti, quæ significatur in tribus digitis hic, vt ibi: Qui appendit tribus digitis. mo. terræ. Et per eos.

Esai. 40. c.

F

l *Lunam, & stellas quæ tu fundasti,* non illi,

Quid

NICOLAUS DE LYRA.

1 Est nomen. Propter quod dicit Apostolus post verba præmissa. Exaltauit illū, & dedit illi nomen quod est super oē nomen. Illa autem quæ super excellentia sunt incomprehensibilia sunt a nobis, & per consequens sunt admirabilia.

2 Quoniam eleuata est magnificentia tua, i. ipse Christus qui ratione deitatis dicitur Dei sapientia, & virtus, secundum quod dicit Apostolus. 1. Cor. d. Prædicamus Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. In istis autem duobus consistit magnificentia, eo quod per ista duo sunt magna facta, circa quæ proprie est magnificentia, vt habetur 4. Ethic. & nomen magnificentiæ hoc ostendit.

3 Super cælos. i. super omnem creaturam cælestem etiam angelicā: sicut dicit Apostolus Heb. 1. b. Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, &c.

4 Ex ore infantium, &c. Diuinitas autem Christi fuit confessa ab angelis confessione laudis ab hora natiuitatis, prout habetur Luc. 2. b. Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis exercitus laudantium Deum, &c. Sed laus ista fuit perfecta, quando pueri in tēplo clamabant confitentes diuinitatē Christi, dicentes: Osanna, i. obsecro, salua in excelsis. Salutem enim cælestem nullus dat, nisi Deus, secundum quod dicitur in Psal. Gratiā, & gloriam dabit Dominus, Pueri autem isti non erant homines literati, qui ex scientia le-

gis,

gis, & prophetarum possent cognoscere diuinitatem Christi, & sic confiteri. propter quod ista laus videtur processisse a Spiritu sancto, linguas eorum mouente, sicut locutio asinæ Balaam non fuit ab ea, nisi nasci tantum: sed effectiue fuit ab Angelo linguam eius mouente, & sic ista laus puerorum videtur perfectior fuisse quam Angelorum, quantum ad hoc quod efficiebatur hoc modo immediate a Spiritu sancto, qui præcel- lit omnes Angelos in infinitum.

5 Propter imi. confutandos: quia per istam laudem, & scripturæ interpretationem a Christo factam principes sacerdotum Christo inimicantes fuerunt confutati.

6 Vt destruas. i. populum Iudaicum Christum persequētem, qui fuit eius inimicus, & etiam vltor in quantum sub titulo vltionis iniuriæ legis Mosaiæ cum persequerentur impoentes sibi transgressionem legis in violatione sabbati, & quibusdam alijs: & iste populus vltor, & inimicus propter hoc fuit postea destructus per Romanos, Christo eos ad hoc incitante ex ordine sue iustitiæ.

7 Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorū, &c. Hic consequenter David exprimit in Christo conditionem humanitatis, quantum ad humiliationem eius, & exaltationem, di. Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum, id est, cælum sydereum in quo sunt stellæ, & empyreum in quo sunt Angeli, eminentiam eorum considerando respectu naturæ humanæ in se consideratæ. ideo subditur.

Quid

MORALITER.

1 In vniuersa terra. quasi dicat multo plus est admirabile in cælesti gloria. ideo subditur.

2 Quoniam eleuata est magnificentia tua, &c. Sed quoniam ciuitas cælestis si esset tantum ex viris perfectis, non esset sic laudabilis, sicut est per hoc q̄ pueri sunt cum eis. ideo subditur.

3 Ex ore infantium, & lactentium. Et isti pueri sunt in triplici differentia. Nā aliqui confessi sunt Christum morte, sed non ore: sicut innocētes occisi ab Herode. Aliqui vero ore, sed non morte, s. pueri clamantes Christo, Osanna filio David, &c. vt habetur Mat. 21. Aliqui vero utroque modo, sicut Beatus Pan-

cratius

cratius qui confitens Christum, passus est anno etatis suæ 12. & Beata Agnes anno 13. & similes qui sunt in ciuitate cælesti Deum laudantes.

6 Vt destruas inimicum, & vltorem. li, vt, tenetur causaliter, & consecutiue. Nam propter primos destructus sunt Herodes, & propter secūdos scribæ, & sacerdotes pueros increpantes, & propter tertios tyranni Gentiles.

7 Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum. Hic ostenditur qualiter homo ad triumphantem Ecclesiam eleuatur, cum dicitur: Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum, quæ sunt creaturæ incorruptibiles, & valde excellentes respectu corporis humani. ideo subditur.

Quid

Quid est homo. Cassio. Secundo, naturam hominis olim vi-
tiam, dicit in Christo super omnia exaltatam. Prius enim
ostenderat omnipotentiam deitatis. Cal. Per hominem pec-
catores, per filium hominis spirituales.

Cal. Homo glibet vilis, cuius memor Deus, miserendo. Fi-
lius hominis, Christus
homo: quoniam per
eum, tu visitas eum
cum verbum caro fa-
ctū est, in quo medi-
cus venit ad infirmos.
* Tertullia. Ignobi-
litas argumenta: pri-
mo aduentui compe-
tunt, vt sublimitatis se-
cundo. nec Rex glo-
ria a cœlestibus salu-
tatus prius, quam Rex
Iudeorum proscriptus
in Crucem.

* Basil. Præcisa est
homini in animantes
omnes data potestas.
Dominatur eis quidē,
sed artibus, & sollicitu-
dine, & cum timore
peccati memor.

* Theo. Homo mortalitate minor factus est Angelis, post
vero humanitate Dei, & Saluatoris nri Iesu Christi natura no-
stra gloria recepit. Gratia. n. salui facti estis, inq̃t, Apostolus, &
congregauit, & collocauit nos in cœlestibus in Christo Iesu.
b Aut filius. Aug. Disiunctio innuit distare inter hominem,
& filium hominis. Omnis filius hominis homo, sed non ecō-
uerio, vt Adam. Homo ergo omnis qui portat imaginem ter-
reni. Filius hominis, qui cœlestis & merito nouus homo filius
hominis: quia nouus ex veteri quadam mutatione fit.

Aug. Cur relictis altioribus hæc ima dicit? Sed oues innocē-
tes dicit: Boues, qui operantes, terrenos faciūt fructificare: Et
hoc

hoc de Angelis, & hominibus dicitur, vt de omnibus p̃bet q̃ D
subiecti sūt, oues innocentes, rā homines, quam angelos. Bo-
ues arantes, & triturantes, qui in vinca Dñi vomere spiritali
arbuta criminis præscindunt. Vniuersas. fœminino genere
vitur, vt notet fructificantes, qui semine verbi Dei homi-
num corda fructifica-
re faciunt.

c Insuper & pecora. Malos ergo Christo
subiectos esse notat,
quod minus videtur:
hi enim carnales in
latitudine campi, id
est, in amplitudine vo-
luptatum, nō in mon-
tibus virtutum habi-
tantes.
* Theodor. Horum
testis diuinus Aposto-
lus clamat: Eum qui
modico quam Angeli
minoratus est, vide-
mus Iesum p̃pter pas-
sionem mortis, glo-
ria, & honore coro-
natum.

d Pecora campi. Aug.
Qui in carne viuunt, vbi nihil arduum ascendunt: sed lata via
cui inhaerent, est quæ ducit ad interitum: vnde & Abel in
campo occiditur.

e Volucres. superbi. de quibus: Posuerunt in cœlum os suum. Quo-
rum caput dicit Ascendam in cœlum, & exaltabo solum meum, &
ero similis altissimo.

f P̃sces maris qui perambulant semitas maris. curiosi. Hæc tria
voluptas carnis, superbia, curiositas, includunt omnia vitia,
quæ sunt concupiscentia carnis, ambitio seculi, id est, su-
perbia, concupiscentia oculorum, per oculos curiositas, ma-
xime præualeat.

PSAL-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quid est homo. Id est natura humana respectu angelica, quasi
dicat modicum quid, & tamen.
- 2 Memor es eius. eam a peccato liberando. videtur enim Deus quo
dammodo oblitus fuisse humanam naturam, quando inquit eam sub malo
culpe, & p̃na: & recordatus ipsius quando venit liberare eam, sicut
petebat Dauid: Veni ad liberandum nos, &c. hoc autem natura
angelica non fecit, cuius peccatum non remediatur.
- 3 Aut filius hominis. Id est filius Virginis, quia homo est generis
communis. quasi dicat, natura humana Christi in se considerata minor
est angelica: & tamen.
- 4 Visitas eum. Assumendo illam naturam in supposito verbi, vt sic
esset verus filius Virginis, & Dei: hoc autem non fecit Deus natura an-
gelica, quia nusquam angelos apprehendit, sed semen Abraham, vt dici-
tur Hebr. 2. d.
- 5 Minuisti, &c. in sua passione, quia angeli non sunt hoc modo pas-
sibiles, sed et passione corporali.
- 6 Gloria, &c. quia per meritum sue passionis resurrexit, & ascendit
in

in cœlum, & coronatus super angelos sedet ad dexteram Dei patris, se-
cundum quod dicitur Marc. ult. d. Et Dñs quidē Iesus postquā lo-
cutus est eis, assumptus est in cœlum, & sedet a dextris Dei.

7 Et constituisti. propter quod Dominus post resurrectionem suam.
Mat. ult. dixit: Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in ter-
ra. & ideo subditur.

8 Omnia subiecisti. quia etiam angeli supremi sunt homini Christo
subiecti.

9 Oves. Istud additur ad remouendum errorem illorum qui dixerunt,
quod diuina providentia non se extendit ad ista inferiora, sed tantum ad
superiora, in quorum persona dicitur Job 22. c. Circa cardines cœli
perambulat, nec nostra considerat.

10 Domine Dominus. Hic in fine Psal. resumit David primum
versum, sicut in cantilenis fieri solet, q̃ in fine reiteratur principium, &
ideo exponatur, sicut prius. Notabiliter autem possit exponi Psal. iste,
qui est de Christo capite, vt visum est de quolibet fœli, qui est membrum
Christi: qui per virtutem humilitatis, & patientiæ per diuinam virtu-
tem sublimatur ad coronam gloria, ad quam & nos perducatur.

PSAL-

MORALITER.

- 1 Quid est homo. corpore, & fragilis, & corruptibilis, quasi di-
cat, nihil videlicet respectu ipsarum.
- 2 Quod memor es eius. ad eleuandum ipsum super cœlum sy-
dereum in empyreo, quod est locus angelorum. Et respon-
detur ad hoc cum dicitur.
- 3 Minuisti eum paulo minus, &c. quasi dicat licet ratione corpo-
ris sit fragilis, tamen ratione animæ ad imaginem Dei factæ
non multum distat ab angelica natura, & ex Dei beneficio
æqualis efficitur in gloria, ideo subditur.

6 Gloria,

ADDITIO I.

In Psal. 8. Domine Dominus noster. (Domine Dominus, &c.)
Hic psal. satis bene exponit in possib. exceptis paucis, in q̃b.
vñ aliqd̃ vterius addēdū. Primū est: q̃a cū dicit: Admirabile est
nomen tuum in vniuersa terra, innuit nobis q̃ nomen Christi de
quo agit, nō in Iudæa tm̃ erat publicandū admirabile, licet no-
mē Dei tpe, vet. te. de quo Psal. Notus in Iudæa Deus: & in Israël
magnum nomen eius, sed et in vniuersa terra, quod factum fuit p̃
Apostolos, q̃bus iniunctū fuit. Act. 1. b. Eratis mihi testes in Iu. &
Sa. vñ: ad ex. ter. quod & fecerūt, q̃a in omnem terram exiuit so-
nus eorum. Secundū est: q̃a cū dicit: Eleuata est magnificētia. &c. intel-
ligitur

ligitur magnificentia p̃prie de humanitate Christi. nā secun-
dū Philosophū in 4. Ethic. pertinet ad magnificū preparare
conuenientē habitationē. Constat autē, prout dñr Coloss. 2. q̃
in Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis: & hoc est quod dicit
glo. in hoc loco: Magnificētia tua, i. filius tuus Deus, & homo:
eleuata est de terrena humilitate sup̃ celos, & sic magnificen-
tia Dei in hoc loco est ipse Christus. Tertiū est q̃ cū dicit: Ex
ore infantium, & lactentium. perfecisti laudem: licet in hoc quod di-
cit: Ex ore infantium, intelligantur pueri, in tēplo clamātes, vt
Christus allegat, Matt. 21. tñ hoc q̃ dicit lactentiū, nō p̃prie
applicatur ipis pueris, qui iam transcendunt aetate lactentiū,
vt

ut de se patet, sed habet intelligi de simplicibus fide Catholi-

A. cam tpe Apostolorum recipiētib. de qbus 1. Pet. 2. a. *Quasi mo- do geniti infantes lac concu.* & 1. Cor. 3. a. *Lac vobis potum dedi, non escam.* Vnde sicut in pueris, seu infantibus laus Dei vñ pcessit- se a Spiritu sancto linguas eorum mouēte, put dñ in postil sic in lactentibus: q licet vñm rōnis habentes, non tñ altā doctrinā pp simplicitatē suā capere possent: laus Dei, seu cōfessio fidei vñ pcedere a Spiritu sancto mētes eorum illumināte, sic ex ore vñrorūq; laus perficitur, in corde, s. & in ore. quia *Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem,* Rom. 10. b. Quartum est, qd cū dicit, *Calos tuos opera digitorum tuorum,* intelligendum est de empyreo, quod est cælū spirituale, & iō dñ: *Opera digito- rum tuorum,* quod denotat operis subtilitatē, cæli aut syderei, quia corporei sunt, non dicuntur opera manuum, iuxta illud: *Opera manuum tuarum sunt cali.* Quintū quærendū est, cum Psal. dicit: *Lunam, & Stellis quæ tu fundasti:* cur ptermisit facere mē- tionē de Sole, qui maxime principalior est inter sydera: vnde & in scripturis sacris semp eis pfertur, & de eo fit principalis mentio, ut in Psal. *Solem in potestatem dici, & Lunam, & Stellis in potestatem nostris;* & sic de multis alijs. Ad quod dicendum, q in hoc loco Psal. loquitur de cælo empyreo, ut dictū est; in quo p Lunā designatur vniuersalis Ecclesia, put in glo. & sic p stel- las debent intelligi singulæ beatorū personæ tam angelicæ q humanæ, secundum quā cōsiderationem Christus designari debet per Solē, q est verus Sol iustitiæ, iuxta illud Malach. 4. a. *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ,* & c. qui quidē Sol est magnificentia Dei super cælos, ut dñ in primo versu huius Psal. idcirco de Sole non facit hic cū Luna, & alijs stellis men- tionē, q tñ in cælo empyreo sunt, nō supra cælos, sicut Sol, qui est magnificentia Dei. vnde & rōnabiliter admiratur videns excellentiā hmōi Lunæ, & stellarū. *Quid est homo quod memor es eius:* Sextū aduertendum est, q hic psal. notabiliter, & proprie correspōdet auctoritati Apostoli Phil. 2. per postil. allegatē, s. *Propter quod & Deus exaltauit illum,* & c. primo, quia sicut ibi ha- betur, q per meritū humilitatis passionis Christi eius huma- nitas fuit exaltata intantū, quod dedit ei nomen quod est sup oē nomen, & c. pari forma psal. cū pmissit in tit. Victori super torcularibus, quod passionē denotat, subdit: *Quam admirabile est nomen tuum,* & c. Huic ē quod dicit Apostolus: *Propter quod & Deus exaltauit illum,* correspōdet psal. dicens: *Exaltata est ma- gnificētia tua,* & c. Similiter huic q dicit Apostolus: *Dedit illi no- men quod est super omne nomen,* correspōdet psal. dicēs: *Quam ad- mirabile est nomen tuum.* Huic ē quod dicit Apostolus: *In nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium,* correspōdet psal. dicens: *Vide- bo calos tuos, Lunam, & Stellis.* Huic autē quod dicit, *terrestrium,* correspōdet psal. dicēs: *Oues, & boues,* & c. Huic aut quod dicit, *Infernorum,* correspōdet psal. dicens: *Pisces maris, qui perambu- lant semitas maris.* Licet enim terra sit infimū elementū: tñ se- cundū modum loquēdi sacræ scripturæ, maria dicuntur esse subtrus terræ; eo q flumina cōiter fluunt versus mare; vnde le- gitur: *Quia ipse super maria fundauit eam.* Huic autem quod dicit Apostolus: *Et omnis lingua confiteatur,* & c. correspōdet psal. di- cēs: *Ex ore infantium, & lactentium,* & c. In quo comprehendit omnem linguā, s. corporalem, & mentalē modo supradictō. Septimū psal. in vltimo versu resumit primū versum, præter- mittendo tamen id quod dixerat: *Quoniam eleuata est magnifi- centia.* Et sic potest intelligi nomen Dei in hoc vltimo versu sumptum de diuinitate tātum, prout in gl. Phil. 2. nam nomē diuinitatis cepit cognosci in vniuersa terra per exaltationem Christi, sicut in infirmitate passionis dicitur esse exinanita.

A D D I T I O.

In eodem psal. 8. vbi dicitur in postil. Hæc syllaba ha, quæ præponitur huic vocabulo gittith.

Hæc syllaba ha, iuxta verā, & cōm Hebraicæ linguæ gram- maticam, nec est articulare accusatiui, nec alicuius alterius ca- sus; quia indifferenter præponitur cuilibet casui. Quod sic pa- tet: nam vbi habemus Genes. 1. a. *Terra autem erat inā.* & vñ. in quo loco terra est manifeste nominatiui casus: ibi tamen præ- ponitur hæc syllaba ha, ut ibidem patet. Similiter in eo. cap. vbi dicitur: *Congregationesque aquarum appellauit maria.* In quo loco li *aquarum*, est manifeste genitiui casus, ibi etiam præpo- nit huic dictioni *aquarum* hæc syllaba ha. Similiter Gen. 2. c. a. vbi trāslatio nostra habet: *Præcepitque ei dicens:* In Hebræo ha- betur:

betur: *Præcepitque homini dicens:* quod idem est in snā; cū ibidē de homine loquit in quo loco huic dictioni homini, quæ est manifeste datiu casus, præponitur hæc syllaba ha. Similiter Gen. 1. a. vbi dñ: *Dimisitque aquas quæ erant sub firmamento huic di- ctioni aquas q manifeste est accusatiui casus.* præponitur hæc syl- laba ha, ut ibidē patet. Similiter Deuter. 3. a. vbi dñ: *Audite ce- li quæ loquar.* in quo loco li celi, est vocatiui casus, ut est mani- festū, eidē præponit hæc syllaba ha. Similiter Gen. 2. a. vbi dñ: *Compleuitque Deus die septimo,* vbi li *septimo*, est manifeste ablati- ui casus; præponitur ei hæc syllaba ha. Et sic in alijs cōplurimis, & innumerabilibus locis. Ex qbus patet, q hæc syllaba ha, nō est in Hebræo accusatiui, nec alicuius alterius casus, ut dictū est. vñ apparet, q hoc habuit postillator ab aliquo minus fuiti ciēter docto in Grāmatica Hebraicæ linguæ. Sed vidēdū est, qd significet hæc syllaba ha in Hebraica lingua, cum alicui di- ctioni præponat. Ad quod sciendū, q cū noia cōia, seu appel- latiua in ppositionibus pponunt sine signo vniuersali, intelli- gunt indifferēter p quocūq; vno quod illo noie possēt appel- lari, ut cū dñ: *Magister venit;* intelligit indifferēter de quocū- que q magister dñ; & ad verificādū talē ppositionē sufficit, q vnus magister venit quocūq; sit ille. Sed cōtingit sæpe q inter multos magistros q cōueniūt in aliqua societate, seu collegio sit aliq magister notior, vñputa de quo frequentius fit sermo in tali societate, vel collegio, quā de cæteris magistris pp ali- quā præeminētiā officij, vel alicuius singularitatis ad magistrū pertinētis. In quo casu in Hebraica lingua cū dñ: *Magister ve- nit,* sine additione intelligit de quocūq; indifferēter, sicut in lingua Latina fit cōiter. Sed cum addit in Hebræo hæc syllaba ha, huic dictioni magister, tūc nō verificat, nisi de illo magro notiori modo pdicto, ut dictū est. Ita q existētibus multis ma- gistris in eodē collegio quorū vnus eēt notior rōne pdicta, fal- sum eēt dicere, magister venit cū additione huius syllabæ ha, nisi ille magister q lingit modo pdicto determinat, venisset. Et inde est qdā rā grāmaticalis in lingua Hebraica, q nunq nomini pprio fit additio istius syllabæ ha, licet ēt ppria noia variant p casus. Cuius rō patet ex dictis, q illud quod signifi- cat noie pprio nō exigit aliquod signū p quod distinguat ab alijs, cū nil significet p nomē ppriū, nisi aliquod singulare, ni- si forte sumat equocē quod est alterius rōnis. Cōtingit tñ qñ- que q pponit hæc syllaba ha, supflue, sine hac ppria significa- tione, sicut & in prophetis locutionibus qñq; ponunt plura verba vbi pauca sufficerent fm modū cōm humanū. Et ista sunt diligēter attēdenda in expositione multorū passū sacræ scripturæ ad habendū verū sensum literalē, sicut Esai. 7. c. vbi dñ: *Ecce virgo concipiet.* In Hebræo addit huic dictioni virgo hæc syllaba ha, quod non modicę attēctionis est, ut ibidē Deo dāte videbit. His visis hoc nomē gittith, in Hebraico fm suā plenā, & verā acceptionē nō significat torcular, vnde Ra. A- benhazra q inter ceteros expōitores Hebraicos pprius lite- rā seqtur, ad ridiculū reputat dicere q hic sumit gittith p tor- culari, seu torcularibus. hoc enim magis pertinet ad Ethymo- logiā, seu allegoriā, quā sensum literalē. vnde secundū illū, & alios nō mediocris auctoritatis hoc nomen gittith, significat infimū musicū sic dictū, eo q tuit datū ad decantandū Obe- bedom Gethæo, q fuit Leuita: & sic gittith, est nomen adiecti- uū, acsi diceret in Latino, infimū Gethæū. vel ideo forte secū- dū alios istud instrumētū musicū fuit intitulatū a Gethæo, eo quod Dauid inuenit eū, cū habuit victoriā de Golia, q cogno- minabat de Geth. vnde 1. Reg. 17. c. *Apparuit vir ille spurius a- scendens Goliath nomine, Philistæus de Geth:* maximus. n. robur Philisthinorū, q Israeli aduersabatur, residebat in Geth: qua- propter Dauid in lamentationē Saulis, & Ionathæ cū dixisset: *Quomodo ceciderunt fortes,* & c. subdit: *Nolite annuntiare Geth.* 2. Reg. 1. c. q. d. illi robusti de Geth hoc audientes derident de fortibus Israel. Vnde in memoriā illius maxime victoriæ, quā Dauid habuit auxilio diuino de illo robustissimo Philisthæo de Geth, imposuit hoc nomē alicui notabili infimo musico, cū quo laudes Deo decantauit in recognitionē tātæ victoriæ. & secūdū hoc addit ista syllaba ha, isti dictioni gittith, ad de- notādū quod illud infimū gittith, erat notius inter alia infima talia musicalia aliarū specierū, vel forte, qd aliquod singulare infimū gittith, noie erat notius, & excellentius, respectu alio- rum in sua specie, & in tali cantabantur huiusmodi psalmi.

A *In finem pro occultis filij.* Nec additur cuius, per excellentiam est vnigenitus Dei.

B *Occultis.* Quia alia eius sunt manifesta. Duo ergo sunt aduersus, prius occultus Iudæis q. gentibus pfuit. vnde: *Cecitas contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret.* Secundus manifestus omnibus. Duo etiam sunt iudicia Dei.

† Almuti labben (nomē instrumenti musici, quod interpretatur super mortē labben; vel pro iuuentute splēdida, siue filij aut super mortē insipientis, aut incrementum filij)

B Occultum, quod nunc agit, quod incipit a domino Dei, id est, pēna qua quisque, vel exercetur ad purgationē, vel mouetur ad conuersionem; vel si conuenit excacatur ad damnationem. Manifestum autem erit in vltimo, cum cuique retribuet secundū meritā. Hic ergo agit de humili aduentu, qui cæcatis Iudæis profuit gentibus: & de pēna qua iudicat purgando, conuertendo, excacando.

C *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, &c.* Prophetā latus psallit, quia cultura diaboli aduētū Christi destruitur:

In finem t. pro occultis filij. Psalmus David.

Onfitebor tibi Domine in toto corde meo, narrābo omnia mirabilia tua. Lætabor, & exultabo in te, psallā nomini

meo, narrābo omnia mirabilia tua. Lætabor, & exultabo in te, psallā nomini

struitur: & Christus regnat, iudicat, adiuvat.

* Theodor. Symmachus quidem, Triumphalem de morte filij interpretatus est. Aquila vero, victorie auctori iuuentutis filij: & Theodotion, de florida ætate filij. Concordissime cōs docent, quod hic psalmus continet victoriā quam Dominus

Christus contra mortem consequutus est.

Occultum autem mysterium hoc septuaginta nuncuparunt. Nam & Euangelista de morte Christi loquens subiunxit. Et erat occultum ab oculis eorum. Et D. Paulus clamat. Mysterium occultum a seculis.

* BASILIVS. Confessio autem est condemnatio propriorum

peccatorum, aut gratiarum actio, vt hic.

* Theodoret. Proprium est perfectorum totum cor Deo, qui ex tota anima est diligendus, dedicare, nec cogitationes partiri in Deum, & Mammona, & narrare mirabilia eius, vt fiant auditores participes cantus hymnorum.

NICOLAUS DE LYRA. PSALMVS IX.

Onfitebor tibi Domine in toto corde meo. Huic psalmo præponitur talis titulus in Hebræo. *ad victoriam almuti labben.* Psal. David. Ad cuius intellectū sciendū, q. hæc dictio *almuth* ab aliquibus in duas partes diuiditur, & sic est sensus sup. mortē. Labben importat filiationē, & hoc modo accepit Hieron. in trāslatione iuxta Hebræicū, dicēs sic: *Victor super mortem filij Psalmus David.* & secundū hoc aliqui expositores nostri dixerūt, q. David fecit hunc psalmū pro morte filij sui Absalon. Sed Beatus Aug. hoc reprobatur, & merito, vt vñ, quia David in morte Absalon non cecinit carmen lætitiæ, sed magis carmen lugubre, di. *Fili Absalon quis mihi tribuat, ut ego moriar pro te, &c.* Reg. 18. g. In hoc autē psal. exprimitur carmen lætitiæ, quia in secundo versu dñ: *Lætabor, & exultabo in te, &c.* Et circa mediū psal. *Exultabo in salutari tuo.* Alij dixerunt, q. David fecit hunc psalmū gratias agens de morte primogenitorū Aegypti in exitu Israel de Aegypto, vt habet Exo. 12. Et sic est prædicti tituli sensus: *Ad victoriam per mortem filij, &c.* id est filiorum accipiendo singulare pro plurali, sicut Exo. 8. f. *Venit musca gravissima.* i. multitudo muscarum. Sed ista expositio non habet magnam apparentiam, quia in toto psal. isto non fit mentio aperta de ista persecutione primogenitorum Aegypti, nec de exitu filiorum Israel de Aegypto. Item hæc expositio, & prædicta improbantur per hoc q. prædicta dictio Hebræa *almuth* in omnibus Bibliis Hebræicis quas ego vidi, scribitur pro vna dictione: & sic nō potest signare, super mortē. Accipiendo igitur *almuth*, prout est vna dictio, ad huc secundum Hebr. habet triplē significationē, quia vno modo est nomen instrumenti musici in quo cantabatur iste psal. vt dicunt aliqui Hebræi. Sed hanc expositionem, vt inconuenientem d. mittit Rab. Sa. Alio modo signat iuuentutem, sicut alma in Hebr. signat iuuentulā, & hanc sequitur Rab. Sa. di. quod David in Spiritu sancto præuidit iuuenes fortes de Israel captiuandos per Romanos, & postea per maximū tempus releuandos (licet non in eisdē numero) per regem Messiam, quem in aduentu suo dicit subiecturum orbem terrarū Iudæis: & sic est sensus tituli prædicti: *Super iuuentutem filij.* id est, filiorum, &c. Sed hæc expositio supponit falsum, & erroneum, scilicet Christum esse venturum: & ideo totaliter est vitanda. Tertio *almuth* signat occultationem: & secundum hoc ponitur titulus huius psal. communiter in Bibliis nostris: *In finem pro occultis filij psal. David.* quam significationem sequuntur Aug. & Cassio. propter quod intendo eam sequi.

Ad cuius intellectū sciendum, q. duplex est iudiciū diuinū. Vñ est iudiciū discretionis, quo discernuntur fideles ab infidelibus, & hoc potissime incepto a p̄dicatione Christi Apostolorū, gaudio Dei iudicio, licet occulto nobis aliq. cōuersi sunt ad fidē, & alij in infidelitate indurati. Cuius rō est nobis valde

valde occulta. vnde cum Apostolus dixisset Rom. 9. c. *Culps vult miseretur, & quem vult indurat.* Et postea 11. c. *Vide ergo bonitatem, & seueritatem Dei, in eos quidem qui non credunt, seueritatem, in te autem bonitatem Dei, si permanseris.* Postea subdit: *O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius.* Et psal. 35. a. *Iudicia tua abyssus multa.* Aliud autem est iudiciū Dei, quod dicitur iudiciū discretionis, quod erit in fine mundi: & licet istud iudiciū futurum sit valde clarum, quia tunc manifestabuntur etiam occulta cordium, tamen est modo nobis valde occultum secundum quod dicit Saluator Matt. 24. c. *De die autem illa, & hora nemo scit, neque Angeli in celo, nisi solus pater.* Vtrumque autem iudiciū datum est ipsi Christo, secundum quod ipse dicit Ioan. 5. d. *Pater omne iudiciū dedit filio.* Et de isto iudicio duplici sibi dato quod præuidit David in Spiritu sancto, fecit hūc psalmum, & sic est sensus tituli prædicti: *In finem pro occultis, &c.* id est, iste psalmus factus est a David pro occultis filij, id est, pro duplici iudicio prædicto dato filio. In finem, id est, dirigens nos ad considerationem finis mundi, & beatitudinis, quæ tunc retribuetur iustis, tanquam vltimus finis. Et sic iste psalmus est de iudiciaria potestate Christi, sicut præcedēs psalmus de sua exaltatione, quantum ad sensum literalem. Non enim omnis expositio psalmodum de Christo est mystica, sicut supra ostensum est psal. 2. & 8. Et idem dicendum est de isto. Plura enim expressius prophetauit David de Christo, quam alij propheta: propter quod dicitur eximius prophetarum, sicut dictum fuit in principio huius libri. Igitur secundum hoc iste psal. diuiditur in duas partes, quia primo David se cantare prædicit, secundo materiam sui cantus subiungit, ibi: *In conuertere de.* Circa primum dicit sic.

- 1 *Confitebor tibi Domine.* scilicet, confessione laudis.
- 2 *In toto corde meo.* Id est, intellectu, & affectu.
- 3 *Narrabo omnia mirabilia.* i. excellentia mirabilia tua; quæ sunt in duobus iudicijs tuis nobis valde occultis; & hic est hypbolica locutio, sicut dñ: *Tota ciuitas currit ad tale spectaculū: ad denotandū multitudinē cūtiū, quæ multi nō vadāt, sic sunt multa Dei mirabilia, q. nō narrant in hoc psal. tñ dñ. Omnia mirabilia.* ad denotandum magnitudinem horum mirabilium.
- 4 *Lætabor.* Interior.
- 5 *Et exultabo.* exterior. dicitur enim exultatio quasi exaltatio. vnde infra psal. 83. a. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuū.* quia secundum quod dicit B. Greg. homil. 1. quamuis iudiciū futurū terribile sit iniustis, tamē iustis erit materia exultationis. propter q. dicit Saluator de illo iudicio Apostolis Luc. 21. *His autem fieri incipientibus, respicite, & leuate capita vestra.* id est, exultate corda, prout exponit Gregor. cuius ratio, quoniam appropinquat redemptionis vestra.
- 6 *Psallam.* In futuro enim iudicio apparebit Christi sublimitas, cuius in primo aduentu ostensa est humilitas.

MORALITER.

1 *Confitebor.* Secundum sensum literalem psal. iste loquitur de potestate Christi iudiciaria, quantū ad duplex iudiciū. Primum est iudiciū discretionis, quo nūc fideles ab infidelibus discernunt, de quo dñ Ioā. 12. c. *Nunc in iudicium est mundus.* Secundū est

est iudiciū discussionis futurū in fine mūdi, quo singulorum merita, & de meritis discutientur, vt pēna, vel p̄mia s̄m ordinē iustitiæ reddātur. Et sensus literalis huius psalmi ad hoc tendit, vt semper simus in timore positi ratione vtriusque iudicij. Primo ratione iudicij discretionis: quia & si certi sumus

A *In conuertendo inimicum meum, &c. peri.* * Theod. Symmachus, Cantabo nomini tuo altissime, conuerſis inimicis retrorſum, & colliſis, atque perditis a facie tua.

Aug. quia dum diabolu conuerſiſti retro, membra infirmantur, vt nil nocere poſſint, & nō erūt, vel, deſtruetur ex toto ab

Mat. 25. d. dices: *ite maledicti. vel,* peribunt cum aufert Deus ab eis iniquitatem.

propterea, quia conuerſi inimici meum retrorſum, & ſeciſti impingere.

b *Meum, & meam.* Aug. Quia mihi ſeruierūt ad utilitatem, quia ſediſti.

c *Iudicas.* Hier. Pater, vt Chriſtus moriatur pro genere hominum.

Io. 5. d. ſalia litera in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.

Aug. Vel, Chriſtus in fine iudicabit. cui pater omne iudicium dedit.

B *In ſeculum, & in ſeculum.* Aug. ſeculū eſt hoc præſens quod voluitur, ſeculum ſeculi æternum. cuius illud imago eſt. Vel determinatio eſt, ne hoc præſens acciperes.

† ad iudicandum.

† terrarum. * Theod. Per Apoſtolos, & prædicatores veritatis attulit dominus gentilibus diuina dogmata, ſuntq; prorsus extincta impietatis ſacra.

† exaltatio, † temporibus tribulationis.

* Baſil. Sufficit Deo ſi increpet, ad pēdēdū eos q ſūt puniēdi.

* Theod. Proprijs armis orbatus eſt, cum impietatis miniſtros non habeat, quique ſe impietatis illius inſtrumenta præbuerant, hi nunc in utati, bellum contra illum ſuſceperunt.

e *Framea.* Caſſio. Virtus diaboli in fine ſeculi deſtruetur.

f *Ciuitates.* Populi eius.

G *Cum ſonitu.* id eſt, clamore maximo, vt fit cum res proſpere graui

grau fine clauduntur. Sed econtra Dominus permanet.

Finis. Aug. Eſt gladius quem vibrabit in ſecundo aduentu aperte iudicans, & qui modo occulte, vſque ad quem aliquid valent hoſtis ſtamina: ſed tunc penitus deficient.

Eorum. Caſſio. Eorum pluraliter, cum ſupra inimici ſingulariter dixit, quia cum

plures ſint dæmōnes, quia tamen in malitia ſimiles ſunt quaſi vnum.

Cum ſonitu. Auguſt.

Id eſt, & ſtrepitus, & tumultus impietatis perijt. vel, cum impietas euertit, ſtrepitus fit, quia non venit ad ſummam pacem, niſi qui magno ſtrepitu cum vitijs pugnavit.

* Theod. Claram abolitionem ſignificat ex metaphora domū, quæ ex aliquo motu concidunt.

h *Thronum ſuum.* Caſſio. Iudiciariam poteſtatem, qui in humanitate iudicatus ē, i maiestate iudicabit.

* Theod. Non tantum in præſenti vita propriam potentiam oſtendit, verum, & in futura vita terribile iudicium demōſtrabit.

i *Et factus.* Quantum eſt, eum qui iu-

† Vel inimici ſinitæ, cōmptæ ſunt ſolitudines, deſertiones, & in æternum, & in æternum quas deſtruxit, perijt memoria cum ipſis.

† exaltatio.

Galat. 4.

Nota.

f

a Spe.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In conuertendo, &c.* Hic conſequenter Dauid exprimit materiam ſui cantus, quæ eſt, duplex iudicium prædictum, & primo exprimit iudicium diſcretionis, & ſecundo iudicium diſcuſſionis, &c. *Conuertantur, &c.* primo dicit. *In conuertendo, &c.* quaſi dicat propter hoc lætabor, & exultabo in te, quia inimicus meus, ſ. diabolus, qui incitauit Dauid ad numerandum populum, ut habetur 2. Reg. 24. & 1. Paral. 21. & etiam inimicus humani generis, in cuius etiam perſona loquebatur Dauid, & non ſolum in ſua parte conuertetur.

2 *Retrorſum.* Quia a tempore prædicationis Chriſti & apoſtolorum frequenter dæmōnes fuerunt expulſi, & fugati, ut patet in euangelio Iob 12. c. *Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps mundi eiicietur foras.* Et in actib. apoſtolorum in pluribus locis.

3 *Infirmabuntur.* Quia poteſtas dæmōnum fuit debilitata, ne poſſent tantum nocere hominibus quātum ante. Ideo ſubditur. **4** *Et peribunt.* Reputabant. n. in hoc quodammodo ſe perire, quod arcebantur a nocumento hominum, ut dicitur Mar. 1. c. *Quid nobis & tibi Ieſu Nazarene, veni, ante temp. per. nos.*

5 *Quoniam ſeciſti.* i. ſ. facies tempore Chriſti a me deſcenſuri ſecundum carnem, & loquitur de futuro per modum præteriti, propter certitudinem prophetiæ, quo modo loquēdi frequenter utuntur propheta.

6 *Sediſti ſuper Thronum.* Per hoc designatur poteſtas iudiciaria Chriſti quantum ad iudicium diſcretionis quo fideles credentes ab obſtinatis infidelibus ſunt ſeparati. Ideo ſubditur.

7 *Increpaſti gentes.* Per prædicationem apoſtolorum de idololatria, cui erant ſubditæ.

8 *Et perijt impius.* i. diabolus quia gentes prædicationem apoſtolorum recipientes confregerunt idola, in quib. dæmōnes colebantur.

Nomen

MORALITER.

nos eſſe de numero fidelium, tamen neſcimus de eis quantū ad meritum. Eccleſ. 9. c. *Neſcit homo vtrum amore vel odio dignus ſit*

9 *Nomen eorum deſeſti.* Quia qui prius vocabant pagani, modo vocantur Chriſtiani, & nomina idolorum perierunt de terra ſicut prædictum fuit Zach. 13. a. *In illa die dicit dominus: Perdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra.*

10 *Inimici deſecerunt, &c.* i. gladii diaboli, quibus quaſi innumerabiliter ſauciabat genus humanum.

11 *Deſecerunt.* Quia pro magna parte eorum poteſtas diminuta eſt per Chriſtum, & apoſtolos, vt prædictum eſt.

12 *Et ciuitates.* Multæ. n. ciuitates cultui dæmōnum deditæ per principes catholicos ſunt deſtructæ, ut per Carolum magnum, & alios principes Chriſtianos.

13 *Perijt memoria eorum.* i. idololatriarum, & idolorum.

14 *Cum ſonitu.* i. per ſonitum prædicationis apoſtolorum, & aliorum prædicatorum, vt prædictum eſt ſupra.

Vel aliter. *Cum ſonitu.* ſ. armorum, & tubarum, qui ſolet fieri in bellis quantum ad illos qui perierat Chriſtianorū armis.

15 *Et dominus in æternum permanet.* Quia regnum domini noſtri Ieſu Chriſti ſtabile eſt in æternum.

16 *Parauit in iudicio thronum ſuum.* Per hoc notatur Chriſti poteſtas iudiciaria quantum ad iudicium diſcretionis, vt dictum eſt ſupra, & eſt repetitio eiufdem ſententiæ, ſicut frequenter fit in canticis.

17 *Et factus eſt dominus refugium pauperi.* i. populo catholico, qui fuit valde pauper & abiectus in principio.

18 *Adiutor in opportunitatibus.* i. in tempore opportuno, quod eſt tribulationis tempus. Ideo ſubditur.

19 *In tribulatione.* ſcilicet martyrum quorum intantum fuit adiutor, vt tormenta non ſolum ſuſtinerent patienter, ſed etiam gaudent: Act. v. g. *Thant apoſtoli gaudentes a conſpectu concilii, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliā pati.* Ideo ſubditur.

* Et

ſit. Similiter ratione iudicij diſcuſſionis, quia neſcimus in qua parte ponēdi ſimus, ſcilicet cum ouibus ad dexterā, vel (quod abſit) cum hēdis ad ſiniſtram, & ſic præter ſenſum literalem non apparet mihi pro nunc alia moralitas requirenda.

a Sperent. Aug. Cū desinunt sperare in rebus seculi. Aversos a seculo querentes ubi figant spem, excipit cognito nōis. Nomen scitur, cum ille cuius est nomen, noscitur. Nomen est illi Dñs quod nouit, qui libenter ei seruit, vel, q. est, & ideo nemo speret in transitorijs, nihil habētibz prater fuit, & erit, Nam quod in illis futurum est, cū venerit fit ita-

† cognoscunt

tim prateritum, expe-
ctatur cum cupidita-
te, amittitur cum do-
lore, nō tenetur cum
certitudine.

† memoratus.

* Theod. Aquila,
& Symmachus. Con-
fident dixerunt, vten-
tes verbo indicandi
pro imperandi. Cum
enim effecta salus fue-
rit, qui te & Deum
creatorem didicerūt,
in te collocabūt spem
suam.

† humiliū (mi-
tium, mansue-
torum)† quam ab iis
qui odio me
habent, per-
fero.† vniuersas lap-
des.

b Quoniam non reli-
quisti. Fideles prouo-
cat ad laudem pro-
pheta, respiciens be-
neficia presentis tem-
poris, & futuri.

† muscipula
ista enim oc-
cultauerunt.

c Sion. Aug. Specu-
latio quæ modo agitur, vt perueniamus ad pacis visionem, id
est de Sion in Ierusalem: quælibet autem studiosa speculatio
fit in errorem, nisi Dominus in ea habitet.

Hebr. 12.

d Studia. Hieron. id est mandata eius, quibus studendū est.
* Theodor. Ex vetusta Iudæorum opinione hoc ait: didici-
mus tamen ex Apostolica disciplina etiam celestem esse Sio-
nem: etenim, inquit, accessistis ad Sion montem. Studia autē,
Symmachus Artes exposuit, Aquila vero mutationes. muta-
tio enim maxima facta est, qui quondam inimici erant, amici
facti sunt. Et hæc Saluatoris artes decoræ. Immortalitas pro
mortalitate data est, & per Crucem salus.

e Quoniam requirens. Aug. sed quasi dicat qui missi sunt euan-
gelizare, nemo credit nobis, & occidimur, respondit: nō sine
fructu, quia requirens ultione san. e. in iudicio ubi gloria oc-
ciso: pœna occisori erit: recor, est, &c.

f Recordatus. August. non post obliuionem, sed post longum
tempus secundum affectum infirmorum, qui oblitum putat:
quia non tam cito fit vt volū: quibus etiam adde: immo non
est oblitus, vt putatis; & si dixi recordatus, hoc contra queren-
tes, qui pro dilatione putant oblitum.

* Theod.

* Theod. Nouit enim Dominus cedens patrat a diabolo
per hominum deceptionem. Ciamorem autem non preces,
sed miseria dicit.

g Misere. e. Cal. In sua persona dicit quod vnusquisque petit.

h Vide. Cal. Aspectus Dei, auxiliū est, qui cū sit, & lux tene-
bras fugat: de super-
bia inimici astima-
tur humilitas patien-
tis, quia tantum bi hu-
miliantur, quantum
illi extolluntur.

a Quia resus. & adiuto. Ideo o Domine. **b** Non in seculo. **c** Nouis nomē Dei qui colit eum.
d Vere adiutor, & refugium es.

a Et sperent in te qui t nouerunt nomen tuum, quoniam non
b ^a Et ad horam viderit. ^b Cum nemo potest querere transitoria. ^c Laudate eum predicando, &
^d opere quod predicatis implendo. ^e Ergo o vos quos querentes non reliquit.

derequisti querentes te Domine. Psallite Domino qui habi-

^a In presenti Ecclesia, quæ nunc per speculum contemplatur. ^b Quæ habet erga suos.
^c Quæ sunt hæc.

c tat in Sion, annunciate inter gentes t studia eius. Quoniam
^a Ultione. ^b Occisorem. ^c Consolando, & glorificando.

d requirens sanguinem, eorum t recordatus est: non est oblitus
^a Et ecce clamor. ^b Vnus pro omnibus. ^c Contuitu misericordie, quæ quanta sit estimatur.

e clamorem t pauperum. Misere mei Domine: vide t humili-
^a Longe facis.

f tatem meam t de inimicis meis. Qui exaltas me de portis mor-
^a Quicquid dico laudatio est. ^b Prophetis. Apostolis, id est in imitatione
^c doctrinæ Apostolorum, qui sunt portæ quibus intratur ad Ecclesiam.

g tis, vt annunciem t omnes laudationes tuas in portis filie Sion.
^a Ideo. ^b Iesu Christo. ^c Alias, super altare tuum. ^d Sed. ^e Quibusdam claus peccato-
^f rum. ^g Volentes corpora sanctorum occidere, in anima moriuntur. ^h Anap. ⁱ Pœna
^j cuique, sua est iniquitas. ^k Alias, in corruptionem quam.

h Exultabo in salutari tuo, infixæ sunt gentes in t interitū quem
^a Fraude. ^b Etiam. ^c Afflictus. ^d Amor animæ.

i fecerunt. In t laqueo isto quæ absconderūt, cōprehensus est pes
^a Fraude. ^b Etiam. ^c Afflictus. ^d Amor animæ.

j sunt corporei sensus, a quibus exalantur, qui querunt non
quæ videntur, sed quæ non videntur. Et por. Si scilicet, sunt
sacramenta, & initia fidei, quæ pulsantibus aperiuntur, vt per-
ueniatur ad occulta quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit.

Cast. Portæ contra portas, quia hæc mortis, illæ vitæ.

k Sion. Cast. Omnes Ecclesias mundi generant, quia ibi na-
tus est Christus, vnde fides incipit.

* Basil. Habitationē non vocat inclusionē, sed proprietatē
quam eius loci habebat, & q. amice erga eum affectus esset.

* Theod. Sionem celestē dixit, portas illius Ecclesias, quæ
vbiq; terrarū sunt, per quas in illā introierūt, qui crediderūt.

m Exultabo. Aug. Hucusque clamor, inde dicit Ecclesia quæ
affligitur exultabo in Iesu. Cast. ipse enim salua est.

* Theod. Gentes demonum agmen appellat, qui excide-
runt, aut gentes quæ interfecerunt Apostolos martyres, quo-
rum occisione pietatis præmium est confirmatum.

n In laqueo. Aug. Laqueus occultus dolosa cogitatio. Pes aīz
amor, qui si prauus est, dicitur cupiditas: si rectus charitas: Eo
enim mouetur anima quasi ad locū quo se peruenisse p amor
rum latatur. In laqueo ergo, i. fraudulento cōsilio: pes amor
qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et sperent in te, &c. veram fidem.

2 Quoniam non dereliquisti. Absque consolatione.

3 Querentes te. moribus, & fide, & ideo pro tantis beneficiis
subdit propheta.

Diuisio.

4 Psallite domino. gratias agendo.

5 Qui habitat in Sion. Id est, in ciuitate cælesti hic expressa p
Sion, quæ specula interpretatur, quia ibi facie ad faciē Deus
videtur, & ideo licet sit vbiq; per essentiam, præsentiam, &
potentiam, tamen in cælo specialiter habitat per apertam vi-
sionem.

6 Annunciate, &c. i. legem euangelicam, quam studiose do-
cuit verbo, & facto, ut dicitur Act. 1. Cæpit Iesus facere & docere.
Hæc autem annūtiatio euangelii fuit iniuncta discipulis Chri-
sti Iudæis ipsam repellentibus, propter quod Paulus, & Bar-
nabas dixerunt Act. 13. g. Vobis oportebat primo loqui verbum Dei
sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æterna vita, ecce
conuertimur ad gentes, sic enim nobis præcepit dominus.

7 Quoniam requirens, &c. construat sic: Non est oblitus,
scilicet ipse Dominus. Clamorem pauperum, id est, marty-
rum, quoniam recordatus est, scilicet clamoris ipsorum. Re-
quirens sanguinem eorum de manu tyrannorum: aliquando
per pœnam temporalem, aliquando per æternam, & aliquan-
do vtroque modo.

8 Misere mei Domine. loquitur in persona Ecclesiæ.

9 Vide humilitatem, &c. id est afflictionem mihi illatam a ty-
rannis.

10 Qui exaltas, &c. sicut in primitiua ecclesia Ioannes euan-
gelista

gelista antē portam latinam in feruentis olei dolum missus,
tanquam fortis athleta exiit vnctus, non adustus, & Paulus in
Damasco, & Ierusalem de ianuis mortis fuit diuinitus salua-
tus, vt habetur Act. 9. & 21. & alij multi Christi discipuli sic
fuerunt saluati. 11 Vt annuntiem omnes laudationes, &c. i. in
ecclesia militante, quæ est filia triumphantis. Ad hoc. n. fuit
Ioannes prædicto modo saluatus, vt annuntiaret prædicatio-
nes Christi in Græcia, & Apocalypsim scriberet 7. ecclesijs q
sunt in Asia, Similiter Paulus, vt prædicaret euangelium gen-
tibz. ut dicitur Act. 9. c. Vas electionis mihi est iste, vt portet nomen
meum coram gentibz, & regibz. Et ex eadem causa mors imminens
multis sanctis fuit diuinitus retardata, vt patet in eorum acti-
bus, propter quod ex tanto beneficio a David præiusto,
subdit.

12 Exultabo, &c. quo sic saluabis electos tuos.

13 Infixæ. Multi tyranni in Gentilitate obstinati in persecu-
tione martyrum subito mortui sunt, & in inferno dimerfi: si-
cut Egeas in persecutione Andreæ a dæmone suffocatus in-
terijt: & Quintianus Sancta Agatha interfecta, Dei iudicio in
flumine interijt: & similiter de multis alijs accidit, vt patet in
legendis Sanctorum.

14 In laqueo, &c. quia plures tyranni laqueum mortis paran-
tes Christianis, præoccupati sunt morte diuino iudicio: & sic
frustrati sunt ab intentione, sicut Iulianus apostata in bello
Persarum occisus est a Beato Mercurio iam ante defuncto ad
preces Sancti Basilij, & populi sui, eo quod ciuitatem, & popu-
lum disposuerat destruere in suo reditu de illo bello: & sic
comprehensus est pes eius in laqueum mortis, quem alijs præ-
parauerat. Et ex hoc, & prædictis effectibus concludit David.

Cognō-

qui per fraudē peruenit ad vanā letitiā, comprehensus est, quia illa delectatio alligat eos, ut inde abrumperet amorē, & ad vtilia vertere non audeant. Si enim concutitur dolor est de ferere, quā delectant, & ille doctor non finit abscedere.

a Cognoscetur. Cassio. Vel de futuro iudicio potest totū accipi. Quasi inde scietur vera iudicia facere, quia peccator suis operibus constringitur, & in infernū cōuertetur, non in emendatione eorum tūm punitus, ut quidam falso putant.

* meditatio, vel laus in seculum, id est, semper. hanc salutem, quā hic scribitur meditemur, et in caligetur.

* expectatio (res) praesentis. timorem terrorem, sed si Hebr. illud legitur peccatorem, & doctoris significat. in tempore tribulationis.

* Basilii. Magna salus per Deum seruari.

b Conuertantur peccatores. August. Hic est canticum diapsalmatis, quasi occulta letitia separationis, quē hic fit non loco, sed affectu intra bonos, & malos.

Cassio. Peccatoribus cum Antichristo finem malorum praedicat, quasi hoc intem, sed tandem conuertentur ne in suis gaudeant. In infernū ne alibi mittendos se putent.

c Patientia. Aug. Patienter, propter hoc praecipue memor erit Deus pauperum, scilicet propter patientiam.

* Tertul. Auertantur peccatores in inferos, omnes nationes, quē Dei obliuiscuntur, quoniam non in finem obliuioni habebitur modicus, tolerantia pauperum non peribit in finem: tolerantia iustorum non periet in finem.

* Basil. Pauperes contritos corde intelligit, qui omnino fructum suum recipient.

d Exurge. Aug. Precatur futurum iudicium.

Cass. Loquens de fine seculi propheta, prospexit aduentum Antichristi, unde quasi territus clamat, exurge.

e Theo. Merito quā iudeos interrogaret, quē legislatorem hic

hic vates dari obsecrat: nam Moses vitā finē fecerat. Alius dicit post illum non surrexit, cogitandus ergo Christus Dominus, qui dicit. Dicitur est antiquis, ego autē dico vobis, &c. **c** Solant. Idei, cruciati experiantur, quod homines stulti fuerunt.

a comprehensus est pes eorum. **f** cognoscetur dominus iudicia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est

b peccator. **c** conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quā obliuiscuntur Deum. **d** Quoniam non in finem obliuio erit pauperis, **e** patientia pauperum non peribit in finem.

f Exurge domine, **g** non confortetur homo, iudicentur gentes in conspectu tuo. **h** Constitue domine **i** legis latorem super

j eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt. **k** Ut quid domine **l** recessisti longe, **m** despicias in opportunitatibus in **n** tribulatione. **o** Dum superbit impius incenditur pauper, **p** comprehenduntur in consilijs quibus cogitant. **q** Quoniam laudatur peccator in desiderijs animae suae, & iniquus benedicitur.

f Ut quid. August. Diapsalma, quia illi licebit tanta facere, ut Deo putetur, subdit quasi vocem gementium, & querentium de dilatione iudicij.

Cassio. August. Ut quid. Mala illius temporis pertractat, quorum nimietate perimor dicit Deo. Cur recessisti, dū tardat subuenire. Querit, ut simplices sanctos doceat. Ecce cur despicias, ut videtur gemitibus dum differtur, vel modico tempore, sed opportune, ita, f.

k Dum superbit. **l** Incenditur pauper comprehenduntur in consilijs quibus cogitant. **m** Aug. Mire prouidentia Dei de malis operatur. Comparatio peccatorum boni magno studio boni spei accendunt ad recte viuendū, sicut & per hereses crescit, & gratior est inuentio

* Notus est dominus propter indicia, quod fecit.

* eternum, & infra. periet in eternum.

E

* Sola. **p** Incenditur pauper comprehenduntur in consilijs quibus cogitant. **q** Aug. Mire prouidentia Dei de malis operatur. Comparatio peccatorum boni magno studio boni spei accendunt ad recte viuendū, sicut & per hereses crescit, & gratior est inuentio

veritatis. Fornax ligna cinerat, aurum purgat, sic tribulationes ligna vitorum, & aurum virtutum, sic dampnantur mali iusti saluantur.

* Theo. Concinne hoc verbum, incenditur, merentibus dedit, nam qui dolore afficiuntur velut quendam fumum per os gemitum emittunt.

h Quoniam laudatur. Ideo superbit, vel comprehenditur, quia laudatur a suis, implatione desideriorum sensualitatis suae.

Aug. Adulantiū lingue alligant animas in peccatis, delectant. ea facere, in quibus non solum non metuitur reprehensor,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cognoscetur, &c. quia per effectus iustitiae apparet potestas iudicaria Christi quantum ad iudicium discretionis.

2 Conuertantur. Hic consequenter agit David de iudicio discussionis, quod erit in fine mundi, & primo describit huiusmodi iudicium, secundo tempus Antichristi praenium, ibi. Ut quid domine.

Circa primum dicit. Cog. &c. quod erit quando per sententiam iudicis Christi, deicietur in inferni profundum, & cuiusmodi sint isti peccatores, subdit. d.

3 Omnes ge. &c. s. in fine vitae morientes sine remedio penitentis. Et quia sicut mali punientur, ita boni premiabuntur, ideo subditur.

4 Quo. non. hoc est, in finali iudicio.

5 Obli. e. p. videtur enim pauperum obliuisci in presenti, nō liberās eos de malis praesentis vitae, cum tamen possit, sed tunc recordabitur, quando eorum patientia remunerabitur. ideo subditur.

6 Pa. quia sicut per sententiam finalis iudicii iniusti ibunt in supplicium eternum, ita iusti in vitam eternam, ut habetur Matth. 25. d. Et quia hoc est desiderabile iustis, ideo petit David.

7 Exur. do. p. potestatem iudicariam super alios homines, quia talis potestas auferetur in finali iudicio. ideo subditur.

8 Iu. gen. generaliter sine exceptione.

9 In conspectu tuo. Sed quia potestas iudicaria data est ipsi Christo, ut supra dictum est, ideo subditur.

10 Constitue domine legislatorem super eos, ut sciant, gentes, scilicet, Christum legislatorem euangelicā ad iudicandum eos, secundum quod dicitur Act. 10. f. Ipse est, qui constitutus est iudex viuorum, & mortuorum.

11 Ut sciant. Puri excepto Christo, qui est Deus, et homo, q. in iudicio apparebit

apparebit in forma humanarum qua iudicatus fuit coram Pilato. iudicabit tamen auctoritative per formam deitatis.

12 Ut quid do. Hic consequenter David describit tempus Antichristi quod erit finali iudicio praenium. ubi primo ponitur Antichristi persecutio, et secundo eius decessio, ibi. Exurge domine. Circa primum sciendum, quod tanta est futura persecutio ecclesiae tempore Antichristi, ut videatur deus eam deseruisse, si possit fieri, quam Deus praesens in spiritu dicit. Ut quid domine, & c. i. recedis tempore Antichristi, loquens de futuro per modum praeteriti ratione praedicta. videtur enim Deus recedere quodammodo a fidelibus quando non liberat eos tunc possit a tantis persecutionibus.

13 Despicias in opportunitatibus in tribulatione. Illos enim videtur Deus despiciere, tanquam rem nullius pretij, quos non liberat tempore opportuno, quod est tempus tribulationis.

14 Dum superbit impius. id est, Antichristus, & loquitur de futuro per modum praesentis propter certitudinem prophetiae.

15 Incenditur pauper. id est, populus Christianus sibi inobediens cruciatur, omni genere cruciatus, quod per incendium designatur in scriptura, & aliquos ad litteram incendet.

16 Comprehenduntur. id est, comprehenduntur. unde in translatione Hieron. iuxta Hebraicum habetur. Capiantur, s. Antichristus, & satellites eius, qui secundum dicta doctorum antiquorum in monte Oliveti fulminabitur, & magna pars adhaerentium sibi, de quo dicit. Apostolus. 2. ad The. 2. b. Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus noster Iesus interficiet spiritu oris sui, &c.

17 In consilijs, &c. Qui sicut cogitant cruciare Christianos, sic a deo cruciabuntur.

18 Quoniam laudatur. id est, Antichristus a sibi adulantibus, qui dicitur homo peccati, & iniquus. 2. ad The. 2. a.

Tom. 3.

henso, sed etiam auditur laudator.

A *Iræ sue.* Cass. Antichristi quia omnia turbulenter, & crudeliter facit. Vel, dei: non quæret Deū penitendo, vel, Deū cum, ut hic vlescat, sed in futuro grauius puniturus.

* Theodore. *Exacerbauit dominum peccator secundum multitudinem iræ sue.* Hic

distingendum est, & postea subiungendum non quæret pro exacerbauit Dominum dicens, Non quæret nō putans Iudicem ea, q̄ patiatur, inquirere. **b** *Inquinatæ.* Cassio. Nequitæ causa est, quod Deum non habet ante oculos, & ideo viæ, id est, cogitationes, & opera for-
dent.

c *In omni tempore.* Aug. Suo, scilicet vitæ suæ, vel ad comparationem omnium, qui fuerunt, quod inde procedit, quia Auferruntur iu. tua. quia differtur non putat se puniendum. Et quia omnium inimicorū suorum dominabitur.

d *Dixit, &c.* Omnes gentes occupabo, sed non sine malo, id est, peccato, quod ei proprium est. Vel, semper sine malo, hoc sibi p̄mittit cuius maledictione os plenum, &c.

e *Non mouebo.* Aug. vel putabit se malis artibus, & non aliter venturum de mortali generatione in eternam quod & Simon magus putauit.

* Theodo. Superbiæ hyperbolen describit. Symmachus manifestius hunc locum explanauit, Non couertat in generationem, & generationem, neque in malis eo.

f *Sub lingua.* Cassi. cogitationes eius sunt de labore sanctorum, & dolore corporeo, quod in martyrib. pater. Vel labor sanctorū, & dolor, qui est in p̄enis corporis, est sub lingua eius, id est, leuior lingua eius, quæ intus nocet, illa, s. pena extra.

C Vel, sub lingua, quia verba plus timent, & nocebunt, quā verbera,

verbera, quibus precipitatur, & peribit anima.

g *In oculis, &c.* Aug. id est, ambiguus, ubi non facile videtur, quid petendum, quid non.

h *Oculus eius in pauperē, &c.* Cassi. Exponit infidias oculi, quasi misericordia, & affectu, vel alios sic decipit, q. oculi crud. hter respiciūt in pauperes spiritu.

* Basilias. Vide quomodo, & in bestiam tandem mutetur: perinde enim eū

Propheta describit ac si bestiam describeret.

i *Leo in spelunca, &c.* Quia in covis, & dolus. Vis in imperio, dolus in miraculis. hæc est tertia persecutio composita vi, & fraude. Duæ sunt ante. Prior violentia, cum martyres tormentis agebantur: altera fraudulentia per hæreticos, & falsos fratres.

k *Inclinabit.* Cassio. cum nimia felicitate in otium remiserit animam, cadet repenti no interitu, & dominus spiritu oris eius interficiet eum.

* Theodo. Cum omnibus superior factus fuerit minime tamen effugiet mortis fauces, sed æque ac ceteri homines sepulchro tradetur.

l *In finem.* Negant videre Deum, qui dicunt eum non curare humanas res, quia terra

ra finis rerum, & vltimum elementum, in quo nihil agitur sine ordine. Sed homines eum non vident, quoniam pertinet ad occulta filij. laborans ergo ecclesia illo tempore in fluctibus excitat dominum. *Exurge domine.*

m *Exurge domine deus, & exaltet manus, ne obliuiscaris, &c.* Cassi. Precatur iudicium, ut hic cito finiantur, quæ tãta sunt, ut nemo velit tempus quo hæc fiunt, dilatar.

n *Exurge.* quasi ex impulsio, ut conterantur dum tui tecum exaltati glorificantur.

a Pro-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Exacerbauit, &c.* Ex nimia adulatione adherentium sibi eleuabitur in tanta superbiam, quod blasphemabit dominū prouocans iram Dei.

2 *Secundum mul. iræ.* id est iræ dei circa se prouocatæ.

3 *Non quæ.* scilicet penitentiam, sed morietur in obstinatione. Ideo subditur.

4 *Non est d. &c.* id est nullius reputationis coram se, quia de ipso dicitur. 2. ad Thessa. 2. 2. *Qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur ita, ut in templo dei sedeat, ostendens se tanquam ipse sit Deus.*

5 *Inquinatæ sunt, &c.* Quia semper occupabitur in peccatorum pollutione.

6 *Auferuntur iu. &c.* Quia in nullo timebit diuina iudicia supra se ventura, præ elatione, & obstinatione nimia.

7 *Omnium inimico. suorum dominabitur.* Potentia, & seductione populos sibi subiiciens.

8 *Dixit enim in cor.* Quia ex nimia elatione reputabit dominum suum stabile.

9 *Sine malo, &c.* id est, ex præsumpta securitate dicet, ero sine malo cuiuscunque p̄næ.

10 *Cuius, &c.* blasphemando Christum.

11 *Et amarit.* præcipiens inobedientes sibi ad amaritudinē vitæ perducere.

11 Et

11 *Et do.* Quia verbis dolosis multos decipiet.

12 *Sub lingua eius labor, & do.* Quia præcipiet inferre laborē, & dolorem sanctis.

13 *Sedet in insidijs.* Meditando imponere insidias sanctis.

14 *Cum diuitibus.* huius seculi, in hoc tibi adherentibus.

15 *Ut interficiat innocentem.* id est populum fidelem sibi non obedientem.

16 *Oculi eius in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito quasi leo, &c.* id est in populum Christianum tunc de pauperadum, considerans qualiter possit totaliter destruere ipsum. Ideo subditur.

17 *Insidiatur, ut rapiat.* Et patet litera ex dictis.

18 *Rapere pauperem, &c.* Quia quos tormentis flectere nō poterit. verbis dolosis ad se trahere studebit. Et quia aliquos dolositate decipiet. Ideo subditur.

19 *In laqueo, &c.* Sed quia propter hæc finaliter deiicietur ideo subditur.

20 *Inclinabit se.* non voluntarie, sed diuina virtute.

21 *Et cadet.* scilicet a domino suo.

22 *Cum do.* scilicet Christianorum suo tempore subiectorum, & causa eius deiectionis subditur, cum dicitur.

23 *Dixit enim, &c.* non habens notitiam factorum meorum.

24 *Auertis faciem, &c.* Ex quo videtur, quod Antichristus futuris fatior huius. erroris sit, quod diuina prouidentia non se extendat ad ista inferiora.

25 *Exurge do.* Hic p̄sequenter describit ipsius Antichristi finalis

A Propter quid irritauit impius deum. August. Iam itaque, & de iudicio illo intelligens, & exaltans dicit, propter quod, id est quid proficit tanta mala facere.

B Dixit enim Deus in corde suo, &c. Sensus iste pronuntiationem querit, in qua si erratum fuerit, obsecratur, sic, n. dixit impius: Non requirit Deus, quasi Deus laborem, & dolorem consideret, ut tradat eos in manus suas, i. quasi laborare, & irasci timeat, & ideo parcat eis, ne puniendo eos laboret, & turbetur ira, sicut aliquando faciunt homines dissimulata vindicta, ne laborer, vel irascatur.

August. Christus Iudam tolerauit, & ad predicandum misit, & ei eucharistiam dedit, ut ostenderet dona peruenire ad eos qui fidem accipiunt qualis Iudas fuit.

C Vides enim quoniam tui laboris, & dolorem. id iam praordinasti, ubi tradas eos in manu tua.

* Theodor. Licet dixerint impij te humana non prospicere, tamen vides. Symmac. Vides, quod tu laborem, & irrationem respicis, Aquila idem.

D Orphano, &c. Aug. cui moritur pater mundus, per quem carnaliter est genitus, ut dicat mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

E Contere brachium. Poenis terret, bonis demulcet.

F Queretur. Aug. Quasi adhuc necessarium sit ad purgandos nos, sicut supra, dum superbit impius, &c. sed quia non inuenitur, id est quia iam non est in quo sit locus peccato illius, plano

no ferro non est opus lima.

* Theodor. Symma. explanatius. Inquiretur impietas eius ut inueniatur ipse. Cum enim inquiritur, & ostenditur, iste peccator perit.

G Dominus regnabit in aeternum, & in seculum seculi. Hoc regnum

gratius erit pro concurrentibus malis, quod veniet destructo Antichristo, ab hoc regno peribitis gentes, sed pauperes habebunt, quia desiderium pauperum, &c.

H Preparationem cordis. C. A. S. Vel concupiscentiam, quod est ubi omnibus viribus animae aliquid ardentius petitur. Vel hoc, quod in cordibus eorum ipse Deus preparauit. Vel quam statim volunt petere Deus audiat.

I Auris, &c. Nominatis membris, quae in nobis visibilia, & corporea sunt, in deo potentias operationum intelligi oportet.

* Theodoretus. Symma. propositum

exposuit. Vates autem hoc psalmo opportunè Christum venturum docet, & qui nihil utilitatis ex hoc beneficio per ceperint, maioribus atficiendos supplicijs in die secundi aduentus.

K Iudicare pupillo, & humili, &c. Secundus aduentus manifestus erit, sed & nunc in occultis ponitur, quia de eo nemo scit. Apponat: Tunc omnia mala finientur, cum homo, id est, auctor malorum cum sua plebe damnabitur.

In finem

NICOLAUS DE LYRA.

nalis deiectio, quae fiet virtute diuina ad preces sanctorum, quod prauidens David de hoc similiter orans, dixit: Exurge deus, videbit enim quasi dormire Antichristi tempore eo, quod tanta mala permittat cum agere, & per consequens videbitur surgere, quando incipiet eum deicere.

1 Et exalt. &c. i. potestas tua ad eum deiiciendum, & percutiendum.
2 Ne ob. pa. dimittendo eos in Antichristi persecutione, & suorum.
3 Propter quid, &c. Antichristus suis blasphemis contra eum.
4 Dixit enim. facta mea ad puniendum tanquam nesciens ea, ut praedictum est. Vel impotens ad me restringendum, & tamen non est ita, ideo subditur.

5 Vides, tu Deus cuius oculis omnia sunt nuda, & aperta.

6 Quoniam tu, quos infliget sanctis tuis Antichristus.

7 Consideras. diligenter ad puniendum.

8 Tradas eos, scilicet Antichristum, & satellites suos.

9 In manus tuas, scilicet iustitiae tuae.

10 Derelictus est pauper, id est populus Christianus.

11 Orphano, id est, populo Christiano, qui Antichristi tempore videtur quasi sine patre protegente, & matre compatiante.

12 Tu eris

12 Tu eris adiutor. accipiens eos in manus tuae misericordia.

13 Contere brachium. id est, Antichristi, qui dicitur homo peccati, & filius perditionis 2. Thess. 2.

14 Queretur peccatum illius. id est, diligenter discutiatur nequitia ipsius, an sit amplius utilis ad purgationem electorum.

15 Et non inuenietur. ad hoc ultra utilis, eo quod sufficienter erit purgatus, & sic Antichristus cum suis deiicietur in ignem inferni, sicut pater proicit virgam in ignem post debitam filii castigationem. Et quia tunc apparebit manifesta potestas, & dominium Christi, ideo subditur.

16 Dominus regnabit, &c. quia potestas eius potestas aeterna, quae non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur, ut dicitur Daniele. 7. d.

17 Peribitis gentes. id est, tu Antichriste, & tui complices, & quia hoc erit ad petitionem sanctorum, ideo subditur. Desiderium pauperum exaudiuit dominus, &c. Et finaliter concludit David.

18 Iudicare pupillo, &c. id est, pro populo catholico, & fidei, quod erit in extremo iudicio.

19 Ut non apponat, &c. id est, Antichristus, qui erit homo purus, licet per malitiam a laemone obsessus, propter quod ostendit se tanquam sit Deus, ut dicitur 2. ad Thess. 2. b.

PSAL.

ADDITIO I.

In psal. 9. Confitebor tibi dñe. ubi dicitur in postilla: Ad cuius intellectum sciendum, quod haec dictio almut. Titulus huius psal. non exponitur secundum Hebraicam veritatem, nec etiam secundum huius psalmi propriè applicatur huic sensui, scilicet pro occultis filij, prout dicitur in postill. Ratio primi est, nam secundum veritatem Hebraicè linguae haec dictio, almut non significat occultationem, nisi proponatur ei haec littera, h. vel, n. ita quod dicatur nalmut, vel halmut, verè iste titulus interpretatur dicendo pro occultis. Item filius in hoc titulo Hebraicè positus non est genitui casus, sed datui cum dicitur laben, ut patet scienti veritatem huius linguae, & sic patet primum, scilicet quod titulus huius psal. non exponitur in postill. secundum Hebraicam

Hebraicam veritatem. Secundum patet, nam licet secundum psal. saltem pro magna sui parte sit applicabilis duplici iudicio filij Dei prout postilla. dicit, non tamen Psalmista in hoc psalmo tractat de huiusmodi iudicio quantum ad eius occultationem sed potius quantum ad eius iusticiam, & potentiam atque manifestationem, ut patet diligenter intuenti, unde improprie dicitur. Pro occultis filij. potius enim debuisset dicere: Pro iudiciis filij. unde melius videtur titulus exponendus, scilicet ut intelligatur haec dictio almut secundo modo, scilicet prout significat iuuentutem seu adolescentiam, secundum quod in multis locis sacrae scripturae accipit alma pro adolescentula, & clem pro adolescente: unde & in titulo psalm. 45. dictio eiusdem significationis ponitur, scilicet alamothe, & exponitur ibidem per iuuentutem, secundum Hieronymum, quam sententiam ibidem sequitur postilla. ideo secundum hoc sensus praedicti tituli erit talis: Victori in iuuentute seu in Tom. 3. r 2 adolescentia

Adolescentia filio psal. David, quam significationem sequēdo psalmus iste diuiditur in duas partes, secundum quod duplicem materiam videtur habere, vnam scilicet primordiale, & figuratiuam, & aliam principalem, & figuratam. secunda ibi: *Parauit in iudicio.*

Primapars, quæ est primordialis tractat de victoria Dauid, quam habuit contra Goliath, vt habetur 1. Reg. 17. cui materie propriè applicatur titulus, scilicet sic. *Victori filio in adolescentia*, hoc est dicere: Iste psal. attribuitur filio, qui fuit victor in adolescentia sua, s. David, vnde verba huius tituli p. prijsimè adaptantur huic historie, non solum realiter, sed etiam verbaliter. Legitur enim ibi, quod cum Saul vidisset Dauid egredientem contra Philisthæum, dixit ad Abner: Cuius filius est iste puer, vbi in Hebræo habetur, iste Elem, quibus verbis prædictus titulus propriè correspondet. vocatur enim utrobique victor iste, s. David filius. & Elem, idest puer. Circa igitur istam materiam primordiale primo Dauid reddit gratiarum actiones Deo de illa victoria, dicens: *Confitebor tibi domine, &c. letabor, & exultabo in te.* Consequenter exprimit beneficium, quod à Deo habuit in eadem victoria, dicens: *In conuertendo inimicum meum retrorsum, s. Goliath, & etiam in debellatione seu fuga suorum cum dicit. Infirmabuntur, & peribunt à facie tua, s. Philisthæi.* Et quia hæc victoria Deo est attribuenda, ideo dicit: *Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam.* Quod quidem iudicium, quia ex mera iustitia diuina processit, eo quod spurius ille, s. Goliath blasphemabat populum Dei dicens: Ego exprobraui agminibus Israel hodie, vt in prædic. c. ideo sequitur. *Sedisti super thronum, qui iudicias iustitiam.* Et quia in hoc conflictu exercitus aduersariorum non æqualiter fuit debellatus. Gētes enim pro maiori parte fuerunt in fugam conuersæ, & per consequens confusæ, sed caput eorum ex toto perditum. ideo dicit: *Increpasti gentes, idest, Philisthæos.* Et perijt impius, i. Goliath. Et quia fama, & gloria omnium eorum ex hoc actu fuit de cætero denigrata, ideo dicit: *Nomen eorum delesti in æternum, &c.* Ratio enim huius deletionis, quia Philisthæi præcipue confidebāt de fortitudine sua, & capitis sui, & excellentia hastæ, & gladij, & aliorum armorum, quæ habebat. Cum enim per vnum puerum, seu iuuenem inermem fuerunt deuicti, tunc fuit deletum prædictum nomen eorū. Vnde Dauid dicebat, vt nouerit ecclesia hæc, quia non in gladio, nec in hasta saluet Dominus, &c. Idcirco dicit: *Inimici defecerunt frameæ in finem.* idest frameæ inimici defecerunt in finem, seu à fine intento. Et sequitur. *Et ciuitates eorum destruxisti, idest, tu Deus, qui iudicas iustitiam destruxisti ciuitates Philisthinorum, scilicet à gloria sua, eo quod Israel persequendo Philisthæos venerant vsque ad portas Accaron, quæ est principalis ciuitas, ex quo memoria audaciæ seu fortitudinis Philisthinorum delebatur. vnde sequitur. Perijt memoria eorum cum finit, scilicet tubarum, seu exercitus populi Israel.* Et vt ostenderet, quod ultio diuina contra eos adhuc non erat consummata. Sequitur. *Et Dominus in æternum permanet, idest paratus ad vltiora facere contra aduersarios populi sui.*

Parauit in iudicio, &c. Hic incipit secunda pars huius psal. scilicet principalis, & figurata, in quo Psal. tract. de iudicio seu de iudiciali potestate Christi. Ad quod sciendum, q. hæc historia, scilicet victoria Dauid tam contra Philisthæum, q. contra leonem, & v. sum, de quibus in prædicto cap. 1. Reg. fit mentio, figuratiua est multiplicis victoria Christi. vnde glo. in prædicto c. sic ait: Pugna Philisthinorum cōtra Israel pugna demonum contra ecclesiam accipi potest. Goliath vero diaboli superbiam significat, quem David, i. Christus singulari certamine prostrauit, & populum Dei eripuit, qui leonem, & vsum necauit, i. diabolus, s. & Antichristum, alterum nunc latenter insidiantem, alterum postea manifestè fauentem. Hec in glo. Et ideo postquam Psalmista reuerenti Deo historiam figuralem narrauit, consequenter in hac parte refiguratam denuntiat, quæ consistit in duplici iudicio Christi scilicet discretionis, & discussionis, secundum quæ tam diabolus, quam Antichristus, & eorum membra penitus prostrantur. vnde hæc pars diuidenda est, & exponenda prout in postil. excepto, quod secundum hanc expositionem quidam

dam versus exponuntur melius secundum figuram, sicut cū dicit: *Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt, & In laqueo isto quem abscondeunt, &c.* quod magis propriè exponitur de Philisthinis, qui credentes laqueum parare populo Dei per Goliath, in ipso comprehensus est pes eorum: Similiter *Cognoscetur Dominus iudicia faciens, &c.* nam ex hoc, quod in operibus manuum suarum comprehensus est Goliath, Dei iudicium cognoscitur, vt sic, scilicet de re ad figuram, vel econtra trāseat locutio in eodem contextu. nam secundum Isid. de summo bon. 25. ca. propter connexionem capitis diaboli ad sua membra iniqua, scriptura loquens de vno, in eodem contextu transit ad loquendum de altero. sicut Esa. 14. cap. loquens de rege Babylonis, qui erat diaboli membrum, transit ad loquendum de principe demonum, cum subditur ibidem: *Quomodo cecidisti de celo Lucifer.*

Si autem contra prædictam expositionem quis obijciat, dicens: Quomodo psal. iste fuit intitulatus de victoria Dauid adolescentis cum in eodem psal. tractetur de iudicijs Dei, q. maiora sunt, cum tamen denominatio fieri debeat semper secundum Philosophum à digniori. Ad hoc dicendum, q. moris est prophetarum in similibus, cum de diabolo tractatur, & de aliquo eius membro notabili, intitulare prophetiā de membro, & deinde introducere tractatū de capite. sicut Ezech. 28. c. intitulatur prophetia de principe Tyri. & ibidē transit ad loquendum de diabolo, dicens: *Tu signaculum similitudinis, &c.* Et eadem ratione sub titulo victoriae Dauid contra diabolus, & Antichristum, qui quidem processus est in nobis connaturalis secundum Philosophum in 1. Phylcorū, scilicet à magis notis ad minus nota.

R E P L I C A.

In psal. *Confitebor tibi domine.* Bur. improbat titulum quem ponit Beatus Hiero. iuxta Hebræum, & quem exponit beatus Aug. Cassio. Et ymo, & magister in glo. sequitur, & postil. In quo minus bene se habet Burgen. Primo, quia improbat sanctos doctores, cum tamen ei videatur crimen læsæ maiestatis, si quandoque postillat. declinat dicta sancti Thom. ex magna ratione. puto enim omnes ante eum proprietatem idiomatis Hebræi ignorasse, inde ausus fuit se cūctis opponere ex debili ratione. Arguit enim sic contra titulum, qui est pro occultis filijs, &c. Vtrunque inquit iudicium Christi, scilicet discretionis, & discussionis de quo hic tractat psal. nō est occultum, igitur non est applicabile titulo, qui præponitur huic psal. pro occultis filijs. Hic videtur dicendum, quod quāuis vtrunque iudicium erit manifestum in fine seculi, est tū nobis imō toti ecclesiæ occultum pro statu præsentis, & sic de eo tractat Psalmista in hoc psalmo, put declarat, & bene applicat postillator, & magister in glo. Burg. autem fingit alium titulum talem. Victori in iuuentute filio psal. David, ponens iuuentutem, vbi beatus Hiero. & sancti ponunt occultationem. Sed reuera titulus non videtur ad propositū huius psal. Nam dato, sed non concessio, quod quinque primi versus huius psal. exponi possent de victoria Dauid contra Goliath, q. ipsi in iuuentute contingebat, sicut Burg. vult, totum tamen residuum huius prolixi psal. ad huiusmodi iuuentutem non est applicabile iudicio Christi, quod contingit mundo mueratā, nec respicit ad Christi iuuentutem. Quamuis enim cū iudicium dedit pater filio, vt patet Iob. 5. ad iuuentutem tamen nullum habet respectum: Nec est verisimile, quod titulus psal. debeat respicere tantum partem proximalem, & ad partem executiuam nullam habere applicationem, & solū pertinere, ad figuram, vt vult Burg. & nihil pertinere ad refiguratam. Sed & ecce, si quis voluerit sequi Bur. in expositione primæ partis huius psal. de victoria Dauid contra Goliath, non cogitur propter hoc recedere à sanctis doctoribus mutando titulum. Nam titulus: Pro occultis filijs, seruit bene eidem expositioni, nam illa victoria, & si in factō fuit manifesta, tamen quo ad virtutem, qua facta fuit, ipsa victoria fuit inopinabilis, & occultissima, quia diuino iudicio facta, quod est occultum filijs, quamuis, vt dictum est, manifestandum.

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem psal.* David propheta docetis resistere hereticis. *Rom. 8.* Theod. Hunc psalmum David dictavit, cum ipsum insequeretur, & admoneretur ab aliquibus, ut fuga salutem quaereret. Congruit omnibus, qui iniuria afficiuntur, & in Deo spem collocant. Inscrubitur

vide titulum psalmi quartum. autem in fine, ut qui praedictionem contineat iusti iudicii Dei, & poenae nefariis hominibus infligenda.

Vel transmissum a monte Sion. *Hilar. & Cass. In Saracenos, & male credentes scribitur

*Euseb. Est autem perfecti dicere cum B. Paulo. Quis nos separabit a charitate Christi?

In finem psal. David. Psal. X.

Ergo. *a* *Ecce increpatio.* N dñō confido, quomodo dicitis animae

a *A tuos, imo.* *b* *Ad Christum, qui apud nos est.* *c* *Emmentia* intellectus quem nos habemus. *d* *Qui in alto iudicat, vel aus quasi in tabulis sum, si transeo.* *e* *Vel mentes.*

me meē. *f* *Transmigrā in montē, sicut passer.* *g* *Quibus hoc, & quare, vel, ideo in Deo fidendum.*

h *Quoniam ecce peccatores intendunt.* *i* *Verfus se detorserunt ad vulnerandas animas.* *j* *Parata in corde habet venenosa uerba, uel in scripturis subtilem, ut sibi uidetur, intellectum habuerunt.* *k* *In receptaculo mentis.*

derunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, ut latenter in obscuro rectos corde. quoniam, quae perfeci-

a *Cum senserint se non posse conuinci, lumine ecclesiae obscurato propter multos carnales, & impios homines.* *b* *Alia litera, in obscura luna.*

PSALMVS X.

b *In domino con.* Aug. de hereticis, qui catholicos in suam volunt conuerrere prauitatem.

Aug. In domino confido quo. Ad literam potest legi de passione, & dicit Christus secundum hominem, ut solet contra terrores Iudaeorum.

In domino confido, cum peccantes volunt sagittare rectos.

In obscur. id est repleta peccatoribus synagoga.

Destruerunt Iudaei.

Iustus, quem destructorem legis contemnebant.

Dominus in tem. verbum in homine, vel filius hominis in caelo.

In pauperem, quem suscepit, vel propter quem passus.

Palpebrae, apertio, & opertio oculorum mors, & resurrectio, ubi probauit discipulos.

Interrogat iam de caelo regens ecclesiam.

Odit animam, cur ista sit docet.

c Pluit enim, &c.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS X.

b *In domino, &c.* Huic psal. preponitur talis titulus in Hebræo. Ad victoriam David. In translatione vero Hic, iuxta Hebræum dicitur: Victori David. & est eadem sententia. Exponit autem dupliciter. Vno modo, quod David fecit hunc psal. ad laudem dei victoris, vel, qui dedit David victoriam de inimicis. Alio modo, quod David fecit hunc psal. decantandum a Leuitis cum conatu, quo vnus chorus nitebatur alium superare, ut dictum est supra psalm. 4. De materia autem huius psalmi dicit Rabbi Salomon, quod David fecit hunc psalmum, quando fugiens persecutionem Saulis dixit illud, quod habetur. 1. Regum. 26. c. Maledicti sunt in conspectu dñi, qui eiecerunt me hodie, ut non inhabitem in hereditate dñi dicentes: Vade serui deis alienis. Et postea subditur quando fugit ad regem Geth, sed litera psalmi non videtur concordare, cum dicitur. In dñō confido, quomodo dicitis animae meae transmigrā in montem, sicut passer, fugiens Saulis persecutionem. Ista litera magis videtur sonare, quod remanserit in terra ex diuina confidentia. Et eodem modo improbat opinio, quae dicit, quod David fecerit hunc psalmum, eo quod David ad instantiam virorum suorum fugit ad loca montuosa, quae erant tutiora, ut habetur. 1. Reg. in pluribus locis, non tamen confidebat in montibus illis, sed in domino. Litera enim huius psalmi magis videtur sonare, quod detestatus fuerit

Aug. Respondet hereticis, qui se mentiuntur heretici Christi, & alios ad se ab ecclesia trahere volunt. Vnus mons est in quo confido, quoniam monetis transire quasi sint multi Christi. Vel, in vos, montes per superbiam, passer pennatus virtutibus. & preceptis, sed hec non sinunt ad vos transire, quia habeo dominum, &c.

*Theodoret. Cur hortamini me huc, & illuc tentoria transferre?

*D. Ambr. anima passer est habens alas spirituales quas, ut Christus manus in cruce extendit.

*Hieronym. passerem sepe loco prudentiae legimus. Hebraei zippor, id est aucula.

*Basil. Animam pro corporali vita su-

mit, et insidiantur inimici.

c *Quoniam ecce.* Aug. Hi sunt terrores comminantium nobis de peccatoribus, ut ad se quasi iustos transeamus. Dicunt enim peccatores intenderunt arcum, scripturas, unde venetas sagittas mittant, quas in cordis occulto parant.

d *In obscuro.* Cass. In simplici sensu degentes, vel in suis ambiguis sententijs, non quod scriptura ad hoc valeat, sed quia.

e *Quoniam, quae perfecisti.* Conuertit ab his sermonem ad deum quasi: Cur dicunt transmigrā? Cur de peccatoribus terrent? qui intendunt sagittare rectos, quia quae perfecisti destruxerunt in suis conuentibus, ubi paruulos, qui erant lacte nutriendi ex quorum ore laus perficitur, venenis necant.

*Basilus. Quae perfecisti, id est praecepta tua.

*Theo. Nonnulli hec cum precedentibus versibus iunxerunt, sed ea, quae sequuntur non sinunt. subiungit. n. quoniam quae perfecisti, destruxerunt, unde discimus Vatem perterritis verba in deum clandestinas aut insidias obscurum appellat. namque hoc no-

men

fuerit fugam. Et ideo videtur mihi saluo meliori iudicio, quod iste psal. sit exponendus de reuersione David in terram Iuda ex diuina confidentia prout habetur 1. Regum 22. a. ubi dicitur, quod David fugit ad regem Moab, cui Gad propheta dixit ex parte domini. Noli manere in praesidio, sed proficiscere, & vade ad terram Iuda, quod & fecit conficiens de protectione diuina. Igitur secundum hoc psalmus iste diuiditur in duas partes, quia primo ponitur confidentia David in persecutione. Secundo assistentia Dei in eius protectione, ibi. dominus in templo. Circa primum dicit sic: In domino confido, id est, in eius protectione affectuatus ex verbis Gad propheta.

1 Quomodo dicitis, &c. id est fuge extra terram Israel a facie Saulis.

2 Sicut passer euolans fugit a facie sagittantis, et dirigit David verbum illud ad viros, qui cum eo erant, qui dictam fugam sibi consuluerant, eo quod multi eorum essent amaro animo, & oppressi a re alieno, ut habetur 1. Regum. 22. c.

3 Quoniam ecce peccatores, &c. Hoc allegant viri David dicentes. Fuge sicut passer terram Israel, quia Saul, & complices eius omnibus modis quaerunt te interficere.

4 Ut sagittent in obscuro. id est insidiosae.

5 Rectos corde. id est David, & fratres eius.

6 Quoniam quem perfecisti destruxerunt. Hic dirigit David sermonem ad Deum, dicens.

7 Quoniam quem perfecisti. Achimelech sacerdotem quem in statu perfecto fecisti.

1 Destru-

MORALITER.

1 *In domino con.* & c. Psalmum istum literaliter exposui de confidentia David, qua monitus a Gad propheta venit ad manendum in terra Israel, ut habetur. 1. Reg. 22. confidens, quod dominus eum protegeret a Saul, & alijs eius inimicis. licet monitus fuisset a viris suis extra terram Israel habitare.

Allegorice vero exponi potest de Christo per David figurato nam, & ipsi similiter persuasum fuit, quod exiret de terra propter persecutionem Herodis. Luc. 13. c. Transi hinc, & vade, quia querit te Herodes interficere. Et sicut David non assensit viris, sic nec Christus talibus verbis, sed sic respondit: Ite, & dicite vulpi

vulpi illi, ecce demonia eiicio, sanitates perficio, hodie, & cras, & tertia consumor. Sic ergo in persona Christi hominis dicatur. In domino confido. Quod protegat me ab Herode.

2 Quomodo dicitis animae meae transmigrā in montem, sicut passer. id est, quod fugiā a facie Herodis, sicut passer a facie sagittantis.

3 Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum. parauit. verbum est dicentium Christo, quod fugeret, & est sensus, Herodes & eius satellites insidiantur vitae tuae. Et inducitur exemplum de eius praecursore iam occiso ab Herode, cum dicitur.

4 Quoniam, quae perfecisti, & c. id est Iohannem quem perfectum dixisti. Matt. 11. Inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista. quasi dicat sic de te facient.

Tom. 3.

1 3

Amen *ἐκτοφύει* nocte Luna carentē ostēdit. Rectos corde no-
minavit nō summa sibi virtutē assumens, sed cum suis nihil
se vñq̄ mali excogitasse, vt Saulē offenderet. quoniam, quæ
perfecisti destruxerunt inquit. Nō rapui regnū, sed à tua grā
regnādi electionē suscepi, illi autē destruere conantur contra
tuam sententiā armati.

Quid fecit? secundum
vtramque partē
inuitat ad solutionem
quæ est: Dominus est
in suis, vt faciat tem-
plum, & cælum, idest
arcana scientes, in mi-
notes vero oculi re-
Vel hoc etiam à do-
mino, quia oculi eius.
Interrogat iustum, &
impium.

† probabunt,
vel explorant.
† Probabit exa-
minat,

† & impium,
& diligentem
iniquitatem
odio habuit
anima eius.

† ignem lege
reliqua in ac-
culatio.

* Basil. Iustus
quid fecit? ad te con-
fugit, qui in cælis, &
templo es.
* Theodore. oculi
li, palpebræ dicuntur
tanquam de re cor-
poræ ab humanis re-
bus, res diuinas homi-
nes edocendo.

Aug. Quid ergo times, ne obsit impius sacramentis non
syncere communicans? Odit animam. Animæ suæ nocet, nō
iusto, qui Deo credit.

Iustus autem. Minat iudiciū, cuius timore deserat falsitates.
Interrogat. Aug. i. probat, quia boni de obscuris non fatigā-
tur, sed exercent de cognitione, non inflātur, sed p̄firmant.

Quæ perfecisti. idest perfectē edidisti, vel implendo prædi-
cta. Destruerunt, malè exponendo.

Aug. In obscuro. Vel obscura luna. Duæ sunt opiniones lu-
næ, quarū q̄ vera est, vel nō omnino, vel difficile sciri potest.
Alij dicunt eam lumen suū habere, sed globū eius dimidiū
lucere, dimidiū obscurū esse, dum autem partem, quæ lucet
paulatim ad terrā p̄uertit, vt videri possit, corniculata appa-
ret, & sic crescit donec tota illa pars videatur, & dū iterū cō-
uertit, obscura pars incipit apparere, donec tota iterū nobis
offerat. Hæc est ecclesia, q̄ ex spiritali parte lucet, ex carna-
li obscura est, & spūalis pars nō per bona opera apparet ho-
minib. modo in cōscientia latet, soli Deo nota, & solo corpo-
re vī, Alij dicunt, quod non habet lumen, nisi à sole, sed quā-
do cū illo est eam partem habet ad nos qua non illustratur
eo,

De lunari lu-
mine, & glo-
bo.

eo, & ideo non lucet, sed cū recedit illustratur ab ea parte, q̄
habet ad nos, donec sole occidente plena surgat ab oriente,
cū aut ex altera parte soli ceperit p̄p̄quare, superior pars il-
lustrat, inferior obscurat: Hoc item ecclesiæ conuenit, q̄ lu-
men non habet, nisi a sole iustitiæ. Si quis autē hæc obscura vi-
tat satis habet incre-
menta lunæ, & detri-
mēta attēdere, quæ si
deficit, vt renouetur,
notat ecclesiam vbi
creditur resurrectio
mortuorum futura.
Obscura autem est lu-
na, vel cum mēstruis
curfibus finitur, vel
cum fulgor nubilo in-
terpolatur, vel in ecli-
psi vbi cruenta vide-
tur, id est, cum noua
ecclesia nondum ter-
ris effulset, vel cum nu-
bibus blasphemorum
E

a Si heretici offendunt, Christus nonne pacem dat vobis. b Quid vtriusque det incipit ostendere.
c Communiter omnium per potentiam. d Quod est cælum. ¶ Idem in sanctis suis, vt faciat
eos sibi templum. ¶ Vbiunque non est sic, vt in suo templo.

¶ Iusti destruxerunt, iustus autem quid fecit? Dominus in templo
sancto suo, dominus in cælo sedes eius. Oculi eius in paupe-

rem respiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum.

Dominus interrogat iustum, & impium, qui autem diligit
iniquitatem, odit animam suam. Pluet super peccatores la-

queos, & ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, & pars ca-

licis eorum. Quoniam iustus dominus, & iustitias dilexit, &

æquitatem vidit vultus eius.

¶ vel portio ei-
licis eorum,
idest talia bi-
bent pro ini-
quitate.
¶ rectum intue-
buntur vultus
eius, vel æqui-
tati, & ei, qui
recta operat
est intentus
vultus eius.

tur, vt rectos peruertant. Vel cum filij ecclesiæ peccant occa-
sione lunæ obscure, opprobria iniqui ingerūt catholicis. Sed
nil timendū p̄sidenti in domino, timeat qui confidit in ho-
mine, qui tunc dicit sancta sacramenta cum per sanctos dēf.
b Pluet super. Quid malis reddat ostendit.

Aug. Pluit de nubibus, idest pseudo prophetis. Vel de bo-
nis vnde emanant laquei cum malè intelligitur, sed nō, nisi
his, qui peccatores sunt.

c Ignis. Aug. Primò igne cupiditatum vastantur, inde malo-
rum operum fectore abijciuntur à sanctis, inde merguntur
eternis pœnis.

* Theo. format enim diuinam iram, abijs autem, quæ So-
domis acciderunt format supplicia, Calicem autem suppli-
ciū appellat, quem gentibus propinare iussus est Hieremias.

d Iustitias. Aug. Pluraliter, vt iustos accipias, in quibus mul-
tæ iustitiæ, cum vna sit dei.

e Aequitatem vidit. Aequitas visa est in facie, idest, notitia e-
ius, facies enim est notitia eius, idest, potentia qua dignis in-
notescet. Vel vidit, quia non se dat noscendum malis, sed bo-
nis, quod est æquitas.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Destruerunt, scilicet Saul, & Doeg, alij cōplices eius, & cū a-
liis sacerdotib. vt habetur. 1. Reg. 22. in odium David, ideo dicit.

2 Iustus autem quid fecit. quasi diceret, Achimelech iustus ni-
hil fecerat dignum morte. Vel iustus, idest David, qui nihil fecerat pro-
pter quod tanta strages propter eum deberet fieri.

3 Dominus. Hic consequenter describitur diuina assistētia in Da-
uid protectione, cū dicitur. Dominus in templo sancto suo, &c.
idest in templo gloriæ suæ, vbi à sanctis angelis videbitur clare, & sic
est in ipso modo speciali, non enim potest intelligi hoc de templo mate-
riali, quod nondum erat factum à Salomone.

4 Oculi eius in pauperem respiciunt. idest David, & populum
eius depauperatum, quia cum eo erant multi debitis multis obligati,
vt dictum est supra, respiciebant autem oculi Dei ipsum David prote-
gendo.

5 Palpebræ eius interrogant filios hominū. i. scrutatur actus
&

& cogitationes eorum.

6 Dominus interrogat iustum, & impium, qui aut diligit ini-
quitatem, odit animam suam. ad remunerandum.

7 Et impium. Ad puniendum. temporibus tamen debitis.

8 Qui autem diligit iniquitatem, odit, &c. Quia per hoc du-
cet ad gehennam. In translatione Hie. iuxta Hebræum habetur sic
dominus iustum probat, idest, approbat, impium autem, & dilige-
tem iniquitatem odit anima eius, scilicet Dei, preparans ei pœnam p̄
suis iniquitatibus. Ideo subditur.

9 Pluet super, &c. Quia frequenter subito, & improvisè moriun-
tur, quasi capti laqueo.

10 Ignis, &c. Quia in gehenna est tanta pœna, quod verbis non po-
test bene exprimi.

11 Quoniam, &c. Sicut omne animal diligit sibi simile.

12 Aequitatem, &c. Ad remunerandum, sicut videt iniquitatem
ad puniendum, vt dictum est.

PSAL.

MORALITER.

3 Dominus in templo. Hic circa Christum hominem ponitur
diuina protectio, cum dicitur.

3 Dominus in templo sancto. idest, in humanitate Christi, i quo
habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Col. 2. b.

4 Oculi eius in pauperem respiciunt. idest Christum hominem
qui vixit in paupertate vsque ad mortem, & super ipsum e-
rant oculi domini per singularem prouidentiam.

5 Palpebræ eius interrogant filios hominū. quia scrutat cogita-
tiones, &

tiones, & actus eorum.

6 Dominus interrogat iustum. vt in bono perseveret.

7 Et impium. vt se emendat.

8 Qui au. &c. Se nolens emendare.

9 Odit an. Quia preparat eam gehennæ, quæ per multa gra-
ua describitur cum subditur.

9 Pluet, &c. Ad designandum eius importabilem gravita-
tem, & subditur causa.

11 Quoniam iustus do. &c. Propter quod non dimittit dede-
cus culpæ sine decore iustitiæ.

GLOSSA ORDINARIA.

A

Pro octa. Cass. Pro octaua, quia hic petit propheta iniquitatem mundi destrui, ut ad veritatem promissionis futuræ pueniat. *Aug.* Octaua pro die iudicii, sicut in sexto psalm. dictum est.

In finem psalmus David pro octaua.

vide titulum psal. 4. & 9.

Salua, (vel succurre.)

B *Titulu* habet de octaua, tanquam de iusto Dei iudicio mentionem faciens, & in finem veluti vaticinatio posterioribus seculis futura sit.

PSAL. XI.

Aluum me fac. Reuo-

cat autē a falsita-

tib. seculi ad eloq dei

vbi salus: a peruersitate seculi petit saluari.

c Quoniam defecit.

Cass. Exponit, quæ timuit multa congregans in vnum, ut sit maior vis.

** Theodore.* quoniam veritas in periculo est, ne extinguatur, omnesque mutua infidelitate laborant. Amicitiam simulant, & hostilia committunt.

d Sanctus. Cassio. Deus, qui ubique præsens, quantum ad homines defecit, qui in eum non credunt.

e Proximum. Aug. Proximus omnis homo, cum nullo male agendum.

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS XI.

Aluum me. Huic psalmo preponitur titulus talis. in Hebræo: *Ad victoriam super octauam canticu David.* Et hic accipitur octaua pro instrumēto octo cordarum, in quo cantabatur illud canticum, sicut dictum fuit sup. psal. 6. Istum autem psal. David fecit, quando fugiens de Ceila saluatus fuit cum viris suis de prodicione habitatorum Ceilæ, qui traclauerant de proditio necius in manu Saulis, ut haberent fauorem eius, reddentes ipsi David, & viris eius malum pro bono, quia saluauerat eos de Philisthæis, ut habetur. 1. Reg. 23. Dicit igitur.

1 *Saluum me fac domine.* de ciuitate Ceilæ.

2 *Quoniam di. sunt veri.* operum, & verborum.

3 *A filiis hominum.* idest, ab habitatoribus Ceilæ, qui dicuntur hic filij hominum, & non Dei, & ideo dicitur.

4 *Vana locuti sunt.* & c. Mutuo se exhortantes, & occulte ad prodendum David in fauorem Saulis regis.

5 *Labia dolosa.* supple, habent viri Ceilæ.

6 *In cor. & corde locuti sunt.* Quia i verbis suis ptendebat ipsi David fidelitatem, & inter se contrarium tractabant.

7 Di-

MORALITER.

1 *Saluum me fac.* & c. Psalmus iste literaliter loquit de saluatione David, qñ fugit de Ceila eo, quod habitatores Ceilæ disponebant eum tradere Sauli, quāuis David saluasset eos de Philisthæis diripiētib. bona eorū. 1. Reg. 23. & in hoc David fuit figura Christi, qui venit in mundum pro salute Iudæorum, & tamen ipsi tradiderunt eum gentibus ad occidendum, & sic dicitur in persona eius: *Saluum me fac domine, quoniam defecit sanctus.* de populo Iudæorum.

2 *Quoniam di. sunt.* & c. Nam aliquando loquebantur Christo blandē, ut eum caperent in sermone, Matth. 22. b. Magister, scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces.

4 *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.* tractantes quō perderent Christum, cum tamen deitati suæ non possent nocere, nec ēt humanitati, nisi quātū volebat sustinere.

5 *Labia dolosa.* & c. Iudæ proditoris, & Phariseorum.

7 In corde

agendum est, proximus primæ natiuitatis cōditione, est omnis homo. Carnis cognatione amici, & cognati. Misericordiae comparatione. Beneficus quilibet.

f *Corde, & c.* Geminatio duplex cor significat in quo dolosus describit, vñ. *Vir duplex animo inconstans est in omnibus vijs suis.*

Boni habent vnum cor, & vnā animā.

g *Disperdat Dominus.* Cass. i. passim pereat, q in vna prauitate conueniunt.

h *Linguam magnilo.* Cass. i. superbam, hi sunt hypocrite, habentes speciem in sermōe ad decipiēdos hies, & Deo nō subditi.

i *Qui dixerunt.* linguam nostram. Cass. iactant se de ptate labiorum quasi nō a Deo acceperint.

* *Theodor.* Talis Pharaon, q dixit. Non noui Dominū: Talis, & Rapsaces, qui dicere ausus est, Ne te decipiat deus, in quo confusus es. Et Pharaon, qui pueris dixit. Quis est Deus, qui eripiet vos de manu mea?

k *Inopum, & gemitum pauperum.* Aug. Cassio. Inopes, Gentiles, qui nec legē, nec prophetas habuerūt, pauperes, Iudæi.

l *Nunc.* quod nō in priori populo:

m *Exurgam.* apparebo in filio.

a Ponam

7 *Disperdat dominus vniuersa labia.* idest, Ceiletarum.

8 *Et linguam magniloquam.* Quia erant protendentes verbis ipsi David, quod fecerat magna pro eo.

Vel linguam magniloquam, quia ciues Ceilæ dicebant se facere magnum pro rege Saule, ut sic haberent eius gratiam, si traderent ei David. Vnde subditur.

9 *Qui dixerunt,* idest, inter se tractauerunt.

10 *Linguam no. ma. & c.* Quia prodendo David magna p Saule faciemus, & sic habebimus opportunitatem magna petēdi ab eo.

11 *Labia nostra, & c.* i. verba, quæ tractamus contra David, pcedunt a nobis, & non ex aliorum suggestionē, & sic erunt magis placita coram rege, & quæ essent illa verba subdit.

12 *Quis noster dominus.* est? Sic enim dicebant. Quis dubitat quin Saul sit dñs noster, & non David, iō dēmus ei fauere. Sed ratio non valet, quia ratio erat contra Deum, & iustitiā.

13 *Propter miseriam, & c.* Hic psequenter ponitur ipsius Dei protectio circa David eum dicitur in persona eius: *Propter miseriam, & c.* scilicet David, & virorum eius, qui multas miseras sustinebant, tanquam fugitiui, & depauperati.

14 *Nunc exurgam dicit dominus.* ad eos protegendum a dicta prodicione.

Ponam

6 *In corde, & corde locuti, & c.* Iudas enim dicēdo: Ave rabbi intendebat eum tradere morti. & Pharisei sibi loquendo blandē quærebant eum capere in sermone, ut dictum est.

7 *Disperdat dom. & c.* & sic factum est, quia Iudas se suspendit, & Romanorum exercitus Iudæos destruxit.

9 *Qui dixerunt linguam nostram ma. & c.* Eum accusando coram Pilato.

11 *Labia nostra a nobis sunt.* idest, possumus loqui contra eum verum, vel falsum.

12 *Quis noster dominus est.* Quasi diceret. Iste non est, qui dicit se esse Messiam. vnde coram Pilato, negauerunt ipsum esse suum regem.

13 *Propter miseriam.* Hic ponitur effectus passionis Christi, & sunt verba Dei patris per Christum, detentōs in limbo liberantis, cum dicitur, *Propter miseriam inopum, & c.* idest, existentium in limbo.

14 *Nunc exurgam,* ad liberandum eos per Christum.

Tom. 3.

f 4

a Ponam. consolationem pauperum.

A b Fiducialiter. potenter, cui nil refutit.

* Theodor. Symmac. manifestam salutem perficiam.

Ponam. Aug. Non dicit, quid: sed sciendum, est quod ad pauperes consolandum pertinet.

c Eloquia domini. Caf. Contra mala seculi Christus à patre

missus, cuius eloquia vera sunt, impiorum falsa.

d Casta. Cassio. Contra hoc, quod supra, vana locuti sunt.

e Examinatum. contra labia dolo, in cor, & cor. lo. sent.

f Septuplum. Augu.

Perfekte, vel per septiformem spiritum verbum nitet. scilicet

per pietatem, & timorem, & cetera dona.

vel, purgatum per septuplum, scilicet per

paupertatem spiritus,

mansuetudinem, & ceteros gradus beatitudinis, de quibus

sermo in mote. Octava ergo beatitudo, est persecutio ignis,

quo septupliciter probatur argentum, hæc enim examinat,

& clarificat, & quod perfectum est demonstrat.

* Theod. septuplum, pro sapenumero posuit, hoc. n. scripturæ

pturæ consuetum est.

g Tu Domine. Caf. Vtilitatem diuinorum eloquiorum ad

dominum se conuertens ostendit.

* Theodor à generatione hac, & in æternum. i. presentis

generationis laqueos effugiemus, & æternæ salutis compotes erimus.

h In circuitu. Con-

clusio de vtraque parte.

Augu. In circuitu, i.

cupiditate temporalium, quæ septem die-

bus voluntur, & non

veniunt in octauum

id est, æternum, unde

ventilator est impio-

rum rex sapiens, &

immittit illis rotam

malorum, id est, am-

bitum volubiliū.

* Theodote. Im-

pij diuina relicta via

huc, & illuc aberrat

volentes obsidere ma-

liores. Tu vero ex

altitudine naturæ appa-

rens, tua dignos cura eos putabis, qui

ab illis bello petuntur.

i Multiplicasti filios hominum. Aug. Est, & multiplicatio in te-

poralibus, quæ auertit ab unitate Dei, sed iusti multiplicantur

secundum altitudinem, quādo eunt de virtute in virtutem.

R

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ponam in salutari. id est in ephod, ubi dominus dedit responsum salutis ipsi David petiti. 1. Reg. 2. Si tradent me viri Ceilæ, & eos, qui mecum sunt in manu Saulis? & dixit dominus tradent, & subditur. Nuntiatumque est Saul, quod fugisset David de Ceila, & saluatus esset.

2 Fiducialiter agam in eo. id est in David, ad hoc enim saluauit Deus David, ut populus Israel per eum protegeretur, & fiducialiter ageret.

3 Eloquia dom. & c. quæ locutus est ad Abiathar reuelando prodicionem habitatorum Ceilæ.

4 Eloquia casta. sine macula falsitatis.

5 Argentum igne examinatum, probatū. hoc additur ad exprimendum certitudinem veritatis in verbis diuinis, ideo subdit David.

6 Tu domine serua. nos, & c. scilicet protegendo contra prædictā prodicionem

MORALITER.

2 Fiducialiter agam, in eo. i. in Christo, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem. H. b. 1. Et quoniam erant prædicta per prophetas subditur.

3 Eloquia do. elo. quia casta. q. d. sicut verissima sunt impleta. Et quoniam liberatio patrum de limbo non fuit ad horam, sed ad semper, ideo in eorum persona dicitur.

6 Tu domine. serua. nos, & c. hac in æternum, id est, ex nunc vsque in perpetuum. Licet autem potestas dæmonis tunc

ADDITIO I.

In psal. 11. Saluum me fac, ubi dicitur in postilla: Huic psalmo præmittitur talis titulus. Litera huius psalmi non proprie adaptatur historiæ David fugientis de Ceila, prout postill. exponit. Tum, quia in titulo de hoc non fit mentio, sicut in alijs psalmis, ubi de casibus singularibus, qui ipsi David contigerunt tractatur, sicut in psal. 2. ubi præmittitur in ti. psalmi psal. David cum fugeret ab Absalom filio suo. Similiter in psal. illo, in cuius titulo ponitur. Ad victoriam psal. David, quando, venit Doeg Idumæus, & nuntiavit Sauli, & c. & in psal. 141. in cuius titulo ponitur. eruditio David cum esset in specula, & sic de multis alijs. Tum quia verba psalmi manifeste videntur loqui generaliter quati de toto mundo, vel saltem de generatione contemportanea, cum qua ipse David conuersabatur, in qua licet essent forte multi probi viri, & veraces, quia tamen pro maiori parte deficiebant, & denominationes secundum Philosophum sunt à maiori, idcirco dicebat. Diminuta sunt veritates à filiis hominum, huiusmodi: Vnde melius videtur dicendum secundum glo. quæ in hoc loco sic dicit, Videntes sanctus vir multiplicatam vanitatem huius seculi, exclamat pro magnitudine periculi, & ait: Saluum me fac Deus. & infra. Quoniam defecit sanctus, id est, non inuenitur sanctus in hoc mundo, ubi tot mali sunt, & hæc opinio fuit in Eia quando dixit: Domine relictus sum ego

pturæ consuetum est.

g Tu Domine. Caf. Vtilitatem diuinorum eloquiorum ad dominum se conuertens ostendit.

* Theodor à generatione hac, & in æternum. i. presentis generationis laqueos effugiemus, & æternæ salutis compotes erimus.

h In circuitu. Con-

clusio de vtraque parte.

Augu. In circuitu, i.

cupiditate temporalium, quæ septem die-

bus voluntur, & non

veniunt in octauum

id est, æternum, unde

ventilator est impio-

rum rex sapiens, &

immittit illis rotam

malorum, id est, am-

bitum volubiliū.

* Theodote. Im-

pij diuina relicta via

huc, & illuc aberrat

volentes obsidere ma-

liores. Tu vero ex

altitudine naturæ appa-

rens, tua dignos cura eos putabis, qui

ab illis bello petuntur.

i Multiplicasti filios hominum. Aug. Est, & multiplicatio in te-

poralibus, quæ auertit ab unitate Dei, sed iusti multiplicantur

secundum altitudinem, quādo eunt de virtute in virtutem.

R

GLOS.

prodicionem.

7 Et custodies nos, à gen. id est habitatoribus Ceilæ, & Saule.

8 In æternum. quia non permittes nos cadere in manibus eorum.

9 In circuitu impij, & c. id est habitatores Ceilæ, & ipse Saul, qui

querchant David, & viros eius deceptionibus inuoluere.

10 Secundum altitudinem tuam. id est, secundum altitudinem consilij

tui, quod est incomprehensibile.

11 Multiplicasti filios hominum, id est, Saul, Doeg, & alios eorum

complices, & Ceilæ habitatores in mea persecutione ad exercitium

patientie mee, & meritum vite future.

Possent autem iste psal. exponi moraliter de quolibet viro iusto in p-

secutionibus posito, contra quem parantur machinationes, & exercen-

tur. Deus tamen totum conuertit ad meritum sue patientie, & ipse est

sperans ab omnibus liberari auxilio diuine gratie, sed pertransseo, quia

de facili. potest litera ad hanc sententiam applicari.

PSAL-

tunc ablata fuerit à dictis patribus, non tamen à viatoribus, ideo subditur.

8 In circuitu impij ambula. id est dæmones circumeunt, ut fide

les decipiant. 1. Pet. 5. b. Aduersarius vester diabolus, tanquam leo

rugiens circumit, querens quem deuoret.

Sed quoniam electi euadunt insidias dæmonum, ideo subditur.

9 Secundum altitudinem tuam. id est tu domine deus secundum

altitudinem consilij tui nobis occulti.

10 Mult. plicasti filios hominum. q. reponedi sunt in regno celorum.

ego solus. Hec in glo. secundum quam glossam bipertitus est psalmus, nam in prima parte Psalmista petit a perueritate seculi saluari. In secunda ostendit quomodo contra huiusmodi mala seculi oportebat Deum exurgere ad remediandum, secunda ibi: Propter miseriā inopum, & c. Prima pars facilliter est applicabilis ad propositum eo modo quo exponitur in postilla hoc mutato, scilicet, quod illa, quæ referuntur ad viros Ceilæ tantum, referantur quasi in vniuerso modo prædicto. Similiter cum dicitur in fine huius partis: Quis nosser dominus est: non referatur ad Saul prout in postilla, sed intelligatur sic, quod mendaces viri de facundia suæ loquacitate confidentes iactabant se de potestate propria labiorum quasi à Deo non sint. vnde dicebant. Quis nosser dominus est? id est, quis est, & cuius regule nos subijcimus? quasi diceret, nullus. Secunda vero pars vltiori requirit indaginem. Pro cuius declaratione sciendum, quod quia Psalmista principaliter attribuebat mala mundi ad defectum veritatis in filiis hominum, idcirco, quia tria trijs curantur, prophetice dicit, quod ad tollendam huiusmodi falsitatis malitiam venturus erat ille cuius eloquia sunt maxime vera, sicut dicta impiorum summe falsa, vnde sequitur: Propter miseriā inopum, & gemitum pauperum, scilicet iustorum, qui de malis gement, & pro peccatis contemuntur, supple tollendam: Nunc exogam dicit dominus, id est, apparebo. Ponam in salutari, id est, in Iesu consolationem

nem pauperum. Et fiducialiter agam in eo, id est, potentia-
liter, quia nihil ei resistet. Consequenter dicit: *Eloquia domi-
ni*, &c. ostendens quod eloquia huius saluationis sunt con-
traria prædictis, ut dictum est. Sunt enim quasi argentum
igne examinatum, purgatum, septuplum, id est, per, septi-
formem spiritum purificata atque rutilantia. Quia tamen
aduentus huiusmodi auctoris veritatis non ita de propinquo
Psalmista prospiciebat, idcirco petebat à generatione falsi-
loqua sibi contemporanea custodiri & seruari. unde dicit:
Tu domine seruabis nos à generatione hac: Et ut magis ostende-
ret se indigere tali custodia, subdit. *In circumitu impij ambulant
ad deuorandum iustum*, eo modo quo. i. Petri. 5. b. dicitur. *Ad-
uersarius vester diabolus circumit quærens quem deuoret*. & sequi-
tur.

tur. *Secundum altitudinem tuam*, id est, secundum incompre-
hensibilitatem consilij tui. *Multiplicasti filios hominum*, scilicet
impios, de quibus in prima parte dicebat. *Diminuta sunt
veritates à filijs hominum*. q. di. ex duobus maximè indigemus
custodia tua. vnum est, quia aduersarij sunt astuti & solliciti
contra nos, unde in circumitu ambulant. Secundum est,
quod sunt multi numero, unde & si non essent valde timen-
di propter eorum multitudinem, &c.

R E P L I C A.

In psalmo, *Saluum me fac*: modica est diuersitas, quia ex-
positio postillatoris est de singulari casu. Burgenti. autem ge-
neraliter extensa.

G L O S S A O R D I N A R I A.

A In finem. Cas. Psalmus de charitate Christi in qua totius
legis perfectio est, quam qui hæt mundū nō amat, propheta
in persona antiquorū patrū plenus charitate quam auidē in-
carnationē expectat, quasi de dilatione conqueritur, in quo
dilectio proximi ostē-
ditur, cuius saluti hoc
operatur, ut abiecta su-
perstitione, cultura v-
nius Dei suscipiatur.
Vel in psona moder-
norum sanctorum se-
cundū aduentum ex-
pectatium, secundum
illud. *Cupio dissolui &
esse cum Christo*.

P S A L M V S X I I.

b Squequo. * Theodo. Hunc psalmum non Sau-
le fugiens, sed ab Absalom bello petitus scripsit.
Et n. quæ de Saule feruntur, ante peccatum fue-
rant

rant, & hac de causa magna cum fiducia loquebatur. Ea vero
quæ de Absalom, acciderunt, post peccatum extiterunt, &
propterea luctus & gemitus verbis connexus est.

Cas. hæc prima pars est de dilatione aduentus cōquestio.

* Theod. Procrastinationē auxiliij, obliuionē appellauit,
rogat autem ne om-
nino diuina prouiden-
tia destituat. & more
excandescendum, &
eos qui offenderunt,
videre nolētium hoc
dictum posuit vsque-
quo auertis faciem
tuam à me ab huma-
nis rebus orationem
formans.

a Plenitudinem scilicet temporis vel consummationem æternæ
beatitudinis. b Dirigens. c Christi vel prophetæ.
† In finem psalmus Dauid XII.

b Id est, præsentia incarnationis mihi subrah. s. b Aug. id est, differt
me ad intelligendū ipsum specialiter, qui est sapientia & finis. c Vi-
que ad tēp. is plenitudinem. Cum venerit plenitudo tēporis, &c.

Squequo dñe obliuisceris me in finem

a Non das animæ notitiā tui. b Præsentia filij quæ hoibus videnda est.

Galat. 4. d. Repetit:

vsq; quo auertis faciē tuā à me? Quādiu

c Quādiu. Cass. Magnus ardor sustinentis, dicit deesse con-
silium, ut videndi mitiget affectum, quando magna anxio-
tas est concupiscere bonum & diutius sustinere, crescit desi-
derium in dolorem, quia spes protrahitur.

Con. F

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L. XII.

1 Squequo domine. Huic psal. præponitur talis titulus
in Hebræo: Ad victoriam Dauid. vel secundum Hie-
ro. Victori Dauid. quod in idem redit. Et exponitur
dupliciter. Vno modo ut sit sensus per suppletionē. Iste
psal. factus Dauid decantandus est ad victoriā, i. cum quodā conatu Le-
uitarum, ut frequenter supr. est expositū. Alio modo ut sit sensus: Iste
psalm. factus est à Dauid ad laudem Dei victoris super omnia, vel qui
præstat victoriam. De materia autem huius psalm. dicit Ra. Sal. quod
factus est de quatuor regnis per quæ affligendi erant filij Israel. Primum
est regnum Babyloniorum, quod destruxit ciuitatem Ierusalem & tem-
plum & captiuauit populum sub Nabuchodonosor rege, ut habetur
4. Reg. 45. Secundum est regnum Persarum, sub quo fuit prohibita re-
edificatio templi ut habetur 1. Esdræ 4. Tertium est regnum Græco-
rum, per quod fuit positum idolum abominationis in templo, & po-
pulus occisus & compulsus ad idololatriam sub Antiocho rege, ut ha-
betur 1. Mach. 1. 2. & 3. Quartum est regnum Romanorum, per quod
fiat iterum templum destructum & ciuitas, & populus captiuatus sub
Tiro & Vespasiano imperatoribus. Et à prima afflictione fuerunt libe-
rati filij Israel per Cyrum, qui remisit captiuitatem dans licentiam re-
edificandi templum, secundum quod habetur 1. Esdræ 1. A secunda
per Darium, sub quo consummatum est templum, ut habetur 1. Esdræ
6. A tertia per Macha. A quarta expectant liberari per regem Mes-
siam. Sed istud dictum deficit in duobus. Vnum est, quia supponit fal-
sum scilicet Christum venturum: & quod debeat terminari ista capti-
uitas Iudeorum, quæ vsque ad finem mundi durabit, secundum quod
dicitur Amos 1. a. Super tribus sceleribus Iuda & super quartū
non conuertam, quod sic exponit. Vno modo, quod licet scelera tria
propter quæ iacurrerunt tres primas afflictiones fuerint eis remissa
quantum ad hoc quod liberarentur, non tamen quartum scelus, quod
fuit venditio & occisio Christi: propter quæ sunt in hac captiuitate, re-
mittetur eis sic quod ab ista captiuitate liberentur. Secundum est, quod
dicit

dicit populum Israel grauiter afflictum à regno Persarum quod non
est verum, quia illud regnum remisit captiuitatem Babyloniam ut dictū
est, & permisit filios Israel habitare in terra sua pacifice & uti legibus
suis. Nec illud impedimentum reedificationis templi fuit à regibus
Persarum, ut dicit Ra. Sa. super 1. Esdræ, sed à Samaritanis, quibus
fuit concessum, quod non permitterent ciuitatis reedificationem: &
sub hoc pretextu prohibuerant reedificationem templi plus facientes
quam eis mandatum fuerat à rege. Vnde & postea consummatum est
templum sub Dario rege Persarum. Et ex decursu 1. Esdræ & Nehe-
mie apparet, quod regnum illud tractauit Iudeos satis humane: pro-
pter quod dicitur Eze. 1. quod illud regnum designatur per faciem ho-
minis, quia illud regnum satis humane filios Israel tractauit. Sequendo
igitur dictum Ra. Sa. in parte dimittendum est regnum Romanorum &
regnum Persarum rationibus prædictis, & loco ipsorum est accipiendū
regnum Assyriorum, quia captiuauit Israel tempore Osee: ut habetur
3. Reg. 18. Et regnum Aegyptiorum quod afflixit regnum Iuda tempo-
re Ioachaz, quem Pharaon Necho vinclum misit in Aegyptum, im-
ponens terræ tributum magnum, ut habetur 4. Regum 23. Et sic tertium
regnum est Babyloniorum, & quartum Græcorum. Igitur secundum
istam sententiam Dauid præuidens quatuor afflictiones prædictas sibi
succedentes facit quatuor questiones, petens & desiderans eas termi-
nari, dicens in persona populi Israel.

2 Vsquequo, scilicet in populo meo mihi successuro, permittendo
eum affligi ab Assyriis.
3 In finem. id est, tandiu: videtur enim afflicto, quod nunquam
debeat terminari sua afflictio.
4 Vsquequo auer. tandiu dimittendo populum meum in Aegyp-
tiorum seruitutē.
5 Quādiu. tractans & considerans quomodo possim liberari à ca-
ptiuitate Babylonica. Et loquitur Dauid in persona Iesu filij Iosedech
& Zorobabel filij Salathiel, quia frequenter meditabantur, & Deum
deprecabantur de captiuitatis huius reditu, & dominus exaudivit eos
quia factum est sub eorum ducatu, ut habetur 1. Esdræ.

1 Do-

M O R A L I T E R.

1 Vsquequo domine. Psalmum istum literaliter exposui de
quatuor tribulationibus Israel quas præuidit Dauid, scilicet
ab Assyriis, Aegyptiis, Caldæis, & Græcis, quarum termina-
tionem Dauid petiit in hoc psalmo.

Moraliter autem per istas quatuor tribulationes possunt
intelligi passionibus quatuor principales, s. spes & timor, gau-
dium & tristitia, rationem multipliciter perturbantes. Spes
male eleuans quæ dñi præsumptio. Timor à virtute deiiciens
qui

qui dicitur mundanus. Gaudium de proximi malo, & tristi-
tia de eius bono. Passiones enim istæ rationem obnubilant,
voluntatem deprauant, ad inferni pœnam obligant, & dæ-
mones lætificant. Contra primum dicitur.

2 Vsquequo domine. tanquam absconditum in nubilo exce-
cante rationem. Contra secundum dicitur.

4 Vsquequo auertis faciē tuā à me. tanquam auerso à te per
voluntatis deprauationem, Contra tertium.

5 Quādiu ponā consilia in anima me. eo quod cogito me ob-
ligatum ad gehennam. Contra quartum.

A con. Aug. Cōsilio nō est opus nisi in aduersis, i. quādo ero in aduersis: vel est respectus, tādū auertis quādiu ponā con-
ut nisi ponat quisq; cōsiliū in aia ut operetur misericordiā:
nec cū diriget Deus in finē, neque det ei plenā sui notitiam.
a Per d. em. Aug. continuē: vel diem, pro tempore quo vult
exui dolens precaus-
que aeterna.

† anxietatem
afflictionem
maiorē.

b *Vsquequo exaltabit.* Cassiodo. Dicit quia
ante aduentum Chri-
sti diabolus captiuos
tenebat homines.
Vel super me, id est,
meam credulitatē,
quia toto orbe colitur,
& quia sic orbis
interit, plorat.

* Theodo. hanc &
nobis dicere, diuinā-
que opē semper im-
plorare cōuenit, qui
a diabolo bello peti-
mur.

Exo. 3. c.
† in salute tua
(id est, cum li-
beraueris me)

c *Respice.* Cas. post
conquestionem ora-
tio, ut illuminetur ne cedat fraudibus inimici, qui in miseri-
cordia confidit.

* *Respice.* Aug. Mitte quem missurus es.

d *Exaudi.* Cas. pro omnibus pro quibus generaliter petit.

e *Illumina.* Cas. Si non corpore videamus, vel mente.

* Theod. Nocte calamitatum circumdatus veluti quodā
somnia merore detineor: si vero tui auxiliij lux affuisset cala-
mitatum noctem dissipabit, & mētē somnum sedabit. si
autem opem differes, vereor, ut in mortem somnus incidat,
nam meror cogitationibus fortior factus fuerit.

* Bas. Oculi illuminandi prophetae oscurati concupiscen-
tia: Mortem autem secundam intelligit.

C

f Oculi

f *Oculi obdor.* Cas. quando fidei lumine sepulto, carnali dele-
statione clauduntur.

g *In morte.* Cas. id est, in peccato quod fit in spiritum san-
ctum de quo Ioannes: Est peccatum ad mortem, non pro eo
dico ut quis eret,

h *Exultabunt.* Aug.
Non solum propter
me illuminare, sed ne
inimicus gaudet.

i *Speravi.* Cas. Et si fe-
stinat, tamen patiens
est: quia & si differtur
firmus est in spe, & in-
terius iam videns ex-
ultat quem carne vi-
dere desiderat, vnde
& sibi bona data di-
cit, qui prius quere-
batur.

† In mortem
(id est, mortis
eternae)

* Theo. Ne inimi-
cis me ridiculū osten-
das, hoc enim omniū
grauum est grauissi-
mum. hinc autem est
manifestissimum hūc

† lapsus fuero
(vel nauero)
† quoniam re-
tribuit mihi
- psallam no-
mini Domini
altissimi.

psalmum post peccatum dictasse, non enim iustitiae sed be-
nignitati confidit.

* Bas. in Salutari. i. in salute, quam tu operaris.

* Theodoretus. Etsi inexplicabilem tuam ignoro na-
turam, tamen mihi nomen tuum sufficit ad colendum & de-
clarandum, omneque iustum auxilium postulandum. Cre-
do enim me id consecuturum etiam si nomen tuum tantum
inuocauero.

Tribuit. Cas. Non tribuet: magna virtus fidei, iam habet
quod tutum est.

k *Exultabit cor.* Si tantum desiderat: sin sic famulatur ven-
turo, quid faciendum suscepto?

PSAL. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Dolorem in cor.* id est, omni die, quia de destructione ciui-
tatis Ierusalem & templi dolebant quasi continuē.

2 *Vsquequo exaltabitur.* id est, Antiochus qui per superbiam
ira fuit eleuatus, ut videretur sibi quod haberet pelagus ad
iter agendum & terram ad nauigandum propter mentis ela-
tionem, ut dicitur 2. Machab. 10. 5.

3 *Super me.* quia populum Israel afflixit & nimis suppedita-
uit, & ideo propheta subdit.

4 *Respice.* oculo tuā misericordiae.

5 *Et exaudi me.* liberando à tanta tribulatione.

6 *Domine.* per omnium gubernationem.

7 *Deus.* per creationem.

8 *Meus.* per verum cultum & fidem.

9 *Nunquam obdormiam in morte.* mortalis culpae, & per con-
sequens in mortem gehennae fractus impatientia & despe-
ratione

ratione sub tanta tribulatione.

10 *Nequando dicat.* id est, diabolus.

11 *Præualui aduer.* quod contingit quando aliquem deiecit
à morte culpae in mortem gehennae.

12 *Qui tribulant me exultabunt.* Ad hoc enim Sennacherib &
Nabuchodonosor tribulauerunt filios Israel, ut transferrent
eos de terra sua. vnde Sennacherib transfudit filios Israel in
Assyrios, Nabuchodonosor tres tribus in Babylonem, &
Pharao Ioachaz in Aegyptum, ut supra dictum est. Simili-
ter Antiochus tribulauit Iudaeos, ut faceret eos transire ad
Gentilem ritum.

13 *Ego autem.* Non in iustitia mea.

14 *Speravi.* Ab istis tribulationibus liberari. Ideo subditur.

15 *Exultabit cor meum.* letitia interiori.

16 *Cantabo domino.* letitia exteriori, secundum quod dixit
Psal. 83. a. Cor meū & caro mea exultauerunt in Deū viuū.

PSAL.

MORALITER.

1 *Vsquequo exaltabitur inimicus.* id est, diabolus me tenens
captiuum.

2 *Illumina oculos.* Hic ostenditur qualiter dicta tribulatio
terminetur, cum dicitur. *Illumina oculos me.* id est, intellectum
meum & affectum lumine tuā gratiae.

3 *Ne vnquam obdormiam.* id est, ne moriar in somno morta-
lis culpae.

10 Ne-

10 *Nequando dicat inimicus meus.* nam in puncto mortis est
finis belli.

12 *Qui tribulant.* id est, satellites daemoneis gaudent.

13 *Si motus.* de vita praesenti cum peccato mortali.

13 *Ego autem.* Quia tunc succurret.

15 *Exultabit cor.* id est, in spe saluationis tuae.

16 *Cantabo domino.* scilicet bona naturae, & spero quod tri-
buet bona gratiae & gloriae.

Nota triplex
bonum.

MORA-

ADDITIO.

In psal. 12. *Vsquequo domine.* ubi dicitur in postilla: De ma-
teria autem huius psalmi dicit Rab. Sal. Expositio Rab. Sa. in
hoc psal. non est literalis, ex hoc enim quod propheta qua-
ter repetit petitiones seu conquestiones seu tribulationes,
petens & desiderans eas terminari, non sequitur quod toti-
dem sint tribulationes separatae à quibus liberari petit. Con-
tingit enim saepe in scripturis sacris repetitio vnius & eius-
dem ad maiorem firmitatem seu expressionem conceptus
mentis prout infra. *Attollite portas, &c.* & iterum. *Attollite
portas, &c.* & ideo hanc expositio etiam inter Hebraeos non
reputatur literalis, sed quasi mystica. Vnde & Aben Ezra
& alij expositores qui magis proprie literam sequuntur, nō
referunt quatuor conquestiones praedictas ad quatuor tribu-
lationes

lationes ab invicem separatas, sed in vna & eadem tribulatio-
ne dicunt exprimi novos sensus conuergentes. vnde cum
dicitur. *Vsquequo domine obliuisceris me, &c.* psalm. conque-
ritur ex hoc quod Deus tādū reliquerat cū in tribulatione,
quod vñ iam quasi obliuiscens eum. Cum autem dñ fecūdō.
Vsquequo auertis faciem tuam à me: conueritur de hoc quod
non solum Deus se ostendit quasi obliuiscens, quod contingit
in humanis ex sola obliuione quae prouenit ex labilitate
memoriae, sed etiam Deus se ostendebat, ut volens obliuisci
ex certa deliberatione, quod proprie significatur cū dicit.
Auertis faciem tuam à me. Dominus enim qui auertit faciem
suam à suo seruo, manifeste ostendit, quod vult eū obliuisci,
& non ei prouidere, quod est signum maioris indignatio-
nis; prout Deuter. 32. c & ait. *Abcondam faciem meam ab eis.*
Quae omnia de Deo intelligenda sunt metaphoricē. Cum
autem

tertio conqueritur, dicens: *Quandiu ponam consilia in anima mea.* propheta ostendit se esse valde anxiatum in anima & dolorosum in corde ex vehementia timoris qui est de malo futuro, nam secundum Philosophum in 1. rhetorica. Timor consiliatuios facit. Cum autem quarto conqueritur, dicens. *Vsquequo exaltabitur inimicus super me?* ostendit se afflictum ex exaltatione inimici, quæ inter ceteras pressuras est valde horribilis. vnde David dicebat. 2. Reg. 24. cap. *Incidamus in manus domini, & non in manus hominum.* Vnde melius videtur dicendum ad literam secundum glo. scilicet, q. propheta in hoc psal. in persona antiquorum patrum quali de dilatione aduentus Christi per quem futura redemptionem expectabant conqueritur, vel in persona sanctorum moderno-

dernorum secundum Christi aduentum desiderantium, iuxta illud Phil. 1. d. *Cupio dissolui & esse cum Christo.* vel potius secundum vtrumque reddendo singula singulis. Cum autem dicit. *Respice & exaudi me.* petit illuminari ne cedat fraudibus inimici confidens in misericordia Dei, quod exultabit in salutari suo, &c.

R E P L I C A.

Similiter in psal. Vsquequo, postillatoris expositio est de tribulationibus Israel ad literam. Bur. de tribulationibus fidelium per allegoriam. Liberatio enim populi Israel à tribulationibus corporalibus & temporalibus est figura liberationis fidelium à tribulationibus spiritualibus.

P S A L. XIII.

Dixit insipiens. Cal. Increpatio Iudeorum, descripta eorum malitia.

* Theod. Hic psalmus, in finem, tendit. quia de futuris prædicit. Argumentum enim est de Sennacherib, qui blasphemauit, ex cuius Zelo, Iosia rogante, ceterum octoginta quinque milia Assyriorum fuere cesa. cuius psalmi exordium valde congruit verbis Sennacherib & Rapsacis.

† Vide psal. 4. & imprudens.

† Corrupterit (sub. viam suam) abominabile fecerunt opus, non est vique ad vnum.

Cal. Primus psalm. de increpatione Iudeorum & conuersione. Increpat insipientiam & duritiam Iudeorum qui Christo præfente quem optauerunt non credunt. Quasi priores expectauerunt Christum venturum, sed cum appareret, *Dixit insipiens: hic homo non est Deus.*

* Bas. Alias enim vbique est, in corde vero insipientis non est. Insipientem autem qui malo est ingenio dicit.

* Theo. fundamentum & radix impietatis, vitæ corrupte la est.

† In finem psalmus Dauid. XIII.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Caci, vt dicant, non est Deus. Quia. b Aug. sicut non probauerunt deum habere in notitia ita tradidit illos dñs in reprobum sensum. Reprobi.

† corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis, non est qui faciat bonum, non est vique ad vnum. Dominus de celo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti

a Aug. honoratius nominat Iudeos, propter unius dei cultum. Non homines. b Videri facit. c Corde deum in homine. d Sequendo mandata. a Iudei tales facti quales & gentes, de quibus supra: Dixit insipiens in corde, &c. b Cum declinatione perniciosa sibi & aliis.

Cal. vel de æquilitate Dei patris.

c *Sic est intelligens.* Cal. Vel vidit si est intelligens, & inuenit quod aliquis non intelligit, quia non requirit, sed declinat. nam. Omnes declinauerunt, &c.

Basil

NICOLAUS DE LYRA.
P S A L. XIII.

Nota quod bis est iste psalm. in psalterio scilicet 32.

Dixit insipiens. Huic psal. præponitur talis titulus in Hebraeo. Ad victoriam David. Et exponatur sicut supra psal. precedenti. De materia huius psalmi dicunt aliqui quod est de Sennacherib, qui per nuntios & literas blasphemauit Deum Israel, vt habetur 4. Reg. 18. & 19. dicens, quod non posset ertere Ezechiam de manibus suis & sic negabat diuinam potentiam, & per consequens Deum, quia est idem cum sua potentia. & litera huius psalmi satis potest ad hoc applicari, excepto versu ultimo qui videtur discordare: qui facit mentionem de reitu captiuitatis plebis Iudaica. Sennacherib autem non captiuauit Ezechiam & populum eius, & licet captiuauerit Osee regem Israel & eius populum, illa tamen captiuitas non est reducta nec reductur secundum sententiam Iudeorum propter quod Rab. Sal. exponit hunc psal. de Nabuchodonosor, qui blasphemauit Deum Israel verbo & facto, quando iussit incendi eius templum per Nabuzardan, quod non fecisset si reputasset eum verum Deum. Et secundum hoc diuiditur iste psalm. in quatuor partes, quia primo describitur Nabuchodonosor & populi sui malitia. secundo circa hoc examinatio diuina, ibi: Dominus de celo. tertio debita pœna, ibi: Nonne cognoscet. quarto liberatio populi Israel ex Dei misericordia, ibi. Quis dabit. Circa primum dicitur.

Dixit

- 2 Dixit insipiens. scilicet Nabuchodonosor & eius exercitus.
- 3 Non est Deus. Non negabat generaliter Deum, quia colebat Deum suum vt habetur Daniel 1. sed negabat Deum Israel esse verum Deum potentissimum, quod est falsum & erroneum.
- 4 Corrupti sunt. luxuria: quia Babylonij erant luxuriosi.
- 5 Et abominabiles. idololatria, quæ est Deo abominabilis: vnde & frequenter in sacra scriptura nominatur abominatio.
- 6 In studiis suis. Quia talia studiose, & à proposito exercebant.
- 7 Non est qui faciat bonum. scilicet meritum, licet aliquando faceret aliquod bonum de genere.
- 8 Non est vsque. Hoc non est in Hebraeo, nec in translatione Hier. iuxta Hebraicum: sed infra ponitur vbi exponitur.
- 9 Dominus de celo prospexit. Hic consequenter ponitur distincta malitiæ examinatio. cum dicitur: Dominus de celo prospexit, &c. quia nihil penitus potest latere ipsum.
- 10 Vt videat si, &c. per veram cognitionem.
- 11 Aut requirens Deum. per bonam operationem. Et quales prædictos inuenerit ostenditur.
- 12 Omnes declinauerunt. à rectitudine iustitiæ.
- 13 Simul inutiles, &c. Dicitur autem res inutilis, quæ non valet ad finem intentum sicut medicina quæ non valet ad sanitatem. Homo autem ordinatur ad felicitatem, ad quam isti erant inepti.

1 Non

M O R A L I T E R.

1 Dixit insipiens in corde suo non est Deus. Psalmum istum exposuit literaliter de Nabuchodonosor qui præcepit incendi templum domini 4. Regum 15. quod non fecisset si ipsum verum Deum æstimasset, & sic negauit eum factum.

Moraliter autem potest exponi de quolibet obstinato in malis, & sic negat Deum factum, & si non verbis, ad Titum 1. d. *Constituentur se nosse Deum, falsis autem negant.* Igitur talis obstinati primo describitur conditio, cum dicitur. *Dixit insipiens in corde suo: non est Deus.* Nam ita superbè peccat & inuerecundè, ac si

ac si non esset Deus, qui eum videret nec posset punire.

4 Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis. Deo & angelis & hominibus bonis.

7 Non est qui faciat bonum, non est vsque, &c. Quia de talibus non est vnus qui faciat bonum meritorium.

9 Dominus de celo prospexit super filios hominum, &c. Non est per hoc intelligendum, quod aliquid de nouo cognoscat, sed hoc dicitur ad ostendendum quod vult omnes homines saluos fieri voluntate antecedente.

12 Omnes declinauerunt. ruentes de peccato in peccatum, & loquitur de obstinatis.

1 Se-

***Basil.** Deus hominem fecit rectum, & vtilem libero arbitrio, sed peccato omnes defecerunt facti inutiles.

a Sepulchrum. Cass. ita inutiles alijs facti, quia guttur eorum est sepulchrum, &c.

Sepulchrum. Cass. Dicuntur hi tres versus, qui sunt vsque ad secundam diuisionem, ibi: *Nonne cognoscent, &c.* non esse de Hebræo, quos tamē Apostolus ad Romanos 2. Iudæos adducit. Sed dicunt ab Apostolo propter Iudeorum vituperationem de multis psalmis compacti, & a Lxx. interpretibus additi. Vnde inferius iste idem psalm. eos non habet.

b Contritio. Aug. ita inutiles sibi facti sunt, quia contriti per Titum, & Vespasianum, ubi & infelices ubiq; diuisi. Vel, lapis angularis Christus super eos cadens cōteret eos per excitationē. Et sic contritio eorum, & infelicitas in futuro.

Cass. Via impiorum contritio, quia terit, & terit, dū alijs & sibi nocet. Infelicitas, quia ad infernū ducit, vñ & nec reuertunt, quia viā pacis nō cognouerūt, hęc oīa, iō quia non est timor Dei aī oīu. &c.

c Non

Nonne cognoscent. Minatur iudicium impijs.

d Dominum non, &c. Aug. Non enim vere hunc inuocant qui Deo displicentia amant.

Cass. Inde augeat interitus, quia necesse est mala agere, cū superbi nolunt Deū inuocare. Sicut cautela est, oportet tē

mere, ita ignātia inēptē trepidare, vt pte gentē, & loco, timore Dei aīiecto.

***Basil.** admoniti non cognouerunt, dolētes cognoscēt.

e Consilium inopis.

Cassiodor. Inuentio in Iudæos quibus obscure dicitur, consilium Christi 2. fudistis, id est, recipe re noluitis, q. ad vos liberandos venerat.

Admiratiue legēdū. E Qm dominus, vnde magis esset reuerendus, inde magis cōtēnuit. Postremo puerio eorum prae dicitur, cum plenitudo gen. intra. Quis ex Sion. id est, de Iudæis procedens, &c.

***Theod.** hic locus duplicem varietatem habet. Non solū hāc domesticā salutē obsessis praedicat, verumetiam multis post tempore

bus salutarem Saluatoris nostri aduentum, qui illinc exortus est, vaticinatur.

a Quis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non est, qui faciat bonum. scilicet meritum, quod non potest esse sine fide, & charitate.

2 Non est vsque ad vnum. ita qd nec vnus talis reperit in eis, quia sine fide impossibile est placere Deo, vt dī ad Heb. 11. b.

Aliter exponitur. Non est vsque ad vnum exceptiue, id est, in omnibus populis non est, nisi vnus populus Iudaicus, qui de Deo habeat legem veram, & cultum. Lex enim data in monte Sinai solum fuit data populo Iudaico.

3 Sepulchrum patens. quia nitebat de glitire populū Iudaicū.

4 Linguis, &c. quia malum, quod inferre non poterant potestate inferre quætebant fraudulentis, & dolositate.

5 Quorum, &c. id est, blasphemis contra Deum.

6 Et amaritudine, &c. Contra Dei populū quem videbant interfici, & ad amaritudinem deduci mortis. ideo subditur. *Veloces pedes eorum, &c.*

7 Contritio, & infelicitas, &c. Ad hoc enim discurrebant per terram Israel, vt populus Iudaicus totaliter contereretur. & ad miseriā deduceretur.

8 Viā pacis. Id est, tenere noluerunt. Et causa huius subditur, cum dicitur.

9 Non est. Scriptum est Prou. 1. 5. d. *Per timorem Domini declinat omnis a malo,* & ideo subtracto huius timoris retinaculo currunt homines ad malum sine freno.

10 Non

MORALITER.

3 Sepulchrum. nam de ipso non egrediuntur, nisi verba foetida. ideo subditur.

4 Linguis suis, &c. ad proximi deceptionem.

5 Venenum. id est, documentum perisiferum.

6 Sub labiis. ad fidei corruptionem.

7 Quorum os malcaitione. id est, blasphemis horribilibus contra Deum.

8 Veloces. Hic ponitur obstinati malicia 2. proximum, cum dī. *Veloces pedes eorum, &c.* nam pedes animæ, qui sunt affectiones, & pedes corporis prompti sunt ad homicidiū, ideo subditur.

9 Contritio. scilicet proximi.

7 Et infelicitas. scilicet sui.

6 In

10 Nonne cognoscent. Hic consequenter ponitur prae dictionū peccatorum poena, cum dicitur: *Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem,* scilicet Dei iusticiam quasi dicat sic, quā cognoscent per poenæ sibi inflictæ experientiam.

11 Qui deuorant, &c. quia delectantur in occisione, sicut in sapidi cibi comestione, secundum illud Prou. 2. c. *Letantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis.*

12 Dominum non inuocauerunt. in afflictione positi, quia nō crediderunt in eum, propter quod dicitur Rom. 10. c. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?*

13 Illic trepidauerunt, &c. sūm quod scribitur Prou. 28. a. *Fugit impius nemine persequente.* Dicit autem Rab. Sal. quod hoc fuit impletum in Balthasar nepote Nabuchodonosor, qui vidēs manū scribentem in pariete, fuit ita territus, quod compages renū eius soluebantur, & genua eius ad semuicem collidebantur, ex nimio tremore, vt habetur Dan. 5. & tamen manus illa cum non tangebatur, nec sciebat quid significabat.

14 Quoniam dominus in, &c. In Hebræo non est principium versus, sed finis versus est praecedentis, ubi redditur causa dicti timoris, eo enim, quod dominus est in generatione iusta, scilicet congregatione iustorum, immittitur ab eo talis timor aliquando malis hominibus.

15 Consilium. Hic est principium versus, & est sensus: *Consilium inopis,* id est, populi Israel depauperati.

1 Cou-

7 In viis eorum, &c. quia quæunt contere proximum, & per hoc currunt ad infernum.

9 Non est. & ideo sine freno festinant ad malum.

10 Nonne cognoscent, &c. scilicet, quod Deus sit timendus quasi dicat sic quando oculos eorum aperiet poena, quos modo claudit culpa.

11 Qui deuorant, &c. id est, populum simplicem resistere non valentem.

12 Dominum non, &c. quia ipsum non timuerunt.

13 Illic trepidauerunt. quia propter eorum malitiam dominus immittit eis sine persecutore timorē, Prou. 28. a. *Fugit impius nemine persequente.*

14 Quoniam. propter hoc enim, quod dominus existēs in iustis per gratiam sufficit eis, & non sollicitantur de terrenis, ideo reputantur tanquam bestie confusibiles.

Q. 5

A *Quis dabit ex St.*

O vos Iudæi.

Sed.

Alius. Scilicet nisi ille quem humilem spreuit.

captiuitatem vel impietatem à Iacob.

A Cassi. Postremo Iudæorum conuersio prædicatur, quæ fiet cum plenitudo gentium intrauerit.

a confudistis: quoniam dominus spes eius est. **Quis dabit ex**

b Sion salutare Israel, **cū auerterit dominus captiuitatem ple-**

bis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

1 * Theodor. Obsecrat ut decem tribus, quæ erant iam in seruitutem redactæ, eandem salutem consequantur. **6** quant. tunc. erit maxima lætatione.

b Cum auerterit. Cassi. Pro Iudæis etiam hoc testimonium Esaia ponit

Apostolus: *veniet ex Sion qui auertit captiui-*

ma lætitia populo qui geminā hēt Iacob, & Israel, noīationē.

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Confudistis. tu Nabuchodonosor & exercitus tuus, id est, confusibile & opprobriosum dixistis: & quod sit illud consilium subditur.

2 Quoniam dominus spes. improperebant enim suis Israel Babylonii in captiuitatem ductis, quod sperabant in Deo qui sic permiserat eos captiuari.

B **3** Quis dabit. Hic ultimo ponitur liberatio populi Israel ex Dei misericordia, cum dicitur per modum optantis: Quis dabit ex. id est, ex celo per Sion designato, eo quod ibi fuit templum domini. Vel aliter. Quis dabit. per modum negantis.

4 Salutare Israel. q. d. nullus: quia in captiuitate Babylonica destructum

etiam fuit templum, v. dicitur 4. Reg. 25. & sic non potest ibi offerri sacrificium pro salute Israel: & sic liberatio ab illa captiuitate ex sola Dei liberalitate erat expectanda: propter quod subditur.

5 Cum auerterit. Reducendo eam de Babylone.

6 Exultabit, &c. Quia redierunt cum magna lætitia & exultatione.

E Moraliter autem posset exponi psalm. iste de quolibet peccatore in malis suis obstinato. qui licet verbis confiteatur Deum, tamen negat factis, secundum illud ad Titum. 1. d. Confitentur verbis se nosse Deum, factis autem negant. cuius malitiam Deus examinat & punit, & innocentem de manu eius eripit. Et secundum prædicta ad hanc sententiam potest de facili litera applicari.

PSAL.

MORALITER.

3 Quis dabit. Hic petitur liberatio iustorum ab iniquorum persecutione, ut possint liberius Deo seruire, cum dicitur: Quis dabit. id est, ex ciuitate celesti. Hebr. 12. f. Accessistis ad Sion montem ciuitatem Dei viuentis Ierusalem celestem.

4 Salutare Israel. id est, populo iusto.

5 Cum auerterit dominus captiuitatem. id est, persecutionem simplicium ab iniquis.

6 Exultabit, &c. id est supplantans vitia.

6 Et lætabitur. id est meditans celestia.

MO-F

ADDITION.

In psal. 13. Dixit insipiens, &c. Psal. iste apud catholicos melius & magis propriè potest exponi ad literam de Iudæo, Christi in persona contemptore, quam de Senacherib vel Nabuchodonosor.

Primo, quia Sennacherib & Nabuchodonosor non negabant generaliter Deum, quia colebant Deos suos, ut patet. 4. Reg. 8. & Daniel 1. sed negabant deum Israel esse verum deum potentissimum. Iudæus autem, Christum contemnens, deum negat generaliter: Cuius ratio est, nam ipse omnes deos cæterarum nationum negat dicens: Omnes dii gentium demonia &c. & cum hoc negando Christum, propriè negat deum Israel, & per consequens talis generaliter negat deum: unde de ipsis dicit: quod deum non habent. Propriè igitur Iudæus Christum negans esse deum, est insipiens qui in corde suo dicit non esse Deum, quia licet in ore suo vnum deum profiteatur habere scilicet creatorem celi & terræ & huiusmodi, & etiam quādo que implicite Pharisei, profiterentur esse Christum deum, ut cum tentantes dicebant: Scimus quoniam verax es, & viam Dei in veritate doces. ut habetur Mat. 12. b. ex quo sequitur Christum esse deum, cum in doctrina hoc pluries continetur, tamen in corde Deum verum negat, contemnens Christum qui est verus deus.

Secundo, quia hoc quod dicitur. Illic trepidauerunt timore ubi non fuit timor, non potest sanè intelligi de Balthasar. prout R. S. dicit. Balthasar enim licet nesciret in particulari, quid manus illa significabat, scribens Dan. 5. bene tamen percipiebat illud esse magnum monstrum & alicuius magni significatum, contra statum regni sui. cum in magna sollemnitate sue festiuitatis hoc apparebat. unde optime secundum gl. propheta in hoc psalm. agit contra Iudæos contemptores Christi, & negantes veram deitatem eius.

Circa quod tria facit, Primo enim ipsos increpat, dicens. Corrupti sunt, &c. vsque ibi. Non est timor Dei ante oculos eorum. & circa hoc eos dicit à deo examinatos, dicens. Dominus de celo prospexit. & cetera: si est intelligēs scilicet corde credendo deum esse hominem, aut requirens deum, scilicet sequendo mandata eius, quod non inuenit, sed omnes declinauerunt simul. Secundo eis minatur iudicium cum dicit. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem. hoc est dicere. Nunquid hi qui verum Deum hominem negant, & deuorant plebem meam sicut escam panis. scilicet Christi discipulos persequendo, nec de his timent, sed potius trepidant ubi non est timor, quia timuerunt perdere regnum terrenum. Ioan. 11. Si relinquitur eum, sic venient Romani, & tollent locum nostrum, &c. Nunquid non cognoscent per experientiam suppliciorum. Quoniam dominus in generatione iusta est. q. d. sic cognoscent. Iusta est enim omnis dies perditionis eorum, Deuteron. 32. e. unde litera istius partis sic contextitur. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, &c. quoniam dominus in generatione iusta est, & in ea generatione quæ deum verum Christum scilicet sibi promissum negat. q. d. utique. & quia præcipua causa

causa qua Iudæi contempserunt Christum, fuit ipsius humilitas & abiectio, credentes talia ex impotentia esse & voluntariè sumpta, unde dicebant Mat. 27. e. Si filius Dei est, descendat nunc de cruce, &c. Idcirco confutat eos psal. dicens. Consilium inopis confudistis. i. humilem Christum contempistis. ideo quos uocabat eis consulebat in Deo solo spem ponere non in diuitiis seu transitoriis seculi. unde dicebat Mat. 19. c. Si vis perfectus esse vade vende omnia quæ habes & da pauperibus, &c. Idcirco aduersus eos inuehitur dicens admiratiue. Consilium inopis confudistis: quoniam dominus spes eius est. q. d. ex hoc deberetis eum magis reuereri. Tertio eisdem prædicat aliqua consolatoria ad propositum pertinentia scilicet quod in fine mundi cum plenitudo gentium intrauerit, secundum Apostolum ad Rom. 11. c. Reliquæ Iudæorum saluabuntur per eundem deum saluatorem quem negauerunt, ut dictum est, idcirco eis ulterius alloquitur, dicens sic. Quis dabit ex Sion salutare Israel. hoc est dicere vos consilium Christi confudistis, sed quis alius ex Sion scilicet de Iudæis procedens dabit salutare Israel, supple nisi ille quem humilem spreuitis: unde sequitur. Cum auerterit dominus captiuitatem, &c. id est, cum ille dñs quæ dixistis non esse Deum, redimet populum suum finaliter à captiuitate diaboli. Exultabit Iacob, &c. Ista expositio quæ extrahitur pro maiori parte à gloss. ordin. proprius applicatur literæ, quam illa postillatoris fundata super opinionem Rab. Sal. ut patet diligenter intuenti. Et nota, quod in hoc psal. secundum translationem nostram ponuntur tres versus, qui in biblis Hebraicis minime inueniuntur, scilicet. Sepulchrum patens est guttur eorum. Quorum os maledictione, &c. Contritio & infelicitas, &c. Et isti tres versus non leguntur in psal. 52. etiam in translatione nostra, qui quidem psal. ferè in toto assimilatur huic.

REPLICA.

Sed circa psal. Dixit insipiens. Bur. facit argumentum inuolidum contrapost. exponentem ipsum de infidelibus & gentilibus: contra quod arguit sic. Gentiles etsi negabant deum Israel esse verum deum, non tamen generaliter negabant deum esse, quia colebant deos suos. Exponit igitur de Iudæis negantibus Christum esse deum. Sed reuera si argumentum Bur. valet contra postil. valet etiam contra se, quia si Iudæi negabant, Christum esse deum, non tamen negabant generaliter deum esse, quia deum verum colebant secundum legem. Unde bene stant simul Iudæi negabant Christum esse deum, sed etiam non negabant deum esse. Stant simul, deum negabant, & non negabant deum. Prima pars patet per syllogismum expositorem, quia illum negabant, & ille est deus, igitur deum negabant demonstrando Christum per ly illū. Et illa secunda pars etiam manifesta est per generalem confessionem & cultum omnium Iudæorum. Intellectum igitur psal. huius vide in Anselmo contra insipientem, & Doctorem subtilem. q. 1. 2. dist. lib. 1.

PSALMVS XIII.

A **a** **D**omine quis. *Cas.* Psal. iste proprie morū est institutorius, p̄sumptionis repressio. vbi agit de vni-
tate p̄sentis ecclesie, & futura quiete. Primò in
terrogat p̄pheta quasi sacerdos an̄ faciē domi-

nistans, & responsa
petit, volens scire
quos De⁹ sua dignos
iudicet ecclesia.

* Theo. Proponit
vitā, p̄ quā illos, qui
sub Dei p̄tate sūt vi-
uere decet, diuiniq;
auxilij fieri cōpotes,
tabernaculū aut̄ Dei
tēplū appellat. Mō-

B **b** **D**em Dei, Hierusalē.
Basi. Quia superiori
psalmo dictū omnes
declinauissē q̄rit p̄-
pheta q̄s habitabit ī
tabernaculis: R̄c̄spō-
det Spiritus sanct⁹, q̄
ingredit sine macu-
la. Exo. Tabernaculū
est, q̄ Moyses p̄p̄ge-
rat. mōs sanct⁹, Tem-
plū, q̄ Salomō extru-
xerat.

b **Qui.** R̄s̄sio dñi, q̄ dicit in exēplū decalogi, decē virtutib.
ad atriā suā perueniri. Decē virtutes, decē virtutū effectus, q̄
oēs ad quatuor principales referuntur. Et q̄dā de his ad aliq̄
harū specialiter, quādam verò ad plures communiter. Item
quādam perfectis tantum, quādam imperfectis conueniūt.

Cas. Alter de Christo legit. *Q. Quis ha. &c. Quis requi. &c.*
Ille, scilicet, qui ingreditur.

c **Sine macula.** *Cas.* vt Christus agnus sine fractura mēbro-
rum, qui proprie templum ingressus est, vt expiaretur, sicut
ceteri, sed sine macula.

C **d** **Operatur iu.** vt dū vendentes, & ementes eiecit de tēplo.

e **Qui loquitur.** Hic exequitur plenius. Veritas est cū res ita
est vt dicit, hoc proprie Christus fecit. *In cor.* quia aliquando
tacuit

tacuit indignis fraudulenter quærentibus.

* The. Iustitiā perfectā virtutē nominat, Congruenter ad
modū primū de corde mentionē facit, deinde de lingua, t̄a-
dem de actionibus. Opus enim præcedit sermo, sermonem
mens.

PSALMVS XIII.

a **A**lia translatio, peregrinabitur in tabernaculo tuo. **b** Quod proprie
est belli atque militantiū. **c** Idem præsentis ecclesie, vbi contra
diabolū dimicamus.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo,

a **A**eterna beatitudine ubi pax, & æterna quies.

† aut quis requiescet in monte sancto tuo?

a **Q**uasi ille habitabit, & requiescet. **b** **I**n tabernaculo. **c** **I**nnocens.
† **I**n quo notatur tempe. antia. **†** **E**cce prima. **†** **E**cce secunda. **d** **Q**uia
non satis est abstinere a malo. **e** **I**d est, qui scit, & dicit, in quo notatur
prudētia, & iustitia. **†** **E**cce tertia.

Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. **Qui** loqui-

a **C**onceptam. **b** **Q**uia aliquis aliquando uerum dicit, & putat fallere.
† **P**ars innocentia, id est, tempe. antia. **†** **E**cce quarta.

† tur veritatem in corde suo, qui non **†** egit dolum in lingua

a **A**ug. item pars innocentia. **†** **E**cce quinta. **b** **P**ro omni homine. **c** **E**cce sexta.

† sua. **N**ec fecit proximo suo malum, & **†** opprobrium non ac-

a **N**on libenter, uel temere credidit criminatori. **b** **Q**uasi non accepit opprobrium, &c. **Sed.** **c** **N**on
potuit cogi nocere alicui. **†** **F**ortitudo.

† cepit aduersus proximos suos. **†** **A**d nihilum deductus est in

† **E**cce septima. **a** **D**iabolus ael homo mala suggerens. **b** **A**ug. Glorificat Deus timentes, quod est
initium sapientia: Superiora ad perfectos, hæc ad insipientes. **†** **I**ustitia. **†** **E**cce octaua.

† conspectu eius malignus, timentes autem dominū glorificat.

* Idem. Sicut Pe-
trus pecuniam Simeonis respuit, & Paul⁹ in persecutionib⁹.

* Idem. Sicut Achab Naboth.

* Idem. Qui proximum probis non est infectatus, vt Pha-
riseus publicanum, nec probis proximorum gratia est affe-
ctus. vt Eli propter filios suos.

* Idem. Prophetæ Baal in conspectu Eliæ.

h **A**d nibi. **A**ug. Hæc est perfectio, vt nihil in homine va-
leat malignus, & vt hic sit in conspectu, id est, certē sciat,
malignum non esse, nisi qui a creatore ad creata conuerti
tur.

1 **M**alig. i. diabolus despicitur, vt cū dixit, *vade retro S. &c.*
Econtra timentes dominum glorificat. **I**urauit, quando a-
postolis certissima veritate promissit: **I**am non dicam vos ser-
uos, sed amicos.

* **B**a-

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XIII.

Domine quis, &c. *Hic psal. præmittitur talis titulus in*
Hebræo. Psalm. David. Ex quo apparet auctor psal. De
materia autē huius dicitur aliqui, quod David fecit hūc
psal. ad ostendendum quis esset dignus habitare in terra
Israel in securitate, & absq; tra sin gratione, scilicet ille, qui hēt con-
ditiones in hoc psal. descriptas, cum dicitur. Qui ingreditur si. &c.
vsque in finem psal. Promissum enim Deus illis illi is terræ habitationē,
quandiu colerent eum, & facerent iustitiam, & eos de terra expellere
quando facerent contrarium, vt patet Deu. 11. & in pluribus locis ve-
testa. Et cū dicitur Domine quis, &c. per tabernaculū, & montem
intelligitur ciuitas Ierusalē, cuius vna pars erat in monte, & in illa
fuit tēplum. Et per Ierusalem, quæ erat metropolis in Iudæa intelligi-
tur tota terra illa, & ad hoc potest satis applicari litera huius psal. Vi-
detur tamen nibi, quod David fecit hūc psalmū pro sacerdotibus, &
Leuitis in templo ministrantibus domino, & ideo reñebantur ad maio-
rem perfectionem, quam cōis populus, sicut ecclesie ministri, quam
laici. Et secundum hoc diuiditur iste psalmus in tres partes, quia pri-
mo David circa hoc mouet quæstionem. secundo ponit solutionem quæ-
stionis. ibi, Qui ingreditur. tertio conclusionem, ibi. Qui facit hæc.
Circa primum dicit.

2 **Domine quis ha. &c. i. quis est dignus tibi seruire in loco san-**
ctio, vbi est arca testamenti? Et dicit in tabernaculo, quia tempore Da-
uid

MORALITER.

1 **Domine quis, &c.** *Iste psal. videtur factus fuisse a David ad*
ostendendum perfectionem ministrantium in tabernaculo
sue templo tempore veteris test.

Alleg. & Moraliter significatur perfectio ministrorum
ecclesie. *Circa quod primo mouetur quæstio cum dicitur:*
Domine quis, &c. scilicet digne.

† **I**n tabernaculo. *Militantis ecclesie.*

3 **A**ut quis requiescit in mon. *scilicet ecclesie triumphantis*
post laborem militantis.

5 **Q**ui ingreditur. *Hic responsio, cum dicitur.*

5 **Q**ui ingreditur sine. *scilicet mortalis culpæ & infamie, nam*
ecclesie

ecclesie ministri debent esse integre fame.

6 **E**t operatur iustitiam, *scilicet abundantem, de qua dñ Mat.*
5. c. Nisi abundauerit iustitia vestra, &c. Maior enim debet ef-
se iustitia ministrorum ecclesie, quam populi communis.

7 **Q**ui loquitur veritatem in corde. *sacram scripturam, quæ est*
verissima meditando.

9 **N**ec fecit proximo. *sed magis bonum. nam per istas nega-*
tiones intelliguntur oppositæ affirmationes. Psal. 36. c. Declina
ad malo, & fac bonum.

11 **A**d nihilum deductus est in conspectu. *Quia bonus prelatus*
mālos a promotione repudiat, & timentes Deum promo-
uet, & honorat.

Qui

- A** *Basi. Vt Abdias centum prophetas Domini.
 *Idem. Vt Abraham Abimelech, & David Ionathæ.
 *Idem. Sicut Cornelius, & Zachæus.

a *Qui iurat proximo, &c.* Aug. Hæc tria non sunt magna, sed nec ista potest, multo minus potest loqui veritatem in corde, & non agere do-

lū, & non facere ma-

lum proxi. Tamen

hec parua, ita conclu-

dit, qui facit hæc non

mo. in eter. idest, per

B ueniet ad illa maiora

in quibus est stabili-

tas, vnde & per futu-

rum tempus dicit, cum in superiori conclusione præteritū

posuerit, ad nihilum deductus est.

*Theod. Premiū virtutis, diuina ope continue perfru, in

multis bonis degere, & eternā vitam expectare. Hæc nō mi-

C nus nobis, quam antiquis congruunt, quādo præter antiquā

legem

legem, nouam recepimus, & maiori gratia potiti sumus.

b *Pecuniam.* vel terrena est, quæ penitus ad vsuram dari p-
 hibetur, quam dominus Iudæ tradidit ad erogandum pau-
 peribus, non ad Vsuram. Vel, spiritualis, quæ ad vsuram dari
 iubetur, idest, prædicatio ad instruendos homines.

c *Et munera super*

innocentem. Accipiet

quidem Christi mu-

nera, vt a magis, **contra.**

& quotidie pias ob-

lationes, sed non **E**

contra innocentes,

imo animam pro eis

dedit.

d *Qui facit hæc, non mouebitur.* Ecce absoluta responsio inter-
 roganti, facit, dicit, vt ad actum nos inuitet, non solū ad can-
 tandum hæc.

d *Qui facit hæc, non mouebitur.* Cass. Conclusio. Similiter, qui **F**
 facit hæc, requiescet in monte.

a Tituli

NICOLAUS DE LYRA.

enim delata alicui in testimonium suæ virtutis etiam in se-
 creto, vel coram paucis dicitur honor. Si autem hoc fiat pu-
 blicè, & coram multis, dicitur gloria quasi quedam claria, g.
 mutata in, c. a claritate dicta.

1 *Qui iurat.* quia facit iuramentum bonum, & tenet ipsum.
 In translatione Hier. iuxta Hebraicam habetur sic. *Iurat, vt se*
affligat per ieiunia, & vigiliis. carnem castigando, & nō mutat
 iuramentum seruando. Tamen ibi ponitur iuramentum pro
 voto, quia vtrunque est obligatorium.

2 *Qui pecuniam, &c. ad vsu.* etiam Gentili, vt dicit hic gl. He-
 braica. Et per hoc videtur, quod iste psal. de perfectione sa-
 cerdotum, & non communis populi intelligatur, vt dictum
 est, quia lex Mosi permittebat communi populo tradere ad
 vsuram alieno, qui non erat de gente Iudæorum, vt habetur
 Deut. 23. sed hoc non permittebatur sacerdotibus, qui debe-
 bant esse maioris perfectionis.

3 *Et munera super.* ad accelerandum ei iustitiæ iudicium. Cū
 enim

enim aliquis casus dubius accidebat in aliqua ciuitate extra
 Ierusalem, debebat reduci ad iudicium sacerdotum in Ieru-
 salem, vt habetur Deut. 17. Et pro determinatione illius iudi-
 cij non erat licitum eis aliquid accipere pro mercede.

4 *Qui facit hæc.* Hic consequenter David infert conclusio-
 nem, di. Qui facit, hæc quæ dicta sunt in hoc psal.

5 *Non mouebitur.* Id est, non amouebitur tãquam indignus
 a suo ministerio.

6 *In æternum.* Idest in vita præsentis, nec etiam a præmio in
 vita futura. Contraria vero faciens amouebitur, secundum
 quod dicitur Esa. 22. c. *Vade, & ingredere ad eum, qui habitat*
in tabernaculo ad Sobnam præpositum templi, & propter malitiam
suam dices ei. Quid tu hic, aut quasi quis hic? & subditur. *Ecce te*
facies dominus asportari, sicut asportatur gallus gallinæ, &c.

Moraliter autem posset exponi psalmus iste de perfectio-
 ne ministrorum ecclesiæ, & posset textus applicari de facili,
 sed pertransco intendens sensui literali.

PSAL.

MORALITER.

1 *Qui iurat, &c.* nam pro veritate obseruanda iurandum est
 etiam viris perfectis ne veritas pereat, ita tamen, quod iura-
 mentum sit verum, iustum, & discretum.

2 *Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.* sed per modum a
 Christo traditum. Luc. 9. c. *Date mutuum, nihil inde sperantes.*

3 *Et*

ADDITIO.

In psal. 14. *Domine quis habitabit,* vbi dicitur in postilla. Vi-
 detur tamen mihi, quod David fecit hunc psalmum. Ea quæ
 in hoc psalmo ponuntur ad virtutem pertinentia, non vi-
 dentur pertinere ad ministros ecclesiæ tantum prout postil-
 la dicit, sed potius ad communem populum tanquam ea, quæ
 communiter requiruntur de necessitate salutis. Nam cū di-
 cit: *Qui ingreditur sine macula,* intelligitur de macula mentis
 tantum, quæ est per culpam mortalis peccati, eo modo quo
 dicitur, Deu. 18. c. *Absque macula eris coram domino Deo tuo,* vbi
 loquitur toti populo, & non sacerdotibus tantum, vt ibidē
 patet. Similiter in prohibitione vsurarum non legitur in ve-
 te. aliqua differentia inter sacerdotes, & populares, sed indi-
 stincte prohibentur eis vsuræ, quantum ad Israelitas, vnde
 Exod. 22. indistincte etiam permittebant eis quantum ad a-
 lienas. Deu. 23. Similiter cum dicit: *Et munera super innocen-*
tem non accepit, intelligitur planè contra eum, qui accipit mu-
 nera pro condemnatione innocentis, quod prohibetur com-
 munit. Deu. 16. Vnde ex his, & alijs in hoc psalmo conten-
 tis, non sequitur quod iste psal. intelligatur de perfectione
 sacerdotum, & nō communis populi, sicut postil. ait, sed po-
 tius omnia in eo contenta videntur esse de necessitate salu-
 tis. Et ideo melius videtur dicendum cum glos. q̄ in hoc lo-
 co distinguit tabernaculum a monte sancto, intelligendo ta-
 bernaculum pro præsentis ecclesiæ, in qua est continua mili-
 tia, iuxta illud Iob 7. a. *Militia est vita hominis super terram.* pro-
 priū est enim belli, & militantiū in tabernaculis habitare
 vnde, & contubernales milites dicuntur tanquam simul ha-
 bentes

3 *Et munera super innocentes.* idest ab innocente pro iustitiæ
 suæ defensione, nam ad hoc tenetur iudex officio suo. Ponit-
 tur conclusio cum dicitur.

4 *Qui facit hæc.* quæ dicta sunt.

6 *Non mouebitur in æternum.* quia nō mouebitur a statu gra-
 tiæ, & sic perueniet ad statum gloriæ, quæ est æterna.

bentes tabernacula. Ad quem sensum facit Hebraica veri-
 tas in qua vbi dicitur. *Qui habitat, &c.* habet, quis peregrina-
 bitur in tabernaculo tuo, quia dicitur. 2. Cor. 5. *Quandiu in hoc*
corpore sumus a Deo peregrinamur. Cōsequenter pro monte san-
 cto intelligenda est ecclesia superior, in qua est vera reges.
 vnde dicit. *Quis requiescet in monte sancto tuo?* quia nullus in ago-
 ne contendet, vbi non est visio pacis. Propheta igitur quia in
 præsentis ecclesiæ propter corporalem cohabitationem bo-
 norum cum malis, quidam licet indigni iactant se esse de ec-
 clesiā cū tamen verè non sint, q̄rens a Deo dicit. *Domine quis*
habitabit, seu quis peregrinabitur in tabernaculo tuo? idest, in
 præsentis ecclesiæ se sic habeat, vt in monte sancto tuo, scilicet
 in futura beatitudine sit dignus requiescere. Ad quod
 subditur responsio Dei: *Qui ingreditur sine macula, &c.* vbi po-
 nuntur decem virtutes seu decem effectus virtutum, notabi-
 liter, vt habetur in gl. vide ibi. Et finaliter concludit. *Qui facit*
hec non commouebitur in æternum, quia non solum requiescet, q̄
 quandoque quodammodo in hac vita saltem imperfectè cō-
 tingit, sed talem stabilitatem attinget, de qua posset dici, *non*
mouebitur in æternum, quæ non potest dici de requiescente in
 superiori ecclesiā, de qua legitur in psal. *Deus in medio eius non*
commouebitur.

REPLICA. Psalmum. *Domine quis habitabit in tabern.* po-
 stil. exponit specificè de heroicis. Burg. autem generaliter
 de ecclesiā. species autem generi non contradicit, & talis ve-
 ritas inter postillato. & Burgen. saepe occurrit, de qua de cæ-
 tero non fiet mentio, quia vtrique pars stare potest in veri-
 tate.

A Nec memor. ut prius in ueteri testamento, quando specia-
liter designabat. Vel populum, ut. Hæc dices filiis Israel. Vel
personam, ut Moyſi. Vel tribum, ut. Dic domui Benjamin, domui
iuda. nunc autem non est distinctio personarum, sed in om-
ni gente qui timet Deum, hic acceptus est illi.

enim ad gentes, calix ad passionem pertinet, qui bibitus dat
resurrectionem.

Caf. Sed nemo se putet hæredem nisi præclarus.

c Funes ce. quasi forte in qua est diuina electio, ut & fors ce-
cidit super Matthiam, & quisque capit ad mensuram suam.

f In præclaris. i. in san-
ctis.

* Theod. Funes, infi-
dias nominat, dicit igi-
tur propter præclarā
hæreditatem, atque
ob hominum salu-
tem, præsentis infi-
dias sustineo.

g Benedicam do. Caff.
Gratias agit patri de
intellectu, & passio-
ne, in qua eo fauente
uincit, & de resurre-
ctione, & confessione,

& hæc sunt per quæ hæ-
reditas restituitur, ut
sit rex Iudæorum, ut
titulus dicit.

h Intellectum, &c. Au-
gust. Quo hæc hæredi-

† 12. q. 1. c. cleri-
cus, 23. q. 8. c. si
morte de præ-
ben. c. cum se-
cundum.
† sustentas, vel
conferuas,

† tuncundis, am-
nis, etiam mea
Io. 16. d.
† consuluit mi-
hi per noctes
erudierunt cor-
ruptionem, uel
castigationem,
me renes mei-
† emendauerunt.

tas uideri, & possideri potest.

* Theodore. A Domino edoctus, & optimis cogitationibus,
usus, crucis nocte superior ero. Nemo autem absurdum pu-
ter, Dominum Christum secundum humanam naturam e-
rudiri, cum audiat diuinum Lucam dicentem, proficiebat sa-
pientia, & gratia apud Deum, & homines. Nam cum sit ho-
mo, & Deus, instruebatur ut homo, fons uero sapientiæ erat
ut Deus.

i Insuper, &c. i. super intellectum.

k Usque ad noctem, &c. i. mortem. Erudiuit me, inferior pars
mea, carnis assumptio, ut expelleret tenebras mortalitatis
quas ille intellectus non habet, quia pro eis nec turbari, nec
deficere potuit.

a Renes. **F**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non congrega. &c. i. delubra ubi conueniebant ad colen-
dum idola.

2 De sanguinibus. quia fiebat sacrificium idolis de sanguini-
bus animalium, & aliquando de sanguinibus hominum, &
talita conuenticula Christus per apostolos non congregauit,
sed magis dissipauit.

3 Nec memor, &c. Et uocathic Christus labia sua, labia Gē-
tilium conuerſorum, qui sunt membra Christi. Sacra n. scri-
ptura frequenter sub uno contextu literæ loquendo de Chri-
sto capite, transit ad eius membra, & e contrario, secundum
quod dicit Isido. lib. de summo bono, prout plenius declara-
ui in principio Gene. Gentiles autem conuerſi ad fidem ca-
tholicam iuramenta per idola, & alia uerba quæ faciebant ad
eorum reuerentiam, totaliter dimiserunt tanquam oblita.
Cuius ratio subditur.

4 Dominus pars, &c. i. pars mea hæreditaria, Dominum. n. Ie-
sum Christum elegerunt conuerſi ad fidem pro parte sua
hæreditaria.

5 Et calicis mei. i. passionis meæ, quæ per calicem designa-
tur in scriptura. Vnde saluator de sua passione dicit, Matth.
26. d. Si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, &c. Multi au-
tem Gentiles ante conuerſionem Christum persequentes,
amore Christi postea ad passionem se prompte, & lætante
obtulerunt, & hoc propter spem hæreditatis æternæ conse-
quendæ,

quendæ, ideo subditur.

6 Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi, &c.

7 Funes ceciderunt mihi in præclaris. i. in apostolis qui præ cete-
ris fuerunt illuminati a spiritu sancto, & ipsi per sortes missi
fuerunt ad predicandum, quæ sortes apostolorum per funes
intelliguntur. Vnde in lib. Iosue. sortes decem tribuū frequē-
ter ibi nominantur funes, & funiculi. Et loquitur hic scriptu-
ra in persona Christi tranſeundo de membris ad caput.

8 Etenim hæreditas mea præclara. i. ecclesia mea fidelium quæ
uocatur hæreditas Christi, sicut scribitur in persona Domini
Ier. 5. 1. b. Quia fecit omnia ipse est, & Israel sceptrum hæreditatis eius
dominus exercituum nomen eius.

9 Benedicam. Hic reuertitur scriptura ad actionem Christi
hominis erga Deum, cum dicitur in persona eius. Benedicam
dominum. gratias agendo Deo patri, sicut habetur Io. 11. pater
gratias ago tibi, quoniam exaudiſti me, &c.

10 Qui tribuit mihi. Quia anima Christi ab instanti creatio-
nis suæ fuit repleta scientiis.

11 Insuper & usque ad noctem. i. usque ad mortem, quæ in scri-
ptura nox uocatur.

12 Increpauerunt me, &c. i. Iudei de consanguinitate mea nati.
Christus. n. secundum carnem natus fuit de Iudeis. Parēta
autem eius designatur per renes, eo quod ibi uiget uirtus ge-
neratiua in sexu uirili. Iudei autem increpauerunt Christum
in uita, dicentes ei. Dæmonium habes. Io. 8. f. Et dicentes Chri-
sto. Ecce homo vorax, & potator uini, & peccatorum, & publicano-
rum

MORALITER.

1 Non congregabo conuenticula eorum. In quibus talia docen-
tur.

2 De sanguinibus. nam in circuncisione, & sacrificiis erat ef-
fusio sanguinis.

3 Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Ier. 3. e. In die-
bus illis ait dominus, non dicent ultra arca testamenti domi-
ni, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius. Et
multo forius de aliis legalibus. Et subditur ratio.

4 Dominus pars hæreditatis meæ, &c. dicit. n. ecclesia. Dominus
Iesus Christus est mihi pars hæreditaria.

5 Et calicis mei. de quo dicitur Psalm. 22. b. Calix meus inebrians
quærit

quam præclarus est.

6 Tu es qui restitues hæreditatem, &c. per Adam amissam.

7 Funes ceciderunt mihi in præclaris. i. inter sanctos, de quibus
fimbis dicitur Io. 14. a. In domo patris mei mansiones multe sunt.
Funes. n. aliquando significant hæreditatis portiones, Iosue
17. d. Mihi autem dedisti funiculum unum. Et quoniam sequi de-
bet gratiarum actio, subditur.

9 Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum. legis, & euan-
gelii.

11 Insuper & usque ad noctem. i. mundi finem.

12 Increpauerunt me renes mei. Hæc increpatio est eruditionis,
ideo alia litera habet. Erudierunt me. Doctores. n. ecclesiæ qui
per renes signantur, eo quod in ipsis est uirtus ad gñandum
filios in ecclesia Dei, non cessabunt erudire populū Chri-
stianum.

Tom. 3.

a *Renes. Caf.* Ex quibus secundum carnem exiit. f. parentela. Increperunt iniuriis, tentatione, & passione.

Joel 2.

b *Prou.do. Caf.* Hinc trahit exemplum quo peccata uidentur. Qui. n. Deum semper acie mentis intuetur, non peccatis inclinat.

c *Insper. AVGVSTINVS.* Sicut supra, insper, & usque ad no. in. me. re. mei. ut pro

B modo molestiarum, sint modo gaudia humanitatis celestia.

† habet con fidenr. † uel, fines, aut permittes.

C *THEODOR. D.* Petrus horum uerborum interpretatione ampla reuelatione dicit, quæ manifestam habent condemnationem delationis ludæ.

† Notam facies mihi semitam uitæ, saturitas diuitiarum est cum uultu tuo. i. plenitudo & satietas omnis gaudii est apud te, iucunditates sūt in dextera tua in seculum † delectatio.

a † Iudæi qui de Iuda unde ego.

b † Sed in his.

c † August. non abstuli oculum ab eo qui semper est hoc prouidens, ut in eum post temporalia peccata recurrentem.

a *me renes mei.* Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quia a dextris est mihi, ne commouear. Propter hoc læta

b *tum est cor meum, & exultabit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe.* Quia non derelinques animam meam

c *in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

d *Notas mihi fecisti uias uitæ, adimplebis me lætitia cum*

e *uultu tuo, & delectationes in dextera tua usque ad finem.*

f *ad diluculum dici dominicæ, quando fuit corpori reunita.*

g *ideo subditur.*

h *Nec da. i. corpus meum totaliter impollutum.*

i *Videre corruptionem. i. incinerationem, uel putrefactionem.*

k *Fuit tamē ibi corruptio accipiendo pro morte, quia corpus Christi fuit uere mortuum per separationem animæ.*

l *Notas fecisti mihi uias uitæ.* Accelerando tempus resurrectionis meæ.

m *Adimplebis me, & c.* Quia tunc gloria animæ Christi quam habuit a principio, & quæ consistit in uidendo Deum facie ad faciem, fuit deriuata ad corpus in sua resurrectione, quia ex tunc habuit corpus gloriosum.

n *Delectationes, & c.* Quia Christus assumptus est ad dexteram patris, secundum quod dicitur Mar. ult. d. *Et dominus qui dem Iesus, postquam locutus est eis assumptus est in celum, & sedet a dextris Dei.*

o *Usque in finem, & c.* Quia dignitas sessionis huius ingerit Christo homini sempiternæ durationis.

p *Moraliter autem posset exponi psalmus iste de quolibet fidei, qui est membrum Christi expectans resurrectionem futuram, & positionem sui ad dexteram cum aliis electis, secundum quod habetur Mat. 25.*

q *Exaudi*

NICOLAUS DE LYRA.

rum amicus. Mat. 11. c. Et in passione dicebant. Vab qui destruis templum Dei, & c. Mat. 27. c.

1 *Prouidebam dominum in conspectu meo semper quoniam a dextris est mihi, ne commouear.* Tanquam principalem directorem, & custodem.

2 *Propter hoc lætatum est cor meum, & c.* Corde, & ore regatians domino.

3 *Insper & caro mea requiescet in sepulchro.*

4 *In spe resurrectionis gloriosæ.*

5 *Quoniam non derel. animam meam in infer. i. in limbo sanctorum patrum, ubi anima Christi fuit per 39. horas tantum. sab hora nona feriæ sextæ, in qua fuit separata a corpore, usque ad*

6 *ad diluculum dici dominicæ, quando fuit corpori reunita.*

7 *ideo subditur.*

8 *Nec da. i. corpus meum totaliter impollutum.*

9 *Videre corruptionem. i. incinerationem, uel putrefactionem.*

10 *Fuit tamē ibi corruptio accipiendo pro morte, quia corpus Christi fuit uere mortuum per separationem animæ.*

11 *Notas fecisti mihi uias uitæ.* Accelerando tempus resurrectionis meæ.

12 *Adimplebis me, & c.* Quia tunc gloria animæ Christi quam habuit a principio, & quæ consistit in uidendo Deum facie ad faciem, fuit deriuata ad corpus in sua resurrectione, quia ex tunc habuit corpus gloriosum.

13 *Delectationes, & c.* Quia Christus assumptus est ad dexteram patris, secundum quod dicitur Mar. ult. d. *Et dominus qui dem Iesus, postquam locutus est eis assumptus est in celum, & sedet a dextris Dei.*

14 *Usque in finem, & c.* Quia dignitas sessionis huius ingerit Christo homini sempiternæ durationis.

15 *Moraliter autem posset exponi psalmus iste de quolibet fidei, qui est membrum Christi expectans resurrectionem futuram, & positionem sui ad dexteram cum aliis electis, secundum quod habetur Mat. 25.*

16 *Exaudi*

MORALITER.

num usque ad finem mundi. Sed quoniam Christus est principalis doctor ecclesiæ, ideo subditur.

1 *Prouidebam dominum in conspectu meo semper quoniam a dextris est mihi, ne commouear.* Tanquam principalem directorem, & custodem.

2 *Propter hoc lætatum est cor meum, & c.* Corde, & ore regatians domino.

3 *Insper & caro mea requiescet in sepulchro.*

4 *In spe resurrectionis gloriosæ.*

Quoniam

A D D I T I O.

In psalm. 15. *Conserua me domine*, ubi dicitur in postill. Huic psalmo preponitur talis titulus. Dicitio Hebraica michtam quæ in titulo huius psalmi ponitur secundum suam propriam significationem non significat idem quod humilis, & simplicis prout in postilla, nisi forte secundum etymologiam, sed propria significatio illius dictionis deriuatur ab una dictione, quæ proprie significat aurum optimum, unde Cant. 5. capitul. ubi dicitur. *Caput eius aurum optimum*, ponitur in Hebraico

braico hæc dicitio *chetem*: a qua dictione deriuatur in Hebraico hæc dicitio michtam, quæ ponitur in hoc titulo, & significat aliquod compositum, seu ornatum auro optimo. Unde sensus istius tituli secundum Hebraicam veritatem talis est. Aurum optimum ipsi Dauid. Dauid enim in hoc titulo est datui calus, unde quia in hoc psalmo agitur de passione Christi, & eius resurrectione, quarum prima inter actiones virtuosas Christi est optima, similiter & scda, quantum ad ea quæ ad ipsius premium pertinent, idcirco in utraque simul bene dicitur. Aurum ipsi Dauid. i. Christo.

ad diluculum dici dominicæ, quando fuit corpori reunita. ideo subditur.

6 *Nec da. i. corpus meum totaliter impollutum.*

7 *Videre corruptionem. i. incinerationem, uel putrefactionem.*

8 *Fuit tamē ibi corruptio accipiendo pro morte, quia corpus Christi fuit uere mortuum per separationem animæ.*

9 *Notas fecisti mihi uias uitæ.* Accelerando tempus resurrectionis meæ.

10 *Adimplebis me, & c.* Quia tunc gloria animæ Christi quam habuit a principio, & quæ consistit in uidendo Deum facie ad faciem, fuit deriuata ad corpus in sua resurrectione, quia ex tunc habuit corpus gloriosum.

11 *Delectationes, & c.* Quia Christus assumptus est ad dexteram patris, secundum quod dicitur Mar. ult. d. *Et dominus qui dem Iesus, postquam locutus est eis assumptus est in celum, & sedet a dextris Dei.*

12 *Usque in finem, & c.* Quia dignitas sessionis huius ingerit Christo homini sempiternæ durationis.

13 *Moraliter autem posset exponi psalmus iste de quolibet fidei, qui est membrum Christi expectans resurrectionem futuram, & positionem sui ad dexteram cum aliis electis, secundum quod habetur Mat. 25.*

14 *Exaudi*

15 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

16 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

17 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

18 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

19 *Exaudi*

20 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

21 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

22 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

23 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

24 *Exaudi*

25 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

26 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

27 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

28 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

29 *Exaudi*

30 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

31 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

32 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

33 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

34 *Exaudi*

35 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

36 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

37 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

38 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

39 *Exaudi*

40 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

41 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

42 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

43 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

44 *Exaudi*

45 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

46 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

47 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

48 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

49 *Exaudi*

50 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

51 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

52 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

53 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

54 *Exaudi*

55 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

56 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

57 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

58 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

59 *Exaudi*

60 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

61 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

62 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

63 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

64 *Exaudi*

65 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

66 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

67 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

68 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

69 *Exaudi*

70 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

71 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

72 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

73 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

74 *Exaudi*

75 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

76 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

77 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

78 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

79 *Exaudi*

80 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

81 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

82 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

83 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

84 *Exaudi*

85 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

86 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

87 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

88 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

89 *Exaudi*

90 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

91 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

92 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

93 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

94 *Exaudi*

95 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

96 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

97 *Adimplebis me lætitia cum uultu tuo.* Nam apertæ uisioni coniuncta est fruitio beata, & quoniam est eterna, sequitur.

98 *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Idest, æternaliter.

99 *Exaudi*

100 *Quoniam non der. animam me. in infer. Quia si fuerit purgata totaliter in presenti, accipies eam de corpore exeuntem, si autem, accipies eam de purgatorio purgatam.*

101 *Notas mihi fecisti uias uitæ.* Scilicet gloriosæ in presenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uisionem, ideo subditur.

G L O S S A O R D I N A R I A .

A a Oratio David. Cassiod. Oratio personæ domini conuenit, adiuncta ecclesia quæ eius corpus est.

P S A L M V S XVI.

E xaudi do. Cass. Iste psalmus ueram naturam humanita-

tis facit attendere. Oratio Christi institutio est fidelium, Sicut fiendo Lazarum charitatem proximi habere nos docuit, persecutores fugit, ut inconsideratæ temeritatis nobis auferret audaciam.

THEODOR. Persecutionem patiens a Saule Dei auxilium implorat.

CASS. Primo petit secundum iustitiam sibi retribui.

Non in lab. dolo. Cassiodor. Ut, qui inique damnatur, uel ut qui dicit, domine domine, & non facit opera.

Theodor. Iustitiam, iustam postulationem uocat. Symmachus, & Theodotion, Dominum iustitiæ Deum nominarunt, Aquila, Exaudi domine iustum, i. iuste, & non benigne. Symmachus non per labia dolosa, i. aliud loquens, & aliud cogitans.

Aug. Vel, non in labiis dolosis de uultu tuo iudicium meum prodeat, ut iudicans non proferat aliud quam ex te intelligo.

De uultu tuo. Cass. secundum ea quæ in me cognoscis, qui nullum habeo peccatum.

Iudicium. Quo fui iudicatus, videatur prodisse.

De uultu tuo, non de dispositione Iudæorum, quod factum patet

N I C O L A V S D E L Y R A .
P S A L M V S XVI.

E xaudi do. Huic psalmo præponitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hie. Oratio David. Ex quo patet autor huius psalmi, accipiendo large psalmum pro oratione, quia accipiendo psalmum proprie, ut dicitur a psallendo publice uel cum instrumento mulico, sic non est psalmus sed est oratio David in secreto facta apud Deum pro liberatione sua a persecutione Saulis, propter quod & multas alias fecit orationes. Et diuiditur in duas partes. Et primo ut sua oratio exaudiatur, allegat David suam innocentiam. Secundo Saulis & suorum fatellitum malitiam. Ista. n. duo faciunt orationem alicuius exaudibilem, secunda ibi. *A resistētibz.* Circa primum dicit sic.

1 Exau. dom. iu. & c. i. meipsum propter iustitiam meam, quæ tenui erga Saul, & domum suam, pro quibus David multipliciter, & fideliter laborauit, ut patet ex decursu 1. Regum, & 2.

2 Auribus percipe. & c. Loquitur de Deo per modum humanum, quia in Deo non sunt lineamenta corporis.

3 Non in labiis dol. i. orationem percipe factam a me ueraciter ex corde, & non labiis tantum, sicut oratio eorum de quibus dicitur. Esa. 29. *Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.*

4 De uultu tuo iud. & c. q. d. paratus sum sustinere quicquid decreueris, unde dicebat Sauli 1. Reg. 26. c. *Si dominus incitat te*

M O R A L I T E R .

1 Exaudi domine iustitiam meam, & c. Psalmus iste est, oratio David pro sua liberatione a Saulis persecutione, pro qua fecit plures psalmos. Nam ista persecutio fuit longa. Morali-ter autem, est oratio uiri iusti in persecutione demonis, uel hominis mali positi, petentis inde diuinitus liberari. Circa quod sciendum, quod talis oratio est exaudibilis propter tria. i. propter patientis innocentiam, & propter Dei iustitiam, & propter persequentis malitiam. Quantum ad primum dicitur. *Exaudi domine iustitiam meam.* quali diceret, innocens sum in hoc casu. Ideo subditur.

2 Auribus percipe orationem meam, & c. Scilicet factam, sed ueracibus, contra illos de quibus dicitur Eccl. 2. c. *Va duplici corde, & labiis sceleratis.* Quantum ad secundum dicitur.

4 De

ret in resurrectione. Vel, iudicium, quo discernit omnia.

Theod. Noctis meminit in qua captiuum Saulem interficere noluit, sed beneficio iniuriam remunerauit, & igne suis incendium, experientiam nominat, tantumque abest, ut nocuerit cum a conuictis abstineret, sic. n. legit, non est inuenta

in me iniquitas, ut non loquatur os meum opera hominum, id est quæ Saul perpetrat, nec dicere audeo & per gressus, impetum illum faciendi intellexit.

Probae. A similitudine fornacis, quæ metallum purgat, sed non est inuenta iniquitas.

Cassio. Quam ultio coqueret quæ tu fecis, & hoc ut non loquar os meum, i. & si faciam tu fecis me purum.

Vias duras. Cassio. Scilicet opera hominum quas. s. inenituntur opera hominum.

Vel quas debent imitari homines, quibus iter uitiorum lenescit, uirtutum difficile, Vel, non est inuenta, ita ut non loquatur, i. ut non iactanter hæc dicam, uel ut non peccem in lingua quod est opus hominum.

Aug. Vel, uias duras latronis, i. quæ latro merito, ego patior immerito. Vias duras mortalitatis, & passionis. Aug. uel ad perficiendo gressus meos in semitis tuis, ut perficeretur charitas ecclesiæ in angustis uis, in arduis praeceptis, ut non moueantur signa itineris mei, quæ sacramentis, & scripturis impressa sunt, ut intueantur, & obseruent qui me sequi volunt, uel ut iam stabiliter permaneam in cernitate, postquam peregi uias duras, & perfeci gressus.

a Per-

te aduersum me, odoretur sacrificium.

Oculi tui, & c. Inter me, & Saulem.

6 Probaui cor meum, & c. quia homo uidet ea quæ parent, Deus autem intuetur cor, ut habetur 1. Reg. 16.

7 Et uisitaui nocte. Cognoscendo, & examinando cogitationes meas nocturnas, quæ magis latent diuinæ. n. aliquando per aliqua iudicia hominibus parent.

8 Igne me examinaui. Scilicet igne tribulationis me purificatis ab aliquibus meis insolentis, sine quibus non transit uita humana, secundum quod dicitur Eccl. 2. a. *In igne probatur aurum, & in camino argenti: & homines receptibiles in camino tribulationis.*

9 Et non est inuenta in me. non intendit David per hoc se dicere immunem ab omni peccato, sed quia non fecerat aliquid iniquum erga Saul, unde deberet eum persequi, sed magis pepercit ei a morte, cum posset eum occidere, ut patet 1. Reg. 24. & 26.

10 Ut non loqua. os meum. quia non solum contra Saul eum persequentem non extendit manum suam percutiendo eum cum posset, ut dictum est, sed nec etiam relaxauit os suum irreuerenter de ipso loquendo, sed magis reuerenter, ut dixit 1. Re. 26. c. *Nunc ergo audi oro domine mi rex uerba serui tui, & c.*

11 Propter uerba labi. & c. quæ dixisti Le. 19. *Nō quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.*

12 Ego custo. quia propter uerba tua prædicta ego peperci Sauli non querens ultionem, & sic oportuit me esse profugum in montibus, & rupibus, in quibus sunt uiae duræ, quod si interfecissem, non oportuisset me per tales uias ambulare.

1 Perfi.

4 De uultu tuo iudicium meum prodeat, & c. Quali diceret ab eo non potest procedere, nisi iustum.

6 Probaui cor meum. Quia patet intuitu tuo, & non intuitu hominum. 1. Reg. 16. b. *Homo uidet quæ parent, Deus autem intuetur cor.*

7 Et uisitaui nocte. i. persecutionis tempore, sicut medicus uisitat ægrum propinando ei medicinam amaram, ad consequendum sanitatem.

8 Igne me examinaui. In fornace tribulationis.

9 Et non est, & c. ini. quæ nunc imponitur mihi.

10 Ut non loqua. os me. propriis me manibus vindicando, sic enim solent loqui homines ex ira.

11 Propter uerba la. quibus dixisti Mat. 5. f. *Qui te percusserit in unam maxillam, præbe ei & alteram.*

12 Ego cu. & c. patienter sustinendo sine percussione.

Tom. 3.

1 2

A *Perfice.* Cas. usque in finem, ante non est nisi inchoatio. **A** Gressus. i. humanas actiones, ut qui uolunt imitari non moueantur a te, vel vestigia ab eis.

b *Ego clamaui.* Cass. Secundo precatur, ut a Iudæorum insidiis eius puritas liberetur. Ego etiam clamaui, quasi dic. hoc non nisi iusto conuenit

qui confidenter orat, quia scit se audiri.

c *Mirifica.* Aug. Mirifica sunt quæ noua sunt hæc sunt quæ in carne gessit mirantibus Iudæis.

d *Pupilla.* Perexigua est, & tamen per eam acies luminis dirigitur, quo lux, & tenebræ diiudicantur, sicut per humanitatem Christi diuinitas discernens est inter bonos, & malos.

e *Adipem.* Cass. A similitudine animalium quæ ex adipe inflantur. i. superbiam retinuerunt non macri. i. non humiles, vel adipem. i. carnalem sensum retinuerunt, uel sceleribus flaginati

ginati veram intelligentiam perdiderunt. unde restat superba loqui.

*** Basil.** Theod. Alas nominat velocem, & vehementem prouidentiam securitatem, sic Moses sub alis eius suscepit ipsos. Adipem autem felicitatem, & bonam habitudinem

quidam nominarunt videtur autem beneuolentiam, & charitatem nuncupare.

*** Theodoret.** Symmachus. Statuerunt oculos suos torquere in terram.

f *Os eorum, &c.* non cor, quia sæpe iniqui quod ore defendunt, corde damnant.

g *Susceperunt me, &c.* Cas. Vnde eis hæc oportunitas respon. suscepit a Deo cuius dispositio est, vel a

traditore, vel a iudice acceperunt auide.

h *Leo paratus, &c.* August. Cassiod. principes comparandi leoni diabolo, quo autore faciunt. Populus catulus leonis, id est, filius diaboli habitans,

permanens in insidiis, quia mos est malis vota tegere, ut latenter possint perficere.

i *Exurge Domine.* CASSIODOR. De retributionibus oratio.

K *Præueni, &c.* Cassi. A similitudine currentis, nemo non prius in se, quam in alium peccat.

a *Supplan-*

uid, & viros eius per modum coronæ, ita quod Dauid desperabat se posse euadere. i. Reg. 23.

12 *Adipem, &c.* persequendo me obstinate absque ulla misericordia, per talem modum loquitur Ioannis prima canonica. 3. c. *Qui uiderit fratrem suum necessitatem habere, & clauerit uiscera sua ab eo, &c.*

13 *Os eorum loc. est su. &c.* dicentes se me occidere contra diuinam ordinationem, quæ disposuit me regnare post Saullem. **14** *Proicientes.* i. suis persecutionibus me eiicientes a communi hominum societate.

15 *Circumdederunt me, &c.* Mihi tendentes insidias circumquaque.

16 *Oculos suos statuerunt declina. in ter.* intuitu. n. regni terreni persequabatur Dauid ad mortem, ne regnum Saulis transferret ad eum, & ad domum suam.

17 *Susceperunt me sicut. i.* aperte me persequentes cum maxima crudelitate.

18 *Et sicut ca. leo. &c.* quia cum hoc etiam quærebant capere Dauid occultis insidiis. Et ideo exclamauit Dauid, dicens: **19** *Exurge domine præu.* & loquitur de præterito per modum futuri, quia erat iam liberatus de inimicis suis, ut dictum est, sed facit hoc ad exprimendum statum in quo fuerat positus in persecutione, dicit igitur. *Exurge do. præueni eum.* dando ei impedimentum, ne perueniat ad intentum, sicut dictum est primo Regum 23. quādo cingebat Dauid in modum coronæ, ne posset euadere, & ex ordinatione diuina venire

*** nit**

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Perfice gressus meos, &c.* Ut non declinem a uia ueritatis.
- 2 *Vt non moueantur uestigia mea, &c.* a rectitudine iustitiæ.
- 3 *Ego clamaui quoniam exaudisti me Deus, &c.* Ex hoc quod iam alias saluasti me, habeo spem iterum exaudiri, propter quod iterum clamaui deprecando dicens.
- 4 *Inclina aur.* loquitur de Deo more humano, qui inclinat aurem suam alicui quando uult eum exaudire.
- 5 *Mirifica misericordias tuas, &c.* i. fac eas mirabiles, me pauperem liberando a rege tam potente, & iniquo.
- 6 *A resisten.* Hic consequenter Dauid pro exauditione suæ rationis allegat nequitiam Saulis. d. *A resisten.* Manus quæ est organum organorum designat opus diuinum, ita quod opus misericordiæ dicitur manus dextra, opus suæ iustitiæ sinistra, secundum quod dicitur Matth. 25. c. *Statuer oves a dextris, hædos autem a sinistris.* dominus autem posuit dexteram suam super Dauid ex sua misericordia ungendo eum in regem per Samuelem, cui dextræ, Saul, & sui complices resistebant.
- 7 *Custodi me. i.* ita diligenter, quod non possint nocere mihi.
- 8 *Sub umbra.* i. ad modum gallinæ solite protegentis pullos suos sub alis, ne miluus possit eos rapere.
- 9 *A facie impiorum.* i. Saulis, & satellitum suorum.
- 10 *Qui me affli.* &c. persequendo ad mortem de loco ad locum.
- 11 *Inimici mei, &c.* Quando Saul, & uiri eius cingebant Dauid, &

MORALITER.

- 1 *Perfice gressus, &c.* i. in consiliis euangelicis, qui se habent ad præcepta, sicut semita ad uiam communem, quia breuior est illa.
- 2 *Vt non mo. &c.* de perfectione euangelica.
- 3 *Ego cla. &c.* Tanquam gratus de liberatione mea præterita, ideo.
- 4 *Inclina au. &c.* ad me liberandum de ista, quia gratitudo de beneficio accepto dispositio ad impetrandum aliud de futuro.
- 5 *Mirifica mi. &c.* i. fac eas mirabiles in me, quia non possum liberari sine te. Circa tertium. s. nequitiam persequentium dicitur.
- 6 *A resist. &c.* Cuiusmodi sunt demones, & iniqui homines.

7 *Custo.*

7 *Custo. me. &c.* ne possunt mihi finaliter præualere.

8 *Sub umbra, &c.* Scilicet tuæ misericordiæ, & iustitiæ.

† *Protege me. &c.* ab eorum impugnatione.

11 *Inimici mei, &c.* Diuersis tentationibus, & machinationibus.

12 *Adipem, &c.* Abiicientes a se omnem misericordiam erga me.

13 *Os eorum. i.* contra Deum blasphemiam.

14 *Proicientes me. id est* intendentes proicere me ab omni honore.

15 *Nunc cir. ne possim euadere.*

16 *Ocul. i.* auertentes eos a te.

17 *Susceperunt. i.* nimis crudeliter tractauerunt me.

19 *Exurg. per* ostensionem potentie tuæ.

19 *Præueni. eum. i.* eos fraudando a proposito suo.

† *Eripe*

- a** *Supplanta eum.* a similitudine luctantis, idest inefficaces fac, & deice eos.
- b** *Eripe animam me. ab im.* August. Resuscitando a morte ab impiis illata.
- c** *Frameam.* August. Anima mea est framea, quam manus. i. uirtus tua assumpsit ut per eam regna iniquitatis debelleret, & iustos diuidat ab impiis.
- d** *Theodo.* Ex translatione eorum, qui latenter currentes prosterunt. Symmachus. In gladio tuo. i. ab infidiis libera hic gladio contra eos utens.
- e** *Diuide eos, &c.* Cas. i. Iudæos diuidos. *A paucis.* i. electis secundum mores. Vel a paucis fidelibus qui in regnum Agrippæ secesserant. Iudæos de terra sublatos pro qua me occiderant, diuide per orbem in uita præfenti, quid ergo post? Miseria, quasi merito: quia.
- f** *Theod.* Et si tibi facile est homines ad mortem transnitere, tamen obsecro ut uiuentes dissipentur.
- g** *De absconditis tuis.* i. de immunditiis quas Deus non nouit,

uit. i. prohibet, satiata est carnalitas eorum. Vel de præceptis legis, & miraculis Christi uenter. i. carnalis sensus impletus est, quibus bonis, & si pasti, tamen saturati sunt porcina. i. immunditia, & reliquias peccatorum miserunt posteris. Vel saturati sunt filii ad opus filiorum. Et est similitudo a re quæ

non est. Nullius. n. da pe filii saturantur. Et ita saturati sunt, quod dimiserunt reliquias maledictionis paruulis suis. Vel saturati sunt de absconditis. i. peccatis quæ a te re-mota sunt, & hoc filiis. i. ad utilitatem filiorum, qui sunt reliquias saluandæ. **Basil. & Theod. Symmachus.* saturabuntur filii, & diuident reliquias paruulis suis. Noui enim inquit, te iustam poenam infligere etiam posteris qui malitiam maiorum imitantur. Saturabuntur. i. ad satietatem usque malorum participes erunt.

De absconditis. August. Non solum eis hæc pœna uisibilis, sed de absconditis, idest, peccatis quæ a lumine ueritatis tuæ absconduntur, plena est memoria eorum, ut obliuiscantur Deum.

F

NICOLAUS DE LYRA.

** nit subito nuntius dicens ad eum. Festina, & ueni, quoniam diffuderunt se Philistiim super terram.* & sic pro tunc dimisit persequi Dauid.

1 *Et supplanta eum.* quod factum est quando Saul persequens Dauid ad mortem, cecidit in manus eius, ita quod Dauid poterat eum occidere, ut habetur primo Regum vigesimo-quarto, & 26. b.

2 *Eripe animam me. ab im.* i. a Saule.

3 *Frameam tuam.* i. me qui sum gladius tuus ad destructionem infidelium, aliter non potuisset interfecisse Goliath gigantem, nec toties debellasse Philistiim nisi diuina uirtute pugnaasset.

4 *Ab inimicis.* i. a Saule, & suis complicibus qui inimicantur tuis operibus in me.

5 *Domine a paucis.* i. a me, & uiris meis qui pauci sumus respectu Saulis, & exercitus eius.

6 *Diuide eos in uita eo.* ita quod quandiu uiuent, non possint nos contingere, nec capere.

7 *De absconditis tuis.* i. de diuitiis temporalibus quæ diuino iudicio, licet nobis occulto, frequenter conceduntur hominibus malis.

8 Adim-

MORALITER.

1 *Eripe ani. meam ab im.* i. diabolo.

3 *Frameam tuam.* i. potentiam temporalem quam dedisti malis hominibus qua nocent bonis, aufer ab eis.

5 *Domine a paucis de terra, &c.* i. a iustis qui pauci sunt comparatiue, separa malos ne possint eis nocere.

7 *De absconditis tuis.* i. auro, argento, & lapidibus preciosis, quæ tu creasti

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem pœ. Domini Dauid.* Aug. Cas. Saul petitio. Quia extorfit populus hunc regem a Deo, qui non est electus ad permanendum, sed sicut dicitur, facit Deus regnare hypocritam propter peruersitatem populi. Dauid elegit Deus ad permanendum de quo Christus rex in æternum. Sed non ante regnum tenet quæ liberauit a persecutionibus, sic Christus primo iustinet, sic corpus eius. Saul mors quæ sola nos persequitur, nisi. n. mortales eemus, nihil nobis faceret inimicus: hanc non fecit Deus, sed impii manibus, & uerbis accersierunt illam.

creasti in occultis terræ.

8 *Adimpletus est uenter eo.* nam per hæc haberi possunt omnes deliciae.

9 *Saturati sunt.* quia secundi sunt in prole cui relinquunt bona temporalia, & in hoc reputantur felices a mundanis. Sed quoniam perfecti talia cōtemnunt, subditur in persona iusti. **11** *Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo.* in præfenti iuste uiuendo.

13 *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* in futuro.

b *In die qua eripuit eum.* in die resurrectionis a diabolo, & morte Christus creptus est, membra absoluta.

Cass. Attende regulam unitatis capitis, & corporis. i. Christi, & ecclesiæ, quali. n. una persona est caput, & corpus: deo que una voce utitur, licet quæ dicuntur ad diuersos referantur. Quædam. n. soli capiti conueniunt. Quædam soli membris. Quædam capiti, & membris. Itæ quæ membris. Quædam præteritis. quædam præsentibus.

a *In finem pœ. Domini Dauid, qui locutus est Domino.* **b** *verba canticum huius, in die qua eripuit eum dominus de manu inimicorum eius, de manu Saul, & dixit. 2. Reg. 22. a.*

Quædam futuris. Item quædam perfectis, quædam imperfectis, & tamen in tanta diuersitate una uox est, ut sicut duo sunt in carne una, ut scilicet sponsus, & sponsa, ita sint, & in uoce una.

b In

Tom. 3.

f 3

PSALMVS XVII.

Diligam te domine fortitudo mea, &c. * Theod. Clara est inscriptio, & historia ex libris Regum. Vatis autē philosophia admiratione digna est, cum n. tot insidias a Saule sustinisset, non cum in inimicis eum numeravit, sed cum ab hostibus se parasset, non tāquam de inimico mentionem facit. In finem vero ponitur, quoniam vaticinationem de gē tium futura uocatione continet.

* Basil. Dicit autem diligam non quasi qui nondum illud perfecterit, sed ut qui dilectionis huius satietatem capere nequeat.

* Basil. & Theo. Amore beneficia compensat. Solam n. benevolentiam repēdere potest, qui a Deo beneficiū accepit. Verum post amorem sequitur cultus Dei, diuinas autem nominationes facit secundum numerum beneficiorū collatorum. Vocat Deū

fortitudinem, tanquam eam consequutus, firmamentum tanquam firmus cōtra hostes factus, Refugium cum Deum murum, & firmum vallum habuerit, cornu autem salutis posuit ex translatione ferarum, quæ cornu hostes ulciscuntur.

Cass. Dicit hoc Christus quod ecclesia. i. totus Christus.

Cass.

petra mea & arx mea, uel propugnaculum meum.

petra mea.

† Scutum meum.

† Laudatum sub, ab omnibus, uel eum laude.

* Quoniam scribendi modus Hebræorum de liberationibus

PSALMVS XVII.

a Quod tantum restat de omnibus erepto. b August. per quam fortis sum super inimicos.

Diligam te Domine fortitudo mea, Dominus

† firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. Deus

meus adiutor meus, & sperabo in eum.

† protector meus, & cornu salutis meæ, & † susceptor meus.

† Laudans inuocabo dominum: & ab inimicis meis saluus ero.

* Circūdederūt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis

cōturbauerunt me. Dolores inferni circūdederūt me, † poc

cupauerunt me laquei mortis. In tribulatione mea inuocaui

Deum meum adiutor meum.

Et sperabo in eum de premio uitæ futuræ.

† Protector meus contra insurgentes hostes.

Et cor. sa. repellens, & concutiens inimicos, et aduersarios fortes

Et susceptor me. Cum declinaui hostes me fortiores.

† Laudans. Hic consequenter ponit liberationis materiam. Et primo ponit liberationem sui. Secundo liberationem Israel de terra Aegypti, ibi. Commota est. Cuius ratio infra dicitur. Circa primum ponit materiam suę liberationis. s. mala illata sibi ab aduersariis suis, tam spiritualia, quam corporalia, et quantum ad hoc dicit. Laudans inuocabo dominum, &c. pro euasione malorum quæ sequuntur, cum dicitur.

† Et ab inimicis, &c. s. sicut dominus me saluauit ab inimicis meis corporalibus. s. Saule, & Absalom, & eorum complices, ita spero quod saluabit me ab inimicis meis spiritualibus. s. demonibus.

† Circūdederunt me. Fuit. n. David aliquando ita circumdatus ab aduersariis, quod desperabat se posse euadere, ut dictum est psal. precedenti.

† Et torrentes iniquitatis. &c. quia propter iniquitatem eius commissam contra Vriam in adulterio uxoris sue, et homicidio Vriæ sustinuit persecutionem Absalom filii sui, ut habetur 2. Reg. 12. Et propter iniquitatem numerationis populi sustinuit magnam turbationem, & anxietatem animi ex pestilentia populi sui, ut habetur 2. Reg. 24. Et propter hoc subdit.

† Dolores inferni, &c. quia dolore motus rogauit, ut gladius angeli percutiens populum uerteretur in eum, ut habetur 2. Reg. 24. c. & sic descenderet ad infernum, ubi descendebant omnes morientes ante Christi aduentum.

† In tribulatione. pro liberatione a prædictis malis.

† Deus meus adiutor meus. sine cuius adiutorio iam non potuissē euasisse aduersarios.

† Et sperabo in eum de premio uitæ futuræ.

† Protector meus contra insurgentes hostes.

† Et cor. sa. repellens, & concutiens inimicos, et aduersarios fortes

† Et susceptor me. Cum declinaui hostes me fortiores.

† Laudans. Hic consequenter ponit liberationis materiam. Et primo ponit liberationem sui. Secundo liberationem Israel de terra Aegypti, ibi. Commota est. Cuius ratio infra dicitur. Circa primum ponit materiam suę liberationis. s. mala illata sibi ab aduersariis suis, tam spiritualia, quam corporalia, et quantum ad hoc dicit. Laudans inuocabo dominum, &c. pro euasione malorum quæ sequuntur, cum dicitur.

† Et ab inimicis, &c. s. sicut dominus me saluauit ab inimicis meis corporalibus. s. Saule, & Absalom, & eorum complices, ita spero quod saluabit me ab inimicis meis spiritualibus. s. demonibus.

† Circūdederunt me. Fuit. n. David aliquando ita circumdatus ab aduersariis, quod desperabat se posse euadere, ut dictum est psal. precedenti.

† Et torrentes iniquitatis. &c. quia propter iniquitatem eius commissam contra Vriam in adulterio uxoris sue, et homicidio Vriæ sustinuit persecutionem Absalom filii sui, ut habetur 2. Reg. 12. Et propter iniquitatem numerationis populi sustinuit magnam turbationem, & anxietatem animi ex pestilentia populi sui, ut habetur 2. Reg. 24. Et propter hoc subdit.

† Dolores inferni, &c. quia dolore motus rogauit, ut gladius angeli percutiens populum uerteretur in eum, ut habetur 2. Reg. 24. c. & sic descenderet ad infernum, ubi descendebant omnes morientes ante Christi aduentum.

† In tribulatione. pro liberatione a prædictis malis.

† Deus meus adiutor meus. sine cuius adiutorio iam non potuissē euasisse aduersarios.

† Et sperabo in eum de premio uitæ futuræ.

† Protector meus contra insurgentes hostes.

† Et cor. sa. repellens, & concutiens inimicos, et aduersarios fortes

† Et susceptor me. Cum declinaui hostes me fortiores.

† Laudans. Hic consequenter ponit liberationis materiam. Et primo ponit liberationem sui. Secundo liberationem Israel de terra Aegypti, ibi. Commota est. Cuius ratio infra dicitur. Circa primum ponit materiam suę liberationis. s. mala illata sibi ab aduersariis suis, tam spiritualia, quam corporalia, et quantum ad hoc dicit. Laudans inuocabo dominum, &c. pro euasione malorum quæ sequuntur, cum dicitur.

† Et ab inimicis, &c. s. sicut dominus me saluauit ab inimicis meis corporalibus. s. Saule, & Absalom, & eorum complices, ita spero quod saluabit me ab inimicis meis spiritualibus. s. demonibus.

† Circūdederunt me. Fuit. n. David aliquando ita circumdatus ab aduersariis, quod desperabat se posse euadere, ut dictum est psal. precedenti.

† Et torrentes iniquitatis. &c. quia propter iniquitatem eius commissam contra Vriam in adulterio uxoris sue, et homicidio Vriæ sustinuit persecutionem Absalom filii sui, ut habetur 2. Reg. 12. Et propter iniquitatem numerationis populi sustinuit magnam turbationem, & anxietatem animi ex pestilentia populi sui, ut habetur 2. Reg. 24. Et propter hoc subdit.

† Dolores inferni, &c. quia dolore motus rogauit, ut gladius angeli percutiens populum uerteretur in eum, ut habetur 2. Reg. 24. c. & sic descenderet ad infernum, ubi descendebant omnes morientes ante Christi aduentum.

† In tribulatione. pro liberatione a prædictis malis.

† Deus meus adiutor meus. sine cuius adiutorio iam non potuissē euasisse aduersarios.

† Et sperabo in eum de premio uitæ futuræ.

† Protector meus contra insurgentes hostes.

† Et cor. sa. repellens, & concutiens inimicos, et aduersarios fortes

† Et susceptor me. Cum declinaui hostes me fortiores.

† Laudans. Hic consequenter ponit liberationis materiam. Et primo ponit liberationem sui. Secundo liberationem Israel de terra Aegypti, ibi. Commota est. Cuius ratio infra dicitur. Circa primum ponit materiam suę liberationis. s. mala illata sibi ab aduersariis suis, tam spiritualia, quam corporalia, et quantum ad hoc dicit. Laudans inuocabo dominum, &c. pro euasione malorum quæ sequuntur, cum dicitur.

† Et ab inimicis, &c. s. sicut dominus me saluauit ab inimicis meis corporalibus. s. Saule, & Absalom, & eorum complices, ita spero quod saluabit me ab inimicis meis spiritualibus. s. demonibus.

† Circūdederunt me. Fuit. n. David aliquando ita circumdatus ab aduersariis, quod desperabat se posse euadere, ut dictum est psal. precedenti.

† Et torrentes iniquitatis. &c. quia propter iniquitatem eius commissam contra Vriam in adulterio uxoris sue, et homicidio Vriæ sustinuit persecutionem Absalom filii sui, ut habetur 2. Reg. 12. Et propter iniquitatem numerationis populi sustinuit magnam turbationem, & anxietatem animi ex pestilentia populi sui, ut habetur 2. Reg. 24. Et propter hoc subdit.

† Dolores inferni, &c. quia dolore motus rogauit, ut gladius angeli percutiens populum uerteretur in eum, ut habetur 2. Reg. 24. c. & sic descenderet ad infernum, ubi descendebant omnes morientes ante Christi aduentum.

† In tribulatione. pro liberatione a prædictis malis.

† Deus meus adiutor meus. sine cuius adiutorio iam non potuissē euasisse aduersarios.

† Et sperabo in eum de premio uitæ futuræ.

† Protector meus contra insurgentes hostes.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS XVII.

Diligam te domine fortitudo. Huic psalm. præponitur talis titulus in Hebræo. Ad victoriam seruo domini David, qui locutus est verba carminis huius, in die qua liberauit eum dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul: &

dixit: Diligam te do. forti. mea. In hoc autem titulo apparet autor psalmi huius. s. David, & materia eius, quia sicut præcedens psal. est oratio David, ut liberaretur a persecutionibus inimicorum suorum, ita iste psalmus est gratiarum actio pro liberatione ab inimicis iam adempta per hoc autem quod in fine dicitur tituli. de manu omnium inimicorum eius, in qua generalitate includitur etiam Saul, & nihilominus additur, & de manu Saul, intelligitur quod persecutio Saulis ponderabat super omnes alias persecutiones, secundum quod dicit hic Ra. Sal. Diuiditur autem iste psal. in duas partes, quia primo ponitur liberationis David narratio, secundo intentio cōclusio, ibi. Viuit dominus. Prima in tres, quia primo ponitur Dei liberationis efficacia. Secundo liberationis materia, ibi. Laudans inuocabo. Tercio liberationis forma, ibi. Misit de summo.

Circa primum dicit David. Diligam te domine, &c. charitativa dilectione.

2 Fortitudo mea, &c. i. qui dedisti mihi fortitudinem contra insultus aduersariorum.

3 Dominus firmamentum. i. dans mihi firmitatem patientiæ, & tolerantiam aduersariorum.

4 Et refugium meum, &c. In magnitudine imminentium periculorum.

5 Et liberator meus. De manu præualentium inimicorum.

6 Deus

MORALITER.

1 Diligam te do. forti. mea. Iste psal. est gratiarum actio ipsius David pro sua liberatione a persecutione Saulis, & aliorum inimicorum.

Allegorice uero potest exponi, ut sit gratiarum actio totius ecclesiæ pro sua liberatione a persecutione Iudæorum. Circa quod ostenditur primo liberandi potestas in Deo, cum dicitur.

Diligam te domine fortitudo mea, &c. i. diligam te super omnia, quia tu es tota uirtus, & tota substantia mea, ideo dicitur hic fortitudo, roborans: firmamentum, stabilis: refugium saluans: adiutor, & protector, defendens: & cornu salutis, hostes deuiciens.

Cir-

Cass. Primo, propheta summam colligens, de liberatione D gratias agit.

b Refugium. Cass. Quando erat opus consilio, David ad eum refugit, & inuenit.

Liberator. Cass. ut si potens, captum ad hostibus liberet.

c Protector. August.

Quia de me non præsumpsi, quasi cornu superbiæ contra te erigens, sed te celsitudinem salutis inueni, quod ut inuenirem suscepisti me.

d Laudans inuocabo. Deus meus.

Cass. Post omnia non elatus se iactat, sed omnia Deo tribuit, & ideo saluus. Nam qui aliter facit, sibi relictus perit, et si uicissim uidebatur.

e Circūdederunt. Cass.

In persona iustorum ante aduentum Christi, agit de cladibus humani generis, & quomodo Deus mysterio incarnationis misertus est, & in baptismo de toto orbe Christianos collegit.

Dolores non de rebus mundi, sed mortis, quia ubique diaboli regnabat inter quos rari erant iusti, qui rapidis iniquitatibus conturbati sunt.

f Dolores inferni. Gētilis in inferno debito dolore torquēdi.

g Præoc. me. la. mo. sequit. Comota est. Ecce quomodo audiuit de pmissa tristitia per incarnationem. q. per ea quæ tunc facta

sta

Deus meus.

E

† redemptor (elevation mea exaltatio mea vel perugiu meum)

† Belial, nel impietatis Cladi

bus patrum

quomodo Christi misertus est.

† præuenerūt. i. præualuerūt mihi.

† hoc uersu usque ad finem psalmi omnia uerba possunt transferri, & in preterito, & in futuro, & in presenti.

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

Gta sunt sic describit. *Commota est*, & post. *Contremuit*. Necessesse est, ut presentia iudicis tremant peccatores. Inclinauit, humiliavit se verbum, ut carnem sumeret. Descendit, ad nos venit. Caligo, diabolus qui mantes obnubilat. Sub pedibus, quia domini potestate calcatur. Ascendit super cherubin, quoniam

Ad. 1. 2.

f. 1. 2.

ascendit, quod omnem modum scientie excedit, quis. n. attingit hoc arcanum quod caro passa sic est exaltata? Voluit, geminatum, nimiam celeritatem significat, qua per totum mundum cucurrit. Tenebras, incarnationis mysterium quod nobis profundum, & obscurum. Latibulum, sic etiam maiestatis sue, quod tunc aperiet quando uidebimus eum facie ad faciem. Et tabernaculum. i. ecclesia que ei militat est circumitus eius. i. ei proxima. Dolores. Aug. Dolores Iudae de me, quare eis causa est mortis iterioris, & inferni. Vel dolores morientium, & hi sunt inferi. i. pro inferiori parte mea. Torrentes, iniqui transitorii impetus iniquorum, & hoc quia preoccupant mortalitas, & passibilitas.

* Basil. & Theod. Dolores internecina pericula parturientum more. Torrentes hostium impetus, laqueos insidias appellavit.

a. De temp. Cal. Vel de celo, vel de venturo Christi corpore. * Basil. & Theod. Templum, non manufactum, nec. n. tunc temporis erectum erat: postea. n. Salomon construxit, sed celum nominavit.

b. *Commota est*. Aug. ita clarificato Christo commoti sunt, & contremuerunt peccatores.

c. *Fundamenta*, &c. Cal. Praesumptiones superbiorum. i. diuitiarum, & huiusmodi, quibus innitebantur, spes. n. mundi abiit, quam odit Deus.

* Basil.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et exaudiuit de templo*. i. de celo quod est templum glorie Dei.

2 *Vocem meam*. i. sua gratia dando mihi liberationem.

3 *Et clamor meus in conspectu*, &c. loquitur de Deo more humano, quo clamor petentis introire aures postulati dicitur quando eius oratio exauditur.

4 *Commota est*. Hic consequenter David introducit liberationem Israel ab Aegypto pro sue liberationis exemplo, quia sic ait dicit Rab. Sa. modus antiquorum Hebræorum fuit in particularibus liberationibus facere mentionem de liberatione Aegyptiaca, quæ fuit generalis toti populo, & hoc patet in pluribus locis sacre scripturæ. dicit ergo. *Commota est*. i. habitantes in terra secundum modum communem loquendi, quia propter plagas Aegypti omnes habitantes Aegyptum fuerunt conterriti, & commoti, ut patet in Exo. & etiam ad literam inter plagas illas factæ fuerunt coruscationes, & tonitrua horribilia, ut habetur Exodi nono. e. ita quod uidebatur tremere tota terra, & commoueri montium fundamenta.

6 *Quoniam iratus est eis*, &c. talia. n. erant contra Aegyptios diuina

MORALITER.

1 *Et exaudiuit de templo sancto suo*, &c. i. de celo.

2 *Commota est*, &c. Hic ponitur Iudæorum punitio, dicit. n. Iosephus libro de Iudaico bello, quod Iudæi tunc temporis rebellauerunt Romanis, propter quod supra modum affligerunt Iudæam, eo quod non cognouit suum saluatorem, ut habetur Luc. 19. & hoc est quod dicitur. *Commota est*, & contremuit terra, etc. idest Iudæa in aduentu exercitus Romanorum.

† *Fundamenta montium conturbata sunt*, &c. i. principales de Iudæa quæ est montuosa.

7 *Quoniam iratus est eis*. i. Deus propter quod permisit hæc fieri.

* Basil. & Theodor. Non quod hæc omnia sic acciderint, sed D quia credita sint, similia. n. sæpe Deus ulciscens facit, aut imitans.

d. *Celos*. Cassi. predicatorum inclinavit a contemplatiua administratione, & ad ferendas molestias.

e. *Descendit*, &c. ipse passus in eis, & in quorum dam notitiam.

* Basil. & Theod. Descensum Dei ubique existentis, nec ascensum nouimus, sed differentiam regiminum aliquando enim mitius apparet, aliquando magnificentius. Hoc igitur inclinavit celos, & descendit intelligamus proprium conspectum ostendisse, caliginem sub pedibus eius, eo quod presentia eius uideri non potest.

† *Ascendit super cherubim*, aspectus uelocitatem. posuit tenebras latibulum suum, eo quod eius natura mini me intelligi potest.

f. *Caligo*. tenebrofi qui etiam persequuntur, sub eius potestate sunt vel, qui simpliciter

credunt, subiecti ei sunt.

g. *Et ascendit*. Facit. n. quosdam plenos scientia in quibus supereminet, quorum celeritatem intellectus transcendit, tenebrofis autem latenter utitur, unde. *Virga furoris mei Assur*, ipse vero non cognouit, sed sui cognoscunt.

h. *Volauit super pennas vento*. Cal. Ventos quibus nihil est uelocius superat fama eius, ut dum mox natus Magis per stellam nuntiatus est.

i. *Tenebras*. Aug. Obscuritates sacramentorum, uel in his tenebris ubi videntes per fidem ambulamus, & non per speciem.

Per celos. Cal. descendit, & ascendit, sed per nubes ethereas (quod in Hebræo) i. per prophetas in quibus obscura doctrina. Non sit, sed per nubes quæ (non ætheris, idest Apostoli) præ-

* Basil.

uina iracundia signa.

7 *Ascendit fumus*. Loquitur de Deo ad modum hominis irati, de cuius ore, & naribus exit fumus.

8 *Et ignis a facie eius*. quia ignis, & grando mista pariter ferebantur ad punitionem Aegyptiorum, ut habetur Exod. 9. Et iste ignis dicitur a facie Dei exarsisse, quia processit de eius precepto, & uoluntate.

9 *Inclinavit*. Non per loci mutationem, quæ Deo est impossibilis, sed per effectus exhibitionem, Aegyptios in terra puniendo, & Hebræos liberando.

10 *Et caligo*, &c. Quia fecit tenebras palpabiles tribus diebus in Aegypto, ut habetur Exo. 10.

11 *Et ascendit super*. per hoc. n. designatur uelocitas diuini subsidii ad liberationem populi de Aegypto, quia omnes filios Israel eadem die duxit simul, cum tamen essent in maximo numero, ut habetur Exo. 12.

12 *Et posuit te. la.* hoc intelligitur de nube existente inter exercitum Aegyptiorum, & filios Israel super mare rubrum, quæ erat obscurissima, & densissima ex parte Aegyptiorum, ita quod non poterant accedere ad filios Israel, & in nube illa erat angelus personam domini representans, ut habetur Exo. 14. ideo dicit hic. *Latibulum suum, & tabernaculum*.

1 Tene-

fieri.

7 *Ascendit fumus*. loquitur de Deo ad modum hominis irati de cuius naribus exit fumus, & facies inflammatur.

† *Et carbones succi*, &c. i. Romani contra Iudæos acriter prouocati.

9 *Inclinavit celos*, &c. Per effectum sue punitionis.

10 *Et caligo*, &c. i. turbatio Iudææ tenebrosa.

11 *Et ascendit super*. Per hoc designatur uelocitas executionis in Iudæorum punitione.

12 *Et posuit tenebra. la.* i. Ierusalem ad Dei cultum electam, quæ obtenebrauit per Romanos.

Tom. 3.

f. 4

G fulgidæ sunt in cognitione eius. i. viciniis contemplantes.

A a *Grando.* Aug. Obiurgationes, quæ dura corda feriunt, sed si ignis charitatis resoluit, in miri animo fit aqua satians, alias saliens. Et carbonēs, quia illo igne tenebrosa corda accensa reuimiscunt.

Io. 12. d.

* *Theodo.* quemadmodum nubium coactione tenebrosus factus aer fulguris emittit splendorem, sic Deus qui uideri non potest arcane lucis radios emittit, & impios igne pœnali puni.

eius,

B b *Intonuit.* Cas. ad litteram, ut quando visum est tonitruum, Deo dicente. *Clarificauit, & iterum clarificabo.*

Mt. 17. † profunda, in undationes, vel decursus aquarum, aut valles plenæ aquis.

c *Dedit vocem.* ut cum dixit, hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

d *Et misit.* Cas. Dominus misit. Non. n. transiit ad gentes semper erat certus, neque rationabilis habitus.

fuerunt robu-
stiores me.

* *Basil. & Theodo.* Hæc nostra ætate sæpius acciderunt. Proximis bellicis Aquilonares barbaros grandine profligauit, & Per fas huiusmodi laqueis iræciuit.

e *Et appa. fon.* Christo veniente patuit, quod obscuritas diuini tegebat eloqui,

f *Ab increp.* Cas. Conuersio ad Deum, quasi cum gratiarum actione, quia per prædicationem increpabat peccantes, & inspirabat, ut timerent iram futuram.

g *Misit.* Cas. Hucusque de aduentu domini, hinc de temporibus Christianis. Misit pater Christum. Accepit me, Ecclesiam sponsam,

* *Basil.* persuasit omnibus, quod auxilium celitus mihi suppeditauerit.

h *De aq. Baptismi.* vel misit spm qui est donum Deo alto, quia equalis patri, & filio. Accepit, quasi fugitiuam. Assumpsit, in altitudinem virtutis, & boni operis.

i *De inim. meis.* Aug. i. vitis quæ super omnes inimicos plus nocent.

* *Basil.* Absalonem inuit.

k *Et ab his qui, & c. i. ex* terioribus inimicis hominibus. & dæmonibus quod necesse est, quia confortati secundum quid. *Ecce præuenit.* i. pualuerit. Per hoc magis eripit, quod illi sunt confortati, cum enim affligit ecclesia magis crescit.

* *Theod.* Inimicis robu-

stior apparui & noie afflictionis inuere ut Ab-

salonis deiectionem.

Nam afflictionem, quam Symmachus miseriam vocat, aia imbecillitatem dicit, propter quam peccatum commissum est.

f Ab

h

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Tenebrosa aqua.* quia ex nubis densitate fluebant pluuia grossa ad nauis impedimentum Aegyptiorum, peruenitamen quia nubes illa ex parte filiorum Israel illuminabit noctem, ut ibidem dicitur, ideo subdit.

2 *Præ ful.* quia ex illa nube circa uigiliam matutinam facta sunt tonitrua, & fulgura rotas currum subuertentia, ideo subditur.

3 *Nubes trans.* & c. Ex quo patet sententia usque ibi.

4 *Et misit sagittas, & c. i. fulgura quæ a Deo mittebantur, sicut sagitte super Aegyptios, ideo subditur.*

5 *Et cont. eos. ita. n. fuerunt Aegyptii conturbati, quod volentes fugere aquas maris, currebant contra eas, secundum quod habetur Exod.*

13 *Fugientibusque Aegyptiis occurrerunt aquæ, & c.*

6 *Et apparuerunt, & c. In fundo. n. maris sunt fontes aquarum in aliquibus locis, qui non apparēt nisi denudetur fundus maris, quod tunc fuit factum, ut filii Israel transirent per maris alueum, ideo subditur.*

7 *Et reuel. sunt fund. i. partes terræ existentes sub aquis maris, quæ hic dicuntur fundamenta orbis, ad similitudinem fundamenti domus artificialis in quo fundamentum est pars inferior, quia super terram sunt alia elementa, & superius corpora celestia.*

8 *Ab increpatione, & c. per hoc ostenditur a quo processit talis puni-*

9 *Misit de summo.* Hic consequenter describitur forma liberationis ipsius David, quæ facta est diuina virtute, & primo describitur forma liberationis eius per modum euasione de manu aduersariorum. Secundo

Diuisio.

cundo per modum insecutionis, & destructionis eorum, ibi. Quoniam in te eripiar. *Trina in duas, in partem principalem, & incidentalem secunda ibi.* Cum sancto sanctus eris. Circa primum dicit David. Misit de summo. i. de calo, unde uenit auxilium mihi.

10 *Et accepit.* Scilicet Deus me liberando sua gratia, & uirtute.

11 *Et assumpsit.* id est de tribulationibus multis Saulis, & Absalonis me persequentibus. Quod autem per aquas tribulationes intelligantur, patet Esa. 7. b. ubi dicitur. Adducet dominus super eos aquas fluminis fortes, & multas, regem Assyriorum, & omnem gloriam eius. i. exercitum eius.

12 *Eripuit me de inimi. & c. f. a Saule, & Absalone.*

13 *Et ab his qui.* Siba filio Bochri, & sibi adherentibus, ut habetur 2. Reg. 20.

14 *Quoniam confortati.* habentes magnam potentiam propter multitudinem sibi adherentem.

15 *Præueniunt.* quia Saul ira præuenit David, quod ad modum coronæ circumdedit David, propter quod desperabat se posse euadere, ut habetur 1. Reg. 23. Et Achitophel dedit Absalon consilium, ut persequeretur David, ita quod præueniret eum antequam posset intrare aliquod fortalitium, ut habetur 2. Reg. 17. Et Siba filius Bochri concitauit rebellionem contra David, antequam redisset ad ciuitatem, & domum regiam.

16 *Et factus.* quia ex ordinatione diuina Saul compulsum fuit insecutionem David dimittere, eo quod Philistiim infuderant se super terram Israel, ut habetur 1. Reg. 22. & nutu Dei consilium Achitophel fuit dissipatum, ut habetur 2. Reg. 17. & caput fuit sibi amputatum de consilio mulieris sapientis, & hoc Deo fauente, ut h. 2. Reg. 20.

Et

MORALITER.

2 *Præ fulg. & c.* Tempore nanque tempestuoso de nubibus exeunt conuersiones fulgidæ, & ignis, & fulgur, & aliquando grandines, & per ista metaphorice significantur multiplices Iudææ afflictiones, & ciuitatis, & tēpli cōbustiones.

† *Et intonuit de.* quia terruit defensores templi tantum, quod fugerunt in fossis subterraneis, & sic templum combustum fuit a Romanis.

4 *Misit sag. suas.* i. sagittas Romanorum, quæ dicuntur esse Dei, quia Romani in hoc erant eius instrumentum.

6 *Et apparuerunt fontes aquarum, & c. i. sacræ scripturæ impletæ, loquentes de ciuitate, & templi destructione.*

7 *Et reuelata sunt fundamenta orbis terræ, & c. i. luciba Dei per quæ*

quæ fundatus fuit orbis.

8 *Ab increpatione tua, & c. i. ex uindicta tua processerunt ista*

9 *Misit de calo, & c.* Hic ponitur fidelium liberatio, nam ante Romani aduentum misit Deus angelum suum, cuius monitu fideles qui erant in Iudæa transierunt in regnum Agrippæ, qui erat confederatus Romanis, & ibi fuerunt in pace, propter quod subditur.

11 *Et assumpsit me de aquis multis, & c. i. de tribulationibus prædictis.*

12 *Eripuit me ab inimicis meis, & c. i. a Iudæis qui tunc plures, & fortiores erant temporaliter Christianis.*

15 *Præueniunt me in die afflictionis meæ, & c. i. in persecutione*

I Et

C a In latitudinem. **Cal.** Per scitiam malorum crescit Ecclesia

A numero, & merito.

b **Saluum.** Quod ad fidem venit.

c **Quoniam voluit.** Aug. id est, gratis elegit.

d **Et retribuet.** secundum iustitiam bonæ voluntatis.

* **Theodor.** Fun-

damenta iacit, quo-

modo possumus diui-

na cura digni esse, si

eū pure diligamus.

e **Et secundum puri-**

tatem manuum. Ope-

ra quæ sunt post pri-

ma beneficia Dei, s.

fidem, & charitatē,

quæ gratuito sine p-

cedēti merito Deus

B præstat.

* **Theo.** Cum peni-

tus innocēs ero, per-

fecta bona assequar.

f **Quia custodiui.** Vel

ita cōtinuando cum

præcedente versu. **Et**

tribuet mihi dominus se-

cundum iustitiam meā,

et secundum puri-

cor. **mei.** id est, secundum

quod iust⁹, & purus,

scilicet innocens. **Iu-**

stus, quia custodiui

vias Domini, purus,

quia nō impie gessi,

& hoc ideo, quia cō-

sideraui iudicia tam

præsentia quam futu-

ra, & vidi iusta, & in-

uenta iusta non repu-

li, id est, placuerunt:

& sic custodiui, & sicut cœpi, ero immaculatus: vnde in futu-

ro retribuet.

g **Cum eo.** ei adhærens.

h **Et obseruabo.** Ne iterum cadam. Ab iniquitate, quæ est mors beati.

i **Et retribuet.** **Cal.** Dupliciter Deus retribuit: hic in præsentia,

ut iustus iustificetur: & qui in sordibus est, sordescat adhuc.

vnde hic dicit: **Cum sancto sanctus eris,** & c. & in futuro præmium

bonis, & pœnam malis. vnde ibi: **Quoniam tu populum hu.** & c.

quasi, ita hic: quia in futuro tu populum hu. sal. fa.

Aug. Et retribuet: iam nō solum propter latitudinem fidei D
quæ per dil. operatur, sed propter long. unitatē retribuet mihi.
K **In co-spectu.** hoc iustus conuenit, ut sicut illi Deum semper
contuentur, ita Deus eos iugiter respiciat.

l **Cum sancto.** **Cal.** Dixerat retribuui secundum iustitiam. nunc

ut videatur gratia cū

libero arbitrio, osten-

dit quomodo habea-

tur iustitia: & fit con-

uersio ad Dominū,

quasi cum gratiarū

actione: o **Dne** cum

sancto sanctus eris, i.

aduuas in sanctita-

te, quia sanctus in na-

tura, alios gratia san-

ctificas. In innocētia,

quia innocētem adiu-

uas, & peruersum p-

uertis permittēdo. &

hæc omnia: **Quia tu**

populum hu. sal. fa. &

ocu. superbie hu. Vel,

sicut ego ero immu-

culatus cum eo, si-

militer tu quicūque

cum sancto Christo,

ipso donante, eris

sanctus, & innocens,

& cum peruerso, id

est, diabolo eris per-

uersus. Et est hic ar-

gumentum a conui-

ctu: & hoc ideo: quia

tu Domine po. hu.

saluum facies. & ocu

los super. hu.

* **Theod.** Ad bo-

nas, vel malas homi-

num voluntates tu o Domine remunerationes accōmodas.

* **Basil.** Sanctis enim ea præstas, quæ digna sunt sanctitate,

& ijs qui confessum subuertuntur, subornas vicissim, ut viæ

quam ambulant finem inueniant, humiles erigis, superbos

proffernis.

Aug. Est etiam occulta profunditas, qua intelligeris cum

sancto sanctus, quia tu sanctificas.

m **Quoniam tu illuminas.** Quod enuntiauit de electis, & san-

ctificatis, orat nunc de alijs.

* **Theod.** Tenebras afflictiones, Lucem liberationem ap-

pellat.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

1 **Et eduxit me.** Scilicet regni Israel prædictis tribulationibus terminatis.

2 **Et retribuet mihi dominus, & c.** Ex hoc enim, quod dedit mihi bona temporalia, spero ab eo consequi æterna.

3 **Et secundum puritatem, & c.** Id est operum quæ per manus designantur, eo quod manibus operamur.

4 **Quia custodiui, & c.** Quantum ad pcepta moralia affirmatiua.

5 **Nec impie gessi, & c.** Agendo contra negatiua.

6 **Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo.** exequendo pcepta eius iudicialia.

7 **Et iustitias eius.** Id est cērimonias eius.

8 **Non repuli a me.** eas dimittendo.

9 **Et ero immaculatus.** quia non patitur consortium maculatorum, cum sit Sanctus sanctorum.

10 **Et retribuet.** exponitur iste versus, sicut supra.

11 **Cum sancto sanctus eris, & c.** Hæc est pars incidentalis in qua David incidentaliter ostendit Dei misericordiā, & benignitatem

tatem generaliter erga bonos, eo quod particulariter locutus fuerat de bonitate Dei erga se propter suam innocentiam.

11 **Cum sancto.** Verbum est David ad Deum. q. d. sanctus te sanctum confitebitur, a quo sua sanctitas deriuatur. Vel aliter: **Cum sancto.** qui scilicet sancte viuit.

12 **Sanctus eris.** suam sanctitatem imitando.

13 **Et cum viro innocente, & c.** Id est, qui malum alijs nō facit.

14 **Innocens eris.** malum ei non inferendo, nisi forsitan malū temporalis pœnæ ad purgationem culpæ præteritæ: vel ad exercitium suæ patientiæ quod cedit ei ad bonum vitæ æternæ.

15 **Et cum electo.** ad vitam æternam per prædestinationem.

16 **Electus eris.** quia eligit te omnis alijs.

17 **Quoniam tu populum.** secundum quod dicitur **Iac. 4. b. Deus** superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

18 **Quoniam tu illuminas.** lucerna est lumen in testa: & ideo lumen naturale intellectus humani positi in corpore terreno bene dicitur lucerna. hanc Deus lucernā illuminat, quando luminis naturæ addit lumen gratiæ: quia gratia perficit naturam.

I D us

MORALITER.

1 **Et eduxit me in latitudinem, & c.** Quia tunc dispersi fuerunt discipuli Christi, & prædicauerunt Gentilibus.

2 **Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & c.** Gratiam in præsentia, & gloriam in futuro.

4 **Quia custodiui vias domini.** Id est Christi, quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, ad meditandum, & operandum, & patet litera.

11 **Cum sancto, & c.** Hic ponitur dictæ liberationis recognitio: & dirigetur verbum ad Deum, cum dicitur: **Cum sancto sanctus**

sanctus eris. ipsum sanctificans.

13 **Et cum viro innocente innocens.** ipsū in innocētia cōseruās.

15 **Et cum electo, & c.** scilicet a te.

16 **Electus eris, & c.** Nam eligit te præ omnibus alijs.

† **Et cum peruerso peruerteris, & c.** scilicet opinatiue: quia reputat Deum peruersum blasphemans eum.

17 **Quoniam tu populum humilem saluum, & c.** i. Christianum.

† **Et oculos superbiorum humiliabis, & c.** i. Iudæorum.

18 **Quoniam tu illuminas lucernam meam domine Deus meus, & c.** Id est, Doctores Ecclesiæ.

A pellat. Lucerna autem est homo qui lucem veram accipit. vocat autem sic ferui formam, hoc in alio, inquit, psalmo, parat lucernam Christo meo.

Pal. 131.

a Lucerna. **Cass.** Fuerunt predicatorum in quibus lux, i. cognitio veritatis qua illuminauerunt alios, unde. Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.

b Tenebras. **August.** Eos qui adhuc sunt in tenebris.

c Meas. predestinatione.

d In Deo meo. **Cass.** Deus enim meus, est via qua itur ad celum impolluta. Vel via qua venit in mundum sancta, & immaculata virgo. Et quicquid dixit Spiritus sancto examinatum est, id est, utile, & honestum: vt sapiens, quicquid dicit, prius apud se diiudicat.

B

Theodor. Tentationem, & murum infidias appellat.

c Transgrediar murum. **Cass.** Diruere non penitus potest homo, sed operari transit murum obstatulum peccatorum.

f Deus meus. **Cass.** Et continuando sequitur: Eripies me de con. po. Cetera interponit ad commendationem.

Basil. & Theodor. Via impolluta, i. iusta, igne examinata sine mendacijs.

g Eloquentia. Igne examinationis probantur.

h Omnium. **Cass.** Nullus excipitur, nisi qui sperare non vult.

i Quoniam quis. **Cass.** Deus dico: quia quis est alius Deus, nisi qui & dominus in rebus est: Et quia in Iudæa notus, non digentium: hæc contra paganos qui multos ibi fingunt.

C

k Deus

K Deus qui. **Cass.** Adhuc præter communia, commendat per specialia: quia tertio Christus de virtute, & potentia sua commendatur.

I Precinxit. i. perarmavit. Vel a similitudine currentis. Vel dignitatem notat, & fortitudinem, quod ei conuenit qui potestate sua iudicabit populum, vel mundum.

Basil. & Theodor. Tanquam Ceruus. Sicut ceruus insitum est venenatas feras concutere, sic me superiorem illustriorem hostibus reddidit, docet autem manus ad bellum. etenim ad preces manus expandens supero hostes.

m Et posuit. Firmavit.

n Immaculatam. Sine peccato. Ceruus spinas, & biantia loca transiit. sic Christus spinas, & foueas peccatorum: & sicut ceruus alta, ita super omnes creaturas transcendit.

o Qui docet. Ab imminutibus intidijs cautum faciendo.

p Manus. opera, vel voluntates.

q Ad prælium. Contra diabolum.

r Ut arcum, &c. Similitudine rei quæ non est, id est, irremissibilem fortitudinem.

s Brachia. Christi prophetæ, & Apostoli per quos operatur: qui arcus æreus, quia prædicando non mollescent, sed semper fortes verba salutis iaculantur.

t Protectionem salutis. Non vt nihil patiar: quod tamen est ad profectum. Tribulatio, est correctio, & doctrina, & dilatio, & confirmatio.

u Dilatasti

NICOLAUS DE LYRA.

1 Deus meus illumina. Lumen enim naturale comparatum ad Deum tenebræ sunt, sicut & quælibet creatura: & ideo David petit ipsum illuminari gratia diuina. Vel aliter: Tenebræ dicuntur hic opera meritoria per peccatum mortale extincta, quæ recuperata gratia viuificantur, & illuminantur.

2 Quoniam in te, &c. hic consequenter describit liberatio David per modum infestationis aduersariorum, cum dicit: Quoniam in te eripiar. i. per te eripiar a tentatione. Tætatus enim fuit David occidere Nabal cum oibus de domo sua: a qua tétatione fuit ereptus per verba Abigail a Deo ad hoc directæ: propter quod dixit ei David: Bened. &c. Dominus Deus Israel qui misit te hoc die in occursum meum, &c. vt habetur 1. Reg. 25.

3 Et in Deo meo. Id est, in virtute Dei mei.

4 Transgrediar murum. capiendū aduersarios intra suum fortalicium: quod factum est quando cepit fortalicium Iebuseorum in Ierusalem, vt habetur 2. Reg. 5. & quando cepit Rabath filiorum Amon, vt habetur 2. Reg. 12.

5 Deus meus impolluta. &c. Ista est lex diuina, in qua non est aliqua immunditia concessa, tanquam licita, licet aliqua fuerint permessa propter maius periculum euitandū, sicut vsura cum

cum extraneis, ne fratres suos vsura grauarent, & libellus repudij ne vxores occiderent. Deuter. 22. & 24.

6 Eloquentia domini igne, &c. id est, pura, & munda, sicut metalla in fornace probata.

7 Protector est. f. ipse Deus, dum tamen ista spes proueniat ex gratia, & meritis: aliter enim non esset spes, sed presumptio.

8 Quoniam quis. q. d. nullus: quoniam alij sunt dii vni participatiue, f. homines sancti secundum illud Psalm. 81. b. Ego dixi dii ejus. vel sunt dii falsi, sicut idola gentium.

9 Deus qui præcinxit me virtute. corporali contra hostes visibiles, & spirituali contra hostes invisibiles.

10 Et posuit. auferes a me maculam adulterij cum Bethsabæ, & homicidij Uriæ: quæ macula fuerunt purgata per patientiam quam Deus dedit David in persecutione Absalon, secundum quod prædixit Nathan propheta, vt habetur 2. Reg. 12.

11 Qui perficit. dādo mihi agilitatē ad hostes meos insequendū.

12 Et super excelsum. id est, stabiliens in regia dignitate.

13 Qui docet. quia Deus docuit eum artem præliandi.

14 Et posuisti. dans mihi fortitudinem conuenientem ad exequendum præliandi artem.

15 Et dedisti. q. d. fortitudo mea parū posset, nisi protectio tua

MORALITER.

1 Illumina tenebras meas, &c. i. Christianos simplices qui sunt ignorantes.

2 Quoniam in te eripiar. a tentatione scilicet diaboli, sicut ereptus sum a persecutione populi Iudaici.

3 Et in Deo, &c. id est, tentationis obstaculum, quæ impedit processum in bonum.

5 Deus meus impolluta via. i. doctrina euangelica, quæ non permittit aliquod malum, sicut lex Moisaica permittebat vsuras cum extraneis, & repudij libellum.

7 Protector est omnium spe. quātum expedit ad eorum salutē.

8 Quoniam quis Deus præter dominum. quāsi diceret, nullus.

9 Deus

9 Deus qui præcinxit me virtute. q. d. ab ipso est omnis virtus mea contra vitia.

11 Qui perficit pedes meos, tanquam ceruorum. i. Apostolorum qui fuerunt valde veloces ad discurrendum pro prædicatione Euangelij per uniuersum orbem.

11 Et super excelsum. i. super mundi principes obediētes Ecclesie. **13** Qui docet manus mea, &c. Manus ecclesie, & brachia sunt martyres ad bellum edocti, & ad modum æris inflexibiles, quia tamen ista fortitudo est a Deo, ideo subditur.

15 Et dedisti, &c. Et disciplina tua correxit me. per sanctos cōfessores, & doctores, quorum disciplina est correctio defectuum, & promotio profectuum, &c. ideo subditur, Dilatasti me, &c. **† 4** Persequar

a Dilatasti. August.

A Ne impediant carnales angustiae: quia iatā fecisti charitatem hilariter operantem, etiam de his quae sunt sub me. scilicet, de mortalibus rebus, & membris.

b Persequar. Cal. Arguendo, diuersis afflictionibus fatigando.

B * Theod. Hoc de Goliath, Saule, & Gethæorū intidijs dicit.

c Comprēdam illos, &c. Veris rationibus circumueniam.

d Et comminam. August. Ecce eadem operatio patris, & filij. Super ait: *disperdidisti patrem, & iam ait comminam, i. auferam virtutes, vt post cedant omni vëto doctrinæ.*

*** Basil. & Theodor.** In fugam conuertisti, proprium enim fugientium terga dare.

Odientes intelligit Saulem, Achitophellem, Absalonem, & alios.

*** Basil. Philisthæi** Deos suos inuocantes non sunt adiuti, nec Saul, Absalon, Semei, Deum auxiliatorem habuerunt.

c Eripies. Cal. De illis ira: *sed eripies me: depresso Iudeorum,*

a * Aug. Correctio tua non sinit deuiare, vt quod ago in eum finem referam quo coheretur tibi.

† Et disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa

a me docebit. Dilatasti gressus meos subtus me, & nō sunt in-

a firmata vestigia mea. Persequar inimicos meos, & compre-

b hendam illos, & non conuertar donec deficient. Confrin-

a gam illos, nec poterunt stare: cadent subtus pedes meos. Et

a praeinixisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgen-

a tes in me subtus me. † Et inimicos meos dedisti mihi dorsū,

a & odientes me disperdidisti. Clamauerunt, nec erat qui sal-

a uos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos. Et comminam

a eos, vt puluerem ante faciem venti, vt lutum platearum † de-

a lebo eos. † Eripies me de contradictionibus populi, consti-

a tuēs me in caput gētiū. Populus quē nō cognoui, seruiuit mi-

a hi, in auditu auris obediuit mihi. Filij alieni mentiti sunt mi-

a hi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt a semitis suis.

a * Symma. Pro inueterauerunt, & claudicauerunt, dixit.

a Vituperabuntur, & Auertentur.

a &

& exaltatio gentium. D

* Theodor. Hinc

Iudaeorum dementiā

in Saluatorem variati-

natur, & gentium sa-

lutem, admonetque

ne communicemus

cum eorum reclama-

tione. vt Deus qui-

dē omnibus imperat,

post vero humanita-

tem voluntariam cre-

dentiam, seruitutem

adeptus est.

* Tertull. Quis po-

pulus qui Deum igno-

rabat, nisi noster, qui

Deum retro nescieba-

mus? & quis in audi-

tu auris obediuit, nisi

nos, qui relictis idolis

ad Deum conuersi su-

mus.

f Filij. Iudæi quos

enutriti facti alieni.

Mentiti sunt mihi, ad ho-

norem meum.

g Inueterati sunt, &

claudicauerunt a semitis

suis. Sequentes potius

suas traditiones, quā

Dei.

* Theod. Alienos

seipos fecerūt. sic per

Ieremiam. Quo con-

uersa es mihi in ama-

ritudinē vitis aliena?

* Symma. Pro inueterauerunt, & claudicauerunt, dixit.

Vituperabuntur, & Auertentur.

* a Vinit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et disciplinam. per tribulationes tēporales me corrigēdo.

2 Et disciplina tua ipsa me docebit. quia vexatio a Deo inflicta dat intellectum.

3 Dilatasti gressus. In Hebræo habetur: *passus meos*, quia quando pedes sunt coniuncti, homo dispositus est ad cadendum, sed quando sunt conuenienter elongati, tunc est dispositus ad firmum standum: & per hoc intelligitur firmitas in statu regis, quae inerat ipsi Dauid a Deo.

4 Persequar inimicos. quia non poterunt a. anū meā effugere.

5 Et non conuertar. ab eorum insecutione.

6 Confringam illos. quod cōtigit in filiis Ammon, quos capta ciuitate regia trucidauit: & trāfire fecit super eos ferrata car-penta, traducens eos in typo laterum, vt habetur 2. Reg. 12.

7 Et praeinixisti, &c. Contra Goliath Gethæum, & contra alios Philisthæos, quos diuina virtute frequenter debellauit.

8 Et supplantasti, &c. f. Philisthæos, & alios populos infideles, quos Dauid redegit sub tributo, vt habetur 2. Reg. 8.

9 Et inimicos, &c. conuertendo eos in fugam coram me.

10 Et odientes me disperdidisti, &c. f. Saulem, & Absalom, & Siban filium Bochi cum adherentibus sibi.

11 Clamauerunt, &c. deficiente eis auxilio humano.

12 Ad Dominum, &c. quia erant indigni auxilio diuino.

3 Et

MORALITER.

4 Persequar. Hic orat Ecclesia pro subiectione infidelium, & primo Iudeorum, cum dicitur: *Persequar*. quod factum fuit per Romanos. per meritum tamen Christi, & ecclesiae.

† Cadent subtus. quia seruiunt Christianis.

7 Et praeinixisti. repetitio est eiusdem sententiae ad maiorem assertionem.

9 Et inimicos meos, &c. dorsum. i. fugientes coram me.

10 Et odientes me disperdidisti. scilicet Iudeos qui sunt per orbem dispersi.

11 Clamauerunt, nec erat. Nam Iudæi contra Romanos petierunt auxilium Agrippae, sed noluit eos adiuuare, vt dicit Iosephus libro de Iudaico bello.

12 Ad Dominum, &c. Clamauerunt enim tunc ad Dominum in templo per orationes, & sacrificia, & non fuerunt exauditi.

13 Et

13 Et comminam. tanquam destitutos ab omni auxilio humano, & diuino, vt dictum est.

14 Eripies me. id est, eripuisti.

15 De contradictionibus populi. f. quando sub Absalon, & sub Siba filio Bochi populus Israel rebellans, contradixit mihi.

16 Constituēs me in caput. id est, constituisti.

17 In caput, &c. conseruās mihi stabilitatem regni. Et quia dominium Dauid se extendebat etiam ad alias gentes in circuitu quae erāt idololatrae, vt Philisthæi, & Ammonitæ, & ceteri, ideo subditur.

18 Populus quem non, &c. notitia approbationis propter eorum idololatriam.

19 Seruiuit mihi. obediendo, & tributum reddendo: & quia non solum obediēbant Dauid in propria persona, sed etiam nuntijs ab eo missis. ideo subditur.

20 In auditu, &c. Veruntamen quia istae gentes recefferunt ab obedientia regni Dauid tempore Roboam regis, nepotis sui, & aliorum sequentium. ideo subditur.

21 Filij alieni mentiti sunt mihi, &c. quia iurauerant ei seruire, & successoribus suis.

22 Filij alieni inueterati sunt. licet. n. in principio bene obediērint: tñ ipso decedēte, ab obediētia declinauerūt. id subditur.

23 Et claudicauerunt a semitis. f. In Hebræo habetur: *Et timebunt*

13 Et comminam eos, vt puluerem. f. dispergendo per orbem: Idem enim in canticis repetitur frequenter.

† Vt lutum platearum. Id est, Faciam eos conculcari, sicut lutum: quod patet per effectum.

14 Eripies me. Hic orat pro subiectione Gentiliū, cū dicit: *Eripies me de contradictionibus*. quod incepit a tempore Constantini, qui sub pœna graui prohibuit iniurias fieri Christianis.

16 Constituēs me in caput. Nam Romam caput mundi dimisit vicario Christi.

18 Populus quem non. per legem, & prophetas, f. Gentilis.

19 Seruiuit mihi. humiliter, & deuote.

21 Filij alieni mentiti sunt mihi. scilicet Iudæi dicentes Christo, Ioan. 10. c. *Si tu es Christus, dic nobis palam*: quasi volentes eum habere regem, cum tamen quærerent eius mortem.

23 Et claudicauerunt a semitis. id est, a pœceptis Dei sibi datis.

1 Vinit

A *Viuu.* Caf. Quarto exultans Ecclesia, summam munc-
ra Dei laudat. Vel viuut, quia viuificat.
* Batil. & Theodor. Viuit, quem mortuum in Cruce vo-
care solent Iudai.

Benedictus. quia omnia benedicit.

B *Et exaltet Deus sa-*

† fortis meus,
vel, creator
meus,
† uisiones,

lutis. August. Non ter-

reno more de Deo sa-

lutis mea sentia, nec

ipfam salutem terre-

na, sed in excelsu de-

illo sperabo.

C *Vindicta.* Caf. Pia

vindicta, dum rebellis

subditur.

D *Iracundis.* Caf. Ma-

ior gloria est a feruen-

tibus mahs liberare.

E *Magnificans salutes.*

Deus qui magnificat.

F *Faciens Deus qui fa-*

cit.

* Theod. Potest hu-

ius vaticinationis eue-

tus videri. Nam in om-

nibus vrbibus, & pa-

C *gis, & agris, & finibus, & montibus, & collibus, & in terra, &*

in

in mari, & in regione habitata, & in solitudines diuinus Da-
uid per piorum linguas Deum decantat.

* Theodor. Hoc si secundum Iudaeos intelligatur, vatici-
nationem redarguit, nam post reuersionem Zorobabel cum
regnasset, regni haeredes non dereliquit. Semen ergo Da-

uid aeternum, est Chri-

stus Dominus ex Da-

uid natus secundum

carnem: qui regnum,

& gloriam habet, vt

Deus, & creator an-

te secula, vt homo

in diebus nouissimis

accepit. Ideo dicitur

per Ezechielem. Da-

uid illis Dauidem regem

ipsum: Et rursus,

Dauid Rex in medio eo-

rum, & Esaias excla-

mat. Erit radix Iesse,

in eum gentes sperabunt.

hec Beatus Mattheus

edoctus Euangelicam

historiam sic exor-

tus est: Liber genera-

tionis IESU CHRI-

iracundis
E

Ezec. 36. 34.

F

STI filii Dauid.

PSAL-

NICOLAUS DE LYRA.

mebunt in clausuris suis; & in translatione Hier. iuxta Hebr. ha-
betur: Et contrahentur in angustis suis; & in eandem sententiam
reueritur: quia homines rebellare volentes, recludunt se, &
sua in ciuitatibus, & locis muratis, timentes inuadi ab illis
contra quos rebellant. Istam autem rebellionem futuram
Dauid prauidit in spiritu.

I *Viuu dominus.* Hic ponitur huius Psal. intentio conclusio,
videlicet diuini nominis magnificatio pro beneficijs prae-
dictis, cum dicitur: *Viuu dominus.* quia est vita per essentiam, &
omnia viuunt in eo, secundum quod dicitur Ioan. 1. a. *Quod*
factum est, & in ipso vita erat: Quia creatura, vt est in Deo, est
ipsa creatrix essentia, quae est idem quod intelligere diuinu.
Intelligere autem est supremus gradus vitae: & quia intelli-
gere

Supremus gra-
dis vite est in-
telligere.

gere diuinum est optimum, eo quod vnico actu intelligit
perfecte se, & omnia alia, ideo dicit Philosophus 12. Metap. *Philosophus.*
quod Deus viuut vita nobilissima, sempiterna, & optima.

2 *Et benedictus.* ex beneficijs mihi collatis.

3 *Et exaltet Deus salutis, &c.* non in se, cum sit magnitudi-
nis infinitae, sed in creaturis ipsum laudantibus.

4 *Deus qui das.* & pater sententia ex dictis vsque ibi.

5 *Propterea confitebor.* confessione laudis tuae.

6 *In nationibus.* quia psal. facti a Dauid, deriuati sunt ad om-
nes nationes in Christo credentes.

7 *Magnificans salutes.* i. salutes meas, q. s. rex ab eo institutus.

8 *Et faciens, &c.* id est, inuncto in regem de eius mandato
per Samuelem, vt habetur supra 1. Reg. 16.

9 *Et semini eius vsque in seculum.* quia Deus dedit regnum ipsi
Dauid pro se, & successoribus suis, vt habetur 2. Reg. 7.

PSAL-

MORALITER.

I *Viuu dominus.* Hic ponitur psal. conclusio quae est gratia-
rum actio, cum dicitur.

2 *Et benedictus Deus, &c. qui das vindictas mihi.* id est, victorias,
vt patet per praedicta.

† *Et ab insurgentibus, &c.* Antichristi tempore.

† *A viro iniquo eripies me.* id est, ab Antichristo, qui dicitur
homo peccati, & filius perditionis. 2. Theff. 2. b. *Quem dominus*
Iesus

Iesus interficiet spiritu oris sui, vt dicitur ibidem.

5 *Propterea confitebor.* confessione laudis.

7 *Magnificans salutes regis.* id est, Christi qui est omnium Sal-
uator, quantum in se est.

8 *Et faciens misericordiam Christo suo Dauid.* i. summo pontifi-
ci qui dicitur Dauid, id est, manu fortis: quia quod ligat in
terra, ligatum est & in caelis.

9 *Et semini.* i. populo Christi, cuius est pater spiritualis.

ADDITIO I.

In psal. 17. *Diligam te domine:* vbi dicitur in postill. Et posuit
immaculatam viam meam. Macula adulterij, & homicidij
fuerunt ablatae ab anima ipsius Dauid per suam contritionem,
& Dei misericordiam, etiam antequam persecutionem Ab-
salom patienter toleraret: licet verum est quod sublata ma-
cula adhuc remansit reatus poenae satisfactorie, vt satis habe-
tur in textu per postillatorem allegato, scilicet 2. Reg. 12. d.
vbi postquam Dauid dixit ad Nathan: *Peccaui domino.* statim
ei respondit: *Dominus quoque transiit peccatum tuum.* Quod qui-
dem verbum, si transiit peccatum tuum, intelligitur quan-
tum ad culpam, prout etiam postillator ibidem exponit. vn-
de

de remissa culpa manifestum est, quod non remanet macu-
la: reatus tamen poenae satis factoriae remansit. vnde sequitur
in litera: *Veruntamen, quia b' asphemare fecisti inimicos nomen do-*
mini, filius qui natus est tibi morte morietur. Et ista bene tractan-
tur in prima secundae. q. 87. vide ibi.

ADDITIO II.

In eodem psal. 17. *Diligam te,* vbi dicitur in postilla: *Et se-*
mini eius vsque in seculum. Proprius, & verius exponitur hoc
quod dicitur: *Et semini eius,* de Christo qui factus est ex semi-
ne Dauid secundum carnem ad Rom. 1. a. *Cuius regnum est*
vsque in seculum, quia regnum eius non corrumpetur, Da-
niel. 7. d. *Et regni eius non erit finis, &c.* Luc. c.

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem.* Caf. Psalmus de primo aduentu, unde tyrannus cadit, homo absoluitur, hic propheta respicit in finem, id est Christum, vel in vltima tempora.

P S A L M V S XVIII.

b *Oeli enarr-*
rant.

*** Theod.**

Tres leges das, Naturæ, scriptam, gratiæ ex D. Paulo discimus, quas secundum eundem ordinem B. David in hoc psalmo docet.

*** Basil.** Vnam si-
ne literis, secundam
cum literis, tertiam in
gratia.

R *Primus loquens de*
incarnatione, comen-
dat predicationem no-
uæ legis.

Aug. Celi, Apostoli, de gloria Christi in qua patri equalis.
*** Theod.** Celi, & firmamenti meminit magni Moysi doctrinam sequutus, primū enim cælū factū fuisse dicit: deinde firmamenti artificium narrat, quod cælū cælōrum appellauit. Nā cælū quod videtur veluti quoddam tectū terræ peractum est, firmamentū autē quod est superius hoc cælo, tale est huic cælo, quale hoc cælū est terræ, neq; hæc animata esse docet, sed est quædā profecopœia homines docens, ab his q̄ videntur ad opificem peruenire, & illi hymnorū cantilenam attuler.

Caf. Vel celi qui stellam miserunt.

c *Gloriam.* Caf. quod Deus, quod gratis peccata dimittat.

d *Opera.* Aug. quæ secundum hominem. In primo alii, quia altum nuntiant. In isto firmati, quia pro eo opus est pati. unde: *Non enim erubescio euang.* Et Iudæis quidem scandalum, gentibus stultitiam. **Dies.** Ecce quam discrete non enim omnia omnibus, sed clari clari sapientiam Dei: & ipsi eidem facti nox, tenebrosis scientiam, quæ de humanis,

Caf.

Caf. Et hoc tam mirifice, quod in omnibus linguis, & tam D late, quod in omni arte ambitus terræ.

e *Dies diei.* Caf. Demonstrat ut agitur. Aug. *Dies diei.* Spiritus Ioan. 1. a. spiritualibus p̄fert plenitudinē sapientiæ, quod est verbū in principio apud Deum, & mortalitas carnis, quali lōge p̄latis

carnalibus fidem insinuando annuntiat futuram scientiam. Vel, dies diei, nox no. quia hæc doctrina diebus, & noctibus continuatur vsque ad posteros.

f *Loquela.* Caf. Publicæ suationes.

g *Sermones.* communes narrationes.

h *Quorum non.* Pla-

nus diceret, in quibus

non audiantur voces

eorum. vel, omnium

sermonum audiantur

voces eorū: illud idem

facit per relatiuum.

*** Theod.** Hoc explanatius Symmachus. *Nox nōlli indicat scientiam non verba, neque sermones quorum non audiantur voces, sed in omnem terram exiit sonus eorum.* Vel secundum Aquilam, *In omnem terram exiit ordo ipsorum.* Nam nec sermonem emittentes, nec verba proferentes, sed regulam, & proprium ordinem demonstrantes omnem terram, atque mare ad diuinas laudes decantandas inuitant.

August. Omnibus linguis primos loqui fecit spiritus, qui omnes gentes in vno erat congregaturus, vnus homo tūc omnibus, sic modo vnus Christus caput, & corpus.

i *In Sole.* Caf. Quod alios fecisse laudat, ipse facit, prædicat incarnationem. Vel, in Sole in manifesto mundi, vel in labore. Sol vrit, lucet, & variat tempora.

k *Tabernaculum suum.* August. Quasi militare habitaculum, id est, dispensationem incarnationis suæ, in qua venit expugnare errores mundi. Vel tabernaculum, Ecclesiam in manifesto, non in occulto, vt lateat.

a *Sponsus*

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L M V S XVIII.

1 *Oeli enarrant gloriam Dei.* Huius Psalmo proponit talis titulus in Hebræo: *Ad victoriam Psal. David.* & in translatione Hieron. iuxta Hebræum: *Victori canticum David.* & est supra expositus in suo simili psal. 12. Dicunt autem Hebræi, q̄ iste psal. factus est a David pro gratiarum actione de datione legis, quod fuit magnum beneficium, & specialiter datū filiis Israel, vt habetur infra psal. 147. **b.** *Qui annuntiat verbum suum*

Id est, non fecit tali, et omni nationi, &c. Et secundum istum intellectum psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo David ostendit magnitudinem diuinæ sapientiæ generaliter ex excellentibus creaturis, per quas deuenitur in cognitionem creatoris. Secundo specialiter ex datione legis, ibi: *Lex Domini immaculata.* Circa primum sciendum, quod David ad declarationem diuinæ sapientiæ non est usus creaturis spiritualibus, cuiusmodi sunt Angeli, quia non sunt visibiles, sed corporibus cælestibus, quæ sunt manifesta omnibus, dicens.

1 *Celi.* Id est, orbis planetarum.

2 *Enarrant gloriam.* Id est, patenter ostendunt magnitudinem suæ potentiæ, & ordinem suæ sapientiæ.

3 *Et opera manuum.* Id est, magnitudinem suæ virtutis.

4 *Annuntiat firmamentum.* In quo sunt stellæ fixæ. Ex his enim

enim creaturis excellentibus declaratur ordo diuinæ virtutis, & sapientiæ, secundum quod dicitur Sapientiæ 13. **b.** *A magnitudine speciei, & creatura poterit cognoscibiliter creator horum videri.*

5 *Dies diei eructat, &c.* Variatio enim dierum secundum longitudinem, & breuitatem, caliditatem, & frigiditatem, & alias variationes quæ per motū celi causantur: & secundum certas periodos ordinate reiterantur, ostendit potentiam, & sapientiam motoris primi, scilicet Dei. Et quia ista sunt omnibus nota, vel possunt esse, ideo subditur.

6 *Non sunt loquela, neque sermones.* Hoc est, gentes tam diuersarum linguarum.

7 *Quorum non audiantur voces eorum.* quia omnes habitantes in terra per prædicta possunt edoceri de diuina sapientia, & potentia: ac si docerentur per sonum vocis humanæ.

8 *In Sole posuit tabernaculum suum.* In Hebræo, & in translatione Hieron. iuxta Hebr. habetur sic: *Soli posuit tabernaculum in eis:* & est finis versus præcedentis: & sic exponitur, quia Sol in medio planetarum ponitur: habet enim tres supra se, Martem, Iouem, & Saturnū: & tres infra se, Venerem, Mercurium, & Lunam: & sic in orbibus planetarum qui celi dicuntur, habet habitaculum: & fit hic specialis mentio de Sole magis quam de alijs stellis, quia per ipsum, & eius effectus magis innotescit ordo diuinæ sapientiæ hominibus.

1 *Et*

MORALITER.

1 *Celi enarrant gloriam Dei.* Psalmus iste literaliter intelligitur de publicatione Euāgelij per Apostolos Christi. Mystice vero potest exponi de laude Dei p̄ beneficio incarnationis. Et primo describitur hæc laudatio, secundo laudis ratio, ibi: *In Sole posuit tabernaculum suum.* Ista laus communis est Angelis, & hominibus, quia de salute hominum reparatur numerus Angelorum, ideo dicitur: *Celi enarrant gloriam Dei.* id est, ciues cælici qui sunt Angeli sancti,

3 *Et opera manuum eius annuntiat firmamentum.* id est, militans Ecclesia supra Christum firmiter fundata.

5 *Dies diei eructat verbum.* id est, Angelus clare videns Angelonam ad diuinas laudes mutuo se inuitant.

† *Et*

† *Et nox nōlli indicat scientiam.* Id est, homo videns in anigmatis obscuritate, ad Dei laudem debet proximum inuitare, quod est ei bonam scientiam indicare.

6 *Non sunt loquela.* Angelorum laudantium.

† *Neque sermones.* hominum Deum magnificantium.

7 *Quorum non audiantur voces eorum.* coram Deo acceptante.

Et quoniam ex hoc procedit utilitas toti mundo, subditur.

† *In omnem terram exiit sonus eorum.* & in fines orbis terræ verba eorum, id est, profectus huius laudis.

8 *In Sole posuit tabernaculum suum.* Hic cōsequenter ponitur dictæ laudis ratio: & primo ex incarnationis beneficio, cum dicitur: *In Sole posuit tabernaculum suum.* Id est, in virgine quæ illuminat Ecclesiam, sicut Sol mundum.

1 *Et*

A *Sponsus.* Caf. Toties prophetis, promissus, magna similitudo sacramenti de virgine natus, ut ecclesia sibi virginem copularet.
b *De thalamo.* August. Id est, virginali utero, ubi Deus humane nature, ut sponsus sponse copulatus est. Ecce humilis misericordia, sed fortis maiestate.

c *Gigas ad currendam.*

Caf. Imperturbabilis, irrevocabilis humana naturam potentia superans.

† vel, Gaudebit, ut fortis.

* Basil. & Theo. hec magis dilucide tres interpretes, soli posuit tabernaculum in ipsis, videlicet in celis: Sol autem ob pulchritudinem spiritum imitatur, ob velocitatem gigantem in his autem verbis:

B *Nec est qui se abscondat a calore eius.* celorum

† Precepta

pro luminis posuit, plus efficietia demonstrans. fieri enim potest, ut qui longe absunt fruatur lumine hominum manu accenso, calor vero, nisi propinquantes participes esse non possunt. Sol autem longissime radios emittens, calorem cum lumine impertit.

4. adu. Marc.

Capit. 4.

d *A summo.* Caf. Hic trinitas ostendit. A summo celo, pater. Egressio, æterna generatio filij. Occursus, secundum hominem, dum ascendens ad sedem patris occurrit usque ad summum, secundum quod Deus, pater æqualis. A calore, Spiritus sanctus quem post ascensionem Apostolis misit, a quo nemo absconditur qui ut Deus corda hominum novit. Dicendo, eius, notat unitatem trinitatis.

Ast. 1. 2.

e *Nec est qui se abscondat, &c.* Aug. Verbum caro factum, non permittit ulli se excusare de umbra mortis: quia & ipsam penetravit calor verbi. Vel, calor est spiritus quem misit reuerfus, qui lex, testimonium, iustitia, preceptum, timor, & iudicia, quia hec agit.

f Lex

f *Lex Domini.* Caf. Secundo laudat precepta non & vet. test. D. Caf. Lex per Moysen data, omnia verba sua distinctione corrigens, & ad Christi gratiam mittens.

* Tertul. Lex inuituperabilis conuertens animas, via Domini directa, oblectans corda, preceptum Domini longe lucens, illuminans oculos.

4. ad Marc. & de prouidentia.

a Renatus scientia, & virtute. b Vterque virginali.

a *culum suum, & ipse tanquam sponsus, procedens de thalamo*

b *suo. † Exultauit ut gigas ad currendam viam, a summo celo*

d *† Ab æqualitate patris. Exiit a patre, & venit in mundum, iterum relinquit mundum, & vadit ad patrem. Ioan. 16. f.*

e *egressio eius. Et † occursus eius usque ad summum eius, nec*

f *est qui se abscondat a calore eius. Lex Domini † immaculata,*

g *ta, conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapien-*

h *tiam præstans paruulis. † Iustitiæ Domini rectæ lætificantes*

i *corda, preceptum Domini † lucidum, illuminans oculos*

k *Sapientiam. de diuinis.*

l *Iustitiæ Domini. Aug. Omnes in illo recte, quia non docuit quod*

m *non*

n *non*

o *non*

p *non*

q *non*

r *non*

s *non*

t *non*

u *non*

v *non*

w *non*

x *non*

y *non*

z *non*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo.* quia in ortu suo egreditur de hemisphærio nobis occulto, ornatus suis radijs, sicut sponsus egreditur de thalamo suo, compositus ornamentis.
 2 *Exultauit ut gigas ad currendam viam.* Id est, ad agendum cursum suum velocem secundum quod dicitur 2. Esdræ 4. d. *Velox cursus. S. hic conuertit in gyro celum in locum suum in una die:* quia una die naturali circumit totum celum, quod terra non est, nisi quasi punctulus respectu eius. Ex quo apparet primi motoris virtus, sapientia, & ingens potentia.
 3 *A summo celo.* 1. ab oriente, quæ est principalior pars celi.
 4 *Egressio eius.* usque ad occidentem.
 5 *Et occursus eius.* de nocte.
 6 *Usque ad summum eius.* reuertendo in orientem, secundum quod dicitur Ecclesiæ 1. a. *Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, &c.*
 7 *Nec est qui, &c.* quia de die causat calorem in hemisphærio nostro, & de nocte in hemisphærio opposito.
 8 *Lex Domini.* Hic consequenter ostendit ordo diuinæ sapientiæ specialiter ex legis datione: quod disponebat ad Christum Dei sapientiam, & virtutem, ut dicit Apostolus Gal. 3. d. *Lex pedagoga nostra fuit in Christo.* Et primo describit legis datæ conditionem: Secundo eius observatio, ibi: *Desiderabilia.* Circa primum dicitur.

9 *Immaculata.* quia non concedit aliquid immundum, tanquam licitum, sed permittit aliquid minus malum ad maius malum euitandum, ut dictum est psal. preced.

10 *Conuertens animas.* ad ipsum Deum: & loquitur hic de quinque libris Moyse, qui proprie dicuntur lex apud Hebræos.

11 *Testimonium Domini fidele.* quantum ad libros prophetales, quorum dicta fideliter implentur.

12 *Sapientiam præstans paruulis.* quantum ad alios libros veteris test. qui dicuntur hagiographa: inter quos continentur libri sapientiales ad eruditionem paruulorum, ut habetur Prou.

1. a. *Parabolæ Salomonis, &c.* & subditur: *Ut detur paruulis astutia, & adolescenti scientia, & intellectus.*

13 *Iustitiæ Domini rectæ.* Reuertitur magis ad describendum in speciali conditione legis Moysi, in qua erant tria preceptorum genera, scilicet ceremonialia precepta, quæ in lege iustificationes vocantur: *Iustitiæ Domini rectæ.* quia ad cultum diuinum erant instituta.

14 *Lætificantes corda.* quia Leuitæ cantabant in sacrificiorum oblatione. Alia erant precepta moralia, inter quæ præcipua sunt precepta decalogi: & quantum ad hoc dicitur.

15 *Preceptum Domini.* quia precepta decalogi sunt quasi quædam conclusiones immediate elicite a iure naturali, ut dictum fuit, Exod. 20. ideo sunt lucida, & clara.

1 Timor

MORALITER.

1 *Et ipse tanquam sponsus.* Ecclesiæ.
 † *Procedens de thalamo suo.* id est, de virginis utero.
 2 *Exultauit ut gigas,* ratione fortitudinis.
 3 *A summo celo egressio eius.* id est, a patre.
 4 *Et occursus.* Ioan. 16. f. *Exiit a patre, & venit in mundum: iterum relinquit mundum, & vadit ad patrem.*
 5 *Nec est qui se abscondat, &c.* beneficiorum eius.
 6 *Lex Domini.* Hic secundo ponitur ratio laudis ex conditione nouæ legis, cuius primo ponitur conditio cum dicitur: *Lex Domini immaculata.* id est, nullum illicitum permittens

mittens quod faciunt aliæ leges.

10 *Conuertens animas.* nam aliæ leges cohibent manum, ista vero animum, sicut dicitur in glo. Philip. 3.

11 *Testimonium.* nam Euangelium implet promissa in lege.

12 *Sapientiam præstans.* i. humilibus, Mat. 11. d. *Abscon. hac a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.*

13 *Iustitiæ.* i. consilia Euangelij, quæ sunt quædam semper rectiores, & breuiores via communis mandatorum.

14 *Lætificantes.* quia perducunt ad gaudium Angelorum.

15 *Preceptum Domini lucidum.* Nam Euangelium elucidat ænigmata legis, & prophetarum,

1 Timor

G non fecit, ut imitantes gauderent in eis, qui libere cum charitate facerent, non seruiliter cum timore.

A Caf. Iustitiæ lex quæ iustificat, quicquid præcipit iustū est.

a *Timor Domini.* Caf. Timor seculi nō sanctus, quia non proficiunt, & cū temporibus mutatur. Timor Dñi sine omni perturbatione, quia est mista cum pauore dilectio, quia si timet iudicem, scit misericordem.

† puerus (vel mundus)

† iustitia (vel multa) si-
mil

† fauorū (vel, placitas mel
le confectas)
aut fauorū dul-
cissimum.

† Errores (i-
gnorantias)
-meis

† iustitia a super-
biis (vel super-
bis, cōtine ser-
uum tuum, ne
dominentur
mei)

† perfectus
† ad voluntatē
(vel in volun-
tate, i. compla-
ceant, acce-
pta erunt.

† petra mea
(vel, rupes,
creator, lapis
meus)

Aug. Timor, non ille pœnalis pro terrenis quorū amore fornicatur anima, sed castus quo quanto diligit, cauet offendere sponsum: & ideo non foras emittitur, sed permanet.

b *Iudicia.* Aug. Iudicia Dei non egent alterius auctoritate.

c *Desiderabilia.* Aug. Vel, multum desiderabilia, vel multū aurum: & lapis: vel multum pretiosum.

Aug. Desiderabilia super aurum, super pompas seculi, p quibus iudicia Dei nō desiderantur, sed timentur, vel contem-
nuntur, vel non cre-
duntur. Vel si quis est aurum, vel lapis, vel mel, vel fauus, plus
desiderat quam se iudicia Dei: cuius voluntatem suę præpo-
nit, & dulciora sunt, quā ipse sibi.

d *Super aurum.* Aug. Id est, omne quod appetitur, pro diuitijs, vel potentia, vel pro voluptate.

e *Mel.* Aug. Cibus Dei est mel: id est, solutus iam a seculo.

f *Delicta quis.* Aug. Tertio petit sese a vitijs purgari, ut sit dignus psalmista, qui hæc referat sacramenta.

Aug.

Aug. Menti videnti suavis est veritas, dulcia iudicia, non d videnti quę suauitas: Sed quare non videtur. propter delicta? Nec mirum: *Delicta enim quis intelligit?*

Caf. *Delicta.* omnia, quædam enim nota sunt.

Caf. Mea inquit, aliena affligūt: & iō parce: repelle sua forē.

g *Ab oculis.* Caf.

Omnia peccata, duobus includit. Occulta sunt originalia, & quę secreta voluntate oriuntur, quę multis ante effectum rei celantur, quā forte no-

† magis quā
aurum, & obri-
zum

Eccl. 18. d

† cautus, præ-
monitus, cir-
cumspēctus in
ipsis, sub. ne
quid cōtra ea
faciat, vel per
illa cautus ef-
fectus est.

† custodienda
mundus.

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

a *Timor Domini* † sanctus permanens in seculū seculi, iudicia

b *Domini vera,* † iustificata in semetipsa. *Desiderabilia* † super

c *aurum,* & lapidem pretiosum multū, & dulciora super mel,

d † & fauū. Etenim seruus tuus † custodit ea, in † custodiendis

e illis retributio multa. † Delicta quis intelligit? *Ab occultis*

f *meis munda me,* † & ab alienis parce seruo tuo. *Si mei non*

g *fuerint dominati, tunc* † immaculatus ero, & emundabor a

h *delicto maximo.* Et erunt † vt complacent eloquia oris mei,

i & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. *Domine*

j *adiutor meus; & redemptor meus.*

tior origo peccati, præter oculū suū, quo cecidit diabolus, & alienū quo homo seductus est, & cōtentiendo fecit suum.

Aug. Nō est maius delictū, quā apostatare a Deo, quod est

initū superbię: Superbia vero est initū, & causa oīs peccati.

* Theod. Si mihi nō fuerint dominati. Per hæc nouū testa-

mentū prædicat, & baptismatis gratiā, & Spiritu sancti donū.

i *Domine adiutor meus & redemptor,* & c. * Theod. Accōmo-

data psalmo peroratio. Nam Dñm quidem, vt creatorem, &

opificem vocat. Redemptorem vero, tanquam per baptis-

matis regenerationem a dæmonum seruitute liberantem.

PSAL-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Timor.* quia populus audiendo vocem Domini dantis

præcepta decalogi, fuit valde perterritus, vt habetur Exo. 20.

Cuius timoris debet esse memoria perpetua, ideo subditur.

2 *Perma.* Alia pcepta fuerūt iudicialia: & quantū ad hoc dñ.

3 *Iudicia domini vera.* quia continent, & manifestant iustitiā,

sicut apparet de lege talionis, & de multis alijs. Exo. 21. & 24.

4 *Desiderabilia.* Hic describitur consequenter legis obserua-

tio, quæ primo debet esse in corde. ideo primo dicitur: *Desi-*

5 *derabilia.* scilicet sunt præcepta diuina.

6 *Super aurum.* inquantū spiritalia corporalibus præferunt.

7 *Et dulciora.* gustui mentis meæ.

8 *Super mel,* & c. i. magis quā sit mel, & fauū gustui corporis,

rōne iam dicta. Secūdo debet conservari in opere, iō subdit.

9 *Etenim seruus.* qui vere seruit tibi.

10 *Custodit.* opere adimplendo.

11 *In custodiendis illis retributio multa.* f. beatitudo futura. Sed

gaia in lege sunt multa pcepta, f. sexcēta, & 11. secundū He-

bræos, iō difficile est obseruare ea absq; delicto. iō subditur,

12 *Delicta quis intelligit.* q. d. nullus perfecte. iō subdit Dauid.

13 *Ab occultis mei munda.* dulcedine misericordiæ tuæ.

Nota. **13** *Et ab alienis.* delictū enim alterius trāsit ad aliquē p p suā negli-

negligētiā, qñ negligit eos corrigere loco, & tpe quos dēt, &

hoc correctione fraterna, quātū ad platos, & principes, de q-

bus orat Dauid: & iō merito dicit: *Ab alienis parce ser. t.* q. a im-

posse ē, vel saltē difficile trāsire sine defectu i tali correctiōe.

14 *Si mei.* defectus proprii, vel alieni modo dicto.

15 *Tunc immaculatus ero.* in conscientia propria.

16 *Et emundabor,* & c. quia qui cauet minora peccata, cauet

etiam maiora.

Aliter exponitur ab aliquibus ab illo loco. *Ab alienis.* hoc est,

ab infidelibus, q sunt alieni a fide. Parce seruo tuo, ita q non

hēant potētiā sup me, p quā inducant me ad peccata infide-

litis suę, sicut Antiochus cogebat Iudęos trāsire ad ritū Gē-

tilē, & idololatrię, vt hñ 2. Machab 6. a. iō subditur: *Si mei non*

fuerint dominati infideles. Tunc immaculatus ero, ab eorum culpa.

Et emundabor a delicto maximo. id est, ab idololatria, ad quam

me non cogent, & sic manebo mundus ab ea.

17 *Et erunt, vt complacent eloquia oris mei.* Quia eloquia ex

corde mundo procedentia, sunt Deo placita. (ter.

18 *Et meditatio cor.* & c. ad te cognoscēdū, & amādū veraci-

19 *Domine adiutor meus.* in tribulationibus superueniētib.

20 *Et redemptor meus.* de Agypti seruitute, i qua dicit se Da

uid redēptū in suis patribus. Licet autē ista expō sitis cōcordet

literæ,

Alia expō-

MORALITER.

1 *Timor domini* f. iustis, & c. id est, æternaliter: quia timor fi-

lialis manet in patria, non tamen quantum ad timorem of-

fensæ, sed quantum ad exhibitionem reuerentię.

3 *Iudicia.* Quia sententię de agilibus in Euangelio datæ

continent veritatem, & iustitiam manifestam.

4 *Desiderabilia.* Post Euangelij laudem, hic inducit Psalmis-

ta ad eius obseruantiam dicens: *Desiderabilia super au.* nam sa-

pientię specialiter euangelicę nulla res corporalis compa-

rari potest in valore, & dulcore: propter quod custodienda

est diligentissime. ideo subditur.

8 *Etenim seruus tuus,* & c. f. inenarrabile bonum: quod oculus

non vidit, & auris, & c. 1. Cor. 2. b. Sed quoniam obseruatores

aliquando deficiunt non aduertentes, ideo sequitur.

11 *Delicta.* f. oīa. quis in. q. d. nulli, aut pauci. ideo subditur.

12 *Ab occultis.* quę possent occasionaliter in me retorqueri.

14 *Si mei non fuerint.* f. dæmones p aliqua dictorū peccatorū.

15 *Tunc immaculatus ero.* coram Deo.

16 *Et emundabor.* quia si fuero mundus a minoribus, & per

cōsequēs a maioribus. **17** *Et erunt vt com. elo.* i. orationes

meę vocales, & mētales erūt acceptabiles corā Deo. Sed qñ

hoc prouenit ex bonitate diuina, subditur: *De. ad. m. & reue.*

8 Et

A litera, tñ mihi non vñ inconueniēs, vt dicatur expō literalis. Pr mo, qā Paulus Apostolus in lege, & pphetis edoctus per eruditionē humanā, & diuinā allegat literam huius psalmi dictam de publicatione euāgelij per Apostolos, & discipulos Christi. Rom. 10. ca. cōcludēs. *Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum Christi.* Sed dico: *Nunquid nō audierunt?* q. d. sic: quod pbat p literā huius psal. dicēs. Et quidē in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fi. orb. & c. Itē in fine huius psal. dñ: *Domine adiutor meus, & redemptor meus.* Per hoc enim quod dñ: *Redemptor meus.* absolute intelligitur ille qui est redēptor antonomasice: sicut cū dñ philosophus absolute, intelligitur Aristoteles. Redemptor autē antonomasice dictus in scriptura, est ipse Christus. Redēptio enim a captiuitate Aegypti fuit particularis vnius populi. Redemptio autē facta p Christū gñalis totius mūdi. Quā redēptionē puidit in spīritu pphético ipse Dauid, qā clarius, & diffusius, scripsit mytheria Christi quam alij, vt dñ. Et est in principio huius libri: & de hoc fecit hunc psal. Igitur sñ istū intellm psal. iste in tres partes diuidit: qā primo describit euāgelij publicatio, secundo publicati cōditionē, ibi: *Lex domini*: tertio eiusdē obseruatio, ibi: *Desiderabilia.*

Diuisio. Circa primū dñ: *Celi.* i. Apostoli q dicuntur hic celi metaphorice, qā fuerūt excellenter illuminati, & in Deū eleuati. Tali modo loquēdi vsus est Esaias 1. c. *Audite celi, & auribus percipite terra.* Nō enim alloquebatur corpora celestia, & terrā q est elementū: qā nō habēt sensum, & intellctū, sed sub noīe celorū alloquebat maiores in populo, & sub noīe terræ minores, sicut iudiciū 9. sub noīe Rhamni intelligitur Abimelech secundū sensum literalē: & sic in pposito Apostoli noīantur celi, cū dñ: *Celi enar. gloriam Dei.* quā Christus habuit in miraculis, & gloriā suā resurrectionis, & ascensionis: hoc narrauerūt verbo suā p̄dicationis. *Et opera ma. eius annua. firma.* Per firmamentū in quo sunt stellæ fixæ, intelligit Ecclesia quantū ad Doctores sanctos, vt dñ Dani. 12. b. *Qui enim docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stelle in perpetuas aternitates. Dies diei eructat verbum, & c.* Per diē intelligitur nouū testm, in quo est veritas reuelata. Per noctē vero vetus testm, in quo veritas erat sub figuris, & velaminibus obūbrata: sic enim loquitur Apostolus ad Rom. 13 d. *Nox præcessit, dies autem appropinquauit,* loquens de tpe vet test. & noui. Est igit sensus: *Dies diei eructat verbum.* i. nouū testm ab Euangelistis, & Apostolis descriptum populo Christiano. *Euēta. verbum.* i. annūciat verbū incarnatū. *Et nox nulli indicat scien.* qā vetus testm lud eis annūciat Christi mysteriū, licet magis occulte, sicut patet Esa. 9 b. *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis: & vocab. tur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, & c.* in quo ostenditur humanitas Christi, & diuinitas eius. Et in multis alijs locis sacra scripturæ vt. t. tella. descripta sunt mytheria Christi, licet minus clare quā tpe veritatis reuelata. *Non sunt loquela, neque sermones.* qā Apostolis, alijsq; discipulis cū eis existētibz in die Penthecostes data est gratia linguarū, vt possent p̄dicare Euangelū Christi linguis oīum gentium, vt habetur Act. 2. qā Spiritus sanctus in linguis igneis cecidit sup Apostolos, & alios Christi discipulos, de quibus dñ ibid. 1. cap. 1. *Erat autem turba hominum fere 120. In omnem terr. exi. fo. eo.* quia viuente Beato Petro fides Christi pradicata est vsq; in Franciā, quæ est in vltimo climate versus Occidentē, vnde & Senonis fundata est Ecclesia in noīe Beati Petri viui, qā ipso viuente cōsecrata est. Cū igitur Apostoli alijsq; discipuli Christi exierunt de Ierusalem: & publicandū Euangelū per orbem, sñ quod habetur Act. 1. a. *Eratis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria vsq; ad vltimū terræ.* Ierusalem autē sita est in medio climate, & iō sicut Euangelū publicatū est viuente Beato Petro vsq; ad vltimū clima versus Occidentē, ita intelligendū est versus alias partes mundi. *In sole posuit tabernaculum suum.* i. Beata Virgine q noīatur Sol propter plenitudinem gratiæ, quia in ipsa habitauit Christus, sicut in tabernaculo: propter quod in persona eius dñ Eccl. 24. a. *Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Et ipse tanquam sponsus procc. ae thal. i. de virginali vtero ad d. sponsum sibi Ecclesiā. Exultauit ut gigas.* propter magnitudinē virtutis. *Ad currendam. viam.* vita p̄sentis. Secundum vero literā Hebraicā, & Hiero. translationē, in quibus sic habetur: *Soli posuit tabernaculum suum in eis:* exponendum est de Christo qui est Sol iustitiæ, cuius tabernaculū est humanitas, quæ est tabernaculū diuinitatis. Et hoc tabernaculū posuit Deus pater in eis, i. in Apostolis, alijsq; discipulis cū quibus familiariter habitauit, sñ quod dñ Ioan. 1. b. *Verbum caro factum est, & ha. & c.* Et ipse tanquam sponsus procc. ae thal. i. hoc est de virginali vtero: sicut prius exponatur vsque ibi: *A summo ca. e. e. & c.* in incarnatione, in qua visitauit nos oriens ex alto. Et occursum eius vsq; ad summū eius. in suabenedicta ascensione, in qua ascendit ad dexteram patris, vt habetur Matth. ult. d. *Nūc est qui se abscon. a vultu eius.* Hic est ardor

charitatis ipsius qui se extendit ad omnes quantū est de Deo, vt dicit Lucas 12. f. *Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi vt accendatur. Lex domini.* Hic cōsequenter describitur Euāgelij publicati cōditio, cū dñ: *Lex Domini.* quia immediate tradita est a Dño incarnato, vt patet Matt. 5. a. *Aperiens os suum docebat eos, d. Beati pauperes, & c.* Lex autem Mosaica licet sit a Deo, nō tñ fuit data immediate ab ipso, sed mediāte Angelo q in psona Dñi loquebatur ei: p̄p quod in Exo. aliqñ Angelus, aliqñ Dñs nominat, sñ quod dicit B. Greg. & B. Stephanus: Act. 7. e. dicit de Moyse: *Hic est q fuit in Ecclesia in solitudine cū Angelo, q loquebatur ei in monte Sinai, & cū patribz nostris.* Et infra eo. cap. arguēs Iudæos dixit: *Qui acceperitis legē in dispositione Angelorum, & non custodistis: Con. anima.* i. ordinans motus interiores animæ. lex autē Mosaica ordinabat actus exteriores: de motibus aut interiorum parū se intromisit: p̄p quod dñ in glossa Philip. 3. quod lex vetus p̄hibebat maiū nō animū. & Matth. 5. d dñ: *Audistis, quia dictum est antiquis: Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui r̄scitur fratri suo reus erit iudicio. Testimonium domini.* i. Euangelū. Fidele, qā adimplet quod promittit inducens obseruatores ad vitā beatā: quod non faciebat lex vetus, sñ quod dñ Hebr. 7. c. *Nihil ad perfectum adducit lex. Sapientiam prastans par. i.* Apostolis, alijsq; Christi discipulis. q erant simplices, & humiles, secundum quod dicit Saluator Matth. 11. d. *Conteabor tibi pater domine celi, & terra, quia abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuulisti ea parvulis. Iusti do. re. i.* consilia Euangelica cōem iustitiā excedentia, secundū quod dñ j. *Iustitia tua, sicut montes Dei, & ista consilia iustificānt, & rectificant, & dirigunt hominē ad vitæ perfectionē. Lartificantes corda, ex consolatione diuina propter quod de ipsis dicit Saluator Matth. 13. f. *Simile est regnum calorum thesauri abscondito in agro, quem cum inuenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit omnia quæ habet, & emt agrum illum.* Quod exponens Gregor. dicit: thesaurus absconditus, est cœlestis desideriu; ager vero in quo thesaurus absconditur, est disciplina studij cœlestis, quæ consistit in obseruantia cōsiliorum. *Præceptum domini lucidum.* quia clare, & lucide traditum est Euangelū, in quo veritas est reuelata. *Timor domini sanctus.* i. timor filialis obedientiæ, ac reuerentiæ: *Permanet in seculum seculi.* quia permanet in beatitudine: & hic timor Domini pertinet ad nouum testamentum. Timor autē penæ magis pertinebat ad vetus, quia terrore penarum a peccatis retraheret: propter quod in terroribus fuit datus, vt habetur Exod. 20. *Iudicia domini vera.* quia iudiciū Domini extremū in quo Christus iudicabit, erit verissimū. *Iustificata in semetipsa.* quia cuiuslibet manifeste patebit equitas illius iudicij, & vocatur hic iudicia pluraliter, eo quod erit omnium generaliter.*

Diuisio. Aliter potest exponi: *Iudicia do. i.* sententiæ a Dño datæ in textu Euangelij quæ sunt veræ, & iustæ, & hæc expō magis concordat literæ sequēti, *Desiderabilia.* Hic consequenter describit Euangelij publicati obseruatio, q primo debet esse in affectu: & quantū ad hoc dñ: *Deside. su. au.* non solū quantum spiritualia corporalibus p̄ferunt, sed et quantum Euangelū lege Mosaica excellentius, & perfectius inuenit, vt patet ex p̄dictis. Secundo in effectu, & quantum ad hoc dñ: *Et enim seruus tuus.* i. bonus Christianus, & maxime in statu p̄fectionis positus, qui non solū tenetur ad præcepta, sed et ad consilia. *Custo. ca. i.* custodiet opere adimplēdo. *Retribu. mul.* quia secundum mensurā meriti, maius, & minus p̄mum habetur. Et qā sicut dictum est, lex euāgelica non. solum ord nat motus exteriores, sed et interiores, & non solum dat p̄cepta, sed et consilia, in qbus homo pōt de facili deficere absq; hoc quod auertat, iō subditur: *Delicta quis in.* q. d. nullus perfecte, ideo subditur: *Ab occultis meis n. un. me do. talia remittēdo.* Et ab alienis p̄ce seruo tuo. quæ possunt ei imputari ratione negligētiæ correctionis fraternæ quantum ad omnes, vel correctionis coactiue quantum ad prelatos, & principes, vt prædictum est: *Si mei non fuerint do. defectus prædicti. Tunc immaculatus eris.* in p̄sentis vitæ termino. *Et emundabor a delictis.* i. in morte inueniar mundus a quolibet peccato mortali, quod & si tūc non sit maximum ex genere, tamen est maximum ex temporis conditione, eo quod ex tunc nō est remediabile, sicut nec peccatum damonum, qā sicut dicit Damasc. quod est hominibus mors, hoc est Angelis casus. *Et erunt vt com. elo. eris mei.* i. orationes meæ vocales. *Et me. cor. mei.* i. mentales. In contrōfens. i. tibi placentes. Illud enim quod est placitum alicui, libeter respicitur ab eodē, secundum quod dicitur Gen. 4. a. *Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain vero, & ad munera eius non respexit. Domine adiutor meus* in tribulationibus, & pressuris. *Et re. me. precio sui sanguinis* secundū illud. 1. Petri 1. d. *Nō enim auro vel argēto redēpti estis de vana vestra conuersatione paterna traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati, & immaculati Iesus Christi domini nostri.*

ADDI-

ADDITIO I.

In psal. 18. *Calienar.* vbi dicitur in post. Licet aut ista expositio. & c. Expositio Hebræorum non concordat literę specialiter in illo versu, vbi dicitur. *Et ipse tanquam sponsus, & c.* quę est quodammodo principalior particula huius psal. Sic sol corporaliter est principalior pars celorum, & firmamenti. i. similiter dici & notis, de quib. agit. Cōstat aut q. sol corporalis nō vere dē procedere tanq. sponsus, cum nullā hēat sponfam. Similiter nec verificat, q. procedat de thalamo suo, cū eius motus sit tñ sm sitū, in quo motu nō procedit de vno loco ad aliū locū. Similiter nec vere dē de sole corporali, q. exultat vt gigas, cum sit inanimatū, prout cōter tenetur, & sic nō cadit in eo exultatio, quā oīa proprie dñr de Christo. Est. n. Christus verus sponsus, cū spōsam hēt, similiter & vere processit de thalamo virginali, egrediēdo ab ipso thalamo in sua bñdi

cta natiuitate per verum motū localem. Similiter exultauit, quia non inuitus sed letanter cū gaudio charitatis exiit ad currendum laborem vię pręsentis vitę. & c.

ADDITIO II.

In eod. psal. 18 vbi dicitur in post. *Et ipse tanquā spon. & c.* In thalamo. sūm vtero virginali Deus humanę naturę, vt spon sus sponse copulatus est, vt hētur expresse in glo. super hūc locū, vñ consensus virginis loco totius humanę naturę expe ctabatur tempore annūciationis in spiritali matrimonio in ter filiū Dei, & humanam naturā celebrato, vt in tertia par te quęst. 19. Tho. in co. q. añ responsionem ad argumēta. Nō ergo conuenienter dictū est, q. Christus processit de virginali vtero ad desponsandam sibi ecclesiam, vt in postil. sed potius processit de thalamo virginali, sicut sponsus procedit de thalamo facta desponsatione, vt verba Psalmistę sonant.

GLOS. ORD.

In finem psalmus David XIX.

a O Christe vel ecclesia. b Pater. c Aug. quia dixisti Pater clarifica filium.

Xauidiat te dominus in die tribulationis

a Quia ad te pertinet populus posterius natus. b Ita. c Cui studes. d Aug. faciens tibi i sanctificationem corpus, ecclesiam de speculatione tutam.

nisi ptegat te nomē dei Iacob Mittat

a Contra mala. b Aug. Crucem qua tuus oblatu

tibi auxiliū de sācto, & d Si ostēdeat te.

a Lucundum deo. b Aug. qui scisti quid valeret passio. c Non eorum, qui te delere voluerunt.

te. Memor sit oīs sacrificij tui, & holocaustum tuum tibi pin-

gue fiat. Tribuat tibi secundum cor tuum, & omne

a Quia omnia alto consilio facit. b Non ludæorum. c Aug. quod tibi mors non noceret, in quo nobis non posse nocere eam facit.

consilium tuum tibi confirmet. tibi latābimur in salutari tuo,

a Confessio tui nominis non perdet sed magnificabit nos. b Christi. c Cuius eius nomine dicitur Christiani. d Quid per ungula.

& in nomine Dei nostri tibi magnificabimur. Impleat do-

a Aug. non solum quas in terra, sed & eas quas in celo facis interpellans pro nobis. b Per prophetam mihi ostentum est, quod resuscitabit dominus Christum. Nec inde dubito, quia iam nunc tanto ante.

minus omnes petitiones tuas, nunc cognoui quoniam

a In resurrectione & ascensione. b Ex certitudine pro facit.

saluum fecit dominus Christum suum. Exaudiet illum de

If. vt ple. gen. in. & sic omnis Israel saluus fieret.

1 Latābimur. Aug. ideo hęc oratio, quia latābimur & magnificabimur, ostendit se vnum de ecclesia tāto ante tempore.

In

NICOLAUS DE LYRA.
PSALM. XIX.

1 Exaudiat te do. Hunc psal. pręponitur talis titulus in Hebraeo. Ad victoriam David psalm. qui potest vno modo exponi sicut supra psalm. 12. Alio modo, quia sicut dicit R. Sal. iste psalm. factus fuit a David postquam viri eius iurauerunt dicentes. Iam non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernam in Israel, vt habetur. 2 Reg. 21. d. Plus enim poterat iu uare existentes in pręlio suis orationibus absens, quam pugnando corporis viribus pręsens. Sicut & Moyses fortius dimicauit precibus contra Amalech, quam exercitus ab eo missus armis instructus, vt habetur Exod. 17. c. vnde ibidem dicitur. Cumque eleuaret Moyses manus suas deuote orando, vincebat Israel, si autem paululum remississet, superabat Amalech. Est igitur sensus prędicti tituli Psal. David. i. factus ab eo David. Ad victoriam, scilicet, impetrandam pro exercitu suo, & hoc est, quod dicitur.

2 Exau. te do. dando victoriam de aduersariis.

3 Prote. te. qui es exercitus Israel.

4 Nomen Dei Iacob. id est, virtus nominis dei pro te innocata.

5 Mittat tibi auxiliū de sancto. id est, de celo per angelos sanctos tibi assistentes in bello.

Et

In-

MORALITER.

1 Exaudiat te do. Iste psal. est oratio David pro suo exercitu contra Absalō pugnāturo, ipso David in castris remanente.

2 Reg. 16. Mystice vero est oratio ecclesię pro Christianis contra infidēles pugnāturos, vt dicat.

Exaudiat te dominus. catholice exercitus.

2 In die tribulationis, id est, belli mortalis.

3 Protegat te nomen Dei Iacob. quod interpretatur supplantator, vt sit sensus, virtus diuini nominis ponat inimicos tuos sub pedibus tuis.

4 Mittat tibi auxiliū de sancto. i. ex merito Christi, qui est sanctus sanctorum.

5 Et de Sion tueatur te. i. per meritum ecclesię per Sion signifi-

fica-

ficat. Heb. 12. c. Accessistis ad Sion ciuitatem Dei viam nram, & c.

7 Memor sit omnis sacrificij tui. i. sacramenti eucharistię oblato pro te. Quod bene dicitur omne sacrificium, quia continet eminentem virtutem omnium sacrificiorum.

8 Et holocaustum tuum pingue fiat. i. feruens desiderij pro quo Deo aggredieris mortis periculum, vt sit ei gratum.

9 Tribuat tibi se. cor tuum. i. voluntatem tuam.

10 Et om. con. tu. consilium exercitus est de victoria obtinēda quod Deus confirmat, quando victoriam pręstat.

11 Lata. tibi victoriam attribuendo.

12 Imple. & tunc potero dicere.

13 Nunc co. per experientiam pręstati beneficii.

14 Quo. sal. sc. i. exercitū Christianum.

15 Exau. i. de eę. auxiliū tribuendo.

Tom. 3.

t

Do-

A In potentatibus. Aug. Potentatus nostri sunt salus fauoris eius cum & de tribulatione dat auxilium, quia vana salus hominum, quæ est finis & vnde & superbia nascitur.

b Salus de. August. idest gratia spiritualis qua saluas eos, facis eos potentes, in eo quod multas virtutes & miracula faciunt. Cal. ut ipsum quoque omnipotentem ostenderet addit, in dextera eius salus est, hæt in deitate, quod petit ex carne, & salus hæc nō est aliquib. malis afflicta, sed

a Aug. non solum de terra, ubi petit clarificari, sed & in celo ubi interpellat ad Deum mittens spiritum. **b** In hoc vult. **c** Sed.

a celo sancto suo, in potentatibus salus dextræ eius. Hi in **b** a Aug. bonis volubilibus trahuntur. **b** Superbi honoribus gaudent. **c** Aug. spem agentes in eternis, nec gloriam nostram querentes, sed Dei.

† curribus, & hi in equis, nos autem **†** in nomine domini **a** Cupiditate temporalium. **†** Cal. terrenis desideriis, ne perderent locum & gentem. **b** Ideo. De spe. celesti. **†** In mortem cum videtur stare recti.

Dei nostri **†** inuocabimus. Ipsi **†** obligati sunt & ceciderunt, **a** De lapidibus suscitati. **†** Aug. a vitijs & morte. **a** **b** Cal. non viribus nostris, sed erecti per fidem iustificati. **†** Ad alta. **c** Et quia sic erit.

nos autem surreximus & erecti sumus. Domine saluum fac **a** Ut qui patiendi exemplum præliandi dedit, offerat etiam sacrificia nostra faciendo a morte excitatus & in celo conuictus, & eo iam pro nobis offerente exaudi nos. **†** Christum. **b** Per eum aduocatum. **c** Cal. quia credimus eum surrexisse.

† regem, & exaudi nos in die quā inuocauerimus te.

potentes facit in a- **D** ternitate. Salus finis temporalia, in quibus potentes erunt non sui. Et hæc est. Hi in curribus, id est, in seculari potentia. Maior trāphus (qui dicitur laureatus) in curru. Minor (qui dicitur ouatio) in equo. Despicit eos qui terrena dignitate præsumunt.

* Theod. Humano more dextram potentiam diuinam nō minauit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In po. i. per angelos sanctos potentes, qui sunt ad dexteram eius.
- 2 Hi in cur. supple. confidunt. s. aduersarii nostri.
- 3 Nos au. in no. Dei. sperantes victoriam consequi virtute eius.
- 4 Ipsi obli. sunt. idest, ob superbiam suam legati catenis, & compedibus tanquam victi.
- 5 Nos au. sur. eis praualeudo non nostra sed tua virtute, ideo subditur.

Et

MORALITER.

- 1 In po. sa. idest, per potentiam dextræ Dei.
- 2 Hi in cur. Hic describitur pugnandi modus, cum dicitur. Hi in cur. idest, peccatorum funibus ligati.
- † Et ce. i. spiritualiter, & utinam cadant corporaliter.
- 5 Nos au. sur. scilicet, a peccatis procedentes enim ad bellum, et iustum, debent esse vere contriti, & confessi, ut sic pro defen-

Nota contra bellantes nostros.

ADDITIONE

In Psal. 19. Exaudiat te dominus, &c. Nulla vñ rō quare Dauid, cū psonaliter egredieretur ad bella nō indigeret orationib. sacerdotum & sacrificijs pro victoria sua, & sic iste psal. magis proprie ad literā exponeretur a Dauid factus, ut ipsū cantarent sacerdotes pro ipso Dauid ad bellum exeunte ad im-

fensione fidei vel iustitiæ audeant mori.

- 6 Et ere. su. auxilio manus tuæ.
- 7 Domi. sal. fac. re. i. me ipsum saluando, exercitum meum cuius salus redundat in me.
- 8 Et exau. nos in die. idest, in die belli, in qua solent homines inuocare dominum fortius ratione imminentis periculi. Moraliter potest exponi psalm. iste, ut sit oratio ecclesiæ pro exercitu procedente ad bellum contra inimicos fidei vel iustitiæ pro defensione regni. Cetera patent.

impetrandum sibi victoriā a Deo, prout proprie sonant verba psalmi pro magnā parte hoc vult vltimi versus, ubi dicitur de rege tanquam in terra personam. Domine saluum fac regem, &c. & in persona ficer d. num. Exaud. nos in die quā inuocauerimus te. vnde restringere tēp. us in quo factus fuit iste psal. ad illud tempus, tantum, quando Dauid non egrediebatur ad bellum, nūdū hæt in litera fundamentum, ut satis patet, &c.

GLOS. ORD.

† vide Psal. 4. in fortitudine.

a In fi. Tertius Psal. de duabus naturis in Christo celestie regē describit, ut auditu credat mūdus, quem visum contemnit Iudæus.

Demonstratiuam facit orationem in laudem Dei.

PSALMV S XX.

Domine in virtute tua laus tua. C. flecter summam propo-

Psalmus Dauid in finem: XX.

a Quod orauit enuntiat.

b Verbi.

c Quia tibi coomnipotens. Homo Christus.

Domine in virtute tua lætabitur rex, & super salutare tuum exultabit vehementer

a Cal. super hoc, quod per eum viuificans omnia.

b Cal. vires magna est.

rum promissione recepta. Dauid deinde ex persona populi hunc psalmum dictauit.

Quo-

NICOLAUS DE LYRA. PSALM. XX.

Domi. in Hunc psal. præmittitur talis titulus in Hebræo. Ad victoriam psalmus Dauid. et in translatione H. ex. iuxta Hebræos. Victor canticum Dauid, et p. tet. expositio ex dictis supra. psal. 10. Ex quo patet autor psalm. f. Dauid. De materia aut. eius dicit R. Sa. Magist. i. nostri exposuerunt. hunc psalm. de rege Messia. i. Christo. Et ibid. subdit q. ad hoc induxerunt concordantiam q. hætur Dan. 7. de Christo ubi dicitur sic. Ecce cum nubib. cali quasi filius hois veniebat, & vsque ad antiquū dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & honorem & regnum & omnes populi trib. & linguæ seruient ipsi, potestas eius potestas æterna q. non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Ter magistros autem suos intelligit Rab. Sa. doctores Hebræorum antiquos, dicit tamen quod iste psalm. conuenienter exponitur de rege Dauid propter responsum ad hereticos per quos intelligit conuersus Hebræorum, qui ex litera huius psalm. & expositione eius secundum antiquos contra Iudæos sui temporis arguebant.

bant. Ex quibus patet quod iste psal. ad literam de Christo est intelligendus secundum antiquos Hebræos: & ideo aliam expositionem neminem literalem sequi vel querere, ut pote de rege Dauid, vel alio quocunque est magis Iudaizare quam Iudaizabant Hebræi antiqui, & dare occasionem modernis Iudæis defendendi suum errorem: propter quod expositio de rege Dauid videtur esse conficta, ut patet per prædicta. Psalm. igitur iste ad literam exponendus est de magnificencia regni Christi, quæ consistit in eius exaltatione & aduersarij eum depreffione quæ ponitur ibi: Inueniatur manus tua, &c. Igitur circa primū Dauid in spiritu sancto præuidens Christi hominis regnum ad quod fuit exaltatus in humanitate Dei patris virtute, secundum quod dicitur Act. 2. c. Dextera igitur Dei exal. &c. dicit sic.

- 2 Domi. idest, o tu domine Deus pater.
- 3 In vir. f. Christus rex regum, & dominus dominantium, qui in quantum homo lætatur de virtute diuina, in qua faciebat miracula, & mentes simplicium illustrabat sapientia, secundum quod dicitur Lu. 10. d. In ipsa hora exultauit in spiritu sancto, & dixit: Confite. pater ex. & ter. qui abs. hæc a sapien. & pru. & re. &c.
- 4 Et su. sa. idest, quia dissipasti saluare mundum per ipsum.
- 5 Exul. ve. idest, valde quia excessus non habet in Christo locum.

Desi-

MORALITER.

- 1 Domi. in v. r. Psal. iste literaliter est intelligendus de magnificencia regis Christi quantum ad suam exaltationem, & aduersarij eius depreffionem. Potest autem moraliter exponi de quolibet Christiano regnū amant suæ bene regēti, & sic me-

meretur in celestib. coronari. Igitur primo ponitur huius regis deuotio, cum dicitur Deo. Domi. in vir. latitia spirituali, & non in sua virtute, de qua non vult gloriari.

- 4 Et super sa. m. scilicet Christum.
- 5 Exultabit vehe. idest, super omnia.

Desi-

A *Fructum eorum de terra perdes, & semen eorum.* Non erit eis fructus beatitudinis in terra viuentium.

* Theod. veluti malitiam igni obnoxiam eos cōficiēs, & posterius, in tempore vultus tui, i. iratue, cum tempus opportuni vindictæ esse iudicaueris.

* Theod. quoniam

† *iræ tue.*

cōtra te linguam mouerunt, & maledictis vti sunt. Et dicentes se superiores fore Deo, vt idolis fuerant, cogitauerunt cogitationes

B quæ non possunt fieri, legit Symmachus,

b *Quoniam pones.*

† *consilium.*

Cas. Dicta de futura de presenti eorū poena subiungit. *Quoniam pones.* Aug. Vel quia hoc faciunt Iudæi, pones eos dorsum, i. depelles eos a te, quia hi repelluntur. In reliquijs, i. in his quos tibi

† *fortitudines.*

bi relinquis de gētib. assumendos, parabis vultum, qui dēret eorum esse. Vel, dorsum sunt Iudæi qui terrena, nō cælestia con-

C

a Manifestationis tue. b Præterea. c In iudicio futuro. d Aug. conturbati vindicta Dei, post accusationem conscientia deuorabuntur æterna igni.

in tempore † vultus tui, dominus in ira sua † conturbabit

† *Mox.*

a Infernalis. b Quia terrenus est de terra perdetur. c Viuentium.

a eos, & deuorabit eos ignis. Fructum eorum de terra perdes,

a Aug. opera vel quos seduxerunt non deputabis inter hæres. b Hæc poena id est, quia mala que sibi imminere te regnante putabant, in te occidendum retorserunt.

& semen eorum a filijs hominum. Quoniam declinauerunt

a Dicentes, demonium habes. b Quæ in eis sunt. c Expedit vt vnus moriatur homo pro populo & ne mundus periret. d Quia omnia perierunt. † Nescientes quid dicerent.

in te mala, cogitauerunt † consilia quæ non potuerunt † sta-

a Aug. ordinabis eos in his, a quibus postpositis auerteris. b In his quæ relinquis, id est, cupiditatibus regni terreni præparabis tibi ad passionem impudentiam eorum.

b bilire. Quoniam pones eos dorsum, † in reliquijs tuis præ-

a Sed. In gloria resurge. b Aug. quem humilem non nouerunt. c Quam inimitatem putauerunt. d Corde & opere celebrabunt, & nota faciemus mirabilia tua.

parabis vultum eorum. Exaltare domine in virtute tua, can-

tabimus & psallemus virtutes tuas.

* Theod. non quod Deus humilis sit, extollitur, sed quod habet ostendit.

† *disperdet.*

E

† *perficere.* Nā subaudienda est similis dictio in Hebræo, tunc tuo collumabis in vultus eorū. † *fortitudines.*

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 In tempore vultus, &c. iudicii tui, quando pones faciem tuam ad eos condemnandum.

2 Dominus in ira sua, id est, in vindicta sua.

3 Conturbabit eos, proferens contra eos sententiam.

4 Et deuorabit eos ignis, scilicet gehennæ, non consumendo, sed eterniter affligendo.

5 Fructum eorum, &c. id est bona temporalia totaliter ab eis auferes, quibus fruebantur.

6 Et semen eorum, id est, imitatores.

7 A filijs hominum, id est a societate sanctorum. Posset etiam littera ab illo loco. Inueniatur, &c. exponi de punitione Iudæorū pro morte Christi, propter quam ciuitatem Ierusalem & templum incenderunt Romani & populum partim occiderunt, & partim captiuum per mundum disperferunt, Et quātum ad hoc subditur. Quoniam declin. in te mala, spem, Christū occidentes et affligentes. Cogitauerunt cōsilia quæ non potuerunt stabili. Dicitur enim Iohan. 11. quod habuerunt consilium interficiendi Christum, ne occasione eius venirent Romani & tollerent locum & gentem. Et hoc consilium non fuit stabilitum, sed magis accidit contrarium, quia propter mortem Christi Romani destruxerunt locum & gentem vt dictum est. Quoniam pones eos dorsum, id est, terga vertentes coram aduersarij. Et reliq. tuis. hoc est persequentibus paucis. Preparabis vultum eorum. oī confusioni, quæ magis apparet in vultu quam in cæteris partib. corporis. Prosequendo vero expositionem de finali punitione, vt supra dictū est, resumenda est ab illo loco.

8 Quoniam declinauerunt, ponitur causa finalis punitionis, quæ est penitentia finalis, quæ notatur cum dicitur. Quoniam declina-

ue-

uerunt a te, id est, contra te.

9 Mala, id est, peccata, quæ sunt contra Deum. Et bene dicitur. Declinauerunt, quia sicut declinatio in grammatica est de casu in casum, sic declinatio a iustitia est, ruendo de peccato in peccatum. Quia sicut dicit Gregor. peccatum quod per penitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit, & tandem ab profundum contemptus & obliuionis deducit, secundum quod dicitur Prou. 18. a. Impius cum in profundum peccatorum venerit contemnit.

10 Cogitauerunt in te mala. quia repente tolluntur de felicitate temporalis, in qua cogitabant permanere.

11 Quoniam pones eos dorsum, a facie tua eos deiciendo in infernum, secundum quod dicitur Matt. 25. d. Discedite a me maledicti &c.

12 In reliquijs tuis. id est, in demonib. qui sunt a te totaliter relictī tanquam irreuerfibilis ad bonum.

13 Preparabis vultum eorum, mittendo eos ad societatem eorū. vnde Matth. 25. b. dicitur. Discedite a me, &c. et subditur, qui paratus est diabolo & angelis eius. In fine concludit Psal. di.

14 Exaltare domine, &c. quod maxime apparebit in finali iudicio.

15 Cantabimus, quia electi in patria continue cantabunt laudes diuinas, secundum illud psal. 83. a. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculi laudabunt te.

Moraliter. potest exponi psalmus iste de quolibet iusto regnum suum bene regente, scilicet, quantum ad vires interiores, & sensus & actus exteriores cum Dei adiutorio, propter quod coronabitur finaliter in cælo, & eius inimici, scilicet, demones puniuntur in inferno.

P S A L.

MORALITER.

5 Fructum eorum de terra perdes, i. prolem imitatricem malitiæ suæ de terra viuentium excludes.

8 Quoniam declinauerunt in te mala, id est, contra te, nam omne culpæ malum est contra Deum.

† Cogitauerunt consi. quæ non poss. quia Deus voluit impedire.

Quo-

GLOSSA ORDINARIA.

a In finem, &c. Theod. Hic psalmus domini nostri crucem & resurrectionem & gentium vocationem & totius orbis salutem prædicat. Inscriptio demonstrat. Susceptio matutina, nostri saluatoris est aduentus, qui instar auroræ in tenebris sedē

tibus illuxit, lux enim vera est Dominus. Nā scens autem lux diluculum efficit, quæ exorta soluntur tenebræ. In ipsum aut dictatus est hic psalmus Nam potius sacris Apostolis est credendum, & ipsi saluatori qui principio huius psalm. clare vsus est, quam iis, qui aliter interpretari conantur.

b. Psalmus David. Cas. Cum psalm. iste sufficeret ad testimonium

niū passionis, ne qua sit alicui excusatio, sequunt & alii quatuor de eadem re aperte scripti. 34. 54. 68. & 108. Vel pro susceptione ad similitudinem solis, qui paulatim assumitur donec vbiq. clarescat, sic Christus. Hic ergo orator assumptio, pro qua præmittitur passio expresse, quasi sit historia,

non prophetia. Per id quod sequitur id est, per assumptionem, notatur quod præcedit, id est, passio, & merito, quia ipsa passio salus est mundi.

Aug. Pro cerua (vt alii habent) est humana Christi natura, quæ lutum & peccatorū spinas transiit, & mane in gloriam resurrectionis quasi in altum est assumpta.

P S A L.

† vide Psal. 4. † super Aie. leth. Aiebar est nomen instrumenti, vt volunt nō nuli. Alii ipse-riem carnis esse dicunt. Quidam inter pretantur sy- dus matutinum Alii ceruam matutinam.

a Vel pro cerua. b Id est, Christi sub persona veteris hominis, nam vnus homo noster confusus est cruci cum illo.

† In finem † pro susceptione matutina psal. David X XI.

GLSSA ORDINARIA.
PSALMVS XXI.

Deus Deus. Præmittitur conquestio de derelictione, nec non & oratio, sicut in omnib. psal. de passione.

* B. sil. Ligno crucis suffixus Dominus hac vo-

* meus.

ce vsus est dialecto hebraica, hæc autem dicit protota natura humana cuius est primitiæ. * Theodoret. Patibulo suffixus in hanc vocem prorumpit, ipsa Hebraica voce vsus.

Relongatus es a salute mea, & a verbis rugitus mei, vel longe a salute mea verba rugitus mei i. multum a salute ut opem mihi ferat quantumvis clamem.

Eli Eli.

Eus Deus meus respice in me, quare me

a Ecce ideo.

b Corporali.

a Lamma Azab.

c Quia sunt carni quare patior.

c Po. iustitia.

dereliquisti. + longe a salute mea verba de-

a Aug. ut nota delicta sua fecit, ut iustum iustitiam faceret nostram. c. Quasi membrorum meorum delicta postulante mortem meam. b. Ita sunt longe a salute.

delictorum meorum. Deus meus clamabo

PSALM. XXI.

Aug. Quando hoc in cruce dixerat, psalmum istum de se scripsit ut indicaret.

b Responde in me. Cal. Non est in Hebræo, sed a septuaginta interpretibus additum.

c Quare me d. Aug. Mirum hoc cum & Deus esset cum eo, sed pro nobis, qui in eo corpus eius.

d Longe a salute mea.

Aug. id est, mei veteris

hominis, quia longe a

peccatoribus salus, &

hec sunt verba non iustitiae, sed delictorum.

Vel, longe a salute sunt

verba delictorum meo-

rum, quæ sic sunt tollenda.

* Theodoretus Aquila *fremitus mei*. dixit. Symmachus *fletus mei*. Theodotion *clamaris mei*. Septuaginta videntur interpretatione. Alij enim cum hanc vocem *delictorum meorum*, attendissent, non dixerunt hunc psalmum Domino convenire: sed audiant Ioannem clamantem. Ecce Agnus Dei ecce qui tollis peccata mundi, & Paulum dicentem. Ille qui peccatum non fecit, pro nobis peccatum factus est qui ergo pro nobis factus est maledictum, pro nobis verba fecit & exclamat ne respicias in delicta humanæ naturæ, sed concede salutem per meos cruciatus.

e Clamabo. Aug. de nobis corpore suo dicit, ut cum forte dixit. *Transseat a me calix iste*. id est, putant timuisse mori, sed

pro

E

F

NICOLAUS DE LYRA.
PSALM. XXI.

Deus Deus. Antiqui Hebræi hunc psalmum exposuerunt de translatione contra Iudæos per Amam excitata, in qua adversarii eius ad certam diem se preparabant ad occidendum eos et spoliandum, tractantes inter se de modo occidendi et affligendi per confixionem manuum & pedum in ligno, sicut Amam preparaverat Mardocheo, ut habetur Ester 7. & vestes & spolia eorum inter se dividunt per verba. Et litera huius psalmi satis posset ad hanc sententiam applicari. Dixerunt igitur quod cum dicitur in tit. huius psalmi. *uia talis est in Hebr.* Ad vincendum pro cerua matutina psal. David. Cerua matutina dicitur Esther regina, quæ de liberatione populi sui valde fuit perurgil et sollicita. Rab. Sa. dicit, quod per ceruam matutinam hic intelligitur congregatio populi Israel, quæ cerua vocatur, ut dicitur Prouerbio. 5. d. Cerua charissima & gratissimus hinnulus. quæ fuit valde afflicta per Nabuchodonosor ipsam spoliante, & partim occidentem & partim captiuantem. sed per orationes sanctorum huius congregationis in orationibus vigilantium fuit liberata tempore Cyri. Et quamvis possit ad hoc litera applicari, tamen iste expositiones & consimiles non possunt esse vera si dicantur literales. Primo quia Christus Matth. 27. f. protulit principium huius psalmi. tanquam dictum de persona propria, dicens in cruce. Eli eli lamina azabthani, quod et interpretatum Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me. sic. n. iste psalm. incipit in Hebr. & in translatione Hieron. iuxta Hebr. Quod autem in translatione communi interponitur. Responde in me. non est in Hebr. nec in translatione Hieron. dicta, sed fuit additum a LXX. interpretibus. Et patet sic secundum sententiam saluatoris principium huius psalmi. & per consequens totus psalm. ad literam de Christo est intelligendus. Item Matth. 27. e. dicitur, quod illud quod infra scribitur in hoc psal. Diuiserunt sibi uestimenta mea, & c. impletum fuit in Christo. Et idem dicitur Ioh. 19. e. Item Paulus apostolus qui sciuit legem per exercitium studij, & postea plenius per instructionem spiritus sancti, allegat huius literam psalmi. de Christo dictam Heb. 2. c. dicens, de credentibus in Christo. Non confunditur eos fratres uocare, scilicet, Christus dicit in psalmi. Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Propter quod merito, quidam nomine Theodorus, qui exposuit hunc psalm. ad literam de David po-

posito in persecutione Saulis, a qua tamen diuini us fuit liberatus, propter hæc & quædam fuit condamnatus in synodo Toletana. Igitur sequendo Christi Matth. Iohan. & Paul. sententiam & determinationem ecclesiæ, iste psalm. exponendus est ad literam de Christi passione, a qua fuit diuinitus liberatus in sua gloriosa resurrectione. Secundum hoc igitur in tit. huius psalmi. supra posito, per ceruam matutinam intelligitur humanitas Christi, quia sicut cerua de nocte latet in cubili suo, a quo in mane profilit apparet in manifesto, sic humanitas Christi tempore noctis, id est, in triduo sue mortis latuit quasi in cubili, corpus in sepulchro, & anima in sancto. um l. mbo, sed in mane tertia die resurgens apparuit Mariæ Magdalene, & postea discipulis in manifesto, Nec mirandum si humanitas Christi metaphorice dicatur cerua, quia tali modo loquendi frequenter videtur scriptura, sicut Genes. 49. f. dicitur. Neptalim ceruus emissus dans eloquia pulchritudinis.

2 Deus Deus meus. Psal. iste diuinitur in duas partes, quia primo describitur passio Christi ex carnis infirmitate, secundo eius resurrectio ex diuinitatis virtute. ibi. Tu autem do. Prima in tres, quia tractat Christi passum. Primo circa passionem Christi describitur eius derelictio a patre, secundo eius derelictio a Iudeorum genere. ibi. Igo autem sum ver. Tercio eius afflictio in passione, ibi. Quoniam tu es. Circa primum David præuidens in spiritu Christi passionem in persona eius dicit. Deus Deus meus. id est, o tu pater Deus meus ratione humanitatis a te creata.

3 Responde in me. positum in afflictione, tamē hoc non est in Hebræo ut prædictum est.

4 Quare derelictus me. in manibus Iudeorum me persequentium traditum eorum voluntati.

5 Longe a salute mea. scilicet, corporali, quia non fuit præseruatus a morte.

6 Verba delictorum meorum. delicta populi sui dicit. Tum propter membrorum & capitis affinitatem. Tum quia fecit ea sua quodammodo sustinendo pro eis penam. In Hebræo autem & in translatione Hieron. iuxta Hebræum habetur sic. Verba rugitus mei vel clamoris mei, quia Christus clamauit in cruce voce magna dicens. Eli eli, & c. Matth. 27. f.

7 Deus meus clamabo per diem. quia circa horam nonam diei clamauit in cruce. Eli eli. ut dicitur Matth. 27. f.

Et

MORALITER.

1 Deus Deus, & c. Psal. iste secundum sensum literalem est de Christi passione. Moraliter autem posset exponi de cuiuslibet boni Christiani persecutione, magis tamen proprie de persecutione ecclesiæ, quæ est mysticum corpus Christi. Fuit autem ecclesia tempore tyrannorum & magis erit tempore Antichristi in tanta persecutione, quod videbitur a Deo derelinqui, & sic in eius persona dicitur. Deus Deus meus. Et multiplicatur ly Deus, ad ostendendum maiorem eius angustiam.

Qua-

Tom. 3.

c 3 Ad

4 Quare me dereliquisti. non secundum rem, sed secundum apparentiam.

5 Longe a salute mea verba delictorum meorum. Hoc dicitur per malos Christianos qui in ecclesia sunt mixti cum bonis usque ad finem mundi, & propter hoc ex eorum malitia aliquando retardatur salus bonorum a temporalibus penis, quia tamen hoc ad exercitium patientiæ proficit bonis, subditur.

7 Deus meus clamabo per diem, & non exa. dies, & nocte & non. quasi dicat licet clamor meus diurnus & nocturnus non exaudiatur, tamen hoc non est.

A pro suis infirmis qui timent mori, hæc dixit sic & hæc vox membrorum est, clā. & non exaud.

* Theo. spūs crucis tempore precatus est, *Pater si fieri potest transeat a me calix iste*. Sed non ad insipientiā: nō. n. frustra cōcessionem petitionis, inquit, te procrastinare, sed magnū qd

& salutare, te ex cruce peccare cognoui.

* Basil. Noui dispensationis huius mysterium.

a *Per diem, & non exaudies, & nocte, & non ad inf.* Cassiodor. quia nullæ in eo tenebræ, & tamē non auditur ad salutem corporalem.

B *In sancto habitas.* August. Et ita mirum, quia patres liberaſti, ego autem sum ver-

† tenaserunt, crepti sunt

† contemptus populi, ludificamen.

Matth. 27. e.

† subannabāt

† deuoluit ad

dominū, sub-

spem vel ope-

ra iū. i. em-

nia retulit ad

Deum.

† eruat

† complacuit.

in eo.

† qui facis me

confidere.

* Basil. & Theod. Hoc est admirabile, quod te in sancto hoc corpore habitante, crucis patibulo suffixus sum. pro laude alij explanatores hymnum posuerūt. Deus enim decantatur a suis cultoribus.

Augustinus. Sanctificatis ate, quos facis intelligere, quod ad salutem sanctos non audis, vt Paulum, & ad damnationem malos audis vt demonibus concedens porcos vel tentare Iob.

Cassiod. Tu habitas in sancto, quia Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians.

C *Laus Israel.* Aug. id est, vidētis te non eius qui se voluit abscon-

condere a conspectu tuo.

d *In te sperauerunt patres, nostri, sperauerunt.* Cas. Magnus decor dum iterat sperauerunt.

e *Ego au. &c.* Aug. Hucusque Christus in persona veteris hominis, hic iam proprie in sua persona loquitur.

Aug. *Ego autem.* Iam proprie Christus sine femine natus sum, vt essem ultra homines in homine in quo factus sum opprobriū, vt vel sic superbia hominis humilem imitetur.

f *Vermis & non homo, oppro.* Cassiodor. Ita viliter cōculcatus, vt quasi non essem hō,

vel cum sim vermis, id est, de virgine natus, & non homo, id est, peccator, vel non tantum homo, sed &

Deus sum opprobriū

g *Vermis sine coitu na-*

tus, mortalis humilis

h *& vilis, silentio re-*

pens.

* Theod. Aliqui per

vermem ostēdi dixe-

rūt quod natus est ex

Virgine, nam neque

vermis habet substan-

tiam ex concubitu. Ego vero tantum vilitatem offend. &c.

g *Sperauit in domino, &c.* Cas. Dicentes. *Spera in domino, &c.*

ironia Iudæorum, ecce quasi historialis narratio, nō prophe-

tia, ne qua sit excusatio, ne qua ambiguitas.

h *Ab vberibus.* nō ex quo lactari cepi, quia & añ, sed ab vbe-

rib. synagoge extraxisti, ne carnalem cōsuetudinem fugerē,

cuius

a In prosperis vt non abeat. **b** In tribulatione vt habeat. **c** Quia verbis delictorum clamabo. **d** De vtroque, sed ad sapientiam. Non audit Deus ad voluntatem, sed ad salutem.

a per diem, & non exaudies, & nocte, & non ad insipientiam **1**

b mihi. Tu autem in sancto habitas, laus Israel. In te spera- **2**

c uerunt patres nostri, sperauerunt & liberaſti eos. Ad te **3**

d clāmauerunt, & salui facti sunt. In te sperauerunt, & non **4**

e sunt confusi. Ego autem sum vermis & non homo, oppro- **5**

f brium hominum & abiectio plebis. Omnes videntes **6**

g me deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput. **7**

h Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, **8**

quoniam vult eum. Quoniam tu es qui extraxisti me **9**

h de ventre & spes mea ab vberibus matris meæ, in te profe- **10**

tiam ex concubitu. Ego vero tantum vilitatem offend. &c.

g *Sperauit in domino, &c.* Cas. Dicentes. *Spera in domino, &c.*

ironia Iudæorum, ecce quasi historialis narratio, nō prophe-

tia, ne qua sit excusatio, ne qua ambiguitas.

h *Ab vberibus.* nō ex quo lactari cepi, quia & añ, sed ab vbe-

rib. synagoge extraxisti, ne carnalem cōsuetudinem fugerē,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et non exaudies, quia non fuit exauditus in ista oratione, nō pro cedebat ex voluntate deliberatua, sed ex ratione afflictionem & motū sensitivæ partis proponente ad ostendendam in Christo veritatem humane nature, ac cuius integritate est pars sensitiva.

2 Et nocte, præcedite similiter clamavit ad patrē pro sua liberatione, dicens. Pater mi, si possibile est transeat a me calix iste.

3 Et non insipientiam mihi. Supple hoc contingit quod non sum exauditus, nō in hoc apparuit maxima eius sapientia, & quantum ad diuinitatem & quantum ad humanitatem, quia iste modus liberationis humane nature fuit convenientissimus, vt sic homo pēnam solueret qui debebat, & Deus redimeret qui poterat.

4 Tu autem in sancto habitas, id est, omnia sancte facis & ordinate, licet aliquando aliter ignorantibus videatur.

5 In te spera. de seruitute Aegypti, & captiuitate Babylonis, quæ liberationes fuerunt quædam figura huius liberationis per mortem meā factæ.

6 Ego autem sum ver. Hic consequenter describitur ipsius Christi derisio, cum dicitur in persona eius. Ego autem sum vermis. Id est, vilis & abominabilis in conspectu Iudæorum, vnde expuerūt in faciem eius, et colaphis eum ceciderunt tanquam contemptibilem, vt habetur Matth. 26. g.

7 Et non homo. id est, non vtens ratione, sed magis demonis agitatione. vnde dicebant ei. Iob. 7. c. Dæmonium habes.

Op-

MORALITER.

3 *Ad insipientiam mihi.* id est, ad malum, sed ad patientiæ bonum, ideo subditur:

4 *Tu autem in sancto habitas laus, &c.* id est, in te ipso, qui es sanctus sanctorum, propter quod omnia sancte disponis. Et bene differs exauditionem meæ petitionis.

5 *In te sperauerunt patres nostri, &c.* f. martyres & apostoli.

† *Et liberaſti eos, &c.* de miseria huius mundi.

† *In te sperauerunt & non sunt confusi.* sed magis honorati in hoc qd digni habitū sunt pro nomine tuo cōtumeliā pati, pp quod subditur ecclesiæ delusio ab infidelibus, cum dicitur.

6 *Ego autem sum vermis & non homo.* id est, reputata sum res vilis & non honorabilis.

8 *Opprobrium hominum.* scilicet, infidelium.

Et

8 Opprobrium hominum. id est, maiorum, scilicet, sacerdotum Phariseorum.

9 Et abiectio plebis. scilicet, populi communis, licet enim populus primo eum honorauerit, postea tamen deceptus a sacerdotibus eum contempsit, Matth. 27. c. Prætereuntes autem blasphemabant, ideo subditur.

10 Omnes videntes me deriserunt me. f. tam maiores quam minores, vt dictum est.

11 Locuti sunt labijs. me vituperando & blasphemando.

12 Et mouerunt caput, &c. me sicut falsum prophetam notando. Quid autem dicerent sacerdotes eum blasphemantes, subditur.

13 Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum. vnde scribitur Matth. 27. c. Principes sacerdotum illudentes cum senioribus & scribis dicebant. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. subditur. Confidit in Deum liberet eum nunc si vult.

14 Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre. Hic consequenter describitur passionis afflictio, in qua verus homo recurrit ad diuinū auxilium, di. Quoniam tu es qui extraxisti me de ven. &c. i. super naturam nasci me fecisti de virgine.

15 Spes mea, &c. quia sicut supra dictum est in Christo erat spes, in quantum in eo erat certa expectatio futura gloriæ quo ad corpus.

16 In te proiectus sum ex utero. id est, tibi in supposito verbi vnitus a conceptionis principio.

De

9 *Et abiectio plebis.* Martyrum enim corpora frequenter proieciuntur canibus & auiibus ad deuorandum, ideo subditur.

10 *Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labijs.* reputantes me sacrilegia fecisse.

12 *Et mouerunt caput.* notantes me de criminis magnitudine.

13 *Sperauit in domino, eripiat eum, saluum.* hoc derisorie dicebant carnifices & alii infideles de martyribus Christi.

14 *Quoniam tu es qui extra. &c.* Hic allegatur exauditionis causa, cum dicitur. *Quoniam tu es qui extra. me.* de Iudæorum & paganorum errore.

15 *Spes mea, &c.* de consecutione gloriæ.

† *Ab vberibus matris meæ.* id est, ex quo alimentum cepi lacte sanctæ matris ecclesiæ.

Deus

A cuius vter? me nō ptulit, sed iactavit. Nec fecit eius vter, ut sicut paruulus esse tui oblitus, sed fuisti Deus meus. *De pen.*

Aug. Ipsi ita, sed tu.

a *De ventre.* Aug. Non solum matris quæ lex nascēdi est omnib. sed de tenebris synagogæ in quib. infidelis est, nondum

in lucē Christi natus, qui in obseruationib. illis carnalibus sabbathi, & circumcisionis

† descendas
Differenter ra-
tio mitigat do-
lorem interio-
rem, & exte-
riorem.
† Basil. in istar
coronæ circū-
dederunt me. f.
homines for-
tes veluti erat
tauri regionis
Basil.

confidit.
* Basil. & Theod. Esai-
as hæc vaticinatus est
dicens. Ecce virgo cō-
cipiet, &c.
b *Ne disce. a me.* qui iā
cepisti.

Tu ext. non vir, ne du-
bitet virginis partus,
virtute Dei factum
est.

B *Spes mea ab vbe.* ve-
ra humanitas & ma-
gna perfectio, ab vbe-
ribus enim facit, quod
vix maturus.

† vel liquefit
in medio vi-
cerum meo-
rum.

In te proie. sum, non in peccata hominis. Alij in Adam proij-
ciuntur, ex quo rei.

De ventre matris meæ Deus meus. Cass. Nec conceptio sine
Deo, nec in peccato, ut homo, Vnde Angelus. *Spiritus sanctus*
superueniet in te.

* Basil. & Theod. Etenim discipulorum chorus eum dere-
liquit.

c *Circumdederunt.* Cass. Describitur passio quam terminat, ora-
tio: ad conuincendos Iudeos, refert futura quasi præterita.
d *Aperuerunt.* Cass. Ut feræ volentes deglutire, os suum non
ad sapientiam referat.

* Basil. & Theod. Afflictionum species prædicit, per tauros
Sacerdotes, per vitulos eorum subditos intelligens. Ossa au-
tem vocat Apostolos robur Ecclesiæ.

* Basil.

* Basil. & Theod. ob timorem cor euauit, non respondit sa-
pius interrogatus, traditus est sepultura: quod puluere mor-
tis nominat, eo quod puluere obducuntur, qui sepeliuntur.
c *Sicut le.* Aug. Ut leo rapiens, circumdederunt, ut rugiens os
aperuerunt.

a Non de re, nam de te pater meus, de matre Deus meus.

a In corpore vel secundum tempus. b Quoniam.

a Alius: b Aug. consilij, & gladij, & fustibus. c Populus luxurians sine iugo Dei.

d Principe iuperbi.

a *Etus sum ex vtero.* De ventre matris meæ Deus meus es tu, †

b ne † discefferis a me. Quoniam tribulatio proxima est, et

c non est qui adiuuet. Circumdederunt me vituli multi, tauri

d † pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum, si-

e cut leo rapiens & rugiens sicut aqua effusus sum, & di-

f sperfa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tan-

quam cera † liquefscens, in medio ventris mei. † Aruit tanquam

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

a Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Matth. 10. b. b. Cass. firmi mei. c. Aug. scriptu-
ra, id est, sapientia eius & voluntas. † Hi ro. Quæ erat in scripturis clausa, euersio domo lique-
facta est ut cera, ut omnes infirmi intelligant. † Aug. vnde & pro eo velum scissum est.

a De pinguedine ferociore. † Ad similitudinem.

a Incomprehensione. b Crucifige cruc. clamantes. c Circumde. obsede & occiderunt tam

b vit. er. † Quasi. d Multi ad præd. candum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

† vel liquefit in medio vi- cerum meo- rum.

f *Sicut aqua.* Quando
funditur aqua, abluir,
rigat & lapsum pedi-
bus facit: ita effuso
Christo ablatae sunt
sordes, rigate mentes
vbi etiam lapsi sunt
persecutores: & præ
timore dispersi sunt
discipuli. vnde, relicto
eo fugerunt.

Math. 26. f.

Cass. Sicut quæ sa-
cramentum ablutio
peccatorum, & hoc
quia apostoli per mū-
dum dispersi sunt qui
ipsi effusi dicuntur, ut
aqua alluens & rigas
& per quos secretum

† Exaruit.

E

scripturæ elicuit, virtus igne passionis induruit, & solidata
est.

g *Tanquam cera.* Cass. Bene legis mysteria cōparat ceræ, quæ
tunc incem reddit cum calore dissoluitur, vel ideo discipuli
fugerunt, quia doctrina qua eos firmauerat ad more passionem
quali igne euauit, & infirmis excidit, & quia virtus mea a-
ruit. i. viluit, prius probata miraculis. Aruit, quia lingua non
respondit eis crucifigentibus verbum, & quia in puluere pro
opinionem Iudeorum. In puluerem mor. in quem rediguntur.
mortui, & hoc quoniam circumdederunt.

h *In medio ventris mei.*

Aug. Venter infirmos in ecclesia, vel memoriam eccle-
siæ significat.

i *Aruit tanquam testa virtus mea.* Cass. Non ut scenum, sed ut te-
sta quæ igne fit firmior.

Lingua

NICOLAUS DE LYRA.

1 De ventree, &c. id est, Deum meum te cognoui, quia anima Christi
ab instanti conceptionis fuit repleta virtutibus & scientiis.

2 Ne discefferis a. subtrahendo auxilium. cuius causa subditur.

3 Quoniam tribulatio proxima est, id est, acerbitas maxima mea
passionis.

4 Et non est qui adiu. eripiendo de manibus Iudeorum, sicut supra
dictum est, hæc petitio et consimiles erant rationis, non pro se, sed veri-
tatem naturæ passibilis ostendentis.

5 Circumdederunt me vituli multi. i. Iudei qui propter insolentiam
& carnis petulantiam vocantur vituli.

6 Tauri pingues obsederunt me. quia Iudei erant auari, & di-
uitijs impinguati.

7 Aperuerunt super me os. desiderantes me deuorare.

8 Sicut leo rapiens & rugiens. ex crudelitatis magnitudine.

9 Sicut aqua effusus sum. Aqua. n. perfectius effunditur de vase,
quam alij liquores, quia de alijs liquoribus effusis remanet sapor & o-
dor, per hoc intelligitur, quod Iudei ita intendebant eum annihilare, ut
de eo nulla memoria remaneret.

10 Et dispersa sunt omnia ossa mea. id est, discipuli, qui debebāt
esse alijs robustiores, tamen imminente passione eum relinquentes fuge-
runt dispersi, propter quod prædixit eis Christus, Ioh. 16. g. Venit ho-
ra ut dispergami vniuersique in propria, & me solum re-
linquatis.

Vel aliter & magis iuxta literam. Sicut aqua. i. destitutus vi-
gore in parte seruatiua propter passionis horrorem imminente. Et di-
persa, &c. id est, a iuncturis dissoluta. Tali modo dicitur Dan. 10. d.
Domini-

Domine in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & ni-
hil remansit in me vitium.

11 Factum. sicut. n. cera a calore ignis resoluitur, sic cor humanū in
quantum est sensitivæ partis organum, horrore terribilis imminente
passionis, et hoc fuit in Christo, non tamē fuit in eo aliquid deordinatū.

Ad cuius pleniorē intellectum sciendum, quod ratio deliberatiua
aliter mitigat seu minuit dolorem interiorem animæ, & aliter dolorem
exteriorem sensibilem in carne, quia primū dolorem mitigat, inquan-
tum ibi ponit modum virtutis, ita quod non transgrediatur limites recte
rationis, et hoc maxime fuit in Christo. Secundū autem dolorem non
mitigat seu diminuit directe, quia non obedit parti intellectiua, dimi-
nuit tamen indirecte, quia obedit per quandam redundantiam virtutis
animæ ad corpus, & hoc nō fuit in Christo, quia sicut dicit Damascenus,
ordinatione diuina factū est, ut quilibet pars faceret id quod erat
sibi proprium, ut sic dolor sensibilis in Christo esset maximus, & maxi-
me meritorius, in quantum a ratione deliberatiua erat maxime accep-
tus propter salutem humani generis, & ad exprimendum magnitu-
dinem huius doloris sensibilis, dicta sunt ista de Christo. Effusus sum si-
cut aqua.

12 Aruit tanquam testa virtus mea. quia humor existens in cor-
pore Christi fuit quasi exhaustus per sudorem sanguineum, de quo dici-
tur Luc. 22. & per extractionem sanguinis in flagellatione, coronatio-
ne, manuum & pedum confixione, & lateris apertione, in cuius signū
post sanguinem exiuit aqua, ut habetur Ioh. 19. ad ostendendum quod
corpus remansit quasi exangue post sanguinem arefactum. Et omnia
ossa mea conturbata sunt, quia deficiente sanguine, deficit virtus
ossium.

Et

MORALITER.

† *Deus meus es tu.* id est, ex tunc te confessus sum corde, ore &
corpore, hæc sunt ecclesiæ verba propter bonos existētes in
ea, ideo subditur.

2 *Ne discefferis a me.* ne deficiā in tribulatione propter quod
subditur.

3 *Quoniam tribu. pro. est.* ab infidelibus.

4 *Et non est qui adi.* Auxilium enim humanum sine te repu-
tandum est nullum.

5 *Circumdederunt me vituli multi.* id est, petulantes luxuria.

Tau-

6 *Tauri. pi. o. i.* diuites huius seculi, & potentia cornuti.

7 *Aperuerunt super me os suum.* ad me diffamandum & deuo-
randum.

9 *Sicut aqua effusus sum,* & dispersa sunt omnia ossa mea. hæc dicit eccle-
sia pro infirmis catholicis fugientibus vel se abscondentibus
timore persecutionis, ideo subditur.

11 *Factum est cor meum tanquam cera.* ex feruore tribulationis.

12 *Aruit tanquam testa virtus mea.* hoc dicitur pro deficienti-
bus in tormentis, & sic consentiebant idololatriæ, & morie-
bantur morte culpæ.

Tom. 3.

c 4 Cir-

& Unicornem appellat diabolum qui nihil eorum, quæ querebat inueniens, impudenter & iniuste valde morti tradidit, a Narrabo nomen tuum fratribus meis: In medio ecclesie, &c. Aug. Hactenus ostendit quæ passus, & quid orauit ecce iam quare passus, qui nisi vellet non pateretur. Caf. Ecce passionis fructus, ne audita passione turbentur corda fidelium.

† cantabo

† magnificate eum

† te vel, de te)

† confitebor tibi
† coram timentibus

† vestra.

† tue.

a Quo fructu. † Saluatus.

b Aug. qui inimicem diligunt ut a me dilecti sint.

† Apostolis.

c Non in patre, sed.

d † Pro qua passus.

a Narrabo nomen tuum fratribus meis in medio † ecclesie

a † Et per eos. b O pater.

c Et o vos.

Caf. Sed quæ est ea ubique timeretur Deus & laudaretur, ubi ecclesia est, Semen Iacob: semen Israel est ecclesia. d Non volipfos. e † De omni gente.

b † laudabo te. Qui timetis dominum laudate eum: vniuersum

a † Cui maior seruiet.

c semen Iacob † glorificate eum. † Timeat eum omne semen

a Aug. Omnes ad visionem Dei reparati.

Caf. Alienus nescit timere.

b Glorificate.

c Ex toto.

Israel: quoniam non spreuit neque despexit † deprecationem

a Aug. Cuiusque non de se presumentis.

b Aug. Ut ab alio qui dicebat supra: clamabo, nec exaudies.

d pauperis. Nec auertit faciem suam a me, & cum clamarem ad

a Ut quid exaudiuit?

b Est.

† Id est laudabo te.

c Id est in toto

e cum exaudiuit me. † Apud te laus mea in † ecclesia magna,

a † Quomodo erit laus.

Sacrificium quod Christus obtulit Deo, quod norunt fideles & edent.

b Corporis & sanguinis.

c Ut intelligant verum esse corpus & per illud se saluari. d Hec vota.

† vota mea reddam † in conspectu timentium † eum. Edent pau-

a Aug. Contemptores seculi & humiles.

b Aug. Diuites non saturabuntur, quia non esuriunt: saturantur vero qui imitantur patienti, & laudando eructant.

† peres & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt

a Etsi moriuntur corpore.

In hoc diuites.

b Et post: dominum per istos

laudatores.

Qui pauperes, & quomodo laudabunt.

eum: viuent corda † eorum in seculum seculi. † Reminiscantur &

a Quia Deus eis exciderat.

b Ecclesia de toto orbe.

Sunt pauperes.

conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ. Et adorabunt

a Aug. In conscientijs suis, non in conspectu hominum.

Caf. Vel, quia eum dominum

conspiciunt: vel, in fide orabunt, quia conspectus Dei non est nisi per fidem. b De omnibus finibus, de omnibus familijs.

c Debet coli.

Aug. Non hominum superbiorum.

in conspectu † eius vniuersæ familie gentium. Quoniam domini

c Timeat eum omne semen Israel: quoniam non spreuit, &c. Quos dixerit semen Iacob, aperit subdens.

Pau-

d Pauperis. Aug. Non eius qui verbis delictorum clamat de D vana vita, sed non timentis de pompis seculi.

* Theod. ostendit quam æqualitatem cum patre ut Deus habet. Ecclesiam magnam appellauit quæ ad terminos terre se extendit de qua vaticinatur, & gentium vocatione, quas pauperes

dicunt, diuitias pietatis olim non habentes.

* Basil. *dux* non pre † congrega-
ces, sed promissiones tionis
intelligit.

* Theodoretus. Diuinum cibum spiritus doctrinam sciens, & mysticum atque immortale conuiuium, quod sacris initiati cognoscunt.

c Apud te laus mea in ecclesia magna, vota mea reddam in conspectu timentium eum. Aug.

Apud Deum laudem ponit, qui docet in homine non presumi.

f Laudabunt dominum qui requirunt eum, viuent. Aug.

Pauperes Deum, diuites se. ideo pauperes, quia Deum laudat ut eum

quærant, & ipse est diuitiarum pauperum.

g Corda eorum in seculum seculi. Reminiscantur & conuertentur ad dominum. Aug.

Quia ille cibus est cordis.

* Theod. Preclare Reminiscantur, Quoniam cum a Deo id quod sunt accepissent, opificis obliti sunt. At accurreret & diuinæ cognitionis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Narrabo nomen tuum fratribus. id est, apostolis alijsque discipulis, quibus manifestauit suam resurrectionem factam virtute Dei patris, secundum quod exprimit Apostolus Hebræorum secundo. ut dictum est supra.

2 In medio ecclesie laudabo, &c. id est, in medio congregationis fidelium, in qua post resurrectionem annuntiavit virtutem Dei patris ad laudem & gloriam sui nominis.

Vel aliter: In medio ecclesie laudabo, &c. id est, faciam te laudari per apostolos aliosque credentes, qui in die pentecostes recepta gratia spiritus sancti loquebantur varijs linguis magnalia Dei, Act. 2. b.

3 Qui timetis do. Hic consequenter ex tanto beneficio incitat alios ad laudandum Deum di. Qui timetis dominum, timore filiali.

4 Laudate eum. corde & ore.

5 Vniuersum semen Iacob. i. vniuersi imitatores fidei & operum.

6 Glorificate, &c. coram omnibus absque timore & verecundia honorantes eum, quia gloria est honor exhibitus alicui coram multitudine in testimonium sue virtutis, ut dicit commentator, 1. Ethic.

7 Timeat eum omne semen Israel. non carnaliter sed spiritualiter, secundum quod distinguit Apostolus, Roma. 2. Israel, secundum carnem, & secundum spiritum.

8 Quoniam non spreuit, &c. pauper. id est, Christi: quia in paupertate fuit natus, conuersatus & mortuus: quia a ludæis nudus crucifixus: & in alieno sepulchro sepultus.

9 Nec auertit faciem suam. quia Christus in omni oratione sua pro sedente ex voluntate deliberatiua fuit exauditus, ut dictum est supra psalm.

psalm. 20.

10 Apud te laus mea. verbum est Christi ad patrem directum: quia Christus in nomine patris laudatur in ecclesia per orbem terrarum diffusa.

11 Vota mea. id est, corpus meum & sanguinem meum voluntarie a me oblata in cruce.

12 Reddam. conuertendo substantiam panis & vini in corpus meum & sanguinem in sacramento eucharistie. Ipse est enim sacerdos summus, qui hanc consecrationem efficit virtute diuinitatis. Sacerdos autem ecclesiasticus est minister proferens verba consecrationis in nomine eius.

13 In conspectu timentium eum. id est, fidelium, coram quibus in ecclesia conficitur hoc sacramentum.

14 Edent pauperes. id est, vere humiles.

15 Et saturabuntur. quia proficit eis hoc sacramentum.

16 Et laudabunt dominum. quia cum diuinis laudibus & gratiarum actionibus debet accipi hoc sacramentum.

17 Viuent corda. quia viuificat spiritualiter, Iobanis, 7. Siquis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, &c.

18 Reminiscantur & conuertentur. verbum est ipsius David preiudicantis conuersionem omnium gentium ad fidem Christi ante finem mundi: ideo subditur:

19 Et adorabunt. adoratione latrice.

20 Vniuersæ familie genti. &c. sicut supra dictum est Danielis

7. b. Omnis populus & tribus lingue seruiet ei.

21 Quoniam domini est re. generaliter.

Et ipse

MORALITER.

1 Narrabo nomen tuum fratribus. Hic ponitur gratiarum actio pro liberatione fidelium, cum dicitur: Narrabo nomen tuum fratribus. Sic beatus Petrus narrauit fidelibus modum sue liberationis. Act. 12. & secuta est Dei laudatio. ideo subditur.

2 In medio ecclesie laudabo te. Qui timetis dominum, &c. Timeat eum omne semen Israel. id est, vniuersitas Christianorum: qui sunt semen Christi cui conuenit nomen Israel: quod interpretatur videns Deum. anima namque Christi vidit diuinam essentiam ab instanti sue creationis.

8 Quoniam non spreuit predicationem pauperis. id est, ecclesie, sed

cam

eam exaudiuit Constantini tempore, q publicauit edictum sub graui pena, ut nulli Christiano fieret iniuria.

10 Apud te laus mea in ecclesia magna. id est, per orbem diffusa. tunc enim fabricatæ fuerunt ecclesie per orbem de eius licentia.

14 Edent pauperes. scilicet, eucharistie sacramentum, quod tunc per orbem fuit fidelibus administratum.

16 Et laudabunt dominum. de tanto beneficio.

17 Viuent corda eorum. vita gratie in presenti, & glorie in futuro.

18 Reminiscantur, Hic ponitur Gentilium magna conuersio, imperatoris exemplo. ideo dicitur:

† Et conuertentur, &c. Quoniam, &c. s. dñi nostri Iesu Christi.

Manduca-

Cognitionis radiū pro
A pēto animo accipiet.

a Manducauerunt & a-
dorauerunt. Augustin.
Non prohibeat dispē-
sator manducare, sed
exactorem moneat ti-
mere.

† inclinauerunt se.
† diuites

B In conspectu eius ca-
dent. Cassiod. Eccle-
sia utrosque recipit,
sed ipse videt & di-
scernit.

† annumerabi-
tur domino
in generatio-
nem: (de domi-
no predicabi-
tur a genera-
tione in gene-
rationem
† venient
† quia fecit
(vel, quā pre-
stitit, quā iusti-
tiam

† Theo. Qui come-
derunt de immortali
cibo, Deum adora-
bunt, pingues facti tali esca. Et post resurrectionem ex
mortuis omnes, volentes, aut inuiti, Deo cultum offerent,
cui

a ¶ Olim abiuratum a Iudæis, di. non habemus re. nisi Cz. &c. loh. 19. c. b ¶ Non modo Iudæorum.
c ¶ Aug. etiam diuites terrarum sicut pauperes saturati sunt usque ad imitationem, sed tantum ado-
rauerunt. ¶ Corpus humilitatis Christi.

a est regnum, & ipse dominatur gentium. † Manducauerunt &
a ¶ Specie tenus adorant Deum, sed humanitatem fraternam non exhibent. b ¶ Sed. ¶ Solus videt quo-
modo cadant, qui deferentes celestia, in terra eligunt beati fieri.

b † adorauerunt omnes † pingues terræ: in conspectu eius † ca-
a ¶ Caf. ¶ Quæ in contemptu seculi hominibus meri videntur. ¶ Pingues cadent.

dent omnes qui descendunt in terram. Et † anima mea illi vi-
a ¶ Non sibi. b ¶ Aug. Opera, vel per me credentes, ne quis dubitet de successione. c ¶ Sed. ¶ Per an-
nuntiationem conuertitur. d ¶ In honorem domini. e ¶ Aug. Noui testamenti, quæ ex aqua &
spiritu generabitur.

c uet, & semen meum seruiet ipsi. † Annuntiabitur domino ge-
a Euangeliz. b Filium Dei, vel mandata eius.

neratio † ventura, & annuntiabunt cœli iustitiam eius, popu-
a Quis ille populus? Quomodo nascetur? b Ex fide domino. Secundo per regenerationem.

lo qui nascetur † quem fecit dominus.

in magna spe Christianorum terminari, ut sciatur ex passio-
ne salus esse.

cui omne genu fle- D
ctitur.

1 c Annuntiabitur, &c. † Nutriti
2 Cassiod. Ab angelis sunt

3 qui preces hominum
4 Deo offerunt, non
5 pro instructione, sed
6 pro ministerio.

7 Theodoretus. Stu-
8 por Iudæorum qui de
9 Dauide hunc psalmū
10 interpretantur, cui ni-
hil horum accidisse
videmus.

11 Cassiodorus. Nota
12 psalmos de passione
13 Christi.

14 psalmos de passione
15 Christi.

16 psalmos de passione
17 Christi.

18 psalmos de passione
19 Christi.

GLOS.

NICOLAVS DE LYRA.

C 1 Et ipse dominabitur, scilicet, Christus, qui idem est cum patre
deitatis ratione.

2 Manducauerunt & adorauerunt omnes, id est, repleti diuitijs
& honoribus, cuiusmodi sunt principes Christiani, qui deuote mandu-
cant corpus Christi. Et bene dicitur: Manducauerunt & adoraue-
runt omnes pingues terræ, quia nullus debet corpus Christi sume-
re nisi adoret.

3 In conspectu eius cadent omnes, ex latrig reuerentia. Quod
patet ex eo quod dicit in Hebræo & in translatione Hieron. iuxta He-
breum: Et curuabunt genu: quod est proprie latrig signū, prout dis-
fusiū declarauit Esaias 3. Omnes qui &c. id est, omnes mortales ho-
mines.

4 Et anima mea, &c. quia David habuit fidem Christi venturi.

5 Et semen meum, &c. id est, imitatores meæ fidei. In Hebræo au-
tem habet: Et animam suam non viuificauit. cui cōcordat trans-
latio Hier. iuxta Hebr. quæ sic habet: Et anima eius non uiuet. &
est finis versus præcedentis, & secundū hoc redditur causa eius quod su-
pra dictū est: Et adorabunt, &c. Ex hoc enim quod Christus humi-
liter & charitate exposuit se morti pro humano genere, meruit ta-
lem honorem, secundum quod dicitur: Phil. 2. a. Humiliauit semetip-
sum factus obediens usque ad mortē, mortem autem crucis:

propter

propter quod & Deus exaltauit illū & donauit illi nomen
quod est super omne nomē, ut in nomine Iesu omne genu
flectatur &c. Et semen, id est, fideles, qui sunt semen Christi.

6 Annuntiabitur domino. id est, generatio populi Christiani, qui re-
generatur in Christo aqua & spiritu sancto: quæ tempore David adhuc
erat ventura, & per orbem diuulganda.

7 Et annuntiabunt cœli, &c. id est, ipsi apostoli alique discipuli
Christi, qui nominati sunt cœli, supra psal. 18.

8 Iustitiam eius. id est, Christi: & non iustitiam ex operibus legis,
ex quibus non iustificabatur ad plenum homo, ut habetur Ro. 3.

9 Populo qui nascetur. id est, populo Christiano, ex aqua & spiritu
sancto nascituro.

10 Quem fecit dominus. speciali & nouo genere factionis, de qua
dicit: Nos fecit, ut essemus iusti in conspectu eius. ubi dicit glo. Prima
factio fuit de nihilo. secunda de sanguine proprio. & ideo magis est at-
tendenda & consideranda quam prima.

Moraliter autem potest exponi psal. iste de quolibet fidei, qui est
membrum Christi, qui in afflictione mentis vel corporis positus petit a
Deo liberari, a quibus cum adiutorio resurgit saltem spiritaliter, & si
non corporaliter: quia Deus permittit. aliquando fideles suos in affli-
ctionibus corporalibus mori, ut per meritum patientiæ perueniant ad
maius premium celestis gloriæ.

PSAL.

MORALITER.

2 Manducauerunt: quia nullus corpus Christi manducare de-
bet nisi prius adoret.

4 Et anima mea. id est ad eius obsequium.

5 Et semen, &c. id est, ecclesiæ filij, de quo semine subditur:

6 Annuntiabitur domino generatio ventura, per angelos presen-
tantes

ADDITIONE.

In psal. 21. Deus Deus meus: ubi dicitur in postill. Antiqui He-
brai hunc psalmum exposuerunt de tribulatione.

Circa expositionem huius psalmi duo videntur principa-
liter addenda. Primum, scilicet, circa expositionē tit. Scdm
circa ea ad quæ posset litera huius psalmi recte applicari.

Circa primum specialiter cum in tit. dicitur secundum
Hebraicam veritatem.

Pro cerua matutina. Attendendū est, quod in illis verbis præ-
ter illa quæ a doctorib. cōter declarantur, pōt notabiliter in-
telligi tēpus propriū, ad quod referenda sunt ea quæ in hoc
psal continentur. Qd quidem tēpus incipit a tpe quo passio
Chfi imminet, & terminat in tempus quo sua resurrectio
fuit manifestata. Ad cuius declarationē sciendum, quod dies
artificialiter prout cōter accipit, est latitudo solis sup terram: si-
cut & nox, latitudo eiusdē subter terrā. Vñ inter quēlibet diem
& noctē immediatē præcedentem est quoddā tēpus, quod
dī crepusculum matutinū, quod incipit ab initio splendoris
qui apparet in aere ante ortū solis, & terminatur in ipso solis
ortu, qd quidem tēpus, huiusmodi crepusculū pōt dici cer-
ua matutina, eo q, nuntiat ortum solis propinquū, quod est
quid desiderabile & iucundū, Eccle. 1. c. suavis est lux. Cer-
uus aut in scripturis velox nuntius pulchritudinis est, iuxta
illud Gen. 49. in postill. allegatū. Cum autem tempus venisset, nox
dicitur sicut & tempus noui, dies appellatur, iuxta illud Ro-
ma. 13. d. Nox præcessit, dies autem appropinquauit, cōsequens est
ut inter diem no. test. & noctē veteris præcedentis aliquod
tempus intercipiatur, quod se habeat ut crepusculum inter
prædictam noctē & diē: quod idem crepusculum in hac si-
militudine propriē incipit a tpe quo passio Christi imminet
baptis quo splendor redēptionis incipit ab ortu. Licet enim
de tpe passionis dicatur Abacuch. vlt. a. Ibi abscondita est for-
mitudo

Dies artifi-
cialis.

tantes coram domino corū bona, Tob. 12. c. Quādo orabas cum
lachrymis, & sepeliebas mortuos. sequitur: Ego obui orationē tuam
domino, &c.

7 Et annuntiabunt cœli iustitiam eius. id est, predicatorum qui cœ-
li dicuntur. vnde Grego. Ornamenta cœlorum sunt virtutes
predicantium. ipsi vero debēt annuntiare populo Christia-
no, qualiter debeat iuste viuere & seruire Deo.

titudo eius. ibidem tamen de eadem dicitur. Splendor eius
ut lux erit. Terminatur autem hoc crepusculum in manife-
statione resurrectionis Christi, qua proprie ortus est sol iusti-
tiæ, & dies euāgelica manifeste claruit: vñ in manifestatione
resurrectionis legitur Mat. 16. a. Et vñ de mane veniūt ad monu-
mentum orto in sole, &c. P sal. igitur iste qui tractare incipit a
tempore passionis, & terminatur in manifestationem resur-
rectionis, propriē comprehendit crepusculum interceptum
inter noctem testamēti veteris & diem noui, quod tempus
cerua matutina appellari debet ratione prædicta. Circa secū-
dum vero de his scilicet, ad quæ litera huius psal. applicari
posset attendēdū est, q, dicere prout postill. dicit, q, litera hu-
ius psal. satis posset applicari ad tribulationē cōtra Iudæos p
Aman excitatā ut in li. Esaias: vel ad tribulationē eorum per
Nabuchodonosor, ut Ra. Sa. dicit, & huiusmodi, non solū est
a mente sanctorū & doctorum penitus alienum, sed ē veriti-
tati literæ manifeste inconsonū. Primū patet ex allegatione
Apostoli ad Hebr. 2. c. de illo versu: Narrabo nomen tuum fra-
tribus meis. qd allegatur in postill. non. n. apostolus conclude-
ret contra Hebræos si sententia huius psal. ad literam appli-
cabilis esset ad aliquam historiam præterquam ad materiā
passionis & resurrectionis: imo Apostolus penitus inutiliter
allegasset. Euacuarent enim Hebræi suam allegationem,
asserendo hunc psalmum non de Christo, sed de alijs posse
intelligi ad literam, prout postillator fateatur, licet minus re-
cte. Vnde non solum condemnandus est, exponens hunc
psalmum de Dauide ad literam, vel populo Israelitico & hu-
iusmodi præterquam de Christo, prout in synodo Toletana
per postill. allegata: sed etiam asserens quod litera huius
psal. talibus est satis applicabilis, est a mente sanctorum alie-
nus: imo expresse videtur cōtra auctoritatē Christi in cruce
clamantis:

A clamantis: *Eli eli lamma zabani*: in quo manifeste ostēdit hęc verba de ipso debere intelligi, & p cōsequens illa quę in psal. sequūtur. Vnde glo. ordinaria in hoc loco sic dicit. Iste psal. sufficeret in testimoniū dominicę passionis, ne qua sit alicui excusatio, ne qua sit ambiguitas. Hęc in gl. & sic patet primū. Secūdū patet. Nā tota litera psal. plane sequit quasi de vna psona singulari in maxima afflictione existenti, quę qdē psona loquitur vt p se distincta nō solū a persecutibus, sed et a fratribus & complicibus, vnde psona illa tribulatifima expresse dicebat: *Narrabo notuum fra. meis*. Similiter &: *In medio ecclesie laudabo te*. tanquā ab ipsis fratribus, & ab illa cōgregatione p tūc distincta. Ex quo patet, q, litera psal. nō pōt intelligi de cōgregatione fidelū in persecutione Aman & Nabuchodonosor & similibus in qbus persecutionibus fidelū cōgregatio cōiter affligebatur. Quę attendentes quidam Hebręorū expositores, De Dauid in psecutione Saulis posito, & ab illa diuinitus liberato, hūc psal. exposuerūt, vt posset intelligi quasi in psona singulari, & nō de collectione seu populi multitudine, ne esset manifeste q totam formā psal. vt dictū est. Sed nec hoc stare potest: obstant. n. plures versus q hoc nullo mō patiuntur: sicut cum dī. *Foderunt manus meas & pedes meos, &c.* q nunquā de Dauid legitur, nec etiam quod fuisset in psecutione Saulis qualitercunque vulneratus, nec ossa sua dinumerata. Similiter neque vestimēta sua p aduersarios diuisa nec sup vestē suam singularē aduersarij sortem misissent, vt est manifestū in sua historia. Nec et dici posset, q hoc esset de mente aduersariorū, licet illad nō potuissent effectualiter adimplere. nā cū Dauid in sua psecutione pauperrime viueret & mendicatiue, nulla ratio patit, q Saul & sui cōcupiscerent vestimenta ipsius Dauid habere: & multo minus sup eā sortes mittere, cū viri similiter essent vilissimi pretij. Milites at qui hoc fecerūt circa vestimēta Christi moti fuerunt ex alia ratione, prout dixi in hoc passu in additione super Ioh. 19. quę quidem ratio in Dauid nō habet locū, vt patet eandem rationem ibidem consideranti. Similiter sunt & alij versus circa finem psal. qui secundum Hebraicā veritatem propriissime intelligendi sunt de Christo, & de nullo alio, vt infra patebit, &c.

ADDITIO II.

In eodem ps. 21. vbi dicitur in postil. Vt sic dolor sensibilibus in Christo esset maximus.

Non solū dolor sensibilis in Christo qui causatur ex corporali nociuo, fuit maximus inter dolores p̄sentis vitę: sed et dolor interior, qui causat ex apprehensione alicuius nociui q tristitia dī: Fuit et maximus inter similes dolores, vt sanctus Tho. sufficienter declarat in 3. parte. quęst. 46. Nec est dicēdū, q, dolor interior in Christo fuit mitigatus p rationē deliberatiuā, inquantū ponit ibi modū seu medū virtutis, prout vī postil. sentire. Nā secūdum dictamen rectę rationis Christus habuit dolorē pro omnibus peccatis humani generis pro quibus satis faciebat, & quasi sibi attribuebat. d. *verba delictorum meorum*. Similiter habuit dolorē naturaliter iuxta dictamen rectę rationis pro amissione vitę corporalis, quę amissio tantū est magis dolenda rationabiliter, quāto viuēs qui eā amittit est magis virtuosus, s̄m Philosophū in libro. Ethic. Ex quibus cōsiderationibus dolor Christi interior etiā cū moderamine rationis consideratus, manifeste fuit maximus. Ad nullū. n. purum viatorē pertinuit dolere seu tristari pro omnibus peccatis humani generis per modū satisfactionis. Similiter nec aliquis purus viator animā tā virtuosam dimisit: & sic patet q, dolor interior Christi s̄m rationē moderatus fuit maximus in suo genere. De dolore tñ interiori quę est tristitia, legitur dixisse: *Tristis est anima mea vsque ad mortē*. Mar. 14. d. Vnde ad exprimendam magnitudinē huius doloris interioris, qui in corde principaliter, cōstitit, dī: *Fatum est cor meum tanquā cera liquefscens, &c.* Ex vehementia. n. tristitię quę maxime contrariatur robori cordis, cor dicitur liquefieri & quasi dissolui. Similiter qd dī: *Aruit tanquam testa virtus mea*. referendum est ad dolorem interiorē, scilicet ad tristitiā, quę est valde exiccatiua. vnde Prou. 17. d. *Spiritus tristis exiccet ossa*. Alia autem, vt cū dicit: *Dispersa sunt omnia ossa mea*. similiter &: *Foderunt manus meas & pedes meos*, & huiusmodi, referenda sunt ad expressionem acerbatis doloris sensibilis & exterioris.

ADDITIO III.

In eodē psal. vbi dicitur: *Foderunt manus meas & pedes meos*.

Hebręi tantum timuerunt concludi ex isto passu scilicet, cum dicitur: *Foderunt manus meas & pedes meos*. quod nulli alteri de contentis in sacra scriptura nisi Christo in cruce manibus & pedibus perforato applicari posset, quod eorum peruersitas literam antiquam corripuit. vnde vbi dicitur, *Foderunt*, finxerunt aliam dictionem quasi similis prolationis, sic quod vbi litera habebat charu: quod significat idem quod foderunt:

foderunt: posuerunt chaari: quod significat idem quasi leo. D quorū nequitia sensus literę testatur, cū manifeste appareat inconsonus & defectuosus. Est. n. sensus predictę literę sic corruptę talis: *Consilium malignantium obsedit me*, quasi leo manus meas & pedes meos, nulla enim conuenientia rationabilis videtur ad hoc, vt leo oblideat specialiter manus & pedes.

ADDITIO IIII.

In eodem psal. vbi dicitur in postil. *Erue a framea Deus animam meam*.

Causa ex qua mors Chři de directo subsecuta est. fuerunt persecutores & occisores ipsius, q sufficientē causam mortis ei intulerūt cū intentione occidendi ipsam, & effectu subsequente. Sed Christus fuit causa suę mortis indirecte. s. quia non impediuit, cū impedire potuisset, vel aduersarios reprimendo, sic vt nō vellent, aut nō possent eū occidere, vel cōseruando naturā carnis suę, ne a quocūque leuio opprimeretur, qd impedimentū anima Christi inquantū vnica verbo Dei poterat facere secūdū Aug. in 4. de trinitate. sed qā hoc non fecit, dicitur animam suam posuisse, prout sanctus Th. latius in tertia par. d. 47. art. 1. in Cor. q. declarat.

ADDITIO V.

In eodem psal. vbi dicitur in postilla: *Edent pauperes & saturabuntur*.

Notanda vī differentia inter hoc qd dicit: *Edent pauperes & saturabuntur, &c.* Et q, infra sequit: *Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terrę*. Nā licet vtrobique loquat de manducatione corporis Christi vt cōiter tenetur, tñ pauperes spiritu, qui sunt vere humiles & imitatores Christi dicentis: *Discedite a me quia mitis sum & humilis corde*. Matth. 11. cū edūt hoc sacramentū saturantur: quia in mente reficiuntur. similiter & laudant Deū p hoc sacrificiū laudis. similiter & viuēt corda eorū in seculū seculi, iuxta illud Ioh. 6. f. *Qui manducat hunc panem viuēt in aeternum*. Sed pingues terrę. s. qui terrenis sunt impinguati, licet manducant sacramentaliter, similiter & adorent corporaliter, non tñ saturantur, quia mentaliter non reficiuntur, nec viuēt per hoc in seculū, sed potius in conspectu eius cadent & descendent in terram. Nam qui indigne manducat, iudiciū sibi manducat, 1. Cor. 11. f. vnde notāter dicit: *In conspectu eius*, quia solus Deus videt quomodo cadunt, & discernit qui sumunt ad vitā, & qui ad mortem. Hęc expositio istorum versuum accipitur a glof. ordi. & videtur magis consona rei & literę, quam expositio postillatoris.

ADDITIO VI.

In eodem psal. vbi dicitur in postil. *Et anima mea illi viuet*.

Sciendum, q, ab illo loco, vbi dī in translatione nostra: *Et anima mea illi viuet, &c.* vsq; ad finem psal. Hebra. veritas sic habet: *Et animam suam non viuificabit*, & est finis precedentis versus, prout postil dicit: Et seqt in alio versu: *Semen seruientis ipsi, annuntiabitur domino in generatione*. Et sequitur in alio versu: *viuent & annuntiabunt iustitiam eius populo qui nascetur quę fecit dominus*. Ad quorū versuum planū intellectū cōsiderādū est, q, cū Psalmista in hoc psal. declarasset Christi angustias & opprobria, & tormenta & hmoi p̄ssiones n̄r, & cum hoc ostendisset instantiā orationis Christi pro sua liberatione, vt cum dicit: *Ne discefferis a me: salua me ex ore leonis*, & huiusmodi. Et consequenter expressisset ipsum fuisse exaudītū, cum dī: *Nec auertit faciem suam a me: & cum clamare ad eum, exaudiuit me*. Consequenter et declarasset sublimationē & vniuersalitatē regni eius dicendo: *Conuertentur ad dominum vniuersę familie gentium, quoniā domini est regnum, &c.* manducauerunt & adorauerunt. Ex istis simul cōsideratis quoddā ambigū posset oriri, specialiter apud antiquos, qui hoc habebāt tātū ex prophético vaticinio. Quod qdē ambigū seu dubium posset esse tale, s. qualiter Christus ex tanta afflictione fuisset liberatus, & aduenisset ad tantū dñum & honorē, vtrum. s. per oppressiōnē inimicorū, superando eos corporaliter per se, vel p alios, prout cōtigerat ipsi Dauid, qui fuerat Christi figura, vel alio modo. Aliquod declarandū dicit: *Et animam suam non viuificauit*. hoc est dicere, q, victoria sua fuit per mortē propriā. In quibus verbis denotat mortē Chři esse voluntariā: nō tñ ab ipso de directo causatam, vt dictum est, dicendo enim: *Animam suam non viuificauit*. subintelligitur, cū hoc facere posset: & sic fuit voluntaria: qā tñ non dixit: *Animam suam mortificauit*, videtur innuere quod non fuit causa suę mortis de directo, sed per indirectum. s. non remouendo causas mortificantes. Consequenter restabat declarandum, quomodo post mortem Christi qui sine successione seu posteritate carnali discesserat, fides sua fuisset per orbem diuulgata: Ad qd declarandum subiunxit: *Semen seruientis ipsi annuntiabitur domino in generatione*. hoc est dicere, q, licet Christus non habuerit semen carnale quod ei succederet in fide, licet Abraham, habuit

A buit tñ semen spirituale, sapoſtolos & diſcipulos ſeruientes ipſi, qui reputantur apud Deum, in gnatione. ſ. ſpirituali, qui quidem apoſtoli, & alij diſcipuli annuntiatuſi erāt iuſtitiam Chriſti populo fideli, qui naſciturus erat ſecundum ſpiritu, qui quidem populus a dño a quo fides & charitas infunduntur, factus eſt, & hoc eſt quod dicit: *Vient*, ſcilicet apoſtoli & huiusmodi, *annuntiabunt iuſt. tiam eius populo qui naſcetur, quem fecit dominus*. Et ſic patet manifeſte, quod materia huius pſal. incipit a tempore quo paſſio Chriſti imminēbat, & terminatur in tēpus in quo reſurrectio incipiebat manifeſte diuulgari, quod tempus congruē cerua matutina ꝑnuncupatur ratione prius dicta.

ADDITION VII.

In eodem pſ. 71. ubi dicitur in poſtil. Moraliter autem poſſet exponi pſalmus iſte, &c.

Difficile eſſet, imò & verius impoſſibile, ipſum pſ. veracē exponere de quolibet fideli in afflictione mētis ſeu corporis poſito, &c. put poſtil. dicit. Verſus. n. huius pſalmi ꝑ maiori parte ſic dñr de Chſo propriē, qđ de nullo alio verificantur. vñ rectē tenendum eſt cum glo. ꝑꝛællega. quod pſal. iſte eſt propriē teſtimonium propheticum dominicę paſſionis.

REPLICICA.

In pſal. *Deus meus re. in. me. & c.* Burg. oſtendit ſe ꝑꝛæ ſenio delirare. nā imponit poſtil. expoſitionē, quam tñ ex intentio ne reprobatur, & de Chriſto expoſitionē ꝑſequit ꝑ Iudeos ꝑ totum. In qua expoſitione notat poſtil. qđ rō deliberatiua aut mitigat dolorē interiorem aīę, & aut dolorē exteriorē in ſenſu & in carne. Primo modo mitigat directē, ponēdo ibi modū virtutis, quę mitigatio habuit locū in Chſo, ſcđo modo non mitigat niſi indirectē per modū redundantie virtutis in carne, & hęc in Chſo non fuit, ſed ſuſpēdebat a diuinitate. Fuit igitur dolor ille maximus. Huic igitur modo dicēdi Burg. valde moleſtus audacter ſine diſtinctione contradicit, volēs qđ etiā Chſi dolor fuit maximus cum moderamine delibera tiuę & rectę rōnis conſideratus non perpendens quantis diſtinctionibus vtatur doctōr ſubtilis l. 3. di. 15. tam pertinentibus ad diſtinctionē portionū quam affectionū. Cum. n. con ſtet Chſi paſſionem ꝑꝛæſam a Deo, vt ꝑbat in vltimo tra ctatu primi lib. ſententiarum, conſtat et hęc ꝑꝛæſam ex ſumma charitate exhibitā, quia maiorem charitatē nemo hēt, qđ vt aīam ſuam ponat quis ꝑ amicis ſuis, quę ſunt mitigatiua ꝑꝛæ ad rōnem ꝑꝛinet deliberatiuā. Quod ꝑꝛæſione dicit B. Grego. Iacula minus feriunt quę ꝑudent. Vñ mala tole rabilius ſuſcipiunt ꝑꝛæſa. De charitatiua exhibitione dicit B. Bern. Sequa & immania delectabilia facit amor: Ch aritas enim nomē difficultatis erubeſcit. ſupple accedente plena deliberatione. Vnde & ſi affectione commodi anima Chri ſti tribulabatur ratione coniunctionis ad appetitum ſenſiti uum,

uum, affectione tñ iuſti, talis triſtitia mitigata fuit rōne deli beratiua coniuncta fini ꝑꝛæſo, & ex ſumma charitate exhi bito. Nec valet quod Burg. adducit, qđ ideo dolor ille etiā ra tione deliberatiua moderatus debuit eſſe maximus, quia ꝑ omnib. peccatis ſatis factorius. nā ſi ꝑꝛæſum fuſſet, mini mus dolor, imò nullus fuſſet. Sicut. n. ſolo verbo Dei cun cta ſūt creata, ita ſolo ipſius nutu poterant ſufficiēter recrea ri collapſa. Vnde ſancti doct. & Magiſt. Sent. licet de dolore animę Chſi modeſtius loquantur quam Bur. non audent in ea concedere dolorem paſſionis, ſed ſolū ꝑ paſſionis. Vñ et gloſantur dicta. b. Hil. contra Burg. intētionem extreme loquentis de Chriſti paſſione ad inſtar teli aerem perforan tis, &c. Id ē quod Burg. ſecundo adducit, non plus probat, niſi quod dolor animę Chriſti vt coniunctę appetitui ſenſi tiuę ex affectione cōmodi fuit maximus, qui ſm qđ ex ratio ne deliberatiua, coniuncta fini, & innixa affectioni iuſti fuit mitigatus. Primo mō reſpexit volita. ſcđo modo accepta ta. Et eſt quodam modo ſiſe de ꝑꝛiſiente merces tꝑe peri culorum. Vnde penſando in hac materia deciſionem doctō ris ſubtilis apparet Burg. temere locutū, & ad pauca reſpiciē tem, & delirando ſe in contradictorijs inuoluentem. Dicit namque in fine huius corruptionis, qđ Chriſtus non legiſ cō queſtus de dolore corporali: & ſtatim poſt concludit, qđ ea quę dicit hic conquerendo; *diſpeſa ſunt omnia oſſa mea*, & ſi militer: *foderunt manus meas & pedes meos*: ad dolorem corpo ralem debeant referri quę eſt manifeſta contradictio. Vite rius quoque delirando circa illum paſſum. *Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terrę, cadent omnes qui deſcendunt in ter ram*, dimittit Hebraicā veritatem, & innititur contra morē ſuum noſtrę translationi: & exponit li cadent, in mala ſigni ficatione cum tñ B. Hiero. ex Hebraica translatione expo nat in bono: ponens ꝑ li cadent, curuabunt genu, quod eſt ſignum latræ adorationis requiſitæ ad dignā ſacrę eucharis tię communionem. Et cum poſtil. cum B. Hieron. exponat ſecundum allegatam ꝑꝛæ eum Hebraicam veritatem. Burg. tamen cum quemadmodum conſuevit, nequaquam repre hendit. Et cum dicit poſtil. hunc pſal. moraliter poſſe expo ni de quolibet fideli in tribulatione poſito, &c. Burg. dicit hoc fore impoſſibile ex ſophiſtica rōne, quia vt inquit, ſic ꝑ ꝑꝛiē dñr in hoc pſalmo contenta de Chriſto, qđ de nullo alio poſſunt verificari: Si vult dicere propriē, verum eſt, ſed non contra poſtilla. qui non dicit propriē, ſed moraliter & tran ſumptiue. Cum enim Chriſtus tribulatus dixit ad literam propriē: *Foderunt manus meas & pedes meos*, quare ſic fidelis non poteſt dicere tranſumptiue, manus ſuas ideſt ope ra ſua fodi, id eſt, calumniari? & ſic de alijs. vnde patet Burg. hic & alibi vel inuidum, vel delirum, quin ſine ra tione lyre inconſonum.

Ioh. 15. b.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus David.* Caſ. Propheta re ditū populi de Babylone ꝑdixit.

*** Theod.** *Dominus paſcit me.* Pſal mus eiſdem ſententię cum ſupe riore, latenter enim innuit Dñm huius cibi largiorē paſtorē eſſe & educatorem, paſcuā autē diuino rum oraculorum doctrinam vocat, primum enim ſermoni bus nos alit, deinde magis myſticum cibum aſſert.

† Quę hic le gimus in ꝑꝛæ ſe ito ex He tꝛeo in ſuta bo leguntur.

Psalmus Dauid XXII.

† In quo tuus. † Alias paſcit.

† Ominus † regit me,

id eſt, intelligentia diuini ſermonis, incipientis ad fidem, id eſt, incipientes inſtrumentis.

P S A L.

PSALMVS XXII.

b *Ominus regit me.* Pſalmus de mi ſericordia, enumerans decem gra tias, vt omnes ſperent in miſericor dia Dei.

† paſcit (pa ſtor meus) Auguſt. Eccleſia loquitur de Chriſto. Paſcit me. Auguſt. Chriſtus eſt pa ſtor meus, ꝑꝛeducens in loco paſcuę,

In loco

NICOLAUS DE LYRA. PSALMVS XXII.

D Ominus regit me. Huic pſal. ꝑꝛæmittitur talis titulus Hebręo: *Psalmus David: & in translatione Hieron. iuxta Hebraicum: Canticum David. & idem eſt: quia cantus & pſal. idem ſignat. Et patet expoſitio ex ſupradictis, niſi quod hic dicit R. Sa. quod aliquan do ſpirituſ ſanctus prius targebat mentem Dauid, & poſtea canebat pſal. & tꝑꝛe in tit. talis pſal. ꝑꝛæponitur canticum nomini ipſius Da uid. Aliquando autē econtrario Dauid incipiebat canere inſtrumento & excitandum deuotionem ſuam ſicut legitur. 4. Regum. 3. c. de Eliſeo. Cumque emeret pſalter, factus eſt in eum ſpiritus domini, &c. Et poſt Dauid ſentiebat tactum ſpirituſ ſancti. Et in titu. pſal. ſic facti ꝑꝛæponitur vel ꝑꝛæmittitur nomen Dauid cantico.*

Nota quomo do pſalmos cō tauerit.

Domi-

MORALITER.

1 *Dominus regit me, & c.* Sicut pſalmus decimus eſt de confi dentia Dauid ad terrā Iſrael redeuntis, & confidentis quod ibide ab eius aduerſarijs diuinitus protegetur, ſic pſal. iſte lo quitur de cōfidentia eius, quod ibide in deſertis paſceretur, ideo

1 *Dominus regit me.* Dicunt aliqui, quod Dauid fecit hunc pſal. ꝑꝛæuidens in ſpiritu captiuitatis Babylonicę reditum in cuius ꝑꝛſona dicit: Dñs regit me. quia a redit in terram Iſrael diuina gubernatio ne. Et nihil mihi deerit. quia in via defectum notabilem non ha buit. In loco paſcuę ibi me collocauit. ideſt, in terra Iſrael, quę eſt fertilis. Sed illud non bene conſonat ei quod dicitur Nehemie. 5. ubi dicitur quod populus qui redierat de captiuitate, erat in tanta ꝑꝛper tate, quod aliqui diſponebant vendere filias in ſeruitutē, & alij ꝑꝛſeſ ſiones ſuas, vt poſſent habere alimenta ad viuendum ꝑꝛopter quod R. Sa. aliter exponit ſcilicet de ꝑꝛſona ipſius Dauid, qui timore Saulis cū viris ſuis ad regem Moab iuit, vt habetur. 1. Reg. 22. Sed quia cum Dauid fuerunt homines fugitiui & debitis obligati, & ꝑꝛ conſequens ad idololatriam & alia mala ꝑꝛoni: Gad propheta de mādato domini dixit ipſi Dauid, qđ nō maneret ibi, ſed iret in terram Iuda, qđ & fecit. vnde

ideo dixit: *Dominus regit me & nihil mihi deerit, & c.* Moraliter autē poteſt exponi de quolibet tranſeunte ad religionis de fertū, & ꝑꝛetiſſime mendicantium confidente quod ibi ſibi diuinitus ſufficiēter ꝑꝛouidebitur de neceſſarijs vitę, & ſic dicit: *Dominus regit me*, vocando ad ſe.

Et

a In loco pascuæ. Caf. Prima gratia, locus pascuæ, id est sermo
A diuinus, qui saginat meditantes.
Dee gratiz
necesse
fuit.

* Basilii. Locum pascuæ sacram diuinorum oraculorum
doctrinam nominat. Primum enim doctrine sermonibus nu-
trit, deinde alimoniam magis mysticam profert.

b Super aquam. Caf. Se-
cunda gratia, aqua re-
fectionis.

* Bas. & Theod. Re-
generationis aquam
latenter innuit.

c Animam meam. Caf.
Tertia grā, qua post
baptismū anima con-
tracta fit sine ruga.

Sed quibusdam, ordo
harum gratiarum con-
uictus videtur, legen-
tes literam; Colloca-
uit in loco pascuæ, sed

prius educavit super
aquā refectionis, sed
prius animam meam
conuer.

d Deduxit. Caf. Quar-
ta, quod super charita-
tis, præcepta duxit.

e Super semitas. Augu.
Arctiora mandata, &
perfectiora consilia,
quasi semitis pauci iu-
sti ambulant, sicut semitæ arctiores sunt quam viæ.

* Basil. & Theod. Nam hoc meam imbecillitatem susten-
tat, hac verò me in viam rectam deducit. Porro non quia er-
rare posset, si eodem modo salutarem crucem nuncuparet.
Nam signo atque memoria huius ab hostibus liberamur, at-
que in veram viam deducimur.

f Nam & si. Cassiod. Quinta, quod in vmbra mortis non ti-
met mala.

a Mecum es. Aug. in corde per fidem, vt post vmbra mor-
tis

tis ego tecum sim.

h Virga tua. Caf. Sexta correctio.

Cassio. vel virga, districtio, quæ conuertit vitia. Baculus,
gubernatio, quæ sustinet fideles.

i Paraſti in conspectu. Caf. Septima, mensa domini, beata con-
uiuatio, saturitas fi-
dei, esca celestis; de
qua Apostolus: Qui
manducat & bibit indi-
gne, iudicium sibi manu-
cat & bibit.

k In conspectu meo men-
sam. Cassiod. Ecti nō
impiorum. De hac di-
citur: Sed isti ad men-
sam dicitis, id est Chri-
sti: scito & te similia
debere præparare, i.
pati sicut ipse.

* Theod. Manifesta
sunt hæc ijs, qui sacris
sunt initiati, atq; uul-
lius explanationis in-
digent: nouerunt. n.
spiritus oleum, cum
corū capita oleo vn-
cta sunt, & ebrietatē
potētem quidem, sed
non dissoluentem at-
que mysterium cibū,
quem nobis propo-
nit is qui præter pastoris officium sponsus factus est.

l Impinguasti. Octaua vñtio capitis, i. Chri, qd nulla ariditate
peccati exaruit: vñ cetera lætaut membra, q a capite descē-
dit vnguentū in barbā Aaron, & in horā vestimentū eius.

m Et calix meus. Caf. Nona, calix, Christi sanguis, qui sic in-
ebriat, vt sobrios reddat.

n Mens. Caf. ga accipio. Vel, tuus, quia das. Mensa & calix, ca-
ro sanguis, quamquam vnum sint sacm, sub diuersis tamen
speciebus, quia vtrunque sumitur, diuisim hic ponuntur.

o Ipsa me consolata sunt. Paraſti in conspectu meo men-
sam. Aug. Quia & bona indigne sumpta obſunt malis. b Lætificasti spiritali læticia
mentem. c Spirituali gratia.

p fam, t aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo
caput meum, & calix meus t inebrians t quā preclarus

nit is qui præter pastoris officium sponsus factus est.

q Impinguasti. Octaua vñtio capitis, i. Chri, qd nulla ariditate
peccati exaruit: vñ cetera lætaut membra, q a capite descē-
dit vnguentū in barbā Aaron, & in horā vestimentū eius.

r Et calix meus. Caf. Nona, calix, Christi sanguis, qui sic in-
ebriat, vt sobrios reddat.

s Mens. Caf. ga accipio. Vel, tuus, quia das. Mensa & calix, ca-
ro sanguis, quamquam vnum sint sacm, sub diuersis tamen
speciebus, quia vtrunque sumitur, diuisim hic ponuntur.

t Ipsa me consolata sunt. Paraſti in conspectu meo men-
sam. Aug. Quia & bona indigne sumpta obſunt malis. b Lætificasti spiritali læticia
mentem. c Spirituali gratia.

u fam, t aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo
caput meum, & calix meus t inebrians t quā preclarus

NICOLAUS DE LYRA.

* vnde & ibi subditur, & profectus est David, & ve- it in saltum
Areth, confidens de promissione diuina. Et dicit hic Rab. Sa. g. diuina
virtute factus est ille locus abundans fructibus, & animalibus, & irri-
guus fontibus, vt David, & viri eius p-ssent si-ſtentari ibi, & non ha-
berent occasionem idolola randi remanentes in terra Moab, quæ erat
idololatriæ dedita, potest etiam dici absq; tali miraculo, quod ille saltus
erat fertilis, & abundans vñtualibus, & quod fuerit ille saltus de quo
dicitur. 1. Regum 14. d. Omneq; terræ vulgus venit in saltum,
in quo erat mel super faciem agri, scilicet fluens de arboribus, in
quibus apes mellificabant in magna abundantia. Et de eadem materia
est psal. 10. supra positus. Differt tamen in hoc, quod ille est gratiarum
actio de protectione contra inuisiones Saulis. iste vero de promissione
Dei in vñtualibus. Secundū hunc sensum dicit David: Dominus re-
git me, &c. hoc dicebat de viris suis timentibus redire in terram Iu-
dæ præ inopia, eo quod erant debitis obligati, vt habetur. 1. Reg. 22. &
est sensus: Dominus regit me. per prophetam suum in terram Iudæ
me reuocando.

1 Et nihil mihi deerit. ex quo enim me in terram suo cultui dedi-
tam reuocauit, teneo si- miter, quod de vñctu conuenienti mihi & socie-
tati meæ prouidebit.

2 In loco pascuæ. id est, bonæ sufficientiæ, vel bene sufficienti ad vi-
uendum.

Ibi

Et mise-

MORALITER.

1 Et nihil mihi deerit. de necessarijs vitæ. Mat. 5. d. Primum quæ-
rite regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.

4 Super aquam refectionis. id est, sapientiæ salutaris.

† Educauit me. non solum corporaliter, sed etiā spiritualiter.

† Animam meam conuertit. ad se de seculi vanitate.

5 Deduxit me super semitas iustitiæ. per obseruantiam consilio-
rum, quæ sunt quædam semitæ breues respectu vitæ commu-
nis mandatorum.

7 Nam etsi ambulauero in vmbra mortis. id est, grauium tenta-
tionum.

8 Non timebo mala. actus & consensus.

9 Quoniam tu mecum es. tanquā defensor fortis, ideo subditur.

Virga

10 Virga tua, & baculus tuus. id est, passionis tuæ virtus, quæ est
virga dæmonem percutiens, & baculus me sustentans.

† Ipsa me consolata sunt. in aduersis & tentationibus. ideo
subditur.

11 Paraſti in conspectu meo mensam. id est, refectionem consola-
tionem.

12 Aduersus eos qui tribulant me. id est, aduersus dæmones ten-
tationibus suis, & malos homines iniurijs me tribulantes.

13 Impinguasti in oleo. tuæ misericordiæ.

† Caput meum. id est, mentem meam. quæ est caput hominis.

14 Et calix meus inebrians. id est, sacramentū altaris inebrians
feruore dilectionis. Can. 5. a. Inebriamini charissimi.

† Quam preclarus est. effectus, quæ ducit ad claritatem patriæ.

Et mi-

- A** *Et misericordia. Cas-*
fiodorus. Decima,
-tua misericordia subse-
quens ad custodiam,
† *habito* que precedit ad gra-
-tiam conferendam.
B *Et ut inhabitem. Hic*
ronymus. Hec omni-
bus superioribus iun-
C gitur. Quod collocasti, educa-
stis, deduxisti, &c. & hoc ideo ut in-
habitem.
- a** *Post omnia.*
a est. *Et misericordia tua subsequetur me, omnibus diebus vi-*
a Non tu. **b** Subsequetur me non autem hic tantum, sed ut etiam inhabitem.
Et ad precedentia seruanda, & ut inhabitem.
c Non manufacta.
- a** Cas. Quando hic uiuo.
1 * Theodoretus.
horum bonorum tua
bonitas est concilia-
2 trix nostras preces
E minime expectans,
3 sed nos veluti fa-
gientes persequens
preueniens, & salu-
tem impertiens.
- GLOS.**

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Et misericordia tua subsequetur me. *providendo mihi suffi-*
cienter succedenti tempore.
2 Et ut inhabitem in domo domini. *id est, in terra, ubi viget*
cultus Dei.

In longi-

MORALITER.

- 1** Et misericordia tua subsequetur me, omnibus diebus vite mee.
per

ADDITIO.

In psal. 22. Dominus regit me.

Fabulatio Ra. Sa. in hoc loco nullum hēt fundam in sacra scriptura. imō contrariū huius qd̄ asserit, hē in ps. 62. qui psal. factus fuit in deserto Iudæa cū ibi esset fugitiuus, put in illi⁹ rit. continet. & ibidē expresse dī, qd̄ David erat in terra deser- ta, inuia, & inaquosa: vñ apparet falsitas fictionis Ra. Sa. dicē- tis, qd̄ ille locus abundabat fructib. & fluminib. & hmoi. Quæ quidem fictio malitiosē fabricata est ad euacuandū verū sen- sum huius psal. in quo regimē ecclesiæ sub Ch̄so pastore de- notat: innuendo excellentiā huius regiminis respū antiqui. Ad cuius declarationē sciendū, qd̄ cū Psalmista in fine pced. psal. dixisset sententialiter, qd̄ populus erat nasciturus quē fecit dñs, noua, s. factione per regnationem. In ptingit psal. hanc materiā psequit, declarando effectum seu fructū huius nouę factionis seu regenerationis. Licet n. cōtinuatio mate- rię non sit necessaria in oībus psal. s. in Hiero. in plogo, non est tā inconueniens, ut aliq. duo psal. continui inuicē in mate- ria p̄tineant imō s. in gl. in plogo Psalterij talis cōtinuatio, s. duorum psal. ad inuicē sepe cōtingit, qui qd̄ effectus seu fru- ctus principalis huius nouę factionis est illum nouū populū dirigere & deducere ad vitam eternā, qd̄ notatur cum dī in fine psalmi. Ut inhabitem in domo dñi in longitudine dierū. Vnde populus ille nouus Deo regitando narrat, quō ad vi- tam eternā deducitur per Christum pastorem excellen- tiori modo, quam populus antiquus deducebatur.

Et primo hoc ostendit in gñali, dicens: Dominus regit me & nihil mihi deerit. hoc est dicere: sū sub regimine talis pastoris, qd̄ rōnabile ē, ut nihil mihi deficiat, cuius oppositū in antiquo populo legitur. Nihil enim ad perfectum deduxit lex. Heb. 7. c.

Secūdo descendit ad particularia declarando initū huius re- giminis, dicēs: In loco pascuę, ibi me collocauit. pro loco pascuę intelligendē sunt diuine scripture, in quib. fideles pascūt, prout fuerat pmissum, Hier. 3. c. Et pascet vos scientia & doctri- na, qd̄ impletum fuit per Ch̄m. vñ de Luc. 24. g. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas: cuius oppositum de anti- quo populo legitur. Esa. 8. c. Liga testimonium, signa legem.

Consequēter tertio dicit: Super aquam refectionis educavit me, &c. quia postquā fidelis instruit de fide in loco pascuę, cōse- quenter deducit sup aquam refectionis. s. baptismi, in quo re- ficiunt qui vires per peccatum amiserant, & sic anima cōuer- titur ad statum iustitię, quæ quidem aqua in antiquo populo non legitur nisi secundum promissionem, ut in Exod. 36. c. Effundam super vos aquas mundas, & mundabimini.

Consequenter quarto dicit: Deducit me super semitas iustitię, &c. vñ de post baptismū requiritur ambulare super semitas iustitię, s. p̄ceptorum Dei, quia s. in August. in via domini non progredi, regredi est. P̄cepta autem Dei in euangelio contenta semita iustitię debent dici, eo quod arctiora quam p̄cepta legis, cum non solum manum sed etiam animum prohibeāt, iuxta illud Matt. 5. c. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Phariseorum, &c.

Consequenter quinto dicit: Et si ambulauero in medio vmbre mortis. s. in umbra huius seculi, qd̄ caligine peccatorū obscura- tur, & ad mortē ducit. Non timebo mala, quoniam tu mecum es. s. per disciplinam, quæ notatur per virgam, iuxta illud Prou. 13. d. Qui parit virga, odit filium suum. Et per dulcē gubernationem seu sustentationem, quæ significatur per baculū, iuxta illud Tob. 5. d. & 10. b. Baculus senectutis nostrę. In quib. scilicet virga & baculo sacramentum penitentię intelligi p̄t, quod est propriū remedium contra vmbra mortis, quod qui- dem

dem sacramētum pñę per quod fit remissio peccatorū pro- prie animam peccatricem consolatur, vñ Esa. 60. a. cū dixit- set. Consolamini consolamini populi mei, &c. Infra subiungit. Loqui- mini ad cor Ierusalem quæ quidem consolatio in antiquis non fuit, vñ de Ier. 2. f. Elongauit a me consolatorem, &c.

Consequenter sexto dicit: Paraſti in conspectu meo mensam, s. communionem corporis Christi. Aduersus eos qui tribulant me, quia indigne sumentib. obest. Qui enim manducat indignē, iudi- cium sibi manducat. 1. Co. 11. g. Quo quidem sacramento debite sumpto caput. s. mens sumentis oleo laticis. s. gratię spiritua- lis impinguatur, vñ de sequitur. Impinguasti in oleo caput meum. secundū illud Eccl. 9. b. Oleum de capite tuo non deficiat. quæ qui dem mensa in antiquis non habuit locum, nisi figuratiue. Exod. 25. vbi legitur de mensa posita in tabernaculo super quam erant panes propositionis.

Et sequitur septimo. Et calix meus inebrians quam præclarus est. id est, calix sanguinis Christi, qui sic inebriat recte sument- tem, qd̄ dat obliuionem terrenarū cogitationum, & sic quā præclarus est. Distinguit tamen mensam & calicem, nō quia diuersa sacramēta, sed quia sub diuersis speciebus. s. p̄ta, & in- ter ea interponit. Impinguasti in oleo caput meum: quia impingua- tio mentis debite sumentium oleo spiritualis laticis com- munit effectus est vtriusque.

Consequenter octavo dicit: Misericordia tua subsequetur me, quia ad huiusmodi gratiarum p̄cedentiū referuatiōē re- quiritur misericordia subsequens ad custodiam, sicut in col- lecta dicitur. Gratia tua domine super nos p̄ueniat, & sequatur. quæ quidem subsequens non fuit in antiquo populo, cuius te- stamentum fuit quodam modo factum irritum. Ier. 31. f. Fe- riam cum domo Israel & domo Iuda pactum nouum non sicut pactum quod pepigi cum patrib. eorum, quod irritum feci.

Cōsequēter nono dicit: Ut inhabitem in domo domini in longi- tudine dierum. s. in domo dñi non manufacta, sicut in antiquis sed in illa in qua æternaliter viuatur. Vñ dicit, concludendo omnium p̄dictorum finem. Ut inhabitem in domo domini in longitudine dierum. Hec expositio pro maiori parte accipit ex gl. ordinaria, & pōt dici sensus proprius literalis huius psal. qd̄ est p̄pheticus & vaticinatus de futuro, sicut & p̄cedēs, &c.

R E P L I C A.

In psal. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Bur. laborat cir- ca sensū eius mysticū, literalē oīno dissimulando, motus ex debili rōne facit ter solubili, imō reducibili s. se. Cū. n. post. exponit eū de David reuocato p̄ p̄phetā Gad de terra Mo- ab, ut rediret in terrā Iudæa, & venisset in saltū Areth, vbi cōfi- dētia diuini p̄sidij dixit. Dñs regit me, etc. Historia patet. Reg. 22. Huic expositioni Bur. se opponit, motus ex litera psalmi. huius, quia ut inquit David, in hoc statu non erat in loco pas- cuę in quo nihil ei deeret, cum saltus Areth describeretur desertus, inuius & inaquosus, ut patet per expositionem su- per psal. Deus Deus meus ad te de luce, &c.

Ad hæc dico dupliciter. Primo, quod verisimile est vallē Areth secundum aliquam eius partem fuisse sterilem ut de- scribitur psal. sup. all. & secundum aliquam eius partem fuisse deliciosam. Huius verisimilitudinis ratio est, quia cū Abi- thar nunciaret David existenti in eodem saltu Areth inter- sectionē patris sui domus & ciuitatis suę per Saul. dixit ei Da- uid. mane mecum, ne timeas, &c. ut patet. 1. Reg. 22. d. Sed non est verisimile, quod David sic afflictum ad maiorem sui af- flictionem voluit ad tam horridum locū inuicere, prout de- scribitur. Est igitur verisimile partē eius fuisse deliciosā. Et fortasse pars illa vallis erat locus, de quo dicitur, 1. Reg. 14. d.

Omne

Omne vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem terræ, scilicet fluens de arboribus.

Dico scđo, qđ cñ totus locus fuerit inutus, inaquosus, &c. tñ David vocat eñ hoc loco pascuē, &c. pp diuinum illuminationem ibi receptarum cōsolationes, & hoc vñ David innuere in psal. supra alleg. in quo post allegatas miseras corporales subiungit pro delicijs spūalibus dicens sic: *In sancto apparui tibi, &c.* & fm illud dictum argumētum Burg. potest reduci p̄ suā expositionē. Nam ecclesia primitiua nō fuit collocata in loco pascuē, in quo nihil sibi deerat cōsolationis corporalis, quia Apost. Hebr. 11. g. cōsolationes t̄pales primitiua ecclesię describens, ait: *Circumierunt in melotis in pellibus caprinis egentes angustiati &c.* put ēt Burg. infra psal. *Voce mea.* exponit. Et q̄ necessitudo in primitiua ecclesia fuerit, Apostolus

stolus per totū describit, & vita sanctorū docet. In sensu igitur literali de abundantia corporaliū sicut iste psal. non pōt verificari de David, sic nec de ecclesia: Sicut igitur Burg. applicat ad ecclesiam spūalem abundantiam, quod verum est per allegoriā: ita pōt eadē abundantia applicari ad David in dicta fuga ad Israh. Burg. ēt in sua applicatione dicit p̄cepta euangelica semitam dici, quia archora quā p̄cepta legis, cum non solum manum, sed ēt animum cohibeant. de quo vide supra prima correctione, Gen. 3. magis propriē p̄cepta nouē legis dicerentur semitā rōne compendij quam arctationis, cum rōne formę plus quā veteris legis videantur extensa etiam vsq; ad hostes, iō dñr Matt. 2. qđ debeant abundare, deest, plus extendi quam p̄cepta veteris legis. Vide ibi quomodo Burg. malē alleg. ad suum propositum.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalm. David.* Aug. In prima sabbathi mundus conditus in eadem homo reſtauratus per resurrectionem Christi.

Caf. Vnde monet victorem cum triumpho fuscipere.

* Basil. & Theod. In aliquibus exemplaribus niuem. *Super prima Sabbatorum.* In

sexuplici libro hoc nō apponitur: sciendum autem quod Domini resurrectionem significat, & reditum in celos. Innuit autem initio non soli Palestine, sed toti terrarum orbi Dominum imperare.

PSALMVS
XXIII.

Psalmus David in prima sabbathi XXIII.

a *De clarificatione Domini, quæ prima sabbathi facta est.*
Caf. Ecclesia fructifera nō parua, & omnia ouibus plena, sed de toto orbe, & de omnibus quæ in eo ſubdit. a *Aug.* Cum clarificatus dominus in fidem annuntiatur omnium gentium, & totus orbis fit ecclesia eius.

† Omini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo.

a *Merito, domini.* b *Aug.* Super omnes fluctus seculi vt eos superet. c *Firmitudine.* d *Veritatem.*

Quia ipse super maria fundauit eum, & super

a *Caf.* Quasi magno nisu opus est. b *Caf.* Orbis, est domini, non tamen nisi innocens ibi est. c *Aug.* In altam iugitiam domini.

d per flumina † præparauit eū. Quis ascendet in montē dñi?

b *Omini est terra.*

c *Primo dicit totū orbē esse Dei, vt sicut nullus ab eius imperio,*

imperio, ita nec a fide eius sit alienus. Vel ad Israh. mūdus, & eius omnes incolę sunt domini, quia statuit ne obruatur mari vel fluminibus. Sed quis in monte eius nisi innocens?

c *Et super flumina.* Aug. Vt flumina in mare, ita cupidi labuntur in seculum: & eos ēt superat ecclesia, quæ victis cupiditatibus ad immortalitatem paratur.

* Theodo. Non modo opificium sed providentiam ostendit, telus enim Arida mari, fluminibus, & fontibus irrigatur.

d *Quis ascendet.* Determinat quibus virtutibus præditi sunt in Ecclesia.

* Basil. & Theodor. Montem non terrestrem Sion, sed celestem Hierusalem significat, vt beatus ostendit Apostolus.

Prima sabbathi.

F

NICOLAUS DE LYRA. PSALMVS XXIII.

D Omini. Huic psal. præponitur talis tit. in Hebr. 20. & in translatione Hier. iuxta Heb. Canticum David. Et patet expositio ex dictis præc. psal. Dicunt autem aliqui quod David in hoc psal. describit generale dominium Dei super omnē creaturam & principij psal. satis consonat, cum dicitur: Domini est terra, &c. licet finis psal. videatur ad aliud in speciali tendere, cum dicitur: Attollite portas principes vestras, &c. propter quod Ra. Sa. aliter exponit di. qđ constructo templo per Salomonem cum arca portaretur a sacerdotibus vt poneretur in templo intra sancta sanctorum, porta clausurunt se, nec fuerunt aperta donec sacerdotes canerent psal. 131. a. Memento domine David. Et cum venerunt ad locum illum psal. Propter David seruum tuum, non auert faciem Christi tui. id est, Salomonem in regno tuo vncti, sicut plenius dixi. 2. Paral. 6. & 3. Regum. 8. Et tunc porta & arca fuit introducta in locum suum. David igitur hæc præuidens in spiritu sancto, fecit hunc psalmum, & psalm. 131. Nec obstat, quod isti duo psalm. in hoc libro sunt ita distantes, ab invicem situati: quia sicut dicit Hieronymus in prologo huius libri, psalmi fuerunt scripti in hoc libro non secundum ordinem quo erant facti, sed secundum ordinē quo fuerunt reperti. Contigit autem in aliquibus, quod illi qui erant primo facti, fuerunt ultimo vel de ultimis reperti sicut patet de psal. 143. Bñdictus dominus Deus meus qui docet manus meas ad pręlium: quem secundum Hieronymum fecit David de victoria habita contra Goliath Philistæum. Et sic fuit primus vel saltem de primis factis a David. Et econtra tertius psal. quem fecit David fugiendo a facie filii sui Absalom, fuit de ultimo factis scilicet circa finem vitæ David, & sic dicendum de istis duobus psalm. licet fuerint de propinquo facti, tamen fuerunt distantes reperti, & sic in hoc volumine scripti.

Igi-

Igitur secundum sensum istum psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo describitur circa templum Salomonis debitus cultus, secundo arca ingressus, ibi: Attollite portas.

Circa primum David primo probat Dei cultum, secundo per modum questionis declarat colendi modum, ibi: Quis ascendet. Circa primum facit talem rationem: Ille qui est Deus omnium per creationem, & dominus per generalem gubernationem, est summe colendus, sic est de Deo Israel, cuius cultui deputatum fuit templum. ergo, &c. Huius rationis ponitur tantum minor cum dicitur: Domini est terra & plenitudo, per plenitudinem intelliguntur animalia & terrę ascentia.

2. Orbis terrarum. per hoc tollitur error Manichæi, qui dixit ista inferiora corruptibilia non esse a Deo bono, sed a malo: quia posuit duo principia, vnum boni, & alterum mali.

3. Quia ipse super maria fundauit. non est per hoc intelligendum quod maria sint simpliciter inferius terra: cum terra sit infimum elementum & grauissimum, sed solum secundum aliquas partes terrę, scilicet ripas maris: quę super eminent aquę: & per talem modum loquendi dicimus, quod Normania est supra mare Oceanum, & terra Ianuensis super mare mediterraneum: & similiter de fluminibus, quod Parisius est super Sequanam, & Aurelia super Ligerim, & sic de alijs. Ad hoc enim sunt terrę situate super maria & flumina, vt deseruiant utilitati hominum in navigationibus, & piscationibus, & alijs utilitatibus.

4. Quis ascendet. Hic consequenter declarat colendi modum per modum questionis di. Quis ascendet, quasi dicat, ex quo ita est excellenter colendus, quis erit ad istum cultum dignus, & ideo dicit: Quis ascendet in montem domini? id est, in montem Moria, in quo fuit fundatum templum & domino dedicatum, vt habetur. 2. Paral. 3.

Auc

MORALITER.

1. Domini est terra. Psalmus iste literaliter exponitur de miraculosa introductione arcę testamēti intra templū per Salomonē constructum, quod præuidens David in spiritu fecit hunc psal. Allegorice vero arca testimonij dicitur beata Virgo, pp qđ psal. iste sic exponi potest de Virginis huius assumptione in quo primo ponitur Cñfi principatus. secundo ascendēdi ad celestia modus, ibi: Quis ascendet in montem domini. Tertio Virginis ascensus, ibi: Tollite portas. Circa primum dicitur.

Domini

Domini est terra & plenitudo eius. id est, habitantes in ea: & sic de ipsis facere potest pro voluntate sua.

3. Quia ipse super maria fundauit eum. aliquas enim partes terrę eminentiores fecit aquis, vt appareret arida propter homines & animalia.

4. Quis ascendet. Hic ponitur modus ascendendi ad celestia, cum dicitur: Quis ascendet in montem domini. id est, in celum empyreum, vbi specialiter retulget gloria Dei, & respondetur cum dicitur.

Innocens

a *Quis stabit.* Hiero. Multi enim ascendunt qui non permanent.

b *Innocens.* ad proximū, manu & corde, & qui sibi innocēs. Hieron. Hic est qui non accepit in vanum animam, & qui innocēs in verbis, & hoc est, nec iuravit in dolo. hic talis ascēdit: quod quidem est

cia domino. hic accipiet benedictionem. & hi non pauci, sed generatio, & non nisi quærant Deum, non p favore Deum, sed ita quod faciē, idest præsentiam & cognitionem desiderant.

- proximo
- hic

† iusticiam

c *Qui non accepit.* August. Hieron. id est, qui non deputavit animam reb. non permanentibus, sed eam sentiens immortalē eternā desiderabit: & ideo non iuravit in dolo.

† tuam.
* Sela. 3.
Psal. 3.
† Eleuate portæ capita vestra, & infra.

Aug. Sicut simplicia, & non fallentia sunt eterna ita se præbuit pximo, nil promittit unde decipiat. Nedum peius faceret permittit iuramenta simplicia, & dolosa prohibet.

d *In vano.* Hier. Id est: Qui nullis eam fecibus peccaminū post baptismum maculavit.

* Bas. & Theod. Manus, actiones sunt, Cor cōcupiscētię, illis operamur, hoc cōsultamus. Et qm̄ dolus & transgressio iuramentandi avaritię coniuncta est: merito hæc post illam respuit. Ingeniose autē misericordię benedictionem adiunxit, etenim quę estimant remunerationes, ppter solā benignitatem hominibus præbentur. Omnes enim hominum iustitię nihil sunt ad dona, quę nobis a Deo suppeditata sunt.

e *Faciem*

e *Faciem Dei Iacob, &c.* * Theodo. Qui iam olim magnum D Iacob suo ipsius aspectu dignum fecit.

f *Attollite.* Diapsalmus, Christiana religione declarata, supstitiosos a prauitate auocat, vt patefactis cordib. Christi admittant. *Attollite.* Aug. O principes tenebrarū quicunq; primatum in hominib.

quæritis, auferte, ne vel impediant aditus quos statuistis cupiditatis & timoris.

Augustin. Angeli præcuntes, ad infernum dicunt. Auferte potestatem vestram. Et in ascensione portæ æternales quę hactenus eratis clausę: hæc Dauid, persona angelorum sibi assumpta.

Cas. Attollite, auferte portas mortis, quę a principe diaboli posite sunt.

* Theodo. Domini ascensionem describit.

g *Et eleuamini.* Contra

portas mortis.

h *Portæ æternales.* omnis gfa quę veniente Christo data est.

i *Quis est.* interrogat ppheta ad conuincendam Iudeorum perfidiam, & vt amplius eum commendando alios inuitet?

* Theo. Nemo cœlestium spiritū infcitiam audiens miretur, nec n. pñoscunt, nec oia sciunt, sola autē natura diuina hanc scientiam habet: Angeli vero tot sciūt, quot discunt, & propterea Apostolus ait, *Innotescant principibus & potestatibus in cœlestibus per ecclesiam multi formis sapientia Dei*, si quis autē huic expositioni acquiescere nouerit, existimet interrogantes non ob ignoratiam interrogare, sed omnes homines

hoc

NICOLAUS DE LYRA.

1 Aut quis stabit. stabiliter ibi ministrando pro vita sua merito, & respondet propheta di.

2 Innocens manibus. id est, operibus quę per manus designantur, eo quod manus est organum organorum, vt dicitur 3. de Anima.

3 Et mundo corde. quia non sufficit munditia exterior nisi etiam sit interior.

4 Qui non accepit in vano. applicando eam totaliter bonis terrenis, quę sunt vana, secundum quod dicitur Eccl. 1. a. Vanitas vanitatum, &c. sed magis applicat eam bonis spiritualibus & eternis, cum ipsa sit creatura spiritalis & immortalis.

5 Nec iuravit in dolo proximo suo. ipsum fallaciter decipiendo, sed magis cum eo veritatem custodiendo.

6 Hic accipiet benedictionem. id est, multiplicationem in bonis temporalibus & spiritalibus.

7 Et misericordiam. quia si ex fragilitate humana aliquando peccauerit, panitens misericordiam a Deo obtinebit.

8 Hęc est generatio. quia a talibus bene queritur & inuenitur.

9 Attollite portas, &c. Hic cōsequenter describitur arcę ingressus qui factus fuit miraculosē tempore Salomonis, vt prædictum est, ideo dicitur: Attollite portas, id est, separate vnā ab altera.

10 Principes. id est, o vos angelicę virtutes ad loci sancti custodiam deputatę, propter quod Gen. 18. cap. Iacob vidit scalam, cuius summitas tangebatur calum, & pes terram, scilicet in monte Moria, vbi fuit templum fundatum postea: & vidit angelos descendentes ad reuerentiam

reuerentiam loci & custodiam, sicut dictum fuit ibidē. Similiter Iosephus in libro de Iudaico bello dicit, quod ante templi destructionem per Titum & Vespasianum præcesserunt multa signa destructionis templi: inter quę ponitur illud, scilicet in festo pentecostes, cum sacerdotes de nocte intrarent templum ad agendum res diuinas, primo senserunt quendam strepitum & motum, & postea subito audierunt vocem dicentem: Mihi gremus hinc: quę fuit vox angelorum deferentium locū propter malitiam inhabitantium. Clausio vero portarum templi contra sacerdotes portantes arcam domini, & earum apertio, fuerunt facta ministerio angelico, ppter quod dicitur: Attollite portas principes vestras, id est, aperite eas. In Hebræo, & in translatione Hieron. iuxta Hebræum habetur: Leuate portę capita vestra, i. separatę partes vestras superiores virtutē diuinę, & per consequens partes inferiores, & in idem redit, quia angeli sunt executores mandati diuini.

11 Et eleuamini. id est, separamini ad magnificentiam Dei.

12 Portę æternales. quia dñs promiserat ponere nomē suum in templo illo in sempiternum, id est, absque temporis determinatione dum tamen ibi fideliter ei seruiretur, secundum quod dicitur. 3. Regum 9. Sanctificauit domum hanc quam edificasti, vt ponerem nomen meum ibi in sempiternum, &c.

13 Et introibit rex glorię. i. arca testamenti super quam erat sedes Dei in propitiatorio, sicut melius fuit expositum Exo. 25.

14 Quis est rex glorię. Admiratiue dicit, quia excellentia glorię eius & honoris omni est creatura admirabilis, propter quod respondetur.

Dominus

MORALITER.

2 Innocens manibus. id est, operibus.

3 Et mundo corde. sine hypocrisis fictione.

4 Qui non accepit in vano animam suam, ipsam vanitatibus exponendo.

5 Nec iuravit in dolo. proximum decipiendo.

6 Hic accipiet benedictionem. id est, bonorum spiritualium multiplicationem.

7 Et misericordiam, id est, peccatorum remissionem.

8 Hęc est generatio quarentium eum. & inuenientium in præsentia per gratiam, & in futura per gloriam, ideo subditur.

† Quarentium faciem Dei Iacob. per apertam Dei visionem.

9 Attollite portas principes vestras. Hic describuntur virginis ascensus

ascensus ad cœlestia, & qm̄ in ipsa fuerunt excellenter quę ad hunc ascensum suum disponunt. ideo dñs postea: Attollite portas principes vestras. id est, potestates angelicę ad receptionem huius virginis vos præparate.

11 Et eleuamini portę æternales. p eleuationem portarū intelligitur metaphorice Virginis intūctis magnitudo meritorū.

13 Et introibit rex glorię. obsequium præstans matri suę. Hieron. in sermone de assumptione. Nec immerito creditur, q Saluator omnium per se totus festinus occurrit, eamque secum in throno glorię collocauit.

14 Quis est iste rex glo. verbum est angelorū de tanta assumptione admirantium, vnde in persona ipsorum dicitur Can. 8. a. Quę est ista, quę ascendit de deserto delicias affluens, innixa super dilectum suum? Et respondetur,

Dominus

hoc præconio ascēde

nis imperium docere.

a *Dominus fortis*, per

uirtutes describitur,

quasi proprio nomi-

ne. *Fortis*. August. & si

cum gladiis cepistis.

b *Potens*. & si Pilato

tradidistis.

c *Potens in prælio*. ne

in pugna uos superaf-

se putetis. Virtutes.

Hieron. August. Ministræ præcedentes Christum in ascen-

sione ad alias cœlestes clamant, ut viam Domino venienti

aperiant, quæ nouo mysterio carne induti, stupefactæ quæ-

runt

iste rex gloriæ? dominus fortis, & potens, dominus potens

in prælio. Attollite portas principes vestras, & eleuamini

portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex?

gloriæ? dominus virtutum ipse est rex gloriæ.

tum, id est angelorum.

c *Virtu.* Hier. In Hebræo zebaoth, quod interpretatur exer-

cituum, uel militiarum, uel uirtutum.

GLOS.

4 Ipse est rex gloriæ. i. super omnia gloriosus, & benedictus in se-

cula seculorum. Qui autem uult tenere primam expositionem, uideli-

cet quod in hoc psalm. describitur solum generale dominium Dei, satis

patet expositio ex prædictis, usque ad locum illum. Attollite portas,

&c. ubi loquitur de Deo more humano, quia homini excedentis magni

tudinis requiritur altior introitus, & per hoc insinuat prophetia quod

altitudo Dei excedit omnem mensuram creaturæ. Cetera possunt de fa-

cili huic sententiæ applicari.

PSAL.

4 Ipse

feritione: ideo exponatur, ut supra, & similiter quod subdit.

† Quis est iste rex glo. & respondetur:

3 Do. uir. i. angelorum: ideo potens est eam eleuare super

omnes ordines eorum.

centes, & mundi, &c. introire debet per uos. Leuare igitur

debetis capita uestra, quia quem totus non capit orbis per

vos ingressurus est. Consueuerunt. n. prophetæ quali paru-

pendere domos edificatas ad habitationem Dei ex respectu

excellentiæ suæ magnitudinis. Vnde Esa. 66. a. Hec dicit Do-

minus. *Calum sedes mea, & terra scabellum pedum meorum*: quæ est

ista domus quam ædificabitis mihi? Et isto modo psalmista

reputabat portas Ierusalem, & templi non sufficere ad alti-

tudinem tanti domini recipiendam. Consequenter quinto

sequitur. *Quis est iste rex gloria, &c.* Cuius sensus est, nam in

prædicto ingressu pueri Hebræorum inspiratione diuina cla-

mantem cum nominabant expresse regem Israel, & implicite

Deum, & regem gloriæ, ut patet Mat. 21. Ex quo clamore

& aliis solennitatibus insolitis occurrentibus tota ciuitas

commota est, quasi admiratiue quærebant, quis est hic? ut i-

bi habetur, & hoc est quod dicitur in persona prædicta ciui-

tatis. *Quis est iste rex gloria?* Ad quod ibidem respondetur. *Iesus*

Nazarenus, &c. in quo nomine, quod secundum rei ueritatem

est super omne nomen, includitur uera diuinitas eius, & re-

gnum, & alia quæ ad mysterium redemptionis pertinet, vn-

de in persona talium respondentium dicit Psalmista. *Dom-*

inus fortis, & potens, &c. Et idem dicendum de secunda inter-

rogatione, & responsione, si intelligatur repetitio ad maio-

rem firmitatem. Potest tamen dici, quod hæc repetitio non

vacat a mysterio, nam Christus in hoc aduētu ad Ierusalem

duo principaliter intendebat ad nostram salutem explere. i.

passionem per quam diabolus uicit, & secundum eam re-

sponderetur primo. *Dominus uirtutum ipse est rex gloria.* Hæc ex-

positio uidetur satis consona literæ, & sufficienter in euan-

gelica narratione fundata. Possunt etiam ista applicari ad

introitum Christi in utero uirginali, unde & ecclesia cantat

istos uersus in officio annuntiationis, sed hoc non est secun-

dum sensum literalem, sed potius spiritualem, quia non fue-

runt apertæ portæ corporales in illo ingressu, sed tantum

portæ mentales recipientes filium dei in magna latitudine

charitatis, & deuotionis, iuxta illud Cant. 5. b. *Surrexi ego ad*

aperiendum dilecto meo.

R E P L I C A.

In psal. Domini est terra, quia ponitur illa pars finalis. *At-*
tollit e portas prin. &c. postillator allegat quoddam dictum Ra-
bi. Salomon. quod dictum Burg. dicit fabulam, quia ex scri-
ptura non habet autoritatem. Et est argumentum Burg.
consuetum more Hussitarum. Vnde etiam postill. narratio-
nem Rab. Salom. etiam non grandi pendens exponit finem
psalm. ad modum conclusionis sic: Ex quo psalm. totus di-
cit de generali Dei dominio, concluditur more humano,
quod ad eius ingressione qualem cunque merito portæ sunt
attollendæ, &c. Burg. autem descendit ad speciē, exponens
de ingressu Christi in Ierusalem in die palmarum, quæ expo-
silio, & si faueat fidei nostræ, patitur tñ instantias primo ex
eo quia eius ingressum coeules nō fuerūt sic dispositi, sicut
hic describuntur, cum dñ: Innocens manib. &c. sed ut uerum

Tom. 3.

v

tatear

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dominus for & po. contra omnes potestates terrenas, quæ ni-

hil sunt in conspectu eius.

2 Attol. por. exponatur, sicut prius, quia repetitio est eiusdem ad

maiores confirmationem, usque ibi.

3 Do. uir. i. angelicarum potestatum, per hoc ostenditur, quod non

solum præst. creaturis inferioribus, sed etiam superioribus.

4 Ipse

M O R A L I T E R.

1 Dominus for. & po. ideo potens est honorare matrem suā

pro uoluntate sua.

2 Att. po. repetitio est sententiæ supradictæ ad maiorem af-

feritionem

A D D I T I O I.

In psal. 21. *Domini est ter.* ubi dicitur in pos. propter quod
Rab. Sal. exponit. Ista fabulatio Rab. Sal. de clausura portarū
quando fuit portata arca in templo Salomonis, & earum a-
perture miraculosa, non uideo qua autoritate credatur,
præsertim cum hoc miraculum, tam notabile uerisimiliter
scriptura non prætermisisset, sed potius expressisset, sicut ex-
pressit tertio Regum octauo, quod cum essent Sacerdotes
de sanctuario, nebula impleuit domum Domini, intantum
quod non poterant Sacerdotes ministrare, quæ quidem ne-
bula erat signum diuinæ præsentia. Frequenter enim legi-
tur Dominus apparuisse Moyti in nube. Similiter, & secun-
do Paralipomenon sexto a. legitur quod cum compleisset Sa-
lomon preces, ignis descendit de cœlo, & maiestas Domini
impleuit domum. Sed de clausura, vel de aperture porta-
rum utrobique nihil legitur. Præterea hæc narratio est ex-
presse contra litteram dicentem, quod dominus rex gloriæ,
& dominus fortis, & potens, & cæter. erat ingressurus per il-
las portas, quæ denominationes nullo modo pertinent ad
arcam testamenti, licet super eam esset sedes Dei in propi-
tatorio, prout postillator dicit. Sedes. n. Dei non est Deus &
maxime quia cum dixit. *Dominus uirtutum dominus fortis*, poni-
tur utrobique nomen domini tetragrammaton, quod non
est communicabile creaturæ. Vnde melius uidetur dicen-
dum, quod in hoc psalm. principaliter tractatur de ingressu
Christi, qui uerus Deus est, & homo in templo, & in ciuita-
tem Sanctam Ierusalem in die ramis palmarum qui quidem
ingressus prophetisatus fuit Zach. 19. b. *Ecce rex tuus uenit tibi,*
&c. in quo ingressu Christus fuit nominatus rex Israel cum
gloria in excelsis. Mat. 21. Vnde & ecclesia istos uersus. *At-*
tollite portas, &c. consueuit solenniter cantare in illa domini
ca quando solennizatur memoria huius ingressus.

Circa quod psalm. præuidens in spiritu introitum Christi
in sua ciuitate, & templo publice sub ti. regali, & domino,
primo præponit generale dominium Dei in toto orbe, dicens
Domini est terra. ex quo secundo quati monendo homines ad
reuerentiam tanti domini, infert, quod ille qui ad cultum
eius adhæret, debet esse uirtutibus, tam interioribus, quam exte-
rioribus ornatus, unde dicit. *Quis ascendet in montem Domini, &c.*
exponatur totum, sicut in postilla usque ibi exclusiue. *Hæc*
est generatio quæ reuerentiam dominum, quæ reuerentiam faciem Dei Iacob. V-
bi tertio prænantiat quod generatio illa quæ debebat exire
obuiam Christo, ut eum deuote, & reuerenter reciperet, si-
cut fuerunt turbae pro tunc occurrentes Christo, & signa
deuotionis, & humilitatis erga eum ostendentes, erat gene-
ratio bona, & laudabilis, quia quærebant deum, & faciem
dei Iacob. i. præsentia dei incarnati de Iacob, & aliis patriar-
chis descendens secundum carnem. Consequenter quarto
fabungit secundum ueritatem Hebraicam. *Leuate portas ca-*
pita uestra, &c. alioquens portas Ierusalem, & templi more
humano dicat. O portæ attēdite, quia ille dominus cuius est
terra, & plenitudo eius, &c. cuius ministri debent esse inno-

centes,

fatear, ille cultus fuit magis ex miraculosa inspiratione, quam uirtute colentium, quia dicitur Io. 12. de illis, cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant ei. ideo fere in tota Ierusalem hospitio non receptus rediit in Bethaniam, abiitq; & abscondit se ab eis: nec cultus ille mansiuus fuit, quia cito post in eius mortem cōsenserunt. Cāterum quia ille ingres-

sus per prophetas describitur humilis, & mansuetus sup pul- lum asinæ, de quo non uidetur conuenienter exponi, quia portæ sint attollendæ. Nec forma qōnis s̄m Burg. facte in cō- mota Ierusalē fuit, put hic describit, quis qō facta fuit. *Quis est hic?* nō tñ. *Quis est iste rex glorie.* non. n. q̄rentes, de eo talia prædicata sentiebant, ut patet per omnes Euangelii partes.

GLOSSA ORDINARIA.

A In finem. Hier. Hic flagellatus pœnitens præponitur aliis, ne murmurent in aduersis, qui in se expertus per misericordiam blanditur, per iusticiam terret. *Basil. & Theodor. hic psalmus a David dictus est, cum tuos hostium impetus pateretur.

PSALMVS XXIII.

A De te do. le. Au- gu. psalmus cōtra aduer- sa seculi, q̄ si

oratio populi in Ba- bylone constituti, & est primus per literas Hebræi Alphabeti digestus, & si non per omnes. Qui per omnes, eos significat qui omnibus perfecti uirtutibus laudem Dei cantant. Qui non per omnes, minus

perfectos. Cas. primo petit doceri uias domini, quia ad Deum erectus. Cas. ad te cōtēplādū facile terrena despiciat q̄ diuina cōspiciat

c Conf.

c Conf. Cass. Expertus in malis meam infirmitatem, non erubescam de inimicis.

d Ne. ur. me. ini. & certus sum, quia in nullo sustinente pa- tienter fallit.

e Super. Cassi. Quia omnia sunt vana, & infructuosa quæ a Deo sunt aliena.

*Basil. & Theodoret.

Notandum quoniam

non peccātes, verum

superuacue transgre-

dientes, de decoris im-

pleri dixit. Non enim

omnes æqualiter pec-

cant, nam aliqui qui-

dem ob aliquam cala-

mitatem, vel ob natu-

ralem imbecillitatē

labuntur. Alii uero in

sceleribus ipsis dese-

ctantur, aliaque exco-

gitant.

Vias tuas domine de-

monstra. Cassio. Vix

sunt de ordine uitæ,

qui conuenit omnibus. Semitæ quæ angustæ, & occultæ. i.

intelligentia legis, quæ paucis nota est. Dirige, ad uitam per-

tinet, doce ad scientiam.

a Doce

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS XXIII.

A De te do. le. Iste est primus Psalmus Alphabeticus, quia uersus incipiunt ordinate a litteris Alphabeti Hebræi. Primus uersus ab aleph, secundus a beth, & sic consequenter, hoc excepto quod hic omittuntur duæ literæ, scilicet uau, & coph, quia nullus uersus per eas incipit. Sunt tamen in hoc psal. 22. uersus sicut sunt, & 22. litteræ Hebræicæ, quia quatuor uersus per duas literas incipiunt. s. 18. & 19. per litteram resh & 16. per litteram phe. Dicunt aliqui quod istæ literæ hic ponuntur in principiis uersum ad significandum aliquod mysticum. Sed Hebræi de hoc nihil dicunt in aliqua scriptura quam uiderim. Et ideo alii dicunt, quod factum fuit ad quendam modum specialem dictandi qui tunc currebat, sicut in illo hymno, A solis ortus cardine, uersus incipiunt per literas alphabeti latini. Primus ab a, secundus a b, & sic consequenter usque ad z, inclusiue, ut patet intuenti.

Titulus psal. 1 Ad te do. le. Huic psa. præponitur talis titulus in Hebræo. David, & non plus nisi quod præmittitur litera lamech, ad designandum quod David est hic datini casus, ac si diceret, ipsi David, in translatione autē Hieron. iuxta Hebræum additur hæc dictio semper, in titulo sic. Semper David. Sed saluo meliori iudicio, non uidetur bene addita in titulo, quia li semper. est ultima dictio psal. præcedentis in Bibliis Hebræis quas uidi, & sic non pertinet ad titulum huius psal. Per hoc autem quod in titulo non ponitur canticum, nec psal. sicut in aliis communi- ter, ostenditur quod non est psalm. proprie dictus a psallendo, sed est sim- plex oratio, quam fecit David pro liberatione sua a persecutione Sau- lis

lis, propter quam multas orationes fecit, sicut dictum fuit supra psalm. Diuiso.

16. Secundum hoc ergo diuiditur hæc oratio in quatuor, quia primo David petit in deuio huius uitæ diuinam directionem. Secundo impedi- menti remotionem, ibi. Reminiscere miserationum tuarum. Ter- tio uitæ futuræ degustationem, ibi. Quis est homo. Quarto a pressuris liberationem propter quietiorem cōtēplationem, ibi. Oculi mei. Cir- ca primum præmittit modum suæ petitionis, dicens. Ad te domine le- uauit. quia oratio est ascensus, uel eleuatio mentis in Deum, secundum Oratio. Damasc.

2 Deus meus in te confido. i. in tua bonitate, non mea equita- te, unde infra petit remissionem suæ culpæ.

3 Neque irideant. i. Saule, & complices sui me tenendo, & mor- te turpi affligendo, quod etiam timebat Saul sibi inferri a Philistæis, ut habetur 1. Reg. 17. propter quod petit ab armigero suo interfici ab eo dicens. Euagina gladium tuum, & interfice me, ne forte ve- niant incircuncisi isti, & interficiant me illudentes mihi.

4 Etenim uniuersi i. qui sustinent persecutiones propter te, sicut ego sustineo.

5 Non confundentur. finaliter, seu æternaliter, licet aliquando confundantur ad tempus, seu temporaliter, consequenter ostendit qui sunt digni confundi æternaliter, di.

6 Confundantur omnes. i. idololatra, & innocentum persecu- tores.

7 Superuacue. i. inutiliter, & infructuose, imo multum damnose. Consequenter format petitionem suam, di.

8 Vias tuas domine demonstra mihi. ducendo per niam re- ctam iustitiæ, inter deuia huius uitæ, qua nullus absque tuo auxilio potest sufficienter euitare.

i Et

MORALITER.

1 Ad te domine leuauit animam meam. psalmus iste secundum sensum literalem est oratio David pro sua liberatione a Sau- lis persecutione, pro qua plures alios psalmos fecit, nam il- la persecutio longa fuit. Saul autem interpretatur abutens, & ideo signat diabolum, qui bonis naturalibus abutitur ad malum, propter quod psalmus iste moraliter exponi potest de quolibet fidei petenti a dæmonum persecutione libera- ri. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo petit directio- nem, dicens. Ad te domine leuauit animam meam.

2 Deus meus in te confido. propter tuam bonitatem.

† Non erubescam. victus a dæmone per culpam.

3 Neque

3 Neque irideant me inimici mei. i. satellites diaboli, qui sunt homines maligni.

4 Etenim uniuersi qui sustinent te. i. illud quod eis imponis, su- stinent patienter.

5 Non confundentur. æternaliter, sed honorabuntur. Conse- quenter ostendit qui debent sic confundi, dicens.

† Confundantur omnes iniqua agentes superuacue. i. peccantes ex placencia mali, sine utilitate temporali, de quib. dicitur Pro- uer. 2. c. Qui latantur cum male fecerint, & exultant in reb. pessimis. Consequenter format suam petitionem, dicens.

8 Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas. Homo namque ad finem supernaturalem ordinatur, propter quod indiget ut a Deo specialiter dirigatur, ideo sequitur.

Quia

A *Doce.* Aug. ipsam veritatem, ut quod credo intelligam, quia sustinui, & si hoc non sufficit. Remi.

b *Deus salua. meus.* Cas. Dux res sunt quæ bonos faciunt, ut Deum saluatorem credamus, & patienter eius retributionem expectemus.

***Theodor.** precor, ut ex rerum euentu discam te meum Saluatorem esse tuam. n. misericordiam semper expecto.

Maluit.

c *Reminiscere.* Cassio. De peccatis prioribus & quæ quotidie fiunt, orat per misericordiam antiquis factam, & quæ timet verum iudicem.

quia. peccata adolescentie.

memor esto mei Deus.

docebit peccatores viam, vel in via. 16. q. 1. c. nos autem.

a *Angustas paucis notas.* **b** *Quasi occulta.* **c** *Aug. errores fugientium.* **d** *Aug. quia per me non novi nisi mendacium.* **e** *Aug. expulsus per me redire non possum.* **f** *Quia.* **g** *Aug. id est toto tractu secularis temporis reditus meus tuam expectat misericordiam.*

a *Cassiodor. quem homines putant esse oblitum dum tardas.* **b** *Operum misericordiarum.* **c** *Naturaliter insistam.*

a *Quia nec peccanti homini misericordia defuit.* **b** *Etiā per misericordiam.* **c** *Aug. confidentis audacia mea, & ignorantia mea antequam crederem.* **d** *Alias ignorantia mea.*

a *Aug. ne serues ad vindictam perpetuam.* **b** *Sed potius.* **c** *Aug. quæ te digna est, non secundum iram quæ ego dignus.*

a *Qui fragilis naturæ.* **b** *Non meritum meum.* **c** *Insistam quia omnia ex nihilo facis.* **d** *Conuersio sermonis ad homines. Hac fiducia peto, quia Dulcis.*

a *Aug. quia misericordiam prærogauit, ut perduceret ad uiam.* **b** *Hieron. correctionem, vel charitatem quæ iunguntur Deo.*

a *Non extra uiam fidei.* **b** *Aug. non turbabit in iudicio.* **c** *Aug. qui ei non resistunt.* **d** *Tamen.* **e** *Aug. non eos quos præcurrere uolunt.*

a *Aug. ne serues ad vindictam perpetuam.* **b** *Sed potius.* **c** *Aug. quæ te digna est, non secundum iram quæ ego dignus.*

a *Qui fragilis naturæ.* **b** *Non meritum meum.* **c** *Insistam quia omnia ex nihilo facis.* **d** *Conuersio sermonis ad homines. Hac fiducia peto, quia Dulcis.*

a *Aug. quia misericordiam prærogauit, ut perduceret ad uiam.* **b** *Hieron. correctionem, vel charitatem quæ iunguntur Deo.*

a *Non extra uiam fidei.* **b** *Aug. non turbabit in iudicio.* **c** *Aug. qui ei non resistunt.* **d** *Tamen.* **e** *Aug. non eos quos præcurrere uolunt.*

a *Aug. ne serues ad vindictam perpetuam.* **b** *Sed potius.* **c** *Aug. quæ te digna est, non secundum iram quæ ego dignus.*

a *Qui fragilis naturæ.* **b** *Non meritum meum.* **c** *Insistam quia omnia ex nihilo facis.* **d** *Conuersio sermonis ad homines. Hac fiducia peto, quia Dulcis.*

a *Aug. quia misericordiam prærogauit, ut perduceret ad uiam.* **b** *Hieron. correctionem, vel charitatem quæ iunguntur Deo.*

a *Non extra uiam fidei.* **b** *Aug. non turbabit in iudicio.* **c** *Aug. qui ei non resistunt.* **d** *Tamen.* **e** *Aug. non eos quos præcurrere uolunt.*

a *Aug. ne serues ad vindictam perpetuam.* **b** *Sed potius.* **c** *Aug. quæ te digna est, non secundum iram quæ ego dignus.*

a *Qui fragilis naturæ.* **b** *Non meritum meum.* **c** *Insistam quia omnia ex nihilo facis.* **d** *Conuersio sermonis ad homines. Hac fiducia peto, quia Dulcis.*

a *Aug. quia misericordiam prærogauit, ut perduceret ad uiam.* **b** *Hieron. correctionem, vel charitatem quæ iunguntur Deo.*

a *Non extra uiam fidei.* **b** *Aug. non turbabit in iudicio.* **c** *Aug. qui ei non resistunt.* **d** *Tamen.* **e** *Aug. non eos quos præcurrere uolunt.*

a *Aug. ne serues ad vindictam perpetuam.* **b** *Sed potius.* **c** *Aug. quæ te digna est, non secundum iram quæ ego dignus.*

a *Qui fragilis naturæ.* **b** *Non meritum meum.* **c** *Insistam quia omnia ex nihilo facis.* **d** *Conuersio sermonis ad homines. Hac fiducia peto, quia Dulcis.*

a *Aug. quia misericordiam prærogauit, ut perduceret ad uiam.* **b** *Hieron. correctionem, vel charitatem quæ iunguntur Deo.*

a *Non extra uiam fidei.* **b** *Aug. non turbabit in iudicio.* **c** *Aug. qui ei non resistunt.* **d** *Tamen.* **e** *Aug. non eos quos præcurrere uolunt.*

a *Aug. ne serues ad vindictam perpetuam.* **b** *Sed potius.* **c** *Aug. quæ te digna est, non secundum iram quæ ego dignus.*

a *Qui fragilis naturæ.* **b** *Non meritum meum.* **c** *Insistam quia omnia ex nihilo facis.* **d** *Conuersio sermonis ad homines. Hac fiducia peto, quia Dulcis.*

a *Aug. quia misericordiam prærogauit, ut perduceret ad uiam.* **b** *Hieron. correctionem, vel charitatem quæ iunguntur Deo.*

a *Non extra uiam fidei.* **b** *Aug. non turbabit in iudicio.* **c** *Aug. qui ei non resistunt.* **d** *Tamen.* **e** *Aug. non eos quos præcurrere uolunt.*

a *Aug. ne serues ad vindictam perpetuam.* **b** *Sed potius.* **c** *Aug. quæ te digna est, non secundum iram quæ ego dignus.*

a *Qui fragilis naturæ.* **b** *Non meritum meum.* **c** *Insistam quia omnia ex nihilo facis.* **d** *Conuersio sermonis ad homines. Hac fiducia peto, quia Dulcis.*

a *Aug. quia misericordiam prærogauit, ut perduceret ad uiam.* **b** *Hieron. correctionem, vel charitatem quæ iunguntur Deo.*

***Theod.** Memento mei, non peccati.

i *Secun. mi. tu. & c. pro. bo. & c. i. ut ampla est misericordia tua. Misericordia erga miseros, bonitas erga quoslibet. Facit autem Deus bonum, & a miseriis imploratus, & bonitate dulcis. nemo bonus, nisi Deus.*

k *Dul.* Aug. quia omnia priora dimittit, ubi gratia sine meritis.

l *Rectus.* quia post misericordiam uocationis, & uenit in iudicio merita requirit, ne leuitas eius securos, & otiosos reddat.

Dulcis, quia suauia dat, rectus, quia corrigit.

m *Pro. hoc.* Cassiod. quia dulcis, & rectus, non ex credulitate, sed benignitate.

n *In via,* i. fide, vel præceptis dei. Vel, in uia huius uitæ ubi recte uiuendum, dabit legem.

***Theodore.** Magis dilucide. Symm. propterea peccantibus uiam

demonstrat.

o *In iudicio.* dum punit, dirigit ad meliora. Sed mansueti sunt qui corripiuntur, quod ex feris domiti, ut tolerant. Quia si mites. i. lenes animi quasi naturaliter hoc habentes, docebit eos præcepta, pro quorum neglectu uenerunt flagella.

***Theod.** Nam sacrarum literarum alumni per ipsas ex ætate discunt, omnia Dei, & saluatoris nostri consilia, misericordia

nes magis dominantur tempore iuuentutis.

8 *Et igno. me.* id est peccata quæ sunt per ignorantiam commissa.

9 *Ne memi.* ad me puniendum. De peccatis perpetratis ex certa malitia non loquitur, quia peccata quæ fecit ex certa scientia fuerunt facta post mortem Saulis, ut homicidium Vriæ, & his similia. hanc uero orationem fecit existens in persecutione Saulis, ut prædictum est.

10 *Secun. mi. tu.* & non secundum iustitiam meam.

11 *Memento mei tui.* remittendo culpam, & dando gratiam.

12 *Propter bonitatem tuam domine.* de natura. n. boni, ut sit sui diffusum, & ideo bonitate tuæ infinitæ condecens est, ut diffundat se erga penitentes, remittendo eis culpam, & conferendo gratiam.

13 *Dulcis, & rectus dominus.* i. misericors, & iustus, quia dulcedo misericordiae sine rectitudine iustitiæ non est misericordia, sed pusillanimitas, & iustitia, sine misericordia est crudelitas, propter quod dicit Gregorius in pastoralibus lib. 1. Inesse bonis rectoribus debet iuste consulens misericordia, & pie feruens disciplina, ne iustitia sit aspera, & pietas sit remissa. Sit ergo amor, sed non emolliens, sit zelus, sed non exasperans, sit pietas, sed non plus quem expedit parcens.

14 *Propter hoc legem dabit.* quæ lex est, ut si vere poeniteant, misericordiam consequantur, sin autem, eternaliter puniantur, tanquam sua misericordia abutentes.

15 *In via.* s. presentis uitæ, quia post mortem non est locus poenitentiae.

16 *Diriget mansuetos.* i. tractabiles, & benignos, quia mansuetudo est quædam tractabilitas.

17 *In iudicio.* i. in præceptis iudicialibus seruandis, per quæ homo bene se habet ad proximum.

18 *Docebit mites vias suas.* quantum ad ceremonialia præcepta diuini cultus, per quæ homo bene se habet ad Deum.

a *Puier-*

9 *Ne memineris.* s. ad puniendum.

10 *Secundum misericordiam tuam memento mei tu.* dimittendo peccatum.

12 *Propter bonitatem tuam.* & non propter iustitiam meam.

13 *Dulcis, & rectus dominus.* i. misericors, & iustus.

14 *Propter hoc legem dabit delinquentibus in via.* conditionata sua misericordia, & iustitia.

16 *Diriget mansuetos in iudicio.* ne propter suauitatem mansuetudinis declinent a regula ueritatis.

18 *Docebit mites vias suas.* sicut dicit Mat. 23. d. Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde, &c.

Tom. 3.

v a

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et semitas tuas edoce me.* Semita strictior est, & rectior via communi, & per hoc Dauid petit non solum dirigi in iustitia communi necessaria ad salutem, sed cum hoc in iustitia excedente quæ tendit ad perfectionem.

2 *Dirige me.* quæ scilicet non potest haberi humana inuestigatione.

3 *Quia tu es Deus saluator.* ad quam salutem dirigi non possum, nisi per tuam illustrationem, homo. n. diuinitus ordinatur ad finem excedentem cognitionem naturalem, secundum quod dicitur Esa. 64. b. *Oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascen. quæ præparasti ex te.* Ad finem autem incognitum totaliter nullus potest se dirigere, & ideo oportet hominem edoceri a Deo ad consecutionem salutis æternæ.

4 *Et te sustinui.* i. propter te sustinui persecutionem Saulis continue, propter quod decens est, ut me consoletis per tuas illustrationes.

5 *Remini.* Postquam Dauid petit diuinam directionem in ter deua huius uitæ, hic consequenter petit offendiculi remotionem, quod in uia recta potest impedire, hoc autem est peccatum impediens a processu. ad hanc autem remotionem impetrandam allegat primo diuinam misericordiam dicēs. *Remi. & c.* Misericordia proprie loquendo est actus interior miserantis. Misericordia uero effectus exterior, & utrumque allegat Dauid. factum diuinæ misericordiae, qui est idem quod ipse Deus, & effectum eius qui recipitur in eo cuius miseretur.

6 *Quæ a seculis sunt.* i. a mundi principio. In omnibus. n. operibus diuinis relucet effectus diuinæ miserationis. Consequenter Dauid petit peccati remissionem, dicens.

7 *Delicta iuuen. me.* i. peccata ex passione commissa, quia passiones

MORALITER.

3 *Quia tu es Deus saluator meus.* i. me dirigens in salutem.

4 *Et te sustinui tota die.* expectans tuam directionem.

5 *Reminiscere miserationum tuarum domine, & misericordiarum tuarum, quæ a seculo sunt.* Hic secundo petit impedimenti remotionem, dicens. *Reminiscere miserationum tuarum domine, & misericordiarum tuarum, quæ a seculo sunt.* quas fecisti patribus sanctis quasi diceret, confimiliter facias nobis.

7 *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas.* quo tempore uigent passiones, & ignorantia, propter defectum experientiae.

9 Ne

G dia, & ueritate temperata esse.

A *Basil. Nam illis quos pœnitentia misericordiam impendit: eos qui in uirtute perstitit inuicti, celebres reddit, & coronat sententiam de illis in ueritate proferens.

a *Mise. & ve. Aug.* Quas autem uias docebit, nisi misericordiam qua placabilis,

† custodientibus pactum, vel, scilicet.

† parces iniquitati meæ.

B qui expertus misericordiam, deponit superbiam nullis suis, meritis liberatus, & deinde cauere seueritatem iudicis.

b *Testa. Cass.* Nouum quod egregie dicitur testamentum, ubi clara, & certa promissio hereditatis, quod & morte firmatur.

c *Et testi. ueteri* ubi fuerunt prophetae testes promissionum.

d *Propter nomen tuum domine.* Aug. i. gloriam tuam. Causa ad deum reuertitur, & quia non negligo, sed multum puto. vel grande est, & nisi per te, non delebitur. propter nomen patris, quia non propter se, quia quotidie augetur peccatum, in quo catarii refutantur heretici. Et interpretatur mundi, qui se ab omni peccato mundos afferunt.

*Basil. Oro ut propitius sis meis peccatis non propter exactam meam

meam pœnitentiam, sed propter benignitatis nomen.

e *Quis est ho. Cass.* Hic agit de æternis quomodo habetur, laborans, & oras, ut & ipse, & totus Israel ab his malis liberetur.

*Theod. Multiplices diuersique sunt modi pie uiuendi, solitarij, & urbani, Regales, & mercenarij, in singulis fieri poterit ut Deo placeam.

qui posuit leges congruentes illi uitæ quæ uniusquisque elegit. Si militer diuitius Ioannes Baptista interrogantibus publicanis respondit nihil amplius, quæ quod præceptum est uobis, faciatis, & Apostolus Seruis, & dominis, uiris, & uxoribus mutuas leges posuit.

f *Ani. Cass.* Et si non statim post corpus habet perfectam beatitudinem, tamen in bonis demorabitur. Vel modo non tendit in Aegyptum, sed moratur in præceptis quasi

a *Et si infinita.* **b** *Aug.* Illi intelligunt misericordiam in primo aduentu iudicem in secundo, qui testes quærent testamentum eius, cum sanguine suo nos redemit in nouam uitam, & testimonia in prophetis, & Euangelistis.

a *Quia dulcis, & rectus, propter nomen sicut orauit facies.* *Quod est iustus.*

b *Sacrificio spiritus contribulati.* **c** *Non solum donas peccata que ante fidem sed & illud, quod multum est, post fidem.* **d** *Quia in uia huius non deest offensio.* **e** *Et cum ita sit.*

dñe *propitiaberis peccato meo: multum est enim. Quis est*

a *Rationalis.* **b** *Aug.* unde incipit uenire ad sapientiam. **c** *Non securus.* **d** *Ecce.*

Aug. ne iam impune peccet, uel completionem legis. **d** *Fidei.* **e** *Aug.* quam liber apprehendit, vel ut iustam elegit expertus per sua cila, non esse deuiandum ab ea.

homo qui timet Dominum, legem statuit ei in uia quam

a *Opus habebit solidam hereditatem in aeternum corporis. i. glorificati.*

elegit. Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius

a *Tandem.* **b** *Interim vero.* **c** *Non homo mutabilis.* **d** *Timor Dei dat firmitatem, humanus diffidentiam.*

† hereditabit terram. † Firmamentum est Dominus timen-

tibus eum, & † testamentum ipsius, ut manifestetur illis.

† *Est hoc.*

delitiis, vel spe, etsi non re, in futuris, & merito boni operis excolit terram suam. i. carnem. Et præter hæc firmat Deus timentem in malis cedat, & manifestabit seipsum ei sicut promisit. Si quæ sermones meos seruabit, diligam eum, & manifestabo ei me ipsum. Et id oculi mei, oēs contuitus mei, quicquid alii faciāt, &c.

g *Semen.* Hier. bonum est, unde fructus colligitur.

*Basil. Iudari. n. & ii qui communem uitam amplexi sunt liberorum creationi admodum student.

h *Firma. est.* Aug. Videtur infirmorum esse timor, sed Do-

minus

ciendum, quia de nullo peccato potest homo satisfacere, nisi ex Dei dono, nullum. n. opus est satisfactorium absque diuina gratia factum.

8 *Quis est ho. qui ti. do.* Hic consequenter David petit uitæ futuræ degustationem, dicens. *Quis est ho. qui ti. timore filiali, & per consequens consolationes eius sentiens. q. d. istud est summe desiderandum.* Cuius causa subditur, cum dicitur:

9 *Legem statuit ei in ui. i. legem diuinam, & legem naturæ, quæ dirigunt in uitam iustitiæ quæ est præ omnibus eligenda.*

10 *Anima eius in bonis de. i. in bonis diuinæ gratiæ, & consolationis, a quibus per peccatum mortale non amouebitur.*

11 *Et se. eius hæ. ter.* Hoc exponitur ab aliquibus de terra Israel, quam habitauit ille populus quandiu deo debite seruiuit. Et inde fuit eiclusus, quando ad idololatriam declinauit, ut patet 4. Reg. Sed melius exponitur de terra uiuentium, præmium. n. est finis meriti, & per consequens melius ipso, quia finis est melior his quæ sunt ad finem, opera autem meritoria sunt maiora bona quam hereditas terrena. & ideo non potest habere rationem finis respectus operis meritorij, propter quod ubique in sacra scriptura pro operibus uirtutum promittuntur bona terrena quasi premium, intelliguntur bona spūalia, & æterna tanquam principaliter intenta.

12 *Firmamentum est dominus timentibus eum.* quia stabilit tales in bono. In Hebræo habetur. Consilium domini timentibus eum, & in translatione Hieronymi iuxta Hebraicum habetur. *Secretum domini, &c.* & in idem reuertitur, quia dans aliquibus bonum consilium ipsos firmat, & stabilit. Et littera hæc ultima magis consonat sequenti.

13 *Et testamentum ipsius, ut manifestetur illis.* quia occulta legis diuinæ reuelantur talibus.

Oculi

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Uniuersæ uie domini. i. opera eius, quædam uia deueniendi in cognitionem ipsius.*

2 *Misericordia, & ueritas. i. iustitia, quia licet in aliquibus eius operibus magis appareat eius misericordia, ut in præmiatio ne sanctorum, tamen ibi est etiam iustitia in quantum Deus ordinauit, quod pro talibus operibus redderetur præmium æternum, propter quod dicit Apostolus. 2. ad Timoth. 4. b. Bonum certamen certauimus, consummamus, fidem seruamus. ideo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illo die iustus iudex. Et similiter licet in aliquibus operibus magis iustitia appareat, ut in damnatione malorum, tamen ibi est misericordia in quantum punit citra condignum, quia tanta est offensio, quantus ille qui offenditur. & ideo in quolibet mortali peccato incurritur de rigore iustitiæ pœna infinita etiam intensiue, si posset esse.*

3 *Requirentibus testamentum eius. i. legem a deo datam.*

4 *Et testimonia eius.* per oracula prophetarum. Illis. n. qui scrutantur talia, apparet quod uniuersæ uie domini sunt misericordia, & ueritas. Vel aliter. *Requirentibus. i. custodientibus legem, & prophetarum monita, apparet per experientiam diuinorum beneficiorum quod uniuersæ uie domini sunt misericordia, & ueritas, & hoc magis consonat litteræ Hieronymi iuxta Hebræum, quæ sic habet. His qui custodiunt pactum eius, & testificationem eius. Vltimus concludit David petitionem suam de remissione peccatorum. dicens.*

5 *Propter nomen. i. propter declarationem bonitatis tuæ.*

6 *Propitiaberis pecc. me. ipsum remittendo.*

7 *Mul. est. n. i. excedens facultatem uirtutis meæ ad satisfactionem.*

MORALITER.

1 *Uniuersæ uie domini misericordia, & ueritas, requirentibus testamentum eius.* Inspicientibus. n. uetus, & nouum testamentum apparet quod in omnibus operibus Dei simul concurrunt misericordia, & iustitia, licet iustitia plus appareat in aliquibus in punitione damnatorum, tamen est ibi misericordia, quia punit citra condignum: Et misericordia in aliquibus, ut in præmiatio ne beatorum: tamen est ibi iustitia, quia præmiat secundum meritum.

5 *Propter nomen tuum domine propitiaberis pecc. me.* non pro meo merito.

7 *Mul. est enim.* id est transcendens quicquid possem operari.

8 *Quis est ho.* Hic petit futuræ beatitudinis prægustrationem di-

dicens. Quis est ho. qui ti. do. i. timore filiali quasi dicat talis percipit consolationem dei.

9 *Legem statuit ei. i. euangelicam, quæ introducit ad beatitudinem.*

† *Quam elegit.* scilicet timens Deum, ideo subditur.

10 *Anima eius in bonis de. i. gratiæ in præfenti, & gloriæ in futuro.*

11 *Et semen eius. i. imitator ipsius.*

† *Hereditas. ter. uiuentium*

12 *Firmamentum est dominus timen. eum.* nam ipsi totaliter in nituntur ei.

13 *Et testamentum ipsius ut manifestetur illis.* testamentum est pars defuncti, dominus autem est pars iustorum manifestandus eis in clara uisione beatorum.

Oculi

G minus est firmamentum timentibus eum, & facit ut testamentum eius manifestetur illis.

*Theod. manifestus Symm. & Theodotion. mysterium domini timentibus eum & testamentum ipsius declarabit illis.

At qui secundum septuaginta, firmamentum, uidelicet superiores hostibus timentes se reddens.

a *Ocu. Salo. Oculi sapientis in capite. i. in corde eius.*

B *Theod. Oculi mentis.

b *Sem. ad do. Aug. nec ante me ad pedes attendo, quoniam ipse euellet.*

c *Vnicus. Aug. Vnicus plus amatur, pauper plus doletur.*

*Theo. vnicus, reliqui Solus interpretati sunt idem quod omni ope destitutus.

d *De nece. i. ab aduersis, quæ necessaria sunt omnibus, qui pie in Christo uiuere uolunt.*

c *Resp. Aug. Tor homo.*

a *¶ Cordis. ¶ Hieron. Id est omnes contuitus mei semper ad Dominum. ¶ Aug. quia terram non intueor, non timo terrena pericula, quia ipse quem intueor euellet.*

a *Oculi mei semper ad Dominum quoniam ipse euellet de*

b *¶ Quia oculi mei sunt ad te, ¶ Aug. virorum affectus, uel de passione, & morte quæ tenet ligatos, & est per similitudinem dictum. ¶ b ¶ Calliodor. Oculi sunt ad Dominum mei scilicet ita dicentis Respice. ¶ Ergo. ¶ c ¶ Aspicientem te. ¶ d ¶ Quia miser. ¶ e ¶ Cal. locus est misericordiz, quia non per plura distractus, sed in unitate. ¶ Aug. nulla schismata, uel hæreses tenent ecclesiam.*

c *laqueo pedes meos. Respice in me, & miserere mei, quia uni*

a *¶ A mundo, uel humilis. ¶ b ¶ Et quia. ¶ Calliodor. tor calamitates mundi quod earum anxietas ad cor peruenit. ¶ c ¶ Aug. abundante iniquitate, & refrigerante charitate.*

c *cus, & pauper sum ego. Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt, de necessitatibus meis erue me. Vide humilitatem*

a *¶ Aug. quia hoc mihi tolerare necesse est usque in finem, ut saluus sim. ¶ b ¶ Et. ¶ Gratiam habe. ¶ c ¶ Aug. quia iactantia iustitiz non me ab unitate abrumpo.*

a *meam, & laborem meum, & dimitte uniuersa delicta mea.*

a *¶ Cassiodor. conuertere uel. ¶ Aug. fac sicut scis. ¶ b ¶ Non solum foris, sed etiam intus in ecclesia.*

c *Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio*

a *¶ Aug. diligenter se. ¶ b ¶ Sed ab eis. ¶ Aug. ne declinem ad imitationem eorum. ¶ c ¶ In his quæ habet. ¶ d ¶ Aug. a perplexitate quæ mihi miscetur.*

f *iniquo oderunt me. Custodi animam meam, & erue me, non*

a *¶ Aug. si forte insurgant contra me. ¶ b ¶ Non in me.*

b *erubescam, quoniam speravi in te. ¶ Innocentes, & recti*

a *¶ Non solum presentia corporis miscetur, sed consensione cordis. ¶ b ¶ Aug. quia non defeci sequens illos, sed sustinui expectans iudicium. ¶ c ¶ Quæ foris, uel intus. ¶ d ¶ Alias reuine.*

b *adhæserunt mihi, quia sustinui te. Libera Deus Israel ex*

c *omnibus tribulationibus suis*

D minus est firmamentum timentibus eum, & facit ut testamentum eius manifestetur illis. *Non erubescam. Cal. Quæ, & si non propter aliud, uel iō ne cedat erubescencia quod speravi in te, & quia innocent facti, & recti bona operatione per tribulationes adhæserunt mihi, ideo quia sustinui, & tu libera eos Deus Israel.*

g *Innocentes, & recti adhæserunt. Cal. Mali tolerati sunt, non adhæserunt.*

h *Israel. Aug. populum quem ad tuam uisionem præparasti.*

***Basil. & Theod. pro-**

prium uirtutis impro-

bos odisse, amare eos

qui æqualitatem ho-

norant. Regis que de

subditis omnem curā

gerere, nec pro se tan-

tum preces offerre. ha-

bet alium sensum hæc

clausula, Libera Israel

Diuisus erat Israel te-

poribus Saulis, Mi-

phibosech, & Absalo-

n. Si inquit, hostes su-

perarem, ipsi Israel

bellum civile finiret.

† Perfectio

(vel simpli-

citas) & re-

studient me

GLOS- F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Oculi mei semper ad dominum. Hic consequenter David petit sibi liberationem a tribulationibus, ut quietius uacare possit cōtemplationi, & diuinis consolationibus, dicens. Oculi mei semper ad dominum. de cuius uirtute confido, ideo subditur.*

2 *Quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. i. ab insidiis mihi per Saulen, præparatis.*

3 *Respice in me. tu domine pietatis effectus.*

4 *Et miserere mei. in effectus.*

5 *Quia vnicus. respectu multitudinis Saulem sequentis. per talem modum dicitur communiter. Rex est solus, quando habet paucam gentem secum respectiue.*

6 *Et pauper sum ego. respectu Saulis, quia ego sum fugitiuus, & ipse est rex in potestate constitutus.*

7 *Tribulationis cordis. quia in fauorem Saulis multi persequuntur David, sicut patet 1. Reg. 1. de Ziphæis, & habitatoribus Ceilæ.*

8 *De necessitatibus. i. tribulationibus imminuentibus per quas necesse habeo transire.*

9 *Vide humilitatem meam. in corde.*

10 *Et laborem meum. in corpore.*

11 *Et dimitte uniuersa. acceptando ista pro satisfactione.*

12 *Respice inimicos meos. ad eos reprimendum.*

13 *Quoniam multiplicati sunt. & ideo non possum euadere, ni-*

si per tuum adiutorium.

14 *Et odio iniquo oderunt me. s. eo quod tua sancta uoluntate ordinasti me regnare. Et quia persequuntur me pro bono opere quod feci cum Saul, & populo eius, pro eis exponendo me periculis, ut patet 1. Reg. in pluribus locis, & sic reddunt mihi mala pro bonis.*

15 *Custodi animam meam. i. uitam meam, quia anima uiuificat.*

16 *Et erue me. de periculis mihi præparatis.*

17 *Non erubescam captus ab aduersariis.*

18 *Quoniam speravi in te. quia tu es protector in te sperantium.*

19 *Innocentes, & recti. licet autem in principio fugerit David aliqui oppressi debitis adhæssissent ei, ut habetur 1. Reg. 22. tamen postea multi boni, & iusti considerantes ipsius Saul malitiam, & David innocentiam de diuersis tribubus Israel uenerunt ad David adhærentes ei, ut habetur 1. Par. 12.*

20 *Quia sustinui te. i. propter te iniquam Saulis persecutionem, & quia ad bonum principem pertinet non solum bonum proprium optare, sed etiam commune, ideo subdit David deprecando.*

21 *Libera Deus Israel. i. bonos de populo Israel.*

22 *Ex omnibus tribulationibus. i. corporalibus, & spiritualibus.*

Moraliter. posset exponi psalmus iste de quolibet fidei existente in afflictione spirituali a Deo petente liberari, qui debet facere easdem petitiones cum ipso David.

MORALITER.

1 *Oculi mei. Hic petitur liberatio a pressuris ad habendum quietiorem contemplationem, & suauiore degustatione, ideo dicitur. Oculi mei semper ad dominum. sicut existens in periculo ad saluatorem suum, ideo subditur.*

2 *Quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. Respice in me, & miserere mei, quia vnicus, & pauper. i. impotens respectu multitudinis dæmonum, & satellitum fuorum, ideo subditur.*

7 *Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt. per tentationes dæmonum, & persecutiones hominum malorum.*

8 *De necessitatibus meis erue me. i. de angustiis meis.*

9 *Vide humilitatem meam. interiorius.*

10 *Et laborem meum. exteriorius.*

11 *Et dimitte uniuersa delicta mea. propter ista quæ patior sine causa.*

12 *Respice inimicos meos. ad reprimendum eos.*

15 *Custodi animam meam. ab eorum insidiis.*

17 *Non erubescam. uictus ab eis.*

19 *Innocentes, & recti adhæserunt mihi. compatiendo.*

21 *Libera de Israel. i. populum tibi deuotum.*

22 *Ex omnibus tribulationibus suis. spiritualibus, & corporalibus, ut seruire tibi possit magis quiete, & deuotius.*

8 De

Tom. 3.

v 3

GLOSSA ORDINARIA.

A *Psalmus.* Cas. Psalmus iste monet vitari confortia iniquorum, iungi iustis, quia ex conuictu mores formantur. *Theod.* hic ante præcedentem scriptus videtur cum Saullem fugeret, quia uirtutes proprias percurrit, desideratque scopulosa certamina sub uerbis, *proba me domine.*

PSALMV S XXV.

Vd. Aug. quia post misericordiam habeo innocentie meritum cuius viam custodiu. Nec tamen sic in me, sed in Deo speras permanebo. Quia uero quasi boni nolunt inter malos esse schismatici, & peiores sunt, & ut patet iam ante ipsam uentilationem a vento superbia rapiuntur.

† deficiam (va
cillabo)

† examina (ex
plora, ut metal
la exploran-
tur)

† Viris men
acibus,
† 24. 9. 3. 6.
in quibus.

Cas. Iudica. non est presumptio iusti, sed certitudo misericordiae Dei quæ ibi ostendit in domino sperans, deinde non infirmabor. *In innocentia.* Aug. non angelorum, sed qualis est hominum. *Proba me.* Cas. prius vires in spice, & tunc ut ferre valeo tentari per mitte. Aug. Sed ne quid occultorum meorum lateat me, iudica me, non tibi, sed mihi, & omnibus adhibens purgatorium delectationibus. & cogitationibus, quia ne illo igne consu-

† Attribuitur. † Cassiodor. perfectio uiro qui dicit se non habere partem cum iniquis, & petit ab eis discerni.

Psalmus David XXV.

Vd. Aug. Di'cerne a malis qui simul nobiscum sunt in ecclesia, ne simul eamus in ignem æternum. *Q*uare.

Vd. ca me domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in domino speras non infirmabor. *Proba me domine*

& teta me, & vire renes meos, & cor meum. Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate tua. Non sedi cum consilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus

uabo, quod est vitare mala. Et lauabo, quod est agere recta.

i. Vani. Cas. Vani qui de caducis rebus laborant, impii heretici qui scripturas peruertunt, illi superflua querunt, hi venenosa.

Theodo. Significat se apud alienigenas usum, cum quibus ob fugam sit habitare coactus, nunquam tamen impietatis, & iniquitatis illorum particeps.

Basil. alienigenas Philistinos intelligit.

Pro. me. Probatio autem & tentatio ad hoc ordinatur, ut aliquid ignotum manifestetur ipsi tentanti, & sic homo tentat alium. Deo autem nihil est ignotum, & ideo non tentat, ut sibi aliquid manifestetur, sed aliis, sicut Ge. 22. dicitur. *Tentauit Deus Abraham,* &c. quia per hoc quod ad præceptum Dei paratus fuit filium immolare, notum fuit alius bonum obedientiae suae, secundum quod plenius dictum fuit ibidem. Et hoc modo petiit David se tentari a domino, ut eius innocentia fieret aliis manifesta, ut sic libentius se ei subiicerent, & sic factum fuit, quia per hoc quod David in morte Abner fleuit, & ieiunauit, cognouit populus eius, & Israel uniuersus quod non fuisset interfectus de scitu eius, secundum quod habetur 2. Reg. 3. g. *Et cognouit omne vulgus, & uniuersus Israel in die illa, quoniam non actum fuisset a rege, ut occideretur Abner.* Similiter per hoc quod non fuit lætatus de morte Isboseth regis sed magis interfectores eius morte puniuit, ut habet 2. Reg. 4. *notum fuit omnibus quod non ex ambitione, vel presumptione querebat regnum, sed ex diuina ordinatione, propter quod statim subditur c. 5. Quoniam uniuersa tribus Israel venerunt ad eum in Hebron, utungerent eum regem.* Et quia ad perfectam innocentiam requiritur munditia cordis: & corporis, ideo subditur.

6 Vire renes meos. præseruando me a peccatis carnalibus.

7 Et cor meum. præseruando me a peccatis spiritualibus.

8 Quoniam misericordia tua ante oculos meos, & ipsam iugiter meditando.

9 Et complacui in veritate tua. in ipsa delectando, ideo supple.

10 Non sedi cum con. cum hominibus presumptuose incedere volentibus, querens ab eis consilium de modo intrandi regnum.

11 Et cum iniqua, i. cum Ioab, & Abisai, & eorum complicitibus, qui inique interfecerunt Abner.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMV S XXV.

Vd. ca me. Huic psalmo præmittitur talis titulus in Hebræo: *David.* nisi quod præmittitur litera lamed ad designandum quod David est datui casus. In translatione Hier. iuxta Hebraicum nihil præponitur, patet autem sententia huius tituli ex psal. præcedenti. Dicunt autem aliqui quod David fecit hunc psalmum, fugiens persecutionem Saulis, & petens ab eo liberari, unde infra dicitur. *Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum uiris sanguinum uitam meam.* De materia tamen huius psalmi determinata non inueni aliquod notabiliter dictum, propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi quod iste psalmus sit exponendus de statu David, quando post mortem Saulis de responso domini intrauit regnum manens in Hebron cum adherentibus sibi, ut habetur 2. Reg. 2. Et quia sola domus Iuda sequebatur ipsum David, reliquus autem populus erat cum Isboseth filio Saul. Ideo David orauit, ut status prosperaretur, agitur secundum hoc psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo David petit se prosperari in bonis, secundo præseruari a malis, ibi. *Ne perdas cum impiis.* Prima in duas, quia primo petit prosperitatem in statu regni, secundo in cultu Dei, ibi. *Lauabo.*

Circa primum dicit sic David. *Iudi, me do.* i. causam regni termina pro me.

2 Quo. ego. i. absque presumptione, & ambitione.

3 Ingre. sum. regnum per tuum responsum.

4 Et in do. spe. secundum quod dicitur 2. Reg. 3. David proficiens semper seipso robustior, domus autem Saulis decrescens quotidie. Et quia innocentia David de ingressu regni non erat omnibus nota, ideo petit eam manifestari, dicens.

5 Pro.

MORALITER.

1 Iudica me domine, quoniam. psalmum istum literaliter exposui de statu David, quando post mortem Saul in Hebron ascendit, & cepit regnare super tribum Iuda, quamuis eius aduersarii adhuc essent in multitudine magna.

Moraliter autem exponi potest de quolibet fideli ad ætatem adultam veniente, tunc n. debet regnum suum incipere, bene regendo motus animæ. Et quoniam in hoc difficultatem patitur, rogare debet dominum, ut ab eo dirigatur, & primo ut prosperetur in bonis, secundo ut præseruetur a malis, ibi. *Ne perdas, &c.* Circa primum dicit. *Iudica me domine.* iudicio approbationis.

3 Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. i. usque nunc inno-

consumar, non merita, sed misericordiam quæ talem me fecit attendo. Cas. *Proba me.* Tu uero proba in tentationibus, ne quid delicti remaneat. Aliter negligentes, eifemus, tentat Deus, ut erudiat, diabolus, ut seducat. homo ut disceat, quod nescit. Aug. Hic perfectus precatur tribulationes, ne quis de eis murmuret.

c Virenes. Aug. igne verbi tui cor calore spiritus. Cor pro cogitationibus, renes pro delectationibus. Basil.

Renes, & cor sunt cogitationes.

f Misericor. Cas. Quæ non sinit teteri super vires, vel ipsa vitio est misericordia non asperitas.

g Complacui in ue. Aug.

guf. cui displicet mendacium suum, & placet ueritas Dei, placet ipse cum illa, & in illa.

h Non sedi. Cas. complacui in veritate, quia non sedi. Odiui, quod est vitare mala. Et lau-

abo, quod est agere recta.

i Vani. Cas. Vani qui de caducis rebus laborant, impii heretici qui scripturas peruertunt, illi superflua querunt, hi venenosa.

Theodo. Significat se apud alienigenas usum, cum quibus ob fugam sit habitare coactus, nunquam tamen impietatis, & iniquitatis illorum particeps.

Basil. alienigenas Philistinos intelligit.

Pro. me. Probatio autem & tentatio ad hoc ordinatur, ut aliquid ignotum manifestetur ipsi tentanti, & sic homo tentat alium. Deo autem nihil est ignotum, & ideo non tentat, ut sibi aliquid manifestetur, sed aliis, sicut Ge. 22. dicitur. *Tentauit Deus Abraham,* &c. quia per hoc quod ad præceptum Dei paratus fuit filium immolare, notum fuit alius bonum obedientiae suae, secundum quod plenius dictum fuit ibidem. Et hoc modo petiit David se tentari a domino, ut eius innocentia fieret aliis manifesta, ut sic libentius se ei subiicerent, & sic factum fuit, quia per hoc quod David in morte Abner fleuit, & ieiunauit, cognouit populus eius, & Israel uniuersus quod non fuisset interfectus de scitu eius, secundum quod habetur 2. Reg. 3. g. *Et cognouit omne vulgus, & uniuersus Israel in die illa, quoniam non actum fuisset a rege, ut occideretur Abner.* Similiter per hoc quod non fuit lætatus de morte Isboseth regis sed magis interfectores eius morte puniuit, ut habet 2. Reg. 4. *notum fuit omnibus quod non ex ambitione, vel presumptione querebat regnum, sed ex diuina ordinatione, propter quod statim subditur c. 5. Quoniam uniuersa tribus Israel venerunt ad eum in Hebron, utungerent eum regem.* Et quia ad perfectam innocentiam requiritur munditia cordis: & corporis, ideo subditur.

6 Vire renes meos. præseruando me a peccatis carnalibus.

7 Et cor meum. præseruando me a peccatis spiritualibus.

8 Quoniam misericordia tua ante oculos meos, & ipsam iugiter meditando.

9 Et complacui in veritate tua. in ipsa delectando, ideo supple.

10 Non sedi cum con. cum hominibus presumptuose incedere volentibus, querens ab eis consilium de modo intrandi regnum.

11 Et cum iniqua, i. cum Ioab, & Abisai, & eorum complicitibus, qui inique interfecerunt Abner.

† a Mali-

Probatio
Tentatio

Odiui

innocenter uixi in ætate puerili.

4 Et in domino sperans non infirmabor. i. non infirmus peccato mortali. Hebræi namque pro optatio utuntur futuro indicatiui.

5 Proba me domine, & ten. me. aliis offendendo meam innocentiam, non ad propriam laudem, sed ad tuam gloriam, & proximi adificationem. Et subditur modus, cum dicitur.

6 Vire reprimendo motus concupiscibilis.

Et cor me. i. motus irascibilis, nam ira est accensio sanguinis circa cor.

8 Quoniam mi. tu. an. oculos meos est. tanquā tota fiducia mea.

9 Et complacui in verita. ipsam sequendo, ideo subditur.

10 Non se. cum con. i. superbis.

11 Et cum iniqua, i. cum iniquis, & rapacibus.

a *Malignantium.* Caf. qui mala proximis agunt.
b *Lauabo.* Aug. penitendo. Et altare, mentem uirtutibus ornabo, uel fidem, quia non est locus ueri sacrificii extra catholicam ecclesiam.

c *Inter innocentes.* Aug. Conuersans. Vt audiam ab eis. i. ut

ecetum con-
gregationem.
† Odio habui
congregatio-
nem maligno-
rum.

† in innocen-
tia, puritate.

† circumibo.
† audire facis,
i. ut te laudē.

discam qua uoce sis
laudandus, uel ut au-
diam. Venite benedi-
cti patris mei.

*** Theodoret.** Vel In-
nocens, & nihil com-
mune cum eis habens
Hic Pilatus cum par-
ricidii Iudæorum par-
ticeps esse nollet, ma-
nus lauit, re ipsa nego-
tii fugam ostendens.

d *Vocem.* spiritus fan-
cti, qui docet laudare
te.

e *Domini.* Caf. petit ne
malis in iudicio mi-
sceatur, quia non eis,
sed concordat domui
Dei.

f *Dilexi decorem.* Caf.
Hec ideo faciam, quia
dilexi me facere deco-
ram domum tibi, & lo-
cum, quo gloriose ha-
bites, ut de gloria, &
essentia Dei aliquid
capiam.

*** Basil & Theod.** pro
decore Symm. adu. u.
posuit, pro Viris fan-
guinum, uiros parfici-
das. Tabernaculum uero, domum nuncupauit, nondum. n.

C diuina domus constructa erat.

a † Aug. nec incipiam, & si sim inter eos. **b** † Sed. **c** † Non satis est uisasse.
 † Aug. congregacionem, quæ sit ut ueniat ad conciliium uariatis.
c † Et si de nobis sunt.

a bus non introibo. † Odiui ecclesiam malignantium, & cum

a † Placitum non habeo. **b** † Sed. **c** † Munda faciam opera mea.

b impiis non sedebam. Lauabo † inter innocentes manus meas,

a † Aug. ubi Deo vota offeruntur. **b** † Hieron. altare cor te quo facies Christus pro no-
bis introiit, ut audiam uocem laudis, quæ canitur ab Angelis, scilicet. Sanctus Sanctus Sanctus.

b † Aug. discam quomodo te laudem, non ex ipso bono de me presumam.

d & † circundabo altare tuum domine. Vt audiam uocem lau-

a † Aug. cum didicero exponam aliis. **b** † Non mea. **c** † Et. **d** † Aug.

e dis, & enarrem uniuersa mirabilia tua. Domine dilexi de co

f † Bonos actus. **a** † Ipsum decorem domus tue dilexi. **b** † Arcanum pectoris.
c † Aug. ubi habitans glorificaris, ut non sibi, sed tibi detur gloria, & ideo non simpliciter
habitationis, sed ubi habitat gloria. **d** † Aug. ergo quia dilexi retribuere. **e** † Non
nocebit malorum commixtio, quia non errat Deus in iudicio.

g rem domus tue, & locum habitationis gloriæ tue. Ne † per-

a † Qui te odiunt. **a** † Aug. quæ dilexit decorum domus tue. **b** † Aug. Nam dauid præce-
pris domus tua decoratur. **c** † Cassiod. qui proximum oderunt. **d** † Cassiod. qui carnaliter uiuunt.

das cum impiis Deus animam meam, & cum uiris sanguinū

a † Aug. quorum opera sunt iniqua. **b** † Cassiod. Quod eis datum est ad accipiendā æternā,
conuertunt ad seculi dona, autimant es quæstum esse pietatem.

vitam meam. In quorum manibus iniquitates sunt, de xtera

a † Aug. pecunie, laudis, timoris, iniustæ misericordiæ, sed beatus qui excutit manum ab omni
munere. **b** † Illi muneribus, ego diuitiis innocentie.

h eorum repleta est munusculis. Ego autem † in innocentia mea

a † Aug. ualeat mihi ad perfectionem liberationis pretium tanti sanguinis. **b** † Aug. non deferat
misericordia tua in huius uitæ periculis. **c** † Aug. dilectio mea non recessit a iustitia tua.

i † ingressus sum: redime me, & miserere mei. **Pe** † s meus stetit

a † Quia multæ in mundo. **b** † Aug. dilectioni tue adiungo dilectionem proximi, non occu-
tabo eis quos uocati benedictionem tuam, ut per me benedicaris. **c** † Non me.

in † directo, in ecclesiis benedicam te domine.

g *Ne perdas.* Caf. Et si modo simul esse pateris, ne si nul p- D
das. Caf. Ne perdas, in futuro. Cum impiis, quibus hic nō coi-
co. Aug. In area præ pilea non uidetur a longe grana, sic &
opinio est abundante iniquitate multorum, nullum eide bo-
num, quæ fuit in Elia, quando dixit. Dñe relictus sum solus.

h *Dextera eorum.* Au-

gust. i. si quid boni a-

gunt, pro muneribus

faciunt, uel dextra, ra-

tio eorum presentib.

bonis remunerata est

ego econtra, & ideo

redime, uidit iste pre-

tium sanguinis Chri-

sti quo mundus redi-

mitur. Et ideo ait. Redi-

me me, & miserere mei.

misericordia in omni

bus comiteretur quod

debes. quia.

i *Pes.* i. affectio quæ

facile labi solet, stetit

immobilis contra om-

nia scandala tendens

ultra, & persistens in

directo. Et quia sic re-

dimis, in ecclesiis be-

nedicam.

k *Stetit.* Caf. Et si un-

dique concussus, uel

confusus scandalis.

*** Basil & Theo.** Spōdet

in omnib. totius orbis

ecclesiis per psalmorū

historiam laudare Do-

minum, prophetis o-

culis orbis mutationē

præuidens: habuit autem finem uaticinatio, nam in omni
terra, & mari per piorum linguas Dauid Deum decantat.

g *Ne*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Odiui ec. malignan.* f. Rechab, & Baana, qui erant principes

latronum, & insidiosè occiderunt dominum suum Isboseth.

2. Reg. 4.

2 *Et cum impiis.* Quia talibus non fauit, sed magis eos inter-

fici iussit.

3 *Lauabo.* Hic consequenter petit prosperitatem in cultu

dei, dicens. Laua. i. utinam lauem. Hebræi. n. non habent mo-

dum optatum sed utuntur pro eo futuro indicatiui. per ma-

nus autem designantur opera, eo quod manus est organum

organorum, ut dñ 3. de Anima per hoc autem petit Dauid

sanctitatem uitæ, quæ requiritur in cultu dei, ideo subditur.

4 *Et circunda. al. i. ueniam* ad offerendas oblationes, & sacri-

ficia, tamen per sacerdotes ad quorum officium spectat ta-

lia offerre.

5 *Vt audiam no. & c.* Quia in talibus oblationibus Leuitæ cā-

tores cantabant diuinas laudes.

6 *Et enarrem uni. & c.* i. faciam enerrari per Leuitas. q. Da-

uid fecit cantica a Leuitis decantanda, ut habetur 1. Paral.

16. & 1. Esdræ 4. b.

7 *Domine dilexi deco.* propter hoc. n. adduxit arcam testamē-

ti in Ierusalem iuxta domum regiam, ut haberet cultum dei

prope se: fecit eam introduci intra tabernaculum quod ei te-

tenderat, & preparauerat magnifice, ut habetur 1. Par. 15. Et

uoluit ei etiam ædificare domum cedrinam, ut habetur 1. Pa-

ral. 17. sed dominus fecit hoc ædificium retardari usque ad

tempus Salomonis filii sui. Dauid tamen preparauit impen-

sas, ut habetur 1. Paral. 29. Et dedit Salomoni descriptionem

templi, & omnium ædificiorum, & utensilium.

8 *Et*

M O R A L I T E R.

† Non intro. ipsos imitando.

1 *Odiui eo.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem af-

fertionem per alia uerba.

3 *Lauabo inter inno. ma.* Cum proximo iuste uiuendo, & de-

uote cum Deo, ideo subditur.

4 *Et cir. al. tu.* oblationes offerendo.

5 *Vt audiam vo. lau.* officii diuini.

Et

6 *Et enarrem.* deuote orando, & propter ista subditur.

7 *Do, dilexi, & c. Ne perdas, & c.* Hic petitur a malis præserua-

tio, cum dicitur.

9 *Ne per. cum. im. i.* perdi permittas cum homicidis.

11 *Et. m. in quo. ma.* Nam pro muneribus faciunt iniqua.

14 *Ego au.* Repetitio est eius quod positum est in psalmi pri-

cipio, sicut in cantilenis solet fieri, quia quædam cātica sunt

ipsi palmi.

Tom. 3.

v 4

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem.* Aug. Cassio. primo David electus a Samuele vnctus est in domo patris. Secundo in Hebron, & regnavit ibi super tribum Iuda septem annis. Tandem Saule iam regni detrimentum patiente, & suis intereuntibus, unctus est in regem totius populi, sed duæ extremæ pro una reputantur, post primâ hostes habuit, his imperfecta cadentibus vnctione secure regnavit. Sic ecclesia post baptismum, quæ est prima unctio, habet hostes, in dissolutione corporis peunt. Aug. Olim duæ personæ ungebantur, rex & sacerdos, in quibus figurat vnus Christus rex, & sacerdos. Nos autem sumus corpus Christi, & in eo Christi. Nobis ergo est vnctio modo in sacramento, quo præfiguratur quid futuri sumus, & ideo dicitur. Priusquam liniretur, unde in sacramento gemens, & laborans, vt in re gaudeat.

PSALMVS XXVI.

Dominus illuminatio &c. Caf. De prima vnctione, per quam certificatur secunda, hic loquitur.
*Theodor. hanc inscriptionem in sexcuplici non inueni, verum in aliquibus exemplaribus. hinc an

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS XXVI.

Dominus il. Huic psal. præmittitur talis titulus. in Hebræo: David præponitur tamen litera lamec, ad designandum quod est datui casus. In translatione vero Hier. nihil præponitur, sed absolute dicitur David, & per hoc apparet autor psal. f. David De materia autem huius psalmi, & tempore quo factus fuit, dicit Hiero. in prologo huius libri quod David fecit hunc psalmum post mortem Saulis antequam ungeretur in regem, & secundum hoc non potest intelligi de vnctione, qua inunctus fuit a Samuele, sicut habetur 1. Reg. 16. quia illa inunctio fuit longe ante mortem Saulis. Post mortem vero Saulis bis fuit inunctus, primo super tribum Iuda, ut habetur 2. Reg. 2. Secundo super totum Israel, ut habetur 2. Reg. 5. De qua tamē ista rum duarum vnctionum factus fuerit hic psalmus Hier. non dicit, videtur tamen quod factus fuerit hic pro secunda, quia prima fuit particularis, & secundum quid, ista autem generalis, & simpliciter. Dicunt autem Hebræi, & est satis verisimile, quod quando Deus promouet aliquem ad aliquam dignitatem, datur sibi gratia per quam cōuenienter possit exequi illam, & hoc nisi promotus ponat sibi obicem: propter quod David ad illam vnctionem deuote se præparauit, & hunc psalmum fecit. Et diuiditur in tres partes secundum tria petita a David necessaria, ad exequendum debite regie dignitatis officium. Primum est contra aduersarios constantia. Secundum est circa diuinum cultum diligentia, quia per ipsū reges regnant. Tertium est in bonis perseverantia sine qua alia sunt inutilia, secundum petitur ibi. *Vnam peti a domino.* tertium ibi. *Adiutor meus esto.* circa primū dicit David. *Dominus*

MORALITER.

1 Dom. il. &c. Huic psal. fecit David quando debuit inungi rex super Israel vniuersum 2. Re. 5. Moraliter autem potest esse oratio præparantis se ad suscipiendum vnctionem pontificalem, vel regiam deuote: in qua tria petuntur, sine quibus nullum regimen potest bene procedere. f. constantia contra malignos insultus, diligentia diuini cultus, ibi. *Vnam peti a domino*, &c. perseverantia in bonis actibus. ibi. *Adiutor meus esto*, &c. Circa primum dicit. *Dominus illuminatio mea*, &c. non formaliter, sed effectiue, dando rationi lumen naturale, & super addendo lumen gratiæ. **2** *Et salus mea*, &c. obiectiue. Salus, n. æterna est beatitudo, cuius obiectum est Deus. **3** *Quæ timebo.* timore filiali, qui psalmo 18. dicit. Timor domini sanctus permanens in seculum seculi, non sic q. beati timeant in currere

fam nonnulli arripuerunt reiiciendi omnes inscriptiones D tanquam non ueras, quomodo aiunt fieri potest, vt David nondum vnctus, qui nec adhuc spiritus sancti gratiam acceperat propheticos psal. scripserit. Oportebat autem illos scire David ter munitum fecisse Primo in Bethleem a vate Samuele. Iterum in Hebron a tribu Iuda post Saulis perniciem. Tertio ab omnibus tribus post mortem Michiboseth. Cū igitur Saulem fugiens ad Abimelech accessit, delatus a Doeg Idumæo hunc cecinit.

4 *Dominus protector vite meæ.* Aug. Dat uitam uirtutum quam & protegit, sine quo omnia dona eius perduntur.
5 *A quo trepidabo.* Aug. Quem trepidet, caro cum induerit in corruptionem?
6 *Super me noc.* Aug. Vt se mihi præferant insultantes, quod vertit Deus in melius, ut maledico dente non me, sed carnalia desideria consumant. Vel edant. i. deleantur in morte mea crudelitas inimicorum. Carnes, animam non possunt.
7 *Infirmati sunt.* Aug. Dum Christus carnem accepit nutantes facti, & post ex toto se fidei subdiderunt.
8 Caf. Vel debilitati paulatim ad ruinam animæ puenerunt.
9 *Theo. Hæc futurorum erant prædictiones.
10 *Castra.* Caf. Molimina, prælium, conflictus.

insultantes, quod vertit Deus in melius, ut maledico dente non me, sed carnalia desideria consumant. Vel edant. i. deleantur in morte mea crudelitas inimicorum. Carnes, animam non possunt.

f *Infirmati sunt.* Aug. Dum Christus carnem accepit nutantes facti, & post ex toto se fidei subdiderunt.

Caf. Vel debilitati paulatim ad ruinam animæ puenerunt.

*Theo. Hæc futurorum erant prædictiones.

g *Castra.* Caf. Molimina, prælium, conflictus.

a Vnam

illuminatio mea. i. cognitione agendorum, quæ maxime requiritur in rege.

2 *Et salus mea.* in periculis bellorum.

3 *Quem timebo.* timore filialis reuerentiæ.

4 *Dominus protector.* &c. contra hostes.

5 *A quo trepidabo?* Quando. n. hostes ueniunt contra aliquem regē debet formidare, ne hoc dominus permiserit propter suam culpam, ideo subditur.

6 *Dum appropiant super me.* i. mihi, & populo meo nocere uolentes.

7 *Vt edant carnes.* &c. i. edi faciant a feris, & auibus.

8 *Carnes meæ.* i. populi mei interficiendi. Et quia David ex contritione aduersariorum suorum diuina virtute iam facta confidebant de futura, ideo dicit.

9 *Qui tribulauerunt me.* tribulauerunt de præterito, quia in libro psal. morum qui compositus est metrice, ratione metri frequenter ponitur tempus vnum pro alio. Et quia loquentes ex magno affectu frequenter mutant modum loquendi de præterito in futurum, & econtra. Hic autem liber factus est per modum orationis, seu diuinæ laudis, in quibus requiritur affectus deuotionis. **10** *Ipsi infirmati.* f. Saul, & Doeg, & Michiboseth, & complices eorum.

11 *Si consistant.* de futuro.

12 *Non time cor me.* confidens ex diuino adiutorio, sicut inuit de præterito, ideo subdit.

13 *Si exurgat.* sicut factum est post inunctionem prædictā, ut habetur 2. Reg. 5. Audierunt ergo Philistiim quod unxit David in regem super Israel, & ascenderunt uniuersi ut quærent David. Et sequitur ibidem. Et consuluit David dñm dicens. *Si ascēda ad Philistiim, & si dabis eos in manu mea?* Et dñs dixit ad David. *Ascēde: quia tradēs tradā tibi Philistiim in manu tua.*

I Vnam

currere culpam, sed quia habent ad deum reuerentiā filialem.

4 *Dominus protector.* &c. corporalis, & spiritualis. **5** *A quo trepidabo?* Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas, etc. Tunc. n. debet homo timere ne Deum offenderit, ppter quod ipsum impugnari permittat.

9 *Qui tribulant inimici mei.* &c. i. dæmones, qui in malo sunt obstinati. Omnes. n. homines etiam mali dum viuunt, sunt ex charitate diligendi.

10 *Ipsi infirmati sunt.* nam a tempore passionis Christi potestas eorum est restricta. **†** *Et ceciderunt.* nam per uiros sanctos frequenter leguntur deuicti, a corporibus expulsi.

11 *Si consistant aduersum me castra.* i. societates dæmonum, sicut de sanctis angelis dicitur Gen. 32. a. Castra Dei sunt hæc.

12 *Non timebit cor meum* quia munitus sum. **13** *Si exurgat aduersum me prælium.* i. actualis tentatio dæmonum.

a *In hoc ego.* August. Habeo spem victoriæ in Domino remunerationis æternæ.

b *Vnam petij.* August. Hæc vna domus æterna qua semper maneat, ubi æterni dies, cur ibi? ut contempler delectationem Dei quod est verum bonum.

* Basil. & Theodor.

Vnam gratiam, vide licet, sic enim intelligendum est, & accepit. Nam arcam reduxit, tabernaculum admirabilius construxit, & psalterium choros instituit.

↑ quæram, vel, & inquirā in templo eius.

c *Omnibus die.* Aug. ut quando viuo, nulla aduersitas me excludat ab unitate fidelium. *Vt videam vo.* quam videt qui præcepta intelligit. Et visitem, mente, & si non oculis. Templum eius corpus Christi. Vel visitem te. e. me faciam templum quod potero, quoniam abscondit. Vel in domo, non manufacta, ubi nihil mali. *Vt videam vo.* Domini, sicut est: ibi enim voluntas Dei in homine plenius quam hic. vnde: Fiat voluntas tua, sicut in celo, & in terra. Et visitem, i. cum desiderio, & frequentia videam templum, i. Ierusalem cælestē, vel humanā eius naturā: quod hac fiducia peto. Quia abscondit, ne viderer a querentibus: ut figuratiter David cum fugeret Saulem abscondit in latibulis ne videretur. Tabernaculū deitatis, caro Christi, in qua per fidem, & spem me occultat. vnde: *Nunc vita nostra abscondita est cum Christo in Deo.* In abscondito tabernaculo in secreto diuinitatis, ubi semper est animus iusti. In petra, i. ad similitudinem Imperatorū loca suis militibus prouidentium: ita in petra, in firmitate virtutum, vel in Christo.

↑ abscondet

B *Exaltauit.* secundum promotionē de virtute in virtutem, & quasi extra hoīes fecit. Et nunc ante tps incarnationis mentem exaltat super vitiosos appetitus. vel nunc dum dies maiorū est, ita illustrat mentem, ut præuideam maiorū damnationē: p his beneficijs gaudiū suum subdit: vnde itē certus, post hæc omnia, Circumuiui, i. omnia beneficia memoriæ dādo

↑ Qui sunt in circumuiuius meis

C *Exaltauit.* secundum promotionē de virtute in virtutem, & quasi extra hoīes fecit. Et nunc ante tps incarnationis mentem exaltat super vitiosos appetitus. vel nunc dum dies maiorū est, ita illustrat mentem, ut præuideam maiorū damnationē: p his beneficijs gaudiū suum subdit: vnde itē certus, post hæc omnia, Circumuiui, i. omnia beneficia memoriæ dādo

do pertractaui, & non ingratus. Immolaui, & de reliquo. Cāra D bo iucunditate cōtēplationis. Et p. di. id est, opus manifestabo. **d** *Vt videam.* Aug. Alia litera, ut cōtēpler delectationē Domini, & ptegar a re eius, i. eo fine, ut demum appareat mihi species desiderabilis, quam videam facie ad faciē, & induar

immortalitatem, effectus Templum eius: hæc ideo in fine præstat. Quoniam abscondit, & ideo non temere peto vnam, & si peccator.

↑ Vnum petij a domino illud ↑ omnes dies ↑ pulchritudinē amonitacē

e *In abscon.* August. Quali multæ partes sint eius forinsecæ, & penetræ, nos sumus forinseci, ipse sacerdos est absconditum tabernaculum, in quo vita nostra abscon. est Christus, quem mox vocat petram.

f *Circumuiui.* August. Quia mihi se præbuit ducem, ego me sibi militem. Circumuiui, ad similitudinem militis, necubi sit aditus hosti. vel exquisiui mentem meam, ut

↑ psallam

omnes voluntates eius implem.

Hic, vel circumspexi oīa creata, vel exempla sanctorum.

Aug. circumuiui, animo omnia creata, & dicunt Deus me feci: & in his tanta laus inuenitur Dei, quæ verbis non potest dici. Vel cōsideraui fidem orbis terrarum, in qua caput exaltatum est super inimicos, quod est honor ecclesiæ in eo exaltata. In ipso tabernaculo eius immolaui ho. vo. Per hæc omnia certus petij, & petam; & tu exaudi: de vna illa quāto plus accepit, tanto ardentius appetit.

g *In petra exaltaui, & c.* * Theod. hic tps mutatus est, hoc aut, & Aquila decuit: nam pro exaltaui, exaltabitur, posuit. * Basil. Vociferatio, *ἀναχρησις*, vox est hostilis ab illis emissā, qui cæteris sunt ardentiores. Eiusmodi vero est hymnodia. Est enim vox lætantium, ac Deum laudantium.

h *Exaudi Domine vocem meam, & c.* Caf. Quis labor, quis gemitus. Oratio ante secundam vñtionem, ut possit haberi, quam & sibi prophetiæ spiritu promittit.

* Theod.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vnam.* Hic consequenter David petij circa diuinum cultum diligentiam, dicens. *Vnam.* scilicet rem.

2 *Petij a do.* præ cæteris.

3 *Hanc requiram.* deprecando dominum perseueranter pro obtentu ipsius, quia ad hoc quod petitio sit exaudibilis a Deo, non solum requiritur, quod sit pia, & pro se, sicut ista, sed etiā quod sit perseuerans, & quæ sit dicta petitio dicitur.

4 *Vt inhabitem in domo domini omnibus diebus, & c.* id est, quod domus habitationis meæ sit prope locum cultus diuini.

5 *Vt videam.* id est, sciam.

6 *Voluntatem domini.* Quia ibi dabantur diuina responsa.

7 *Et visitem tem. eius.* ad adorandū ibidē frequēter, & offerendū. Et dicit tēplū, quia habuit ppositū ædificandū i ipsum, ut didicū est psal. præcedēti. Et vna causa huius propositi subditur.

8 *Quoniam abscon. me.* i. in sui cultus loco, s. qñ fugiēs Saulem ipsum interficere volentē, venit in Nobe ad Achimelech sacerdotem, & ibi accepit panem, & gladium, ut dñ 1. Reg. 16.

9 In

9 *In die ma.* In Hebræo hñ: In die pessima, eo q illa die ibi erat Doeg Idumæus: q retulit Sauli hoc factū, ex quo secuta ē occitio sacerdotū. 1. Reg. 22. **10** *In pe. exal. me.* i. in loco sic vocato, qñ Saul, & viri eius cingebant David, & viros eius in modū coronæ: ita quod David desperabat se posse euadere, & a Deo factū fuit quod nūtrius venit ad Saul, dicēs: *Festina, & veni quoniam insuderunt se Philistiim super terra. Reuersus est ergo Saul desistens persequi David.* Et subditur ibi: *Propter hoc vocauerunt locum illum petra.* diuiden. em. 1. Reg. 23. g.

11 *Et nunc exa.* Coronādo me corona regni Israel pacifice, & quiete. **12** *Circumuiui.* frequentando locū diuini cultus.

13 *Et immolaui, & c.* per sacerdotum manus.

14 *Hostiam vociferationis.* Quia hostiæ offerebantur cum vociferatione diuinæ laudis per cantores.

15 *Cantabo.* Quia ipsemet David cantabat corā arca, secundum quod habetur 2. Reg. 6. **16** *Exaudi, & c.* i. orationem.

17 *Qua clama. ad te.* Orando ex magno affectu pro bono regni statū, & tuo cultu, ut patet per prædicta.

1 Tibi

MORALITER.

1 *In hoc ego sperabo.* f. quod vincam cum Dei adiutorio.

2 *Vnam petij, & c.* Hic ponitur secundum, f. diligentia diuini cultus, cum dicitur: *Vnam petij a domino, & c.* Id est, vnam rem præ cæteris a domino petij de præterito.

3 *Hanc requiram.* & quæ sit illa subditur.

4 *Vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vi.* f. quæ est ecclesia ad Dei cultum exercendum cum diligentia.

5 *Vt videam vo.* id est, cognoscam non solum speculatiue, sed etiam practice ideo subditur.

7 *Et visitem.* Ad orandum deuote, & ad offerendum sacramentum

sacramentum eucharistiæ.

8 *Quoniam ab. me.* in ecclesia per fidem, & sacramenta.

9 *In die ma.* id est, dæmonum, quando inuasunt me.

10 *In petra.* i. in Christo. 1. Cor. 10. a. Petra aut erat Christus.

11 *Et nunc ex.* promouendo me ad pontificatum, vel regnū.

12 *Circumuiui.* per frequentationem.

13 *Et immolaui h. v.* i. eucharistiā, quæ offertur cum laudibus diuinis; quam offerūt pontifices per seipsos, & principe per alios. Et quia secundum dictum Saluatoris, Lu. 18. a. Oportet semper orare, sequitur. **16** *Exau. do.* Et quoniam oratio non debet esse vocalis tantum, sed etiā mentalis, subdit.

Theod. Mente cum verbis consentiente.

A a Tibi dixit. Cassiod. Cor, ratio a te edocata tibi confabulatur de vna, non aliud quam doces pertractet.

b Ne auertas. Aug. Alius petit hic bona temporalia a Deo, & de datis gaudet, hic non nisi vna. Alius habes timet iratum ne tol-

lat ea, iste non putat iram, nisi si auertat vultum. etiam si quid in eo vindicet, nil diuini poterat dicere.

c Ne declines. Aug.

Nō in ira declinat, quādo a peccatis faciem auertit: vel, ne declines, vt me labi sinas

† Propter te cor meum dixit requirit o facies mea, vel mea, sub dominum.

† declinare facies in irā seruū tuum, vel ne per irā, aut iratus sinas labi seruū tuū

in ira, id est, quod punias: sed vt nostra infirmitas cautior fiat.

Theod. Hoc autem

Ne proicias me, dixe

re alij interpretes. Ab

externo autem institu-

tuto Septuaginta, hoc

enim **inproicias me**, Iniu-

ria quædam erat apud

antiquos a quadam fa-

bula facta.

*** Basil. is nequias, id**

est, ad coruos.

d Salutaris meus, &c.

Augustin. Quasi fru-

stra creasti, & recrea-

sti: si mortalem despi-

cis quod non debes:

quia nō mea propria,

C sed parentum culpa

est: Adam, & Eua miseræ huic me exposuerunt: Dominus

carne assumpta suscepit ad immortalitatem. Sic David fra-

trum minimus a parentibus contemptus, a Domino est

per

a Cum merito misericordia tua sit. **b De vna.** **c In ea.** **d Aug.** Desiderio non est finis, & strictus.

e Aug. Non me ostentari hominibus, sed in corde vbi solus auctus dixi. **f Quia.**

g Cas. Desiderium quod Deo loquitur. **h Non aliud extra te.**

i Aug. presentia mea tuam, vel pulchritudo qua sum notabilis tuam quæ est vna. **j Qui** huic

inquisitioni perseueranter inlabo. **k Cas.** tu autem ne auertas in futuro, quia non est in

manu mea obtinere quod peto. **l Vbi** inueniam quod quero. **m In futuro.**

n Propter quod interin. **o Aug.** ne te querens in alium incurram. **p Nihil** aliud volo, vel

timeo. **q Sed** **r Cas.** quia quando inueniam te, nisi adiueas. **s Quia** quamuis ego

liber, mihi in via positus non sufficio.

t Et in hoc. **u Inceptum** non intermitras. **v Aug.** neque contemnas quod mortalis æter-

num audeo querere, quia tu Deus sanas plagam peccati.

w Regnum seculi, & ciuitas seculi vnde natus sum. **x Querentem** te, & contem-

nentem se: cum id quod quero dare non possunt.

y Qui potest se mihi dare, & modo necessaria. **z Igitur** ad te sedenti. **aa Aug.** ne aberrantem

disciplinā tua deferat, hoc suscepit aucter dicere. **ab Aug.** iam ergo in via posito da

correctionem, quæ non sinat aberrare.

ac Christo, in quo est lex cum misericordia. **ad Vltimus.** Quia non sufficit inchoare, cum

inimici, donec perueniatur, non quiescant. **ae In** reitudine angustiarum.

af Aug. ne sinas eos latari de malis meis, vt eis consentiam, & si carnem das in manus.

vnde, Terra data est in manus impij. **ag Job** 9. c.

ah Aug. hoc modo traderet, si essem saluus cum eis. **ai Aug.** de me falsa dicentes, vt reuocent a

te quasi ab hominibus gloriam queram. **aj Aug.** suo mendacio delectata est, sed in: non mouit.

ak Non mihi vnde maior merces mihi. **al Omne** peccatum in suum auctorem sedit. **am Sed** ego.

an Qui & hoc prior passus est, & post glorificatus est. **ao Vbi** nullus locus morientium.

ap **h** quitas sibi. **Credo** videre bona Domini in terrā viuientium.

aq **i** **Bona.** Aug. Bona quæ sunt vera æterna. Illi suadent beati-

tudinem in terra ista, quæ est morientium.

ar **a** **Expecta.**

per Samuelem electus,

*** Theod.** Fugiens enim Saulem longe a genitoribus de-

gere coactus erat.

c Quoniam pater, &c. Fecit se paruulum Deo, ipsum fecit sibi

patrem: quia iubet, vocat, condidit, & regit. Matrem, quia fouet,

continet, collat, & nutrit, sed seculum pa-

ter, vel diabolus, ma-

ter Babylonia, id est,

societas impiorum.

f Legem pone mihi,

&c.

*** Theod.** Aquila, & Theodotion Illumi-

na, dixerunt. Symma-

chus autem: Ostende

mihi viam tuam.

g Tribulantium. Cass.

vt Saulis, & adiutorū

Testes, vt Doeg, & a-

lij accusatores David.

E Mentita, vt dum di-

xerunt, sacerdotem

Achimelech consilia

dedisse contra Saulem,

& Deum pro eo con-

suluisse sibi ad dam-

num. Quia falsi.

*** Theodor.** Aquila

la apertius. Steterunt

contra me testes fal-

si, & apparuit iniusti-

tia. sic solemus dice-

re. Scipsum offendit,

non me.

h Credo videre. Au-

gustin. Sed inter om-

nia pericula Deo dirigente, credo videre.

i Bona. Aug. Bona quæ sunt vera æterna. Illi suadent beati-

tudinem in terra ista, quæ est morientium.

ar **a** **Expecta.**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tibi dixit cor meum. Quia non solum orabat voce, sed & mente.

2 Exquisiuit te facies mea. Id est, corporis exterior, & facies mentis interior.

3 Faciem tuam. Id est, gratiam tuam. Et loquitur de Deo more humano, quia quando petens est sibi gratus, vertit faciem ad eum: quando autem displicet, auertit. ideo subditur.

4 Ne auertas faciem. Mihi tuam gratiam denegando.

5 Ne declines. Talis enim declinatio faciei apud homines, signum est hominis irati.

6 Adiutor meus. Hic consequenter David petit perseuerantiam in bonis, dicens: **Adiutor meus esto**, q. d. Sine tuo adiutorio nullum est opus bonum.

7 Ne derelinquas. Quia tunc non possem in bono stare.

8 Neque despicias. Illa enim quæ sic relinquuntur, & despici videntur. Et subdit causam necessitatis prædicti adiutorij dicens.

9 Quoniam pater meus. i. Adam, & Eua dereliquerunt me expositum miseris præsentis vite: quia per eorum transgressionem deriuatur ad oēs hoīes originale peccatū, per quod habent pronitatem ad malum, & difficultatem ad bonum.

10 Dominus autem. Quia recurrentibus ad eum nō denegat suum auxilium contra difficultatem ad bonum, & pronitatem ad malum. ideo subditur.

11 Legem, &c. Lex dicitur a ligando. dicit igitur: legem pone mihi, &c. q. d. ita liga me lege naturali, & diuina, vt non declinem

clinem a via regia mandatorum tuorum.

12 Et dirige. Per semitā q̄ est arctior, & rector, intelligitur perfectio maior, q̄ ē supererogationis, quā David desiderabat.

13 Ne tradideris me. Id est, voluntates malignorum spirituum mihi aduersantium.

14 Quoniam insur. demones enim de iustorum innocentia requisiti falsum respondent: & contra eos allegant, sicut patet Job 1. quod Sathan requisitus a domino de innocentia sancti Job, falsum respondit, & contra eum falsum allegauit di. Nunquid frustra timet Job Deum, &c.

15 Et mentita est. Quia Sathan mendax est, & pater eius, id est, inuentor mendacij, vt dicitur Ioan. 8. f.

Aliter exponitur ab aliquibus ab illo loco: **Legem pone mihi dñe, &c.** quod est petitio David petētis, vt a Deo sic dirigat, quod a Saule, & eius cōplicibus nō capiat. Et quod subditur: **Qm̄ insurrexerūt in me testes iniqui.** illi q̄ erga Saul falso difamabant David, secundum quod ipse dicit 1. Regum 24. b. **Quare audis verba hominum loquentium,** David querit malum aduersum te? Sed prima expositio magis consonat literæ præcedenti, & subsequenti, quæ loquitur de perseuerantia David in bonis post mortem Saulis. propter quod ex tali perseuerantia, quam a Deo obtinere sperabat, concludit in fine psalmi.

16 Credo videre. electis repromissa.

17 In terra. Id est, vita beata, quæ est æterna. Spes enim est certa expectatio futuræ beatitudinis, ex gratia, & meritis præueniens. Propter quod David exhortatur seipsum, loquens ad seipsum quasi ad alium, dicens.

1 Expecta.

MORALITER.

1 Tibi dixit. Id est, intentio mea.

3 Faciem tuam. Id est, filium tuum, qui facies patris dicitur, sicut & imago.

4 Ne auertas. Id est, auerti permittas.

6 Adiutor meus. Hic petitur tertium, quod est perseuerantia in bonis actibus, cum dicitur: **Adiutor meus, &c.** vt perseuerare valeam in bono.

7 Ne derelinquas. ne incidam in peccatum.

8 Neque despicias. subtrahendo auxilium tuum.

2 Quoniam

9 Quoniam pater. Adam, & Eua originali iustitia destitutum.

10 Dominus autem. ad suppiendū humanæ naturæ defectum.

11 Legem. mandatorum tuorum.

12 Et dirige me in se. consiliorum.

13 Ne trad. in. au. i. in voluntates demonum, qui sunt testes iniqui, & mendaces contra hoīes, & maxime contra pontifices, & reges, quos magis nituntur subuertere propter altitudinis statum: sed quoniam habere spero te in auxilium.

16 Credo vi. nam ibi videtur bonum infinitum. Et quia pontifices, & reges debent inducere subditos ad bonū subditur.

1 Expecta.

a *Expecta.* Cal. Vt ego
certus sum de illa vna,
ita tu quicumq; linitus
es, expecta: & vt conse-
quaris, non remitte a-
gas,

a *Expecta* domini & viriliter age, & confortetur cor tuum,
& sustine dominum.

1 gas, sed fortiter: & cō-
2 fortetur, ne luseris: &
3 si mala veniant, expe-
4 cta quod credis, susti-
ne quod pateris.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Expecta. i. per virtutem spei beatitudinem ab ipso expectando.
- 2** Viriliter. de bono in melius proficiendo.
- 3** Et confortetur. virtute diuina gratia quæ stabilis cor propter quod dicitur Hebr. 13. b. Optimum est gratia stabilire cor.
- 4** Et sustine. patienter ferendo eius disciplina flagellum. quia ipse vulnerat,

MORALITER.

- 1** Expecta. per firmam spem. Et

2 Viri-

ADDITIO I.

In psal. 26. *Dñs illuminatio mea:* vbi dñs in postilla: *exquisiuit te facies mea.* In his verbis cū dicit psal. *Exquisiuit te facies mea, faciem tuā dñe requirā:* vñ proprie petere visionem faciem diuinam, in qua vltima beatitudo consistit. De illa enim dicit Apostolus 1. Cor. 13. d. *Tunc aut facie ad facie:* quod notanter innuitur in præmissis verbis. Sed quia talis visio facialis non habetur de communi lege in statu viæ: idcirco per verbum futuri temporis subiunxit: *Faciem tuā dñe requiram,* id est, perseveranter instabo, vt inueniam: & sic in prædictis verbis magis videtur petere Psalmista gratiam cōsummatam, quæ est in gloria, quam gratiam ænigmaticam quæ pertinet ad viā: cum tamen subdit: *Ne auertas faciem tuam a me,* potest intelligi de gratia, prout in postilla, quia per eam deuenitur ad faciem visionem, quam principaliter petiuit.

ADDITIO II.

In eod. psal. 26. vbi dñs in postilla: *Quoniam pater meus, i. Adā.* Cum Psal. dicit: *Pater meus, & mater mea dereliquerunt me,* ad literā pōt intelligi proprie de Dauid, qui cū esset minimus frater, contemptus fuit a parentibus: vnde nolebāt eū presen-
C tare Samueli ad vnctionē, quali contēptiue eū relinquētes: a dño tñ per Samuelē fuit assumptus, vt patet 1. Reg. 16. hęc in glo.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus huic.* Per Dauid aliquando intelligitur caput, id est, Christus. aliquando corpus, i. Ecclesia, interdum vtrun-
que simul, id est, totus Christus intelligitur, vt hic.

Cal. Psal. tertius q breuiter de passione, & resurrectione.

Cal. Hic proponitur
Christus: etsi adeo di-
gnus: nō se confidere,
sed totū a Deo pete-
re: vtile exēplū iustis.

PSAL. XXVII.

b *Ad te do.* Cal.
Oratio tpe
passiōis ha-
bita.

* Theo. Dicitur psalmus a Dauide cum Saulem fugeret, & ab ijs, qui amici existimabatur insidijs peteretur. tales erant Ziphæi,

Psal. huic Dauid XXVII.

Ego homo. **a** *Aug.* ne vnitatem verbi separet ab eo quod homo sum.
In resurrectione. **b** *Sed respondeo annuendo, id est, resuscitando.*

D te domine & clamabo, & Deus meus ne si-

a *Nec ad horam, sed & hoc in passione exaudi protegendo, & post*

leas a me, ne quando taceas a me, et assimi-

leas ceteri qui nascuntur in profundam miseriam seculi.

Aug. vbi quali si fileas non cognoscitur verbum tuum.

a *Ad*

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS XXVII.

1 *Ad te domine.* Huic psalmo præmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hiero. sicut psal. præcedenti: propter quod ex dictis patet expositio. de materia autem huius psal. & tempore quo factus fuerit, videtur mihi saluo meliori iudicio, quod Dauid fecit hunc psalmum in persecutione Absalon contra ipsum; quando Dauid fugiens de Ierusalem timore Absalon, ascendebat cliuū oliuarum nudis pedibus incedens, flens, & operto capite; & Sadoch, & Abiathar apportauerunt arcam Dei volentes ipsum concomitari. Et ascendit Abiathar ad consulendum Dominum, vt habetur 2. Reg. 15. sed tunc non habuit responsum, propter quod Dauid reputauit Deum sibi non esse adhuc placatum, propter quod iussit arcam reportari in ciuitatem ad locum suum. sua comi-

tia

MORALITER.

1 *Ad te domine, &c.* Psalmum istum literaliter exposui de Dauid fugiente de Ierusalem propter Absalon, & Deum orante pro sua liberatione. Moraliter autem potest exponi de quolibet fideli in afflictione mentis, vel corporis posito, liberari

liberari petenti a domino, & sic dicit.

- 1** *Ad te domine.* mentaliter, & vocaliter orando.
- 2** *Ne fileas.* Nam filere Dei, vel non tacere, est orantis postulacionem efficaciter exaudire.
- 4** *Et ass.* Id est, perditis, nisi des supple effectum meæ peti-
tionis. ideo subditur.

1 *Exau-*

vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius sanabunt, Job 5. c.

Moraliter autem potest exponi psal. iste, vt sit oratio cuiuslibet sapientis ad vnctionem regiam, seu pontificalem se deuote preparantis: quia primo debet petere constantiam contra insulas malignorum spirituum. secundo diligentiam circa diuinum cultum. tertio perseverantiam in bonis, vt peringat ad finale premium. quia qui perseverauerit vsque in finem: hic saluus erit, Matt. 10. c.

Diuisio.

- 2** *Viriliter.* procedendo de virtute in virtutem.
- 4** *Et sustine.* per longanimitatem.

glo. & pertinet ad sensum literalē, qā ad ppriā historiam ipsius Dauid. Quod aut subditur: *Legem pone mihi dñe, &c.* cōtinuat pprie cū pñctis, fm hanc expōnem sic: Nā quia ad regem pertinet regere populū secundū legē diuinā: idcirco regi p-
cipiebatur, Deuter. 17. vt scriberet sibi librū legis diuinæ, & assidue in eo legeret: & hoc est quod dicitur: legē pone, &c.

REPLICATA.

In psal. *Dominus illuminatio,* pauca ponit B. sed q ponit magis redunt ad lřæ discōtinuationē quā expōnē, pñctim circa illū passum: *Quoniam pater meus, & mater mea, &c.* Quæ sic exponit, quod parētes Dauid contemnēdo eū, & abiciēdo, noluerūt eū Samueli pñctare ad vnctionē, quali contēptiue eū derelinquēdo. Illud aut nō vñ verū, qd parētes Dauid illud fecerint ex cōtēptu, sed qā nō pñctebāt de iuniorē: nec de illa prima vnctione scā p Samuelē fact⁹ ē psal. iste: qā fact⁹ ē post mortē Saul: vt dicit B. Hic. Illa aut vnctio lōge an mortē Saul, scā ē, vt patet 1. Re. 16. Etia hoc vñ qā tpe primę vnctiōis Dauid nihil habuit aduerſi qd timeret. put hic allegat d. *Si exurgat aduerſum me pralium, &c.* immo statim post primā vnctiōnē fact⁹ ē amicissimus ipsi Saul: ei⁹ psalter, armiger, & gener. q oia patēt 1. Reg. p totū: quis post fact⁹ iit Saul ei⁹ psecutor: de quo hūc ps. nō fecit, put B. Hier. sentit, & sup. allegatū est.

Ziphæi, & alij permulti. Illud autem, *Ne fileas a me ex translatione eorum qui vocati non respōdent, & lacum mortem vocauit, sepulchrum enim vt lacus effoditur.*

c *Ne fileas.* Minus est in H. bręo: & Hiero. obelo anteposito quali iugulandum notauit. Sed additū a Septuaginta propter duo quæ Christus in passione petijt, scilicet in clarificando, protectionem, & a morte resuscitationem.

Ne fileas, &c. & as- **1** *petra mea*
2 *similabor, &c.* Hieron.
3 *Ex eo quod verbū mi-*
4 *hi semper vnitur, non*
talis homo sum, qua-

les ceteri qui nascuntur in profundam miseriam seculi.

Aug. vbi quali si fileas non cognoscitur verbum tuum.

a *Ad*

tua reputans se indignum; & tunc ascendens summitatem montis, vnde tabernaculum Domini clare videbatur, ex illo loco orauit versa facie ad locum sanctum, sicut solitus erat facere quando veniebat ad locum illum, sicut & nunc fideles a loco, vnde potest videri Ecclesia alicuius sancti ibi adorant; & verisimile est, quod tunc fecerit psal. istum pro sua liberatione ab illa persecutione, & per spiritum intellexit se exaudiri. Et secundum hoc diuiditur iste psalmus: quia primo ponitur ipsius Dauid deuota petitio. secundo eius exauditiō, ibi: *Benedictus dominus.* Circa primum dicit sic: *Ad te domine.* id est, magno affectu orabo; & quæ sit oratio, subditur.

2 *Deus meus.* Denegat do mihi responsum per spiritum tuum, sicut negasti mihi petenti per Abiathar sacerdotem.

3 *Nequando.* Repetitio est eiusdē ad maiore affectus expressiōe.

4 *Et assimilabor.* Id est, reputabo me mortuum, si non des mihi responsum.

1 *Exaudi*

A *ad templū. Cassio.*
secundum morem Iu-
dæorum, quibus præce-
ptum est, ut ubique;

essent ad illam partem
oraret, ubi Ierusalem
esse sciret: quod & Ie-
sus legem implens se-
cit. Vel ad cælum unde
auxiliū speramus.
* Basil. & Theod.
Nondum templo ædi-
ficato, templū taber-
naculum nominat, in
quo mente non cor-
pore precabatur. Ut
Daniel in Babylone,
fenestras versus Hie-
rusalem aperiens.

B *Da illis. Cassi.* Præ-
dicere est, non optare,
secundum quod in-
tenderunt, non secun-
dum quod inde per-
uenit, vel optat iusti-
tiam Dei in hoc ser-
uari.

* Basil. & Theodo.
Non ad imprecationem
spectat, quæ dicta
sunt, sed ad iustam
sententiam.

C *Quoniam non, &c.*
Cassio. Et si deessent
opera, hoc sufficeret
damnationi, quod non
intellexerunt per legem
& prophetas quæ in-
uisibiliter Deus ope-
ratur per me, nec etiā
visibilia.

D *Destru. August.* Ut
nihil mihi noceat, nec post
Ecclesiæ tuæ, vel meæ.

A *Aug. in miseriam huius vite, vel in infernum.* **B** *Ne fletas, sed.* **C** *De liberatione a malis.*
labor descenditibus in lacū. Exaudi domine voce oratio-

A *Cassi. quia oro, quod fecit ante traditionem pro credituris: & quia manus in cruce extollo, non pro culpa,*
sed ut ecclesiam constituam. **B** *Cassi. in cruce ad salutem eorum qui hunc templū, vel opera non deprimō.*

A *Exaudi.* **B** *Cassi. & si tradis nō eo voto quo illi ad mortē, & ne perdas, damnādo, sicut ille intendit, quia*
sunt peccatores & operantur iniquitatem, i. mortem meam. & quia loquuntur pacem dolose. unde subdit.
sanctum tuum. Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum

A *Scimus, quia a Deo veniit magister.*
operantibus iniquitatem ne perdas me. Qui loquuntur pacem

A *Aug. per carnem, qui non pertransiit, sed appropriat.* **B** *Id est, mecum, qui sum proximus eorum.*
C *Odiū.* **D** *Ideo iustitiam concedo.*

B *Quia hoc iustum est.* **A** *Aug. quia mala affectantes, bona inuenire non possunt.* **B** *Aug. mala fecerunt,*
mala adinuenerunt, dicentes quod seductor essem, & non Deus.

A *Et si alii propter quod fecerunt, tamen secundum opera da eis.* **B** *Aug. in quibus studiosi, quia ceperunt,*
crucifixerunt linguis, & si non manibus: intincti, & si non actu: hoc ideo dicit, ne se per alios excu-
sent quæ inter opera eorum sunt pessima.

A *Aug. sicut fallaciam pro veritate reddebant, fallacia eorum eos fallat.* **B** *Cassi. quia mala pro bonis.*
C *Aug. hæc retributio: ut quem maleuolus animo hominem tentauerunt, non cognoscerent Deum, quo consilio pater incarnatum miserit.*

C *de retributione eorum ipsis. Quonia non intellexerunt opera*
A *Nec ipsis visibilibus operibus moti sunt quæ porrecta sunt vsque ad oculos eorum per quæ ad inuisibilia ducerent.* **B** *Non ut in melius ædifices, vel exacerbas, non ad horam, unde: Misi te ut euellās:*
dissipes, & destruas, d. sperdes, & ædifices, & planēs.

D *dn̄i, & in opera manuū eorū destrues illos, & nō ædificabis*
A *Non ex diffidentia oro, quia audiuit, unde: Benedictus sit.*

C *eos. Benedictus dominus, qm̄ exaudivit vocem deprecationis*
A *ita.* **B** *Tanta patientia mei.* **C** *In immortalitate resurgentis.*

A *Sic. Resurrexit. Immunitate peccati. Quæ in Adam desloruit, vel, resloruit in resurrectione*
quæ prius immunitate peccati floruit in conceptione. **B** *Non timoris necessitate.*

A *Non timore sub lege, sed libera cum lege.* **B** *Unde ait metu mortis consumpto.* **C** *Confitebuntur mei*
in quibus ego. **D** *Aug. in pugna contra diabolum. Non se forte puer plebs, ut suam iustitiam con-*
stituat. **C** *Por pugnam, saluos factos per Christum in immortalitate proteget.*

F *te mea confitebor ei. Dñs fortitudo plebis suæ, & p̄tector*
A *Id est illos quos Christus ad salutem elegit, protegit hic in lucta ne cedantur a diabolo.* **B** *A malis seculi,*
C *Quod ego iam resuscitatus interpellō.* **D** *Qui & meus est.* **E** *Quia omnia mea tua sunt,*
F *Aug. virtutibus, vel numero.*

G *saluationū Christi sui est. Saluū fac populū tuū dñe, & bene-*
A *In hac temporali vita.* **B** *In æternum hinc tolle eos.* **C** *Æternam vitam.*

H *dic hereditati tuæ: & trēge eos, & extolle illos vsq; i tæternū.*
A *In hac temporali vita.* **B** *In æternum hinc tolle eos.* **C** *Æternam vitam.*

I *dic hereditati tuæ: & trēge eos, & extolle illos vsq; i tæternū.*
A *In hac temporali vita.* **B** *In æternum hinc tolle eos.* **C** *Æternam vitam.*

C *Bene.*

opere, per totum hoc seculum vsque in finem.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Exaudi domine.* Id est, ne differas longe me exaudire.
- 2 *Dum extollo, &c.* quia versa facie orabat ad locū ubi erat tabernaculū, in quo loco p̄ spiritū sciebat, fundādū eē templū.
- 3 *Ne simul tradas.* Qui sunt digni morte temporalis.
- 4 *Et cum perditione gehennæ.* Et qui sunt illi ostēdit, dicēs.
- 5 *Qui loquuntur.* i. mecum, & de talibus erat Achitophel, q̄ fue-
rat consiliarius David, & similiter Absalon, q̄ in verbis, & si-
gnis fingeat se diligere David, ut patrē suū, & tñ machina-
bat cōtra David in malū, q̄ Absalon de cōsilio Achitophel
cōspirauit contra patrē, ut h̄r 2. Reg. 15. 6 *Da illis.* eos s̄m
demerita puniēdo, quod dixit David non zelo vindictæ, sed
iustitiæ. 7 *Et secundum.* secundū nequitia ab eis studiose
inuentā, q̄ de cōsilio Achitophel sub specie deuotionis iuit
Absalon ad locū cōspirationis fiendē cōtra patrē. 2. Re. 15. a.
8 *Secundum opera.* Repetitio ē eiusdē ad maiore exp̄tionē.
9 *Quoniam.* Id est, opera a domino præcepta, quæ sunt san-
cta, & bona; talia non intellexerunt practice, quamuis Achitophel
qui erat valde sapiens, intellexerit speculative.
10 *Et in opera.* Quia Absalom sine filio mortuus, & interfe-
ctus est, ut habetur 2. Reg. 18. & Achitophel suspendio inte-
rijt. 2. Reg. 17. Et vtrumque contigit iudicio diuino.
11 *Benedictus.* Hic cōsequenter describitur petitionis David
exau.

exauditio, quam in spiritu prauidit in generali, non tñ quan-
tum ad oēs condiciones particulares. Dicit igitur: *Benedictus*
dominus. tanquā gratus de diuino beneficio. 12 *Quoniam*
exaudivit. i. exaudiendam reuelauit. 13 *Dominus adiutor.* In
factis arduis. 14 *Et p̄tector.* In periculis. 15 *Et adiutor.*
Eo quod speraui vere corde, & ore. 16 *Et resloruit.* Quia
ex latitia cordis interiori sit quædā refuentia in carne exte-
riori, s̄m quod d̄r Prou. 17. d. *Animus gaudens statem floridam*
facit: spiritus autem tristis excitat offa. 17 *Et ex voluntate.* i. mo-
tu propriæ deuotionis. 18 *Confitebor.* confessione laudis.
Et quid confiteatur, subdit dicens. 19 *Dominus.* q. d. Ego
& plebs mea cū simus pauci, nō possemus resistere, nisi vir-
tute diuina. 20 *Et p̄tector.* i. mei qui sum Christus eius,
quia per eum in regem vnctus. Et quia ad bonum principē
pertinet desiderare bonum populi sui, ideo subdit David.
21 *Saluum fac.* &c. s̄m in periculis. 22 *Et benedic.* Multipli-
cando populū tuū in bonis & p̄alibus, & spiritualibus. 23 *Et*
rege. ne deuiant a vijs iustitiæ. 24 *Et extolle.* perducendos
ad celsitudinem celestis gloriæ. 25 *Vsq; in æternum.* i. si-
ne fine. Moraliter autem potest exponi psalmus iste de quo-
libet fidei, posito in afflictione corporali, vel mētali: & ideo
deuote se petit liberari diuinitus, & sentiens se a Domino
exauditum, studet ei deuote regitari. Cætera patent.

PSAL.

MORALITER.

- 1 *Exaudi vocem, &c.* Dum extollo manus meas ad templum
sanctum tuum, id est, ad cælum, de quo dicitur Psal. 18. b. In
templo eius omnes dicent gloriam.
- 3 *Ne simul tradas, &c.* Id est, tradi permittas.
- 4 *Cum peccatoribus, &c.* Et qui sint illi subditur.
- 5 *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, &c. Da illis, &c.* Hoc
dicitur denuntiatue, vel etiam optatiue: non zelo vindictæ,
sed iustitiæ diuinæ.
- 11 *Benedict.* Sicut afflicti deuote petit liberari, sic liberatus
Deo dēt magnifice regitari, di. *Bened.* do, & patet ista vsq; ibi.

16 Et

- 16 *Et resloruit ca. mea, &c.* quia deuotio mentis resultat ad cor-
pus, Psal. 83. a. Cor meū, & caro mea exultauerūt i Deū viuū.
- 19 *Dominus for.* &c. i. humiliū noīe plebis significatorum.
- 20 *Et p̄tector saluationum, &c.* In membris suis, sicut enim
in eis patitur Act. 9. a. *Saule Saule quid me persequeris,* sic saluari
dicitur in eis. Et quia gratitudo de bono præstito disponit ad
aliud impetrandum, ideo subditur.
- 21 *Saluum fac populum, &c.* In periculis futuris.
- 22 *Et benedic, &c.* Multiplicando in bonis.
- 23 *Et reges eos.* In via morum.
- 24 *Et extolle illos.* Vsq; ad regnum cælorum.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalm. David in consummatione.* Cas. arca a Philistinis reducta, David fecit ei tabernaculum. ad quod hortatur hostias offerre: Sic Christus a iure diaboli reductus ecclesiam, de cuius perfectione propheta hic loquitur, scilicet quod septem donis Spiritus sancti eam replet, & in

eis confirmat: & sic promouet, & post remunerabit. Unde monet fideles, ut se offerant tali consummatori.

* Theod. In sexuplicitate hunc non inueni, ex quo nonnulli putant David hunc psalmum edidisse cum arcam reduceret. sed psalmus aliam habet

vaticinationem de Ezechia, hortante populum de victis Assyrijs ad sacra peragenda, cedris Assyrios ob altitudinem, & frequentiam, Unicorni Israhel, quia unicum Deum colit similes dicens, & de Christo, Apostolos, filios Dei, fideles ex gentibus filios arietum nominans.

PSALMVS XXVIII.

B b *Efferte Domino.* Cas. Prius monet sacrificia offerre. c *Filios arietum.* Aug. Quia non deest impugnatio. Vel,

Afferte vos filios arietum, Aug. id est, Apostolorum qui cornibus, id est, utriusque testamenti auctoritatibus valuerunt contra hereticos, & superstitiones, & idola, quae quasi dura fronte diruerunt: hinc est quod mitra pontificalis duo habet cornua. Quia omnis scriba doctus in regno celorum profert de thesauro cordis sui noua, & vetera. Et sexta mansio filiorum Israel de Aegypto venientium fuit Elim, & interpretatur arietes: ubi fuerunt duodecim fontes: per quos duodecim Apostoli, & septuaginta duae palmae, & septuaginta duo discipuli ad praedicandum missi significantur.

* Theodor. Similia sunt haec ijs quae Apostolis dicta sunt, Euntes, docete omnes gentes, baptizantes illos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Vox Domini. Calliod. Praedicatio Christi intus mentes teruit, quod est, spiritum timoris dedit Iudaeis, & gentibus.

Greg. Ille ab imo ascendit, id est, a spiritu timoris ad spiritum sapientiae: quia agit de constitutione ecclesiae quae incipit a spiritu timoris. Elaias a summo descendit, id est, a spiritu sapientiae, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiae, & pietatis: & repleuit eum spiritus timoris Domini. Et hoc id est, quia agit de Christi incarnatione, in qua seipsum exinaniuit formam serui accipiens. Nec in tonare Christus desistit donec daret virtutem, id est, pietatem quae timori comparata virtus est,

id est,

id est, cultus erga Deum quem exhibuit, postquam offendere Deum dement. Addit et Deus magnificentiam, id est, scientiam quae magnificos facit, ut qui in cultu Dei sunt, scient quomodo agant in presenti. Dominus etiam confringet cedros, id est, altos de gentibus, & cedros Libani, id est, altos de Iudaeis tempore ultimi introitus: ita franget, & humiliabit, ut & qui exlibet aduersa non refugiant patiri: quod est de his spiritum fortitudinis, ut sint fortes in his quae spiritu scientiae cognoscunt. Cedrus quae est altissima arbor, nisi succisa inutilis est, in sua radice manens, non facit viles fructus, sic

superbia quae peccata nobis intulit. In Libano monte pascuali vituli ad sacrificia enutriebantur. Commineuet ergo, ut vitulum Libani, id est, humiliabit, ut immoletur pro Christo dilectus Christus, unicornium, id est, Iudaeorum, qui in una lege superbiunt, filius superbiam commineuet, vel quid mirum si illi commineuentur, dilectus enim commineuetur secundum quod Iudaeorum filius.

Aliter, cum Deus sit, non videtur posse comminui. Interceditis flammam ignis. Ignis est fomes peccati: flamma quae inde exijt, consensus est actus, & consuetudo: sed dominus interruptit dato spiritu consilij. Hoc fortibus conuenit, ne si otiosi, erumpat flamma ab igne. Desertum gentes. Desertum Cades, id est, qui a sancto legis sunt deserti. Cades enim interpretatur sanctum legis. Iudaei qui non habent sanctum legis, id est, spiritualem intellectum hos dominus conculcit.

Hier. Ut agricola sterilem terram, ut fructificet, id est, dat intellectum, ut scripturas etiam secundum anagogen percipiant quod sit in mente bene pacata consilio, per intellectum autem scripturarum prouehit, & facit ceruos qui conscendat montem sapientiae de diuina essentia. Et hoc non solum gentibus, sed & Iudaeis in ultimo reuelabit, ea scilicet quae de deitate sunt condensata. Ecce quomodo a timore usque ad sapientiam ascendit, cum oibus enim timor castus, scilicet associatur. Ois qui in templo sic consummato est, dicit gloriam. Qui ergo non dicit gloriam, non in templo est. Quare date gloriam, ideo est quia hoc templum dominus facit habitare intra fluentes, & submersos, ut arcam inter fluctus, vel illos sanctos qui sunt templum, habitare facit illatos, & in illo templo sedebit potes, & regnas usquequo eternitas veniat, & dabit virtutem, & eandem benedicet in pace eterna.

* Theod. Vox haec ex celo allata apud Iordanem. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit. Porro Tonitruum vocem ipsam appellat, tanquam totum orbem terrarum per sancta Euangelia penetrantem. similiter filios Tonitruum Apostolorum colligit.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS XXVIII.

A *Efferte domino.* Hic psalmus praemittitur talis titulus in Hebraeo; Psalm. David. in translatione vero Hiero. dicitur Canticum David: & in idem redit: & patet expositio ex dictis supra Psalm. 22. & 23. De materia autem huius psalmi dicit Hiero. in prologo huius libri, quod David fecit hunc psalmum in consummatione tabernaculi, quod fecit ad reponendum arcam Domini, ut habetur 1. Paralip. 16. Quo consummatus erat ibi Deo deuote offerendum, & seruendum: & secundum hoc iste psalmus diuiditur in duas partes, quia primo David inuitat ad offerendum Deo deuote. secundo declarat quod seruendum est ei humiliter, & prompte, ibi: Vox domini. Circa primum dicit sic: Afferte domino filii Dei, id est, vos filij Israel, qui estis filij Dei, tanquam ab eo specialiter electi, secundum quod ipse dicit Exod. 4. f. Filius meus primogenitus Israel. Vel aliter. 2. Filij Dei. id est, vos sacerdotes, & ministri, qui inter filios Israel estis specialiter electi ad cultum Dei.

3. Afferte

MORALITER.

1. *Afferte domino.* Secundum Hiero. David fecit hunc psalmum in consummatione tabernaculi ad reponendum arcam domini, ut ibi Deo seruaret deuote. 1. Paralip. 16. & hoc usquequo consummaretur templum a Salomone.

Mystice vero potest exponi de Ecclesia materiali, in qua offertur agnus qui tollit peccata mundi, & ad hoc primo ponitur inuitatio cum dicitur.

3. *Afferte domino.* Id est, vos Ecclesiae ministri.

4. *Afferte*

3. *Afferte domino.* Hoc dicitur propter iuge sacrificium, in quo offerebantur quotidie duo agni immaculati, unus in mane, & alius in vespere: & per hoc intelliguntur alia oblationes, & sacrificia quae offerebantur medio tempore: quia ante sacrificium matutinum non poterat fieri aliqua oblatio, seu sacrificium. Similiter nec post iuge sacrificium vespertinum.

4. *Afferte domino.* omnia opera vestra bona ad eius gloriam dirigendo, secundum quod dicit Apostolus 1. Cor. 10. g. Omnia in gloriam Dei facite. Hoc autem facit fides operans per dilectionem, in quibus consistit cultus Dei interior: propter quod dicit Aug. in Enchiridion: Fide, spe, & charitate diligitur Dominus, seu colitur.

5. *Afferte domino.* i. nomini eius Tetragrammaton, quod habebatur in tanta reuerentia apud Hebraeos, quod non nominabatur in publico, sed tantum in templo in benedictionibus sacerdotum super populum.

6. *Adorate dominum.* i. sacerdotum ubi fiebant sacrificia, quod erat sanctius alio atrio, in quo erant alij vulgares ad adorandum, & audiendum verbum diuinum.

1. Vox

4. *Afferte domino.* Id est, agnum immaculatum per omnia legis sacrificia figuratum.

5. *Afferte domino.* Sibi de omnibus bonis vestris gloriam, & honorem attribuendo.

6. *Adorate dominum.* n. ubique sit adorandus, in loco tam sacro deuotius.

Vox domini. Hic consequenter ponitur multiplex ratio, quare deuotius in Ecclesia sit orandum: & accipitur ex diuinis beneficijs. Primum est baptismi collatio, in quo fiunt fideles membra Christi per aquam regenerationis, quod notatur cum dicitur.

1. Vox

A collegium nominavit, ob admirabilem diuinamque Theologia vocem meminit aquarum multarum. Non enim Iordanes solus illam gratiam accepit, verum in omni fonte, & mari baptismatis mysterium perficitur, diuina imploratione aquarum naturam sanctam efficiente.

a Vox domini super aquas, &c. Cass. de constitutione ecclesie, ubi virtutes Spiritus sancti cum magno preconio enumerat.

*** Theodoret.** Congruentia his Actuum historia nos edocet. Nam inde discimus quomodo Dominus

B Christus adhortatus est suos, dicens: Manete

† Libano, & Sion

† sicut

† succidens

† vel parturire

faciet desertum, id est, deserti

feras, & bestias.

in ciuitate, donec induamini supernam virtutem, & facta est de celo vox, tanquam aduenientis spiritus vehementis, &c. Ceterum Vocem dicit Spiritus sanctus gratiam, quæ Apostolos robore, & potentia impleuit, atque viles magnificos reddidit.

C Libani. Libanus interpretatur candidatio. Cedri Libani, i. alti hoies in terrenis elati, quos Deus confringendo comminuet,

nuet, i. de supbia ad se per dilectum filium reducet: & hoc spiritu fortitudinis comminuet, sicut vnicornis captus comminuitur.

*** Theo.** Cedri sunt Idolorum alta delubra quæ nihil fructus cõlitis afferebāt. nā Cedri sunt pccrē, esculentū vero fructū afferre minime solēt. Vitulū Libani, i. Hierusolē: sepius enim

libanū Hierusalē nuncupat, vt Aperi Libani

ianuas tuas, & deuoret ignis cedros tuos:

Vitulus est ille qui factus

est in Horeb, quæ vt Mo

ses cõminuit sic idola

oīa cõfringent. Poplīs

autē q Deo credidit erit dilectus vnicā ho

norans diuinitatem.

c Desertum. Cass. Aug.

Iudaicū populū. Cades regio est: in qua

est Sina. Cades locus

est vbi aqua de petra

data, quod modo spiritualiter de duro corde,

quando ad fidem cõuertitur: vnde emanat aqua viua.

*** Theod.** Cum Apostolorum chorus ignitam Spiritus sancti gratiam accepisset, illustrabatur, sed nō comburebatur. In futura vita gemina vis ignis bifariam diuisa, hæc qdē virtutis athletas illustrat, hæc vero peccati studiosos cõburit. Aqla, & Symachus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vox domini. Hic consequenter David declarat, q. Deo sit obediendū prõpte, & hoc p multa exēpla virtutis diuinę, cui nullus pōt resistere. Primū est exemplū de trāsitu maris rubri, cum dī: Vox dō. qā sicut dictū fuit Exo. 14. de nube intermedia inter castra Israel, & Aegyptiorū diuino iussu pccesserunt tonitrua, & fulgura subuertētia rotas currū Aegyptiorum, & aquæ reuerſæ sunt super Aegyptios, ideo subditur.

2 Dominus super aquas multas. Secundum exemplum est in datione legis, quæ facta est in terroribus diuinę virtutis, sicut quod dī Exod. 19. c. Iam aduenierat dies tertius, & mane inclaruerat, & ecce cõperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, & nubes densissima operuit montem, clangorq; buccinę vehementius perstrepebat, & quantum ad hoc dicitur.

3 Vox domini. postea locutus est dñs dī. Ego sum dñs Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti. Et consequenter ponuntur decem decalogi pręcepta: & quantum ad hoc dicitur.

4 Vox domini. Loquebatur enim sicut rex magnificus imponēs pcepta. Et qā filij Israel fuerūt valde perterriti, secūndum quod dī ibi: Et perterriti, ac pauore concussi steterunt procul dicentes. Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur: & quantum ad hoc dicitur.

5 Vox domini. Id est, maiores illius populi, qui confracti timore sic loquebantur Moysi.

6 Et confringet dominus. Hoc additur ad denotandum magnitudinem principum illius populi, qui erant capita tribuū. In monte enim Libani crescunt maiores cedri, quam alibi.

7 Et comminuet. i. sicut vitulū pascentē in Libano, q ex modico

dico sonitu, & fragore terre, & tremitu: sic isti fuerūt mirabiliter territi, vt pdictū est, & quasi cõminuti in mēte: qā cõsiderātes diuinā maiestatem, & suā fragilitatē, reputauerūt se quasi nihil, & sicut res cõminuta: qā tñ Moyses nō fuit in aliquo territus dixit ad populū: Nolite timere, &c. Et subditur: Moyses autem accessit ad caliginem in qua erat dominus. 10 subdit.

8 Et dilectus. scilicet Moyses, qui fuit Deo dilectus, & hominibus, vt habetur Eccles. 45.

9 Quemadmodum. i. securus, & imperterritus, sicut vnicornis. In trāslatione autē Hic iuxta Hebręū sic hī: Et disperget eas quasi vitulum Libani, & Sirion quasi filium rhinocerotis. Et eadem est snia, qā multū territi dispergunt, vnde de filiis Israel dī vbi supra, Perterriti, ac pauore cõcussi steterūt pcul. Et Sirion, i. filius, p quē intelligitur Moses a Deo p dilectus. Sicut filius, quasi filius rhinocerotis, i. ita impavidus, sicut rhinoceros, quod idē significat quod vnicornis. Tertiū exemplū est de vindicta dñi facta in deserto de Core, & complicibus eius, vt hī Num. 16. c. Ex qbus aliq fuerūt cõbusti p ignē a Deo immissum, & aliq a terra absorpti, & quantum ad hoc dicitur.

10 Vox domini interci. &c. quia Aaron pro illa plaga sedanda obtulit thymiamā: & sic cessauit incēdium, secundum quod dicitur Numeri 16. g. Obtulit thymiamā, & stans inter mortuos, & viuos pro populo deprecatus est, & plaga cessauit.

11 Vox domini. qā tñc fuit tremotus, & terra aperuit os suū & deglutiuit Core, Dathan, & Abiron, & tabernacula eorū.

12 Et commouebit. Cassi. hoc additur: qā hoc factū accidit in deserto Cades, vbi manserunt filij Israel longo tempore, vt habetur Deuter. 1. Quantum exemplum ponitur cum dicitur.

1 Vox

MORALITER.

1 Vox domini. Tunc enim super Christum facta est vox Dei patris: Hic est filius meus dilectus. &c. Matt. 3. d.

2 Dominus super. Quia omnibus aquis tunc data est virtus regeneratiua in inuocatione sanctę trinitatis.

3 Vox domini. Hic ponitur secundum beneficium, quod est fidei Catholicę diuulgatio per virtutem datam Apostolis, alijsque discipulis, Mar. vlti. d. Illi autem profecti predicauerunt ubique domino cooperante, & sermone confirmante sequentibus signis, quod notatur cum dicitur.

4 Vox domini. nam Dei spiritus prędicatoribus loquebatur Ma. 10. c. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.

5 Vox domini. Hic ponitur tertium beneficium quod est subiectio principum fidei Christianę, maxime tempore Constantiniani, quod notatur, cum dicitur.

6 Vox domini. Per altitudinem cedrorū significatur magnitudo principum terrenorū, quæ sunt fracta per verā humilitatem,

tem, quando iugo Christi colla voluntarie submiserunt.

7 Et comminuet. Id est, pascentem in Libano, qui est animal humile. Imperator autem Constantinus intantum fuit per humiliationem sui comminutus, quod vicario Christi minimum officium, scilicet stratoris exhibuit.

8 Et dilectus, &c. Id est, Christus a Deo patre prędilectus, & quasi vnicornis constans, & impavidus supple fecit humiliationem principum dictam.

10 Vox domini. Hic ponitur quartum beneficium, quod est condescensio diuina in passione martyrum multorum: quod notatur cum dicitur.

10 Vox domini. Multi namque martyres illæsi steterunt in medio ignis: & quoniam ex hoc multi Gentiles moti fuerunt ad credendum Christo, subditur.

11 Vox domini. Id est, Gentilitatem quæ sicut desertum culta non fuerat doctrina legis, & prophetarum.

Vox domini. Hic ponitur quintum beneficium, quod fuit illuminatio Doctorum Ecclesie, & sic tanquam cerui cornibus sacrę scripturę hæreticos reprefferunt.

1 Vox

A machus legunt partu-
rientis, & desertum
gentes Deo destitutas
nominat quas aduen-
tu suo concutiet, vt fa-
lutem pariat. propte-
rea sanctum nomi-
nat, hoc enim Cades
sonat.

a Dominus. quid con-
stituta Ecclesie fiat,
ostendit.

* Theo. Natura cer-

B uis insitum est reptilia despicere. hoc Apostolis Dñs dedit.
Dedi. n. ait vobis potestatem concalcare sup serpentes. Vt au-
tem

Vox domini t preparantis ceruos, & reuelabit condensam, &
in templo eius omnes dicent gloriam. Dominus t diluuium
inhabitare facit, & sedebit dominus rex in æternum. Do mi-
nus virtutem populo suo dabit, dominus benedicet populo
suo in pace.

a in templo eius omnes dicent gloriam. Dominus t diluuium
b inhabitare facit, & sedebit dominus rex in æternum. Do mi-

c in presentia. Et. b Aug. in seipso pacem illis dans. Vnde. Pacem meam do vobis,
Exemplo suo alios admonet.

nus virtutem populo suo dabit, dominus benedicet populo
suo in pace.

rem est inauditum, vt **D**
Cerui omne genus fe-
rarum cornu feriant,
sic vt Apostoli omne
philosophiam illitera-
ti redarguerent.
b Diluuium. Cassiod.
Aguas baptismi, qui
purgat crimina mun-
di.

* The. Nā a torréte
iniquitatis terrā inun-
datam renouabit.

c Dominus virtutem populo, &c. * Theod. Martyrum vi-
ctoriam, & Ecclesijs pacem concessam prædixit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vox domini preparan. cer. Dicunt Hebrei: Vox dñi occiden-
tis ceruos. Hier. in trāslat. one iuxta Hebraicū dixit: Vox dñi
obstetricans ceruas, & secundū hoc ista lra multipliciter ex-
ponit Rab. Sal. exponit eā de tpe Messie, in quo, vt dicit, Iu-
dei abundabūt oībus delitijs, ac bonis: & sic ad volūtātē eorū
dñs interficiet ceruos, & alia aīalia syluestria, q̄ sunt come-
stibilia. Sed hoc dictū fundat sup errorē eorū, q̄ dicūt vitam
futurā fore aīalem cibis indigētē, sicut dixi plenius super
Genes. i. Et in hoc errore cōueniunt cū Tartaris, & Sarace-
nis. Dīctio autē Hebraica hic posita equoca est, ad designandū
occisionē, obstetricationē, & pparationē. Secundū autē trans-
lationē Hieron. iuxta Hebraicū exponit de virtute Dei dan-
tis ceruis virtutē pariendi, & ēt nutriendi fœtus, ita quod sup-
plet ibi vicem obstetricis. Secundū autē literā cōm pōt expo-
ni de terra Neptalim, secundum quod scribitur Genes. 49. c.
Neptalim ceruus emissus dans eloquia pulchritudinis: quod
exponitur a doctoribus Hebræis, & Latinis, eo quod in forte
Neptalim erat terra primitiua ante alias sortes proferens fru-
ctus suos, sicut ceruus velocius currit alijs aīalibus: & pp hoc
de illis fiebāt sacrificia in solennitate paschali de granis no-
uis: & tūc Leuitē cantabant diuinas laudes q̄ sunt eloq̄a pul-
chritudinis. Secundū hoc igit p ceruos hic intelligunt fructus
de terra Neptalim veloces ad maturescēdū p alijs aīalibus,
q̄ quidē velociter fiebat diuina virtute oīa producēte: & fm
hoc dicitur: Vox domini pra. cer. Et quia de illis fructibus fiebat
oblato in solennitate paschali, vt dictum est, ideo subditur.
2 Et reuelabit. i. atrium sacerdotum, & templum, quia tunc
aperiebantur ad solennius celebrandum diuina, & dicitur.
3 Condensa: eo q̄ vulgus non hēbat illuc accessum liberum.
4 Et in templo eius. Quia tunc diuinæ laudes fortius canta-
bantur per Leuitas, & sacerdotes. Tamen hic accipitur tem-
plum pro tabernaculo, quod preparauit arcæ domini: & fre-
quenter accipitur vnum pro altero in vet. testa.
5 Dominus diluuium. Hic consequenter ponitur quintū exē-
plum de diluuiō, quod tempore Noe fuit inductum diuina
virtute

virtute super terram ad puniendum hominum maliciam, vt
habetur Genes. 7 & quantū ad hoc dicitur: Dominus diluuium.
id est, terram dissipatam per diluuium.

6 Inhabitare facit. per multiplicationem hominum, & ani-
malium quę in arca reueruauit.

7 Et sedebit. tanquam iudex omnium.

8 Rex in æternum. secundum illud Esa. 9. b. Multiplicabitur
eius imperium, & pacis eius non erit finis. Vltimo Dauid
imprecatur populo suo bona, dicens.

9 Dominus virtutem. scilicet patientiæ in aduersis.

10 Dabit populo. id est, det. Hebræi enim non habent mo-
dum optatiui: sed pro eo vtuntur futuro indicatiui modi.

11 Dominus. id est, benedicat.

12 Populo suo. eū in tpalibus, & spiritalibus multiplicādo.

13 In pace. Quia sicut dicit Priscianus: Si q̄rat, qd est sūmū
bonū in vita bene rīdet, pax. Mystice posset exponi psalm⁹
iste de materiali ecclesia, in qua quotidie offert agnus imma-
culatus Iesus Christus ad honorē Dei p̄ris, seu totius trinita-
tis, cui seruiēdū est, & p̄p̄te obediēdū pp̄ mirabilia q̄ facit
in celo, & in terris. Primo mirabili, correspōdet sacm̄ baptis-
mi. fm̄ illud 1. Cor. 10. a. Omnes in Moysē baptizati sunt in nube,
& in mari. Secūdo vero exēplo correspōdet publicatio euāge-
lij, p̄ quā cōfracti sunt cedri Libani, i. principes seculi, submi-
tētes humiliter colla sua iugo fidei. Terrio exēplo correspon-
det repressio ignis iussu Dei cōburēdi virtutē amittētis, in mul-
tis martyribus, sicut patet ex eorū legēdis: & terrēnotus op-
primēs tyrānos, & eorū ministros, & corruere faciēs templa
idolorū, sicut patet in legendis pluriū martyrū. Quartū v̄ro
exēplū rēp̄sentat primitiā ecclesiæ statū, q̄ tūc sicut terra
primitiua prulit multos fideles gaudētes, & p̄p̄te currētes
ad martyriū: quod fuit materia exultationis ciuium ecclesiū
in tēplo glorię Deū iugiter laudantiū. Quintum exēplū prę-
figurauit statū mundi ante incarnationē Christi in quo Deo
permittente suo iusto iudicio inundauit diluuiū viciorū: sed
per Christum, & Apostolos, tanquam per alterum Noe, &
filios eius habitata est terra ex multiplicatione fidelium.

P S A L-

MORALITER.

1 Vox domini. Quoniam obscura scripturæ declarata fue-
runt per ipsos, subditur:
2 Et reuelabit con. Ex hoc autem surgit laus in Ecclesia: pro-
pter quod subditur.
4 Et in tem. eius omnes dicent gloriam.

5 Dominus

A D D I T I O.

In psal. 28. Afferte domino. vbi dicitur in postil. Vox domini
obstetricans ceruas. Apud Hebræos duplex est vita futura. Pri-
ma est in tēpore Messie per eos adhuc expectati, in qua vitā
animalem gerendo, cibis, & poribus indulgebūt, sicut & mo-
do,

GLOSSA ORDINARIA.

a Psalmus cantici in dedica-
tione tabernaculi tempore belli: hic autem est psalmus letitiæ,
quia domus dedicatur, id est, confirmatur, quæ in æterna pa-
ce manebit: corpore innouato nō tantum Christi, sed etiam
totius Ecclesiæ. Totus
Christus loquitur in
hoc psalmo, quia quę-
dam capiti, quædam
corpore, quædam vtrique conueniunt.

August. Psalmus breuiter de passione, & resurrectione, vt
passio non terreat, quos spes resurrectionis lætificat.

b Domus David. Cassiod. Totus Christus sponsus, & sponsa
vna domus Dei est: quia in Christo plenitudo gratiæ habita-
uit,

5 Dominus diluuium. Hic ponitur sextū beneficiū, quod est
repressio multitudinis peccatorū, & quantū ad hoc dicitur.

5 Dominus diluuium. Ante publicationē fidei fuit in gētib⁹
diluium peccatorum, sed hoc diluuium dñs repressit, qm̄ in
Ecclesia de gentibus collecta fecit suum habitaculum: & sic
vbi superabundauit delictū, superabundat gratia, ad Rom. 5. d.

do, nisi quod abundantius, & supra modum, & delectabilius
credunt se talia habituros. Secunda est in alio seculo, in qua
secundum principales, & magis authenticos, non credūt
habere vitam corporalem, sed spiritualement tantum: vnde
non conueniunt in hoc errore cum Saracenis, &c.

uit, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Hæc do-
mus quantum ad caput, id est, Christum, fabricata est in eius
conceptione: dedicata vero in eius resurrectione, quando
in mortalitatis gloria cōfirmatus est. Quantum vero ad Ec-
clesiam quotidie fabricatur: dedicabitur autem in futuro, F

quando sancti resur-
gentes stabunt in ma-
gna constantia fulgen-
tes, vt Sol. Dicitur au-

tem hæc domus secundum presentem statum, tabernaculū,
vt in præcedentis psalmi titulo, quādo in ea militat. Domus
vero, secundum statum futurum, quando in ea quiescit.

Cassiod. Primo agit de dedicatione sua: & iubet fa nētos
idem sperantes laudes dicere.

a Letitia. **b** Quæ modo in capite, post futura est in membris. **c** Christi.
Psalmus cantici in dedicatione domus David. XXIX.

PSALMVS XXIX.

A *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti.*
Theodor. Nec Beatus David templum construxit, nec psalmi verba ei, qui construxit templum, conueniunt. Est autem psalmus dictus in

Ezechia qui victis Assyrijs, & morbo magnam celebritate Dedicationi similem instituit, & in Naturam humanam, cuius figuram gessit, quæ diuina benignitate renouata est, & resurrectionem recepit.

Hoc modo dicitur ex persona fundamenti quod dedicatum est, post dicitur ex persona domus vniuersæ, cum in communi resurrectione fuerit dedicata.

* Basil. & Theodor. Cum enim Dominus nostras primitias accepisset, omnem naturam

per ipsas salute dignam fecit, & ludibrio esse inimicis, & hostibus demonibus non finit.

B *Domine Deus meus clamaui ad te, &c.* Aug. Christus ex quo homo infirmus, ex hoc & oras pro nobis mediator inter Deum trinitatem, & homines peccatores. Quia infirmus, appropinquat nobis.

Exaltabo te domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me. Domine eduxisti ab inferno animam meam, saluasti me a descendantibus in lacum. Psallite domino sancti eius: & confitemini memoriam sanctitatis eius. Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

ad te, & sanasti me. Domine eduxisti ab inferno animam

meam, saluasti me a descendantibus in lacum. Psallite domino

sancti eius: & confitemini memoriam sanctitatis eius. Quoniam

ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

Quoniam ira tua, Domine Deus meus clamaui ad te, &c.

nobis. Qui non iniquus, iungitur Deo. Etiam in hoc tanquam quod homo nobis praestit, ut caput, in quo sunt oēs sensus praeter ceteris membris. Super hunc iucundati sunt inimici in cruce, sic & super suos iucundantur in passionibus, sed non in dedicatione.

* Theod. hoc Ezechiae conuenit, humanæ naturæ non sic, neque enim Deum de-

precata est: lacrymas igitur, quæ erant in morientibus, & agrotantibus, pro precibus posuit, inexplicabilem Dei bonitatem ostendens.

C *In lacum.* Hierony. Id est, de lacu inferni ubi animæ peccatorum sunt, ne sicut illi præceps caderem in mortem.

* Theodoret. Non enim omnes hac gratia digni sunt.

D *Confitemini, &c.* August. Quia ex bonitate, & sanctitate sua, non nostra memor fuit nostri.

E *Quoniam ira.* August. Id est, vindicta qua vindicauit in nos primum peccatum quod morte soluitis.

* Theo. iram castigationem vocat. Vita vero voluntati adferbit. Vult enim vitam, non iram, sed mala illa nobis ipsis ascribit. Deus mortem non fecit, nec delectatur interitui viuentium.

Ad

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS XXIX.

A *Exaltabo te domine.* Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hierony. iuxta Hebraicum *psalm. cantici pro dedicatione domus David.* Circa quod sciendum, quod ista dedicatio non fuit domus David in qua habitauit, licet aliqui hoc dicant, & male: quia non legitur illius domus aliqua dedicatio, sed templi ædificati per Salomonem: quod hic dicitur domus David, quia voluit templum ædificare: ut habetur 2. Reg. 7. a. sed de mandato domini ædificium fuit retardatum usque ad tempus Salomonis filij sui. David tamen tradidit ei descriptionem templi, & ædificiorum in circumitu, & utensilium: & præparauit impensas, saltem pro magna parte, ut habetur 1. Paralip. 28. propter quod hic dicitur, domus David. Dicunt autem Hebræi, & satis verisimiliter, prout plenius declaratum fuit 3. Reg. 8. & 2. Paralip. 6. quod in dedicatione templi, cum sacerdotes portantes arcam, vellent eam transferre de tabernaculo David in quo fuerat, & introducere intra Sancta sanctorum, portæ templi clausæ erant, nec fuerunt reuerse, donec Leuitæ cantantes Psal. 131. venirent ad locum illum: Propter David seruum tuum, ne auertas faciem Christi tui. id est, Salomonis in regem inuncti. Et tunc portæ fuerunt reuerse. Quod videntes omnes populi, cognouerunt quod peccatum David de adulterio Bethsabæ, & homicidio Uriæ erat totaliter a Deo remissum: & usque ad tempus illud plures de populo tenebant contrarium. Igitur David hoc præuidens in spiritu, fecit hunc psalm. in quo describit prædicti peccati commisionem ex sua fragilitate, & eiusdem remissionem ex Dei misericordia, & benignitate.

Dedicatio domus David.

te. Et secundum hoc iste psalmus diuiditur in duas partes: quia primo David diuinam confitetur benignitatem, vel bonitatem. Secundo propriam fragilitatem, ibi: *Ego autem dixi.* Circa primum David primo Dei bonitatem confitetur. secundo alios ad idem hortatur, ibi: *Psallite domino.* Circa primum dicit sic.

2 *Exaltabo te.* nomen tuum publice collaudando.

3 *Quoniam suscepisti.* In tua gratia, post tanta flagitia a me perpetrata, scilicet in adulterio Bethsabæ, & homicidio Uriæ.

4 *Nec delectasti.* scilicet Achitophel, & Absalom, qui inducebant populum ad me persequendum, allegantes contra me prædictum flagitium, tamen finaliter non tulerunt delectati, quia Achitophel se suspendit, & Absalom in bello interijt, & magna pars populi sequentis ipsius.

5 *Domine Deus.* corde, & ore.

6 *Et sanasti.* a prædicti peccati vulnere.

7 *Domine eduxisti, &c.* Quia propter dicta flagitia eram dignus gehenna, sed tu saluasti me tua misericordia.

8 *Psallite domino.* Hic consequenter alios hortatur ad laudandum Deum de misericordia tibi facta, di. *Psallite domino.* id est, vos sacerdotes diuino cultui deputati, & sanctificati.

9 *Et confitemini, &c.* confessione laudis, ad quorum confessionem cum dicerent: *Memento domine David.* aperte fuerunt portæ templi, ut dictum est Psal. præcedenti: & sic omnibus apparuit peccatum David a Deo dimissum.

10 *Quoniam ira tua.* scito trahens, unde in Hebræo, & in translatione Hiero. iuxta Hebræum cum habetur: *Quoniam ad momentum ira eius, & vita in voluntate eius:* quia non vult Deus mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & viuat, Ezech. 18. *Quia eius misericordia superexaltat iudicium, lac. 2. c.*

Ego

MORALITER.

1 *Exaltabo te domine.* Dicunt Hebræi, quod in dedicatione templi per Salomonem ædificati, cum sacerdotes vellent inducere arcam in locum suum, portæ clausæ erant: & cum Leuitæ cantantes psalmum 131. venissent ad locum istum: Propter David seruum tuum, non auertas faciem Christi tui, aperuerunt se: & per hoc cognouit populus peccatum David de adulterio Bethsabæ, & homicidio Uriæ, a Deo esse remissum, cuius contrarium plures adhuc tenebant. Ergo David hoc præuidens in spiritu, fecit hunc psalmum, in quo confitetur Dei bonitatem, & propriam fragilitatem.

Moraliter autem potest exponi de quolibet fideli, qui relatione Dei, vel coniectura probabili, cognoscit aliquod graue

graue peccatum a Deo sibi remissum: & sic primo confitetur diuinam bonitatem di. *Exaltabo te do.* Te laudando corde, & ore.

3 *Quoniam suscepisti.* In filium adoptiuum per gratiam iustificasti.

4 *Nec delectasti inimicos, &c.* Id est, demones qui latantur de peccatorum perditione.

5 *Domine Deus meus.* Tanquam ad medicum animæ meæ.

6 *Et sanasti me.* a peccati vulnere.

7 *Domine eduxisti.* Liberando eam ab obligatione ad gehennam: & quoniam sic liberatus non solum debet Deum laudare, sed etiam ad hoc alios inuitare. ideo subditur.

8 *Psallite domino.* Id est, ab eo sanctificati.

9 *Et confitemini.* confessione laudis.

10 *Memoria sancti.* opera eius sancta deuote memorando.

10 *Quoniam ira.* Id est, puniatio.

In

A *Ad vesperum.* Aug. Quia ira in indi. eius, ad vesperū demo. fletus, q̄a vita in volūtate, ad matut. leti. Vespere incepit post meridiem, vbi lux sapientiē a peccante homine recessit, q̄n morte dānatus est, & ex tūc durat fletus, quādiu i laboribus & tērationibus populus Dei expectat diē domini. Mane est,

Allegoricē.

† momentum in ira eius & vita in benevolentia eius (vel per momentum irascitur & benevolentia suam dat vitā. † pernoctabit (vel aderit, † quiete (vel felicitate, opulētia, prosperitate. i. cū secūda res erant.

† Rare fecisti in monte meo fortitudinem, vel tribuisti robur monti meo

† Audi domine & miserere mei, domine esto adiutor mihi

† choram † solvisti (i. exuisti me veste lugubri) 4. Reg. 19. 20. Ioan. 10.

Dimisso.

centi. Nō morte morieris. Sed o dñe, in volūtate tua p̄stisti decori meo virtutē, q̄d est, nō ex me bonus erā & fortis, sed ex te. Quod vt ostēderes, auertisti faciē tuam, hoc est foras misisti me de paradiso, iam vero hic positus clamabo ad te &c. * Basil. & Theodor. hoc & Adam in paradiso antequam

a Aug. Quod peccato abiicit homines pro peccato. b Comminatione. Vnde. Quā die co. mor. morie. c Aug. vitam æternam quia vult dedit, ad quam per vos non redieris, sed ipse vos reduxit. d Nō in viribus vel meritis nostris. e Aug. Adā quo peccavit demorabitur, quia omnes ex eo nascimur. Christus in hoc vespere sepultus mane surrexit, & oritur lux homini. f Vel per meridiem. g Vel vespere.

a † ira in indignatione eius, & vitā in volūtate eius Ad vespere sumus sepulti in paradiso in culpa & poena, & surgimus diē tertio. id est, tempore gratiē postēpus ante legē & sub lege.

a Ang. diu & in multis morabitur. Dñi. quia non mox est tota restitutio tradito domino. Et in multis, quia omnes ex eo nascimur in peccato. b † Vique resurrexio futura est, quā in matutina Christi resurrectione p̄statoruit. c † Ille populus qui ab initio loquebat in Adam exultans.

a † Q. ex Adam male moto est fletus. a † Iam nullam patiens egestatem. f In confidentia deitatis. b † A domino a quo Adam motus est. f Ipse, & si non verbis, tamen actu dixit, non mouebor in deliciis sed in misericordia morabor. c Sed hęc abundantia ex te non ex me.

a † tem dixi in t̄ abundantia mea, nōn mouebor in eternū. Do- mine in voluntate tua, t̄ p̄stisti decori meo virtutem.

a † In passione. b Lumen tuū notitię. Aug. Ex eo didici quod p̄stisti, deco. &c. quia aperisti a peccante homine salutem, vnde conturbatio hominis processit. c Deccante aliquando. Non ego a te vt Adam. d Recedente lumine notitię tuę. Tunc dixi clamabo.

a † Auertisti faciē tuam a me, & factus sum conturbatus. Ad te domine clamabo, & ad t̄ Deum meum deprecabor. t̄ Quē vtilitas in sanguine meo, dum descendo in t̄ corruptionem?

a Aug. Si pulvis remaneo non fiet confessio vel annuntiatio. Caf. turba impiorum quē in ea resur- rectione iustificabitur. b Ad salutem ceterorum.

a Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam? t̄ Audiuit dominus, & misertus est mei, dominus factus est adiutor meus. Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, t̄ concidisti saccum meum & circumdediti

a Sic deprecantem. b Non dedit sanctum suum videre corruptionem. Quem primogenitum a mortuis consecuta ecclesia nunc, in dedicatione domus tuę, dico. Conuertisti &c.

a Ita. b Quo dixi tristis est anima mea. Caf. vel, apostolos dolentes, gaudere fecisti. c Resurrectionis. b Velum peccatorum & tristitiam mortalitatis. Aug. carnis mortalitatem. c Cincti stola prima.

a le est nobis in tribulationibus, confiteamur peccata nostrā: Q̄n bene est in exultatione iustitię, cōfiteamur laudē Deo. h Audiuit dominus. Caf. Quomodo eam accepit. f. dedicationem, pertactat. Dixi clamabo, deprecabor, sed me deprecantem exaudiuit dominus.

i Concidisti saccum meum. Caf. Saccus vestis est aspera in vsum laboris vel tēpore tristitię cōcessa, vt Niniuitis, id est, caro humana,

mana,

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ad re. &c.* q. d. si in vespere inducat fletū puniendo peccatores, cito transibit, & in mane dabit letitiā, eos cōsolando. 2 *Ego autē dixi.* Hic cōsequēter David cōfitei propriam fragilitatē. Et circa hoc primo, declarat suā miseriā, & secūdo Dei clementiā, ibi: *Audiuit dñs.* Circa primū dicit: *Ego autē dixi &c.* in principio regni mei, quando abundaui bonis temporalibus & spiritualibus. 3 *Nō mouebor in eternū.* a via veritatis & iustitię. Ex hoc enim quod in persecutione Saulis positus diu innocentiam seruauerat, vt patet ex decursu. 1. Reg. de cetero eandem innocentiam se tenere confidebat, ideo dicebat. 4 *Domine in voluntate &c.* fuit enim decorus corpore, vt habetur 1. Reg. 16. & magis mente virtutis decore. Veruntamen quia in hoc nimis confidebat, Deus ad horam eum dimisit, & sic grauiter peccando fragilitatem suam cognouit, & hoc est quod additur. 5 *Auertisti faciē tuam.* ad horam me relinquendo fragilitati meę. 6 *Et factus sum contur.* quia per Sathanam in flagitia grauiā deiectus. 7 *Ad te domine clamabo.* corde, & ore.

Et

MOARLITER.

† In indignatione &c. q. d. punitio non procedit ex absoluta Dei volūtate, sed magis vita gratię. Ezech. 18. c. *Nolo mortem peccatoris sed vt magis conuertatur & viuat.* 1 *Ad vesperum.* sci licet peccati quod tenebras inducit. † *Demorabitur fletus.* f. penitentię, per quem impetratur lex gratię, ideo subditur. † *Et ad matutinum latitia.* quia tūc oritur iustitię sol qui est letitię causa. 2 *Ego autem.* Hic recognoscit propriā fragilitatem, dicens. *Ego autem dixi in abundantia mea.* id est, abundantia tēporali vel spirituali elatus ex ea. 3 *Nō mouebor in eternū.* a rectitudine iustitię. 4 *Domine in voluntate tua.* & nō ex mea iustitia. † *P̄stisti decori meo virtutem.* id est, imagini tuę q̄ habeo

8 *Et ad Deum meum deprecabor.* pro dictorum peccatorum remissione, allegando quod sequitur. 9 *Qua vtilitas in sanguine meo dum &c.* id est, in peccato meo quo merui, quod sanguis meus effunderetur. 10 *Dum descendo in corruptionem.* id est, si propter eum incurrā mortem corporis & gehennę q. d. nulla, vnde sequitur. 11 *Nunquid confitebitur tibi pulvis.* f. corporis mei incinerati. q. d. non, & ideo melius est vt mihi remittas culpam & penam eternam, eam commutando in penam temporalem. 12 *Audiuit dominus.* Hic cōsequēter cōfiteatur diuinā clementiam di. *Audiuit dominus.* deprecationem meā exaudiendo. 12 *Et misertus est mei.* meum flagitium remittendo. 13 *Dominus factus.* Insultus Sathanę a me repellendo. 15 *Conuertisti planctum meum.* de peccati commissione. 16 *In gaudium mihi.* de eius remissione. 17 *Concidisti saccum meum.* vestem lugubrem deponendo. 18 *Et circumdediti me latitia.* Interius cōsolando Hoc at factū fuit q̄n post p̄ctū Bethabeę & Vrię commissū, ieiunauit Dauid, & fleuit iacēs sup terrā infirmato paruulo de Bethabea

* nato,

habeo ex dono naturę addidisti virtutem gratię. 5 *Auertisti faciē &c.* propter elationem meam ex donis tuę gratię. 6 *Et factus sum conturbatus.* propter grauitatem sequentis casus. 7 *Ad te domine clamabo.* vt remittas mihi peccata, & allegabo quod subditur. 9 *Qua vtilitas in sanguine.* q. d. nulla. 11 *Nunquid confitebitur tibi pulvis.* scilicet corporis incinerati. q. d. non, ideo melius videtur quod remittas culpam mihi. 12 *Audiuit.* hic cōfiteatur diuinā clementiā, vt opposita iuxta se posita magis elucescant di. *Audiuit domi.* me deprecātē. 13 *Et misertus est mei.* Per suam pietatē. 14 *Dominus factus.* Contra Sathan. 14 *Conuertisti planctum.* secundum illud Aug. Peccator de peccato doleat, & de dolore gaudeat.

Tom. 3.

x

vi

*** Basil. & Theo.** Multo dedecore peccatum me circumdedit,
A obsecro ne diu mecum permaneat.

a **Accelera.** Aug. in faciendis, in soluendis animab. & huiusmodi, vt eruas tertia die, non differas in eodem resurrectionem, q. vt sit, esto mihi protector tatus, q. tu decet esse Deū.

b **Esto mihi.** Aug. Dixit iustitiam da, a peccatis erue, protege. Nunc dicit, esto domus refugij. Domus refugij, ecclesia, in qua salui homines vt in arca. Afirmat liberationem.

† munitam
† munitio, pro pugnaculum
† reti
† Luc. 13. f. Per duas portas tentat diabolus
† Matt. 4. 2. Olli

* Basil. Evangelico sermoni id conuenit, quo prudentem, eum ostendit, qui edificauit domum suam supra petram.

c **Educes.** Cass. De morte ad superna, vt frustra sint Iudeorum consilia.

d **De laqueo quem absconderunt.** Aug. per duas portas diabolus tentat, cupiditatis, & timoris. Per cupiditatem tentauit primo Christum tribus modis, scilicet gula, auaritia, vana gloria. Et inde per timorem passionis. Ita omnes sanctos, vnde. Educes me de laqueo.

* Basil. & Theodor. Symmachus, & curabis me, ceterum per laqueum, Achitophelis consilium intelligit.

e **In manus.** Nota eum hic

hic loqui, qui in passione eadem verba portulit.

Aug. In manus. Ex his verbis quae in cruce dixit, admonet se in hoc ps. locutum esse.

* Theod. Manus auxilium nominauit. q. d. animam meam tuo auxilio commendauit.

a Aug. quia meum non inuenis, in ea quam des libera. † In meo damneris, b A morte. c Proximi mihi humili. † Hic fecit Deus quando saluum me. d Misericordiam.

a **nā, in iustitia tuā libera me.** Inclina ad me aurem tuam, a c-

a Aug. ne differas in finem seculi segregare me a peccatoribus. † Aug. non est diu quod finitur, & tibi talem videretur. b Cass. esto mihi o Deus protector & quasi domus, quo refugientis tibi sum.

b **celera vt eruas me.** Esto mihi † in Deum protectorem, & in

a Cum periclitor. † Aug. Sunt qui fugiunt ad te, cuius oculis nuda sunt. Sed mihi nihil scilicet nisi fingere ad te. b Et ecce non alim quaro. † Vel quia

do'mum † refugij, vt saluum me facias Quoniam † fortitu-

a Ad tolerandos persecutores. b Ad relinquendum eos in fine in forum per mortem. c Vt per me innotescas omnibus gentibus, d Aug. vt gloriā eius non quis ego dignus.

do mea & † refugium meum es tu, & propter nomen tuum

a Ne aberrem. † Aug. dux mihi eris, id est per omnia sequear voluntatem tuam, paululum aggregando mihi sanctos adimplebis corpus meum. b Aug. vt validus sum ad eicam. c Etiam de passionibus erues. d Infideli.

c **deduces me & † enutries me.** Educes me de † laqueo hoc

a Cass. contra quam nulla potest aduersitas. b Vnde iam. c Cas. potestati tuae commendo cito recepturus. d Fidelis populus de passione redemptus, de resurrectione capitis laus dicit gratias agens. † Quia in Christo.

quem absconderunt mihi, quoniam tu es † protector meus.

† In manus tuas commendo spiritum meum, redemisti me

a Aug. non fallens in promissione. † Q. d. me redemisti, sed. b Aug. falsum beatitudinem fecisti cum & pro vita male quis agit, & tamen eam perdit.

domine Deus veritatis. † Odisti obseruantes vanitates, † fu-

† Quid. a Qui non obseruo vana. b Qui non est vanitas, sed veritas & vita. c Ideo. d

peruacue. Ego † autem in domino speravi, exultabo & † leta-

a Quae non fallit, non in mea iustitia. b Exponit misericordiam. c Aug. quia me vanitati in spe subiecit. d

bor in misericordia tua. Quoniam respexisti humilitatem

a Et ideo quia humilitas placet. b Aug. timoris legal. vt charitate libera seruatur. c Cas. Peccatis quibus se homo exoluere necuit. d Vidit necessitatibus.

meam, † saluasti de necessitatibus animam meam. Nec

a Vt non respirarem in libertate. b Aug. in potestate diaboli cupiditate vitae illaqueatus, morte terrentis. Aug. a cuius manibus liberantur qui bene viuunt & bene moriuntur, qui autem male, concluduntur. c Aug. ab angustis timoris, in libertatem oeduxit charitatem meam in resurrectione domini, simili promissa mihi. d Aug. am faciem mihi fecisti viam, quae aliquando difficilis fuit.

K **conclusisti me in † manibus inimici, statuisti in loco**

a Afflictus b Statuisti pedes meos & c sed contra sunt mali paucorum incutientes. vnde precor. Misere mei, c Et necesse est.

spatioso pedes meos. Miserere mei domine, quoniam

†

f Ego autem in dorso.

Cass. De gaudio quia sperat in domino, qui odit vanos.

g **Exultabo, & leta-**

Cass. Exultare est cum

magna alacritate ani-

mi gaudere. Letari tē-

perata affectione.

h **Humilitatem meā.** Pro

† petra

infirmitate, & pro ipsa

virtute humilitatis ac-

cipit.

i **Necessitates ani-**

Aug. Necessitates sunt

† duces, vel moderaberis

† fortitudo mea

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In iustitia tua libera me. Quia confido de ea, non de mea.
- 2 Inclina ad me aurem tuam. Loquitur de Deo more humano, cuius est aurem suam inclinare ad illud quod vult audire vel exaudire.
- 3 Accelera vt eruas me. ne deficiā i persecutione.
- 4 Esto mihi in Deum protectorem. in presentibus periculis.
- 5 Et in domum refugij, vt saluum me facias. pro futuris.
- 6 Quoniam fortitudo mea & c. Homines enim illi qui erāt de tribu Iuda & David, non audebant eum recipere timore Saulis regis, imo etiam cum eo erant in persecutione David, secundum quod dicitur 1. Reg. 13. Quod si in terra se absconderit, persequatur eum in cunctis montibus Iuda.
- 7 Et propter nomen. per talē viam, quod Saul non poterit me capere.
- 8 Et enutries me. scilicet in desertis locis, vbi non possum ab hominibus victualia habere.
- 9 Educes me de laqueo hoc, quem absconderunt mihi, quoniam & c. i. de occultis insidijs Zipharum, & consimilium, quas faciebant contra David in fauorem Saulis, vt habetur primi Reg. 13.
- 10 In manus tuas domine commendo spiritum meum. quia non habeo protectionem seu defensionem ex parte hominum.
- 11 Redemisti me & c. quia David de seruitute Aegypti redemptus fuerat in patribus antiquis.

Odisti

Contur-

M O A R L I T E R.

- 1 In iustitia tua libera. & non in mea.
- 3 Accelera vt eruas Ne deficiam tentatione.
- 4 Esto mihi in Deum protectorem. vt adiuues me actu pugnantem, & me suscipias ad te refugientem, & subditur ratio.
- 6 Quoniam fortitudo & c. non propter meum meritum.
- † Deduces me. in via morum.
- 8 Et enutries. pabulo verbi tui & sacre eucharistie.
- 9 Educes me de. Nam aliquando fit tentatio sub specie boni. Sequitur.
- 10 In manus tuas. vt egredientem de corpore suscipias ipsum.

Odisti

- 12 Odisti obseruantes. id est, somnia, auguria, & consimilia per quorum obseruationem aliqui sperant euadere periculum.
- 13 Superuacue. quia talis obseruatio inutilis est, imo nocua, quia est superstitiosa.
- 14 Ego autem in domino speravi. non in talibus somnijs vanis.
- 15 Exultabo & letabor in misericordia. me liberante ab angustia, quia sicut persecutio est causa tristitie, sic liberatio est causa letitie.
- 16 Quoniam respexisti humilitatem. Excelsus, n. Deus humilia respicit secundum quod dicitur psal. 137.
- 17 Saluasti de necessitatibus. id est, de periculis vrgentibus, in quibus homo est necessitatus.
- 18 Animam meam. id est, vitam meam. Et quae fuerunt illa pericula vrgentia, subditur.
- 19 Nec conclusisti me in manibus. i. Saulis & exercitus eius qui cingebant David, & viros eius modum corone, ita quod David desperabat se posse euadere, vt habetur 1. Reg. 13.
- 20 Statuisti in loco spatiofo. quia tūc ex ordinatione diuina nuntius venit ad Saul, dicens: Festina & veni, quia infuderunt se Philistini super terrā, & sic fuit compellus recedere, & David qui tunc cōclusus potuit quo voluit, abire.
- 21 Miserere mei domine & c. Hic consequenter describitur persecutionis acerbitas, cum dicitur: Miserere mei domine & c. pondere malorum presentium & timore futurorum imminentium.

Tom. 3.

x 2

Con-

Catur. i. quot & quanta ea perturbant, contra que est oratio.
A *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po.
 &c. Sed alijs locus spatiofus, ex liberationis gratulatione, alijs ex tribulatione, angustia.

* *Basil. & Theodor.* Ob exandescientiam oculus meus

turbatus est. Cum te irritassem ob peccatum lachrimari continue cogor. Vētem autem hic, cogitatio num cellam vocavit.

b *Conturbatus.* Aug.

Irafcitur p peccatis palearunt, non tamē odit in quo extinguitur oculus. Venter pro interiorib. quæ turbatur quādo nec corripit possunt impij quibus non clamat clare, sed intus ingemiscit, qā de fecit in do. vi. vidēs nō proficere quod p̄dicat. Nā vita perfectio rum est profectus aliorum.

* *Basil. & Theod.* hu

ius inopiz historia meminit, & ait, Sobi Osepehi filius, Naas Amanites, & Bersalai Galaadites attulerunt triticum & hordeum, & farinam, & fabam & lentes & alia quedam Dauid & populo, quoniam dixerunt populum esurire, & sitientem dissolutum esse in solitudine. Hebraei, p̄ iniquitate, lingua. n. sua, peccatum: appellant paupertatē & miseriam.

1. Reg. 17.

c *In ira oculus.* Aug.

In ira persecutorum turbatur oculus. i. ratio. Et anima, sensualitas. Venter. i. caro. Vel oculus, hi per quos alij vident. Anima, quorum exemplo alij viuunt. Vēter debiles, vt ab omnibus gradibus quærat Deus.

Cass. Vel intellectus turbatur & animus confunditur, qñ pericula formidantur, & venter. i. memoria, quæ notitias rerum quasi escas recipit. Hic memoria habēs teposita p̄missa Dei, turbatur imminētib. periculis, hinc est turbatio & metus. Quoniam defecit &c. quasi, per longas, & graues passionēs ad mortem perducta est p̄sēns vita durans ad pēnas. Vel vita. i. confessio fidei defecit. Virtus animi infirmat, vt taderet & viuere in paupertate, in indigentia plenitudinis, quia humana fragilitas nihil boni habet in se. Ossa, fortitudo

C

a Non dico morior sed tribulor, quia de morte iam non terreor, sed de cruciatibus. **b** Propter iram.

c *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

d *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

e *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

f *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

g *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

h *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

i *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

k *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

l *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

m *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

n *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

o *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

p *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

q *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

r *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

s *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

t *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

u *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

v *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

w *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

x *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

y *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

z *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

aa *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ab *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ac *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ad *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ae *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

af *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ag *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ah *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ai *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

aj *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ak *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

al *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

am *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

an *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ao *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ap *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

aq *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ar *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

as *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

at *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

au *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

av *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

aw *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ax *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ay *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

az *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

ba *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bb *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bc *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bd *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

be *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bf *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bg *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bh *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bi *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bj *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bk *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bl *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bm *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bn *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bo *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bp *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bq *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

br *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bs *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bt *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bu *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bv *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bw *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bx *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

by *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

bz *Tribulor.* Aug. Cū prius dixit. Statuisti in loco spatiofo po. quid pro me pertuleris, & quid mihi promiseris.

rudo corporis. Nec in animo nec in corpore vlla potest esse hominis praelumptio.

Aug. Ira per vitium oculi mentis cecat, ira per cælum turbat, quia & hæc, concussa mente, contemplationē dissipat, q̄ non est nisi inquieta mēte, sed inde post paululū plus proficit ad videndum.

d *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur cruciatibus.

e *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

f *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

g *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

h *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

i *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

k *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

l *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

m *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

n *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

o *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

p *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

q *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

r *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

s *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

t *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

u *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

v *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

w *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

parcitur morti, & in

hoc infirmata est fiducia mea.

x *Paupertate.* Aug.

Velegestate. Egeo sanitatem corporis, nec

NICOLAUS DE LYRA.

1 Conturbatus est in ira oculus. *Ista ira erat per zelum, non per vitium: tamen ex ea dicitur oculos corporis turbari, quia passio ira maxime apparet in facie, & in oculis potissime.*

2 Anima mea. *Quia ira per zelum oculum mentis turbat, sed ira qua est per vitium, illum excacat.*

3 Et venter meus. *Quia passio ira immutat totum corpus.*

4 Quoniam defecit in dolore. *i. ad deflectionem fuit disposita ex dolorib. & angustijs, unde de ipso dicitur. 3. Reg. 1. a. Et rex David se nuerat, habebatque ætatis plurimos dies. Cūque eperetur vestibus non calefiebat, & tamen tunc non habebat nisi 70. annos, quia 30. annorum erat cum regnare cepisset, & 60. annis tantum regnavit vt habetur 2. Regum 5. Quod enim ita cito venit ad senium & mortē vna causa fuit. s. propter dolores & angustias quas in persecutione saulis sustinuit.*

5 Infirmata est in pauper. &c. *In illa enim persecutione*

G legem carnaliter & nō spiritualiter intelligunt, vel qui pun-
A ctum veritatis in me non attingunt. Si enim cognouissent,
 nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Vel in circuitu.
 id est, appetitu temporalium.

a *Sortes meæ.* Cas. Vel tempora vitæ.

Aug. quia quando
 vis viuimus vel mori
 mur, ideo eripe.

*** Theodo.** Tpa siue
 sortes, vicissitudines
 rerum nuncupat. pa-
 cem & bellū, diuitias,
 mendicitatem.

Aug. Etsi iustus, &
 occultus ordo electio-
 nis apud te est, ego ta-

B men quem hoc latet,
 ad tunicam dñi incō-
 futilem, id est, verita-
 tem ecclesiæ domini

forte perueni, id est,
 gratia electionis. Sors
 non est aliquid mali,

sed res in humana du-
 bitate diuinam indi-
 cans, volūtatē. Sors
 hic est gratia, quæ si-

ne meritis quos vult
 elegit.

b *Illustra.* Cas. Ma-
 nifestam fac beneuo-
 lentiam tuam super

me, vt sicut de moriē-
 te desperant, ita de re-
 surgente confidant.

Aug. Illustra fa. appareat qui ad te ptineat, cum modo sit
 confusio. Vñ alibi: *Discerne causam meam*, ne tū se iustificare
 videatur, subdit: Saluum me fac in mīa, non in mea iustitiā.

c *Inuocani.* Aug. Inuocas Deum quando in te vocas eum, &
 quando

quando in domum cordis tui cum inuitas.

d *Muta fiant.* Cas. Quæ hic garrula dum non timent iud-
 cium. Muta in pēnis in inferno.

*** Basil. & Theod.** Achitophelis mortē prædicat, cuius consi-
 lium, superbiam & contemtionem iure appellauit, qm̄ con-

tra patrem persecu-
 tionem excitauit. He-

1 *hæi pte contemptu,* **† vt acciperet**

2 *Græcè ἰσχυράς,*

3 *e Quæ loq. ut in. Aptc*

4 *opponit iusto iniqui-*

5 *tatem.*

6 *f Superbia & in abu-*

7 *sione.* Cas. Quia crea-

8 *tura contra creatorē,* **† tēpora mea**

9 *& peruerso vsu bene-*

10 *fictorum Dei qui præ-*

11 *ter cetera propter eos*

12 *venit.*

13 *g Quam magna.* Cas-

14 *lodo. Quæ bona Dei*

15 *contra prædicta ma-*

16 *la, quæ leuiant ipsa*

17 *mala.*

18 *Augu. Ista cernens*

19 *& mirans exclamat*

20 *propheta: Quam mul-*

21 *tis modis copiosa est*

22 *dulcedo tua.* Cas. qua

23 *etiam eos quos emen-*

24 *das multū amas, sed*

25 *ne securi negligē-*

26 *tius agāt, abscondisti*

27 *eis dulcedinem tui amoris, quibus vtile est timere te. Et hoc*

28 *est quod subdit: Abscondisti, vt plus desideretur, in futuro*

29 *vero patebit.*

30 ** Theodor. Aquila & Symmachus, Quam repositam oculi*

31 *tasti timentibus te.*

A con-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In eodum conuenirent &c. scilicet Saul, & exercitus eius.
- 2 Aceipe animam meam. Quia de morte mea tractabant.
- 3 Ego autem in te, &c. Tanquam in meo protectore.
- 4 Dixi Deus meus es &c. Per veram fidem, & cultum.
- 5 In manibus tuis. id est, sortes tam vitæ quam mortis meæ sunt in tua dispositione. In Hebræo habetur: In manibus tuis tempora mea, id est, ad viuendum quantum tibi placuerit, & non plus.
- 6 Eripe me &c. Saulis & suorum complicitum.
- 7 Et a persequentibus. Quacunque alia occasione.
- 8 Illustra faciem tuam super seruum tuum. id est, super memetipsum, me tua gratia illustrando.
- 9 Domine non confundar. Ab aduersarijs captus seu acerbitate persecutionis impatiens factus.
- 10 Quoniam inuoca. te. Quia potens es me exaudire.
- 11 Erubescant. Descripta acerbitate persecutionis, hic cōsequenter describitur æquitas diuinæ retributionis. & primo quantum ad perse- quentes, secundo quantum ad persecutionem sustinentes, & i. Quā ma- gna. Circa primum dicit: Erubescant impij. nō potētes assequi suū intentum in persecutione iustorum: sicut tyranni intendentes per tor- menta auertere martyres a fide, & nō valentes erubescant, & confun- debantur de eorum tolerantia, sicut patet de Daciano & sancto Vin- centio & de Paschasio, & sancta Lucia & multis alijs, & Saul perse- quens David eum capere non valens, reuertebatur in domum suam con- fusus 1. Regum. 13. & 14.

Et

- 12 Et deducantur in infernum. Post vitam istā si in sua malitia perseueren. Hoc autem dicebat David non zelo vindictæ, sed zelo di- uinæ iustitiæ, cui est applaudendum secundum illud psal. 18. Letabi- tur iustus cum viderit vindictam.
- 13 Muta fiant labia dolosa. scilicet Saulis qui aliquando vocat et David filium, sicut habetur 1. Regum 14. d. ubi dicitur: Dixit Saul. Nunquid hæc vox tua est fili mi David? & leuauit Saul vocē suam & sicut quasi ei compatiens ad horam. tamen postea q. g. fuit eum ad mortem. Et labia habitatorum Ceda & Zephania, qui prædica- bant amicitiam ad David in verbis, & tamen querebant eum tradere in manu Saulis, vt patet 1. Regum 23. & 26.
- 14 Quæ loquuntur aduersus iu. id est, memetipsum, qui etiam, ni- hil ei. n. cuius, sed benefeci.
- 15 Iniquitatem. De me dicentes, quod quærerem malum Sauli regi. secundum quod habetur 1. Regum 23.
- 16 In superbia & in abusione. Quia aliqui de David loqueb- antur superbe iactantes se vt caperent regis inimicum, & aliqui in abusio- ne mendaciter detrahentes ipsi David, vt haberent gratiam Saulis.
- 17 Quam magna. Hic cōsequenter describitur æquitas diuinæ re- tributionis quantum ad sustinentes patienter persecutionem propter Deum. Et primo facit David quod dictum est, secundo ex hoc inuitat fideles ad p. t. enter sustinendum, ibi: Diligite dominum. Circa pri- mum dicit: Quam magna. i. valde magna.
- 18 Multitudo dul. &c. In futura beatitudine quia oculus nō vidit, nec auris audiuit quæ præparasti diligētibus te, vt habetur Esa 64. b. Perfe-

MORALITER.

- † In eodum conuenirent. scilicet demones & mali homines.
- 2 Accipere animam meam consiliati sunt. Illi per culpam, & isti per pēnam.
- 3 Ego autem. Tanquam in forti protectore.
- 4 Dixi. in verbo cordis & oris.
- † Deus meus es tu in manibus tuis sortes. id est, gloria corporis & anime, quæ sors est hereditas electorum.
- 6 Eripe &c. id est, demonum.
- 7 Et a persequentibus. id est, iniquis hominibus.
- 8 Illustra faciem &c. Consolando ipsum.
- † Non confundar &c. Et sic mea confusio redundaret in te quodammodo.
- 11 Erubescant. Postquā ostendit inimicorum sequitiā, hic cō- sequenter

sequenter petit diuinam iustitiam, dicens. Erubescant & i. de- mones tua virtute deuicti.

- 12 Et deducantur in. Tanquam ad locum sibi debitum.
- 13 Muta fiant labia dolosa. Sub specie boni malū suggerere i. a.
- 14 Quæ loquuntur aduersus iustū iniquitatem. Demoni s. con- sunt superbissimi, & abutuntur bonis naturalibus: & sic in superbia & abusione loquuntur contra iustū, sicut patet de Sathan loquente contra Iob inique.
- 17 Quam magna. Hic ostenditur dei misericordia erga affli- ctos inuiste, quia reddit eis magnas consolationes pro tribu- latione. Ideo dicitur: Quam magna. id est, valde mag. a.
- 18 Multitudo. Quia reſeruat eis bonum infinitum obiectiue degustandum, supereminenter continens quicquid dulce- dinis potest excogitari.

Tom. 3.

x 3

Perfe-

A *a conturbatione.* Aug. Vt iam nullam conturbationem humanam patiat, etiam modo tribulati, mente intrantes ad vulum Dei, non turbantur.

b *Proteges.* Cas. ne promissio tantum futuri turbaret hoc addit: proteges ne noceantur.

*** Hebrai.** In interiori conclauit tuę Ma-

† seposuisti, i. seruasti

c *Bened. Aug.* Cassiod. quasi quid vltra: plenitudinem beneficij laude concludit, comparans illud suę imbecillitati. Et loquitur propheta, vel populus fidelis.

† sperantibus

† Abscondes

Theodor. Symmachus. Benedictus Dominus, qui misericordiam eius mihi illustrauit, tanquam in ciuitate munita. i. vt ciues valido aggere vitem vallat, sic mea sua benignitate circumdedit.

† dum festina-

rem, vel, desti-

tuerer, aut for-

mida: qm, ex-

citus sum

† vere audisti

d *Mirificauit.* Aug. Mito spiritu totum mundum repleuit, qui dicitur ciuitas circumstantia. populus Dei in Iudęa erat quasi in medio gentium, modo vero in omnibus gentibus circumstantibus. est populus Dei, in quibus diffusa est misericordia prius in Ierusalem quati in vate vnguentum Christi seruabat, sed nunc tanquam de fracto vase vnguentum per mundum diffusum est. vnde: *Vnguentum effusum est nomen tuum.*

C *Cas.* Vel, mirificauit Deus p̄ misericordiam, id est, incarnationem verbi in ciuitate circumstantie, i. in Ierusalē, q̄ est in medio gentiū, quali templū fidei. vñ circumiectis gentib. veritas fuit, quia ibi Ch̄s docuit, passus est, & cetera sacra cōpleuit. Et dicitur ciuitas circumstantia, eo quod a gentibus circumstatetur. Et cor terrę, quali vmbilicus mundi. Iuxta illud:

ta illud: Et requieuit in corde terrę.

e *Ego dixi in excessu.* Aug. Timoris nostri typū in Petro attēde, qui videns dñm super aquis ambulantem, putans phantasma timuit. Cui dominus: Ego sum, noli timere. Confusus Petrus dixit: Domine si tu es, iube me venire ad te. Descēdit

D.

Exec. 23. d.

Matt. 14. c.

enim, & cepit ire in-trepidus tanquam in illo sperans. Videns autem ventum validum timuit, & cum cepisset mergi clamauit, dñe perece: Hoc est quod ille ait: Ego dixi in excessu meo & c. Iesus autem porrigens manum leuauit eum, hoc est quod subditur: Ideo exaudisti vocem orationis meę.

† Operaturus

† vultus tui

† ab elationi-

bus viri, vel, a

superbis viri,

id est, ne quid

eis noceat su-

perbia homi-

num

E

† contentione

† segregauit

† circumstantia

Aug. In excessu meo. Vel raptamēte vidit altitudinem, ex qua seuit se proiectum valde longe, vel excessit a ratione timendo.

† a vultu

*** Theodo.** Echthasim peccatum iure appellauit: nā viam virtutis incedēs destitit ab illa, & aberrauit.

f *A facie oculorum meorum.* Aug. Si in facie tua esset, non ti-

merem, sed si dixi, motus est pes, misericordia tua ad u. vnde: *Ideo exaudisti.* Ideo quia confessus sum, non superbus extiti, sed meum cor accusaui.

g *Diligite dominum om. & c.* Cassiod. Conclusio oratoria vel hortatoria pro prędictis obtinendis.

Aug. prędicta expertus iam nos hortatur, quasi tribulatus sum, timui, clamauit, non sum confusus ita vos.

h *Sancti eius.* Aug. Quorum est diligere Deum, quia non amant mundum neque quę in mundo sunt, amicus mundi huius inimicus Dei constituitur. Disce ergo non diligere mundum,

F

Iaco. 4. 2.

† dum,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Perfecisti, id est, perfecisti rem fecisti & preparasti.
- 2 Eis qui sperant in te. Spe debita, quę est ex gratia & meritis promeritis.
- 3 In conspectu filiorum hominum. Qui non timent nec erubescunt suam spem ostendere coram hominibus eos persequentibus.
- 4 Abscondes eos in abscondito faciei tuę. id est, coram facie tua, quę hominibus nudi est abscondita.
- 5 A conturbatione hominum. Quia visi sunt oculis insipientiū mori, illi autem sunt in pace, & habent sapient. 3. a. Et quia non solum protegit eos in futuro seculo, sed etiam aliquando presenti, ideo subditur.
- 6 Proteges eos & c. Specialiter eos protegens in presenti seculo.
- 7 A contradictione linguarum. scilicet ab illis qui linguis suis tractabant de morte eorum, & quia istud contingit ipsi David ab habitatoribus Ceile, qui tractabant inter se ipsam tradere in manibus Saulis, vt habetur. 1. Reg. 13. ideo gratias agendo subdit dicens.
- 8 Benedictus dominus quoniam mirificauit misericordiam. Me libe-

liberando mirabiliter.

9 In ciuitate munita. id est, in Ceila in qua credidit eum Saul capere, eo quod erat ciuitas fortis & clausa, secundum quod habetur 1. e. 13. a. Nuntiatum est autem Saul, quod venisset David in Ceilam, & ait Saul: tradidit eum dominus in manus meas, conclususque est introgressus urbem in qua portę & fere sunt.

10 Ego autem dixi & c. In translatione Hieron. in eia Hauram habetur: Ego autem dixi in stupore meo. Stupor autem est quidā excessus mentis. David autem nunc fuit positus in magno stupore, quando audiuit quod Saul veniebat ad absidendum eum, & quia viri Ceile traderent eum in manu Saul. Et tunc dixit David domino.

11 Proiectus sum & c. q. d. videtur quod ego sum positus extra custodiam tuam.

12 Ideo exaudi & c. me mirabiliter liberando.

13 Dum clamarem ad te. corde & o. c. positus in tanta anxietate.

14 Diligite dominum. Hic consequenter inuitat fideles ad patienter tolerandum, dicens: Diligite dominum omnes sancti eius. ita quod non recedatis ab amore eius positi in tribulatione.

Quoniam

MORALITER.

- 1 Perfecisti eis qui sperant in te. scilicet in tua prędestinatione, quę est immutabilis.
- 3 In conspectu filiorum hominum. Illi nanque corā hominibus ostendunt se sperare in domino, qui coram eis opprobria & afflictiones constanter sustinent pro se.
- 4 Abscondes eos in abscondito faciei & c. id est, in tua faciali visio ne, quę est alijs abscondita.
- 5 A conturbatione hominum. id est, a malis vite presentis & future.
- 6 Proteges eos in tabernacu. & c. id est, in celo empyreo, de quo dicitur psal. 14. a. Domine quis habitabit in tabernaculo & c.

A con-

7 A contradictione linguarum. Contra eos nunc latrantium, propter quod subditur gratiarum actio, cum dicitur.

8 Benedictus dominus quoniam mirificauit misericordiam & c. id est mirificam ostendit.

9 In ciuitate munita. scilicet celesti, munita bono infinito.

10 Ego autem dixi in excessu mentis meę. dum anxierer malis presentis vite.

11 Proiectus sum a facie & c. tanquam res proiecta.

12 Ideo exaudisti vocem orationis meę. reddens consolationem maximam pro modica tribulatione.

14 Diligite dominum. Hic ex prędictis inducuntur fideles ad viriliter sustinendum, cum dñ: Diligite dominum, animas vestras pro ipso ponendo si fuerit necesse.

Quoniam

G dum ut discas diligere deum, auerte ut conuertaris, funde
A ut implearis.

a *Requirit dominus &c.* Auguft. Etiam hic aliquando, si nullo
hoc faceret, non
videret vigilare di-

B uina prouidentia, si
omnibus non serua-
retur diuina patien-
tia.

b *Abundanter facien-*
tibus. qui non cito
pœnitent.

Super-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quoniam veritatem requirit dominus &c. bene remuneran-
do vos pro vestris angustis & laboribus.

2 Et retribuet abundanter facientibus superbiam, &c. id est,
vestris persecutoribus eos debite puniendo: ideo subditur.

3 Viriliter agite. in bonis perseverando & prosperando.

Et

MORALITER.

1 Quoniam veritatem requirit dominus. nos remunerando.

Et

ADDITIONO.

In psal. 30. In te dñe speravi: vbi dñs in po. igitur fm hanc sen-
tentiam, Litera huius psal. non pōt rōnabiliter videri cōsona
inīz Rab. Sa. quam sequitur postillator: nam iste versus: In
manus tuas cōmendo spiritum meum, qui est propriè principium
psal. necesse est, ut exponatur de Christo, qui clamans in cru-
ce eadē verba formaliter pro se ptulit, ut patet Luc. 23. & iō
sicut psal. iste 21. qui incipit: Eli eli, lama azabthani, hoc est Deus
meus ut quid dereliquisti me? quæ fuerūt verba in cruce claman-
tis, exponit ad lram de Chro, & pari rōne iste psal. vbi ponū-
tur hæc verba a Chro ē in cruce prolata, f. In manus tuas com-
mendo &c. exponēdus est principaliter de Chro: sic tñ ut qñ-
que Christus de se loquit fm naturam assumptam, qñq, de
membris suis. quæ sunt corpus eius mysticū, f. ecclesiā. vnde
in glo. in hoc loco: Qui enim dignatus est pro nobis homo
pari, non dedignat nos transfigurare in se. vñ in hoc ps. vten-
dum est regula Itidori, quæ ponitur in prologo super Gene.

In hoc igitur psal. Christus primū, secundum quod homo,
orat: In te domine speravi. Quæ verba vsque ibi: Educes me de
la. quem absconderunt mihi. inclusive, faciliter possunt applicari
Christo in agone passionis existenti &c.

Secundo cum dicit: In manus tuas dñe cōmendo spūm
meū: sunt ppria verba ab ipso Chro, ppe suā sanctā expiratio-
nem prolata, ut dictū est. In quibus verbis spiritum, i. animā
a corpore in proximo separandam Deo commendat.

Consequenter Chrs tertio in persona corporis sui mystici
per hmoi passionē redēpti, grās agēs dicit: Redemisti me do-
mine Deus veritatis, vbi Christum qui est veritas, Deus verita-
tis vocatur, quia fecit quod promissit, & quia hmoi redēptio-
nis Christi non sunt participes illi qui finem suum in vanita-
tibus seculi ponunt, sed tm illi qui huiusmodi vanitatibus di-
missis in dño sperant, & in ipsius misericordia lætantur: ideo
sequitur: Odisti observantes vanitatem superuacue. Ego aut in dño
speravi, exultabo & læta bor in misericordia tua: vbi ostenditur re-
demptio huiusmodi misericordiæ diuinæ attribuēda: potius
quam meritis. Vnde & vltterius dicit: Qm respexisti humilitatem
meam. i. infirmitatem. f. q. non poteram proprijs actibus seu
meritis redimi, & ideo: Saluasti de necessitatib. aīam meam, hoc
est, de necessitate mortis spiritualis, in qua multæ misericor-
diæ includuntur: & ideo pluraliter de necessitatibus dicit.

Consequenter Christus quarto secundum naturam assum-
ptā dicit: Neq; conclusisti me in manu inimici: quia in sepulchro
positus, & ab inimicis custoditus non fuit in manib. eorū cō-
clusus, sed potius de illa clausura exiit in spatiosum locum. f.
in statu gloriōsæ libertatis. vnde: Statuisti in loco spatioso pedes
meos. Et possunt hæc verba specialiter referri ad hoc q. Chri-
stus post resurrectionem iuit in Galileam in montem quē
discipulis suis statuerat, vbi & pedes eius gloriosos tenuerūt.
Matt. 28. Et quia statim post resurrectionē gloriōsam Chri-
stus corpus mysticum fuit in maximis tribulationib. & per-
secutionibus, tam Iudæorum quā Romanorū, ut patet in
Actibus apostolorum, & in alijs gestis discipulorum Christi.

Idcirco consequenter Chrs quinto in persona corporis sui
mystici dicit orando: Miserere mei dñe, qm tribulor &c. quæ om-
nia faciliter applicantur ecclesiæ primitiæ in his tribulatio-
nibus

c *Superbiam.* pro omni vitio, quia radix omnium.

* Theodor. Suffert deus qui quodammodo factu vtun-
tur, ad ostendendum diuinam bonitatem insatiabiles, & ela-

tos condigna pœna
pledit: ideo addit a-
bundanter facienti-
bus superbiam.

† his qui abun-
danter faciunt

d *Viriliter agite &c.*
Virtus totius psal.
ne carnis fragilitas
timeat tot mala se-
culi.

GLOS-

4 Et confortetur cor vestrum. tribulationes sufferendo.

5 Omnes qui speratis in dño. spe decora, quæ est certa expecta-
tio futura beatitudinis ex gratia & meritis proueniens. Expositio au-
tem huius psal. & sequentis, & consimilis, licet sint historiales seu lite-
rales respectu ipsius David, sunt morales respectu nostri. scilicet in-
quantum David dedit nobis exempla virtutis.

PSAL-

2 Et retri. abun. vestros aduersarios puniendo. ideo subditur.

3 Viriliter agite. & patet sententia.

nibus constitutæ vsque ibi: Super oēs inimicos &c. Circa quod
sciendum, quod ecclesiā post Christi resurrectionem non so-
lum fuit afflicta seu tribulata ab inimicis, scilicet Iudæis &
paganis, qui de directo eam persequiebantur, sed et a falsis
Christianis, & pseudo apostolis, de quib. 2. Cor. 11. f. Periculis
ex gñe, periculis ex gentibus, periculis in falsis fratribus. Falsi enim
Christiani male viuentes, similiter & pseudo apostoli falsa
dogmatizantes opprobrium & et timorem subuersionis in
religione Christiana quantum in se erat causabant, pro qui-
bus omnib. Christus in persona ecclesiæ dicebat. Super oēs
inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde,
& timor notis meis, ut per inimicos intelligantur Iudæi seu
pagani, per vicinos pseudo apostoli, qui magis videbātur ap-
propinquare ad sequelam Christi, licet falsi, per notos vero
falsi Christiani vulgares, & sic cum dicitur. Vicinis meis & no-
tis meis: intelligendum est sub sensu ablatiui casus, non datiu
ex quorum perueritate sequebatur tanta diffamatio in vita
& doctrina ecclesiæ, quod simplices infideles viam salutis in-
quirere ab ipsa doctrina ecclesiæ dediscerant. Ideo sequitur.
Qui videbant me foras fugiebant a me &c. Mors Christi salutife-
ra tradita erat fere obliuioni.

Vnde sequitur sexto in persona Christi. Obluioni factus sum
tanquam mortuus a corde, & factus sum quasi vas perditum: quia per
talem falsam doctrinam & infamiā quodammodo crux Chri-
sti videbat euacuari 1. Cor. 1. Cætera aut q sequuntur facili-
ter sunt applicabilia ad diuersas & varias tribulationes per-
secutiones, opprobria, & cōminationes ecclesiæ primitiæ
post resurrectionem Christi vsq; ibi. In manibus tuis sortes meæ.
vbi in Hebræo hñ. In manibus tuis tempora mea. cuius sensus est
quia ecclesiā in hoc seculo constituta, tanq. nauis in medio
maris, quandoq; fluctib. seculi agitur, quandoque vero pro-
cellis in auram conuersis aliquali lætatur tranquillitate, ut ha-
beretur infra psal. 106. & in euāgelio, & hæc sunt tempora quæ
in manib. Dei proficitur esse ecclesiā, dicens. In manibus tuis
tempora mea. q. d. tñ in tēpore fluctuationis, quā in tēpore fere-
nitatis in te speravi, qā Deus meus es tu, iuxta illud ad Ro.
14. b. Siue ergo vivimus, siue morimur, Dei sumus.

Consequenter Christus septimo in persona corporis sui
mystici. i. ecclesiæ orat, q. prædictæ tribulationes non cedāt
in confusionem ecclesiæ finalem, dicens. Non confundar, qm in
uocavi te. sed potius in confusionem aduersariorum speciali-
ter eorum qui nomen Christi blasphemant, vnde dicit. Erub-
escant impii &c. muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur aduersus in-
flum. i. Christum. Iniquitatem in superbia & in abusione. In
superbia enim humanæ sapientiæ se extollentes quidam ihi-
losophi loquuntur aduersus Christum, sed Iudæi in abusione,
scilicet scripturis abutendo.

Consequenter dicit octauo. Quam magna multitudo dulci-
dinis tuæ. vbi propheticè Christus declarat, quod omnia
prædicta aduersa cedent in bonum inuitibile iustorum, cuius
ineffabilis suauitas est, & ideo dicit. Quam magna multi-
tudo &c. quod quidem bonum inuitibile & absconditum
est, vnde dicit. Quam abscondisti timentibus te. similiter & bo-
num perfectum est, vnde dicit. Perfeciisti eis, quod quidē bo-
num licet modo sit occultū, speratur tamē in futuro iudicio

Tom. 3. x 4 maxi-

A maximè publicari. vñ dicit: *Perfecisti eis qui sperant in te in conspectu filiorum hominum*, in quo statu. i. cum erunt iusti intra absconditum faciei diuinæ, cū. s. videntes p specie, tunc erunt oīno absconditi. i. separati a conturbatione hominum, & similiter proiecti a contradictione linguarū. & hoc est quod dicit: *Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, & sic proteges &c.*

Consequenter nōno, q̄a ecclesia licet in hoc seculo nōdū in abscondito faciei diuinæ trāquilla existens, sed in p̄dictione hominum, & p̄dictione linguarū adhuc fluctuans: cū hoc tamē mirificè misericordia diuina p̄tegit: idcirco ī persona ipsius ecclesie dicit: *Benedictus dñs quoniam misericordiam suam mirificauit mihi in ciuitate munita*. i. in hoc mundo, q̄ ciuitas munita dñi s̄m glo. eo q̄ sapientia carnis, & philosophica traditione cōtra deum armata est: quæ quidē protectio sic est mirificata, q̄ rationem humanam excedit. Ideo sequitur: *Ego aut̄ dixi in excessu mentis meæ*, i. in pauore meo, cū contra me horribiliter insurgerent gentes. *Proiectus sum a facie oculorum tuorum*. hoc est, quia per viam humanam non possem euadere, sed solum diuina miseratione fidelium preces acceptante. vñ se quitur: *Ideo exaudisti vocem orationis meæ*.

Consequenter decimo ecclesia seu populus fidelis p̄dictas p̄traditiones atq; angustias hmōi expertus, & ex his mirifica misericordia liberatus, iam alios hortatur, dicens: *Diligite dñm omnes sancti eius*. hoc est dicere: ex hic tribulationibus nō debetis desistere a via veritatis, sed viriliter agere, quia qui abundanter superbiunt punientur: & iusti sperantes prēmiantur. vñ dicit: *Diligite dñm &c. & viriliter agite &c.* Et nota, q̄ in

q̄ in hac vltima concōne exhortatoria t̄git Psalmistatres D virtutes, quibus viriliter est agendum ad vltimi finis consecutionem, quas tangit non ordine naturæ, sed dignitatis. vñ de primo tangit charitatem tanquam ceteris digniorem. & hoc cum dicit: *Diligite dominum omnes sancti eius*. secundo tangit fidem quæ virtutum est fundamentum: & hoc cum dicit: *Quoniam veritatem requirit dominus*. tertio spem cum dicit: *Qui speratis in domino*.

R E P L I C A.

In te domine speravi. Hunc psal. exponit postil. ad literam de Dauid s̄m historiam. Burg. aut̄ putat illam expositionem irrationabilem, maximè quia quedā sunt verba quæ Christus ex cruce protulit, quæ non possunt propriè de alio exponi, puta: *In manus tuas commendo spiritum meum*. Sed clarum est argumentum illud modicum valere, quia sancti doctores dñt illum verum, & nonnulla alia verba Christi fore doctrinalia, plus quam formalia, & q̄ Christus ea dixerit plus gratia exempli quam personalis subsidij. Et quia secundum sanctos doctores Dauid s̄pe, & multum figurat Christum, & gerit eius typum spiritualiter in perlecutione, non mirum q̄ multi psalmi de Dauid per historiam exponendi, Christum dominum principaliter, & eius passionem describūt, sic quod quamuis sint de Dauid ad literam facti, sunt tamen per spiritum sanctum de Christo principaliter intenti. Et per illum modum dicendi tolluntur multæ diuersitates inter postillatorem & Burgen. circa Psalterium.

G L S S A O R D I N A R I A.

B a *Intellectus Dauid*. Aug. psal. de gratia, qua Christiani sumus, vt ait Apostolus. Incipit ergo per indulgentiam hic psal. contra vitium hominum agens qui peccatum nesciūt vel defendunt, & merita iactant.

† intelligētia, eruditio, vel admonitio.

Cas. contra vitium ergo hominū hic psal. opponitur, ne quis putet deo absconditum quod in cōscientia habet occultū. Aug. primo dicit initium boni esse per indulgentiam dei, se verò sequentem illud vitium hominū fuisse miserum, sed per manum dei conuersum ad verum intellectum, ad quem opportunius expertus casum alios deceptos reuocat in quo stantes confirmat.

* Theodo. hic psalmus post peccatū in ipsis calamitatibus editus est. In quo prophetis oculis noui testamenti gratiā prēuidens, atq; remissionē, quæ per sanctū baptisma credentibus

a Aug. Vt primo intelligas te peccatorem post si ceperis bonum facere, ne vitius tuis tribuas, sed gratie, vt non sit dolus in corde verbis te iustificans.

b Id est, penitentis in cuius persona hic loquitur.

† Intellectus Dauid Psalm. XXXI.

a Aug. Mitigare per gratiam, vt non regnent, cuius causa est quod in baptismo tēta sunt peccata.

Eati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tēta sunt peccata.

ginalis, post baptismum verò pœna est, & non culpa. In baptismo quidem originale deletur, non vt non sit, sed vt peccatum vlt̄a non sit.

Hieron. Iniquitates, ante fidem & baptismum: peccatum post fidem & baptismum.

Beatus

NICOLAVS DE LYRA. PSALMV XXXI.

BEati quorum remissæ sunt. Huic psal. prēmittitur talis titulus in Hebræo: Dauid eruditio, & prapōnitur litera lamech ad designandum quod Dauid est datus casus. In translatione Hieron. iuxta Hebræum ponitur sic: Eruditio Dauid: tamen nō mutatur sensus. Per hoc enim, quod ponitur hic: Eruditio datur intelligi, quod aliquid profundum fuit ipsi Dauid reuelatum: sed quid sit illud nō apparet in speciali ex litera tituli: propter quod varie circa hoc dicitur ab Hebræis doctores & Latinis: & ommissis aliis accipio vñ modum dicendi, qui videtur mihi magis probabilis, & magis consonus literæ: & ipsum prosequitur Rab. Sa. Hebræus, videlicet quod Dauid fecerit hunc psal. quando sibi fuit reuelatum a Deo dimissum sibi peccatum adulterij cum Bethsabea, & homicidij Vrie, quod non potest sciri ab aliquo nisi per specialem Dei reuelationem, alioquin posset scire aliquis certitudinaliter se habere gratiam, sine qua non remittitur culpa, quod est contra illud Eccles. 9. a. Nemo scit vtrum amore an odio dignus sit. Sciendum igitur, quod circa dimissionem dñi peccati fuerunt plures reuelationes diuinæ. Prima fuit facta ipsi Nathan propheta, cui fuit reuelata dimissio dñi peccati quantum ad partem pœnæ

De dimissionē peccatorū Dauid fuerūt plures reuelationes.

M O R A L I T E R.

1 Beati quorum remissæ sunt iniquitates &c. Psalmum istum dñ Dauid fecisse, quando totalis remissio peccati pro adulterio cū Bethsabea & homicidio Vrie sibi fuit diuinitus reuelata. Moraliter autem est oratio penitentis, qui reuelatione Dei

pœnæ ipso Dauid peccatum suum humiliter recognoscente. vt habetur 2. Reg. 12. d. Et dixit Dauid ad Nathan: Peccaui domino. Dixitque Nathan ad Dauid. Dñs quoque transulit peccatum tuum non morieris &c. Mors enim corporalis, quam Dauid meruerat propter hanc confessionē suam, translata fuit ad puerum de Bethsabea natum. tñ cum hoc prædixit sibi Nathan, quod esset affligendus temporaliter, & quod dominus susciteret contra eum malum de domo sua, vt ibidem habetur. Et hæc reuelationes non fuerunt factæ ipsi Dauid immediate, quia tunc non erat dignus, postea tamen per penitentiam & orat. opes deuotas meruit, vt sibi reuelaretur dimissio peccati prædicti quantum ad culpam: & de hoc fecit hunc psalmū, in quo primo gratias agit de peccati dimissione, secundo orat vt præseruetur a reciduatione, ibi: Pro hac orabit. Prima in duas: quia primò describit remissionis culpæ fructum, secundo remittendi modum, ibi: Quoniam tacui. Circa primum dicit.

1 Beati quorum. Quantum ad culpam. Isti enim sunt beati in spe. & si non adhuc in re. Remissio enim culpæ non fit nisi per gratiam, quæ est quedam: arra gloriæ.

2 Et quorum tēta sunt peccata. scilicet ipsi Deo non quia possit ei aliquid celare aut tēgi, sed quia non respicit ad vlt̄ius puniendum, saltem pœnæ aeternæ, & propter hoc subdit.

Beatus

Dei vel probabili coniectura sentit grauiora peccata sibi esse dimissa. Et primò de hoc gratias Deo agit, dicens: Beati quorum remissæ sunt iniquitates &c. Sunt enim beati in spe, & si non adhuc in re.

2 Et quorum tēta sunt peccata. non diuine cognitioni, sed eius punitioni, Prouer. 10. b. Vniuersa delicta operit caritas.

Bea-

A *Beatus vir.* Hieronym. Cui remittit Deus, non enim per se. Tegit ne in iudicio reueletur, & sic non imputabitur ad penam. Non est dolus qui se accusat, corde tenet quod ore fatetur hic.

* Rabbi David. Dolosa & fallax conuersio, ficta resipiscencia.

Beatus, quia olim non confitens Deo, veni in peccatum, dum clamarem si quid boni egi.

† De pecc. diff. i. c. voluissent.

Tacui. Angustin. qui non vult confiteri peccata, laborat sine causa in defensione peccatorum, in quo cum & iacet merita, amplius deficit fortitudo.

† Versus est viror vel succus aut humor, meus in ficitate & stas. † Peccati De pecc. diff. i. c. a. f. † Cognoui. † 17. q. 1. c. qui bona. De pen. diff. 3. c. illud.

* Bas. & Theodor. Non enim actum penitentiae remediis usus est, verum post Nathan reprehensionem. Exclamat ergo, quoniam accepta plaga non statim medico vulnus ostendi, sed continue tentans illud occulere, ideo ut Deus me exaudiret vociferando, & peccatum accusando confenui. Idem Rabbi Anonymus, & ceteri Hebrei.

Cass. Beatus cui non imputat. Alii qui graua habent Deus imputat, alijs per misericordiam non imputat, & si hñt alia qua his. Iqui non iustos se predicant cum sint mali, sed se agnoscentes satis faciunt, modo hoc profiteor, sed olim. Quoniam tacui, &c.

Aug. Vel, tacui voce peccatum dum clamarem tota die, dum pena peccati vel interior excecatio ostenderet me peccatorem, vel dum praua vita me tacente clamaret, si quid boni egi.

b *Dum clamarem tota die, &c.* Aug. Et si non sit tibi conscius quis, non tamen iustus, quia delicta quis intelligit? unde. Est iustus qui perit in iustitia sua. Et Apostolus. Nihil mihi conscius sum, &c.

C *Configitur.* Cas. Spina quæ totum corpus erigit, id est, superbia

bia. Aug. Item est ærumna dum. i. quia spina. i. peccatum, cōdignatur. i. usque ad consensum & opus & consuetudinem ducitur. Vel, spina, i. ratione fracta curuor ad terrena. De his spinis dictum est primo homini. *Terra tua germinabit tibi spinas & tribulos.* Et alibi. *Spina & tribuli nascuntur in manibus temulentis.*

Gen. 3. c. Prou. 26. d.

* Bas. & Theod.

Graua, ex translatione posuit eorum, qui manu feriunt, & in hoc diutius perseverat. Spinam autem peccatum appellauit, tanquam inutile germen, & ad pungendum natum. Hebraice ad verbum, versus est succus meus in licitates ætatis.

† rugirem Psal. 18. d. Eccle. 7. c. 1. Cor. 4. a.

* Basil. Peccatum multorum malorum causa est, quod loco vix protuli, ab hoc sine intermissione, quasi a spina quadam pungor.

† iniustitias meas.

d *Delictum meum.* Dia psalma. Confessio, unde de venia sicut supra

* Sela. 5. Psal. 3.

de refectione inueteratio.

e *Feci cogni.* Cas. Dixi, enim prius. i. deliberaui apud me. Magna pietas ut ad solam promissionem dimiserit, votum enim pro operatione iudicatur. Nondum pronuntiat, promittit pronuntiatum, & Deus iam dimittit, quia hoc ipsum dicere quoddam pronuntiare est corde, nondum est vox in ore, ut homo audiat confessionem, & Deus audit.

* Theod. Notandum est, quod non dixit, remisisti peccatum meum, sed impietatem peccati mei, hoc est non condigna pena peccatorum me punisti, verum excessum peccati remisisti, mediocri autem animaduersione medicinam adhibuisti, oportebat enim me statim morte multari.

f *Pro hac orabit.* Cas. Dia psalm. penitundinem commendans omnibus sanctis dicit communem, quam variæ sectæ respuunt, contra quas ad Deum refugit.

Aug. Pro hac. Inde orat omnis sanctus, quia dimisisti, aliter non esset sanctus.

Tempo- F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Beatus vir cui non, &c. ad æternaliter puniendum.

2 Nec est in spiritu eius dolus. quia vere penitet mente sicut exterius ore.

3 Quoniam tacui. Hic consequenter ostenditur remissionis modus. Et quia opposita iuxta se posita magis elucescunt, ideo describitur primo remissionis impedimentum, secundo eiusdem factum, ibi. Delictum meum.

Circa primum sciendum, quod impedimentum remissionis culpe est eius celatio sub sanctitatis specie, propter quod dicitur Prouerb. 28. b. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. David autem peccatum cum Bethsabea celauit, & propter eius maiorem celationem Veriam occidi fecit, & sic de peccato in peccatum miserabiliter ruit, Deo iuste permittente & diabolo operante, et hoc est quod dicit David. Quoniam tacui, scelus meum abscondendo.

4 Inueterauerunt ossa mea. Id est vires animæ ex peccatorum contradictione, quæ per ossa designantur, in quibus consistit robur corporis, sicut in viribus animæ robur mentis, maxime in viribus intellectus.

5 Dum clamarem tota die. Iste clamor non erat confessionis peccatorum, sed anxietas timoris, ne super eum appareret diuinum iudicium in aliqua manifesta punitione. Ex verecundia enim non aperiebat peccata sua faciendo pro eis debita sacrificia in lege præcepta,

quæ

quæ pro varijs peccatis varie imponuntur: & sic merito formidabat ne super eum veniret vindicta diuina aperta, & hoc est quod dicit:

6 Quoniam die ac nocte. id est, continue timui aggrauationem manus tuæ super me.

7 Conuersus sum in ærum. Scilicet contritionis. Ad verbum. Nathan propheta fuit contritus et confessus peccatum verecundia deposita, ut habetur 2. Reg. 12.

8 Delictum. Hic consequenter ponitur id quod est remissionis culpa factum, quod est humilis & vera confessio quam fecit David ad verbum Nathan propheta, ut dictum est, & hoc est quod dicit. Delictum, &c. per veram confessionem & satisfactionem, & sacrificiorum oblationem.

9 Et iniustitiam meam non abscondi. post Nathan reprehensionem.

10 Dixi. i. firmiter proposui & opere impleui.

11 Confitebor aduersum me iniustitiam, &c. modo prædicto.

12 Et tu remisisti impietatem per gratiam tuam.

13 Impietatem peccati mei. quantum ad culpam.

14 Pro hac orabit. Hic consequenter David orat, ut præseruetur a reciduo, & primo facit quod dictum est, secundo ponit mouitionem erga alios, ibi. Nolite fieri.

Circa primum dicit sic. Pro hac, scilicet re quæ postea subditur, unde & in translatione Hier. habetur. Pro hac orat, &c.

15 Orabit ad te omnis sanctus. i. a culpa perpetrata per te emendatus.

In

MORALITER.

1 Beatus vir cui. quia dedit eis gratiam satisfaciendi pro eo.

2 Nec est in spir. eius dol. hypocrisis peccata celando, iō subditur.

3 Quoniam tacui, &c. i. tempore quo peccata celauit vires animæ incurrerunt putrefactionem peccati.

5 Dum clam. &c. intus synderesi peccato remurmurante.

6 Quoniam die ac nocte. quoniam ex continuatione peccati aggrauat

grauat pena diuinitus infligenda, & ex huius consideratione.

7 Conuersus sum in ærumna. i. ad cogitandum de miseria mea.

† Dum configitur spin. i. aculeus conscientie, propter quod.

8 Delictum meum cognitum. i. confessori locum tuum tenenti.

12 Et tu remisisti impietatem.

15 Pro hac orabit ad te omnis sanctus. scilicet pro sua iustitia absque reciduo conseruanda.

In

a Tempore, &c. Aug. Tēpus est gratiæ, lex premens, conuincens reos, coegit clamare, gratia sanat.

* Theod. Tempus opportunum dicit noui testamenti statū in quo oēs credentes has Davidis Deo afferunt preces. Symmachus. Hoc sic interpretatus est. Pro hac orabit omnis sanctus opportunitate inuenta, ne aquæ multæ inundantes, circa ipsum appropinquent. Aquas enim calamitates appellat.

* Hier. Tempus opportunū in quo Deus inuenitur.

b Veruntamen in di.

† redime. Aug. Licet sanctus oret, licet tempus. o. tamen diffuentes in concupiscentiis, vel qui sunt in erroribus diuersarum sectarum ut philosophi, qui libero arbitrio, Iudæi, qui carnalibus obseruantijs salutem ascribunt. Hiero. Vel, sanctus orat, in quo notatur habere peccatā, sed tamen dum penā inundabunt in iudicio, non approximabunt ipsæ penæ ad eum sanctum, ut nec aquæ ad Noe, sanctus orabit. Tu es refug.

c Ad eum. Aug. Deum. mutat enim personam ut sæpe. Non appropinquant, qui dicunt fatum facit peccare, vel fortuna, quæ omnia regit, vel gens tenebrarum, quæ Deo rebellat.

d Intellectum tibi dabo, &c. inst. Aug. Diapsalmus. Respondetur penitenti. Intellectum tibi dabo, &c. Ecce psalmus intelligentiæ, ne putetur supplicans negligi teste Deo.

* Theod. Responsum hoc a Deo consequitur.

Tu erue. Cass. Qui promissisti, intellectum tibi dabo. Vel respondet Christus penitenti.

Cass.

Cass. Igitur finis, dat Deus intellectum, unde alios adhortatur ad idem.

e Nolite fieri sicut equus & mulus, &c. Aug. Accepto intellectu, conuertit se iste penitens ad se perbos peccata defendētes, ergo vos quos inuero, &c. Equus, &c. dicitur in domus. Mulus indus piger ad credendum.

* Theod. Varietatis sermo confutit impijs ne sciant vitam rationis expertem tētur. Iustis vero ut diuini gaudium habeant.

* Chald. Penam super te in bonum oculos meos.

* Basil. Ex eorum de sumptum metaphora, qui amico sunt erga alquem affectu, illi inque respicere volunt.

Cassiod. Equus, si ne discretionem fessorem, Mulus, qualibet onera accipit, & ita neutri est intellectus, vel illi fessoris, vel huic, oneris. Prohibet ergo homines

a diabolo insideri, & vitiis onerari, alioquin equus freno, mulus chamo ardeatur. Quod si noluerint, o Deus, fac illis quod mihi fecisti, maiori & minori tribulatione constringe maxillas, id est, iactantiam de viribus suis.

Cass. Vel, maxillas quibus mandunt, id est, parcius da victualia, ut necessitate coacti redeant.

Aug. Vel hic confringes, & in futuro erunt multa flagella. Vel, Nolite fieri sicut equus, quia multa flagella hic & in futuro.

f Qui non approximant ad te. Cass. Sunt enim qui si peccant carnis imbecillitate, a pijs precibus non recedunt.

Mul.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 In tempore oppor. quod est tempus remissionis culpe: tunc enim sunt preces exaudibiles, quia in gratia factæ. Et pro quod tunc orandum, subditur cum dicitur.

2 Veruntamen in diluio aquarum multarum. i. tentationum vehementium.

3 Ad eum non approximabunt. Scilicet peccati per peccati reciduum: De hoc debet orare Deum omnis emendatus a peccato: & sic orabat David. Ideo subdit.

4 Tu es refugium meum a tribulatione que, &c. in adulterij & homicidij perpestratione.

5 Exultatio mea, &c. Relaxando culpam: quia sicut commissio culpe est penitentibus causa tristitia, ita est remissio causa letitia.

6 Erue me a circumdantibus me. id est, a demonibus quærentibus me impellere ad reciduum: secundum quod dicitur 1. Petri. 5. cap. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit querens quem deuoret.

7 Intellectum tibi dabo. Secundum Hebræos hoc allegat David pro causa, qua debebat eum præserrare a culpa: & coniungitur sic litteræ præcedenti: Erue me a circumdantibus me. id est, a demonibus me tentantibus: dixisti mihi: Intellectum tibi dabo. ad cognoscendum agenda.

8 Et instrua me in via hac qua gradieris. ad vitandum vitanda.

Firmabo

Multa

MORALITER.

1 In temp. oppor. quod est totum tempus vitæ suæ. Luc. 18. a. Oportet semper orare, & non deficere.

2 Veruntamen in di. &c. q. d. pro certo: si sic fecerit, inundatio tentationum ipsum non absorbebit: quia conuertet se ad Deum, dicens:

4 Tu es refug. &c. Exultatio mea. id est, tu es Deus in quo exultare spero.

6 Erue me a circumdantibus me. id est, a demonibus mihi insidiantibus, ps. 11. Impij in circumitu ambu. Et subdit dñi nñsio.

Intellectus

7 Intellectum tibi dabo, &c. Ad prosequendum bonum & refugiendum malum.

† In via hac, &c. f. presentis vitæ.

9 Firmabo su. &c. Ne deuias a rectitudine iustitiæ. Et qñ sic dicitur, bonū pximi de siderat, alios ad bonū excitat, dicens.

10 Nolite fieri, &c. Sequentes impetū appetitus sensitiui, & de obstinatis in malo clamat ad Deum, dicens.

12 In chamo, &c. id est, virtute tuæ potentia ne alijs neceant.

† Qui non approxi. Per obedientiam, sed rebellant, de quibus subditur,

Multa

G a Multa flagella peccatoris, sperantem autem in domino. **A** Multi dolores impio. **†** peccatorum. **B** adduntur flagella ad domadum, ne sit de illis impunitis, quibus modo vaga datur licentia viae suae, sic iste supra dixit se domitum. **C** exultate uel laudate

† Multa flagella **†** peccatoris. **†** sperantem autem in domino. **no** misericordia circūdabit. **Latamini** in domino, **& exultate iusti, & gloriāmini omnes recti corde.**

^a Qui omnia, gratia dat, uel dant.

^a Aug. lex in flagellis, misericordia in consolationibus. ^b Cast. Undique ne sit locus hosti. ^c Ergo. ^d Qui prius in vobis. ^e In domino. ^f Quare quia iam. ^a Non meritis, sed gratia, qui prius peccatores. ^b Etiam in tribulationibus. ^c Quia ei subditi.

* Theod.

te mulceri, est lartari. Concitati animi feruore gaudere, est exultare.

* Theodoret. Propter deum ait Apostolus Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis, nam Dei donum est. **Latamini** in domino. Tacite metis suauitate

NICOLAUS DE LYRA.

1 Multa flagella peccat. & c. Hic consequenter ponit suae monitionis retributionem, dicens. Multa flagella peccatoris, i. multa poena peccatoribus obstitatis in inferno sunt reservata, secundum illud. Deut. 32. e. ubi enumeratis multis flagellis dicit. Nonne haec condita sunt apud me, & signata in thesauris meis? Mea est ultio & ego retribuam eis in tempore, & c.

2 Sperantem autem in domino. Spe debita quae est certa expectatio futurae beatitudinis ex gratia & meritis proueniens.

3 Misericordia circūdabit. In futura beatitudine, in qua ex Dei misericordia circūquaq; habet materiam latitiae. Supra se, in visione diuina.

MORALITER.

1 Multa flagella peccat. Quae sibi reservantur in inferni penis. 2 Sperantem autem in domino. Spe ex gratia & meritis proueniēte. Mife-

ADDITIONO.

In psal. 31. Beati quorum ubi dicit in post. Accipio vnum modum dicendi, qui vbi mihi magis probabilis. Iste modus dicitur quem inuenit Rab. Sal. non vbi rationabilis. Tū quia si Dauid in hoc psalmo tractaret de casu qui sibi occurrerat, ratio nabiliter videretur, qd hoc expressisset in titulo sicut in quā plurimis aliis psalmis de se tractantibus. hoc fecit, ut patet discurrēti per titulos. Tū quia litera huius psal. bñ possit applicari cōi statui penitentium & confidentium sūm vniuersalem cōsiderationē, & sic materia psal. est dignior quā si particula riter de Dauid loqueretur. Bonum. n. sūm Philosophum in 1. Ethicorum, quāto vniuersalius tanto diuinius. Tū quia Dauid certificatus fuit de dimissione peccati adulterij & homicidij per Nathā prophetā qui ex parte Dei sibi dixit. Dominus quoq; peccatū tuum transulit, & c. 2. Reg. 12. d. q. verbum intelligendū est de dimissione culpae quō Dauid confitebatur, dicens sibi. Peccaui domino. de necessitate. n. incūbit cui libet credere prophetā dñi, ut Deut. 18. & sic fundamentū Rab. Salomon non valet, vñ in hoc psalmo principaliter vñ Dauid intendere ad commendationem contritionis & confessionis similiter & satisfactionis, quae sunt partes integrales penitentiae, vnde & hic psalmus merito vnus de penitentialibus nominatur.

Circa q. primo ostendit indigentiam remissionis peccatorū respectu oīum in cōi, dicens. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & c. Non. n. dixit. Beati in quib. non inuenitur peccatum, nam in oīb. de communi lege inuenitur, quia 1. Ioh. 1. c. si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Sed dicit. Beati quibus remittuntur. & sic apparet necessitas penitentiae quo ad hoīes in cōi. Hoc ē ostendit cum dicit. Et quorum tecla sunt peccata. Non. n. dixit, quorum nulla sunt peccata, quia tales communiter minime reperiuntur, sed dicit, Quorum tecla sunt. i. peccata quae in eis fuerunt, sunt tecla, ac si non videantur. Similiter cū dicit. Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum, idem ostendit. q. d. licet habuit, non tñ ei imputatur a Deo. Et in his trib. modis Psalmista loquitur more humano. Homo. n. quandoq; parit simpliciter remittendo offensā, quam sibi scit esse illatā, nulla recōpensatione vel vindicta interueniente, & de hoc dicit. Quorum remissa sunt iniquitates. Quandoque autem quia offensa illata alicui est occulta, idcirco non punitur, quia ea q. non apparēt, idem est ac si non essent sūm iuris peritos, & de hoc dicit. Quorum tecla sunt peccata. Quādoq; vero hō offensam sibi factā dimittit, quia non curat de ea in modico eā reputans, quia q. modicū est quasi nihil esse vñ sūm Philosophum, & de hoc dicit. Cui non imputauit dominus peccatum. Sed quia de istis trib. modis primus non competit Deo, quia esset contra eius iustitiam immensam, secundum quam nullum malum debet esse impunitum. Secundus modus ē sibi non competit, quia est contra eius infinitam scientiam, secundum quam omnia sunt nuda & aperta ante oculos eius. Idcirco de tertio modo tantum est agendum, secundum quem quandoque Deus non imputat peccata homini, ea reputans minima & hoc ratione penitentiae, secundum quam homo vere penitens & se accusans eius peccatum minime reputatur a Deo. Iuxta illud de Publicano qui se

uina. Infra se, videndo infernum & tormenta quae euasit ex Dei gratia, Circa se, ex sanctorū & angelorum societate grata, & ideo in fine psal. excitat inflos ad laudem Dei dicens.

4 Latamini in domino. Gaudio interiori.

5 Et exultate iusti. Gaudio exteriori, quod exultatio dicitur quasi extra saltatio, in quantum gaudium mentis prorumpit exterius in vocibus diuinae laudis.

6 Et gloriāmini omnes recti corde. Quia secundum quod dicit Apostolus 2. Cor. 1. c. Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae. Haec est enim recta gloriatio, quando conscientia non remordet de graui peccato.

3 Misericordia circūdabit. Ita quod caterua demonū ei praeualere non poterit, ideo concluditur.

4 Latamini in domino & exultate iusti. Non in mundo.

6 Et gloriāmini omnes. De certa prēmii celestis expectatione.

Et

se accusans descendit iusti sicut in domum suam. Luc. 18. Et hoc est quod sequitur immediate. Nec est in spiritu eius dolus. ubi glossa quaerit. Cui non imputauit dominus peccatum, & rñdet. Illi scilicet in quo non est dolus, quia se accusat cum sit peccator, corde tenet quod ore fatetur. haec in glossa.

Consequenter secundo ostendit, q. non sufficit peccatori non hēre dolum in spiritu, sic q. in spiritu accuset se, sed requiritur oris confessio, sine qua nō sit dimissio peccati commissi, sed potius augmentatur culpa, si confessio oris indebitē differatur, vnde dicit Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea. hoc est quia tacui confessionē, inueterauerūt ossa mea. i. interior fortitudo mentis, quae ossa quāque dñi in scriptura, ut in psalmo. Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Cui taciturnitati perniciosē plerūq; associatur clamor puerfus, & hoc est cū peccator non solū non confitetur se peccatōre, sed potius clamat, iactādo se de iustitia, vñ sequitur. Dum clamarem tota die. ubi glossa. Tacuit. n. quēdā, & quēdam non tacuit. Tacuit cōfessionē, & clamat prēsumptionem, sicut ille qui sana membra medico oñdebat, & vulnerata tegebat, & ideo non fuit curatus, sed inueteratus, sicut Phariseus qui dicebat. Non sum sum sicut ceteri homines, & c. Luc. 18. d.

Consequenter tertio ostendit quomodo ad contritionem & confessionem peruenit, dicens. Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, & c. Cuius sensus est, nam peccatores huiusmodi, scilicet qui peccata tacent, dum clamant falsam iustitiam, ut plurimum non deueniunt ad contritionē & confessionem penitentialē, nisi prius humiliantur per aliquam afflictionem, iuxta illud Esa. 28. e. tantummodo sola vexatio dat intellectū auditui. Ideo Psal. in persona talis peccatoris ad Deum dicit. Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, ad humiliandum me superbum, ideo conuersus sum. id est, contritus. In animum meum. id est, in anxietate mea. Dum configuratur spina. id est, dum compuncta est conscientia, cuius conscientiae remorsus, spine interioris fracte seu fixe assimilatur, tūc. n. senti dōrem cōtritionis, & inueni meam infirmitatem, & sic. Delictum meum cognitum tibi feci. hoc est dicere, sic conuersus sum in erumna, & in compunctione conscientiae de vno opposito ad aliud, ut qui prius tacebam delictum meum, nunc cognitum tibi feci. Et iniustitiam meam. i. merita mea falsa quae clamabam. Non abscondi. i. non operui, sed aperui per veram confessionem, vnde sequitur. Dixi confitebor aduersum me, & c. In quo versu notanda sunt aliqua verba.

Primo cum dicit. Confitebor aduersum me iniustitiam meam. Sunt. n. aliqui qui confitentur iniquitatem suam, sed nō aduersus eos, sed quāque aduersus Deū, dicentes. Deus voluit hoc fieri, quandoq; aduersus cōstellationes syderū, dicētes. Stellae mihi fecerunt, vel diabolus me decepit, & huiusmodi, iuxta illud. Ad excusandas excusationes in peccatis, quae oīa excludit Psal. dicens. Confitebor aduersum me iniustitiam meam. quasi diceret. Ego sum qui peccaui, non fatū nō fortunā, non diabolus me coegit, sed ego persuadēti consensui. Hec in glo.

Secūdo notandum est, cū dicit. Tu remisisti impietatem peccati mei: qd videtur referendū ad culpā. In peccato. n. consideratur culpa.

culpa quæ est impietas peccati, quasi rō formalis ipsius, consideratur et pēna debita, quæ peccatū qñq; dī, vt 2. Cor. 5. in fine vnde dicit. *Remissi sunt impietatem peccati*. quia in vera pēnitentia culpa quæ est impietas peccati totaliter remittitur, nō autem pēna peccati remittitur ex toto.

Consequenter quarto vt oñderet hāc remissionē esse de cōi lege necessariā et sanctis qui in terra sunt, cū dixisset. *Et tu remissi sunt impietatem*, & c. subdit. *Pro hac*. s. remissione peccati. *Orabit ad te omnis sanctus*. vnde glossa. Inde. n. est sanctus, quia dimissi sunt. quia aliter nō esset sanctus, nec oraret, quia oēs sunt peccatores, & egent gratia Dei. Hæc in glossa. Quæ intelligi dēt de cōi lege. Quæ quidē oīo, vt digna sit exaudiri, faciēda est. *In tempore opportuno*. s. in statu gratiæ, cū qua quidē oratione ad hoc q, sit efficax, requiritur vigilātia, per quā et sanctus dū in hac vita existit, abstineat se ab affluētia carnalium, & illud saluatoris Matt. 25. d. *Vigilate & orate*. vnde sequitur. *Ne rūtamen in diluio aquarum multarum ad eum non approximabunt*. q. d. licet sanctus oret, licet tps sit opportunū, tñ diluuiū aquarū. s. cōcupiscentiarū ad eū. i. ad sanctū, non dēt approximari, & imitacionē seu indebitā adhesionem. Et qualis sit oīo sancti ad propositū pertinens declarat, cū subdit. *Tu es refugium meū in tribulatione, quæ circumdedit me*, & c. hoc est dicere, tu qui solus es refugium meū, erue me ab impugnationib. carnalium voluptatū & errorū, qui in hac vita cōiter circumdant.

Cōsequenter quinto Deus rñdet pēnitenti & orāti, dicēs. *Intellectum tibi dabo, & insinuat te in via hac qua gradieris*. q. d. licet ego sim refugium tuū, tñ oportet q, vtaris intellectu tibi dato naturaliter, similiter instructione diuinæ legis tibi tradita, & sic. *Firmabo super te oculos*, & c. i. dabo tibi gratiā perfeueratiē p q, hō firmat in bono. Et ad declarandū quō hō vti de beat naturali intellectu, subdit. *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus*. Animalia. n. bruta semper sequuntur passiones carnales sine aliqua moderatione rōnis, q, in hominib. est maxime vitiosū, vñ et philosophi tales increpant, tanquā vitā pecudū eligentes, vt in 1. Eth. Similiter ad inuendū, q, hō dēt instrui in hac via qua graditur instructione diuinæ legis, subditur. *In chamo & freno maxillas eorum confringe*. Præcepta. n. diuina ad moderationem humanorum actū bñ comparantur chamo & freno respectu brutorū, quia dērigūt actus humanos prohibendo & pēpando, sicut scilicet dirigit equum in via recta per chamum & frenū, vñ bñ subdit. *Qui non approximant ad te*. hoc est dicere, quia præcepta diuinā cōstringentia actus humanos sunt necessaria inuitis, nō autē

aut iustis quib. lex non est imposita, vt 1. Tim. 1. vñ dicit. *Qui non approximant ad te*. i. sanctū orantem in tempore opportuno, cui Deus sic alloquitur, vñ sequitur. *Mul. a flagella peccatoris*. quia sunt multi sic a recta via deuiantes, quib. non sufficit chamus & frenū pēptorū, sed requiruntur sup hoc flagella correctionis vel finalis punitionis. Sperantē autē in dño misericordia cir. s. sperantes spe formata. *Misericordia cir.* hoc est gratia gratificans, quæ misericorditer datur & vñq. ructur.

Consequenter vt omnia pēdicta Deo attribuantur, nō meritis, finaliter cōcludit. *Letamini in domino*. s. attribuendo Deo iustificationem vestram, potius quam proprijs meritis.

R E P L I C A.

Beati quorum, & c. quem psalmum post. exponit ad literā, de David pēnitentia pro peccatis adulterij & homicidij, & sic David in hoc psal. dat exēplū. vere pēnitere volentib. Burg. qui in principio sui corruptorii promisit velle prosequi sensum literalē, ab eo lōge recedit motus debilitat. Primū, quia dicit tit. huius psal. expositioni post. nō cōsonare. Secūdo, quia dicit hunc psal. de cōmunitate pēnitentū nō de solo David exponi dēre ex eo motiuo, quia bonū de qto communius, de tanto diuinius, quasi cōmunitas peccatorū sit aliquid magis bonū q, vnus peccator. Tertio, quia dicit David certifi- catū p Nathā prophetā de remissione peccatorū pēdictorū, quasi p hoc volēs innuere q, iō David in hoc psal. se formam pēnitentib. dare non debuerit vel potuerit. Patet autē illa duo vltima fore irrationabilia, quia & si per Nathā fuerit sibi denūtiata remissio quoad reatū culpæ, tñ nō pēna, quinimo idem Nathā pēdixit pēnā reseruata, vt patet 2. Reg. 12. nunq. digīt debuit se pēbere formā & exēplū pēnitentib. Primū, gratias agēdo pro dimissione culpæ, deinde se humiliādo pro relaxa- tione pēnæ debite, quēadmodum facit, vt clare litera huius psal. oñdit. Irrationabile quoq, est dicere plures peccantes vno peccatore existere qd diuinius, vel expositionē de plu- ribus magis esse diuinam maxime, qñ expositio de vno ex- pliciter applicatur ad alios. Primum autē motiuum Burg. est omnino falsum, nam titulus huius psal. ab Hier. ex Hebraica veritate translatus est ille. *Erudito David*. & secundum glo. magistralē intellectus David, vt ex titulo detur intelligi, quomodo David in hoc psal. velit ostendere se eruditum in modis vere pēnitentiæ, & in modis eisdem alios erudire. Eru- ditio enim actionem & passionem signat, sicut alia nomina verbalia. Patet igitur Burg. irrationabiliter postulatori irra- tionabilitatem inposuisse.

Philosophus.

GLOSSA ORDINARIA.

In fine Psal. David.

† Gaudere.

A In finem. Cassiod. Hic propheta poten- tiam & facta Dei enu- merat, & sic ad lau- dem Dei inuitat. Pri- mo iustos & rectos monet laudare, quia exultare in illo nisi laudando non possumus: rectos, inquit, decet collaudatio.

In finem Psal. David XXXII.

Et in aduersis. b. In iusti in seculo quod perit. Non in vobis. In quo nil displicet eis. c. Laudat qui subditus est Deo, aliter dicitur eis.

† Exultate iusti in domino, † rectos de-

a. Propter unitatem ecclesie. b. Hoc modo laudandum. Exultantes laudate hoc modo. Confitemini, &c. & post cau- sam laudis supponit. Quia rectum est verbum domini.

cet collaudatio. Confitemini domino in

quando sibi bene est, blasphematur quando male, rectus sem- per vt lob.

* Theo. Format hic psalmus quasi ab Eze- chia populum excitā- te ad hymnum victis Affyrijs.

1 PSAL. XXXII. E

b Exultate, & c. Re- dos. August. Curus laudat Deū, dū collaudat.

C

NICOLAUS DE LYRA PSAL. XXXII.

Exultate iusti in domino, &c. Hic psal. non pramittitur titulus aliquis in Hebræo, propter quod dixerunt aliqui, quod non est psal. distinctus a precedenti, & occasione huius dīcti respexi tres Biblias Hebraicas, & tres libros Hebraicos editos super librum psalmorum, & in omnibus inueni hunc psal. distinctum a precedenti, non solum in signatione per spatium vacuum inter duos psal. sed etiam in quotationē, quia iste psal. apud Hebr. quotatur 32. precedens autem 31. & eodem modo in translatione Hier. iuxta Hebræ. distinguitur a precedenti per literam magnā capitalem in principio & per quotatio- nem, quia hic psal. ab eo quotatur 32. & precedens 31. Item Hiero. in prologo libri psal. facit mentionem de psal. coniunctis apud Hebræos, qui tamen sunt distincti apud nos, & etiam cōtra de coniunctis apud nos, distinctis tamen apud Hebræos, nec tamen facit ibi mentionem de coniunctione istorum duorum psalmorum, ex quo patet quod sunt psal. distincti apud Hebræos, sicut & apud Latinos, saltem a tempore beati Hiero. quod diu valde est q, floruit. s. tēpore Gratiani & Valentiniani imperatorū, qui ceperunt imperare anno domini. ccclxxxi. Hoc autem opus fuit scriptum anno domini. M. cccxxv. Motiuū etiam aliorum nō valet, quia multi sunt psal. sine titulo & distincti ab alijs, videlicet 17. vt dicit E. Hier. in prologo libri psalmorum. Et itā habuimus de trib. s. pri- mo & secundo et isto, et de alijs videbit inferius prosequendo, igitur ex tit.

Hic. & Nicol. de Lyr. quibus fuerunt tem- poribus.

* Theod.

Theod.

tit. non pōt videri quis fuerit autor huius psal. quia titulu nō hēt, nec in ueni hoc clare determinatū nisi secundum intentionem Aug. qui dicit oēs psal. factos a David, sed hanc intentionem non intendo sequi sicut dixi a principio huius libri. Tenendum tñ est, q, hic psal. sicut & alij factus fuerit ab aliquo sancto propheta quicumque fuerit ille. s. David vel alius: Et ex circumstantia literæ vñ factus ad hoc q, per Leuitas can- taretur in templo, pp quod satis probabile est q, David eū fecerit, qui di- uinas laudes per Leuitas in templo decantandas pro magna parte com- posuit, vt hētur 1. Para. & 1. Esd. 3. Igitur iste psal. in duas partes diui- ditur, quia primo autor huius psalm. inducit fideles ad Dei præconium. Et secundo ostendit huius præconij pramium, ibi. Beati gēs. Prima in duas, quia primo inducit ad Dei laudationem, secundo ad hoc inducit triplicem rationem, ibi. Quia rectum est. Circa primum dicit sic.

1 Exult. iusti. do. i. extra vos in Deum saltate per deuotionem. 2 Re- ctos dec. coll. Et hoc duplici rōne. Vna accipitur ex parte laudantis. Decens. n. est, vt laudet Deum de cōstitutiōe sua quam hēre non pōt, nisi ex diuina gratia, quæ subiicit partem animæ superiorem ipsi Deo, & vires inferiores rationi, & in hoc cōsistit hominis rectitudo. Alia rō accipitur ex parte Dei, quia cum eius bonitas & maiestas sint infi- nita, preces peccatorum corā eo sunt indignæ secundum illud Eccl. 15. b. Non est speciosa laus in ore peccatoris. sed decenter laudatur a iustis. 3 Confitemini. Confessione laudis.

In

MORALITER.

1 Exultate iusti in domino. Sicut dixi in expositioni litera- li

li psal. iste videt esse factus ad hoc q, per Leuitas ad Dei lau- dem cantaret in templo, & eodem mō cantāndus est per eo- t clāre

Theodo. Multis in locis Symmachus & Aquila vocem
A exultare, laudare explanarunt,

Recti cor. **Aug.** Nō resistentes dño. Pravi corde sunt q
dñt Deum vel nō esse, vel iniustū, vel negligere, hic cū vidēt
malos florere, bonos pati. Recti sunt qui dirigūt cor fm vo-

Matt. 16. d. lūtatē Dei, quā suē

† & decal-
chordo

Ast. 9. a. *ego volo, sed sicut tu vis;*
Saule quid me perse-
queris?

a Cithara. **Augustin.**
Ab inferiori sonat &
ex terra est, vnde lau-
demus, id est, prosperi-
tas & aduersitas, q
ab eo sunt nobis.

* **Basil.** Hæc secun-
dum legalem cultum
perficiebantur.

b In psalterio. Dum
attēdis superiora, quē
tibi dedit, celestē do-
ctrinā. Per citharam

caro, per psalterium charitas intelligitur, ad quē decem præ-
cepta legis pertinet. Tria in prima tabula ad Deum, septem
in secunda ad proximum.

c Cantate ei, &c. Quasi, quid plus dicam, de incarnatione spe-
cialiter letamini.

d Canticum nouum. **Cassio.** Quia non sufficit nisi abundet ius-
titia vestra plus quam scribarum & Phariseorum.

Matt. 5. c. Cantate canticum nouum, de incarnatione, de qua mun-
dus exultat, de qua angeli cantauerunt.

* **Theod.** Vociferatio vox victoriæ, quæ contra fugientes a
vincensibus editur.

e Quia rectum est. Modū laudis exposuit: nūc cur sit laudāus.

f Et omnia opera. **Aug.** Ne quis putet se meritis ad fidē ve-
nisse, cum in fide sint omnia opera, quæ diligit Deus, id est,
remunerat.

Aug. Oia opera eius in fi. Quia non nisi infidelib. operat.
vnde: *Fides tua te saluum fecit.* Vel, omnia opera sunt recta, id
est, quæ præcepit operari sunt recta ex se, quod patet po-
sit in fide. Vel omnia opera quæ diligit & remunerat, ex
hoc procedunt, quæ fides quia a Deo, & omnia opera bona
sunt a Deo, ideo quoque ex dilectione nostri fecit misericor-
diam, vocando, iustificando. Et inde in futuro, quia ibi malis
& bonis retribuet.

Matt. 10. g. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

Prover. 2. a. **Aug.** Caue ne amissio iudicio sis pauperi in mala causa mi-
sericors. vnde: Nō accipies personam pauperis in iudicio, cui-
us si parcis sacculo, percutis cor: quia remanet iniquus, &
ideo nequior, quia iustum fauere sibi videt.

g In fide. quasi in exterioribus, si causa iustitiæ fuerit fidelis, D
interiorē fidem adiecit ille, quē non cognoscens timuit. vñ
quis non dabit ei quæ sua sunt, qui in alieno fidelis fuit?

Aug. Fidelis est Deus dans homini quod promittit. Fide-
lis est homo credēs promittenti, ex promisso verō Deus est
nobis debitor.

h Terra. **August.** Ec-
clesia vbique terrarū.

* **Basil. & Theodor.**
Nam quæ ab ipso fa-
cta sunt, simpliciter,
& si ve vlla dabitā-
tione omnes recipere
iubet: de vita vero cu-
ram gerere, & hanc
misericordia & iu-
dicio ornare imita-
tione Dei, qui Assy-
rios iusto iudicio pu-
ruit, & Israelē mi-
sericordia liberauit,
gubernans quæ crea-
uit sua prouidentia.

i Verbo. id est, sapien-
tia Dei patris. Celi, a-
postoli instructi sunt

plenē, cum eo etiam corporaliter conuersando, & post om-
nis virtus eorum habita roborata est spiritu filij, per celos fir-
matis congregat & consolidat in vnitāte fidei, spei & chari-
tatis. Vter ecclesia in qua est caro mortua. Etiam abyssos, i.
profundos tenebris vitiōrum, ponit inter eos, qui sunt the-
saurus vnde alios ditat sapientia.

* **Basil. & Theod.** Non labore & tempore indiguit omnia
creans, sed verbum illi satis fuit: Nam ait fiat firmamentū &
factum est, aspectus literæ hunc sensum demonstrat. Hoc. n.
antiquis Iudeis congruit. Vera autem Theologia ostendit
Deum Verbum cum sancto Spiritu, & celos effecisse, & cele-
stes potentias quas alij celi luminaria esse dixerunt, Alij eas
quæ minimē videntur quæ secunda interpretatio magis ve-
ra esse videtur, cum namque Deum opificem ostendisset,
non vtique de solo opere, quod cernitur, mentionem fecit.

Aug. Terra. Celi non indigent misericordia, vbi nulla est
miseria. indigent tamen regente domino: non enim pro-
prium firmitatem ipsi sibi præstiterunt. Ois virtus quia nihil
a se habuerunt, quasi a Deo fieret supplementum. Nota
vñ opus verbi. i. filij & spiritus sancti. Idem enim & omnis
virtus eorum firmati sunt: pater verō per verbum suum &
spiritum suum quod operatur.

Aug. Virtus eorū. Cū inter lupos essent vt vincerēt: post ē
si amaritudo est, recta est in pelle: modo. n. timētes mali pel-
li suę, intus tenent mala quæ non audēt emittere, de quib. p-
fert Deus, vñ nos emendet, qui secreta corda oīum nouit,
ergo timentibus Deum non sit secura & torpens licentia.

F

Sicut

Fidelitas autem Dei consistit in sua iustitia misericordia temperata.

Ideo subditur: 5 Diligit misericordiam, &c. Iudiciū enim est esse
claus iustitiæ, sed quia misericordia super exaltat iudiciū, vt habetur
Iac. 2. c. ideo sequitur: Misericordia domi. plena est terra.

6 Verbo do. Hic ponitur secunda ratio diuine laudis, quæ accipitur
ex infinita Dei potestate: & primo ponitur ipsa ratio, secūdo ex hoc se-
quētilis monitiō, vbi: Timeat dominū. Circa primū primo decla-
ratur infinitas potestatis diuine in corporibus celestibus, cum dicitur:
Verbo do. &c. q. d. rationabile est, vt Deū lauderis, qui est tantæ pote-
statis, q. solo eius verbo cali firmati sunt. i. stabiles & incorruptibiles
facti: quia non sunt susceptivi peregrinarum impressionū, etiam secun-
dū Philosophum. 7 Et spiritu, &c. hoc est verbo ipsius: Et loquitur
de Deo humano more: quia verbū progrediēs de ore hominis formatur
ex aere respirato ab anima secundū quod habetur 2. d. Anima. Aer au-
tem vocatur frequēter spiritus in scriptura. 8 Omnis vir. In trāsla-
tione Hier. iuxta Hebræū habetur: Omnis ornatus eorum, per quem in-
telliguntur stelle: & in idē redit: quia in varijs stellis sunt variæ virtu-
tes & influentiæ. Consequenter ostenditur potestas diuina in corporali-
bus inferioribus, cum dicitur.

9 Cōgregans, &c. Ex hoc dicit aliqui, quod aqua maris in oceano
sunt contra naturam suā detentæ, ita quod si sibi dimitterentur, flue-
re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

re.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In cithara, &c. Exprimuntur autem hic ista musica instrumenta:
quia diuina laudes cantabantur in templo per Levitas, non solum voci-
bus humanis, sed etiam uariis instrumentis, ut patet 3. Regum & 2.
Para. in pluribus locis, dicitur autem hic: In psalterio de cor. Il-
lud enim instrumentum fuit factum in uenerationem. 10. decalogi præ-
ceptorum.

2 Cantate. Si enim amor carnalis & lasciuus semper facit inueni-
re cantilenas & nouos cātandi modos, multo magis amor diuinus sem-
per facit adinuenire nouos modos deuotionis & laudis diuine.

3 Quia re. Hic consequenter ad probandum suū propositum inducit
triplicem rationem. Secūda ponitur: Verbo domini, tertia ibi: Dominus
dissipat. Prima uero ratio accipitur ex Dei fidelitate, quia fidelitas est
in omnibus laudanda, & maxime fidelitas diuina, quæ est excellētissi-
ma, & hoc est quod dicitur: Quia re. est verb. &c. q. d. Bene debetis
laudare Deum, quia uerbum domini rectum.

4 Et omnia oper. eius in fi. id est, in fidelitate. Rectū enim dicitur
quod medium non exit ab extremis, uerbum autem medium est inter in-
tentionem loquentis & eius effectum, & ideo tunc est uerbum rectū quā-
do nō declinat ab intentione loquentis & eius opere. & sic est in Deo,
quia eius uerbum producit effectum prout egreditur ab eius intentione.

Fidelitas

MORALITER.

† celestē ministros in nouo test. nec vñ mihi requirēdus alius
sensus præter literalē, nisi q. pro cithara & psalterio materia
libus quibus ecclesia nō utitur in diuinis laudibus, accipiantur

tur debite dispositiones in laudantibus, vt p citharā quæ est
triangularis figurē fides sanctæ trinitatis, & per psalterium
decem chordarum impletio decalogi designentur, Nam in
laudantibus Deum debite fides & opera requiruntur.

A *Sicut in vtre.* Cas. ad literam. Sicut littoribus mare, claudit in ecclesia fluctuantes populos, & in thesauris sapientiæ sue ponit profundas altitudines, vt probet quis scripturas pietatis studio inquirat.

Amos 5.

* Theodo. Nam aquam in definitis locis, quasi in quadam peniu conclusam, in

in cumulum

& tanquam in vtre quodam cam in nubibus congregat, quā obrem ait scriptura Euocans aquam maris & effundēs ipsam super faciem vniuersę terrę.

f qui habitāt

b Timeat omnis terra. Cassiodo. Ecclesia de mari. i. fluctuanti populo facta, vel non modo potens super hos quos diligit, & firmat: sed & perfectiores habet quasi in vtre: quia nil nisi permitti faciunt: & ponit eos sibi in thesauris, vt ex eis donet milites flagellantes filios: ergo non eos, sed dominum timeat terra.

f prohibet impedire

B

& reprobat consilia principum

f stabit, vel durabit
f secula seculorum

Cas. Timeat, imò commoueat manu misericordię a similitudine dormientis. Ab eo. quia ipse creauit: & ideo vtiliter administrat, quia & a diabolo aliquid commouetur, sed quod a Deo vtiliter, ideo ab eo.

* Theod. Symmachus, Extimeſcant. Aquila, formidabunt, in futurum tempus metum transmittens post crucem & resurrectionem Domini.

c Commoueantur. Aug. Non terroribus hoīum vel cuiusquam creature, leonis, serpentis, diaboli, quia omnia sub eo: quid autem de omnibus his timendum nihil. Quoniam ipse dixit & facta sunt, nihil possunt nisi quod permittit, cupiditatem nocendi per te habes: potestatem non nisi a Deo.

Dixit

d Dixit & facta sunt. Creationem simul & formationem notat. Mandauit, recreationem.

e Dissipat consilia. Cas. Ne habeant effectum consilia contra se, vt Iudæorum, & contra suos.

f Gentium. Cas. Dum idololatriam destruxit; Populorum: Iu-

daeorum, quorum voluntas, & si impleta: tamen in resurrectione est reprobata.

g Principum. Cassiod. Tyrannorum vel dæmonum.

* Basil. & Theodor. Duarum gratum memoriam docet, & ea quę tunc Assyrijs Senacherib & Rapsaci acciderūt, & illa quę post hæc futura sunt in gentibus, quarum impetus contra Apostolos dissoluit.

h Consilium autem domini, &c. Cassiodor. Incarnationis arcanum in quo consuluit homini.

i Manet in æternum. quia ad æternam salutem nobis obtinendam.

K Cogitationes. Prędestinatio in qua omnia reposita sunt, quę & sic permanent, vt pręuisa sunt.

l Beata gens. Cas. Beatum dicit qui ad cultum Dei peruenit, quod fit temporibus Christianis, in quibus gentes conuerſę, hi sunt iusti & recti quos decet laudatio.

August. Beatitudo omnis in animo, qui melior est corpore, & nunquam homo est beatus, per id quod est eo inferius: ergo per nihil terrenum, sed per iustum animum fiet & corpus immortale. Iustus verò est animus ex Deo cuius in eo est imago, per quam est similis angelis.

* Theod. Non qui diuitijs affluunt.

August. Beata gens de Deo, possessione scilicet, beatus populus

NICOLAUS DE LYRA.

* *vent super terras, quia sunt altiores terra, vt dicunt in medio oceani. Sed hoc non videtur verum, quia omnia grauia fluida tendunt ad centrum vndique secundum angulum reſum, & ideo sicut aquę oceani sunt demissiores terra iuxta ripam, ita in medio, quia æqualiter tendunt vndique ad centrum, vnde dicit August. super Gen. quod Deus sic res quas condidit administrat, vt eas proprios motus agere sinat, quod non esset, si aquę oceani plus distarent a centro mundi in eius medio quam in littore. Igitur congregatio aquarum in vnum locum, vt habetur Gen. 1. facta fuit per hoc quod ante tertium diem aquę per modum euaporationis eleuata erant super terrā, & per acrem diffuſe, sed tertia die dedit eis Deus densitatem debitam, & sic occupauerunt minorem locum: Fecit etiam concauitates & cavernositates in terra, quę propter suam soliditatem bene potest habere aliquas suas partes a centro mundi magis distantes aliis, vt patet in altis montibus, in quibus concauitatibus congregarentur aquę & appareret arida ad habitationem hominum & animalium, sicut dictum fuit plenius Gen. 1. Aquę tamen stant in oceano tanquam in naturali loco. Et sic dicuntur ibi congregatę sicut aquę in vtre, quia prius erant alibi diffuſe, vt dictum est.*

1 Ponens in thesauris, &c. Id est, inferiores aquas maris, quę sunt hominibus occulta, sicut illa quę reponuntur in thesauris. Quod autem aquę maris n. minentur abyssi vel abyſſu, patet Gene. 1. a. vbi dicitur: Et tenebrę erant super faciem abyſſi, & spiritus domini ferebatur super aquas. Ibi enim signatur nomine abyſſi & aquarum idem, vt dictum fuit plenius ibidem.

2 Timeat dominum, &c. Hic cōsequenter ex dictis ponitur vtilis monitio cum dicitur: Timeat dominum omnis terra. Id est, habitantes in terra, quia terra est clementum insensibile, in quo non cadit timor.

3 Ab eo autem com. commotione timoris, & est repetitio eiusdem sententię ad maiorem expressionem: Et rationem huius timoris subdit.

4 Quoniam ipse dixit & facta sunt. sicut enim simplici voluntate omnia creauit de nihilo, ita potest in nihilum redigere, & ideo merito debet eum creatura rationalis timere, & hoc timore filiali.

Demi-

Abyſſi nomine aquę maris significantur.

Beatitudo in animo

5 Dominus diss. Hic ponitur tertia ratio diuinę laudis, quę accipitur ex gubernationis seu domini generalitate, quia potest omnia secundum quod sibi placet promouere & impedire, & hoc est quod dicitur. Dominus dissipat, &c. Hoc apparet ex eo quod habetur Genesis 11. in filijs Noe, qui habuerunt inter se consilium edificandi turrim, cuius cacumen pertingeret ad celum, sed dominus reprobauit consilium eorum, ita confundens eorum labia, vt non intelligeret vir suum proximum, & sic destiterunt ab opere suo inchoato.

6 Reprobata autem, &c. Hoc apparuit in Aegyptijs cogitantibus filios Israel capere inter desertum & mare rubrum, sed dominus eos submersit, & filios Israel liberauit, vt habetur Exo. 14.

7 Et reprobat cōsilia principū. sicut patet in libro Iosue, quia multi reges cōtulerunt in inuicem, vt interficerent Iosue & filios Israel, sed fuerunt debellati & occisi. Aliter autē potest exponi iste versus de machinationibus contra David a Deo dissipatis, cum dicitur: Dominus dissipat, &c. id est, Saulis & suorum satellitum, qui persequabantur David more Gentilium infidelium, sed ipsi non obtinuerunt intentum. R. probat autem cōsilia principum. i. Philistinorum, qui audientes David inuictum super Israel venerunt cum exercitu magno ad dissipandum eius regnum, sed ipsi virtute diuina magis quam humana debellati fuerunt ab eo & subiugati, vt habetur. 2. Reg. 5. Et reprobat cōsilia principum. i. Absalom & Achitophel, & eorum qui erant principales in tribubus Israel contra David consurgētium, sed pro magna parte fuerunt occisi, & reliqui fugati, vt habetur. 2. Reg. 18. Et quia hæc facta sunt diuina virtute & prouidentia, quę in sua dispositione non fallitur. ideo subditur.

8 Cōsiliū autem domini in eter. ma. quia licet diuina sententia aliquando mutetur, vt patet de Nininitis Iona 3. tamen eius cōsiliū non mutatur. Consilium enim Dei proprie accipitur secundū diuinam ordinationem, prout est in se ipso. Sententia autem aliquando accipitur secundum merita hominum & demerita, quę sunt variabilia.

9 Beata gens. Hic cōsequenter describitur diuina laudationis sue culus pręmium, & primo ponitur ipsum pręmium, secundum huius pręmii causa sine principii, ibi: De celo respexit dominus. Circa primum sciendum secundum quod dicit Boetius de consol. lib. 3. Beatitudo est status orationum bonorum congregatione perfectus, qui in re habetur in patria in fruitione Dei, & eius bonitas est infinita. Ad hanc

ante

populus de Deo possessore.

A ² De celo. Aug. homine Christo. Prospexit in aduentu filii & vidit misericorditer, non peccata.

Cas. A quibus faciem auertit, sed :

Oēs filio. Aug. i. omnes qui ad nouā vitam volūt renasci.

Augustin. Quomodo elegit? De celo.

[†] eorum id est Christo, de preparato, quia non nisi patre parante. Habitatulum, sunt apostoli doctrina & gratia sancti spiritus preparati ad vocationem aliorum, qua misertus est omnium. Nō solum per eos vocauit, sed finxit singula chorda, id est, inspirauit omnem bonā voluntatem.

[†] Ex habitaculo sessionis lux

B [†] pariter [†] roboris sui non erit [†] erit saluus [†] timentes

* Theodor. Non ignorās & discere cupiens, sed ius dicens, & iudicans. Corda autem pro ratione posuit.

[†] Finxit. Aug. Manu gratiæ formauit. Sigillatim. singulis singula quædam dans.

Hieron. Vnde tñ vnitas corporis. i. ecclesiæ fiat. Hier. Sigillatim. i. non ex Adam, vt quidam dicunt animam ex anima: & simul omnes cognoscit, & omnes actus eorum.

* Basil. Quomodo enim fieri potest, vt animæ motus ignoret, qui illam fecit.

^c Non saluatur rex. Sic fiunt iusti, sed nec facti sua virtute saluantur. Non modo spiritualia sunt a Deo, sed & exteriora.

C Hier. Nemo quicquam hēt nisi ab eo, quia nec potens, vt rex,

rex, nec fortis vt gigas, nec diues qui in equo notatur, vel quāquidē voluntas & omnia a Deo: ergo quicumq; rex & gigas. i. fortis non consequetur prēmium ex sua virtute: Sed si ascendit in superbam opinionem, quasi virtute sua saluetur, fallitur etiam si sit in multa abundantia virtutis.

* Theodor. Omnibus his Sennacherib affluens, nihil adiumenti inde perecepit. Obsessi autem in egestate rerum positi, fuerunt liberati.

[†] Equus. Augustin. Animal in cuius velocitate, vel virtute confiditur, figuratē quælibet amplitudo seculi, vnde superbit, sed quanto in eo altius erigeris, tātō grauius cadis.

Hieron. Cassiod. Vel, equus, est corpus hominis quantum cunque speciosum, & bene formatum, tamen fallax est ad salutem corporalem, vel spiritualem.

Vel, equus. Aug. Mūdāna felicitas que

homines vehit, & dum nimis properat cadit, vt equus, & sessorem perdit. Equus, humana sapientia.

^d Gigas. Superbus aliquis extollens se contra Deum.

^e Ecce oculi. In sua virtute nullus saluatur, sed: Ecce vnde est salus oculi, &c.

^f Oculi. Respectus diuinitatis quæ proteget eos.

^g Metuentes eum. Cas. Timere dominum & semper sperare coniuncta sunt.

[†] Vt eruat.

F

NICOLAUS DE LYRA.

* autem beatitudinem peruenitur per verum Dei cultum, secundum quod dicit saluator Iob. 12. d. Vbi ego sum, illic & minister meus erit. & sic habetur in spe in via per verum & debitum Dei cultum, & hoc est quod dicitur: Beata gens cui est deus. Deus eius. per veram fidem & debitum cultum.

¹ Popul. quem ele. electioe prædestinationis, quæ infallibiliter consequitur est. Et m. ideo subditur.

² In hæred. ibi. quia prædestinati immobiliter adhærebunt Deo in patria celesti, ita quod erūt hæreditas Dei, & Deus erit hæreditas ipso rum, quia illos quos sic prædestinauit ab æterno, vocat temporaliter ad fidem suam, & iustificat per gratiam finalem, & sic consequenter eos magnificat per gloriam, secundum quod dicit Apostolus Rom. 8. f. Quos prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, & quos iustificauit, hos & magnificauit, & sic qui prius fuerant beati in spe, facti sunt beati in re.

³ De celo. Hic consequenter ostendit huius præmiationis principium, & primo ostendit propositum. secundo declarat per exemplum, ibi: Non saluatur rex. Circa primum sciendum, quod opera meritoria non sunt prima causa, propter quam aliqui præmiantur in vita beata, secundum quod declarat Apostolus Rom. 9. c. de Iacob & Esau dicens, Cū nōdum nati fuissent, aut aliqui boni aut mali egissent, dictū est quod maior seruiet minori, sicut scriptū est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Nec etiam meritorium futurorum præmissio, imo preparatio gratiæ in tempore procedit ex æterna prædestinatione, vt prædictum est, & hoc est quod dicitur: De celo prospexit. & accipitur hic cælum summæ trinitatis, quod idem est quod Deus, quia ab æterno omnia præiudicauit in seipso, ideo subditur.

⁴ Vidit omnes filios hominum. s. quales in naturalibus, sed aliquos elegit ex speciali gratia ad participationem beatitudinis supernaturalis, ad quam non potest homo attingere ex naturalibus.

⁵ De preparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant ter. Repetitio est eiusdem ad maiorem affirmationem. Et quos sic elegit ex sua mera voluntate & gratia, hos disposuit iustificare in tempore per gratiam finalem, alij dimissis, ideo subditur.

⁶ Qui finxit sigillatim corda eorum. Id est, animas quas creauit eiusdem naturæ in specie distinctas individualiter, & propter hoc hic dicitur: Sigillatim. In translatione vero Hieron. iuxta Hebraicum habetur: Fingens pariter cor eorum. Id est, corda: quia ponitur hic singu-

lingulare pro plurali, sicut Exod. 8. f. Venit musca grauissima. Quod autem dicit Hieron. hic pariter referendum est ad vna & specificam animarum. Ratio autem diuersitatis huius literæ est quod dictio Hebraica hic posita, scilicet iachad aliquando accipitur pro singularitate, aliquando pro similitudine. LXX. autem interpretis accipitur vna significationem. Hieron. autem in translatione iuxta Hebraicam accipit alia, Et credo quod in hoc loco LXX. interpretes melius acciperit, & licet animæ sint eiusdem speciei, tamen variantur in operationibus, cumque sit corporibus, quia aliquando declinant ad bonum verum, & aliquando ad bonum apparens tantum, & secundum hoc diuersificantur status bonorum & malorum. Et hæc omnia sunt Deo clarissime nota, ideo subditur: Qui intelligit omnia opera eorum.

⁷ Non sal. rex. Hic declarat propositum per exemplum, s. quod diuina prouidentia est primū principium salutis hominum tam in corporalibus quam in spiritualibus, temporalibus & æternis: Et primo ponit exemplum in reprobatis, secundo in electis, ibi: Ecce oculi domini. Circa primum dicitur sic: Non sal. rex per mul. vir. s. sui exercitus, nisi cū hoc habet diuinā protectionem, hoc apparet Num. xxi. de Schon rege qui cum exercitu fortissimo egressus est obuiam filijs Israel, sed statim cecidit in prælio.

⁸ Et gigas. Hoc apparet ibidem de Og rege Basan, qui solus remanserat de stirpe gigantum, vt dicitur Deute. 3. & tamen statim corruit coram filiis Israel: Similiter Goliath gigante, quem David adhuc adolescens istu lapidis interfecit. ⁹ Fallax equus, &c. hoc apparet in Pharaone & exercitu eius, de quo scribit Exo. 15. a. Ingressus est equus super eos dominus aquas maris. Ista aut dicta sūt ad ostēdēdū qd si non potuerunt saluari corporaliter & temporaliter virtute humana, multo minus poterunt consequi salutem spirituales & æternam absque Dei gratia speciali.

¹⁰ Ecce oculi domini super metuentes eum. Hic consequenter ponitur exemplum quantum ad bonos, cum dicitur: Ecce oculi domini super metuentes eum. vt eos diligenter custodiat, sicut homo figit oculos super rem quam vult diligenter custodire. Et si aliquando permittat eos tribulari temporaliter, hoc tamen est ad bonum ipsorum, vt per patientiam meritum habeant maius præmium. ideo subditur.

¹¹ Et in eis qui sperant, &c. & pro, id est, in eis qui sperant.

¹² Super misericordia eius. Et in quo sperent, subditur cum dicitur:

Vt.

G a *Vt eruat, &c.* Calsio. Hæc duo sunt vota fidelis, vt in iudicio eripiat a morte, & hic spiritualibus alatur, vbi est indigentia eorum.

b *Anima nostra sustinet dominum.* Quid de prædictis sentiat, quasi conclusio.

B c *Quia in eo.* August.

† expectauit Quia absentibus per fidem misit nomen suum.

d *Sperauimus.* Nos vêturos ad Deum, non meritis nostris.

† scilicet Cas. Quia in eo ne quis misisset, de patetia subiicit munus, scilicet quod lætatur hic in domino. Et speramus in nomine Christi quem patienter propheta lætus venturum sustinuit.

C ne Christi quem patienter propheta lætus venturum sustinuit. Spera-

Sperauimus. Continuum tempus notat, quia non est fas desinere, vnde semper potest anima fessa recreari.

c *Fiat misericordia tua Domine super nos, &c.* Incarnationem compleri desiderat, vt perfectus possit esse.

f *In te.* Hoc dicit ideo, vt omnis superstitionis & prauitas excludatur.

* Theodorus. Sermo summæ fidei. Quis enim sic sperauit, vt audacter dicat, metire misericordiam spe mea: hoc quidem in euangelij Dominus docuit. Quam mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

GLOS-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vt eruat a morte. Scilicet culpa: animas eorum.
- 2 Et alat eos in fame. scilicet pane cælesti, damnatis esuriensibus, secundum quod dicitur Esa. 65. b. Hæc dicit dominus Deus. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis, &c. Et quia dominus aliquando liberat sperantes in se, non solum in futuro, sed etiam in presenti. ideo potest aliter exponi: Vt eruat a morte animas eorum. sicut Eliam eruit de manu Iezabel eum occidere volentis, & paupem eum tempore famis per cornus & mulierem viduam, vt habetur 3. Reg. 17. Et eodem modo fuit de prophetis, quos abscondit Abdias ne interficerentur per Iezabel, & paupem eos pane & aqua, vt habetur 3. Reg. 18. propter quod subdit auctor huius psalmi.

Anima

3 Anima nostra sust. dom. Id est, patienter expectat eius beneplacitum.

4 Quoniam adiutor. In futuro, & aliquando in presenti pro suo beneplacito, vt dictum est.

5 Quia in eo lætab. q. d. si tribulemur exterius, tamen consolamur ab eo interius, & quia ista consolatio procedit ex spe retributionis future. ideo subditur.

6 Et in nomine sancto eius sperauimus. Propter quod finaliter orando concludit.

7 Fiat misericordia tua do. &c. quemad. spe. in te. Et hoc spe debita, quæ est certa expectatio futura beatitudinis ex gratia & meritis proueniens.

ADDITIO I.

In ps. 32. *Exultate iusti*, vbi dicitur in postil. Sed hanc opinionem non intendo prosequi. Opinio August. est probabilior, vt dictum est in additione super principium huius libri vnde hic psal. si cut & omnes alij David sunt attribuendi.

ADDITIO II.

In eo. psal. vbi dicitur in po. Fidelitas autem Dei consistit in sua iustitia. Non vñ ratio quare fidelitas pertineat ad temperamentum iustitiæ & misericordiæ, vnde melius vñ dicendum cū glo. vbi sic: *Fidelis dicitur Deus*: sed aliter homo fidelis dicitur. Fidelis enim est deus dñs homini quod promissit. Fidelis est homo credens promittenti deo. Hæc in glo. quæ magis consonare videtur rationi fidelitatis vel fidei, &c.

ADDITIO III.

In eo. psal. vbi dicitur in postil. Circa primū primo declaratur infirmitas potestatis. In expositione huius versus. f. Verbo domini, &c. multum vñ deuiare post. a communi sententia catholicorum, qui in hoc loco distinctionem personarū in diuinis insinuari dicunt, vt per Amb. in 6. de tri. vnde in primo sententiarum. di. 2. inter ceteras testimoniales auctoritates de distinctione diuinarum personarum hoc inducitur. Tenendum est igitur in hoc loco cum glo. dicente: Verbo domini, i. filio patris. Et spiritu oris eius, i. spiritu sancto, qui procedit a filio, qui est os patris. Hæc in glo. dicere autem quod hic loquitur Psalm. de deo more humano, est nimis Iudaizare.

ADDITIO IIII.

In eo. psal. vbi dicitur in postil. Congregans sicut in vtre aquas maris. Opinio postil. in loco circa congregationem aquarum vñ discordare ab illo quod ipsemet videt opinari in hac eadem materia in Prou. 30. super illud verbum: *Quis colligauit aquas, &c.* Quid tamen in hoc probabilius videatur Gene. 1. est magis proprie tractandum, &c.

R E P L I C A.

In psal. *Exultate iusti*. Burg. notat postil. Primo quia exponendo, versus istum. Opera Dei in fide, dicitur, i. in fidelitate. Fidelitas autem Dei consistit in temperamento iustitiæ & misericordiæ. Burg. putat hoc sine ratione dictum, dicens quod fidelitas Dei consistit in hoc, quia dat homini quod promissit. Sed videtur Burg. incidere in id qd redarguit. Deus. in. dans qd promissit, fidelis est sñm Burg. sed cūcta quæ promittit & dat consonant temperamento iustitiæ & misericordiæ, quæ in oī ope Dei concurrunt, quemadmodū circa quartum Sent. declarari cōsuevit dist. 44. vide ibi Scotum. Stat igitur fidelitas Dei in dicto temperamento, quod Burg.

gen. calumniari nitebatur. Secundo Burg. notat postillatorem in expositione illius versus: Verbo dñi celi firmati sūt, dicentem, q. propheta loquitur de verbo & spiritu Dei more humano. In hoc dicit Burg. postillatorem nimis Iudaizare, pro eo quia sancti doctores, & magister sententiarum ex hoc loco arguunt trinitatem personarum. Ad id respondeo, q. sancti doctores credentibus persuasionē facere possunt de mysterio trinitatis benedictæ ex isto loco & alijs sñm sensum literalē, quē auctor sacre scripture spiritus sanctus efflagitat, sed nō est sñm sensum literalē, prout voces primarie significant, sine absurditate. Si. n. in aliquo sacre scripture vocū significatio primaria falsum aliquid inducit, vt Iudicū. 9. b. *Ierunt ligna ad consulendum super electione regis.* quod quia falsum est pro sensu literali haberi non debet, tunc enim sensus parabolicus & mysticus locum habet pro sensu literali. In proposito autem non est sic, quia cum nihil absurditatis sit in expositione postil. eius expositio est primo literalis, ex qua sumi pōt argumentum validum etiam apud infideles, cum hoc stat eiudē passus esse literalē sensum principaliorē, quū non communiore & priorē, prout Burg. intendit, a quo tñ apud infidelē argumentū validum sumi non potest. Si. n. qs velit arguere Iudæo vel pagano, transsumendo terminos literæ, vt accipiendo celos pro apostolis, verbū dñi pro filio in diuinis, argumentū procederet in æquiuiocis, per consequens inualidum. Infidelis ē ex huiusmodi argumentō sentiet pluralitatē deorū ex propositione pluriū personarū, quo posito non posset ei ex hoc loco persuaderi Dei omnipotentia. Nā positis pluribus dijs, nullus eorū esset omnipotens: q. alter alterū faceret nulli potentē, sicut arguit doctor subtilis, & ante eū Ouidius de vetula. Ad euadendū huiusmodi infidelium errorē & derisionē, LXX. interpretes mysterium trinitatis occultauerūt in sua translatione, vt dicūt doctores sancti circa illū locū, Esa. 9. b. vbi loco illius dicti. *Et vocabitur nomen eius admirabilis Deus fortis, &c.* trāstulerūt magni cōsiliij angelus. Et q. ipse Bur. ita ultimo articulo prologi sui in hoc ope dicit postil. magistri Nicolai fore adeo vniuersalem, q. sepe ē infideles ad eā habeāt recursū, idcirco placuit, imo decuit postillatorem huius passus ostendere expositionē sñm significationē terminorū omnibus communē sine absurditate, expositionē fidelibus spiritualē nō reiiciendo, imo ea vñ in disputatione de tēpore Messie q. Iudæos, frustra igitur Burg. laborat calūniando. Tertio Burg. notat postillatorem circa illum passum: *Congregans sicut in vtre, &c.* asserens quod postillator Prouerbiorū. 31. discordat ab eo quod hic opinatur, sed falsum imponit ei, nam idem quod hic dicit, dicit ex intentione beati Aug. de quo in secundo correcto. Gen. 1. supra. vide ibi.

GLOSSA ORDINARIA.

A *Psalm. David.* Augustin. Loquitur Christus, & in eo Christianus docet humilitatem dum commendat corpus & sanguinem. Cum immutauit vultum Christus, i. sacrificium coram Iudeis, qui regnum patris sui David sunt. Iuxta illud: *Et dabit illi dominus sedem David.* ecclesia est regnum patris.

Abimelech patris mei regni. Idem proprie Achis vocabatur, id est, quomodo est: Sed Esdras mutauit propter sacramentum, ne putetur sola historia narrari. *Mutauit ergo vultum coram Abimelech.* id est, Iudeis, mutauit & coram Achis, id est, illis ignaris discipulis q. dixerunt: *Durus est hic sermo.* In hac quoque mutatione vultus affectabat, quia compassus est nobis usque ad mortem. Tympanizabat, quia extensus fuit in cruce, ut eorum in ligno. Ad ostia ciuitatis, i. corda Deo clausa, ut ea per crucem aperiret: Terebatur manibus suis: quod non ad lram accipi posset, sed cum corpus manibus suis apostolis porrexit. Salius in barbam decurrebant, i. verba infirma & infantilia dicentis, hoc est corpus meum, tegebant virtutem eius. Procidebant ad ostia portarum, i. humiliabat se ad initium fidei nostrae. *Vetus sacrificium dicitur vultus, quia indicat voluntatem*

Psalmus David cum immutauit vultum suum coram.

Abimelech, & dimisit eum & abiit. Reg. 12. d. XXXIII.

Benedicam Dominum in omni tempore:

semper laus eius in ore meo. In domino

laudabitur anima mea: audiat mansueti,

tem Dei in signo.

* *Bis. & Theod.* Diuinus David odium & inuidiam Saulis cum cognouisset, Nobis ad Abimelech a quo panes propositionis, & gladium Goliath accepit, peruenit, cui cum fuga sua non significasset sed regnum quoddam negotium se perficere dixisset, mutasse faciem dicitur, tanquam sola veritate minime usus.

Psalm. apud Hebraeos scribitur ordine literarum.

PSAL. XXXIII.

Bened. Calsiod.

Psalm. secundus per alphabetum imperfectum Prophe-

ta prius summatim laudat prae mittit monens mansuetos ad idem.

A Deo benedicitur, qui ipsam benedicit more boni famuli,

qui vilescit domino vilescit, & domino glorificato, glorificatur cum ipso.

c In domino laudabitur anima mea. Calsiod. Sua enim laus, est praedicatio domini sui, ut bonus famulus de bona fama domini sui gloriatur.

d Mansueti. Cals. non docti, non ieiunantes, quia sunt superbi: Sed mansueti, quia temperantiam habent omnium rerum. Mansueti, non de sua intelligentia superbientes, non iugum Dei indomitorum more ferentes.

Magni-

NICOLAUS DE LYRA.
PSALM. XXXIII.

Benedi. Hic est secundus psal. alphabeticus, quia incipiunt versus ordinate per literas alphabeti Hebraici, hoc excepto quod omittitur hic litera sexta, f. *Fau*, quia nullus versus per eam incipit, tam sunt hic 22. versus, sicut sunt 22. literae Hebraicae, quia sunt hic duo versus incipientes per literam phe. f. 16. & 22. Ad quid autem posita sint iste litera in principiis versuum, dictum fuit supra psal. 24. Huic autem psal. praemittitur talis titulus in Hebraeo. David quando commutauit rationem suam coram Abimelech & fugauit eum & abiit: Huic tamen nomini David praemittitur lamech litera ad designandum quod est datui casus, & est sensus: Ipsi David fuit hic psal. pro gratiarum actione, quando commutauit rationem suam, id est, verbum suum, & similis titulus ponitur in translatione Hieronymi. Iuxta Hebraeos, ubi sic habetur: David quando commutauit os suum. Et accipitur os pro verbo prolato ore coram Abimelech & eiecit eum & abiit. Ad cuius intellectum sciendum quod ista duo nomina Abimelech & Achimelech habent magnam convenientiam, propter quod dixerunt aliqui quod signant eandem personam, dicentes quod David fecit hunc psalm. quando fugiens Saulem venit in Nobis ad Achimelech sacerdotem, ut habetur. 1. Reg. 18. c. Et tunc mutauit os suum coram eo, quia non dixit se fugituum, sed pro negotiis urgentibus a rege missum, sed huic dicto contrariatur quod sequitur in praedicto titulo. Et fugauit eum vel eiecit, quia Achimelech non fugauit David, sed magis eum amabiliter & honorifice suscepit, praebens ei panes & gladium, ut habetur ibidem, propter quod aliter exponitur communiter a doctores Hebraeos & Latinis de fuga David ad Achis regem Geth ad quem fugit recedens ab Abimelech. Erat enim binominis, quia vocabatur Abimelech nomine regni, & Achis nomine personae. secundum quod dicitur Ra. Sa. sicut imperatores Romani dicebantur Caesares nomine imperij, & tamen habebant proprium nomen personale, scilicet Iulius, Augustus, Tyberius, & sic de alijs. Et hoc dictum consonat ei quod dicitur Genes. 20. & 28. quod Abraham iuit ad peregrinandum in Geraram, ubi regnauit Abimelech, & similiter postea per magnum tempus Isaac. Illa autem ciuitas quae antiquitus dicebatur Gerara, postea vocata fuit Geth. De Gerara enim dicitur, quod erat in Palestina quae est terra Philistinorum, & idem dicitur de Geth, & quilibet rex vocabatur Abimelech nomine regni. Quando autem David

uid fugit in Geth fuit cognitus a Philistinis, unde dixerunt: Nunquid iste est David rex terre? quasi dicit, bonum esset eum interficere, ne veniat ad regnum & inualescat contra nos, propter quod adduxerunt eum ab Achis ut moreretur, propter quod David in tali periculo positus simulauit se insanum, secundum illud poeticum. Stultitiam simulare loco prudentia summa est. Et ideo Achis tanquam insanientem eum eiecit, & sic David de periculo liberatus abiit, & pro gratiarum actione hunc psal. composuit. Igitur secundum hoc iste psal. in duas partes diuiditur, quia primo David de sua liberatione domino regratiatur. secundo alios ad bonum hortatur, ibi: Accedite ad eum. Prima in duas, quia primo ponitur gratiarum actio, & secundo eiusdem augmentatio, ibi: Magnificate deum mecum. Circa primum dicit David, Benedicam dominum. ei regratiando.

2 In omni tempore. s. prosperitatis & aduersitatis contra multos qui benedicunt Deum tantummodo tempore prosperitatis, secundum illud Zach. 11. a. Benedictus dominus quoniam diuites facti sumus, sed maledicunt tempore aduersitatis. unde vxor Iob dicebat ei in aduersitate posito: Benedic Deo & morere. i. maledic ut ibidem fuit expressum, Iob. 2. b. 3 Semper laus eius. i. semper non importat hic continuitatem. Non enim potest homo mortalis continuare diuinam laudem, quia oportet, quod aliquando interrumpat ex fragilitate carnis, saltem tempore dormitionis, sed importat frequentiam sicut de homine ecclesiam frequentante dicitur, quod semper est in ecclesia, licet ali quibus temporibus sit extra.

4 In do. lau. id est, si in me sit aliquid laudabile, totum attribuitur Deo, a quo illud habeo. Vel aliter In do. lau. quasi dicat, de laudibus hominum non curam, quia frequenter laudant quod est vituperabile, & econtra, sed laudari a Deo desidero, cuius laus est vera. Laudat autem Deus hominem, quando per aliquem effectum vel signum praebet ei virtutis testimonium. Et hoc modo loquitur Apostolus. 2. Corint. x. d. Qui gloriatur, in domino gloriatur, non. n. qui seipsum commendat ille probatus est. i. approbatus, sed quem Deus commendat. Hoc enim modo Deus pluries David commendauit.

5 Audiant man. Mansuetudo est virtus irae repressiva, quae inter alias virtutis maxime in David apparuit, quia Saul eum persequens ad mortem bis in manus eius cecidit. & tamen non solum ei pepercit sed etiam viros suos ab eius interfecione repressit, ut habetur. 1. Reg. 24. & 27. & propter hanc mansuetudinem specialiter Deus ipsum in bonis temporalibus & spiritualibus multiplicauit, secundum quod ipse dicit 2. Reg.

Deus quomodo semper benedicatur.

MORALITER.

1 Bene. do. sal. Psal. istum fecit David pro gratiarum actione, quoniam simulando stultitiam coram rege Geth, sic euasit mortem quam serui regis sibi volebant inferre. unde dicit Poeta: *Stultitia simulare loco prudentia summa est.* Moraliter autem exponi potest de mutante suum statum per religionis ingressum, propter quod ab hominibus mundanis fatuus reputatur, cum tamen per hoc ab ipso

ipso mundi picula euitentur, & sic gratias agens dicit, Bened. dom. & c. s. die ac nocte in diuinis laudibus diurnis pariter & nocturnis. 3 Semper laus. Repetitio est eiusdem ad maiorem deuotionis expressionem.

4 In dom. lau. id est, in eius laudibus reputabo me laudatum, quia laus domini redundat in laudem serui.

5 Aud. man. i. religiosi, qui mites esse debent & benigni.

Tom. 3.

Y

Es

a Magni.do. Spiritualis gratia non vult sola facere qđ multis proficit, vnde vocat alios: Magni. Vt inuitatos traheret, dicit qđ inde bona sibi. Exquisiui do.

b Ex omni. Non possunt particulatim dici quanta impetrauit, qui non aliud quam Deum quęsiuit.

c Accē. Cas. Iam particulatim de nouo vultu admonet sanctos. Quasi, magnificate: & si in primis in iocundum, accedite. Vel Magni. & quo ordine: Ecce, accedite per fidem.

† simul

† paucibus

B Aug. Accedite fide inherendo, & duobus pedibus geminæ charitatis currendo.

Casiod. Præmissis laudibus, ad communionem hortatur.

* Theod. Qui cū fide ad ipsū accedit, arcu nē lucis radios suscipit, vt Moyses ī mōte.

† angelum

d Non confun. Aug. Quicquid hic fiat iusto nō erubescit, qā semper superior apud Deū.

† bonus

Superbus vero in aduersis erubescit, quia ad Deum non accessit.

e Pauper. Cas. Iste spiritualis hic est, qui accepit & illuminatur, nec erubescit, quia quando clamat liberatur ab omnibus angustiis seculi in obitu, dum iam transit ad Deum.

C * Bas. & Theod. omnium pastor.

f Immitter angelus. Accidite, & sicut iste pauper clamauit & exauditus est, eodem modo immitter angelus &c.

Aug. Immitter angelus. Ab interpretibus sic translulerunt. Circūdat angelus domini in gyro tūcres eum. Angelus de celo, vel homo, qui est minister voluntatis Dei.

Aug. Mendosi codices habet: Immitter angelum dominum.

g Gustate & vide. Hic

aperte de sacramēto qđ ferebat manibus.

Aug. Gustate carnē & sanguinē Christi.

h *Suaui est dominus.*

4 Aug. Et dulcis, quia est vita sumenti pel-

lens cōs molestias in futuro, id est, sperate

per hoc vitā eternā.

5 Cas. Et quia Deus est

vita, caro qđ sibi vni-

uit, est viuificatrix.

6 * Bas. Ipsa experiē-

tia cognoscite bonita-

tem Dñi, & falioita-

tem ex eo reportate.

7 * Bas. Et Theo. sen-

tentia quę in profun-

ditate huius literę la-

ter diuinorum myste-

riorū gratiā minuit. Nā per sanctū baptisma verus splendor

accidentibus acquirit, & vitalis cibi gustus Saluatoris boni-

tatē ostendit. Quid. n. eius benignitatē dilucide sic declarat

vt Crux & cruciatus, & mors pro nobis suscepta, & quod

propriatum ouium cibus simul & fons factus sit.

8 *Omnes*

c Immi-

f Omnes

NICOLAUS DE LYRA.

* 2. Reg. 22. c. *Mansuetudo mea multiplicauit me.* pp quod dicit David hic. *Audiant mansueri.* bona mihi a Deo collata pro mansuetudine mea. 1 *Et lætentur.* scientes quod ita fiet eis. 2 *Magni.* Hic consequenter ponitur gratiarum actionis augmentatio. Reputabat. n. David diuinū beneficiū erga se ita magnum, qđ non sufficiebat ad regratiandū, & ideo inuitat alios ad adiuvandum ipsum, dicens: *Magnificate do. me.* de beneficio mihi collato, propter quod subditur. 3 *Exquisiui do. & exau. me* & patet litera. 4 *Accedite.* Hic consequenter David alios ad bonum hortatur. Primo ad bonum vitę contemplatiue, per quam homo ordinatur ad Deum. Secundo ad bonum vitę actiue, per quam ordinatur ad proximū, ibi: *Venite.* Prima in duas, quia primo ponit exhortationem, secūdo inducit hoc ad rationē, ibi. *Iste pauper.* Circa primū dicit, *Accedite ad eum.* ad Deum, ad quem acceditur non passibus corporis, sed affectibus mentis per veram cognitionem & amorem, ideo subditur. 5 *Et illu.* Deus. n. est lux, vt habetur Ioh. 1. & ideo sicut accedēs ad lumen vel lucem corporaliter illuminatur, sic accedēs ad Deum per bonū mentis affectū spiritualiter illustratur. 6 *Et fa. ve. non con. i. nō* patimini repulsam in orationibus vestris. Illius enim facies confunditur cuius petitio repellitur. 7 *Iste pau.* Hic adducit ad suum propositum rationem, & primo exemplo sui, dicens: *Iste pau. cla.* id est, ego qui sum exul, pauper & fugitiu⁹. 8 *Et dom. exaud. eum.* Liberando a Philistinæis modo supradictō. 9 *Et ex omnib. tribulationib.* Quia non solum fuit modo saluatus a Philistinæis, sed etiam de manibus Saulis, qui conatus fuerat occidere eum, vt habetur. 1. Regum. in pluribus locis quasi dicat: Si ego qui sum pauper & fugitiuus inueni gratiam

gratiam apud Deum, similiter illi qui vero corde accedunt ad Deum. Secundo inducit rationem ex parte spiritus angelici, dicens.

10 *Immitter.* scilicet influxum sue virtutis.

11 *Angelus dñi in circumitu timentium eum, & eripiet eos.* Hoc patet in pluribus locis sacrę scripturę. vnde & angelus liberauit Loth a Sodomis, Genes. 19 & tres pueros de camino ignis, Dan. 3. cap. vbi dicitur quod angelus domini descendit cum Azaria & socijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & similiter liberauit Daniele de lacu leonum, Dan. 6. f. Hoc allegat David ad ostendendum condescensionem angelorum erga eos, qui corde vero & puro accedunt ad Deum. Tertio adducit rationem ex parte ipsius Dei, dicens:

12 *Gustate & videte.* Quasi diceret, experimento potestis probare. 13 *Quoniam suaui est dñs.* Et loquitur ad modum hominum dulcedinem vini probantium, quia primo modicū degustant, & ex hoc cognita eius dulcedine alliciuntur ad amplius gustandū, sic homines deuoti primo percipientes aliquid de dulcedine Dei amplius alliciuntur ad amplius sentiendum. Sed aduertendum, quod probantes dulcedinem vini, illud modicum quod pręgustant super linguā diu retinent, sic sentientes diuinam bonitatē debent eā quādiu possunt retinere, quia hoc est quoddam præludium beatitudinis future, propter quod sequitur.

14 *Beatus vir qui sperat in eo.* Talis enim pręgustatio diuinę dulcedinis augeat spem futurę beatitudinis. Licet autem aliquando apud homines nimia familiaritas pariat cōtempnū, talis tamen familiaritas Dei ad hominem, qua ei communicat in pręsenti vita suam dulcedinem, magis augeat reuerentiam filialem hominis ad Deum, ideo subditur.

Time

MORALITER.

1 *Et lætentur.* eo quod in Dei laudibus ipsi merentur, propter quod inducit illos ad collaudandum, di. 2 *Magnificate dominum mecum, &c.* 3 *Accedite.* Hic consequenter inducit alios ad bonum, quia bonus religiosus sollicitus est de salute secularium, & sic dicit: *Accedite ad eum.* de tenebris conuersationis mundanę. 5 *Et illu.* lumine gratię quod paratus est dare, Ioan. 1. Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. 6 *Et fa. ve. nō con.* sed magis honorabuntur ex precum ve firarū exauditione. Hoc mo dicit David ad Abigail. 1. Reg. 25. f. *Ecce audiui vocem tuam & honoravi faciem tuam.* Inducit exemplum

exemplum de seipso di.

7 *Iste pau. clamauit & dominus exaudiuit eum, & ex omnib. tribulationibus eius saluauit eum.* quasi diceret, sic faciet vobis si ad eum accedatis. Inducit etiam angelorum subsidium, dicens.

10 *Immitter angelus domini in circumitu timentium eum, & eripiet eos.* Nā angeli solliciti sūt de salute illorū quos custodiūt, psal. 124. a. *Montes in circumitu eius,* id est, angeli, vt exponit Aug. Inducit etiam diuinum solatium dicens:

12 *Gustate & videte, quoniam suaui est dominus.* Et quoniam talis pręgustatio diuinę dulcedinis est quoddam præludium futurę beatitudinis, subditur.

14 *Beatus vir qui sperat in eo.* Augeat etiam reuerentiam filialem adeo sequitur.

Time

a Omnes sancti eius. Cassiod. Nullus, licet bene meritis ab hoc desisteret, non securitatem presumat.

b Quoniam. Augustinus. Pascebat dominus contemnerem se, & deseret timentem. Promittit autem non superflua, sed necessaria.

c Non est inopia. Quia etiam in presenti habent quantum exigit natura.

d Eguerunt, & esurierunt. Cass. Quia fidem non habent. Esurierunt, qui corpore domini non satiantur. Quid enim habet, qui deum non habent?

Cass. Vel diuites eguerunt, id est, carebunt summo bono, licet esuriant, id est, desiderant. Sed toto studio querentes sine diminutione habebunt bonum, quod est omnem bonum.

* Theodoret. Cum Iudaei dei gubernatione ditati essent, pauperes facti sunt. Gentes vero, quae crediderunt, bonorum affluentiam a deo receperunt.

e Venite filii audite me

timorem. Diapsalmus. Tractatis ecclesiae sacramentis, admonet eos, qui extra sunt, q prima rudimenta fidei capiunt, ne nomen

men timoris horreatur, addit: Docebo vos. filios timorem domini, ut rem utilem.

Cass. Iam, & incipientes monet, a quibus abstineant.

f Dies videre bonos. Quia omnes facientur se velle.

g Prohibe. Cass. Nota quod prius cohiberi lingua dicit, quia

cum loqui volumus ante communionem labia, quae mox sequuntur linguae motum. Cassiod. Prohibe, qui vitam cupis. Ecce quomodo debeant timere.

+ Leuenclii, (i. diuites) de pauperati sunt. + deficient.

a sperat in eo. Timete dominum omnes sancti eius, quoniam

b non est inopia timentibus eum. + Diuites eguerunt, & esurierunt, inquirentes autem dominum non minuentur omni bono. Venite filii audite me, timorem domini docebo vos.

c Quis est homo, qui vult vitam, diligit dies videre bonos? +

d Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolus.

e Fac bonum. Diserte a malo, & fac bonum, inquire pacem, & persequere eam. Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. + Vultus autem domini super facientes mala,

f Oculi domini. Nec ex infirmitate tua diffidas, qui oculi.

g In preces. Cass. Celeritas audiendi cum in ipsis auditor hitat.

h a Memoriam.

i Prohibe linguam tuam. Vbi docetur vitatio peccatoris, & primo respectu dei cum dicitur.

j A malo. scilicet, blasphemiae, & diuini contemptus, & similia. Secundo respectu proximi, cum dicitur.

k Et labia tua ne lo. do. scilicet deceptiones, falsitates, & huiusmodi, contra proximum.

l Diuer. a ma. vitando peccatum operis.

m Et fac bo. Iste. n. sunt duae partes iustitiae. Potest etiam aliter exponi: Diuertere a malo, id est, obserua precepta negativa, quae malum prohibent, sicut: Non occides. Et fac bonum, i. obserua mandata affirmatiua, quae inducunt ad bonum, sicut: Memento, ut diem sabbatum sanctifices, & honora patrem tuum, & matrem. talis. n. observatio ducit ad vitam beatam. Matth. 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et sic respondet David ad illud, quod supra quaesierat. Quis est homo, qui vult vitam, & c.

n Inqui pa. quae est summum bonum.

o Et perse. eam. id est, perfecte sequere, quod fit quando per bona opera homo ad pacem aeternam pertingit.

p Ocu. do. Postquam David induxit alios ad bonum, hic consequenter ostendit fructum, & quia opposita iuxta se posita magis clarescent, ideo misit agit de fructu bonorum operum, & malorum, dicens. Ocu. do. su. iu. tanquam super specialiter dilectos. Oculi enim diriguntur ad id quod specialiter diligitur.

q Et aures eius ad preces eorum. tanquam paratae ad exaudientem.

r Vultus autem domini. scilicet, ira, & turbationis.

s Super fac. ma. ad puniendum. unde in Hebr. eo sic habetur. Ira domini super facientes mala ad puniendum. ideo subditur.

t Vultus autem domini. id est, eius indignatio.

u Super facientes mala, ut perdat de ter. scilicet, viuendum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Timete dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum. Ex hoc enim, quod sentiunt in se diuinam praesentiam modo praedicto, sufficit eis pro omni bono, imo alia bona eis desipiunt, nisi quantum necessitas exigit. Econtrario autem est de cupidis huius mundi, quibus omnia deficiunt, propter quod subditur.

2 Diuites eguerunt. Quia secundum, quod dicit Hiero. in epistola ad Paulinum: Antiquitus dictum est: Avaro deest iam, quod habet, quam quod non habet. Ideo subditur.

3 Et esurierunt. Quia non audent frui bonis habitis, sed ea relinquunt alijs.

4 Inquirentes autem dominum. Fide, & deuotione.

5 Non minuentur omni bono. Quia abundat in bonis spiritualibus. Temporalia vero quantumcunque modica eis sufficiunt, imo pro diuitijs computantur, unde dicit Apostolus, 1. Timoth. 6. b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Et Hier. in epistola ad Paulinum: Vitius, & vestitus diuitiae sunt Christianorum.

6 Venite filii, audite me. Hic consequenter hortatur ad bonum vitam actiuam, quae consistit in vitiatione peccati, & operatione boni ad proximum. Timor autem domini facit vitare peccatum, secundum illud Prover. 1. d. Per timorem domini recedit omnis a malo. Ideo dicit. Venite filii audite me. per desiderium disciplinae.

7 Timorem domini docebo vos. Qui est initium sapientiae iustorum.

8 Quis est homo, qui vult vitam. scilicet, beatam in qua nullus moritur.

9 Diligit dies videre bonos. In beatitudine caelesti, ubi dies non interruptur noctibus, faciat supple quod sequitur.

10 Prohibe

MORALITER.

1 Timete dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum. Quia iam habent in spe bonum infinitum.

2 Diuites eguerunt, & esur. Loquitur de diuitibus cupidis, de quibus dicit Poeta: Crescit amor numi, quantum ipsa pecunia crescit.

4 Inquirentes autem dominum non minuentur omni bono. Matthaei 6. d. Primum quaerite regnum dei, & iustitiam eius, & haec omnia adicientur vobis.

6 Venite filii audite me. Hic consequenter hortatur ad bonum vitam actiuam, quod magis respicit seculares, dicens: Venite filii audite me. scilicet, Dei per baptismum.

7 Timor dom. docebo vos. Quo timore repellitur peccatum, Prover. 1. d. Per timorem domini recedit omnis a malo.

8 Quis est homo, qui vult vitam. scilicet gratiae.

9 Diligit

9 Diligit dies videre bonos. scilicet gloriae. Nam ubi non habet locum, faciat supple, quod sequitur.

10 Prohibe linguam tuam a malo. scilicet, contentionis, detractionis, & murmurationis. **12** Et labia tua ne loquantur dolus. Dupliciter, & deceptionis, & consimilium.

13 Diserte a malo, & fac bonum. Sunt enim duae partes iustitiae generaliter dictae.

15 Inquire pa. internam, fraternam, & supernam.

16 Et persequere eam. id est, perfecte sequere.

17 Oculi. Hic ostendit fructum bonae actionis, & penam male commissi, dicens: Oculi domini super iustos. ut eos protegat.

18 Et aures eius ad preces eorum. ut exaudiat.

19 Vultus autem domini. id est, eius indignatio.

20 Super facientes mala, ut perdat de ter. scilicet, viuendum.

7 2

a Memoriam, Aug. **A** Ut nec mentio, id est, intercessio fiat pro eis inter bonos, adeo placeat eis iustitia dei, unde: Chaos firmatum est inter nos, & vos, ut boni non possint ad eos consendere compassionem, scilicet, aliqua propter confusionem peccatorum, quæ admiserunt.

b Iuxta est do. Liberavit, nam pronus est ad hoc, quia iuxta est, vel est allusio ad clauorem.

c Multæ tribulationes. Sicut, & in nouo testamento iuxta est, & saluabit, quod necesse est, quia multæ tribulationes.

d Liberabit. Aug. Non corporaliter, sed dando eis patientiam vel liberabit spiritualiter.

† attritos. **B** propter confusionem peccatorum, quæ admiserunt.

† interimet impium malitiam, (vel malum quodlibet.)

a Viuentium. **b** Vere oculi super iustos, quia. **c** Pro liberatione tua. **c** Abraham. & ceteri.

a Ut perdat de terra memoriam eorum. Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Iuxta est dominus his, qui tribulati sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos dominus. Custodit dominus omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur.

a Saltem spiritualiter. **b** Vel corporaliter, ut tres pueros in camino ignis. **c** Quando captiuum dux captiuitatem. **b** Aug. Alius est dominus, sed vicinatus humili, & non erigenti se. **c** Qui ferunt duritiam cordis. **c** Qui non omnibus tribulatis corpore.

a Non verbis. **b** Non ut nihil patientur. **c** Pauciores iniquorum. **c** Aug. Qui non patitur non est iustus.

a Potens liberator. **b** In futuro. **b** Interim.

a Aug. Firmamenta fidei, id est, patientiam. **b** Ut nec in agno confringebatur.

a Ut de agno dicitur: Os non frangetis ex eo. Exo. 12. **a** Sed. **a** Ad vitam semper respiciunt temporalia contemnunt. **b** Quia rapit ad gehennam. **c** Quia vita iniqua.

a Contra custodem. **b** Pretio mortis. **c** Autem. **d** Cass. non iniqua libertate viuentium.

a Aug. Iste est modus humane iustitiae, ut quia sine peccato non est homo, in hoc non delinquit, id est, in hoc mortale caueat, dum, id est, quia sperat in eo in quo est remissio peccatorum.

a Redimet dominus animas seruorum suorum, & non delinquent omnes, qui sperant in eo.

c Ossa. Aug. Virtutes. Et vnum, & cetera. ut iusti, nec patientia pereat.

a Theodoret. Sinit eos in palestram descendere, ac subuenit corroborans cogitationes, quas ossa appellauit, ut enim ab ossibus tanquam solidis reliquum corpus sustentatur, sic per cogitationes anima item consequitur.

f Pessima. Aug. Non modo mala, etli in diuitijs, & odoribus, & lametis hominum finitur, tam pessima est, quia in peccatis ad infernum trahit.

g Quidam. quorum non omnium, quia peccatores, sed qui oderunt iustum, qui iustificat, id est, Christum per quem, qui non reconciliatur, perit, sed redimet animas, secundum quas est mors pessima.

f desolabitur (destruatur) peccabunt, & infra.

f cum.

derunt iustum, qui iustificat, id est, Christum per quem, qui non reconciliatur, perit, sed redimet animas, secundum quas est mors pessima.

c Ossa.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ut perdat de terra. id est, de terra viuentium in qua non habebunt locum, & aliquando etiam perdat memoriam eorum de terra presentis vite, quæ est morientium, quia post eorum vitam non remanet fama, sed infamia, secundum quod dicitur, Prouerb. 10. b. Memoria iustorum laudibus, & nomen impiorum putrefcit.

2 Clamauerunt iusti. deuote orando.

3 Et dominus exaudiuit eos. promouendo eos in bonis.

4 Et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. a malis spiritualibus, & etiam aliquando a corporalibus, sicut liberavit Daniele de lacu leonum, & tres pueros de camino ignis, perfecte tamen liberat eos, quando ducit eos ad requiem transferendo de malis vite presentis.

5 Iuxta est dominus. quia semper paratus est eos adiuuare eos liberando, vel vi tunc patientie tribuendo ad maius meritum ipsorum.

6 Et humiles spiritu sal. secundum quod dicitur Prouerb. 29. d. Humilem spiritu suscipiet gloria.

7 Multæ tribulationes. quia aliquando dominus permittit, ut per patientie meritum perueniant ad maius premium, cum subditur.

8 Et de omnibus his. quia translati ad requiem liberantur ab omnibus presentis vite penalitatibus.

9 Custodit

9 Custodit do. per ossa in quibus consistit robur corporis, intelliguntur virtutes in quibus consistit robur mentis, quas dominus custodit illas finaliter in electis suis.

10 Mors peccati pessima. Mors. n. natura mala est, quia est privatio corporalis vite, mors autem culpæ peior est, quia est privatio spiritualis vite, sed tamen non est pessima, quia quam diu peccator est in presenti vita, potest redire ad vitam spiritualem per penitentiam, sed mors gehenna est pessima, a qua non est reuersio possibilis, & hac est mors peccatorum in mortali peccato decedentium.

11 Et qui oderunt. quia odium fraternum est occasio multorum malorum, sicut e contrario amor proximi est causa bonorum, quia qui diligit proximum, legem impleuit. Rom. 13. c. In Hebræo, & in translatione Hieronymi iuxta Hebræum habetur: Interficiet impios malitia, & odientes iustum: quia malitia hominis est semper causa mortis eius spiritualis, & aliquando etiam corporalis, sicut malitia Achitophel fuit occasio suæ suspensionis, ut habetur 2. Reg. 27.

12 Redimet dominus animas seruorum suorum. hoc fuit ad impletum in Christo, qui nos redemit suo sanguine precioso.

13 Et non delinquent. finaliter.

14 Omnes, qui sperant in eo. spe formata charitate, quæ provenit ex gratia, & meritis, & hoc intelligendum est de predestinatis.

PSAL.

MORALITER.

1 Memoriam eo. quia non habebunt ibi locum.

2 Clamauerunt. orando pie, perseveranter, & pro se.

3 Et do. exaudiuit eos. nam concurrentibus tribus istis, oratio semper est exaudibilis.

5 Iuxta est dominus his, qui tribulati sunt corde. ex afflictione iniusta, ut eos adiuuet.

6 Et humiles spiritu saluabit. Non autem humiles facie tantum, de quibus dicitur Eccle. 19. d. Est, qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo.

7 Multæ tribulationes iustorum. Quia per multas tribulationes oportet

oportet transire ad regnum celorum, Act. 14. d.

8 Et de omnibus his liberabit eos dominus. transferendo eos ad cælum.

9 Custodit dominus omnia ossa eorum. integraliter resuscitanda per ipsum.

10 Mors peccatorum pessima. quia inducit ad inferni tormenta.

11 Et qui oderunt iustum delinquent. id est, de peccato in peccatum ruent. nam abyssus abyssum inuocat.

12 Redimet dom. anim. seruor. suor. id est, redemptionis effectum applicabit ad eas per fidem, & sacramenta.

13 Et non delinquent omnes, qui sperant in eo. videntes vera spe, quæ est formata charitate.

GLOS. ORD.

a Ipsi Da. Aug. Qui vincendo diabolum est manu fortis: vitam promittendo est desiderabilis, quod hic agitur: Christus. n. inuocat hic

a Ut aduersa feramus. **b** Christo.

a In finem psal. ipsi Dauid. XXXIII.

hic deum contra tribulationes capit, & corporis: per tribulationes omnibus vitam promittit.

Cass. Secundus psalmus, qui latet de passione.

PSAL.

PSALMVS XXXIII.

Deus, impios perterreficit.

D

A. mis, & seu
Christus
hostes percus-
it.

psal. 5. c. aduersarijs, & penas
quæ eis pro iniquita-
te restituuntur.

* Basil. Theodore.
Cum Saulem fugeret
& huc composuit, in
quo Doeg meminit.
Pulcherrimus autem
ordo Viro iusto con-
ueniens, qui rogat,
vt prius fiat iudicium
deinde sequat pena.

b. *Arma, & scu. Hier.*
Armis hostes percuit,
scuto nos protegit.
Scutum alibi dicit, bo-
næ voluntatis, arma
nos sumus, qd vt nos,
ab eo, ita ipse armat
de nobis.

Augustinus. Vel,
anima Christi, quæ
hostes debellauit, quæ
nihil agit, nisi Deus
pugnet de ea.

Augu. Arma appre-
hende, fac me habere
arma, doctrinam, mi-
racula.

Scut. constantiam

* Basil. hac panopliæ figura, non enim talibus armis vti-
Deus

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS XXXIII.

1 *Vdi. do. nocen.* Huic psal. p. mittitur talis titulus i He-
bræo, & in translatione Hiero. iuxta Hebræum,
David, itn in Hebræo prapponitur litera lamech,
ad designandum, quod David est datui casus, &
est sensus. Hic psal. appropriatus est ipsi David tanquã eius
autori, & sic apparet autor huius psal. Materia autem eius
non sic apparet. Expositores tñ Hebræi, & Latini dicunt cõ-
muniter, quod David fecit hunc psal. contra persecutionem
Saulis petens diuinum auxiliũ, in qua persecutione multos
psal. fecit, quia diu durauit. Et diuiditur in duas partes, quia
primo David postulat auxilium diuinæ defensionis. secũdo
declarat periculum suæ persecutionis, ibi. *Surgentes testes.* Pri-
ma in tres, quia primo petit auxilium diuinum. secũdo pro-
pheticè prædicit deiectionem hostium, ibi. *Confundantur.* ter-
tio exprimit suæ liberationis gaudium, ibi. *Anima autem mea
exultabit in domino.* Circa primum dicit.

2 *Iudi. do. no. me.* Iudicio condensationis in hoc facto, qd iniu-
ste persequunt me, sicut patet manifeste ex decursu 1. Reg.
qd David nihil mali fecerat Sauli, aut populo suo, sed fecerat
eis multa bona, p qb reddebāt ei mala ppea subdit David.

3 *Expugna impugnantes me.* Quia nō possum eos expugnare.

4 *Apprehen. ar.* Loquit de deo more humano, quia aliquis
volēs auxiliũ præstare alicui munit se armis, & hoc duplicib.
scilicet armis ad sustinendum ictus, & quātum ad hoc dicit.

5 *Et scu.*

MORALITER.

1 *Iudi. do.* Hunc Psal. fecit David sic, & plures alios, petens
dei subuentionem contra Saulis persecutionem.

Mystice vero potest exponi de Christo, cuius David figu-
ra fuit, & passus est in se, & mēbris suis a Iudæis, & Gētilib⁹
tyrannis. Igit hō Christus petit primo patris auxiliũ, dicens.

2 *Iudi. do. no. m.* puniendo eos secundum ordinem iustitiæ tuæ.

3 *Expu. q.* factũ fuit per exercitum Romanorũ, qui debella-
uit Iudæos in vltionem mortis Christi, & discipulorũ suorũ,
& in hoc Romanus exercitus fuit diuinum instrumentum.

4 *Apprehen.* Nam in exercitu Romano fuerunt ista.

7 *Et con.* quia Iudæi fuerunt a Romanis obsessi, & tandem
capti, & partim occisi, & partim captiuati, sicut prædixerat
Christus Luc. 19. g. *Circundabunt te inimici tui vallo, &c.*

8 *Dic anim. mea.* Quod factũ fuit in persona Christi in eius
resurrectione

d. *Exu. fac vt accept s.*

e. *Espe. d.* Me qui modo sum in obscuro, clarifica, ita euidē-
ter, vt gelud is, & tunicas ne habeant qd oblatrent, & deas
animæ ita, vt oēs sciant, quod salus ei, contra hom, quod illi:

*Non est salus ipsi in Deo
eius.*

Psalm. 3. a.

f. *Fra.* Augu. est ani-
ma iusti. Abundanti-
bus iustis, framea ef-
funditur, dum vita co-
rumpitur. vnde conclu-
ditur hostis non ha-
beas de nobis malē
loqui.

Aug. Prophetia est
non optatio, vel hoc
de conuertendis.

g. *Fiant.* Augu. Pro-
phetia, vel eo modo
quo Deus facit iusto
iudicio, non amaro a-
nimo.

h. *Tanquam pul. an.
fa. ven.* Cass. adeo dis-
soluti, vt nec inuicem
cohereat, quos diuina
gratia non humectat.

* Basil. Hoc & in pri-
mo psalm. posuit. Nō
sic impij non sic, sed
tanquam puluis.

* Theodor. tene-
bras, & lubricum, ca-
sum appellat. sic &

a. *Venia.*

Aegyptij, & Assyrij obtenebrati.

5 *Et scu.* Et armis ad inuadendum, & quātũ ad hoc subdit.

6 *Effunde frameam.* idest euagina gladium.

7 *Et con. ad.* Ita quod non possint amplius me persequi.

8 *Dic anim. mea.* Per reuelationem interiorem.

9 *Salus tua ego sum.* per effectum exteriorem.

10 *Confund.* hic consequēter David ppheticè p̄dicit deiectione
nē hostiũ, s. Saulis, Doeg, & consimiliũ, dicēs. *Confund.* hoc fuit
impletum qñ Saul confusibiliter de prælio fugiens seipsum
interfecit, & similiter Doeg armiger eius, & magna pars po-
puli fugiēdo interijt, & isti pluries q̄sierant David ad mortē.

11 *Fiant.* quia sicut puluis non potest resistere vētorum im-
pulsui, sic nec Saul, & viri eius Philisthinorum inuasioni.

12 *Et angelus.* Non enim Saul, & exercitus eius fuissent sic
debellati a Philistheis, nisi angelus domini iusto dei iudicio
fuisset contrarius eis pro peccatis suis, secundum quod dicitur
Deut. 32. de filiis Israel, quando persequēbatur vnus mil-
le, & duo fugarent decem milia, nonne ideo, quia deus suus
vendidit illos, & dominus conclusit illos?

13 *Fiat via.* Vt non videant nociua ad euitandum.

14 *Et lubricum.* Vt non possint stare.

15 *Et angel. dom.* hoc totum prædixit David propheticè, &
motus zelo diuinæ iustitiæ. & causam dictæ punitionis sub-
iungit, quando dicit.

16 *Quo. gra.* idest, sine causa.

17 *Abcon.* quia Saul, & complices sui ponebant insidias oc-
cultas contra David, vt habetur. 1. Reg. 23.

1 *Superna*

resurrectione, & in membris eius. nam ante destructionem.
Iudæi fideles, qui erant ibi, monitu angeli transierunt in re-
gnum Agrippæ, & fuerunt saluati.

10 *Confund.* Sicut fuerunt Iudæi per exercitum Romanorũ.

11 *Fiant tan. pul.* quia per orbē fuerūt in captiuitatē dispersi.

12 *Et an. do.* Angelus iste potest intelligi Romanus exerci-
tus, qui ad hoc a domino fuit missus.

13 *Fiant via illo. te.* Per execrationē, Ro. 11. c. *Cecitas ex parte
contigit in Israel.*

14 *Et lubr.* Nam pp cecitatem ruunt de peccato in peccatũ.

15 *Et ange. do. perse. eos.* nam executor est diuinæ iustitiæ.

16 *Quon. gra.* idest, sine causa.

17 *Abcon. mihi. interi.* Frequenter enim Christo insidias po-
fuerunt, vt patet in euangelio, & etiam in membris suis, vt
patet in Actibus apostolorum pluribus locis.

Tom. 3.

7 3

a Veniat illa, quem igno. Cass. Vel in bono.
b Laquei veritatis, quam peccator ignorat.
c Et captio quam abscondit. i. abscondita mors, scilicet Christi.
 * Theo. Symmac. suffoderunt, Innuit mortem, quæ clanculum præparabatur, & iniustas insidias.

d Apprehendat eos. ne, scilicet, suis scele-ribus relinquantur.

e Et in la. cadat. bonum quo a malis cohibeantur.

f In ipsum. id est, ex ipsa morte.

g Anima autem mea exulta. Cass. Præmissa spe boni, & gaudio enarrat, quam maligne erga benignum agat.

h In do. & de. Aug. quo nihil suavius, nec defecit, qui omnia fecit, ipsum ergo pete, & in illo habebis omnia.

i Om. of. me. di. Carnales non habent verbū laudis, & confessionis, quia infirma apud te penitus silent, sed fortia, te magnum laudant, & tremunt.

k Ino. de. ma. Cass. Aug. Genus humanū inops, quia mortale.

a Falsa dicentes, nihil probantes. **f** Vel inutiliter. **b** Accusabant, vel opprobriis afficiebant.

c Ideo. **f** Aug. digna retributio.

a laquei sui, superuacue exprobrauerunt animam meam. **Vē-**

a Aug. Ipse suis inde decipitur, vnde decipere voluit, inde nocetur, vnde nocere voluit. **f** Captiuitatis. **b** Criminalis peccatorum suorum constringantur, tractantes quomodo caperent Christum. **f** Similiter capiantur a Tito, & Vespasiano ex improbo.

b niat + illi + laqueus quem ignorat, & + captio, quam abscon-

d dit, apprehendat + eum, + & in laqueum cadat in ipsum.

e Hæc illis. Aug. ut quæ audit, salus tua ego sum. **b** Ecce spes boni. **c** Aug. Non quærens aliud. **d** Vnde h. c. sequitur.

f Anima autem mea exultabit in domino, et delectabitur su-

a Aug. Saluatione, quæ facta est ei in resurrectione. Saluatione qua discipuli roborati dicentes agerent gratias, domine quis si vnde. Quoniam uiderunt oculi mei, &c. Christo. **b** Et si caro cedat, tamen os, id est, iusti & firmi. Aug. Nil in diis, uel in creaturis.

i per saluari + suo. Omnia ossa mea dicent, domine quis simi-

k lis tibi? + eripiens + inopem de manu fortiorum eius, ege-

num, & pauperem a + diripientibus eum. + Surgentes testes

a Quia contra æquum testificabantur. **b** Aug. Sicut ars uitium, quod per artem cognitum deuia- tur. **c** Actus. De iniquitatibus interrogabant, conuincere uolebant. Aug. Non conuincabant. **c** Cum uenissent saluare eos, & curassem infirmos eorum.

m + iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me. + Retribue-

n bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

o bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

le. Egenum, quia in sudore quærit panem. Pauper, quia de pu-

ra sapientia deiectus tenuem, & umbratilem habet rationem.

1 Surgen. te. Cass. dictis calamitatibus hominis, ne ipse Chri-

stus alienus ab his videatur, passionem suam exponit.

* Basil. & Theo. testes iniqui Doeg, & Ziphai, qui tyrannidem David exerci-

turum suspicabantur.

m Quæ igno. Aug. Peccata sunt, quæ igno-

rabat facere: Sicut vlu dicitur de aliquo,

nō nouit benefacere,

quia non bene fecit,

ita Christus, qui est co-

gnitor iniquitatum di-

citur ignorare pecca-

tum, non quidem nō

videndo, sed nō com-

mittendo.

n Retribuen. Aug. Cum ego attulissem

fecunditatem, ipsi re-

tribuebant sterilitatē,

ego vitam, ipsi mor-

tem retribuerunt, ego

honores, ipsi contu-

melias, ego medicinam,

ipsi vulnera.

o Steri. Aug. In fi-

cu maledixit domi-

nus, ubi cum quæreret

fructum non inuenit,

sed folia. sic in synagoga verba non facta. vnde: Qui p̄dicas

non furandum, furaris.

* Basil. Nam Goliath p̄strauit, & cythara Dæmonū furore

Saulē liberaui. sterilitatem aut obliuionem vocauit, quippe

quod per filios memoria cōseruatur. Basil. Philistheos deuici.

a Cilicio.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Superua. dicentes vituperia de me mendaciter, vt supra expositum est frequenter.

2 Veniat il. In hoc prædicit per prophetiæ modum mortē ipsius Saulis, qui voluit David malitiose occidere per manus Philisthinorum, vt habetur 1. Reg. 18. & ipse Saul ab ip- sis Philisthis fuit vulneratus, & timens ab eis turpiter occi- di seipsum interfecit, vt habetur 1. Reg. 21. & sic cecidit in laqueū quem parauerat ipsi David, q̄ a principio ignorauit.

3 Anima autem mea. Hic consequenter exprimit gaudium de sua liberatione futura de manu Saulis, & oīum aduersario- rū suorū, dicens. Anima autem mea. sibi gr̄as deuotē reddēdo.

4 Et delecta. su. su. i. de hoc, quod saluauit me pro suæ vo- luntatis beneplacito, non dicit de morte Saulis, & exercitus eius, de qua doluit, & luit, vt habetur 2. Reg. 1. Sed gaudere de propria salute pertinet ad charitatem, quam habet ho- mo ad seipsum.

5 Omnia ossa mea dicent. Magna enim lætitia, & admiratio mentis redundat ad vires corporis. ideo dicit: Omnia ossa mea dicent, id est, manifestabunt gestibus exultationis gratitudi- nem mihi præstitæ saluationis.

6 Domine quis similis tui. quasi dicat nullus.

7 Eripiens inopem. i. meipsum, & populum mihi adhærentē. Erat. n. David a facie Saulis fugitiuus, & per p̄ns bonis suis spoliatus, cōuenerunt et ad ipsum homines depauperati, & debitis obligati, vt habet 1. Re. 22. & factus est eorum princeps.

8 De manu

8 De manu fortiorum eius. scilicet Saulis, & sui exercitus.

9 Egenum, & pauperem a diripientibus. bona enim mobilia, & immobilia fugitiuorum fisco regio applicantur, & sic bona

David, & eorum, q̄ cū ipso erāt, diripuerūt satellites Saulis.

10 Surgentes. Postquā David postulauerat auxilium diuinæ

defensionis, hic consequenter allegat periculum suæ perse-

cutionis, & primò propositum declarat, secundo pro se, & si

bi cōpatientibus orat, ibi. Exultent. Prima in tres, quia primò

ostendit propositū ex impositione falsi. Secundo ex conspi-

ratione cōi, ibi: Et aduersum me. tertio ex adiūctione doli, ibi:

Quoniam mihi. Circa primū sciendū, qd̄ multi de populo Isrl̄

ad habendū gratiā Saulis imponebant David multa falsa, q̄b̄

applaudēbāt Saul, quia per hoc persecutio, q̄ faciebat q̄ Da-

uid, videbatur esse iusta: & ex hoc aggrauabatur persecutio

contra David: & hoc est, quod dicit Surgentes testes iniqui. q̄a

aliqui de prædictis proponebant falsa contra David coram

Saule, & alij attestabantur ad maiorem assertionem.

11 Quæ ignorabam, interrogabant me. id est, non eram mihi cō-

scius istorum malorum.

12 Inter. me. i. proponebant contra me, ac si deberem r̄nde-

re, loquit̄ de se quasi de reo, qui habet r̄ndere parti aduersæ.

13 Retribuebant mihi mala pro bonis. quia multa bona fecerat

David Sauli, & populo eius, pugnando pro eis contra Philis-

thos, vt patet 1. Reg. in pluribus locis.

14 Sterilitatem animæ meæ. quia ex persecutione Saulis coge-

batur vitam austeram ducere in desertis, & sterilibus locis.

1 Ego

MORALITER.

1 Superua. id est, false, dicentes eum voratorem, & vini po-

tatorem, & virtute dæmonis signa facientem.

2 Veniat illi la. id est, Romanus exercitus.

† Et captio, quam abscondit, &c. Scribitur Matt. 22. quod Iu-

dæi volentes capere Christum in sermone, quæsierunt ab eo,

si licitum erat eis dare tributū Cæsari, vt si diceret, q̄ nō, ac-

cusarent eū quasi mouentē populū ad rebellionē, & ipsi per

hoc, scilicet, per rebellionē a Romanis fuerunt capti, & ca-

pitiati, & occisi, vt dicit Iosephus in libro de Iudaico bello.

3 Anima autem mea exultabit in domino, scilicet, in mea resur-

rectione.

5 Omnia autem ossa mea. per quæ significatur doctes corporis

gloriosi.

5 Dicent. i. facto ostendent potentiam Dei. ideo subditur.

6 Domine quis similis tui. Eripiens inopem, & pau. id est, Chri-

stum pauperem.

8 De manu. fortio. id est, dæmonum, qui naturali potestate c-

rant fortiores Christo homine.

10 Surgentes testes iniqui, id est, Iudæi membra diaboli accu-

santes Christum coram Pilato.

11 Quæ ignorabam, id est, non approbabam.

12 Interrogabant me. imponentes, quod ea fecissem, & sic

deberem reddere rationem.

13 Retribueb. mihi mal. &c. tanquam ingratiissimi.

14 Sterilitatem animæ meæ. id est, defectum omnium bonorū

imponentes mihi.

1 Ego

C *Cilicio.* Aug. Caro cilicium propter similitudinem carnis

A peccati.

b *Oratio me.* Cass. Vt dixit: *pax vestra ad vos reuertetur*, ita eius oratio à ludais non accepta ad eum rediit.

c *In sinu meo.* Aug. Sinus est secretum in quo orare iubemur.

Secretum verò Christi diuinitas, ad quam orat humanitas.

***Theod.** Pro pre-

cib' recepi à Deo po-

stulata, & gremium

meum impleui. Basi. fa-

cta precatone, à Deo

quæ petebam accepi.

d *Quasi pro. qua. fra.*

Casus pro casu. Quasi

de proximo, & fratre

nostro, ita mihi com-

placebā, id est, de co-

rum alinitate: u. le-

bam, qui me insequ-

banf. Ecce gratia pro

odio, beneficium pro

lacione.

Aug. Quasi proxi-

mo. hoc dicere cōue-

nit propinquant ad

Deum, & gaudenti,

qui placet Deo quasi

fratri, & proximo.

c *Quasi lu.* Cass. alij interpretes, quasi lugens mater filium in

curuabat super eos.

Cass. *Quasi lugens.* Cum hæc omnia facerem, tamen no-

lebam conuerti, & tamen cum nolent conuerti, sic humili-

bar, id est, dolebam sicut pater lugens filium.

***Theod.** Nolens ob recte facta superbire. Nā cū dixisset

Saul. Tu fili mi Dauid, respōdit dicens Seruus tuus domine

mi

ni Rex, & rursus cui sequitur Dominus meus Rex post ca-

nam mortuam, & palicem uiuam?

f *Et ego super me.* Cum præ contritior, Iudaï impetulant.

g *Disipa.* Cass. Dissoluti, uisus miraculis in passione, nec ta-

men prædantia compuncti.

Vel, dissipati per to-

tum orbem, nec ta-

men compuncti sunt,

id est, contriti sunt.

Vel, dissipati, id est, ti-

uifi. alij dicunt, quod

bonus est, alij non.

***Basi.** Et Theodo.

Symmac. Congrega-

ti sunt super me per-

culsores, & nesciui. He-

brai. secti sunt, & non

siluerunt.

h *Tentauerunt me.* Au-

gustin. Quæ capiti in

cruce facta, corpori

vbique fiunt.

i *Fren.* Augus. Mos

scuitæ, quando ra-

tio deficit dentibus

freder, & quod vult,

tacens ostendit.

Augus. In oratione

fiunt hæc.

k *Domine quando re-*

spicies. Augustinus. Quādo videbimus vindictam de eis, qui

nobis insultant.

l *Vn. cam meam.* Cass. Vnica est anima Christi, quæ sola im-

munis à peccato.

***Theod.** Non increpans, sed opem implorans hoc dixit.

& ait Restitue animam meā à malignitate eorum, hoc est.

Superiorē animam meam omnibus machinationib. reddes.

Vnicam

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ego au. in ci.* in signum humiliationis, & mortificationis ad impetrandum beneficium diuinę consolationis.

2 *Humi. in ie. anim. meam.* id est, vitam meam animale.

3 *Et ora. mea in sinu.* id est, ad bonum meum ordinabitur, & quia Dauid ex persecutione Saulis à charitate fraterna non decidit, quod maxime patet ex hoc, quia idem in manu sua tradito bis à morte pepercit, ut habetur 1. Regum 24. & 26.

4 *Quasi proxi.* ideo dicitur: Et quasi fratrem nostrum, supple reputans Saulem, & eius populum.

5 *Sic com.* in prosperitate eorum contra Philistheos, ut dictum est supra psal. 4.

6 *Quasi lugens, & cont.* de eorum aduersitate, unde luxit, & planxit de Saulis, & sui exercitus morte, ut habetur 2. Re. 1.

7 *Et aduer. me.* Hic consequenter ostendit grauitatē suę persecutionis ex conspiratione communi cōtra eum, quia etiā illi, qui erant de tribu Dauid cum Saule aspirabant ad mortem ipsius Dauid, ut patet de Ziphæis 1. Reg. 24. Et ibidem habetur quod Saul dixit de Dauid: Quia si terram ingressus fuerit, perferutabor eum in milibus Iuda, de qua tribu erat Dauid, & multo magis illi, qui erant de alijs tribubus, erant cum Saul in persequendo Dauid, & hoc est, quod dicit. *Et aduer. me.* quia venientes cum Saule ad quærendum Dauid prætendebant

prætendebant hilarem faciem ad captandum gratiā regis.

8 *Congre. sunt.* Quia non semper præuidebat pericula sibi preparata, ut patet ex hoc, quod habetur 1. Reg. 23. d. vbi dicitur, quod Saul, & viri eius cingebāt Dauid, & viros eius in modum coronæ, ita quod desperabat se posse euadere. Non enim posuisset se in tali loco vbi sic cingi potuisset, si paratū sibi periculum præseuisset.

9 *Disipa. sunt.* à connexionione charitatis fraternæ erga me.

10 *Nec com. de sua iniquitate.*

11 *Tenta. me.* scilicet capere.

12 *Subsan. me sub.* id est, derisione dicta à naso rugato. Dicebant enim adulescentes, & detractores vituperia de Dauid in presentia Saulis eius beneuolentiam captantes.

13 *Frendue. sunt. me.* Prætendebant enim corā Saule, quod vellet si possent eum deuorare, & ideo contra talia conuertit se ad Deum deprecandum, dicens.

14 *Domine quando respicies.* me oculo tuę pietatis, & misericordię.

15 *Restitue animam meam.* id est, pone me in securitate ab eorum persecutione, ita quod iam restitutus in pristina pace.

16 *A leonibus.* id est, ab hominibus crudelibus more leonū.

17 *Vnicam meam.* id est, vitam meam solam, licet enim plures essent cum Dauid, tamen ipsum solum querebat Saul, & complices eius interficere.

1 *Confiteb.*

MORALITER.

1 *Ego autem cum mihi molesti essent induer bar cilicio, &c.* Christus enim Matthei 11. c. asperitatem vestitū commendauit, & ideo verisimile est, quod ea vltus fuerit, quia cœpit facere, & docere, Act. 1. a. *Humiliabam in ieiunio animam meam.* 40 diebus, & 40 noctibus. Matthei. 4.

3 *Et oratio mea in sinu meo conuertitur.* quod fuit impletū in glorificatione sui corporis, & exaltatione p quib. orauerat.

4 *Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum.* reputabam populum Iudaicum, de quibus natus fui secundum carnem. Ideo.

5 *Sic complacebam.* in bonis eorum, Ioan. 10. b. Ego veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant.

6 *Quasi lugens, & contristatus, &c.* de malis eorum.

† *Sichumiliabar.* Lucę 19. f. *Videns Iesus ciuitatem sanctam Ierusalem, fleuit super illam.* propter mala populo Iudaico imminencia.

7 *Et aduersum me lætati sunt.* hic ponitur gratuitas persecutionis Christi à populo Iudeorum, cum dicitur. *Et aduer. me.* i. de mea captione.

8 *Et conue.*

† *Et conue.* Accusantes me coram Pilato.

8 *Congregati sunt super me.* Quia Pilatus fecit eum flagellari, & postea crucifigi.

† *Et igno.* id est, sic me habui ac si ignorarem flagella super me ventura, nam iuit obuiam quærentibus ipsum, & se manifestauit.

9 *Dissepiti sunt.* scilicet, Iudei per Romanos propter peccatum in me.

10 *Nec compuncti.* quia pro maiori parte remanserunt cōtra Christum obstinati.

11 *Tentauerunt me.* capere sermone.

12 *Subs. me.* in cruce, dicētes: Vah q destruis tēplū Dei, &c.

13 *Frendue.* Sicut canes rabidi.

14 *Domine quando.* hic ponitur oratio Christi pro sua liberatione, cum dicitur: *Dom. quando resp.* oculo clementię tuę.

15 *Restitue.* Quod factum fuit in sua resurrectione.

16 *A leonib. vnic.* id est, ecclesiam meam à tyrannis, quod factum fuit tempore Constantini Imperatoris.

Tom. 3.

Y 4

Vnicam meam, Symmachus, Iumentum meam traduxit.

A Hoc est omni humano auxilio destitutam.

a *Confitebor tibi.* Aug. Iam de fructu praeiungit confessionem totius ecclesiae, inde precatur, cum commemoratione culpa, confusionem persecutorum, & exaltationem fidelium.

*** Theodoret.** Populo graui, i. maximo & numerofo. Vertit Symmachus.

b *Non supergau.* Aug. Repetit de passione, vt de poena eorum ad dat.

† id est vbi multus populus.

† falso. † non pacem loquentur.

c *Annuunt.* Cass. Quoniam vicissim se tacitis nutibus admonent ad decipiendum, & tentandum.

d *Loquen.* Cass. id est, dum loquerentur pacifice.

e *In ira.* id est, exitia-liter. Cogitat enim quis dolum, qui non vult occidere, sed isti sic cogitabant, quia interficere volebant.

f *Et di.* Cass. prius annuentes, cogitantes dolos dilatauerunt os suum, libera, & aperta voce mortem inclaimantes: Crucifige, crucifige.

† latentur de me. † id est illud volebamur, vt pro voto successit.

*** Theodo.** Amicis verbis vtentes, veluti in quadam terra, iram oculere conabantur, dolo plenam metem habentes, & cu vidissent me insidias persensisse, nudarunt occultas inimicitias, cu clamore latantes

e ob meas calamitates. *Heb. in scissis, & commotionibus tuis.*

D *Id est, in scissis, & commotionibus tuis.*

g *Vidi dom.* Cass. hoc dicitur, quando aliquid in memoria reuocare volumus. Vidisti quoniam crudeles, ne fileas, ne differas dare sententiam.

h *Intende.* Cass. Reddendo nomen superio-ri nomen, vt ego. intensus inuictio.

i *In causam meam.* Augustinus. Poena similis feleratis, sed non causa. Martyrem enim non facit poena, sed causa.

k *Tuam domine Deus.* Augustinus. Quae in se est, vel quam ei dedit.

l *Non supergaudeant.* Cassiodoro. Magis defleant, quam gaudeant impleuisse mala.

m *Deuorabimus.* Augustinus. Deuorantur incorporati.

n *Erubescant, & reuerentur simul.* Cassiodoro. Potius erubescant in clarificatione resurrectionis, & reuerentur id est, timeant poenas.

o *Induantur conf. & reue.* Cassiodoro. Pudore quasi cilicio penitentiae & veste

† scissuris, (i. locis abditis & erratis) verba fraudulenta, (vel contra humiles, & manifestos, aut debiles, qui sunt in terra. Chal. inter. & contra iustos terrae, qui quiescent in mundo isto.)

E † suscita, (vel excitare,) & enigma ad iudicium meum. † misericordiam.

† confundantur.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Confitebor.* id est, vtinam confitear tibi confessione laudis in loco cultus tui. Hebraei enim non habent optatum modum, sed vtuntur futuro indicatiui modi loco optatiui.

2 *In populo gra.* Moribus, & atate, cuiusmodi sunt sacerdotes, & Leuitae. **3** *Laudabo te.* id est, vtinam laudem. Vna. n. causa quare Dauid affligebatur in persecutione Saulis, erat pp hoc, quod accedere non audebat ad locum diuini cultus.

Vel pot aliter exponi, vt sit prophetia de futuro, cu dicit. *Confitebor tibi, &c.* quia psal. a Dauid facti cantabantur a cultoribus Dei in ve. testa. & etiam modo cantantur in nouo.

4 *Non supergar. mihi.* Capiendo me, & tenendo ad sua voluntate.

5 *Qui aduer.* s. Saul, & plices eius, vt patet ex precedentibus.

6 *Qui ode. me gra.* i. sine causa me odientes in cordibus suis.

7 *Et annun. ocul.* Passiones enim odij, & irae maxime apparent in facie, & in oculis potissime. **8** *Quo. mi.* Hic confiteretur ostendit grauitatem suae persecutionis ex adiunctione doli, qui maxime aggrauat persecutionem, quia tunc nescit positus in persecutione in quibus debeat pfidere, pp qd Apostolus 2. Cor. 1. 1. enumeratis periculis in quibus fuerat ultimo loco dicit, periculis in falsis fratribus, quia illud fuerat maius, secundum hoc igitur dicit Dauid. *Quo. mi.* pretendentes mihi amicitiam.

9 *Et in ira.* id est, secundum modum hominum terrenorum, qui aliud habet in corde, & aliud in ore.

10 *Dom.*

10 *Dom. cogi.* scilicet, contra me, vt patet de habitatoribus Ceile, & Ziphais 1. Reg. 23.

11 *Et dila.* Loquentes superbe.

12 *Dix. eu. euge.* Intericatio est gaudens.

13 *Vide. ocul. no.* Fugam, & exilium istius hominis.

14 *Vi. domi.* Hanc iniquitatem contra me.

15 *Ne file.* Hoc est, ne dissimules, & transeas absque debita punitione. Hoc dicebat Dauid non zelo vindictae, sed diuina iustitia. **16** *Dom. ne di. a me.* Subtrahendo brachium defensionis tuae, quia non possem tot laqueos euadere.

17 *Exur. & inten.* Eos condemnando.

18 *Deus me.* quia non habeo iudicem ad quem possim recurrere, nisi ad te, quia pars aduersa erat rex terrae.

19 *In. me.* Quae non condemnat innocentes, sed impios.

20 *Et non supergaudeant mihi.* Capiendo me, & tenendo secundum suam voluntatem.

21 *Non dicant.* Gaudentes de mea captione, sicut Philisthei gaudebant de captione Samsonis. Iudic. 16. a.

22 *Nec dicant deuorabimus eum.* Quasi dicat, si tenerent me statim tractarent me interficere crudeli morte.

23 *Erubescant.* Impij. **24** *Et reuerentur simul.* Tanquam frustrati sua intentione. **25** *Qui gratul. malis meis.* id est querunt gratulari, scilicet Saul, & eius viri. **26** *Induant. conf.* id est timore, quasi dicat talibus circumdantur vndique, sicut vestimentum circumdat hominem ex omni parte.

1 *Qui*

MORALITER.

1 *Conf. tibi.* in membris meis.

† *In eccle. ma.* quia tunc ecclesiae fuerunt aperta, & aliae plures de nouo aedificatae.

2 *In populo gra.* Moribus.

3 *Laudabo te.* Laus enim talium est accepta apud deum.

4 *Non supergau. mi.* scilicet, tyranni, qui gaudebant de destructione ecclesiae.

6 *Qui oderunt me. gra.* id est, sine causa.

7 *Et an. ocul.* nam aliqui tyranni pretendebant bonum vultum membris

mebris Christi, vt p blanditias eos auerterent a fide. Io subdit.

9 *Quo. mi. qui. Dila. su.* Superbe loquentes p me ac meos fideles. **12** *Dix. euge.* Gaudentes de fidelium afflictione.

† *Ne dis.* tuam defensionem subtrahendo.

17 *Exurge.* pro me iudicando.

19 *Iudica me secundu in. q* protegit innocentes, & punit malignantes. **20** *Et no superg. mi.* Habentes intentum suum malignum.

23 *Erubescant, & reuerentur, &c.* Videntes contrarium intentionis suae peruersae.

26 *Induantur confusione, & reuerentia,* id est, timore.

1 *Exultent*

& veste lugubri, Pudor contra audaciā, q̄ habuerunt furen-
tes. reuerentia q̄ impudentiam falsitatis, vt his illa curent.
Theo. Monco ne ex iusti hominis precib. aniam inimi-
ci obtrectandi, qui hęc legerint accipiant. Sciendū est autē
legis statū, & non euangelicū viuendi modum vatem attin-
gere. Lex vero ait, vt
amicū diligam⁹, &
inimicū odio habeam⁹.
Dominus autē
perfectā virtutē ostē-
dens, inquit, diligit
inimicos vestros. Pre-
terea non maledicēs
hęc dixit, sed vatici-
nantis more p̄dixit
futura, qui inimicos
non est vltus dicēs, Si
reddidi retribuētib. mihi mala, decidā ab inimicis meis vacu⁹.

† erubescen-
tia.
† magnifican-
tes se, vel su-
perbe glorian-
tes.
† loquuntur.
† amant iusti-
tiam meā, vel
tauent innocē-
tiam meā.

a † reuerentia, qui † malignā loquuntur super me. Exultent, &
latentur, qui † volunt iustitiam meā, & dicant semper magni-
ficetur dominus, qui † volunt pacem serui eius. Et lingua mea
meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam.

a Exultent, & latentur. Cass. in spe magna fidelium finit, & D
cut alij de passione.

Cass. Exultent, & latentur. Illi dicunt euge aīe suae, q̄ le-
gitia fugit, isti non suae aīe, sed vota ad deum conue. tant, &
in eius laudibus, non in se suam lāritiam ponunt, quae est
perpetua.

b Et lingua mea me-
ditabatur iustitiam tuam.
August. Hoc fiat, &
mei p̄dicatores ex
studio nunciabunt te
iustum, qui p̄missa
implesti, & omnia v-
niuersaliter in quib.
laudandus.

Cass. lingua mea,
lingua eius meditata
est iustitiā, quādo nouum testamentum populis p̄dicauit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui maligna, &c. Loquentes de me falsa coram Saule.
2 Exultent. Hęc est vltima pars huius psal. in qua David orauit
pro se, & compatiētib. sibi dicens: Exultent, id est, approbent.
3 Iustitiam meam, Deum laudando de mea liberatione à pericu-
lis grauib. ideo sequitur.
4 Qui volunt pacem serui eius, id est mei, qui sum seruus dñi.
5 Et lingua mea, &c. id est ore, & corde eam confitebitur.
6 Tota die laudem tuam, &c. id est singulis diebus. Mystice autē
exponitur psalm. iste de Christo cuius David fuit figura, sicut dictum
fuit supra, psal. 3. & 4. qui passus est in se, & in membris suis à popu-
lo Iudaico, & tyrannis, & ideo in hoc psal. secundum humanitatē lo-
quens. Primo petit à patre seu tota Trinitate auxiliū protectionis, &
secundo exprimit gratitatē suā perfectionis, ibi: insurgentes: Quā
gratuita

gratuitatē explicat primò ex impositione falsi, quia sibi fuit impositū,
quod esset falsus propheta, & mēbris suis, quod essent magi, et decepto-
res, secundo, ex conspiratione communi, ibi. Et aduersum me. q̄a cō-
tra eū conuenerunt Herodes, & Pontius Pilatus cū principibus sa-
cerdotum, vt supra exposuimus fuit 2. Psal. Tertio, ex adiunctione doli,
ibi. Quoniam mihi quidē pacificē loquebantur: quia multos do-
los cogitauerunt contra Christum, vt patet ex textu euangelij, & con-
tra membra eius, vt patet ex Actibus apostolorū, & ex epistolis Pau-
li. Residuum autem huius expositionis omitto: Tum propter breuitatē
seclandam. Tum quia satis diffuse traditur in glossa super psalmum.
Tum quia consideratis illis, quae sunt exposita de David in hoc psalmo
potest de facili applicari litera huius psalmi Christo pro eius persona,
partim pro mēbris suis, in quibus se dicit persecutionem pati. Act. 9. a.
Saul Saul, quid me persequeris?

MORALITER.

2. Exultent, & latentur, &c. id est, gaudeant exterius in facie,
& interius in corde.

† Et

GLOSSA ORDINARIA.

a In finem sermo. Cass. Agit hic de errore quorundam dicen-
cium omnia peccata esse ex vitio naturae, & creationis n̄ae,
bona vero ex libero arbitrio, qd̄ destruit dicēs mala oīa esse
à nobis, bona ex misericordia Dei. Quasi dicūt se delinquere, vel
fato, vel constellatio

† vide psal. 4.
† Dixit scelus
de improbo
in medio cor-
dis mei. Non
est timor Dei
ante oculos
eius, id est refi-
stentur mihi
in animo meo
scelera impio-
rum nullum esse il-
li dei timorē.

ne, vel necessitate
prouidentiae, sed po-
tius dixit, in seipso, id
est, deliberauit, nihil
impulit, vt delinqueret,
id ad q̄ creatus est, p̄
hoc iniustus. Et sic pa-
tet, q̄ nō ē timor dei
actu ante eum, qui tñ
imminet omnibus.
Nō est timor ante
oculos, quia dolus, id est, quia carni obedit non Deo, cum ra-
tio aliud insinuet, quod videat Deus, & si non alius, vel quod
videt ipse iniustus à Deo scit, vt inueniatur ab ipso eodem,
quod iniquitas sua est habenda odio apud Deum, & omnes
homines.

Cass. Primo asserit mala esse ex homine.

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS XXXV.

Dixit iniustus. Hunc psal. p̄mittitur talis titulus in trans-
latione Hieron. iuxta Hebraeū: Pro victoria seruo domini
David: Quod exponit sic aliqui, q̄ David fecit hunc psal.
pro victoria populi Israel gloriose exeuntis de seruitute
Aegypti ad seruiendum domino libere, secundum quod fuit dictum
Tharaoni. Exo. 5. a. Hęc dicit dñs deus Israel: Dimitte popu-
lū meū, vt sacrificet mihi in deserto, & licet litera huius psalm.
posset ad hoc applicari, saluo tamen meliori iudicio mihi videtur me-
lius, quod David fecit hunc psal. de seipso à persecutione Saulis pluries
diuinitus liberato, quod videtur ex tñ. psal. qui talis est in Hebr. eo.
Ad victoriam seruo domini David. Et huic nomini David p̄ponitur
litera

MORALITER.

1 Dixit iniustus. Hunc psal. v̄ fecisse David de Saule ipsum
nequiter persequēte, & de deo ipsum misericorditer saluan-
te.

PSALMVS XXXV.

a **D**ixit iniustus, &c. Cass. Duo sunt genera peccatiū, quia
vel infirmitate carnis nō pnt legi iusta legis. Vel blas-
phemi, q̄ libere peccāt, quasi de⁹ n̄ curet hoc, vñ ē dixit, &c. Peccantium
Aug. descriptio iniqui viri. duo genera.

* Theo. David cū
orā clamidis scyp̄sū,
lanetā Sauli demon-
strasset, ab eoq; bona
verba accepisset hūc
psal. cecinit accusans
impios, & Dei proui-
dentiam omnia pene-
trātē p̄dicans. Mis-
ruit autē Theologia,
& Vaticinationē: Id-
circo inscriptio in ti-

a In finem seruo domini psalmus David.

† Ixit iniustus, vt delinquat in semetipso
nō est timor dei ante oculos eius.

nem transmittit legentem.

* Theod. Dixit pro opinatur, & suspicatur, posuit. Opinatur
enim malitiā alumnus occulta eius cōsilia neminē intueris.

* Basil. ne quidem Deum omnia videntem timet.

c Non est timor Dei. Cass. Quia dolus noluit studere legi, qua
per ignorantiam excusetur.

a Quoniam

litera lamech, ad ostendendum, quod est datini casus, & sic li seruo do-
mini non refer tur ad populum Israel, sed ad ipsum David. Igitur secun-
dum hunc sensum psal. iste diuiditur in duas partes. Et primo agitur
de malignitate Saulis David persequentis, secundo de benignitate do-
mini ipsum liberantis, ibi: Domine in cælo misericordia tua. Cir-
ca primum dicitur sic.

1 Dixit iniustus vt delin. id est Saul firmiter disposuit, & deliberauit
de interficiendo David, licet iniuste de qua deliberatione habetur pri-
mi Regum vicesimo a. Et intellexit Ionathas, quod dissimulatum esset pa-
tri suo, vt interficeret David.

2 Non est timor, &c. q. d. Si ante oculos mētis eius timor domini
poneretur, à tanto malo retraheretur, secundum quod dicitur Prover.
15. d. Per timorem domini declinat omnis à malo.

† Quoniam

te. Moraliter autē pōt pōt de malitia demonis fidelē quēli-
bet persequentis, & de misericordia dei ipsum liberantis. Et
primo describitur demonis malitia cum dñ. Dixit iniustus, vt
delinquat in semetipso, &c. id est, diabolus obstinatus in malo.

a Quoniam dolose. Aug. Multi inquirunt iniquitates suas, sed cū dolo nolētes verē inuenire, & odire, qui cū eas agnoscūt, non dimittunt eas, sed defendunt, q̄ si sincere quererent, inuenirent, & odirent. Latet ergo illos, sed volentes q̄ se faciunt nolentes intelligere, nec excusantur de ignorantia.

b Verba. Aug. Ostēdit iniquitatē per partes, verba sunt iniqua & dolosa, id est, vel aperte mala, vel si bona, cum dolo. Cogitatio quoque cum posset esse bona de bonis, est de iniquis, & hoc est noluit intelligere, non nego posse sed nolle, vt bene ageret.

† blanditur ei (sub peccatū, & scelus, ante oculos,) vel adulatur aut blanditur sibi ipsi in oculis suis. † cessauit, vel desijt.

† abiecit. † vsque ad celos.

c Incubili. i. in corde, in quo sibi cōplacent opera mala, & hoc est, astitit omni viā, cū studio, & mora. inuenit quidem & sciuit esse mala, sed tamen non odiuit.

† quam pretiosa est misericordia tua Deus.

Noluit. Aug. Non q̄ non potuit, perniciosius agit cōtra seipsum, q̄ quod potest, non vult. Sunt enim quædā, quæ & si volunt, non intelligere

Matth. 6. a.

homines possunt, vel in principio erat verbum, & vt tamen bene agerent, intelligere possunt.

* Basil. & Theo. Volens libensque hanc ignorantiam habet, nolens ea, quæ fecit expendere, & odio habere iniquos actus. Illud autem non odiuit, id est non execratur. Aquila, non abiecit: Theodotion, non expulit.

* Chald. absceidit intellectum à bene operando.

In cubili suo. Aug. i. corde, vbi præcepit dñs orare clauso ostio, vt nihil extrinsecū à dño petamus, q̄ si petimus ostium pater, turba malorū cogitationē videt. Si extra est tumultus vel in cubili sit quies, q̄ erit, si sit ibi bona coniunx sapientia dei: Quod si ibi mala vxor sit, nec ibi est quies, & ita nusquā.

C Tria propter quæ homo in domo, quæ scire non potest.

Tria. n. sunt q̄ hominem in cubili, vel domo quiescere non

finiunt

finiunt. Fumus carnis, scilicet concupiscentia. Stillidium, id est peccata, quæ a' unde proficiunt. Mala coniunx, sapientia, scilicet, carnis, quæ est inimica deo.

d Domine in celo. Cass. Bona ex deo p̄ misericordiā. Quamala sunt ex hoīe, sed bona ex misericordia. O domine in his, q̄ ce

a Aug. non nescit ibi Deum uidere. **b** Dei scilicet. Cuius timor non est ante oculos. **c** Aug. id est, ut inueniat iniquitatem, & odisset. Sed noluit inuenire.

a Quoniam † dolose egit in conspectu eius, vt inueniatur iniquitas eius ad odium. † Verba oris eius iniquitas, & dolus.

a Cass. Imprudentia aliquando uenia, uoluntari malæ semper poena. Quod potuit, & si non illud, in principio erat uerbum, &c. **b** Potius.

† noluit intelligere, vt bene ageret. Iniquitatem meditatus

a Hoc est, quod supra in seipso. Aug. in quo si mundum, quiesceret. Perseueranter. **b** Pronus fuit iniqua operari. **c** Aug. qui non potest ea carere penitus, debet uel odisse, quam Deus odit, ut mente seruias legi Dei. Summa mali. Ad cumulum nequitie.

est in cubili suo, astitit omni viā non bonæ, malitiam autem

a Sed dilexit. Est. **b** Sed. **c** Cass. & ueritatem tuam per nubes hominibus præstas. Venit.

a non † odiuit. Domine † in celo misericordia tua, & veritas

a Qui sunt isti, qui ut nubes uolant, & quasi columbæ ad se. Margabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem. Doctores. **b** Cass. Et iusti montibus comparantur. Aug. ut integra, & rotunda. Aug. id est montes implentur iustitia, per iustitiam nunt montes. per iudicia profundi in peccatis, hi multi, montes pauci. **c** Cass. non seculi. Iudicia sunt incomprehensibilia, quia homines, rationales, iumenta, irrationalia.

† tua vsque ad nubes. Iustitia tua, sicut montes Dei, iudicia tua

a Aug. qui utrosque fecit utriusque temporalia saluat, quia & temporalia a deo. **b** Carnales. Qui hæc amant cum iumentis. Temporaliter.

† abyssus multa. Homines, & iumenta saluabis domine, † quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam

a Saluabis, sicut multipli.

a Sed præter iumenta. Aug. ibi homines secum. An Adam hic filii hominum secundum Christum, tamen aliquando filii hominum generant homines. **b** Cass. Ad similitudinem aui, in protectione ueteris, & non iumentis.

† Deus. Filij autem hominum, in tegmine alarum tuarum

* Theo. Veritas tua ad omnes perueniet per Vates veluti p̄ quædā nubes, q̄ salutarē imbrem ipsi suppeditat. Iudicia abyssum dixit. Vt. n. huius fundus perspicere nequit, sic tuorū iudiciorum cognitionem comprehendere non possumus.

f Iudicia tua. Aug. quod horū miseris, hos excæcas, nulli sunt penitus scrutabilia, tamen utrosque saluas, hos corpora liter tantū, illos, & spiritualiter, in quo magna misericordia.

g Homines, &c. Etiam temporalia a Deo esse ostendit.

* Basil. & Theod. Tua benignitas ad iumenta peruenit, & nō modo homines, verumet̄ ea, quæ propter homines facta fuere nutrienda, etiam per hæc homines beneficijs afficiens. **F**

h Filij autem hominum. Homines temporalia cum bestijs sperant, sed sancti misericordiam cælestem.

2 Inebria-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quoniam dolose. s. cum David faciens eum generum suum, vt sic occideretur gladio Philistinorum, prout habetur 1. Reg. 17.

2 In conspectu eius. scilicet Dei, quia nulla dolositas latet eum.

3 Vt inueniatur, &c. Cum enim Saul non potuit occidere David latenter, ac dolose gladio Philistinorum, persecutus est eum patenter, manifestans odium, quod conceperat contra ipsum.

4 Verba oris, &c. Quando suasisit Ionathas, de quo confidebat David sicut de seipso, quod adduceret David, vt moreretur 1. Reg. 20. c.

5 Noluit intelligere. quia cum Ionathas innocentiam David allegaret, Saul intelligere noluit, sed magis indignans Ionathan lancea percutere voluit, vt ibidem dicitur.

6 Iniqui. quia de nocte vigilans cogitabat quō posset David capere, & eum occidere. **7** Astitit omni viā. i. malæ, q̄ paratus fuit persequi David per vias pessimas, s. super abruptas petras, q̄ solis ibicibus sunt peruiæ, vt habetur 1. Reg. 24. a. Vel astitit omni viā non bonæ, quia paratus erat omni cōsilio malo acquiescere, ideo subditur: Malitiā autem non odiuit. **8** Domine in celo. Hic consequenter agit de benignitate Dei, quæ primo declaratur generaliter, secundo specialiter, ibi. Filij autem hominum. tertio singulariter sibi. Non veniat mihi pes superbiæ. Primo ostēditur generaliter erga oēs creaturas viuentes vita animali. Circa quod sciendū, quod misericordia superexaltat

perexaltat iudicium. Iac. 2. c. Vnde inter Dei proprietates tenet quādā excellentiā, propter quod dicitur, q̄ misereri est eius propriū. Et ad hoc ostendendum dicitur. Dñe in cē. mi. tua. tanquam in loco superiori.

9 Et veritas, &c. Quæ sunt inferiore celo.

10 Iustitia tua, &c. quæ vt in pluribus sunt inferiores nubibus.

11 Iudicia tua abyssus. id est, hominibus abscondita, verumtamen quia ista apparent aliquando per affectus, & maxime Dei largitas, de Diuino, qua principaliter hic agitur, ideo subditur.

12 Homines, & iumenta, &c. quia non solum creatura rationalis saluatur per Dei prouidentiam, sed etiam brutalis, quia animalibus dat pilos pro vestitu, & auibus plumas, & eis de victu prouidet sufficienter sine solitudine eorum.

13 Quemadmodum multiplicasti, &c. quasi dicat ex multitudine misericordie tuæ procedit, quod non solum rationalibus creaturis, sed etiam irrationalibus, ita prouideres.

14 Filij autem hominum, &c. Hic consequenter ostenditur diuina largitas specialiter, s. circa homines, qui coipso, q̄ sunt ad imaginem Dei facti, sunt ad bonum excedens creaturam irrationalem ordinati, s. ad bonum rationis, quo si bene vtantur, ad beatitudinem super naturalem ulterius deducuntur, & hoc est, quod dicitur: Filij autem hominum, scilicet, rationaliter, & iuste viuendum.

15 In tegmine alarū tuarū, &c. id est, in beatitudine recta, & abscondita

MORALITER.

1 Quoniam dolose egit, &c. sub specie boni ad malū inducēdo. **3** Vt inueniatur iniquitas eius ad odium. querit enim principaliter discordias, & odia.

5 Noluit intelligere, &c. Id est, noluit intellectum suum applicare ad bonum.

6 Iniquitatem meditatus est in cubili suo. Id est, in peccatoris animo, in quo quiescit, sicut in cubili proprio.

7 Astitit omni viā non bonæ. i. malæ inducens ad ipsam homines

prout potest.

† Malitiam autem non odiuit. Id est, dilexit.

8 Domine. Hic secundo describitur miscdia dei saluantis, cum dñs: Domine in celo misericordia tua, &c. q̄ d. extenditur a sup̄ premis calis vsque ad hæc inferiora. ideo subditur.

12 Homines, & iumenta saluabis, &c. Filij autem hominum. id est, imitatores rationaliter viuendum.

15 In tegmine alarū tuarū sperabunt. id est, in protectione tue gratiæ pro presenti, & gloriæ pro futuro.

Inebria-

A *Inebriabuntur.* Aug. Non potest res exprimi, sed per hoc si multitudinem innuit, ut pleni mentem perdant, ne suos iam agnoscant patres filios ceterosque amicos. Vel tunc in re ebrii, qui modo sperant.

b *Torrente.* Q. Impetus erit gratiae, & misericordiae ad inebriandos.

* Theodor. Innuit

non tantum doctrinae flumina, sed mystici cibi voluptatem, abundantiam vero horum bonorum torreni assimilant, primum quidem, quia non fuere a principio, deinde homines adhortando, ut accedant, & bibant, quia non est perenne flumen, sed torrens ad tempus fluens. Qui namque in hac vita non accesserunt, post hunc discessum aq̃s sacris non perfruentur. Et ostendens natura affluentiam bonorum esse perpetuam, sed ob dispensationes torrentes fieri subnixam apud te est fons vitae.

Aug. Torrente. Non est transitoria si beatitudo, sed copiosa. Vel voluptas tua in homine omnia rumpit obstacula. Vel sapientia Christi torrens, quia subita, & rapida.

c Quoniam

c *Quoniam apud te est fons vitae, & in lumine tuo videbimus lumen, &c.* Cass. Apud te Christe est fons, id est initium omnis boni, & in tuo lumine, quia per eius praedicationem videamus lumen patris, & spiritus sancti, & ideo praetende, ut in hoc seculo tutius catur.

* Basil. & Theod.

Apertè sanctae Trinitatis mysterium aperit. Nam fontem vitae Unigenitum dei verbum nominavit. sic se per Hieremiam nominat, Me dereliquerunt fontem aquae vitae. Et in lumine videbimus lumen. Illuminati a Spiritu sancto Unigeniti tui radios intuemur. Nemo enim dicere potest Dominus IESVS nisi in Spiritu sancto, & illum Deus nobis manifestavit per spiritum suum.

* Theodoret. Cum perfecta Virtus veris opinionibus, & rectis actionibus sit definita, his qui eam possident misericordiam, & iustitiam promissit.

* Theodoret. Symmachus. Vbi cadunt operantes iniquitatem, illuc impelluntur, & nequibunt stare.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

condita apud te, secundum illud Esd. 6.4. b. Oculi non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quae praeparasti diligentibus te, ideo subditur.

1 Inebriabuntur. id est, saturabuntur absque tamen fastidio.

2 Ab vbertate domus tuae. id est, domus caelestis gloriae, secundum quod dictum est supra psalm. 16. d. Satiabor cum apparueris gloria tua.

3 Et torrente voluptatis tuae potabis eos. hoc additur ad ostendendum perfectionem refectionis gloriae, quia apud nos refectionis perficitur ex cibo, & potu.

4 Quoniam apud te, &c. Deus enim est vita per essentiam, et omnia sunt in eo vita, secundum quod dicitur Ioh. 1. Quod factum est, scilicet in creaturis, in ipso vita erat. Creatura enim antequam crearetur non erat aliud, quam creatrix essentia, quae est per essentiam ipsa vita, ut dictum est.

5 Et in lumine, &c. id est, in lumine creato gloriae videbimus lumen tuae essentiae, quod videri non potest ab intellectu creato, nisi ad hoc eleuetur per lumen gloriae fortificans lumen naturale intellectus creati, sicut nec oculus noctuae posset videre lucem solis, nisi aliquo addito sibi fortificaretur, propter quod dicitur 2. Metaph. quod sicut se habet oculus noctuae ad lumen solis, ita intellectus nostris ad eam, quae sunt manifestissima in natura, per quae intelliguntur divina, quae de se sunt manifestissima, sed virtutem intellectus nostri excedentia, sicut & lux solis est maxime visibilis, tamen improporcionata noctuae oculis. Et quia ad hanc

hanc visionem non possumus perungere, nisi per divinam gratiam, ideo subdit David deprecando.

6 Praetende misericordiam. id est, dirigentes cognitionem suam naturalem quantum possibile est ad te illustra fidei cognitione.

7 Et iustitiam tuam. id est, viventes secundum rectum iudicium rationis rectifica rectitudine gratiae tuae, quae sola iustificat perfecte, et sic semper contingit, quia gratia est perfectio naturae, & ideo dirigentibus se in Deum quantum possibile est virtute naturae, non denegatur perfectio gratiae.

8 Non veniat, Hic consequenter ostenditur divina liberalitas singulariter quantum ad ipsum David, qui deprecando dicit: Non veniat, &c. id est, pes Saulis superbi, & suorum satellitum ad me pro sua voluntate conculcandum.

9 Et manus peccatoris. id est, persuadentis mihi malum.

10 Non moveat me. Supple à rectitudine veritatis, & iustitiae. Vel aliter.

Non veniat mihi p. su. id est, demon, qui per superbiam decedit, non me subiciat sibi per peccatum mortale. Et manus peccatoris, id est, potestas demonis in peccato obstinati. Non moveat me, à statu gratiae. Et utrunque fuit concessum aliquo modo ipsi David ex divina largitate, quia non fuit datus in manu Saul ipsum persequentis, licet aliquando per Sathan in peccatum mortale inciderit, tamen per penitentiam surrexit, & in finali gratia decessit.

11 Ibi ceciderunt. Quia perseverantes in peccatis frequenter traduntur in manibus inimicorum temporaliter, & in potestatem demonis finaliter traduntur.

PSAL-

MORALITER.

1 Inebriabuntur ab vbertate, &c. id est, caelestis gloriae, ubi totus satiabitur appetitus.

5 Et in lumine. Nam in lumine gloriae finito videtur Deus, qui lumen est infinitum.

6 Praetende misericordiam tuam scientibus te. Scientia practica cui amor est annexus, accipitur tamen large praxis.

7 Et iustitiam

7 Et iustitiam tuam. id est, coronam iustitiae tuae.

8 Non veniat mihi pes superbiae. id est, diaboli, me deiecit conculcando.

9 Et manus peccatoris. id est, diaboli in peccatis obstinati.

10 Non moveat me. A statu iustitiae.

11 Ibi ceciderunt, qui operantur. Nam à gratia dei cipiuntur per demonem, & postea conculcantur in gehenna.

ADDITIO.

In psalm. 35. Dixit iniustus, ubi dicitur in postil. Circa quod sciendum, quod misericordia super exaltat iudicium:

Licet verum sit, quod misereri, & parcere, proprium sit Dei, ut in Collecta cantat ecclesia. nec tamen per hoc veritas divina debet dici inferior, quia misericordia Dei, sicut nubes sunt inferiores caelo, prout postil. dicit. Nam misericordia dei de Deo secundum operationem in creaturis, in quantum defectus aliorum subleuat respectu cuius dicitur in psalm. Misericordiae eius super omnia opera eius. Sed veritas divina, siue accipiat essentia liter, siue personaliter, appropriando eam filio patri coeterno, prout Ioh. 14. a. Ego sum via, veritas, &c. nullo modo tamen debet dici inferior, quia eius misericordia, ut est manifestum. Sed ad

Sed ad intellectum horum versuum attendendum est, quod David in hoc loco tractat de quibusdam operationibus divinis, prout referuntur ad creaturam rationalem, scilicet, misericordiam, & veritatem, & iustitiam, & iudicium. Sed in hoc loco cum dicitur, veritas Dei, intelligitur fides, ut in 1. Tim. 2. b. Omnes homines vult Deus ad agnitionem veritatis venire, quod intelligitur de veritate fidei, & sic in pluribus locis. Manifestum est autem, quod misericordia Dei maxime relucet in caelo, ubi beati misericordiam dei plene consequuntur, ut Matt. 5. a. Cuius ratio est. Nam gloriam caelestem nullus de condigno secundum legem commereatur. unde Apostolus ad Ro. 8. d. Non sunt condignae passionibus huius seculi ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis, & sic manifestum est, quod in caelo maxime relucet misericordia dei in beatis, & ideo

A ideo dicitur *Domine in celo misericordia tua*. Sed fides Dei non hēc locū in existentib. in celo, quia per clarā visionē excluditur saltem quantū ad actū, & ideo fides dicitur esse vsque ad nubes, q̄ q̄dē nubes sunt inferiores celo, & in regione corruptibili, & s̄m visum n̄m ipsi celo appropinquant, & sic per nubes propriē intelligit̄ status iustorū existentū in via, in quib. diuina veritas maximē relucet, s̄m fidē formatā, & sic propriē dicitur *Veritas tua*. i. fides tua vsque ad nubes. Consequenter quia iustitia diuina est fortissima, sic quod nullus ei resistere possit ideo dicitur *Iustitia tua, sicut montes Dei*. Sicut. n. montes altissimi, q̄ dñr montes Dei, sunt inaccesibiles, sic iustitia diuina ē, q̄ in his inferiorib. relucet, est irresistibilis. Iudicia autē dei, q̄ inuestigabilia sunt, & incōprehensibilia recte dicuntur abyssus multa, quia sicut abyssus est abscondita ab oculis hominū, sic & diuina iudicia. Iste v̄ sensus proprius p̄dictorū versuum, sed vltius videndum est, quomodo continuatur sententia horum versuum p̄cedentibus, & sequentibus.

Pro quo sciendum, quod hic respondet psal. cuidā tacitæ q̄oni. Cum .n. de p̄dicto iniusto, s. Saule tot mala dixisset, intm̄, q̄ peccata sua non ex ignorantia simplici, sed potius ex affectata p̄cederent, & hoc cum dicit. *Noluit intelligere, vt bene ageret*, & insuper, q̄ ipsum Dauid persequatur ex certa malitia, & ex odio iustitiæ, & hoc cū dicit: *Malitiam autē non odiuit*, quæ quidē circumstantiæ maximē aggrauant delictū.

Quomodo
Deus tolerat,
quod impius
p̄sequatur iu-
stū;

B Ex istis potest oriri quādā q̄o admiratiua, quæ aliquando a prophetis in similibus casib. mouetur, s. q̄o Deus tolerat, q̄ impius talis pessimus persequatur seu opprimat innocentē, & iustum, vnde Abacuc. i. d. in simili deo sic loquebat. *Quare non respicis super iniquē agentes, & taces deuorante impio iustiorē se?* Ad hoc respondet Psal. quod hoc non prouenit ex debilitate iustitiæ diuinæ, q̄a iustitiæ tuæ, sicut mōtes Dei. Neque etiam ex hoc, quod hæc inferiora non consideret prout quidam errantes dicebant, Job. 22. b. *Circa cardines perambulabat, nec nostra considerat*, & hoc cum dicit. *Iudicia tua abyssus multa*, quia pertingant penetrando vsque ad intima, & secreta. Sed potius p̄dicta tolerantia prouenit ex hoc, q̄ vera felicitas, & p̄miatio est in celo, vbi misericordia dei relucet

relucet p̄miando iustos in via beata, & immortalī, de quo dicitur *Domine in celo misericordia tua*, & c. Similiter in bonis in hac vita existentibus est felicitas inchoatiua per gratiam, de quo dicitur *Veritas tua vsque ad nubes*, quod intelligendū est de veritate fidei formate, q̄ in hac regione corruptibili attingit.

Consequenter declarat quedam, quæ ad beatitudinē p̄tinent, & primo quantum ad beatitudinē imperfectā, quæ est in statu viæ per sp̄e, & hoc cū dicit: *Fili autē hominū in tegmine alarū tuarū sperabunt*. Secundo quantum ad beatitudinē p̄fectā, quæ est in re. s. in statu gloriæ, & hoc cū subiungit. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ*, & c. exponatur omnia vni p̄s. vsque ibi. *Ibi ceciderunt*. Vbi postquam ostenderat vbi sit vera p̄miatio, consequenter declarat vbi sit vera punitio, s. in vltimo supplicio infernali, vbi nulla est redēptio. de quo dicit. *Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem*, expulsi sunt neq; potuerunt stare, quia non est ibi possibilitas redeundi ad statum gratiæ. Et sic patet qualiter quæstio tacite in hoc psal. mota, soluitur sententialiter, eo modo quo infra in psal. 72. scilicet. *Quoniam bonus Israel Deus*, expresse mouetur, & soluitur prout ibi largius patebit.

REPLICATA.

In Psal. *Dixit iniustus*, & c. Burg. notat possil. circa illum psal. sum. *Domine in celo misericordia tua*, & c. quia dicit ex cōgruentia misericordiam inter ceteras dei proprietates habere quandam p̄cellentiam, iō dñr misericordia in celo, *veritas autē vsque ad nubes*, & c. Burg. rustico more se opponit in his, quæ humano modo transferuntur ad diuinā, quæ translatio ex contrariis congruentijs p̄rio modo fieri pōt, sicut Christus dicit leo, nunc ouis, nunc rex, nunc vermis, & c. ita ē nubes, abyssus, mōtes, inferius, superius, & c. quia. n. miscēgi dei effectus sūt nobis magis familiares, p̄nt describi p̄ mōtes nobis manifestos. Iudiciū autē per abyssum nobis occultatā, & econuerso miscēgia rōne interminabilitatis pōt circūloq̄ p̄ abyssum, iudiciū autē rōne timoris quasi in p̄spectu manifestū est, vt mōtes putat narrat beatus Hieronimus hanc vocē. *Venite ad iudiciū*. semper aurib. suis insonuisse. Rusticale igit̄ est ex his facere materiā dispositionis, q̄ p̄rijs modis sic pōt interpretari, & applicari.

GLOSSA ORDINARIA.

Cass. Psalms tertius, alphabeti imperfectio: Totus de correctione morum.

a *Psalmus Dauid*. Psal. hic est quasi vestis Christi, quæ totum corpus eius operiat p̄ceptis, & protegat ab aduersis, & quasi sinu cōsiliij teneat. Potio cōtra illos, q̄ murmurat de flore malorū, labore bonorum, quasi oia casu agatur, vt mūdo sp̄re Deo adhæreant.

C *Noli imitari malignos, nec a mulieris facientes iniquitatem*, vel ne irascaris, vel inuidens ob prosperitatem malignorum. Alii vertunt, noli contendere cum malignantibus, & infra.

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS XXXVI.

Noli amulari, & c. Huic psal. p̄mittit talis titulus in Hebræo, & i translatione Hieronymi iuxta Hebræū, *Dauid*, absq; aliqua additione, nisi q̄ in Hebræo p̄ponit̄ l̄ra lamech ad designandū, q̄ Dauid ē datui casus, & est sensus, q̄ hic psal. appropriat̄ ipsi Dauid tanq̄ autori. De materia verō huius psal. sciendū, q̄d multi vidētes Saulē regē, & Doeg armigerū suū, & postea Absalō, & Achitophel, & plures alios iniqua agētes t̄paliter p̄sperari, & Dauid innocentē, & parētes suos, & fratres suos, & multos alios iustos, tūc & postea t̄paliter affligi declinabāt ad malū, & recedebāt a bono, quasi de curā d̄ actib. hominū nō hēret. Et iō Dauid fecit hūc psal. ostēdēs, q̄d p̄speritas malorū sit p̄tēdēda, & iustorū appetēda, q̄a iusti sp̄s sunt melioris p̄ditionis ē in p̄senti, licet hominib. bona sensibilia t̄m p̄siderātib. p̄rū videat. Diuidit igit̄ iste psal. in duas partes, q̄a primo facit suā deductionē. scdō ponit quādā monitionē, ibi. *Expecta dñm*. Prima in duas, q̄a primo declarat p̄positū ex eo, q̄d iusti, & iniusti in p̄senti habēt: Scdō ex eo, q̄ in futuro recipiēt, ibi. *Nequit dñs*. Prima in duas, quia primo ostēdit p̄positū ex p̄ditione boni. scdō ex adiunctione mali, ibi. *Observabis peccator*. Prima adhuc in duas, q̄a primo ostēditur p̄positū ex boni conditione, scdō ex eius duratione, ibi. *Noli amulari*. Circa primum Dauid facit talē rōnē, illa prosperitas est melior, & magis appetēda i qua quis affequit̄ maius bonū, sed prosperitas iustorū in p̄senti

adhercant. Monet igit̄ ecclesia, ne q̄s malignātes imitet, sed q̄d boni sperat̄ a dño postuletur, q̄ p̄futura, & æterna dat.

PSALMVS XXXVI.

Noli emulari. * Basil. & Theo. Dauid experientia edocet̄ malorum felicitates mi-
feras describit. Illud autē. *noli amulari*, Symmachus ne contēdas, Aquila ne imitare, apud Hebræos hic psal. mus alternos versus habet scriptos ordine alphabeti.

Psalmus Dauid XXXVI.

Noli amulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Quoniam

tanquam **†** foenum velociter **†** arescent,

senti est hūmōi, ergo est magis appetenda. Maiorē huius rōnis Dauid supponit tanq̄ per se manifestā, quia nō h̄t appetibile, nisi inquantū bonū, & ideo quantū h̄t de bonitate t̄m h̄t de appetibilitate. Minorē autē declarat ostēdēdo primo, q̄ prosperitas malorū in p̄senti modica est. Secundo q̄ prosperitas iustorū ē in p̄senti est magna, ibi. *Spera in dño*. Circa primū sciendū, q̄ inter bona hominis, bona t̄pōliā, q̄ sunt exteriora, sunt modica, bona autē anime, quæ sunt virtutes, & sciētiæ, sunt maxima, bona vero corporis sunt media, prosperitas autē t̄pōralis malorū, est in bonis exteriorib. seu corporis tantū, & ideo se non extendit ad maiora bona ipsi hominis, p̄p quod non est appetenda, & hoc est, quod dicit. **1** *Noli amulari*. id est, noli imitari malignantes in suis operibus. **2** *Neque zela*. id est, amaueris. **3** *Facientes iniquitatem*. tales. n. non sunt imitandi, nec amandi inquantum mali, quia licet natura sint ex charitate diligendi, quādiu sunt in p̄senti vita, in qua possunt ad bonum reuerti, tamen eorū malitia est odienda, & sic loquitur saluator, Luc. 14. f. *Si quis venit ad me, & non odit patrē suū, aut matrē, & c. non potest esse me discipulus*. Subdit autem rationem p̄dictorū di. **4** *Quoniam tanq̄ fenū velociter arescent*. Fenū, & olus, cito desiccatur, q̄a parū in terra radicanē, & sic modicū attrahūt de humore virore nutriēte, & p̄ruātē, sic appetit̄ malorū radicanē in bono sē libili, q̄ h̄t modicū de bonitate, & sic ei⁹ appetibilitas cito trāsit, & ei⁹ adeptio, & p̄tinuatio, fastidiū iducit, sicut patet d̄ cibo quē famelic⁹ appetit, satiatus vero abhorret, & reiecit.

Spera

MORALITER.

1 *Noli amulari, & c.* In expositione l̄rali libri, s. psalmorum d. xi,

dixi, quod tēpore Dauid multi videntes malos homines temporaliter prosperari, & bonos frequenter conculcari, ex hoc

A *Olera herbarum.* Aug. Modò est hyems, etas verò iudicij dies, de die aut illa nemo nouit, neque filius neq; angelus neque homo. Sed quomodo dicit filius nescire qui omnia nouit q; pater. Sed ut dicit. Letus dies, quia letos facit. Sic filius, scire & nescire nobis, quib; magister missus est q; scire vel nescire facit. Arbor altæ radicis per charitatem, modò arida tunc gloriosa: quia nondum apparuit quod erimus.

† herbarum ger
men viride.

August. Cass. Olera non hortorū, sed herbarum, id est, vilissima quæ p agros sponte nascuntur. Fœnam nobiles qui facile proficiunt, olera mediores: sed & illi citò rescunt, & hi decidunt.

* Bas. Idem & Isaias,

B Omnis caro fœnum.

b Spera. August. bona quæ in domino, & ut speres fac bona: quæ ut facias, excole terram. Alia litera tuam, scilicet corpus, & sic delectaberis in virtutibus eius: unde non in te sed in domino delecteris. Quia si dabit æterna quæ petit ratio hoc quidem iustis. Quia si peccator es, confitere peccata & sic item spera bona q; in dño, & ipse dabit.

† volue super
dominū com-
menda domi-
no, aut expo-
ne coram do-
mino.

† race domino
& spera in eo,
vel expecta do-
minum & fer-
dorem, pro-
pterea, aut
sine agere, de
mihum & ex-
pecta ipsum.

† hereditate
possidebunt.

† impius,
† contempla-
bitis.

* Theo.

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Spera in domino. Hic consequenter declarat q; iusti in presenti etiam assequuntur maius bonum, quod est bonum virtutis, & non solū bonum virtutis politica, quæ est per acquisitionem, sed etiam virtutis infusæ quæ est per gratiam, & etiam aliquando cum hoc temporalem abun. lantiam, licet non semper quia est de minoribus bonis: propter qd eorum prosperitas etiam in presenti est appetenda, & hoc est quod dicitur: Spera in domino. figendo appetitum in summo bono.

Delectatio.

2 Et fac bonitatem. id est, opera bona. **3** Et inhabita terram, & pascaris, &c. quia sicut dictum est: Iusti cum bono virtutis aliqñ assequuntur affluentiam in temporalibus bonis. **4** Delectare, &c. Delectatio dicitur quasi de alio lætatio: igitur in domino delectari, est de bonitate eius lætari, quæ sugitur per cognitionem & amorem.

5 Et dabit. Iusti enim non petunt a Deo simpliciter nisi bona gratiæ, & virtutis quæ semper dantur petentibus, quādo petunt pro se, & perseuerant, quod faciunt iusti: De aliis autem bonis inferioribus non faciunt petitiones, nisi sub petitione, scilicet, si expendant honori diuino & salutis suæ, vel aliorum: & hoc etiam modo Deus eos exaudit.

6 Reuēla domino. non ei aliquēd manifestando, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius, & ab æterno, sed in oratione coram eo tuum desiderii explicādo, & directionē eius petendo. **7** Et ipse faciet. quia sicut natura nō deficit in necessariis, sic nec auctor nature multo min⁹.

8 Et educet, &c. ponendo opera iustitiæ tuæ aliis in exemplum virtutis. secundum quod dicit psal. Mar. 5. b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona.

9 Et iudicium tuum. iudicium est effectus iustitiæ, & per hoc designatur, quod Deus iustos facit prosperari in operibus iustitiæ usq; ad perfectionem debitam. Et per talem modum loquitur sapiens Prou.

4. c. Iustorum semita quasi lux splendens, & crescens usque ad perfectum diem. id est, usque ad perfectionē iustitiæ, sicut ascensu solis perficitur in meridie: & quia Deus tanta bona confert iustis etiam in presenti, ideo subditur.

Subditus

MORALITER.

† hoc declinabunt ad malè agendum propter quod Dauid fecit hunc psal. ostendens, q; prosperitas malorum est contemnenda & aduersitas bonorum non est abhorrenda, quia semper

* Theod. Deo te ipsum, & tuas actiones offer, & ab ipso auxiliū expecta.

c Noli æmulari. Aug. Ne autem moueat te à perseuerantia prosperitas malorū. Vel si faciūt iustis iniqua. Quia & si tibi aliqua, ne irat⁹ sis. Quia & si grandia ne furiosus sis pferam no

li emulari ut malig. id est, ut eodem modo malignus sis, quia mali extra terminos terræ viuuntium damnabuntur.

d Dine. Aug. Ira, subita: furor diutinus: sed utraque deferenda, per quæ peccatur.

Cass. Hoc dicitur ei qui adhuc infirmus timet, cur non sibi bona. Noli æmulari, ut malig. id est voluntariè malus sis: imitando eum qui maligne faciendo ad tempus floret.

e Et adhuc pu. August. Post istam vitam paruum nōdum eris, ubi erunt sancti, quibus dicitur: Venite be. p. me. sed poteris esse in illa requie in quadri- ues Lazarus vidit: in qua securus expectes diem iudicij: quando recepto corpore angelis equaberis. Sed quomodo Lazarus erat in requie, cum nōdum esset missa hostia? In spe ex toto, in re partim: quæ nec igne

-Pascere veritatem (vel fidē i. doce fiduciam in Deū aut viue in fide & veritate cū proximo. Alii uertunt pascere fide habere in omni vita in Deum. Chas. inter. Confide in verbo domini, & rebo- rare in fide & veritate)

Matt. 25. c. Luc. 16. † abominatiō- nes, scelerata, cogitationes.

teris.

F

10 Subditus esto dño. humiliter & deuote scruiendo. **11** Et ora eum. q. d. tunc cōfidenter poteris orare eū, quia consequeris intentū si tamen oratio sit pia, pro te, & perseuerans, qualis est oratio iustorum.

12 Noli emulari. Hic consequenter ostenditur, q; prosperitas iustorum est maior et in presenti, & hoc ex duratione, quia prosperitas malorum consistit in bonis temporalibus, transitoriis, & corruptibilibus, ut patet ex prædictis: Prosperitas aut iustorum consistit principaliter in bonis animæ quæ sunt corruptibilia, in quantum manēt in anima separata, propter quod dicitur: Noli emulari. in eo, hoc est peccatore qui non vadit per viam legis diuinæ, & rationis rectæ, sed secundum impetum passionis suæ, secundum quod dicitur Esa. 53. b. Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisq; in viam suam declinauit. Et talis in via sua prosperatur, qñ obtinet quod intendit. Ista tamen prosperitas est magis aduersitas, quia & si sit alicuius boni temporalis additamentum, est tamen boni spiritualis detrimentum, secundum quod dicit Aug. in sermone de Innocentibus: Lucrum in arca damnum in conscientia, tulit re- stem, & perdidit fidem, acquirit pecuniam et amittit iustitiam: & ideo de talibus dicitur hic: Noli emulari. id est, imitari.

13 In eo qui prosperatur, &c. id est, facta illius qui prædicto modo prosperatur, cuius prosperitas est magis aduersitas indicanda.

14 Define ab ira, &c. scilicet, talium qui frequenter passiones iræ nimium excedentes patiuntur ad complendum suas iniquitates, ideo subditur.

15 Noli æmulari, &c. Et subditur causa. **16** Quoniā qui, &c. Salte in morte naturali, & frequenter anticipantur & moriuntur morte innaturali, scilicet, gladio, veneno, vel aliquo hmoi.

17 Sustinētes, &c. id est, patienter expectantes eius ben. placitum.

18 Ipsi hereditabunt, &c. scilicet, viuuntium quam perpetuò possidebunt, & frequenter in hac terra diutius malis hominib; viuunt. ideo subditur.

19 Et adhuc pusillum. scilicet, temporis. **20** Et non erit peccator. Subtrahens de medio modo prædicto.

21 Et quæres locum &c. quia frequenter pro suis malitiis non solum destruantur in personis propriis, sed etiam loca eorum, & posteritas tota.

Manfueri

semper sunt melioris conditionis etiam in presenti: licet hominibus sensualitatem sequentibus contrarium videatur, & sic patet q; casus literalis huius psal. est simpliciter moralis, propter quod non est alia moralitas requirenda.

A materialem, nec vermem conscientie cor rodentis sentiebat. **Sustinentes.** * Basi qui diuinam spem sequuntur & vitam mansuetam amplectuntur voluptate habent perpetua conscientie iudiciem. **a** *Observabit &c. Cass.* Dico quod boni non debent malos amulati, subdit malos super bonos invidia torqueri, quia non similes illis, & ideo pudor est eos amulari. **b** *Stridebit, &c. Cass.* Dum videtur iustum se credit accusari. *Stridet.* quoniam non potest subvertere conatur occidere. **c** *Dominus autem, &c. Cass.* Sic & nos videntes perituros, irideamus & presentes gratias consolationis. **d** *Gladium, &c. Cass.* Si neque blandis neque minis ager, pena aggreditur. Si nec sic proficit, insidiatur dolis, quando bene loquendo

a Non quicunque sustinentes, sed qui patienter tolerant. **b** Viuentium. **c** Quid ibi eis? **Aug.** Mali in exercitiis tibi, omnia pax.

Manfucti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in

a Tunc pax, sed quomodo bellum. **Cass.** Quasi occultis insidijs. **b** Ut alliciat. **c** Si non potest. **d** Ut faciens belua.

multitudine pacis. t Observabit peccator iustum, et stridebit

a Irrisibilem videt, & videre suos facit.

c super eum detibus suis. Dominus autem iridebit eum, quod

a Prospicere suos facit. **Quod ipse non videt.** Vnde hoc? **Vide & tu cum Deo.**

b Semper enim vindicatur in impium si se convertit hic, v. in Paulo, si non in futuro. **c** Quo retribuatur.

d Etiam. **Aug.** Ecce aperta impugnatio.

niant prospicit quod veniet dies eius. gladium t euaginaue-

a Ecce occulta per insidias. **b** Dolos. **c** Arcu. **d** Qui sibi non sufficit.

runt peccatores, intenderunt arcum suum. Ut deiciant pa-

a Qui nec habet opem ab alio. **b** Gladium euagina. **c** Ut martyres. **d** Sed.

perem & inopem, ut trucident rectos: corde. Gladius eorum

a Quasi occidendo alios in corpore, se occidat, in mente, quod non nocet sed potius est dolus nanis.

Aug. Tibi extra, tibi intus nocent, quasi per corpus suum quis mittat gladium, ut cedat tunica. **q** Vnde veniat. **b** Tamen. **c** Aug. Insidias trahuntur ne noceant iusto qui & si spoliatur dicat: melius est mori, &c. **Ita impius iusto.**

intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur. Melius

a Aug. Quia & si modo prospere, non sic semper erit.

est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas. Quo-

a Potentia. **b** In aduersis per spem, per exempla.

niam brachia peccatorum conterentur: t confirmat autem

a Quomodo consumatur quia. **q** Approbat. **b** Hoc non potest homo.

c Et si miferi videntur ignari sunt Deus quid eis seruet. **d** Pro diebus immaculatis.

iustos dominus. Nouit dominus dies immaculatu: & here-

a Confunditur qui sperat in homine se vel alio. **q** Maledictus qui ponit carnem brachium suum. **b** Tribulationis presentis, in qua potius gloriantur, vel iudicium.

ditas eorum in aeternum erit. Non confundentur in tempore

a Qui modo sunt, vel quando mali essent in futuro. **b** Tantum. **c** Aug. quia ablatis exterioribus nihil habent intus, extra tribuuntur & intra.

g malo, & in diebus famis saturabuntur, t quia peccatores pe-

a Etiam intem. **b** In veritate. **c** Honoribus & potentia.

ribunt. Inimici vero domini mox ut honorificati fuerint &

quando mala intedit. **D**

* **Bas. & Theod.** Gladii & arcum insidias diuersas vocant.

* **Bas. & Theod.** Brachia eleganter potentiam appellantur quia

Brachia.

per illa operamur. pre-

clare, Confirmare ius-

tribuit, a demoni-

bus enim & homini-

bus agitari, diuina pro-

uidencia confirmati

consistunt.

e *Melius est, &c. Cass.*

Paulo ante de malitia

& sustinentia, hic de di-

uitijs & paupertate.

f *Confirmat autem &c.*

Aug. Maxime per exe-

plum crucis sue. Crux

enim Christi finita

est in pena, & manet

in gloria, a locis enim

suppliciorum transiit

ad frontes imperato-

rum.

g *Diebus &c. Cass. i.* in

hac vita quando boni

esuriunt & sitiunt iusti-

tia. hi saturabuntur p-

scripturas & exempla

domini p promissio-

nes. His duo opponit, **f**

quia

NICOLAUS DE LYRA.

1 Manfucti. Exponatur sicut prius: quia manfucti sunt illi qui expectant patienter beneplacitum domini.

2 Et delectabuntur. *superna, quae est perfecta pax, & frequenter etiam in uultitudine pacis temporalis, quia manfucti non mouent rixas & brigas propter quas debeant ab alijs inquietari. Potest etiam hoc referri ad populum Israel, qui quamdiu seruauit domino mansueti & obdienter, habitauit in pace in terra a Deo sibi data, ut patet ex decursu re. test.*

3 Observabit. Hic consequenter ostenditur, quod prosperitas iustorum sit maior quam malorum ex admissione mali quia prosperitas malorum semper habet malum pene annexum. Et hoc contingit, pro modo, quia sunt diuisi a seipsis, eo quod sensualitas trahit ad bonum sensibile rationi contrarium: Dilectamen autem rationis siue synderefes ad contrarium propter quod dicit Philosophus 9. Ethic. de ipsis contendit ipsorum anima: & hoc quidem huc trahit: hoc autem illuc quemadmodum discrepantia. Et postea concludit dicens: Igitur si sic miserum est esse malum fugiendum malitia intense. Alio modo contingit ex hoc, quod mali torquentur inuidia de bono virtutis, quod relucet in iustis: & inde est quod tyranni aliquando plus affligebantur de patientia & magnanimitate martyrum, quam ipsi martyres de afflictione illata a tyrannis: sicut legitur de Daciano & sancto Vincentio: unde dixit ei beatus Vincentius: Paratus sum Christi seruus ad omnia ut dum deuotionem meam punis in corpore, acerbius ipse puniaris in mente. Et subditur: Ad haec martyris verba summa voce Dacianus cepit infremere, & rapido ore cum stridore dentium anhelans, ut ostenderetur perfidia se potius quam martyrem Dei laniare, & hoc est quod dicitur hic: Observabit peccator. dolens de bono suae virtutis.

4 Dominus autem. quia non habebit intentum quo intendebat in illum auertere a virtute.

5 Quoniam prospicit. i. dies debiti punitionis pro suis malis.

6 Gladium euaginauerunt. quia frequenter armant se quantum possent ad destruendum iustos.

7 Gladius eorum. quia & si persecutionem inferunt iustis in corpore, ipsi post persecutionem sustinent in mente, ut dictum est de Daciano. Item quia frequenter contingit diuino iudicio, ut mors quam preparauerant ab eis, veniat super eos, sicut Aman fuit suspensus in patibulo quod preparauerat Mardocheo. Esther 7.

Aliter potest exponi litera de iniquo saule & David iusto ab illo loco: Observabit peccator iustum. i. Saul ipsum David, cui frequenter insidias posuit ut habetur 1. Reg. Et stridebit super eum dentibus suis: quia frequenter ex nimia ira & desiderio occidendi eum frendit super ipsum. Dominus autem iridebit eum, quia intento fraudauit eum, non permittens David cadere in manu eius. Quoniam prospicit quod veniat dies eius, scilicet mortis qua interfusus fuit a Philistinis. Gladium euaginauerunt peccatores: quia Saul & eius satellites cum gladiis & arcibus frequenter quaesierunt ad mortem David, & viros eius. Gladius eorum in-

rum intret in corda ipsorum. In hoc David ut propheticè mortem Saulis praedixisset & Doeg Idumaei, quia ipsi irruerunt super proprios gladios, & sic se interfecerunt. 1. Reg. xli. Et arcus eorum confringatur. tota enim virtus Saulis & sui exercitus fuit ibi confracta.

8 Melius est, &c. quia quantumcunque modicum habeat de bonis temporalibus, habet sibi sufficientiam, eo quod appetitus eius tendit ad bona spiritalia, quibus quietatur eius anima.

9 Super diuitias, &c. In quibus non habent sufficientiam, sed magis indigentiam, quia eis abutuntur per prodigalitatem seu auaritiam & virtute declinantes. Si primo modo abutuntur, scilicet per prodigalitatem, statim diuitias euacuuantur, & sic ad tenuiorem statum suum aueruntur diuitias indebite acquirendo. Si secundo modo, scilicet, per auaritiam, sic incurrunt indigentiam. Tum quia non audent uti suis diuitijs. Tum quia crescente concupiscentia videtur eis, quod semper plus eis deficiat, quia si habent centum, anhelant ad habendum mille & si mille, ad decem millia: & sic semper augmentando, & tamen postea, totum perdunt in morte, & alias etiam ante, quia ab eis predones vel latrones auferunt. ideo subditur.

10 Quoniam brachia peccatorum. id est, diuitiae in quibus confidebant.

11 Confirmat autem iustos dominus. quia a bono virtutis non mouentur in prosperis, vel aduersis.

12 Nouit dominus. Hic consequenter ostenditur prosperitas iustorum excellentior prosperitate malorum, ex eo quod in futuro recipient: & primo circa hoc tangitur diuersitas recepti: & secundo meriti, ibi: Apud dominum. Circa primum sciendum, quod iusti in futuro recipient pro suis operibus premium gloriae, mali vero malum penam aeternam, secundum quod dicitur Matt. 25. d. Et ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam. Et hoc est quod dicitur. Nouit dominus dies. quia ipse solus nouit secreta cordium. Multi autem videntur immaculati exterius, sed sunt valde maculati interiorius. Et hac notitia diuina quantum ad iustos est notitia approbationis, ad quam sequitur premium retributionis aeternae. ideo sequitur: Et hereditas eorum in aeternum erit.

13 Non confundentur in tempore, &c. id est, in extremo iudicio, imò magis honorabuntur, quia tunc eis dicetur: Venite benedicti patris mei percipite paratum vobis regnum ab origine mundi, &c. Sed impij tunc confundentur, quibus tunc per oppositum dicitur: Ite maledicti in ignem aeternum, &c.

14 Et in diebus famis saturabuntur. quia tunc impij damnati esurient per carentiam omnis boni, & iusti saturabuntur, per adeptionem summi boni, ideo dicitur Esa. 65. a. Serui mei comedent, & vos esurietis.

15 Inimici vero domini, &c. in vita presenti qua non est nisi momentum respectu futuri.

Deficientes

quia peccatores peribunt in iudicio, & non confundentur, & inimici vero, & saturabuntur, qui mox. i. quā statim in altum ascendunt, tā statim a veritate cadunt, deficientes, vt nec iudiciū remaneat. q̄tō plus eleuant, tāto citius vt fum⁹ deficient.

Amos 8.

† sicut

† benedicti ab eo, sub domino

† cū hereditate possidebūt

† vel complacet sibi in via eius aut viz eius fuerit.

† trantur aut fruantur

† collidetur penitus pro-

† datus erit.

† Inimici peribunt.

† Gen. 13.

† C

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

* Basil. & Theo. famē opinor hic significari, quā Iudēis intentata fuit. Inducam sup̄ terram non famē panis, neque sitim aq̄, sed famem audiendi verbum Dei.

a Mutuabitur. Cals. Audit verbum Dei, non reddit operibus. b Et non soluet. i. non reddit operibus quod auditu percepit.

c Miseretur, &c. Cals. de his quē accipit. Misericordia. n. mouet erga nō habentes, & dat, quia scit q̄ benedicientes domino hē-

reditabunt terram & q̄ maledicentes peribunt. Miseretur: prae-

cedit misericordia, sequitur largitas. * Basil. Coniunctionis enallage personarum differētiā efficit, & admonet alios esse in-

telligendos peccatores, & alios inimicos dñi. Aquila & Symmachus pro coniunctione, Verò, Et posuerunt, ostendentes eiusdem esse.

* Basil. & Theod. Saul accepit a Dauid multa beneficia, nec potuit ea remunerare, saltem noluit. contra Dauid de omnibus bene merebatur.

* Basil. & Theod. Hoc Abraham Deus promisit, Benedicam benedicientes te, & maledicam maledicentes te.

d Gressus. Cals. Qui per se tortuosi, quia in peccatis nati.

e Viam eius. Aug. Via terrae non dura, sed latronibus plena est, vel, viam hominis vult Deus.

* Theodoret. fieri enim non potest, vt quis absque ipsius gratia sine crimine virtutis viam deambulet, & necesse est in virtutis possessionem humanam promptitudinem, & diuinam opem in idem concurrere.

f Iunior, &c. Cals. Tractat hic iustum nunquā deferi, premia bonorum, & penas malorum commiscēs cū interiectis adhortationibus.

* Basil. Ita Israelis delinquentis, ppter progenitorum virtutem, curam gessit.

* Hebraei omnino, in totum. Aug. Ecclesia, quasi vnus homo loquitur, quā in primis temporibus iunior, fuit, iā in fine seculi senescit in senecta vberi, quia per omnes gentes dilatata.

Aug. Iunior fui. Puer in Abel, in prophetis & patriarchis iuuenis, tempore matrum quasi senex, in fine mundi quasi in decrepita aetate.

Calsiod. Iunior q̄ initia legis in Adam suscepi. Senui, cum in honorabili etate ad vltimum suscepi Christum.

* Theod. Declarat iusti beneficia per opes, negotia, verba, consilia, quibus Deo feneratur.

g Tota die miseretur. Vel de elemosyna dicit quā a misericordia incipit, & post manum aperit, vel de spiritualibus.

h Amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos. Cals. Ideo & tu ama, vt bonis tuis gaudeas.

* Theod. deinceps docet quomodo fieri potest, vt iustitia exerceatur, quē sit Deo accepta videlicet circumferendo linguā & mente diuina oracula, & in his meditando.

a Gloria. b Affidue. c Aug. Fumus quanto plus extenditur, tanto plus euanesceat. d Interiori. Penitus ab omni virtute.

a exaltrati, deficientes t̄, quemadmodum fumus deficient. Mu-

a Ideo hac male, quā accepit corpus & mentem & alia a Deo & non agit gratias. Alias feneratur. b Non lucrum refert.

b tuabitur peccator, & non soluet: iustus autem t̄ miseretur &

a Semper est aliquid quod det, vel rationem. b Cals. In omnibus gratias agentes, & iussa sequentes. c Vinentium. d Turpi vita Nomen Dei per vos blasphematur in genibus.

retribuet. Quia t̄ benedicientes ei hēreditabunt terrā, t̄ maledicentes autem t̄ ei disperibunt: t̄ Apud dominum gressus

a Et per hoc. b Et si dura. c Homo. d In qua. e Aug. Adversa passus erit in corpore. f hominis t̄ dirigentur, & t̄ viam eius vult. Cum ceciderit iustus nō t̄ collidetur, quia dominus t̄ supponit manū suam.

a Aug. Mente. Vel si cadit peccando, non frangitur per crimina. b A similitudine. c Auxilium. d Supponit eam. e A Deo.

f Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec

a Cals. Opera vel imitatores. b Quia verbum Dei semeer cum eo. Indigere pane verbi. c Quia vel ideo. Admonendo affectu misericordiz. d Docendo. Aug. Terrae ut aeterna accipiat.

g semen eius quarens panem Tota die miseretur & t̄ commo-

a Aug. Quod seminavit vt metat. Opera vel imitatores. b Multiplicatione. Quia cum exultatione venient por. ma suos. c Et ideo tu quāque. d Aug. Ne cui noccas, sed ei benedicas. e Aug. Quia malus repente non potest bona appetere.

dat, & semen illius in benedictione erit, Declina a malo & fac

a Ne pures te perdidisse. b Ecce merces. Terram vinentium. c Declina, fac bonum. d Cals. Et si sint pati sanctos, tamen iu te iudicat, & non deserit eos. Cals. D. scerionis, quo discernunt inter bonum & malum.

h bonum, & inhabita in seculū seculi. Quia dominus amat iudiciū et non derelinquet sanctos suos, in aeternū cōseruabū-

a Si sint affligi. Quia. Cals. Et si hic moriuntur. b Contra. a Propter praua opera. b Vt semen iusti in benedictione. Quia sine fructu beatitudinis erant. Opera non ferunt fructum. Cals. Idem imitatores eorum cum eis.

tur In iusti punietur, & semen impiorum peribit. Iusti autem

negotia, verba, consilia, quibus Deo feneratur.

g Tota die miseretur. Vel de elemosyna dicit quā a misericordia incipit, & post manum aperit, vel de spiritualibus.

h Amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos. Cals. Ideo & tu ama, vt bonis tuis gaudeas.

* Theod. deinceps docet quomodo fieri potest, vt iustitia exerceatur, quē sit Deo accepta videlicet circumferendo linguā & mente diuina oracula, & in his meditando.

* Theodoret. fieri enim non potest, vt quis absque ipsius gratia sine crimine virtutis viam deambulet, & necesse est in virtutis possessionem humanam promptitudinem, & diuinam opem in idem concurrere.

f Iunior, &c. Cals. Tractat hic iustum nunquā deferi, premia bonorum, & penas malorum commiscēs cū interiectis adhortationibus.

* Basil. Ita Israelis delinquentis, ppter progenitorum virtutem, curam gessit.

* Hebraei omnino, in totum. Aug. Ecclesia, quasi vnus homo loquitur, quā in primis temporibus iunior, fuit, iā in fine seculi senescit in senecta vberi, quia per omnes gentes dilatata.

Aug. Iunior fui. Puer in Abel, in prophetis & patriarchis iuuenis, tempore matrum quasi senex, in fine mundi quasi in decrepita aetate.

Calsiod. Iunior q̄ initia legis in Adam suscepi. Senui, cum in honorabili etate ad vltimum suscepi Christum.

* Theod. Declarat iusti beneficia per opes, negotia, verba, consilia, quibus Deo feneratur.

g Tota die miseretur. Vel de elemosyna dicit quā a misericordia incipit, & post manum aperit, vel de spiritualibus.

h Amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos. Cals. Ideo & tu ama, vt bonis tuis gaudeas.

* Theod. deinceps docet quomodo fieri potest, vt iustitia exerceatur, quē sit Deo accepta videlicet circumferendo linguā & mente diuina oracula, & in his meditando.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Deficientes. quia quanto plus fumus exaltatur deficit, sic impij quanto plus fuerunt exaltati in vita praesenti tanto magis deprimuntur in futura, secundum quod dicitur Apoc. 18. b. Quantum glorificauit se in delicijs, tantum date illi de tormentis & luctu.

2 Mutuabitur. Mutuari est ab alio recipere: peccatores autem in inferno semper recipient penam pro suis demeritis, & non soluent, quia tantum remanebunt obligati sicut prius scilicet ad penam aeternam, quia in inferno nulla est redemptio.

3 Iustus autem. Iste iustus vt dicit Rab. Sa. intelligitur ipse Deus, qui miseretur omnium, & tribuit eis bona, sed melius trahitur hac littera ad exprimentum misericordiam suam, qua iustis tribuit gloria plenitudinem. ideo subditur.

4 Quia benedicientes. id est, ipsi Deo quales sunt iusti.

5 Hēreditabunt. s. vinentium. 6 Maledicentes. quales sunt impij. 7 Disperibunt. aeterna perditione. 8 Apud dominum. Postquā descripta est diuersitas iustorum, & impiorum quantum ad receptionem praemij & pēnae, hic consequenter describitur eorū diuersitas quantum ad meritum & demeritum, quā sunt rōnes recipiendi pēna & praemium. & primò ostenditur hac varietas in operibus vitae actiuae, & secundo contemplatiuae ibi: Os iusti. Circa primum dicitur sic: Apud dominum, &c. s. iusti. 9 Dirigetur. in via praesenti vt nō declinet a rectitudine iustitiae. ideo subditur. 10 Et viam eius. id est approbat eam ordinans ad meritum vitae aeternae.

11 Cum ceciderit. per peccatū veniale. 12 Non collidetur. quia per hoc a gratia non decideret. ideo subditur. 13 Quia dominus. Huius aut manus suppositio est diuina gratiae conseruatio, quam habēs potest vitare omne peccatum mortale, sed ipsa priuatus non potest, quia peccatum, quod mox per penitentiam non diluitur, suo pondere trahit ad aliud, vt dicit Greg. super Ezech. Sed quia iusti praedestinati aliquādo cadunt per peccatum mortale, sicut patet de Dauid: ideo potest etiā exponi de casu mortalis peccati, cum dicitur: Cum ceciderit, per peccatum mortale. Non collidetur. i. irreparabiliter non frange-

tur. Quia dominus, &c. per penitentiam eum reducendo ad gratiam.

Iunior

14 Iunior fui, &c. Ex hoc apparet, quod Dauid fecit hunc psalmum in sua senectute.

15 Et non vidi iustum. & intelligitur de iusto praedestinato, qui si aliquando derelinquatur a Deo propter suum peccatum, tamen finaliter recipitur ad statum gratiae.

16 Nec semen. Et accipitur hic semē pro omni ipsam imitante in operibus bonis. Contra hoc videtur, quia Dauid qui fuit iustus & praedestinus, quasiuit panē ab Achimelech 1. Reg. 21. & a Nabal 1. Reg. 25. Et Elias similiter a muliere Sareptana 3. Reg. 17. Dicendum, quod scriptura hic videtur & in pluribus alijs locis communi modo loquendi. Dicitur autem communiter q̄ nullus est in foro quando sunt ibi pauci in respectu ad alias vices, quia illud quod modicum est, quasi nihil cōputatur 2. Physic. Licet autem semen iusti aliquando quarat seu mendicet panem inuoluntarie, hoc tamen raro cōtingit nisi illis qui sumunt statum mendicantium, & rariis contingebat tempore vt. test. quando Dauid protulit verbum illud, quia abundantia bonorum temporalium pro iustitia operibus promittebatur, vt patet Deut. 28. & Esa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terrae comedetis. ideo subdit.

17 Tota die miseretur. quantum ad actum pietatis interiorum.

18 Et commodat. quantum ad effectum exteriorum, & hoc de bonis a Deo sibi collatis. 19 Et semen illius, &c. id est, in abundantia sufficienti bonorum spiritualium & temporalium.

20 Declina a malo observando praeccepta decalogi negatiua.

21 Et fac bonum. observando affirmatiua.

22 Et inhabita in seculum, &c. id est, p hoc inhabitas in aeterna beatitudine, secundū illud Mat. 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mādātā: & quia vita beata a solo Deo datur, ideo subditur p causa.

23 Quia dom. i. opera iustitiae quae p̄cipiuntur mandatis decalogi.

24 Et non. id est, praedestinos qui ab eo finaliter recipiuntur, ideo subditur.

25 In aeternum. in vita beata. Et q̄ sicut iusti pro operibus iustis p̄miabuntur, ita impij pro operibus iniustis puniuntur. ideo subditur.

26 Iniusti. per. pēna aeterna.

27 Et semen. id est, imitatores in pietatis ipsorum.

28 Iusti autem terram. scilicet vinentium.

Et inha-

A *Supplantantur.* Cassiodor. Supplantare est plantis foueas infidiarum pretendere.
B *Dominus autem.* Cassiod. Consolatio iusti.
C *In manibus eius.* Aug. Iob terra tradita est in manus impij, id est, caro: sed animam inuictam educit Deus, ne cedat.

D *Cum iudicabitur.*

Cas. Vel non permit

tit damnari iustum

cum iudicabitur ille

† vel loquatur

ab impijs: vel, illi im-

pio. f. ad malum ei.

* Theodor. Hanc

opē consequutus est

Abraham cum Sara

b's rapta esset, hanc

Isaac, Iacob, Ioseph.

† interire

C *Et exaltabit humi.*

Cas. Quia non nisi

exaltatus celestē po-

test habitare.

* R. Kimhi. Hære-

ditate capere terra,

est in eadurare, atq;

versari feliciter cum

dignitate & benedi-

ctione.

† fortem & vi-

rescens adu-

erit sicut lam-

pas vitescens.

F *Videbis.* Cas. Quod

modo credis: duplici

ter notat gaudia bo-

norum, primò, quia

tunc sentiet inquan-

tis sint iucunditatib.

Inde quia videbunt

penas iniquorum,

vnde gravior est bea-

titudo liberatis ab

huiusmodi malo.

G *Vidi impi. su. &c.*

Cas. Contra hoc, q

parebatur Deo non

dispicere qui hic vti-

tur prosperitate: su-

per humiles exalta-

tū, & super cedros e-

leuatum, vt ait cel-

fior sit. Hoc & de

diabolo pot accipi, cui religato locus nocendi est ablat.

* Theo. Vidit Saul, Abfalonem, Goliath, & similes Hebrei

sicut

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

licet

sicut tauros vigentes.

H *Transiui.* mundū, meliori cōuersatione ad Deū tendēs: &

vidi nihil posse, cū nihil omnia sint in quibus homo gloriat.

I *Quasi.* in memoriā reduxi, quia boni tunc magis dolent

de impijs, q ab eis sunt separati, cum in melius immutātur.

K *Locus.* corū mun-

us est, qui & dissol-

uetur.

L *Transiui.* Aug. trā-

sit q presentia nō at-

tēdit, sed nouissima,

M *Custodi.* Aug. pp ea

Cassi. & si graueris,

intelligens hoc esse

æquū. Vel veritatē,

ne i mundanis curā

habeas. Acqratē vel

directionē, vt nō ini-

quas putetur Deus,

q fauet impijs, & ius-

tos affligit, attende

nouissima, & vide-

bis qm sunt reliquæ

hoī pacifico, post

hanc vitā, remanet

ei bonum. non perit

omnino, sed viuit.

M *Pacifico.* Aug. Est

q inter discordantes

pacē seruat, & facit,

nota cui hæc virtus

ē, loco beati ponit.

* Theo. Symmach.

custodi simplicita-

tē, & vide rectū, quo

niam sunt futura ho-

mini pacifico.

N *Reliquia.* bona q

post hanc vitā relin-

quentur, vt memo-

ria bona post obitū.

* Bas. & Theo. Sym-

machus. Impie agen-

tes simul delebunt,

extrema iniquorum

excidentur.

O *Salus autem iustorum a domino.* Hec omnia iustus, totum ta-

men a Deo & colligit summam.

PSAL-

NICOLAUS DE LYRA.

Sapientia.

1 *Et inhabitabit.* i. eternaliter. vbi. n. in ve. test. duplicat secu-

lū, sicut hic, intelligit ppetuitas a parte finis. Et ex hoc patet

q hic loq David de terra viuetiū, q terra ista inferior post

iudiciū nō habitabit. **2** *Os iusti.* Posita varietate meriti, &

demeriti quātū ad iustos & impios in vita actiua, hic conse-

quēter ponit in vita cōtemplatiua, cū dī: *Os iusti, &c.* i. loq sapi-

entia ex meditatione cordis sui procedentē sūm dīctū sal-

uatoris. Mat. **12.** *Ex abundan. n. cor. os loquitur.* Bonus homo de bono

thesauro profert bona verba. Sapientia autem dicitur quasi sapi-

da scientia, quē proprie est circa cognitionem diuinorum.

3 *Et lingua eius.* qd importat rectitudinē cognitionis in agen-

dis ad proximū. **4** *Lex Dei eius, &c.* p iugem meditationē.

5 *Et non supplan.* qd non amouebit a via iustitię p dæmonis

vel hominis suggestionē. Sicut autē meditatio iusti est circa

12 *Et exaltabit te.* de valle presentis miserie.

13 *Vt hereditate capias.* scilicet, viuentium.

14 *Cum perierint.* Beati. n. vidēt damnationē malorū, & est

eis materia exultationis, inquantū euaserunt eā ex gratia di-

uine miserationis. **15** *Vidi impium.* in presenti vita Deo per-

mittente. **16** *Et eleuatum, &c.* hoc est in maxima dignitate

temperali, in monte. n. Libani crescunt maxime cedri, hoc

pater de Nerone impijssimo, qui tamen imperauit toti muni-

do, & de multis alijs tyrannis.

17 *Transiui, &c.* qd talis potestas est ita brevis, q nō est nisi

qdā transitus, sūm quod dī Sapient. **2. b.** *Vmbra. n. transitus, est*

tempus nostrum. **18** *Quasiui eum.* qd i profundo inferni est ab-

sconditus. **19** *Custodi, &c.* nulli nocumentum inferendo.

20 *Et vide &c.* iuste cum proximo agendo. **21** *Quia sunt.* quia

bona opera p meritū remanēt cum illis q transeunt de hoc

mundo, ceteris eis deficientibus. **22** *Iusti autem.* p æternam

damnationē. **23** *Si nul reli.* i. filij quos reliquerunt, & sunt

imitatores scelerū paternorū. **24** *Salus autem.* i. salus eterna

quē datur a solo Deo. **25** *Et prote. eo.* i. mortis quia dñs eos

pregit a ptate dæmonis. **26** *Adiuuabit eos.* firmando eos cō

tra tentationes in presenti. **27** *Et liberabit eos.* si ceciderint

in manu inimici per peccatum.

28 *Et eruet.* per veram penitentiam.

29 *A peccatoribus.* id est, a dæmonibus in peccato obstina-

tis & perseverantibus.

30 *Et saluabit eos.* deducendo eos ad gloriam Dei.

31 *Quia sperauerunt.* spe debita quē prouenit ex meritis &

gratia diuina. Posset ē hoc exponi de ptectione diuina, qua

protegit fideles suos in presenti ab hominibus iniquis, sicut

liberauit filios Israel de manu Pharaonis, & David multo-

ties de persecutione Saulis, & idem posset exemplificari in

multis alijs. Expositio autem huius psal. tota moralis est, &

ideo non oportet addere aliam moralitatem.

* PSAL-

A ADDITIO I.

In psal. 36. *Noli emulari. vbi dicitur in postil. Desine ab ira, & derelinque furorē. Verba scilicet. desine ab ira & derelinque furorē: non vñ proprie exponi in postil. Tum quia maligni de quibus loquitur, non solū sequuntur passiones irascibilis, sed potius & frequentius concupiscibilis, quæ sunt magis connaturales. Tum quia improprie dicitur qd hō desinat ab ira alterius, vel derelinquat furorē eius, secundum enim istum intellectū deberet dici: Recede ab ira, & caue furorē, & huiusmodi. vñ melius habetur in glo. vbi sic: *Desine ab ira*, id est, non irascaris de flore malorum, quia inde irasci & indignari est contra Deum murmurare, & proprie blasphemare. *Similiter & derelinque furorē*, est eadem sententia sub alijs verbis, & quia ex tali emulatione murmuratiua hō efficitur malignus, ideo subditur: *Noli emulari vt malignus*.*

B ADDITIO II.

In eo. ps. 36. vbi dicitur in postil. *Mutabitur peccator. & non soluet.* Licet peccatores in inferno recipiant penas pro suis demeritis, non tñ ex hoc proprie pñt dici mutari. De rōne .n. mutui est, quod obligat recipientē ad restituendū illud qd recepit vel equiualeas, sed constat qd peccatores in inferno nō tenentur soluere penas quas recipiunt, licet semp remaneant obligati ex demeritis præteritis. Sed magis pñt dicendū est secundum glo. scilicet sic: *Mutabitur peccator*, quia accepit corpus & mentem, &c. a Deo. Et non soluet, quia de receptis non facit sñm Dei præcepta. Iustus autē miseretur & tribuet de his quæ accepit a Deo, & sic soluit mutuum. Et sequitur: *Quia benedicentes ei*, scilicet in omnibus gratias agentes & iustis fa sequentes, hæreditabunt terram, scilicet viuendum.

C ADDITIO III.

In eo. ps. 36. vbi dicitur in postil. *Iunior fui, etenim senii, &c.* Hæc expositio nō vñ sufficiens. Tum qd manifestū est p experientiam, qd ita frequenter contingit, vt filij iustorū mendicent sicut & impiorū: imō quidā philosophorū asserēbant, quod oīs diues est iniquus auctores iniqui. Tū quia licet qñque illud quod modicum est, quasi nihil reputetur: tñ valde inconueniens vñ, qd Dauid ita specialiter testetur, quod nec in iuuentute, nec in senectute vidisset iustum querentem panē, cum ipsemet in persona propria oppositum fuisset expertus, vt patet in locis allegatis in postilla. Vñ melius vñ dicendum cum glos. secundum quam panis in hoc loco intelligitur cibū spiritualis, iuxta illud Eccl. 15. a. *Cibabit illum pane vitæ & intel-*

intellectus, qd semp est cū iusto, & cū semine eius descendente p imitationē. Nec mirū si in hoc loco panis ad lēam intelligatur pro cibo spirituali, quia in hoc psal. cum dicitur terra: simpliciter intelligitur terra spiritualis, s. terra viuendum, vt ibi: *Sustinentes autem dñm ipsi hæreditabunt terram*: Quod exponitur etiam a postillatore de terra viuendum. Vnde & post. in fine huius psal. dicit quod tota eius expositio est moralis, &c.

R E P L I C A.

In psal. *Noli emulari.* Burg. notat postil. sine causa. Cum .n. exponeret illum passum, *Desine ab ira, &c.* sñm continuationem, vt qui phibetur ne emuletur prauos suis passionib. continuo prohibet ne emuletur corū iram & furorē. iō dicitur: *Desine ab ira, &c.* Burg. nescio quid futurū de proprietate vocis quod magis proprie debeat dici. Recede ab ira, & caue furorē, tñ ita proprie, & magis dicitur quis non emulari irā aliorum sicut recedere ab ira aliorum. Nec verum dicit Burg. quia maligni frequentius mouentur passionibus concupiscibilis quam irascibilis. Nam motus inordinati concupiscibilis potius attenduntur penes fragilitatem quam malignitatem. Motus autē irascibilis attendantur penes violentiā, iniquitatem, & iniustitiā, & malignitatem, quæ hic describunt. Et quod notat de mutatione peccatorum, & de solutione iustorum, stat bene secundum vtramque expositionem.

Illud autē quod dicitur: *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius querens panem.* Burgensis exponit de pane spirituali: postillator autē de pane corporali. Et sic experientia ostendit dicendum contrarium, vt patet 1. Reg. 25. respondit postill. quod illa expositio debet intelligi, vt in pluribus. quod enim modicum est, pro nihilo computatur. Nam quamuis iusti aliqui egeant pane, finaliter tñ non fraudantur, nec egestate pereunt. Ideo dixit pater sanctus Franciscus: Non est formidandum, quod filij æterni regis fame pereant, qui in pauperula religione sunt generadi &c. Sed expositioni Burg. accurrit difficultas, quia Christus clamauit in cruce ad dominum: *Quare dereliquisti me?* ideo vult postil. quod subaudiatur finaliter iustos derelinqui. Sed de pane spirituali maior difficultas est: Non enim puto illum fore iustum qui panē spirituale non continuo requirat, & querat. De illo .n. dicitur: *Qui edunt me, adhuc esurient, &c.* Nili fortē Burg. velit recurrere ad forum spiritus libertatis in quo datur apex perfectionis ultra quam proficere non potest, de quo errore loquitur Clementina, Ad nostrum, de hæreticis.

G L O S S A O R D I N A R I A.

a *Psalmus David.* Aug. Cas. Vt peccatum quod prorsus fugere nequimus, semp in memoria habeamus, vt nos ab eo saltem temperemus. Hic pñt inducit multis modis cruciatum, ita vt ipsum Iob videatur proponere tyronibus in exēplū, vt cruciatus amplectantur, minores qd meritis, quibus ab æterna pena liberamur.

Sabbatum. Augu.

Est reges æternitatis,

q pderē formidat peccati cōsci & hñc desiderat grauior afflict.

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. XXXVII.

D Omine ne in furore, &c. Huc psal. præmittitur talis titulus in Hebræo: Psal. David ad recordandum: in translatione vero Hiero. iuxta Hebraicum sic habetur: Canticum David in commemorationem sabbathi: Quod autē Hie. addidit, sabbathi, forsitan fuit ad denotandum quod iste psal. cantabatur a Levitis in diebus sabbathorum: tamen Hebræi de hoc nil dicunt quod viderim. Exti. vero Hebraico apparet auctor psal. scilicet David. De materia autem psal. dicit Rab. Sa. quod David fecit hunc psalm. in persona totius populi Israel collectiue ad recordandum peccata populi coram Deo ad humiliationem, & diuinæ misericordiæ impetrationem. Fuit enim coniectum apud Hebræos sic recordari commune peccatum populi. Aliqui vero expositores Latini dicunt, quod David fecit hunc psal. loquens in persona peccatorum diuinitus tamen, ita quod potest exponi de quolibet peccatore. Alij autem dicunt, quod fecit hunc psal. loquens in persona beati Iob, & hunc modum procedendi videtur Cassiodorus prosequi. Sed saluo meliori iudicio omnes istæ expositiones videntur mystice & morales.

M O R A L I T E R.

1 Domine ne in fu. In expositione literalis dixi, quod David detulit hunc psal. ad recordandū peccata propria corā Deo pro sua humiliatione & veniæ postulatione. Moraliter autē potest

PSALM. XXXVII.

D Omine ne in fu. &c. Primum caput misericordiam per penas summarim.

Theo. De peccato mentionem facit, & de pena iniuncta ob expiationem, ut Amnonis, cedēs, Abialonis tyrannis, Achitophelis contilium, Semel contumeliæ, & cetera.

c Arguas me, neque.

Cassiodor. Vt pre-

na sit a misericor-

dia ad correctionem,

non ab ira ad ultionē.

fad memorandum, vel reduendum in memoriam.

Sa-

morales, propter quod dicendum, quod David fecit hunc psal. de se ipso, ad recordandū propria peccata notabilia coram domino. Licet .n. fuisset dimissa quantum ad culpam, & propter ipsa sustinisset aliquam penam, timebat tamen ne adhuc alia adderetur super se vel super populum suum. Et dato quod fuisset certificatus de dimissione totius culpæ & penæ, tamen vtile foret sibi ad sui humiliationem coram Deo talia recordari. Igitur secundum hoc psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huiusmodi recordatio, secundo intentio conclusio in fine psal. ibi: Ne derelinquas.

Circa primum sciendum, quod David legitur peccasse notabiliter primo in facto Vria Ethar, vt habetur 3. Reg. 11. secundo in num ratione populi 2. Re. 24. Primo igitur David recordatur secundum, & secundo primum, ibi: Miser. fa. Et circa vtrūque recordatur culpam commissam & penam inflictam. Sciendum etiā quod licet de vtroque fecerit psal. speciales, fecit tamen hunc psal. de vtroque simili. Et primo recordatur vltimū tāquā magis vicinū tēpori in quo fecit hunc psal. 1 Domine ne in. id est, non punias me secundum rigorem iustitiæ tuæ, quia hoc esset mihi importabile, sed magis secundum temperantiam

2 tum

pōt esse oīo cuiuslibet peccatoris verē penitentis, & peccata sua corā Deo recordātis humiliter, & veniā postulantis, dicētis. 1 Domine ne in fu. tuo ar. id est, rigore tuæ iustitiæ me punias, sed cum tuæ misericordiæ dulcore.

Tom. 3.

2 Quoniam

Ga Sagitta. Aug. Vindicta quas minabaris Ad. dicēs: *In quacunque die come. mor. me.* Quia comedit, infixæ sunt & nobis: & non ad horam, sed confirmasti ut sint usque in finem seculi. * Basil. Non frustra oro, video enim imminere mihi sagittarum nubes, & futurum ut iam manu capiar, & admodum verberer.

Aug. Cals. Quoniam sagittæ. Numerat q̄ patitur, ut quia multa sunt, satis sint Deo ne peiora patiatur. Portat enim corpus mortale tot miseris subditum: quod & cum sanum dicitur non verè sanum est, quod leuiter potest lædi.

* Basil. & Theodor. Firmasti posuit ex trāstatione cadentium, & multas plagas incutientium.

b Non est sanitas, &c. ab instantia vindictæ in Adam exortæ. Vel timore futuræ iræ terretur, sic ut non sit sanitas in carne more verecundi qui futuris flagellis iā affligitur. Vel a facie iræ quia præuidi faciem iræ, id

c est, q̄ minaris ne videam iram. * Hebræi, propter irā tuā. c Non est pax. Grauis dolor ad interiora puenit a facie peccatorum

torum, quia sanus super pœnas corporis affligitur peccatis, putans se gratiora mereri.

Non est sanitas. Cals. Captat hic misericordiā a ptate iudicis, & ab infirma persona sua. Non est pax offibus. Cals. Accipit ossa pro carne. Et exponit quod dixerat, aliud addēs, scilicet

facie peccatorum.

d supergressi sum. Aug. gustinus. Vel sustulerunt, id est, quia iniquitas eleuauit caput superbi cōtra Deum, Deus grauauit, ut faceret, & compressit ne iam erigatur.

e Putruerunt. Calsiod. Narratio in qua enumerantur miseriae.

f Cicatrices meæ. Aug. Vel liuores mei. Alia litera, id est, peccata mea. Non est sanus qui cicatrices habet quæ putruerunt & fœtēt, ut ab eis auersari doremus sabbathum, & gemamus currentes cum sponso post odorem vnguentorum.

g Miser factus sum. August. Dicto qualiter iniquitates supergressi: dicit quomodo aggrauata.

h Quoniam lum. Cals. Aug. non solū mea infirmitate pecco, sed & diabolus qui corpus affligit, & aiam fatigat vanis imaginatione-

NICOLAUS DE LYRA.

* tum misericordie tue. Notandum etiam quod eodem modo incipit ps. sextus quem sc. in anxietate posuit ex populi percussione pro ista numeratione, ut dictum fuit ibidem.

1 Quoniam sagitte, &c. id est, pœna mihi denuntiata ex parte tua per Nathan prophetam dicentem: Hec dicit dñs, aut septem annis veniat tibi fames in terra tua, aut trib. mensibus fugies aduersarios tuos, aut tribus dieb. erit tibi pestilentia in terra. Vnde David istis sagittis percussus, dixit: Coarctor nimis vindicte. 2. Reg. 24.

2 Et confirmasti super me manum tuam. id est, firmiter disposuisti me puniti altero istorum trium modorum.

3 Non est sanitas in carne mea. id est, punitiois tue, quia David videns angelum cadentem in populum fuit supra modum perterritus, & ex hoc in parte secuta est in carne eius tanta frigiditas, quod non calefiebat vestibus, ut dictum fuit 3. Reg. 1. a.

4 Non est pax offibus meis. quæ sunt fortiora carne.

5 A facie peccatorum meorum. id est, propter peccata mea: per hoc insinuans, quod multo plus dolebat de culpa quam de pœna, ideo subditur.

6 Quoniam iniquitatem meam, &c. id est, non sum sufficiens ad satisfaciendum. Vnde & propter hoc peccatum David Deus percutiebat populum, quod erat ipsi David valde graue, ideo subditur.

7 Sicut onus. intantum, quod dicebat domino 2. Reg. 24. c. Ego sum qui peccaui, & ego qui iniquè egi: isti qui oues sunt quid fecerunt? vertatur, obsecro, ira tua contra me, & contra domum patris mei.

8 Putruerunt. quia peccatum adulterij quod commiserat cum Bethsabee quodammodo rediit in peccato de populi enumeratione, ideo subditur.

9 A facie iniquitatis meæ. id est, propter iniquitatem meam. De peccato enim huius numerationis dixit David 2. Regum. 24. b. Peccaui valde

de in hoc facto, sed precor domine, ut transferas iniquitatem serui tui, quia stulte egi nimis.

10 Miser factus sum. Hic consequenter David recordatur peccatum de adulterio cum Bethsabee, & quæ secuta fuerunt ad illud di. Miser factus sum. quia Deo ingratus cecidi in tam enorme peccatum.

11 Et curuatus sum usque in finem. id est, deiectus sum totaliter a rectitudine iustitiæ.

12 Tota die contristatus ingrediebar. ad locum solitariū penitentia, quia postquam reprehensus fuit a Nathan propheta de illo peccato, & Vrie homicidio, quod secutum fuerat adulterium. dicitur de David 2. Reg. 12. d. Et ieiunauit David ieiunio, & ingressus seorsum iacuit super terram. Et subdit causam.

13 Quoniam lumbi mei impleti sunt illusi. secundum quod dicit Grego. homil. 32. Luxuria vinorum riget in lumbis, & ideo lumbi David illusionibus fuerunt repleti, quando per illusionem demonis incurrit ei in adulterium. in translat. Hiero. iuxta Hebræum habetur sic: quoniam lumbi mei impleti sunt ignominia, quia valde ignominiosum fuit David incurrere tantum flagitium. Potest etiam hoc reduci ad indignitatem quam fecit Absalom accedens publicè ad uxores patris sui ad ignominiam eius, ut habetur 2. Reg. 16. quod contigit David propter peccatum adulterij cum Bethsabee & homicidij Vrie, sicut prædixit ei Nathan propheta 2. Regum 12. Hec dicit dominus &c. & sequitur: Sciscitabo aduersum te malum de domo tua. Et propter hoc recordatur hic David persecutionem quam ab Absalom sustinuit, quia fuit in penam peccati prædicti.

14 Et non est sanitas in carne mea. quia ex infirmitate carnis procedit luxuria. Lumbi autem & caro ipsius David dicuntur non solum pro persona sua, sed & pro persona filij sui Absalom, quia filius est de substantia patris.

15 Afflictus sum. de malitia filij mei Absalom.

16 Et humiliatus sum nimis. quia per eū fugitiuus factus sum de metropoli ciuitate regni mei, sc. de Ierusalem, ut habetur 2. Reg. 15. Rugie.

MORALITER.

1 Quoniam sagitte, &c. i. sententiæ tue contra peccatores in veteri ac nouo testamento scriptæ incusserunt mihi timorem.

2 Et confir. &c. quia disposuisti, q̄ dedecus culpæ nō remaneat.

3 Non est sanitas in carne mea. propter fomitem ex carne nascentem.

5 A facie iræ tuæ non est pax. quando considero tuæ iustitiæ rigorem, & peccatorum meorum horrorem, nihil in mercedem virtutis. Et subditur causa cum dicitur.

6 Quoniam iniquitas mea, &c. Putruerunt & cor sunt cicatrices meæ. Ter reciduationem

nem frequentem in lapsum culpæ.

9 A facie iniquitatis meæ. talis. n. reciduatione contingit pp defectum sapientiæ. 10 Miser factus sum. miseria culpæ. 11 Et curuatus sum. a rectitudine iustitiæ. + Usque in finem. i. ultra modum communem.

12 Tota die contri. ingre. pp remunerationem synderesis contra malum. Esa. 48. d. Non est pax impiis dicit dominus.

13 Quoniam lumbi. id est, libidinum incentiuis.

14 Non est sanitas in carne. nam in totum corpus redundat huiusmodi incentiua.

15 Afflictus sum. ex talibus incentiuis.

16 Et humiliatus sum. quia talis motus est bestialis.

Rugiebam

ginationibus. & per hoc non est iterum sanitas sicut, & supra per sagittas.

*Basil. & Theod. Per lumbos concupiscentiam tacite innuit, his. n. harent renes, per quos appetitus excitari solent. Hebraei, despectu, pro illusionibus.

Aug. Lumbi, uel anima impleta est, & ita non est in toto homine, unde sit letitia donec anima exuatur illusionibus & corpus induatur sanitate. Illusiones animae infinite sunt quae aliquando uix orare sinunt, imagines corporum occurrunt, & transis de hac in illam, uenit obliuio, recordaris hoc pro illo & huiusmodi haerentur cum uidebimus ueritatem, ut est.

a *Rugie a gemitu.* Cass. Aug. Gemitus corde rugitus uoce, a similitudine bestiarum, qui huius se comparat, ut fortior gemitus ostendatur, uirtus patientiae quod in gemitum, non in uerba prorumpit. b *Ante te omne.* Cass. tale est quod meretur esse ante te, quia pro peccatis petit.

Aug. & ideo non est absconditus, sed auditus gemitus, quia pius est pro liberatione animae, alios non curat Deus.

*Theod. Mutata concupiscentiae uel illam diuinam uoluntatis effeci ministrum, quoniam. n. leniel ipsa abusus sum, deinceps illam tuis mandatis addicam.

c *Desiderium meum.* Aug. Est oratio, nec unquam desinit orare, qui non desinit amare, charitas clamor est.

d *Cor meum conturbatum est.* Cass. Exponit dolores animi quia uirtus patientiae reliquit. Conturbatum, quia mens succubuit passioni suae. *Lumen.* i. ratio nuper turbata, quam non habet secum pro ingentibus molestiis.

*Ba-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Rugiebam a gemitu cordis.* Dauid dolorem in corde suo existentem per signa exteriora manifestabat, nec omnino celare poterat.

2 *Dominus ante te.* quia te non latet aliquod secretum.

3 *Et gemitus meus.* q. d. appone mihi remedium.

4 *Cor meum conturbatum est.* propter praedicta.

5 *Dere me.* Quia fugiens de Ierusalem propter Absalom ascendebat cliuuium oliuarum scandens, & flens, & operto capite, & nudis pedibus incedens, ut habetur 2. Reg. 15. f. Et sic fuit multum fatigatus in illo itinere, maxime cum esset iam senex, & aetatis prouectus.

6 *Et locutus sum.* Quia sicut erat fatigatus in corpore, ita turbatus in oculis ex labore, & senectute. potest etiam hoc referri ad oculos mentis, quia in illa fuga turbatus, & minus prauidens praecipitanter dedit hereditatem Miphiboseth iusti, Sibae seruo eius pessimo detractori, ut habetur 2. Reg. 16. a.

7 *Amici mei, & proximi mei.* Hoc apparet de Absalom filio eius,

MORALITER.

1 *Rugiebam a gemitu cordis.* ratione contradicente, & non praevalente. Et quoniam homo positus in tali languore necesse habet ad Deum recurrere, subditur.

2 *Dominus ante te omne de meum.* suspirando tuum auxilium. Et ideo subditur causa.

4 *Cor meum.* & c. l. u. o. c. meo. i. mentalium.

6 *Et ipse non est me.* propter turbulentiam passionum.

7 *Amici mei.* i. affines, & consanguinei.

7 *Aduer. me.* Frequenter. n. in uia morum impediunt.

8 *Et qui in.* i. esse debebant ad me dirigendum, & confortandum in bono, cuiusmodi sunt ecclesiae ministri.

9 De

*Basil. & Theod. Lumen oculorum suorum diuinam prouidentiam nuncupat.

c *Amici mei, & proximi.* Cass. Et pro his duobus solatiis gaudet humanitas, sed huic sunt cumulus passionis.

Aug. Amici mei. Haecenus confessus est quae patitur a se intus, nunc quae a foris,

unde. *Ab oculis meis* psal. 18. d. *munda me. & ab alienis* i. c. in actione.

parce seruo tuo. Vt. n. caput dicit peccata nostra sua, sic nos passionibus eius, quae hic penuntur, dicamus nostras, quia una uox totius, & haec etiam cui que versanti inter homines conuenit.

*Theod. Symmach. Amici mei, & socii mei aduersum me in plaga mea contra steterunt. ut Achitophel & qui Absalonem sunt secuti. Hebraei, e regione plagae meae, & pro uim faciebant, ilaqueabant.

f *Surdus non au.* & c. os suum. Cass. Ad iniquitatem consulentium non aperiens. Quia mutus, non clare loquitur, uel balbutiendo remurmurat, is ergo nihil asperum, nihil contra Deum dixit. Similatus sum dissimulanti audire conuitia sua, in quo homo est rationalis, ne per hoc cadat in peius. Contra iniquas suggestiones tacet, supra contra dolores corporis rugiebat.

*Basil. & Theod. Cum Absalom patris sententias damnavit, Dauid eque ferebat: cum Semeius malediceret, & lingua manuque fericeret, silens iniurias sustinebat, & Absalon dicebat, Sinite, ut maledicat Dauidi.

g *Quoniam in te domine speravi.* & c. Cass. Quia inter tot mala sperauit in domino. Affirmat se audiendum in commemoratione emendationis. Speravi. Salutaris medicina malis, sperare, non deficere. In te domine, qui mutas tristitia in iusta.

2 Quia

eius, & Amasa nepote suo, & Achitophel consiliario suo, qui persequerentur Dauid usque ad mortem.

8 *Et qui iuxta me erant.* Ante persecutionem Absalom.

9 *De longe steterunt.* i. a me recesserunt propter timorem Absalom.

10 *Et vim faciebant.* Quia Absalom, & sui complices toto conatu suo querebant Dauid ad mortem.

11 *Et qui in mala mihi.* Sicut Semei, & consimiles.

12 *Locuti sunt uia.* Falsa mihi improperantes. Dicebat enim ei Semei. Egredere uir sanguinum, & uir Belial: ut habetur 2. Reg. 16. b.

13 *Ego autem tanquam surdus.* i. me audire dissimulabam, patienter sustinens eius maledictionem. Vnde Absalon uolenti ipsum interficere dixit. Dimitte eum, ut maledicat, & c. Ex hoc patet sententia usque ibi.

14 *Quoniam in te domine speravi.* i. exaudias: Hebraei. n. non habent optatum, sicut sup. dictum est, sed utuntur futuro indicatiui loco eius.

1 Quia

9 *De longe.* quia de animabus parum, & de pecuniis multum curant, quod significatur Lu. x. in parabola sauciati quae sacerdos, & Leuita transierunt absque cura.

10 *Et vim facie.* qui quae animam meam, i. demones tentationes horridas immittentes.

11 *Et qui in.* i. homines maligni qui sunt membra diaboli.

12 *Locuti sunt uia.* i. mendacia contra me.

13 *Ego autem tanquam surdus.* i. sic patienter sustinui, ac si essem surdus, & mutus.

† *Et factus sum.* Repetitio est eiusdem ad maiorem expressionem. Et quoniam iniuste patientibus, & de Deo confidentibus ipse succurrit, subditur.

14 *Quo in te, & c. Quia dixi.* in oratione te deprecando.

Tom. 3.

2 2

- a** Quia dixi nequando ^a *supergaudeant mihi inimici mei.* August. Item caput de infirmis pedibus, cum sit in celo nō deferit illud quod habet in terra.
- b** Dum commouentur pedes mei. Cassiod. Si commouentur aliquando humana infirmitate, irident impij, vnde dolent pij.
- c** Paratus sum. Cass. Sciens me deliquisse. Dolor, quia deliquit, impius se defendit, iustus contra se irascitur.
- d** Quoniam iniquitatem meam. Cassiodor. Duo modi perfectæ poenitentiae, confessio, & emendatio, per
- a** Quia dixi, nequando ^a *supergaudeant mihi inimici mei: &* ^b *dum commouentur pedes mei, super me magna locuti sunt.* ^c *Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in cō-* ^d *spectu meo semper. Quoniam iniquitatem meam annūtiabo, & cogitabo pro peccato meo. Inimici autē mei viuūt,* ^e *& confirmati sunt super me, & multiplicati sūt q. oderūt* ^f *me inique. Qui retribuunt mala pro bonis detrahēbant* ^g *mihi, quoniam sequebar bonitatem. Ne dereliquas me do-* ^h *mine Deus meus, ne discesseris a me. Intendē in adiutoriū* ⁱ *meum, domine Deus salutis meæ.*
- e** Ideo audies. ^a *Cassiod. inter ma'a cauet sanctus maxime ne de lapsu eius insultet inimicus.* ^b *Aug. hoc dixi: & tamen hoc euenit iustis ad emendationem.*
- f** Aug. Aliquando in aliquod peccatum ubi tunc insurgunt linguæ nequissimæ, cum fuisset porius miserendum. ^a *Dolent impij, sed ideo etiam exaudies.* ^b *Aug. quasi ad hoc natus sum, ut flagella feram, flagellat. n. Deus omnem filium quem recipit, & ideo non insultent inimici.*
- g** Aug. Vnde dolor. Non de flagello quod medicina, sed de peccati uulnere, nisi n. doleret, non sic se accusaret. ^a *Aug. sed uide dolor. Non de flagello quod medicina, sed de peccati uulnere, nisi n. doleret, non sic se accusaret.* ^b *Et quia non sufficit contiteri, addit annūtiā. confitebor.*
- h** Cassiod. sed uide dolor. Non de flagello quod medicina, sed de peccati uulnere, nisi n. doleret, non sic se accusaret. ^a *Aug. sed uide dolor. Non de flagello quod medicina, sed de peccati uulnere, nisi n. doleret, non sic se accusaret.* ^b *Et quia non sufficit contiteri, addit annūtiā. confitebor.*
- i** In persecutione. ^a *Et hoc ualeat ad impetrandum.* ^b *Quod grauius.* ^c *Et non pauci, quod grauius.* ^d *Dantes in illa pro bonis.*
- a** Etiam. ^a *Alias. Detrahēbant mihi qui retribuunt mala pro bonis, quia persecutus sum iustitiam.* ^b *Ideo dixit mala pro bonis.*
- b** Sed quia hac homini intolerabilia. ^a *Hoc dicimus in illo qui pro nobis interpellat.*
- c** Et si ad horam relinquis. ^a *Penitus.* ^b *Potius.* ^c *Aug. dum pugno contra hostem.*
- d** Dator. ^a *Aeternæ.* ^b *Aug. quia, & animam seruauit, & a passionibus liberauit.*
- e** per fletus, cleemosynas, & huiusmodi. ^a *Aug. De præteritis absolutus: cum actione gratiarum autorem salutis profitēs Deum laus exclamat ne iam relinquatur.* ^b *Cassiodor. quia grauior offensio post ueniam.* ^c *Aug. Exultatiua conclusio, ut certa spes sit imitantibus.* ^d *Ne discede. Quomodo ergo supra, ut quid me dereli. Vox est ueteris hominis qui cum eo crucifixus, hic autem in persona propria loquitur.*
- f** August. Exultatiua conclusio, ut certa spes sit imitantibus.
- g** Ne discede. Quomodo ergo supra, ut quid me dereli. Vox est ueteris hominis qui cum eo crucifixus, hic autem in persona propria loquitur.
- h** August. Exultatiua conclusio, ut certa spes sit imitantibus.
- i** Ne discede. Quomodo ergo supra, ut quid me dereli. Vox est ueteris hominis qui cum eo crucifixus, hic autem in persona propria loquitur.
- PSAL. F**

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia dixi. tibi in oratione mea.
- 2 Nequando supergaudeant mihi inimici. i. ne aliquando meteneant pro uoluntate sua ad me interficiendum, quod sum me desiderant.
- 3 Et dum commouentur pedes mei. Fugiendo propter Absalom de ciuitate regali.
- 4 Super me, &c. Sicut patet de Semei, ut dictum est, & similiter Achitophel dixit ad Absalom 2. Reg. 17. a. *Eligam mihi 12. milia uirorum, & consurgens persequar David hac nocte, & irruens super eum, quippe qui lassus est, & soluis manibus percussam eum.* Et sic iste iactabat se, quod percuteret David fugientem.
- 5 Quo. ego in. i. promptus animo ad sustinendum flagella, quæ dominus mihi uoluerit inferre. Vnde dixit 2. Reg. 15. c. ad Sadoch. *Reporta arcam Dei in urbem: si inuenero gratiam in oculis domini reducet me, & ostendet mihi eam, & tabernaculum suum: si autem dixeris mihi non places, præsto sum, faciat quod bonum est coram se.*
- 6 Et dolor meus. Quia scio meruisse pro peccato adulterii cū Bethsabee, & homicidij Uriæ: & per talem modum loquitur infra psal. 50. a. *Peccatum meum contra me est semper, &c.*
- 7 Quoniam ini. meam. Statim. n. eam recognouit ad reprehensionem Nathan prophetæ, ut habetur 2. Reg. 12. Et pro expiatione eius multa postea obtulit sacrificia quæ quodam modo annuntiabant peccata pro quibus offerebantur: quia alia

- alia sacrificia offerebantur pro peccatis ex certa malitia commissis, & alia pro peccatis ignorantiae, ut patet in Leui.
- 8 Et cogi. cauendo diligenter a recidiuo.
 - 9 Inimici au. i. Absalom & Achitophel, & eorum complices propter quorum potestatem, cui non poterat resistere, compulsi erant fugere.
 - 10 Et mul. sunt. vnde 2. Reg. 15. c. dicitur. Cumque immolaret uictimas, facta est cōiuratio valida scilicet contra David populusque cōcurrrens augebatur cum Absalom: & ibid em subditur: Venit igitur nuntius ad David di. Toto corde uniuersus Israel sequitur Absalom.
 - 11 Qui oderunt, &c. quia David multa bona fecerat eis, & ideo subditur.
 - 12 Qui re. me persequendo.
 - 13 Detrahe. mi. me infamando.
 - 14 Quoniam se. bo. i. pro bonis quæ feceram eis ista mihi inferebant tanquam ingratiissimi.
 - 15 Ne derelin. me. Hic ponitur huius psalmi conclusio intentata, in qua David Deum deprecatur, ut eum præseruet a recidiuo in præterita mala di. *Ne derelinquas me domine.* i. in prædicta mala incidere.
 - 16 Deus meus. q. d. si ad modicum dimiseris me fragilitati meæ, non potero temptationibus resistere. & ideo subditur:
 - 17 Inten. continue præstando mihi auxilium.
 - 18 Do. De. sa. mea. i. a quo efficienter, & in quo obiectiue consistit salus vitæ æternæ. Ad q. nos pducatur qui sine fine uiuit, & regnat.
- PSAL.**

MORALITER.

- 2 Nequando super. mihi inimi. mei. i. demones de lapsu hominum gaudentes.
- 3 Et dum com. pedes mei. i. si uiderent me a rectitudine iustitiæ declinare.
- 4 Su. me mag. lo. sunt. i. loquerentur quasi tenentes deuictū.
- 5 Quoniam ego in flagella paratus sum. i. sustinere patienter quicquid infligeris.

6 Et

- 6 Et dolor meus. De peccatis meis commissis.
- 7 In conspe. meo semper. Per cordis contritionem.
- 8 Quoniam ini. In vera confessione.
- 8 Et cogi. i. pro eius satisfactione, q. d. hæc faciam ad hoc quod exaudias me.
- 9 Inimi. au. mi. i. temporaliter prosperantur, & contra me mala machinātur pro bonis a me sibi collatis, iō concludit.
- 15 Ne de. me. subtrahendo auxilium tuum, quoniam in necessitate positus sum.

ADDITIO.

In psal. 37. Domine ne in furore: ubi dicitur in possil. De materia autem eius dicit Rabi Sal. Hæc expositio uidetur ratio nabilior, quia contenta in hoc psal. communia sunt peccatoribus, q. a Deo in hac uita flagellantur propter peccata commissā, & etiam post remissionem unius peccati in aliud reincident, & iterum poenitent, sicut communiter contingit in hominibus, præterquam in uiris ualde perfectis, vñ nō oportet appropriare istū ps. Iob, nec alicui psonæ singulari. & hæc expositionem vñ seq. ad q. litera facillime est applicabilis, & secundum hoc proprie ponitur inter psalmos poenitentiales.

RE.

REPLICA.

In ps. Domine ne in furore. secundo post. inter multas expositiones elegit, & persequitur illam de persona David multum eleganter, sed Burg. prælegit illam Rab. Sal. expositio nē, quæ est de tota congregatione populi. Et ideo Bur. dicit eum esse ps. poenitentialem. Et fortasse mouetur rationibus quib. supra circa psal. Beati quorum. Sed quantum rationes sue concludant uide ibi. Et mirum quod Burg. hic Rabi Sal. sequitur, quem semper reprobare consuevit. Et puto nullam aliam habuisse causam, nisi quia post. hic ipsum reliquit.

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finē can.* Aug. quia hic est de eterna beatitudine pro qua iucundū est transilire, & si graue sit carni. Docet autē inde de mundo ad Deū transilire. Trāsilitor autē de bona opinione sē per contrahit inuidiam iniquorum & calumniam. vñ delibe-
rat inter malos tacere, ne quid dicat male.

B *Idithun.* Aug. Transilient eos, id est remanentes in mundo.

C *Caf.* In primis de cōtinentia linguæ inter blasphemos & calumniosos, vnde & optat noscere finem ubi hæc non sunt.

* *Baf. & The.* Aliqui Idithum hunc psalmū vt auctori tribuunt, sed titulus Dauidi qui illum ad canēdum dedit Idithū, cui canē-

a Consummationem. *b* De æterna beatitudine. *c* Prophetæ. *f* Id est, de transiliente.

† In finem canticum Dauid pro Idithun. XXXVIII.

a Deliberaui. *b* Graue enim est hoc. *c* Aug. quia forsitan iam lapsus in lingua. *d* Iam bonas. *e* Aug. perfectus est vir qui non peccat in lingua. *f* Quod difficile.

Ixi, Custodiam vias meas, vt non delin-

quā in lingua mea. † posui ori meo cu-

a Ne incongrua exirent. *f* Non propter studiosos, sed. *b* Cum maxima opus esset. *c* Cum mora. *d* Caf. querens calumnias a quo decipitur per silentium. *e* Aug. qui non percipit quæ sunt Dei & calumniatur, turgidis & litigijs nil dicendum, vt & agnus sine voce coram condente se obmutu. *f* Alas cōsistit.

stodiā, cū consisteret peccator aduer-

stra est lingua in verbo, qā facile labi-

tium chorus commissus erat. In finē nos trāsmittit, qā huma-
næ naturæ vilitatē deplorat, & huiusce finē demonstrat, hunc
autē scripsit cum Absalomem fugiens a Semei malediceretur.

PSALM. XXXVIII.

D *xi, Custodiam vias meas, etc.* Aug. Caf. monet hic psalmus inter blasphemos iniquos, & caluniosos linguæ continentiam, cer-
ramina, rixas, compri-
mere, hoc. n. silentium
multum est utile.

Caf. Dixi in corde deliberaui, ubi sapien-
tes prius deliberant,
quam loquantur.

d *Vias.* Hier. actiones
& verba. Vt non delin-

quā, p fatua vel otiosa.

c *In lin.* Aug. Non fru-

f *Posui.* Aug. Posui

† Sermo os
meum capi-
tho, dum fue-
rit impius co-
ram me.

F

NICOLAUS DE LYRA. PSAL. XXXVIII.

D *Ixi, Custodiā vias.* Huic psal. præmittitur talis tit. in Hebræo. Ad victoriā Idithun Dauid. Istis tñ nominibus Idithun & Dauid præmittitur litera lamech, ad designandum quod sunt datui casus. Ad intellectum autē huius tit. considerandum qd sicut dicitur 1. Paral. 25. a. Dauid constituit cantores ad diuinas laudes ducentos 38. qui per vices canerent diuinas laudes in templo, & in istis fecit tres principales cantores. s. Asaph, Heman et Idithun. Fecit etiam psal. ab istis auctoribus decantandos, secundum quod habetur 1. Paral. 16. & 1. Esdræ 3. Est igitur sensus huius tit. Psalmus Dauid, id est, sibi appropriatus tanquam auctori. Idithun, id est, appropriatus cantoribus existentibus sub Idithun, per eos decantandus. Ad victoriā, id est, cum quodam conatu, in quantum vna pars cantorum nitebatur superare aliā, prout expositum fuit supra psal. 4. In translat. verò Hiero. iuxta Hebræum ponitur talis tit. Pro victoriā Idithun canticum Dauid. In Biblijs autem nostris coiter dicitur sic: In finem canticū Dauid pro Idithun. Et in istis tit. eadem penitus est sententia sicut in tit. Hebraico, vt patet ex dictis hic, & supra psal. 4. Per hunc igitur tit. apparet auctor psal. & per quos erat decantandus, & modus cantandi, sed materia nō apparet: propter quod de hoc varie dicitur apud Hebræos & Latinos. Et omisiss multis propter prolixitatem vitandam accipiam duos modos exponendi, qui videntur mihi magis litera propinquus. Vnus modus est quem persequitur Rab. Sa. di. q. Dauid fecit hunc psal. pro tribulationibus venturis filijs Israel, vel super populum Israel maxime tempore captiuitatis Babylonicæ: quam præuidit Dauid in spiritu. Et ideo in hoc psal. ostendit, quod debeant eam patienter sustinere cum deprecatione ad Deum pro eius terminatione. Et secundum hoc exponitur iste psal. sic quod Dauid loquebatur in persona populi captiuati di.

1 *Dixi, Custodi.* id est, diligentia me custodiam. Vt non d. linguam in lingua mea. q. d. ne aliquo modo murmurem de diuinis iudicijs, quando dimittit Gentiles, & idololatrias dominari, & filios Israel pro peccatis suis ad tempus affligi, & captiuari. posui ori meo custodiam cum consisteret peccator, i. populus Babylonicus idololatriæ deditus. Aduersum me: Cum. n. populus Israel erat ibi in captiuitate, insidiabantur Babylonijs aliquid aperire de ore eius, vt possent eum accusare: propter quod oportebat eum tunc maiorem custodiam ori apponere. Obmutui & humiliatus sum corā Babylonijs. Et filius a bonis. id est, a lege diuina, vt dicit Rab. Sa. quia de ea non audebat loqui coram Babylonijs. Et dolor meus renouatus est, quia prius doluerat de sua captione, & iterum de legis Dei depreffione. Concaluit cor meū intra me: quia ira est accensio sanguinis circa cor. etiam illa quæ est per zelum qualis est ista: & sic causabat calorem intrā. Locutus sum in lingua mea. id est, tacito orando. Notum fac mihi dñe finem meū. id est finē huius captiuitatis, vt sic possim manifeste & publice promere verba diuina laudis, vel legis. Et numerum dierum meorum quis est id est, dierū huius captiuitatis. Vt sciam quid desit mihi, id est, quantum disto a redemptione huius captiuitatis. Et pro acceleratione redemptionis allegat breuitatem vitæ humanæ di. Ecce mensurabiles. in Hebr. habetur: Ecce palmos. palmus autē est mensura brevis: propter quod Hiero. in translat. iuxta Hebræū dicit: Ecce breues, &c. idem signat quod dicitur hic. Ecce mensurabiles, quia res brevis est de facili mensurabilis. Posuisti dies meos. q. d. nisi citò terminetur ista captiuitas in ea moriar, ex quo ita breues sunt dies mei. Et substantia mea tanquam nihilum ante te, quia illud quod est modicum quasi

quasi nihil reputatur. ideo subditur: Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens; ex quo vita eius est ita brevis, & sicut est parua durationis: ita est parua cognitionis. ideo subditur: Veruntamen in imagine pertransit hō. In Hebræo habetur: In obscuritate. & idem signat quod dicitur hic: In imagine, quia illud quod tantum cognoscitur in sua imagine, cognoscitur imperfecte. Et sicut homo est parua cognitionis, ita & frequenter inutilis & noxia sollicitudinis. ideo subditur: Sed & frustra cōturbarur. i. vana solitudine anxietur. cuius causa subditur: Thesaurizat cū magna solitudine, & ignorat cui congregabit ea; quia forsitan citò morietur, & thesaurus suus ignotis relinquetur. et ideo concluditur, quod sollicitudo & spes hōis est ponenda in Deo, cum dicitur: Et nunc quæ est expectatio mea, nōne dñs? q. d. sic: Et substantia mea apud te est; & accipitur hic substantia pro diuitijs. Diuitia enim iustorum reseruantur apud Deū secundum illud Esa. 64. b. Oculi nō vidit nec auris &c. Et quia ex confidentia diuina insurgit homo ad deprecandum ipsum Deū, ideo deprecando dicit: Ab oibus iniquitatibus meis erue me. non solum quantum ad istius captiuitatis penam. vnde subditur: Opprobriū inipienti dediisti me, id est, populo Babylonicis idololatriæ dedito. Obmutui & nō aperui os meū. ad respondendum contra illatum mihi opprobriū. Quia tu fecisti, subiciendo me eius seruituti, ideo subditur: Amoue a me plagas tuas. id est, penas istas a te mihi inflatas: quarum grauitas allegatur, cum subditur: A fortitudine manus tuæ. i. punitionis tuæ. Ego defeci. quasi non potens vel saltem cum difficultate sustinere. Et hic terminatur versus in Hebræo, & in translat. Hi non iuxta Hebræum, & versus sequens incipit cū dicitur. In inceptationibus, i. duris punitionibus. Propter iniquitatē corripuisti hominem, id est, Israel, q. d. licet puniitio tua sit dura, tñ est iusta. Et tabescere fecisti sicut araneā, in Hebræo, & in translat. Hiero. iuxta Hebræum habetur, sicut tineam aīam eius, id est, vitam eius reddidisti contemptibilem, & cōculcatam coram Babylonijs. Veruntamen vanē cōturbat oīs hō. q. d. licet iuste posueris nos in captiuitate tñ Babylonijs abutuntur nostra seruitute, & contra nos prouocantur sine causa, ideo subditur: Deprecatio de liberatione ab ea, cum dicitur, exaudi orationem meā, &c. Ne sileas, i. ne dissimules audire. Quia adue na ego sum in terra Babylonijs. Apud te. q. d. tñ ibi colo te. Et peregrinus sicut omnes patres mei, s. Abraham, Isaac, & Iacob peregrinati sunt in terra aliena, vt patet in Genes. 12. & 21. Remitte mihi culpam & captiuitatis penam. Vt refrigerer, per tuam consolationē. Priusquam abeam de vita presenti per mortem. Et amplius nō ero. scilicet in statu merendi, vel in statu quo possim in regnum Iudæa reuerteri. Alio modo potest exponi psal. iste de ipso Dauid ita quod fecerit ipsum posuit in fuga a facie Absalom filii sui, postquam audierat vituperia sibi illata a Semei. Sicut enim pro persequutione Saulis fecit multos ps. vt ex dictis supra patuit. & inf. & adhuc patebit, sic & de persecutione sibi mota ab Absalom. Et videtur mihi, quod hæc expositio secunda est magis rationabilis, & magis consona literæ, quam præcedens. Et secundum hoc psal. po. est dauid in tres partes: quia primo describitur ipse Dauid patientia. & secundo eius confidentia, ibi. Locutus sum. tertio orationis instantia, ibi: Exaudi orationem. Circa primum dicit sic: Dixi, id est, firmiter in corde meo proposui. Custodiam. murmurando contra Deum de afflictione mea.

2 *Posui ori.* &c. id est Semei mihi maledicens & lapides, & terram contra me proiciens, vt habetur 2. Reg. 16. b.

Obmu-

MORALITER.

1 *Dixi. Cu. Ra. Sa.* dicit q. Dauid fecit hunc ps. præuidēs in spiritu captiuitatē Babylonicā. i. qua populus Israel fuit in tanto timore, q. de iniurijs illatis sibi nō audebat queri vel murmurare. Moraliter at pot expom de quolibet posito p pētis suis in afflictione corporali: de qb. tñ pœnitet & petit a Deo misericorditer liberari, licet sustineat patiēter. Dicit igitur: Dixi Custodiam. i. firmiter pposui cauere a reciduo peccati.

1 *Vt non delin.* &c. Murmurando contra iudicia diuina.

2 *Posui ori mea.* Per circumspectionem.

† *Cum consisteret peccator.* id est, diabolus vel homo malus.

Tom. 3.

2 3. Obmu-

C transiui terrenas delectationes, & ex bonis cōtraho inuidiā, sufficit intelligencia corā Deo, ne loquendo de aditum calūniosis: in quo sit saepe perturbatio, ut dicantur nō dicēda, contra quod melius remediū est silentium, sed dū nimis timeo ne loquar mala, taciui bona, & qā nō erogo talentū mihi creditū pauperibus, non committet mihi diues dominus, & hoc est, obsurdū, id est, cepi iam non audire cōfiteretur se passum, docens nos cauere hoc non imitari.

† silentio. i. diutino silentio factus sum velut mutus.

† turbatus est

† exarsit.

† mensuram quatuor digitorum.

A Cassi. Posui vsq; eo qd obmutui. Humiliatus, ut purum intelligas silentiū nō dolo sum. Et si a bono decerē cōtemnentem, qui causam contentionis querit. * Theod. hec cū historia magnā habent cōsonantiā. Nam Semei maledicenti nō respondit, & prohibuit ne Abisai illū spiculis cōfoderet dicens, cū dolor & memoria peccati renouaretur, Dimitte eum: etenim iussit Dominus ut malediceret Dauidi. R. Kimhi, & pro cū.

a A bonis & do. Cassi. annuntiandis, vel a bonis hominibus, p porcis & canibus, quibus sanctū nō est dādum, vnde dolor, qā negat cōseruis cibaria vitæ. Et ideo: *Cor meum concaluit*, omni parte igne Dei. Intra me, in ratione, ut de cælestibus cogitaret. Intra prius quā extra exiret loquēdo, vel in æterna gratia sancti spiritus. In meditatione mea ex. id est, in cōsilio, ne infans esse æstus videretur postquam intra, etiam in lingua mea, id est, transilientium locutus sum.

* Theodo. Sym. Exaruit cor meum intra me, & dum in animo expenderem, flagrabam igne mæroris.

Aug. Quod est malis inuitus filii, sed dñō locutus est æstu charitatis agente istud. Notū fac. si. id est, Christum qui est finis noster. Et numerū dierum, nō desiderio huius vitæ, sed desiderio Chri, ut appareat si eius aduētū poterit videre, ante quē multū deest ad vitā, quia ante eum sunt veteres dies

C Adæ, qui ducit ad mortē, & nō noua regeneratio. Et substantia.

tia, quæ Adam peccante damnata est, nihil est ante Deum, & si actus transilientis aliquid sunt.

b Dolor meus renouatus est. *Concaluit cor meum intra me & in.* Aug. Si damnabit piger qui nō erogat, qd ille qui per luxuriā consumit, positus. n. transilient inter Deum diutem, & hominē

pauperem, ut a Deo accipiat, & homini distribuat. Sed dū timeret esse prodigus & dissipator, fit avarus dispensator.

c Locutus sum. Aug.

Non auditori erudiēdo, sed exauditori Deo a quo intus audior.

d Et numerum dierum

meo. Hiero. Aug. Numerus dierū qui mō

sūt nō est vere transilienti, hærenti autem

esse videtur.

e Ecce mensurabiles.

Cass. Quali noto fine

& diebus qui sunt, attendit ad hæc quæ re

liquit & comparat inuicem.

* The. Sym. Ecce dedisti mihi dies, ut mensuras duodenum digitorum, & uita mea, ut nihil ante te. Hebræi, palmales.

f Et substantia, & c. Aug. Qui uidet nihil esse hæc substantiam ante te uidet ubi oculi tui sunt, non ubi humani. i. tuæ uisioni concordat, uel, ante, id est, contuitu illius quæ ante te erit.

g Veruntamen. Cassi. Videns aduentum Christi redit ad infirmitatem, quam inter uirtutes habet dicens:

Aug. Magna sunt quæ diximus & credimus, sed tñ nōdū est illud æternū, sed uniuersa uanitas. Et pro mutabilitate de fiderans æternam, exprobrat humanæ uitæ, cui subest, quod dicit. Ne quis putet sanctos a tentationibus alienos.

Aug. Vel, licet mensurabiles dies, licet substantia nihil, tñ uniuersa uanitas, est in rationali creatura, quæ secundum diuersos uniuersam appetit creaturam.

Aug. Veruntamen. Quamuis æternis inhio, tamen dū hic uiuo, ubi tot scandala, ubi tēratio, uniuersa uanitas. Ois homo & trāsiliens & hærens. i. ad uniuersam uanitatem adhuc per tinent, quia ois uanitas sub sole est omne uisibile. Inuisibilia

† cognoscam quam breuis temporis ego (i. quādiu adhuc uiuam).

† uel etas mea (tempus meū)

† Multiplex uanitas.

non

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Obmutui, & c. Nihil respondendo tibi.
- 2 Et humiliatus sum, & c. Magna enim humiliatio erat, quod rex patienter talia sustineret.
- 3 Et filius a bonis, & c. Ille enim Semei erat dignus morte propter crimen læsæ maiestatis, propter quod dixit Abisai. *Quare maledixit canis moriturus domino meo regi? vadam & amputabo caput eius.* Dauid autem non dedit sibi licentiam sed magis prohibuit. Et sic filius a bono iustitiæ fiendæ, non tamē peccauit, quia illa iniuria erat contra personam, & sic poterat sine læsione iustitiæ dimittere uindictā uel differre, sed magis meruit sustinendo patienter ex humilitate. Vnde subdit ibidem: *Dimitte eum ut maledicat, si forte respiciat dominus afflictionem meam, & c.* De duobus enim bonis unum est melius altero unde dicit Apostolus 1. ad Cor. 7. g. *Qui iungit virginem suā matrimonio, bene facit, & qui non iungit, melius facit.*
- 4 Et dolor meus renouatus est. Quia tunc recoluit in speciali de malitia filij sui Absalom. d. 2. Reg. 16. cap. *Ecce filius meus qui egressus est de utero meo querit animam meam, quanto magis nunc filius Iemini: de qua malitia valde dolebat, vnde & mortuo Absalom in sua malitia dicebat 2. Reg. 18. g. *Quis mihi tribuat ut ego moriar: pro te fili mi Absalom? Lugens eius damnationem, sicut expositum fuit ibidem.**

Cor-

5 Concaluit cor meum intra me, & in meditatione, & c. Ex charitate enim quam habebat ad filium dolebat de eius culpa magis quam de persecutione ab eo contra se mora.

6 Locutus sum. Hic cōsequenter describitur ipsius Dauid cōfidentia, & primo describit humanū defectū, secūdo ex hoc concludit quod de solo Deo est confidendū, ibi: *Et nunc.* Describendo autē humanū defectum, primo incipit a seipso dicens: *Locutus sum in lingua mea.* de preccando corde & ore.

7 Notum fac. id est terminum persecutionis in qua sum.

8 Et nū. id est, quot diebus stabo in ista tribulatione.

9 Ut sciam quid desit mihi. i. quantum oportebit me ulterius sustinere. q. d. cum difficultate possum ista sustinere, & ideo desidero finem scire.

10 Ecce mensurabiles. id est, breues, ut supra expositum est. Posuisti dies meos, ideo subditur.

11 Et substantia mea. id est, uita mea, ut habetur in translatione Hiero. iuxta Hebræum.

12 Tanquam nihil um ante. Quia quod modicum est, quasi nil reputatur. Secundo procedit ad ostendēdum humani defectum generaliter di.

13 Veruntamen vni. & c. Quia ois homo est ita breuis vitæ, qd quicquid contingit in ea debet reputari inane, & sicut est modicæ durationis, ita est paræ cognitionis, ideo subditur.

Ve-

MORALITER.

† Obmutui, & c. id est, ab expressione pænitentiae meæ & afflictionis grauitate.

4 Et do. meus. Nā augmentatur cum in corde clausus tenetur sicut apostema grauius affligit anteq̃ aperiat, ideo subdit:

5 Concaluit cor meum. Ex doloris augmento.

6 Locutus sum in lingua mea. Tacite orando.

No-

7 Notum fac mihi. scilicet quantū ad afflictionem præsentē.

9 Ut sciam quid desit, & c. Id est, quandiu durabit. Et pro acceleratione termini allegat breuitatem vitæ di.

10 Ecce mensurabiles, & c. id est, valde breues, quia res breuis de facili mensuratur.

11 Et substantia mea tanquam. id est, res tam modica, qd quasi nihil est reputanda. Et non solus ego sum huius conditionis, sed etiam.

Omnis

G non sunt sub sole, id est, fides, spes, charitas, hæc habent Idihun ultra solem cuius conuersatio in cælis est.

Ecl. 1.2. * **Basi. & Theo.** Nihil viuentes homines differunt ab ijs qui in pictura exprimentur, equaliter enim horum & illorum natura tempore labitur & corrumpitur.

a Omnis homo. Aug. Simulus, in secularibus vanus est, si bonus, cum Christo volenti esse, vana est vita.

trans perma-
nent, vel quan-
tūlibet confi-
dere videat-
ur.

b Veruntamen. Aug. Diapsalmus. Quo modo omnes sub vanitate & casu, & inde opponit se expectare dominum, & petit liberari.

c In imagine pertransit. Aug. Quamuis ita studeat vanitati, tam cito transit corporaliter, imagine speculi, q̄ cito euanesceat, Vel ipse positus in imagine Dei, id est, in ratione, & ita, mirū quod hoc non retrahit eum a vanitate, sed conturbatur, id est, a puritate mentis in actibus seculi deducitur, quia cum miseria & labore appetit, terrena.

mea domine
spes mea in te
est.
ne ponas.

Collidit vul-
nere.

scum tu homi-
nem propter
iniquitatem cor-
ruptis cum ob-
iurgatione.
tuncam, quic-
quid desiderat
buc in eo est.

d Thesaurizat. Aug. n. De ceteris vitijs elegit propheta auaritiam, ad ostendendum quod intendit, ipsa enim est radix omnium malorum.

e Expectatio. Aug. Prima aduentus vel secundus, qui cū mora quia multa sustinet. Vere o domine es expectatio, quia substantia apud te considerata est. Vel quia prauideo meā substantiā apud te futurā. Vel substantia non illa Adæ, sed conscientie bonæ possessio, qua sustentatur & pascitur, quæ est ante Deum cui placet, non in sacculis nostris.

* **Basi. & Theo.** Aquila substantiam, expectationem dixit.

f Ab omnibus iniquitatibus meis erue me. Cas. Non solum ab eis ne reuoluar in ea quæ transiit, sed ab omnibus omnino. Im-

C perfectus enim est homo, quia non accepit quod optat, perfectus qui scit hoc ipsum quod sibi deficit.

g Ob-

g Obmutui. Cas. Habitus opprobrio obmutui, nō ego cōten-
tiose cōtra illos vel nūrmure cōtra Deū, quia tu fecisti dans
mihi patientiam. Et quia talis es, amoue plagas quod petes,
quia fecisti eas, & necesse est quia defeci.

h Amoue a me plagas tuas. A fortitudine manus tue ego def. Aug.

Quia tu fecisti me,
noli exterminare, tan-
tum cede vt produ-
car, non vt commi-
nuar.

* **Basi. & Theo. Ten.** permittente, ut per-
bacchatur, & de-
le similis erat flagel-
lo, tu vero per illud
flagellationem affe-
rebas.

i Increpationibus propter iniquitatem. Qui-
bus humanum genus
increpui, quod ta-
men ex merito no-
stro, propter iniquita-
tes nostras increpui. E-
sti, quæ sunt ad corre-
ctionem, aliter enim
iniquitas incorrecta
permaneret.

k Corripuisti hominem. Aug. Est dolor infest. Dolor dupli-
cis qui non emendat.
Formatus, qui emul-
tationibus formam præ-
stat. Et talis dolor est
præceptum, id est, vi-
cem & imaginem præ-

cepti habet.

l Et tabescere fecisti. Aug. Siccatam ab amore virtutum & cognitionis. Sicut aranea texit inanem telam in congregatione temporalium. Vel dum extrahit a se iniquitatem (sicut aranea egestione viscerum) moritur.

Cas. Vel aranea tenue corpus hēt, nec in terra sed in alto stat, telas egestione viscerū texit, sic aīa cōuersi & afflicti terrena deserit. Subtiles opatiōes timore Dei tabificata p̄ficir.

m Veruntamen. Aug. Cas. Licet increpetur, licet tabescat, tū humana infirmitate varijs rebus cōfunditur, nisi qui Deum pura mente contemplatur.

n Exaudi ora. Cas. Diapsalmus. Inter mala seculi petit sibi adesse, & peccata dimitti, vt prospero fine exeat.

Cassiod. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Veruntamen in ima. &c. Etia inuitus & frequenter noxiæ solitudinis, ideo subditur: **2 Sed & fru.** Et exponatur sicut in p̄cedēti expositione dictū est. **3 Et nūc.** Hic p̄n̄r concludit qd̄ de solo Deo est cōfidendū ex quo defectus humanæ fragilitatis tātus est. **d. Et nūc quæ est expectatio mea, &c.** & exponatur sicut in expositione p̄missa. Et qd̄ de solo Deo est cōfidendū, ideo cōuertit se ad ipsū deprecandum dicens. **4 Ab omnibus iniqui. &c.** Nō solū quantū ad culpā, sed etiā quantū ad penā mihi a te inflictā, quæ non solū erat dura, sed etiam ignominiosa, iō subditur: **5 Oppro. in si.** Scilicet Semei mihi maledicēti, vt patet ex p̄dictis. **6 Obmutui.** Patienter sustinendo, vt p̄dictum est. **7 Quoniam tu se.** Vnde dixit David, **3. Reg. 15.** Dominus enim præcepit ei vt malediceret, tamen peccauit Semei hoc faciendo, quia iniqua voluntate hoc

hoc faciebat. Dominus enim aliquando malis hominibus vtitur ad bonum, vt diffusius fuit ibi dictum.

8 Amoue a me pla. tu. Id est, penas mihi iuste inflictas, a quib. non possum liberari nisi per te.

9 A fortitudine ma. tue. Id est, punitionis tue, exponatur sicut prius vsque ibi: **10 Corripuisti ho.** Id est, meipsum ex fragilitate humana peccantē. **11 Et tabescere fecisti, &c.** Id est, animā meā vel personā reddidisti cōtemptibilē corā Absalom & eius complicitibus. **12 Veruntamen, &c.** s. de Israel sū qd̄ dicitur **3. Re. 15. c.** Toto corde vnicius Israel sequitur Absalom: Et isti vane cōturbantur? David Tum quia non habebant causam iustam. Tum quia non habuerunt intentum sed magis confusionem.

13 Exaudi. Hic vltimo ponitur instantia orationis ipsius David, cum dicitur: **Exaudi, &c.** per effectum liberationis meæ.

Auribus

MORALITER.

1 Omnis homo viuens. Quantum ad corpus.

1 Veruntamen in ima. i. anima, imagine Dei insignita pertransit homo a corruptibili vita, nam ipsa est immortalis.

2 Sed & fru. con. de solitudine circa bona præsentis vitæ, ideo subditur:

3 Thesaurizat & igno. Quia forsitan fures rapient, vel eius aduersarij possidebunt, propter quod concluditur.

3 Et nunc quæ est. q. d. sic.

3 Et substantia. id est, omnes diuitiæ meæ.

4 Ab omnibus iniqui. &c. propter quas.

Oppro-

5 Opprobrium nisi. id est, maligno me persequenti.

6 Obmutui, &c. id est, patienter sustinui propter te quæ voluisti, ideo:

8 Amoue a me. id est, afflictiones istas, quarum grauitas allegatur cum dicitur:

9 A fortitudi. ma. quia tamen Deus agit omnia iuste, subdit.

10 Propter iniqui. id est, meipsum.

11 Et tabescere fecisti, &c. i. vitam meam, quæ nomine animæ significatur, reddidisti, sicut rem vilem & abominabilem.

13 Veruntamen, &c. de vitæ præsentis afflictionibus, nā cuncta fiunt ad bonum electorum. Quia tamen nullus cessare debet a Dei deprecatione, ideo subditur.

13 Exaudi ora. meam, &c. ne file. id est, dissimules te audire.

Tom. 3.

Z 4

Cas. Sed quia ego ista non peto ne pro eis trister exaudi.
A Quanto plura nouit, tanto pius supplicat. Oratio est quando
 Oratio. vota Deo pandimus. Deprecatio frequens supplicatio ab imo
 Deprecatio. cordis: Ne putes eum tantum verbis & ore orare, addit, & la-

chrymas, quæ violen-
 tæ sunt in precibus
 ad mouendam mise-
 ricordiam.

B *Ne fileas. Dic mihi a*
Remissa sunt tibi pec-
cata: vel, Venite bene-
di. & c.

C *Quoniam aduena ego*
sum. Aug. iam apud
te, sed adhuc in quili-
nus, quia hinc transi-
turus

nem meam domine, & deprecationem meam: auribus per-

a *Aug. Licet tot transiret, habet quod flet quia abest quod desiderat, quia crederet uni scandalum un-*
dat iniquitas, refugit charitas. b *Ideit fac, ut audiam. c* *Aug. Qui Deus loquitur occulte in cor-*
de: Salus tua ego sum, quia uocem ille optat.

c *cipe * lachrimas meas. Ne fileas, quoniam t aduena ego*

a *Scilicet apud te, quia sunt peregrini cum diabolo. Quia ibi patria.*
b *Aug. Qui migraverit, t. comitat ergo idem de me.*

c *sum apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei. t Remit-*
a *Ideo. Aug. Quia migraturus sum, re. fac hoc petere. b* *Cas. Qui car s. uxor. Quia habet a. lus*
c *utroque. vnde dicit: Dimittite nobis debita nostra. Matt. 6. b. Aug. Ne enim peccatis eam, quasi: Si non di-*
d *mittis, ut refugio. ibo & iam non ero amplius, vero esse, quod e. t. cum Deo. c* *Ab hac y. ta. Alioquin.*

e *te mihi, ut refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero.*

meum regnum pro
 ego desero. Pere-
 grinus, adhuc non
 eligens mihi sedem
 hic.

c *Remitte mihi. Cas.*

d *Hic sibi petit dimi-*

e *ti, ut certus ad iudi-*

f *cium perueniat.*

g ** Theodor. In hac*

h *comptam vitam non*

i *reuertat.*

j *GLOR.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Auribus perci. la. me. *Fluit enim David in illa persecutione, se-*
cundum quod dicitur 2. Reg. 15. scilicet. David ascendebat cliuum oli-
uarum flens, & operto capite, & nudis pedibus incedens.

2 Ne file. ne tardes sen dissimules audire deprecationem meam.

3 Quoniam aduc. hoc dixit, quia erat fugitiuus de sua ciuitate regia.

4 Sicut omnes pa. me. *id est patriarcha sancti qui in terra aliena*
fuert aduena & peregrini, ut pradiatum est.

5 Remitte mihi. *scilicet adulterium cum Bethsabee, & homicidiu*
Uriæ: propter quod sciebat David persecutionem Absalom euersisse
sibi.

sibi, prout Nathan propheta sibi pradixerat. 2. Reg. 12. c. Hæc dicit
dn̄s: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua & c.

6 Ut refrigerer. per tuam consolationem.

7 Priusquam abeam. *de vita presenti per mortem.*

8 Et amplius non ero. *in statu u. exendi, & propter hoc nunc est*
tempus remittendi, quia post mortem non fu peccati reuissio.

Moraliter posset exponi psal. iste de quolibet fidei existenti in affli-
ctione temporali pro peccatis suis, qui & sustinet eam patienter, &
confidens de diuina misericordia, ipsam implorat deuore & instan-
ter. Et consideratis pradiis, liera huius psalmi potest ad hoc de
facili applicari.

PSAL.

MOARLITER.

3 *Quoniam aduc. sum. in vita presenti.*

5 *Remitte mihi. culpam & pœnam.*

6 *Ut refrigerer. per tuam consolationem.*

7 *Priusquam abeam. de vita presenti.*

8 *Et amplius non ero. in statu merendi.*

6 *Vt*

ADDITIO I.

In psal. 28. *Dixi custodiam. vbi dñ in possil. Ad intellectu at*
huius tituli. Ex hoc ti. potest sumi argumentu pro opinione
beati Aug. dicentis, q. on. nū psal. auctor est David. Et ratio
quare aliqñ intitulant filij Core, Asaph, & huiusmodi est, q. a
appropriant eis tanq. cantoribus, qd patet manifeste in hoc
psal. cuius auctor est David, & tñ appropriat Idithū tāquam
cantori, & sic de alijs intelligēdū est, licet nō ita exprimat.

ADDITIO II.

In cod. psal. 38. vbi possilla. Accipia duos modos exponē-
 di. Neuter istorū modorū vñ rationabiliter seu cōsonus litte-
 re huius Psal. Modus. n. Ra. Sa. non consonat principio huius
 psal. cū dñ: *Dixi custodiā & c.* Et. Posui ori meo custo. & c. q. ex-
 ponit in psona populi existētis in captiuitate Babylonica, q.
 diligēter custodiebat se a murmuratōe de diuinis iudicijs
 cū deus pmitteret idololatrias dominari, & filios Israel affli-
 gi, & c. Nā hoc est manifeste qd illud q. continet. 4. Reg. 10. &
 2. Paral. 2. in quibus locis & alijs q plurimis testatur litera, q.
 captiuitas Babylonica processit ex vera iustitia in vltionem
 prauaricationū magnarū a populo Israel & regibus eorū cō-
 tinue cōmissarū. Hec ēt habetur Daniel. 9. vbi Daniel in ora-
 tione sua expresse profitebatur diuinā iustitiam circa destru-
 ctionem Ierusalem, & transmigrationē populi, vnde de hoc
 nullus locus erat murmuratōis. Similiter & quod dicit: *No-*
tum fac mihi finem meum, qd exponit de fine illius captiuitatis,
 non vñ rationabiliter dictū, nā finis Babylonicæ captiuitatis
 fuit notificatus a deo per Ieremiā, Iere. 29. b. vbi dñ: *cum cape-*
rint impleri in Babylone. 70. anni, visitabo vos & c. Vnde nō opor-
 tebat orare: *Notum fac mihi finem meum.* Similiter cū dicit qd
 populus ille non audebat loqui de lege diuina corā Babylo-
 nijs, nullū habet fundamentū in litera. Similiter qd introdu-
 citur: *In imagine pertransit homo, sed frustra cōturbatur & c.* quod
 exponitur de vanitate solitudinis humanæ, licet sit in se ve-
 rum, tamen omnino videtur impertinens huic proposito,
 & sic de multis alijs in hoc psal. contentis.

Secūdus ēt modus exponendi, ad quem magis inclinatur
 possil. scq. David fecerit hunc possil. in fuga Absalon & c.
 non vñ rationabile, nam de illa persecutione Absalon, simili-
 ter & de iniurijs sibi illatis a Semei, iam fecerat psal. tertiu
 & septimū qui de ipsa propria materia intitulantur, yñ nō vñ
 rationabile, qd iste psal. de eadē persecutione exponatur. Tū
 quia non vñ ratio quare aliq psal. predicti de hoc intitulen-
 tur expresse, & non iste psal. Tum quia applicare huiusmodi
 ps. ad aliquā singularem historiam, cū posset intelligi ad lram
 de vniuersali materia, nō est aliud quam lucernam accen-
 sam sub modio includere, quod est inconueniens. Constat
 autem, quod vniuersalia sunt potiora & diuina quam parti-

particularia seu singularia inquantū huiusmodi, secundum
 Philosophum in 1. Ethic. Tum quia David fuit auctor psal.
 ipsi intitulatorū tantū & nō aliorū, prout possil. opinatur, &
 de istis maior pars applicat casibus, singularibus q ipsi David
 conrigerunt, prout ipsemet possil. in hoc psal. & in alijs pluri-
 bus vñ velle, sequeretur quod filij Core & Asaph plures psal.
 composuissent de mysterijs Christi & ecclesiæ, & de multis
 vniuersalibus ad diuersos statūs ecclesiæ pertinentes, quam
 ipse David, qui pro maiori parte de suis singularibus casibus
 vt plurimū tractat fm opinionem possil. prout patet discen-
 renti per psal. intitulos ipsi David, & per pprias exposicio-
 nes eorū a possil. assignatas. Hoc aut vñ valde inconueniens,
 cū de David singulariter legatur. 2. Reg. 23. quod fuit egre-
 gius psaltes Israel, & doctores etiam ipsum dicant eximium
 prophetarum, quod magis conueniret filijs Core & Asaph.
 In huiusmodi applicationes singulares possil. essent vere. Tū
 quia sunt ibi aliqui versus valde impertinentes proposito,
 sicut vniuersa vanitas omnis homo, & in imagine pertran-
 sit homo, & thesaurizat, & ignorat cui cōgregabit, & huius-
 modi, quæ & similia verba licet sint in se vera, sunt tñ in hac
 materia impropria & impertinentia. Vnde melius vñ dicen-
 dū, q. hic psal. nō applicatur al. cui historie præterite vel futu-
 ræ in singulari, sed intelligitur ind. sinde de quolibet peni-
 tente, qui mundana cōtemnens quæ homines communiter
 sequuntur, & magnis plagis seu turbationibus afflictus, a deo
 petit suā liberationē. vnde psal. iste in 11. particulas diuiditur
 Primo. n. quia secundū Philosophū in 2. rhetoricæ, homines
 irascuntur præcipue q eos qui despiciunt ea circa quæ ipsi
 maxime student. Idcirco penitens iste qui de cōtemptu mū-
 di principaliter intendebat loqui, merito timebat calumnia-
 sos & litigiosos, vnde dicit. *Dixi custodiā vias meas, ut nō delin-*
quam in lingua mea. non solum per fatua & otiosa, sed etiam
vera eloquia, quæ non pacifice tolerantur a calumniolis dili-
gentibus mundum, & ideo sequitur: Posui ori meo custodiā,
dum confisteret peccator, id est, mundanus, aduersum me. Se-
cundo, quia ex hoc silentio sequebatur quod ēt a bonis alijs
annuntiandis abstinebat, ita qd nō poterat bonos docere, iō
dolor ei renouatus ostendit, vñ dicit: a bonis, & dolor meus renoua-
tus est. Tertio, quia ex hac taciturnitate sequebat in corde sup
& animo magnus citus & ardor, iuxta illud Hieremie vigesi-
mo ca. Fuit in corde meo quasi ignis flumens & c. ideo qñ quicq
pulsus habuit loqui, vnde dicit. Cōcaluit cor meum in trahe & c.
& locutus sum in lingua mea, quæ quidē locutio nō homini-
bus mundis & p. meliosis, sed deo a quo cū silentio audi-
ri poterat, dirigebat. Vnde cōsequenter quarto explicat deo
suam locutionem quæ talis est: Notum fac mihi domine finem
meum & c. Ad qd sciendum, quod iste penitens mundana cō-
temne-

A temnebat, reputans ea vana ex sui breuitate & varietate, & ideo soli Deo loquebatur, dicens: *Notum fac mihi dñe. i. tu qui scis vniuersa, fac mihi notū finē meū, & numerū dierū meo rū, vt sciā quid desit mihi, idest quantū debeo durare in hoc seculo, & sic possem scire breuitatē & diuturnitatē meę durationis. Ad qđ respondet: Ecce mensurabiles posuisti dies meos. idest breues, & qđ ē in illa modica duratione non est stabilitas, sed magna mobilitas & varietas, ideo dicit: Et substantia mea tanquam nihil ante te est: quia ē brevis illa duratio in qua homo vř subsistere, tanq̃ nihil ante te est, qđ duratio mobilitatis quę successiua est tanq̃ nihil reputatur respectu eternitatis, in qua est tota simul interminabilis vitę possessio secundum Boetium, & sic concludit. Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.*

Diffinitio 7.
remitatis, secundum Boetium.

Quinto ostendit mūdāna esse cōtemnenda ex hoc qđ in homine est aliqđ ppetuo manens. s. anima, in quam est ad imaginē dei, in qua imagine de hac vita trāit ceteris mūdānis exterioribus omnino dimissis, ideo subdit: Verumtamen in imagine pertransit homo, de hac vita in sola imagine transit ad aliā vitā, exteriora mundana totaliter relinquens, & ē corpus proprium, quod non est de essentia imaginis, vnde dicit: Et frustra conturbatur, scilicet in actionibus & desideriis mundanorum.

Sexto qđ forte quis diceret non esse frustrabilia ista mundana, qđ licet homo in se ipso nō posset ea diuturne possidere p se, posset tñ per filiū vel heredē, qui reputatur eadē persona cum patre, ideo concludens hunc errorem dicit: Thesaurizat, & ignorat cui cōgregabit ea, nescit enim si filius in eis sibi succedat, an inimicus, & sic concludit quod turbatio humana circa talia acquirēda vel cōseruanda est frustrabilis.

Septimo ex p̃dictis concludit, quod in rebus mundanis non est ponenda spes sed in deo, apud quē substantia hominis est, & hoc est qđ dicit: Et nunc quā est expectatio mea, nonne dominus? & substantia mea apud te est. Et nota quod in Hebręo non ponitur eadē dictio vbi dicitur. Et substantia mea apud te est. & supra vbi dicitur: Et substantia mea tanquam nihil ante te est. sed ponuntur diuersę dictiones, quę bene consonant huic expositioni, vt patet in illa lingua erudito.

Octauo, qđ nemo sine peccato est, vt expectatio sua ī deo sit certa, petit erui ab omnibus iniquitatibus. s. culpā vñ dicit: Ab omnibus iniquitatibus meis erue me. Et qđ stultus qđ remanet in vanitate mūdāna irridet iustis & bonis, ideo sequitur: Opprobriū in insipienti dedisti me. q. d. ideo debes me eruerē, qđ de disti me opprobriū in insipienti eo mō quo dī alibi: Non crube-
Ps. 68. scāt in me qui expectāt te Deus Israel. Quod quidē opprobriū (qđ nō ex culpa deprecantis insurgeret) ostendit dī. Obmutui, & non aperui os meum. i. non egi contentiose, sed tacui. Et quā sit causa huius taciturnitatis virtuose, subdit cū dicit: Quoniam tu fecisti. scilicet me talem dās mihi patientiam seu discretio- nem ad talia toleranda seu euadenda.

Nono postquā petiuit remissionem culpę petit remissionē penę, vnde dicit: Amoue a me plagas tuas. Et vt ostenderet illas plagas esse grauiter illatas, sic quod vix posset eas tolerare, subdit: A fortitudine manus tuę ego defeci. quali dicat, plagę tuę sic moderentur erga me, vt proficiam, non vt deliciam.

Decimo, ne forte quis aestimaret quod huiusmodi plagę fortiter illatę excederent rationem iustitię, & essent quali vindicatiū, ideo subdit: In increpationibus, p̃ iniquitatē corripuisti hominē, quasi dicat, Hęc increpationē tua iusta est, quia p̃ iniquitatē. Et pia est, quia ordinatur ad correctionē, vnde dicit: Corripuisti hominem. Et modū correctionis ostendit esse valde afflictiuū, cū dicit: Tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Nam anima penitentis in talibus plagis grauib; in hac vita constituta tabescit & attenuatur, sentiens maximā fragilitatem suā. Et ex his sequitur, quod homo ex tali increpatione correctiua quam tuncunque graui, non rationabiliter conqueritur seu conturbatur, sed ex fragilitate humana. vñ de dicit: Veruntamen vane conturbatur omnis homo. scilicet sic correctus, licet affligatur & tabefiat.

Vndecimo instanter petit suā liberationē tribus modis. Primo. s. p̃ orationē, qđ est leuatio mentis in deū. secūdo p̃ deprecationē.

precactionē, quę est frequens supplicatio, tertio p̃ lachrymas. D quę in precibus ad impetrandū misericordiā sunt efficaces, vñ dicit: Exaudi orationem meam domine, quo ad primum, & deprecationem meam. quo ad secūdū. auribus percipe lachrymas meas. quo ad tertium. Et reddens rationē quare exaudiri debet dicit: Ne fileas, quoniam ego advena sum apud te & peregrinus. hoc est dicere, ego sū sum apud te in spe, licet adhuc sim advena & peregrinus in hoc seculo, in quo nō habeo qetam mansionem, ad Heb. 13. & sequitur. Quasi omnes patres mei iuxta illud Apol. 2. Co. 5. b. Quādiu enim sumus in corpore, a domino peregrinamur. & quę sit petitio, subdit d. Remitte mihi vt refrigerer. hoc est dicere, remitte mihi iniquitates. s. culpā, & plagas. s. penę, de quibus supra dixerat. Vt refrigerer. per misericordiā ab estu vitiorum & penarum. Priusquam abeam. ab hac vita vbi nunc peregrinus sum. Et amplius non ero. scilicet in ea.

R E P L I C A. Circa psal. Dixi custodiam. Cum postul. ex multis expositionibus vñā p̃celegisset. s. qđ exponatur psal. iste de Dauid existente in fuga tēpore persecutionis ab Absalom filio eius illatę. & ad illum casum psal. hunc p̃tinenter applicasset. Burgen. se putans lucernam accendere, dicit hunc psal. exponi debere, nō de vno particulari, sed de quolibet penitente indistincte: habens pro ratione principali, quia vniuersalia sunt potiora particularibus & magis diuina, allegans ad id Aristotelem. 1. Eth. Sed hęc ratio quā Burgen. vitur frequenter, brocardica videtur, quia non distinguit de vniuersali in essendo, p̃dicando, & cauendo. Nam in essendo constat particularia vniuersalibus potiora, quia quicquid tale vř perfectionis includit, includit particulare, & vltra. Idcirco vulgatum verbum est, quod priora cōmunitate sūt potiora perfectione. Similiter iudicium est de vniuersali in p̃dicando, sed de vniuersali in cauendo puto Burgen. nolle dicere, quia proposito suo minime seruit. Nec allegat Aristot. in eo sensu in quo ipse allegata verba **E** scribit, quia intentio Aristot. est, quod bonum de quanto cōmuniū de tanto diuiniū. Nunc autem per cōmuniū nō intendit vniuersaliū sed cōmunicabiliū. Et cū Burgen. aliqđ passum sacre scripturę p̃sertim psalmodiū, exponit de pluribus vel de omnibus peccatoribus, quę postul. s. m sonū primariū terminorū sine absurditate exponit de vno singulari peccatore, alijs tñ bene applicabilis per modū exempli, temp̃ ipse Burgen. adducit pro regula illud Aristot. contra ipsius intentionē: Vniuersalia sunt potiora singularibus, putās se accendisse lucernā, & aliqđ diuinū in mediū deduxisse, quasi dicat de pluribus peccatoribus sit aliqđ diuinū qđ dicere de vno, vel quasi plures peccatores sint aliqđ plus boni qđ vnus singularis, qđ quātū seruit literali expositioni, p̃sent huius Burgen. amatores eius, fr̃as grandipendentes. Caterū putat Burgen. aliquid diuinū adduxisse arguendo qđ post. qđ primo literaliter exponit multos psal. de singularibus talibus ipsius Dauid, volens s. m opinionē beati Hiero. qđ sequitur post. de autoritatibus psalmodiū, quia tunc filij Core, Asaph, Idithun &c. plura mysteria Christi & ecclesię descriperunt qđ Dauid, quid vt plurimū s. m expositionem post. de se suisq; casibus scripsit. Respondeo qđ quis post. primo ad literā s. m quod termini cōter p̃tendunt, sine absurditate multos psal. exponat de Dauid singulariter, non intendit tamē excludere sensus literales eorundē psal. principales, qui sūt de Christo & ecclesia, quorū typū Dauid gerit, Typū in quā Christi aliqñ in regē cōstituti, aliquādo per malos tribulati, aliquando vt victoris de tribulationibus liberati, &c. Typum etiam gerit, ecclesiam in sua persona describens, nunc a deo electam, nunc a prauis abiectam, nunc tribulatam, nunc in tribulatione gratias agētem &c. qui sunt sensus, ab autore spiritus sancto principaliter intēti, licet sint alijs. sensus priores, sed digniores per voces primo sine absurditate significati. Et p̃ ea dicta soluantur multę differentię circa psalterium inter Burgen. & post. quorū alter refert se ad casum singularem per voces primo significatum. alter ad sensum exemplarem per spiritum sanctum principiū intentum. Et correctoriū volo ad omnes differentiās huiusmodi referri, vt non oporteat inutiles fieri repetitiones. **F**

Aristoteles.

GLOSSA ORDINARIA.

a In finem psal. Casus. Primam inducit ecclesiā expectasse dominū, & accepisse eum, & ab eo nouum testamētum, quod & multi secuturi sūt, vnde percutit omnis superstitiones, & inuitat ad terribilia Dei.

Supra.

Casus. Hic Christus ex membris.

* Theodoretus. Hieremias aut Danieli, Verbum vnum, Lacum

a De mutatione veteris testamenti in nouum.

† In finem psalmus Dauid.

b Christo, qui saluat, quod non lex nec dii gentium.

XXXIX.

in epistola ad Hebręos, aliquorū verborū mentionē facies.

PSAL-

P S A L M V S XXXIX.

A **E**xpectans expectavi. Cal. Expectat & ingratus, sed expectans expecta.

Augustin. Auctoritas ab antiquis in Abraham & ceteris assidue expectavi, non legem, non aliud, sed dominum qui

† Sustinens su-
rentavi

saluare potest, & do-
minus fuit intentus,
& beneuolus eis, au-
diens eos educendo
de profundo concu-
piscenciarum, & de
malis operibus, qui pe-
des affectuum iniqui-
tāt & retinet, & sunt
vilia, vt sex compara-
tione vini: Canticum
lætitiarum de noua gra-
tia, non vetus de lege
quod placet Deo, qui
noster est per cultum,
non aliorum.

b *Dominum*. August.
Non hominem, qui
potest fallere & falli,
& qui mecum indiget.

c *Intendit*. Aug. mihi, vt prederet: non me, ut & malos.

d *Lacu*. August. tenebrę iniquitatum, infidelitatis. f. & igno-
rantie.

statuit super petram pedes meos, & direxit gressus meos. Et im-

a *Statuit, direxit, & c.* b *Quod nouus homo attulit.* c *Aug. Prædicationem noui testamenti.*

d *Nouus noua cantat.* e *Noua facta sunt omnia.* f *Scilicet.* g *Alias hymnum.*

h *mihi in os meum canticum nouum, & c.* i *carmen Deo nostro. Vi-*

j *debunt multi & timebunt, et sperabunt in domino. Beatus vir*

k *Et de luto fecis.* l *Et de luto fecis.* m *Et de luto fecis.*

n *Et de luto fecis.* o *Et de luto fecis.* p *Et de luto fecis.*

q *Et de luto fecis.* r *Et de luto fecis.* s *Et de luto fecis.*

t *Et de luto fecis.* u *Et de luto fecis.* v *Et de luto fecis.*

w *Et de luto fecis.* x *Et de luto fecis.* y *Et de luto fecis.*

z *Et de luto fecis.* aa *Et de luto fecis.* ab *Et de luto fecis.*

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L M. XXXIX.

Expectans expectavi. Huic psal. præmittitur talis tit. in Heb. Ad
victoriam psal. David. in translatione verò Hier. iuxta Hebr. sic
habetur. Pro victoria canticum David: & idem penitus signat. Expo-
sitiō autem huius tituli patet ex dictis supra psal. 12. vbi ponitur consi-
milis titulus. Ex titulo autem isto apparet auctor psal. scilicet David,
sed materia non apparet, & propter hoc varie exponitur. Dicit autem
R. Sa. quod David fecit hunc psalm. pro beneficio exhibito populo Is-
rael in exitu de Agypto, quia tunc fuit eductus de seruitute aura &
vili, quod notatur cum dicitur: Et eduxit me de lacu mi. & de
luto. &c. Et tunc transiit mari rubro cecinit canticum nouum, di-
cantem domino gloriose &c. E. co. 15. a. Et sic lit ram sequen-
tem applicat ad ea quæ facta sunt populo Israel in deserto. Sed huic ex-
positiōi videtur repugnare manifestè quod subditur: Sacrificium &
oblationem noluiti &c. in quo describitur euacuatio sacrificiorū
& oblationum veteris testamenti, vbi magis patebit prosequendo. Ista
autem non fuerant tunc reprobata, sed magis a Deo instituta in monte
Sinai: propter quod aliter exponitur à doctōribus catholicis. Et dicunt
aliqui, quod David fecit hunc psalm. pro gratiarum actione de sua libe-
ratione a persecutore filii sui Absalom. Sed contra hoc videtur quod
creca principium huius psalm. dicitur: Misit in os meum canti-
cum nouum &c. quia David fuit liberatus per mortem Absalom, de
qua non cecinit carmen lætitię, sed plæxit & læxit di. Absalom fili-
mi, quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te. 2. Reg. 18. g. Item
hec expositio & consimiles, videntur esse contra intentionem Aposto-
li manifeste Heb. 10. vbi inducit literam huius psal. dictam ad literam
in persona Christi, vt patebit idē, literam huius psal. prosequendo pro-
pter quod dicere quod ad literam intelligatur de David seu quocunque
alio, & mystice tantum de Christo, videtur esse quædam Iudaici erro-
ris confirmatio.

Dux regulę
ad exponendū
sacra scriptu-
rę requisitę.

Ad exponendum aut hunc psalm. de Christo, dua regulę exponendi
sacra scripturam, quas cum aliis exposui in principio super Gen. sunt
hic repetendę. Prima est de dño & eius corpore quod est ecclesia, seu
fidelium congregatio. Quia propter connexionem capitis ad corpus,
& contra, sacra scriptura frequenter sub vno contextu transit de vno
ad aliud, loquens quasi de vna persona, sicut Esa. 61. d. Induit me
vestimento salutis, & indumento iustitię circumdedit me, quasi
sponsam decoratū corona, & quasi sponsam ornatā monili-
bus suis. Quia enim dicitur, quasi sponsam decoratū corona,
referendū est ad Christum, & quod subditur, quasi sponsam &c. ad
corpus eius mysticum, quod est ecclesia, secundum quod dicit Aug. 3.
de doc. Christiana. Hoc patet etiam clarius in nouo te. Act. 9. a. vbi di-
citur:

M O R A L I T E R.

1 *Expectans & c.* Psalmus iste literaliter exponitur de Chri-
sto. Moraliter autem exponi potest de catholico doctore de
Gentilitate vocato, cuiusmodi fuerunt sancti, Diony. Amb.
Aug. & plures alij. Et primo cōstituitur gratiā suę vocationis
di. *Expectans expectavi* do. Idest desiderio desideravi cognosce-
re fidei veritatem.

2 *Et intendit mihi.* vocando me ad ipsum.

4 *Et eduxit me de lacu mi.* scilicet infidelitatis.

Et

rantia. Lutum carnalis concupiscencia dupliciter dat Deus
profutura. Primum educit de miseria seculi, quæ est lacus &
lutum fecis. Deinde super petram statuit, cum in præceptis
Christi ambulamus: peccata sicut lutum laci fœrent, & mer-
gunt, petra contra lutum.

Hiero. In lacu ve-
rò & in luto, gentes
idola colentes, vel,
omnes terrena aman-
tes.

* Theodoret. Sic
sacra Scripturæ ma-
xima discrimina no-
minare solent.

Basil. Reduxit me
de luto cerui.

e *Carmen*. Hiero-
nymus. Non turpe,
non theatrale, sed
per nouum testamen-
tum.

f *Videbunt*. Cassiod.
mirabilia tempore in-
carnationis facta.

Augustinus. vide-
bunt, hoc quod primò de prioribus dixi, videbunt multi po-
puli posterii.

Nomen

citur: Saule Saule quid me per. tæst, corpus meum mysticum. Saul
enim non persequebatur Christum in persona propria, sed eius fide-
les. Quod autem statim subditur: Ego sum Iesus Nazarenus: ad
personam domini refertur.

Alia regula est de corpore domini bipertito, quia in corpore domini
mystico continentur similiter mali cū bonis vsq; ad diem iudicij, sed tūc
segregabuntur, sicut pastor segregat oves ab hœdis: & ratione huius cō-
missionis aliquando vituperantur boni cū malis, sicut Esa. 1. a. Co-
gnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe dñi sui: Is-
rael aut me non co. & po. non in. Aliquando autem mali ecōtra
commendantur cū bonis, sicut Os. 11. a. Puer Israel, & dilexi eum.
His igitur præmissis psal. iste diuiditur in tres partes: quia primò poni-
tur circa mysterium incarnationis gratiarum actio ex parte corporis
mystici secundo huius mysterij ratio ex persona Christi, ibi: Sacrifi-
cium. tertio deuota deprecatio pro statu corporis mystici, ibi: Tu
aut domine. Circa primū dicitur in psona corporis Christi mystici.

1 *Expectans expe. de.* quia sancti patres de corpore Christi mysti-

co existentes, per fidē cum magno desiderio expectauerunt Christi ad-
uentum. vnde dicebant, Esa. 64. a. Vtinam airumperes ea. & de.

2 *Et intendit mihi.* idest orationi fidelium de aduentu Christi.

3 *Et exaudiuit preces meas.* in mundum veniendo.

4 *Et eduxit me de la. mi.* quia resurgens a mortuis eduxit san-
ctos patres de inferno.

5 *Et statuit super petram.* idest Christum. secundum quod dicit
Apostolus. 1. Co. 10. b. Petra autem erat Christus.

6 *Pedes meos.* idest affectus quibus anima graditur, per prædica-
tionem enim Christi & apostolorum ceperunt homines contemnere
temporalia, & totum affectum suum ponere in Deum.

7 *Et direxit gres. me.* idest actus meos in vitam æternā, & hoc per
legem euangelicam quæ introducit ad beatitudinem, quod lex vetus
facere non poterat, secundum quod dicitur Heb. 7. ca. Nihil ad perfe-
ctum adduxit lex.

8 *Et immisit in os &c.* Istud impletū fuit quando apostoli & alij
discipuli recepto spiritu sancto in signo v. sibili loqu ebantur varijs lin-
guis magnalia Dei, Act. 2. a.

9 *Videbunt multi.* quia ad vocem apostolorum aliorumque cū eis
Deum laudantium, & conuenit multitudo, & mente confusa est præ ni-
mia admiratione, vt ibidem dicitur.

10 *Et timebunt &c.* quia auditis verbis beati Petri, multi compun-
cti sunt corde Christi morte, & conuersi sunt ad fidem, & appositę sūt
in die illa anime circiter tria millia, vt ibidem dicitur, vnde & sub-
ditur.

11 *Beatus vir cuius est nomen domini.* scilicet Iesu Christi.

Spe-

† *Et de luto fecis.* idest carnalibus vitijs, quæ licita Gentilitas
reputabat. 5 *Et statuit super petram,* idest super Christum.

7 *Direxit gressus.* &c. in via morum.

8 *Et immisit in os meum canti.* f. gratiarum actionis pro bene-
ficio diuinę miserationis. Vnde in beati Augustini conuer-
sione, Te deum laudamus. dicitur factum fuisse.

9 *Videbunt multi.* nam ex conuersione, tanti viri multi mo-
uentur ad deuotionem fidei.

11 *Beatus vir.* &c. & nō vanitates mundi huius, ideo sequit,

Et non

G *Nomen.* Aug. quod est saluator. q. Beatus &c. qui non temporalia sperat ab eo, sed salutem, quod eius nomen indicat. In Heb. sepe duplicatur hoc modo genitui. Vel beatus est cui est nomen. i. in quo est laus Dei, ut ab eo solo credat salutem unde est & spes eius.

* Theodor. Qui prae sentia despicit diuinam spem ante omnia habet.

b *Infamias.* Cass. Idola quae fallunt à ueritate, uel infamias, in spectaculis fallacibus. Ideo pluraliter, ut de omnibus accipiat. Hæc falsa, sed opera tua mirabilia, celum, terra, elidit superstitiones.

c *Mirabilia tua.* Aug. Petrum ambulare super aquas in signo non in seculo. i. fluctibus seculi.

* Basil. & Theod. Nihil mirabilius quam quod omnium hominum salutem operatus es. & cum cultus legis Iudæorum cessauit Nouam gratiam dedisti, quæ rationis cultum præscribit.

August. Salus verax, infamia mendax, non est quod putatur.

Hieron. uana sunt terrena, infamias, iræ & rixæ &c.

d *Non est qui si.* &c. Aug. nulli auctores artium.

e *Annuntiaui.* Aug. Hic Christus in capite & membris.

Aug. Hæc sunt mira Dei, hæc cogitationes, quibus nemo est similis.

f *Theod. his Apostoli monitio concinit, Obsecro uos fratres per misericordiam Dei ut exhibeatis corpora uestra hostiæ uiuæ, sanctæ, Deo placenti, rationabile obsequium uestrum.* Nā pro legis sacrificijs Dominus imperauit ut nostra membra consecremus. Cum aut hanc tuam gratiam, ait, per-

spexerim, me ipsum tibi adduxi, dicēs adsum. Hanc uocē di-

tinus Paulus in Dominum Christū accepit congruenter admodum. Nostre. n. est Nature primitiæ, & illi omnium primo nostra dicere cōuenit, & in ipso prius adūbrare ea, q̄ a nobis fieri decet. Cōgruit illi primò nostra dicere q̄ sumus membra

illius corporis, ut primogenito multorum fratrum secundum carnem.

Cass. Ecce mirabilia, incarnatio, iustitia prædicationis, liberatio hominum ab iniquitatibus, confusio inimicorum, læticia sperantium. Primò rudēs & incōpositi præparati sunt, ut uerba Christi libenter susci- perent.

† ad superbos & declinantes ad mendaciū, vel ad uana. Mirabilia re- pore Messie.

† plura sunt quam possint numerari † fodisti, perforasti, uel, aperuisti, sub. ut audia quid loquaris,

Gen. 4. c.

Heb. 10.

Holo-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Spes eius.* quia secundum quod dicitur Act. 4. b. Non est aliud nomen sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. 2 *Et non respexit in uani.* idest, in leges Gentilium idolatriæ deditarum.

3 *Et infamias falsas.* i. errores Iudæorum contra Christum obfinatorum, qui proprie dicuntur infamias, quia auertunt a mentis sanitate. Consequenter ostenditur magnitudo mysterij incarnationis, cum dicitur.

4 *Multa fecisti tu domine Deus &c.* mundum creando & gubernando, sed satis magis fuit mirabile, ipsum recreando per tuam benedictam incarnationem & passionem, ideo sequitur:

5 *Et cogitationibus tuis.* quibus ab æterno disposuisti mysterium tuæ incarnationis.

6 *Non est qui similis sit tibi.* quasi diceret, hoc mirabile excedit omnia alia. In Hebræo habetur: *Et cogitationes tuas nobis,* i. pro nobis, secundum quod transfert Hieron. in translatione iuxta Hebræum, & est ibi finis uerbi, & exponatur sicut prius. Et cogitationes tuas quibus ab æterno disposuisti carnem assumere, pro nobis. i. sunt, quia sunt causa nostre salutis. Nō est qui similis sit tibi, principium est uerbi sequentis, & coniungitur cum litera sequenti sic: *Non est qui similis sit tibi.* scilicet in mirabilibus faciendis, maxime in mirabili incarnationis mysterio.

7 *Annuntiaui & locutus sum.* secundum possibilitatem meam sed quia excedunt facultatem humanam, ideo subditur:

8 *Multiplicati sunt super numerum.* In translatione Hierony. iuxta Hebræum habetur: Plura sunt quam narrari queant. i. mirabilia tua maxime in mysterio tuæ incarnationis contenta, & ideo quod dicitur hic: *Multiplicati:* forte est litera corrupta uitio scriptorum, ponentium multiplicati pro multiplicata, uel si sit litera uera, supplendum est sic: *Multiplicati sunt.*

sci-

MORALITER.

2 *Et non respexit in uani.* uitæ presentis.

3 *Et infamias falsas.* idest, errores Gentilium & Iudæorum, nisi ad eos destruendum.

8 *Multa fecisti tu domine Deus meus.* in tua incarnatione, resurrectione, & ascensione, & similibus.

5 *Et cogitationibus tuis.* idest, sapientia tua.

6 *Non est qui similis sit tibi.* nam ipsa est infinita.

7 *Annuntiaui.* Hic ponit utilitas dictæ conuersionis, quæ est instructio

instructio populi de diuinis, cum dicitur in persona dicti doctoris. *Annuntiaui & locui.* scilicet mirabilia de lege tua uerbis & scriptis.

8 *Multiplicati sunt super numerum.* scilicet effectus tuorum mirabilium, plus quam posset per hominem enarrari.

9 *Sacrificium & oblatio.* scilicet ueteris legis.

11 *Noluisti.* quia legalia mortificata fuerunt in passione Christi, & mortifera post publicationem euangelij.

12 *Aures autem.* idest, uoluntatem obediendi tibi.

Holoca-

A *a Holocaustum.* Holocausta etiam non petisti pro peccato,
b *Pro peccato.* Quod supra oblationem, ut de hirco
 emissario, qui cum peccatis populi in desertum mittebatur:

† Holocausta
 etiam pro deli-
 cto non peti-
 sti.

ditiones pro pec-
 cato.

c *Ecce venio.* Cass.
 Cum sacrificia cesset,
 constat venire Chri-
 stum.

d *In capite libri scri-
 ptum est de me.* Ecce sta-
 tim venio ut facerem
 voluntatem tuam, quia
 in capite huius libri.
 Vel sic est præfinitum
 apud Deum patrem qui
B est caput mei, quod sum
 liber, id est forma ius-
 titiæ hominibus.

* Basil. & Theo-
 dor. Superius inquit,
 in libris sacrorum va-
 tum hæc de me præ-
 dicta sunt. In capite,
 Symmachus & Aquila.
 In inuolucro libri,
 sic autem diuina vo-
 lumina usque in ho-
 diernum diem Iudæi
 munire solent. Hebræi,
 in volumine libri.

& veritatem
 tuam.
 † In nanoga
 multa,
 † prohibeas

† custodiant.

* Basil. & Theo-
 dor. In medio ven-
 tris mei, ex translatio-
 ne eorum qui aliquem amore persequuntur, & desiderant illum in-
 tra

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Holocaustum.* hoc erat quoddam genus sacrificij quod to-
 tum incendebatur ad honorem Dei.

2 *Et pro peccato.* i. hostiam pro peccato, cuius una pars incen-
 debatur, & alia erat sacerdotum, ut dicitur in Leviticis.

3 *Non posuisti.* quia talia non fuerunt de se Deo accepta, ut
 dictum est. **4** *Tunc dixi.* ego Christus.

5 *Ecce venio.* ad offerendum sacrificium acceptissimum Deo.

6 *In capite libri.* Iste est liber diuinæ prædestinationis, de quo
 scribitur in Psalm. 68. f. *Deleantur de libro viventium &c.* In ca-
 pite autem huius libri dicitur esse descriptum illud quod primo
 & principaliter pertinet ad diuinam prædestinationem, si-
 cut caput est principalis pars hominis. Mysteriorum autem incar-
 nationis Christi per quod omnes homines inducuntur ad
 vitam æternam siue beatam, est illud quod principaliter per-
 tinet ad diuinam prædestinationem, & ideo bene dicitur: *In ca-
 pite li.* scilicet diuinæ prædestinationis.

7 *Scriptum est de me, ut facerem &c.* Propter quod dicit Christus
 Ioh. 6. d. *Descendi de celo, non ut faciam voluntatem meam, sed vo-
 luntatem eius qui me misit.* Et quia voluntas deliberatiua Chri-
 sti hominis semper erat diuinæ voluntati conformis, ideo
 subditur.

8 *Deus meus volui, & legem tuam &c.* scilicet legem euangelicam

9 *Annuntiaui iustitiam tuam, i. legem euangelicam, quæ conti-
 net iustitiam perfectam.*

10 *In ecclesia magna.* i. templo, ubi omnes Iudæi conuenie-
 bant, in quo Christus frequenter docuit, ut describunt quatuor
 euangelistæ. Similiter in ecclesia magna per totum orbem diffu-
 sa, in qua Christus per apostolos euangelium promulgauit,
 secundum quod dicitur psal. 18. a. *In omnem terram exiit sonus
 eorum.*

11 *Ecce labia mea non prohibebo, domine tu scisti.* a promulgatio-
 ne veritatis euangelicæ per me & alios doctores ecclesiæ.

12 *Iustitiam tuam &c.* quia Christus eam manifestauit ver-
 bis & factis.

13 *Veritatem tuam.* qua impleti promissum de Christo pa-
 tribus

MORALITER.

1 *Holocaustum & pro pecca.* repetitio est eius quod dictum est
 de legalibus.

4 *Tunc dixi.* paratus obedire euangelio.

6 *In capite &c.* primus enim psal. est de bono doctore, sicut
 dictum fuit ibidem.

† *Et fa.* exemplo Christi, qui cepit facere & docere.

Annun-

tra sua viscera coniungere quod David non congruit. Obtinente
 enim lege, sacrificia afferebant Deo. Vaticinantis vero ser-
 mo omnibus his erectis, rationis sacrificium tacite ostendit.

c *Ecclesia magna.*

Aug. toto orbe ter-
 rarum, non parua ut
 prius, & siquidem in-
 surget timor non pro-
 hibebit loqui.

f *Domine tu scisti.*

Aug. Labia sonant ho-
 minibus, sed tu domi-
 ne nouisti cor meum,
 ne in solis labijs esset
 annuntiatio. *Quia cor-
 de creditur ad iustitiam,*

*ore autem confessio fit ad
 salutem.* Vel, o domine

tu estestis, quod timor
 non prohibet loqui,
 vel per te hoc, qui sic
 prædestinasti futurum,

ut ad hoc non sim pi-
 ger.

g *Non abscondi.* Cassi.

quando potui prodes-
 se, veritatem, promif-
 sionem, & saluationem.

a Basil. & Theo. Sym-
 machus, in multitu-
 dine. Aquila, in eccle-
 sia magna, ut pateret
 de eadem ecclesia di-
 xisse.

h *Misericordia tua.*

Aug. Amor & timor perducunt me ad te.

* Theod.

tribus factum.

14 *Et salutare tuum.* id est me ipsum a te missum pro salute
 hominum.

15 *Dixi.* omnia ista manifeste docuit Christus, ut patet ex
 decursu euangelij.

16 *Non abscondi misericordiam tuam.* quam per me voluisti mundo fa-
 cere. **17** *Et veritatem tuam.* quia misericordia & veritas sem-
 per se concomitantur in operibus Dei.

18 *A concilio multo.* sic debet scribi per c. quia sic est in He-
 bræo & in translatione Hieronymi. iuxta Hebræum habetur. *In ec-
 clesia multa,* quod idem est.

19 *Tu autem do.* Hic prædescribitur ipsius Christi deuota de-
 precatio pro statu corporis sui mystici, & primo quantum ad
 amorem mali, & secundo quantum ad adeptionem boni,
 ibi: *Exultant.* Circa primum dicit: *Tu autem do.* i. tu Deus pater.

20 *Ne longes a corpore meo mystico,* pro quo
 Christus legitur frequenter orasse in euangelio.

21 *Misericordia tua & veritas.* orationem meam semper exau-
 diendo. Omnis enim oratio Christi procedens ex volun-
 tate deliberatiua fuit exaudita, secundum quod dicit salua-
 tor Iohannes. I. e. *Ego autem sciebam, quia semper me audis:* quia
 voluntas Christi deliberatiua semper fuit, & est conformis
 voluntati diuinæ. Et causam huius deprecationis subdit
 dicens.

22 *Quoniam circum me mala.* scilicet penæ.

23 *Quorum non est numerus.* Multæ enim penales fuerunt
 inflicte Christi fidelibus a principio ecclesiæ, ut patet in
 apostolis & martyribus.

24 *Comprehenderunt me iniqui meæ.* quia a principio fuerunt
 aliqui mali cum bonis in corpore Christi mystico, ut patet
 de Iuda proditore & multis alijs, a principio etiam insur-
 rexerunt hæreses, ut patet ex epistolis Pauli & aliorum aposto-
 lorum, propter quod be. Iohannes in euangelio suo expressit
 diuinitatem Christi contra Ebionem & Cherintum, & eo-
 rum sequaces eam negantes, secundum quod dicit Hiero-
 lib. illustrium virorum.

Et

9 *Annuntiaui.* verbis & scriptis, & sic faciam de futuro, ideo
 subditur,

11 *Ecce labia &c. iusti.* tu mihi reuelatam.

16 *Non abscondi.* sed propalavi.

19 *Tu autem do.* Hic petit remissio peccatorum ante conversionem
 perpetratorum, & etiam post, saltem venialium cum dicitur: *Tu autem
 do.* ut sicut misericorditer me vocasti, ita peccata remittas
 mihi. **22** *Quoniam circumdederunt me mala.* sequitur.

Et

C *Theod. Ecclesia salutem consecuta, diuina prouidentia in diget ob Damonum, hominumque impetus.

A **Capillos.** Aug. Bene in comparatione delictorum capilli ducti sunt. Nam ideo in veteri testamento sacerdotes radebantur, ut sic carnis uitia deposuisse uiderentur.

*Theo. Nec. n. ecclesia ex hominibus perfectis tota constat, sed habet ignauos, & eos, qui remissam uitam sunt amplexi, & qui uoluptatibus seruire decreuerunt, & quoniam unum est corpus, tanquam ex una persona, & hæc, & illa proferantur.

Remi. Ut superent eos qui sunt capilli, id est, fideles qui in Christo sunt radicati, vel ad literam comparatiue.

b **Complaceat.** Cassi. Trinitatem personarum? tibi singulariter unitatem essentiae signat.

Augustin. Complaceat ait, non diffidens de potentia Dei, si assit voluntas. Quasi, si tu vis potes domine.

c **Respice.** Cal. Respectus eius nostrum est auxilium.

d **Qu. di. n. i.** Aug. Et qui bona dicit malo animo, & qui mala dolose laudando, uterque malus est, & cauendus. de primis dixi. *Qui uolunt mihi mala de secundis. Qui dicunt mihi, euge euge.*

e **Et dicant.** Cal. Hæc est eorum exultatio, hæc. n. professio in eternum gaudentes efficiunt Christianos.

f **Ego autem.** Cassio. Hoc Christus ex forma serui, ne quis gloriam prædictæ lætitiæ sibi arrogaret. Mendicus qui petit, pauper qui tibi non sufficit.

*Theodo. Pauperem se appellat, ut auxilio Dei egentem, & gratia liberalitatem prouidentem, quam supplicat ne procrastinetur, sed celeriter hominibus concedatur.

g **Ne tardau.** Aug. Ni si breuiati essent dies, non saluaretur omnis caro, & tunc erit uæ pregnantibus, & natiuitatibus. Vel de præsentibus. i. quia & modo est uæ pregnantibus. i. concipientibus desideria

alienarum rerum: & lactantibus, qui iam quesita nutriunt.

GLOS.

c **Respice.**

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et non potui ut uiderem.* quia hæreses insurgentes multum obnubilabant fidem simplicium.

2 *Multiplicata sunt.* Modus est loquendi hyperbolicus, ad designandum multitudinem hæresum quæ insurrexerunt in ecclesia Dei secundum quod patet Aug. de hæresibus.

3 *Complaceat tibi domine ut eru. me.* i. corpus meum mysticum a malis prædictis.

4 *Domine ad adiuvan. mere.* contra mala insurgentia de futuro.

5 *Confundantur, & c.* i. fidelium meorum vitam, cuiusmodi fuerunt tyranni in primitiua ecclesia, quorum multi fuerunt confusi corporaliter, & temporaliter secundum ordinem diuinæ iustitiæ, & aliqui confusi confusione poenitentiae, quæ est confusio adducens gloriam, quia multi videntes patientiam martyrum, & Dei uirtutem circa ipsos, conuertebantur ad fidem.

6 *Qui dicunt mihi euge euge.* Interiectio est exultantis, quæ aliquando profertur ad congaudendum, & sic proferebatur a fidelibus de patientia martyrum gaudentibus. Aliquando etiam profertur ad deridendum, & sic proferebatur a martyrum persecutoribus.

7 *Exul-*

7 *Exultent.* Hic consequenter ponitur deprecatio Christi pro suo corpore mystico quantum ad adeptionem boni, cum dicitur. *Exultent, & latent super te.* Deum patrem, vel totam trinitatem, de bono quod daturus es eis.

8 *Omnes quærentes te.* i. fideles mei, qui te quærent per ueram fidem.

9 *Et dicant semper magnificetur domi.* regratiando de bonis eius.

10 *Qui diligunt salutare tuum.* i. me Christum, quem misisti pro salute hominum.

11 *Ego autem mendic. & c.* si hoc refertur ad personam Christi, certum est, quod vitam valde pauperem duxit in hoc mundo, sicut patet ex euangelio. Si autem referatur ad corpus Christi mysticum, sic certum est, quod fuerunt, & sunt multi fideles propter Christum paupertatem eligentes.

12 *Dominus sol. est mei.* quia sufficienter prouidetur talibus ex prouidentia Dei, secundum quod dicit saluator Mat. 6. d. *Primum querite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur uobis:* & ideo in fine psal. concluditur.

13 *Adiutor meus.* ad bonum promouendo.

14 *Et protector meus.* a malis preseruando.

15 *Tu es, Deus me. ne tarda.* mihi assistere in prædictis.

MORALITER.

1 *Et non potui ut uiderem.* quoniam peccatum obnubilat intellectum.

2 *Multiplicata sunt super ca. & c.* id est, plus, quam scirem numerare.

† *Et cor. me. dereli. me.* præ timore offensæ.

3 *Complaceat tibi. do. ab istis peccatis.*

5 *Confund-*

5 *Confundantur, & c.* i. spiritus maligni.

† *Ferant confe. confu.* tanquam victi.

6 *Qui dicunt mi. euge euge.* gaudentes de mea deiectione.

7 *Exultent, & latent super te.* i. propter bonitatem tuam.

11 *Ego autem mendic. sum.* i. nullum habens ex me bonum.

12 *Dominus sollicitus est mei.* corporaliter, & spiritualiter prouidens mihi.

15 *Deus meus ne tarda.* mihi succurrere in periculis cunctis.

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem.* Hiero. Intellectus filijs Core, ut quamuis paup & passus credatur, tñ Deus. Core Caluaria interpretatur, q̄ fuit locus dominice passionis. Per Caluariā igitur, Christi passio, per filios Core filij passionis, filii crucis intelligunt, qui scilicet in cruce domini

† vide psal. 4. nostri Iesu Christi gloriantur cū Apostolo dicente: *Mihi autem &c.*

Aug. Quasi vnus hominis vox est capitis & corporis.

PSAL. XL.

B *Eatus.* Ir-ridet qui colit pauperē mortuū. Sed beatus Aug.

Propheta intelligentem super egenū & pauperē cōcelebrat.

* Basil. & Theo. Pręsentem psalmum q̄-

dam David aut Ezechie acriserunt, Christus Dominus sibi ipsi in Euangelio dicens. Qui manducat meum panem, sustulit contra me calcaneum suum.

* Basil. Egenum vocat eum qui omnium est Dominus: quoniam cum diues esset, propter nos egenus est factus.

* Theod. Hebręus, suus, neque alij interpretes habent Pauperem quod tamen legitur in quibusdā exemplaribus. Diē malam, Symmachus vexationem interpretatur, tacite opinor innuit terribilem diem iudicii.

Hiero. prius propheta a se, post inducet Christum.

c *Qui intelli.* Aug. Nota q̄ intelligit, ut & nō petētibz det, q̄ petēti dat benefacit, q̄ tacētē intelligit, beatus sine dubio est.

d *Dominus conseruet.* Aug. Bene optat ppheta intelligēti super

† In finem psalmus David XL.

B *Eatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberauit eum dominus.*

D *ominus conseruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animum inimicorum eius.*

D *ominus opem ferat illi super lectum doloris eius: vniuersum stratum eius versasti in infirmitate,*

t *i, cū ipse Deus perculit talia, vnde dicit: Inimici mei dixerunt.*

V *el lectus doloris.* Aug. Caro in qua peccatū, in qua pius

genit, impius gaudet. Sed vnde dolor? q̄ vniuersum stratum secundū vegetationē & sensualitatem, quę erat subiecta rationi, & lectus letitię & quietis versasti Deus p cōtraria, ut modo impugnat, ut dolores inferat. in infirmitate, id est, quādo Adam infirmatus est, pręuaricando.

O *pem.* Aug. Hieron. in infirmitate carnis quę grauat animam.

h *stratum.* Aug. Est aliquod terrenū quod infirmus, licet bonus, sibi eligit, in quo pauset ut vxor filij & cetera licita, cū laborē mētis i Deū extēte, assidue nō possit tolerare. Sed De⁹ volēs nos amorē nō habere nisi eterne vite, his delectationi-

bus

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMV S XL.

B *Eatus qui intel.* Hic psal. p̄mittitur talis titulus in Hebręo: Ad victoriam psal. David. & in translatione Hiero. iuxta Hebręum. Pro victoria canticum David: & idem penitus signant. Ex prædictis autē patet expositio huius tit. & ex titulo apparet auctor psal. scilicet David: sed materia huius psal. nō apparet, pp̄ q̄d varie dicitur a diuersis. Dicunt enim aliqui, quod David fecit hunc psal. pro Salomone filio suo, quem disposuerat regnare post se de voluntate domini, ut apparet 1. Para. 28. hoc tamen non obstante, Adonias frater eius volebat eum supplantare, ut habetur 3. Regum 1. Tum quia habebat pro se Abiathar summum sacerdotem, & Ioab principem militię qui adiunabant partem Adonias, ut habetur ibidem. Tum quia videbat patrem suum senem iacentem in lecto tanquam impotentem, sed per sapientiam Nathan prophete Adonias fuit fraudatus a proposito, & Salomon constitutus in regno, ut habetur 3. Regum 1. Dicunt igitur, quod de hoc David fecit hunc psal. d. Beatus qui intelligit &c. id est beatus sit Nathan propheta, qui posuit intellectum suū pro Salomone egeno & paupere, in quantum Adonias voluit eum de regno eijcere. Et sic consequenter quantum possunt, literam sequentem applicant ad hanc materiam. Sed hec expositio & consimiles videntur dissonare ab intentione Saluatoris Ioh. 13. b. ubi allegat scripturam huius psal. tanquam dictam de seipso ad literam. d. Sed ut impleatur scriptura. Qui manducat meum panem leuabit calcaneum suum contra me. Cui concordat litera Hebręica in hoc psal. quę sic habet: Comedens panem meum magnificabit super me talum. Et in translatione Hiero. iuxta Heb. quę sic habet. Qui manducabat panem meum leuabit contra me plantam. Et secundum omnes expositores catholicos. Saluator Ioh. 3. allegat scripturam de hoc psal. Dicendum igitur, quod David qui plura mysteria Christi descripsit quam alij prophete, ut dictum fuit in principio huius libri, præuidens passionem Christi & eius resurrectionē in spiritu, fecit hunc psal. qui

per egenum & pauperem, quod est certa promissio, **D**

Aug. Pietas promissio nē habet vite, q̄ nunc est & futura.

c *Et viuificet.* Aug. In futura vita, vel hic per iustificationem.

f *Dominus opem.* Cas. Ne putes beatum requiem hīc habere,

dolores ei mitigat, & precat ne hominis infirmitas duris su-

peretur, quasi lectus

quietis sunt hæc bo-

na tēporalia, sed De⁹

facit hæc doloribus

plena, ne in eis spes

habetur.

g *Lectum.* Aug. vni-

uersum enim stratum,

id est, mundanam se-

licitatem, p̄uide cō-

uertit Deus in angu-

stias.

Cas. Hic trepidus

ipse misericordiā pe-

tit, quia q̄ se peccat-

se sciebat, his iure tra-

di timebat: sed ne fa-

mulī Dei his afflicti

videant a Deo deser-

ti, cū ipse Deus perculit talia, vnde dicit: *Inimici mei dixerunt.*

V *el lectus doloris.* Aug. Caro in qua peccatū, in qua pius

genit, impius gaudet. Sed vnde dolor? q̄ vniuersum stratum secundū vegetationē & sensualitatem, quę erat subiecta rationi, & lectus letitię & quietis versasti Deus p cōtraria, ut modo impugnat, ut dolores inferat. in infirmitate, id est, quādo Adam infirmatus est, pręuaricando.

O *pem.* Aug. Hieron. in infirmitate carnis quę grauat animam.

h *stratum.* Aug. Est aliquod terrenū quod infirmus, licet bo-

nus, sibi eligit, in quo pauset ut vxor filij & cetera licita, cū la-

borē mētis i Deū extēte, assidue nō possit tolerare. Sed De⁹

volēs nos amorē nō habere nisi eterne vite, his delectationi-

bus

qui secundum hoc diuiditur in duas partes. In prima agitur de Christi

passione, in secunda de eius resurrectione, ibi: Tu autē domine. Cir-

ca primum sciendū, quod passio Christi incepit a sua paupertate quam

pati cepit ab hora natiuitatis, & ideo primo agitur de eius paupertate,

& scđo de eius morte, ibi: Inimici mei. Circa primū dicit David:

1 *Beatus qui in &c. iacit, Christum, qui in paupertate fuit natus,*

ut pote de paupere matre, & in pauper. loco, & pauperibus pannis in-

uoluit, & similiter in paupertate conuersatus, vnde dicit de seipso

Mat. 8. c. Vulpes foueas habet, & volucres celi nidos, filius au-

tē hominis non habet vbi caput suum reclinat. Similiter fuit in

paupertate mortuus, ut pote vestibus suis spoliatus, & in alieno sepul-

chro repositus. De isto igitur paupere dicit David: Beatus qui intel-

ligit &c. id est, intus legit, ita quod sub paupertate quā gessit in forma

nostrę humanitatis, intus legit per veram fidem charitate formatam

dignitas suę deitatis, quas dabant intelligere opera diuinę virtutis quę

faciebat. **2** In die mala liberauit eum dominus. quia talem fi-

delem in die iudicii liberauit eum dominus, a potestate inimici.

3 Dominus conseruet eum. in corpore. **4** Et viuificet eum.

sua gratia in mente. **5** Et beatum faciat eum in terra, scilicet

viuentium, in qua est beatitudo vera. **6** Et nō tradat eum in ani-

mam. id est, ad voluntatē. **7** Inimicorum eius. corporalium &

spiritualium. **8** Dominus opem &c. id est, cum iacuerit super le-

ctū afflicus dolore corporis sue mentis. **9** Vniuersum stratum

eius versasti. Mutat propheta modum loquendi de tertia persona ad

secundam, quę mutatio fit valde frequenter in prophetis. Et est sensus

huius literę, quod sic consoletur & sanetur a Deo, quod non indiget le-

cto parato ad iacendum, sed magis reuersetur tanquam lectus quo ali-

quis nō indiget amplius. Per talem modum saluator Ioh. 5. b. dixit lan-

guido ab eo curato in probatica piscina: Surge, tolle lectū tuū &c.

& hoc præcepit ad manifestationem miraculi perfectę sanationis. Cō-

sequenter David conuertit se ad orandum pro se, sicut orauerat pro

alijs, dicens:

Ego

MORALITER.

1 *Beatus qui intel.* & c. Psal. iste literaliter intelligit de Chřo.

Moraliter autē pōt exponi de quolibet fidei misericordię

operibus intento, de quo dñ: *Beatus qui intel. super ege. & pau-*

perem. ait Au. f. & effectū, secundū suam possibilitatē, talis. n.

beatus est in spe, & postea erit in re, si tamen bene p̄seruet.

2 *In die mala.* scilicet mortis.

3 *Liberauit eum dominus.* ab inimicis.

3 Domi-

Ego

bus miscet amara, & vertit in infirmitatem nostram, nec in
A via stabulum ubi Samaritanus vulneratum curandum man-
dat, amemus pro domo æternæ habitationis.

Nota quare
multa nobis
aduersa.

* Basil. & Theod. Versasti. i. mutabis, beatum autem illum
prædicat qui paupertatē Domini intelligere, pōt, & qui pro
viribus celebrandum
curat eum qui hanc
paupertatem ample-
xus est, quia peccauit
tibi.

Theodoret. Sym-
machus Et si peccauit
tibi.

a Inimici mei. Caf. Do-
min⁹ de passione sua
quæ secundum ege-
num fuit.

Matth. 26.

* Basil. & Theod. Iu-
dæos inimicos vocat
qui consilium inierūt
quomodo illum per-
derent.

Aug. Inimici mei
Hæc de Christo spe-
cialiter dicta sunt, sed
& de membris dici
possunt, & hodie sit
tribulatio, vt nomen
Christi extinguatur,
sed per mortem suā
& suorum magis ec-
clesia creuit.

† belial? im-
pium) adhe-
rebit ei, id est
verba impia
inter eos ia-
ctantur. Vel
adhesit ei ali-
quod scelus
vel, effusum
est in ipso. Et
qui iacuerit,
non resurget

b Et si ingrediebatur. Caf. Nota tolerandos malos.

Caf. Non solum aperti inimici, sed & qui simulabant se
amicos.

c Egrediebatur foras. à sinu veritatis, malus ingressus, malus
C egressus.

* Basil.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ego dixi do. mi. mei. cuius causam subdit dicens.
- 2 Sana animam meam, quia peccauit tibi. in adulterio Bethsabee,
& homicidio Vriæ, & populi numeratione. Virtus. n. diuini-
tatis Christi quæ sanat peccata, est æterna, secundum quod di-
cit Apostolus ad Heb. 13. Iesus Christus heri & hodie ipse & in se-
cula. propter quod poterat saluare animā Dauid à peccatis.
- 3 Inimici mei &c. Hic consequenter agitur de Christi mor-
te, & mutat Dauid modum loquendi, quia prius locutus fue-
rat de Christo, hic introducit Christum loquentē, sicut psal.
2. cum locutus fuisset de Christo di. Quare fremuerunt gentes.
consequenter introduxit Christum loquentem in propria
persona, & dicentem. Ego autem constitutus sum rex ab eo, &c.
sicut fuit ibidem expositum. Et hæc mutatio fit frequēter in
prophetis, igitur in persona Christi dicitur. Inimici mei dixe-
runt mala mihi. quia Iudæi dixerunt ei vituperia frequēter, si-
cut patet Ioh. 8. f. Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es
tu, & demonum habes?
- 4 Quando morietur & pe. nomen eius. Frequenter. n. tractauerūt
de Christi morte, vt sic periret memoria nominis eius. Ioh.
9. g. Ab illo die cogitauerūt, vt interficerent eum. Ab ietiam
tres euāgeliste scribunt, qualiter tractauerūt de eius morte.
- 5 Et si ingre. Hic mutatur similiter modus loquēdi, qui a scri-
ptura frequenter loquendo de plurib. in plurali, transit ad lo-
quendum de vno, eo quod sunt coniuncti ad aliquid vnum,
& maxime in scripturis prophetarum, & sic dicitur hic. Et si
ingrediebatur. f. quilibet de inimicis meis.
- 6 Vt videret. me docentem vel conuersantem.
- 7 Vana loque. quia falsa referebat ad meam diffamationem.
- 8 Cor eius. quia frequenter Iudæi posuerunt intidias Christo,

vt

MORALITER.

- 1 Ego dixi do. misere mei &c.
- 3 Inimici mei dixe. &c. i. spiritus maligni.
- † Dixerunt ma. mihi. de peccatis me grauer tentantes.
- 5 Et si ingrediebatur. aliquis demonum.
- 6 Vt videret. qualiter me decipere posset.
- 7 Vana loquebatur. Id est mendacia nuntians incitādo me ad
malum sub specie boni.
- 8 Cor eius congregauit iniquitatem sibi. nam ex tēratione dēmo-
num crescit pena eorum.
- 9 Egrediebatur foras & loquebatur. In idipsum. tentando per me
humilem malum tanquam instrumentum suum.

Aduer-

* Basil. & Theod. hoc euangelia de Iuda testantur, qui dixit,
quid datis, & vobis eum tradam.

d In idipsum. Aug. Id est vno consilio omnes aduersum me su-
furrabant.

c susurrabant. Caf. Non audent detegere consilium, quia in
sce. ere socij sunt om-
nes, cum pauci soleāt
esse autores scelerū.

Matth. 26.

Luc. 23.

* Theod. Dixerunt
coram Pilato Scipsū
Regem facit & pro-
hibet tributum dari
Cæsari.

f Nunquid. Aug. Qui
habet potestatem po-
nendi animam, nō ne
habet & resumendi
eam?

E

* Theodor. Dicebat
Dominus soluite tē-
plum hoc & in tribus
diebus re ædificabo il-
lud.

Ioan. 10 d.
Matth. 26. b.

† Et ingredie-
bantur vt vi-
derent, vana
locutū est cor
eorum, cōgre-
gauerunt.
Ioan. 2.
† Simul.

g Etenim homopa.
Caf. Verbum iniquū
constituerunt, quia e-
tiam homo qui intin-
git mecum ma. in pa-
ro. per quem eis illa
opportunitas.

* Basil. & Theodor.

Aquila & Theodotion, Etenim Vir pacis meæ, cui confisus
sum. Symmachus, Sed etiam homo, qui mecum pacē gere-
bat, quo fretus eram. Dolum autem calcaneum siue supplan-
tationem nominauit ex translatione eorum qui de celerita-
te contendunt, quique suo calcaneo moluntur, vt concur-
rens impingat simul & cadat.

Spera- F

vt cum caperent in sermone, vel in aliquo reprehensibili fa-
cto, sicut patet in pluribus locis in euangelio.

9 Egrediebatur foras. ad vulgares turbas.

10 Et loquebatur in idipsum. diffamando Christum, vt auerte-
ret deuotionem populi ab eo, sicut habetur Ioh. 10. Dæmo-
nium habet & insanit, quid eum auditis? Potest etiam illa li-
tera ab illo loco. Et si ingrediebatur, vt videret, exponi in sin-
gulari de ipso Iuda, qui aliquando egrediebatur ad tractan-
dum cum Iudæis de traditione Christi, & iterum ingredie-
batur cōsortium Christi & apostolorum, vt videret tempus
& locum quomodo posset eum caute tradere, & sic multa
falsa & iniqua fingeat, & dicebat hinc & inde. prout scri-
bunt quatuor euangelistæ.

11 Aduersum me susurrabant. id est, latenter detrahebant.

12 Omnes inimici mei. scilicet scribæ, & Pharisei, & cōsimiles.

13 Aduersum me cogitabant mala mihi. scilicet inferre mortem
contempnibilem & dolorosam.

14 Verbum in. consli. ad. me. qui ordinauerunt Christum mor-
tuum in sepulchro custodire, ne eius discipuli eum tollerēt,
& dicerent eum resurrexisse, vt habetur Matth. 27. ideo sub-
ditur.

15 Nunquid qui dormit. id est, iacet mortuus in sepulchro.

16 Non adiciet vt resur. quasi non. Sic enim loquebantur de
Christo mortuo, illud quod de resurrectione sua prædixerat
contemnendo.

17 Etenim homo pacis meæ. q. d. Christus. Non est mirum si Iu-
dæi qui erant inimici mei, talia dicebant & faciebant contra
me, quia etiam discipulus meus mihi familiaris contra me
conspirauit cū eis. f. Iudas Scarioth. Et hoc est quod dicitur.
Etenim homo pacis meæ. id est mecum habitans pacifice.

In

11 Aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me. scilicet
dæmones & homines mali.

14 Verbum iniquum constituerunt aduersum me. & quid sit illud
subditur.

15 Nunquid qui dormit non adiciet vt resurgat? quasi dicat si per
cōsuetudinem obdormierit in peccato non resurget ab eo,
nec mirum, si talia cogitant cōtra me dæmones: nam etiam
propinqui mei mori ambitione quæruunt me supplantare,
ideo sequitur.

17 Etenim homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat panes meos, ma-
gnificauit super & c. tu autem domine misere mei & re. me. Libe-
rando me de talium malignitate.

Et

A *Speravi.* Aug. in membris, quia alij fratres in illum aliquid sperabant, quia talis videbatur ut ceteri. Sic & exsurre in pauperibus se dicit.
B *Tu autem domine.* Aug. De resurrectione quæ est gloria egeni, ad confirmandam spem fidelium.

C *Basil. Theodor.* hæc omnia tanquam ab assumpta natura dicta sunt, quæ crucem passa est. nam ita orabat, Pater serua me ex hac hora.

C *Et retribuam eis.*

Aug. Quia enim dispersi sunt per mundum, ad admonitionem est nondum ad dationem.
d *Me autem.* Aug. Affirmat quod orauit.

C *Benedictus.*

Cas. Laudatiua conclusio, exposita passio ne & resurrectione.

f *Deus Israel.* Aug. Iudæi sunt capserij nostri, quod nobis codices portant, nos Israel.

C *Aliter putassent pagani fida quæ dñr de Christo & ecclesia,*

sed vincuntur testimonio mimicorum.

*** Basil. & Theod.** hæc conueniunt seruis, forme quam Vnigenitus suscepit. Confirmasti autem, ob firmam communionem & copulam indiuiduam, & gloriam sempiternam.

g *A se. & in se.* **Cas.** ex quo omnia cæpta sunt administrari usque in seculum situm ubi oia æterna.

h *Fiat, fi.* Hieron. Geminatio ostendit hoc ab omnibus esse faciendum.

Fiat, fiat. Hiero. pro fiat, in Hebræo scribitur, amen amen, quod

Aquila, vere, vere translulit, vel fideliter. Et finit hic primus liber

Psalterij secundum,

Hiero.

*** Thodoret.** Merito post cruciatum hymnum attulit docens, non modo hominem fuisse, qui prædictus

est, sed etiam ante secula habentem immortalem naturam,

& infinitam.

GLOS. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In quo speravi.* i. de quo ostendi, quod considerem de eo, f. eo quod portabat & custodiebat illa quæ ex deuotione offerebantur pro necessarijs Christi & discipulorum eius, & ad dandum pauperibus, ut habetur Ioh. 12. & 13.

2 *Qui edebat panes meos.* Et dicit panes in plurali, quia Iudas cum alijs discipulis in cena domini duplicem panem manducauit, f. corporalem & sacramentalem, quia corpus Christi cum alijs sumplit.

3 *Magnificauit super me supplantationem.* tradendo me Iudæis, ad hoc quod essem totaliter deiectus & concalcatus per mortem, sed non habuit intentum, quia Christus per hoc magis exaltationem habuit tertia die resurgendo. Tunc n. dixit Matthæi vlt. d. *Data est mihi omnis potestas in celo & in terra.*

4 *Tu autem domine.* Hic consequenter agitur de Christi resurrectione, cum dicitur in persona, Christi hominis. *Tu autem domine.* idest, tu deus pater, vel tota trinitas.

5 *Miserere mei.* ut non dimittas diu animam meam in inferno, & corpus meum in sepulchro.

6 *Et resuscita me.* animam corpori reuiniendo, quod factum fuit tertia die, quando resurrexit in corpore glorioso. Pro gloria enim corporis, quam non habuit ante resurrectionem, legitur Christus orasse, Ioh. 12.

7 *Et retribuam eis.* Istud fuit adimpletum, quando populus Iudaicus fuit occisus & captiuatus per Romanos, propter peccatum quod commiserat in Christum, sicut prædixerat Christus Luc. 19. g. *Videns Iesus ciuitatem sanctam Ierusalem, fleuit super illam, dicens. Quia si cognouisses & tu. f. mala tibi ventura, similiter fleres.*

8 *In hoc cognoui, quoniam voluisti me.* Idest, dilexisti vel approbasti.

9 *Quoniam non gaudebit inimicus meus super me.* Id est populus Iudaicus.

10 *Super me.* f. finaliter, quia quamuis Iudæi de morte Christi ad horam letati fuerint, tñ post resurrectionem magis fuerunt contristati, quia tunc fuit magis declarata gloria Christi. Sed potest hic queri, quoniam Christus homo qui habuit perfectam notitiam suæ cœceptionis, per suam resurrectionem cognouit

erga

MORALITER.

7 *Et retribuam eis.* bona pro malis, secundum cōsiliū Christi, Mat. 5. g. *Benefacite his qui oderunt vos, &c.*

8 *In hoc cognoui quoniam voluisti me.* i. approbasti me, si diabolus inimicus meus non gaudeat super me, tñ deuidetur ab eo.

Me

11 *Me autem propter innocentiam suscepisti.* in filium adoptando.

+ Et con. me. in conspectu tuo in æternum. quantum est ex te, nā charitas est arra gloriæ. Et quia de tanto bono magnifice regrandum est Deo, subditur: *Benedictus do. Deus Israel a seculo & usque in seculum, fiat, fiat.*

MORA-

ADDITIO.

In psal. 60. *Beatus qui intelligit.* ubi dicitur in posilla, Sed potest queri, quomodo Christus homo: Hæc quæstio de facili potest solui ex modo loquendi sacre scripture. Cōsuevit enim scriptura de Deo etiam, secundum deitatem aliquam dicere, quæ ei non pertinent secundum suam æternam notitiam,

titiam, sed solum secundum suum effectum, eo modo qui Gen. 12. ca. legitur: *Nunc cognoui quoniam times Deum.* Quod cōiter exponitur. Nunc alios feci cognoscere. Vnde a fortiori possunt exponere hæc verba psal. scilicet: *In hoc cognoui quoniam voluisti me.* idest, alios cognoscere feci. Et sic in hoc loco non requiritur aliorum altercatio.

REPLI-

R E P L I C A.

In psal. *Beatus qui intelligit. circa illum passum. In hoc cognoui. quoniam voluisti me. postillator mouet quæstionem. Quo genere notitiæ. Christus cepit cognoscere. & bene soluit. vide ibi. Burg. autem nititur ire per compendium, volens hunc passum exponi sicut illum Gen. 22. c. Nunc cognoui. i. cognoscere feci. Sed expositio hæc beati Aug. 16. de ciuitate ca. 37. locum*

G L O O S S A O R D I N A R I A.

A *In finem intellectum. Cal. Core interpretatur. Caluaria. Filij ergo Core sunt qui trophæum Christi. i. signum crucis suscepunt. Conuenit hic psal. omni Christiano. qui flamma diuinæ charitatis accenditur. de qua re hic psalmus primus est. Sequuntur & alij duo.*

183. & 133. psalmi contra

tra tristitias seculi. ne

a Deo retrahant. Vox

fidelis Deum desiderantis. qui degerat in

vitijs. & ad fontem baptismi tendit. Vel

exhaustis vitijs. ad

cōtemplationem Dei

ascendit. qui exquisito

exemplo desiderium ostendit. cui obuiat

malorum insultatio.

Ambrosius. Sed ne

tristitia seculi animū

in desperationem de-

traheret vel tedium. consolatur animam.

Hier. Filij Core. i. filii calui. i. Christi. in caluo Eliseo præ-

signari. quæ qui irrident. a diabolo & angelis eius deuorant. ut

ab eis qui Eliseum irriserunt. dum dixerunt. Crucifige. hoc

fuit puerili fatuitate dicere. Ascende calue. verbum puerorum

deridentium Eliseum.

P S A L M. X L I.

Q *Vemadmodum desid. Aug. Vox hæc conuenit catechumini. & etiam omnibus adhuc peregrinantibus.*

*** Theod.** *Cū inter captiuos Babylonicos essent viri pii Daniel.*

† In finem, † intellectus filijs Core. Psal. XLI.

a Crucis quæ in Caluaria.

a ¶ Ut reuiuenscat. b Perempto serpente quantum ad perfectum: vel tracto serpente quantum ad catechuminum. b Cal. Hiero. Christus fons aquarum. vnde omnia fluunt.

† Vemadmodū desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad

a Aug. Ardenti desiderio catechumini agnoscens vitia. Consumptis vitijs amplius desiderat perfectus.

Deū fontem viuū, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lachrymæ

a ¶ Inquam & olim.

a Non ad mortua simulachra. b Eriam. Quasi dicat: Cupio dissolui. Quid situi: venire apparere.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

a Aug. Tunc & nos apparebimus. qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo. In via autem.

cum habet, vbi scriptura loquitur de nouitate cognitionis Dei, hic autem agitur de nouitate cognitionis humanitatis ad Deum. Verumtamen eam expositionem super allegatum locum Genes. Burg. abiicit, & quamuis sit beati Aug. contemnit, hic autem contra postillatorem, cum non habeat locum grandi pendit, quod est signum incircumspecti vel inuidi.

miel, Ezechiel & similes, ex eorum persona David, q̄ par erat ab illis dici tēpore liberationis a calamitate multis an̄ seculis docet, vt vaticinatione oblectent, & doctrina erudiant. Propterea in finē hic psalmus inscriptus est: siquidē post longissimā tēporis seriem, ea quæ dicta sunt, finem acceperūt. Ap-

ponit autem prudentiam siue intellectum, quandoquidē his maxime egent, qui sunt in calamitate.

c Cereus. Cereus fenio grauat excrecentibus pilis & cornibus serpentem naribus haurit, vnde veneno estuans, fontem ad bibendum ardentissime desiderat, quo hausto cornua & pilos deponit.

* Bas. & Theod. Aunt cereus, feras venenosas deuorare, &

hinc in sitim vehementer accendi, & aquas magnopere desiderare sic captiuū Deum, versati cum impijs babylonicis.

d Sitiui. Aug. Determinat desiderium suum, quia poterat intelligi desiderare cereus fontem causa bibendi vel lauandi, hic omne desiderium esse ad Deum ostenditur.

* Bas. & Theod. Deus fortis, viuis, præ idolis Babylonicorum imbecilibus, & inanimatis.

* Bas. Ad Deum. i. Dei cultum.

e Quando veniam. Aug. Quod citius est Deo, tardū est hominis desiderio. Talis cereus dum currit, patitur insultantes, vnde.

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L M. X L I.

Q *Vemadmodum desi. cereus. Hic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo. Ad victoriā eruditio filijs Core. Et huic dictioni filijs, præponitur litera lamech, ad designandū quod est datus casus. Et est sensus, q̄ psal. iste est eruditio facta filijs Core a Deo per spiritū prophetiā, qui cantandus est a Leuitis cū quodā conatu victoriæ, sicut supra frequenter expositū est. Tamen secundū Aug. qui dicit omnes psalmos factos a David, iste psalmus denominatur a filijs Core, non quia ab eis factus, sed quia ab eis decantandus. Sed contra hoc videtur, quia licet filij Core fuerint de Leuitis, tamen non fuerint cantores sed ianitores, vt hētur Par. 26. Item Rq. Sal. & alij doctores Hebræi, et Hier. (quib. in hoc magis est credendū vt videtur) dicunt quod iste psalmus factus fuit a filijs Core. vtrum autem ab vno vel a pluribus eorum, nō inueni dictū ab Hebræis. Sed Hier. videtur sentire, quod fuerit factus ab vno, qui inter filios Core fuit excel. ēior. Vnde & in translatione iuxta Hebraicum ponit talem titulum. Pro victoria doctissimi filiorū Core. Nec hoc dictum infringitur per hoc, q̄ in titulo Hebraico in plurali dicitur, filij Core. sicut de aliquo libro vel tractatu edito ab aliquo fratre minore, frequenter dicitur. Hæc est doctrina fratrum minorum. Sciendum igitur, q̄ licet filij Core primo fuerint cum patre suo in illa rebellionē contra Moysen, de qua habetur Numr. 16. tamen audita reprehensione Moysi penituerunt, alij tamen se elongantibus a tabernaculis Core, & sibi adherentibus remanserunt, vt persuaderent patri, q̄ peniteret & obediret Moysi, quo non acquiescente, rupta fuit terra & Core cum sibi adherentibus pereunte factum est grande miraculum, vt filij eius non perirent, secundum quod dicitur Num. 26. vbi istud miraculum fuit plenius expositum, & infra plenius dicitur psal. 45. Ex tūc autē filij Core totis visceribus conuersi sunt ad dominū, & Deus dedit eis*

eis spiritū prophetiā, & multa de futuris prophetauerunt, & psalmos fecerunt, quorū iste est vnus, in quo agitur de statu populi Israel existētis in captiuitate Babylonica quam præuiderūt in spiritu. Et diuiditur in duas partes, quia primo a dicta captiuitate liberatio postulat, & secundo ad hoc ratio allegatur ibi. Iudica me Deus. qui licet sit psal. distinctus ab isto apud nos, & in translatione Hiero. in qua ponitur 42. propter quod sic quotauit, quamuis aliter non distinxerim, tamen non distinguitur apud Hebræos. Prima in duas, quia primo describitur desiderium liberationis, secundo tedium dilationis, ibi. Fuerūt mihi lachrymæ. Circa primum in persona deuotorū Iudæorū in captiuitate Babylonica existentū dicitur. Quemadmodū desiderat cereus, &c. Qui vexatus a venatoribus & calefactus, multum desiderat aquam. 2. Ita desiderat, &c. i. vt reducat ad locū tu: cultus. s. in Ierusalem, quam Deus ad hoc elegerat, vt habetur. 2. Paralip. 6. b. 3. Sitiuit. i. summe desiderauit. 4. Anima mea ad Deū fortem viuū. sic est in Hebræo, & in translatione Hieron. iuxta Hebraicum. Sed vitio scriptorum positum est hic, fontem, n̄ libris nostris cōmuniter propter literarū similitudinē, vel ex imperitia aliquorum correctorū, qui ex ignorantia veritatis Hebræicæ posuerūt hic fontem, eo quod præmittitur. Quemadmodum desiderat cereus ad fontes aquarum, &c. 5. Quando veniam, &c. i. in loco cultus diuini. Hoc modo loquitur scriptura Exo. 22. c. Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram domino Deo tuo. 6. Fuerunt mihi. Hic consequenter describitur tedium dilationis, & primo ex temporis longitudine, secundo ex afflictionis multitudine, ibi. Abyssus, &c. prima in duas quia primo exprimitur tedium, secundo subditur aliquale solatiū, ibi. Quare tristis es. Circa primum dicitur. Fuerūt mihi lachrymæ. quia populus deuotus frequenter lachrymabatur in Babylone pro captiuitatis longitudine, magis amore cultus diuini quam patriæ, vndeque enim erat tunc desertum.

Paras

M O R A L I T E R.

1 *Quemad. desi.* Psalmus iste literaliter exponitur de filijs Israel existentibus in Babylonica captiuitate, desiderantibus ad terram suam redire.

Moraliter potest exponi de quolibet deuoto fideli, qui cōsiderans hanc vitā esse captiuitatē, suspirat ad ciuitatē celestē, sicut Paulus Phil. 1. c. Desideriū habens dissolui & esse cū Christo. &

sto. & sic dicitur: Quemad. desi. cer. ad fon. aqua. qui calefactus ex infecutione venatorum, aquam desiderat supra modum.

2 *Ita desiderat anima, &c.* i. vt ad te veniam p̄ aper. a visionē & plenā fruitionem. ideo subditur: 5. Quando veniam, &c. Et sicut hæc visio est desiderata, sic eius dilatio est anxia. pp̄ quod subditur: 6. Fuerunt mihi lachrymæ. i. pro dilatione suæ visionis, flebam etiam tempore comestionis, & dormitionis.

Tom. 3.

A

vbi

G de. *Fuerunt mi. lachr. mea. in prosperis etiam quæ despiciunt, sicut in aduersis.*

Caf. non amaritudo vel peremptio. sed pa.

* Theo. Proferunt. n. suam potentiam tuam superiorem. Illud autem effudit animam meam hoc significat, effusus sum, & commotus in ciuitatis.

* Bas. pudeflebam, & ad lamentandum per-mouebam.

† Hæc recordatus effudi super me animam meam. i. angustiam animi mei depulsi, quod

† in congrega-tione gentium diem testum, vel iustitiam & tripudium,

Canti. s. b. † Quare deiecit es anima mea & infremis, vel strepitum facis, in me & infra.

Rom. 9. b.

a Hæc recordatus sum, dum quærent, ubi est Deus tuus? ego etiam sum meditatus per omnia visibilia hæc, & per ipsam, animam meam, ut per ea exteriora, inuisibilia Dei inueniam. Ecce intellectus tituli.

b Effudi. Aug. Ad intellegendum & attingendum dilataui super se ipsam.

Cassiodor. Vellatus sum. Liquefacta est anima mea in me, non extra, sed in se compuncta reuertitur. Et si visibiliter Deum non videam, cogito tamen

quod per ecclesiam in qua admirabiles sunt sancti, ad Ierusalem celestem perueniam, captus suauitate laudis angelicæ quæ suscipitur mente.

c In locum tabernaculi. Aug. Tabernaculum Dei in terra fideles sunt, in quibus iam multa miratur. i. Quod in corpore non regnat peccatum, sed est arma iustitiæ, & Quod anima obedit Deo tolerat aspera, & tendit in alta, & humilissimi. Transiit hæc et & stupet, cum peruenit usque ad domum Dei, merte de qua sonat ei mira suauitas, sicut mos erat festa colerebus ante domos, symphonias constituere. Sonat, dico exultatio & confitio. Sonus epulantium. i. sonantium, epulantium. i. de refectioe æterna gaudentium.

* Theod. Tabernaculum appellat Dei testum, edocetq; celebrare reuocationem. Sic Aquila, ingrediat in vmbroso, prateriens ip-

ipso usque ad domum Dei in voce laudis & gratiarum actionis multitudinis celebrantes.

* Bas. Dei proedie est tabernaculum.

d In voce exulta. Aug. De æterna felicitate sonat quid dulcedi, vñ rapitur ceterus ad fontes aquarum & mulcet. Sed

quia perstrepat mundus, & caro grauat animam, comparans hæc tristitia illis iucundis, ait, quare tristis.

c Quare tristis, &c.

Caf. De perturbationibus, contra quas ratio confirmat animam sensualem spe Dei.

f Quare conturbas.

Aug. Qui si inuestigas nihil est in mundo quare hoc debeas, spera potius salutare remedium adhuc, & si non modo, plene in futuro.

g spera. **Caf.** Vel sperare potes, quia adhuc in presenti confitebor. i. de peccatis per penitentiam agam, ut tibi non obstitam.

h Ad me ipsum. Conuersus ad Deum dicit ex seipso conturbationes, ex Deo sine eorum, vnde in eo est ei ipse. Et hoc est ad me ipsum, vel a meipso.

Caf. Ecce qui superius corripiebat animam ad conditionem hominis, reuersus dicit hic animam a se turbam, quæ, nisi vitia carnis essent, tñ nulla permaneret. Ecce ex qua diuersitate constat hō. Q. propterea, propter conturbationes aie, memor ero.

Aug. Iustino ad te, quia excludis mala omnia. Ecce remedium quo euadat conturbationes, vñ pro quibus sit memor, subdit, de terra Iordanis ubi dominus consecrauit baptismum in quo humiliati lauantur, & fiunt terra fructifera.

Caf. horum memor malis non turbatur.

i Propterea memor. Aug. Quia ad me turbatur anima, iō memor, &c. nemo currit ad remissionem, nisi qui sibi displicet, nisi qui

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Panes die ac nocte. q. d. illa lachryma ex tadio procedentes aufererebant mihi appetitum comedendi sicut dicitur de Anna, 1. Reg. 1. a. Porro illa flebat, & non capiebat cibum.
- 2 Dum dicitur mihi quotidie. a Babylonis mihi exprobrantibus.
- 3 Vbi est Deus tuus? q. d. nullius vir. ut. s. est, quia non potest populum suum a captiuitate liberare, & de talibus blasphemus contra Deum affligebantur boni in lei supra modum, ideo subditur.
- 4 Hæc recordatus sum, &c. cum lachrymis orando. Hoc modo dicebat Anna. 1. Reg. 1. q. a. flendo orabat. Vinum, et omne quod inebriare potest non bibi, sed effudi animam meam in conspectu domini.
- 5 Quoniam transibo in locum tabernaculi. i. in Ierusalem, ubi David primo fecit tabernaculum ad reponendum arcam Dei.
- 6 Admirabilis. quia ibi dabantur diuina responsa & mirabilia.
- 7 Usque ad domum Dei. quia ibi fuit edificata domus Dei per Salomonem, ad quam translata fuit arca de tabernaculo, quod David fecerat, ut habetur 3 Reg. 8.
- 8 In voce exult. &c. s. diuina laudis, ibi enim Leuita diuinas laudes cantabant cum munitis exultatione.
- 9 Sonus epulantis. In translatione Hier. iuxta Hebræum habetur. Multi

MORALITER.

- 3 Vbi est Deus tuus. quia non habetur in vita presenti. Exc. 33. d. non videbit me homo & viuet.
- 4 Hæc re. sum & eff. in me. ani. mea. p. gemitu & lachrymatione.
- 5 Q. o. transibo in locum admi. usque ad domum Dei. i. per talem luctum cum Dei gratia. Merebor transire ad locum fruitionis diuinæ. Match. 5. a. Beati qui lugent, quoniam ipse consolabuntur.
- 8 In voce exult. & c. nā, in illa fruitione beata erit laus continua. Psal. 83. a. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Et quoniam spes assequendi hanc fruitionem dat internam consolationem, sequitur.

Quare

Multitudinis festa celebratis, & tunc est clara litera. Ad idem autem potest referri quod dicitur hic. Sonus epulantis. quia non solum Leuita diuinas laudes cantabant in pacifico oblatione, sed etiam offerentes, quorum una pars illius oblationis erat. de illa epulabantur letanter coram domino.

10 Quare tristis. Hic consequenter ponitur aliquale solatium quod surgebat ex hoc quod populus deuotus firmiter sperabat ab illa captiuitate liberari sicut per Ieremiam et alios prophetas fuerat dictum, propter quod sic dicebat populus deuotus loquendo sibi ipsi. Quare tristis es anima mea. q. d. recipias consolationem. Et subdit causam.

11 Spera in Deo. s. miter ab eo expectando liberationem.

12 Quoniam adhuc confitebor, &c. confessione laudis in loco deputato suo cultui, & qualis futura sit hæc confessio, subditur.

13 Salutare vultus mei. d. dans mihi letitiam salutis.

14 Et Deus meus. tu es supple, & non alius.

15 Ad me ipsum anima mea conturbata est. propter predicta.

16 Propterea. ad aliqualem meam consolationem.

17 Memor ero tui de terra Iordanis. i. beneficiorum, quæ fecisti in terra Iordanis, quando fecisti patres nostros transire per aluam arenam, & postea aquæ inierunt secundum cursum suum, ut habetur Iosue. 3.

Et

10 Quare tri. es anima mea. &c. Sequitur.

11 Spera in Deo quoniam adhuc con. illi. confessione laudis: confessione laudis continue cum beatis.

15 Ad me ipsum anima mea conturbata est. i. in meipso contristor pro dilatione gloriæ.

16 Propterea. ad aliqualem consolationem.

17 Memor ero tui de terra Iordanis. i. beneficiorum tuorum in terra Iordanis collatorum, nā ibi Christus instituit baptismi sacramentum, per quod habetur ingressus ad Deum in cælum. Ioan. 3. a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire regnum Dei.

Et

C qui se facetur peccatorē, quod notat Hermonijm, nemo con-
A fietur nisi se humiliet, quod notatur, in modico.

Math. 13. a Jordanis. Aug. Descensio. Descende ergo ut eleueris.

Cass. In Iordane dominus baptismo cōsecrauit, in quo hu-
 miliati lauātur, & fiunt terra fructifera, quæ reddit fructum

tricesimum, sexagesi-
 mum, & ceterisimum.

* Basil. & Theodor.

Terram Iordanis pro-
 missionis terram in-
 telligit, & Hermonij
 Montem Armon, &
 per montē ac flumen
 omnem illam terram
 ostēdit. Symmachus.

Anima mea liquefit,
 quando recordor tui
 a terra Iordanis & Her-
 monij a monte mini-
 mo.

* Heb. pro modico
 legunt Mizaar, putāt
 quæ esse nomen mon-
 tis.

B **Hermonijm.** Aug. Par-
 uus mons iuxta Iorda-
 nē, interpretatur Ana-
 thematizatio. Anathematiza ergo te, displicendo tibi ut pla-
 ceas Deo. Anathematiza etiam diabolum abrenuntiando ei.

Et est sensus. Memor ero tui de, &c. Hermonijm a mon. mo. i.
 qui fecisti me mihi displicere, & diabolo abrenuntiare, & in
 virtutibus altum, & tamen humilem, quia non in superbis
 sed in humilibus memor Dei est.

c **Abyssus abyssū.** Aug. Decet ut sim memor. Nā ad hoc abyf-
 sus abyssum inuocat. i. euangelium & lex in eo concordant,
 in voce cataractarum. i. per doctrinam prophetarum, & apo-
 stolorū, de quib. fluentia Dei manant, & iō memor, quia oīa

ex-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et Hermonijm. i. de mirabilibus factis in terra Hermonym, qua
 sic nominata est a monte Hermon, & est prope Iordanem.

2 A monte modico. quia ille mons Hermon est modicus respectu
 montium in terra illa existentium. Dicit tamen Rab. Salo. quod mons
 modicus hic dicitur mons Sinai, qui est modicus respectu montium, in
 quibus mortui sunt Aaron & Moyses. In illo autem monte dedit Deus
 populo Israel beneficium legis, ut habetur Exo. 19. & 20. Idem autem
 beneficiorum recordabantur Iudei in captiuitate Babylonica po-
 siti ad suam consolationem, quia ex illis habebant spem suæ liberatio-
 nis. Quia sicut dicit Grego. homilia. 1. Sequentium rerum certitudo est
 præteritorum exhibitio.

3 Abyssus. Hic consequenter describitur tedium dilationis ex affli-
 ctionis multitudine, & mistim describitur hic multiplex afflictio, &
 interposita consolatio. Dicit ergo. Abyssus abyssum inuocat. Id est vna
 afflictio aliam. Dicitur enim communiter, quod vnum damnum siue
 malum non venit solitarium, sed adducit secum alia, & sic fuit in pro-
 posito, quia cum malo captiuitatis de terra propria euenit Iudeis ma-
 lum oppressionis in seruitute, & laboribus duris, & contemptibilibus
 verbis, & huiusmodi.

4 In voce cataractarum tuarum. Cataractæ Dei dicuntur fene-
 stræ celi, quæ per quandam similitudinem videntur aperiri in voce to-
 nitru, & fulguris, & pluuiarum magnarum in talibus descendenti-
 um, secundum quod dicitur Gen. 7. b. de diluuiio. Et cataractæ celi
 aperte sunt. Et per hanc similitudinem denotatur multitudo, & ma-
 gnitudo.

MORALITER.

1 Et Hermonijm a monte modico. Ille mons potest intelligi mōs
 Caluarie, qui est modicus respectu aliorum montium circa
 Ierusalem, & etiam mons Hermonijm. i. damnationis, nam
 ibi puniebantur damnati ad mortē, & ibi passus est Christus,
 cuius beneficii memores esse debemus.

3 Abyssus abyssum, &c. Hic describitur tedium proueniens ex
 prædicta dilatione, quod prouenit ex multiplicatione malo-
 rum in hac vita, quæ desiderantibus vitam beatā grauia sunt
 ad videndum, ideo dicitur. Abyssus abyssum inuocat. i. culpa cul-
 pam. Vnde dicit Greg. Peccatum quod non per penitentiam
 diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit.

4 In voce cataractarum. Cataractæ sunt nubes ex quibus procedunt
 tonitrua, grandines, fulgura, per quæ significantur multipli-

ces

excelsa. i. maior & minor pena quæ me spectabant sic transi-
 bunt. Iō ēt memor, quia in die. i. in prosperis pcepit Deus ma-
 la ferre, quod est misericordia, & in aduersis exultare, & pp
 hæc omnia oro in aduersis, & hoc est, Apud me oratio.

* Basil. & Theodor. Symmachus, Abyssus Abyssus occur-

rit a strepitu aquæ edu-
 ctus tui, Abyssus mili-
 tares acies appellat,
 quæ quasi antiquum
 diluuium totam terrā
 vastauerunt.

August. Vel abyf-
 sus abyssum inuocat
 id est iudicium quod
 intulit Deus peccati,
 vnde est nobis hie la-
 bor & mors, inuocat
 abyfsum. i. ostendit a-

liud iudicium quo ma-
 li damnabuntur, hoc
 timuit iste dicens.

Ad me ipsum anima
 mea com. est, & ideo
 humilia est, quia timer
 iudicia.

d **Cataractarum.** Cata-
 ctæ ad literā sunt ostia

fluuiorum.

e **In die.** Aug. i. in prosperis, mandat Deus & docet misERICOR-
 diam, quia liberat de tribulatione, sed nō declarat illam mi-
 sericordiam. i. fructum eius, nisi in nocte aduersitatis. Tunc
 enim subuenit & verum probat Deus quod in die mādauit,
 ergo ut formica in prosperis debemus discere & colligere,
 vnde viuamus in aduersitate.

f **Apud me ora.** Aug. Oratio in conturbationibus est mihi &
 hæc est apud me.

g **Quare oblitus.** Cassiod. Quare nunc me pateris his miseriis
 vexari?

gnitudo afflictionum, quæ super populum Israhel venerunt tempore cap-
 tivitatis Babylonica, iusto Dei iudicio pro sua iniquitate, ideo sub-
 dicitur.

5 Omnia excelsa tua & fluctus tui. i. pæne insulae a superiorib.
 & inferioribus.

6 Super me transierunt. sicut aquæ nimia terra a cooperiunt. Ve-
 runtamen quia in talibus debet haberi patientia, ideo subditur.

7 In die mandauit dominus misericordiam suam & nocte
 canticum eius. Per diem intelligitur tempus prosperitatis, & p. r. no-
 ctem tempus aduersitatis. Est igitur sensus, quod sicut Deus in prospe-
 ritate ostendit misericordiam suam hominibus, ita tempore aduersi-
 tatis quo ostendit iustitiam suam, non debet omitti canticum laudis
 eius, secundum quod dictum fuit supra psalm. 33. Benedicam dominum
 in omni tempore, id est tempore prosperitatis, & aduersitatis, ideo sub-
 dicitur.

8 Apud me oratio Deo vitæ meæ. i. directa Deo qui est autor et
 conservator vitæ meæ.

9 Dicam Deo susceptor meus es. quia populum Israel suscepis
 tanquam sibi peculiarem, educendo de Aegypto mirabiliter, et dando
 ei legem.

10 Quare obli. es. mei. dimittendo me tandiu in captiuitate, licet
 enim obliuio non cadat in Deo, tamen ad modum obliuiscens se ha-
 bet, quando petentibus auxilium non præbet.

11 Et quare contristatus in. per viam huius vite.

12 Dum affligit me inimicus. i. populus Babylonicus.

Dum

ces pœnæ, multiplicationi culparum debita, ideo sub-
 dicitur.

5 Omnia ex. tua & fluctus tui. quia propter peccata a superiori-
 bus creaturis & inferioribus pœnæ infliguntur. S. o. s. d. Arma
 bit creaturam ad vltionem inimicorum. Quia tamen ite pæ-
 nę patienter sunt tolerande, subditur.

7 In die mandauit do. mis. suam. i. tempore prosperitatis exerce-
 re opera pietatis.

† Et nocte canticum eius. i. tempore aduersitatis exercere can-
 ticum diuinæ laudis publicæ, & secretæ, ideo subditur.

8 Apud me. ora. i. in secreto.

9 Dicam Deo, suc. me. es. in publico.

10 Quare oblitus es mei. in miserijs me relinquendo.

11 Et quare. contri. incedo. per viam huius vitæ, cum possis me-
 statim liberare.

Tom. 3.

A 2

Dum

A vexari? Videbat quæ dulcedo patriæ, & pericula mundi horrebant.
 * Theodoretus. Tui auxilij compositionem non fecisti. Obliuio humana affectio est, proprium autem Dei est sine affectionibus esse.

Dum **NICOLAVS DE LYRA.**
 1 Dum con. ossa mea laboribus duris, & verberib. sicut in Aegyp-
 20 furunt afflicti, ut patet Exo. 5.
 2 Exprobrauerunt mihi. verbis duris, & blasphematorijs, ideo
 sub-

MORALITER.

B 1 Dum confrin. i. virtutes in quibus consistit robur mētis, quæ tamen aliquando turbantur ex afflictionibus vitæ præsentis.
 2 Exprobrauerunt mihi qui tri. me inimi. mei. i. demones & homines mali, qui sunt eorum ministri.

Dum

ADDITIO

In psal. 41. Quemadmodum, ubi dicitur in post. Iste psal. denominatur a filiis Core. Non habetur in litera in 1. Para. 26. qd. filii Core sic simpliciter nominati fuissent ianitores, sed quidam Coreitarum de filiis Asaph, vñ sicut ex hoc quod aliqui de filiis Asaph, fuerunt ianitores non habetur quod Asaph non esset de cantoribus, sic eadem ratione ex hoc q. aliqui Coreitarum erant ianitores. non sequitur quod omnes filij Core essent ianitores, unde illa autoritas per post. allegata, non facit contra opinionem B. Aug. Multi. n. doctores Hebræorum maioris autoritatis apud eos quam R. Sa. tenent David fuisse autorem omnium psalmorum, Dicere autem quod filij Core a tempore perditionis patris eorum, quod fuit in deserto, habuerunt spiritum propheticum, videtur omnino irrationabile. Tum quia sine fundamento alienius auto-

GLOSSA ORDINARIA.

C a In finem psalmus David. Aug. Corporis Christi, quod hic gerit inter zizanias. inter malos, habens cum eis multa communia, nasci, mori, prospera & aduersa, cum quibus (quia nō habet communem causam meritorum) exclamat.

Aug. Psalmus iste contra pressuras, ne & ipse retrahant nos a Deo.

Cañ. Conqueritur de commitione malorum, & precatur separationem.

Theod. Pro captiuis in Babylonijs hic ut præcedens psalm.

Ba. Ideo inscriptio nem non habet.

PSALMV S XLII.

Iudica me. Cañ. Non petit peccata sua discutere, quod periculosum est, sed eam ab impijs separari,

NICOLAVS DE LYRA. PSALMV S XLII.

Iudica me Deus &c. Postquam postulata est liberatio, hic consequenter ad hoc allegatur vñ, & accipitur ex malitia gētis Babylonicæ, quæ erat dedita idolatriæ, & iō rationabile videbatur, quod populus Deum colens, ab eius seruitute liberaretur, & hoc est quod dicitur.

1 Iudica me Deus. i. secundum iudicium tuum iustum libera me.
 2 Et discerne eam meā de gen. i. Babylonicæ idolatriæ dedita.
 3 Ab ho. iniquo & do. quia populus Babylonicus non solum male se

MORALITER.

2 Iudica me Deus, &c. Apud Hebræos psal. iste non distinguit a præcedenti, propter quod videtur ad eandem vel confirmatam sententiam referri. Sicut. n. dilatio vitæ futuræ redditur tediōsa ex afflictionib. de super vel de subtrus venientib. ita similiter ex molestia ab infidelib. ideo dicitur. Iud. me Deus, &c.

subditur.

3 Dum dicunt mihi. & exponatur sicut supra.
 4 Quare tristes ani. mea. Hic interponitur consolatio ex spe liberationis, & exponatur sicut supra.

3 Dum dicunt mihi per fin. quia tentant me desperare de tua vi-
 sione. Sed quia talis tēctio est simpliciter rep. illēda, subdit.

4 Quare tristis es ani. mea. de talibus tentationibus.

† Spera in Deo quo. adhuc con. illi. confessione laudis continuæ, cum ad tui conspectum adduxeris vultum meum.

E

autoritatis sacræ scripturæ. Tum quia nō est verisimile, quod in talibus quæ fluxerunt a tempore Moyse vsque ad tempus David, non fuisset facta aliqua mentio in aliqua historia Iosue vel Iudicum vel Samuelis de ipsis filiis Core si fuissent prophetæ, prout post. sequendo R. Sa. videtur velle. Item de Asaph, Heman & Idithun, non legitur aliquod miraculū in litera, nec in dictis expolitorum, & tamen eis intitulantur plures psalmi, ut patet psalm. discurrenti. Et ideo ista quæ de prophetia filiorum Core narrantur, videntur magis ficticia quam uera, ex quibus cum alijs quæ dicta fuerunt in additio ne supra primum psal. videtur, quod opinio Aug. stat in suo uigore.

REPLICA. Circa psal. Quemadmodū, mouet Burg. differentias inter B. Hier. & B. Aug. de autoribus psalmorum, de quibus vide circa psal. primum.

ri, ut sit cum electis, vñ addit, & discerne. Gens nō sancta est iniquus, & dolosus a quib. in iudicio separatur, sed & hic, ne ab eis corrumpitur.

c Quare tristis incedo. Aug. Causam tristitiæ querit, quæ est peccatum, ut causa latitiæ iustitia. Esaias propter peccatum, modicum quidem, cōtri-
 stauit illum, sic. n. punit Deus.

* B. f. & Theod. Non increpantium, sed confitentium se transgressionis participes destitutos a diuina providentia quā implorant.

d Emitte luc. tuam. Cañ. Quia conueniente tollitur omnis tristitia confusio-
 nis.

August. Quia certam iam pignus habemus, quia ea ipsa, id est lux & ueritas, deduxerunt a peccatis

se habebat erga Deū per idolatriā, sed etiam erga homines per inu-
 sūtiā. Et causa dī. liberationis allegatur, cum subditur.

4 Quia tu es Deus fortitu. mea. quasi diceret. Non possum libera-
 ri per me, sed solum ex tua fortitudine.

5 Quare me repulisti. a ciuitate & terra deputata tuo cultui.

6 Et quare tristis incedo, dum af. &c. exponatur sicut supra.

7 Emitte lucem tuam. ad educendum nos de terra Babylonica, sicut em. fisti ad educendum patres nostros de Aegypto, sicut habetur Exo. 12. d. Nunquam defuit columna nubis per diem, neque columna ignis per noctem coram populo.

Et

di. cau. meam. ipsam approbando.

† De gente non san. i. infideli ipsam condemnando.

3 Ab homine iniquo & doloso erue me. nā infideles iniquitates, & dolos cogitant contra fideles.

4 Quia tu es Deus fortitu-
 do mea. i. potens me taliter liberare ab eorum nequitia.

5 Quare me repulisti. me dimittendo in afflictione tali.

7 Emitte lucem tuam. i. gratiæ tuæ.

Et

Gris in ecclesiam præsentem, quæ est tabernaculum.

A * Basil. & Theo. Alij magis dilucide, *Emitte lucem tuam & veritatem tuam, quæ deducunt me & adducunt in montem sanctum tuum.* Tabernacula, templum: Montem Sion, lucem & veritatem iustum & salutarem Dei conspectum intelligit.

a Et introibo, sicut pontifex ad sancta-sanctorum.

Cassio. Et introibo, de lætitia finali pro qua laudat, in tribulatione qui supra tristis erat, unde & se confortat.

† Vel ut introeam

* Theo. Symmachus, Ut veniam ad altare Dei, ad Deum lætitiæ voluptatis meæ, & confitebor tibi psalterio Deo, Deus meus. Nam suspendimus in salicibus organa nostra Babyloni, existimantes transgressionem legis esse, si extra tuum locum te coleremus.

* Hebræi. exultationem meam.

b Con. tibi in. Aug. Qui præcepta Dei facit & non patitur, in psalterio confiteretur. Qui vero facit & patitur, quod est ex inferiori natura in cithara, quæ ab inferiori resonat, sicut psalterium a superiori.

c In cithara, Cal. Ecce qui supra fuit tristis de malis seculi, de bono intellectu sibi gaudium facit.

d Quare conturbas me. Cal. Frequenter, & vehementer persuadet seculi tristitiam fugiendam, quæ patientiam, charitatem, & spem extinguit, & totam vitam confundit.

e Salutare vultus mei. Aug. Et alibi:

Miserere mei sana

animam meam, quia

peccavi tibi. hæc vox

ruta est fratres, sed

& in bonis opibus

vigilate. Tange psal

teriū obediendo, tã

ge citharã passionis

tolerando. Frange

esurienti panem tuum.

inqt Esaias. Ne pu

tes ieiuniū sufficere

sine eleemosyna &

oratione. Ieiuniū te

castigat, sed alterū

non reficit. Fructuo

se erūt angustie tuæ si alteri præstiteris latitudinē, alijs ergo da quod tibi denegasti, quam multos enim pauperes saginare pōt intermissum hodie prandium. Ita ergo ieiuna, ut alio manducante prandisse te gaudeas. Si panē dederis tristis, & panē & meritū perdidisti. Ergo ex animo fac, & insta orationibus. Iustitia enim hominis in hac vita ieiunium, eleemosyna, oratio, quæ illis duabus alis volat ad Deum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et veritatem, quia promissisti per Moysen nos liberare de captiuitate, quādo reuerteremur ad te, Deute. 30. a. Si ad cardines cali fueris dissipatus, inde retrahet te dominus Deus tuus ad terram quam possederunt patres tui.

a Ipsa me de. & ad. idest deducunt, loquitur propheta de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ. Et hic modus loquendi frequens est in prophetis. Vnde Esa. 9. b. dicitur de Christo protunc futuro: *Parvulus natus est nobis.*

3 In montem san. tuum. Iste est mons Moria, ubi Salomon edificavit templum, ut habetur 2. Paral. 2.

4 Et in taberna. tua. Dicuntur hic tabernacula loca quæ erant circa templum orationi deputata.

5 Et intro. ad al. Dei. 1. ad offerendum sacrificia & oblationes quæ offerebātur in altari holocaustorum & ad offerendum thymiama super altare incensii.

6 Ad Deū qui læ. Iuventus autem populi Iudaici fuit in exitu de Aegypto, secundum quod dicit dominus per Ier. 2. *Recordatus sum adolescentiam tuam, quando secuta es me in deserto.* Et ista iuventus fuit quodammodo renouata in liberatione populi

puli de captiuitate Babylonica, secundum quod dicitur in fra psal. 102. *Renouabitur ut aquila iuventus tua.*

7 Con. tibi in ci. quia diuinæ laudes cantabantur a Levitis, non solum humanis vocibus, sed etiam musicis instrumentis. ut habetur. 1. Para. 25.

8 Quare tri. exponatur sicut supra.

Mystice posset exponi psal. iste a principio. Quemadmodum desiderat & c. de qualibet persona deuota, quæ cōsiderans miseriam præsentis vitæ, reputat se esse in captiuitate Babylonis, quæ confusio interpretatur, & ideo totis præcordijs suspirat de præsentis seculo nequam eripi, & ad terram suam (quæ est terra viuientium) perducere, secundum quod dicebat Paulus apostolus de seipso Phil. 1. d. *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo.* Et ideo talis persona sic deuota plangit se esse in miseria vitæ præsentis, & deprecatur perducere ad gloriam celestis vitæ, ubi Deum suum videbit facie ad faciem, & ubi erit laus iugis secundum quod dicitur infra psal. 83. a. *Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.* Et huic sententiæ cōsideratis prædictis posset litera huius psalmi faciliter applicari propter quod pertranseo, & quia sensui literali insistere propono secundum gratiam a Deo mihi datam.

MORALITER.

1 Et veritatem. iustitiæ tuæ.

2 Ipsa me deduxerunt. per viam morum.

† Et addu. in montem san. tuum. idest ad ecclesiam militantem per fidem charitate formatam.

4 Et in taberna. tua. idest sanctorum collegia.

5 Et introibo ad altare Dei. offerendo deuotionis sacrificia.

Ad

6 Ad Deum qui lætificat iuuentum meam. p spiritus renouationem. 2. Cor. 4. Sed licetis qui foris est homo noster corrumpatur, tamen qui intus est, renouatur de die in diem.

7 Confitebor tibi in cithara. quæ est figuræ triangularis, ideo p ipsam significatur fides trinitatis, quoniam Deus trinus & vnus est confitendus.

8 Quare tri. is. & c. Exponat sicut psal. præcedenti fuit expositum.

a Ad intelle. Aug. Nō sic quærant sibi fieri sicut rudibus factū est, illis prospera ut crederent, istis aduersa ut futura quæ rant. f. sciant per tēporalia illorū figurari sua spiritualia, & est confortatio infirmorum. Ideo non audit Deus ad tēporalia, ut ab eo desiderentur æterna, & hæc non amentur.

Cass. Distinguit beneficia Dei, quæ incipientibus data sunt in mundo per festis in cēio.

Ut magis sit mirum relinqui præsentis, recolit præterita.

* Theo.

* Theo. Psalmus hic futurorum prædictionem habens finem expectare hortatur, apponitur, in intelligentiam, ut ea intelligentes hinc reportet vtilitatem. prædicat autē Machabæorum fortitudinē, qui hoc psalmo sepius vsi, pauci multos vicerunt.

* Basiliius. Auribus suis audire, est certo persuaderi Patres autem fecerunt ora sua quasi libros ad instructionem filiorum.

Tom. 3.

A 3

PSAL.

† In finem filijs Core psalmus † ad intellectum XLIII.

† vide ps. 13.

PSALMVS XLIII.

Deus auribus. Primū dicit Deus, quod facere so-
let latus vel grauer afflicto.
b Audiuimus. vt maior fides sit rei, ne putetur
ambigua.

c Patres. Non inue-
nes, vt videantur ve-
ri nostri, qui suis cer-
ta dicerent.

* Basilus. Apud
homines quorum la-
bilis est memoria re-
cētum narrationem
faciunt apud Deum,
cui omnia ex æquo
cognita, verustorū.

B **Opus quod &c.** & si
semper operetur, ta-
men operari dicitur,
qn̄ aliquid signum
nouitatis ostendit.

* Basil. Si patres
aduenas ciues effeci-
sti, & victores Cha-
nanæorum, nos se-
dibus patris eiectos
non contemnes.

c **Sed dextera tua.** Au-
gustinus. id est bo-
nus successus, quem
eis dedisti.

* Basilus. De Ae-
gyptijs

f Tu manu
tua gentes ex-
pulist.

f complacuit
tibi in illis

f præcipis vt
liberetur Ia-
cob, vel præ-
stas salutem
Iacob.

a **Eus auribus nostris audiuius, patres nostri**
a **annuntiauerunt nobis. Opus quod opera-**
a **tus es in diebus eorum, et in diebus anti-**

quis. **† Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos: affli-**

xisti populos & expulisti eos. **Nec enim in gladio suo pos-**

sederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos.

Sed dextera tua & brachium tuum, & illuminatio vultus

tui, quoniam **† complacuit in eis. Tu es ipse rex meus**

& Deus meus, qui † mandas salutes Iacob. In te inimicos

f **Et brachium tuum,**
e c. id est fortitudo,
& illuminatio, id est
sapientia consilium, q
totum fecisti ex be-
nevolentia tua.

g **Tu es ipse rex meus**
e **Deus meus.** Au-
gustinus. Tempora
mutata sunt, auctor
non mutatur.

* Theodoretus.
Mandat: de salute
Iacob, sic Symma-
chus Kimhi. Qui mā-
das Iudæis vt saluent
Iacob.

h **In te inimicos no-**
stros ventilabimus, &c.
Augustinus. Quod
illis tunc, nobis in
iudicio. vnde hic af-
flicti se consolantur,
& resumunt ani-
mum.

* Theod. Aialia cor-
nuta, arma cornua
a natu

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. XLIII.

Deus auribus no. Huius psalmo præmittitur talis titulus in He-
breo: Ad victoriā filijs Core eruditio. Et exponatur sicut titu-
lus psal. precedentis, qui est idem in sententia cū isto & etiam in ver-
bis, nisi quod hæc d. d. eruditio ponitur hic in fine, ibi autem ponitur
in secundo loco. De materia autem huius psal. dicunt aliqui, quod psal-
mus iste est de statu captiuitatis Babylonice, quæ præuisa fuit a filijs
Core, vt supra d. d. est, ita quod in hoc psal. recordantur beneficia po-
pulo Israel præstita, & miseræ in quibus erat in Babylone, petunt li-
beratio ab ipsis, secundum hoc psal. iste non differt a precedente in sen-
tentia, nisi forte modicum, propter quod alij exponunt de statu populi
captiuitate facta per Romanos, in qua sunt modo. Sed hoc non vide-
tur rationabiliter dictum, quia ab ista captiuitate non redierunt ad
terram natiuitatis sue, vnde dicitur Luca. 21. c. de ista captiuitate. Ca-
ptiu ducitur in omnes gentes, et Ierusalem a gentibus cal-
cabatur, donec impleantur tempora nationum. Et ideo de ista
captiuitate non dicitur propheta illud quod ponitur in fine huius psal.
Exurge domine adiuua nos, et redime, et. Et ideo saluo melio-
ri iudicio, mihi videtur melius dicendum, quod psal. iste sit factus de per-
secutione quam sustinuit populus Iudaicus sub Antiocho nobili, vt ha-
betur. 1. & 2. Machab. quam in spiritu præuiderunt filij Core. Secun-
dum hoc igitur iste psal. diuiditur in tres partes, quia primo describi-
tur antiquorum Dei beneficiorum recordatio. Secundo præsentium ma-
lorum deploratio, ibi: Nunc autem repulisti. Tercio pro liberatio-
ne deprecatio, ibi: Hæc omnia. Prima ad hoc in duas, quia primo re-
cordantur præterita facta, secundo verba, ibi: Tu es ipse. Circa pri-
mum dicitur:

I. Deus au. Secundum quod dicit Rab. S. a. & bene, ex ista litera pa-
tet quod filij Core non loquebantur pro seipsis, quia mirabilia quæ fecit
Deus in exitu de Aegypto & in deserto populo Israel, non cognoue-
runt

MORALITER.

I. Deus auribus nostris &c. Psalmum istum literaliter exposui
de filiorum Israel afflictione per Antiochum nobile. Mythen
vero potest exponi de persecutione Christianorum p Saladi-
nū & eius gētem, vt sic in persona Christianorum dicatur.
Deus au. no. au. pa. no. an. no. Opera magna per te facta pro
populo Christiano in terra promissionis tempore Godefridi
de Bullione.

† **Et in diebus antiquis.** scilicet tempore Helij Adriani impera-
toris qui Ierusalem a Tito destructam reedificauit, & eius
habitationes Christianis concessit, & prohibuit Iudæis.

I. Manus tua gentes disperdidit. i. Saracenos, veniente dicto Go-
defredo cum exercitu Christiano contra eos.

4 Et plantasti eos. scilicet Christianos, qui terram de manib.
Sarace-

gyptijs quidam intellexerunt, mihi & ipsum de gentibus D
dici videtur, quis licet armati vicerint, Opus tamen Dei nō
armorum erat.

* Theodoretus. Brachium, auxilium nuncupat. Illumi-
nationem conspectum.

a **† Cas. Discretione rationis intelleximus cum patres docerent nos.**
b **† A. quibus auditis?**

a **† Rulerunt: Opus quod ope. &c.** **† Quid?** b **† Aug. Vt est educatio**
de Aegypto, & in terram promissionis inductio.

a **† Pro id est, vel scilicet.** b **† Aug. Vt est creatura coeli & terræ,**
quæ omnia spiritualiter implentur in nobis.

a **† Semet hoc.** b **† Tu es potestas.** c **† Terra promissionis.** d **† Moris & alijs modis.**
e **† Patres.** f **† Non facile, quia aliter non crederent.**

a **† Amorrhæum, Heuæum, Hethæum, & alios.** b **† A terra promissionis.**
c **† Tu non enim ipsi,** quia forsitan putarentur ex se fortes.

a **† Robur.**

a **† Aug. Nec per se habuerunt terram nec per se sunt saluati.** b **† Potentia.** c **† Aug. Filius.**
d **† Saluauit eos.** Aug. Ius talibus signis eis affuit Deus, vt præsens intelligeretur, qui nobis non
nisi effectu miraculi præsentiam ostendit.

a **† Non merito suo, sed quia.** b **† Vt illis solis faceres.** c **† Aug. Id est sic egisti cum eis, vt**
illis complaceres in eis, vt qui eos attenderet, diceret: vere Deus cum illis est.

a **† Qui hæc illis fecisti.** b **† Qui soles regere & subuenire.**

a **† Cal. Ne dubites de Christo Deo, id est qui Christus de quo loquitur sit Deus.** b **† Corporales.**
c **† Aug. Illis antiquis per creaturam, non per te v. sus istis** quod seruatur in resurrectione iustis.
d **† Quæ tunc illis temporaliter, hæc nobis in futuro.** e **† Quasi, licet illos iuisti, eodem modo nos.**

a **† Cal. Ne dubites de Christo Deo, id est qui Christus de quo loquitur sit Deus.** b **† Corporales.**
c **† Aug. Illis antiquis per creaturam, non per te v. sus istis** quod seruatur in resurrectione iustis.
d **† Quæ tunc illis temporaliter, hæc nobis in futuro.** e **† Quasi, licet illos iuisti, eodem modo nos.**

a **† Cal. Ne dubites de Christo Deo, id est qui Christus de quo loquitur sit Deus.** b **† Corporales.**
c **† Aug. Illis antiquis per creaturam, non per te v. sus istis** quod seruatur in resurrectione iustis.
d **† Quæ tunc illis temporaliter, hæc nobis in futuro.** e **† Quasi, licet illos iuisti, eodem modo nos.**

a **† Cal. Ne dubites de Christo Deo, id est qui Christus de quo loquitur sit Deus.** b **† Corporales.**
c **† Aug. Illis antiquis per creaturam, non per te v. sus istis** quod seruatur in resurrectione iustis.
d **† Quæ tunc illis temporaliter, hæc nobis in futuro.** e **† Quasi, licet illos iuisti, eodem modo nos.**

runt per narrationem patrum suorum, quia ipsimet propriis oculis vi-
derunt & ideo loquuntur pro populo tunc futuro, quod impletum fuit
tempore Machabeorum, quo populus existens in magna afflictione, re-
colebat beneficia antiquis patribus collata. Vnde & 2. Machab. 8. d.
dici ut de Iuda Machabeo: Admonuit autem eos & de auxilijs
Dei quæ facta sunt erga parentes, & quod sub Sennacherib.
185. milia perierunt, &c. ideo subditur.

2 **Opus quod operatus es in diebus eorum, &c. Idest Moysē**
& Iosue, & aliorum patrum.

3 **Manus tua gentes disperdidit. quæ habitabant in terra. pmis-**
sionis, quod impletum est tempore Iosue.

4 **Et plantasti eos. scilicet filios Israel in eadem terra.**

5 **Afflixisti populos. quia aliqui eorum fuerunt in praliis truci-**
ti, vt pote Chanaanæi, & Iebusæi.

6 **Et expulisti eos. quia aliqui eorum recesserunt præ timore ante**
ingressum filiorum Israel, vt dictum fuit in libro Iosue. Sed quia histo-
ria ista fuerunt facta diuina virtute magis quam humana, & ideo
subditur:

7 **Nec enim in gladio suo possede. terram. & patet litera.**

8 **Tu es ipse.** Hic consequenter recoluntur antiquorum verba, quia
Iosue & alij b. llatores illius temporis videntes victorias mirabiles
quas Deus d. bat eis, attribuebant eas auius virtuti, & ita sperabant
de futuris, & ideo sic dicebant. Tu es ipse rex meus, per specialē gu-
bernationem, propter quod etiam Deus dedit illi populo legem, secun-
dū quod dicitur infra psal. 157. b. Non fecit taliter omni natio-
ni, & iudicia sua non manifestauit eis. Et hoc fuit, quia Christus
de illo populo erat nasciturus.

9 **Et Deus meus. per specialem.**

10 **Qui mandas salutes Iacob. id est victorias in bellis.** Populus
enim Iudaicus exiit de Iacob per duodecim patriarchas, a quibus de-
nominata duodecim tribus Israel.

11 **In te. id est per tuam virtutem.**

12 **Inimicos nostros ventilabimus. id est fugere faciemus.**
Cornu

Saracenorum ereptam tenuerunt 88. annis.

5 **Afflixisti populos.** Saracenorum.

7 **Nec enim in gladio tuo possederunt terram.** Licet enim habe-
rent exercitum magnum & fortem, tamen victoria virtute
Dei principaliter fuit facta. Nam die qua capta fuit Ierusa-
lē, Christianis propter nimiam afflictionem volentibus re-
trocedere ab insultu, apparuit angelus in specie hominis su-
per montem Oliueti, eos ad prælum reuocantis, & sic ciui-
tas fuit capta. ideo subditur.

† **Sed dextera tua, &c.** qui mandas salutes Iacob. id est, popu-
lo Christiano supplantatori victorum.

11 **In te inimicos nostros ventilabi.** &c. quia post captionē Ierusa-
lē dedit Deus Christianis plures victorias p Saracenos intur-
gentes cōtra eos, de quibus Deus erat laudandus. iō subditur.

In Deo

Moraliter.
Aelius Adia-
nus.

& natura acceperunt, nos cornua salutis, victriciaq; arma no-

Hieronym,
Tota die.

A men tuum quo vrentes hostes superabimus.
* Bas. speramus victoriam, ab eo quod cornea tuba sonant,
que ciuitatem munitam deiecerunt Iericho.
* Bas. Alij habent compatimur quam.

a Arcu. Cassiod.

Minor virtus homi-
nis, quia minus valet
in bello.

b Gladius, maior vir-
tus que in bello plus
creditur valere.

† Gladii faciet.
† Liberali.

Aug. Vel, gladius
meus non saluabit
me, sed tu, quia & in
hoc seculo saluasti,
ne nos traherent post
se, & eos pudere feci-
sti, & ideo tunc lauda-
bimur.

† & eos qui
oderunt.

* Sela supra
psal 3.

* Bas. vtor autem ar-
mis quia Deus prece-
pit, in quem totum
me conicio.

† cum exerci-
tibus.

* Theodoretus.
Symmachus per to-
tam diem. i. semper.

* Bas. Alius habet lau-
dabimus Deum tota
die, idest per totam
vitam.

c Saluasti &c. conf.

Aug. Nota etia pre-
terita dicta pro futu-
ris esse accipienda.

† nullis diui-
tiis i. vili

d Nunc autem repulisti.
Cas. Diapsalmus. Enu-
merat mala quæ hic
fecerunt boni, non tamen obliti Dei.

† trisum & cop
tempm.

* Bas. Alius hæt liquidè repulisti, alius sed preterea abiecasti.

Bas. Exaggerat mala vt benevolentiam iudicis impetret.
Confudisti, dum hic ab iniquis habentur opprobrio.

Aug. Hæc vere futura, illa a patribus audita, nunc autem in
medio temporis repulisti, & confudisti, vt doceres hæc sper-
nere, æterna quærere, hic est intellectus tituli. Et etiam ideo,
vt appareat an gratis colatur Deus, a quo gratis est homo
saluatus, non est pro terrenis colendis Deus, vel quia similia
his in æternum sit daturus. Noli ergo talia sperare a Deo
danda, qualia hic iubet contemnere. Qui enim ita colit
Deum, laudabilis non est. Sicut non laudatur in illo ieiun-
ium,

C Deum, laudabilis non est. Sicut non laudatur in illo ieiun-
ium,

nium, qui ad luxuriosam cenam seruat venterem suum, hoc est D
ieiunium non abstinentiæ, sed luxuriæ.

* Theod. Non eris dux nostri exercitus.

* Bas. Alius dicit & non progredieris in virtutibus nostris,
idest exercitibus, quod in illis est regni virtus sed satis pœna-
rum dedimus.

a Aug. Sicut paleam a granis separantes.
dicimur de tuo regno, valeamus. **d** In futuro. **f** Aug. Quia tunc non valebunt laedere mali spiritus.

b Fortitudine. **c** Id est per hoc quod

nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo **†** spernemus

a **†** Nunc. **b** Merito hæc nobis facies. **c** Aug. Vt nec patres in sin.

a **†** Id est saluabis. **f** In iudicio.

d **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

e **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

g **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

h **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

i **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

k **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

l **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

m **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

n **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

o **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

p **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

q **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

r **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

s **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

t **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

u **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

v **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

w **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

x **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

y **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

z **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

aa **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ab **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ac **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ad **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ae **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

af **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ag **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ah **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ai **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

aj **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ak **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

al **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

am **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

an **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ao **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ap **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

aq **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ar **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

as **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

at **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

au **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

av **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

aw **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ax **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ay **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

az **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ba **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bb **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bc **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bd **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

be **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bf **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bg **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bh **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bi **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bj **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bk **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bl **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bm **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bn **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bo **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bp **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bq **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

br **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bs **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bt **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bu **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bv **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bw **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bx **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

by **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

bz **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ca **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

cb **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

cc **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

cd **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

ce **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

cf **†** Id est confundes. **f** Quando dampnabuntur.

c Auertisti. Cass.
pro deficientibus. Vel
auerti, est hostem
fugere, vnde. Si vos
persecuti fuerint, in ma-
ciuitate, fugite in aliam.
f Diripiebant. hoc fu-
gatis contingit vt cad-
dant in prædam qui
hostibus nequeunt re-
sistere.

† conculcabi-
mus.

d Dedisti nos tanquam

e oues escarum.

f Cassiod. persistentes

g in fide. Hic diuerli

h martyres, id est diuer

i sa martyrij genera,

k alij esca feris, alij tra-

l diti gentibus in serui-

m tutem. vnde dicit, tā-

n quam oues escarum

o vbi notatur quorun-

p dam mactatio.

q h Vendidisti populum

r tuum sine pretio.

s Aug. Dum dantur

t alienigenis, & nullus

u acquirit, q fit ad pro-

v bationem vel corre-

w ctionem, vel nullus p-

x eis acquiritur vel si

y quis, pauci tamen.

z In fugam co-
uertisti nos co-
ram hostibus.

aa multiplica-
sti propter
pretia eorum
i. non admo-
dum conten-
dis de pretio
eorum, vel
quantumvis
minimū olle-
ratur accipio.

ab Aug. Dum dantur

ac alienigenis, & nullus

ad acquirit, q fit ad pro-

ae bationem vel corre-

af ctionem, vel nullus p-

ag eis acquiritur vel si

ah quis, pauci tamen.

ai In fugam co-
uertisti nos co-
ram hostibus.

aj multiplica-
sti propter
pretia eorum
i. non admo-
dum conten-
dis de pretio
eorum, vel
quantumvis
minimū olle-
ratur accipio.

ak Aug. Dum dantur

al alienigenis, & nullus

am acquirit, q fit ad pro-

an bationem vel corre-

ao ctionem, vel nullus p-

ap eis acquiritur vel si

aq quis, pauci tamen.

ar In fugam co-
uertisti nos co-
ram hostibus.

as multiplica-
sti propter
pretia eorum
i. non admo-
dum conten-
dis de pretio
eorum, vel
quantumvis
minimū olle-
ratur accipio.

at Aug. Dum dantur

au alienigenis, & nullus

av acquirit, q fit ad pro-

aw bationem vel corre-

ax ctionem, vel nullus p-

ay eis acquiritur vel si

az quis, pauci tamen.

ba In fugam co-
uertisti nos co-
ram hostibus.

bb multiplica-
sti propter
pretia eorum
i. non admo-
dum conten-
dis de pretio
eorum, vel
quantumvis
minimū olle-
ratur accipio.

bc Aug. Dum dantur

bd alienigenis, & nullus

be acquirit, q fit ad pro-

bf bationem vel corre-

bg ctionem, vel nullus p-

bh eis acquiritur vel si

bi quis, pauci tamen.

bj In fugam co-
uertisti nos co-
ram hostibus.

bk multiplica-
sti propter
pretia eorum
i. non admo-
dum conten-
dis de pretio
eorum, vel
quantumvis
minimū olle-
ratur accipio.

bl Aug. Dum dantur

bm alienigenis, & nullus

bn acquirit, q fit ad pro-

bo bationem vel corre-

bp ctionem, vel nullus p-

bq eis acquiritur vel si

br quis, pauci tamen.

bs In fugam co-
uertisti nos co-
ram hostibus.

bt multiplica-
sti propter
pretia eorum
i. non admo-
dum conten-
dis de pretio
eorum, vel
quantumvis
minimū olle-
ratur accipio.

bu Aug. Dum dantur

bv alienigenis, & nullus

bw acquirit, q fit ad pro-

bx bationem vel corre-

by ctionem, vel nullus p-

bz eis acquiritur vel si

ca quis, pauci tamen.

cb In fugam co-
uertisti nos co-
ram hostibus.

cc multiplica-
sti propter
pretia eorum
i. non admo-
dum conten-
dis de pretio
eorum, vel
quantumvis
minimū olle-
ratur accipio.

cd Aug. Dum dantur

ce alienigenis, & nullus

cf acquirit, q fit ad pro-

cg bationem vel corre-

ch ctionem, vel nullus p-

ci eis acquiritur vel si

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cornu. i. pot

a In simi. gentium. Cass. In similitudine Christi gentibus sunt appo siti, quando eos comparibus penis affecerunt.

* Theod. Maxima discrimina audientes capita mouere solemus ob stuporem, & cruciatus cruciatui cōparat, & dicens talia passum illum qualia alterum.

b Exprobrantis.

Cass. Exprobrare est in faciem maledicere. Obloqui est abfenti detrahere & dolose mordere.

c Venerunt super nos.

Cass. quia non erant in nobis, per culpam.

d Non recessit. Cass. Ita quod retroiret, & si aliquando descendit contemplatione dei-tatis.

* Theod. Qui Antiochi laqueos subterfugerunt, & qui impietatis retia transilierunt, propriam virtutē narrant.

e Declinasti. Aug. Semitæ nostræ erant in voluptatibus, & prosperitatibus seculi, sed tulisti eas de sua via, & ostendisti arctam viam, quæ ducit ad vitam.

* Theodoretus. Symmachus. Non declinata sunt a via tua ea, quæ dirigunt nos, Vt autem lxx. opinionem interpretemur, sic intelligendū est, Multis & omnis generis malis nos circūdedisti quæ sufficientia fuerūt auertere nos a via tua. Vmbras autē mortis, maxima discrimina quæ ad interitum ducunt, vocauit.

C

a Nunquam nobiscū. **b** Vt de nobis formam maledictionis sumant super alios di. Sic pereas vt Laurētius.

a qui in circūmitu nostro sunt. **b** posuisti nos in t similitudine. **a** Ad insultandum, vt & Christo in passione, mouentes capita sua. **b** Cass. Grauis verecundia, quæ permanet tota die, hæc n. erat contra sanctos vel coram, id est ante oculos sanctorum, quando quos impios sciebant sibi insultare videbant, vel contra quia bonus erat. **c** Describit verecundiam. Et quadam pallio confusionis vultum dicit opertum, dum nube sanguinea facies inflammata rutilat, sed cum dicit operuit me, non solum vultus, sed totius corporis indicat horrorem.

nem gentibus, cōmmotionem capitis in populis **Tota die.**

a Contra hoc, quod ego purauī, cum essem bonus.

verecundia mea † contra me est, & † confusio faciei meæ

cooperuit me. † A voce exprobrantis & obloquentis, a facie

inimici & persequentis. Hæc omnia venerunt sup nos, † nec

obliti sumus te, & tūque nō egimus i testamēto tuo. Et nō

recessit cor nostrum, et † declinasti semitas nostras a via tua.

Quoniam † humiliasti nos in loco afflictionis, & † cooperuit

nos vmbra mortis. Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si ex

pādimus manus nostras ad Deū alienū. Nōne Deus requiret

istā? ipse. n. nouit abicōdita cordis. Quoniam ppter te † morti

ficamur tota die, & estimati sum sicut oues † occisiōis. † Exurge,

catur auxiliū, vt hic afflictiis tēpore resurrectionis subueniat.

* Theo. hoc Machabæi, & socij, Mathatæ, septem iuuenes cum matre, & Eleazaro præ se tulerunt.

* Basil. Et mirum quod illasi multi remanserunt.

* Basil.

* Basil. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Posuisti nos in similitudinem gentibus. Quando. n. loquebatur de infortunio aliquorum, ponebant pro exemplo vel similitudine infortunium Iudæorum.

2 Commotionem capitis in populo. Solent. n. homines mouere capita præ admiratione, quando vident aliquid magnum repente deiectum & annihilatum, qualis erat status Iudæorū.

3 Tota die verecundia mea contra me est. Id est occurrit mihi occasio verecundandi.

4 Et confusio faciei meæ cooperuit me. Homo. n. confusus solet faciem operire, & se quantum potest, abscondere.

5 A voce exprobrantis & obloquentis. Contra populū Iudaicum.

6 A facie inimici & persequentis. quia non solum molestabant eos verbis, sed etiam factis.

7 Hæc omnia. Hic consequenter ponitur deprecatio pro liberatione, & primo ad hoc alegatur ratio ex parte populi afflicti, secundo ex parte Dei, ibi. *Exurge.* Ratio autem quæ dēt mouere Deum ad liberandum populū afflictū, ex parte eius est, quando sustinet patienter, & non mouet a lege Dei. Sic fuit in proposito, quia in persecutione regis Antiochi, licet aliqui Iudæi legem dereliquerint, tamen maior pars satis stetit in lege Dei & pro ea sustinet afflictiones, & tormēta exquisita, vt habetur. i. Mach & 2. & hoc est quod dicitur hic. Hæc omnia. i. mala supra dicta.

8 Venerunt super nos, nec obliti sumus te. quia colimus te sicut Deum nostrum.

9 Et inique non egimus in testamento tuo. mandata legis tuæ transgrediendo.

10 Et non recessit retro cor nostrum. per apostasiam a fide.

Et

11 Et declinasti semitas nostras a via tua. quia per afflictiones quas sustinemus, videtur quod repuleris nos a te.

12 Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis. quia Iudæi tempore illo fugerunt ad loca deserta, quæ erant afflictiva, ita quod habebant afflictionem in super afflictionem. Vnde dicitur. 2. Machab. 5. d. *Iudas autem Machabæus secessit in desertum locum, ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat, & feno cibo vescens demorabantur.* Vnde hic in Hebræo & in translatione Hier. iuxta Hebraicum habetur, in loco draconum, pro quo nos habemus in loco afflictionis.

13 Et cooperuit nos vmbra mortis. quia quolibet momento erat in mortis periculo.

14 Si obliti sumus. eius recordationem debitis temporibus omittendo.

15 Et si expandimus manus nostras. scelus idololatriæ committendo.

16 Nonne Deus requiret ista. ad puniendum suo iusto iudicio, quasi dicat sic, vnde subditur.

17 Ipse enim nouit. Hoc dicitur contra errorem Gētilium quorundam, qui negabant diuinam prouidentiam, se extendere ad actus hominum.

18 Quoniam propter te. i. propter custodiam legis tuæ.

19 Mortificamur tota die. Iusserat. n. Antiochus interfici Iudæos qui nollent ad ritum transire, vt habetur. i. Machab. 8. i.

20 Exurge. Hic consequenter ad liberationem populi allegatur ratio ex parte Dei cui seruiebat populus Iudaicus, & ipse poterat eum liberare in momento, ideo dicitur: *Exurge.* & loquitur de Deo more humano, quia ille qui oppresso vult auxilium ferre, surgit ad iuuandum ipsum.

Quare

MORALITER.

3 Tota die verecundia mea contra me est. quia sepulchrū Christi & ciuitas sancta sunt in manu populi Saraceni.

7 Hæc omnia venerunt super nos. quæ sunt ualde grauia.

Nec

† Nec obliti sumus te. recedendo a catholica fide.

11 Et declinasti semitas nostras a via tua. nō. n. possumus pro libertate nostra accedere ad sepulchrum tuum, & ad alia loca sancta. Cetera patent de afflictione Christianorum vsque ibi.

Quare

* Bas. Al. j. excitare, quare es tanquā dormiēs, expergiscere.
A * Theo. Somnum patientiam vocat, vt enim qui dormit quæ in se dicuntur non aduertit, sic patiens.

August. Hactenus non obliui, & vt perseueremus. Exurge quia propter te mor.

Augustinus. Hieronym. Et si sciunt

† expergiscere, ne obliuiscaris, repellas, in æternū

Christum non dormire, & tibi resurrexisse, precantur tamē resurgere per fidem, non tibi sed gentibus quæ putant mortuū.

† depressa est nunc

Si enim & illi crederent surrexisse, credentes in eum nō persequerentur, sed & ipsi crederent.

† adhæsit

† libera

Aug. Vel exurge, conforta.

a Obdormis. negligere

videris. Quare & si nesciamus, tu scis quare, vel pro culpa vel pro utilitate. Quod si pro culpa, vtiā abesset, si pro utilitate, vtiā adesset. Quosdam repellis, quia faciem. i. cognitionem tuam ab eis subtrahis, obdormis quibusdam qui gemunt de malis.

b Quare & c. obliui. idest non das spiritum fortitudinis, sine quo inopes.

* Theo. Similis auersanti, & obliquo.

c Et tribulationis. quia eā non mitigas, & hoc quare, quasi nos nescimus, sed inquiramus, quia nō nisi iuste & pie auertis faciem, quia subtrahita cognitione tua, anima in cogitatione mūdatorū, & venter, idest sensualitas heret eis, & cū ita necesse

tac

fac surgere, & erectos adiuua & adiutores libera, vt sine me D tu simus. Et hoc pp nomen tuum, idest gratis, non pro merito. Post moram auditionis, sancti non desperant, sed continuant orationē. Cinere super se sparso, animam peccatorum memoria cruciant. Cinis enim & cilicium sunt arma penitentium: adhæsit venter terræ, vt sit

1 prostratis, qui tota

2 corporis effusione tē-

3 duntur. Vel nō solum

4 p nobis oramus, sed

5 & pro his q facile ce-

6 dunt illicitis moribus

7 & hærent terrenis.

8 d Exurge. do. ad. Hic

9 sine dormitione exur-

10 ge ponitur, quod ad

11 resurrectionē ptinet.

12 in qua est spes omniū

13 fidelium, in qua hu-

mana destruitur capti-

uitas, per quam sumus adiuti & liberati.

c In terra venter. Aug. Qui genua figit terræ, habet quo plus humiliet, q vero plus humiliatur, vt & venter hæreat terræ, non habet ultra quo plus humiliet. Exprimat ergo nimiam humiliationē. vt quia venit ad summā iā, adsit Dei misratio.

Aug. vel plangit eos qui sunt venter, idest carnales, & hæserunt, idest consenserunt iniquis.

* Theo. Multam humilitatem ostendit, quasi venter terræ adhæreat.

* Basil. De gulosis potest intelligi.

* Basil. Alius ita ad adiuuandum nos.

* Hebræi. propter misericordiam tuam.

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qua. ob. do. Deus enim ad modum dormientis, dicitur se habere, quando permittit malos dominari, & iustos tribulari, vnde quando aliqua talia videntur, communiter dicitur: Deus dormit.

2 Exurge. repetitur hoc verbum ad exprimendum desiderium liberationis.

3 Et ne re. scilicet preces nostras.

4 In finem. idest finaliter.

5 Quare fa. tu. auer. loquitur de Deo more humano, quia quā diu orationem aliquorum nō exaudit, faciem suam auertit.

6 Obliuiscere. mo. no. in tanta enim inopia erant, quod sēno cibo vescerentur, vt prædictum est.

7 Et tribu. no. quia multis modis & varijs tribulabantur, vt patet. i. Mach. & 2.

8 Quo. hu. est & c. i. vita nostra. Tum quia in signum humilitatis

tatis nostræ vel humiliações ponebāt cinerem sup capita sua, sicut mos erat Iudeorum. Tū quia habitabant in montibus inter feras, vt dictum est, ubi nō habebant lectisternia, sed iacebant in pulueribus, & ideo subditur:

9 Conglutina. idest immediate adhærens.

10 In terra venter noster. quia nec etiam paleas habebant, quas inter se & terram ponerent, ideo concluditur:

11 Exurge do. ad. nos. tantis malis oppressos.

12 Et redime nos. quod colimus ne ex malis quæ sustinemus ueniat apud Gentiles in contemptum.

Moraliter pōt exponi psal. de quolibet fidei in magna afflictione polito mentis uel corporis, uel utroque modo, q tamen patienter sustinet pristina beneficia Dei sibi collata, recolens, ut se ostendat gratum, & per consequens dispositum ad alia in futuro recipienda, & sic ulterius explicat mala quæ sustinet coram Deo, petens humiliter & deuote ab eis liberari diuina misericordia & uirtute.

MORALITER.

1 Quare obdormis domine. dicitur enim dominus dormire secundum

secundum communem modum loquendi, quando dissimulat mala magna & publica punire.

GLOSSA ORDINARIA.

C a In finem & c. Aug. Epithalamium idest laus thalami. Canticum pro commutandis, & pro dilecto, idest sponsa & sponso scribitur filijs

Core, ut uenerentur:

† vide supra psal. 4.
† super solan
nim nomē in
strumenti mu
sicæ, quod in
terpretatur
lilia

Hic enim describitur per quem commutabuntur quia laus spōsi, & sponsæ hic cantantur.

Cass. Propheta præconia Dei se eructaturum promittit.

a Consummationem æternæ beatitudinis vel Christum. b De veteri homine in nouum. c Psalmus hic scriptus est. Christi.

† In finem † pro his qui commutabuntur, filijs Core † ad

a Tanti mysterii, tanti decoris. Scilicet coniunctionis Christi & ecclesiæ.

b De quo, hic est filius meus dilectus. Christo.

intellectum, canticum † pro dilecto. XLIII.

floruit sicut lilium.

* Theo.

PSAL.

* Theodoretus. Mærentes consolatur aduentum filij Dei prædicens, pro dilecto enim idest filio Dei, de quo Esaias, F vinea facta est dilecto cornu olei. Porro eos q mutadi sunt, flores, Symmachus uo-

cauit, Aquila uero & Theodotion, lilia. flores autem & lilia ver

præducit, Spiritus ue

ro ver, Saluatoris est

aduentus in quo læ-

tata est solitudo, &

Esaias 3.

† vide supra

psal. 31.

† amorum de-

lectionum

PSALM. XLIII.

Eruclauit. August. Hier. Intus enim satur propheta laudem eructat, licet quidam magis superstitiose quam vere, non considerantes textum, ex persona patris hæc arbitrantur intelligi, sic. *Eruclauit*, ex plenitudine mea & secreta essentia genui verbum, per quem notus dico, id est dispono omnia, & per eum loquor, & hoc est lingua mea, & hic est calamus mei scribæ, ut scriba nil sine calamo, & calamus sine scriba, sic cooperantur pater & filius, Cor meum eructat. Q. non extrinsecus coniugio genit, sed de corde: sicut homo generat consilium de corde, antequam sit quod facturum est. Consilium vero patris est verbum.

* Basil. Eructationem Prophetiam vocat. Nam cum volumus, loquimur, non ita eructamus.
a Bonum, quo omnia bona facta sunt.
b Dico. i. verbum profero. id est hic quod prius, sed in ipso verbo omnia

Eruclauit cor meum verbum bonum, dico ego

opera mea regi. † Lingua mea calamus

scribæ, velociter scribentis. speciosus

omnia opera Dei esse dicit. unde: Quod factum est in ipso vita erat, ut nihil sit in opere, quod non prius fuit in consilio. De hoc dicitur: semel locutus est Deus.

c Calamus. non sono quod transit comparat verbum, sed scripto quod manet. Vel, velociter, quia non aliud, post aliud, sed omnia simul in uno verbo aeterno.

* Hebraei, Dico opera mea de rege.

d Velociter. Virtus prophetiae quæ non

sub cruciatu humano cogitat, quod de

arcano diuinitatis

alijs diuulgat.

* Theo. Lingua ca-

lamum imitatur, gratia Spiritus sancti velocem scribam.

* Basil. qui de suo loquitur, tardus est componendo, & meditando, quoniam spiritus mentem mouet, nihil est quod remoretur sunt autem qui de lingua tradant quod sit calamus speciosus pulchritudine. Mihi autem de Christo hic dici videtur.

e Speciosus forma. Cassiod. Incipit de laude sponsi prius a forma.

Benedixit.

NICOLAVS DE LYRA.

PSALM. XLIII.

Eruclauit. Huic psal. promittitur talis tit. in Hebr. Ad victoriam super solum filijs Core eruditio cantici dilectionum. Circa quod sciendum, quod Iudæi moderni dicunt, quod hoc nomen solum significat rosas in plurali. Hiero. autem transfert lilia, qui ponit hic talem tit. Victori pro liliis filiorum Core eruditio cantici amantissimum. Credotamen quod Hiero. melius dicit in proposito, quod tempore suo Iudæi dicebant significationem dictæ dictionis lilia in plurali: & liliu quando ponitur in singulari ipsius: unde in toto veteri testam. ubicunque est ista dictio Hebraica in plurali vel singulari Hiero. transfert lilia vel liliu, & in quadam glo. Hebraica super locum istum ego reperi sic dictum: Victoria super lilia. Quia quid tamen sit de significatione ista vel illa, non mutatur tamen sententia apud Hebræos, nec apud Latinos, quia secundum Hebræos, per lilia vel rosas hic intelliguntur filii Israel, qui alios populos in fide excellebant, & cultu vnius Dei. & in Psal. isto exprimitur prosperitas filiorum Israel quæ fuit præmissa in spir. tu a filijs Core: & hoc ab uno eorum vel pluribus, sicut expositum fuit supra Psal. 40. Tamen de ista prosperitate variè dicitur ab Hebræis. Dicunt enim aliqui, quod fuit illa quam habuerunt sub rege Assuero ad procuracionem regina Esther, Et secundum hoc Psal. iste loquitur ad literam de rege Assuero, & regina Esther, & statu prospero Iudæorum tempore illo. Alij dicunt, quod loquitur de prosperitate quæ fuit sub Salomone, quæ satis apparet. 3. Reg. 4. 2. Paral. Et secundum hoc Psal. iste loquitur ad literam de rege Salomone & filia Pharaonis eius uxore. vel secundum alios de regina Saba quæ venit ad regem Salomonis, & dedit ei 120. talenta auri, & aromata multa nimis, et gemmas preciosas, ut habetur 3. Reg. 10. Aliqui autem doctores catholici dicunt, quod psal. iste loquitur ad literam de rege Dauid & Bethsabæ, ex quibus descenderunt multi reges boni & iusti, ut Ezechias & Iosias, & plures alii, qui per rosas vel lilia designantur: sed omnes istæ expositiones vel cõsimiles excluduntur per hoc, quod de rege de quo fit mentio in hoc psalm. infra dicitur, ut patet ex decursu literæ: Sedes tua Deus in seculu seculi, virga directionis, &c. Item postea subditur de rege & regno simul: Audi, & vide, & inclina aure tuâ, &c. & subditur: Et concupiscet rex decorem tuum quoniam ipse est dñs Deus tuus, & adorabunt eum. Et in translatio. Hieron. iuxta Hebræum habetur: Et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est dñs Deus tuus, & adora. eum. De Assuero autem vel Salomone, vel Dauid seu quicumque alio rege mortali non potest dici, quod sit Deus & patria adorandus: Itē Heb. 1. Apostolus allegat hunc psal. dictum ad literam de Christo, dicens: Ad filium autem: Thronus tuus Deus in seculum seculi.

propter

propter quod psalmus iste loquitur ad literam de rege immortalis Iesu Christo, qui est vere Deus patria adorandus, & de sua sponsa ecclesia tanquam de regina. Itē in translat. Chaldaica, quæ apud Hebræos est authentica, & vocatur Targum, ubi nos habemus in hoc ps. Speciosus forma præ filiis hominum, habetur sic: Pulchritudo tua rex Messia maior quam filiorum hoīs. Ex quo patet quod psal. iste intelligitur de Christo et secundum Hebræum. Igitur secundum hoc potest exponi tit. prædictus: Ad victoriā sup lilia, &c. ut sit sensus psal. iste est eruditio facta per spiritum sanctum filijs Core Cantici dilectionum super lilia, id est de cantico dilectionum Christi & ecclesie per lilia designatorum, quia Christus virgo est, & ecclesia mater et virgo, & hic Psal. idē est quod istud canticum decantandum ad victoriā. i. cum quodam conatu lenitarum sicut frequenter superius expositum est, & ad eundem intellectum de facili potest reduci tit. Hiero. ut patet de se. Sed igitur hunc sensum Psal. iste diuiditur in duas partes, quia primò præmittitur quædam præfatio. & scdò subditur narratio, ibi: Speciosus forma. Præmittitur autem præfatio, quia de maxima re loquitur Ps. iste. scilicet de dulcissima dilectione Christi & ecclesie. In qua præfatione primò ponitur principale agens huius psal. scilicet spiritus sanctus in quadam plenitudine, cui dicitur: Eructauit cor meum. Sicut. n. venter ex plenitudine cibi corporalis emittit eructationem, sic cor prophete ex plenitudine gratie spiritualis emisit hunc sermonem. ideo subditur.

2 Verbū bonū quia est mysterij Christi & ecclesie expressiuū, & ideo non solum bonum, sed et optimum, & in hoc quodam generali tangitur materia huius psal. Tertiò ostenditur intentio cum subditur.

3 Dico ego op. mea re. i. ad laudem regis regū Iesu Christi. quarto modus loquendi, cum dicitur. **4** Lingua, &c. i. spiritus sancti, qui in docendo non indiget intervallo temporis. **5** Speciosus. Hic consequenter ponitur narratio. & primò describitur regis Christi magnificencia. secundò sponsæ decentia, ibi: Astitit regina. tertiò prolis conuenientia, ibi: Adducenē. Circa primum primò describitur Christi magnificencia quantum ad humanitatem. secundo quantum ad deitatem, ibi: Sedes tua Deus. Ista tamen diuisio non est præcisa, quia in prima parte fit aliqua mentio de deitate, & in secunda de humanitate, sed est a pluri. Circa primum sciendum, quod speciositas optimè sedet in principe. propter quod dicitur: species Priami digna est imperio, & quantum ad hoc dicitur de Christo. Speciosus forma, &c. Fuit. n. speciosus præ alijs ex parte corporis, quia corpus eius fuit formatum spiritus sancti virtute, in cuius opere non potest esse error nec defectus. Similiter ex parte animæ, quia ab instanti creationis fuit repleta omnibus gratiis, virtutibus, & scientijs. secundum quod dicitur Iohan. 3. d. quod datus est ei spiritus non ad mensuram. Secundo in principe sedet optima eloquentie claritas. & quantum ad hoc subditur.

Diffusa

MORALITER.

1 Eru. cor. Psal. iste de Christo loquitur & ecclesia secundum sensum literalem.

Moraliter autem exponi potest de quolibet bono pontifice & eius ecclesia, quæ est sua sponsa. Igitur Psalmista præmittit quandam præfationem dicens. *Eruclauit cor meum verbum bonum* proprie dictum est conceptus, cuius expressiuum est verbum vocis. Cor autem in sacra scriptura, & in communi modo loquendi frequenter accipitur pro mente. Est igitur sensus. *Eruclauit cor meum verbum bonum*. i. mens mea concepit conceptum bonum.

Dico

3 Dico ego opera mea re. i. verbo vocis exprimo conceptus meos bonos ad laudem regis oīum. Sed quoniam cor & lingua prophetæ in hoc mouebantur a spiritu sancto, subditur.

4 Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. i. spiritus sancti qui temporis intervallo non indiget ad docendum.

5 Speciosus forma præ filiis hominum. Hic Psal. accedit ad narrationem, in qua primò describitur sponsi. scilicet pontificis conditionem, dicens. *Speciosus forma præ filiis hominum*. quia pontifex debet præcellere subditos in decore sanctitatis. Greg. in pastorali. Tantum actionem populi transcendere debet actio præfulis, quantum distat a grege vita pastoris.

Diffu-

a *Benedixit.* *Caf.* Priora dixit propheta ex persona Dei, hæc ex sua, vel omnia ex se. Vel eructat verbum, qui dicit Deo hymnum.

* *Theod.* Res humanas Domini per hæc verba predicat, pulchritudinem autem non corporis, sed virtutis & totius iustitiae describit.

Dico opera. *Aug.* ad laudem eius, qui ex eo.

Lingua calamus. quia quod dico, & scribo. Vel, velociter, quia cito ventura, quæ scribo.

Cassiod. In labijs, quia eo loquente, multis gratiam reconciliationis accepit.

b *Accingere.* *Caf.* Hic laudat eum a potestate, & tu talis accingere.

* *Rab. Ioseph.* Hic gladius est spiritualis: Talmudici, legem Dei, eiusque bellum interpretantur.

* *Baf.* Supplicium quo punit, aut gladius, species, pulchritudo, sunt dignitas, gloria, & magnificentia.

Accingere. * *Heb.* Vehere, inequitare, insidare.

* *Baf.* Moses & David mansuetissimi viri sunt victores. Est. n. mansueti quæ in ipsum sunt commissa remittere, iniuria vero affectos vlcisci.

c *Specie tua & pulchritudine.* *Caf.* Species ad humanitatem in qua mundo apparuit. Pulchritudo ad deitatem, qua omnia decora.

d *Intende.* hominem pereuntem, miseratus respice.

e *Prospere.* i. liberans homines.

f *Procede.* de vicio virginis, ut spōsus, vel ab his victis ad alios vincendos.

g *Regna.* in fide hominum tuam potentiā ostēde, qui semper regnasti. Et per hoc, quia & per te & per tuos veritatem doces,

qua falsitatem nostram destruis. Et quia

mansuetus ferendo

malos, ut quādo pro

inimicis prauit, sic &

sui. Et quia iustitiam

vite ostēdit. Et quia

deducet te inoffense

per cursum totius vi-

te, vel de populo ad

populum.

h *Mirabiliter.* Quia

omnes mirabuntur,

vel quia miracula fa-

cier.

i *Populi.* inimicorum

regis.

Aug. Id est, multi

de suis inimicis sup-

ponēt se sibi, & hoc

rōne vel voluntate.

Hoc est quod titulus dixit, pro his, qui commutabuntur ex filiis Core.

* *Theod.* Dextera. i. consilia quibus vsum impetum peccati non est passus mihi. Docebit te mirabilia & terribilia, quæ edas in hostes tuos.

* *Baf.* Alius habet terribilis est dextera tua.

K *In corda.* *Caf.* inimicorum tuorum, ut sint amici sicut Saulus.

L *Sedes.* *Caf.* Hic iudicio sedes, ad iudicium pertinet.

* *Theodor.* Ordo verborum perplexus, dicit autem sic. Tu acutis sagittis contra hostes utendo, illos quidem recte iaculando configes, & eorum cor vulnerabis, populos vero

ab **F**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Diffusa est gratia in labijs tuis, &c. *Luc. 4. d.* Mirabantur omnes in uerbis, quæ procedebant de ore eius. **2** Propterea. *Ista benedictio est gloria corporis collatio, et ad calum assumptio, quæ non habuit Christus a principio, sed ex virtutis merito. Tertio in principio requiritur probitas, et quantum ad hoc subditur.* **3** Accingere gladio tuo super femur tuum. *Quo Christus non fuit usus, imo usum eius prohibuit Petro. Io. 18. b. Dixit ergo Iesus Petro. Mitte gladium tuum in uagina. Et iō gladius hic intelligitur verbum Dei, secundum quod dicit Apostolus Eph. 6. c. Et gladius spiritus, quod est uerbum Dei. Et isto gladio usus fuit Christus suo verbo, præscindens vitia & errores.* **4** Super femur tuum. *Per femur ubi uiget vis generatiua intelligitur humana natura, in qua Christus prædicauit & docuit, consequenter redit ad describendum expressius speciositatem, dicens.* **5** Specie tua & pulchritudine tua. *Circa quod sciendum, quod speciositas proprie consistit in uina citate coloris & proportionem membrorum, sed ad pulchritudinem cum istis requiritur debita perfectio quantitatis. unde. 4. Eth. dicitur, quod parui possunt dici formosi et cōmensurati, non tamen pulchri. In Christo autem nihil defuit de his, quæ pertinent ad debitam formositatem & perfectionem corporis & animæ, ideo non solum a specie, sed etiā a pulchritudine commendatur.* **6** Intende prospere. *i. prosperitati populi tui, ad hoc. n. tendebat intentio Christi.* **7** Procede. *per uiam mortalis uitæ.* **8** Et regna. *quia ea finita obtinuit regnū quātum ad executionem, propter quod in sua resurrectione dixit apostolis Matth. ult. d. Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Et quia gloriā corporis quam tunc habuit ex merito præcedenti acceperit, ut iam dictū est, ideo subditur.* **9** Propter ueritatem tuam & doctrinam. *10* Et mansuetudinem. *quia molestias & iniurias sustinuit sine mentis perturbatione, secundum quod prædixerat Esai. 42. a.*

Non

Non erit tristis neque turbulentus. **11** Et iustitiam abundantiā quam fecit in sua passione, offerendo se ipsum Deo patri pro offensa generis humani, & sic fecit reconciliationem per uiam iustitiæ.

12 Et deducet te mirabiliter dextera tua. *per dexterā, quæ est pars nobilior, & fortior, intelligitur diuinitas Christi, cuius organo coniuncta erat humanitas, & ideo in omnibus mouebatur secundum motum deitatis.* **13** Sagittæ tuæ populi. *secundum quod dicit Ra. Salo. litera ista est reuerſata, sicut & in pluribus locis sacre scripture, & ad habendum planum intelligitur eius sic est situanda. Sagittæ tuæ acutæ cadent in corda inimicorum regis, populi sub te. Per sagittas, quæ missæ a longe feriunt, intelliguntur apostoli a Christo missi: ad prædicandū & destinati, ut habetur Marc. ult. d. Euntes docete omnes gentes. Et istæ sagittæ ceciderunt in corda inimicorum Christi, ita penetrantes corda infidelium & Gentilium, quod multi conuersi sunt ad fidem per orbem uniuersum, & sic facti sunt de inimicis amici, ideo subditur.* **14** Sub te. *i. sub obedientia tua Christo.* **15** Sedes tua Deus. *Hic cōsequenter describitur magnificentia regis Christi quantum ad deitatem, tamen cum hoc adiungitur de humanitate, quia istæ duæ naturæ sunt inseparabiliter coniunctæ in uno supposito. Dicit igitur. Sedes tua Deus. i. maiestas regia, unde in Hebræo & in translatione Hier. iuxta Hebræum ponitur. Thronus tuus Deus. Thronus autem dicitur proprie sedes regie maiestatis.*

16 In seculum seculi. *In Hebræo habetur, holam wabad, & significat in seculum seculi & ultra, & est regula apud Hebræos, quod ubique sic scribitur, intelligitur duratio perpetua a parte finis, & aliquando ab utraque parte. Ex quo patet, quod hic sit sermo de regno Christi, de quo scribitur Daniel. 7. d. Potestas diu potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.*

Vir-

MORALITER.

1 Diffusa est gratia in labijs tuis. *nam labia pōtēstis dñt esse gratiosa in diuinorum celebratione & in efficaci prædicatione.* **2** Propterea benedixit te Deus in æternum. *Per hoc. n. meretur a Deo benedici per gratiā in præſenti, & per gloriā in futuro.* **3** Accingere gladio tuo super femur tuum. *po. & c. i. gladio uerbi diuini ad præſcindendum errores circa fidem & circa mores.* **4** Super femur tuum. *quantum ad puritatem mortis.* **5** Specie tua. *quantum ad honestatem conuersationis.* **6** Intende prospere. *i. ad prosperitatem ecclesiæ.* **7** Procede. *de bono in melius.* **8** Et regna. *fideli ter ecclesiā.* **9** Propter ueritatem. *oris.*

Et

10 Et mansuetudinem cordis.

11 Et iustitiam operis.

12 Et deducet te mirabiliter. *per uiam uitæ præſentis ad gloriā uitæ celestis.*

† *Dextera tua.* *i. Christus qui est beatitudo tua, quæ per dexteram designatur.*

13 Sagittæ tuæ acutæ. *i. doctrine tuæ sint efficaces ad penetrandū.*

14 Populi sub te cadent. *i. uulgares ab hæreticis decepti obediunt tibi.*

† *In cor. inim.* *i. hereticorum, qui sunt inimici regis omniū.*

† *Sedes tua Deus, & c.* *Hic accipitur Deus secundum moralem sensum denominatiue, sicut Psal. 81. b. Ego dixi dijs estis, etc. nā homines perfecti, participatione dicuntur dij.*

A ab illis tyrannide oppressos cultum tuum docebis.

* Basil. Populi sub te cadent, parentelis est. Est itaque duplex expositio. Aut enim Iudaicam captiuitatē, aut per anagogen verbi potentiam dicit. Prædicationis enim verbum sagittis acuris orbem penetravit.

* Theodor. Symmachus.

Thronus tuus eternus naturam autē Verbi diuinā edocet.

* Basil. Thronus sym-
bolum regni, Virga regie & iudiciariæ potestatis, oleum spiritus sancti.

a Virga. Cassio. Regula diuinæ aequitatis, quæ vererecta & nunquam curuatur: hæc iustos regit, iniquos percutit.

August. Nemo sibi multū de misericordia præsumat, blanditur, quia virga directionis si alios regit,

B alios conterit: regit spirituales, conterit carnales.

b Dilexisti. Aug. Vel, quia Dilexi. in. & edicta dedita sunt hæc p̄mia: fecit te regē, dando nomen quod est sup̄ omne nomē.

c Et odisti. Si homo iniquitatem in se odit, cum Deo facit, odit Deus iniquitatem, oderis & tu.

d O Deus. D. Aug. Bis ponitur in Græco aperte, alter vocatiuus, alter notatiuus. Iste vnctus est, ille lapis quē Iacob vnxit.

* Theod. Vel s̄m Symmachū, prae socijs tuis. Participes aut sunt credentes socij, & fratres eius secundū humanitatem.

e Myrrha, &c. Cassiod. Hic laudat propheta sponsum ab vxore, & ornatu, primo ab ornatu.

Aug. Myrrha & gutta. Odores bñ adhibentur nuptiali thalamo. Gutta quæ & amoniaca. Casia, q̄ & fistula. diuersa virtutū odoramenta. Myrrha est carnis amaritudo, q̄ pellit vernies malorū desideriorum & male conscientie, & seruat a putredine vitiorum. Gutta pellit omnes inflaturas & tumores idest humilitas, quæ curat duritias cordium: ita duritiam cordium prædicationis Christi. Casia in aquis nascitur, & cre-
scit in immensum, & reddit odorem: fides, quæ per baptismum crescit; vestis a qua hæc fluunt, ecclesia quam sanguine abluit a macula: extendit in cruce a ruga duplicitatis. Vel
vetus qua celatur deitas, corpus Christi: ab hoc venit myr-
ra,

ra, quia mortuus pro oībus. Gutta, quia duritiā cordiū prædicatione resoluit. Casia, idest, redemptio per aquā baptismi.

f Eburneis. Hiero. In ebore castitas, q̄ prius obscurum ferris & limis lucidū fit, ita sancti p̄ sectiones & attritiones diuersorum suppliciorum climati virtutum varietate sunt lucidi.

g Filia re. Augustin.

Terrenorum non curantes honorē patrū,

sed Christi, Vel, regū,

idest, apostolorum. In

lege scriptum est: Si

mortuus fuerit frater,

accipiat vxorem fra-

ter eius, & suscitet se-

men. non sibi, sed fra-

tri suo, & habeat na-

tus nomen defuncti, i.

Christi crucifixi, nam

a Christo Christiani

fideles dicuntur, non

a Petro Petri, vel a

Paulo Paulini, qui ta-

men defuncto Chri-

sto tanquam fratres

sponsam eius, id est,

ecclesiam regendam, & ad semen excitandū susceperunt.

* Basil. Hac mulier hemorrhoida sensit, & per domos eburneas Reges intelligit, qui prædicationem verbi audient.

* Theod. Symmachus & Aquila. Templum eburneum. Vestem autem corpus vocat, quemadmodum hoc Apostolus ad Hebræos velamen nuncupat: Myrrhā crucem, ipsa enim mortuis potissimum affertur. Guttam & Casiam, suauem odorem qui e cruce exhalat, prædicat igitur corpus cruciatibus affectum, odoris suauitate totum orbem impleturum, adeo ut populi templi ipsi erigant regio ornatu. Hebræi, palatia, & templa.

h Assit regina, &c. Cas. Hic ab vxore cōmendat sponsum.

i Varietate. Cas. Et si sit vnitas in claritate, tamen auro, id est,

doctrina apostolorum, cocco martyrum, gemmis virginū,

purpura p̄nitentium ornatur.

* Hebræi. Cum massa, vel varietate auri Ophir.

* Basil. Vestitus mentis nitro mentis oculum vertit. Dixit

autem deauratum ob doctrinæ varietatem.

K Audi filia. Cas. Laus sponsæ summissior, sed quadruplex,

a forma, a gloria, ab adolescentulis, a prole.

Aug. Audi filia. Alloquitur propheta reginā tanquā vnus

de patribus. Iudæi viderunt & occiderūt, tu audis euāgelium, &

creden-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Virga dire. Distinguitur enim regnum a tyrannide, per hoc quod tyrannus querit utilitatem propriam per subditorum oppressionē: rex autem bonum commune subditorum per eorum directionem secundum lineam veritatis & iustitiæ.

2 Dilexisti iust. & odi. Hoc autem dicitur de Christo ratione humanitatis, propter illud quod subditur.

3 Vnxit te De. Christus enim in humana natura vnctus fuit plenitudine gratiæ ab instanti creationis anima.

4 Præconforti. id est omnibus intellectualibus creaturis, propter quod dicitur Ioan. 3. d. quod datus est ei spiritus non ad mensuram.

5 Myrrha. per istas species aromaticas possunt intelligi aromata, quæ sanctæ mulieres emerunt ad vngendum corpus domini, quia de talibus speciebus erant confecta. Et quia corpus dominicum erat quasi vestimentum deitatis, secundum quod scribitur Phil. 2.

Habitu inuentus, ut homo, ideo subditur.

6 A vestimentis. & dicitur in plurali propter diuersas partes corporis.

7 A domibus eburn. i. religiosi, quæ dñr eburneæ, p̄p obseruatiam castitatis.

8 Ex quibus. s. bonis odoribus. † Delectauerunt. i. personæ deuotæ, quæ sunt patris & filij & Spiritus sancti filie, licet enim tres personæ sint vnus rex, sicut vnus Deus, tamen sunt tres vnus regnū habētes & bona fama talium sub-

8 Ex

MORALITER.

1 Virga directionis, in moribus & fide. † Virga reg. ad hoc enim pontificis regimen ordinatur.

2 Dilexisti iust. nā istæ sunt duæ partes iustitiæ. † Propterea vnxit, &c. vnctione gratiæ.

4 Præconforti. i. clericis & capellanis tuis.

5 Myrrha & gut. &c. per has species aromaticas signantur virtutes, ex quibus procedit odor bonæ famæ, quæ debet pontifex redolere.

7 A domibus eburn. i. religiosi, quæ dñr eburneæ, p̄p obseruatiam castitatis.

8 Ex quibus. s. bonis odoribus. † Delectauerunt. i. personæ deuotæ, quæ sunt patris & filij & Spiritus sancti filie, licet enim tres personæ sint vnus rex, sicut vnus Deus, tamen sunt tres vnus regnū habētes & bona fama talium sub-

ditorum

8 Ex quibus. quia deuotio illarum mulierum fuit accepta a Christo, licet non vnixerint corpus eius, quia nō inuenerunt cū in sepulchro:

iam enim surrexerat teste angelo.

9 Filia reg. inter enim mulieres illas fuerunt Maria Iacobi & Maria Salomæ, quæ fuerunt sorores Beate Virginis Mariæ ex parte matris, de qua certum est, quod descendit de stirpe David & aliorum regum a David descendit, & idem

verisimile est de suis sororibus, ideo dicitur hic: Filia regum &c. quia illam vnctionem facere voluerant ad Christi honorem.

10 Assit. Hic consequenter describitur regina decentia, cum dicitur: Assit re. scilicet ecclesia, Christi sponsa.

11 A dextris. idest, in potioribus bonis eius, quod patet de ecclesia triumphante, quæ est cum Christo in bonis celestis gloriæ, similiter d. militante, quæ assit ipsi Christo in bonis gratiæ, quæ sunt maxima bona presentis vite.

12 In vestitu deau. Per hoc intelligitur decor sapientiæ, quæ resurgit in ecclesia.

13 Circundata vane. s. charismatum & virtutum.

14 Audi. Legem euangelicam, sicut enim ecclesia est Christi sponsa, ita & eius filia.

15 Et vide. intelligendo.

16 Et inclina aurem tuam. ad obediendum opere adimplendo.

ditorum delectat bonū prælatum. hoc et cedit ad honorem suum, iō sequitur. In honore tuo.

10 Assit. Descripta ipsi conditione ponit hic consequenter descriptio ipsius. s. ecclesiæ suæ, cum dñr. Assit re. i. ecclesiæ, quæ stare debet p̄ virtutis eminentiam, & non iacere per pusillanimitatē. iō subditur.

11 A dextris tu. i. in prosperitate virtutis. ideo subditur.

12 In vestitu. s. virtutum, quæ sunt vestes aīe. † Deaurato. scilicet, charitate, quæ est forma virtutum.

13 Circundata. s. bonorum operū. Et quia semper nri debet ad proficiendum, subditur.

14 Audi. Christum in euangelio loquentem.

15 Et vide. considerando eius vitam.

16 Et inclina. ipsum imitando per obedientiam perfectam.

† rectitudinis
acquiraris.

† impietatem.

† participibus
Iudaicis.

† inter h. no-
tabiles tuas
sub. mulieres
vel, cum orna-
tu tuo.

† 32. q. 3. c. 3.
Paulus.

† cum massa
diademate au-
ri ophir.

Cassie natura
& quid signifi-
cet.

† exultationis
p̄p participi-
bus.

† alios stamē.
omnia vesti-
menta tua de-
lectatur de te

magis quam
de templis
eburneis vel,

palatiis eburn-
eis vbi te exi-
larant.

- circumdata
varietate.

† coniunx.
Matth. 12. b.

E

F

credendo videbis Deū, hic per imaginē, in futuro per speciem, vel, Audi prophetias, quę incarnationem prædixerūt, & vide impletas.

* Theo. Hęc Iudeis non conueniunt, qui propter maiorum pietatem efferuntur, sed gentiū ecclesię, quę per spiritum-

a *Et concupiscet rex.* Cass. Hic laudat eam a forma.

b Tyri. Cass. Per Tyrum vicinam Iudę gētes designat, vnde mulier Chananea ecclēsię figura.

Cass. Tyri gentiū, a parte totum.

* Basil. & Theo. Per filias Tyri omnem impietatem innuit, mos. n. est scripturę a parte totum demōstrare. Est autem vul-

tus ecclesię Christus est, enim caput corporis, aut sacerdotū ordo tanquam maioris spiritus dignitate ornatus.

* Basil. Vultū virtutē, pulchritudinē gloriam interpretatur.

c *Inmuneribus.* Aug. vt se offerat, vel eleemosynas faciat. Filie Tyri. omnes diuites plebis, nobiles, sapientes, & huiusmodi. Vel, filie Tyri, id est, angustię, scilicet, peccatorum, gētes, scilicet, quę sunt in angustia peccatorum.

d *Omnis gloria.* Cassiodo. A gloria sponsę, vt supra a potestate sponsi.

e *Abintus.* Aug. vel intrinsecus.

Augusti. Sit ergo eleemosyna in occulte, vbi Deus videt.

Vel

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et obliuiscere populum tuum.* i. Iudaicū populū, de quo descēdit pręsentia ecclesiā, sicut patet in apostolis, q̄ fuerūt natio ne Iudei. 2 *Et domus patris tui.* i. synagogā siue tēplū in quo cōueniebāt Iudei ad sacrificia offerendū, quę cessauerūt, eo q̄ essent figurę oblationis corporis Christi in cruce, & ideo illis sacrificiis legalib. & imperfectis succēssit sacrificiū vnū perfectissimum, i. eucharistię sacramentū. 3 *Et concupiscet.* &c. quia Christus rex delectatur in cultu spirituali ecclesię, quę est pulchrior quam cultus exterior synagogę in auro templi, & similibus consistens. 4 *Quo ipse.* propter hoc Christus dicebat Ioan. 4. d. Spiritus est Deus, & eos, qui adorant, in spiritu & veritate oportet adorare. 5 *Et filie Tyri.* Tyrus fuit ciuitas gentium, & ideo per filias Tyri intelliguntur ciuitates Gentium, designando a parte totum. Et multę ciuitates Gentiliū conuerse sunt ad fidem per prædicationem apostolorū offerentes Ch̄so munera deuote. 6 *Vultum.* Videmus enim adimpletum, quod principes mundi & potentes honorant Christum & ecclesiā suā humiliter se subiiciendo eis. 7 *Omnis glō.* Gloria enim ecclesię cōsistit in ornatu interiori charismatū & virtutū, & nō in magno apparatu exteriori, sicut sinagoga gloriabatur, in parietibus tēpli deauratis, & vasis aureis & ceteris pretiosis in ministerium templi deputatis. ideo subditur. 8 *In fimbriis au.* id est, sapientię doctrinis. 9 *Circumamicta va.* scilicet diuerforum statuum, quę sunt in ecclesia Dei, & in varietatibus charismatum & virtutū, quę sunt

MORALITER.

1 *Et obliuiscere.* i. omnem carnalem affectum deordinantem. 3 *Et concupiscet rex.* i. ecclēstis. 4 *Decorem tuum.* Cōiūgēdo te sibi per cultum latrę valde deuotum, iō subditur. 4 *Quo ipse.* la tria adorādus. 5 *Et filie Tyri.* Tyrus fuit ciuitas populosa multis diuitijs & mercatorib. plena, vt patet Ezech. 27. & iō Tyri filie dici possunt psonę diuites, operibus tamē misericordię intendentes, pp quę preces eorū exaudibiles sunt apud Deum. 7 *Omnis gloria eius filie regis abintus.* i. i n puritate conscientię. 2. Corint. 1. c. *Gloria nostra hac est testimonium conscientię nostrę.* 8 *In fimb. aur.* Per quas signatur honestas consecrationis. 9 *Circumamicta va.* i. bonis operib. 10 *Adducentur.* Descriptis cōditionibus boni pontificis & ecclesię, hic cōsequēter describit fructus vtriusq; qui cōsistit in multiplicatione cēlibatus

Vel non in circuncisione manufacta sicut in veteri lege, sed in spiritualibus.

f *Fimbria.* Cassiod. Finis vestis significat finem mundi vel hominis.

g *Aureis.* nō deauratis, vt supra sed aureis, quia in fine tota

perfectio est, vbi charitas inuēitur plena.

* Basil. Alius, cōtexturis aureis circundatis variegata.

† *Speciē tuam*

h *Adducentur regi.*

Cass. Hic laudatur sponsa ab amicis,

vt supra a iudicio.

E *Cassiodo.* Addu-

centur oportuna præ-

dicatione.

i *Posteam.* Cassiodo.

Prius vnitas dicitur,

post enumeratio par-

tiū est distincta, cum

dicitur, virgines &

proximę.

* *Theodoretus.* † *Ducentur*

Perfectiores spon-

sam appellat, alios

Virgines, qui fidem

† 68 distin. c. quorū vices.

† *synceram acceperūt*

& conseruauerunt, sunt enim in domo patris multę mansiones, & in Christo omnes reuiuiscunt, vnusquisque autem in suo ordine.

* Basil. Alius sequentur, alius efferentur. Vide autē pphetę diligentia, quoniā. n. Virginitatis bonū nō itatim in ecclesia stico statu floruit, sed demum post aliquod tempus, ideo præcedentibus subiunxit,

Cass. Vel, pro antiquis patribus idolorum cultoribus, nati sunt Apostoli, principes, prædicatores.

Augusti. Vel post prophetas apostoli, post apostolos alij.

† *Cantatur* F

sunt in personis huiusmodi statuū. 10 *Adducentur regi.* Descripta magnificentia regis & reginę in seipsis, hic consequenter idem ostenditur in prole procedente ab eis, non p carnalē generationem, sed spiritualem. s. per fidem & sacramēta. Et primo agitur de filiabus, scđo de filijs, ibi: *Pro patribus.* Circa primū dicitur: *Adducentur regi.* loquitur hic de sponsa per similitudinē reginę quam sequuntur domicellę ad eius honorem, vnde in Heb. dicitur sic: *In brodati ducetur ad regem virgines sequuntur eam.* & in translatione Hier. iuxta Hebr. habetur: *In scutulatis ducetur,* hoc est in vestibus pulchre & varie depectis & ornatis ducetur ecclesiā spōsa ad regē Christum, & virgines sequūtur eā, quia multę nobiles puellę spreto maritali thoro virginitatem suā cōsecrauerunt Christo, quod cedit ad honorem ecclesię.

11 *Proximę eius.* Et in transla. b. Hier. h̄. *Amicę eius ducentur tibi.* huiusmodi. n. virgines cōsecratę sūt amicę ecclesię, & totū ordinat ad honorē sponsi Christi. 12 *Afferentur in læ.* Scilicet menis, aliter. n. talis cōsecratio nō placet Christo, vt potest si fieret p violentiā. *Potest etiam dici aliter:* *Afferentur,* &c. quia talia facta perfectionis fiunt angelis sanctis procurantibus qui de talibus lætantur & exultant, quia scribitur Luc. 15. b. quod gaudent de penitentia peccatorum, & per consequens de promotione iustorū ad opēra supererogationis. 13 *Adducentur in templum regis.* i. ad seruiendū Christo regi, aliter non ei placerent, sed magis displicerent, sicut patet de virginibus quę consecrabantur ad seruiendum deę Vestę.

14 *Pro pat.* Hic cōsequēter agit de filijs, & quertit Psal. verbū

* *suum*

libatus in personis vtriusq; sexus, quod notatur cum dicitur. *Adducentur regi virg.* i. cōsecrabuntur Ch̄so per obseruatiā castitatis. † *Posteam.* Quia quęlibet talū personarū est ecclesię domicella, & sic ei proxima. 12 *Afferentur in læ.* i. deuotione mentis. † *Et exultatione.* Quia seruens deuotio interior resultat ad corpus exterius, Psal. 83. a. *Cor meum carom a exultauerunt in Deum viuum.* 13 *Adducentur in templum regis.* Ad deteruiendū sibi obsequio deuotionis. Consequenter agit de cēlibatu in virili sexu, cum dicitur. 1 *Pro patrib. tuis nati sunt tibi filij.* Pōtificū patres sunt Apostoli, quorū sunt successores, vt h̄ in Decr. di. 21. in nouo testamēto, & boni discipuli pōtificiū succedent eis in regimine ecclesiarū, ideo dicit: *Pro patrib. tuis,* & c. i. loco patrum succedentes. Vel. *Pro patrib. tuis.* i. pp merita patrum. Et quoniā hęc institutio principaliter est a Christo, & ad eius obsequium ordinata, subditur.

† *Memores*

C Cantatur hic psal. de festo beatæ Mariæ virginis, quia quæ de ecclesia generaliter hic dicuntur, ad Mariam specialiter referri possunt. Cantatur etiam pro virginibus, quia ibi dicitur: *Adducuntur regi virgines*. Et pro Apostolis, quia ibi dicitur: *nati sunt tibi*

† nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. ^a Principes super omnem terram. ^{Cal.} Memores dicit populos Christianos, qui in eorum predicationibus per omnes successiones perseverant. **Memores erunt nominis tui domine in omni generatione & generatione.** ^a Aug. Vna confessione. ^{Aug.} Hæc confessio unitatis valet. **Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in seculum seculi.** ^a Præsentis seculi. ^b Vbi æterna laus. ^{In futuro.}

interpretes reddiderunt quolibet seculo.

tibi filij. Item de natiuitate Domini, quia ibi agitur de laude sponsi & sponsæ & de nuptijs Christi & ecclesiæ, quarum desponsatio facta est in verbi incarnatione.

* Theodoretus. Tres

NICOLAUS DE LYRA.

* suum ad regem Christum, dicitur. Pro patribus tuis, id est, loco patrum tuorum secundum humanam naturam, qui fuerunt patriarchæ, reges sancti & prophetæ, ex quibus descendit Christus secundum carnem.

† Nati sunt, &c. Idest, Apostoli & septuagintaduo discipuli, qui patriarchis & Prophetis successerunt. **† Constitues eos principes, &c.** in spiritualibus, quia constituti sunt episcopi per diuersas orbis partes.

Memo-

MORALITER.

Memores erunt nominis tui domine, &c. in futuris generationibus sibi succedentibus.

Propterea

3 Memores erunt, &c. quia per doctrinam quam seminauerunt, & quam in scripto dimiserunt, reduxerunt & reducent ad memoriam facta regis Christi generationibus sibi succedentibus usque ad finem mundi.

4 Propterea populi, credentes per eorum doctrinam.

5 Confitebuntur tibi. Confessione laudis.

6 In æternum, &c. quia ista laus non solum est in presenti, sed erit potior in futuro, secundum quod dicitur in psal. 83. a. **Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.**

4 Propterea populi, ab eis edocti.

5 Confitebuntur tibi. fidei confessione in presenti, & laudis perpetuæ in futuro.

GLOSSA ORDINARIA.

a In finem, Cal. Psal. David, alicuius fidelis de Iudæa, ut sit certus testimonium.

b Pro arca, pro manifestatione arcanorum, quod Deus sit homo, quod salus promissa utrique populo, quod cecitas contingit in Israel, quod Apostoli trar fuerunt ad gentes, quod pax in terra. unde: *Constitabunt gladios suos in*

† vide psal. 4.
† super alamo-
moth, instru-
mentum musci-
nonem, quod
occultas inue-
ntas, siue vir-
gines inter-
pretatur.
Rom. 21. c.
Ep. 3. a.

no. & lanceas suas in
falces,

C c. Filij Core. Cassiod. Filij

† In finem filijs Core Psalmus David
† pro arcanis. XLV.

a Communis. b Non modo Iudæorum. c August. Alij dii non sunt refugium. **d August.** Quia est refugium vobis plus timetur, quo quis confugerit plus inhiematur. Non est refugium nostrum tale, sed refugium nostrum virtus.

Eu's noster. refugium, & † virtus,

a Ideo ad te refugiendum. Es. b Quia iunat vincere eas.

a diutor in tribulationibus, quæ

PSAL. XLV.

† Deus noster.
2 d Cassiodor.
3 August. In aduentu domini.

F
† fortitudo,
auxilla in tri-
bulationibus
magnis quæ
iunuerunt nos
vel, auxilium
in angustiis
reperitur est
presentissimum
diuino.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. XLV.

† Deus noster refugium, &c. Huic Psalmo preponitur talis titulus in Hebræo: Ad victoriam filijs Core super alamothe canticum. Et dicunt aliqui Hebræi, quod alamothe est nomen musici instrumenti, super quod vel in quo cantabatur Psal. iste. Alij vero dicunt quod est nomen commune, & significat iuuentutes in plurali, & uti melius dicunt, ut credo, & hunc sensum sequitur hic, in translatione iuxta Hebræum, ubi ponit talem titulum. Victori filiorum Core pro iuuentutibus canticum. Dicunt autem aliqui expositores catholici quod David fecit Psalmum hunc, confitens diuinam protectionem circa se & circa regnum suum. Sed quod tempore Davia vel filij eius fuerit talis terræ motus, qualis describitur in principio huius Psal. cum dicitur: Propterea non timebimus, cum turbabitur terra, & transferentur montes, &c. non inuenitur, propter hoc dicitur R. Sa. & alij Hebræi, quod filij Core fecerint hunc Psalmum, quando miraculose fuerunt saluati pereunte Core, id est, patre eorum cum aliis multis, sicut de quo dicitur Num. 26. b. Et factum est grande miraculum, ut pereunte Core, filij eius non perirent. Dicit autem R. Sa. & satis verisimiliter, quod illud miraculum fuit, quia ad dictum Moysi alij recesserunt a tabernaculis Core, & sociorum eius, ut habetur Numeri. 16. d. Filij autem Core remanserunt suadentes patri, ut obediret Moysi, & tunc ipso non acquiescente, subito aperta fuit terra, & Core cum suis complicibus ad infernum descenditibus, filij

filij eius diuina virtute steterunt in aere in medio illius aperture quousque terra sub pedibus eorum fuit reclusa, & hoc fuit grande miraculum. Si enim cum aliis recessissent de tabernaculo patris sui ante terræ aperture, nullum fuisset miraculum de salute eorum, sicut neque de salute aliorum. Viso igitur hoc miraculo Dei circa se, conuersi fuerunt ad Deum toto corde, & requieuit in eis spiritus prophetiæ, et fecerunt hunc Psalmum. Et in istis benedixit Rab. Salo. ut credo, & ad hoc concordat titulus Psalmi supra positus. Ad victoriam filijs Core super iuuentutes canticum, ut sit sensus, Psalmus iste appropriatur filijs Core ut autoribus, qui est canticum super iuuentutes, scilicet filiorum Core miraculose saluatos, ut dictum est. Ad victoriam, id est, qui est Psalmus de cantandis a Leuitis cum quodam conatu v. glorie, sicut frequenter supra expositum est. Dicit autem Rabi Salomon vterius, quod in hoc Psalmo denuntiauerunt filij Core simile signum in futuro fiendum, de quo dixerunt. Non timebimus dum turbabitur terra, &c. Sed quia tale signum non legitur postea factum maxime tempore filiorum Core, videtur melius dicendum, quod fecerunt hunc Psalmum, gratias agentes Deo de liberatione sua, & cum hoc denuntiantes aliqua circa filios Israel de proximo ventura. Et primo ponitur primum, secundo secundum, ibi. Fluminis impetus. Circa primum dicitur.

1 Deus noster, per veram fidem & confessionem.
2 Refugium & virtus, supplees nobis, ideo subditur.
3 Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis. in hoc, quod terra aperta est sub pedibus nostris, & saluasti nos pereuntibus alijs.

Propte-

MORALITER.

† Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, &c. Psalmus iste literaliter exponit de filijs Core quantum ad tria. Primum est eorum liberatio mirabilis, eorum patre cum adhe rentibus sibi pereunte, ut habetur Numeri 16. Secundum est eorum prophetia de mirabili transitu Iordanis per aluicū aren tē. Tertium est eorum prophetia de debellatione Chanaan eo rū futura. Quantum autem ad primum moraliter exponi po test

test de liberatione Iudeorum in Christum credentium alijs per Romanos destructis. nā credentes fuerunt premoniti per Angelum, ut transirent in Agrippæ regnum, qui confederatus erat Romanis, & sic fuerunt ibi saluati, propter quod in eorum persona potest dici. *Deus noster*. in quem credimus corde, & confitemur ore.

2 Refugium & virtus, supple factus es nobis, saluans nos modo dicto.

Propterea

G domini omnis spes habenda ostenditur, etiam in transitu apostolorum ad gentes.

* Basil. Recte refugium & virtutem dixit, quia aliquando fugiendo, aliquando pugnando vincimus: nec prohibet quo minus irruant tribulationes, sed viuentibus prelo est.

a Inuenerunt nos nimis. Aug. Nos enim fugiebamus eas. Vel, inuenerunt nos expositos per Adam. Nimis, tanto potentior qui liberat.

b Terra, & transferentur &c. Cassiodorus. Iudea quasi arida, sine idololatria, amaritudine gentium circumdata. Vel, mare. Aug. seculum.

* Basil. Amplius, prestat auxilium, ut nec quidem timeamus terram, montibus, & corde maris intollerabilia pericula significat.

c Cor maris. immunitas gentium.

d Sonuerunt & turbata &c. contradicentes, gentes vel apostoli predicando.

e Et turbata sunt aquae eorum. Ad sensum fit relatio, non ad vocem, id est, aquae maris scilicet populi, vel doctrine eorum quae infatuatae sunt coruscante doctrina saluatoris. unde: Absoluti sunt iuncti per. iu. eo. Et haec est virga Moysi, quae vorauit virgas magorum.

G * Theodorus. Aquas hominum sententias quae aquarum more

more huc & illuc feruntur & a fallacibus spiritibus circūdantur nominantur. Montes autem Deorum agnem ob superbie factum & insolentiae fastigium.

* Basil. Innuit hostium multitudinem, & qui inter illos sunt principes.

a * Aug. Qui enim sunt a nobis nimis sunt, sed & hic adiuvat, quia peccata dimittit. Aug. non eis, ut per nos pariteremus, ubi tamen & ille regandus, sed & ipse tribul. nos inueniens, morientibus pantere. **b** Quia hic perimus. **c** Cassiodorus. Quia talis est securitas. **d** Aug. Si per montes confestim, timeant contrarii. **e** Cassiodorus. De nouitate tanti miraculi in aduentu Christi.

a inuenerunt nos nimis. Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. **f** sonitus eorum, & turbata sunt aquae eorum, & conturbati sunt montes in fortitudine eius. **f** Fluminis **f** impetus laetificat ciuitatem Dei, **f** sanctificauit tabernaculum suum altissimus.

a Idei, apostoli, secundum illud. Quia repulitis verbis Dei, ecce conuertimur ad gentes. **b** Quia gentes credunt eis. Aug. In hac in gentium. **c** Quia transferentur montes in qua translatio.

d Alias eius, maris, populi, seculi. **e** Potestates seculi id est, exterius apostoli terris sunt.

f Nimia persecutione. **b** Dei qui refugium & virtus vel maris. **c** Sed. Aug. Spiritus sancti inundatio.

f tes in fortitudine eius. **f** Fluminis **f** impetus laetificat ciuitatem Dei, **f** sanctificauit tabernaculum suum altissimus.

a Sanctam ecclesiam. **b** Et. **c** Cassiodorus. Ecclesiam, vel corpus quod assumpsit.

d Manet. **b** Aug. aquae omnibus non accepit personas. **c** Ciuitatis. **d** Et ideo. **e** Illa ciuitas.

f Portae inferi non praeualebunt aduersus eum. **f** Cassiodorus. In labore seculi.

g mus. Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus **f** mane diluculo. Conturbata sunt gentes

a Cassiodorus. Alias vultu suo, id est praesentia incarnationis. **b** Idei salubriter.

h Mane. Cassiodorus. In ipso boni operis principio, & hoc: Diluculo. id est,

scindes.

* Basil. Bona Iudeis data exprimit.

Aug. quati di. Ita sunt mare, sed inter hos fluctus & sonitus non timent, qui ad illud refugium confugerunt.

g Adiuuabit eam. Cassiodorus. Vel, vultu, id est, demonstratione auxilii sui cum adiuuando se indicat.

h Mane. Cassiodorus. In ipso boni operis principio, & hoc: Diluculo. id est,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Propterea non timebimus &c. i. non timuimus, videntes manifeste auxilium gratiae tuae. Et loquuntur de preterito per modum futuri, & hic modus loquendi est frequenter in prophetis, sicut econuerso frequenter in prophetis loquuntur de futuro per modum praeteriti.

Vel aliter, ut sic locutio de futuro, ut sic sensus: Propterea quia saluasti nos in terramotu tam mirabili & horribili. Non timebimus dum turbabitur terra. i. si accidat casus similis vel etiam magis horribilis, & hoc de tua bonitate & potentia confisi.

2 Et transferentur montes in cor maris. i. si contingeret motus terrae tam horribilis, quod ex hoc montes propinqui mari caderent in mare, sicut aliquando contingit in terramotibus magnis. Et quia ex tali casu causatur sonus terribilis, & turbatio aquarum maris, ideo subditur.

3 Sonuerunt & turbata sunt aquae eorum. Ex dictis patet, quod iste psalmus, est primus inter illos quos fecerunt filii Core, quia fecerunt ipsum pro gratiarum actione suae liberationis & saluationis, & tunc primo requieuit in eis spiritus prophetiae, ut praedictum est, tunc non est scriptus in primo loco, quia psalmi scripti fuerunt in libro psalmodiarum secundum ordinem quo reperiebantur, & aliquando priores posterius reperiebantur, sicut fuit dictum in principio huius libri.

4 Fluminis impetus &c. Hic praenuntiatur futurorum praenuntiatio in spiritu prophetico. Circa quod sciendum quod dicta terrae ruptura contigit quando filii Israel erant in deserto. Primum autem

tem mirabile quod Deus fecit eis in exitu de deserto, fuit transitus Iordanis mirabilis. Secundum autem fuit destructio Chanaanorum terribilis, & primo denuntiatur primum, secundo secundum, ubi: Conturbata sunt gentes. Circa primum sic dicitur. *Fluminis impetus*. id est cursus Iordanis impetuofus.

5 Laetificat ciuitatem Dei. id est laetificabit populum Israel, qui dicitur ciuitas Dei. Ciuitas enim est ciuium unitas, populus autem Israel unitus erat in cultu veri Dei, & ideo merito vocatur ciuitas Dei: Quam ciuitatem laetificat cursus Iordanis dupliciter. Vno modo, qui astat ut populus transiret paludem siccam. Alio modo, quia postquam transierat populus Iordanis iuxta cursum suum sicut ante fecerat, ut habet Iosue. 4.

6 Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Hic accipitur tabernaculum pro arca, scilicet continens pro contento, sicut aliquando fit econuerso, sicut communiter dicitur: *Domum* est bonum ratione bonitatis vini in eo contenti. Arcam autem testamenti tunc Deus sanctificauit, id est, eius sanctitatem ostendit, quia statim cum sacerdotes eum portantes posuerunt pedes in aqua Iordanis, cursus aquae superuenientis stetit, & quando exierunt de Iordanis alueo, cursus Iordanis solitus reincepit, ut habetur Iosue. 3. & 4.

7 Deus in medio eius non commouebitur. i. in medio populi Israel, qui dicitur ciuitas Dei, ita quod dimittat eam, subtrahendo suum auxilium. Ideo subditur.

8 Adiuuabit eam Deus mane diluculo. id est, valde prompte & cito.

9 Conturbata sunt. Hic denuntiatur secundum scilicet destructio Chanaan.

MORALITER.

1 Propterea non timebimus dum turbabitur terra. scilicet Iudae ex Romanorum impugnatione.

2 Et transferentur montes in cor maris. Per montes intelliguntur Iudeorum principes, qui per Romanos fuerunt sic absorpti, sicut si fuissent in mare demersi.

3 Sonuerunt & turbata sunt aquae eorum. id est, populi principibus iubeatis, Apoc. 17. d. *Aqua super quas mulier sedet, populi sunt*. Et isti populi Iudeorum per clamorem sonuerunt, quando partim occisi, & partim captiuati fuerunt.

f Conturbati sunt montes. id est, Iudeorum principes.

f In fortitudine eius. scilicet Romani exercitus, qui dicitur hic Dei

Dei fortitudo, eo quod erat eius instrumentum in punitione Iudeorum.

4 Fluminis. Hic ponit secundum. scilicet prophetia de mirabili transitu Iordanis, per quem significatur baptismus quem Christus instituit in Iordane, & sic dicitur: *Fluminis impetus laetificat ciuitatem Dei, sanctificauit tabernaculum suum altissimus*. id est, virtus baptismi laetificat ecclesiam & sanctificat, quae est Dei ciuitas & tabernaculum.

7 Deus in medio eius non commouebitur. ab ea recedendo, Matt. ult. d. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad finem seculi*.

8 Adiuuabit eum Deus mane diluculo. id est, velociter in his quae spectant ad ecclesiae salutem.

9 Conturbata sunt. Hic ponitur tertium scilicet prophetia de de-

id est, per illuminationē sancti spiritus, qui est lux quasi diei.

A * Theo. Manē, diluculo, Celeriter, Velociter dixit.

a Dedit. quasi magnum prēmium.

b Vocem. predicationem ad quam tremuit terrenus. Tremet metu iudeis.

* Theodoretus.

Deus veritate, rerum testimonio & omnis generis miraculis quasi quadam voce vsus altitudinem suā ostendit.

c Dominus virtutum. Cassiodorus. Breuiter diffinit quid sit Christus.

d Nobiscum. Cassiodorus.

Qui misit angelos, iam ipse venit, & est nobiscum, quia nobiscum susceptor, ergo: Venite quasi iam securos vos inuito.

e Nosier. Cassio. Non nisi filiorum crucis.

f Deus Iacob. qui tanta nobis dedit quanta dedit Iacob, non enim illius tantum est Deus.

*** Theodo.** Iacob meminit, quia ab Esau, & Laban insidijs liberatus est, & primus

C de gentiū vocatione vaticinatus dicens, Nō auferet sceptrū de

de Iuda, donec veniat mittendus, ipse erit expectatio gentiū. **D**

g Venite & videte. Cas. Diapsalmus. Magnalia incarnationis.

h Posuit. Cas. quasi signa ad vocandum populum.

i Prodigia. vt de partu virginis, & stella & ceteris.

* Hebræi. stupenda.

a Etiam. **b** Vt adorent non erecta per superbiam.

c Quia. **d** Intonuit de nubibus.

a Et inclinata sunt regna, dedit vocem suam, **†** mota est terra.

a Quia dedit vocem suam. **b** Coelestium. **c** Cas. Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus. **d** Aug. Nulla ergo terrear infirmi. as.

c ra. Dominus virtutum nobiscum, **†** susceptor noster Deus

d Aug. Quid fecit susceptor? **e** Ergo. **f** Fide. **g** Intellegite.

f Iacob. * Venite & videte opera domini, **†** quæ posuit prodigia super terram, auferens bella usque ad fines terræ. Ar-

a Aug. Quia aliquid portendebat, hæc scilicet auferens &c. **b** Totam. **c** Ecce opera.

c Spiritualia scilicet malæ voluntatis. **d** Hoc iam factum est quibusdam non repugnantibus Deo.

g ia super terram, auferens bella usque ad fines terræ. Ar-

a Quia. **b** Intidias. **c** Publicam impugnationem. **d** Vane præsumptionis protectionem. **e** Spiritus.

c um conteret, & confringet **†** arma, & scuta cōburet igni.

a Aug. Dedit vocem. Quam Vacare ab armis diaboli. **b** Intelligite. **c** Ang. Non vos, sed ego qui feci & reuelo, non de vestris operibus extollamini. **d** Ille quem vos deludebatis.

† Vacate & videte: quoniam ego sum Deus: exaltabor in

a Quando ad fidem conuerterentur. **b** Postquam plenitudo gentium intrauerit. Rom. 11. d.

c Aug. Iudæa gentes, mare. **d** Ergo licet dicere.

† gentibus, & exaltabor in terra. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.

a Cas. Qui fecit vincere populum Christianum, licet sit posterior.

c um, susceptor noster Deus Iacob.

K Auferens bella. Aug.

quia per aduentum

idololatria & supersti-

tio totius orbis periit,

vel tunc temporis pro-

eius presentia orbis pa-

catus fuit.

† Vacate. Aug. Si com-

busta sunt arma, vacate,

non habentes vnde

pugnetis.

* Theodore. Salua-

toris nostri tempore

cum Romanorum im-

perium singula regna

expugnasset, omnium

hominum aures E-

uangelij vocibus ac-

commodauit, multo

timore enim velut in

vno regno percurrer-

unt, salutaremque

doctrinam hominibus

attulerunt.

* Hebrei. pro Vacate,

dimittite, remittite.

Chald. cessare a bello.

* Basil. Per Ignem Iram Dei intelligit.

PSAL-

NICOLAVS DE LYRA.

* Chananzorum & aliorū in terra promissa habitantium, quia cū audierunt siccationem Iordanis diuina virtute pro transitu filiorū Israel, dissolutū est cor eorū & nō remansit in eis spiritus, timentes introitū filiorū Israel, vt habetur Iosue 5. a. & hoc est quod dicitur. *Conturbata sunt gentes in terra promissa habitantes.*

1 Et inclinata sunt regna. i. deiecta sūt ab audacia & fortitudine sua. Et dicit regna in plurali, quia triginta reges & vnus fuerunt debellati a Iosue & filiis Israel, vt habetur Iosue 12.

2 Dedit vocem suam. scilicet dominus, & per hoc sacerdotes qui de præcepto eius in circumitu Iericho tubis clangebāt, & in die septimo ex tali clangore & populi clamore muri Iericho funditus euersi corruerunt, vt habetur Iosue 9. & quia hoc factum fuit per terræmotum a Deo immisum, ideo subditur;

3 Motu est terra. Iste vero terræmotus non contigit a causa naturali, sed diuina virtute, ideo sequitur.

4 Dominus virtutum &c. id est, acceptator deprecationum nostrarum.

5 Venite. per deuotionem.

6 Et videte. per attentionem.

Opera

* PSAL-

MORALITER.

† bellatione Chananzorum per Iosue & eius exercitū, qui figurā Christi gessit in gestis & nomine, secundū quod dicit Hiero. in epistola ad Paulinū, & ideo per factū Iosue significata fuit infidelium conuersio p doctrinam Christi & suorum discipulorum, quæ dicitur infidelium deiectio, eo modo loquendi quo dicitur Prover. 12. 3. *Verte impios, & non erunt.* Simpij. & sic dicitur: *Conturbata sunt gentes.* idola colentes, quarū plures in principio prædicationis fuerunt turbata cōtra discipulos Christi, vt patet in Actibus apostolorū, & in legendis sanctorum, quia tamen firmiter Christo crediderunt, sequitur.

1 Et inclinata sunt regna. ad obediendum Christo.

2 Dedit vocem suam. per se & discipulos prædicando.

3 Motu est terra. i. habitantes in terra ad credendum Christi mysteria. Et subditur modus motionis, cum dicitur in persona disci-

na discipulorum prædicantium.

4 Dominus virtutum nobiscum. confirmans sermones nostros virtute miraculorum, Marci vlti. d. Illi autē pfecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

† Susceptor noster. Ad gloriā vitæ celestis post laborem vitæ presentis. Et quoniam ista sūt diligenter attendenda, sequitur:

5 Venite & videte opera dñi quæ posuit prodigia. id est, alias non visa. Prodigium enim dicitur quasi procul a digito.

9 Auferens bella usque ad fines terræ. quia multitudo gentium non est ad fidem conuersa per violentiam armorum, sicut multitudo Saracenorum.

10 Arcum conteret, & confringet arma. nam multi psequētes Christū in suis fidelibus, postea animo prompto passi sunt pro eo. Et quoniam talia Christi diuinitatem declarant, subditur: Vacate & videte &c.

MOR A-

PSALMV S XLVI.

A **O** *Mnes gentes.* * Euthy. Est hic psalmus totus clarus, & nihil ol' seculū continet. Illud tantū animaduertendū est, ut ex Apostolorū persona proferatur, qui veluti p'spere ac feliciter praeuocantes, & multos ad ducētes ad fidē, p' laetitia quam ipsi summam inde percipiebant, gaudere pari modo iubent omnes gentes, ad quas a saluatore missi fuerāt, quod scilicet effectū sint hereditas dei.

Augus. Q. d. insul-
rant pueri dicentes:
Calue, calue, vesōēs
gentes ad quas tran-
siuit gratia.

B *Plaudite, & ceter.*
Augusti. Gentes ad
quas transiuit gratia
& quas in priori ps.
ad fidem vocauit, in-
uitat ad laudem.

C *Excelsus.* Hieron.
potens, quod vult.
d *Terribilis.* Remi-
gius. quia iudicatu-
rus in potestate.

e *Subieci populos nobis.* Cass. Hoc hominibus fidelibus cōue-
nit, quibus omnes extrinseci subiecti sunt, vel sibi subieci
nobis associandos. Populos, Iudaeos.

f *Nobis.* Cass. vniuersali, scilicet ecclesiae, hoc dicere conue-
nit omnibus fidelibus, quibus extrinseci subiecti sunt.

g *Sub pedibus.* Cass. Per pedes, praedicatores accipe, quibus
populi subiecti sunt. Aug. Sub pedibus. Sic est exaltata eccle-
sia, ut nondum credentes, sub pedibus habeat.

h *Elegit*

Pro conuersis gentibus dirigendis in finem.

† In finem pro filiis Core.

Mnes gentes plaudite manibus iubilate

Deo in voce † exultationis. Quoniam

dominus excelsus terribilis, rex magnus

super omnem terram. Subieci populos

† nobis, & † gentes sub pedibus nostris. Elegit nobis

† hereditatem † suam, † speciem Iacob quem dile-

xit. Ascendit Deus in † iubilo, & dominus in voce

†

Psalm. XLVI.

a Non modo Iudaei. **b** Gaudere. **c** Aug. Bonis operibus.

a Hic quem irriserunt. **b** Aug. Ascendendo caelum, qui prius despiciabatur. **c** Qui suos regit.

a Aug. Non tantum Iudaeos. **b** Ideo etiam plaudite, quia.

a Apostolis, qui de Iudaea. **b** Aug. Falsi a suis honorabatur a gentibus. **c** Prædicatione nostra.

a Et ad Iudaeos venit. **b** Quia. **c** Aug. pulchritudinem.

a Vel quam, scilicet speciem. **b** Nobis subieci, quia. **c** Christum. **d** Cass. Ut mundus finis.

a Non merito, sed gratia dicit ecclesia. **b** Dare.

a Potestatis populi. **b** Iacob.

a Crederet, quod tales praedicationes confirmarent.

h *Elegit no. etc.* Vel in persona apostolorū, elegit nobis dare **D**
hereditatē suā, multorū populorū, ut colamus eā gladio præ-
dicationis corda eorum ferientes, & malitiam destruentes.

i *Hereditatē.* Aug. Coelestis hereditas, pulchritudo est Chri-
stiani populi, in qua speciosus erit fulgens ut sol, qui nūc est
abiectus.

k *Speciem Iacob*
quem, & cetera. Aug.
Idest, similes Iacob,
vel signatos per Ia-
cob, qui terrena
dant pro celestibus, **†** laudis.

ut Iacob fecit, quod
fuit gratia Dei, quia
eum dilexit, Esau re-
probauit.

† *Speciem Iacob, quā*
dilexit. * Euthym. **E**
Neq; hoc tantū, sed
eos etiam per nos e-
legit, qui vtiliores e-
rant de genere Ia-
cob quos dilectam **†** gloriam ma-
gnificentiam. **Rom. 9. c.**

specie propheta ap-
pellat, hoc est, for-
mosos atq; ornatos,
virtutibus nimirum
atque ideo etiā ma-
xime dilectos. Et superius quidem praeposuit Iudaeos, q. pri-
mi post Christi resurrectionem credidissent, nunc contra p-
ponit gentes, quod ex eis semper plures crediderint. Iudaei
enim gentibus comparati, minima quaedam pars sunt fide-
lium.

l *Ascendit.* Cass. Diapsalma. Ascensio, & regnum dei descri-
bitur, unde instanter monet psallere.

m *In iubilo.* Aug. Gaudium admirantiū apostolorum non
poterat exponi, ubi fuit vox tubae, idest, angelorū manifesta,
clamantium.

†

†

†

†

†

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMV S XLVI.

O *Mnes gentes, &c.* Huic psal. praepositus talis titu-
lus in Hebraeo. Ad victoriā filijs Core psalmus.
Et patet sensus huius tituli ex superadditis. In hoc
aut psal. spiritu prophetico ponitur gratiarū actio a
filijs Core pro victoria futura sub Iosue de populis

habitantibus in terra Chanaan. Circa quam exprimitur hic aliqua
Dei beneficia in speciali, quae non fuerunt expressa psal. precedenti. Et di-
uiditur in duas partes, quia primo populus Israel ad Dei laudem indu-
citur, & secundo ad hoc ratio inducitur, ibi. Qm dñs. Circa primum
dicitur. Oēs gentes. i. omnes tribus Israel, unde in Hebraeo habetur.

Omnēs populi, & similiter in translatione Hier. iuxta Hebr. Hoc. n.
nomen gentes cōiter accipitur pro gentibus, qui non erāt de filiis Israel
sed hoc nomen populi indifferenter accipitur pro Iudaeis, & Gentilib.

2 *Plaudite manibus.* In signum exultationis. in Hebraeo habetur.
Tangite manibus, scilicet instrumenta musica, in quibus diuina laudes
canebantur a Levitis, & cum hoc etiam vocibus humanis, ideo subdi-
tur. Iubilate Deo in voce exultationis.

3 *Qm dñs.* Hic consequenter ratio ad hoc inducitur, & secundo di-
uina laus resumitur, ibi: Psallite. Circa primum, & primo accipitur ra-
tio diuina laudis ex sua excellētia, cum dicitur. Qm dñs excelsus. Quia
transcendit omnem intellectum creatum, & per consequens omnē lau-
dem sibi oblatam, secundum quod dicitur Eccl. 4.3. d. Benedicentes do-
minum exaltate eum quantum potestis, maior est enim omni laude. Se-
cundo adducitur ratio ex eius beneficiis, cum dicitur.

4 *Terribilis.* s. hostib. nostris, quod magis exprimitur, cum dicitur.
5 *Subi. pop. no.* Idest, Chanaan. eos, et Amorrh. eos, aliosq; q. habita-
bant in terra promissionis. In Hebraeo aut habetur. Pestilētiauit populos
nobis, i. pestilētia eos percussit pro nobis, ut habermus victoriā, et hoc
factū fuit pugnate Iosue contra eos, secundum quod dicitur Ios. 10. c.

Cumque

6 *Et gētes sub pedib. no.* Hoc
fuit impletū in quinque regibus, qui tunc fugerunt in speluncā, ut ibi dē
habetur, & postea inde inducuntur ad Iosue, et ait ad principes exerci-
tus, qui secū erāt. Ite, & ponite pedes vestros super colla regū
istorū, & sequitur postea. Sic enim faciet dñs cunctis hostibus vestris,
contra quos dimicabitis. **7** *Elegit no. &c.* Dicebatur enim terra
promissionis speciali modo hereditas Dei, eo q. ibi viguit cultus Dei.

8 *Specie Iacob.* In Hebraeo habetur. Gloriam Iacob. De hoc e-
nim gloriatus fuit Iacob patriarcha, quod illa terra fuit sibi, & suo se-
mini promissa. Vel potest ibi accipi Iacob pro populo Israel descenden-
te a Iacob, & sic est sensus. Speciem Iacob, idest, terram speciosam,
quam dedit populo descendentī a Iacob.

9 *Quē dilexit.* Et istud pot. referri ad personam patriarcha Iacob,
de quo dixit dominus Malach. 1. a. Iacob dilexi, Esau aut odio habui,
vel ad populū descendentē de Iacob, qui fuit populus peculiaris ipsius
Dei, ut habetur Deute. 7. **10** *Ascendit deus in iubilo.* Iste assensus
fuit q. habita est victoria de populis habitantibus in terra promissio-
nis, secundum quod dicitur Ios. 1. d. Quieuitq; terra a prelijs. Filij
aut Israel posuerunt tabernaculum dñi in Silo, ut habet Ios. 18. a.
Congregati sunt oēs filij Israel in Silo ibi fixerunt tabernacu-
lū testimonij, & fuit eis terra subiecta. Silo autem est in sorte E-
phraim, quae est terra montosa. Tabernaculum autem fuit apportatum
de Galgalis, quae locus est prope Iordanem, & sic demissior, propter qd
portantes tabernaculū, & arcam ad locum Sylo incedebant ascenden-
do, & per talem modum dicitur Deus ascendisse, quia propitiatorium
quod erat super arcam, erat quasi sedes Dei, sicut dictum fuit Exo. 25.
Illa aut deportatio fuit cum iubilo diuinarum laudum, quae cantaban-
tur vocib. humanis, & musicis instrumentis, & licet hoc nō sit scriptū
Iosue

MORALITER.

1 *Omnēs gentes, &c.* Iste psalmus ad literā est actio grātū a fi-
lijs Core pro victoriā Iosue quā in spiritu prauidērūt. Mysti-
ce vero est grātū actio a fidelib. pro victoriā Christi, cuius fi-
gura fuit Iosue. Et sic dicit. *Omnēs gentes.* Christo credentes.

2 *Plau. ma.* Quia feruens deuotio mētis resultat ad mēbra
corporis. **3** *Quos. domin.* Scilicet Iesus Christi? est supple.
† *Excelsus est rex magnus.* Apoc. 19. Habet in femore scriptū,
rex regum, & dominus dominantium.

†

†

†

†

5 *Subieci populos nobis, & c.* Multi namque de Iudaeis, Sarace-
nis, & gentibus alijs subiecti sunt Christianis, ut patet in His-
pania, & in alijs pluribus locis.

7 *Elegit nobis hereditatem suam.* Idest, vitam beatam.

8 *Speciem Iacob.* Idest, v. tionē Christi clarā in deitate, & hu-
manitate, quae dñs Iacob, eo quod diabolus supplantauit.

10 *Ascendit deus in iubilo.* Idest, Christus deus, & homo ascē-
dit in iubilo angelorum. Et quoniam ecclesia militans con-
firmari debet triumphanti, sequitur.

†

†

†

A clamatum. Viri Galilei quid statis aspici. &c. Est enim iubilus ineffabile gaudium, quod nec taceri potest, nec exprimi valet. **A& r. d.** **a** *Psallite.* Cassio. Operibus laudate, valde est salutare, quod ram crebro repetitur, quia Deus est, qui creat, & rex creata gubernans.

b *Omnis.* Cassiodo. Non ut Iupiter Crete. Mars Thracie.

c *Sapienter.* Docet quomodo sit psallendum, olim sine sensu psallebant, dum lapides colerent.

B *August.* Nemo sapienter facit, quod non intelligit.

d *Regnabit.* August. Modo impleta est hæc prophetia. Deus sedet super sedem sanctam.

† Dei sunt sententia (prophetares.)

* Beda. Ideo sapienter psallendum est, quia Deus regnabit, id est, regnare cognoscitur super omnes gentes, cui non in palatibus, saltem in granis, quod innuit cum dicit, quia Deus sedet iam dispositione, sedebit et in re super sedem sanctam suam, i. super aias iustorum. Præparate itaque vos Domino, & ipse sedebit in vobis, quia Salomon dicit, *Anima iusti est sedes sapientie.*

c *Sedem sanctam.* Aug. Throni, virtutes, & sancti.

f *Principes*

NICOLAUS DE LYRA.

Iosue 18. tamen hoc probabiliter dicitur ex alijs locis scripturae, in quibus arca legitur deportata cum tali solennitate, ut habetur 2. Reg. 6. a. quando arca fuit deportata ad locum quem parauerat David, & similiter 1. Reg. 8.

Psallite quare quinquies dicitur.

1 *Psallite.* Hic pro prædictis Dei beneficiis laus eius resumitur, cui dicitur *Psallite Deo nostro.* Et dicitur quinquies psallite, ad maiorem inuocationem secundum numerum quinquaginta librorum Moysi, cuius causa subicitur.

2 *Quoniam rex omnis.* Ideo excellenter laudandus, ideo subicitur.

3 *Psallite sapienter.* Id est, mature, & deuote, & non insulenter seu dissolute.

4 *Regnabit Deus, &c.* Licet enim modo regnet, tamen perfectius apparuit regnum suum in futuro iudicio.

5 *Deus*

MORALITER.

1 *Psallite, &c.* Id est, in puritate mentis, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. **6** *Principes populi.* Id est, apostoli, & alij perfecti qui iam decesserunt. **7** *Congregati sunt.* Id est, in beatitudine celesti. Fit autem specialis mentio de Abraham, quia locus beatorum finis

Eccle. 15. b.

ADDITIONO.

In psal. 46. Omnes gentes plaudite, &c.

Licet littera huius psal. quantum ad plura in eo cõtenta aliqua littera possit tolerare expositionem postulat. & Ra. Sa. quæ in hoc loco sequitur, non tamen ex toto: unde apud catholicos verius, & magis propriè exponitur ad litteram de ascensione Christi, & de eius sessione in celo, & de regno eius. Ad quod sciendum, quod licet propitiatorium, quod erat super arcam, sit quasi sedes dei, putari possit, allegari, ex hoc nullo modo sequitur, quod propitiatorium dicatur deus, sic quod dicitur. Ascendit deus in iubilum, sit id est acti dicatur. Ascendit propitiatorium arce in iubilum, putari possit. vult. Legitur. n. de celo, sit sedes dei. Et si. v. l. nunquam tamen ad litteram celum dicitur deus, similiter, & arca federis cum suo propitiatorio in transitu Iordanis, ubi maxime fuit glorificata per miraculum ibi factum, ut patet Ios. 3. non tamen ibi dicitur vocatur deus sed dicitur. Ecce arca federis domitoris ois terræ, unde præsupposita catholica fide iste psal. ad litteram intelligitur in persona ecclesie reddentis gratias actiones deo per ascensionem Christi ad celum, & hoc cum dicitur. Ascendit deus in iubilum, &c. quia in iubilum angelorum dicentium, viri Galilei quid aspiciatis in celum, &c. Dominus in voce tubæ, sapienter, quia tempore ascensionis apostolis fuit inuentionis predicationis officium videri, Marc. 16. d. Euntes in vniuersum predicare, &c. Similiter ecclesia reddit gratias de sessione Christi in celum, cum dicitur deus sedet super sedem sanctam suam. Similiter, & de extensione regni Christi super omnem terram, & super gentes, &c. cum dicitur. Rex ois terræ Deus, & regnabit Deus super ois gentes, iuxta illud Matth. 28. d. Data est mihi ois potestas in celo, & in terra. Similiter, & de hoc, scilicet quod principes populorum, scilicet apostoli, de quibus dicitur. Constitues eos principes super omnem terram conuenerunt. credendo. Cum Deo Abraham. i. cum Christo, qui est Deus Abraham, qui scilicet Abraham habuit duos filios vnum de ancilla, & alium de libera, quod allegorizat ab Apostolo, Gal. 4. c.

A& r. b.

f *Principes populi.* Cassiodorus. Primitiui omnium gentium conuenerunt credendo in Christo, quia expulsis Iudeis, gentes in filios Abraham succedunt habentes promissionem, quia Iudei superbierunt.

Hieronymus. Cassiodorus. Vel dii fortes apostoli, scilicet quos,

neque mors, neque vita separabit à charitate Christi. Eleuati miraculis, & doctrina.

g *Quoniam fortes Dei à terra vehementer eleuati sunt.* & Euthymus. Congregati autem sunt cum Deo Abraham illi populi principes, quoniam Apostoli quos ea ratione fortes dei hoc est, robustos dei appellauit, quia sancti spiritus auxilio fortificati, demones, & tyrannos vicerunt quoniam hi, inquam Apostoli terrena ac mundana omnia superauerunt, nec voluptionibus, viliis, aut tribulationibus victi sunt, sed vita ac sermone semper claruerunt, atque ideo per eos summi etiam principes ac reges ad Christum adducti sunt. Illud non pretereundum duximus, quod dictum, Dei, genitui casus est, quod admodum expositio docuit, & ex græca lectione apertius patet.

† intelligibiliter (prudenter, cum intellectu.) † Regnabit. Rom. 8. g.

E † populus dei.

† eleuatus est.

GLOSSA

5 *Deus sedet super.* Id est, super propitiatorium secundum modum prædictum. Vel super calum empyreum, quod figurabatur per sancta sanctorum, in quo erat propitiatorium, sicut plenius dictum fuit Exod. 25.

6 *Principes populi.* Id est, duodecim tribuum Israel.

7 *Congregati sunt.* Id est, ad locum diuini cultus in Sylo, ubi congregati fuerunt principes populi Israel, ut dictum est supra. Et dicitur Deus Abraham, quia Abraham primo publice fidem vniuersi Dei prædicauit seu confessus est alijs ad idololatriam declinantibus.

8 *Quoniam dii fortes terre.* Id est, iudices terre Israel, de quibus dicitur Exo. 22. d. Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices.

9 *Vehementer eleuati sunt.* Fecerunt multam eleuati, quando terra fuit subiecta filiis Israel, & locus diuini cultus in Sylo stabilitus.

sinus Abraham nominatur.

8 *Quoniam dii fortes terre.* Id est, Apostoli, qui dicuntur dii fortes terre partem patie, eo quod in terra fecerunt miracula magna. **9** *Vehementer eleuati sunt.* Id est, valde cum domino nostro Iesu Christo regnantes in æternum.

de duobus testamentis, & sic ecclesia reddit gratias deo speciales de hoc, quod principes populorum, scilicet apostoli congregati fuerunt cum Christo Deo Abraham, coniungendo simul duo testamenta contra deos fortes terre, scilicet Iudeos terrena sapientes, qui de se præsumentes vehementer eleuati sunt, i. valde superbierunt. Quæ quidem beneficia ecclesie collata sunt tantum maxima, ut pro eis condecet ecclesia inuitat omnes gentes ad laudem dei, & sape replicat, *Psallite psallite, sapienter.* Cetera autem, quæ in hoc psal. continentur, facilius huic propitiatorio possent applicari. Et sic expositio hæc debet teneri apud catholicos non solum, ut vera, sed etiam ut proprie literalis tanquam ex prima, & propria significatione litteræ confurgens, & fidei veritati omnino consona, cum hoc tamen stare potest, quod ex ea forte non sumatur argumentum ethicæ quod infideles, prout contingit in multis locis sacre scripturæ.

Replica. In expositione psal. Oes gentes Burg. adducit quod postulatore, quod ad litteram secundum primum sonum vocis debeat exponi de Christi ascensione. Possit autem generaliter exponi de deo secundum veram transumptionem, quod videlicet quis vult ascendere ipso ascendente, in quo creditur retidere. unde Burg. in fine sue expositionis facitur ex sua expositione quod infidelem argumentum ethicæ sumi non posse, quod verum est signum, expositionem Burg. literalē non esse. Ex postulatore autem expositione est in fidelis quincies, quod deus Israel ab omnibus sit venerandus, quia est terribilis rex magnus, prout patet ex miraculis in expositione positi. deductis, quod negari non possunt. Sed ad argumentum Burg. cõe est quod ista ipsius expositione. Consuevit. n. arguere. Vniuersalia sunt particularibus, magis diuina, sed positi. exponit vniuersaliter de deo, ubi Burg. particulariter arctat ad Christum, igitur expositio positi. est melior, & diuiniore. Sed argumentum reperto modicum hic, sicut alibi propter ea, quæ superius dicta sunt.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalmus, vel laus cantici filijs Core sec. &c.* Aug. Primo die fecit deus lucē, & disereuit à tenebris. Sic dominico die Christum suscitauit, & à mortalitate disereuit. Secūdo die firma mēcū, id est, ecclesiā fecit corpus capiti, quæ est formata post Christi resurrectionem supra firmā petrā, à qua dimoueri nō potest, de qua hic cantatur filijs Core.

¶ Vel orum.

a Quia factum est firmamentum, id est, ecclesiam, id est, agens de ecclesia, quæ post Christi resurrectionem est confirmata, quam vocat ciuitatem.

Psalmus, vel laus cantici filijs Core secundā sabbathi.

P S A L M V S XLVII.

a Cassiod. Quia omnia potenter facit. ¶ August. Qui prius humilis: b Cassiod. quia pulchre, & mire fecit.

Agnus dominus, & laudabilis † est nimis.

ratis, vt omnes eum amplificent. Quinq; modis commendat ciuitatem, scilicet à dignitate conditoris, à situ, ab amplitudine à benignitate regis, à stabilitate æterna.

Citas Ierusalem.

-Secunda sabbathi.

† valde.

¶ a In

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L M V S XLVII.

Agnus dominus, & laudabilis. Huic Psalmo in Hebræo, & in translatione Hieronymi iuxta Hebræum præponitur talis titulus: *Canticum Psalmum filiorum Core*, & patet sententia ex supradictis. De materia verò huius Psal. dicunt communiter expositores nostri, quod psalmus iste loquitur ad literam de magnificentia ciuitatis Ierusalem, & templi, quæ Salomon rex valde magnifice fecit ædificari, vt habet tertio Regū, & secundo Paralipomenon, & hoc ad Dei cultum, & honorem, quod præuidentes in spiritu filii Core dixerunt, vel Dauid secundum alios: *Magnus dominus, & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri*, id est, Ierusalem, quam deus elegit ad cultum nominis sui, vt habetur 2. Paralipom. 6. cap. *In monte sancto eius.* Quia in monte Moria, siue Sio erat templū, & regale palatium. *Fundatur exultatione vniuersa terra.* Tota n. terra Israel exultauit in templi, & ciuitatis ædificatione, & consummatione, multi etiam de aliis terris aliquando veniebant ad templum causa deuotionis. *Mons Sion latera aquilonis*, quia Sion est in parte aquilonari ciuitatis Ierusalem, vt dicunt aliqui, secundum alios magis est in parte australi, & sic litera esset exponenda: *Mons Sion*, scilicet à patre australi. *Latera aquilonis*, id est, pars ei opposita in Ierusalem. *Ciuitas regis magni*, id est, faciunt ciuitatem regis nostri, id est, Dei, ad cuius cultum est electa causa deuotionis. *Deus in domibus eius cognoscetur*, quia in ædificijs ad diuinum cultum deputatis, non solum fiebant sacrificia, sed etiam ibi vigeat doctrina legis, & prophetarum, vnde, & Christus in euangelio frequenter legitur docuisse in templo, & in sancta sanctorum dabatur diuina responsa: *Cum suscipiet eam*, promouendo ciuitatē ad hanc gloriam, vnde & in translatione Hieronymi. habet sic: *Deus in domibus eius agnitus est in auxiliando.* *Quoniam ecce Reges congregati sunt, &c.* quia multi reges audientes famam Salomonis, veniebant ad audiendum eius sapientiam, & ad videndum ipsius, & ciuitatis magnificentiam. *Ipsi videntes, sic admirati sunt*, quia maiora videbant, quam audierant, & ideo multum admirabantur, secundum quod dicitur de regina Sab. 3. Reg. 10. a. *Conturbati sunt, & commoti sunt*, quia ipsi, vel saltem multi eorum inuidia percussi turbabantur, vt dicunt isti. Tremor apprehendit eos, quia timebāt de suis regnis expelli, per potentiam Salomonis, & sic torquebantur doloribus multis, ideo subditur: *Ibi dolores parturientis in spiritu vehementi conteres naues Tharsis.* Istud refertur ad Iosaphat regem Iudæ, qui ad similitudinem Salomonis fecit naues ad afferendum aurum de Ophir, sed tempestate insurgente confractæ sunt, eo quod contraxerat amicitiam, cum Ochozia rege Israel pessimo, vt habetur 2. Paral. 20. g. *Sicut audiuius sic vidimus.* Ista sunt verba hominū tpe Salomonis existentium, q. videntes ciuitatis Ierusalē magnificentiā dicebāt se videre impletū, quod à filijs Core, & alijs prophetis audierāt esse p̄dictum.

Cassiodor. De fundacione ciuitatis, quam commendati- D ne describit.

Augustinus. Commendat ciuitatem, & dominum ciui-

etum. *Suscepimus Deus misericordiam tuam, &c.* Quia in templo à Salomone ædificato dabatur diuina responsa, & alia beneficia. *Secundum nomen tuum Deus*, quod est immensum. *Sic, & laus tua in fructu terre*, scilicet diffusa est, vnde dixit Dauid primo Paralipomenon vigesimo secundo b. *Domus, quam edificare volo domino, talis debet esse, vt in omnibus regionibus nominetur.* *Lætetur mons Sion*, id est, habitantes in eo, propter loci magnificentiam. *Et exultent filie Iudæ*, id est, ciuitates Iudæ. *Propter iudicia tua domine*, per quæ subiecisti nobis gentes in circumitu nostro. *Circundate Sion, & completimini eam validis muris, & munitioibus.* *Narrate in turribus eius*, laudes Dei cuius beneficijs hæc fiunt. *Ponite corda vestra in virtute eius*, totum ei attribuēdo. *Et distribuite domos eius*, id est, distinctis officijs ad Dei gloriam disponice, *vt enarretis in progenie altera*, id est filijs vestris succedentibus dei beneficia. Ideo subditur. *Quoniam hic est Deus Deus noster, &c.* Licet autem hæc expositio videatur in pluribus literis concordare, tamen in aliquibus discordat, scilicet ab illo loco cum dicitur. *Quoniam ecce reges terra congregati sunt*, quod nō videtur posse intelligi ad literam de regibus venientibus ad regem Salomonem, vt audirent eius sapientiam, quia de illis dicitur secund. Paralipomenon decimonono. f. *Omnisque reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent eius sapientiam.* Desiderium autem si compleatur, delectat animam, vt habetur in Proverbijs, & ideo valde dissonat, quod subditur in hoc Psalmo. Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, &c. imo magis de eius visione gaudebant, & de eius amicitia acquisita latantes recedebant, sicut patet ibidem de regina Saba. Et idem probabiliter intelligitur de alijs, qui simili causa ad Salomonem veniebant. Idem quod sequitur, in spiritu vehementi, dicunt referri ad Iosaphat, quod non videtur conuenienter dictum, eo quod fuit quintus rex a Salomone, propter quod fictitium videtur, quod scriptura in eodem contextu faciat talem saltum, propter quod. & aliqui alij Hebræi exponunt psalmum istum de rege Messia, per quem intelligunt Christum futurum, in cuius aduentu expectant Ierusalem, & templum reædificari magis magnifice, quam vnquā fuerit, & sic exponunt literā istam. *Magnus dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri*, vsque ad locum illum, *Reges terra*, qui exponunt locum illum de regibus Gog, & Magog, & alijs regibus sibi adiungendis, quos dicitur venturos à Ierusalem sic reædificatā, sed destruentur per regē Messia. Et ad hoc inducunt scripturam Eze. 38. a. vsque ad finem eiusdem libri: Ideo subditur: *Conturbati sunt, commoti sunt, &c.* Et quia non solum venient per terram, sed etiam per mare in nauibus suis quas conteret dominus. Ideo subditur: *In spiritu vehementi conteres, & tunc filij Israel videntes ista Dei beneficia dicent. Sicut audiuius, s. per dicta prophetarum. Sic vidimus in ciuitate Dei nostri*, esse adimpletū, & sic applicant literam sequentem ad suum propositū: Sed expositio hæc est erronea, quia supponit Christū venturū in mūdū, sicut probauimus diffusi per scripturas veteris testamēti, in quadā qōne, q. disputauimus de aduentu Christi, quæ in pluribus locis hñ, propter qd saluo meliori

MORALITER.

1 *Magnus dominus, &c.* Psalmū istum literaliter exposui de honore ciuitatis Ierusalem in aduentu Christi, nam in ea fuit oblatus in templo, & ibidem prædicauit, & plura miracula fecit, & in signo visibili spiritum sanctum apostolis misit.

Mystice

Mystice vero exponi potest de ecclesia, quæ ciuitas dicitur Dei, id est, ciuium vnitas per gratiam, & sacramenta, & Ierusalem allegorice, quam honorauit Christus, & honorat quotidie per effectus gratiarum, & miraculorum. Et secundum hoc dñ. *Magnus dominus, & laudabilis nimis.* Super virtutē creatam. Ecclesiastici 43. d. *Maiores enim est omni laude.*

Tom. 3.

B 2

a In monte sancto, &c. Aug. Hic est mons ille, q. ut ait Daniel
A fuit parvus lapis præcisus de monte sine manibus, qui creuit in montem
 magnū postea, & impleuit omnē terram, id est, Christus de gente
 Iudæorum sine virili femine natus sup. quē fundata est ecclia.

b Fundatur ex. Hieronym. Quasi dicat, quæ prius maledi-
 ctionibus subiecta,
 sterilitatis oppro-
 brio dolebat, nunc
 prole fecunda ubi-
 que exultat. Et com-
 mendatur hic ab am-
 plitudine. *Vel funda-
 tor exultationis vni-
 uersæ, &c.* Quasi di-
 cat dominus est, ma-
 gnus dominus dico,
 fundator exultatio-
 nis vniuersæ terræ,
 cui concordat alia
 translatio. Alij sic
 transferunt. *Dilatans
 exultationes vniuersæ
 terræ, ipse est Chri-
 stus, qui per vniuersam ecclesiam gaudia dilatat.*

B esse in muni-
 mentum, vel
 eleuationem,
 aut protectio-
 nem.

-terre.

c Mons Sion la. Augu. Quicunque alicui hærent latera eius
 dicuntur, ita gentes, diaboli latera. Per montem Sion Iudæos
 significat, per latera aquilonis gentes, quæ adhærent diabo-
 lo, qui per aquilonem ventum frigidum, & durum significa-
 tur. Ipse namque ait: *Ascendam in cælum, & ponam sedem meam
 ab aquilone, &c.* De quo: *Surge aquilo, & veni ausler. Itē ab aequi-
 lone pandetur omne malum, &c.*

Mons Sion latera Aquilonis. * Theodoretus. Atque etiā
 montibus ipsam circundedit, ut Aquilonis damnum decli-
 net. *Ab Aquilone enim, inquit, accenduntur mala supra omnem
 terram. Et rursus, Aquilonem expellam a vobis.* Cæterum Sionis
 nomen de cælesti ciuitate diuinus Apostolus accepit, *Ac-
 cessitis enim, inquit, ad montē Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ieru-
 salem cælestem.* Montes autē, qui Boream expellunt, & ciuita-
 tem

tem incolumem custodiunt, iure diceret quis, Apostolos, & D
 vates esse, & varias eorum doctrinas, & ad hæc Angelos cre-
 dentibus præfectos. *Immittet enim, inquit, Angelus domini in* Psal. 33.
circuitu timentium eum.

d In domibus. Vel, in gradibus, id est, secundum gradus me-
 ritorū, quia in singu-
 lis distinctim dabit
 cognitionem sui.

* Beda. Mons,
 inquam, Sion, & la-
 tera Aquilonis sunt
 ciuitas regis magni.
 Et hoc modo, nam
 cognoscetur, id est,
 per euidencia signa
 præfens esse cogno-
 scitur, non tantum
 in domo vna, sed etiā
 in domibus eius ciui-
 tatis, id est, tam in po-
 pulo de gentibus, q.
 in illo de Iudæis. Qd
 dictum est contra ar-
 rogantiam Iudæorum, qui iactabant se de patre Abraham,
 & saluari se solos putabant, & merito cognoscetur Domi-
 nus in domibus eius, cum (pro quia) suscipiet tanquam bo-
 nus medicus eam infirmam sanandam, & tuendam. Et po-
 test hæc referri susceptio, vel ad occultam, & continuam e-
 ius misericordiam, vel ad incarnationem verbi.

e Cum suscipiet eam. Augustin. Turandam, & quid opus est?
 Quoniam reges contra. Sed videtes per fidem, sic scilicet, quod
 tam digna est hæc ciuitas, admirati sunt, &c.

f Reges. Aug. Cass. Principes Iudæorum.
g Congregati. Ab Herode sciscitante locum natiuitatis.
h Con. Cōcorditer dicēdo. In Bethlehē Iudæ secundū scripturas. Mat. 2.2.
i Videntes. Quæ in prophetis legerant.

k Admirati sunt. De tanta gloria, non leuiter, vel otiose.
l Contur. Pro peccato, &c.

a Commoti

NICOLAUS DE LYRA.

meliori iudicio videtur mihi melius dicendū, quod iste psal-
 mus exponendus est ad literam de Christo, cuius aduentus
 iam transijt, in quo aduentu ciuitatem Ierusalem, & tem-
 plum magis glorificauit sine comparatione, quam vnquam
 fuerit, quia ibi fuit oblatus a beata virgine, & ibidem pluries
 docuit, & in Ierusalem cum discipulis suis imminēte passio-
 ne cœnauit, & in Ierusalem pro nobis morti fuit adiudicat*,
 & prope portam ciuitatis passus, Ioan. 19. In ciuitate autem
 Ierusalem primo discipulis suis manifestauit suam resurre-
 ctionem, & de monte Oliueti, qui est iuxta Ierusalem ascen-
 dit in cælum, & apostolis in monte Sion existentibus misit
 in signo visibili spiritum sanctum, secundū quod dicit Hier.
 in epistola ad Paulinum, de omnibus diuinę scripturę libris
 7. c. quæ epistola ponitur in principio Bibliarum nostrarum
 tempore moderno, & propter ista, & alia multa, in quibus
 Deus noster, & homo in vna persona ciuitatē glorificauit,
 & templum, ut dicitur Aggei 2. b. *Adhuc vñ modicum est.* Et
 subditur. *Et veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum
 istam gloria, dicit dominus exercituum.* Et ibidem subditur. *Ma-
 gna erit gloria domus istius nouissima plus, quam prima, & certum
 est, quod propheta loquebatur de templo, quod re-
 edificabatur, post reditum de captiuitate Babylonica, &
 istud quasi nullius reputationis fuit respectu templi primi,
 quod edificauerat Salomon in adificijs, & huiusmodi, pro-
 pter quod in nullo potest verbū prophetę verificari, nisi p
 hoc, q. Christus glorificauit ipsum per prædicta, adhuc enim
 stabat illud templū. Igitur fm hunc sensum psalmus iste diui-
 dit in tres parte, q. a primo ponit prophetę denunciatio, scdo
 eiusdem*

Diuisio.

MORALITER.

1 In ciuitate Dei nostri. Id est, in ecclesia, ut prædictum est.
2 In monte sancto eius. Dicitur enim ecclesia mons sanctus,
 sicut, & ciuitas Dei, Esaię 2. a. *Erit in nouissimis diebus preparatus
 mons domus domini in vertice montium, &c.*
3 Fundatur exultatione vniuersæ terrę. 1. Cor. 3. c. dicitur. Fun-
 damentū aliud nemo potest ponere præter id, quod positū
 est, qd est Christus Iesus. Et ipse est exultatio vniuersę terrę
 causaliter, Luc. 2. b. Euangelizo vobis gaudium magnum,
 quod erit omni populo, quia natus est nobis hodie saluator
 mundi, qui est Christus, &c.
4 Mons Sion. Quę specula interpretatur, iō per ipsam signā-
 tur cōtēplatiui. † Latera aquilonis. Quę sunt exposita borea-
 libus

eiusdē denunciationis impletio ibi. *Sicut audiuius.* tertio im-
 pletionis publicatio, ibi. *Circum. Sion.* Circa primum dicitur.
Magnus domi. & hoc ex suis magnis beneficijs. **1** In ciui. Dei
 no. Scilicet Ierusalē, q. fuit electa ad cultū Dei. **2** In mon. san.
 eius. Qua in parte ciuitatis in qua erat mons Sion, erat templū
 diuino cultui deputatū, & ideo dicebatur mōs sanctus, quia
 sanctum in vna significatione idem est, quod diuino cultui
 deputatum, pp quod vestes sacerdotales dicuntur sanctę, &
 cetera diuino cultui deputata. In locis autē istis fuerunt præ-
 dicta beneficia ad Dei laudē exhibita. Ex hoc ecclesia.

3 Fundatur. In fide catholica per Christum ibidem prædicā-
 tem in persona propria, et miracula facientē, & per aposto-
 los postea, ut habetur Act. 2. **4** Exult. vni. ter. Id est, ad exul-
 tationē vniuersę terrę, quia fides catholica de Ierusalem ad
 alias partes orbis per prædicationē discipulorum Christi est
 deriuata, secundū quod erat per Esaiam prædictum 2. c. De
 Sion exibat lex, & verbum dñi de Ierusalem, quod est causa
 exultationis omnibus fidelibus. **5** Mons Sion latera aquilo-
 nis. Quia sicut dictum est, mons Sion est in aquilonari parte
 Ierusalem. **6** Deus in do. Christus enim Deus, & homo in
 templo fuit cognitus a sancto Simeone iusto, & ab Anna p-
 phetissā, & alijs fidelibus. **7** Cum suscit. eam. Scilicet Ierusalē
 promouendo eam ad talem gloriā, vnde & in translatione
 Hier. iuxta Heb. eum habetur. In auxiliando. **8** Quo. ecce
 re. ter. Isti fuerunt tres reges, qui venerunt ad adorandum
 Christum natum.

9 Ipsi videntes admirati sunt. Scilicet videntes stellam ductri-
 cem ad puerum Iesum, & eius matrem.
10 Contur. sunt, com. sunt. Istud refertur ad Herodem regē, &
 filios

libus ventis, iō per ipsa significantur actiui, qui sunt sollicitu-
 dinib. & turbation b. exp. liti Lu. 10. d. *Martha Martha sollicita
 es, & turbaris erga plurima.* Ex istis vero, s. cōtēplatiuis, & acti-
 uis contruitur ecclesia, q. est ciuitas regis magni. **6** Deus
 in do. Licet aut vniuersalis ecclesia sit vna, hēt tñ multas ec-
 clesias singulares, de quib. dñ. *Deus in do. cū su. f. deprecantē.*
8 Quo. ecce. re. ter. In fidei vnitate per preces ecclesię. Et subdi-
 tur modus congregationis, cum dicitur. **9** Ipsi viden. Mi-
 rabilia p Christianos facta. † *Sic admirati sunt.* Quia superat
 virtutē naturę creatę, & sic cognouerūt ea facta esse diuina
 virtute, pp quod per fidem venerunt ad ecclesiā, & sic do-
 luerunt, quod persecuti fuerant ipsam, sicut patet de Cōstāti-
 no, & plurib. alijs, iō subditur. **10** Com. sunt. De Christiani
 sanguinis

a *Commoti sunt.* Ad fidem, & tātus fuit paor, vt corpus tremet.

b *Ibi dolores, vt parturientis.* Poenitentię, videntes ista. Sed.

c *In spiritu vehementi.* Herodis.

d *Conteres naues Tharsis.* Quia in Tharso Cilicię, q̄ magos transposuisse in patriam suam credebatur, contractę sunt ab Herode.

† Precipitasti sunt festinauerunt, Naues mariorum. † Vento noto Orientali.

† Ita.

* Sela supra psal. 3. † Cogitamus.

a † Aug. Post admirationem glorię, & miraculorum Christi. † Aug. Pro peccatis. **b** Ad bona mutati. **c** Aug. Pro conscientia delictorum. **d** August. Tantus erat paor, quod etiam corpore tremebant.

a *bati sunt & commoti sunt, tremor apprehendit eos* **b** *Ibi dolores* **a** † Graues, sed viles. Cass. Quia inde f. adus prouenit. **b** Visio, A timore tuo domine concepimus. & parturimus spiritum salutis. **c** Quomodo? **d** Per spiritum sanctum. **e** Aug. In forti timore iudicatum. **f** Euenies superbiam gentium.

c *res, vt parturientis, in spiritu & vehementi conteres naues* **a** Quia ita est ergo. **b** August. In promissionibus prophetiis, sicut est illud, Adorabunt eum omnes gentes, &c. Et illud, In semine tuo bene omnes gentes. **c** Aug. In exhibitione. **d** Omnes enim reges, omnes gentes adorant Christum. Christus regnat in cœlis ad dexteram patris. **e** Aug. Qui in hac ciuitate est, audit & videt, qui extra est, cæcus est.

d *Tharsis. Sicut audiuius, sic vidimus in ciuitate Domini* **f** Ecclesia. Ipse. **a** Aug. Ne ergo timeas, ne quando cadat firmamentum.

e *virtutum, in ciuitate dei nostri, Deus fundauit eam in æternum.* **a** Stabiliter. **b** Fundauit quia. **c** Fide. **d** Nos grana iurex paleas lilum inter spinas, unica inter filias. **e** O. **f** Filium. **a** Aug. Non solum sacramenta, sed etiam rem sacramentorum. **b** Pa. carum, quæ per sacramenta quibus communicant populus Dei sunt, & templum, de quibus habentes formam pietatis, virtutem vero abnegantes. **c** In communi populi tui. **d** Et quia hoc est.

e *Suscepimus Deus misericordiam tuam, in medio templi tui.* **a** Quæ non est, nisi in sanctis. **b** Aug. Non desant, qui laudent per omnes terras.

f *Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua in*

Dextera. Cassiodorus. Hac parte iusti locantur.

August. Suscepimus Deus. Quo ordine fundata, vel quod audiuius, & vidimus.

k *Templi tui.* Aug. Id est, populi non susipientis misericordiam, qui multus, vt nulla videantur esse grana, sed tamen nonnulla, quia secundum nomen.

l *Secundum nomen.* Cassiodorus. Quod vbique diffusum est, quia nullus est, & si nesciat cultum, qui huic nomini non se subijciat.

Vel secundum nomen. Hoc est, sicut reuerētia tui nominis dilatur, ita in ecclesia, q̄ toto orbe diffusa est, laus tibi datur, quia

NICOLAVS DE LYRA.

suos fautores, qui audientes verba prædictorū fuerunt valde conturbati, secundum quod dicitur Matt. 2. 2. *Audiens autem Herodes rex turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo.* Et quia aduentus regum fuit causa turbationis Herodis, & suorum, vt dictum est, ideo sub eodem contextu ponitur vnum iuxta aliud, sicut effectus iuxta causam, & econuerso, & etiam secundum modum loquendi scripturę, qui variatur de bonis ad malos, secundum illam regulam exponendi sacram scripturam, quam posui in principio Genesis, quæ est de corpore Domini bipertito, quia in eo continentur boni, & mali, & propter talem coniunctionem in vno corpore frequenter fit transitus de vno ad aliud. Et hoc modo sponsa in canonicis dicit: *Nigra sum, sed formosa.* Nigra propter peccatores, formosa, propter iustos, sicut ibidem plenius fuit expositum. Et hoc modo potest dici in proposito, quod scriptura sub vno contextu loquendo de regibus cupientibus Christum adorare, transit ad loquendum de Herode, & suis fautoribus quærentibus eum occidere.

1 *Tremor apprehendit eos.* Eo, quod Herodes timuit regnum suum perdere. Et quia ex hoc interius torquebatur, iō subditur.

2 *Ibi dolores, vt parturientis.* Vel istud potest referri ad dolores matrum, quarū filios Herodes occidi fecit propter Christum. Matt. 2.

3 *In*

MORALITER.

sanguinis effusione.

† *Commoti sunt.* Motu poenitentię.

1 *Tremor apprehendit eos.* Propter seueritatem iustitię diuinę.

2 *Ibi dolores, vt parturientis.* Ex magnitudine contritionis.

3 *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.* Per naues istas, quæ

quæ dicuntur in scriptura solennes, signantur potentes in mari huius sæculi, qui sicut dictum est, de persecutione Christianorum fuerunt valde contriti, quod signatur cum dicit, *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.*

4 *Sicut audiuius.* Scilicet prophetias de conuersione gentium.

5 *Sic vidimus in ciuitate Domini nostri.* Id est, in Ecclesia adimpletum.

Tom. 3.

B 3

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem Psal. &c.* Cassiodorus. Agit Propheta de amatoribus mundi, & Christo redemptore non illorum, sed cōtēptorum mundi, ut deiectus in mūdo nō appetierit elatos.

Aug. Qui colunt deum ut hic eis bene sit, murmurant, &

blasphemāt, quia mali florēt, ipsi premūtur, quasi Deus hoc ignoret, vel non curet, ne ipse laboret hoc vidēdo, vel corrigendo, contra hos loquitur hic.

Augusti. Primum attentos facit ad noua, & ad ingentia.

* Beda. Titulus est

talit: In finem filiis

Core, psalmus Da-

uid Prophete, vel cu-

iusque fidelis perfe-

ctae animae de priori

populo, vel de poste-

riori, relatus in finē,

pponitur filiis Core

ad hoc, scilicet ut de-

uicent vilitatem peruersionē. Vilitatem enim peruersitas in ho-

minib. est, q. cum deberent vivere secundum Dei volunta-

tē, potius volunt deum vivere sūm suam voluntatem. Et dū

ipsi nolunt corrigi, volunt Deum deprauari, arbitantes nō

esse iustum, quod ipse vult, sed quod ipsi volunt. Et qui dili-

gunt eum p. terrena commoda, & bona temporalia mur-

murant aduersus eum, cum vident bonos tribulari, malos p.

sperari, quasi non digne regere humana nō curet hēc ini-

ma. Contra tales loquitur diuinus sermo et in hoc psalmo.

PSALMVS XLVIII.

Videte hanc omnes gentes. Cass. Nullum excipio, non accipit Deus per personas, omnibus p̄festo est, & generale beneficium est incarnatio. Terrigena, q. vitia sequuntur terrena, hi in parte Ada, qui ho-

mo, non, filius hominis. Filij hominū, iusti, in sorte Christi, q. fuit filius hominis. Breuis explicatio, diues, terrigena, pau-

per, filius hominis. Simul, vsque ad messēm, quādoque non

simul, q. scilicet separabūt zizania a tritico, oves ab hēdis.

Loquetur. Aug. Nulli sermonem subtrahō, audiat hāres

terra, propter iudicium, iustus propter regnum.

* Theodore. Quidam terrigenas Adamum, & Euā nūcu-

parunt, tanquā ex terra effictos, non autem ex coitu natos.

Sed hic sermo non quadrat Ecclesiā. etenim Apostoli non

admonent eos, qui iā mortui sunt, sed illos, qui adhuc viuūt.

Diuerfas itaque vitas tacite innuit, aliqui, n. vrbes incolunt,

nonnulli agros, & villas agriculturā studētēs. Et ex homini-

bus q. dā sunt mansuetiores, quidē agrestiores, & hi quidem

maiori

maiori cū ratione viuunt, hi verò ferino more solitudinem D habitantes, aliqui verò Amasobij nūcupantur, qui in currib. degunt, aliqui vero pro domib. vtunt vmbaculis. Hos puto terrigenas nominari, tanq. ciuilioris vitae expertes, hoc est, vniuersi homines, ea quae dicuntur audite. Nimirum Vi-

bani, & solitudinis in

colae, mansuetiores

& agrestiores, & cō-

muniter omnes, & si

gillatim, sic enim, &

Symmachus inter-

pretatus est. Nā pro

terrigenis, & filiis ho-

minum, humanitatē

dixit, & insuper, filij

cuiuslibet hominis:

pro eo, quod est, cō-

muniter humana na-

tura audiat, quae dicū

tur, & quilibet tigilla

tim fructū percipiat.

Os meum lo. Cas-

siodo. Commendat

dicenda Sapiētia ad

diuinas res. Pruden-

tia ad mores instrue

Psalm. XLVIII.

Videte hanc omnes gentes, auribus percipite

omnes, qui habitatis orbem. **Quique terri-**

genae, & filij hominum, simul in vnum diues, & pauper. **O**s

meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei **pru-**

dentiam. **Inclinabo in parabola aurem meam, aperi-**

am in Psalterio propositionem meam. **Cum timebo**

vos, in his duobus omnis sermo diuinus indicatur.

Inclinabo. Hiero. Humiliabo me veritati intus loquenti,

quae docet loqui in parabolis, ne omnibus pateat.

Incl. &c. * Eut. Sermonē habiturus ad vos, inclinabo vi-

cissimā aurē meā in parabolā, q. a sancto mihi spiritu

fugerit. Per parabolā vero hic ambiguū atq. enigmaticū

sermonē intelligit. Sunt n. prophetica oia ambigua admodū

p. occultos sensus, obsecantate verborū velatos, fidē ē fer-

moni suo p̄stat his verbis, dū supnē ea sibi denotat ispirari.

Aperiam in psalterio propositionem meam. * Euthymius. Per

propositionē sermonē intelligit, ad exhortationē atque vni-

tatem audiētū propositum ac prolutum. Aperiā igitur hoc

est, manifestabo hunc sermonem meum vna cum psalterij

harmonia. Nā qui ianuā aperit, omnia manifestat quae intus

sunt. Ex eo. n. quod praecedit, denotauit, id quod consequit.

Manifestaturū se aut id ait, cū harmonia, & cantu, ut sermo

suus iucundior sit, iuxta anagogē ille aperire dicitur proposi-

tionē suā in psalterio, qui facit pariter, & docet, cuius opera

sermonibus congruunt. Ad melodiam enim psalterij excitā

dā manibus opus est, per quas operandi facultas designatur.

Cur ti. Cass. Incipit narrare, quae promissa, dicens qd Chri-

stus non redimet impios, hic propheta in sua persona gene-

ralem agens causam, quærit causam damnationis, & timo-

ris malorum, quæ est iniquitas.

Augu. Cur timebo quasi non est, quod timeam, cum ini-

quitatem vitare sit in mea potestate, pro qua tantum time-

bitur in die nouissima, quæ erit mala damnatis. non iustis.

a Calcarei.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS XLVIII.

Videte. Huic Psal. p̄mittitur talis titulus in Heb. ad victoriam

filiis core Psal. & in translatione Hie. iuxta Hebræū: Victori fi-

liis core Canticu, titulus aut cōis est: In finē filiis Core Psal. & est

eadē sentētia in istis, ut patet ex dictis sup. psalm. 4. Et patet expositio

ex supradictis. Sciendū tñ, quod secundum Aug. psal. iste intulatur a

filiis Core, quia ab eis decantandus, sed a David factus, secundū vero

Hier. & doctores Hebræos, quibus videtur mihi magis in hoc assentiē

dū, iste psal. & alii sic intulati a filiis Core, fuerunt ab eis facti, ab

vno eorū, vel plurib. ut dictū fuit sup. psal. 41. & ex dictis ibidem pa-

tet expositio huius tituli. Diuiditur aut iste psal. in duas partes, s. in

p̄mū, & tractatū. Scdā incipit ibi. Cur timebo. Circa primū pri-

mo redduntur auditores beneuoli ex cōi vtilitate doctriñ cum dicitur.

1 Audite, &c. Q. d. Illud quod est hic, dicendum, vtile est p. bono

cōi omniū. **2** Auribus. Idē aure corporis, & mētis. **3** Qui

que, &c. Idē, quācumque nationū, & statū, ideo subditur. Simul

in vnum diues, & pauper. Secundo redduntur attenti ex dicendorū pro-

funditate, cū dicitur. **4** Os meū, &c. Quæ est notitia de altissi-

mis. **5** Et medi. &c. Quæ est directiua in agilibus humanis.

Tertio

MORALITER.

1 Audite. Psal. iste sūm literalē sensum loquitur de iudicio

futuro, q. in hoc psal. describit terribile reprobis, & delecta-

bile bonis: vnde saluator Luc. 21. c. loquēs discipulis de futu-

ri

ri iudicij signis dicit: His aut fieri incipientibus, respicite, &

leuate capite vestra, idē. exhilarate corda, ut Gregorius ex-

ponit, & sic patet, quod sensus literalis est etiam spiritualis,

& ideo non est ad praesens alius requirendus.

Tom. 3.

B 4

a Vocauerunt nomina sua. Aug. Heredes qui ad sepulchra mortuorum, inebriant se in memoriam eorum, sed nec gutta peruenit ad linguam in inferno ardentis.

b Et homo cum. Et tam in hoc quā in ceteris homo non intelligit, uel inde non est accusandus Deus, non intellexit suā dignitatem, non intelligenter egit, sed comparatus amissa ratione iumentis, non in alia re, sed in sapientia.

c Hæc via.

† In honore non manebit sed assimilatur iumentis quæ intereunt & infra.

† Stultitia illius, & posterum eorum ore eorum erret id est, tale est stultorum iter, & tamen posterum eorum præcepta illorum sectant. * Sela Psal. 3. Elia. 29. d.

Cassiod. Hic iam, omnia dicta colligit in vnum. Via, id est, vita, quia ducit ad mortem.

d Scandalum. Stimulus & dolor, non securitas, quia de suis actibus torquentur. In ore complacent, alios secum perdunt, vel sua palliant mala, vel benedicunt.

Mos peccantium cum vota implent, Deo gratias agunt, sed non in ore, iuxta illud. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me.

e In ore suo complacent.

Augustin. Cum tales sint iusti hypocritæ, & labijs benedicunt Deum, non corde: audientes enim de æterna vita, de contemptu mundi non curant, sed ne erubescant, vel corripiantur, ore benedicunt, & peiores sunt apertis malis.

f Sicut oues. Cassiodorus. Quæ impijs & iustis reddenda. Se iactant, sed mihi iam constat, quod in inferno positi sunt. Oves, amissa lana manent, sic in istis sine consumptione substantiæ pena inuenit quod cruciet.

g Mors. Augustinus. Ut Christus vita, ita diabolus mors

mors, qui pastor est eis ut ouibus quas trahit ad pascua mortis.

h Depascet. Cassiodorus. A similitudine iumentorum, quæ non radicitus herbas euellunt, sed summitates tantum carpunt, unde iterum herbe nascuntur ad pastum. Sic, & illi more depasti reuiuiscunt, quia non deficiunt.

Vel depascet. Cassi.

De Pascua, id est, de pena ad penam ducet.

† Vocauerunt nominibus suis terras.

i In matutino. Augustinus. Quia modo nox, dum non apparent merita iustorum, & quasi felicitas nominatur impiorum.

K Veterascet in inferno a gloria eorum.

Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me. Augustinus.

Quantum visus est habere gloriam inter homines, tantam in inferno corruptionem. Alia litera. A gloria sua repulsi sunt. Vel ita distinguit secundum aliam literam. Auxilium eorum veterascet in inferno. Sequitur. A gloria sua expulsi sunt.

† Eorum.

E recti.

† figura eorum ut veterascet, ad foueam subegredietur ex habitaculo suo, vel fortitudo eorum veterascet, in fernus domus eorum. † liberabit. * Sela. Psal. 3.

l Ne timeas. Cassiodorus.

psalmus. Admonitio, ne timeantur potentes, qui omnia cum luce relinquunt. Cur enim hæc peccatoribus permittuntur, communis querela est.

m Diues factus. Cassiodorus. Hæc enim & abiecti habent.

n Gloria. In honoribus sæculi.

o Domus. Quia non solum ipse, sed omnes qui ad eum pertinent.

Bene-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vocauerunt nomina sua. i. quæsierunt vocari per famam remanentem.

2 In terris suis. Quia homo magis curat de fama in vita. Et post vitam in terra propria quā in aliena. Simile leg. 2. Reg. 18. d. de Absalon, ubi dicitur. Porro Absalon erexerat sibi titulum, cum adhuc viueret, dixerat. n. non habeo filium, in quo s. maneat memoria mei. & hoc erit monumentum nominis mei. &c. Huius autem erroris causa subditur.

3 Et homo cum in honore esset non intellexit. Honor hominis consistit in hoc q. factus est ad imaginem Dei, capax ipsius per cognitionem & amorem, & sic ordinatur ad beatitudinem æternam, quam homo carnalis non intelligit, ut dictum est, vñ subdit.

4 Comparatus est iumentis insipientibus. Eo quod elegit vitam voluptuosam, quæ vocatur vita pecudum. i. Eth.

5 Et similis factus est illis, &c. Quia subtrahit honorem imaginis, non differt homo a brutis, unde in persona talium carnalium Eccl. 3. d. Vnus est interitus hominis & iumentorum, & equa vtriusque conditio: sicut moritur homo, sic & illa moriuntur, nec habet aliquid iumento amplius.

6 Hæc uia illorum. i. processus talium in vita præsentis.

7 Scandalum ipsis. Quia facit eos ruere de peccato in peccatum, ut prædictum est.

8 Et postea in ore suo complacent. Quia iactant se de tali vita tanquam affecti felicitatem homini possibilem. Sed quia non vident nec considerant penam sibi paratam post mortem, ideo subditur.

9 Sicut oues. I. ductæ ad occisionem hoc ignorantes, sic isti.

10 In inferno positi sunt. Post mortem.

11 Mors depascet eos. i. mors gehennæ, quæ semper affliget eos & ruminabit, sicut vermes corrodunt cadauer in sepulchro.

Et

12 Et dominabuntur eorum iusti in matutino. Hic consequenter declarat solutionem supra positam quantum ad iustos, qui non habent timere in iudicio, sed magis letari, ut supra dictum est, & hoc est quod dicitur. Et dominabuntur eorum iusti in matutino. Quando iudex veniens sua claritate illuminabit vniuersa quæ prius erant in nocte, quia tunc clare discernentur pij ab impijs, & isti in beatitudine dominabuntur, & illi in infernum detrudentur. Ideo subditur.

13 Et auxilium eorum. Quod habebant ab amicis carnalibus in vita præsentis.

14 Veterascet in inferno. Quia totaliter cessabit.

15 A gloria eorum. Supple erit transitus ad maximam confusionem. Sed quia iusti a talibus erunt liberi. Ideo subditur.

16 Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi. i. de potestate eius, & loquitur hic Psalmista in persona cuiuslibet iusti.

17 Cum acceperit. Scilicet de præsentis vita. Vel aliter. Cum acceperit me. i. me receperit ad suam gratiam.

18 Ne timeas. Hic ex prædictis ponitur quædam utilis monitio. i. quod homo non turbetur seu admiretur, cum viderit aliquos malos in præsentis prosperari, & se talibus priuari, quia totum erit oppositum in futuro, & hoc est quod dicitur. Ne timeas. Quasi miser & priuatus omnibus bonis.

19 Cum diues factus fuerit homo. Viuus carnaliter & mundane.

20 Cum multiplicata fuerit gloria, domus eius. In parentibus & prole.

21 Quoniam cum interierit. Per mortem cito & repente.

22 Non sumet omnia. Minus dicit & plus signat. i. quod nulla portabat. Ideo subditur.

23 Neque descendet cum eo gloria eius. id est felicitas vite præsentis.

Quia

a Benedic. Cas. nō de bono actu, sed de delitijs benedicetur fauore luxuriantium, qui inter epulas pastoribus bene optant.

b Confitebitur tibi cum benefeceris ei. Augusti. Demeriti confessione, quam prosperitas facit, sed illa est magni meriti quā non tollit vis doloris.

* Theodori. Hoc manifestus Symmachus dixit, laudabunt te si benefeceris ei.

Henamque sunt vera laudes, nō modo viam, verum etiam mortuum celebrem & clarum esse. His laudibus autem dignus est qui diuitias in propriam utilitatem dispensauit, quandoquidem beneficia in alios collata in ipsum beneficij authorem reuertuntur,

animas fug in vita tua benedicet & celebrabunt te cum benefeceris tibi, vel dum vult anima eius beata dicitur. Laudat eum bene est, & vel anima eius in vita sua bona fructur & laudabunt te cum benefeceris tibi.

a Ad inferos quia in abyssum cadet. **b** Casi sensus, non ratio. **Aug.** Quamdiu vixit in prosperis, si bene est in morte torquetur anima.

descendit cum eo gloria eius. **quia** anima eius in vita

a Id est exalabitur. **b** Quia. **Aug.** Quando inuixit in prosperis sibi benefecit, in morte torquetur anima.

a ipsius benedicetur, confitebitur tibi cum benefeceris ei. In-

a Casi mat abitur antiquos in quos. **b** Aug. Quia etiam hic in tenebris interioribus est, & postea exteriores patitur.

c troibit vsque in progenies patrum suorum, * vsque in æter-

a Sed quare hoc? **Aug.** Quia non inde acculandus Deus, sed homo, quia.

d num non videbit lumen. Homo cum in honore esset, non

f intellexit: comparatus est iumentis & insipientibus, & similis factus est illis.

c In progenies patrum. Aug. Qui patres sequuntur pessimos, Deorum societate damnandi sunt.

d Introibit vsque in progenies patrum suorum. * Theo. Pro Introibit, Introibit tres alij. Intepretes explanarunt. Videbis, inquit, hunc de quo dixi, Ne timeas, cum diues factus fuerit

homo, eandem mortem sustinere quam eius maiores, non modo presenti lumine, verum etiam semper in priuatum.

e Vsque in seculum non videbit lumen.

* Euthymius. Donec, inquit, seculum

est, seculum verò semper est, nūquam igitur videbit lucem,

utpote missus ad tenebras.

f Echo. Cassiod. Iterat de formitatem hominis, ut malus a malo quiescat.

GLOS.

B

In proge-

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quia anima eius in vita ipsius benedicetur, id est commendabitur ab adulatoribus qui assistunt talibus.

2 Confitebitur tibi. Te commendans.

3 Cum benefeceris ei. Id est operatus fueris ad eius lucrum temporale, vel honorem, vel aliquid simile.

4 Introibit vsque in progenies patrum suorum. Descendens cum eis ad infernum, sicut fuit imitator paternorum scelerum.

Vsque

ADDITIO I.

In Psal. 84. Audite hec. Vbi dicitur in postilla. Sciendum tamen quod secundum Augustinum.

Quatio.

De hac diuersitate opinionum Aug. & Hier. circa autores psalmorum satis dictum est in additione supra Psal. primū, & 4. vnde ibi videndum est quod circa hoc rationabiliter sit tenendum. Sed circa materiam huius psal. inquirendū videtur quid tam magnū & profundū, & tam aptū ad intelligendū verba legis & prophetarū in hoc psal. contineatur, ut in suo proemio Psal. ista tāta ponat ad reddendū auditores attentos, tā ex dicendorum profunditate dicēdo. Os meū loquetur sapientiam, quam ex utilitate in agendis cum dicit. Et meditatio cordis mei, prudentiam, &c. huiusmodi, quę in hoc Psal. proemialiter pręter modum cōmunem psalmorū pręponitur. Si autem dicatur, quod causa huius est, eo quod in psal. declaratur quomodo hō debet formidare extremum iudicium & nō confidere de mundanis bonis, quę potius sunt continenda cum sint modica durationis, & huiusmodi quę & similia in hoc psal. apte continentur. Hoc non vī sufficere, quia iā in alijs psal. pteritis, ut in psal. Dixi custodiam, & c. in futuris prout int. patebit, de istis multa traditur, prout in locis suis possit videri. Sed dicendam ad hoc vī, quod in hoc psal. clarius & apertius explicatur mysteriū redemptionis Christi, & hoc in quantum aperte tradit, quod humanum genus communiter tēdebat in damnationem infernalem, & hoc cū dicit. Sicut ovis. In inferno periti sunt, mors depauperat eos, & loquitur quali de cōlege, & cū hoc etiam tradit, quod redemptio ab huiusmodi condēnatione infernali a nullo est nisi Deo, & hoc cū dicit. Verumtamen Deus redimet animā de manu inferi. Inuixit ē, quod hęc redemptio fiat per hominem & hoc cū dicit. Redimet hō, ut infra dicitur. Et sic patet quod in hoc psal. traditur illud mysteriū a seculis absconditum, de quo Apostolus ad Col. 1. d. Mysterium quod abscon. fuit a seculi generationibus, nunc manifesta. est sanctis. Et quia ista tam magna & profunda, & tā vtilia toti generi humano, tā in credēdis quā in agendis nō sic legūtur aperte & cōpendiose tradita in prophetis scripturis veteris testamenti, idcirco nō immerito incitat oēs gētes & oēs habitantes orbem cuiuscunq; status, & hoc cū dicit. Oēs gentes &c. Quique terrigenę &c. promittens se locuturū sapientiam de diuinis, & prudentiam de humanis, & hoc cum dicit. Os meū loquitur sapien. &c. Et de parabolis legis & prophetarum eis aperire propositionem, & hoc cum dicit. Inclina ad parabolam aurem meam, &c. quę omnia proprie pertinent ad mysteriū redemptionis Christi, ut patet in tūenti, &c. Ex quib. rationabiliter infertur quod autoritas istius psal. non nisi egregio psal. Israel est attribucenda.

ADDITIO II.

In eodem psal. Vbi dicitur in postilla. Redimet homo interrogat.

Nulla ratio nec aliquod signum apparēt in litera Hebraica

ca nec Latina, quare illud quod dicit. Redimet homo, teneat interrogat, vñ melius vī dicendū, quod illa verba intelliguntur plane, sicut immediate precedentia & sequentia. Pro quo rñ intelligentia sciendū, quod frater in scripturis pręter rationem conjunctionis, quę prouenit ex consanguinitate, quęque significat societatem vel participationem in bono vel in malo. Exēplū primi. Oēs fratres sumus in Christo, vñ. Omnes autem vos fratres estis. Matth. 23. a. Exemplum secundum Gen. 49. Simcon & Levi fratres. Vnde quia nullus hō qui sit frater in crimine communi humani generis potest redimere, quia indiget propitiatione pro se, & iō non posset proprie alijs iustitiam, prout ad Heb. 5. adcirco dicit. Frater non redimet. Sed homo, supple qui non est frater in huiusmodi criminis participatione, posset redimere, & hoc est quod dicit. Redimet homo. nō frater in crimine, sed homo. Quia tñ, potestate & autoritate talis hō redimat, postea declarat. d. Verumtamen Deus redimet animā meam, in quo ostendit, quod hęc redemptio facta per hominem sit iustitiam. Consequenter autē declarat, quod frater non redimat cū subdit. Non dabit Deo placationem suam &c. exponatur ut in post. interposuit tamen. Redimet homo. In ter hoc quod prędixit. Frater non redimet, & hoc est quod subiungit. Non dabit Deo placationem suam, ut excluderet errorem, posset enim quis estimare, quod ad nullum hominem pertineret redimere, ex quo frater non redimit.

ADDITIO III.

In eod. Psal. Vbi dicitur in postil. Homo cum in honore esset, non intellexit.

Ex hoc quod hō est capax Dei per cognitionē & amorē, non contingit cū non intelligere, sed potius econtra, vñ impropria vī expositio postulatoris in hoc veru, sed potius vī dicendum, quod hō hic intelligit de honore mundano de quo supra loquitur circa principium Psal. d. Qui confidit in virtute sua, &c. de quo honore. I. mundano ē immediate supra loquitur cū dicit. Vocauerūt nomina sua in terris suis, &c. & talis honor apparēs est propria cā, ut homo nō intelligat, quia abundantia & amor terrenorum intellectum exegant humanum, vñ proprie, dicit. Homo cū in honore esset &c. I. humano, non intellexit, vñ de & comparatur iumentis &c.

ADDITIO IIII.

In eo. Psal. 48. Vbi dicitur in postil. Et au. vñ.

Hoc quod dicit. Veterascet, nō significat idē quod cessabit, prout postil. dicit. Nā licet quod veterascet ē antiquatur prope interitum est, ut ad Heb. 8. d. tñ ex hoc non dicitur cessare, vñ illa verba. Auxiliū eorum veterascet in inferno a gloria eorum, potius videntur referenda ad auxiliū quod homines habere putāt in memoria hominum post eos relicta, ad quod pertinet illud quod prius dixerat. Vocauerūt nomina sua in terris suis, quod quidem auxiliū licet non statim deletur cum morte, tñ veterascet in processu tēporis, donec ex toto deletur iuxta illud Ecclesi. 1. c. Non est memoria priorū, sed nec po-

A n̄ quidē q̄z p̄ficia futura sunt recordatio. vnde sensus est,
Auxiliū corū. Idēst, hominū qui faciunt magna & fortiora
ædificia, vt corū fama perpetuetur veterascet in inferno. s.
huiusmodi auxiliū ipsis iā in inferno existentibus lāguet &
veterascet a gloria corū, hoc est dicere, qđ licet illa ædificia
fortia p̄maneant in multis generationibus tñ veterascant a
gloria, ædificantū, q̄a sepe cōtingit esse magna sepulchra &
ædificia antiqua, quorum nomina fabricantium ignorantur
& sic veterascunt a gloria eorum, scilicet ædificantium.

R E P L I C A.

*In Psalm. Audite hæc oēs gentes: Possil. se bene habet exponens eū de diuino iudicio, quomodo in illo nullus puer-
sus cōfidens in virtute sua, &c. redimi poterit neq; p fratrē,
neq; p se Burgen. exponit de mysterio redemptionis Chri
sine cōtinuatione literę, & vt ppositū suū elaboraret acce-
pit nomē fratris valde extranee, vt ille dicat' frater alicuius
q participat cū eo in crimine, q̄ acceptio nimis extorta est,
nec probatur p cōcordantiā p eū adductā Gen. 49. quia Si-
meon & Leui nō dñr ibi fratres ratione criminis, q̄uis eorū
posterī fuerāt futuri criminuosi, vt ibidē dī. Nec sonat Ca-
tholice q̄ Burgēsis hic prætēdit. Prætēdit. n. q̄ frater qui iu-
stus est redimere pōt prauū hic descriptū videlicet cōfidē-
tem in virtute sua, & in multitudine diuitiarū suarum glo-
riantē &c. patet a cōtrario sensu, qđ argumentū Burgen-
sis sepe grandipendit. Arguitur. n. sic: Frater in crimine parti-
ceps, in crimine nō redimet, igit' non particeps in crimine,
sed innocens redimere, pōt. cōsequens vñ falsum, ēt de Chri
sto, quod*

sto, & redimit taleni prauum iudicio diuino damnatū, quia
efficacia sue redemptionis respicit patiens dispositū quale
non est id quod hic describitur. *Bene igitur dicit Postil.* Quod
li redimet homo, dēt exponit interrogatiue, vt sensus sit, ex
quo frater non redimet, an forte homo redimet se, quasi di
cat non: ideo sequitur, non dabit Deo placationē & pretiū
redemptionis anime sue, quia est extra statū merendi, sed la
borabit in aternū. id est, affligetur, & viuet adhuc in finem,
quia & si desiderabit mori mors effugiet ab eo. Et hoc modo
etiam beatus Hieron. exponit hunc passum, cui Burgen. sine
ratione audet se opponere. Notat ēt Burgē. postil. exponen
tem illum passum. Homo cum in honore esset non intelle
xit. de honore sublimi & spiritali, quia ad imaginē Dei crea
tus. Burgen. autē exponit de honore mundano ex cecante
ne intelligat, sed non videtur prophetam honorem munda
nū sic grandipendere, ut dicat hominem non in esse, sed po
tius uideri esse, sed loquitur de uero honore, de quo supra:
Gloria & honore coronasti eū &c. & cum carnalis homo, de
quo hic sermo, illum verum honorem non aduertit, dicitur
non intelligere qui tamen ad hoc creatus fuerat, ut intellige
ret rationem imaginis, subtracto enim honore imaginis, nō
differt a brutis, ideo dicitur. Similis factus iumentis: subtrahito
autem honore mundano adhuc remanet homo, & sepe a be
stialitate reuertitur ad ratiocinationē. Nec est alicuius pon
deris quod Burgen. dicit de veterascere, quia idem est cum
dicto postillę: posita enim resolutione per tempus cessat qđ
veterascit, vt vult postilla,

GLOSSA ORDINARIA.

Asaph. a *Psalmus Asaph.* Hiero. Asaph, Latine congregatio. Græcè synagoga, quæ fidelis hic loquitur, quæ Christum expectat per quam magis confutantur increduli Iudæi.

C Caffiodorus. Afaph. Vocem Dei inducturus de mutatione sacrificiorum, prius agit de vtroque aduentu per primū mutans, per secundum terrens.

* Theodoretus. Hic Asaph magister Cantorum alius chor., producit autem Christi aduentus in futurum iudicium.

† Deus.

Deus.

PSALMVS XLIX.

D*eus Deorum . Cassiodorus. Ne
quis mediocriter de incarna
tione estimet, potētia eius prędicatur, vt incredulitas tollat.
Asaph, et vt inde sit maior auctoritas sibi, inducit Deum lo
quentem.*

quentem. Deus, dicitur aliquando substantialiter, uel naturaliter, ut Deus pater, & filius, & spiritus sanctus. Adoptiue sicut dicuntur sancti, qui per gratiam adoptionis dii sunt. Nuncupatiue, ut falsi dii, Iupiter, Venus.

* Theodoretus. Tres alij interpretes sic legunt, fortis
Deus loquutus est. 70. Deos appel-
lant, vt psal. 81. qui imperium sortitis
sunt, & iudicandi officium quod pro-
prius est solius Dei. Id est, ad sacerdo-
tes pertinet. Verum proprie Dij vo-
cantur quicunque ad diuinam imagi-
nem effecti sunt, illamque symeram
conseruant. horum enim Deus vni-
uersam terram cōgregat in iudiciū.

* **Basilius.** Deus Deorum gentium
qui pro dijs suspiciebantur, est enim illorum Dominus, de
substantijs illorum dico.

 Locutus

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. XLIX.

DEus Deorum dominus. Huic Psal. in Hebræo & in translatione Hier. iuxta Hebræum præponitur talis tit. Psal. Asaph. & secundum August. attribuitur ei solum sicut cantori, quia fuit vnus de principalibus cantoribus, vt habetur. 1. Paralipom. David autem sicut auctori, secundum vero Hieron. & omnes Heb. quibus in hoc magis assentio, Asaph non fuit tantū cantor, sed etiam propheta, & fecit hunc psalmū et plures alios, vt videbitur infra. De materia vero huius psal. dicunt aliqui Doctores Catholici, quod psalm. iste loquitur de datione legis in monte Sinay, ad quem venit Dominus in terrore tonitruū & fulguris, vt habetur Exod. 19. Sed contra hoc videtur, quod in principio huius psal. dicitur.

1 Deus Decorum Dominus locutus est, & vocavit terrā, &c.
Et ibi est finis primi versus in Heb. & in translatione Hier. iuxta Hebraeum. Ad dationē autem legis Mosaiica nō vocavit Dominus habitatores terrae a solis ortu vsque ad occasum, sed tantū populū Iudaicum, cui soli data est lex illa, eo quod Christus de populo illo secundum carnem erat nasciturus, ut dictum fuit in principio Exod. Itē in hoc psalmo non fit mentio de monte Sinai in quo data est lex Mosaiica, sed solū de monte Sion, in quo data fuit lex Euangelica, quia Christus ibi docuit, & super Apostolos spiritum sanctum misit ad confirmationem Euangelicae legis, ideo dicitur hic. Ex Sion species decoris eius. Item in hoc psal. fit mentio de reprobatione sacrificiorum veteris legis, secundū quod dicitur inf. Non accipiam de domo tua vitulos. Et postea. Nunquid māducabo carnes taurorum. In datione vero legis in monte

monte Sinai nō fuerunt reprobatā veteris legis sacrificia. sed magis in
stituta & approbata, propter quod dicit Rabi Samuel H. b. a. s. quod
iste psal. loquitur ad li. eram de rege Messia. id est, Christo, cui us adven-
tus erit manifestus, quia tunc fient multa mirabilia virtute diuina, in-
ter quæ, vt dicit, erit vnum. scilicet quod omnes Iudæi per orbem disper-
si, quasi in momento congregabuntur ad ipsum in Hierusalem, & se-
cundum hoc exponit quod subditur. Congregate illi sanctos eius.
Et sic consequenter applicat literam ad suum propositum prout potest.
Omittatur igitur opinio eius, quantum ad hoc quod continet falsitatis,
scilicet quod Christus venturus sit in mundum, & Iudæi congregandi ad
ipsum, & accipiatur id quod est veritatis, scilicet quod iste psalmus
loquitur ad literam de Rege Messia, qui est Christus Dominus noster. Et
diuiditur in duas partes, quia primo describitur aduentus Christi, se-
cundo virtus sui Euangelij. ibi. Audi populus meus. Prima in duas
secundum duplicem Christi aduentum scilicet in carnem vel mundum,
& ad iudicium, & primo agitur de primo. Secundo de secundo ibi. Deus
manifeste veniet. Circa primum sciendum, quod dñi aliquādo in plurali
dicuntur in scriptura prophetæ, & homines sancti, quia præ alijs sunt
particeps deitatis, & hoc modo dicitur infra psalm. 31. b. Ego dixi dñi
estis, & filij excelsi omnes, secundum quod exponit saluator 1o. 10. g.
dicens. Illos dixit deos ad quos sermo factus est secundum hoc igitur di-
citur hic.

Deus Deorum Dominus. i. ille qui est vnus verus Deus & Dominus Dominorum. i. sanctorum prophetarum, licet enim sit dominus omnium generaliter, tamen istorum est dominus specialiter, in quantum obediunt ei sicut fidelis seruus domino suo.

Lecyrus

M O R A L I T E R.

¹ *Deus Deorum Dominus.* Sicut dixi in expositione literali psal. iste loquitur de duplici Aduentu Christi, scilicet in mundū, & ad

& ad iudiciū, & de virtute Evangelij quantum ad eius aucto-
rem, & doctrinæ veritatē, & sic literalis sensus est spiritualis
propter quod de alio sensu requirendo pertranseo sicut in
primo psal. precedenti.

Ga Locutus est & vocauit terram. Augustinus. Per se, præcones.

b A solis ortu usque ad occasum. Cassiodorus. Quasi dicat, qui omnes gentes vocat ad Hierusalem inceptit, quia iude exeuntes Apostoli speciem decoris Christi toto orbe annuntiauerunt, unde Exibit de Sion lex, & verbum domini de Hierusalem.

Esa. 1. a. Psal. 44. A. 3. 1. a. Perfectus de cor Dei splende apparet vel ornamento pulchro Deus effulget. t. Minutius. t. ut iudicet.

c Ex Sion species decoris eius. Deus manifeste veniet, Deus noster & non filebit. Augustinus. Cœpit decus Evangelij, & index speciosus præ filiis hominum; cœpit annuntiari, quia ibi datus est spiritus Apostolis, ut testes essent in Hierusalem,

B & in tota terra.

d Ignis in conspectu eius exardescet, & in circumitu eius. Augustinus. Ante eum præbit pœna: ergo terreat quos pœnia non inuitant.

* Sela Psal. 3.

Daniel 3. e.

Augustinus. Ignis materialis, vel malæ conscientie torquetur impios, cum conspiciant iudicantem. Ignis purgatorius, qui erit perfectis, qualis tribus pueris, minus perfectos purgabit, malos comitabitur ad inferos.

e Tempestas valida. Aduocauit cælum desursum & terram. Cassiodorus. Non ventus, sed potentia Dei, ut eius sententia area ventiletur. Quæ iudicatio tempestas dicitur a simili, quia improvisa veniet & celeriter rapiet. In circumitu, quia cum ipso iusti sedentes iudicabunt. Prius omnes communiter vocauit, tunc vocabit, ut discernat.

f Discernere populum suum. Augustinus. Primo commistos vocauit

vocauit a solis ortu usque ad occasum, tunc autem, ut discernat.

g Congregate illi sanctos eius. Augustinus. Videns Propheta futura quasi præsentia, hortatur Angelos congregantes, & applaudit.

Matt. 25. Matt. 3. e.

a Qui olim multatiam in prophetis loquebatur. b Hoc loquendo fecit. c Missis testibus usque ad vicinum eius. d Non vnum tantum sed omnem quæ erit.

a locutus est, & vocauit terram. A solis ortu usque ad occasum

b a Hierusalem. b Quia speciosus forma præ filiis hominum. c Quia si occultus tunc, & est adhuc, tamen. d Augustinus. Ad iudicium.

c ex Sion species decoris eius. Deus manifeste veniet, Deus

a Qui verus est. b Augustinus. A iudicio, ut modo, cum & flagella sunt admonitio. c Augustinus. Modum enim expectat ad penitentiam. d Augustinus. Timeat ergo palea se arsuram.

d noster & non filebit. Ignis in conspectu eius & exardescet &

a A similitudine. b Augustinus. Angeli separatores & sancti. c Augustinus. Quia separabit bonos a malis. d Augustinus. Veniens autem ad iudicium. e Augustinus. Vel veniens summum patre. f Augustinus. Omnes perfectos solum iudicatos desursum sessuros, cælum enim cum illo terram discernit.

e in circumitu eius tempestas valida. Aduocauit cælum desursum

a Omnes iudicandos. b Peccatores. c A malis. d Et quia erit, ergo o Angeli messorum.

f sum, & terram & discernere populum suum. Congrega-

a Augustinus. Qui cogitant de promissis eius supra illa quæ operantur quæ sunt sacrificia Deo. b Qui non fallitur. c Discernens. d Augustinus. Si populus meus audis, & si audis loquar tibi aliter, & si loquar non tibi loquar.

te & illi sanctos & eius, qui & ordinant testamentum

a Veniet manifestus & iudicabit, & hanc iustitiam annunciet, id est, Apostoli toti mundo. b Qui non fallitur. c Discernens. d Augustinus. Si populus meus audis, & si audis loquar tibi aliter, & si loquar non tibi loquar.

i eius super sacrificia. Et annuntiabunt cœli iustitiam

a Qui non fallitur. b Discernens. c Augustinus. Si populus meus audis, & si audis loquar tibi aliter, & si loquar non tibi loquar.

eius, quoniam Deus iudex est. * Audi populus meus

habent opera charitatis quàm sacrificia pecudum.

i Et annuntiabunt cœli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est. Augustinus. Iam cœli nuntiauerunt nobis hanc iustitiam Dei, quod quidam erunt ad dexteram, quidam ad sinistram, nullum granum erit tunc cum palea & sic nunc permista. Quia Deus est iudex iustus.

K Audi populus meus, &c. Cassiodorus. Vox Christi, ut relictis sacrificijs pecudum fiat sacrificium laudis.

Augustinus. Vel repetit sub alio verbo, Audi sicut Israel, id est, sicut videns Deum, & testificabor hæc, scilicet Deus tuus ego sum.

Deus F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Locutus est, & vocauit terram. Scilicet in humanitate pro nobis assumpta, unde dicit Ioann. 8. d. Principium qui & loquor vobis.

2 Et vocauit terram. Hic est finis versus, ut prædictum est. Et est sensus, quod vocauit habitates in terra. Ab ortu solis usque ad occasum. A. Evangelicam legem per se & per Apostolos quos misit in mundum secundum quod dicitur psalm. 18. a. In omnem terram exiuit sermo. &c. Lex autem Moisaica fuit data tantum vni populo scilicet Iudæis.

3 Ex Sion species decoris eius. Christus enim docuit Euangelium in monte Sion, & ad eius confirmationem ibidem spiritum sanctum super Apostolos misit, ex quo facti sunt constantes & loquentes omnibus linguis, ut inde exirent ad prædicandum in diuersis partibus orbis, sicut prædictum fuerat. Esa. 2. a. De Sion exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Et hoc est quod dicitur hic. Ex Sion species decoris eius. Quia puritas legis Evangelicæ inde derivata est ad alias partes terre.

4 Deus manifeste veniet Deus noster. Hic consequenter agitur de aduentu ad iudicium qui erit valde manifestus, secundum quod dicit Saluator. Matth. 24. c. Sicut fulgor erit ab Oriente, & apparet usque in Occidentem, ita erit aduentus filii hominis: & hoc est quod dicitur. Deus manifeste veniet. Deus noster & non filebit. Quia Deus in humana natura apparebit in iudicio, in qua fuit iudicatus coram Pilato, sed apparebit in forma gloriosa omnibus manifesta.

5 Et non filebit. Quia proferet sententiam contra impios dicens. Ite maledicti, &c. & pro iustis dicens. Venite benedicti patris mei, ut habetur Matth. 25. c.

6 Ignis in conspectu eius exardescet. Hoc dicitur de igne flagrationis qui præcedit aduentum iudicis.

7 Et in circumitu eius tempestas valida. In tantum quod admirabitur omnis creatura.

8 Aduocauit cælum desursum. Quia Angeli cum eo descendunt ad iudicium, secundum quod ipsemet dicit. Matth. 16. b. Filius hominis venturus est in gloria patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet vni-

cuique secundum opera sua.

9 Et terram. Quia ad præceptum eius mortui de terra resurgent. Ioan. 5. e. Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei.

10 Discernere populum suum. Tunc enim discernetur pijs ab impijs, sicut segregantur oves ab hædis, & ibunt impij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam, ut habetur. Matthe. 25. d. idco subditur.

11 Congregate illi. i. Christo.

12 Sanctos eius. Sicut membra capiti. Et dirigitur hoc verbum ad Angelos sanctos, qui erunt executores diuini iudicii in hoc.

13 Qui ordinant testamentum eius super sacrificia. Et annuntiabunt cœli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est. Duplex autem est testamentum, scilicet vetus & nouum. In veteri autem fuerunt multa sacrificia, quia imperfecta. In nouo autem est vnum perfectissimum in quo Christus immolatur, scilicet Eucharistia, quod institutum est a Christo quantum ad id quod est essentialiter. Sed circa solemnitatem huius sacrificij multa sunt ordinata a sanctis patribus noui testamenti, & eodem modo fuit de sacrificijs veteris legis a sanctis patribus illius temporis, & isti patres & illi Christo aggregabantur.

14 Audi populus meus, &c. Christus enim in persona propria prædicauit filijs Israel, & si aliquando alij prædicauit, ut Samaritanis, tamen hoc fuit ita raro, quod pro nihilo reputatur respectiue, propter quod dicit Matth. 25. c. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.

Testamentum duplex.

Euangelij virtus.

Diuisio.

Et

a *Deus tuus.* Aug. Prius dicit simpliciter, *sum Deus*. Et postea dicit, *sum Deus tuus*. Q. d. *etsi non sum Deus tuus, tamen sum Deus*. Bono enim meo sum Deus, malo tuo non sum Deus tuus.

b *sum.* Cassiod. Esse est proprium Deitatis.

Israel. Cassiod. Q. d. si es Israel, id est, si me vides, audire non negligis. Deus ille generalis, Deus tuus proprie.

***Theodoret.** Docet legis imperfectum cultum, nullumque illius sacrificium deo gratum, presentibusque, & comprobantibus patriarchis, & prophetis perfectam allaturam disciplinam cum lege iustitia non terminetur.

† septis.

*** BASILIUS.**

† montium.

Non enim Deus de sacrificiis principaliter precepit, sed ad infirmitatem eorum sese dimittere voluit, & ab eorum, qui vani sunt consuetudine auellere.

c *Holocausta autem.* Aug. Si anima inflammatur, & membra in usum suum rapit ne seruiant cupiditati, unde precipitur in Leuitico, ut adipem cum renunculis offerant, quibus interna charitas signatur.

d *Non accipiam.* & c. Cassiod. Etsi sic feceris. Non accipiam de domo tua vitulos, quasi significatos acciperem, non illos de domo. Quoniam mea: ac si diceret, quia non sunt tua, sed mea.

e *Quoniam mea sunt.* & c. Aug. Mea sunt, quæ non possides, indomita, scilicet.

f *Fera sylvarum iumenta bo.* & c. Cass. His similitudinibus figurat ecclesiā. Fera, sunt gentes, iumenta in montibus, simplices in culmine fidei. Boes, apostoli prophete. Volatilia, supernæ angelorum virtutes. Pulchritudo agri gentes conuersæ, quæ sunt decus

cus terre, esurit salutem, & de omnibus satiatur. Carnes taurorum non vult in sacrificiis, sed in pauperibus.

***Hebræi.** In montibus boum, aut in montibus mille, quia significat mille.

***Rabani, & recentiores.** *††*, est nomen speciei ferarum, quare legunt, *fera agri penes me sunt*.

g *Cognoui omnia volatilia.* Augusti. Cum illo sunt omnia, cognitione quadam ineffabilis sapientiæ.

h *Si esuriero, non.* & c. Augustinus. Si hæc datis forsitan esurire putatis, quod est insania.

i *Nunquid manduca-*

bo carnes taurorum. O-

lim hæc sacrificaban-

tur, non ideo, quod

Deus inde delectaretur,

sed ne demonibus offerrentur,

& tantum Deo sacrificaban-

tur, in quibus erat ali-

qua significatio.

*** BASILIUS.**

Maximū, inquit, supplicium in eos decre-

† laudem.

† fera.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

† laudem.

NICOLAUS DE LYRA.

Audi populus, & c. Christus enim in persona propria predicauit filiis Israel, & si aliquando aliis predicauit, ut Samaritanis, tamē hoc fuit ita raro, quod pro nihilo reputatur respectiue, propter quod dicit Matt. 15. c. Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel.

1 Et testificabor tibi. Verbis, & factis.

2 Deus deus tuus ego sum. Deitatem autem testificatus est verbis Ioan. 10. f. Ego, & pater vnum sumus, & in multis aliis locis: Similiter factis faciendo miracula per imperium tanquam propria potestate, quod est solius Deitatis, sed dicit: Deus tuus, quia naturā humanam Deitati vnitam assumpsit de populo Israel, quia beata virgo descendit de semine Dauid. Per hoc autem, quod author Euangelii declarauit suam Deitatem, firmitatem dedit verbis, & factis suis, quæ in Euangelio continentur, cum a Deo, qui est ipsa veritas, non possit tradi aliqua falsitas.

Diuisio.

3 Non in sacrificiis tuis, & c. Hic consequenter ostenditur Euangelii virtus quantum ad Eucharistiæ sacrificium, & primo declaratur propositum, secundo concluditur intentum, ibi: Intelligite hæc. Prima tria, quia primo ponitur sacrificiorum veteris legis euacuatio, & secundo sacrificii nouæ legis stabilitio, ibi: Imola deo, & c. Circa primum sciendū, quod sacrificia veteris legis habuerunt cursum usque ad mortem Christi, sed ex tunc fuerunt mortua, poterant tamen seruari, usque ad publicationem Euangelii, dum tamen homines non ponerent ibi fidem, post publicationem autem Euangelii sunt mortifera. Dicit ergo: Non in sacrificiis. Scilicet veteris Testamenti.

4 Arguam te, & c. Tanquam reprehensibilē, si omittantur. Et hoc a tempore passionis, quia usque tunc offerenda erant ex Dei obedientia.

5 Holocausta aut tua in conspectu meo sunt semper. In Hebræo & in translatione Hieronymi habetur. Et holocausta tua coram me sunt semper, & secundum, quod dicit Rab. Salom. & bene ratione huius compulsiue, & ly non, quod est in principio versus hic resumitur, & est sensus,

ui, & sanguinē comedunt, quō ergo, nisi sanguine opus esset? **k** *Imola deo.* Cassio. Non dicit mihi, sed de se quali de alio, ut & post. Peccatori autem dixit Deus, non ego.

***Theodore.** Trinitatis venerandæ numerum patefecit cum dixit, Deo, altissimo, me, diuinitatem autem res, non ut diuideret operationes, sed numerum posteros doceret. ceterum hostiam laudis vocat hymnos, putes promissiones.

***Hebræi.** Todas, confessionis, id est, laudationis, aut confessionis peccatorum.

***Chrysost.** De Eucharistia intelligit.

***Basil.** Ista vide, ut dominum tuum glorifices. laus enim hic glorificatio est, vota sunt promissiones, & recte dixit, *Redde*. Nam transit res ista post promissionem in debitum.

***a** *Tribulationis*

sensus: Et holocausta tua non sunt coram me semper, i. de cætero non sunt mihi accepta. Et hoc modo loquitur scriptura Psalmo precedenti, ubi dicitur. Nō dabit deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ, subintelligitur similiter, nō dabit ut supra dictum est.

6 Non accipiam de domo tua vitulos. Quasi diceret, sicut: sacrificia veteris legis non sunt mihi amplius accepta ratione obedientiæ, ita nec ratione indigentia: Nec a parte animalium tuorum quasi eis indigeam, quia omnia animalia tam domestica, quam syluestria mea sunt.

7 Cognoui omnia volatilia cæli, & c. Hoc dicit, quia de aliquibus auibus fiebant sacrificia, scilicet de turturibus, columbis, & passeribus.

8 Et pulchritudo agri mecum est, & c. Quia fiebat oblationes in lege de frugibus.

9 Si esuriero non di. Id est, si ita esset, quod esurire non oporteret, quod a te aliquid peterem, cum omnia in potestate mea habeam, sed quasi sicut Deus non indiget talibus propter defectum rerum, sic nec ex cōditione suæ naturæ cui repugnat comedere, & bibere in quantum Deus. Ideo sequitur.

10 Nunquid mandu. Q. d. Non.

11 Imola deo. Hic consequenter describitur sacrificii nouæ legis stabilitio, & primo immolatio huius sacrificii præcipitur, secundo minister indebitus excluditur ibi: Peccatori. Circa primum sciendum, quod Christus instituendo Eucharistiæ sacramentum, simul præcepit huius sacrificii exercitium, secundum quod dicit Luc. 22. b. cū dixisset. Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. statim subdit: Hoc facite in meam commemorationem, & hoc est quod dicitur hic: Imola deo sacrificium laudis. Id est, sacrificium Eucharistiæ, quod immolatur cum laudibus diuinis.

12 Et redde altissimi vota tua. Quæ promissisti in baptismo, quantum ad omnes Catholicos, & in susceptione sacri ordinis, vel professione religionis,

a *Tribulationis.* Aug. Nostra tribulatio proprie est timore salutis, non carnalium.

b *Peccatori autem.* Aug. A quibus sacrificium velit, ubi peccatori suae nequitie imputantur.

Cas. Hec populo suo dixit, sed non suo, id est, peccatori dei.

Deus. Quare enar-

ras, id est, quare com-

muni sermone ad Ie-

rusalem proferis ali-

quid de mea maiesta-

te? hoc contra prae-

dicantes.

Cas. Quia laudem

quirit, ne putet tur-

pis sibi imperari pro-

hibet, ne lingua prae-

sumat laudare, cui

obuiat praua consci-

entia. Non tamen inter-

dicatur laus conuer-

sus ad penitentiam,

sed oblitis Deum ut

inferius ait. Immo-

la Deo sacri. lau. &c.

B Sed videas ne bene

cantes, & male viuas

quia peccatori dixit

Deus ne sit securus,

quali hoc solo salue-

tur, quod bene do-

cuit.

c *Quare tu enarras.*

Cas. Quasi dicat.

Nec sancta verba os

pollutum presumat

docere, uel os hære-

tici, et filio legere. Non

enim lectio negatur

corrigendis, unde Apostolus. Castigo corpus meum, & in fer-

re. ne cum alijs predica. ipse repro. est. Nō ait cum alijs lege-

rim. Ideo in voce. test. erat labium enū in introitu taberna-

culi, ubi sacerdotes lauabant manus, unde. Mundamini qui

fertis vasa domini.

d *Assumis.* Cas. Indeuotus presumis. Non enim lectio nega-

tur corrigendis.

* Bas. Recte per os tuum. cum. n. cor sit vacuum & inane, la-

bia frustra, & ad condemnationem docentis, doctrinam le-

gis mouent.

* Bas. Si peccatori laudem prohibet, quis docebit? Ideo spe-

cialiter quēdam vitia ponit quibus peccatori inquinato fit

prohibitio.

C

a Quis in te non extra.

b Tunc.

c Aug. Non enim debes presumere de omnibus viribus tuis.

c Quis ideo datur. ut homo inuocet.

a de altissimo + vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, +

a Sic. **b** Ecce primum oblationis. **c** Ne deficias.

d Hec contra praedicantem: securus tamen sit qui audit, a quoque audiat bona.

b et eruam te, & honorificabis me. + peccatori autem dixit

a Cum opere non implet.

b Nec sanctum verbum os pollutum presumat.

c Sanctum.

c Deus. Quare tu enarras iustitias meas, & assumis + testamen-

d Alias in.

c Pollutum.

a Aug. Laudas quando parco, murmuras quando castigo.

e tum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & pro-

a Aug. Quis dicis, post te ponis, ne videas.

b Alias post te.

c Non dicas te non fecisse quia.

d Aug. assentias laudando.

f icisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem currebas

a Aliquo consensu. Id est altipulator facti eras.

b Aug. non solum non reprehendit vel tacet.

g cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum

h Alias nequitia.

+ abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. +

a Aug. quasi cum orio, ita tibi placet. **c** Quasi cum studio.

b Qui bene ambulat, & bene docet.

d Repetit fra. tu.

i sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium

a Insidioso.

b Id est discipuli penam expectans ad penitentiam, sed tu vertis ad impunitatem.

k matris tuae + ponebas scandalum, haec fecisti & tacui. Existi-

a Aug. Placere mihi putas mala, quem non credis vltorem.

b Sed ego.

c Arguendo.

l maldi inique, quod ero tui similis, arguam te, et statuam contra fa-

a Ergo.

c Laudem volo sed non a peccatore. **d** Nemo dicat non praedictum.

b Me Deum

c non creditis.

d Deus id est, ego.

p cie tua. Intelligite* haec qui obliuiscimini Deum, ne quando tra-

sculum infirmo qui nescit iudicare, & iō filius matris dicitur, lacte. f. egens ecclesiae, nondum patris ad mensam accedens, cuius pane pascatur. i. validioris doctrinae cibo.

m Tachi. * Bas. Silentium patientia est, quam nō diuinae philanthropiae tribuunt impijs, sed quasi Deus nolit punire.

n Tui sim. Cas. Consentiendo malis.

o Stat. cō. fa. tu. Aug. Qd post dorsum posuisti, an faciem ponā.

* Theod. Consonat haec illis Apostoli vocib. Ignoras quod Dei bonitas in penitentiam te ducit, secundum vero duritiam tuam & impenitens cor thesaurizas tibi ipsi iram in die ire, & reuelationis, & iusti iudicii Dei.

p Rapiat. Cas. Deus ad penā, & nō sit q eripiat. Qn diabolus rapit, Deus eripit. Sed cum Deus rapit, nemo valet liberare

Sa. F

NICOLAUS DE LYRA.

* religionis quantum ad clericos & religiosos, quasi dicat sine istis sacramentum eucharistiae, non reciperetur digne a laicis, & ab inferioribus, nec administraretur digne a ministris ecclesiae, & superioribus, ideo subditur.

1 Et inuoca me, &c. Si feceris ista.

2 In die tribula. Id est, tentationis.

3 Eruam te. Quia sicut dicitur 1. Cor. 10. ca. Fidelis autē est Deus, qui nō patietur vos tentari ultra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere.

4 Et honorifi. me. Digne recipiendo vel administrando sacramentum eucharistiae.

5 Peccatori. Hic consequenter minister indebitus excluditur, cū dicitur. Peccatori autem dixit Deus. Ipsum repellendo.

6 Quare tu enar. iusti. me. Euangelium in Missa recitando vel exponendo.

7 Et assumis test. Quia epistola & cetera quae sequuntur vel dicuntur in missa, accipiuntur pro maiori parte de veteri vel de nouo testamento.

8 Tu vero odi. disci. Mandata superiorum contemnendo, & etiam mea, ideo subditur.

9 Proie. ser. me. retror. Quod explicat magis in particulari, dicens. 10 Si videbas fu. In furto eius participando, vel exemplo illius furtum aliud commitendo sequendo concupiscentiam oculorum.

11 Et cum adulte. Sequendo concupiscentiam carnis.

12 Os tuum abund. ma. i. malis verbis, & superbis, sequendo superbiam vitae, unde sequitur.

13 Et lingua mea. In Hebræo hī, blasphemiam. Peccatū enim blasphemiae

blasphemiae procedit ex magna elatione superbiae. Secundū autē literā nostrā, istud refertur ad deceptionem proximi, cum dicitur. Et lingua tua. &c. Id est, colorabat falsa, & mendacia ad proximi deceptionē. 14 Sedens aduer. fra. tu. lo. Falso accusando eū in iudicio, vel calumniose ipsum obiurgando.

15 Et aduer. lium matris tuae. Id est, aduersus catholicum ecclesiae matris tuę filium.

16 Ponebas sca. Prebendo ei occasionem ruinę ex verbis tuis malis, & factis: scandalū. n. est dictū vel factū minus rectū prebens alteri occasio ē ruinę. Quod autē omnia mala ista predicta sint in multis ecclesie ministris, tā clericis quā etiam religiosi s malis, apparet ad sensum, & ex hoc prebent laicis, & simplicibus materiam scandalī.

17 Hec fecisti & tacui. Quia Deus mala nostra non statim punit, sed frequenter differt sū ordinem sapientię suę, & ideo vī malis, quod non debeat alias punire, ideo subditur.

18 Existimas inique. Id est, q. nō displicent mihi pēta tua, qd nō statim punio ipsa, sed expecto tēpus debitū, ideo subdit.

19 Arguam te. Saltim in morte.

20 Et statuam contra fa. tu. m, &c. Per remorsū cōscientiē tuę quę est magna pena in damnatis, pp quod vocatur uermis conscientię mordens, & corrodens continue. Esai. 66. a. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exstinguetur.

21 Intelligite. Hic ultimo ponitur intentā cōclusio, q. pradi cta ad hoc sunt inducta, q. mali ante mortē, corrigantur, & sic per sacramentū eucharistię, quod dicitur uaticum, ad patriā reducantur, & hoc est quod dicitur. Intell. hoc qui obliuiscimini. de. eius mandata contemnendo.

22 Neque. Rapiat. Scilicet uos de presenti uita.

Et

a *Sacrificium laudis.*

A Cassiodorus. Non
qđ scelerati cātant,
Sacrificium laudis, non

Genes. 18.

animalium. Et hæc
est via ad Deum sca-
la Iacob, qua angeli,
ideſt, fideles ascendunt ad laudem diuinitatis, & descendūt
ad laudem humanitatis.

* Theodoretus. Symmachus explanatius; Sacrificans
super

a *Et hoc intelligite quod.*
qui bene viuunt, si sibi non dant, vel si super alium se extollit, potius erogare deberet, quod habet

b *August. Non laudat qui bene dicit, si male viuunt; nec
qui bene viuunt, si sibi non dant, vel si super alium se extollit, potius erogare deberet, quod habet*

¶ Alias glorificabit.

a *piat, & non sit qui eripiat. † sacrificium laudis honorificabit*

a *¶ Laudanti.*

¶ Me scilicet.

b *me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.*

c *Salutare Dei.* Augustinus. Christus qui cum gratia venit,
quem non nouit, qui aliquid alij quam gratiæ Dei attri-
buit.

super laude honora-
bit me, & modeste
eunti diuinam salu-
tem ostendam.
1
2
3 *b Illic iter quo, &c.*
4 Cassiodorus. In sacri-
ficio laudis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non sit qui eripiat. *Quia in inferno nulla est redemptio.*

2 Sacrificium laudis. *Scilicet Eucharistia, ut dictum est.*

3 Honorificabit me. *Si promissa debita pœnitentia recipiatur & admini-*

ADDITIO I.

*In Psal. 49. Deus Deorum. Vbi dicitur in Postilla. Et lingua
tua concinnabat dolos.*

In libris Hebraicis correctis non dicitur, ibi blasphemiam,
nec aliqua dictio ad eam pertinens, sed ponitur ibi quædam
dictio, quæ proprie significat dolum in singulari vel frau-
dem.

ADDITIO II.

*In eod. Psal. Vbi dicitur in Postilla. Sacrificium laudis, id est,
Eucharistia.*

*Et illic iter, glossa illic. id est, in Sacrificio laudis est iter, quia
hoc*

GLOSSA ORDINARIA.

B *In finem Psal. Cassiodorus. Arguente Nathan rex non eru-
buit peccata publicè confiteri, non se excusauit ut solet hō,
& a se penas exegit, quas vix ferret aliquis coactus. In cōspe-
ctu omnium reū se abiecit, cuius iudicium timebatur, unde
hic specialiter humi-
litas ostenditur, quæ
adeo valet pœniten-
tibus.*

* Basilius. In fi-
nem, quia prædi-
ctio est futurorum,
nempe Babylonicæ
captiuitatis, cui dat
propriū Pharma-
cū, & simul suis nu-
detur vulneribus, nam tempore pœnitentiæ & spiritu pro-
phetiæ fuit prædictus.

* Theod. Psalmo enim sexto de futuro iudicio vaticina-
tus est. Nō enim inquit in morte est qui memor sit tui, *in in-
ferno autem quis confitebitur tibi?* & in 31. beatos existimat qui
sine labore peccati remissionem acceperunt, quod sola bap-
tismi gratia largiri potest: & in præsentī Psalmo, Spiritū
sanctum tuum ne auferas a me. Non enim petit sibi dari gra-
tiam, sed ne auferatur, supplicauit.

b *David.* Augus. Proponitur in exemplum non cadendi, sed
& si cecideris, resurgendi ne desperes.

Cassiod. Prima est deprecatio vbi caput a persona iudicis
per misericordiam, & iustitiam, qua punire debet, nisi quia
& iste satisfacit, quod est & a sua persona captare.

Cassiod.

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS L.

Miserere mei Deus, &c. Huic Psal. præmittitur talis titulus
in Hebræo, & in transla. Hiero. & decetero per talem
modum loquendi intelligatur transla. Hiero. iuxta Hebræū,
ut breuius scribatur, *Ad victoriam Psal. David cum venit ad eum
Nathan propheta quando intrauit ad Bethsabæe.* Circa quod sciē-
dum qđ hoc non fuit immediate post adulterium cū Beth-
sabæe, sed quando post mortem Vrię David accepit in vxorē
Bethsabæe, tunc enim venit Nathan ad arguendū Da-
uid, ut habetur 2. Reg. 12. d. & tunc David peccatum suum
recognoscens dixit: *Peccaui domino: & de pœnitentia illa fecit*

administretur.

4 Et illic iter quo ostendam illi. *In virtute huius sacrificii.*

5 Salutare Dei. *Id est, vita beata, in qua est salus nostra ad quam
nos perducatur.*

hoc sacrificium est iter ad Deum: Hęc in glossa quæ videtur
magis propria huius lra. Et notandum, qđ prout dī Ioā. 14. a.
Christus est via, veritas & vita: quæ tria per ordinē innuuntur
in hoc qđ dicit. *Illic est iter,* quo ostendam illi salutare Dei. In
hoc. n. quod dicit: *Illic est iter,* ostenditur qđ ibidem est via, ut
dictum est. Cū autē subdit: *Quo ostendam illi,* innuitur ibi esse
veritas. Id enim quod vere ostenditur, nō nisi veritas est. Cū
autem sequitur: *Salutare Dei,* intelligitur vita scilicet beata
in qua est vera salus, & sic Psalmista in prædictis verbis ma-
nifeste innuit, quod in sacrificio laudis, scilicet Eucharistia,
est realiter ipse Christus, qui est via, veritas & vita, &c.

Cassiod. Pro modo iubilei, Psalmus remissionis. Iubileus
quippe annus in lege quinquagesimus erat, in quo oibus de-
bita remittebant, & possessiones alienatæ restituebantur, vn-
de iubileus initians vel remittens dicebatur, ita per pœniten-
tialē humilitatem, de qua hic agitur plena præstatur pec-
catorum remissio.

PSALMVS L.

c *Miserere mei
Deus. Caf.*

Hic pœnitentiæ Ps.
plus frequentatur,
quia hic magna hu-
militas ostenditur,
& quia hoc est tem-
peratum suppl. catio - magnam
num genus, quod &

infirmi possunt implere, quia hic nihil difficile dī vt in alijs,
*Lauabo per singulas noctes iecur. Et grauata est super me manus tua,
Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ. Cinerē tanquā panem
mandu. De profundis clamaui ad e dñe. Persecutus est inimicus ani-
mam meā, &c.* Sed a pio petit misericordiā. Alibi ergo distri-
ctora fortioribus, hic tēperata infirmis prouider, forsā ideo
dicit. *Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te conuertentur, &c.*
Quia prauidit per hunc Psalmum plures perituros.
d *Secundum magnam misericordiam tuam.* De graui peccato de-
sperandum esset, nisi magna misericordia esset. Magna non
potest diffiniri quanta sit.

Magnam misericordiam. Cassiod. Magna misericordia Deā
de cēlo deposuit, corpore induit ut pateret, moteretur, per
quam se credebat facile absolui, per quā sciebat & humanū
genus

E
Leui. 25. b.
Iubileo anno
Psal. 50.
comparatur.

Psal. 6. & 11.
Ps. 37 & 110.
Ps. 129. & 141.

F

cit Psal. istum, & sic patet author, & materia huius psal. qui
diuidit in duas partes, & in prima David petit culpæ remis-
sionem. In secunda gratiæ restitutionem, ibi: *Asperges me.* Li-
cet autem ista duo sint idem re, quia non remittitur peccatū
nisi per gratiā iustificantem, differunt tñ rōne, quia remissio
culpæ respicit maculam quæ abiecitur, iustificatio gratiam
quæ acquiritur. Prima in duas, quia primo ponit imploratio
remissionis, secundo ad hoc inducitur allegatio multiplicis
persuasionis, ibi: *Quoniam iniqui.* Circa primum dicit David.
1 *Miserere, &c.* Secundum Augustinum misericordia mise-
ris necessaria est, & ideo David implorando magnam mise-
ricordiam confitebatur suam magnam miseriam, & in hoc
ostendit culpæ suæ grauitatem.

Et secun-

MORALITER.

† *Miserere, &c.* Psal. istum fecit David pœnitēs de adulterio
cum Bethsabæe, & homicidio Vrię petens a Deo remissio-
nem

nem humiliter & deuotē.

Moraliter autem est oratio cuiuslibet verē pœnitentis, &
deuotē veniam postulantis di.

1 *Miserere, &c.* Quia peccata mea graui sunt & magna.
Et secun-

C genus liberari, quid ergo non poterat dare, cum secundum se rogatur Deus ignoscere?

A *Miserationem, &c.* Cal. Per misericordiam & miserationem petit. Et est misericordia in natura, miseratione in effectu.

b *Iniquitatem.* * Basilus, & Theodoretus. David, populo captivo, & his qui inter nos male affligunt, sunt proposita quadam. Peccatum autem recte iniquitatem appellat quia duplicem habet transgressionem.

† prauaricationes meas, & inf. 4.

c *Amplius laua me.* Cassiod. Quem modum delendi velit, subdit.

Aug. *Amplius laua.* ut non modo culpam operias, sed etiam reatum voluntatis abstergas.

Hierony. Vel amplius quam petere intelligam.

* Basil. & Theo. Per Nathan veniam mihi dedisti, sed quia peccati sordes die & nocte mihi ob oculos versantur, eas uiuere quæso abradas.

d *Munda me, &c.* Hieron. Sic laua ut mundes, lauantur enim quedam, quæ tamen non sunt pura.

e *Quoniam iniquitatem.* Augustinus. Cassiodorus. Cuius misericordiam petit ut ignoscat, quia scit iustum ut peccata puniat, subdit, Tu ne punias, quia ego punio. Quoniam iniquitatem meam, &c.

f *Contra me.* Augusti. Post tergum peccatum habuit, cum rex sententiam in diuitem, qui rapuit ouem pauperis dedit oblitus sui.

g *Tibi soli peccavi, &c.* Hierony. Solus enim ille iuste punit, qui non habet quod in illo puniatur. Ille iustus reprehensor, qui non habet in se, quod reprehendatur, hic est inter homines solus Christus.

Cass. *Tibi soli.* Quia rex omnibus superior tantum a Deo puniendus est.

* Basil. & Theo. Non quod in Vriam, & eius uxorem non deliquerit, sed quia maximè crimen in Deum fuit commissum, qui eum regem constituerat, & malum coram te feci. Huius enim historia meminit. Apparuit enim, ait, commissum peccatum coram Domino.

* Theo. Captiuus autem populus ait, tuorum beneficiorum sum factus immemor, Babilonios autem cum nihil offenderim, ab illis magnopere sum offensus.

* Arnob.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et secundum multitudinem.* Implorando miserationem multitudinem ostendit sue culpe multiplicatam, quia primo peccauit adulterando, secundo peccatum suum celare volendo, tertio in modo celandi, quia volebat introducere falsum heredem inducens Vriam ad ducendum cum uxore sua, ut sic puer conceptus de David ascriberetur Vriæ, quarto in hoc non potes hoc facere Vriam fidelissimum militem suum fecit occidi proditorie, quinto quia occasione mortis ipsius plures alij de seruis David fuerunt mortui, ut habetur 2 Re. 11. 2. *Ampl.* In hoc. n. q. petit ampliorē lotionem, & mundationem, ostendit peccati sui diuturnitatem, maculam in vestibus recentem contractam de facili abluuntur, sed inueteratam de difficili, a tempore autem quo David commisit adulterium cum Bethsabee usque ad reprehensionem per Nathā transiit annus vel circiter, quod patet ex hoc q. puer quem peperat Bethsabee de David erat natus, vñ & dixit sibi Nacham, filius qui natus est tibi, morte morietur.

3 *Quoniam iniquitatem.* Hic consequenter inducitur multiplex persuasio ad impetrandum dictam remissionem, & prima accipitur

ex

MORALITER.

2 *Et secundum multitudinem.* Quia sunt etiam multæ.

2 *Amplius.* Id est, perfecte.

3 *Quoniam iniquitatem.* Hic allegatur ratio ad propositum ex parte peccatoris, quæ est humilis recognitio peccati, cum dicitur *Quoniam iniquitatem meam ego cog.* Id est, recognosco.

4 *Et peccatum meum contra me est semper.* Id est, ante oculos cordis mei, per recordationem amarā. Consequenter allegatur ratio ex

ratio ex

* Arnob. Rex soli Dei peccat, at qui sub iudicio uiuit peccat Deo & legibus mundi.

* Kimbi. Tibi soli scienti. R. Saadias, tibi soli dico peccavi, hinc veteres Hebrei. Peccatum in solum Deum regendum, in proximum, confitendum. R. Ioseph, tibi vni satisfaciam

Vria mortuo cui uiuo etiam satisfacere deberem.

h *Coram te.* Quia ubiq; eē scit, unde se arguit, quia eo presente peccare non erubuit.

i *Vt iustificeris, &c.* Cuius verba non transiunt sed implentur.

* Basilus. Non ideo peccauit David ut Deus iustificaretur

sed e contrario peccato ab ipso commissio declarata est iustitia Dei.

* Theo. Ut, hic causam non declarat sed ait tu iustus & ben-

gnus appares puniendo, ego iniquus peccato commissio. * Arnob. Deus iustificatus cum David in se sententiam tulit dicens Nathan virum de quo fuerat locutus dignum morte. Christus Dominus uicit passionem iudicatus a Pilato & ut Medicus iudicatus seuerior, uincit sanando, sic Deus puniens parcedo & ignoscendo Rom. 3. ut iustificeris: Verax appareas.

Vincas cum iudicaris. Deus tantum iustitiam est, ut uelut se cum homine iudicari, unde in Esaia: *iudicet inter me & vineam meam:* ergo contra eum quem ex paitore regem fecit, talem habet iustitiam, ut uincat inter se & eum si iudicetur.

Aug. Tibi soli Christo nullum habenti peccatum, in presentia, id est, spiritu prophetie David dicit: *Tibi soli peccavi, & vincas cum iudicaris,* superas enim omnes homines, id est, omnes iudices, & qui se putat iustum coram te, iniustus est, tu solus iuste iudicas, cum, id est, quamuis iniuste iudicaris a Pilato & Iudeis. Sed ne putetur uincere eos tantum, qui gaudia commiserunt, non eos qui ex quo nati sunt, nihil tale commiserunt, addit, personam totius generis humani in se ostendens. Ecce. n. in iniquitatibus, &c. Quod est his imputas peccata. In omnibus uincula, propago mortis. Tu omnes uincis, qui de spiritu sancto conceptus.

K *In sermonibus.* Remig. De promissionibus Christi. Vel de uenia ingemiscens, ut agat contra eos, qui Christum quamvis a patre promissum, ex David propter eius peccata non nasciturum dicunt, vel qui dicebant cum David non indulgere, eo quod tam grauiter Deum offenderat.

Et vincas

ex parte veræ penitentie ipsius David, propter quam Deus peccata remittit, & hoc est quod dicit: *Quoniam iniquitatem meam ego cog.* Id est, recognosco.

4 *Et peccatum meum contra me est semper.* Id est, horridum mihi est, sicut aduersarius existens continue contra me presentialiter. Secunda ratio accipitur ex parte veritatis diuine, ad quam pertinet implere quod promissum. Promiserat autem Deus David ante peccata predicta, quod firmaret regnum eius ad posterum, & q. filius suus edificaret templum domui, quam promissionem multi dicebant impeditam, & frustratam propter Vriam occisionem, propter quod David ad peccati sui remissionem allegat dictam promissionem inpletionem sciendam dicens.

5 *Tibi soli pecc.* Scilicet tanquam iudici, & punire poteti. Peccauerat enim, contra Vriam & alios occasione huius interfectorum, tamen quia erat rex, non habebat iudicem superiorem, qui posset eum punire nisi Deum.

6 *Et malum coram te feci.* Et subintelligitur remitte mihi.

7 *Vt iustificeris in sermonibus tuis.* Id est, ut promissio tua mihi facta impleatur, prout decet tuam veritatem.

Et vincas

ratio ex parte Dei remittentis. Circa quod sciendum, quod aliter iudices offensam dimittere non possunt pro sua voluntate quæ non est regula iustitiae, sed Dei voluntas est huiusmodi & ideo potest simpliciter relaxare peccata, ideo dicitur.

5 *Tibi soli, &c.* Tanquam simpliciter relaxare poteti, ideo remitte mihi.

7 *Vt iustificeris, &c.* Quibus promissum peccata dimittere vere penitenti. Ezechias 18. g. *Nolo mortem peccatoris, sed ut in agis conuertatur, & uiuat.*

Et vincas

ratio ex parte Dei remittentis. Circa quod sciendum, quod aliter iudices offensam dimittere non possunt pro sua voluntate quæ non est regula iustitiae, sed Dei voluntas est huiusmodi & ideo potest simpliciter relaxare peccata, ideo dicitur.

5 *Tibi soli, &c.* Tanquam simpliciter relaxare poteti, ideo remitte mihi.

7 *Vt iustificeris, &c.* Quibus promissum peccata dimittere vere penitenti. Ezechias 18. g. *Nolo mortem peccatoris, sed ut in agis conuertatur, & uiuat.*

Et vincas

ratio ex parte Dei remittentis. Circa quod sciendum, quod aliter iudices offensam dimittere non possunt pro sua voluntate quæ non est regula iustitiae, sed Dei voluntas est huiusmodi & ideo potest simpliciter relaxare peccata, ideo dicitur.

5 *Tibi soli, &c.* Tanquam simpliciter relaxare poteti, ideo remitte mihi.

7 *Vt iustificeris, &c.* Quibus promissum peccata dimittere vere penitenti. Ezechias 18. g. *Nolo mortem peccatoris, sed ut in agis conuertatur, & uiuat.*

Et vincas

A *a Et vincas.* Augustinus. Vel adeo iustus es, ut vincas diabolum & mortem & Iudæos, cum iudicaris, & in iudicio quo iudicatus es.

b *In iniquitatibus.* Cassiodor. Minuitur invidia peccati, si a radice peccator est, id est, quia a radice peccatorum se confitetur: & cum humilis confessio tot peccatorum misericordiam per commouet iudicis de vno arguitur, & omnia confitetur.

mundus appareas, purus inuentaris, id est, iustus, & mundus & verax inuentaris cum promissis promissam misericordiam quam te non prouideris iudicant impii. tunc te dilexisti in renibus, id est, in intimis cordis.

Augustinus. *In iniquitatibus.* Non quia peccatum est nasci coniugibus, sed quod fit, de carne penali fit, & quod de corpore mortuo propter peccatum seminatur, cum vinculo peccati nascitur & moritur.

B * Basilus. Symmachus in peccatis peperit me mater mea. Non damnat nuptias, ut quidam stulte suspicantur, sed prauaricationem primorum primogenitorum adducit fontem ipsorum fluentorum concupiscentiarum, metus & voluptatis.

* Thod. Hinc discimus peccati vim non esse naturalem, sed naturam ad peccatum procliuem. Symmachus pro *iniquitate* iniquos posuit.

* Arnob. Qui nascitur sniam Adæ habet, peccatū suum nō hēt, Aben Ezra in S. Iob de corruptela originaria intelligit. **c** *Ecce enim, &c.* Aug. Sic misericordiam dat, ut seruet veritatem, ut nec peccata sunt impunita eius cui ignoscit. Ignoscit enim seipsum punienti. Misericordia ergo etiam est, quod homo liberatur, veritas quod peccatum punitur.

d *Veritatem, &c.* Cassio. Quia in confitendo veritatem dixit quam Deus super sacrificia querit, supplicat sibi subueniri.

* Basil. & Theodoretus. Veritatem amans natura; imbecillitatem sciens petentibus remedia concedis. Me autem gratia fac compotem quam alijs vaticinans exclamo profectur ex humanitate eum & resurrectione filij quam alijs occultam mihi manifestasti.

* Arnobius. Occultum in peccatis meis, ut in grauiore pugna poneretur Veritas, manifestasti mihi.

C * Mazoretæ. In renibus qui sunt adipe obiecti veritatem

tatem dilexisti.

e *Incerta & occulta.* Aug. Sunt & occulta quod talibus ignoscit Deus sub hac incertitudine. Nimirum penituerunt dicentes: Quis scit si ignoscit Deus? & hoc novit David: dicente sibi confitenti propheta: Dimissum est peccatum tuum. *Asperges, enim mi, inquit, Incerta & occulta.* Prophetia notat, ut sciret quod deus filium habet, & quod de suo semine nasceretur, vā magis a peccato erat sibi cauendum.

D

Ionæ 3. d. 2. Reg. 12. d.

a Aug. Videt futurum iudicem iustum a peccatoribus iudicandum, & in eo vincentem unde Plac. 66. a. Qui alienum super occatum & c. occidendo enim victor factus est. **b** Vere vincis vel peccasti. **c** Aug. Non quod de adulterio notus, sed quia tu omnibus trohatur iniquitates ex Adam & vinculum mortis. Originalibus & actualibus, quia macula originis peccati tenet & ad actualia prout exiit.

a *nibus tuis, & t vincas cum iudicaris.* Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in t peccatis concepit me mater mea.

a Aug. Ideo libidinis concupiscentia, quæ peccatum est nisi excusetur per bona coniugij. Nam hoc opus cultum in coniuge non habet culpam, sed origo peccati in prole secum trahit debitam penam.

a Non in te culpam refundo, sed veritatem profiteor quam diligis. **b** Cas Alijs incertus, alijs occultus erat filij Dei aduentus. **c** Cognitionis tuæ vel remissionis peccatorum mihi per sapientiam tuam reuelare & ita certus sum ut asperges sanguine Christi.

d *Ecce enim t veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientia tuæ manifestasti mihi.* t Asperges me Domine

a Sanguine Christi. **b** Vel mundabis alia litera. Aqua baptismi. **c** Aug. Ut sit vestis domini sine macula & ruga quia vestimenta Christi in transfiguratione facta sunt alba sicut nix per que sancti significantur. Unde ad Gal. 3. d. Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.

g *hyssopo, & mundabor; lauabis me, & super niuem*

t delictis vestro aluit

Occulta. Cassiodor.

Ex auctoritate manifestantis confidentia ablutionis & dealbationis.

f *Asperges me.* Cass.

Secunda est confidentia misericordiae

Dei quæ multum est

utilis: ne surrepat

desperatio, quæ om-

E

nibus peccatis grauior est.

* Basil. & Theod. Solum baptismatis donum purgationem hanc perficere potest qua gratia indigeo, quæ omnibus mortaliis dabitur ex Isara dicente: *Lauamini mundi estote si fuerint peccata vestra ut coccinum sicut niuem dealbabo.* Quod enim hyssopū nullā operetur peccatorū remissionē ex Mose discitur, homicidā. n. & adulterā lex nō purgabat asperitionibus, sed morti subiiciebat. Aliarū. n. rerū hyssopum est ænigma, quo sanguinē agni positibus q asperferūt exterminatoris manus euaserūt. Erat autē typus salutarū Christi passionū. Sanguis. n. hic, & lignum salutare fuit his qui cū fide accedebāt. Alludit ad legis expiationes quæ fiebāt aspersio cōstante ligno cedrino, hyssopo aqua & sanguine pecudum madefacto & filo coccineo.

g *Hyssopo.* Cass. Super imolato sanguine intincta, super corpus leprosi aspergebatur, significans sanguine Christi maculas peccatorum abluendas.

Aug. Hyssopus herba humilis, sed medicabilis, cuius radix petre herere dī, ita homo hoc in mysterio fit humilis radice charitatis fixus in humili Christo, & mundatur. Dicitur & hæc herba purgare pulmones, in quibus est infatio, sic humilitas superbiam.

Super niuem. Augustinus. Incomparabiliter, unde & in mon

Numer. 19. Leuit. 14.

Diuisio.

Incertū a deo hominib. manifestatur duobus modis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et vincas cum iudicaris.* Faciēdo contrariū illius quod de te iudicatur a multis. scilicet, quod tua promissio mihi facta sit retractata. In Hebræo habetur: *Et mundaberis cum iudicaris.* i. apparebis mundus adimplēdo promissum, cū tñ de te a malis iudicetur contrarium modo prædicto. Tertio persuasio accipitur ex humana fragilitate, ex qua peccatum eius est remissibile. Non sic autem peccatum angeli, in quod nō est talis fragilitas, & hoc est quod dī: **2** *Ecce enim in ini. conce.* &c. Quia homo descēdens ab Adā per carnalē generationē in vnione animę ad corpus cōtrahit originale peccatum, qd est ad peccata actualia inclinatiū rōne fomitis remanentis etiam in illis qui mundati sunt ab originali, in quantum est culpa.

3 *Et in peccatis concepit me mater mea.* Repetitio est eiusdē ad maiore expressionem. Quarta autem persuasio accipitur ex diuina veritate. Et est eadem cum secunda repetitur tamen hic sub alijs verbis, eo q est efficacior alijs sicut cōmuniter fit in persuasionibus, quod ratio magis efficac sub alijs verbis pluries replicatur. Dicit ergo.

4 *Ecce enim veritatem dile.* Tu q es ipsa veritas, quasi diceret

ex

MORALITER.

1 *Et vincas cum iudicaris.* Id est, conuincas contrariū tenentes sicut fuerunt aliqui heretici dicentes, quod penitentes non semper recipiuntur ad gratiam, Consequenter allegatur pronitas hominis ad peccatum cum dicitur,

2 *Ecce enim in iniquitatib. conceptus sum, & in peccatis con.* &c. Ex parentibus enim contrahit homo originale peccatū & difficultatem ad bonum, & pronitatem ad malum propter quæ peccatum hominis est remissibile, & non peccatum angeli, ideo concluditur.

Ecce

4 *Ecce enim veritatem dilexisti.* Quasi dicat, decens est ut remittas peccata penitentibus sicut promissisti.

5 *Incerta & occulta sapientia tuæ manifestasti mihi.* Quod enim aliquis sit per gratiam iustificatus occultum est, & incertū hominibus. Manifestatur tamen a Deo dupliciter. Vno modo per reuelationem, alio modo per probabile coniecturam ex interna consolatione diuina, & sic dicitur hic: *Incerta & occulta sapientia tuæ ma.* &c. propter quod subditur.

6 *Asperges me domine hyssopo.* Id est, aspgas me infusione tuę gratiæ, nam Hebræi pro optatiuo vtuntur futuro indicatiui.

Tom. 3.

C Auditui

G te vestis Christi fuisse, sicut nix:

A a *Audi meo.* Aug. Nota humilem. Audiam te humilis. Non loquat contra te superbus, non enim defendo culpā, qui humilis audit & dicit, intus gaudet de veritate, vade: *Amicus sponsi stat & audit, non cadit loquendo, & gaudio gaudet propter vocem sponsi, & quia tam humilis tam exultant ossa humiliata.*

† Audire facies me

† que contriui

Luc. 2.

* Basil. & Theodoretus. Hac latria aures meas impleto, perfectam, purgationem pollicitus, ut ossa spiritualia humiliata virtutem suam refumant.

* Arnobius. Fiam particeps gaudij qđ pastoribus angelus nuntiabit.

B a *Auerte.* Cassiodo.

Ex confidentia securus, petit deletionem omnium peccatorum, & plenam restitutionem.

† 50. di. c. pon doret. & ca. c. exaudiero, & de pecc. dist. 2. g. si enim. † voluntario munifico, liberali principali, † transgressores

* Basil. & Theodoretus. Ne respicias peccata, sed penitentem.

C *Omnes iniquitates meas dele.* Cassiodorus. De nobis culpatus, prudenter pro omnibus orat. Dele, de notitia tua.

Cap. 36.

Basil. & Theodoretus. Peccati senium admissi meremur: sic per Ezechielem capti s Babylonii inquit, Dabo ipsis cor nouum & spiritum nouum, non sanctum ad rationis motum. R. Kimhi: spiritum sanctum & animam redam.

d *In visceribus meis.* Cassiodorus. Vnde adulterium exijt. In vtrisque partibus, anima & corpore remedium curationis petit, quia in eis peccauit. Sic desiderat expiari, ut videatur nil tale ultra velle committere.

C *Ne*

c *Ne proicias me a facie tua.* Cassiod. A peccatis faciem auer-
te, sed non me a facie tua, vnde lumen & sanitas venit.

* Basil. & Theodoretus. Facies est Dei cura & prouidentia. Hinc autem discimus cum non fuisse priuatum gratia spiritus sancti.

f *Spiritu principali.*

Augustinus. Notant hic quidam trinitatem in Deo, qui est spiritus, cum non corpus per spiritum rectum filium spiritum sanctum, suo nomine, per spiritum principalem, patrem.

Cassiodorus. Spiritum prophetiae qđ sibi omnibus pretiosior est robur solum petit non auferri tacens de ceteris.

* Basil. & Theodoretus. Spiritum principalem. Rationem imperantē vocauit, petitque sibi gaudiū in Deo seruitute peccati amissum restitui.

* Arnobius. Tertio spiritum nominando trinitatem in unitate esse docuit.

g *Docebo.* Cassiod. Quid restitutus persoluat, prius plorans, iam fit doctor.

Augustinus. Docebo iniquos. Confirma in gratia qua ignouisti, & confirmatus non ero ingratus, sed docebo.

Cassiodorus. Docebo vel exemplo, quia dum sibi paratur, alij spes datur. Vel verbo Dei post magnalia Dei prädicaui. Ecce quæstuosus de prädicatione fructus, scilicet, quod impij, &c. Hoc ergo dicere non est elatio, sed prouidentia, quia per ista verba multi orātes soluti sunt.

De san-

NICOLAUS De LYRA.

* est corporali, & melior quia ibidē est esse maius & melius quanto spiritualia corporalibus præferuntur. Secundo petit Dauid spiritum prophetiae, qui ab eo recesserat propter peccata prædicta dicens. 1 *Auditui meo dabis gaudium.* Id est, des gaudium auditui meo, per hoc quod facias me audire aures mentis reuelationes tuas sicut ante.

2 *Et exultabunt ossa humiliata.* Id est, tanta erit exultatio in mente mea, quod redundabit ad corpus meum in terra humiliatum, quia ex penitentia Dauid iacuit in terra 2. Reg. 12.

3 *Auerte faciem tuam.* Vt non aspicias ea amplius ad puniendum. 4 *Et omnes iniquitates meas dele.* Sicut delentur scripturae de quibus non curatur. Et quia hoc non potest fieri sine gratia iustificante, ideo repetit petitionem iam positam de iustificatione per gratiam, sicut affectuose petentes replicat suas petitiones, ideo dicitur. 5 *Cor mundum crea in me Deus.* Et dicit crea, quia gratia iustificans de potentia subiecti non educitur, sed in anima a Deo creatur.

6 *Et spiritum rectum.* Id est, recte tendentem in Deum.

7 *Innoua in visceribus meis.* Quod fit per gratiae restitutionem.

Secundo

Secundo repetit petitionem de gratia prophetiae, dicens.

8 *Ne proicias me a facie tua.* Subtrahendo a me tua secreta.

9 *Et spiritum sanctum tuum.* Scilicet, propheticum.

10 *Ne auferas a me.* Mihi non restituendo, quia adhuc tunc carebat ipso, ideo subditur.

11 *Redde mihi lætitiā salutaris tui.* Id est, salutare tuum me lætificans.

12 *Et spiritu principali con.* Id est, spiritu sancto confirma me præseruando me a reciduo.

13 *Docebo ini.* Hic consequenter ad prædictam petitionem impetrandam inducitur multiplex persuasio. Et prima accipitur ex parte boni ad alios deriuandi, cum dicitur: *Docebo iniquos vias tuas*, quasi dicat, si mihi petēti gratiā restitueris, homines iniqui ex penitentia mea edocti penitebūt, & sequitur.

14 *Vias tuas.* Id est, mandata tua.

15 *Et impij ad te conuertentur.* Per penitentiam. Et dicuntur impij proprie peccantes contra Deum, iniqui vero contra proximum, tamē frequenter vnum pro alio accipitur. Secunda persuasio accipitur ex bono quod euenit ipsi Dauid Deum laudando ex restitutione suae iustitiae, & hoc ost quod dicit.

* Libera

MORALITER.

2 *Auditui meo.* Dando mihi spem de consecutione beatitudinis future.

3 *Et exult. os.* In futura resurrectione.

4 *Auerte.* Hic reuertitur ad petendum veniam de peccatis, dicens: *Auerte faciem tuam a peccatis meis.* id est, non videas amplius ipsa ad puniendum.

6 *Cor mundum crea in me.* Per gratiam quæ infunditur per creationem.

Spiritum

7 *Spiritum rectum.* Id est, in te tendentem recte per amorem.

9 *Ne proicias.* Tanquam reprobaturum a te.

12 *Redde mihi lætitiā salutaris tui.* Id est, lætitiā de spe salutis tuæ.

13 *Et spiritu principali con.* Id est, spiritu sancto me præserua a reciduo mortalis culpe. Et quoniam Dei misericordiam consecuti, debent inducere alios ad veritatem reuerti, subditur.

14 *Docebo ini. vias.* Et quoniam amici carnales impediunt aliquando in via Dei, sequitur.

Libera

a De sanguinibus. Cass. Quia multa sunt carnalia peccata, ut iam ab his delectamur. Augustinus. de sanguinibus. Et si minus Latine, magis tamen proprie pluraliter dixit: innuens multa peccata ex origine carnis peccati trahi. Unde caro & sanguis regnum dei non possidebunt. i. peccata quæ de corruptione carnis & sanguinis veniunt.

b Iustitiam tuam. Cassiodorus. Iustitiam laudat cum pietati deberet gratias agere, sed & iustitiæ fuit cōfitemem suscipere, & hæc due res semper in iudicio domini adiuncte sunt.

*** Basil. Theodore.** Vriē cedē in memoria reuocat. Symmachus. Loquetur lingua mea misericordiam tuam.

*** Arnobius.** De hac sententia qua dixisti. Non recidet gladius de domo tua.

*** Basil. & Theodo.** Peccatum enim linguam obturare solet.

c Laudem tuam. Augustinus. Quod me creasti: Quod peccantem non reliquisti; Quod confiteri monuisti: Quod mundasti.

d Sacrificium deo. Cass. Quod illo tempore pro expiatione ponebatur.

*** Basil. & Theod.** Dictum psal. præcedenti. Non accipiam de domo tua vitulos. R. Kimhi de diebus Messiae interpretat.

e Contribulatus. Cass. Letus & lascivus spiritus obligat peccato.

to. Sequitur huius sacrificij promissio: Cor contri.

*** Basil. & Theo.** Mentis modestia est tibi grata. Cor ergo contritum & comminutum tibi offeram, si tres pueri in corde contrito & spiritu humilitatis suscipiamur coram te.

f Benigne fac. Cass. Iam gaudens de ædificatione Ierusalem prophetat, ubi sacrificium iustitiæ.

Augu. Supra vnus precabatur propheta scilicet p seipso. Ecce iam hic est typus ecclesiæ: huic scilicet benigne fac quæ aliquid speculatur quod sperat.

*** Basil. & Theodo.** Luculentius ex his verbis instruimur

Psalmum hunc plenum esse vaticinio cōueniunt enim hæc verba captiuus Babylonis qui petebant reedificari templum Hierosolymis in quo secundum legem sacra facerent.

*** Theodo. Ipsorum** n. ista vox est. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra

aliena. Item putatur ut noua Sion confurgat, & ut celestis Hierosolyma super terram ædificetur.

*** Arnobius.** Vituli sunt iuvenes luxurientes qui cognoscentes luxuriam Deo displicere in altitudine casti consilij imponentur super altare.

g Muri. Aug. Munimenta immortalitatis nostræ construantur in fide, spe, & charitate.

h Tunc acceptabis sacrificium. Augustinus. Modo sacrificium

NICOLAUS DE LYRA.

1 Libera me de sanguinibus. Deus salutis. Id est, a pœna mortis quam incurri propter effusionem sanguinis Vriē, & aliorum occasione eius interfectorum.

2 Et exultabit lingua mea iustitiam tuam. Videtur, quod deberet dicere misericordiam tuam. Ad hoc dicendum, quod in omnibus dei operibus semper se concomitantur misericordia & iustitia, & ideo cum dicitur hic.

3 Iustitiam tuam, &c. Subintelligitur misericordia temperata, & sic fuit in proposito, quia licet David non habuerit tunc pœnam mortis quam incurerat in propria persona, tamen eam habuit in persona filij sui de Bethsabee nati, ut habetur 2. Reg. 12. Cui hoc est persecutionem grauem sustinuit a filio suo Absalom, contra eum mortem in pœnam huius peccati, sicut dicitur. 2. Regum. 12. cap. Suscitabo auersum te malum de domo tua.

4 Domine labia mea aperies, &c. Id est, aperias, ut supra dictum est, & in hoc petit David restitutionem gratiæ, quia illi soli qui sunt in gratia possunt debite coram deo os suum aperire ad ipsum laudandum quia non est laus speciosa in ore peccatoris. Ecclesia. 15. b. Tertia persuasio accipitur ex promptitudine ipsius David ad satis faciendum, quæ notatur cum dicitur.

5 Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique holocaustis non delectaberis. Id est, paratus eram, & sum facere. Circa quod sciendum,

sciendum, quod sacrificia veteris legis non erant deo accepta, de se, sed tantum ex fide & deuotione offerentium: propter quod dicitur Gen. 4. a. Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius, quia non respexit ad munera nisi propter bonitatem offerentis, & ideo David ante remissionem peccati non erat in statu offerendi, ita quod sue oblationes essent deo acceptæ, remissio autem peccati acquiritur ex contritione sufficienti, ideo subditur.

6 Sacrificium deo spiritus contribulatus, &c. Quia sacrificia deo oblata non erant accepta, nisi præcedente contritione debita. Quarta autem persuasio accipitur ex diuina veritate, quia deus ante promiserat David templum ædificandum per filium suum nasciturum, ut habetur secundi Reg. 7. quod impletum non fuisset, si David propter peccatum Vriē mortuus fuisset, secundum rigorem iustitiæ. Et quia decet deum adimplere promissum, ideo hoc allegat David dicens.

7 Benigne fac domine in bona voluntate tua. Id est, procede magis secundum dulcorem misericordiæ, quam secundum rigorem iustitiæ.

8 Sion. Id est, monti Sion. Et quæ sit illa bona voluntas, ostendit dicens.

9 Ut ædificentur muri Ierusalem. Id est, muri templi in Ierusalē per filium meum quod fuit ædificatum in illa parte ubi est mōs Sion, tamē cum hoc clausit Salomon Ierusalem triplici muro, ut dictum fuit 3. Regum. 3.

10 Tunc acceptabis sacrificium. Id est post restitutionem iustitiæ

* me.

MORALITER.

1 Libera me de san. Id est, a consanguineis impediētibz. Et quia doctrina salutis principaliter est a Deo, ideo sequitur.

4 Domine labia mea aperies. Et quia reducere peccatores ad viam bonam est sacrificium Deo acceptissimum, sequitur.

5 Quoniam si vo. sa. Scilicet, veteris legis paratus esse offerre tibi: Sed quoniam de illo dicitur: sacrificium & oblationem nolui. Psal. 39. penitentia vero peccatoris est sacrificium tibi acceptum,

ceptum, prout subditur.

6 Sacrificium deo spi. contri. Ideo illud offero tibi peccatores ad penitentiam inducendo. Et quoniam hoc dependet a bonitate diuina. Sequitur.

7 Benigne fac do. in bo. vo. tua Sion. Id est, ecclesiæ cuius ruinæ reparantur per reuersionem peccatorum ad dominum, ideo subditur.

10 Tunc acce. Nam opera vere penitentium Deo sunt sacrificia accepta.

Tom. 3.

C 2

C cium pro iniquitate
Cor contri. & humi
lia. tunc solius lau-
dis, quod est sacrifi-
cium iustitiae: vel cū
ecclesiam cōstruxe-
ris, tunc iustitia erit
sacrificium, oblationes minores sancti, holocausta, perfecti.

B a Tunc impo. Cass. Sacerdotes, vitulos innocentes adultos
sine iugo peccati. Vel vituli prädicatorēs qui orbē mugiti-
bus implent. Super altare, idest, ecclesiam. Vel vituli q se of-
ferunt

oblationes, & t holocausta, tunc imponent super altare
suum vitulos,

a Aug. Vt diuinus ignis eos totos absumat, & sic leuetur holocaustum vt absorbeat
mors in victoriam.

b Angeli vel sancti res.

c Super fidem vel Christum.

ferunt in sacrificium D
Deo, idest, martyres.
Vel sacrificium iusti-
tiae, passio Christi.
Oblationes & holo-
causta ad fideles per-
tinent, Et est, Tunc

acceptabis sacri. iusti. idest, tibi erit accepta passio Christi, &
acceptabis obla. & holo. idest, fideles pro tuo nomine patien-
tes, tibi erunt grati.

b Altare. Aug. Caelestem Ierusalem.

GLOS.

NICOLAVS De LYRA.

* mea, sacrificiū meū erit tibi acceptabile. Vel potest hoc referri ad
sacrificia Salomonis oblata templo aedificato, quorum acceptationem
Deus

Deus ostendit per descensum ignis de calo super ea: vt habetur 2.
Paral. 7.

2 Tunc impo. Ex tunc enim cum maiori deuotione, & fiducia ob-
tulerunt ibi sacerdotes sacrificia.

ADDITIO I.

In Psalmum L. Miserere mei Deus: Vbi dicitur in postil. Licet
autem ista duo sint idem in re.

Ex hoc quod culpa non remittitur, nisi per gratiam iusti-
ficantem, nō sequitur qd iustificatio per gratiā, & remissio
culpae sint idem in re prout postilla. videtur arguere, sed po-
tius oppositum, nā cū gratia iustificans sit causa remissionis
culpae, sequitur quod iustificatio per gratiam se habeat ad re-
missionem culpae, sicut causa ad effectum, & sic sequeretur
quod differret in re, cū idē non sit causa sui ipsius, sed veritas
huius est, quod si gratiae infusio, & remissio culpae sū sub-
stantiam actus considerentur, idem sunt, cum eodem actu
Deus largitur gratiam, & remittit culpam: Si vero confide-
rentur ex parte obiectorum, sic differunt secundum differē-
tiam culpae, qua tollitur, & gratiae quae infunditur, prima se-
cundae q. 113.

ADDITIO II.

In eodem Psal. vbi dicitur in postilla. Vt iustificeris in sermoni-
bus tuis.

Promissio facta ipsi Dauid a Deo ante peccatū, de hoc qd
firmaret regnum eius ad posteros, & quod filius suus aedi-
ficaret templū dñi, poterat adimpleri absque hoc qd deus re-
mitteret Dauid culpā quam incurrerat. Dato. n. quod Dauid
fuit aeternaliter condemnatus, posset ex eo descendere Sa-
lomon, vel alius filius, qui edificaret templū, & ad posteros de-
scendere regnū suum et usque ad Christū. Christus enim ex
multis descendit peccatoribus, vt patet in eius genealogia,
vnde hoc quod dñr: vt iustificeris in sermonibus tuis. non bene ex-
ponitur intelligendo vt promissio tua mihi facta impleatur,
prout postil. exponit: Sed praedicta verba melius videntur ex-
ponenda sūm glos. quae in hoc loco sic dicit. Precatur ergo
Dauid vt parcat, vt sic impleat, quod promissit de venia inge-
mifcentis, dicens: Quacunque hora peccator ingemuerit, omnium
iniquitatum eius non recordabor. quasi dicat, ideo me munda, vt
iustificeris in sermonibus tuis, qui sunt de promissione ve-
niae ingemifcenti. Et vincas. i. cōvincas eos qui dicunt qd nō
parceres mihi, eo qd grauiter peccaui. Cū iudicaberis ab eis. Hec
in glo. Nec mirum, si deus dñr iudicari ab homine, nā secūdū
glos. Deus tante iustitiae est, vt se cum homine vellet iudica-
ri, vnde Esa. 5. a. Iudicate inter me, & vineam meam. Si autē dicat
qd sermones illi de venia concedenda ingemifcenti fuerūt
dicti per Ezechielē, qui magno tēpore fuit post Dauid. Ad
hoc dicendum, quod etiam Moyses qui prius fuit, hoc idem
vñ asserere Exod. 34. a. vbi dicit: Dominator domine Deus, miseri-
cors & clemens & patiens, & multa miserationis ac verax, q custodis
misericordiam in milia, auferens iniquitatem & scelera atque pecca-
ta, & c. quod intelligitur circa penitentes. In Hebræo autē
vbi nos habemus. Et vincas cum iudicaris, habetur: Et mundus cū
iudicabis, quod magis correspondet sensui praedicto, hoc est
dicere, iustificando, seu verificando sermones tuos de venia
concedenda peccatoribus, mundabis peccatorem, scilicet,
penitentem cum ipsum iudicabis, & c.

ADDITIO III.

In eodem Psal. vbi dicitur in postilla. Dicit igitur. Ecce enim
veritatem dilexisti.

Successio regni in filiis Dauid & descensus Chri de semi-
ne eius poterant impleri etiam si peccatum non fuisset re-
missum

missum ipsi Dauid, vt dictum est. Sed verba haec: Ecce enim
veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi,
aliter videntur exponenda. s. vt referantur ad reuelationem
factam ipsi Dauid penitenti per Nathan prophetam dicentē
sibi, dominus transiit a te peccatū tuum, 2. Reg. 12. d. Quae
quidem remissio erat incerta multis, imo fere omnes scien-
tes grauitatem delicti ipsius Dauid credebant oppositū, sed
erat vera & occulta apud sapientiā diuinā, & manifestata
Dauid per prophetam vnde dicit sic: Ex quo remissio pec-
cati mei, licet sit incerta hominibus & occulta, tamen mihi
eam manifestasti, precor ergo, vt eā ad perfectum in publi-
cū adducas. unde proprie subiungit Asperges me domine hyssopo, & c. nā Leu. 14. ubi agitur de ritu leprosi mundati (qd
significat peccatorem cui iā culpa est remissa) legitur, quod
cum sacerdos inuenerit lepram esse mundatam, facit circa
eum quēdā ceremonialia, inter quae cū hyssopo aspergit le-
prosum illum iā mundatū, vt ibi latius continetur, ad quem
ritū referenda sunt uerba Dauid in hoc loco, quasi dicat, ex
quo iā manifestasti mihi per pphetā occulta sapientiae tuae,
scilicet, remissionem peccati mei, per quā sum vere munda-
tus, licet occulte, iam nō restat nisi ut ritu sacerdotali asper-
gas me hyssopo, & mundabor, scilicet, in publicum.

REPLICA. In Psal. Miserere mei Deus. Burg. de remissionis
culpa & iustificationis identitate, uolens aliquid dicere con-
tra postillatorem sese inuoluit dicens: Primo iustificationē
fore causam remissionis, ex hoc arguit quod non sunt idem
in re, quia nihil est causa sui ipsius: Sed illud dictū suum non
uidetur habere ueritatē, quia prior est de communi legere-
missio quā iustificatio, ideo uulgo dñr, qd expulsio uitij vir-
tutis meretur ingressum, nullum ē postērius est causa prio-
ris, ut sic. Dicit secundo quod est idē actus remissio, & iusti-
ficatio. Quod dictū ē non uidetur verum, quia stat quod de-
tur gratia, & nō remittatur culpa, sicut in beatā Virginis cō-
ceptione iuxta doctrinam scholae fratrum minorum. Vnde
de identitate & distinctione remissionis culpae, & infusio-
nis gratiae, siue quo ad actus, siue quo ad obiecta, grandis di-
sputatio est inter Scotistam & Thomistam, vide de hoc Sco-
tum lib. 4. dist. 16. q. 2.

In eodem Psal. circa passum illum, Vt iustificeris in sermonibus
tuis. Cum postil. exponit eum de verificatione promissorum
factorum ipsi Dauid de firmitate regni sui ad posteros, & c.
Bürgen. exponit de veritate sermonum dñi, quibus dicitur:
Quacunque hora peccator ingemuerit, & c. Sed replicat 3se, qd illi
sermones de venia pcedenda ingemifcenti, fuerūt Ezechielī
longe post tpa Dauid dicti: nō igitur Dauid potuit ea exem-
plariter allegare, ideo adducit aliam auctoritatem de Exod.
34. Sed illi sermones non sunt proprie dei, sed Moysi, & sic
esset sensus: Vt iustificeris in sermonibus Moysi, cuius pprie, sūt
vt patet in loco allegato. Per idem patet quantum ualeat
quod Burg. subdit circa versum: Ecce enim veritatem dilexisti:
nam stante iudicio hominū, quod propter grauitatem pec-
cati Dauid deus nō permitteret filium suū regnare post ipsū,
nec Christū nasci ex eius semine, optime locum habet expo-
sicio postilla. Quod autem homines habebant illā opinionē,
ostendit Bürgen. circa psalmum: Domine probasti, allegans ad
hoc illud Psalmistae. Multi dicunt anima mea, non est salus illi in
Deo eius.

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem pro &c.* Hier. Aug. Doeg prodidit Dauid, & Saul sacerdotes occidit, non Dauid, ut & aries immolatus est, non Isaac, ubi utrobique effuso sanguine resurrectio Christi, & vita figurata est. Doeg motus. Idumæus terrenus ab Edom, id est, ge-

vide psal. 4.
vide psal. 31.
nus hominum terrenum quod mouetur, non perseuerat in æternum Saul petitio. Et significat mortem quam homo peccans verbis & manibus appetijt. Sicut populus a domino Saulem regem extorsit, Dauid manu fortis vel desiderabilis aspectu. Dauid rex comedit

B panes propositionis, quos non licet edere nisi sacerdotibus, figurauit non solum personam regis, sed etiam sacerdotis. Est ergo Dauid Christus, & corpus eius. Hic autem mista sunt terrenum, & celeste, de his duobus agit hic psalmus. Non est hic oratio pro malis, sed prophetia, quid sit eis futurum.

b *Doeg.* Cassiod. Aduersarius Dauid significat Antichristum, qui totum orbem mouebit, qui veniet per signa, & miracula ante aduentum iudicii, & auxilium a Saule, id est, a diabolo petens, nuntiabit venisse Dauid, id est, Christum in domum Achimelech, id est, ad ecclesiam quæ est regnum patris.

c *Abimelech.* Hieronymus dicit, in Hebræo Achimelech Ita enim dictus est sacerdos ille, sed propter similitudinem literarum Beth & Caph quæ modico apice differunt variat. Abimelech. Forfan aut sicut supra, non coram Achis, sed coram Abimelech mutato nomine, ut non res historiarum profectus, sed mysterium, ita & hic est, ergo Abimelech patris mei regnum, & significat Iudæos.

*** Bas. & Theod.** Sacerdos & Abimelech & Achimelech dictus est. Psalmus inscriptus in finem & intellectus ut nos prudentia

† In finem, † intellectus Dauid, cum venit ad eum Doeg

a Terrenus id est genus malorum.
b Proderunt morti.
c Tunc est proditus mortis Christi, cum venit ad regnum patris, id est, regnum.

Idumæus, & annuntiavit Sauli, & dixit. Venit Dauid in domum Abimelech.

a Id est, Iudæos, alia litera Achimelech.

Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate

a Quod nimium est. *b* Sine intermissione. *c* Ecce iniquitas. *d* Meditatio mali est in lingua.

† Tota die iniustitiam cogitauit

a Aug. Si non potest facere loquitur saltem malum, & si hoc nequit cogitat. *b* Aug. Ita expedit, vel iniquitas rapit, vel animam purgat.

lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti

melech domus, Ecclesia, Doeg populus proditor.

PSALM. LI.

Quid gloriaris in malitia, &c. *Cassi.* Prima est inuectio in Doeg, ut fideles corroboret, contra Antichristum & eius complices.

*** Mazoretæ.** Quid gloriaris in malefactis. o Doeg, potens, cum dei misericordia sit perpetua in bonos. Symmachus tota die, i. per singulos dies.

*** Hilar.** Quid gloriatur in malitia potens iniquitate tota die Doeg potens ob familiaritatem Saulis designat Israellem cui tot collata beneficia.

*** Bas. cogitauit.** i. loquutus est.

c *Cogitauit.* *Cas.* Leuis mēs præcepto dicitur non ante cogitat, quam loquatur, unde. In ore stultorum est cor eorum. *Eccl. 1. d.*

f *Sicut nouacula, &c.* *Cas.* Quæ dum promittit inuocationem, incidit, ita ille dolosus, Antichristus. f. beatitudinē, & occidit. Hier. & Aug. Sicut nouacula. Mali sanctis capillos radunt, i. superflua bona præsentia quæ contemnunt cum ipsa vita, ut sint filij Core, quibus dicitur. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.

Dile-

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. LI.

Quid gloriaris in mali, &c. *Hic psalmo præmittitur titulus talis in Hebræo. Ad victoriam Psalmus Dauid, quando venit Doeg Idumæus, et annuntiavit Sauli, et dixit ei. Venit Dauid in domum Achimelech, & in translatione Hier. ponitur titulus eiusdem sententiæ, licet verba aliquantulum sint mutata. De hac autem annuntiatione habetur 1. Reg. 22. quia cū Saul turbatus de hoc, quod Dauid euasisset manus eius, conquireretur de seruis suis tanquā de fautoribus. ipse Dauid, iste Doeg dixit Sauli, quod uiderat Dauid in domo Achimelech sacerdotis, & quod dederat ei panes & gladium, adiungens etiam falsum secundum opinionem aliquorum sicut modus est relatorum. f. quod Achimelech consulisset pro Dauid deum, tamen contrarium uidetur mihi probabilius scilicet, quod consuluit sicut ibidem plenius fuit expositum, propter quod Saul iratus iussit sacerdotes, uxores, & paruulos eorum interfici, & ciuitatem eorum destrui, cuius iussionis Doeg cum suis satellitibus fuit executor, ut ibidem habetur, & de hoc fecit Dauid psalmum istum. Et diuiditur in duas partes. Quia primo malitia Doeg arguitur, secundo innocentia Dauid ostenditur, ut opposita iuxta se posita magis elucescant, ibi. Ego autem. Prima in tres, quia primo Dauid arguit Doeg malitiam, secundo prædicat penam, ibi. Propterea destruet te. tertio ostendit utilitatem consequentiam, ibi. Videbunt iusti. Circa primum dicitur.*

Quid

1 Quid gloriaris in malitia? *Quasi diceret, hac est pessima gloria, quia propria illorum est qui peccant ex certa malitia & habitu. Signum enim habitus generati est delectatio in opere, ut dicitur 2. Ethicorum, Propter quod dicitur Tiron. 2. c. Qui letentur cum male fecerint, & exultent in rebus pessimis.*

2 Qui potens es in iniquitate. *Id est, potenter exercuisti iniquitatem, sacerdotes, uxores eorum ac paruulos occidendo, ut dictum est. In Hebræo, et in translatione Hieronymi sic habetur. Quid gloriaris in malitia potens misericordia dei tota die, ita quod li, tota die, quod est principium versus secundi in translatione nostra, est finis primi in Hebræo, & in translatione Hieronymi, & est sensus. Quid gloriaris in malitia potens. i. quid gloriaris, eo quod malitiam tuam potenter exercuisti in opere, & in sacerdotum occisione. Misericordia dei tota die. id est, misericordia dei quæ tota die sustinet te in tua, de cuius te traxisse a tanta malitia.*

3 Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua. *In Hebræo & in translatione Hieronymi sic incipit versus iste. Insidias cogitauit lingua tua, tamen non mutatur sententia. Iste, n. Doeg quasi continue insidiabatur Dauid et amicis eius, ipsos Sauli falso accusando, quod erat iniustum.*

4 Sicut nouacula ac. se. do. *Nouacula bene acuta aufert pilos quasi insensibiliter. Doeg autem sic dolositates suas colorabat, quod Saul non percipiebat. Et quia faciebat hoc ex habitu, qui causat delectationem in opere, ut dictum est, ideo sequitur.*

Dilexisti

MORALITER.

1 Quid gloriaris in malitia. Psalmus istum fecit Dauid contra malitiam Doeg, qui adulando Sauli regi, retulit sibi quod Achimelech sacerdos panes & gladium dederat Dauid fugienti, propter quod Saul præcepit sacerdotes cum vxoribus & paruulis occidi 1. Reg. 22. Moraliter autem potest exponi de quolibet adulate, qui relationibus suis excitat aliquem potestatem

ad

ad persequendum innocentem. Igitur contra talem dicitur. Quid gloriaris in malitia. Nam hæc est demonum gloria.

2 Qui potens es in iniquitate. Quæ non est vere potentia, sed impotentia, est enim posse deficere.

3 Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua. i. quasi continue cogitauit cor tuum & lingua tua, ut loqueretur malum.

4 Sicut nouacula ac. se. do. i. cor vulnerantem, sicut nouacula acuta vulnerat carnem.

Tom. 3.

C 3 Dile-

a Dilixisti malitiam, &c. **Caf.** Non deserit malum qui diligit su-
per benignitatem, & si benignitas tangit a nimum, refugit.
b *Præcipi.* * **Baf. & Theod.** Ex eorum metaphora qui sub-
mergunt & suffocant. Id **Doeg** fecit.
* **R. David.** O lingua dolosa vocandi casu.

c *Lingua dolosa.*

† **malum**, ma-
gis quam bo-
num, menda-
cium.
* **Sela supra**
psal. 3.
† **Etiā.**
B **perdidit**, sed frustra,
idem, **Rapaces** lo-
quens ijs qui erant su-
per murum conatus
est.

* **Sela supra**
psal. 3.

d *Propterea deus.*
Caf. De celeri fine
iniqui.

e *Et radicem tuam de*
terra viventium.

† **fortitudinis**
sua.

Augustinus. Radix
nostra charitas est in
terra, vi. vnde radix
huius, id est, voluntas
eradicatur, quia nō est
altius fixa per charita-
tem, sed in petra arida
& sterili. **Ecce Doeg.** i.
motus de quo loquitur titulus, hic enim pulvis quem proj-
cit ventus a facie terræ.

Aug. Radix mali cupiditas, quæ non fructum parit in terra
vi. Vel loquitur de **Antichristo** cuius radix ministri, qui cū
eo nihil habebunt cū sanctis.

f *Videbunt iusti &c.* **Augustinus.** Pro deiectione eius irri-
tio.

a **Aug.** Vtrumque ante te, sed hoc id est malitiam eligis peruerse, quasi leues aquam super
oleum terram super eolum sed cum his inferius cadis.

a **dolum.** Dilixisti malitiam super benignitatem, iniquitatē

b **magis quam loqui æquitatem.** * Dilixisti omnia verba præ-

c **ipitationis, lingua dolosa.** † **Propterea Deus destruet te in**

d **finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radi-**

e **cem tuam de terrā viventium.** * **Videbunt iusti & timebunt,**

f **et super eum ridebunt & dicent.** Ecce homo qui non po-

g **suit Deum adiutorem suum, sed speravit in multi-**

h **tudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanita-**

i **te sua. Ego autem sicut oliua fructifera in domo,**

peratio illius, hic laus contrarię partis. Ecce perfecta demon-

stratio.
i *Oliua fructifera.* **Aug.** Populus Dei oliua, vnde fracti sunt su-
perburamini. Iu dei, & infertus est oleaster de gentibus.

Caf. Oliua fructifera, de cuius germine dominus Christus
effloruit, qui spirituali oleo perunctus est præ cōsorb. suis.
* **Baf. & Theod.** Hoc de se **David** & de **Ezechia** dixit.

Aug.

In F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dilixisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam lo-
qui æquitatem. Et patet litera vsque ibi.
- 2 Dilixisti omnia verba præcipitationis. Id est, verba Saulis qui-
bus precipitantes præcepit sacerdotes occidi, ad qd induxisti.
- 3 Lingua dolo. Vt patet per prædicta.
- 4 Propterea Deus destruet te in finem. Hic consequenter **David**
in ipso propheta prædixit ipso **Doeg** penam dicit: Pro-
pterea Deus destruet te in finem. Licet modo sis potens cū rege.
- 5 Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, &c. Animam de
corpore auferendo, quod fuit impletum in monte **Gelboe**,
vbi **Doeg** iusto Dei iudicio interfecit se, prout dictum fuit
primi Regum ultimo.
- 6 Et radicem tuam de terra viventium. &c. Hoc fuit impletum
quando **David** fecit interfici filium **Doeg**, in quosperabat
mortem suam manere, sicut in quadam radice remanente,
vt dictum fuit 1. Reg. ult. & 2. Reg. 1.
- 7 Videbunt iusti & timebunt, &c. Hic consequenter ponitur
utilitatis consequentia, quia iusti videntes punitionem ini-
quorum, ex hoc magis firmanur in bono, & contemnunt
prosperitatem malorum, & hoc est quod dicitur: Videbunt
iusti, &c. Scilicet, **Doeg** destructionem.
- 8 Et timebunt, &c. Magis offendere deum quam ante.
- 9 Et super eum ridebunt, &c. Contemnentes eius prosperita-
tem præteritam.
- 10 Et dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum &c.

Per

Per bona merita.

- 11 Sed speravit in multitudine diuitiarum suarum, &c. Quas ma-
le acquisiuit **Saul** adulando, & munera ab illis qui habebant
negotium cum rege, male accipiendo.
- 12 Et præualuit, &c. Ad tempus, quia inter seruos Saulis erat
potentissimus, vt habetur primi Regum 22.
- 13 In vanitate sua. Quia prosperitas eius transiuit velut vm-
bra. 14 Ego autem sicut oliua fructifera. Hic consequenter
ostenditur ipsius **David** innocentia, quia propter **Doeg** &
Saulis malitiam nō reliquit suam innocentiam, quod patet
ex hoc, quod **Saul** bis in sua manu tradito bis a morte pe-
percit, vt habetur primi Reg. 24. & 26. & hoc est quod dicit:
Ego autem sicut oliua fructifera, &c. Non est per hoc intelligen-
dum, quo aliqua arbor oliuæ esset iuxta domum dei, quia
præcipitur Deutero. 16. d. Non plantabis lucum iuxta altare do-
mini Dei tui, neque ullam arborem. Sed per oliuam fructiferam,
hic intelligitur oleum quod de fructu oliuæ exprimitur, quo
lucernæ in domo dei replebantur, secundum quod dicitur
Leui. 24. a. Præcipe filiis Israel, vt offerant oleum de lignis oliuarum
purissimum ad concinnandas lucernas. Istarum autem lucernarū
aliquæ ardebant de nocte, & de die, licet plus arderent de
nocte. Est igitur sensus.

Ego autem sicut oliua fructifera in domo dei. Id est, sicut fructus
oliuæ est fomentum luminis continue in domo dei, sic in-
nocentia mea lucebit coram deo, nec extinguetur p **Doeg**
vel **Saulis** aequitiam.

Speraui

MORALITER.

- 2 Dile. om. Id est, ad præcipitandum innocentes.
- 4 Propterea deus destruet eum. Tibi reddens debitam pñam.
- 5 Euellet te. &c. Extrahendo animam a corpore.
- 6 Et radicem tuam de terra vi. &c. Id est, animam tuam quæ
viuificat corpus sicut radix arborem, priuabit te gloria per
æternam damnationem.
- 7 Videbunt iusti. Tuam deiectionem.

Et

- 8 Et timebunt. Deum offendere plus quam antea.
- 9 Et super eum. Applaudentes iustitiæ diuinæ.
- 10 Et dicent, Ecce homo, qui non posuit deum adiutorem suum, &c.
Ideo merito lapsus est ad infernum.
- 11 Sed speravit in multitudine diuitiarum suarum, &c. Ponendo
ibi finem suum.
- 12 Et præualuit in vanitate sua. Ad tempus modicum.
- 14 Ego autem sicut oliua fructifera in domo, &c. Hoc dicit iustus
confidens de bonitate diuina.

Confitebor

2 In aeternum & in seculum seculi. Augustinus. Quod dixit in aeternum repetit in seculum seculi ut repetendo confirmet quam fundatus est in amore regni coelo-

a Illa Doeg in diuinis. **b** Aug. non ad terrena adipiscenda, sed aeterna. **c** Duratur. **d** Pro idest. **e** Laudabo. **f** Quod dixit in aeternum repetit. **g** Et. **h** Quia tunc saluabor, non enim praeperus. **i** Rem nominis tui quod est Iesus scilicet quod tunc saluabor. **j** Aug. Inuicem est nomen, sed non nisi gustanti, amarum vero seculum. **k** Sed non in conspectu impiorum, qui non gaudent amando. **l** Quia tunc saluabor, non enim praeperus. **m** Rem nominis tui quod est Iesus scilicet quod tunc saluabor. **n** Aug. Inuicem est nomen, sed non nisi gustanti, amarum vero seculum. **o** Sed non in conspectu impiorum, qui non gaudent amando.

D **b** Fecisti & expectabo nomen tuum. Augustinus. Praedicta scilicet, quod sim oliua quod speraui in misericordia in eternum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Speraui in misericordia Dei in aeternum, &c. Id est, non tantum in vita praesenti, sed etiam in futura, ideo subditur. **2** Confitebor tibi in seculum. Confessione laudis. **3** Quia fecisti. Mihi misericordiam in praesenti. **4** Et expectabo nomen tuum. In futura retributione iustorum. **5** Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. Qui laudant continue

MORALITER.

2 Confitebor tibi in seculum. Confessione laudis.

Quia

continue nomen tuum, sed in conspectu iniquorum non est bonum, qui frequenter verbis & factis blasphemant ipsum.

Moraliter autem potest exponi psalmus iste de quolibet iniquo detractore, qui per detractiones & adulationes suas excitat aliquem potentem ad innocentem persecutionem, pro quo consequitur finaliter poenam eternam, & cum hoc aliquando temporalem, & ad hoc consideratis praedictis potest de facili applicari litera huius psalmi.

3 Quia fecisti. Misericordiam mihi.

4 Et expectabo nomen tuum. In retributione iustorum.

E

ADDITIO.

In Psal. 51. Quid gloriaris, ubi dicitur in postilla. Circa primum dicit.

Liteta hebraica sic habet: Quid gloriaris in malitia o potens misericordia Dei tota die: quod sic exponit Abenhazra, & bene, ut

GLOSSA ORDINARIA.

2 In finem pro &c. Cass. Intellectus David prophetae quem habuit de Amalechitis qui vastauerunt Sicelech, per quos intellexit membra Antichristi vastatura ecclesia quae hic confutatur. Supra idem Psal. de incarnatione domini. hic de aduentu iudicij.

† vide psal. 4. † pro mahalath super mahalath instru mentum musicum quod interpretatur chorus, congregatio, hae reditas, siue infirmitas.

Augustinus. Vel pro mahalath, id est, patiente vel dolente quae est ecclesia, pro qua increpantur hic homines inter quos gemit. Consolatio in fine Psal. mi ostenditur.

Hebr. De Gog & Magog Saracenis & Turcis intelligunt. Basil. & Theod. Pro Amalech Theodotion, pro Chora. Aquila, Tripudia, Psalmus in Rapfacem cuius excidium fuit Israel, tripudium, & additur in finem quae vaticinatio affe-

† Vel pro Mahalath, id est, parturiente alias pariente vel dolente quae est ecclesia. † Lingens terram.

† In finem, † pro † Amalech intellectus David.

PSALMVS LII.

a Et si in ore non audet.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

quata est finem.

PSALMVS LII.

b Dixit insipiens, August. Incepatio malorum. Aug. Insipiens, ois qui male viuit. Qui enim putat ei placere mala, non eum putat Deum. Vel qui dicit eum oibus

parcere. Vel insipies Iudaeus dixit de Christo, non est Deus. † Mahalath. Idem hodie mali. Vel cui supradictum est existimasti inique, quod ero tui similis: ille dicit, non est Deus.

† imprudens.

* Basil. In Deum eorum lingua exerta est. Non potuerunt digressum de manu mea quisque locum suum eripere, quando eripit dominus Ierusalem. At vlla iniqua causa impietatis.

* Arnob. Iudaei de Christo dno dixerunt, non est deus.

4 Reg. 18.

Deus

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LII.

Dixit insipiens. Huic Psal. in Hebraeo praemittitur talis titulus, Ad victoriam super mahalath eruditio David. Et dicit aliqui Hebraei, quod mahalath est hic nomen instrumenti musici, cui appropriabatur cantus huius Psal. Alij autem dicunt, quod signat chorum, & hoc modo accipit Hieron. in translatione sua, ubi ponit tale titulum, Victori per chorum eruditio David: secundum ergo hanc significationem, quam credo veriore, sensus huius tituli est quod David fecit hunc Psalmum decantandum a choro Levitarum eum quodam conatu victoriae sicut supra frequenter est expositum. In aliquibus Bibliis titulo praedicto additur pro Amalech: Sed hoc est falsum, quia Hebraeus & Hieron. non habent. nec Psal. iste fuit factus contra Amalech, ut videbitur in processu. Sciendum ergo quod Psalmus tertiusdecimus est multum similis isti in sententia & verbis, ut patet intuenti propter quod dicit Ra. Sa. quod David fecit hunc Psal. contra Titum, qui destruxit templum secundum, & populum Iudaicum partim interfecit, & partim captiuauit, sicut fecerat Psal. 13. contra Nabuchodonosor regem Babylonis, qui primum templum destruxit

& populum captiuauit. Dicit etiam Ra. Sa. quod in aduentu Messiae templum reaedificabitur, & Iudaei per orbem dispersi ibi in momento congregabuntur: Sed hoc est falsum & erroneum, ut supra dictum est frequenter: propter quod Ps. iste, potest exponi de afflictione Iudeorum per regnum Graecorum, a quo multi Iudaei fuerunt interfecti, & multi captiuati, & maxime tempore Antiochi illustris, propter cuius tyrannidem Iudaei qui remanserant in terra fugerunt ad montes, & ad alia loca, relinquentes omnia quae habebant in ciuitatibus & villis, ut habetur 1. Machab. 2. Ab hac autem miseria seu captiuitate fuerunt subleuati per Machabaeos qui ciuitatem & templum recuperauerunt, & infideles de Iudaea finibus eiecerunt, quod praeniciens David in spiritu fecit hunc Psal. qui diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur Graecorum & specialiter Antiochi malitia, secundo examinatio diuina, ibi: Deus de celo prospexit: tertio debita poena, ibi: Nonne scient. & quarto liberatio populi ex Dei misericordia, ibi: Quis dabit. Circa primum dicitur.

Dixit insipi. Id est, Antiochus.

2 Non est Deus. Quia cultum veri dei amouit de Ierusalem & ciuitatibus Iudaeae, & idolum posuit super altare dei, ut habetur 1. Machab. 1. & sic falso & verbo negabat verum deum.

Corrupti

MORALITER.

1 Dixit insipiens in corde suo, &c. Psalmum istum literaliter exposui de Antiocho illustri, qui posuit idolum abominandum in templo Dei, ut habetur 1. Machab. 1. Moraliter autem potest exponi de

ni de quolibet blasphemo de quo potest dici. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. nam blasphemus de Deo dicit illud quod non potest stare cum vera deitate, ut quod sit latro vel aliquid huiusmodi, & sic negat eum ore, & per consequens corde, nam ex abundantia cordis os loquitur, Matth. 12.

Tom. 3.

C 4

Corrupti

A *Deus de. Caff.* Vel de celo, id est, per sanctas animas admonuit, ut videat, & cat.

B *Filius ho.* *Ba-* filius, & Theodoretus. Filii hominum Affrui, qui trepidauerunt Angelo percutiente cum a Iudæis non immineret terror.

C *Si est, & cat. Caff.* Aut si non intelligit. Si scilicet est, requiritur intelligere deum.

D *Omnis decli. & c.* Caffiodor. Congruus ordo. Prius declinant, tunc inutiles inde non est, qui faciat bonum.

E *Castrametis contra te, (adest exactio- nis tui, & op- pugnatis re-*

H *Hilarius.* Natura solus Deus bonus, & immutabilis: multi autem, ut Abel Abraham & similis Moyses, & Petrus ex bonis licet mutatione aliquando fenserint, sed hic loquitur de malis inutilibus, &

A *Cur ita? Quia vel, & ideo. Ab omni via rationis. b Quod deterius. c Omnes, qui dicunt. Non est deus.*

C *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus.*

A *non est, qui faciat bonum. Deus de celo prospexit super*

B *filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens*

D *Deum. Omnes declinauerunt, simul et inutiles facti sunt,*

E *non est, qui faciat bonum non est usque ad unum. Non-*

N *ne scient omnes, quæ operantur iniquitatem, qui deo-*

R *ant plebem meam, ut cibum panis? Deum non inuocau-*

R *upt illac trepidauerunt timore, ubi non fuit timor. Quo-*

N *iam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent:*

G *Ossa eorum, qui hominibus placent. Caff. Boni sibi displicent, dum carnem castigant: placent mali.*

B *asilus, & Theodoretus. Aquila, & Symmachus Deus dissipauit*

corruptis ex quibus ne- D- minem excipit dicens usque ad unum.

E *Nonne scient. Caffio.* Communitio malorum per finem.

A *ugustinus.* Minatur illis, qui loquitur pro parturiente. Quasi dicat. Nonne inquam hi omnes scient, quoniam Deus vere est. Scient utique pœnarum experimento: Sed merito hoc eis, quia.

D *Deum non inuoca-*

A *ugustinus.* Conso-

L *atur gementes, ne pro-*

S *perantes imitentur,*

Q *uia Deum non in-*

V *nde cito peri-*

T *uri sunt. consolatio*

F *idelium.*

G *Ossa eorum, qui hominibus placent. Caff. Boni sibi displicent, dum carnem castigant: placent mali.*

B *asilus, & Theodoretus. Aquila, & Symmachus Deus dissipauit*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Corrupti sunt.* Peccato luxurie. Græci enim erant luxuriosi, & de Antiocho nobili, qui fuit figura Antichristi, dicitur specialiter Dan. 11 f. *Et erit in concupiscentiis seminarum.*

2 *Et abominabiles facti.* Peccato idololatriæ, quod vocatur abominatio frequenter in scriptura, & de Antiocho dicitur Mach. 1. *quod edificauit abominandum idolum super altare Dei.*

3 *Non est, qui faciat.* Scilicet meritum, quod fieri non potest sine fide, & charitate, licet aliquando facerent aliquid bonum de genere. Non est usque ad unum, hoc non est in Hebræo, nec in translatione Hiero. sed infra ponitur ubi exponetur.

4 *Deus de celo.* Hic consequenter ponitur examinatio malitiae cum dicitur. *Deus de celo prospexit super filios hominum.* quia nihil penitus latet ipsum, & hoc specialiter dicitur contra illos qui negabant diuinam providentiam se extendere ad actus humanos.

5 *Ut videat si est intell.* Per veram cognitionem.

6 *Aut require. Deum.* Per bonam operationem. Quales autem inueni fuerint subditur.

7 *Omnis declinauerunt.* A rectitudine iustitiæ.

8 *Simul inutiles facti sunt.* Id est, inepti ad consecutionem vitæ beatæ, sicut medicina dicitur inutilis, quæ est inepta ad consecutionem sanitatis.

9 *Non est, qui facit.* Exponatur ut supra.

10 *Non est usque ad unum.* Quod dupliciter exponitur. Vno modo inclusiue, ut sit sensus, quod nec vnus talis reperitur in eis, scilicet in hominibus Antiochi, quia sine fide impossibile est placere Deo Heb. 11 a. Alio modo exclusiue, ut sit sensus in omnibus populis non est, nisi vnus, qui de deo habeat legem veram, & cultum, scilicet populus Iudaicus cui data fuit lex in monte Sinai, de qua datione dicitur inf. Ps. 146 a. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non mani. eis.*

11 *Nonne scient.* Hic consequenter ponitur determinatio pœnæ debitæ cum dicitur, *Nonne scient, & c.* Quidam ipsi scient. De iustitiam

sticiam per pœnæ infligendæ experientiam, unde in persona talium dicitur Sap. 5. b. *Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & c.* Et subditur postea: *Talia dixerunt hi, qui in inferno positi sunt.*

12 *Qui deuorant plebem meam, & c.* Id est, ita delectantur in spoliatione, & occisione innocentum, ac si comederent bonum cibum.

13 *Deum non inuocauerunt.* Quia non crediderunt in eum, propter quod dicitur, Rom. 10. c. *Quomodo inuocabunt eum, in quem non crediderunt?*

14 *Illic trepidauerunt, & c.* Secundum quod scribitur Pro. 28. d. *Fugit impius nemine persequente.* propter enim mala, quæ fecerunt, timent in omni loco sibi insidiari, & in omni cibo impotionari. Propter quod dicit Boetius tertio de consolatione de Dionysio tyranno, qui propter mala, quæ fecerat, erat in continuo timore sortis suæ periculorum expertus tyrannus regni, metus pendentis super verticem gladii terrore simulauit. Cum enim quidam amicus suus diceret eum felicem, fecit eum sedere in solio regali & optima cibaria fecit apponi, & super caput pedentis gladium acutissimum tenui filio appendi, quem prospiciens ille, qui sedebat, nullo modo comedere poterat, sed præ timore timebat, & pallescebat: Tunc dixit ei Dionysius: *Quomodo dicis me felicem, qui continue sum in tali statu quali tu es modo?*

15 *Quoniam Deus dissipauit ossa eorum.* Id est virtutem eorum. Qui hominibus placent, sicut sunt vane gloriosi, applausu hominum, & adulationibus delectati, de diuino beneplacito non curantes. In Hebræo, habetur: *Deus dispersit ossa obsidentium te, & in translatione Hierony. Circumdantium te, & id est, & refertur ad Antiochum, & eius exercitum, qui obsederunt, & destruxerunt ciuitates Iudææ: Sed ipsi postea fuerunt fugati, & de bellati a Machabæis, & Antiochus miserabiliter mortuus fuit in montibus. Cadens. n. de curru habuit ossa collisa, & tandem miserabiliter mortuus est, ut habetur. 2. Mach. 9. d.*

I *Confusi*

non remanet dedecus culpe sine decore iustitiæ, ideo sequitur.

11 *Nonne scient omnes, qui operantur iniquitatem.* Quasi dicat inne scient per punitionis experientiam, quando pœna oculos eorum aperiet, quos modo clausit culpa.

12 *Qui deuorant plebem meam.* Auferentes eius substantiam.

13 *Deum non inuocauerunt.* Per pœnitentiam

14 *Illic trepidauerunt, & c.* Reformidantes tantum mala presentis vitæ, quæ non sunt timenda cum sint patientibus merito rati, sed mala vitæ futuræ sunt timenda, ideo sequitur.

15 *Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent.* Id est tyrannis, & isti sunt eorum satellites, ut eis placeant bona pauperum rapientes, & robur eorum, quod per ossa delinquatur, in inferno punientur.

Confusi

MORALITER.

1 *Corrupti sunt.* Omnes tali corruptione peccati contra deum quod est pessimum.

2 *Et abominabiles facti sunt.* Deo, & angelis sanctis, & hominibus bonis.

3 *Non est, qui faciat bonum.* Scilicet de numero talium. Et quoniam sic audacter peccant, ac si Deus non viderent, Sequitur.

4 *Deus de celo prospexit.* Nam omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, Heb. 4. d.

5 *Ut videat si est intelligens, aut requi. Deum.* Scilicet in talibus blasphemis, ideo subditur.

10 *Non est usque ad unum.* Id est, non est vnus. Et quoniam non

G dissipauit ossa eorum
A qui castra aduersum
 me sunt metati.

*** Theodoretus.**
† In auertendo. **B** Non erraret si quis di-
 ceret Rapsacem ho-
† Populi sui. minibus Assyriis pla-
 cere voluisse blasphe-
C mando Deum.

a Confusi sunt. **Caſſ.** Id est confundentur, quia a regno Dei
 separa-

a Quia & locum perdiderunt pro quo occiderunt Christum vt legatur de Iudæis ad litteram.
b Sed o vos ituri. Nonne hic solus cui dixistis. Non est Deus.
a Confusi sunt quoniam Deus spreuit eos. **Quis dabit ex**

b Sion salutare Israel, **†** Cum conuerterit Deus captiuitatem

a Quia hoc intelliget. **b** Populus Christianus. **c** Cui maior seruiet. **d** In futuro
 quia ipse cognosceret. **e** Quia ipse idem factus.

† plebis suæ exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

separabuntur; vt gene D
 raliter legatur de om-
 nibus malis, sed Israel
 saluabitur.
b Quis dabit ex, &c. **E**
Aug. Salus autem par-
 turienti ecclesie.
*** Bas. & Theod.** Cum
 decem trib. redirent,

fic Apostolus, gaudeamus cum gaudentibus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Confusi sunt, &c. Intantū. n. ferebat Antiochus ex languore
 a Deo immisso, quod eius fetore exercitus grauabat, vt ibi-
 dem habetur q. erat maxima confusio sibi, & toti exercitui.
- 2 Quis dabit ex Sion, &c. Hic consequenter describitur popu-
 li liberatio ex Dei misericordia. Et loquitur Dauid per mo-
 dum optantis, ad exprimendum desiderium huius liberatio-
 nis dicens. Quis dabit ex Sion. i. ex habitantibus seu ministran-
 tibus in templo, quod erat in monte Sion.
- 3 Salutare Israel. i. remedium contra Antiochū, & eius exer-
 citum. Et hoc fuit adimpletum, quando dominus dedit con-
 stantiam & audaciam Mathathie, & filijs eius ad pugnandum
 pro populo: qui Mathathias fuit sacerdos ministrans in tem-
 plo, &

plo, & transiit in Ierusalem, vt habetur. 1. Mach. 2.

4 Cum con. de. ca. pl. & c. Inductam per Antiochum.

5 Exultabit Iacob & lætabit. &c. Quod factum fuit, quando Iu-
 das Machabæus, & populus qui erat cum eo, recuperata ciui-
 tate mundauerunt templum, reedificantes altare, & super il-
 lud offerentes cum gaudio magno, vt habetur 1. Mach. 4. vn-
 de ibidem dicitur. Facta est letitia in populo magna valde.

Moraliter. Aut potest exponi psalmus iste de quolibet pec-
 catore in malis suis obstinato, qui licet confiteatur Deū ver-
 bis negat tñ factis, secundum illud Apostoli ad Tit. 1. d. Conf-
 tentur se nosse Deum, factis autem negant. Cuius malitiam Deus
 examinat & punit, & innocentē de manu eius eripit. Et huic
 sententię de facili consideratis prædictis p̄t litera applicari.

MORALITER.

- 1 Confusi sunt, &c. Extrema confusione.
- † Quoniam Deus spreuit eos. A consortio sanctorum eiciens ip-
 sos. Et quoniam hoc est valde formidandum, ideo subditur
 vox iustorum.

Quis

2 Quis dabit ex Sion. i. ex cēlo vbi est Dei clara visio, & respō-
 detur.

4 Cum conuerterit Deus captiuitatem Iacob. Scilicet per aduentū
 saluatoris, quod impletum fuit per liberationem patrum in
 limbo detentorum.

ADDITIO I.

In psalmo 52. Dixit insipiens. vbi dicitur in postilla. Propter
 quod psalmus iste.

Psalmus iste magis proprie potest exponi præsupposita ve-
 ritate fidei de Antichristo, & de afflictione fidelium p̄ ipsius
 tyrannicā potestātē, cuius Antichristi figura fuit Antiochus
 prout cōiter tenet a qua afflictione maxima liberādi sunt p̄
 Ch̄m. Ad qđ attendēdū est, qđ sicut in psal. 13. (qui pro ma-
 iori parte assimilatur huic) agitur de Iudæo Christum in p̄-
 sona continentē (qua ratione de ipso Iudæo proprie di-
 citur. Dixit insipiens in corde suo non est Deus prout in ad-
 ditione super eundem psal. fuit ostensum) sic in hoc psal.
 agitur de Antichristo, cuius principalis & propria nequitia
 consistit in negando Christum esse Deum: & sic proprie de
 ipso posset dici: Dixit insipiens in corde suo non est Deus. Nam li-
 cet Antichristus in ore suo verum Deum profiteatur esse in
 mundo, cum legem pentateuch. mafferat veram esse: cuius
 legis cērimonialia, & iudicialia & huiusmodi restaurare at-
 tentabit, vt doctores communiter dicunt in qua lege mani-
 festa sunt testimonia de Deo: nihilominus tamen in corde
 Deum negat verum negando Christum esse verum Deum
 eo modo quo supra fuit expositum in prædicta additione.
 Vnde isti duo psal. adinuicem correspondent sicut primum
 & vltimum vnius rei. Nam sicut persecutio Iudæorū facta in
 capite Christo fuit prima, & principalis inter omnes eccle-
 się persecutiones, sic persecutio Antichristi est vltima & ma-
 xime principalis inter persecutiones ecclesie in Ch̄i mem-
 bris ppetratas. Et ideo iste psalmus distinguendus est & ex-
 ponendus sicut compar. suus scilicet. 13. exceptis duob. ver-
 sibus qui non ponuntur eo modo in vtroque psal. scilicet qđ
 vbi dicitur in primo. Quoniam dominus in generatione iusta est,
 consilium inopis confudisti, quoniam Deus spes eius est In hoc psal-
 mo legitur. Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus pla-
 cent: confusi sunt. Quoniam Deus spreuit eos. Primus versus fuit ex-
 positus in additione sup̄ prædictū psalmū applicando illa uer-
 ba proprie ad Iudæos, qđ cōsilia Christi inopis cōtemperūt,
 vide ibi. Sed uersus contentus in hoc psalmo scilicet. Quoniam
 Deus

Deus dissipauit. proprie applicatur impijs adherentibus Anti-
 christo, quorum ossa, scilicet membra erunt dissipata, quia se-
 parata a regno Dei & etiam inter se contracta in contrariū
 membrorum Christi, cuius os nemo confregit, vt in episto-
 la ad 2. Tes. 2. b. vnde quia hæc persecutio vltima terminatur
 in separatione perfecta membrorum Christi a diabolo, &
 Antichristo, & eorum membris. Idcirco postquā hic psalmi
 ista dixit de reprobis quoniam Deus dissipauit ossa eorū qui
 hominibus placent scilicet Antichristi & sequaciū eius, qui
 hoibus placebunt largiēdo eis bona tēporalia de quibus dicit
 Quoniam Deus dissipauit. Id est, spreuit eos: statim subiunxit, de
 electis: Quis dabit ex Sion salutare Israel, &c. iuxta illud Matth.
 25. d. ibunt in vitā eternam. & sic cōfundit manifeste insipiens
 f. Antichristus, qđ dicebat in corde suo: Non est Deus, &c. Quæ
 quidē verba. f. Quis dabit ex Sion, &c. & cū auerterit dominus
 captiuitatem plebis suę quæ in vtroque psal. finaliter conti-
 nentur, denotant salutem vniuersalem fidelium, prout fuit
 in passione Ch̄i secundam sufficientiam & erit in aduentu
 secundo quantum ad omnes electos quod non proprie pōt
 dici de liberatione a captiuitate Babylonica nec de oppres-
 sione Antiochi, cum in vtraque populus Israeliticus erat dis-
 persus per orbem, & sic tales liberationes non erant vniuer-
 sales. Cētera autem contenta in hoc psalmo faciliter applicā-
 tur proposito ex his quę dicuntur in postilla, & etiam in ad-
 ditione supradicta mutatis mutandis, &c.

ADDITIO II.

In eodem psal. vbi dicitur in postilla. Non est qui faciat bonū.

Veritas Hebraica in hoc loco sic habet: Non est qui faciat
 bonum, nec etiam vnus cuius sensus est, nam licet etiam in
 tempore Antichristi aliqui boni erunt, quia tamen erunt
 pauci numero, vt Mat. 24. idcirco in nihilum reputantur iux-
 ta Philosophum in 2. Phys. quod modicum est, quasi nihil
 reputatur.

R E P L I C A. Circa psal. Dixit insipiens. ostendit Burgen.
 suam insipientiam, sicut supra circa psal. eiusdem principij,
 & ibi vide correctionem.

GLOSSA ORDINARIA.

A a Ziphai. Hier. Augi. Florentes interpretantur. Et significat illos qui hic florent in presenti, & quasi virent copia temporalium, quorum gloria est vt flos feni, quod hodie floret & cras in cibarium mittitur. Inter quos latet Dauid, idest, sancti quorum vita abscondita est cum Christo in Deo, inter quos sunt viles & absconditi.

Col. 3.2. Augi. Monet in aduersis Deum laudare.

† vide psal. 4. & 13.

- & dixissent ad Saul.

B † libera. Basilus & Theod. Ziphai simulantes cum Dauid amicitiam, cum detexerunt Sauli, parato eum comprehendere, nisi Philistinorum incursionibus fuisset auersus, a quo Dauid liberatus, huc Psalmum cecinit.

*** Hilarius.** Ziphai q Hebraice sunt asperitiones oris designant proditores q labijs honorant populumque Iudaicum vt Dauid qui proditus orat periclitans psallit patiens odia gratulatur, Christum dominum cui vt Dauidi psalmus conuenit.

PSALMVS LIII.

D **Eus in nomine.** Aug. Inter Ziphæos orat. Augustinus, Hieron. Hic salua in nomine, post non timeo

timeo iudicari in virtute.

Aug. Deus in nomine, verba ecclesie latentis inter Ziphæos, cuius bona intus est, & merces occulta, alij alijs petunt librari, ego in tuo nomine.

* Basil. & Theod. Sic Apostoli in nomine Domini dicebant. Surge & ambula.

c Deus exau. Cass. Item Deus, nomine potentie, repetit ne taret auxilium.

d Percipe. Aug. Ziphæi ea etsi audiunt non tam intelligunt qui non nisi temporalia nouerunt.

e Alieni. Aug. Ziphæi viculus erat qui pertinebat ad tribum Iuda, vnde Ziphæi.

* Basil. & Theodo. Ignorant tuam providentiam.

f Ecce e. Cass. Diapsalmus. Quid tibi & Ziphæis faciat Deus vnde soluit laudes.

g Adiuuat. Aug. Qd ipsi nesciunt inter quos lateo, sed hoc quod me adiuuat vt

derent, si Deum ante oculos ponerent.

Cass. Adiuuat laborantem ferre quæ ingerunt.

Aug. Adiuuat & susceptor est. Ita q, auertit mala inimicis disperditq; in virtute sua, eos qui florēt in felicitate seculi.

h Auerte mala inimicis. Aug. Vel, auerte pro conuertendis precatur, & hæc est hostia quam pro liberatione soluit.

† Auerte

NICOLAUS DE LYRA.
PSALM. LIII.

D **Eus in nomine tuo.** Huic psalmo præponitur talis titulus in Hebræo. *Ad victoriam in organis eruditio Dauid quando vicerunt Ziphæi, & dixerunt Sauli: nonne Dauid absconditus est apud nos, Vt habetur 1. Reg. 23. & 26.* Quamuis enim essent de tribu Iuda sicut & Dauid, tamen in fauorem regis voluerunt eum tradere in manus eius, & sic ex hoc titulo patet autor & materia huius Psalmi in generali. Per hoc autem quod dicitur, in organis, signatur quod cantus huius psalmi appropriatus erat huic instrumento musico, quod dicitur organa; Titulus etiam consimilis ponitur in translatione Hiero. sed ponitur ibi psalmus, scilicet cantus pro instrumento, sicut dictum fuit supra psal. 4. Diuiditur autem iste psalmus in duas partes, quia primò Dauid ponit suam deprecationem. Secundo vt sit magis exaudibilis, facit Deo votum seu promissionem, ibi: *Voluntariè*, Circa primum dicit,

1 **Deus in nomine tuo.** Idest, in virtute nominis tui a me inuocari.

2 **Sal. me fac.** A Ziphæis mihi insidiantibus, & Saule & viris eius

eius me persequentibus.

3 **Et in virtute tua.** Id est pro me conseruans meam innocentiam, & puniens eorum malitiam.

4 **Deus exaudi orationem meam.** Per condescensum tuæ saluationis.

5 **Auribus percipe verba oris mei.** Loquitur de Deo more hominis, qui inclinat aurem ad petitionem, quam vult exaudire.

6 **Quoniam alieni insurrexerunt in me.** i. Ziphæi volentes me prodere, & in hoc alienati sunt a me, quamuis sint de tribu mea.

7 **Et fortes quæsierunt animam meam.** Id est Saul rex, & exercitus eius.

8 **Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum.** Quia Dei timore postposito quærunt me innocentem interficere.

9 **Ecce enim Deus adiu.** Idest spero quod me adiuuabit in hac tribulatione.

10 **Et dominus susceptor est anima.** Idest, conseruator vite mee.

11 **Auerge mala inimicis meis.** i. auerte a me mala ab inimicis contra me cogitata & conuerte super eorum capita secundum quod dicitur Prou. 1. 2. In insidijs suis capiuntur iniqui.

Et in

MORALITER.

1 **Deus in nomine tuo.** Psalmus iste secundum literalem sensum est oratio Dauid contra malitiam Ziphæorum, ipsum in manus Saulis tradere volentium.

Moraliter autem est oratio innocentis per malorum relationem patientis persecutionem & deuote liberari petentis dicens: *Deus in nomine tuo.* Quod fideliter inuoco.

2 **Saluum me fac.** Ab iniustæ persecutionis malo.

3 **Et in virtute tua in me.** Idest, pro me innocentiam meam declarando.

4 **Deus exaudi orationem meam & c.** Præbendo mihi tuam consolationem.

Quoniam

6 **Quoniam alieni.** A veritate.

† **Insurrexerunt aduersum me.** Falsis accusatoribus me diffamantes inique.

7 **Et fortes quæsierunt animam meam.** Ad eorum accusationem iniquam.

8 **Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum.** Nam in mortali peccato est auersio a Deo, Sed quoniam Deus in tentatione facit prouentum, sequitur.

9 **Ecce enim Deus adiuuat me, & dominus susceptor, & c. Auerte mala inimicis meis.** Et loquitur de malis poenæ quæ bene posunt optari peccatoribus per iustitiæ zelum, & vt vexatio det eis intellectum: Et quoniam ex hoc Deo gratiæ debentur, ideo subditur.

† Voluntariè

Auerte mala ab inimicis meis. Et disperde illos.

Cas. A priore intentione, ponendo in veritate tua, id est vt ad veritatē tuam veniant.

a In veritate. Augustinus. Vel secundum aliam litteram in virtute per-

B de quos in tua infirmitate tolerasti.

a Aug. Florent falsis bonis, pereunt veris bonis.

a inimicis meis, & in veritate tua disperde illos.

b **a** **†** Sacrificium laudis, non pecora.

sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quoniam

a **†** Aug. Nil melius nomine tuo inuenio.

bonum est. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me: &

c super inimicos meos respexit oculus meus.

a Florentes.

b Mente rapta ad Deum videt, quod omnis flos vt fornum.

c Despe. * R. Kimhi. Despexit p respexit vt sit aposiopesis.

b Voluntarie sacrificabo.

Augustinus.

1 Quia propter se, **†** 2o. 9. 3. c. pre

2 non propter aliud

quod ab eo velim.

3 Qui propter aliud

laudat, ex necessitate

laudat, si illud ha

beret non laudaret.

Mihi autem, & quae

dedit propter dan-

tem placent. **E**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et in veritate tua disperde illos. Ita quod non possint perficere quod cogitant contra me, sicut veraciter promissisti innocentiam conseruare.

2 Voluntarie sacrificabo tibi. Hic consequenter David Deo promissionem facit, vt sua deprecatio sit magis exaudibilis, dicens: Voluntarie sacrificabo tibi sacrificium laudis. Et etiam sacrificium legis, quando potero ad locū diuini cultus accedere quia pro tunc non poterat, eo quod exul & fugitiuus erat.

3 Et confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est. Id est, confitebor

fittebor nomini tuo domine confessione laudis bonitatem quam mihi exhibuisti.

4 Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. De preterito, ex quo spero, quod sic fiet de futuro, & ideo subditur.

5 Et super inimicos meos despexit oculus meus. Id est, pro nihilo computauit eorum insidias contra me, confidens de tua bonitate, non de meis meritis, vel virtute.

Moraliter autem potest exponi psalmus iste contra reprobos pessimos excitantes potētes contra innocentes, quorum insidias innocentes euadunt ex diuina bonitate.

MORALITER.

2 Voluntarie sacrificabo tibi. Sacrificium laudis.

Quoniam

ADDITIO.

In Psal. 53. Deus in nomine tuo. Vbi dicitur in postilla: Et super inimicos meos despexit oculus meus.

4 Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. De peccato preterito, & sic spero, quod sic facies in futuro, ideo subditur. Et super inimicos meos despexit oculus meus.

In Hebræo habetur: Et super inimicos meos respexit oculus meus: Quod intelligendum est eo modo quo dicitur. Letabitur iustus cum viderit vindictam, &c.

GLOSSA ORDINARIA.

a In finem in carminibus. Aug. Intellectus. Magna cura debet intelligere ecclesia, in quo malo nūc est, vnde liberari optat. Plangit inter mala seculi quæ intelligit, alius non intelligit, quia hæc regio non est gaudij, sed mœroris.

Augustinus. In hoc

psalmo ecclesia lo-

quitur, vel in perso-

na sua, vel Christi,

Quando in sua, lo-

quitur vt homo pu-

illanmis in tempe-

state, dum fluctuat

& mergitur, clamat

ad Iesum, decernēs

in sua infirmitate a tot scandalis se separari, ne & illis non

proiit, & sibi noceat, ad similitudinem David qui pro mole-

stis ciuium fugit in solitudinem.

Cas. Quando verò in persona Christi, integra proprietas

seruatis forme in Christo describitur, vt detur nobis humili-

tatis exemplum.

Tertius psal. q de passione & resurrectione latius tractat.

* Basil.

a **†** Christum, vel consummationem futuram.

laudandus Deus, siue erudiat aduersis siue consoletur iustis.

† Aug. Vel in hymnis, id est, laudibus, quia semper

laudandus Deus, siue erudiat aduersis siue consoletur iustis.

† In finem in carminibus vel hymnis intellectus David.

PSALMVS LIII.

a **†** Aug. Verba tribulati, optantis liberari.

b **†** Post.

Exaudi Deus orationem meam, et ne respexeris,

eius qui in alio psal. dicit, Si sumpsero pennas meas diluculo.

PSALMVS LIII.

b Exaudi Deus orationem meam. Cassiod. Oratio, præmissa contra mala, vel fluctus seculi.

c Ne despexeris. depre. Cassiod. Si enim Deus dat temporalia alicui petenti: eius tamen oratio ei non est accepta, quia caret debito fine.

† Contri-

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS LIII.

Exaudi Deus orationem meam. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo: Ad victoriā in organis eruditio David.

Et est sensus quod David eruditus a domino fecit hunc psalmū ad eruditionem aliorum: qui psalmus decantandus est in organis cū quodam conatu victoriæ, sicut frequenter expositum est supra. Titulus autem

Hiero. est eiusdem sententiæ licet aliquantulū differat in littera quæ talis est: Victori in psalmis eruditio David. De materia vero huius psalmi varie dicitur, sed illud quod mihi videtur probabilius, & magis consonum

consonum litteræ est, quod David fecit hunc psalmū, gratias agens Deo, quando fugiens de Ceila saluatus fuit de manibus Saulis, qui volebat eum in Ceila obsidere, & de manibus populi Ceila, qui disponebat eum Sauli tradere, vt habetur. 1. Reg. 23. cum tamen saluasset populū illū de manibus Philistinorum, vt habetur ibidem. Igitur iste psal. diuiditur in tres partes, quia primo David orando suum periculum exprimit, secundo Ceila populū arguit ibi: Præcipita domine. Tertio circa se diuinum beneficium recollit, ibi: Ego autem. Circa primum, Dei auxilium inuocat dicens.

1 Exaudi Deus orationem meam. Et quater eandem sententiā replicat sub aliis verbis, ad ostendendum magnum affectum suæ orationis. Secundo causam allegat dicens.

† Contri-

MORALITER.

1 Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam &c. Psalmus iste secundum litteralem sensum est oratio David quando fugiens de Ceila saluatus fuit a Saule persequente, & Ceilitis volentibus eum Sauli tradere primi Regum 23.

Mystice vero potest exponi, vt sit oratio ecclesiæ persecutionem

cutionem Iudæorū in ecclesia primitiua sustinentis, vt habetur Act. 8. & 9. Et primo ponitur eius oratio deuota, cū dicit, Exaudi Deus orationem, &c. Hæc enim sententia quater ponitur in hoc versu, ad designandum quatuor orationis species, quæ sunt obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, vt habetur 1. Tim. 2. Hic autem quatuor modis legitur orasse ecclesia primitiua.

† Contri-

G a *Contristatus*. * Basil. & Theodor. Symmachus sic reddidit. Deiectus sum, cum mecum ipse loquerer, & confusus sum a voce inimici a perturbatione impij. *ad Rom. xxi* scriptura assiduam meditationem vocat.
b *In exercitatione*, & c. Augustinus. Omnis malus viuit, vel ut corrigatur, vel ut per eum bonus exerceatur.

† orationem

Cassiodorus. In exercitatione. Vno nomine vita Christi exponitur, qui nullo otio ab incepto remissus est, in quo tristis quia perfidi non referunt fructum.

c *Conturbatus sum a voce inimici*. August. In ipsa pugna, dum & inimicos vult diligere, & abundante malitia incipit odifese, & ita incipit in fluctibus mergi.

† doluit in medio mei

Hieron. Conturbatus. Vel, conturbatus sum a voce inimici. Qui me Samaritanum, & demonum habentem dicebant.

I. an. 8. f. 7 q. c. aduersitas

† 7. q. 1. c. a. l. ueritas

d *Declinauerunt*.

* Basil. & Theodor. Magis dilucidè Symmachus. Quoniam irruerunt contra me ad impietatem, & in ira aduersati sunt mihi.

e *Cor meum conturbatum*. Cas. Lege carnis, animus turbatur in me, non exit a me.

f *Timor & tremor*. Cas. Proprietas mortis est, ut eam prius timeamus, unde contremiscamus.

g *Contexerunt me tenebræ*. Hieron. Tenebræ sunt mali homines qui persequuntur ecclesiam, & qui contegunt ipsam, qui odit fratrem in tenebris est.

* Basil. & Theodor. Nō mirum si David in lege instructus, & perfectionem euangelicam procul præuidens timuerit. Nam & ipse Christus Dominus instantem passionem deprecatus est, & sanguinis guttas sudauit. Oportebat enim ut natura demonstraretur, quæ cruciatus susceperet.

I. Ioan. 2. b.

h *Quis dabit mihi pen.* & c. Augustinus. Sed in hac infirmitate

re quid ait? Quis dabit mihi penas. Vult ad tempus separari a tot scandalis, ne peccata infirmus augeat manens inter ea. i *Sicut columba*, & c. Aug. Non sicut coruo. Columba a molestijs quatit auolare, sed dilectionem non amittit, & semper gemit, sic bonus separare se corpore, non amore ab his quib.

non potest prodesse.

Pie viuit in Christo,

ad cuius viscera pertinet, quod ait Apo-

stolus. *Quis infirmatur*

& ego non infirmor? Et

quis scan. & ego non

vror? Et sic aliorum

mala sunt ei persecu-

tio: unde optat fuge-

re, & manere in de-

serto pro turba tri-

bulationum & scan-

dalorum, sed aliquā-

do ligatur non fisco

cupiditatis, sed cura

& officio, ut deserere

non possit nisi solua-

tur. Quod si non sol-

uitur, tunc dicat: *Cum**pio dissolui* & esse cum*Christo, sed manere ne-**cesse est propter vos, &**sic est meritum ex desi-**derio.*

Cassio. Columba.

Vel columba emissa

inueniens lutosa ad

lutosa corda Iudæo-

rum auolauit ad gentes.

Aug. Aliter: Optat ille mortem per quam separaretur a malis, & ait per simile: Quis dabit mihi pennas sicut columbe, idest quis dabit mihi, ut dissoluatur, & sic auolem ab eis, & cum Christo quiescam.

* Basil. & Theodor. Admiratione dignum quare columbæ & non alterius animalis pennas accipere voluerit, manifestum est cum spiritus sancti gratiam desiderare qui columbæ specie volauit.

K *Ecce elongaui*. Cas. Illud tangit quod Christus vitabat, persequentes, ut occasionem iræ demeret, & manebat in desertis orans, in quo docebat nos in secreto conscientie orare & quiescere, cum a malis premimur.

l *Fugiens*. † Alcu. Se elongat, qui a turba terrenorum desideriorum in alta Dei cōtemplatione se subleuat. Manet in solitudine

2. Cor. 11. g. † Clamantem in locutione mea, vel prece mea & tu multuantem.

† aduersati sunt

E † fecerunt ca-de re, vel, labi

† operuit me tremor Psal. 4

Gen. 8. b. † elogabo me transigendo & comoraber

Gregorius. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Contristatus sum, & c.* Idest, quod per exercitium armorum liberati Ceila populum, & tamen tanquam ingratus voluit me tradere in manus Saulis.

2 *Et conturbatus sum, & c.* Scilicet Saulis qui dixit me obsidere in Ceila, ut audiri.

3 *Et a tribulatione peccatoris.* Idest, a tribulatione mihi preparata, & per dolum populi Ceila, qui in hoc peccauit grauissime.

4 *Quoniam declinauerunt, & c.* Illi enim qui volebant eum tradere in manus Saulis, dicebant eum reum lese maiestatis querendo malum Saulis, propter quod non debebant eum saluare, licet pugnasset pro eis.

5 *Et in ira, & c.* Quamuis non meruisset, sed magis oppositum. ideo subditur.

Cor

Et mansi

MORALITER.

1 *Contristatus sum in exercitatione.* Scilicet patientiæ, in quo exercitio infirmi contristantur.

2 *Et conturbatus sum.* Quia Iudæi multa iniuriosa fidelibus irrogabant.

3 *Et a tribula. pec.* Quia non solum verbis eos, sed etiam operibus molestabant.

4 *Quoniam, & c.* Imponebant enim ecclesiæ transgressionem legis diuinæ.

Et

† Et mansi

6 *Cor me. for.* Ex istorum dolo, & etiam meo periculo, ideo subditur.

7 *Et formido mortis cecidit super me.* Tum propter potentiam Saulis me persequentis, tum propter nequitiam populi tradere disponentis.

8 *Timor.* In corde.

9 *Et tremor.* In corpore causatus ex timore.

10 *Venerunt super me.* Propter prædicta.

11 *Et contexerunt me te.* Idest aduersitates duræ: aduersitates enim in sacra scriptura frequenter tenebræ nominantur.

12 *Et dixi quis dabit mihi pennas, & c.* Timuit enim David, ne cines clauderent portas. & sic non posset exire pro sua voluntate ad saluandum se, & viros suos, qui erant cum eo, quia tamen de ciuitate exiit, ideo subditur.

13 *Ecce elongaui fugiens.* Saulem & populum Ceila.

5 *Et in.* In malo suo sine ratione.

6 *Cor meum.* Verbum est ecclesiæ pro filiis suis infirmis, ideo subditur.

8 *Timor.* Cordis.

9 *Et tre.* Corporis, proueniens ex timore cordis.

10 *Venerunt su. me. con.* Aduersitatis.

12 *Et dixi, quis dabit mihi pennas.* Idest, facultatem euadendi dicta mala, unde Act. 8. dicitur, quod omnes Christiani dispersi fuerunt præter apostolos, qui tanquam firmiores remanserunt in loco persecutionis.

studine, qui perseverat in remota mentis intentione.

A Hieronymus. Vel, Ecce elongavi fugiens à Iudæis.
Et mansi in solitudine. Gentium, unde: Latetur desertum, &
floreat tanquam lilium. Et alibi. Latere sterilis, quæ non parit.

b Expectabam eum. Diapsalmus. Iam in solitudine saluus spe-
rat auxilium Dei, &
imprecatur civibus.

Cassiodor. Expe-
ctabam, (ut ex perso-
na Christi) legatur
in solitudine, non ex
me securus præsidium
patri sustinui, qui
saluum me fecit à
pusillanimitate spi-
ritus, ne caderem,
vel cederem malis
in passione, à tempe-
state ne irasceret.

B ritus, ne caderem,
vel cederem malis
in passione, à tempe-
state ne irasceret.

* Hilar. Non
nova hæc expectatio
nam in alio psalmo
sic precatus est. Sal-
uum me fac deus,
quia intrauerunt a-
quæ usque ad animam
meam, &c. & tempe-
stas demersit me.

† prauitates
sunt in medio
eius.

c Precipita. Cass.
Ne muniatur cogita-
tiones machinatio.

* Basilus. &
Theodoretus. Sic
distingunt Præci-
pita domine, & diuide linguas eorum, &c. malā concordia.

Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate,
&c. Non arbitrantur hæc Dauid conuenire, neque. n. eo tempo-
re Hierosolymā possidebat, sed seruatori nostro. Notandum
autem, quod non solum noui testamenti pfectis, sed & legatis
politia

politia vsuram reprehendat, & hanc iniquitati, labori, & do-
lo coniungat.

* Hilari. Precipita à Grecis κατακρηνην, inhumatum, quod
est demergens in profundum, & his verbis captiuitatis, &
dispersionis pena deposcitur.

d Diuide, Cass. Ne
sit supba vnitas, ne
malitia habeat effe-
ctum.

Osee. 11 d.
† Festinabo
ruere me a ve-
to, qui suscita-
tur a turbine.
† Perime.

e In ciuitate. Hæc
est ciuitas de qua
per Prophetam do-
minus: Ego deus, &
non homo, & ciui-
tatem non ingre-
dior. Est tamen alia
quam deus inhabi-
tat, de qua dicitur:

Math. 5. b.
Non potest abscondi ci-
uitas supra montem po-
sita.

f Et labor in medio
eius, &c. Aug. Iam
labor in medio, quia
iniquitas, quies autē
in humilitate.

falsificatio.

g Vsura, &c. Aug.
Quia plus exigit in
iniuria, vel qualibet
re, quam accipit no-
dimittit, ut sibi di-
mittatur.

- forsitan.

h Quoniam si inimicus
meus maledixisset mihi,
Eo quod sibi
nocuisssem.

i Et si is, qui oderat me, Manifeste.
Super me magna locutus fuisset. Commipando mihi mor-
tem, vel aliquid tale.

k Abscondissem me forsitan ab eo. Si vidissem me impoten-
tem ad resistendum.

a Tu vero

io Iudæ dum ex persona Christi legitur: Vel hucusque de
apertis inimicis egit ecclesia, iam nunc de occultis.

i Abscondissem me forsitan ab eo, &c. Cassiod. Magna patien-
tia, ita locum daret verbis, ut se absconderet ne videret ad-
uersarium.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et mansi in solitudine. Id est, in deserto, secundum, quod ha-
betur primi Reg. 23.

2 Expectabam eum, qui saluum me fecit. Quid licet manus Sau-
lis protunc euasisssem, tamen magis confidebam de prote-
ctione dei, quam de asperitate deserti, quia Saul postea quæ-
siuit eum super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus per-
uiz sunt, ut habetur primi Reg. 24.

3 A pusillanimitate spiritus. Id est à timore nimio, cum eram
in Ceila reclusus.

4 Et tempestate. Scilicet Saulis volentis me ibi obsidere.

5 Precipita Domine. Hic consequenter Dauid arguit populū
Ceile, & primo describit eorū culpā, & secūdo penā debitā,
ibi: Veniat mors. Circa primū dicit orando: Precipita domine,
& diuide linguas eorum. Id est fac habitatores Ceile, ita præci-
tanter loqui, & discordanter ab inuicem, quod non possint
perficere suam perditionem tradendo me in manib. Saulis.

6 Quoniam vidi. Id est, certitudinaliter intellexi.

7 Iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Quia quærit me
iniqui

iniqui tradere, contradicentes innocentie meæ, ut patet p
prædicta. Vel dicit, Contradictionem, quia non omnes con-
cordabant ad tradendum eum.

8 Die ac nocte circumdabit eam super muros eius iniquitas. Quia
aliqui intantum erant maligni, qd discurrebant sup muros
ad videndū ne Dauid exiret, donec Saul cū suo exercitu ve-
nisset. 9 Et labor in medio eius, & iniustitia. Quia maligni,
& iniusti in hoc laborabant nocte, & die.

10 Et non defecit de plateis eius. Vsu, quia in ciuitate Ceila e-
rant aliqui publici vsurarij, & mercatores fraudulentij.

11 Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi. Eo quod sibi
nocuisssem.

12 Sustinuissem vique. Id est, habuisssem causam sustinendi
patienter.

13 Et si is, qui oderat me. Manifeste.

14 Super me magna locutus fuisset. Commipando mihi mor-
tem, vel aliquid tale.

15 Abscondissem me forsitan ab eo. Si vidissem me impoten-
tem ad resistendum.

Tu vero

MORALITER.

1 Et mansi in so. Quia discipuli dispersi prædicauerunt in Sa-
maria, & in alijs locis, nomine solitudinis designatis.

2 Expectabam eum. Scilicet dominum nostrum Iesum Chri-
stum fiducialiter eius petens auxilium.

3 Qui saluum me fecit, &c. Quia Christus discipulos non so-
lum liberauit à tempestate persecutionis, sed etiam ab inor-
dinatione timoris, quæ pusillanimitas nominatur.

5 Precipita. Hic consequenter arguit Iudæorū persequen-
tiū culpā cum dicitur: Præci. &c. Quod factum fuit quando
Saducæi mortē Pauli quærebant, & Pharisei eū excusabant
Act. 24.

Act. 24. quia tamen isti, & illi erant iniqui, sequitur.

† Circumdabit eam, &c. Quia sicut Iosephus dicit libro de Iu-
daico bello, illo tempore fuerunt in Ierusalē, & Iudæa mul-
tæ dissensiones, & rapinæ.

11 Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi. Primi credētes
Christo fuerunt natione Iudæi, & legalia obseruabant, pro-
pter quæ debebant diligere ab eis, sed Gentiles erant ab eis ex-
tranei. est ergo verbum ecclesiæ primitiuæ.

† Si inimicus meus, &c. Id est, si populus Gentilis, qui semper
fuit contrarius Iudæis, me persequeretur, haberem maiore
rationem sustinendi.

Tu

A *Tu vero homo.* Aug. Olim quia aliquando bonum cōsiliū dediti.
B *Vnanimis.* Cas. Quia inter apostolos fuit Dux, ad castella & vicos premissus. Notus, quia presciuit traditorē, vt sic Christus, specialiter contra Iudam loquatur.

Hier. Vel sic generaliter contra quemlibet virū Iudaicum. Tu hō Iudaice, vnanimis, cui tradita sūt eloquia Dei. Dux meus, quia ducē te feci super populū meum. Et notus meus. Quia de eadem gēte mecum. Cur me occidis? Qui mecum simul dulces capiebas. Cibus. Legis instituta, vel bucellam.

† secundum ordinem meum id est, eiusdem ordinis & socialis meus vel, quasi cōsiliarius meo. quem estimabam vt meipsum & in honore habebam. † coniunctim vel, cum turba & ceteris. † ipsorum.

B Aug. Qui aliquando bene monuisti. Dux, feci te ducem super populum meum. Notus, de eadem gente.

* Bas. & Theod. Symmachus pro dux legit. Familiaris meus. Iudam autē proditorem aperte praefigurauit de quo in Euāgelio Qui manducat mecum panem ipse sustulit contra me calcaneum suum.

d Notus meus. Qui simul. Aug. Qui in eadem ecclesia mecum fuisti.

e Cibus. Cas. Corporales, qui soli iniquo poterāt esse dulces. Solet vir iniquitatis comestationibus mitescere, vnde huic grauior culpa.

f Veniat. Cas. Sicut supra apertis, ita hic occultis imprecatur. Et ne putetur vnus de quo agebat, cōmunicat penas Iudaeis, id est, communiter Iudaeis cum alijs imprecatur.

Augustinus, Hieronymus. Veniat mors. Tangit hic initium schismatis, quando scilicet Dathan & Abiron mouerunt seditionem aduersus Moysen & Aaron, sicut in Numeris legitur, quos viuos terra absorpsit cum tabernaculis, & omni substantia eorū. Chore quoque & cum eo ducēti quinquaginta illorum sequentes malitiam arripuerūt thuribula, vt incensum adolerēt in conspectu dñi, qui diuino igne consumpti sunt, qui etiā de populo quatuordecim milia & septingētos vastauit. Et ideo venit noua mors super eos. Ita iste hic impre-

imprecatur malis. Et loquitur in eadem voce Christus & ecclesia.

Aug. Veniat. Vt super illos qui initium schismatis fuerūt, & sese superbi separauerunt. Venit noua mors, aperuit. n. se terra, & viuos absorpsit.

a Quid ergo restat nisi solitudo. Nulla enim pestis efficacior quam familiaris inimicus, vnde. Inimici hō. do. e. Math. 7. b.

b Tu vero hōmo † vnanimis, dux meus & notus meus. Qui

c simul † mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambula-

f uimust cum consensu Veniat mors super illos, & descendat

g in infernum viuentes. Quoniam nequitiae in habitaculis

h eorum in medio † eorum. Ego autem ad Deum clāmaui,

i & dominus saluauit me. Vespere, & mane, & meridie

k beantur.

l In habitaculis. Alienz sunt, nō naturales, sed

hospitio suscepti, q. aduentitij, vel prius in habi. i. in occulto

post in medio. i. in aperto.

* Bas. & Theod. Habitaculum fuit, diuersoriū appellāt hanc

vitam, in qua diuersamur, non habitamus.

k Ego autē, &c. Cas. Affirmat quid sibi & illis fiat, alternatim

procedendo.

l Vespere & mane. Hier. Quia saluauit, iō vespere quo capiat.

Mane, quo iudicatus. Meridie, quo crucifixus. Narrabo, prae

rita opera. Nuntiabo, virtutes & opera quae faciet, & iō exau-

diet, & c. Vespere.

Augustinus, De praeferis narrabo. Mane de futuris nuntiabo.

Meridie, quod non vergit in occasum, in sempiternis exau-

diet vocem meam. Vespere dominus in cruce, mane in resur-

rectione. Meridie in ascensione Vespere narrabo patientiā

mortis. Mane annuntiabo vitam resurrectionis. In meridie.

Exaudiet sedens ad dex. pa. qui interpellat pro nobis Ecce

quanta consolatio. A te pestate contra malos, foris & intus. i.

in aperto & occulto. Sic & nos inter malos cū isto oremus,

plangamus, securi dicamus. Redimet in pace, cōtra illos qui

non amant pacem, quia amauit pacem.

Cassiodorus. Narrare, ad vespere pertinet, quo dixit omnia

quae

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tu vero homo vnanimis. Alloquitur p. pulchrum Ceila sub nomi-

ne hominis, qui ostenderat sibi amicitiam tanquam habens cum eo v-

nam mentem.

2 Dux meus. Quia per nuntium adduxerant David ad defensionem

sua ciuitatis.

3 Et notus meus. Ex notitia, n. quam habebat David cum eis uenit

citius in eorum auxilium.

4 Qui simul mecum dulces capiebas cibos. Quia populus ille

comedebat cum David sicut cum amico familiari. In Hebræo habetur.

Dulcerabimus consilium, & in translatione. Hier. Qui simul habuimus

dulce secretum, quia maiores ciuitatis Ceila aliquando tractabant cō-

silia cum David in signum amicitiae.

5 In domo Dei ambulauimus cum consensu. In Hebræo ha-

betur. Cum siemitu. i. cum turba magna, vt exponit Ra. Sa. & in idē re-

dit, quia quando multi consentiunt, vadunt simul in turba. Sciendum

autem quod Domus Dei non accipitur hic pro templo quod erat in Ie-

rusalem, ad quod David tunc non poterat, nec audebat ascendere, sed

accipitur pro schola vel synagoga, quae habebatur in qualibet ciuitate

Iudeo-

Iudeorum, non ad sacrificandum, quia hoc solum erat licitum fieri in Ierusalem, sed quia populus ibi conueniebat ad audiendum legem & adorandum Deum.

6 Veniat mors super illos. Hic consequenter prae dicit penam debi-

tam di. Veniat mors super illos, hoc dixit David non zelo vindictae sed

zelo diuinae iustitiae. Vel aliter. Veniat mors super illos. i. digni sūt,

quod veniat super illos mors.

7 Et descendant in infernum viuentes. Sicut Core et complices

eius, vt habetur Nu. 16. eo quod ingrati de beneficiis Moysi rebellaue-

runt ei, ita fecerunt habitatores Ceila ipsi David, vt patet ex prae-

dictis.

8 Quoniam nequitiae. Scilicet, multae sunt in eis, vt patet per prae-

dicta.

9 Ego autem. Hic tertio David recolat circa se Dei beneficium tan-

quam gratus di. Ego autem ad dominum cla. Tanquam ad salua-

torum meum.

10 Dominus saluauit me. De manibus Saulis, & inhabitatorum

Ceila.

11 Vespere, & c. i. tribus temporibus per diem.

Narra.

MORALITER.

1 Tu vero homo &c. Quia Iudei Christianos persequētes, tūc communicabāt cum eis in cibis legalib. & simul orabant in templo, quod erat domus Dei.

6 Veniat. Hic praedicitur Iudeorum persequentium pena cū dicitur. Veniat mors, &c. i. veniet per exercitum Romano-

rum.

Et

7 Et descendant. Q. d. magis essent digni tali pena quam Co-

re, & adherentes sibi, qui resisterūt Moysi homini puro, isti vero resisterunt Christo, qui est Deus & homo.

9 Ego autem. Hic ponitur ex parte ecclesiae gratiarum actio-

cum dicitur. Ego autem ad dominum. Confidens de Dei auxi-

lio.

11 Vespere & ma. & c. Tribus enim horis orabāt in die Iudaei,

† vt

G quæ Iudas disponebat. Nuntiare de mane, quando dixit Pila-
A ro. In hoc natus sum, ut testimoniū perhibeam veritati, &c.
 * Hil. Ex scientia prophetica talis tēporū ordo est constitu-
 tus quia secundum legis obseruantiam a vespere dies cepta.
 * Euthymius. Indicat tempora trium magnarum synaxeo

fuit collatorum Chri-
 stianorū matutinum
 vespertinū, & liturgia
 alludēs ad tres stas
 & solemnes precatio-
 nis Iudeorum horas,
 quæ dicuntur sacrifi-
 cium vespertinū, ma-
 tutinum, & pomeri-
 dianum, quod appel-
 lant Mirba.

a Appropinquat mihi.
 Nomine nō nuiusne,
 corpore non mente,
 numero non merito.

b Quoniam inter multos
 erant mecum. Hieron.
 Aug. Quia in multis,
 mecum. i. baptismo.
 euangelij, lectione, fe-
 stis, & huiusmodi, sed
 non in paucis, mecu.

In omnib. sacramen-
 tis mecum, sed nō in
 fide, spe, & charitate,
 sine qua nihil sunt omnia.

Aug. Vel, in multis, id est, in paleis, quæ multæ, non in gra-
 nis quæ pauca, mecu: & prope est palca tritico, de vno se mi-
 ne, in vno agro, vna pluuia nutriuntur, sub eodem melleore,
 eadem trituratione excutuntur, eandem ventilationem ex-
 pectant, sed non vnum horreum intrant, ita & illi multus
 mecum.

* Bas. & Theod. Symmachus. Cū multis. n. facti sunt aduer-
 sarij mei. R. Kimhi. quia multi angeli erāt mecum, mihi ade-
 rant ad me tuendum.

c Exaudiet Deus, &c. Cas. Ad meridiem, quando emisit spi-
 ritus. Ecce quanta breuiter mysteria vel saluabis mane & vespere
 & meridie, vnde non ingratus narra. & annūcia, & ipse exau-
 diet, &c.

d Humiliabit illos qui est ante secula. Cassiodor. De superbia vt
 cre-

credant. Vel humiliabit, vt tollat locum & gentem.

e Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum. extendit
 manum suam in retribuendo, &c. Aug. Quia sensus perfidorum
 incommutabilis.

* Basil. & Theod. Symmachus. Non enim mutantur,
 neq. timent Deum.

* Hilan. Secundum
 Apostolū omnes qui
 dem resurgemus, sed
 non omnes immura-
 bimur.

† De con. dif.
 4 c nō in ver-
 bis.

f Extendit. * Bas. &
 Theod. Tres sic expo-
 fuerunt Extendit ma-
 num suam in eos, qui
 placide cū ipso vixe-
 rūt. f. Saul in Dauid, &
 Iudas in Dominum.

* Sela psal. 3.
 † extendit ma-
 num suam ad
 eos qui pacifi-
 ci erant, cum
 eo vel, exten-
 derūt, sub. im-
 pii manus
 suas ad pacifi-
 cos eius, vt sit
 singulare pro
 plurali.

g Contaminauerunt.
 Cas. quia illi conta-
 minauerunt & diui-
 si sunt, armanur am-
 plius iusti, liberantur
 infirmi, qui curā ha-
 bent in Deum.

h Ira. Cass. Vindi-
 cta iudicij, qua diui-
 dentur boni a malis
 vt grana a paleis. tūc
 cor, id est, volūtas Dei

per prophetas & apostolos nunciata propinqua, omnib. no-
 ta erit Vel, cor, id est, iusti qui secreta domini sui nouerunt,
 appropriabunt cum illi diuidentur. Vel illi contamina. suis ap-
 propriat.

* Bas. & Theod. Iræ feruientes alia loquuti sunt & alia cogi-
 tauerunt. Symmachus, lubrica magis sunt ora eorum quam
 butyrum, cor vniuscuique eorum bella meditatur.

i Cor. Aug. Voluntas secreta Dei quæ in scripturis cōtinetur.
 K. Molliti sunt serm. Cas. Vel ideo hoc illis, quia molliuēt ser-
 mones adulando, qui sunt iacula, dū dicunt, reus est mortis.

Aug. Sed si tibi puero qui lacte minoris doctrinæ nutritis,
 adhuc duri sunt, ne irascaris vberib. ecclesiæ, sed iacta in do-
 minum, qui portus est, nō in alium quiescit saxum nauis, non
 portus fluctuanti in seculo.

l Ipsi sermones. &c. Cas. Quia molliti non perdunt virtutem,
 sed

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Narra. Diuina bñficia mihi collata, sicut legitur de Daniele. Dan.
 6. a. quod tribus temporibus in die adorabat Deum contra Ierusalem.

2 Et exaudiet. De futuro sicut exaudiuit de præterito.

3 Redimet. &c. i. vitam meam.

4 Ab his qui, &c. i. a proditoribus Ceile, qui appropinquant mihi in
 signum amicitie.

5 Quoniam inter multos. &c. i. magno numero assistebant mihi ad
 me prodendum, & in hoc erat grauius periculum. Tum quia erant mul-
 ti. Tum quia dolosi.

6 Exaudiet de. Scilicet deprecantem.

7 Et hu. il. Ad nihilum deiiciendo.

8 Qui est ante se. i. ille qui est Deus aternus & potens omnia Et cau-
 sam huius dei. Elionis subdit.

9 Non enim est il. com. &c. De peccato ad penitentiam, sed sunt
 obstinati

obstinati, & sic non merentur veniam.

10 Et non timuerunt Deum. Sed magis contempserunt, sicut di-
 citur de obstinato Pro. 18. a. Impius cum in profundum peccato-
 rum venerit contemnit, sic dicitur.

11 Extendit ma. &c. in retri. Secundum aliquos istud refertur ad
 populum Ceile, qui nitebatur retribuere ipsi Dauid malum pro bono,
 secundum alios refertur ad Deum, qui habet manum extensam ad
 reddendam penam pro peccato, tempore tamen debito secundum
 ordinem iustitiæ suæ, & huic consonat litera sequens, cum dici-
 tur.

12 Contaminauerunt testamentum eius. i. Dei legem, quæ pro-
 hibet persequi innocentem.

13 Diuisi sunt ab &c. Id est, vultus populi Ceile, qui in vultu erant
 pacifici cum Dauid, & contrarium habebant in corde.

14 Molliti sunt sermones eius super ole. &c. Quia in presentia
 * David

MORALITER.

† vt habetur Dan. 6. & hunc modum tenebat ecclesia primi-
 tiua.

2 Et ex. vocem meam. De futuro, sicut fecit de præterito.

3 Redimet in pace animam meam. Id est vitam meam.

4 Ab his qui appro. mihi. Ad nocendum.

5 Quoniam inter multos. Id est, fideles.

† Erant mecum. Nā in ecclesia primitiua fuerunt pseudo apo-
 stoli, & falsi Christiani, fidelibus se iungentes ad nocendum
 eis efficacius.

6 Exaudiet Deus. Me deprecantem.

7 Et humiliabit illos. Per penam debitam.

9 Non enim est illis commutatio. De culpa ad gratiam per peni-
 tentiam veram.

10 Et non timuerunt Deum. Sibi manifeste repugnantes, ideo
 subditur.

11 Extendit manum suam in retribuendo, &c. Penam illis debitā
 pro peccato.

12 Contaminauerunt testamentum eius. Ipsum irritātes pro suis
 traditionibus Matth. 7.

13 Diuisi sunt. Exterius amicitia simulātes ad fideles Christi,
 & intus odium habentes, quales fuerunt pseudo apostoli,

Iacta

C sed eis armantur euangelistæ, & feriunt corda hominum ad amorem pacis, & a perplexis hereticorum questionibus liberant infirmos.

Reg. 24. * Basil. & Theod. Saul enim ad Dauidem dixit, Tunc es fili mi Dauid, & Iudas, Num ego sum, inquit Rabbi? & osculatus est eum. Aquila pro iaculis hastas reddit.

† gladii
† in Deum.
† non dabit in
† eternum malum
† tunc nullum
† necque per
† mittet ut in
† istis vagantur
† loco suo mor-
† ueatur.
† dolositas.

* Hil. De vnguento effuso Iudas conquestus est.

a *Curam tuam.* Cas. Cu-
ra sæculi, ut vermis no-
ster nos confumit sed
sicura in dño iactatur,
nutrit. Salomon. Sicut
vermis ligno & tineæ ve-
stimento, ita viri tristitia
nocet cordi.

b *Fluctuationem.* Cass. Et si hic, verba fluctuationis fuerunt.

Pro 25. c. Contristatus sum in exercitatione, &c.

1. Cor. 40. * Bas. Hæc Apostolo consonant dicenti fidelis est Dominus, qui non sinet vos tentari, supra id quod potestis.
c *Tu vero, &c.* Aug. Hi tunc non fluctuabunt, sed impij in puteum gehennæ deducuntur, quia non dimidiabunt, ut si quos egerit in malo, reliquos agant in bono redimendo tempus, sed oēs continue persequantur, alij dimidiando, alij implendo dies bonos, quia alij moriuntur in Aegypto, alij in deserto, alij in

in terra sancta. In Aegypto qui in tenebris vitiarum vsq; in finem vite cōuertantur. In deserto, qui de confusione peccati exeuntes errata per penitentiam emendant. Implent dies, qui sine crimine in opere iustitiæ vsque in finem vitæ perseque-
rant. Hæc tria genera hominum figurata sunt per ea quæ

scripta erant in volumine Ezechielii ostensio, ubi scripta erant hæc tria, carmen, lamentum & vix. Et dictum est prophetæ ut denotaret volumen, id est in mentis intelligentiam traiceret horum trium mysteria. E Carmen cantant, qui peccatorum lapsum non senserunt. Lamentum, qui a peccatis

curam tuam, & ipse te nutrit, & non dabit in æternum fluctuationem iusto. Tu vero

Deus deduces eos in puteum interiorum. Viri sanguinum, &

† dolosi non dimidiabunt dies suos. ego autem sperabo in te domine.

per lamentum penitentiae resurgunt. Vix, qui peccant & non penitent.

* Theod. Puteum interitus inuitabilem penam vocavit: nam qui in puteum luti & cæni prolapsus est mortem effugere non potest.

* Hilar. Capta ciuitate. Iuuentus non dimidiatis diebus est prostrata.

* Rab. Puteum gehennam intelligunt.

d *Dies suos: ego au. &c.* Aug. Voluntarios non a Deo constitutos.

NICOLAUS DE LYRA.

* David loquebantur amicabilia et pacifica, & in occulto tractabant contraria.

1 *Iacta super. &c.* Hic David alloquitur seipsum, ut in Deo ponat spem suam.

2 *Et ipse te enutriet.* Quia in desertis locis longo tempore vixit David cum viris suis per Dei providentiam specialem, ut patet 1. Reg. 10.

3 *Et non dabit in æternum fluctuationem iusto.* Id est, ipsi David & loquitur de se tanquam de alio. fluctuationem autem vocat persecutionem Saulis per quam David compellatur fugere de loco ad locum, quæ non semper duravit, quia mortuo Saul David in regem inun-
ctus fuit.

4 *Tu vero, &c.* Scilicet, proditores & persecutores meos.

5 *In puteum interitus.* Hoc est ad mortem, & subdit causam, di-
cens.

cens.

6 *Viri sanguinum & dolosi.* Id est, quærentes effundere sanguinem innocentem & dolose.

7 *Non dimidiabunt dies suos.* Id est, non vivent secundum mediocritatem vite sue naturalis, quia mors talium communiter acceleratur secundum iudicium saluatoris. 1. 1. 26. e. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.

8 *Ego autem sperabo in te domine.* Liberantem me a periculis, ita quod vixi secundum totum cursum vite meæ, quod patet 3. Reg. 1. ubi dicitur, & rex David senex erat, habebatque ætatis plurimos dies.

Moraliter autem potest exponi psalmus iste de quolibet iusto in persecutione posito, contra quem etiam ab ingratis fabricantur machinationes dolose, propter quod orat devote ab istis liberari, quem dominus exaudiet & aduersarios eius punit. Et ad hoc potest de facili applicari litera consideratis predictis.

MORALITER.

1 *Iacta super dominum.* Hæc verba sunt ecclesiæ suos filios confortantis.

2 *Et ipse te enutriet.* Sacra scripturæ verbo & eucharistiæ sacramento.

3 *Et non dabit in æternum fluctuationem iusto.* Navis enim ecclesiæ non sic fluctuavit in tribulationibus a tempore Constitutionis

ni sicut ante.

4 *Tu vero Deus de. &c.* tyrannos quorum multi per diuinam vindictam sunt occisi descendentes ad penam inferni, ideo subditur.

6 *Viri sang.* Id est, effusores sanguinis innocentis.

7 *Non dimidiabunt, &c.* Frequenter. n. moriuntur ante medium vitam suam secundum cursum naturæ.

8 *Ego au. spera.* Verbum est ecclesiæ super Christum fundatæ.

ADDITIO I.

In psal. 54. Exaudi Deus. Vbi dicitur in p. 1. Contaminauerunt testamentum eius.

Melius videntur ista verba referri ad Deum, ut sit sensus. Contaminauerunt testamentum eius. i. legem Dei, in cuius penam diuisi sunt ab ira vultus eius. f. Dei. Et hanc diuisionem & discordiam imprecabatur eis psalm. supra in eodem psal. dicens. Precipua domine & di. &c.

ADDITIO II.

In eod. psal. Vbi dicitur in post. Moraliter aut potest exponi.

Potius vñ pertinere ad sensum literalem exponere istum psalm. de quolibet iusto in persecutione posito, &c. ad quæ sensum proprie & de facili litera applicatur. Et talis sensus erit notabilior & vniuersalior, quam exponendo contra habitatores Cede, de qua historia iam plures psalmos David fecerat.

REPLICA. In psal. Exaudi Deus. Cum postulator exponit illum psalmum. Contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira

vultus eius. De peruersis quorum vultus & ira sunt diuisi, quia per vultum publice blandiuntur, & per iram occulte sequuntur, ponens exemplum de Ceilenfib. qui David venerabatur in publico sed occulte apud Saul eum tradere conati sunt. Burg. autem vult melius exponere, dicens quod vultus debeat ad Deum referri, ut sit sensus, quod peruersi diuisi sunt ab ira vultus Dei. Sed ista expositio non videtur propria quod mali in penam diuidantur ab ira vultus Dei, nam esset quod diuidantur a gratia & lenitate vultus Dei, non tamen ab ira quia habere merentur semper subijci, & ab illa semper puniri, & habere vultum Dei iracundum quasi semper presentem, & per consequens non diuisi ab ira vultus Dei. Nec valet quod Burg. addit, quod iste psalm. non potest esse de Ceilenfib. quia multi psalm. alij sunt de illa materia, ex quo non sequitur igitur iste non. Nec valet, Materia huius psalm. est de peruersis generaliter, quia cum hoc fiat quod sit de Ceilenfib. specialiter & exemplariter.

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem &c.* August. Populus qui a sanctis longè fit in tituli inscriptione, cui contradicit tam Iudæus quam omnis qui non vult habere regem Christum, & ipsi qui tribulant ecclesiam: contra quos hic psal. confirmat ecclesiam.

b *In tituli inscriptione ipsi David, cum tene-*

rent eum. August. Ti-

tuli inscriptione: & si

populus instaret nō

est deleta, quia pro-

phetatum est etiā in

alio psal. ne corrup-

pas tituli inscriptione.

Populus qui longè

a sanctis, persecuto-

res, qui ecclesiam si-

cut vuas calcant,

c *Allophyli.* Augus.

Idem quod populus

qui a sanctis longè fa-

ctus est.

d *Geth.* August. id

est, in torculari. Legi-

tur David in illa ciui-

tate peregrinus fuisse,

sed non retentus.

sed Christus ex eius

semine natus, non so-

lū olim in se, sed ad-

huc in corpore suo tenetur in

pressuris quæ viles sunt.

Augent enim sanctotum merita, & vinū iustitiæ inde emanat,

ut vasa, quæ dum ante torcular integra est, nihil inde manant,

sed cum premittitur, sterilis non est.

a *Christum.*

b *Saluando, vel contra populum, ut persecutores qui ecclesiam sicut vuas*

a *Immutanda.*

b *Christo.*

c *Alienigenæ: persecutores Christiani nominis.*

a *In torculari in pressuris scilicet tribulationum.*

† In finem † pro populo, qui a sanctis longè factus est, † in

tituli inscriptione ipsi David, cum tenerent cum Allophy-

li in Geth:

PSAL. LV.

† Aug. Ne deficiam in conculcatione:

Miserere † mei Deus, quoniam † con-

culcauit me homo: tota die † impu-

gnans † tribulauit me. Conculcave-

runt me inimici mei tota die, quo-

niam multi bellantes aduersum me. † Ab altitudine

a *Alti sunt qui conculcant: sed die, non diu.*

† *Quia multi: sed timebo ab altitudine diei, a potentia eius ad*

horam data. Non, sed sperabo. Vel quia multi bellantes aduersum me, ideo timebo ab altitudine diei.

Alia litera, cōculcauerūt me inimici mei tota die, hoc est to

to tpe. Ab altitudine diei, i. quia diē. i. Christū in alto lucen-

tē nō cognouerūt. Vel quia alti, licet ad horā. diē. s. nō diu, sed

nō timendi, qm̄, & sequitur, multi qui debellāt me timebūt,

cum dies altitudinis eorū transierit. Ego verò nō dico, nō ti

mebo, ne de me p̄sumere videar, sed sperabo, qđ est cā non

timendi. Nō timet aliquis duritia cordis, vel superbia, qui est

stupido

Miserere mei

Deus. Caf.

Orat eccle

sia summa

† vide psal.

15.

timrangens tribula-

tiones, in quibus per

spem Dei timet se nō

timere, id est, in fine

primæ partis dicit se

non timere.

*** Basil. & Symma † absorbit.**

chus omni die, id est

assiduo.

f Impugnans tribula-

uit me &c. Aug. Hō

visibiliter, diabolus

invisibiliter, vñ pericu-

losior est tribulatio.

g Ab altitudi. Caf.

Altitudo diei mutu-

dus, vbi superbia tri-

mor, ut grauior sit

tribulatio. dicit se a

superbis conculcari.

Aug. Ab altitudine.

† In die quo

timebo, ego

in te sperabo.

E

† bellans.

*** Superbè, vel,**

(animo, &, aut

altissime.)

† In die quo

timebo, ego

in te sperabo.

F

PSALMVSLV.

*** Basil. & Theodo. David Saullem fugienti, & Populo captiuo**

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. LV.

Miserere Deus &c. Huic psal. premititur talis titulus in Hebræo: Ad victoriam super columbam mutam elongationum David michtam, qñ tenuerunt eum Philisthæi in Geth. Ad cuius intellectum sciendum, quod secundum aliquos Hebræos michtam est dictio composita ex mich, & tam, & sic signat humilem simplicem vel perfectum, & hoc modo accipit Hieron. qui ponit talem titulum. Victori pro columba muta, eo quod procul abierit David humilis & simplex, qñ tenuerunt eum Philisthæi in Geth, & secundum istum sensum oportet hic supplere per talem modum: David humilis & simplex supple fecit Psal. istum, quando tenuerunt eum Philisthæi in Geth. Secundum alios verò michtam est nomen cantici specialis, sicut mottetus apud nos, vel hoquetus. Et dicit Ra. Sa. quod signat canticū pulchrum vel decens: & secundū eos hic est sensus tituli Hebraici: Michtam David, id est, canticum David decens, ab eo factum quando tenuerunt eum Philisthæi. De ista autem tentione dicunt aliqui expositores nostri, quod intelligitur, quando Iesibeneod Philisthæus nisus fuit percutere David, præsidioque ei fuit Abisai filius Saruia, & percussus Philisthæum interfecit, ut habetur 2. Reg. 21. Sed istud non videtur verum: quia David nō fuit ibi captus, imo habuit victoriam: Præterea illud bellum non fuit in Geth: & ideo Ra. Sa. exponit hoc de David quando fugiens a facie Saul venit ad Achis regem Geth, quem cum cognouissent Philisthæi, dixerunt. Nunquid non iste est David rex terræ? ut habetur. 1. Reg. 21. c. & tunc tenuerunt eum adducentes ad Achis ut interficeretur, sed Achis credens eum esse furiosum, eiecit eum: & sic saluatus fuit. De hoc ergo David fecit hunc psal. & similiter. 34. sicut dictum fuit ibidem. Sed psal. 34. magis respicit euasione David ad mandatum Achis, propter quod ille psalm. incipit a gratiarum actione sic. Benedicam dominum in omni tempore &c. Iste autem psal. magis respicit captionem ipsius per quam fuit in periculo: propter quod incipit ab imploratione diuina misericordie sic: Misere mei Deus &c. De eadē enim materia David

David aliquādo plures psal. fecit, ut satis patuit per supradicta. Sciendum etiam quod David hic vocatur columba muta elongationum. Columba, quia fuit sine felle amaritudinis: quia Saullem ipsum persequētem ad mortē, bis saluauit a morte, ut habetur. 1. Reg. 24. & 26. Muta, quia tentus a Philisthæis nō audebat loqui idioma Hebraicum, sed mutauit os corā Achis, ne amplius cognosceretur, ut habetur. 1. Reg. 21. Dicitur etiam columba elongationum, quia timore Saulis fugerat extra terram Israel ad terram Philisthinorum. Quid autem significetur per hoc quod dicitur in titulo: Ad victoriam: frequenter dictum est, scilicet conatus Leuitarum. & sic patet sententia tituli: Hebraici, & similiter tituli Hieronymi, quæ est eadem in substantia. Patet etiā autor huius psalmi, & materia in generali. Secundum hoc igitur psalmus iste diuiditur in tres partes: quia primò ponitur ipsius David deprecatio. Secundò deprecationis exauditiō, ibi. Sicut sustinuerunt. Vel potius ibi. Pronihilo. ut videbitur. Tertiò gratiarum actio, ibi. In Deo laudabo. Circa primū dicit David. Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo. id est, homines, eo modo loquendi quo dicitur, Exod. 8. e. Venit musca grauiissima, id est, multitudo muscarum. Plures enim Philisthæi tenebant eum impingentes eum, & conculcantes sicut morte dignum, ideo subditur.

2 Quoniam multi bellantes aduersum me. Quia querebant eum occidere, ut prædictum est. In Hebræo habetur sic. Multi bellantes aduersum me altissime. quasi diceret: Tu Deus qui es altissimus, libera me ab ista multitudine, a qua non possum me defendere: & versus secundus incipit sic: Quacunque die timebo &c. & tunc litera est plana, cum subditur. Ego verò in te sperabo. In quacunque die occurrerit mihi materia timendi. Et sic pro eo quod dicitur in principio huius versus in translatione nostra,

3 Ab altitudine. quod est de precedentiē versu, in Hebræo est, altissime. Et hoc modo signantur versus in translatione Hieron. Potest etiam exponi translatio nostra sic: Ab altitudine diei timebo. id est, tempore altæ diei: quia fugitiui qualis erat David, magis timet de die quam de nocte: quia non possunt ita de facili se abscondere & euadere de die sicut de nocte.

Ego

MORALITER.

1 Miserere mei Deus quoniam conculcauit &c. Psalm. iste fuit oratio David quādo de Geth euasit, vbi Philisthæi voluerāt eum occidere 1. Reg. 21. Moraliter autem potest exponi, qđ sit oīo cuiuslibet innocētis in periculo mortis positi pro sua euasione deprecantis, cum dicitur. Miserere mei Deus quoniam conculcauit me homo. & nō Deus. Quasi diceret. Si tu Deus me punires

punires pro peccatis meis, deberem in patientia sustinere.

2 Quoniam multi bellantes aduersum me. s. dæmones cum malis hominibus. quoniam eos incitant ad persequendum innocentes. Sed quia non sunt timēdi in comparatione Christi qui præerit in diē iudicii, sequitur.

3 Ab altitudine diei ti. id est, a Christo, qui non solum est altus, sed etiam ipsa altitudo.

Tom. 3.

D

Stupido & male. **Stupor**. n. est qui non sentit, non sanitas. Tres sunt affectiones corporis. In stupore non dolet corpus, quia non sentit. In immortalitate similiter, quia plene firmatum est. Sanitas vero si molestat, dolorē hēt: nec iō propior immortalitati stupidus q̄ sanus, ita tres affectus oīes sunt, scilicet

† speravi domine.

† tota die in domino sperabo.

† omnia confitebor.

Iohan. 1. b. † propter iniquitatem eius hoc est: id est, speravi iniquitatem tuam se posse eundem, sed & c. An vertunt, sed frustra, elabatur enim ab eis.)

Mat. 27. c. † precipita (decide.) † posui. Basilus. Ser. meos. Iohan. 6. g.

A sunt affectiones corporis. In stupore non dolet corpus, quia non sentit. In immortalitate similiter, quia plene firmatum est. Sanitas vero si molestat, dolorē hēt: nec iō propior immortalitati stupidus q̄ sanus, ita tres affectus oīes sunt, scilicet profunda cautela, stultitia arrogantia, gloria secura. Stulta arrogantia similis est stupori, quando quis de se presumēs nec timet nec cauet. Ite ergo ne videretur per stultam arrogantiam similis stupido, non ait non timebo, sed sperabo in te.

Basil. & Symmachus. Num in die timebo? Altitudinem diei prosperitatem presentem appellat.

a *Dei*. Dies, Christus est. Cuius duodecim horae, duodecim sunt apostoli. unde ipse ait: Nonne duodecim horae sunt diei? Huius diei altitudinem inimici non possunt attingere. unde in passione Christi: Tenebrae factae sunt.

Basil. sermones meos quasi mendaces aspernantur, oblatam apologiam repudiant.

b *Tota die & c.* Cassiod. Enumerat mala, quae sustinendo fit & inimicorum conuersio. unde & per spem Dei dicit se non timere, sicut prius fecerat.

c *Inhabitabunt.* August. Vel aliqui ex his qui longe a sanctis fidei subintrant & peius nocent, ut & Iudas, qui a diabolo electus est, & ad tps incoluit: elegit eū qui nouerat, nō ad opus probationis ut ceteros, sed tērationis, ut daret tui solatiū, ne scienti quos eligas ut tolleres sicut ille. h. n. falsa dicit de te,

C cecum non auferunt, nec isti nocent.

a *Nulli speranti timendum.* **b** *Et.* *Quia ab ipso.* *Cas. Et tribuens quod bene loquor.* **a** *Cas. Quia accipi.* **b** *Et.* *Sed & ante speravi.* *Cas. Ipe futuri non timet, qui videns mala seculi superius formidans orat.* **d** *Quia si calcas vnum ex.*

a *Quid facit enim caro?* **b** *Et si a Deo.* **c** *Aug. Cum verba respiciuntur, persona dicentis non est in manu ab in ura.*

a *Quia nihil boni tractant.* **b** *Aug. fidei subintrant.* *Aug. Id est quia peragunt in hoc mundo, ubi nullus uidet cor, quicquid mali cogitant absconditum est.*

a *Cas. Dolos, quia non audent pal in contrariis.* **b** *Aug. Pedem ad lapsum, ut calumniatur.* *vel calcaneum, nem v. t. secundum quem iudicatur diabolus insidiatur calcaneo: hoc a. vent v. pote illi quibus sum gratus ad videndum, sed tamen pro nihilo.* **c** *Aug. Alas. Sicut sustinent.* *Aug. Anima mea totis luctationibus, inuis abscondentes, & sicut ego sustinui: sic tu Christus saluos facies illos, id est sic tu in fine & oia pro illis & saluauerunt.*

a *Alas deduces.* **b** *Ego autem.* *Aug. Quia ut viuam tu fecisti, tibi vitam enuntio. non mihi, ut alij hoc sequuntur.* **c** *Ut non ingratus.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

a *Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut prem. seras te exaudiri tui sententia inuenit te misericordem promittendo, veracem in reddendo.*

d *Obscurobant.* & Symmachus. Congregabantur clam, & vestigia mea obseruabant, expectantes animam meam.

c *Pro nihilo* August. Quia nullus inde tibi labor quasi nihil inde tibi sit: quia & si desperati, tū verbo curas. Vel pro nullis eorum meritis, sed gratis p pietatē.

Basil. Pro nihilo, id est, sine labore & fidei.

Vel per hoc saluabit: quia.

f *In ira* populos confringes. dum per flagella Dei respiscunt, vel dum ira Dei prouident. *In ira populos confringes.* Aug. Quia

terres tribulationibus, & sic ducis ad te. Est enim ira consummationis, quasi

h flagellatur ad correctionem. Et ira consumptionis, quasi

li puniuntur ad peremptionem.

g *Deus vitam meam annuntiaui tibi.* Tri-

plex vita hoīs. Naturae, qua viuimus & spiramus: Gratiæ, qua in Christo viuimus. Peccati, quæ in vitis agitur. Duæ sunt a

Deo, quia bonæ vitæ. s. naturæ, & vitæ gloriæ. tertia est ab homine, quia mala. has omnes Deo annuntiare debemus.

Cassiod. Deus vitam. Confringes. & ego ad institutionem eorum vitam meam ante quæ semper mala. Vitæ Deo nuntiat qui peccatum confitetur: non Deum docens, sed se dānans, ut soluitur.

Symmachus. Interiora mea in numerato sunt tibi.

h *Posuisti lachrymas & c.* Aug. Pia lachrymæ quæ pro inimicis rogant: & ideo acceptæ Deo sicut ipse promittit.

In qua

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ego vero in te sperabo. id est, in quocunque timore non despero, sed magis sperabo de tua protectione.

2 In Deo laudabo sermones meos. te deuote deprecando.

3 In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro. id est, homo carnalis. Nec per hoc intendit a se excludere omnem timorem hominis: sed tantum timorem qui deiecit in desperationem: propter quod final ponit: In Deo sperabo.

4 Tota die verba mea execrabantur aduersum me. i. oia verba de me dicta ad meam laudem, retorquebantur in meam condemnationem. Dicebant enim Philisthi: Nunquid non est iste David rex terræ? Nonne huic cantabāt per choros, dicētes: Percussit Saul mille, & David decem milia? ex istis concludebant, quod deberet occidi, ne posset eis ulterius nocere, ut habetur. 1. Regum. 2. 1. ideo subditur.

5 Omnes cogitationes eorum in malum. id est, ad inferendum mihi malum.

6 Inhabitabunt & abscondent. id est publice & occulte querent mihi nocere.

7 Ipsi calcaneum meum obseruabunt. querentes me supplātare. Et videtur hic David propheticè loqui de malis quæ quæsierunt Philisthi facere sibi, quando audierunt ipsum esse electū in regem super Israel, quia tunc quæsierunt eum occidere, ut habetur. 2. Reg. 5.

8 Sicut

8 Sicut sustinuerunt animam meam. In Hebræo & in translatione Hieron. habetur. Expectantes animam meam, id est, sperantes auferre animam meam de corpore. & coniungitur cum littera precedenti immediate, quia est finis huius versus. & sequens versus incipit ibi: Pro nihilo.

9 Pro nihilo saluos facies illos. Hæc est pars secunda huius psal. in qua describitur exaudiri deum a deprecantis: & primo quantum ad repressionem aduersariorum, cum dicitur. Pro nihilo saluos facies illos? interrogatio. & est sensus: Saluabis aduersarios meos pro nihilo? id est, qui nihil boni fecerunt, sed tantum mala, quasi accideret, non decet iustitiam tuam. ideo subditur.

10 In ira. id est, vindicta iustitiæ tuæ.

11 Populos. Philisthinorum.

12 Confringes Deus. ita quod ly Deus, est finis huius versus: In Hebræo & in translatione Hieron. & in translatione communis est principium versus sequentis. Et hoc fuit adimpletum, quando Philisthi venientes ad destruendum regnum David fuerunt diuina virtute debellati, magis quam humana: propter quod tunc dixit David: Dimisit dominus coram me inimicos meos, sicut diuiduntur aquæ, ut habetur. 2. Regum. 5.

13 Deus vitam. i. pericula vitæ meæ annuntiaui tibi in mea confessione.

14 Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. eas exaudiendo. Sicut

MORALITER.

1 Ego vero in te sperabo. id est, in tua misericordia, & non in mea iustitia.

2 In Deo laudabo sermo. id est ad eius laudes ordinabo ipsos.

3 In Deo speravi. id est in eius protectione.

4 Non timebo quid faciat mihi caro. id est, homo carnaliter viuens. Et ponitur hic singulare pro plurali, scilicet homo pro hominibus irrationabiliter viuentibus, sicut. Exod. 8. f. *Veni musca grauissima*, id est, multa musca.

† *Verba mea execrabantur.* interpretantes ea in malum.

5 *Omnes cogitationes eorum in malum.* contra me.

6 *Inhabitabunt.* mecum amicitiam simulantes.

† *Et abscondent.* malitiam suam per talem cohabitationem. ideo

ideo sequitur.

7 *Ipsi calcaneum meum obseruabunt.* querētes me supplantare.

8 *Sicut sustinuerunt animam meam pro nihilo.* id est, vitam meam, sicut graue pondus sustinuerunt, in quorum persona dicitur Sap. 2. cap. *Gravis est nobis ad videndum.*

9 *Pro nihilo.* Hic incipit versus in Hebræo: & est secunda pars huius psal. in qua ponitur exauditiō deprecantis, cum dicitur interrogatiue: Pro nihilo saluos facies illos? id est, eam nihil boni fecerunt: quasi dicat non decet iustitiam tuam quæ nō permittit dedecus culpæ sine decore iustitiæ. ideo sequitur.

10 *In ira populos confringes.* qui student ad malè faciendum.

13 *Deus vitam meam annuntiaui tibi.* in vera confessione.

14 *Posuisti lachrymas meas.* contritionis & confessionis.

† *In conspectu tuo.* eas exaudiendo. Et

A In quacunque die &c. Cal. siue in pueritia, siue in media etate, siue in fine vitæ. Mira clementia quæ quodlibet tps conuersionis nostræ expectat, & quicunque rogatur, indulget. * Basil. Pollicitus enim es te auditurum oppressos. Sic enim est in lege, ingemiscet ad me & ego exaudiam ipsum, sum enim misericors.

b Deus meus es tu.

August. Et si omnium, meus propriè, qui mihi subuenis, quem colo & amo. Alii alieni sunt.

c In Deo laudabo verbum. August. Verbum, id est, doctrinam & sermonem, quicquid loquar: laudabo in domino, id est, ei attribuiam: & si quid viget speravi, & ideo non timebo.

August. Hierony.

d Vel, in Deo patre verbum, id est, filiū, quia quicquid de patre & filio dicitur secundum substantiam & de spiritu sancto. Hoc de potentia verbi dicitur, quæ est æternum & consubstantiale patri, & postea de humanitate subdit.

e In domino, id est, in Christo, qui verbum caro factum est.

f Laudabo sermonem, in Deo speravi &c. id est, prædicatio, in quibus regulam viuendi & salutem mundo docet. Hæc duo prædicat iste, potentiam verbi & humanitatem Christi.

In Deo laudabo. Vel ita, vt trinitas naturæ psonaliter per tria D verba quæ ponit. In Deo patre laudabo verbū, id est, filiū. In domino, id est, in spiritu sancto laudabo sermonē, id est, filiū.

* Theod. Non loquar sine tua imploratione, nam siue breue verbum proferam, siue longis sermonibus vtar, tuo nomine eos exornabo.

Theodor.

f In me sunt. Intus quæ à nobis nunquam recedunt. Vota laudationis quæ in æternitate redduntur.

Castiod. In me sunt. Ecclesiā iam de malis seculi libera in futura beatitudine, vel etiam hic laudem Dei cantaturum se dicit.

* Basil. Vota enim sunt promissiones Deo factæ.

g Quoniam eripui. Castiod. Vel de futuro potest accipi sic. Ideo laudabo in futuro, quia eripui, id est, eripies animam meā de morte æterna. Et oculos

meos à lachrimis & pedes meos à lapsu vt placeā corā Deo in lumine vi. hoc in futuro, vbi nec peccando aia moritur. Nec oculi flent mala, nec pedes labuntur. Quod non est hic, vbi etiam perfectè Deo placet, vnde addit, ut placeam &c.

* Theodor. Hæc & nobis conueniunt, qui multas & à demonibus & ab hominibus sustinemus infidias.

Theod.

GLOS. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sicut & in promissione tua. id est, sicut promissi mihi me in periculis custodire.

2 Tunc conuertentur inimici mei retrorsum. id est, cum me exaudieris deprecantem aduersarij mei fugiant, quasi diceret, hoc semper attribuiam virtuti tue, & non meæ. Litera Hebraica sic habet ab illo loco: Deus vitam meam &c. motionem meam non numerasti. pone lachrymam meam in vtre tuo. Nonne in numero tuo? tunc conuertentur inimici mei retrorsum. & est sensus: Motionem meam numerasti, id est, loca ad quæ fugi à facie Saulis. Pone lachrymam meam in vtre tuo, vt sit reposita coram te, quasi in vase misericordie tue ad exaudiendum. Nonne in numero tuo, supple erui? quasi diceret sic: quia tu pones eam in numero tuo cum alijs anxietatibus, quas sustinui. Tunc conuertentur inimici mei retrorsum. Translatio verò Hieron. sic habet: Secretiora mea tu numerasti, id est, nullum meum secretum absconditum est tibi. Repone lachrymā meā in vtre tuo. & exponatur sicut prius, sed non in narratione tua, qua scres sententiam contra malos. Tunc conuertentur inimici mei retrorsum. exponatur sicut prius.

3 In quacunque die inuocauero te. sincere & deuotè.

4 Ecce cognoui quoniam Deus meus es. exaudiendo me & saluando.

5 In Deo laudabo verbum. Hæc est tertia pars huius psal. in qua ponitur ipsius David gratiarum actio, pro sua liberatione auctore. In Deo

Deo laudabo verbum. id est, turm factum seu beneficium gratias referendo.

6 In domino laudabo &c. repetitio est eiusdem ad maiorem affectus expressionem.

7 In Deo speravi. quod me protegat de futuro, sicut fecit de præterito.

8 Non timebo quid &c. timore deiciente me in desperationem, non timis perturbare rationem.

9 In me sunt Deus vota tua. Fecerat enim aliqua vota specialia ipsi Deo, si liberaret eum ab illo periculo, licet non sint expressa in scriptura, sua desiderabat adimplere.

10 Quæ reddam laudationes. id est, ad laudem nominis tui. Et subit causam dicens.

11 Quoniam eripui animam meam de morte &c. id est, quia perfecisti illud propter quod vni tibi: & ideo iustum est, vt reddam vota tibi.

12 Vt placeam &c. In Hebræo & translatione Hieron. habetur: Vt ambulem coram Deo, procedendo de bono in melius.

13 In lumine viuendum. id est, quid uero in vita presenti, vel in lumine viuendum, hoc est in lumine gratiæ qua viuatur in Deo. Moraliter potest exponi psal. iste de quocunque fidei, qui positus in mortis periculo orat Deum deuote pro sua liberatione: & à Deo exauditus agit gratias Deo tanquam gratus.

PSAL.

MORALITER.

1 Et in promissione tua. quæ habetur Ezech. 17. g. Nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & uiuat.

2 Tunc conuertentur inimici mei retrorsum, scilicet demones & homines mali qui confunduntur quādo preces bonorum exaudiuntur.

3 In quacunque die inuocauero te. piè & perseueratè & pro me.

4 Ecce cognoui quoniam Deus es. per effectum exauditionis. Istis enim tribus concurrentibus oratio semper exauditur.

5 In Deo. Hæc est tertia pars, in qua ponitur exauditi gratiarum

rum actio, cum dicitur. In deo laudabo verbum. gratias agendo tibi de beneficio mihi collato.

6 In domino laudabo sermonem &c. repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem deuotionis expressionem.

8 Non timebo quid faciat. timore deiciente à virtute.

9 In me sunt Deus vota tua. id est, super me, quia sum obligatus ad ipsa reddenda.

11 Quoniam eripui animam meam &c. propter quod iustum est, ut reddam tibi promissum.

12 Vt placeam coram Deo in lumine viuendum &c. s. vita gratiæ.

MORA.

ADDITIO.

In psal. 55. Misere mei Deus. vbi dicit in po. Pro nihilo &c. In Hebraica veritate vbi dicitur: Pro nihilo. ponitur aumen, dictio equiuoca, quæ significat quandoque nihilum, quandoque vanitatem, quandoque verò iniquitatem. Cōsequenter vbi translatio nostra habet. Saluos facies illos. In Hebræo habetur

betur. Saluabis ab illis. vnde hæc verba secundum literam Hebraicam propriè exponuntur sic. Pro iniquitate, scilicet aduersariorum, de qua immediate ante dixerat. Saluabis ab illis, id est, saluabis me ab illis. & sic exponitur iste versus à quibusdam Hebræorum expositoribus, secundum quam expositionem non oportet vt teneatur interrogatiue, sed plane.

Tom. 3.

D 2

GLOSSA ORDINARIA.

A In finem. Agugust. Psal. de resurrectione & passione breuiter. Hoc agit Psal. ne tu Pilate, vel tu quicumque corumpas David &c. negando regem, quia rectus carne fugit a cognitione Iudæorum.

August. Nullus titulus inscriptus est David quem vellet Saul corrumpere, sed Christus qui de David natus est, quem populus Iudæorum corrumpere voluit: sed quia per spiritum sanctum scriptum erat, ne corumpas, ait Pilatus: Quod scripsi scripsi. Cuius spelunca caro vel sepulchrum accipitur, ubi latuit Christus incognitus Iudæis.

† vide psal. 4.
† quidam Davidic verba fuisse volunt, quibus reprehendit suos, ne saulem occiderent. Alii volunt carminis eandem fuisse initium, ad cuius numerum fuerit hic psalmus compositus.

duobus sequentibus.
† prætereunt confessiones, contritiones, vel fraudes.
† retribuit mihi, vel, perfect me.
† me ab opprobrio: de glutire volentis me.

† Basil. & Theodor. In finem inscripsit quia psalmus est de gentium vocatione, & ne disperdas siue ne corumpas virtutem obliuiscendi iniurias. volebat enim Saulem occidere sed cum posset resistebat proposito, quia erat Christus domini.

PSALMVS LVI.

Miserere mei. Cas. Propheta in persona domini, quia in eo dominus quasi inter mala exclamat, & prædicat liberationem.

C Cassiod. Christus secundum quod hō orat, de passione ita humilis

NICOLAUS DE LYRA.
PSAL. LVI.

Miserere mei Deus &c. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo: Ad victoriam ne disperdas David michram, quando fugit a facie Saul in speluncam. Ad cuius intellectum sciendum: quod David legitur bis fugisse in speluncam a facie Saul. Primò in speluncam Odollam ubi venerunt ad eum illi qui erant de cognatione sua: & alii qui erant in angustia constituti, & factus est eorum princeps. 2. Reg. 22. a. & de ista non loquitur hic, quia de ista fuga intitulatus est alius psalmus, scilicet 141. secundum quod dicit Hiero. in prologo super psal. Secundò quando Saul persequabatur David super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus sunt pernie, ut habetur. 1. Reg. 24. a. & tunc Saul intravit eandem speluncam ad purgandum ventrem. David autem & viri eius fugientes Saul prius intraverant eandem speluncam latitantes in eius interiori parte: & tunc viri David voluerunt Saulem occidere, sed David hoc impedivit, & silenter oram chlamydis Saul absidit: & cum exisset Saul de spelunca post eum abiit clamans, & ostendit ei pannum præfissum in argumentum, quod potuerat eum occidisse si voluisset, quod recognoscens Saul gratias egit ipsi David, & recedens cum exercitu suo a persecutione David, tunc ad tempus cessavit: Et de fuga David ad hanc speluncam loquitur titulus huius psal. & sic patet prima pars huius tituli. Ad intellectum verò primæ partis patet ex dictis, quod David erat in periculo mortis, quando fugit. ad speluncam illam: propter quod in titulo huius psal. loquens de Deo dixit: Ne disperdas, id est, ne disperdi permittas. David michtam, id est, ipsius David canticum decens vel suauis, ut dicit Rab. Sa. quasi diceret David: Si permitteres me perire non possem amplius cantica dulcia ad laudem tuam facere, & dicere. Quod autem præponitur: Ad victoriam, significat conatum lenitatum in cantu huius psalmi. ut frequenter dictum est. Secundum alios michtam signat humilem & simplicem ut dictum est psal. præcedenti

MORALITER.

1 **Miserere mei Deus.** Secundū sensum literalem iste psal. est oratio David, quando speluncam intravit. 1. Reg. 24. a. & quoniam David fuit figura Christi, potest allegoricè de Christo exponi, qui pro salute sui mystici corporis descendit in speluncam huius Mundi. Et primò ponitur hominis Christi de precatio, cum dicitur: **Miserere mei Deus.** Oravit enim Christus pro sui corporis mystici salute, & pro sui corporis veri glorificatione. ideo bis dicitur hic: miserere mei Deus.

2 **Et in umbra &c.** nam anima Christi confidebat de Deitate cui

humilis, ut unus de fidelibus clamare putetur.

* Basil. Geminat dictionem misericordie prius magnitudine exprimens in spelunca circumfusus ab hostibus. Umbra alarū est diuina protectio, & illud donec transeat iniquitas, dilucidius Aquila, Donec transeat infideliæ. Symmachus: Do

nec transeat violētus. lxx. Infidiatores a re quā moliebantur iniquitatem appellauit. c **Et in umbra.** Cas. Vox corporis adiungitur capiti: Et loquēs in persona membrorum & sua, quomodo possit liberari docet.

* Theod. Clamorem, Amoris promptitudinem intelligit.

d **Misit verbum de celo.** August. Hier. De occulta essentia sua, de secreta cognitione angelorum. Vel misit auxilium, & per hoc liberavit, exaltando, dedit in opprobrium dispersos ubique, & maxime dum viderent eius resurrectionem

adorari, quem putabant se extinxisse.

Misit de celo. Hiero. Diapsalmus. Iam declarat quid misit, & de quibus eripuit: & loquitur in persona membrorum. c **Liber.** Hier. Quia iā misit verbū, certū est, quasi iā sit qui liberavit, id est liberabit: & dedit, id est dabit in opprobrium conculcantes me.

* Basil. Historia docet quō David Saul præstitū beneficiū manifestavit, & opprobriū est si seruatore suū aliq̃ psequat. Basil.

Misit F

genti: & sic posuit Hiero. titulum huius psal. dicens: Pro victoria ut non disperdas David humilem & simplicem, quando fugit a facie Saulis in speluncam: & patet sententia ex dictis. Igitur psal. iste in tres partes diuiditur: quia primò ponitur ipsius David anxia deprecatio. Secundo diuina ex auditio. ibi: Misit de celo. Tertio gratiarum actio, ibi: Exultare. Circa primam dicit.

1 **Miserere mei Deus, miserere mei &c.** & secundum quod dicit Ra. Sa. semel dicit, miserere mei Deus, petens ne occideretur a Saule. Secundò petens ne Saul occideretur ab ipso. unde & tunc dixit David: Propitius sis mihi dominus, ut non mittam manum meam in Christum domini. 1. Reg. 24. b. Potest etiam dici, quod replicat miserere mei, ad maiorem affectus sui expressionem, sicut frequenter fit in orationibus deuotis.

2 **Quoniam in te confidit anima mea.** hoc dicit allegando, Deo propriis quod Deus debeat sui misericordiam: quia proprium est ipsius præstare misericordiam illis qui habent in ipso fiduciam.

3 **Et in umbra alarum tuarum &c.** sicut pullus sub alis matris sue ne rapiatur a miluo.

4 **Donec transieris scilicet Saulis me persequentis.**

5 **Clamabo.** coram ore.

Ad Deum altiss. & per consequens potentissimū ad me saluandum. 6 **Deum qui bene fecit mihi.** de præterito: & sic spero, quod faciet de futuro. In translatione Hiero. habetur: Deum victorem meum, quia noluit accipere vitæ meæ de Saul manu propria, sed expectabat eam de manu diuina. unde ait: Vicissatur me Deus ac te: manus autem mea non sit in te. 1. Regum 24.

7 **Misit de celo, & liberavit me.** Hec consequenter describitur diuina ex auditio, cum ait: Misit de celo liberavit me. Omne enim beneficium a Deo præstitum conuenienter dicitur calitus datum.

8 **Dedit in opprobrium conculcantes me.** s. Saul & uxores eius

te, cui coniuncta erat in unitate personæ.

4 **Donec pertransieris scilicet Iudæorum me & membra mea persequentium.**

5 **Clamabo ad Deum.** pro me & membris meis. Heb. 5. cap. Cum clamore valido & lachrymis offerens ex auditus est pro sua reuerentia.

6 **Deum qui benefecit mihi.** nam gloriā animæ Christi dedit in sua cōceptione, & gloriā corporis in sua resurrectione.

7 **Misit de celo.** Hec est scda pars in qua ponit diuina ex auditio, cum dicit: Misit de celo. s. angelos obsequentes Christo in deserto, in passione & ascensione, ut habetur ex euāgelio, & huius

Allegoricè.
Diuisio.

a *Misit Deus.* Aug. Verbum in quo misericorditer egit, in quo, & promissiones impleuit.

Misericordiam. quia ex misericordia pro nobis mortu⁹ est. *Veritatem.* quia ut prädixit, surrexit ad iustificandos nos.

b *Misericordiam suam, &c.* Hierony. Aug. Vtraque. n. in eo continetur. Si enim so-

† de celo.
† vel bonitate
sue per boni-
tatem.

la fuisset misericordia
licetia esset nobis pec-

candi. Si sola veritas,
non potuisset homo

sustinere.

c *Dormiui.* Aug. Al-
ta quiete facile exci-

tandus. Conturbatus
passione.

Dormiui. David nō
dormiuit in spelunca,

sed Christ⁹ in morte.

Cassiodor. Contur-

batus, secundum car-

nem passionis memo-

ria, & angustia. vnde:

Tristis est anima mea

&c. Et cepit Iesus tæ-

dere, & pa.

* *Theodore.* Theo-

dotion sic, Dormiui

cum consumentibus.

Aquila. cum inconti-

nētibus: Symmachus

cum accendētibus, id

est, Saule, & illis, qui

cum coerant.

d *Filij hominum.* Rectus or. est: Filij hominum, laqueos para-

uerunt. Sed interfecit qualiter turbauerint.

e *Lingua.* Cass. Voces illæ crucifige, crucifige, & huiusmodi

citam fecerunt mortem, ut gladius acutus.

f *Exaltare.* Cass. Ex persona propheta, visis iniurijs, visoq;

q in resurrectione inanes facti sunt Iudæi, gaudēs exclamat

homo in cruce. *Exalta, Deus super celos, ut indicet in terra Iudaos.*

Exaltare.

NICOLAUS DE LYRA.

eius querentes me occidere, & sic me dare in conculcationem hominū
& bestiarum. Quod autem David tunc exprobrauerit Sauli, & viris
eius, habetur primi Regum vicesimo quarto. b. ubi dicitur: Dixitque ad
Saul: Quare audis verba hominum loquentium David quæ
rit malum aduersum te, &c. & postea. Quæ persequeris rex
Israel, quem persequeris? canem mortuum persequeris, &
pulicem vnum. q. diceret, hoc vertitur in opprobrium tuum.

1 *Misit deus misericordiam suam, & veritatem suam.* id est
iustitiā suam, quia semper concomitantur se in operibus diuinis.

2 *Et eripuit animam meam, &c.* id est, hominum ferocium, cu-
iusmodi erant Saul, & satellites eius.

3 *Dormiui conturbatus.* quando fui in persecutione eorū positus
homo enim positus in tali persecutione non potest dormire quiete. In
translatione Hiero. habetur. Anima mea dormiuit in medio leo-
num ferocium, & potest reduci ad eandem sententiam, ut patet.

4 *Filij hominum, cum Saule existentium.*

5 *Dentes eorum arma, & sagittæ.* quia parati sunt mala dice-
re de prope per oburgationem, & de longe per detractionem, sicut sa-
gitta a longe percutiunt.

6 *Et lingua eorum gladius acutus, &c.* quia sicut gladius acu-
tus separat cōiūcta naturaliter, sic Dog, & alij cōsimiles, per suas de-
tractiones,

MORALITER.

& huius missionis ratio tangitur cum dicitur.

1 *Misit deus misericordiam suam, & veritatem suam.* id est, filium
suum, qui dicitur misericordia psal. 84. Ostende nobis domine mi-
sericordiam tuam, &c. Et veritas, Iohann. 14. a. Ego sum uia veritas
& vita.

2 *Eripuit animam meam de medio catulorum leonum.* id est, Iu-
dæorum, & militum crucifigentium, animam enim occide-
re non potuerunt.

3 *Dormiui conturbatus.* nam per passiones turbationum trā-
sijt ad quietem.

4 *Filij hominum.* id est, Iudæi.

5 *Dentes eorum arma, & sagittæ.* quia sicut canes rabidi quæ-
rebant eum lacerare.

6 *Lingua eorum gladius acutus.* quo pungebant eū in cruce, di-
centes,

Exaltare. Superiora dominus propheta quidem, sed in per-
sona domini, quia dominus in propheta loquitur. Quando
etiam ex sua persona loquitur propheta, dominus per eum
loquitur, qui ei dicitur.

Augustin. Exaltare. Verba Christi. Sed o patet fac in me,

quod altus videaris su-

per angelos, id est, fac

me resurgere, & ascen-

dere, vnde etiam om-

nes habitatores te glo-

rificabunt. Vel verba

propheta: *Exalta.* ut

qui pēdes in cruce, in

maiestate regnare co-

gnoscaris, non enim

quantū ad se, sed qua-

tum ad homines exal-

tatur Super celos, quo-

niam sedet ad dexte-

ram patris, & angelos

habet subtus, & om-

nem terram, quia to-

tus mundus ei subie-

ctus est.

* *Basilius.* Exalta-

re, id est, ostende glo-

riam tuam mortalib⁹

omnibus.

g *Laqueum paraue-*

runt. Interposita exal-

tatione captam nar-

rationem exequitur.

h *Pedes.* Cass. Domini sunt increpationes malorū, & pro-
missiones fidelū, quibus dolos parauerūt, ut de adultera. In-
curuauerunt, dum eis compatiens sterilis reddebatur ab eis.

i *Ante faciem meam foueam, &c.* Cass. Dum in os eius dixe-
runt: Reus est mortis.

k *Paratū.* Cass. Diapsalmus. Post resurrectionē laudes pmit-
tit. Vel, paratū ad agēdas gratias, (quod ibi ostēdit) cantabo.

* *Theod. Symmachus* ita vertit, firmatum cor meum.

a *Exurge*

tractiones, & oblocutiones diuidebant amicitiam inter David, & Sau-
lem, cum tamen Saul deberet eum naturaliter diligere, sicut generum
suum.

7 *Exaltare.* Hic consequenter ponitur gratiarum actio, cum dicitur.
Exaltare super celos deus. id est, laus tua magnificetur ab angelis
sanctis.

8 *Et super omnem terram gloriatus.* supple magnificetur a
cunctis hominibus de motis, & subdit causam ex parte sui, dicens.

9 *Laqueum parauerunt pedibus meis.* id est, posuerūt insidias
ad me capiendum.

10 *Incuruauerunt animam meam.* id est, incuruare voluerunt
vitam meam, deiciendo me in mortem.

11 *Foderunt ante faciem meā foueā.* querentes me ad mortē

12 *Et inciderunt in eam.* quia Saul in quo tanquam in principe
erat totus exercitus in virtute, intrauit speluncam, in qua David po-
tuisset eum si uoluisset occidere, ut prädicitum est. Et quia ex hoc habe-
bat materiam laudandi deum, subditur.

13 *Paratum cor meum deus.* ad te laudandum, & tibi seruien-
dum. Et replicat idem dicens. Paratum cor meum. ad ostendendū
magnum affectum. Et eodem modo dicitur.

14 *Cantabo, & psalmum dicam.* quia est replicatio eiusdē per
alia verba.

i *Exurge*

centes: Vah, qui destruis templum, & consimilia vituperia.

7 *Exaltare.* Hæc est tertia pars, in qua ponit grarum actio
Deo patri, cū dī. *Exaltare super celos deus, &c.* id est, nomē tuū
magnifice laudetur in celo, & in terra, & subditur ratio.

9 *Laqueum parauerunt pedibus meis.* scilicet Iudæi volētes im-
pedire discursum Christi, & apostolorum pro publicatione
euangelij.

10 *Et incuruauerūt animam meam.* id est, incuruare conati sūt
a rectitudine veritatis.

11 *Foderunt ante faciem meam foueam.* volentes extinguere
Christi nomen.

12 *Et inciderunt in eam.* nam in vindictam huius sceleris Ro-
mani destruxerunt Iudæam.

13 *Paratum cor meum deus, &c.* scilicet ad te laudādum om-
nibus modis, quod significatur per hoc, quod subditur.

Tom. 3.

D 3

A *Exurge gloria mea.* Cass. Et ideo o caro, quæ es causa gloriæ meæ: Exurge potenter, quasi ad miraculū faciendū congratu-
latio, quia certus. vnde idē affirmando repetit. Exurge dico, quia certus sum, & de hora, quia exurgam diluculo.

B *Exurge psalterium, & cithara.* Aug. Vna caro Christi surrexit, & cum ea duo or-

† Significat cā-
ticum, vel psal-
mum quo deus
laudat, quidā
animam intel-
ligi volunt.

gana surrexerunt. In psalterio de superiori chorda sonum acceperunt, in cithara de inferiori. In carne Christi, duo genera sunt factorū, miracula, & passionēs, & hæc surrexerunt, quia vtrique prædicantur in gentibus. Surrexit ergo psalterium, & cithara, & cōfiteatur domino.

Basil.

* Basil. *Exurge* *psalterium* *& cithara* *& cōfiteatur domino* *magister Chori* *ero, linguisque gentium quasi chordis vsus gratiarum actionis Hymnodiam cantabo.*

C *Exurge psalterium, & cithara, & cōfiteatur domino.* Theo. Scipsū psalteriū, vt spiritus sancti instrū appellat.

C *Ad celos.* August. Qui supra nubes vbi sedes angelorum, Nubes

Nubes, inferius, i. homines prædicatores, qui adhuc in caligina nosa carne, qui habent lumen in se, sed occultū vnde coruscant, de quib. dñs tonat, & pluit. Magis ergo p̄inet veritas ad celos, q̄a angeli sine caligine vident speciem veritatis, nec ibi op̄ est miscdia, vbi nō est miseria. Et ad nubes misericordia, sed & veritas, quæ præpollet in angelis, descendit ad homines, nec ea fraudauit nos, ad quos ipsa veritas carne operata venit. Et si angeli nō egent misericordia, dum tamē misericordiam in resurrectione angelis similes fient, vsque ad celos misericordia ascendit.

* Basil. Nubes appellat Apostolos, vt enim nubes aliunde

A *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

B *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

C *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

D *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

E *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

F *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

G *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

H *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

I *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

K *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

L *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

M *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

N *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

O *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

P *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

Q *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

R *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

S *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, & exurgam diluculo.* Confitebor tibi in populis domine, & psalterium dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super celos Deus, & super omnem terram gloria tua.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Exurge gloria mea.* Gloria, est clara notitia cum laude, & sic David seipsum excitat ad recognoscendum diuina beneficia in laudibus diuinis.

2 *Exurge psalteriū, & cithara.* Hoc dicit, quia aliqua laudes diuina cōueniētius cātabatur in psalterio, & aliqua magis in cithara.

3 *Exurgam diluculo.* id est, prompte, & expedite animo volenti.

4 *Confitebor tibi in populis domine.* Præuidit enim David in spiritu, quod laudes diuina ab eo compositæ cantandæ erant in futuro in

MORALITER.

1 *Exurge gloria mea, & c.* Sequitur.

3 *Exurgam diluculo.* scilicet a mortuis.

4 *Confitebor tibi in populis domine.* i. per discipulos meos discurrentes per orbem ad prædicandum euangelicā veritatē.

5 *Quoniam*

ADDITIO I.

In psal. 56. *Miserere mei.* vbi dicitur in postilla, magnificata est vsque ad celos misericordia tua.

Nulla rō vī quare statio solis miraculosa tpe Iosue attribuat misericordie diuine, & missio lapidū de nubib. attribuat

in diuersis populis, & gentibus, sicut adimpletum videmus.

5 *Quoniam magnificata est vsque ad celos, & c.* Hoc fuit adimpletum tempore Iosue, quando sol stetit spatio vnius diei, vt Israel haberet plenam victoriam, vt habetur Ios. 10.

6 *Et vsque ad nubes veritas tua.* quod fuit etiam tunc adimpletum, quando dominus misit lapides magnos de nubibus super aduersarios Israel, vt ibidem habetur.

7 *Exaltare super, & c.* exponatur, sicut supra. Moraliter potest exponi psal. iste sicut præcedens, quia est similis materia in vtroque, & eadem diuisione, vt patet per prædicta.

5 *Quoniam magnificata est vsque ad celos misericordia tua.* Id est, Christus ad dexteram patris assumptus in humana natura.

6 *Et vsque ad nubes veri.* Id est, Christus, qui est veritas, quem assumptus nubes ab oculis apostolorum, vt dicitur Act. 1.

7 *Exaltare super, & c.* exponatur vt supra.

buat diuine veritati, cū vtrūque pertineat ad miscdia, vel iustitiā seu potentiā, & huiusmodi. Sed sensus proprius huius versus, scilicet: *Magnificata est vsque ad celos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua,* habetur in additione super psal. 25. vbi similia verba ponuntur, scilicet: *Domine in celo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes, vide ibi.*

GLOSS. ORDINA.

† Vide psal. 4. *In finem ne disperdas David in tituli, & c.* Cassiod. Monet ne quis Christi regno contradicat.

† Num vers, o cōgregatio iustitiam loquimini, & c. *Prima, est exprobratio iudeorum ne similia faciam.*

† Num vers, o cōgregatio iustitiam loquimini, & c. *† Num vers, o cōgregatio iustitiam loquimini, & c.*

* Basil. Ne corrumpas. Theod. Ne perdas. quoniam cum

bis

† In finem ne disperdas David in tituli inscriptione. Psal. LVII.

† I vere vtrique iustitiam loquimini,

facile est loqui iustitiam, quibus veritas scripta in corde.

bis Saulē in manib⁹ habuisset occidere noluit, eiusdem sententiæ psalmus cum superiore. Alloquitur autem Saulē.

PSAL. LVII.

† I vere vtrique iustitiam loqui. Aug. Omnibus

† Quod

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS LVII.

Titulus psal.

† I vere vtrique. Huic psalm. præmittitur talis titulus in Hebræo secundum Ra. Sa. Ad victoriā ne disperdas David suauē canticū, siue decens. secundū vero Hieron. titulus talis est. Victor, vt non disperdas David humilē, & simplicem, & patet expositio vtriusque per prædicta in titulo psal. præcedentis. De materia vero huius psalm. dicit Ra. Sa. quod David fecit hunc psalm. quando Saul ad denuntiationem Ziphæorum exiit cum tribus milibus virorum electorum ad querendum David, vt habetur. 1. Reg. 26. quod cum cognouisset David per exploratores suos, accepto secum Abisai clam venit ad castra Saul de nocte, & inuenit

uenit omnes dormientes, & cum Abisai vellet Saulē occidere, David hoc prohibuit, & assumpta hasta, quæ erat ad caput eius, & scypho aquæ, recesserunt inde. Cumque sic essent elongati, quod exant in loco tuto, David clamauit fortiter euigilans Abner, & populum, inculcans eos de hoc, quod male custodierant dominum suum, ostendens per hastam, & scyphum aquæ, quod potuerat Saulē occidere, si voluisset, & per hoc declarauit malitiam Saulis, & aliorum ipsum innocentem persequentium. Igitur secundum hoc psalm. iste diuiditur in duas partes. In prima David ostendit Saulis, & satellitum suorum malitiā, & in secunda prædicat penam debitam, ibi: Deus conteret. Circa primum dicit.

† Si vere vtrique, & c. id est, si iustitiam vultis loqui.

† Recte

MORALITER.

† Si vere vtrique iustitiam loquimini. Psalmus istū fecit David, quando dormiente Saul cum suo exercitu tulit hastam, quæ ad caput eius erat, & per hoc ostendit, quod potuerat eum regulasse si voluisset. Et per hoc arguit falsitatem illorū, qui dicebant

dicebant ipsum querere Saulis mortem. Allegorice vero potest exponi de Christo, qui solo verbo quærentes eum ad terram prostravit, & sic suam potentiam, & eorum impotentiam declarauit, dicens: *Si vere vtrique, & c.* vos Iudei dicentes me esse falsum prophetā, per opera diuina, quæ facio in conspectu vestro, & non possunt esse testimonia falsitatis.

† Et c.

Quod tibi non vis, alij non facias, Et iteravit in tabulis, quia non legebat in corde: Sed si vere loquimini iustitiam, ut sit iustitia, non laborum, sed & factorum, id est in corde, quod in ore, re-
Mar. 12. & iudicate autem fide proponite, & alia huiusmodi. Aliter enim estis hypocritae, si dicitis: *Magister verax es*, ne iudicetis mortem meam, quia rex vester sum, ut titulus ait.

a *Re. Aug.* Iudaei sic de Christo iudicaverunt, ut fide de eo locuti probentur.
b *Manus vestra.* Aug. Cor sequitur manus, quicquid vis, & non potes, Deus factum putat.

c *Concinnant.* Aug. Vel, connectunt, sci- licet, aliud alij adiungentes. *Elia. 5. c.* *Qui trahunt peccatum, sicut resem longam, peccatis quisque constringit.* unde in fine *Ligate illi pedes, & manus:* Sed & interim eis caditur, unde flagello de resticulis cecidit dominus ementes, & videntes in templo.

d *Alienati sunt peccatores a vulva.* Vel alienati sunt a vulva ecclesie quae conuersos concipit, & natos iam in se, & secundum natos ex se nutrit, donec formet in eis veritas, & tunc perfectos pariat. Hi autem, vel nolunt concipi, vel concepti, (quia per impotentiam antequam formentur quatiunt viscera) abortiuum excutunt.

e *Ab vtero.* & c. *Basil.* & *Theod.* Ab vtero dixit, quia quae facturi erant, Deus antequam fingerentur, cognouit, eodem modo, & Pharaoni, & Hieremiae dixit. Verum nec Pharaonem malum, nec Ieremiam iustum Dei praescientia fecit, sed quod futurum erat, tanquam Deus, praesciuit.
f *Furor illis.* Aug. Non laudat ipsa res a scriptura vnde cumque, dat similitudo, ut de iquo iudice, qui rogante viduam vix audiuit
g *Surdus, & obturans.* *Cass.* non solum non faciunt, sed nec audire volunt.

C *Aug.* Terra, praesentia quibus delectatur homo, cauda praeterita.
g *Venefici incantant.* Aug. Vel secundum aliam literam, medicamenti medicati a sapiente: Medicamentum medicatum, medicamentum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Re. iudica.* & c. quasi diceret per hastam, & scyphum aquae potestis manifeste perpendere iustitiam, & innocentiam meam erga Saul, & eius malitiam contra me.
2 *Filii hominum.* rationabiliter, & iuste viventium. tales enim fuerunt patriarchae, ex quibus descenderat Saul, & populus eius, & ex hoc deberent moueri ad recte iudicandum, & viuendum. Sed quia faciebant contrarium, ideo subditur.
3 *Etenim in corde.* & c. id est, iniquitates quas cogitatis in cordibus vestris, opere adimpletis.
4 *In iustitias manus.* & c. id est, ornant, vel palliant apparenti iustitia, & falsa. In Hebraeo habetur. *Iniquitatem manibus vestris contra ponderate.* id est, iniquitatem qua me persequimini ponderate, contra innocentiam meam, ut sic videatis eius gravitatem, & ab ea cessetis. Et eandem sententiam habet litera Hiero. quae talis est. *Iniquitatum manuum vestrarum appendite,* sci licet in statera iusta modo iam dicto.
5 *Alienati sunt peccatores.* & c. Hoc dicitur pro tanto, quia homines peruersi in suis operibus dicuntur male nati secundum communem modum loquendi. *Rab. Sal.* exponit hoc de illis qui cum adhuc in vtero matris existunt, per aliqua signa figuratur

MORALITER.

3 *Etenim in corde ini. op.* & c. quasi diceret, Non est mirum si de me male iudicatis. Nam in cordibus vestris tractatis iniquitates, & manibus impletis.
5 *Alienati sunt peccatores.* & c. Id est, a parentum iustitia. unde dicit *Esai. 50. a.* Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Sara, quae genuit vos quasi diceret, ab eorum iustitia declinatis actus vestros. **6** *Furor illis secundum similitudinem serpentis,* qui iratus effundit

amentum confectum est. Et illud est, omnia praecepta legis, & prophetarum. Omnia quidem medicamentum erant ante aduentum Christi, sed non medicatum, quia nemo eo curabat, sed aduentu Christi medicatum est, qui impleuit legem, & prophetas. Ligno. n. posito in Marah dulcorata est aqua, ut possent bibere filij Israel, ante non valentes gustare prae nimia amaritudine. Hec est legis amaritudo, quae gratia euangelij dulcorata est, & quod in sacramentis legalibus latebat, in luce posuit, & demonstratum est, & demōstratum est nobis ciuitas constituta super montem quae abscondi non potest, & lucerna posita super candelabrum, id est, veritatis doctrina in manifesto, Vbi enim latet ecclesia Christi, & veritas? Nonne ipse mos, qui creuit ex minimo lapide, & impleuit faciem terrae? Nonne ipse serpens in ligno suspensus, quem inquitudo percussit a serpentibus sanatus? Hic est ergo sapiens a quo medicatur medicamentum.

1 *tre. iudicate filii hominum.* Etenim in corde iniquitates
2 *operamini in terra, & iniustitias manus vestrae concinnant.*
3 *Alienati sunt peccatores a vulva.* errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa.
4 *Furor illis secundum similitudinem serpentis,* sicut aspidis surdae, & obturantis aures suas. Quae non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter: Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet dominus. Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens, intendit arcum suum,

5 *Theod. Symmac.* Incantatur incantationibus sapientis.
6 *Basil.* Incantatorem per abusum sapientem appellauit.
h *Deus conteret.* *Cass.* Quae eis retributio? Aug. Aspidem, Iudei dum insidiose tentabant. Leones, dum mortem in clamauerunt, horum molarum fracturae, quando surrexit Christus.
i *Dentes.* Aug. Dolosa verba.
k *In ore.* verbis suis capiet eos.
l *Molas leonum confringet dominus.* Ad nihilum deuenient. Inclinationes mortis. Confringet, ne ad effectum veniant, quod exponit, Ad nihilum, dicens.
m *Tanquam aqua.* Aug. Torrentibus etiam comparantur, quia sonantes ad saxa superbiae improvise sunt, & praecipites, sed cito transeunt. Tot malis comparantur.
n *Intendit arcum.* Vindicta donec intus, & extra infirmetur, & auferantur a conspectu dei missi in gehennam hic in praesenti a terra sua.

12 *Intendit arcum suum donec infirmetur.* Istud potest

Prisquam

guratur eorum, vita mala futura, sicut Esau in vtero matris impellebat fratrem suum Iacob. **6** *Furor illis.* & c. In Hebraeo habetur. *Venenum illis.* & ad eundem sensum refertur, quia serpentes ex ira, & furore effundunt venenum.
7 *Sicut aspidis.* & c. quia videns incantatorem, ponit unam aurem contra terram, & aliam obturat cauda sua, ne audiat carnem incantatoris, sic peccatores obstinati qualis erat Saul & eius viri nolunt audire, unde reuocentur a suo errore.
8 *Deus con.* Hic consequenter David praedicat poenam talibus debitam, & primo praedicat huiusmodi poenam. Secundo vtilitatem inde sequentem, ibi: *Latabitur.* Circa primum dicit sic: *Deus conteret dentes eorum.* quibus mordebant alios verbis iniuriis, & detractoribus. Dicebant enim ipsum David esse reum criminis lese maiestatis, cum tamen bonum regis, & regni quesuisset.
9 *Molas leonum.* Id est, Saul, Doeg, & consimilium ad modum leonis ferocium.
10 *Confringet dominus.* Quod fuit impletum in monte Gelboe, ubi mortuus fuit Saul, & Doeg, & multi alij.
11 *Ad nihilum deuenient.* & c. quia regnum fuit amotum a Saul, & posteris eius. **12** *Intendit arcum suum donec infirmetur.* Istud potest

effundit suum venenum, sic fecerunt Iudei contra Christum.
7 *Sicut aspidis surda.* & c. scilicet, Christi doctrinae. Vnde Act. 7. g. beato Stephano loquente de Christo, *continuerunt aures suas, & impetum fecerunt unanimes, in eum.*
8 *Deus conteret dentes.* & c. quod factum fuit per exercitum Romanorum.
11 *Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens.* quia ducti fuerunt per orbem captiui.
12 *Intendit arcum suum.* id est, vindictam suam.

Tom. 3.

D 4

a In finem ne. *Caf.* Frustra tentat aliquis disperdere, qđ toties divina prohibet autoritas.

b Ne disperdas. *Aug.* Cum Pilatus dixit. Quod scripsi scripsi, impletū est, ne corrupas. Hoc agit Psal. ne disperdas, iō quia Iudei miserunt custodire sepulchrū, vt famā eius extinguerent, a quibus frustratis his liberatus ostēditur, & famā habere in omnibus gentibus.

Caf. Orat primo liberari ascendēdo ab imis ad alta, orat etiam pro salute gentium.

† Erue. *Aug.* Loquitur hic integer Christus. s. caput & corpus.

*** Basil. & Theod.** Dauid, opera Michol, quę statuam in toro cōposuit, per fenestram elapsus ex Saulis insidiis, hūc Psalmum cecinit, predicans resurrectionem Domini ex sepulchro a militib. custoditi, gentiumq; vocationem, & Iudeorum dispersionem.

† inidiati sūt animę meę.

PSAL. LVIII.

† mihi c *Eripe.* *Aug.* Dū qui sine macula est

hoc petit, quid necessario petamus, ostendit.

d De inimicis. *Caf.* quatuor genera sunt aduersariorū. Inimici qui nocendi vortum habent, non tñ hoc ardentē appetunt. Insurgentes, qui iā cōmoti & animo parati. Operantes qui iā durata mēte scelus opere cōplent. *Viri sanguinū*, qui non contumelias ingerunt, sed sanguinē fundunt. Quod fecerunt Iudei qui Christum prius, post etiam Apostolos occiderūt. De his ergo ait. *Eripe me &c.*

c Fortes. *Aug.* Etiam sunt qui p̄sumunt de iustitia sua, qui insultant

insultant Christo conuiuant cum peccatorib. quib. non est opus medicus, sed cum occiderunt vt iusti reum, sed tamen non est in eo iniquitas, vel, fortes in temporalib. abundātes qui non ponunt Deum adiutorem suum, sed sperātes in diuitiis p̄qualuerunt in vanitate sua.

*** Basil. Symmachus.** Reddidit. Cum in me non sit peccatum, irruunt ita, vt opprimant. Hoc autem verius competit ei qui est ex Dauid, qui peccatum non fecit sicut nec Dauid Saulem laferat.

f Iniquitas. *Caf.* Malivolentia. Peccatum, operis.

g Exurge. *Augustin.* Quia dormire videris.

h In occursum. Quasi curro ad te merendo, & tu occurre mihi, id est redde pro merito.

i Vide. *August.* Id est, fac videri quomodo ad te curro, & alios dirigo, ne prauum putent quod rectum est, & ita sequantur. Vel, fac videri quod exurgis in occursum meum, id est, quod tibi æqualis sū. Occurrere nō nisi desit esse æqualis patri, licet pro nobis factus sit infirmus, qui seipsum exinanivit, formam serui accipiendo, vñ in Euangelio se gallinę comparat, dicens. *Ierusalem Ierusalem quōties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina pullos suos sub alis, & nolui.* Nulla auis adeo videtur infirmata propter pullos, nisi gallina, cuius vox raucescit, sit hispidum totum corpus, depenuntur alę, laxantur plumę, & ea est materna charitas quę inuenitur infirmitas. Sic, & Christus

† vide Pl. 15. Basil. & Symm. 1. Petr. 2.

† super me redime.

† saluū me fac.

† congregati sunt.

† instruxerūt.

Phil. 3. 2.

Matth. 13. b.

F propter

a Psal. tendens. **b** Tu Pilate vel Iudæ. **c** Ne neges Christum regem, quem titulus dicit. **† In finem** ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione, **a** Regnum Iudeorum. **b** Sepulchrum Christi. **c** Id est nomen & famam eius extingueret. ne crederent eum.

b quando misit Saul & custodiuit domum eius, vt eum interficeret.

PSAL. LVIII.

† Factum est hoc in carne Christi. fiat & in membris.

a Qui me odio habent.

Ripe me de inimicis meis Deus me,

a Qui verbis nocent.

& ab insurgentib. † in melibera me.

a Qui colaphizant, & cetera huiusmodi faciunt.

† Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum † salua

a Aug. Qui iustum. i. Christum, occiderunt, postea & suos.

a Caf. Quid enim illi tibi faciunt? vtrique mala.

b Caf. Corporalem vitam. **c** Quia. **† Cum impetu.**

me. Quia ecce † ceperunt animam meam, † irruerunt in

a Humilem. **† Quasi reum.** **b** Aug. in temporalibus de iustitia superbi, sed peccatum in me non inuenerunt. **c** Quam in eos fecerim causa fuit quare irruerunt. **d** In me.

† me fortēs. Neque iniquitas mea neque peccatum meum

a Sed. **b** Viam mundi huius. **Vnde.** Exultauit, vt gigas ad currendum viam &c. Psal. 11. b. **c** Distortos quantum in me est. **Aliis** dirigebam, sed te. **d** Innotescet, quod tibi æqualis sum & fac videri.

8 Domine. Sine iniquitate cucurri & † direxi. Exurge

† Aug. Adiutus me. **a** Quomodo curro & dirigo. **b** Celestium.

h in occursum † meum, & vide, & tu Domine Deus † virtu-

i

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMV LVIII.

Titulus Psal.

Eripe me. Huic psal. Premittitur talis titulus in Hebræo: Ad victoriam ne disperdas Dauid Canticum dicens, quando misit Saul, & custodierunt domum ad occidendum eū: Hoc habetur. 1. Regum 19. b. quod Saul voluit percutere lancea Dauid psallentem coram eo, sed declinavit Dauid illud, & inuit ad domum suam: & tunc Saul misit satellites suos nocte illa in domum Dauid, vt custodierent eum & interficeretur mane: quod cum annuntiasset Michol ipsi Dauid deposuit eum per fenestram, & sic abiit, & saluatus est. Igitur quia fuit Dauid in mortis periculo, ideo sic incepit titulum huius psal. Ne disperdas. i. ne disperdi permittas tu Domine Deus meus Dauid. canticum, quia si periret vltimus laudes tuas non cantaret. In translatione Hiero. incipit sic titulus: Vltori vt non disperdas Dauid humilem & simplicē. Residuum huius tituli est sicut in Hebræo. Et ex supradictis patet sententia huius tituli: patet et auctor huius psal. scilicet Dauid, & materia eius in generali. Ad habendum autem eius notitiam in speciali: Psal. iste diuiditur in tres partes, quia primo ponitur ipsius Dauid deuota petitio. Secundo Dei exauditiō, ibi: Et tu Dñe. Tercio pro exauditiōe gratiarum actiō, ibi: Ego autem cantabo. Prima adhuc in tres, quia primo Dauid in sua petitione allegat suam angustiam. Secundo propriam innocentiam, ibi: Neq. iniquitas. Tercio aduersariorum nequitiam, ibi: Intende. Circa primum dicit.

Diuisio.

1 Eripe me de inimicis meis Deus meus. Quasi diceret: non possum

possum eripi sine tuo adiutorio.

2 Et ab insurgentibus &c. Quia ad captandum Saulis benignolentiam multi insurgebant ad capiendum Dauid, quamuis esset innocens, ideo subditur.

3 Eripe me de inimicis &c. Quia scienter persequantur innocentem.

4 Et de viris sanguinum salua me. In viris paratis ad effundendum sanguinem innocentem.

5 Quia ecce ceperunt animam meam. i. meipsum, a parte principali quę est anima designant totum, reputabant enim se Dauid cepisse, eo quod custodiebant domum in qua erat, reputantes quod non posset eos effugere, ideo subditur.

6 Irruerunt in me fortes. Quorum fortitudini non possum bellando resistere.

7 Neque iniquitas. Hic consequenter allegat suam innocentiam. **8.** Neque iniquitas mea. Peccando contra proximum.

8 Neque peccatum. Peccando contra Deum, supple merueram istam persecutionem, ideo subditur.

9 Sine iniquitate cucurri. Cursum vite presentis.

10 Et direxi. Opera mea ad finem debitum. In translatione Hiero. habetur: Et illi currunt & præparantur: Et secundum hoc refertur ad satellites Saulis, qui discurrebant tanquam parati ad Dauid occisionem, ideo subditur

11 Exurge in occursum. Ad liberandū me, antequam me occidat.

12 Et vide. Meam innocentiam, & eorum malitiam.

13 Et Domine. Et pro, id est, tu Domine.

14 Deus virtutum. id est, angelorum.

Deus

MORALITER.

1 Eripe me &c. Psalmū istum fecit Dauid qñ Saul misit nuntios ad occidēdū Dauid ī domo sua, sed p Micol fuit saluat⁹.

Moraliter aut potest exponi de quolibet iusto euadente mortis periculum ex Dei beneficio. Specialiter autē de beato Petro in carcere recluso, vt occideretur, sed per angelum fuit liberatus, vt hñ Act. 12. 2. Igitur primo ponitur ipsius Petri & Ecclesię deprecatio pro Petri liberatione cum dicitur.

2 Eripe me de inimicis meis. Herode scilicet & Iudeis.

Et ab

2 Et ab insurgentibus, &c. i. a militibus custodientibus me.

3 Eripe me de ope. ini. Tales enim erant prædicti. s. Herodes, milites & Iudei.

5 Quia e. cc. &c. Me tenentes inclusum, vt auferant eam.

6 Neque ini. Petrus enim non patiebatur propter culpam suam, sed propter iustitiam.

11 Exurge in occursum meum. Ad me liberandum.

12 Et vide, Meam innocentiam & malitiam eorum.

13 Et tu Domine Deus vir. i. Deus angelorum, & hominum.

Intende

G pp nos infirmatus est, sed in ea tamē infirmitate occurrit æqualis patri. Ita n. assumpsit q. non erat, vt non amitteret q. erat. Ita ergo se exinanivit quod dignitatem quā hēbat cum patre nobis non demonstravit. In ipsa ergo infirmitate agnoscedus est patri equalis, non visione corporali, sed fide, vt q. specie videre nondum possumus, saltem credamus. Et dum hoc credimus in nobis ad patrem ascendit: vnde Mariæ Magdalenæ, cui primo post resurrectionē apparuit, ait, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem*. Quid est hoc, *Noli me tangere*? Nonne postea mulieres redeuntus a monumento adorauerunt eum, & pedes eius tenuerunt? Sed hic agit de tactu mentis, non corporis, id est rō id solum credas quod vides, ne hereat nimis humanitati mæ aspectus tuus. q. tactus tuis, hoc ideo, quia nondum accessi ad patrem meum, vtique in corde tuo, quia nōdum postquam vidisti me mori, credis me patri æqualem.

¶ *Euangelia.*

¶ *omnium.*

¶ *Scla. pial. 3. Ioh. 20. d.*

B

¶ *substantiis.*

¶ *eius. i. non possunt rehte se fortitudini aduerfari, cōmittam eam tibi vel, Deus qui robur es aduerfari pte obferuo, vt me adiuues, Theod. ¶ misericordia mea.*

a Qui videris Deus vnus gentis, quæ te colit.

b Quia infirmus.

c Aug. Vt omnes congregentur ad nuptias.

tum Deus Israel. † Intende ad visitandas omnes gentes,

a Et tantum. b Sed persequere, puni, conuertere. c Quia nulla peccata relinquit impunita, quia vel homo penitens punit, vel Deus iudex. Vel est quædam iniquitas, quam qui facit, eius non misereatur Deus. Hæc est defensio peccatorum, quando defendit quod Deus odit. Vnde peccatum ad mortem, non pro eo dico, vt quis oret. i. Ioh. 8. d. Et sic iniquitatem, id est, illud peccatum quod est ad mortem, & si quibsdam.

nōn miserearis, † omnibus qui operantur iniquitatem.

a Et vere intendes, quia ab idolis. b In vltima etate. c Conuertere alios. d Latrando contra hostes.

Conuertentur ad vesperam, & † famem patientur vt cā-

a Euangelizando. b Aug. Circumstantia. i. mundum qui circumstat Iudæam, vbi hæc dicebantur. c Stomachabuntur aduersus pigros dicentes. Quoniam quis audiuit.

nes, & circummibunt ciuitatem Ecce loquentur in ore suo, &

a Spiritus quod est verbum Dei. b Quis credit auditui nostro? c Aug. Iudei non credunt, & tamen per credentes Iudæos annuntiat gentibus. d Ipsi loquentur Et tu.

gladius in labijs eorum, quoniam quis audiuit? Et tu Do-

a Pro nihilo habebis conuertere omnes gentes. i. facile conuerteres. b Quia facile erit, vt credant in te.

mine deribis eos, † ad nihilum deduces omnes gentes.

a Fortes illi Deo ceciderunt, quia ad te non custodierunt. b Ego autem. c Aug. Non a te recedam. d Ego autem. e Quia de iuno meo in altum suum me suscepit.

Fortitudinem meam ad te custodiā, quia Deus † susceptor

a Personam mutat. b Quia. Aug. Nihil attuli. c Aug. Quia Christum præuenit præ confortibus suis, cui sine mensura dedit spiritum.

meus es. Deus † meus misericordia eius præueniet me. Deus

a Quia. Aug. Nihil attuli. b Quia. Aug. Quia Christum præuenit præ confortibus suis, cui sine mensura dedit spiritum.

canes pro immūditia, sed & Iudei canes se agnoscut. i. peccatores, vt Chananea, & iō esuriunt, bñ agunt. Male vero qui saturati, putatiua iustitia dicunt. Ieiuno bis in Sabbatho. d *Circumibunt.* Aug. Munient. Ecclesias contra hæreticas impugnationes. Et, Ecce in manifesto loquentur.

c *Et gladius.* Vt mat. Matth. 23. b. stent & manducant, Lucæ 11. b.

c *Quoniam quis audiuit.* q. Nullus, ita omnes mirabuntur. Vel ideo frequens prædicatio in labijs, quia pauci audiunt, & eos qui non audient deridebit in futuro, & omnes gentes quæ te nō venerantur, ad nihilū deduces, vel pervertes. * Basil. Symmachus, tanquam non sit qui audiat, sic explanauit. Iudas per Pilati satel-

lites verba ad rē con- tulerunt. tulerunt. E

Gladius. Aug. Hic est gladius bis acutus utroque incidens Testamentum, quo mactat Petrus reptilia sibi in disco ostensa, quando dictū est ei. *Surge Petre, macta & manduca.* f *Deridebis eos, ad nihilum deduces omnes gentes.* Aug. Eos, dicentes. *Quis audiuit? quare.*

Quia pro nihilo habebit conuertere omnes gentes, quia omnes gentes, Christianæ futuræ sunt, & dicitis, quis audiuit?

* Theod. Etias excessum diuinæ potentie ostendens sic inquit. Si omnes gētes sicut stilla situle, & quasi momētū statera, & quasi salina reputatæ sunt & reputabūtur, cui comparabitur Dominus?

g *Fortitudinem meā ad te custodiā quia Deus suscepit me.* Aug. et si possē pder Iudeos qui irruerūt in me fortes, pmitto tñ eos viuere, seruans fortitudinem ad te. i. ad tuā dispositionē.

h *Præueniet.* * Basil. Philantropiæ excellentia facit ut orationes nostras præueniat.

¶ *osten.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deus Israel. Per veram fidem & specialem cultum.
- 2 Intende. Hic consequenter vt sua oratio sit exaudibilis allegat aduersariorum malitiam. Et primo explicat eorum culpam. Secundo prædicit penam debitam, ibi: Deus ostendit. Circa primū dicitur: Intende ad visitandas omnes gentes. Quia diuina providentia se extēdit ad omnes tam iustos quam iniustos ad reddendam eis secundum merita & demerita, ideo subdit:
- 3 Non miserearis omnibus. Ex certa malitia, & obstinata, quia tales sunt indigni misericordia.
- 4 Conuertentur ad vesperam. Satellites enim Saul venerunt vesperare ad custodiendum domum David de nocte, vt prædictum est.
- 5 Et famem patientur. Id est magno desiderio quærentes occidere David. In Hebræo. Habetur. Et latrent vt canes. Quia inter se loquebantur quomodo eum occiderent.
- 6 Et circummibunt ciuitatem. Quia non solum custodiebant domū David, sed aliqui eorum currebāt per vicus, ne manus eorum euaderet. Vel quia postquam sciuerunt eum fugisse scrutabantur loca ciuitatis, si forte alicubi lateret.
- 7 Ecce loquentur. Quia inter se tractabāt de ipsius David occisione. Quo.

MORALITER.

- 2 Intende ad visitandas gentes. Secundum eorum merita & demerita, & ideo subditur.
- 3 Non misere. & c. Conuertentur ad vesperam. i. tarde. Herodes. n. & milites simul versī fuerunt ad occisionem Petri, sed tarde, quia per angelum liberatus fuit præcedenti nocte.
- 5 Et famem patientur. i. desiderium inueniendi Petrum, & ad hoc circummibunt ciuitatem.
- 7 Ecce loquentur in ore. Mirantes de euasione petri.
- 7 Et gladius in labijs eorum. Dicentes quod si inueniretur statim iugularetur, ne alias euaderet.

Quoniam

8 Quoniam quis audi. Quærebant enim solite si aliquis audisset, vbi esset.

9 Et tu Domine de. Frustrando ab intento.

10 Ad nihilum deduc. omni gen. Scilicet Iudæorum per exercitum Romanorum.

11 Fortitudinem meam ad te cu. Ad hoc enim reseruatus fuit Petrus, vt discurreret vsque Romam ad fidem Christi prædicandā.

14 Deus osten. Hic secundo describitur delectio Iudeorū ppter persecutionē Christi in se, & in membris suis. i. Petro & alijs discipulis. Deus ostendit mihi sup inimicos meos & c. Verbū est Ecclesiæ q ex diuina inspiratione mota, nō suasit principib. † Christi.

2 *Ostendit.* Aug. i. quantā circa me habeat misericordiā demonstrat mihi in illis circa quos non habet. unde Apostolus. *Sustinuit vasa ira, apta ad interitum in multa patientia, ut notas faceret diuitias suas in vasa misericordiae.*

Gene. 4. c. *b* *Ne occidas.* Aug. Potest de Iudeis accipi, eos q̄ me occidūt

ne occidas, sed maneat genus eorum cū signo circumcisionis, sabbathi pasche, vt & Cain signum habuit, vt nemo eum occideret, ita & gens illa habens signum suum nō est occisa, quia necessaria est credentib. gentibus. In prec̄is enim ostenditur, quē misericordia sit infertis.

Cass. Consideranti quid de eis sit agendū ne occidas hoc est, qđ ostendit, vbi, & pręca tur ne Iudęi funditus pereant.

B *Dispersi enim sunt,* vt ad conuersionem prouocetur, vel vt ecclesia ab inimicis testimonium veteris legis habeat. Et hoc est, iō ne occidas, ne populi, (& si nō mō) obliuiscantur mei, si non sint testes legis, & mortis Christi.

*** Basil. & Theo.** Inimicos crucis pro communib. inimicis habet, orat autē pro eis, quia inter illos multi resipiscere poterunt. facque, vt dispersi per vniuersum orbem sint palantes, & exules, quia malo contraxerunt vñ sunt consensu.

c *Ne quando obliuiscantur.* Aug. Et si non modo obliti sunt cum non sint testes legis, & mortis Christi.

d *In virtute tua.* Aug. Quia tu fortis, non ipse.

e *Depone.* ibi fuit opprobrium omnibus. Vel, depone eos in eo, quod mali sunt, vt boni surgant, vt in Paulo, quia nō surgeret Paulus, nisi prius caderet Saulus.

f *Delictum oris eorum.* Aug. Non eos, sed delictum occide, vt resuscitatum quem perdere voluerunt, paueant.

*** Basil. & Theodo.** Symmachus manifestius, transfer ipsos in virtute tua, & dissipa ipsos protector noster domine, peccatoris eorum, & verbo laborum ipsorum, qui clamauerunt Crucifige, vt malam illam consonantiam turris Babel linguarum diuisione confudisti.

Et cōprehendantur conuersi, quia factum eorū in irritū venit, peccatū remāsit super eos, & cōprehēsi sunt, & de magnitudine p̄ti post hūilitati sunt, & ea humilitate post cōsummantur,

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ne occidas eos.* vlciscendo de manu propria, quia hoc faciam per alios in iustitia mea. Licet autem non sit scriptum, quod Deus mortē Saulis, & suorum satellitum Dauid reuelauerit, tñ hoc credendum est, eo q̄ cum esset propheta hoc dixit, & hoc Dauid adimpleuit, quia Sauli bis manibus eius tradito a morte pepercit, vt habetur. 1. Reg. 24. & 26.

2 *Ne quando obliuiscantur.* suis persecutorib. misereri, hęc. n. misericordia Dauid regis data est in exemplū totius plebis.

3 *Disperge illos in virtute tua.* hoc fuit adimpletum in monte Gelboe, quando coram Philisthæis cōperunt, per diuersas vias fugere, 1. Reg. vlt.

4 *Delictum oris eorum.* resamatur ly depone cum dicitur: Delictum oris eorum sermonem laborū ipsorum, quia verba (quibus Saul, & Doeg disponebant Dauid interficere) fuerunt deposita, & deicta, qñ ceciderunt in monte Gelboe.

5 *Et com-*

MORALITER.

Christianis interfectionem Iudæorum, sed magis reseruationem eorum, vt sint in recordationem passionis Christi populo Christiano in diuersis terris. ideo subditur.

3 *Disperge illos in virtute tua.* quod fecit dominus per Romanos, qui multos ex eis vendiderunt nationibus diuersis, & sic sunt depositi a regni, & sacerdotij dignitate.

4 *Delictum oris eorum.* supple fuit per sermonē eorū Christi corā Pilato negando, & mortem ipsius nequiter postulādo.

5 *Et comprehendantur.* ex qua rebellauerunt Romanis, pp quod

summantur, nihil. n. sic impedit p̄fectionē, vt superbia. Facinus pro magnitudine sua considerantiū abstulit superbiam vt & Paulo angelus Sathanæ. Facinus vero deluit venia.

*** Basil. Symmachus** clarius, comprehendatur cum superbia sua. Execrationē, & mendaciū loquētes in ira cōsumma, & ne sint confumē.

Basil. occideris.

*** Theodore.** Non erunt, videlicet in populum. Consummationem autem, omnis generis supplicia nuncupat temporibus Caligulæ, Neronis, & Titi. cognit⁹ est autem post mortem crucifixus, & orbi est dominatus, filijs Iudeis in canes mutatis, gentes vero quondam canes filij honore sunt dignatæ.

g *In superbia.* August. Superbia comes est inuidiæ, nec fieri potest, vt superbus non inuideat, vnde, & diabolus inuidet homini.

† sub. ob, vel propter, vt sit ob delictum, aut significat, nil aliud docent, quā peccare.

E **† consume in** furoris.

Psal. 3.

h *Et de execratione.* Aug. Vel, maledictio quod putastis maledictum pendente in ligno, cui maledictio mendacium addidisti data pecunia custodibus, vt mentirentur, inde annuntiata sunt consummationes, id est, ideo magis perficiuntur, quia in his deprehensi sunt.

i *Annuntiabuntur in consummat.* Aug. Vel, annūtiabunt consummationes, i. prędicabitur ab apostolis, vbi abūdauit delictū execrationis, & mendacij, superabūdauit gratia p̄fectionis, & p̄tuit ad medicinā humilitatis, & infirmitatis hoīs.

Roman. 5. d.

k *In ira consummationis.* Aug. Est. n. ira, i. vindicta dei cōsummationis, quia aliquā vindicat deus, vt p̄ficiat. Est & cōsumptionis, vt cū dicit: Ire maledicti in ignem æternum.

F **Matth. 25. b.**

l *Et scient.* Aug. Antea. n. iusti sibi videbātur Iudæi, sed ostēditur eis, quod non sine Christo, qui dominatur Iacob, & de posita superbia sciunt se pares gentib. quia oēs peccauerunt.

m *Conuertentur ad vesperam.* Cass. Diapsalmus. Affirmatur salus Iudæorum, & vtroque pariete collecto grates aguntur.

Basil.

*** Basil.** Apologia vsus dicit eos nō futuros, i. dispersendos. Symmachus, fleētantur vesperi, tumultuentur, vt canes, circundantes ciuitatem volutati ne Ieiuni pernoctent.

*** Theo.** Secundū sic est intelligendū, vt canes per totū orbē dispersi cælestē cibum quærentes non inuenient nō credentes ei quē Vates annūciauerunt, & murmurabūt ingrati.

a *Murmurabunt.*

5 *Et comprehendantur, &c.* Quandiu enim Saul fuit humilis, placuit Deo, & electus fuit in regem, & quando superbiuit, dominus eum abiecit, vt habetur. 1. Reg. 15.

6 *Et de execratione, & mendacio* quia imminente morte Saulis reprehensus fuit a Samuele sibi apparente de transgressio nibus suis, vt habetur. 1. Reg. 28.

7 *Et scient.* per experientiam punitionis, & reuelationem Samuelis, quia deus dominabitur Iacob, transferens regnū ad Dauid, & domum eius.

8 *Conuertentur ad vesperam.* istud refert ad famē inductā tpe Dauid in terra Israel, vt habetur. 2. Reg. 21. quæ fuit inducta a deo trib. annis pp peccatum Saulis, qui iniuste occiderat Gabaonitas, vt ibidem dicitur, & ideo illi de cognatione, & tribu Saulis in illa fame fuerunt grauius afflicti, & quantum ad hoc dicitur. *Conuertentur ad vesperam.* reuertendo ad proprias domos de agro, vel alio laboritio, sicut moris est.

1 *Et famem*

quod comprehensi fuerunt ab eis.

6 *Et de execratione, & mendacio annūtiabuntur.* iurauerant enim feruire Romanis sub tributo, & in consummatione belli arguit eos Titus de fractione huius iuramenti.

7 *Et scient.* per experientiam suæ p̄cæ.

† *Quia deus dominabitur Iacob, & finium terre.* in omnibus gentibus terræ.

8 *Vsq̄ ad vesperam, & famem patientur, vt canes.* nā prope finē obsidionis Ierusalem passi fuerunt tantā famē, q̄ pueros comedebant, & potētes per ciuitatē discurrebāt ad rapiendū sibi

A *Murmurabunt.* Aug. Vel murmurabunt, id est, dolebunt, quod etiam nunc tantum dispergentur. Vel murmurabunt contra pigros, id est, increpabunt alios nolentes credere. **B** *Ego autem.* August. Concluditur hic psal. ubi utroque pariete in angulari lapide coniuncto iam tota ecclesia gaudet. **C** *Et exaltabo.* August. Transactis temporibus cum

& t famem patientur, vt canes, & circumibunt ciuitatem.
t Ipsi dispergentur t ad manducandum, si vero non fuerint
faturati, & murmurabunt. Ego autem t cantabo t fortitudi-
nem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam. Quia
factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribu-
lationis meae. t Adiutor meus tibi psallam, quia Deus susce-
ptor meus es: t Deus meus misericordia mea,

cum nox seculi transierit, vt & Christus mane surrexit, vnde: Ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutina. apostoli vesperare fleuerunt mortui, mane ad resurgentem exultauerunt. **Misericordiam.** Aug. Quia totum gratis das cum multa dixerit, non tamen omnia, in hoc vno omnia comprehendit.

GLOS. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et famem patientur.* quia non inuenient ibi vnde reficiantur. 2 *Circumibunt.* quærendo victum per mendicitatem. 3 *Ipsi dispergentur.* transeundo ad alia loca, quæ tempore illius famis erant minus afflicta. 4 *Ad manducandum.* id est, ad quærendum victum. 5 *Si vero.* non fuerint saturati. Et accipitur hic si, pro quia, quia non inueniebant ad sufficientiam, ideo subditur. 6 *Et murmurabunt.* per impatientiam, quia multi eorum impatienter illam penuriam sustinebant. 7 *Ego autem.* Hæc est vltima pars huius psal. in qua ponitur ipsius David gratiarum actio pro sua liberatione, cum dicit. *Ego autem cantabo.* id est, in deuotis canticis laudabo. 8 *Fortitudinem tuam.* quæ me eripuisti de insidijs Saulis. 9 *Et exaltabo mane misericordiam tuam.* i. summo mane surgam ad magnificandum misericordiam tuam, & subdit causam.

10 Quia

MORALITER.

sibi cibum, & quando non poterant inuenire, contra deum per impatientiam murmurabant. 7 *Ego autem.* Hæc est tertia pars in qua ponitur gratiarum actio de Iudæorum eiectione, & ecclesie exaltatione, cum dicit in persona ecclesie: *Ego autem cantabo fortitudinem tuam.* Iudæos deiicientem.

ADDITIO.

In psalm. 58. *Erripe me de inimicis meis Deus.* Litera huius psal. pro magna parte non potest applicari ad huiusmodi illam. 1. Reg. 19. s. qñ misit Saul satellites, vt custodirent David in domo sua, vt interficeret, &c. Non enim recte appropriat huius proposito, quod dicit. *Et tu domine deus virtutum intende ad visitandas omnes gentes, &c.* Cum iste casus fuit singularis in quo visitatio diuina, sed non extendebat ad omnes gentes &c. sed tñ ad liberationem David, & suorum. Etiam si dicatur, qd liberatio ipsius David quodammodo se extendebat ad totum populum Israelis, eo qd erat ipsorum rex futurus, adhuc improprie seu impertinenter diceret super hoc. *Ad visitandas omnes gentes.* Similiter vbi dicitur: *Ne occidas eos,* nequando obliuiscantur populi mei, sed *disperge illos in virtute tua, &c.* Dicere etiam, qd Deus precepit David, qd non interficeret Saul, ne obliuisceretur populus misereri persecutoribus suis, est omnino sine fundamento, nusquam enim tale legitur in historia propria ipsius David: Nec ipse David abstinuit ab occisione Saulis ex misericordia, sed potius ex fidelitate, vt habetur 1. Reg. 26. b. *Quis mittet manum in Christum domini, &c.* Similiter cum dicit: *Disperge illos in virtute tua,* quod proprie intelligitur de aduersariis, non fuit adimpletum in Gelboe, vt dicit postill. nã ibi Saul, & Doeg, qui fuerunt principales aduersarii occisi sunt, & non dispersi. Similiter dicere, qd illud, quod legitur. *Conuerterentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes, &c.* referendū est ad alios de cognatione Saulis, qui fuerunt in illa fame grauius afflicti, quam ceteri, est omnino sine fundamento. Nam in illa historia. 2. Reg. 21. vbi de hac fame agitur, nihil legitur speciale de cognatione Saulis quantum ad hoc, qd patereatur grauiore fame, qd ceteri. Insuper, & veritas Hebraica in hoc loco, vbi nos flemus: *Famem patientur,* habet. *Et rugient vt canes.* Vnde verius dicendū est, & magis literæ consonum, qd licet in hoc psal. agatur saltē in sui principio, & forte et in fine, de custodia David per satellites suos, qd fuit figura Christi, in sepulchro a militibus custoditi, tñ pro magna parte psal. iste ad literam transit ad agendū de re figurata. i. de Christo in sepulchro custodito, & de eius resurrectione, & pena aduersariorum, & etiam de reconciliatione eorum, prout plene in Glossa ordinaria habetur, nec est iste sensus allegoricus, prout postill. dicit, sed proprie literalis tanquam ex necessitate

10 *Quia factus es susceptor meus, &c.* de aduersariorum meorum manibus. 11 *In die tribulationis meae.* qd disponebat oīno me occidere. 12 *Adiutor meus, tibi psallam, quia.* Repetio est eiusdem sententiae ad maiorem expressionem deuotionis suae. Moraliter posset exponi psal. iste de quolibet fidei in angustia existente, qd p preces suas meretur liberari, & persecutores suos puniri. Allegorice vero exponit de Christo p David figurato, qd custoditus fuit in sepulchro tanq̃ alter David in domo. Sed hoc non obstat p diuinā potētiā resurrexit, & Iudæi, qd illū in sepulchro fecerāt custodiri, in penā huius fuerūt p Romanos captiuati, & p orbē dispersi, tñ ad vesperā huius mundi conuerterent ad Christum, & famem patientes p fidei Christianæ zelū, qd hæreses, sicut canes latrantes, & fide Christi cū seruire magno, & desiderio predicantes. Sed de hac expositione breuiter prætereo, quia diffuse traditur in Glossa ordinaria super librum psalmorum.

PSAL.

cientem. 9 *Et exaltabo mane misericordiam tuam.* populum Catholicū exaltantem. 10 *Quia factus es,* scilicet in persecutione Iudæorum, & postea in persecutione tyrannorum, propter quod subditur. 12 *Adiutor meus, &c.* corde, & ore confitendo tuā bonitatem.

cessitate literæ consurgens.

Si autem obijciatur de titulo in quo continetur, qñ misit Saul, & custodierunt domum ad occidendum eum, ex quo videtur, qd materia huius psal. referenda est tantum ad illam custodiam ipsius David, & eius liberationem, & huiusmodi. Ad hoc respondetur, qd illa verba tituli non denotant, qd tota materia psal. literalis sit de illa custodia David, sed tñ quod psal. fuit factus a David tempore illius custodiæ. Non enim dicit titulus, quod illud canticum est de missione Saul ad custodiam David in domo, &c. sed quod fuit factus qñ misit, &c. vnde titulus demonstrat tempus editionis psal. non materiam, sicut in multis prophetis locutionibus hoc habetur. vnde Esa. 6. cū legitur. *In anno quo mortuus est rex Ozias, &c.* non intelligitur, quod reuelatio prophetica debeat intelligi tantum de morte Ozias, quia multa maiora, & diuiniora fuerunt Esaiæ reuelata pro tunc, vt patet ibidem. Sed tantum ille titulus denotat tempus reuelationis, & sic in proposito. Est tamen notandum, quod quia, ut dictum est, custodia David in domo fuit figura custodiæ Christi in sepulchro, id tenendum est, qd David existens in illo periculo petebat a Deo hæc, quæ sequuntur. Primo petebat a Deo suam liberationem, dicens. *Erripe me de inimicis meis, &c.* vsque ibi. *Exurge in occursum meum, & uide.* & tunc David illuminatus per spiritum de custodia Christi in sepulchro, qd figurabat, in qua Christus custodiebat, non vt occideret secundum carnem cū iam mortuus esset, sed vt occiderent eius famam, occultando resurrectionem eius, & sic eū tollerent de cordibus fidelium, qd minime valuerūt, sicut neque custodes David cū potuerūt occidere. Super quod David consequenter scdo prophete orat pro resurrectione Christi a sepulchro, dicens. *Et tu domine deus virtutum intende ad visitandas omnes gentes.* vbi Hebraica veritas habet. *Resurge ad visitandas omnes gentes.* Resurrectio enim Christi ordinata fuit ad generalem iustificationem mundi secundum sufficientiam, iuxta illud ad Ro. 4. d. *Resurrexit propter iustificationem nostram.* Sed quia non omnes participes sunt gratiæ resurrectionis. Ideo consequenter subditur tertio. *Non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem,* hoc est dicere, quis visitatio tua sufficiens sit ad visitandas oēs gentes, non tñ omnibus misereberis, sed qbusdā, s. pdestinatis. id proprie dicit. *Non miserearis omnibus, &c.* subintellige, sed qbusdā, vt hñ in gl. Et quia

A Et quia inter illos operantes iniquitatem circa personā Christi, & circa eius custodiam in sepulchro, de qua agitur principales fuerunt Iudei. Ideo de ipsis quarto tractat tripliciter.

Primo de statu quorundam eorum, scilicet, qui conuersi sunt ad fidem post resurrectionem Christi, & ascensionem, & confirmationem apostolorum, de quibus dicit. *Conuertentur ad vesperam.* id est tardius seu serius, quia antequam eum crucifigerent hoc debuissent facere, & isti famem conuertendi alios patientur, ut canes, vel secundum Hebraicam veritatem. *Et rugient.* scilicet latrando in reprehensione infidelium ut patet de Paulo, similiter, & de Stephano, & de alijs. *Qui quidem conuersi.* scilicet in primitiua ecclesia euangelizando: *Circumibant ciuitatem.* scilicet, mundum, qui circumstat vndique Iudæam, ubi ista dicebantur, sicut canes in nocte rugiunt contra fures, & latrones. Possunt etiam intelligi: *Conuertentur ad vesperam.* de Iudæis, qui per interualla temporum post diuulgationem euangelij conuertuntur quotidie, qui dicuntur ad vesperam conuerti, id est in sexta ætate seculi. Ex quibus fuerunt similiter, & erunt nonnulli, qui circumeunt ciuitatē scilicet, ecclesiam contra hæreticas, vel saltem contra Iudæas impugnaciones, ut patet in gestis seu tractatibus talium, qui inueniuntur præcipue in Hispania, ubi Iulianus Pomerij de stirpe Hebraica fuit Toletanus archiepiscopus tertius, successor beati Alfonsi, & eius maxime imitator, prout in historia Rhoderici Toletani habetur. Similiter, & Petrus Alfonsi, huius nationis, qui edidit quendam dialogum solennē ad fidei Catholicæ confirmationem. Similiter, & magister Alfonsus Burgenfis magnus philosophus, & biblicus, qui in sexagesimo ætatis suæ anno fere fidem Christi, & sacrum baptismum suscepit. Et consequenter cum esset sacrista ecclesiæ Balisolanensis plura opuscula ad cōfirmationem fidei, & confutationem Iudæicæ perfidiæ edidit, & sic de alijs. De quibus dicit, & principaliter de primitiuis. *Ecce loquuntur in ore suo, &c.* quia etiam ipsi conuersi loquuntur in ore suo magnalia dei, quæ alijs intimant: vnde: *Gladius in labijs eorum.* scilicet

B gladius verbi dei penetrabilior omni gladio, ut in epistola Heb. 4. c. Et sequitur. *Quoniam quis audiuit,* quasi dicat, ideo in stans prædicatio talium conuersorum ad fidem fuit à deo suis temporibus præordinata, quoniam quis audiuit, quia scilicet pauci audiunt cum effectu verbum dei, & quandoque magis inclinantur ad audiendum similibus prædicationes tanquam magis cōtenti de testimonijs aduersariorum. Sed quia multi sunt, qui corde non audiunt istos, nec illos. Sequitur: *Et tu domine deridebis eos.* scilicet non audientes. Cætera possent faciliter applicari huic proposito, scilicet, vsque ibi. *Deus ostendit mihi super inimicos meos, &c.*

Vbi ostenditur secundus status Iudæorum, scilicet perfidorum, qui obstinati remanent in nequitia sua proteruites quorum statum, vel potius ruinam Psal. declarat. cum dicit. *Deus ostendit mihi super inimicos meos.* id est, ostendit mihi qualiter isti inimici Christi sunt puniendi ad gloriam dei, & ecclesiæ utilitatem. Pro quo sciendum, quod licet magnitudo sceleris Iudæorum Christum occidentium seu ipsius occisionē consequenter approbatiū, tanta fuerit, quod videretur congruum diuinæ iustitiæ, ut statim deleterentur de terra, prout habetur Nu. 14. b. *Consumam eos subito.* tamen diuina sapiētia ordinauit ne funditus, & subito perirent de hoc seculo. Tum ut ex eis quandoque aliqui in temporum successione saluarentur. Tum ut ecclesia testimonia veteris legis ab eis haberet. Sunt enim prout dicit glo. quædam bibliothecæ nostri, & baiuli codicum nostrorum, à quibus tanto fiducialius in originalibus sacræ scripturæ accipitur testimonium, quanto nobis audius aduersantur. Tum quia vindicta diuina in eis magis relucet, cum in diuersis temporibus, & in varijs locis, delectio, & opprobrium eorum demonstratur, quā si in breui tempore, & in quibusdam regionibus consumpti fuissent

C quod proprie orabat Psalmista, dicens: *Ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei.* scilicet ne obliuiscantur misericordię tuæ, quæ eos spectas, ut ad conuersionem prouocent, similiter ne obliuiscantur sacrarum literarum tuarum, quæ apud eos originaliter scident. Similiter ne obliuiscantur iustitiæ tuæ, videntes eos quot die affligi, & supprimi in pœnam sceleris occisionis Christi, quia omnia possunt tradi obliuioni, si celeriter fuissent consumpti. Magis enim mouent visa, quæ audita, sicut sensus visus certior est auditu, & cæteris sensib. prout in 1. Metaphys. Et quia si in vno loco seu regione tantum remanissent puniendi, non sequerentur prædictę utilitates in toto orbe. Idcirco dicit: *Disperge illos in virtute tua.* i. per oēs gentes dispergantur, ut testimonia sacrę scripturę, quæ

apud eos sunt similiter, & euidentia diuinę vindictę vbique demonstrantur. vnde sequitur. *Et depone eos, scilicet, ut sint opprobrium hominum.* Et quia illi perfidi, & si opere non possunt iam contra Christum recalcitrare, verbis tamē non cessant eum blasphemare, idcirco dicit: *Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum.* Ex quo sequitur, quod comprehenduntur in superbia sua. Nam secundum glo. comprehenditur aliquis in superbia sua, cum videt se superbe egisse, & tamen frustra, quia factum eorum irritum vident, & tamen remanet delictum eorum apud alios in memoria, & hoc specialiter in duobus. Primo in execratione, in qua sunt communiter inter gentes. Similiter, & in mendacio, in quantum contra Christum mendacia sixerunt, non solum in vita dicentes eum seductorem, &c. sed etiam in morte asserentes ipsum non resurrexisse, & dantes pecuniam ad occultandam resurrectionē, ut habetur Matt. 28. & hoc est, quod dicitur. *Et de execratione, & mendacio annuntiabuntur.* scilicet ab apostolis, & alijs veris prædicatoribus: vnde finis talium, scilicet Iudæorum in proterua sua pertinacium, est in consummatione, & in ira consummationis, id est in vindicta dei qua peccator consumitur: ita ut finaliter pereat ab esse æterno, & glorioso, de quo sequitur. *Et non erunt, & sequitur. Et scient, quia dominus dominabitur Iacob, & finium terre.* hoc est, quia iam in illa consummatione per experientiam cognoscent, quod Christus quē contempserunt dominabitur, Iudæis, & gentibus, &c.

Consequenter declarat tertium statum Iudæorum, scilicet quando in fine mundi conuertentur, & de his dicit. *Conuertentur ad vesperam.* scilicet, in fine mundi, quæ est eius vespera simpliciter, & potest construi cum præcedenti versu sic: Cum illi Iudæi scient, quia deus dominabitur Iacob, & finium terre per veram fidem tunc conuertentur, exponatur versus, sicut prius. Et sequitur de istis: Ipsi iam dispergentur ad manducandum, scilicet, ut alios lucrentur, si vero non fuerint saturati, eo quod multi remanebunt increduli, murmurabunt contra tales, id est, increpabunt. Sed notandum vbi translatio nostra habet, & murmurabunt, Hebraica litera habet vaalunu, a radice lun, quæ est dictio equiuoca, & vno modo significat murmuracionem, alio modo significat maledictionem seu quietem, quam homo dicitur habere in nocte, cum iam est in domo recollectus, & cessat à laboribus diurnis eo modo quo dicitur Gene. 24. Locus spatiosus ad manendum vbi enim dicitur ad manendum, ponitur similis dictio, sicut hic. Et ad istam ultimam significationem magis tendit littera prius, prout hic proprie syllabizatur, & sic erit sensus. *Si non fuerint saturati,* scilicet quia non omnes conuertentur, tamen iam quiescent seu cessabunt, quia iam finis huius mundi erit in quo talia habent cessare.

Consequenter quinto concludit in persona Christi hominis, qui totam laudem, & victoriam deo attribuit. *Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exultabo mane misericordiam tuam,* quia ut ait psal. *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum letitia.* In quo insinuat letitia resurrectionis, quæ mane dominicę diei primo fuit manifestata, quia factus est susceptor meus, &c. me resuscitans, & refugium meum a custodia aduersariorum liberans, quia omnia diuinę misericordię attribuit concludens: *Deus meus misericordia mea.*

REPLICA.

In psalm. *Eripe me, &c.* Quem postil. exponit de Dauid custodito in sua domo, &c. prout titulus huius psalm. formaliter sonat. Burgenf. qui consuevit titulos magnificare, & secundum formam tituli materiam psal. assignare, hic dimittit formam tituli, exponens psal. istum de Christo custodito in sepulchro redarguens postil. qui secundum formam tituli accipit materiam psal. ad cauendum sententiarum inuolutionē. Catholice potest dici, quod literalis sensus huius psal. primus est de Dauid iuxta formam tituli, sed per allegoriā est de Christo, cuius figuram gessit Dauid in multis, ut supra sepe dictum est, & specialiter in hac materia huius psal. Et cum Bar. dicit hunc sensum fore literalem de Christo, conceditur ei, sicut supra, quod est sensus principalis, sed non primus ad litteram secundum vocum significationem: Est igitur sensus literalis primus de Dauid tanquam de figura, sed principalis est de Christo tanquam figurato. Argumenta autem Burg. de applicatione quorundam versuum modici ponderis sunt, nam sunt quedam congruentię applicabiles pro, & contra, quæ de necessitate rationis nihil concludunt.

GL O S.

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem pro his.* Aug. In historijs non legitur, quod David cōuerterit Ioab, vel quod in hmoi vastationib. aliquid succēderit. Sed superficie historie relicta, sicut in plerisque alijs fit ad spiritualem dirigimur intelligētiā, q̄ ex nominū interpretationib⁹ sumitur. Interpretatur enim Me-

† vide.
† Super Susan testimonium, † quod dēceatur, quomodo desolatur (vel pugnauit contra Syriam. † iudumcam.

† vide.
† Super Susan testimonium, † quod dēceatur, quomodo desolatur (vel pugnauit contra Syriam. † iudumcam.

a † *In finem pro his, qui cōmutabuntur in tituli inscriptione ipsi David in doctrinam, cum succēdit Mesopotamiam Syriā, & Syriam Sobal, & t̄ conuertit Ioab, & percussit t̄ Edom in valle Salinarum duodecim milia.*

P. S A L L I X.

D *Eus repulisti nos, & t̄ destruxisti nos, iratus es,*

tam esse cōtritionem, per q̄ probat cōmutandos ad eterna.

P. S A L M V S L I X.

D *Eus repulisti nos.* Cass. Primo referuntur percussiones factę pro eternis pœnis vitandis.

R *epulisti.* Cass. In Adā. Et destruxisti ab immortalitate. Quia iratus es p peccatis, & t̄ misert⁹, p filiū, sic q̄ cōmoueri ab errore: Et turbasti, p̄nā, ut ergo cepisti, perforce, sana. **D** *destruxisti.* ut erigeres i bonū ēdificiū male ēdificatos. Hec est

NICOLAUS DE LYRA.**P. S A L M V S L I X.**

D *Eus repulisti.* Hic psal. p̄mittitur talis titulus in Hebræo secundum Rōb. Sa. Ad victoriā sup rosę testimoniu sua ue cantu ū David ad docendū q̄ pugnauit p Arā flumini, & Syriam Sobal, & reuersus est Ioab percussit Edō in valle Salinarū 12. milia. Ad cuius intellectu sciendum, quod David misit Ioab, & omnem exercitum bellatorum contra filios Ammon, qui tunc erat faciant nuntius David, ut habetur. 2. Reg. 10. & de bellatis filiis. Ammon, & Syris, qui uenerunt in eorum auxilium, Ioab rediit in Ierusal. m, ut habetur 2. Reg. 10. & postea David cum toto exercitu suo exposuit se, ut iret ad pugnandum contra Syros, ut ibidē habetur. Dicit igitur Rōb. Sa. quod Syri hoc audientes miserunt nuntios ad David dicentes, quod non erat t̄ licitum venire contra ipsos propter fœdus, & iuramentum, quod fecerat Iacob cum Labā Syro, ut habetur Gen. 31. & tunc David cōsultu t̄ sapientes legis, qui responderunt ei, quod erat licitum, eo quod Syri prius fregerant iuramentum veniēdo ad bellum contra seruos David in auxilium Ammonitarum, ut dictum est, & quia Cusarabubaim rex Syrie impugnaverat filios Israel eos subiciens seruituti suę per 8. an. ut habetur Iud. 3. dicit igitur Rōb. Sa. quod in t̄ p̄dicto per rosam intelligitur cœtus sapientum, qui cōsiliatus fuit ipsi David, quod licite poterat contra Syrios ad bellum procedere, & quantum ad hoc dicitur: Super rosę testimonium, id est, responsum datum ipsi David per cœtum sapientum, de quo responso, et victorijs sequentibus, que tanguntur in quodam generali titulo, cum subditur. Q̄ percussit Arā flumini, &c. fecit David psal. istum. Secundum hoc gaur sensus huius tituli est: Canticum suauē David supple est iste psal. de eo factus. Super rosę testimonium, id est, propter responsum sibi datum a cœtu sapientum per rosam designato. Ad docendū, sapsū David, quid t̄ tunc erat sibi p̄gnare contra Syrios, quid autem significet. Ad victoriā, in principio tituli frequenter, supra dictum est, Q̄ percussit Arā flumini. Aram est nomen ciuitatis, in qua habitabat Laban Syrus. Et dicitur flumini, quia erat in medio duorū fluminum, propter quod alio nomine vocatur Mesopotamia, a μῆσος, q̄ est mediū in Græco, & ποταμός, quod est flum. Et reuersus est Ioab, scilicet, in Ierusalem Ammonis & Syris, ut p̄dictū est. Et percussit Edō, &c. ista victoria attribuitur David 2. Reg. 8. d. ubi dicitur. Fecit quoq̄ sibi David nomē cū reuerteret a capta Syria in valle Salinarū cœtis duodecim milib. & sequitur. Et facta est vniuersa Idumęa seruiens David. & 1. Para. attribuit Abisai. de quo dicitur 1. Para. 18. c. Abisai vero filius Saruie percussit Edō in valle Salinarū: tunc aut attribuitur ipsi Ioab. Dicendū, q̄ isti tres fuerunt in illa victoria, nia facta fuit in cedita David de Syria, ad quam capiendam ierat cum toto exercitu suo, ut p̄dictū est. Et attribui-

tur hec victoria ipsi David tanquam regi. Ioab vero tanquam principi milit. Abisai vero tanquam duci vnius aciei, qui fecit probatū notabilem in illa victoria, propter quod attribuitur Abisai tanquā duci. Non est enim inconueniens idem attribui diuersis personis rationibus diuersis. Duodecim milia. 1. Para. 18. ponuntur. 18. milia. Nec est cōtradictio, quia minor numerus includatur in maiori, nec ponitur hic minor numerus cum p̄scriptione partis excedentis, que 1. Para. exprimitur. In translatione vero Hier. talis ponitur titulus. Victori pro l̄ijs testimoniu humilis, & p̄fecti David, ad docendū q̄ pugnauit aduersum Syriam Mesopotamię Soba, & reuersus est Ioab, & percussit Edom in valle Salinarum. 12. milia.

Ad cuius intellectu sciendum, quod ubique in vete. test. Hier. transfert lilium, vel lil. Hebræi dicunt rosam, vel rosas, sicut dictum fuit supra psal. 44. idem tamen importatur per vtrunq̄, scilicet cœtus sapientum. Et licet hic ponatur singulare, scilicet rosa secundum Hebræos, Hier. tamē transfert plura e d. cœtis, libis, eo quod quilibet de cœtu sapientum poterat dici rosa, vel lilium propter pulchritudinem sapientie, & sic totus cœtus dicitur lilium in plurali. Quod autem subditur: Humilis, & p̄fecti David, est quia dictio Hebræica nichiam secundum Rōb. Sa. signat canticum de cœtis, vel pulchrum, secundum Hieron. vero humil. m. et p̄fectum. Quod autem dicitur hic. Testimonium humilis & p̄fecti David, non dicitur testimonium David, eo quod dederit ipsi, sed quia a sapientibus fuit sibi datum, ut p̄dictū est, & sic patet expositio tituli. Hier. ex his, que dicta sunt in expositione tituli Hebræici: Deus repulisti. Ad intellectum huius psal. sciendum, quod antequam regnum Israel fuisset in manu David simpliciter, fuerat multipliciter afflictum, & vastatum, ut patet tempore iudicij, & principio regni Saul, in quo Philistini tenebant ipsum in tanta seruitute, quod faber ferrarius non erat in tota terrę Israel, cauerant enim Philistini, ne facerent Hebræi gladium, aut lanceam, ne posset rebellare, ut habetur. 1. Reg. 13. Item mortuo Saule Philistini intrauerunt ciuitates regni Israel unde fugerat populus, & habitauerunt ibi, ut habetur. 1. Reg. 31. Item post mortem Saul facta est longa concertatio de regno inter domum David, & domum Saul, ut habetur 2. Reg. 3. propter q̄ Gentiles in circumitu regni Israel existentes, multipliciter vastauerunt illud non habentes ualidam resistantiam propter dictam contentionē: David igitur hoc considerans fecit psal. istum, in quo primo vastationē regni plangit. Secundo restitutionem eius propheticę pradicat, ibi. Et liberentur. Circa primum dicitur: Deus repulisti nos, propter peccata nostra.

2 Et destruxisti nos, id est, destrui permisti.

3 Iratus es. contra regnum Israel temporibus prateritis, ut patet ex dictis.

Et misertus es nobis, &c. quia regnum in patre confirmasti.

1. Commo-

MORALITER.

D *Deus repulisti nos.* Psalmum istum fecit David lamentans destructionē terrę Israel, antequā veniret ad regnū, & deprecans deuote dñm pro eius reformatione. Moraliter aut per David, q̄ primo fuit pastor ouiu, & postea rex, significat bonus

nus p̄latus secularis, vel religiosus secundū illud. 1. Pe. 2. b. Vos estis gens electa regule sacerdotum, qui peccata populi sui plorat, & pro eius reformatione deum orat dicens. Deus repulisti nos, propter peccata nostra flagellando.

Et misertus es nobis, citra condignum nos puniendo.

Commo-

A. est ciuitas trinominis, pri⁹ Jeb⁹ dicta, postea Salē, inde Ierlm
Iebus conculcata. Salē pax. Ierusalē visio pacis interpretatur.
Prius. n. in nobis conculcant vitia, inde in pace, iustitia ad-
ficiū bonorum operum construit, deinde ad visionē pacis in-
effabilis rapiemur. Hæc tria notant hic p delituxisti, misert⁹

freuertere ad nos.
inostris.
signum, idest
verbum pro-
missionis.
Ecl. 2. 2.
*** Sela supr. 2.**
plal. 3.

a. Ostendisti. Aug. Mu-
tato enim homine in
meli⁹, sequitur quod
alibi dicitur in libro
Iesu filij Sirach: *Fili*
accidens ad seruitutem
Dei, sta in iustitia, &
timore, & prepara ani-
mam ad tentationem.
Prior labor, est pecca-
ta vicere, vt inuteris.
† dimetiār. Secūds pro eo, quod
mutatus es ferre ad-
uerfa vsque in finem.

b. Dura. Cass. idest, temporis miseria, quæ nobis per chari-
tatem sunt delectabiles, & per infirmitatem carnis graues.
c. Vno. id est, tribulatione, qua purgatur patiens, vt vulnus
vino: Vno spiritali vnde non vitia, sed compunctio.

Basil. *** Basil.** Aquila reddidit potasti nos vino stuporis, i. mestitæ.
d. Dedisti metuentibus te significationem. Aug. per hoc significa-
st futura, vt fugiant ab impugnatione futuræ vindictæ. Vel
significat vexillum crucis, quod pro signo nobis datur, vt
sequamur passionem Christi, quia etsi socij passionis simul, &
resurrectionis erim⁹. Vel significationem, scripturas sacras.

Theod. *** Theod.** hoc magis dilucide B. Ezechiel. Se vidisse An-
gelum urbem obeuntem, & gementium peccata populi si-
gnum in frontibus ponentem.

c. Arcus. Aug. quanto plus retro tendit, tanto impetuosius
sagitta

NICOLAUS DE LYRA.
1. Commouisti terram, &c. idest commoueri, & conturbari per
missi habitantes in terra nostra ab aduersarijs.
2. Sana contritiones. tempore meo.
3. Ostendisti populo tuo dura. propter eius peccata.
4. Potasti nos vino. Hiero. habet, vino mœroris, & idem est,
quia mœror est compunctio de peccatis.
5. Dedisti metuentibus te. respectu futuri temporis.
6. Vt fugiant à facie arcus. tuæ iustitiæ, q̄ extenta est ad percu-
tiendum peccantes, & hic arcus effugitur cauēdo à peccatis.
7. Et liberentur. Hic consequenter restitutionē, & ampliatio-
nē regni prædicat, & hoc primo prædicat. secundo cui attri-
buendum sit ostendit, ibi. *Quis deducet.* Circa primum incipit
orando, di. *Et liberantur dilecti tui.* idest populus Israel, qui dici-
tur dilectus deo. Osee. 11. a. *Tuer Israel, & dilexi eum.*
8. Saluum fac. scilicet, populum Israel.
9. Dextera tua domine. q. d. non potest fieri virtute humana.
10. Et exaudi me. deprecātem pro regno meo, & ad hoc im-
petrandum allegat diuinam promissionem di.

11. Deus

MORALITER.

1. Commouisti terram, &c. id est permisiisti eam commoueri
à stabilitate virtutis.
2. Sana contritiones eius. i. ipsius peccata, tuæ gratiæ medicina.
3. Ostendisti populo tuo dura. idest penam peccatis debitam in
sacra scriptura.
5. Dedisti metuentibus significationem. per seruorum tuorum
prædicationem.
6. Vt fugiant à facie arcus. id est, vltimæ sententiæ, quæ sicut
arcus ferit à longe.
7. Et liberentur. Hic est principiū vti sus in Hebræo: Et hic po-
nit deprecatio pro populi liberatione, cum dicit: *Et liberentur di-*
lecti tui. i. Christiani à seruitute peccati. *Saluum fac dextera tua,*
& exaudi me, &c. pro me, & pro populo meo deprecantem.
11. Deus locutus est. i. filio suo, q̄ est sanctus sanctorum, Da. 9. q̄
adisteret populo Christiano, Matt. ult. d. Ecce ego vobiscum
sum

sagitta in priora fertur, idest, quanto magis differtur iudiciū, D
tanto grauius venturum est.

f. Et liberentur. Cass. Diap salmus. De liberatione, quam præ-
catur, & affirmatur, pro qua gratæ sunt percussiones.

g. Dextera tua. Aug. Vt stem⁹ ad dexterā vbi vera, & eterna Nota.

salus de temporali sa-
lute fiat, sicut vis. Sa-
pote hē de valle Sali-
narum, qui æterna
petit de his semper au-
ditur iustus, de terre-
nis non, nisi vltimer.

h. Deus locutus est. **†** soporatio,
Aug. Q. Hac fiducia
oro, q̄a deus in Chri-
sto promittit. Quidē le-
tabor: faciā quod lecti-
tæ mihi cedat, sic q̄a
partibor. *Deus locut⁹*
Quia deus locut⁹ est,
fiet istud, quod ego le-
tabor: Non verba dei
dicit, sed quæ conse-
quēter eueniunt. Vox
est ecclesiæ: Letabor.

*** Basil. & Theo.** Per
spirituā sancti gratiam
quæ vatis lingua pro
instrumento vsa est. Siche-
ma aut est ciuitas, q̄ Iacob Ioseph
dedit, in qua Ephraim sedē suā posuit. Conuallē autem ta-
bernaculorum, deserta regio facta bellis, q̄ promittit se habi-
tatorib. refertam redditurum, vt de mēsuris incolæ cōtēdit.
i. Sichimam. Aug. Interpretatur humeri, i. onus Christi, q̄
pro virib. singulis distribuit. Sichima locus est vbi Iacob re-
diens à Laban fecit tabernacula propter oues, & armenta, &
vocaluit Socoth, i. tabernacula, vbi & abscondit idola, quæ ha-
bebat de Syria, vbi diu peregrinatus fuerat. Secundum huius-
modi ergo significat gentes, quæ diuisæ, quia non omnium
est fides. Secundum interpretationem diuiduntur humeri,
idest, onera, vt alios peccata grauet, alij iugum Christi ferāt.
k. Conuallē tabernaculorum. propter oues Iacob signat la-
dæos, qui etiam diuiduntur, quia alij credunt, alij non, id est,
de Iudæis habebō non paucos.

† Basil. & Theod.

11. Deus locutus est in sancto suo. Samuele, cui dñs reuelauit fu-
turā regni prosperitatē tēpore Dauid. propter quod d. xii. 1.
Reg. 13. c. *Quasiuit sibi dominus virum iuxta cor suum. præcipit ei,*
vt esset dux super populum suum. & hanc reuelationem Samuel
dixit ipsi Dauid, propter quod subditur.

12. Letabor. in deo salutari meo. **13.** Et partibor Sichimam.
i. diuidam spolia terræ Sichem bellatorib. meis, quæ fuerat
occupata ab aduersarijs regni Israel. **14.** Et conuallē ta-
bernaculorum. locus est prope Iordanē, vbi Iacob reuertēs de
Mesopotamia declinans Esau fratrem suum fixit tētoria, &
appellauit nomen loci illius Socoth, i. tabernacula. Gen. 33.
Illa enim vallis erat de regno Israel, sed occupata fuit ab ad-
uersarijs, quibus expulsi Dauid restituit terram filiis Israel,
vnicuique secundum mensuram sibi debitam. Et quia i. istis
Dauid fuit adiutus specialiter ab aliquib. tribub. ideo conse-
quenter exprimit eas dicens. **15.** Meus est Galaad. Ibi fuerūt
homines bellicosi, sicut Iar, & Iephthē, de quibus descende-
runt homines fortes. **16.** Et meus est. hoc dicit quātū ad illā
partē, quæ erat citra Iordanē, de qua fuit Gedeō vir fortis.

11. Deus

1. Ephraim

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

11. Deus

Basil. Galaad terra est, quam tribus Manasses initio for-
 A tita est. Symmachus loco capitis mei, imperij mei posuit. vi-
 delicet propugnatorem meum, ut olim efficiam.

Basil.
Galaad.

a. Manasses. Aug. Vel Manasses ois ille, qui oblitus prioris vi-
 te in anteriora cu Apostolo se extendit. Vel p Manasses intel-

ligitur ecclesia gen-
 tium, quæ prius steri-
 lis maledictioni, & op-
 probrio subiacebat. Sed modo cum parit
 iam oblita est oppro-
 briorū, & ignominia:

Esa. 53. a.
† lotionis.

vnde Esaias: *Latere*
sterilis, quæ non parit.
 quia plures sunt filij
 defertæ, quæ eius, quæ
 habet virum, confusio-
 nis adolescentiæ tuæ
 obliuisceris, & oppro-
 brij viduitatis tuæ non
 recordaberis.

† sup me Phil-
 istha mobila
 vel cum plau-
 su ad me veni-
 aut iungere
 mihi.

b. Ephraim. Aug. Fru-
 ctificatio, & hæc est
 fortitudo capitis, idest
 Christi. granum enim
 moriens virtutem in
 se habet, ut fructū fa-
 ceret.

Ioh. 22. b.
† cum exerci-
 tibus.

Theodo.

Iuda rex meus. * Theodo. Post reditum indiuiduæ manse-
 runt tribus, solum autem Zorobabel habebant ducē. & Re-
 gē. merito Ephraim fortitudinem imperij vocauit, Iudā re-
 gem meum, idest, a me electū, q. populo meo dominabitur.
 c. *Moab olla spei mea.* Aug. filia male vrentes patre genuerūt
 Moabitas, sic qui male vtit lege generat mala opera, ut q. be-
 ne bona. A male vrentib' aut lege oritur tribulatio ecclesiæ,
 hæc est olla feruens ab aquilone, i. diabolo, sed Christo duce
 olla iniquitatis ardens, facta est spei, nō consumptionis, quia
 tribulatio operatur patientiam, patientia probationem, probatio vero
 spem facit, cum charitas ardet contra ollam iniquitatis.

Iere. 1. cap.
Roma. 5. a.

Cass.

Cass. Moab olla spei meæ. Vel p Moab gentes intelligunt
 per ollā refectio. De gentib. verō quidā sunt conuerti, & hi
 vsti sunt tribulatione. Alij non sunt conuerti, q. s. alios vsti tri-
 bulatiōe, vtriq; vero, s. vrētes, & vsti sunt olla, i. refectio Chri-
 sti, & ecclesiæ, q. de vstis consolatur, de vrentib. proficit, & est

ferus: *Moab. i. gentes*
 scilicet, vel vrentes a-
 lios tribulatione, vel
 vsti sunt, olla, i. refe-
 ctio spei meæ: vnde
 spes mihi vita est.

† doct. prae-
 ceptor.

Hier. Olla, vnde:
Ollam succensam ego vi-
deo, & faciem eius a
sa. aqui. Et ibidem Ie-
 remias: *Ab aquilone*
pandetur omne malum.
 id est, a diabolo, qui di-
 xit: *Ponam sedem meam*
ad aquilonem, &c. Ab
 illo ergo tribulationū
 olla in ecclesia ebul-
 lit.

Esa. 14. d.
Iere. 1. c.

* Basil. Aquila
 sic est interpretatus.
 10 Moab olla lauacri mei
 11 Syrus, vna ablutionis
 meæ, vna vas est ma-

Basil.

† 33. q. c. seq.

Iere. 1.

nibus, & pedibus ablucendis, olla in scriptura apud Hieremiā
 pro supplicio, & pœna sumitur. significat itaque Moabitas
 Iudæ subijciendos.

* Theod. Alienigenas Palæstinos intelligit.

d. *Ciuitatem munitam.* Cass. Futuram Ierusalem.

* Basil. Symmachus, conclusam Ierusalem intelligit, quæ
 diruta incensibus postea septa est.

Basil.

e. *In Idumæam.* idest vsque ad terrenos, ut impleto numero
 simul ad beatitudinem veniret.

f. *Non egredieris.* Aug. sed int' opaberis, & sic meli' deducet,
 quia sic vī non pro temporali vita pugnare, sed pro futura.

Basil.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ephraim fortitudo capitis mei. idest regni mei.
- 2 Iuda rex meus. i. custos, & defensor regni mei. Iste enim duæ tri-
 bus fuerunt fortiores, & bellicosiores alius, prepter quod fuerunt situa-
 te in duabus extremitatibus regni, tribus Ephraim in extremitate a-
 quilonari, & trib. Iuda in extremitate australi, sicut plenius fuit dictū
 cum ageretur de diuisione terræ in libro Iesue.
- 3 Moab olla spei meæ. i. semper spero in Deo, quod terra Moab
 erit mihi subdita ad seruiendū, sicut olla qua homo vtitur in ministe-
 riū suū. In Heb. habetur Moab olla lauacris meæ, i. populus Moab
 erit mihi, ita subiectus, sicut olla ad lotionem pedum preparata.
- 4 In Idumæam extendam calceamentum meum. calcabo
 eam, & subiiciam per plenam victoriam.
- 5 Mihi alienigenæ. idest, alienæ nationes in circumitu regni mei
 mihi sunt subiectæ. In Hebr. eo habetur: Mihi Philistha associata est,
 idest, addita regno meo, quia seruiuit David sub tributo, ut habetur. 2.
 Reg. 8.
- 6 Quis deducet. Hic consequenter ostenditur, quod prædictæ vi-
 ctoria sunt Deo attribuendæ. vnde dicit David: *Quis deducet me in ci-
 uitatem muris virtualibus, bellatoribus, & armis.*
- 7 Quis deducet me vsque in Idumæam. vbi erant multi for-
 tes,

MORALITER.

- 1 Et Ephraim fortitudo mea. Ephraim, qui frugifer interpre-
 tatur signat exercitatum in actiua vita, & contemplatiua. Et
 omnes isti sunt apti ad iuuandum præfulem in officio prædi-
 candi, & confessiones audiendi.
- 2 Iuda rex meus. idest, sub me. ideo signat rectorem ecclesiæ
 sub pontifice. Et omnes isti ipsum iuuant in ecclesiæ regimi-
 ne, & sic potest dicere.
- 3 Moab olla spei meæ. per Moab, qui interpretatur ex patre
 peccatores signantur, quib. dicitur Ioh. 8. f. Vos ex patre dia-
 bolo estis. Et de ipsis potest episcopus sperare, quod per bo-
 nos adiutores suos conuertentur ad bonum, & sic obediēt
 sibi, sicut olla deferuit ad opus domini sui.
- 4 In Idumæam. per Idumæā, quæ sanguinea interpretatur, rap-
 tores,

tes, & bellicosi, respondet.

- 8 Nonne tu deus. quasi dicat nullus alius potest mihi hoc facere.
- 9 Qui repulisti nos. temporibus præteritis, ut patet ex prædictis.
- 10 Et non egredieris deus, &c. idest exercitibus nostris interro-
 gatine quasi dicat imo tu egredieris, aliter nihil facere possemus. pro-
 pter hoc subditur.

11 Da nobis auxilium. & patet litera ex dictis. Moraliter potest
 exponi psal. iste de quolibet vere penitente, qui considerans regnū ani-
 mæ suæ per peccata præterita dissipatum, lamentatur, & pro restitutio-
 ne ipsius ad statum virtutis, & gratiæ deprecatur. Ad hoc autem ad-
 iuuatur per quatuor. Primum, est pura confessio, quæ per Iudam desi-
 gnatur, quæ confessio interpretatur. Secundum, est a reciduiōe præserua-
 tio, quæ per Manasse intelligitur, eo quod interpretatur obliuio, talis
 enim sic se habet ad peccata præterita, quasi oblitus sit iterum opera ip-
 sa. Tertium, est boni operis multiplicatio, quæ designatur per Ephraim
 quæ interpretatur crescens, aut fertilitas. Quartum, est propria confite-
 ti testificatio secundum illud Apostoli, 2. ad Corin. 1. c. Gloria no-
 stra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. & figuratur per
 Galaad, qui interpretatur aceruus testimonij, & talis subiicit sibi con-
 cupiscentiam carnis per Moab designatam, qui interpretatur ex pa-
 tre. Hæc autem concupiscentia trahitur ex carnali generatione, &
 concupiscentia oculorum, quæ figuratur per Idumæam, quæ terre-
 na

Quomodo, &
 per quot fiat
 restitutio ad
 gratiam.

tores, & homicidæ signant, qui aliquando per bonū episco-
 pū, & eius coadiutores ad bonū reducuntur, & sic ad eos cal-
 ceamentum eius extenditur, cum per laborem prædicantiū
 ad dominum reducuntur, propter quod concluditur.

- 5 Mihi alienigenæ. id est gentes prius a deo alienæ.
- 6 Quis deducet. Hic ostenditur, quod prædicta bona deo sunt
 attribuenda, cum dicitur: *Quis deducet me in Idumæam.* scilicet
 ad prædictorum conuersionem, & responderet.
- 8 Nonne tu deus, &c. q. d. sic. 9 *Qui repulisti nos.* propter
 peccata nostra. Peccata namque subditorum debent episco-
 pi, & eorum adiutores reputare sua per compassionem.
- 10 Et non egredieris deus, &c. interrogatiue, quasi diceret, imo
 tu egredieris. ideo subditur.
- 11 Da nobis auxilium. ex peccatorum multiplicatione.

Et vana

G a Vana salus. Basil.

A & Theodoret. Symmachus mutatione, Et, clariorem sententiam reddidit. Vana enim salus hominis.

† fortitudinē

b In Deo fac. Augustinus. Quia Deus erit exercitus & victoria nostra.

Augustinus. Vox ecclesie laborantis in terra, quasi

vinus

MORALITER.

1 Et vana salus hominum. Sine te propter quod dicit Apost. Ioan. 15. 2. Sine me nihil potestis facere, propter quod subditur.

In

GLOSSA ORDINARIA.

PSAL. LX.

E xaudi. August. Ecclesia vndique pressa orat, & dicit se persequaturam, & per quid indicat.

b Clamauit dum anxietur. Cassiodorus.

In anxietate.

Cū enim anxiamur, clamamus, scilicet

in tērationibus. Nemo enim sibi innotescit, nisi tentatus.

Non potest quis coronari, nisi vicerit. Nec

vincere, nisi certauerit nec certare, nisi inimi-

cos, & tentationes habuerit.

Cassiodorus. Clamauit in anxietate,

cum enixius clamatur, sequitur clamor

exauditio in petra

Christo.

a liū de tribulatione, & vana salus hominis. In Deo faciemus

† virtutem, & ipse ad nihilum † deducet tribulantes nos.

xerat enim, in Deo faciamus virtutem, hic edocet captiuum quomodo preces Deo offerre debeat.

vnus hominis, sed D tamen non vnus qui a finibus terre clamat.

* Basilus & Theodoretus. Fini superioris psalmi huius initium respondet: di-

† conculcabis

2 In Deo fac, vir. Ad peccatorum conuersionem.

3 Et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos. Id est, spiritus malignos, quorum labores annihilantur, quando peccatores ad bonum gratie reuocantur.

Christo.

* Basilus. Quia Babylon longe a Palestina distat, putarunt Iudei se habitare in finibus orbis.

c Exaltasti me. Augustinus. De imo vitorum.

Cassiodorus. Ec

exaltatum deduxisti.

Augustinus. In pe-

tra, & ideo non vin-

cor. Exaltasti. per

exemplum istius ma-

gna spes audiendi pre-

statur alijs.

d Deduxisti. Augu-

stinus. Me per te

viam, ad te verita-

tem & vitam.

e Inhabitabo. Cassio-

dorus. De benefi-

cijs Dei confidit,

vt contra pericula

mundi in tabernacu-

lo Dei tutus perse-

ueret.

In secu-

a Christum. b Id est laudibus exhibitis vel exhibendis: c Dirigeat. d Id est Christo: † In finem † hymnus psalmus Dauid.

PSAL. LX.

Xaudi Deus deprecationē meā, intēde

orationi meæ. A finibus terre ad te cla-

maui, dumt anxietur cor meū, in petra

exaltasti me. † Deduxisti me, quia factus es spes mea, turris

fortitudinis a facie inimici. Inhabitabo in tabernacu-

lo Dei tutus perse-

ueret.

In secu-

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMV LX.

E xaudi Deus deprecationem, &c. Huic psalmo premititur talistitulus in Hebræo. Ad victoriam super organum ipsi Dauid. Et patet eius expositio ex dictis supra psal. 4. De materia autem huius psal. dicunt doctores communiter quod Dauid fecit istum psal. existens in Saulis persecutione, sed ubi & quando, non dicitur clare. Saluo autem meliori iudicio, videtur mihi, quod fecit istum psalmum postquam euaserat manus Saulis ipsum in modum coronę cingentis, vt habetur primi Regum 23. propter quod Dauid ascendit inde, vt habetur 1. Reg. 24. & habitauit in locis tutissimis Engaddi, quę erat versus finem regni Saulis, vt si sic Saul ipsum insequeretur, posset citius exire de potestate eius, pp quod & finaliter transiuit ad terram Philistinorum, vt habetur 1. Reg. 17. Sciendum tamē quod licet psal. quartus. Cum innocarem, &c. sit de eadem materia, tamen differt ab isto, quia ille psalmus quartus est proprie de beneficio illius euasione de manu Saul ipsum in modum coronę cingentis. Iste vero est de hoc beneficio iam exhibito & alijs exhibendis, vt patebit in processu. Item quia psalmum quartum fecit Dauid immediate post recessum Saulis ab ipso, istum autem postea quando iam Dauid elongatus erat in fine regni Saulis, igitur in hoc psal. primo Dauid diuina beneficia sibi præstita recolit. Secundo præstanda prophetice prædicat, ibi: Inhabitabo. Ter-

tio

MORALITER.

† Exaudi Deus deprecationem meam, &c. Psalmus istum fecit Dauid p sua euasione de manu Saulis & eius exercitus, q cingebant Dauid & viros eius in modum coronę, ne possent euadere vt habetur primi Regum viceimotertio. Allegorice vero pōt exponi de euasione ecclesie a persecutione crudeli Romani imperij. maxime tēpore Diocletiani & Maximiani: de quo dicitur in legenda sancti Mauricij, q impietate suam armauerat ad extinguendum nomen Christianitatis. Sic igitur in persona ecclesie dicitur.

1 Exaudi Deus deprecationem meam, &c. Me liberans a tā graui persecutione, quod fecit per istorū imperatorū deiectionē, sicut dicit sancta Lucia Christianis: Annuntio vobis pacē ecclesie redditā Maximiano mortuo, & Diocletiano de regno

tio pro vtrisque gratias agit, ibi. Sic psalmum dicant. Circa primū incipit ab oratione deuota sicut gratus & deuotus dicēs.

1 Exaudi Deus deprecationem meam. Et patet.

2 A finibus terre, &c. Scilicet Israel.

3 Ad te cla. Faciens hunc psalmum, vt iam dictum est. Vlterius recolit beneficium sibi præstitum in euasione de manibus Saulis, dicens.

4 Dum anxietur cor. m. Eo q, Saul & eius exercitus cinxerat me in modū coronę, ne possem euadere. Vnde ibidem dñ. q, Dauid desperabat se posse euadere propter quod anxietur, sed sicut ibidē dicitur, ex ordinatione diuina nuntius venit ad Saul dicens. Festina & veni: quia Philistini effuderunt se super terram, pp quod fuit compulsus recedere a Dauid propter quod vocauerunt locum illum Petram diuidentem vt habetur ibidem. Et hoc est quod dicitur.

5 In petra exalta. me. Liberando me a prædicta anxietate.

6 Deduxisti me. Ad locum tutiorem, vt prædictum est.

7 Quia factus es spes mea. In omni angustia.

8 Turris fortitudinis a facie ini. Id est, Saulis me persequentis.

9 Inhabitabo. Hic consequenter prophetice prædicat beneficia a Deo sibi præstanda. Et primo in cultu diuino, quod Dauid desiderabat dicens: Inhabitabo in tabernaculo tuo. Dauid enim tetendit tabernaculum iuxta domum suam, in quo posita fuit arca & diuinus cultus ordinatus. Et Dauid illum locum frequentabat, & Deum laudabat, vt habetur 1. Para. 16.

In secula.

gno deiecto.

2 A finibus terra exclamauit dum anxia, &c. Nam a tēpore apostolorum fuerat fides publicata per orbē, cui dominabantur dicti tyranni, & sic in omnibus finibus terre anxiantur Christiani ex eorū persecutione, & petebant a domino liberari.

5 In petra exaltasti me, &c. Id est, in Christo, qui in baptismo apparuit Constantino, & tunc fuit ecclesia mirabiliter exaltata. 6 Deduxisti me, &c. Ad patriam per vitę presentis viam. Et subditur modus.

7 Quia factus es spes mea. In presenti vita.

8 Turris fortitudinis a facie inimici, &c. Scilicet visibilis, cuiusmodi sunt homines mali: & inuisibilis, cuiusmodi sunt spiritus maligni.

9 Inhabitabo in tabernaculo tuo, &c. Id est, in czelo empyreo.

Tom. 3.

E

In

A In secula. Quousque secula peragantur, quia et si multi
contra.

* Basil. Tabernaculum est Ierusalem Adæ, providentia.

* Theodoretus. In secula, id est continue. Hereditas vita
æterna.

b Protegar in vela-

menta alarum. Quæ

nec onerant, & om-

nem lætionem auer-

tunt. In secula non

vnus homo vsq; in

secula, sed ecclesia

quæ vsque ad finem

mundi accolit in ter-

ra, & nunquam era-

dicatur per aduersa.

B c Quoniam in Deus

meus exaudi. ora. &c.

Cassio. Diapsalma.

Iam audita de hære-

ditate habita vel ha-

benda, affirmat vn-

de laudes promittit.

d Dedisti. Cassiodo-

rus. Nec dicam, da-

bis: adeo certus sū,

quasi iam essem in

ipsa.

e Dies super dies. Au-

gustin. Quicquid vis

dicis de æternitate, anni, dies, vnus dies: quia quicquid dixe-

ris, minus dicis, sed aliquid necesse est dici, vt sit vnde cogi-

tes, quod dici non potest.

Aug. Dies super dies, Christo regi dedit dies sine fine, su-

per istos dies, vt non solum his diebus regnet in ecclesia, sed

regnent cum illo sancti in æternum.

C Vel dabis hære. Cas. Hanc scilicet quia super dies Christi

quos hic egerunt, dabis dies eius quibus viuit Deo. Et quia

hic vixerunt aliqui diutius, addit annos eius. Q. d. adicias eis

annos

annos eius quibus ipse viuit Deo, super annos, id est, super
longiorem quorundam vitam quod magnum, quia rex ille
permanet in æternum, sic & illi.

* Basilus & Theodoretus. Exorati pro rege date Zoro-
babel videlicet supplicanti cui hæc conueniunt dies super

dies adicias, cetera

Christo Domino cu-

ius erat typus.

* f Misericordiam & p. 3.

Augustinus. Mi-

sericordia est, quia

non meritis, sed bo-

nitare peccata di-

mittit & vitam pro-

mittit. Veritas quia

nō fallit, sed reddit

quod promittit. Mife-

ricordiam sequi de-

bemus circa infir-

mos, & circa inimi-

cos. Veritatem non

peccando vt sit iu-

stus.

Cassiod. Miseri-

cordiam & verita-

tem. Et hic cōclusio

psal. Et quia hæredi-

tatem regis habebit

miles, ergo miseri-

cordiam & veritatē

eius quis requireret in æterna vita? In æternum ita erit suffi-
ciens beatitudo, vt nullus querat ibi misericordiam, vbi nul-
lus miser, nullus veritatem, vbi omnes Deum videbunt. vn-
de: In illa die non rogabitur patrem quicquam. Et quia ita
tunc, ideo sic quandiu durabit seculum, vt quod voueo, red-
dam assidue. Vel sic psallam in æternitate, vt hic reddam
vota, ibi laudes hilares.

g Vel, quis requireret ei. August. Vt non querat aliquis discere
hæc in libris, & post sibi viuat non illi.

GLOSSA

NICOLAUS DE LYRA.

1 In secula. Hoc exponit Rab. Sal. dicens, quod sicut David
præuidit se habitaturū in tabernaculo Dei in præsentī secu-
lo, sic præuidit se habitaturum in seculo futuro in tabernacu-
lo Dei, qui est locus sanctorum.

2 Protegar in velamento alarum tuarum, &c. Ita q; aduersarij
mei non poterunt me capere. Secundō in regno cum dicit.

3 Quoniam in Deus meus exaudisti orationem meam. Teneo fir-
miter quod.

4 Dedisti hære. Id est, in regnum Israel.

5 Timentibus nomen tuum. Id est, mihi & filiis meis me imitan-
tibus. Hanc enim hereditatem dederat Deus David aucto-
ritatiuē, quando fuit inunctus per Samuelem, sed executiuē
quando fuit inunctus in regem super totum Israel, vt habe-
tur secundi Regum quinto. Tertiō quantum ad vitæ suæ
cursum, cum dicitur.

6 Dies super dies regis ad. Id est, facies eum viuere secundum
cursum vitæ suæ, ideo subditur.

Annos

7 Annos eius. Supple multiplicabis.

8 Vsq; in diem generationis & generationis. Sic enim fuit de Da-
uid. Vixit enim septuaginta annis, vt habetur 2. Reg. 5. & sic
potuit videre filios vsque in tertiam generationem.

9 Permanet in æternum in conspectu Dei. Id est, sic permanebit
regnum meum, quia Christus descendit a David secundum
carnem, cuius regnum est æternum.

10 Misericordiam & veritatem eius quis requireret. Id est, quis po-
terit explicare: Verbum est ipsius David recognoscentis cir-
ca se misericordiam & veritatem Dei inexplicabilem.

11 Sic psalmum. Hic consequenter David pro beneficijs præ-
dictis gratias agit dicens. Sic psalmum dicam, &c. in se. Id est,
quandiu viui.

12 Vt reddam vota mea. Id est, laudes a me tibi promissas.

13 De die in diem. Id est, per singulos dies. Vel aliter. Sic psal-
mum dicam nomini tuo in seculum seculi, &c. Id est, vsq; ad finem
mundi, quia psal. ab ipso Dauī facti cantabuntur semper in
ecclesia Dei. Et eodem modo redduntur ab eo promissæ
laudes, quæ sunt idem quod psal.

MORALITER.

1 In secula, &c. Nam æternitas & securitas sunt de beatitu-
dinis ratione.

6 Die super dies. Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiore
declarationem æternitatis in beatitudine, ideo pro tanti be-
neficij

neficij admiratione subditur.

10 Misericordiam & veritatem eius quis requi. Id est, inuestiga-
bit? Quasi dicat nullus, & quoniam de hoc laudandus est
Deus, subditur.

11 Sic psalmum dicam. Id est, in ecclesia militante temporaliter,
& æternaliter in ecclesia triumphante.

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem pro Idithun.* Aug. Transiliens, videns tot occurrentia, Deo se subdit qui altior eo, & inferioribus se, quasi de alto respondet increpando. Transiliens, inuidis respondet volentibus decipere.

* Basil. Symmachus sic reddidit victorias per Idithun. Psalmus David per Idithun decantatus, quod donetur omnes pij præsertim Machabæi tempore certaminum irruentibus Macedonibus & Antiocho Epiphane quibus verbis uti debeant.

P S A L. LXI.

N *Onne.* August. Hoc est, non veniat mihi pes superbiæ. Non mouebor amplius, hoc est,

& manus peccatoris non moueat me.

c Deo subiecta. August. semper nil præter eum cupiens. Erit quidē, quia ab ipso salu. me. a patre filius auctor salutis, quia & Deus ne minor putetur.

* Theodor. Cum legem Dei transgredi coacti essent, suillas carnes edere, Idolis sacrificare propriam mentem in pietatem accendunt, utilitatemq; quæ hinc percipitur edocuit.

* Basil. Seruitus Dei salutem tibi affert, o anima.

C *d Quousque irri.* Aug. Vel secundum aliam literam. Quousque, apponitis, & idē sensus. Apponunt, n. mali super hominē id est, super ecclesiam onera passionum, ut usque in finem impleat

pleat quisque fidelis in corpore suo quod deest passionum Christi.

* Basil. Cum hyperbato positus est huius versiculi sensus. Est aut talis. Quousque, crudelitate contra nos utimini? Ita ut ne cōi quidem naturæ parcatis, sed perinde atq; paries incli-

natus, & maceria ad ruinam impulsæ, impellere & prosternere satagatis animum habentes homicidio deditum.

Uniuersi vos. Vel secundum aliam literam omnes vos, quasi vos omnes interficitis hominē illum quantum ad hominem, non omnes unum sed ecclesiam, sed quia Deus susceptor non mouebor.

E Augustinus. Quousque a sanguine Abel, quia ad caput pertinent membra, quæ ante caput prodierunt. Caput dicit mater Sion: unde diceret mater mea Sion, nisi aliqui præcessissent de quibus natus esset?

Mater dicit, sed hoc dicit homo in ea natus, id est, hoc dicit caput. s. qui est homo in ea natus non scilicet quod est fundator altissimus.

c *In hom.* Cal. In corpus potestas vobis data est, nō in aīam.

Irruitis. Nō leuiter, sed interficitis innocentē, putatis q. sine defensore sit. & q. facile corruat, ut paries inclinatus, qui etiam non impulsus caderet. *Et quasi maceria.* quæ est cōstruētio saxorum sine ligamine camenti, & ne de ipsa nouitate firmam putes, addit impulsæ. Vel, non est vobis irruendum, quia vos ipsos interficitis uniuersi etiam consentientes.

Pretium.

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS LXI.

N *Onne Deo.* Huic psal. præmittitur talis titulus in Heb. *Ad victoriam super Idithun psal. David.* Dicit autem Ra. Sa. q. Idithun est hic nomen instrumenti musici, cui appropriatur cantus huius psal. Alij vero dicunt, q. Idithun est nomen vnus de tribus principalibus cantoribus a David institutis, prout dictum fuit supra psal. 38. & secundum hoc sensus huius tit. est, q. psal. iste factus fuit a David decantandus p. Leuitas, qui erant sub Idithun. De materia huius psal. dicunt aliqui, q. David fecit ipsum postquam adeptus fuerat regnū Israel, q. Philisthæi voluerunt ipsum deicere a regno, ut habetur 2. Reg. 5. & ideo confidens de Deo dicebat. *Nonne Deo sub. & c.* & consequenter inuehebatur cōtra Philisthæos, subdens: *Quousque ir. & c.* Id est, super me ipsum, ad deiciendū, sed hoc non videtur bene dictum, quia de eisdem subditur. *Ore suo be. s. mihi, & cor. suo ma.* Philisthæi autem & aliæ gentes non benedicebant sibi ore, sed maledicebant sicut & maledicebant corde, & ideo saluo meliori iudicio vñ mihi, q. fecerit psal. istum cū esset in persecutione Saulis, & hoc postquā ad verbum Gad prophetæ de terra Moab rediit ad terram Iuda, ut hñ 1. Reg. 22. de quo etiam fecit psal. 10. supra dictū est, tamen illum fecit in reditu suo, istum autem postquam per aliquod tempus in terra Iuda manserat, & quia redijt & in Iudæa mansit ex diuina confidentia, ideo psal. 10. ab ea incipit cum dicitur: *In domino confido, & c.* Similiter & iste cum dicitur. *Nonne Deo sub. & c.* Igitur secundum hoc psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo describitur ipsius David de Deo confidentia, secundo arguitur aduersariorum suorum malitia, ibi: *Quousque ir.* Circa primum dicit sic.

Nonne

Veruntamen

MORALITER.

1 *Nonne Deo.* Psal. istū fecit David, cū de terra Moab redijt in Iudæam, magis volens esse in terra diuini cultus cū suo periculo corporali, quam in terra idololatriæ dedita cum viro- rum suorum periculo spiritali, ut dictum fuit in expositione literali psal. 10. qui est de eadem materia.

Moral. exponi potest de bono pastore, qui prælegit in sua diocesi manere in persecutione, quā dimittere gregē in piculo spiritali. Et cōfidens de Deo sic dicit. *Nonne Deo sub-*

iecta

iecta erit anima mea, ei fideliter obediendo? Quasi dicat. Sic nec retrahat ab hoc timore humano. Et subditur causa.

2 *Ab ipso enim salus mea.* Et patet vsque ibi.

5 *Non mo. am.* De mea diocesi timore turbatus.

6 *Quousque irruitis.* Vos persecutores.

7 *In hominem.* Id est, in me innocentem.

8 *Interficiis uniuersi vos, & c.* Id est, interficere quæritis.

9 *Tanquam parietem inclinatum & macerem depulsæ.* Id est, minamini mihi mortem de propinquo.

Tom. 3.

E 2

Verum-

Ga *Pretium*. Cassio. Christum ne coleretur, vel beatitudinem A tollege.

b *Cogitauerunt*. Aug. Nota diuersa genera hostium. Irruunt persecutores violenti. Cogitant repellere heretici & ficti Christiani. Nota duas ciuitates. Vna malorum Babylonia q̄ a Cain

incepit. Altera bonorum, Ierusalem, quæ ab Abel. Illius rex diabolus, istius Christus. Prius edificauit Cain ciuitatem Enochim, vbi non erat, idest, dedicatio. Mali enim temporalibus se dedicant, dū in hac vita quæante est radicem cordis plantant, quia prius est quod animale est. Post ædificatur Ierusalem, non vbi non erat ciuitas, sed vbi erat lebus, inde lebusus, quæ interpretatur conculcatio, quia ex veteri euerſo sit nouus homo, cōmissio vtriusque corporalis facit vt res Babyloniæ mittrent, aliquando

† exaltatione eius consulta sit deicere, volunt mendacium, vel delectantur mendacio

* Sela supra psal. 3. † Tantū Deo tace, vel certe Deo sile, † spes mea vel quod prestolor expectatio, pro tectione mea

B omni tempore * Sela supra psal. 3. Pal. 86.

† Tantum certe vapitas

† Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso † patientia mea. † Quia ipse Deus meus, & saluator meus † adiutor meus, non † emigrabo. In Deo † salutare meum et gloria mea Deus † auxilii mei & spes mea in Deo est. Sperate in eo † omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: Deus † adiutor noster in æternum. * Veruntamen vani filii hominum

† Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso † patientia mea. † Quia ipse Deus meus, & saluator meus † adiutor meus, non † emigrabo. In Deo † salutare meum et gloria mea Deus † auxilii mei & spes mea in Deo est. Sperate in eo † omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: Deus † adiutor noster in æternum. * Veruntamen vani filii hominum

† Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso † patientia mea. † Quia ipse Deus meus, & saluator meus † adiutor meus, non † emigrabo. In Deo † salutare meum et gloria mea Deus † auxilii mei & spes mea in Deo est. Sperate in eo † omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: Deus † adiutor noster in æternum. * Veruntamen vani filii hominum

* Basil. & Theodo. Vnum studium habent, vt diuina prouidentia me priuent, a qua omnem honorem & gloriam habeo, quoniam prorum honor est seruire Deo.

c *Cucurri in siti*. Aug. Quia etsi semper eos bibit, tamen semper sitit ultra.

* Theodo. Cucurterunt in siti non subsecuti horis sed omni studio infidias struunt, sitientes me deicere in foueam impietatis.

C

d Ore

d *Ore suo*. Aug. Quia nequeunt per aperta mala, tentant per blanda.

e *Veruntamen Deo*, &c. Cas. Diapsalma. Item se, idest, animam suam subijci hortatur, & admonet reliquos.

f *Subiecta est anima mea*. Cas. Hæc petitio menti nostræ robur infigit,

g *Emigrabo*, * Basil. Non emigrabo, pro non transferat posuit non ero inq̄, transfuga nec seruus impietatis.

h *In Deo salu meum*. Cas. Tunc saluus & gloriosus in eo, modo quid? ipse Deus auxiliij.

i *Sperate*. Cassio. sua fide vulgata monet omnes, qui superstitionibus laborabant sperare in domino.

k *Effundite*. Augusti. Per lachrymas cor effunditur.

Augu. Effundite. Virus peccati intus retinere nolite, & hæc effusio in tunctione pectorū significatur, qua ostenditur quātum peccati conscientia animam

† Tantum vel certe

† mutabo † salus mea

† robur fortitudinis meæ

† spes nostra Sela

pungat. Vnde: *Punge oculum & producit lachrymam, punge cor, & producit scientiam.*

l *Corda &c.* Aug. prauas cogitationes.

m *Veruntamen veni*. Hiero. Vel sic iunge, Deus est adiutor noster, & licet sic cooperetur nobis, tamē filij Adæ sūt vani & mendaces in statera puerentes scripturas, quibus probet falsa.

Cas. Diapsalma. Errantes exprobat, & monet in Deo, non in caducis confidere, quod psalmus intendit.

n *Vani filij*. * Basil. Theodotion clarius sic. Vapor sunt filij hominum, mendaces filij virorum vt momentum stateræ quæ modo subsidet, modo sursum erigitur, & ne quicquam habet stabilis.

Mendaces

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Veruntamen pretium*. Scilicet Saul & consiliarij eius, & vocat hic Dauid pretium suū duas filias Saulis, quarum primā Saul promisit sibi dare in pretiū pro bellis cōtra Philisthæos gerendis, & secundam quam dedit Dauid pro centum præputijs Philisthinorum. Et tamen istud pretium fuit a Dauid repulsum, quia prima fuit data Adriel Molachitæ, vt habet, 1. Reg. 17. & secunda post fugam Dauid fuit data Phalthiel filio Laïs, vt habetur 2. Regum 3.

2 *Cucurri in siti*. Idest, ad bella cōtra Philisthæos expedite processu, ex desiderio habēdi filiā regis vxorē Vel aliter. In siti. Quia bellantes multū sitiunt, pro eo q̄ dī hic. In siti. in Hebræo habetur. Narrauerunt mendacium, & in translatione Hiero. Placuerunt sibi mendacio, & sic refertur ad Saul & consiliarios suos, qui mendacijs volebant decipere Dauid.

3 *Ore suo*. Saul & sui consiliarij prætententes ore q̄ fierem gener regis ad meam exaltationem.

4 *Et corde suo maledicebant*. Quia per hoc intendebāt me morti tradere gladijs Philisthinorum, vt habetur primi Reg. 18. d. vbi dicitur. *Saul autem reputabat dicens. Non sit manus mea super eum, sed sit super eum manus Philisthinorum.*

5 *Veruntamen*. Hic Dauid repetit suā confidentiā in Deū & exponatur

exponatur sicut in principio psalmi, quia est eadem sententia. Et patet litera vsque ibi. 6 *In Deo salutare meum*. Idest, tota salus mea.

7 *Et gloria mea*. Secundum illud Apostoli 2. Corinth. 10. d. Qui gloriatur, in domino gloriatur. 8 *Deus auxilii mei*. Idest, dator auxiliij mei tempore præsentis.

9 *Et spes mea in Deo est*. Respectu vitæ futuræ. Spes. n. est certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia, & meritis procedens, vel proueniens. Et ideo ad hanc sp̄e inducit fidelem populū dicens.

10 *Sperate in eo omnis congregatio*, &c. Scilicet fidelis, infideles enim non habent, vnde vitam beatam sperare valeant.

11 *Effundite coram illo corda vestra*, &c. Idest, preces ex deuotis cordibus procedentes.

12 *Deus adiutor noster in æternum*, &c. Sine adiutorio nullum opus est meritum.

13 *Veruntamen &c.* Postquam Dauid arguit persecutores suos de crudelitate, hic consequenter arguit eos de cupiditate, & primo arguit eorum auaritiam, secundo subdit causam ibi. Semel. Circa primum dicit. *Veruntamen vani filii hominum*, &c. Dicuntur enim vani homines, qui non ordinant opera sua ad finem debitum, cuiusmodi sunt auari, finem suum ponentes in diuitijs, sicut medicina dicitur vana quæ non ordinatur ad sanitatem.

Diuisa.

Menda.

MORALITER.

1 *Veruntamen pretium meum*, &c. Idest, premium pro custodia gregis ab eo mihi reddendum.

† *Cogitauerunt repellere*. Per meam fugam, sed non fugi, ideo subditur.

2 *Cucurri in siti*. Idest, sitiens salutem gregis mei per diecesim discurre.

3 *Ore suo benedicebant*. Per satellites suos mihi fugam pro meo honori suo consulendo.

Et

4 *Et corde suo maledicebant*. Malum meū in hoc cogitando.

5 *Veruntamen in Deo salutare meum*, &c. Ideo cōfideret stare propono. Et quia bonus prælatus confortat subditos suos, sequitur.

10 *Sperate in eo omnis congregatio populi*. De protectione Dei.

11 *Effundite coram illo corda vestra*, &c. In oratione deuota. Et quoniam mali homines non solum persequuntur iustos, sed etiam adinuicem se defraudant, ideo subditur.

13 *Veruntamen vani filii hominum*. Prælatus autem auertere debet subditos a talibus fraudibus, ideo sequitur.

Nolite

A *Mendaces in stateris.* Cal. Qui iniquis ponderibus ementes decipiunt, vel iusti videri volunt, cum sint fallaces.
b *In stateris.* In libra iustitię, quo facilius decipiunt. *In idipsum*, quo credentur æqui.
c *Nolite sperare.* Aug. Q. d. nec speretis nec cupiatis, quæ cōgregata alijs rapiuntur.

† in stateris si ascendat, i. si ponderentur in altera parte stateris, & vanitas in altera, ipsi magis sunt leuiiores.
 † rapinam ne concupiscitis

a Aug. Fallo examine, fallunt inuentes.

Decepti.

a **mēdāces filij hominū † in stateris, vt decipiāt ipsi de vanitate**

a † Et si vari in suis peruersis studiis, & decepti decipiant alios, d. vanitate tamen in vnum sunt.
 b † Sed o vos filij hominum. † Spes meas in Deo. † Sed sicut spes mea, ita sit vestra.
 d † Aug. Vbi potius rapit vos diabolus. e † Aug. Qui non habetis, quali necessitate rapituri.

c **† in idipsum. Nolite sperare in † iniquitate, & † rapinā noli-**

a † Hic diuitibus, ille qui non habet non ambiat, hic qui habet non superbiat. b † Si exundant tanquam de pleno fonte currant. c † Quia habetis. d † Aug. Sperare in incerto diuitiarum. e † Quia.

f **te cōcupiscere: diuitiā si affluant, nolite cōr apponere. Semel**

† Aug. Hoc vidit iste eleuatus super omnia, etiam transcendens angelos, & ad liquidum perueniens, vbi vnus vnū genuit. a † Aug. In alto quo transiit. † Aug. Non a me hoc dico, sed audiui rapit ad verbum vnigenitum. b † Aug. Filij, qui non in se tantum potestatem habet, verum etiam alijs conferunt.

h **locutus est Deus, † duo hæc audiui, quia † potestas Dei est,**

a † Per hoc apparet hoc de Christo dici, quia pater non iudicat quemquam, sed omne iū. dedit filio Ican. 5. d.

& tibi domine misericordia, quia tū reddes † vnīcuique iuxta opera sua.

1 quamuis & alia multa audierit, quæ non opus est hic memorari. Duo illa sunt, † vnum † calumnia & rapina, ne euaneas, vel nolite vanitati vos dedere, aut ne inaniter fatigite. † fortitudo Deo E
 2
 3
 4 potestas, & misericordia, de quibus scripturæ: propter quæ lex & prophetæ, ipse Christus missus est & apostoli potestas timeatur, misericordia ametur, nec pro misericordia potestas cōremnatur, nec pro potestate de misericordia desperetur.

† vnum
 † calumnia & rapina, ne euaneas, vel nolite vanitati vos dedere, aut ne inaniter fatigite. † fortitudo Deo E

† singulis diebus operatorum

* Basil. Semel, non muneri gratia posuit, sed quod ita futurum sit, nam id Deus promisit dicens ego sum Dominus Deus tuus, Deus zelotes, reddens peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem, & faciens misericordiam in multas myriades ijs qui diligunt me.
 h *Potestas Dei est.* Aug. non est potestas cuiquam nisi a Deo equo, et si te lateat æquitas.

GLOSSA F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Mendaces filij ho. in sta. vt.* Homines enim cupidi in falsis ponderibus student alios decipere.
- 2 *De vanitate in idipsum.* Omnia enim talia fluvia dicuntur vana vel vanitas, quia sunt ad malum ordinata, quia taliter acquisita, in morte derelinquuntur. Licet enim rex Saul talibus deceptioibus nō vteretur in propria persona, tamē quia erat cupidus, quod patet ex hoc, quod Gabaonitas iniuste occidit, cupiditate hēditatis eorū ductus, vt hē 2. Reg. 21. credibile est qđ talia per alios exercebat. Goeg autem Idu-meus, & alij satellites eius p se, & per alios talia exercebant. In Hebræo sic habetur. *Mendaces filij hominum in stateris ad ascendendum*, id est, ad ponendum in statera. Ipsi & vanitas simul, sunt eiusdem ponderis, vt exponit Ra. Sa. quia tales nihil valent, sicut nec ipsa vanitas.
- 3 *Noli. spe. in ini.* Per fraudulentiam.
- 4 *Et rapi. noli. concu.* Auferendo aliena per violentiam.
- 5 *Diuitiā si a. no. cor ap.* Ponendo ibi finem vltimum, quia ista deducunt ad gehennę interitum.
- 6 *Semel.* Hic reddit prædictorum causam, quæ accipitur ex rigore

rigore diuinę iustitię ad puniendum malos, & dulcore suę misericordię ad præmiandum bonos, & hoc est quod dicitur. *Semel loc. est de.* Quia in Deo vnicum est verbum, quo omnia exponuntur & dicuntur, licet hominibus diuersis reuelationibus notificentur, ideo subditur. *Duo hæc audiui*, & quæ sint illa, subdit dicens:

7 *Quia potestas Dei est.* Ad puniendum secundum rigorem suę iustitię.

8 *Et tibi domi.* Ad præmiandum secundū dulcorem tuę gratię, nec mirandum, quod mutat modum loquendi de tertia persona ad secundam, quia mutatio frequenter fit in prophetis, & maxime in libro psalmodum, qui metricè scriptus est in Hebræo.

9 *Quia tu red. vni.* Sicut iustus iudex, qui non permittit aliquod malum impunitum, nec aliquod bonū inremuneratū.

Moraliter potest exponi psal. iste de quolibet iusto, qui ex obedientia ad Deum persecutiones inuitas patienter tolerat, & vitia persecutorum arguens coram Deo memorat, & æquitatem diuinę retributionis pro vtriusque expectat.

MORALITER.

- 3 *Nolite spe. in iniqui.* Et quia Dei verbum est de punitione talium stabile est & firmum, sequitur.
- 6 *Semel locutus est Deus.* Id est, sine retractatione quantum ad punitionem

punitionem malorum in suo malo perseverantium, & præmiationem bonorum, ideo subditur.

† *Duo hæc audiui.* A Deo ad puniendum malos.

8 *Et tibi domi.* Ad præmiandum bonos, ideo subditur.

9 *Quia tu red. vni. &c.*

ADDITIO.

In psal. 61. *Nonne Deo.* Vbi dicitur in postilla. *Duo hæc audiui.*

Quamuis enim propheta plura audierat, dicit tamen se hæc duo audisse, quia secundum glo. omnia quæ dicta sunt in lege & prophetis ad hæc duo referuntur scilicet ad hoc hoc quod potestas Dei est, ideo timendus. *Et tibi domi.* & ideo diligendus. Inter has enim duas molas anima fidelis debet conteri, ne propter terrorem potestatis desperet, vel ppter suauitatem

suauitatem miserationis præsumat & ne quis putet qđ Deus sola potestate sine misericordia vtatur in puniendis, & sola misericordia sine iustitia in præmiandis, ideo dicit. *Et tibi domi. quia tu &c.* Nam in vtroq; misericordia vtitur præmiando vltra condignum, & puniendo citra, & sic in reddendo vnicuique secundum opera sua vtitur misericordia. Non enim dicit quantum opera sua, sed secundum opera sua hoc est, quia mali puniuntur, & boni præmiabuntur, non tamen secundum condignitatem, sed modo prædicto.

Tom. 3.

E 3

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalmus David.* Caf. Loquitur de ecclesia que in ariditate sitit feculi, & misericordiam expetit donec aterna capiat, docens bene conuersari in medio prauae nationis. Aug. Psalmus ex persona capitis & membrorum, vox ipsius nostra est, & nostra ipsius est.

* Basil. Cum Saul David fugisset venit ad Abimelech, & ab illo ad Achis regem Geth ubi rursus incidit in periculum. Inde cum fugisset solitudinem apprehendit in qua hunc psalmum composuit quo suum erga Deum amorem reuelauit, & Saulis exitum praedixit.

PSAL. LXII.

D *Deus Deus meus ad te de luce, &c.* Calsiod. Quomodo se habeat in deserto, scilicet sponsa, Deum videre desiderat, quae & laudat, & id amplius agere operat.

b *Deus.* Aug. Communis, meus quodam modo specialiori, vide affectum pie deprecationis per hanc geminationem. c *De luce.* Vel diluculo, quando surrexit Christus, ut tunc laudet eum ecclesia, quando exemplo suae resurrectionis eam ad surgendum animauit. Vigilo, dummodo dormio, non amans quae mundi sunt.

Calsiod. Et sitio animo & corpore.

C *De luce.* August. non enim vigilares, nisi lux oriretur quae te

te excitaret.

* Theodor. Desiderium quod in te habeo, Domine, somnum mihi excutit, & excitat in tuum cultum.

d *Sitit.* Aug. & hic caro Deo, dum ab eo quirit hic necessaria.

* Basil. Symmachus, concupiscit Theodotion, saepenumero,

c *Desert.* August. ubi nullus sanctorum habitat. *Inuia.* quia non est qua inde exeat.

Inaquaosa, quia nec dum moratis est tibi aqua.

Sed Deus hic fecit

viam Christum, & mi

fit aquam verbi sui

spiritu sancto implet

praedicatores, ut fi-

ret in eis fons aquae, sa-

lientis in vitam eter-

nam.

f *In sancto apparui ti-*

bi. Augustinus. Cui

non apparet Deus sit

in sancto desiderio,

& apparebit ei Chri-

sti maiestas & aqua-

litas cum patre et filio

mo fuit.

g *Apparui tibi ut vi-*

derem. Augustinus. Nemo Deum videt, nisi prius Deo appareat. Sol enim sua luce facit nos videre, ita & Deus.

* Theodoretus. In terra deserta inuia, & inaquaosa, sic in sancto apparui tibi, Nihil damni a solitudine percepi, sed ut ille qui tuo tabernaculo assidet, sic tibi laudes allegero. In sancto tabernaculum dicit, nondum enim erat templum erectum.

Super

laudes confurgebat: hoc est contra principes, qui usque ad altam diem volunt dormire.

2 *Sitit in te anima mea quam multipli.* &c. Desiderans consolationem tuam in hoc deserto in temporalibus & spiritualibus, & maxime de Christo, quia David summe desiderabat Christum de suo semine secundum carnem nasciturum, quia de ipso ad David facta fuit reponitio, ideo subditur.

3 *Quam multipliciter tibi caro mea.* Quia multi de David carnaliter descendentes, ut Ezechias, Iosias, Esaias, & Daniel, & multi alij sancti qui fuerunt de semine regio hoc desiderauerunt videre, quae vos videtis.

4 *In terra deserta.* Quia tunc David erat in deserto Iudaeae, ut dictum est.

5 *Inuia & inaquaosa.* i. carens vijs & aquis, qualis est terra deserti.

6 *Sic in sancto apparui tibi, &c.* id est, sic in tali loco deserto habui illuminationem & consolationem tuam, ac si essem in loco sanctuarij tui, ubi fiebant diuiniae reuelationes, eo quod erat ibi arca testamenti & cultus Dei.

7 *Ut viderem virtutem tuam, &c.* A persecutione Saulis me protegentem. 8 *Et gloriam tuam.* Quia talis protectio cedebat ad Dei gloriam. Vel aliter. *Ut viderem virtutem tuam.* i. Christum de me nasciturum, qui est virtus Dei, secundum illud Apostoli 1. Cor. 1. d. *Pradicamus Christum Dei virtutem: Et gloriam tuam.* Gloria est clara notitia cum laude omnia autem ad notitiam pertinentia in diuinis filio appropriantur: & ideo dicunt Dei gloria sicut & Dei virtus.

9 *Quoniam melior est, &c.* Vita enim naturae, vita gratiae, & vita gloriae dependent ex Dei misericordia, tanquam ex re meliori, ideo subdit.

Labia

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVVS LXII.

D *Deus Deus meus.* Huic psal. praemittitur talis tit. in Hebraeo. *Psalmus David cum esset in deserto Iudaeae.* Et similis tit. ponitur in translat. Hiero. & ex hoc patet falsitas tit. qui coiter ponitur in B. blis nostris: psal. *David, cum esset in deserto Idumaeae.* Itē quia omnes expostores tam Hebraei quam Latini, dicunt quod David fecit hunc psalmum fugiens a facie Saulis, in tota autem illa fuga non legitur David fuisse in Idumaea, sed tantum in terra Moab, & in terra Israel, & ultimum in terra Philistinorum, propter quod dixi a principio de tit. psal. parum esse curandum, nisi pro quanto accipiuntur immediate ab Hebraeo vel translat. Hiero. iuxta Hebraicum, quia in alijs multis sunt apposita secundum phantasias expostorum. De materia vero huius psal. sciendum, quod David in principio persecutionis suae a Saule fugit ad regem Moab, ut h. i. Reg. 22. sed inde ad dictum Gad prophetam rediit ad terram Iudaeae, ut ibidem dicitur, & habitauit in locis desertis, quia in ciuitatibus non poterat habitare propter persecutionem Saulis, & ideo indiget consolationibus diuinis. Tum quia erat in terra sui persecutoris. Tum quia erat in locis desertis & sterilibus omnibus bonis, decens fuit quod Deus eum consolaretur, quia ad eius mandatum venerat ad locum illum, & de istis fecit David psalmum. In quo primo gloriatur de consolationibus diuinis, secundo vaticinatur de refectione suis aduersarijs, ibidem. *Ipsi vero, tertio laetatur in laudibus conditoris, ibi: Rex vero.* Cetera primum dicit sic.

1 *Deus Deus meus. &c.* Vigilo, quia summo mane ad diuinas laudes

MORALITER.

1 *Deus Deus meus.* Psal. istum fecit David quando fugiens persecutionem Saulis habitauit in deserto Iudaeae sterili & aspero. propter quod Deus faciens eum tentatione prouentum, consolabatur eum illuminationibus suis.

Moral. autē potest exponi de quolibet Anachoreta, qui mundum fugiens petit desertum, ut sentiat beneficia diuina, & dicat: *Deus Deus meus.* Id est, Deus per creationem, Deus meus per redemptionem, in qua dedisti te mihi.

† *Ad te de luce.* Id est, de mane nuentutis quando incipit lux rationis. Exemplum de sancto Hilarione, qui etiam ingressus est cum esset quindecim annorum.

Sitit

2 *Sitit in te anima mea, &c.* Per magnum desiderium consolationis tuae, ideo subditur.

3 *Quam multipliciter tibi.* Ut hoc ad animam referatur, & subditur.

† *Caro mea.* Quia fortis motus animae redundat in carne. Psal. 33. *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum.* Et de beato Francisco legitur quod aliquando in oratione (quae est ascensus mentis in Deum) corpus eius a terra subleuabatur.

4 *In terra deserta inuia & inaquaosa, sic in sancto apparui tibi.* Ad hoc enim Anachoretae talia loca querebant, ut consolationes diuinas melius perciperent, ideo subditur.

9 *Quoniam melior est, &c.* Id est, effectus tuae misericordiae, quo consolationis fugientes mundum.

Super

a *supr. vitas.* Aug. humanitatis, quæ multæ sunt, vt militis, agricolæ & ceterorum, melius est quod das correctis, quam quod eligunt peruersi.

b *Labia mea.* Aug. Post beneficia Dei, laudem promittit. Laudabunt ad proximum, de quo etiã sollicitior, quia nisi misericordia tua me præueniret, te laudare non possem, & sicut labijs, & sic benedicam in vita. Vel sic. *Quia super vi.*

† quam vita.

c *Sic benedicam.* Aug. Vt dedisti per misericordiam laudare te, sic benedicam, vt misericordie tribuam vitam in qua laudo.

† suscipitur

d *In nomi. tuo lena. ma. me.* Aug. Leuat manus qui bonis operib. insistentis, tenetis manib. in figura crucis Deū adorant, vnde Apostolus, Leuantes puras manus in oratione, sine ira & disceptatione.

† Cum me-

mor ero tui

in cubili.

meo, in vigi-

liis medita-

bor de te.

† dilectus me-

ditabor

2. Tim. 2. 6.

† umbra

† gelatinata.

† iustitiam.

† C. d. et in

gladio.

e *Adipe.* Aug. In intestinis. Pinguedo in carne. i. sapientia quæ in abscondito & fortitudo spiritus.

f *Leuabo manus.* Aug. In Exod. Moyses dum leuaret manus ad dominum, populus Dei Amalech vincebat. dū

vero deponebat, Israel vincebatur. Quia dum quis bona sibi operatur pro celestib. vincit Amalech. i. demonum turbam sanguinem nostre prodicionis lingentem. Dum autē deponit manus. i. pro terrenis operatur, vincitur ab Amalech.

g *Si memor fui.* Cas. Exponit bona malaq; vtriusque partis. i. contra difficultates huius seculi quas hic patitur. Dicit securitatem suam ex Deo in qua memor est eius perituros inimicos, regem cum sanctis letaturum. Per stratū in quo quiescimus, prospera accipe, in quib. est memor Dei quod vix hō fecit. In matutinis, in actionib. quia mane incipit quisque operari. Si non memor in quiete, nec in actione, sed si in otio,

tunc

tunc & in actione. Ne in ea deficiat, iō addit, quia fuisti adiutor meus, nisi. n. adiuet hic Deus, bona opera implere non possumus, nemo autē in mane operatur, nisi qui in Christo operatur.

Cas. In matutinis, id est, in luce Christi, vt supra de luce vi-

gilo, ad te vt filius lucis. i. Christi, ad lucis

autorē uigilet ad Deū.

* Bas. Sic Symmachus.

Bas.

1 Recordor tui sup. stratum meū, singulis cu-

2 stodijs ad te medita-

3 bar, & sub alis tuis pro-

4 tectus te celebrabam.

5 **g** *Adiutor & c.* Aug. in

† laudationē.

6 periculis Idumee, & li-

7 quid occurrit, exulta-

8 bo in velamento alarū

9 tuarum. Ideo quia ad-

10 hæsit tibi charitate

11 anima mea, vt te præ-

12 se diligeret, ideo exul-

13 tabo, iō adhæsit, quia

14 me suscepit a periculis

15 dexte. tu. id est propi-

16 tatio.

h *Ipsi uero in vanum*

† ad perditionē.

10 *Quæserunt animam.* Rex

11 vero. Consert in his

12 duobus versibus bona

13 & mala diuersarum

14 partium.

15 **i** *In infer. ter.* Cas. quia

16 nō ad celos euecti sūt.

A terra forbentur ma-

lae cogitationes, quia

de terra natae, in ima terræ quasi in cenum vergunt.

k *Partes vulpium erunt, & c.* Cas. principum seculi, qui vulpib.

Luc. 13. 8.

10. 19.

comparantur, vt Christus de Herode dixit. *Dicite vulpib. illi.*

& c. Partes horum Iudæi, quia Christum regem noluerūt di-

centes. Nos nō habemus regem nisi Cæsarem. Agnum reie-

cerunt, vulpem elegerunt. Vel partes vulpium sunt, dum se

dolosis praua voluntate coniungunt.

* Bas. Philistheos intelligit qui more vulpium aliquando ir-

ruunt, sedulo tamen pulli fugiunt.

* Theod. Non a potentiorib. sed a finitimis alienigenis ho-

stibus patientur.

l *Latabitur*

con-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Labia mea lauda. te. Pro consolationibus mihi exhibitis.

2 Sic bene. te. in vi. mea. Id est, in tota vita mea.

3 Et in n. tuo. Id est, in virtute nominis tui.

4 Leua. ma. me. In oratione deuota.

5 Sicut adipe & pin. re. ani. mea. i. sicut corpus reficitur pinguib.

sic anima mea tuis illuminationibus & consolationibus.

6 Et labijs exul. Quia de tantis beneficijs non ero tibi ingratus.

7 Sic memor fui tui. Cogitans de tua bonitate non solum, de die sed

etiam de nocte.

8 Et in velamen. alarum tuarum exul. Id est, de tua protectione

gaudebo.

Ad-

9 Adhæsit ani. me. post te. Fruenti dilectione.

10 Me su. dextera tua. In tua protectione & consolatione.

11 Ipsi ve. Hic consequenter patitur deiectionē suis aduersarijs.

di. Ipsi ve. Scilicet Saul & complices sui.

12 In va. quæ a. me. Quia frustrati sunt sua intentione qua quære-

bant David occidere.

13 Introibunt in infe. ter. Quia quærebat aliquando David in ca-

uernis & speluncis terræ. Vel in inferiora terræ, id est, gebennā, quæ est

in inferioribus terræ.

14 Traden. in man. & c. Quia gladio ceciderunt in monte Gelboe.

15 Partes vulpium erunt. Cadauera enim eorum remanserūt super

terram, ita quod vulpes & alia fera poterant deuorare.

16 Rex vero latabitur. Hic ultimo David latur de consolationibus

* con-

MORALITER.

† *Super vitas.* Hominum mundanorum, quæ frequenter appetuntur, licet plenę sint anxietatum.

2 *La. mea lau. te.* De mihi præstita consolatione.

3 *Et in no. tuo. le. m.* In deuota oratione.

5 *Sic. adi. & pin. re. a. me.* Vnctione tuæ gratiæ.

6 *Et lab. ex. lau. os m.* Nomen sanctum tuum.

7 *Si me fui.* Hic accipitur si pro quia, nam hō deuotus in no-

cte de diuinis beneficijs recordatur, sicut de die.

8 *Et in velamento alarum tua.* Quæ sunt protectio a malis &

dire-

directio in bonis.

9 *Adhæsit anima, & c.* Feruente dilectione.

10 *Me suscepit, & c.* In secura protectione.

11 *Ipsi vero in vanum & c.* Scilicet demones.

12 *In vanum quæserunt animam me.* Quia non habent intentū.

13 *Introib. in infe. ter. i. in infernum,* qui est locus debitus eis.

14 *Traden. in manus gladii.* diuinæ sententiæ.

15 *Partes vulpium erunt. i. associati cum hominib. fraudulētis*

Matth. 23. d. *Ite maledicti in ignem æternum, qui parati estis diabolo*

& angelis eius.

16 *Rex vero latabitur in Deo.* Id est, Christus in Deo patre, &

Tom. 3.

E 4

† quia

a *Letabitur.* * Theo.
A Cum regnum a te
† Exultabunt. acceperim non letas-
 bor ob illorum inte-
 ritum, sed ob tuum
 tantum auxilium.
 omnesque post hac
 audacter Regem nominabunt, & per eius caput ac salutem

a Aug. etsi videri fuerit superat: tamen letabitur.
 Aug. quia Christum non vulpem elegerunt.
a letabitur in Deo, **†** laudabuntur omnes qui iurant in eo,
b quia obstructum est os loquentium iniqua.
c Cas. in iudicio ubi iniquitas victa obmutescit.
b Iudæorum & paganorum.
 Cas. quia ipsi destructi, non Christiani.

Christus. **b** Laudabiles erunt.
c Aug. qui & pollicentur & venient bonam vitam.

iurabunt. Saule. n. in-
 quirente, timebat eum.
 Dauid colloqui.
b In Deo. Cas. Patre,
 vnde. Ego in patre,
 & pater in me. *Ioan. 14.*
c Iurant. Cas. non per
 eum ne iuraret iuramentum, sed in eo, promittendo ei obsequium.

NICOLAUS DE LYRA.

* conditoris, di. Rex vero letatur in Deo. Et loquitur de se sicut de alio,
 & vocat se regem. Tum quia inunctus fuerat per Samuelem, ut habe-
 tur. 1. Reg. 16. Tum quia erat certificatus diuina reuelatione, quod re-
 gnaret post Saulem.
† Laudabuntur omnes qui iurant, &c. *Iuramentum. n. debite fa-*
ctum est actus virtutis, quia fundatur super reuerentiam diuinam verita-
tis, ideo dicitur, Deut. 10. Per nomen illius iurabis.

Quia

2 Quia obstructum est os loquentium iniqua. Scilicet Doeg
 & aliorum detractorum Saulem contra Dauid mendaciter prouocantium
 quorum os fuit obstructum quando ceciderunt in monte Gelboe. Et lo-
 quitur hic Dauid de futuro per modum preteriti propter certitudinem
 Prophetie.

Moraliter Potest exponi Psal. iste de quolibet iusto in persecutione
 hominum posito, qui tamen fouetur de diuinis consolationibus, et eius
 aduersarii finaliter destruuntur, propter quod in domino letatur, non
 zelo propria vindictæ, sed iustitiæ diuinæ.

MORALITER.

† quia ipsi erunt eius membra, subditur.
1 Laudabuntur omnes qui iurant in eo. Christiani, qui in baptis-
 mo

mo seruire Deo promittunt, & fideliter adimplent.

2 Quia obstructum est os loquentium iniqua. In iudicio namque fi-
 nali totaliter obstruetur.

ADDITIO I.

In psal. 32. Deus Deus meus. ubi dicitur in post. Sic in sancto ap-
 parui tibi.

In Hebræo habetur. Sic in sancto vidi te. Scilicet per illumi-
 nationem & consolationem, quod ad idem redit, sicut in trans-
 latione nostra.

ADDITIO II.

In eo. psal. ubi dicitur in post. Laudabuntur omnes qui iurant
 in eo.

Iurare per creaturas principaliter, seu simpliciter videtur
 illicitum, vnde Hier. super illud Matth. 5. Ego dico vobis non iu-
 rare omnino, nec per cælum nec per terram, &c. dicit quod salua-
 tor non per Deum iurare prohibuit, sed per cælum & ter-
 ram,

ram, vnde secundum canones. Clericus per creaturas iurans
 punitur. 22. q. 1. Clericum. Secundario tamen & secundum
 quid in quantum in creaturis veritas diuina manifestatur,
 posset de eis sumi iuramentum, sicut iuramus per euange-
 lium & per sanctos, id est, per Deum, cuius veritas in euange-
 lio & per sanctos manifestatur. Cum ergo psal. hic simplici-
 ter dicat. Laudabuntur omnes qui iurant in eo. melius videtur di-
 cendum, quod intelligatur de Christo, qui est verus rex, in
 quo laudantur omnes qui in eo iurant debite, eo quod est si-
 gnum diuinæ reuerentiæ. Et licet in præmissis de Dauid ad
 litteram loqueretur, non est mirum si reuertatur ad loquen-
 dum de Christo, cum de figura ad figuratum frequenter fit
 transitus in sacris scripturis.

GLOSSA ORDINARIA.

† vide psal. 4. Cas. Psalmus iste breuiter agit de passione & resurrectione
 Christi, ubi totus
 Christi caput & cor
 pos loquitur.

Cas. Enumerat que
 tulerit, & quo con-
 tra hac se habuerit,
 ut in passionibus spe-
 remus in domino.

Aug.

* Christum. b Dirigens.
 in finem, psal. Dauid.

Exaudi Deus orationem meam cum depre-
 cor a timore inimici, **†** eripe animam meam.

August. Ut caput nostrum, ita nos in tribulationibus ro-
 gemus.

PSAL. LXIII.

a Totis viribus.

In hoc audi eripe. Quod sit etiam cum occiditur non
 non ut nobis mori ar.

PSAL. LXIII.

Exaudi Deus oratio-
 nem. Ut exaltes &
 eripe, quia depræ-
 cor.

a A timore inimici.

Cas. Sed non a ti-
 more mortis.

Pro-

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS LXIII.

Exaudi Deus orationem meam cum depre. Hic psal. præmittitur
 talis titulus in Hebræo. Ad victoriā psalmus Dauid. et in trans-
 latione Hier. Victori canticum Dauid. & idem significant. Patet aut
 expositio ex supradictis in plurib. titulis similibus. Dicit autem Rab.
 Sal. quod doctores antiqui Hebræi exposuerunt hunc psalmum de Da-
 niele, qui fuit de semine Dauid, vnde Esaias dixit regi Ezechia 4. Reg.
 20. d. De filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollen-
 tur & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. Quod fuit im-
 pletum in Daniele et sociis eius, ut habetur Dan. 1. Dauid igitur prou-
 idens in spiritu, quod Daniel de suo semine erat nasciturus, & per in-
 iudiam malignantiura foret in lacum leonum projiciendus, & inde
 mira-

mirabiliter liberandus, fecit hunc psal. loquens in persona Danielis. Et
 secundum hoc diuiditur in tres partes, quia primo recollitur diuinum
 beneficium, secundo describitur malum aduersantium, ibi. Quia exa-
 cuerunt. tertio subditur bonum considerantium, ibi. Conturbati
 sunt. Circa primum dicitur.

1 Exaudi Deus orationem meam cum deprecor. i. de corde
 precor. Taliter enim Daniel deprecabatur dominum intra lacum
 leonum.

2 A timore inimici, &c. Id est, a timore leonum, quibus datus sum
 ad deuorandum, & sic factum est, quia Deus misit angelum suum, &
 conclusit ora leonum, ut habetur Dan. 6. & sic sine timore potuit cum
 eis esse. Et accipitur hic singulare pro plurali, cum dicitur. Inimici. Id
 est inimicorum sicut Exod. 8. f. Venit musca grassissima id est, mul-
 tudo muscarum.

Pro-

MORALITER.

1 Exaudi Deus orationem meam cum depre. Psalmus istum dici-
 tur fecisse Dauid loquens in persona Danielis quem prou-
 idit mittendum in lacum leonum, & inde diuinitus liberan-
 dum. Allegorice vero per Danielen (qui dicitur vir deside-
 rum) significatur Christus de quo dicitur Aggæ 2. b. Veniet
 desi-

desideratus cunctis gentibus, &c. Ipse vero per inuidiam fuit mor-
 ti traditus, & in agonia passionis imminenti positus orauit
 patrem, & de eius oratione potest exponi psalmus iste, ut in
 eius persona dicatur. Exaudi Deus orationem meam cum de-
 precor. Oravit. n. patrem dicens. Transseat a me talis iste. Et exau-
 ditus fuit in sua resurrectione, in qua corpus habuit impassi-
 bile & immortale,

Quia

G a. *Protexisti me.* Aug. Hoc in capite factum, quod & membra
A experiuntur: hoc exemplo reliqui firmantur.

* Basil. prædicit Saulis insidias & ab ijs liberationem.

* Theodor. Conuentum conspirationem in malis vocat.

b *Quia exaceruerunt ut gladium linguas.* Vel qui scilicet malignantes & operantes iniquitatem.

† Absconde

c *Arcum.* Occultas insidias, ut per discipulum, quod est res amara, ut conuicta sit proditor.

† Sagittam suam rem amaram
 † cum amaritudine

d *Amaram.* Theodoretus. Aquila, verbum amarum dixit Theodotion sermone amarum Symmachus pro in occultis, clanculum, hoc est insidijs & dolis videntes.

† Roborauerunt, ut conuictuerant inter se.

e *Subito.* Augustinus. insidiosè quasi nescientem ut eis videtur, qui se credunt Deum fallere.

† Eas

f *Non timelunt.* Augustinus. O cor durum occidere hominem, qui mortuos suscitabat, & inde non timere.

† In intimo vultu eiusque, & corde profundando factæ sunt plagæ eorum.

g *Firmauerunt.* Cels. obstinatione, non veritate sermonem Reus est mortis: vel, Expedi ut vnus moriatur.

C * Basil. Dilucidius Symmachus, obtinuerunt sermonem prauum narrauerunt, ut absconderent laqueum.

Sibi

h *Sibi.* Cels. Non domino sibi cum dicunt. Sanguis eius super nos & super filios nostros.

i *Ut absconderent.* Mos malorum, qui dolum parat, putat se fallere.

K *Scrutati.* Celsiod. quomodo accusaret iustum vel quomodo perderent, ne mundus post eum iret.

Mitt. 27. c.

do perderent, ne mundus post eum iret.

† Timulcs

2 Augustinus. Scrutinia, id est, acerba & occulta consilia, sed quanto acutius cogitant tanto plus denunciant a veritate & aequitate, & in tenebras merguntur, quia cum non vident Deum putant se non videri a Deo.

† Sagittarum in abscondito.

† Repente

E

1 Accedet homo. Celsiodorus. Nam qui scrutatur iniqua deficit, sed qui res diuinas perquirat, quod est ad altum cor ire, non deficit, sed crescit & eo peruenit ut ab eo summus, & omnipotens esse credatur, Deus non in se, sed in corde hominis gradescit.

† Malignum.

† Collocui sunt.

† Mascipula

† Perfecerunt scrutati

scrutinium.

† Et sagittabit illos Deus.

Augustinus. Scrutati, sed frustra, quia sponte accedet homo ad passionem.

m *Ad cor altum.* Erat ei, quia hoc faciebat secundum altum consilium.

F

Sagitta

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Protexisti me a conuentu malignantium.* Id est, machinantium malum in corde, & etiam in opere propter quod subditur.

2 *A multitudine operantium iniquitatem.* Circa quod sciendum quod Darius rex disponebat ponere Daniele super totum regnum, ut habetur Danie. 6. propter quod princeps & satrapæ invidentes, cōgregati sunt adinuicem querentes occasionem mortis contra Daniele ut sic moreretur, ideo dicit. *Protexisti me a conuentu malignantium,* quia Deus ipsum mirabiliter liberauit.

3 *Quia exaceruerunt, ut gladiis suis, &c.* Hic consequenter describitur malum ipsorum aduersantium Danieli. Et primo describitur malum eorum culpe, secundo pene, ibi: *Scrutati sunt.* Circa primum dicitur: *Quia exaceruerunt, &c.* tractando de morte innocentis Danie.

4 *Intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum.* In Hebræo habetur verbum amarum. arcus autem feritalongè, & isti similiter proposuerunt a longe verba, per quæ Daniel finaliter moreretur, ut post videbitur.

5 *Subito sagittabunt eum.* Hoc enim intendebant scilicet ipsum finaliter ex improviso occidere.

6 *Et non timebunt.* Quia non videbant Dei vindictam super se venturam.

7 *Firmauerunt sibi sermonem nequam.* Quia erant in sua malitia obstinati.

8 *Narrauerunt ut absconderent laqueos.* Id est, modos capiendi Daniele malitiose.

9 *Dixerunt quis videbit eos.* Quasi dicat nullus videbit intentum

tum nostrum donec habeamus effectum, & ita accidit, quia ut habetur Danie. 6. b. *Principes & satrapæ subreperunt regi, ut poneret edictum ut omnis qui peteret aliquam petitionem a quocunque Deo & homine usque ad 30. dies nisi a te o rex, mittatur in lacum leonum.* Et hoc dices ut sub prætextu boni eius, ut sic homines magis redigerentur sub timore Darij in principio eius regni, ut ibidem plenius exposui, per hoc intendentes capere Daniele, de quo tenebant, quod non dimitteret adorare Deum suum propter regis edictum, quod & accidit, ut habetur ibidem. Rex autem in principio non percepit eorum fraudem quia non posuisset illam legem. Quod patet ex hoc, quod posuit cor suum, ut liberaret Daniele, ne mitteretur in lacum leonum, ut habetur ibidem.

10 *Scrutati sunt ini.* Hic consequenter describitur malum pene ipsorum, cum dicitur. *Scrutati sunt ini.* quia cum magnâ diligentia querierunt vias iniquas ad interficiendum Daniele.

11 *Defecerunt scrutantes seru.* Id est, defecerunt ab intento, quia finaliter Daniel fuit liberatus, & ipsi fuerunt a leonibus deuorati, & ideo subditur.

12 *Accedet homo ad cor altum.* In Hebræo habetur, cor profundum secundum illum modum loquendi, qui habetur Ioan. 4. b. *Puteus altus est,* id est, profundus. Iste homo fuit Darius rex, qui profunde considerans profunditatem diuinę sapientię & iustitię in mirabili saluatione Danielis a leonibus, iussit accusatores eius mitti in lacum leonum cum filijs & vxoribus.

13 *Exaltabitur Deus.* Quia tunc Darius scripsit vniuersis populis regni sui, ut omnes timerent & pauerent Deum Danielis, ut habetur ibidem.

Sagitta

MORALITER.

4 *Quia exaceruerunt, ut gladiis suis.* Clamantes ad Pilatū: Crucifige crucifige eum. 3 *Intenderunt arcum rem amaram.* Inducendo turbam ad petendum liberationem Barrabæ, & Christi mortem Marc. 15. 5 *Subito sagittabunt.* Sagittis linguarum. Et dicitur subito, quia paulo ante eum honorauerant dicentes. Benedictus qui venit in nomine domini, &c.

6 *Et non timebunt.* Scilicet Deum.

7 *Firmauerunt sibi sermonem nequam.* Obstinate petentes Christi mortem.

8 *Narrauerunt ut absconderent laqueos.* Inter se tractantes quomodo Iesum dolo tenerent & occiderent. Matt. 26.

9 *Dixerunt quis videbit eos?* Nam ita effrontes querebant mortem,

tem, ac si Deus non videret ipsos.

10 *Scrutati sunt ini.* Per multas vias mortem Christi querentes.

11 *Defecerunt, &c.* Quererebant, ne extinguere Christi nomen, quod magis fuit glorificatum per suam passionem propter quod Centurio videns signa in eius passione facta, dixit Matthei vicesimo septimo. f. Vere filius Dei erat homo iste: & multitudine assistentibus percutientes pectora sua reuertebantur, Lucæ. 12.

12 *Accedet homo.* Christus.

† *Ad cor altum.* Id est profundum, ut dicit Augustinus. nam voluntarie accedens ad passionem, perfecit profundum Dei secretum, quo disposuerat filium suum pati pro redemptione mundi.

Sagitta

a Sagitta paruulorum

A *facte.* Cas. Enumera-
tam prauitatem iudi-
det Iudæorum, qui
magis turbati sunt
nuntiata resurrectione,
iusti latati.
* Theodoretus.
Explanatus Theo-
dotion. Et men-
tem, & profundum
cor hominis Deus
configes.
* Theodoretus.
Vt puerorum iacula
nihil damni offerunt,
sic me eorum invidia
quæ recidunt in ca-
put illorum.

B *Conturbati.* Cassiod. Fuerunt illi qui salutis sue consilium
querentes, dixerunt; Quid faciemus viri fratres.

a *Scrutati sunt.*c *Auguit. In omnibus quæ contra me dixerunt.*f *Antem.*b *Nil nocuerunt, vt canna puerorum.*f *Hic patet quod ibi natiuerunt fer-*f *Virgine resurrectionis.*

a *† Sagittæ † paruulorum factæ sunt plagæ eorum, & infirmæ.*

a *Ad verecundiam eorum.*b *Angul. dicentes. Nobis dormientibus venerunt di-*f *Etiam. Exaltato domino visis miraculis.*

b *tae sunt contra eos linguæ eorum. † Conturbati sunt omnes.*

a *Id est, intelligebant eos defecisse, alij de illis turbantur, & ipsi non poenitent.*b *Contulos.*c *Auguit. Qui non timuit, non fuit homo viens ratione.*d *Prædicatore.*f *Erunt a timore inimici timentes Deum.*

c *qui videbant eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerunt.*

a *Resurrectionem & ascensionem, &c.*b *Cassiod. Esse diuina, non homines.*c *Auguit. iam non tristes est iustus, vt crucifixo domino, sed latetur & sperat, quia omnia ma-*f *Trinitio, vince, Latabitur iustus.*

d *opera Dei, & facta eius intellexerunt. Latabitur iustus in*

a *Exaltabuntur.*f *Petuerunt dñm abunantur.*b *Auguit. Cas. Quibus per*f *omnia placet Deus.*

e *dño, & sperabit in eo, & † laudabuntur omnes † recti corde.*

e *Latabitur iustus in dom.* Cassiodor. Conclusio ex prædictis,
& ostenditur promissio iustorum.

f *Omnes.* Cassiod. Ne putes de solis Apostolis dici.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Sagittæ paruulorum.* Quia propter verba quæ protulerunt
ad mortem Danielis querendâ mortem fuerunt, vt patet ex prædictis. Et
vocatur hic paruuli, quamuis essent principes & magni, quia ex inui-
dia contra Danielem fuerant moti, vt dictum est. Inuidia vero est tristitia
de bono alterius in quantum estimatur proprii boni diminutio, vt
dicit Philop. 2. Rhetorica, & ideo nullus inuidet alteri nisi in quantum
per ipsum reputat se diminutum, & per consequens paruulum, & ideo
omnis inuidus in quantum huiusmodi est paruulus, secundum quod declarat
beatus Gregorius 5. Moralium exponens illud Iob: Paruulū occidit
inuidia. Ab illo vero loco inclusiue, & exaltabitur Deus, litera He-
braica sic habet: Et sagittabit eos dominus sagitta subita, facti
sunt ictus eorum, scandalizauerunt eos linguæ eorum. Translatio
vero Hieron. sic habet: Sagittabit ergo eos dominus iaculo repē-
tino, inferentur plagæ eorum, & conturbentur in semetipso linguis
suis. Et patet, quod eadem est sententia in Hebræo, & in translatione
Hieron. Et exponitur de iaculo vel sagitta diuine iustitiæ, quæ percussit
fuerunt aduersarii Danielis subito, quia cum crederent eum inuenire
a leonibus deuoratum, subito eductus fuit viuus & sanus, & ipsi proie-
cti fuerunt

Eli fuerunt leonibus, & in momento deuorati.

2 *Conturbati sunt omnes.* Hic consequenter describitur bonum
considerantium, quia omnes videntes liberationem Danielis mirabilem
& punitionem aduersariorum eius terribilem, fuerant mirati, & timue-
runt Deum Danielis, & hoc est quod dicitur: Conturbati sunt. Non
turbatione doloris, sed admirationis.

3 *Et timuit omnis homo. Deum Danielis.*

4 *Annunciauerunt opera Dei.* Quia istud factum fuit publica-
tum ad laudem Dei per totum regnum, vt prædictum est.

5 *Et facta eius intel.* Id est, intra se legendo meditati sunt, aduer-
tentes quod hoc non poterat fieri, nisi virtute diuina.

6 *Latabitur iustus.* Id est, Daniel.

7 *In domino.* Quia letitia sua erat debite ordinata.

8 *Et sperabit in eo.* De futura vita obtinenda.

9 *Et laudabuntur omnes recti corde.* Exemplo Danielis, qui
saluatus est pro sua rectitudine. Moraliter potest exponi Psalmus iste
de quolibet iusto ab iniuriis vsque ad mortem calumniam sustinente, qui
tamen pro sua iustitia subito diuinitus liberatur, & eius aduersarii con-
demnantur.

MORALITER.

1 *Sagittæ paruulorum, &c.* Istæ sagittæ sunt verba pungitiua,
quibus petierunt Iudæi mortem Christi, & factæ sunt ipsorum
plagæ, quia propter hoc cruciati fuerunt a Romanis.

2 *Conturbati sunt.* Hic ponitur utilitas sequens, nam multi vi-
dentes

dentes punitionem Iudæorum, poenitentiam de peccatis agen-
tes crediderunt in Christum eius opera promulgantes.

6 *Latabitur iustus.* Per Christum redemptus.

8 *Et sperabit in eo.* Scilicet per ipsum ad gloriam venire, & sic
Laudabuntur omnes recti corde.

ADDITIO.

In Psal. 63. Exaudi Deus orationem meam. Vbi dicitur in
Psalmilla. Scrutati sunt.

In vera litera Hebraica sic habetur: Et interiora hominis, &
cor

cor profundum. Quæ quidem litera continuatur cum præmis-
sis sic: Defecerunt scrutantes scrutatio, scilicet Chaldæi, qui Da-
nieli aduersabatur, licet scrutati fuissent cum toto conatu in-
teriori & corde profundo: defecerunt tamen tanquam a de-
siderio suo defraudati, &c.

GLOSSA ORDINARIA.

C *a In finem.* Augustinus. Prophetavit Ieremias post septua-
ginta annos rediturum populum. Inter captiuos erat Eze-
chiel & alij prophete. Cōpletis septuaginta annis restitutum
est templum. Figura est nostri, q. de Babylonia ad Ierusalem
suspiramus, de seculo & cor-
pore peccati ad celum.

a *Consummationem sæculi.*b *Dirigens.*c *Id est, exultatio*f *quæ est vox redeuntis populi.*

a *† In finem † Psalmus David, canticum Ieremiæ &*

a *Secundum.*f *Auguit.*b *Quod erat, Erit, sicut dij, Gen. 3. d.*

b *Aggæi & Ezechielis, de verbo peregrinationis,*

Septuagesima
ma. t. c.
† vide Psalm.
quantum.

Tres in ecclesia septua-
gesimæ memorantur, vna
significata, duæ significa-
tes. Vna in figura præcessit
septuagesima scilicet capti-
uitatis Iudaicæ. Altera in representatione adhuc obseruat ab
ecclesia quæ incipit a, Circumderunt me, & terminat in sab-
batho in albis, quæ obseruat ecclesia in representatione spiri-
tualis nostre captiuitatis, quæ captiui sumus dum adhuc in cor-
pore a domino peregrinamur, quæ eandem figurauit septua-
gesima

gesima Iudæorum. Sed completo septenario huius vitæ, plene
liberi erimus utroque homine gloriosi. Hinc est quod in septua-
gesima qua ecclesia obseruat, exponens miseria nostra inco-
latus & labores, subicit canticum letitiæ Alleluya, Gloria in
excelsis, & huiusmodi. In sabbatho Paschali vero adepti sã
facultate redeundi, & ita in
spe gaudens cantat Alle-
luya.

b *Ieremia.* Augustinus.

c *Hieronymus.* Excelsus &

significat eos qui dicunt.

Nostri conuersatio in cer-

lis est. Aggæus, festus. Illos significat q. sunt spe gaudentes,
qui in reliquijs cogitationum diæ festum agunt domino: Eze-
chiel, roborauit me dominus, & significat illos qui sunt ro-
borati in domino, hi prophetauerunt reditum in Ierusalem.

f *Basilus.* Quæ inscriptio de Ieremia. Aggæo, & Eze-
chiel, popu-

canticum
Ierem. & c.
Philip. 3. d.

Chiele, populoq; transmigratiōis ponit, me, Hebræus habet nec alij interpretes nec septuaginta in Sexaplo, sed quispiam sensum Psalmi nō aduertēs historiā incognitā adfert. Primū .n. Jeremias captiuitatis princeps non fuit, nec Psalmus conuenit proficiscentibus in captiuitatem sed in ea agentibus.

* Theo. Cum .n. Deū laudare desiderarēt & hoc ne facerēt lege prohiberentur, certū .n. est est vox. *Quomodo cātibi mus canticum Domini in terra aliena, & c.* dicebāt in Babylonia Deū precantes, *Te decet hymnus, in quo & salus gētiū pradicatur.*

† expectat vel silet tibi .i. tri butur tibi laus.

- In Ierusalē.

a De populo trāsīn. Aug. Id est, qui trāsmigrauit de cēlo ad terram, de perfectione ad miseriā & confusione.

† appropinquare fecisti, aut sociasti.

b Cū inciperet pr. Aug. Incipit exire qui incipit amare, charitas ciuem facit Ierusalem, cupiditas Babylonis, & sic ergo corpore permisisti, desiderio sunt separati.

Caf. Consolatio in exilio, ne quis desperet: quia certificat reditum, & per quem, & quæ diuitiæ reuerfis. Affirmat reditum & precatur.

PSALM. LXIII.

TE de. non Deos gentium, & non alibi nisi in contēplatione .i. fide, & ibi de bonis operib. reddetur votum in cēlesti Ierusalem. Quod illi soluebant Marti post prælia, & ceteris diis in hunc modum.

d Sion, Patria cēlestis est Sion, eadem est Ierusalem.

* Bas. In illa ciuitate ut hymnum tibi offeramus præcepisti, oro ut illic hunc tibi reddere liceat.

c Exaudi orationem meam. Caf. Prius facit quod a ceteris faciē dum dicit, scilicet. Exaudi.

† Secundum Aug.

a Mente.

De Babylonia huius mundi.

a vel de populo transmigratiōis cum inciperent proficisci.

PSALM. LXIII.

† Illos decet laudare, qui vel mente vel re sunt in Sion, quia non est speciosa laus in ore, pec.

a Non in Babylonia.

Vbi modo sumus spe.

Et decet hymnus Deus in Sion, & tibi red

a Aug. hic in presenti vouemus bene operando & cogitando, ibi reddemus votum pro viroque Deum laudando. b Anima & corpus immortalē. c Aug. quia reduces, raduc & me cum alijs, & hoc est. Caf. hic ut ibi parcas quod omnes inde ituros scio, ut referat vnusque propria corporis prout gessit. † Iam nunc.

dētur votū in Ierusalem. † Exaudi orationem

a Quia. b Qui prauitas de carne tulisti, ceteri congregabuntur, ut compleantur holocausta. c Quidem. d Primitiuorum. e Ut mare mergens super nos.

f meam, ad te omnis caro veniet. † Verba iniquorū prauitue

a E contra. b O fili verbum Dei. c Et ideo non opprimunt verba iniquorum.

runt super nos, et impietatibus nostris tū † propitiaberis.

a Aug. homo quo indutus es vel potius Christus, quemque beatum assumpsit in filium adoptionis. b Quia. c Non inuendus. d Ierusalem.

k Beatus quem elegisti, & † assumpsisti, inhabitabit † in atrijs,

ris, secuti sumus.

* Basil. Symmachus. Verba iniquorum inualuerunt contra me.

i Propitiaberis. Aug. Propitiatio fit per sacrificiū quod sacerdos Christus obtulit. Idem est ergo sacerdos & hostia.

k Beatus quem elegisti, & c. Caf. Et beatus omnis ille quem elegisti a massa perditorum. Nō vos me elegistis, sed ego vos, & assumpsisti in sortem tuam, in æternam requiem. Ioan. 15. e.

Aug. Vel sic, propitiaberis per beatum virum. Beatus enim homo quem tu elegisti, id est quo indutus es in tempore, qui eras in principio verbum, & assumpsisti, in vnitatem personæ, & ipsius hominis tibi naturam viuendo, non personam. Quitalis habitat in tuo cōsensu, & per eum replemur in bonis gratiarum, vel futuræ Ierusalē, quæ non possunt dici.

F

In

Omnis

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. LXIII.

TE decet hymnus Deus in Sion. Huic Psalmi præmittitur talis titulus in Hebræo. *Ad victoriam Psalmus David cantici.* In translatione vero Hier. sic habetur. *Victori Psalmus David cantici.* Et patet expositio ex supradictis in pluribus titulis, in aliquibus autem Biblijs ponitur sic titulus, In finē Psalmus David, canticum Ieremiæ & Aggæi vel Ezechielis de verbo peregrinationis. Sed omnia ista & consimilia si inueniātur, sunt quedam additiones factæ ab expolitorib. eo quod Psalmus iste loquitur de reditu captiuitatis Babylonicæ, quā prædixerunt Ieremias, & Ezechiel, & Aggæus prophetauit his, qui redierāt a captiuitate pro templi reedificatione, quæ David præuidit in spiritu, & de hoc fecit Psalmum istum. Diuiditur autē Psalmus iste in duas partes, quia primo agitur de reditu captiuitatis, secundo de statu fertilitatis, ibi. *Visitasti terram & inebriasti.* Circa primum dicitur.

1 Te decet hymnus Deus. Sic dicebant redeuntes de captiuitate eo quod Deus illum locum elegerat ad cultum suum, ut habetur. 2 Paral. 6. in Heb. habetur. *Tibi silentium laudis Deus in Sion.* Et in translatione Hier. *Tibi silet laus Deus in Sion.* Nec est cōtrarium translationi nostræ, quia hoc dicitur pro eo

eo quod diuina laus quantuncunque fiat ab homine, deficit in infinitum a diuina magnitudine collaudata.

2 Et tibi reddetur votum in Ierusalem. Quia ibi adducebantur ea quæ domino per votum obligabantur.

3 Exaudi orationem meam. Vox est populi redeuntis, reedificationem templi postulantis.

4 Ad te omnis caro veniet. Id est, de omni natione veniant homines ad te adorandum, quando templum fuerit reedificatum, vnde Act. 8. e. legitur quod eunuchus reginæ Candacis a longinquis valde partibus venit adorare Deum in Ierusalem in illo templo reedificato, & idem de alijs mundi partibus.

5 Verba iniquorum. i. facta Babylonicorum eo modo, quo dicitur secundi Regum primo. Quod est verbū quod factū est.

6 Præualuerunt super nos. Propter peccata nostra nos captiuādo, & templum destruendo.

7 Et impietatibus nostris tu propitiaberis. Ad terram nostram nos reducendo, & templum reedificando.

8 Beatus quem elegisti. Ad seruendum tibi in loco cultus tui.

9 Inhabitabit in atrijs tuis. Atria .n. erant loca circa templum, ubi fiebant sacrificia & oblationes, orationes, & legis lectiones, ut dictum fuit plenius tertio Regum.

Re-

MORALITER.

1 Te decet hymnus Deus in Sion. Iste Psalmus est gratiarū actio pro reditu captiuitatis Babylonicæ, & sequenti terræ fertilitate, quam præuidit David, & hunc Psalmum fecit.

Moraliter autē potest exponi de quolibet peccatore veraciter penitente, qui reuersus de Babylonica captiuitate, & pro tempore amisso nititur bonis operibus abundare, & sic gratus de diuinis beneficijs dicit. *Te decet, & c.* i. iustum est, ut te laudem in Ecclesia propter beneficia mihi collata.

2 Et tibi reddentur votum in Ierusalem. Quod in baptismo feci

deseruendo fideliter tibi.

3 Exaudi Deus orationem meam. Parcendo mihi de transgressionē dicti voti.

4 Ad te omnis caro veniet. In iudicio finali.

5 Verba iniquorum. i. suggestiones demonum.

6 Præualuerunt super nos. Per consensum nostrum.

7 Et impietatibus nostris tu propitiaberis. Dando nobis locum penitentiae de peccatis.

8 Beatus quem elegi. Prædestinādo, & assumpsisti iustificando.

9 Inhabitabit in atrijs tuis. Militantis ecclesiæ per gratiam, & triumphantis per gloriam, & tunc.

Re-

A *In bonis.* Caf. Quæ bona sunt, sanctitas in se, æquitas ad pro-

b *Templum.* Ecclesia, vel caro Christi.

c *Mirabile.* August. Non in exterioribus, ut domus terrar, sed in iustitia, quæ pulchrior interiori oculo & amabilior quam modo debemus esu-

d *In æquitate.* Caf. Cum unicuique digna re-

e *Exaudiet nos, qui es saluator.*

f *per tua oracula eos, qui accedunt, docet.*

g *Aug. Omnes credentes in mare secuti commotionem.*

h *Aug. Omnes credentes in mare secuti commotionem.*

i *Aug. Omnes credentes in mare secuti commotionem.*

k *Aug. Omnes credentes in mare secuti commotionem.*

l *Aug. Omnes credentes in mare secuti commotionem.*

m *Aug. Omnes credentes in mare secuti commotionem.*

n *Aug. Omnes credentes in mare secuti commotionem.*

o *Aug. Omnes credentes in mare secuti commotionem.*

C *Qui conturbas profundum maris, Ecce quid per illos paratos fecit*

fecit conturbans ad penitentiam. Profundum maris, non super-
ficiem, sed corda profundiusmersa, vel corda principum. Hæc
conturbata sunt, cum viderent & Deos suos, & spes suas ad
nihilum venire.

* Theodor. Symmachus dixit fir-

ans & conturbans.

Theodotion mitigas

explanavit. Zonā au-

tem eleganti figura Dei

virtutem inuolupavit.

1 *Son. m.* Aug. So-

nantes, contradic-
tione, fluctuantes, per-

secutione.

Aug. l. Sonum flu-

ctuum eius. Vel sonū

fluctuū eius quis sus-

teret? nullus ex se,

sed ex eo, qui præ-

parat montes in vir-

tute sua, unde magis

turbantur, dum istos

plus diis suis valere

cernunt.

* Bas. Apostolorum

predicationes signifi-

cat.

11 *Matutini & vesp.*

Aug. Mane est pro-

spesitas, quia lætum

est mane post tristitiam noctis.

Vespere, aduersitas, in his tē-

tatur homo, sed datur ei exire inde, ne lucris capiatur, cui di-

uitæ sunt Deus. Ne aduersis terreatur, pro quo passus est

dominus.

* Theodor. Symmachus, progrediente diluculo, & vespere

hymnos dicent.

12 *Delectaberis.* Aug. Delectabiles facies iam in vita hac. Si n.

non delectat hominē ipse exitus, nō laborat inde exire, sed

capitur lucris, cui non placet promissio Christi. Et terretur

aduersis, quem non delectat nūc qui pro eo voluit pati, ut fa-

ceret exitum ei.

13 *Visitasti terram & inebriasti eam.* Per predicationes hoc facies:

nam intus doces quibus predicant.

* Theod. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Replebimur in bonis domus tuæ. Quia sacerdotes et ministri
vinebant de bonis oblati in domo Dei. De hostijs etiam pacificis offe-
rentes, vnam partem habebant, quam coram domino latenter comede-
bant.

2 Sanctum est templum tuum. i. tuo nomini dedicatum.

3 Mirabile in æquitate. Omnes enim casus difficiles & dubij refe-
rebantur ibi ad sacerdotes Leuitici generis, ut habetur Deut. 17. Ut de
terminarent quicquid esset iustum & iniustum, & erat firma & stabi-
lis eorum sententia.

4 Exaudi nos Deus salutaris noster. In reedificatione templi et
ciuitatis.

5 Spes omnium finium. i. tu qui es spes omnium habitantium in
mari & in terra quantumcunque longe, quia nullum bonum possumus
habere nisi a te. Et allegatur ad hoc ratio ex parte diuinæ potentie, cū
dicitur.

6 Preparans. Id est, tu qui facis & sustentas montes pro voluntate
tua.

Qui

Flu-

MORALITER.

1 Replebimur in bonis domus tuæ. Psal. 16. d. Satiabor cum apparue-
rit gloria tua.

2 Sanctum est templum tuum. Celestis gloriæ.

3 Mirabile in æquit. Nam ibi videntur iudicia Dei iustissima,
quæ modo videntur distorta, quando Deus permittit malos
prosperari, & iustos penam pati.

4 Exaudi nos, &c. Sine cuius auxilio nihil boni possumus.

5 Spes omnium. Id est, omnium quæ habitant in mari & in ter-
ra. Nec mirum, quia facit mirabilia in terra, eleuans eum per
terremotum, & in mari per commotionem fluctuum, ideo
subditur.

6 Preparans montes, &c.

8 Turbabuntur gen. &c. Videtes talia diuinæ potentie signa,
& sic concipiunt penitentiam, & exeunt de peccatis, aliqui in
mane iuuentutis, & aliqui in vespere senectutis, de quo gau-
dent angeli, quibus est gaudium de vno peccatore peniten-
tiam agente, hoc est quod dicitur.

10 Exitus matutini, &c.

11 Visitasti terram. Hæc est secunda pars, in qua post reditū a
peccati captiuitate ponitur pfectus in virtute. Per terrā hic
intelligitur homo factus de terræ limo. Hanc n. terram visi-
tat Deus a peccato reuocando, & inebriat gratiam infunde-
do, & locupletare facit in bonis operibus exercendo.

Flu-

* Theodoretus. Symmachus. Fructuum vbertate ipsam di-

tabis.

a *Flumen.* Profundū ad recipiendū repletum est aquis, donis spiritus sancti, tu enim parasti cibum.

* Bas. Gratia est spiritus sancti diuisa in sulcos. i. dona gratiarum.

Flumē Dei. Cas. Mi

sericordia Dei pleno

fluuiū comparatur,

quæ repleta est a-

quis, id est, refectione

singulorum. Post po-

tum Dei, de cibo spi-

rituali subdit, hoc to-

tum de sacra commu-

nione quando corpo-

re eius pascimur, san-

guine potamur. Et

ne quid casu fieri pu-

tetur, subditur. Quo-

niam ita est prepara-

tio eius, sicut ab eo di-

sponitur, sine quo ni-

hil ibi fit,

b *Riuos eius.* Aposto-

los & alios qui de flu-

mine biberunt. Ine-

bria, vt sibi & alijs

sufficiant. Multiplica-

vt per successiones

prædicatio non deficiat.

Corona anni, totus mundus, vbi ec-

clesia.

c *Corona anni.* Cassi. Quia gloria victoriæ est vincenti dia-

bolum.

d *Benignitatis tua, &c.* August. Ne quis gloriatur de meri-

tis suis.

* Bas. Annus benignitatis ab Esaia vocatur annus acce-

ptus,

Luc. 4.

C

a Populus Dei prior, vnde ceteri rigari possunt

fluminibus, & hoc est.

b Spiritus sancto, vnde alij pascuntur.

d Aug panem vitæ & intellectus scilicet scripturas.

a Vt per misericordiam Dei non quia meruerunt.

Summos.

b Alias tua.

c Primi tui inebriantur

d Donis spiritus.

e Vt ex credentibus alij credant,

a Prouectos.

b Paruulis stillantur quædam licet minora.

c Quia inde proficit.

d Qui incipit iudis.

a Et vere facies.

b Multitudini fidelium anno benignitatis tuæ. i. gratiæ acquiritur.

c Quo seminatur, & crescit quod seminatur.

d Id est, homines ex equalitate pectoris.

a Bonorum vel imitatorum.

b Etiam.

c Gentilitatis.

d Qui veniunt ad regnum.

e Vbi prophetæ non sonuerunt, acceptus est Deus prophetarum.

a Quis Deus erigit.

b Confortantur ad prædicandum alijs.

c Scilicet exultatione vel veste nuptiali, quia.

d Duces gregis.

a Fructus boni operis.

b Fructus boni operis.

c Fructus boni operis.

d Fructus boni operis.

e Fructus boni operis.

f Fructus boni operis.

g Fructus boni operis.

h Fructus boni operis.

i Fructus boni operis.

k Fructus boni operis.

l Fructus boni operis.

m Fructus boni operis.

n Fructus boni operis.

o Fructus boni operis.

p Fructus boni operis.

q Fructus boni operis.

r Fructus boni operis.

s Fructus boni operis.

t Fructus boni operis.

u Fructus boni operis.

v Fructus boni operis.

w Fructus boni operis.

x Fructus boni operis.

y Fructus boni operis.

z Fructus boni operis.

aa Fructus boni operis.

ab Fructus boni operis.

ac Fructus boni operis.

ad Fructus boni operis.

ae Fructus boni operis.

af Fructus boni operis.

ag Fructus boni operis.

ah Fructus boni operis.

ai Fructus boni operis.

aj Fructus boni operis.

ak Fructus boni operis.

al Fructus boni operis.

am Fructus boni operis.

an Fructus boni operis.

ao Fructus boni operis.

ap Fructus boni operis.

aq Fructus boni operis.

ar Fructus boni operis.

as Fructus boni operis.

at Fructus boni operis.

au Fructus boni operis.

av Fructus boni operis.

aw Fructus boni operis.

ax Fructus boni operis.

ay Fructus boni operis.

az Fructus boni operis.

ptus. Annus aut benignitatis nominant, tempus illud quod D incarnationi Seruatoris nostri successit, vt quod vnicam illā pietatis fertilitatem prolaturum erat.

* Theod. Annus bonitatis est tempus post Saluatoris humanitatem, cui benedictionem precatur.

c *Campi tui repleb.*

Cassiod. August.

Homines propter e-

qualitatem, id est, iu-

sti, Colles, quia Deus

erigit humiles. Deser-

tum, omnes gentes

quib. nullus prophe-

ta missus.

f *Pinguescent speciosa*

deserti. Quando apo-

stoli ad eas venerūt,

per quos decora fa-

cta sunt.

g *Arietes ouium.*

* Theodoretus.

Arietes ouium sunt

potentes quos accu-

sat Ezechiel, hic au-

tem bona his vaticin-

natur quos vult in-

dui indumēto quod

declarat D. Paulus

scribēs. Quicumque

in Christo baptizati

estis, Christum induistis.

* Bas. Non. n. oues modo vt piscatores quos elegit Domi-

nus, sed & ipsi arietes ad sacrum baptisma accedunt.

h *Valles.* Augustinus. Humiles populi multum fructuum

afferent.

i *Clamabunt.* August. Non in blasphemia sed in hymno, inde

abundant frumento.

Psalmus iste in exequijs fidelium decantatur, quia agit de

reditu a Babylonia huius mudi ad patriam celestē, ad quam

sancti in obitu de carne educti, feliciter migrant, stolam sim-

plam recipientes, donec in resurrectione geminæ beatitudi-

nis stola glorificentur.

ad Galat. 3.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Flumen Dei repletum est aquis.* Hic est flumē Iordanis, qui dicitur Dei flumē, quia ad ingressum arcæ Dei nudatus fuit eius al-neus, vt habetur Ios. 3. Et quia in illo baptizatus fuit Christus Deus & homo.

2 *Parasti cibum, &c.* Secundum. n. quod aqua Iordanis sunt maio-res vel minores, secundum hoc terra illa profert fructus. ampliores vel pauciores, prout audiui ab aliquibus qui habitauerunt ibi.

3 *Riuos eius inebrians.* In Hebræo & in translatione Hier. habe-tur. Sulcos eius inebrians. quia cum sulci terræ qui sunt quasi qui dam riuuli, humectantur, illa quæ sunt seminata vel plantata, ad ger-minandum vel fructificandum disponuntur.

4 *In stillicidiis eius. i. in pluuijs de celo stillantibus a Deo.*

5 *Lætabitur germinans.* i. terra germina proferens. Quæ dicitur tunc lætari, metaphorice, sicut & pratum videre, quando incipit vire-scere, vel dicitur terra germinans lætari, quia tunc est causa lætitiæ co-lentibus eam & habitantibus in ea.

6 *Benedices coronæ, &c.* id est, ex benignitate tua benedices circu-lo anni, dando rores, pluuias, & calores, & huiusmodi temporibus de-bitis,

bitis, prout expedit fecundationi terræ, ideo subditur.

7 Et campi replebuntur vbertate, s. fructuum. Et vocantur hic

campi terræ culta.

8 *Pinguescent speciosa deserti, &c.* Proferendo sine hominis cul-tura pascua animalibus nutriendis.

9 Et exultatione &c. Id est, herbis virentibus circundabuntur, & sic exultabunt colles metaphorice, sicut pratum virens dicitur ridere, quia tales herbe sunt causa exultationis pastoribus & animalibus.

10 *Induti sunt, &c.* In hoc designatur abundantia lanarum, quæ sunt indumenta arietum & ouium.

11 *Et valles, &c.* In terra enim illa in vallibus seminantur me-liora grana.

12 *Clamabunt, etenim, &c.* Dicuntur clamare & hymnum dice-re metaphorice, sicut supra expositum est. Vel quia ex frumentis illis dabatur primitiæ sacerdotibus, & decimæ Leuitis diuinis laudes cā-tantibus. Moraliter potest exponi Psal. iste de quolibet vere penitente, tanquam recedente de Babylonica captiuitate, & ad fertilitatem bono-rum operum totis viribus anhelante, tam in se quam in alijs, & consi-deratis prædictis potest ad hoc liera de facili applicari.

MORALITER.

1 *Flumen Dei repletum est aquis.* Per quod intelligitur spiritus sanctus, Ioan. 7. f. Qui credit in me sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua viua. Hoc autem dixit de spiritu quē ac-cepturi erāt credentes in eum. Igitur flumen Dei repletum est aquis, quia spiritus sanctus abundanter influit dona sua per seuerantibus in bonis.

2 *Parasti cibum illorum.* Id est, Eucharistiæ sacramētum, quod proficit habentibus gratiam, & non alijs.

3 *Riuos eius, &c.* Hoc refertur ad influentiam spiritus sancti prædictam.

4 *Multiplica genim, &c.* Id est, bonos conceptus in anima.

5 *In stillicidijs, &c.* Scilicet gratiæ.

Lata-

5 *Lætabitur, &c.* Bonum propositū concipiēs. Et quoniam nō sufficit talis conceptio, nisi sequatur consummatio, ideo subditur.

6 *Benedices coronæ, &c.* Corona anni benignitatis est circula-tio temporis, in quo Deus bene concipientē perducit ad ter-minum bonæ consummationis, & tūc percipitur fructus di-uinæ benedictionis. Et quoniam huius exemplo plures acci-piunt exemplum proficiendi, sequitur.

7 *Et campi tui.* Per campos intelliguntur laici, & per speciosa deserti religiosi, per colles potentes seculi, per valles paupe-res, per arietes ouium, prelati, & omnes isti proficiūt exem-plo bene consummantis. Et quoniam ex hoc debet Deo re-gratiari, ideo concluditur.

Clamabunt, etenim hym. &c.

Inbi-

ADDITIO.

A In Psal. 64. Te decet hymnus. Vbi dicitur in post. In aliquibus autem Bibliis.

In Bibliis Hebraicis nec in translatione Chaldaica nulla mentio fit in hoc titulo de Ieremia, Aggeo & Ezechiele, nec de verbo peregrinationis, sicut nec in Psal. aliqua mentio fit de captivitate Chaldaica, nec de Chaldaeis, ut patet intuenti. Et ubi dicitur in translatione nostra. *Verba iniquorum.* in Hebreo hinc. *Verba iniquitatum.* ubi in hoc planius & magis consonum literę se habet quidam expositor Hebreorum, qui dicit quod iste Psal. fuit factus pro tempore sterilitatis, quoniam populus Deum orabat pro pluvia, & Deus exaudiebat eos. Ad quod sciendum, quod inter cetera bona temporalia quae Deus populo Iudaico promittebat per conservationem legis divinae, unum precipuum erat pluvia opportuna, & contra minabatur eis in pena peccatorum, clausuram caeli, scilicet sterilitatem, unde Deut. 11. b. *Si obedieritis mandatis meis, etc. dabo pluviam terrae vestrae temporaneam & serotinam.* Et infra. *Cavete ne forte recedatis a domino, & sequitur. Iratusque dominus claudat calum & pluviae non descendant.* Et idem est quod in ter alias orationes quas Salomon fecit in dedicatione primi templi, una est talis, scilicet. Si clausum fuerit caelum, & non pluerit propter peccata eorum, & orantes in loco isto & precem egerint, &c. *Exaudi Deus in caelo, & dimitte peccata servorum tuorum, & sequitur. Da pluviam super terram tuam, quam dedisti populo tuo, &c.* Vbi Psal. iste per totum applicatur huic materię. scilicet cum

cum aliqui post adificationem templi contingebat sterilitas ex peccato populi, & populus convertebatur ad Deum orans in templo Ierusalem, & Deus miserebatur eis, tunc proprie persistere erat decantandus. In quo ps. dicitur. *Te decet hymnus, &c.* id est decens est nos te laudare in hoc sancto loco, & reddere vota nostra tibi, ubi nos dignaris exaudire, ubi sequitur. *Exaudi orationem meam.* Vbi veritas Hebraica habet. *Exaudi orationem meam.* Quod constituitur cum praedictis. scilicet reddendum est votum, qui exaudis orationem meam. scilicet populi in quorum persona loquitur. Et quia beneficium pluviae opportunae non solum ad homines sed ad omnia animalia se extendit, id secundo dicit. *Ad te omnis caro venit.* Eo modo quo dicitur. *Et imple omne animal benedictione.* Consequenter tertio quia causa sterilitatis fuit peccata, quae quidem peccata Deus miserando pepercit, prout in oratione Salomonis praedicta continebatur, id sequitur. *Verba iniquitatum praevaluerunt super nos, & impietatibus nostris, tu propiti.* Id est, pepercisti, futurum pro praeterito. Consequenter quarto laudat populum quem Deus elegerat ad habitandum per fidem in tali loco, unde dicitur. *Beatus quem elegisti & assumpsisti, habitabit in atrijs tuis,* in quo loco per fidem habitantes non solum replebantur bonis spiritualibus, scilicet remissione peccatorum, sed etiam temporalibus. scilicet pluviae & huiusmodi, & hoc est quod sequitur. *Replebimur in bonis domus tuae.* Cetera in hoc ps. contenta huic proposito satis possunt applicari, prout in Ps. ista. &c.

GLOSSA ORDINARIA.

C a In finem. Aug. Iudaei ex legis iustitia sperabant sibi bona temporalia & resurrectionem. Licet in ea non intelligerent alia esse bona quam hic, unde non poterant quaestioni Saduceorum de muliere septem virorum respondere, postea cepit et gentibus promitti

resurrectio creditur. in Christum qui resurrexit, inde est Psal. mus iste contra praesumptionem & superbiam Iudaeorum pro fide gentium ad eandem spem resurrectionis vocatarum.

PSALMVS LXV.

† gloriae nominis eius vel in honorem nominis eius.

† ponite gloriam, laudem eius. i. honorificam facite laudem eius, aut reddite ei gloriam & laudem

Iubilate Deo omni terra, &c. Cas. Primo monet omnes de resurrectione, Christi gaudere, quae omnibus dat vitam.

c Date gloriam. Aug. Non ut Iudaei, qui meritis suis dant iustitiam, & invident gentibus gratiam.

d Quam terribilia. Aug. Si gaudes & time, ne quod datum est humili auferatur superbo, sicut factum est Iudaeis, ne ergo

a Id est, Christum vel consummationem futurae beatitudinis.

b Exultatio de resurrectione. unde & monet bene operari.

a In finem canticum psalmi resurrectionis.

Iubilate Deo omnis terra, † Psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudem eius. Dicite Deo, † quam terribilia sunt opera tua † domine, in multitudine

traret.

f In multitudine virtutis tuae. August. Hic innuit resurrectionem, ad quam exclusis mendacibus Iudaeis, abhibentur gentes.

* Bed. Resurrexit Dominus, multi crediderunt in eum.

Et

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS LXV.

Iubilate. &c. Huic Psal. Praemittitur talis titulus in Heb. Ad victoriam canticum Psal. Et in translatione Hic. Victori canticum Psal. et patet expositio utriusque ex supradictis in similib. Sed ex titulis istis non apparet author, nec materia huius Psalmi. Rab. Sal. exponit huic Psal. tanquam si gratiarum actio pro liberatione futura de captivitate ista, in qua sunt Iudaei in diversis partibus orbis, ad quod applicat quod infra dicitur. *Imposuisti homines super capita nostra. i. diversos reges et eorum satellites.* Et quia ab hac captivitate sperant liberari per Messiam venturum & eius templum reaedificaturum, ubi reddet vota quae modo faciunt in captivitate ista, ut liberentur de ea, ideo subditur postea. *In troibo in domum tuam, in holocaustis reddam tibi vota mea.* Haec autem expositio fundatur super fundamentum erroneum, & per consequens ruinosum scilicet quod Christus sit venturus in mundum, quod

quod iam transiit in praeteritum. Ideo saluo meliori iudicio mihi videtur, quod Psal. iste a quocunque sit factus, est gratiarum actio pro liberatione populi Iudaici de Aegypto, de qua liberatione plures alij Psal. faciunt mentionem. Igitur secundum hoc Ps. iste in duas partes dividitur, quia primo author huius Ps. inducit omnes ad Dei laudationem, secundo adducit ad hoc multiplicem rationem ibi. Venite & videte. Circa primum dicit. *Iubilate Deo omnis terra. i. omnes habitantes in terra.* Et dicitur Iubilate proprie gaudium cordis, quod non potest totaliter celari, quin ostendatur in signo exteriori.

2 Psalmum dicite. In hoc videtur esse prophetia de futuro, quod Psal. iste esset decantandus in laudem Dei a diversis generationibus.

3 Date gloriam. i. timore deposito laudate eum coram omnibus, quia gloria est clara notitia cum laude.

4 Dicite Deo, &c. In multiplicitate Aegyptiorum percussione, ut habetur Exod. 1. usque ad 14. c. inclusive.

5 In multitudine, &c. Loquitur de praeterito per modum futurum, sicut

MORALITER.

1 Iubilate, &c. Psal. iste secundum literalem sensum est gratiarum actio pro filiorum Israel exitu de Aegypto, per quem figuratus fuit exitus sanctorum, & maxime martyrum ex hoc mundo, nam Aegyptus tenebra interpretatur, mundus autem ignorantia & culpis obtenebratur. Sic igitur in personis eorum vel ecclesie dicitur gratias agere. Iubilate Deo omnis terra. Pro

martyrum victoria.

4 Dicite Deo quam terribilia sunt opera tua. &c. In fulgure, terremoto, & similibus, ex quibus debent peccatores terreri, & in vita emendari. Sed quoniam aliquando emendationem promittunt, & cessante periculo nihil faciunt, ideo subditur.

5 In multitudine virtutis tuae. Quae per effectus praedictos ostenditur.

Men-

Et qui ante non cognouerunt dum crucifigerent eū, crediderunt & cognouerunt. Donatus est sanguis domini hominibus, ut non dicam deicidis, & sanguinem quem persequuntur fuderunt, per gratiam biberunt.

a *Mentientur.* Opera sunt terrę, quę inimici mentiuntur, contra mentientes, omnis terra adoret, &c.

Aug. Mentitur.

† propter fortitudinis tuę negabant te inimici mei, vel mentiebantur tibi, aut, non succider inimicus tuus, † terribile opus

† letati sumus

Marth. 14. f.
Matth. vlt. c.

a † Dicentes: Nobis dormientibus furati sunt eum prius in multis. **b** † Ad hoc mentientur, ut multa sit potentia tua.

In Beelzebub eiecit demonia: Sed licet sint multa, tamen. **c** † Loco eorum. **d** † Fide.

a † virtutis tuę mentiuntur tibi inimici tui.

a † Opere. **b** † Alijs, idest, aliorum instructioni, ante humiliamus inter mendaces.

c † Aug. o altissime, paulo

d † Et o gentes.

b ret te, & psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo.

a † Terribilia opera. Quę ut sciat venite longinqui. **b** † In quibus terribilibus. **c** † Aug. filij hominum habuerunt consilium perdendi eum: ille excecandi superbus, ut & post humiliarentur, & saluandi homines.

d † Relinquit mendaces, venite confitentes

c † Aug. filij hominum

d † Aug. filij hominum

videte opera Dei: † terribilis in consilijs super filios hominum.

a † Hoc fecit consilio suo. **b** † Mundum amatum. **c** † Ut sitiat aquam dulcem.

d † In labenti mundo. **e** † Illi qui sunt conuersi in auidum.

Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibit pede,

a † Aug. cum flumen transferimus, iam non mortales. **b** † Non in nobis.

c † In quo, in eo? **d** † Aug. nobis quę virtus non æterna, in eo erimus fortes si eius participes simus, sed non hoc solis iudeis præstat.

ibi letabimur in ipso. qui dominatur in virtute sua in æternū,

a † Aug. Idem, illuminat gentes, ne prædictas promissiones putetis inanes. **b** † Aug. Vnde.

c † Iudei. **d** † Aug. Sed in eo humiles exaltentur

oculi eius super gentes respiciunt † qui, exasperant non exal-

tur in Exod.

3 Terribilis in consilijs super filios hominum. Idem, super Aegyptios, qui ex decreto diuini consilij frequenter & terribiliter percutiebantur.

4 Qui conuertit mare in aridam. Quia Deus mare rubrum diuisit, ut filij Israel transirent per siccum, & Aegyptij eos insequentes, mergerentur in maris profundo, ut habetur Exod. 14.

5 In flumine pertransit pede. Idem, in flumine Iordanis, ubi filij Israel sicco pede transierunt, Iosue 3.

6 Ibi leta in ipso. Quia populus Israel letatus fuit in Deo.

8 Qui dominatur in vir. &c. Quia potestas eius potestas æterna, quę non auferetur Dan. 7. d.

7 Oculi eius super gentes respiciunt. Quia omnia nuda & aperta sunt oculi eius Heb. 4. d.

9 Qui exasperant. Deo recalcitrando.

10 Non exaltentur in se. Quia etsi ad horam eleuentur, tamen æternaliter deprimuntur.

Benedi-

tur in Exod.

3 Terribilis in consilijs super filios hominum. Idem, super Aegyptios, qui ex decreto diuini consilij frequenter & terribiliter percutiebantur.

4 Qui conuertit mare in aridam. Quia Deus mare rubrum diuisit, ut filij Israel transirent per siccum, & Aegyptij eos insequentes, mergerentur in maris profundo, ut habetur Exod. 14.

5 In flumine pertransit pede. Idem, in flumine Iordanis, ubi filij Israel sicco pede transierunt, Iosue 3.

6 Ibi leta in ipso. Quia populus Israel letatus fuit in Deo.

8 Qui dominatur in vir. &c. Quia potestas eius potestas æterna, quę non auferetur Dan. 7. d.

7 Oculi eius super gentes respiciunt. Quia omnia nuda & aperta sunt oculi eius Heb. 4. d.

9 Qui exasperant. Deo recalcitrando.

10 Non exaltentur in se. Quia etsi ad horam eleuentur, tamen æternaliter deprimuntur.

Benedi-

tur in Exod.

3 Terribilis in consilijs super filios hominum. Idem, super Aegyptios, qui ex decreto diuini consilij frequenter & terribiliter percutiebantur.

4 Qui conuertit mare in aridam. Quia Deus mare rubrum diuisit, ut filij Israel transirent per siccum, & Aegyptij eos insequentes, mergerentur in maris profundo, ut habetur Exod. 14.

5 In flumine pertransit pede. Idem, in flumine Iordanis, ubi filij Israel sicco pede transierunt, Iosue 3.

6 Ibi leta in ipso. Quia populus Israel letatus fuit in Deo.

8 Qui dominatur in vir. &c. Quia potestas eius potestas æterna, quę non auferetur Dan. 7. d.

7 Oculi eius super gentes respiciunt. Quia omnia nuda & aperta sunt oculi eius Heb. 4. d.

9 Qui exasperant. Deo recalcitrando.

10 Non exaltentur in se. Quia etsi ad horam eleuentur, tamen æternaliter deprimuntur.

Benedi-

tur in Exod.

3 Terribilis in consilijs super filios hominum. Idem, super Aegyptios, qui ex decreto diuini consilij frequenter & terribiliter percutiebantur.

4 Qui conuertit mare in aridam. Quia Deus mare rubrum diuisit, ut filij Israel transirent per siccum, & Aegyptij eos insequentes, mergerentur in maris profundo, ut habetur Exod. 14.

5 In flumine pertransit pede. Idem, in flumine Iordanis, ubi filij Israel sicco pede transierunt, Iosue 3.

6 Ibi leta in ipso. Quia populus Israel letatus fuit in Deo.

8 Qui dominatur in vir. &c. Quia potestas eius potestas æterna, quę non auferetur Dan. 7. d.

7 Oculi eius super gentes respiciunt. Quia omnia nuda & aperta sunt oculi eius Heb. 4. d.

9 Qui exasperant. Deo recalcitrando.

10 Non exaltentur in se. Quia etsi ad horam eleuentur, tamen æternaliter deprimuntur.

Benedi-

tur in Exod.

3 Terribilis in consilijs super filios hominum. Idem, super Aegyptios, qui ex decreto diuini consilij frequenter & terribiliter percutiebantur.

4 Qui conuertit mare in aridam. Quia Deus mare rubrum diuisit, ut filij Israel transirent per siccum, & Aegyptij eos insequentes, mergerentur in maris profundo, ut habetur Exod. 14.

5 In flumine pertransit pede. Idem, in flumine Iordanis, ubi filij Israel sicco pede transierunt, Iosue 3.

6 Ibi leta in ipso. Quia populus Israel letatus fuit in Deo.

8 Qui dominatur in vir. &c. Quia potestas eius potestas æterna, quę non auferetur Dan. 7. d.

7 Oculi eius super gentes respiciunt. Quia omnia nuda & aperta sunt oculi eius Heb. 4. d.

9 Qui exasperant. Deo recalcitrando.

10 Non exaltentur in se. Quia etsi ad horam eleuentur, tamen æternaliter deprimuntur.

Benedi-

tur in Exod.

NICOLAUS DE LYRA.

* sicut frequenter fit in prophetis, & maxime in lib. Psalmorum causa metri, quia metricus est descriptus. Pharo autem rex Aegypti & eius populus a Deo plagis percussus, frequenter asserebant dimittere populum Israel, dum tamen essent liberati, & post liberationem retractabant, ut patet Exod. in pluribus locis, & sic mentiebantur, quia non intendebant populum dimittere, sed tantum liberari a diuina percussione.

1 Omnis terra adoret te. Replicatio, est sententię in primo versu posite ad maiorem expressionem effectus, sicut communiter fit in gratiarum actionibus.

2 Venite. Postquam auctor huius Psal. induxit ad Dei laudationem, hic consequenter adducit ad hoc multiplicem rationem, & adducitur primo ratio ex mirabilium operatione & secundo ex populi a grauibus liberatione, ibi: *Benedicite.* Tertio ex spiritali consolatione, ibi: *Venite, audite.* Circa primum dicit: *Venite & videte opera domini.* quę fuerunt valde mirabilia in liberatione populi Israel de Aegypto, ut habetur

tur

MORALITER.

† *Mentientur tibi inimici tui.* Idem, peccatores prædicti, propter quod e contra dicitur.

1 Omnis terra adoret te. Vero corde.

† *Et psallat tibi.* Ore.

2 Venite & videte. Diligenter ea considerando.

3 Terribilis. &c. Scilicet tyrannorum, nam aliquando videtes submergere

submergere fideles in mari vel fluminib. frustrabatur, quia sic ambulabat super aquas sicut super aridam. Exemplum de sanctis Nazario & Celso, & pluribus alijs. Et sic letabantur in Deo ostendente suum dominium in creaturis.

8 Oculi eius. &c. Ad mala puniendum, ideo subditur.

9 Qui exasperant. Deum.

10 Non exaltentur. Sed confundantur.

Benedicite

* Euthy. Quod reliquum est, inquit, Iudæi in ipsis hoc est, apud seipso non eleuatur, quasi ipsi soli ipsi sint, quia Deo sint cogniti. Exarcebantes autem eos appellat, veluti qui semper murmurabant aduersus Deum, atque ei contradicebant.

* Bed. Deum exasperant, id est, iratum faciunt dicentes,

Quid profuerunt nobis opera legis, aut quid valuerunt nobis scripta prophetarum? Ecce nobis Euangelium, & gentibus

* Sela sup. Plal. 3.

audite

† nostram.

B

† Ingressi sumus.

† Ibis nostris

Ecce nobis Euangelium. Ecce nobis spes resurrectionis, & similia his inquam tales non exaltentur in semetipsis amplius. i. non præsument de iustitia sua, vel de meritis suis, quia lex non est eis iustificatio, sed prauaricatio.

2 Benedicite. Cal. Diapsalma. Monet gētes benedicere Deū, qui licet probet tribulationibus, tamen ducit ad regnum, hæc enim videntur obuiare promissæ resurrectioni.

b Audiam facite. Aug. Palam, vt qui Diligit Deum, diligit & proximum.

c Vocem laudis eius. Quā dicit pater de filio. Hic est filius meus.

* Euthy. Audi. vo. Hoc est maiori voce extollite, vel auditam facite vocem laudis ijs hominibus, qui post vos futuri sunt.

* Basil. Perseuerat hortando gentes, vt patriis ritibus relictis Deum suum laudent, & de illius potentia ignorantes doceant.

* Bed. Facite auditam vocem laudis eius. i. facite humiliando vos in omnibus, vt alij audiant. i. intelligant, qua voce vos lauderis Deum.

Mat. 17. a. d Qui posuit animam. Aug. Enumerat hic quib. causis debeat predicari.

C * Basilus. Vbi enim me tradidit impijs hominibus, non

non est passus, vt subuerterer, & rectā viam amittere. Miserratus. n. illis Deus eos qui pietate resplendebant, ac velut pēdo tribus, vniuersos ad pietatem instituebant & dirigebant.

c Quoniam probasti nos. Aug. Non dedisti in commotionem. Quoniam probasti non in præceptis dedisti, probasti aduersus, igne charitatis, quod non finit sentire tormenta, vel igne tribulationis nos examina

a Aug. In genere, in carnalibus. quia vos illuminauit. tuo benedicentur omnes gentes. Gen. 26. d.

b Oculi eius super gentes respiciunt & in quo benedicimur, vnde. In semine

a Palm. b Q. d. non vos ipsos lauderis, sed eius cuius gratia sumus quod sumus.

c Cuius laudis. Dico vocem eius. d Auguit. quæ in morte erat in se, sed in eo viuit.

a Aug. postea opus est vt perseueret in finem, & hoc dedit.

a Quæ enim causa commotionis? b Non in cinerem vertisti, sed sordes abstulisti.

a Non sicut foenum quod omnino comburitur. b Et. c Aug. non vt capti liberemur, sed vnde liberati experiemur.

a Flagella. b Vt male erecti ad humilitatem curuemur. c Quia eius voluntas occidit.

a Parimur superiores quos nouimus esse peiores. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

a Spe. b A simili, nec æstu nec pluuia a via post æstus tribulationis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Benedicite. Hic consequenter accipitur ratio diuinæ laudis ex lib. ratione a laboribus duris, a quibus liberatus fuit Israel in exitu de Aegypto, et quantum ad hoc dicitur. Benedicite gentes Deū nostrum. Qui sic liberauit nos de afflictione Aegyptiorum.

2 Qui posuit animam. Quia quanto populus Israel plus opprimebatur ab Aegyptijs, tanto magis multiplicabatur et crescebat, vt habetur Exod. 1.

3 Et non dedit in commot. & c. Id est, non permisit me cadere per idololatriam.

4 Quoniam probasti nos Deus. Non ad capiendum notitiam de aliquo ignorato, cum omnia tibi nota sint ab aeterno, sed vt patiensiam & fidelitatem nostram notam faceres toti mundo.

5 Igne nos examinasti. i. in afflictione ignis, qua coquebantur coque lateres, vt habetur Exod. 5. propter quod dicit dominus Ier. 11. a. Eduxi eos de fornace ferrea Aegypti.

6 Induxisti, & c. i. induci permisisti, quia Pharaon & serui eius semper querebant occasiones implicandi filios Israel maioribus laboribus,

bus, vnde dicebant. Vacant, & idcirco vociferantur dicentes. Eamus & sacrificemus domino Deo nostro, opprimamur operibus.

7 Posuisti tribu. Quia coquebantur ab Aegyptijs portare onera grauia luti & lateris.

8 Imposuisti homines. Scilicet exactores Pharaonis, qui compellebant eos ad opera nimis grauia, & eos flagellabant, vt habetur Exod. 5.

9 Transiuimus per ignem. id est, per laborem ignis ad coquendum.

10 Et aquam. Quam portabant proprijs humeris ad commiscendum cum terra, vt inde lateres formarentur.

11 Et eduxisti nos in re. Id est, in libertatē a tanta seruitute. Vel aliter. Transiuimus per ignem. quia murmurante populo Israel contra Deum in deserto, accensus fuit ignis & deuorauit eorum partem castrorum, sed orante Moyse fuit absorptus, vt habetur Nu. 11. a.

Et aquam. Scilicet flumini Jordanis, quæ siccata fuit in transitu populi, & eduxisti nos in refrigerium, id est, in terram promissam lacte & melle manantem.

Introibo

MORALITER.

1 Benedicite gentes. Quoniam applaudendum est diuinæ iustitiæ in punitione malorum quæ præmissa est, & promotione bonorum, quæ sequitur, ideo dicitur. Benedicite gentes Deum nostrum. Ipsum laudando.

† Et audiam, & c. Alios ad laudem consimilem inuitando.

2 Qui posuit animam, & c. Ipsum iustificando per gratiam.

3 Et non dedit, & c. A fidei stabilitate in tyrannorum persecutione.

Quo-

4 Quoniam probasti nos Deus. In tribulationibus.

5 Igne nos examinasti. Id est, acerbitate persecutionis, quæ signatur nomine ignis, & ad literam, quia multi transierunt per ignem materiale.

6 Induxisti nos in laqueum. Quia multi martyres fuerunt catenis & compedibus illaqueati.

7 Posuisti tribu. & c. Sicut graue pondus.

8 Transiuimus per ignem. Vt B. Laurentius & plures alij.

9 Et aquam. Vt Beatus Clemens & plures alij.

10 Et eduxisti nos in refrigerium. Scilicet Paradisi.

Introibo

A a Introibo. Cassiodorus. Ecce, quæ bona contra præcedentia mala, ut roboret.

* Basilus. Quæ pollicitus sum, inquit, cum lugerem, & orarem, grato animo reddam.

* Euthymius. Iuxta historiam verba clara sunt iuxta

anagogem domus dei cælum est, Holocausta autem perfectæ sunt operationes virtutum quas iusti ac sancti viri deo sacrificant.

b In holocaustis. Cassio. Id est, ut me offeram conspectui tuo. Vel in holocaustis bonorum operum prius exhibitis, & tunc cum introibo, reddam cum angelis, quæ hic voueo, vel interim reddam, quæ distinxit, id est, quæ ratio mea omnibus prætulit. Cain recte obtulit, sed non recte diuisit quia creaturam creatori obtulit, sed se quod charius est, subtraxit.

c Distinxerunt. Augustin. Distinguit, qui se dicit nihil esse, deum omnia, & se eo egere, non illum se.

d Et locutus est os meum. Quem præ omnibus manifestaui præualere omnibus alijs votis in tribulatione mea, non victus tribulatione.

e Holocausta me. Me ipsum cum medullis intimi amoris.

f Incenso arietum. Aug. Vel cum incenso, quod est oratio, & arietibus, quia duces gregis maxime orant pro grege.

g Cum incenso. Hieronymus, Augustinus. Cum oratione apostolorum, quia deo placet, quod traditione eorum fit. Vel cum incensione, & destructione bestialitatis, & repugnantiz. Boues ceruicositatem, cum hircis, petulantia, hæc in me maculando vitia.

* Euthymius. Manifesta sunt sacrificiorum genera. Offerebantur enim omnia, quæ hic commemorantur in sacrificijs. Iuxta anagogē vero incensum dici potest bonus ille odor qui ab anima munda, ac pura spirat. Arietes vero, principaliores animæ cogitationes, quæ veluti cornu quodam carnales feriunt passionibus, & boues, ipsius corporis operationes. Per hircos

cos autem, supplicationes intelligimus pro peccatis, quoniam de pro peccatis hirci olim immolabantur.

h Offeram tibi boues. Augustinus. Si offeruntur triturantes non remanent tamen peccatores, sed per penitentiam sanati offeruntur, & ipsi non per se, sed potius adiuncti bobus, quia

fecerunt sibi amicos de Mammona iniquitatis.

i Veni. Diapsalma. Lucæ. 26. b.

Iam expolitis omnibus, item monet non tam rudes, sed deuotos, ut exemplo facili liberationis amplius confidant in domino, benedicentes eum de exauditione. Ita ego facio, & o vos gentes venite.

k Ad ipsum. Cassio. Exponit quanta fecit animæ suæ subdens: Ad ipsum, & c.

l Hoc fecit animæ meæ, ut clamarem ad ipsum, cum gentes ad idola, & quod extra loquor intus habeo, & non iniqui-

tatem, quia sic puritas orationis auditur.

* Basilus. Symmachus sic hæt, ore meo inuocaui, & exaltata est confestim lingua mea.

* Beda. Ille non clamat suo ore, qui & si attente facis agat, non tamē hoc agit pia intentione. Clamat vero ore suo cor di consono aliquis, quando quod exteri agat, vel loquitur attente, ex pia procedit intentione.

m Clamauit, & exaltauit in corde. Aug. Id est, ipsum publice prædicauit, & in secreto confessus sum. Quod in ore, hoc & in corde habeo tamen holocausta medullarum offer. His duobus perfectus est Christianus.

n Iniquitatem. * Euthymius. Quando inquit, deum rogaui, iniustum tunc, aut iniquum quippiam in corde meo non considerabam: sermonique suo propheta fidem faciens, ait, si huiusmodi alicuius rei mihi fui conscius, nunquam me in posterum deus exaudiat, quando eum inuocabo.

* Beda. Non enim penitus iniquitatem denegare possumus, quia si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducemus. Nec ille in cuius corde est iniquitas deum exultat, vel in deo exultat. Quasi dicat, Si aspexi

NICOLAUS DE LYRA.

1 Introibo in domum tuam. Id est, locum tui cultus, non tamen vacuus ideo subditur.

2 In holocaustis. Id est, sacrificijs ad honorem Dei totaliter incensis.

3 Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt. Id est, distinxerunt, & a proposito emiserunt labia mea.

4 Et locutus est, & c. Homines enim in tribulatione existentes solent vota facere domino si euadant.

5 Holocausta medulla. Id est, bona & pingua.

6 Offeram tibi cum incenso arietum. Id est, cum arietibus totaliter incensis ad honorem tuum.

7 Offeram tibi boues cum hircis. De istis tribus fiebant sacrificia maiora, scilicet de bobus, hircis, & arietibus, minora autem fiebant de auibus.

8 Venite.

8 Venite. Hic consequenter inducitur ratio diuina laudis ex spirituali consolatione cum dicitur: Venite, & au. omnes, qui timetis deum. Talibus enim narranda sunt diuina beneficia, quia habent ea in reuerentia, non autem in malitia obstinatis, qui despiciunt ea, propter quod dicit saluator Matthæi. 7. a. Nolite dare sanctum canibus, neque margaritas vestras ponatis ante porcos, ideo subdit.

9 Et narrabo omnes, & c. Et spiritualiter consolando. Fuit enim populus Israel valde consolatus, quando viderunt Aegyptios mortuos post transitum maris rubri, et in datione legis. & in alijs beneficijs diuinis.

10 Ad ipsum ore meo. Et reuerentiando.

11 Exaltaui. Id est, gaudium, & dulcedinem sensi interius in corde, dum laudarem exterius ore. Consequenter ostenditur, quibus talia conceduntur, vel denegantur, cum dicitur.

12 Iniquitatem si aspexi in corde, & c. Conscius mihi mortalis peccati.

Non

MORALITER.

1 Introibo in domum tuam. Cælestem.

2 In holocaustis. Incendij pij amoris.

3 Reddam tibi, & c. Quibus in baptismo promissi vsque ad mortem seruire tibi.

4 Et locutus, & c. Martyres enim in agone positi confitebantur se seruos Christi.

5 Holocausta medulla. Id est, pretiosa quæ sunt corpus, & anima cum incenso arietum, & c. de tribus illis generibus animalium fiebant sacrificia veteris legis, & hic exprimuntur ad significandum, quod sacrificium martyrij supereminenter pertinet virtutem

tatem sacrificiorum veteris.

8 Veni, & c. Ut exemplo martyrum accipias constantiæ virtutem.

10 Ad ip. In tormentis positus.

11 Et exaltaui. Quia multi martyres non solum constanter sustinebant tormenta, sed etiam gaudentes, Act. 5. g. Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam agni habuissent pro nomine Iesu contumeliā pati.

12 Iniquitatem si aspexi in corde meo. Propter hoc enim orationes martyrum exaudiebantur, quia innocentes patiebantur. Et quia domino reuerentiabantur, subditur.

Tom. 3.

F

C non Deum exal-
tari, & ideo non ex-
audiet me.

Meo. Augustin.
Sciam, est quod non
est peruersum: pro-
ponit meritū, vt di-
scant prius laborare,
quam

† misericor-
diationis.

† deprecationem.

a meo, non exaudiet dominus. **†** Propterea exaudiuit Deus,

a *Cast. Ecce vicissitudo intendente intendit.* **b** *† Hæc bona fecit animæ meæ unde: Benedi.*

& † attendit voci † deprecationis meæ. Benedictus Deus,

a *† Sed perseveranter facit orare, vt non in oratione tepescam. & perseveranter miseretur, sed quia non est amota oratio, securus esto, quod nec misericordia, quæ si dīteretur, non auferret, quod dandum est.*

b qui non amouit † orationem meam, & misericordiā suā à me.

quā præmium, quæ-
rant.

† Verè, Centè.

b *Orationem meam,*
&c. Hæc duo connec-
ta sunt, si non suspē-
ditur oratio, nec pro-
telatur misericor-
dia.

B

NICOLAUS DE LYRA.

1. Non exaudiet dominus. *Quia oratio talis non est exaudibilis.*
2. Propterea exau. deus. *Supple deprecationem meam, quia non fui talium mihi conscius. Et quia hoc etiam procedit ex dei beneficio, ideo subditur.*
3. Benedictus deus, qui non, &c. *Repellendo propter peccati malitiam.*
4. Et misericordiā suā à me. *Supple non abstulit, sed magis beneficia suæ misericordiæ contulit. Et loquitur hic scriptura de populo Israel pro illis, qui erant boni, & deuoti, ratione quorum cōmendatur totus populus: Sicut è conuerso, ratione malorum vituperatur secundū regulam*

regulam de corpore domini permisso, quam pos. 4 in Gen. principio.

Moraliter potest exponi psalmus iste, sicut & præcedens de pec-
cati seruitute educto, tanquam de Aegypto, qui tenetbra interpretatur,
& ad dei laudem insurgit ex sua mirabili liberatione, quia magis est
impium iustificare, quam celum, & terram creare, secundum Aug. sup-
per Io. & ex grauium laborum euasione, qui sunt in operibus peccato-
rum, unde dicitur in persona peccatorum Sap. 5. b. Lassati sumus in
via iniquitatis, & pditionis, ambulauimus vias difficiles, &c.
Et etiam ex diuina consolatione, quæ frequenter magis sentitur post
veram penitentiam de peccatis, quam ante peccatorum perpetratio-
nem.

MORALITER.

3. *Benedictus deus, qui non amouit orationem meā, &c.* Ipsam re-
pellendo.

pellendo.

4. *Et misericordiam suam, &c.* Sed magis eam contulit mihi,
ad gloriam me ducendo.

ADDITIO.

In psal. 65. Iubilare deo. Vbi dicitur in postil. Benedictus deus,
qui non amouit ora. &c.

Cum oratio repellitur propter peccati malitiam nō pro-
pter hoc proprie dicitur amoueri oratio, sed effectus oratio-
nis. unde melius videtur exponi iste versus sic, scilicet, quod
Psalmista regratiatur deo in persona populi, vel sui ipsius, ex
hoc, quod taliter deduxit eum seu gubernauit, quod nun-
quam posset deserere orationem, in quantum communiter
erat

erat in tribulatione, & afflictione, & sic erat sibi necessarium
orare. Similiter nunquam potuit deserere gratiarum actio-
nem, in quantum semper affuit sibi diuina misericordia, &
hoc est, quod dicit: Benedictus deus, qui non amouit ora-
tionem meam, & misericordiam suā à me. Nam si nun-
quam esset in tribulatione, oratio tepesceret. Et si miseri-
cordia non affuisset, gratiarum actio nō inualesceret, quæ est
de essentia orationis deuotæ, vt Apostolus dicit, & ad hoc vi-
detur glossa declinare.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem. Cast. Post canticum resurrectionis deprecationē*
suam propheta subdit, vt benedicti ad dei cognitionem du-
cantur.

Cast. Prophetat benedictionē omniū p aduentū Christi.

Augustin. Quia in præceden-
ti psal. monuerat nos benedicere
deum, quod non possumus, nisi

C *ipse prior benedicat nos. Ideo*
hoc precatur benedici, dicens:
deus misereatur nostri, & bene-
dicat, &c.

† vide psal. 4.
† in agnitione h-
† est, in tribu-
nentis miseri-
cordis, organis.

PSALMVS LXVI.

D *Eus misereatur.* August. Prior
est benedictio dei, quæ est
quasi pluuia terram nostræ mentis irrigans, inde nos benedi-
cimus eum, quod quasi fructus est, & in vtroque nos cresci-
mus non ipse. Dicat ergo desiderans pluuiam dominicæ be-
nedictionis.

✱ *Basilus. Cum esset propheta spiritualibus oculis*
salutem

a *† Christum.* **b** *† Est.* *† Id est laudibus exhibitis, vel exhibendis.*
c *Qui innotet ad bene operandum.* **d** *Quia*
est exultatio de benedictione. **e** *Chanto.*

† *In finem in hymnis psalmus canticum dauid*

PSALMVS LXVI.

a *Cast. prius misereatur eranti post benedict bonis*
augendo.

b *Eus misereatur nostri, &*

salutem per apparitionem dei omnib⁹ mortalibus futuram
contemplatus, orauit, vt illa, quam citissime exhiberetur.

✱ *Beda. Oratio David sancti viri de primitiuo populo, Pa-*
triarchæ, siue Prophetæ, siue etiam sancti Apostoli, præuidē
tes per spiritū sanctum futuram esse concorporationem lu-
deorum, & Gentium, & vtrisque
communicandam. Euangeli-
cam gratiam, & resurrectionis
gloriam, orant in hoc psalmo, vt
per totum orbem illæ aliæ oues
illuminentur.

✱ *Euthymius. Præuidens Pro-*
pheta diuinæ incarnationis my-
sterium adimpleri supplicat, qd
præuidet. Et primo quidem deū

petit, vt humanæ misereatur naturæ, quæ sub saua demonis
tyrannide detinebatur.

b *Deus misereatur nostri, & be.* Sed quia multi volūt benedici
copia rerum, prole, & alijs huiusmodi, quæ quidē a deo sunt,
sed communia bonis, & malis, addit quod propriū est iustis
illuminet,

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS LXVI.

D *Eus misereatur nostri, & benedicat nobis. Huic psal-*
mo præmittitur talis titulus in Hebræo: Ad victoriam
in organis psalmus canticum. Et in translatione Hieron-
dicatur: Victori in psalmis canticum carminis. Et est eadem sen-
tentia in vtroque titulo, quæ patet ex supradictis psalm. 4. Ex titulis
a item istis, nec apparet autor psalmi, nec materia. Dicunt autem circa
hoc aliqui, quod psalmus iste est gratiarum actio pro fertilitate cuius-
dam anni. Iudæi enim collectis fructibus conueniebant in septembri
in

in Ierusalem, qui mensis erat quasi totus festiuus, quia in illo mense e-
rat festum tubarum, & festum expiationis, & tabernaculorum, & fe-
stum catus seu collectæ, vt habetur Leuit. 23. Et quando annus fuerat
fertilis, consuevit erat, quod aliquis vir sanctus, & deuotus faciebat
canticum speciale pro gratiarum actione, & sic fuit de isto psalmo, vt
dicunt, sed non exprimunt quis fuerit autor ille. Secundum hoc igitur
psalmus iste diuiditur in duas partes. Quia primo ponitur huius ferti-
litis imploratio. Secundo pro obtentu ipsius gratiarum actio, ibi.
Consecantur. Circa primum dicitur.

1 *Deus misereatur nostri. Peccata remittendo.*

1 *Et benedicat*

MORALITER.

1. *Deus misereatur nostri, & benedicat nobis.* Secundū Hebræos
psalmus iste est gratiarū actio pro fertilitate vnius anni: Sed
mihi

mihi videtur, qd sit prophetia de beneficijs pro tunc futuris
quæ fuerunt exhibita in incarnatione Christi. Et vtroq; mo-
do exposui psalmum istum in expositione literalī, propter
quod non videtur mihi alia spiritualis expositio requirenda.

Dimisso.

G illuminet, &c. Et hæc est benedictio dextræ. Benedictio enim sinistræ, in temporalibus. scilicet communis est bonis, & malis. Si enim solis bonis daret hæc, putaret malus propter hæc colendum esse deum. Quod si solis malis daret, timeret infirmus ad deum conuerti, ne hæc deessent sibi, quæ nutrit pius agricola, non subtrahendo ista. Dat ergo bonis, ut consoletur intrantes, dat & malis, ut discant boni querere alia communia non malis. Tollit bonis, ut probent se fortes: Tollit malis, ut infirmus non timeat perdere, quæ perdit & malus cui nihil remanet intus, hic vero si perstat, habet intus quo se consoletur. Iste ergo benedictionem dextræ desiderans, ait: *Illuminet.* Id est, ostendat vultum suum nobis:

B *Vel vultum suum.* Id est imaginem tuam, quā impetisti nobis, illuminamina sapientia, ne sit in tenebris, ut sciamus nos factos ad imaginem suam, et si a nobis deformata est, a te reformet. Ut cognoscamus in terra. In qua terra? In omnibus gentibus. Quam viam? salutare tuum. Et quia cognoscitur in gentibus Christus: Confiteantur, &c.

a *Benedicat nobis.* Cassiodorus. Benedicit creator creaturæ, multiplicando, numero, & merito. Benedicit creatura creatori, cum corde, voce, & opere, laudando, & omne bonum, quod habet ei ascribendo.

b *Confiteantur tibi populi deus.* Cassiodorus. Post notitiam hortatur confiteri pro directione, & iudicio.

*** Basilii.** Tautologia videtur, ut auditores alacriores reddat. Non enim iam ignoravi deum omnium, sed iucundissimi illi pieratis fructum adferunt.

*** Euthymius.** Populi quidem simpliciter dicti, ij intelligendi sunt, qui ex circuncisione, populi autem omnes, ij qui ex gentibus credidere, veluti plures ex multis nationibus congregati. Confiteantur autem: Hoc est gratias agant, & laudent, quod propter eorum salutem humanā carnem assumpserunt.

*** Beda.** O deus populi Iudaici confiteantur tibi peccatum suum, & confiteantur, id est, laudent gloriam tuam. Et etiam alij omnes populi, gentiles scilicet, confiteantur iniquitatem suam, & misericordiam tuam. Gentes. n. super misericordia deū honorare debet Apostolo teste, accusent se, glorificent te, reprehendant se, laudent te. Inueniat te homo punitorem suū, ut exhibeat se salutare tuum. Quare times confiteri? Noli timere confiteri, quia confessus saluaberis, tacitus dannaberis.

c *Latentur, & exultent.* AVGVSTINVS. Quia iam confessi non

non timent futura iudicia; quibus Christus est aduocatus. D non iudex, *Latentur.*

d *Confiteantur tibi populi deus.* Cassiodorus. Eadem admonitio ad aliud tendens, quia terra dedit fructum, etiam idem initium sensus, tamen ad diuersa tendit.

e *Terra dedit fructum suum.* HIERONY-

mus. Maria Christū, & in hoc semine: Benedicat. Hæc terra de nostro limo, & nostro luto, de Adā, dedit florem primū, qui ait, *Ego flos campi, & lilium conual-*

lium. Iste ergo flos fructus factus est, ut illū ederemus, ut carnem eius manduca-

remus. Iste ergo fructus est virgo de virgine, dominus de ancilla, deus ex homine, filius ex ma-

tre, fructus de terra. Vel, terra Christus homo, dedit fructum suum, reparationem, benedictionē, vnde:

Benedicat nos deus. &c. *Terra dedit fructum suum,* in Ierusalem primo, iam dedit, ubi datus spiritus est: Sed non illa sola hoc

debet, imo, Benedicat etiam nos.

*** Euthymius.** Homines etenim a deo benedictis, terra abunde fructificauit. Vel fructum terræ, homines appellat, qui e terra nati sunt, quique per tribulationes, & virtutum exercitationes deo in fructum dati sunt, vel per fructum, ipsum Christum intelligit.

*** Beda.** Omnes debent confiteri, quia terra, id est, vita nostra, quæ prius plena spinis erat, & tribulos germinabat, dedit iam fructum suum, bona opera fecit humiliando se, & confitendo. Quemquidem fructum non dedisset, nisi complura à nubibus illis esset, de quibus dictum est: Mandabo nubibus meis, ne pluant super meretricem illam; Per quas nubes dominus, & tonat minis, & coruscet miraculis, & dēpluit verbis.

f *Deus Deus noster.* HIERONYMVS. Ter, Trinitas. Eum, vnitas.

*** EUTHYMIVS.** Vide apertum ac denudatum sanctissimæ Trinitatis mysterium, hac triplicatione Deus Deus Deus.

*** Beda.** Benedicat nos deus. Id est, filius factus particeps infirmitatis nostræ, ut & nos fieremus participes gloriæ suæ, Benedicat nos etiam deus, id est, spiritus sanctus cum patre, & filio vnus deus.

*** Basilii.** Scire conuenit, homines cum deo benedicunt, sola illi verba offerre: deum vero, cum benedicit, verba ipso opere confirmare, & omnis generis bonorum suppeditare prouentum.

a *Et metuant*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et benedicat nobis. In bonis spiritualibus, & corporalibus nos multiplicando.

2 Illuminet vultum suum super nos. Loquitur scriptura de deo ad modum hominis, qui quando vult gratiam facere alicui, ostendit ei vultum hilarem, & iucundum.

3 Ut cognoscamus in terra. Id est, in fertilitate terræ.

4 Viam tuam. Id est, vestigia tuæ gratiæ per effectum fertilitatis concessæ.

5 In omnibus gentibus salutare tuum. Id est, ut sit notum omnibus gentibus, quod tu habes specialem curam de salute nostra, ideo subditur.

6 Confiteantur tibi populi deus. Id est, per effectum nobis concessum, confiteantur tuam bonitatem ac deitatem, & ad te conuertantur, sicut legitur, quod quando Iudei fuerunt liberati mirabiliter de persecutione

persecutione Aman, multi Gentiles per diuersas partes eorum cetero minis iungebantur, ut habetur Esther 8.

7 Latentur, & exultent gentes, quoniam iudicas populum. &c. Sicut patuit in Aman, qui diuino iudicio fuit suspensus cum filiis suis.

8 Et gentes in terra dirigis. Quia per tales effectus dirigis Gentiles ad cognitionem tuæ veritatis.

9 Confiteantur tibi populi deus. Hic consequenter ponitur gratiarum actio pro fertilitate adepta, cum dicitur: Confiteantur tibi populi deus. Scilicet confessione tuæ laudis, & quare debeant sic confiteri, subditur.

10 Terra dedit fructum suum. In magna abundantia per tuam gratiam beneficium, ideo subditur.

11 Benedicat nos deus, deus noster. De futuro, sicut iam fecit de preterito.

Tom. 3.

F 2

A ^a *Et metuant eum.*
CASSIODORVS.

Metus inter beneficia postulat, ut cre- dita caute custodian- tur: Timor dei incipit, & consummat, qui timere nouit, ama- re non desinit.

B *Eum.* * Euthymius. Ea triplicatione quidem, ut diximus tres

^a *Etiam atque etiam multiplicat.*
necdictio, ad metum.

Iter, benedicat nos deus, & metuant eum omnes fines terre.

^b *Spiritus sanctus.*

^c *Ad quid ualeat be-*

significauit. Nam etsi unaqueque personarum deus sit, omnes tamen personarum non tres dii, sed unus esse deus dicuntur.

* Basilii. Qui diuinis legibus religiose afficitur, is & fu- turum tribunal metuit, & horum custodia deum colit.

D tres expressit perso- nas, singulari autem sermone, cum, non eos, adorari iubens, diuinitatem, unitatem

NICOLAUS DE LYRA.

1. Et metuant eum omnes terrarum. Tanquam iudicem omnium ad puniendum mala potentissimum. Licet autem hac expositio in plu- ribus concordet litera, tamen uidetur aliquo modo extranea, quod pro fertilitate in Iudea, quae est parua terra, inuitarentur omnes gentes, et populi totius mundi ad confessionem diuinae laudis, & maxime, quia talis fertilitas non erat in aliis terris, propter quod saluo meliori iudicio uidetur mihi, quod psalmus iste non est gratiarum actio pro praeterito beneficio, sed magis est prophetia de futuro, scilicet de Christi incarna- tione, & eius conuersatione inter homines: Quod quidem beneficium fuit a sanctis patribus summe desideratum, propter quod aliquis sanctus propheta quicumque fuerit ille, uidetur de hoc psalmum istum fecisse, dicens, Deus misereatur nostri, mittendo nobis saluatorem. Et be- nedicat nobis, conferendo gratiam suam. Illuminet vultum suum super nos, clarificando miraculis filium suum, qui dicitur vultus patris, quia est imago, ad Col. 1. b. dicitur: Transiit in regnum filij dilectio- nis suae, qui est imago inuisibilis dei, hoc enim petebat saluator Ioan. 17. b. Patet clarifica filium tuum, & ipse respondit. Clari- ficauit, & iterum clarificabo, quia clarificauit eum miraculis ante mortem, & post resurrectionem, & misereatur nostri, liberando a gehē- na per sanguinem filij sui. Ut cognoscamus in terra viam tuam. Psalmista conuertit verbum suum ad Christum, cuius vita hominibus fuit cognita inter homines conuersando, docendo, sanitates donando. In omnibus

omnibus gentibus salutare tuum, quia salus per Christum facta notifi- cata est omnibus gentibus per predicationem apostolorum, secundum quod dicitur psalmo. 18. a. In omnem terram exiuit sonus eorum, & cetera. Confiteantur tibi populi deus, confitendo tuam deitatem. Confiteantur tibi populi omnes, impendendo patriae seruitutem. Latentur, & exultent gentes, de sua uocatione ad Christi fidem. Quoniam iudicas populos in aequitate, vocando ad fidem se dis- ponentes per opera iusta sine personarum acceptione. Unde Petrus vi- dens uocationem Cornelii iusti, dixit, Act. 10. e. In veritate cōperi, quod non est personarum acceptio apud deum, sed in omni- gēte, qui timet deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. ideo subditur. Et gentes in terra dirigitis, in viam aeternae salutis. Confiteantur tibi populi deus, & quid debeant confiteri, subditur cum dicitur: Terra dedit fructum suum, id est. Virgo beata prae- filiū de qua terra dicit, Esa. 45. b. Aperiat terra, & germinet saluatorem. Et quia vocati ad fidem, baptizandi erant in nomine Trini- tatis, secundum quod habetur Matt. ult. d. Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & c. 10. subdi- tur. Benedicat nos deus, conferendo gratiam baptismalem. Et dicitur benedicat in singulari, ad denotandum unitatem essentia, & Deū iter, ad ostendendum Trinitatem personarum, sicut. Esa. 6. Trinitas personarum ostenditur per seraphin ter sanctus clamantia, & unitas essen- tia per hoc, quod subditur. deus exercituum. Et metuant eum om- nes fines terrarum, non timore seruili, sed filiali, qui stat cum charitate.

GLOSSA ORDINARIA.

a. In finem. Cassiodor. Psalmus David prophetae de exulta- tione Christi, & ecclesiae hic, & in futuro, ut omnes deo can- tent.

Cassiodoro. Surgente Christo quasi eleuata arca, quid bonis malisq; hic, & in fu- turo, ut illos terreat, hos laetificet. Modum

† vide psal. 4.

suae locutionis for- mans ab eo, quod Moysi, & filijs Israel

contra hostes dimi- cantibus olim con- tingebat, eleuata quippe

arca domini hostes suos superabant, atque in eleuatione arcae verbis his similibus Moyses usus fuisse dicitur.

* Basilii. Cum David impietatem passim obtinere, ac diabolum preualere videret, de seruitoris autē aduentu per spiritum sanctum edoctus esset, hanc ad deum protulit ora- tionem, obsecrans ut quā citissime adueniret, atque ita futu- rorum

^a *Christum.*

^b *Dirigens.*

^c *De exultatione Christi, & suorum aduersario-*

† In finem psalmus canticum David. PSAL. LXVII.

Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius.

^a *Itam factum est. Surrexit Christus, & dispersi sunt Iudaei per omnes gentes.*

^b *Hic in resurrectione Christi, & post in iudicio futuro.*

PSALMVS LXVII.

b *Exurgat Deus, & diss.* Cassiod. Confidenter optat, quod scit futurum.

* Euthymius.

Cum daemones in humanum genus ty- rānidem excerneret,

nec homo aliquis, nec angelus captiuus

hominibus opem fer- ret, vocat propheta

(postunt verba psalmi huius legi in fu- turo.)

in auxilium, ipsum omnium creatorem, rogans eum, ut celeri- ter exurgat. Surrectionem autē in deo sane, & digne deo in- telliges, motum quendam esse ad delinquentium vindictam. Et licet verbum exurgat imperatiui sit modi, ut ex Graeca lectio- ne aperte dignoscitur, sensum tamen optatis habet hoc in loco: Et simili modo alia sequentia verba, quemadmodum, & mul- tis

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS LXVII.

Exurgat. Huic psal. Praemittitur talis titulus in Hebreo, Ad victoriam David psal. canticum, & in trans. Hiero. Victo- ri David psal. canticum, & est eadem sententia utrobique, quae patet ex praedictis in alijs titulis. Ex titulo autē isto apparet author huius, scilicet David. De materia vero huius psal. dicit Ra. Sa. & alij Heb. & est aliq. do. Catholici in hoc eos se quētes, quod David fecit hunc psal. pro gratiarum actione de beneficijs collatis populo Israel, partim in egressu de Aegypto, partim in p- gressu per desertum, & partim in ingressu terrae promissionis, & post egressum. Dñe tñ, quia ista beneficia non ponunt in hoc psal. eodem ordine quo fuerunt facta, sed quātū ad aliqua priora postpo- nunt posterioribus, & est peruerso, & quia ista expositio est multū intricata, & in aliq. v. extorta, & cum hoc et satis plixata, ideo eā di- mitto, & accipio aliam, quae magis consonat scripturae noui Testi. Paulus

Paulus. n. apostolus Ephes. 4. b. Exponit scripturam huius psal. de missione spiritus sancti post ascensionem Christi, dicens: *Nonne ique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi, propter quod dicit: Ascendens in altum captiuam duxit captiuos item, & dedit dona hominibus.* propter quod v. 7. quod psalmus iste ad litteram non sit gratiarum actio de praeteritis beneficijs, sed magis propheta de futuris per Christum exhibendis. Quod prauidens Da- uid in spiritu fecit psal. istum. Secundum igitur hunc sensum psal. iste in duas partes diuiditur, quia primo agitur de Christi resurrectione, secundo de eius ascensione, & cum istis agit de beneficijs sequentibus ad ea. secunda incipit ibi: *Cantate Deo.* Circa primum David postulat Christi resurrectionem, di. *Exer- gat Deus.* Quia Christus mortuus fuit ex humanitatis infirmi- tate, sed resurrexit ex diuinitatis virtute. **2.** *Et dissipentur ini.* Id est Iudaei, qui in vindictam mortis Christi per Titum, & Vespasianum, partim fuerunt cruciati, & partim captiuati.

Diuisio.

MORALITER.

1. *Exurgat.* Psal. iste secundum Hebraeos est gratiarum actio pro beneficijs exhibitis populo Israel, partim in exitu de Aegy- pto, partim in pgressu per desertum, partim in accessu ad terram promissionis, Sed mihi videtur, quod est magis prophetia de beneficijs

beneficijs per Christum exhibitis in sua resurrectione, & ascen- sione, quae prauidens David in spiritu fecit hunc psalmum. Quem sic exposui secundum sensum literalem. Et quoniam iste sensus est etiam spiritualis, non occurrat mihi alius sen- sus spiritualis conuenientior hic ponendus.

is alijs in locis reperitur.

A * Basilus. Exurgat deus, Tempus inquit, surgēdi domine & humanam adornandi salutem. Confestim enim in fugā hostium factus vertetur, aduentus tui splendore dispulsus.

a Et fu. qui ode. Hieronymus. Vel de pœnitentibus legi

potest in bono, quasi odientes fugiant, & dissipetur. Sed alij, sicut deficit fumus deficient, non ut in nihilum redigantur, sed ut quiescant a peccatis suis.

Et sic pereant peccatores per pœnitentiam in eo, quod mali sunt: A facie dei, id est, a præsencia gratiæ ei, sicut fluit cera a facie ignis, ut lachrymis pœnitentia admoto igne spiritus sancti duritia eorum solvatur.

† Igitur.

† vel exultate eum.

† Iha, id est, exultans. turbabuntur a facie eius.

B tia admoto igne spiritus sancti duritia eorum solvatur.

b Qui oderunt. Augustinus. Pertinaces a præsencia tollantur eius, qui ubique præsens: graue maledictum, ut velint, & conentur, quod nullatenus fieri potest.

* Euthymius. Fugiant a præsencia, & conspectu dei, illius vultum in carne ferre nequeunt. Quod etiam re ipsa accidisse videmus, cum sicubi Christus coleretur, illius adeo præsenciam fugerent dæmones, ut retro nunquam conuerterentur.

c Sicut de fu. Cass. Fumus ex flamma ascensu vanescit, ita peccatores ex flamma nequitiae fumiferas actiones producunt, & ipsa elatione deficiunt.

* Basilus. Quemadmodum enim fumum ventorum dispellunt impulsus, ita aduentu tuo domine omnino in vanum redigentur mortalium inimici.

* Euthymius. Sicut deficit fumus a spirante vento, ita etiam hi dæmones deficient impulsu nimirum ac dissipati a sancto spiritu.

* Beda. Dissipentur inimici Iudæi, & deficient, sicut deficit fumus qui ab igne surgens in altum ascendit, & sic deficit, sic Iudæi ab igne odiorum suorum in superbiam elati super Christum clamauerunt. Crucifige, crucifige eum. Et capto insultauerunt, ac pendentem irriferunt.

d Sicut fluit. Aug. De pœnitentibus dici potest, vel in iudicio a facie

a facie dei tollentur mali, qui erit ignis ad pœnam impiorum. **D** & lumen iustorum.

* Euthymius. Aspectu ignis cera liquefit, ita dæmones a conspectu Christi, qui ignis consumens est defluentes euaneſcant. Et qd ait pereant, non ideo dixit, quia prorsus de-

a Non loco, quia ubique præsens est, sed metu animi in timendo, non latendo. **b** Augustinus. Non ea, quam non vident, quæ ubique est, sed a præsencia qua in nubibus venit, id est, praconibus. **c** Augustinus. Extulerunt se ignibus odiorum insultantes crucifixo, & inde mox euaneſcunt.

a & fugiant, qui oderunt eum a facie eius. Sicut † deficit fumus

b † deficient, sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores

c a facie Dei. Et iusti † epulentur, & exultent in conspectu

d Dei, & delectentur in lætitia. Cantate Deo, † psalmum di-

e cite nomini eius, † iter facite ei, qui ascendit † super

f occasum, † dominus nomen illi. Exultate in con-

g spectu eius: turbabuntur a facie eius, † patris,

h a Orphani.

i Hoc est sic diffuat duritia cordis eorum in lachrymis pœnitentie per ignem constantis sanctorum martyrum, sicut cera igni adhibita fluit. Et hoc sit dictum quantum ad quosdam Iudæos, ad Apostolos accedentes, qui dixerunt. Qui faciemus viri fratres, &c.

j Epulentur. Cass. Aug. In delicijs, quæ sunt in conspectu dei. Et delectentur, hoc potest eos delectare, quod læti sunt, quia non est finienda eorum lætitia.

k Basilus. His ostendit, quod non contra homines, sed contra dæmones orationem hanc protulerit, quibus dispulsis, & in vanum redactis exultaturæ erant Gentes, & deum seruatore laudaturæ.

l Cantate Deo. Augustinus. Conuertit se ad eos quibus tantam spem dedit, & hortatur.

m Qui ascendit. Augustinus. Non eum excipiet noua vita, nisi vetus occiderit, vel resurgendo casum corporis vit.

n Super occasum. Cassiodorus. Occasus mortis cedit illi super quem sol iustitiæ oritur. Et ne dubites quis iste sit, quia dominus nomen illi essentiale, quem Iudæi, ut communem hominem occiderunt.

o In conspectu. Cassiodorus. Consideratio premij futuri ærum nas mitigat.

Hoc est sic diffuat duritia cordis eorum in lachrymis pœnitentie per ignem constantis sanctorum martyrum, sicut cera igni adhibita fluit. Et hoc sit dictum quantum ad quosdam Iudæos, ad Apostolos accedentes, qui dixerunt. Qui faciemus viri fratres, &c.

* Basilus. His ostendit, quod non contra homines, sed contra dæmones orationem hanc protulerit, quibus dispulsis, & in vanum redactis exultaturæ erant Gentes, & deum seruatore laudaturæ.

f Cantate Deo. Augustinus. Conuertit se ad eos quibus tantam spem dedit, & hortatur.

g Qui ascendit. Augustinus. Non eum excipiet noua vita, nisi vetus occiderit, vel resurgendo casum corporis vit.

h Super occasum. Cassiodorus. Occasus mortis cedit illi super quem sol iustitiæ oritur. Et ne dubites quis iste sit, quia dominus nomen illi essentiale, quem Iudæi, ut communem hominem occiderunt.

i In conspectu. Cassiodorus. Consideratio premij futuri ærum nas mitigat.

a Orphani.

NICOLAUS DE LYRA.

per orbem dispersi. Vel aliter: Inimici eius. Id est, spiritus maligni, qui Christo resurgente fuerunt confusi, & spoliati.

1 Et fugiant, &c. Id est, dæmones.

2 A facie eius. Quia post resurrectionem in nomine Christi fugabantur dæmones de obsessis.

3 Sicut deficit fumus defi. Non est per hoc intelligenda corruptio eorum quantum ad naturam eorum, cum sint immortales, sed deactio eorum a potestate, quā habebant in homines. Adorabantur enim communiter in idolis, quā idololatria per orbem est annihilata.

4 Sic pereant pec. Id est, dæmones modo prædicti, qui proprie vocantur peccatores, quia sunt in peccato obliquati, quia irremediabile est peccatum angel.

5 Et iusti epu. &c. Quia post resurrectionem Christi fideles simul habitantes in Ierusalem respiciebantur in domino exultantes, secundum quod dicitur Act. 2. Perdurantes unanimiter in templo, & frāgentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, & simplicitate cordis collaudantes deum.

6 Cantate. Consequenter agitur de Christi ascensione, & eius beneficijs, & primo inuitantur angeli ad laudandum Christum ascendentem, secundo homines, ibi: Regna terræ cantate deo. Circa primum primo inuitantur angeli ad eius ministerium, secundo ad consortium, & ad virumque cum exultatione, secunda ibi. Currus dei. Prima adhuc in duas, quia primo David facit propositum, secundo ad hoc inducit exemplum, ibi. Deus cum egre. Circa primum dicit sic. Cantate deo

deo. Et dirigitur hoc verbum principaliter ad angelos, qui Christo ascendenti exhibebant ministerium cum laudibus, unde in eius ascensu apparuerunt angeli, ut habetur, Act. 1.

7 Iter fac. ei. Id est, ministerium exhibete Christo ascendenti, non propter sui indigentiam, sed ad eius magnificentiam.

8 Qui ascendit super occ. In Heb. habetur: Baaraboth. Id est, in Araboth. & ut aiunt Hebræi, nomen est proprium vnus de septem cælis, qualiter autem distinguunt septem cælos, non est præsens speculationis, sed secundum eos hæc est vera litera: Qui ascendit in cælum, quod competit Christo, quia Christus ascendit ad cælum empyreum, quod antonomastice cælum dicitur, & ideo dicitur hic cælum sine additione, eadem vero sententia designatur per hoc, quod hic dicitur: Qui ascendit super occasum. Iudæi enim adorabant ad occidentem, ut declaratum fuit plenius in Exo. & 3. Reg. in quibus agitur de dispositione tabernaculi Moysi, & templi Salomonis, per hoc ergo, quod dicitur Christus ascendisse super occasum, intelligitur ascendisse super locum adorationis humanæ, scilicet, ad locum adorationis angelicæ, qui locus est cælum empyreum, ubi angeli adorant, & venerantur deū, ideo & de Christo subditur.

9 Dominus nomen illi. Et dicitur dominus absolute, quia præest omni creaturæ, secundum quod dicitur Matt. 28. d. Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.

10 Turbabuntur a facie eius. Scilicet inimici sui, de quibus dictum est in principio huius psal.

11 Patris orphanorum. Id est a facie illius, qui est pater orphanorum, & index viduarum proprium enim ipsius dei est misereri.

Tom. 3.

F 3

A *Orphani*, Aug. Quibus mortuus est pater, mundus, & diabolus, & mater concupiscentia. Viduq; quibus error maritus moritur. In quibus habitat deus, quos colligat, quos trahit quia de viduis, & orphanis facit sibi templum in quo est.

b *Deus, qui inhabitare*. Hiero. In Hebræo habetur: dominus autem inhabitare facit monachos in domo, in quibus non cohabitatur peccatū.

† iudex.

c *Vnius moris*. Augustinus. Vnanimis vnus sentientes: iste est sanctus locus dei non omnes, qui in domo, in qua, & vasa contumelie: hunc autem locum gratia adificat, non meritis vnde subdit: Qui educit vinctos.

*** EVTHYMIUS.**

B Vnius moris homines eos esse intelli-

ge, qui iusti sunt ac virtute præditi, veluti omni prorsus malitiae duplicitate ac doli cōplicatione carentes, vni tantum rei, hoc est diuino cultui incubetes, hos etenim homines de in ea domo habitare facit, de qua Apostolus dicit, qd habitatio nem ex deo habemus non manu factam, æternam in cælis.

*** Symmachus**, vero pro hominibus quos vnus moris esse dixit propheta, seu vnanimis monachos reddidit, quasi ab omni mundano negotio prorsus segregatos, ac solitarios quosque singulariter deus habitare facit in paruis domicilijs, & iuxta hunc sensum prædicere videtur propheta anachoretarum vitam.

d *Educit vin.* Cass. De inferno ligato diabolo.

*** Basilus**. Vinctos eos intelligit, qui peccati erant innexi vinculo, quos solutos in fortes ac magnanimos euasuros prædixit. Talis erat Zachæus: talis Matthæus. Non solum autem vinctos, inquit, fortes reddet, sed & alijs quoque, qui ad extremam pietatem venerunt, salutem largietur.

e *Qui exasperant*. Cass. Blasphemos in deum. Vel persequendo in sepulchris in carnalibus foetidis sepulci, vt nec velint, nec possint ambulare.

Exasperant. Augustin. Resistendo iustitiæ, cum omnino sint

sint mortui in operibus mortuis, vincti vero volunt ambulare, nec possunt, hi solvuntur per gratiam, illi resuscitantur.

f *Deus cum egre*. Cass. Diopsalanus de verbo euangelij per egressum Christi. Cass. deus cum egre. Vnde dicitur, quia præfiguratus est egressus eius coram Isaac, dum in columna nubis, & ignis apparuit in deserto, & manna satiauit.

a *Quasi non estis destituti, vt putant.*

b *Aug. Spe seculi carentium.*

c *Quo non extra nos, sed in nobis.*

a orphanorum, & **† iudicis viduarum.** **† deus in loco sancto suo**

a *† Ipse sibi adificat.*

b *† Soluit vincula peccatorum, vnde, Dirupisti vincula mea Psal. 111. c. b.*

† Deus, qui inhabitare facit † vnus moris in domo. Qui edu-

a *† Per quam fortes sunt, qui ante non erant.*

† Sua. **† Educit.**

c **† cit † vinctos † in fortitudine, † similiter eos, qui exasperant,**

a *† Cass. Egreditur cum apparet in operibus, sed non, nisi his, qui norunt eius opera intueri, hæc scilicet, opera, quod vinctos soluit, mortuos suscitatur.*

† qui habitant in sepulchris. Deus cum egredieris in

a *† Id est gentes.*

conspetu populi tui, cum † pertransieris in deserto.

a *† Terreni ad fidem excitati sunt. Sed vnde? quia cæli, id est apostoli.*

b *† Cum*

† prædicaretis gentibus.

d *† Augu. Non a se, sed a Deo.*

Terra mōta est: etenim cæli distillauerunt à facie Dei

1 ALLEGORICE.

Aug. Egressus dum apparuit hominibus per humanitatem, vel dum educit vinctos, id est, suscitatur. Transiit in desertum, cum ad gentes venit.

*** BASILIUS.**

Egredieris. Quasi dicat. Cum transiurus esses solitudinem illam, quæ nondum lucis splendorem acceperat, terram

Exod. 13. d. Beneficia dei populo Israel in egressu de Aegypto exhibita. † Dominus.

† vnico, id est, ex vnico personis facit magnam familiam, dat domum plenam liberis.

† egredieris populo tuo. † pertransieris.

* Sela supra psal. 3. Dei istius sub. qui apparuit in.

quidem concussisti ac commouisti, cœlitus vero gratiæ tuæ guttas distillasti.

*** Euthymius.** Quando dixisti ad Iudæos, ecce dimittitur domus vestra deserta, & quando Hieremiæ prophetia ex persona Christi prolata, sine in accepit, quæ dicit: *Quoniam dereliquerunt domum meam, diuersi hereditatem meam.* Tunc enim postquam egressus es recedens à conspectu populi, qui eo usque tuus fuerat, & pertransisti ad ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ olim deserta erat, ac nuda omni scientia, atque cognitione dei, steriliisque atque infructuosa germine virtutum, tunc inquam postquam existi terra mōta est passionis nimirum, id est resurrectionis tempore, & cœli distillauerunt descendente sancto spiritu, in die Pentecostes.

g Terra mōta est. Quia tunc terreni videndo tanta mirabilia moti sunt.

h Cæli distillauerunt à facie dei. Manna, dum in modum stillidij manna descendit à facie dei, cuius præsentia per colu- nam noscebatur.

Augustinus. Mons Sina à facie dei fumauit, secundum aliam literam, quando Moyses ibi legem accepit.

† Pluuiam.

NICOLAUS DE LYRA.

Orphani autem, & vidua magis indigent diuina misericordia, quam alia personæ, & ideo Christus verus Deus dicitur pater orphanorum et nutriendo, & iudex viduarum, eas de iniurijs sibi illatis, quæ eis solent inferri, eo quod non possunt se defendere vindicando.

1 Deus in loco sancto suo. Hoc est in cælo empyreo. licet enim secundum dicitatem sit vbique per præsentiam, essentiam, & potentiam in cælo tamen empyreo dicitur esse specialiter per gloriæ refulgentiam: secundum etiam humanitatem assumptam est ibi, sicut in loco proprio & determinato.

2 Deus, qui inhabitare, &c. Per quam potest intelligi ecclesia triumphans, quia omnes ibi habitantes sunt in charitate perfecta concorditer viuentes. Potest etiam de matre Dei dici ecclesia militans, quæ fuit valde vnanimis post ascensionem Christi sub apostolis, secundum quod dicitur Act. 4. f. Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Et quia illo tempore multi de Iudaismo, & de gentibus ad fidem Christi conuertebantur, vt habetur Act. 2. & in pluribus locis, ideo subditur.

3 Qui educit vinctos in fortitu. &c. Circa quod sciendum, quod dicit Aug. supr. Ioan. Maius est iustificare impium, quam creare cælum, & terram, & ideo iustificare impium est opus magnæ fortitudinis, & maxime quando tenetur in peccato ligatus vitio consuetudinis, & hoc notatur cum dicitur: Qui educit vinctos in fortitudi. Sed adhuc maioris fortitudinis est, quod ab aliquo non solum prædicto modo ligatus sed etiam a se ipso persequens fidem conuertatur, & de infidelitate educatur qualis fuit Paulus, & plures alij, ideo subditur.

4 Similiter

4 Similiter eos, qui exasperant. Scilicet, contra Christi verbi, & factis, propter quod dicit Christus Paulo Act. 9. a. Saule Saule quid me persequeris? Sed adhuc difficilius videtur, qd aliqui mortui in infidelitate seu mortali peccato resuscitentur: & ad fidem seu penitentiam reuertantur, sicut fuit de iuvene resuscitato à sancto Ioanne Euangelista, & de illo, qui per suspendium se interfecerat, resuscitato à Beato Martino, & de multis alijs diuina virtute sic resuscitatis in nomine Christi, ideo subditur.

5 Qui habitant in sepulchris. Translatio Hieronymi sic habet, educit vinctos in fortitudine. Increduli autem habitauerunt in siccitatibus, & sic est alius sensus talis. Increduli, scilicet, in infidelitate obstinati, habitauerunt in siccitatibus, id est, caruerunt humore virtutis, & gratiæ.

6 Deus cum egredieris in conspectu populi tui. Hic consequenter adducitur exemplum ad propositum, vel potius argumentum ex exemplo deductum, quia maius fuit Christum in cælum ascendere, quam angelum in persona dei loquentem ad dandum legem super montem Sinai descendere, & ideo, quia tunc facta fuit specialis gratia populo fideli, multo fortius debuit in Christi ascensione fieri, & hoc est, quod dicitur. Deus cum egredieris, &c. exeuntis de Aegypto quæ præcedebat dominus per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, Exod. 13.

7 Cum pertransieris in deserto. Scilicet, usque ad montem Sinai.

8 Terra mōta est. Quia mons Sinai videbatur tremere.

9 Etenim cæli distillauerunt à facie dei Sinai. Id est, dei descendens in montem Sinai, quia nubes densissima operuit montem Sinai Exod. 19. c. ex qua nube stillabant pluuiæ, ex hoc concludit dicens.

Pluuiam

A *a Pluiam.* Hoc est, quod cœli distillauerunt manna, volūta-
ria, quæ satisfaceret voluntari illius gentis auidē comedendi.
1. Cor. 15. f. **b** *Segregabis deus, &c.* Quia non alijs gentibus dedit, quod
tunc Iudæis.

c *Infirmata, &c.* Ad tempus, dum Christo non credidit.

CASSIODOR.

Perfecit deus hære-
ditatem suam, dum
gentes in supplemē-
tum admisit. Subdit
vnde perfecit.

* qui est deus.
† voluntatim,
id est, tempe-
stiuam qualis
solet optari,
vel liberalita-
tem, id est, abū-
dantes eleua-
re facies, id est
effundes.
† 22. q. 6. c.
iam vero.

d *Animalia.* Id est,
gentes tuæ dum cre-
dunt habitant in hæ-
reditate, id est, in ec-
clesia. Quæ sunt ani-
malia exponit.

e *Parasti.* prædesti-
natos dicit, quia ab
origine mundi præ-
parati sunt.

B * *Euthymius.* Pau-
peri. Per pauperem
gentilem populum
intelligit, qui nullas
olim spirituales di-
uitias acceperat. Ne-
que enim legem habebat, aut prophetas, sed præ summa dei
benignitate aliæ eis paratæ fuerunt diuitiæ, illa nimirum plu-
uia voluntaria.

* *Basilus.* Hanc nominat voluntariam propter animi li-
bertatem.

Aug. Vel mons Sina à facie dei Israel, subaudi distillauit,
id est, sunt cœli, & montes, scilicet, apostoli. Nec tamen dicit
montes, sed mons, idem significans singulari numero, quod
plurali. Et dicuntur mons Sina, quia legem distillauerunt, vn-
de terræ motus, quia turbantur homines legem implere nō
valentes, & hæc pluuia est lex, quam soli Israeli dedit. Et in-
firmata est lex, vel hæreditas, lex, quia minatur, nec adiuuat
& ita infirmos facit. Populus, quia abundauit delictum data
lege, sed deus perfecit legem per spiritum datum, vel popu-
lum in quo superabundauit gratia.

C Cass. Hæc mystice, sed secundum figuram cum transiit
in deserto coram Israel in columna nubis, & ignis. Terra
mota est, i. homines visis illis miraculis. Cœli manna stilla-
uerunt, & manna fuit pluuia voluntaria, quæ soli Israel data
est, vt volūtatī illius satisfaceret. Israel autem infirmatus est
fastidio illius cibi, desiderans carnes Aegypti, sed ille percus-
sus est à Deo non perfectus, mittit ergo ad mysterium.

Augu. Quidam libri non habent mons, sed à fa. dei Sina
Israel, id est, qui legem dedit populo Israel, quia qui legem
dedit

dedit per Moysen qua terreret, dedit & benedictionē per D
apostolos qua liberet.

f *In dulce.* Cass. Dulcedo est qua bonum fit non timore pœ-
næ, sed delectatione iustitiæ.

g *Dominus da.* Virtutes multas euangelizantibus verbum.

* *Euthymius.*

Hoc ad apostolos p-
tinet, quibus cum pi-
scatores essent atque
idiotæ, subministra-
uit Deus sapientiæ
verbum, atque hoc
tanta cum virtute, vt
multa etiam atque
admirabilia operare-
tur miracula.

† vel confirma-
ti.

† tua suauita-
te egenti.

h *Euangelizantibus.*

* *Basilus.* Quos

supra animalia voca-
uit, hic appellat Euā-
gelistas. Et quoniam

piscatores erant, &
publicani, constituti

vero sunt philoso-
phorum ac sophista-
rum doctores.

i *Dilecti di.* Hier.

Apostolorum, vel dilecti.

Cass. Pater est rex angelorum quibus imperat, & ipse di-
lectus.

Aug. Rex virtu. Filij, id est, pater, vel more veteris scriptu-
ræ Christus rex virtutum Christi, id est, suarū, vt fecit Moy-
ses, sicut præcepit dominus Moysi.

k *Dilecti di.* Cass. Repetitio dilecti ad commendationem:
Sed non est hæc repetitio in omnibus libris, sed siue sit, siue
non, hic est sensus dilecti, non solum ad alia, sed etiam ad di-
uidenda spolia, quæ diuidendo speciosam fecit ecclesiam.

l *Si dor.* Augu. Dormire inter me. cle. est in auctoritate duo-
rum testamentorum requiescere, & pacifice acquiescere
pen. co. de. quorum prædicatione in cœlum fertur gloria
ecclesiæ.

* *Euthy.* Dormire in præsentī loco posuit pro mori, ser-
mo tamen prophete est ad Apostolos dicens, ita demum ad-
ducentur vobis hæc spolia, si moriemini inter medios cleros
hoc est inter medias gentes, quæ in clerum, hoc est in for-
tem, vobis datæ sunt.

m *Columbe.* Aug. Cass. Columba ecclesia, de qua in canticis
vna est colūba mea, hæc est deargentata, diuinis eloquijs eru-
dita, per argentū enim figuratur diuinū eloquium vnde ali-
bi: *Eloquia domini, argentum Pennæ columbe doctores ecclesiæ,* per
quos exaltatur ecclesia, & illa semper volat ad alta, quorum
prædicatione

Can. 6. c.

Psal. 117.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Pluiam volunta. Id est, multo magis ecclesiam tuam, quæ est hæ-
reditas tua empta tuo sanguine, irrigabis voluntarie pluuia gratia
tua.

2 Et infirmata est. Quia post ascensionem Christi ecclesia in Ieru-
salem collecta multas persecutiones sustinuit, vt habetur Act. 8. & 9.

3 Tu vero perfe. eam. Quia deus tantam virtutem contulit cre-
dentibus, quod ex illis persecutionibus magis creuit, & confirmata fuit
fides catholica.

4 Animalia tua ha. in ea. Id est, fideles tui, qui in pluribus locis
sacra scriptura dicuntur oues domini, & eodem modo accipit Ra. Sa.
quod animalia dei sunt filij Israel.

5 Parasti in dulce, &c. Id est, populo catholico, qui fuit pauper, &
abiectus in principio, parasti ad sufficientiam, secundum quod dicitur
Act. 4. g. Gratia magna erat in omnib. illis, neque enim quis
quam egens erat inter illos.

6 Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa.
Quod fuit tunc impletum, secundum quod dicitur Act. 4. g. Virtute ma-
gna reddebant apostoli testimonium resurrectionis domini nostri Iesu
Christi.

7 Rex vir. dilecti. Translatio Hiero. habet: Reges exercituum fæde-
rabuntur, quia per prædicationem apostolorum aliorumque discipulo-
rum Christi, non solum vulgares homines, sed multi reges principes, &
potentes fuerunt faderati cum Christo per susceptionem fidei, & hoc
est,

est, quod dicitur hic: Rex virtutum, id est, reges potentes, & accipitur
hic singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f. venit musca grauissima,
id est, multitudo muscarum.

8 Dilecti. Id est, facti sunt dilecti ipsius Christi, qui est dilectus pa-
tris, secundum quod dicitur Matt. 3. c. Hic est filius meus dilectus, &c.

9 Et speciei domus, &c. Quia principes, & potentes conuersi ad
fidem dederunt ecclesiæ pretiosa donaria, ex quibus ornata est ecclesia,
vt patet in pluribus historiis, & sanctorum legendis, & hoc est, quod
dicitur. Et speciei domus. hoc est ad speciem, & decorem domus dei
quæ est ecclesia pertinet.

10 Diuidere spolia. Hoc est, diuersis ecclesiis, & personis ecclesia
sticis diuidere prædicta donaria. Consequenter ostenditur qualiter tem-
poralibus talibus sit vtendum, cum dicitur.

11 Si dormia. Ad cuius intellectum sciendum, quod nō pœs cleros
Græce, idem est, quod fors Latine. Columba autem hic accipitur pro ec-
clesia, quæ frequenter columba nominatur in Canticis. Pennæ autem
huius columbe sunt virtutes eam ad celestia eleuantes, dicit ergo: Si
dormiatis. id est, quiescat.

12 Inter medios cleros. id est, inter status ecclesiæ, scilicet, militā-
tis, & triumphantis, quod fit quando sic vtuntur homines bonis præ-
sentis vitæ, vt non amittant bonā æternā, sed magis acquirant, quia si-
cut diuitiæ impediunt sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta vir-
tutis, vt dicit Amb. super Lu. Et sic.

13 Pennæ col. dearg. Sunt, quia præsens vita ducitur in conscien-
tiæ puritate.

Tom. 3.

F 4

Predicatione in celum fertur.

*Basil. Pennas columbæ Spiritus sancti gratiam dicit, quæ in specie columbæ supra Iordanis fluentia descendit.

*Euthymius. Columbam putamus Christum esse ob eius nimirum mansuetudinem ac patientiam: per huius autem columbæ alas Christi corpus intelligere possumus, veluti

† Inter scapulas eius in viriditate auri.

Cant. 1.2.

† Disperget, imponet omnipotens.

† Basil.

exteriorem, seu magis extremam partem.

*Beda Columba de qua hic dicitur, est Ecclesia de qua in canticis Canticorum habetur, una est amica mea, & columba mea. vocatur autem Ecclesia columba propter innocentiam, & propter frequentem gemitum.

a Et posteriora. Aug.

B ubi radices alarum, vel ubi portatur sarcina, charitas. Alæ

Matt. 11. d.

duo præcepta charitatis in quibus tota lex, & prophete. Sarcina levis, ipsa charitas, quæ in his impletur, quia quicquid difficile est in præcepto, leue est amanti, unde: *Onus meum leue per spiritum*, ex quo charitas. Ibi ergo viror auri, idest vigor sapientie. Vigor sapientie est charitas.

Posteriora. *Euthym. Per posteriora dorsi, quæ greci vni eo vocabulo *μττὰδρνα* dicunt, & nos possumus scapulas dicere, animam Christi intelligit, tanquam interiorem, ac magis secretam partem, splendidum inquit, atque elegans, & Christi corpus, & argenti instar refulget, omni enim caret peccati macula, verum ipsa etiam anima, non minori luce, ac fulgore splendet, cum purissimo possit auro comparari.

*Aug. Posteriora huius colubæ, i. vltima in specie auri splendent, quia postquam de mundo exiit super aurum lucet, in charitate, quæ nunquam excidit. hic argento, ibi auro comparat.

Inter medios cleros. Aug. Latine lingue esset inter cleros, sed quod dicimus inter nos, Grecus habet inter medium nrm. Hic ergo inter medios cleros, id est, inter medium clerorum quod dici solet in eis rebus, quæ inter se debent habere consensum. Cleros testamenta dicit, per quæ datur hereditas, q̄ Grece dicitur cleronomia. Latine cleros fors, & fortes ex promissione dei, partes hereditatis vocantur, vel cleros ipsas hereditates hic dicimus terrenam veteris testamenti, eternam noui. Inter quas dormit, qui illam iam non ardentem petit, & illam patienter expectat. Qui n. adhuc terrenæ inhiat, nunquam quiescit, sed cupiditatibus per multa agitur. Vel si dormiatis, idest, si moramini, vt vsque in finem in hoc perseueretis. inter medios cleros, hoc est in cõceptu terrenorum

spe

spe celestium.

Augustinus. Vtrum dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Si dormiatis inter medios cleros penæ columbæ deargentatæ, niue dealbabitur in Selmon, hoc est, si vos, qui diuidimini spolia speciei domus per

diuersa dona, dormiatis inter medios cleros, tunc vos, qui estis penne dealbabitur in Selmon.

Vel ita: Si vos penne dormiatis inter medios cleros, tunc niue dealbabitur, scilicet homines, qui

per gratiam remissionem peccatorum accipiunt. Vel si dormiatis vos, qui diuidimini speciei domus

eritis penne columbæ deargentatæ, hoc est, in alta eleuabimini, vel vobis erunt penne, ambiguum est.

Dum discernit celestis reges super eam, tunc niue dealba-

buntur in Selmon: mons Dei mons tunc pinguis. Mons tunc

coagulatus mons pinguis, vt quid tunc suspicamini

montes coagulatos? Mons in quo beneplacitum est

a Deo habitare in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

in eo, etenim dominus habitabit

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et posteriora dorsi eius. Idest superiores partes pennarum, quæ sunt super columba dorsum.

2 In pallore auri. Idest, terminantur in perfecta charitate, quæ habetur in statu patriæ. Consequenter ostenditur per quorum ministerium Deus talia agit, cum dicitur.

3 Dum discernit celestis. Idest pater celestis.

4 Reges. Idest rectores.

5 Super eam. Idest super ecclesiam, quod fuit factum quando deus decernit mittere apostolos ad diuersas partes orbis ad regendam, & ordinandam ecclesiam, ad cuius regimen, et ordinationem apostoli influerunt per diuersas partes orbis episcopos, & sacerdotes, vt patet ex eorum gestis, ideo subditur.

6 Niue dealbabitur in Selmon. Selmon vno modo est proprium nomen cuiusdam montis, vt habetur Iud. 9. Alio modo est nomen appellatum, & significat obscuritatem, & sic accipitur hic ab Hebræis, & sic est sensus huius literæ. Niue dealba. Idest super niue dealbabitur, & est modus loquendi Hebraicus. Vnde supra psal. 50. vbi habemus, Super niuem dealbabor. In Hebræo habetur, & niue al babor. idest, plus quam nix.

In Selmon, idest, illi qui fuerunt in obscuritate errorum, quia per ministros ecclesiæ in fideles conuersi ad fidem baptizabantur, & sic qui fuerant in obscuritate errorum super niuem dealbabantur, quia maior est dealbatio mentis, quam corporis, quanto spiritualia corporalibus præferuntur.

feruntur. Et quia sic augmentata fuit ecclesia, ideo subditur.

7 Mons dei mons pinguis. Et incipit hic versus sequens præcedentem in Hebræo, & in translatione Hieron. Et dicitur hic ecclesia mons pinguis propter abundantiam gratiæ diuinæ in primitiua ecclesia maxime.

8 Mons coagulatus. In Hebræo, & in translatione Hieron. habet Mons excelsus, & idem signat, quia coagulatio hic accipitur prout importat appositionem ad rem aliquam, per quam in altatur. Et dicitur ecclesia mons excelsus, vel coagulatus, quia secundum dictum saluatoris Matth. 13. d. assimilatur grano sinapis, quod cum sit minimus ascendet in arborem magnam per fidei dilatationem, propter quod de ea dicitur Esa. 2. Erit in nouissimis diebus mons domus dei in vertice montium, &c. 9 Vt quid suspicamini. Psalmista conuertit sermonem ad Gentiles idola colentes in delubris, & phanis dicens. Vt quid suspicamini, idest, falso creditis.

10 Montes coagulatos. Idest loca salutis extra ecclesiam esse, scilicet templa vestra, & idola.

11 Mons in quo beneplacitum, &c. Id est, ille solus est vere mons coagulatus, & pinguis, in quo beneplacitum est deo cohabitare, cuiusmodi est ecclesia militans. Vnde dicit saluator Matth. ult. d. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Et ecclesia triumphans, in qua æternaliter cum sanctis habitabit, ideo subditur.

12 Etenim dominus habitabit in finem. In translatione Hieronymi, habetur, in sempiternum.

Currus

A Idem. Alij autem montes sunt currus per quos vehitur Deus in vniuersum mundum. Currus, quia vniuersum copulati charitate, quos ad ministerium voluntatis suae moderatur Deus decem milibus innumeris populis multitudo sanctorum.

a In finem. August.

Quia personaliter vnitus est ei, in quo habitauit omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.

*** Euthymius. & Basil.** In finem hoc est, perpetuo. Quid ad hoc dicent Iudei?

Neque enim habitauit perpetuo dominus in Sion, sed ex-

to ac finito tantum tempore.

b Milia latantium. August. Cassiodorus.

Magnam multitudinem significat sanctorum, qui sunt milia latantium, quia spe gaudent. Dominus enim in illis Sina, id est, in mandato quod sanctum est. Quid enim prodest mandatum, nisi dominus ibi sit qui dat velle & operari? Aliter enim litera occidens, sed dominus per spiritum dat charitatem qua impletur, & ideo latantur.

*** Basil.** Non iam o Iudei, paucos sanctos habebit quos inscendat, & in quibus habitet. Sunt enim illorum multae miriades, qui inscensione hac Dei digni habentur, imo numerum superant.

c Sina in sancto. Cassiodorus. Est mons in quo data est lex. Dicitur mandatum in quo requiescit dominus, quia in sanctis mandatis eius praesentia solet conuerti.

In Sina. Hieronymus. Vel in Sinai sancto, id est, qui in Sina monte olim dedit legem, ipse idem est in sancto, id est in Christo, qui est sanctus sanctorum.

d Ascendisti. Augustinus. Qui propter nos erudiendos descendit.

e In altum. Super omnes caelos.

*** Euthymius.** In altum, hoc est in crucem vel in caelum.

Vsq.

a in finem. Currus Dei decem milibus multiplex milia la-

b In eo currus. b Cum latantur. c Quia iam. Qui erit & finis. c Est. In impleto modo. O Chrite.

c tantum: dominus in eis, in Sina in sancto. Ascendisti in

d Ad dexteram patris. Hieron. Loco & dignitate. b Hoc de Christo apostolus exponit. c Homines qui erant sub lege captiui, vel sub diabolo peccatum. f Suscipiendis, id est homines suscipiendo.

e altum + cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus

f Quia. b Erant. Vel accepisti homines. Quos isti sunt feliciter captiui, vnde pro-

g phera plenus letitia exultat hymnum. Benedictus. c Christum hominem. d Scilicet verbum.

h Et enim non credentes inhabitare dominum Deum.

i Laus de triumpho. Ascendit, & quo praecessit nos se qui faciat. b Alias August. De die in diem quod valet idem, id est iugiter. c Ad secundo.

k Benedictus dominus die quotidie: + prosperum iter

l Qui talia fecit. b Qui & non credentes vocat de pluribus periculis. c Saluationum. d In quibus.

m faciat nobis, Deus + salutarium nostrorum. + Deus

n Non cuiuscunque. b Quos tamen non mirum est mori, cum sit exitus domini. Tamen.

o noster Deus saluos facienti, & domini, domini

lum. Ascensus autem hic libertatem ostendit, dum ait, ascendisti, sponte tua nimirum. Tu etiam ipsum diabolum, qui tyrannide in nos exercebat, crucis iaculo confodisti, & gentium captiuitatem captiuasti, quam ille antea captiuauerit, eos sub in seruitem redigens: propterea ipse dominus alibi ait, cum

autem exaltatus fuero a terra omnia traham ad me,

f Cepisti captiuitatem. Prius apud inferos capros, haec sunt spolia. Similitudo triumphis, accepisti dona in hominibus a patre, id est homines. Vel dedisti, secundum quod Deus, dona hominibus, quod etiam fit in triumphis.

g Cepisti captiuitatem. Augustinus. Vnde captiui dicuntur, quia capti retribus Petri, & sub leue iugum missi, vnde in hoc currus sunt milia latantium, non plorantium.

h Quotidie. Augustus. Quia quotidie captiuat captiuos vsque in finem seculi. Et quia currum illum ducit in finem, addit, prosperum iter.

i Iter. Augustinus. Cursum vitae, quae verè prosper cum dux sit salutaris.

k Deus noster. Cassiodorus. Diapsalma. Exponit operationes quae ex supradictis eueniunt. Conquassatio inimicorum, conuersio nes peccantium, martyria ab utroque sexu.

l Saluos facienti. Augustus. Commendat gratiam, quia nullus saluus nisi per eum, sed ne dicas cur ergo morituri? patienter fer, & mortem non indigneris, quia & domini qui sine peccato fuit exitus non alius quam mortis tamen voluntate, ne homo timeret mortem.

Exitus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Currus Dei. Hic consequenter Psal. inuitat angelos ad deferendum Christo ascendenti consortium. Ad magnificentiam enim regis non solum facit multitudo ministrantium, sed etiam multitudo associantium, secundum quod dicitur Prover. 14. d. In multitudine populi d. g. i. as regis: in paucitate vero plebis ignominia principis. Et primo inuitat Psal. angelos ad Christi ascendenti consortium: secundo declarat ecclesiam profectum, ibi. Benedictus dominus. Circa primum Psal. ad suum propositum praemittit exemplum de multitudine angelorum assistentium in ditione legis secundum quod habetur Deuter. 33. a. ubi dicitur. Dominus de Sinai venit, & subditur. Et cum eo sancto rum milia. Id est angelorum, ut ibidem fuit expositum: & hoc est quod dicitur hic. Currus Dei. Dicuntur autem angeli Dei currus Dei, eo quod sibi subsunt, & propter hoc dicitur in eis sedere sicut in currus, vel in sede secundum quod aicitur. infra Psalm. 79. a. Qui sedes super cherubim.

2 Decem milibus multiplex. Id est, duplicatus. Vnde in Hebraeo legitur: Bis decem milia latantium: quia angeli sancti semper laudant Deum.

3 Dominus in eis, &c. Id est, associatus fuit per eos in legis datione super montem sanctum Sinai. Et ex hoc arguit quod maior multitudo debuit esse in ascensu Christi dicens.

4 Ascendisti in altum. Id est, in caelum empyreum.

5 Cepisti captiui. Id est, accepisti illos qui in limbo detinebantur captiui, eos tecum ad caelestia deducendo, quod fuit maius quam dare legem Moysaica: & ideo deusisti habere tecum maiorem angelorum multitudinem.

6 Accepisti dona, &c. Id est, accepisti dona spiritus sancti a Deo patre seu tota trinitate distribuenda hominibus, id est, apostolis aliisque discipulis in die pentecostes. Nec est per hoc intelligendum, quod Christus homo in sua ascensione accepit spiritum sanctum, cum ab instanti conceptionis fuerit plenus spiritu gratiae & veritatis. Iob.

1. b. Sed

1. b. Sed pro tanto dicitur Christus accepisse dona spiritus sancti in sua ascensione, quia ad declarationem suae perfectae glorificationis ad dexteram patris datus fuit spiritus sanctus in signo visibili apostolis, propter quod dicitur. Iob. 7. f. Nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Et quia spiritus sanctus non solum datus fuit in signo visibili apostolis qui Iudei erant, sed etiam Gentilibus, ut patet Act. 10. a. de Cornelio & amicis eius, & in pluribus aliis locis eiusdem libri de alijs Gentilibus, ideo subditur.

7 Et enim non credentes, &c. Quasi dicat etiam per dona spiritus sancti factum est quod Gentiles non credentes scilicet prius in vnum Deum habitent dominum Deum, & habitentur ab eo, quia per gratiam sancti spiritus Deus habitat in hominibus, & homines in Deo, secundum quod dicitur. 1. Ioan. 4. cap. Qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo: & ideo li credentes, potest teneri nominatim vel accusatim.

8 Benedictus. Hic consequenter Psalmista enarrat ecclesiam profectum quod facit dupliciter. Vno modo declarando eius promotionem. Alio modo aduersariorum fidei depressionem. Secundum facit ibi. Veruntamen Deus. Circa primum dicit. Benedictus dominus die quotidie id est, per singulos dies laudetur a fidelibus. Et causa subditur cum dicitur.

9 Prosperum iter faci. &c. Promouendo ecclesiam de bono in melius ad salutem electorum. Et quia secundum apostolum. 1. Timo. 2. b. Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. ideo subditur.

10 Deus noster. Deus sal. facienti. Quia ab eo est salus hominum, perditio autem ex malitia eorum, secundum quod dicitur Osee. 13. cap. Perditio tua ex te Israel, tantummodo ex me auxilium tuum.

11 Et domini domini exitus mortis. Id est a morte. Quia sicut proprium est Dei saluos facere, ita etiam a morte culpa & gebenna facere declinare. Et notandum, quod cum dicitur hic: Domini domini.

a Exitus mortis. Cas. Id est, resurrectio, ne queraris de morte, quia Chrs inde exiit, & inde exire dedit. Ne mala pertinacium credas impunita, subdit: veruntamen capita, superbia, vel autores Iudaice sectionis, vel seditionis, vel haresis.

* Euthymius. Ad potestatem inquit, Dei pertinet, vt a morte quis ad vitam educatur. Per mortem vero, & illam intelligere potes, quæ corporis operationes extinguunt ipsam nimirum naturalem mortem. Et illam, quæ virtutum operationes in anima mortificat, quam appellamus peccatum. Ab vtraque enim morte potest nos Deus liberare.

† educam, reducam, redire faciam sub. exercitum tuum contra te de profundis.

† ruheat. † ab ipso.

Exitus mortis.

* Beda. Quasi dicat, quid misera mortalis conditio indignaris? quid conquereris non habes indignari sed consolari: vt enim patienter sustineas, non solum tribulationes, sed et mortem habes conditionem, per hoc quia Dñi Dei, dico specialiter & absolute Dñi est exitus mortis: quia non tñ tribulationes pertulit, sed etiam per mortem mundum exiuit.

b Verticem capil. Cassiod. Versutias inanum questionum, quæ tales inimicitias calumniarum quærunt, ut capillos uideantur perscrutari.

c Perambulantium. * Euthymius. Confringet inquit, Deus capita inimicorum perambulantium verticem capilli, hoc est conculcantium verticem comæ, comæ dico quorūlibet delinquentium. Capillum enim hic dixit pro comâ. Cōculcare verò delinquentium comam dicuntur demones, eo q̃ peccatores quosque veluti sibi subiectos conculcant.

d Ex Basan. Aug. Id est, confusione, quia confundet de peccatis qui pro eis orat. Vel Basan dicitur siccitas & de siccitate, id est, inopia iustitiæ conuertit dominus: non eos qui plepos iustitiæ se putant, cum sint inanes. Vel conuertat, quia conuertit Deus his qui confunduntur de peccato, & qui sicci imbrem gratiæ desiderant: & secundum hoc conuertat in profundum maris, id est, ad eos qui erant desperatissimi.

e Pes tuus. Aug. Id est, vt qui prius erant inimici, fiant pes tuus, prædicando vsque ad sanguinem, scilicet, vsq; ad mortem:

tem: & canes, pro Deo latrantes qui edunt de micis, &c. **D** Pes tuus. August. Illi soli ad officium regiminis assumendi sunt, qui quod percipiunt, alius prædicant, & qui manibus bonorum operum exequuntur, quod ore prædicant vel docent. Vnde in Leuitico, Os turturis retorquetur ad ascellas.

f In sanguine. Basil.

Quoniam ostendit Deum veluti strenuum quendam victorem hostes expugnantem; sanguinis quoque riuos, & mortuos conculcatos, ac insepultos proiecctosque sermone depingit. hoc autem & per Esaiā clamat, Torcular inquit, calcuui solus, nec quisquam ex gentibus mecum erat, & conculcaui eos in furore meo, & ad terram sanguinem eorum

† conquassabit.

† itinera tua.

effundi, & cum eos vincerem aspersa sunt vestimenta mea.

g Canum. August. In magno sacramento eos ducere iussus est Gedeon, qui vt canes aquam lamberent, trecentos tantum & non plures in signo crucis propter thau, quæ trecentos significat.

* Euthymius. Canes Christi, Episcopi sunt qui insidiatores expellunt, & rationales greges custodiunt. Horum igitur canum intellectualis lingua intincta est, in sanguine nimirum, qui profluebat ex inimicis.

h Ab ipso. Augustinus. Quasi si quæras, vnde tantum bonum, ut canes eius sint cuius erant inimici? ait ab ipso, id est eius gratia, non à seipsis.

i Viderunt ingressus tuos Deus. Augustinus. Vel visi sunt gressus tui Deus, quibus venisti in mundum. Hæc gratia latebat in veteri testamento. Modo patet cum missus filius annuntiatur in gentibus.

* Euthymius. Per incessus hic actiones Christi in carne conuersationemque, ad vitam eius intelligit, quorum omnium spectatores Apostolos fuisse legimus, iuxta quod per alium prophetam dicitur, post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est.

* Basilus. Ingressus Dei, dispensationes illius dicit.

Qui F

NICOLAUS DE LYRA.

domini. Non est nugatio, quia in Hebræo sunt duo nomina. Primum est nomen domini tetragrammaton, quod signat Dei puram substantiam. Secundum est adonai, quod importat dominium: & per consequens respectum ad creaturam: & sic non est ibi nugatio, quia sunt nomina à diuersis proprietatibus imposita: propter quod Hier. translulit, domini Dei mortis egressus: quia vbiunque ponitur nomen domini tetragrammaton quod est ineffabile: Hieron. transfert hoc nomen domini idem pro adonai translulit Dei.

1 Veruntamen. Hic consequenter declaratur aduersariorum fidei defectio, & primo quantum ad Iudæos, secundo quantum ad Gentiles tyrannos, ibi: Increpa feras. Prima in duas, quia primo ponitur Iudæorum defectio, secundo Christianorum exultatio, ibi: Præuenerunt. Circa primum dicit: Veruntamen Deus confringet, &c. Quasi dicat, quamuis Deus velit omnes saluos fieri, tamen vult capita inimicorum suorum puniri secundum ordinem iustitiæ suæ, cuiusmodi fuerunt sacerdotes & principes Iudæorum: vt habetur in textu euangeliorum.

2 Verticem cap. &c. Id est, ciuitatem Ierusalem, quæ erat caput regni Iudææ. Et dicitur vertex capilli, id est, capillosus: quia propter muros & turres eam circundantes videbatur inexpugnabilis, sicut vertex capillosus dicitur fortis, & tamen fuit destructa & incensa à Romanis propter peccata Iudæorum eam inhabitantium. Modus autem destructionis eius subditur: cum dicitur.

3 Dixit dominus, &c. Ad cuius intellectum, sciendum quod Iudæa

dæa in qua metropolis erat Ierusalem, est sita ex vna parte super Iordanem fluium, iuxta quem est terra Basan, vt patet ex libro Numerorum, & ex alio latere super mare mediterraneum. Vespasianus autem missus à Nerone contra Iudæam, aggregauit sibi exercitum ex vtroque latere scilicet per terram Basan & per mare: & hoc est quod dicitur: Dicit dominus ex Basan, &c. Quia ex diuina dispositione facta est destructio Iudææ in vltionem mortis Christi, sicut prædixerat saluator Luc. 19. f. Ex Basan conuertam, conuertam in profundum maris, id est, conuertam exercitum contra Iudæam ex parte terra Basan, & ex parte maris.

4 Vt intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis, &c. Quia in destructione Ierusalem tanta fuit occisio Iudæorum, quod pedes ambulantium tangebantur in sanguine: & canes secundum suum appetitum poterant sanguinem occisorum lingere. A principio enim belli vsque ad finem, fuerunt decies centena milia Iudæorum occisi, vt dicit Iosephus libro de Iudaico bello. Causa autem, tantæ occisionis subditur cum dicitur.

5 Viderunt ingressus tuos Deus. Iudæi enim viderant processum Christi per terram eorum prædicando, miracula faciendo, & ideo erant magis puniendi tanquam excusationem sui sceleris non habentes, propter quod dicit saluator Ioan. 15. d. Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem viderunt & oderunt me & patrem meum, &c. Et ibidem præmittitur: Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo.

Ingressus

a Qui, Augustinus. Deus.

A b Est in sancto. Corpore, licet perfidi non videant secundum quod passus. In hoc etiam, patiendo vel credendo, praeuenerunt eos Principes, vel praeuenerunt te ad laudem.

c Principes. * Basilus, & Euthymius. Apostolos Principes

appellat, quemadmodum & alibi: Constitues inquit eos Principes super omnem terram. Hi igitur Principes,

omnes alios credentes in fide praeuenerunt per psallentes verò, ipsos prophetas intelligit, eo quod omnia cecinerint ac prae-

dixerint quæ ad Christum pertinebāt. Hs igitur prophetis Apostoli coniuncti fuerāt, hoc proximi ac vicini

extiterunt, quia & tempore, & predicatione illos consequuti sunt.

d In me. Ministri, præpositi nouarum ecclesiarum Deum laudantium carne domita & corio siccato ab humore peccati, & extenso à ruga duplicatis.

e In ecclesiis bene. Cassiod. Diapsalma. Precatur & affirmat, ut hæc inceptio dilatetur & confirmetur, pro qua & heretici destruuntur.

Augustinus. In ecclesiis. Hæ sunt iuuentulæ tympanistriae, ne quis carnaliter choros luxuriæ cogitet. Ecclesiæ quippe sunt adolescentulæ, noua gratia decoratæ.

In ecclesiis, non alibi, non in aliis conuentibus.

* Basilus. Hic de Ecclesiarum multitudine varicatur, in quibus ex fontibus Israeliticis, prophetis, videlicet libris, Deum laudare præcipit.

* Euthymius. Hic sermo, legalis cultus cessationem prædicat, & Ecclesiarum multitudinem, quæ in variis orbis partibus erigendæ erant. Nam olim vnicui tantum erat omnibus Iudeis templum.

f De fontibus Israel. Cal. Ut ad eorum imitationem prædicetis quæ decet, quia sunt principes fidei, spei, & charitatis, & per hoc Benjamin, id est, filius dextræ.

g Ibi Benjamin, &c. Princ. &c. Cassio. Per nomina tribuum, Christum

Christum & apostolos indicat. Ibi scilicet, in templo Ierusalem. Vel in ecclesia. Interpretatio etiam nominum ecclesie conuenit.

Cal. Foran ex his tribubus fuerunt apostoli, sed magis placet quod ex interpretatione accipitur. Iuda, confessio.

Zabulon, habitaculum

fortitudinis. Nephthali,

h, dilatio, quæ principibus ecclesie conueniunt. Prima confessio, pro qua quicquid accedit, fortiter tolerandus est. Inde finis angustis, latitudo sequitur præmio. Vel, confessio in fide fortitudo in spe, latitudo in charitate.

* Beda. Inuitat eos ad societatem ecclesiarum, commendans

confortes & duces, quos ibi habebant.

Quasi dicat: Ideo in

ecclesiis benedicere debetis quia ibi est Benjamin, id est, Paulus de tribu sœuissima Benjamin natus.

h Adolescent. * Euthymius. Seu magis ut poscit græca dictio, iunior dicitur, quia vltimus omnium Apostolorum ad fidem accessit.

i In mentis. Seu ut proprie est græca dictio, in ecstasi, p præptum eius ad tertium celum, de quo ipse ait, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit. Nā & in Beato Paulo ea impleta sunt quæ de Benjamin à la ob patriarcha in benedictionibus prædicta fuerāt. Benjamin lupus rapax mane comedit, vespere diuidit cibum. Ipse siquidē Paulus ab initio, lupi instar, ecclesiā vastabat furore atque cædibus penè cædendans, & tandem conuersus, non tamen his cædibus abstinent, sed spirituali cibum atque celestem panem ecclesie fidelibus, per vniuersum orbem ut fidelis ac prudens distributor, diuisit.

k Manda Deus virtuti tuæ. Cassiod. O Deus notifica filium, quasi quod enuntio futurum, perfice. Vel, virtuti tuæ, id est fortibus tuis iniunge, ut te annuntient. Vel o pater, mandatum opus virtuti tuæ, filio vel spiritui sancto.

Augustinus. Commendat enim Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, quod benè & confidenter orat.

Confirmat

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ingressus Dei, &c. In hoc Psalmista confitetur deitatem Christi & eius humanitatem, in qua descendit à David & aliis regibus.

2 Qui est in sancto. Id est, in cælo empyreo, sanctis angelis & spiritibus appropriato.

3 Præuenerunt. Hic consequenter ponitur Christianorum laudatio quæ processit non ex zelo vindictæ, sed diuine iustitiæ, cum dicitur: Præuenerunt. Circa quod sciendum, quod antequam venirent Romani ad destruentem Ierusalem & terram in circumitu, Christiani ibidem existentes moniti angeli transierunt in regnum Agrippæ, quod erat confederatum Romanis, prout habetur in Ecclesiastica historia. Et hoc est quod dicitur: Præuenerunt principes. Id est, apostoli & alij principales inter Christianos: quia sicut dictum est, praeuenerunt destructionem terræ inde recedendo, & ad regnum Agrippæ transcurrentes: ubi cum alijs fidelibus insistebant diuinis laudibus, ideo subditur.

4 Coniuncti psallentibus. Id est, virginum deuotarum: quia à principio ecclesie aliquæ virgines fuerunt Deo consecratæ, sicut patet de sancta Tecla, & pluribus alijs ut magis patebit infra. Et vocantur hic tympanistriae, non quia uterentur tympanis materialibus, sed quia cum apostolis insistebant diuinis laudibus. Et hoc modo beatus Aug. virginem Mariam nominat tympanistriam, in sermone de natiuitate ipsius, dicens: Audite igitur quemadmodum tympanistria nostra cantauerit ait enim: Magnificat anima mea dominum, &c.

5 In ecclesiis benedicite Deo do. &c. Hoc dicit quia apostoli & primi discipuli Christi fuerunt de populo Israel, ut patet ex decursu euangelij: & ab istis tanquam à fontibus originata est deuotio laudis in ecclesiis.

6 Ibi

6 Ibi Benjamin. Id est Paulus, qui fuit de tribu Benjamin, secundum quod dicit Rom. 11. a. Qui conuersus ad fidem iunxit se cum alijs fidelibus, ut habetur Act. 9.

7 Adolescentulus. Quia secundum veritatem adhuc erat adolescens quando fuit conuersus, unde dicitur Act. 7. d. Et testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus, & satis cito post fuit conuersus. Vel dicitur adolescentulus, quia inter alios apostolos fuit vltimo ad fidem vocatus.

8 In mentis excessu. Quia fuit raptus usque ad tertium celum, ut habetur 2. Cor. 12. a.

9 Principes Iuda duces eo. Dominus enim noster Iesus Christus fuit de tribu Iuda secundum carnem, ut habetur Rom. 1. & per consequens Iacobus, Ioannes, Simon, & Iuda, & Iacobus minor eius cognati germani fuerunt de eadem tribu, ut videtur: & isti fuerunt cum alijs apostolis duces Christianorum. In translatione Hieron. habetur: Principes Iuda in purpura sua: quia propter Christum sustinuerunt martyrium, suo sanguine purpurati. Et licet Ioannes non transferret per gladium, tamen paratus fuit sustinere martyrium, quando fuit missus in feruentis olei dolium. Propter quod dicit Aug. libro de bono coniugali: Non est impar meritum martyrij in Ioanne qui passus non est, & in Petro qui passus est.

10 Principes Zabulon & principes Nephthali. Ista duo tribus acceperunt sortes suas pro magna parte in Galilæa, ut habetur in Iosue, de qua fuerunt plures discipuli Christi unde vocabantur Galilæi Act. 1. & ideo de tribu Zabulon, & Nephthali fuerunt ibi aliqui.

11 Manda Deus virtuti tuæ. Verbum est Psalmista loquentis in persona primitiue ecclesie: et est sensus: Manda Deus virtuti tuæ. Id est.

C a Confirma hoc Deus quod operatus es. Incipiendo.

A Confirma. * Euthymius. Hec ad filium dicta sunt, ut Euangelij predicationem, quod in nos, vel propter nos operatus est, validiorem ac potentiorum reddat. Vel confirma quod operatus es a templo tuo, hoc est, quod perfecisti per assumptionem humanitatem, quae templum dicitur ac tabernaculum diuinitatis. Nam quod ait a templo tuo, exponi debet, per templum tuum.

*** Basilii.** Confirma gratiam quam dedisti nobis per templum tuum, quod ex nobis assumpsisti, quod constituisti super omnem principatum, & potestatem, & omne nomen quod nominatur, non modo in hoc seculo, sed & in futuro.

B a templo tuo in Ierusalem. Quae est libera, mater nostra, quae est templum a quo omne datum optimum: ab illo ergo templo.

c Reges terrae. Vel speciales tibi offerent munera, id est, sacrificia laudis. Sed quia huic laudi obstrepunt heretici.

d Increpa. *sc. arum.* August. Id est, eos, qui mouentur omni vento doctrinae.

*** Euthymius.** Increpa hoc est fac obmutescere, intellectuales leones, immites nimirum ac seque demones, qui veluti quidam leones in arundinibus latent, dum in leuitate, ac sterilitate instabilium atque inconstantiu in fide hominum, latebras ac nidos suos faciunt. Iuxta quod de diabolo scriptum legitur, apud beatum Iob, quod sub omni dormit arbore.

e Ut excludant eos qui probati sunt. August. Hoc est quod Apostolus ait. Qui probati sunt, manifesti fiant, vel a vaccis excludantur probati. Nam stabiles, fortes, & graues non habent seducere, unde. *In populo graui laudabo te.*

*** Basilii.** Predicabit hic Iudeorum insultus, initio predicationis contra pios factos. Hoc inquit, facient, volentes excludere, & data salute priuare, eos qui instar argenti igne examinati probatique sunt reperti.

C

* Euthy-

* Euthymius. Argento autem probatos dixit, pro probatos, tanquam argentum. Est enim Hebraice lingue proprium idioma.

f Dissipa. Increpa feras, & etiam dissipa dissentientes.

g Gentes quae bella volunt. Augustin. Hereticos & alios eis consentientes, quos gentes vocat propter genera diuersarum sectarum, ne ibi series successionum confunderet errorem.

* Beda. Gentes vocat illos eosdem, quos feras vocauit, id est, hereticos, non propter nationum diuersitatem, sed propter sectarum varietatem. Alij enim fuerunt Donatistae, alij Nicolaistae, alij Arriani, alij Sabelliani. Et

verè dissipabit Gentes tales, non per legatos reconciliationis, & eternae pacis, id est, per praedones sanctos hoc facies.

h Ex Aegypto, Aethiopia. August. Aegypti vel Aethiopie nomine fidem omnium gentium signat, a parte totum. Non ergo ex solis Iudeis, sed de gentibus praedones futuros prophetat.

Hieronymus. Aethiopia Gentilitas nigra peccatis, festinat manus dare Deo. Similitudo a victis, qui armis depositis eas dant victoribus, ne intendant.

Praueniet manus eius. August. Id est, vindictam eius, per confessionem, ne manentes in peccatis puniantur.

* Euthymius. Praueniet hoc est extendet. Nam qui manum extendit, prauenire quodammodo illud videtur, quod procul iacebat. Extendit autem Aethiopia Candacem illum, quem manum nunc propheta appellat, veluti potentem inter Aethiopes. Vis etenim ac robur hominis in manu potissimum dignoscitur. Potens autem erat ille Candaces, cum post reginam in imperio primus haberetur. Alij qui per Aegyptum vniuersum dicunt orbem significari, eo quod in intellectualis Pharaonis totius orbis dominaretur, & per Aethiopiam eiusdem orbis fines denotari. Sunt enim Aethiopes in orbe omnium hominum extremi, qui orientem incolunt & occidentem. Sequitur.

C Deo

NICOLAVS DE LYRA.

id est, potestati angelicae, quae tua mandata exequitur, scilicet, ut protegat nos & defendat. Quod tunc fuit factum, quia sicut dictum est: Ecclesia fidelium de monitu angeli transiit ad Agrippae regnum, tanquam ad locum securum. Item tunc Petrus fuit eductus de carcere per angelum Act. 12.

1 Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis. Nos docendo, & resurrectionem tuam manifestando, & spiritum sanctum nobis mittendo.

2 A templo tuo in Ierusalem. Quia in illo templo Christus frequenter docuit. In monte etiam Sion in quo erat templum super apostolos aliosque discipulos spiritum sanctum misit, secundum quod dicit Hierony. in epistola ad Paulinum de omnibus sacrae scripturae libris.

3 Tibi offerent reges munera. Per hoc enim quod Christus apostolos aliosque discipulos sic confirmavit, quod constanter fidem praedicauerunt per orbem, multi reges conuersi dederunt multa & magna munera ad adificationem ecclesiarum & sustentationem pauperum Christianorum amore Christi, sicut patet ex gestis apostolorum & aliorum Christi discipulorum.

4 Increpa feras. Hic consequenter inuehitur Psalmista contra Gentiles tyrannos: inter quos maiores fuerunt imperatores Romani & eorum praefecti: qui conati sunt fidem catholicam destruere, ut patet de Nerone, Domitiano, Decio, Diocletiano & Valeriano, & multis alijs, & quantum ad hoc dicit: Increpa feras. & vocat principes Romanos feras, quia dabant feris martyres deuorandos, prout patet in multis martyrum gestis.

5 Arundinis. Arundo enim vento mouetur: & ita principes Romanorum

manorum vento vana gloria mouebantur: vel quia ad quemlibet errorem idololatriae de facili conuertebantur, secundum quod dicit Leo Papa in sermone sanctorum Petri, & Pauli de Roma: quod magnam credebat se fecisse religionem, cum nullius gentis respuisset falsitatem. Et bene dicit. Increpa feras, &c. quia Psalmista prauidit Constantinum imperatorem post multam stragem Christianorum a Deo lepra percipiendum, & a principibus apostolorum Petro & Paulo increpandum, & sic ad fidem conuertendum, ut habetur in gestis beati Syluestri.

6 Congregatio taurorum, &c. Id est, principes Romani qui vocati sunt feras propter crudelitatem. Congregatio taurorum in vaccis populorum. Comparatur enim tauris domesticis: quod notatur per hoc quod dicitur: In vaccis populorum, quia tauri indomiti non sunt sic congregati cum vaccis hominum. Et ratio huius comparationis, quia non solum conabantur subvertere Christianos per tormenta tanquam feras, sed etiam per blandimenta tanquam tauri domestici, promittendo eis honores, diuitias, & similia: dum tamen vellent recedere a fide Christiana, ut patet in multis martyrum gestis, ideo subditur.

7 Ut excludant. Scilicet, a veritate fidei.

8 Eos qui probati sunt argento. Id est, magis probati in fide quam argentum in fornace.

9 Dissipa gentes quae bella volunt. Iste gentes sunt Romani, qui per bella totum orbem sibi subiungunt.

10 Venient legati ex Aegypto. Hoc consequenter potest exponi de Philone, qui cum sociis suis de Alexandria Aegypti fuit missus legatus ad imperatorem Claudium: & tunc contraxit familiaritatem cum Petro apostolo Romae existenti, & reuertens Alexandriam, ecclesiam sancti Marci congregatam honorauit, & in libris suis magnifice commendauit, prout scribitur in libro illustrum virorum.

Aethiopia

G a Deo regna. Vt Deo sit in principio sequētis versus. Vel ma-
gis in fine præcedentis versus est, Deo. Commendaturq; fi-
des (quasi non præcedentibus operibus iustificetur homo)
quæ per dilectionem incipit operari. Credet ergo Aethio-
pia Deo, & sic præueniet opera eius, id est, Aethiopiæ, quod

in Græco non est am-
biguum, id est, creden-
do in Deum, præue-
niet opera sua. Vel e-
ius, Aegypti Deo, id
est, in Deum.

† currit mani-
bus suis, ad
Deum. Chald.
interpr. filii,
Aethiopiæ cur-
rent ad expec-
tandum ma-
nus suas for-
tione coram
Deo.
† celorum an-
tiquorum siue
qui fuerit ab
interio & sic
Chald. inter-
preta.

b Regna terræ canta-
te Deo. Aug. Decursis
omnibus quæ iam im-
pleta cernimus, hor-
tatur ad laudem Chri-
sti, & futurum eius
aduentum prænuntiat.

c Psallite. Cas. Dia-
psalma. Psallite: ve-
niet qui ascendit, vbi

B sanctos columbaabit.

d Ascendit. Cas. Se-
cundum quod homo. Nam secundum quod Deus, patri æ-
qualis, super cælum cæli, excelsiores creaturas, ut nihil su-
pra se haberet.

Hieronym. Casiod. Oriens, verbum à patre genitum.

Et ascendit ab oriente virtute verbi.

e Ad orientem. Locum expressit vbi surrexit, & vnde ascendit.

August. Ad orientem, nostræ illuminationis. Vel quia Ie-
rusalem est in oriente.

* Basil. Christus non solum in visibile hoc cælum ascen-
dit, sed & superius, confeditq; in dextra maiestatis in excel-
sis radios suos omnibus, tanquam Orientis solis demittens.

* Euthymius. Qui ascendit &c. hoc est palam ac mani-
feste,

feste, omnibus videntibus Apostolis, qui in terra erant, & vi-
dentibus etiam omnibus incorporeis angelorum ordinibus
e cælo eternim descendens in terram, descendit in occiden-
tem, hoc clam & latenter ab omnibus, velataque & oblecta
ineffabili quodammodo illius diuinitate. Ascendens verò e-

terra in cælum, pa-
lam ascendit.

f Vocis sue. August.

Quæ fuit humilis in
passione: dabit vocem
virtutis in commu-
ni resurrectione.

* Sela psal. 3.
psallite.

g Vocem virtutis.

Casiod. Efficaciam
resuscitandi omnes
mortuos.

† fortitudinis,
id est, facit vo-
cem suam hor-
ridissimam sonare.
† fortitudo.

h Magnificencia eius

& virtus. Aug. Quo-

niam iam tunc non

erit commissio ma-

lorum: inde euident

erit magnificencia

eius super verum Is-

† Tremendus
in sanctuariis
suis, vel de san-
ctuariis suis.
† fortitudinē.
† robur.

rael.

i In nubibus. August. Quia non solus veniet ad iudicium,
sed cum senioribus populi, qui sunt nubes: quas ne aliter ac-
ciperes, addit: Mirabilis in sanctis.

* Euthymius. Per nubes, sic ipsos Apostolos intelligit,
veluti supra existentes, atq; eminentes à terrenis negotiis,
ac veluti spiritali aqua plenos, quam ex sancti spiritus pro-
fundis hausserunt, ut animarum arua ac campos, hoc est, ut
ipsos credentes irrigarent.

K Ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ benedictus Deus.
Casiodorus. Magna promittit, ne quis pro humana infirmi-
tate desperet se ad tanta præmia peruenire.

GLOSSA F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Aethiopia præueniet man. Aethiopia enim est iuxta Aegy-
ptum, & citius & vniuersalius fuit conuersa ad Christum quam Aegy-
ptus, videlicet per beatum Matthæum apostolum, qui veniens ad illam
prouinciam baptizauit regem & eius filium quem à morte suscitauit,
& filiam eius Ephigeniam virginem Christo consecrauit, & eam
ducentis virginibus præfecit, & populum regni pro maiori parte bap-
tizauit, ut habetur in prædicto libro illustrium virorum, & hoc est quod
dicitur. Aethiopia præueniet, scilicet Aegyptum.

2 Manus eius Deo. Id est dare Deo manus per consederationem
ad Christum. Consederatio enim in pluribus locis sacra scriptura dicitur
dexterarum datio, quia homines fœdus ineuntes in multis partibus
dant inuicem dexterarum manus.

3 Regna terræ. Hic vltimo Psalmista inuitat homines ad psallen-
dum Deo ascendenti, dicens. Regna terræ. Id est, habitantes in omni-
bus regnis terræ.

4 Cantate Deo. Ipsum deuotè laudando.

5 Psallite Deo qui ascendit super cælum cæli. Id est, ad ex-
tremam partem cæli empyrei, quod est excelsus inter cælos.

6 Ad orientem. Hoc dicitur, quia Christus ascendens in cælum,
ascendit de monte Oliueti, ut habetur Act. 1. qui mons est in orientali
parte iuxta Ierusalem, in qua completum fuit mysterium redemptionis
humanae.

7 Ecce dabit voci suæ vocem virtutis. Hoc cōmuniter exponi-
tur de voce qua Christus suscitabit m. rtuos à sepulchris in finali iudi-
cio, sed ut continetur litera præcedentibus, potest exponi de voce præ-
dicationis apostolorum aliorumque discipulorum Christi: quibus Chri-
stus ascendens præcepit predicare per orbem euangelium, secundum
quod habetur Marci vlti. c. Eantes in mundum vniuersum, predicate
euangelium omni creaturæ. Et huic voci quæ dicitur vox Christi, eo quod
fuit de eius mandato, dedit vocem virtutis confirmando prædicationē
eorum

eorum miraculis: vnde ibidem subditur. Illi autem profecti predicau-
erunt vbiq; domino cooperante, & sermonem confirmante se quenti-
bus signis.

8 Date gloriam Deo super Israel. Id est, propter bona quæ fecit
Israel, per quem notatur populus Christianus, cui facta sunt beneficia
prædicta. Vnde dicit Apostolus ad Ro. 2. b. Nō enim qui in manife-
sto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumci-
sio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circumcisio cordis in
spiritu, non litera.

9 Magnificencia eius & virtus eius in nubibus. Quod exponi-
tur ab aliquibus de nubibus materialibus, ex quibus procedunt pluuia,
coruscationes, & tonitrua, per quæ apparet hominibus potestas Dei, et
eius magnificencia. Sed ut continetur litera, videtur melius exponi de
apostolis aliisque discipulis ad prædicandum missis, de quibus dicitur
Esa. 9. b. Qui sunt hi qui vt nubes volant. Ex istis enim nubibus proces-
serunt pluuia sacra doctrina secundum illud Deut. 32. a. Concresecat
vt pluuia doctrina mea, & tonitrua, annuntians terrorē diuino-
rum iudiciorum, & coruscationes miraculorū, propter quod subditur.

10 Mirabilis Deus, &c. Quia per eos fecit mirabilia, cæcos illu-
minando, leprosos mundando, mortuos suscitando & consimilia.

11 Deus Israel. Id est, populi Christiani, sicut supra expositum est.

12 Ipse dabit virtutem & fortitudinem, &c. Operandi præ-
dicta.

13 Et fortitudinem. Ad tolerandum constanter illata sibi tor-
menta sicut patet in martyribus.

14 Plebi suæ. Id est, populo Christiano. Et propter beneficia prædi-
cta fidelibus collata ponitur in fine pro gratiarum actione.

15 Benedictus Deus. In donis suis in secula seculorum Amen.
Non miretur aliquis, si toties in expositione huius psal. vsus sum sensu
metaphorico, quia aliter non potest fieri. Vnde Ra. Sa. exponens Iudai-
ce tantum, vel plus videtur, prophetę enim communiter parabolice lo-
quuntur.

NICO-

ADDITIO I.

In psal. 67. Exurgat Deus. Vbi dicitur in postil. Qui ascendit su-
per occasum. In Hebræo habetur. araboth.

Araboth. In Heb. propriè signat occasum: vnde quia primum
cælum

cælum mobile, prout cōiter tenetur, mouet cælos inferiores
motu diurno ab oriente in occidentem, idcirco illud cælum
vocat apud eos araboth, id est, tendēs ad occasum, quia secū-
dū Philosophū 3. Phy. motus denotantur à termino ad quē.

E quia

A Et quia prout cōmuniter tenetur, in corporibus cōlestibus est alius motus tendens ab occidente in orientem, & est motus proprius solis & planetarum, & etiam stellarum fixarū, qui motus debet denominari oriētalīs scilicet à termino ad quem &c. De illo potest intelligi illud quod ponitur in fine psal. *Qui ascendit super cōelos cōlorum ad orientem*. Ita ut per ista duo intelligatur ad literam, quōd Christus ascēdit super omnes cōelos corporales, non excludendo quin ascendit altius. Non enim dixit. *Qui ascendit in occasum vel in orientem*, sed *super occasum & super cōelos cōlorum ad orientem*. Cum autem dicit: *Ascendisti in altum*, &c. intelligendum est de summa altitudine, quā attingit ad sessionem à dextris patris, quē est summa altitudo, ad quam natura humana attingere possit. Quod declaratur cum subdit: *Accipisti dona in hominibus*. Inde enim Christus habuit accipere dona spiritus sancti hominibus distribuenda.

A D D I T I O II.

In eo. psal. Vbi dicitur in postilla. Et accipitur hic singulare pro plurali.

B Translatio Hier. in hoc loco est propriē sicut in Heb. ideo non oportet ut accipiat singularē pro plurali, nec in Heb. in hoc loco habentur verba quā sonent nominaliter, vel participialiter, dilecti dilecti, sed potius verbaliter scilicet fēderabuntur fēderabuntur, seu amicabuntur amicabuntur, & est sensus, quōd multi reges vel principes catervatim vel successivē cōfēderarentur & amicarentur cum fidelibus Christi fidem suscipientes. Consequenter vbi dicitur. *Et speciei domus dividere spolia*. In Hebræo habetur. *Et speciei domus dividet spolia*. Et speciei domus vulgariter inter Hebræos dicitur

G L O S S A O R D I N A R I A.

a *In finem*. Aug. Commutatus est ex forma Dei in deterius Adam, in quo omnes moriuntur. Commutantur de malo fideles in bonum, & de bono in melius, in melius per gratiam in passione Christi, qui transiit de mundo ad patrem, in quo & nos transire fecit de morte ad vitam, de terra ad celū, unde descendit ad eos qui ceciderāt, ut eos sublevarēt, quod est pascha Hebræicē, id est, transitus. Græcē verō pascha passio resonat. Pascha enim dicitur à *πασχα*, id est, pati secundum Græcos.

Cal. Quartus psal. qui latius de passione, & resurrectione.

Cal. Agitur de causa commutationis, id est, passione Christi. Hic loquitur Christus caput & corpus.

C * Basil. Quandam rerū mutationem portendit hic psalmus. In Iudæos enim qui in babylonē transigrarunt, dictus est,

N I C O L A V S D E L Y R A.

P S A L. LXVIII.

S Aluum me fac Deus. Huic psal. pramittitur talis titulus in Hebræo. Ad victoriam super rosas David. In translatione vero Hier. sic habetur. Victori pro lilijs David, & est eadem sententia utrobique. Per hoc autem quod dicitur. Ad victoriam vel victori, significatur conatus Leuitarum in cantando, sicut frequenter dictum est. Per rosas autem secundum Hebræos intelliguntur filij Israel, qui fuerunt populus à Deo electus, & secundum eos idem intelliguntur per lilia, quia ubicunque in veterē testam. Hier. transfert liliū vel lilia in plurali, Hebræi dicunt rosam vel rosas, ut dictum est psal. 44. Filij autem Israel fuerunt in afflictione positi in captivitate Babylonica et in captivitate per Romanos in qua sunt adhuc, quas prævicit David, & ideo fecit hunc psal. ad literam, ut dicunt, orans pro liberatione eorum, quam liberationem aliqui Hebræi referunt ad captivitatem Babylonicā, aliqui ad istam in qua sunt. Aliqui expositores etiam catholici referunt, hoc ad liberationem ipsius David & virorum eius de persecutione Saulis. Et hęc expositionū variatio videtur quedam à veritate deviatio: propter quod Aug. & Cas. dicunt, quōd hic psal. ad literam loquitur de Christo, cuius mysteria plenius ceteris prophetis David prævicit, & expressius scripsit, sicut plenius fuit dictum in principio huius libri. Et ideo prævicens passionem Christi in se & in membris futuram, fecit hunc psal. quod potest declarari per scripturam novi testamenti. Saluator enim Io. 15. c. de seipso dicit. Ut impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis. Et sic quod dicitur in hoc psal:

M O R A L I T E R.

1 Saluum me fac. Psal. iste secundum sensum literalem est de Christi passione, sicut ostendi multipliciter in expositione litera-

vxor, unde idem est ac si dicat, quōd species domus, id est, ecclesia quæ est sponsa Christi, dividet spolia principum & potentium eo modo quo dicitur in postilla.

A D D I T I O III.

In eo. psal. Vbi dicitur in postilla. Nique dealbabitur in Selmon.

Hoc nomen Selmon appellatiue sumptum in Hebræico significat umbram, quæ non semper accipitur pro obscuritate vel errore, sed sæpe significat gratia defensorium, ut ibi: Scapulis suis obumbrabit tibi, & Lucæ 1. d. Virtus altissimi obumbrabit tibi. unde secundum glo. quia umbra fit corpore & lumine, lumen est verbum, caro Christi est corpus, accessit lumen corpori, id est, verbum carni, & sic consideratur quædam umbra ineffabilis qua ecclesia protegitur, & sic ecclesia dicitur Selmon id est, mons umbraculosus, in quo dealbantur homines per remissionem peccatorum. De quo Selmon statim subdit. Mons Dei mons pinguis, de quo Esa. 2. a. & Michæ 4. d. In novissimis diebus erit mons domus domini super verticem montium, prout in postilla.

A D D I T I O. IIII.

In eo. psal. 67. Vbi dicitur in postilla. Viderunt ingressus tuos Deus.

Hebræica veritas habet. Viderunt gressus tuos Deus gressus Dei mei. Quod melius videtur adaptari proposito quam translatio nostra, quæ dicit utrobique ingressus. Nam lucet ei propriē loquendo non viderunt ingressum Christi in terra seu in mundo, licet viderint eius ingressum seu processum per suos effectus.

est, ac veluti in persona illorum orantium ac liberati onē peccentium figuratur: vaticinatur aut simul & de liberatione à servitute, ac reditu, de qua ædificatione Hierusalē, & in summa, de restituenda priore Iudaicæ terræ felicitate. Hab. et verō & prophetiam passionum Dominicarum, & omnium viti

excidij, quod illarū gratia Iudeorum nationem erat compendensurum.

P S A L. LXVII.

S Aluum me fac. Lucæ 13. d. Cassiodorus. Eia. 53. d. secundum LXX. Primum precatur sal-

uus fieri, quia multa patitur quantum ad se gratis, sed quod alius rapuit, ipse soluit.

Cassiodorus. Hęc est vox grani sinapis contempti, dum in horto obruitur, quod crescit in magnum olus: hoc fuscū & aspernabile prorsus. Sic & Christus, de quo vidimus eum non habentem speciem neque decorem, sed tamen occupavit faciem terræ factus mons magnus.

* Beda.

psal. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis, dicit impletum ad literam in seipso. Similiter Paulus apostolus Ro. 11. b. allegat quod habetur in hoc psal. Fiat mensa eorum coram ipsis, &c. dictum ad literam de Iudæis excacatis, eo quod persecuti sunt Christum. Item Rem. 15. a. quod habetur infra. Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, dicit dictum esse ad literam in persona Christi. Item Io. 2. c. scribitur, quod cum Christus facto flagello de fanticulis, eiecisset euentes & vendentes de templo, recordati sunt discipuli eius quia scriptum est. Zelus domus tuæ cōmedit me. Et per hoc insinuat evangelista, quia hęc scriptura quæ habetur in hoc psal. tunc ad literam fuit impleta de Christo. Propter quod dicit Aug. de hoc psal. quia Christus hic loquitur, omnino dubitare non permittitur. Hic enim verba illa expressa sunt, quæ in eius passione completa sunt, Apostoli etiam loquentes de Christo testimonia ex isto psal. dederunt. Quis autem devict à sententijs eorum? aut quis agnus non sequatur arctes? Igitur secundum hunc sensum psal. iste dividitur in tres partes, quia primò David loquens in persona Christi & corporis eius mystici petit à patris liberationem. Secundò prædicit Iudæorum punitionem, ibi: Fiat mensa eorum. Tertiò conuertit se ad Dei laudationem, ibi: Laudabo. Prima in duas, quia primò ponitur pœnarum explicatio, secundò petitur liberatio, ibi: Ego verò orationem. Prima adhuc in duas, quia primò ponuntur pœnæ illatæ, factis secundò, verbis, ibi: Quoniam propter te. Prima adhuc in duas, quia primò plangitur pœnarum illatio, secundò inferentium multiplicatio, ibi: Multiplicati sunt circa primum dicitur. Saluum me fac Deus. Scilicet à pœnis illatis.

2 Quoniam in aqua usque ad animam meam. Per aquas intelli-

literali. Moraliter autem potest exponi de persecutione corporis sui mystici quod est ecclesia, ut dicatur in eius persona. Saluum me fac. &c. Id est, tribulationes magnæ.

Usque

† vido psal. m. 4. † vido psal. m. 59.

† Christum. † Psalmus dirigens. b † De mundo ad celum. † Attribuitur. c † Christo.

† In finem † pro ijs qui commutabuntur, ipsi David.

P S A L M V S LXVIII.

Aluum me fac Deus, quoniam intrauerunt:

Lucæ 13. d. Eia. 53. d. secundum LXX.

F

Diviso.

Diviso.

* Beda Hortatur nos caput in hoc psalmo, ut per e us passionem & mercedem attendamus nostram quoque passionem, & mercedem & sic compatiamur, & glorificemur. Si enim patimur & conglorificabimur.

a *Aque usque ad animam meam.* Aug. id est, turbæ quæ præ-

ualuerunt occidere

Christum: Hoc dicendo in se transformat membra, quibus amarus est transitus mortis, per quæ Christo coheremus & habet fel, & acetum

† stabile status, id est, fundus.

Matth. 27. d. † sic catum est guttur meum.

quod in passione domino datum est, ut clament ne cedant iniquitati timore mortis, ultra quam non eis faciant.

* Euthymius. Per aquas, tentationum ac calamitatum affluentiam intelligit, quæ ab inuisibilibus, ut diximus, seu à visibilibus inimicis proueniant, quarum calamitatum profunditas, aquarum instar, facillimè omnes suffocat, qui in eam inciderint. Huiusmodi aquæ, inquit, totum me obtexerunt, & ad ipsam usque animam peruenerunt, quo sermone doloris sui vehementiam demonstrat.

* Beda. Aquæ dicuntur hic turbæ Iudaici populi, quantum ad ipsum caput: quantum uero ad membra, dicuntur aquæ etiam quicunque persecutores Ecclesiæ. Quod autem dicit: *Intrauerunt aqua*, ad similitudinem dictum est. Sicut enim aqua paulatim intrat, donec nauim submergat, & inuoluat, sic ipsi Iudæi paulatim inuoluentes se latenti odio. Deinde consiliū iniendo cum discipulo, tandem etiam manifestè oppugnano, & super eum clamando. *Crucifige, &c.* intrauerunt, id est, præualuerunt usque ad animam non imitandam, sed demergendam & destituendam eorum reputationem. Sic & de membris suo modo dices.

b *In limo.* Homo factus est de limo terre, sed non de profundo: sed per originalia & quotidiana peccata facti sunt homines limus profundi, hi tales uero non substantia, quia iā non à Deo facti sunt, sed accessit. Vel, non est mihi substantia, id est, uirtus carnis euadendi passionem.

* Euthymius. Quædam exemplaria habent, infixus sum in materia Græcè enim dictiones. *id est* & *id est* (quarum prior limum, altera materiam significat) modica & literarū & uocū differētia distinguunt. Quocirca scriptorum uitio facile introducta est lectionis uarietas. Verū utcunque legas, fecerit illam propheta metaphoricè significare uoluit, quæ sub profundo aquæ esse solet. Qui igitur in hmoi fecerit infixi sunt, subsistentiam, hoc est, stabilitatem nullam inueniunt, ipsa nimirum fecerit, ob cénosam ac fluxam illam materiam semper magis

magis infra se confidente.

* Basil. Symmachus sic, immersus sum gurgitibus, unde non est exitus, nec est quo consistam. Metaphora est ab illis sumpta, qui in profundum maris incidentes plerumque ad ima deferuntur, & vix solidi quicquam assequuntur.

c *Substantia.* Augus.

Dicuntur diuitiæ & est. Non est mihi sub-

Iniquitas nō est substantia Ioan. 1.

stantia, id est, ad paupertatem ueni: inde post pauper, & dolēs ego sum. Vel substantia dicitur illud

† profunda aqua: um & illud men.

quod est quæque res.

4 Fecit ergo Deus hominem substantiam,

5 scilicet, naturaliter bonum, sed quia nō

† Defeci, Frigatus sum.

in eo remansit, sed

est in iniquitatem lapsus, quæ non est substantia. Sed peruersitas hominis non est substantia in qua infixus est filius Dei. Et sic in eis non est substantia, id est, non inueni in eis quod feci.

d *Veni.* August. Quia sponte. In altitudinem, profundum infani populi.

e *Laborauit.* August. Diu clamauit. Vt uobis scribē & Pharisei, ut raucus quantum ad illos, quia non est ab eis intellectus.

f *Clamans, &c.* Cassiodor. Laborat cuius uotum impletur.

* Beda. Ipsi demerserunt me, ego uero monui eos de ipsorum salute, & sic laborauit clamans ad eos, quomodo clamauit ille de quo dictum est quod non respondit eis uerbū, & de quo Iaias. Sicut ouis ad occisionem ductus est, & dum ita tractaretur, non aperuit os suum. Sed licet in passione non clamaret, prius tamen clamauit multum dicens, uē mūdo, &c. & uē uobis scribē & Pharisei, qui habetis clauēs sapientię, nec uos intratis, nec alios intrare permittitis. Ideo dicit. *Laborauit clam.* Sed tamen quasi dicat, nihil profeci, quia fauces meæ, id est, uoces meæ raucæ factæ sunt, quantum ad effectum, quia sicut uox alicuius rauci confusa est, & non auditur, ita uerba mea ab eis non intelligebantur nec audiebantur.

g *Oculi mei.* Cassiodorus. Ut oculi duorum in uia non agnoscentium, quibus factum est extra quod erat intra, id est, cecitas quæ in corde facta est & in oculis. Dixerunt enim. Sperabamus quod redempturus esset Israel.

August. Sed spem eis reddidit quando cicatrices palpan- das obtulit, quibus tactis Thomas ad spem rediit clamans. *Dominus meus & Deus meus.* Terigit ergo formam serui, & cognouit formam Dei. Ideo in lege dictum est. *Non coques hædum in lacte matris,* id est, apostolis adhuc teneris & infirmis, non immittes passionem & mortem, quia perdituri fuissent.

Luc. 24. c.

Ioan. 10. g.

Exod. 23. c.

† Dum

F

NICOLAUS DE LYRA.

intelliguntur persecutiones seu persequentes, secundum quod dicitur Esa. 8. b. Adducet dominus super eos aquas fortes, & multas, regem Assyriorum. Et ideo hæc littera potest intelligi de capite Christo: quia persecutiones Iudæorum intrauerunt usque ad animam eius, id est, usque ad separationem animæ à corpore, & de corpore eius mystico, quia Stephanum, & Iacobum, & plures alios occiderunt.

1 Infixus sum in limo profundi. Hoc etiam intelligi potest de Christo capite ratione suæ sepultura, quia fuit positus intra terram. Similiter de fidelibus suis, quorum multi fuerunt in carceribus reclusi, ut habetur in Actibus apostolorum 8. capitulo, & alijs pluribus locis.

2 Et non est substantia. Id est, diuitiæ, quia Christus etiam proprijs vestibus spoliatus fuit positus in cruce. Vel aliter: Non est substantia, id est, uirtus subsistendi in corpore mortuo & sepulto: & loquitur

quitur de uirtute naturali, non de diuina, quæ non fuit à corpore separata.

3 Veni in altitudinem maris. Id est, in profundum persecutionis, quæ nomine aquarum designatur, ut supra dictum est: Quælibet autem congregatio aquarum mare vocatur in Hebræo.

4 Et tempestas demersit me. Id est, acerbitas passionis ex qua obiit in cruce.

5 Laborauit clamans. Scilicet, in cruce, quando uoce magna clamans emisit spiritum, Matth. 27. f.

6 Raucæ factæ sunt fauces meæ. Raucedo enim causatur ex sic- Raucedini- citate humorum in faucibus & arterijs. Christus autem in passione multos humores emisit de corpore, utpote in sanguineo sudore, de quo habetur Luc. 22. In flagellatione, in coronæ spineæ impositione, & in manuum & pedum transfixione.

7 Defecerunt oculi mei. Quia oculi eius corporales in morte fuerunt extincti.

Dum

MORALITER.

† *Usque ad animam meam.* Id est, summum pontificem, qui dicitur anima corporis mystici, quia mouet ipsum sicut anima corpus suum. Tempore nanque persecutionis seuissimæ legitur beatus Marcellus papa idolis thurificasse: & Liberius papa Arrianæ perfidiæ consentisse.

1 *Infixus sum in limo.* In profundo enim aquæ solet esse limus tenax, per quem significatur longa duratio persecutionis

nis quæ fuit sub imperatoribus multis.

2 *Et non est substantia.* Quia nullus audebat sustentare Christianos contra imperatorum mandata.

3 *Veni in altitudinem maris.* Id est, grauissimæ persecutionis.

4 *Et tempestas demersit me.* Multi enim martyres fuerunt in aquis submersi.

5 *Laborauit cla.* In longa oratione.

6 *Raucæ factæ sunt fauces meæ.* Ex exauditionis dilatione.

7 *Defecerunt oculi mei, &c.* Ex multa lachrymatione.

Multiplicati

a Dum spero. Cassiodorus. Causa subditur, praestolor miseri-

A cordiam, non exoro potentiam,

b Multiplicati. August. Quod prius typice, nunc in re aperte dicit.

c Super capillos. Pro infinito. Vel plures sunt his qui sunt ornatui.

d Rapui. Augustinus.

Rapere voluerunt diuinitatem, & perdidit felicitatem: rapuit Adam praesumens ut diabolus de diuinitate.

* Euthymius. Methaphoricus est sermo, desumptus ab ijs,

B mo, desumptus ab ijs, qui ea reddunt quae nunquam abstulerunt, & sensus est, quod earum rerum causa se poenas dare dicit, pro quibus ipse molestiam alicui aliquam nunquam intulerat. Et quod ait, tunc exolvebam: ad illud tempus referendum est, quando poenae huiusmodi ab eo exigebantur.

c Deus tu scis. Cassiodorus. Quia pro alijs soluit, precatur, expectantes antiquos, & quereutes alios, scilicet, modernos, in se non frustrari, cum tanta tam aequanimiter ferat.

f Insipientiam. Augustinus. Ex membris. Vel, quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: Quod in me irriserunt, qui sibi sapientes videbantur: tu scisti quare fieret irrisio: scilicet, talis & mors.

C Cassiodorus. Insipientiam, quod meignari Dei, hi sunt qui

qui commutantur in sapientes & iustos.

* Beda. Quomodo dicit insipientiam esse suam ille, in quo vera est sapientia? Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia, & tamen nihil magis simile insipientiae, quoniam quod ille qui vno verbo omnes inimicos suos posset destruere, passus est se capi ab eis

flagellari & occidi.

Sed haec insipientia

summa erat sapientia, quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus.

g Non erubescant.

Cassiodorus. Quae soluerit, exponit, hic ostendit, quod superius de membris dixerat.

E Augustinus. Non erubescant, id est, non dicatur eis ubi est Christus uester, vel non prematur ecclesia ut filij, erubescant.

h Qui expectant.

Cassiodorus. Quod oculis videre non potuerunt prophetae & iusti. Ne ergo aliter eueniat quam spiritus sanctus per eos praedixit, sequitur, Deus virtutum cui nihil est impossibile.

i Deus Israel. Augustinus. Ut qui deitatem eius intueri possunt, non seducantur infirmitate eius carnali.

k Quoniam propter te sustinui oppro. Cassiodorus. Congregat in vnum multa quae pertulit, ad inuidiam in Iudeos excitandam, opprobrium in Beelzebub eiecit demonia, potator, vorax.

Operuit.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dum spero in Deum meum. Quia certitudinaliter expectabat gloriam sui corporis in resurrectione, quae facta est diuina virtute.

2 Multiplicati sunt. Hic consequenter Christus homo plangit aduersantium multiplicationem, dicens: Multiplicati sunt, &c. Modus est loquendi ad designandum magnam aduersantium multitudinem.

3 Qui oderunt me gratis. Id est, sine causa cum e contrario deberent eum diligere propter bona quae fecerat eis, veritatem docendo, sanitates donando, & sic de alijs, propter quod dixit eis Io. 10. f. Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus vultis me lapidare. Ipsi autem odientes Christum fuerunt multiplicati, quia Pharisei primo conceperunt contra eum odium, secundo scribae, tertio sacerdotes, & ultimo populus a sacerdotibus deceptus, propter quod petiuit liberationem Barrabae, & Christi cruci.

4 Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste. Quia Herodes & Pilatus praestiterunt eis fauorem. Herodes enim iussit eum & spreuit, Luc. 23. a. Et Pilatus in fauorem Iudaeorum dedit iniquam sententiam contra Christum.

5 Quae non rapui tunc exolvebam. Modus est loquendi per quem significatur quod tunc soluit poenam pro peccatis humani generis, quae non contraxerat.

6 Deus tu scis insipientiam meam. Hoc non intelligitur de persona Christi, in qua nulla fuit insipientia, sed omnimoda sapientia: sed sicut passio. omnium membrorum suorum dicit suam, Act. 9. a. Saulle, Saulle quid me persequeris? Et Zachar. 2. c. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Et hoc propter connexionem capitis ad membra. Sic insipientiam membrorum suorum & delicta sua esse dicit:

MORALITER.

2 Multiplicati sunt. Multi enim imperatores & eorum ministri persecuti sunt ecclesiam sine causa.

4 Confortati sunt. In huius mundi potentia.

5 Quae non rapui tunc exolvebam. Id est, sustinui poenam immeritam.

6 Deus tu scis insipientiam meam. Hoc dicit ecclesia pro malis filiis suis qui admissi sunt bonis.

8 Non

erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in vita peris, ideo dicit ecclesia. Non erubescant in me qui, &c. Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 Non confundantur super me. Repetitio est eiusdem sententiae pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 Quoniam propter te sustinui opprobrium. Id est, opprobria multa.

a Operuit. Hoc solet euenire in bono laceratis, qui solent tanto amplius ad tempus effici tristes, quanto cognoscunt in se iniqua confingi.

b Peregrinus. vel hospes qui in domo ad tempus recipitur, non ut frater charissimus quod erant.

* Euthymius.

Per fratres Iudeos intelligit. Eundem enim

omnes progenitorem

Abraham habebant,

quos simili modo ma-

tris suæ filios appel-

lat, ob Sarram com-

munem omnium ma-

trem. Hic igitur fratres

sui extraneum cum re-

putarunt, cum dice-

rent, hunc nescimus

unde sit, & rursus, non

ne bene dicimus quia

R Samaritanus es. & de-

monium habes. Ideo

ipse Ioannes ait, In pro-

pria venit, & sui eum

non receperunt.

* Bed. Factus sum extraneus

fratribus meis, id est cogna-

tis meis secundum carnem, & filijs

matris meæ, id est etiam

omnibus de quacunque tribu

nutritis lacte matris meæ

Synagogæ, id est in eisdem

legalibus institutis sum

factus ut peregrinus.

c Comedit me. quando funiculo

vendentes eiecit. Quid istum

zelum sequitur, subiungit.

d Et opprobria exprobrantium tibi

cecidērunt super me. Quia incre-

paci Iudei conuitia quasi tela

super eum miserunt, ut Nonne

hic est filius Ioseph?

e Exprobatum tibi. quando dixerunt.

Nunquid potest Deus para-

remensam in deserto? & Ipsi sunt

dij tui Israel. unde nunc dixit

ea de conuitia cadere super se

quæ olim exprobrabant, ut ex

cōsuetudine impia videas eos,

& non nouiter hoc fecisse.

f Confusio fa. Aug. vel irreuerentia

id est impudentia, quam

oportet nos habere inter eos

quib. displicet Christus, ne eru-

bescamus de eo.

g Zelus. Cass. Indignatio vel amor,

quia domus mea domus

orationis vocabitur.

* Basilus. Haud parum me inquit,

sanctæ domus tuæ

de-

desolatio & impiorum irrissio discruciat. Quæ nanque in il-

lam committuntur, imbecillitati tuæ imputantur. Quapropter

blasphemijs quæ aduersum te eiulantur stimulator, quasi il-

larum ego sum auctor, Illud comedit me. Symmachus reddidit

consumpsit me.

h Ceciderunt. Cassio-

dor. Cadit super nos

mala, quando non

possumus vitare illa,

cecidērunt igitur, id-

est effectum habue-

runt.

i Et operui in ieiunio,

&c. Aug. Prælegi

ieiunare potius quam

fel, & acetum accipe-

re. id est veteres & a-

maros, qui non intrat

in corpus eius.

Cassiodor. Et ope-

ruui. Non exercui po-

tentiam vindicando.

Et factum est, quod

patuit in scriptis.

k In opprobrium, &c. Aug. detrahentium & derisorum.

l In ieiunio. Aug. Quia sicut esuriebat & sitiebat Christus eo-

rum salutem & fidem, ita & ieiunium Christi fuit quādo de-

fecerunt, qui in eum crediderant.

m Et posui. Aug. Illis carnem opposui in qua scirent, & oc-

cului deitatem.

n Cilicium. Aug. Hier. Mortalis caro, ut de peccato damna-

ret peccatum.

Cilicium, lugubris caro, ut quando fleuit super Ierusalem

& pro Lazaro.

o In parabolam. Aug. Hier. Irrisoria, ut cuiuslibet maledicen-

do, dicerent. Sic tibi contingat ut crucifixo. Vel quia parabo-

las eos docebat, vñ. Vobis datū est nosse mysteriū regni Dei,

ceteris aut in parabolis. Et tunc aduersum me loquebantur.

* Euthy. Verisimile est quod Christus post mortem factus

fit in parabolam Iudeis, & quod aduersus inimicos eadem

imprecarentur, qualia Christum pati viderant, quodque ea-

dem fere dicerentur, & vociferarentur ab ijs qui concilijs

& conuentibus eorum intererant apud templi ianuas, ubi

huiusmodi hominum ceterus conuenire atque congregari so-

lebant.

Qui F

NICOLAVS DE LYRA.

* vocabat eū infidelem et dæmoniacū. Ioan. 8. f. Nonne bene dici-

mus nos, quia Samaritanus es, & dæmonium habes? Et quia

cum tenerent eum vinclum, plures dicebant contra eum falsum testi-

monium, Mat. 26. f.

1 Operuit confusio faciem meam. quia velantes faciem suam

percutiebant eum, dicentes: Prophetiza, quis est qui te percussit?

repulantes eum prophetam falsum, Luc. 22. g.

2 Extraneus factus sum fratribus meis. i. Iudeis, quos vocat fra-

tres, eo quod ipse erat Iudeus.

3 Et peregrinus filijs matris meæ. Scilicet synagogæ. Et est repe-

titio eiusdem sententia per alia verba ad maiorem expressionem.

4 Quoniam zelus domus tuæ comedit me. Quod ostendit Chri-

stus maxime, quando de domo Dei eiecit negotiatores, Ioan. 2. c. dicens

Nolite facere domum patris mei domum negotiationis.

5 Et oppro. exprobrantium tibi. Miracula enim Christi attribue-

bant Iudei virtuti dæmonis, Matth. 12. b. Hic nō eiecit dæmonia, nisi

in Beelzebub principe dæmoniorum: quæ tamen fiebant virtu-

te totius trinitatis, & sic inferebant opprobria patri.

6 Ceciderunt super me. Quia occasione miraculorū quæ Christus

faciebat virtute deitatis, quæ est cōmunis toti trinitati, & maxime in

suscitatione Lazari, Iudei quasi fuerunt occasionem mortis Christi, dice-

tes: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit, &c. Ioan. 11. f. Et

hoc est quod dicitur: Ceciderūt sup me. obruentū morte, sicut lapides

proiecti

proiecti a n achina cōtra turrim infrangibilē, resiliunt, cadentes supra

domū turri coniunctā, eam frangentes & destruentes: Sic opprobria

Iudeorum proiecta contra virtutem deitatis, cui nocere non poterāt, re-

silierunt supra fragilitatem humanitatis devoti coniunctam, & eam

obruerunt morte.

7 Et operui in ieiunio animam meam. Christus enim ieiunauit

quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Matth. 4. quarto. a.

8 Et factum est in opprobrium mihi, &c. Quia diabolus acce-

pit ex hoc occasione tentandi Christi, & persuadendi ei, ut eū adora-

ret, vñ ibidē habetur, quod Christus sibi repntavit opprobrium, propter

quod repulit eum indignanter dicens: Vade Sathana, &c.

9 Et posui vesti. Doctores enim communiter dicunt, quod per ciliciū

hic intelligit fletus Christi in suscitatione Lazari Ioannis videlicet. e.

eo quod antiquitus fletus mortuum induebat cilicium. Sed mihi videtur,

quod conuenienter per cilicium potest intelligi asperitas vestium Christi.

Cum enim reprobaui molliciem vestium Matth. 11. a. dicens: Ecce

qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt: satis appa-

ret quod asperis vestibus vivebat, quia cepit facere & docere, Act. 1. a.

& unde Ioan. 19. d. dicitur, quod eius tunica erat inconsutilis desuper

contexta per totum: & hoc modo sunt vestes cilicina & aspera.

10 Et factus sum illis in parabolam. Hoc est in derisum, quia de

eo dicebant: Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum

& peccatorum amicus, Matth. 11. c.

11 Aduersum me loquebatur qui sedebant in porta. i. prin-

* cipes

MORALITER.

2 Extraneus factus sum fratribus meis peregrinus, &c. sicut prædi-

xit Christus Matt. 10. c. Tradet tunc frater fratrem in mortem, &

pater filium. Et subditur causa.

4 Quoniam zelus domus tuæ comedit me. Talia namque sustine-

bant Christiani propter zelum ecclesiasticæ fidei.

Et

Tom. 3.

G

Aduer-

G a Qui sedebant. Cas. In porta sedent qui conuentibus hominum sedula curiositate miscuntur. Dicit ergo passionem suam ludæorum esse fabulam, ut nullus exciperetur, qui huiusmodi locutionis esset alienus, unde Cleophas ait. *Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & ignoras, &c.*

Mar. 4. b.

Luc. 24. c.

b In por. Ciuitatis, ubi solent iudices sedere ad iudicandas causas id est, in publico iudicio.

Heronymus. Sicut scribæ & Pharisei habentes clauem scientiæ, sed nec intrantes, nec alios intrare sinentes.

c Et in me psallebant.

Cas. De me aiebant in publicis conuentibus, & in conuiuijs psallebant, irrisio mea erat psalterium.

d Qui bibebant vinum.

Aug. Qui inebriantur temporali voluptate.

Vel, Cass. in Deum probabili opere psallant, qui vinum spirituale bibunt.

* Bed. Omnes bibebant vinum. scilicet erroris, vinum impietatis. Vel vinum terrenæ cupiditatis. Inebriati amore loci & gentis. Hi inquam omnes psallebāt in me. Qui vero bibebāt vinum calicis mei, id est qui attendebant dulcedinem futuram de passione mea, sicut S. Apostoli & sanctæ mulieres, illi psallebant in me, id est gaudebant de potentia mea.

e Ego vero. Cas. Prædictis malis opposita est oratio pro parte sua, ut discamus non rixas, sed orationes opponere iurgijs.

Tem-

f Tempus be. Aug. Ideo nunc est tempus beneplaciti & reconciliationis per incarnationem, per sanguinem, per mortem, deinde quomodo hoc tempus prouenerit, exponit. In multitudine.

* Euthymius. Simile illud est, quod dixisse cum legimus apud Euangelistam.

Pater venit hora, per beneplacitum enim, crucis mortem intelligit. Nā beneplacitum idem æque significat quod bona voluntas. Bona autem voluntas fuit, quod per huiusmodi mortē nos qui antea mortui eramus, ob peccatū ad vitam rursus sinis restituti.

g In verita. August. Præmisit de misericordia, nunc subiungit de veritate, quia vniuersæ viæ misericordia & veritas. Misericordia dimittendo peccata, veritas reddendo promissa.

h Ut non in. Aug. Mēte: supra dixit infixum corpore, dicitur hoc ex infirmitate membrorum, de luto. i. lutosi desiderijs.

i De profundis aquarum. Cas. Iudei malignitate consilij profundi sunt, seditionibus turbulenti.

k Profundum. Cas. peccatorum, quod deglutit animas, unde. Peccator cum venerit in profundum peccatorum contemnit. Hęc pericula membris eius imminēt.

l Neque vrgeat super me, &c. Aug. Et si cecidisti, non claudis super te puteus os suū, si nō claudis tu os tuum, sed confitere

& dic,

NICOLAUS DE LYRA.

* cipes sacerdotum qui eum iudicauerunt mortis reum. Marc. 14 g. Et isti vocantur sedentes in porta duplici de causa. Tum quia sedebant iuxta portā templi ad docendum populum. Tum quia secundum modū iudicium antiquorum aliquando sedebant in portis ciuitatum ad iudicandum populum in communibus causis. Romani enim retinebant sibi causas sanguinis.

1 Et in me. i. de me.

2 Psalle. Derisorie.

3 Qui bi. vi. Scribitur enim in quodam libello Hebraico qui intitulatur condemnatus iudicio, quod propter verbum Salomonis Prover. 31. Date sibi etiam i. potum inebriatiui merentibus, & vinum his qui amaro sunt aro. Sapientes Iudæorum ordinauerunt, quod condemnatis ad mortem daretur plenus scyphus de vino forti, ut magis hilariter sustineret mortem, & illud vinum fuit acceptum pro Christo et duobus latronibus, cum eo crucifigendis, sed Iudei vinum illud acceperunt et biberunt cum derisione Christi, & propter talem derisionē dicitur hic. In me psallebant qui bibebant vinum, & in loco vini prædicti posuerunt acetū, ut dicitur infra. Aliter et potest exponi, quod de crucifixione Christi tanquam de re insolita & notabili fuerunt factæ cantilenæ derisorie in fauorem sacerdotum, qui eius mortem procurauerunt tanquam de falso propheta valente regere & non potente, quæ decantabatur pro tabernas, & sic dicitur. In me psallebant, &c. Omnes autē ista pænæ possunt ad membra Christi applicari, quia propter Christum sustinuerunt opprobria, & confusiones & persecutiones, et ab amicis intimis tanquam ab extraneis, afflixerunt et se ieiunius, & cilicij, & sustinuerunt etiam condemnationes peruersæ a iudicibus, & derisiones ab ebriosis potatoribus, ut patet in multis sanctorum martyrum gestis.

4 Ego vero orationem ad te domine. Hic consequenter petitur ipsius Christi capitis, et membrorum liberatio a pænis. Et primo ponitur dicta petitio, secundo ad hoc inducitur ratio, ibi. Exaudi me. Circa primum

mum dicitur. Ego vero orationem, &c. f. dirigo.

5 Tempus beneplaciti Deus id est expectans tempus liberationis secundum dispositionem suæ voluntatis.

6 In multitudine, &c. Orabat enim Christus non solum pro se in persona, sed etiam pro membris suis, quæ sunt multa, & ideo petit multitudinem misericordiæ.

7 In verita. salutis tuæ. id est salutis a te promissæ, quæ promissio est in veritate.

8 Eripe me de. Superius dixit. Infixus sum in limo, qui limus idem est quod lutum. Propter quod sciendum, quod aliquando dicitur aliquis infigi in lutum, quando cecidit ibi, licet uno resurgat, sed magis proprie dicitur infigi, quando non potest inde retrahi. Superius autē Christus dixit se in prælium in luto, eo quod mortuus fuit et positus in sepulchro intra terram. H. c. autem petit ut non infigatur. id est quod non diu ibi remaneat per suæ resurrectionis accelerationem.

9 Libera me ab his qui oderunt me. id est a Iudæis, a quorum potestate fuit totaliter libera. us in resurrectione.

10 Et de profundis aquarum. id est persecutionum, ut supra dictū est, ad quarum profundum homo deducitur, quando occiditur. Et in hoc petit suam resurrectionem sicut prius, per alia tamē verba, quod solet fieri in talibus orationibus & ideo adhuc subditur.

11 Non me demergat tempestas aquarum, &c. Superius dixit, & tempestas demersit me, eo quod mortuus fuit in cruce. Quod ergo hic dicitur. Non me demergat tempestas aquarum. Sensus est, id est, me per mortem demersum, non diu teneat in morte.

12 Neque absorbeat me profundum. id est corpus meum intra sepulchrum non putr fiat seu corrumpatur, & a vermibus corrosus absorbeat.

13 Neque vrgeat super me puteus os suum, &c. Et in Hebræo habetur. Non obturei super me puteus os suum. Et dicit hic puteus limbus inferni, ad quem descendit anima Christi ad extrahendum

* inde

M O R A L I T E R.

1 Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta. i. iudices qui sedebant antiquitus in portis, & isti contra fideles loquebantur, eos iniuste condemnantes.

2 Et in me psal. qui bi. vi. Cantilenas factas in vituperium Christianorum.

4 Ego vr. ora. meam ad te do. Dirigo toto corde.

5 Tem. be. i. tuæ consolationis expectans.

6 In mult. mi. tua exau. me. ut valeam in pace tibi seruire.

In

7 In re. salutis. i. ex merito Christi, qui est veritas & salus tua.

8 Eripe me de luto, ut non in. Supra dixit. Infixus sum in limo, &c. & hoc propter grauitatem persecutionis. Hic autem petit non infigi. sin peccatum ex impatientia, propter longitudinem persecutionis.

9 Libe. me ab his qui ode. me. i. a demonibus.

10 Et de pro. aqua. i. tentationum.

11 Non me de. tem. aqua. i. tentationis per consensum.

12 Neque ab. me pro. per peccatorum exercitum.

13 Neque vr. su. p. i. puteus inferni a quo nullus potest reuerti.

G & dic: De profundis clamaui ad te domine, & euades. Claudis sup
A illum qui in profundo contemnit, a quo mortuo velut qui
 sit, perit confelsio.

a Exaudi me domine, & c. **Cal.** Periculis hominum expositis
 voce eorum precatur: Exaudi me domine. quia benigna mise-
 ricordia, nō q̄a merui.

b Benigna. Augusti.
 Suavis est tribulatio
 misericordia, vt panis
 esurienti.

Augusti. Venit tri-
 bulatio: differt Deus
 subuenire, vt moueat
 desiderium, & sit dul-
 ce auxiliū, quod cum
 fit, iam non est quo
 differat.

† seruo.

† Appropin-

qua.

Dan. 3. g.

† erue

R

† ignominiam

† tribulationem

† opprobrium

† dolus (vel

afflictus sum.

Gal 6. d.

Rom. 1. b.

2. Mac. 7. g.

c A puero, & c. Augu.
 quolibet sancto par-
 uo non superbo, a
 quo superbiam tollit
 disciplina tribulatio-
 nis.

d Propter inimicos, & c. Augu.
 Vt confundan-
 tur liberatione mea.

e Vel vt conuertantur.
 Quod si neutrum, nun-
 quid non est liberan-

dus? Sed est quedam liberatio occulta, quę pp sanctos fit, vt
 septem fratres qui igne consumpti sunt cū matre, hortante
 eos ne cōtra legē Dei hominibus cōsentirēt. Est & alia libe-
 ratio manifesta propter inimicos, vel puniendos, vel et libe-
 randos, vt tres pueri de igne liberati sunt etiam corpore, vn-
 de ipse Nabuchodonosor conuersus Deum p̄dicat.

Aug. Propter inimicos. Hoc ad apertā, vt caro resurgat, &
 ascendens spiritum mittat. vnde inimici conuersi sunt, qui-
 bus non proderit, si solam animam liberaueris.

e Tu scis improprium. Aug. Quia quare sint ista mihi, tu nosti
 illi nō norunt. Et quia ipsi in cōspectu tuo sunt, ista nescien-
 tes non poterunt confundi vel corrigi, nisi manifeste eruas.

Et ideo ait: propter inimicos.

c Aug. Tu scis improprium vel opprobrium, & c. Opprobrium,
 quod

quod obijcit inimicus. Cōfusio est quę morder consciētiā. D
 Verecundia, quādo & frons pro falsis erubescit. Hęc omnia
 in corpore Christi. Obijcitur Christianis nomē Christi. For-
 tibus vt Paulo gloria est, qui dixit: Mihi autē absit gloriari, ni-
 si in cruce, & c. Et alibi: Nō enim erubescō euangelium. His ergo

opprobrium tantum
 poterat obijci, sed
 nec confusio sonā
 menti, nec verecun-
 dia fronti. Sed cum

obijcitur quibuldam,
 quod Christum occi-
 derunt, cōpuncti sunt
 mala consciētia, &
 salubriter confusi, vt

possint dicere: Tu co-
 gnouisti confusio. Qui
 dam vero credūt, sed

† reddunt
 confiteri erubescunt,
 & hi commendantur

† cognoscis
 Deo, non vt sic eos re-
 opprobrium

† E
 linqat, sed adiuuan-
 do perficiat.

f Reuerentiam. Augu.
 Alij ignominiam, vt
 contriuit
 alapas, flagella, & qđ

† expectauit
 Pilato tanquam reus
 traditus est, hęc non
 pro suo reatu, sed pro

nobis sustinuit, vt in talibus nos instrueret.

g In conspectu tuo. **Cal.** Inuē diam excitat contra eos, vt tantū
 scelus p̄sente Deo committerent.

h Cor meum. Quia uoluntate sustinuit, secundum illud Desi-
 derio desiderauit hoc pascha manducare uobiscum.

* **Bas.** Tantis enim undique doloribus occupatus, & adhuc
 tristiora expectans, nullam prorsus habeo consolationē, sed
 qui me discruciant numerati nequeunt, qui uero console-
 tur, & mēititē communicatione angustiam animi releuet,
 nemo comparat.

i Qui simul contristaretur, & non fuit, & qui consolaretur &
 non inueni. Augustinus. Contristati sunt discipuli & mu-
 lieres, quę super eum flebant, sed non simul. Carnaliter e-
 nim cōtristabantur de uita mortali, quę erat mutanda mor-
 te,

NICOLAUS DE LYRA.

* inde patres detentos, secundum illud Zacharię. 9. cap. Tu
 quoque in sanguine testamenti tui eduxisti uinctos de lacu, in quo non
 erat aqua. Sic igitur petit Christus uel potius Dauid in per-
 sona Christi, quod anima Christi cito de inferno redeat ad
 corpus, & resurrectio compleatur, ita quod corpus nullam
 corruptionem seu putrefactionem patiatur, quod & factum
 fuit, sicut supra dictum est psal. 15.

1 Exaudi me domine, quoniam benigna est, & c. Hic consequēter
 adducitur ratio suę exauditionis, & accipitur primo ex par-
 te proprietatis diuinę, cuius proprietates sunt misericordia &
 benignitas, & per consequens ad exaudiendum pronitas, &
 hoc est quod dicitur: Exaudi me domine, quoniam benigna est mi-
 sericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice
 me. & patet litera. Secūdo accipitur ex parte obedientię Chri-
 sti, qui fuit obediens patri usque ad mortem, pp quod voca-
 tur hic puer. Nomine. n. pueri frequenter in sacra scriptura
 designatur seruus ualde obediens, & secundum hoc Christus
 uocatur puer Act. 4. f. Conuenerunt enim uere in ciuitate ista aduer-
 sus sanctum puerum tuum Iesum quem uixisti, Herodes & Pontius
 Pilatus, & c. & secundum hoc dicitur hic.

2 Ne auertas faciem tuam a puero tuo, & c. Orationem meam re-
 pellendo. & loquitur de Deo ad modū hominis, qui auer-
 tit faciē, quando non uult exaudire deprecationem petentis.

3 Intende anima m. Idest uite meę corporali.

4 Et libera eam. Resuscitando a morte.

5 Propter inimicos meos. Idest pp Iudeos, qđ dupliciter exponi-
 tur, Vno mō de Iudeis obstinatis, vt per resurrectionē Chri-
 confun-

confundantur. Alio modo de cōuertendis, vt audita Chri-
 sti resurrectione conuertātur, sicut legitur Act. 2. g. quod p̄-
 dicante Petro Christi resurrectionem, multi conuersi sunt
 ad fidem, & ibidem subditur: Et appositae sunt in die illa anime
 circiter tria millia.

6 Tu scis improprium meum. Idest mihi illatum in uerbis iniu-
 riosis, ut patet ex p̄dictis.

7 Et confusio meam. quia captus sum ad modum latronis.

8 Et reuerentiam meam. Hic accipitur reuerentia pro uerecun-
 dia, sicut irreuerens dicitur inuerecundus, propter quod in
 translatione Hierony. dicitur, Ignominiam meam, Idest in
 spūis, & colaphis nūbi a Iudeis illatis.

9 In conspectu tuo sunt omnes, & c. q. d. pro uoluntate tua potes
 eos punire.

10 Improprium expectauit cor meum, & miseriam. quia post cola-
 phos & spūa a Iudeis illata, a militibus p̄sidis fuit illusus,
 & crudeliter occisus.

11 Et sustinui qui si. Hoc uē falsum, q̄a apostoli in morte Chri-
 simul cōtristati sunt secundū quod dixerat eis Ioā. 8. d. Amē
 dico uobis, quia plorabitis, & flebitis uos. Dicendū qđ loqui-
 tur hic secundū communē modum loquendi, quo dicitur:
 Nullus adesse ubi pauci sunt respectiue, sicut dicitur: Nullus
 est in ecclesia uel in foro, quia pauci sunt ibi, secundū quod
 deberent uel cōsueuerunt esse. Ita in morte Chri fuerūt pau-
 ci contristati, cum tamen debuissent omnes compati ei, cui
 insensibilia compati uideantur, quia in morte Christi sol ob-
 securatus est, & terra mota, & petre scissę sunt, & monumē-
 ta sunt aperta, ut patet ex decursu euangelij.

Et

MORALITER.

1 Exaudi me. Hic pro liberatione allegatur primo diuina cle-
 mentia, ideo subditur.

† Quoniam benigna est misericordia, & c. Et ne auertas fa. tuam a
 puero tuo. i. populo Christiano. Secundo allegatur persecuto-
 rum nequitia, cum dicitur.

5 Propter inimicos meos eripe me. q. d. quia persequūt me iniuste. Et
 tertio

tertio propter miseriam cum dicitur.

6 Tu scis improprium meum & confusio meam & re. meam. i. uerecun-
 diam. Et ponuntur tot nomina quasi idem significantia, ad
 propositum magis exaggerandum.

10 Impro. ex. cor meū. de futuro, sicut iā sustinui de p̄terito.

21 Et susti. i. expectauit.

† Qui si. con. ad aliqualem releuationem. nam compatientes
 Tom. 3. G 2 † afflicto

C re, cum deberent cum eo tristari de ceteris qui medicum occidebant, quod nemo tunc fecit.

A *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me, &c.*

Aug. Quod non inueni simul tristes & consolantes, hoc fuit mihi fel amaram propter iniquitatem.

Matth. 17. d.

B *Acetum, &c.* Iaculum propter veritatem eorum. Legitur in euangelio fel ei oblatum, sed in potu, non in esca.

Myſtice.

Myſtice ergo dicitur, super escam suam quam cum discipulis acceperat, quare est escam unitatis Christi, iniecerunt fel, quod adhuc hodie facit, & grauius peccat contemptor sedentis in celo, quam qui crucifixi ambulantes in terra. Dant bibendum amarum potum, qui male viuendo scandalum faciunt ecclesie, ut heretici.

B

Gustant dominus, docens, & nos gustare, i. pati tales, sed non bibit, quia non possunt tales in corpus eius recipi.

Myſtice.

Myſtice ergo hoc praedicatur, sicut & myſtice factum est in passione.

Ioan. 19. c.

C *Caf. Et dederunt.* Hec est consummatio passionis cum dixisset Siro, fel cum aceto obtulerunt, hoc facto mores suos amarissimos indicantes.

c *Fiat mensa.* Caf. Prophetia contra aduersarios.

Aug. Fiat mensa. Mensa scriptura, hanc Iudaei habuerunt, dum mandatum Dei coluerunt, postquam a lege ieiuni sunt, haec mensa coram ipsis gentibus data est, ut grauius dolerent.

d *In laqueum.* ut qui litera legis alios stringebant, in ea obligati caderent.

* Euthym. Per mensam, aliqui letitiam significari dixerunt, contra vero dolorem, & tristitiam per illa tria, laqueum, retributionem, scandalum, ut sit sensus, vitam eorum gaudium in afflictionem, & calamitatem immutetur. Latius autem esse solent, qui sunt in mensa, contra mentem, & tristes qui in laqueo aut retributione penarum sunt, aut scandalo. Possumus & altius contemplando, per mensam sacras intelligere scripturas, quae singulis diebus Iudaeis olim in synagogis praebantur. Harum enim cognitio intelligentium nutrit corda, verum Iudaei se illis nutriti exultantes, & gloriantes, ac iactantes se per eas conuicturos esse Christianos, ab eis potius

veluti

veluti a quibusdam laqueis irreciti, atque inuoluti sunt, cum clare atque aperte scripturae omnes de Christo loquebantur.

e *In retributiones.* quia illis ablata & gentibus data. Malorum fuit retributio, dum nolentes in ea epulari, ab ea sunt exclusi.

f *In scandalum obscurantur.* quia deferentes pacis autem eum, rixas

libi, & praua opera

conciunt.

g *Coram ipsis.*

Aug. Quia vident

malum esse, & tamen

faciunt, viui descendunt in infernum, unde etiam.

h *Nisi dominus esset in nobis, forsitan uinos deglutissemus nos.*

i *scientes se non debere consentire illis.*

g *Oculi.* August. Doctores qui praecunt.

h *Obscurentur, id est lumen scientiae perdant.*

i *Et dorsum eorum, etc.*

j *Idest minores.* Cum enim lumen scientiae

perdunt qui praecunt, ad portanda peccatorum onera, & ad appetenda terrena inclinantur sequentes, vel dorsum, mens eorumdem. Semper hoc de illis qui non penitent.

i *Effunde, &c.* Caf. ut in morem fluminis sit copiosa.

* Bas. Omnem, inquit, ira tua penam in illos immitte, inferque eis celerem & perennem calamitatem. Per furor enim celeritatem significauit, per iram vero perseverantiam. Furor enim preceptus est, & modici temporis, ira vero tardior quidem est, sed perseverantior.

* Bed. Quasi dicat amplifica super eos iram tuam domine, per exteriorum etiam vindictam. Quid ergo profuit Caiphe quod dixit. Si dimittimus eum sic venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem, nihil utique. Non enim cum dimiserunt imo interfecerunt, & tamen Romani venerunt & locum & gentem destruxerunt. Et ideo dicit non odio imprecantis, sed praescientia prophetantis.

k *Comprehendat eos.* Ut non liceat effugere.

l *Fiat habitatio eorum deserta.* Aug. Hoc iam in manifesto. Sicut supra liberatio non solum occulta, cum dicit. Intende animae, sed & aperta secundum corpus, cum dixit. Propter inimicos meos. Ita hic calamitates praedicat occultas, de quibus ante. Obscurentur oculi in caecitate mentis eorum, & apertas, unde modo. Fiat habitatio eorum deserta, ut factum est modo cum perdiderunt locum & gentem, in quo superbierunt contra Deum.

Euthy-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et qui consolaretur, & non inueni, &c. quia etiam principalis eius discipulus, scilicet Petrus cum in sua praesentia ter negauit.

2 Et dederunt in escam meam fel. sicut dicitur Matth. 27. d. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. Et quia fel erat de natura sua magis esibile, quam potabile, ideo nominat ipsum escam.

3 Et in siti mea pota. &c. Iob. 19. f. Cum ergo accepisset Iesus acetum.

4 Fiat mensa, &c. Hic consequenter praedicatur Iudaeorum punitio, cum dicitur. Fiat mensa eorum coram, &c. Quando enim Ierusalem fuit obsessa a Romanis. Iudaei illuc conuenerunt ad celebrandum paschale conuiuium, quod non poterat fieri extra Ierusalem, & sic fuerunt illaqueati, quia fuerunt a Romanis circumclusi, sicut aues in laqueo.

5 Et in retributiones, &c. penarum debitarum propter mortem Christi illarum. Sicut enim praedixerat Luc. 19. g. Circundabunt te inimici tui, & coangustabunt te, &c. sequitur. eo quod non cognoue-

gnoueris tempus visitationis tuae.

6 Et in scandalum, &c. ruendo de malo in malum, quia primo passi sunt famem in illa obsidione, intantum quod mulieres comedebant paruulos suos, ut dicit Iosephus libro de Iudaico bello. & ex consuetudine mortis pestilentiam, & ulterius captiuitatem & occisionem quam ad multos, & captiuitatem quantum ad alios.

7 Obscurentur oculi eorum, ne videant. Quia remanentes per orbem dispersi sunt, in sua infidelitate excacati, secundum quod dicit Apostolus Ro. 11. b. alligans scripturam istam.

8 Et dorsum eorum semper incurua. pondere peccatorum super appositorum.

9 Effunde super eos iram tuam, id est effectum iustitiae tuae.

10 Et furor irae tuae, id est rigor tuae iustitiae.

11 Comprehendat eos. Quod factum est in destructione eorum per Romanos.

12 Fiat habitatio eorum deserta. Quia Romani destruxerunt ciuitates eorum & loca.

Et

MORALITER.

1 afflicto diminuunt afflictionem suam, sicut portantes pondus corporale cum aliquo alleuiant suum grauamen.

2 Et dederunt in escam meam. I. persecutores mei duceres ad amaritudinem vitam meam.

4 Fiat. Hic petitur persecutorum punitio, non ex vindictae sed iustitiae zelo, cum dicitur. Fiat mensa eorum. sicut duxerunt vitam

vitam meam ad amaritudinem, sic fiat eis.

7 Obscurentur oculi eorum, ne videant. euasione perniciem sibi debite.

8 Et dorsum eorum semper incurua, &c. id est eorum penam ag graua.

9 Effunde super eos iram tuam. Eos multipliciter puniendo.

10 Et furor irae tuae comprehendat eos. Ita quod non possint effugere.

12 Fiat habitatio eorum deserta. i. ab hominibus non habitata.

Exa-

Euthymius. Per in habitationem vniuersam appellat Hierosolimam, in qua omnes Christi occisores habitabant.
A *In tabernaculis.* Cal. Tēplo & regio palatio. Ad hoc ponit, inhabitare, quod sit deuotæ mentis affectu, at domos, habitare, quod sit corporea mansione.

* Beda. *Quoniam*

quē tu percussisti. Quasi

dicat, merito iram su-

per eos effundes, quia

persecuti, sunt tribu-

latione quā ad po-

tuerūt, illū quem tu

percussisti, idē me.

Percussit dñs in Adā

& Eua omne huma-

nū genus mortalita-

tis & passibilitatis

vulnere, cū dixit, in

quacunque die de

ligno, scientiæ boni

& mali gustaueritis,

morte moriemini.

B *Tu percussisti.* Cassi.

Non sua culpa. per-

cussisti passione, ad

salutem gērium. hoc

illi crudeli voto im-

pleuerunt.

* Euthymius. Per-

cussisti dixit, pro per-

cutere permisisisti. Sic

etiā Zacharias dixit, percutiam pastorē & dispergentur oues

gregis. Et Esaias. Dominus tradidit eū pro peccatis nostris.

Est etiā & hęc Hebraicę linguę proprietates, vt ei q̄ permittit

factū ascribat, eo qđ prohibere potuit, & nō prohibuit. Quod

vero persecuti sunt, expone pro, grauibz afflixerunt p̄nis,

vel persecuti sunt, quousque occiderint.

C *Et super dolorem.* Quia erat pro perditione eorum.

d *Addiderunt.* inferre mortem Vel super dolorem vulnerū

meorum. i. quę mihi infixerat lancea, & clauis. Addiderunt,

custodes sepulchri.

* Euthymius. addiderunt, (idēst,) auxerunt mihi vulnerū

dolorem, addendo opprobria, vel super vulnere dolorem

addiderunt calumniam dicentes, quod sepultum me disci-

puli furto subtraxerunt, & negantes me vere resurrexisse.

* Beda. *Vulnerum meorum.* &c. Super dolore vulnerū meorū

seruorum prophetarum, scilicet prius ad vineam missorum

addiderunt, quia me filium interfecerunt.

C *Appone iniquitatem super iniquitatem.* &c. Augustinus. Ini-

quitas

quitas eorum fuit vt hominem occiderent, & super hoc ap-
 posuit Deus, vt filium suum occiderent, vt sicut seruos prae-

missos, ita ipsam heredem.
 f. *Deleantur.* &c. Augustinus. Quia scriptos se putant, idēst,

constat etiam ipsis non ibi esse illos. vnde: *Cardat a latere*

tuo mille, & decem mi-

lia a dextris tuis. mul-

ti scandalizabantur

ex numero qui se spe-

rabant scissuros te cū,

& staturos ad dexte-

ram.

g *Libro viuētiū.* &c. Cal. Notitia Dei qua

prædestinauit ad vi-

tā, quos præseuit cō-

formes fieri imagini

filij sui. Nō sic tamē

accipiendū est, tāquā

in hoc libro aliquem

scribat Deus, quem

postea deleat, sed se-

cundum spem illorū

qui scriptos se putāt. E

* Euthymius. Hic

est ille liber de quo

legimus, qđ cū iratus

esset Deus aduersus

populū, qui vitulū fe-

cerat, & dixit ei Moy-

ses, liquidem dimitte

me de libro, quem sci-

bo eum de libro meo:

h *Ego sum pauper.* &c. Cassiodo. Hic dispensationem incar-

nationis & sanctitatem propositi exponit, dicens: quis finis

passionis.

i *Dolens.* Augustinus. Hoc secundum caput pro omnibus

dolet. vnde: *Dolores nostros ipse portauit,* quod nullus alius. Ideo

dicat.

k *Et placebit.* Cal. Laus puri cordis plus placet quam macta-

tio pecudum.

l *Vitulus nouellus.* Aug. Pro peccatis offerebatur nouellus

vitulus, qui significabat nouitatem securitatem, quę defensionē

habet in cornibus, munimen pedum in vngulis per quas as-

pera seculi calcet: producentem, quia fidelis quotidie virtu-

te Dei augetur.

Augustinus. Vitulus vngulis terra excitat, sic qui non

contradicit, sed tamen terrenam abiecte supit vngulis exci-

tandus

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.* Quia expulsi & captiuati fuerunt totaliter de Iudæa. Et huius punitionis causa subditur cum dicitur.

2 *Quoniam quem tu percussisti.* f. Christum persecuti sunt occidendo eum. Dicit. n. Apostolus. Ro. 8. f. de Deo patre, proprio filio suo nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illū, & sic percussit eum, quia persecutionibus Iudeorum exposuit, hoc tamen fuit ex maxima charitate, secundum quod dicitur Iohan. 4. b. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Sed Iudæi persecuti sunt eum ex inuidia & iniquitate, propter quod puniti fuerunt.

3 *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Quia nō solū persecuti sunt ad mortē Christū in persona propria, sed etiā membra eius. Stephanū lapidando, Iacobū occidendo, alios incarcerando & flagellando, vt patet in actibus apostolorū.

Appone

4 *Appone iniquitatem.* i. appones scilicet, permittendo, quia Deus nō est causa iniquitatis effectiue, sed tantū permisiue.

5 *Super iniquitatem eorum.* Quia super peccatorū commissio-

nem, etiam apposuerunt obstinationem, ideo subditur.

6 *Et non intret in iustitiam tuam.* reuertendo de culpa ad gra-

tiam.

7 *Deleantur de libro viuētiū.* per finalem reprobationem &

æternam damnationem.

8 *Ego sum pauper.* Christus enim in paupertate fuit natus cō-

uersatus, mortuus, & in alieno sepulchro positus.

9 *Et dolens.* Quia dolor in passione Christi fuit maximus.

10 *Salus tua Deus suscepit me.* resuscitando a morte.

11 *Laudabo nomen Dei.* &c. Hic consequenter ultimo poni-

tur gratiarum actio, cum dicitur: *Laudabo nomen Dei.* non est

intelligendum, quod ex laude humana aliquid Deo accres-

cat, sed ipsis laudantibus.

12 *Et placebit Deo.* &c. Sacrificium. n. diuinæ laudis magis est

Deo

MORALITER.

2 *Quoniam quem tu percussisti.* i. populum Christianum quem tu percuti permisisisti ad suę patientiæ exercitium.

† *Persecuti sunt.* nequiter.

3 *Et super dolorem vulnerum meorum.* idēst defectum in necessa-

rijs qui communiter est pauperibus Christianis.

† *Addiderunt.* iniuste persequendo.

4 *Appone.* In statera iustitię tuę.

† *Iniquitatem super iniquitatem eorum.* Multiplicando earum

pēnam secundum peccatorum multiplicationem.

Et

† *Et non intret in iustitiam tuam.* scilicet illi quos prauidisti ad

pēnam æternam, quod proprie dicitur tantum de demoni-

bus propter eorum irreuerētibilitatem. ideo subditur.

7 *Deleantur de lib. viuētiū.*

8 *Ego sum pau. & do.* ex miserijs vitę pręsentis.

10 *Salus tua Deus.* i. Christus.

† *Suscepit me.* confortans me in tribulationibus.

11 *Laudabo nomen Dei cum cantico.* i. ore & corde.

12 *Et placebit Deo super vitulum nouellum.* i. plus quam veteris

legis sacrificia.

Tom. 3.

G 3

Videant

A tandus est, & super hunc vitulum placebit laudatio mea cum angelis, ubi nec aduersarius erit ventilandus, nec piger de terra excitandus.

* Basilus. Iucundius, inquit, id sacrificium laudis erit, quia vituli nouelli ac pinguis redens vngulas & cornua producit.

Dignum fuerit deplorare Iudeorum prauaricationem, qui considerare nolunt, quam puerilis sit legalis cultus, cum

† dominum.

† speruit.

a Videant. Cassiodo.

B Quod oblatio iam est in mente non in rebus, ubi pauper aquatur diuiti. Et o pauperes hoc tamen contritu Dei facite, quare rite dominum. Vel,

ut videatis, quare Deum escam mentis.

b Vincit. Aug. Qui ultra necessaria querit, compedes onerat, sed sufficiat dici malitia sua.

Aug. vincit mortalitate, qua dominus offensus, seruos compediuit, sed inde clamantes audit.

Celum terra mare. Cas. Ad literam, id est caelestia, terrestria & natantia hec laudant, dum ex eis laudatur creator.

Cas. Diuitie sunt pauperis videre creata, & inde laudare creatorem.

c Laudent illum, &c. Cas. Quod prius simul, nunc sigillatim monet, ut laudent caelestia, terrestria, natantia. Et ut perfecte omnia concludat addit, omnia quae in eis sunt, sic omnis creatura ad laudes inuitatur.

Phil. 2. Hier. Cas. Ac si diceret: Omne genu flectatur, caelestium, C terrestrium, & infernorum.

d Et omnia reptilia in eis. Cas. Omnes modi monstrosi, in peccatis haerentes terrenis.

* Euthymius. Quia non sint satis angeli neque homines ad agenda gratias Deo, ipsa etiam conlocat propheta elementa ad Dei laudes, eo ordine quo eorum meminit Moyses

in Genesios principio. Et improprie ipsos pisces appellauit repentia, atque ita fortassis ob piscium multitudinem.

e Quoniam Deus saluam faciet Sion, &c.

Augustinus. In spe fidelis populi finitur constructio ecclesiae. unde omnis creatura laudare monetur.

* Basilus. Hunc autem illi hymnum offeram, ubi Sion illustrem, & Iudaicas ciuitates nunc desolat, priorem felicitatem recepisse videro.

* Beda. Sion monticulus fuit adiunctus templo Hierosolimitano, & ideo per Sion Ecclesia de Iudei intelligitur. Saluam faciet Deus inquam Sion, & ciuitates Iudae, id est, collectiones ad vere viuendum videre, id est humiliter confitentium de gentibus.

* Euthymius. Nouam nimirum Sion, id est, Ecclesiam fidelium, vel ipsam Hierosalem saluam faciet, hoc est conseruabit, ipsi videlicet Christo, cui soli illius cura commissa est, & non alteri, tamen modo, impij illius dominantur regionis. f Et qui diligunt nomen eius, &c. Cas. Quid per singula omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt.

Aug. Hi sunt semen seruorum. Ite enim versus exponit praecedentem.

* Euthymius. Omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt in ea, Christiani scilicet nomen tuum inuocantes.

Et

a In

NICOLAUS DE LYRA.

* Deo placitum quia sacrificium animarum, etiam a tempore veteris legis, quia sacrificia animalium non erant accepta nisi ex deuotione offerentium, tempore vero noue legis talia sacrificia sunt tanquam mortua reprobata, & hoc est quod praedixit saluator Iohan. 4. ca. Venit hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate.

1 Vide pau. i. Christiani, qui in primitiua ecclesia fuerunt pauperes.

2 Et latentur. De mutatione cultus corporalis veteris legis, in spirituales noue.

3 Querite Deum. In fide & charitate.

4 Et viuet anima vestra. Vita gratiae.

5 Quoniam exaudiuit pauperes dominus. Preces eorum exaudiendo.

6 Et vincit suos. Patres in limbo detentos, cum Christo resurgente educendos. Potest etiam hoc referri ad fideles, qui in primitiua ecclesia in carceribus vinciebantur, & aliquando fratris carceribus diuinitus liberabantur.

7 Laudent illum cali & terra. i. ciues caelestes & homines in terra habitantes.

8 Mare & omnia re. &c. Non quia talia irrationabilia Deum laudent proprie, sed quia sunt hominibus materia diuine laudis, qui eum laudant ex suis creaturis.

Quo-

Alio

MORALITER.

1 Videant pau. & la. Quoniam de eis dicitur Matt. 5. 2. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum.

3 Querite Deum, &c. Per opera iustitiae.

4 Et viuet anima. Vita gratiae & postea vita glorie.

5 Quoniam exaudiuit pauperes. In suis orationibus.

6 Et vincit suos. id est, pro nomine eius.

† Non desepxit. Ut patet de martyribus, quorum honor in celis celebratur in terris.

7 Laudent illum cali. i. omnis creatura, nam ex omnibus creaturis habetur materia diuinae laudis.

Quo-

6 Quoniam Deus saluam faciet Sion. Hoc exponitur dupliciter Vno modo de ecclesia militante, quae per Sion signatur, eo quod incepit ibi per Christi predicationem, qui frequenter legitur praedicasse in templo quod erat in monte Sion, & ibi confirmata fuit per spiritus sancti missionem in signo visibili super apostolos aliosque Christi discipulos, secundum quod dicit Hier. in epist. ad Paulinum de omni sacrae scripturae libris.

10 Et edificabuntur ciuitates Iudae. Quia apostoli alique discipuli de monte Sion missi sunt ad praedicandum per orbem vniuersum, ubi per eos constitutae sunt & ordinate ecclesiae, quae dicuntur ciuitates, eo quod ciuitas est ciuium vnitas, ibi autem vniebantur fideles in fide & charitate. Dicuntur etiam ciuitates Iudae. i. Christi, qui sic nominatur, eo quod fuit de tribu Iuda, sicut & Gen. 49. Sanson nominatur Dan, secundum omnes expositores catholicos & Heb. cum dicitur, Dan coluber in via, quia fuit de tribu Dan.

11 Et inhabitabit ibi. Fideles Christi.

12 Et hereditate, &c. Quia decedentibus primis, alij quasi hereditarie succedunt eis.

13 Et semen seruorum eius. i. Christi, & vocantur hic eis serui, sui discipuli, quorum semen. i. imitatores eorum possidet ecclesias per orbem.

14 Et qui diligunt nomen eius. Existentes in charitate. 15 Habitabunt in ea. Numero & merito. quia sola charitas diuidit inter filios perditionis & regni.

9 Quoniam Deus saluam faciet. id est, ecclesiam militantem.

10 Et edificabuntur ciuitates. i. congregationes plebis Christianae, quae edificantur in moribus & fide.

11 Et inhabitabit ibi. Illi qui fideles sunt non solum numero, sed etiam merito.

12 Et hereditate. i. ecclesiam in qua iam sunt secundum statum ipsius militantis, & acquirunt eam secundum statum ipsius triumphantis, est enim vnica ecclesia, tamen duos habens status.

13 Et semen seruorum. i. imitatores bonorum.

14 Et qui diligunt. Gradus enim mansionum supernae ciuitatis distinguuntur secundum gradus charitatis.

NICOLAUS DE LYRA.

A Alio modo exponitur de ecclesia triumphante, quæ Sion appellatur, Heb. 12. e. Accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis Ierusalem caelestem, & multorum militum angelorum frequentiam. Hanc autem Sion caelestem Deus salvam fecit, quando per homines illuc ascendentes angelorum ruinam reparavit.

Et edificabuntur civitates Iudæ. i. Christi. Et possunt dici hæreditates diversorum angelorum ordines.

ADDITIO I.

In ps. 68. *Salvum me fac.* vbi dñ in post. Nec orat sic Chrs hō.

Christus Deus
orare, quomodo
intelligendum.

Christus oravit non solum, vt ostenderet veritatem humanæ naturæ, in qua minor est pater, sed etiam ostenderet se esse a patre, vnde ipse dicit Ioh. 1. e. Propter populum qui circumstat dixi. i. verba orationis, vt credat quia tu me misisti. Quod intelligitur etiam secundum deitatem, vnde Aug. 10. de trinitate dicit, quod oravit Christus, ne filius ignoretur. Oravit etiam Christus, vt nobis exemplum daret orandi. vnde Amb. super Lucā in materia orationis Christi dicit. Ad præcepta virtutis nos informat exēplo. Itē quia Christus sciuit quādā esse fienda mediante sua orōne, idcirco cōueniēter orat pro ut in 3. parte. q. 21. art. 1. in rñsione ad secundū argumētum.

ADDITIO II.

In eo. ps. vbi dñ in post. Et placebit Deo sup vitulū nouellū.

Postillator relinquit sine expositione illa verba, quæ in lra continent. i. Cornua producentē & vngulas. Quæ quidē verba nō vñr applicari sacrificijs veteris legis, in quib. nusquam fit mētio de hoc, q. tauri vel vituli de quib. sacrificia fiebāt, pro ducerent cornua vel vngulas, vt patet in Leuitico & in alijs locis, vbi de sacrificijs veteris legis tractatur, & sic hæc verba in sensu literali vñr omnino superflua & infructuosa. vñ fm doctrinā Greg. 3. 1. moralium, cum rō literæ defecisse cogno-

scit, restat vt ad sensum mysticū sine dubitatione recurrat, quapropter in hoc loco recurrēdū est ad sensum spiritualiorē, fm quem cum dicitur. *Laudabo nomen Dei cum canticis*, & c. intelligitur de futura laude. i. patrie quæ magis placet Deo, q. omnis vita gratiæ. Quæ quidē. i. vita gratiæ significatur per vitulum nouellum ex nouitate vitæ, & producētē cornua quib. expugnent hæretici & ecclesiæ aduersarij. Similiter & producētē vngulas quib. aspera seculi calcet, & eos quib. tñ terrena sapiūt vngulis excitet, prout in glossa largius hētur.

REPLICA. *Salvum me fac Deus.* vbi postillator dicit Christū hoīem orare, vt oñdat veritatem humanæ naturæ in se, in qua minor est pater. Burg aut iuxta intentionē S. Tho. prout cū allegat 3. par. 21. q. Christū dixit orasse non fm humanitatem tantū, sed et fm deitatem. Quod satis erronee sonat. Nā orare sicut adorare est actus latræ, q. est actus seruitutis inferioris ad superiorem. Christus aut fm cōem catholicorū doctrinam sic

Et inhabitabunt ibi sancti illuc assumpti.

Et hereditate acquirunt eam. i. immobiliter, sicut hæreditas dicitur res immobilis.

Et semē seruatorū eius. i. fideles discipulorum Christi imitatores.

Possidebit eam. i. æternaliter absque amissione. Et qui diligunt nomen eius habitabunt in ea. quia in ciuitate q. est est charitas perfecta. Est tñm ibi vna vox latantium, & vnus ardor cordium, ad quam perd. cit. & c.

hic nō dñ se hēre ad patrem fm deitatem, sed fm humanitatem. Motiua et Burg ad sic dicendū cogunt. Nam primum cum dicit Christum orasse, vt ostenderet se esse a patre, fm illud Ioh. 1. e. Propter populum qui circumstat dixi vt. credant, quia tu me misisti. Nam nō oportet illam orationem de deitate intelligi, sed humanitatem in qua fuit missus missione visibili. Nec oravit Christus in pposita allegatione, vt crederet eū facere miracula virtute Dei interpellati qui eū misit. Multi. n. dixerūt eū facere miracula in potestate demonū. Oravit igit ad dñm, vt hunc errorē excluderet, dñ nō a diabolo, sed a Deo postularer. Ad idē est Hil. 10. de trinitate & 11. Quod autem allegat B. Ambrosiū, q. Christus oravit, vt daret nobis orandi exemplū, est ptra Bur. Nam dare exemplum pertinet ad humanitatem Chrs, q. dicit beatus Aug. nisi esset verus Deus, nō afferret remediū, nisi esset verus hō, nō præberet exemplū. Nec cogit si Christus sciuit aliqua fienda oratione sua mediāte. quia aīa Christi vidit in verbo ea quæ verbum vidit, iō iuxta ea quæ vt hō vidit in verbo, oravit fieri vt hō, non vt Deus. Sed vt consulamus senectū Bur. delirātis, dicere possumus secundum communicationem idiomatum, Christum Deum orare, sicut Damascenus dicit puerum stellas creare.

In eo. psalmo circa illum passum. *Et placebit Deo sacrificium diuinæ laudis super vitulum nouellum cornua producentē et vngulas*, vbi glossa magistralis ad literā his verbis dicit, nō plus signifi-
ficare, nisi q. vitulus nouellus in sacrificio offerendus nondū hēat cornua & fortes vngulas, ideo talis dñ producere ea virtute augmētī naturalis, nam in lege prohibitū fuit defectuosa animalia in naturalib. offerri. Non sunt igitur talia verba superflua, sicut putat Bur. nā in multis passibus sacræ scripturæ sensus allegoricus plus pensat verba, & ad maiore vtilitatem refert, q. literalis sensus. Nō igitur sequitū literalē sensum esse inutile, vel abijciendū, & primo recurrendū ad sensum mysticum, fm doctrinā Aug. & B. Greg. 3. 1. moralium, quia hoc solum faciendū est vbi litera fm primariā vōcū significationē esset falsa vel absurda, qualiter non est in proposito, quia in proposito sensus literæ est, siue offerantur perfecti boues in habentes cornua & vngulas, siue vituli adhuc naturaliter ea producentes, adhuc placebit amplius sacrificium laudis quam legis, prout intendit postillator.

GLOSSA ORDINARIA.

Memoria duplici.
† Vide psalmum. 4.

a In rememoratione. Call. Memoria duobus modis. Cum memores peccatorum, iudicium timeamus, vñ supra in psal. 36. vel dum promissa bona corde retinemus & secuti sumus, vt hic, qd oñditur cum subditur, q. saluum fecit eum dñs. Et congrue supra caput de passione egit, & spe resurrectionis addidit similiter membra & passionis tuas edicunt, & spem resurrectionis assumunt.

tur et ipias

Gen. 19.

Aug. Vox tribulatorum Christo. Id est martyru inter passionis periclitantium, sed de capite presumendum. Cū illis vox ois iusti cui ex charitate, abundas iniquitas et Christianorum est passio, vt Loth corporale persecutione a nullo in Sodomis sustinuit, sed a malis factis eorum cui non fuit dictū, vt nō ibi habitaret. Est ergo persecutio iusti, vel a leone in impetu, vel a dracone in inuidijs, vñ omnes clament. *Deus in adiutorium.* primo petentes se adiuuari, malos erubescere.

* Bas.

a Christum. b Dirigens. c Attribuitur.

Omnis iusto qui hic loquitur.

a In finem psalmus David, in rememoratione, eo quod saluum me fecit dominus. Psalmus. LXIX.

a Qui soles iuuare.

b Aug. semper adiutorio egimus in hoc seculo, maxime in tribulatione.

c Respice.

b *Deus in adiutorium meum intende,*

* Bas. Quod in epigrapha est, vt seruet me dominus, nec in aliquo exemplari, nec apud Hebræum, nec apud alios interpretes, conuenit tñ cum psalmi sensu. Orat. n. propheta pro salute, & vt ab inimicis liberetur. Dixit autem hunc psalmum David, cum esset per Absalonem pulsus. Recte autem inscriptioni adiectum est illud, ad rememorandum. Memoriam siquidem peccati vehementius illum, quam hostes, pungebat.

† ad remini-
scendum. i. ut
Deus remini-
scatur.
† eo quod sal-
uum me fecit
dominus.

PSALMVS LXIX.

D *Deus in adiutorium.* Monet vt in Deo, nō in nobis glorie mur.

Call. Hic oīs petitio affirmatio est, vnde nō sunt timende tribulationes. Hic versiculus ante omnes horas in initio prædicitur, quia cum orare solemus, maxime tētare nititur diabolus, vt muscæ morientes perdant suauitatem vnguēti.

* Beda. Hic psalmus attributus est David, id est sanctis Martyri-

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS LXIX.

D *Deus in adiutorium.* Huic psalmo præmittitur talis titulus in Heb. Ad victoriam David ad recordandum. In trāslatio ne Hier. sic dicitur. Victori David ad recordandum. et est eadem sententia, vt patet ex supradictis. Quod autem dicitur hic ad recordandum, d. cunt expositores communiter, quod hoc dicitur, eo quod David fecit

fecit hūc psal. ad beneficia sibi præstata a Deo recordāda, propter quod in aliquibus Bibljs post illud verbum, ad recordandum, additur, quod dominus fecit eum saluum, sed hoc additum fuit ab aliquo expositore quicunque fuerit ille, quia hoc non habetur in Hebr. nec in trāslatione Hier. iuxta Heb. veritatem. Item secundum hoc eadem esset ratio, quod in quolibet psal. quem David fecit pro sua liberatione a periculis pone retur ad recordandum, qd non est verum, & ideo saluo meliori iudi-

* c. 10

MORALITER

a *Deus in adiutorium meum intende.* Sicut dixi in expositione literalī,

terali, psalmus iste & sequens, qui apud Hebræos sunt vnus psalmus, videtur esse oratio David in persecutione Absalon.

Tom. 3.

G 4

† Licet

Martyribus, qui hic loquuntur & hortantur nos, ut exemplo eorum in tribulatione non deficiamus, ut ad idem premium perveniamus.

a Confundantur, Cas. Confundi est de perueritate turbari, Reuerantur, ne proles a iustitia pena sequatur.

b Qui querunt, & c. un-

Diversa eccle- **lia tempora.** **a** sunt tempora in ec-

clesia, primo sunt im-
petus persequentium,
vnde, qui querunt,
modo remittit male-
uolentia cogitatum,
vnde, qui volunt.

† inimici

† cogitant.

c. Auertantur, Aug. **Aug.**

Duo genera sunt per-
sequentium, vitupe-
rantium & adulantium
ut igne aurum proba-
tur, ita vrit lingua adu-
lantium. Plus enim no-
cet lingua adulatoris,

Duo perse-
quentium ge-
nera,

† amant abs te
inuari.

B quam manus persecu-
toris, vtrumque ignis,

† festina ad vel

† propter me.

Gen. 19. f.

Vrit qui teta vitupe-
rio vel laude, Exit inte-
ger, qui neutro capite.

*** Bas.** Frustrantur, in-

quit, qui necem meam appetunt, & confusionem inde repor-
tent, & qui calamitatibus meis delectantur, in fugam cum
pudore, rerum mearum mutationem videntes, vertentur.

*** Bed.** Dolet sanctus vir animam suam quare a malis, non ad
imitandum, sed ad opprimendum, & ideo orat & dicit, Con-
fundantur & reuerantur. Vbi ergo preceptum illud Evangelii,
Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Et item dili-
gite inimicos vestros. Vbi etiam exemplum pii magistri, qui
docuit non solum inimicos diligere, sed & pro ipsis orare, di-
cens pro persequentibus suis in ipsa passione. Pater ignosce il-
lis quia nesciunt quid faciant. Non utique, dissentit iste ab illo
quia hoc orat, ut illi qui prius sanctos suos incarcerabant, fla-
gellabant, necabant, vnde glorificabantur.

*** Confundantur**, i. confusibiles se recognoscant, & sic reueren-
tur, i. extimescant, & nobiscum pectora tundant. Talem. n.
vindictam iam acceperunt sancti, ab inimicis suis, quia Pau-
lus ille qui acceperat literas, a principibus sacerdotum, ut

C iret

iret in Damascum, & quoscunque viros Christiane religionis
inueniret, vinctos perduceret in Hierusalem, voce divina vere
audita in via confessus est de conscientia sua, & reueritus de
tanta immodestia, & prostratus est ad obediendum qui prius
inflammatus fuerat ad persequendum.

† Et cito.

a Cas. Quasi si tarder misericordia, crescent tormenta.

b Et. Aug. Antequam defendant sua facta ut gloriosi, sed post
conuertuntur, vnde subdit, & reuerantur, &c.

a domine ad adiuuandum me festina. Confundantur & reue-

a Trucidantes.

b Aug. Ad opprimendum.

c Aug. Non precedant sed sequantur, non
suo consilio viuunt, sed sanctorum.

b reantur, † qui querunt animam meam. Auertantur retrorsum

& erubescant, qui † volunt mihi mala. Auertantur † statim

a Repulit Paulus dicentes. Ego sum Pauli, Sec. i. Cor. i. a.

b His omnibus queris & conuulsi.

d erubescences, qui dicunt mihi, euge euge. Exultent & laten-

a In quo sunt lux, non in alio.

b Non homines, sed.

c Qui prior eos querunt.

d Quasi, qui hoc non dicit, non querit Deum. **e** Hoc semper dicant.

f Qui peccatorem vocat, confitenti dat veniam, ideam facit iure viuere tandem glorificat.

e tur in te omnes qui querunt te, & dicant semper, magnifice-

a Quia ab illo salus eis, non a se.

b Aug. Ille diues nullius egenus. Lumen meum.

g tur dominus, † qui diligunt salutare tuum. Ego vero egenus

a Vel mendiculus, id est perens.

b Sed o.

c Ideo adiuua, quia.

Et.

c Vel adiuuat in mundi tribulatione.

d Et vincam.

e Ecce vnde cepit.

e Hoc semper etiam dicendum iustis.

f De tot nexibus causarum.

Ne cedam.

& pauper sum, Deus † adiuua me. Adiutor meus & libera-

a Non alia mihi spes est.

Alias esto.

tor meus es tu, domine ne † moreris.

Et quicumque vere diligunt saluatorem, diligunt se saluatos
esse, & cognoscunt se egenos, & modicum fuisse sibi neces-
sarium.

g Ego vero egenus. Cas. Quod hortor, facio. Vel ipsi de se sen-
tiunt. Vel, dominus magnificetur, tu ergo quid? Vel, ego vero
etiā iam iustus, quia adhuc lex membrorum repugnat le. me. mea.
& adhuc. ciuitas iustitiam. Vel de Deo illud dicat, sed de se ita
sentiant, ut dicat. Vel, ego vero, & c. verba Dei assumit sibi, qui
supra se hoc eadem dixit. q. d. illi qui querunt an imam sunt di-
uites, sed ego & egenus & pauper, quia & mundanas copias non
habet, & intus ubi est diues, semper ambit, desiderat, & accipit.
h Ne moreris. Cas. Tardum videtur quod magno desiderio
queritur.

Aug. Ne mihi tardius videatur, quod venturus es, quod fit
per patientiam, qua qui caret, tardum ei videtur & despecti-
tur ab eo, ut vxor Loth quę sit statua talis ut te condiat, ex-
plo enim tibi est, ne retro aspicias.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

*** cio videtur mihi,** q. hic psal. est prophetia de futuro. Preuidit. n. Da-
uid in spiritu sancto, quod principium huius psal. recordandum esset in ec-
clesia Dei in principio omnium horarum canonicarum, vel iuxta principium,
sicut videmus adimpletum, & propter hoc in titulo posuit, ad recordandum,
ut de hoc psal. & sequenti qui incipit. In te domine speravi, &c.
Dicunt aliqui expositores, quod est idē ps. in Heb. alij autem oppositū,
propter q. vidi plures libros Hebraicos, & in aliquibus ponitur idē ps.
in alijs autem dist. nctus. Primum tamē videtur mihi melius, licet He. di-
cat duos esse psalmos quia hunc quotat. 59. & alij 70. Non tamē mu-
tatur sententia, siue hoc teneatur siue illud, quia uterq. videtur esse sa-
lus a David, cū esset in persecutione. Absalom filij sui, ut mihi videtur
saluo meliori ind. cio. Secundū igitur hūc sensum diuiditur psalmus iste
in duas partes, quia primo David petit celerā liberationem. Secundo ad
hoc inducit multiplicē rōnem, ibi. In te domine. Circa primū dicit.

Deus in adiutorium meum intende. quia non possum Absalom
filio meo resistere, sicut ipsemet dicit. 2. Reg. 15. c. Surgite & fugiamus,
neque enim erit nobis effugium a facie Absalom.

Domine ad adiuuandum me festina. quia Achitophel nite-
batur eū persequi et comprehendere eadē nocte, ut habetur. 2. Reg. 15. a.

Con-

1 Confundatur & reuerantur. quod & factū est, quia Achito-
phel se suspendit, ut habetur eodē ca. & Absalom interfectus fuit, ut
habetur sequenti capitulo. **2** Auertantur retrorsum, & c. quia po-
pulus qui erat cū Absalom, eo deuicto fugit in tabernacula sua, ut ha-
betur. 2. Reg. 18. Et ad idem refertur quod subditur.

3 Auertantur statim erubescētes. quia fugientes de praelio meri-
to erubescunt. **4** Qui dicunt mihi, euge euge. Interiecto est gau-
dentis, quia populus exiit cum Absalom erat in multisudine, quod
gaudentes dicebant, statim habebimus eum in manibus nostris captum.

5 Exultet & latentur, & c. i. ego & viri mei qui querimus iustitiā
tuam, & per te liberari. **6** Et dicant. De beneficijs nobis prestatis.

7 Ego vero egenus. Quia in illa fuga Siba prestavit ei cibaria, ut
habetur. 2. Reg. 16. Et in termino Berzellai Gaadites & Machir

filij Amihel prastiterunt ei necessaria, ut habetur. 2. Reg. 17. & ideo
subditur.

8 Deus adiuua me. q. d. sine tuo auxilio non possum re-
sistere, & ideo subditur.

9 Adiutor meus. Contra hostes inuadentes.

10 Et liberator meus es tu. i. a periculis imminētibz.

11 Domine ne moreris. Et in hoc petit celerem liberationem, si-
cut in principio psal.

MORALITER.

† Licet de hoc et alium psalmum fecerit, nā illa persecutio
tractum temporis habuit. Moraliter autem potest exponi de
bono pastore ab aliquo filio suo spirituali (in iniquo) persecu-
tionem patiente, sicut de S. Thoma Cantuariense & Anglie
rege legitur esse factum, a qua persecutione petit diuinitus
liberari. Et primo ponit ista petitio, & secundo exauditionis
ratio, psalmo sequenti. Circa primū dicit. Deus in adiutorium
meum intende. quasi diceret, mea liberatio non apparet aliunde.

Domine ad adiuuandum me festina. ne in mea dieceffi crescat
mala

mala quę solēt in populo crescere percusso pastore. Sicut di-
cebat Apostol. Act. 20. d. Post discessum meum intrabunt lupi, etc.

1 Confundantur & reuerantur. in se ipsis per poenitentiam de
hoc quod persequuntur suam patrem.

2 Auertantur retrorsum. reuertentes a tali persecutione.

4 Qui dicunt mihi euge euge. de me loquentes indebite.

5 Exultet & latentur in te. & c. i. in tua bonitate & non in hu-
ius seculi vanitate.

7 Ego vero egenus, & c. Adiutor meus. In
operibus bonis.

10 Et liberator meus es tu. a malis.

11 Domine ne moreris. Mihi succurrere in casu necessitatis.

GLOSSA ORDINARIA.

A a In finem. Aug. De commendatione gratie. Quicquid enim sumus, misericordia Dei sumus. Quicquid ex nobis, mali sumus, ut tota spes nostra in Deo sit, non in nostris viribus. Ionadab commendat a Ieremia, q. filijs suis precepit ne biberet vi-

Iere. 35. b.

a. f. lte. b. f. Est.

nem, propter primum, primi captiui, quia prius quod anima De le est propter secundum hominem secundi redempti. his cantatur, ut discant per gratiam reuerti qui ex se mali.

Cassio. Vel ita monemur in titulo habere deuotionem filiorum Ionadab, non contumaciam Iudeorum, qua captiui esse meruerunt. Filij

Exod. 20. b.

† Deus in te speravi domine.

† propter iustitiam.

† exime

† probatum habet, in super fortitudinis, ad quod confestim iugiter, preceptum saluare me.

1. Cor. 15. f.

C

Diuisio.

In finem psalmus Dauid, filiorum Ionadab, & priorum captiuorum.

& eripe me. Inclina ad me aurem tuam, & salua me. Esto mihi

in Deum protectorem, & in locum munitum, ut saluum me facias.

Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu. Deus

Aug. Si in me, confundor vel in mundanis quæ caduca.

a. Vel ego iam in Adam confusus sum, sed in Christo.

† N te domine speravi, non confundar

a. f. In futuro. Est hic de peccato. Ideo. Sed.

b. f. Cas. Ideo, secundum quod iustitia tua exigit, quæ est ut parcas oranti, quod est misericordia.

c. f. Non mea, quam si statuo iustitiam Dei non sum subiectus, sed tua quæ mihi a te, non enim de me glorior, gratiam tuam non relinquo.

in æternum: † in iustitia tua libera me,

a. f. Et o domine etiam si sum indignus, ego tamen.

b. f. Ideo, facientem agnum. c. f. Misericordiam.

Meritum enim non attingit ad illum. Hæc est confessio humilitatis.

d. f. Ab ægitudine quæ intus.

† Salua me. Esto mihi

a. Non ad me perueniant iacula inimici.

b. Aug. Tu qui fuisti metus fugienti Adæ, iam esto locus refugij, ad quem qui refugit tutus est.

c. Quia sic in alto est, ut nihil timeat. Vel refugij.

d. In alio saluum esse non potero.

a. Esto mihi in Deum protectorem & eris.

b. Per te sum firmus contra tentationes. Refertur hoc ad, Esto mihi in Deum protectorem.

c. Quia. Sic ubi ero infirmatus ex me, & adhuc captiuus, ad te refugio, quia quantumcumque firmus sum ex gratia quando in corpore peccati agitur, semper aliquid timendum est. Ad locum munitum refertur. d. Non aliud.

d. Non aliud.

Cassio. Vel priores captiui sunt in mundo unde euadi potest. Secundi in inferno. Vel priorum, id est, eorum qui ante capti vitij quam filij Christi. Totus hic psalmus gratiam Dei quæ gratis datur, summa intentione commendat.

d. Libera me, &c. Cassio. A periculis.

c. Et eripe me. a potestate diaboli.

* Euthym. In psal. 30. Indignus sum equidem tuo auxilio: ob tuam tamen iustitiam, qua iniquos omnes ac parricidas condemnas libera me. Idem autem est hoc in loco liberare, quod erueri, ab inimicorum nimirum insidijs aut ab ipsa morte.

f. Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum ut saluum, &c. Duo promittit, duo alia reddit.

Peccatoris.

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS LXX.

In te do. spera. Licet hic psalmus non sit alius a precedenti ut credo, quia tamen a Hieronymo & alijs nostris doctoribus ponitur alius, ideo velle ponere aliquam distinctionem, & propter psalmorum quotationem, prout habetur in libris nostris. Sciendum igitur, quod in aliquibus Biblijs ponitur hic talis titulus: *Psalmus Dauid filiorum Ionadab & priorum captiuorum*: sed in Heb. & translatione Hieron. nullus simpliciter ponitur titulus & ideo iste videtur appositus secundum imaginationem vel opinionem alicuius expositoris, quia nec iste titulus videtur multum concordare sequenti literæ, propter quod sicut dictum est, videtur magis secunda pars huius psalmi in qua Dauid ad sui liberationem a Deo inducit multiplicem rationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo Dauid inducit huiusmodi rationes. Secundo promittit multiplices gratiarum actiones, ibi. *Ego autem semper sperabo, &c.* Prima in tres, quia primo inducit rationes ex parte Dei. secundo ex parte sui, ibi: *In te cantatio mea semper.* tertio ex parte aduersarij, ibi: *Confundantur, &c.* Circa primum allegat primo Dei magnificentiam, secundo eius iustitiam, ibi: *Deus meus eripe me, &c.* Circa primum sciendum quod ad magnificum

magnificum pertinet adiuuare confidentem de se, & maxime quando habet iustitiam pro se, & hoc allegat Dauid, dicens.

1. In te domine speravi. Tanquam in adiutore potenti.

2. Non confundar in æternum, &c. id est, finaliter, quia in persecutione Absalon reportauit honorem, & Absalon cum suis confusione.

3. In iustitia tua libera me. Quasi diceret: Tibi proprium est iustos liberare, cuiusmodi sum ego in hac persecutione.

4. Inclina ad me aurem tuam. Loquitur de Deo ad modum hominis, qui inclinat aurem quando vult exaudire deprecantem.

5. Esto mihi in Deum protectorem. Quasi diceret, nulla protectio aut munitio valet mihi sine te.

6. Quoniam firmamentum meum. dās mihi firmitatem constātiæ.

7. Et refugium meum es tu. in omni tribulatione. Omnia ista ostendunt fiduciam quam habebat Dauid in Deo, propter quam exaudibilis erat sua petitio.

8. Deus meus. Hic consequenter Dauid allegat diuinam iustitiam, ad quam pertinet iniquos punire, quales erant persecutores Dauid, & hoc est quod dicit: *Deus meus, &c. peccatoris.* i. peccatorum, quia multi in fauorem Absalon iniuste persequabantur eum.

Et

MORALITER.

† In te domine speravi. Hic ponitur exauditionis ratio. Et primo multiplex ratio ad hoc inducit, secundo gratiarum actio promittitur, ibi. *Ego autem semper sperabo.* Prima in tres, quia primo ponitur rationes ex parte Dei. Secundo ex parte patris, ibi. *In te cantatio.* Tertio ex parte aduersarij, ibi. *Confundantur.* Circa primum allegatur primo Dei magnificentia, quia magni fci est leuare confidentem in se, ideo dicitur.

1. In te domine speravi. Ideo confido quod.

2. Non confundar in æternum. Licet ad tempus patiar.

In

3. In iustitia tua libera me & eripe me. Non in mea, de qua non præsumo, sed de tua.

4. Inclina ad me aurem tuam & salua me. Accepando precem meam.

5. Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, ut saluum. quia sine te nihil possem.

6. Quoniam firmamentum meum. id omni tribulatione mea.

8. Deus meus eripe me de manu peccatoris & de manu. Hic secundo allegatur diuina iustitia ad quam pertinet malos punire, ideo dicitur. *Deus meus eripe me de manu peccatoris, &c.* qui agit contra legem persequendo patrem.

Quo

a Peccatoris. Aug. Duo sunt genera peccatorum, alij legem acceperunt, vt Iudæi & Christiani, alij non, vt pagani.

b A iuuentute. Cais. Id est, a conuersione, vel ex quo contra diabolum cepi pugnare.

Aug. A iuuentute, ex quo cepi sperare in te & contra diabolum pugnare, ante non sperabam tamē fuisti protector, qui saluum duxisti me ad tēpus quo discerem in te sperare. A iuuentute ergo ex quo me armasti, fide, spe, charitate, & ceteris, pugnaturū contra diabolum. Iuuenis pugnāt, sed cadit, nisi Deus sit spes eius.

* Basil. Iuuentutem tempus magni Moyſi vocat,

B quo posteaquā Aegyptijs seruierant, libertatem sunt consequuti. Ex eo inquit tempore, spem in te habeo, & auxilium tuum exspecto.

c De ventre mat. mea tu es protector meus.

* Euthymius. Neque in te tantum speraui a iuuentute mea,

sed ex ipso materno vtero, ex eo tempore quo natus sum, in te solo stabilitus sum. Illud autē scire oportet, quod verba hæc ex vtero, de ventre, & alia huiusmodi, per hyperbolē, hoc est, per excelsū in veteri scriptura dici solent, intelligendique ac cogitandi initium ac tempus significant, illud nimirum tempus, quo cogitare quis ac sperare incipit.

Ex vtero. * Basil. Natiuitatē & partū, egressū vocat ex Aegypto. Hoc & Ezechiel docet. Cum n. impietatem Hierusalem reprehenderet, dixissetq; Pater tuus Amorrhæus, & mī tua Cethæa: subiecit, in die qua natus es, umbilicus tuus non est præcisus, & sale nō es salita, & aqua non es lota ad salutem. Quā enim umbilicus velut radix quedam infantis est (per hunc enim crescit & nutritur) Israel vero post egressū ex Aegypto, insitā adhuc habebat Aegyptiorū impietatem.

d In te cantatio. Cais. Delectationi est mihi esse in te.

e Semper.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et de manu, & c. ipsius Absalom, qui agebat contra legem naturalem & diuinam & humanam persequendo patrem suum, quem omnis lex præcipit honorare.

2 Et iniqui. id est, Achitophel qui fuit consiliarius Dauid, & contra eum dabat iniqua consilia, & de eius consilio Absalom contra patrem rebellauit, vt dictum fuit. 3. Reg. 15.

3 Quoniam tu es pa. i. præstans mihi patientiam in hac tribulatione. fuit enim tunc valde patiens, vt habetur. 2. Reg. 16. quia iniurias Semei sibi maledicentis, & lapides contra eum mittentis valde patienter portauit.

4 Domine spes m. q. d. nihil boni speraui obtinere, nisi per te.

5 In te confir. & c. non est per hoc intelligendum, quod fuerit in vtero matris sanctificatus, sed hoc dicit, quia in vtero matris fuit a Deo protectus, sine qua protectione non fuisset de vtero matris natus, vnde in translatione Hieron. habetur, A te suscitatus sum ex vtero, & c.

6 De ven. ma. mea. ab hora natiuitatis meæ vsque nunc.

7 Tu es protector meus. Sicut fuisti antequam essem natus.

8 In te cantatio. Hic adducit rationes sumptas ex parte sui, ad ostendendū, q. oratio sua sit exaudibilis, & accipitur prima

MORALITER.

3 Quoniam tu es patientia mea domine. id est, exemplar mihi patientiæ, pro me patiēdo in cruce.

4 Domine spes mea, & c. quia nihil obtinere quasiui nisi p te.

5 In te confir. sum ex vtero. id est, sustentatus in hoc mundo, subditur:

6 De ven. ma. me tu es prote. meus. & c. In te can. Hic inducitur ratio sumpta ex parte passi, & primo ex eius deuotione, cū dicit:

8 In te cantatio mea semper. id est, laus. Secundo ex virtute constantiæ, cum dicitur:

9 Tanquam prodigium factus sum multis. admirantibus, qd ego

e Semper. Vt continua sint beneficia.

Semper. Aug. Et in presenti, dum per fidem ambulo, & in futuro, dum per speciem videbo: ne tamē equatus angelis obliuiscar gratiæ quæ me liberauit, sed hic tēpore spei, tempore genitus prodigium factus sum multis qui mihi insulant, quæ

credo quod non video, & vias eorū respicio. Sed hæc impunitio, vel impugnatio negligenda, vbi

virtus Dei fauet, contra quam nil stat.

f Prodigium factus sum multis. & c. Euthymius.

Ego inquit, squalidus, atque afflictus & deformis

effectus sum, præ iunio saccoq; & tristitia, atq; iō a multis quasi monstrum

quoddam existimatus sum, tamen si reuera non ita essem,

sed sic viderer, imprudentibus nimirū

ac viliori multitudi. Paulus etiam con-

sona pphete nostri verbis de multorū

opinionē loquens dicebat, nos stulti propter Christum, vos

autem prudentes in Christo.

g Repleatur os meū. Cais. Dixit beneficia, nūc petit vt gratias agere possit. Nā si Deus os non replet, non ardet desiderium.

h Totā die magnitudinem tuam. Aug. Id est, sine intermissione. In prosperis, quia cōsolaris, & in aduersis, quia corrigis, quia antequā essem fecisti, cum essem, salutem dedisti, cum peccassem, ignouisti, conuersum iuuisti, perseverantem coronaſti, nomine ergo magnitudinis omnia includit.

i Ne proicias me. Cassiodoro. De gratia tempore senectutis & senij danda.

Senectutis. Aug. Senectus in Christo dum prodigiū factus est, dū infirmatus in cruce & irrissus, quod dicitur senectus, quia ex vetustate assumpsit, unde: *Vetus homo noster simul crucifixus est.*

k Quoniam dixerunt inimici mei. Aug. Dicitur hoc de Christo, qui

ma ratio ex sua deuotione, secunda ex corporis defectione, ibi: *Ne proicias.* Circa primum sciendum, q. ad Deum pertinet audire orationes deuotiorum, qualis erat Dauid, qui cōtinue erat intentus diuinis laudibus, & hoc est quod dicit: *In te cantatio mea semper.* te deuote laudando.

9 Tanquam prodigium. Fuit. n. multum mirabile, quod Dauid adhuc iuuenis leonem & vrsū suffocauit, & gigantem fortissimum in funda & lapide debellauit, vt habetur. 1. Re. 17.

10 Et tu adiutor fortis. q. d. tu fecisti ista mirabilia, & non ego ideo subditur.

11 Repleatur os meum lau. pro diuinis beneficijs.

12 Vt cantem gloriam tuam. in psalmis a me compositis.

13 Ne proicias. Hic consequenter accipitur ratio ex parte defectionis ipsius Dauid qui iam erat senex & tendēs ad defectum roboris quādo Absalom contra eum rebellauit. Ad Deum autem qui fortissimus est pertinet adiuuare deficientes, maxime in causa iusta, sicut erat in proposito, & hoc est quod dicit: *Ne proicias me in tempore senectutis,* id est tempore senectutis & defectibilitatis meæ, non subtrahas a me auxilium virtutis tuæ.

14 Quia dixerunt inimici mei. i. de me, quod postea subditur. Et

fio in persecutionibus tantis.

10 Et tu adiutor for. mihi tribuens patientiam in aduersis, ideo subditur.

11 Repleatur os meum laude. te laudando pro tot beneficijs. Tertio ex humana defectione, cum dicitur.

13 Ne proicias me in tempore senect. sicut beatus Thom. Can. tuar. iam erat senex tēpore sue psecutionis, & timebat post mortē suā de subuersione ecclesiasticę libertatis. iō subdit.

14 Quia dixerunt, & c. nā bonus p̄latus frequēter impellit non solum ab extraneis, sed etiam a propinquis, vt flectatur a via veritatis, sed ipse debet semper dicere:

† Deus

E qui inter manus inimicorum infirmus factus est, & quasi nihil posset comprehensus. Sed hic de membris eius dicitur hoc, quia & illa talia ex nostra persona habuit.

a *Deus dereliquit eum.* Aug. Vnde alibi: Quare me dereliquisti, id est, quare me derelictum putant malo suo? Si n. cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.

b *Ne elongeris a me.* Celsiodorus. Longè putant dum tardat, ne elongeris ut grauioribus exponas.

*** Euthymius.** Basilii. Tamen si grauis sit peccatorum meorum odor, ac molestus, & te compellat, ut auertaris a me, quod alius etiam propheta ad Iudæos dicebat, peccata vestra, inquit, diuidunt & diiungunt vos a Deo, quæso tamen atque oro ne elongeris a me, elongatur autem Deus, non loco, aut essentia sua, (est enim incircumscriptus Deus ac indefinitus,) sed tantum prouidentia.

c *Confundantur, &c.* Celsio. Quia disposita Dei non mutantur. **d** *Detrahentes animam meam.* Alias, committentes animam meam.

B *Aug.* Id est, prouocantes nos ut Deo resistamus, quod est contra Deum committere bellum, ut illi faciunt quibus non placet Deus in suis aduersis, quod est cum habere iniustum. Committitur etiam anima, si odit eos a quibus patitur.

c *Qui quarunt.* Aug. Ut fecit vxor Iob quæ ait: *Dixit aliquid in Deum & morere.* Ut etiam ait vxor Tobie: *Vbi sunt iustitie tue?* hoc dicebat, ut displiceret illi Deus.

f *Et adiciam.* Aug. Adiectio laudis est, post creationem omnium rerum, laus Dei incarnatione & resurrectione quod inferiora docent.

g *Omne.* Aug. Quia si laudatur in omnibus alijs nondum in eo quod suscitauit carnem nostram in vitam æternam, quæ est laus adiecta resurrectione Christi. Vel omnis laus esset, & nihil

nihil laudi deesset, si damnaret peccantes quia iustitia esset, D sed & hos liberas, adiciam super omnem laudem tuam. **h** *Os meum an. in.* Chm: Sed ne aliter acciperes, addit, saluta Roman. 3. c. re. quare? quia non approbatur ex operibus legis iustificari quenquam. Et hoc est. *Quoniam non cog. lit.* i. figuras legis per quod fiam potens.

i *Tota die.* Augustinus. Velita. Tota dies dicitur dies cum sua nocte. Nox verò caro nostra est, dies, iustitia. Et quia nox diei feruit, ergo quicquid in carne, fit velut in nocte. Iustitiæ tantumquam diei feruiat, ut quicquid ex precepto Dei fit, non propter emolumenta carnis, sed propter iustitiam fiat. *Et ita annuntiabo salutare tuum to. die.* ut quicquid in carne gerit, iustitiæ seruiat.

K *Quoniam non cognoui.* Augustinus. Prædicabo salutem tuam tota die, quia non cognoui negotiationes: nam audis acquirendi, pro damno blasphemam, pro pretijs rerum mentitur & perierat, & ita tota die non est in eius ore laus Dei. Sed hæc vitia hominis sunt non artis, quæ fine his agi possunt: Sicut & in omnibus artibus male agitur non ex eis, sed ex hominibus: ars enim nescit vitium. De alia ergo dicit negotiatio: Negotiatio Græcè ab actu, Latine a negotio dicitur. Actiuus ergo ab eo quod agunt, præsumunt, opera sua laudant: & ideo non perueniunt ad gratiam quæ hic commendatur, ut de se nemo gloriatur: qui verò gloriatur tanquam negotiator, de templo a domino expellitur. Econtra requies est in Deo qui iustificat. Illi negotiatores potius sunt inquieti quam boni operatores.

8 *Ego autem.* Postquam David pro exauditione suæ petitionis allegauit rationes, hic consequenter promittit pro ipsa gratiarum actiones: & primo facit processum, secundo ostendit promissionis principium, ibi: *Quoniam non cognoui.* tertio redit ad propositum, ibi: *Nam & ego, &c.* Circa primum dicit: *Ego autem semper sperabo.* Liberari de tribulationibus per tuum auxilium.

9 *Et adiciam super omnem lau. tuam.* i. ad laudes quas feci tibi, semp adiciam alias secundum auxilia quæ præstabis mihi.

10 *Os meum annuntiabit iustitiam tuam.* Eam confitens ore, sicut & teneo corde, secundum illud Rom. 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.

11 *Quoniam non cognoui.* Hic consequenter ostenditur huius promissionis principium impletum: non enim potest aliquis tales laudes excellentes Deo soluere, nisi habeat notitiam de diuinis, quam notitiam non habuit David per studij exercitationem, sed per diuinam infusionem, & hoc est quod dicit. *Quoniam non cog. literatu.* per doctrinam humanam, quod patet ex hoc, quod iuuenis existens fuit deputatus ad custodiam ouium, ut patet 1. Reg. 16. & inde factus fuit armiger Saulis, & inde assumptus ad militiam in bello contra Goliath, ut dictum fuit 1. Reg. 17.

8 *Ego autem.* Postquam David pro exauditione suæ petitionis allegauit rationes, hic consequenter promittit pro ipsa gratiarum actiones: & primo facit processum, secundo ostendit promissionis principium, ibi: *Quoniam non cognoui.* tertio redit ad propositum, ibi: *Nam & ego, &c.* Circa primum dicit: *Ego autem semper sperabo.* Liberari de tribulationibus per tuum auxilium.

9 *Et adiciam super omnem lau. tuam.* i. ad laudes quas feci tibi, semp adiciam alias secundum auxilia quæ præstabis mihi.

10 *Os meum annuntiabit iustitiam tuam.* Eam confitens ore, sicut & teneo corde, secundum illud Rom. 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.

11 *Quoniam non cognoui.* Hic consequenter ostenditur huius promissionis principium impletum: non enim potest aliquis tales laudes excellentes Deo soluere, nisi habeat notitiam de diuinis, quam notitiam non habuit David per studij exercitationem, sed per diuinam infusionem, & hoc est quod dicit. *Quoniam non cog. literatu.* per doctrinam humanam, quod patet ex hoc, quod iuuenis existens fuit deputatus ad custodiam ouium, ut patet 1. Reg. 16. & inde factus fuit armiger Saulis, & inde assumptus ad militiam in bello contra Goliath, ut dictum fuit 1. Reg. 17.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et qui custodie. ani. me.* id est, vitam meam, scilicet Achitophel & consimiles qui fuerant prius consilij David, & custodes corporis sui.

2 *Consilium fecerunt in unum.* id est, cum ipso Absalom ad me ingulandum.

3 *Dicentes Deus.* Posuit enim iste Achitophel in capibus populi per suam astutiam, quod David erat simpliciter reprobatus a Deo propter adulterium cum Bethsabæ, & homicidium Uriæ, sicut plenius erat dictum supra psal. 3. ad hoc ut populus persequeretur David securus tanquam hominem a Deo reprobatum, & ideo subdit David.

4 *Deus meus ne elongeris.* Subtrahendo auxiliū defensionis tuæ.

5 *Deus meus in auxilium meum re.* Loquitur de Deo ad modum hominis, qui habet oculos attentos ad eum, quem vult adiuuare.

6 *Confundantur & deficiant, &c.* Quales erant Achitophel & sui sequaces, ut patet ex dictis.

7 *Operiantur confusione.* Quod & factum fuit, quia Achitophel sese suspendit, ut habetur 2. Reg. 17. & Absalom pendens in quercu per crines interfectus fuit, & magna pars populi, & reliqua pars confusibiliter fugit. 2. Reg. 18.

Ego

Intro:

MORALITER.

4 *Deus ne elongeris a me Deus, &c. Confundantur.* Hic ponitur ratio sumpta ex parte aduersarij, cum dicitur.

† *Detrahentes animam meam.* id est, volentes famam meam denigrare, ut per hoc videantur persequi me iuste, propter quod magis debent puniri, & ego liberari.

8 *Ego autem semper sperabo.* Positis rationibus pro exauditione petitionis

petitionis, hic ponitur promissio gratiarum actionis pro obtentu, cum dicitur: *Ego autem semper sperabo.* per te liberari.

9 *Et adiciam super om. lau. tuam.* Tibi regratiari. ideo subditur.

10 *Os meum annuntiabit, &c.* *Quoniam non cognoui literaturam.* id est, scientiam infantem, dicens cum Apostolo: *Non indicauimus te aliquid scire inter vos, nisi tantum Iesum Christum, et hunc crucifixum.* 1. Cor. 3. a.

Introibo

A quinque agros habet nec sanat, sed cum angelus. i. Christus venit turbatur aqua. i. Iudei crucifigunt, & sanatur ager unus. i. unitas corporis Christi. Lex et est baculus per feruū Elisei missus, quo non surgit mortuus, dum Eliseus misit baculum ad suscitandum filium viduæ, nesciebat quid ageret. Sed venit

4. Reg. 4. c.

† ad predican-
dum potestas,
vel, fretus for-
titudine do-
mini, veni.

Philip. 1. a.

† annuncio bo-

† domine

† omni qui
uenturus est.

ipse Eliseus. i. Chri-
stus, & cum viuus &
adultus contrahit ma-
gnitudinem suā, se-
ipsum examinando,
& coaptat se puero
mortuo, quia habitu
iuuentus est, ut ho-
mo, & surgit mor-
tuis.

* Basilus. Sym-
machus sic. Qm ad-
numerare nequeo,
ingrediar in poten-
tias Dñi. Quia polli-
citus erat narraturū
se iustitiam Dei, &
salutem in se colla-
tam, esset autem vi-
ribus humanis ma-
ior hęc promissio.

* Euthymius. Ali-
qui dicunt, quod dictio, *quoniam*, hoc in loco rationem red-
dit, atq; ita intelligentes, punctum ponunt, post dictionē lite-
raturas, & coniungunt quod sequitur. Alij verò per literatu-
ras, seu potius iuxta aliam Græcæ dictionis *γραμματα* signi-
ficationem, per scribarum scripturas mandata intelligunt.
Scribæ etenim ter in anno populum iubebant ingredi intē-
plum, quod erat in Hierusalem. Ego inquit, post hac non ob-
scribarum iussa, sed ex diuina potentia illuc ingrediar.

Non cognoui literat. * Beda. Id est, non præsumo iustificari
de litera legis, sicut illi faciunt, qui soli literę legis grām esse ad
iunctam, & necessariam esse gratiā adiuuantis, ut impleatur
præceptum iubentis, quia si per te præsumendo de virtute
tua incipias & deficias, erit tibi lex litera puniens, non sal-
uans. Lex enim sana gratia, est litera occidens, & valet tantū
ad conuincendam iniquitatem, non ad dandam salutem.

a Docuisti. Cassiodo. Per libros, vel inspirando vsque nunc,
per spatia temporum creuit doctrina.

b Mirabilia. Quod de iniquo iustus.

Mirabilia. Aug. Quid mirabilius quā mortuos suscitare?
suscitatus corpore viuit, etiam absente suscitatore, nō sic su-
scitata anima sine Deo, qui est eius vita. Hęc est ergo gratia
mirabilis, ut suscitetur, & post sit nobiscum ne moriamur, hoc
est a iuuentute & nunc.

Quatuor tē-
pora ecclesię.

Iuuentus. Aug. Aliqui notant quatuor tempora ecclesię, a-
liqui tantum tria distingui, idem significantes per nunc, &
senectam. Vnde iuuentus ecclesię fuit quando virtus marty-
rum dimicauit.

Cassiodo. Progrediens verò tempus nunc, cum fides per
ecclesiās proficit.

August.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Introibo in potentias domini: domine memorabor iusti-
tiæ solius. id est, ad cognoscendum eius virtutes & magnificencias per ip-
sius inspirationem, id est subditur.

2 Deus docuisti me a iuuentute mea & vsque. Quia iuuenis
erat quando fuit inuinctus per Samuelem. 1. Reg. 16. & extunc spiri-
tus domini directus est in Dauid, ut ibidem dicitur. Et cœ-
pit prophetare & psal. facere.

3 Et vsque in senectam & senium, Deus. Vixit. n. Dauid vsque
ad senectutem, secundum quod habetur. 3. Reg. 1. Et rex Dauid se-
nuerat, habebatq; ætatis plurimos dies, nec fuit derelictus a do-
mino, nisi ad tempus modicum, propter Bathsabæ & Uriæ peccatum.

Donec

MORALITER.

1 Introibo in potentias domini, &c. eas cognoscendo & docendo.

† Domine memorabor iustitiæ. Et non iustitiæ hypocritarum.

2 Deus docuisti me a iuuen. Immittendo mihi instinctus ad bona.

† Pronuntiabo. ne abscondam talenta tua.

3 Et vsque in sen. &c. succedendo a doctrina.

4 Donec. instructus a te.

† Annun-

August. Senectas, id est, gratitas, quando incipiet frigescere

charitas multorum, cum mundi tempora decreuerint.

c Senectas. Cassiod. Occidit tempus cum Antichristus ve-
niat, & vita optato fine claudetur. Iuuentus ecclesiæ, tempo-
re martyrum, quando fortes. Progrediens tempus nunc. In-

de senectas. Post se-
nium, in fine seculi.
hęc sunt opus dici in
scripturis: propter il-
los qui dicunt, quod
ad paruum tempus
sunt Christiani, con-
tra quos dominus:
Vobiscum sum vsq;
ad consummationē
seculi. &c.

Matt. 28. d.

d Donec annuntietur bra-
chium tuum. Cassiod.
Dum per incarnatio-
nem captiuos libe-
rat. Et iustitiam iudi-
cij, puniendi scilicet,
qua hominem pec-
cantem iusto iudi-
cio damnas.

† & iustitia
tua Deus vsq;
i excessū que
fecisti, magna
sunt Deus qd
similis tibi
(vel, & iusti-
tiā tuā Deus,
qui res ma-
gnas perfeci-
sti, in altū ex-
tollam Deus
quis similis ti-
bi.

e Vsque in altissima.
Et ne putes qd solus

homo egeat gratia, quia peruenit gratia tua vsq; in altissima
quæ fecisti magnalia, quia eos qui sunt in altissimis, id est, om-
nes ordines fecit Deus cum non essent, n. agnos quod iuste
& beate viuunt, & continet in eo quod sunt.

Vsque in altissima. Quia hō Deus sedet ad dexteram pñs re-
gnans cum eo. Quæ fecisti magnalia. vtrunque mirabile, per
gratiam redimi hominem qui per iustitiam damnatus erat.

* Basilus. Aquila & Symmachus sic, Deus vsque ad excel-
sa, quæ fecisti magnalia, hoc est, excelsa & magnifica, quæ
abs te fiunt Domine, sufficiunt ad hoc vt omnibus persua-
deant, quo te altissimum nominent.

Iustitiam tuam vsque ad altissima. * Euthymius. Hoc est,
quæ ad ipsa vsque attingit altissima. Vel ordo fiat per hyper-
baton iustitiam tuam quæ est vsque ad altissima. Per altissi-
ma vero ipsos cēlos intelligit. Diuina autem iustitia ascēdis-
se dicitur vsque ad cēlos, eo quod celestes virtutes eam in-
telligunt, & congaudeant super eam.

f Fecisti magnalia. * Euthymius. Cum affectu & corde hęc
legēda sunt. Aliqui post verba illa & iustitiam tuam, perfectū
ponunt punctum, & quæ sequuntur huic versiculo coniun-
gunt, quæ fecisti mihi magnalia, Aquilā in hoc sequuti, vt sic
sentius magna & grandia beneficia, quæ in me contulisti, tā
admiranda fuere, vt eorum fama ad ipsas et celestes potesta-
tes peruenerit. Imagine etenim tua me honorasti, & regem
me eorum omnium constituisti, quæ in terra sunt, alimenta
etiam præstas, protegis, custodis atque eripis a periculis & a-
lia demum mihi huiusmodi multa impertiris.

g Deus quis similis tibi. Quantas ostendisti mihi tribulationes mul-
tas & malas, & conuersus diuificasti me, & de abyssis terra, F
&c. Cui personæ quæ gratia sit, captiuæ, scilicet, vtraque

resurrectio

4 Donec annun. brachium tuum. i. magnitudinem virtutis tuæ.
5 Generationi quæ ventura est. quod patet in pñtū, quia psalmi
Dauid a tempore ipsius in generationibus sibi succedentibus recitati
sunt, & vsque ad finem mundi recitabuntur inter infideles.

6 Potentiam tuam. Hoc refertur ad illud quod prædicatur. Donec
annuntiem.

7 Vsque in altissima quæ fecisti. id est, facies.

8 Magnalia. Quia de mysterijs Christi, quæ sunt maxima diffusius
& clarius scripsit, quam ceteri prophete, vt dictum fuit in principio
huius libri.

9 Deus quis similis sit tibi? quasi diceret, nullus, quia virtus omnis
creaturæ distat in infinitum a creatoris virtute.

Quanta

† Annuntiem brachium tuum. id est virtutem tuam.

5 Generationi omni quæ ventura est. per scripturam posteros in-
formantem.

Quia tamen Dei virtus perfecte non explicatur ab homi-
nibus subditur.

6 Potentiam tuam, &c. Sed quoniam omnes qui pie volūt viue-
re in Christo, persecutionem patietur. 2. Tim. 3. c. Sequitur.

Quan-

Resurrectio mentis & corporis, unde promittit gratias.

A Omnis Adā similis, dū vult peruerse esse similis Deo, in captiuitatem cadit, vñ clamat ad eum a quo cecidit, quis similis est tibi. Est autē alia similitudo bona, qua homo iustus qui diligit inimicos & benefacit eis similis est Deo, ad cuius

^a Nullus, quia nihil simile. In natura & potentia.

^b Ecce iustitia peccantis.

^c Iuste moniti. ^d Quis sit prodere.

^e Merito qui recedit a eo qui bonum est ex se & beatitudinem ferit.

^f Volenti simulari.

^g Passiones.

quis similis tibi. [†] Quātas ostendisti mihi tribulationes

^a Quantitate. ^b Qualitate. ^c Sed hae disciplinae admonitio fuit, non defectio unde, & conuer-

^d Tamen. ^e De submersione peccati.

multas & malas, [†] & conuersus viuificasti me, & de abyssis

^a Saepē. ^b Vel in spe.

^c Quia per diuersa subuenit.

^d Et sic.

^e Misericordia reductis spe.

^f Flagella scilicet.

^g Aug. quia nec filijs pare's a flagellis.

^h Alias iustitiam.

terrarū iterū reduxisti me. Multiplicasti magnificentiam

^a Per scripturas & premia, unde generalis iustus animi veritatem psallere (confiteatur).

^b Quia est diuine caritatis, tristis tamen esse non finit.

^c Vel reduxisti me. Ego autem &c.

^d O Deus.

tua, & conuersus consolatus es me. Nam & ego confitebor

^a Cas. Psalmi pulchre dicuntur vasa veritatis, quasi spiritalia dola vinum domini seruantia.

^b Velorum.

^c Quod vere Deus. ^d Idest, decantatione psalmorum.

^e Opere.

tibi in vasis psalmi veritatem tuam Deus, psallam tibi in ci-

^a Mortificatione carnis, vel exhibitione temporalium. Et hoc faciam exultando.

^b Interiora.

^c Idest, cum laudabo in predicatione.

thara sanctus Israel. [†] Exultabunt labia mea cum cantauero

^a Labia animarū quae iam reducta primo iterum:

^b Non solum anima redempta:

^c Corporis quod reducit secundum iterum.

^d In aeternitate sine fine, quando exultatio gret.

tibi, & anima mea quam redemisti. Sed & lingua mea tota

^a In fine, scilicet seculi, contu.

^b Videntes oculis quae nunquam crediderunt fieri.

die [†] meditabitur iustitiam tuam, [†] cum confusi & reueriti

^a Alias erubuerunt.

^b Idest, qui modo insultant.

fuerint, qui quærunt mala mihi.

Bona quidē erat arbor, & bonus eius fructus, & sic nunquam potuit perfectius obediētiā bonum, quam prohibendo in bono demonstrari, vt ex inobediētiā tātum sit pēna non a re mala, & ex obediētiā palma. Si enim res mala esset quae prohiberetur, videretur etiā sine prohibitione esse vitanda, nec ex sola inobediētiā pēna secuta, sed ex re mala non vitata. Nunc vero cū arbor bona sit prohibita, solam obediētiā palmam inuenisse, & solam in obediētiā incurrisse pēnam manifestum est.

^a Iterum reduxisti. Iterū primo cum natura nostra in Dei verbo surrexit, propter nos deducti sumus de abyssis terrae. Item cū credimus in eum, & fit prima resurrectio animae, quae spe iam surrexit cū eo. Vnde Apostolus, Si confurrexistis cū Christo vñ hic dicit iterum reduxisti. Item secundo iterū reducemur, quando corpore resurgemus. unde postea dicit.

Iterum reduxisti me. * Euthymius. Verba hae soli fidelium

lium populo recte accommodantur, quē in ignorantia, atq; in idolōrum tenebris olim errantē Christus conuertit, & aduocauit in salutem, & consolatus est eum dicens, venite ad me oēs qui laboratis & onerati estis, & ego quiescere vos faciā. Quem ēt iuxta carnis naturam mortuum eduxit Dominus

e sepultura. Nam dū corpus suum Christus mortuum viuificauit, & resurgere se [†] Quae est sepultura, atque immortalitate donauit, consequenter etiam omnibus, quod diuina gratia digni sunt huiusmodi reuerentionem effecit esse communem.

* Basilus. Ar-

bittor me quodammodo prae opinione humanam reuixisse, quod tantis liberatus sum gemitibus. Hoc autē & per Ezechielē dicit Dominus. Aperiam innumera vestra & reducam vos a Babilone, hoc est, desperationem humanam dissoluam, & prae spem hominum, reditum vobis elargiar.

[†] Adhuc autē

quia pudore affecti sunt, quia erubuerunt.

^b Conuersus cōsolatus es

me. Scdm quosdā est sic. Cōsolatus est me, & de abyssis terrarū iterū reduxisti me, & hae reductio in futuro erit fin corpus. ^c Vasis psalmi veritatem tuam Deus, psallam tibi in cith. Cas. Psalterium est organum quod a fursum sonat. i. spiritus qui spe iam surrexit cum Christo. Cithara ab inferiori, & significat corpus quod & resurget.

Cas. In vasis psalmi, in viuificatione spiritus, vel contemplatiua vita.

* Euthy. Iuxta Anagogen, vasa psalmi, fideles omnes sunt, quorum animas in summam harmoniam ac consonantiam concinnans & in vnum colligens B. David perpetuas Deo laudes psallit.

^d Anima mea quam redemisti. Aug. Ipsi interni labijs quibus tacite clamat Deum.

^e Cum confusi & reueriti fuerint. Tunc locus est verae & securae exaltationis, cum non licet impijs dominari.

^f

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Quātas ostendi mihi tribulationes & multas & malas. scilicet malo pēna, quia Dauid fuit in multis tribulationib. & periculis mortis, vt patet ex decursu. 1. Reg. & 2.

2. Et conuersus. erga me oculis tuae misericordia.

3. Viuifica me. de periculis mortis eripiendo.

4. Et de abyssis terrarū iterum reduxisti me. quia Dauid frequenter se abscondit in speluncis & cauernis terrae, de quibus postea exibat Deo ipsum de periculo educente.

5. Multiplicasti magnificentiam tuam. me frequenter magnifice liberando.

6. Et conuersus consolatus es me. post aduersitatem prosperitatem conferendo, quae tunc est magis perceptibilis, & causa maioris consolationis.

7. Nam & confitebor tibi. Hic consequenter reuertitur ad propositum, scilicet laudes & gratiarum actiones Deo promittendo, dicens. Nam & confitebor tibi. confessione laudis.

8. In vasis psalmi veritatem tuam Deus. hoc est instrumentis musicis

scis more Hebraico, quo instrumenta cuiuslibet artis dicuntur vasa. Dauid autem diuinas laudes canebat, non solum voce, sed etiam instrumentis musicis, vt frequenter apparuit ex supradictis. ideo subditur.

9. Psallam tibi in cithara sanctus Israel. i. tibi qui es Deus sanctus ipse Israel.

10. Exultabunt labia mea cum cantauero tibi. quia magna deuotio mentis redundat etiam ad sensus corporales per delectationem.

11. Et anima mea quam redemisti. i. vita mea quam eripuisti a praecedentibus periculis, & redimes a futuris.

12. Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam. i. ex meditatione cordis confitebitur iustitiam tuam.

13. Cum confusi & reueriti fuerint, qui quærunt mala mihi. quod contigit Absalom & Achitophel & complicibus eorum, qui quærabant animam Dauid.

Moraliter potest exponi psalmus iste de quolibet fidei existente in magna tribulatione, qui coram Deo narrat pericula sibi imminentia, petens ab eis velociter liberari, & promittens Deo deuote ac fideliter regnari.

Deus

MORALITER.

1. Quātas ostendisti mihi tribulationes multas et malas. scilicet malo poenae.

2. Et conuersus viuificasti me, &c. per tuam consolationem internam.

Et

4. Et de abyssis terrarū iterum reduxisti me. scilicet ad honorem de praeterita abiectione, propter quae.

[†] Ego confitebor tibi. scilicet confessione laudis multiplicib. modis.

13. Cum confusi & reueriti fuerint. scilicet tyranni me persequētes corporaliter & dāmonēs spiritualiter a suo desiderio defraudati.

Deus

A

A D D I T I O I.

In Ps. 70. *In te domine speravi.* Vbi dicitur in post. Circa primum allegat Dei magnificentiam.

Magnificentia proprie dicta secundum Philosophum in 3. Ethic. est circa opera magnae sumptuositatis, quae ad propositum non pertinent, vñ in expositione huius versus. *In te domine speravi*, improprie introducit magnificentia. Sed in hoc versu ut vñ David duo allegat, pp quae debet a Deo exaudiri. Primum, quia in eo sperat qui est aternus, & non in rebus mundanis, quae sunt caducae seu momentaneae & hoc est qd dicit. *In te domine speravi non confundar in aeternum.* Secundo, quia habet iustitiam, & sic pertinet ad Deum qui est summe iustus cum liberare, vnde dicit. *In iustitia tua libera me.*

A D D I T I O II.

In eo psalmo vbi dicitur in post. Quoniam non cognoui literaturam.

Vbi litera nostra hñt literaturam, in Hebro habetur quaedam dictio quae significat principaliter numerum seu numerationem, vñ secundum quosdam expositores Hebraeorum sensus est. *Non cognoui seu nescio numerare omnem laudem tuam*, seu *in iustitia tua*, de quibus immediate ante loquebatur, eo modo quo dicitur alibi in psalmo, *annuntiavi & locutus sum, multiplicasti super numerum.* ac si diceret. Tota die annuntiabo salutem tuam in vniuersali, quoniam non cognoui numerare particularia.

B

RE-

G L O S S A
O R D I N A R I A.

-Psalmus

a *In Salomonem, &c.*

Aug. Verum pacificum qui fecit utraq; vñ, qui mediū parietē macerig, id est, inimicitiae soluens & ambos reconciliavit Deo, qui super pacem reconciliationis, dabit pacem immortalitatis, vnde. *Pacem meam do vobis, pacem meam do vobis.* qui cōmendatur secundum vtramque naturam.

Cas. Quartus psalmus de duabus naturis Christi. Monet vt Christum verum Deum & verum hominem regem credamus, & est prophetia de Christo.

* Basilus & Euthymius. Quod Salomoni nequaquam pueniat hic psalmus arbitror. nec Iudas iusticias ire modo quae vera sunt dicere velint. Primum enim Salomon, neque regna

a Christum verum pacificum. ¶ Qui interpretatur pacificus.

a Psalmus David in Salomonem. LXXI.

a Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio.

b *Quasi fac quod prauides.* 1 **Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos i iudicio.**

a Iustum iudicium. ¶ Epimone repetitio. b Et ideo non vñt par regnum, quia filius regis. c Idei tui qui es rex. d Ad quid? Ad iudicandum, vt discernat eum a non suis.

a Qui & eius est. b Hic est populus Dei humiles scilicet. & non superbi.

que hic psalmus de Seruatore.

P S A L M V S LXXI.

b *Deus iustitiam.* Cas. De iudicio optando illud dari filio. c *Iustitiam tuam, &c.* Aug. Nota repetitiones eiusdem vel alijs verbis multum commendant diuina eloquia quae maxime sunt in psalmis, & in eo genere sermonis quo affectus animi est mouendus:

Euthy-

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS LXXI.

Deus iudicium. Hunc psalm. praemittitur talis titulus in Heb. Salomoni. & in translatione Hier. dicitur. In Salomonem. et ex hoc sententia, quod psalm. iste attribuitur Salomoni, hoc tamē va- rē exponitur. Dicit enim Heb. moderni & aliqui doctores nostri, quod David fecit hunc psalm. orans pro filio suo Salomone, vt regnū sibi manu sua prosperetur in iustitia et veritate, & ideo intitultur a Salomone tanquam ab eo pro quo fiebat oratio. Hiero. autem in prologo super librum istum dicit, quod Salomon fecit hunc psalm. et sic intitultur ab eo tanquam ab autore. De materia vero huius psalm. ibi videtur. saluo me boni iudicio, quod nō sit prosperitas regni sub Salomone, sed magis prophetia de Christo rege propter plura in hoc psalm. contenta, quae nō possunt consentienter de Salomone dici, sed solum de Christo rege, vt patet infra praesequendo. Et hunc sensum praesequuntur Hiero. August. & Cassio. & secundum hoc psalmus iste in duas partes diuiditur, quia primo propheta denuntiat Christi regiam dignitatem. Secundo ex hoc collaudat diuinam maiestatem, ibi. Benedictus dominus. Prima in duas, quia primo declaratur in Christo autoritas iudicis. secundo bonitas regiminis, ibi. Descendet. Circa primum propheta ad exprimendum eius desiderium de re praenuntiata per modum orationis denuntiat Christi potestatem

potestatem iudiciaria, dicens. Deus iudicium tuum regi da. id est, tu Deus pater da regi Christo potestatem iudiciariam. Quod factū est, vt habetur Ioan. 5. d. Pater omne iudicium dedit filio. 2 Et iustitiam tuam. id est, potestatis praedictae executionem. 3 Filio regis. id est, Christo qui secundum deitatem filius est regis aeterni, scilicet patris, & secundum humanitatem David regis, vt habetur Matth. 1. c. Qui descendit de ipso David secundum carnem. Rom. 1. & secundum vtramque naturam data est ei potestas iudiciaria, licet enim eadē sit potestas patris & filij in diuinis, tamen illam habet filius a patre sicut & substantiam. Similiter secundum humanitatem data est Christo potestas iudiciaria, quia in extremo iudicio ap parebit in forma humana in qua fuit iudicatus coram Pilato, apparuit tamen coram eo in natura passibili, sed in iudicio apparebit in forma gloriosa. 4 Iudicare populum tuum. hoc continuatur ei quod praedicitur. Da iustitiam tuam filio regis. Iudicare, id est, ad iudicandum actu. 5 Populum tuum. id est, Christianum, qui est populus patris sicut & filij. 6 In iustitia. reddendo ei secundum merita. 7 Et pauperes. Vt pro abiectione quā sustinent in praesenti recipiāt exaltationem & honorem in futuro, secundum quod dicitur Mat. 5. a. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnū caelorum. Susci-

M O R A L I T E R

1 *Deus in tu.* Secundum Aug. & Cas. psalm. iste loquitur ad literam de magnificentia regni Christi, & sic expolui.

Moraliter autem potest exponi de bono regimine respectu sui vicarij. scilicet cuiuslibet boni prelati secularis vel religiosi. Et primo ponitur eius bona gubernatio. Secundo subdit gratiarū actio, ibi. Benedictus, &c. Prima in duas, quia primo petit bona

bona dispositio regentis. Secundo, bonitas regiminis, ibi. Descendet. Circa primum dicitur.

Deus in tu. re. da. Quilibet. n. bonus prelatus, rex est in spiritualibus. 1. Pet. 2. b. Nos eslis genus electum, regale sacerdotium. Est et filius adoptiuus regis regum, & ideo sibi petitur iudicium in bene inchoando, & iustitia in bene exequendo, quia primum non sufficit sine secundo, ideo subditur.

4 *Iudi. po.* Actualiter,

Susci-

An virtus habeat locum in Deo.

Magnificencia virtus.

Iudicabit vel, vt iudicet.

passibilis.

Euthymius. Præuidens Beatus David summa Christi mysteria, optat atque orat ea accelerari: ipsi Christo tamquam homini ea dari, quæ semper habebat, ut Deus. Ita etiam Christus dixit de Patre, quod omne iudiciū sibi dedit, ut filio. Et rursum, data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, Regem

humiliatus est diabolus quando per calumnias Iudeorum eum occidit, in quo nihil iuris habuit. Calumniatur qui innocentes nititur trahere in culpam.

h Cum sole. Id est, quando tempore voluerunt. contra illos qui dicunt ecclesiam aliquando destituturam. Et ante lunam, po-

tuit dicere ante solem, id est, cum temporibus & ante tempora, ante quæ est æternum, sed per lunam maluit designare incrementa & defectus mortaliū.

† pauperis & coneretur (confringet)

Hieron. Augusti.

Vel humiliabit, & victo diabolo permanebit cum sole splendens, id est, filius cum patre sedens ad dexteram patris in æternū, hoc est ante lu-

† id est, dum perseverabit sol & luna

† Extollent ferent.

† timebunt te.

^a Quasi. Hæc da. Sed prius præficiatur iudicaturus per legatos, & hoc est. ^b Maiores. ^c Imitandam. ^d Humilitas ut se non offerant pro sua maiestate. ^e Ad populum. ^f Id est, minores. ^g Suscipiant. ^h Ut non seruos domino anteponant, vel obedientiam. Verbum reconciliationis.

A † Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. ^a Et vere dabis, quia. ^b Patres, prophetas, apostolos. ^c Sic iudicabit ut. ^d Qui sub eis proficiunt. ^e Discretos ab iniquis.

B † Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. Et † permanebit cum sole & † ante lunam. ^a In presenti humilitate per gratiam, ut in futuro iudicio, vel ut in præterito per passionem. ^b Diabolus. ^c Iudicabit, &c. ^d Id est, omnia mortalia immortalitate præcedit.

K nā, in generatione & generationem. * Descendet sicut pluuia in gene. & gene.

a Montes. Augustin. Prophetæ, apostoli, qui cælo altitudine proximant pacem nuntiandam populo fidei Christum.

b Et colles. Suscipiant iustitiam, id est, Christum, vel montes pacem, populo, & colles de utrisque prædicatoribus præcedentibus & sequentibus dicit. Vel suscipiant montes, id est, maiores.

* Basilii. Prosopopæia est, omnium immutationem ostendens, hic inquit populo prædicabit exitum. Montes exultabunt instar arietum. Videmus autem & montium & collium immutationem. Qui nāque abiecta veteri impietate angelicam vitam amplexi sunt, angelicæ quoque iustitiæ fructum reportant, & pro hominibus intercedentes diuinas conciliationes efficiunt.

c Pacem. Verbum reconciliationis, scilicet verbum euangelij ad hoc ut nuntient populo.

d Et colles. id est, minores. Iustitiam. i. obedientiam, ut obediunt doctrinæ veritatis.

Tuū & tuos dicendo, ostendit omnia quæ sunt patris esse & filij, & econuerso.

e Iudicabit pauperes populi. Cass. Idem agit de eodem iudicio affirmando. Post optationem, uirtute prophetiæ dicit quæ sunt, aduentu domini præstanda.

Aug. Vel secundum aliam literam. Iustitia iudicabit pau. Sed codices qui habent ut in litera, magis approbantur.

f Pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum. Aug. Id est, eos qui pauperes in populo, in quo boni malique commisti.

g Humiliabit calumniatorem. Et permanebit. Augustin. Dum enim gratia sua adiuuat, ut gratis homo colat Deū, humiliatur diabolus qui dicit: Nūquid gratis colit Iob Deum? Vel, humili-

in gene. & gene.

* Euthymius. Ostendere volens propheta Christi diuinitatem sine principio esse & sine fine, duobus magnis luminaribus eam comparauit, quandoquidē inter omnes visibiles creaturas potiora exempla, aut diuturniores similitudines inueniri ne quierint. Permanebit inquit cum sole, hoc est, erit donec erit sol. Est autē peculiaris quidē loquendi modus apud scripturā sacrā, ut tempus usque ad aliqd determinet, & qd sequitur nō neget, & hoc pacto quidē Christi perpetuitatē explicat, ex parte finis. Deinde etiam declarat quomodo sit absque principio, & dicit quod erat ante lunam.

* Beda. Permanebit ante lunā. i. in cōspectu ecclesiæ, ut inde ecclesia se reficiat illi, vñ hic lucebat. Lunā cōparat hic ecclesiæ, quia sicut luna, nō habet lumē a se, sed recipit illud a sole, ita ecclesia lucem non habet, nisi recipiat illam ab illo qui illuminat omnem hominem venientē in hūc mūdum.

i Ante lunam generationis & generatio. Aug. Alia litera exponit quid lunam dixit generationis. i. ante generationes generationum, quæ transeunt decessione & accessione mortuorum.

* Euthymius. Per generationē, temporis spatium intellexit verbi gratia, quantum vna hominum generatio, hoc est quantum vnus homo potest superuivere.

k Descendet sicut pluuia. Cass. Ecce quis & qualis ille rex qui iudicaturus est.

Aug. Descendet sicut pluuia. Alludit factō Gedeonis, qd in libro iudicū legit, qd pugnaturus cōtra Madianitas petijt vi-

ctoriæ signū a dño tale, ut vellus eius in area positū cōplueretur area remanente sicca, & ita factū est. Postea petijt, ut area irrigaretur, sicco remanente vellere, qd similiter & ita factū fuit. In quo mystice significatū est, qd populus Iudeorū prius irrigaretur gratia Christi sicca area Gentilitatis, & postea complueretur Gentilitas sicco velle Iudeorum.

† Cas.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Suscipiant montes. i. angeli, secundum quod dicitur infra psalm. 124. a. Montes in circumitu eius. i. angeli, secundum quod exponit Aug.

2 Pacem popu. Qui receperunt mandatum a Deo denuntian di pacem fidei populo in Christi natiuitate, secundū quod habetur Luc. 2. b. Facta est cū angelo multitudo militie celestis exercitus laudantium Deū & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

3 Et colles iusti. ni. Per colles qui sunt montes minores intelliguntur apostoli, alijque Christi discipuli, qui acceperunt mā datum a Christo de promulganda lege euangelica, in qua consistit iustitia sēc quod declarat Apostolus Rom. 4. & 5.

4 Iudicabit pauperes populi. Hæc subdit propheta ad ostendē dum quod prophetia sua esset in effectu adimplenda, & exponatur sicut prius.

5 Et saluos faciet filios pauperum. i. imitatores Chri apostolorū aliorumque discipulorū, qui fuerūt pauperes euangelici.

Et

MORALITER.

1 Suscipiant mon. Per montes intelligunt maiores in diocesi sub prælo. Per colles vero med. ocre & minores, per hoc quod subditur.

4 Iudicabit pau. po. & sal. fil. eos a malignatibus defendēdo.

Et

7 Et per. ch. f. Christo, qd est sol iustitiæ sibi fideliter seruiedo.

8 Et ante lunam. id est, beatam virginem Mariam ipsa deuote pro se & suis subditis deprecando.

† In gene. & gene. nā ab ea edocti idē facient post eius mortē.

9 Descendet sicut pluuia in vellus, et sicut stillicidia stillan. si. per. Hic

† petitur

A **Myſtic.** Caſs. Descendet Chriſtus quē nil poſſet ſuſtinere, ſi vel-
let manifeſta p̄tate cognoſci, voluit leniter in vtero virginis
ſine aliquo ſtrepitu, vt pluuia in vellus descendere, vt magis
oſtenderet virtutē, ſi eā temperaſſet. Lana. n. accipiendo vel
reddendo aquā nō rumpitur, integra manet: ſic Deus in vir-
ginē. Itē alia ſimili-
tudo cōprobat, ſi-
cut ſtillicidia quę in
modū roris ſumma
lenitate descendūt:
quis ergo poſt tam
apertas ſimilitudi-
nes dubitet de par-
tu virginis?

† imbres/gut-
ta) irrorātes
terram.
† iuſtus

B

a *In vellus, & ſicut
ſtillicidia.* Aug. Vel-
lus Iudea quę aucto-
ritate doctrinæ ex-

† terra
† decident

polianda erat, vt ouis vellere, vel quia doctrinæ pluuiam de-
tinebat, quam volebat gentibus prædicari.

b *Et dominabitur a mari vſque.* * Baſilius. Dominabitur om-
nibus finibus orbis.

* Euthymius. Mare & mare propter aquarum multitudine
Orientalem atq; Occidentalem Oceanum appellat. Hi
etenim fines ſunt ac termini, quos quis lōgitudinē orbis ter-
ræ poteſt adſcribere. Latitudinis autem terminos eadem ra-
tione arcticum atque antarcticum oceanum dicemus. Aiunt
enim oceanum in orbem, vniuerſam terram ambire.

Caſſiodorus. Oſtendit quæ ſit amplitudo regni.

C *A flumine.* Auguſtinus. A Iordane, vbi vox. Hic eſt filius
meus dilectus. Inde ergo doctrina eius cepit, inde auctoritate
magiſtri

magiſtri dilatatur vſque ad terminos orbis terræ, prædicato D
euangelio regni.

Caſs. In regula baptiſmi per totum orbem manauit.

Caſſiod. Paucis verbis magna docet ſacramenta.

d *Procedunt Aethiopes.* * Euthymius. Duplex eſt Aethiopū
genus, alij n. in ex-
trema orientis, alij &
in extrema occide-
tis parte habitant.
† Florebit
† non ſu
† vel nante
aut habitātes
ſolitudinē ſi-
ue accoſe de-
ſerti.

a *Postea.* b *Descen.*
† Sicut vellere Iudæorum.
c *Quæ oriens attulit exequitur.*

a *In vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.* † Orietur in
diebus eius † iuſtitia, & abundantia pacis, donec † auferatur lu-
a *Aug. Id eſt, vt non ſit ſcilicet pax erit donec morie deſtructa iam non ſit carnis mortalitas,*
alias extollatur luna, id eſt, eccleſia eleuetur per gloriā reſurrectionis.

a *Tam latē diſtendetur eccleſia.*

b *Ad quemlibet finem terræ.*

c *Aug. Hoc eſt quod prius, a mari vſque ad mare*

b *na. Et dominabitur a mari vſque ad mare, & a flumine vſque ad*

† Id eſt, illum adorabunt.

a *Per partes, quod generaliter dixit, oſtendit.*

b *Qui in finibus terræ id eſt, termini.*

c *terminos orbis terrarū. Corā illo † procident, † Aethiopes, & ini-*

parere ſolent, ob eorū nimirum caliginem, & tenebras.
* Beda. Aethiopes, id eſt, denigrati in peccatis, & deſperatiſ-
ſimi in gentibus, procident coram illo, id eſt, humiliabunt
animas ſuas illi.

e *Inimici terram lingent.* * Euthymius. Et Iudæi (inquit)
Chriſti occiſores iugulabuntur. Solent. n. qui violenta morte
pereunt, præ graui dolore terram mordicus apprehendere.
Vel, quia dum Euangelij prædicationem oppugnant, multi
eorum conuertentur, & ſanctorum Chriſti templorū ſolum
ac pavimenta exoſculabuntur. Vel rursus, per inimicos Chri-
ſti, demones intellige, qui a ſanctis viris in terram deiſcien-
tur, atque adeo conculcabuntur, vt ipſam humum lambere
videantur, dum illinc exurgere nequeunt.

F *Reges*

NICOLAUS DE LYRA.

* *Quoniam ſuperuenit manſuetudo & corripimur.* iō primo de-
ſcribitur manſuetudo Chriſti. ſecundo magnitudo ſui impe-
rij. ibi: *Et dominabitur.* Circa primum ſciendum, qd Chriſtus
in primo ſuo aduentu nō venit in magnitudine ſuę poteſta-
tis, ſed in benignitate ſuę humilitatis, ſecundum quod fuit
prophetatum Zach. 9. b. *Ecce rex tuus venit tibi iuſtus & ſalua-
tor, & ipſe pauper.* pro quo tranſtulit Matth. 21. a. *Ecce rex tuus
venit tibi manſuetus:* & hoc eſt quod dicitur: *Descendet ſicut plu-
uia in vellus.* id eſt, ſuauiſſime & imperceptibiliter deſcendet in
virginē per ſuam incarnationem, ita qd latuit ēēt mundi prin-
cipem, ſed demonem. Et notandum, qd pluuia in vellere recipi-
tur, & ab eo exprimitur ſine corruptione vellens, ſic Chri-
ſtus fuit conceptus & natus abſque corruptione virginis.

1 *Et ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.* quæ cum quadā ſua-
uitate cadunt in eam: Et omnia iſta dicuntur ad oſtenden-
dum benignitatem & humilitatem Chriſti in ſuo primo ad-
uentu.

2 *Orietur in diebus eius iuſtitia.* id eſt, fides catholica, quæ conti-
net perfectam iuſtitiam.

3 *Et abundantia pacis donec auferatur luna.* hoc exponunt ali-
qui de pace temporali, quæ fuit per orbem vniuerſum tem-
pore natiuitatis Chriſti, pp quod Auguſtus Cæſar tunc iuſſit
populū per totum orbem numerari. Luc. 2. ſed hoc nō bene
conſonat literæ ſequenti, quæ dī, donec auferatur luna, quia
cito poſt inſurrexerunt bella ēēt in Iudæa Iudeis ad nuicem
pugnantibus, & iterū contra Romanos rebellantibus, ſm qd
dicit Iosephus libro de Iudaico bello pp quod ciuitas Ieru-
ſalē & terra in circumitu ſuit deſtructa, & ideo melius expo-
ni hoc de pace qd angeli clamauerunt in Chriſti natiuitate, di-
centes: *Gloria in altiffimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ vo-
luntatis.* & hæc conſiſtit in tranquillitate cōſcientiæ, qd perma-
net in iuſtis omni tēpore, Prouerb. 12. c. *Non contriſtabit iuſtū
quicquid ei acciderit:* & ſic pmanet in iuſtis vſque ad finē mū-
di, cui ſuccedit pax celeſtis qd exuperat omnē ſenſū: & ſic ma-
net eternaliter a parte finis, ſicut & luna qd eſt icorruptibilis.

4 *Et dominabitur a mari vſque ad mare.* Hic conſequenter de-
ſcribi-

ſcribitur magnitudo regni Chriſti. & primo quantū ad eius di-
lationē ſcdo quantū ad famæ diſuſionem, ibi: *Sit nomen.*
Prima in duas, qd primo deſcribitur regni dilatatio ſcdo ad-
ducitur ad hoc rō, ibi: *Quæ liberabit.* Circa primum dī: *Et do-
minabitur a mari vſque ad mare.* i. ſup totam terrā mari circum-
datam: licet. n. oceanus ſit vnū mare, tñ ſm diuerſas ſui par-
tes variē notatur, vtpote mare orientale a parte orientis, &
occidentale a parte occidentis, & eodē modo a parte auſtri
& aquilonis. In oībus enim ipſis terris aliqui receperunt fidē
Chriſti per prædicationem Apoſtolorum aliorumque diſci-
pulorum, ſecundum quod dictum fuit ſuprà pſal. 18. a. expo-
nendo illud: *In omnem terram exiit ſonus eorum, &c.*

5 *Et a flumi.* ſcilicet paradīſi terreſtris.

6 *Vſque ad terminos orbis terrarum.* & in translatione Hierony.
dicitur, vſque ad terminos orbis terræ, id eſt, vſque ad termi-
nos orbis conſtituti circa terram per circumitum, & iſti termi-
ni protenduntur vſque ad vltimum cælum: Et tantū pro-
tenditur poteſtas Chriſti: propter quod dicit Matthæi vlti-
mo d. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra.* Ex prædi-
ctis patet, quod pſalmus iſte non poteſt verificari ad literā
de Salomone, quia pax qua fuit ſub eo non multum dura-
uit, ſed eo mortuo ſtatim regnum eius ſciſſum fuit. 4. Re-
gum 12. imo etiam ante mortem Salomonis dñs ei aduerſa-
rios pp eius peccata ſuſcitauit. 3. Re. 11. Itē qd monarcha nō
fuit, ſed tātū in Iudæa, & in aliquibus terris ppinqs regnauit.

7 *Coram illo procident Aethiopes.* hoc conuenienter pot expo-
ni ad literam de celeri cōuerſione Aethiopum ad Chriſtum
ad prædicationē beati Matthæi, ſicut dictū fuit ſuprà pſal. 67.
g. exponendo illud: *Aethiopia p̄ueniet manus eius, & ſecū
dū hoc dicitur hic: Coram illo procident Aethiopes.* fidem eius
humiliter recipiendū, & eum deuote adorando.

8 *Et inimici eius terram lingent.* id eſt, Aethiopes qui prius erāt
inimici eius per idololatriam, inclinauerunt ſe ad ipſum ad
adorandum deuote, ac ſi terram præ deuotione & humilita-
te vellent lingere, & in hoc impletum fuit dictum Eſaię 60.
capit. *Venient ad te qui detrahebant tibi, & adorabunt veſtigia
pedum tuorum.* Aliter exponitur ab aliquibus. Et inimi-
ci eius, de Iudæis obſtinatis contra Chriſtum, qui in obli-
uione

MORALITER.

† petit bonitas regiminis, qd cōſiſtit in iuſtitia per miſericor-
diā tēperata, qd iuſtitia ſine miſericordia eſt crudelitas. mite-
ricordia uero ſine iuſtitia puſillanimitas, & ideo dicitur: *De-
ſcendet ſicut pluuia in vellus.* i. id eſt, dulciter & vtiliter.

2 *Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis, &c. donec au-
feratur luna.* id eſt, donec appareat dies clara, & per diē claram
nouitia

notitia veritatis intelligitur, quæ per bonum pōtificem de-
claratur.

4 *Et dominabitur a mari vſque ad mare.* hoc conuenit ſummo
pontifici, qui eſt generalis vicarius Chriſti.

7 *Coram illo procident Aethiopes.* id eſt, demones in Aethio-
pum figura frequenter apparentes.

8 *Et inimici eius,* ſcilicet maligni ſpiritus.

Terram

A Reges Tharsis, & insule munera offe. Cassiod. Pertinaces dicuntur inimici, quorum esca pœnalis, est humus, in modum serpentis, id est amabunt terrena. Tharsis. Hierony. contemplatio, in qua fixi sunt fideles, qui offerunt munera, dum deuoto animo seruiunt. Insulæ, sunt qui vitia mundi circumfluentia à se excludunt.

a Reges Arabum, & Saba dona addu. Et adorabunt eum omnes reg.

† marie, & mulatun.

† terræ.

† à clamore vel clamantē.

† A dolor

† prclarum.

Rom. 3. d.

C

a † Pertinaces schismatici, qui inuident gloriæ Christi. **b** † Aug. b. Homines schismaticos amabunt & suaves habebunt, quibus autoribus contradicunt diuinis eloquiis. **c** † Domnatores uero rum. **d** † Fideles contemplatiui. **e** † Scipios.

a † mīci eius terram lingent. Reges † Tharsis & insulæ munera †

a † Deuote seruendo. **b** † Reges alios in societate ecclesiæ adducunt. reges etiam mali Arab. & Saba id est, persequentes, neccientes immolando martyres adduxerunt. **c** † Quia f. milia?

a † offerent, reges Arabū & Saba dona adducunt. Et adorabunt

a † Quod per singula? **a** † Qui videntur ad brandi. **b** † Terra. **b** † Qui terenos habent dominos: non est gens quæ in porte populi sui non adoret autorem. **c** † Cur ei tantus honor?

b † eum omnes reges: † omnes gentes seruiant ei. Quia † libera

a † Populum credentium, in quo & reges. **b** † A diabolo quem non sua virtus, sed peccata hominum potentem fecerunt. **c** † Determinat quem pauperem. **d** † Etiam.

a † bit pauperem † à potente, & pauperem cui non erat

a † Aug. Quia homo iustus, vel angelus, vel lex, vel liberum arbitrium non poterat liberare, nisi tantum de tribu Iuda. **b** † Ex vsuris. **c** † Redimendo peccata dimittet. **d** † Vel in futuro, scilicet, non modo parceret.

a † adiutor. Parceret pauperi, & inopi, & animas pauperum

a † Ab iniquitate viranda, dando gratiam ad iustitiam faciendam. **b** † Peccatis. **c** † Hoc est quod supra dixit: saluas faciet. **d** † Pretio sanguinis.

a † saluas faciet. † Ex vsuris & iniquitate redimet animas eo-

a † Et si malis contemptibile, hic tamen erit. **b** † Alias: nomen eius coram ipsis: quia redunt gratias beneficiis dantes virtutem nomini eius. **c** † Si morte redemit pauperem tamen.

a † rum: & † honorabile nomen † eorum coram illo. Et vi-

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

a †

sed parceret: id est peccata dimittet, & animas saluas faciet in participatione iustitiæ.

c Liberabit pauperem à potente. * Basilii & Euthymii. Potentem diabolum nominauit, pauperem verò & inopem, humanam naturam, quod aliquando sine Deo deserta fuerit.

Beda Liberabit pauperem, id est populum verè humilem

à potente, id est calum

niatore qui non ex sua

virtute potens est su-

per nos, sed ex nostra

infirmirate: prauari-

cando enim infirma-

ti, & sub peccato ven-

dudati sumus & præ

potentem super nos

cum facimus. Libe-

rauit inquam paupe-

rem, vt necesse erat

cui non erat adiutor,

quia neque Philoso-

phus, neque Archang-

gelus poterat ei subue-

nire vt liberaretur, &

præter ipsam solum

de quo dictum est,

Dum medium silen-

tium tenerent omnia,

omnipotens sermo

tuus domine.

d Ex vsuris. August.

Vsuræ peccata, ubi plus mali est in supplicijs, quam commis-

sum est in peccatis. Ex vsuris ergo redimet peccata dimittendo quæ debebant ampliora supplicia. Et iniquitate redi-

uando per gratiam ad iustitiam faciendam.

August. Vel, ex vsuris de futuro id est pœnis æternis & ini-

quitate, id est peccato ipso, pro quo pœna debebatur.

e Nomen. August. Christianum.

f Coram illo. Quia in eius regno ante ipsum victuri sunt.

g Et vincet, & dabitur ei de auro, &c. Cassiodorus. De hono-

rificentia regis.

B. A. A. F

NICOLAUS DE LYRA.

dione Titi fuerunt ita fame constricti, quod ipsi quærebant ad comedendum illa quæ de emundatione cibi fuerunt proiecta ad terram, & in Hierosolymis. Sed litera magis continuatur secundum primam expositionem.

1 Reges Tharsis & insule munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducunt. hoc exponitur ab aliquibus de regibus qui venerant adorare Christum, qui erant de illis partibus. Potest etiam hoc exponi de pluribus partibus vel nationibus quæ hic nominantur, quarum reges & principes fidem Christi acceperunt, & munera deuote dederunt ad ecclesiarum constructionem, & pauperum Christianorum sustentationem.

2 Et adorabunt eum omnes reges, omnes. quod impletum fuit in Constantini conuersione, cui tanquam monarchæ obediunt reges terræ: & ipse præcepit ubique terrarum ad honorem Christi ecclesias edificari: & sic omnes reges terræ adorauerunt eum, id est, Christum. Quod dupliciter potest intelligi. Vno modo, quia caput eorum scilicet imperator, in quo omnes alij erant in virtute, adorauit Christum deuote. Alio modo potest exponi, quod ex eius imperio permiserunt ecclesias ad honorem Christi edificari. Item alio modo potest exponi pro tempore moderno, quo idololatria fere cessauit in mundo: & sic omnes reges & gentes eis subditi adorant vnum verum Deum, & per consequens Christum, qui est

qui est verus Deus: licet non omnes reges & gentes eis subditi creant Deum humanum pro mundi salute.

3 Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor. Parceret pauper. Hic consequenter ponitur dilata-tionis ratio, quæ est iustitia, ad quam desiderant omnes mortales, vt habetur Esther 13. & ideo maxime facit ad dilationem regni: & hoc est quod dicitur: Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor. Parceret pauperi, & inopi, & animas pau. quasi diceret. merito dilatabitur eius imperium, qui p tentes arcebit à tyrannide super pauperes: quod factum est per hoc quod maximi principes mundi subditi sunt iugo Christi, & sic inferiores, & impotentes à tyrannide eripiuntur: & hoc ratione potentum & timore Christi: & patet litera vsque ibi.

4 Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile. Quia summus pontifex, qui est Christi vicarius, prohibet vsuras in iure canonico. Et multi principes Christiani eius edicto edocsi prohibent vsuras. & prohibuerunt, & ad earum restitutionem subditos compulerunt.

5 Et vincet, &c. Hoc intelligitur de vita Christi post resurrectionem, quæ est immortalis, secundum quod dicitur Rom. 6. b. Christus resurgens ex mortuis non moritur: & ideo illa vita sola dicenda est vita simpliciter, quia vita præsens potius dicenda est mors quam vita, secundum quod dicit beatus Greg. homil. 35.

Et

MORALITER.

† Terram lingent, id est, malignos homines blanditijs decipient, sed spirituales decipere non valent.

1 Reges Tharsis & insule. id est, dominantes in terra & insulis maris.

2 Et adorabunt eum omnes reges: omnes gentes seruiant ei. quia reuerentia quæ pontificibus defertur, in Christum, cuius sunt vicarij, refertur.

3 Quia liberabit pauperem à potente & pauperem cui non erat adiutor, &c. id est, peccatorem bonis gratiæ spoliatum à demon-

ne. Ideo subditur.

† Et animas pauperum saluas faciet. per quod intelligitur salus spiritualis.

4 Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, & honorabit. Vsurarius enim est diabolus, qui pro temporalibus rapit spiritualia bona, quæ sunt multò meliora.

† Et hoc. no. eo. id est, peccatorum conuersorum.

† Coram illo, &c. scilicet, bono prælato: nec mirum, quia gaudium est angelis Dei super vno peccatore penitentiam agente, Lucæ 15. b.

5 Et vincet. vita gratiæ.

Tom. 3.

H

A a Arabia. August. Per Arabiam gentes, per aurum sapientiam quæ excellit inter doctrinas.

* Euthymius. Arabia olim auro abundabat, & felix ideo atque aurea dicebatur à Græcis. Per hanc autem provinciam veluti in Asia celebriorem, indicare videtur, quod omnis regio munera offeret

Christi templis. Vel

† dabit.

aliter: Arabes primi omnium gentium Christi fidem rece-

† orabit corā eo (vel pro eo)

perunt, edocui nimirum à Paulo, quem admodum ipse ad Galatas scribens testatur, dicens: *Cum autem ei placuit qui me segregavit ex vtero matris meæ, &c. non contuli carni & sanguini, neque ascendi in Hierosolimam, sed abij in Arabiam.*

B benedictum.

† sub. sole per seuerabit perpetuabit, erit gentium filius, id est, à natis natorum, & is qui ab eis nascitur hoc est semper prædicabit nomen eius. Chal in tempore, antequam esset sol, præparatum erat nomen eius.

* Beda. Dabitur ei de auro Arabiæ, id est, de præcipuis philosophis Gentiū quidam conuertentur ad eum, ut Dionysius Areopagita, & plures alij.

b De ipso semper. August. Multiplicando, vel consequendo, vel de eius institutione, quia ipse orare docuit.

* Euthymius. Christiani semper orabunt de ipso, seu pro ipso, hoc est, pro ea, quæ ab ipso est salute, ut scilicet eos adiuuet & saluet. Aliqui autem hoc dictum ad prophetas referunt, quod prævidentes aduentum domini rogabant ac supplicabant patrem, ut celerius filium mittat, & demonis tyrannidem destruat.

* Basilus. Adorabunt de ipso semper. Illud adorabunt, conforme est apostolico illi dicto. *Gratias ago Deo meo per Iesum Christum.* Et iterum. *Per quem accessum habemus ad Patrem.* Et ipse dominus dixit. *Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Adorabunt igitur Patrem omnes, & laudabunt eum pro bonis in se per filium collatis. Laudabunt etiam ipsum filium, ut per quem bona illa acceperunt.

c Firmamentum. August. Prophetatum est, quia quod prædixerunt, impleuit.

d In summis montium. Augustinus. Autores scripturarum prophete & apostoli, quos firmat, quia omnia ab illis prædicta in illo sunt impleta.

C

a † Sine fine, qui contemptus est moriens.

b † Id est, sapientes mundi in Christum credent.

c † Adueniat regnum tuum.

a uet, & † dabitur ei de auro Arabiæ, & † adorabunt de ipso

a † Toto tempore.

b † Bona vita.

c † Quia.

d † Panis fidei confirmans cor.

d semper, tota die † benedicent † ei. Erit † firmamentum in

a † Ita.

q Quod mirum.

b † Prophetis apostolis.

c † Ipse extollit suos super Cedros Libani.

d † Aug. Candidatio & significat candorem seculi.

f terrā in summis montium, super extolletur super Libanum

a † Boni.

b † Gratissime in futuro.

c † Dei, id est, ecclesia.

d † Fructiferum ut frumentum.

h fructus eius, & florebut de ciuitate sicut fœnum terræ.

a † Ergo.

Caf. Quia æternam dat gloriam, in æternum glorificetur

b Et.

Id est, ante tempora & omnem creaturam, id est, in æternum.

i Sit nomen eius benedictum in secula: † ante solem perma-

a Filii regis.

b Ut Abrahæ promissum est, in semine tuo benedicentur omnes gentes.

net nomen eius. Et benedicentur in ipso omnes tribus

populo illi candidiores erant, qui plus alijs æmulatores paternarum traditionum, sicut Paulus fuit, existebant. Et tamen fructus eius super extolletur super hunc etiam Libanum, quia sancti Apostoli longè digniores istis quantumcunque legis æmulatores sint, erunt.

g Fructus. Dilectiores Christi super ex. sul. quia oia secula ria continentur. Vel, fructus eius charitas quæ super oia dona. Vñ Apostolus. Adhuc eminentiorẽ vobis viã demonstrat. **h** Sicut fœnum. Cassiod. Non ætas fœni, sed viriditas sanctis comparatur. Boni de ista ciuitate presentis ecclesiæ migrantes in illa beatitudine florebut.

August. In Genesi fœni nomine & frumentum intelligitur, cum iussit Deus producere terram omne lignum, & omne fœnum. vel fœnum omnis caro, quia omnis caro fœnum, cui comparatur omnis claritas ciuitatis. quam cepit ædificare Cain. Et est illud quod in æternum nobis promittitur, diffamabitur super omnia seculi. Et comparabitur fœno terræ quicquid pro magno habetur in seculo.

i Sit nomen eius benedictum, &c. Cass. Monet omnes laudes ei dicere, quia omnes in eo benedicentur.

K Ante sol. Cassiod. id est, ante omnem creaturam, ne putet temporalem Dei filium.

In

Om-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et dabitur ei de auro Arabiæ, &c. Quia post resurrectionem Christi multi principes, & potentes ad fidem conuersi, dederunt donaria pretiosa ad ædificationem ecclesiarum, & sic verisimile est, quod dederunt de auro Arabiæ. quod est pretiosissimum.

2 Et adorabunt de ipso semper, &c. id est, pro eius beneficiis adorabunt Deum.

3 Tota die, &c. id est, assidue quantum potest fieri bono modo.

4 Benedicent ei. De suis beneficiis reuerentiando.

5 Erit firma. In Hebræo habetur. Erit abundantia frumenti. & in translatione Hieron. sic dicitur. Erit memorabile triticum. & ideo translatio communis videtur corrupta per scriptores ex similitudine dictionum, habens firmamentum pro frumentum, quod exponunt Hebræi dicentes, q. in aduentu Messia quem saepe expectant, frumenta crescent in tanta altitudine sicut cedri Libani, & faciet spicas magnas latas, ex quib⁹ vñto flante decidet similia de quo Indæi pro sua voluntate poterunt satiari. Sed quia istud oñno irrationabile & erroneum, ideo melius exponitur de sacramento eucharistiæ, in quo Christus continetur ubique in ecclesiis sub specie panis triticeo: propter quod se cõparat grano frumenti. Io. 12. d. & iaco dicitur hic. Erit fructus eucharistiæ sacramentum.

6 In

6 In te. in. f. m. quia episcopi, & sacerdotes, qui in ecclesia Dei sunt quasi montes, super capita sua eleuant hoc sacramentum.

7 Super extolletur. quia fructus huius sacramenti extollit hominem ad altitudinem celi Ioan. 6. e. Si quis manducauerit ex hoc pane viuere in æternum.

8 Et florebut de ciui. id est, de ecclesia, in qua vniuntur fide & charitate Christiani. ciuitas enim est ciuium vnitas.

9 Sicut fœter. Sicut enim fœnum subito multiplicatur, sic Christiani per orbem in paruo tempore fuerunt multiplicati.

10 Sit nomen. Hic consequenter describitur magnitudo regni Christi quantum ad diffusionem fidei, quia nomen Christi & Christianorum dilatatum est per orbem & magis dilatabitur: & hoc est quod dicitur hic: Sit nomen eius be. id est, solenni memoria divulgatum.

11 In secula. id est, in generationibus sibi succedentibus.

12 Ante solem per. nomen eius. Quia ab æterno est nomen Christi secundum eius deitatem; & ex hoc cum præcedentibus patet, quod psal. iste non potest conuenienter ad litteram exponi de Salomone, de cuius nomine non erat verbum, nec memoria ante ipsius tempora.

13 Et benedicentur, &c. quia in omnibus partibus mundi benedicuntur fideles in nomine Christi.

Om-

MORALITER.

1 Et dabitur ei. de au. quod est valde pretiosum, propter quod significat gratiæ donum, quod à Deo datur abundanter bono prælato.

2 Et adorabunt. quia boni subditi reuerentur Deo de bonitate prælati.

3 Tota die. Imprecando sibi maiora bona.

5 Erit firmamentum. Quia firmat subditos suos in bono verbo pariter & exemplo.

In

6 In sum. id est, maiorum per quos in minoribus conseruat regimen bonum.

7 Super ex. &c. Nam actus boni prælati est magni meriti apud Deum, quia alijs in exemplum, ideo subditur.

8 Et florebut. de ci. id est, de ecclesia quæ bene dicitur ciuitas, eo quod est Christianorum vnitas.

10 Sit no. e. be. benedictione superna.

12 Ante so. id est, ante Christum ad ipsum premiandum.

13 Et be. quia benedicentes alicui dicent. Beneficiat tibi Deus sicut prælato tali.

In

Hebræorum
translatio de
excellentia in-
umento fru-
mentorum.

† cam. Et.

† benedict ei
vel laudabit
eum.

† expugillo
frumenti, sub-
tanta abunda-
tia in terra, in
summis mon-
tium, ut inhar-
Libani frago-
rem reddat.

E

F

a Omnes gentes. Att-
gust. Ne tribus duo-
decim accipias addit
omnes gentes.

b Benedictus domi-
nus Deus Israel qui fa-
cit mirabilia solus, & be.
Augustinu. A parte

↑ amen amen. sua laudat. Nota ex-
clamatoriam bene-
dictionem, cum ad-
monitione, & pro-
phetia.

c Fiat fiat, & c. Caf.

Magnificū est quod
sic concludit. Optantis est semel dicere, nemiū desiderantis
repetere. Quali dicat: Quod iussisti dñe, ita fiat fiat, donec
quod

a Omnes benedicti.

b Magnum eum fatendo.

c Omnis distis, hymnum erastar.

a terrarum omnes gentes magnificabunt eum. Benedictus domi-

a Quia quicumque facit, ipse in illo facit.

b Christianorum quod est de Christo.

a Quod est maius omnibus nominibus.

a Alies gloriæ.

b Quandiu durat seculum, & n

c Ipsi gloriacione.

d Qui non dat eis blanda.

a men maiestatis eius in æternum, & replēbitur maiestate

a Sancti.

b Ecce quasi subscriptio principis: Confessio audientium.

a Alias: Hymni.

a eius omnis terra, fiat fiat. Defecerunt laudes David filij

d Non Dei.

Iesse.

quod cepit a flumi-
ne perueniat vsq; ad
terminos orbis terre.
↑ beatum orae
dicabunt.

Hieron. Sciendum

quod septuagesimus

primus psal. secundi

libri finis est. vnde &

in extremo habet fiat

fiat, pro quo in Hebr.

dicatur, amen amen.

d Def. lau. Hierony.

etiam hoc diligētius

obseruandum est, q

illud. Defecerunt

hymni David filij Ies

se, ad finem septuagesimi primi psal. pertineat. Id vero quod
sequitur: Psalmus Alaph, initium sit sequentis.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Omnes gent. magn. cum. Tanquā saluatorem & domi-
num omnium.

2 Benedictus. Hic vltimò ponitur gratiarum actio pro beneficijs
predictis, cum dicitur: Benedictus do. Deus Israel. id est, popu-
li Christiani, sicut supra expositum est.

3 Qui facit. Maxima enim mirabilia in mysterio Christi continen-
tur. quæ in hoc psal. describuntur, vt visum est.

4 Et benedictum nomen maiestatis. quia angeli & homines
sancti æternaliter laudabunt Deum secundum quod habetur infra psal.
83. d. Beati qui habitant in dom. tua, & c.

5 Et reple. ma. Quod fuit impletum in missione spiritus sancti: quia
zunc spiritus domini repleuit orbem terrarum. hoc etiam aliter expo-
nitur de miraculis factis per orbem terrarum ad preces sanctorum, quæ
miracula sunt maiestatis diuinæ declaratiua.

6 Fiat fiat. in Hebræo dicitur: Amen amen. quod signat fideliter,
& du-

& duplicatur ad designandum huius prophetie certitudinem. Comple-
te sunt orationes David filij Isai, secundum Hier. & doctores Hebræos,
id est adiungitur huic psal. & ex hoc videtur quod David fecerit hunc
psal. & non Salomon. Sed queritur hic quomodo hoc sit verū, quod ora-
tiones David in hoc psal. sunt completæ, cū postea in hoc libro sint plu-
res psal. à David tanquā ab autore intitulati. Ad quod respondent ali-
qui doctores nostri, quod hoc dicitur pro tanto, quia in hoc psal. agitur
de Christi regno, ad quod omnes psal. facti à David sunt ordinati, tan-
quā ad finem. finis autem importat complementum. Aliter autem po-
test dici, & magis literaliter, quod psal. iste secundum veritatem fuit
vltimus inter psalmos factos à David, tamen non fuit scriptus in vlti-
mo loco, quia psal. scribebantur in libr. Psalmodum, secundum quod in-
ueniebantur, sicut dictum fuit in principio huius libri, & ex hoc con-
tingit quod psal. centesimus. 44. qui fuit primò factus, vel saltem de pri-
mis, ponitur circa finem libri, quia fuit de vltimo inuentis, & eodem
modo iste qui fuit vlti. factus ponitur circa medium libri, quia sic fuit
inuentus, & hanc solutionem tangit Ra. Sal. in glossa sua.

MORALITER.

1 Omnes gent. mag. propter vitæ merita. Et est hic hyperbole
cum

cum dicitur, omnes gentes, ad designandum multitudinem
magnificantium. Et quoniam oē bonum Deo principaliter
est attribuendū, ideo cōcluditur: Benedictus dominus Deus, & c.

ADDITIO I.

In psalmo 71. Deus iudicium. vbi dicitur in postilla. perma-
nebit cum sole, & c.

Vbi translatio nostra habet. Et permanebit cum sole: veritas
Hebraica dicit: Et timebunt te cum sole, & c. & sic potest intel-
ligi hic versus de duratione Christianæ religionis, vt sit sen-
sus, quod quamdiu tempora reuoluuntur iuxta cursum solis
& lunæ, secundum quem distinguuntur tempora, semper ti-
mebitur Christus in ecclesia contra illos qui dicunt ecclesiā
aliquando defuturam: & secundū hunc sensum magis offen-
ditur, quā si dicat, quod Christus manebit cum sole, quia
vt dicit glossa, non est magnum permanere cum sole ei, per
quem omnia facta sunt.

In hoc loco Hebraica veritas vbi dicitur. Permanet nomen
eius: dicitur in non nomen eius, quæ non est eiusdem signifi-
cationis, cum hoc quod dicitur, Permanet, sed significat fi-
liationem. Vnde Aben hazra in sua glossa in hoc loco sic dicit.
Hæc in non est verbum passiuum. quod deriuatur ab hoc no-
mine nin, quod proprie significat filium, hæc ille. Et sic sen-
sus est, quod ante solē filiabitur nomen eius, ac si dicat, quod
ab æterno iste rex est filius, unde ex isto loco ex necessitate
literæ Hebraicæ potest sumi efficax argumentum ad hoc,
quod in diuinis est dare filium seu filiationem ab æterno. Et
nota quod in hoc loco & in præcedenti immediatē fauora-
bilior est litera Hebraica veritati fidei quam communis no-
stra translatio, & sic est in quam plurimis alijs locis sacræ
scripturæ.

Filiationis di-
uinæ æterni-
tas ex Hebræo
probat. r.

ADDITIO II.

In eod. psalm. vbi dicitur in postilla. In Hebræo habetur.
Erit abunda. fru.

In Hebræo in hoc loco cum hoc quod dicitur, frumentū,
supponitur quædam dictio quæ sonat. pissat, quæ non signi-
ficat abundantiam, sed potius placenta seu placentula fru-
menti, quod proprie applicatur sacramento eucharistiæ, in
quo sub specie placentulæ frumenti verum corpus Christi
continetur. & cum hoc concordat translatio Chaldaica, in
qua vbi dicitur in summis montium, expresse dicit. In capi-
tibus sacerdotum.

ADDITIO III.

In eod. psalm. vbi dicitur in postilla. Ante solem permanet
nomen eius.

In

Tom. 3.

H 1

A GLOSSA ORDINARIA.

Hymnus tria habet, laudem Dei cum cantico, nisi enim cantetur hilariter non est hymnus: non cantat autem qui non amat. Si sit laus, & non est Dei, non est hymnus: & si sit Dei, & non cum cantico, non hymnus. Præter solitum addit, filij

Iesse. David enim homo quidam filius Iesse regnavit in Israel tempore veteris testam. in quo novum erat, sed occultum: sicut & Christus in David & in Abraham, sed occultus, ut fructus est in radice, sed non apparet. Nouerunt autem pauci prophete & Christum & novum testamentum, scilicet, in occulto. & pronuntiaverunt reuelandum. Illo ergo tempore pro regno illo ubi regnavit homo

mo filius Iesse, pro huiusmodi carnalibus carnalis populus laudabat Deum. Sed regno illo & ceteris huiusmodi deficientibus, deficit laus non filij Dei, sed filij Iesse. His autem deficientibus quæ Deus subtraxit, ut quærentur ea quæ occulta in illis tegebantur. Loquitur Asaph. i. synagoga. sed fidelis, quæ piæ Deum coluit, licet per terrena quæ a Deo non a demonibus, ut gentes quærebant. Attendens autem blasphemos his abundare pro quibus serviebat cepit nutare, nesciens quid in his figuris lateret, quasi non esset aliquid melius quod Deus daret, sed admonitus per hæc sibi subtracta quærere ea quæ non habet cum malis communia, castigans se cum admiratione dicit: Quam bonus Israel. sed quibus, rectis corde. primo ergo describens nequitiam malorum, dicit se zelasse prospera eorum: tamen inde correctum, & correctus alios corrigit.

Cassio. Hic agitur, quod laudes defecerunt: quia iam non dat Deus blanda: ut pueris ad serviendum alliciendis: & hoc dicit synagoga, quæ iam sibi contra hoc quod prius agebat, testatur ut credibilis sit.

PSALMVS. LXXII.

Quam bonus. Cassio. Monet, ut non pro temporalibus sed æternis Deum laudemus.

Basil. Illud quam, non est per cōparationem sed pro, valde: positum, ut bonitatis Dei significet excellētiā. Quod

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS LXXII.

Quam bonus, &c. Huic ps. præmittitur talis titulus in Hebræo, Psal. Asaph. Et in translatione Hier. Canticum Asaph: & est penitus eadem sententia. Secundum August. iste psal. in titulum ab Asaph, non tanquam ab autore, sed tanquam a cantore: quia secundum eum David fecit omnes psal. sed aliquos fecit decantandos per Asaph, qui erat unus de principalibus cantoribus. Secundum verò Hieronymum & doctores Hebræicos, quibus videtur in hoc magis assentiendum, sicut dixi a principio huius libri, Asaph non solum fuit principalis cantor, sed etiam habuit spiritum prophetia, & fecit hunc psal. et plures alios, prout videbitur infra. Fecit aut. hunc psal. ad ostendendum bonitatem divinam providentiam, quæ attingit a fine usque ad finem fortiter: & disponit omnia suaviter. Sap. 8. a. licet frequenter hominibus ignorantibus, & infirmis videatur contrarium, eo quod vident frequenter malos temporaliter prosperari, & iustos multipliciter tribulari. In hoc igitur psalm. sic procedit, quia primo ponit intentam conclusionem, secundò ad utraque partem adducit rationem, ubi: Mei autem, tertio ponit veritatis determinationem, ubi: Existimabam. Circa primum dicitur.

- 1 Quam bonus, &c. id est, valde bonus est supple.
- 2 Deus Israel. quia licet sit Deus omnium per creationem, dicitur tamen Deus Israel per veram fidem: verum tamen quia bonitas divina non sentitur ab iniquis, sicut nec claritas delectabilis est oculis infirmis, sed solum sentitur, & degustatur a bonis. ideo subditur.
- 3 His qui re, quia recte tendunt in Deum sicut in summum bonum.
- 4 Mei au. Hic consequenter arguit ad utramque partem, & primo ad opposi-

MORALITER.

- 1 Quam bonus Israel Deus, &c. Psalmum istum fecit habes spiritum propheticum, ostendens in eo quod Dei providentia attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter licet

Quod autem dicit tale est, Multum curæ ac providentiæ Deus Israeli impendit: verum hoc non omnes agnoscunt, qui recta sunt prædicti mente.

* Euthymius. verè inquit bonus est Deus populo Israel: quippe qui per afflictiones, & calamitates castigat, qui salutem

ei excogitat. Neque enim ex odio castigat aliquem Deus. aut dirigit, sed præ amore & dilectione.

* Beda. Deus Israel quam verè bonus est, id est quam iucundus est his qui recto sunt corde: Distortis autem corde solis, qui vel putant eum iniustum esse, vel mortalia non curare est peruersus, non quod verè peruersus sit Deus sed quando tu peruersus, tunc peruersus tibi videtur.

Et non est tibi bonus, id est non iucundus, sicut mel non iucundum est febricitanti palato, neque clarus sol lippienti oculi: quia quæ vegetat sanum oculum, reuerberat infirmum: & quæ homo illustrat, illum exerceat.

* Beda. Cas. Pro arbitrio mentis quod a veritate discrepat. Gressus actus præcipitati: pene quæ citò rediit. Vel penè.

Augustinus. Quia cœperam errare, sed non erraueram, cœperam cadere, sed non cecideram.

* Basil. Nullo fere negotio quæ me dirigebant dissoluta fuissent, ut sanis inquit, ac firmis cogitationibus exclude rem periculum mihi fuit.

* Euthymius. Per pedes, sic cogitationes intelligit, veluti quæ animæ nostræ religionem pedum instar, regunt ac sustinent. Penè inquit, perditus ac penè lapsus sum, ut nullam Deum crederem mundi habere providentiam.

c Pacem peccatorum. Aug. Temporalem, fluxam, caducam. d Videns. Non intelligens.

August. Quia hæc pax videtur, non intelligitur, oculos cludit: est enim fluxa & caduca.

Cassio. Pacem pec. quia non est declinatio morti eorum, id est non citò moriuntur, sed diu viuunt, & si plaga aliquando non firma, ut durat flagellum correctionis.

e Et firmamentum in plaga eorum. Cass. Non miseretur Deus confol-

oppositum, secundo ad propositum, ubi: Si dicebam. Contra bonitatem divinam providentiam accipitur ratio ex duobus. maxime, scilicet, ex prosperitate malorum, et ex tribulatione iustorum. & primo arguitur ex primo, secundo ex secundo, ubi: Ideo conuertetur. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur prosperitas malorum, secundo iniquitas ipsorum, ubi: Ideo tenuit. Circa primum loquitur propheta in persona populi infirmi qui videns prosperitatem malorum incipit dubitare de bonitate divinæ providentiæ: unde multi talia videntes dicunt Deum dormire, quasi non habeat providentiam de humanis actibus, sicut dicit Tullius & plures alij in quorum persona dicitur Job. 22. b. Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat. Dicit ergo propheta in persona infirmiorum: Mei autem penè moti sunt pedes, id est, fere recidi a rectitudine sentiendi de bonitate divinæ providentiæ.

5 Quia zelavi, &c. id est, motus sui per quandam concupiscentiam ad sequendum eos. unde dicitur Eccl. 9. cap. Non zeles gloriam & opes peccatoris, id est, non concupiscas eas. Et motum dicitur concupiscentia tangit, dicens.

6 Pacem peccatorum, &c. id est, eorum temporalem felicitatem. Visa enim magis movent animam quam audita. Et consequenter magis explicat in particulari eorum felicitatem, dicens.

7 Quia non est respectus morti eo. id est, non videntur citò mori, sed diu vivere diutius quam iusti, Eccl. 7. c. Iustus perit in iustitia sua, & impius multo vivit tempore in malitia sua.

8 Et firmamentum in plaga eo. id est, non est longa duratio in plaga eorum quasi sit firmata, quia si infirmiorum aut vulnerentur, citò curantur habentes promptum remedium a curationum propter abundantiam diuitiarum suarum.

In

licet mundanis hominibus aliquando contrarium videatur, eo quod vident frequenter malos homines temporaliter prosperari & bonos tribulari. Et sic literalis sensus est simpliciter moralis: propter quod pertransio de alio inducendo.

MORA-

C consolidando plagas eorum: vel à simili incurabilis, cui nihilum prohibetur.

a *Operti sunt iniqui. & imp. sua.* Cassiod. Ne respiciant, non amici, ut vel liberum caput haberent, sed toti operti.

*** Euthymius.** Adeo inquit superbi sunt, & temerarij, ut impietate atque iniustitia non secus ac vestire aliqua operiantur.

† *Erigatione afflictione, id est, non ut alii homines affligantur.*
† *ut torques cinxit.*
† *operiet se ut tollat pectus sibi, vel, ceu veste amictur violentia aut cit illis nates.*

† *malignitatem.*

† *dispositionem.*

† *reuerteretur populus eius huc, & aquae pleni, sub calicis, exprimente eis, id est hic quæstus illis viderimus, puenit, t. altissimo.*

Et dum idui dicit eos impietate, atque iniustitia, summam vndique huiusmodi vitiorum amplitudinem videtur significare. Hac autem loquendi metaphora sepe numero alibi prophetarum vsum videmus, veluti quando ait: induantur confusione & pudore, &c.

b *Prodiit quasi, &c.* Augustinus. Sunt quidam mali ex macie, id est, necessitate: Alij ex abundantia, ut pauper egestate furatur, diues ex cupiditate.

c *Trans. Cassi.* Quasi à rectis semitis.

*** Euthymius.** Venerunt inquit, in habitum iniustitiarum. Per dispositionem. Etenim seu per habitudinem cordis, habitum inteligit ad malum.

d *In ex.* Augustin. Palam, in manifesto: vel contra Deum blasphemum.

e *In celum.* Aug. Ac si dii essent, vel contra Deum quem blasphemant dicentes Deum vel nescire sua mala vel non punire.

*** Basil.** Posuit hæc propheticus sermo tanquam à Deo, ut in cætos consolaretur dicens, dum illi inquit, blasphemij contra Deum vtuntur, & nos afflictionibus impetunt, iucunda de nobis omnium Deus decreuit, reditum ac vitam naturæ destinata pollicetur.

*** Euthy.** Per celum quidem Deum intelligit, qui in cælis habitat: per terram vero, homines in ea commorantes, ac siceret: os suum blasphemantes aduersus celestem Deum mouerunt. Vel propter Philosophos dictus est hic sermo, qui posuerunt

runt in celum os suum, dum ausi sunt de Deo, & de diuinis Deo rebus philosophari. Vel aliter Astrologos carpit, qui os suum posuerunt in celum, dum nimis curiosè astra ac tellas contemplantur, quæ in celo sunt: & lingua eorum pertransiit in terram, dum manibus nugis vniuersum complent orbem.

a *† Sanctorum.*

b *Cass. Ab infirmitate & plapis reuoluitur conuulsi sunt, nec sicut homines in a trauagatione quatuor flagellis.*

† *plaga eorum In labore hominum non sunt, & cum homi-*

a *Ad correctionem.*

b *Et quia si eis modo prospere cedit.*

c *Ne euaderent.*

d *Quod quidem peius est, quia in quolibet modo superbiunt.*

e *Aug. Vndique nec valentes interiora eorum, ubi in se sunt, felle putantur.*

f *Alas eorum manebit.*

a *nibus non flagellabuntur. Ideo tenuit eos superbia, operti*

a *Ad proximum.*

b *Contra Deum blasphemum.*

c *Et hæc iniquitas.*

b *sunt iniquitate & impietate sua. Prodiit quasi ex adipe ini-*

a *Et.*

b *Viam rectam, modum hominum. Non putant se pares hominibus facientes quod placent.*

c *De vitio in vitium.*

d *Desiderio non necessitate.*

c *quitas eorum: transierunt in affectum cordis. Cogitauerunt, & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelsis locuti sunt. Posuerunt in celum os suum, & lingua eorum trans-*

a *Non cum timore, sed in alto: clare cunctis audientibus, & superbia.*

b *Non satis fuit quod intus habent, nisi extra effundant, & alios iniuste doceant.*

c *Vel, sum, id est, contra excelsum.*

a *runt, & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelsis locuti sunt. Posuerunt in celum os suum, & lingua eorum trans-*

a *Superbia loquuntur de celo & de alijs.*

b *Defecit, vel deambulauit.*

e *cuti sunt. Posuerunt in celum os suum, & lingua eorum trans-*

a *Erat.*

b *Aug. Qui hic iniquus redit ad Deum, & incipit querere. Sed quando, dies pleni, id est plenitudo temporis quo missus filius est: qui hæc docuit continere, æterna querere.*

g *suus in terra. Ideo conuertetur populus meus hic, & dies*

a *Quia.*

b *Antequam de tali cogitatione reuerli sunt.*

c *An.*

i *pleni inuenientur in eis. Et dixerunt, quomodo scit Deus, &*

a *Vel nescit, vel non curat humana.*

b *Deo.*

c *Hoc ideo videtur, quia mali sunt faciles.*

d *Aug. Quasi ideo erant non peccatores, ut haberem diuitias, modo eorum fieri video.*

k *si est scientia in excelsis? Ecce ipsi peccatores, & abundantes*

l *in seculo obtinuerunt.*

Quasi diceret, hoc perpenso quod mala ex prosperis: populus meus, qui à veritate deuiauit reuertetur ad eam.

Hic. Augustinus. In hac sententia in qua modo sum.

h *Dies pleni inuenientur in eis.* Hieronymus. Perfecti inuenientur, etsi modo non appareat.

Cassiodorus. Vel, dies pleni sunt quando Christus venit: hi ergo sunt in Iudeis qui Christum nouerunt.

i *Et dixerunt.* Aug. Vnde conuertentur. Et dixerunt: priusquam conuer. Quomodo dicitur scire, quæ hic sunt, qui non punit: etsi est scientia in excelsis. defectio est hic: tunc inuensus est Deus qui patitur malos: quia ecce ipsi peccatores hoc est quare videbatur eis nescire hoc.

k *Quomodo scit.* Aug. Non dicit, nescit: sed adhuc hæsit & pro-

f

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In labore hominum non sunt. Sed in delicijs, & solatijs viuunt.*

2 *Et cum hominibus non flagellabuntur. Quia propter diuitias suas eis paritur de grauius & duris laboribus, qui alijs imponuntur. Et frequenter etiam contingit, quod bonis in floribus in tempestatibus destitutis eorum bona remanent intacta.*

3 *Ideo tenuit. Hic consequenter describitur eorum iniquitas, cum dicitur: Ideo tenuit eos superbia. Quia temporalis prosperitas frequenter est occasio superbiendi. Et dicit tenuit: quia talis superbia non est ad horam, per modum passionis transeunt, sed per modum habitus permanentis.*

4 *Operti sunt iniquitate. peccando contra proximum.*

5 *Et impietate sua. peccando contra Deum: quia sicut pietas significat Dei cultum: sic impietas eius oppositum. Et dicit operti sunt, quia vndiq; ad peccandum intenti sunt. sicut vestimentum operit hominem circumquaque.*

6 *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. id est diuitiarum pinguedine, quæ præstat fomentum omnibus vitijs: quia pecunie obediunt omnia, Eccles. 10.*

7 *Transierunt in affectum cordis. id est, habituati sunt in malis, & sic afficiuntur & latantur in ipsis, secundum illud Prouer. 2. capitulo. Qui latantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis.*

8 *Cogitauerunt. intellectum suum & industriam applicando ad malitiam.*

9 *Et locuti sunt nequitiam. Præcipientes suis satellitibus exequi ipsam ad inistorum afflictionem. sicut patet in tyrannis tam in nouo quam*

in veteri testamento.

10 *Iniquitatem in excelsis locuti sunt. Blasphemias dicendo de Deo, sicut Pharaon dicebat Exod. 5. a. Nescio dominum, &c. Israel non dimittam. Et Sennacherib. 4. Regum. 18. dicebat, quod Deus non posset liberare Ezechiæ, & populum suum de manu eius. Et in nouo testamento multi tyranni blasphemias in agnas dixerunt de Christo.*

11 *Posuerunt in celum os suum, &c. Præcipientes se adorari sicut Deum. Quod patet de Nabuchodonosor, qui præcepit Holoforni exterminare deos omnes terre: ut ipse solus Deus diceretur. Iudith tertio. d. Et Caius imperator misit statuum suam. ut in ea adoraretur, tanquam Deus ab vniuersis: secundum quod dicit Iosephus libro de Iudaico bello, & alij h. si. biographi. Ideo subditur.*

12 *Et lingua eorum transiit in terra, &c. id est, lingua eorum in tantum transiit metas rationis, ut non essent homines terreni, sed magis dii celestes.*

13 *Ideo conuertetur populus meus hic. Hic consequenter arguit, ex inistorum aduersitate dicens: Ideo conuertetur populus meus hic. quia populus infirmus, conuertitur ad considerandum prosperitatem malorum iuxta aduersitatem bonorum.*

14 *Et dies pleni. scilicet vigilijs, & meditationibus.*

15 *Inuenientur in eis. In consideratione talium.*

16 *Et dixerunt. post talis considerationem.*

17 *Quomodo scit Deus & si est scientia in excelsis. &c. id est, mirantur, quomodo Deus permittit talia si ad hæc se extendat sua prouidentia: propter quod subditur, repetendo breuiter prosperitatem malorum iuxta aduersitatem inistorum, quia opposita iuxta se posita magis elucescunt.*

18 *Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo obtinuerunt*

Tom. 3.

H 3

A prope est sanitati: & de tam graui infirmitate vicinior est salus, sicut vicina sanitate æstuant ægri.

* Euthymius. Quotquot in populo erant magis pusillanimes, aut minus prudentes tanta cernentes facinora, quanta barbari illi committere audebāt aduersus viros illos sanctos:

dicebant: quomodo non uir Deus hæc? Et quomodo tolerat uerē hæc Deus non nouit.

a Et dixi ergo sine causa iustificauī cor meum, & laui, &c. Cassiodorus.

Hæc dixerunt quibus confutandis hæc ego: vel adhuc ex persona dubitantis. Fatuis cogitationibus se dicit illusum, ut cum hæc repudiauerit, melius nos procurauerit.

b Et castigatio. Alias & index meus in matutino. Cassiodorus. Ecce

B iam remedium. Christus index qui uiam ueritatis indicauit, & mane surgens spem nostram de mundo ad cælos transfudit.

c Si dicebam. Cassiodorus. Ecce iam se reprimit autoritate sanctorum & iam vicina ueritate deliberat sic. Si dicebam.

* Narrabo sic. Basilus. Relictis aliis cogitationibus, hoc apud me cogitabam. Nunc testamenta sua erga Deum reprobauit.

* Euthymius. Si in me ipso inquit, dicebam, quod aliis ita essem dicturus, quemadmodum cogitauī: quod scilicet in uanum iustificauī cor meum. & reliqua.

d Ecce nationem. Aug. Aliud inconueniens incipit soluere. Reprobauī, iudicaui, quod non est. Existimabam. per predicta uolo probare Deum non iustum, sed hoc modo cogito, non absoluo. Ante me, id est quantum ad præsentia, uel maior me, me superans nisi Deus aperiat.

Augustinus. Vel, ecce natio filiorum tuorum cui disposui, & concinui, subaudis occurrit & obuiat mihi, id est occurrit mihi prior prædicatio quam Israelitis feci, ut Deum colerēt, qui omnia creauit: & omnibus secundum opera sua restituit: obuiat mihi doctrina cui cōgrui, & accommodatus sum. Sed ne ego reprobarem nationem priorum patrum, uel priori doctrinæ meæ contradicerem. Existi. &c.

C

c Fili-

c Filiorum tuorum. Omnes enim Abraham & ceteri aliter docent, quibus cedere debeo: non enim omnibus prudentior. Sed ne reprobarem. Existima. uel si scipi cognoscere, tam teneatur a lapsu, qui non presumit se scientem contra sanctos. Ut cognoscere eam huius rei ueritatem, quod non ante,

dum dicebat Deum hæc non curare. Cogitabam ut scirem hoc: Prior gradus scientiæ & dum scire ne scire se, quod prius uidebatur scire: repudiatur autem priorem sensum, dum querit alium.

f Labor est ante me. Augustinus. Quasi mirus mihi obstat in facie quomodo Deus sciat, & curret hæc: & bene sit malis, & bonis male, uel ante me sed non ante Deum.

Si ergo fuero ante Deum, nec mihi labor, quod & facit, addit enim: labor est donec intrem in sanctuarium Dei. Christus est sanctuarium illud in

quo omnia consilia super filios hominum. Vel, sancta sanctorum. Vel lex, quam contrarius uidet in iudicio illos damnatos.

g Sanctuarium. Augustinus. Christus, qui ut Deus singulorum merita dignoscit. uel sanctuarium, sancta sanctorum, id est, secretum diuinæ dispositionis.

h * Nouissima eorum. Euthymius. Verba hæc manifestam continent prophetiam, prædicat enim se huiusmodi delinquentium finem perspecturum esse. De Babylonis autem sermo est, quorum felicitas, & imperium finem habitura erant: quemadmodum etiam postea factum est. Nam Cyrus Persarum rex deuictos illos perpetuè tradidit seruicui: & Israeliticum populum quem captiuum reperit in Babylone, in patriam restituit.

i Veruntamen. Augustinus. Cassiodorus. Ecce quid didicit iste in sanctuario: malos hic decipi, postea in fine omnibus deferendos, a quo malo ipse liberatus est: qui & terrena quesit, sed a Deo. hic dicit in hoc mundo malos non esse imunes & impunitos, quia etsi felices, tamen reatum gestant, & frequenter ruinas incurrunt. Veruntamen, id est, sed, & hic posuit eis hunc florem & copiam temporalium propter dol. &c.

Pro-

F

NICOLAUS DE LYRA.

diuitias. id est, in malis huius seculi.

1 Obtinuerunt diuitias. Quibus habentur corporales deliciae, & subditur.

2 Et dixi. Ego exercitatus in iustitia, concludens ex predictis.

3 Ergo sine causa. id est, frustra.

4 Iustificauī cor meum, &c. Cauendo a peccato cordis.

5 Lauī inter innocentes manus meas. Cauendo peccata operis Et causa subditur.

6 Et fui fl. to. id est, quasi continens. Frequenter enim contingit, quod iusti per totam uitam suam uel magnam partem suæ uitæ sunt in afflictione.

7 Et castigatio mea in ma. id est, uelociter adhibita, quando enim electi cadunt in peccatum, Deus non differt punire usque in futurum, sed punit in presenti, & citò de cuius communi. unde dicitur. 2. Mach. 6. cap. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium.

8 Si dice. Hic consequenter arguit ad oppositum exemplo iustorum, qui frequenter leguntur affligi in uita presenti ad magnitudinem premij consequendi in futuro, & hoc est quod dicitur. Si dice. narra. sic. id est, tenebo istam opinionem appetendo cum peccatoribus temporalem prosperitatem.

9 Ecce nationem filiorum tuorum. Id est, iustorum qui sunt filij Dei per gratiam.

10 Reprobant. Quia ipsi contempserunt terrena, & patienter sustinuerunt aduersa propter premium in futura uita: sicut patet de Abraham & Isaac & alijs sanctis patribus, scilicet patriarchis, & prophetis.

phetis. Unde & Esaias fuit ferratus, & Ieremias lapidatus, & Daniel in lacum leonum proiectus: propter quod dicitur Iudith. 8. cap. Omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. Et Actu. 8. d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

11 Existimabam. Hic consequenter ponitur ueritatis determinatio: & primo ponitur hæc determinatio, secundo determinationis declaratio, ibi. Veruntamen.

Circa primum ostenditur, qualiter habeatur ueritas huius questionis, scilicet, per diuinam reuelationem, & non per humanam inuestigationem: quia de præmiatione bonorum & punitione malorum in uita futura non habetur aliqua certitudo ex inuestigatione humana, sed tantum ex reuelatione diuina. & hoc est quod dicitur. Existimabam ut cognoscerem. id est, ut possem cognoscere ueritatem de predictis per inuestigationem rationis.

12 Hoc labor est ante me. q. d. quantumcūque ad hoc laborarem, non possem attingere ad hanc ueritatem: & de talibus dicitur Ecclesi. 8. d. Quanto plus laborauerit homo ad querendum tanto minus inueniet.

13 Donec intrem in sanctuarium Dei. id est, ad intellectum secretæ scripturæ diuinæ reuelatæ, quam uocant sanctuarium, eo quod Deus in illa loquitur, sicut in sanctuario diuinitus responsa dabatur.

14 Et intelligam in nouissimis. id est, intelligam panitiones et præmia uitæ futuræ: de quibus aperte loquitur scriptura in ueteri testam. & nouo in pluribus locis: duo tamen tangam ad præsens: unum de ueteri test. & aliud de nouo, Dan. 12. d. dicitur. De his qui dormiunt in puluere terræ euigilabunt, alij in uitam æternam, & alij in opprobrium, ut uideant semper. Similiter Mat. 25. d. Tunc hi in supplicium æternum, iusti autem in uitam æternam.

Ve-

Diuisio.

a Propter dolos. August. vel iuxta lubricum. Q. modo dolo-
A si fecisti eis sub specie boni dans mala. Vel, iuxta lubricum
 ut sunt temporalia, ubi cadunt qui amore sunt iuxta. dum e-
 nim dolosus alium vult deicere iuxta lubricum eum ponit,
b Velut somnium. Augustinus. A perta comparatio. Clauis

oculis videmus bona,
 quæ mox apertis non
 inuenimus, in vita
 somniant, in morte
 euigilant scientes
 quid est.

† in ruinas de
 solationes.

† consumpti
 sunt a vel. cū
 repentinis ter-
 roribus.

† euigilantis.

† in ciuitate,
 vel cum con-
 surgis siue ex
 citabis te.
 † acce vel ace-
 sum factum.

† non cogno-
 ui.
 † insipiens
 sum.

Sed.

a De altro.

b In eo ipso: non post. quia elatio casus est.

b Aug. A. imitatur de eis videns nequissima.

Sed in futuro.

posuisti eis, deiecasti eos dum alienarentur. Quomodo facti

a Ab omnibus rebus deserti sunt in morte, quæ & repente venit: & non com-
 munitur meruit cum bonis. Sed perierunt. Meruerunt propter iniquitatem. &c.

b Ut fuit deieci dum extollitur.

sunt in desolationem? subito defecerunt, & perierunt pro-

a Aug. Ita qui defecerant, ut somnium surgentis qui in somno sibi diues
 videtur. euigilans mihi habet. sic isti cum de hac vita in quam egi dor-
 miunt euigilauerunt, nil nisi miseriam inueniunt.

b Alias exurgentis.

pter iniquitatem suam. Velut somnium & surgentium domi-

a Sed ne modo magna videantur quæ eorum sunt subdit.

b Quia in terrena sua ciuitate imaginem Dei ad nihilum
 redegerunt.

ne, & in ciuitate tua imaginem ipsorum & ad nihilum rediges.

a Zelo vel amore Dei.

Alias delectatum. Aug. I. Id est, quando delectauerunt me terrena,
 renes mei sunt mutati, vel quia ad Deum totus citus factus est.

b Carnales delectationes.

c Vel resoluti sunt.

Quia & inflammatum est cor meum, & renes mei & commutati sunt:

a Augustinus. Qui modo talia dico, de diuitibus aliquando talia desiderabam: & ideo cur ad nihilum
 redactus, &c. b Quando pene effusi sunt pressus: Non est ergo desperandum de huius-
 modi. c Quid est nescire? Aug. Cum terrena amans non
 nouit æterna. Sed noui recessit, a Deo petens hæc, non a dæmonibus. Vnde subdit.
 Ego semper tecum.

& ego & ad nihilum redactus sum, & nesciui. Ut iumentum factus

a Et tu.

sum apud te, & ego semper tecum. Tenuisti manum & dex-

nihil esse, & post ut iumentum mansuetus factus sum feren-
 do oneri, & semper ero tecum.

K Iumentum. Cassiod. Apud Deum vice pecudum sunt, qui
 contra Deum sentiunt, & tamen in his errans iudicia Dei
 semper fui tecum, quodammodo, ab idolis alienus, & tibi
 credens, & tu tenuisti.

* Basilus. Verum ista posthac non patiar, ut curiosè quic-
 quam eorum quæ a sapientia tua dispensantur, sed quem-
 admodum iumentum obsequitur ei a quo ducitur nihil ser-
 uans quò ducatur, ita gratia tua gubernatus sequar & ego,
 prouidentiam tuam haud quaquam curiosè inuestigans.

* Euthymius. Laudabile est, ut apud Deum nos ipsos exi-
 stimemus, ut iumenta, tamen contra criminofum sit, ut iu-
 mentum haberi, apud demonem.

I Tenuisti manum. Aug. Quia licet pecus non recessit a Deo: **F**

Te-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Veruntamen. Hic consequenter dictam determinationem decla-
 rat: & primo quantum ad peccata malorum. Secundo quantum ad bo-
 num iutorum, ubi: Quia inflammatum est. Circa primum dicitur.
 Veruntamen. pro. dolos. quibus iniusti defraudauerunt & affllexerunt
 innocentes & iustos.

2 Posuisti eis. scilicet, finem suæ prosperitatis temporalis, eos sub-
 trahendo de presenti vita. hoc dicit contra illud quod supra fuerat in-
 ductum ad oppositum de longa vitæ malorum, quia non est respectus mor-
 ti eorum: quia etiam aliquando contingit contrarium ex diuina ordi-
 natione: & hoc ad terrorem aliorum malorum, & consolationem bono-
 rum, ideo subditur.

3 Deiecasti eos dum alleua. id est, dum adhuc essent in augmen-
 to suæ prosperitatis temporalis, sicut patet de Antiocho illustri, & de
 multis alijs tyrannis.

4 Quomodo facti sunt inde. quia non solum aliquando moriun-
 tur, sed etiam possessiones eorum & domicilia destruuntur.

5 Subito defecit. de presenti vita.

6 Perierunt. in gehennali pœna.

7 Propter iniquit. suam. quia mortui sunt cū finali impenitētia.
8 Velut som. sur. illa enim quæ videntur in somnis, non sunt res
 veræ sed imaginariæ: ideo statim euanescent homine euigilante: sic pro-
 speritas temporalis comparata ad æternam nulla est, & ideo compara-
 tur somnio: quia statim euanesceat per mortem quæ oculos aperit quos
 culpa clausit, vel clausos tenebat in presenti vita.

9 Domine in ciui. quod additur tua in aliquibus libris, non est in
 Hebræo. In translatione verò Hier. sic habetur: In ciuitate eorum ima-
 ginem ipsorum ad nihilum rediges: Potentibus enim huius mundi fie-
 bant antiquitus imagines in ciuitatibus, quibus populares reuerentiam
 faciebant:

faciebant: & quando diuino iudicio eiiciebantur a sua tyrannide vel
 potestate, et interficiebantur, istæ imagines in detestationem eorum con-
 frangebantur. Vel per imagines intelliguntur filij eorum: quia filius est
 naturalis imago patris, & tales tyranni leguntur frequenter interfec-
 tum tota prole sua, ut habetur in libris Regum in pluribus locis, & in
 pluribus alijs historijs.

10 Quia inflammatum est. Hic consequenter describitur præ-
 miatio bonorum in presenti quantū ad bona gratiæ, & in futuro quan-
 tum ad bona gloriæ. Dicit igitur psal. in persona talium. Quia inflam-
 matum est. Id est, quia non refertur ad præcedentia quasi hic redda-
 tur ratio prædictorum, sed magis sequentium. Dicit ergo: Quia inflam-
 matum est cor meum. Per Dei puram dilectionem.

11 Et renes mei commutati sunt. Per carnis concupiscentiæ
 remissionem aut repressionem, quæ viget in renibus quantum ad ma-
 sculos, ut dicit Greg. homilia 32.

12 Ad nihilum redactus sum. quasi dicat: ex hoc quòd dilexi
 Deum ex toto corde, & repressi impetum luxuriæ, secutum est quod ego
 ad nihilum redactus sum in mea reputatione.

13 Et nesci. id est, me ignorantem reputavi. Quanto enim homo plus
 per charitatem Deo coniungitur, & a carnali libidine retrahitur, &
 tanto minus se reputat per humilitatem, et magis cognoscit suam igno-
 rantiam, ideo subditur.

14 Ut iu. factus apud te. id est, in scientiæ tuæ comparatione, quæ
 magis excedit cognitionem humanam, quàm humana brutalem.

15 Et ego sem. tecum. Quia quando homo resilit in propriam
 paruitatem, & ignorantiam, committit sese totaliter diuine dispositio-
 ni, & ipse eum recipit, secundum quod dicitur psal. 54. d. lacta super
 dominum curam tuam, & ipse te enutriet. ideo subditur.

16 Tenuisti manum dexteram meam, &c. Me dulciter in tua
 protectione recipiendo.

A Tenuisti manum. i. potestatem dextræ, id est, rexisti q. semper tecum q. filius. Dedit enim potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius. In sinistra, pectus, amans hęc temporalia. Vel manum dextram.

† consilio tuo.

Caf. non sinistram.

Tenet dextram Deus; dum ad bona opera dirigat, & ne mergamur liberat, vt Petrus.

Caf. Vilo malo impiorum bonoque suo arguit se de prioribus, quo terrena a Deo quesuit, & inuitat in contrarium.

August. Comparat terrenam voluptati suæ præmium celeste, & se arguit.

a In æternum, &c. Ab eo nunquam ultra separabor.

b Qui fornicantur abs te, &c. Huic fornicatio

tion i contrarius est castus timor, qui gratis ipsum amat, in quo habet omnia.

a Non meis meritis.

b Ad verum intellectum.

c Aeterna.

teram meam, † in voluntate tua deduxisti me, & * † cum glori-

a Humanam naturam verbo vnisti cum gloria.

b Quasi: Bene dixi. In gloria suscepisti me, quia.

Quasi tantum & tale mihi paratum est in celo, quod dici non potest, scilicet tu ipse.

c Quod habent & mali, quasi magnum volui.

ria † suscepisti me. † Quid enim mihi † est in celo, & a te quid

Quam vile.

a Ideo.

b Carnalis delectatio in opere.

c Mala cogitatio.

d Tam castum cor mihi fecit, quod gratis iam Deum amo.

volui super terram? Defecit † caro mea, & cor meum, Deus

a Hoc est, quod est ei in celo.

b Alii alia eligunt, sed ego Deum.

c Tam magna res, quod non alia.

d Ideo pars mea Deus.

cordis mei, & pars mea Deus in † æternum. Quia ecce qui

a Longe sunt qui hæc temporalia non a Deo petunt, quod non ite.

b Hi sunt longe.

† elongant se a te, peribunt: † perdidisti omnes qui fornican-

a Illi ita, tu autem quid.

b Nihil autem melius est quam videre faciem ad faciem.

c In presenti per cultum, et si erant a cultura non recessit.

d Modo dum peregrinus, dum non res.

tur abs te. † Mihi autem adhærere Deo bonum est, † ponere

a Quæ est anchora præmissa ad terram.

b August. Id negotii, ut inter, im habet laudare Deum, & coamatores facere.

c Vel in æternis.

in domino Deo spem meam. Vt annuntiem omnes prædica-

tionem tuas, in portis filiarum Sion.

c In portis filiarum Sion.

Augustin. in publico,

vel in concordia apo-

stolorum, qui sunt por-

ta ecclesiarum. Quia præ-

dicatio, quæ est præ-

ter vnitatem ecclesiarum

inanis est. Vel virtuti-

bus ecclesia est filia

Sion, id est, specula-

tionis.

* Euthymius. Sion

Hierusalem nimirum,

& Sion appellata est,

quemadmodum per

filium hominis ipse

homo intelligitur, iux-

ta Hebraicum idioma.

Solebant autem anti-

qui iuxta ciuitatis, aut

templi portas, conci-

lia ac cœtus hominum

cogregare, & illis quæ

cunquæ noui contin-

gebant narrare.

Glos

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et in voluntate tua deduxi me. *A deuicijs vite presentis mihi præcauendo.*

2 Et cum glo. su. *De presenti miseria ad vitam beatam transfere-
ndo. ideo subditur.*

3 Quid enim mihi est. *q. d. nec in celo nec in terra est aliqua crea-
tura quæ mihi sufficiat pro beatitudine mea, quæ consistit obiectiue in
solo Deo, qui est bonitatis infinitæ. ideo subditur.*

4 Defecit caro mea. *In consideratione bonitatis tuæ quæ non pot
comprehendi a finita virtute, secundum quod dicitur. 1. Cor. 2. c. quod
oculus non vidit & auris non audiuit & in cor hominis non
ascendit: quæ preparauit Deus his qui diligunt eum. ideo subditur.*

5 Deus cor. *id est, anima mea creator et benefactor. ideo subditur.*

6 Et pars mea Deus in æter. *id est, adimplens desiderium meum.*

7 Quia ecce qui elong. se a te. *per peccatum mortale.*

8 Peri-

8 Peribunt. *perditione gehennæ.*

9 Perdidisti omnes, &c. *per peccatum idololatriæ quod in scri-
ptura fornicatio nominatur.*

10 Mihi autem adhærere Deo bonum est. *per fidem & cha-
ritatem in presenti.*

11 Ponere in domino Deo spem meam. *Per certam futura
beatitudinis expectationem: Spes enim est certa expectatio futura bea-
titudinis ex gratia & meritis proueniens.*

12 Vt annuntiem omnes prædicationes tuas, &c. *id est, illa
quæ debent annuntiari fidelibus ad gloriam tuam & eorum utilitatē.*

13 In portis Sion. *Hoc non est in Hebræo, nec in translatione Hier.
sed fuit appositum ab aliquo expositore, eo quod in veteri testamento
propheta & doctores annuntiabant reuelationes sibi factas & legis
expositiones in portis atriorum domus domini, quæ erat in monte Sion
propter quod fuit dictum Iere. 7. a. Sta in porta domus domini.*

ADDITIO I.

In psal. 72. *Quam bonus Israel vbi dicitur in postil. Secun-
dum verò Hier. & doctores Hebræos.*

Non omnes doctores Hebræi hoc sentiunt scilicet, quod
Dauid non fecit omnes psalmos, nec in hoc videtur magis
assentiendum Hier. quam Augustino: sed potius econuerso,
vt dictum est supra in principio libri, & in psalm. immediatè
præcedentibus, & in quibusdam aliis, &c.

ADDITIO II.

In eod. psal. vbi dicitur in postilla. *Quia zelau super iniquos.*
Iste zelus potest exponi in bonum. s. de zelo iustitiæ eo mo-
do: quo dicitur in psal. *Zelus domus tuæ comedit me.* Iusti enim
videntes prosperitatem malorum frequenter zelant zelo iu-
stitiæ, timentes s. ne simplices ex talium prosperitate deci-
pantur. vnde dicit infra: *Ideo conuerteretur populus meus
hic, &c.* Et quia zelus cordis & ceteræ passionis animi cum
valde intenduntur, turbant motus corporales secundum Phi-
losophum: ideo prædixit Psalmista: *Mei autem pene moti sunt
pedes, &c.* quod intelligitur de motu & gressibus corporali-
bus. qui ex vehementia zeli iustitiæ præcipitabant.

ADDITIO III.

In eo. psal. vbi dicitur in postil. *Quia non est respectus mor. eo.*
In Hebr. ponuntur in hoc versu aliquæ dictiones obscuræ &
æquiuocæ, secundum quas quidam Hebræorum expositores
huc versum sic interpretantur: *Quia non sunt ligamenta in mor-
te eorum.* Quod sic exponunt, quia isti peccatores moriuntur
absque pœnis corporalibus, acti non essent animæ eorum li-
gata suis corporibus: & sic sine pœna corporali vel saltem cū
leuissima emigrant ab hac luce, quod non contingit com-
muniter hominibus. Similiter & quod dicitur. *Et firmamen-
tum in plaga eorum.* Interpretatur iuxta literam Hebraicam,
quæ hic videtur sonare sic. Et est sana valetudo eorum. Quod
sic exponunt, scilicet quod tales impij in vita sua sunt fortes
& val. di. & moriuntur sine pœnis, saltem grauib: Et ideo
subdit immediatè. *In labore hom. num non sunt, &c.* q. d. isti nec labo-

laborant in vita, quia fruuntur sanitate corporali: nec in mor-
te, quia sine agone moriuntur, cuius oppositum frequenter
contingit etiam in viris iustis & sanctis, &c.

ADDITIO IIII.

In eod. psal. vbi dicitur in postilla. *Veruntamen propter dolos.*
In Hebræo habetur. *Veruntamen in dolis seu fraudibus posui-
sti eos,* quod exponitur ab aliquibus Hebræis sic, quia impij
qui innocentes defraudant seu affligunt, finaliter defraudan-
tur & decipiuntur scilicet in istis mundanis, quia frequenter
contingit eis quod subditur, scilicet. *Deiecisti eos dum allena-
rentur,* exponatur prout in postilla.

ADDITIO V.

In eod. psal. 72. vbi dicitur in postil. *Quia inflammatum est.*
Hæc coniunctio, scilicet quia, melius videtur referenda
ad præcedentia in principio psal. Ad quod sciendum, quod
cum Psalmista dixerat quod zelo prosperitatis impiorum
pene moti essent pedes eius nisi propter ea quæ fuerunt sibi
reuelata in sanctuario Dei scilicet in sacra scriptura de puni-
tione malorum & præmiatione bonorum. Ad quæ cognos-
cenda attingere non poterat per inuestigationem natura-
lis rationis, sed per illustrationem diuinā, idcirco dicit quod
inflammatum est cor eius ex zelo prædicto, & renes comu-
tati per vehementia considerationis circa inquisitionem
causæ huiusmodi. Renes enim quique dicuntur erudiri ho-
minem eo modo quo dicitur. Increpauerunt me renes mei.
Et quia omnia ista non sufficiebant ad habendum quesitum,
ideo dicit. *Et ego ad nihilum redactus sum & nesciui:* quali dice-
ret. Tota inquisitio mea frustrata fuit, quia nesciebam de his
reddere rationem. vnde sequitur. Vt iumentum factus sum
apud te. i. in comparatione tuæ iustitiæ & prouidentie. Quia
tamen in illis inquisitionibus nunquam deuiabat a confes-
sione iustitiæ & bonitatis diuinæ, licet in particulari nesciret
rationem reddere, ideo subditur. *Et ego semper tecum,* scilicet
in vera fide, per quā talia attribuebat diuinæ pietati. & ideo
subditur. *Tenuisti manum dextram meam &c.* exponantur sicut
in postilla.

GLOSSA ORDINARIA.

A *Intellectus Asaph.* Augustinus. Synagoga, (quæ tatum de Iudeis) vox secundum grana non paleas. Synagoga data est lex, quæ quidem à deo per Moysen. Per Christum gratia, quia impletur per charitatem, quod tunc videbatur. Veritas quia

redditur, quod promittebatur. In lege, & prophetis eadem præcepta cum euangelio ferre omnia. Moralia enim eadē, sed non cetera remonialia. Non tamen eadē sacramenta, quia illa promittebant, hæc dāt salutē. Nec eadem promissa quia, ibi terrena primo animalibus, hic æterna spiritualibus. Illa ergo ablata sunt, non est enim vnctio, vel sacerdos, vel propheta, vel templum.

fin æternum.

† acquirit.

B Vbi veritas venit vastata sunt omnia pro quibus Christum occiderunt: Hoc plangit Asaph intelligēs discernensq; terrena à celestibus, verus testamentum à nouo, ut scias quid ex his eligas. Primus psalm. lamentationis: sequuntur alij duo. 78. & 136. hoc genus dictionis, plenum charitate docet flere cum flentibus, ampliore misericordia plorat ille in prosperis Ierusalem nondum euerſa, necdum visa captiuitate, sicut post fleuit Ieremias captiuitate peracta. Ideo subuersio captiuitatis deplorata præscribitur, ut duritia Iudeorum, vel calamitatibus terretur, vel molliretur.

Cass. Monet relictis figuris transire ad veritatem.

PSALMVS. LXXIII.

V *T quid Deus.* Cass. describens euerſionem Ierusalem irreparabilem, quærit causam quare admirans, & conquerens, & precatur pro repulso populo, & ultionem in destructores, quæ quidem eis utilis est, & iam facta est.

C *Repulisti nos.* Cass. Quasi alienos à tua defensione.

d *In finem.* nec templo parcitur. Interitum, & captiuitatem significat, quæ à Tito, & Vespasiano. Oves nominat, ut pij pastoris misericordiam commoneat.

* Euthy. Possumus intelligere hæc verba, ut ex prudentiorum Iudeorum persona dicta sint, Oves tantum repulisti inquirunt,

quiunt, sed in finem repulisti, quod omnimodā prorsus destructionē significat. Nam & si prius eos sepe repulerat, non tamen in finem, vnique enim captiuitati certum tēpus p prophetas statuerat. Illa autem verba: *Vt quid*, interrogatiua quidem esse videntur, & rationem inde agere, iuxta vsum

Hebraici idionatis diuinam misericordiā conciliant.

c *Tua.* in eos temperatius vindicamus, quos aliquando fuisse nostros meminimus.

† sumabi.

f *Post. di.* Cassiodor.

Vel, creasti, et si omnes creat, & disponit, Iudeos tamen specialiter, quibus legem, & prophetas dedisti.

g *Redemisti.* Hieron. te pretio, id est per te pretium.

† Liberaſti.

PSAL. LXXIII.

† Intellectus Asaph.

T quid Deus repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuæ

tua. Memor esto congregationis tuæ,

quam possedisti ab initio. Redemisti virgā hereditatis tuæ:

Mon. Aug. Eminentia, Sion speculatio est, in quo, in qua

re habitasti. Vel vacat in eo.

Hier. montem, vel montis Sion, siue in eo. Hucusque veter. test. facta, quæ sequitur veritas promissa. Per Sion, Ierusalem signat, in qua præsentia Christi habitauit, & ideo ne daret eam vastitati supplicat.

* Basilus. Hæc prædixit, antequam templum Hierosolimitanum edificaretur. Salomon enim illud post Dauidem, & Asaph construxit.

* Euthym. Mons Sion ille celeberrimus hic est, in quo fecit deus prædictam hereditatis suæ virgam habitare.

h *Virgam hæ.* Aug. Ipsa congregatio, virga hereditatis dicitur, quam volens possidere virgam Moyſi in serpentem vertit, sed apprehensa cauda rediit in virgam.

Hiero. Quia mors suauis serpentis intrauit in mundum, virga in serpente, Christus in morte. Vnde & qui intuebatur serpentem, id est Christum mortuum credit, sanatur a serpentibus, id est a morte eterna. Expauit Moyses, & fugit, sic apostoli moriente Christo. Retenta cauda, id est posterioribus, fit virga, quia primo occisus, postea surrexit. Cauda etiam est finis seculi, in quo redimus ad manum dei, & stabilimur, qui per mortem quasi per serpentem fluximus.

Exod. 7. b.

Myſtico.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS LXXIII.

V *T quid deus.* Huic psalm. præmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hiero. Eruditio Asaph, & habet multiplicem intellectum, quia eruditus fuit à deo per revelationem de cōtentis in hoc psal. & scripsit hunc psal. ad eruditionem aliorum. De materia vero huius ps. dicit R. Sa. quod Asaph in spiritu præuidēs captiuitatē populi Israel per Titum, & Vespasianum fiendam, & diu duraturā, fecit hunc psal. orans p liberationem populi ab ista captiuitate in qua nūc est, quā liberationem expectant Iudei fieri per regem Messiam, qui reedificabit eis ciuitatem Ierusalem, & templū, & restituet eis arcam testamenti, & vasa sanctuarii. Sed hæc expositio habet erroneū fundamentum, scilicet, quod Christus vterus sit in mundum, cum hoc iā trā fuerit in præteritum, ut frequenter dictum est. Similiter quantum ad hoc quod dicitur de arca testamenti, & aliis vasis sanctuarii, q̄ sint eis redenda, quia dicitur Iere. 3. e. In diebus illis ait dominus, nec dicent ultra, arca testamenti domini, neq; ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabuntur, nec fiet ultra: propter quod saluo meliori iudicio mihi videtur, quod psal. iste loquitur ad literam de captiuitate Babylonica, quā præuidit Asaph futurā, & in psal. orauit pro eius liberatione. Secundum igitur sensum hūc ps. iste diuiditur in quatuor partes. Primo enim Asaph p liberatione populi allegat pristinā dei amicitiam. Secundo aduersantium malitiam, ibi, Letua manus tuas. tertio dei potentiā, ibi. Vſquequo. quarto populi mi-

li miseriam, ibi. Ne tradas bestiis.

Circa primum sciendum, quod ad magnanimum pertinet, quod si amicus eius familiaris in aliquo offenderit eum, citius ei reconciliari debet propter pristinā amicitiam, Deus autem elegit populum Israel tāmquam sibi familiarem, & peculiarem, & ex hoc allegat Asaph diuinā reconciliationem, licet multipliciter deum populus offenderit ante Babyloniam captiuitatem, & hoc est, quod dicitur.

1 *Vt quid deus repu.* scilicet populum tibi familiarem, & electū.

2 *In finem.* id est tandiu sustinendo captiuitatem.

3 *Iratus est furor tuus.* Per hoc non est intelligendus in deo aliquis motus passionis, sed rigor suæ ultionis.

4 *Super oves pascuæ tuæ.* id est super populum tuum Israel, quē pascuisti manna. 40. annis in deserto vsquequo introduxisti eum in terram melle, & lacte fluentem, ut habetur Ios. 5.

5 *Memor esto congregationis tuæ.* quia dominus congregauit filios Israel in Ramesse, quando debuerunt egredi de Aegypto, ut dictū fuit Exo. 12.

6 *Quam possedisti ab initio.* scilicet exitus de Aegypto, quia p legem susceptam populus Israel obligauit se deo ad seruendum sibi speciali seruitute.

7 *Redemisti virgam.* id est sceptrum regium.

8 *Hereditatis tuæ.* id est, Iudæa, quæ dicitur hereditas domini, eo quod ibi viguit cultus diuinus, vbi autem specialiter habebat locum sceptrum regium, ostenditur cum dicitur.

1 Mons

MORALITER.

1 *Vt quid deus repulisti in finem iratus, &c.* Psalmum istū literaliter exposui, ut sit oratio Asaph pro liberatione populi Israel de captiuitate Babylonica, quam præuidit futuram. Moraliter. autem potest exponi pro liberatione terre sanctę de manu Saracenorum capte tempore Saladini, & ad hoc allegatur amicitia pristina, cū dicitur: *Vt quid deus rep.* id est, repelli

li permiffisti populū Christianū amicabilē tibi de terra sancta.

2 *Iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ.* id est pascuę euangelico verbo, & eucharistię sacramento.

3 *Memor esto congregationis tuæ, q̄ possedisti ab initio.* in Ierusalē factę sub apostolis in principio ecclesię. De qua dicitur Act.

4. d. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna.

4 *Redemisti virgam hereditatis tuæ.* sanguine proprio ibidē effuso.

2 Leta

A Aug. Sed quia hæc, & de gentibus exprimit, de quibus dicat, Mons Sion. Id est non de gentibus. Vel monte Sion istum quem inhabitasti in ipso. leua manum tuam in superbiis eorum, a quibus euerfa est Ierusalem, id est regibus gentium. In finem, quia & ipsi Christum iam nouerunt.

a Leua. Cassi. Potentiam, ut superbiis eorum veritas ad humilitatem, ducens eos in finem, i. Christum, quod & impletum est, quia Romæ Christiana religio effloruit. Leua. quia ex multum superstitionis facta est sanctissima.

*** Basil. & Euthym.** Leua manus tuas, ex metaphora posuit eorum, qui delinquentes manibus flagellant. Dixit hoc prophetica gratia propter hostes impie viuentes, Neque enim contra crucifixum zelantes bellum hoc mouerunt, sed ut orbem seruituti suæ subicerent. vsus est autem illis deus tanquam licetoribus, ut per eos de impijs pœnas sumeret.

b Quanta ma. est, &c. Aug. Sacerdotes, & ministeria templi præda fuerunt. Tota gens, vel occisa, vel captiuata. Inimicus. Romanus exercitus, ad hoc per prolepsin præmisit, eorum. **c** Gloriat sunt. Aug. Cassi. de victoria sua. Ecce quod non bono zelo fecerunt. Gloriat, cum scelus soleat sequi penitudo. hi ad gloriam vertunt, qui te oderunt serui demonum, qui nullatenus sunt tolerandi.

d In medio solennitatis tuæ. Non in extremo loco, sed in medio atrio. Alia litera, sacrilegia commiserunt. *** Euthym.** Pasche festiuitatem intelligit. In illius enim sollemnitate medio, exercitus obsedit Ierusalem, & Iudeos festiuitatem illam celebrantes captiuos fecit. Considera aut, quo pacto in Paschatis sollemnitate Iudei pœnas dederint, in qua dominum crucifigentes tam immensum scelus patrarat.

e In sancto. Cassi. In sanctuario per contemptum sancti templi, ubi deitas videtur despici, in presumptiores concitat inuidiam.

a Id est, quæ hæc, vel virga, vel congregatio est. **b** Vbi populus, templum, sacrificia, & omnia Christum promittentia, & ideo non debebant tunc deferri.

c Etiam. **d** Potentiam tuam.

a Mons Sion in quo habitasti in teo. Leua manus tuas in superbiis eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in

a Quibus euerfa est Ierusalem. **b** Regibus gentium. **c** Ducens eos. **d** Christum quomodo. **e** Euerfionis historiam breuiter commemorat, quasi iaceo leua, quia inuincis idololatra malignus, &c.

d Maligne operatus est. **e** Idololatra.

a Templo, sacerdotio, & ceteris sacramentis, quod permisit deus, quia iam nihil præfigurabant cum res esset.

b Tunc euerfa est Ierusalem quando solennitas agebatur paschalis, in qua crucifixe sunt dominum.

a Vexilla Romana, vel statuas quas prius in templo posuerunt. **b** Vel trophæa. **c** Respexerunt. **d** Quod a deo esset hoc.

a Terræ, vel aliquo excelso loco. **b** Sine aliquo respectu, & reuerentia.

a Commiuerunt. **b** In quibus orandis. **c** Templi. **d** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

a In quibus orandis. **b** Templi. **c** Conspirati constanter.

f Signa, &c. Aug. Aquilas quibus in prelio, vel statuas monumenta victoriæ super porras. Signa sua manifesta, cum dolore terat signa, ut ad celerem vindictam prouocet iudicem, ostendens, quod suis viribus darent. unde & subdit: Et non cognouerunt. scilicet, quod dei dispositioe hoc fieret, sicut in exitu, ita in templo posuerunt signa, sicut solent statuæ principum in exitu, id est, in portis, vel in via, & in plateis poni, & hoc super summum, id est, per edita loca.

*** Basil. Trophæa,** inquit, quæ sunt signa ac simbola victoriæ super portas nostras rexisti, omnibus posteris victoriam illam notam faciens. Pilatus autem contra legem regia signa vbi intulit, imaginemque suilli capitis lapidibus portæ Romani reges insculpsunt. Per hæc autem omnia cognouerunt diuina se destitutos esse protectione. Hæc & dominus dixit. Quando videritis abominationem desolationis, &c.

*** Euthym.** Vnusquisque ordo militaris signo suo vitur, quod hastili infixum ante aciem præmittitur, ut cohors interfatur a cohorte, id vexillum appellamus. Hæc igitur vexilla Romanorum acies ingredientiæ in Ierusalem fixerant in exitu, hoc est in portis ciuitatis, quimo, & desuper ipsas portas. Quasi in exitu. Abundat autem dictio, quasi, Erexerunt hæc signa sua, signa, hoc est in signum victoriæ, ac pro trophæis, idque nodum ab his cognitum fuerat, quæ erant intra ciuitatem, eo quod circa solennitate occupati, nullis alijs rebus animum intendebant.

g In exitu. Cassi. Vel sicut in egressu desuper, id est, non cognouerunt, quod hæc licentia a deo egredieretur. **h** Quasi in sylua, &c. Cassi. Antequam contrueretur propheta euerfionem templi.

i In securi, & ascia polluerunt tabernaculum nominis tui, &c. Aug. Securus cedit trabes, ascia minutius psequitur. Per hoc ergo, & magnas res, & minimas dicit delectas, ut ciuitas funditus sit deuastata, prius incisa, post ignis omnia vorauit.

a In. **b** In. **c** In. **d** In. **e** In. **f** In. **g** In. **h** In. **i** In. **j** In. **k** In. **l** In. **m** In. **n** In. **o** In. **p** In. **q** In. **r** In. **s** In. **t** In. **u** In. **v** In. **w** In. **x** In. **y** In. **z** In.

a In. **b** In. **c** In. **d** In. **e** In. **f** In. **g** In. **h** In. **i** In. **j** In. **k** In. **l** In. **m** In. **n** In. **o** In. **p** In. **q** In. **r** In. **s** In. **t** In. **u** In. **v** In. **w** In. **x** In. **y** In. **z** In.

a In. **b** In. **c** In. **d** In. **e** In. **f** In. **g** In. **h** In. **i** In. **j** In. **k** In. **l** In. **m** In. **n** In. **o** In. **p** In. **q** In. **r** In. **s** In. **t** In. **u** In. **v** In. **w** In. **x** In. **y** In. **z** In.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Mons Sion. quia in monte Sion fuit templum in quo dicebatur Deus speciali modo habitare, & etiam domus regia, sicut frequenter dictum est supra.

2 Leua manus tuas. Hic consequenter allegat propheta aduersarium malitiam, propter quam decens est, quod deus eum puniat, & liberet detentos ab eis. Et circa hoc primo allegat malitiam Babyloniorum. secundo apostata: animum Iudeorum, ibi, Signa nostra. Circa primum dicit, Leua manus tuas. Id est, virtutem tuam potestatis, quia in deo non habent locum lineamenta corporis.

3 In superbiis, &c. id est ad fragendum totaliter superbiis Babyloniorum, quod factum fuit quando dominus per Cyrum, & Darium Babyloniam destruxit, ut habetur Dan. 5. Et huius destructionis allegat causam mouentem, dicens.

4 Quanta malignatus est inimicus. id est, rex Babylonis, & eius populus.

5 In sancto. id est in templo diuino cultui deputato. Consequenter explicat magis in particulari mala facta a Babyloniis in ciuitate, & in templo dei, cum dicitur.

6 Et

6 Et gloriati sunt, &c. Tanquam fecissent propria virtute, cum tamen a te factum fuerit propter populi correctionem.

7 Qui oderunt te. id est Babyloniis, qui erant idololatra.

8 In medio solennitatis tuæ. id est in Ierusalem, quam destruxerunt Babyloniis, in qua Iudei manentes in circumitu conueniebant ter in anno ad celebrandum festiuitates domini, scilicet in festis pasche, pentecostes, & tabernaculorum, ut habet Exod. 23.

9 Posuerunt signa sua. id est vexilla sua in signum victoriæ, quia capta ciuitate Chaldei posuerunt vexilla sua super portas, & loca solennia, in signum captiuitatis, & victoriæ. ideo subdit.

10 Sicut in exitu. scilicet belli habita victoriæ.

11 Super summum. id est super turres, & loca ardua, ubi in signum victoriæ solent poni vexilla, & interponitur.

12 Et non cognouerunt. scilicet Chaldei hoc facientes, quod propter peccata populi Israel dabat deus illis tantam victoriam, sed attribuebant suæ potestati.

13 Quasi in sylua lignorum se. exci. ianuas eius. ianuas ciuitatis a deo electæ, ita irreuerenter exciderunt, & destruxerunt, sicut ligna de syluis.

1 Incende-

MORALITER.

2 Leua manus tuas. Hic consequenter allegatur ad idem aduersarium notum nequitia. Leua manus tuas. id est potentiam tuam ad puniendum eorum superbiis.

4 Quanta malignatus est inimicus in sancto. scilicet, loco quasi dicat multa nimis.

6 Et gloriati sunt, qui oderunt. scilicet in Ierusalem, ubi solebant fieri solennitates tuæ.

9 Posuerunt signa sua. id est vexilla ciuitate capta.

† Signa,

† Signa. id est ad ostensionem suæ victoriæ.

9 Et non cognouerunt. quod hoc contigerit propter peccata populi Christiani.

10 Sicut in exitu super sum. Translatio Hier. habet: Sicut in exitu desuper, per quod significantur portæ ciuitatis, super quas fuerunt posita dicta vexilla. Sic refertur hoc ad illud, quod præmittitur. Posuerunt signa sua.

13 Quasi in sylua lignorum, &c. Quia ferro, & igne destruxerunt loca sancta.

† Poll.

S & sensus est. Quare bona tua nobiscum plus non participas, ut olim agebas, & est metaphoricus sermo, tractus ab ijs, qui finem habuerunt multiplicib. bonis plenum, unde certo tempore amicis largiebantur. Nā si irasci eos cōtingat, manum a finu auerrent, nec illuc amplius eam mittent, ut p̄sueti amicis bona largiantur.

A D. H. autem rex noster. Cass. Destructis signis, ostendit rem ipsam, scilicet in aduentu Christi salutē ubique factam.

Aug. Deus autem: Dicit Asaph intelligens, Nos ita clamamus sine intellectu: Nam non est propheta, & cate. hic autem deus noster operatus est in medio terrarū, & ego remansi defertus, salutem hanc, s. ut discerent homines non terrena, sed aeterna querere. Ecce

Rom. 11. c. t̄p̄parasti lunare sub. minus, id est lunam.

c. si ergo non precessit, saltem sequatur.

b. In medio. Cass. Homo factus, Ierusalē dicit esse in medio. Basil. & Euthym. Videntibus enim omnibus, nostri curam gessisti, in omnium hominum conspectu. Et in specie libertatē Iudaeis praestitā intelligit ab Aegyptiaca seruitute.

c. Tu confirmasti. Aug. Lapsus maris rubri firmavit, ut esset iter sicum. Cuius mysterium subdit, quod in aquis baptismi capita immundorum spirituum annihilauit.

d. Escam. August. Christus est esca, qua nos consummamur, diabolus, quā cōsumimus. Istud est caput vituli p̄latilis, qd̄ Moyses misit in ignē, ut prius confunderetur forma ipsa, de inde minutatim cōminuit, ut paulatim consumere. potterem misit in aquam, & dedit populo bibere. Quia adoratores diaboli, corpus eius erant, ut Christiani corpus Christi, sed si raelitā, i. apostoli, qui de illo populo corpus diaboli mutant evertendo mala, & manducant in bonis edificando, qd̄ est cōminuere, & bibere, sic diabolus amissis membris cōsumitur. Idem significatur cū draco Moyſi dracones magorum absorbit,

absorbit, Sic & modo gentes corpus diaboli deuorant, qui credunt. Vel ipsum mordent reprehendendo, accusando.

Cass. Vel dum tentat, esca est, quia inde proficitur. Vel populus Aethiopia. Hieronymus. Nolentibus conuerti dedit cum escam in quo delectentur.

a. Atrio.

b. Non sic quasi relictū à deo clamamus. In principio erat verbum.

c. Qui non est temporalis.

a. sinu suo t̄ in finem? Deus autem rex t̄ noster ante secula, ope-

a. Et nos Iudaei dominus, ut tandem ad intellectum redeamus. **b.** Incarnationem.

c. Hierusalem.

d. Quam salutem exponit. Eueria est illa terrena nostra salus, sed.

e. Tibi.

f. Potentia.

b. rātus est salutem in medio terrarū. Tu t̄ confirmasti in virtute

a. Gentes, quae Iudaeam in medio cingebant. **b.** Superbia demoniorum. **c.** Baptismi.

d. Etiam.

e. tua mare, t̄ contribulasti capita draconū in aquis. Tu cōfregisti.

a. Alias caput, id est initium peccati, quod est superbia, quod obseruat mulier ecclesia, vel sententia. **b.** Principis demoniorum. **c.** Diabolum.

d. Cannum gentium, quae prius nigrae erant peccata, sed post candore virtutum sunt dealbatae, quibus diabolus est esca consumptionis.

a. sti t̄ capita draconis, dedisti eū escā populis Aethiopia. Tu di-

a. Aperuisti ut maneat fides, & sapientiam. **b.** Predicatores bonos.

c. Omnes doctrinas gentium, magnorum Iudaeorum p̄stamentum.

d. Fort. s. qui de se praesumit.

e. Spirituales.

f. rupisti fontes, & torrétes, tu siccasti fluuios Ethan. Tu ē dies,

a. Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. **b.** Cor. 4. a.

c. Sapientes, qui permanent.

d. Aug. Gratia tua salui facti sumus in operibus bonis. Vnusquisque proprium donum habet.

e. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

f. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

g. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

h. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

i. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

k. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

l. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

m. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

n. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

o. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

p. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

q. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

r. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

s. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

t. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

u. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

v. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

w. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

x. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

y. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

z. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

aa. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ab. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ac. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ad. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ae. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

af. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ag. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ah. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ai. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

aj. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ak. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

al. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

am. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

an. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ao. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ap. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

aq. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ar. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

as. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

at. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

au. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

av. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

aw. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ax. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

ay. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

az. & tua est nox, tu fabricatus es taurorā, & solē. Tu fecisti oēs

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deus autem rex noster ante secula. quod potest exponi dupliciter. Vno modo sic, Rex noster. qui est deus ante secula, i. ab aeterno non tamen rex ab aeterno, quia nomen regis connotat respectum ad creaturam subditam. Alio modo, ut per secula intelligantur revolutiones multorum iubiliorum. Seculi enim communiter accipiuntur in sacra scriptura pro revolutione. I. annorum. ab exitu enim de Aegypto usque ad fundationem templi per Salomonem fluxerunt anni quadringenti octoginta, & inde septem anni usque ad consummationem eius, ut habetur. 3. Reg. 6. Et inde usque ad destructionem eius per Nabuchodonosor quadringenti. x. secundum doctores Hebræorum. Et sic patet, quod multi iubilii fluxerunt ab exitu de Aegypto, & ingressu terrae promissionis usque ad tempus Asaph, qui erat contemporaneus ipsi David, & multo plures usque ad tempus captivitatis Babylonicæ, pro quo loquebatur in hoc psal. di. Ante secula operatus est salutē. Et secundum istam expositionem secundam ly ante secula, non notat aeternitatem diuinitatis, sed tempus quod fluxit à salute filiorum Israel de Aegypto per ingressum terrae promissionis, usque ad horam in qua Asaph fecit hunc psal. vel usque ad captiuitatem Babylonicam, pro cuius relaxatione orabat.
- 2 Operatus est salutem, adducendo filios Israel in signis, & prodigiis in Ierusalem, & promissionis terram, quae est in medio climate terrae habitabilis.
- 3 Tu confirmasti in virtute tua ma. quia in transitu maris rubri aquae erant, filiis Israel pro muro à dextris, & sinistris, ut habetur Exod. 14.
- 4 Contribulasti capita dr. & c. quia aquae reuerse sunt super Aegyptios,

prios, ut ibidem habetur, qui quidem Aegyptii nomine draconum designantur, quia regnum Aegypti draco nominatur. Ezch. 29. a. Draco magne, qui excubus in medio fluminum, & c.

5 Tu confregisti ca. dra. principales Aegypti submergendo.

6 Dedisti eū escam po. Aethiopia. id est quibus coruini generis, qui pascuntur cadaueribus. Mare autem rubrum proiecit Aegyptios mortuos in mari ad litus deserti, ut habetur Ex. 14. & sic fuerunt in escam quibus coruini generis, quae vocantur hic Aethiopes. Primo propter similitudinem nigredinis, secundo quia in aliqua parte Aethiopiae homines comedunt dracones, & serpentes: Aegyptii vocantur hic nomine draconum.

7 Tu dirupi. quia eduxit aquam de petra in deserto in tanta abundantia, quod populus bibit, & iumenta, ut habetur Num. 20.

8 Tu siccasti fluuios Ethan. In translatione Hieronymi habetur: Flumina fortia Ethan. Ethan enim vno modo est nomen proprium cuiusdam deserti, ut habetur Num. 33. Alio modo est nomen appellativum, & significat fortitudinem, & sic translatit Hieronymus hic. Dicit autem Rabi Salomō, quod per fluuios Ethan seu fortitudinis intelligitur fluuius Iordanis, qui fuit siccatu diuina virtute in transitu filiorum Israel. Ios. 3. Et accipitur plurale pro singulari, cum dicitur fluuios, id est fluuium, sicut Ex. 32. a. Isti sunt dii tui Israel, & tamen non erat, nisi vnus vitulus conflatus.

9 Tuus est dies, & tua est nox, & c. quia tibi obediunt, sicut creatori. 10 Tu fabricatus es auroram, & solem, & c. Per quae intelligitur, creatio corporum celestium.

11 Tu fecisti omnes terminos terre. p̄ qd̄ intelligitur creatio inferiorum corporum, & per hoc intelligitur ulterius creatio mediorum.

1 Acilatem

MORALITER.

- 1 Deus autem rex noster ante se. id est in dispositione aeterna,
- 2 Operans est salutem, & c. per filii sui passionem.
- 3 In medio terrae. i. in Ierusalem, quae est in medio climate.

3 In

3 Tu confirmasti in virtute tua mare, & c. ne super aridam efflueret.

4 Contribulasti capita draconum, & c. quae sunt multo maiora quam conterere Saracenos, ideo concluditur in fine.

Memor

2 *Terminos terræ est. & ver. tu plas. ea.* Cass. Apostoli, & prophete, vt termini fines distinguunt, ita hi fidei iura custodiunt, vel omnia historice.

* Euthymius. Harum frugum aliæ in vere nascuntur, aliæ æstate, aliæ etiam ipsa æstate perficiuntur. Harum autem duarum anni partium tantum meminit, quasi cum his aliæ simul comprehendantur.

b *Memor esto.* Cassio. Iam quod ubique fit, precatur Iudæis per numerata beneficia, primum iudicem prouocat. Q. memor esto huius creaturæ tuæ.

B *c* *Huius.* Aug. Creaturæ tuæ, cuius creaturæ tuæ? *d* *Inimicus improperauit domino, & populus insipiens incitauit nomen tuum, &c.* Augustin. Asaph intellectu dolet pristinam cæcitatem, & sic pro Iudæis orat, vt eorum confiteantur errata. Hoc orat, quod scit futurum, erant enim inter Iudæos vasa misciæ.

† creaturæ tuæ.

† blasphemauit, spreuit.

† in æternum, vel perpetuo.

† reuertatur contritus, pudore affectus.

† memento opprobrium.

a *Aug. Feruentes spiritu.* **b** *Novellos in fide, temperatos mansuetudine.* **c** *Et quia hoc fecit.* **d** *Cuius?*

a *Operis tui.* **b** *Ecce.* *† Iudæus.* **c** *† Verbis.* **d** *Gens sua Christo.*

a *† Et tunc Asaph sine intellectu erat.* **b** *† Scilicet exacerbauit.*

a *† Factus.* **c** *† Sed & ego, qui intelligo precor ne tradas.* **d** *† Diabolo, & angelis eius.*

a *† Quia poenitentes confitentur peccata.* **b** *† Ideo pauperes, quia prius diuites, statuentes iustitiam suam, modo non audent oculos ad cælum leuare.* **c** *† Ducere.* **d** *† Potius beneficia Christi dare.*

a *† Christum.* **b** *† Non vetus de terrenis, sed, tuum, quod promisti regnum cælorum.* **c** *† Terra.*

a *† Pulvis intrauit oculos eorum.* **b** *† Quia corda habent iniqua.* **c** *† Domus.*

a *† Ideo.* **b** *† Quia promissisti.* **c** *† Aug. Illos confundit superbia, qui terrena amant.*

a *† Eradicata superbia.* **b** *† Et si non auertatur.* **c** *† Spiritu humilis.*

a *† Non turgidi de suis temporalibus, vel sua iustitia.* **b** *† Non alii.*

a *† Confitendo peccata, querendo æterna.* **b** *† Quia desertus videor, quia nondum accepi.*

a *† Ne auertatur.* **b** *† Ad confortandum.* **c** *† Quia illi detendunt.*

a *† Quod promissisti, quæ inuisibilia nihil putantur.* **b** *† Aug. & adhuc insultatur Christo.*

a *† Exurge deus, iudica causam tuam, & memor esto imprope-*

a *† tribuit.* **b** *† Exurge deus.* **c** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

a *† Exurge deus.* **b** *† Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.*

a *† Causam tuam.* **b** *† Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.*

a *† Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.*

ne, id est cæci amore terrenitatis.

f *Obscurati sunt, &c.* * Euthym. Quoniam terreni homines Iudæi, quos obscuratos terræ appellauit, veluti propriis passionibus atque affectibus obtenebratos, impleti sunt domibus iniquitatum, hoc est multitudine, ac copia delictorum.

Iniquitatum enim domos hic dixit quasi amplā quandā mensuram, ad summam videlicet copiam denotandam. Similiter loquendi modo vt solemus, quando aliam frugum, aut alterius rei copiam habere indicamus.

verbi gratia, ille domos frumenti habet, aut domos olei.

g *Ne auertatur humilis, & cetera.* Cassio. domus, gratus pro otioso ponitur, vt delectio deuoti temperet odium contumacis.

h *Confusus.* Cassiodo. Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Cassiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudæis ambulans in terra, & a falsis Christianis sedens in cælo. Iudica ergo, non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

l *Memor esto imprope-*

l *tribuit.*

i *Exurge deus.* Cass. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Aestatem, & ver. tu plasma. quasi diceret, Tu es factor omnium temporum. Omnia autem ista induxit propheta ad ostendendum magnitudinem diuinæ potestatis, quæ poterit liberare populum suum, et vindictam accipere de blasphemis, ideo concludit dicens.

2 Memor esto. Et quid sit illud ostendit, dicens.

3 Inimicus improperauit domino. quia improperando captiuis Iudæis, quod deus eos non poterat saluare improperabant ipsi deo.

4 Et populus insipiens. Idest Babylonicus, qui dicitur insipiens, eo quod non habebat veram cognitionem de deo, in quo solo est vera sapientia.

5 Incitauit nomen tuum, &c. Idest ex blasphemis nomini tuo irrogatis meruit, quod excitatur iustitia tua ad faciendum vindictam de ipsis.

6 Ne tradas. Hic ultimo allegat propheta populi Israel miseriam, qui in Babylonia frequenter dabatur morti sine causa, sicut patet in tribus pueris in ignem proiectis, eo quod nolebant adorare statuam auream, Danielis. 3. Et Daniel fuit proiectus in lacum leonum, eo quod orabat Deum. Danielis sexto. Propter quod dicit Asaph, Ne tradas bestiis. id est, leonibus sicut Daniel, quia non est tanta iustitia in aliis, sicut in Daniele, quia mererentur saluari. Vel aliter. Ne tradas bestiis. Idest Babyloniis bestialiter viuentibus, & crudeliter. Licet enim ex tunc essent traditi Babyloniis quantum ad captiuitatem, non tamen quantum ad mortem inferendam, nisi per regis sententiam.

7 Animas. Idest homines, denominas totum a parte digniori, sicut Exod.

Exod. 1. a. Omnes anime, quæ egressæ sunt de femore Iacob.

8 Confitentium tibi, &c. confessione fidei, & laudis.

9 Respice in testamentum tuum, &c. quo promissisti filios Israel liberari de captiuitate, quando per poenitentiam conuerterentur ad te Deuterono. 30. a. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde te retrahet dominus deus tuus, &c. Allegat etiam Babylonicorum peccatum, dicens.

10 Quia repleti sunt, qui obscurati, &c. domibus iniquitatum, &c. Idest iniquitatibus in quibus perseverant tanquam habitantes in domibus.

11 Qui obscurati sunt ter. Idest a terra desiderijs, quæ obscurant lumen rationis.

12 Ne auertatur. a tua misericordia.

13 Humilis factus confusus, &c. id est populus Israel per captiuitatem humiliatus, & confusus.

14 Pauper, & inops, &c. Idest populus Israel per captiuitatem de pauperatus, & inops factus.

C Cass. Causam tuam. Post omnia, facit causam iudicis, cui negotij sui qualitas intimatur. Causam tuam contra illos, qui obmurmurant, ut manifesta veritate prædicent, quod stulte abnebant.

* Balilius. Valde competenter pronomen mutauit. Ego enim, inquit, merito passus sum ista, illi vero multas contra te blasphemias audacter effuderunt.

† deprecantiū
te.

*EVTHYMIVS. Causa autem, quæ verrebatur inter deum, & inimicos Roma-

† Scilicet.

† August. Non deerint insultantes usque ad finem seculi.

a riorum tuorum, eorum quæ † ab insipiente sunt tota die. †

a † Et.

b † Quin blasphemias deprimas.

c † Deprecantiū te humiliter, & deuote.

d † Noli etiam superbiam eorum obliuisci, sed semper ascendas ad te, quod & facit, quia vel cor-

regit, vel punit.

e † Romanorum contra hostes commouet eum.

b Ne obliuiscaris vocēs † inimicorum tuorum, † superbiā eorū. **i** rum, qui te oderunt, ascendit semper.

manuetudinem patientis iudicis incitaret.

b Superbia eorum. Cassiodorus. In fine ponit execrabile malum, quod est superbia.

tab imprudē.

† Conus, vel fa-
Aus.
E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ne obliuiscaris. vo. ini. tu. id est Babyloniorum te blasphemantiū, & propter hoc dicitur inimici dei, & quia erant idololatri pessimi.

2 Superbia e. & c. af. s. intantum. n. ascendit superbia regis Babylonis, quod faciebat se adorare tanquam deum in aurea statua, quam erexit, Dan. 3. prout ibidem fuit expositum. Moral. potest exponi psalm. iste, ut sit oratio ecclesiæ pro populo catholico, qui aliquando per demones

mones detinetur in captiuitate peccati. Ad cuius liberationem allegat primo ecclesia dei amicitiam qua populum catholicum recepit per gratiam baptismalem. secundo demonum malitiam obstinam. tertio dei potentiam ad peccatorum iustificationem. quarto populi miseriam, quam diu detinetur in captiuitate peccati, quod per Babylonem significatur, quia Babylon confusio interpretatur, & ad hoc liera potest de facili, consideratis prædictis applicari.

MORALITER.

† Quæ ab insi. id est, à populo Saracenico, propheta falso credente.

1 Ne obli. vo. ini. id est eorum blasphemias ad puniendum.

2 Superbia eo. qui te ode. ascen. semper. Saraceni namque ex captione terræ sanctæ in superbiam ascenderunt.

1 Ne

ADDITIONO

In psal. 74. Ut quid deus. ubi dicitur in postil. propter quod saluo meliori iudicio.

Psalm. iste non vñ rōnabiliter exponendus de Babylonica captiuitate nā primus verus, qui est, quasi thema totius psalm. hoc non tolerat. Manifestum est. n. q. captiuitas Babylonica processit ex euidentissima iustitia diuina, cui oēs pphetæ de illa captiuitate loquentes attribuunt illā captiuitatem, ut patet 4. Re. 17. ubi per extēsum recitantur maxima scelera decē tribuū Israel. pp. q. ex dei iustitia fuit ablata a p̄spectu dei & ibidem hñ, q. et ipse Iudas ambulauit in erroribus Israel, donec projiceret eos deus à facie sua. Similiter. 2. Para. vi. de Iuda dicit, q. plurimas abominationes, & cōcludit, donec ascenderet furor dñi in Iuda, & nō esset vlla eorū curatio. Et multa ad hoc pertinētia. Iere. 44. & in multis alijs locis. vnde nō vñ conuenienter dictū, q. psalm. quasi p̄querens, vel saltē admirās dixisset: *Ut quid deus repulisti in finē, & ratus est su. tuus, & c.* cū causa huius repulsionis erat manifestissima, & iustissima, ut dictū est. Vnde Daniel iā existens quasi in fine seu termino illius captiuitatis, s. 70. an. cū orasset pro liberatione pp̄i, & readificatione tēpli, nō allegat, nisi miserationes diuinas, ut patet Dan. 9. b. ubi inter multa ad hoc p̄tinētia dicit, *Tibi dñe iustitia, nobis autē confusio faciei, & oī Israel, & c.* Sim̄r, & Zac. 1. c. de hac materia angelus ad deū loquit sic: *Usquequo non misereberis Ierusalē, & c.* Non. n. isti propheta p̄querentes seu admirantes pro tali liberatione orabant cū in hoc non habuissent locū, sed solū misc. dñā humiliter petentes, & idē patet de oībus prophetis de hac materia loquentib. Et hac est rō quare Ra. Sa. & alij expositores Hebræorū non exposuerunt hunc psalm. de illa captiuitate. licet multa in eo p̄tenta possent de illa captiuitate exponi. Vnde maiorū semp reuerentia salua. psalm. iste vñ loq. principaliter de afflictione fidelū Ch̄i p tyrānidē Romanorū à tpe passionis Ch̄i vsq. ad tēpus Constantini Cēsaris, sub quo stat⁹ eccl̄ie fuit in trāquillitate, put in historijs ecclesiasticis largius continetur. vnde psalm. p̄uidens tā crebras, & acerbis, & continuas atque diuturnas p̄secutiones q̄ fideles Christi pro illo tempore insurgere, fecit hunc psalm.

Primo.

Circa qd̄ quatuordecim facit. Nā primo quali p̄querens, vel saltē admirās de diuina iustitia, in quantum oues pascuæ Christi sic tradebat seu tradidit p̄mittebat in manib. infidelū, & specialiter Romanorū, alloquitur deū. d. *Ut quid deus repulisti in finē, & c.* i. totaliter seu perpetuo nos repulisti à tua p̄tectione, in qua repulsionē deus ostendebat se quali iratū super oues pascuæ suæ. ideo sequitur: *Iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ.* Vnde quis tribulationes ille seu p̄secutiones in bonū spirituale fidelū cedebant, tñ fm̄ humanā apparentiam, videbantur fideles a deo repellī, & q̄ eos furor dei incendi, qd̄ est magna admiratione dignū, cū fideles in primitiua eccl̄ia erant valde deuoti, & in amore dei feruentes, ut patet ex eorū gestis, & ex eorū vita, propriē poterāt dici oues pascuæ Christi. Nō sic de his, qui in Babylonica captiuitate exstebant, qui pro eorum maiori parte idololatrabant, ut patet per magistrum historiarum dicentem, q. oēs ibidem existētes, p̄ter socios Dan. adorauerant statuam Nabuchod. & idē tenent Hebræorū doctores. vñ licet inter eos essent paucissimi iusti, nō pp̄ hoc tot⁹ pp̄ius petunt dici oues pascuæ Christi quia

quia qd̄ modicū est p̄ nihilo reputatur secundū Philosophū.

Consequenter secundo allegat rationem, quæ ad deū pertinere videtur protegere seu liberare oues suas prædictas ab huiusmodi persecutoribus, & hoc ex memoria patrum antiquorū quibus fideles Christi in fide succedunt d. *Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio*, hoc est dicere, id est tempore antiquo, quo fuit segregatus populus dei à cæteris nationibus ad cultum diuinum, & sic ab eo possessus, cōiter fuerunt a deo protecti, & liberati ab afflictionibus aduersariorum per signa, & prodigia, præsertim in temporib. in quibus leges diuinas obseruabant, ut patet ex decursu veteri testamenti promagna parte. quod breuiter epilogans dicit: *Redemisti virgam hereditatis tuæ, i. per virgam Mosaicam*, per quā fuerunt multa prodigia facta, redemisti hereditatē tuā à feruitute Aegyptiaca, & sequitur, *Et mons Sion in quo habitasti in eo, ubi prætermisisti, quā plurimis medijs de directio ne per desertum, & acquisitione terræ, facit mentionē de vltima quiete, quā habuerunt, quando templum dei fuit circa montem Sion edificatum, in quo dicitur deus habitare, ut habetur. 3. Reg. 8. vnde dicit, Et mons Sion in quo habitasti in eo*, ex quibus allegat psalm. quod deus non minus debuisset protegere oues pascuæ suæ, scilicet populum acquisitionis nouæ legis, quam congregationem antiquam patrum.

Consequenter tertio petit suppressionē Romanæ supbiæ ex duob. Primo ex hoc, q. tēplū deo dedicatū destruxerunt.

Pro quo sciendum, q. licet destructio ciuitatis, & templi secundi per Romanos fuit a deo ordinata in vltionem occisionis Christi, ut patet Dan. 9. & in alijs locis, Romani tamen non tendebant ad illū finē, sed ut Iudæos debellarent tanq̄ rebelles Romano imperio. Quod manifeste patet ex hoc, q. ita tyrannice, & crudeliter persecuti sunt discipulos Christi, sicut, & Iudæos. Vnde sicut, & Nabuchodonosor licet in destructione tēpli primi fuit executor diuinæ iustitiæ, ut dicit Iere. 29. tñ quia eius intentio in hoc non ferebatur, sed potius in propriā elationē, & superbiā, idcirco de hoc fuit culpabilis. Et idē dicendū de Romanis in destructione templi secundi vnde circa hoc dicit: *Leua manus tuas in superbiam eorum.* i. Romanorum. & c. vsque ibi. *Polluerunt tabernaculum nominis tui.* exponat hic versus, sicut in postil. hoc excepto, quod ea, quæ in postil. applicantur Babylonijs circa destructionem templi primi, applicantur Romanis respectu templi secundi.

Consequenter quarto dicit, *Dixerunt in corde suo & c.* in hoc versu psalm. ponit secundā rationē qua Romani persequētes fideles Christi tempore supradicto, erant digni punitione diuina, eo, s. q. propria intentio eorum erat amouere gloriam nominis dei de terra, in qua pessima intentione omnes fere conueniebant. vnde cum dicit, *Dixerunt in corde suo*, denotat, quod hoc erat ex propria intentione eorum. Intentione enim communiter dicitur esse in corde. In hoc etiam, q. dicit, *Cognatio eorum simul*, denotat quod omnes seruatores, vel Imperatores, & alij eorum præfidentes, erant vnius intentionis in hac persecutione, & quæ sit illa intentio declarat. d. *Quisecere faciamus omnes dies festos Dei à ter.*

Circa quod sciendum, q. fideles Christi in primitiua eccl̄ia vsque ad tēpus Constantini prædictum, nondū permittebantur habere ecclesias seu tēpla sacra ad cultum diuinum

Secundo.

Tercio.

F

Quarto.

Guinū publice dedicata, sicut in antiquo testamento erat tē-
Aplum Ierosolymitanum, dedicatū ad hoc, q̄ cultus diuinus
 apud fideles consistebat totaliter in mentis tranquillitate, &
 deuotione, quæ sunt propria festa in quibus deus secundum
 Aug. colitur, quod intendebant Romani à fidelibus Christi
 amouere, & hoc est, qđ dicit: *Quiescere faciamus omnes dies fe-*
stos dei a terra, sic quod gloria nominis dei cessaret in terra.

Quinto. Consequenter quinto psal. in persona fidelū sic tribulato
 rū dicit, *Signa nostra non vidimus*. Licet enim in primitiua
 ecclesia tempore prædicto multa signa, & miracula fiebant
 à deo per apostolos, & alios discipulos Christi ad fidei con-
 firmationem, iuxta illud Mar. 16. d. *Domino cooperante, & ser-*
monem confirmante sequentibus signis. nō tamē per illa signa tol-
 lebatur vniuersaliter persecutio Christianorum, sicut in anti-
 quo tempore per signa facta per Moysen fuit populus totali-
 ter à captiuitate redemptus, sed semper manebat crudelitas
 persecutionis, vnde notanter dicit, *Signa nostra non vidimus*.
 Non enim dicit *Signa non vidimus*, quia multa signa, & mi-
 racula occurrebant, sed dicit, *signa nostra*, s. signa qua cōgre-
 gatio dei ab initio a deo possessa, de qua in principio psal. lo-
 cutus fuerat, per quæ populus dei totaliter liberaretur ab af-
 flictione, talia signa non vidimus in toto isto tempore. Et
 idem intelligitur cum dicitur: *Iam non est propheta, & nos non*
cognoscet amplius. scilicet propheta talis, qui totum populum
 liberet ab huiusmodi persecutione.

Sexto. Consequenter sexto repetit admirationem seu querelam
 suā in principio psal. propositā, addens seu explicans quere-
 lam de diuturnitate huiusmodi psecutionis, & hoc cū dicit:
Vsquequo deus improperebit inimicus. Similiter, & declarans, qđ
 hoc videbatur redundare in dedecus diuini nominis, & hoc
 cū dicit: *Irritat aduersarius nomē tuū in finē*. Similiter dicit:

B *Pt quid auertis manum tuam, &c.* exponatur sicut in postil.

Septimo. Consequenter septimo allegat rationē, quare huic gene-
 rationi nouæ, s. fidelū Christi, de qua loquitur, deberet po-
 tius succurri per diuinam potētiam, & misericordiā, & hoc
 cum dicit. *Deus autem noster rex ante secula, &c. q. d.* licet idem
 deus, & rex sit modernorum, & antiquorum eiusdem virtu-
 tis & potentiz, tamen operatus est salutem in medio terræ,
 q. d. tēporib. nostris operatus est salutē, incarnationē, & pas-
 sionē, in medio terræ, i. in Ierusalem, quæ dicitur esse in me-
 dio terræ habitabilis. vnde ab Hebræis dī vmb. licū mūdi, &
 ideo potius debuisset succurrere suis fidelibus, quā ante præ-
 fertim cum eis promississet. *Ego autem vobiscum sum vsque ad cō-*
summationem seculi. Matth. vi. d. Quæ promissio non fuit facta
 antiquis sic absolute, nisi sub conditione.

Octauo. Consequenter octauo allegat signa, & prodigia, q̄ fuerūt
 facta patrib. tñ in redēptione Aegyptiaca, quam in deductio-
 ne per desertum, vt ostendat, quod diuina potentia excedit
 potestatem omnium corporum in regione actiuorū, & passi-
 uorum existentium, & à fortiori potestatem tyrannorum ex-
 cedit, vt ex hoc concludat, q̄ deus posset eos facilius suppri-
 mere, & hoc cum dicit, *Tu confirmasti in virtute tua mare, &c.*
 vsq; ibi, *Tuus est dies, &c.* Et exponant illi versus, sicut i postil.

Nono. Consequenter nono ostendit, quod diuina potentia non
 solū se extendit ad transmutationem horum inferiorū, sed
 etiam ad creationem cælestium, & terrestrium corporum,
 quæ quidem creatio est in infinitum maioris potentiz, quā
 transmutatio, vt est manifestum. Et circa hoc dicit, *Tuus est*
dies, & tua est nox, vsq; ibi, *Memor esto*, exponant sicut i postil.

Decimo. Consequenter decimo petit liberationē populi fidelū, ex
 hoc q̄ eorū afflictio redūdabat i impropertū diuinū, sicut ē
 iā supra dixerat, & hoc cū dī. *Memor esto huius inimic⁹* im-
 pperauit dño, & pps in spīs, &c. exponant sicut i postilla.

Vndecimo. Consequenter vndecimo petit liberationē populi fidelū
 à Romanis, & eorum sequacibus, ex hoc, q̄ illi, s. aduersarij
 erant brutales, eo q̄ carebant cognitione diuina, & fideles
 erāt p̄fiteres deo cōfessione verē fidei, & laudis, & hoc cum
 dicit, *Ne tra. be. i. Romanis*, qui licet vt homines viarent, be-
 stie tñ debent dici in comparisonē fidelū. vnde & Dani. 7.
 monarchia Roma. in bestia quarta designatur. Homines autē
 consueuerunt in scriptura dici anime, prout in postilla alle-
 gatur. & notanter dicit, *Animas pauperum tuorum*. quia veri fi-
 deles Christi propriē dici debent pauperes spiritu, Matth. 5.
 præsertim pro tempore illo de quo psal. hic loquitur, quo tē-
 pore possunt nominari pauperes simpliciter, eo quod nihil
 appropriabant sibi, sed vivebant in communi, vt Act. 2.

Duodecimo. Cōsequēter duodecimo petit liberationē ex promissione
 diuina in no. test. s. de adfistētia dei circa fideles vsque ad cō-
 summationē seculi, put est allegatū. vnde dicit, *Respice in te-*
stamentum tuum. s. nouū, qđ est ppriē tuū, qā p̄firmatū in tuo
 sanguine, iuxta illud Zach. 9. c. *Tu aut in sanguine testamenti tui*
missisti vinēos tuos, &c. Qđ populus existēs in captiuitate Ba-
 bylonica

bylonica non rectē potuisset dicere, s. *Respice in testamentū tuū*. **D**
 quia illa captiuitas fuit ordinata in vltionem testamenti dei,
 quod irritum fecerant, vnde Iere. 1. c. Et vt ostendat quan-
 tum necessaria esset diuina prouidentia ad custodiam huius
 testamenti subiungit, *Quia repleti sunt, qui obscurati sunt terræ do-*
mitibus iniquitatum, hoc est dicere, quia illi, qui sunt obscurati,
 contentes, s. lumine gratiz, & fidei, & terrenis adherentes, s.
 Romani, repleti sunt domib. iniquitatū, s. quia oīa q̄cunque
 habēt, ord. nāt in exercēdā iniquitatē suā q̄ diuulgationem
 diuini nominis, & sic diuina p̄uidentia erat valde necessaria.

Consequenter. 13. petit huiusmodi liberationem ex p̄cta
 te Christi, q̄ maxime in pauperib. & humilib. relucet, vt in
 psal. *Animas pauperum saluas faciet*. & hoc cū dicit: *Ne auertat*
factus confusus. In illo enim statu ecclesie, s. primitiue, de
 quo hic tractat in populo fid. lū maxime vigebarū humilitas
 & paupertas, vt patet in eorū gestis, qui ēt expectabāt, & pe-
 tebant laudare nomen dñi gloriose, & publicē, sicut fuit tpe
 Constantini, q̄ ecclesias fecit edificari p̄ orbē ad laudē diui-
 ni nominis. ideo dicit. *Pauper, & inops laudabunt nomen tuum*.

Consequenter 14. petit, vt supr. allegans, q̄ ista causa erat
 dei potius, quam sua. vnde dicit: *Exurge Deus, & iudica causam*
tuam. Hoc est dicere, non peto vindictā seu vltionē sanguinis
 feruorū tuorū, sicut antiqui petebant, vt in psal. *Innotescat in*
gentibus vltio seruorum tuorum. sed peto vt iudices causam tuā,
 s. blasphemiam tui nominis, vnde dicit, *Memor esto impropertū*
tuorum, & ne obliuiscaris voces inimicorū tuorū, &c. Inimici enim
 Romani, non credebant, quod martyria sanctorū cederent
 in magnā eorū gloriā, sed solū concludebant ex hoc impo-
 tentiam dei, & hoc publice asseriebant, vnde sequitur: *Ne ob-*
liuiscaris voces inimicorū tuorum. Ex quibus vltius sequebatur
 q̄ aduersarij nedum nō corrigerentur, sed quod eorum pec-
 cata, q̄ præcipue fundabantur in superbia, quotidie augeren-
 tur, vnde superbia eorum ascendit semper. Intantum. n. cre-
 uerat cor Romanorum superbia, vt quidā eorū faciebant se
 adorare, vt deos, vt patet de Adriano, qui posuit statuā suā in
 templo, vt ibi adoraret vbi deus cōsueuerat adorari in quo
 grauius videtur peccare, quā Nabuchodonosor, qui seipsum
 fecit in statua adorari, & hoc propter circumstantiam loci.

Ex quibus diligenter cōsideratis patet, q̄ psal. nō petit in
 hoc psal. expresse vindictā de aduersarijs, sed potius eorū cor-
 rectionē per suppressionē eorum superbiæ. Vnde cum ince-
 pit q̄ eos orare, dixit: *Leua manus tuas in superbiā eorum*, nō in
 personas eorum, sed id vitia: Similiter in fine hoc innuit, di-
 cens, *Superbia eorum, qui te oderunt*. Et est proprius modus san-
 ctorum noui testamenti, qui non mortē peccatorū, sed eorū
 correctionē desiderant. Sed fideles antiqui testamēti expref-
 se petebant vltionē, & vindictā corporālē q̄ Babylonios, vt
 patet in. in ps. *Super flumina Babylonis*: vbi hī: *Filia Babylonis mi-*
sera, beatus qui retribuet tibi. Qđ ad istam intelligitur de destru-
 ctione regis Babylonis per Persas, qđ fuit in p̄nā destructio-
 nis Ierusalē, & est pprius modus antiquorū, quibus a deo p̄-
 cipiebatur interficere corporaliter oēs Chanaanæos, & Ama-
 lechitas, & huiusmodi, vt in 1. Reg. 15. quod non pertinet ad
 perfectionē status sanctorū noui testamenti. Et ex hoc satis
 patet, q̄ materia huius psal. intelligenda est satis, vt supra. **F**

Replica. In psal. *Vt quid deus*: Cū postil. inter ceteras expo-
 sitiones eā, q̄ de captiuitate Babylonica elegisset, & optime
 applicasset, Burg. ex debili causa dicit eā irrōnabilem. Nā vt
 dicit, prophetæ dicūt illā captiuitatē esse ex iustissimā, & ma-
 nifestissima causa. Et allegat ad hoc multa loca prophetarū,
 ideo psal. non potuit rationabiliter conqueri dicens, *Vt quid*
deus. Ad hoc respōdeo primo, q̄ prophetis allegatis per Bur.
 constitit causa illius captiuitatis, quia fuerunt contempora-
 nei illorū prauorum regum pp quos captiuitas fuit inflicta.
 palpauerunt, & captiuitatem ex ea causa p̄dixerūt. David au-
 tem, vel Asaph solum in spiritu præviderunt captiuitatē, nō
 causam, quamuis scirent eam non futuram sine causa. causā
 tamen in specie fortasse non viderunt. Stat enim mentem
 prophetæ tangi de vno, & non de alio. Ideo dixit Eliseus 4.
 Reg. 4. c. *Et dominus celauit hoc à me, &c.* Respondeo secundo,
 q̄ dato, q̄ viderint, & causam, & effectum in spiritu, non se-
 quitur, igitur non poterāt rationabiliter orare pro liberatio-
 ne, allegando ad hoc familiaritatē, & amicitiam dei ad po-
 pulum illum ante huiusmodi peccata habitā, prout exponit
 postil. Nec oportet dici, quod illa oratio habet formam que-
 rimoniæ, sed potius admirationis, & desiderij. Et in ea for-
 ma dixit angelus Zach. 1. c. *Domine deus exercituum, vsquequo*
tu non misereberis Ierusalem, & urbem Iuda quibus iratus es. Et A-
 poc. 6. c. similis forma est, nō querimoniæ sanctorum, sed
 desiderij secundum ordinem iustitiæ complendi secū dñm
 glo. quia dicitur ibi, *Vsquequo domine non vindicas*.

Tredecimo.

Decimoquar-
to.

E

Materia psal.

Diuisio.

Apoc. 6. c.

GLOSSA ORDINARIA.

A a. Alias. In finem ne disperdas, &c. Aug. Id est ne vires spem, quæ habetur in promissione dei, sed sit tibi certa, & integra promissio eius. Vt hoc facias vide finem. ubi tu beatus miser, qui hic ridet, & ideo quocunque modo occurrunt, prospera, vel aduersa despicit, in sola dei promissione gaudet.

te corrumpas
disipes.

Aug. Monet hic psalmus, ne quis superbe de se presumat ne humilis de deo desperet quem etsi affligitur, certa consolatur promissio. Proponit humilis, qui & alios intuit. Psalmus iste contra tumorem superbie medicinam humilitatis apponit. In quo Christi verus

deus, verus homo, iudex viuorum, & mortuorum, vt iudici credant non corrumpant fidem.

Euthy. Hoc psalmo futurum prædicitur in mundi consumptione iustum dei iudicium, delinquentium nimirum supplicia, & iustorum præmia. Et ideo vniuersos homines, in vita finem aspicere iubet, ne seipsum propriis peccatis perdant.

PSALMVS LXXIII.

Confitebimur tibi de. Aug. Certus ergo de præmissis incipit, confitebimur. Repetio affirmatio est ne peniteat te esse confesum. vnde & dominus congeminat, Amen. amen. Fiat fiat. Et Iosaph de somno Pharaonis, qui vidit septem spicas, & totidem steriles. Et septem boues pingues, & totidem macilentas.

Cass. Repetio confirmatio est ad significationem veritatis. Sufficeret vnum, ad significationem firmitatis, accessit alterum. Confiteri peccata, vel semel terreno iudici mortem inducit, sed deo frequens confessio vitam. Inde inuocatio, post narratio, vnde sequitur, Narra.

Confitebimur tibi de. Cass. Post confessionem potest inuocari deus, in hominem sic mundatum, & sicut per confessionem

nem euacuatur à malis, sic per inuocationem impletur bonis. **D** Narrabimus mirabilia tua, &c. Cass. Terretur superbus iudicio, quod effugi non potest, & ad eum reuocandum colunt confirmantur, quæ & deus sic humiliat, humilem vero exaltat. Loquitur Christus in persona capitis, & membrorum.

Cass. Hec est regula sanctæ deuotionis prius cõfiteri peccata, post inuocare deum in auxiliu, tãdẽ narrare. A purgato vocat de, vt a suo inuocatur si vocat, iudiciu postulat. Si ac purgatus inuocauerit, inde pot narrare, alioquin dicitur.

Quare tu enarras iustici. meas. Pro hac perfecta religione mox meret audiri. Dicit. n. Chm qua si rñdere votis. in cui' psona subdit.

E Cui accipero tempus. secundum hominem accipit, quod ipse deus dat, scilicet potestatem iudicium faciendi. Iustitias. Iudicandi igitur ante precetur absolui.

Basil. A uila, & Symmach' sic reddiderunt. Cui accipero synagogam. Quando (inquit) reuertemur, & in templu denuo congregabimur, tunc te legitime laudabimus. Nunc. n. clamamus, quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?

Euthy. Quidam simul cum præcedenti versiculo coniungunt, verba illa, cum accipero tempus, vt ordo sit, ego narrabo omnia mirabilia tua cum accipero tempus, hoc est cum primum ab inimicis fuero liberatus, melius tamen videtur, vt subsequenter coniungantur, & introducat sermo, veluti ex Christi persona dicentis: Nolite esse pusillanimes, quia cum iudicii tempus accipero, iuste omnes iudicabo, tã eos, qui intulerunt, quam eos, quibus illata est iniuria.

Beda. Accipit tempus non ille à quo sumus creati, sed ille per quem sumus reparati.

Liquefacta est terra. Cass. Ostendit omnes inexcusabiles in iudicio, per hoc quod præmisit apostolos, & prophetas.

Euthy.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS LXXIII.

Confitebimur tibi deus. Hic psal. no præmittitur talis titulus in Hebræo, Ad victoriam non disperdas, psalmus Asaph cantici. Et in translatione Hiero. Victori non disperdas, psalmus Asaph cantici. Et est eadem sententia vtrique, quæ talis est, Iste psalmus cantici Asaph, ne disperdas, Id est, vt non per captiuitatem disperdas populum Israel, sicut fecisti in captiuitate Babylonica. Sicut enim psal. præcedens est oratio Asaph pro liberatione populi à d. Et captiuita erat dictum est, ita iste psalmus est descriptio populi reuerfi in terram naturitatis suæ sub Cyro rege. Quod autem præmittitur, ad victoriam, vel victori, secundum translationem Hiero. designat conatum Leuitarum in decantatione huius psal. vt frequenter supradictum est. secundum igitur huc sensum psal. sic dividitur in tres partes, quia primo describitur reuersorum conditio, secundo aduersario, vnde punitio tibi, Dixi inquis, tertio pro ambobus gratiarum actio, tibi. Ego. Circa primum dicitur in persona populi de captiuitate Babylonica reuerfi. Confitebimur tibi deus. quod iuste nos captiuasti pro peccatis nostris.

1 Confitebimur. quod misericorditer nos reuocasti.

2 Et inuocabimus nomen tuu. Ista duo confitendo. vnde dicitur

tur

tur Nchem. 9. de reuersis à captiuitate Babylonica. Quater in die, & quater in nocte confitebantur, & adorabant in confessione, & adoratione. De nocte confitentes dei iustitiam, & de die eius misericordiam secundum illud psal. 12. b. In die mandauit dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius.

3 Narrabimus mirabilia tua. Hoc dicitur in persona populi, qui narrabat mirabilia dei, quibus deus patres eorum liberauerat de Aegyptiaca captiuitate, & ipsos de captiuitate Babylonica.

4 Cum accipero tempus. Rab. Sal. coniungit hanc literam cum præcedente, dicens, quod est verbum populi Israel, & est sensus, cum accipero tempus, festinui. Ego iustitias iudicabo. i. laudes tuas narrabo non, sicut Gentiles, qui in vanitatibus, & idololatriis expendunt festos dies. Sed quia iudicare non inueniuntur deum in sacra scriptura pro narratione laudis, ideo aliter dicitur à doctoribus nostris, s. quod propheta mutat hic personam, & loquitur in persona dei dicentis, Cui accipero tempus. i. cum venerit tempus dispositum secundum ordinem sapientiæ meæ, quod expectatur in omnibus operibus diuinis.

5 Ego iustitias iudicabo. id est sententias iustitiæ ponam in effectum. iustos de afflictionibus liberando, & impios puniendo.

6 Liquefacta est terra. scilicet Israel.

1 Et omnes

MORALITER.

1 Confite. ti. de. Iste psal. est gratiarum actio populi reuerfi de captiuitate Babylonis. Mora. autem potest exponi de quolibet peccatore veraciter penitente, & sic reuersus est de peccati captiuitate, & primo ponitur gratiarum actio, cum dicitur: Confitebimur tibi deus, ego & mei similes, de præteritis iniquitatibus.

2 Confitebimur. confessione laudis pro beneficio nostræ iustificationis.

2 Et

2 Et inuocabimus nomen tuu. pro alijs beneficijs obtinendis.

3 Narrabimus mirabilia tua. quæ fecisti nobis, quia maius est iustificare impium, quam creare coelum, & terram, sicut dicit Aug. Et subditur diuina responsio cum dicitur.

4 Cum accipero tempus. scilicet opportunum, iudicabo iustos iudicio approbationis.

6 Liquefacta est terra. homines in terrenis cõfidentes, quia sicut cera liquefcunt ab igne concupiscentiæ per consensum in mortale peccatum.

Ego

E * Euthymius. Liquefieri dicitur omnis virtus, quæ dissoluitur. Adueniente igitur iudicio liquefacta est terra, & habitantes eam, hoc est liquefient: cœlum enim inquit, & terra transibunt. Præterea etiam omnes habitantes in ea, quoniam vniuersi homines morientur.

a Terra & omnes. Augustinus. Prius firma, in diuersas diffuit concupiscentias. Vel terra prius vitijis constricta, flante spiritu sancto liquefacta est, ut germina virtutū emitteret.

* Sela supra psal. 3.
† infans. Nolite infansire, & impiis

† collo pingui vel duro. i. p. rinaeiter
† Quoniam

† deserto monium ab aquilone exaltato veniet. i. qui defendat.

a terra & omnes qui habitant in ea, ego confirmavi columnas eius. * **Dixi iniquis Nolite inique agere, et delinquentibus, nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.**

c **nās eius. * Dixi iniquis Nolite inique agere, et delinquentibus, nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.**

d **tibus, nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.**

e **† quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a desertis motibus, quoniam Deus iudex est. Hunc humiliat, & hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

f **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

g **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

h **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

i **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

k **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

l **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

m **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

n **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

o **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

p **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

q **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

r **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

s **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

t **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

u **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

v **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

w **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

x **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

y **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

z **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

a **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

b **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

c **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

d **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

e **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

f **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

g **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

h **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

i **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

k **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

l **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

m **& hunc exaltat, quia calix in manu Dñi, † vini meri plenus**

Cassiod. Mystice. Oriens quibus sol iustitiae oritur, hoies claritate Dei conspicui. Occidens quibus occidit, i. mali. Deserti non falsi predicatorum, superbi haeretici, qui locum montium usurpant, sed a Deo deserti: quibus Deus praesens non tamen ita ut bonis, in quibus praesens est per gratiam, non modo per cognitionem. Et hoc est,

neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a desertis montibus & cetera, id est, omnibus generibus hominum, quia Deus praesens & cognitor est.

g Quia calix. August. Calix, lex, omnis scriptura veteris Testamenti. Vbi nouum absconditur quasi in fece corporum figurarum.

h Calix ergo meri, id est, legis sinceræ quantum ad præcepta moralia bona, & iusta, scilicet Deum vnum adorabis: Non occides.

i Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

k Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

l Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

m Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

n Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

o Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

p Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

q Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

r Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

s Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

t Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

u Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

v Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

w Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

x Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

y Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

z Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

a Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

b Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

c Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

d Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

e Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

f Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

g Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

h Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

i Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

k Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

l Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

m Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

n Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

o Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

p Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

q Plenus misto, id est, fece corporum sacramentorum, quæ refectus est. vel rubuit vinum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et omnes qui habitant in ea. quia sicut virtute ignis metella resoluuntur & liquefunt, sic terra Iudæ & habitantes in ea, & eorum ædificia per incendium a Chaldeis fuerunt destructa.

2 Ego confirmaui. in reuersione de captiuitate. Et vocantur hic columnæ terræ Israel Zorobabel. Iesus filius Iosedech, Esdras, Nehemias, Aggeus, & Zacharias prophetae, & ceteri qui confirmauerunt corda populi ad reedificationem templi & ciuitatis.

3 Dixi. Hic consequenter describitur aduersantium punitio, quia Babilonij qui filios Israel captiuauerant, per Persas & Medos fuerunt debellati & destructi, ut habetur Daniel. 5. & quantum ad hoc dicitur in persona Dei: Dixi. cuius dicere est facere, secundum illud Psalm. 12. b. dixit, & facta sunt.

4 Iniquis. id est, Babilonijs.

5 Nolite inique agere. quia abstulit eis potestatem exercendi ultra suam nequitiam.

6 Et delinquentibus nolite, & c. id est, potestatem regiam, quia ad Medos & Persas transtulit eam, Daniel. 5.

7 Nolite extollere in altum cornu vestrum. repetitio est eiusdem ad maiorem confirmationem.

8 Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. In hoc tangitur causa deiectionis potestatis Babilonis, quia contra Deum blasphemias loqueban-

loquebantur ut dictum est Psalm. precedenti.

9 Quia neque ab Oriente. id est, ex nulla parte poteris diuinum iudicium effugere, ideo subditur:

10 Quoniam Deus est iudex est. qui est praesens ubique, per essentiam potentiam & praesentiam, secundum quod dicitur infra Psalm. 138. b. Si ascendero in caelum, tu illic es, si descendero ad infernum, ades, & c.

11 Hunc humiliat. eum eiciens a sua potestate.

12 Et hunc exaltat. a statu humili & paupere, & hoc facit de quolibet pro sua voluntate, & hoc patet in rege Babylonis quem deiecit per Cyrum, quem a statu miserabili ad monarchiam perduxit. Quando enim fuit natus de filia regis Astyagis, fuit in nemore expositus feris, & a quibus deuorandus, sed diuina virtute fuit saluatus, & postea ad monarchiam exaltatus, prout plenius dicitur in Scholastica historia super Daniel. Et causa efficiens deiectionis superbiorum a sublimitate subditur cum dicitur: quia calix in manu Domini. Per calicem in scriptura intelligitur pena a Deo infligenda vel infligenda, unde habetur super Psalm. 10. b. Plus super peccatores laqueos, ignis, sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum.

13 Vini meri. id est, puri sine aqua. Et in Hebraeo habetur, vini fortis.

14 Plenus misto. i. in calice cum vino forti mista est aliqua spes fortificatiua & inebriatiua, sicut solet fieri in clareto. Omnia ista dicuntur ad designandum acerbiteriam ultionis diuinæ.

Et inclinavit, scilicet calicem suum.

Ex

MORALITER.

1 Ego confirmaui columnas eius. Columnæ terræ dicuntur homines iusti, quorum meritis alij sustentantur, & ipsi a Deo in bono confirmantur.

3 Dixi iniquis. Hic ponitur punitio persecutorum in malo, cum dicitur: Dixi iniquis: Isti sunt qui faciunt contra præcepta negatiua.

6 Et delinquentibus. qui faciunt contra affirmatiua.

† Nolite exaltare cornu. gloriantes de vestra malitia.

7 Nolite extollere in altum, & c. id est, nolite loqui blasphemias contra

contra Deum.

9 Quia neque ab Oriente. id est, quia ex nulla parte abest Dominus, qui praesens est ubique.

10 Quoniam Deus iudex est. non solum factorum, sed etiam verborum & cogitationum.

11 Hunc humiliat. scilicet superbum.

12 Et hunc exaltat. scilicet humilem.

† Quia calix in manu Domini. id est, punitio dura ad puniendum peccatores pro voluntate sua.

Tom. 3.

I

Et

Cordia & iudicio, q̄a alijs mors per iustitiā, alijs vita per misericordiā, quod inclināt & omnibus propinat. omnes enim sentient misericordiam & iudicium, & licet inclinet, fex p̄na bibentibus austerā, cuius sapor non exinanietur malis. vnde; Bibēt omnes peccatores terrę, non solum Iudei.

a Fex eius non est exinanita. * Basilius.

† Effudit Grauiorem p̄nam fecem vocauit. Ego (inquit) quod liquidius erat bibi, hoc est certioribus malis subiectus fui, ipsam vero fecem Babylonij bibent, idest, grauiora patientur quam nobis intulerunt. Ego

C enim post septuaginta anno-

a Quia hunc humiliat & hunc exaltat.

a misto. Et inclināuit ex hoc in hoc, verumtamen **†** fex eius

b non est exinanita, bibent omnes peccatores terrę. Ego au-

tem **†** annuntiābo in seculum, **†** cantabo Deo Iacob. Et

omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur

a Quæ non hic sed ibi.

c cornua iusti.

ta annorum seruitutem reditu potitus sum, illi vero contine-
nue seruituti tradentur.

* Euthymius. Per fecem calicis, crassitudinem, vt ita dicā, intelligit meri supplicij, hoc est extremas omnium p̄nas, quę ijs referuātur, q̄ aut maxime deliquerint, aut a vitijs im-

mutari noluerint.

b Ego autem annuntiābo in seculum cantabo Deo Iacob.

† feces eius quas expriment. **2** Cal. Omnes bibent, sed seorsum, ego, id est, Christus cum corpore: annuntiābo in seculum, quādiu seculum erit.

c Cornua iusti, idest, munera Christi, quę sunt sublimitas iusti

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ex hoc in hoc. ad inebriandum vnum populum post alium, puniendo peccatores successiue secundum ordinem suę iustitię, sicut puniuit Iudeos per Babylonios, & postea Babylonios per Medos & Persas, & postea Medos & Persas per Gręcos, & Gręcos per Romanos.

2 Verumtamen fex eius non est exinanita. i. fundus in quo fæces resident calicis, non est euacuatus, quia semper in deo remanet virtus ad puniendum peccatores, ideo subditur: Bibent omnes peccatores terrę.

3 Ego autem annuntiābo. Hic vltimo ponitur gratiarū actio p̄ populi liberatione & aduersariorum punitione, cum dicitur: Ego autem annuntiābo. scilicet Dei virtutem & laudem.

4 In seculum. quia Psalm. iste a tempore Asaph vsque nunc decantatus est ad laudem Dei, & adhuc decantabitur. ideo subditur.

5 Cantabo Deo Iacob. Licet enim sit Deus omnium per creationem, dicitur tamē Deus Iacob specialiter, eo quod populus Israel descendens a Iacob suscepit Dei legem nō alij populi. vnde dicitur infra Psalm. 147. b. Qui annuntiat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi.

Et omnia

MORALITER.

† Et inclināuit. puniendo peccatores successiue diuerso tempore, sicut in diluuiio, & postea in subuersione Sodomę, & sic de alijs.

2 Verumtamen fex eius. scilicet calicis.

† Non est exinanita. quia in eo remanet potestas ad puniendum malos pro voluntate sua. ideo subditur: Bibent omnes peccatores terrę.

1 Ego autem. Hic ponitur gratiarū actio pro peccatorum punitione,

6 Et omnia cornua. idest, superbias & potestates.

7 Peccatorum confringam. i. confringenda denuntio per potestatem diuinam. Vel aliter potest dici quod propheta hic mutat modum loquendi, quia prius dicebat in persona propria: Ego autem annuntiābo, &c. Et consequenter transit, siue descendit ad loquendū in persona Dei dicens: Omnia cornua peccato. confringam. Quia Deus fecit de peccatoribus vindictā & transitus talis frequenter fit in prophetis & in illis maxime qui metricè scripserunt, quales fuerunt illi qui Psalmos fecerunt.

8 Et exaltabuntur cornua iusti. Idest, Christi qui dicitur antonomastice iustus, eo quod iustificat alios, secundum quod dicitur. Esa. 53. d. In scientia sua iustificabit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates eorum ipse portabit. In resurrectione autē Christi exaltata fuerunt eius cornua propter quod dixit tūc Matth. vlti. d. Data est mihi omnis potestas in calo & in terra. Propter quod sanctus Zacharias nominauit Christum cornu, Luca 1. g. Exiit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui. Christus enim descendit de Dauid secundum carnem Rom. 1. a. Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem.

Moraliter potest exponi Psalm. iste de quolibet vere penitente qui egressus de captiuitate peccati confitetur Dei iustitiam & eius misericordiam. & potestatem dæmonum contemnit, & Deo gratias agit.

nitio, quæ tamē nō procedit ex zelo vindictę, sed iustitię diuinę Psalm. 57. b. Latabitur iustus cū vi. vin. & sic dicit in persona iusti: Ego autem annuntiābo in seculum. Dei iustitiam in punitione peccatorum.

5 Cantabo Deo Iacob. Licet enim sit Deus omnium, tamē specialiter dicitur Deus iustorum, qui sūt supplantatores victorū.

6 Et omnia cornua peccatorum confringam. Idest, confringenda dicam per Dei iustitiam.

8 Et exaltabuntur cornua iusti. in ciuitate cælesti.

ADDITIO I.

In Psalm. 74. Confitebimur. vbi dicit postil. Cum accepero tempus.

Quidam expositores nostri intelligūt hęc verba. s. Cum accepero tempus, &c. a filio Dei dicta ante carnis assumptionē, vt sit sensus: Cū ego qui sum æternus accepero tempus, id est, fuero factus homo tēporaliter, tūc iustitiā iudicabo. iuxta illud Iohan. 5. d. Omne iudiciū dedit pater filio. & sic cū dicitur: Liquefacta est terra, &c. i. intelligitur a soliditate virtutū, eo q̄ omnes fere lapsi erant in peccato ante aduentū Christi, sed dicit: Ego confirmāui columnas eius, i. apostolos, & correspondenter ad istum sensum possunt exponi tam p̄cedentia quam sequentia.

ADDITIO II.

In eodem Psalm. 74. vbi dicitur in postil. Quia neque ab Oriente.

Attendendū est, quomodo intelligantur ista verba. Neque a desertis montibus. quia non videntur correspondere huic q̄d p̄mittitur, nec ab Oriente, neque ab Occidente, potius. n. debuisset dicere. Nec ab Aquilone & mari, sicut consuevit scriptura loqui cū de quatuor partibus mundi agit, vt in plurimis locis. ad huius propriū intellēdū sciēdū secundū astronomos q̄ terra habitabilis se extendit ab Oriēte in Occidentem, sic quod continet. 181. gradus quæ est medietas totius orbis

orbis terrę. & hac distantia quæ ab Oriente terrę usque ad Occidentem, dicitur longitudo terrę. latitudo enim terrę habitabilis, quæ cōsideratur ab Aquilone ad austrū non est tantę distantię, quia non occupat nisi. 66. gradus fere. vnde totum residuū tam ex parte aquilonari quam australi sunt deserta loca, prout philosophi & astronomi de hoc loquentes, tam rationibus quam inuestigationibus demonstrant. Bene igitur Psalm. volens quatuor partes mundi notare, nominauit partem Orientalem & Occidentalem sub proprijs nominibus, eo quod ab Oriente in Occidentem se extendit habitatio humana, sed partem Aquilonarem & australem nominauit desertos montes, q̄a subtracta parte habitabili in latitudine terrę ex vtraque parte remanent magna loca deserta, in quibus verisimiliter sunt montes.

ADDITIO III.

In eodem Psalm. 74. vbi dicitur in postil. Vini meri.

Vbi translatio nostra habet meri. in Hebrai. habetur charmar, quæ magis sonat spissum vel lutosum, quod quidam Hebraei, sic exponunt, quod sub hoc calice, scilicet vitionis diuinę est vinū lutosum & spissum, quod generat in fundo multas fæces, sic quod de inferiori parte vbi sunt fæces bibunt peccatores grauissimi, & de superiori bibunt alij, qui non tam grauiter peccauerunt, & hoc ad designandū quod seruatur proportio diuinę iustitię circa punitionem transgressorum.

G L O S S A O R D I N A R I A .

A a *Canticum*. Quia agit de bonis Christi, scilicet quod notus quod habitat, quod illuminat, quod saluat. Frangit gloriam Iudeorum.

b *Ad Assyrios*. Cassi. Remi. Contra Iudeos qui non dirigentes, sed errantes.

† vide Psal. 4. Vel quod erigunt se, quia sine gratia quaerunt salutem, & persequuntur ecclesiam ut olim Assyrii Iudeos. Qui confutantur hic ablatis nominibus glorie. Et nihil posse sine gratia probantur.

P S A L. LXXV.

Iudeus verus quis dicatur. flagitias. Sela supra Psal. 3.

† Illustris tu es, terribilis o fortis magis quam montes prederapares spoliati fuerunt fortes corde.

Gen. 46 f. Io. 26. c.

Malach. 1.

Notus in Iudæa. Aug. Gloria Iudeus quod Iudeo notus est Deus, & verus est, sed Iudeo intus non in carne. Aug. Propheta, si Iudei, tunc in vobis notus est Deus, quod si non est, tunc non Iudei.

In Iudæa. Aug. Su-

sceptis filijs Ioseph duobus cum reliquis 11. filijs Iacob 12. trib. sunt, excepta tribu Leui quæ sacerdotalis & de decimis vivebat. Duodecim tribubus terra diuisa est. In his vna est Iuda, vnde reges, & a regno omnes Iudei dicuntur. Confessi sunt Cæsarem, non Christum qui de Iuda iam non Iudei.

d *Israel magnum nomen eius*. Euthy. Nec in solo Israel,

e Oriente enim inquit propheta vsque ad occasum glorificatum est nomen meum inter gentes, & alibi ad Iudeos, vos

C aut profanastis eum. Per Israel igitur, Israelitarum scripturam intelli-

a Dirigens Christum. **b** Laudibus ad quas monet. **c** Fidelis synagoga. **a** † In finem in carminibus, Psalmus Asaph, canticum ad **a** Id est, contra Iudeos qui non se dirigunt, sed errant vel erigunt contra Christum.

P S A L. LXXV.

lis ex futuris venturus ad iudicium.

Otus in Iudæa Deus, in Israel magnum

a nomen eius. Et factus est in pace locus

a eius, & habitatio eius in Sion. Ibi con-

a fregit potentias, arcum, scutum,

a gladium, & bellum. * Illuminans tu mirabiliter a mon-

a tibus æternis, † turbati sunt omnes insipientes corde.

a Sed. Annuntiata alia vita quæ non est hic. Parenthesis, turbati sunt. b Cas. desideria mundi querentes.

a Vera. Ut confiteatur peccata. **b** Vero. c Non blasphematur sicut per malos.

a Alii Salem, cuius ponitur hic interpretatio. **b** Contemplatione vel speculatione.

a Scilicet. Dolos. **b** Vnde se superbe protegent.

a Vnde pugnant. **b** Contra Deum defendendo peccata. **c** Confregisti et illuminas tu terribi-

d Non montes ipsi. **e** Per mirabilia. **f** Id est, per montes æternos. **g** Apostolos prophetas. **h** Vnde in.

Israel. i. videns Deum, & sic in peccato cum Deo locus est, vnde sequitur. In pace, post in Sion, id est, in contemplatione. cum facie ad faciem videbit Deum, erit habitatio.

f *Ibi confregit potentias*. Cassi. In Iudæa, in Israel, in Salem, in Sion, vbi Deus pacis autor venit, hæc omnia (quæ & nomina gloriæ eorum) fugiunt.

g *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis turbati sunt, etc.* Dia psalma. Illuminat Christus, dormit Iudeus, Christus iudicat, petit ille.

Aug. F

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L. LXXV.

Notus in Iudæa Deus. Huic ps. premititur talis titulus in Heb. Ad victoriā in organis Psal. Asaph cāntici. & in trāslatione Hieron. victori in carminib. Psal. est Asaph cāntici. & patet sententia vtriusq; tituli ex dictis supra Psal. 4. De materia aut huius Psal. dicit Rab. Sal. quod Asaph præuidens in spiritu afflictionē regni Iudææ per Sennacherib tēpore Ezechia, & eius percussione a Deo secundū quod habetur 4. Regū. 19. quod Angelus Domini percussit in castris Assyriorum. 685. millia, quod videns Sennacherib, fugit confusus ad terram suam, & ibi fuit occisus a filiis suis, ut habetur ibidem. Fecit etiā de hoc Psal. istum. Et huic dicto concordant plures doctores & expostores Catholici, propter quod intēdo illud sequi. Igitur secundum hoc Psal. iste diuiditur in tres partes. quia primo describitur regni Iudææ conditio. Secundo Sennacherib deiectio. Ibi confregit. Tercio gratiarum actio, ibi. Quoniam cogitatio hominis. Circa primum sciendum, quod in regno Iudææ metropolis erat Ierusalem in qua erat templum, propter quod vigeat ibi diuinus cultus, & scientia legis & prophetarum, & hoc est quod dicitur.

1 Notus in Iudæa. Non sic autem in alijs terris, vbi non vigeat verus Dei cultus, nec scientia legis & prophetarum.

2 In Israel magnum nomen. Hoc est nomen Domini tetragrammaton, quod est appropriatum altissimo creatori, in quo nomine sacerdotes templi benedicebant populum.

3 Et factus est in pace. id est, tempore pacis.

4 Locus eius. id est, templum in quo habitat Deus per specialem effectum, dando eis responsa super propitiatorium. Hoc enim templum fuit

fuit edificatum tempore Salomonis qui propter hoc nominatus fuit Salomon. i. pacificus, quia maxima pax fuit in regno Iudææ temporibus eius, ut habetur 3. Reg. 5.

5 Et habitatio. quia templum fuit edificatum in illa parte ciuitatis Ierusalem vbi est mons Sion.

6 Ibi confregit. Hæc consequenter describitur ipse Sennacherib deiectio, eo quod volebat destruere ciuitatem Ierusalem, & templum in ea edificatum cultui diuino imputatum, & hoc est quod dicitur. Ibi confregit, scilicet Deus.

7 Potentias. i. bellatores exercitus Sennacherib.

8 Arcum scutum. i. omnia instrumenta bellica, quia interfectis beliatoribus arma bellica ad nihilum valebant vltra ipsi Sennacherib. propter quod fuit territus & confusus, ut prædictum est.

9 Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis. Mōtes æterni hic dicuntur Angeli qui sunt immortales, quia ministerio angelico facta est exercitus Sennacherib prostratio. Et factum est hoc mirabiliter, quia corpora eorum redacta fuerunt in cineres vestibus eorum & armis remanentibus illeis, ita quod Ezechias & viri sui sine difficultate aliqua poterant colligere arma & spolia, & per hoc illuminati sunt in cognitione diuinæ virtutis. In Hebr. habetur. De montibus rapina. Et in translatione Hieron. A montibus captiuitatis. Et tunc referendum est ad montem Sion et montem Moriam, vbi templum erat fundatum, quia Sennacherib intendebat spoliare & captiuare habitantes in eo, sed sacrificijs et orationibus ibi factis ordinatione Dei percussit Angelus castra Assyriorum, ut prædictum est, & sic accidit contrarium.

10 Turbati sunt omnes. i. bellatores Sennacherib, qui erāt adhuc idololatra, & sic insipientes et de Deo veram notitiam non habentes.

Dor-

Angeli dicuntur montes æterni.

M O R A L I T E R .

1 Notus in Iudæa. Psal. istum fecit Asaph præuidens in spiritu liberationē mirabilē populi Iudææ a Sennacherib persecutione, ut habetur 4. Reg. 19. Mystice pōt exponi de liberatione populi Christiani tēpore Balduini regis Ierusalem, qui anno Dñi 1124. præuentus a Saracenis, fuit captus ab eis & tunc vndique venerūt Saraceni, vsque ad 40. milia, ut Christianos exterminaret totaliter de terra sancta, qui confidētes in solo Deo, in præliū exierūt non plures estimati inter equites & pedites q̄ tria milia. & signo cælitus dato, de quo dicitur j̄ victoriā mirabilē habuerūt, & Deo magnifice grās egerūt. Sic ergo dñ. Notus in Iudæa. quoniam tunc a fidelib. habitabatur.

In

2 In Israel magnum. i. in clero illius populi, qui præ cæteris habebat maiorem notitiam Dei.

3 Et factus est, &c. dicta victoria de Saracenis obtenta.

5 Et habitatio eius, &c. nam ibi habitabant deuotiores inter Christianos. **6** Ibi confregit, &c. f. Saracenorum, qui in belis vtuntur gladijs, arcubus, & scutis.

9 Illuminans tu mirabiliter. nam in principio cōgressus quidam fulgor cælitus descendit super Saracenorum exercitū. & statim omne robur fugit ab eis, & cæsi fuerunt a Christianis vsque ad 7. milia & 5. milia in aquis submersi, nullo de Christianis cadente. ideo subditur.

10 Turbati sunt omnes, &c. f. Saraceni.

Tom. 3.

I 2

Dor-

A Aug. Tu illuminas, sed per montes qui prius lumen excipiunt per prophetas. f. & Apostolos. Sed de illuminatione turbati sunt omnes insipientes corde. Præmittit inde quare in futuro terribilis dormi. &c.

* Basilus. Pro illuminans Symmachus reddidit, splendore magnificentissimi mus excelles, a montibus venationis. In nostris enim montibus mortis venationi inimicos tradidisti, magnificentissimus & illustris apud omnes declaratus miraculo magno ignorantes illuminas, te que Deum esse doces.

† exercitus virtutum, id est, fortes

† soporatus est & cursus & equus

† stabit cor te ex eo tempore quo ceciderit ira tua

† audire

* Sela supra psal. 3. † ira, id est, infamia hominis cedet tibi in gloriam

B qui distat a quiete bonorum, quia iste fallax est, videntes per somnum se habere thesauros, dum euigilant nihil inveniunt. unde dicit: Et nihil inveniunt omnes viri diuitiarum. Definitio auarorum.

* Euthymius. Assirij milites qui obsidebant, dormierunt summa cum spe, verum nihil eorum inveniunt que expectabant. Possunt & aliter dicere, quod Iudei qui obsessi erant turbati sunt, dum aspicerent inimicos in circuitu, & diuinas vires ignorarent, quodque dum captiuos se paulo post futuros esse arbitrantur, ut ipsa docet historia, somno corrupti dormierunt, & mane experge facti, ea non viderunt, que fieri timuerunt, quini mo neque ipsum etiam inveniunt inimicum, cum unica nocte ad cetum, & octoginta milia hostium occisa fuerint.

Matt. 23. c.

b Nihil inveniunt. quia nihil posuerunt in manibus Christi, qui dicit: Esuriui, &c.

Remi. In pauperibus nanque esuriit, qui in celo diues est.

c Viri diuitiarum. Qui solam spem suam ponunt in incerto diuitiarum. Unde non ait, habentes diuitias. Multi enim habent qui non amant.

d In manibus, &c. Celsio. quasi adhuc in manibus quærant, cum se iam nihil tenuisse cognoscant.

e Ab increpatione, &c. Aug. Streptus increpationis solet excitare, sed tantum pondus est increpantis Dei quod dormitant, id est, cor habent induratum.

f Qui ascenderunt. Augusti. Quorum superbia creuit, humili Christo non humiliati.

g Equos. tu terribilis. Celsiodo. Quaslibet seculares extollentias.

tias. unde præceptum erat in lege filiis Israel, ut non multiplicarent sibi equos. Salomon quoque de Iudæa non habebat equos, sed euebat de Aegypto.

* Euthymius. Per equorum ascensores inimicos ipsos intelligit, qui in equorum multitudine, quibus in bello præcipue

D Deut. 17. d. 3. Reg. 10. d

utabantur, nimis confidebant, ideo alibi ait, hi in curribus, & hi in equis, nos autem nomen Dei nostri inuocabimus.

† non inueniunt, sub vires.

h De celo auditum. Aug. unde Apostolus: In reuelatione Domini nostri Iesu de celo cum Angelis venient ad iudicium exercendum. Cum exurgeret, id est, cum

1. Thes. 1. c.

potens apparebit, qui tunc humilis. Vel cum exurgeret hic a morte, postea venturus ad iudicium.

† timore

i Tunc. Aug. quando veniens de celo facies auditum. i. omnibus notum. Virtus iudicij

E † mites corde

exponitur, unde terrentur, & perdita potestate quiescunt, quieuit cum exurgeret.

j Mansuetos terra. Aug. Qui mentis pacem habent, non detre-

stantes iugum Dei.

* Euthymius. Per terram humanam intelligit naturam, ad quam alibi dictum est, terra es & in terram reuerteris. præcipue tamē eos dicit, qui terrena sapiunt. Cum exurgeret igitur Deus in vniuersale iudicium, quieuerunt omnes homines, delectis atque extinctis in posterum quibuscumque alijs operibus. Cum exurgeret autem in iudicium, ut iustos homines saluaret, quos mites appellat, seu mansuetos, quia proprium, ac peculiare est cuiuscumque viri iusti, ut mitis sit ac mansuetus.

k Quoniam cogitatio. Cels. Diapsalma, admonet iam deuotos offerre vota. Quasi merito saluat mansuetos. Quoniam cogitatio, id est, laudabunt te cogitatione & opere, hoc est reliquæ cogita. &c.

l Cogitatio hominis. Cels. conceptio voti. Reliquæ redditio voti operatio, reliqua post cogitationem.

m Confitebitur tibi. * Beda. Hoc dupliciter potest intelligi: quando. n. homo male actam vitam suam cogitat, & dānat, tunc Domino laudabilem confessionem facit, quando vero, quæ cogitauit ad actum perducit, scilicet quando seipsum pro præteritis peccatis punit orando, ieiunando, & similia faciēdo, tunc reliquæ cogitationis diem festum agunt Domino. Vel aliter, cum homo recogitat se peccatorem fuisse, & agit gratias Deo viuificatori

Genes. 3.

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dormierunt somnum suum. dormitione mortis, secundum quod dicitur Ioan. 11. b. Lazarus amicus noster dormit, id est, mortuus est, unde ibidem subditur.

2 Et nihil inveniunt omnes viri. quia bellatores Sennacherib multas diuitias per bella acquisierant, quas ibidem dimiserunt, quia mortui nihil potuerunt ibi habere, & illi pauci viri qui remanserant, ita repente fugerunt cum Sennacherib, quod nihil potuerunt de illis secum portare.

3 Ab increpatione, &c. id est, mortui sunt non morte naturali, sed tua virtute, secundum ordinem iustitiæ tuæ.

4 Qui ascenderunt equos. id est, equites exercitus Sennacherib.

5 Tu terribilis es. in iudicijs tuis.

6 Et quis resistet. tibi, quasi dicat nullus cum infinita sit tua virtus.

7 Extunc ira tua. id est, statim cum decreueris punitionem alicuius procedis in effectum secundum modum tuæ iustitiæ

tia vel sententiæ.

8 De celo auditum fecisti iudicium. quia punitionem Sennacherib, & exercitus eius Deus nuntiavit Esaiæ, & Esaias Ezechie, ut habetur. 3. Reg. 10.

9 Terra tremuit. id est, habitantes in terra Iudæa præ timore tremuerunt ex aduentu Sennacherib contra eos.

10 Et quieuit. quia audientes persecutionem sui exercitus & fugam eius in securitate quieuerunt, ideo subditur:

11 Cum exurgeret in iudicio Deus. id est, ad faciendam vindictam de Sennacherib, & exercitu eius.

12 Ut saluos faceret omnes mansuetos terra. id est, Ezechiam & populum eius.

13 Quoniam cogitatio. Hic ultimo ponitur gratiarum actio pro populi liberatione & superbiorum punitione, cum dicitur: Quoniam cogitatio. Ezechie rationabiliter viuētis, & populi sui.

14 Confitebitur tibi. confessione laudis pro sua liberatione mirabili.

Et

MORALITER.

1 Dormierunt somnum suum. scilicet mortis.

2 Et nihil inveniunt. scilicet de spolijs Christianorum, quæ prædari sperabant.

3 Ab increpatione tua, &c. Id est, a punitione tua modo prædicto facta.

† Dormitauerunt. scilicet mortis.

4 Qui ascenderunt equos. id est, equites Saraceni.

5 Tu terribilis es. propter quod nullus potest resistere tibi.

De

8 De celo auditum, &c. per fulgorem prædictum.

9 Terra tremuit. in aduentu Saracenorum.

10 Et quieuit. in debellatione eorum, ideo subditur:

11 Cum exurgeret in iudicio. ad puniendum Saracenos.

12 Ut saluos faceret omnes mansuetos. id est, Christianos.

13 Quoniam cogitatio hominis confitebitur, &c. Christiani namque videntes manifestum auxilium Dei, confessi sunt super magnificentia confessione laudis bonitatem misericordie diuine, & promiserunt Domino fideliter seruire, ideo subditur:

Vouere

G viuificatori, & redemptori suo, tunc confitetur ei, quia hoc est confessio, id est, laus eius.

a Reliquia cogitationis. August. Quoniam cogitatio prima unde incipimus bona, id est, confiteri Dño, quæ facit reliquias cogitationes, quæ festum agunt prius est damnare & displicere quod eramus, quod

† residui irarū accinges, circūligabis, id est, refrenabis ne amplius nocent

† vel timendo
B festiuitas debetur. reddent vota Deo. Prima cogitatio dānat mala.

† terribilis erit regibus

Reliquia. quia post semper debet homo recordari præterita mala, ut lugeat, licet mundus hic agat diem festum, quando sentit se peccato liberum, ut post emendationem Iudæi iubentur offerre festiuium munus Deo.

b Vouete & reddite. Augustin. Alia sunt communia vota de his, sine quibus, non est salus, alia propria, ut vouere castitatem, & huiusmodi.

* Beda. Venerab. Vouete Domino, id est, redemptori & creatori vestro, quod vouendum est, id est, vos ipsos. Vouete inquam & quæ voueritis reddite. Malum enim est vouere & non reddere. Non tamen ideo non est vouendum, sed vouendum est, & reddendum.

* Euthy-

* Euthymius. Cum hæc ita se habeant promittite Deo inquit, promittite dona penitentiarum, atque ea tanquam necessarium debitum illi reddite.

Cassiod. Vouete. Quædā sunt quæ nec promittentes debemus soluere, ut nō occides, & huiusmodi. Alia sunt quæ nisi

vouemus nō cogimur

implere, ut virginitatem seruare. Ad hæc

ergo vouenda inuitat

omnes qui in circuitu

eius sunt per fidem:

hi mouentur vouere,

non hæretici vel Pa-

gani. Vel, vos mo-

neo, quia qui in cir-

cumitu sunt, ut fa-

muli offerent, vel of-

ferant, &c.

Augustinus. Sunt quasi medij in circuitu eius, qui intelligunt communem esse omnibus veritatem. & non faciunt superbiendo suam, hi offerunt munera, quia habent humanitatem. & ideo timeat quisque superbus facere suam, sed sit humilis, communem omnibus intelligens, habens spiritum Dei, non principum, id est superbum.

c Manera. August. Qui altaribus offeruntur.

d Terribili & ei qui aufert. quem timent boni, mali verò non timent.

e Spiritum principum. Cassiod. Superbiæ vel tumoris tollit, & facit reges sui, qui corpus suum moderantur.

GLOS.

NICOLAVS DERYA.

a Et reliquias cogitationis, &c. Reliquia cogitationis dicitur hic memoria de illo facto, quia Ezechias & populus suus non solum egerunt gratias Deo semel, scilicet quando liberati fuerunt, sed etiam postea quando illud beneficium occurrebat memoria eorum. Propter quod in veteri testamento fuerunt aliqua festa annualim ordinata ad beneficia diuina recolenda, sicut festum pasche pro exitu de Aegypto, & festum pentecostes pro datione legis, & sic de alijs. & similiter in nouo Testamento de natiuitate Christi, & eius resurrectione, & ascensione, & consimilibus. Translatio Hieron. habet sic. Quia meror hominis confitebitur tibi reliquijs meroris accingeris. Quod sic potest exponi. Quia meror hominis scilicet Ezechias & populi sui, qui fuerunt in merore positi pro verbis & literis blasphematoris contra Deum, ipsius Sennacherib & nuntiorum eius, ut habetur. 4. Regu. 19. Confitebitur tibi. quia tunc Ezechias orauit Dominum confitens quod pro peccatis suis & populi talia contigissent. Reliquijs meroris accingeris, quia postquam Ezechias ex merore sciderat vestimenta sua, & indutus fuerat sacco, ut habetur ibidem, ascendit in domum Domini, & expandit illas literas blasphematorias coram altari Domini, quasi accingens illud. In Hebræo autem habetur. Quoniam ira hominis confitebitur tibi, & reliquias iræ cinges vel retinebis. Quod exponit Rab. Sal. sic. Quoniam ira hominis, id est, Sennacherib, qui iratus contra regnū Iudæ volebat illud destruere. Confitebitur tibi, id est, erit occasio cōfitebdi tibi confessione laudis, quia populus a persecutione eius liberatus habuit maiorem occasionem gratias agendi Deo, & se occupando in diuinis laudibus. Et reliquias iræ cinges vel retinebis. Quod exponit Rab. Sal. de regib. per sequentibus populum Israel, qui quando videbant liberationem eius mirabilem, retinebantur ab ira, & conuertebantur ad Dei laudem, sicut Nabuchodonosor ex ira fecit projici tres pueros in caminum ignis,

ignis: Sed quando vidit liberationem eorum mirabilem, fuit conuersus ad consuetudinem, Deum laudant & dicunt: Benedictus Deus eorū, Sidrach vedelicē Misac & Abdenago. Sed quia Sennacherib ex liberatione Ezechias & populi Israel mirabili, non legitur conuersus ad Dei laudem, sed magis ad oppositum, quia fugiens ad terram suam, adorauit in templo Nisrach Deum suum, ut habetur 4. Reg. 19. Ideo aliter exponitur ista littera. Et reliquias iræ cinges vel retinebis, quia Sennacherib fugiens, & iram contra Iudæam retinens cogitabat possit iterum exercitum congregare ad destructionem Iudæa, sed fuit impeditus a Deo, ex cuius ordinatione filij sui Adramelech & Sarsar occiderunt eum, ut habetur ibidem. Consequenter propheta inuitat populum ad Dei laudem, dicens.

2 Vouete & reddite Domino. id est, vota quæ fecistis ut liberemini a Sennacherib persecutione, reddite, ex quo estis liberati, quia displicet Deo infidelis promissio. Eccl. 5. a.

3 Omnes qui in circuitu eius. id est, de tota terra Iudæa quæ est in circuitu Ierusalem & templi.

4 Affertis numerum terribili. id est, Deo qui terribile iudiciū fecit de Sennacherib & exercitu eius. In Hebræo & in translatione Hier. ly terribili, est finis huius versu, et versu sequens incipit ibi. Et ei qui aufert spiritum principum. ubi redditur ratio quare Deus dicitur terribilis in fine præcedentis versu. Et est sensus cōtinuando ad litteram præcedentem. Affertis munera terribili & ei. Et pro id est.

5 Et ei qui aufert. Id est, vitam eorum, sicut dictum est de Sennacherib & principibus sui exercitus.

6 Terribili. quia alij reges audientes punitionem Sennacherib, Deum Israel timuerunt.

Moraliter. potest exponi Psal. iste de qualibet communitate fidei seu persona singulari, quæ de afflictione magna corporali, temporali vel spiritali a Deo magnifice liberabitur, & ex hoc ad Dei laudem deuote excitatur.

MORALITER.

2 Vouete & reddite Domino Deo vestro omnes qui in circuitu terribili

ribili & ei qui aufert spiritum principum. i. principalium in exercitu Saracenorum.

ADDITIO

In Psal. 75. Notus in Iudæa Deus. ubi dicitur in postil. In Hebræo habetur. De montibus & rapinis.

In hoc loco littera Hebraica habet vocabula diuersimode interpretabilia sicut in multis alijs locis. Sed vnus modus intelligendi propinquior litteræ talis est. Terribilis es tu mirabilis-

biliter quam montes ferarum, id est, rapacium animalium, & est sensus, quod sicut homines consueuerunt terreri a montibus, in quibus feræ habitant, sic magis fuit territus Sennacherib, & illi qui cum eo remanserunt, a Deo inferente plagam terribilem. vnde sequitur. Turbati sunt omnes insipientes corde.

Tom. 3.

I 3

GLOSSA ORDINARIA.

A a In finem pro Idithum. Aug. Congregatio loquitur transfiliens, ut pueniat ad finem qui est Christus. Docet igitur desideria & illecebras mundi calcare nihil sibi preponere, nisi ex quo sunt omnia. Cas. Transcendens omnia Deum querit & inuenit.

* Batilius. Et ipsi

Idithum Deo psallentium chorus concreditus erat: hunc igitur Psalmum vel Asaph vel ipse loquutus Davidico vaticinio subseruuit, ac simul Israelitarum, qui ad Babylonicam coacti sunt

B feruitutem, cum cogitationum disceptationes, tum qui ex illis orituri erant, dolores predixit. Docet autem, qualem etiam

Deo precationem offerre conueniat illis, qui a malis liberari petunt.

PSALMVS LXXVI.

Voce mea ad Dominum clamaui. August. Intensione deuotionis ad Dominum, non aliud ab eo petens, quia Dominus, & quia Deus. Vel, *Vox mea ad eum*. Ad hoc est vox propter quod editur, hoc addit, ne putetur propter aliud clamare ad Deum, quam propter ipsum supra quem nihil est.

Casiodoro. Non dicit quid petat, quia non opus est dici ei qui nouit quod expedit.

C *Voce mea clamaui*. * Euthymius. A communi sensu sumendum

mendum est verbum *clamaui*. Sciendum vero est, quod verba illa, voce mea, superflua sunt: verum Hebraicum est idioma, quemadmodum & illud, quod bis eandem repetit sententiam, tametsi possint repetita verba emphasim quandam, & maiorem actus intensionem præ se ferre.

d *Intendit mihi*. Casiodoro. Intendere Dei est dare totum quod petitur, & plusquam petatur.

e *In die tribulationis exquisiui*. August. Quo

f *exquisiui*? *Manibus meis*. Quando? *Nocte*.

g *Vbi*? *Coram eo*. Quo

h *fructu*? Non sum deceptus. *Tota vita huic*

i *est tribulatio*, qui desiderat cælum orans.

k *Manus sunt opa*. Nox, hoc seculum in quo

l *opus est lucerna* verbi Dei. vnde Petrus:

Nos certiorē hēmus propheticum sermonē, cui bñfacitis incedentes velut lucernę lucētī in obscuro loco donec dies elucescat, & verus, &c. Nox, cōparatione futurę diei. Dies, cōparatione vitę infidelium. vnde Apost. *Sicut in die ho. am.* Corā ipso quærit, quę non facit iustitiā coram hoīb. ut videatur. *f* *Manibus meis*. * Euthymius. Exquirere manibus Deū ille vī, qui cum fundit preces, manus ad Deum quodam affectu extendit. Nocte, inquit id facio, quando oīa silent, & quiescunt, qñ maxima adest securitas, & oē abest impedimentū. Coram eo autem hoc est, in illius præsētia, qui oēs videt.

Renuit

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. LXXVI.

Voce mea. Huic Psal. præmittitur talis titulus in Hebr. Ad victoriam super Idithum ipsi Asaph Psal. & in translatione Hier. Victori super Idithum Psal. Asaph. & est eadem sententia in utroque, ut patet ex supradictis in pluribus locis. Dicunt autem aliqui sequentes in hoc opinione August. dicentis, quod David qui fecit omnes Psal. ut dictum fuit in principio huius libri diffusit, fecit hunc Psal. pro perfectionibus quas sustinuit a Saule & Absalon filio suo. Sed contra istud dictum est quod in titulo dicitur: Psalm. Asaph. propter quod isti refugerunt ad interpretationem nominis, dicentes, quod Asaph interpretatur transfiliens. David autem in hoc Psalmo instruit calcantes tribulationes huius vitę per virtutem fortitudinis, & transfiliens ad Deum per confidentiam in ipso, sicut ipse in persecutione Saulis & Absalon filij sui. Super Idithum, quia primo fuit cantatus Psal. iste per eum. Sed ista expositio prima facie videtur extorta, propter quod Rab. Sal. dicit, quod Asaph fecit hunc Psal. quia habuit spiritum propheticum, ut dictum est, & sic præuidit tribulationem in qua modo sunt Iudæi per Romanos facta. de qua fecit hunc Psal. oras pro liberatione populi Israel ab ista captiuitate, a qua ipse & alij Iudæi expectant liberari per regē Messiam venturum, & sic dicitur in hoc titulo: Psal. Asaph, id est, factus ab ipso Asaph super Idithum dicens quod Idithum nō est hic nomen propriū vnius cātoris, prout accipitur 1. Paral. 20. sed est nomen appellatiuū, & significat leges in plurali secundū proprietatē Chaldaici sermonis, quo vñtur frequēter prophetę, & maxime in hoc libro psalm. Et per leges intelliguntur hic diuina sententia, quibus decreuit populum Israel affligi per Romanos secundū ordinem sue iustitię: quia frequenter in sacra scriptura lex accipit pro sententia, quę per legem profertur, expositio autem ista quantū ad aliquid est fidei, scilicet quod Christus sit venturus, & Iudæos per orbem dispersos in Ierusalem congregaturus, propter quod aliter est exponendus iste titulus, scilicet quod Asaph in spiritu præuidit captiuitatem Babylonicam futuram propter peccata malorum Iudæorum, ut patet. 4. Reg. in fi. et eam terminandam per orationes bonorū virorum, scilicet

scilicet Danielis, ut patet Dan. 19. & Ezechiel, & aliorum sanctorū illius temporis, & secundum leges sue sapientię & iustitię quę per Idithum significantur, & sic fecit hunc Psal. de futuratione huius captiuitatis & eius terminatione. Secundum hoc igitur Psal. iste diuiditur in duas partes, quia Asaph primo proponit intentum, secundo declarat propositum, ibi: In die tribulationis.

Circa primum dicit in persona propria & sanctorū qui futuri erāt in captiuitate Babylonica, di.

1 *Voce mea ad Dominum*. quia ipse David pro liberatione illius captiuitatis futurę, & similiter sancti qui fuerunt tempore captiuitatis, scilicet Ieremias & Ezech. Dan. & ceteri pro eodem orauerunt.

2 *Et intendit mihi*. quia a Deo exauditi fuerunt. Captiuitas. nulla fuit liberata in fine septuaginta anno. secundum commune dictum. secundum Hebræos in fine quinquaginta duorum annorum.

3 *In die tribulationis*. Hic consequenter declarat propositum, & primo quantum ad prædictorū sanctorū orationem, secundo quantum ad populi liberationem, ibi: *Memor fui*. Prima in duas, quia primo ponitur oratio sanctorū deuota, secundo eorum afflictio ex fragilitate humana, ibi: *Nunquid in æternum*. Circa primum in persona sanctorū pro liberatione captiuitatis deprecantium dicitur: *In die tribulationis, &c.* id est, tempore captiuitatis Babylonicę.

4 *Deum exquisiui*. id est, diligenter quæsiui misericordiam eius per deuotam orationem, idco subditur:

5 *Manibus meis*. id est, ad Deum extensis.

6 *Nocte*. id est, tribulationis tempore, quod per noctem designatur.

7 *Contra eum*. scilicet versus Ierusalem, ubi dicebatur habitatio Dei propter templum quod fuerat ibi, propter quod Iudæi extra terram promissionis in captiuitate positi, versa facie contra Ierusalem adorabant, ut habetur Dan. 7. & 4. Reg. 8.

8 *Et non sum deceptus*. quia secutus est finaliter orationis effectus, scilicet liberatio populi per Cyrum regem Persarum, ut habetur Esdræ & 2. Paral. vlt. In translatione Hieron. habetur: *Manus mea nocte extenditur*, scilicet in oratione tribulationis tempore. Et nō quiescit, quia sancti orabant pro liberatione populi quasi continue.

Renuit

MORALITER.

1 *Voce mea, &c.* Sicut dictū fuit in expositione literalī, Asaph in spiritu præuidit captiuitatē Babylonicam futurā propter filiorum Israel peccata, & eius terminationem pp bonorū merita, s. Daniel Ezech. & aliorū sanctorū illius tps, fecit hunc Psal. Mystice verō pōt exponi de persecutionibus ecclesię per Imperatōre Romanos, quę ceperunt tpe Nerōnis, & terminatę fuerunt in morte Iuliani apostatę, quia tūc Iouinianō Christianis. Imperatōre factō, aperte sunt, ecclesię, & cepit religio Christiana gaudere, sicut dē in legenda sanctorū

sanctorū martyrum Ioannis & Pauli. Dicitur verō persecutiones terminatę fuerunt per bonorū orationes & specialiter beati Basilij & populi sui, ad quorū preces Beata Virgo misit sanctum Mercurium martyrem ad interficiendum Iulianum apostatam. Sic ergo dicitur in persona ecclesię: *Voce mea ad Dominum*. tempore persecutionis orando.

2 *Et intendit mihi*. me liberando.

4 *Deum exquisiui, &c.* scilicet extensis ad cælum.

8 *Et non sum deceptus, &c.* verbum est orantis plebis deuotę, sentientis effectum orationis suę.

Renuit

1 *Renuit consolari.* Aug. Exponit tribulationē que punit, & quodammodo impingit ei necessitatē transiliendi. Tātū tēdiū & tristitia pro peccatoribus quidem me occupauit, cōtra omnē cōsolationem claudat se anima. Si quis enim iustus videt qui solus est, cōsolatio sepe aliter inuenitur, qđ expertus

† Negauit

† Tenuisti vigilas oculorum meorum. i. te non eos, vt viles contemnis sum ita, vt non possint loqui.

iste percussus scandalis, & ideo iam timet in aliquo cōsolari & letari, quia qui in omnibus hominibus scādalū vel inuenit vel timet, in nullo securus est.

b *Et exercitatus sum.*

Augustinus. vel garrulus, id est, exultauit loquendo vt garrulus, qui prae laetitia nec vellet nec posset tacere, & rursus in gartiendo defecit spiritus, qui prius contabuerat tadio malorum.

c *Exercitatus.* * Basilus. Symmachus sic tradidit. Locutus sum mihi ipsi animoque defeci continue, cum mihi ipsi loquerer.

* Euthymius. Sic vertit, *Et meditatus sum.* Quod (ait) hic Latine legimus meditatus sū, in Græca lectione habet *ἀδολογησθαι* est autē *ἀδολογησθαι*, proprie, sermo superfluous, hanc nos nugacitatē dicere possumus, iuxta illud: Narrauerūt mihi iniqui nugacitates, sed nō vt lex tua, est. n. illic in Græco eadē dictio *ἀδολογησθαι*, accipitur etiā pro meditatione, & sollicitudine, vt hic, & aliqui mitiori vocabulo argutationē interpretati sunt, quod mediū quoddā videtur esse inter nugacitatē & meditationē, & vtriq; significationi facillime posse accommodari. Argutabar inquit, & meditabar in me ipso, & sollicitus cogitabā, quonā pacto a tanta mæstitia liberari possem.

d *Anticipauerunt vigilias.* Cassio. Diapsalma. Inuento Deo qui solus bonum est, deliberat an sit eum reduciturus.

Aug. Anticipauerunt vigilias aliorum. **e** *Oculi mei.* vt ille qui ante tempus surgit ad negotium. Vel *oculi mei.* affectiones meæ. Anticipauerunt, sedulitatē aliorū. Vel per vigilias, nocturnos signat, quos facimus, & vsualiter sic vo-

sic vocamus in laudibus Dei, & ideo.

* Euthymius. Qui exercituum curam habent, solent noctis custodias in quatuor partes diuidere, quatuor constituentes custodias, quas certo ordine alternant. Oculi mei, inquit, omnes noctis custodias praeueniunt, cum enim meditarer & sollicitus es, recessit ab oculis meis somnus.

Vel aliter oculi mei, hoc est obseruato-

res, atq; inimici mei, omnes praeueniunt custodias, suis me insidijs vt solliciti nimirum, comprehenderent.

f *Turbatus sum.* Cassiodo.

quia consequi non potui quod quero.

g *Non sum locutus.*

Non murmuravi cōtra Deū. Vel turbatus sum, quia dū nocte secreta animi perquirat, videt humanum genus in peccata ruere, & pro dolore pro alijs cruciatur, qui iam vicia transiit. Tacet, quia nocte non habet solatium humani colloquij, quo tempore cautius cogitat: ideo subdit: *Cogi-*

Oculi mei. Alias inimici mei anticipauerunt vi. Aug. id est, vigilauerūt sup me, plus me, tentando insidias, Præoccupauerunt me spirituales inimici de quibus Apostolus: Nō est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus carnis prin. & po. aduer. mundi rectores. Hi vero plus vigilauerūt ad decipiendū qđ ego ad custodiendū, vbiq; ponit scādala, vbiq; mulcipulas, timendū est ne tristitia absorbeat laetitiam, vel ne gartiendo spiritus in letitia deficiat, & dicat homo quod inimicus teneat, vnde turbatur & non loquitur: Nō tamē cessat, vult & hoc transcendere, vnde subdit: **h** *Cogitavi.* Ideo turbatus, quia cogitavi dies antiquos Adæ, in quibus corruit homo. Sed contra dies antiquos, annos ponit æternos. ideo turbatus, quia hos desiderat homo, æternos negligit.

i *Dies antiquos, &c. in mente habui.* Cas. Quid cōtigit Adæ pro inobedientia, ex illo cognoui hunc hominis defectum esse: Et annos æternos quos persistens haberet, in mente habui, **f** quod

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Renuit consolari, &c.* scilicet in corporalib. delectationibus, a quib. sancti tunc se abstinēbāt, vt Dei misericordiā facilius impetrarent. vnde dī Dan. 10. a. In diebus illis ego Daniel iugebam trium hebdomadarū diebus, panem desiderabilem non comedi, &c. & Iere. dixit ad Baruch. Ierem. 45. b. *Ecce quos edificauit ego destruo*, scilicet populum meum Israel. Sequitur ibi: *Et tu quæris sibi gaudia*, quasi dicat: non debes quærere tempore captiuitatis populi Domini.

2 *Memor fui Dei, &c.* quia in talibus afflictionibus Deus respicit sanctos suos visitans eos spiritualibus consolationibus.

3 *Et exercitatus sum.* in diuinis laudibus.

4 *Et defecit spiritus meus.* quia aliquando homines deuoti exseruanti deuotione rapiuntur a sensibus, & defecit spiritus quantum ad vsum actūalem exteriorum sensuum. Litera Hieron. sic habet: Recordans Dei conturbabar, loquebar, & deficiebat spiritus meus. Et eadem sententia est in Hebræo, quæ sic pōt exponi: Recordatus Dei. diuinorū beneficiorum erga populum Israel. Cōturbabar offensa eius cōtra Deum, ex qua merui captiuari. Loquebar cōferendo diuinā bonitatem.

bonitatem ad populi ingratitude, & econuerso: Et deficiebat spiritus meus præ nimia admiratione. Et loquitur propheta in persona propria praeuidens ista, & in persona iustorum in captiuitate Babylonica detentorum.

5 *Anticipauerunt vigilias oculi mei.* scilicet excitatus a somno, aperui oculos meos ante vigilias, id est, antequam esset tempus surgendi ad matutinum, & ad dicendum laudes diuinas de nocte secundum modum consuetum. Sic enim faciunt homines deuotione seruantes, quia surgunt ante alios ad orandum.

6 *Turbatus sum.* de ira Dei excitata per populum.

7 *Et non sum, &c.* i. non habui audaciam aliquid petendi a Deo præ confusione. Sic enim loquebantur tres pueri in camino ignis, Dan. 3. b. *Et nunc non possumus aperire os, confusio & opprobrium facti sumus, &c.*

8 *Cogitavi dies, &c.* i. creationis mundi, quādo homo factus est ad imaginem Dei, Dominans omnibus creaturis inferioribus, & tamen per culpam suam fuit eiectus de delicijs paradisi, sicut & nos de terra nostra.

9 *Et annos æternos in mente habui.* Repetitio est eiusdē sententiæ * ad maiorem

MORALITER.

1 *Renuit.* Hic reuertitur psal. ad tempus præcedens liberatio nem ecclesiæ, dicens in eius persona: *Renuit consolari anima mea.* in blanditijs tyrannorū, qui frequenter Christianis promittebant magna, vt eos euellerent a fide Christiana.

2 *Memor fui Dei.* pro me passi.

† *Et defecit spiritus meus.* in contumelijs pro ipso Act. 5. *Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam aigni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.*

3 *Et exercitatus sum.* in patientiæ virtute.

4 *Et defecit spiritus meus.* vera humiliatione, de quo defectu dicitur Matth. 5. a. *Beati pauperes spiritu*, id est, non habentes inflantem

flantem spiritum, vt exponit Augustin.

1 *Anticipauerunt vigilias oculi mei, &c.* sicut legitur de beato Petro, quod surgebat de nocte in primo gallorum cantu a. l. recordandum cum fletu qualiter Christum negauerat præ timore. Christiani etiam in primitiua ecclesia vigilabant de nocte ad sepulturas martyrum ex deuotione.

6 *Turbatus sum, & non sum locutus.* quia fientes pro peccatorum recordatione & martyrum passione, magis orabant corde quam voce. vnde dicit Poeta.

Interdum lacryma pondera vocis habent.

9 *Cogitavi dies antiquos.* id est, beneficium creationis.

9 *Et annos æternos in mente habui.* id est, beneficium æternæ retributionis.

Tom. 3.

I. 4.

Et me.

G qd non stulti: *Et etiam meditatsum nocte.* idest, in hoc defec-
tu: Cū corde idest, cū ratione, si quo modo possem redire,
ad annos æternos. Cum ratione tacitus loquitur, qui in ea
quietus exercetur.

* Basilus. Priorum tuorum beneficiorum memoriam re-

† recordabor
cātionis mee

ta sint a te maiores no-
stri beneficia cōsequuti,
quō e seruitute Ae-
gyptiaca liberati sint,
quomodo mare rubrū
trāsierint, & quomodo
terram promissam acce-
perint.

† bonæ volun-
tatis sit, vel be-
neuolus

† seculū mis-
ericordia eius
defecit consi-
ptum est elo-
quū. i. an ita-
tuit firmiter
quod nunquā
velit mihi pla-
car, nec loqui
mihi amplius.

* Sola supra
plal. 3.

a Et exercitabar. in ipsa
meditatione. *Scopebam*
spiritum meum, purgabam
mētē. Alij ventilabā spi-
ritum meum, sic apud
me tractans.

Nunquid in æter-
num projicies, genus
humanum vt compla-
citior. Quasi, qui iam
placitus fuit sua gra-
tia in vete. Testamen.
nonne addet vt plus
sit in nouo per aduentū
filij, hoc sentit, qui de
pietate tractat.

Exercitabar & scopebam. Aug. vel, garriebam, nō iam foris
sicut prius, sed, Scrutabar spiritum, vbi multa (si cum eo lo-
quor & garrio) inuenire potero. *Et quid inuenisti?* Quod nō in
æternū repellat Deus, & ideo trāsiluit. Nec cessauit trāsilire
etiam spiritum suum, donec ad finem veniret, de quo titulus
vbi hoc inuenit, quod non in æternum projiciet Deus.

b Vt complacitior si. scilicet vt ipse qui fuit iratus repellendo,
mala inferendo, sit mansuetior liberando, reuocando.

c Aut obliuiscetur misereri. Aug. In alio modo non est miseri-
cordia nisi Deus eam donet, & ipse erit sine ea. Riuis currit,
fons siccatus est?

C

* Basilus.

NICOLAUS DE LYRA.

* ad maiorem expressionem, & dicuntur æterni anni primi,
sicut & montes dicuntur æterni in pluribus locis sacre scri-
pturæ, ad designandum longitudinem durationis.

1 *Et meditatsum nocte cum corde meo.* recolens nostram cul-
pam, & diuinam iusticiam.

2 *Exercitabar.* in talibus meditationibus.

3 *Et scopebam spiritum meum.* diligenter inuestigando, ne bi-
lateret aliqua grauis culpa Dei offensua.

4 *Nunquid in æternum projiciet.* Hic consequenter describitur
iustorum afflictio ex fragilitate humana. Dicitur. n. Prouer.

13. b. *Spes quæ differtur, affligit animam.* Iusti autē in captiuitate
positi sperabant inde liberari, quia tamen ista liberatio differe-
batur, mens eorum affligebatur & dicebant: *Nunquid in*

æternum projiciet Deus. nos a terra nostra. Modus est loquen-
di hominibus in afflictione longa positis, quia sic apprehen-
ditur ab eis ex humana fragilitate, quasi semper deberet du-
rare.

5 *Aut non apponet, & c.* erga populum suum, quē pp
culpam suam de terra sua captiuauit, tanquam abiectum.

6 *Aut in finem.* hoc est totaliter.

7 *Misericordiam suam abscindet.* a nobis.

8 *A generatione in generationem.* Idest, in generationibus sibi
succedentibus.

9 *Aut obliuiscetur misereri Deus.* nobis: cum tamen eius pro-
prietas sit misereri & parcere.

10 *Aut cōtinebit in ira sua misericordias suas.* ita q̄ extendat eas
amplius ad nos. Tales querelas & confimiles solent facere
homines etiam boni in afflictione positi ex parte sensualita-
tis

† Et meditatsum nocte cum corde meo, in oratione secreta.

† Et exercitabar perscrutando conscientiam meam secreta.

† Et scopebam spiritum meum, extergēs inde peccata saltem ve-
nialia, sine quibus non pertransitur præsens vita.

† Nunquid in æternum, & c. licet p̄fecti de ecclesia nō timeant
afflictiones pro personis proprijs, tñ eas timent pro p̄sonis
inimicis, & eos cōsolantur dicētes: *Nunquid in æternū projiciet*

Deus.

MORALITER.

1 *Et meditatsum nocte cum corde meo.* in oratione secreta.

2 *Et exercitabar* perscrutando conscientiam meam secreta.

3 *Et scopebam spiritum meum.* extergēs inde peccata saltem ve-
nialia, sine quibus non pertransitur præsens vita.

4 *Nunquid in æternum, & c.* licet p̄fecti de ecclesia nō timeant
afflictiones pro personis proprijs, tñ eas timent pro p̄sonis
inimicis, & eos cōsolantur dicētes: *Nunquid in æternū projiciet*

Deus.

* Basilus. Verum iterū me nonnihil refocillui, cogitans
Deū ad misericordiā procliuē, nō feret ut res nostras quasi
obliuioni cuidam tradat, ac misericordiā suā fontes ita sua
quasi quadam maceria colubet.

* Euthymius. Verba hæc demonstrant, quod Deus natu-
ra ipsa est misericors,

quemadmodum, & lux
natura ipsa, splendida
est, & ignis natura ar-
det sua quoque, ideo
Deus nunquam id de-
ponet, quod sibi natura-
le est.

d *Et dixi tunc capi.* Cal-
siodorus. Quid delibera-
do inuenit, scilicet qd
Christus mutat homi-
nes & redimit.

Caliodorus. Et dixi.
Huic meditationi re-
spondi nunc, idest,
iam cepi sapere, idest,
intellexi quod fuit taci-
tum ab æternis tempo-
ribus, scilicet quod ho-
mo reduceretur ad an-
nos æternos, quod est
argumentum de futura
consummatione. Et

† Et medi-
tabor corde
meo nocte, &
scrutabor spi-
ritum meum (rel-
excursu spi-
ritum meū, aut
ille scrutabi-
tur spiritum
meum)

† Et longabit de-
relinquet me
Dominus?

† Et dixi tunc capi. Cal-
siodorus. Quid delibera-
do inuenit, scilicet qd
Christus mutat homi-
nes & redimit.

Caliodorus. Et dixi.
Huic meditationi re-
spondi nunc, idest,
iam cepi sapere, idest,
intellexi quod fuit taci-
tum ab æternis tempo-
ribus, scilicet quod ho-
mo reduceretur ad an-
nos æternos, quod est
argumentum de futura
consummatione. Et

† Et dixi tunc capi. Cal-
siodorus. Quid delibera-
do inuenit, scilicet qd
Christus mutat homi-
nes & redimit.

Caliodorus. Et dixi.
Huic meditationi re-
spondi nunc, idest,
iam cepi sapere, idest,
intellexi quod fuit taci-
tum ab æternis tempo-
ribus, scilicet quod ho-
mo reduceretur ad an-
nos æternos, quod est
argumentum de futura
consummatione. Et

† Et dixi tunc capi. Cal-
siodorus. Quid delibera-
do inuenit, scilicet qd
Christus mutat homi-
nes & redimit.

Caliodorus. Et dixi.
Huic meditationi re-
spondi nunc, idest,
iam cepi sapere, idest,
intellexi quod fuit taci-
tum ab æternis tempo-
ribus, scilicet quod ho-
mo reduceretur ad an-
nos æternos, quod est
argumentum de futura
consummatione. Et

† Et dixi tunc capi. Cal-
siodorus. Quid delibera-
do inuenit, scilicet qd
Christus mutat homi-
nes & redimit.

Caliodorus. Et dixi.
Huic meditationi re-
spondi nunc, idest,
iam cepi sapere, idest,
intellexi quod fuit taci-
tum ab æternis tempo-
ribus, scilicet quod ho-
mo reduceretur ad an-
nos æternos, quod est
argumentum de futura
consummatione. Et

† Et dixi tunc capi. Cal-
siodorus. Quid delibera-
do inuenit, scilicet qd
Christus mutat homi-
nes & redimit.

Caliodorus. Et dixi.
Huic meditationi re-
spondi nunc, idest,
iam cepi sapere, idest,
intellexi quod fuit taci-
tum ab æternis tempo-
ribus, scilicet quod ho-
mo reduceretur ad an-
nos æternos, quod est
argumentum de futura
consummatione. Et

† Et dixi tunc capi. Cal-
siodorus. Quid delibera-
do inuenit, scilicet qd
Christus mutat homi-
nes & redimit.

Caliodorus. Et dixi.
Huic meditationi re-
spondi nunc, idest,
iam cepi sapere, idest,
intellexi quod fuit taci-
tum ab æternis tempo-
ribus, scilicet quod ho-
mo reduceretur ad an-
nos æternos, quod est
argumentum de futura
consummatione. Et

† Et dixi tunc capi. Cal-
siodorus. Quid delibera-
do inuenit, scilicet qd
Christus mutat homi-
nes & redimit.

dixi. Cum & me transiliens ad Deum veni, hic nullum peri-
culum.

e *Capi.* Aug. Aliquid vbi securus sum, vbi non anticipant
inimici, modo cepit me mutare excelsus.

f *Mutatio dextra, & c.* Cal. ab ira ad misericordiam, quod de
seruis filij.

* Basilus. Mutationem dexterę excelsi supplicium vocauit,
quasi dextera Dei bona suppeditare consueuerit.

* Euthymius. Hęc mutatio est a libertate, & quiete, ad serui-
tutis angustias. Est igitur opus hoc, onus quoddam diuinę
manus punientis, & castigantis nos.

Calio. Huius mutationis in me factę memor fui. nūquam
dans obli-

tis moti, licet per rationem sentiant contrarium, sicut Chri-
stus secundum sensualitatē dicebat. *Transseat a me calix iste,* &
secundum rationem dicebat: *Peruntamen non sicut ego volo, sed*
sicut tu. ideo subditur.

11 *Et dixi tunc capi.* In Hebræo & in translatione Hieron.
habetur: *Et dixi:* imbecillitas mea est.

12 *Hęc mutatio dextra excelsi.* Et est sensus, Et dixi, secundum
rationis iudicium: imbecillitas mea est hęc, idest, talis quæ-
rulus quæ permittit, procedit ex imbecillitate humana. Mu-
tatio dexterę excelsi. Per dexteram intelligitur misericordia
Dei, & per sinistram eius iusticia, est igitur sensus: *Hęc mutatio*

dextra excelsi. i. mutatio effectus suę pietatis, qua nos in ter-
ram Israel introduxit, & nunc per sinistram suā iustitię inde-
eiecit & afflixit, processit secundum ordinem suę sapientię
& iustitię ad nostram correctionem.

13 *Memor fui operum Domini.* Hic p̄nt declarat propositū quā-
tū ad populi liberationem, quā declarat futurā per simile vel
maius, quia populus Israel diutius & grauius fuit afflicus in
captiuitate Aegyptiaca q̄ in Babylonica, & tñ ab illa fuit li-
beratus p orationes & merita iustorū. Ex quo cōcludit quod
multo fortius liberabitur ab ista per orationes eorū. Virtutē
huius rationis ponit diffuse. s. liberationē populi de Aegypto
diuina virtute, & primo in generali, secūdo magis in specia-
li, ibi, *Viderunt te.* Circa primū dicit: *Memor fui operum Domini:*
quæ fecit pro liberatione populi de Aegypto, percutiens
Aegyptum multis plagis, vt habetur in Exo.

14 *Quia memor ero ab initio, & c.* Idest mirabiliū quē fecisti in
principio huius liberationis. s. apparendo Moyti in rubo in
specie

Deus. s. populū suū ipsum dimittens in afflictione? quasi di-
cat, non, sed ipsum respiciet in misericordia & consolatio-
ne, ideo subditur in persona ecclesię.

11 *Et dixi tunc capi.* scilicet pace gaudere, quod fuit imple-
tum in morte Iuliani apostatę.

12 *Hęc mutatio dextra excelsi, & c.* Idest, per eius potentiam
& misericordiam facta.

13 *Memor fui operum Domini.* quibus ab initio mundum con-
suevit iniuste passis misereri. Idest subditur.

14 *Quia memor ero ab initio, & c.* Idest mirabiliū quē fecisti in
principio huius liberationis. s. apparendo Moyti in rubo in
specie

Deus. s. populū suū ipsum dimittens in afflictione? quasi di-
cat, non, sed ipsum respiciet in misericordia & consolatio-
ne, ideo subditur in persona ecclesię.

11 *Et dixi tunc capi.* scilicet pace gaudere, quod fuit imple-
tum in morte Iuliani apostatę.

12 *Hęc mutatio dextra excelsi, & c.* Idest, per eius potentiam
& misericordiam facta.

13 *Memor fui operum Domini.* quibus ab initio mundum con-
suevit iniuste passis misereri. Idest subditur.

14 *Quia memor ero ab initio, & c.* Idest mirabiliū quē fecisti in
principio huius liberationis. s. apparendo Moyti in rubo in
specie

Deus. s. populū suū ipsum dimittens in afflictione? quasi di-
cat, non, sed ipsum respiciet in misericordia & consolatio-
ne, ideo subditur in persona ecclesię.

11 *Et dixi tunc capi.* scilicet pace gaudere, quod fuit imple-
tum in morte Iuliani apostatę.

12 *Hęc mutatio dextra excelsi, & c.* Idest, per eius potentiam
& misericordiam facta.

13 *Memor fui operum Domini.* quibus ab initio mundum con-
suevit iniuste passis misereri. Idest subditur.

14 *Quia memor ero ab initio, & c.* Idest mirabiliū quē fecisti in
principio huius liberationis. s. apparendo Moyti in rubo in
specie

Quis

A dans obliuioni vt meliora mererer, sed ne de se tm letari vi deretur, addit, quia meior ero mirabilium, q̄ generi huma no indulgit, quod Adam ad imaginē suam fecit, quod Abel hostiam accepit, de Noe, de Abraham, tādē quod ipse ve nit, hæc sunt quæ sanctum mulcent.

a In adinventionibus.

Aug. idest, in præce ptis quæ inuenisti, vel quibus inueniris.

† de operibus Cassi. Vel obserua-
studis tuis tionibus, idest, præce-
loquar. ptis quæ obseruanda
sunt exercebor, quia
non satis est legere
scripturas, sed fructus
operum demonstrare
oportet, his eruditus
in laudes prorumpit.

† Scire Aug. In adinuen-
tionibus vel affectio-
nibus tuis nō in meis,
vt in terrenis est affe-
ctio, ita in operibus &
meditatione Dei est

B interior quedam affectio, cum inspicitur mundus, & in crea-
turis quæritur creator, & inuenitur nusquam displicens, sed
vndique placens.

b Deus in sanctos. Aug. Per prædicta certus sum q̄ veniam,
& hoc duce.

Aug. Deus in sancto, idest, in Christo, via redeundi ad te.
Et cum hoc sit, qui Deus magnus, &c.

*** Euthymius.** Per sanctum, celum intelligit, tanquam purū
ac mundum, in quo commorari dī Deus: Vel ipsum montē
Sina, veluti Deo dicatum, & sanctificatum, & ad quem Deus
descendebat. Vel templum, veluti sacrum, ac venerandū, &
in qd descendens Deus oracula reddebat & rñsa. Symma-
chus pro sancto, dixit, in sanctitate, illud significans qd oīs
Dei actio sancta est, atque irreprehensibilis, tamen illius cor-
rectiones graues nobis, & duræ aliquando videantur.

c Via tua. Aug. Colendi te & ad te veniendi, vnde poten-
tiam Dei lætus præfert simulachris, quæ falso colebantur.

d Mirabilia. Aug. Sanati sunt surdi, cæci, languidi, mortui, pa-
ralytici. Ista in corporib. facta sunt. In anima qdā sobrii sunt,
qui paulo ante ebriosi, infideles, adoratores simulacrorum.

e Populis virtutem. Aug. Infidelibus vt cognoscāt Christum
tantum

mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus

a tuis, & **†** in adinventionibus tuis exercebor. Deus in sancto

b via tua, quis Deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus qui

d facis mirabilia. **†** Notam fecisti in populis **†** virtutem tuam:

f redemisti in brachio tuo populum tuum, filios **†** Iacob &

g Iosēph. *** Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, **†****

b & timuerunt; & turbatae sunt abyssi. **†** Multitudo

† res, de quib. augmentatus est populus Dei. Vel Iosēph Chri-
stus a Iudæis venditus, & pulsus ad gentes, filii eius quos ex
gentibus elegit.

g Viderunt. Cas. Diapalma. Quæ in mundo Christus opera-
tur, exponit.

Aug. Quoniam notam fecisti virtutem, vel per eum vi-
derunt te o Deus pater, vel te o Christe, qui es virtus & bra-
chium vi. te a. &c.

*** Bed. Venerabilis.** Ostendit quomodo reducit eos. f. no-
tificando se eis, & accipit per aquas eosdem quos per filios,
Iacob. f. Iudaicum populum, & est dicere. O Deus aquæ. i. Iu-
daici populi viderunt te, idest, cognouerunt te, & vidētes te
timuerunt, idest, quasi steterunt in fluxu suo. Mittit nos ad
historiam, quod aquæ diuisæ sunt in mari. Sicut enim quādo
Moyses virga mare percussit, aquæ illæ quali diuinā poten-
tiam præsentem sentientes diuisæ steterunt, ita aquæ istæ po-
tentiam Dei cognoscentes steterunt, quia a fluxu vitiorum
& carnalium concupiscentiarum se compescuerunt.

h Multitudo. Cas. Non pauci, sed multitudo. Sonitus, in gēmi-
tu culparum, in actione gratiarum, quali. n. mare confrago-
sum sonant diuersa vota populorum.

† Sonitus

NICOLAUS DE LYRA.

*** specie ignis rubi non comburentis.** Exo. 3. & de versione
virgæ Moysi in colubrum, & iterum in virgam & de manu
eius apparente leprosa, & iterum sana, & de couersionis aquæ
fluminis in sanguinē, quæ mirabilia fecit Deus in principio
liberationis de Aegypto, mittens ad hoc Moysen, Exo. 4.

1 Et meditabor in omnibus, &c. quæ fecisti in liberatione popu-
li de Aegypto.

2 Et in adinventionibus tuis exercebor Deus. i. in præceptis le-
gis, quæ specialiter adinuenisti, vt dares ea populo de Aegy-
pto exeunti.

3 Deus in sancto via tua, &c. i. in Angelo sancto tuo, qui præce-
debat castra filiorum Israel in columna ignis & nubis, osten-
dense eis viam per diem & noctem, Exod. 13. & 14. & conse-
quenter Psal. ex talibus admirans conuertit modum loquen-
di, dicens.

4 Quis Deus magnus sicut Deus noster. q. d. nullus, quia nullus
alius potest facere opera virtutem totius creaturæ exceden-
tia, ideo subditur.

5 Tu es Deus. non solum hominibus sed etiam angelis, quia
mirabilia diuina non solum excedūt facultatem humanam,
sed etiam angelicam.

6 Notam fecisti. totius orbis terræ.

Vir-

MORALITER.

4 Quis Deus magnus, &c. q. d. nullus, quia facit mirabilia totius
naturæ creatæ virtutem transcendentia, ideo subditur.

6 Notam fecisti in populis, &c. Iulianum imperatorem orbis de-
iciendo.

8 Redemisti. idest, virtute tua.

† Populum tuum. Christianum de tyrannide Iuliani.

9 Filios Iacob & Iosēph. idest, vitia supp̄ antates, & in virtuti-
bus crescentes.

bus crescentes.

10 Viderunt te aquæ. i. populi viderunt potentiam tuam con-
tra Cæsarem.

† Et timuerunt, fideles tuos persequi.

11 Et turbatae sunt abyssi. idest, malefici habentes pacta cum de-
monibus, quorum arte utebatur Iulianus, vt dicitur in histo-
riatrupta.

12 Multitudo. i. populorum qui de morte Iuliani multiplici-
ter loquebantur, & Christiani Deum laudabant: id subditur.

Vocem

A *sonitus aquarum.* Aug. Vnde isti sonitus aquarum, turbatio
 Myrice. *abyssorum? quia vocem dederunt nubes, de quibus. Mandabo.*
nubibus meis ne pluant super eam imbrem.
B *Vox tonitru.* Cas. Tonitruui vox reuoluitur, vt rugatus & si-
 nuosus sonus sentiat. Allegoria in rota totius mundi.
C *Rota.* Hieronym. Augustinus. Et quod
 exponit orbis terræ, quem circumierunt nu-
 bes tonando præceptis, coruscando miraculis.
 † *pertrāsunt.* † *Euthymius.* Et
 coniunxit inquit do-
 minus axes curruum
 eorum, & duxit eos
 cum violentia, vox in-
 quit tonitruui, in vno-
 quoque curru confra-
 cta est, per rotam e-
 nim curruum intelligit
 veluti a parte totum.
 Equis igitur hac ratio-
 ne perturbatis, curruū
 axes mutuo complica-
 ti sunt. Vel aliter, vox Theologiæ in nobis esse dicitur instar
 rotæ quæ ex minima quadam sui parte terrā tangit, reliquis
 omnibus partibus a terra subleuatis.
 d *Contremuit terra.* Cas. Qui habitant in terra. Ipsa terra mare
 dicitur per similitudinem, quia humana vita amara, tempe-
 statibus subdita, vbi maior piscis minorem deuorat.
 Mar. 6. g. **E** *In mari.* Aug. ad literam dum Christus super aquas ambu-
 lauit. Vel in cordibus hominum quos sibi subdit. Vel per ter-
 ram Iudæi, per mare gentes accipiuntur.

* Bas. Facile tibi est & mare diuidere, & in multis aquis ine-
 quitare, vt tamē nulla relinquantur vestigia, incorporcam enim
 naturam habes.

f *Et vestigia tua non cognoscuntur.* increpatio tacita Iudæorum.
 Quasi dicat licet palā venerit, & se miraculis ostenderit, nō

est cognitus a Iudæis
 infidelib. quos dedu-
 xit in manu Moyfi &
 Aaron, id est, opera-
 tione miraculorum
 quæ fecerunt. Vesti-
 gia tua, &c. Tetigit
 aliquos, id est, Iudæos
 qui dicunt nondum ve-
 nit Christus, non vi-
 dent super mare am-
 bulantem.

g *Sicut oues.* quia non
 vere oues sed hædi.

h *Moyfi & Aaron.*

Caliodor. Moyfes
 interpretatur assum-
 ptus de flumine, Aa-
 rō mons fortitudinis.

his nominib. virtutes quas fecerunt exprimuntur. Moyfes in
 ter cætera in mari viam fecit, signans per baptismum popu-
 lum liberari. Aaron ecclesiæ tenebat imaginem, quæ monti
 fortissimo comparatur.

* Euthym. Ombus populum comparauit, vt custodiam, &
 curam ostenderet quam Deus eorum habuit, & quod verbo
 pastor, ad vberina pascua, & ad tutissimū ouile eos de-
 duxit, vnde & pascere etiam dicitur Deus populū Israel, iux-
 ta illud, qui pascis Israel intende.

* Bas.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vocem dederunt.* quia dominus ex columna ignis & nubis
 fecit procedere contra Aegyptios fulgura & tonitrua, vt di-
 ctum fuit ibidem.
- 2 *Etenim, &c.* quia illa fulgura procedebant quasi quædam sa-
 gittæ a Deo immissæ.
- 3 *Vox tonitruui, &c.* i. ad similitudinem rotarum. Quando. n.
 auditur sonus rotarum curruum, videtur aliquādo quod sit
 tonitruum. Vel aliter.
- 4 *In rota.* quia sonitus tonitruui causatur in nubibus quæ vol-
 uuntur circa terram.
- 5 *Illuxerunt, &c.* quia illæ coruscationes & tonitrua deuene-
 runt ad noticiam omnium habitantium in terra, vt prædi-
 ctum est, ideo subditur.
- 6 *Commota est & contremuit terra.* quia ex tali notitia in omni-
 bus terræ partibus aliqui moti sunt ad diuinam reuerentiam
 & timorem.
- 7 *In mari via tua, etc.* quia viam fecit populo suo per medium
 maris.
- 8 *Vestigia tua non cognoscuntur.* quia postquam aquæ reuerse
 fue-

fuerunt ad locum suum, illa via ab hominibus non fuit
 visa.

9 *Deduxisti sicut oues populum tuum.* per desertum ad modum
 ouium.

10 *In manu Moyfi & Aaron.* quia Moyfes erat dux populi, &
 Aaron frater eius summus sacerdos offerens hostias & sacri-
 ficia pro salute populi Israel. Vnde Exod. 6. d. dicitur. *Iste est*
Aaron & Moyfes, quibus præcepit dominus, vt educerent filios Israel
de Aegypto.

Moraliter potest exponi psal. iste de quacunque cōgrega-
 tione fidei seu persona singulari existenti in tribulatione tē-
 porali seu spiritali rogante Deum deuote ab ea liberari, &
 quantumcunque ex infirmitate humana tēdio afficiatur, ta-
 men sperat diuinitus liberari exemplo præcedentiū sancto-
 rum, quos Deus liberauit de manib. tyrannorum, per gloriā
 martyrij ad eternam beatitudinem transferendo, & aliquan-
 do etiam in præfenti vita ad tempus reseruando ad cōfirma-
 tionem Christianorum in fide, qui vidētes aliquando mar-
 tyres liberari de manibus tyrannorum miraculose, per hoc
 magis confirmabantur in fide.

MORALITER.

- 1 *Vocem dederunt, &c.* per quas significantur Christiani in vir-
 tutis culmine constituti.
- 2 *Etenim sagitta.* i. prædicatores, vnde in persona prædicato-
 ris dicitur Esa. 19. a. Posuit me quasi sagitt. elect. Iste vero sa-
 gittæ mortuo Iuliano transferūt ad prædicandum Christum
 secure, quod ante facere non audebant.
- 3 *Vox tonitruui.* i. prædicationis.
- 4 *In rota.* i. tunc fuit in orbe, quæ est circularis figuræ.
- 5 *Illuxerunt coruscationes.* id est, miracula prædicationem con-
 firmantia.

Com-

6 *Commota.* ad credendum in Christum, quoniam ex hoc se-
 quitur multiplicatio bonorum operum, sequitur.

7 *In mari.* Per viam intelligitur obseruatio mādatorum, per
 semitas autē obseruatio consiliorum, quæ sunt viæ procedē-
 di per marchum mundi ad patriam paradisi.

8 *Et vestigia tua.* per creaturas. n. in quibus est vestigium Dei
 perfecte non cognoscitur eius essentia.

9 *Deduxisti.* Christianum.

10 *In manu Moyfi & Aaron.* Per Moysem populi ducem, intel-
 ligitur bonus princeps, & per Aaron pontificem, bonus præ-
 latus, per istos enim bene regitur in temporalibus & spirita-
 libus populus Christianus.

ADDITIO I.

In psal. 76. *Vox mea.* vbi dicitur in post. Super Idithun.
 Idithun nec Hebraice nec Chaldaice significat leges in
 plurali, nec in singulari, dat enim significat legem in singula-
 ri, similiter datin, vel darthoth significat leges in plurali, sed
 Idithun nihil horum significat nisi forte per modum etymo-
 logiæ valde remote. Vnde alij expositores Hebræorum di-
 cunt, quod Idithun vel est proprium nomē illius cantoris, de
 quo. 1. Parat. 2. 5. vel est nomen alicuius musici instrumenti
 seu modulaminis, quo cantor ille frequentius utebatur.

AD.

ADDITIO II.

In eo. psal. vbi dicitur in post. Secundum hoc igitur psal-
 mus iste diuiditur in duas partes.

Non proprie videtur applicari materia huius psal. captiui-
 tati Babilonice. Tum quia in illa captiuitate iusti rarissimi re-
 periebantur, vt dictum est supra in additione super psalmo
 septuagesimo tertio. Vt quid Deus. Tū quia quod dicit post.
 de sanctis qui abstinebant a delectationibus tempore huius
 captiuitatis, nullum fundamentum habet in littera, nisi solū
 de

C de Daniele in illo ieiunio triū hebdomadarum. Illud enim quod allegat de Baruch Ier. 45. manifeste deuiat a veritate literarum, tam Hebraica quam Latina. non enim legitur ibi. *Et tu quæris tibi gaudia*, prout post. allegat, sed dicit. *Tu queris tibi gaudia*. prout manifeste veritas Hebraica habet. Similiter & in libris nostris correctis habetur. Tum quia quod dicitur. *Nunquid in æternum proiciet Deus, &c.* vsque ibi. *Aut continebit in ira sua misericordias suas.* inclusiue nullum videtur habere locum in illa captiuitate, cū iam esset taxata a Deo duratio illius captiuitatis. s. 70. ann. Ier. 29. quæ quidem taxatio nota erat saltem sanctis, qui pro liberatione populi orabant, prout patet Dan. 9. in quorum persona psal. iste loquitur secundum post. vnde melius videtur dicendum, quod psalmus. iste loquitur de afflictione populi Christi sub tyrannica potestate Romani imperij in primitiua ecclesia, de qua materia tractat psal. 73. Vt quid Deus, prout in additione ibidem fuit expositum. De fidelibus enim illius temporis possunt omnia contenta in hoc psal. exponi. Ipsi enim proprie renuebant consolari in delectationibus mundi, & memores Dei per spem & charitatem delectabantur etiam in martyrio constituti, similiter in diuinis laudibus quotidie exercebantur anticipando vigilias, & huiusmodi. Ipsi etiam poterant dicere admiratiue. *Nunquid in æternum, &c.* quia duratio illius persecutionis non legebatur prætaxata in sacris scripturis, unde ex fragilitate humana vna cum ignorantia termini illius persecutionis admiratione conquerebatur ac si estimaret, quod ille persecutiones essent in perpetuum duraturæ, vnde ad consolationem omnium prædictorum dixit. *Et dixi nunc cæpi.* hæc mutatio dexteræ excelsi.

Potentia diuina quomodo differenter in ve. & no. testam. ostēda.

R Pro cuius declaratione sciendum, quod potentia diuina quæ manifesta fuit in veteri lege per miracula, subuertentia aduersarios corporaliter, & liberantia populum Dei, vt in Aegypto & in mari rubro & huiusmodi, in noua lege potius patet ostensa per mirabilem patientiam sanctorum in acerrimis cruciatibus & persecutionibus assiduis. Et hæc differentiam innuit Apostolus ad Heb. 11. f. vbi dicitur. *Sancti per fidem vicerunt regna, &c. obtinuerunt ora leonum, &c. extinxerunt impetum ignis, castra verterunt, &c. huiusmodi.* quæ omnia pertinent ad statum antiquorum. s. veteris testam. vbi omnia ista & similia leguntur, sed postea subdit. *Alij vero discenti sunt non inuenientes redemptionem, &c.* Quod pertinet præcipue ad statum sanctorum no. testam. quorum quam plurimi præsertim in primitiua ecclesia non inueniunt redemptionem. s. spiritualem. de quibus ibidem dicit. *Lapidati sunt, secti sunt, in occisione moriuntur, &c.* Qui quidem fuerunt maximi in testimonio fidei, vt ibidem concludit Apostolus dicens. *Et hi omnes testimonio fidei probati sunt.* Ex quibus patet, quod in statu primitiue ecclesiæ de qua hic tractatur, cæpit mutatio dext. ex. Nam dextera excelsi. s. potentia Dei quæ manifestabatur antiquitus per destructionem aduersariorum corporalem, nunc, scilicet in statu primitiue ecclesiæ principaliter manifestabatur per mortem & persecutionem fidelium illatam ab aduersariis. & hoc non immerito, quia isti sequebantur vestigia Christi, qui moriendo vicit hostem. Illi vero nondum tam perfecti sequebantur vestigia Moyfi & aliorum patrum, qui non moriendo, sed superando vincebāt, vnde bene dicitur. *Et dixi, &c.* hoc est in solutione prædictarum admirationum & consolatione persecutionum, super quibus cogitabam an nos æternos, & huiusmodi. *Dixi nunc cæpi.* id est, nunc in primitiua ecclesia incipit mutatio dext. ex. modo supradicto. Et ponitur ibi cæpi in prima persona pro cæpit, quod est tertia persona, sicut in pluribus locis habetur. & sic sancti remanēt consolati de persecutionibus suis in quantum cedebant in gloriam Dei per testimonium fidei.

C Consequenter commemorat miracula antiquorum patrum, dicens. *Memor fui ope. do. &c.* exponatur sicut in postilla, &c. mutatis mutandis vsque ibi. *Deduxisti sicut oues populum tuum, &c.* hoc est dicere quod omnia miracula illa pertinebant ad illum statum imperfectum, quia per promissiones temporales deducebantur, in prima 2. quæst. 99. art. vi. in cor. qu. sicut & a puris hominibus regebantur. s. a Moyse & Aaron: secus autem oportuit fieri in ouibus Christi, quorum ipse est pastor & exemplar, quem sequentes non debent admirari de mun-

mundi persecutionibus iuxta illud. *Qui vult venire post me, abneget semetipsum.*

REPLICA. In psalm. *Vox mea.* similis est altercatio, post. bene applicando exponit illum psalm. de captiuitate Babylonica terminatela per orationes sanctorum illius temporis, in quorum persona psal. iste loquitur. Burg. autem exponit de persecutione ecclesiæ primitiue sub tyrannide Romani imperij, asserens quod expositio postillatoris sit irrationabilis. Primo ex eo, quia in illa captiuitate rarissime inueniebantur sancti & iusti. vbi dico quod sufficiunt Daniel, tres pueri, Ezechiel, Abacuch, Aggeus, Zacharias, Nehemias. Zorobabel, de quibus constat ex canone scripturæ, præter plures alios in quorum persona propheta hic orationem texuit. Quod autem hic delectationes corporales abiecerunt de Daniele & tribus pueris, constat, Dan. 1. dictum. de aliorum abstinentia non oportet dubitare, nec vrget quod tempus captiuitatis illius erat taxatum quasi ideo non habebat locum quod hic dicitur. *Nunquid in æternum proiciet Deus aut continebit in ira sua, &c.* quia prophetiæ non sunt semper diffinitivæ, & si diffinita foret taxatio, adhuc Deus vult rogari. vnde & Angelus Zachariæ 1. cap. non obstante illa taxatione sibi nota, dixit. *Domine Deus exercituum.* prout in præcedenti correctione allegatum est. Burg. autem expositio quæ putat aliquid magni reperisse, maiores sustinet difficultates. Primum omnium cum exponit illum passum. *Nunquid in æternum proiciet Deus.* de querelis sanctorum nou. testam. extranee videtur sonare cum sacro canone, non legimus querelas primitiue ecclesiæ, quando apostoli gaudebant in conspectu consilij. similiter & alij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Act. 5. g. Et ipse Burg. dicit eosdem sanctos renuisse consolationes mundi, sed memores domini per spem & charitatem, delectabantur etiam in martyrio constituti.

E Nec valet prima ratio querelæ sanctorum per Burg. hic consistere, quasi ideo querulabantur, quia terminum persecutionis ecclesiæ ignorabant, nam pax ecclesiæ prætaxata in Apocalypsi legitur, vbi clare omnis status ecclesiæ pro tunc & nunc futurus distinguitur. Nec secunda ratio sua multum decorat statum ecclesiæ primitiue, quia dicit eā querelasse propter ignorantiam termini & humanam fragilitatem. Illa. n. ecclesia non catholice dicitur fragilis fuisse, quæ tantas victorias exercuit, vt etiā regna & imperiū subiugaret. Nec etiam ignorantia in ea locum habuit, quia in ea fuerunt propheta & doctores per spiritum sanctum edocti de omni veritate ad illum statum pertinet, iuxta Christi promissum.

Nec minor difficultas oritur ex alio dicto Burg. quod ad mutationem dext. ex. excelsi nititur distinguere ecclesiam primitiuam a synagoga per agere & pati. quasi synagoga in suis victorijs fuerit in sphaera actiuorum, ecclesia autem primitiua fuerit in sphaera passiuorum. Allegat ad hoc Apostolum Heb. 11. vbi secundum expositionem suam de synagoga dicitur. *Sancti per se. vice. reg.* & ea quæ sequuntur vsque ibi. *Alij vero discenti sunt,* non inuenientes redemptionem lapidati sunt, secti sunt &c. quæ dicit pertinere ad ecclesiam primitiuam, Sed ficta est hæc glossa. Burg. similiter & distinctio in illa glossa fundata. Nam Apostolus tam actiones quam passionem allegatas de sanctis veteris legis dixit, prout omnes exponunt, & Apostolus ostendit ibidem in principio ca. 12. inducit exempla virtutum Christi euidentius, & sanctorum noui Testamenti. Et quia expositio Burg. est contra rotundam literam, male applicat dictum Apostoli sic male expositum ad exponendum illud illius psal. hæc mutatio dext. ex. in nou. testam. Nec valere videtur fundamentum quod assumit ex dictis S. Thomæ prima secundæ. quæst. 9. quod videlicet miracula per apostolum in illo loco allegata pertinebant ad illum statum imperfectum deductum per promissiones temporales, & directum per puros homines, s. Moysem & Aarō, quia de illo statu dicitur consequenter. *Non suscipientes redemptionem,* scilicet temporalem vt meliorem inuenirent resurrectionem. Et sequitur de eodem statu, quibus dignus non erat mundus. vnde patet quod illa miracula non pertinent ad promissiones temporales, sed spirituales & æternas, prout vult glo. magistralis, & communiter omnes sic exponunt Apostolum, &c.

GLOS.

GLOSSA ORDINARIA.

A *a Intellectus.* Aug. Quia hec narrata interius intelligenda sunt, non modo in figura. *Intellectus* igitur *Asaph* est quod intellexit synagoga, sed fidelis, vel q. spiritualiter debet intelligere, quia, n. mystice tunc. i. figuratiter, eodem modo in re. sicut tunc non in omnib. illis bene placuit Deo, sic nec in istis & ideo monendi.

Aug. Psal. vel verba intelligentia quae est data ipsi Asaph, sic ex Graeco determinatur.

Aug. In hoc psal. dum historia refertur noui testa. gratia declaratur, sic Iudeos p. suis delictis expulsos, & Christianos asserit intrinsecos, ut vtriusque legis intentionem in vnu faciat pedere.

August. Per acta in veteri populo, intendit monere nouum populum, ne sint ingrati beneficijs Dei, & iram eius prouocent. Primo attentos facit, quia quae aperta videntur, parabole sunt & aenigmata. * Bas. Cum legem olim Deus filijs Israel daret, precepit ut in illa & ipsi sedulo erudirentur, & suos docerent, ac simul et festorum dierum cas filijs suis oenderent, ut cognitis Diuinis beneficijs, grati erga largitorem illorum essent. Docetis n. inquit ea filios tuos, & filios filiorum tuorum, & custodiet mandata Domini Dei, ut bene sit ipsis. Hoc prophetica gratia etiam per hunc presentem psalmum fecit. Populum namq. & posteros eorum de illis admonet, q. a Deo sunt facta. Deque bonis ab illo prestitis, ac de ingrata mente eorum qui illa acceperunt.

P S A L. LXXVII.

A *Tendite.* Cas. Primo ipse dominus loquitur ut reuerentia crescat. *c Popule meus.* qui mihi obedis. Os Dei est Asaph, qui inferius locutus est ista. Quanta audi ab initio veteris testamenti, vel

vel fidelis synagoga malis exprobat.

d In parabolis. Aug. Parabola, rerum similitudines.

e Propositiones. quae Graece problemata, quaestionis aliquid soluendum habentes.

* Euthy. Hec verba prophetiam continent. Christum etenim in parabolis ad populum loquutum esse predicat, iuxta quod legimus apud Mattheum, haec omnia loquutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis ad eos non loquebatur, ut impleretur quod dictum est p. prophetam, aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.

LXXVII.

a Cas. hoc Deus, qui & dedit legem. *Corde* ueritatem rei. *Aug. uos. f. qui & congregatio Christi.* *b* O.

Tendite popule meus legem meam

a Per humilitatem, & sic bene attenditis. *Aug. tumor infusa repellit.* *b* Cordis. *c* Id est ad intelligendum verba Asaph.

inclinate aurem vestram in verba oris mei.

a Quia. *b* Quae aperte.

Aperiam in parabolis os meum, loquar & propositiones ab

a Per Asaph. *b* Aenigmata.

initio. **Q**uanta audiuiimus, & cognouimus ea, et patres nostri narrauerunt nobis.

a Ex quo de Aegypto exierunt. *b* Propter multitudinem. *c* In ueteri testamento praedicta. *d* In nouo testamento impleta.

a Cas. Moyses & prophetae, quod & iste prauidet. *Et.* *b* Spiritualibus.

Non sunt occultata a filiis

tionem vocauit, quod enigmatica esset, & occultam utilitatem adferret.

f *Quanta.* Cas. Summatim dicit, quae Iudaeis Deus fecit, tñ in gratis sibi, & sic, si nō eis, prodest tñ filijs ne fiat sicut patres.

Aug. Prius Deus in hoie locutus est, iā homo ipse, quanta au. Illud praedictum dixit Deus ex se. ne cōtēnator eius locutio.

* Euthy. Dictio *quanta*, nō ad problemata refertur, quae loquutur se esse dixit cū totus hic verticulus separatim per se admiratis in morem legēdus sit. & quanta inquit, a maiorib. nostris, atq. a diuinis didicimus scripturis. Mēs. n. prophetę nō commemorare, q. multa, & quam grandia Deus in antiquioribus Iudeos contulerit beneficia, & contra, quam valde illi Deū irritauerint, & quātas idcirco, ac quā graues penas dederint. Ex persona autem Christi, non incongrue dī, quāta audiuiimus, cum assumpta eius humanitas ceterorum hominum more doctores audiret.

g *Patres nostri, &c.* * Basilius. Ab initio (inquit) qui, mira

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L. LXXVII.

A *Tendite.* Hunc Psalm. praenuntiat talis titulus in Hebraeo & in translatione Hier. Eruditio Asaph. Et accipitur dupliciter. scilicet & passive, quia de his quae in hoc psalm. continentur Asaph fuit edoctus a parentibus, ut patet in textu, & per spiritum sanctum plenius. Scripsit etiam psalm. istum ad eruditionem populi. De materia vero huius psalm. saluo iudicio meliori mihi videtur, quod Asaph fecit hunc psalm. volens ostendere ex scripturis & historijs antiquis, quod regnum Israel pertinebat ad David & posteritatem eius ex diuina electione. Inter alias autem tribus, tribus Ephraim videbatur magis aspirare ad regnum. Tū quia Ephraim fuit filius Ioseph qui habuit dominium super alios fratres suos in Aegypto. Tū quia Iacob patriarcha adoptauit Ephraim et Manassen in filios, ut habetur Gen. 48. Tum quia benedicens eis praeposuit Ephraim qui erat iunior ipsi Manasse, ut ibidem habetur, unde & Ieroboam qui inuasit regnum quantum ad decem tribus fuit de tribu Ephraim, propter quod Asaph licet toti populo Israel in hoc psalm. loquatur, tamen specialiter contra tribum Ephraim inuehitur. Igitur secundum hunc sensum psalm. iste in tres partes diuiditur, quia primo Asaph praenuntiat quādam praefationem. Et secundo subiungit suam narrationem, ibi. Quanta audiuiimus. Tertio concludit intentam conclusionem, ibi. Et repulit. Circa primum Asaph reddit auditores bene uolos, dociles, & attentos, sicut solet in praefationibus fieri. Reddit autē auditores eos bene uolos, in persona domini dicens;

1 Attendite &c. quasi diceret: vos qui estis mihi populus peculiaris & electus debetis esse beneuoli ad audiendam legem, quam praeteris

teris populis dedi vobis in monte Sinai. Secundo reddit eos dociles dicens.

2 Inclinate aurem. Modus enim est docilis discipuli aurem suam humiliter inclinare ad verba magistri sui. Tertio reddit eos attentos ex difficultate dicendorum ad quae debent homines attendere, dicens.

3 Aperiam, &c. vocantur hic parabola facta & dicta veteris testamenti, quia fuerunt figurae noui. 1. Cor. 10. c. Omnia in figura contingebant illis.

4 Loquar, &c. id est, quae solent tractari inter sapientes ab antiquo. Vnde in Heb. & in translatione Hier. habetur. Loquar aenigmata antiqua.

5 Quanta &c. Hic consequenter subditur narratio, in qua primo describitur bonitas Dei, & ingratitude populi in quodam generali, secundo magis in speciali, ibi. Filij Ephrem. Circa primum ostendit beneficium a Dei collata populo Iudaico fuisse sufficienter ei manifestata, ut de ingratitude non posset per ignorantiam excusari, dicens. Quanta audiuiimus, &c. scilicet Dei beneficia collata populo Iudaico, in egressu de Aegypto, & in progressu per desertum, & in ingressu terrae promissionis, quae diffuse scripta sunt in libris Moysi & Iosue eius ministris.

6 Et cognouimus ea, &c. Et modus cognosce-idi subditur, cum dicitur.

7 Et patres nostri, &c. quibus debemus credere tanquam sollicitis de nostra salute.

8 Non sunt, &c. quia patres narrauerunt filijs in succedentibus sibi generationibus.

Nar-

MORALITER.

1 Attendite. Psal. iste secundum sensum literalem loquitur de regno David, qui fuit figura Christi, propter q. mystice potest exponi de regno eius. Igitur primo excitatur auditorum attentio cum dicitur. Attendite popule meus. i. popule Christiane qui a Christo est denominatus.

† *Legem meam.* s. euangelicam.

2 Inclinate aurem vestram. s. corporis & cordis.

3 Aperiam in parabolis. Ex decursu euangelij, patet quod Christus communiter parabolice docebat.

4 Loquar propositiones. s. legis datae, eius praeccepta moralia replicauit euangelica consilia superaddendo.

5 Quanta. Hic cōsequenter ponitur narratio, in qua declarat multiplex bonitas Christi, & oppositū ingratitude malipopuli Christi, cū dicitur: *Quanta audiui.* Hō Christus, a patre audiuit & discipulis nūtiavit, sicut dī Ioh. 8. d. Quae audiui ab eo, haec loquor in mūdo: & ex pcepto Christi apostoli denūtiauerunt orbi. Mar. ult. d. Euntes in mundū docete omnes gentes, &c. Et successores apostolorum alijs denūtiauerunt, ideo subditur.

8 Non sunt, &c. s. Iesu Christi.

Et

G miracula Dei oculis suis ipsi viderunt, filios suos ea docuerunt, & hi rursus doctrinam hanc ad filios suos transmiserunt. Hoc fecerunt Diuinæ legi obedientes.

* Euthymius. Patres non natura dicit, neque enim dici potest, quod fideles qui sunt ex gentibus a proprijs parentibus edo-

cti fuerint, sed de pa-

tribus loquitur quos

ob obsequium, quod

Deo semper præstite-

runt, Christiani omnes

libenter sibi, ut ita di-

cam, adoptant in pa-

rentes. Hac etenim

ratione & Moysen &

multos alios diuinos

scriptores interpretes

que & populi docto-

res, patres nostros ap-

pellamus, quorum fi-

lios Christum, secun-

duin carnem, atque

apostolos, fuisse dice-

mus. Christi vero atq;

apostolorum filios po-

pulum Christianum.

a Et suscitauit, &c.

Augustinus. Hoc te-

stimonium. unde su-

pra, loquar propo. ab

initio initium est ve-

tus testamentum, finis

nouum. Ibi timor qui

est initium, sed hic Chri-

stus finis legis ad iustitiam omni credenti qui dat spiritum.

unde: *charitas quæ pellit timorem*. Huius no. Testa. testimoniū

dicatur vetus lex. quia habet testimoniū a lege & prophetis,

unde tabernaculū testimoniū dicebat illud quod tot mystica

figurabat: Testimonium ergo dicitur ve. testa. in quantum

probat & testatur, lex in quantum iubet.

Cas. Rem. Suscitauit quasi mortuū in Adā testimoniū. i. le-

gē, vel dū describitur suscitatur prius ignorantia sopitū. Te-

stimonium in Iacob, hoc forsitan est q. Iacob cū Angelo lucta-

tus, tacto femore claudicauit, quod signat Iudeos partim fide

cōstare, partim a salute discedere, & ita huius rei testimoniū

fuit,

fuit, quod Iacob accidit. Ecce parabola.

b *Filius suis*. Et sunt iidem filij generatio altera, scilicet popu- Gen. 31.6

lus gratiæ.

c *Generatio altera*. Per generationes transmissa sunt manda-
ta Dei, ne quis putet vni data.

a ¶ In qua data est regeneratio.

Etiam gentium, quæ aqua & spiritu regeneratur.

b ¶ Laudatur dominus ut auctur.

eorum, in generatione ¶ altera Narrantes laudes domini,

a ¶ Liberationes. b ¶ Quod parit quod hostes vicit. c ¶ Non modo manifest. d Quia per

illud testimonium, peccatum quod latet apparuit & reuixit.

a & ¶ virtutes eius, & mirabilia eius quæ fecit. Et suscitauit

a Populo Iudaico. b Repetit. c Quasi iugum ne voga voluntate errarent.

Hoc est testimonium. d Hoc est in Iacob. e In qua lege.

testimonium in Iacob, et legem posuit in Israel. ¶ Quanta

a Hi sunt antiquus populus qui accepit mandata, non tamen nouit vel fecit. Filij

sunt nouus populus no. re. qui nouit. b Ad hoc acceperunt.

mandauit patribus nostris nota facere ea filiis suis ut co-

gnoscat generatio altera, filii qui nascentur, et exurgent,

d & narrabunt filiis suis. ¶ Ut ponant in Deo spem suam,

a Iactando sua opera, quæ nulla nisi a Deo. b De gentibus electa. c Et cognoscentes.

d Christiani. Post secundo. e Qui nati sunt, & non renati non surrexerunt, id est, non sursum

est cor eorum, sed in terra. f Sursum habentes cor.

g & ¶ exasperans. Generatio quæ non direxit cor

a Cur talis est generatio. b Aug. id est, quia non habebat fidem quæ impetrat, quæ

lex imperat, sed quasi ex operibus iustitiam quærebat.

h suum, et non ¶ est creditus cum Deo spiritus eius.

acquieuit.

h *Non est creditus*. Aug. Quando cū spiritu Dei operante spi-
ritus hominis cooperatur, fit quod Deus iubet, & hoc non est
nisi credendo in eum qui iustificat impium, quam fidem
non habet generatio praua & amaricans.

Aug. Expressius multo dicit, ut significet gratiā, quæ nō so-
lū facit remissionem peccatorum, sed cooperari sibi spiritū
hominis in operibus bonis, quā si diceret, non creditur Deo
spiritus eius habere cū Deo spiritū creditum, est non crede-
re spiritū suum posse facere sine Deo iustitiam, sed cū Deo,
quod est credere in Deum, quod plus est quā credere Deo.

Nam F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Narrantes laudes, &c.* hoc refertur ad illud quod præmitti-
tur: Patres nostri narrauerunt nobis laudes domini, quibus
Moyses & alij iusti laudauerunt Deum in exitu maris rubri
dicentes: *Cantemus domino, gloriose, &c.* Exo. 15.2.

2 *Et virtutes*. quibus percussit Aegyptum decem plagis.

3 *Et mirabilia eius*. ducendo patres nostros p mare rubrum &
per desertum,

4 *Et suscitauit*. quia post educationem populi de Aegypto de-

dit eis legē in monte Sinai, Exod. 20. Quæ vocatur testimo-

niū, eo quod decē præcepta decalogi fuerunt scripta in tabulis

lapideis, ut in posterū essent in testimoniū diuinæ locutio-

nis cū populo. Moyses similiter scripsit Deuteronomiū, &

præcepit poni in latere arcæ, ut esset ibi in testimoniū cōtra

populū, ut habetur Deut. 31.8. Dicitur et lex a ligando, quia

filij Israel eā susceperunt pro se & pro posteris suis, & liga-

bat omnes præsentēs & absentes futuros. Iq. dicit Deut.

29.8. *Nec vobis solis ego hoc fatus seruo & hac iuramenta confirmo,*

sed cum his presentibus & absentibus. propter quod dicitur:

5 *Quanta mandauit*. Ex quo enim patres legem receperant

pro se & pro sua posteritate, tenebantur eis notificare pro-

pter quod dicitur Deut. 6.8. *Narrabis ea filiis ac nepotib. tuis.*

6 *Ut cognoscat*. quia patres tenebantur notificare filiis de ge-

neratione in generationem, ideo subditur:

Fili

Fili

MORALITER.

3 *Et mirabilia*. in Ierusalem & Iudæa.

4 *Et suscitauit*. i. legem euangelicam.

¶ In Iacob. id est, supplantatoribus vitiorum quibus proficit

euangelium.

¶ Et legem posuit. i. contem. latoribus diuinæ veritatis.

5 *Quanta mandauit, &c.* i. apostolis aliisque discipulis.

6 *Nota facere ea filiis suis*, id est, credentibus, qui sunt filij Dei

spiritua-

spirituales.

7 *Ut cognoscat generatio altera, &c.* Vsq. ad finem mundi fu-

tura.

8 *Ut ponant. & non mundana.*

11 *Ne fiant sicut, &c.* per quos intelliguntur pseudo apostoli

& hæretici, q. ceperunt docere & male a principio ecclesiæ.

12 *Generatio, &c.* ad sequendum Christum.

13 *Et non est creditus cum Deo spiritus eius*. Errabant enim in

fide, & moribus.

Fili

C Nā credimus & homini. sed nō in homine. In Deū credere est ei credendo adherere ad bene operandū, vnde Apostolus: *Qui adheret Deo, vnus est spiritus cum illo.* Illa autē generatio et si credidit Deo, non tamen in Deum.

b *Mittentes arcum.* Aug. Figurata dicit, quia aliquid mittitur arcu. Vel intendentes

arcum & mittētes sagittas: Græci tamen habent mittentes arcubus. Per Ephrem totam gentē a patre significat, & ideo quia ab hīs aliqd boni expectandum fuit, hanc partem elegit. Sunt enim de illo filio Ioseph cui Iacob dextram imposuit, & maiori prapofuit. Cum autē hęc tribus hic culpe, patet Iacob figurasse qd nouissimi essent primi, & primi nouissimi. Sic Abel maiori prelatu est, Isaac Hismachi, Iacob Esau, Phares Zaran illi qui prius mātum emisit: David fratribus: sic populo Iudeorum populus Christianus. Vel.

a *Fili Ephrem.* Aug. Intendentes & mittentes arcum, id est, arcu aliqd mittentes. Vel, intendentes arcū, & mittentes sagittas, i. promittentes seruare legē aperte dicētes. *Omnia quę cūque dixerit nobis dominus, faciemus & audiemus.* Cōuersi sūt & defecerunt in die belli. i. tentationis: vñ Osee ppheta ait: Ephraim factus est quasi columba insipiens non habens cor, quia promissionē obedientię nō auditio, sed tentatio pphat. **c** *Beneficiorum.* * Euthymius. Beneficiorum quę contulit in populū Israhel, veluti quod duxerit eos per mare rubrū in madidos. Mirabiliū autē dicit, quia Aegyptiorū flumina in sanguine mutauerat. Quod vero ait, Deū eis hęc ostendisse, non ideo dicit quasi ipsi ea proprijs viderint oculis, sed quia ita a suis acceperunt maioribus.

d *Coram patribus, &c.* Cas. Incipit narrare iā quę ab educatione de Aegypto fecit eis, nec tñ defiterunt a murmure & a

tentatione Aug. Coram patrib. Qui sunt patres huius prauę generationis a qua filios diffusit, ne sint in patribus his similes: Si Abraham, Isaac, Iacob accipitis, non coram eis fecit mira in Aegypto, qui iam defuncti, nisi spiritu dicat pñtes quos Christus in euangelio viuere

redit. Vel Moyse & Aaron & alij seniores patres istorū sūt corā quib. fecit. Ibi facta bona vel mala mystice sūt & in nobis: Sed bona gratia Dei. Mala iudicio, pp qd monuit attendere, & spē in Deo ponere, ne simus siles illis. Aegyptus ergo mūdus. Cāpus Thameos est planities humilis mādāt. In mūdo ergo humile mādātū accipimus, vt in futuro exaltemur. Qui fecit stare aquas & traiecit eos, cohibet cōcupiscentias, cū seculo renūtiat, vt pñtis omnib. quasi inimicis de letis, populus fidelis traiciat p baptismū. Post deducit spirituali itinere, sacro eius manifestato in hoc seculo quasi in die, p nubē. i. carnē, in iudicio quasi in nocte in illuminatione ignis, qā tūc magna tribulatio q tanq̄ ignis lucebit iustis, & ardebit iniustis. De petra ē q est Christus q (dicit: Si quis sitit, veniat ad me & bi.) deducit sitienti fidei donum, & fluentia spirituallē, accedente ligno crucis quasi virga Moyli.

In

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Fili Ephrem.* Hic pñt ostendit Dei bonitatem & populi ingratitudinē magis in speciali. Et primo quātum ad ipsum Ephraim tribū. scđo quātum ad totū populū, ibi: *Et oblii sunt.* Circa primum sciendū, q, aliqui Hebræi exponūt hāc lram de filijs Ephraim, qui viuente adhuc pñe multiplicati sunt & fortificati, & psumptuosiores effecti rōnib. supradictis exierunt de Aegypto, vt isti dñt, & per viā breuiorē ingredi voluerunt terrā promissionis. s. per terram Philisthijm quę vicina est, vt hñ Exo. 13. Sed interfecti sunt a Philistheis qui habitabant in Geth & terris circumiacentib. eo q, pñoc eupabant tēpus a Deo constitutū, qui dixit Abrahę Gen. 15. semen eius futurū peregrinū in terra aliena quadringentis annis, qui nondū erant cōpleti. Sed hoc non vñ verum, quia infra assignatur causa huius ingratitudinis. Corā patrib. eorum fecit mirabilia in terra Aegypti, nulla aut mirabilia legunt facta pro pñlo Israhel in terra Aegypti ante tēpus Moyli, qui longo tpe natus est, post mortē Ephraim patriarchę. Itē ante tēpus Moyli filij Israhel erant in Aegypto in magna seruitute, & sic nō est verisimile, q, posset ingredi pro sua voluntate, & maxime cū exercitu, pp qd istud melius exponit de filijs Israhel, qui q voluntatē Moyli processerunt ad prælum q Amorrhęos & Amalechitas, vt hñ Nu. 14. Et in istis filij Ephraim fuerūt principales & alios mouentes, eo q, pñcēteris asprabant ad dñum rationib. supradictis. & hoc est quod dñ: *Fili Ephrem.* in Hebræo & in translāt. Hiero. hētur *filij Ephraim.* Sicut enim nomina Latina propria frequenter variantur a parte finis. vt Guillelmus & Guillerotus, ita etiā in Hebræo: tamen eandem personam significant.

2 *Intendentes.* i. tendentes arcū & mittentes sagittas ex eo.

3 *Conuersi sunt.* Quia statim fuerunt debellati, & fugerūt confusi, vt habetur Num. 4.

4 *Non custodierunt.* Quia ad mādātū Dei per Moysen noluerunt procedere ad bellū q aduersarios, sed volebāt in Aegyptum diueri, vel reueri, & postea pñia capitisitate moti perrexerūt q inhibitionē Moyli facta ex parte Dei, & tñ in susceptione legis cum alijs petuerant qd mandata Dei fierent eis p Moysen promittētes qd humiliter obedirent, qm quod hñ Exo. 20. c. dicentes Moyli: *Loquere tu nobis & audiemus.*

MORALITER.

1 *Fili Ephrem, &c.* Sic ordinetur lra: Intendētes arcū & mittētes sagittas ex arcu. Per filios Ephrē, qui processerunt ad pugnandum q domini voluntatem, significantur heretici q impugnant fidei veritatem, & ipsi intendunt arcum sacrę scripturę eam interpretantes peruersę, & mittunt sagittas contra veros doctores, sed quia non pñualent, Subditur.

Con-

3 *Conuersi sunt.* a sacris doctoribus confutati.

4 *Nō custodie.* Moribus & fide deuīates a veritate euangelij.

8 *Coram patribus.* i. corā veris apostolis, qui dicuntur hic patres hereticorum, eo quod ex ipsis exierunt. i. Iohan. 2. cap. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis.

† *Fecit mirabilia, &c.* i. in Iudęa quę dicitur Aegyptus, eo quod erroribus fuit obtenebrata.

In

Diuiso. Ephraim filius quādo & quō ingressi sunt terram promissionis secundum Hebræos.

Diuiso.

A In terra Aegypti. Aug. Ut omnem dubitationem tollat, & provinciam dicat & locum factorum. Sic Christus in terra positus coram patribus novit, humile mandatum docuit. *Discite a me, quia mitis sum & humilis corde.*

b Thaneos. * Euthym. Tanis est Aegypti ciuitas, ubi regiam habebat Pharaon, de qua ait Esaias, defecerunt principes Thaneos. Et licet huius

† velut acerrimum cum ulu

† Qui dirigit in deserto peritiam.

† solitudine, & infra. Mar. 11. d.

^a Tenebrae vel tribulatio. ^b Quasi non liquidum. ^c Ad terram. ^d Interrupit

mare, & produxit eos, & statuit aquas ^a quasi in ^b vtre. ^c Et

deduxit eos in nube ^a diei, & tota nocte in illuminatione

ignis. ^a Interrupit ^b petram in eremo, & adaquauit eos ve-

lut in abyssu multa. Et eduxit aqua de petra. & eduxit tanqua

flumina aquas. Et apposuerunt adhuc peccare ei, in iram exci-

tauerunt excelsum in iniquo. Et tentauerunt Deum in cordib.

^a Plus cordis quam loci. ^b Vel siccitate. ^c Quomodo. ^d Tentare, est dolose postulare, ut in verbis sit simplicitas cum sit in corde malitia. ^e Non credendo petierunt.

^f Adhuc peccare. ^g Adiecerunt, ut inter tot beneficia non crederent, quod ut maxime intelligeretur peccatum, cum domi-

nus dixit in euangelio. *Spiritus arguet mundum de peccato*, exponendo subiunxit de peccato quidem, quia non credunt in me.

Sicut ergo peccatum dicit ibi, non credere, & hic peccare dicit non credere.

^k In iram. ^l Non credentes Deum posse difficilia sibi facere, quod grauissimum est apud Deum, sic & nos abluti per baptismum prouocamus Deum ad iram.

^m In iniquo. Aug. Vel, in alia eremo ad literam, vel potius in se, quia licet pleni ventres aquae de petra, aridae tamen, mentes fuerunt.

ⁿ Men-

^o F

^p Men-

^q Men-

^r Men-

^s Men-

^t Men-

^u Men-

^v Men-

^w Men-

^x Men-

^y Men-

^z Men-

^{aa} Men-

^{ab} Men-

^{ac} Men-

^{ad} Men-

^{ae} Men-

^{af} Men-

^{ag} Men-

^{ah} Men-

^{ai} Men-

^{aj} Men-

^{ak} Men-

^{al} Men-

^{am} Men-

^{an} Men-

^{ao} Men-

^{ap} Men-

^{aq} Men-

^{ar} Men-

NICOLAUS DE LYRA.

1 In campo, &c. Thanis ciuitas est Aegypti regia propter quod tenebantur ibi regia consilia, secundum quod dicitur Esai. 9. b. Stulti principes Thaneos, sapientes consilium Pharaonis, dederunt consilium insipientis. Et quia propter obstinationem regis tota Aegyptus flagellabatur diuersis plagis, ciuitas regia & terra propinqua grauius percutiebatur, propter quod de illa fit hic specialis mentio. Similiter si referatur hac litera ad mirabilia circa Moysen facta ut praedictum est, verisimile est quod hoc fuerit in Thanis, in qua rex frequentius habitabat.

2 Interrupit. Hic consequenter describuntur Dei beneficia in mari rubro exhibita, cum dicitur: Interrupit mare & perduxit eos, quia sic copede fecit eos transire, ut habetur Exo. 14. e.

3 Et statuit aquas. Aqua enim detinebatur in vtre ne effluant, & eodem modo aqua maris diuisa ex vtraque parte detinebatur diuina virtute, ne effluerent super filios Israel, quia ut ibidem dicitur: erant eis quasi pro murda dextris & a sinistris.

4 Et dederunt. i. columna nubis & ignis, ut ibidem habetur. Et columna nubis protegebat eos ab ardore solis, & columna ignis ostendebat eis viam in tenebris noctis: in qua transierunt mare rubrum, & alijs etiam temporibus quando de nocte incedebat exercitus. Vtrum autem esset vna columna ignis, & nubis, vel duae, dictum fuit Exod. 13. d.

5 Interrupit. Hic ponuntur beneficia exhibita in deserto: non omnia, sed aliqua, & specialiter fit hic mentio de beneficio aquae, de quo habetur Exo. 17. b. quandoeducta fuerunt aquae de petra Oreb: & hoc est quod dicitur: Interrupit petram in eremo, id est, loco sicco & deserto.

6 Et adaquauit. i. abundanter potauit.

7 Quasi in abyssu. Quia egressa fuerunt aquae in magna abundantia, quia in exercitu Hebraeorum erant sexcenta millia absque mulieribus & paruulis, & pecoribus, & ideo oportuit quod esset aqua multa unde tanta

de tanta multitudo populi posset adaquari. Simile etiam factum legitur Num. 20. b. ubi dicitur, quod Moyses percussit virga bis siliem & egressa sunt aquae largissime, ita ut populus biberet, & iumenta, & propter hoc subditur.

8 Et eduxit aquam. Quod enim istaeductio aquae de petra fuerit alia a precedente, patet, quia illa fuit ante dationem legis: ista vero post, ut patet intuenti libros Exo. & Num. Sciendum tamen, quod illa quae narrantur in hoc Psal. & in alijs, non semper narrantur eo ordine quo fuerunt facta: sed aliqua prius facta postea scribuntur, & econuerso, sicut patet in alijs libris sacrae scripturae, & maxime in illis qui metricè scripti sunt, qualis est liber psalmorum.

9 Et apposuerunt adhuc peccare ei, &c. Hic consequenter ostenditur ingratitudo populi. & primo quantum ad ingratitudinis magnitudinem. secundo quantum ad eius multitudinem, ibi: Quoties exacerbauerunt. Prima in duas: quia primo ostenditur propositum in his, quae contigerunt ante missionem exploratorum. secundo post missionem eorum, ibi: In omnibus his. Prima adhuc in duas, quia primo describitur populi ingratitudo. secundo Dei mansuetudo, ibi: Ideo audiuit. Circa primum dicitur: Et apposuerunt adhuc peccare ei, &c. & per hoc quod dicitur: Et apposuerunt, apparet reciduum eorum in peccatum, ex quo aggrauatur negotium, antequam enim transissent mare rubrum, peccauerunt contra Moysen & Deum, dicentes. Quid hoc facere voluisti, ut educeres nos de Aegypto? & subditur: Multo enim melius erat seruire Aegyptijs, quam mori in solitudine, Exo. 14. c.

10 In iram excitauerunt excel. &c. id est, in deserto, in quo erat defectus aquae, quia post transitum maris rubri frequenter murmurauerunt contra Deum & Moysen in deserto, ut patet in libro Exod. & Numeri.

11 Et tentauerunt Deum. i. ex praemeditatione & certa malitia. Tentare autem est accipere experimentum de aliquo. isti autem voluerunt experiri in sensibili signo, an Deus haberet curam de eis providendo eis de victualibus, ideo subiit.

Ut peterent.

MORALITER.

1 In campo Thaneos. qui interpretatur consummatio: nam ibi saluator opus nostrae salutis consummauit, dicens in cruce: Consummatum est. Ioh. 19.

2 Interrupit. id est, praefens seculum.

3 Et perduxit eos. scilicet apostolos ad praedicandum gentibus per orbem.

† Et statuit aquas. id est, tribulationes mundi ab eorum impedimento

mento compescuit. nam tempore tribulationis numerus fidelium magis creuit.

8 Et deduxit in vtre. i. seipso, qui est nubes ab aestu protegens & noctem illuminans.

5 Interrupit. i. seipsum (qui petra dicitur 1. Cor. 10. a.) interruppi permittit in sua passione, clauorum & lanceae perforatione.

6 Et adaquauit. nam inde prodierunt fluentia gratiae.

10 Et apposuerunt. scilicet haeretici & mali Christiani.

† Vt pe-

a *Africum.* quia ibi sunt coturnices.

A b *Et pluit super eos, &c.* August. Sic & paruulā fidem. non tantum, & credentium pascit carne editis vocum signis, & per aerē tranſcurrentib. quaſi volatilibus cœli, non tñ ab Aquilone venientibus, vbi frigus, & caligo, idēſt, ab eloquētia ſeculi, ſed aſtro tranſ-

† ad ſaturita-
tem.
Iohan 3. b.
† De conſecr.
diſt. 2. c. reue-
ra & c. omnia.
De reli. & ve-
re. cap. Vini.
in cle.
† vel nubium
fortiſſi regum.

B *innumeram prudentiē copiam ſalis ſapore cōditam.*

d *Volatilia pen. cœleſtia deſideria, quibus anima paſta pingueſcit, hæc intra ſepta ecclēſiæ poſſumus accipere.* vnde ſubdit.

e *Et ceciderunt in medio caſtrorum.* Auguſtin. Significans per hoc, qd ſponte veniunt venti ad homines, & portant eis verba diuinitus miſſa, vt in ſuis ſedibus, & circa tabernacula audiāt, quia in omnem terram exiuit ſonus eorum.

f *Et mandu.* Cōiucti ſunt, qd hoc deo impoſſibile putauerūt.

g *Adhuc eſcæ eorum, &c. & ira dei.* Caſſ. de vindictis, & ſimulatis reuerſionibus eorum, timore pœnarum, & tamen ſententia dei per miſericordiam temperata.

*** Euthym.** Vide quo paſto antequam carnes conſumerentur, quas in ore habebāt, fide defecerint, & diuinę virtutis obliſi ſint. vnde deſiderio quidē ſuo ſatiati ſunt, vt diuina erga eos prouidentia, & virtus cōſpiceretur, ob eorū tñ infidelitatem

delitarem, & ventris ingluuiem, effectus eſt, ille cibus tandē eis in nauſeam, ob quod multi eorum periere.

*** Baſil.** Cum multum diuinę, potentia cepiſſent experimentū, deum non crediderunt eſcā ſuppeditare poſſe caſtigationē illius intulit, vt ſe vtraque præſtare, & bona exhibere, & pœnas inferre poſſe oſtenderet, verumtamen nihilominus in delinquendi peruicacia permaſerunt.

Eſcæ. Caſſio. Manna coturnices.

h *Electos Israel impediuit.* Auguſtinus. id eſt, impediuit, ne illis prodeſſent, quibus paterno affectu conſulere cupiebant. Vel potius, compediuit, vt cum eis moleſtias ſuſtinerent electi ad exē

i *Impediuit.* Auguſtinus. Murmure eorum vt Moyses, qui dixit: Nunquid poterimus de

k *In omnibus his peccauerunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius.* correcti poſt hæc omnia grauiora ſunt

† alienari, vel non reſceſſerunt.
† humiliari, incurrauit.
† Verumtamen. confuſiſſi.

homo, cibaria miſit eis † in abundantia. Trāſtulit aſtrum

a *de cœlo, & induxit in † virtute ſua Africum. Et pluit super*

eos ſicut puluērem carnes, & ſicut arenam maris volatilia

pennata. Et † ceciderunt in medio caſtrorum eorum, circa tabernacula eorum. Et manducauerunt, & ſaturati ſunt

nimis, & deſiderium eorum attulit eis. Non ſunt † fraudati à deſiderio ſuo. Adhuc eſcæ eorum erāt in ore ipſorum,

& ira Dei aſcendit ſuper eos. Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit. In omnibus his peccauerunt ad-

huc, & non crediderunt in mirabilibus eius. † Et † defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cū feſtinatione.

peccata, quæ ſemper accreſcunt.

l *Et defecerunt, &c.* Auguſt. Cum poſſent, credendo, dies in veritate ſine defectu habere.

m *In vanitate dies eorum, & anni eorum.* Caſſio. A ſimilitudine illius, qui in ortu moritur, in vanum eſt natus.

n *Cum feſtinatione.* Auguſt. Et quæ prolixior videtur, vita cito præterit.

*** Beda.** Cum feſtinatione non ideo dicit, qd anni ad mortē feſtinarent, ſed quia ipſi non corripiebantur, ſed ſemp in peius detrudebāt, ideo videbant quaſi feſtinare ad interitū.

Similiter

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Cibaria miſit. quia quilibet colligebat quantum edere poterat, Exo. 16. Coſequēter ponitur petitionis carniū exauditiō, cum dicitur.*

2 *Tranſtu. au. de cæ. Auſter eſt ventus meridionalis, quem tunc deus fecit ceſſare a ſtatu ſuo, & fecit flare Africum, qui eſt ventus occidentalis, lateralis tamen verſus meridiem, quia in regione oppoſita caſtris, quæ erant verſus ventum illum, erat magna multitudo coturnicum, quas ventus ille tranſportauit ultra mare rubrum ad locum vbi erant caſtra Hebræorum, vt habetur Num. 11. g. vbi dicitur: Ventus autem egrediens a domino arreptas trans mare coturnices detulit, & dimiſit in caſtra, ideo ſubditur.*

3 *Et pluit ſuper eos, ſicut puluērem. id eſt, valde abundanter.*

4 *Carnes. non mortuas, ſed viuas, ideo ſubditur: Et pro idēſt.*

5 *Sicut arenam maris volatilia pennata. Et dicit, ſicut arenā maris propter abundantiam, quia inde habuerunt ſatis ad comedendum vſque ad menſem, Nu. 11.*

6 *Et ceciderunt in medio caſtrorum, &c. ita quod poterant eas capere ſine aliqua difficultate.*

7 *Et manducauerunt, &c. quia multi tantum comederunt, quod vertebatur in nauſeam, ſecundum quod dicitur Nu. 11. g. Donec exeat per nares veſtras, & vertatur in nauſeam.*

8 *Et deſiderium eorum attulit eis, &c. idēſt, abundantia carniū, ſicut deſiderauerant.*

9 *Non ſunt fraudati a deſiderio ſuo. quia conſecuti ſunt effectum, tamen ad malum ipſorum, vt ſtatim ſubditur.*

10 *Adhuc eſcæ. Hic conſequenter deſcribitur executio diuinę ordinationis quantum ad eorum punitionem, cum dicitur: Adhuc eſcæ eorum, &c. quia non totum adhuc comederāt, & probabile eſt, quod ipſi, vel plures eorum actu comedebant, quando dei punitiō venit ſuper eos. ideo ſubditur.*

11 *Et ira dei. idēſt, ad puniendum eos poteſtatiue. ideo ſubditur.*

12 *Et*

12 *Et occidit pingues eorum. idēſt, diuites repletos diuitiis.*

13 *Et electos Israel. idēſt, fortes & nobiles, quaſi dicat ſine acceptione perſonarū puniuit magnos, & paruos morte repentina, propter quod locus ille vocatus fuit ſepulchra concupiſcentiæ, quia ibi ſepeliuntur populum, qui deſiderauerant carnes, Num. 11. in fine.*

14 *In omni. his. Hic conſequenter oſtenditur bonitas dei, & ingratitudo populi in his, quæ acciderunt poſt miſſionem exploratorum de qua habetur Num. 13. d. quia exploratores de ſua legatione reuertentes terruerunt populum, ita quod volabant reuerti in Aegyptum, vt habetur Num. 4. Caleb autem filius Iephone, & Iofue filius Nun, e contrario conſorcebantur populum dicentes, quod poterant hoſtes debellare, ita faciliter, ſicut poterant comedere panem, ſed populus nolebat eis credere, ſed magis voluit eos cum Moſe, & Aaron lapidare, & hoc eſt, quod dicitur. In omnibus his. id eſt, non obſtantibus prædiſtis dei beneficiis, & punitionibus.*

15 *Peccauerunt adhuc. ex nimia ingratitudine.*

16 *Et non crediderunt in mirabilibus, &c. quia propter mirabilia, quæ fecerat, educendo eos de Aegypto, debebant credere firmiter, quod introduceret eos in terram promiſſionis valde faciliter, quod fuiſſet, niſi eorum malitia impediuiſſet. ideo ſubditur.*

17 *Et defecerunt, &c. quia propter illud peccatū omnes, qui exierunt de Aegypto a viginti annis, & ſupra, ex diuina ſententia mortui ſunt in deſerto, vt habetur Numero. 14. d. præter Caleb filium Iephone, & Iofue filium Nun, & Leuitas, qui non fuerant numerati a viginti annis, & ſupra, ſed ab vno menſe, & ſupra, vt ibidem fuit expoſitum.*

18 *Et anni eorum cum feſtinatione, &c. quia mors multorū accelerata fuit in rebellionē Core, Numeri decimoſexto, & per ſerpentes ignitos, Numeri viceſimo primo, & in peccato Beelphegor pro quo occiſi ſunt viginti quatuor milia hominum, Numeri viceſimo quinto.*

1 *Cum*

MORALITER.

10 *Adhuc eſcæ eo. &c.* nam indigna ſumptio, vel celebratio huius ſacramēti magis eſt dānoſa illis, q ſunt in ſtatu maiori.

14 *In omnibus his. Hic deſcribit ingratitudo malorū Iudeorum*

rum ex multiplici recidiuo in peccatū. Nā decies deum tentauerunt, vt dicitur, Nu. 14. per quos ſignificātur mali Chriſtiani, qui timore pœnæ ceſſant a peccato, & ſtatim reinciſcunt ceſſante periculo, propter quod finaliter concluditur.

Tom. 3.

K

a De manu tri. Cass. Tribulatio solet esse in memoria, sed nō
A eis. Pulchre opponit manum dei manui Pharaonis, dicens,
Manus eius, & de manu tribu. quæ multum differunt.
Aug. Cass. Mystificationes ab hoc loco.

b Signa sua, & prodigia. * Euthy. Signa, & prodigia, nulli di
cunt idem eque signi-

ficare. Aliqua vero si-
gna, ea omnia esse in-
telegunt, per quæ deus
a naturali rerum ordi-
ne non recedens, Ae-
gyptiorum gentem af-
fixit, veluti pecorum
agritudines, quæ sua-
pte natura mortem af-
ferunt, & locustarum
lationem. Huiusmodi
enim animalia natu-
raliter terræ fructus
perdunt. Per prodigia
vero, miracula illa di-
cunt significari, quæ
naturalis rerum cursu
repugnante facta sunt,
veluti aquæ mutatio-
nem in sanguinem, &
quod ranæ quarum na-
tura est, ut in aquis ver-
sentur, in sicca terra
habitauerint.

† regione.

† quædam riuos.

† omne genus
auiculari, vel
bestiarum pel-
simarum mi-
dionem.

† bruchos.

c Et conuertit. vsque.

d Misit in eos iram, &c. Hic incipit exponere plagas pp Iu-
dæorum liberationem in Aegypto factas, & ponit decem plagas, si-
cut in Exod. decem ponuntur. Aliqua tñ hic, q non in Exo-
do, quæ non interpretari, nisi figuratè possumus, ubi & q fa-
cta fuerunt parabola dicunt, sicut sæpe solet non serie hiltori-
æ sequi, sed alia addere, vel qdā mutare p significatione.

Aqua ergo in sanguinem, significat de rerum causis car-
naliter sentire.

e Cynomia. Canini mores sunt.

f Rana. Loquax vanitas.

Aerugo, quam alij rubiginem interpretant, nocet occulte,
quæ cōparat vitio, quod difficile apparet, ut est multū fidere
de se. Aura enim noxia hoc in fructibus operat latenter, sic
in morib. occulta superbia, cū putat se aliqd esse, q nihil est.

Locusta malitia ore lædens infideli, scilicet testimonio.

Grando, est iniquitas res alienas auferens. unde furta, ra-
pinæ, prædæ. Plus autem vitio suo vastatur ipse vastator.

Pruina, vitium quo charitas pximi stultitiæ tenebris quasi
nocturno

nocturno frigore congelascit.

Ignis, qui non in Exodo, nisi cum gradine in fulgorib, ut
fructus lederet accipitur, qui tñ non legitur possessiones in-
cendisse. signat immanitatem iracundiæ, qua & homicidium fit.
Morte pecorū, pudicitie damnum signatur. Concupiscētia,

D

& tentauerunt Deum, & sanctum Israel † exacerbauerunt.

Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de

manu tribulantis. Sicut posuit in Aegypto signa sua, & pro-

digia sua in † campo Thaneos. Et conuertit in sanguinem

flumina eorum, & † imbrēs eorum ne biberent. Misit in

eos † cynomiām, & comedit eos, & ranam, & disperdidit

eos. Et dedit † ærugini fructus eorum, & labores eorum lo-

custæ. Et occidit in grandine vineas eorum, & † mōros

eorum in pruina. Et tradidit grandini iumenta eo-

rum, & possessionem eorum † igni. Misit in eos

Signa. Cassiodorus. Sicut duris cordibus quasi caracte-
ris impressa vestigia.

Prodigia, quæ signabant aliqua futura.

Thaneos, ciuitas humile mandatum, quod hic nobis neces-
sarium, ut in futuro erigamur.

g Et dedit æru. Hæc in Exodo non leguntur, mystica ergo
interpretatione tantum exponantur.

h Locustæ. Aug. Se inuicem comedētes, significat detracto-
res, quia alienos fructus inuide rodunt.

i Moros eorum in prui. Aug. Morus calide est naturæ, p quod
charitas intelligitur, quæ in pruina occiditur.

k Grandini. Aug. quæ grado non potuit ledere, idest mollia,
post dicit Exod. a locustis comesta.

l Tradi. &c. Morte pecudum stultorum occasus ostēditur.

* Basi. Synima. sic vertit. Qui exposuit pesti iumenta eo-
rum, & possessiones eorum alitibus. Subita siquidem morte
comprehensi, conuiuium carniuoris facti sunt alitibus.

m Igni. &c. Cass. Ignis cupiditas, quæ possessionem, idest sta-
tum mentis vastat.

a Iram

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et tentauerunt deum, &c. & pro, id est, deum sanctificantem
Israel.

2 Exacerbauerunt. Qui de sua natura dulcissimus est.

3 Non sunt recordati. Hic ostēdit propositum ex omissione, quia
tenebantur recordari beneficia eis præstita in Aegypto, quod omitte-
bant ex sua ingratitude, & hoc est, quod dicitur. Non sunt recor-
dati manus eius, idest potestatis diuinæ, die qua redemit eos de ma-
nu tribulantis, idest Pharaonis, quem submersit in mari cum suo exer-
citu pro liberatione populi sui.

4 Sicut posuit in Aegypto sua signa, idest, decem plagas quibus
percussit Aegyptum.

5 Et prodigia sua, &c. Istud est supra expositum.

6 Et conuertit, &c. ut habetur Exod. 7.

7 Misit in eos cynomiam. idest muscam caninam. Ista fuit pla-
ga quarta Aegypti, de qua dicitur Exod. 8. c. Immittam in te, & in
seruos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas omne genus musca-
rum, & sic inter illas fuerunt muscæ caninæ, quæ hic singulariter ex-
primuntur, eo quod fuerant alijs grauiiores.

8 Et

8 Et ranam. Plaga ranarum fuit secunda, de qua habetur Exod. 8.
in principio, & ponitur hic singulare pro plurali. Ranam, idest ranas,
& idem dicendum de cynomia.

9 Et dedit æru. idest vento vrenti, qui corrumpit segetes. De ista
ærugine non fit mentio in Exodo, quia solummodo ponuntur ibi plagæ
notabiles, cum quibus fuerunt alia quæ non sunt ibi scripta, sicut dici-
tur hic de ærugine, & sequenti versu de pruina.

10 Et labores eorum. idest fructus per laborem eorū productos.

11 Locustæ, idest locustis. Ista fuit plaga octaua de qua habet Exod. x. Diuisio.

12 Et occidit, &c. Ista fuit plaga septima, de qua habet Exod. 9.

13 Et moros eorum in pruina, &c. In translatione Hieronymi
habetur: In frigore folia mororum corrumpente.

14 Et tradidit grandini iumenta eorum, &c. Quia animalia tunc in
campis existentia ex magnitudine grandinis fuerunt interfecta, ut ibi-
dem habetur.

15 Et possessiones eorum igni. Quia grando, & ignis mista pa-
riter ferebantur, ut ibidem habetur.

16 Misit in eos iram indi. sue. idest effectum ira sue, & indigna-
tionis per plagas dictas, & sequentes.

i Immissiones

MORALITER.

3 Non sunt recordati manus eius die qua redemit, etc. Hic descri-
bitur ingratitude Iudæorū de Aegypti flagellatione, & sua
liberatione. Per Aegypti flagellationem significata fuit Iudæo-
rū flagellatio per Romanos, qui multipliciter eos pcusserūt
scilicet, terrā eorū destruendo, & eorū bona rapiendo, & po-
pulū partim occidendo, & partim captiuando. Per liberatio-
nem

nem vero Iudæorum signata fuit liberatio Christianorū, q
tunc erant in Iudæa, qui ante aduentum Romanorū moni-
tu angeli transierunt in regnum Agrippæ, qui confederata
erat Romanis, & sic fuerunt ibi saluati. Quia tamen eorū
aliqui fuerunt mali, & per consequens ingrati deo, per ingra-
titudinem Iudæorum exeuntium de Aegypto signata fuit
eorum ingratitude, propter quod concluditur.

Tom. 3.

K 2

A *Ira indignationis, &c.* Cass. Ordo vindictæ, prius peccatis deus irascitur, quando non compunguntur, inde malitiam hois in sua indignatione ira, & tribulatione derelinqt, vt suis aduersitatib. affligant, qui deo nō obediūt, vt ibi dicit, propterea tradidit illos in reprobū sensum: Indignatio hois per

Roma. 1. d.

tinet ad tumidam superbiam. Ira ad nefandam audaciam, tribulatio ad confusam desperationem, tunc per diabolu ad immisiones illicitas præcipiuntur nudati defensione dei.

† legationem angelorū nō centium, vel gladium nuntiorum malorum.

† laborum suorum.

b *Per angelos malos.* Aug. Iudicio dei hæc facta sunt in illis per angelos malos in hoc seculo malo, quasi in Aegypto, & campo Thaneos, vbi & humiles esse debemus, donec veniat seculū quo exaltemur, & malis angelis deus vtitur bene, sicut & homo Dei creaturis malis.

† eduxit. † confidenter.

Ephes. 2. a.

C *Ira sue.* Aug. Erat semita ire Dei, qua occulta equitate puniret

niret Aegyptios, cui de^o fecit viā, vt eos quasi ex abditis pduceret p angelos malos i aperte scele^a, & sic aperte puniret. **d** *Primogenitum in terra.* Aug. Primogenita sunt summa mādā, vt diliges dominum deum ex toto corde, quibus non seruatis orbantur prole rationis.

a *Non ad correctionem, sed vindictam.* Scilicet. **†** *Ascendendo.*

a *iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, † immisionem per angelos malos. † Viā fecit semitā iræ suæ, & non pepercit à morte † animarum eorum, & † iumenta eorum in morte cōclusit. Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Et abstulit, sicut oves populum suum, & perduxit eos tanquam gregem in deserto. Et † deduxit eos † in spē, & nō timuerunt, & inimicos eorum operuit mare. Et induxit eos in † montē sanctificationis suæ,*

a *Immisionem, scilicet vel indigna. vel iram, vel tribu.*

b *Amplitudinem. †* **†** *Abster non licet ei diabolo.*

c *Occulta aequitatis suæ.* **b** *Alias animabus.*

a *Cum dominis quasi parificauit, quia similes erant illis.*

a *Id est, de omnibus.* **a** *Frugum.* **†** *Omnia, quæ ad victum, vel solatium hominis sunt, vana sunt.*

a *Frumenti, & huiusmodi.* **b** *Vbi non erant Iudæi.* **c** *Hoc fecit in decima plaga.*

a *Huius seculi.* **†** *Quod erat inter mare, & Aegyptum.*

a *Aug. spe salui facti sumus, nec timere debemus.*

b *Ita & in baptismo delentur peccata nostra.*

a *Sanctam ecclesiam.* **Scilicet.** **Sion.**

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

a *† termino.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Immisiones per angelos, &c.* Hoc dicitur ad ostendendum quod angeli mali fuerunt executores diuinæ iustitiæ in percussionebus Aegypti, tamen aliqui boni angeli aliquando sunt executores in talibus, sicut dictum fuit plenius Exo. 12. **2** *Viam fecit se.* &c. quia puniendo Aegyptios declinabat ab Hebraeis. **3** *Non pepercit.* indifferenter percussit magnos, sicut & paruos. **4** *Et iumenta eo.* Ista fuit quinta plaga, percussit animalia in campis pestilentia, vt habetur Exo. 9. in prin. **5** *Et percussit om. pri.* Ista fuit decima plaga, de qua habetur Exod. 2. in medio ca. **6** *Primitias om. la. e. in ta. 1. in tabernaculis Aegyptiorum descendit a Cham, quia Mesraim fuit filius Cham, vt habetur Gene. 10. Ab isto autē Mesraim denominata est Aegyptus, quia ibi dominatus fuit vnde in toto veteri testamento, vbi in nostra translatione ponitur Aegyptus, in Hebræo habetur Mesraim. **7** *Et abstulit.* de Aegypto, scilicet populum Israel diligēter custodiendo, sicut pastor custodit oves.*

MORALITER.

9 *Et deduxit eos in spe.* &c. Sequitur. **12** *Et induxit eos in montem sanctificationis suæ.* Hic describitur ingratitude Iudæorum de beneficijs introductionis eorū in terrā pmissionis eiectionis inde Chanaanis, in qua per idololatriā tanquā ingrati deū exacerbauerūt. Per hos ergo significata fuit ingratitude malorum

custodiendo, sicut pastor custodit oves. **8** *Et perduxit eos tanquam gregem in deserto.* vbi pavit eos pane celesti vt prædictum est.

9 *Et deduxit eos in spe.* perueniendi in terram promissionis.

10 *Et non timuerunt.* licet enim timuerint super mare videntes exercitum Aegyptiorum appropinquantem eis, tñ Moyse eos asscurate secuti sunt eum per mare, ita quod timor illi non fuit tantus, quod impediret eos à sequela Moyli.

11 *Et induxit eos.* &c. Hic cōsequenter ostendit bonitas dei, & ingratitude populi post ingressum terræ promissionis. Et diuiditur in tres partes, quia primo describitur dei bonitas, secundo populi malignitas, ibi. *Et tentauerunt.* tertio pœne acerbitas, ibi. *Auduit deus, &c.* Circa, primum dicitur. *Et induxit eos in montem, &c.* i. in Ierusalē, quæ est metropolis Iudæe, in qua ædificatum fuit templum in monte Moria. **2.** Paralipom. **3.** **12** *Montem quem, &c.* quia fuit acquisitus magis virtute diuina, quam humana.

1 *Et*

malorum Christianorū, qui postquā ingressi sunt militante ecclesiā per baptismū, qui est ianua sacramentorū, deum offendunt multipliciter male viuendo, & hoc est, quod dicit. *Et induxit eos.* id est, in ecclesiam, quæ dicitur mons. *Esa. 2. 2.* *Erit in nouissimis diebus preparatus mons, &c.* quem montem sanctificauit, & acquisiuit virtute passionis.

1 *Et*

a Et eiecit a facie eorum gentes, &c. * Euthy. Illos sepré populos, qui terrā promissionis possidebant. Cananē, scilicet, Chetteū, Pherezeum, Eneum, Amorreum, Gergezeū, & Iebuseum. Cass. Mystice. Gentes sunt vitia, & errores.

Aug. Vel maligni spiritus. Quæ omnia Christus eiecit a facie fidelium, & forte

diuisit eis terram, per hoc significat, quod in nobis omnia operatur vnus atque idē spiritus, diuidens singulis prout vult.

Hoc primo cōpletū fuit, quod ad Chā dixit Noe: Tu eris seruus fratrum tuorū. Chanaā enim, qui descendit de Chā terrā istā possederat, quam

deus populo suo dedit factis seruis, qui de Chanaan descēderāt: populus dei de Sem per Abraham deriuatus erat. Chā enim in persona sua propria non fuit seruus plus quam ceteri.

b In tabernac. Cassio. In quibus regnabant peccata, regnare fecit virtutes.

c Quemadmodum patres eorum conuersi, &c. Augu. Per totū loquitur quasi de eisdē. tñ nūc de his, q in terra promissionis, quorū fuerūt patres, q in deserto amaricauerūt.

d Arcum prauum, &c. Aug. Animi intentionē peruersam, vt deum, qui dixerat: Non erunt tibi dii alieni, quod planius aperit. In ira concita. Vel, in arcū prauum, qui difficile remittit, & ipsi facile retroibant. Vel, arcū prauū, qui non eminus iaculat, sed in se spicula conuertit, idēst, malitia doloform.

e Ad am. Vel gmulati sunt. alia lra, cū honorē dei alij tradūt.

f Audiuit deus. Cass. De vltione in terra promissionis, quæ & retorta est in ipsos per quos puniuit.

g Et rep. tab. Augu. Hoc tēpore Eli sacerdotis, quando victi sunt ab Allophylis, & arca dñi capta est, & ipsi magna strage vastati.

vastati. Legitur enim in lib. Reg. quod tunc ceciderūt de populo triginta milia peditum.

h Repul. taber. Silo. Bed. Quod erat in Silo permittendo illud ab Allophylis capi, & arcā, &c. quæ in ipso erant abduci. Tabernaculū suum dico, vbi ipse habitauit non vere, quia nō in

tēplis manufactis habitabat deus, sed quod per quādam figuram ibi habitauit, hoc fecit, vt esset in hominibus, idēst, propter homines. Hoc fecit, scilicet, vt ipsi attenderent ad quid tabernaculum factum esset, &

quid ea, quæ in ipso erant spiritualiter significaret, & tales se præpararent, qui sanctum dei tabernaculum essent. In sanctis enim hominibus digne habitat deus, vnde Apostolus: Templum dei sanctum est, quod estis vos. Quia autem illud non attenderūt, nec tabernaculū deo fecerunt, ideo dominus merito repulit.

i Habitauit in hominibus. Augu. Cum ergo non esset dignum in quo habitaret, repulit illud quod non propter se, sed propter illos instituit.

k Et tradidit. Cass. sic deserit corpora nostra, quæ spiritus sanctus dum bene tractantur, inhabitat.

l In captiuitatem. Cass. Si enim cum peccatoribus, & boni traduntur captiuitati, exercitium est non in anīte captiui sunt. Vel hosti traditi, sed liberi, & deo coniuncti.

m Virtutem eorum. Aug. Arbitrij libertatē imminuit, & virtutes abstulit in malis, quod non fit in bonis, licet cum malis interdum captiuentur corporaliter.

* Basil. Virtutē, & pulchritudinem eorū arcam dicit. Cū enim hanc Ophim, & Phinees ad auxiliandū cognatas tribus in castra extulissent, præuaricationis suæ pœnas dederūt. Arcam

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et eiecit a facie eo. gen. idēst Chananeos, & alios ibi habitantes, vt diffuse traditur in libro Iosue.

2 Et forte diui. de qua diuisione habetur Ios. 13. vsque ad 17. inclusive. **3** Et habitare fecit. i. in domibus, & villis a Gentilib. edificatis. **4** Et tenta. &c. Hic consequenter ponitur populi malitias, exercendo peccata antiqua patrum suorum, cum dicitur. Et tentauerunt, &c. diffidentes de diuina virtute. **5** Et exacerba uerunt. prouocantes ad iram. **6** Deum. mitissimum.

7 Et testimonia eius non custo. idēst, legis præcepta. **8** Et auerterunt. se scienter recedentes a diuina seruitute. **9** Et non seruauerunt pactum, &c. id est, legem quam pepigerant obseruare, dicentes Exo. 24. b. Omnia, quæ locutus est dominus faciemus, & erimus obedientes.

10 Quemadmodum, &c. qui adorauerunt vitulum, & multipli ceter offendere deum in deserto.

11 Conuersi sunt, &c. per promptitudinem ad male agendum, sicut arcus cum impetu emittit sagittas.

12 In iram, &c. Circa quod sciendū, quod antequam poneretur arca domini in Silo, & post destructionem Silo vsque ad edificationē tēpli Salomonis, licitum fuit Hebrais offerre oblationes, & sacrificia votiuā

tina alibi, quā vbi erat arca, quia illis temporibus arca non habuit stabilem mansionē, sed quandiu fuit in Silo, & in templo Salomonis non fuit hoc licitum, sicut plenius fuit dictum. Deute. 12. Post edificationē autem tēpli isti immolabant in excelsis deo, quod erat illicitum, nisi ex dispensatione speciali, sicut Elias obtulit sacrificiū in mōte Carmeli. 3. Reg. 18. e. Et non solū immolabant in collibus Deo, sed etiam dæmonibus in idolis, quod erat grauissimum, ideo subditur.

13 Et in sculptilib. &c. id est ad vindictam eum prouocauerunt. **14** Audiuit deus. Hic describitur pœna acerbitas, cum dicitur. Audiuit deus: prædictam populi nequitiam.

15 Et spreuit. eum propter suam nequitiam, vel malitiam.

16 Et ad nihilum. tradens eum post mortem Iosue dura seruituti aliorum populorum, eo quod declinauerat ad idololatriam, vt patet ex decursu libri Iudicum. & 1. Reg.

17 Et repulit. quia capta arca domini, quæ fuerat in Silo, vt habetur 1. Reg. 3. ciuitas Silo fuit destructa.

18 Et tradidit. quia Philistini fortis populi eos occiderunt, & captiuauerunt.

19 Et pulchri. eorū i. arcā testamenti, quæ erat gloria populi Israel, quæ ceperunt Philistiini, pp quod vxor Phinees moriens dixit. 1. Reg. 4. d. Trāslata est gloria de Israel, quia capta est arca dei.

1 Et

MORALITER.

1 Et eie. a facie. gen. Terras enim gentium Christiani inhabitant, aliquas per gentium conuersionem, & aliquas per eorum debellationem per principes Christianos.

4 Et tenta. scilicet, mali Christiani.

12 In iram concita. idēst in pompis, & superbis.

13 Et

13 Et in sculpti. Idolum enim luxuriosi est adultera sua, vel concubina, & idolum avari pecunia, & sic de alijs.

17 Et rep. taber. Silo. Per Silo in quo fuit arca domini, significatur terra de qua Christiani sunt eiekti propter sua peccata sicut est modo Iudæa, & Africa.

18 Et tradi. Primò p Cosdroe regē Persarū, postea p Salad.

Tom. 3.

K 3

A cam vero Philisthai nati, Dagon deo suo velut spoliū quoddam obtulerunt. Erat autem Dagon idolon, quod colebant, & adorabant.

a Et exci. est. Caſſ. Auguſt. Mores hominum domino tribuit propter res explanandas.

b Tanquam dor. & c.

hoc dicitur a persona demetrium, qui ita putant quando periclitantibus nō subuenit. Vino eſſe crapulatū, quando non tam cito subuenit. Et reuera sic dementer putantibus dormit, & eſt alienus & negligētibus, & infidelibus, qui nulla voce claudis, vel operis eū excitant. Excitatur autem ad vindictam malis actibus, ut hic peccatis eorū, qui arcam interſimulacra poſuerunt. Tanquam potēs, quia tunc sunt homines ad iram faciles, & ad virtutes potentes, quādo poſt crapulam de ſomno ſurgunt.

c Excitatus eſt.

d Excitatus eſt.

e Excitatus eſt.

f Excitatus eſt.

g Excitatus eſt.

h Excitatus eſt.

i Excitatus eſt.

k Excitatus eſt.

l Excitatus eſt.

m Excitatus eſt.

n Excitatus eſt.

o Excitatus eſt.

p Excitatus eſt.

q Excitatus eſt.

r Excitatus eſt.

s Excitatus eſt.

t Excitatus eſt.

u Excitatus eſt.

v Excitatus eſt.

w Excitatus eſt.

x Excitatus eſt.

y Excitatus eſt.

z Excitatus eſt.

aa Excitatus eſt.

ab Excitatus eſt.

ac Excitatus eſt.

ad Excitatus eſt.

ae Excitatus eſt.

af Excitatus eſt.

ag Excitatus eſt.

ah Excitatus eſt.

ai Excitatus eſt.

aj Excitatus eſt.

ak Excitatus eſt.

al Excitatus eſt.

am Excitatus eſt.

an Excitatus eſt.

ao Excitatus eſt.

ap Excitatus eſt.

aq Excitatus eſt.

ar Excitatus eſt.

as Excitatus eſt.

at Excitatus eſt.

au Excitatus eſt.

av Excitatus eſt.

aw Excitatus eſt.

ax Excitatus eſt.

ay Excitatus eſt.

az Excitatus eſt.

ba Excitatus eſt.

bb Excitatus eſt.

bc Excitatus eſt.

bd Excitatus eſt.

be Excitatus eſt.

bf Excitatus eſt.

bg Excitatus eſt.

bh Excitatus eſt.

bi Excitatus eſt.

bj Excitatus eſt.

bk Excitatus eſt.

bl Excitatus eſt.

bm Excitatus eſt.

bn Excitatus eſt.

bo Excitatus eſt.

bp Excitatus eſt.

bq Excitatus eſt.

br Excitatus eſt.

bs Excitatus eſt.

bt Excitatus eſt.

reſpexerit, q̄ debet putare, ut ſtercora, q̄ enim ſuſcipit teſtamentū dei, ut veteri vanitate ſe non exuat, ſimilis eſt hoſtib. qui arcā iuxta idolū Dagon poſuerunt. Illa vetera etiā illis nolentib. cadunt, quia omnis caro ſcēnū, & claritas hominis ut ſlos ſcēni. Eſa. Fœnum aruit, ſlos decidit, arca autē dñi ſtat

in æternū. Secretū arcę regnum celorū, ubi eſt æternū verbum dei, ſed qui poſteriora diligunt, ex eis cruciabuntur. Op probrium. n. ſempiternū dedit illis.

* d Percuſſit. Euth. Verbū pcuſſit, apud ſcripturam, ut plurimum accipitur, pro occidit, aliquando tamē ſimpliciter accipitur pro verberavit.

e Et repulſit. Caſſio. De rege Dauid, & lo

co regni.

Auguſt. Non dixit: repulſit Rubē, qui pri

mogenitus, & ceteros, qui viderent merito repulſi, cū Iacob

peccata eorū deſeſſe

tur. Vel Benjamin ex quo Saul vicinē tempore reprobatuſ fuerat, ſed eos potius nominauit, qui clarioribus meritis videbantur excellere. Ioseph qui impie venditus pro iuſtitia ſublimatus, pavit patrem, & fratres, de quo Ephrem, qui ma

iori benedictione aui prælatuſ. Per hæc ergo præclari meriti nomina totum illum vetuſtum populū repulſum a deo

intelligimus, electam tribum Iudæ, non pro meritis Iudæ, quo longe melior fuit Ioseph, ſed quia de ea Chriſtus: nouū

populū Chriſti, prælatum veteri populo ſcriptura teſtatur. vnde & montem Sion eccleſiam accipimus, quæ futura ſpe

culatur non terrena, ſic ab initio electionis Hebrææ gentis vſque ad Chriſtum procedit.

f Sicut. Aug. vnicorni ſunt quorum firma ſpes in vnū illud

erigitur,

Gen. 37.

F

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

Auguſt.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Et conclu. in gla. populū ſuum. ſcilicet, Philistiinorum.
- 2 Et hereditatem ſuam. ſcilicet, terram Iſrael.
- 3 Spreuit. Intantum enim erant ſpreti ſub ſeruitute Philistiinorū, quod faber ferrarius non inueniebatur in Iſrael, ne Hebræi ibi facerēt gladium, aut lanceam. 1. Reg. 13.
- 4 Iuvenes eorum comedit ignis. accenſus per Philistihaos.
- 5 Et virgines eorum non ſunt. quia quilibet quarebat locum fugiendi dimittendo occiſos inſepultos, & illamentatos.
- 6 Sacerdotes eorum in gladio cecid. ſcilicet, Ophni, & Phinees, 1. Reg. 4.
- 7 Et viduæ eorum non plorab. Eadem ratione qua diſtum fuit de virginibus.
- 8 Et excitatus eſt. Hic conſequenter ponitur diuina conſolatio, cū dicitur: Et excitatus eſt tanquam dormiens dominus, quādiū dimiſit ſic populū affligi, videbatur quaſi dormiens.
- 9 Tanquam potens. Sic debet ſcribi, quia in Hebræo, & in trāſlatione Hiero. habetur: Quaſi fortis crapulatus a vino: Ille enim, qui fortis eſt robore, quando ſopitus eſt a vino, non poteſt vti ſua fortitudine, & ſic videbatur multis de populo Iſrael de ipſo deo, quādiū fuerunt in tanta afflictione, ſed tunc viſus fuit eis quaſi excitatus, quādo cepit eos inuare, & aduerſarios percutere. ideo ſubditur.
- 10 Et percuffit inimi. ſu. in po. quia percuffit Philistiheos in ſecretiore

cretiore parte natium. 1. Reg. 5. b. & computreſcebant prominentes extas eorum, ut ibidem habetur.

11 Opprobrium ſempiternū dedit. quia coacti fuerunt remittere arcā ad terrā Iſrael, ut eorum plaga turpis, & vituperabilis ab omnibus cognosceretur, quia cum arca remiſerunt anos aureos recognoscentes plagam ſuam vilem, quia etiam hoc factum redactū eſt in ſacra ſcriptura, quæ vſque hodie ubique diuulgatur.

12 Et repulſit. Hic ponitur intentā conclusio in hoc pſal. ſcilicet, quod dignitas regia pertineat ad Dauid, & eius poſteritatem ex diuina electione, & nō ad tribum Ephraim. Et hoc eſt, quod dicitur: Et repulſit tabernaculū Ioseph. id eſt, ciuitatem Silo, in qua reposita fuit arca in tabernaculo, Ioseph. 18. Et dicitur tabernaculū Ioseph, eo quod Silo erat in ſorte Ephraim filii Ioseph.

13 Et tribum Ephrem non. id eſt, ſcilicet, ad regiam dignitatē. Ieroboam enim, qui fuit de tribu Ephraim, qui regnauit ſuper decem tribus, non regnauit ex diuina electione, ſed uſurpatie ex populi rebellionē contra filium Salomonis, ut habetur. 3. Reg. 12.

14 Sed ele. tri. lu. pro dignitate regia.

15 Montem Sion quem dilexit, id eſt, elegit ad ſuum cultū, quia altare de mandato eius fuit ibi edificatum per Dauid. 2. Reg. 21. & poſtea ibidem fuit edificatum templum per Salomonem. 2. Paralip. 3.

16 Et edificauit. id eſt, edificari fecit.

17 Sicut vnicornis ſanctificium ſuū, id eſt, ſanctū edificiū ſuo

nomine

MORALITER.

- 1 Et concluſit in gla. populū, & c. quia multi de Chriſtianis fuerunt occiſi, aliqui ferro, aliqui igne. Verūtamen, quia pagani fecerunt hoc iniqua voluntate, ideo puniti ſunt a deo pœna gehennæ. propter quod ſequitur.
- 10 Et percuffit inimicos ſuos in poſteriora, & c. id eſt, in morte deiiciens eos ad inferna.
- 11 Opprobrium ſempiternū dedit illis. nā illa pœna eſt æterna.

11 Et

12 Et repulſit tabernaculū Iacob. Hic ponitur intentā conclusio, ſcilicet, quod regnum debeatur Chriſto, ideo dicitur, & repulſit tabernaculū Ioseph. id eſt, cultum veteris legis.

13 Et tribum Ephrem, & c. per quæ ſignificantur hæreticorum conuenticula.

14 Sed elegit tribum Iuda. de qua deſcendit Chriſtus ſecundum carnem.

15 Montem Sion quem dilexit. id eſt, eccleſiam militantem.

16 Et edificauit, ſicut vni. id eſt, eccleſiam triumphantem.

1 In terra

Erigit, de quo dicitur: Vnam petij a domino, hanc requiram. **A** * Euthy. Quod ait quasi vnicornis, defectiuus est sermo, & subintelligi debet dictio cornu, qd vt clarius dignosci possit aduertendu est, qd dictio vnicorni, est secundi casus, qd ex Græca lectione aperte dignoscitur, *ὡς μονόκρῳτος*. Sensus autem est, quod hoc templū

† palatia excel
sa, sanctuariū
suū, sicut ter
ra, quā
† eternum.
† iēpti.
† euntē post
septas.

^a Christus. [†] Vel nium. [†] Vel nionum. ^b In ecclesia præsenti, vel celesti. ^c Et si ecclesia præsens mortaliter transit, tamen in æternum est fundata.

^a † vnicornis sanctificium suum, in terrā, quam fundauit in

† Per quem?

^b † secula. Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de

^a De loco vbi erat, post fortantes. ^b Trinituam ecclesiam, de illis qui erant post primitiuos. ^c Coe'ti pane.

† gregibus ouium: De post fortantes accepit eum, † pascere

^a Non, qui filii carnis, sed filii promissionis attimantur in semine. ^b Contemplatione dei. ^c Ita fecit.

† Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suam. Et pascit

^a Aliis, sine materia. ^b Quia sine peccato, & hoc docuit eos, quod ipse egit. ^c Id est, in opibus intellectualiter factis. Quos facit in eis. ^d Actualement sanctitatem significat. Ad vitam.

eos in † innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum

† suarum deduxit eos.

† simplicitate.
† intelligentis,
(id est prudē
ter.)

* Beda. Aedificauit templum suum, ita mundum, sicut est habitaculum vnicornium, vnicornius enim est animal castissimum. Vnde etiam non capitur, nisi per veras virgines, quia ad eas venit, & caput in gremium earum ponit, & obdormit, & dicitur habere Mundissimum habitaculum.

C ^a Sancti. Et plebs sancta, regale sacerdotium.

^b Dauid seruum. Aug. Qui de Iuda, qui Christum significat in hoc loco. Seruū, nō dicit filiū, quia forma serui ex Dauid. Dauid, ad literā ex pastoralis officio pecorū, ad regnū hominum translatus est, vnde: De post fortantes accepit eū. Chrs ab hominib. ad homines, i. a Iudæis ad gentes: Tamen secundum parabolam, ab ouibus ad oues. Nō enim modo sunt ecclesie

ecclesie Iudæe, quæ olim fuerunt. Oēs gemellis fratribus erant. Vnde in canticis. *Dentes tui, sicut grex tonsarum ascendens de lana*. ^{Can. 4. 2.} *cro, quæ omnes geminos creant, & sterilis non est in eis.* Dentes ecclesie sunt illi per quos loquitur, vel per quos in corpus suum velut manducando ceteros trahit.

Grex tonsarum di

citur, quia onera secu

li velut vellera depo

suit, & ad pedes apo

stolorū rerum suarū,

venditarum pretia ap

posuit, ascendens de

lauacro Baptismi ge

minos creat opera, sci

licet, geminæ charita

tis. vnde sterilis non

erat in eis, ab his tras

latus est Christi, sed

pascit greges in genti

bus. Christus, qui sunt

Iacob, & Israel.

^c Iacob. Israel hære

ditatem suā. Aug. Repetit: Nisi dicatur, nunc secundū hunc statū Iacob seruus. Quando videbit faciem ad faciem hæreditas. vnde & nomen accepit: Israel enim dicitur ex contemplatione dei. Translulit eum ad hoc, vt pasceret, & ita fecit.

^d Et pascit eos in. Aug. Vt forte alicui congruentius posse di

ci: Innocētia manū, & intellectus cordis. sed sic maluit, qd

sunt, q non faciūt mala pro timore, hi vident innocentē ma

nib. sed nō corde. id dicit: *Pascit eos in innocentia cordis sui.* f. ho

minū, & faciens eos innocentē etiam in cogitationibus cordis.

^e Ded. eos. ad vitā intellectib. manū suarū, f. Christi. Intel

lectus manū eius est, quē facit quali manibus in credētib, qd

non potuit ille Dauid figura huius. Et hoc docuit, qd egit.

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

nomini deputatum. Et dicit: Sicut vnicornis, quia sicut vnicornis non permittit aliud animal ad suum latibulum accedere, sic deus prohibuit omnem alienigenam a sacerdotibus sibi consecratis intra templum ministrare, secundū quod scribitur Nu. 3. Externus, qui accesserit ad ministrandum morte moriatur. vnde, & Ozias rex, qui voluit thurificare ibi, statim fuit lepra percussus, sicut habetur 2. Paralipo. 27.

¹ In terra, quam. id est, in Iudæa, quam fundauit pro cultu suo, & regali solio stabiliter quantum fuit ex parte sua. & ita fuisset, nisi peccata populi Israel impediissent.

² Et elegit Dauid seruum. in tribu Iuda, & inter filios Isai, quāuis esset iunior.

³ Et sustulit, &c. Pascebat enim actualiter gregem, quādo fuit vocatus, vt Samuel vngeret eum in regem. 1. Reg. 16.

⁴ De post fortantes. id est, post oues factas. vnde translatio Hier. habet: *Sequentem factas adduxit eum, id est oues habentes factas.*

⁵ Pascere Iacob. id est, populum Israel descendētem de Iacob, & sic de pastore ouium factus est pastor fidelium.

⁶ Et Israel. hæred. suam. Vocatur autē populus Israel hæreditas domini, eo quod fuit specialiter a deo electus, & per talē modum loquitur Moyses. Deu. 32. a. Pars autem domini populus eius: Iacob funiculus hereditatis eius. ⁷ Et pascit eos. id est, gubernauit.

⁸ In

MORALITER.

¹ In terra, quam fun. in secula. i. in terra viuētiū vita æterna.

² Et elegit Dauid seruum. id est, hominem Christum.

³ Et sustulit, &c. i. de societate credentium in sua ascensione.

⁵ Pascere Iacob se. suum. i. populū Christianū adhuc viatorē, quē pascit sacramento eucharistiæ, in quo totus Christus cōtinetur

tinetur, sub specie tamen aliena.

⁶ Et Israel. hære. id est, populum comprehensorem, quem eodem pascit pabulo sub specie propria.

⁷ Et pascit eos. Est enim agnus sine macula.

⁹ Et in intel. ma. id est, per ea, quæ fecit intellectu diuino, & humano. ¹⁰ Deduxit eos. ad regna cœlestia.

ADDITIO I.

In psal. 77. *Attendite*, vbi dī in postill. De materia vero huius psal. Non solū voluit Asaph ostendere in hoc psal. q. regnū Israel pertineret ad Dauid, & posteritatem eius, sed et, q. cultus diuinus debebat esse in mōte Sio ex diuina electione, nō aut in Silo, vel alibi. vnde in fine dicit cōcludēs. *Et repulit tabernaculum Ioseph.* & tribū Ephraim non elegit, sed elegit tribū Iuda mōte Sion quē dilexit. vnde simul de vtraq. repulsionē, f. Ioseph, & Silo, & de vtraque electione, f. Iudæ, & Sion agit.

ADDITIO II.

In eo. psal. vbi dī in postill. Propter quod melius exponitur de filijs. Hæc expositio non videtur valere (Israel, &c.) Tum quia in illa historia Nu. 14. nulla fit tribuum distinctio, nec aliqua mentio specialis de Ephraim, vel Iuda, & huiusmodi.

Imo

Imo non est verisimile, quod Ephraim fuisset ibi principalis motor, cum Ioseph, qui erat de tribu Ephraim assignatus in exploratorem, contradicebat aliis exploratoribus, sicut & Caleb de tribu Iuda, vt in eadem historia patet. Tum quia illa historia non pertinet ad propositum, nā hic psal. vult improbare decem tribus Israel, qui (vt dicit) se separauerunt a regno Dauid in deserto, & nulla talis separatio legitur, nec postea vsque ad tempus Roboam. Vnde melius videtur dicendum ad propositum, q. hic loquitur Psalmista prophetice de illo futuro bello, quod fuit initum inter Abiam regem Iudæ, & Ieroboam regem Israel, qui erat de tribu Ephraim, vt habetur. 2. Para. 13. quod quidem bellum fuit initum specialiter super diuisione regni. vnde Abias ibidem monuit Ieroboam, & alios cum sequentes, dicēs: Non ignoratis, quod

Tom. 3.

K 4

deus

A deus Israel dederit regnum Dauid in sempiternum, &c. & surrexit Ieroboam seruus Salomonis, & rebellauit. Similiter ibidem: Abias redarguit Ieroboam, & alios de electione sacerdotum, & de semine Aaron, quod pertinet ad reprobationem diuini cultus perniciose factam per Ieroboam, & Israelitas, & post multa concludit: *Filij Israel, nolite pugnare contra dominum deum vestrum.* in quo bello exercitus Ieroboam cum Israelitis excedebat exercitum Abias cum Iuda in duplum, & tamen clamantibus viris Iudae, & sacerdotibus canentibus cum tubis perterritus deus Ieroboam, & percussit eos Abias, & populus eius plaga magna, & persecutus est Abias Ieroboam fugientem, & cepit aliquas ciuitates eius, &c. prout ibidem latius continetur. De hoc igitur bello prophetado psal. sumit exordium sui propositi valde proprie, eo quod deus ibidem ostendit, quasi miraculose, quod Ieroboam rex, qui erat de tribu Ephraim, & aliae tribus eum sequentes, iniuste separauerunt se a regno Dauid, & ideo conuersi sunt, sin si gam in die belli supradicti: & loquitur de futuro per modum praeteriti ex certitudine prophetiae, prout saepe consueuerunt loqui prophetae. & sequitur, non custodierunt testamentum dei, s. de electione Dauid, & posteritatis eius. Et in lege eius noluerunt ambulare, separando se a cultu dei, quod erat in Ierusalem, & fabricando sibi vitulos, & obliti sunt beneficium eius, &c. & quae sint illa beneficia vniuersaliter subiungit di. *Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti in campo Thabacis,* concludens hic in vniuersali omnia illa, quae fuerunt facta in Aegypto contra Pharaonem, & Aegyptios de quibus proprie dicitur. Coram patribus eorum, qui illi, qui fuerunt tempore belli praedicti nihil viderunt ex istis, sed ex narratione patrum hoc habuerunt. Et sequitur narratio particularis miraculorum, & beneficiorum dei usque ad electionem Dauid, & Sion, de quibus principaliter intendebat. Et exponatur totus processus psal. in narrationem huiusmodi beneficiorum, & miraculorum, & electionis Dauid, & Sion, sicut in postill.

A D D I T I O III.

In eo psal. vbi dicitur in postill. Et sic ista mirabilia, &c. ista mirabilia nullum habent fundamentum in sacra scriptura. vnde secundum veram expositionem illius versus: *filij Ephraim intendentes,* &c. quae supra posui, non indigemus istis fabulationibus.

A D D I T I O. II.

In eo psal. 77. vbi dicitur in postill. Mystice exponitur ps. iste. Magister Raimundus Martini. in 2. parte pugionis. c. 1. ponit multas similitudines figuratiuas inter diuisionem Iudeorum tempore Ieroboam, & Israelitas, qui sub Ephraim saepe nominantur, & inter Iudeos, qui communiter nominantur tribus Iuda, & inter diuisionem ipsorum Iudeorum in Iudeos & Christianos post passionem Christi, sin hebdomada. 70. Daniel. Na sicut in prima diuisione maior Hebraeorum numerus s. decem tribus recesserunt a regno Dauid, qui fuit verus rex a deo electus, & adhaerunt Ieroboam seruo eius, & minor pars eorum, s. tribus Iuda, & aliae tribus stetit in veritate deum colendo, & domum Dauid sequendo, sic in secunda diuisione maior pars Iudeorum recessit a regno Christi dicens, Non habemus regem, nisi Caesarem. Ioh. 19. Et minor pars, s. apostoli, & 70. discipuli, & quidam alij pauci respectu persequentium secuti sunt dominum Christum verum Messiam. Similiter sicut in prima diuisione pars illa, quae a Dauid recessit, turpiter incidit in errorem, quia duos vitulos coluerunt tanquam deum, vt Exo. 32. b. sic in secunda diuisione Iudei a Christo recesserunt duos Messias falsos sibi statuerunt, vnum post alium, scilicet, vnum in Ierusalem nomine Barcozba, & alterum postea in ciuitate, quae dicitur Byter nomine Bencozbam, prout in historijs Talmudicis, & in historia Iosephi ista latius

latius traduntur. haec & alia notabiliter ponit magister praedictus. vbi supra, ex quibus ostenditur, quod non solum de regno Dauid dici debet, quod fuit figura regni Christi in vniuersali, sed etiam diuisione, vel separatio Israelitarum seu Ephraitarum a regno Dauid, & a cultu diuino in Ierusalem, fuit propria figura separationis Iudeorum pro maiori parte a regno Christi, & eius ecclesia. quod facit ad maiorem attentionem contentorum in hoc psal. ad quam attentionem psal. inuitat in principi. huius psal. di. *Attendite populus meus.* In quo psal. conclusio finalis est condemnare Ephraim, & Sion, qui figurant magnam partem Iudeorum recedentium a vero Christo, & synagogam reprobam eorum. Similiter & commendatio Iudae, quae figurat paucos de genere Hebraeorum confitentem Christum. Similiter, & commendatio Sion, quae significat ecclesiam Christi, sicut Sion erat ciuitas Dauid.

Replica. In psal. *Attendite.* postill. exponit satis continuando materiam psal. de electione dei, quia Dauid, & sua domus electa fuit ad regnum, contra quam electionem nulla tribus quam Ephraim praesumpserit, ideo cum generali reprehensione ingratitudinis Iudeorum specialiter reprobatur praesumptio, & ingratitudo illius tribus specialiter, & quasi incidentaliter. Bur. aliter assumit, sed valde discontinuat materiam huius psal. Nam cum a principio dicat de beneficijs dei erga populum Iudaicum in exitu de Aegypto, & de plagis contra Aegyptum. Et ita generaliter prosequitur quamuis aliquando specialia de distinctione tribuum Iuda, & Ephraim interferat. Non est autem rationabile, nec verisimile, vt de actis in Aegypto, in mari rubro, & in deserto subito vadat ad historiam Abias, & Ieroboam, prout hic Burg. vult. & post modicum reuertatur ad Aegyptum, & desertum sine causa meliori, quam hic Burg. allegat, dicit psal. prophetice loqui, cum tamen totus psal. sit historicus, vt patet eius materiam discurrenti. Melius igitur postill. continuat materiam huius psal. quae sic non vagatur, vt Burg. nec motiuum. Burg. fundatum super auctoritate negatiua videtur valere. Na non sequitur Num. 14. vbi tractatur de infausso bello Iudeorum, non fit specialis mentio de tribu Ephraim, nisi quod Iosue de illa tribu restitit, ne bellarent, igitur tribus Ephraim non fuit mortis ad illud bellum, per quod postill. literam, & materiam huius psal. continuat. Sufficit enim verisimilitudo sumpta ex rationibus post. quas vide in postill. Nec legitur de tali bello ab exitu de Aegypto usque ad tempus psal. quo materia huius psal. potest continuari. Bellum autem inter Abiam regem Iuda, & Ieroboam regem Israel, quod Burg. hic praedicto modo vagando introducit, habet contra se idem argumentum, quod Burg. facit contra postill. nam in illo bello, & eius historia nulla fit mentio de arcu filiorum Ephraim, igitur non est ad propositum Burg. expositio. Tale enim argumentum est apud Burg. contra Achilles, quod apud doctos, modicum concludat, quod est ab auctoritate negatiua, quod gradipeditur et heretici Vicleff, et Hus. Sed & hoc falsum est, quod Burg. ad probationem sui propositi adducit, videlicet, quod Psalmista vult reprobare decem tribus, qui se a regno Dauid separauerunt, cum tamen psal. iste loquitur generaliter de beneficijs dei toti populo exhibitis, & generaliter de toti populi ingratitudine ab exitu de Aegypto usque ad tempus psal. quod in spiritu vidit exaltationem Ephraim in persona Ieroboam reliquis partibus huius psal. historialiter intellectis, non illa tribus per incidentiam in hoc psal. praenostice abiecit de alijs tribubus. faciendū mentionem. Est igitur distinctio tribuum Iuda, & Ephraim non principale in psal. sed incidentiale. Sed quod addit Bur. Ieroboam, & tribus eius sequentes iniuste se a regno Dauid separasse, non est verum, nam de illa separatione dixit dominus. 3. Reg. 12. f. A me factum est hoc verbum, de qua materia vide correctionem quintam, Gene. 49.

GLOS. ORDINA.

Cass. Psalmus secundus de lamentatione Gētis pro duritia sua, grauiter affligēde precatur Christum subuenire. Monemur bonis proximorum laetari, calamitatibus affligi.

* Basil. & Euch. De Antiochi, cognomento illustis populum Iudeorum furore, propheticus hic sermo vaticinat, efferri autem dicitur ex eorum persona, qui in Iudeorum populo magis pij erant, & magis religiosi. * Bed. In persona Machabeorum

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS LXXVIII.

Deus venerunt gentes, &c. Huic psal. praemittitur talis titulus in

MORALITER.

Deus, &c. Psal. loquitur de destructione ciuitatis, & templi per Nabu.

Attribuitur.

F. deli Synagogae.

Psalm. Asaph. LXXVIII.
DEVS, VENERVNT GENTES

beorum canitur (hic Psalm.) qui sub Antiocho Epiphane patris leges mēniaque patre Mathatia auctore, vltimis coacti malis de-

fendere aggressi sunt. Aliter vox Apostolorum, ob passionem Christi. Aliter anima poenitens contra pessimos vicinos, id est, demones deo supplicat.

PSALMVS. LXXVIII.

Deus venerunt gentes. Cassiodorus. Prima est conquestio, & enumerantur quanta tulerit Ierusalem reprobis.

a Antiochi.

in Hebraeo: Psalmus Asaph. & in translatione Hieronymi. Canticum Asaph. in hoc author. apparet huius psalmis de materia vero eius dicunt aliqui expositores nostri, quod loquitur de persecutione Iudeorum,

Nabu. & de reparatione per Cyrum.

Moraliter autem potest exponi, vt sit oratio ecclesiae contra infideles

Antiochi, vbi non destruxa fuit, propter quæ signatur Ec-
clesia persecutio.

Aug. Venerunt, non dicit quasi nescienti, à quo scit quic-
quid scit, sed loquitur cum eo pietatis affectu, transfigurans
in se eos qui futuri erant, qñ hæc fierent. Est autem deplora-

rio eorum quæ fecit
Deus vindicās, & ad-
iungitur precatio qua
si vitam iam parcat.

† coquina-
uerunt.

† acertos la-
pidum (vel so-
litudinem.)

August. Venerunt.
Nōdum erat templū,
& narrat quasi præte-
rita, quæ in spiritu vi-
det futura: iam verò
cuidēter sunt impleta.

a In hereditatem tuā.

Augustinus. De po-
pulo Israel hereditas
Dei sunt electi, sed nō
excecati: ergo possunt
hæc dici de temporib-
us post ascensionem
Christi sed antequam
Christus venisset, &
tunc etiam hereditas
vbi prophetæ & san-
cti conducti in Baby-
lone, vel sub Antio-
cho maximè.

Cassi. Quod si quis

accipit hoc post resurrectionem factam, de his quæ idolola-
træ martyribus intulerunt, accipiat: quia Asaph, etsi pro-
priè de Iudeis, tamen & Ecclesia congregatio dicitur, quæ
hereditas & templum quod polluitur in deficientibus. Est
& Ierusalem libera mater nostra, de qua suauibus pomis ad
Deum translatis ipsa videtur deserta, de qua Esa. *Letare ste-
rilis quæ non parit, erumpe & clama quæ non parit.* Quoniam
multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum: cuius
circumitus per totum orbem, vbi & persecutio fit.

b Morticina. Cas. Cadauera quasi non modo viuentes sæ-
uiunt. Sepelire pietatis est, abijcere crudelitatis.

c Seruorum tuorum. * Euthymius. Per sanctos ac seruos

C Dei eos intelligit, qui ex Iudæorū gente occisi fuerant. San-
ctos

ctos enim appellat Iudeos, eo quod gens illa præ ceteris om-
nibus Deo dicata ac sanctificata erat: & quamquam à sancti-
ficatis operibus diu abstinere, a sanctificatis tamen deno-
minationem retinebant.

d Effuderunt. Cassiod. Exaggerat, vt iudicem moueat.

* Basilus. Effu-
derunt, animum ad
homicidia propen-
sum habentes, isti
sunt ausi.

* Euthymius. Tā-
tum sanguinis effu-
derunt, vt instar aque,
ac riuuli, seu potius
fluminis in modū di-
laberetur. Effuderunt
autē illum in circui-
tu Hierusalem, pro
vbiq; per totum
Hierusalem & non
erat qui sepeliret: a-
lijs nimirum fugien-
tibus, & alijs in capti-
uitatem actis.

e Facti. Cassiodor.
Gloria Hierusalem
toto orbe mirabilis
versa est in oppro-
brium vicinis, quod
gratius est, quam si
† seculum.

remotis, quia hi sunt affilii. Vel, vicini affectiones propin-
quis iam volentibus credere, vt martyres hoc dicant.

f Vsq; quo Domine. Cas. Deprecatio pro parte sua contra
inimicos & insultantes vicinos, quali illi ita sæuiunt. Sed d
Domine vsquequo.

Augustinus. Rogat ne vsque in finem irascatur, id est, ne
illa uasatio perseveret, sed temperet correctionem. Nomi-
ne iræ uindicta iniquitatis accipitur, nomine zeli exactio ca-
stiratis, ne anima à Deo fornicetur. Nota hoc pro peccatis
euenire hominibus, licet iustis, sicut tres pueri & prophetæ
in captiuitate testantur.

g Velut ignis. August. Vre tandiu, donec aurum. i. uirtutum
perfectio purgetur, ligna id est, uitia cinerentur.

Zelus tuus. F

NICOLAUS DE LYRA.

daorum sub Antiocho rege, qui polluit templum ponendo ibi abomi-
nandum idolum, & populum Israel occidit, qui nolebat transire ad
Gentilem ritum, vt habetur diffusè primò & secundò Machabeo. Sed
huic expositioni non consonat quod dicitur in principio Psal. Posue-
runt Ierusalem in pomorum custodiam, loco cuius in Hebræo ponitur.
Posuerunt Ierusalem in acervum. Et in translatione Hierony.
In acervis lapidum. Per quod manifestè exprimitur destructio ciui-
tatis & templi, quod non fecit Antiochus, sed polluit templum ponen-
do ibi idolum, vt prædictum est propter quod melius dicitur, quod Psal.
iste loquitur de destructione ciuitatis & templi facta per Nabuc. regē
Babylonis vt habetur. 4. Reg. vi. Et de reparatione per Cyrum regem
Persarum, qui dedit licentiam reedificandi templum. 1. Esdr. 1. Igitur
secundum hunc sensum Psal. iste diuiditur in tres partes: quia primò
ponitur Psal. lamentatio pro dicta destructione, secundo eius deprecatio
pro reparatione, ibi. Effunde iram. Tercio ipsius consolatio pro exau-
ditione, ibi. Nos autem. Circa primum dicitur lamentando. Deus ue-
nerunt gentes. i. Babylonij, qui erant gentiles.

1 In hereditatem tuam. i. in Iudæam, quæ dicebatur Dei heredi-
tas, eo quod eam filiis Israel dedit, & quia in ea fides & cultus Dei vi-
guit, sicut dictum est supra Psal. 75. Notus in Iudæa Deus.

Polluc-

2 Polluerunt tu. Ipsum destruendo, & vasa diuini cultus aspor-
tando, humanis vñsibus applicando, Dan. 10.

3 Posuerunt &c. Custodes enim pomorum faciunt magnum acer-
uum lapidum, vt desuper ascendentes videant per totum pomerium, &
sic ista translatio redit in idem cum translatione Hieronymi & litera
Hebraica, vt patet per prædicta.

4 Posuerunt morticina. i. corpora mortificata, vnde translatio
Hieron. habet. Dederunt cadauera seruorum tuorum. Quia in-
differenter cum alijs occidebant Lenitas & sacerdotes diuinis ministe-
rijs intercedentes.

5 Escas uolatilibus cœli. Quia super terrā remanserunt insepulta.

6 Carnes sanctorum tu. Quia indifferenter occidebant iustos &
peccatores, exceptis paucis à Deo seruatis.

7 Effuderunt sanguinem ipso. Ex dictis patet sententia.

8 Facti sumus oppro. ui. Quia Philisthai & alii in circumitu
Iudææ habitantes faciebant de Iudæis suas derisiones: subsannatio est
modus derisionis dictus à rugatione nasi.

9 Vsq; quo domine irascaris in finem. Tenendo populum
tuum in afflictione & captiuitate tam continue & prolixè.

10 Accendetur uelut ignis zelus tu. Ita quod non extingua-
tur nec mitigetur, & loquitur Psal. in persona populi in captiuitatem
ducti, sicut præuidebas.

Effunde.

MORALITER.

infideles sancta loca destruentes & prophanantes, quod
factum fuit tempore Cosdroe, & iterum tempore Saladi-
ni. Et primo ponitur lamentatio pro tali destructione, cum
dicitur.

Deus &c. In qua operatus es salutem.

2 Posuerunt templum. scilicet Ecclesias prophanando, & ibi-
dem turpia faciendo.

3 Posuerunt Ierusalem in po. cu. Id est posuerunt rectores in
Ierusa-

Ierusalem personas uiles, sicut persona uilis ponitur ad eu-
stodiam.

4 Posuerunt &c. Quia tunc multi Christiani fuerunt occisi,
& sine sepultura dimissi.

8 Facti sumus oppro. uici. no. Id est, seruilis conditionis & de-
spicibilis.

9 Vsq; quo dom. Hic ponitur secundo deprecatio pro repa-
ratione, cum dicitur, Vsq; quo Dom. dimittendo Christianos
in hac miseria.

Effunde

a *Zelus tuus.* * *Basilii.* Cum legens daret Dominus precepit ne quem alium Deum adorarent. Quoniam, inquit, ego Dominus Deus tuus zelotes sum.

* *Euthymius.* Ductus est hic loquendi modus metaphoricè ab ijs, qui vxoribus suis irascuntur, quotiens in adulterij

cas suspitione deprehendunt. Eandem etenim analogiam, hoc est, eandem proportionem, seu rationem retinebat olim Deus cum Synagoga, quam habet maritus cum vxore, veluti qui prae ceteris gentibus eam diligebat, & vicissim ab ea sola diligebatur.

Comedi. Augustini. Perarum dentibus tradendo.

De solauerunt, euerfione ciuitatis quæ ciuibus suis nudata est, vel quia occiderunt sub iustos loco cñium occisorum. Iacob pro homine, homo, scilicet pro gente quæ offendit. Gratus patriarcha, vt eius memoria peccata populi mitiget.

c *Iacob.* Augusti. Hæc est supra dicta hæreditas.

d *Locus.* Cassiod. Ciuitas, vbi templum quo congregabantur ad festa.

e *Iniquitatem nostrarum.* Beda Venerabil. Id est, quas à patribus contraximus, quibus scilicet iam non debetur correctio, sed damnatio, nisi adsit gratia tuæ miserationis. Scriptum est enim, aia quæ peccauerit ipsa morietur. Et visitabo peccata patrum in filiis, vsq; in tertiam & quartam generationem.

* *Basilii.* Puerant qui hanc orationem offerebant. Est enim celebris Machabæorum virtus, qui orant ne priorum peccatorum penas de populo exigat.

f *Antiquarum.* Cassio. Non dicit de præteritis tantum, cum & hoc tempore quidam Iudei idola sequerentur, sed similia antiquis quibus innumeris annis peccauerunt.

g *Anticipent.* Cassiodo. Ante iudicium quod timet omnis homo, quia nisi indulgentia præueniat in iudicio, non absolvitur reus.

h *Nimis.* Ne quis de actibus præsumat.

i *Adiuua.* Cal. In bello defensionis legum, quia non in suis sed in virtutibus Dei confidunt.

K *Propter gloriam.* Non propter meritum, vt crepti tuo nomini honorem reddamus.

l *Propter gloriam n.* Pierati sancti nominis tribuatur, non nobis, quod actibus nostris non potest haberi.

Adiuua nos Deus. *†* priorum.

Per hoc nec ingratus est gratia, nec tollit liberum arbitriū. Qui enim adiuuatur, etiā per seipsum aliquid agit.

m *Libera nos.* Augusti. Liberat, id est, eruit à malis, cum & adiuuat ad faciendam iustitiā, & propitius est peccatis sine quibus hic non viuatur.

n *Ne forte.* Augusti. Illud visitatum à perfidis vbi est? Vel non est, vel non potest, insultatio non ferenda.

o *Dicant gentibus.* * *Basilii.* Alij interpretes, quasi hoc iam tum factum sit, dixerunt. Quare dicunt gentes, vbi est Deus eorum? Hoc est quod me cruciat, quod gētes blasphemiam contra te spargere & subfannando dicere audent: vbi est Deus vester, quem Aegyptum flagellasse, & reliqua omnia vulgata illa & decantata perpetrasse dicitis?

p *Innotescat.* Vel hic in conuersis perimitur iniquitas, quod ante optauerat, vel in fine pereunt, quod hic dicit non optando, sed prophetizando.

Augustinus. Quia iustus non delectatur de pena inimici, quia non eum odit, sed de diuina iustitia, quia Deum diligit, econtra iniustus facit.

Compeditorum *F*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Effunde.* Hic consequenter ponitur Psalm. deprecatio, & primo implorat diuinam iustitiam contra hostes, secundo eius misericordiam erga ciues, ibi, Ne memineris. Circa primum dicit, Effunde iram tuam, id est effectum iustitiæ tuæ per vindictam.

2 *In gentes quæ te non nouerunt.* Quia non habebant fidem vnius veri Dei, sed erant idololatri & pessimi colentes idolum Belis, & etiam draconem, Dan. 14.

3 *Et in regna.* Quia sub rege Babylonis multa regna erant subiecta.

4 *Quæ nomen tuum.* Quia non habebat eius fidem, propter quod dicit Apostolus, Rom. 10. Quomodo inuocabunt eum in quem non crediderunt?

5 *Quia comederunt Iacob.* Id est, populum descendente de Iacob, quem dicuntur comedis, eo quod bona eius diripuerunt, & populum in magna parte occiderunt & captiuauerunt, sicut tyrannus dicitur comedere subditos suos.

6 *Et locum eius.* Quia ciuitates Iudæ depopulauerunt & destruxerunt.

7 *Ne memineris.* Hic consequenter implorat Dei misericordiam erga ciues, dicens. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, id est ab antiquo à patribus nostris inceptarum, vt patet in processu lib. Iudicum.

8 *Cito anticipent &c.* Cuius anticipationis causam subdit.

9 *Quia*

MORALITER.

1 *Effunde iram tuam.* i. punitionem super Saracenos.

5 *Quia comederunt Iacob &c.* Id est, populum Christianū, ad quæ nomen Iacob & Israel est translātū, Ro. 2. d. Nō enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne circumcisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circumcisio cordis in spiritu, non litera.

7 *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.* i. contractarum à patribus nostris & à nobis in nostra iuuentute.

8 *Cito anticipent nos misericordia &c.* Et subditur causa. *Quia*

9 *Quia pauperes facti sumus ni. &c.* Id est, impotentes ad satisfaciendum tibi de peccatis.

10 *Adiuua nos Deus salutaris &c.* Per tuam potentiam.

11 *Et propter gloriam nominis tui Dom. &c.* Non propter nostram iustitiam.

13 *Ne for. di. i. gen. etc.* Reputātes q. sis ipotēs ad nos saluādū.

14 *Et innotescat in natio.* i. infidelibus tua potentia ex sue percussione experientia, propter eorum blasphemiam, & etiam crudelitatem in occisione Christianorum & carceratione.

Redde

2 *Compeditorum.* August. corruptibilitate carnis, quæ aggrauat animam, per quam præualeat aliquando persecutor: has compedes non sentiunt nisi illi qui ingemiscunt grauati, ab his cupiebat dissolui Apostolus & esse cum Christo. Vel compedes sunt præcepta Dei, quibus colligantur sancti, quæ patienter sustentata in ornamenta vertuntur, Vnde. *Iniice pedem tuum in compedes eius.*

Philip. 1. c.

Eccles. 6. c.
† Vindica sanguinem.
† intret.

† morte punitionum.

† eternam.

2. Cor. 6. b.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Introcat in conspectu. *Vt à vinculis & carceribus absoluantur.*
- 2 Secundum magnitudinem brachij tui. *id est fortitudinis tue qua per brachium designatur.*
- 3 Posside filios mortificationum. *id est morti propinquorum ex nimia afflictione, vnde translatio Hieron. habet. Filios interitus. Filii autem interitus dicuntur illi qui sunt dispositi ad interitum, sicut filij mortis, qui sunt digni morte secundum modum loquendi scripturæ.*
- 4 Et redde vicinis nostris. *scilicet Philistinis & aliis nationibus in circumitu Iudæe positis.*
- 5 Septuplum in sinu. *Id est vindictam perfectam, quæ septenario designatur. Cuius causa subditur.*
- 6 Improperium ipsorum. *Captiuitatem enim Iudeorum attribuebant impotentie diuinæ: & sic iniustum erat quod talis blasphemia puniretur.*
- 7 Nos autem. *Hic ultimo ponitur gratiarum actio pro deprecationis exauditione, quam vidit Asaph futuram: & iungit se cum populo tem-*

MORALITER.

- 4 Redde vicinis nostris septuplum & c. *id est punitionem perfectam. Septem enim diebus omne tempus comprehenditur, ideo per septenarium, perfectio designatur.*
- 7 Nos autem. *Hic ultimo pronuntitur gratiarum actio pro exaudi-*

ADDITIO.

In Psal. 68. *Deus venerunt gentes.* Vbi dicitur in postil. De materia verò eius.

Materia huius Psal. nō potest applicari ad destructionem ciuitatis & templi per Nabuchodonosor, vt postil. vult: primo quia nullo modo consonat huic quod dicitur. *Posuerunt morticina ser. & c. & carnes sanctorum tuorum.* Constat enim quod tota ferè multitudo Iudeorum qui fuerunt captiuati vel occisi in tempore Nabuch. nec erant serui Dei vt in multis locis habetur à prophetis, vnde & Ezechiel qui in medio illius captiuitatis Babylonice prophetauit, dicit in persona Dei: *Fili hominis mitto te ad filios Israel ad gentes apostatras, & c.* Ezechiel. 2. b. Licet enim inter eos fuissent aliqui paucissimi iusti, scilicet Ieremias, Daniel, Ezechiel, Esdras & huiusmodi: illi tamen nō fuerunt occisi, nec eorum sanguis effusus, & c. Nec

fectionem pœnæ significat, sicut & de bonis, cum dicitur *Septuplum accipiet in hoc seculo: quod positum est pro omnibus bonis, quasi nihil habentes, & omnia possidentes: quia in hoc numero plenitudo significatur. Vel septuplum pro infinito.*

Septuplum. & Beda, id est in corpore & anima, septenarius enim numerus conitatur ex ternario & quaternario, & ternarius quidem pertinet ad animam propter tres principales virtutes ipsius animæ, scilicet irascibilitatem, concupiscibilitatem, & rationabilitatem. Quaternarius pertinet ad corpus, propter quatuor elementa ex quibus constat.

Improperium. August. Hoc redde id est pro isto opprobrio da eos in reprobum sensum. Homo namque cum datur in reprobum sensum id est, in interiori sensu accipit suppliciorum meritum

† relinque (si mitte hanc mortis) id est fac vt aduentum rii relinquat & absoluant eos quos ad mortem adiudi carunt.)

futurorum.

g *Nos autem.* Cas. Conclusio exultatiua non victorum sed patientium. Et suauis conclusio lamentationis.

Aug. Nos autem. Hæ sunt reliquæ à Mathathia cōgregatæ. Vel generaliter de omni genere piorum ac verorū Christianorum accipiendum est, vt etiam Christianus populus ibi sit missus, hic est grex pro quo orauit, ne diutius irascetur.

August. Vel, in generatione, id est in futuro seculo annuntiabimus: non pro aliorum instructione, sed pro debito honore.

GLOSSA F

lo tempore liberationis futura, eo quod erat de eadem lege, di. Nos autem populus tuus. cui in monte Sinai legem dedisti.

8 Et oues. Quia manna cælesti nos pascisti.

9 Confitebimur tibi in seculum. Confessione laudis pro liberatione nostra, & non solum semel, sed futuris temporibus, ideo subditur.

10 In generatione & generationem. Id est in generationibus sibi succedentibus.

11 Annuntiabimus laudem tuam. Quod videbimus impletum, eo quod Psalmus iste recolitur, vt sit oratio Ecclesiæ in generationibus sibi succedentibus ad magnificationem laudis diuinæ.

Moraliter potest exponi Psal. iste, vt sit oratio Ecclesiæ contra infideles, Ecclesias & sancta loca prophanantes, occidentes populum Christianum, & eius terram destruentes propter quod Ecclesia in principio huius Psal. hanc deuastationem lamentatur: & secundo deuote & humiliter pro restauratione deprecatur, ibi: Effunde, & c. Implorando Dei iustitiam contra infideles, & eius misericordiam erga fideles, & ultimo regratiatur in spe exauditionis, ibi. Nos autem.

PSAL.

exauditione deprecationis sperata, cū dicitur. Nos autem & c. In te per baptismum regeneratus.

8 *Oues pascua tua.* Id est sacramenti Eucharistiæ ad quod non admittuntur nisi regenerati per baptismum.

9 *Confitebimur tibi, & c.* Confessione laudis.

Qui

Nec ab eis nominare licet totam illam multitudinem seruos Dei & sanctos, quinimo sacra scriptura vniuersaliter loquendo eos nominat apostatas, vt patet in prædicta autoritate Ezech. & Esa. simpliciter eos nominat gentem peccatricem di. Vt gen. pec. & c. Esa. 1. a. & sic in multis aliis locis diuersimode appellabantur à prophetis transgressores diuini præceptorum: non autem serui Dei nec sancti. Itē non consonat huic expositioni quod dicitur: Polluerunt templū sanctū tuū, quia Chaldei cōbuserunt templū & ipsum penitus destruxerunt, quod est alterius rōnis à pollutione. Item non consonat huic expositioni quod dicitur. *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.* Ipsi enim de presenti habebant quā plurimas iniquitates, pro quibus potius debebant deprecari Deū, q̄ pro iniquitatibus antiquis seu antiquorū, vnde melius & p̄pius exponit per doctores n̄ros iste Psal. de persecutio-

secutione Iudeorum tēpore Antiochi, in quo tempore maior es eorum. s. sacerdotes & eorum sequaces à quibus multitudo debet denominari, fuerunt veri serui Dei, & multi eorum sacro martyrio coronati, eo q. propter honorem Dei, & ne idola colerent, disponbant se morti, vt patet in libris Macha, Antiochus etiam non combussit nec destruxit templum, sed potius polluit, idolum abominabile ibidem constituendo. Similiter & isti propriè dicebant. *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum*, cum essent recte viuentes, & ideo recte credebatur, q. ille tribulationes eis aduenissent ex peccatis antiquorum. vnde Hebraica litera in hoc loco habet. *Ne memineris iniquitates antiquorum*. Quod autem obijci- tur à postil. ex hoc q. dicitur. *Posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam*. Non valet contra prædicta. Intelligitur enim secū- dum quosdam, q. fecerunt Ierusalem vilem & abiectam, si- cut custodiam pomorum, quæ pomis collectis in modicum reputatur, licet non sit destructa. Secundum verò quorun- dam Hebræorum expositionem, quam in hoc loco credo esse veram, dictio quæ hic ponitur vbi translatio nostra ha- bet. In pomorum custodiam, propriè significat loca infirma seu subterranea, vnde dicunt quod Græci in persecutione Antiochi fodiebant Ierusalem in multis locis ad querendos thesauros, prout sepe faciunt debellatores ciuitatum famo- sarum, & sic intelligunt illud. *Posuerunt Ierusalem in foueas seu fossas infirmas seu subterraneas* ratione prædicta.

R E P L I C A.

In Psal. *Deus venerunt gentes &c.* Postil. dicit materiam eius esse destructionem ciuitatis & tēpli per Nabuchodonosor. Et bene applicat. Sed Bur. dicit illam applicationem non va- lere. Primo ex eo, quia omnes in illa captiuitate erant apo- statae & idololatæ: ideo de eis non potest exponi. *Posuerunt morticina seruorum tuorum &c.* Et carnes sanctorum &c. Ad illud dico iudicio meliori saluo quod impia est sententia Bur. in hac parte. Quod sic patet: quia captiuitatem & miseras hic descriptas Deus comminabatur populo in diuino cultu be- ne reformato per Iosiam optimum regem, cuius commina- tionis causa assignatur prauitas Manasse regis, vt patet per litteram

litteram plenam. 4. Reg. 23. & 24. Et quia post Iosiam non fuit rex ita prauus & potens, qui populum cōuersum per Io- siam ita generaliter auerteret à Deo, vt impiè sentit Burg. Nam Ioachim post Iosiam regnavit tribus mensibus, & vin- ctus à Pharaone rege Aegypti ductus est in Reblata, vt patet 3. Reg. 24. post quem regnavit Eliacim, alias dictus Ioachim. Huius temporibus istæ miseriae inceperunt, per regem Ba- bylonis, latrunculos Chaldeorum & Syriæ Moab & Amou, & totum propter Manasse peccatum, vt dicitur eodem ca. Nec Burg. impiam sententiam suam probat per Ezechielē, quia ille fuit missus ad residuum populi iam captiuati, ad e- ius potentes qui erant desperati ex vehementia tribulatio- nis, & ratione illius desperationis domus exasperans dice- bantur: quibus non obstantibus sanguis multus sanctorum innocentium in circumitu Ierusalem fuit effusus ante con- summatam captiuitatem, iuxta mentem huius Psal. Non si- ne impietate dicere possumus omnes sacerdotes, Leuitas, & innocentes apostatasse, & non multos in populo bonos re- mansisse, de quorum occisione hic dicitur. Cum & ipse Bur. Leuitas in plerisque locis sic laudet, quod nec in adoratio- ne vituli, nec morte Christi consenserunt, nec vnquam ido- lolatriam commiserunt, vt probat infra in 2. additione, Ioh. 11. Non erant igitur omnes impij, & apostatae tēpore capti- uitatis Babylonicæ, prout vult Burg. contra dicēdo sibi ipsi: Modi autem loquendi prophetarum per Burg. allegati de peruersis exponantur. Quod autem secundo obijcit Burg. quod destructio templi non dicitur pollutio, vocalis est diffi- cultas. Quod tertio obijcit de oratione sic tribulorum. *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum &c.* Prout Burg. al- legat, est ad propositum postil. quia non propter peccata sua, sed prædecessorum suorum Achaz & potissime Manasse passi sunt, vt habet litera plana supra allegata. Ad secundum etiam quod Bur. facit pro veritate suæ expositionis faciliter potest deduci pro expositione postil. Cum enim dicit, quod tem- poribus Antiochi a bonis sacerdotibus & eorum sequacibus debeat denominari tota multitudo, sic etiam in materia po- stil. Quando erant plures prophetae sacerdotes & iusti, prout dictum est, quam tempore Antiochianæ cladis.

G L O S S A O R D.

A *Intellectus pro his &c. Commu- tabuntur.* August. In melius vt iam non sint generatio quæ nō direxerit cor suum, sed dirigēs, vel sicut agit de commutadis, ita & de Iudeis q. se dirigūt per liberum arbitrium & per carna- les obseruatias. Vel pro his qui cōmutabunt, & pro Assyriis. i. pro conuertendis & superbis. Et his. i. conuertendis, est testi- moniū recte fidei, his. i. superbis, est testimoniū perfidiæ.

B *Asaph.* Illuminatus agit de aduentu Christi & de vinea eius, bonum testimonium de capite ipso & corpore eius, re- ge & plebe, pastore & grege.

P S A L M V S. LXXIX.

Q *Vi reg. &c.* August. Hic loquitur Asaph illuminatus de aduentu Christi, qui conuertit hominem, & vineā de Aegypto eductam solidat: hoc est testimonium pro his qui immu-

^a *Alas in finem.* [†] In melius vt iam sint generatio dirigens se in Christū

^a *Intellectus* [†] pro his qui cōmutabuntur

^a *Qui dirigentes interpretantur.*

^b *psalmus pro Assyriis testimonium Asaph.*

P S A L M V S LXXIX.

[†] Desideratur & inuocatur vt veniat.

[†] O Deus pater.

[†] Videntes te.

Q VI + REGIS ISRAEL

immutantur.

Cassiod. Supra trepidus qui pro peccatis synagogæ orabat, iam præsumit & cōmutatis in melius testimonium dat. Hic psalmus synagogæ est testi- monium de capite ipso & corpore eius.

Cassiod. Deprecatio primi aduentus, per quem fit repara- tio generis humani.

Cas. Per actus diffinit. O Deus fili. Qui regis, spiritualiter: Israel, videntes te. Intende, id est, lumen pietatis super nos infunde, vt à te simus clari, qui per nos sumus tenebrosi.

* **Euthymius.** Per Israelē, vel ipsum Iacob patriar- cham intelligit, cui Deus pollicitus est, se ei semper adfutu- rum, & seruaturum se cum in periculis, vel ipsum populum, qui ab eo originem traxit, duxit enim Deus hunc populum quasi gregem in deserto.

Ioseph

N I C O L A V S D E L Y R A.

P S A L M V S LXXIX.

Q Vi Reg. Israel. Huic Psal. præmittitur talis titulus in Hebræo: Ad victoriam super Sasanim testimonium Asaph. Psal. Circa quod sciendum, quod Sasanim secundum Hebræos modernos si- gnat rosas in plurali: secundum verò Hieron. significat lilia: & dicit melius vt credo, secundum quod dixi plenius supra in titulo Psal. 44. tamen per hoc non mutatur sententia, quia idem hic intelligitur per rosas & lilia eodem modo quo dictum fuit Psal. 44. Dicit igitur Ra. Sa. quod per lilia intelligitur filii Israel, ad hoc inducens illud Cant. 2. a. Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias, quod ex- ponit de synagoga seu de populo Israel. Lilia igitur ista post tempus Asaph fuerunt in tribus notabilibus persecutionibus designatis per spi- nas. s. per Babylonios, & per Antiochum illustrem, & per Romanos, in qua sunt modo: A prima autem persecutione fuerunt liberati per Cy. um, qui dedit eis libertatem redeundi ad terram suam, Deo hoc illi inspirante. I. Esdr. 1. A secunda per Machabæos: Et à tertia expectat Iudæi

Iudæi liberari per messiam futurum, & propter hoc in hoc Psal. ter di- citur. Conuerte nos scilicet. De luctu ad consolationem, prout ipse Rab. Sa. dicit. s. quarto versu & octauo & ultimo. Et ad hunc sensum adaptat litteram huius Psal. prout potest. Sed hæc expositio est erronea quantum ad hoc, quod dicit Christum venturū: quia loquitur de primo eius aduētū qui iam transiit in præteritum, prout diffuse declaravi in quadam questione de quolibet per scripturas veteris test. Item in ali- quibus valde extorte exponit litteram quæ habetur infra. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis quem confirmasti tibi. Quem exponit de Esau, per quem intelligit imperiū Roma. vel potius populum Catholicū Romanæ Ecclesiæ subiectū, dicit sic: Fiat manus tua. i. vindicta tua, super virū dexteræ tuæ. i. super Esau qui est vir stans. s. vt signū ad sagittam, vt faciat vindictam dex- tera tua de ipso, patet quod ista expositio est extorta: quia vir dexte- re Dei & confirmatus sibi non accipitur in scriptura nisi in bono.

Cassiodor. autem & aliqui alij doctores Catholici exponunt hunc Psal. ad litteram de Christo, & bene vt credo. Tum quia littera valde conso-

M O R A L I T E R.

1 Qui Reg. Israel. Sicut præcedens Psal. expositus est mysti- cē, vt sit oratio Ecclesiæ contra hostes visibiles, sic iste potest exponi, vt sit oratio Ecclesiæ cōtra hostes inuisibiles, de qb. dicit

dicit Apostolus Ephe. 6. b. Nō est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mūdi re- ctiores tenebrarum harum contra spiritualia nequitia. Sic ergo dici- tur orando. Qui Regis Israel, idest populum Christianum, ad quem nomen Israel est translatum, vt dictum est supra.

Incu-

a *Ioseph. Cassid. Fidelem populum ducis in caulas Dei, vt oues ad pascua de quibus. Alias oues habeo quę non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere, vt fiat vnum ouile & vnus pastor. Propria singulis verba, regitur Israel, ducitur Ioseph idest, deuotus populus.*

Ioan. 10.

b *Manifestare. Caf. Rogat, vt qui in secreto maiestatis erat per incarnationem, appareat coram Iudęis ut promissum erat, faciens in eis has uirtutes quę his nominibus signantur, Ephraim, Benjamin, & Ma-*

August. Manifesta
re coram. Angelis no-
tus innotescere homi-
nibus.

c *Coram Ephraim.*
August. Id est gente
Iudęorum, ubi hæ tri-
bus scilicet coram fru-

ctificatione, & filio dexterę, ut & nos simus plenitudo scien-
tiz per charitatem, quę Deus est. Et coram Manasse idest
oblito, ut iam illi uenias in mentem, iuxta illud: Reminiscē-
tur, & conuertentur uniuersi fines terrę.

d *Excita. August. Repetit quod orauerat. Ordo talis. Veni*
tu ipse in carnem. Et excita potentiam tuam, in resurrectione,
quia uisus es infirmus in passione, dum dicitur. Si filius
Dei es, descende de cruce. Quod præsignatum est, cū Iacob
præualuit angelo ipso quidem uolente, & tamen uictus be-
nedixit uictorem, sed & claudū fecit eundem, Claudicat qui
est de populo Iudęorū, sed & ibi est bñdictū genus Apostolo
rū. Excita ergo. i. crucifixus ex infirmitate, resurge ex uirtute.

Cassiod.

Cassiodorus. Excita, potentiam miraculorum olim facto
rum, quę sopita est donec res eorum & ueritas appareat.
Veni ut saluos facias nos. Ecce quantam utilitatem nouit in-
carnationis: & ideo tam studiosę precatur, quę enim vota
hic sufficiunt petere Deum uirtutum, quem nouit miracu-
la in se facturum? Qui solus ab infidelibus liberat, conuer-

distortos, & conuersis
ostende faciem tuam,
quia conuersos solet
respicere. Quousque
hoc Asaph illo tempo-
re dicebat quo uenire
petebat, quod adhuc
differebatur consilio
Dei. Iratum dicit, quia
tardat. Ecce quę pie-
tas & desiderium pe-
tentis: & ideo clamat,
quia sciebat differri.
Enumerat quę inte-
rum mala. Cibabis. Pa-

nis lachrimarum est uita doloribus plena: sed & hic cibus,
dum non sic exstinguimur sed erudimur. Addit quod et po-
tus, quia hæc duo sunt quibus uiuit omnis homo. Nam quod
tempus a lachrymis uacuum? Quas tamen lachrymas das in
mensura distributo modo. Vnde: Fidelis Deus, qui non pa-
titur uos tentari supra id quod potestis etc.

e *Faciem tuam. Augustinus. Hęc facies uelata fuit Asaph*
tempore infirmitatis Christi, et tunc ægrotauit Asaph, non
ualens intueri uelatum nabe, de qua dicitur: Ascendit Deus
super nubem leuem, et intrabit uel ingreditur Aegyptum,
id est, carnem immunem a peccato, illuminauit uero eam
cum surrexit et ascendit, et ita saluamur.

Quousque F

NICOLAUS DE LYRA.

consonat, ut videbitur exponendo. Tum quia hoc dictū consonat dictis
Hebręorum antiquorū. Dicit enim Ra. Moyses exponens illud Gen. 40.
b. Videbam coram me uitem &c. Vna expositio est. Hic est Israel de
Aegypto transplantatus in terram promissionis. Alia expositio est:
Hic est Messias, sicut scriptum est, Psal. 79. Et perfrice eam quam
plantauit dextera. Et est plantatio a superiori ad inferius. Et hoc di-
ctū Ra. Moy. ualde cōsonat personę Christi: In quo est duplex natura.
f. diuina natura & humana, diuina a superius, humana ab inferius. Et
patet quod ipse allegat hanc scripturam de Messia dictam, per quam
intelligit Christū. Igitur secundum hunc intellectū sensus prædicti tit.
cū dicitur: Ad uictoriam super lilia testimoniū Asaph Psal. talis est:
Psalmus iste est testimoniū Asaph super lilia uel pro lilijs, ut habet
it. Hieron. Id est super Christum & Ecclesiam suam, uel corpus mysti-
cum, quę per lilia designantur ut plenius fuit dictum supra Psal. 44.
Quod autem in titulo præmittitur, ad uictoriam, significat conatū Le-
uitarū in cantando hunc Psal. sicut frequenter supra dictum est: Qui
Regis Israel etc. Ad intellectum huius Psal. sciendum, quod una est
Ecclesia ueteris & noui testamēti, quę frequenter in ve. & no. test. di-
citur uinea Dei, unde dicit Greg. hom. 7. super Euangelium: Quis uerō
patris familias similitudinem rectius tenet, quā conditor noster, qui re-
git quos condidit, & electos suos in hoc mundo possidet quasi subiectos:
Dominus in domo qui habet uineam suam. f. Ecclesiā quę ab Abel in-
sto usque ad ultimum electum qui in fine mundi nasciturus est, quot
sanctos protulit quasi tot palmites misit. Asaph igitur processum huius
uineę in spiritu sancto præuidens scripsit hūc Psal. in quo primo descri-
bit statum huius uineę ante Christi aduentū, & secundo post eius ad-
uentum, ibi: Deus uirtutum conuer. Prima in duas, quia primo
præmittitur oratio Psalmistę, secundo processum huius uineę, ibi: Vi-
neam de Aegypto. Prima adhuc in duas, quia primò ponitur A-
saph oratio, secundo orandi ratio, ibi: Excita. Circa primum dicit:
Qui regis etc.

1 *Qui deducis etc. Aliqui exponunt hoc dicentes, quod filij Israel*
de Aegypto exeuntes propter inundationē Nili non poterant inuenire
sepul-

sepulcrum Ioseph, cuius ossa tenebantur secum asportare, sicut fuit eis
impositum, Gen. 50. & quędam ouis ductū angelico natauit usq; ad lo-
cum sepulchri Ioseph, ad ostendendum locum ubi d. bebant ossa eius ac-
cipere, & propter hoc fuit uocata ouis Ioseph. monstrans ossa, quę ac-
cipiens Moyses secum portauit, ut habetur Exod. 13. d. & secundum
hoc est sensus huius literę. Qui deduc. f. populum Israhel per angelum
præcedentem castra eorum. ut habetur Exod. 14. f.

2 *Velut ouem Ioseph. Quę similiter ducta fuit ad sepulchrū per*
angelum modo prædicto. Sed quia hoc dictum de oue Ioseph improbat
Exo. 13. b. Aliter exponēda est hæc litera sic. Qui deducis Ioseph.
i. populum Israhel denominatum a Ioseph, eo quod ipsum saluauit tem-
pore famis in Aegypto. Velut ouem. i. diligenter custodiens eum si-
cut pastor gregem suum.

3 *Qui sedes super Cherubim. Quia propitiatorū qđ dicebatur*
sedes Dei, erat super Cherubin, sicut plenius fuit expositum Exod. 25.

4 *Manifestare coram etc. Istę tres tribus figebant tentoria ad*
occidentalem plagam tabernaculi, ut habetur Nu. 2. c. In occidentali
uero parte tabernaculi erat sanctum sanctorum, ubi erat propitiato-
rium, in quo dabatur diuina responsa, & propter hoc dicit. Manife-
stare coram Ephraim. Dando nobis propitiā responsa.

5 *Excita. Hic consequenter ponitur dicta orationis ratio: quia A-*
saph præuidebat populum Domini multipliciter affligendum a diuer-
sis populis, & ideo pro eius liberatione precabatur, di. Excita poten-
tiam tuam. Cui nullus potest resistere.

6 *Et ueni. Per effluuiū tuę potētię.*

7 *Vt saluos facias nos. Ab affligentibus nos, & connumerat se*
Asaph populo futuris temporibus affligendo ratione prædicta T. salm.
præcedenti.

8 *Deus uirtutum. i. angelorum.*

9 *Conuertere nos. A culpa ad gratiam & a luctu ad letitiam.*

10 *Et ostende faciem. Loquitur de Deo ad modum hominis, qui*
quamdiu tenet iram contra aliquem, auertit ab eo faciem, sed quando
placatus est, ostendit sibi faciem hilarem, & in hoc petit Asaph diui-
nam placationem.

11 *Et salui erimus. Quia sine tua gratia non pōt nobis esse salus,*
Domine

MORALITER.

Intende. Id est, orationi meę.

1 *Qui deducis &c. Quia accrescens interpretatur, ideo signi-*
ficat hominem in bono uirtutis crescentem, quem deducit
Deus de uirtute in uirtutem usque ad Deū deorum in Sion.

3 *Qui sedes super. id est angelis præfides.*

4 *Manifestare. Per tuum auxilium.*

5 *Coram Ephraim Ben. Per Ephraim qui frugifer interpretat*
actiui significantur: per Manasse uero qui obliuio interpreta-
tur,

tur, contemplatiui qui terrenorum obliuiscuntur in Deum
elevati: per Benjamin qui interpretatur filius dexterę præ-
lati, quia debent esse perfectiores ceteris, sicut pars dextera
fortior est sinistra. Ex istis uero tribus statibus constituitur
Ecclesię corpus, pro cuius defensione subditur.

5 *Excita potentiam tuam &c. scilicet ad reprimendū mali-*
gnorum spirituum nequitiam.

8 *Deus conuer. De turbatione tentationū ad pacem internā.*

9 *Ostende faciem & salu. eri. Per manifestam auxiliationem,*
Domine

A *Quousque irasce.* August. Transiit ira à serpo, non ut non flagellet ut patet, sed ne damnet: & conuersis enit durat ira, sed corrigens: Flagellat enim omnem filium quem recipit.
B *Cibabis.* August. Exponit hic passiones quas sancti tempore aduentus passuri sunt. Q. Et si optem Christi aduentum, tamē eo tempore multa passuri sumus, quia ciba &c.

† Exercituum. * Basilii. Alij interpretes cibasti nos pane lachrymarum, dixerunt, & potasti nos lachrymis in mensura. Dicit autem, & cibum & potum nostrum lachrymis miscuisti. Plorantes enim, necessarium cibum sumpsimus. Posuit autē, pro, supplicium peccatis nostris admensurasti. Ita & Dominus. Quamensura, inquit, mensuraueritis, mensurabitur & vobis.
† propinasti eis lachrymas in maxima mensura
† exercituum reduc & infra.

† radicare fecisti (extēdit)

† Cor. 10. c.

Domine Deus † virtutum, quousque † irasceris super orationem serui tui? † Cibabis nos pane lachrymarum, & † potum dabis nobis in lachrymis in mēsurā. Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, & inimici nostri † subsan-

nauerunt nos, Deus † virtutum conuerte nos, & † ostende faciem tuam, & salui erimus. Vineam de Aegypto transtu-

listi, eiecisti gentes, & plantasti eam. † Dux itineris fuisti in conspectu eius, & † plantasti radices eius, &

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

iter largitus esses, in Chananeorum terram ipsam cōseuisti. De Aegypto. Ut illos de Aegypto. ita Ecclesia de tenebris eiecit vitiatorum: gentes plantat in virtutibus, & ducit per hoc desertum seculi.

Radices, martyres & alios firmos facit, & implet orbem.

Cassio. Vineam de Aegypto, per mysticasfigurationes, quæ gesta sunt dicit. Vineam, gens Iudeorum in typo Ecclesie, quæ inter turbas umbratiles peccantium fruge sanctorum ornatur, quasi vinea inter folia fructu, & fossa & putata in tribulationibus plus crescit, quæ ita per orbem dilatata est.

Dux, dum eam ducit spirituali itinere. Radices, prophetas, Apostolos, martyres & alios, de quibus palmites tendens mundum occupat & operit.

† illustra & infra.

† Enacuasti (Præparasti) sub. semitam vel locum.

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Domine Deus virtutum quousque irasceris. Id est quādiu.
- 2 Super orationem serui tui. Id est super illud de quo rogo, s. de liberatione populi. q. d. Ista dilatio est signum iræ tuæ in populo.
- 3 Cibabis nos. Resumatur ly quousque, ut sit sensus: Quādiu Cibabis nos pane lachrymarum, i. permittes nos in captiuitate & afflictione, quia homines in tali statu viuunt in lachrymis & luctu.
- 4 In mens. id est secundum mensuram peccatorum nostrorum. q. d. nos meruimus hanc afflictionem propter peccata nostra, sed tu nos libera ex tua gratia.
- 5 Posuisti nos in contradictionem. Quia Samaritani quos rex Assyriorum fecit habitare in ciuitatibus Israel ut habetur. 4. Reg. 17. odiebant Iudeos & conuerso: & ideo imprediebant quantum poterāt rediunt Iudeorum in terram suam: & postquam redierant de licentia Cyri, fuerant eis multum molesti, ut patet. 1. Esdræ. & Nehemiæ quasi per totum.
- 6 Et inimici &c. Sicut dicitur Nehemiæ. 4. Factum est autem cū audisset Sannaballath, quod edificaremus murum, iratus est valde, & motus nimis subleuauit Iudeos &c.
- 7 Deus virtutum. Exponatur sicut prius, quia repetitio est eiusdem, sicut frequenter fit in orationibus.

8 Vi-

MORALITER.

- 1 Domine Deus virtutum. Id est, angelorum.
- 1 Quousque irasceris super ora. Id est, quādiu offendes te iratum auxilium differendo postulat.
- 3 Cibabis nos pane &c. Quia non possumus consolari, donec sentiamus beneficium auxilij tui.
- 5 Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris. Id est spiritibus malignis, qui dicuntur nostri vicini, eo quod habitant nobiscum in hoc aere caliginoso. Dicuntur tamen inimici nostri, quia semper machinantur ad malum nostrum.
- 6 Deus virtutum. &c. scilicet de luctu ad gaudium per de-

pressionem inimicorum nostrorum.

8 Vineam. &c. Hic ponitur ratio ad prædicta, quilibet enim diligit & defendit opera sua, propter quod proponitur quod Ecclesia sit opus Dei, cum dicitur. Vineam de Aegypto. i. Ecclesia tuā de infidelitate gentium ad fidem. Ideo subditur.

10 Eiecisti gentes. i. de sua infidelitate, cum dicitur Prouerb.

12.2. Verte impios & non erunt, scilicet impij sicut ante.

11 Et plantasti eam. Per Apostolorum prædicationem.

12 Dux itineris fuisti. Sicut dicitur Mar. ult. d. Illi autem prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

Operuit

a Operuit. Caf. Altitudo & latitudo vineæ hic exponitur. Superba perna est vinea, quæ & montes sublimiores, vita & doctrina obumbrat, & magis crescere facit. Vites quæ arbores ascendant, arbutta nominantur, per quæ minores in ecclesia accipiuntur.

Cedri, non superbi, sed qui sunt Dei, martyres sunt qui in ecclesia alti sunt, hos etiam ecclesia in gremio suo protegit.

† repleta est terra.
† cedros excellas (vel vt cedri Dei. i. altissima
† Misisti. Extendisti summitates sarculos eius.

Propagines, filios regenerationis qui a flumine Iordane manauerunt, quia ibi cepit regula baptisimi.

b Montes. Aug. Prophetæ quos operit vmbra, quia obscure locuti sunt in figuris, sed post vmbra venit res.

Vmbra est circūcisio, sabbatum & huiusmodi, quæ & prophetæ locuti sunt. Vmbra i. cura, & sollicitudo de

† Denastante. † terra agri (nomen Hebraicum est generale bestiarum syluestrium. obsecro.

B eis operit maiores. Et arbutta, id est, eorum excrementa similiter operiunt cedros Dei, id est, doctores.

c Cedros Dei. August. Quia sunt cedri euertendæ, superbi, scilicet qui sunt cedri seculi, sed non Dei.

* Beda. Arbutta vocat minores prophetas: cedros vero sublimes & potentes in seculo, & est dicere: quia non solū maiores prophetæ præfuerunt huic vineæ, sed etiam arbutta. i. minores prophetæ operuerunt cedros, i. in tantum supercreuerunt vmbri cedri, i. sublimibus mundi vt operirent, i. humiliarent & inuoluerent illas cedros & facerent cedros mundi cedros Dei, sicut & in Paulo & Dionysio factum est, Præterea hæc eadem vinea extendit palmites suos vsq; ad mare. Palmites vocat illos quibus ipse dñs dixit. *Ego sum vitis, vos autem palmites.* Hoc est, sanctos Apostolos qui principaliter ab ipsa vite processerunt, quia à domino electi fuerunt. Hi palmites extensi sunt vsq; ad mare, id est, usq; ad gentiliū

C amaritudinem: quia in omnem terram exiit sonus eorum. **d Vt quid.**

d Vt quid. Miratur cur huic tali subtracta est domini defensio.

August. Vt quid. Quia superbia fuit aduersus plantarorū, & seruos occidit ad se missos, & tandem filium naxedem, destructa est maceria. & inuenerunt eam gentes destructam & delcuerunt. Hoc primò plangit Asaph, sed non sine spe de

dirigētibz enim cor iam loquitur.

e Aper. August. Caf. Vespasianus fortis & seus & contrarius Iudeis, qui hoc animal inter cetera habent immundum.

Vastauit eam sus de sylua. * Euthymius.

Babylonius nimirum Nabuchodonosor, sus ideo dictus quod in voluptatum luto volutaretur, & quia omnifariam spurciæ genere sedus atq; immundus erat.

f Singularis ferus. Titus qui reliquias terribili depastione cōsum

† transeuntes.

E † exercituum

† sedem certum, & plantulam. † uitem vocat filium pharisi Hebraica, vt Isai. scilicet hlio olei loquingui.

psit, qui dicitur singularis, id est superbus. Vel pro eodem accipitur aper, & ferus, scilicet, Romanus exercitus. Et uide quibus peccatis laboret, & pereat homo.

Singularis. August. Dicit omnis superbus: *Ego sum, ego sum, & nemo alius.*

Aper. Caf. diabolus fortis & ferox de sylua, quia cogitationes eius agrestes & auia sunt. *Sed tu domine Deus virtutum.* Vel ira continua: Ita vastata est uinea, sed ut reliquæ saluæ sint. *O Deus virtutum con. in finem seculi sup. serenus aspice,* commutatis in melius hoc remedium precatur.

g Et perfice eam quam plantauit dextera tua. August. Non aliā institue, sed hanc perfice. In hac enim est semen Abraham: ibi est radix quæ portat oleastrum. *Perfice, quia cæltas ex parte contigit in Israel, vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.*

Rom. 12. c.

h Super filium. Caf. Super te fundatā & super filiū hominis. **Hic F**

Matth. 17. a.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Operuit montes, &c. per adaptionem honoris & dignitatis: quod maxime fuit tempore Dauid & Salomonis & aliorum regum bonorum.

2 Extendit palmites, &c. scilicet mediterraneum.

3 Et vsque ad flumen. Eufratem.

4 Propagines eius. Et in hoc denotatur dilatatio possessionis, quia tota terra intermedia subiecta fuit regno Israel tempore Salomonis, vt frequenter supra dictum est.

5 Vt quid. Hic consequenter describitur processus in aduersitate, cum dicitur: *Vt quid destruxisti maceriam eius.* i. angelorum custodiam, eo quod populus erat conuersus ad idololatriam, vt patet. 3. & 4. Reg. in multis locis. Vel per maceriam intelligitur clausura Ierusalem quam destruxerunt Chaldaei.

6 Et vindemiant eam omnes, &c. quia reges Syria & multi alij ante destructionem ciuitatis per Nabuchodonosor & post fuerunt eis molesti bona eorum rapientes & populum occidentes, vt patet. 3. & 4. Reg. & in lib. Esdræ & Nehemæ, & 1. & 2. Machab.

7 Exterminauit eam aper. Nabuchodonosor, qui sic nominatur, eo quod diu habitauit inter feras, Dan. 4.

8 Et singularis, &c. Iste fuit Antiochus rex, qui fuit valde singularis in superbia, quasi haberet terram ad nauigandum & mare ad ambulandum, propter elationem 2. Mach. 5. Fuit etiam valde ferus per tormenta inhumana & exquisita inducens populum Israel ad transgressionem legis. 2. Machabæorum. 7. In Hebræo habetur. Et commotio agri depasta est eam. per commotionem intelliguntur omnes bestie,

bestie, qua communiter mouentur per agrum ad depascendum ipsum propter quod Hieron. translulit: Et omnes bestie agri depasta sunt eam. per quod potest intelligi multitudo diuersarum gentium, quæ erant in exercitu Antiochi, & aliorum regum Iudæam deuastantium.

9 Deus virtutum. Hic consequenter describitur status ecclesie post aduentum Christi, quam perfectionem petit Asaph deuote Deus virtutum conuertere. Per condescensionem bonitatis tuæ.

10 Respice de cælo & vide. Oculo tuæ clementiæ.

11 Et visita. In propria persona.

12 Vineam istam. Quod factum est in sua benedicta incarnatione, in qua visitauit nos oriens ex alto, Luc. 1. a.

13 Et perfice eam. Status enim v. te. fuit imperfectus, secundum quod habetur ad Hebr. 7. c. Nihil ad perfectum adduxit lex. Sed hæc perfectio reservabatur Christo: propter quod dicit Mat. 5. b. Non veni soluere legem, sed adimplere: quia moralia præcepta adimpleuit, consilia super addendo: Iudicialia verò adimpleuit rigorem temperando, vt homines cauerent à malis, & studerent bonis, magis duelli amore boni quod est proprium perfectiorum, quam timore mali pænæ, quod est imperfectiorum: vnde dicit Poeta: Oderunt peccare mali formidine pænæ. Oderunt peccare boni virtutis amore. Cereimonialia verò, quæ tantum signa erant, adimpleuit in sua incarnatione, & passione, cuius erant figura & sacramenta efficaciora instituit: quæ conferunt gratiam & introducunt ad gloriam, quod non poterant facere sacramenta legis, propter quod dicuntur egena & infirma, Gal. 4.

14 Et super filium. Resumatur ly respice. f. super Christū hominem, qui in

MORALITER.

1 Operuit montes, &c. conuertendo mundi principes.

† Et arbutta eius cedros Dei. cōuertendo maximos sapiētes, s. Dionysium, Ambrosium, Augustinū & alios plures. Sed quā ex credentibus multi declinauerūt à fide & moribus subdit.

5 Vt quid destruxisti. id est destrui permisisti.

6 Maceriam eius, id est clausuram uirtutum.

6 Vindemiant eam omnes, &c. id est maligni spiritus, qui discurrunt ad destruendum fructus ecclesiæ.

7 Exter-

7 Exterminauit eam aper de sylua. id est, porcus syluestris, qui est animal immundum: propter quod signat demonem tentantem de luxuria.

8 Et singularis, &c. id est, dæmon tentans de superbia, propter quod petitur diuinum auxilium, cum dicitur.

9 Deus virtutum. Ecclesiam tuam defendendo, & eam in bonis perficiendo.

14 Et super filium hominis. id est, Christi uicarium, qui caput est ecclesiæ.

Quem

Hic aperte Christus ostenditur, qui de Maria natus. Confirmasti, cum dixit: Hic est filius meus dilectus, in quo bene mihi com-
Math. 17 a. placui, ipsum audite: in quo confirmatus est Christus apud homines. Incensa, mala quæ igne cupiditatis fiunt. Suffossa, oc-
 culta dum alijs paratur insidiose fouea. Peribunt, dum dice-
 tur: *Ite in ignem æternum. Ut hæc omnia impleantur. Fiat ma-*

† roborasti & infra.

† vel, iratus.

B *Incensa, id est, peccata. Sed incensa sunt quæ facit amens cupiditas. Suffossa, quæ timor male iacens: Et hæc sunt omnia peccata, quia omnia fiunt propter cupiditatem, uel timorem, quæ non capit cupiditas, uincit timor. Sic contra amor Dei & timor eius ducit ad omne bonum, amas ut bene tibi sit: times ne male tibi sit. hoc age in Deo non in seculo. Vterque amor incendit, uterque timor humiliat. De bono dicitur, fodiam circa illam, & mittam stercorea, Fossa, significat piam humilitatem timentis. Stercora, viles fordes penitentis. De igne autem boni amoris dicitur. Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi ut ardeat?*

Luc. 12. f.

*** Basil. & Theod.** Hic præcipue patet psalmum in Babylonium & minime in Antiochum (ut quibusdam visum est) vaticinari.

vaticinari. Nam Babylonius templum combussit, plurimam D que urbis partem igni tradidit, sic & hic dicit, non modo fratribus uindictam eam abesse, uerum etiam illam recidisse, & radicibus euulsisse & igni consumpsisse.

a *Fiat manus.* Cassiodor. Grande sacramentum, & munus Deo, quia tandiu salus Israel dubitari potuit, donec Christus

hominis quem confirmasti tibi. Incensa igni & suffossa,

a *Facies quæ delet peccata. b* *Filius tui. iam ante. c* *Operatio tua ad effectum promissæ perducatur. Quasi quandiu mali erimus? Ostendat se misericordia tua, fac bene cum vinca tua demonstrata facie tua, id est verbo tuo vi. dex. tua, id est filium virginis.*

ab increpatione & vultus tui peribunt. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ; & super filium hominis quem confir-

maſti tibi. Et non discedimus à te: uiuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus. Domine Deus virtutum conuertere nos,

*** ostende faciem tuam, & salui erimus.**

Christo. Ex nostra enim persona versiculum hunc Prophe-
 ta conscripsit.

c *Domine Deus virtutum conuertere nos, ostende faciem tuam, & salui erimus.* Cassiodorus. Magna suauitas huius versiculi, in quo regulam totius religionis exponit. Primo enim Deus nos conuertit, & tunc nos ante faciem ostendit, id est lumine pietatis nos inspicit. Post quod nos tandem saluat. Hunc ergo propheta iterat, quia per ipsum quisque breuiter quod expedit, implorat.

GLOS. F

NICOLAUS DE LYRA.

qui in euangelio vocatur filius hominis, id est, virginis: quia hoc nomen homo, est generis communis, alij autem sunt filij hominum scilicet viri & mulieris.

1 *Quem confirmasti tibi. id est, immobiliter assumpsisti: quia quod semel assumpsit, nunquam dimisit, ut dicit Damas. unde & in tri-
 duo mortis Christi, anima existens in limbo, & corpus in sepulchro fue-
 runt coniuncta verbo.*

2 *Incensa igni & suffossa. Per hoc intelligitur sacerdotes Iudeo-
 rum, qui in ultionem mortis Christi à Romanis fuerunt obsessi, & tan-
 dem in incendio templi aliqui eorum fuerunt mortui, & alij fugerunt
 ad subterranea loca ubi fuerunt capti & interfecti. ideo subditur.*

3 *Ab increpatione vultus. Quia ex vigore diuinæ iustitiæ quæ
 hic increpatione dicitur in ultionem mortis Christi perierunt.*

4 *Fiat manus tua. Vir iste est Christus homo ad dexteram Dei pa-
 tris assumptus, Marci ult. d. Et dominus quidem Iesus postquā
 locutus est eis assumptus est in celum, & sedet à dextris Dei.
 Super virum istum post eius ascensionem facta est specialiter manus diui-
 næ virtutis declarando eius gloriam & deitatem per miracula facta
 ab aposto-*

MORALITER.

1 *Quem confirmasti tibi. Ist est, loco tui posuisti.*
2 *Incensa igni & suffossa. id est, demones ignem suum por-
 tantes, & inferni fossæ deputati.*
3 *Ab increpatione tua peribunt. id est ab, impugnatione eccle-
 siæ cessabunt.*

4 *Fiat*

ADDITIO I.

In Psal. 79. *Qui regis Israel*, ubi dicitur in postil. *Manifestare
 coram Ephraim & Benjamin.*

Quidam expostores Hebræorum aliter assignant causam nominationis harum tribuum, scilicet Ephraim Benjamin & Manasse, dicentes quod quando Iacob benedicebat filiis suis, Gen. 49. in benedictione Ioseph dixit ista verba. *Inde passior egressus est lapis Israel.* Ex quibus verbis dicunt, quod sumitur exordium huius psal. cum dicit. *Qui regis Israel*, quod in Hebræo in hoc loco proprie sonat. Quis est pastor seu rector Israel: & ideo subiungit psalm. *Qui deducis velut ouem Ioseph*, scilicet filium illum, in cuius benedictione Deus fuit nominatus pastor seu rector Israel. Et quia Psal. nominauerat in hoc loco Ioseph ratione prædicta, vterius nominat duos filios Ioseph scilicet, Ephraim & Manasse. Nominauit etiam Benjamin cum istis duobus duplici de causa. Prima eo quod dixerat. *Qui sedes super cherubin manifestare.* Arca enim testamenti ubi erant cherubin, primo fuit in forte Ioseph, quia in Silo: secundo in forte Benjamin scilicet in Ierusalem, & ideo nominauit Benjamin cum alijs. Item quia Ioseph & Benjamin ambo erant filij Rachel, quæ quidem fuit vxor Iacob prima intentione, licet secunda in executione, ut pa-

ab apostolis aliisque discipulis in nomine Christi.

5 *Et super filium hominis. Et accipitur hic & pro id est, ut il-
 lud quod subditur, super filium hominis sit expositiuum illius quod præ-
 mittitur, super virum dexteræ tuæ, ut per hoc homo Christus intelli-
 gatur de quo supra dixerat. Super filium hominis, &c.*

6 *Et non discedimus à te. Per auersionem à fide, unde dicit Apo-
 stolus Rom. 8. g. Quis nos separabit à charitate quæ est in Christo
 Iesu? tribulatio? fames? nuditas? aut gladius, &c. quasi dice-
 ret, non: sicut litera sequens ostendit.*

7 *Viuificabis nos. Vita gratiæ in presenti, & gloriæ in futuro.*

8 *Et nomen tuum inuocabimus. temporaliter in presenti &
 æternaliter in futuro, secundum illud Psalmi 83. a. Beati qui
 habitant in domo tua domine, in secula seculorum lauda-
 bunt te.*

9 *Domine Deus virtutum conuertere nos. ad te perfecte dili-
 gendum.*

10 *Ostende faciem tuam. Per apertam visionem.*

11 *Et salui erimus. Quia in clara visione, & perfecta fruitione
 consistit æterna salus.*

PSAL.

4 *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ. id est, tua protectio
 super caput ecclesiæ.*

6 *Et non discedimus à te. Et quia bonitas prælati multum fa-
 cit ad bonitatem populi, ideo subditur.*

7 *Viuificabis nos & nomen tuum inuocabimus. Vita gratiæ. Re-
 siduum patet ex dictis.*

MORA.

tet Gen. 29. & ideo simul nominat omnes tribus ab ea de-
 scendentes, &c.

ADDITIO II.

In eodem psal. ubi dicitur in postil. *Deus virtutum.*

Secundum Aug. iste versus scilicet, *Deus virtutum conuertere nos*, summam totius continet religionis, unde trina repeti-
 ne commendatur: Hæc ille. Sed attendendum est, quod tri-
 na repetitio huius non debet à mysterio vacare: pro quo di-
 ci potest, quod facies Dei quæ est Christus, ut 1. Cor. 13. tri-
 pliciter nobis ostenditur ad salutem: Primo in statu quæ per fi-
 dem quæ est ostensio enigmatica, secundo in patria per aper-
 tam & claram visionem quæ dicitur esse facie ad faciem, un-
 de 1. Cor. 13. d. *Videmus nunc per speculum & in enigmate, tunc
 autem facie ad faciem.* Tertio in statu resurrectionis gloriæ,
 in quo nobis ostendetur Christus non solum quo ad men-
 tem, sed etiam quo ad corpora, cum oculi corporales glo-
 riosi Christum in gloria respicient, de quo potest intelligi il-
 lud Esa. 52. cap. *Oculo ad oculum videbunt, cum conuerterit domi-
 nus Sion.* In quibus ostensionibus triplici modo conuertimur
 ad Deum, in primo per fidem iustificantem, in secundo per
 visionem beatificantem, in tertio per gloriam consumman-
 tem, unde merito ter repetit psal. Domine Deus conuertere
 nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

ADDI.

ADDITIO III.

A In eo. psal. vbi dicitur in post. In Hebræo habetur. *Et commotio agri depasta est eam.*

In Hebræo nō hñ in hoc loco dictio signans cōmotionem, sed est ibi dictio q̄ fm quosdā est nomē speciei cuiusdā aus nobis ignotæ, & similis dictio ponit supra in psa. 49. vbi trāslatio nostra habet. *Et pulchritudo agri mecum est.* Quē quidem aus dicitur esse inter volatila, sicut Leuiathan inter pisces.

ADDITIO IIII.

In eo. Psal. 79. vbi dicitur in postil. Cērimonialia quē tantum figuratiua erant.

Cērimonialia vete. test. non erant tm figuralia, hēbant. n. duplicē rōnem. s. literalē, q̄ ad cultū Dei pro illo tempore ordinabatur, & figurale quē ordinabatur ad figurandū Christum, & eius mysteria, prout largius hētur 1. 2. q. 102. art. 2. arguendo in oppositum nihilominus tamen veniente Christo cessabant cērimonialia, & oēs rationes eorum, vt hētur in

GLOSSA ORDINARIA.

a Pro torcularibus. Aug. In quib. tria, pressura, & de ea duo, oleū, & amurca, quorū vnum recōditur, aliud projicitur. Similiter, vinum & acinum, sic in ecclesia. Si ergo sunt pressuræ, quas queruntur blasphemii abundare tēporib. Christianis ne

† Vide psal. 4.

† Vide psal. 8.

† Vocifera te

† Accipite

a Dirigens.

Christum.

b Id est, ecclesijs, quibus est pressura tribulationum.

c Habitus.

Loquens de baptizatis aqua baptismi, quod figuratum est per opus quintæ sabbathi.

† In finē m̄ pro torcularibus quinta sabbathi psalmus.

Asaph LXXX.

a Oues, vinum, oleum, id est, congregatio Dei, cui fit hic psalmus.

b A-

lij exultant deceptorum suo mundo.

b Gaudio, quod non potestis explicare.

† Exultate Deo † adiutori nostro, iubilare

a Quia vos vere estis Iacob, minor, scilicet, populus cui seruit maior.

b Spi-

ritualia accipite, carnalia date.

c Donum ege te, quod a Deo.

Deo Iacob. † Sumite psalmum, & date tym-

ues creauit ex aquis. Loquitur ergo psal. baptizatis. ex quib. alij oleū, vinū, aues. i. spirituales, alij amurca, acinum, pisces. **c** Asaph, &c. Cal. Quia secundum historiam Iudæis, spiritua liter Christianis loquitur. Aug. Primo dicit quid agendum electis qui sunt, oleum, vinum, aues.

PSALM. LXXX.

E xulta. Deo. Asaph proposita sibi imagine cuiusdā solennitatis electos ad celebritatem incitat, dicens.

c Deo Ia. Fictitius Deus, delusor est.

*** Exultate Deo adiutori nostro.** Euth. Videntur prima facie hæc verba prolata esse ex Iudeorum persona, qui e Babylo nica redierunt captiuitate veluti exultantium de suo in patriā reduti. Atq; hoc pacto exponitur hic psalmus a Iudæis, verū si sequentia oīa consideres vbi multa merore referta sunt, conuincemus hunc eorum sensum rectū nō esse. Torcularia illa igitur mutuo sese exhortantur, ad exultandū in Christo,

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. LXXX.

E xultat. Deo. Huic psal. pramittitur talis titulus in Heb. Ad vi toriam super haggittith Asaph. ad cuius intellectum sciendum, quod prima syllaba huius dictionis haggittith non est de substantia vocabuli, sed est articulare accusatiui casus, sicut dicitur in Latino, o magister, li o, non est de substantia dictionis, sed est articulare vocatiui casus. Gittith autem in Hebr. habet duplicem significationem quia significat instrumentum musicum sic nominatum, eo quod repertū fuit in ciuitate Geth, vt dicit Ra. Sa. Significat etiā torcular, & hoc modo transtulit Hie. qui ponit talem ti. Vict. in torc. Asaph. ita quod secundum eum ibi accipitur singulare pro plurali. s. torcular pro torcularibus, sicut frequenter fit in scriptura & econuerso. Potest autē conueniēter dici, quod gittith hic accipitur in utraque significatione. Ad cuius intellectum sciendum, quod Psal. iste specialiter erat dicat. andus in festo tubarum, vt magis videbitur persequendo, quod incipiebat prima die Septembris, quæ apud Hebræos est in nouilunio propinquiori aequinoctio autumnali siue sit ante aequinoctiū siue post, siue in ipso aequinoctio illo autem tēpore cōmuniter compl. t. x. sunt vindemiæ in terra promissionis, quæ calida est, & ideo de vino tūc expresso de torcularib. subant libamina sacrificiorum in tēplo, pp quod psal. iste intitulatur a torcularibus seu torculari. Itē quia Leuitæ cantabant psal. non solum vocib. humanis, sed etiam musicis instrumentis vt frequenter dictum est, &

cantus

MORALITER.

Exultate Deo. Hunc psal. fecit Asaph ad decatandū per Leuitas in principio mensis septimi, cui apud nos correspondet Septēber p gratiarū actione ex fructuū collectione. Fructus aut bonorum operum est beatitudo, Sap. 3. ca. Bonorum laborum gloriosus est fructus. Qui fructus colligitur post hanc vitā in re, sed in p̄senti quodammodo colligitur in spe, quoniam ex degu-

in eadem parte. q. 103. art. 3. in cor. q.

REPLICA. In psal. 89. *Qui regis Israel intende, &c.* Burg. non tat postil. quia dixit Cērimonialia tm fore figuralia, volens Bur. fm intētionē S Tho. q. et sint literalia. Ad hæc concordandū dico, q. post. loquit fm principalem intētionē instituentis qualis non est literalis. Rō. n. legalium specialiter cērimonialū duplex est, opus & exercitiū. s. opus operans, & opus operatū. Primū respicit principalē intētionē instituentis, q̄ ad hoc primo respicit, ideo respexit Deus ad Abel, & consequenter ad munera eius Gen. 4. a. Ad secundū autem. s. opus operatū sola occasione Deus respexit imo fm se, & propriam rōnem literalem despexit, quia huiusmodi facta sunt ei molesta, imo odita, vide ca. 1. Esa. hæc est sentētia B. Aug. 1. & 2. retractationū, & magistri in principio. 4. & cōmuniter omnium catholicorum doctorū, vñ de solo opere operante hēnte respectū ad instituentē dixit postil. ad occasionem qd̄ respicit literam occidentē, & ad opus operatū direxit Burg. suum respectū, adhuc vt apparet Iudaizans.

sto, qui est eis auxiliaturus.

f Sumite psal. Aug. Verba Dei & humani actus conueniāt in vnam societatem. hæc. n. est pax Ierusalem, hæc est ratio dati & accepti, vnde Apostolus. Si spiritualia seminauimus vobis nunquid magnum est si carnalia vestra metamus?

* Bed. Q. d. Et vt

vere exultetis & iu-

biletis Deo, sumite

psalmū & date tym-

panū. Apostolus qua

si reprehēdens & do

lēs dicit in quodam

loco, quod nemo cō

municauerit ei in ra

tione dati & accepti.

5 Quid autem sit com

6 municare in ratione

dati & accepti, alibi aperte exponit dicens. *Si nos vobis spiritualia seminauimus, nunquid magnum est si vestra carnalia metamus.* Vti que non. similiter, & hic dī. *Sumite psalmum & tympanum.* hoc est accipite spiritualia & date carnalia. Psalmus. n. quia de superiorib. est, pertinet ad spiritualia, tympanum vero quia de ieco corio fit signat carnalia. Et est dicere, Si audi estis in spiritualib. suscipiendis, deuoti sitis in carnalibus erogandis. Quasi dicat Accipite vocē nostram, exhortationem nostrā, suscipite doctrinā nostrā sanctā, & date manus vestras, hoc est, facite bona opera. Quod ideo facere debetis quia psalteriū sonat de superiori, cithara vero de inferiori. Et doctrina verbi Dei deluper est, quia celestis est. Quare tale est, ac si dicat. Si expectatis a nobis talia, non sitis pigri ad faciendū nostrā carnalia, hoc est, operibus vestris verbo Dei respondete. Quia psalterium iunctum cum cithara est iucundum. i. suauem melos reddit Deo.

Bucci-

F

cantus huius ps. magis pprie cantabatur instrumentis musicis, qd̄ Hebræi ce vocatur gittith pp hoc ē iste ps. intitulatur haggittith prout est nomē instrumenti musici, & sic accipitur hoc tit. in significatione duplici. His præmissis sciedum, qd̄ vna de causis quib. psal. iste cantabatur in festo tubarū, erat pro gratiarū actione de fructib. anni collectis, quorū collectio tunc erat completa, vt dictum est. Et ideo psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo inducitur populus ad gratitudinem erga Deum, secundo ostenditur eius ingratitude per oppositum, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. secunda ibi. In tribulatione. Prima in duas, quia primo populus ad Dei laudem incitatur, secundo ad hoc ratio adducitur, ibi. Quia præceptum: Circa primum dicitur.

1 Exultate. deuotione.
2 Deo adiutori nostro. in omnibus periculis & negotiis.
3 Iubilare. ore vocis, secundum illud psal. 33. a. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.
4 Deo Iacob, &c. Dicitur autem Deus Iacob, eo quod votum fecit ei de cultu speciali, Gen. 28. a. Si Deus fuerit mecum &c. Sequit. erit mihi dominus in Deum, & lapis iste quem crexi in titulum, vocabitur domus Dei, &c.
5 Sumite psalmum. ad decantandum nō solum vocibus, sed etiam instrumentis musicalibus. ideo subditur.

6 Et date tympanum, &c. Non exprimit hic instrumentū gittith

* quam-

degustatione bonorum celestium sentitur aliqua dulcedo celestis patriæ, & talibus dicitur.

1 Exultate. mentis deuotione.

2 Adiutori no. in omni boni promotione.

3 Iubilare Deo Ia. licet. n. sit Deus omnium per creationem tamen Deus est supplantantium vitia per cultum specialem.

5 Sumite psal. &c. date tym. &c. per hæc instrumenta musicalia

Tom. 3.

L

† signi-

A a Buccina. Aug. Hucusque ad partitionē, vel ad literam, simpliciter de iudæis accipienda sunt, vel allegorice de Christianis.

Aug. Buccinate, & annuntiate alijs innouationem vestri. In neomenia, vel, in initio mensis, a prima die septimi mensis iussu erat, ut septem diebus tuba canerent, quia septiformis gratia spiritus sancti per quam innouamur, erat pradicanda tuba aperte, per opera, vel altis clamoribus, unde Esai-

Num. 9. c.
† Tuba canit in initio mensis tubæ.
† tempore in iustitiam.
Esa. 58. 1

B ias, Clama ne cesses, ut tuba exalta vocem tuā, & c.

† vel mos cōfuerudinis Dei

† ipsi

† super terrā.
† noueram audiui.

† Amoui
† id est, ab olla vel a fumo trāserunt, i. recesserunt.

Gen. 21. c.

C

a Carnale, quod a vobis, id est, in vestris facculis habetis.

† Quod hic proponitur pro psalmo.

b Qui expectat celestia, non sit piger ad operanda terrena, pradicatōi verbi Dei corporalibus respondeamus operibus.

c Pro tympano.

d Ne terreamini, sed clarius & fidentius pradicatē nouam vitam.

† panum, † psalterium iucundum cum cithara. † Buccinate in

a Exponendo quasi subdit.

b Scilicet.

Vbi est veritatis cognitio, & a malis feriatio.

c Hoc ideo.

† neomenia tuba, in † insigni die solennitatis † vestræ. Quia

a A Deo.

Aug. Vbi præceptum, ibi iudicium, quia, qui in lege peccat per legem iudicabitur.

b Iudæis.

c Quia etiam iudex futurus est qui hoc præcipit.

† præceptum † in Israel est, & iudicium Deo Iacob. Testi-

a Futuræ rei.

b Augmentis gentibus.

Gentibus etiam præcepit.

c Præceptum vel siue illud.

d Quando.

e De tenebris ignorantie.

† monium in Ioseph posuit illud, cum exiret † de terra Aeg-

a Præcepta euangelij quæ prius non nouerunt.

Vel hic significat, quod apostoli varijs

linguis locuti sunt.

b Et dominus. Quid ex hoc auditu sibi? Vel, Fuit ne ex eundem?

Fuit utique, quia diuertit.

† gypti: linguam quam non † nouerat, audiuit. † Diuer-

a Sarcina peccatorum, quæ & in persequentes Aegyptios notata sunt. unde, Venite ad me omnes qui onerati estis, &c.

b Rationem.

c Quo terram portabat lateres faciens.

† tit ab oneribus dorsum eius, manus eius † in cophino

f Ab oneribus. Aug. Quibus oneribus? manus in cophino, id est, serui opere. Peccata, serui opera sunt iuxta illud. Qui facit peccatum seruus est peccati.

g In cophino seruierunt. Aug. In immunditijs peccatorum, in terrenis operibus & lutosiss.

Euth.

F

NICOLAUS DE LYRA.

* quamuis sit magis propriū cantus huius psal. quam alia, quia principalem mentionē fecerat de ipso in tit. Psal. Secundum enim Heb. tituli fuerunt apppositi in principis Psalmorum ab autoribus ipsorum.

1 Buccinate in neomenia. i. nouilunio, & dicitur a vobis Græce quod est nouum Latine. In omnibus enim nouilunijs faciebāt festū propter beneficium diuinæ gubernationis, eo quod in nouilunio cōmuniter magis apparet transmutatio tēporis. Sed in nouilunio mensis septimi, cum hoc concurrebat festum tubarum, quod erat valde solenne apud Iudeos. ut habetur Leuit. 23. & Num. 29. ideo subditur.

4 In insigni die solennitatis vestræ. i. tubarum. In Hebræo habetur, In termino diei festi vestri. & est eadem sententia, quia terminus diei festi quantum ad eius inchoationem erat prima dies mensis septimi. In translatione vero Hieronymus sic habetur: In medio mēse die solennitatis vestræ, Et ad idē potest referri, quia prima dies mensis septimi est in medio anni, secundū quod incipit annus principio Martij, alio tamen modo incipit a principio Septembris, prout dictum fuit plenius Gen. 7. & Exo. 12. Si autē referatur hoc ad medium mensis septimi, sic dies solennitatis refertur ad quintamdecimā diē eiusdem mensis, in qua incipiebat solennitas tabernaculorum. Leuit. 24. & Num. 29.

3 Quia præceptum. Hic consequenter ponitur dista inductionis ratio, cū dicitur: Quia præceptum in Israel. q. d. bene debetis Deū laudare in dista solennitate, quia dominus præcepit hoc Israel in lege Leuit. 23. & Num. 29. ut prædictum est.

4 Et iudicium Deo Ia. i. faciet vindictam de præcepti omissione. Ratio vero quare dominus præcepit illā solennitatem tubarū, fuit propter memoriā liberationis Isaac ab immolatione. vel potius propter memoriā obedientia Abraham q. paratus fuit filiū immolare, & ipsius Isaac qui paratus fuit ex eadem obedientia ad Deū immolationē sustinere sicut plenius fuit declaratum Gen. 22. Vnde & in festo prædicto Iudæi clangebant in cornibus arietum memoriā arietis oblatis pro Isaac.

5 Testimon. in Ioseph. Dicit Rab. Sab. quod eadem die post reuolutionē annorū Ioseph eductus fuit de carcere, & sic ille dies fuit solennis, etiam

etiam pro Ioseph liberatione.

6 Cum exiret de ter. Aeg. In Hebræo habetur super terram Aegypti, quod secundum istā expositionem fuit, quando Ioseph factus fuit prepositus super Aegyptū, & tunc iuit ad videndum terrā Aegypti, & ad prouidendum de conseruatione frumenti, secundum quod dicitur Gen. 41. f. Egressus est itaque ad terram Aegypti, & c.

7 Linguam quam non nouerat, audiuit. Dicit Ra. Sa. q. hic accipitur lingua pro idiomate, sicut frequenter accipitur in scriptura, & etiam in modo communi loquendi. Dicit ergo quod Gabriel docuit Ioseph. 70. idiomata quæ ante non nouerat: sed tantum Hebraicum.

8 Diuertit ab oneri. dor. Quia liberatus fuit a seruitute principis militie qui ipsum emerat in seruum, Gen. 29.

9 Manus eius in cophino seruierunt. Sicut modus est ministranti in domibus principum. Quod autem dictum est in hac expositione, Gabrielem omnia idiomata Ioseph docuisse, falsum est, quia ad hoc se non extendit virtus angeli, ut in instanti vel tēpore tam breui hoc faciat, sed solum ad virtutem spiritus sancti, qui donum linguarum dedit apostolis, Act. 2. Præterea, sancti & doctores catholici dicunt communiter, quod hoc donum primo datum fuit apostolis, ut possent prædicare fidem catholicam in omni lingua, quæ ratio non habuit locum in Ioseph, & ideo aliter exponit hæc scriptura ab illo loco. Testimonij in Ioseph, & c. i. in populo Israel nominato nomine Ioseph, qui populū illū saluauit in Aegypto tempore famis, ut dictū est in psal. precedenti. Cū exiret de terra Aegypti, quia cito post exitum de Aegypto dedit dominus præceptum de festo tubarum Moysi in deserto, sed sicut dictum est in Hebræo habetur: Super terrā Aegypti: & tunc supplendū est libere, quia ante retinebatur populus Israel in aliquibus ciuitatibus sub seruitute, unde nō poterat exire, sed primogenitis interfecit habuerunt libertatem ex eundi ad aliam terram Aegypti, & eundi per quam partem uellent. Linguam quam non nouerat audiuit, quia populus audiuit Deum loquentem ad dō. 10. legis præcepta, Exo. 20. Diuertit ab oneribus dorsum eius, q. i. populus de seruitute Aegyptia fuit diuinitus liberatus. In transla. Hiero. habetur: Amoui ab onere humerū eius: & est eadē sententia, nisi q. mutatur modus loquendi de

* Deo

MORALITER.

† significantur varij motus animi per deuotionem in Deū.

1 Buccinate in neomen. & c. i. laudate Deum in renouatione mentis per gratiam, neomenia nanque dicitur a vobis neos, quod est nouum.

2 In insi. & c. id est, quando per probabilem coniecturam percipitis in vobis gratiā renouationem.

3 Quia præc. & c. id est, in populo Christiano, ut de tali beneficio reddantur gratiæ Deo.

4 Et iudicium Deo Ia. Iudicium, scilicet, approbationis, nam Deus

Deus approbat talem gratitudinem hominis.

5 Testimonij in Ioseph. Per Ioseph q. crescens interpretatur. augmentum in bonis operibus significatur, & hoc est quod dam testimonij diuinę gratiæ crescentis in mente.

6 Dum exiret de terra Aegy. id est, de tenebris ignorantie ad illuminationem sapientię diuinę.

7 Linguam quam non nouerat audiuit. Quia tunc diuinis consolationes percepit. Osee. 2. ca. Loquar ad cor eius, & c.

8 Diuertit ab on. dorsum. Quia talis absoluitur a iugo mundi carnis, & diaboli.

¶

Eurhymius. Subintelligenda est dictio, enim, ut sit sensus, manus enim eius, &c. Cophinus canisti genus est, in quo lutum & lateres ferebant. Cum enim Pharaoni ciuitates adificarent, lutum ac lateres oportebat eos propriis humeris deferre.

a In tribulatione, &c.

ferui Cassiod. Si propheta: Diuertit dominus, dicens: In tribulatione, imputantur eis beneficia Dei, ut grauior estimetur offensa.

b Exaudiui te in ab.

August. Ut corde credas ad iustitiam. Probaui, ut ore fiat confessio ad salutem.

c Tempestatis, &c.

Num. 10. b. Augustin. Non in tempestate maris, sed cordis, ubi exauditus debet probari, in aqua contradictionis, iam enim gradiens viam Dei, habet multis modis obfistetes.

Iud. 14. b. Hæc est aqua contradictionis quam senserunt antiqui, sed iam pene siccata est, tunc enim aque populorum turbabantur, & acriter resistebant. Tunc Saloni forti viro, Christo, ducere eunti uxorem de alienigenis, ecclesiam de gentibus, occurrit leo fremens, id est populus gentium sed dissipauit eum, ut hedum caprarum, & quia populus iste fremens nihil erat nisi languidus peccator. Occisa autem in eo illa feritate iam non sic fremit, imò iam in ipso inuenimus leges pro ecclesia, quasi fauim in ore leonis.

Luc. 2. e. **d** Aqua contradictionis. Aug. Christus fuit etiam in seipso, ut de eo nato dictum est: Erit hic in ruinam, & resurrectionem multorum in signum cui contradiceretur, ut Iudæi contradixerunt titulo crucis.

e Audi populus meus. Cassiodo. Diapsalma. Hactenus de oleo torcularium, iam de amurca, quod dicitur ad cauendum, hic arguuntur reprobi.

c f. Contestabor te. Cassiod. Ipse dominus iudicij testem se facit veritatis, tam hic quam in futuro, ut nullus dubitet. Deinde quid

de quid velit cum intelligere subdit: Israel si me audieris, D vocando eum Israel familiarem sibi significat, & ad iussu inuitat. In te, in corde tuo, ubi veritas, non fallitas debet esse. Recens, ne verbum patris putetur sub tempore. Deum alienum, qui nomine non essentia. Alienum: Penè par est

seculus recentē Deū putare, & idolis seruire.

g Non erit in te, &c.

3 August. Alij faciunt

4 sibi recētes Deos vel

5 idola, vel Christum

6 in patrem patri, & a-

7 lia huiusmodi fingūt

8 in corde, & ita sunt

9 templa simulacrorū

10 in omnibus terrena

11 cogitatio, opinio di-

12 uersa, vanitas vna.

13 Ideo Samson caudas

14 vulpiū colligauit,

15 ut incenderet mēses

16 Philistheorum. Sam-

17 son interpretatur sol-

18 eorum, scilicet quib-

19 us ipse lucet, non

20 omnium. de quo mali

dicturi sunt: Errauimus a via veritatis, & solius iustitia non illuxit nobis. Et alibi: Sol iustitia est, & sanitas in pennis eius. Vulpes sunt infidiosi, maxime heretici, latentes in tortuosis caueris decipientes, odore putentes, qui etsi dissentire ab inuicē videntur, in malum tamē, id est in posterioribus cōsentunt, simili vanitate tenentur, & incendunt mēses non nostrorū, quia nouit Deus qui sunt eius, sed alienigenarum quæ sunt vasa contumeliæ.

h Qui eduxi te. Factis proprijs indicatur Deus.

i Dilata os tuum, &c. * Basilii & Theodor. Obtemperantem, inquit, per obedientiam te ipsum præbe, & accipies bonorum affluentiam. Hinc in reprehensionem sermonem conuertit.

* Beda. Quasi dicat, Angustias patitur cor tuum propter falsum deū, sed quia ego dominus tuus & Deus sum, dilata ergo os tuum, credendo, amando, prædicando, confitendo; & ego adimplebo illud. Interius os quidem adimplebo fide & dilectione, exterius verò confessione & prædicatione.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

* Deo de tertia persona ad primam, quæ mutatio frequens est in prophetis. Manus eius in cophino serui. i. instrumento facto ad exportandum feces de ciuitatibus, ad quod compellabantur filij Israel in Aegypto, prout dictum fuit Exod. 1. in Heb. & in transla. Hiero. habetur: Manus eius a cophino transferunt vel recesserunt: & sic refertur ad tempus, in quo fuerunt a dicta seruitute liberati, translatio autem ista refertur ad tempus quo fuerant in seruitute occupati.

1 In tribu. Hic consequenter describitur ingratitude populi, & primo quantum ad culpam, secundo quantum ad poenam, ibi; & dimisi eos. Circa primum dicitur in persona Dei primo recolentis sua beneficia præstita. In tribula. Qua fuisti oppressus in Aegypto dura seruitute.

2 Inuocaui me. Ut te liberarem.

3 Et liberaui te. In signis & prodigijs te educendo.

4 Et exaudiui te. i. quando tempestas veniebat super Aegyptios exaudiui te saluando quasi in abscondito, & loco tuto.

Pro-

5 Probaui te apud. Declarando tuam ingratitude & rebellionem, Num. 20.

6 Audi populus. cui specialem legem dedi in monte Sinai.

7 Et contestabor. i. ero contra te testis sicut, & iudex, si legem meam transgressus fueris, ideo subditur.

8 Si audieris me. obediendo ei quod dixi tibi in datione legis, Exo. 20. a. Non habebis Deos alienos coram me.

9 Non erit in te Deus. id est nulla creatura naturaliter, vel artificialiter facta, erit apud te, a te pro Deo reputata. Omnis enim creatura in tempore est facta, & per consequens est recens respectu æternitatis.

10 Neque ado. a. &c. unde Exod. 20. subditur: Non adorabis ea neque coles. Ego enim sum dominus Deus, &c. Et non alius sicut falso dixisti de vitulo, Exo. 32. a. Isti sunt Dij cui Israel, qui te eduxerunt de Aegypto.

11 Dilata os tuum. petendo tibi vtilia.

12 Et implebo illud. dando petitionem tuam, si tamen me solum recognoueris.

13 Et non audiuit populus meus. mihi obediendo.

Et

1 In tribulatione. Homo sic a Deo illuminatus & consolatus aliquando fortiter impugnatur a dæmone, propter quod debet fortius semper orare & feruentius, & sic Deus eum exaudit. ideo dicit: In tribu. &c. exaudiui te, &c. id est, in forti impugnatione dæmonum inuisibilibus.

5 Probaui te apud. Non solum enim dæmones per seipso iustos homines molestant, sed etiā per homines malos, ut eos ab incepto bono retrahant, & hoc vocatur aqua contradictionis. Nam iustus probatur quando per hoc a bono non impeditur, sed magis per constantiam in hoc firmatur, & talibus dicit Deus.

6 Audi populum meum. Et quid dicat subditur.

8 Si audie me. in mandatis meis perseverando.

Non

9 Non erit m. Deus recens dñ creatura quæ malè amat sicut pecunia est Deus auari, & ribalda luxuriosi, & sic de alijs.

† Ego enim sum dom. Latria colendus.

† Qui eduxi. id est, de tenebris peccati.

11 Dilata os tuum. i. desiderium tuum ad bonum.

12 Et implebo illud. quia solus Deus appetitum hominis potest satiare.

13 Et non audiui. Ecclesia militans est sicut sagena ad littus mundi tracta, propter quod habet malos homines cū bonis admistos, & pro illis subditur: Et non audi. populus meus vocem. Et dimisi eos secundum desideria cor. eorum ibunt. quia propter suā malitiam diuina gratia subtrahitur, & sic sensualitatem sequuntur de malo in malum ruendo.

Tom. 3.

L 2 si

A *Et dimisi.* Et si impleui ora prophetarum, non tamen ab amara auditi sunt, unde digna ultio, quia & dimisi, &c.

b *Pro nihilo fori.* Cassiodoro. Si Deo resistimus, ipse non contradicit inimicis nostris, nec manum defensionis super eos ponit.

c *Inimici domini.* &c.

Aug. Hec item propheta.

d *Mentiti.* non per agētes pronissā hoc non pagani, quia nihil promiserunt.

*** Euthymius.** Inimici crucis Christi, teste Paulo, Iudei

B sunt, mentiti autem sunt Christo Iudei,

dum sermonibus ei blandiebantur, ap-

pellantes eum Rabbi, ut diximus i Psal-

mo 54. quæ omnia tamen simulantes di-

cebat. Vel aliter: volens B. David do-

cere quod Iudeorum infidelitas de proge-

niturum

† obtemperavit mihi (con-

scilicet mihi, voluit me)

† eum in duritia, vel obsti-

natione.

† plebs mea

† Quasi modi-

cum, pene. i. breui tēpor-

† vertissim, vel reduxis-

sem.

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

† cum

niturū radice descendebat, eos dicit dominus mēitos esse. **D** Nam cum olim Deus legem eis statueret, polliciti sunt per pgenitores suos, obseruatuos se esse omnia quæ mandauerat, dicentes: Omnia quæ dixit dominus Deus faciemus & audiemus, & tamen sepe numero mentiti sunt, & illius con-

temperunt sermo-

nes. Possūmus & il-

lud dicere, quod cū

Iudei cognati Chri-

sti essent, inimici ei

facti sunt, & illius

cognitionem men-

titi.

† confilii.

† Vtinam po-

pulus.

E

† Tempus eorum in se-

cula, &c. Pœnæ et si

hic florent, vel va-

riatio eorum per pe-

nas.

† Ex adipe frumen-

ti, &c.

† Odio habent

tes dominum

frustra erantur

in eo. i. nō fac-

cedere eis se-

cundum consi-

lium eorum,

& esse tēpus

eorum æterni-

tatis.

† Iam tē-

p

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et Israel non intendit.* mandata mea paruipendendo, in quo apparet maxima ingratitudo.

2 *Et dimisi eos.* Hic consequenter ponitur huius ingratitudinis sequens pœna quæ est multiplex. Prima est priuatio gratiæ spiritualis, quæ notatur cum dicitur. *Et dimisi eos.* subtrahendo ab eis meā gratiā a peccatis conseruantē, iō subditur.

3 *Secundum desideria.* i. secundum inclinationem fomitis ad malum.

4 *Ibunt in adinventionibus.* i. in peccatis enormibus ab ipsis inuētis. Secunda pœna, est subtractio subsidij temporalis, quæ notatur cum dicitur.

5 *Si populus meus.* i. populus Israel quē redemi de Aegypto.

6 *Audisset me.* Mihi obediendo.

7 *Si in viis meis.* præcepta mea obseruando, quæ sunt viæ perueniendi ad beatitudinem, Mat. 19. b. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

8 *Pro nihilo.* id est, gratis.

9 *Forſitan ini.* eos ad nihilū deducendo. Et dicit forſitan, nō pp mutabilitatē diuinæ voluntatis, quæ est immutabilis, sed pp vertibilitatem hominis de bono ad malū, propter quod frequenter impeditur diuinæ promissionis effectus, qui est sub conditione scilicet si homo perseueret in bono.

10 *Et super tri.* eos interficiendo, sicut feci Pharaoni in mari rubro, quæ subsidia eis nō feci pp eorū ingratitudinē de præteritis beneficijs. Tertiā pœna est inflictio supplicij gehēnalis,

11 *Inimici vero domini.* i. mali Christiani.

† *Mentiti sunt ei.* recedentes a promisso, quod ei fecerant in baptismo.

MORALITER.

5 *Si populus meus.* mihi obediendo.

8 *Pro nihilo.* i. pro modico seruitio mihi facto dæmones & malos homines eis subieciſſem.

11 *Inimici vero domini.* i. mali Christiani.

† *Mentiti sunt ei.* recedentes a promisso, quod ei fecerant in baptismo.

Et

ADDITIO I.

In Psal. 70. *Exultate Deo,* vbi dicitur in postil. Et ideo Psal. iste diuiditur in duas.

Psal. iste non vñ vere exponi in postil. eo q, præsupponitur falsum tā circa causam celebrationis festi tubarū, q, etiā circa tēpus completæ collectionis fructuū in terra promissionis. Quod patet sic, nā festū tubarū non celebratur pro gratiarū actione de fructibus collectis ipsius anni, sicut neq; collectio fructuū tunc erat completa, prout postil. supponit in hoc loco, cuius p̄rium ipsemet fatetur in fra psal. 83. vbi dicit q, 22. mensis Septembris erat tēpus ad hoc assignatū. Falsitas at præsuppositi prædicti patet. Legitur. n. Deut. 16. c. *Solennitatem quoque tabernaculorum celebrabis per septem dies, quando collegeris de area, & de torculari fruges tuas:* Ex quo patet manifeste, q, in festo tabernaculorū de hoc agebatur, & q, pro tūc erant fructus collecti, non at in festa tubarum. Idē patet Leui. 23. vbi sic dī. *Quintadecima ergo die mensis septimi, quando congregaueritis oēs fructus terræ vestræ celebrabitis serias domini.* 7. die. Vñ ad veriorē intellectū huius Psal. p̄mittēda sunt duo.

Pri-

lis, quæ notatur cū dī. **11** *Inimici domini.* Isti sunt peruersi Iudæi qui promiserant obseruare legem Dei. Exod. 24. dicētes. *Omnia quæ mandauerit nobis dominus faciemus, & erimus obediētes:* & tamē sciēter & a proposito cito transgressi fuerūt enormiter, vitulum conſtatilem adorantes, Exod. 32.

12 *Et erit tempus.* i. tempus punitionis huius peccati. quia licet tunc in parte fuerit punitum, ut ibidē habetur, quia ceciderunt in illa die quasi. 23. milia. tamen adhuc reſeruatur punitio in futurum secundum quod dixit dominus Moysi post illam mortalitatem. Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum eorum.

13 *Et cibauit eos.* i. de pane facto de simila tritici, quia nō obſtante dicta transgreſſione introduxit populum ad terram promissam tritico abundantem.

14 *Et de petra melle.* quia apes mellificant in rupibus terræ promissionis, vbi abundanter mel colligitur, vñ & terra illa dī manans melle, Exod. 3. Moraliter pōt exponi Psal. iste, ut ſit gratiarum actio ecclesiæ pro aliquo seu pro aliquibus bñficijs a Deo exhibitis populo Christiano, verumtñ quia secundū dictū ſaluatoris Mat. 13. ecclesia est ſicut ſagena non dū tracta ad littus, & ſic habet bonos cū malis permixtos, iō gratitudinē bonorū cōſiderans erga Deū primo in hoc Psal. in Deū per exultationē & iubilū eleuatur, ſecundo ingratitudinem malorum cōſiderans eos in perſona domini deſtatatur, & patent partes ſecundum prædicta.

12 *Et erit tempus.* i. eorum pun itio erit eterna.

13 *Et cibauit eos.* i. ſacramento Eucharistię.

14 *Et de petra melle.* i. de Chriſto de quo dicitur. 1. Cor. 10. b. Petra autē erat Chriſtus. Qui mel conſolationis adminiſtrat ſuis fidelibus, ſed quando fiunt ingrati de tantis beneficijs permittuntur a Deo in ſecibus ſuis, & aliquando vſque ad mortem, & ſic incurrunt pēnam æternam.

Primum est, qd inter ſepta veter. ſepta. de quous agit Leuitici prædicto capitulo, & in alijs locis quēdā erāt celebranda cū gaudio & lætitiā in memoriā præteritorū beneficiorū ſicut feſtū paſchę in memoriā redēptionis Aegyptiacę & feſtum Pētecoſtes in memoriā dationis legis, & feſtū tabernaculorū qñ celebrabat. 15. die mēſis ſeptimi, in memoriā beneficiorū Dei in deſerto exhibitorū, de quo feſto dicit in p̄dicto capitulo: *Habitabit in vmbra culis ſeptē diebus, & infra. Ut tificant q, in tabernaculis fecerim habitare filios Iſrael.* In quo qd feſto. ſtabernaculorū reddebant gratiarū actiones cū magna lætitiā de fructib. collectis de eodē anno, vñ in c. præallegato cū dixiſſet: *Qñ cōgregaueritis oēs fructus terrę ueſtrę, celebrabitis ſerias dñi ſeptē diebus: poſtea ſubiūgit: Sumetisq; vobis in die primo fructus arboris pulcherrimę, ſpatulaſque palmarum, & ſequitur: Et lætabimini coram domino Deo veſtro ſeptem diebus.* Quēdā vero alia feſta celebrabantur ad hoc, ut in illis tēporibus ad Deū conuerterentur, & iō talia feſta licet celeberrima, non tamen cū gaudio ſaltem corporali celebrabantur: Quæ quidem feſta duo erant.

Primum

Festa veteri
testamenti.

A Primū. s. prima dies mēsis septimi in qua excitabant ad p-
tritionē, vt ad Deū conuerterent: & iō illa dies vocabat̃ dies
clangoris, Nu. 29. a. *Dies clangoris est & tubarum.* Sifr vocabat̃,
& festū memoriale, Leu. 23. Quidē memoriale pōt intel-
ligi dupliciter. Vno modo respū celebrantium, qui habebāt
reducere ad memoriā flagitia p̃terita, vt p̃tererent. Alio mo-
do respū Dei, qui memor iustitię p̃m, & p̃missionū quas
eis fecerat, & spāliter Abrahę, filios eorū reduceret ad statū
pñę, & auerteret ab eis iram suā, vt patet, Exo. 32. vbi agitur
de propitiatione peccati vituli, & in alijs locis quāplurimis,
vbi memoria patrū, pro venia pōtētat̃is eorū allegabatur.

Scdm̃ vero festū, erat x. die huius mēsis septimi, qđ voca-
bat̃ dies expiationis celeberrimus & sanctus, pp̃ expiationē
p̃tōrum, qđ in illa die a Deo expectabāt, vñ Leu. 16. In quo q-
dem festo cessabāt gaudia quęcūque tpalia, imō tenebantur
affligere aīas. Dñ. n. Leuit. 23. c. *Omnis anima quę non fuerit affli-
cta, die hoc, peribit a populis suis.* Rō autem quare dies prima &
dies decima mēsis septimi erat assignata ad hmōi peniten-
tiam & propitiationem, Nume. p̃dicto ca. est videnda.

Scdo p̃mittendū est, qđ tubę in veteri lege dupl̃ acci-
piunt. Vno mō, p̃ tubis ductilibus, qđ de metallo sunt, qđ qđē
tubę vocant̃ in Heb. *hacofrot*. & isti vtebant̃ in solēnib. lē-
titijs, & in bellis, & in alijs cōgregationib. sifr & in festis pri-
mo mō dictis, & in neomenijs cōibus. vñ Num. 10. c. *Si qñ ha-
bebitis epulum & dies festos & calendas canetis tubis super holocau-
stis, &c.* quę quidē tubę erant argenteę, vt ibidem dñ, & vo-
cabant̃ *hacofrot*, vt dictū est. Alio mō accipit̃ tuba p̃ cornea,
quę qñq; dñ buccina, & talis tuba semp̃ vocat̃ in Heb. non
hacofrot, sed *sophar*, & talibus tubis vtebant̃ spāliter qñ Deus
vel eius ministri populū intendeant excitare ad attentionē
alicuius magni, sicut in datione legis legit̃: *Clangorq; buccina*

B *vehementius perstrepebat*, vbi loco buccinę hñ in Heb. *sophar*.
Exo. 19. c. Sifr qñ prophetę exhortabant̃ populū ad pñiam,
talīs exhortatio alsimilabat̃ in scripturis vocē tubę corneę,
vt Esa. 58. a. *Quasi tuba exalta. vo. tuā: & Ezech. 33. a. Si audiens
autem quis sonitum buccinę, non se obseruauerit, &c. sanguis ipsius
super caput eius erit.* Vñ in quolibet istorū locorū, & similibus
hñ in Heb. *sophar* non *hacofrot*, licet translatio ñra indifferen-
ter videatur ista accipere, vt in plurib. In hoc igit̃ festo, scilicet
clangoris seu tubarū non tuba ductilis, sed cornea ad p-
uocationē pñę clangebat̃ rōne p̃dicta. His p̃missis psal.
iste fuit p̃prie ordinatus p̃ festo tubarum, sicut ē hodie He-
bręi eundē psal. cantant in eodē festo, sed non ordinatur ad
gratiarum actiones, de fructibus collectis, vt in postil. sed po-
tius, vt p̃pararentur per timorem Dei ad expiationem, seu
indulgentiam in proximo futuram. s. in decima huius mē-
sis, vt dictum est. Vnde Psal. circa hoc octo facit.

Primum p̃ponit, qđ cōiter. s. in alijs temporibus p̃fer-
rim festiuis exultandum est Deo, & iubilandum tanquā ve-
ro adiutori & gubernatori, & hoc non solum mente & ore,
sed etiam cum musicis instrumentis, & de hoc intelligitur
duo versus primi. s. *Exultate Deo, &c.* Date tympanum.

Cōsequenter scdo dicit, qđ in festo tubarū aī est agendū.
s. qđ nō in musicis inst̃is iucundis, sed potius in tuba cornea
est clangendū seu buccinandū, eo qđ hoc festū nō ordinat̃ ad
grarum actionē de p̃teritis, seu potius ad p̃tritionē de cō-
missis, & ad disponendū populū ad suscipiendā expiationē.
vñ dicit: *Buccinate in neomenia tuba.* s. cornea. vñ in Heb. in hoc
loco dñ *sophar*, qđ nullo mō significat nisi tubā corneā, qđ
facit ad excitationē p̃tōrum ad pñiam p̃uocando eos non
ad lētitiā, sed ad timorē. Et qđ neomenię sunt. i. in quoli-
bet anno, sicut & 12. lunationes: idcirco declarat quę lic ista
neomenia, de qua in hoc psal. loquit̃ dicens: In insigni die
solēnitatis ṽrę. Ceterę aut̃ neomenię nō erant solēnes, qđ
patet ex hoc, qđ nō cōnumerabant̃ inter alias terias dñi san-
ctas. Leui. 23. vñ & in eis poterāt opa seruilia facere, sicut &
in alijs diebus p̃phanis. Sed hęc neomenia. s. septimi mēsis
erat solēnis & sancta, in qua non licebat aliqd opari, vt in
p̃dicto ca. hñ. Et hoc notat̃ cum dicit: *In insigni die solēnitatis
ṽstrę*, i. i. illa neomenia tm̃ debet buccinari tuba cornea mo-
do p̃dicto, & nō in alijs. In ceteris aut̃ neomenijs tubę du-
ctiles clangebantur, vt Nu. 10. vbi suprā. Cuius rōnē reddit. d.
Quia p̃ceptum in Israel est, &c. exponatur vt in postil.

Cōsequenter tertio, quia hoīes sępe retrahunt̃ a diuino timo-
re: igit̃ Psalmista ducit 3. tales testimonia dicens: *Testimo-
nium in Ioseph posuit illud:* Cuius sensus est, qđ in historia Ioseph
hñ manifestū testimoniū, qđ hō debet p̃ponere diuinū timo-
rē timori humano. Ioseph. n. cū ab vxore dñi sui agitaret̃, vt
cōmitteret adulteriū, diuinum timorē allegauit dicens: *Quo
possum facere malum hoc, & peccare in Deum meum?* Genes. 39. b.
qui quidē Ioseph licet ob hanc causam fuit acriter incarce-
ratus, de eo. n. legit̃ in psal. 104. b. *Humiliauerunt in compedibus
pedes eius, &c.* postea tm̃ de carcere eductus p̃positus fuit
super

sup̃ totam terram Aegypti, vt hñ, Gen. 4. h. Et hoc est qđ dñ: **D**
Testimonium in Ioseph posuit illud, &c. hoc est dicere, manifestē
videmus, qđ Ioseph fuit ab oneribus & seruitutibus in quib.
fuerat politus, diuinitus liberatus, eo qđ timuit Deū plus qđ
hoīes. Et non solū hoc, sed ē super terrā Aegypti quasi dñs
exiuit. Gen. 41. c. cuius regionis linguā nō nouerat, qđ est ma-
gis mirabile qđ hñe dñum ī pp̃ria p̃ria. Et ex his patet pp̃ria
expositio horum versū vsque ibi excludit̃: In tribulatione.

Cōsequenter quarto inducit aliud testimoniū de populo
Israelitico. d. *In tribulatione inuocasti me, &c.* Ad quod sciendū,
quod testimoniū de Ioseph p̃dictum non oīno suffecisset
ad inducendum p̃tōres ad pñiam, cū ipse Ioseph esset iust̃,
de quo nullus defectus p̃ti in scriptura legit̃, quod nō inue-
nit̃ in cōi statu hoīum, de quibus. i. Ioh. 1. c. *Si dixerimus quod
peccatum non habemus, &c.* Misericordia igit̃ diuina circa Io-
seph facta forte non esset trahenda ad pñiam quantum ad
manifestos p̃tōres, iō psal. sufficiens inductiuū allegat quo
ad p̃tōres, vt timore p̃tōrum cōmissorum a cōtritione nō
desistat̃. vñ dicit: *In tribulatione inuocasti me, & liberaui te,*
vbi loquitur populo Israelitico quē Deus liberauit a tribula-
tione Aegyptiaca, de qua vt in glos. metu Aegyptiorum non
audebant gemere cum affligerētur. vnde Exo. 2. d. *Post mul-
tum verō temporis mortuus est rex Aegypti, & ingemiscētes filiī Is-
rael propter seruitutem, quod erat durum, &c.* Ex quo apparet, qđ
in tpibus longe retroactis gemere non audebant, & iō dicit:
*Exaudi me in abscondito tempestatis, quia tribulationes illę quasi in
cordibus abscondebantur.* Sed qđ hęc liberatio nō fieret eis tan-
quam bonis & iustis, sicut facta fuit Ioseph, ostendit cū seq-
tur: *Probauit te apud aquam 3. dictionis, de qua legitur Nume. 20. b. In 3. dictione de qua potentia diuina, & eius bonita-
te detraxerūt dicētes, vt in ps. 73. c. Nunquid poterit Deus men-
sam parare in deserto?* Ex quib. concludit̃, qđ non solum bonis
Deus p̃uidet de sua misericordia, sed ē p̃tōribus, qđ intro-
ducit Psal. ad excitādum populū, vt cōuerteretur ad Deum.

Cōsequenter quinto, qđ hoīes frequēter retrahunt̃ a timo-
re diuino pp̃ falsas suggestiones demonū, qui vt plurimū in
idolis colunt̃. idcirco Psal. dicit: *Audi popule meus, &c.* quę
verba plane intelligunt̃ ad idololatriā, 3. quā dupliciter phi-
bet. Primo. s. in corde, cū dicit: *Non erit in te. i. intra te.* Deus
recens, quia sm̃ gl. cū imago recentis Dei. s. nō eterni in mē-
te p̃portat̃, tunc imago veri Dei, in ipsa creatione aīę impres-
sa, remanet vetusta. Scdo idololatriā p̃hibet in exteriori cul-
tu, & hoc cum dicit: *Nec adorabis deum alienum:* & quia ad ista
erāt obligati per p̃cepta diuinę legis, in prima tabula p̃tēta,
qđ incipiebat a cognitione Dei, Exo. 20. *Ego sum Dñs Deus tuus,
qui eduxi te, &c.* Idcirco Psal. hic cōmemorat illud verbū. s. pri-
mū in decalogo, cui imēdiate sequunt̃ p̃dicta p̃cepta, vñ p̃-
prie p̃misiit: *Audi popule meus, & contestabor te.* i. testimonijs
scripturarū probabo qđ dicam tibi: *Non erit in te Deus recens.*

Cōsequenter sexto, quia multi retrahuntur a diuino timo-
re seu cultu timentes ne deficiant in tpalibus, quę credebāt
hñe a dāmonibus, quos i idolis colebāt, iuxta illud Osce. 2. a.
Vadam post amatores meos qui dant panes mihi, &c. Idcirco Psal.
contra hoc dicit: *Dilata os tuum, & implebo illud:* quod pōt du-
pliciter intelligi. Primo respectu bonorum temporalū, quia
Deus nunq̃ deficit in necessarijs, iuxta illud psal. 33. b. *Requi-
rentes autem dominum, non minuentur omni bono.* Secundo respec-
tu bonorum sp̃itualium, quę in bonum infinitū ordinan-
tur, circa quod notanter dicit: *Dilata os tuum:* quia desideria
temporalium licet multa & varia, angusta tm̃ sunt & modici
valoris, eo qđ sunt finita. Sed desiderium cōlestium bonorū
quę sunt infinita, requirit magnam dilationem, seu capaci-
tatem in recipiente. ideo dicit: *Dilata os tuum.* q. d. non deside-
res breuia & finita, sed infinita & æterna. Et ego implebo illud,
quia solus Deus potest tale desiderium satiare.

Cōsequenter septimo, quia sm̃ Philosophum plures sūt,
quos sensus certificat, quā quos ratio persuadet, idcirco Psal.
ad certificationem p̃dictorum inducit testimoniū expe-
rimentale de ipso populo Israel, qui quandiu recesserunt a
Deo, & adhæserunt idolis, fuerūt deserti a diuina protectio-
ne, vt patet in multis historijs sacris, specialiter in libro Iudi.
quasi per totum, & hoc est quod dicit. *Et non audiuī populus
vocem meam, &c.* Et dimisi eos. i. p̃misi eos ambulare secun-
dum desideria cordis eorum, & exponatur prout in postil.
& sequitur: *Ibunt in adinventionibus suis,* iuxta illud Osce 9. c.
Facti sunt abominabiles, sicut ea quę dilexerunt: & loquitur de
idololatrijs.

Cōsequenter octauo idem intendit inducere ab opposi-
to, quia scilicet qñ populus ille obediebat mādatis Dei com-
muniter, proficiebat in duobus. Primo scilicet, quia a Deo
protegebat̃ specialiter ab hostib. Secundo quia provideba-
tur ei a Deo, non solum circa necessaria vitę, sed etiam circa
quędam delectabilia, quę conferunt ad vitę conseruationē.

A Primū ostendit, cū dicit: *Si populus meus audisset me.* Et nota, q̄ in Hebræo nulla dictio ponit hic q̄ sonat forsan, vel forsitan, quæ est dictio dubitandi, sed h̄ sic: Israel si in vijs meis ambulasset, quasi pro modico inimicos eius humiliasset. q̄. d. sine vlla difficultate, q̄a q̄d modicū est, quasi pro nullo reputatur, s̄m Philosophū 2. Physic. & hoc est manifestū, q̄a volū tati diuinæ nō est qui resistat. Et q̄a quicunque populus Dei in vijs eius ambulat, tribulantes eos, sunt inimici Deo eo q̄ psequuntur populū suū, & turbant eius cultū, ideo cū Psal mista dixisset: *Super tribulantes eos misisset manū meā:* Subdit, *Inimici vero domini mentiti sunt ei.* q̄. d. tribulantes populū Dei inimici dñi sunt, eo mō quo d̄r Exod. 23. c. in simili materia. *Inimicis ero inimicis tuis.* Similiter & tales inimici Deo mētiū tur, in quantum denegant eis dominiū generale, s̄m q̄d tenentur seruos suos seruare, & non turbare cultum eius, & sequitur: *Et erit tempus eorum in secula, exponatur prout in postilla.* Quo ad secundum dicit: *Cibauit eos ex adipe frumenti.*

ad ostendendū q̄ Deus prouidebat populo suo de p̄tinenti. D bus ad cōseruationē vitæ, q̄ in nomine panis mēchidūtur. Similiter prouidebat eis de alijs delectabilibus ad cōseruationē vitæ cōferentibus. Et circa hoc dicit: *Et de petra melle sarauit eos:* q̄a terra promissionis de his oībus abundabat. Ex q̄ bus Psal. intēdit inducere populū ad diuinū timorē, p̄ clāgō rē tubę corneę in prima parte signatū, ostēdēdo eis exempla de bonis t̄p̄alibus, q̄bus p̄p̄s ille ad actus virtutū inducebat.

R E P L I C A. In Psal. *Exultate Deo.* Postil. & Bur. satis cōcordant in cōclusionē, quia quod Burgen. exponit de timore Dei, Postil. de laude Dei, q̄a timor filialis non sine laude, nec laus sine timore. In quibus vero dissonant, p̄tinet ad cultū Iudæorū, quē puto secundū vsum modernorum Burgen. fuisse magis notū, Postil. tamen secundum vsum antiquum in scriptura satis ostendit fundamentū: Nec multū pertinet ad intellectum sensus literalis ille vel iste vsus cultus, certum non esse omnino eundem &c.

G L O S S A O R D I N A R I A.

a *Psalmus Asaph.* **Caf.** Psalmus de duabus naturis in Ch̄so. **B** quo Christus vel propheta loquēs, exprobat ipsi Asaph, id est, synagogā, quæ dominum corporaliter vidit, & tamen eum non cognouit.

Caf. Primo nuntiat Deum stetit, & arguit contrarios. **a** Stat homo, discernit Deum.

PSAL. LXXXI.

b *Eus iste.* **Caf.** Cuius nō est stare qui calū & terrā complet, qui est intra omnia non inclusus, extra omnia nō exclusus, sed breuiter Deus hominem iudicat.

c *Sent.* Aug. Filius qui missus ad oues domus Israel, spiritalis autē presentia deitatis, quæ ubique non proprie ad synagogā pertinet, nec tēpore variatur. Cur ibi stetit, *Eccē deos diiudicat,* id est, secundū q̄d Deus. i. nō meritis, sed gratia discernit vasa, alia in honore, alia in cōtūmeliā. Hoc autem facit stans in medio. vñ, Medius vestrū stetit, quē vos nescitis, vñ & hic, Nescierunt neque intelli. sed amicus sponū stat & au. & gaudio gaudet.

d *Deorum.* Aug. Quos post, filios excelsi dicit, ibi: *Ego dixi dii estis, & filij excelsi omnes.* Vnde ēt filios enutriui & exaltaui, ipsi autem ip̄uerunt me. Filij dicuntur non solum gratia noui testa. sed gratia veteris, quæ eos de Aegypto liberauit.

c *In medio autem deos diiudicabit.* * Euthymius. Stans in medio corū diiudicabit, hoc est, redarguet, principes scilicet & iu-

a *Ad honorem eius voluit esse sine patre propter vos.* **b** *Christum factum.*

c *Propter vos, non illos propter se superbos.* **d** *Iustum predicat.*

e *Hoc modo minoribus dicitur.*

f *Sed.* **g** *Hoc omnibus conuenit p̄latis & subditis. Si cognouissent, nec illi do. gloriæ cruci.*

h *Neque curauit scire, quasi nescire voluerint.* **i** *Quia.*

j *Id est, exccati sunt.*

h *no & pupillo, t̄ humilē & p̄uperem iustificatē. t̄ Eripitē p̄uperem; & egenum de manu peccatoris t̄ liberatē.*

i *nescierunt, t̄ neque intellexerunt, in tenebris ambulant:*

iudices populi, vt iam dictū est, vel, in medio, dixit pro corā multis. Magna etenim cū libertate Christus eos reprehēdebat, dicens, *Vē vobis scribē & Pharisei hypocritæ, q̄ hæc atque illa facitis.* Hebræi vero expositores dicunt, Deus stetit in medio principū, inuisibilis conspectui eorum existens, & in medio multorum eos redarguens per prophetas, si principatū atque imperiū indigne exercuerint.

LXXXI. **Eus t̄ stetit in synagoga deorum: in medio autem t̄ Deos diiudicat. Vique quo iudicatis iniquitatem, & facies t̄ peccatorum sumitis? * Iudicate egenos & pupillos, & humiles iustificatē.**

1 *Aug. Non meritis sed gratia discernit vasa, alia in ho, alia in cont.* **2** *Vsquequo. Angusti.*

3 *Hæc est vox discernentis, Misit legem & prophetas, & re-*

4 *stitistis, sed quousque? Num vsque ad aduentum? nisi pro-*

5 *phetas, & iniurijs affecistis, vel interfecistis, vel hoc agentibus consensistis? Sed cum hæc agentibus nec loqui dignū sit,*

6 *vos qui tacuistis, & imitari eos voluistis, vsquequo iudicatis iniquitatem. & facies pecca-*

7 *sumitis. Num & hæres occidendus est, qui pro vobis venit, qui pro vobis sine patre esse voluit vt pupillus? qui propter vos esuriuit & sitiuit, vt egenus, qui propter vos pauper factus est, cum esset diues.*

8 *Iudicate egenos & pupillos, pauperem & humilem iustificatē.* **Caf.** Diapsalma, monet intelligere Christum esse Deum, & si egenus & pauper fuit, quod eos non fecisse dicit.

9 *Eripe paupe.* Aug. Ostendit nec illos immunes, qui permiserunt principibus Christum, cum p̄ multitudinem timerentur, & possent illos a facto & se a consensu liberare.

10 *Cassio. Qui enim desinit obuiare cum potest, consentit.*

11 *Mo-*

12 *Mo-*

13 *Mo-*

14 *Mo-*

15 *Mo-*

16 *Mo-*

17 *Mo-*

18 *Mo-*

19 *Mo-*

20 *Mo-*

21 *Mo-*

22 *Mo-*

23 *Mo-*

24 *Mo-*

25 *Mo-*

26 *Mo-*

27 *Mo-*

28 *Mo-*

29 *Mo-*

30 *Mo-*

31 *Mo-*

32 *Mo-*

33 *Mo-*

34 *Mo-*

35 *Mo-*

36 *Mo-*

37 *Mo-*

38 *Mo-*

39 *Mo-*

40 *Mo-*

41 *Mo-*

42 *Mo-*

43 *Mo-*

44 *Mo-*

45 *Mo-*

46 *Mo-*

47 *Mo-*

48 *Mo-*

49 *Mo-*

50 *Mo-*

51 *Mo-*

52 *Mo-*

53 *Mo-*

54 *Mo-*

55 *Mo-*

56 *Mo-*

57 *Mo-*

58 *Mo-*

59 *Mo-*

60 *Mo-*

G a Mouebuntur. Cass. Hinc patet de quo dixerat, hoc signum
A in crucifixione contigit. Vel spiritualiter terreni moti sunt
illo tempore, viso tanto miraculo, ut Centurio qui dixit; *Ve-*
re filius Dei erat iste.

Aug. Mouebuntur omnia fundamenta. Q. per hanc Israel cecidi-

tatem. Mouebuntur,

ad fidē. Omnia fun-

terræ, idest, plenitu-

do gentium intrabit.

Vel, in morte, & pas-

sione domini mota

est terra. Vel, funda-

menta, id est, felices

copia terrenorū mo-

uebuntur. Vel, admi-

rādo coli pauperem

mortuum. Veleum

contemptis terrenis

sectādo. Addit: Om-

nia, quia nullus est

qui non miretur, vel conuertatur. Terrenę autē felicitatis re-

gnum est superbia, 3 quam venit humilis Christus, expro-

brans eis quos vult facere altos per humilitatem his verbis:

Ego dixi: dij estis, vos boni. Vos autē mali, sicut hoīes moriemini.

Vel omnibus dicit, dij estis. idest, omnibus promissi cele-

stia: vos autē sicut ho. primi qui suasionē peccauerūt, & vos

maiores

maiores sicut diabolus qui superbia peccauit.

b *Ego dixi.* Cassiod. Quid eis propositum? sed perierunt.

Cass. *Ego dixi.* Nescierunt neq; intellexerunt. *Ego dixi.* Has promissiones omnes accipiunt si mandata custodiūt, ut sint filij Dei, hoc ad iustos. Vos autem, hoc ad malos.

a Tamen.

b Super quos edificatur, ut boni super apostolos.

c Per adoptionem

gratiz.

d Vos boni.

a † mouebuntur omnia fundamenta terræ. † Ego dixi, dij estis,

b a Hæredes. b Dei. c Cuiuscunque conditionis. d Mali. e Peccatores qui non

redempti. Primi Adam & Eua, qui suasionē diaboli peccauerunt. f Per infirmitatem carnis.

c & filij † excelsi omnes. * Vos autem sicut homines morie-

mini, & sicut vnus de principibus cadetis. Surge Deus, iudi-

a Quæ tumuit te crucifigens. b Alias disperdes, terram ipsam, vel conterendo eos penitus, & ab

hæreditate exterminando, vel affectum terræ in credentibus absumendo, secundum quæ intellectum

dicitur: Tu hæreditabis terram o.g.

c ca terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

ditur: Surge Deus, &c.

d Sicut vnus. Augustin. Turba quæ cecidit dicitur vnus, quia in superbia similis. Vos cadetis, sed:

e Surge Deus. Aug. idest, damna istos, quia his repulsis, tu hæreditabis. Vel iudica mundum, quia tuus est, & hoc est, tu hæreditabis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Mouebuntur omnia fundamenta terræ. in finali iudicio in quo ista peruersa ad debitum ordinem iustitiæ reducuntur.

2 Ego dixi dij estis. scilicet participatiue, eo quod iudices ex officio sunt executores diuine iustitiæ.

3 Et filij excelsi omnes. in quantum ad eius imaginem sunt facti.

4 Vos autem sicut homines moriemini. quia potestas vestra non præseruabit a morte.

5 Et sicut vnus de principibus. idest de angelis superbientibus.

6 Cadetis. In foueam gehenna, per aquitatem diuinæ sententię. ideo

MORALITER.

1 Mouebuntur omnia fundamenta terræ. idest, Iudææ, quæ destruxa fuit per Romanos in vindictam mortis Christi & discipulorum eius.

2 Ego dixi. Hic ponitur beneficium a Deo iudicibus datum, ut ex hoc grauius appareat eorum peccatum cum dicitur: *Ego dixi dij estis.* scilicet participatiue, in quantum habebant potestatem iudicandi a domino.

3 Et filij excelsi. per susceptionem legis in monte Sinai.

4 Vos autem sicut homines. morte culpæ, accipitur hic hoīes,

GLOSSA ORDINARIA.

C a Canticum psal. Cassiodorus. Quia in rebus actualibus, habenda est diuina contemplatio. Deterret autem iniquos a persecutione populi Dei, bonos verò monet ad patientiam.

Cass. Psalmus de aduentu Christi ad iudicium vbi boni, qui hic patiuntur coronabunt. Mali vero qui eos persequuntur, torquebuntur.

* Basil. & Theod. Post a Babylone reditum, cum finitimi perspexissent nouam ædificationem diuini templi, Iudæorumq; amplitudinem, eodem tempore coguntur, cumque alias gētes barbaras collegissent, in Iudæos bellū susceperūt. Et hæc vaticinantur diuini Ioel & Ezechiel, & Michæas, & Zacha-

a De incurritate mentis.

b Monentis ad bonas actiones.

c Idest populi Dei.

d In forma serui.

a Canticū Psal. Asaph. Psal. LXXXII.

b DEVS † quis similis erit tibi?

Zacharias vates admirabiles. Vicerunt tñ omnes, ducē quidem Zoro Babel, è cælo verò Deo ferente opem, hostiumq; audaciā euertere hæc præfens psalmus præcinit. Ceterum vaticinatio in deprecationem formatur, diuino lumine illustrare eos qui tunc bello petiti erant, quō Deum placare oporteat.

P S A L. LXXXII.

Deus quis similis. Cassio. Proposito timore futuri iudicis, describit malitiam inimicorum.

Aug. Deus quis similis. Et si homo ut alij etsi iudicatus cū iniquis deputaris, quis similis, cū in claritate iudicabis? Ideo tunc ne taceas qui primo tacuisti, & potestatem compescuisti, ut posses teneri & perimi.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA. PSAL. LXXXII.

Deus quis. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo, & in transla. Hier. Canticum psal. Asaph, ex quo apparet antor De materia vero ipsius dicunt communiter expositores Hebræi & Latini, quod Asaph fecit hunc psal. contra hostes inuadentes terram, & populum Iudæorum, & litera concordat, sed contra quos hostes, vel quo tempore non dicunt, sed literam exponūt partim de hostibus quos habuerunt a principio exitus de Aegypto usque ad tempus Asaph, & partim de hostibus qui fuerunt postea. Sed contra hoc videtur, quod de illis petit Asaph: Fac illis sicut Madian & Sisara, &c. & postea subdit: Deus meus pone illos ut ro. &c. ex quibus videtur, quod loquitur de hostibus Israel futuris post tempus suum. Non enim fit petitio de præteritis, propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, q Asaph fecit hunc psal. contra Sennacherib, & eius exercitum, sicut de psal. 75. supra dictū est. Psalmistę enim de eadē re plures aliquādo psal. fecerunt,

cerunt, sicut supra pluries dictū est de David, & eodem modo dicitur hic de Asaph. Verū tamē psal. iste differt a 71. quia ille psal. loquitur principaliter cōtra Sennacherib, nō exprimens populos in odiū Iudæorum sibi adiunctos. In hoc autē fit econuerso, quia exprimitur principaliter populi in circumitu Iudææ habitātes, qui incitauerūt Sennacherib ad veniendū contra terrā Iudæa tempore Ezechie duplici ratione. Vna quia inuidebāt Iudæis, & eos odiebāt. Alia quia illi populi iā Sennacherib subditi erāt, qui Deos eorū exterminauerat secūdu qd dicitur. 4. Re. 11. d. Vere dñe dissipauerūt reges Assy. &c. Solatiū autem est misero habere sociū, & ideo incitauerūt Sennacherib, ut veniret in Iudæā ad subiiciendum sibi gentem & destruendum inde diuinum cultum. Igitur secundum hoc psal. iste diuiditur in duas partes, quia Asaph primo deprecando narrat hostium nequitiam, secundo contra eos implorat diuinam iustitiam, ibi: Fac illis. Circa primum dicit:

1 Deus quis similis. trāslatio Hieron. habet. Deus ne taceas tibi.

* Et

MORALITER.

1 Deus quis. Psalmū istū exposui literaliter de mirabili liberatione

tionē populi Israel ab exercitu Sennacherib, vthf. 4. Re. 11.

Mystice vero potest exponi de liberatione mirabili Christi.

Tom. 3.

L 4

† suorum m

Aug. Deus quis similis. Non ad diuinitatē hoc refertur, cui nullū hominē comparandum cogitauit. Ideo non ait, quis similis est tibi, quod vtrique ad diuinitatē referretur. Sed dicit, quis similis erit tibi, hoc ad formā serui referens, quā tūc ceteris dissimilis hominibus erit, quando iudex in gloria apparebit, vel potest hoc referri ad diuinitatē secundū quod dicit: O Deus q̄s similis tibi, in potentia deitatis. Christū enim quem mali viderunt extra, iste videret intra, scilicet omnipotentem.

Quoniam ecce. Aug. Nouissima tēpora Antichri designat, quando quē modo premūtur metu, in liberā vocem erum pēt, quā vox quia irrationabilis erat magis sonitus quam locutio dicitur.

Qui oderunt. Caf. Plures, sed vnum caput Antichristus quod elatum est, vt Deus dicatur.

Super populum tuum. Caput suum extulerunt, sed non populum tuum deprefferunt.

Aug. Super populum tuum. Irridēter, hoc dicit, nō enim possunt nocere populo Dei, pro quo est Deus. vnde Apostolus: Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Super populum tuum malignauerunt consilio. * Euthym. Confilio, hoc est, cōcordi ac communi omnīū sententia, quā dā exemplaria habent, consiliū, in quarto calu, & tūc sensus esse videtur, q̄ commune consilium maligno ac pueruo animo inierūt. Sciēdum est autē quod Græca dictio *γνώμη*, quē hic in Græco habetur, & pro qua interpres cōsiliū reddidit, aliquando admonitionem significat, iuxta illud Apostoli, De virginibus autem præceptum domini non habeo, consiliū autem do, aliquando consilium, vt hoc in loco, Super populum tuum malignauerunt consilium, aliquando autē sententiā, vt illud Danielis,

lis, *Quia in hac causam exiit tam impudens sententiā?* aliquando etiā opinionē de fide, aut de quopiam dogmate, quale illud est apud Theologū dicentē, Sed tuam ex aduerso opinionem adducere, viri p̄i est & sapientis. In omnibus enim his locis in Græco habetur, vt diximus, dictio *γνώμη*.

d. Dixerunt venite.

Aug. Ecce cōsiliū quo meditati sunt inania. Iste est ille sonus qui non est sermo, sed inaniter strepit.

e. De gente. Cassiod. Singulariter, quia oēs Christiani vnagēns, cū ex vno fonte baptismatis nati, vel cēs boni, quos ille Antichristus vocat vnā gentem, ecce p̄secutio

Antichristi, qui nō mē Christianū, quā si malum, intendit tollere funditus.

f. Testamentum disposuerūt. Aug. Quippe i scripturis nō illud solum dicitur quod non valet, nisi testa-

tore mortuo, sed etiam omne pactum, & placitū quod inter viuos valet, testamentum vocatur, sicut Laban & Iacob testamentum fecerunt. Ita & mali inter se quasi pactum fecerunt, quod vnanimiter bonos persequerentur.

g. Tabernacula Idumæorum. Exposuit quo studio malignauerunt, ostendit deinde iam qui sint malignantes, dicens: Tabernacula Idumæorum, &c.

h. Idumæorum, & Ismahelitæ. Caf. Per hæc nomina, Christi inimicos declarat, qui tēporibus Antichristi tot malis simulantur, quia sicut isti contra Israel, ita illi contra Christianos tūc bellabunt.

i. Moab. Aug. Hiero. vnde Moabitæ, quem Lot ebrius de maiore filia sua genuit.

k. Agareni. Aug. Hierony. ab Agar, qui & profelyti interpretantur.

Gebal.

NICOLAUS DE LYRA.

* Et ratio huius diuersitatis est, quia dictio Hebraica quæ ponitur ibi domi æquiuoca est ad significandum similitudinem, & taciturnitatē, credo tamen q̄ ista translatio melior est in hoc, quia statim subditur: Ne taceas, & ideo in translatione Hier. est quadam apparens nugatio. Exponatur igitur ista translatio: Deus quis similis erit tibi? quasi dicat dii gentium quos destruxit Sennacherib nō erant similes tibi secundū q̄ dicitur. 4. Reg. 19. d. Non enim erant dii, sed opera manum hominum. ideo subditur.

1 Ne ta. idest, ne dissimules iniuriā hostium nostrorum, qui reputant te dei ciendum per Sennacherib, sicut Deos suos.

2 Neque compesca. Deus. idest, ne retinearis amplius ab illatione vindictæ: Cuius causa subditur.

3 Quoniam ecce ini. tui. Qui volunt destruere locum cultus tui.

4 Sonuerunt. Idest, ad hoc cum fremitu armorum, & sonitu tubarum venerunt.

5 Extulerunt caput. Contra te superbientes, vnde dixit Sennacherib scribens Ezechia: Nō seducat te Deus tuus. 4. Reg. 19. b. Credebat. n. quod non posset saluare Ezechiam, & populū eius de manu sua, dicens. Num igitur solus poteris liberari? Nun quid liberarunt dii gentium singulos, &c.

6 Super populum tuum malignauerunt cōsiliū. Vt scilicet excitarent Sennacherib contra populum Dei, & templū, vt dictū est.

7 Et cogitauerunt aduersus sanctos suos. i. sacerdotes & Leuitas tuo cultui deputatos, sicut etiam res inanimatæ dicuntur sanctæ, quod

MORALITER.

† Stanorū de Saracenis tēpore Balduini regis Ierusalē, sicut & psal. qui incipit. Notus in Iudæa, dicendo. Deus quis similis erit tibi. scilicet in virtute quasi dicat nullus.

1 Ne taceas neque compesca. Deus. idest, ne dissimules, ne retarderis amplius a punitione malorum.

3 Quoniam ecce inimici so. idest, contra te in membris tuis cū magno

quod sunt diuino cultui deputata, vt vasa, vestes, & huiusmodi.

8 Dixerunt. Adinuicem mutuo se exhortantes.

9 Venite & disperdamus eos de gente, & nō memores nomen Israel. idest, sic deleamus eos, quod non remaneat huius gentis memoria.

10 Quoniam cogitauerunt vnanimiter. idest, cōcorditer in malo.

11 Simul. idest pactum firmum ad destruendum terram, & templum culus tui.

12 Disposuerunt. idest, firmiter statuerunt. Et qui fuerint isti populi explicat dicens:

13 Tabernacula Idumæorum. idest, habitantes in tabernaculis Idumæorum. Isti autem descenderunt ab Esau, qui altero nomine vocatus est Edom, & sicut iste odiebat Iacob fratrem suū querens occidere eum, vt habetur Gen. 27. sic Idumæi descendentes ab eo odiebant filios Israel descendentes a Iacob.

14 Et Ismahelitæ. Isti descenderunt ab Ismahel filio Abrahæ. Gen. 16. & odiebant filios Israel, qui descenderat de Isaac, sicut & Ismahel persequeretur Isaac secundum quod dicitur, Gal. 4.

15 Moab. Iste fuit filius Lot, & similiter Ammon qui postea ponit, vt habet Gen. 19. Et ab istis denominati sunt duo populi, scilicet Moabitæ & Ammonitæ, & isti odiebant populos Israel imponentes eis (licet falso) quod tulissent partem terræ ipsorum, quando ascenderunt de Aegypto, vt habetur Iudicum. 11.

16 Et Agareni. Isti fuerunt filij Cethura, quæ alio nomine dicta est Agar, vt dictum fuit Genesis. 25. a. & isti odiebant filios Israel, sicut, & Ismahelitæ fratres sui.

Gebal.

magno fremitu venerunt. Cetera patent vsque ibi:

9 Venite, & disperdamus, &c. Hoc. n. credebāt de Christianis facere sicut dictū fuit psal. supra posito: Notus in Iudæa, &c.

10 Et non me. nomen Israel vltra. Sequitur:

13 Tabernacula Idumæorum & Ismahelitæ &c. Probabile est, quod de omnibus gentibus istis fuerunt aliqui in exercitu illo contra Christianos.

Falli

G a Gebal. Aug. Hier. Vallis vana. Ge enim vallis, Bal. vana.
A b Ammon. Aug. Hiero. vnde Ammonitæ, genuit eum Lot
 ebrius de filia sua minore.

c Amalec. August. Hier. Filius Eliphaz primogeniti Esau,
 a quo Amalecitarum.

d Assur. Aug. Hier.
 ad literam Nabucho
 donosor, qui fuit rex
 Assyriorum.

Idumæi. Augustin.

Hieron. terreni, vel

sanguinei.

Ismael. obediens

sibi non Deo, quia

prauas cogitationes

suas sequitur. Moab,

ex patre, quod in ma

lo. Bonus quidem pa

ter quo filia illicitè

vsa est, sicut & lex bo

na est, si quis ea legi

timè vtatur, non in

ceste.

B Agareni. profelyti,

i. aduenæ, qui non ci

ues, sed alieno animo

subintrant, & inuen

ta occasione nocedi

se ostendunt.

Gebal. Vallis vana,

i. fallaciter humilis.

Ammon. populus tur

bidus, vel mœroris.

Amalec. populus lingens terram.

Alienigena. Licet Latino noie se indicet alienos, & ob hoc

inimicos, tamen Hebraice dicuntur Philistini. i. cadetes

porione, vt ebrj luxuria seculari. Tyrus. Hebraice for, tribula

tio vel angustia, secundum illud. Tribulatio vel angustia in omne

animam hominis operantis malum. Assur. deprimēs, vel elatus.

Lot. declinās, angeli apottatē filij declinationis, quia a ve

ritate declinando in satellitiū diaboli discesserūt, vñ in Apo.

Draco cecidit, & traxit secum tertiam partem stellarum, de

quibus Apostolus. Non est nobis colluctatio aduersus carnem &

sanguinem, sed a. uersus principatus & potestates.

Madian. declinans iudicium. Sifara, exclusio gaudij. Iabin,

supiēs. de quo, Vbi sapiens? vbi scriba? Cifon, vbi victi fuerūt, duri

tia interpretatur. Endor, vbi perierunt, fons generationis. Et

intelligitur generatio carnalis, nō aqua baptismi regenerati.

Oreb, locitas. Zeb, lupus. Zebec, victima lupi, non Dei. Sabaz-

na. vmbra commotionis. Hec omnia congruunt malis, quos

in bono vicit populus Dei.

C Fac illis sicut Madian, & Sifara, sicut Iabin in torrente. Caisiod. D

De vindicta iniquorum. Sicut omnes illi victi sunt in figura

a populo Dei, sic istos precatur in veritate superari.

f Sicut Madian. Aug. Vt pote illi qui declinant iudiciū, se iu

dicandos nō putantes, & qui excludunt futurum iudiciū, &

hi omnes i Cifon, &

in fonte Endor pe

rierunt.

g Pone principes eo

rum sicut. Hec omni

bus cōmuniter. Sed

spāliter, pone princi

pes eorū: hoc optat

militibus Antichri

sti, qui non sunt con

uertendi.

h Omnes principes, etc.

* Beda. Ita dico, vt

deponas principes

illorū, vt & omnes,

& sicut rotā eos po

nas, hoc est quod di

cit, Oēs principes il

lorum, i. superiorū,

qui dixerūt, hoc est,

qui hoc dicere præ

sumpsērunt, Possi

deamus sanctuariū

Dei, id est, populum

Dei, qui se sanctum

facit pro hereditate,

hoc ipsum deuocem

mus & nobis consu

ciemus, & doctrinis nostris tanquam eum excolamus, illos,

inquam, omnes Deus meus, pone vt rotam, & sicut stipulam

ante faciem venti. Rota a posterioribus surgit, & in antero

ra deprimitur, sic & hic dicitur, Pone illos vt rotam, ita cre

scant in terrenis, quæ posteriora dicuntur, vt incrementum

sit eis ad deiectionem, & ad defectum in anterioribus: in

eternis, prosperitas. n. stultorum perdet eos. Stipula quoque

quæ leuis est & arida, facile tollitur a vēto, sic & hic dicitur,

non optando, sed prophetando, vt illi sicut stipula ante facie

venti. i. facile omni vento doctrinæ circumferantur; & ad

omnes tentationes sint inconstantes.

i Hereditate possideamus sanctuarium Dei. Aug. Dei, inuadunt vt

suam.

k Vt rotam, & sicut stipulam ante faciem uenti. Cas. Per hanc simi

litudinem, multas prædicat eorum calamitates.

l Venti. Cas. Leuitas peccantium vento cōparatur, quia huc, F

& illuc volitat.

m Ignis & flamma combur. montes. Augustinus. Congruè in

iudicio

a Hypocritæ. b Furiosi, vel turbidi. c Cupidi, auari, amantes terrena.

d Ebrj luxuria seculari. e Pollicitus us terrena circa quæ angustiantur.

a Gebal, & Amō, & Amalec, talienigenæ cu habitatib. Tyrū. Et

b Cur isti sunt inimici populi Dei? c Quia. d Diabolus qui operatur in his

e Hi homines operante in se diabolo, adiuvant inuisibiles hostes, qui per istos oppugnant po

pulum Dei. f Et tu domine.

g enim Assur venit cū illis, facti sūt in adiutoriū filiis Lot. Fac

h Non male dicit, sed prædicat illis futura mala sub figura quo undam nom. num.

a Hos omnes populus Dei, id est, israel, debellauit & vicit.

b Dedit carnali generationi, vt dicitur, de quibus nihil propagatur, nisi

terrena fecunditas.

illis sicut Madiā, & Sifara, sicut Iabin in torrente Cifon. Dispe

a Dum cadauera putrescerent.

rierūt in Endor, facti sunt vt stercus terræ. Pone principes eo

a Vt pote siccos a gratia Dei. b Et rapaces. c Quia iam sunt victima lupi.

d Diaboli, & inabiles omni prauz suggestioni cedentes. e Quid per singula?

f Consiliorum auctores. Ecce inanis sonitus quo sonuerunt

inimici eius.

h rū sicut Oreb, & Zeb, & Zebec, & Salmana. Omnes principes

a Vt cedant nobis subditi. b De quo: Templum Dei sanctum est, quod estis vos.

i eorum qui dixerunt: Hereditate possideamus sanctuarium

a Ammo cadunt terrenus illati.

Non sint stabiles in eo quod cogitant, vel ex his quæ

retro sunt, id est, terrenis extollantur, de eo vero quod

verè est, & ante cadant, id est, ab æternis.

b Cedant omnibus motibus prauz suggestionis.

k Dei. Deus meus pone illos, vt rotam, & sicut stipulam ante

a Præsentiam tentationis, qua leuia & inania corda puniuntur. Leuitatem vero peccantium sequitur

b In futuro autem. c Quia illi steriles a iustitia.

d Ignis flammeus, puniens Deum.

l faciem venti. Sicut ignis qui comburit syluam, & sicut flamma

ciemus, & doctrinis nostris tanquam eum excolamus, illos,

inquam, omnes Deus meus, pone vt rotam, & sicut stipulam

ante faciem venti. Rota a posterioribus surgit, & in antero

ra deprimitur, sic & hic dicitur, Pone illos vt rotam, ita cre

scant in terrenis, quæ posteriora dicuntur, vt incrementum

sit eis ad deiectionem, & ad defectum in anterioribus: in

eternis, prosperitas. n. stultorum perdet eos. Stipula quoque

quæ leuis est & arida, facile tollitur a vēto, sic & hic dicitur,

non optando, sed prophetando, vt illi sicut stipula ante facie

venti. i. facile omni vento doctrinæ circumferantur; & ad

omnes tentationes sint inconstantes.

i Hereditate possideamus sanctuarium Dei. Aug. Dei, inuadunt vt

suam.

k Vt rotam, & sicut stipulam ante faciem uenti. Cas. Per hanc simi

litudinem, multas prædicat eorum calamitates.

l Venti. Cas. Leuitas peccantium vento cōparatur, quia huc, F

& illuc volitat.

m Ignis & flamma combur. montes. Augustinus. Congruè in

iudicio

NICOLAUS DE LYRA.

1 Gebal, & Ammon. De isto nō habetur clare origo, nisi forte fue

rit Sobal filius Scir Horrai, Gen. 26, Nomina. n. Hebræa aliquando sic

variantur a parte principij, sicut et Latina. Nicolaus enim, et Colinus

sunt idem nomen, variantur tamen a parte principij. Isti igitur descen

descentes de Gebal fuerunt molesti filiis Israel, sicut et Idumæi habitatores

montis Scir.

2 Et Amalec. Populus iste odiebat filios Israel, & primo inuasit eos

in deserto, cum descenderent de Aegypto. Exod. 17.

3 Alieni. In Hebræo habetur Philistini, qui fuerunt multum infesti

Iudæis, vt patet 1. Reg. 10.

4 Cum ha. Licet enim habitatores Tyri fuerint confederati Iudæis

tempore Salomonis & Hiram regis Tyri, vt habetur 3. Reg. 5. tamē po

flea fuerunt eis inimici. Et omnes isti populi fuerunt habitates in circū

itu terræ filiorum Israel, & inuitauerūt Sennacherib regem Assyriorū

ad veniendum contra regnum Iudææ tempore Ezechie, rationibus præ

dictis, ideo subditur.

5 Etenim A. Hoc non dicitur eo quod filij Lot essent principales in

exercitu, sed Sennacherib rex Assyriorum, vt dictū est, sed hoc dicitur

de filiis Lot, eo quod ipsi vendicabant ius in aliqua parte terræ, ut præ

dictum est, & sic ille exercitus faciebat quodammodo ad eorum adiu

torum.

6 Fac illis. Hic consequenter Asaph implorat cōtra prædictos hostes

vin-

rindictam diuinam, dicens. Fac illis sicut Madian & Sifa. Quos mi

raculose debellauit Deus per Barach. Iud. 4.

7 In torrente Cifon. Bellum illud fuit prope torrentem illum, et mul

ti fuerunt ibi submersi, vnde dicitur Iud. 5. cap. Torrens Cifon tra

xit cadauera eorum.

8 Disperierunt in Endor. Nomen est loci, vnde fuit illa mulier Py

thonissa, quam consulit Saul 1. Reg. 28. Et bellum illud fuit prope.

9 Fa. sunt vt ster. quia cadauera eorum remanserunt super terram

insepulta.

10 Po. principes eorum. Istos debellauit dominus miraculose per

Gedeonem, & trecentos viros cum eo. Iud. 7.

11 Omnes principes eorum. i. populum supra memoratorum.

12 Qui dixerunt. id est, Ierusalem in qua erat templum Dei, et per

consequens terram Iudææ, cuius metropolis erat Ierusalem.

13 Deus meus po. id est, fac illos instabiles. Dicit autē Ra. Sa. quod

per rotam intelligitur hic quædam species tribuli seu herbæ, quæ in sum

mitate facit quandam spheram albam lanugini similem, quæ ad medicū

statum venti dispergitur & disperet, et similiter stipula flauī venti re

sistere non potest, & ita factum fuit ac exercitu Sennacherib, quia ange

lus domini vna nocte interfecit ibi centum octogintaquinq; milia, vt

habetur 4. Reg. 19.

14 Sicut ign. qui comb. syl. ex magna potentia.

15 Et sicut flam. con. mon. ex arderis vehementia.

Ita

MORALITER.

5 Facti sunt in adiu. fil. Lot. id est, Moabitæ, & Ammonitæ exi

stentibus in illo exercitu.

Fac

Imple-

Iudicio esse dicuntur, quando & densę syluę peccatorum, & montes superbię cremabuntur.

a Imple facies. Caf. Penes contumacium prophetatis, orat pro credituris, qui non habent scelerum laudatores, sed culpatores, quos sepe opprobrium corrigit.

Aug. Melius est rue re, ut peniteat, quam sub spe religionis superbire, vñ propheta ait. *Et tu filia Sion vsq; ad Babylonem penies, ibique liberaberis.*

Mich. 4. c.

B August. Imple facies. Hoc bonum & optabile eis non prophetaretur, nisi inter eos inimicos essent tales, quibus hoc ante iudicium præstabitur, quia & nunc idem corpus sonat, & lauat caput, sed particulatim, nō vniuersaliter ut in fine, & tamen inde aliqui conuertantur, pro quibus hic orat.

b Erubescant & conturbentur. & c. Aug. Hic de malis qui non conuertentur. Erubescant, in futuro de malis quæ fecerunt. Et conturbentur, de penis quas patientur. Et hoc in secul. sec. idest, in æternum.

c Et conturbentur. Augu. Rursus redit ad eos qui in præfenti

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ita perseq. il. quia corpora mortuorum in exercitu Sennacherib fuerunt redacta in cineres, ita quod Ezechias & viri eius poterāt colligere spolia absque aliqua difficultate.

2 Imple. fa. co. ignom. quod tunc fuit impletum, quia Sennacherib mane surgens, & vidēs illam pestilentiam sui exercitus fugit cum paucis ad terram suam confusus.

3 Et quærent no. tuum. Hoc non dicitur pro ipso Sennacherib, qui videns illam plagam diuinitus inflatā, non quæsiuit Deum per penitentiam, sed magis tāmquam idololatra pessimus adorauit in templo Nefrach Deum suum, ut habetur ibidem. Sed hoc dicitur pro aliquibus cū eo fugientibus, qui considerantes Dei Israel potentiam, exhibuerūt sibi reuerentiā, vnde & plurimi, quorum amici fuerant in illa pestilentia mortui, imputantes hoc superbiam Sennacherib, eo quod blasphemauerat Deū Israel, disponebant eū interficere, propter quod conuertit se ad adorandum Deum suum, promittēs quod immolaret ei duos filios Adramelech, & Sarasar si posset illud periculum euadere, quod illi intelligentes, interfecerunt eum, ut dictum fuit plenius 4. Reg. 19.

Sennacherib
qua plaga
Deo percussus.

Erub-

MORALITER.

2 Imple facies eorum ignomi. & quærent no. Non ad benedicendum, sed blasphemandum, sicut dicit Saluator Io. 6. Quæretis me,

ADDITIONO

In Ps. 82. Deus quis similis erit t. bi. vbi dicitur in post. Propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi.

Hæc expositio nullum habet fundamentum in scripturis sacris. Nusquam. n. legitur in sacra scriptura, nec in gl. autentis, quod gentes in hoc psal. expressæ vel aliqui eorum incitassent Sennacherib ad veniendum contra Ierusalem seu cōtra Iudæos, sed potius ex plano textu historię sacræ habetur causa potissima, qua Sennacherib ascendit contra Iudæā & eius regem. f. Ezechiam. Legitur. n. 4. Reg. 16. quod Achaz rex Iudæ tribulatus a rege Syriæ & a rege Israel, qui cōtra eū consurrexerūt, habuit refugium ad regem Assyriorum, & recepit eum in dñm, ut eum liberaret a prædictis aduersarijs, vnde litera ibidē sic dicit. *Misit autem Achaz nuntios ad regem Assyriorum, dicens. Seruus tuus & filius tuus ego sum, ascende, & saluum me fac de manu regis Syriæ, & c.* Et postea cū Ezechias filius prædicti regis Achaz regnasset, rebellauit cōtra regem Assyriorum, prout legitur 4. Reg. 18. vbi loquēs de exordio regis Ezechie dicit sic. *Rebellauit quoque contra regem Assyriorum, & non seruauit ei. nulla. n. requiritur alia incitatio Idumæorū vel Ismaelitarum, & huiusmodi prout post. ait ad hoc, quod Sennacherib insurgeret contra Ezechiam & regnum eius, quia prædicta rebellio fuit sufficiens causa ad hoc ut ex dictis patet, præsertim cum Sennacherib mani feste anhelabat ad monarchiam, volens sibi omnes gentes subijcere, vnde legitur scripsisse Ezechie regi. 4. Reg. 19. sic. *Tu enim ipse audisti quæ fecerunt reges Assyriorū vniuersis terris, quomodo vastauerunt eas, etc.**

Ex

fenti confundentur, ne confundantur in eternū q. d. Illi conturbentur in eternum, quærentes aut nomen domini modo & confundantur de peccatis salubriter, & pereant, inquantū mali sunt. Et si cognoscant. Vel tunc confundantur, mali anima & corpore, & pereant omnino irreparabiliter. Et tunc cognoscant quod modo nolunt.

a Quia pleni sunt.

b Dicit quos & syluam.

b In iudicio, quod improbitum & graue.

comburens montes, Ita persequeris illos in tempestate tua,

a Iustitia vindictæ ultimæ.

b Fac eos sibi & alijs ignominiosos videri.

a & in ira tua turbabis eos Imple facies eorum ignominia, &

a Quærent nomen tuum, quod si non fecerint. Qui quærent nomen domini, etsi modo pro peccatis erubescunt & conturbantur, non tamen in eternum confundentur.

b quærent nomen tuum domine. Erubescant & conturbentur in seculum seculi, & confundantur & pereant. Et cognoscant,

a Quicunque alij, non vero, nec suo nomine domini nuncupantur, quoniam seruiliter dominantur.

b Et quia.

c Etiam in celo & super omne celum, sed hoc elegit, quo prematur humana superbia, deinde enim terra superbire, idest, homo, de quo, Terra es, & in terram ibis, cum sit Deum altū super omnem terram, idest, nullum valere contra eos de quibus dicitur. Si Deus pro nobis, quis contra nos?

scant, quia t nomen tibi dominus, tu solus altissimus in omni terra.

t nomen tuū
dominus so-
lum tibi, &
altissimum

vndecim sunt, vndenarius. n. numerus transgressionis est, quia & denarium tranſit & ad duodenarium non peruenit, vnde vndecim etiam erāt vela capillacea in tabernaculo domini, & in vndenario fuerunt apostoli, reiecto infelicitissimo Iuda tempore passionis, quando a fide defecerunt, vnde, *Possuisti tenebras, & facta est nox.*

Vndenarius
transgressio-
nis est nume-
rus. Psal. 103. c.

GLOS- F

4 Erubescant & conturbentur in seculum seculi, & confundantur, & pereant, & c. Hoc dicitur de Sennacherib, et alijs cū eo in malo obstinatis. Frequenter. n. scriptura sub eodem contextu de malis transit ad bonos, & conuerso, sicut dictum fuit in principio Gen. secū dum regulam illam de corpore domini bipertito, & habitum est exēplū sup. psal. 77. d. vbi dicitur. Cum occideret eos quærebant eum. Quid nō potest intelligi de eis dē numero, sed quia aliquibus occisis propter suam malitiam, alij hoc videntes conuertebantur ad Deū per penitentiam saltem ad horam, ut ibi dictum fuit.

5 Et cognoscant. per experientiam pænæ sibi inflatæ.

6 Quia no. ti. Deus. & nulli alteri est diuinitas attribuenda, hoc. n. demones & damnati cognoscunt.

7 Tu solus altissimus in omni terra. Quia nulli alteri potest competere potentia infinita.

Moraliter, potest exponi Psalmus iste ut sit oratio ecclesiæ contra hostes fidelium, referens humiliter coram Deo eorum nequitiam, et super hoc petens deuote diuinam vindictam, exemplo malorum antiquorum a Deo iuste punitorum.

me, & in peccato vestro moriemini. ideo subditur.

4 Et confundantur & pereant, & cognoscant, & c. Per experientiam inflatæ sibi pænæ. Quia no. ti. dominus.

Ex quo patet, quod non indigebat incitatoribus ad hoc, ut Iudæam subiugaret, quia potentissime intendebat sibi subiugare nationes, vnde psal. iste non videtur appropriandus Sennacherib, nec etiam alicui de persecutorib. gentis Iudææ in singulari. Sed Psalmista in hoc psal. intendit generaliter loqui cōtra aduersarios & impugnatores populi Israelitici, qui fuerunt tempore regni ipsius David, & successorum eius, & specialiter eorum qui erant iusti, sicut Ezechias, Iosias, & huiusmodi.

Pro quo sciendum, quod tempore iudicij quādiu populus Israeliticus recedebat a Deo, & adhebebat idolis, tradebat eos Deus in manib. inimicorum circumstantium, ut habetur Iud. 3. Similiter & quando surgebant aliqui prouidentia diuina, saluabantur ab hostib. ut in eodē c. hñ in generali, & cōsequenter quasi per totum librum in speciali. Regnante autē David, cuius regnum fuit a Deo in perpetuum stabilitū, prout quāplurimæ auctoritates sonant, fuit eis propheticē dictū a Deo per Nathā prophetā, q. de cætero populus Dei nō turbaretur sic per aduersarios. vnde 2. Reg. 7. sic legitur. *Ponā locū populo meo Israel, & non turbabitur amplius, nec addent filij iniquitatis ut affligant eum sicut prius, ex die qua constitui iudices super populum meum Israel.* Sed quia in principio regni ipsius David super Israel statim ascenderūt Philisthæi cōtra eum. 2. Reg. 5. & postea in procelū temporis habuit agere bella cum diuersis nationibus in circumiēu, & specialiter cum Syria, Moab, & Amon, & Philisthæim, & Amalech, & Idumæo, prout potest haberi 2. Reg. 8. idcirco David prouidens in spiritu ista bella

Bella futura tempore suo, & etiam alia tempore successorū, A composuit istum ps. petens a Deo vindictam de suis aduersarijs, eo modo saltem quo consueuerunt facere tempore Iudicij, quādo iudex erat Deo gratus, & ideo dicit. *Fac illis sicut Madian & Sisara.* Vnde notandum quod sicut illis quos hic nominat, de quib. fuerat facta vindicta a Deo tempore Iudicij. f. Madian, Oreb, & Zebæ, & huiusmodi non concurrerūt simul, sed successiue in diuersis temporib. Sic intelligendū est de inimicis, de quib. in hoc psal. vindicta petit Psalmista. f. ta bernacula Idumeorum & Israhelitarū & huiusmodi, nec obstat quod dicit. *Cogitauerūt vnanimiter simul,* & huiusmodi, quia in quantum in hoc omnes conueniebant, vt disperderent Israhel de gente, in hoc vnanimis dici possunt, sicut vna dē fides vel opinio diuersorum qñ conueniunt in eodē credibili seu opinabili, licet non sit in eodē tempore nec loco. Et notanter dicit Psal. *Ecce inimici tui sonuerunt*, similiter & aduersum te testamētū deposuerūt quasi diceret, per amplius dēs vindictā exercere in istis quā in alijs aduersarijs, qui fuerūt tempore Iudicij, quia tunc Israhelitarū erāt idololatræ, & per consequens, qui aduersabantur eis non aduersabantur Deo, sed tempore David & similibus, qui verum Deum colebāt, eorum aduersarij inimici Dei debent dici, & contra eum te stamentum disponere, vnde potius erant puniendi. Ex quibus bene consideratis satis patet propria applicatio literę huius psal. ad hanc expositionem, &c.

REPLICA. In psal. *Deus quis similis.* post applicat historiā persecutionis, & punitionis Sennacherib ad materiam huius psal. sed propter gentes Iudæis uicinas in hoc psal. commem-

moratas addit post. quod ideo fit illarum gentium commemoratio, quia illæ incitabant Sennacherib ad inuadendū & destruendū Iudæos. Et puto ad hoc bonam fore verisimilitudinem, quia illę gentes valde oderant Iudæos, & sepe eos infestabant, ita quod Achaz contra eos inuocaret auxilium Sennacherib, vt patet. 4. Reg. 16. & sic auxilio ipsius recepto in Iudæos non poterant destruere. Audientes autē Ezechiam rebellare, & a tributō Sennacherib recedisse, gaudio proculdubio ad ipsum inuadendū Iudæos concitabant auxilia promittentes, vt est commune in populis. Burg. attendens rōnabilem applicationē materię huius psal. ad Sennacherib tam quo ad inuasionē, q̄ sui exercitus deiectionē, solum obijcit q̄ id q̄ postilla. addidit de cōcitatione, & facit argumentū satis debile, q̄ fundat super falsa imaginatione, videlicet q̄ eiusdē effectus nō possunt esse plures causę partiales occasionales, vel sine quib. non Arguit. n. sic primo. Non legitur de illa cōcitatione, sed non sequitur. igitur non est verisimilis, quia verisimilitudo oñsa est. Et secundo arguit. Rebellatio Ezechia fuit causa mouens Sennacherib, igitur non gentium concitatio. Sed constat non sequi, quia commune est in effectib. plures cās partiales cōcurrere. Nec expositio Burg. de bellis Dauid contra hostes Iudæorum valet, quia Philisthæi fuerūt primi & acerbiores impugnatores Dauid, vt patet. 2. Reg. 5. qui tñ hic inter hostes non nominantur. Et sic valet argumentū consuetum. Valet & meum in simili forma. Non legit Assur vnquam contra Dauid pugnasse. tamen in hoc psal. dicitur. Etenim Assur venit cum illis facti sunt in adiutorium filijs Loth, & sic de multis alijs quæ cōtra Burg. obijci possēt, &c. B

GLOSSA ORDINARIA.

a In f. Aug. Nihil hic dicitur de torcularib. vitilib. vnde cōstat spiritualia esse. Vna in vite, oliua in arbore pendens libero fruūtur aere, nec illa est vinum, nec ista oleum ante pressuram. Sic quos pręsciuit Deus añ secula fieri cōformes imaginis filij, antequam

accedant ad seruitutem. Dei fruuntur in seculo deliciosa libertate. Sed cū accedunt ad seruitutē Dei dici

tur eis. *Fili accedens ad seruitutem Dei. sta in insula & timore, & prępara animam tuam ad tentationem.* Ecce torcular, conteruntur, exuuntur in tegumē

tis carnalium desideriorū, quasi uinacijs exuuntur ueteri homine, & in apothecā Dei defluunt, ideo torcularia dicuntur ecclesię pręsentis temporis. Sed qui in his filij Core. i. calui. f. Christi? Caluus nāque Eliseus irrisus a pueris figura fuit Christi, qui in Caluaria crucifixus. Ideo hic premit Christianus, vt quærat quietē quæ non est hic, & sit ei Deus refugium. Qui enim incumbit terrenis, incumbit in baculum arundinis.

b Pro. tor. Aug. In torculari fructus uue uel oliuę emanat, sic in pressuris merita sanctorum patent, quæ in pace latebant.

c in pressuris merita sanctorum patent, quæ in pace latebant.

a Christum. b Habitus. Id est agens de ecclesijs in quibus pressurę tribulationum.

c Proponitur. d Id est, Christi in Caluaria crucifixi.

f. In finem t pro torcularibus, filiis Core

Psalmus LXXXIII.

a Cal. Quasi non potest dici quantum est pressura, vt de milit a. quæ in terra sentit. Vel hic virtutes Deus mittit in auxilium.

Aug. De æternis dici, in quibus nulla

b Cal. In futuro miram potentiam Dei

Vam dilecta tabernacula tua domine t virtut-

a A uatu suo inde tendent in atrio domi.

b Ex tristitia, quia non habet quod desiderat.

tum, concupiscit & t deficit anima mea in atrio domini. 3

Cæterum potissimum nobis uaticinatio conuenit, multa. n. tabernacula fore pręcinit, & multa torcularia nuncupat, & de multis aris similiter mētionem facit. Iudæi autem unum habebant templum, & unum similiter altare. Vnumquodque uerbum eorum, quæ a Propheta dicta sunt, in amorem diuinum mentem accendit. Dilecta. n. quidem dicit, amore que digna Dei tabernacula esse, non simpliciter autem ipsa desiderare asserit, sed etiam deficere in atria domini conuolantia uero his qui sunt ea quæ sequuntur.

Cor F

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. LXXXIII.

QVam dile. Huic psal. pręmittitur talis titulus in Hebræo: Ad victoriā sup hagittith filiorū Core psal. In quo secundum Hie. & doctores Hebræos apparet autor psal. vel autores. f. filij Core, nō tamen dicunt utrum fuerit factus ab vno eorū vel a pluribus. De materia uero huius psalmi dicūt doctores Hebræi, quod psalmus iste exprimit desiderium filiorū Israhel existentium in captiuitate ad templi reedificationem. Sed saluo meliori iudicio uidetur mihi, qd magis exprimat desiderium sanctorum adhuc in hac ualle miserię degentium deueniendi ad gaudium supernorum ciuiū, de quorum numero erant filij Core, spiritum propheticum habentes. Et secundum hoc ista dictio hagittith in duplici significatione deseruit, quia signat instrumentum musicū cui appropriatur cātus huius psalmi, & quia signat torcular, vt supra dictū est plenius psalmo 80. eo quod iste psalmus proprie cantabatur in mēse Septembri collectis vindemijs, & in torcularibus expressis, scilicet

scilicet in festo catus, uel collectę, quod fiebat. 22. die huius mensis, vt habetur Leuitici. 23. & Numeri. 29. In memoriam uel potius figuram collectionis sanctorum in regno calorum, propter quod illud festum dicitur celeberrimum, atque sanctissimum ibidem. Igitur secundū hoc psalmus iste diuiditur in duas partes, quia primo ostenditur, quod felicitas superna debet super omnia concupisci. secundo subditur qualiter homo ualeat ipsam adipisci, ibi: Beatus vir. Circa primum dicitur: Quam dilecta, id est, ualde dilecta.

2. Tabernacula tua domine. i. angelorum. Et dicit tabernacula tua in plurali, propter diuersos beatorum status secundum uaria eorum merita, propter quod dicit saluator Ioan. 14. a. In domo patris mei mansiones multe sunt.

3. Concupiscit & deficit anima mea in atrio domini. q̄a omnis intellectus & affectus hominis existentis in uia deficit a perfectā cognitione, & dilectione beatitudinis supernę, secundū illud. 1. Corin. b. Oculum non uidit, nec auris audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ pręparauit Deus his qui diligunt illum.

Cor

MORALITER.

1. Quam dile. Psal. iste secundum sensum literalem exprimit desiderium perfectorum, reputantium vitam istam miseriam, &

& de ipsa exire desiderantes, cū Paulo dicentes, Phil. 1. d. De desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. & sic patet quod sensus literalis est etiam moralis, ideo non est hic alia moralitas requirenda.

A Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. * Euth.
Non hoc tantum, inquit, accidit animæ meæ, sed & corpus
meum in Christo letatum est. Viuum autem seu, ut in Gre
co hētur, viuētem Deum appellauit, propter idola, quæ mor
tua esse dicuntur, vel quia a mortuis Christus resurrexit.

Primo autem cor ip
sum letitia afficitur,
& deinde gaudium in
vniuersum corpus dif
funditur.

† vel laudabit.

b Etenim passer, &c.

† hirundo.

Aug. Duobus duo
reddit. Cor ut passer.
Caro ut turtur, cui
dat & pullos, corde
cogitamus Deū, quā
uollet passer ad domū,
carne agimus opera.

† fortitudo.

Caf. Sicut passer de
serit syluas, & inuenta
domo letatur ubi non
timet infidias, sic ani
ma letatur dū scit sibi
domum paratā in cæ
lo. Spiritus qui est qua
si passer volans in al
tū, tendens ad ipsum
Deum.

† teius.

B

† Etiam pisci
nas replebit
pluuia, vel be
nedictionibus
inducetur. do
ctor Chal. in
terp. benedi
ctionibus ope
ret. itos qui
conuersi fue
runt ad doctri
nā legis eius.

c Nidum, &c. Aug. Nidus ad tempus, do
mus vero in æternū.

Nidum ergo dicit fidem, & conformitatem sacramentorū
ecclesiæ, quem nidum quærit turtur, ut reponat pullos suos.
Non enim abiicit vbiūque, sed in nido ecclesiæ facit ope
ra bona salubriter, pro quib. saluatur, per quod differt ab alijs
qui opera faciunt, sed non in nido fidei. Nam & pagani fa
ciunt opera, vestiunt nudos, &c. & hæretici multa faciunt,
sed non in nido ecclesiæ, & ideo conculcantur, non seruan
tur. Hæc caro est mulier per quam seducitur passer, sed sal
uabitur per generationem operum, si in nido. i. si perseuera
uerit in fide. Præbet autem Deus vnde fiat nidus, induit. n.
se feno carnis ut ad te veniret.

d Altaria tua domine. Caf. Vbi animæ cælesti conuiuio epu
lantur, ubi anima quasi in domo gaudeat.

Aug. Et caro reponit opera sua, vnde beati qui, &c. vbi
ostendit ad quam beatitudinem militia dicit.

e Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum lau
dabunt te. Augustinus. Hoc boni iam habent, scilicet, quod
habi-

habitant in domo tua. Siquitur. In secula seculorum laudabunt te. D.
Hoc totū negotium est ibi sanctorum. Nō est ibi necessitas.
quæ mater est oīum humanarum actionum, quia cui faciunt
ibi quippiam, vbi nulli indigent, habent ei 30 & agunt vnde
beati sunt. Omnis autē beatus habendo vel agendo dicitur
beatus.

f Beatus vir cuius est au
xilium abs te, ascensiones
in corde suo disposuit.

† Etiam.

Caf. Quo auxilio ad
domum veniatur.

* Euthym. Ta
lis, inquam, homo, ex
cogitavit intra se gra
dus atque ascensus
quosdam, a sensibili
bus ad intellectualia,
a peioribus ad melio
ra, sunt autem istæ a
scensiones, bonæ quæ
dā cogitationes, per
quas veluti per scalā
gradatim ad alta & di
uina dona conscendi
mus. Beatus itaque, in
quit, ille est, qui au
xilium tuo se potest iu
uare, illi autem auxi
lium tuum præsto fue
rit, qui ascensiones istas
in suo corde dispo

* Sibi.
† 24. q. 1. c. om
nibus.

* Sela supra
psal. 3.

† vitæ in corde
eorum

† Transientes
per vallem fle
tus, fontē po
nent eam

† locum.

† exercitum
in exercitum,
fortitudine,
in fortitudi
nem.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

† De pen. dif.
2. ca. dum san
ctam.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cor meum, &c. Fortes enim motus animæ redundant ad corpus,
sicut ex magno ti more homines in frigidantur et pallefcunt, et ex maxi
ma ira calefcunt et erubescunt, & ideo cum anima fortiter exultat in
Deo fit quadam reuandantia in sensu corporeo. Consequenter ostendit,
quod beatitudo superna quæritur hominis appetitum, dicens.

2 Etenim passer in nido. i. locum ad quiescendum. q. d. multo ma
gis rationalis crea tua habet locum in quo quietatur, & hæc est beati
tudo cælestis, propter quod subditur.

3 Altaria tua domine virtutum rex meus & Deus meus. i.
angelorū, supple sunt illa in quib. quietatur appetitus humanus. Et vo
cat hic altaria electorum diuersa consortia, secundum varia eorum me
rita, quia in illis iugiter offeruntur sacrificia diuina laudis, propter quod
subditur.

4 Beati qui habitant in domo tua domine. i. in cælesti beatitu
dine.

5 In secula seculorum laudabunt te. In Hebræo habetur, Selah.
vbi nos habemus in secula seculorum, & secundum doctores Hebræos illa
dictio signat perpetuitatem a parte post, & propter hoc Hier. trātulit
semper. Talis autem laudatio perpetua non potest verificari ad literā
de laude celebrata in templo post captiuitatem Babylonicā reedificato.
Tum quia illud templum durauit tantum 420. ann. secundum Hebræos.
Tum quia medio tempore laus diuina fuit interrupta. s. tempore An
tiochi illustris, qui posuit ibi abominandum idolum, & fecit ibi immo
lari carnes suillas, & animalia immunda secundum cultum idolorū, 1.
Machab. 1.

Bea-

In

6 Beatus vir. Hic consequenter ostenditur qualiter homo beatitudi
nem supernam valeat adipisci, & primo flenditur, quod hoc non po
test fieri sine speciali Dei adiutorio. secundo ad hoc porrigit deprecatio,
ibi. Domine Deus virtutum. Circa primum dicitur. Beatus vir. s.
in spe, quæ est certa expectatio futura beatitudinis.

7 Cuius est auxilium abs te. Id est, a te. Ista enim duæ præpositio
nes, abs, & a, idem signant. q. d. ad bea titud. nem supernā nullus potest
attingere nisi per tuum auxilium speciale, quia excedit facultatē crea
turæ, sed ille qui ad hoc per te dirigitur, potest attingere. Et modus sub
ditur, cum dicitur.

8 Ascensiones in corde suo disposuit. i. gradus virtutum per
quos ascenditur ad calum, quos homo gratia Dei illu. nin. atus in se dispo
suit, quia vsus liberi arbitrii cum Dei gratia ad meritum concurrat.

9 In valle lachrymarum. hoc est, in statu præsentis miserie, in quo
est meritum & demeritum.

10 In lo. quem posuit. i. constituit ipse Deus ad merendum vitam
beatam, & per lachrymationem, & fletum, secundum quod dicit Sal
uator Matth. 5. a. Beati qui lugent, quoniam ipsi consola
buntur.

11 Etenim benedictionem dabit legisla. Hic est Christus legis
lator euangelij, qui dat benedictionem gratiæ suæ lugentib. pro remissio
ne culpæ commissæ, & pro dilatione cælestis gloriæ, & de talibus sub
ditur.

12 Ibunt de uirtute in uirtutem. semper proficiendo in argumēto
gratiæ, donec perueniant ad terminum visionis beatæ, ideo subditur.

13 Videbitur Deus deorum. i. sanctorum & angelorum & ele
ctorum, qui dicuntur dii participatiue.

A subleuante gra. Nāque lator legis dabit benedictionē, hōc est, dominus, qui dedit legem deprimentem, dabit & gratiā subleuantem. Lex ideo dē deprimens, quia non potuit saluare, sed peccata tantum ostendere. Vnde ait Apostolus. *Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia.*

Potuit etiam lex peccatum demonstrare, sed non potuit auferre, quod idē Apostolus ostendit dicens, *Occasione enim accepta peccatum per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam.* & reliqua. Et ita lex quidem producebat infirmos, sed non sanabat eos, &c.

a Domine Deus virtutum. Calsiodor. Orat & humiliat se pro im-

petratione huius auxilij. *b Deus Iacob.* Auguf. Quē fecisti Israel apprensens ei, sic fac & me Israel.

c Respice in faciē, &c. Auguf. Ipe enim loquitur in nobis. vnde Apostolus; *An experimentum eius quæritis, qui in me loquitur Christus?* Et in nobis recipitur, sicut ait. *Qui vos recipit, me recipit.*

Auguf. Respice. Christum pater semper respicit.

Calsiod. Sed fac præsentia incarnationis cum gentibus respici. Vel ita per faciem innotescimus alijs.

Aug. Respice ergo in faciem, idest, innotescere fac omnibus Christum, vt possimus ire de virtute in virtutem.

d Dies vna. Immutabilis, s. sine ortu & occafu, cui non cedit dies hesternus, quem non vrget crastinus. Super millia, sup infinitos dies præfentes, qui habent finem. Propter quod elegi, et si possem regnare, abiectus opinione hominum, in domo in ecclesia. *Ecce quā dulce, fasce torcularis premi.*

e Elegi abiectus esse in domo, &c. * Basil. & Theodo. Sic autē diuina domus mihi amabilis est, vt elegerim prope hanc in solo proiectus esse, & ante huius ianuas volutari, quā in

eximij

eximij illustribusq; peccatorum sedibus commorari, eadē hęc ēt & his, qui Babylone captiuerant, conducibilia sunt & nobis accommodata. Etenim illos Spiritus Sancti gratia, ne diuine domus destitutionem despiciant, edocuit, & nos instituitur domus Deo consecratas semper concupiscere.

f Quia misericordiam.

Calsiodor. Ideo in domo Dei malo esse quā alibi, quia in ea dat misericordiā, qua iustificat, post veritatem promissi premij. Sed quibus? his qui ambulant in innocentia. *† Quoniam*

g Dominus non priuabit bonis eos, qui ambulant, &c. * Euthym.

Quidam per figurā hyperbatō cōstruunt hunc verticulum, videlicet, dominus dabit gratiam & gloriā ijs, qui ambulant in innocentia, deinde do-

minus priuabit eos celestibus bonis, & quia Græca lectio in-

differtem continet constructionem, (ha-

betur in Græco νό-

τοις προσηµένους εν αὐχλῃ, quod ad literā dicere possumus, Do-

minus non priuabit bonis ijs, qui ambulant in innocentia) dic quod dictio, priuabit, sic posita, accipitur p prohibebit, quidam verò dicunt casus in constructione fuisse immutatos, & positum, non priuabit bona ijs, qui ambulant in innocentia: pro, non priuabit eos bonis, innocentiam autem hoc in loco pro abstinentia vitiorum posuit: considera etiā ne fortassis verbum ἀποστῆναι, hoc est, verbum priuo, eodem modo construatur, quo verbum aufero, quod aliquando cum datiuo iungitur, & accusatiuo, veluti, aufero tibi eam rem, sicuti reperimus apud Aristidem: abstulit ei ægritudinem, item apud Philostratū, cum fortuna ei magnum præmium abstulisset.

h Domine virtutum, beatus homo qui sperat, &c. Qui tanta facis, quæ dici non possunt.

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In Sion. celesti, de qua dicitur Heb. 12. f. Accessit ad Sion mōtem, & ciuitatem Dei viuentis Ierusalem celestem, & multorum milium angelorum frequentiam.

Diuisio. 2 Domine Deus. Hic consequenter ponitur deprecatio pro auxilio diuino impetrando ad hanc beatitudinem consequendā, primo Psalmi ista deprecationem istam prosequitur, secundo ad commendationem supernæ beatitudinis reuertitur, ibi. Quia melior est. Circa primum dicit Psalmista in persona fidelium. Domine Deus. i. angelorum, vt frequenter dictum est.

3 Exaudi orationem meam. Perducendo ad beatitudinem.

4 Auribus percipe. Ostendendo per effectum.

5 Deus Iacob. Quod dicitur eo quia fecit Deo speciale votum, vt dicitur est sup. 80.

6 Protector noster. Contra insultus demonum.

7 Aspice Deus. Preces nostras acceptando, sicut dicitur Gen. 4. a. Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius.

8 Et respice, &c. Illi qui exponunt psalmum istum de desiderio exitus in captiuitate Babylonica, ad templum reedificandū, exponūt hoc de Zorobabel & aliqui alij de Nehemia sacerdote, sed vtrūque infringitur. Tum quia Zorobabel nō fuit rex nec per cōsequens inunctus, vnde posset dici Christus. Similiter Nehemias non fuit sacerdos summus, qui solus consecratur per inunctionē proprie dictā, sicut declarātū fuit Leu. 4. Tū quia secundum Hebræos Iudæi non habuerunt aliquam vñctionem regum vel pontificū post captiuitatem Babylonicā, propter quod ēt Ra. Sa. exponit hoc de David, vt sit sensus, quod oratio populi reuerſi de captiuitate sit exaudibilis per meritū eius, sicut Moyses i sua orōne allegabat merita patrū Abraham Isaac, et Iacob Exo. 32. Sed quia sicut dictū est psal. iste non potest conuenienter exponi ad literam de statu populi Israel inter captiuitatē Babylonicā & aduētum, Christi,

Christi, ideo melius exponitur de Iesu Nazareno, qui est vere Christus antonomasice dictus, quia per eius meritū omnes orationes ecclesiæ habent effectum, propter quod in omnibus orationibus ecclesiæ ponitur in fine. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c. vel aliquid simile.

9 Quia melior est. Hic reuertitur Psal. ad ostendendum excellentiam supernæ beatitudinis, propter quod est summe desiderabilis, dicens. Quia me. est dies vna in a. tuis. i. in celestibus consortijs, vt prædictum est supra.

10 Super milia. s. bonarum dierum, quæ possent haberi in præsentia vita, ideo.

11 Elegi abiectus esse. i. in humilitate viuere sine qua ad illam beatitudinem non potest perueniri, secundum dictum saluatoris, Luc.

18. d. Quicumque non receperit regnum Dei, vt puer, non introibit in illud. idest, per humilitatem, vt puer paruulus.

12 In do. Dei mei. idest, in ecclesia militante, quæ est domus Dei inferior sicut ecclesia triumphans est domus Deus superior.

13 Magis quam habui in tabernaculo. &c. in excellentijs superbiorum, quia superbia includitur in omni peccato mortali, per quod homo subtrahit se a debita obedientia Dei.

14 Quia misericordiam & veritatem. Idest, iustitiam.

15 Diligit Deus. Propter quod se cōcomitantur in operib. diuinis.

16 Gratiam. In præfenti. 17 Et gloriam. In futuro.

18 Dabit dominus. Vere humilib. propter quod dicitur. Pro. 29. d. Humilem spiritu suscipiet gloria, & Iac. 4. dicitur Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

19 Non priuabit bonis. s. gratiæ & gloriæ.

20 Eos qui am. in innocentia. Licet frequenter priuantur in præfenti bonis temporalibus, propter hoc concluditur in fine.

21 Beatus ho. qui sperat in te. Per spem formatam charitate, & non in bonis transitorijs & caducis.

A D D I T I O I.

A In psal. 83. *Quam dilecta*, ubi dicitur in postil. *Concupiscit, & deficit anima mea.*

Quidā exponūt hęc verba. f. cōcupiscit & deficit aīa mea, aliter sic. f. ut aīa ex vehementia cōcupiscētiæ seu desiderij tendendi in Deū perfecte (q. quidē desiderium in hac vita nō cōpletur.) Deficit. i. affligitur eo modo quo dī. Defecit oculi mei in eloquiū tuū dicentes. Qū consolaberis me, cuius rō est, *quia spes, quæ differtur, affligit animam*, Prover. 13. b. Et hęc sententia vī magis consona literę, in qua nulla fit mētio de cognitione, sed solū de affectu & defectu, qui proprie intelligantur, cum dicitur. *Concupiscit & deficit mō prędicto.* neque contra hoc est, quod sequitur. *Cor meū & caro mea exultauerunt, &c.* quia cum gaudio charitatis stat languor dilationis, iuxta illud Cant. 2. b. *Amorē langueo, &c.*

A D D I T I O II.

In eod. psal. ubi dicitur in postil. Consequenter ostendit, quod beatitudo superna quietat hominis appetitum.

Hęc rō q. post. assignat ad ostendendum, q. beatitudo superna quietat hōis appetitū, sumpta ex hoc, q. passer & bruta aīa hā inveniunt locū ad quiescēdū, non vī hēre efficacīā, quia multi ēt philosophorum posuerunt finē vltimum in corporalib. delectationib. sūm quos ēt rōnalis creatura in talib. quietatur, ut in 1. Ethicor. Vñ pp planum intellectum huius versus. f. Etenim passer, &c. quidam exponunt totū illud qd legitur a principio psal. f. *Quā dilecta tabernacula tua*, vsque ibi. *Beati qui habitant.* exclusiue de tabernaculis manufactis. f. materialib. in quibus Deus colebatur & ubi arca testamenti residebat, ad quę tabernacula deuoti in remotis agentes maxime per desiderium tendebāt, vñ & Dauid cū ab arca dñi & eius tabernaculo habuisset separari, dixit. *Si uenero gratiam in oculis domini, reducet me, & ostendet mihi eam & tabernaculum suū.* 2. Reg. 15. f. vñ in persona cuiuslibet talis psal. dicebat. *Quam dilecta tabernacula tua*, &c. similiter &c. *Concupiscit & deficit anima mea*, &c. Maxime. n. desiderabāt iusti iuxta talia tabernacula collocari, ut ad Dei cultū manciparentur. Secundū quē sensum intelligendū est, q. dī. Etenim, passer inuenit sibi domū, &c. eo mō quo saluator dicit Luc. 9. g. *Vulpes foveas hēnt, & volucres celi nidos, filius autem hominis non hēt ubi caput suū reponat, &c.* q. d. Psalmista. Passeres quandoque nidificant in tēplo Dei, & ubi sunt eius altaria, ubi ego collocari seu habitare desidero. Et sūm hāc expositionē cōgruentius cōtinuatur ltera, q. dicit. Et turtur nidū, ubi reponat pullos suos, cū hoc q. sequit immediate. Altaria tua dñe virtutū, q. sūm expositio nē post. est. n. sensus talis. Etenim passer inuenit sibi domū, & turt. nidū iuxta altaria tua dñe virtutum, ubi ego desidero cohabitare. Et nota, q. ubi trāslatio nostra hēt turtur. Hebraica veritas hēt hirundo, q. magis consonat huic expositioni, cum hirundo cōiter in magnis edificijs consuevit nidificare. Quod aut sequitur. *Beati qui habitant in domo tua*, intelligit de domo celesti, put post. exponit, vñ quemēter Psal. fecit mētionē primo de desiderio iustorū ad tabernacula manufacta pp cultū Dei ibidē exhibendū, ut ex hoc magis ostendēret vehementia desiderij ipsorū ad habitandū in domo celesti, ubi beatificant, de quo dicit. *Beati qui habitant in domo tua.* quā si diceret, tabernacula tua. f. huius ecclesię militantis sunt tā dilecta q. in eis cor & caro exultāt in Deū. Sed hęc exultatio est imperfecta, pp qd inducit exēplū, dicēs. Sicut passer inuenit sibi domū, &c. ad insinuandū, q. hęc exultatio quodā mō est brutalis in cōparatione celestis exultationis, eo q. nō beatificat nec participat eternitatē. Quæ tñ duo facit habitatio in domo celesti. Primū ostendit, cū dicit, *Beati qui habitant in domo tua*, Secundū, cum dicit. *In secula seculorū laudabunt te.*

Consequenter dicit. *Beatus vir cuius est auxilium a te.* ubi ostendit qñ habitatio domus celestis in qua hō æternaliter beati ficatur hēri possit, & exponatur totū sicut in Postilla: excepto, q. in hoc loco trāslatio nostra in quibsdā deuiat ab Hebraica veritate: nā ubi nos hēmus. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarū in loco quē posuit. Hebraica veritas sic hēt. Semitę in cordib. suis trāscēntes in valle lachrymarū fontē posuerunt eū. Etenim benedictiones, &c. Cuius sensus ad propositū talis est vī. f. quod vir ille, qui est beatus in spe: eo, quod hēt auxilium diuinum ad hoc, ut in beatitudinem tendat, hēt semitas suas in corde suo. f. tendendi in beatitudinem ad quam non per latam vitam, sed per strictā, quę semita est, homo deducitur, ut Match. 7. Et mutatur singula re in plurare prout frequenter in scripturis contingit.

Consequenter ostendit, quę sunt istę semitę in quib. homo hēt auxiliū diuinū, ut in verā beatitudinē tēdat, & hoc cum dicit. *Transcēntes in valle lachrymarum fontem posuerunt eum.* Pro quo sciendū, q. Chřs, qui veras semitas tendēdi in beatitudinē hominib. ostendit (de quib. semitis Isa. 2. a. *Ambulant in semitis suis.*) p̄cipue & faccinde hoc legitur ostēdisse Marc.

Marc. 16. d. cum apostolis p̄cepit. *Euntes in mundum vniuersum, &c.* Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Transcēntes, igitur Apostoli de mādato Christi. In valle lachrymarum. f. in vniuersum mundum. Fontem. f. baptismum, Posuerunt eū. f. auxilium diuinum, de quo prius dixerat, qui quidem fons. f. baptismum proprie p̄stat auxilium diuinum tendendi in beatitudinem cum verbis Christi, quę sunt forma sacramēti, de qua dicit, Etenim bñdictionē dabit legislator. Et nota, q. ubi nos hēmus bñdictionē in singulari, Hebraica veritas hēt benedictiones in plurali. Quod p̄t intelligi de alijs sacramentis, in quib. benedictio Christi, f. gratia a Christo deriuatā augetur seu confertur. Item ut ostenderet, quod ille fons baptismalis habet efficaciam instrumentalem ad tendendū in beatitudinem p̄suppositam tamen fide rectā, prout in verbis Saluatoris p̄dictis ostenditur, idcirco antequam dixisset Psalmista, *Fontem posuerunt eum*, p̄misit. Semitę in cordibus suis. Fides enim formata propria sunt semitę tendendi in diuinam cognitionem & amorem, &c.

A D D I T I O III.

In eo. Psal. ubi dicitur in postil. *In secula seculorū laudabunt te.* In Hebræo habetur Cela.

Hęc dictio Cela licet sūm aliquos Hebræorū doctores minus sentiētes signet perpetuitatem, sūm tñ doctores Hebraicos in eadem lingua magis eruditos, & sūm doctores nostros hoc non significatur. Primum patet, nam Rabbi Abēhazra supra psal. 3. f. *Domine quid multiplicati, &c.* dicit, quod hęc dictio Cela nihil signat, sed ponitur in quibusdā locis ad supplendum modulamen cantus, ad quē duas rationes inducit.

Prima est, q. hęc dictio. f. Cela nō inuenitur in tota sacra scriptura veteris testamēti, nisi solū in Psalterio, q. ordinatū fuit, ut cātaret. Similiter in cātico Habacuc, q. est p̄ modum psalmi & hoc est verū. Ex quo sequitur q. si perpetuitatē, significasset, cū in plurimis locis sacra scripturę intētio p̄petuitatis hī, q. ibidem aliquādo hęc dictio Cela interponeret.

Secūda rō est, quia hęc dictio Cela ponitur sape in psalterio, & in p̄dicto cātico Habacuc, ubi nullo mō signat p̄petuitatē, seu sempiternitatē. vñ sup. in psal. *Exultate Deo.* ubi translatio n̄ra dicit, *Probauit te apud aquam contradictionis*, in Hebræo super additur Cela, similiter Habacuc. 3. a. ubi dī. *Deus ab austro veniet, & sanctus a monte Pharan*, super additur in Hebraico Cela. Sed cōstat, q. probatio apud aquam p̄ditionis non fuit perpetua. Similiter nec aduentus Dei de monte Pharan, & sic inuenitur in alijs locis, ubi nulla p̄petuitas hēt locū. Hier. ēt vī esse istius opinionis, q. patet ex hoc. Nā nunq̄ inuenitur, q. ipse translulset istam dictionem Cela, sed semper dimisit eam, ac si nō esset ibi posita, sicut patet in hoc psalmo. Nam ubi dī. *Auribus percipe Deus Iacob.* super additur in Hebraico Cela. in cuius loco nihil posuit, & sic fecit per totum Psalterium, vñ manifestū est, quod qui apposuit in hoc loco semper, hoc fecit p̄ter mentē Hieronymi, cū in nullo alio loco inueniat hāc dictionē Cela trāslulisse. Secundum uero glossam nostrā hęc dictio Cela, signat diapsalma, ubicūq. n. in Psalterio cela ponitur, licet Hieronymus nihil loco eius ponat. glossa nostra ponit ibi diapsalma, q. signat sūm Catholico requiem distinet continuationis, scilicet, pausionem.

Cassiod. autem dicit, quod diapsalma ubicūq. reperitum fuerit fit per quandā sonorum mutationē. Patet igitur, quod secundum hos doctores, Cela non dicit perpetuitatem, unde, quod in translatione nostra dicitur in hoc versu. *In secula seculorū laudabunt te.* non hēt ex hac dictione Cela, sed ex alia dictione, quę ponitur in Hebræo, scilicet, Od. quod communiter significat ultra & quandoque perpetuitatem, & in psal. 95. *Dominus regnauit in seculum & ultra.*

A D D I T I O IIII.

In eo psal. *Quam dilecta.* ubi dicitur in postil. *Quia misericordiam & veritatem.*

Ubi translatio nostra hēt. *Quia misericordiam & veritatem dilegit Deus.* Hebraica veritas sic dicit. *Quia sol & seculum seu protector & Deus.* Et nulla uerba ponūt ibi æquiuoca, ex quib. ista uarietas potest oriri. Sensus aut horum uerborum iuxta Hebraicā ueritatē talis uī esse, dictatus. n. Psal. *Gratiam & gloriam dabit dominus.* p̄misit quomodo Deus hoc dat. Pro quo sciendum q. cum aliqua forma introducit ab agēte de nouo in aliquo, quandoq. post introductionē formę nō est necessaria actio agētis ad illius formę cōseruationē. Sicut cū ignis introducit formam ignis in aliquo subiecto. Quandoq. tñ est necessarius p̄tinuus influxus agētis in subiecto, ēt post introductionē formę ad ipsius formę cōseruationē, sicut fit in illuminatione. Corpus. n. luminosum, nō solū introducit in aere disposito formā luminis de nouo, sed ēt requirit eius influxus cōtinuus ad cōseruationē illius formę introductę, sic, q. cessatē tali influxu statim cessat illa illuminatio. Et isto modo dās dat gratiam & gloriam. f. quod non solum eam in.

A infundit, sed et p influxu p̄tinuū quandiu durat eā p̄feruat. Cuius rō est, q̄a gr̄a s̄m Aug. in lib. de natura & gr̄a, est q̄dā lux aīz. Sīr & gloria quā est gr̄a cōsummata sc̄m eūdem, & quia nulla lux inter corporalia luce solis est lucidior, idcirco cōparat Deū in p̄ferendo gr̄am & gloriam soli, non hīs aliq̄d lumen sensibile altius cui ista cōpararent. Cōsequēter quia p̄stitutus sc̄m statū p̄ntis vitæ adhuc indiget, ut eū auxiliū diuinum p̄regat p̄tentationum impulsū, ut in gr̄a p̄seneret vsq; ad finē vitę, put̄ et Aug. dicit in li. de p̄seuerantia, idcirco Psalmista vocat Deū p̄tēctorem seu scutū, resp̄u eorū qui in gr̄a cōstituti p̄ illuminationem diuinā, & p̄ eius p̄tēctionem in eadē p̄seuerant vsq; ad glorię consecutionē.

REPLICA. In psal. *Quam dilecta*. Cum Postil. in ista illa, *Et enim p̄asser inuenit sibi domū, &c.* ostendit, q̄ beatitudo sup̄na quietat hōis desiderii faciens talem rōnē. Si aīalia bruta dei p̄uidētia inueniunt sui appetitus quietationē, multo amplius rōnabilia. Quā deductionē Burg. dicit nō h̄re efficacīā, quia multi philosophi posuerūt beatitudinē in corporalibus delectationib. Ecce pro Deo q̄ efficaciter Bur. efficacē rōnē Postil. vult infirmare. Efficacia. n. rōnis postillatoris fundat sup̄ regula quę a nullo docto negat, videlicet, Si illud quod minus v̄f inesse inest, & id q̄d magis. Id aut̄ q̄d infert ex cōsequenti,

sequēti, sola beatitudo sup̄na quietat appetitum rōnabilē. D Hoc p̄bat B. Aug. in lib. confes. d. Inquietum est cor meum Deus donec quiescat in te. Illud aut̄ quod Burg. p̄ illam subsumptionem adducit de philosophis, error est, non igitur valet factum Philosophorū. Illi. n. loquuntur de quietatione irrationabilis appetitus, q̄a bestialis. Si. n. nulla rō adesset experientia docuisset in nulla re causata & finita rōnabilē appetitū quietari. Sup̄ fundamēto igit̄ erroneo Burg. fundat aliā illius desiderij, de quo hic sermo quietationē sed erroneā. Secundū falsū q̄d dicit Bur. est q̄ videlicet totū principiū psal. exponat de tabernaculis manu factis, ad quā deuoti sic afficiunt, sicut hic dicit. Et si s̄m Iudaismū h̄eret h̄mōi expolitio colorē, tū s̄m euangelium sapit errorē, quia d̄r Ioh̄. 4. c. *Venit hora q̄n neque in Ierosolymis, neque in monte hoc adorabitis patrem, sed veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate.* Cuius enim appetitus ex vehementia deficeret in re manu facta, nisi accipiendū signum pro signato, ut si affecto Christi sepulchrum, verius Christum sepultum, prout beatus Amb. dicit in sermone paschali, *Quid inquit quæsierunt mulieres in sepulchro nisi Iesum? Quid vos quæritis in ecclesia nisi Saluatorem? Manufacta enim oīa plus deficiunt appetitui rationabili quā appetitus rationalis tabernaculis manufactis.*

PSAL. LXXXIII.

Benedixisti Domine.

August. Psal-

mus de noua benedi-

ctione per Christū.

Monet per fidē ad

Christum accedere,

ut habeatur benedi-

ctio. Psal. tertius de

primo aduentu per

quem fit benedictio

omnium gentiū quę

per peccatum Adæ

maledictioni subia-

cebant. Primo de a-

uersione iniquitatis.

b Remisisti. August.

Futura dicit ut præterita.

Remisisti iniquit. &c.

* Euthymius. Hunc populum p̄phe-

ta alibi in psalmo beatum appellat, dicens. Beati quorū re-

missę

iniquitatem plebis tuę, operuisti omnia peccata eorum.

a Benedixisti, remi. ope. & sic. b Quę hic. c Penitus in iudicio.

d Quę venit ex indignatione.

In finem filijs Chore psalmus.

LXXXIII.

a Olim maledixeras per Adam.

b Secundum Christum, per quem fit benedictio.

† Enedixisti Domine terram tuam,

a Et per eum.

b Quia lex membrorum captiuat homines.

c Qua sub diabolo erat.

d Non populi.

Ne regnet peccatum in hoc mortali corpore.

¶ Cassiod. Sic auertit, quod dedit veniam.

auertisti captiuitatem Iacob. Remisisti

a Quę tenebat captiuos.

b Per baptismum.

c Ne videres, idest, punies.

iniquitatem plebis tuę, operuisti omnia peccata eorum.

a Benedixisti, remi. ope. & sic.

b Quę hic.

c Penitus in iudicio.

d Quę venit ex indignatione.

† Mitigasti oēm iram tuā, auertisti ab ira indignationis tuę.

missę sunt iniquita-

tes & quorum tēta

sunt peccata, remi-

ssit enim nobis p̄ p̄e-

nitentiā nostras ini-

quitates, & sacris ba-

p̄tismi aquis peccata

nostra contexit. He-

braei vero dicunt q̄

remisit Deus iniqui-

tates, ob quas acti

fuerant in captiuita

tē, & quod operuit

eorū peccata in pro-

fundo veritatis. Po-

pulus autem dñi nō

solum antiquus ille

† Ab̄taliāi

sedisti, concu-

nuisti

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. LXXXIII.

Benedixisti domine terram. Huic Psal. præmittitur talis titulus. in Heb. *Ad victoriam filiorum Chore Psal.* Et in translatione Hiero. *Victorum filiorum Chore canticum:* & est eadē sententia vtrōque quę satis patet ex supradictis. De materia vero huius Psal. dicunt Hebræi cōiter q̄d sicut p̄cedens loquitur s̄m opinionem eorū de desiderio redeundi de captiuitate Babylonica ad reedificandū tēplū, sic iste Psal. est gratiarū actio pro sua reuersione & pro bono & pacifico statu terrę eius collato, sed sicut non sū securus eorū dictū in p̄cedenti psal. sic non v̄f mihi sequendū in isto saltē in toto, q̄a post reditū captiuitatis Babylonicę non legit̄ populus Israel tācā pacē & prosperitatē habuisse vsq; ad aduentū Christi, quod ad hoc possit cōuenienter applicari illud q̄d infra d̄r: *Conuerte nos Deus salutaris noster, &c.* vsq; ad finē Psalmi, ut videbit̄ prosequendo, imo populus de captiuitate Babylonica reuersus, frequenter prohibitus ab ædificatione tēpli. i. Esdra. 3. & in reedificatione muri ciuitatis multipliciter afflictus & impeditus pp̄ q̄d vna manu faciebāt opus, & altera tenebant gladiū ad se defendēdū ab hostibus irruentibus, Neemia. 4. Itē pp̄ reuersus de captiuitate semper seruauit sub tributo. primo regibus Persarū, postea Gręcorum, sicut patet ex libris Esdrę, Neemia, Machabeorū, & ex historia Iosephi in libro antiquitatū, & hoc vsq; ad tēpus Iudę Machabei & fratrum suorū, q̄ ad tēpus liberauerūt populū de manu Antiochi illius,

MORALITER.

1 Benedixisti domine ter. tu. &c. Psal. iste literaliter loquitur de reuersione Iudeorū de captiuitate Babylonica. Moraliter at̄ potest exponi de reuersione peccatorum de seruitute diaboli scilicet diabolorum. In qua detinentur per mortālē culpā, & inde liberantur per uerā p̄nitentiam & perfectam, per quā recuperatur benedictio gratiæ diuinę, de quo regitur ecclesia Deo pro filijs dicens, *Benedixisti domine terram* idest, hominem de terra formatum.

Auertisti

Israëliticus populus appellatur, iuxta rationem redditam in psalmo 80. sed etiam nouus Christianorum &c.

c Mitigasti. Cal. Diapalma, de auersione irę. idest, p̄cenz.

Con-

stris, nec tunc etiam populus habuit magnā pacem, quia Iudas Machabæus & fratres sui in defensione populi fuerunt successiue interfecti. pp̄ quod videtur mihi saluo meliori iudicio, q̄ Psal. iste non tam est gratiarū actio pro reditu captiuitatis Babylonicę, quā prophetia de liberatione perfecta p̄ Christū fienda. Ad cuius intellectū sciendum, q̄d liberatio a Babylonica captiuitate fuit figura liberationis p̄ Christum fiendę, & iō Psalmista in hoc psal. fecit mentionē de vtrāq; ut ostenderet correspondentiā figurati & figurę. Et iō Psal. iste diuiditur in tres partes, q̄a primo ponitur gratiarū actio pro liberatione tēporali p̄ Cyrū. Secūdo deprecatio p̄ liberatione spiritali fienda p̄ Christū, ibi. *Conuerte nos Deus.* Tercio pronuntiatio ore prophetali circa Christi ministerium, ibi: *Circa primum d̄r in p̄sona populi de Babylone reuersi.*

1 Benedixisti domine terram tuam. i. Iudęam, cuius metropolis. f. Ierusalem fuit electa a Deo, ut poneret nom̄ n̄ suū ibi: 2. Para. 6. Quam dicitur Deus benedixisse, quando reduxit populum de captiuitate, ut ibi Deo seruiret, ideo subditur.

2 Auertisti captiuitatem Iacob, idest populi descenditis a Iacob.

3 Remisisti iniquitatem plebis tuę. propter quam fuerat captiuita ta in Babylone.

4 Operuisti omnia pec. eo. i. nō vis ea amplius videre ad puniēdum. Et loquitur de peccatis præteritis, propter quā populus fuerat ductus in captiuitatem Babylonis.

5 Mitigasti omnem iram tuam, auertisti. quia relaxatio p̄cenz signum est mitigationis irę.

Conuer-

2 Auertisti captiuitatem Iacob. idest, hominis per uerā p̄nitentiam dæmonem supplantantis.

3 Remisisti iniquitatem plebis tuę. quantum ad culpam.

4 Operuisti omnia peccata eorū. dando eis charitatem. Pro- uerbiorum. 10. b. Vniuersa delicta operit charitas.

5 Mitigasti omnem iram tuam, &c. commutando p̄nam ater nā in temporalem. Sed quoniā adhuc talis nō est plene liberatus q̄a remanet reatus p̄cenz & sequela culpę, quę est pro- nitas ad malum, & difficultas ad bonum, subditur.

Conuer-

A *Conuer. nos.* Petit quod adhuc futurum sciebat. Quasi, quod dixi, ut prateritum oro, ut fiat.

Aug. Conuer. nos. Prophetice dixit futura ut praterita, hic autem orat ut verè futura, dicens Conuer. & auerte. q. d. dixi quasi facta. Et quia video futura, & quia non sunt oro, ut fiant.

b Nunquid in æter. Præuideret iste hanc penam

transituram. Quia sicut in Adam oēs moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur.

c Irascaris. Aug. Ira Dei est omnis pena quam patitur. Sicut dictum est Adam quādo peccauit, *Maledicta terra in opere tuo, & in labore & sudore tuo uesceris pane tuo.*

B De ira ergo mortales sumus & passibiles, sed inuocati in Christo.

d A generatione. Augustinus. Prima generatio fuit mortalis de ira, erit altera immortalis de misericordia. Sed nec hanc misericordiam mere-

remur conuersi per nos ad Deum. ipse enim nos conuertit. Et inde subdit, *Deus conuertens.* quali, sicut uiuificatio est a te, ita & conuersio.

e Deus tu con. Cassio. Non extendens, sed Deus conuertens. Prius dat votum conuersionis, post ad uitā ducit. Vel, Deus tu conuersus ab ira in aduentu filij.

f Viuificabis nos. tanto tempore antequam habeat. Et tunc, Plebs tua lætabitur in te, quæ prius in se male lætatur.

g Osten. no. do. Aug. Hoc orando prædixit propheta, sed iam factum est. Sunt tamen multi qui nolunt sanari, ut videant misericor-

ricordiam offensam. Sed quō cæci videbunt etiā offensam? Bene si uelint, quia ipsa lux est salutare, sanat. n. oculos interiores, ut uideri possit offensam misericordia, vel lux quæ est, Chrs. Ipse. n. dicit, *Qui diligit me, mandata mea custodit, & ego diligam eum, & ostendam illi meipsum.* Sed nonne illi videbāt eum

quibus loquebatur, quō dicit, *Ostendam meipsum illi?* Sed caro carnem

Christi uidebat, diuinitatē caro non uidebat.

Ad hoc autem caro car- nem uidit, ut per fidem

cor mundaretur, unde Deus uideretur. unde

dicitur, *Fide mundans cor* da eorum. Et illud, *Beati*

mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt.

Cassio. Ostende. Vel petit iste sibi spiritualiter tantū Chrm ostendi,

sciebat enim quidem futuram, sed petit ut puro

corde intueamur, non corporeis oculis, ut infidelis: Iudei enim uiderunt & crucifixerunt.

Et in futuro. Salutare tuum da nobis. Christum amplectendum & possidendum, ut non tollatur a nobis, & sic legitur partim de præsentī, & partim de futuro.

h Misericordiam. Aug. Chrs dñs misericordia, quā ostēdit nobis misericordiam docēs quicquid boni hēt hō ex Deo esse, & sic hō non superbit. Sed sic hārens & fruens Deo lætatur in eo.

i Audiam quid loquatur in me do. Cass. Vnde scit, & per quem fiat, & quid præstet ipse ueniens.

K Pacem. Aug. Christum. Pacem ad Deum & proximum, & per Christum.

Prope

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Cōuer. nos Deus salutaris noster.* Hic consequenter ponitur deprecatio pro liberatione spiritali, quā fienda erat per Christū, cū dicitur. *Cōuer. nos Deus salutaris noster. ad te clarius cognoscendum, & perfectius amandum, quod factum est per doctrinam Christi, quā figuras & obscuritates ueteris Testamenti explanauit, & rigorem eius temperauit, propter quod dicitur lex amoris: uetus autem Testamentum lex timoris.*

2 *Et auerte iram tuam a nobis, quod factum est per Christi satisfactionem.* Usque enim ad illam omnes quantuncunque iusti descendebant ad infernum: & sic ira Dei non fuit totaliter auersa.

3 *Nunquid in æternum irascaris nobis, quasi diceret. non, cum parcere & misereri sit tibi proprium.*

4 *Aut extēdes iram tuam a gen. sibi semper succedentibus, quasi diceret. non, quia aduentus Christi fuit promissus infra certum tēpus, ut habetur Dan. 9. per hebdomadas ab eo prædictas. Et Aggæi. 2. b. dicit. *Adhuc uisum modicum, &c.* Et subditur, *Et ueniet desideratus cunctis gentibus, quod exponitur de Christo ab Hebræis doctoribus, & Latinis.**

5 *Deus tu cōuersus. ad nos per benedictam incarnationē.*

6 *Uiuificabis nos per tuam gratiam.* Ioh. 1. b. Gratia & ueritas per Iesum Christum facta est.

7 *Et plebs tua lætabitur in te.* Per plebem intelligitur populus simplex & cois. In natiuitate uero Christi pastores qui fuerunt simplices lætati sunt. Luca 2. c. Et reuerfi sunt pastores glorificantes & laudantes Deū, &c. Similiter quando Christus uenit in Ierusalem prope suam passionem receptus fuit a populo cōmuni lætante, & pueris clamantibus, *Osanna filio David, benedictus qui uenit in nō. domini.* Matth. 21. a.

8 *Ostēde no. d. In aduentu enim Christi in mundum fuit uisibiliter ostensa Dei misericordia. In punitione enim Adam & diluio, & similibus fuerat ostensa Dei iniustitia. Et salu. & prodest.*

9 *Saluta &c. i. filium tuū. Propter quod Isaias hoc p̄uidens in spū dixit. 9. b. Filius datus est nobis, & uocabit nō. eius admirabilis*

bilis consiliarius Deus fortis, &c. *Et loquitur de futuro per modū præteriti, propter certitudinē prophetiæ, & sic secunda pars huius uersus est expositiua primæ, per hoc enim quod Deus pater dedit nobis filium suum in incarnatione, ostendit nobis uisibiliter misericordiam suā.*

10 *Audiam.* Hic consequenter Psalmista præannunciat dictam deprecationem exaudiendam, & primo præannunciat incarnationem filij Dei, secundo modum incarnandi, ibi, *Veritas de terra. Circa primum dicit, Audiam. attende.*

11 *Quid loquatur in me do. per internam reuelationem, & quid sit illud subdit dicens.*

12 *Quoniam loquetur pa. in ple. quia ipso nato angeli statim cantauerunt, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis.* Lu. 2. b. & dicit, *In plebem suam, quantum ad populum Israel communem.*

13 *Et super sanctos suos. quantum ad maiores scilicet doctores et Dei ministros, de quibus multi crediderunt in Christum, ut dicitur Iohan. 12.*

14 *Et in eos qui conuertuntur ad cor. i. ueraciter & ex corde conuertuntur ad Christū, quod dicitur propter Gentiles qui relicta Gentilitate fidem catholicam susceperunt deuotē. In Hebræo et in transla. Hiero. habetur, Et non conuertentur ad stultitiam. i. idololatriam, quæ est maxima stultitia. s. attribueret creaturæ deitatem, ad quam idololatriam non sunt Gentiles conuersi uel reuersi post fidem Christi susceptam, imo idololatria cessauit, secundum quod prædixerat dñs Zach. 13. a.*

In die illa dicit dominus perdam nomina idolorū de terra.

15 *Veruntamen prope timentes. quia Christus non solum præstat salutem his qui sunt perfectē cōtriti, sed etiam his qui sunt atinti, qui dimittunt peccare propter timorem Dei, qui timor licet sit seruilis saltem quantum ad aliquā, tamen introducti charitatem, sicut seta filum, secundum Aug. prout allegat Magister Sent. 3. sen. di. 34. Et ideo dicitur hic, quod est prope timentes in quantum talis timor de propinquo disponit ad charitatem.*

Ut in-

MORALITER.

1 *Conuer. nos Deus salutaris noster.* a dicta sequela.

2 *Et auerte iram tuam a nobis, remittendo penam.*

3 *Nunquid in æternum irascaris nobis aut extēdes iram tuam.* q. d. non, quia parcere & misereri est tibi proprium.

5 *Deus tu conuer. uiu. nos.* gratiam in nobis augmentando.

7 *Et plebs tua lætabitur.* sentiens diminutionē dictæ sequelæ.

8 *Ostēde nobis do. misericordiam tuam.* dando nobis firmam fiduciam de uita beata.

Audiam

10 *Audiam quid loquatur in me dominus Deus.* per æternam consolationem.

12 *Quoniam loquetur pacem in ple. suam.* de qua dicitur Lu. 2. b. In terra pax hominibus bonæ uoluntatis.

13 *Et super sanctos suos.* Hic accipitur, & pro id est.

† *Qui conuertuntur ad cor.* ibidem Deum querētes tanquam in imagine sua.

15 *Veruntamen prope timentes eum.* scilicet timore filiali qui charitatem habet annexam.

Ut inha-

a *Prope timentes eum.* Aug. Vbiq; dæmonia colebantur timebatur in gente Iudæorum Deus, licet pro terrenis, his ergo prope erat, nō Gentibus quæ hæc petebant a diabolo. Licet ergo gñalis sit misericordia super oēs, tamen aliquid speciale & proprium in gente Iudæorum factum est, vnde subdit:

Vt in terra in qua natus sum (dicit propheta) habitet gloria ibi primo fuit templum, sacrificia Dei, ibi patriarche, ibi Christus de eis natus apparuit, ibi misericordia. Vel his tantum saluatio, qui dum stant, videant ne cadant. Gloria in terra, id est immortalis in corpore nostro modo mortali.

b *Misericordia, &c.* Augustinus. Postquam dixit ex qua nasciturus gente addit, quæ sit præstiturus. *Misericordia.* Quæ in nouo Testamento. Et veritas impletio promissionum veteri conuenient in Christo, vnde Apostolus. Dico enim Iesum Christum ministrum, fuisse circumcisionis ad implendas promissiones patrū. Gentes autem super, id est, de misericordia honorare Deum. Iustitia & pax cum Deo conuenient in hominibus, sed quomodo?

Luc. 8. c.

Veritas de terra orta est. Euthymius. Quidam in versiculis connumerari dicunt eas virtutes quæ in Christo conuenerant, veluti misericordiam & veritatem. Et misericordiam quidem demonstrauit Christus sanando ægrotos, veritatem vero docendo, & prædicando. Conuenerant etiam in Christo iustitia & pax. Ita significatur nobis illis verbis: *Exosculatæ sunt.* Iustitia autem Christi apparuit in recte iudicando, cum & prauos redargueret, & virtute præditos homines laudaret. Pax verò in mansuetudine ac modestia, verum, vt alius exponamus: Misericordia quidem diuina dici potest Christi natura, quæ potestatem habet dimittendi peccata & sanandi infirmitates, veritas autem humana eiusdem natura, quia non inuentus est dolus in ore eius, & quia ipse solus illam hominis dignitatem ac similitudinem verè seruauit qua ad imaginem Dei factus fuerat, & quia verus homo erat, & non phantasma, vt hæretici quidam dixerūt. Quod igitur ait, ob-

C

niauerunt: idem est quod conuenerunt in vnum, hoc est, in vnam

nam personam vnitæ sunt. Iustitia item pro diuina accipitur natura. Solus enim Deus iustus index est. Pax verò pro natura humana ob ingenuam nimirum ac naturam eius mansuetudinem. Hæ igitur virtutes mutuo se osculatæ sunt eo quod summam inter se vniōem atque conuenientiam habebant in Christo:

c *Veritas de terra orta est.* Augustinus. Con-

fessio de homine, vt se accuset, & sic iustitia prospicit, vt publicanus cōtens redit

4 iustificatus, prospicit

5 iustitia, quasi Deus dicat, parcamus huic,

7 quia sibi non parcat, 8 ignoscamus quia a-

9 gnoscit peccatū suū, 10 de cælo ergo iustitia

11 pspexit, id est, a Deo

12 data est iustificatio

13 confitentis.

d *Iustitia ante eum.* Au-

gustinus. Prima hominis iustitia est, vt se puniat malum, &

hæc est via Deo, vt veniat ad Deum qui sua peccata odit, iā

incipit esse Deo similis, qui similiter ea odit, vnde Ioan. Pa-

rate viam domino: confitendo, pœnitendo. Et Isa. Elucite lapides

de plateis, id est, peccata de cordibus vestris, & ipse veniens

& visitans ponet in via gressus.

e *Ambulabit.* Accrescet, vel præcurret parans ei viam, & do-

minus in via parata ponet gressus.

f *Basilii & Theodoretus.* Finis Psalmi manifesto potis-

simus edocet nos præsentem vaticinationem communem

omnium gentium salutem præcinere. Dicit enim, dominus

iustitia vtēs, velut quidam hospitum dux, nostri itineris dux

est, virtutis viam terens, & proprijs vestigijs hanc apertam

nobis reddens. Confirmat autem ipse dominus hunc ser-

monem modo quidem Ioanni dicens: *Sine modo, sic enim opor-*

tet implere vēm iustitiam, modo verò proprijs suis discipulis:

Discite a me quia mitis sum & humilis corde & inuenietis requiē ani-

maus vestris. Alias verò cum eorum pedes lauerit, post alia,

& hæc dixit: *Ego dominus & magister laui pedes vestros, exemplum*

enim dedi vobis, vt quemadmodum facio, ita & vos faciatis. Ipse igitur

primus iustitiæ viam incesit & mutauit obliquam in rectam, & asperam in vias planas, & factus est nobis via, vt in-

quit ipse dominus: *Ego sum via, veritas, & vita: nemo venit ad*

patrem nisi per me.

GLOS-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vt inhabitet gloria.* Id est, Christus qui est gloria patris in quo verbum caro factum est, & habitauit in nobis, ideo subditur: Et vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti a patre Ioan. 1. b.

2 *Misericordia & veritas obuauerunt sibi.* Id est, simul conuenerunt in persona Christi, quia ex Dei misericordia verbum assumpsit carnem ad complendum veritatem promissionis factæ patribus veteris Testamenti de incarnatione filij Dei.

3 *Iustitia & pax osculatæ sunt.* Quia Christus in sua passione satisfecit pro nobis per viam iustitiæ, quam iustitiam statim pax fuit osculata, quia per suum sanguinem pacificauit ea quæ sunt in cælis & in terris. Col. 1. c.

4 *Veritas.* Hic consequenter describit modum natiuitatis Christi, quia natus est de virgine, & hoc est quod dicitur: Veritas, id est, Christus qui dicit de seipso. Ioan. 14. a. Ego sum via, veritas, & vita.

5 *De terra orta est.* Id est, de virgine qua terra vocatur Isa. 45. b. *Aperiatur terra, & ger salua.* Illa enim qua oriūtur de terra, nō oriūtur ex commixtione maris & femine, & sic beata virgo concepit & peperit sine virili consortio. Et propter hoc de isto conceptu, & ortu prædixit Isa. 53. a. *Ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitiēti, id est, de virgine non fecundata semine virili.* Et secundum doctores catholicos & Hebræos antiquos cap. 53. Isa. loquitur de Christo, vt magis declarabitur ibidem domino concedente.

Et

MORALITER.

1 *Vt inha. glo. in ter. no.* Scilicet pura conscientia de qua dicit Aposto. 2. Cor. 1. c. *Gloria nostra hæc est testimoniū conscientie nostræ.*

2 *Misericordia.* Dei præueniens.

† *Et veritas.* Mentis humanæ consentiens.

† *Obuauerunt sibi.* Id est, simul conuenerunt.

3 *Iustitia & pax osculatæ sunt.* Scilicet quia pax conscientie serenata, & iustitia Dei mitigata.

4 *Veritas de terra orta est.* Id est, adæquatio conscientie voluntati diuinæ. Et subditur efficiens causa huius concordie.

Et

6 *Et iustitia de cælo prope.* Id est, Christus qui non solum est iustus, sed etiam iustitia in abstracto. Et ex respectu suæ gratiæ facit dictam concordiam, ideo subditur.

7 *Etenim dominus, &c.* In bonis enim operibus gratiæ beneficium semper præuenit liberum arbitrium, sicut in terræ, fructificatione influentia celestis præuenit fructificandi actum.

10 *Iustitia ante eum am.* Id est, Christus viam ostendens.

11 *Et ponet in via.* Scilicet homo deuotus.

† *In via.* Procedendi ad patriam.

12 *Gressus suos.* Ambulando de virtute in virtutem.

Tom. 3.

M

A

A D D I T I O.

In psalmo 8. *Benedixisti*. Vbi dicitur in Postilla. *Ad cuius intellectum sciendum quod liberatio a Babylonica captiuitate.*

Psalmus iste non pertinet in aliquo ad gratiarum actionem pro liberatione de captiuitate Babylonica, quinimmo putat hunc in glo. iste est vnus de principalibus Psal. qui de aduentu primo Christi tractat. Quod sic patet. Nam prima eius pars quae continetur in tribus primis versibus, quae Postillator appropriat redemptioni Babylonicae, nullo modo vnde rationabiliter possit ei adaptari. Tunc quia hoc quod dicitur: *Auertisti captiuitatem Iacob*, non potest de illa liberatione intelligi, secundum quam non fuit auersa captiuitas Iacob, eo quod decem tribus quae erant maxima pars descendenti de Iacob, & quae ceteris vocabantur Israel fuerunt transmissi ultra flumina Gozan, vt 4. Re. 18. & non fuerunt participes huius liberationis. vnde non est verum dicere quod in illa liberatione Babylonica fuerit auersa captiuitas Iacob, sed sola captiuitas Iude seu Ierusalem. Tunc quia et illi de Iuda & alijs tribubus, qui fuerunt transmissi in Babylonia, licet eis fuisset data licentia reedificandi templum & ciuitatem Ierusalem non tamen fuerunt liberati seu redempti a seruitute, quia semper remanserunt sub seruitute & tributo regis Persarum & aliorum succedentium, prout Postill. deducit in principio expositio huius Psal.

Vnde melius vnde dicendum quod totus iste Psalmus loquitur notabiliter de aduentu primo Christi in persona fidelium iustorum, qui concurrunt tempore sui aduentus. Et hoc triplici modo secundum triplicem eorum considerationem. Erant. n. aliqui eorum qui scrutantes scripturas cognoscebant quod iam plenitudo temporis sui aduentus imminerebat. & isti loquebantur per modum gratiarum actionum, & quia ex certitudine scripturae hoc reputabant iam tanquam praeteritum, & in persona talium loquitur vsque ibi: *Conuertere nos Deus, &c.* Exclusiue. Sed quia tales iusti adhuc non cognoscebant visibiliter mysterium impletum, idcirco orabant, vt impleteretur, non tanquam dubij de impletione, sed tanquam ad eum deuoti, prout frequenter in sacris scripturis simile habetur, & in persona talium loquitur vsque ibi: *Verumtamen*. Prope exclusiue, quando vero tales iam visibiliter cognouerant aduentum Christi huiusmodi impletum, tunc de eo aliqua notabilia mysteria per modum laudis narrauerunt. Et in persona talium loquitur vsque in finem Psalmi.

Circa primum dicit: *Benedixisti domine terram tuam*. In quo verbo valde notandum est, secundum glossam quod quia in condemnatione Adae, prima maledictio quam Deus posuit eum sententialiter diffiniuit, fuit maledictio terrae Gene. 3. ca. *Maledicta terra in opere tuo*. Conuenienter igitur in aduentu Christi praemisit Psalm. *Benedixisti domine terram tuam*. Quod d. O domine in aduentu filij tui reuocasti illam sententiam latam per Adam, quia per aduentum Christi benedixisti terram, quae per Adam iam maledixeras, & declarans quae sit ista benedictio dicit: *Auertisti captiuitatem Iacob*. Iacob. n. ibi intelligi debet eo modo quo Luc. 1. ca. *Et regnabit in domo Iacob in aeternum*: prout. s. comprehendit omnes iustos. Haec igitur domus Iacob quae sub diabolo & lege membrorum captiuabatur, fuit liberata per Christum. Et notandum quod plenitudo huiusmodi temporis benedictionis, & redemptionis iusti scrutantes scripturas considerabant iam imminere, precipue ex Danielis prophetia, cui angelus declarans determinatum tempus aduentus Christi per certas hebdomadas vt habet Dan. 9. s. ibidem ei expressit quosdam effectus huiusmodi aduentus. d. Septuaginta hebdomadarum, vt consumetur prauaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas. Vnde verba Psal. in hoc loco in persona talium scrutantium scripturas praedicta: proprie consonant sententialiter huiusmodi dictis Dan. & hoc cum dicit. *Remissisti iniquitatem plebis tuae, &c.* *Mitigasti iram tuam, &c.* Quod ex quo tempus assignatum per Dan. in hebdomadibus iam imminet, iam certi sumus ex certitudine prophetiae, quod remissisti iniquitatem, &c. & operuisti peccata & mitigasti omnem iram tuam, &c. Vnde pater quod haec prima pars huius Psalmi propriissime adaptatur huic proposito. &c.

Consequenter in secunda parte dicit: *Conuertere nos Deus, &c.* Vbi gl. quod dixi vt praeteritum, oro vt fiat. prophetice ergo dixit vt praeterita. s. ea quae continentur in prima parte, hic autem. s. in secunda orat vt vere futura, haec in glossa. Et sic patet ratio distinctiua inter primam partem iam expositam, & hanc secundam in qua Psalm. in persona eorum qui ex testimonio scripturarum nouerant tempus aduentus Christi imminere, quia tamen nondum hoc impletum visibiliter videretur, vt impleatur orant: & exponantur isti versus vsque ibi: *Verumtamen prope timentes eum exclusiue*: sicut in Postilla, excepto illo versu vbi dicitur: *Audiam quid loquatur in me Deus, &c.* Qui hanc expositionem videtur esse exponendus. s. quod iusti orantes pro aduentu Christi, non solum petebant eum videre dicenti vs: *Ostende nobis Domine misericordiam tuam, &c.* Sed etiam doctrinam suam saluberrimam audire iuxta illud, & hoc est quod dicit: *Audiam quid loquatur*

loquatur in me Deus: hoc est non solum peto suam visionem, sed et suam audire doctrinam. Quae quidem doctrina. s. Christi, principaliter & finaliter consistit in pace. s. spirituali habenda, per quam filiatio Dei adoptiua proprie attingitur, iuxta illud Mat. 5. a. *Beati pauperes, quoniam filij Dei vocabuntur*, & hoc est quod dicitur: *Quoniam loquitur pacem in plebem suam*. In sermone. n. domini in monte, quando Christus primo locutus fuit ad turbas, os suum aperiens locutus fuit pacem in plebem suam modo praedicto, & super sanctos suos scilicet apostolos qui ibi praesentialiter assidebant. Similiter & in eos qui conuertuntur ad eum, scilicet in futuris temporibus doctrinam Christi recipientes.

Circa tertium dicit: *Verumtamen prope timentes eum, &c.* Quod proprie potest intelligi esse dictum in persona eorum qui iam natiuitatem Christi imminere percipiebant, & specialiter beatae virginis, quae tempus conceptionis ceteris creaturis cognouerant, ex quo poterat praecognoscere tempus natiuitatis, quod quidem tempus fuit proportionatum tempori conceptionis, vnde Luc. 2. a. *Impleti sunt dies vt pareret*. Et sic in persona eius, & etiam Ioseph, qui iam conscius erat huius mysterij, appropinquante tempore benedicti partus, Psalm. dicebat verba praedicta. s. *Verumtamen prope timentes eum*, hoc est dicere, Hoc pro quo oratur in parte praecedenti iam adest, quia, *Prope timentes eum salutare ipsius*. Vbi cum dicit timentes, intelligendum est de timore filiali & sancto, quod permanet in seculum seculi. Qualiter autem erat prope timentes eum, declarat cum sequitur: *Verumtamen inhabitet gloria in terra nostra*, exponatur prout in Postill.

Consequenter in persona talium narrat quaedam notabilia circa hoc mysterium, & hoc cum dicit: *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, &c.* Ad quod sciendum quod iste versus & sequentes multi facie exponuntur in glossa. & ab alijs doctoribus, quorum sententiae bene possunt adaptari Israel. sequendo tamen praedictam expositionem, vnde rationabiliter posse dici, quod hoc quod dicitur: *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi*, continuatur cum duabus partibus, sic. Nam iusti praedicti qui pro aduentu Christi orabant, innitebantur diuinae misericordiae, cui oratio semper inuititur, sed cum tales per scrutinium scripturarum aduentum Christi imminere reperiabant, innitebantur veritati diuinae, & ideo cum tales aduentum eius visibiliter perceperunt, tunc misericordia quae petebatur in oratione, & veritas quae in scripturis reperiabatur, proprie obuiauerunt sibi. Consequenter ostendit quod gestum sit, quoniam misericordia & veritas obuiauerunt sibi & de hoc subdit: *Iustitia & pax sunt osculatae*. In quibus verbis incarnatione Christi innuit secundum quod natura humana in iusticia originali potissime constituta. Et pax. s. spiritualis, quae vniuersum appetituum virtutum in summo bono secundum Dionysium significat. *Osculatae sunt*, scilicet vnita Deo per veram fructificationem, sine qua vnione fructiua, perfecta pax haberi non potest.

Consequenter innuit hanc vniuersam huiusmodi naturam assumptam ad Deum esse personam. i. factam in persona filij Dei, & hoc dicit: *Veritas de terra orta est*. In quo loco veritas intelligenda est pro filio Dei, de quo Ioan. 14. a. *Ego sum veritas, & vita*. Sed cum ipsa veritas quae est verus Deus non possit nasci nec oriri temporaliter nisi tantum secundum assumptionem naturae cui hoc competere posset, & sic per communicationem idiomatum de ipso filio Dei verificari posset, temporaliter oriri, idcirco cum dicit: *Veritas de terra orta est*, proprie innuit quod illa veritas esset vnita naturae nascibili temporaliter. Innuitur etiam cum dicit: *De terra*, modus natiuitatis Christi quia scilicet natus fuit de virgine, prout dicitur in Postill. Consequenter dicit: *Et iustitia de caelo prospexit*, quod intellexit secundum glossam. *Veritas. i.* Christus de terra. s. de virgine natus est, vt iustitia de caelo prospiceret, hoc est, dicere, vt iustificarentur homines a Deo. potest etiam intelligi hoc quod dicit: *Et iustitia de caelo prospexit*, pro eo quod nascere domino facta est multitudo militum caelestium laudantium, &c. Luc. 2. b. quod ad iustitiam pertinet. s. vt creaturae honorem debitum tribuant creatori suo. Si dicendum est de stella quae apparuit in oriente nato domino Mat. 2. quae Magos direxit ad adorationem Christi, quod et pertinet ad iustitiam modo praedicto. Et sic cum veritas orta est de terra, iustitia de caelo prospexit. Quod autem sequitur: *Etenim dominus dabit benignitatem, &c.* vsque, ad finem psal. exponatur, vt in Postill. excepto verbo ultimo in quo dicitur: *Et ponet in vias gressus suos*. Quod melius vnde refertur ad Christum: de quo principaliter loquitur psal. Et sensus talis est: *Iustitia, s. Ioan. Ante ipsum, id est Christum ambulabit*. Qui quidem Christus, ponet in vias gressus suos, scilicet in decursu praesentis vitae eo modo quo de ipso in Christo legitur supra in psalm. *Exultauit vt gigas ad currendum viam, &c.*

REPLICATA. In Psalmo. *Benedixisti*. Cum postill. rationabiliter reprobaui expositionem Iudeorum exponendum hunc Psal. de gratiarum actione pro reductione a captiuitate Babylonica, more tamen gerere volens Hebraeis concedit quod prima pars huius sine absurditate potest illi materiae applicari Burgen.

A Burgen. contra id inuehitur, q. d. sit impossibile sic applicare primam partem Psal. Ad id motus primo quia dicit per illā redemptionē captiuitatem Iacob auersam, cū tñ maior pars Iacob steterit in decē tribubus non redemptis vsq; in hodiernū diē, p reductionē igitur a captiuitate Babylonica nō est auersa captiuitas Iacob, sed solū Iudē & Ierusalē. Nec ē sic fuit illa captiuitas redeimpta quin semper manserunt sub tributis & tribulationibus. Hęc sunt motiua Burgen. Ad quā dicendum videtur primo quod nominat hic Iudam & Ierusalē nomine Iacob tanquam partem digniorē de Iacob apud quē ex Dei ordinatione residebant regalia & sacerdotiū. A principali autē consuevit fieri denominatio. De illa igitur principali portione Iacob liberata cōuenienter & sine absurditate dici potuit captiuitas Iacob auersa. Secūdo pōt dici q. recedentibus decē tribubus a regno Roboā, nō sic recesserunt quin immo de singulis tribubus in Ierusalē & alijs ciuitatibus Iudā remanserūt ex deuotione, nolentes a solatio tēpli, arcē, & cultus vnius Dei secludi vt innuit Burgē. sup. Psal. pceden. & idē videri pōt 3. Re. 12. vbi pōt quam dī: *Nec secutus est quisquā domū Dauid præter tribū Iuda solā*, statim post subdit de tribu Benjamin quā ēt sequebatur domum Dauid. Et de reliquis additur cito post cū dicitur: *Misus ppheta Semeias, vt loqueret regi Roboā & ad omnem*

nē domū Iuda & Benjamin & reliquos populos. Et ad idē facit qd in eod. ca. sequitur. *Et abiit Israel in tabernacula sua*. Super filios autē Israel quicunq; habitabant in ciuitatibus Iudæ regnauit Roboā. Et idem factum planius de reliquijs Israel tempore Iosē. 2. Paralipo. 34. Nec Leuitæ consenserunt in facturam vitulorum Ieroboam, prout probatur auctoritate Burgen. super *Deus uenit in gentes*, ideo ēt dī in eod. ca. 3. Re. 12. quomodo Ieroboā fecit sacerdotes de extremis populi q. non erant de tribu Leui, vnde & tribus Iudæ & Leui semp dicūtur fuisse cōiunctæ, quibus sic stantibus tñ intelligit Bur. auersionē captiuitatis Iacob vniu. r. s. iter sicut videtur prætere, dico q. illa distributio debeat intelligi accommodata non pro singulis generib; sed pro generibus singulorū prout sæpe contingit in sacra scriptura. Sed ad illud Burgen. addit q. ēt redeuntē de transmigratione Babylonica manserunt semper sub tributis & tribulationibus, dico q. nō pōt ex hoc inferre qd captiuitas Iacob non sit auersa, quia multæ gentes seruīūt sub tributis tñ libere a seruitute captiuitatis. Nec Postil. voluit absolute principiū huius Psal. intelligere de liberatione Babylonicæ captiuitatis, sed solū p quāto est figura redemptionis humani generis quæ p Christū facta est de qua redemptione etiam ad literam principaliter Psal. iste loquitur prout Postillator clarius exponit.

G L O S S A O R D I N A R I A.

G a Oratio Dauid. Aug. Psal. iste secundus eorum est qui orationis nomine intitulantur. In quo Christus Dei filius & hominis, vnus Deus cū patre, vnus homo cū hominibus orat in forma serui, q. orat a nobis in forma Dei. Orat p nobis vt sacerdos noster. Orat in nobis vt caput nostrum. Orat a nobis vt Deus noster.

B in forma serui, q. orat a nobis in forma Dei. Orat p nobis vt sacerdos noster. Orat in nobis vt caput nostrum. Orat a nobis vt Deus noster. **C**ass. Christi oratio fidelium est instructio, cuius oīs actio Christiani ē lectio. Nostra autē oratio peccatorū est ablutio. Sic orauit Christus, sicut & crucē tulit pro nostra, scilicet (non sua) necessitate, sicut & fleuit Lazarum, vt doceret nos habere charitatem proximi. Sicut etiam fugit, vt comprimeret audaciam stultæ & inconsultæ temeritatis.

Augustinus. Hæc dicit Christus in nobis & nos in illo.

Cassiod. Orat ascendendo, vnde concludit omnes gentes adoraturas.

P S A L M. LXXXV.

Incлина domine, &c. * Beda. Q. d. Non erigo ceruicem inclina tu aurē. Intelligo enim te sursum, me deorsum: te in altitudine, me in humilitate. Inclina, inquam, aurē & exaudi me, id est, per effectū ostēde quod exaudieris me. Et debes exaudire, quoniam ego sum inops in me & in meis. i. reputo insufficientē & misericordia indigentē, & sum pauper. i. humilis. Diuitem enim & superbū Deus non exaudit. Ne tamen putet aliquis q. illos qui habēt aurum & argentū nō exaudiat Deus. Abraham enim & Iacob & Dauid multa

multa possederūt, quos tamen Deus exaudivit, q. pauperes eius erant. Omnis. n. ille qui abiicit illud, vnde posset superbi re & qui illud contemnit in se quod posset eum inflare, vere est pauper. De talibus. n. pauperibus dicit Apostolus scribēs ad Timotheū: *Præcipe diuitibus huius sæculi nō sublimē sapere nec*

sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuō & vero, qui præstat nobis sufficienter omnia ad fruendum.

Quoniam sanctus sū.

Aug. Christus proprie sanctus sanctificans. Sui sancti sanctificati i baptismo

in xta illud. *Sancti estote, quia & ego sanctus sum.* Totus itaque

Chrs sanctus, & vnus sanctus. Sed aliter caput, aliter mēbra.

Totus ergo Chrs nō incongrue dicit: *Qm ego sanctus sum.*

Nō est hoc dicere superbia elati, sed cōfessio nō ingrati. Vi-

de ascensum paup sanctus, sperās clamans, leuatus ad Deū.

Cōgrua est etiā verborum collatio. Inclina pauperi, custodi

sanctū, salua sperantem, miserere clamantis, letifica leuatū.

* Basilii & Theodoretus. Non pugnantia Propheta locu-

tus est, cum pauperē simul & sanctum nominasset, sed quo-

niā hic & ille hostes iniustos & iniquos habebāt, qui nulla

iniuria ab ipsis affecti erāt, & iniustas cēdes desiderabāt. Por-

ro sanctū seipsum, & Ezechiam nominauit, quoniam nullā

hostibus causam præbuerunt, quod autē dicit, hoc est, Paup

& inops sum, cū meipsum circūspicio, & nullā virtutis pos-

sessionē habeo, cū vero hostibus cōparatus sū, sanctus vider,

hi enim impij & iniqui sūt, ego vero tuā cōgnitionē habeo,

& hīq. dē iniuste petūt me, ego autē iniustū impetū recipio.

* Mitis.

Primum ens cum sit diues per seipsum, & non est diues maius eo, decet eum inopem subleuare, qualis erat Dauid, & alij qui erant fugitiui cum eo, secundum quod dicitur 1. Regum. 22. a. Conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustia cōstituti, & oppressi a re aliena & factus est princeps eorum, & hoc allegat Dauid dicens.

1 Inclina do. &c. Et loquitur de Deo more hominis qui inclinat aurem suam ad illud quod vult exaudire.

2 Quoniam inops. Secunda ratio accipitur ex sua innocentia, quia cum Deus sit iustissimus decet cum innocentes libere, & hoc allegat Dauid dicens.

3 Custodi, &c. Id est, vitam meam.

4 Quoniam sanctus sum. Id est, innocens erga Saulem: Quod patet ex hoc quod cum Saule eū persequeretur, Dauid actu saluauit eum bis a morte, vt habetur 1. Reg. 24. & 26.

5 Saluum fac seruum tuum. Id est, meipsum, in innocentia tibi seruientem.

Sperantem

poris per hoīem malū qui est dæmonis infirm. Et primo allegat exauditionis decentiam ex parte sui, i. indulgentiam.

2 Quoniam inops. Et suam innocentiam.

3 Custodi, &c. Et etiam suam in Deo confidentiam.

4 Saluum, &c. Et idem repetitur per alia verba cum dicitur.

Tom. 3.

M 2 Misse.

N I C O L A V S D E L Y R A.

P S A L M. LXXXV.

Incлина domine, &c. Huic Psal. præmittitur talis titulus in Heb. Oratio Dauid. Ex quo patet author psalmi. De materia vero eius dicunt communiter doctores Hebraici & Latini quod Dauid fecit hunc psalm. in persecutione Saulis existens pro sua liberatione Deum orans. Oratio autem secundum Damasc. est petitio decentium a Deo, homo enim in oratione non debet a Deo petere, nisi quod decet Deum dare, & ideo Dauid in hac oratione primo allegat exauditionis diuinæ decentiam, secundo explicat petitionis suæ formam, ibi: *Deduc me domine.* Prima in duas, quia primo Dauid allegando dictam decentiam, primo inducit ad hoc rationes sumptas ex parte sui, secundo ex parte Dei, ibi: *Quoniam tu domine suauis.* Circa primum allegat tres rationes, quarum prima accipitur ex sua indigentia, quia cum Deus sit iustissimus secundum quod dicitur 21. propositione de causis.

Primum

M O R A L I T E R.

1 Inclina do. &c. Istum psal. fecit Dauid orans a Deo liberari de Saulis persecutione.

Moraliter autem potest exponi, vt sit oratio cuiuslibet fidelis in afflictione spiritus per dæmonē excitata, vel corporis

A *a* *Mitis.* Augustinus. Portans hominem donec perficiat eū quia auolarent a se nisi a domino portaretur. Multa enim aguntur in corde humano quibus male mouetur, quēadmodū implorationes impediuntur vanis cogitationibus, ita ut vix stet cor ad Deū suum, ut loquatur ei orando. Quando enim oras Deo loque

ris, quando legis, Deus loquitur tibi. Surrepētibus autem phantasmatibus malarum cogitationū quodammodo cor hominis fugit a se, nec inuenit cācellos quibus se includat,

† bonus & pro
pitius

† infige
2 Reg. 7. d.
Orans inue-
niat cor tuum

B te, quod solum audit Deus. Inuenisse se dicit cor suum, quasi soleret ab eo fugere, & ille sequi quasi fugituum. Quod inuenit homo quando morientibus muscis ciectis quæ perdunt suauitatem vnguenti totius affectus cordis ad adorandum Deum colligit. Portat autem Deus hominem, & expectat dum vagatur cum nondum sit perfectus.

b *Auribus percipe.* Cal. Vide ordinem orationis. Prius fuit ut vox supplicationis ascenderet cū dixit: Inclina aurem tuam, & deinde rogatus audiret cū dixit: Exaudi me. Nunc vero ad dit. *Auribus percipe.* Non transitorie suscipi petit, sed quasi in sinu Dei recondi, sicut per aures aliquid ināgitur cordi, vñ subdit: *Et intende,* ut intentus animus tuus aperiat auditum deprecationi meæ.

C

Tribula-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sperantem in te. Q. d. Non possum saluari de manu Saul, nisi per te. Tertia ratio accipitur ex orationis instantia quam decet Deū exaudire, quando est pia & perseverans, qualis erat oratio David, & hoc al legat.
- 2 Miserere mei domine quōdnam ad te clamaui tota die. Id est, perseveranter & instanter.
- 3 Lætifica animam serui tui. Liberādo me de persecutione Saulis.
- 4 Quoniam ad te domine animam. Id est, coram te non solum ore sed etiam corde, quia secundum Damas. Oratio est elauatio mentis in Deum.
- 5 Quoniam tu domine. Hic consequenter allegat rationes sumptas ex parte Dei, & sunt quatuor. Prima accipitur ex Dei clementiā quā decet exaudire deprecantes, & hoc allegat David dicens: Quoniam tu domine su. & mi.
- 6 Auribus percipe domine orationem meam. Dālo mibi esse etiam orationis & deprecationis meæ. Secunda ratio accipitur ex Dei magnificentiā, quam decet exaudire recognoscentes præterita beneficia qualis erat David, & hoc est quod dicit.
- 7 In die tribul. meæ. Id est, tempore huius tribulationis in qua sum confidenter. Clamaui ad te.
- 8 Quia exaudisti me. Temporibus præteritis, dando mibi victoriā cōtra vrsū & leonem, & contra Goliath gigantem 1. Reg. 17. Tertia ratio accipitur ex diuina potentia, quā cum sit infinita, potest statim adiuuare, & hoc allegat David. d.
- 9 Non est similis tui. Quod verum est si accipitur de diis Gentium qui sunt dii falsi, ille solus est Deus verus. Similiter si intelligatur de diis participatione, cuiusmodi sunt angeli & homines sancti, quia sunt virtutis finitæ.

Et

MORALITER.

- 2 Miserere mei, & c. Quoniam tu do. & c. Hic allegat exauditionis decentiā ex parte Dei, scilicet propter suam clementiā. di.
- 5 Quoniam tu domine suavis & mitis, & c. Et suam magnificentiā, cum subditur.
- 7 In die tribu. Propriū est enim magnifici exaudire illum qui recognoscit præteritum beneficium: & suam potentiā cum dicitur

c *Tribulationis.* Augustinus. Crisostomus. Cum enixu clama tur. Supra clamaui tota die. hic facit augmentum, quia magis in tribulatione clamat. Ideo dicit se clamasse, quia exauditus est, cū clamor soleat procedere exauditionem. Et est per uersio in sanctis cōgrua, qui & ante clamorem & post exau-

Prou. 14. d.

ditur. Et quia exau ditū: Omnes gentes quas. se. veniet, quia non est similis tui in diis domine.

† mihi

d Quasunque fecisti veniet & adorabunt coram. Augustinus. Si est gens quam nō fecit Deus, illa non adorabit. Annunciat ecclesiā ubique diffusam quod modo impletum est. Et nota quia ut ait scriptu

† multum mi-
sericors

E ra. In lata gente gloria regis, in diminutione populi principis contritio. Sequitur. Et glo.

† tibi

F & c. Basilius & Theo. Porro tempore magni Davidis hoc nequaquam euenisse scimus. Ezechia vero tempestate veri-

* quotquot

simile est quosdam ob Assyriorū internecionem obstupefactos ad Deum colēdum venisse. Cæterum vaticinationis veritatem tempus post humanitatem Dei & Saluatoris nostri ostendit. Post enim salutarem crucem in omnem terrarum orbem diuinus Apostolorum chorus missus fuit. Inquit enim ipsis dominus: Euntes docete omnes Gentes. Docuerunt autem sicut iniūctum illis fuit & ignorantia calignem discitantes, fuerunt in causa ut gentes iustitiæ solem viderent, & Deum, qui salutem largitus est, adorarent. Hoc & ea quæ sequuntur, edocent.

Matt. 28.

Tu

10 Et non est secundū opera tua. Quia ex infinita tua potentia potes facere opera omniū virtutum creaturæ transcendentia. Q. d. Tu potes me statim liberare pro voluntate tua.

11 Omnes gentes quas. se. Hic ponitur quarta ratio quæ accipitur ex Dei honorificentia. Proponebat enim David si a Saule liberaretur & ad regnum promoueretur, sicut dominus dixerat per Samuelē quod edificaret domino templum famosum & augmentaret diuinum cultum, ad quod templum venirent causa orationis non solum Iudæi sed etiam Gentiles longinqui, propter quod templo edificato dixit Salomon 3. Reg. 8. e. Insuper & alienigena qui non est de populo tuo Israel cum venerit de terra longinqua pp nomen tuum, audietur enim nomen tuū magnum, & manus tua fortis & brachium tuum extētum ubique, cum venerit & orauerit in loco isto tu exa. in cē. & c. Et ex hac Dei honorificentia oratio David erat exaudibilis, & hoc est quod allegat David dicens: Omnes gentes, quas. se. Id est, aliqui ex omnibus Gentibus, sicut dicitur: Omne animal fuit in arca Noe, in qua fuerūt aliqua individua de omnibus speciebus animalium. Vel potest dici quod est hyperbole, ad significandum quod multi de Gentibus venirent, sicut dicitur totus populus ciuitatis currit ad tale spectaculum ad designandum multitudinem euntium, licet maior pars non vadat.

12 Veniet & ado. coram. In templo a me edificando, sic enim voluit facere, ut patet 2. Reg. 7. Hæc tamen edificatio fuit dilata vsq; ad tēpus filii sui de præcepto domini ibidem, tamen David præparauit impensas pro magna parte, & tradidit exemplar templi, et edificatorū in circumitu Salomoni filio suo ut habetur 1. Paralip. 28. & sic quodam modo edificauit.

13 Et glorificabunt nomen tuum. Ad honorem enim Dei peruenit q̄ Gentiles veniebant adorare in loco suo nomini acq̄uato.

Quo-

dicitur.

9 Non est simil. & c. Scilicet in potentia quæ est finita. Et eius honorificentiam cum dicitur.

11 Omnes gentes. Nā ex liberatione vnius innocentis multi laudāt & glorificant Deum, & multo plus ex saluatione plurimum. Et hoc est hyperbole cum dicitur, omnes, ad denotandum multitudinem laudantium.

Deduc

A a Tu es Deus solus. Augusti. Vel tu solus magnus contra futuros, qui se dicunt magnos & Deos.

b Deduc me domine in via tua. Cals. Orat pro omnibus iam adorantibus, & loquitur in membris.

Ioan. 14.2. Calsiod. Domine deduc. Aliud est duci ad viam, & aliud est

duci in via, ne in ea cadatur, ubique egēt homines adiuuari, siue sint in via, siue extra eā. Via autē Christus est qui dicit: Ego

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

† Doce me domine viam tuam & timor

retur, nisi quia esset infernū superius? Celestis ergo habitatio

Angelorū, ubi est vita ineffabilium gaudiorum, ut immor- Habitatio duplex.

talitas & incorruptio supna est. Terrena, ubi caro & sanguis, decessio & successio, mutabilitas & mortalitas inferius est.

hac terrena itur i infernū inferius, vnde eruit Deus animas

missio filio. Etenim propter ista duo inferna missus est Dei

filius vndique liberans, ad hoc nascenti, ad illud morien-

do, vel in ipso inferno inferiori est pars

impiorum inferior, vnde: *Dives leuat oculos ad Abraham.* qui

cum alijs iustis erat quasi i ora, & in limbo inferni tanquam

in superiori a qua liberatur quia peccatis liberatus illuc non

mittitur. Hæ sunt opiniones non alienæ.

Euthymius. Si Psalmum pertinere intelligas ad beatum

David, per infernum profundam peccati foueā intellige, adulteri j nimirū atque

homicidij. Si vero ad regē Ezechiam, infernum accipe pro

morte, cui proximus fuit, & a qua admirande admodū liberatus est. potest etiam infernus accipi pro quolibet periculo, qđ a visibilibus seu ab inuisibilibus imminet inimicis.

Deus iniqui insurrexerunt super me, & synagoga potentium. &c. Calsio. Item pro se orat facta mentione passionis suæ & gloriæ, vnde habent hi pro quibus orauit, multam misericordiam & eruantur de inferno.

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

Da

NICOLAUS DE LYAA.

1 Quoniam magnus es tu & faciēs mirab. Ex mirabilibus enim eius auditis in partibus longinquis deueniebant adorare in Ierusalem ut dictum est in oratione Salomonis.

2 Tu es Deus. Ex mirabilibus enim virtutem totius creature transcendentes cognoscebatur etiam a Gentibus, quod erat Deus & nullus alius.

3 Deduc me. Postquam allegauit decentiam diuinæ exauditionis, hic consequenter ponit formam suæ petitionis, & primo respectu boni operandi, secundo respectu mali euadendi, ibi. Quia misericordia tua regni cognoscendi, ibi. Et tu domine. Circa primū dicit. Deduc me domine in via tua. i. in via iustitiæ, per quam non possum absque deuo incedere sine tua directione.

4 Et ingred. in veri. tua. i. in veritate vitæ a te tradita in lege.

5 Latetur cor meum. Ex tua consolatione.

6 Ut timeat nomen tuum. Hoc addit ad excludendum latitiam ineptam.

7 Confitebor tibi, &c. Quod bonum opus non habeo a me sed a te.

8 Et glorificabo, &c. In omnibus operibus meis tuam gloriam principaliter querendo, secundum illud 1. Corint. 10. g. Omnia in gloriam Dei facite.

9 Quia in misericordia. Hic consequenter format petitionem respectu mali amouendi, ut petitio sit magis exaudibilis de futuro, cōstitur se liberatum de præterito dicēs. Quia misericordia tua magna est super me. liberando me de periculo præterito. Quod explicat dicens.

10 Et. Pro idest.

11 Eruisti animam meam. i. vitam meam.

12 Ex inferno infe. In Hebræo habetur scol quod aliqñ accipitur, pro

pro inferno, & aliquando accipitur pro fossa, & sic accipitur secundū Hebræos aliquos, quia David fuerat in periculo mortis propinqua, qñ Saul fecit custodiri domum eius nocte, ut occideretur mane, & sic poneretur in fossa terræ, sed euasit ex Dei adiutorio ut habetur. 1. Reg. 19. c. hoc est quod dicit David. Eruisti animā meam ex inferno inferiori. hoc est a fossa sepulture quæ sit infra terram. Ra. Sa. exponit de inferno proprie dicto ubi meruerat David descendere propter adulteriū Bethsabee & homicidium Uriæ, sed Nathan propheta dixit ei. Transiit dominus peccatum tuum, & secundū hoc dixit David. Eruisti animam meam, &c. Sed istud non videtur conuenienter dictū quia David fecit Psalmū istum in persecutione Saulis exsistēs, per cuius aui illa commisit David post mortem eius per magnum tēpus, ut patet 2. Reg. 11. Nec potest conuenienter dici quod David hoc dixerit prophetando de futuro, quia non habuit præcognitionem sui casus quæ requiritur ad prophetiā Dan. 10. a. Intelligentia est opus in visione. Et ideo accipiendo scol, pro inferno, potest aliter dici. scilicet quod David illic demeruerat descendere pro occisione sacerdotum Nobæ, cuius David fuit in culpa, ut declaratum fuit 1. Reg. 22. Qđ & recognouit dicens ad Abiathar. Ego sum reus omnium animarum patris tui: & reuelatū fuit David quod illud peccatum erat sibi relaxatum a Deo, & sic dixit. Eruisti animam meam, &c. Consequenter postulat liberari a malo de futuro dicens.

13 Deus iniqui. Scilicet Saul, Doech, & eorum satellites.

14 Insurrexerunt super me. Quærentes me occidere iniuste.

15 Et synagoga. Idest, congregatio.

16 Potentium. Quia potentes de regno adhærebant Sauli regi.

17 Quæsierunt animam meam. Auferre eam de corpore.

18 Et non proposuerunt te, &c. Idest, non faciunt hoc anore

* iustitiæ.

MORALITER.

3 Deduc me. Positis allegationibus pro petitionis exauditione hic consequenter formatur petitio, & primo respectu boni consequendi cum dicitur: Deduc me domine in via tua. Scilicet fidei & morum.

4 Et ingrediar in veritate tua. Quasi dicat, aliter ingredi non possem nisi per te ductorem.

5 Latetur cor. In te ductore.

6 Ut timeat nomen tuum. Filiali timore.

7 Confitebor tibi, &c. Laudis confessione. Secundo formatur petitio respectu mali amouendi cum dicitur.

9 Quia misericordia, &c. Q. d. Quia misericorditer eruisti me de malo præterito, ideo confidentius peto, ut eruas me de malo futuro, & subditur causa cum dicitur.

14 Deus iniqui surrexe. &c. Idest, dæmones & mali homines

18 Et non proposuerunt in. Quia sunt in malum obstinati.

Tom. 3

M 3

Es

A *Da imperium tuum.* Augustinus. Q. d. Transeat tempus patientiæ, veniat tempus iudicii, unde non tantum Christus, sed & sancti sedebunt iudices qui sunt filii ancillæ, id est, ecclesiæ.

B *Fac mecum.* Remigius. Q. d. Et ego Deus tecum facio. Nam Christus secundum quod Deus resuscitavit se hominem.

C *Signum in bonum.* Remigius. Fac insignem resurrectionem capitis membrorum, ut alijs profit, ut Iudæi videant hoc quod audiisti in his quæ feci. Et consolatus est in his quæ passus sum.

D *Remigius. Resurrectio est signum in bono per quam & virtus Dei declaratur & spes credentium firmatur.*

E *Euthymius. Inpone, inquit, mihi signum, seu iudicium in bonum, hoc est, signum bonum quale Iudæorum liminari- bus olim apposuisti, quando Aegyptiorum primogenitos perdidisti. Est etenim ali-*

F *quando signum in malum, quale illud erat, quod posuerat Deus in Cain. Nam Hebræorum signum custodiam ac protectionem diuinam indicabat, illud autem in Cain, iram Dei.*

G **GLOS.**

NICOLAUS DE LYRA.

* *iustitia, sed linore inuidia, & sic contra legem tuam querunt innocentem interficere, q. d. ex hoc docet te me liberare.*

1 *Et tu Domine. Hic consequenter format petitionem de adeptione regni, & primo allegat diuinam misericordiam qua elegit eum præ fratribus suis dicens: Et tu Domine miserator, &c. Secundo eius veritatem, ad quam pertinet implere illud quod dixerat Samueli de regno David futuro cum dicit.*

2 *Et verax. Implendo promissa ideo subditur.*

3 *Respice in me. Oculo misericordie.*

4 *Da imperium. Id est, regnum Israel.*

5 *Puero tuo. Id est, mihi tibi obedienti.*

6 *Et saluum fac filium ancillæ tuæ. Matrem autem suam vocat Dei ancillam, id est, fidelem & deuotam.*

7 *Fac mecum signum in bonum. De regno pacificè obtinendo, quod factum fuit sibi, quando Philisthiæ ascenderunt contra eum, ad destruendum eius regnum, eo quod audierant enim de nouo inunctum super totum*

totum Israel, ut habetur 2. Reg. 5. d. Et dñs dedit ei signum quod iniret bellum contra Philisthiæos quando audiret sonitum gradientis in cacumine pitorum, per quod signum designabatur sibi assistens auxilium angelorum sicut dictum fuit ibidem.

8 *Vt videant qui oderunt. Qui tunc Philisthiæ fuerunt debellati confusibiles, & in fugam conuersi. Quod prævidit David futurum ideo subditur.*

9 *Quoniam tu domine adiunxisti me. Et loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ.*

Moraliter potest exponi Psal. iste de quolibet fidei posito in afflictione corporali ab hominibus excitata, vel spirituali a demonibus qui pro sua liberatione orat Deum deuotè, allegans primo decem ex auditionis diuinæ, ex parte sua allegans indigentiam, innocentiam, orationis instantiam, & ex parte Dei clementiam, magnificentiā, potentiam, honorificentiam, et ulterius format petitionem suam, ibi: Deduc me, ut in bono opere conseruetur & a malo culpa & pena præseruetur, & sic tandem in regno gloriæ coronetur, & sic consideratis prædictis potest ad hoc litera ista de facili applicari, & partes distingui.

MORALITER.

1 *Et tu domine Deus miserator et misericors. Ex proprietate tua.*

4 *Da imperium tuum puero tuo. Id est, da mihi potestatem deuincendo passiones animi mei & tentationes inimici.*

Fac

7 *Fac mecum signum in bonum. Interius consolando & exterius adiuuando.*

8 *Vt videant qui oderunt me, & confundantur. Videntes se victos per auxilium gratiæ tuæ.*

ADDITIO I.

In Psal. 85. Inclina domine. Vbi dicitur in Postilla. De materia verò eius dicunt communiter doctores Hebraici & Latini.

Doctores Latini non oēs hunc Psal. exponunt de David in persecutione Saulis posito, ut Postil. vñ asserere. Nam gl. cōis tenet hunc Psal. quæ est quedam oratio prout in eius titulo præmittitur intelligi de Christo prout in eadem latius continetur. Quæ quidem expositio glos. in hoc loco non vñ esse mystica sed literalis. Tum quia hoc quod dñs: *Custodi animam meam, &c.* Non pōt proprie dici de David in hac vita existente, in qua quæque fuit peccator, quæque iustus, nunquā tamen sanctus dum viueret ab aliquo legitur vocari, præsertim a seipso quod elationem sapit. Tum quia illud quod dñs: *Omnes gentes quascunque se.* Nō rectè applicatur ad ædificationem templi quam David proponebat facere, ut Postil. asserit. tale enim propositum nec ædificium non continetur in litera huius psal. neque congrue homo petit gratiam pro eo quod ponit seu proponit se facturum, quia sñm Philosophum 3. Ethic. Non fortes sed agonizantes coronantur. Tum quia illud quod dicitur: *saluum fac filium ancillæ tuæ*, valde inconsonum est, ut attribuat David de cuius matre nulla mentio penitus legitur in scriptura fieri. De patre enim David sæpe fit mentio tam tempore suo, ut patet 1. Reg. 16. quā etiam post Isa. 11. c. *Egreditur virga de radice Jesse, & in multis alijs locis, nusquam tamen de matre, unde potius debuisset dicere: saluum fac filium serui tui.*

Rectius igitur iste Psal. seu oratio sñm glos. intelligenda est a David facta in persona Christi qui in forma serui legitur orasse. Orat etiam pro nobis, ut sacerdos noster. Orat et in nobis tanquam caput nostrum, & instructio nostra, unde primo orando declarat fragilitatem suam in forma serui dicens: *Inclina domine, &c.* Quoniam inops & pauper, &c. Cōsequenter sanctitatem suam. Quoniam sanctus sum ego quæ non ad superbiam elati reputanda est. sed potius confessionem nō ingratam, ut in glos. Quæ verba proprie ad Christum pertinent, Alij

Alij verò quantumcunque sancti de seipsis nunquam leguntur talia verba protulisse. Abraham enim Genes. 18 d. dicit: *Ego sum pulvis & cinis.* Similiter & Baptista de se dixit: *Qui de terra est de terra loquitur.* Ioan. 3. d. Vñ fatetur se esse de terra terrenum: Et talis fuit modus cōis sanctorum, qui licet de seipsis quæque dicant se esse iustos, non tñ sanctos, licet alios a se quæque sanctos vocent, ut in psal. *Sanctis qui in terra sunt eius.* Consequenter proclamant diuinā misericordiam ex assiduitate orationis & eleuatione mētis d. *Miserere mei domine, &c.* Consequenter dicit. *Quoniam tu domine suauis,* allegans rōnes suæ exauditionis, & exponantur isti versus sicut in Postilla: referēdo eos suo modo ad Christum vsque ibi, cum dicitur: *Omnes gentes, &c.* Qui quidem versus rectè intelligendus est propheticè dictus, prout in glos. Prænuñciat enim ecclesiā Dei esse vbique dilatandam cum dicit: *Oēs Gentes quascunque se, &c.* Similiter & nomen Dei vbique prædicandū, cum dicit: *Et glorificabunt nomen tuum.* Consequenter prænuñciat quod per hanc glorificationem seu prædicationem nominis Dei, & per miracula hoc confirmantia excluderentur dii falsi a terra; & hoc cum dicit: *Quoniam magnus es tu, & fa. mi. &c.* Hoc est dicere: Sic glorificabitur nomen tuum per prædicationem in omnibus Gentibus quascunque fecisti, & etiam demonstraberis magnus, quia facies mirabilia, ex quo manifestabitur quod tu es Deus solus, & non alius. Consequenter dicit: *Deduc me dñe in viam tuam,* Vbi psalm. orat in persona Christi pro membris suis de quibus dixerat: *Oēs gentes quascunque fecisti venient & adorabunt te, &c.* pro quibus non orat ut veniant ad viam quia in eadem iam sunt, sed ut in via dñi iam existentes deducantur ne labātur in ea. Aliud est. n. sñm glos. sam duci ad viā, aliud deduci in viā quod est adiuuari ne in ea cadatur. *Et ingrediar in veritate tua, i. vltius te ducente proficiā in veritate tua, & sic proficiendo. Latetur cor meū ut timeat nomen tuum.* Timor. n. Dei cū letitia spūali admiscendus est in hac vita, quia letitia seu iucunditas aīæ trahit, timor vero a via recedere non sinit, Et sequitur, *Confitebor tibi dñe, &c.* exponatur

A exponatur ut in Postil. v. que ibi: *Eruiſti animam meam ab inferiori*. In quibus verbis conſtitetur in perſona eccleſie, q̄ fuerit liberata a damnatione inferni per miſſionē filij. Dicit autē infernus inferior, q̄a p̄ſens vita ubi eſt corruptio, & mortalitas, infernus eſt reſpectu habitationis celeſtis, ubi eſt vita ineffabiliū gaudiorū, ſed habitatio damnatorū adhuc eſt inferior reſpectu iſtius vitæ conſequenter dicit, *Deus iniqui inſurrexerunt ſuper me*. qđ poteſt exponi tam pro Chriſto in ſua paſſione quā pro membris in aſſidua perſecutione tyrannorum & hæreticorum. *Et tu domine Deus miſerator, quia propriū eſt ei miſereri. Et patiens*. quia expectat malos, & inde eſt. *Multa miſericordiæ, & verax in promiſſis. Reſpice in me, miſerere mei*. da imperium tuū & iudicij poteſtatē, iuxta illud Ioan. 5. *Poteſtatem dedit ei iudicium facere. Tuero tuo*. ideſt, ſeruo, ſcilicet Chriſto in forma ſerui. Et ſaluum fac ſcilicet reſuſcitando. *Filium ancillæ tuæ*, ideſt. beatæ virginis, iuxta illud: *Ecce ancilla domini*, Luc. 1. d. Si autem pro membris intelligatur, intelligendum eſt, Da imperiū tuū puero tuo. ſ. ſanctis qui ſedebunt ad iudicandum, Matth. 19. & accipitur ſingulare p̄ plurali, prout ſcriptura ſæpe conſuevit, qui quidē ſunt filij ancillæ, ideſt, eccleſiæ. Et ſequitur: *Fac mecum ſignum in bono*, quod in perſona Chriſti intelligendū eſt de ſigno reſurrectionis, iuxta illud Mat. 12. *c. Signum non dabitur ei niſi ſignum Ionæ prophete*, & ſequitur: *Ut videant qui oderūt me, & confundantur*. ſcilicet Iudæi & alij perſequentes, qui confunduntur in reſurrectione Chriſti. Poteſt et hoc intelligi de mēbris p̄ redundantiā capitis. Et quia per reſurrectionē virtus Dei declaratur, & ſpes credentium confirmatur, ex quibus dicit: *Quoniam tu Deus adiuvisti me & conſolatus es me*.

ADDITION II.

In eodem Pſal. Vbi dicitur in Poſtilla. *Poteſt aliter dici, ſcilicet quod Dauid ibi demeruerat deſcendere pro occiſione ſacerdotū Nobæ*.

Hæc opinio Poſtillatoris fuit improbat ſupra in additione 2. Re. 15. vbi rōnabiliter eſt oſtenſum, qđ Dauid non fuit in culpa circa occiſionē ſacerdotū Nobæ, licet fuiſſet in cauſa. Nec ex hoc quod dixit ad Abiathar. *Ego ſum reus omnium animarum patris tui, &c.* Sequitur qđ Poſtillator intendit. Piarū. n. mērium eſt ibi apponere culpam ubi nulla eſt. Quod at dicit qđ reuelatum fuiſſet Dauid illud peccatum eſſe relaxatum a Deo, nullum habet fundamentum in ſcriptura.

REPLICA. In Pſal. *Inclina Domine aurem tuam, &c.* Cū Poſtillator exponit materiam huius Pſalmi de Dauid, prout communiter exponunt doctores. Burgenſis ſe opponit dicens, quod non omnes doctores ſic exponunt, nec Poſtillator dixit omnes ſed communiter. Opponit ſecundo Burgē. per hoc quod dicitur in Pſalmo. *Cuſtodi animam meam quia factus ſum*, quod ſine iactantia Dauid de ſe proprie dicere non potuit. Ad quod reſpondet Poſtillator quod ſanctus tranſm-

mitur

GLOSSA ORDINARIA.

a Pſalmus. Caſ. Quia agit de eccleſia ſecundum poteſtatem ubi agit opera.

b Cantici. Caſ. Ut de ſeculari Ieruſalem, ad intelligentiam ſuperne eleuetis, ſcilicet de actione ad theoricam.

Cassiodorus. Propheta prædicat celeſtē Ieruſalem filiis Chore quam commendat per fundamenta & portas & famā, ut eis augetur affectus.

PSALMVS LXXXVI.

Fundamenta eius. Caſ. Pſal. de celeſti Ieruſalē, plenus ſpiritu propheta multa voluēs apud ſe de hac ciuitate de qua nihil adhuc dixerat in hoc erumpit.

c Fundamenta eius, &c. Prior laus a fundamentis, ſoliditas totius ciuitatis notetur. Eius non refertur ad aliquod

[¶] Proponitur. [¶] Ut habitant in Sion hic per fidem, in futuro per ſpem pars cuius in cælo, pars cuius in terra militat.

a Filijs Chore Pſalm⁹ cantici. Pſal. LXXXVI.

b undamenta eius

aliquod præmiſſum, ſed ad cordis prophetæ meditationē, quia nunquam de illa corde tacuerat, etli ore.

*** Basilii & Theodoretus.** Fundamenta pietatis, diuina ſunt documenta: Montes vero ſancti ſupra quos fundamenta iecit, Saluatoris noſtri ſunt Apoſtoli, quandoquidem de his beatus inq̄t Paulus: *Super ædificati eſtis ſupra fundamentum Apoſolorū & Prophetarū, cū eſſet eius lapis angularis Chriſtus Ieſus*. Et rursus, *Petrus & Iacobus & Ioannes qui videntur colūna eſſe, & Dominus Petro poſt veram illā & diuinā cōfeſſionem, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & porta inferi non præualebunt aduerſus eam*. Et rursus, *Vos eſtis lux mundi, & non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montē poſita: ſupra hos ſanctos montes dominus Chriſtus pietatis fundamenta iecit.*

Diligite.

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. LXXXVI.

Fundamenta eius, &c. Huic Pſalmo præmittitur talis titulus in Hebræo & in translatione Hierony. *Filiorum Chore Pſalmus cantici*. Et patet ex poſitio ex ſupradictis Pſal. 83. & 84. De materia vero huius pſal. dicūt aliqui Hebræi qđ loquitur

loquitur de ciuitate Ieruſalē quā ædificauit Salomō eā claudendo triplici muro, & de tēplo qđ ibi ædificauit valde notabiliter & ſumptuoſe, ut patet 3. Reg. & 2. Paral. Sed hoc nō videtur poſſe ſtare, quia cum dicitur inf. Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. In Hebræo dñ Cēla, quod perpetuū ſignat a parte poſt, ut dictum eſt ſ. Pſal. 84. p̄p quod Hiero. addit hic ſemp, qđ eſt omiſſum in translatione cōi. Ciuitas autem & templum quod ædificauit Salomon, non durauit in

** perpe-*

MORALITER.

1 Fundamenta eius, &c. Sicut in expoſitione literalī dictū eſt. pſal.

pſal. iſte loquit de n. yſterio Chriſti & eccleſiæ nomine Sion & Ieruſalem ſignificatæ, propter quod pertranſeo de alio ſenſu myſtico requirendo.

Tom. 3.

M 4

A *a Diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.*
*** Euthymius.** Magnus Paulus nos docuit celestem quandam esse Sion, & quandam esse celestem Ierusalē. hoc pacto conuersationem illam exprimens, quæ in celo est. Hac ratione per portas Sion, ecclesias omnes fidelium intelliges quæ in varijs sūt orbis partibus, ut diximus in fine Psalms 72. Hæc enim portas dñs diligit, & vniuersis Iudeorum ciuitatibus eas præposuit. Per tabernacula enim ipsas Iudeorum ciuitates intelligimus, vel ipsam particulariter Silo, aut terrestrem Ierusalē, in quibus tabernaculum cū arca cōmorabatur, quemadmodum in septuagesimo

B *a in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.*
*** Cuius est Sion.** *b Diligit spiritualem ciuitatem super omnia illa quibus præsignabat.*
*** Imaginaria.** *c Aug. Quod non de ea quæ cecidit.*
*** Hæc.** *a Apostolis quibus de illis recipiendis præcipiam.*
*** Ciuitas Dei.** ** Memor ero Raab & Babylonis, † sciens*
C *particulariter Silo, aut terrestrem Ierusalē, in quibus tabernaculum cū arca cōmorabatur, quemadmodum in septuagesimo*

gesimoseptimo Psalmo tradidimus.

b Dicitur. Aug. Hæc sunt illa quæ dominus per prophetas de ea prædixit.

c Memor ero. Aug. Diapsalma. dominus de eadem Ierusalē. Aug. Memor ero Raab. Ostendit quæ sunt illa gloriosa.

Quasi dicat. Hæc sūt illa, in illa ciuitate inquit propheta ex persona Dei. Memor ero Raab & Ba. quæ non pertinent ad populum Iudeorum *Gloriosa de te, vbi non solus est Iudæus; sed omnes Gentes.*

d Raab. Augustin. Per fenestram emisit coccinum, id est, in fronte habet signum sanguinis Christi ecclesia Gentium.

Vnde **F**

NICOLAUS DE LYRA.

** perpetuū, sed solū 420. annis sūm Hebræos, & tunc Nabuchodonosor ciuitatē & templū destruxit & succēdit. 4. Re. vltimo pp qd aliqui alij Hebræi doctores dixerūt qd Psal. iste loquitur de ciuitate Ierusalē & templo reedificandis per regē Mesiam quem adhuc expectant, nobilius & altius quā fuerint tpe Salomonis, vñ dixerunt aliqui ipsorum qd in aduentu Mesie mons Sion eleuabitur in altum, quia dñs transferet ibi montē Sinai, & montē Tabor, & montē Carmeli: & super istos eleuabitur mōs Sion. Inducentes ad hoc illud. Isa. 2. Erit in nouissimis diebus mons domini in vertice montium, & eleuabitur super colles. & sic sūm eos dicit in principio huius psal. Fundamenta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas, &c. Et tres dicuntur montes sancti prædicti, quia in vno data fuit lex. Exo. 20. in alio ostensa victoria Barac. Iudic. 4. in tertio descēdit ignis de celo super sacrificium Eliæ. 3. Reg. 18. Sed dictū istos: si prima facie vñ ridiculum & fictitium: pp qd Rab. Sal. reprobatur ipsum super Isa. dicens, quod eleuatio domus dñi est intelligenda secundum magnitudinem signorum, & mirabilia quæ fient ibi in aduentu Mesie, qui reedificabit templū & ciuitatem Ierusalē in monte Sion, & ibi adducunt Iudæi qui sunt dispersi per orbem, quia Gentes apud quas sunt dispersi, audientes mirabilia Dei quæ tunc fient ibi, filios Israel quos inuenient in terris suis, mittent honorificē, offerentes eos donum domino. Et inducit ad hoc auctoritatē Isa. 59. scilicet. Annuntiabunt gloriam meam Gentibus, & adducunt omnes fratres vestros de cunctis Gentibus donum dño in equis & quadrigis & iulicis, & in mulis, & carrucis ad montem sanctum meum Ierusalē dicit dominus. Et ad hoc applicat litteram sequentē. Memor ero Raab, &c. consequenter preut pōt. Sed prosecutionē huius adaptationis dimitto ad vitandū prolixitatē. Et quia fundatur sup erroneū fundamentum. scilicet Christum venturū ad salutē hominū, qd iā transiit in præteritū, sūm quod tenet tota ecclesia tanquā diuinis miraculis confirmata, sūm quod dñs Mar. vlti. d. Illi autem professi predicauerunt vbiq; &c. Ad quod sequitur verā esse fidem ecclesie vel Deū esse testē & confirmatorem falsitatis, qd est manifeste impossibile. Et hanc veritatē declarauī diffuse per scripturas. ve. Te. in quadā questione de quolibet, quæ a multis habet, propter quod hic solum repeto vnam auctoritatē quæ habetur Agg. 1. 2. b. quæ talis est. Adhuc vnum modicum est, & ego mouebo calum & terram & mare & aridam, & mouebo omnes Gentes, & veniet desideratus cunctis Gentibus, & implēbo domum istam gloria, dicit dominus exercituum. Aggeus autē propheta tunc loquebatur de domo domini a Zorobabel & alijs patribus deuotis edificata post reditū captiuitatis Babylonicæ, exhortans populum ad illius ædificationis opus dicens in persona domini, quod esset glorificanda mirabiliter in aduentu desiderati cunctis Gentibus per quem intelligitur Christus secundum expōitores catholicos & Hebræos, quod nō esset verum nisi Christus venisset stāte adhuc illa domo q̄ iam diu destructa est per Romanos scilicet. 42. post passionem Christi anno. Itē in auctoritate prædicta subdit Propheta. Magna erit gloria domus istius nouissima plusquam prima, dicit dominus exercituum. Ex quo duo manifeste ostenduntur, videlicet quod illa domus quæ tunc ædificabatur erat nouissima, & sic non erat tertia expectanda futuris tēporibus ædificanda ut Iudæi expectant ppter quod dicit Ier. 7. 2. Nolite considerare in verbis mendacibus, & c. quia non re. edificabitur tertio. Aliud est quod propheta asserit domum secundam per Zorobabel, & alios patres edificatam, fore magis glorificandam quam prima fuerit, quod nullo modo potest intelligi nisi per hoc quod*

quod fuit honorificata gloriosē de Chri presentia, qui fuit ibi oblatus a matre sua. Lu. 2. Ibi et pluries personaliter prædicauit, ut cōcorditer dñt quatuor euangelistæ, ibi et multa miracula fecit utpote cecos & claudos curando. Mat. 21. & alia mirabilia operando. In monte et Sion in quo erat templum misit spūm sanctum sup Apostolos, ut dicit Hiero. in epistola ad Paulinum de oībus sacre scripturæ libris, quod fuit mirabile maximū, scilicet quod hoīes illiterati & simplices statim oēs scripturas sacras intelligerent, & oībus linguis loquerent, & qui prius erant timidi, nulla aduersa pro Chro formidarent pati, sed magis gauderent, sūm quod dñs Act. 5. g. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt, &c. Et ista & consimilia facta per Chm sunt illa signa maiora, quæ Ra. Sa. dicit fienda in Ierusalē, & in monte Sion in aduentu Mesie. Sed in hoc errat, qd expectat fienda illa quæ iā sunt facta. Auctoritas verō Isa. quā allegat pro se, loquit de prædicatione apostolorum aliorumq; Chri discipulorum, per quam adducti sunt de oīb. mundi partibus aliqui ad fidē Chri, quæ adductio nō fit per motum localem, sed per motū aīæ ad fidē. Et sūm hoc dicit Saluator Io. 10. c. de vocatione Gentium ad fidē. Et alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili, &c. Propter prædicta, & plura alia quæ causa breuitatis omitto, sancti doctores nostri Hiero. Aug. Cas. dñt quod iste psal. ad istam loquit de mysterio Christi & ecclesie, quod quidem mysterium cognouerūt filij Chore per spūm prophetæ in hoc Psal. designantes ecclesiā noīe Sion & Ierusalem quia scdm veritatem ecclesia put restringit ad statum no. Te. fuit ibi fundata & inchoata p Chri oblationē prædicationē, mortē & resurrectionē, & spiritus sancti missionem, & hoc est quod dñs Heb. 12. c. Accessistis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis Ierusalem celestem, &c. Igitur sūm hoc Psal. iste diuiditur in duas partes, secundū duos ecclesie status scilicet militantis & triumphantis. De secūdo agitur ibi: Sicut legantium. Circa primū describitur huius ciuitatis. scilicet ecclesie militantis fastigium, secundo multiplicatio ciuiū. ibi. Memor ero. tertio vniūque effectiū principium, ibi. Nū quid Sion. Circa primum dicitur. Fundamenta eius, id est, ecclesia.

1 In montibus sanctis. Id est in monte Sion, vbi Christus prædicauit, & in alio monte vbi legē euangelicam promulgauit. Mat. 56. & 7. Et in monte Thabor. vbi corā tribus discipulis Petro, Iacob & Ioanne futuram gloriam suę resurrectionis in transfiguratione præstendit Mat. 17. Vel aliter. In montibus sanctis. Id est in Christo & apostolis & hoc nō loquit Ioānes Apoc. 21. d. Et murus ciuitatis habens fundamenta duo decim, & in ipsis. 12. nomina apostolorum & agni.

2 Diligit dom. por. Sion. Id est, approbat, Et dicuntur hic porte Sion illa per quæ fit ingressus ad ecclesiam militantem scilicet exorcismus & catechismus & baptismus.

3 Super omnia taberna. Iacob. Id est, super cultum veteris legis, q̄ fuit in pluribus tabernaculis, primo in tabernaculo a Moyse facto Exo. 26. secundo in tabernaculo facto a Dauid. 2. Re. 6. & tertio in templo Salomonis. 3. Reg. 6.

4 Gloriosa dicta sunt de te. In veteri & nouo Testamēto, ut patet in hoc Psalms libro, & in alijs libris prophetis patet dñs concedente. In nouo vero Testamento patet vbiq;.

5 Ciuitas Dei. Ciuitas. n. est ciuium vnitas, in ecclesia vera in omnibus nationibus vniuntur homines per fidē & charitatē Chusa per quod efficiuntur ciues celestes secundū quod dicitur Ephe. 2. d. Iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sancti & domestici Dei, &c.

6 Memor ero Raab, &c. Hic pñr describitur ciuiū multiplicatio. Circa qd sciendū, quod lex Moisaica non fuit publicata omnibus

Montes tres dicuntur sancti apud Hebr.

Argumentum ethicax valde contra Iudeos de aduentu Mesie.

E

Ios. 2. c. Scientibus me, vel ut cognoscant me Matt. 11. c.

F

Diuisio.

Ciuitas.

Vnde. *Publicani & meretrices præcedent vos in regnum celorum.*

A Raab, latitudo vel impetus, Gentes, quæ late & impetuose vagantur per vitia.

Aug. Ad Babyloniam pertinent omnes mali, vt ad Ierusalem omnes sancti.

Memor ero Raab & Babylonis cognoscentibus me.

† Palestina * Euthy. Efferendus est hic, sermo ex Christi persona, & prædicit q. Ecclesia ex multiplicib. erat gentium nationibus congregata, atq. illis quidem olim impijs.

† Fatus. B Per Raab. n. Canaanos signat, Cananea. n. fuerat Raab. Cananai vero oīam fuerūt impijssimi. Simili modo & Babylonij, & alia gentes quas statim cōnue-

rat. Per cognoscentes autem se, fideles atque in se Christum credentes omnes intelligit. In ea igitur fidelium congregatione, qui in me crediderint, ego eos memoria dignos faciā præclaraque eorum facta fidelibus commemorabo, vel curam eorum habebō, sollicitē cogitās de eis tanquam pro dilectis fidelibus. Aliqui per Raab Arabiam intelligunt.

a Ecce alienigenæ. Aug. Memor ero. Quare hoc dixisti? Ecce alienigenæ. i. Gentes, & Tyrus, angustia vitiorum uel penitentia.

b Nunquid Sion. Secundū aliā literam. Mater Sion dicit, hō.

Aug. Caf. Quasi dicat vnde alieni peruenient ad Ierusalē? Audi vnde. Est quidam homo, idest, Christus quid dicit mater Sion, idest, synagoga, mater mea secundum carnem, & per hunc veniunt, Quis est homo ille? Ipse est qui in ea natus est, & eam fundauit, ipse dicit mater ciuitati illi.

Caf.

Caf. Vel commendat a Sion spirituali, idest, ecclesia, in carne pat carnalem Sion, idest, synagogam. Quasi dicat Christus est fundamentum illius ciuitatis, sed Sion, idest, synagoga mater ecclesiae dicit, quod Christus tantum homo est, non Deus. Ita dicit. Sed Christus & homo est in ea natus. Et

ipse idem est altissimus. i. Deus qui fundauit eam.

c Et principum horum qui fuerunt in ea. Quorum principum?

1 Aug. horum (secundum aliam literam) qui facti sunt scilicet principes in ea. i. qui facti sunt principes, antequā essent in ea, non erant principes, sed abiecta mundi.

2 Elegit. n. Deus infirma mundi vt confunderet fortia.

* Bas. & Theo. Symmachus autem sic

exposuit, Dominus numerauit scribens populos, hic natus est illic. Qui enim populos in illa versantes, sua ipsius scriptura dignatus est, in ipsa secundum humanitatem natus est, cum Dominus esset & Deus. Hunc autem numerum Dominus noster sacros Apostolos edocuit, cum dixerit. *Vestri autem capilli capitis numerati sunt*, & hanc descriptionem proprijs suis apostolis aperuit, dicens. *Nequaquam gaudete quia nomina demonum subiciantur vobis, sed quoniam nomina vestra scripta sunt in celis.*

d Sicut latantium. Caf. Diapsalma Concludit paucis verbis tangens futuram beatitudinem.

August. Sicut latantium collatis omnibus concludit. Sicut latantium. Sicut, quia talis erit letitia qualem hic non nouimus, & ideo cum non potuit exprimi dicit, vt potuit. Sicut latantium.

GLOS.

NICOLAVS DE LYRA.

* omnibus nationibus, sed tantū Iudeis, fm qd dī. i. Psal. 147. d. Nō fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifesta uit eis, qā alia Gentes ad eā nō tenebātur, sed ad legē euāgelicā oēs obligabātur pp qd Christus præcepit eam p apostolos aliosq; Christi discipulos ubiq; publicari. Mar. vl. d. *Euāgelizate in mundū vniuersū prædicate euāgeliū omni creaturæ.* Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, q vero nō crediderit cōdemnabitur. Et p talē publicationē multiplicatus est numerus fidelū per orbē, & hoc est qd dī. Memor ero Raab, & c. hic nominatur alij populi circa terrā Iudeæ habitātes q p p̄dicationē Apostolorū cōuersi fuerūt ad fidē ī magna parte, & p istos intelligūt alij populi p orbē dispersi ex quibus aliqui a tēpore ap̄lorū fuerūt ad fidē cōuersi sicut dictū fuit s. psal. 18. Sciendū tñ quod fm Hebr̄os, & ē beatū Hiero. in transla. iuxta Hebr̄ū hoc nomē Raab qd hic ponitur nō est nomē propriū illius mulieris q recepit nuncios Iosue & abscondit Iosue 2. sed est nomē appellatiuū, & signat superbā vel superbā, p qd designat gens Aegypti q tēpore Moyse p superbā fuit valde rebellis Deo, vt hī in Exo. sed post mortē Ch̄i humiliter suscepit fidē Ch̄i catholicā p p̄dicationē beati Marci, sicut Aethiopes p p̄dicationē B. Matthæi.

Itē vbi trāslatio nostra habet. *Ecce alinigena.* In Hebr̄eo & in transla. Hiero. habetur. *Ecce Palestina.* & in illa terra aliquādo multum vixit fides Christiana.

1 *Hi fuerunt illic.* Idest aliqui de istis populis prædictis recepti sūt in ecclesia quæ dī ciuitas Dei vt dictū est. In Hebr̄eo & in transla. Hiero. hī sic. Ille natus est ibi & eā eadē snia, qā ly iste refertur ad quemlibet populū prædictū, vt sit sensus iste. i. quilibet de populis p̄dictis ad ecclesiā receptus natus est ibi. i. renatus per baptismum, fm quod dicit Saluator Ioan. 3. a. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest introire in regnum Dei.*

2 *Nunquid Dei.* Hic p̄r ponitur duorū prædictorū principū effectiū qd est Christus verus hō, & Deus verus, cum dī. Nunquid Sion dī. homo? q. d. sic. In Hebr̄eo & in translatione. H. ei. habetur. *Ad Sion dicitur, & c.* Et sic patet quod in translatione ista ly Sion est datiu casus, vt sit sensus homo dicit ipsi Sion. Ipse hō p̄t intelligi Ioannes Baptista prænunciāns Christi aduentū secundū quod dicitur

citur Io. 1. a. *Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Ioannes: hic venit in testimoniū vt testimonium perhiberet de lumine. & c.*

Aliter exponitur vt iste homo sit ipse Christus qui aduentum suū dixit in monte Sion, vbi frequenter prædicauit ipsum esse cōpletū. Et et ecclesiae per Sion significat, aduentū suū primū esse cōpletū dixit scilicet apostolis alijsque discipulis, in quibus ecclesia secundum statum noui Testamenti incipit, ideo subditur.

3 *Et homo natus est in ea.* Idest, in ecclesia per Sion significata, vt prædictū est qā Christus natus est de virgine quæ est nobilissimū mēbrū ecclesiae. Et dicit, in ea qā Christus ab instanti cōceptione fuit in vtero matris hō perfectus virtutib. & sciētia licet non fm quantitatē corporis.

4 *Et ipse fundauit eam.* i. ipse hō Christus qui est altissimus secundū naturam diuinā, fundauit virginem eā confirmando sua gratia, ita qd nec mortaliter nec venialiter peccauit. Vel eam. i. ecclesiā quam fundauit modo supradictō.

5 *Do. nar. i. narrari faciet.*

6 *In scri. popu. i. euāgelijs ad oēs populos deriuatis, mō supradictō.* Et dicit narrabit, qā ipse Christus nihil scripsit, sed scribere euangelia euāgelistis inspirauit.

7 *Et p. in. ho. qui fac. in ea.* i. in scripturis apostolorū qui sunt principes ecclesiae post Christū, & ipsi scripserūt Ch̄i & ecclesiae mysteriū, vt patet in epistolis Pauli apostoli & aliorū. In Hebr̄eo & in transla. Hiero. hī dñs narrabit in scripturis populorū iste natus est in ea semp, & vt dicit Rab. Sa. & bene in hoc, ly semp refertur ad primā partē huius versus sic. *Dñs narrabit.* i. narrare faciet mō prædictō. Semper in scripturis populorum, quia scriptura vsq; ad finē mūdi narrabitur inter populos credētes, in quibus continetur & subditur. Ille in ea dicit, ipse Christus natus est de virgine, & ecclesia modo prædictō.

8 *Sicut latantium.* Hic consequenter describitur secundus status ecclesiae scilicet triumphantis, in quo est laus regis & perpetua sicut supra dictum est Psal. 83. a. *Beati qui habitant in domo tua domine in secula seculorum laudabunt te, & c.* Et hoc qd dicitur. *Sicut latantium omnium habitatio est in te.* non enim potest dici ita generaliter quātū ad statū vitæ præsentis nec quātū ad letitiā spirituale, quia semper sunt aliqui mali mixti cū bonis quibus non conpetit letitia spiritualis, nec quātū ad letitiā corporalem, quia in ecclesia semper sunt aliqui afflicti mestitia temporal.

AD-

ADDITIO I.

In Psal. 76. Fundamenta eius. vbi dicitur in postil. In Hebræo habetur Cela.

Ostensum fuit in additione Psal. 83. Additione 3. quod Cela in Hebræo non significat perpetuitatem. Nec est necessaria ista allegatio, quia ex alijs quæ continentur in psal. hoc, satis manifestatur eius materia, &c.

ADDITIO II.

In eo. psal. vbi dicitur in post. Auctoritas vero Isa. quam allegat pro se, loquitur de prædicatione apostolorum.

Auctoritas Isa, Et adducet, omnes fra. ve. &c. Isa. 66. non proprie ponitur de his qui adducuntur ad fidem Christi per prædicationem apostolorum seu discipulorum, nã de talibus improprie diceretur q. adducuntur in equis & quadrigis & huiusmodi, quia ad talem adductionem. s. ad fidem Christi non pertinet adductio per talia, & multo minus ad huiusmodi reductionem pertinet illud qd ibidem immediate sequitur, vbi sic. Quomodo si inferant filij Israel munus in vase mundo in domum dñi, non. n. portantur hi qui ad fidem Christi nouiter veniunt in vase mudo sicut munus, &c. Sed in hac auctoritate Isaías prænunciat quoddam valde nouum in ecclesia Dei, quod in synagoga antiqua sacrilegium reputabatur, scilicet quod ossa sanctorum martyrum seu confessorum & huiusmodi portantur cum magna veneratione ad ecclesiam tanquam sacræ reliquiæ in capsis seu reliquiarijs preciosis & mundis, & sic proprie adducuntur fratres. i. sancti in eorum reliquijs in quadrigis & huiusmodi, & tanquam munus consecratu Deo offeruntur in vasis mudijs. Apud antiquos autem. s. veteris Testamenti nulla ossa nec aliquid de corpore mortuorum, quantuncq; sanctorum intrabat templum, immo tangentes talia erant prohibiti ab ingressu templi donec purgarentur, vt patet Leui. 21. & hæc vñ esse vna de autoritatib. validis & iudiciorum perfidiam, vt ibidem dño concedente plenius videbitur.

ADDITIO III.

In eo. psal. Vbi dicitur in postil. Circa primum dicitur. Fundamenta eius, id est, ecclesia.

Non habetur in litera cui referatur illud relatiuum. s. eius, nec in hoc psal. præcessit aliqua mentio de ecclesia, quia primum verbum huius psal. est quod dicitur. *Fundamenta eius*, non exprimendo cuius. Ad quod bene respondetur in glos. vbi sic. Non refertur eius ad aliquod præmissum, sed ad cordis prophetæ meditationem, qui nunquam de illa. s. ecclesia corde tacuerat, etsi ore aliquando omisisset, hæc in glo.

ADDITIO IIII.

In eo. psal. Vbi dicitur in Postilla. Diligit dominus portas Sion.

Per portas Sion forte melius intelligerentur gratia & virtutes quibus perseueranter habitis infallibiliter fit ingressus ad ecclesiam, non solum militantem, sed etiam triumphantem. Per baptismum autem fit huiusmodi ingressus, in quantum per eum gratia confertur, quia secundum Phil. Vnum quodque propter aliud & illud magis. Inde est quod ingressus ad ecclesiam magis est attribuendus gratiæ quam baptismi, præsertim cum Deus non alligauit potentiam suam sacramentis vt in 4. di. 4. & sic sine baptismi potest fieri huiusmodi ingressus nunquam tamen sine gratia & virtutib. theologicis. Has igitur portas proprie super omnia Diligit Deus tabernacula Iacob, in quib. gratia non conferebatur, gratia enim & veritas per Iesum Christum facta est. Io. 1.

AD-

GLOSSA ORDINARIA.

a Mahalath. Aug. Chorus, vt canenti chorus consonando rñ deat sicut hic & in aliorum cantu psal. factum est. Sed tituli variantur pro leuando fastidio, vel forsan alia non satis nota causa. Hic aut passio Christi prophetatur cui debemus imitando respondere, sed non prodest nisi fiat in choro, id est, in concordia charitatis. Hemiam, frater eius interpretatur, hi sunt qui in cruce gloriantur, qui sunt veri Israelitæ. Hemã Ezraita, id est aduena, dicitur enim fuisse quidam orientalis.

* Euth. In finem ideo inscriptum est canticum, quia ad finem tendebat prophetia quæ hic continetur. Et psalmus quidem proxime præcedens Christi natiuitatem prædixit hic autem Christi inortem, quod autem inscribitur pro Maeleth exponitur, hoc est, pro chorea. Canere enim solebant, atque vna choreas ducere, quando tunc psalmum recitabant. Ad respondendum.

a Quia latus finis passionis hic ostenditur. c Canitur. d Christi.

a Canticum psalmi filijs Chöre in finem + pro Mahalath

a Imitatione vel gratiarum actione. b Et hic est. c Qui in choro respondente ca. nentibus mysterium intellexerit.

ad respondendum, intellectus Heman Israelitæ.

ADDITIO V.

In eo. psal. vbi dicitur in postil. Nunquid Sion.

Ad maiorem declarationem huius versus, & sequentium sciendum est q. dicere q. quis fundauit aliquam ciuitatem antequam fundator in ea nasceretur, implicat q. talis fundator fuit antequam fundacione, & tñ fuit natus in eadem fundata, q. non potest intelligi nisi de Christo sñm duas naturas in psona sua unitas, q. fuit ab æterno antequam fundacione ecclesie, & tñ temporali ter in ea natus, & quia hoc mysterium excedit omnem cognitionem naturalem humanam, ideo nullo modo esset credibile, nisi Deo reuelante, vñ circa hoc psal. dicit. *Nunquid Sion dicit homo.* & hō natus est in ea &c. quasi diceret, cui hōi puro credendum esset tñ mysterium. s. q. aliquis natus in ciuitate fundasset eam antequam suam natiuitatem cum rñdet. *Dominus narrabit in scripturis populorum.* quasi diceret, licet non esset credendum alicui puro homini annuncianti tñ mysterium, sed tñ hoc credendum est Deo reuelanti, & hoc est quod subdit. *Dominus narrabit in scripturis populorum.* hoc est dicere, de hoc non crederetur alicui puro homini nisi quia dñs narrabit in scripturis, & exponatur hic versus prout in postil. Si autem vbi dicitur in transla. nostra. *Nunquid Sion.* legatur. Ad Sion dicitur, tñ intelligendum est admiratine, vt si dicatur. Quomodo ad Sion dicitur q. hō natus in ea est fundator eius? Ad quod rñdet. *Dominus narrabit, &c.* & est eadem sententia cum prima.

ADDITIO VI.

In eo. psal. vbi dicitur in post. Sicut latantium, &c.

Attendendum est quare dicit Psal. *Sicut latantium* & non dicit simpliciter, latantes erimus, sed *sicut latantium*. Cuius ratio est, quia sñm glo. talis erit læticia futuræ beatitudinis qualem E hic non nouimus exprimere, vnde cum non posset exprimi dicit vt potuit. Quia Isa. 64. b. *Quod oculus non v. dit, nec auris au duit, &c.* Et notandum, quod secundum glo. iste psal. brevis est numero verborum, magnus aut pondere sententiarum. Quod sic patet, nam in hoc psal. innuuntur septem excellentiæ notabiles ecclesie spiritualis. Quarum tres sumuntur ex parte sui edificij. Prima. s. ex fundamentis, quæ sunt prima pars edificij, & de hoc dicit. *Fundamenta eius in montib. sanctis.* Secunda est ex portis ipsius, quæ sunt vltima pars edificij, & hoc est cum dicit, *Diligit dominus portas Sion.* Tertia vero excellentia sumitur ex parte aliarum partium quæ continentur inter prædicta duo extrema, vt puta constructio parietum & tecti, & huiusmodi. De quib. dicit. *Gloriosa dicta sunt de te: quasi diceret, inenarrabilia sunt, quæ dicta sunt de te. s. de fabrica & constructione tua spirituali per prophetas in scripturis, & ideo breuiter sub genere ea concludit, dicens. Gloriosa dicta.* Quarta, excellentia sumitur ex multiplicatione ciuium, quia non ex vna natione tñ, sed ex omnib. & de hoc dicit. *Memor ero Raab & Babylonis, &c.* vsque ibi. *Hi fuerunt illic.* Quinta sumitur ex parte edificatoris, qui fuit verus Deus & verus hō, prout traditur in scripturis, & hoc dicit. *Nunquid Sion dicit homo, & dominus narrabit in scripturis, &c.* Sexta sumitur ex parte lætitiæ habitantium in ea, quæ talis est qualis nō posset exprimi, & de hoc dicit. *Sicut latantium omnium.* prout supra exponitur. Septima est ex capacitate illius ciuitatis, quæ tanta est vt omnes electos (quorum numerus soli Deo est cognitus) in se latanter recipiat, & de hoc dicit. *Omnium nostrum habitatio est in te.* Qualiter autem istæ literæ applicentur, ex dictis in Postilla cum additionibus facilius potest haberi.

respondendum autem, hoc est, cum rñderent. Tripudiabant. n. dum ad organorum musicem rñderent. Intelligentiæ vero quia intelligentia lectori opus est, ob occultum ac præfiguratum hic, de Christi morte mysterium. Isti vero Emani Israelitæ quia non solis Core filijs, sed et Emani principaliter chori, traditus fuit hic psalmus a Beato Dauid & ab utroque choro unita sunt, aut fortasse alternatim, decantatus. Quædam exemplaria non Emani habent sed Echan verum placet vt in presenti psalmo legamus Emani, & in sequenti Echan. Nam in primo Paralipomenon libro, uterque eorum chori princeps fuisse traditur. Israelitæ, etiam dixit, nō quod alij cantores non essent Israelitæ, sed quia alij fortassis erant homines huiusmodi nomine Emani & Echan, qui erant alienigenæ, ad quorum distinctionem sic dictum est, vel forte quia tale erat cognomen.

PSAL.

P S A L M. LXXXVII.

Domine Deus. Caf. Monet Christi passionem imitari. Caf. Primo precatur auxilium referens se cōtemptum ab inimicis, unde in forma serui orans ad patrem, ait. O domine.

b Intret in conspectu.

Cassi. Virtus purę orationis, quę quasi quędam persona ad Deum intrat & mandatum peragit, quo caro, peruenire nequit.

c Quia repleta.

R Aug. Hos humanę infirmitatis affectus, sicut ipsam carnem ac mortem, non con ditione necessitate, sed miserationis voluntate suscepit, vt transfigureret in se corpus suum quod est ecclesia, vt si cui suorum tritari vel dolere contingeret non ideo se a gra-

C tia Dei alienum putaret, & non esse hæc peccata, sed hu-

manę infirmitatis indicia.

d Aestimatus. Quia non solum grauia, sed & contumeliosa pertuli.

e Sicut vulnerati dormientes. Cassiodorus. Quia & ipse lancea vulneratus, & sepulchro clausus, sed differt per hoc quod sequitur, quorum non meministi adhuc.

* Basil. & Theodo-

retus. Illa verba. Factus sum sicut homo, & cum his coniuncta sunt. Factus sum vt homo sine adiutorio, inter mortuos liber, & quia nondum mortis seruitutem recepit. Factus sum, sicut vulneratus, qui in bello plagam accepit. Hoc enim sic Symmachus dixit. Tanquam vulnerati iacentes in sepulchro, quorum non es memor amplius, qui e tua manu eis-

E
† clamorem meum

† deputatus

† i. quę nemo curat.
† tanquam.

P S A L M. LXXXVII.

a Auctor. Quia totum ab eo. rebus orauit Christus & in aduersis.

b Ex forma serui & in latiss.

Omne Deus salutis meę, in die clamaui &

a Ideo.

Ingressio orationis acceptio eius est.

nocte coram te. Intret in conspectu tuo

a Idem repetit.

Inclinatio auris, misericors exaudiq.

oratio mea, inclina aurem tuam ad t prę-

a Aug. non vitijs sed dolorib. quibus anima carni comparitur, vel malis pereit populi cōpatiēdo. † Hoc est. Tristis est anima mea vlt; ad mortē Math. 26.

cem meam. † Quia repleta est malis anima mea, & vita

a Hoc est quod in euangelio dicit, vsque ad mortem.

b Dum trador ad mortem.

c A nescientibus, qui facerent, qui sic putabant eum mori necessitate vt alij moriuntur.

d mea in inferno appropinquabit. † Aestimatus sum cum

a Misericordie vel inferni.

b Id est, estimatus sum.

c Simpliciter.

descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine

a Cum tamen essem.

b Aug. Inter peccatores solus sine peccato, qui potest ponere animam

c In estimatus sum.

d Flagitios.

e † adiutorio inter mortuos † liber. † Sicut vulnerati

Et sunt.

In

NICOLAUS DE LYRA.
P S A L M. LXXXVII.

Domine Deus. Huic psal. premititur talis tit. in Heb. Canticū psal. filijs Chore ad victoriā super Mahalath ad rīdendū eruditioni Heman Ezraitę. Ad cuius intellectū sciēdū qđ de isto Heman & Ethan Ezraitę, a quo intulatur psal. sequens, duo sunt modi dicendi apud Heb. Vnus est quod fuerit Leuię cantores, sicut videtur pręterdere litera 1. Par. 25. qui habuerunt spiritū prophētia, et sic psal. fecerunt, et secundum hoc dicuntur Ezraitę a loco Ezrai vnde fuerunt oriundi, & hunc modum dicendi secutus sum. 3. Reg. 4. et 1. Par. 2. vbi de ipsis fit mentio. Alius modus dicendi est qđ fuerunt de tribu Iudę descendentes ab eo per Zarā filium eius, quia genuit Phares & Zarā de Thamar, & hoc vlt. litera pręterdere 1. Par. 2. Et secundum hunc modum dicendi dicuntur Ezraitę. i. de tribu Zarę, sed quicquid sit de tribu eorum non multum refert ad propositum, quia tenetur ab omnibus Hebręis & Hier. quod habuerunt spiritum prophetię, per quem fecerunt psal. ab eis intulatos, & secundum hoc in titulo isto patet autor psal. huius scilicet Heman Ezraitę. Item sciēdū quod hac diētio Hebraica Mahalath, est equiuoca, quia significat quoddam instrumentum musicum, & chorum, & infirmitatem. Et in hac triplici significatione hic accipitur, quia cantus huius psalm. magis proprie cantabatur in instrumento musico nomine Mahalath, quam in alijs. Itē quia cantabatur a choro Leuitarum, non solum instrumentis musicis, sed etiam vocibus humanis. Item quia secundū Hebręos psal. iste loquitur de afflictionibus populi Israel ipsum debilitantibus & infirmantibus, secundum Latinos vero loquitur de passione Christi quę secundum infirmitatem humanę naturę assumpta conueniebat sibi. Quia autem in titu. ponitur, ad victoriā, designat conatum Leuitarum in modo cantandi hunc psal. Quod autem ponitur ibi, filijs Chore ad respondendum, designat quod illi de choro Heman incipiebant cantum huius psal. & filij Chore respōdebāt, sicut dicitur 2. Mach. 1. Ionata inchoante ceteris autem respondentibus, & c. Et sic in titu. illo tangitur autor psal. & modus cantandi ad cantores, & instrumenta & conatus in cātu & materia psal. in generali. Ad eundem intellectum de facili reducitur titulus qui communiter ponitur in biblis. Sed aduertendum quod habet Melech pro Mahalath quod processit ex ignorantia idioma tis Hebręi, & sic fuit male scriptum per literas Latinas. Similiter pro, ad victoriā, habet, in finem, & est eadem sentētia, quia finis hic accipitur

pitur pro vltimo de potentia, quod faciebant Leuitę in cantādo hunc psal. sicut plenius fuit expositum supra titulū psal. 4. Similiter ad diētiū intellectum reducitur titulus positis in trāslatione Hier. nisi quod pro hac diētionē Mahalath ponit Chorum, & sic accipit vñā eius significationem tantum, & alias duas omittit sicut prędictū est. Ra. Sa. dicit qđ materia huius psal. sunt afflictiones quas populus Iudaicus sustinuit, et maxime in Babylonica captiuitate, quas prauidit Heman Ezraitę. Et sic fecit hunc psalmū Deum deprecando pro populi liberatione. In cuius persona loquitur in hoc psal. qui secundū hoc diuiditur in duas partes. In prima. n. diuinū auxilium imploratur. In secūda ad hoc ratio multiplex allegatur ibi. Quia repleta est malis. Circa primum dicit.

Materia psal.

Diuisio.

- 1 Domine. Ratione generalis gubernationis.
- 2 Deus. Ratione creationis.
- 3 Salutis meę. Ratione meę liberationis de Aegypto, quę ex gratitudine hic recolitur, vt liberatio de captiuitate Babylonia citius impetretur.
- 4 In die cla. & no. Et sic ostenditur orationis perseuerantia & intentio pura cum subditur.
- 5 Corā te, intr. in cō. & c. Ex quo oñditur seruens & deuota, quasi se ingerens, & ista tria faciunt orationem exaudibilem, ideo subditur.
- 6 Inclina au. ad pre. & c. Exaudiendo eam per affectum.
- 7 Quia repleta est malis. Hic consequenter ad propositum allegatur ratio multiplex. Et primo ex horrore illati supplicij, fuerunt enim Iudę in captiuitate Babylonica horribiliter afflictę, ex quo decēs erat diuinam misericordiam super hoc commoueri, & hoc allegatur cum dicitur. Quia repleta est malis, scilicet pænę corporalis.
- 8 Anima mea. Qđ non possum plus sustinere, ideo subditur.
- 9 Et vita mea infer. ap. In Hebręo autem habetur. Ad scol. appropinquauit. Scol. autē significat fossā & infernū, & vtroq; modo hic accipitur, quia per mortem corporalem quam Psalmista allegat pro pinquā, corpus descendit ad fossam, et anima pro illo tempore ad infernū, quia animę quantumcunque iuste descendebant ad limbū patrum.
- 10 Aestim. sum cum desc. & c. Qđ ita sum absorptus corporalib. pēnis, sicut descendentes in lacum profundum absorbentur aquis.
- 11 Factus sum, & c. Quia tu subtraxisti a nobis tūm adiutoriū contra Babylōnios, & humanum adiutorium non habemus.
- 12 Int. mor. lib. Qđ ab istis afflictionibus nō apparet liberatio nisi per mortem, ex quo sumus desituti adiutorio diuino & humano.
- 13 Sicut vulnerati dormientes in sepulchris. Id est, sicut mortui.

Quorum

MORALITER.

1 Domine Deus sa. meę. Psal. istum literaliter exposui de liberatione populi Iudaici de captiuitate Babylonica. Moraliter autē potest exponi vt sit oratio peccatoris, pro sua liberatione de seruitute diabolica, dicentis. Domine Deus salutis meę. i. autor salutis meę, per quem spero saluari.

4 In die clamaui & no. co. te. Nam oratio dēt esse perseuerās. † Intret in con. tuo ora. mea. Est. n. oratio quasi nuncius ad Deū, cui primo datur accessus, & secundo audientia, propter quod

quod sequitur.

- 6 Inclina aurem tuam, & c. Quia repleta est malis anima mea. Id est peccatis.
- 9 Et vita mea in inferno, & c. Quia demerui gehennę deputari.
- 10 Aestim. sum. Scilicet inferni, nam de magno peccatore sō lēt homines dicere, quod iam hēt vnum pedem in inferno.
- 11 Factus sum si. hom. Quia demerui auxilio tuo priuari.
- 12 Inter mor. li. Scilicet a societatibus bonorum sicut mortui.

Et

A a *Inf. pulchro*. Id est, in carnali voluptate sopiti, unde Deus non excitat eos.
b *Et ipsi de manu tua repulsi sunt*. Aug Non enim ad dormientes hoc refertur in quibus sunt iusti, quorum licet non meminerit Deus adhuc, ut resurgant: de his tamen dictum est: Iustorum animæ in manu Dei sunt. Vel posuerunt me rei veritate. In lacu inferiori, id est, in aquis inferni, scilicet in tenebris & in umbra mortis.
c *In lacu. infc.* Cassio. Vel inferni, quia tam abiecta morte ablatu est in tenebris obliuionis quem nemo requirit. Et umbra mortis locus malorum in quo puniuntur.
d *Super me confirmatus est.* Cas. Putabant quod ira Dei perisset, & quod Deus omnes indignationes super eum induxisset, quando pertulit eum crucifigi.

e *Longè fecisti.* Cassiodor. Quod amici eius in passione fecerunt.
f *Notos.* Nō quos nouit: quia tunc omnes nouerat ut Deus, sed quibus notus est.
g *Tota die.* August. Per extensas manus continuatio bonorum operum a quibus nunquam cessauit intelligitur. In cruce enim nec una tota die fuit illa extensio, nec totum pro parte potest accipi cum adit tota. Sed quia hæc opera non omnibus profuerunt, addit.

h *Nunquid mortuis.* Mortuos cordedicit quibus sunt quidem miracula Christi, sed non profuerunt eis, mortuis enim corpore facta sunt mirabilia cum quidam reuixerunt. Et cum dominus infernum penetrauit, atque inde victor mortis ascendit, magnum factum est mortuis miraculum. *Nunquid mortuis.* Cassiodorus.

quibus non possunt opera sua ostendi.
i *Aut medici suscitabunt.* & c. Augustinus. In Hebræo non medici, sed gigantes pene eodem modo utrumque sonat in Hebræo. Si ergo superbi gigantes dicuntur, id est, sapientes seculi, bene dicuntur medici qui per artes suas promittunt salutem animarum, contra quos dicitur. *Domini est salus.* Si boni gigantes, i. magni & fortes, & ipsi medici qui viuentes curare mortuos possunt, sed non mortuos excitare. Sola enim gratia

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quorū non es memor amplius. Quia cito dantur obliuioni.
2 Et ipsi de manu tua. Id est, de manu tua protectio is quantum ad statum vite presentis.
3 Repulsi sunt. Quia non admittuntur amplius ad actus vite presentis, secundum quod dicitur Iob 15. d. Semitam per quam non reuertar exo ambulo.
4 Posuerunt me in lacu inferiori. Lacus frequenter accipitur in scriptura pro carcere, qui aliquando fuit super terram, aliquando sub terra, & tunc dicitur lacus inferior, in captiuitate autem Babylonica multi de Iudeis fuerunt positi in carceribus, quia etiam Sedechias rex eorum fuit incarceratus. Ex quo rationabiliter collegimus quod aliqui fuerunt positi in carceribus subterraneis, & quantum ad hoc dicitur hic: Posuerunt me in lacu inferiori in tenebris. Quia ibi est de fectus lucis.
5 Et in vm. mor. Quia non possunt homines diu ibi viuere per naturam.
6 Super me. Hic consequenter secundo allegatur ratio ex rigore diuini iudicii, secundum quem populus Iudaicus tunc fuit punitus, ideo decens erat ut rigor iustitie temperaretur per dulcorem misericordie, & hoc allegat Psal. dicens, Super me con. est tu. tuis. Id est, rigor iustitie tue.
7 Et omnes flu. Id est, impetus tribulationum,
8 Induxisti super me. Et loquitur de Deo ad modū maris pelloffi.
9 Lōge fecisti no. & c. Vocat hic notos Idumæos, quia Iudæi & Idumæi

ex duobus fratribus descenderunt scilicet Iacob, & Esau, propter hoc dicitur Deut. 23. b. Non abominaberis Idumæū, quia frater tuus est. Unde dicunt Hebræi quod quando ducebantur captiui in Babylonem, sperabant habere consolationem aliquam ab Idumæis per quorum terram debebant transire, sed ipsi magis ibi inuenerunt derisionem & desolationem, ideo subditur.
10 Posuerunt me abo. sibi.
11 Traditus sum. In manu Babyloniorum.
12 Et non egr. De afflictione & seruitute eorum.
13 Oculi mei lan. præ inop. Afflictio enim mentis & corporis magis apparet in oculis quam in alijs partibus.
14 Cla. ad te do. & c. Id est, ore & corde petui assidue, ut rigor tue iustitie erga nos conuertatur in dulcorem misericordie.
15 Nunquid mor. Hic tertio allegatur ratio ex decore diuini obsequii, ad quod terra Iudæa erat electa a Deo & populus Iudaicus ppter quod specialem legem accepit a Deo Exo. 20. Et ideo decens erat quod iste cultus resisteretur per hoc quod populus Iudaicus de Babylone in Iudæam reduceretur, quod hic allegat Psal. ostendendo quod alij modi non sunt ita cōuenientes, di. Nunquid mor. fa. mi. Id est, suscitando Iudæos mortuos, & sepultos in terra Iudæa ad seruiendum tibi quasi dicat nō: licet enim aliqui fuerunt ibi suscitati, tamen fuerunt valde pauci. Quod autem modicum est, quasi nihil reputatur 2. Thy.
16 Aut me. susci. & con. ti. Confessione laudis illi scilicet qui per medicos fuerunt suscitati, quasi diceret non, quia non se extendit ad hoc ars ipsorum.

Nun-

MORALITER.

2 Et ipsi de ma. tua, & c. Non simpliciter, sed quantum ad vitam presentem.
4 Posuerunt me in la. Id est, in inferno, & exponatur sicut super. Aestimatus sum, & c.
6 Super me. con. est tu. Id est, punitio grauis propter peccata mea.
9 Longe se. no. & c. Id est, eos longe fieri a me permisisti, quia boni

boni societatem malorum fugiunt & abhorrent.
11 Traditus sum. Scilicet in manibus dæmonum.
12 Et non eg. Id est, egredi non possum nisi per tuum auxilium propter quod compulsus sum ad te recurrere, di.
14 Clamam ad te domine, & c. Et pro exauditione subditur.
15 Nunquid mor. fa. mirab. Quasi dicat, non, quia sunt extra merendi statum.
16 Aut medici suscitabunt. Quasi dicat non, nam ad hoc se non extendit ars ipsorum.

Nun-

A gratia reuiuiscunt ad fidem, unde. *Nemo potest uenire ad me nisi pater traxerit eum.*
 Psal. 3. b. a Sepulchro. Vnde in euangelio de talib. Similes estis sepulchris dealbatis quæ foris apparêt hominib. speciosa, intus uero plena sunt ossibus mortuorum, quasi, sic & vos hypocriti & iniquitate.

b *Misericordiam & ue.* a Non hi narrabunt sed uiui & fideles. b Positus. f Mortuæ animæ corpus sepulchrum est.
 Aug. Misericordiâ a * **Nunquid narrabit antiquis in sepulchro misericordiam tuâ** b
 & ueritatem tuam in perditione? Nunquid cognoscuntur in
 a Infidelium. b Hæ sunt tenebræ, unde. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.
 mis. Quæ dicit non est Deus.
 c *Nunquid cognoscuntur in tenebris mirabilia tua?* Christus ex uoce ecclesiæ. Quia nullus medicorum suscitatur.
 * Bed. Plus dicit quâ a Idest, futurum iudicium. Sed nunc. b Non dando quod uolunt, sed non expedit.
 prius. Quia dicit quâ f **niet te. Vt quid domine repellis orationem meam, & auertis**
 B *effi ab aliquo eis narrari posset, ipsi tamē non intelligerent, interrogat lo sic. Nunquid mirabilia tua, id est, repara: io tua poterit cognosci ab his qui sunt in tenebris, id est, in tenebrosis locis inferni, & rustitia, id est, gratia tua iustificans poterit cognosci in terra obliuionis. i. in terra illa, cuius tu penitus per uisitationem misericordiar es oblitus? Quasi dicat. Vtique etsi esset qui hæc illi posset narrare, non esset qui posset cognoscere.*
 d *In tene. Iidem sunt mortui positi in sepulchro, & tenebræ, & terra obliuionis.*
 e *Ego ad te do, cla.* Cas. Quæ in suis sustinet, ecce chorus respondens preëminent.

Cas. Et ego quasi, cum illis cum quibus unum.
 Aug. Et ego. His mortuis non profunt opera Christi. Quis ergo usus eorum? Quid de eis agit Deus ad utilitatem corporis sui? id est, ecclesiæ. Multum, quia in eis ostenditur quæ sit gratia in prædestinatis. Addit ergo & ego. Quasi dicat. *Fui & uos & nos natura filij iræ. Sed ad te clamaui, ut saluus essem.* Qui clamat

clamat & inuocat, credit, sed non crederet nisi misericordia D
 suscitaret, quæ preueniente, iam est mane post tenebras. Sed quia restat futura clarificatio, nunc oratio mea præit, quæ ut feruiscat, differtur bonum & crebescunt mala, unde addit. quid domine repellis.

f *Vt quid. Cassiod. Ecce quantum desiderat.*

Cas. Vt quid domi

ne. Proponit querendā esse causam quæ est ut dilatione boni & aduersis multiplicatis, quibus repulsa quasi oratio inflammatur ardentius. g *Exaltatus.* Cas. Prius timido corde, postea. h *Humiliatus.* Per confessionem. i *Conturbatus.* i. confusus de peccatis ea dānando. k *Transierunt.* Cas. non mansuete contigerunt.

Aug. Quia non de fideli, sed de infideli dictum est. *Ira Dei manet super eum,* flagellat enim filios quos recipit, unde. *Quia ego amo, arguo & castigo.* Et alibi. *percutiam & sanabo, occidam & uiuere faciam.*

Aug. Transierunt & conturbauerunt. Quia aliud iam de damnatione patimur, & aliud de æterna ultione timeamus. l *Terrores tui.* Cas. Quos patior, quia tibi placuit non meo merito.

Aug. Terrores futuri iudicii quos amicos caro timeret. m *Conturbauerunt me.* Secundum infirmitatem carnis.

Aug. Conturbauerunt me aliquādo terrores, ita conturbāt animum cogitantis circumpedentib. malis, ut licet aquæ circumfluere videantur & simul undiq; circū dare, unde amici & noti timore deferunt, unde Apostolus. *Omnes me dereliquerunt.*

Cir-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Nunquid narrabit antiquis in sepulchro, &c.* Quasi diceret, nō quia in sepulchro non est nisi corpus inanimatum & putrefactum.
 2 *Et ueritatem tuam per .i. in inferno damnatorum,* quia proprie vocatur perditio, quasi diceret, non: quia existentes ibi magis blasphemant Deum.
 3 *Nunquid cognoscuntur in tenebris .i. in Gentibus obtenebratis ignorantia & errore.*
 4 *Mirabilia tua.* Quasi dicat non, malitia eorum.
 5 *Et iustitia tua in terra obliuio, &c.* i. in terra ab hominibus nō habitata, propter quod dicitur obliuioni data quasi dicat nō, quia ad obsequium diuinum sola creatura intellectualis est apta. Istæ autem viæ restituendi diuinū cultum adhuc sunt exclusæ, ut per hoc ostendatur exaudienda via prædicta. f. per reductionem populi in Iudæam, & talis modus loquendi frequenter est in prophetis, & maxime in libro Psalmorū qui metricè scriptus est, scilicet quod ad planum intellectū uerbi aliquid est supplendum.
 6 *Et ego.* Hic quarto allegatur ratio ex parte humani desiderij, Iudæi deuoti qui erāt in Babylone, feruētī desiderio quærebant ut redirēt in Iudæam, magis propter cultum diuinum quam

quam propter naturale solatium, & hoc allegatur cum dicitur. *Et ego ad te domine clama.* Ore simul & corde.

7 *Et mane oratio mea, &c.* id est antequam aliquid operari incipiam, dirigam orationem meam ad te.

8 *Vt quid do. re. ora. meam.* Eam non exaudiendo.

9 *Auertis faciem tuam a me?* Loquit de Deo more humano, quia homo auertit faciem ab illo quem non uult exaudire. Consequenter allegat necessitatem exauditionis dicens.

10 *Pauper sum ego in la. a. iu.* Iuuentus autem populi Israel intelligitur pro tempore quo fuit in Aegypto, secundum illud Ier. 2. a. Recordatus sum tui miserans adolescentiam tuam & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto scilicet in exitu de Aegypto, & tunc populus Israel fuit ualde pauper & afflictus.

11 *Exaltatus autem.* In ademptione terræ promissionis regibus Chanaan debellatis tempore Iosue, & adhuc plus tpe David & Salomonis, quia tūc populus Israel fuit maxime exaltatus.
 12 *Humiliatus sum & con.* Per Nabuchodonosor regem Babylonis, ciuitatem & templum destruentem, & populum captiuantem.

13 *In me.* id est, super me.

14 *Transierunt ira tua & terrores, &c.* id est, effectus punitionis, tuæ uenerunt super me.

Cir-

MORALITER.

1 *Nunquid narrabit antiquis in sepulchro.* Quasi dicat non, quia sicut dictum est, non sunt in statu merendi.
 3 *Et ueritatem tuam in perditio .i. in inferno,* quasi dicat non, nam ibi nulla est redemptio.
 3 *Nunquid cognoscuntur in te.* Repetitio est eiusdem sententiæ sub alijs uerbis. Et ex dictis cōcluditur tacite quod diuinam clementiam decet misereri peccatoribus contritis, quandiu sunt in uia, propter quod sequitur.
 6 *Et ego ad te domine clamaui.* Existens in statu merendi.
 7 *Et mane oratio mea præueniet te.* Idest, antequam ponam me ad

ad alia opera.

8 *Vt quid domine repellis orationem meam.* Protrahēdo eius exauditionem.

10 *Pauper sum ego.* Spiritualibus bonis.

† *Et in laboribus a iuuentute mea.* Id est, in operibus peccatorum quæ sunt laboriosa. Sap. 5. b. Lassati sumus in uia iniquitatis & perditionis.

11 *Exaltatus autem.* Gloria in malis meis.

12 *Humiliatus sum & conturbatus.* Depressione contritionis.

13 *In me transierunt ira tua, & terrores tui, &c.* Per recordationem seueritatis tuæ.

Cir-

A a Circundederunt me.
Cal. Peccata vndiq;
copiosa inundatione
concludunt.

B b Tota die. Augu.
Quia nullo tempore
desunt mala ecclesie
donec finiatur secu-

C lū. Sed hec omnia fiunt, vt oratio ecclesie prazueniat Deū,
donec

a Inimici. Tam grauit. b Quæ mergit.
me. Circundederunt me sicut aqua tota die, circundederunt
me simul. Elongasti a me amicum & proximum et t̄ notos
meos a miseria.

donec illa salus ye-
nat vbi nihil malo-
rum sit.

c A nūc. Cassio. Et
qui pio & fidelit amo
re conuincti sunt.

d Proximū & n. &c.
Parentela. Sepe iustis

humana officia timore subtrahita sunt.

ISAIA.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Circundederunt me, &c. Id est, sicut aqua tangit intrantem ip-
sam circumquaque, ita punctiones tue tetigerunt me in anima & cor-
pore.

2 Circundederunt me simul. Et hoc facit ad aggrauationē, quia
quando aliqua mala pēna eueniunt successive facilius portantur.

3 Elongasti a me amicum & proximi. Id est, illos qui fuerunt ante
amici mei & proximi, ita quod non possunt habere ab eis consilium &
auxilium.

4 Et notos meos a miseria. Supple mea, ita quod per eos non po-
test

MORALITER.

1 Circundederunt me sicut aqua. Id est, ex omni parte.

3 Elongasti a me amicum, & proximum, &c. Quasi dicat ex quo
nullus

ADDITIO

In psal. 87. Domine Deus. Vbi dicitur in post. Canticum Psalmi
filijs Chore.

Titulus huius psalmi videtur singularis inter ceteros. Est
enim duplicatus, quia cum dicitur. Canticum psalmi filijs Chore,
videtur idem titulus omnino cum titulo 57. qui incipit. Ma-
gnus dominus, qui hēt pro titulo. Canticum psalmi filiorū Chore.
& sic in quibusdam alijs. Cum autem additur. Ad victoriam
super Mahalath, &c. vñ alius titulus, cum ibi nominetur alius
tanquam auctor psalmi. Itē in quocūque titulo ponitur hæc
dictio, ad victoriam seu victori, semper ab ipsa eadem dictio-
ne incipit titulus, vt patet discurrenti per omnes titulos psal-
morum vbi hæc dictio ponitur. Sed cum in hoc titulo postq̃
dixerat. Canticum psalmi filiorum Chore. postea subdit. Ad victo-
riam, &c. Ex hoc patet quod sit secundus titulus. Qui quidē
titulus sic duplicatus manifeste facit pro opinione B. Aug. at
tribuentis auctoritatem omnium psalmorum ipsi Dauid, &
diuersitatem titulorum, in quib. alij dicuntur quasi auctores,
attribuit officio cātoratus. Ieo quod Dauid auctor distribue-
bat quosdam psalmos quibusdam cantorib. quod satis hē-
tur ex hoc titulo, vbi duo quasi auctores nominantur. s. filij
Chore & Heman, quod non contingit in prophetis locu-
tionibus. Licet. n. propheta concurrant in eadem sententia,
non tamē in eadem forma verborum. Nec vnquam legitur
quod vna & eadē prophetia numero duob. prophetis simul
& semel attribuat. Cū igitur iste psalmus attribuitur pri-
mo filijs Chore, secundo vero Heman, manifestum quod
isti non ponuntur hic tanquam auctores, sed potius tāquam
cantores. Filij. n. Chore erant Leuite, similiter & iste Ezrite,
vt habetur in locis allegatis per Possillatorem ad planum &
verum sensum eorum quē allegantur, vñ & vtriusq; tanquā
cantorib. Dauid distribuit istum psalmū, quā rōne eis intitu-
latur. Possunt et multi cōformiter vnum & eundē psalmum
vel hymnum cantare sub omnimoda cōformitate sonorum
& modulaminū, non tñ eandē prophetiā sub eisdē verbis &
syllabis proferre. Quilibet. n. propheta hēt suum proprium
modum loquendi seu scribendi in prophetijs. Vnde & Hie-
ron. dicit in prologo super Isa. q. ipse fuit vrbane eloquen-
tia, non aut Ieremias, & sic de alijs, vñ apud veros Hebræos
modus loquēdi totius Psalterij est cōformis quasi ab vno p-
pheta seu auctore cōpositus, sicut & Petateuchus, & alij libri
qui tñ vñ hēt auctore. Possillator vero volens fugere rō-
nem quæ pro B. Aug. manifeste facit, asserit q. auctor huius
psalmi fuit Heman Ezraite, volēs excludere filios Chore, qd
non valet cum psalmus iste primo intuletur filijs Chore, &
secundo Heman, vt dictū est. Sciēdū ē q. multi Hebræorū
expolitores sunt istius opinionis. s. Bea. August. allegantes ad
hoc illud quod legitur 2. Regum 23. c. vbi de ipso legitur
quod fuit egregius psalmista Israel vt ibidem, quē quidem
allegatio videtur valida. Si. n. psalmi intulati filijs Chore &
Asaph oēs essent ab eis cōpositi, potiori mō potuissent voca-
ri egregij psalmistæ Israel quam ipse Dauid. Psalmi. n. eis in-
tulati, & cōter tractant ad literā de altiorib. mysterijs Chri-
sti & ecclesie, quā psalmi intulati ipsi Dauid, q. pro magna
parte tractant literaliter de casib. suis singularib. prout patet
in

test. relatu. In trāslatione vñ Hieronymi. habetur. Et notos meos
abstulisti. ita quod nō possunt auxilium ferre mihi. secūdu doctores
nostros catholicos Aug. & Hier. & ceteros, quibus in hac parte magis
est adhærendum, materia huius psalmi est passio domini nostri Iesu
Christi, quam psalmista prauidit per spiritum prophetiæ, & etiam scri-
psit in hoc psalmo loquens in persona Christi. Sed hanc expositionem
non prosequor, quia clare & lucide tradita est in glossa super Psalte-
rium, quæ habetur vbiq̃. Et sic ad eam potest quilibet recurrere: secū-
dum hoc expositio quam posui est tantum figuralis, quia omnia in figu-
ra contingebant illis. ad Cor. 10. c.

nullus compatitur meæ miseriæ, tempus est vt ad aues me
sicut dicitur Psal. 9. g. Tibi derelictus est pauper, orphano tu
eris adiutor.

in quatuor psalmis immediate precedentib. Psalmus. n. qui Psal. 83.
incipit. Quā dilecta tabernacula tua domine, &c. Intitulatur filijs
Chore. In quo quidē Psalmo tractatur de beatitudine cele- Psal. 84.
sti. Similiter Psalmus qui incipit. Benedixisti domine, intitulatur
eisdē tractat egregie ad literā de primo aduentu Christi. Psal. 89.
mus etiā qui incipit. Fundamētū eius, eisdē intitulatus tractat
notabiliter & valde cōpendiose de ecclesia triumphante &
militante, vt supra dictū est. Psalmus vero inter prædictos po-
situs, qui incipit. Inclina domine. intitulatur ipsi Dauid agit ad
literam sū Possillatorem de persecutione quam passus est
Dauid a Saule, & alijs suis persecutorib. quæ quidē materia
ad literam incomparabiliter est minoris dignitatis respectu.
prædictarum. Et similiter inuenietur in toto Psalterio, quasi
pro magna parte. Valde improprie igitur attribuitur soli
Dauid q. esset egregius psalmista, cū filij Chore & Asaph li-
miter & Heman potius debuerint dici egregij, si psalmorū
qui sunt eis intulati fuissent auctores, & Dauid esset auctor
eorū tñ qui ei intulantur. Sunt etiam aliæ rationes pro opi-
nionē B. Aug. quæ fuerunt supra tactæ in suis locis. Ista aut
ponuntur hic eo quod respiciunt singularitatem istius tituli.

Item sciēdum q. hæc dictio Mahalath, quæ ponitur in hoc
titulo sumenda est in illa significatione. s. prout signat quod
dā instrumentum musicum, vel certum modum cantandi,
cui concordat hoc q. statim sequitur ad respondendū. Sunt
.n. quēdā cantica quæ cātantur per modū tñsonij, vt in eccle-
sia frequentatur. Vñ circa titulos psalterij vñ dicendū quod
sunt quidā qui exprimunt materiam psalmi, vel saltē illud a
quo psalmus incipit exordiri, sicut psal. 3. Domine quid multi-
plicau. cuius titulus est. Psalmus Dauid cū fugeret ab Absalō
filio suo, & sic de filiis. Sunt alij tituli in quib. nō exprimit
materia nec aliquid de contentis in psalmo, sed declaratur
modus cantandi, ac si diceretur in primo tono vel in secun-
do tono, & huiusmodi, vel declaratur organum musicū in
quo proprius talis cantus debet poni. Et istis modis intelli-
guntur. Neginoth quod ponitur in quarto psal. & Nichiloth
quæ ponitur in quinto, & Melech quæ ponitur in hoc psal.
& sic de multis alijs. Et istius opinionis est Ra. Abenahzra
qui inter alios expolitores Hebræos fuit perfectior in sua
grammatica, vnde non est curandum quātum ad sensum lra-
lem de istis titulis qui ad ostensionē modi cantandi vel psal-
lendi ponuntur nisi forte per modum etymologiæ, quæ non
pertinet ad sensum literalem. vñ & ecclesia vniuersalis cuius
auctoritas maxima est, nō consuevit legere hos titulos in ec-
clesia. His omisiss circa materiā huius psalmi possillator vñ
non modicū a veritate deuare, & postponit et sententiā do-
ctorum nostrorum qui cōter tenent, hunc psal. de passione
Christi tractare, & adhæret opinioni Ra. Sa. singulari qui ip-
sum exponit de afflictione Iudæi populi in Babylonica cap-
tuitate. Quam quidem expositionē. s. Ra. Sa. litera non pati-
tur, vt patet manifeste in certis Et primo in hoc quod dicit.
In die clamau & nōste coram te, &c. Oñsum est. n. supra in ad-
ditione quod populus ille in Babylonia exilēs totus vel ma-
xima pars eius a qua totū dēt denominari erant idololatræ.
Tres autem pueri, & Daniel & Esdras tanquam paucissimi
pro nihilo sunt reputandi, secundum Philosophū in secūdo
Physicorum, vñ oratio talium idololatrarū nō erat exaud-
bilis

Philosophus.

A bilis vsquequaque. Item hoc quod dicitur. Inter mortuos liber, non proprie intelligitur secundum hanc expositionem. Liberatio. n. per mortem falsa est, liberatio est, nisi in illis qui aliam vitam meliorem certitudinaliter expectant, vñ & Philo sophus improbat in Ethicis occidētes seipfos quantūcumq; sint in summa angustia. Itē q; sequitur. *Nunquid mortuis facies mirabilia, &c.* vsq; ibi. *In terra obliuionis.* valde insufficienter exponuntur secundum hanc expositionem. Vult enim Postillator allegare in persona illius populi quod nulla via esset ad restituendum diuinū cultum, nisi per reductionem populi in Iudēam, q; est manifeste falsum, poterat. n. diuinus cultus reparari per alias nationes, eo modo quo dicitur Matt. 3. b. *Potens est Deus ex lapidibus istis suscitare filios Israel.* Quæ quidā auctoritas bñ intellecta cōtradicit huic expositioni Postillatoris. Similiter hoc qđ dī. *Vt quid dñe repellis orōnē meam, &c.* nō verificatur de Babylonicis qui (vt dictum est) indigni erāt exauditione, vñ in vanū quererētur. Vt quid dñe repellis, &c. Vñ pp ista & multa alia quę ex istis possent deduci tota litera fere psal. non est applicabilis huic expositioni. Nec rationabiliter hęc expositio debuisset occupare mēbras, quia nec est literalis nec etiam figuralis. Vera igitur expositio huius psal. q̄rēda est in g̃sa nostra vbi singula ponderantur & applicantur passioni Christi. Qui qđē Christus vere fuit inter mortuos liber, vt in glossa cū q̄buldā suis circūstātijs.

REPLICA. In psal. *Domine Deus salutis meæ.* Bur. dicit non esse curandū de titulis, ideo ecclesia vniuersalis quæ est maxime auctoritatis non consuevit legere hos titulos, & tamen in multis locis fecit de eis magnos tractatus. Sed in materia huius psal. Bur. valde inuadit Postil. dicens ipsum multum a veritate deuiare. & postponere sententiam doctorum nostrorū qui cōiter tenent hunc psal. tractare de passione Christi. Inspicienti autem diligenter factum Postillatoris, patet quod Burg. falsum imponit Postillat. nam ipse amplectitur cum sanctis doctorib. eandem veritatem, sic dicēs circa finē huius psalmi. Secundum doctores nostros catholicos Aug. & Hier. &c. quibus in hac parte magis adhaerendum est, materia huius psal. est passio dñi nostri Iesu Christi quā prauidit Psal. per spiritum propheticum, & eam scripsit in hoc psal. loquēs in persona Christi. Quę expositio q̄a clare tradita est, & in

in glossis nostris cōiter repetitur, eam nō resumo, sed solum **D** expono literam vt figurālē, iuxta illud 1. Cor. 10. c. *Omnia in figura contingebant illis.* Hic modus dicendi debuit sufficere Bur. in multis locis psalmorum, ne calumniaretur Postillato rem figuralter exponentem, figuratam tñ & principaliter a spiritu sancto materiā intentā nō reiiciēdo. Illa aut quę Bur. opponit contra illam figuralem expositionē non sunt insolubilia. Primum cum dicit quod populus tempore captiuitatis Babylonicę fuit cōiter malus, & per consequens frustra orat, quia non meretur exaudiri. Ad quod respondeo quod ista oratio nō ponitur hic exaudibilis merito populi captiuitatis, sed merito prophetæ personam populi captiuandi assumētis, & pro populo orantis & rationes exauditionis allegātis.

Secundo obijcit Bur. de eo quod dicitur. *Faci sum sicut homo, sine adiutor. inter mort. liber.* Quod de eis verificari non p̄t quia mors peccatorum pessima, non igitur libera. Ad quod dico, non est allegatio populi sed prophetæ credentis, & sperantis melioris gratiæ repositionem per mortem.

Tertio obijcit Burg. cōtra illud quod dicitur. *Nunquid mortuis facies mirabilia, &c.* quod dicit incōuenienter exponi, quia si non sit via reparandi cultum diuinum, nisi per liberationē populi a captiuitate prēdicta. Ad hoc respondetur quod Postil. exponit non de necessitate, sed de congruitate, quia magis decuit diuinum cultum reparari per populum in datione legis desponsatum, in lege educatū, & vnde constabat ex diuina promissione Christū nasciturū. Ne igitur promissio facta patrib. frustraret de potētia ordinata id fieri oportuit, q̄uis de potestate absoluta multiplex alius modus possibilis fuit, iuxta allegatum Bur. d. Matt. 3. b. *Potest Deus de lapidibus suscitare filios Abrahæ,* quam auctoritatem Burg. pensat valde contra Post. cum tamē laboret in æquiuocis, quia iste loquitur de potētia ordinata, ille autem de absoluta, quę respicit potētiā obiectualem, secundū quam quodlibet potest fieri ex quolibet, non autem secundum ordinatam, secundum quam ex alio vel lapide non fit homo.

Quod vltimo obijcit Bur. videlicet qđ populus captiuus, quia prauus, nō meruit exaudiri, ideo frustra in persona eius dicitur. *Vt quid domine repellis orationem meam, &c.* Soluitur ex responsis ad primam obiectionem.

PSALMVS LXXXVIII.

Misericordias. Cas. Hic Psal. de spe Christianorum & magnificentia domini multa dicit, per quæ nemo se ducitur qui digne supplicet quod verus Israel ita intelligit.

Cassiodorus. Primo de misericordia & veritate se cantare promittit Prophetā.

In æternum.

Cassiodorus. Remig. Quomodo, misericordias in æternum cantat, & gratias agit, qui miseriæ non meminit? Quomodo autem plena beatitudo, si memoria reatus

Robustus, quod nullus est nisi in spe promissionis Dei vnde hic agitur.

Intellectus Ethan Israelitæ.

PSAL. LXXXVIII.

Misericordias domini in æternum cantabo.

generacione & generacionem + annuncia-

bo veritatem tuam in ore meo. Quoniam + dixisti in

A te dicam.

est vt sum seruus, id est, vt inde seruam tibi, membra enim mea domino obsequuntur.

Aug. quæ tua est sine qua ego mendax.

Aug. quæ tua est sine qua ego mendax.

Quasi & ego dicam.

Quod meum.

Canabo.

Canabo.

d Quo dixi. Hic dicit, vnde scit? & quæ misericordias Dei, per Christum sint?

Aug. Quas misericordias, & quā veritatem cantabo? Ecce.

Quo di. Q. d. ego homo secure dico, qđ tu Deus dixisti, per spiritū manifestasti.

Miseri.

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. LXXXVIII.

Misericordias Domini. Hic psal. prēmittitur talis titulus in Hebræo & in translatione Hie. Eruditio Ethan Ezratie. in quo notatur autor huius psal. sicut dictum est plenius Psal. præcedenti. Dicitur autem Psal. iste eruditio Ethan. quia de ipso fuit eruditus per spiritum sanctum, & ipsum crispit ad eruditionem aliorum. De materia huius psal. dicunt concorditer doctores Hebræi & Latini, quod Psal. iste loquitur de stabilitate & perpetuitate regni David, quæ completa est in Christo, & in nullo alio, de cuius regno dicitur Daniel. 7. d. *Aspiciebam in visione noctis, & ecce quasi filius hominis veniebat, &c.* & subditur. potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur & regnum eius, quod non corrumpetur, secundum expositores Hebræos & Latinos. Sed in hoc est differentia, quod Iudæi expectant hoc esse complendum in Messia futuro, catholici vero dicunt hoc esse completum in Christo qui descendit de semine David secundum carnem Roman. 1. & Matth. 1. vbi eius generatio

neratio describitur per David, & de perpetuitate regni eius dixit angelus ad virginem Luc. 1. c. Dedit illi dominus Deus sedē David, patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternū, regni eius non erit finis. Diuiditur autem psal. in duas partes, quia primo psal. se excitat ad Dei laudationē. Secundo explicat huius laudis rationem, ibi. Quoniam dixisti. Circa primam dicit.

1 Misericordias dō. Licet enim in Deo sit tantum vna misericordia, sicut & vna voluntas, habet tamen multos effectus ex quibus nominatur in plurali.

2 In æter. cant. id est, hoc carmine laudabo, et dicit in æternum quia prauidit hunc psal. vsque ad finem mundi decantandum in ecclesia, & ista laus diuina adhuc erit perfectior in patre, sicut dictum fuit super Psal. 83. a. *Beati qui habent dominum deum &c.*

3 Annuncia bo ve. h. d. quia misericordia & veritas iustitię se ex se concomitantur in operibus diuinis, licet in aliquo opere plus reſpondeat iustitia, & in alio misericordia, sicut dictum fuit super plenius psal. 24.

4 Quoniam dixisti. Hic consequenter explicat huius laudis rationem, & rationem.

præsentem cum iustis, sed etiam cum angelis in futuro.

† In genera. & genera. an. ve. &c. Alios inducendo verbis & exemplis, & etiam scriptis ad Dei laudem.

4 Quoniam dixisti. Hic consequenter exprimitur ratio dictæ laudis cū dicitur. *Quo di. &c.* q. misericordia & veritate iustitię acquiratur gloria celestis patrię, hoc enim dixit Mar. 5. b. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiā consequentur.* Et ibidē dī. *Beati*

MORALITER.

1 Misericor. dō. Psal. iste literaliter intellectus loquitur de stabilitate regni David, quæ p̄fecta fuit in Christo, qui secundū carnē descendit ab eo. Moraliter autē potest exponi de stabilitate viri virtuosus in bono p quā acquiritur æternitas regni celestis, & q̄a virtuosus Deum laudat de bonis suis, iō in persona eius dicitur. *Miseri. dō. in æter. can.* Id est, nō solū in præ-

a *Miseri. diff.* Aug. utrumq; repetit quod prædixit. Quia vni
uerse vie domini misericordia & veritas. Non exhibetur ve
ritas in impletione promissorum, nisi præcedat misericordia
in remissione peccatorum. Deniq; veritas iudeis quib. pro
missa facta sunt pertinet, misericordia, Gentib. ut ait Apoſto
lus. Dico enim Ie
sum Christum mini
strum fuisse circunci
sionis propter veri
tatem Dei implem
dam. Gentes autem
super, misericordia
honorare Deum.

† Percussit for
dus cū electis
meis stabiliā
Rom. 11. b.
Sup. 18. 2. 7.

b *In celis.* Qui enar
rāt gloriam Dei, per
quos edificatur mise
ricordia.

*In celis præparabitur
veritas tua.* * Euthy.

* **Cela** Dei veritas Chrs dñs,

B quia verax & nō men
dax, qui etiam de seipso dixit. *Ego sum veritas.* Hæc, inquit, veri
tas stabilicitur in celis. verbū enim præparo, sæpenumero apud
Hebræos accipitur pro stabiliō, atque ista reddit Symma
chus, quod autem Christus in calo esset stabilizandus, beatus
Dauid alibi tradidit, dicens. Dixit dominus domino meo,
sede a dextris meis.

c *Disposui testamentum electis meis, &c.* * Bas. & Theod. Il
lud verbum dixisti & cum his coniunctum est. Has passiones
cum electis feci: electos vero nuncupat Abraham & Isaac &
Israelem, & insuper dixisti iurasse Dauidi, in æternum eius
semen custodire, & fore ut per omnia sæcula eius thronus
floreſcat, sic cum Dei promissa percurrissent, finemque re
rum minime cernerent, nihil quidem absurdi a calamitati
bus dicere coguntur, sed laudibus vniuersorum præsidem
prosequuntur.

d *Iuravi Dauid seruo meo.* Securus est iste, ideo quia Deus dixit
securior, quia iurauit. Iuratio Dei promissionis est confirma
tio ex utroque fit homo Ethan, id est, robustus.

e *In æternum.* Cas. Non est temporalis ædificatio misericor
diæ, sicut ruina iniquitatis temporalis est. Destruitur enim
iniquitas temporalis in quibusdam, ut in eis edificetur æter
na misericordia, vnde Ieremiæ dominus dicit. *Ecce ego consti
tui te super Gētes & regna, ut euellas & destruas, & disperdas, & dis
sipes, & ædifices & plantes,*

C

a Non temporali ædificatione:

a æternū misericordia ædificabitur in celis, præparabitur

b a vel sine eis, ut alij habent.

c veritas tua in eis. † Disposui testamentum electis meis,

d iuravi Dauid seruo meo vsque in æternum præparabo se

e me'n tuū. Et ædificabo in generatione & generationē sedē

f tuam. * Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

g Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

h Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

i Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

j Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

k Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

l Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

m Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

n Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

o Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

p Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

q Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

r Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

s Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

t Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

u Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

v Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

w Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

x Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

y Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

z Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

aa Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ab Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ac Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ad Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ae Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

af Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ag Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ah Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ai Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

aj Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ak Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

al Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

am Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

an Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ao Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ap Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

aq Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ar Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

as Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

at Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

au Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

av Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

aw Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ax Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ay Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

az Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ba Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bb Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bc Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bd Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

be Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bf Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bg Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bh Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bi Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bj Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bk Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bl Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bm Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

f *In generatione.* Aug. Generatio enim non potest toties repe
ti quoties transit. Repetitio ergo pro omni generatione po
nitur. Vel duæ sunt generationes, vna carnalis, altera futura
in resurrectione. In vtraq; predicatur Christus, hic ut creda
tur, p̄dicabitur ibi ut videatur. Et hoc est quod supra. *In gene
ratione & generan. ve.*

Per celos.

a æternū misericordia ædificabitur in celis, præparabitur

b a vel sine eis, ut alij habent.

c veritas tua in eis. † Disposui testamentum electis meis,

d iuravi Dauid seruo meo vsque in æternum præparabo se

e me'n tuū. Et ædificabo in generatione & generationē sedē

f tuam. * Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

g Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

h Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

i Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

j Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

k Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

l Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

m Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

n Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

o Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

p Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

q Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

r Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

s Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

t Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

u Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

v Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

w Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

x Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

y Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

z Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

aa Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ab Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ac Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ad Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ae Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

af Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ag Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ah Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ai Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

aj Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ak Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

al Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

am Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

an Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ao Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ap Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

aq Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ar Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

as Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

at Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

au Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

av Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

aw Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ax Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ay Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

az Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

ba Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bb Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bc Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bd Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

be Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bf Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bg Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bh Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bi Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bj Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bk Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bl Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

bm Confitebuntur celī mirabilia tua domine, † etenim

Mirabilia Dei
quæ & qualia
laudanda sint

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

* *rationem, & primo in generali, secundo magis in speciali, ibi. Cō
fitebuntur.* Circa primum sciendum quod ratio huius laudis princi
paliter est perpetuatio regni Dauid in Christo, quæ describitur princi
paliter in hoc Psal. ut dictum est, sed quia lex disponebat ad Christum, se
cūdam quod dicitur Gal. 3. d. Lex pædagogus noster fuit in Chri
sto, & ideo data fuit illi soli populo de quo Christus erat nasciturus
prout dictum fuit plenius in princ. Exod. Et ideo secundaria ratio dictæ
laudis est datio legis & vtrūque beneficium hic describitur in quodam
generali, præmittitur tamen modus qualiter processerunt ex ordinatio
ne Dei, cum dicitur. Quon. di. Id est, ordinasti.

1 *Miser. ædific.* Quia effectus diuinæ misericordiæ prius reuelantur
sanctis angelis, qui sunt executores operū diuinorum quam hominibus.
Dicit etiam ædificabitur in celis, quia per effectū diuinæ misericordiæ
circa Christi mysterium reparatur ruina angelorum.

2 *Præparab. ve.* Id est veritas iustitiæ tuæ, quæ semper concomitatur
opus misericordiæ. Consequenter procedit ad duo beneficia prædicta, &
primo ad legis dationem, cum dicitur in persona domini.

3 *Dispo. te. i. legem quæ frequenter in ve. Te. vocatur testamentum.*

4 *Electis me.* Id est, filijs Israel quos legi in populum peculiarem, con
sequenter procedit ad beneficium principale. d.

Iuravi

In

MORALITER.

† *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.*
Itē resumatur. Quon. dixisti, disposui test. ele. meis. Id est, apostolis
& imitatoribus eorum hoc enim dixit Luc. 20. c. Ego dispo
no vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum.

In

5 *Iuravi Dauid ser. meo.* Id est stabili virtuosus.

† *Vsque in æternum præ. se. &c.* Id est, fructum operum tuorum.
quod est cæleste folium, ideo subditur.

† *Sed. m.* Et quoniam ex hoc laudandus est Deus, iō subditur.

7 *Confitebuntur celī.* Id est, ciues cælestes.

Et

A Quoniam quis. August. Notandum q. idem sunt cœli & nubes, scilicet, prædicatores. Sed cœli prædicatores, propter fulgorem veritatis. Nubes, quæ nebulosæ sunt, propter mortalitatem carnis, & quia transeunt, vbi & abscondita, quæ post in iudicio clarebunt.

b In filiis. Augustin.

Vel superis, vel hominibus. Ne ergo putetur tantum homino. Ille enim naturalis, nos adoptiui. Ille genitus, nos creati. Ille ab æterno genitus nos in tempore facti. Ille vnicus, nos multi.

c Super om. Augustinus.

Angelos vel homines, qui sunt stipatores eius im-

paret, qui ei dono eius proximant.

d Tibi. August. Qui

omnia fecisti, sed

plus est nobis misericordia quæ exhibuit

veritatem, non modo illo vbi natus, sed & in omnes qui in circumitu. ex

pars est veritas, quæ

veritas cum ibi cœ-

pit prædicari, mare

Gentium circa aridam

Iudæorum, vt

leo in Samsonem fremere cœpit, sed tu domine non sinis

tentari supra id quod potest homo.

e Vulneratum. Humiliatus est perdendo quos tenebat, vulneratus

ratus percussio corde vbi superbiebat.

f Superbum. Augustinus. Scilicet, draconem qui in mari factus est ad illudendum ei qui per humilem Christum in quo alij sunt humiles humiliantur, humiliavit se Christus, vt humiliaret superbum. Superbus enim superbos tenebat, vulneratur diabolus vulnerato Christo, nondum ex toto mortuus est.

Pal. 103.

† vel cœlo

† inter filios

E

† terrarum

† dexterā, vel meridiem

a Impletionem promissionum.

b Quasi, securi de re prædicant.

c Quod nullus.

a veritatem tuam in ecclesia sanctorum. Quoniam quis in tunc

a Prædicatores.

b Potentia.

c Christus est ipse sit homo.

d Quod filius Dei vnicus.

b bibus æquabitur domino, tibi similis erit Deo tibi in filiis Dei?

a Verè nullus, quia Deus qui glo. quia non possunt exquiri, consilium eorum est credere in illum

b Essentia.

c Potentia.

d Potentia.

Deus qui tibi glorificatur in consilio sanctorum, magnus & ter-

a Qui vbiq. est, nusquam finitus, nihil habet circa, nisi quia per carnem in vno loco fuit

b Essentia.

c Potentia.

d Potentia.

ribilis super omnes qui in circumitu eius sunt. Domine

a Aug. Cœlestium vel quibus illi dantur.

b Cas. Ex te illi quia omnia fecisti cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt.

c Qui venies in nubibus cœli.

d Qui venies in nubibus cœli.

Deus tibi virtutum quis similis tibi? potens es domine & veritas

a Aug. Te enim permittente surgit mare.

b Honori sæculi.

c Velitis.

d Etiam.

tua in circumitu tuo. Tu dominaris potestati maris, motum

a Non penitus tollis, vt mereatur quis coronam.

b Aug. Vt autem amos maris

c Aug. Vt autem amos maris

d Aug. Vt autem amos maris

autem fluctuum eius tu mitigas. Tu humiliasti sicut vulne-

a Ideit, in fortitudine tua, vel in Christo.

b Ideit, in fortitudine tua, vel in Christo.

c Ideit, in fortitudine tua, vel in Christo.

d Ideit, in fortitudine tua, vel in Christo.

ratum, tibi superbum, tibi in brachio virtutis tuæ disperdisti inimi-

a Vel meos.

b Confitebor cœli mirabilia tua, & merito quia.

c Qui plangunt

d Ecclesia quæ excipit veritatem in circumitu

costuos. Tui sunt cœli, & tua est terra: orbem tibi terræ, & ple-

a Ea vel eos quibus quodidie implentur.

b Firmasti.

c Diabolum.

d Amatos quibus tuatur ecclesia.

nitudinem eius tu fundasti, aquilonem, & tibi mare tu creasti

a Ea vel eos quibus quodidie implentur.

b Firmasti.

c Diabolum.

d Amatos quibus tuatur ecclesia.

in eo sunt?

K Aquilonem. Diabolum.

L Mare tu creasti. Seculum. Stulte ergo in eum se erigunt, a quo consecrata sunt.

B Basilis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In ecclesia san. Idest, loco diuino cultui deputato, vbi conueniebant homines sancti & deuoti.

2 Quoniam quis in nubibus, &c. Istæ nubes fuerunt illa nubes quæ præcedebat populum de Aegypto exeuntem. Exo. 13. & illa nubes densissima, quæ operuit montem Sinai quæ dominus dedit ibi legem. Exo. 19. & de illa nube procedebant verba decem quæ dominus dixit, populo. Exo. 20. In istis autem duabus singulariter apparuit virtus diuina.

3 Similis erit Deo in filiis Dei. Filij Dei dicuntur angeli, sicut habetur Iob 1. b. Cum recessissent filij Dei, vt assisterent coram domino. Est igitur sensus: Quis in filiis Dei, scilicet in angelis sanctis, erit similis Deo? per æqualitatem, quasi dicat, nullus: quia etiam ille qui inter omnes est excellentior distat a virtute Dei in infinitum.

4 Deus qui glorificatur in consilio sanctorum. Id est, angelorum quibus secreta diuina primo reuelantur, vt per eos ad homines deferantur.

5 Magnus. Potestate.

6 Et terribilis. Reuerentia & honore, eo modo quo dicitur Gen. 28. d. Quam terribilis est locus iste, id est, reuerendus & venerabilis.

7 Super omnes qui in circumitu eius sunt. Idest, super omnes angelos qui ei assistent.

8 Domine Deus virtutum. i. angelorum qui executores sunt diuinæ voluntatis, vnde vnus ordo nominatur virtutes.

9 Quis similis tibi. Quasi dicat, nullus, per æqualitatem, quia angeli

angeli supremi distant a Deo improporcionabiliter, & aliæ creaturæ multo fortius, ideo subditur.

10 Potens es domine. Potentia infinita, quæ soli Deo cōuenit.

11 Et veritas tua in circumitu tuo. Veritas intellectus nostri causatur a rebus, sed veritas intellectus diuini est causa rerum, causa vero relucet in effectibus suis, & ideo veritas diuina in omnibus relucet creaturis, vnde glo. super psalm. 11. a. Defecerunt veritates, &c. Sicut ab vna facie resultat multæ similitudines in pluribus speculis, sic a veritate diuina multæ veritates in creaturis. Dicuntur autem creaturæ esse in circumitu Dei, non quia includatur in eis, sed quia intimior est omni creaturæ quam ipsa sibi eius principia intrinseca vniens, & inesse conseruans.

12 Tu dominaris potestati maris. Quia ad eius imperium mare fuit diuisum, vt præberet filiis Israel transitum per Iordicum.

13 Motum autem fluctuum eius tu mi. Quia tunc aquæ factæ sunt quasi murus solidus ex vtraque parte diuisionis. Exo. 14.

14 Tu humiliasti sicut vul. super. &c. Idest, Pharaonem & eius exercitum eos ibi submergendo.

15 In brachio vir. tua. Quasi dicat, ista perfecta sunt per tuam potentiam, vel quod dicitur hic: In brachio virtutis tuæ disperdisti inimicos tuos, potest referri ad victoriā filijs Israel quam dedit eis dominus de Amalec, Exo. 17.

16 Tui sunt cœli. Quasi dicat, non est mirandum, si fecisti talia, quia tu fecisti omnem creaturam, cœlestem & terrestrem, & ideo est in obedientia tua.

17 Aquilo. & mare. &c. In Heb. & in translatio. Hiero. habetur: Aquilonem.

Veritas Dei veritatis nostræ causa est.

MORALITER.

2 Quoniam quis in nubibus, &c. Per nubes intelligunt ecclesiæ prædicatores, Isa. 9. b. Qui sunt isti qui vt nubes volāt. Per filios Dei angeli sancti, vt habetur Iob 1. b. Cumq. assisterent filij Dei coram domino. Est igitur sensus, q. in viris perfectis, & angelis sanctis, nō est aliquis similis Deo per æqualitatem, sed excedit eos in infinitum, ideo subditur:

4 Deus qui glorificatur, &c. Idest, super omnia glorificandus est & laudandus.

11 Et veritas tua in cir. tuo. Idest, veraces tui associantur tibi in presenti per gratiam & per gloriam in futuro.

Tu

12 Tu dominaris potestati maris. i. potentibus huius sæculi.

13 Motum autem fluctuum eius in mit. Idest, elationes superbiorum deprimis & calcas, ideo subditur.

14 Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, &c. Et quia sicut de primis superbos, sic exaltas humiles, & subditur.

16 Tui sunt cœli. i. contemplatiui in cœlestibus eleuati.

† Et tua est terra. i. actiui bene dispensantes bona terrena.

† Orbem terræ. Idest, hominem, qui dicitur minor mundus.

† Et plenitudinem eius. Scilicet, bonorum operum.

† Tu fundasti. Isa. 26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine.

17 Aquilonem & mare tu creasti. Id est, terrorem gehennæ & Tom. 3. N † amari-

* Basilus & Theodoretus. Sic exposuit Theodoretus, A Boream & notum tu creasti, & veni, inquit, & orbis partes opera tua sunt. Porro non temere huius duarum partium meminit. Sed quoniam ex parte Australi Hierosolyma sunt Aegypti, & ex Aquilonari parte sunt Assyrii, cum euer-
tissent vere Aegyptio-
rum audaciam, liber-
tatem ipsis largitus
est, facile tibi, inquit
est & hos, ut illos,
qui non sunt destruc-
re.

† Confirmetur
a Thabor & Hermon
in no. tuo. Augustinus.
Montes Syrie, & per
eos gentes accipiun-
tur, a parte totum per
synecdochen.

† praeunt
b Exultabunt. Chri-
sto veniente allego-
ricè.

B Thabor Iudaei, ad
quos primum lumen
venit.

Hermon. Gentes quae prius fuerunt anathematizatae. In
nomine tuo exultabunt, coniunctis in angulari lapide duo-
bus parietibus.

Augustinus. Thabor. Veniens lumen, a summo sci. lu-
mine quo veniente fit anathema eius, id est, diaboli, qui nos
tenebat in errore suo. Quod est, a te datum est, ut illumine-
mur, ut anathema demus diabolo.

* Basilus & Theodor. Per hanc totam promissionis ter-
ram ostendit, quandoquidem hi montes illius terrae sunt.
Hoc autem Exultabunt, Aquila Laudabunt: Symmachus ve-
ro Benedicent dicit: non dixit hoc montes facturos esse, sed
homines qui montes, vel iuxta montes incolunt.

c Firmetur manus tua. * Beda. Quasi dicat, & ut semp exul-
tent in nomine tuo, ideo dñe manus tua, id est, protectio tua
firmetur, id est, firma & statua sit in eis, ne deficiat si pro-
ficient, & ita nunc firmetur manus tua, ut tandem exaltetur
dextera tua, id est, exaltentur illi ad dexteram tuam statu-
di. Et vere ita erit, scilicet, exaltabitur dextera tua, quae erit
præparatio sedis tuae, id est, quia præparabit tibi iudiciariam
sedem

sedē in eis iustitia & iudicium, id est, actio & discretio. Iu-
dicium enim proprie est discernere inter boni & mali iusti-
tia vero est boni insistere, mala vero repellere. Vel aliter:
Firmetur manus tua in eis, sicut prius. In quib. manus aut tua
nunc non firmabitur, in his exaltetur tandem dextera tua,

id est, potentia tua.

Tale est illud, Dexte-
ra tua inueniat om-
nes qui te oderunt.

Et vere ita erit quia
præparatio sedis tuae
erit, id est, quam tu iu-
dicabis. Et quæ res
iudicabitur a te? Iu-
sticia scilicet & iudi-
cium. Iustitiam refer
ad bonos, iudicium

† laudabunt
gloriantur

† tabernaculum

E

vero, quod pro dam-
natione ponitur, ad
malos Tunc enim e-
rit iustitia quando bo-
ni gaudebunt, cum
viderint illud quod
non videntes credi-

derunt, iudicium vero erit quando mali cōtemniscunt cum
viderint illud, quod iridentes credere noluerunt.

d Præparatio sedis tuae. Cassiodorus. Sedes Dei aeterna, sed
in iudicio apparebit parata, cum ipse videbitur iuste iudica-
re, Vel, modo homines discernendo & iusta tenendo, pa-
rant se sedem domino.

e Misericordia & veritas præcedent faciem tuam. A similitudine,
præcursoris domino hospitium præparantis.

f Beatus populus qui scit. Cassiodorus. Ille scit, qui suam læti-
tiam non in sua sed in domini virtute ponit, vel qui quod ore
cantat, corde intelligit; unde sequitur hoc præmium, in lumi-
ne, id est, in contemplatione trinitatis perseverabunt.

g Iubilationem. Iubilus gaudium quod verbis explicari non
potest, nec tamen penitus reticere.

h Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exul-
tabunt. Cassiodorus. Commendat gratiam de qua iubi-
lus. Augustinus. Vel in beneplacito tuo, id est in Christo,
ideo in ipso, quia assumpsit carnem nostram in quo omnis

† Iubilus

† Iubilus

F

† Tunc

NICOLAUS DE LYRA.

* Aquilonem & dextrum tu creasti. Per dextrum secundum
quod dicit R. S. A. intelligitur pars australis opposita aquiloni: quia si
homo vertat faciem suam de occidente versus quem Iudaei adorant, ad
orientem, habet austrum ad partem dexteram.

1 Thabor. Hic consequenter describuntur beneficia post ingressum
Thabor. terrae p. ommissionis, cum dicitur: Thabor & Hermon. Thabor est
mons in terra promissionis, in quo fuit denuntiata victoria Barac de
Sisara, & de eius exercitu Iudicum 4. c. quae victoria fuit facta virtute
divina, ut sequi. ut ibidem 5. c. De caelo dimicatum est 7. eos. Et
pro gratiarum actione Deborah & Barach cantaverunt canticum Iu-
dicum, 5. c. de monte vero Hermon non recolo aliquod notabile factum
ibi, nisi dicatur illud quod supra posui psal. 41. scilicet, quod Hermon est
mons propinquus in loco Iordanis, ubi transferunt filii Israel sicco pe-
de, de quo beneficio Deum laudaverunt, propter quod dicitur: Thabor
& Hermon in nomine tuo exul. id est, erunt occasio exultationis
pro effectibus tuae virtutis ibi ostensis.

2 Firmetur manus tua. Contra inimicos nostros.

3 Exaltetur dextera tua. Eos debellando. Quod fuit impletum quan-
do Iosue debellavit reges Chananaeorum,

Iusti-

4 Iustitia & iudicium præparatio sedis tuae. Sedes autem Dei di-
ci batur propitiatorium, ut actum fuit Exo. 20. Ista sedes fuit præpara-
ta quando arca testamenti supra quam erat propitiatorium, habuit sta-
bilem mansionem quod primo fuit in Silo, 1. sue 18. Secundo in tem-
plo Salomonis 3. Reg. 8. ad præparationem autem huius præcessit iusti-
tia Dei, & iudicium, quibus Chananaei fuerunt debellati, et etiam pro-
pter nequitias suas cieffi. Et similiter tempore Salomonis quando da-
ta est pax populo Israel ne turbaretur ab omnibus adversariis in cir-
cumitu 3. Reg. 4.

5 Misericordia. erga nos.

6 Et veritas. Erga patres nostros, quibus promissisti dare terram Cha-
naam in eorum filijs.

7 Præcedent faciem tuam. Expellendo adversarios d. terra illa,
ut arca tua & propitiatorium habeant quietam mansionem, & quia di-
vine laudes ibi cantabantur, ideo subditur.

8 Beatus populus qui scit iubilationem. Isti erant sacerdotes &
Levitae ad divinum obsequium deputati, de quibus adhuc subditur.

9 Domine in lumine vultus tui ambulabunt. Id est, in lumine
naturalis rationis quod est quaedam impressio divini luminis, ut dictum
fuit supra Psal. 4. & in lumine divina legis in quo lumine sacerdotes et
Levitae alios præcedebant tanquam magis docti.

Et

MORALITER.

† amaritudinem poenitentiae tu poenitentibus immisisti.

1 Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt: tuum brachium
cum potentia. Per Thabor qui interpretatur lux veniens, infu-
sio græ significatur, & per Hermon exclusio culpe, quoniam
anathema meroris interpretatur, & hæc duo exultari faciunt
in Deo, & in brachio virtutis eius, Et quia depressio malorum
& exaltatio bonorum est appetenda, subditur.

2 Firmetur manus tua. In malorum depressione.

Et

3 Et exaltetur dextera tua. In bonorum sublimatione. Et quo-
niam hoc perfecte fieri in finali iudicio, sequitur.

4 Iustitia & iudicium præparatio sedis tuae.

5 Misericordia & veritas præcedent faciem tuam. Quia tunc veri-
tas iustitiae manifeste relucebit in damnatis, & misericordia
in electis, ideo subditur.

6 Beatus populus qui scit iubilationem. Cum angelis sanctis.

9 Domine in lumine vultus tui ambulabunt. Nam in lumine glo-
ria quicquid pertinet ad eorum gloriam, videbunt.

† Et

A *Tunc locutus es in visione.*

Cassiod. Diapfalma Tertio promissio nes patris de Christo. Superior laus nō est dubia, quam pater na confirmat auctoritas.

Cassiodor. Aug. Tunc. Quando disposuisti testamentum, vel cum hac diceret mihi, tunc locutus es sanctis, reliquis prophetis in visione, non enim ignoranter locuti sunt, sicut Montanus, & quidam alij heretici dixerunt.

b David seruum meum, oleo sancto meo unxi eum.

Aug. manu fortem seruum obedientem, ideo in eo posui adiutorium.

*c Manus enim mea. * Bed. Vere vngam eum, quia sic agam cum eo. f. manus mea, id est, misericordia & protectio mea auxiliabitur ei, quantum ad susceptam humanitatem, & brachium meum, id est, verbum meum personaliter illi unitum confirmabit eum contra oēm lapsum. Et ideo inimicus diabolus*

a Thabor & Hermon.

Homines.

c Non in se:

b Quod benedicitur in terris id est Christiano Qui in se exultat, non tota die exultat, et cadit.

c Quis iustitiam, & iustificat?

tui ambulabunt, & in nōmine tuo exultabunt tota die, et in

a Non sua in quo deprimerebantur.

b Hic & in futuro.

d Exaltatio.

c Vere tua.

d Hominum.

iustitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum

a Id est, quia tibi placuit, non quia digni sumus.

b Potestas nostra.

c Cal. Auct. impuniti cedere debemus quia infirmi.

tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Quia

Nostræ carnis.

a Qui sanctificat Israel vel regis.

† domini est † assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri.

a Vnde scis hæc prædicta?

prophete dicti sunt, id est, videntes.

b Aug. in occulto in reuelatione quam fecisti, vnde

c Palam per eos.

d Hominum.

a Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti. Posui adiutorium

† Christo.

Qui potens est ille electus, vnde subdit.

Immunem a peccato.

a Super omne nomen.

b Iudaea vnde notus.

torium † in potente, & exaltaui electum de † plebe mea. In-

a Id est, Christum, qui est de semine David.

Qui est electus.

b Vnde.

c Secundum quod homo, vnde. Vixit te Deus oleo exaltationis præ confortibus tuis, Psal. 44. b.

d Verbum cooperabitur.

b ueni David seruum meum, oleo sancto meo unxi eum. Ma-

a In operibus, in passionibus.

b Secundum quo d homo.

c Fortitudo.

d Contra aduersa, ut peragat incepta.

nus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confirmabit eum. † Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis nō

Cal. Eiusque confirmabit quod.

† Aug. scuit quidem, exercet sed prodest, non nocet.

bit eum. † Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis nō

nocere ei, imo etiam æternaliter gaudebit

quod prius nocere conatus sit.

d Inimicus in eo. Aug. diabolus, vnde. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.

c Filius iniquitatis non apponet nocere. Iudas non apponet, non addet effectum voluntati.

¶ A facie

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et in nomine tuo exultabunt. Te deuote laudando.
- 2 Totadie. Id est, singulis diebus, horis tamen ad hoc competentibus quia oportebat eos aliquando refici & quiescere.
- 3 Et in iustitia tua exaltabuntur. Quia ad sacerdotes Leuitici generis casus dubij referebantur, ut viderent quid esset iustum vel iniustum, & eorum sententia inuoluntatibus obseruabatur, ut habetur Deute. 17.
- 4 Quoniam gloria virtutis eorum tu es. Hoc est virtus eorum & sapientia ad tuam gloriam ordinatur.
- 5 Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. i. potestas nostra, quæ per cornu designatur in scriptura. Cuius causa subditur.
- 6 Quia domini est assumptio nostra. Sua virtute educendo nos de Aegypto, & in terram promissionis inducendo.
- 7 Et sancti Israel. Et pro, id est, Dei Israel, qui est sanctus sanctorum, ita quod Israel est hic genitini casus, sicut Esa. 1. b. Blasphemaucrunt sanctum Israel. id est, sanctum Deum Israel.
- 8 Regis nostri. Ab educatione enim Israel de Aegypto usque ad tempus Saulis nullus habuit proprie potestatem regiam, super illos nisi Deus sicut declaratum fuit supra libro Iosue & Iudicum, propter quod cum populus petiuit regem, dominus dixit ad Samuelem. 1. Reg. 8. b. Non te abiecerunt sed me ne regnem super eos.
- 9 Tunc locutus es. Hic consequenter describitur in speciali principale beneficium, scilicet, de perpetuitate regni David. Circa quod Psal. primo recitat diuinam promissionem secundo regni David deiectionem.

- tionem, ibi. Tu vero repulisti. tertio implorat eius restitutionem, ibi. Usquequo domine. Prima adhuc in tres partes, quia primo recitatur promissio de regni David promotione. Secundo de successorum eius correctione, ibi. Si autem. Tertio de David regni perpetuatione, ibi. Misericordiam. Circa primum dicitur. Tunc, scilicet, illo tempore, quo Saul tanquam rex fuit populo prælatus.*
- 10 Locutus es in visione sanctis tuis. i. Samueli de inunctione David. 1. Reg. 16. & ipsi Nathan de successionem regni David. 2. Reg. 7.
 - 11 Et dixisti. Posui in adiuto. Scilicet, meum.
 - 12 In potente. Id est in ipso David, qui a iuuentute leonem & ursum & gigantem interfecit. 1. Reg. 17.
 - 13 Et exaltaui electum. id est, David.
 - 14 De plebe mea. id est, de humili statu, quia tunc pascibat oves arietum. 1. Reg. 16. ideo subditur.
 - 15 Inueni David seruum meum. id est, seruum fidelem et bonum.
 - 16 Oleo sancto meo unxi eum. Primo per Samuelem 1. Reg. 16. Secundo super Iudam tantum. 2. Reg. 2. Tertio super totum Israel 2. Regum 5.
 - 17 Manus enim mea. id est, fortitudo mea.
 - 18 Auxiliabitur ei. Contra hostes.
 - 19 Et brachium meum. Repetitio est eiusdem sententia ad maiorem expressionem.
 - 20 Nihil proficiet inimicus in eo. Id est, Saul cum satellitibus.
 - 21 Et filius iniquitatis. Id est, Absalom cum sibi adherentibus, qui valde inique rebellauit contra David patrem suum quærens eius mortem.

Et

MORALITER.

- 1 Et in nomine tuo exultabunt tota die. Id est, semper. Psal. 83. a. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.
- 3 Et in iustitia tua exaltabuntur. Id est, secundum merita præmiabuntur.
- 4 Quoniam gloria virtutis eorum tu es. Obiectiue. Est enim beatitudinis obiectum.
- 5 Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Ducendo nos ad gloriam ipsorum. Et quia per beneficium incarnationis est affectio beatitudinis, sequitur.
- 6 Quia domini est assumptio nostra. In unitate suppositi.
- 7 Et sancti Is. Accipitur hic, & pro id est, scilicet, Iesu Christi, qui, proprie dicitur Israel, eo quod eius anima Deum clare vidit ab instanti creationis.
- 9 Tunc locutus es. Homine namque Christo ad dexteram Dei patris exaltato missus fuit super apostolos spiritus sanctus reuelans

lans mysteria, propter quod B. Petrus tunc allegauit prophetiam Iocelis esse completam. dicit dominus. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & iuvenes vestri visiones videbunt.

- 11 Et dixisti. Hic reuertitur ad describendum hominem virtuosum, cum dicitur. Et dixisti. cuius dicere est facere.
- † Posui adiutorium in potente. Id est, super virtuosum stabile, nam sine diuino adiutorio non posset operari virtuosus, Ioa. 15. a. Sine me nihil potestis facere.
- 13 Et exaltaui electum de plebe mea. Scilicet, meritis.
- 15 Inueni David seruum meum. Id est, constantem virum, quia David manu fortis interpretatur.
- 16 Oleo sancto meo unxi eum. Scilicet, gratia, tanquam pugile contra diabolum, sed quia cum habituali gratia requiritur motio diuina, sicut instrumentum perfectam formam artis agere non potest sine motione artificis, ideo sequitur.
- 17 Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non addet effectum voluntati.

Tom. 3.

N 2 Et

A a *A facie ipsius inimicos.* Aug. Cum facies eius peccatores respicit a criminibus separantur, quibus non est locus sub præsentia eius.

b *Et veritas mea & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius.* Aug. Sape misericordia & veritas

† Affliget e.

† Percutit

† Innocabit

B

† Fortitudo

(rupes)

† Iustificatio-
nes

a *Caf. Faciet quod suum est, sed non nocebit.* Post resurrectionem. b *Aug. paulatim enim crecent quasi comminuto capite vituli veniant in potum populi.* c *Idem con-
tatione sua.*

a † apponet nocere ei. Et concidam a facie ipsius † inimicos

a *Ut fugiant ab ipso traro ad ipsum placatum.* b *Ab ipso ad Christum.* c *Cassio.*
Nihil diuersum est inter patrem & filium, virtutes quas habet pater habet & filius.

b eius, & odientes eum, † in fugam conuertam. Et veritas mea

a *Quod est Deus.*

& misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur

a *Opera ostendam in mundo.* b *Idem, dominabitur in gentibus, quæ significantur per mare.* c *Flumina enim currunt in mare cupidi, in amaritudinem seculi & tamen hi subeunt Christo.* Cupidis etiam subdam.

cornu eius. Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus

a *Operationem.*

b *Dicens.* Secundum quod Deus.

dexteram eius. Ipse † inuocauit me, pater meus es tu, Deus

Secundum quod homo.

a *Præ alijs honorabo illum a*

similitudine, sicut primogeniti honorati solent præ alijs.

meus & † susceptor salutis meæ. † Et ego primogenitum

a *† Constituiam.* b *† Alias apud reges, quod iam impletum est.* c *Et quia potestas non est temporalis, subdit.*

ponam illum excelsum præ regibus terræ. In æternum serua-

a *Cassio, cui perpetua data est potestas in celo & in terra.* b *Cassio, quia quæcumque de illo prædicta sunt, integre impleta sunt.* c *Aug. Qui eius mediator, & testis, & hereditas.*

bo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele

a *† In æternum.* b *Christianum.* c *Aug. Thronus regum terræ est ut dies terræ qui transiunt, sed dies celi semper præsentis sunt, ubi est thronus eius in æternum.*

c ipsi. Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum

Christi.

eius sicut dies celi. Si autem dereliquerint filii eius legem

meam, & in iudiciis meis non ambalauerint. Si † iustitias

Male operando offenderint.

meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint. Vi-

vero in perpetua seruitute detentus est. Tunc itaque destructum est, prius regnum, & thronus David, & nullus amplius in eo sedit. Nam Zorobabel post reditum e captiuitate non rex fuit sed dux, adeo ut regnum David in posteros quadringentorum annorum tempus superauerit.

d *Si autem deve.* Non solum de persequentibus, sed & de cadentibus hæc promitto.

Idem

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et concidam. *Idem, Philistinos quærentes destruere regnum eius. 5. Reg. 2.*

2 Et odientes eum in fu. eo. *Idem Ammonitas & Syros, qui fugerunt a facie exercitus David 2. Reg. 10.*

3 Et ve. mea. *Implendo sibi promissum.*

4 Et misericordia mea. *Remittendo ei multiplex peccatum, scilicet adulterium cum Bethsabee homicidium Uriæ, & superbiu in populi numeratione, ut habetur. 2. Reg. 11. & 24. licet enim pro istis peccatis David fuerit punitus temporaliter, non tamen æternaliter.*

5 Et in nomine, & c. cor. eius. *Idem, potestas regia, propter quod subditur.*

6 Et ponam in ma. *Quia David subiecit sibi terram Philistinorum situatam super mare mediterraneum.*

7 Et in flu. *Idem, Syria, ubi sunt plura flumina. Unde & Mesopotamia Syria, & dicitur a mæros quod est medium, & mæros flumens, quia est in medio fluminum b. ne & inde currentium sicut dictum fuit plenius. Gen. 24. Et hoc fuit impletum, quando David debellauit Syros & tributo subiecit 2. Reg. 10.*

8 Ipse inuocauit me. *David enim fuit valde deuotus, & frequenter inuocauit Deum & saluatorem, ut patet in hoc libro psalmorum in pluribus locis.*

Et

9 Et ego primogenitum ponam illum. *Idem, honorabilem, sicut filius primogenitus est honorabilior alijs.*

10 Excel. præ re. ter. *Scilicet illius temporis vel præ regibus terræ qui erant in circuitu Iudeæ quos David subiecit sibi, ut habetur. 2. Reg.*

11 In æter. ser. illi mis. meam. *Quia saluatus est salute æterna.*

12 Et testa. me. fi. ip. *Idem, fideliter adimplebo, quod sibi promisi de successione regni & alijs bonis, & hoc per Nathan prophetam 2. Reg. 7.*

13 Et po. in se. *Idem in succedentibus generationibus seruabo semini ipsius usque ad Christum in quo perpetuabitur regnum eius, ideo subditur & thronum eius sicut & es celi.*

14 Si au. *Hæc consequenter psal. recitat promissionem factam ipsi David de successorum eius benigna correctione, quæ habetur. 2. Reg. 7.*

15 Legem me. *Quod factum fuit tempore Achaz, Manasses, & Sedechie ut habetur. 2. Regum.*

16 Si iu. & c. *Quod fecerunt eorum aliqui idololatriam inducendo, etiam intra templum domini.*

17 Visito in virga. *Quasi dicat non exterminabo eos totaliter viens austeritate iudicis, sed castigabo eos afflictionibus temporalibus zelo patris correctionis & hoc maxime factum fuit, quia rex Sedechias captus fuit, & Babylonem ductus, & sic regnum David interitum fuit.*

Miseri-

MORALITER.

1 Et con. a fa. ip. ini. eius. *Scilicet demonem, & mundum & carnem.*

3 Et ve. me. & c. cum. *Idem supra merita sibi dando.*

5 Et in nomine meo. *Non in suo.*

† Exaltabitur cornu eius. *Idem potestas ad regendum virtuosum propter quod sequitur.*

6 Et ponam in ma. manum. *Ad reprimendum pestiferos per mare turbulentum designatos.*

7 Et in flu. d. e. *Ad promouendum bonos per aquas dulces intellectos.*

8 Ipse inno. me. pa. *Recognoscendo suum esse naturam & gratiam sibi*

tiam sibi datum a me.

† Et susce. sa. *Dando esse gloriæ.*

9 Et ego primoge. po. il. *Dando sibi partem in hereditate celestis ante subditos sibi.*

10 Excel. præ regibus ter. *Mat. 11. b. Qui minor est in regno celorum, maior est illo, & c.*

11 In æter. ser. illi mis. meam testa. *Dando sibi eterna bona. Et quoniam filij degeneres non saluantur bonitate patris sequitur.*

14 Si autem de. f. *Scilicet, naturales vel spirituales.*

17 Visito in. *Iuste puniendo.*

Miseri-

A a In virga. Quis. n. est filius, cui non dat pater eius disciplinā? Dat disciplinā pater, vt non auferat misericordiā. Cedit contumacē, vt reddat hereditatē: *Quem enim Deus diligit, corrumpit, &c.* Non est ergo tantum misericordia vocantis, sed & flagellantis & verberantis, vnde sequitur: *Et in verbe. &c.*

b Non dis. Augusti.

Ipse non tollit misericordiam ei, qui Christianus quidem est. Quod si homo ita iniquus est, vt fugiat accedente patre, ipse se alienat, non pater abiecit eū.

B c. Neque prophana.

Prophana esset promissio, si esset inexplata. Nunquid propter malos pisces nihil ex illa sagena mittitur in vascula?

B Mittentur utiq; boni pisces, idest, quos praeordinauit.

d Semel in. Cassio. Homo frequenter, Deus semel, qui nō variatur.

e In sancto. In homine Christo, i quo complendum erat quod iurauit, vel, Dauid, idest, Christo, per sanctitatem, Semen Christiani.

f Sicut sol in conspe-

tu. Augustinus. Secundum animam, sicut luna secundum carnem, quā mutabilis, quia in vtroque tunc perfecti erunt gemina stola candidati & glorificati, quam significat tabula vnius cubi ti per mediū secta in ve. test. quē duos parietes tabernaculi in angulis occidentalis partis posita cōtinebat, qā fideles tā noui quam ve. test. post mortis occasum gemina beatitudine glorificabūtur, & inde testis fidelis est in celo, idest,

idest, Christus.

* Basilii, & Theodoret. Pro hoc nomine Testis, Symmachus dixit, Quis testificatus est, & in septuagesimo primo Psalmo beatus Dauid de dño Christo p. ligit, *Ante solem permanebit nomen ipsius, & simul cum sole durabit, & ante lunam*

in secula seculorum.

Quoniam cū sol test

in causa tēporis me-

tiendi, exoriet occi-

dens, & diē noctem-

que efficiēs, merito

per solē voluit solij

æternitatē ostende-

re, promisit autē se-

men illius in ppetuū

conseruare. Porro q

hec pollicitus est, &

testatus est, in celo

est, & veris fideli-

busq; vtitur verbis. **E**

Hoc modo cum di-

xissent promissio-

nes Dauidi factas de

plorant calamitates

sibi immisas.

g Tu vero. Cassio.

Diapsalma. Quarto

aduersa praeclatis

promissionibus po-

nit, ne putentur in

alio impleri quā in

futuro tūc Christo.

Cassiod. Tu vero.

Quasi, Christianis

hec bona, sed nō lu-

dais, qui se priuauit

rūt promissione, & hoc est: Tu vero Christum tuum, idest, vñctum Dauid a regno repulisti pro peccato quod commisit contra Vriam de Bethsabee. *Et despectisti, vel spreuisti*, quia multa indigna passus, distulisti, diu in tribulatione, testamētum promissa Iudais, ad gentes lata sunt.

Augu. Tu vero. Vel hec oīa de Christo & ecclesia, repulisti, ad patibulum Christum tuum, & in despectum dedisti. **P** vel

NICOLAUS DE LYRA.

1 Misericordiam. Hic consequenter Psal. recitat promissione Dei de regni Dauid perpetuitate, quā habetur 2. Reg. 7. & hic recitatur in persona dei dicentis: *Misericordiam autem meam non disp.* idest, totaliter auferam.

2 Ab eo. Idest, eius successione.

3 Neque no. Idest, nocumentum irreparabile inferam.

4 In ve. mea. Modus est asserendi, quasi dicat, sicut sum verus Deus, ita tale nocumentum non inferam.

5 Neque prophanabo. Idest, promissum ipsi Dauid factum.

6 Et quā procedunt de labijs meis. Idest, de labijs Nathan prophetæ in persona mea loquentis ipsi Dauid 1. Reg. 7.

7 Non faciam irrita. Sed sequetur effectus tempore debito a me disposito, vnde subditur.

8 Semel iura. in sancto. Idest, in me sancto, sicut Gene 22. c. dicitur, *Per memetipsum iuravi di. &c.*

9 Si Dauid mentiar. Hic accipitur si, pro, idest, non mentiar ipsi Dauid.

10 Semen eius in æternum manebit. Quia generationes a Dauid vñq; ad Christū petuenerūt, vt praeclitū est, in quo ppetuatum

tum est eius regnum, ideo subditur.

11 Et thro. eius sol. Quia sicut sol & luna durabunt in ppetuum, ita Christi regnum.

12 Et testis in celo fidelis. Quia non solū est iudex, sed et testis corā patre de his quæ fiunt in terris, & maxime de hoc qd sustinuit pro salute humani generis, propter quod in corpore eius reseruata sunt cicatrices ad testimonium veritatis.

13 Tu vero repulisti & despectisti. Hic cōsequenter Psal. declarat deiectionē regni Dauid qd maxime contigit p captiuitatē Babylonicam, quam Psal. praeuidens dicit. *Tu vero repulisti & despectisti.* scilicet, regnum Dauid tempore Sedechie.

14 Distulisti Christum tuum. In quo promissisti perpetuare regnū Dauid. A captiōne. n. Sedechie vñq; ad natiuitatē Chri fluxit magnum tempus, in quo sancti patres illius temporis pro tali dilatione suspirabant & affligebantur, secundum quod dicitur Prouer. 13. b. *Spes quæ differtur dispergit, &c.*

15 Auertisti testamentum serui tui. Idest, promissum factum Dauid seruo tuo retardasti, ideo dicitur hic. *Auertisti & non abstulisti.* **16** Prophanasti in terra sanctuarium eius. Idest, prophanari permisisisti.

In

MORALITER.

1 Misericordiam autem. Quia boni patres non sunt puniendi pro filiorum peccatis.

5 Neque prophana. Quia dicit hoc Ezech. 18. *Pater non portabit ini. &c.*

8 Semel iura. Idest, meipso qui sum sanctus sanctorum, Ge. 22. ca. *Per memetipsum iuravi, &c.*

9 Si Da. men. Idest, virtuoso non mentiar.

10 Semen, &c. Idest, fructus operum suorum æternaliter durabit.

11 Et thro. Quantum ad gloriam animæ.

† Sicut lu. Quantum ad gloriam corporis.

Et

12 Et te. in c. Quia sancti ex perpetua laude sunt testes boni rati s diuinæ.

13 Tu ve. Licet autē homo sit pfectus in virtute, cadere tñ potest Deo permittente, & diabolo procurante, sicut patet de Dauid in facto Vrie, & de Petro in Christi negatione, iō de tali dicitur: *Tu vero repulisti & despe.* post eius casum, nam de se cadit in peccatū. Osee 13. ca. *Perditio tua ex te Israel, tan tummodo ex me auxilium tuum.*

14 Distulisti Chri. Idest, a cōsecutione bonorū promissorum.

15 Auertisti testa. Repetitio est eiusdem sententiæ.

16 Prophanasti in terra. Idest, prophanari permisisisti in terrenis desiderijs cor eius, qd erat prius templum spiritus sancti.

Tom. 3.

N 3

Destruisti

A vel distulisti a gloria, ad tempus, vel secundum membra.
Testamentum. Promissio videtur euerfa, & sancti prophani reputantur. Sepes, prelatos, destruxisti, dū occiduntur. *Et posuisti firmamentum.* i. qui firmabant alios docendo, iā sunt timori, dū affliguntur, & quidam iam sunt direpti a transeuntibus viā quæ est Christus.

Auertisti ad glā. Id est, predicationem.
Non es aux. ei in bello. sed dedisti ad passionem. Destruixisti eum ab eimū. & c. id est, quidam mundi defecerunt, & in terrā reducti sunt. Minorasti, ut putatur, dū cito de vita auferuntur.

† diadema Nazareum)

† munitiones eius formidit (contritione confractionem vel munitiones eius contritione)

* Etiam

† crexisti eum

† Minuisti

1. Reg. 11.

Gen. 25. c.

κατά τους α
 τούς κατὰ τὴν
 αὐτὴν

κατὰ τὰς

nasti in terra + sanctuarium eius. Destruixisti omnes + sepēs

eius, posuisti + firmamentum eius formidinem. Diripuerunt

eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis

suis. Exaltaisti dexteram + deprimentium eum, + latificasti om-

nes inimicos eius. * Auertisti + adiutorium gladij eius, & non

es + auxiliatus ei in bello. + Destruixisti eum ab emundatione,

& sedem eius in terra collifisti. + Minorasti dies + temporis

eius, perfudisti eum confusione. * Vsq̄quo domine + auertis

in finem, exardescet sicut ignis ira tua? + Memorare + quæ

tatem aliquam peragebant. A precedenti igitur, signavit id quod cōsequitur, ac si diceret, omnes illius festiuitates prorsus dilecti.

b Sedem eius in terra collifisti. Id est, regnum eorum ubique terrarum deletum est, quia iam non est de eis princeps.

c Minorasti. Quia diu staret regnum eorum si sub Deo.

d Perfudisti eum con-

Quia gestat opprobrium infidelitatis.

Minorasti. Aug. Putabant se regnatos in æternū, sed minuisti dies regni eorum, ut nō staret

iuxta opinionem eorum.

Vsq̄quo domine.

Calsiodorus. Diapalma. Quinto. Ecce in quo impletur

F

promissiones, scilicet, in substantia Dauid, quæ uiuit, & oruit animā, id est, in

Christo.

Augustinus. Sed, vsquequo non refuscitas Christum?

Quæ substantia? quæ

nihil nisi per ipsum.

Quis est homo qui uiuit & non uidebit mori nullus, In his iam postulat subuenire homini, uel specialiter Iudæis.

f Memorare quæ mea substantia. Aug. Dicit hoc Dauid carne positus in Iudæis, spe in Christo. Quæ sit mea substantia, non dei deficiunt, non deficit mea substantia, non omnino interit radix, unde ueniet Maria, & de ea ueniet semen cui promissum est. Nā de populo illo uirgo Maria, de uirgine Maria caro Christi, & caro illa non est peccatrix, sed peccatorum mundatrix.

Nunquid

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In terra sacra.* Id est, templū quod dicitur sanctuariū Dauid, eo q̄ p̄cepit illud edificari per Salomonem filium suum, & p̄parauit impensas, & tradidit exemplar ædificiorum & ualorum. 1. Para. 28. quod fuit prophanatum, quando per Chaldeos fuit combustum. 4. Reg. vlt. & bene dicitur, prophanasti in terra sanctuariū, quia sanctuariū quod est in cēle, prophanari non potest.

2 *D + destruxisti omnes sepēs eius.* Id est, muros Ierusalem & aliarum ciuitatum, quos destruxerunt Chaldei.

3 *Posuisti firmamentum eius.* Id est, Ierusalem, quæ erat fortior ciuitas tanquam metropolis.

4 *Formidinem.* Quia etiam post reditum captiuitatis Babylo nice illi qui habitabant ibi, erant in magna fortitudine, ut habetur Nehe. 1.

5 *Diripuerunt eum omnes.* Quia Samaritani & alij qui erant ipsius propinqui, irruentes in populum Iudæorum homicidia faciebant, & p̄cedas rapiebant, & ideo subditur.

6 *Factus est oppro.* Quia gloriabantur de pradis & occisionibus in populo Israel factis, & ex hoc patet sententia sequētis uersus: Exaltaisti dexteram, & c.

7 *Auertisti.* Id est, fugere fecisti.

8 *Adiutorium gladij eius.* Id est, viros debellatores qui per gladium debebant defendere populum, & ipsi fugerunt nocte de Ierusalem, ut habetur 4. Reg. vlt. idēp sequitur.

Et

MORALITER.

2 *Destruixisti omnes sepēs eius.* Id est, permisisti destrui in eo claufuras virtutum.

3 *Posuisti firm.* Quia tu qui eras eius firmamentum, factus es eius formido propter culpa demeritum.

5 *Diripuerunt.* Id est, dæmones ad nocendum hominibus discurrunt. Iob. 1. b. Cum uiuunt terram & perambulauit eam.

6 *Factus est op.* Id est, fidelibus alijs.

† *Exaltaisti de.* Laxando super eum potentiam dæmonum.

7 *Auertisti.* Scilicet, uerbi diuini ore ipsius, Greg. hom. 38. Cuius uita despicitur, restat ut eius predicatio cōtemnatur.

Destruixisti

9 *Et non es auxiliatus ei in bello.* Contra Chaldeos.

10 *Destruixisti eum ab emunda.* Dum enim populus erat in terra promissionis, utebatur aquis lustrationis ad purificandū homines inquinatos ex tactu alicuius morticini seu alterius rei immundæ, secundum quod dicitur Nu. 19. Sed ducto populo in captiuitatem cessauit talis emundatio.

11 *Et sedem.* Id est, maiestatem regni abstulisti.

12 *Minorasti dies.* Quia tunc multi uiuentes utriusque sexus fuerunt occisi & mortui, & sic dies uitæ eorum fuerunt minorati.

13 *Perfudisti.* Quia ad terram longinquam fuerunt filij Israel ducti captiui confusibiliter ualde.

14 *Vsq̄quo.* Hic consequenter Psal. implorat regni Dauid restitutionem. d. *Vsq̄quo domine auertis.* id est, oculos misericordie tuæ a nobis.

15 *In finem.* Id est, ita diu.

16 *Exardescet si.* Q. d. ita exardescet ira tua, quod nunquam extinguetur sicut nec ignis habens combustibile appositū, cum tñ parcere & misereri sit tibi proprium, ideo subditur.

17 *Memorare quæ mea substantia.* Id est, quam fragilis est humana natura ad casum, secundum quod dicitur Gen. 3. d. *Sensus enim & cogitatio cordis humani prona sunt ad malum ab adolescentia sua,* & ideo semper indiget tua misericordia, & hoc consequenter ostendit ex ultimo fine hominis di.

Nun-

10 *Destruixisti eum ab emunda.* Id est, a sacramentorum quibus peccata mundantur, debita ministratio.

11 *Et sedem e.* Id est, dignitatem eius despici permisisti.

12 *Minorasti d.* Id est, minorari permisisti in bono, sicut de homine uago dicitur, quod perdit tempus suum. Sed quoniā talis aliquando penitet & petit misericordiam, ideo dicitur in persona eius.

14 *Vsq̄quo auertis in finem.* Quasi dicat, non decet tuam clementiam.

16 *Exardescet sicut ignis.* Qui dicit, nūquā sufficit. Prouer. 10.

17 *Memorare quæ mea substantia.* Id est, quam fragilis eā ad peccatum.

Nun-

a Nūquid enim *ra.* Aug. Omnes filij hominū ierunt in vanitate, non tamen vane constituiti eos, vnde ergo mundas eos a vanitate? per semen in quo est mea substantia de quo subdit, Quis est homo?

b Quis est homo? *o.* Augusti. Nulli hoc conuenit nisi Christo: Et si enim resurgens inuenit, & non ultra videbunt mortem, non tamen ipsi eruent animas suas de ma. infc. sed ille qui potest animam ponere, & iterū sumere, cui nemo cā tollet.

B Cassiodorus. Vel sic, nullus viuet vel eruet animam. Et cum hoc sit, vbi sunt misericordiae? Iam rogat promissiones impleri, quas David fecit.

*** Euthymius.** Quis posuit pro nullus, & subaudienda est eadem dictio in secundo versiculo, ac si diceret, & quis est

est qui eruet, &c. Per inferni vero manū, possessionem & tyrannidē mortis intelligit, & quoniā necessario futurū est vt moriamur, eo quod mortalē habemus naturam, opportune participari optat Dei misericordiam in presenti vita.

c Vbi sunt mi. *Cass.* Diapsalma. Sexto in mēbris etiā implent promissiones, non tēporaliter, sed spiritaliter. Et loquitur in persona ecclesiae.

d Memor esto domi.

Aug. Vt remuneres, videtur oblitus

dum differt.

**Cela supra pial. 3.*

e Opprobrii seruo.

Cass. Illati seruis a

multis gentibus.

Aug. Quod ego

ecclesia. Continui,

idest, portauit. In

sinu, in secreto inē-

tis, quia palam non

audebat loqui.

f Benedictus. *Cassio.*

Contra maledictio-

nes gentium.

Aug. Benedictus.

Exclamatio ex visa

claritate Christi.

GLOS.

† quod probrii affecerūt vestigia

† amen amen.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nunquid enim vane con. Quasi dicat, non, quia Deus & natura nihil faciunt frustra. Dicitur enim aliquid vane factum vel constitutum quando non attingit finem intentum, sicut medicina dicitur frustra confecta vel propinata, quando non inducit sanitatem. Nullus autē homo potest perungere ad vltimum finem vite humane, quae est felicitas superna, nisi ex Dei misericordia, & ideo si humano generi non adesset, vane videretur constitutum genus humanum. Sciendum tamen quod non frustra sunt constituti, qui non pertingunt ad hunc finem, quia hoc etiam cedit ad gloriam Dei, propter quam principaliter omnia sunt condita. Prouer. 16. a. Omnia. n. propter semetipsum operatus est dominus. Hoc etiam cedit ad gloriam electorū, qui ex Dei misericordia attingunt finem vltimum, & hanc sententiam. deducit Apostolus satis diffuse Rom. 9. & 2. Timo. 2. ca. In magna domo non solum sunt vasa in honorem, sed etiam in contumeliam, &c.

2 Quis est homo qui viuet & non videbit mortem? Quasi dicat, nullus, quia statutum est hominibus semel mori.

3 Eruet animam suam. Quasi dicat, nullus, pro tēpore isto in quo omnes descendunt ad infernum quātuncūque iusti, & hoc durauit vsque ad redemptionem factam per Christum ipsi David promissam, vt patet per predicta, & ideo implorat eius aduentum dicens.

4 Vbi sunt misericordiae tuae. Quia ab antiquo fuit promissio facta de Christo ipsi Abraham Gene. 22. d. In semine tuo benedicent omnes gentes terrae, & postea ipsi David 2. Reg. 7. per ipsum Nathan vt supra expositum est, ideo subditur.

5 Sicut iurasti David. in ve. Id est, in teipso qui es ipsa veritas.

6 Memor esto opprobrii seruorum tuorum. Id est, opprobrii illati seruis tuis.

7 Quoniam continui in sinu meo. Id est, dissimulavi & patienter sustinui opprobrium mihi illatū ab infidelibus. Et loquitur propheta

in persona populi expectantis Christi aduentum. Vel potest istud referri & melius, & ad populum catholicū, qui in primitiua eccl. sustinuit multa opprobria patienter propter Christū secundum quod dicitur Act. 5. g. Ibant gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, ideo subditur.

8 Multarum gentium. Id est, a multis gentibus a tempore captiuitatis Babylonica vsque ad Christum, quia toto illo tempore quasi continue populus expectans Christum fuit in opprobrio, licet tempore Machabeorum fuerit subleuatus auxilio paruulo, Dan. 11. Et iō concepio Christo beata virgo dixit in cantico suo, Luc. 1. e. Deposuit potētes de sede & exaltauit humiles. Fuit. n. natura humana mirabiliter exaltata, per hoc quod fuit in vnitae suppositi a verbo assumpta, & maxime populus de quo secundum carnem fuit natus, quantum ad credentes.

9 Quod exprobrauerunt cōmu. Christi. Quod secundū Heb. intelligitur de Messia. Ex hoc enim Christus & etiā catholici sustinuerunt multa opprobria, quia per doctrinam Christi & apostolorum reprobatu vita & doctrina scribarum & Phariseorum, in quo erat quaedā cōmutatio. In Heb. & in trāslatione Hier. habetur: Quod exprobrauerunt vestigia Christi tui. & tūc est plana litera, quia iusticia & verba Christi quae sunt eius vestigia, fuerunt a sacerdotibus & legis peritis reprobata, & propter eorum sequelā catholici a sacerdotibus & scribis, & postea a tyrannis multa opprobria sustinuerunt & tormenta. Et quia talia sustinebant non solum patienter, sed etiam gaudentes, vt dictum est, ideo subditur in persona eorum.

10 Benedictus dominus in aeternum. De omnibus quae fecit nobis in prosperis & aduersis, secundum illud Psal. 33. a. Benedicam dominum in omni tēpore, scilicet, prosperitatis & aduersitatis.

11 Fiat, fiat. Id est, ita stabiliamur per eius gratiam, secundum illud Heb. 13. b. Bonum est gratia stabilire cor, quod in aduersis & prosperis in ipso stabilire maneamus.

alijs de statu suo.

† Quod continui in si. Id est, de quo sum mihi conscius.

9 Quod exprobra. ini. Id est, homines mali qui bonis hominibus exprobrant peccatum meum, ideo subditur.

† Commutationem Christi tui. Id est, commutationem meā de bono in malum, qui tamen fueram chrismate confirmatus, id est, consecratus tibi. Et quoniam talia opprobria patienter sunt toleranda maxime ab eo qui est in culpa, subditur: Benedictus dominus.

MORALITER.

1 Nunquid enim *ra. con.* Quasi dicat, non: quod tamen esset si non misereris peccatorum, cum omnes sint peccatores.

4 Vbi sunt misericordiae tuae anti. Quibus David homicidā & adulterum ad misericordiā recepisti, & sic iuramentū tuum propter enormitatem peccatorum suorum non retractasti.

6 Memor esto op. ser. Quasi dicat, etsi nō p me mihi miserearis, misere pro seruis tuis, quibus impropertur peccatum meū, nam peccatum vnius personae notabilis impropertur alijs

ADDITIONO

In Psal. 88. Misericordias domini. vbi dicitur in postilla: Tui sunt celi, &c.

Quidam expositores Hebræorum dicunt, & forte bene, quod Psal. hic numerat sex differentias positionis mundi. s. sursum & deorsum, & hoc cum dicit: Tui sunt celi, & tua est terra, consequenter sinistrum & dextrum, & hoc cū dicit: Aquilonem

Aquilonem & dextram tu creasti, consequenter ante & retro, & hoc cum dicit: Thabor & Hermon. Thabor enim est in parte occidentali respectu terrae promissionis, & sic est retro, & Hermon in orientali, & sic est ante quasi dicat Psal. Oēs differentie positionis in quibus mundus consistit, in tua sunt potentia, secundum quam expositionem non requiritur quod in Thabor, vel in Hermon aliquod notabile esset factū.

Tom. 3.

N 4 AD-

A D D I T I O II.

In eodem Psal. vbi dicitur in Postil. ideo subditur. *Beatus populus qui scit iubilationem.*

Expositio huius versus. *f. Beatus populus qui scit iubilationem.* in postil. tradita, nō vñ consona rationi. Tū quia non vñ aliqua ratio qua hęc beatitudo. f. sciendi iubilationē approprietur sacerdotibus & Levitis tantum. cū iubilatio in laudē Dei de qua agitur hic, toti populo p̄cipitur, vñ legitur in Psal. iubilare Deo oīs terra, & in alijs quamplurimis locis. Tū quia ex hoc qđ sacerdotes ad diuinū cultū deputantur, non sequitur qđ in lumine Dei ambulent, sed quia in eo ambulare debent. Melius ergo vñ dicendū cum gloss. dicente, qđ iubilus est gaudium qđ verbis explicari non potest, nec tñ penitus reticere, vñ & vociferationes iubilose cōsueuerunt fieri, qñ tanta leticia adest, qđ exprimi non pōt, prout de Elisabeth legitur, Lu. d. qđ cum cognouisset aduentū matris Dei ad se tantū fuit leticia plena spiritus sancti, quod exclamauit voce magna

magna quasi iubilose vociferans. Populus ergo ille, qui de illo gaudentū esse qđ dici non potest, nouit de gratia adepti iubilare, & de Deo, non de homine, vñ sequitur: Dñe in lumine vultus tui. f. in illuminatione spiritus sancti. Cui sententia proprie adaptantur sequentia vsque ibi. Et sancti Israel regis nostri.

A D D I T I O III.

In eodem Psal. vbi dicitur in Postilla. *Misericordiam autem meam non dispergam.*

Melius vñ dicendū, quod hoc quod dicitur. Neque nocebo, refertur ad hoc qđ p̄dixit. Misericordiā autē meā, & hoc qđ sequitur immediate. In veritate mea, & est sensus sic. Misericordiā meā ab eo totaliter non auferā, vt veritas mea quā illi promittā remaneat illaesa. Si. n. misericordiam ab eo abstulisset, sequeretur nocumentum. i. de factis in veritate diuina. Quæ quidem sententia replicatur sub alijs verbis, cū sequitur, Testamentum meum.

G L O S S A O R D I N A R I A.

a Oratio Moysi. Aug. Cum vetus vita & noua, mortalis & vitalis & anni qui pro nihilo, & dies qbus implebimur misericordia & leticia, p̄na primi hominis, & regnū secundū, hic aperte distinguatur, cōgrue nomine Moysi intulatur Psal-

mus, vt eis qui recte scrutantur scripturas intimetur, legē quæ per Moysen data est, vbi terrena p̄mia videntur promitti, habere aliquid tale sub velamento, quale iste Psalmus ostendit. Cū autem quisque transit ad Christū, colligitur velamen & reuelantur

† Habitu lumin.

oculi eius, & videt mirabilia de lege Dei. **b** *Homi. Dei.* Remi. Homo quidē passibilis, sed tamē Dei auxilio liberandus, quasi sepe Dauid quod & Moyses orauit. **c** Cassio. Remi. Agit iste Psalmus de defectu generis humani, qui per Christum auferetur.

Beda. Non est dubitandum talia nomina titulis adhiberi quæ textum Psalmorum interpretatione sua dilucidant. Vñ merito vt ostendat huius supplicationis efficaciam Moysi nomē apponit, qđ frequēter Dominū placauit iratū, qđ et testamētū veteris minister & noui p̄pheta extitit. Et quia vtraq; Psalmus iste cōiungit, eius nomine titulatur. Quod & ipsum duplici sacramēto p̄fulget. Moyses quippe interpretatur assumptus, eo qđ de aquis a filia Pharaonis fuerit elatus, quod propter

a Qui fuit minister veteris testamenti & propheta noui testamenti secundum quam dispensationem iste psal. inspicendus est, non quod Moyses eum conscripserit, sed quia in hoc psalmo tractantur quæ in veteri testamento per Moysen dato continentur.

a Oratio Moysi hominis Dei.

a Tu homo. **b** In hoc saeculo seculi. **c** Quia nobis coepit esse. **d** Aug. Id est in omni generatione, vel veteri cuius ille minister, & noua cuius ille propheta.

d Domine, tū refugium factus es nobis a gñatione

a Factus es refugium. sed tamen tu ipse. **b** Aug. Angeli. Quid enim magnum est dicere de montibus qui pars terræ, quia terra & celo, & omnibus corporibus prior est Deus.

d in generationem. priusquam montes fierent, aut formare-

propter mare rubrū. Israelitas, p̄ baptismā significat Christianos. Aliter qđ psalmista eternū ante secula deū mūdi factōrē & gubernatōrē, humanūq; genus p̄ peccata mortis obnoxii erat dicturus, quæ vtiq; oīa Moysē narrante didicerat, non immerito quæ ab ipso cognouerat, ipsius nomini

consecrauit. Moyses in prima lectione inchoat a laude iudicis beneficia eius breuiter potestatemq; commemorans. Deinde infirmitati nostræ, quam & ipse multis modis ostendit, postulat subueniri. Tercio rogat aduentum Saluatoris ocyus apparere quem sciebat

humano generi profutura prestare.

P S A L M. LXXXIX.

d Omne refugium. Cas. Primo aeternum proponit refugium temporaliter homini.

d Priusquam montes. Ne autem videretur non fuisse antequam esset nobis refugium, adiungit priusquam.

e Montes terra. Augusti. Ecce omnis rationalis creatura hac differentia distincta est, vt montiū nomine celsitudo angelorū, & terræ nomine humilitas hominum: ideoque non incongrue verba sic distinxit, ut diceret montes, id est, angelos fieri, & terram, id est, homines formari.

f Fierent aut formaretur. Aug. Formari, vel fingi, solet dici secundum corpora, fieri de nihilo.

A seculo

N I C O L A V S D E L Y R A.

P S A L. LXXXIX.

d Omne refugium factus es nobis. Huius Psal. pramittitur talis titulus in Heb. & in translatione Hieronymi. Oratio Moysi viri Dei. & eiusdem sententia est titulus qui communiter ponitur in Biblijs, qui talis est Oratio Moysi hominis Dei. Dicit autem glossa super Psal. istū, quod intulatur a Moysē non sicut ab auctore, sed quia fuit legislator veteris testamenti & propheta noui. & in hoc psal. aliqua tangitur pertinentia ad vetus testamentū & aliqua ad nouū, ideo intulatur a Moysē quāuis Dauid hunc psal. fecerit. Glo. vero ista procedit secundū opinionē Arg. qui dicit qđ Dauid fecit omnes Psal. Sed beatus Hieronymus plus statuit in talibus, & omnes doctores Hebræi dicunt, qđ plures alij fecerunt psal. inter quos auctores ab ijs sponitur Moyses sicut plenius dixi in principio huius libri. Et istud dīctum tāquā vñ similitudine secutus est, nec ratio data in glo. valet, qđ eadē ratione multi alij psal. in quibus ponitur aliqua pertinentia ad vetus testamentū, & aliqua ad nouū intul. rentur a Moysē, qđ est manifeste falsū ex p̄cedentibus & sequentibus. Ideo consequenter dico prout videtur mihi, qđ psal. iste sit oratio Moysi ad impetrandā beneficia Dei populo Israel quē eduxit de Aegypto. Ad impetrandā autē beneficia de futuro, modus optimus est ostendere gratitudinē de beneficijs receptis in p̄terito, iō psal. iste in duas partes diuidit, quia primo Moyses tanquā gratus recollit p̄terita

Diuisio.

vita beneficia, & secūdo preces porrigit ad alia impetranda, ibi: Quis nouit. Circa primū recollit beneficia collata humane nature generatim. Secūdo nature lapsū specialiter, ibi. Ne auertas. Prima in duas quia primo recollit beneficia. Secūdo errorem circa hoc excludit, ibi: Priusquam montes. Circa primū sciendū, qđ duplex beneficium fuit collatum homini etiam ante lapsum scilicet beneficium creationis, quo ad imaginē Dei creatus est, & secundū animā capax ipsius per cognitionem & amorē. Secundū beneficium est gubernationis, quia homo ultra creaturas alias corporales ordinatur ad beatitudinē supernaturālē ad quā cōsequendā indiget speciali gubernatione & prouidentia Dei, de qua dicit Apostolus. 1. Cor. 6. b. Nō est cura Deo de bobus. & hoc duplex beneficium recollit Moyses. d. Dñe refugium factus es nobis. id est humane nature a te ex nihilo producta quæ per tuā specialē dīrectionem & protectionē dirigetur in finē vitæ beatę. 2. A generatione in genere. Quia & in statu nature condita & nature lapsū indiget homo p̄dicta dīrectione ad consecutionem vitæ beatę. 3. Priusquam montes fierent. Hic consequenter remouet occasionē errandi, quia dixerat. Domine refugium factus es nobis, & c. posset aliquis credere quod aliqua factio vel nouitas esset in Deo, quod est falsū & erroneū, & ideo hoc remouet ostēdens Dei aternitatem quæ includit immutabilitatem, & hoc est quod dicitur: Priusquam montes fierent. id est, antequam mundus crearetur.

A seculo

M O R A L I T E R.

i Domine refugium factus es. Iste Psal. est oratio Moysi orantis pro se & p̄ populo quē eduxerat de Aegypto. Moraliter autē est oratio viri fidelis orantis pro sua & aliorum salute.

Et primo captat Dei beneuolentiā eius confitendo clementiam dicens: Domine refugium factus es nobis, protegendo nos a malis & promouendo in bonis: & eius aternitatem, dicens: 3. Priusquam montes fierent. Secūdo format suam petitionē dicens.

Ne

A a seculo. Aug. Aptius diceret, a^o æterno in æternum. Non enim a seculo Deus est qui est ante secula: aut non est usque in seculum, cum sit sine fine. Sed ex ambiguo uerbo Græco et plerumque in scripturis, ut uel seculum pro æterno, uel æternum pro seculo ponat. Latinus interpres, hic autem ponitur seculum pro æterno.

August. A seculo. Ecce quæ æternitas nobis refugium ut in ea māsuri de tempore ad eam fugiamus. Sed quia hic sumus in, tentationibus, ne ab ea auertamur orat homo Dei. Ne auertas cum sis refugium. Ne auertas, quoniam mille anni.

† Inobediēti eos
vel facies il-
los instar nim-
bi defluere
somnus sunt.

B Tu es. Aug. Optime ait, quia immutabilis. Nō dicit eris vel fuisti, cum immutabilis essentia Dei nō nouerit præteritum vel futurum, unde dictum est. *Ego sum qui sum. Et. Qui est misit me ad uos. Et, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

c Ne auertas. Cal. Secundo exponit infirmitatem hominis, cui petit subueniri.

d In humilitate. Cal. Id est, terrenam concupiscentiam in contemptum. Vel hominem positum in humilitate. i. deiectione, id est, hominem deiectionem. Vel modo humilem qui ante fuit superbus, oro ne auertas, & id est, quia dixisti, Conuertimini ad me ab amore mundi, ipse potest a mundo liberare, qui docuit celsitiam quærere.

e Dies hesternæ. Aug. Non dicit, saltem sicut crastina quæ ueniet, omnia quæ sine clauduntur pro transactis habenda sunt. Sed nec longitudini unius diei comparantur mille anni, potius sunt ut custodia, id est, uigilia noctis, quæ nō habet nisi tres horas. Addit, & de ærumna mortalis uitæ q̄ pro nihilo

hilo habetur, quasi dicat in tenebris agitur in solitudine & D trepidatione, & quasi nihil est.

f Custodia in nocte quæ pro nihilo habentur eo. anni erunt. Bene custodiæ noctis cōparatur uita p̄sens pro solitudine & trepidatione.

* Euthym. Hoc etiam dictum est, ad demonstrandam.

Dei æternitatem, mil-

le, inquit, anni eorum

te, tam breue tempus re-

putantur, quæ in apud

nos dies una uel quæ iam

etiam præterit. Bre-

uior namque uide-

tur ea dies quæ præte-

riit quæ ea quæ adhuc

præsens est, & rursus

tam breue tempus re-

putatur mille anni co-

ram te quam apud

nos reputatur quarta

pars noctis, quæ par-

tem noctis custodiā

appellauit. Solent n.

† Reducis ho-
minem donec
sit contritus.

† Vigilia.

E

tur terræ, & orbis a seculo & usque in seculum tu es Deus. t

Ne auertas hominē in humilitatem & dixisti. Conuertimini

filiū hominum. Quoniam mille anni ante oculos tuos,

tanquam dies hesternæ quæ præterit. Et t custodia in

noctē, t quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

ij qui in exercitu per vices custodias faciunt, quamlibet noctem in quatuor diuidere partes, & unamquamque partem custodiam appellare. uerbi gratia primam aut secundam custodiam. Cum igitur primo mille annorum spatium temporis unius diei comparauerit, atque eius quidem præteritæ addidit & quoddam tempus multo breuius quartam. i. noctis partem. Breuior enim uidetur nox quam dies, cum nox multo citius præterfluere videatur, & quia qui dormiunt, tēporis lapsum non agnoscūt, & quia ob tenebras id etiam minus percipitur, & quia laboratib. hominibus longius esse uidetur tempus quam cessantibus ab opere. Non igitur secus apud Deum mille annorum interuallum reputatur quam apud nos aut præterita dies, aut quarta noctis pars, cum anni ipsi semper labantur & fluant, Deus uero immobilis sit & æternus, dictio autem. *quoniam*, ad confirmandum posita est & idem significat quod uere.

¶ Mane F

NICOLAUS DE LYRA.

1 A seculo. Id est, æterniter: & ideo quod Deus dicitur factus refugium nobis, non est per aliquam mutabilitatem in Deo uel nouitatem, sed tantum in creatura facta, ad quam sequitur realis ratio in ipsa, et rationis tantum in Deo, quæ sic nominatur de nouo, siue ex tempore, sicut & dicitur homo factus uel creatus, & sic de alijs.

2 Ne auertas. Hic consequenter ponitur Dei beneficium erga humanam naturā post lapsum, quod est reuocatio de culpa ad gratiam, quod quidem beneficium Deus non desistit præstare naturæ lapsæ eam reuocando aliquando monitis, aliquando beneficijs, aliquando flagellis & alijs modis, secundum ordinem suæ sapientiæ infinitæ. Primo ergo hoc beneficium proponit. Secundo errorem humanum circa hoc excludit, ibi. Quoniam mille. Circa primū dicit. Ne auertas. i. ne dimittas.

3 Hominem in humilitate. Id est, hominem per peccatum deiectionem a statu sublimi in quo dominabatur creaturis, ad statum præsentis miseriæ, in quo patitur etiam a muscis.

4 Et dixisti con. Quasi dicat Psal. ita fecisti, quia dixisti peccatoribus. Conuertimini filii hominum, per penitentiam resurgendo de culpa ad gratiam. Quod autem hoc fecerit Deus a principio patet, quia Adā & Euam statim post transgressionem reprehendit, & similiter Cain post obitum fratris di. Cur concidit facies tua. Ge. 4. a. & post eius occisionem dixit. Vbi est Abel frater tuus, quasi inducens eū ad penitentiam. Et istam reuocationem peccatorum semper continuauit, alij quando per seipsum, aliquando per angelos, aliquando per homines sanctos, ut patet in decursu re. & no. testā.

5 Quoniam mille. Hic remouet circa hoc errorem humanum & primo pro tempore ante diluuium, secundo post, ibi. Quæ pro nihilo habentur. Circa primū sciendum, quod homines differunt a peccatis cōuerti sperantes longam uitam, & hoc maxime contigit ante diluuium, in quo homines diu uinebant. nongentis annis, & octingentis, & aliquando plus,

plus, ut patet Gen. 5. sed hoc remouet dicens. Quoniam mille anni ante oculos tuos. i. respectu æternitatis, quæ diuina cognitio mensuratur.

6 Tanquam dies hesternæ. Hoc addidit, quia tēpus præteritum iam nihil est, & tempus quantumcunque longum æternitati comparatum quasi nihil est.

7 Et custodia in nocte. Istud est de eodē uersu & accipitur hic custodia pro uigilia, quia nox distinguitur in quatuor uigilijs, in quibus solent mutari milites de nocte pro custodia exercitus, & sic una uigilia in æquinoctio uernali quando primo solent reges ad bella procedere, nō habet nisi tres horas, & semper diminuitur procedente tempore usque ad solstitium æstiuale, & per hoc designatur diminutio tēporis humane uitæ per mortem accidentalem. q. d. et si cursus naturalis uitæ hominis duraret mille annis ante diluuium, tamen aliquando breuiabatur quantum tres horæ uel pauci. res distant a die integra. 24. horarum per mortem accidentalem ex infirmitate superueniente, uel occisione, sicut uita Abel fuit abbreviata, & multorum aliorum.

8 Quæ pro nihilo habentur eorum anni erunt. Hic consequenter remouet fiduciam uitæ longioris post diluuium, ex qua erronee homines differunt reuerti a peccatis, quia ex tunc uita hominis fuit magis breuis. Circa quod sciendum, quod hic incipit uersus sequens secundum Hier. & secundum Heb. ueritatem. Litera tamen Hebraica sic habet. Fluctuasti eos, somnus erunt: quia in diluuiū erant fluctibus aquarum submersi, exceptis octo psonis, scilicet Noe & filijs eius, et eorū uxori- bus, Ge. 7. & postea uita hominis fuit abbreviata, in tantū q̄ nō uidebatur nisi somnus breuis. et eadē est sententia literæ Hier. quæ sic habet percutiente te. eos. s. aquis diluuij, somnum erunt. i. quasi nullius reputationis sicut somniū: & ad hoc reducit litera communis, quæ sic habet. Quæ pro nihilo habentur eorum anni. Id est anni uitæ hominis de cetero erunt de numero eorum, quæ pro nihilo habentur, ideo subditur.

¶ Mane

MORALITER

2 Ne auertas hominem in humi. Id est, auerti te permittas in peccati uilitatem.

4 Et dixisti, Conuertimini. Zach. 1. a. Conuertimini ad me dicit dominus exercituum, & ego conuertar ad uos. Ideo non est uoluntas tua, q̄ homines a te auertantur, & ad hoc allegatur

tur humanæ uitæ breuitas, cum dicitur.

5 Quoniam mille anni. Id est, si homo uiueret mille annis, tamen in comparatione ad æternitatem tuam non sunt quasi dies hesternæ, quæ præterit, & sicut una custodia in nocte, quæ est quarta pars noctis tantū & sic hominis anni sunt quasi nihil. Ad hoc etiam adducit aliud exemplum, dicens.

¶ Mane

a *Mane sicut herba.* August. Cassi. Mutetur a qualitate notis.

b *Vespere decet.* In extremis secta vel fracta.

Cassi. *Mane sicut her.* Dixi quod anni habentur, pro nihilo, sed non accusans te quasi factorem mutabilium, hoc dixi. imo diuinæ iustitiæ consentiens dico,

Mane, tempus vitæ,

vespere extrema, tē-

pus quo homo occi-

dit. Et quia bis po-

nit mane, duas notat

etates. Primum ma-

ne, pueritia quæ cito

transit. Secundū ma-

ne, iuuentus quæ flo-

ret, & transit.

Vespere, Senectus

quādo refrigescit vi-

gor hominis.

Vel, Mane sicut

herba. Apta compa-

ratio quasi sicut her-

ba mutatur a quali-

tate quam hēt in no-

cte in deteriorē ma-

ne ortosole, ita muta-

tur, hō in deterius.

** Bas. & Theod. Nā*

Iudæi diuino auxilio

a principio dignati,

& floruerūt et germi-

narunt, maximūq;

splendorem acquisuerūt,

cum vero tempestiuū fructū

agricolæ dare noluerūt sed sua corda obdurassent,

penitus exaruerunt, quandoquidem pristina opem non amplius for-

titi sunt. Porro Mane, vocat principium curæ Iudæorum. Ve-

spere vero, diuini præsidij cessationem, hoc sane post crucem

orbati fuerunt.

c Defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus.

Aug. Mortales & passibiles facti, quod tamen morte finire timemus, vnde

de sequitur. Et in furore tuo turbati sumus.

c

d Seculum. Aug. Vitam nostram prauam. Vel seculum, potest fieri.

e In illuminatione vultus. Cassi. Illa reguntur quæ veniam habent, illuminantur quæ puniuntur.

f Quoniam omnes dies. Augustin. Cognitio nostra defecit

obtenebrata ratione

per peccatum, vel

tempus vitæ abbreviatum est, & pene

defecit, quia ad paucitatem redacti sunt

dies vitæ nostræ.

g Anni nostri sicut.

Cassi. Aug. Miseria

& breuitas huius vi-

tæ exprimitur hic p

similitudinē araneæ,

quæ textit inanes te-

las, vt dolose, capiat

muscas, vñ sicut ara-

nea, i. in rebus corrup-

ptilibus laborabamus,

inania texebamus.

E

Cassi. Vita per iram

Dei breuiata est, quæ

presumptione lon-

gioris vitæ peccabāt.

Et notissimi in irata

defecimus.

Aug. i. essentia no-

stra defecit per aru-

nas.

h Meditabun. Aug. Anni, non operabuntur, quia sine vtilitate transeunt. Vel, meditabuntur passiuè, id est, reputabuntur anni nostri sicut aranea, id est, sicut inanes & inutiles.

i Septua. Aug. Terrenorum appetitus quæ septem diebus aguntur, si in virtutibus octoginta, id est, æternitas petitur.

k Annis. Aug. Vel anni, alia litera. Quo temporis spatio dicuntur longæui, qui etiam vsque ad octoginta annos aliquas vires habere videntur.

l Octogin. Aug. Quia & citra octoginta annos sunt quidam infirmi,

Quoniam re-
cessit cito, &
auolauimus,
vel, cito eu-
limur aut re-
cidimur, &
auolauimus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Mane sicut herba.* Per mane intelligitur principium humanæ vitæ, per vespere finis. Et sicut aliquādo herba floret mane & vespere deficcatur, sic etiā finis vitæ humanæ eius principio cito succedit, cuius causa subditur cum dicitur.

2 *Quia defecimus in ira tua.* id est, in vindicta quam fecisti per diluuium vita humana sic processit ad defectū. Et quia vindicta illa processit ex multiplicatione peccatorum, secundū quod dicitur, Gen. 6. b. Repleta est terra iniquitate a facie eorum, & ego disperdam eos cum terra, ideo subditur.

3 *Posuisti in in con.* Scilicet ad puniendum, sicut iudex ponit coram se reum quem vult punire.

4 *Seculum nostrum.* id est, decursum temporum nostrorum.

5 *In illu.* i. palam coram te, sicut illud quod est in lumine, secundum illud Ecc. 23. c. Oculi domini multo lucidiores super solem vias hominum circum.

6 *Quoniam omnes dies nostri defecerunt.* Repetitio est sententiæ prædictæ ad maiorem expressionem.

7 *Anni nostri, &c.* In Hebræo & in translatione Hier. habetur. *Consumpsimus annos nostros sicut sermonem.* Id est, sicut sermo cito transit & definit esse, sic anni nostri, & pertinet ad finem prædictam de breuitate vitæ humanæ. Litera aut communis refertur ad inutilitatem laboris, quæ frequenter contingit in vita

vita hominis, quia sicut aranea multum occupatur ad texendum telam quæ modico vento dissipatur, sic homines multum student & meditantur ad consequendum honores vel diuitias, quæ velociter amittuntur, & sic dicitur. *Anni nostri.* Id est, homines in annis nostris viuentes.

8 *Medita.* Inutilia, sicut aranea multum intendit pro tela faciendā. Consequenter prosequitur magis in particulari & determinate vitæ humanæ breuitatem, di.

9 *Dies anni, &c.* De communi cursu.

10 *Octoginta anni.* In statu conuenienti.

11 *Et amplius eorum.* id est, tempus ultra procedens.

12 *Labor & dol.* Quia senectus non est nisi quidā languor.

13 *Quoniam super, mansu.* In Hebræo, & in translatione Hier. habetur. *Quoniam trans, finimus cito.* Quali dicat, vita præsens non est nisi quidā transitus brevis. Et auolauimus de præfenti seculo sicut avis de nido, & sic continuatur sententiæ prædictæ de breuitate vitæ nostræ. Litera aut communis potest reduci ad diuinam finem quæ immisit diluuium, quia peccata hominum demeruerunt deletionem humani generis simpliciter, sed per mansuetudinem diuinā saluatus est Noe cum filiis suis, & eorum vxoribus ad continuationem generis humani, & quantum ad hoc dicitur. *Quoniam, superuenit mansuetudo,* Scilicet diuini iudicii, ipsum contempnans a rigore.

Et

MORALITER.

1 *Mane flo. & tran.* Id est, sicut herba quæ floret in mane, & ficcatur in vespere, sic est hō brevis vitæ, propter quod cito debet conuerti per penitentiam, ne præueniatur morte.

2 *Quia de.* Hic consequenter ostenditur, quod acceleranda est penitentia propter acerbicatem pœnæ non penitentium dicens. *Quia defeci.* Id est, punitione tua, quæ est nimis dura.

3 *Posuisti iniquitates, &c.* Ad puniendum tempore debito,

4 *Seculum nostrum in illuminatione, &c.* Id est, sic patenter sunt facta

facta nostra coram te, quod non possunt abscondi.

6 *Quoniam omnes dies nostri.* Repetitio est sententiæ supra dictæ de vitæ hominis breuitate, ideo subditur,

7 *Anni nostri si.* Id est, sicut araneæ quæ cito dissoluitur, quia bene complexionati si transeant annos octoginta, residuum non est nisi labor, & dolor: in tempore vero tam breui non posset homo de peccatis satisfacere, nisi Deus suppleret suā benignitate, ideo subditur,

13 *Quoniam superuenit mansuetudo, &c.* Quis nouit potestatem, Quasi dicat, nullus, ideo.

De-

G infirmi, & senes, & ultra aliqui vigentes virtutibus, melius est
A hec accipi. Septuaginta & octoginta sunt 150. In 150. eadem
 significatio est quæ in 15. qui numerus constat de 7 & 8. Septē
 signat vetus testamentum pp sabbathum, quod obseruari,
 mandabat. Obseruabant enim patres veteris testa. nenti, se-

Septenarius
 numerus in le
 ge quare fre
 quentatur.

Octonarius
 numerus in
 nouo testame
 to usurpatur.

¶ Vi numere
 mus dies no
 stros sic noti
 fac vel nume
 rum dierum
 istorum scire
 fac & adduce
 mus in cor sa
 pientiam, vt
 ambulemus sa
 pienti corde.

¶ Quousque
 ¶ Iocundati
 ¶ Letificati nos
 sicut dies, qui
 bus nos affli
 xisti aut qui
 bus vidimus
 mala.

Promissiones
 veteris & no
 ui testamenti
 rō per quæ di
 uerficantur.

a Quia quem diligit Deus corripit.
 Paucorum hoc est, qui a dum parvis magis irascitur, dum punit, inanimato est, vnde. Cum irascitur,
 misericordia recordaberis.

b Et cum hoc sit, beatus est qui nouit:

¶ Aug.

Cum irascitur,

a superuenit mansuetudo, & corripiemur. Quis nouit t pote-

b Ad hoc vt timeat.

b Distinguere.

¶ Quia his parcat ad penam, hos punit ad

salutem.

statem iræ tuæ, & t pre timore tuo iram tuam dinumerare?

a Christum vel æternam felicitatem.

b Vt tui discant per eum magis petere quæ non viden

tur quam præsentia.

c Alias com

peditos.

c t Dexteram tuam sic notam fac, & eruditos corde in sa-

a Fac notos.

b Et.

lustratam flagellorum tempera.

e Aug. Oratio iusti,

d Quasi, talem exhibe vt possis exorari a peccatoribus.

d piētia. Conuertere domine, t usquequo, & t deprecabilis

a Sed iam futura bona, spe anticipans, quasi de factis ait. Repleti.

b Id est, in æternitate.

e esto super seruos tuos. t Repleti sumus mane misericordia

a In laude tua.

b In te lucunda.

c Aug. vbi omnes dies simul sunt, non succe

dunt sibi, quia vnus sunt, id est, æternitas.

tua, t exultauimus, & t delectati sumus in omnibus diebus

Etiā.

Vel in.

Scilicet.

nostris. t Letati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti,

a Angustias corporum.

b Quasi. Nos humiliasti.

¶ Sed.

h annis quibus vidimus mala. t Respice in seruos tuos

d Et eruditos corde in

sapientia. Vel compe

ditos corde, quod

idem est, quia quie

ruduntur in sapien

tia, pedē mentis inij

ciunt in compedes

Dei, vt a uia eius nō

exorbitent. Quos sic

fecit Deus notos in

nouo testamento, vt

pro fide omnia sper

nerent, quæ magna

habetur, in veteri &

eterna morte quære

rent, hoc attendens

ait pro eis qui multa

patiuntur a seculo

pro æternis.

e Conuertere. Quasi

auerfa sit facies eius

a tribulatis.

f Usquequo. Alias ali

quātulū. Cuius ex

toto, quæ magis prodest si aliqua tribulatio sepe monet nos.

g Mane misericordia tua, exultauimus & de. Aug. Cal. Modo

nox in qua esurimus, tunc autem satiabimur vultu. vnde. Sa

tiabor cum apparuerit gloria tua. Et alibi. Mane astabo tibi, & vide

bo. Nunc autem pro eo letati sumus, & in malignis diebus in quibus

dicimus. Respice in seruos.

* Bas. & Theodo. Apud Septuaginta tempus mutatum

est. Nam Aquila, & ceteri sic dixerunt. Imple nos mane mi

sericordia tua, & laudabimus & exultabimus in omnibus

diebus nostris. Mane & diluculum, calamitatum vicissitudi

nem vocant, & supplicant, vt illæ tenebræ discutiatur & lux

ipsis oriatur, non ob eorum virtutem, verum propter diui

nam misericordiam, cum hoc, inquit, futurum sit, omni vo

luptate referti, congruentes laudes afferemus.

h Respice in seruos tuos. Quod facit Deus in se, orat propheta

fieri suo populo. Orat, scilicet. vt parcat ludæis peccantibus. si

¶ vel fortitudi

nem.

¶ siue timor

tus ira tua

laetis, quæcum

tueris tantū

irascitur, vel

videtur iras

re ira tua.

¶ consolare

exorabilis

esto, placare,

¶ Statua nos.

¶ vel laudabi

mus, & letabi

mur.

¶ Cōspiciatur

a seruis tuis

opus tuum, &

gloria tua a

filii eorum.

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et cor. Quia homines sapientes dīctam punitionem attendentes a
 suis insolentis emendantur.

2 Quis no. po. Postquam Psalm. recolat beneficia Dei præterita, hic
 consequenter procedit ad alia beneficia impetranda, scilicet de legis

ditione, et tabernaculi constructione. Secundum ibi petitur. Respice
 domine. Circa primum primo continuat se ad præcedentia, di. Quis

nouit præterit. Quasi dicat ex quo vita hominis est ita breuiata, &
 scientia acquiritur per experientia, longi temporis. Quis nouit pote

statem iræ tuæ. i. quis in tam breui tempore posset scire excellentiā
 tue potestatis & vindictæ, quasi dicat, nullus, nisi ex tua speciali in

structione, ideo consequenter petit hanc instructionem, dicens.

3 Dexteram tuam. Id est, potestatem tuam, quæ per dexteram in
 scriptura designatur.

4 Sic notam fac. Nos illustrando.

5 Et eruditos cor. Id est, fac eruditos corde.

6 In sapientia. A te nobis i. fusa & data. Et hoc fuit impletum, quā
 do dedit illi populo legis diuinæ beneficium, & propter hoc de illa lege

dicat Moyses. Deut. 4. a. Hæc est sapientia nostra & intellectus coram
 populis.

7 Conuertere do. Respicendo nos oculis tue misericordie.

8 Usquequo. Id est, usque ad aliquid. vnde alia translatio hæt, ali

quantu-

quantulum, quasi diceret. Illud quod tibi placuerit, quantumcunque a
 pud te sit modicum sufficit mihi, & erit mihi magnum.

9 Et deprecabilis esto super ser. tuos. Preces eorum exaudi do
 & vt sint magis exaudibiles, recolat beneficium in transitu maris rubri

exhibitum, dicens.

10 Repleti sumus mane misericordia tua. Quia submersit domi
 nus exercitum Aegyptiorum in mari rubro, præbens filijs Israel tran

situm super siccam. Hoc fuit factum in vigilia matutina, Exod. 14.

11 Exultauimus & delectati sumus in omnibus diebus no
 stris. Quia statim mari transito cantauerunt canticum exultationis,

dicentes. Cantemus domino, gloriose enim magnificatus est, & c.

12 Letati sumus pro diebus quibus nos humiliasti. Id est, hu
 miliari nos permisisti in dura & nili seruitute Aegypti. Opposita enim

iuxta se posita magis elucescunt, & ideo quia dura seruitus præcedens
 adhuc habebatur in recenti memoria, ex hoc augebatur populi

latitia.

13 Respice in seruos tuos. Hic consequenter ponitur beneficium
 de constructione tabernaculi ad cultum diuinum. Ad cuius constructio

nem seniores populi obtulerunt donaria, & minores operati sunt fa

ciendo opus tabernaculi, et vasa ad ministerium necessaria, scilicet Be

seleel filius Huri, & plures alij & hoc est quod petit, Moyses dicens.

Respice in seruos tuos. Id est, seniores inspirando eis voluntatem

offerendi donaria ad opus tabernaculi.

Et

MORALITER.

3 Dexteram tuam sic notam fac, & c. Id est, misericordiam suble

uantem ostende remittendo culpam, vt erudiamur sapien

tia tua per internam consolationem.

7 Conuertere domine. Repetitio est d. i. æ sententiæ de peccato

tum remissione & interna consolatione, ideo subditur.

10 Repleti sumus mane, & c. Id est in ortu lucis gratiæ habemus

cau-

causam lætitiæ.

12 Letati sumus pro diebus quibus nos humili. Dando nobis spiritū

veræ contritionis.

† Annis quibus vidi. mala. Id est, cognouimus peccata nostra.

Et quoniam non potest homo in bono perseverare sine Dei

adiutorio, subditur.

13 Respice in seruos tuos. In bono conseruando, & etiam diri

gendo.

Et

C non pro meritis eorum, saltem propter opera quæ in eis fecit.

a Et dirige filios eorum. Quali, etsi ipsi per iniquitates dispersi sunt, vel filij sine fide corrigantur qui per se prauis, & inconuertibiles.

b Splendor domini Dei nostri super nos & opera manuum. Hieronymus, Cassiodorus. Imago Dei recreans menti imprimitur. Vel splendor Dei super nos est, dum crucis impressione decoramur, & vexillum triumphii in fronte portamus.

a Et pro, id est, nas est Deus.

Ang. Quia ipsi serui sunt opera tua.

b Vt sint recti corde, quibus bonum.

mus.

D

Triplex imago. 1. decor, suauitas, iucunditas.

a Et in opera tua, & dirige filios eorum. Et sit tibi splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum tibi dirige.

a Vt non pro mercede, terrenorum ea faciamus, sed pro æternis.

b Singularem numero.

Sed omnia bona opera nostra vnum opus charitatis sunt, id est, ad vnum finem diriguntur.

Cassiodorus. Triplex quippe est imago, scilicet, imago creationis, in qua, scilicet, creati sumus, scilicet, ratio. Imago recreationis, scilicet, gratia per quam

1. confirmatio, 2. bilis, vel perfectio, & infra,

reformatur imago creata, scilicet, ratio. Imago similitudinis ad quam facti sumus, scilicet, Deus trinitas. Per memoriam similes patri, per intellectum filio, per dilectionem, spiritui sancto, unde: Meminerim te, intelligam te, diligam te.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA:

1 Et in opera tua. Id est, in opera tabernaculi, & vasorum ad cultum tuum.

2 Et dirige filios eorum. Dans eis ad hoc sapientiam, & intellectum. Et hoc fecit dñs, ut habetur Exodi 31. a. dicens: Ecce vocavi Beseleel ex nomine filium Hari, & impleui ipsum spiritu Dei, sapientia et intelligentia, &c. Et Exodi 36. a. Fecit ergo Beseleel, Ooliab, & omnes viri sapientes, quibus dedit dñs sapientiam, &c.

3 Et sit splendor domini Dei nostri super nos. Id est, deitas dans in tabernaculo responsa, sicut factum est constructo tabernaculo, ubi dabantur diuina responsa de propitiatorio, secundum quod dicitur Exodi 15. b. Inde præcipiam, & loquar ad te super propitiatorium.

Et

MORALITER.

3 Et sit splendor domini Dei. Per gratiæ continuationem.

4 Et opera manuum nostrarum dirige super nos. Ordinando ad tuam

tuam gloriam.

† Et opus manuum nostrarum dirige. Ne declinent a rectitudine iustitiæ.

ADDITIO.

In Psal. 89. Domine refugium.

Vt dictum est pluries in præcedentibus. Non omnes doctores Hebraei tenent opinionem B. Hieron. Sed multi eorum tenent, sicut **C** Aug. Scilicet, quod solus David fuit author omium psalmorum in psalterio contentorum, & per consensum psal. Intitulatur autem a Moyse ratione tacta in glo. Quæ quidem ratio valida est, non obstante eo quod & eam obiecit a postillatore. Non enim quia in hoc ponunt aliqua pertinetia ad veterem testamentum, & aliqua ad nouum, ex hoc solo intitulatur iste psalmus a Moyse, quia sic sequeretur quod alij quāplures psalmi eidem intulerent, prout postillat allegat. Sed ratio psal. iste intitulatur vñ Moyse, quia in eo tanguntur breuiter ea quibus lex Moisaica est imperfecta, licet bona & a Deo data. Quæ quidem lex debeat perfici per Christum. Ad cuius declarationem sciendum quod secundum Apostolum ad Heb. 7. c. *Nihil ad perficendum adduxit lex*: de cuius legis imperfectione est quod in ea terrena promittebantur. Sicut & comminabantur transgressoribus penas temporales, non perpetuas, ut patet ex eodem decursu veteris test. Cuius ratio est, quia secundum Augustinum 4. lib. Populus ille carnalis rebus vite presentis totaliter inhærebat. Sed constat quod talia momentanea sunt, & quasi nullius durationis respectu æternitatis. Sed lex Christi tanquam perfecta, bona sempiterna, & spiritualia promittit. Sicut & de penis perpetuis comminatur. Vñ in presenti psal. Moyse intitulo, primo ostenditur imperfectio veteris legis ex breuitate humane vite presentis, cui temporalia in eadem lege promissa ordinantur seu comminantur. Secundum petitur lex Christi perfecta, quæ ordinatur ad æternitatem consequendam. Secunda ibi: *Dexteram tuam sic notam fac.*

Circa primum nouem facit. Nam primo promittit, quod Deus est factus refugium a generatione in generationem, scilicet a generatione antiqui testamenti (quæ generatio dicitur, ut Mat. 8. b. *Generatio ista signum querit*: In qua generatione felicitas æterna non attingebatur) ad generationem. scilicet noui testamenti. Quæ est generatio dicitur Mat. 23. c. *Non transibit generatio hæc, donec omnia fiant*: in qua talis felicitas, scilicet æterna adipiscitur, circa quod notanter dicit: *Dne refugium factus es nobis.* Quia Deus æternus, factus homo temporaliter, est proprium & singulare refugium a prima generatione imperfecta ad secundam generationem perfectam.

Consequenter secundo ostendit immensitatem eternitatis diuine, & hoc cum dicit: *Præius nam montes ferent*, &c. scilicet ante mundi constitutionem. Et a seculo in seculum tu es Deus ad designandam interminabilitatem eternitatis a parte posteriori, sicut a parte ante. Licet enim duratio eterna non sit successiua secundum prius & posterius, tamen in cognitione humana quæ temporalis est, non potest intelligi nisi cum quadam successione infinita. Cognita enim sunt in cognoscente per modum cognoscetis.

Conse-

Consequenter tertio ostendit breuitatem humane durationis & eius causam, secundum statum presentis vite, & hoc cum dicit: *Nec auertas hanc.* Circa quod sciendum, quod Hebraica veritas in hoc loco nihil quod sonat negationem ponit, sed sic dicit: *Auertisti hominem in humilatione & dixisti: Conuertimini filii reuertimini filii hominum.* Quod exponit Aben Ezra Hebræus de necessitate moriendi quam incurrit primus homo per peccatum, & est sensus: Auertisti hominem, scilicet Adam, in humilatione seu abiectione, & hoc post lapsum. Cui homini dixisti, *Reuertimini filii hominum.* scilicet in terram. Legitur enim Gen. 3. d. in hac materia, donec reuertaris in terram de qua sumptus es quia pulvis es, & in puluerem reuerteris. Et notanter dicit: *Auertisti hominem in humilatione* in singulari, Et postea in plurali, *Reuertimini filii hominum.* Quia licet Adam primo fuit abiectus & humiliatus in peccato, & sibi soli videbatur Deus loqui in predicta auctoritate, tamen peccatum, & eius poena transiit in posterum, quia omnes ex hoc incurrerunt necessitatem moriendi, & id pluraliter dicit: *Reuertimini filii hominum.* scilicet ad terram moriendo.

Consequenter quarto ostendit ex hoc quod vita humana secundum statum presentis vite ratione predicta terminabilis est, quod ipsa est momentanea, & in nihilum reputanda. Et hoc ex consideratione partium temporis huius vite, scilicet, preterite, presentis, & future. Nam pars preterita durationis temporalis quantumcunque longa, est in se nihil, cum iam transiit tota eius duratio, & de hoc dicit: *Quoniam nulle ante oculos tuos, tanquam dies heretice quæ preterijt.* Et hæc verba possunt dirigi ad Deum vel etiam ad hominem. Pars vero presentis huius durationis est breuissima, quia solū consistit in aliqua particula propinqua presenti nunc indiuisibili, & de hoc dicit: *Et custodiam in nocte.* scilicet quædam vigilia noctis, quæ est ipsius noctis tertia vel quarta pars ut plurimum, & sic in nihilum reputanda pro sua breuitate. Quia secundum Philosophum secundo Physicorum: Quod modicum est quasi nihil reputatur, unde de utraque parte durationis humane, scilicet preterita & presenti concludit, dicens: Quæ pro nihilo habentur. Pars vero futura durationis humane, quia nondum est in actu sed solū in potentia, ideo non est duratio existens, sed quasi phantastica seu imaginaria. Et de hoc dicit secundum veram litteram Hebraicam & translationem Hieron. *Fluctuasti eos, somnus erunt, quod quod fluctuatio durationis humane quæ præcedit a presenti tempore in futurum, est sicut somnus, id est, sicut ea quæ videntur in somnis, quæ in phantasia consistunt, & non in re.*

Consequenter quinto ostendit defectum humane vite presentis ex duobus. scilicet ex sui mobilitate, seu instabilitate. Et quia tedit in deterius. Primum ostendit cum dicit: *Mane sicut herba transiens.* quod. Hæc duratio humana non solū est in nihilum reputanda rationibus predictis.

Philol.

A prædictis. sed et quia mobilis est & semper in transitu & hoc est quod dicit. *Mane sicut herba transeat.* Secundum ostendit cum dicit. *Mane floreat, & transeat, &c.* Ad quod sciendum, quod licet duratio humana distinguatur per multas ætates, tamē potest distingui principaliter in tres partes. scilicet. In tempore augmenti, de quo dicit. *Mane floreat.* & in tempore medijs in quo non videtur augmentum nec diminutio in viribus. sensibilibiter sed solum transitus temporis, de quo dicit. *Et transeat.* & in tempore diminutionis, de quo dicit. *Vespere decidat, induret, & arescat.* In quo vespere contingunt tria communiter. scilicet. diminutio vtriusque corporis & de hoc dicit. *Decidat.* Secundo frigidatio senilis, ex qua membra quasi terrestria indurantur, de quo dicit. *Induret.* Tertio mors per quam homo in pulverē arescit de quo dicit. *Et arescat.*

Consequenter sexto reddens rationem prædictorum dicit. *Quia defecimus in ira tua, &c.* hoc est dicere, quod totum hoc contingit ex ira & furore diuino contra humanum genus. Qui quidem furor & ira in Deo metaphoricè intelligenda sunt. scilicet. quod sic se habet ut iratus & furore plenus Et ne quis æstimaret hanc vindictam diuinam esse iniustam subdit. *Posuisti iniquitas nostras in conspectu tuo.* i. ira tua pronenit ex hoc, quia iniquitates nostras dissimulasti, sed posuisti eas in conspectu tuo, ut nos punires pro eis. Vbi autē translatio nostra dicit. *Seculum nostrum.* in Hebræo habetur. *Abscō. ita nostra.* & est sensus. *Peccata nostra etiam si essent occulta fuerunt detecta.* In illuminatione vultus tui, ut punirentur. Ex quibus infert, quod breuitas, & defectus humanæ vitæ de qua prius cōque rebatur, est attribuenda iræ diuinæ prædicto modo intellectæ, vñ dicit. *Quoniam oēs dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus.*

Septimo declarat amplius defectum huius vitæ humanæ ex duobus. Quorum primum est ex mani labore, quia ut plurimum hæc vita brevis consumitur in occupationibus inutilibus. & de hoc dicit. *Anni nostri sicut aranea meditantur.* eo quod sine utilitate & fructu boni operis transeunt. Secundum est ex mediocrate huius durationis, cuius spatium includitur in nū. 70. ann. ut plurimum in longæuitate, & rarissime attingunt. 80. ann. & de hoc dicit. *Dies annorum nostrorum 70. anni, &c.* & si forte in paucissimis hoc spatium excedatur. scilicet. ultra 80. annos, necessesse est ut multiplicetur labor & dolor eo quod ipsa senectus grauis morbus est ut plurimum. Et ex hoc satis apparet, quod hic psalm. non fuit a Moyse compositus, in cuius tempore homines frequenter excedebat istam mensuram annorum. Ipse enim. Moyses cum octogenarius fuisset incepit esse coram Pharaone, ut Exo. 7. b. & postea superuixit per 40. annos. Aaron etiā fuit tantæ ætatis fere, similiter & Caleb cum esset. 170. anno rum dicebat Hodie. 75. annorum sum sic valens. Ios. 14. & sic præsumendum est de alijs illius temporis, scriptura enim non recitat ista tanquam inueta.

Consequenter octauo ut ostenderet quod ira diuina, cui hæc breuitas vitæ attribuitur, non fuit rigorosa, sed potius mansuetudo, subdit. *Quoniam superuenit mansuetudo, et corripimur.* hoc est dicere, quod diuina mansuetudo superuenit in hac punitione dando locum hominibus, ut corripere cum potuissent eos totaliter delere propter peccatum.

Cōsequenter nono ostendit, quod comminationes veteris legis quæ ex temporalibus malis fiunt sunt imperfectæ, & hoc cum dicit. *Quis nouit potestatem iræ tuæ.* Ad quod sciendum, quod potestas iræ diuinæ magis cognoscitur in futura pœna quæ est æterna quā in præsentia quæ temporalis. Potestas. n. iræ hominis, est corpus occidere, & post nihil facere. Deus autē hic punit & post in gehennā mittit. Vñ Matt. 10. d. *Nolite timere eos qui occidunt corpus.* vñ potius est timendus Deus propter pœnas futuras quæ sunt perpetuæ, quā propter pœnas huius vitæ terminabiles, per quas ad obseruantiam legis Moisaicæ populus ille inducebatur, idcirco dicit. *Quis nouit potestatem iræ tuæ.* scilicet. futuræ, ubi maiestas iræ diuinæ dignoscitur. Et ut ostenderet quod estimatio huiusmodi magnæ iræ diuinæ est utilis ad inducendum diuinum timorem, saltem initialem seu seruilem, subdit. *Et pro timore tuo iram tuam dinumerare.* & est sensus. *Quis nouit potestatem iræ tuæ.* scilicet. futuræ? & quis nouit dinumerare huiusmodi iram tuam præ timore tuo? Quasi dicat nullus vel pauci. Ex quo apparet, quod comminationes veteris legis modicæ utilitatis sunt, sicut & eius promissiones, ut dictum est. Ex quibus ostenditur imperfectio veteris legis.

Sequitur autē in litera. *Dexteram tuam, &c.* Vbi incipit secundā pars huius psalmi, in qua Psalmista petit perfectionem nouæ legis, per quam homines bona æterna consequuntur. Circa quod quinque facit, quoniam primo petit præcipuum & summum huius perfectionis quod est Christus: nā sicut lex per Moysen data est, sic gratia & veritas per Iesum Christum facta est, Io. 1. b. Christus autem dextera in scripturis quādo que nominatur, ut ibi. *Dextera domini fecit virtutem.* vñ dicit. *Dexteram tuam sic notam fac.* ut scilicet homines per noti-

tiam huiusmodi dexteræ discant magis adherere spiritualibus & æternis, quam temporalibus & transitorijs, & sic erunt corde eruditi in sapientia non duri & carnales sicut antiqui, Sapientia enim est de summis & æternis rebus, vñ de sententia huius versus talis est. *Dexteram tuam domine sic notam fac, & fac eruditos corde in sapientia, ut li & c.* repetere faciet immediate præcedens verbum scilicet fac.

Consequenter secundo ad inclinandum diuinam miserationem, allegat diuturnitatem præteritæ aduersitatis, vñ dicit. *Conuertere domine vs. nequo.* iam ad magnum tempus durauit prædictus status imperfectus, & ideo tempus est, ut te talem exhibeas, ut possis a peccatoribus exorari, vñ subdit. *Et deprecabilis esto super seruos tuos.*

Consequenter tertio ostendit quæ sunt illa bona quæ consecuturi sunt illi qui per notitiā dexteræ Dei eruditi fuerint in sapientia de quo dicit. *Repleti sumus mane, &c.* Ad quod sciendum, quod repletio misericordiæ, & exultatio, & delectatio, de quibus hic agitur, non bene possunt intelligi de temporalibus, cum iam illa reprobaueat in parte præcedenti ex sui breuitate & instabilitate. Cui. n. mille anni præcedentes nihil sunt, & cuius terminus vltimus vitæ est octogessimus annus, ut supra ostendit, quid prodest tali, ut exulet & sit iucundus omnibus diebus suis sic temporaliter intellectis? vñ necesse est dicere, quod hic loquitur de duratione æterna, in qua oēs dies sunt simul, nec sibi inuicem succedunt. Similiter & hic repletio & exultatio intelligenda sunt spiritualiter, prout sunt in mane æternitatis, de qua alibi dicit. *Mane assabo tibi, & videbo.* Et ideo prophetice orat, ut populus per notitiā dexteræ Dei de qua dixerat. *Repleatur misericordia diuina in mane æternitatis,* ut sic exulet & delectetur in omnibus diebus simul. scilicet. non successiuis. Ex quo sequitur, quod sicut in temporalibus retroactis fuerunt afflicti seu humiliati corporaliter, & etiam mentaliter, sic tempore gratiæ erunt latati saltem spiritualiter, in quo est vera latitatio & de hoc dicit. *Latati sumus,* pro diebus quibus nos humiliasti, &c. In hoc autem loco litera Hebraica habet. *Repleamur mane misericordia tua, & exultemus & latemur, &c.* latifica nos pro diebus quibus nos humiliasti, &c. quod magis consonat proposito.

Consequenter quarto dicit. *Respice in seruos tuos & in opera tua dirige filios eorum.* ubi Hebraica veritas sic habet, Ostendatur seruis tuis opus tuum & pulchritudo tua super filios eorum. In quibus verbis duo petit. Primum. scilicet. incarnationem filij Dei ostendi seruis suis. Incarnatio. n. dicitur opus Dei per excellentiam. iuxta illud Abacuc. 3. a. Opus tuum in medio annorum notum fac. Secundum. scilicet. petit gratiam deriuari in filios, & de hoc dicit. *Et pulchritudinem tuam super filios eorum.* gratia. n. secundum glo. super illud. Ut exhalaret faciem in oleo, est quidam nitor animæ. Hæc igitur gratia a Christo deriuatur in filios adoptionis, vñ Ioan. 1. b. *De plenitudine eius omnes accipimus gratiam pro gratia.*

Consequenter quinto dicit. Et sit splendor domini Dei nostri super nos, &c. Ad cuius euidentiam attendendum est, quod secundum S. Tho. 1. 2. q. 111. art. 3. in corpore quæstionis, quinque sunt effectus gratiæ in nobis, Primus est, ut anima illustretur seu fanetur. Secundus est ut bonum velit. Tertius ut bonum quod vult efficaciter operetur, Quartus est, ut in bono perseueret. Quintus est, ut ad gloriam perueniat. De tribus. n. primis effectibus prædictis tractat Psal. in hoc versus, De duobus vero vltimis tractat in Psal. immediate sequenti, ut ibidem videbitur. Dicit ergo de primo effectu gratiæ. *Sit splendor domini Dei nostri super nos.* Gratia. n. secundum Aug. in libr. de natura & gratia, est quædā lux animæ. Et quia a Deo infunditur immediate idcirco recte dicit. *Splendor domini Dei nostri.* Et quia hæc lux non est naturalis, sed supernaturalis, idcirco dicit. *Super nos,* quasi dicat super nostrā naturā. De secundo vero effectu dicit. *Et opera manuum nostrarum dirige.* In primo. n. effectu voluntas in qua consistit radix meriti, se habet ut mota tñ, non ut mouens. Sed in isto secundo se habet ut mota & mouens & ideo dicit. *Opera manuum nostrarum.* i. actus nostri voluntarij, prout sunt actus fidei, spei & charitatis a voluntate elicti, qui quidē actus est super nos, in quantum excedunt facultatem naturæ humanæ, idcirco petit ut dirigantur a Deo splendore dñi supradicto. De tertio vero effectu dicitur. *Et opera manuum nostrarum dirige.* nō addendo illud, super nos ut intelligatur simpliciter de quibuscunq; actibus a voluntate imperatis, non solum interioribus, sed et exterioribus qui ad exteriorē exeunt materiam. Non immerito igitur hic Psal. intitulatur Moyli, tanq̃ in persona eius Psal. loquatur. De Moyse. n. in prima apparitione ei a Deo facta in rubo, legitur Deo dixisse. *Obsecro domine mitte quæ missurus es.* Exo. 4. d. In quo petebat, quod Deus mitteret Christum quem missurus erat, ut gratiam & veritatem daret sine interpositione legis imperfectæ quæ data fuit per Moysen, & in hoc consistit motiū expositionis huius Psal. supradictæ.

GLOS.

GLOSSA ORDINARIA.

A *a Laus cantici.* Laus, & humana est, sed hec est cantici, quia non nisi diuina. Est. n. psalmus iste hymnus contra demones. Pro pheta ergo de quolibet sancto ait: Qui habitat in adiutorio, &c.

Humilitas. Cassiodoro. Ostendit tentationes diaboli per humilitatem victas a Christo & a suis, manentibus in auxilio Dei, ut & nos per eum discamus tentationes superare quia est ianua, per quam si quis introierit ingredietur, & egredietur & pascua inueniet.

† Ab scindito
† Spes mea, & ars mea, vel munimentum meum.
† te
Matt. 11. d.
† de morte peccati contritionum, prauitatum, vel exultati.
† Aliis

B Augustinus. Ianua Christus, intrare per eum, est imitatio, non in diuinitate, & potentia, & miraculis, sed in eo quo factus est pro nobis, id est, humilitate, ad quam vocat, dicens. *Discite a me, quia mitis sum & humilis cor.* De hoc psalmo tentant Christi diaboli: Christi autem tentatio nostra est doctrina, quem sequentes ex eo vincimus.

P S A L. XC.

Q *Vi habitat.* Cassiodoro. Describit primo fidentem in solo Deo omnino protectione Dei vallatum.

C *Cal.* Qui habitat, id est, qui tota spem non in se sed in Deo semper constituit, omnibus modis protegetur a Deo. Nota verborum correspondentiam: Sicut enim semper habitat, sic & semper commorabitur. Illud affirmat, scilicet quod habitat, hoc promittit, scilicet, quod protegetur.

Num. 21. c.
Deute. 3. d.
C *In pro. Dei ca. com.* Ut scilicet non declinet ad dexteram vel ad sinistram, sicut in veteri testamento preceptum erat filiis Israel, ut incederent via regia, non declinantes ad dexteram vel ad sinistram. Via regia, via Christi regis nostri, qui sic viam mundi cucurrit, ut nec prosperis illiceretur, nec aduersis frangeretur.

Euthymius. Ille qui diuino auxilio ita utitur veluti habitatione quadam aut domo, hoc est, ille qui extra hoc diuini auxilium non moratur, sed in eo solum confidit, in custodia atque in protectione Dei seruabitur, hoc est, protegetur a Deo.

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L. XC.

Q *Vi habitat in ad.* Huic psalmo premititur talis titulus communiter in Bibliis. Laus cantici ipsi David, sed iste titulus fuit appositus ab aliquo doctore pro sua voluntate, quia in Hebræo, & in nostra latine Hieronymus nullus omnino ponitur titulus, propter quod dicunt Hebræi, quod iste psalmus factus fuit a Moyse sicut & precedens, & similibus sequentes usque ad centesimum psalmum qui incipit: Misericordia & iudicium catabo tibi domine. Quoniam in nullo istorum in principio fit mentio de David, vel quolibet alio doctore vel propheta, & ideo referuntur ad Moysen tanquam auctorem, sicut & psalmi immediate precedens. Et sunt undecim psalmi, correspondentes quantum ad numerum undecim benedictionum, quibus Moyses benedixit filiis Israel, Deute. 33. Et sicut Moyses psalmo precedenti petiit beneficia Dei populo exiunti de Aegypto, ita in hoc psalmo denuntiam multiplex beneficium super populum. Et secundum hoc diuiditur in tres partes, quia primo denuntiat eis adesse diuinam protectionem. Secundo inimicorum deiectionem, ibi: Cadet a latere tuo mille. Et tertio

Diuisio.

MORALITER.

1 *Qui habitat in adiutorio altissimi.* Psalmum istum fecit Moyses pro populo Israel. Moraliter autem potest exponi de quolibet fidei in domino sperante spe formata charitate. Sciendum autem, quod in hoc psalmo fit frequenter transitus de capite ad membra, & conuerso, propter connexionem vnius cum altero. Dicitur ergo. *Qui habitat in adiutorio.* Per spem charitate formatam.

4 *In protectione Dei celi commorabitur.* 1. Corinth. 10. c. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.

Dicit

D Deo. Deum autem celi dixit, ut dominum, quod si celi dominus est, clarum est quod & terre & ceterorum omnium est Deus, per auxilium autem seu per adiutorium altissimi, diuinorum mandatorum legem intellige, quam in auxilium hominibus dedit contra demones.

PSALMVS XC

I *Idest cuius spes in Deo est.*

a *¶ Non tuo.* **b** *¶ Ut nec illecebra male blandientis voluptatis capiatur, nec timore aduersitatis frangatur.*

Vi habitat in t adiutorio altissimi, in t protectione Dei celi commorabitur. Dicit dño

a *¶ Cuius sedes est celum, id est anima iusti* **b** *¶ Ille qui habitat in adiutorio non superbus de se, ut primus homo.*

a *¶ Mei infirmi ad curandum.* **b** *¶ Qui hoc die totum se proiecit in eum, qui dicit: Deus meus est refugium meum non querit aliud auxilium contra tempestates seculi.* **c** *¶ A seculi tempestate.* **Et ideo.**

t suscepator meus es tu, & refugium meum, deus meus sperabo in

Non ego.

eum. Quonia ipse liberabit me de t laqueo venantium, et a verbo

a *¶ Ne putes, quod tute possis protegere.* **b** *¶ Qui habitat in adiutorio altissimi.* **c** *¶ Misericordie.*

t aspero. t Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub t pennis eius

spiritualium vel carnalium inimicorum, verbum asperum, omne dictum quod mouet a regulis diuinis.

Aug. De laqueo venantium demonum, qui non in via Christo, sed circa dexteram vel sinistram tendunt laqueos. In quos & per verbum asperum cadunt aliqui, ut qui nolunt esse Christi, propter insultantes christiano nomini, & qui timent detractiones hominum, ut cessent a via Dei.

f Venantium. Hier. Nota, quia uenatores in sacra scriptura uix in bono inuenimus. E contra, piscatores raro in malo.

*** Basil. & Theo.** Hinc deinceps cum illo qui credit uerba facit & dicit fidem esse, quoniam non modo manifestis inimicis ipsum superiorem reddet, uerum et insidiaribus & claudis insidias uenantibus. Per *Laqueum* quidem, occultas insidias demonstrat. *Verbum* autem *Asperum*, uerbum doloris Symmachus explanauit: Istiusmodi sane sunt qui fraudes & calumnias struunt, ueruntamen multi hoc superauerunt ob firmissimam spem in Deo fixam, eodem modo Beatus Ioseph adulterii calumniam sustinens, huius laqueos declinauit, sic etiam admirabilis illa Susanna celesti presidio adiuta est.

g Scapu. Aug. Cas. Sperant beneficia Dei promittit. Scapule, sunt operationes mirabilium quibus ut humeris uirtus Dei ostenditur. Penne, monita prophetarum que ad celos uehant.

h Obumbrabit. Ut neque sol diuinitatis, neque luna humanitatis te vrat. In pennis protectio.

Scapulis

tio populi exaltationem, ibi: Quoniam in me sperant. Circa primum dicit. **1** *Qui habitat in & c.* *Idest, confidenter sperat de eius adiutorio, cuiusmodi erat populus Israel in exitu de Aegypto, quantum ad bonos & deuotos illius populi.* **2** *In protectione, &c.* *Isti enim semper fuerunt a Deo protecti usque ad ingressum terræ promissionis, ut patet ex decursu li. Exo. & c.* *Nullicet frequenter mali fuerint puniti, & mortui in deserto.* **3** *Dicit dñs. s. populus deuotus recognoscens Dei beneficia.* **4** *Susce. me. estu.* *Quia Pharaone populum persequente, Deus suscepit eum in sua protectione, ut habetur Exo. 14.* **5** *Spera. in eum.* *De futuris bonis ab eo consequendis.* **6** *Quonia ipse liberabit me de laqueo, &c.* *Idest, Aegyptiorum me persequentium tanquam illaqueatum unde dixit Pharaon. Coartati sunt in terra. Concluserunt eos desertum. Quasi diceret, non possunt effigere manus nostras, Exodi. 14. a.* **7** *Et a verbo aspero.* *Quia Pharaon dicebat se eos capere & interficere. Consequenter Tsal. dirigit uerbum ad populum in dicto periculo positum, dicens.* **8** *Scapulis suis.* *Vnde Exo. 14. e. dicitur: Tollensque se angelus dñi*

*** qui-**

3 Dicit Dominus. Expertus suam protectionem. *Susceptor meus.* **6** *Quoniam ipse liberabit me de laqueo venantium.* *Idest de tentatione demonum.*

7 *Et a verbo aspero.* Gregorius. Verbum asperum euadere, est irrationes detrahentium dissimulando calcare.

8 *Scapulis suis.* Hic ostenditur qualiter memoria passionis protegit in aduersis, cum dicitur: *scapulis suis.* Pro te flagellatis.

† Obumbrabit tibi. Contra persecutionis astum.

† Et sub pennis eius sperabis. *Idest, brachijs in cruce protensis in modum alarum.*

Scuto

A Scapulis suis. Alias, Inter scapulas. Aug. Id est, ante pectus suum te ponit, ut alis suis te protegat. Vel, inter scapulas quasi in medio positus, hinc inde alis siue pennis expansis, quod non audeat accedere inimicus nihil timeas, nisi tu inde exieris. Nulla avis sic infirmatur cum pullis ut gallina, quae tota mutatur affectu eorum, sic sapietia Dei propter nos caros facta est, & habitat in nobis, ut sub alis eius speremus.

† defendetis
autem ages

† ruina

Psalm. 84. b.

B Veritas. Aug. Dei est, qui non respicit personas, nec miscet sperantes de seipsum cum his qui sperant in Deo sed discernit humiles vel superbos. **Cal.** Vel veritas, incarnatio Christi, unde. De terra veritas orata est, quae & scapulis obumbrat, & scuto defendit. Sicut notant genera defensionum, notat & genera periculorum, ut sit gravior liberatio.

Bas. & Theod. Quoniam superius de verbo aspero atque de fraudibus mentionem fecit, iure hoc in loco eius armaturam, veritatem esse promissit. **b** A timore nocturno. A similitudine periculi, unde tantum timor habetur. **A timore nocturno.** Aug. Qui ignorans peccat, in nocte peccat, qui sciens, in die. A timore, a sagitta, duo leuiora genera tentationum, occulte scilicet & manifeste, his reddit duo grauiora. A negotio perambulante in tenebris, & ab incurso & demonio meridiano. Leuia non sic urgent ut cogant, sed possunt cito transire declinata, grauiora non. Ut cum persecutor acriter instat nondum firmis in fide, qui nesciunt Christiani esse,

se, spernere presentia, querere futura, vel cum adeo instat hoc scientibus, quae tentatio est a demonio meridiano. Et utrosque capit non quidem eos qui habitant in adiutorio altissimi, sed de se presumptores, de quibus dicit. *Cadent a latere tuo mille.*

c Cadent ala. **Cal.** Secundo fidentis in Deo caput, id est,

Christum in celo leuat, dicit a nullo posse contingi, qui & pedes in terra protegit sed praesumptores ab eo cadunt. Ecce certitudo protectionis fidentis in Deo per Christum.

† per diem.

d A latere. **Cal.** Latus Dei est corona iustorum, qui cum eo iudicabunt, unde dicitur. *Mitte a latere vestro.* i. qui vobiscum habent consilium. Latus ergo Christi, apostoli, & eorum imitatores quibus promissit. *Sedabitur super se*

Mat. 19. d.

des duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Duodecim sedes perfectio tribunalis, in quibus sedebunt omnes qui omnia reliquerunt, & secuti sunt Christum.

e Verumtamen. **Cal.** Aug. Licet quidem te permittente impijs tuos persequi, sed non impune, oculis tuis considerabis malum quod voluerunt, non bonum quod per nos facientes agitur, eis retribuetur, & sanctus qui habet oculos fidei, videt eos modo exaltari & tonare, & in fine fulminare, hoc dixit ne infirmi moueantur.

Cal. Verumtamen oculi. Et si cadentes tentent te duris, verumtamen. Vel, etsi demonium non appropinquet, quod est per iniquos, sed tamen non quod faciunt, sed quod intendunt considerabis.

f Quoniam tu es. Aug. Unus Christus est caput & corpus, **f** de quo

NICOLAUS DE LYRA.

* qui precedebat castra Israel, abiit post eos. Et sequitur postea. erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem, ita ut ad se inuicem toto noctis tempore accedere non valerent. Vel potest illud referri ad columnam ignis et nubis, quae diuino precepto per diem contemperabat populo Israel ardorem solis per modum obumbrantis, & de nocte ostendebat eis viam, ut sic Deus esset eorum ductor utroque tempore, ut habetur Exod. 13.

1 Scuto circumdabit te. Id est proteget.

2 Veritas eius. Qua promissit Moysi se esse ductorem populi ideo subditur.

3 Non timebis a ti. no. Id est, a latronibus, qui de nocte solent inuadere.

4 A sagitta volante in die. Id est, in uadentibus, de die cum sagittis. Quod fuit impletum, quando Amalecites venerunt ad pugnandum contra Israel in deserto, Exo. 17. qui fuerunt sagittarii, sicut & Esau a quo descenderant, Gen. 36. Quod autem Esau fuerit sagittarius, patet, Gen. 16. a ubi dixit ei Isaac. Sume arma tua, pharetram, & arcum. Moysi autem orante fugati fuerunt Amalecites, Exo. 17.

Deber
Quethab

5 A negotio. In Hebraeo habetur. A deber de ambulante in tenebris, & quethab uasante in meridie. Et dicit hic R. Sa. quod deber & quethab sunt nomina demonum & primo eis permissa est potestas magis nocendi in tenebris, secundo vero magis in meridie sine declaratione. Et videtur dictum eius satis probabile, quia sicut erant angeli sancti deputati ad protectionem populi Israel, ut supradictum est, & appa-

parebit infra, ita a Deo permitti sunt angeli mali ad tentandum populum. Et illi qui erant in populo sancti, & boni a tentationibus istorum diuinitus sunt protecti, & quantum ad istos loquitur hic Psalmista. Mali vero in illo populo fuerunt pluries deiectiones in peccatum per demonum tentationes, ut patet in fabricatione vituli, Exo. 32. & in alijs eorum malis, ut patet lib. Num. in pluribus locis.

6 Cadent ala. tuo mille. Hic consequenter denunciat populo aduersariorum deiectionem, dicens. Cadent ala. tuo mil. & decem mil. Hoc fuit impletum quando Seho rex Amor. heorum, & Og rex Basan & Balach filius Sephor, venerunt ad pugnandum contra populum Israel & fuerunt debellati magis diuina virtute, quam humana.

7 Ad te autem non appropinquabit. Scilicet gladius aduersariorum ad nocendum tibi. Hoc fuit impletum Num. 31. g. ubi dicitur, quod debellatis Madianitis principes exercitus Israel, tribuni & centuriones dixerunt ad Moysen. Nos serui tui recessimus numerum pugnatorum quos habuimus sub manu nostra, & nec unus quidem defuit. Propter quod recognoscentes hoc esse diuinitus factum, obtulerunt domino quicquid auri potuerunt inuenire in praeda, ut ibidem habetur, & ideo subditur.

8 Verunta. Talem protectionem diuinam super te tanquam gratias.

9 Et retributionem peccato videbis. Id est, deiectionem aduersariorum pro suis peccatis. Et ex ista consideratione, tanquam gratus domino, dices quod sequitur.

10 Quoniam tu es do. Quia in te confido, non in virtute mea.

Al-

MORALITER.

1 Scuto cir. te. ve. eius. Id est, sua morte quae dicitur veritas, eo quod impleuit promissa de redemptione humana. Ipsa etiam est scutum contra insultus tentationum. Thren. 3. g. Dabis eis domum scutum cordis laborem tuum, ideo subditur.

3 Non timebis. Circa quod sciendum, quod diuersi demones tentant de vitijs diuersis, propter quod aliqui dicuntur spiritus luxurie, aliqui spiritus superbiae, & sic de alijs, per hoc ergo quod dicitur.

† A timore no. Intelliguntur demones tentantes de furto, quod communiter fit de nocte.

4 A sagitta vo. Per quam intelliguntur demones tentantes de superbia, quae quaerit apparere.

A ne-

5 A nego. per am. Id est, a demonibus de luxuria tentantibus, Job. 24. c. Oculi adulteri obseruat caliginem.

† Ab incur. & demo. me. Id est, a spiritibus de castitatis margia tentantibus, quae fit in prandijs magnis, ubi concurrunt multa fercula & vina, & fiebant communiter hora meridiana.

6 Cadent ala. tuo mil. Id est, demonum multitudo. ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, quia sunt in maiori numero, sicut Apo. per 24. seniores significatur vniuersitas episcoporum qui sunt multo plures.

7 Ad te au. non ap. Scilicet, iustus peccati mortalis.

8 Verun. o. tu. con. Quod non ex virtute tua, sed diuina.

9 Et retri. i. intelliges per oppositum, & tunc gratias Deo dices.

10 Quoniam tu es do. spes mea. altissimum, &c. Ideo securus est

† qui

A de quo loquitur modo vt de capite, modo vt de corpore, nō mutata persona. Ideoque diligenter aduerte, vbi de Christo secundum caput, vbi secundum membra agat.

a *Altissi.* Aug. In alto est refugium Dei, valde in occulto, vt fugiatur a ventura ira. Multi. n. sic faciunt sibi refugium Dei,

quo fugiūt a malis tē poralib. Altissimū posuisti refugium. i. refurgendo ascendēdo altū fecisti refugium, vt iam sperem sequi quo p̄cessisti.

Aug. Tabernaculum Dei est caro, in qua pro nobis militauit ad quā leuaram super celos, vt sit illud dīctā spes nostra, nō accedūt flagella, vt pri-

B in terra, pro quib. dicit. *Saule saule quid me persequeris?* discretio est per loca, coniunctio per affectum. Sed nec his flagellum, appropiat, ita vt fidem excutiat, ideo de toto Christo hoc bene accipitur.

b *Et flagellam non appropinquabit tabernaculo tuo.* * Euthym. Quinimo nec domui tuæ vlla appropinquabit calamitas, & aliter per flagellum æquidinem intelligere potes & per tabernaculum ipsum corpus in quo anima diuersatur, nec ab re est vt intelligamus quod hominibus Dei, huiusmodi tentationes certamina sint & probationes, peccatori autem flagella. *Multa enim, inquit, flagella peccatoris.*

c *Quoniam ange.* Hoc dixit tentator domino, quando illum tentauit, hoc obiecit de deitate eius dubitās. Tentatus est autem Christus propter nos, vt & in eo tentatorem vincere discamus.

C Aug. Sic & baptizari a seruo voluit, non pro sua necessitate, sed pro hominis utilitate, vt non aspernemur baptizari a conseruis.

d *In ma. por.* Aug. Manibus angelorum sublatus est Christus in celum, non quod sine eis rueret, sed quia obsequēbatur regi, & melior est qui portatur quam iumentū portans. Clarificatus autem misit spiritum, die pentecostes, vt in die quinquagesimo a pascha agni, id est, immolatione, data est

lex in tabulis lapideis scripta digito. i. spiritui Dei. *Lex data est in*

penam timoris, spiritus venit in plenitudine amoris, vt pedes capitis, in celo sedentis. i. euāgelistæ mundum peragrantes, nō offē-

dant in lapide. i. legē in lapide scriptam & sine gratia in cate-

neātur rei, sed a timore soluantur per amo-

rē spiritus legem implētes. Ideo ergo portatur in celum ab an-

gelis, ne pedes qui in terra, sint rei legis, pulso timore imple-

uit eos amere, q̄ vici non potest.

e *Super aspi.* Post humanam infirmitatē diuina virtus ostenditur, quæ tantis imperat. Et agit de Christo secundum membra.

f *Et conculca.* Aug. Serpentem calcit ecclesia, quæ cauet astutiam eius.

g *Leo.* Aug. Aperte sequit in martyres.

Draco insidiatur per hæreticos, vt corruptat virginem Christi vnde Apostolus. *Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo.*

h *Quoniam in me spe.* Aug. Tertio verba Dei quibus ecclesiam consolatur, cui & hic defensionem, & in futuro premia promittit.

Caf. Mandat angelis de te dicens. Quoniam in me. Certitudo promissionis per promissionem Dei.

i *Clamā. a.* Aug. Non est timendū in tribulatione, fides in te, Deus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Altissi. po.* Id est, præbuiti te nobis tanquam refugium altissimum, ad quod non potest accedere malum. Consequenter Psal. conuertit verbum ad populum dī.

2 *Non accedet ad te ma.* Id est, quamdiu pones in Deo spem tuā sicut in refugium, non accedet ad te malum. f. mortalis culpæ.

3 *Et flagel.* Scilicet, temporalis penæ. Non appropinquabit tabernaculo tuo: cuius causam subdit.

4 *Quoniam angelis suis mandauit.* Quod patet ex hoc, quod angelus præcedebat castra Israel in columna igit & nubis, Exo. 14.

5 *In manibus portab. te.* Id est, suo ministerio dirigēte in via.

6 *Ne forte offēdas ad lapidem pedem.* Ambulando per loca saxosa & abrupta, & hoc est quod dicitur Deut. 8. a. Adduxit te dominus per desertum 40. annis, vestimentum tuum quo operiebaris, non defecit, & pes tuus non est attritus, & istud fuit verificatū in bonis, licet mali aliqui fuerint labore afflicti, sicut ibidem fuit expositum. Hanc autem scripturam: *Quoniam angelis suis, &c.* Allegauit diabolus dictam de Christo, Mat. 4. sed secundum Hiero. ipse falso allegauit.

7 *Super aspi. & ba.* Quia dominus deduxit eos per desertū, vbi erāt animalia venenosa, & ferocia, & tamen non nocuerunt populo permanenti in bono, secundum quod dicitur Deut. 8. cap. Dominus ductor tuus fuit in solitudine magna atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens scorpio ac Dipas. Et ponitur hic singulare pro plurali, serpens, id est, serpentes & sic de aliis, sicut dicitur Exo. 8. f. *Venit musca grauisissima.* Id est, multitudo muscarum, & secundum hoc dicit

Super

MORALITER.

† qui refugit ad te propter quod taliter refugienti dicitur.

2 *Non accedet ad te. ma.* Et subditur ratio.

4 *Quoniam angelis suis man. de te.* Quos posuit custodes hominum, & specialiter electorum.

6 *Ne forte offē. ad. lap.* Christum, qui Esa. 8. dicitur lapis offensionis

fensionis malis hominibus & incredulis.

7 *Super aspi. & ba.* Luc. 10. ca. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super virtutem inimici, & nihil vobis nocbit, & subditur ratio.

8 *Quoniam in me sperauit liberabo eum, & c. eripiam eum.* De huius mundi periculis.

16 *Et glorificabo eum.* In celis.

Longitudinē

G deus in te, si dormit fides ex te eam, & saluaberis. Christus
A dormiens in nauis excitatus est a discipulis, & saluati sunt. Et
si non eripit quando vis, non ideo putes te deferi. Eripuit tres
pueros, nūquid martyres deferit? Tres pueros liberauit cor-
poraliter, ut con-
fundantur infideles.
Martyres liberat spi-
ritualiter, ut imiten-
tur fideles.

¶ Et tunc. ¶ Vita æterna. ¶ Quia sufficit, quod habebit. ¶ Christum in maiestate.

Longitudine dierum ⁊ replebo eum, & ostendam illi salutare meum.

Hunc

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Longitudine dierum replebo eum. Quia vita beata nō ha-
bet terminum.
- 2 Et ostendam illi sal. meū. Id est, me ipsum, in quo consistit salus
æterna

MORALITER.

- 1 Longitudine dierum replebo eum. Per æternam duratio-
nem

ADDITIO.

In psal. 90. Qui habitat.

Quia ps. iste sit ad literam intelligendus de multiplici be-
neficio dei super populū Israeliticū in deserto, prout possit.
asserit, est omnino irrōnabile, nam populus ille in tota sacra
scriptura nominat durz ceruicis, & inobediens deo, & man-
datis eius, de quib. in ps. 94. dñ. Et dixi semper hi errant corde, etc.
Qd non solū intelligendū est de his, qui consumpti fuerunt
in deserto, sed et de filiis eorū, qui terrā promissionis ingressi
sunt, vnde Nu. 32. c. Postq̄ dixit Moyses. Iratusque est dominus
aduersus Israel, circumduxit eis per desertum 40. an. donec consumere-
tur vniuersa generatio, & c. subdit. Et ecce, inquit, vos surrexistis p̄
patrib. vestris, incrementa, & alūni hominū peccatorum, ut augetis
furore contra dñm Israel, non ergo de talib. posset verificari, qd
in fine ps. dñ. Quoniā in me sperauit liberabo eū, & c. Hæreditatio
enim terræ sanctæ, & omnia beneficia exhibita illi populo
attribuit promissionibus patrū, non aut meritis illius populi
durz ceruicis, uti habetur expresse Deute. 10. Et inde est, q
non solū ab expositorib. catholicis, prout patet in gl. cōi, sed
et ab expositorib. Hebræorum præcipuis iste psal. exponitur
ad literā de quolibet seruo dei, qui eidem per verā charita-
tem adhæret, ut patet per Ra. Abenahzra in gl. super ps. simi-
liter, & Ra. Moyses Aegyptius in suo libro notabili apud He-
bræos de directione perplexorum. 3. q. ca. 5. vbi istum ps. no-
tabiliter allegat, applicando ea, quæ in eodem continentur,
cuiuslibet habenti diuinam cognitionem cum vehementi di-
lectione, ut ibidē habetur, hoc est consonat huic, quod dicit
in euangelio, Matt. 4. a. Scriptū est. n. Angelis suis mandauit de te,
vbi licet verū est (prout ait Hie.) quod diabolus ibidē false
allegauit, hoc hēt intelligi ex eo, quod diabolus non conclu-
debat propositū, s. q. deberet se Christus mittere deorsum,
quia hoc esset manifeste q̄ illud. Nō tentabis dñm deum tuū, cū
hoc tñ stat, q. auctoritas illa per diabolū allegata intelligēda
est de quolibet filio dei, alias magis proprie euacuaret Chri-
stus allegationē diaboli dicendo, q. illa verba intelligebant
non de aliquo singulari, sed de populo Israelitico. Sunt etiā
alia q̄ sententiā postil. q. causa breuitatis omitto. Vnde meli-
vī dicendū, q. hic psal. continuat cū immediate p̄cedenti, li-
cet. n. psal. cōiter adinuicē non continuantur in materia, qn-
que tñ aliqui psal. adinuicē proximi continuantur, ut in pro-
ceden. psal. tractat de tribus primis effectib. gratiæ, ut ibi
dē dñū fuit. In hoc vero psal. tractat de alijs duob. effectib.
vltimis, quorū vnus est p̄seuerare in bono gr̄e, alius vero est
peruenire ad gloriā, de quo primo effectu tractat vsque ibi.
Quoniam in me sperauit, de secundo vero vsque ad finem psal.

Circa primū duodecim facit. Primo. n. dicit, q. et ille, qui
est in gratia constitutus indiget, ut protegetur a seo taliter,
ut ei p̄seuerantia in bono detur, & hoc est, quod dicit. Qui
habitat in adiutorio altissimi, hoc est dicere, ille qui habitualiter
est in gratia dei, quæ est verū adiutoriū altissimi, adhuc indi-
get, ut in protectione dei cōmoretur, vnde notanter in
prima parte versus dixit. Qui habitat in adiutorio, per verbū de
p̄senti, ad denotādū, quod talis in gratia est p̄sentialiter
cōstitutus. In secunda vero parte versus dixit. Commorabitur,
per verbum de futuro, ut intelligatur, quod protectione per-
seuerantiæ indiget quo ad futurum, iuxta illud 1. Cor. 10. c.
Qui stat videat ne cadat.

Cōsequenter secundo dicit, q. talis, s. in gratia constitutus
debet orare pro p̄seuerantiā p̄dictā, & hoc cum dicit. Di-
ci domino susceptor meus es tu, & refugium meū, sperabo in eum, hoc
est

Hunc psalmū per totum annum. & maxime in quadrage-
sima, & quotidie in complutorijs ecclesia frequentat, q. cū
Christus ieiunaret, diabolus eū de hoc psalmo tētauit & ei
tentationib. a Christo superatis victus abscēssit, ut nos quo
tēpore diabolus ma-
gis nititur ad deci-
piendum, eo tempo-
re magis nos labore-
mus ad resistēdū.

GLOS.

æterna in visione dei aperta.

Moraliter psal. iste potest exponi de quolibet fidei sperante in domi-
no spe formata charitate, quæ est ex gratia, & meritis promouens, co-
ram quo cum dei adiutorio exercitus demonum cadit debellatus, &
ille finaliter exaltatur in celestibus coronatus.

nem.

- 2 Et ostendam illi salutare meum. Per apertam visionem.

est dicere, q. habitans in adiutorio altissimi, modo p̄dicto
dicere debet deo orando. Susceptor meus es tu, id est, sis tu. Et
refugium meum, a tentationib. seculi huius. Et quia talis oratio
fundari debet in vera spe. ideo dicit. Sperabo in eum.

Consequenter tertio declarat, quæ sunt illa in quibus ma-
xime protectione indiget, qui habitat in adiutorio altissimi. in
gratia constitutus de quo dicit, q. sunt duo in genere cōiter
scilicet p̄spera, & aduersa. Homines. n. per prosperitatē se-
culi eleuati, semper incidunt in laqueū superbiæ, & de hoc
dicit. Ipse liberauit me de laqueo venantiū. Sicut. n. animal capitur
a venatore per aliquod bonū apparens, puta cibū, vel hmōi,
sic homines a diabolo seu a mundo capiuntur per aliqua bo-
na apparentia mundana. De aduersis aut dicit. Et a verbo aspe-
ro. Solent. n. hoīes pp vitandas asperitates seculi, ut puta de-
tractiones hominū, seu insultationes, vel persecutioes, a via
recta deuiare, a quibus, qui habitat in adiutorio altissimi in-
diget a deo protegi per p̄seuerantiam.

Consequenter quarto declarat modū protectionis, dicēs.
Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Scuto circū
dabit te veritas eius. Hic finitur iste versus in Hebræo. In quo
denotantur duo modi protectionis diuinæ circa existētem
in gratia, ut in ea p̄seueret. Primus. n. modus est fouendo
eum quasi per modū naturæ. Sicut. n. avis instinctu naturæ
pulos protegit ab æstu, & a frigore, ponendo eos sub scapu-
lis, & sub alis, sic deus p̄stat auxilium existenti in gratia ne
ab æstu vitiōrū inflammetur, neque et a frigore pigrificē seu
hebetudinis, eius fides seu spes tepescat, & de hoc dicit. Sca-
pulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Secundus ve-
ro modus est quasi artificialis. Sicut. n. homo p̄ seutū prote-
gitur a iaculis inimici, sic deus per veritatem suæ fidei prote-
git existētem in gratia, ne iacula inimici ei noceāt, de quo di-
cit. Scuto circū. te. veri. eius. Quod notabiliter cōcordat cū
eo, quod dñ. 1. Pet. 5. c. Aduersarius vester diabolus circumit, cui re-
sistite fortes in fide. Vnde manifeste apparet, q. scutum verita-
tis diuinæ, quæ est fides, debet circumdare fidelem ad hoc,
ut non lædatur ab aduersarijs, quod Christus nos docuit in
sua tentatione Matt. 4. a. In qua cū aduersarius tentando cir-
cumiret per diuersa vitia, sicut per gulā, inanem gloriā, &
huiusmodi, Christus circumdedit se scuto veritatis. Quamli-
bet enim tentationem contra eum commissam euacuauit
per auctoritatem sacre scripturæ, quæ est veritas diuina. Pri-
mam scilicet tentationem gulæ cum dixit. Scriptum est. Nō
in solo pane, & c. Secundam cum dixit. Scriptum est. Nō ten-
tabis dominum deum tuum. Tertiam, cum dixit. Scriptum est. Do-
minum deum tuum adorabis.

Consequenter quinto dicit. Nō timebis a timore nocturno.
A sagitta volante per diem, & continuatur sic versus in Hebræo
in quo denotantur ad literam duo genera periculorum, quæ
homini quandoque contingunt inuidiose, sic ut ab eis non
bene valeat p̄seuari. Primum est quando in nocte occulte
insidiantur inimici, & de hoc dicit. Nō timebis a timore no-
cturno. Secundum est, quando etiam in die per artem sagittā
di a longe inimicus insidiatur, a quibus, qui habitat in adiu-
torio altissimi a deo protegitur, ne subito, & improvisa mor-
te decedat. Et per ista possunt intelligi duo genera tentatio-
num. Quorum vnum est ex ignorantia, & est nocturnum, ex
defectu manifestationis. Aliud vero est ex defectu recte deli-
berationis circa ea, quæ sunt manifesta, & de hoc potest in-
telligi. A sagitta volante per diem.

Cōsequenter 6. dicit. A negotio pambulāte i tenebris, ab in-
curtu, & demonio merid. Et notādū, q. vbi dñ. in translatione
Tom. 3. O nostra,

Vñ frequēs
huius psalmi
in ecclesia con-
ta, quæ assi-
gnatur.

A nostra, negotio in Hebræo habetur *mideber*, seu a *deber*, quæ significat pestem ubicunque ponitur, & ubi habemus incursum, habetur *quetheb*, quæ quidē dictio significat morsum pestiferum, unde Deu. 32. ubi dicitur. *Morsu amarissimo ponitur quetheb*, in Heb. similiter Osee. 13. d. *Ero morsus tuus o inferne*, loco morsus ponitur *quetheb*. Et est ratio. Nam duo genera sunt morborum pestilentium. Quorum vnum est, quando non apparet ab extra aliqua causa pestifera, & de tali peste dicitur, quod ambulat in tenebris, id est, in occultis. Aliud genus est quando apparet signum, ut puta antrax seu apostema in aliquo membro, vel morsus alicuius animalis venenosus, ut Num. 21. legitur de serpentibus ignitis, qui momorderunt populum, de quo morsu periclitabantur, & de isto dicit. *A morsu, & demonio meridiano*, quia talia signa sunt manifesta, sicut ea, quæ fiunt in meridie, & sunt quasi morsus demoniacus, unde sensus est, quod a quacunque peste liberabitur, qui in protectione dei celi commorabitur, ne subito, & improviso decedat. Per ista etiam possunt intelligi duo genera tentationum, quorum vnum est, quando persecutores occulte impugnant, & de hoc dicit. *Perambulante in tenebris*. Secundum est, quando persecutores publice, & palam persequuntur, de quo dicit. *Et demonio meridiano*. Opinio autē Rab. Sa. circa *deber*, & *quetheb*, quam allegat postillator, fabulosa est nullius fundamenti in scriptura.

Consequenter septimo dicit. *Cadēt a latere tuo mille, &c.* ubi denotat, quod ille, qui habitat in adiutorio altissimi, sic ab eo protegitur gratia perseuerantiæ, quod etiam si contingat eum esse in aliquo magno periculis dictorum seu præliorum, ubi plurimi periclitantur ex vna parte, & alia, tamē ipse erit a deo protectus, & de hoc dicit. *Ad te autem non approximabunt.*

B Consequenter octauo denotat, quod existentia iusti (de quo loquitur) in medio horum periculis, potest esse sibi utilis, in quantum ex hoc considerat diuinam iustitiam circa eos, qui in utroque latere cadunt, & de hoc dicit. *Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis.*

Consequenter nono psalmis. reuertitur ad deum dicens. *Quoniam tu es spes mea, &c.* & est sensus. Ratio tantæ protectionis est, quia tu deus, qui es spes mea, *posuisti refugium tuum altissimum*, id est, potentissimum. Loca enim, quæ sunt altissima, sunt tutiora ab impugnatione hostium.

Consequenter decimo conuertitur ad illum, qui habitat in adiutorio altissimi, dicens, quod erit tutus a quocunque malo, & flagello vniuersaliter, ne accedat ad eum, vel appropinquet tabernaculo suo, sic ut eum faciat a rectitudine vitæ deuiare, de quo dicit. *Non accedet ad te malum, nec flagellū, &c.*

Consequenter undecimo dicit. *Quoniam angelis suis mandauit de te, &c.* ad denotandum, quod ista protectio non solum fit a deo immediate, sed quandoque etiam ab angelis de eius mandato, unde dicit. *Quoniam angelis suis deus mandauit de te, &c. In manibus portabunt te, &c.*

Consequenter duodecimo dicit. *Super aspidem, & basiliscū ambulabis, &c.* ad denotandum, quod sic protegitur a domino iustus prædictus, ut etiam calcando venenosa animalia ei non nocebunt, quod spiritualiter intelligi debet de diabolo, qui in figura serpentis apparuit in prima tentatione humana, propter quod, & conculcandus est a iustis Gene. 3. c. *Ipsa conteret caput tuum.* Et quia multæ sunt species seu individua huius hostis, similiter, & quamplurimæ eius versutiæ, idcirco nominat eum multis nominibus animalium ferocium, & venenosorum, scilicet aspidem, & basiliscum, leonem, & draconē.

Consequenter dicit. *Quoniam in me sperauit, &c.* ubi tractatur de quinto effectu gratiæ, quod est perducere ad gloriā.

C Circa quod tria facit, quia primo præmittit causam huius modi effectuum per modum meriti, & hoc cum dicit. *Quoniam in me sperauit.* Vbi notandum, quod ubi in translatione nostra habetur, sperauit, in Hebræo habetur, *chassach*, quod si gnat amorem non solum simpliciter, sed etiam vehementiam amoris, secundum quam talis diligens omnino fertur in suum dilectum, prout Ra. Moyses manifeste ostendit libro, & parte, & ca. allegatis. Unde Deu. 10. c. ubi dicitur. *Sed in patribus tuis conglutinat est deus, ut diligeret eos.* ubi trālatio nostra habet. *Conglutinat est deus.* In Hebræo habetur idem verbum, scilicet *chassak*. Unde in persona Christi dicit psalmista, quod quia ille, *qui habitat in adiutorio*, vehementer dilexit me, seu conglutinat est mihi, ideo a me fuit liberatus & protectus, ut esset perseuerans. Quæ quidē dilectio tā vehemens, nullo modo posset adaptari populo Israelitico in deserto existēti, sed tantū patribus seu viris valde pfectis. Et ut ostenderet, quod hæc dilectio nō est fundata in aliqua vana seu falsa cognitione, idcirco dicit. *Quoniam cognouit nomen meum.* Scilicet per veram fidem, Secūdo ad denotandum, quod etiam habens gratiam, & charitatem orare debet pro humil-

D modi protectione, ut in principio psalmi dictum est, ut scilicet ei perseuerantia donetur, prout Aug. declarat sup illud verbum orationis dominicæ, ubi dicit. *sancificetur nomen tuū*, idcirco dicit. *Clamauit ad me, & ego exaudiam eum.* Quasi dicat iste, qui me vehementer dilexit, & sic non præsumptit de se sed adhuc orauit clamando, ut esset a me protectus per perseuerantiam, idcirco eripiam eum, & glorificabo eum, scilicet dabo sibi non solum protectionem, ut perseueret, sed etiam finalem gloriam.

Consequenter tertio declarat, in quo consistit illa glorificatio. Pro quo sciendum, quod beatitudo, quæ est vera glorificatio principaliter consistit in clara visione dei, unde secundum Aug. visio est tota merces, de qua dicit. *Et ostendam illi salutare meum.* Scilicet Christum in maiestate, sed quia aliquādo visus fuit deus per essentiam, non tamen beatifice, sicut patet de Paulo in raptu, ut 2. Cor. 12. idcirco addendum est ad hoc, quod visio dei sit beatificata, quod sit æterna, unde dicit. *Longitudine dierum replebo illum*, id est, vita æterna, quæ sufficit ad replendum seu satiandum affectum humanum. Omnes enim aliæ longitudines citra æternam, non replent perfectē humanam voluntatem, quæ fertur in bonum in finitū. Et notandum est, quod Ra. Sa. Abenhazra in sua expositione declarat istud verbum. *Et ostendam illi salutare meum.* Sic dicit sensus huius est, ut delectentur in splendore diuino, quod est verum salutare dei. Vel etiam signat Messiam, hæc ille, quæ sunt verba notandissima in testimonium fidei. Item notandum, quod iste psalmus præcipuus est contra tentationes, quæ fidelibus sæpe contingunt, & ideo frequentatur in ecclesiis in temporibus, in quibus magis diabolus nititur ad decipiendum, scilicet in diebus ieiunii, & in completorijs, prout habetur in glo. Hebræi etiam vocant eum canticum occasio num, & licet apud eos incipiat psalmus ab illo loco ubi dicitur. *Qui habitat in adiutorio.* Sicut apud nos, tamen quandocūque eum cantant, vel recitant in suis officijs, incipiunt a parte vltima præcedentis psalmi, scilicet ubi dicitur. *Et sit splendor domini dei nostri, &c.* & sic continuant vsque ad finem, scilicet ubi dicitur. *Ostendam illi salutare meum*, quod valde consonat huic expositioni, quia ab illo loco incipiunt narrare quia quæ effectus gratiæ supradictos, & continuantur vsque ad finem huius psalmi, ut dictum est.

E Replica. In psal. *Qui habitat.* Quia postill. eum exponit, ut ostendat psal. denūtiare beneficia dei super populum exeuntem de Aegypto, Burg. temere redarguit, dicens illam postill. expositionem omnino irrationabilem ex motiuis debilibus in præcedenti correctione solutis. In speciali obijcit primo, quia populus Israel in deserto fuit duræ ceruicis, & peruersus igitur merito, populi illius non prouenerunt beneficia hic enumerata. Responderetur, quod postill. non dicit de merito illius populi quo ad illa beneficia, sed dicit, quod sicut in præcedenti psal. psal. petijt a deo populo exhiberi illa beneficia ita in hoc psal. denūtiat ea super populum futura, nihil igitur concludit Burg. Secundo obijcit Burg. quod propter peruer sitatem populi non potest ille versus de eo exponi. *Quoniam in me sperauit, liberabo eum.* Nescio rationem: Burg. tam varius est loquendo de populo Israel nūc eum dignificat ultra modum, contendens de eius primatu etiam in ecclesia Christiana, ut patet Gene. 9. hic autem vilificat populum illum ad vltimum, qui tamen deo fuit valde peculiaris, & specialiter de sponso, ut patet per totum librum Exo. Et de illo populo dicit. *Non est alia natio tam grandis, &c.* Deu. 4. a. huic populo dictum est: *Eritis mihi in regnum sacerdotale, gens sancta, populus acquisitionis* Exo. 19. a. Et in ps. 135. a. *Faci c. Iudea sanctificatio eius, &c.* ps. 65. a. *Notus in Iudea deus, &c.* Quicquid tñ sit de adoptione huius populi, dicendū est, quod beneficia præstita illi populo, & promissa et in hoc ps. contenta, non prouenerunt pp merita populi, sed pp fidē, & merita patrū ad satisfaciendū promissionib. eis factis, & prigerūt illi populo in figura nfi, qui ad illa beneficia spūaliter intellecta aspiramus nō nostris meritis, sed merito Christi patrū. promissi, & nobis exhibiti, unde si Burg. fuisset memor earū causarū diuine miserationis, & beneficiorum, quas per longam digressionem assignauit sup. Exo. 33. in vltimo corruptorio, abstinuisset ab his obiectionibus hic, & in præcedenti psal. factis, quia illis ibi dictis formaliter contradicunt. Et cum vltimo Burg. obijcit auctoritatē Hebræorum doctorum aliquorum, qui hunc psal. exponunt de quolibet seruo dei. Respondeo, quod non sequitur, illi sic exponūt, igitur alio modo exponi non potest. Burg. etiam habet vnum argumentum sibi familiare, quod bonum de quanto cōmunius, de tanto diutius, igitur expositio de pluribus, siue de bonis, siue malis melior est, quā de vno, vel lingulis, quamuis autem sæpe ostenderim illud argumentum non valere contra postillatorem, valet tamen contra facientem.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalmus cantici.* Aug. Propter fastidium animorum eadē diuerse, & variē tractant, nullum enim aliud canticū tractatur in hoc psal. quam in alijs, sed idem, licet diuerso modo, id est, canticum fidei, spei, & charitatis.

Augustin. Psalmus spiritualis operatio cantici, quia in eo semper debemus cātare deo gratias agere, exultantes deo de sabbatho, id est, æternæ requie, de qua loquitur propheta, ostēdens laborare iustos sex diebus, id est, sex ætatibus, septima requiescere, malos ē contra hic quiescere, ibi laborare, ut hic libenter laboremus agentes sabbathum mentis.

b *In die sabbathi.* Aug. Triplex est sabbathus. Temporis septimus dies, quo post opera sex dierum completa requieuit deus sabbathum æternitatis, æterna requies, pro qua in præfenti bona operari debemus. Sabbathum mentis est tranquillitas conscientie spe futuri, ut non turbentur rebus seculi: vn de hic agitur. In hoc sabbatho cordis primum est, ut bona tua deo tribuas mala tibi. Peruersi, & perturbati sine sabbatho bona sibi tribuunt, mala vel sathanæ quasi coegerit, vel fato stellarum, quod est accusare deum, vel aperte deo quasi ipse voluerit. Econtra docet hic psal. confiteri domino in vtroque. In peccato, quia tu fecisti. In bono, quia ipse fecit psallere nomini, gloriam dei quærens, non tuam.

* Beda. Psalmus cantici in die sabbathi, sabbathum celebrant iudæi in quodam ocio languido ac luxurioso. Vacant ab opere bono, sed non ab opere nugatorio. Nobis autē indicat Dñs noster sabbathum. Quale? Vacare scilicet ab operibus malis, ipsi autē vacant ab operibus bonis Sabbathum nostrum, i. sabbathum delicatū intus est in corde. Multi enim vacant exterius in tenebris, sed tumultuantur in conscientijs suis, ideo quia nullus mal' sabbathū custodit. Nusquā enim conscientia eius conquiescit, sed semper in perturbationib. viat. Cui autem conscientia pura est, tranquillus est, & ipsa tranquillitas.

Psalmus cantici in die sabbathi.

PSAL. XCI.

B *Onum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime. Ad annuntiandum*

mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem

In decachordo psalterio, cum canticum in cithara. Quia

quoniam bene est, lauda misericordiam. Quando bene est, quod est misericordia dei. Quando male est, lauda veritatem, quia iuste flagellat. Non crudelitatem. In aduersis. Decem preceptorum quorum obseruantia spiritus hominis viuificatur. Spiritu viuificato. Verbo. Cum gaudio in carnis mortificatione, & actualibus rebus. Opere. Cum bonum, quia hoc in me fecisti.

In decachordo psalterio, cum canticum in cithara. Quia

quillitas. Sabbathū est cordis, quamuis enim in præfenti laborat, extenditur tñ spe futura, & serenatur oē nubilum tristitiæ. Ipsum autē spei nostræ est sabbathum nostrum, hoc ergo cantatur, hoc docetur in hoc psalmo, quomodo quisque Christianus debeat esse in sabbatho cordis sui, id est imitatio

ne, & tranquillitate & puritate conscientie non perturbatus hoc est, psalmus iste docet qualiter quisque debeat in corde suo sabbathizare.

PSAL. XCI.

B *Onum est confit. Cass. Primo agit quomodo bonus imperturbatus agit sabbathum mentis, sentiens omnia bene agi a deo, quod non nouit stultus.*

Augustinus. Bona

præfentia a deo nobis donata, consolatio sunt, cum defunt, iustitia est. Consolatur enim nos deus, & emendat in vtroque ergo simus ei grati dicentes. *Bonum est confite, &c.* **d** *In decachordo.* Augustin. Psallit, qui cum hilaritate benefacit. Qui cum tristitia, de eo fit, non ipse facit, & portat psalterium, non cantat in eo.

Augustinus. In decachordo. Si bene loqueris tantum canticum est sine cithara. Si operaris, & non loqueris, cithara est sine cantico, & ideo bene loquere, & bene fac.

e *Quia delectasti.* Augustinus. Vnde Apostolus: Ipsius figmētum sumus creati in fide, & in operibus bonis, nisi enim te reformaret deus ad bona opera, non nosces, nisi peccatum, vnde in euangelio: *Qui loquitur mendacium, de suo loquitur.* Omne enim peccatum, mendacium est, quia contra legem, & veritatem, ergo qui loquitur mendacium, de suo loquitur, id est, de suo peccato, qui peccat, sed qui loquitur veritatem, de deo loquitur, quia solus deus verax, omnis homo mendax. Hæc est bona confessio. Sed quid de his, qui male viuunt, & florent, tamen perturbatur animus, & perdit sabbathum, quia videt se in decem operibus legis, & mala pati, alium sine his florere, vnde ait. *Quam magni sunt.*

Ca In factura

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS XCI.

B *Onum est confiteri domino. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hieron. & in translatione communi. Psalmus cantici in die sabbathi. Et secundum Hebræos Moyses fecit hunc psal. decantandum in die sabbathi, quæ celebris est apud Hebræos, in memoriam beneficii creationis, secundum quod dicitur Gene. 2. Et benedixit deus diei septimo, & sanctificauit illum, &c. Et diuiditur psal. iste in tres partes, quia primo psal. inducit pro beneficio creationis ad gratiarum act. onem, secundo ostendit ingratorum punitionem, ibi. Vir insipiens. tertio gratorum promotionem, ibi. Et exaltabitur. Circa primum dicitur.*

1 Bonum est confiteri dño. Scilicet confessione laudis diuinæ, & quia talis confessio non solum fiebat simplici verbo, sed aliquando cum cantu solenni, & potissimè in die sabbathi, ideo subditur.

2 Et psallere nomini tuo altissime, &c. Id est, ad gloriam nominis tui, ad quam debet talis laus ordinari, non ad lucrum temporale principaliter, licet ministri dei secundario possint intendere ad victum suum, & vestitum secundum decentem statum.

3 Ad annuntiandum mane. Id est, temporale prosperitatis.

4 Misericordiam tuam, &c.

4 Misericordiam tuam, &c. *Quia quidquid prosperi habemus, venit ex dei misericordia.*

5 Et veritatem tuam, &c. Id est, iustitiam tuam.

6 Per noctem, &c. Id est, tempore tribulationis, quia quidquid asperi nobis contingit, ex veritate diuinæ iustitiæ procedit. Vel potest hoc referri ad soleunitatem sabbathi, in qua sacerdotes, & Leuitæ non solum canebant diuinas laudes de die, sed etiam de nocte pro aliqua eius parte. Et quia non solum canebant laudes diuinas vocibus humanis, sed etiam musicis instrumentis, ideo subditur.

7 In decachordo psalterio, & cætera. Id est, decem chordarum.

8 Cum canticum, &c. Quod fiebat voce humana.

9 In cithara. Quia variis instrumentis utebantur in canticis diuersis. Et ratio motiua huius cantus tangitur cum dicitur.

10 Quia delectasti me domine in factura tua. Quia creatura a deo producta sunt causa exultationis, & delectationis homini. Tum quia creatura corporale, factæ sunt in eius obsequium. Tum quia per gradus creaturarum animus hominis eleuatur ad deum cognoscendū & amandum, veruntamen quia homo rationes creaturarum non potest perfecte attingere, secundum quod dicitur Eccl. 1. b. Cunctæ res difficiles, nec est, qui possit eas explicare sermone, ideo subditur admiratiue.

1 Quam

MORALITER.

1 Bonum est confiteri domino. Psal. istum fecit Moyses secundum Hebræos ad cantandum in die sabbathi pro beneficio creationis. Allegorice vero potest exponi pro solennitate diei dominicæ, quæ succedit diei sabbathi, & primo inducimur ad dei laudē pro beneficio resurrectionis inchoatæ in Christi resurrectione, cum dicitur. *Bonum est confiteri domino.* Oratione secreta.

2 Et

2 Et psallere, &c. Voce publica.

3 Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, &c. Nam de die dicuntur aliquæ laudes diuinæ, & aliquæ de nocte.

7 In decachordo psal. Per hæc instrumenta in nocte significatur bona spiritualia, ut per psalterium decachordū, impletio decem mandatorum, & per citharam triangularem sanctæ trinitatis fides, quæ requiruntur in debite laudantibus deum.

10 Quia delectasti me in factura tua, &c. Id est, in humanitate Christi in vnitæ suppositi tibi coniuncta.

Tom. 3.

O 2

A a In factura tua. Cass. Hieron. Et in decore ipsius mundialis fabricæ, & in obedientia, & in dispositione, & in causis, & in effectibus, & in operibus manuum, quibus vtor, vel quæ miror. b Quam magnificata. Cass. Hiero. Sunt in substantia, & in forma, & in vi, & in cæteris, nimis profundæ sunt cogitationes tuæ quibus talia fecisti, & regis.

c Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. * Euthym. Inscrutabiles, inquit, ac inuestigabiles se nobis esse demonstrarunt, cogitationes tuæ, & consilia tua impenetrabilia. Videretur autem consilii sententia illa Pauli, o profundam diuinarum sapientiæ, & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius atque inuestigabiles viæ eius.

B d Vir insipiens, & c. Cassiodorus. Me delectasti in operibus, sed vir insipiens non cognoscet, & stultus qui si scit, non cauet sibi, non intel. hæc, quæ dixit, vel quæ dicit post.

Cass. Summum genus scientiæ est scire deum tanta præstare, quæ humanus sensus non valet attingere.

Insipiens est, qui cœlesti sapientiâ vacuus, humanis versutijis plenus est, qui non scit opera dei, quia casu putat omnia agi. Stultus est brutus, qui nec secularia nouit.

C e Cum exorti fuerint. Cass. Malos asserit perituros, vt metus sit

fit cæteris. Ordo verborum talis. Quasi dicat Stultus non intel. D liget hæc, s. vt id est, qualiter peccatores intereant in seculum seculi, id est, sine fine, cū ipsi peccatores exorti fuerint, & c.

Cass. Hic florent b. cui tempore, vt fœnū in iudicio apparerunt omnib. (quod non hic) non quidem ad gloriam, sed

vt semper intereant, tu Christe in æternum permanebis, non vt Iudæi putauerunt te communi scilicet sorte mori.

f Tu autem altissimus. Augustinus.

Expectas desuper ex æterno quando transeat tempus impiorum, vt veniat tempus iustorum, quia æternus est, longanimitas Deus tolerat mala, & videt quid illis seruet. Iungete æterno, & patienter

feres mala, videns intra te omnia, & dices: Quoniam ecce inimi. Si homo cito transit, vt fœnū, verbum dei manet in æternum, sed ecce temporalis,

non longanimis, ex verbo æternus.

g Et exultabitur. Augus. Et si ipsi peribunt, quæ tibi spes, qui pateris? Exaltabitur, aliquando vnicornis superbiam significat, sicut. Et a cornibus vnicornium humilitatem meam. Aliquando exaltationem vnitatis, sicut hic, quia vnicornis exaltabitur, omnes hereses peribunt.

h Et senectus mea in oleo pingui. * Euthy. Per oleū hilaritatem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

tem

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quam magnificata sunt opera tua domine. Et ex hoc apparet magnitudo diuinæ potentie.

2 Nimis profundæ factæ sunt cogitationes. Quia diuina secreta non possunt attingi ab aliqua creatura virtute propria, & non solum prout sunt in deo, sed etiam prout sunt in effectibus mirabilibus. Nullus enim vnquā per rationem inuestigare potuit in particulari qualitate magnetis qua ferrum attrahit, & ideo dicitur, quod hoc habet à tota specie, quia proprietas illa sequitur speciem magnetis, sed qua sit illa, ignoratur, & idem est de virtutibus aliarum rerum occultis, & consideratio talium debet inducere hominem in admirationem, & laudem conditoris.

Diuisio. 3 Vir insipiens non cognoscet. Hic consequenter ostendit ingratum punitionem, & primo tangit eorū vitij, dicens: Vir insipiens non cognoscet. Dicitur autem insipiens ille, cui non sapit beneficiū suæ creationis, & iste merito tanquam ingratus repellitur a beneficio diuinæ illustrationis, & ideo subditur.

4 Et stultus non intelligit hæc. Id est, intra se non legit diuina beneficia meditando, ex quo meretur à deo puniri, propter quod subditur.

5 Cum exorti fuerint peccatores, sicut fœnū. Quod cito arefcit & desiccatur.

6 Et apparuerint. Modico tēpore florētes temporali prosperitate.

7 Oēs qui operantur iniquitatem, & c. Quos deus aliquando permittit prosperari temporaliter propter aliquod modicum bonum ipsorum, quod non meretur æternam mercedem, sed tantum temporalem,

lem, ideo subditur.

8 Vt intereant in seculum seculi, & c. Id est, æternaliter propter suas iniquitates, quod procedit ex alto dei consilio, ideo subditur.

9 Tu autem altissimus in æternum domine, & c. Et per consequens potens prout, & quādo, & quādiu placuerit tibi iniquos multipliciter punire, ideo subditur.

10 Quoniam ecce inimici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, & c. Et patet sententia ex dictis.

Diuisio. 11 Et exaltabitur. Hic consequenter describitur gratorū promotio & primo quantum ad temporale dominum, secundo quantum ad diuinum obsequium, ibi: Plantati. Circa primū dicitur. Et exaltabitur, sicut vnicornis cornu meum, quod fuit impletum tempore Iosue, quando triginta, & vnus reges fuerunt a populo Israel debellati, vt habetur Iosue 12.

12 Et senectus mea. In Hebræo habetur. Et linitio mea in oleo ramoso, i. abundanti, & hoc fuit impletū tempore David, qui fuit linitus id est, vnctus in regem oleo ramoso, i. abundanti, quia ter fuit inunctus primo per Samuelem 1. Reg. 16. secundo super tribum Iuda 2. Reg. 2. & tertio super totum Israel 2. Reg. 5. & ad eandem sententiam reducit littera Hiero. quæ talis est. Et senectus mea in oleo vberi, & vocatur tempus David senectus respectu temporis sub Iosue, quia multi anni fuerunt intermedii. Ad eandem sententiam reducit littera cōmunis. Et senectus mea in misericordia vberi, quia David suscepit vñctionem regni a deo non solum pro persona sua, sed etiam pro filiis ab eo descendentibus, vt habetur 2. Reg. 7. & hoc processit ex magna dei misericordia, quæ per oleum designatur in scriptura.

1 Et

MORALITER.

† Et in operibus manuum tuarum exultabo, & c. Nam in creaturis relucet bonitas diuina, & sic sunt deuotionis, & lætitiæ causa, ideo dicitur.

1 Quam magnificata sunt opera tua domine nimis, & c. Nullus enim potest ea ad plenum inuestigare.

3 Vir insipiens, & c. Hæc est pars secunda, in qua ponit ingratum punitionem, cū dicitur: Vir insipiens non cognoscet, & c. Id est non sapiens æterna, quia non cogitat, nisi temporalia, nec per consequens

consequens appetit, quia non amatur, nisi cognitum.

5 Cum exorti fuerint peccatores, sicut fœnū, & apparuerint om. & c. Id est, ad tempus modicum.

8 Vt intereant in seculum seculi, quoniam ecce inimici tui peribunt. Cum diabolo, & angelis eius.

11 Et exaltabitur. Hæc est tertia pars in qua ponitur gratorū retributio, cum dicitur. Et exaltabitur, sicut vnicor. cornu meum. Id est, potestas ad repellendum malum.

12 Et senectus mea in mi. vberi. Id est, in plenitudine spiritualium bonorum.

Et

Stem denotauit, unde alibi dicitur, vt exilaret faciē in oleo, **A** cognoui, inquit cornu meum exaltandum esse, atque ideo futurum spero, vt senectus mea in pingui, hoc est, in multa hilaritate versetur, vtque iucundē ac sine mœrore extremū illud vitæ meæ tempus agam, futurorum spe consolatus.

a Et despexit. Augul. & ideo iam nunc despexit, & audiet a veritate intus.

b Et ab insurgentibus. Cass. Vel, insurgentes in me, malignantes audiet in nouissimo, quando se in crepabunt, dicentes:

Sap. 5. b. Quid nobis profuit superbia, & diuitiæ?

c Auris mea. Augul. Stantis ad dexteram audiet in futuro hoc scilicet. Ite maledicti in ignem æternum.

Math. 25. d. A quo malo auditu iustus non timebit. Ecce hoc istis. Quid de iustis?

d Iustus vt palma. Illi vt fœnum. Iustus, vt palma, pro altitudine, & quia radix aspera, pulchra coma in summo, & sine, & tunc fructum facit, ita & iustum hic asperat labor, quem in supernis pulchritudo immortalitatis coronabit, & quasi tar de post longos labores mercedem operum recipiet.

Iustus, vt palma. Cass. Tertia pars. Iustos florere, vt hac promissione deuote gaudeant.

e Cedrus. Aug. Palma, & cedrus, hæ arbores non arescunt ætate, vt fœnum.

*** Euthym.** Est autem cedro coma copiosa ac multiplex, **C** alias etiam similitudines habet iustus ad palmam, nam quæ admodum modica illius arboris pars terræ infigitur, & tota penè

penè a terra in cœlū eleuatur, ita & iustus cor suū a terrenis in cœlū attollit, & quæadmodū palmæ fructus a feris diripi nō possunt, sic etiam iusti viri opera a dæmonibus perdiri nequeunt, aduersante nimirū in vtroque reiū sublimitate. Multo præterea tēpore vtrique opus est ad perfectionem. Cum

cedro etiam iustus

similitudinem retinet, quia sicut cedrus

bonum ex se odorē

emittit, & incorrupti-

bilem materiam ha-

bet, & ramorum co-

pia abundat, & vni-

bram consequenter

multam facit, ita &

iustus bono virtutū

odore plenus est, &

cum semel purgatus

fuerit ab omni labe,

incorruptibilis per-

manet, & filios, quā

plurimos ex se spiri-

tuales non secus ac ramos quosdam generat, & multorum

etiam indigentium efficitur protector.

f In atrijs domus. Cass. Atrium initium mansionis, domus in-

terior. In atrijs ergo floreunt, id est, in ipso resurrectionis

initio dum audient. Venite benedicti patris mei.

g Adhuc multiplicabuntur. Cass. Ecclesia magis incipiet esse

vberima, cum ad finem seculi erit perducta, tunc enim pas-

sionibus electorum cito implebitur numerus beatorum. Hæ

accipitur hic aliter senectus, quam supra.

h Annuntient. Cass. Hic vel dum præmium capient annun-

tiabunt, quod iustus, qui suis promissa complet.

i Etenon est in in eo. Augul. vt hic permittat pati pro se, quos

non ibi ornet. Et rectus, qui remunerat, non iniquus, vt frau-

det præmio, sed benignus, vt accumulet.

GLOSSA

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et despexit oculus meus inimicos meos, &c. Quia David confidens de dei adiutorio, insultum Philistinorum, & aliorum aduersariorum suorum reputauit pro nihilo.

2 Et ab insurgentibus, &c. Quasi dicat talis rumor tangit aures meas tantummodo, & non cor, quod contingit in David non ex superbia, vel presumptione de virtute propria, sed ex diuina confidentia.

3 Iustus, vt palma florebit, &c. Vocat Moyses ipsum David iustum, quia deo acceptus fuit, & floruit in fama, & virtute, & etiam in sublimitatis honore, ideo subditur.

4 Sicut cedrus Libani mul. Quia cedrus valde inalatur.

5 Plantati, &c. Hic consequenter describitur exaltatio populi, quæ tum ad cultū diuinum, qui tempore David valde fuit augmentatus per ipsum, quantum ad ordines sacerdotum, & Leuitarum, vt habetur 1. Paralipome. 23. vsque ad 27. exclusiue, & hoc est, quod dicitur. Plantati

MORALITER.

1 Et despexit oculus meus ini. Dæmones, & homines malos.

2 Et ab insurgenti in me au. auris mea. Scilicet corporis, sed nō cordis, quia non terrebor ab eis.

3 Iustus vt palma florebit. Quæ est aspera in stipite, & dulces fructus habet in summitate, & sic iustus incipit ab asperitate penitentiæ, & consummat in dulcedine cōsolationis diuinæ.

4 Sicut cedrus Libani mul. Cedrus. n. est arbor altissima, & fecunda, iō significat iustum perfectum in vita cōtemplatiua, &

& actiua.

5 Plantati in domo, &c. i. radicati in fide formata charitate.

6 In atrijs domus dei nostri flore. Id est, in ecclesia militante vident honeste.

7 Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, &c. De bono in melius procedentes vsque in finem.

8 Et bene patientes erunt, &c. Quia patientia consummat, Iacobi primo a. Patientia opus perfectum habeat.

9 Vt annuntient. Illud quod sequitur. Quoniam rectus dñs, &c.

ADDITIO I.

In ps. 91. Bonum est confiteri domino, & psallere, &c. vbi dicitur in postilla. Et secundum Hebræos Moyses fecit psal. istum.

Dicitur est supra, quod non omnes Hebræi sunt illius opinionis, imo plurimi eorum attribuunt istum psalmum, sicut & omnes alios ipsi David, & quia frequens repetitio vnius, & eiusdem est fastidiosa, idcirco de cætero non intendo aliquid addere circa auctoritatem psalmorum, nisi aliquid noui allegetur in sequentibus.

ADDITIO II.

In eo. psal. vbi dicitur in postil. Vir insipiens. Hic consequenter ostendit, &c.

Hoc

Hoc quod dicit psal. Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc, vñ pertinere proprie ad defectum cognitionis seu intelligentiæ, non autem ad defectum gratitudinis, put dicit postillator, de quo in litera huius psalmi non videtur fieri aliqua mentio, unde circa hoc aliter videtur dicendum.

Pro quo sciendum est, qd psalmista in præcedenti versu non solum proficitur productionem rerum a deo, de qua dicit. Quā magnificata sunt opera tua domine: sed etiam prouidentiam, & gubernationem rerum ab ipso deo, de quibus dicit. Nimis profunda factæ sunt cogitationes tue. Ad perfectionem enim prouidentia pertinet omnia intima, & particularia considerare, qd requirit profundas cogitationes, & iō dicit

Tom. 3.

O 3

Nimis

A *Nimis profunde facta sunt cogitationes tue.* Scilicet circa res gubernandas, sed sicut fuerunt aliqui, ut Platonici, qui diuinam prouidentiam amouerunt a singularibus generabilibus, & corruptibilibus, per eorum instabilitatem, ut Aug. narrat. 8. de ciuit. dei, sic et fuerunt multi, qui amouerunt prouidentiam diuinam circa res humanas, per hoc, quod videbant in hoc mundo, quod plurimos iniustos florere, & prosperari, similiter, & iustos saepe magnas pati aduersitates, ex quo concludebant, quod talium prouidentia seu gubernatio non pertineret ad deum, qui summus iustus est. Et iste erat error dicentium de deo Iob. 22. b. Super cardines celi perambulat, & nostra non considerat, & quia talium ratiocinatio est stulta, idcirco dicit psal. *Vir insipiens non cognoscat haec.* Id est non cognoscat, quod cogitationes dei circa rerum humanarum gubernationem sunt profundae, & validae. Et reddens causam quare stultus hoc non intelligit, subdit. *Cum exorti fuerint peccatores, sicut fenenum.* Id est, multiplicantur in hoc seculo, plusquam alij, iuxta illud Eccl. 1. d. *Stultorum infinitus est numerus.* Et apparuerunt omnes, qui operantur iniquitatem, hoc est, quod non solum multiplicant numero, sed et prosperant florentes, & hoc est motum insipientis, & stulti predicti, quo nititur amouere diuinam prouidentiam seu gubernationem ab hominibus rebus humanis, quod quidem psal. reprobatur, cum dicit. *Ut intendant in seculum seculi,* hoc est dicere, talis multiplicatio, & prosperitas non est reputanda, eo quod tales licet modo florent, interibunt tamen in seculum seculi, scilicet in vita futura. Cuius ratio est, quia deus, qui est altissimus, & potentissimus, in aeternum non permittit talia impunita, unde sequitur. *Tu autem altissimus, &c.* Quoniam ecce inimici tui, &c. vsque ibi: *Qui operantur iniquitatem.*

Consequenter tractat psal. de istis, qui licet quique supprimantur, finaliter tamen quasi triumphaliter eleuantur, de quibus dicit. *Exaltabitur, sicut unicornis cornu meum.* Cuius ratio est, quia dicitur 1. Io. 5. a. *Hac est victoria, quae vincit mundum fides nostra.* Et quia quique contingit, quod magna pars vitae iusti sit in tribulatione, dicit quod etiam tales in senectute saepe reflorent, & de hoc dicit. Et senectus mea in misericordia verbi, qui quidem iusti saepe videntes punitionem malorum letantur ex manifestatione diuiniae iustitiae eo modo quo dicit. *Letabitur iustus cum viderit vindictam.* Et de hoc dicit. *Despexit oculus meus, &c.* Et quia quadoque haec vindicta non videtur, sed auditur, ideo dicit. *Et ab insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea, supple, vindictam, seu punitionem eorum.*

Consequenter ostendit per exemplum differentiam, quae posuerat inter iustos, & impios dicentes. *Iustus, ut palma florebit, &c.* Q. d. sicut inter plantas sunt quaedam, quae cito non florent, & cito arescunt, sicut fenenum, & homines, & sunt quaedam aliae, quae non ita cito florent, sed paulatim, & tales solidae, & recte crescunt in altum, sicut palma, & cedrus. Sic inter homines quique contingit, quod impii exorti sunt, sicut fenenum, quod modicae durationis est, iustus autem, sicut palma, & sicut cedrus. Et ideo sicut assimilauit primo peccatores feneno, dicit. *Cum exorti fuerint peccatores, ut fenenum, sic modo assimilat iustos palmae, & cedro, &c.* dicit. *Iustus ut palma, &c.* Est et alia differentia inter plantas ex loco ubi plantantur, quia quaedam loca sunt magis apta ad fructificandum, quae alia, & ideo dicit de iustis. *Plantati in domo domini,* hoc est dicere, non solum iusti habent excellentiam ex parte sui, sed et ex loco ubi plantantur. *Quia in domo domini. Et in atriis domus dei.* Scilicet in gratia, & virtutibus, quae pertinet ad iustos in quibus deus habitat.

Consequenter

Consequenter, quia circa punitionem impiorum ostenderat, dicitur quod erant in aeternum puniendi, & hoc cum dixit: *Ut intendant in seculum seculi,* nunc autem dicit, quod iusti in alia vita principaliter premiabuntur, & hoc est, quod dicit. *Adhuc multiplicabuntur in senectute verbi,* unde per senectutem recte posset intelligi vita futura, quae ultimam locum tenet in duratione humana, quae quidem senectus in viris iustis vberima est, iuxta illud. Inebriabuntur ab vbertate domus tua. Et notat dicit. Adhuc. Q. d. non solum in hac vita quique premiatur iusti, sed principaliter in futura, unde notanter subdit. *Et bene patientes erunt,* quia in actibus beatificis iusti solum passiuè se habent, visio. n. in qua principaliter consistit beatitudo, similiter & gaudium seu laetitia, quae talis visio non consequuntur, non nisi quaedam passiones sunt. De visione enim manifestum est, quod videns nihil agit in visam rem, sed est contra. De gaudio vero, & laetitia seu delectatione patet per Aug. 14. de ciuit. dei, qui eas numerat inter ceteras passiones animae, unde propriissime, & valde notabiliter dicit. *Et bene patientes erunt,* & quia iusti in illa vita beata ex consequenti habent quaedam actionem, laudare deum, iuxta illud Esai. 62. b. *Super muros tuos Ierusalem idcirco dicit: Ut annuncient quoniam reclusus dominus noster, & non est iniquitas in eo,* ubi li, ut cum dicit. *Ut annuncient,* tenetur non causaliter, sed consecutiuè. Et est sensus, quod tales in senectute verbi bene patientes modo predicto continue annuntiabunt rectitudinem diuiniae iustitiae, circa praemium bonorum, & quod non est in eo iniquitas, scilicet circa punitionem malorum, licet. n. multa alia de attributis essentialibus diuinis, & eius effectibus circa creaturas sint laudanda, tamen de rectitudine iustitiae, & de amotione iniquitatis facit mentionem, ut concludat insipientiam stulti supradicti, qui diuinam gubernationem amouebat ab humanis actibus. ex iniustitia, quae in eis apparebat, ut supra dictum est, ostendens, quod in alia vita finaliter demonstrat, quod rectus est dominus, &c. Si autem obijciat quod praedicta de hoc, quod dicit Eccl. 9. a. *Vniuersa aequè veniunt iusto, & impio, bono, & malo, mundo, & immundo, &c.* Ex quo patet, quod ista bona temporalia indifferenter se habent ad bonos, & ad malos, quod et saepe videtur per experientiam. Cuius oppositum videtur annuere psal. in quibusdam versibus huius psal. ut dictum est. Ad hoc dicendum secundum Tho. 1. 2. q. vi. ar. vlt. in cor. q. quod deus tantum dat iustis de bonis temporalibus, & et de malis, quantum eis expedit ad perueniendum ad vitam aeternam. Malis autem quique permittit euenire bona temporalia, ut in eis inuoluatur in penam peccatorum, unde psal. in hoc loco loquitur de iustis quibus deus aliquando exhibet bona temporalia, ut inde adiuuentur ad consecutionem spiritualium eo modo quo dicitur in psalm. *Timentes autem dominum non minuentur omni bono.*

Notandum est, quod iste psalmus proprie pertinet ad diem sabbathi. In ipsius. n. exordio tractat de sabbatho legali, quod ad memoriam creationis rerum fuit principaliter a deo institutum, ut patet Exo. 2. o. b. de quo dicit. *Delectasti me domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo,* & sic reddit gratias de creatione rerum, ad quod sabbathum illud institutum fuit. In fine autem psalmi tractat de sabbatho ultimo, & finali, in quo est vera requies animarum, et in quo sancti bene patientes laudes diuinas indefinenter annuntiabunt, de quibus dicit. *Adhuc multiplicabuntur, &c.* & bene patientes erunt, ut annuncient, &c. ut supra expositum est.

Replica. Circa psalm. *Bonum est confiteri. Et Dominus regnauit de corem, indutus, &c.* diuersificantur postillator, & Burg. in applicatione, non in sententiae veritate.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In diem, &c.* Aug. In die ante sabbathum, id est, sexto die quo factus est homo ad imaginem, & similitudinem dei, factis omnibus, quae erant valde bona, requieuit sabbatho, praesignans quod requiesceremus in deo, si faciamus bona opera, quae cum labore fiunt, in quo deficeret homo, nisi spes quietis teneret. Et quia haec opera finem habent, sextus dies quo fiunt, habet vespertinam, sabbathum non habet. Vel sexto die fecit deus hominem, sexto seculo venit reformare. In sexto die non legitur fundata terra, sed mystice dicitur, cum homo fundatur immobilis fide, tunc fit homo ad imaginem dei, quod significat sextus dies.

¶ Beda. Laudat in hoc psalmo propheta exultanter, & deuote quendam regem victorem, de cuius laude omnibus est exultandum, quia omnibus de victoria eius est aggratulandum, & ideo intitulatur laus ipsius canticum David. Ad laudem enim pertinet deuotio, ad canticum vero exultatio. Laus dicta canticata in die, in consideratione diei ante sabbathum. Quoniam fundata

fundata est terra quinta feria, ut in libro Genesis legitur. *Fecit Deus omnia irrationabilia animalia:* Die vero ante sabbathum, id est, sexta feria fecit hominem, in septima vero videtur, quia cuncta, quae fecerat erant valde bona, & requieuit ab omni opere suo, quod patrauit. Nec sine causa isti dies dispositi fuerunt, sed quia taliter

& secunda cuncta erant antequam nos requiesceremus in deo. Si autem bona opera facimus, vere in ipso requiescemus ad hoc enim exemplum

dictum est, quia vidit bona cuncta, quae fecerat, & requieuit die septimo. Non autem ideo requieuit, quod fatigaretur, vel lassaretur, iuxta illud, *Pater meus usque modo operatur, & ego operor,* & tamen nunquam fatigatur, quia omnia cum tranquillitate facit. Iuxta quod Salomon dicit. *Tu Domine sabbathum cuncta cum tranquillitate iudicas.* Nos autem bona opera, quae facimus, non sine labore facimus, quoad in requie promissa nondum in re, sed tamen in spe sumus. Si autem non essemus in spe, deficeremus in labore. Quando autem erimus in requie, gaudebimus sine fine. Unde etiam dies sabbathi non dicitur vespertinum habere, quia requies nostra nullum habebit terminum.

PSAL.

PSALMVS XCII.

A **D**ominus reg. &c. Cass. Laus Christi hic cantat demon-
stratio genere. Primus locus laudis a pulchritudine
eius. Secundus a fortitudine, ibi: *Indutus*. Tertius ab operibus, ibi:
Etenim. Quartus a potestate, ibi: *Parata*. Quintus a laudibus, vni

uersitatis, ibi: *Eleuauerunt*. Sextus a veritate dictorum, ibi: *Testimonia*. Septimus a laude domus, ibi: *Domum tuam*.

b *Decorem indutus*. Aug. Christus decorus his quibus placet bona, fortis contra detractores, sic fit homo immobilis per for. & est orbis, qui non commouetur.

† confirmatus.

Decorem induit. Cass. fido. Id est, pulchritudinem suae maiestatis ostendit his quibus placebat, ut

Mat. 17. a.
Ioa. 18. a.

in monte Thabor coram tribus discipulis resplenduit: Fortitudinem, ut quando venientes eum capere, corruerunt. Amicis ergo decorum, inimicis fortitudinem ostendit: his praecinxit se, ut quasi expeditus, & prout esset sub iugando sibi mundum. Sedit ad dexteram patris, vel infidelibus ex tunc, id est, ab incarnatione, quando homines docuit.

* Euthym. Hoc est, gloriam, & potestatem eiusmodi demonstrauit, quae decentissima illi erat, etiam ut deo. Vel aliter, Dominus carni quidem mortuus, decorem non habebat, nec speciem, iuxta prophetarum testimonium, verum resurgens, decorem quem antea non habebat, indutus est.

c *Praecinxit se*. Non ait: Cinxit vel succinxit, vel accinxit, sed praecinxit. Cingimur enim operaturi, accingimur pugnaturi, succingimur ituri, praecingimur ministraturi.

Aug. Cinctio ergo opera significat, quia cingit se aliquis operaturus. Accingeris, quoniam aliquid tibi adiungis. unde: Accingere

cingere gladio tuo circa femur, i. in carne vigeat gladius, id est, spiritus dei in veritate sermonis. Sed cingeris, cum ante te aliquis ponis. Fragilis est superbia, & omnis fortitudo est de humilitate. Loquens ergo de fortitudine dixit, praecinxit se humilitate. unde: *Praecinxit se lintheo, & lauit pedes discipulorum*, quia

Ioa. 13. a.

tunc humilis dans exemplum humilitatis, humilitatem docuit, sicut ipse dixit:

Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Ut detrahit quis tibi absenti, quod quia non sentis, non est tibi opus fortitudine.

Mat. 11. d.

† induit, † praecinxit est.

E Detrahit etiam praesenti ubi opus est, ut praecingas te fortitudine, id est, patientia ne irascaris, quia melior est, qui vincit iram

Prou. 16. d.

quam qui capit ciuitatem. Praecinxit.

Cass. coetu angelorum ascendens, vel strenuitate operandi.

d *Etenim firmavit*.

Aug. decorem, & fortitudinem induit, ut fundaret terram unde addit: *Etenim firmavit*.

e *Extunc*. Aug. Vel ex illo, tempus gratiae designat, forte intelligit hoc ex die ante sabbatum, id est, sexto tempore huius mundi, quo dominus venit: Sed ne putes tunc coepisse, quando natus venit, addit, a seculo tu es.

f *A seculo tu es*. * Euthymius. Stabile, inquit, tibi ideo est regnum tuum ab initio, quia tu es a seculo, hoc est, a principio.

g *Eleuauerunt flumina vocem*. August. quia discipuli audientes eleuauerunt vocem omnes unanimiter ad deum dimissi concilio Iudeorum. Apostolis autem leuantibus vocem multi crediderunt, & impleri sunt spiritu sancto, & ipsi clamarunt, unde a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, id est, seculi, quod coepit irasci, vel persequi.

F

† a Eleua.

NICOLAUS DE LYRA.
PSAL. XCII.

Dominus regnauit, &c. Huic psal. praemittitur talis titulus in translatione communi. Laus cantici ipsi David in die ante sabbatum, quando fundata est terra. Et fuit iste titulus appositus ab aliquo doctore pro sua voluntate seu imaginatione, quia in Hebraeo, & in translatione Hieronimi nullus omnino est titulus, nec iste psalmus factus fuit a David secundum Hebraeos, sed magis a Moyse, ut supra dictum est. Et dicit Rab. Sal. quod psal. iste loquitur de tempore Messiae cui subiicienda sunt regna mundi, & tunc Iudei hoc videntes dicunt: Dominus regnauit, decorem indutus est, &c. Quod autem dicit hunc psal. loqui de regno Christi, verum est, quia de ipso prophetauit Moyses, secundum quod dicit saluator Ioa. 3. g. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan, & mihi, de me enim ille si ripsit, & Luc. 21. dicitur. Et incipiens a Moyse, & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturas, quae de ipso erant. Quod autem dixit Christum venturum, est falsum, & erroneum, quia iam diu est, quod venit, & regna mundi sibi subiecit per fidem eius in omnibus regnis publicatam, quam aliqui in omnibus regnis suscipientes venerunt ad Christi obedientiam, & sic litera huius psalmi. iam impleta est in regno Christi. Et secundum hoc psalm. iste diuiditur in tres partes, quia primo describitur regni Christi inchoatio, secundo eiusdem impugnatio, ibi: *Eleuauerunt flu.* Tertio eius confirmatio, ibi: *Mirabiles*. Circa primum dicitur.

Diuisio.

- 1 Dominus. Scilicet Iesus Christus verus homo, verus deus.
- 2 Regnauit. Quia in sua resurrectione potestatem super omnem creaturam accepit, propter quod dicit Matth. ult. d. Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra.

3 Decorem

MORALITER.

- 1 Dominus regnauit. Sicut dixi in expositione literali, ps. iste est prophetia de regno hominis Christi, quod incepit quodam modo

modo in sua resurrectione, propter quod tunc dixit. Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra, Mat. ult. d. Et sic exposui, nec occurrit mihi alius sensus spiritualis conuenientior hic ponendus.

Tom. 3.

O 4

3 Decorem indutus, &c. Indutus enim diuinitas est, vel fuit humanitas Christi, secundum quod dicitur Thilip. 2. a. In similitudinem hominum factus est, & habitu inuentus, ut homo, & hoc in dumentum ante resurrectionem sui passibile, & mortale, & deturpatum in passione, secundum quod dicitur Esa. 53. a. Non est ei species, neque decor, sed in resurrectione fuit gloriosum, & sic decoratum.

4 Indutus domi. forti. Quia istud indumentum factum est immortale, & impassibile.

5 Et praecinxit. Quia tanquam fortis praecinctus in inferno detortus potenter eduxit, et ad celestia deduxit, secundum quod dicitur sup. ps. 67. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti, &c.

6 Etenim firmavit orbem. Id est, stabilem fecit quamuis sit de nihilo virtute suae deitatis. Quasi dicat non est mirum si fecit praedicta, cum sit tanta virtutis.

7 Parata se. tua extunc. Quia a creatione caeli empyrei parata est sedes hominis Christi ibidem super angelos.

8 A seculo tu es. Secundum quod dicitur Hebr. 1. 3. b. Iesus Christus heri, & hodie, ipse & in secula.

9 Eleua. flu. do. Hic consequenter describitur impugnatio regni Christi, quod primo fuit impugnatum per principes sacerdotum volentes impugnare Christi resurrectionem, & ascensionem, & Christi regni praedicationem, ut habetur Act. 4. & in pluribus alijs locis, postea per Imperatores Romanos, & alios tyrannos, qui ubique terrarum extirpare nitentur populum Christianum, ut sic de Christi regno non esset amplius memoria in terra, & hoc est, quod dicitur. Eleua. flu. Id est, potentes huius mundi, qui per flumina designantur, ut magis patebit infra.

10 Eleua. flu. vo. flu. Quod fuit impletum quoniam Imperatores Romani, & alii tyranni voce publica praecipiebant Christianos ubique exterminari. Eleuauerunt

a Eleua. flu. fuc. suos, &c. Cass. Hoc deest in alijs, & in editione septuaginta, quam. Augustin. exponit. A vocibus aquarum multarum facta sunt mirabiles elationes maris. Aquae sunt gentes, quae deum laudant, unde mare, id est, seculum, multum ascendit, cum in mandatis dei firmatur. Sed ut haec omnia ad Deum referantur, qui facit omnia bona, addit, mirabilis in altis dominus.

† Voces suas.

b Testimonia. Augustinus. Quia mirabilis elatio maris, & mirabilis in altis dominus: Testimonia tua sunt nimis cre-

† Creditum.

b Testimonia tua. Augustinus. Quia mirabilis elatio maris, & mirabilis in altis dominus: Testimonia tua sunt nimis cre-

† Sanctificatio.

a Eleuauerunt flumina fluctus suos, a vocibus aquarum

a Alias suspensiones quibus corpus irasci, & perire, qui fideles. **b** Seculi. **c** Sed.
 a Ambulat super aquas maris, id est, super capita potentatum, & regum terrenorum quos subiegar, & premit, ut sit pax ecclesiae.

a Ergo. **b** Sextus locus a veritate dictorum. **c** Ratione auctoritate miraculis.

b Testimonia tua. Augustinus. Quia mirabilis elatio maris, & mirabilis in altis dominus: Testimonia tua sunt nimis credibilia facta sunt nimis, domum

a Quid de his omnibus factum domus, quam decet sanctitudo, id est, aduentus tui benedictio, quod est decus ecclesiae aeternum. **a** Per totum orbem, qui non committitur. **b** Si multi ca. sunt d. aus itat multo tempore.

a tuam decet sanctitudo domine in longitudine dierum.

credibilia, quia illud totum ante dixerat, s. In me pacem, in mundo pressuram habebitis. Cum ergo viderent pressuras, sperabant, & coronas ex praedictione.

Cassiodorus. Testimonia. Vel ita, Seculum firmatum est in mandatis, & dei gentes laudent. Et cum haec ita sint.

Testimonia prophetarum facta sunt nimis credibilia, id est, facta sunt vera, i. in Christo completa. Catur iste psalmus in matutinis laudibus ante alios, quia Christi laude, & laudis locos plenissime, licet breuib. verbis continet.

1 Excelsa.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Eleuauerunt flumina fluctus suos, &c. Id est persecutiones suas atroces contra Christianos per tale parabolam loquitur Esa. 8. b. Adducet dominus super eos aquas fluminis fortes, & multas regem Assyriorum.

2 Mirabiles elationes maris. Hic consequenter describitur regni confirmatio, quae facta est per duo specialiter. Primum est, quia inter persecutiones atrocissimas tyrannorum maximus creuit numerus Christianorum, ut patet ex gestis apostolorum, & martyrum, & chronicis temporum, & hoc est, quod dicitur. Mirabiles elationes maris, &c. id est persecutiones potestatis secularis contra fidem catholicam.

3 Mirabilis in altis dominus, &c. Qui fecit eam maxime crescere in persecutionibus. Secundum fuit multitudo, & magnitudo miraculorum in testimonio veritatis praedicata per apostolos aliosque Christi discipulos, secundum

secundum, quod Mar. ult. m. d. dicitur. Illi autem profecti praedicauerunt ubique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Id est miraculis sola diuina virtute factis, & ideo erant testimonia certa veritatis, cum deus non possit esse testis falsitatis, & hoc est, quod dicitur.

4 Testimonia tua. Per opera sola diuina virtuti possibilia.

5 Credibilia facta sunt nimis, &c. Id est magis, quam prima principia scientiarum acquiruntur, quia illa accipiuntur ex experientia sensuum qui possunt falli, & deludi, ut frequenter reperiuntur, sed veritas diuina non potest fallere, neque falli.

6 Domus decet sanctitudo. Quia domus dei, quae est ecclesia militans permanet in sanctitate fidei usque ad finem mundi, & in ecclesia triumphante non recipitur aliud, nisi sanctum, secundum quod dicitur Apo. 2. 1. g. Non introibit in eam aliquid coinquinatum, & durabit in aeternum.

ADDITIO I.

In psal. 92. Dominus regnauit. ubi dicitur in postill. Et praecinxit se. Impugnatio regni Christi principaliter est duplex. Nam aut per falsam seu hereticam doctrinam, & de hoc proprie dicitur. Eleuauerunt flumina vocem suam. quia tales aduersarii per verba, quae vocibus exprimunt proprie impugnant doctrinam Christi. Impugnatur et per persecutiones atroces seu tyrannicas, & de hoc intelligitur. Eleuauerunt flumina fluctus suos, quia non solum vocibus, sed tumultuosis persecutionibus eam impugnant.

ADDITIO II.

In eo. psal. ubi dicitur in postill. Etenim firmavit orbem terrae. Continuando expositionem huius psal. ad literam de regno Christi prout postill. ait, & bene secundum hoc cum dicitur. Etenim firmavit orbem terrae, qui non commouetur, melius exponit de fundatione ecclesiae, quae orbis terrae dominus, iuxta illud Sap. 1. b. Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Quae quidem expositio correspondet auctoritati psalmistae per postill. alleg. f. Ascendens in altum caput duxit captiuitatem. Ibidem. n. subdit immediate. Accepisti dona in hominibus per illa. n. dona spiritus sancti data a Christo in hominibus. fuit ecclesia fundata iuxta illud Prou. 9. 1. Sapientia edificauit sibi domum, &c. Et infra. Excidit columnas spiritus. Vnde sicut psalmista in illa auctoritate, Ascendens in altum postquam fecit mentionem

tionem de educatione captiuitatis ab inferno, statim subiunxit Christus de fundatione ecclesiae modo praedicto. Sic pari forma in hoc loco postquam fecit mentionem de hominibus deductione, cum dixit. Et praecinxit se, s. fortitudine, ad deducendum deos in inferno statim subdit de fundatione ecclesiae dicens. Etenim firmavit orbem terrae.

ADDITIO III.

In eo. psal. 92. ubi dicitur in postill. Mirabiles. Hic consequenter describitur regni Christi confirmatio.

Litera Hebraica in hoc loco sic sonat: Plus quam voces aquarum multarum. Et quia mirabiles elationes maris mirabilis in altis dominus, i. mirabilior, & totum est unus versus in Hebraeo, cuius sensus est, quod mirabilior est dominus, i. Christus fortitudine indutus in altis quae voces aquarum multarum, & elationes maris, quae sunt duae impugnationes regni Christi supra dictae. Et ratio est, quia Christus vincit omnes praedictas persecutiones, sic ut ecclesia per ipsum firmata non commoueat, quod cedit in magnam testimonium fidei, & ideo subdit. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, & quae sunt illa testimonia declarat dicens. Domus tuam decet sanctitudo, &c. s. quod domus dei, quae est ecclesia, non obstantibus impugnationibus praedictis remanet in sua sanctitate usque in finem seculi duratura, iuxta illud Matt. ult. d. Ego autem vobiscum sum, &c. & de hoc dicit. Domine in longitudine dierum. prout in postilla.

Psal. 67. d.

Fidei testimonium magni.

GLOSSA ORDINARIA.

a Psalmus David. Aug. Infirmis, qui & murmurant corde in Deum, vel verbis videtur deus hic praesentia negligere, ubi indiscere bona, & mala, bonis, & malis dantur, & amplius bona malis, mala bonis. Vel videtur eque bonos, & malos habere vel amplius malis fauere propter hoc homines, vel agunt mala aperte similes leoni. Vel si timore hominum non audent, intus habet similes lupo, & inuenta occasione non mali fiunt, sed quod erant, produnt. Lupus, & leo non similiter nocent, sed similiter cupiunt. Aqua voluntas, sed ille timet canem, iste non timet hos murmurantes corde, vel erumpentes in dicta, vel in facta, curat hic psalmus totus docens patientiam.

b Quarta sab. Aug. Quo die fecit deus luminaria, sol in potestate diei, & luna, & stellas in potestate noctis, hi sunt sancti, qui lucent in medio nationis praeuiae, sine murmuratione fixi in caelo unde despiciunt, quae in terra fiunt. Primo assumens propheta querimoniam infirmorum, cur peccatores gloriantur, praemittit unde saluetur, quia dominus est in eos vindicaturus unde monet ad patientiam.

* Basilus. & Theodoret. Patet inscriptionem quosdam alios

alios apposuisse, & nec Vatem, nec eos, qui hunc psalmum a principio exposuerunt. Argumentum vero huius psalmi hoc est. Multi Iudeorum, & principes, & Reges iniquitatem dilexerunt, & iniuste iudicantes sententiam proferrebant homicidiaque patrae audebant, innocentium sanguinem muneribus vendentes. hos beatus Esaias accusauit, Audite, inquit, Principes Sodomorum. Et rursus. Principes tui infideles diligunt munera, sequitur retributiones, orphanis non indicant, causa viduae non ingreditur ad illos.

b Psalmus David quarta sabbathi.

non modo insinulauit, verum etiam commonefecit, Indicate orphanis, & defendite viduam. Hanc etiam accusationem beatus Abacuc factitauit, colloquium deo afferens, dicebat. Facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem, & impius deuoret infirmum. sic et admirabilis Ieremias, atque etiam reliqui vates, horum iustitiam arguebant. Haec a longe prophetici oculis diuinus David praevidebat hunc contempsit psalmum, ut per symphoniarum harmoniam, quae in diuino templo fiebat, homines illius temporis utilitate perciperent. Ceterum dei providentiam edocet, & supplicium, quod hinc oritur iis, qui inique viuere decreuerunt, format tunc psalmum ex personis piorum hominum, qui haec ab illis patiuntur.

Esa. 1. Ibidem.

Abacuc.

PSAL.

PSALMV S XCIII.

A *Deus vlt. do.* Ne festines aliu puniri si te lesit sicut nolles puniri alio rogante quem lesisti: & si ille peccat in te ne pecces deterius blasphemans Deum nec optes vindictā; quā si venerit, forsā te prius inueniet.

b Libere egit. August.

Tempore infirmitatis, ut quando in templo docuit tanquam potestatem habens quia nec veritati eius nec potestati eius potest obuiari. Et quia

Matth. 23. **B** itatunc, nunc. *Exaltare quia vsquequo peccato res.*

c Effabunt. Cassiod. Exponit eorum peccata, Effabuntur omnes prauas cogitationes efferunt, vel publicas persuasiones. Et lo. sunt iniqui, id est, priuatas persuasiones ne quod tempus vacuū sit a culpa procedit exaggerando. Loquētur omnes qui operantur, &c.

Effabuntur, alias Respondēt. Augustinus. Id est, habent quod respon-

a Non putabatur vindicare in malos, sed ut reuincat, quia. *b* Repetit ut amplius confirmet. *c* Alias timent. In carne loquens nulli peperit vitia omnium melius fecit. Quid ergo in iudicio faciet vique qui iudicatus non peperit eis in verbo iudicatus non pascit in facto & si quis facienter egit, occidit eum iudex. Exaltare, ut iam contra te nihil possint.

Eus vltionū dñs, Deus vltionum libere

egit. Exaltare q iudicas terrā redde re-

a Non his qui poenitent. *b* Redde. Sed quando querit pro te ut in illo inuenias quod nescis.

tributionē m superbis. Vsquequo peccatores domine vsque-

a Cas. Repetio dolorem expectationis significat, quia boni grauis est iactantia malorum. *b* Non modo placebunt. *c* Palam dicent. *d* Contra Deum dicentes.

quo peccatores gloriabuntur + Effabuntur & loquentur

iniquitatem loquentur omnes qui operantur iniustitiam

populum tuum domine humiliauerunt, & hereditatem

tuam vexauerunt. Viduam & aduenam interfecerunt,

& pupillos occiderunt. Et dixerunt: Non videbit

dominus, nec intelliget Deus Iacob. intelligite + insi-

perit.

a Vel si uidet non apponet cordi non curat. *b* Id est Christianorum de quo non deberent hanc dicere. *c* Vos mali ita dicitis Sed o peccatores. *d* August. Qui eitis quorum pedes nuntiant emulando prosperantes in malis.

dominus, nec intelliget Deus Iacob. intelligite + insi-

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

perit.

respondeant iuste arguentui dicētes. Cur non fecerem quo D libet? Ego felix, iustus vestier miser est. Et hoc respondendo loquuntur iniqui dicentes, Deum non curare hanc.

d Viduam & adue. Cassiod. Hos Deus tuetur & praecepit adiuuari, & ita maius crimen. Vel typicē per viduam illi significatur, quibus et

for maritus mortuus. aduenas dicit & qui non querunt hic manentem ciuitatem. Et pupillos, sine patre diabolo, & matre concupiscentia.

c Nec intelliget. August. Quasi non attendet ista, negligit ista, nec attendit ut videat, E non me curat Deus quid agam.

f Intelligite. Cassiod. Secunda pars contra

blasphemos inuehitur, ostendens Deum

hanc scire & curare, prudenter & iuste de

malis quibus foditur fouea & bonis qui pa-

tientes efficiuntur disponendo. Quod con-

silium suum malis inco-

gnitum, suis amicis aperit.

Et sulti

NICOLAUS DE LYRA. PSAL. XCIII.

Deus vlt. Huic Psal premissus talis titulus in translatione *Dei. Psal. David quarta sabbathi.* Sed vñ appositus ab aliquo expositore, quia in Hebræo & in translatione Hier. nullus penitus est titulus nec ex litera huius psal. aliquid apparet, unde debeat appropriari ad decantandum in quarta die sabbathi, quarta die a sabbatho, quæ est tertia dies creationis mundi in qua distincta fuerunt elementa, ut hñ Gen. i. Item sñm Heb. David non fecit hunc psal. sed Moyses, ut dictum est. De materia vero huius psal. dicunt Hebræi, q loquitur de captiuitate ista, in qua sunt modo per diuersas partes orbis dispersi, in quibus sustinet opprobria multa & afflictiones maximas a Christianis, a quibus expectant liberari per regem Messiam venturum, & ideo dicunt, quod Moyses hoc preiudens in spiritu fecit hunc psal. interpellās diuinam vindictā ad populi Israel liberationem. Sed hoc fundamentum est erroneum, quia aduentus Christi iam trāsit in præteritum, sicut frequenter dictum est, & ideo quantum mihi vñ saluo meliori iudicio dicendū, quod in hoc psal. Moyses intendit reuocare populū Israel a quodā errore pestifero corrente tpe suo. Circa quod sciendum, quod circa diuinam prouidentia aliqui errauerunt dicentes quod ista inferiora corruptibilia pp eorum variabilitatē non subiaccēt diuinæ prouidentia: & maxime actus humani, quia non videbant qualiter infallibilitas diuinæ prouidentia stet cū libertate arbitrij, in quorum persona dñs Iob. 22. b. Nubes latibulum eius circa cardines celi perambulat, nec nostra considerat. Et iste error est valde periculosus vel perniciosus. ex hoc. n. sequit quod homines sine freno currāt ad vitia, pro bonis vel malis suis actibus non expectātes pœnas aliquas vel præmia pp quod fuit cura sanctis hominibus hunc errorem extirpare. Quod autē iste error cucurrerit tpe Iob. patet, quia allegatur. Iob. c. pñdicto quasi currens illo tpe & per consequens tpe Moysi: qui fuit ei contemporaneus: quia Eliu Hufites qui fuit vnus de quatuor amicis Iob contra eum disputantibus, sñm cōm opinionem dñi fuisse Balaam, de quo certum est, quod fuit contemporaneus Moysi, ut patet Num. 22. Ex quo sequitur quod Moyses & Iob fuerunt contemporanei & per consequens error pñdictus currebat tpe Moysi, & aliqui de populo Israel erant hoc errore infecti, quia erant ad mala proni, ut patet ex libris Moysi. pp quod Moyses vñ fecisse hunc psal. ad reuocandum eos ab errore pñdicto, & quod facit ostendendum punitionem malorū manifeste factam a deo, quod verū non esset, nisi eius prouidentia ad ista inferiora & ad actus

humanos se extenderet. Et sñm hoc psal. ite in duas partes diuiditur, quia primo ostenditur propositum in punitione Aegyptiorum, quam filij Israel viderant. Secundo in punitione Iudeorum quam ipsi experti fuerant, ibi: *Quis confurget mihi.* Prima in tres quia primo pñdictus error in Aegyptijs fuisse ostenditur secundo a filiis Israel excluditur, ibi: *intelligite insipientes in populo, & tertio ex dictis quoddā corrolarium concluditur ibi. Beatus homo.* Circa primo dicit Moyses. *1 Deus vlt.* Id est, punitionum iuste procedentium. *2 Domin.* Quia est iudex superior omnibus. *3 Deus vlt. li. eg.* Quia non est subditus alicui legi, & ideo potest parcere a pena secundum quod sibi placet cuiusque delinquenti, nec facit in hoc iniustitia alicui, & ideo super punitione malorū deprecandus est: pp quod subdit deprecando. *4 Exaltare.* Ostendendo tuā potentia. *5 Qui indicat ter.* Inferendo peccatoribus pœnā. *6 Redde reti. su.* i. Aegyptijs ex superbia nolentibus obedire tuis mādatis de dimissione populi Israel. ut patet in Exo. a 5. c. vsq; ad 13. c. inclusive. Et sciendū q, Moyses in hoc loco loquitur pro tpe in quo filij Israel in Aegypto detinebantur per quē modū prophetæ frequenter de prætēritis loquuntur. ideo subditur. *7 Vsquequo pec. do.* i. Aegyptij idololatriæ dediti. *8 Vsquequo pec. glo.* Detinentes populū in seruitute vili. *9 Effabunt.* & lo. iui. Sicut Pharaon. Exod. 5. a. dixit. *Quis est Deus vt audiam vocem eius, & dimittam Israel? Nescio dominum & Israel non dimittam.* *10 Popul. tu. ha.* In operibus duris luti & lateris. Exo. 1. *11 Et ha. tu. i.* filios Israel qui sunt hñditas tua, sñm illud: Hñditas autē mea Israel. *12 Vexauer.* In tantū quod vitā eorū ad amaritudinē perduxerūt Exo. 1. c. *13 Viduam & adue. interse. & c.* i. personis quibus deberēt cōpati, non pepercerunt: qd patet ex hoc, q, pueros natos statim in flumine proieci pceperunt, & sic nullam crudelitātē exercere cōtra populū Israel hortuerūt. Et cā huius subdit. *14 Et dñ.* Corde suo tenēdo & ore proferendo. *15 Non vi.* Quia tenebant q, diuina prouidentia non se extēderet ad ista inferiora, ut pñdictū est, & sic sine freno timoris dei faciebāt horribilia. *16 Intel.* Hic cōsequēter hūc errorem excludit a populo Israel, q diu morat⁹ fuit cū Aegyptijs, & sic plures eorum erāt infecti erroribus & vitijs. Quod patet ex hoc q, post vocem domini loquentis eis in monte Sinai Exo. 20. cito declinauerunt ad idololatriam per fabricationem vituli & adorationem Exod. 32. & ideo errorem talium arguit Moyses, dicens. *intelligite insipientes in populo, & c.* i. vos de populo Israel qui estis infecti errore Aegyptiorum, intelligite efficaciam diuinæ prouidentia ad oia se extendētis.

Et sulti

MORALITER.

1 Deus vltionem. Psalmū istū fecit Moyses ad reprobandum errorem qui tunc currebat, s. quod Dei prouidentia ad actus

actus humanos se non extendit, quod est valde perniciosum quia tollit meritum & demeritum, pœnam futuram & præmium & sic sensus literalis est simpliciter moralis.

a *Stulti, Cassiod.* Qui aperte blasphemant dicentes Deum non videre. Vel ita: Vos insipientes, id est, nescij intelligite, qui iam bene viuendo estis in populo, id est, in numero bonorum. *Et vos stulti*, i. improuidi, & si scitis aliquando sapite.

b *Qui plantauit aurem non audiet aut qui finxit oculum non considerat?* * *Basiliius & Theodoretus.* Vali-

dam admodum doctrinam syllogismi istar attulit. Qui ex cœno ait oculum finxit, quique videndi viā ipsi largitus est, aureſque similiter formauit, ipse, inquam non videt & non audit, sed horū opifex his virib. priuatus est quas alijs largitus est?

† *erudit.*

† *vir.*

† *eum.*

c *Qui corripit gentem.* Augustinus. Quotidie pro originali, nonne arguet pro supradictis? Vel.

Qui erudit. Augustinus. Propter quam eruditionem misit filium suum Deus, & ante ipsum & post seruos, id est, apostolos & prophetas.

Nō ergo iudicabit quibus sermonem præmisit. Magister in schola erudiens committit tibi vt reddas, sic Deus exigit quod seminauit. Qui enim modo accipimus, postea statuemur ante magistrum, vt reddamus rationem de omnibus, vnde Apostolus.

Rom. 14. b.

Omnes aſtabimus ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque, &c. **d** *Dominus scit.* Augustinus. Tu uero nescis cogitationes Dei, quoniam iustæ sunt, sed amicis factis prodit Deus consilium suum, cur malis pareat.

e *Quoniam vana sunt.* Aug. Talium cogitationes vanae sunt, quod ipsi per se non possunt scire, sed dñs nouit esse vanas.

f *Beatus homo.* Cassiod. Isti sunt vani, sed beatus qui cœlesti doctrina firmatur. Et hi qui sic erudiuntur sunt quali luminaria in cœlo. Lex enim Dei cœlū est, in quo luminaria fixa, id

C est, san-

cti, sancti meditando in lege, ne moueri queant. De hoc cœlo alibi dicitur. Extēdit cœlum sicut pellē. Hic enim liber Dei vt pellis extēditur, vt in eo legatur, quod modo necessesse est discituris hominibus, cum autem in futuro omnes scient Deum cœ. vt li. pli.

a *Cas.* Qui publicē docent quod male didicerunt. **b** *Improuidi & si scitis.* Nescij. **c** *litud.* **d** *Artifex rerum nulli creatur.* Qui tibi fecit, vide audias.

In numero populorum.

c *litud.* **d** *Artifex rerum nulli creatur.* Qui tibi fecit, vide audias.

piētes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit

a *Non dico non habet aurem, quia virtutes has habet, sed non membra.*

Qd. vique considerat.

aurem, nō audiet, aut qui finxit oculum, non considerat?

a *Ipsē nescit qui te scire facit? quasi: Abiit hoc.*

c *Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam?*

a *Vere scit, quia.*

b *Etiā.*

c *Ideo has relinquit, ut comprehendatis cogitationes Dei, quæ sapientes sunt, quas comprehendit, qui est in firmamento cœli.*

d *tiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae*

a *Vt puerum per tribulationes.*

b *Non de vanitate.*

g *sunt. Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege*

a *Vt aditum.*

b *Vt patienter ferant quicquid hic agitur, sicut luminaria cœli placide peragunt cursus suos quicquid in terra agatur, vel ab hominibus in ea, id est, contra ea dicatur.*

c *Quibus florent mali, laborant boni.*

h *tua docueris eum. Vt mitigēs ei a diebus malis, donec fo-*

a *Si illi fouea foditur, quid mihi qui laboro?*

Mitiges.

b *Vt abiectum.*

Etiā exercet, vt det hæreditatem.

i *diatur peccatori fouea. Quia non repellet dominus plebem*

Vt inadiutam.

suam; & hæreditatem suam non derelinquet. Quoadusque

a *Modo iusti, & ideo iudica uri.*

b *Tunc iudices: Sed ne dubites qui sunt isti, quærit*

& soluit omnes qui recto corde, id est, hoc volunt quod Deus vult scilicet expectare malos, & hu-

iustitia conuertatur in iudicium, & qui iuxta illam? omnes qui

bor bonorum flagellum patris, felicitas est fouea, quia cum parit Deus per impunitatem tū homo elatus, & cum putat se altum, cadit.

K *Fodiatur fouea.* Augustinus. Ecce consilium Dei ideo parit malis vt fodiatur fouea eis. Adhuc foditur, & tu iam vis sepe lire eum, nimis festinas.

l *Peccatori fouea.* &c. Augustinus. Non omni, sed superbo, vt supra. *Redde retributionem superbis.* Scilicet non publicano confitenti, sed Phariseo. Superbus est qui non humiliatur ad pœnitentiam, deinde qui tibi dat bona si quæ habet, vel si ea Deo tribuit, insultat eis qui non habent, & se super eos extollit. Ergo prius humiliare ad pœnitendum, post si bene viuis, age gratias ei a quo habes, nec alium despicias.

Quis confurget. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et stulti aliquando sapite, &c.* Id est, ex quo estis separati ab Aegyptijs, veritatem circa diuinam prouidentiam cognoscite. Sapientia enim est cognitio de diuinis.

2 *Qui plantauit aurem non aud.* &c. Quasi diceret, hoc est absurdum, quod homines corruptibiles cognoscant ista inferiora, & Deus ignoret, quia quicquid perfectionis est in istis inferioribus, totum præexistit eminentius in prima causa, propter quod Philosophus i. de Anima arguens contra Empedoclem, ducit eum ad inconueniens, quod Deus aliqua ignoraret, quæ inferiores cognoscunt, scilicet litem, quia dicebat simile simili cognosci, ista autem inferiora dicebat cōposita ex amicitia & lite, sed in superioribus lis non habet locum, nec per consequens cognitio litis.

Philosophus.

3 *Qui corripit gentem.* Id est, qui Aegyptios Gentiles corripuit nobis videntibus terribiliter puniendo.

4 *Non arguet.* Similiter opera vestra mala, q. d. imo.

5 *Qui docet hominem scientiam, &c.* Id est, Deus, a quo est omnis scientia, quasi dicat quō ignorabit illud quod homo scit?

6 *Dominus scit cogitationes hominum, &c.* Quasi dicat etiam cogitationes intra mentem latentes ipse cognoscit vsque ad minima.

7 *Quoniam vana sunt, &c.* Id est, ad malum pronæ, secundū quod dicitur Genesis 8. d. Sensus & cogitatio cordis humani in malum pronæ sunt.

8 *Beatus homo quem tu erudieris domine, &c.* Hic quoddā corollarium cōcluditur ex dictis, ex quo enim cogitationes hominum vanae sunt, & ad malum pronæ, cito declinant ad errores, nisi adsit diuina correctio, ideo dicitur. *Beatus homo quem tu erud. do.* Ipsum illustrando in mente.

9 Et

9 *Et de lege tua docueris eum.* Id est, docueris eum ad sequendum dictamen legis naturalis, quæ est quædam impressio diuinæ legis in nobis, & cum hoc instruxeris eum de lege a te data in monte Sinai & de lege per te danda in Euangelio, de cuius datione futura habuit Moyses notitiam, propter quod dicit saluator Ioan. 5. g. *Si credideritis Moysi, credetis forsitan & mihi.*

10 *Vt mitigēs ei a diebus malis.* Id est, diuinæ ultionis peccata punientis.

11 *Donec fodiatur peccatori fouea.* Id est, mors corporalis, per quam corpus ponitur in fossa terræ, & mors æternalis, per quam ponitur anima in fouea gehennæ vsque ad diem iudicii, in quo simul corpus & anima ponentur in gehenna.

12 *Quia non repellet dominus plebem suam.* Id est, mandatis suis obedientem.

13 *Et hæreditatem, &c.* Quæ in fidelibus adherentibus sibi consistit, quos in præſenti fouet per gratiam, & in futuro per gloriam, ideo subditur.

14 *Quoadusque iustitia.* Scilicet diuina.

15 *Conuertatur in iudicium.* Id est, ponatur in executione in extremo iudicio, in quo omnia reducuntur ad debitum ordinem iustitiæ.

16 *Et qui iuxta illam.* Id est, qui tunc secure poterunt expectare terrorem diuinæ iustitiæ, respondet.

17 *Omnes qui recto sunt corde, &c.* Propter quod saluator loquens de extremo iudicio dicit apostolis, Luca 21. e. *His autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, id est, exultate corda vestra, vt exponit beatus Gregorius & Sapientia 5. a. dicitur. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, &c.*

Quis con-

A Quis consurget. Cassiodor. Tertia pars, ubi dicit quod fluctuatio sit iustis, & fluctus sæculi, id est, mala per iniquos ut puncti clament ad Deum, & nihil aliud eis placeat, & tunc gravior sit liberatio.

Augustinus. Quis confurget, quasi dicat, vndique multi

suadent mala, nescientes quomodo iuste hæc mundana regat Deus. Sed quis cōsurgat? quanti fluctuo, ppe vincor, quocunque respicio, occurrunt mihi mala, sed vnde vincam? Nisi quia dominus.

b *Stabit mecum, &c.*
Cassiodorus. In acie pa-
tiens. Sed quia ille vin-
cit, qui vim sustinet, per-
dit, qui ferit.

c *Nisi quia dominus.*
Cassiodorus. Vanis per
suasionibus poterat de-
cipi, nisi dominus libe-
raret.

* Euthymius. Pene, inquit, perijſſem, animæ aut ipſius etiam corporis morte, ſi periclitanti mihi dominus opem non tuliſſet. Per infernum autem poſſumus peccati foueam intelligere.

Adiuuabit me. Sicut Petrum liberauit dominus super aquam ambulanti ne mergeretur, qui domino dixit: *Domine si tu es, iube me venire ad te.*

August. Vt Christus sua potestate calcat capita superbo-
rum & fluctus sæculi, ita iussu eius Petrus, id est, ecclesia, sed
ex humana infirmitate titubat, & clamat: *Domine, pereō, & mi-*
sericordia manum porrigit, sicut dominus Petro dicit. Modi-
cæ fidei cur dubitasti? Pericula dulciorem faciunt libertatem,
vnde subdit, consolationes tuæ lætificauerūt animam meā.

e *In corde.* Augustinus. Salubres cogitationes significat, ut scilicet cum æternas retributiones cogitaret, mala tempora despiceret.

Cf *Nunquid adhæret.* Augustinus. Nemo iniquus sedet tecum; Et cum

Et cum nihil his tecum, ad quid ergo sunt? ut de eis pun- D
gas, & puncti ad te clament, & demum hi pereant, quæ his
tribus versibus subsequētib; ostenduntur.

g *Sedes iniquitatis.* Cassiodorus. Et possessio mundi cum amore, quæ non hæret Deo, qui suos præcipit hæc fugere.

h *Quercus*. August.

Ex hoc intelligo, qđ
nō heret tibi iniquus
quia nec nobis peper-
cisti. Modo incipit iu-
diciū à domo Dei,
& si flagellantur filij,
quid debent sperare
serui nequissimi? Si
initium à nobis, quis
finis eorum qui non
credunt Euangelio?
Et itē. *Si iustus vix sal-
uabitur impius & pecca-
tor vbi parebunt?* Fingis
formas. Dolor enim
alius formatus, alius
informis. Formatus
qui erudit & emēdat,
& ille dolor est prae-
ceptum. Sed alter est in-
formis.

1. Petri 4.d.

† exhortation-
nes.
Dolor duplex

E

† auxilium.

*Nunquid adhæret tibi
sedes iniquitatis qui fin-
gis laborem in præcepto.*

* Theodor. Mani-
festius autem Symma-
chus: Non conjunge-

tur sibi sedes ærumnæ, quæ fingit calamitatem contra præceptum. Non patietur, inquit, vt cum iniustè iudicantis præparticeps iniustitiæ sit, qui pugnantem tuis præceptis sententiam proferunt & miseras quæ hinc procedunt sustinent. Sedem. n. doloris & iniquitatis, iniustos vocauit iudices, qui laborem & calamitates metunt, nimirum iniustitiæ fructum.

i Dolorem. August. Id est, de dolore vel labore præceptum nobis facis, vt ipse dolor vel labor præceptū sit nobis. Labor pretium est regni Dei, quo ipsum venale ematur. Ideo præcepit Deus laborem & dolorem, vt non sit homo sine timore, ne amet aliquid aliud, oblitus veri boni. In tranquillo enim dormit Christus, & tunc surgit fluctus in quo excitatur.

 Printer. **F**

est, quo sustinuiti propter peccata populi in adoratione vituli, propter quod dolore & iracundia motus Moyſes proiecit tabulas & fregit eas ad radices montis, Exod. 32.

8 *Confolat. tux.* Quando poſt multam precum inſtāciam do-
minus preces Moyſi acceptauit, & nouas tabulas teſtamen-
ti ſibi dedit, Exod. 34.

9 *Nunquid adhæ.* Hic ponitur secūda punitio notabilis Hebræorum, ex qua ostenditur, q̃, diuina prouidentia se extendit ad regimen actuum humanorū, & ista punitio fuit quando populus⁹ territus verbis exploratorum voluit reuerti in Aegyptū, Num. 14. reputans q̃, non posset implere Dei præceptum de transitu ad terram promissionis propter multitudinem & magnitudinem populorum ibidem habitantium, & p̃ hanc rebellionem exploratores qui populum terruerant, percussi fuerunt morte repēcina à dño, & sentētia mortis diffinita fuit à dño super omnes qui numerati fuerant in exitu de Aegypto à 10. annis & supra, ita q̃, mortui sunt in deserto omnes præter Iosue & Caleb filium Iephone, vt ibidem h̃r, & ex ista punitione & præcedenti, debuerunt filij Israel ab errore supradictō reuocari, & hoc est quod dicitur. *Nunquid adhæ. tibi se. ini.* Id est, habitatio in malo.

to *Qui fingis.* Id est, falso dicis te preceptum domini non posse adimplere de ingressu terre ab eo promissæ. Et quia ex tua obstinatione in malo voluerunt Moysen & Aaron, Iosue & Caleb lapidibus obruere Num. 14. ideo subditur.

Captabunt. Scilicet captiuerunt.

2 *In animam iusti.* Id est, iustorum volentes eos interficere, sed quia defensiati fuerunt protectione diuina, secundum quod ibidem dicitur. Cumque clamaret omnis multitudo, & lapidibus velleret obruere vel opprimere, apparuit gloria domini, &c. ideo subditur.

3 *Et fact. est, &c.* Id est, mihi & alijs tribus mecum existen-
tibus. 14 *Et red. il. in. ip.* Quia exploratores qui

14 *Et clamant. ip.* Quia exploratores qui
erruerant populum, statim percussi fuerunt morte repen-
tina. 15 *Et in malitia.* Quia alij eis ac-

2) *Et in manu. Quia an) eis ac-*
quie-

NICOLAVS DELYRA.

1 *Quis consurget.* Hic consequenter ostendit diuinam providentiam se extendere ad actus humanos per punitionem Hebræorum, qui licet pluries fuerint puniti in deserto, tamen fuit ibi duplex notabilis punizio: Vna pro adoratione vituli, alia pro rebellionem communi, qua populus voluit in Aegyptum reuerti. Secunda ponitur ibi. *Nunquid.* Circa primum sciendum, quòd prima punizio facta est de præcepto Moyſi Exod. 32. f. vbi dixit. *Si quis est domini, iungatur mihi,* & postea subditur. *Ponat vir gladium super femur suum, & occidat unusquisque fratrem & amicum & proximum suum, &c.* & subditur. *Et ceciderunt in die illa quasi 23. millia:* & hoc est quod dicit hic Moyſes loquens in persona propria de præterito per modum præſentis vel futuri, quod frequenter fit in prophetis, dicens. *Quis consurget mihi aduersus malignantes.* Id est, aduersus incitantes multitudinem populi ad fabricationem vituli. Fuerunt enim ibi aliqui incitantes alios, & isti fuerunt pessimi.

Aut quis stabit mecum, &c. Id est, aduersus sequentes prædictorum instigationem.

Nisi quia dominus adiuvit me. Id est, nisi mihi affuisset Dei auxilium speciale.

Paulom. hab. in infer. anima mea. Id est, *vita mea*. Et accipitur hic infernus pro fossa vel sepultura, & est sensus, fuisset mortuus & sepultura traditus, vnde litera Hebraica sic habet: *Habitaasset in taciurnitate anima mea*, quia per mortem auferretur loquela: Aaron enim timore mortis quæ sibi imminabat à populo, fecit vitulum, & libentius populus Moyses interfecisset quando contriuit vitulum in puluerem, Exod. 32. Nisi fuisset repressus diuina virtute timorem ei excutiente, vnde subditur. 5 *Si di. mo. est pes meus*. Id est, ex quo disposui discedere de monte Sinai ad præceptum domini dicentis mihi, Exo. 32. b *Vade, descende, peccauit populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti*. 6 *Misericordia tua, &c.* Id est, tunc fui certificatus, q̃ per tuam misericordiam me progeres à populi furore, ideo subditur. 7 *Secun. mult. do.* Id est, quo

Spei mea. Augustinus.
A Quare? quia si non
periclitareris, non
quereres refugium,
pungeris

a ¶ Non secundum quod de eis nobis praestat, sed secundum quod intenderunt.
b ¶ A tuo regno separabit, ubi incomprehensibilis miseria.
¶ Inquam. ¶ Qui poterit.

malitia eorum disperdet eos, disperdet illos dñs Deus noster.

pungeris dolore vt D
queras remedium,
recedit spes saeculi,
& venit spes Dei.

NICOLAUS DE LYRA.

quiescentes vagabundi fuerunt per desertum, quousque pro-
strata sunt ibi cadauera eorum, vt ibidem habetur, & ideo sub-

subditur.

1 Disperdet illos. Cuius prouidentia ad omnia se extendit
quantumcunque minima.

ADDITIONO I.

In Psalm. 93. Deus vlt. Vbi dicitur in Postilla. Et ideo quan-
tum mihi videtur.

Error iste circa diuinā prouidentiam non solū tpe Moysi
vel Iob cucurrit, sed etiam in alijs varijs & diuersis & quasi
in oībus tēpibus occurrit, praesertim in his qui fide carent, qui
non solum diuinā prouidentiam negant, sed et ipsam Deū
asserunt non esse iuxta illud: Dixit insipiens in corde suo, nō est
Deus, tpe et prophetarum qui longē post Moysen fuerūt, in
ipso populo Israelitico hic error manifeste viguit, legitur. n.
Ezech. 8. e. de Israelitis idola colentibus, dixerunt: Dñs non
videt nos, dereliquit dñs terram. In quo expresse negabant pro-
uidentiam diuinā circa ista inferiora, vnde non oportet
Psalmum istum appropriare illis qui fuerunt tpe Moysi. Su-
perfluum ē vt Moysi ad reuocandum hūc errorem aliquē
Psalmum ordinare, cum in tota lege Mosaica hoc docetur
duplici modo. Primo historialiter, vt patet de primis paren-
tibus a Deo punitis pp transgressionem praecēpti, Gen. 3. Si-
militer & de Cain a Deo punito pp fratricidium, Gen. 4. Si-
militer de generatione diluuij a Deo destinata pp peccata,
Gen. 6. Itē de Sodomitis diuina iustitia submersis, Gen. 19.
& sic de alijs quamplurimis in pentateucho contentis. Ex
quibus ostenditur, quod Deus per suam prouidentia iustif-
simam punit reprobos, & praemiā bonos. Secūdo patet hoc
ex lege Mosaica & ex praecēptis diuinis, quā in ea dantur q
oīa dantur in timore & amore diuino & in pēnis & praemijs
a Deo promissis seu cōminatis hoībus fm diuinā prouiden-
tia, vt patet cuilibet intuenti. Non ergo vt hic Psalm. ex hoc
Moysi appropriari sicut nec Aegyptijs, sed melius vt dicen-
dū fm glos. cui et cōcordant praecipui expositores Hebreo-
rum. s. quod iste Psalm. loquitur generaliter contra oēs male-
factores postponentes diuinū timorē ex incredulitate diui-
nae prouidentiae, siue sint de populo Israelitico siue de alijs na-
tionibus. De Manasse. n. rege Iuda de quo legitur 4. Reg. 21.
q. impleuit Ierusalem sanguine innocētū ab ore vsq; ad os,
proprie pnt verificari quā dñr in hoc Psalm. f. Viduam et aduenā
interfecerunt, & pupillos occiderunt. Quod aut hoc fecisset ex in-
credulitate diuinā prouidentiae, patet 2. Paralip. 23. Vbi de
ipso

ipso Manasse post eius pēnitentiam legitur. Cognouit Manaf-
ses, qm dñs ipse est Deus. Ex quo patet, q ante hoc non cogno-
scebat dñm esse Deum, nec per consequēs prouidere huma-
no generi, & sic de multis alijs tam paganis quam infideli-
bus seu haereticis, & etiā falsis Christianis contingit saepe in
multis & in diuersis partibus, & non tantum in vno tpe seu
in vna generatione vel regione determinata, & ideo dicit
Psalmista: Vsq; quo peccatores dñe, vsq; quo gloriabuntur? Quod
exponens Ra. Aben Ezra dicit, & bene, q per iterationem
ly vsq; quo, intelligitur assiduitas huius peccati, & eius fre-
quentia in multis & varijs tēpibus. Ad quam sententiam facie
le adaptatur litera, prout continetur in Postilla, specialitate
mutata ad generalitatem. Et notandum, quod licet in hoc
Psalm. nullus ponatur titulus in Hebraico nec in translatio-
ne Hieronymi, tamē verum est quod iste Psalmus inter He-
braeos legitur in qualibet quarta feria. Ratio autem quare
quartae feriae approprietur: habetur in glossa, vide ibi.

ADDITIONO II.

In eodem Psalm. 93. Vbi dicitur in Postilla. Quoadusque ius-
titia, scilicet diuina.

Hebraica litera in hoc loco non habet illud relatiuum qui,
sed sic, & iuxta illam omnes qui recto sunt corde, & intelli-
gitur plane non admiratiue, sed sic: Quoadusque iustitia, id est,
diuina conuertatur ad iudicium, scilicet in executione extrē-
mi iudicij. Et quoadusque iuxta illam, scilicet iustitiam, sunt oēs
qui recto sunt corde, vnde li & cum dñ. Et iuxta illam, iterū
repetit li, quoadusque, sicut in scripturis saepe contingit, &c.

REPLICA. Circa Psalmū: Deus vltionum, diuersifican-
tur, quia Postil. applicat peccata & eorū pēnas correspondē-
tes ad speciales populos & ad specialia tēpora. Burgentis au-
tem & Glossa magistralis generaliter applicant ad oīa tē-
pora, &c. quā applicatio videtur moralis, quia sic in tota sa-
cra scriptura specialia vitia reprehenduntur & punita descri-
buntur, quatenus talis punitio cunctis sit morale exemplū,
ne ad similia vitia defluant, & similem punctionem incur-
rant. Nec est inconueniens Moysen vel quemcunque certis
scripturis generaliter aliquid facere, & per decantationem
carminis vel Psalmi ad specialia applicare, & per ea soluun-
tur obiectiones Burg. in proposito.

GLOSSA ORDINARIA.

a Laus. Cassiodor.
Deuotionem, Can-
tus hilaritatem si-
gnificat.

a Ita. b Deuotionis & hilaritatis.
Fit. Id est, Christo.

a Laus cantici ipsi Dauid.

PSAL. XCIII.

PSAL. XCIII.

b Venite exultem.
& Bassilius &
Theo-

a Qui longe estis per dissimilitudinem.
lo, voce. d Qd gaudium tantum fit quod verbis dici non possit: quod tamen
intus conceptum vox extra testatur.

b Mente. c Non in secu-
lo, voce. d Qd gaudium tantum fit quod verbis dici non possit: quod tamen
intus conceptum vox extra testatur.

Enite, exultemus domino, iubilemus

Theod. Iosias Rex admodum pius fuit. Hic cum vidisset ma-
iorem partem populi
Idolorum cultum,
amplexam, praecipit
vt omnes Idolorum
sacerdotes necaren-
tur, & horum arā ra-
dicitus conuelleren-
tur, &

NICOLAUS DE LYRA. PSAL. XCIII.

Venite exultemus dño iubilemus. Huic Psalm. nullus omnino
titulus praepōnitur in Hebraeo, nec in translatione Hie-
ronym. iuxta Hebraeos. Et fm Hebraeos iste Psalm. factus est
a Moysē circa finem vite suae, qm mortui fuerant in deserto
oēs qui post exitum de Aegypto numerati fuerant a viginti
annis & supra, praeter Caleb & Iosue, vt dictū est praecedē-
ti psal. In quo psal. inducit filios mortuorum, de quibus dixit
dñs Num. 14. Quod ingrederentur terram promissionis loco patrum
suorum ad Dei laudem & obedientiam, ne ex rebellionē &
inobedientia impedirentur ab ingressu terrae promissionis,
sicut & patres eorum. Et litera huius psal. ad hoc faciliter po-
test applicari. Sed Apostolus ad Hebr. 3. & 4. ponit magnam
partem huius psal. ab illo loco: Hodie si vocem eius audieritis,
vsq; ad finem, dicens q hoc dictum fuit a Dauid, ad quod
sequitur quod est author totius psal. Dicit etiā ibidem Apo-
stolus, quod psalm. iste non loquitur de ingressu terrae pro-
missionis, qui iam ante annos multos transierat tēpore Io-
sue, sed de ingressu terrae viuentium aperiendo per Christū
tempore

tempore gratiae, quia per suam benedictam passionem amo-
uit impedimentum. Et secundum hoc psalmus iste in tres
partes diuiditur, quia primo populus maxime Hebraeus se-
cundum intentionem Apostoli ad Christi laudem induci-
tur, secundo ad hoc multiplex ratio adducitur, ibi: Quoniam
Deus magnus, tertio principalis intentio concluditur, ibi: Ho-
die si vocem eius aud. Circa primum Dauid dicit prauitens
Christi aduentum, in quo erat exultandum, unde in eius na-
tiuitate angeli exultauerunt, Lucā 2. b. Facta est cum angelo
multitudo caelestis exercitus vel militiae laudantium Deum, &c. &
multo fortius homines debebant exultare. Tum quia venit
in natura humana assumpta, non in angelica, secundū quod
dicitur ad Hebr. 2. b. Nusquam angelos apprehendit, sed semen
Abrahae. Tum quia venit satisfacere pro peccato generis hu-
mani, non angeli, quod est irremediabile. Dicit igitur.

1 Venite. Non passibus corporis, sed affectibus mentis per
fidem & deuotionem.

2 Exultemus domino. Non solū interior, sed etiā exterior de-
uotionis signo, quod notatur cum dñ. Exultemus & iubilemus,
quia

MORALITER.

1 Venite exultemus. Psalmū istum literaliter exposui de in-
gressu

gressu terrae viuentium, quo priuantur mali Christiani, pro-
pter quod non est hic alius sensus spiritualis ponendus.

MORA-

A tur, & effossis sepulchris sacerdotū qui iam decesserāt, horū ossa in ipsis demonū aris cōburerentur. Deinde vniuersum populum coactum commonefecit vt pœnitentiam agerēt, Deumq; placarent & hoc pacto declinarent perniciem intentatam, quāquidem Oida prophetissa grauiora & difficilia toti populo pœdixit. Hæc igitur cum beatus Dauid propheticus oculis à longe pœuidisset, hunc conscripsit psalmum, in illorum vtilitatem & in omnium hominum doctrinam. Formatus est vero psalm. ex persona Iosæ & Dei sacerdotum.

Cassiodor. De tempore gratiæ quo intratur in requiem, propheta laudes Dei describens, primo inuitat Iudæos, quos pœuidebat posse resistere Christo.

Augustinus. Cassiod. Conspectum venturi iudicis, ne quid tunc in nobis sit discutiendum.

In confessione. Aug. Illum laudantes, nos accusantes, quæ sunt vota distincta, de quibus alibi. *Reddā tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.* Distinguit ergo, qui Deū laudat, & se accusat. Gemina. n. cōfessio est, s. laudis & peccati, & cōfessio peccati ad laudē pertinet, ignoscētis, de qua laude psal. agit.

In Psalmis iubilemus. August. Quæ dicamus in psalmis vel facimus, sentiamus in iubilatione.

Super omnes Deos. August. Vel magis Deos homines dicit super quos rex est, non super dæmonia.

Quoniam non rep. ple. suam. August. Id est, Iudæos, qui proprie sua plebs, cuius & rami fracti, tamē ipsa arbor oliua manet, de qua apostoli & multi alij, & ipse Christus, inde Apostolus testimonium accepit.

Quia in manu eius, & c. Cassiod. Post magnitudinem domini pœ-

ni pœdictam venit ad clementiam.

Mare. Aug. Mundus, cuius fluctus termino arctat Deus, non permittens nos tentari supra id quod possumus, qui fluctus etiam prouentū nobis faciunt Deo id agente, nec scandala tibi nocent quæ mensuram à Deo accipiunt.

Venite adoremus.

Cassiodor. Prius rudes vocauit ad exultationem, iam ostensa gloria Dei, vocat ad pœnitentiā, quod durius est.

Ploremus. August.

Si forte de peccatis quæ vos longe fecerunt solliciti estis, plorate, lachryma extinguit flammam peccati, quæ in conscientia ardet.

Qui fecit nos. Augustinus. Ecce magna fiducia, à te enī deficere potes, tu te reficere non potes, ille reficit qui te fecit.

Quia ipse est Deus noster & nos populus

Pascuæ eius & oues manus eius. * Euthy. Per populum prudentiores quosque intelligit, & per oues, eos qui minus prudentes sunt. Et populus quidem dicitur vt regis, oues autem vt pastoris. Appellamur autem populus pascuæ veluti qui ab eo educamur & pascimur & illius regimur prouidentia. Oues vero manus eius, tanquam qui ab eo dirigimur, & manu quodammodo è periculis in tutum educimur.

Et nos populus, & c. August. Eleganter ordo verborum mutatus. Non dixit oues pascuæ, & populum manus eius, vt ipsos intelligas oues qui sunt populus, oues manus, nō quas emimus, quia sunt & oues quas non fecimus, sed ipse gratia sua nos oues fecit.

Hodie si vocem, & c. Cassiodorus. Nos autem populus & oues: Sed his omnibus proponitur conditio si vocem eius audieritis, quam vocem subdit. *Hodie.*

Nolite

NICOLAUS DE LYRA.

quia exultatio dicitur quasi extra saltatio. Quod fit quando mentis deuotio resultat exterius in sensibili signo. Similiter iubilus dicitur cordis gaudium ita intensum, quod non potest interius contineri, quin appareat in signo exteriori.

Deo saluari nostro. Id est, ad laudem Iesu Christi, qui est Deus verus & nostra salus, propter quod fuit sic nominatus, Matth. 1. d. *Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim interpretatur saluator.*

Præoccupemus faciem eius in confess. Dux Deitatis & humanitatis. Et dicit. *Præoccupemus*, id est, tentationem diaboli ab hac confessione nitentis nos impedire, anticipemus.

Et in Psalmis. Id est, laudibus deuotis.

Iubilemus ei, & c. Hic consequenter ad propositum multiplex ratio adducitur, & primo ex regia dignitate, cum dicitur.

Quoniam Deus magnus dom. Quasi diceret, bene debemus iubilare Christo, quoniam ipse est Deus, & per consequens magnus dominus.

Et rex magnus super omnes Deos. Id est, sanctos angelos prophetas Dei amicos: qui in scriptura dicuntur dii participatiue, secundo ex eius potestate, cum dicitur.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & c. Id est, in eius potestate qua potest eos ad nihilum redigere, quod probat consequenter dicens.

Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud. Congregans aquas in vnum locum, Gen. 1.

Et siccam. Id est, partem terræ aridam.

Manus eius formauerunt. Per hoc enim quod congregauit aquas in vnum locum, qui dicitur oceanus, apparuit pars terræ aquis discooperta, Gen. 1. & hoc propter habitationē hominum & animalium. Tertiō adducitur ratio ex beneficijs humanæ naturæ collatis specialiter, inter quæ primū est creatio hominis ad imaginem Dei, quod non conuenit alijs corporalibus creaturis, & in recognitionem huius dicit.

11 *Ve-*

11 *Venite adoremus.* Adoratione latræ.

12 *Et procidamus.* Humiliter adorando.

13 *Et ploremus.* Peccata nostra confitendo.

14 *Ante dominum qui fecit nos.* Ad imaginem & similitudinem suam.

15 *Quia ipse est dominus Deus noster.* Dans se nobis per suam benedictam incarnationem. Secundum beneficium est diuinæ gubernationis, quæ speciali modo se extendit ad humanam naturam vltra bruta animalia, propter quod dicit Apostolus 1. Cor. 9. b. *Nou est cura Deo de bobus*, & quantum ad hoc dicitur.

16 *Et nos populus Pascuæ eius.* Quia nobis prouidet speciali modo, potest etiam hoc referri ad populum Hebraicum, quem Deus paut manna quadraginta annis in deserto, & ad populum Catholicum quem in ecclesia pascit quotidie Eucharistiæ sacramento.

17 *Hodie.* Hic consequenter concluditur intentum principale, quod secundum Apostolum est inducere populum maxime Hebraicum ad obediendum Christo humiliter & deuote, ne impediatur ab ingressu terræ viuentium: sicut patres eius impediti fuerunt ab ingressu terræ promissionis propter rebellionem ipsorum. Et circa istam conclusionem primo ponitur monitio, secundo adducitur exemplum, ibi: Sicut in irritatione, & tertio pœna illata exprimitur, ibi: quæ draginta annis. Circa primum dicitur. *Hodie*, id est, tempore gratiæ, quod vocatur dies, Rom. 13. b. *Nox præcessit, dies autem appropinquauit, & c.* Vbi per noctem intelligitur vetus testamentum, & per diem nouum.

18 *Si vocem eius audieritis.* Et accipitur hic si, pro quia, quia vox domini audita est in lege noua, quæ data est à Deo in carne apparente, vetus autem testamentum fuit datum per angelum loquentem in persona Dei, secundum quod dicitur Acto. 7. c. *Hic Moyses, & c.* & subditur. *Hic est qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai.*

Nolite

a Nolite obdurare. Cassiodorus. Iam ipse Christus monet
A ne obdurentur, ne contingat eis ut patribus.
b Sicut in irratione. Cassiod. Maestas Christi loquentis,
obstinatos terret per patrum similitudinem, ut vel sic mol-
lescerent. Vel in persona prophete sub alia distinctione legi
potest sic. Q. d. Quia
populus, oues Dei su-
mus. Ergo. Hodie, id
est, semp. Si vocem eius
audieritis, nolite obdura-
re corda vestra. Sicut pa-
tres vestri fecerunt.
B In irratione, in perso-
na Christi loquitur hic
propheta. Irritatione
dico facta. Secundum
dic, id est, in die. Ten-
tationis facta in deserto,
tunc similes illis eritis
si duri fueritis. Culpam
parentum repetitur,
ut vindicta timeatur.
c Quadraginta annis.
Aug. Per quadraginta
annos oia secula significat. Constat. n. ex denario, qui est pri-
mus limes numerorum, & ideo plenitudinē significat, & ex
quaternario qui ad quatuor tpa refertur. Vnde & dñs in hu-
ius numeri sacramēto quadraginta diebus ieiunauit, qñ ten-
ratus est, & quadraginta diebus cum discipulis suis post re-
surrectionē fuit, significans se nobis adesse consolatorem &
adiutorem

Matth. 4.
Act. 1. a.

Matth. 28. d.

adiutorem in huius peregrinationis & tentationis tempo-
re, sicut ipse ait: *Vos scitis scire usque ad consummationem seculi.*
d Ipsi vero non cognouerunt vias meas. & Euthymius. Per vias
Dei s; penumero apud scripturam divina inuenimus prece-
pta significari, eo quod iter nobis sunt quo perueniamus ad
Deum. Cognitionem
vero hic non eam di-
cit quæ legendo para-
tur, aut meditando,
sed illam quæ per ope-
ra ipsa demonstratur.
* Basilii & Theo-
doretus. Hi autem iu-
ratos minas noluerunt
attendere, neq; com-
minationes peniten-
tia finire voluerunt,
propterea terram pa-
tribus promissam mi-
nime consecuti sunt.
Nam illam terram. e-
ius requiem appella-
uit, vel secundum al-
ios Interpretes, quie-
tem. Quoniam enim in solitudine iter facientes, frequentes
loci mutationes faciebant, præeunte tabernaculo, in quo
Deus habitare existimabatur, in terra vero promissionis &
ipsi ab itinere cessarunt & tabernaculum in præscriptis locis
fixum fuit, iure requiem promissionis terram nuncupauit.
Vias, autem Dei, gubernationes appellauit.

† acerbatio-
ne.

† huius.

† quibus.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nolite obdurare corda vestra. Legem Euangelicam repel-
lendo, obduratio enim cordis humani in malo non proue-
nit primo ex parte Dei, sed ex parte liberi arbitrij hominis
à Deo se auertentis, & ideo consequenter iuste Deus retra-
hit gratiam suam cor mollicantem, & sic in infidelitate &
malo obduratur.
2 Sicut in irratione. Hic consequenter ad propositum ad-
ducitur exemplum de illis qui territi verbis exploratorum
rebeldes fuerunt domino & Moyse, & voluerunt reuerti in
Aegyptum Num. 14. & hoc est quod dicitur. *Sicut in irra-
tione secundum diem in deserto.* Id est, Nolite obdurare corda
vestra, sicut fecerunt in deserto. Vocatur autem illud pec-
catum irritatio domini, quia viderant tot mirabilia eius in
transitu maris rubri, & alijs mirabilibus, quod nullo modo
debant dubitare de impletione promissionis diuinæ, sed
quod absq; difficultate introduceret eos in terram promis-
sionis.
3 Vbi tentauerunt me patres vestri. Multoties, vnde dicitur
Num. 14. d. *Iam tentauerunt me per decem vices.*
4 Probauerunt & viderunt opera mea. Id est, tot viderunt ope-
ra mea mirabilia, quod nullo modo deberent facere talia.

5 Quadra-

5 Quadrageima annis offensus fui generationi illi. Hic consequen-
ter ponitur pœna debita, quia quadrageima annis fuit popu-
lus Israel impeditus ab ingressu terræ promissionis, in qui-
bus omnes mortui fuerunt in deserto, qui viderant mirabi-
lia Dei, & increduli fuerant, ut dicitur. Num. 14. & hoc est
quod dicitur. *Quadrageima annis offensus fui generationi illi.* Re-
tardans eos ab impletionem promissi.
6 Et dixi: Sæper hi errant corde. Et talis error erat affectatus,
& sic non alleuiabat, sed magis aggrauabat.
7 Et illi non cognouerunt vias meas. Id est præcepta mea in
quibus debebant ambulare, & hoc malitia ipsorum eos ex-
ceccante.
8 Et iuravi. Id est, irrevocabiliter diffiniui.
9 In ira mea. Id est, in effectu vindictæ meæ.
10 Si intrabunt. Id est, non intrabunt.
11 In requiem meam. Id est, in terram promissionis, in qua
dedit Deus filiis Israel quietem. Et quia illa fuit figura quie-
tis bonorum in patria, quia omnia in figura contingebant
illis. 1. Corin. 10. cap. ideo per hoc intendit David inducere
populum, maxime Hebraicum, ne per rebellionem ad
Christum prohibeantur ab ingressu terræ viuendum, ubi
est quies beatorum.

NICO-

GLOSSA ORDINARIA.

a Psalmus David. Cassiodorus. In veteri testamento legitur,
quod domus Dei, id est, templum à Babyloniis destructū,
post septuaginta annos captiuitatis (quando filij Israel per-
mittente Cyro rege
redierunt Ierosoly-
mam sub Zorobabel
& Iesu sacerdote ma-
gno) reedificatum
est, per quam reedi-
ficationem intelli-
gitur spiritualis reedi-
ficatio templi, de quo dicit Apostolus: *Templum Dei sanctum
est, quod estis vos.* Hoc templum per peccatum à diabolo sub-
uersum est, & homo in lege peccati & mortis captiuatus, sed
per Christum reedificatur toto orbe, & homo à captiuitate
ne pereat, liberatur, de qua spirituali, non illa actuali agit
hic Psalmus.

1. Cor. 3. d.

a Prophetæ qui hic loquitur:
diabolo fuit post peccatum, sicut actualis sub Zorobabel post captiuitatem
Babylonis.

b Toto orbe.

c Quæ sub

a Psalmus David, quando domus ædificabatur post captiui-
tatem.

captiuauerat, & de qua alibi dictum est, *ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem*, vel ipsam etiam Ecclesiæ constitutio-
nem, quam magnus ac sapiens ille architectus ædificauit.
Cum enim hæc omnia futura esse prævidisset beatus David,
exhortatur ac mandat ut condignas pro tantis beneficiis
gratiarum actiones canamus Deo.

* Euthy-

PSAL-

PSALMVS XCV.

A *Antate domino.* Cassiod. Præmonuit Iudæos in præcedenti psal. vt deposita duritia, Christum crederent, sed quia erat mensura, nunc omnes gentes mo-

net, Secundus psal. de utroque aduentu. Primum ad prælatos loquitur, vt ipsi can-

rent & annuntient.

b *Canticum nouum.*

Augustinus. Vetus

cantat cupiditas, nou-

um charitas, quæ ip-

sa est nouum canti-

cum. Cantare est æ-

dificare. Paries deal-

batus est hypocrisis,

B quæ foris lucet, in-

tus lutum est, de isto

dicitur pariete non

coniuncto aliis, sed

singulariter erecto,

ubi si ostium facias,

quisquis intrauerit,

foris est.

c *Domino & bened.*

Hierony. Cassiodor.

Ter domino, ad di-

stinguendam perfo-

rarum trinitatem,

quia laus Christi ho-

nor est trinitatis. Et

est figura epimone, id est, crebra repetitio sententiæ, quæ

exaggerat in laudem vel vituperationem.

PSALMVS XCV.

a Ad omnes gentes communiter loquitur.

b Patri.

c Quod cantat qui amat.

Exuentes veterem hominem

cum actibus suis, & induentes nouum.

Antate domino canticum nouum, cantate

a Filio.

b Omnes homines, vnde domus edificatur.

c Spiritu sancto.

domino omnis terra. Cantate domino, &

a Vt dicatis salutare.

b Quod est Iesus.

c Sic crescit edificatio.

Ad prælatos loquitur.

d Continue vel de filio in patrem, vel de veteri testamento in nouum.

benedicite t nomini eius, annunciate de die in diem salutare

a Vbit

b Prætermisissis Iudæis pro contumacia.

c Non vestram.

d Non quibusdam gentibus.

eius. Annunciate t inter gentes gloriam eius, in omnibus po-

Potentia.

a Et si homo Christus.

b Bonitate.

pulis mirabilia eius. Quoniam magnus dominus, & lauda-

Non potest dici.

a Aduersus sib. & suis, qui tepidus fuit inter homines.

b Quos colebant

gentes, dum in captiuitate erant.

Laus per comparisonem.

bilis nimis, terribilis est super omnes Deos. t Quoniam om-

a Quia parum erat esse super demonia.

b Vbi habitare non possunt demonia ad litteram.

Cass. Hæc est utilitas quæ venit omnibus cantantibus.

August. Contemendo de se

fit homo pulcher. Si amas pulchritudinem, conficere, vt sic sis pulcher, id est, iustus. & ideo

prius dicit: Confessio, & post, pulchritudo.

nes dij gentiũ demonia, dominus autẽ celos fecit. Confessio

ui, intelligite magnum, & eritis in illo igni.

g *Celos fecit.* August. Apostolos & Angelos: vnde si celos

fecit &

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS XCV.

C *Antate domino.* Huic psal. præmittit talis titulus in translatione cõi: *Psalmus David cum domus edificabatur post captiuitatem.* Et fm istum titulum David fecit hunc psalmum. fm autem Hebræos Moyses fecit hunc psalmum, vt dictum est supra psal. 89. Sed hæc varietas authoris non multum refert ad propositum, quia vterque. f. Moyses & David spiritu propheticum habuit, & de Christi mysteriis prophetauit, vt patuit per prædicta. Sed de materia huius psal. a qua dependet intellectus literalis, est magis curandum. Et fm titulum istum psal. iste est diuinarum gratiarum actio seu diuina laudatio de reedificatione templi post captiuitatem Babylonicam tpe Zorobabel, vt hñ 1. Esdræ 1. Sed hoc dictum impugnat Hier. per hoc quod dñ in principio huius psal. *Cantate domino canticum nouum, &c.* Quod non legitur tunc factum, sed magis cantauerunt canticum antiquum, fm quod dñ 1. Esdræ 3. c. *Steterunt sacerdotes in ornatu suo cum tubis, & Leuitæ filij Asaph in cymbalis vt laudarent Deum per manum regis David.* Id est per canticum ab eo factum, vt ibidem fuit dictum, à tpe verò David vsque ad illam reedificationem fluxerunt quingenti anni, vel circiter, quia primum templum fundatum quarto anno Salomonis stetit 410. annis, & tps captiuitatis durauit septuaginta annis. Itẽ per hoc quod subditur. *Cantate domino, &c.* Gentiles non fuerunt admissi ad illam reedificationem sed magis repulsi, vt hñ 1. Esdræ 4. Præterea in Hebræo & in translatione Hier. nullus penitus est titulus, & ideo prædictus titulus vñ appositus ab aliquo expositore, fm imaginatione suã litteram huius psal. ad dictum edificium applicante. Rab. Sal. vero dicit, quod hic psalm. loquitur ad tps futurum, & vocat tps futurum tps Messie quod ipse & alij Iudæi dicunt esse futurum, & tunc edificabitur eis templum nobilissimum, in quo fient istæ laudes & oblationes, quæ vident tangi in hoc psal. cum dñ in principio. *Cantate domino, &c.* & postea in medio subditur. *Tollite hostias, &c.* Sed istud fm est erroneum. f. qd Christus sit venturus in mundum & reedificaturus materiale templum, sicut frequenter superius expressum est. Sed primum est verum, qd iste psal. loquitur pro tpe Christi, quod proprie incepit à principio prædicationis Euangelij, & ex tunc incepit templum reedificari per Christum non ex lapidibus insensibilibus, sed ex Christi fidelibus, qui sunt lapides viuī in edificio celestis Ierusalem collocadi. Et fm hoc psalmus iste diuiditur in duas partes, quia primo psal. indu-

cit ad

cit ad Christi præconium, & secundo ad eius debitum obsequium, ibi: *Confessio.* Prima in duas, quia primo inducit ad actum præconij, secundo ad diuulgationem Euangelij, ibi: *Annuntiate, &c.* Circa primum dicitur.

1 *Cantate domino.* Id est, domino Iesu Christo, qui est rex regum, & dominus dominantium, Apoc. 19.

2 *Canticum nouum.* Ad nouum enim testamētum pertinet canticum nouum, secundum quod dicitur. *Nouus rex, noua lex, noua gaudia,* vnde & angeli nouum canticum cantauerunt in natiuitate Christi Lucæ 2. b. *Gloria in al. Deo. &c.*

3 *Cantate domino omnis terra.* Id est, omnes habitatores terræ, quibus aduentus Christi fuit causa lætitiæ.

4 *Cantate dom.* Repetitio est eiusdem ad maiorem excitationem, sicut solet fieri in canticis.

5 *Et benedi.* Gratias agendo de tanto beneficio.

6 *Annuntiate, &c.* Id est, continue huiusmodi laudem.

7 *Annuntiate inter gentes.* Hic consequenter psal. inducit ad prædicationem Euangelij, quæ facta est non solum Iudæis, sed etiam Gentilibus per orbem dispersis, & hoc est quod dicitur hic. *Annuntiate inter gentes gloriam eius.* Id est: gloriam suæ resurrectionis & ascensionis, & alia ad fidem pertinentia.

8 *In omnibus.* Id est, opera miraculosa Christi, quæ annuntiauerunt apostoli, alijque Christi discipuli, non solum verbo sed etiam facto, facientes miracula in nomine & virtute Christi secundum quod dicitur: Marci ult. d. *Illi autem profecti prædic. vbique domino cooper. & ser. confir. sequentibus signis.*

9 *Quoniam magnus dominus.* Qd. Non est mirum, si talia fiunt virtute eius, quia magnus est in potentia, cuius magnitudinis non est finis.

10 *Et lau. ni.* Quia transcendit limites cuiuscunque creatæ virtutis, propter quod dicitur Eccles. 43. a. *Magnificate eum, quantum potestis:* maior est enim omni laude.

11 *Terribilis.* Quia terribilis est demonibus, qui pro dijs colebantur in idolis à Gentilibus, ideo subditur: *Quoniam omnes dij gentium demonia.*

12 *Dominus autem celos fecit.* Non autem dij gentium.

13 *Confessio.* Hic consequenter psal. inducit ad obsequium Christi debitum, & secundo adducit ad hoc motiuum, ibi: *commouetur.* Ad d. b. tum autem obsequium Christi primo requiritur interior & exterior munditia, quia ipse est sanctus sanctorum, Dan. 9. & quantum ad hoc dicitur. *Confessio.* Qua tolluntur immunditiæ interiores.

Et pul-

MORALITER.

1 *Cantate domino.* Psalmus iste ad litteram loquitur de primo aduentu Christi, quo venit in mundum ad iudicium discretionis

secretionis per prædicationem suam & discipulorum suorum, & sic exposui literaliter, propter quod non videtur mihi nunc alia spiritualis expositio requirenda.

MORA-

E fecit & angelos, tunc & apostolos qui dæmonibus imperant.
A *In conspectu.* Tales enim, confitentes scilicet & iusti ipsum conspicunt, & conspiciuntur ab eo.
B *Sanctimonia & magnificentia.* August. Q. d. Qui vult esse magnificus & potens ut sunt angeli, prius sit sanctus, quod fit ex eo sanctificante.

Non enim per te potes esse sanctus. Eo ergo sanctificante aliquis fit sanctus, & ita magnificus.

C *Afferre domino pa.* Cassiod. Secunda pars ubi ad subditos loquitur. Domino. Non sit spes in homine, non in baptista. *Maledictus enim qui ponit carnem brachium suum.* Patriæ, ut null' excipiat indigena vel peregrin'.

Iere. 17. a

B *Gloriam.* Cassiodor. Quoniam bene conuersatur homo, in quo glorificatur Deus.

† nationibus.

C *Honor.* Cum de bonis gratia refertur, unde: Non est inuentus qui daret honorem Deo, nisi hic alienigena.

Luc. 17. d

C *Tollite hostias & introite.* &c. Basil. & Theod. Hostias, rationis compotes dicit, quas continue a sacerdotibus afferri videmus: attritorum vero multitudinem, Ecclesias declarat, atque Iudeis non hoc imperauit, ne quis legis sacrificia suscipietur, sed patris gentium præcepit, quæ noui testamenti sacrificia in Ecclesijs afferunt. De his & per alium Vatem Deus locutus est, cum Iudeis colloquens. *Non est voluntas mea in vobis, & hostia ex manibus vestris non accipiam, quoniam ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum inter gentes, & in omni loco sacrificium*

Malach. 1.

C *ad occasum, magnum est nomen meum inter gentes, & in omni loco sacrificium*

sacrificium offertur n. mini meo & hostia pura.

G *In atria.* Cassiod. Atria, prophetæ vel Apostoli, quibus itur ad dominum, de atrijs prophetis vel Apostolis venit in atrium Catholice Ecclesie, ubi maiestas adoratur.

Augustinus. Vel, introite in atrio, id est, in doctrinam prophetarum & apostolorum.

D

A & pulchritudo in conspectu eius, sanctimonia & magnificentia

B *Et hæc sanctimonia est.* **C** *O vos.* **D** *Aug. Hoc ergo debent gentes facere, quibus annuntiatum non nobis, ut qui annuntiauerunt, non sibi sed domino.*

C *tia in sanctificatione eius. Afferre dño patrie gentium, afferre domino gloriam & honorem, afferre domino gloriam nomini*

D *Non nomini hominum.* **E** *Ne vacui intreris.* **F** *Sacrificium Deo spiritus cont. super-*

G *eius. Tollite hostias, & introite in atria eius, adorate dominum in atrio sancto eius. Commoueat a facie eius vniuersa*

H *Euangelico, vel quod est in celo.* **I** *In Catholica Ecclesia.* **J** *Vt conuertatur ad*

K *num in atrio sancto eius. Commoueat a facie eius vniuersa*

L *terra, dicite in gentibus, quia dominus regnauit. Etenim*

M *correxerit orbem terræ, qui non commouebitur, iudicabit*

N *populos in æquitate. Legetur celi, & exultet terra como-*

O *igitur propheticus sermo adhortatur gentes, quæ salutis se-*

P *mina acceperunt, ut pietatem patuerant, & pariat & como-*

Q *ueatur a pristino statu, & in diuinis rebus firment & figant.*

R *Vniuersa ter.* Cassiod. Non pars aliqua: Ne quis ergo dicat. Ecce hic Christus, ecce illic, subdit. Etenim correxit orbem terræ, &c.

S *Regnauit. Alia litera: Regnauit a ligno. August. crucis,*

T *quo transiit homo mare, & sic orbis qui non mouetur.*

V *Populos in æquitate, &c. Alij addunt: Et gentes in ira tua.*

X *Cassiod.*

Y *Regnauit. Id est, regnum super totam creaturam accepit in sua resurrectione & ascensione, secundum quod dicitur*

Z *Matth. vi. d. Data est mihi omnis potestas, &c. & Mar. vi. d. Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in celum, & sedet a dextris Dei.*

A *August. & Cassiod. Hic addunt dicentes, quia dominus regnauit a ligno, sed hæc additio, a ligno, non est in Hebræo nec in Græco nec in translatione Hier. loquendo de translationibus eius quas vidi, & ideo credo quod assumptum sit de translat. Theodotionis vel Symmachi vel alicuius alterius, quia plures fecerunt diuersas translationes. Et quia Christus exaltationem regni meruit per suam passionem in cruce, secundum quod dicitur Philip. 2. a. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, ideo aliquis translatorum hoc addidit, a ligno scilicet crucis, & secundum hoc dicitur in hymno ecclesiastico. Impleta sunt quæ concinit David fidelis, carmine, dicens in nationibus regnauit a ligno Deus, & pater quod ille hymnus procedit secundum opinionem August. dicentis, quod David fecerit hanc psal. & omnes alios.*

B *Etenim. Ab errore idololatriæ, quæ a tempore predicationis Christi & apostolorum cepit cessare, secundum quod predictum fuit Zach. 13. a. In illo die perdam nomina idolorum de terra.*

C *Qui non com. s. a veritate Christianæ fidei, quæ habet usque ad finem mundi quantumcunque tribulationibus impellat.*

D *Iudicabit. Quod intelligitur de iudicio discretionis, quod a tpe Christi incepit, quia per predicationem eius & suorum discipulorum aliqui vocati sunt ad fidem alijs in infidelitate dimissis iusto Dei iudicio sed nobis occulto. De quo dicit salua. Io. 12. e. Nunc iudiciu est mundi. Iudiciu autem discretionis pro peccatis & præmijs reddendis expectatur in fine mundi, & de isto duplici iudicio est nonus psal. sicut dictum fuit supra in psal. illo.*

E *Latentur. Hic consequenter ponitur exaltatio fidelium, quia aduentus Christi in mundum non solum fuit causa exaltationis fidelibus, sed etiam creaturis orbis, & hoc est quod dicitur: Lat. celi. Id est, ciues celi, cuiusmodi sunt angeli sancti, qui in natiuitate Christi cantauerunt canticum letitiae, ut dictum est in princ. huius psal. Celi etiam materiales letati sunt, quia Christo nato stellam nouam miserunt, Matth. 2.*

F *Et exultet ter. Id est, principes terræ, quod impletum est, quando reges venerunt Christum natum adorare, Mat. 2. b.*

G *Commoueat, &c. Id est, mare & eius vnde, sibi reuerentiam exhibent.*

H *Regnauit. Id est, regnum super totam creaturam accepit in sua resurrectione & ascensione, secundum quod dicitur*

I *Matth. vi. d. Data est mihi omnis potestas, &c. & Mar. vi. d. Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in celum, & sedet a dextris Dei.*

K *August. & Cassiod. Hic addunt dicentes, quia dominus regnauit a ligno, sed hæc additio, a ligno, non est in Hebræo nec in Græco nec in translatione Hier. loquendo de translationibus eius quas vidi, & ideo credo quod assumptum sit de translat. Theodotionis vel Symmachi vel alicuius alterius, quia plures fecerunt diuersas translationes. Et quia Christus exaltationem regni meruit per suam passionem in cruce, secundum quod dicitur Philip. 2. a. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, ideo aliquis translatorum hoc addidit, a ligno scilicet crucis, & secundum hoc dicitur in hymno ecclesiastico. Impleta sunt quæ concinit David fidelis, carmine, dicens in nationibus regnauit a ligno Deus, & pater quod ille hymnus procedit secundum opinionem August. dicentis, quod David fecerit hanc psal. & omnes alios.*

L *Etenim. Ab errore idololatriæ, quæ a tempore predicationis Christi & apostolorum cepit cessare, secundum quod predictum fuit Zach. 13. a. In illo die perdam nomina idolorum de terra.*

M *Qui non com. s. a veritate Christianæ fidei, quæ habet usque ad finem mundi quantumcunque tribulationibus impellat.*

N *Iudicabit. Quod intelligitur de iudicio discretionis, quod a tpe Christi incepit, quia per predicationem eius & suorum discipulorum aliqui vocati sunt ad fidem alijs in infidelitate dimissis iusto Dei iudicio sed nobis occulto. De quo dicit salua. Io. 12. e. Nunc iudiciu est mundi. Iudiciu autem discretionis pro peccatis & præmijs reddendis expectatur in fine mundi, & de isto duplici iudicio est nonus psal. sicut dictum fuit supra in psal. illo.*

O *Latentur. Hic consequenter ponitur exaltatio fidelium, quia aduentus Christi in mundum non solum fuit causa exaltationis fidelibus, sed etiam creaturis orbis, & hoc est quod dicitur: Lat. celi. Id est, ciues celi, cuiusmodi sunt angeli sancti, qui in natiuitate Christi cantauerunt canticum letitiae, ut dictum est in princ. huius psal. Celi etiam materiales letati sunt, quia Christo nato stellam nouam miserunt, Matth. 2.*

P *Et exultet ter. Id est, principes terræ, quod impletum est, quando reges venerunt Christum natum adorare, Mat. 2. b.*

Q *Commoueat, &c. Id est, mare & eius vnde, sibi reuerentiam exhibent.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et pulchritudo.* Id est, munditia exteriores appositæ.

2 *In conspectu.* Id est, in cultu ipsius, hoc dicitur ad excludendum immunditias quæ fiebant in cultu Gentilium, sicut in sacris Priapi viri & mulieres incedebant nudi, & flebant ibi alia vitia, quas non facerent modo meretrices. Similiter in cultu veteris legis erant aliqua immunditie corporales in effusione sanguinis animalium immolatorum, quæ non sunt in cultu nouæ legis, ubi offertur corpus & sanguis Christi sub speciebus panis & vini.

3 *Sanctimonia.* Id est, applicatio ad diuina.

4 *Et magnific. in sanctifica.* Id est, in cultu nouæ legis, qui sanctificatio dicitur, eo quod sanctificat cultores, quod non faciebat cultus veteris legis, propter quod dicit Apostolus Hebr. 10. a. Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata, ideo subditur. *Sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi.* In hac igitur sanctificatione est magnificentia, quia in Eucharistia totus Christus continetur, quo non potest aliquid maius cogitari ratione suæ Deitatis, ideo subditur.

5 *Afferre domino patrie gent.* Ad fidem Christi conuersatū.

6 *Afferre domino gloriam & hono.* Secundum commentatorem i. Ethicorum. Honor est reuerentia exhibita alicui in testimonium suæ bonitatis, etiam si fiat in secreto siue coram paucis: Tunc est gloria, quando exhibetur ei palam coram multis, per hoc enim inducimur ad exhibendum reuerentiam domino nostro Iesu Christo in publico & in secreto.

7 *Tollite hostias.* Id est, laudibus diuinis extollite corpus & sanguinem Iesu Christi sub speciebus panis & vini, quæ dicuntur hostia in plurali, quia licet sit vnum sacramentum perfecte, tamen sunt ibi duæ consecrationes distinctæ, quarum vna alteram non expectat. Item quia hoc sacrificium in omnibus sacrificijs & oblationibus veteris legis varijs & multiplicibus succedit tanquam perfectum impetecis.

8 *Et intrabit in atria eius.* Id est, loca cultui Christi dedicata, quia tamen in omnibus est vnica ecclesia, ideo subditur: *Adorate dominum in atrio sancto eius.*

9 *Commoueat.* Hic consequenter adducit ad hoc motiū præcipuum, & secundo subditur exultatio fidelium, ibi: *Latentur celi.* Circa primum. *Commoueat a facie eius vniuersa terra.* Id est, habitatores terræ moueantur coram Christo motu timoris, & reuerentiæ. Cuius causa subditur, cum dicitur.

10 *Dicite in gen.* Quia dominus, scilicet Iesus Christus.

11 *Regnauit.*

igitur propheticus sermo adhortatur gentes, quæ salutis semina acceperunt, ut pietatem patuerant, & pariat & comoueatur a pristino statu, & in diuinis rebus firment & figant.

K *Vniuersa ter.* Cassiod. Non pars aliqua: Ne quis ergo dicat. Ecce hic Christus, ecce illic, subdit. Etenim correxit orbem terræ, &c.

L *Regnauit. Alia litera: Regnauit a ligno. August. crucis,*

M *quo transiit homo mare, & sic orbis qui non mouetur.*

N *Populos in æquitate, &c. Alij addunt: Et gentes in ira tua.*

O *Cassiod.*

P *Regnauit. Id est, regnum super totam creaturam accepit in sua resurrectione & ascensione, secundum quod dicitur*

Q *Matth. vi. d. Data est mihi omnis potestas, &c. & Mar. vi. d. Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in celum, & sedet a dextris Dei.*

R *August. & Cassiod. Hic addunt dicentes, quia dominus regnauit a ligno, sed hæc additio, a ligno, non est in Hebræo nec in Græco nec in translatione Hier. loquendo de translationibus eius quas vidi, & ideo credo quod assumptum sit de translat. Theodotionis vel Symmachi vel alicuius alterius, quia plures fecerunt diuersas translationes. Et quia Christus exaltationem regni meruit per suam passionem in cruce, secundum quod dicitur Philip. 2. a. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, ideo aliquis translatorum hoc addidit, a ligno scilicet crucis, & secundum hoc dicitur in hymno ecclesiastico. Impleta sunt quæ concinit David fidelis, carmine, dicens in nationibus regnauit a ligno Deus, & pater quod ille hymnus procedit secundum opinionem August. dicentis, quod David fecerit hanc psal. & omnes alios.*

S *Etenim. Ab errore idololatriæ, quæ a tempore predicationis Christi & apostolorum cepit cessare, secundum quod predictum fuit Zach. 13. a. In illo die perdam nomina idolorum de terra.*

T *Qui non com. s. a veritate Christianæ fidei, quæ habet usque ad finem mundi quantumcunque tribulationibus impellat.*

V *Iudicabit. Quod intelligitur de iudicio discretionis, quod a tpe Christi incepit, quia per predicationem eius & suorum discipulorum aliqui vocati sunt ad fidem alijs in infidelitate dimissis iusto Dei iudicio sed nobis occulto. De quo dicit salua. Io. 12. e. Nunc iudiciu est mundi. Iudiciu autem discretionis pro peccatis & præmijs reddendis expectatur in fine mundi, & de isto duplici iudicio est nonus psal. sicut dictum fuit supra in psal. illo.*

X *Latentur. Hic consequenter ponitur exaltatio fidelium, quia aduentus Christi in mundum non solum fuit causa exaltationis fidelibus, sed etiam creaturis orbis, & hoc est quod dicitur: Lat. celi. Id est, ciues celi, cuiusmodi sunt angeli sancti, qui in natiuitate Christi cantauerunt canticum letitiae, ut dictum est in princ. huius psal. Celi etiam materiales letati sunt, quia Christo nato stellam nouam miserunt, Matth. 2.*

Y *Et exultet ter. Id est, principes terræ, quod impletum est, quando reges venerunt Christum natum adorare, Mat. 2. b.*

Z *Commoueat, &c. Id est, mare & eius vnde, sibi reuerentiam exhibent.*

A *Regnauit. Id est, regnum super totam creaturam accepit in sua resurrectione & ascensione, secundum quod dicitur*

B *Matth. vi. d. Data est mihi omnis potestas, &c. & Mar. vi. d. Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in celum, & sedet a dextris Dei.*

C *August. & Cassiod. Hic addunt dicentes, quia dominus regnauit a ligno, sed hæc additio, a ligno, non est in Hebræo nec in Græco nec in translatione Hier. loquendo de translationibus eius quas vidi, & ideo credo quod assumptum sit de translat. Theodotionis vel Symmachi vel alicuius alterius, quia plures fecerunt diuersas translationes. Et quia Christus exaltationem regni meruit per suam passionem in cruce, secundum quod dicitur Philip. 2. a. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, ideo aliquis translatorum hoc addidit, a ligno scilicet crucis, & secundum hoc dicitur in hymno ecclesiastico. Impleta sunt quæ concinit David fidelis, carmine, dicens in nationibus regnauit a ligno Deus, & pater quod ille hymnus procedit secundum opinionem August. dicentis, quod David fecerit hanc psal. & omnes alios.*

D *Etenim. Ab errore idololatriæ, quæ a tempore predicationis Christi & apostolorum cepit cessare, secundum quod predictum fuit Zach. 13. a. In illo die perdam nomina idolorum de terra.*

E *Qui non com. s. a veritate Christianæ fidei, quæ habet usque ad finem mundi quantumcunque tribulationibus impellat.*

F *Iudicabit. Quod intelligitur de iudicio discretionis, quod a tpe Christi incepit, quia per predicationem eius & suorum discipulorum aliqui vocati sunt ad fidem alijs in infidelitate dimissis iusto Dei iudicio sed nobis occulto. De quo dicit salua. Io. 12. e. Nunc iudiciu est mundi. Iudiciu autem discretionis pro peccatis & præmijs reddendis expectatur in fine mundi, & de isto duplici iudicio est nonus psal. sicut dictum fuit supra in psal. illo.*

G *Latentur. Hic consequenter ponitur exaltatio fidelium, quia aduentus Christi in mundum non solum fuit causa exaltationis fidelibus, sed etiam creaturis orbis, & hoc est quod dicitur: Lat. celi. Id est, ciues celi, cuiusmodi sunt angeli sancti, qui in natiuitate Christi cantauerunt canticum letitiae, ut dictum est in princ. huius psal. Celi etiam materiales letati sunt, quia Christo nato stellam nouam miserunt, Matth. 2.*

H *Et exultet ter. Id est, principes terræ, quod impletum est, quando reges venerunt Christum natum adorare, Mat. 2. b.*

I *Commoueat, &c. Id est, mare & eius vnde, sibi reuerentiam exhibent.*

† sanctitas.

E

Esaie 26.

† moueatur.

Mar. 13. c.

F

Dominus regnauit a ligno.

D

D

D

D

Cas. Populos ergo, id est, bonos iudicabit in æquitate, gen-
tes vero, id est, malos in ira sua.

a Tunc exultabunt. Cas. Hiero. Tunc quando corrigeret, vel
hæc omnia de secundo aduentu. Mare seculum, & plenitu-
do eius commo. ad gaudium in secundo aduentu, quod

erit, quia gaudebunt
campi & omnia quæ
in eis, ut in litera.

Tunc, id est, in secun-
do aduentu exulta-
bunt omnia ligna
sylvarum, id est, gen-
tes conuersæ, quæ
fuerunt inuentæ in
campis syl. a facie
domini, quoniam ve-
nit, id est, venit iudi-
care terram.

Mat. 16. e.

*** Euth.** Eo quod ex eis sumendum sit salutare crucis ligni.

b Quoniam venit. Aug. Primo venit in ecclesia, in nubibus,
id est, apostolis, & impleuit totum orbem, vnde c. A modo vi-
debitis filium hominis venientem in nubibus, cui aduentui

qui

qui credit, exultabit in ultimo aduentu.

c Orbem. Casti. Omne in hominem generaliter includit se-
cundum equitatem Dei iudicandum. Sed quomodo iudice-
tur exponit, dicendo populos in veritate, quia in separatio-
ne duo erunt populi, quibus dabit sententiam veritatis, ut

alii in vitâ; alij in pæ-
nas eant.

Aug. Orbem dicit
omnes filios Adam,
id est, omnes homi-
nes, qui fuerunt in eo
vnus homo, qui tunc
fuit in vno loco, sed
modo dispersus est
per totum orbem,
quæ *ἀνα* significat
secundum Græcam
linguam. Quatuor

enim literæ sunt in hoc nomine, alpha, delta, alpha, mi, &
quatuor partes orbis, has in capite literas habent *ἀνατολή*
dicunt orientem, *δύσις* occidentem, *ἀρχή* aquilonem, *με-*
σημέριον meridiem.

NICOLAUS DE LYRA.

*** exhibebant quod factum fuit, quando mare & eius vnde se ei calca-
biles præbuerunt, Matth. 14. c.**

1 Gaude cam. Quod impletum fuit quando pastores in campis con-
gregati super gregem suum vigilantes Christum natum adorauerunt
gaudentes. Luc. 2. c. Et reuersi sunt pastores glorificantes &
laudantes Deum.

2 Tunc exult. Id est, signa exultationis erunt.

3 Omnia lig. Hoc impletum est in aduentu Christi ad Ierusalem.
quando populi cadentes ramos de arboribus sternerant in via claman-
tes & di. Osanna filio David. Mat. 21. c. in signum exultatio-
nis magnæ. Quod autem dicitur lig. a omnia, hyperbolice est sicut di-
citur, Omnes de ciuitate cucurrerunt ad spectaculum, licet plures re-
maneat quam vadant.

Quo-

4 Quoniam venit iudicare terram. Iudicio. s. discretionis sepa-
rando fideles ab infidelibus, vocando electos ad fidem per suam & ec-
clesiæ predicationem, propter quod dicit saluator Ioan. 12. e. Nunc
iudicium est mundi. iudicium enim discussionis pro penitis & præ-
missis reddendis, de quo agit sequenti Psal. expectatur in futuro.

5 Iudicabit, &c. Iudicium enim discretionis quo aliqui vocantur
ad fidem & gratiam, alij non, est valde iustum, licet hoc sit nobis occul-
tū, propter quod dicit Psal. 35. b. Iudicia tua abyssi multa. Morali-
ter potest exponi Psalmus iste de quolibet fidei, qui est Dei filius. per
gratiam & adoptionem, sicut Christus est Dei filius per naturam. Et
ideo sicut Christo competit iudicium discretionis super alios modo præ-
dicto, ita cuilibet fidei impositum est iudicium discretionis si per pro-
prias cogitationes, locutiones, & operationes, ut nulli iniusto consen-
tiat corde, nullum iniustum proferat ore, nec exerceat in opere.

GLOSSA ORDINARIA.

a Psalmus p̄ David. Ad literā illud tangit hic, quod mortuo
Absalon iniquo filio David, qui viuens patrem persequerat
David, restituta est terra & in pace regnauit, de quo hic non
agitur, sed potius de significato.

Aug. David Christum significat,
quem iniqui filij. i. Iudei crucifixerūt
atq; regnum abiurauerunt ei. Sed re-
stituta est terra ei, quando Iudæa quæ
crucifixerat, credidit, & apostoli qui
titubauerant sunt confirmati, sed &
alij oues de gentibus sunt adductæ.

Vel, restituta est terra, cum caro
eius resurrexit, post quā resurrectio-
nem hæc omnia quæ hic cantantur
facta sunt.

C Augustin. Prævidentes in spiritu hæc gauisi sunt pro-
phe-

phetæ, & si posset fieri, vellēt & impleta videre, vnde. Multi
reges & propheta voluerunt videre, quæ vos uidetis, &c. Magna er-
go læticia præsentis impleuit in hoc Psal. qui de promissis
restitutionis terræ intitulo, palato namque fidei dulce sa-
pit mel diuinæ promissionis.

Luc. 10. c.

Cas. Quartus Psalmus de primo ad
uentu, quo mundus liberatus est.

Cas. Describit primo virtutes do-
mini, & ostendit omnia restituta ei, &
arguit idololatrias.

PSALM. XCVI.

Dominus regnauit. Cas. Vidēs pro-
pheta superstitiones mudi abū-
dante ante Christi resurrectionem, op-
ponit, dominus regnauit.

Aug. Quis ergo alter colendus est?

Exultet

F

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. XCVI.

Dominus regnauit &c. Huic Psalmo præmittitur talis titu-
lus in translatione cōi. Psalmus David, quando terra eius
restituta est ei. & secundum hunc titulum David fecit hunc Psal. se-
cundum Hebræos vero Moyses fecit ipsum, ut dictum est supr. Psal. 89.
Sed de hac veritate non est magna vis, ut dictum est Psal. præcedenti,
sed magis curandū est de materia huius Psal. Et secundum hunc titulum
dicunt doctores aliqui, quod Psalmus iste est gratiarum actio ipsius Da-
uid, quando debellatis Philisthæis qui regnum eius inuaserant, et alijs
genti-

gentibus in circumitu qui regnum suum molestabant, terra sua fuit re-
stituta in pace & quiete. Sed litera huius Psal. non videtur concordare,
cū dicitur. Nubes & caligo in circumitu eius. et post subditur.
Ignis ante ipsum præcedet, quia in bellis ipse David contra aduersarios
non legimus apparuisse talia signa. Item. Apost. Heb. 1. allegat scriptu-
rā huius Psal. ad literam de Christo, dicens. Et cum intro-
ducit primogenitum in orbem terræ dicit. Et adorent eum
omnes angeli Dei, quod accipitur ex hoc Psalmo, cū dicitur. Ado-
rate eum omnes angeli eius. Apostoli enim allegantes scriptu-
ram veteris Testamenti, non semper acceperunt eam de verbo ad
verbum, sed suffecit eis aliquando accipere sensum, quamuis

* hic

MORALITER.

Dominus regnauit. Psal. iste loquitur ad literam de secundo
ad-

aduentu Christi, scilicet, ad iudicium discussionis, quod erit
in fine mundi, & sic non est hic alia spiritualis expositio re-
quirenda.

Tom. 3.

P

a *Exultet terra.* Quid remanet idolis? quasi nihil.

b *Insula.* Totius mundi ecclesie.

* Euthymius. Ecclesie nimirum que in varijs sunt mundi partibus, quæque ab amara & salustiosa, ut ita dicam, infidelitate, insularum instar eleuatae sunt, quæque licet assiduis tentationum fluctibus impellantur, fundamentum tamen, ac solidam in rege suo Christo stabilitatem habent, vel per insulas, simplicitate fidelium omnium animas intellige, & per terram nouam creaturam.

B *c Multa.* Non omnes propter hereticorum conuentus.

Cassiodorus. Inde qualis sit dominus primo aduentu dicit.

d *Nubes & calig.* in. Impijs, qui cæci sunt, nubilofus, & caliginosus, quibus nulla claritate splendet, sed bonis.

e *Iustitia & iudicium.* Qui correcti sunt sedes eius. Ante aduentum eius ignis præcedet, quia impij pro predicatione prophetarum ira succens, de nece eorum tractauerunt, & ad indignationem inflammati in circumitu, quia multi, cum pauci essent prædicatores.

Insula. Augusti. Ecclesie, quia circumlatrantur fluctibus tentationum. Et sicut insula circumstrepentibus fluctibus tunditur, sed non frangitur, ita ecclesia per totum orbem dilatata, persecutiones infidelium patitur, sed non vincitur.

Nubes, &c. Augusti. Impij, qui cum non intellexerunt. Iustitia & iudicium fidelibus.

Iustitia & iudicium directio throni eius. * Euthymius. *Throni eius.* pro regni eius dixit, quod regnum ipse Christus regnas direxit, illud autem vere fuit iustum iudicium, quo & tyrannum demonem destruxit, & oppressum tyrannide humanum genus saluauit. Vel aliter, per iustitiam, in vniuersum omne virtutis genus intellige, & per iudicium rectitudinem ac discretiorem,

seretionem, quæ omnia regnante Christo didicimus.

f *Ignis ante ipsum præcedet, &c.* Augustinus. Quasi correcti sunt sedes Dei, ante vero quam in eis sedeat Deus, ignis sancti spiritus præcedit, quod ita ait: *Ignis charitatis præcedet ante ipsam.* Iste est bonus ignis, sicut & ille gladius bonus, de quo dominus dicit:

Non veni mittere pacem, sed gladium. Et hic est gladius verbi Dei, qui separat carnali affectu male coniunctos. Ignis vero vrit & inflamat inimicos eius in circumitu, idest, per totum ardet mundum, quod contra Deum est, quo consumpto apparuerunt fulgura, unde subdit: *Alluxerunt.* Vel ita de duplici igne agit, qui erit ante secundum aduentum Christi, scilicet, ignis charitatis, qui ardebit in bonis, & ignis iræ, & inuidie, qui malos consumet, vltimus autem ignis in quem mittendi sunt mali, non ante, sed post eum erit, iste vero præit, qui est pœna malorum, & salus bonorum, cum enim Christus prædicatur, irascitur prauus, patitur iustus. Ira aduersarii velut ignis comedit, qui tanquam facula consumitur, lignum autem viride permanet, idest, iustus, qui ardet charitate. Inimici enim qui idola colebant, incenduntur si mali sunt ad consumptionem, si boni ad reparationem.

g *Alluxerunt fulgura.* Aug. Nubes viluerunt forma humana, sed fulgor mirandus in verbis vel factis eorum apparuit, & inde mota est terra.

h *Fluxerunt.* Augustinus. Et si non modo credit paganus, tamen victus est.

* Basilii & Theodori. Non tantum subditi, verum etiam ipsi Dynastæ & Reges ceræ instar, quæ igni admovent, timore conficiuntur. Quanto plurium rerum regimen habuerunt, tanto maioribus supplicijs succumbent. Quanto autem maius est æs alienum, tanto maior est timor.

i *Annuntiauerunt celi iustitiam eius.* Quia per signa in cælo apparentia manifestabitur iudicis aduentus propinquus.

ii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

iii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

iiii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

v *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

vi *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

vii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

viii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

ix *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

x *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xi *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xiii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xiiii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xv *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xvi *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xvii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xviii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xix *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xx *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxi *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxiii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxiiii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxv *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxvi *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxvii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxviii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxix *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxx *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxxi *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxxii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxxiii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxxiiii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxxv *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxxvi *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxxvii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxxviii *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xxxix *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

xl *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

NICOLAUS DE LYRA.

* hic non sit magna mutatio in verbo, quia in hoc Psalmo ponitur imperatiuum secundæ personæ, cum dicitur. *Adorate.* ad Hebræos. imperatiuum tertie personæ. Sciendum est etiam quod duplex est Christi aduentus. In mundum, qui præterit, & ad iudicium, qui futurus est. Psal. autem iste loquitur de aduentu ad iudicium, & sic intelligitur Apostoli verbum. Et cum introducit primogenitum, idest, prædicat introducendum ad iudicium, sicut exposui ibidem, tunc enim apparebit in potestate constitutus tanquam primogenitus. In primo autem aduentu apparuit humilis & abiectus. Huic autem sententiæ concordat Ra. Sa. in parte dicens, quod hic Psal. loquitur ad futurum, quod vocat tempus Messie, sed expectat primum eius aduentum adhuc futurum erronee, ut frequenter supra dictum est. Patet igitur secundum sententiam Apostoli & Ra. Sa. quod Psal. iste ad hanc intelligitur de Christo, non de David nisi figuratiue, nec titulus in principio positus valet multum ad oppositum, quia in Hebræo & in translatione Hier. nullus est omnino titulus, & ideo videtur iste titulus appositus fuisse ab aliquo expostore pro sua voluntate. Dicendum igitur, quod psalmus iste loquitur de aduentu Christi ad iudicium discussionis, sicut præcedens de aduentu eius ad iudicium discretionis. Et dicuntur in tres partes, quia primo describitur ipsius Christi generale dominium, secundo aduentus ad iudicium, ibi: *Nubes*, tertio exultatio fidelium, ibi: *Annuntiauerunt.* Et ista tria se consequuntur ad invicem, ut videbitur prosequendo.

Circa primum sciendum, quod Christus in sua resurrectione & ascensione accepit super omnia creata generale dominium propter quod dixit Mat. vi. a. *Data est michi omnis potestas, &c.* & hoc est quod dicit.

Dominus re. Scilicet, dominus noster Iesus Christus.

1 *Exultet terra.* Idest, habitantes in terra, quia Christus per resurrectionem & ascensionem suam præbuit alijs ingressum ad gloriam.

2 *Latentur insule multe.* Quia fides catholica prædicata est per apostolos aliosque Christi discipulos habitantibus in insulis

fulis maris oceani, ut patet de Anglia & Hybernia, & et maris mediterranei, ut patet de Sicilia & Cypro & pluribus alijs.

3 *Nubes & caligo.* Quia ad generale dominium sequitur extremum iudicium, a quo non potest appellari, ideo post Christi dominium hic consequenter describitur eius generale iudicium ad quod veniet in magna potestate, & hoc est quod dicitur: *Nubes & caligo, &c.* Christus ascendens in cælum habuit nubem in obsequium, secundum quod dicitur Act. i. a. *Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum, & subdit: Hic Iesus qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, scilicet, ad iudicium.* Ex quo innuitur, quod obsequium nubis vteretur secundum quod dicitur Luc. 21. c. *Tunc videbunt filii hominis venientem in nube cum potestate magna*, ideo subditur.

4 *Iustitia & iudicium.* Idest, correctio orbis procedens a potestate eius iudiciaria quæ per sedem designatur, eo quod sententia iudicis sedendo datur, erit iustitia & iudicium, idest, recta & irreuocabilis.

5 *Ignis ante.* Scilicet, ignis conflagrationis, qui præcedet iudicium.

6 *Et inflammabit in circumitu inimicos.* Quia data sententia iudicis reprobi illo igne inuoluentur, & sic in inferno retradentur.

7 *Alluxerunt fulgura.* Quia ante iudicium fiet multæ impressiones igneæ & terribiles, ideo subditur.

8 *Vidit & commota.* Idest, habitantes in ea qui videntes talia commouebuntur commotione timoris.

9 *Montes fluxerunt.* Idest, fluent: quia loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ, quia tunc erunt terremotus magni per loca, secundum quod dicitur Mat. 24. a. ex quibus ruent montes.

10 *Annuntiauerunt celi iustitiam eius.* Quia per signa in cælo apparentia manifestabitur iudicis aduentus propinquus.

11 *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* Quia omnes tam electi quam reprobi videbunt Christum hominem venientem in potestate & gloria: quæ visio erit terribilis reprobis & delectabilis electis, ideo subditur.

Confundantur

Aduentus duplex.

Diuisio.

Multiplex ignis.

E

Ignis quomodo Christi, faciem præcedere intelligatur.

F

G *a* Confundantur: Hoc iam factum est.

A Augusti. Cessat enim iam idololatria, Et erubescant qui adorant lapides, quia mortui.

b Adorate. Augustinus. Cessat ergo adoratio angelorum sed adorant. Ipsi mali angeli volunt adorari, boni adorant, nec se permittunt adorari. Vel saltem hoc exemplo idololatriæ cessent.

c Audiuisti & letata.

† iucundata

Calsiodorus. Secundo post restaurationem terræ omnimoda exultatio, quam nec persecutio interrumpat, ostenditur.

B Audiuisti Sion. quod angeli cum adorant, quod annuntiauerunt eeli iustitiam, & viderunt omnes populi gloriam eius, & quod confunduntur adoratores idolorum, & inde letata est. Iudea enim prius credebat se solam pertinere ad Christum, sed iam de socijs gentibus letatur, ut de

† malignum

† seruorum

† iucunditas

Ad. 10. a.

Cornelio fratres gaui sunt quæ Petrus baptizauit.

d Et exultauerunt. Aug. Audierunt apostoli, qui erant in Iudea fratres, quia gentes receperunt verbum Dei, & letati sunt, & magnificabant Deum.

c Terram, & c. deos. Aug. Per terram & deos, peccatores & iustos

stos accipe. Vel terrenis & celestibus significat eum imperare.

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram. * Euth. Dominus super omnem terram, vel altissimus super terram, quemadmodum etiam super celum.

Nimis exaltatus es super omnes deos. * Euthymius. Eos, scilicet, qui dii reputantur, & illi quidem falso exaltati sunt, atque ob errorem tu autem vere exaltatus es ob summam tuam potentiam, quanto igitur veritas errore maior est, tanto etiam sua sublimitas illorum altitudinem superat, exaltatus es autem, hoc est, cognitus es altus esse, conatur autem his verbis propheta summam Dei altitudinem exprimere, valde exaltatum eum esse, dicens: Super omnem terram & super omnes Deos.

† idola

†

† seruorum

† iucunditas

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

NICOLAUS DE LYRA.

1 Confundantur. Id est, confundentur.

2 Omnes qui adorant sculptilia. Id est, omnes idololatræ, qui tunc maxime confundentur, quoniam creaturis attribuerunt cultum soli Deo debitum, non solum ab hominibus, sed etiam angelis, ideo subditur.

3 Adorate. Id est, adorate Christum adoratione latræ, quia est verus Deus.

4 Audiuisti. Hic incipit versus in Hebræo, & in translatione Hieron. ubi describitur exultatio fidelium, quia sicut iudiciū extremum erit reprobris terribile, ita iustis erit delectabile, unde dicitur Lucæ 21. e. de illo iudicio. Arescentibus hominibus præ timore & expectatione, & post subditur, his autem fieri incipientibus, respicite & leuate capita vestra id est, exultate corda vestra, secundum quod exponit Greg. homil. 1. & hoc dictum fuit apostolis pro omnibus electis. Igitur circa hoc primo ponitur exultatio fidelium, secundo quoddam corollarium, ibi: Qui diligitis. Circa primum dicitur: Audiuisti Sion. id est ecclesia, per verbum Christi & apostolorum, qui prænuuntiauerunt iudicium futurum.

Diuisio.

5 Et letata est. Quia hoc est materia exultationis pro electis ut dictum est.

6 Et exultauerunt. Id est, fideles animæ & electæ, & subditur causa huius letitiæ, cum dicitur.

7 Propter iudicia. Et dicit iudicia in plurali, quia non solum iudicium datum pro gloria electorum erit eis causa letitiæ, sed etiam iudicium datum pro damnatione reproborum, secundum quod dicitur Psal. 57. b. Latabitur iustus, cum viderit vindictam. Et quia tunc omnia Christo perfecte subiiciuntur, ideo subditur.

8 Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram. Id est, super omnes homines, qui in terra nascuntur.

9 Nimis exaltatus. Id est, angelos sanctos, qui dicuntur dii parti-

participatiue, Dan. 2. b. Exceptis diis, quorum non est cum hominibus conuersatio.

10 Qui diligitis dominum. Hic ultimo concluditur quoddam corollarium, quia iudicium extremum terribile iniustis, & delectabile iustis, ut prædictum est, ideo Psalmista hortatur homines ad iustitiam, & ab iniustitia retrahit, dicens: Qui diligitis dominum odite malum. scilicet, culpæ, quod opponitur bonitati diuinæ. Et quod possint peccatum mortale euitare, ostendit, dicens.

11 Custodit dominus animas sanctorum suorum. Qui in tentationibus recurrunt ad eius auxilium, secundum quod dicitur 1. Cor. 10. capi. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed facit cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere, ideo subditur.

12 De manu peccatoris. Id est, de manu dæmonis, qui obstinatus est in peccato, & semper homines trahere nititur ad peccatum, & quia hæc liberatio fit per gratiam diuinam, ideo subditur.

13 Lux orta est iusto. Id est, lux gratiæ diuinæ.

14 Et rectis corde letitia. Quia lux gratiæ est quædam arra gloriæ, propter quod repetitur idem, cum dicitur.

15 Latamini iusti in domino. Quæ est letitia deuotionis.

16 Et confitemini memoriæ sanctificationis eius. Gratiæ agentes de dono gratiæ vos sanctificantis.

Moraliter potest exponi psalmus iste de quolibet fidei, qui est Dei filius per adoptionem, sicut Christus est Dei filius per naturam, & ideo sicut ad Christum pertinet iudicium discussionis generale, ita ad quemlibet fidelem pertinet iudicium discussionis singulare, propriam conscientiam discutiedo, ut quod ibi inuenerit de male actis dictis & cogitatis, sic per penitentiam puniat, ut penam iudicii futuri euadat secundum quod dicit Apostolus 1. ad Corinthios 11. g. Sinofmetipfos indicaremus, non vique indicaremur.

Tom. 3.

P. 2

Canta-

G L O S S A O R D I N A R I A.

A a *Psalmus David.* Causio. Tertius Psalmus eorum qui de vtroque aduentu agunt, in quibus est causa spei per misericordiam patris aduentus: & timoris per iudicium secundum, hac est sepe iterentur, tamē semper noua pro verborum & sententiarum varia descriptione.

PSAL. XCVII. a

b *Antate domino.*

c *Cassiodorus.*

Primo ait de ostensione saluatricis dexterae.

c *Salua.* Augustinus.

† Dominus Maius est quod totum orbem a morte aeterna erexit, quam

B quod mortuos suscitauit.

d *Sibi.* Augustinus. Multi saluantur corporaliter, sed sibi,

† Iacob non ei qui accepta corporali sanitate

† Iob i. d. fide intus sanantur ei sanantur vel se

† vniuersa saluant.

* *Basilii & Theodore.* Sapius

diximus, Manum, a-

ctionem dicere, dexteram vero bonam actionē.

C Dicit autē hominum salutem eius potentie esse opus, imensa autem benignitate

Psalmus David PSAL. XCVII.

Vita & lingua. redemptione.

a *De incarnatione Christi & hominis.* b *Quia nihil tale mandis audit.* c *Vnde.*

Antate dñō canticum nouū, qā mirabi-

a *Non solum quia communia sunt, sed & hoc lingere, scilicet, quod sal.* b *Non dicit quid, sed intelligimus ostē in terrā, quod tuit magnum miraculum.* c *Deo.* d *Christus pro nostra operatione.*

liā fecit. † Saluauit sibi dextera eius, &

a *Idest, Christus pro fortitudine.* b *Vbi ea est dextera vel brachium.* c *Quod & brachium & dextera. i. Christus, eo quod saluat.* d *Quis?*

brachium sanctum eius. Notum fecit dominus salutare suū

a *Non hic vel illic, sed, eo quod iustificat.* b *Non sub veianine.* c *Idest salutare.* d *Alas, inquit, fuit.*

† in conspectu gentium reuelabit iustitiam suam Recorda-

a *Vt homo factus liberaret.* b *Quando eum facie ad faciem videbunt.* c *Videntem Deum.*

tus est misericordiae suae, † & veritatis suae domui Israel.

a *Ne putes Israel vnam gentem subdit.* b *Mente.* c *A termino ad terminum.* d *Vbi defecit locutio.* e *Voce sine verbis.*

Viderunt omnes termini terrae, salutare Dei nostri. Iubilate

a *Quia omnes viderunt.* b *Verbis.* c *Vbi valet locutio.* d *Corde.* e *Opera.*

domino † omnis terra, cantate & exultate & psallite.

Secundo dicit omnibus modis laudandum esse, & annuntiandum, quia venit iudex.

Du Tilibus

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. XCVII.

C Antate domino. Huic Psal. praemittitur talis titulus in

Hebraeo & in translatione Hieronymi. Psalmus sine aliqua ad-

ditione, & sic per titulum istum non apparet auctor psalmi, nec eius ma-

teria. Secundum Hebraeos Moyses fecit psalmum, istum ut dictum est sup. Psal.

90 secundum Augustinum. vero David fecit hunc Psal. & omnes alios,

sed de hac varietate non est magna vis, ut dictum est Psal. 95. De ma-

Materia psal. teria vero huius Psal. dicit R. S. A. Hebraeus, quod Psal. iste loquitur de

tempore futuro, per quod intelligitur tempus Messiae quod Iudaei ex-

pectant suum, in quo dicunt multa mirabilia futura per regem Mes-

siam, id est, Christum, & secundum hoc dicitur in prim. huius Psal. Can-

tate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit, id est, facit, secun-

dum ipsum, quia scriptura hic loquitur de futuro per modum praeteriti

propter certitudinem prophetiae, tempore enim quo factus est Psal. iste

Christus erat venturus in mundum, sed mirabilia ista quae dicit futura,

iam sunt facta in aduentu Christi, quia quod Dei filius in humana na-

tura apparuit, virgo concepit & peperit, & cetera mirabilia quae Chri-

stus fecit, non solum sunt mirabilia, sed etiam mirabilia, & secun-

dum hoc docto. nostri exponunt Psal. iste de duplici aduentu Christi,

scilicet, in mundum, & ad iudicium generale, & vltimum quod voca-

tur iudicium discussionis. Sed saluo meliori iudicio videtur mihi, quod

conuenienter potest exponi de aduentu Christi in mundum, & de iudi-

cio discretionis, quod incepit a tempore predicationis Christi & apo-

stolorum, ut supra dictum est, & secundum hoc Psal. iste & 95 sunt

circa eandem materiam, vnae & similiter incipiunt & magnam ha-

bent conuenientiam non solum in sententia, sed etiam in verbis. Bene

enim reperiuntur Psal. plures de eadem materia facti, non solum a plu-

ribus auctoribus, sed etiam ab vno auctore, ut in superius dictis patuit in

Psalmis David. Igitur secundum hoc Psal. iste in duas partes diui-

Diuisio. diuitur. In prima ponitur gratiarum actio de beneficio incarnationis, in

secunda de beneficio iudicii discretionis, quo electi sunt ad fidem voca-

ti, secundo da ibi: Iubilate domino omnis terra. Circa primum dicitur:

Cantate domino, scilicet, Iesu Christo: Canticum nouum,

tanquam auctori noui testamenti, in cuius ortu nouum canticum can-

tauerunt angeli, Lu. 1.

Quia

Psallite

M O R A L I T E R.

1 Cantate domino canticum nouum. Psalmus iste loquitur de aduentu

aduentu Christi ad iudicium discretionis, sicut & cantate primum, & ideo de alia expositione spiritali pertranseo, sicut in illo.

a *Ductilibus, tuba cornea.* Aug. Aereis, quæ tundendo producuntur, id est, qui tribulati proficiunt, & sonant laudes Dei. Cornu vero carmen excedit, & sic fit firmum & capax vocis. Is est qui affectus carnis superat & libidines, qui non sapit terram, sed quæ sursum sunt, qui in carne quidem

Et penitudo eius, vniuersa legis sacramenta. Orbis terrarum. D. Gentil tas ad conuersionem moueatur. Qui habitant, ut quæ figurate dixit, de hominibus accipias. Vel mare. id est, seculum moueatur terrore iudicii, ubi impij timent. Plenitudo multitudine hominum peccatis plena, quia ibi multa peccata. Orbis,

quia ipse vertetur in nouam faciem, sed lumina, &c.

* Bas. & Theo. Hic Mat. 5.

montes appellauit eos, qui excelsum & sublimem habent mentem, supra quos Dei ciuitas edificata est, Non pot. n. inquit, ciuitas abscondi supra montem posita.

Et fundamenta eius in montibus sanctis. Hos inquit, latari & exultari, Dei & Saluatoris nostri aduentum scientes: expectantes. n. laborum præmia, gau-

a Quibus modis. pascendo paupertates, prius fiat totum ad Deum pertineat.

Pfallite domino in cithara, in cithara & voce psalmi, in tubis

a Productis & proficientibus sub malleo diaboli. vicia carnis donent.

b Actu carnis i. mortificatione eius, diuina opera facite. **c** Cas. eadem preposita, subiungit ut quoduis eorum d. Ut sint predicatorum.

b Ita ut alij sonent, & in seipsis. **c** Aug. vobis ita agentibus, quid erit tubis sonantibus. aures Dei delectantur fluctus maris exultantur.

bis ductilibus, & voce tubæ corneæ. Iubilare in conspectu

a Prædicat, non optat apostolis enim prædicantibus, quasi tubis motum est mare seculi, & increuerunt fluctus persecutionum. **b** Exponit mare & ple.

regis domini, moueatur mare & plenitudo eius, orbis terrarum & qui habitant in eo. Flumina plaudent manu simul

a Illis persequentibus pleni spiritu Dei gaudebunt operibus.

b In idipsum.

montes exultabunt a conspectu domini, quoniam venit iudicare terram. Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos

a Boni gaudent veniente iudice, mali contremiscunt.

a Aug. Gaudet quia non iniuste iudicabit, sub ignaro iudice vel iniquo bonus timeret. Nunc tantum malus timeat necesse est. **alias terræ.**

in æquitate.

dent, iudicis iustitiam scientes.

c Terram. Cas. Id est, omnem peccatorem.

d Orbem terrarum. Omnes terrenos.

e In iustitia. Augustinus. Quia non meruerunt misericordiam.

f Populos. Cas. Fideles de Iudæis & gentibus, qui capient æqua meritis.

Et

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Pfallite. Recitando ore Psalmos a prophetis ad Dei laudem factos. Et quia iste Psal. tempore re. te. cantabatur a Leviticis pro expectatione disti beneficij, quia talia cantabant non solum vocibus humanis sed etiam musicis instrumentis, ideo subditur. Pfallite domino in cithara, &c.

2 In tubis ductilibus. Id est, cum martello factis.

3 Et voce. Quia aliquando utebantur instrumentis de cornibus animalium factis, maxime in festo tubarum, quod celebratur in principio septimi mensis.

4 Iubilare in con. Scilicet, Christi, qui est rex regum & dominus dominantium, Apo. 19. c.

5 Moueatur mare. Ad eius reuerentiam quod factum fuit quando pedibus eius se calcabile præbuit.

6 Et ple. eius. i. habitantes in insulis maris, quorum multi conuersi sunt ad fidem, ut dictum est Psal. præced.

Or-

7 Orbis terrarum, &c. Pro, id est.

8 Qui habitant in eo. Quia non solum de insulis maris, sed etiam de terris omnibus aliqui sunt conuersi ad fidem.

9 Flu. pau. Id est, habebunt occasionem exultationis, si haberent sensum, & hoc fuit impletum quando Christus tactu sua sanctissima carnis vim regenerationis dedit aquis in baptismo.

10 Simul mon. exul. Id est, causa exultationis erunt, quod fuit impletum, quando Christus in montibus legem euangelicam prædicauit, et ibi miracula fecit, ut habetur Mat. 5. & 10. 6. & in pluribus locis, & quia per suam prædicationem cepit vocare electos ad fidem, quod pertinet ad iudicium discretionis, ideo subditur pro causa prædictæ exultationis seu gratiarum actionis.

11 Quoniam venit. Et quia istud iudicium est iustum, quamuis sit nobis occultum, ideo subditur.

12 Iudicabit orbem terrarum in. Psalmus iste moraliter potest exponi eodem modo, & 95. quia sunt de eadem materia, ut dictum est in principio huius psalmi.

GLOSSA ORDINARIA.

a Psalmus David. Augustinus. Propheta, describit Christum regem bonam dantem cui antiqui seruierunt his tribus tres admonitiones subiicit. Monet, ut Christum tanquam Deum adoremus, & velut regem exultemus. Hæc autem de Christo futura sub velamine prædixerunt prophetae, ut quibusdam figuris rerum tegerent sententias suas.

Sed

Sed velamen ablatum est, cum veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit.

a Psalmus David. Ps. XCVIII.

Christus cum post resurrectionem prædicaretur, irati sunt qui colebant idola. **b** Si prius humilis. **c** Vel bit.

b Dominus regnavit, i

PSALMVS XCVIII.

Dominus reg. Casiod. De potentia & regno Christi, ut in homine adoretur. Psal. 46. b.

Cas. Ostendit Christum regnantem & (quicumque repugnet) altum super omnes, unde ei cedere monet.

Irasca.

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. XCVIII.

Dominus regnavit. Huic psalmo nullus titulus præponitur in Heb. nec in translatione Hiero. Dicunt autem Heb.

Heb. quod Moyse fecit ipsum, ut dictum est psal. 90. Sed hoc non videtur verum, quia in hoc psal. dicitur. Moyse & Aarō in sacerdotibus eius, &c. & subditur. Ipsi inuocabant dominum, & exaudiebat eos, & sic auctor huius psalmi vult loqui de iplis * tanquam

MORALITER.

1 Dominus regnavit. Sicut dixi in expositione literalis, Psalmus iste loquitur ad literam de regno David, qui fuit figura Christi,

fiti, propter quod exponendus est spiritualiter de regno Christi, sic. Dominus regnavit. Id est, Iesus Christus ad patris dextram exaltatus, Marc. ult. d. Assumptus est in cælum, & sedet a dextris Dei.

Tom 3.

P 3

Ira-

A *iraſca.* Caſſio. Irritio. Secure concedi poteſt ut irascentur, quia nō ſūt ultra nocituri, permittendo dicit nō imperādo. * Euthymius. Scribit Matthæus, quod nato Domino, *Ma- gi ab oriente venerunt Hieroſolymam dicentes, ubi eſt, qui natus eſt rex Iudæorum, quodque audiēs ea Herodes rex, turbatus eſt, & uniuersa Hieroſolyma cū eo.*

Hoc igitur myſte- rium prauidēs bea- tus Dauid, dicit, Do- minus rex natus eſt. Ipſe enim dominus de ſe dicebat, *tu di- cis quia rex ſum ego, ego in hoc natus ſum, &c.* irascentur igitur Iudæorum populi.

B *Sedet ſu.* Caſſio.

Contra cum nihil poteſt terra, etſi ip- ſe fuit in terra ubi paſſus eſt iram populi.

C *Cherubim.* Aug. Plenitudo ſcientiæ interpretatur, quæ eſt charitas. Plenitudo ſcientiæ legis, quæ eſt ſedes Dei, erit & in te, ſi charitatem habueris, contra quam nihil poſſunt irati. Quid enim terra contra cælum?

D *Do. in Sion.* Auguſti. Si non intelligis, quid eſt ſuper Cheru- bim, hoc vide, quia in Sion magnus. Sion eſt anima quæ Deū ſpeculatur.

* Euthymius. Iuxta hiftoriam Chriſtus magnus fuit in Hieruſalē, docens & efficiens miracula. Egrediebatur enim, inquit, fama de eo. Itē alibi. Exijt fama ſtatim in omnes fini- timas regiones. Et ruruſus Exijt fama eius p totā Syriā. iuxta

C Anagoge vero, magnus eſt dominus in &c. Sion quippe in- terpretatur

interpretatur ſpecula. Fidelium autē, &c. non immerito ſpecu- la appellatur, cū fideles qui in ea verſantur (ut ait Apoſtolus) non terrena ſed iſta & celeſtia contemplantur. In hac igitur &c. ſpecula Chriſtus excelfus eſt ſup omnes homines, ut pote, qui non tantum homo eſt, ſed etiam Deus. Vel magnus in

Sion, excelfus autem in omnibus gentiū populis, ut ſit ſēſus, quod Chriſtus ma- gnificetur inter Iu- dæos & inter gentes hoc eſt, in ijs fide- libus, qui ex circun- ciſione ſūt, atque in ijs qui ex gentibus. Nam quod ait. Su- per omnes non ſo- lum ſignificat ſupra omnes, ſed etiam in

omnibus.

E *In Sion ma.* Caſſ. Quis dominus, exponit. In Sion natus. Magnus, ne pro paſſione vileſcat. Vel tamen dominus ma- gnus in Sion Iudæorum, & ſuper populos gentium.

F *Magno.* Aug. Paruum erat quando irascebantur, ideſt, pau- cis diffamatum, ſed iam in omni terra dilatatum.

G *Terribile.* Aug. Quia etſi crucifixus, prædicatur iudex ven- turus, & non errabit in iudicio.

H *Et honor regis.* Caſſ. Exponit quomodo debent cōſiderari. Ho- nor regis, eſt glorioſa prædicatio, iudiciū diſcretionē exigit, nō leui voluntate colendus eſt, ſed fixa deliberatione, quod ab ipſo eſt, vnde ſubdit. Tu paraſti dire. Vel, honor regis eſt damnatio nocentium, vnde regis gloria augetur.

Tu

NICOLAUS DE LYRA.

* tanquam de præteritis, pp qd Pſal. iſte vñ eſſe factus non ſolū poſt tempus Moyſi, ſed et poſt tēpus Samuelis, & ideo doctores noſtri dicūt ipſum eſſe factum a Dauid qui Samue- li ſuperuixit, & dicunt quod fecit pſalmum iſtum de regno Chriſti. Sed ſaluo meliori iudicio iſta expoſitio videtur mihi magis myſtica quam literalis quia in hoc Pſal. fit inuitatio ad Dei cultum ſecundum modum veteris legis, ut patebit perſe- quendo, qui modus non habet locum in Chriſti regno. Ra- ſa. vero dicit, qd Pſal. iſte loquitur de regno Meſſiæ, qui de- bellatus eſt reges Gog & Magog, & multos alios populos cum eis. In quod vñ prætereſt dictū Ezech. 30. & tunc re- gnū mūdi pacifice obtinebitur a Iudæis. Sed hoc dictum eſt erroneū. Tū quia aduentus Meſſiæ tranſiit in præteritū. Tū quia ſm dictum Aug. 20. de ciuita. Dei 11. ca. & aliorum ſan- ctorum, Gog & Magog de quibus loquitur, Ezechiel nō ſūt aliqui populi determinati, ſed ſunt perſecutores eccleſiæ a diabolo ad hoc induſti & inducendi, maxime circa finē mū- di. Igitur ſaluo meliori iudicio Pſal. iſte mihi vñ eſſe factus a Dauid ad inducendum populum ad diuinum cultū, de quo fuit valde ſolicitus, ut patet. 1 Paralipomenon. & 2. Reg. & hoc fuit poſtquā debellatis Philiſthæis, & alijs contra regnū eius inſurgentibus, ipſe adduxit arcā dñi in mōtē Sion intra tabernaculū quod ei tetenderat, & cōſtituit ibi ſacerdotes & Leuita ſad cultū Dei celebrandū, ut hñ Paralip. 16. & ſecun- dū hoc Pſal. iſte in duas partes diuiditur, quia primo Dauid incitat populū ad cultū diuinū, ſecundo ad hoc recitat exem- pla ſanctorū patrum, ibi: *Moyſes.* Prima in duas, quia primo Dauid declarat conſtitutionem ſui regni, ſecundo inducit ad laudem Dei, ibi: *Confiteantur.* Circa primum dicit.

Diuiſio.

Dominus regnauit. Ideſt, regnare me fecit, per talē modū di- cit dñs Genef. 22. ca. ad Abrahā: Nūc cognoui, quod timeas Deū, ideſt, cognoscere feci. Quod. n. dñs fecerit regnare Da- uid,

uid, patet 2. Reg. 7. b. *Hæc dicit dominus exercituum: Ego te tuli de pascuis ſequentem greges, ut eſſes dux ſuper populum meum in Iſrael: propter quod regnū Dauid dicitur regnum Dei. 1. Paralip. 19. f. Seditque Salomon ſuper ſolium domini in regem pro Dauid pa- tre ſuo.*

1 *Iraſcantur populi.* Quia Philiſthæi audita vnſtione Dauid fuerunt irati, & conati ſunt regnum eius deſtruere. 2. Reg. 5. & ſimiliter alienigenæ qui erant in circumſitu Iudææ, quia fuerunt debellati a Dauid magis virtute diuina quam huma- na, ideo ſubditur.

2 *Qui ſedet ſuper Cherubim.* Hoc dicitur, quia propitiatorum ſuſtentabatur ab ipſis cherubim, ut dictum ſuit, Exod. 25. & dicebatur ſedes dei, eo quod inde dabantur diuina reſponſa.

3 *Moueatur terra.* In translatione Hieronymi habetur. *Con- cutiatur terra.* ideſt, habitantes in terra inimicorum noſtro- rum concutiantur timore, & nobis ſubijciantur. Et quod hoc ſit decens fieri allegat, dicens.

4 *Dominus in Sion magnus.* Ideſt, ille qui a nobis colitur in monte Sion, eſt magnus dominus. *Et excelfus ſuper omnes po- pulos.*

5 *Confiteantur nomini.* Hic conſequenter Dauid inducit popu- lum ad cultum dei dirigens ſermonem ad deum, dicens. *Con- fiteantur nomi. tuo ma.* confeſſione debita laudis.

6 *Quoniam terribile.* Ideſt, venerabile, ſicut Ge. 28. d. Quam terribilis eſt locus iſte, &c.

7 *Et ſanctum eſt.* Formaliter & effectiue, quia omnis ſanctifi- catio fit in Dei nomine.

8 *Et honor re.* In Heb. & in translatione Hieron. habetur. *Et imperium regis,* & in idem redit, quia obedire imperio dei, eſt eum honorare.

9 *Iudicium diligit.* Ideſt, æquitatem, ſicut patet in ve. & no- teſt. vbi eam fieri præcipit.

Tu

MORALITER.

1 *Iraſcantur pop.* Scilicet, Iudæi & imperatores Romani, qui conati ſunt multipliciter extinguere nomen Chriſti Et po- nitur hic optatiuus pro indicatiuo, cum dicitur: *Iraſcantur populi.*

2 *Qui ſedet* Ideſt, ſuper ordines angelorum, non ſolum in quantum Deus, ſed etiam in quantum homo.

3 *Moueatur terra.* Ideſt, habitantes in ea ad credendū tibi & fideliter

fideliter ſeruiendum.

4 *Dominus in Sion magnus & excelfus ſuper omnes populos.* Scili- cet, in eccleſia triumphante & militante.

5 *Confiteantur nomini.* Confeſſione laudis.

6 *Quoniam terribile.* Scilicet, malis.

7 *Et ſanctum eſt.* Bonis.

8 *Et honor regis.* Chriſti.

9 *Iudicium diligit.* Ideſt, executionem iuſtitiæ requirit.

Tu

a *Tu parasti directiones.* * Basil. & Theodorus. Nam veluti iustus Rex rectam, & iustā sententiam protulit, cū Israelē a potentia, quā erat contra eos, qui seruiebant liberauerit. Ceterum secundū aliam vaticinationem sic intelligendū est. Ostendi si promissionis tuę veritatem, cum pollicitationes, quę maioribus

† equitatem

Israelis factę fuerūt, perfeceris, cumque per semē Abrahę salū largitus fueris.

b *In Iacob.* Augusti. Non solum patriarcha, sed populo quē significat.

c *Tu fecisti.* Hęc quę alius non posset.

d *Exaltate.* Cassio. Secūda pars monet adorare eum, quia patres eius fuerint. Quasi quia hęc facit nobis, ergo Exaltate.

† precepta

e *Scabellum.* Augu. Terrā scabellum pedum eius dicit scriptura, hęc sine impietate a verbo Dei assumpta adoratur,

† exaudi

& quia nemo carnem eius dignē manducat, nisi prius adter, sed non terram intuetur qui adorat, sed illum potius cuius scabellum est per quem adorat, vnde subdit, quoniā sanctus est, in cuius honore scabellum adorat.

f *Pedum.* Cas. Pedes, indefecta stabilitas deitatis.

g *Et adorate scabellum.* * Euthymius. Scabellum pedū Christi, vt Dei terram delegimus, cōlū inquit, thronus mihi est, & terra scabellum pedum meorum. Scabellum vero pedū Christi, vt hominis, mōrem Golgotha esse dicemus, in quo fuit crucifixus, vel ipsam etiam crucem, in qua illius pedes clauis confixi sunt.

h *Sanctum.* Vt discernas corpus a deitate, etsi vna persona.

Moy-

h *Moyse.* Cas. Sacerdos, quia si non hostias, populi vota obtulit, & pro populo supplicauit.

* Basilus & Theodoretus. Non temere alijs pratermissis variis, de hisce tantum mentionem fecit, sed vt innaturum Iudeorū furorē, & tyrannidem diceret, etenim Mo-

sis, & Aaronis tēpestate sacerdotiū subripere conati sunt.

Et Samuelis tempore, diuinum regnū aspernati, humanū adamarunt. Edocet

igitur diuinus sermo eos nihil noui

facere, sic cōtra Saluatorē rabie perciti

sunt salutareq; eius

regnum non admittūt, quandoquidem

a principio infania

fuit ipsis familiaris.

i *Columna.* Cas-

siodorus. Fortitudo & decor domus.

In hac specie lo-

quebatur, quā nuntiabat ecclesiā, vel

carnem sed tunc in nube, modo aperte

per filium.

k *Nubis loquebatur ad eos.* Cassiodorus. Ad eos ergo tunc in nube, qui iam nobis loquitur in scabello, id est, in carne assumpta aperte.

l *Testimonia eius & precepta.* Cassiod. Testimonium, est per signa aliqua pręcedentis rei posita significatio, vnde sape in lege dicitur: *Hoc erit vobis in testimonio.* Pręcepta sunt licet pręcepta legis per Moysen data.

m *Propitius fuisti eis.* Augustinus. Non dicitur nisi peccatis, propitius ignoscendo, propitius & vlciscendo, ecce etsi tantis essent isti, aliquid tamen habebant peccati, vnde addit, in omnes adinventiones.

v *vlciscens.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Tu parasti directiones.* Id est, pręcepta moralia, quę dirigunt in finē vltimū Mat. 19. ca. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

2 *Iudicium.* Id est, pręcepta iudicialia.

3 *Et iustitiam.* Id est, cęrimonialia quę dicuntur iustificationes in scriptura veteris testamenti.

4 *In Iacob tu fecisti.* Ad hęc enim tria genera pręceptorum reducuntur omnia mandata, quę dedit populo Israel in monte Sinai, ideo subdit Danid.

5 *Exaltate.* Id est, quantum potestis laudibus extollite.

6 *Dominum Deum nostrum.* Pro recognitione suorum beneficiorum.

7 *Scab. pedū eius.* Id est, ante scabellum pedum eius, & istud scabellum dicebatur arca testamēti, quę erat sub propitiatorio, ita quod propitiatorium erat quasi sedile Dei, & arca testamenti tanquam scabellum illius sedis, sicut dictum fuit Exod. 25.

8 *Quoniam san.* Dicebatur enim arca sancta, eo quod sancta continebat, scilicet, tabulas digito Dei scriptas, & virgam Aaron, & vnam auream manna plenam.

9 *Moyse & Aaron in sa. eius.* Hic ad propositum adducitur exemplum

plum sanctorum patrum, cum dicitur: Moyse & Aaron in sa. eius. hoc est, fuerunt inter sacerdotes Deum colentes, quod patet de Aaron, quia fuit summus sacerdos, similiter Moyse officio sacerdotali usus est in consecratione Aaron & filiorum eius, vt dictum fuit, Exod. 18.

10 *Et Samuel inter eos qui inuo. no. eius.* Pręerat enim cuneo prophetarum dominum colentium, vt habetur 1. Reg. 19.

11 *Inuo. domi.* Humiliter & deuote.

12 *Et ipse exau. eos.* Sicut patet de Moyse & Aaron in Exod. & in pluribus alijs locis, & de Samuele 1. Reg. 7. & 12.

13 *In columna nubis loquebatur ad eos.* Hoc inuenitur scriptum de Moyse & Aaron in pluribus locis, & idem credendum est de Samuele, eo quod hic dicitur, & maxime, quia Deus cepit loqui cum eo a iuuentute, vt habetur 1. Reg. 3. Et causa huius exauditionis subditur, cum dicitur.

14 *Custodiebant testimonia eius.* Quantum ad iudicialia & cęrimonialia, quę dicuntur quedam Dei testimonia.

15 *Et pręceptum quod dedit illis.* Id est, pręcepta moralia, quę magis proprie dicuntur pręcepta. Et ponit hic singulare pro plurali, eo modo quo dicitur Exo. 8. f. Venit musca grauissima, id est, musca.

16 *Domine Deus noster.* Repetitio est eiusdem ad maiorem affirmationem.

Et

MORALITER.

1 *Tu par. di.* Id est, instinctus ad bonū praueniens hominis liberū arbitriū. Et mutatur hic modus loquendi de tertia persona ad secundam, quod fit frequenter in sacra scriptura, & maxime metricę composita, qualis est liber Psalmorum.

2 *Iudicium & iustitiam.* Id est, habitum iustitię & eius exercitium fecisti in supplantatore vitiorum. Et quoniam ex hoc Deus est laudandus subditur.

5 *Exaltate dominum.* Id est, excellenter laudate.

7 *Et adorate.* Id est, humanitatem Christi, quę in quantum vni ta est diuinitati, latria est adoranda, secundum se vero hyperdulia.

Moyse

9 *Moyse & Aaron.* Per Moysen, qui interpretatur extrahens ab aquis, significatur religiosi, qui debent abstrahi a delicijs mūdānis. Per Aaron qui montanus interpretatur, pręlatorū status intelligitur. Per Samuelem qui fuit minister in domo domini, intelliguntur sacerdotes & clerici. omnes isti laudare debent nomen domini prę ceteris Christianis.

13 *In co. nubis loqueba.* Id est, in gratia spiritus sancti figurata per columnam ignis & nubis, quia illuminat in via morum, & obumbrat contra tentationis aetum.

14 *Custodie. testi.* Id est, pręcepta decalogi, & consilia saltem aliqua.

16 *Deus no. su exau.* Quia preces eorum erant exaudibiles ex dispositione subiectorum.

Tom. 3.

P 4

Inbilate

a. Cor. 13. c.
† Illis & vindi-
cans in oēs
affectiones.

a *Vlciscens*. Ne hu-
mana elatio surripe-
ret, vnde Datus est
mihi stimulus car-
nis meae.

b *Adinutiones*. A-
lias affectiones. An-
gustinus. Quas solus
Deus nouerat i cor-
dibus eorum, vnde
pœna eis pati eos cum quibus erant, pro quorum peccatis

a fuisti t eis, & vlciscens in omnes adinutiones eorum. **E**-
b *Exaltate dominum Deum nostrum, & adorâte in monte san-
cto eius, quoniam sanctus dominus Deus noster.*

† Aug. Quod est propitiatio castigando ne semper peccare deleat.
a Ergo. *†* Quia blanditur & cedit, vt pater. *b* Secundum quod Deus. *c* Domi-
num, sed non prater montem eius. Hic est lapis parvus qui sicut Daniel dicit creuit in montem
magnum, & impleuit totam faciem terræ prædictus id est, natus de monte, id est, gente Iudæorum
quæ colebat vnum Deum sine manibus, id est, opere hominum, quia de virgine sine virili semine
conceptus.

quasi suis dolebant
per charitatem. Nō
enim fuit (vt a ple-
risque putatur) Moy-
si pœna non intrare
in terram promissio-
nis in quam & missi
intrauerunt, sed si-
gura, quod qui sub
lege essent, & sub

gratia esse nollent, non intrarent in requiem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et vlciscens in omnes adinutiones eorum. *Idest, puniens
defectus eorum qui non procedebant ex instinctu tuo, sed magis ex ecrū
arbitrio, sicut patet de Moyse et Aaron, Nu. 20. b. vbi dicitur propter
aquas contradictionis. Dixitq; dominus ad Moysen & Aaron
quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me corā filiis Is-
rael non introducens hos populos in terram quam dedi pa-
tribus eorum, quia in pœnam huius fuerunt morte præuenti.*

2 Exaltate. *Idest, laudibus extollite.*

3 Dominum. *Ratione generalis gubernationis.*

4 Deum. *Ratione creationis.*

5 Nostrum. *Ratione cultus specialis.*

6 Et adorâte in monte sancto eius, quoniam sanctus domi-
nus Deus noster. *i. in monte Sion qui iam erat diuino cultui appli-
catus, quia, ibi erat arca testame. ti ad mysterium a Leuitis & sa-
cerdotibus*

cerdotibus celebrandum, vt prædictum est.

*Mysticè exponitur psalmus iste de regno Christi, quod accepit in sua
resurrectione & ascensione. Quod quidem regnū principes Iudæorum
irati, conati sunt destruere, & postea principes Romanorum, sed è con-
trario factum est, quia principes Romani voluntariè submiserunt colla
regno Christi a tempore Constantini & Iudæi in seruitutem Christiani-
anum principum sunt redacti. Hoc igitur Dauid in spiritu prauidentis
per regnū suū figurari introduxit Christum regnantē, dicens. Dñs
regnauit, &c. & ad eius laudem inducit populum catholicum ad hoc
adducens exempla antiquorum patrum, qui de regno Christi notitiam
habuerunt, & deuotione letati sunt, vnde & saluator Ioh. 8. g. dicit de
Abraham: Abraham pater vester exultauit, vt videret diem
meum, vidit & letatus est. Hanc autem expositionem in particu-
lari non prosequor, qui diffuse tradita est in glo. super psal. quæ ubiq;
habetur, & in expositionibus aliorum doctorum.*

MORALITER.

1 Et vlciscens in om. &c. *Idest, peccata quæ non sunt ex Deo,
sed ab inuentione humana. Et quia ea cito punit, signum est
misericordie diuinæ. a. Machab. 7. c. Etenim multo tempore
non*

non finire peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltio-
nes adhibere, magni beneficii indicium est. Ideo sequitur.

2 Exaltate dominum. *Ipsū quantum potestis laudando.*

6 Et ado. in mon. &c. *Idest, in loco diuino cultui consecrato.*

ADDITIO I.

*In psal. 98. Dominus regnauit. Vbi dicitur in postilla. Circa
primum dicit. Dominus regnauit.*

Non videtur propria expositio, quam facit in hoc loco po-
stilla de hoc quod dicitur. *Dominus regnauit.* id est, regnare me-
fecit: quia eadem ratione cum Saul regnauit, posset dici. *Do-
minus regnauit.* quia dominus fecit eū regnare, vt patet i. Re-
gum 10. vbi Samuel dicebat Sauli. *Me misit Deus ungere te in
regem.* Sed cum dicitur. *Dominus regnauit.* propriè debet in-
telligi de regno Christi, in cuius regno dominus vere & pro-
priè regnat qui quidem est dominus qui sedet super cheru-
bim, vt statim psal. declarat, vnde expositio huius psal. de
Christo

Christo prout glossa & doctores communiter tenent, nō est
mystica, sed literalis.

ADDITIO II.

*In eodem psalmo. vbi dicitur in postilla. Et vlciscens in om-
nes adinutiones eorum.*

Licet plerunq; Deus corrigit seu punit iustos, non tñ dñ
vlciscens, nisi contra aduersarios tm, vt patet discurrenti per
scripturas. Et ideo melius vñ dicendum, q; Deus fuit vlciscēs
in adinutiones Moysi & Aaron, eo quod iniurias contra
eos illatas per Dathā & Abiron, & eorū complices vindica-
uit, vt patet Num. 16. & sic magis propriè continuatur cū eo
quod præmiserat, dicens. *Domine tu exaudibas eos.*

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus in confessione*. Confessio gemina est, vna est laudis,
altera peccatorum. Confessio laudis conuenit perfectis. Con-
fessio peccatorum incipientibus, vnde in hoc psalmo pro-
pheta monet ad confessionem.

Cassiodorus. Docet hic psal-
mus & Deū incessanter lau-
dare, & peccata nra incessan-
ter plangere, nec in ma-
lis est desperandū, nec in bo-
nis debet animus esse eleuatus.

Cassiodorus. Primo per-
fectis præcipuum genus con-
fessionis, id est laudem indicit.

† Est. † Id est agit de confessione. † Laudis vel utraque.

Psalmus in confessione. PSAL. XCIX.

IUBILATE DEO omnis terra,

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. XCIX.

1 *Iubilare Deo. Huic psalmo præmittitur talis titulus in He-
breo: Psalmus ad confitendum, et in translatione Hiero. & in
ista qua cōter vtimur, dicitur Psal. pro confessione, & idem penitus
importatur. Ex hoc autem titulo non apparet auctor Psal. sed a Iu-
dæis*

*dæis dicitur fuisse Moyses, ab Augustino verò ipse Dauid, sed de hoc
non est magna vis, quia auctor eius quicumque fuerit spiritum sanctū
habuit, sed ex titulo prædicto satis apparet ad quid psalm. iste factus
fuerit scilicet, vt cantaretur in oblatione hostia pacifica de qua habe-
tur Leu. 7. quæ offerebatur domino pro aliquo beneficio ab eo obtinen-
do, ad quod præexigitur diuina placatio vel pro beneficio obtento, ad
quod*

MORALITER.

1 *Iubilare Deo. Secundū Hebræos Moyses fecit hunc psalmū
in oblatione hostiæ pacifiæ per Leuitas decantandum.*

My-

Mysticè vero potest exponi, vt sit laus decantanda in ob-
latione eucharistiæ, quæ est hostia pacificans omnia quæ in
cœlis sunt & in terris Col. 1. c. Et sic dicitur. *Iubilare Deo om-
nis terra, id est habitatores omnis terræ.*

† *Servite*

G natam benedictionem ita vndique exigit iubilationem.

A a *Servite in la.* Aug. Hec servitus non est amaritudinis, nec in dignationis, sed felicitatis & libertatis. Servu ergo te faciat charitas, quia liberu te fecit veritas. Vnde dominus. *Si manseritis in verbo meo vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatē, & veritas vos liberabit.*

b *In letitia.* Quia liberati, non murmurantes vt in deserto vnde primum subdit.

c *Introite in conspectu.* Magnum est in conspectu tanti gaudere.

B *Baf. & Theod.* Symmachus autē cū gloria dixit. Aquila vero. In laudib. Exultantium, & letitium est hymnus.

d *Ipsē fecit nos, & non ipsi nos.* Populus eius & oves pascuæ eius. Aug. Omne bonum nostrum ex eo non ex nobis.

Caf. Vel ne quis putet creationem nostram patribus deputandam, qui sunt ministri, sed Deus auctor.

C * *Basilii & Theodoretus.* Non enim nos nostrum ipsum conditores sumus. Sic Beatus Paulus Atheniensis

ses docuit. Deus qui fecit mūdum & oīa, quæ in eo sunt: hic celi, & terræ cum sit dominus non in manu factis repletis habitat nec a manibus hominum colitur, indigens aliquo cum ipse dederit omnib. vitam, & inspirationem, & omnia fecit: que ex vno sanguine, omne genus hominum habitare super

univerfam, faciem

terre. Hoc etiam hoc

in loco vates docet.

1 Ipse fecit nos, & non

2 ipsi nos. Symmachus

3 vero, ipse fecit nos

4 qui non eramus.

5 *c* *Introite.* *Caf.* Se-

6 cundo intraturis se-

7 cundo genus con-

8 fessionis, nec dubite-

9 tur quia misericordia

10 est ei.

11 *f* *Portas eius.* Aug.

12 In portis initium est

13 A confessione incipi-

14 te ad vitam. De intra-

15 re nō a vobis factu lau-

date eum a quo facti

de hoc alibi. Incipite domino in confessione, & cū intraveritis in atria, confitemini in hymnis. i. laudibus. Cum intratis vos reprehendite cum intraveritis, illum laudate.

g *In generatione.* Aug. In vna quæ parit mortales, in altera quæ æternos.

GLOS-

F

NICOLAUS DE LYRA.

* quod debet sequi gratiarum actio, & propter hoc talis oblatio dicebatur, quadam confessio diuina laudis, & similiter psalm. iste qui decantabatur in oblatione eius. Et diuiditur in tres partes in prima ad Dei laudem inducuntur omnes generaliter, in secunda populus Iudaicus offerens specialiter, ibi. Introite in conspectu eius. Tercio ministrorum cætus singulariter, ibi. Populus eius. Circa primum sciendum, quod omnis homo a Deo recipit speciale beneficium. scilicet rationem & intellectum, per quod est capax ipsius Dei, quod alijs creaturis inferioribus non conuenit, propter quod ad laudem Dei tenetur assurgere & hoc est quod dicitur.

Iubilate Deo omnis terra. i. habitantes in omni terra.

1 *Servite domino.* Quia non placent Deo seruitia coacta, sed voluntaria, & hæc sunt delectabilia.

2 *Intro. &c.* Hic consequenter inducitur populus Hebraicus specialiter qui offerebat hostias pacificas ad ostium atrij sacerdotum, ita quod videbat oblationem sui sacrificij & quantum ad hoc dicitur. Introite in conspectu. e. idest, ad locum vnde conspici poterat diuinus cultus in altari holocaustorum, quod non permittebatur Gentilibus.

3 *In exultatio.* i. in mentis deuotione cuius ratio subditur.

4 *Scitote quoniam d. omnis.* Idest, creator omnium. Quod declaratur in homine, cum dicitur.

5 *Ipsē fecit nos.* Dando animam intellectualem, quæ nō educitur de potentia materiae, vnde dicit Philosophus libr. de animalibus quod intellectus est ab extrinseco, & sic per creationem quæ soli Deo competit qui est virtutis infinita quæ ad creationē requiritur, eo quod inter ens & nihil nulla est proportio: & ex hoc sequitur quod sit creator omnium quia

quia virtus infinita multiplicari non potest, sed est vna tantum.

6 *Populus eius.* Hic inducitur ministrorum cætus specialiter, quia in oblatione hostia pacifica sacerdotes & Levitæ intrabant ad altare, illi ad offerendum isti ad cantandum, & quantum ad hoc dicitur. Populus eius & oves pascuæ intro. Licet enim omnes Hebraei essent, populus Dei, tamen sacerdotes et Levitæ speciali modo dicebantur eius populus, quia ad eius obsequium deputati erant.

7 *Et oves pascuæ eius.* Quia de oblationibus & decimis Deo oblatis erant nutriti & sustentati, eo quod deserviebant diuino cultui. ideo subditur.

8 *Introite portas eius.* Ad altare diuini cultus.

9 *In confessione.* Scilicet laudis diuina offerendo sacrificia & cantando cantica, & ad hoc pertinet quod subditur.

10 *Atria eius.* Idest, introite in atria eius, quia altare holocaustorum erat in atrio sacerdotum, quod dicebatur atrium interius & sic per alia atria ubi laici erant, transibant prius.

11 *In hymnis.* Idest laudibus ad hoc factis a sanctis prophetis.

12 *Confitemini illi.* Confessione laudis.

13 *Laudate nomen eius quoniam suavis est do.* Idest, cito placabilis hostis & laudibus deuotis.

14 *In æternum misericordia eius.* Quia semper paratus est indulgere peccantibus.

15 *Vsq; in generatione.* Fideliter adimplendo promissa. Morali-ter autem potest exponi psalm. iste, vt sit inuitatio ad Dei laudem, populi communis & ministrorum ecclesiæ in oblatione eucharistia, quæ cum diuinis laudibus debet offerri Deo patri, quia hæc est hostia vere pacifica, per cuius oblationem summus sacerdos Iesus Christus pacificauit omnia quæ in calis & in terris sunt, Col. 1. c.

MORALITER.

1 *Servite domino in letitia.* Idest, in mentis deuotione, & idem repetitur cum dicitur.

2 *Introite in conspectu eius, in exultatione.* Et subditur causa.

4 *Scitote quoniam dominus ipse est Deus.* Creator noster latrā co- lendus.

6 *Populus eius & oves pascuæ eius.* Idest, vos populi Christi-

stiani.

8 *Introite portas eius.* Scilicet ecclesiæ triūphantis, quia vobis aperuit portas ecclesiæ triumphantis.

9 *In confessione atria eius.* Laudis diuinæ.

13 *Laudate nomen eius quoniam suavis est dominus.* Proprium. n. eius est misereri & parcere.

15 *Vsq; in generatione.* Quia semper implet promissa.

GLOSSA ORDINARIA.

A *Psalmus ipsi David.* Caf. Psalmus iste continet formam perfectę sanctitatis, vt centesimus numerus perfectus est.

b *Ipsi Da.* Vt totum quod hic docetur virtutib. Christi applicet, nihil terreno regi. Hic docemur bona appetere, in alia re nuere, quę est perfecta conuersatio vite.

4. Reg. 22. &
23. & 2. Paral.
34. & 35.

* Bas. & Theodor.

Alia exemplaria quaternioni sabbatorum habent, neque apud Hebręum, neque apud alios interpretes, neque apud septuaginta hanc inuenimus additionē.

† Perambulabo, &c. ia futuro.

Hoc autem argumentum psalmus habet.

B Iosias Rex omnes Idolorum aras funditus euellit, horum vero sacerdotes con-

finiunt, & in pristinam pietatem populum deduxit, non autem de sola dogmatum sanitate rationem habuit, verum etiam de officijs virtutis honorans iustitiam, iniuria affectis operam ferens, & iniuria afficientes plectens, ciuium vtilitatis curam gerens, cum hęc a longe Beatus David perspexerit, hęc conscripsit psalmum, & illius virtutem percurrans, & omnibus hominibus, veluti quendam perfectionis characterem proponens.

PSALM. C.

M *Misericordiam & iudicium cantabo.* Caf. Cantat hic Christus, & nos in illo.

Caf. Prius de misericordia & iudicio proponit.

Misericordiam & iudicium cantabo. Caf. Hęc duo mutua societate iunguntur, in his breuiter omnia opera Dei includit. Et hic est pręmissa causa quare sic se habet, sicut postea subdit.

C August. De misericordia & iudicio. Nemo de misericordia pręsumat ad impunitatem, quia est ei iudicium, nemo immu-

mutatus in melius iudicium timeat, quia pręcedit misericordia. Semper hęc simul in eo sunt, sed pro tempore sım effectus distinguuntur, misericordia nunc, iudicium in futuro.

* Euthymius. In cantum, inquit, tibi offeram, misericordiam & iudicium tuum, canens nimirum quemadmodum

in pręsenti vita misereris, & iudicas in futura. Vel canens, quod, misericordia tua iudicio non caret, nec iudicium tuum misericordia.

Imitabor pręterea ea quę cantu meo laudauero, aliorum scilicet miserendo & recte alios iudicando.

d *Psallam & intelligam.* Aug. Hoc dat psallere, vt intelligā mente quod oculis non patet, id est, credam quod dominus veniet quem iste tantum desiderat, qui

veniet in via immaculata.

Caf. Quia mundum transiit sine peccato, vel ego psallā & intelligam, existens in via immaculata, quando, &c. Vel psallam, hilariter operabor, & per hoc intelligam.

e *Quando veni ad me.* In secūdo aduentu vel obitu cuiusque, Vel, quando veniens ad me per carnem in primo aduentu quia in via immaculata.

f *Perambulabo.* Caf. Secundo quę sit via immaculata exponit.

Aug. *Perambulabo.* Quę est via immaculata? ea ab innocentia incipit, & in illa consummatur, & non est opus multis verbis. Innocens esto, & perfecisti iustitiam. Sed duobus modis nocet homo, videlicet si facit miserum, etsi deserit miserum. Innocens est qui nec sibi, nec alij nocet.

Caf. *Perambulabo.* Quasi dicat. Transitoria non quęsiui, sed cucurri viam mundi existens in medio domus tuę. Innocentia hoc potest, vt faciat habitare in medio domus Dei, quasi honorabile exemplum aliorum.

g *Non proponebam.* Caf. Innocentiam per partes exponit. Primo,

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. C.

M *Misericordiā & iudicium.* Huic psal. pręmittitur talis titulus in Hebręo et in translatione Hiero. & communi. Psalmus David. Ex quo titulo apparet auctor huius psalmi s. David, qui videtur fecisse hęc psal. qñ cognouit se stabilitum in regno Israel a Deo, secundū quod habetur 2. Reg. 5. b. Et cognouit David, quoniam confirmasset eū Deus regem super Israel, & ideo tñc firmiter proposuit bene vti regia potestate ad sui meritum & aliorum exemplum, licet ex propria fragilitate & diaboli instigatione ab hoc proposito aliquando ceciderit, vt in falso Vrie, & in populi numeratione, seu aliquibus alijs, de quibus tamen vere penituit. Et diuiditur in tres partes, quia primo ostenditur qualiter David se habuit deuote erga Deū, secundo munde ad se ipsum ibi. Perambulabam in innocentia cordis mei. Tercio iuste ad populum, ibi. Non proponebam ante oculos meos rem iniustā. Et in istis tribus consistit bonus vsus regia dignitatis.

Circa primum dicit. Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Scilicet, laudibus recognoscens misericordiam tuam, quia me ad regnum promouisti.

Et iudicium. Quo saulem & domū eius abiiecisti. Aliter exponit Ra. Sa. sic. Misericordiam & iudicium cātabo tibi domine. i.

re-

recognoscā tuam misericordiā in prosperis attribuens illa tua misericordia, & non mea iustitia seu potentia, & iudiciū tuum in aduersis illa attribuens equitati tue iustitie, pro demerito mea culpa.

2 *Psallam & intelligam quando venies ad me.* Reuelando mihi secreta tua per spiritum prophetia, quę est gratia gratis data, et ab habente certitudinaliter cognita, non sic autem est de gratia gratum faciente.

3 *In via immaculata.* Quia spiritus non tangit corda prophetarum quando sunt actu maculati macula carnalium voluptatum, propter quod Moyses qui cum Deo solitus erat loqui, retraxerat se ab act. matrimoniali, vt dictum fuit, Num. 12.

4 *Perambulabam.* Hic consequenter ostenditur, qualiter munde se habuit ad se ipsum cum dicitur. Perambulabam. Idest, in operibus meis procedebam.

5 *In innocentia cordis mei.* Idest, in puritate conscientie.

6 *In medio domus tuę.* Quasi diceret, multo plus extra, quia homines, & maxime principes & potentes magis sunt solliciti seruare honestatem inter extraneos quam inter domesticos.

7 *Non proponebam.* Hic consequenter ostenditur iustitia David erga populum, & primo quantum ad malos, secundo quantum ad bonos, ibi. Oculi mei ad fideles. Circa primum ostēditur primo David affectus, cum dicitur. Non proponebam. Scilicet ad concupiscendū aliquid iniustum cupiditate ductus, exemplo raptorum.

Fa-

MORALITER.

1 *Misericordiam.* Psalmum istum fecit David quando cognouit se cōfirmatum in regno Israel proponens vti regia dignitate ad Dei honorem, innocentiam sui & populi vtilitatem.

Moraliter autem potest exponi, de quolibet rege bono vel pręlato, qui rex est in spiritualibus 1. Petro. 2. b. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, &c. Intēdēte ad dicta tria studere. Et quantum ad primum dicit. Misericordiam & iudicium cantabo. In prosperis tuam misericordiam laudādo, & in aduers-

uersis tuam iustitiam confitendo, sed quia non est speciosa laus in ore peccatoris, subditur.

2 *Psallam & intelligam.* Per gratiam iustificantem, hoc enim potest probabiliter intelligi per internam consolationem spiritu sancti. Quantum ad secundum dicit.

4 *Perambulabam.* Idest perfecte ambulabam.

5 *In innocentia cordis mei.* Id est, sine falsa fictione exteriori.

6 *In medio.* Idest familie mez. Quantum ad tertium dicit.

7 *Non proponebam.* Ad faciendum eam scienter.

Fa-

6 Primo, quia nihil habet cum malis, dicit: *Non proponebam, usque, Oculi mei.* Post quod pars ei cum iustis, & quod versutias diaboli de corde fugat, ibi: *In matutinis.*

Aug. *Non proponebam.* Quasi, perambulabam in innocentia, hac vique dicit totus Christus, quod non proponebam id est, non diligebam rem iniustam.

a *Non adhæ.* Cas. exponit prauarica. Cor prauum, qui prauari catur corde declinantem, hæreticum qui a catholicis diffentit, & qui rectis semitibus deuiat non agnoscebam, quia et si signati nobiscum sacramentis, non tamen veri sunt.

† 3. q. 4. c. ni
mum, & cap.
qui peccet.

† huic nō con
uelcebar

b *Declinantem a me malignum.* * Euthy. Neque .n. malignorum hominum amicitias retinere oportet, sed curare, ut oēs accedentes, ad nos, meliores efficiantur, & recedentes despicere. Intelligitur et hic versiculus de diabolo, ut sensus sit, de moni ad me accessum nullum dedi, atque idcirco non contigit, ut aliquando a me declinare, hoc est, recedere eum cognoscerem.

c *Detrahentem secreto.* * Euthymius. Tanquam malis præditum moribus, atque illiteralem, ac veluti canē latenter mor dentē. Secreto autem, hoc est, clam, ideo appositum, quia is qui præfenti detrahit, minus peccat, cum is qui præfens est, ab irrogata infamia se tueri possit.

† loquens

Luc. 7. e.

d *Superbo.* Augustinus. Et Iesus conuiuatus, cum superbis loquitur, & cum Phariseo, quando venit peccatrix, & nos abstinemus a conuiuio fratrum notabilium ut corrigantur, & cum

cum extraneis comedimus, ut paganis. Quid est ergo quod ait: *Cum superbo non edebam, & cum infatigabili corde, huic non conueſcebar?* Habet epulas suas cor superbum & infatigabile, unde pascitur, & non reficitur. Epulæ .n. superbi cordis quod est infatigabile, est inuidia. Superbia enim mater est inuidie, quæ pascitur & gaudet alienis malis, sed non satiatur.

Hoc ergo cibo superbiæ, inuidiæ, iniquitatis non pascitur iustus, sed cibo iustitiæ. Unde: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.

e *Oculi mei.* Hic alteram partem innocentie exequitur, scilicet, quod cum iustis habet partem, quasi dicat. Cum talibus non edebas, unde er

† odio habui

† cum declina

† ret malignus.

† Matt. 5. c.

† considerent

† mihi.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

† faciens.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Facientes praua. Id est, diuina legis transgressionem.
- 2 Odiui. Scilicet, eorum malitiam, quia eiusdem virtutis est diligere bonum, & odire malum ei oppositum.
- 3 Non adhæ. Quasi dicat, etsi ex passione fui motus ad horam ad aliquam malitiam, non tamen adhæsit mihi per obstinationem.
- 4 Declinantem. Id est, malo igne ignitum, scilicet inuidiam, iram, superbiam, & huiusmodi, qui declinabat a David talia detestante.
- 5 Non co. Per approbationem quantumcunque esset mihi proximus, sicut patet de Ioab nepote suo, cuius malitiam non approbauit, sed magis reprobans eum interfici iussit, & quia David non solum puniebat peccata operis, sed etiam oris, ideo subditur.
- 6 Detrahentem se. Id est, in eius absentia, & sic est ei celatum, quia non potest audire.
- 7 Hunc persequer. Ad puniendum. Et quia non solum puniebat peccata operis & oris, sed etiam apparentia in aliis signis, ideo subditur.
- 8 Superbo oculo. Quia dispositio cordis maxime apparet in oculis.
- 9 Et infatigabili cor. Qualis est auarus, propter quod dicitur auarus, quasi auidus aris, quia non potest satiari pecunia.

Cum

In ma-

MORALITER.

- 1 Facientes prauar. Quantum ad culpam, sed non quantum ad naturam.
- 3 Non adhæsit. Consentendo in malum.
- 4 Declinantem a me malignum non. Id est, non approbabam, sed condemnabam.
- 6 Detrahentem secreto proximo suo. Id est, in eius absentia.
- 7 Hunc persequer. Puniens iusta pœna.
- 8 Superbo. Hoc ideo dicitur, quia superbia magis apparet in oculis,

oculis, quam in alijs partibus corporis.

9 Et infatigabili corde. Id est, notabiliter cupido.

10 Cum hoc non edebam. Tales enim non debent esse principis, vel prælati commensales.

11 Oculi mei ad fi. Ad ipsos promouendum.

12 Vt sedeant. In consilijs & iudicijs.

13 Ambulans. Nam familia principis & prælati debet esse munda, & honesta.

15 Non habita. Repetitio est eius, quod prædictum est de superbo & detractore.

In

C *In matutino.* Cas. Tertia pars ubi ostendit quis finis sit malorum. Et loquitur hic Christus.

Cassiodorus. *In matutino.* Post vitatos malos iustus ad se reuersus, addit quod suggestiones demonum de corde expulsi: In matutino, idest, quando initio tentationis quasi in crepusculo incipiunt apparere.

b *Interfi.* Oratione qua debent eiici, ne crescant.

c *Peccatores.* Demones qui omnem carnem faciunt peccare.

d *Ciuitas do.* Anima iusti, unde, diabolus dispergitur & remouetur.

e *Omnes operamini.* Idest, submissiones vel immisiones diaboli.

† matutinis

† disperdam

a oculorum meorum. In † matutino interficiebam omnes pec-

b *Quare?* **c** *De societate ecclesie.* **d** *Modo enim in ea sunt, sed paratur eis, quia tempus misericordie, sed tempore iudicii separabuntur. Ecce finitur psalmus in eo, unde corpit: Misericordiam & iudicium can tido.* **e** *Interficiam.*

d catores, ut † disperderem de ciuitate domini omnes operantes

e iniquitatem.

Aug. Iam enumerauit, qd ei non adhaeserunt nisi boni: quia si: Cur ergo malos in tua ciuitate tanto tempore tolerasti, quia tempus est misericordie, nox est, nondum omnia manifesta, & in nocte tentationes in qua pertranseunt bestie sylue & catuli leonum, idest, diaboli, & querunt escam tibi a Deo, sci-

licet, ut tentent fideles, unde. *Sathanas ex-*

petuit vos exbrare si-

cutriticum. Ab ho-

mine triticum non

manducatur, nisi co-

teratur ut panis fiat.

Sic neminem man-

ducatur diabolus, nisi

prius per tribulationem contriuerit. Sed

in matutinis cum venerit dies iudicii, mittentur mali in ignem, hoc & iusto conuenit, qui prouidet hoc futurum, & ideo se sic habet.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In matutino.* Idest, celeriter sine expectatione ne superueniret impedimentum.

2 *Interficiam.* Qui pro peccatis suis erant digni morte, qd patet de Rachab & Baana, qui proditiose interfecerat Isboeth, per hoc credentes placere ipsi Dauid, sed ipse eos interfici statim iussit 2. Reg. 4. d. Si autem in contrarium arguatur de Ioab, qui proditiose interfecit Abner. 2. Re. 3. e. & tñ distulit punitionem eius usque post mortem suam. Dicendum quod Dauid nunquam fuit ita firmatus in regno, nec ita potens sicut Salomō filius eius, ut patet ex 2. & 3. Re. & ideo non potuit eum in vita sua ita punire absque periculo seditionis, sicut tempore Salomonis,

Salomon is, de quo fuit Dauid reuelatum, quod regnaret pacifice absque populi seditione, & ideo punitionem eius rationabiliter distulit prout dictum fuit 4. Reg. Ad quid autem Dauid interficiebat peccatores, subditur.

3 *Ut disperde.* Idest, de Ierusalem quam dominus ad cultum suum elegit, ut habetur 2. Paralip. 6. a. & per ipsam intelligitur totum regnum Dauid, in quo Ierusalem metropolis erat.

4 *Omnes operantes.* Quantum poterat fieri per viam humanam. Moralitas autem in huius psalmo est, qd quilibet princeps se habeat secundum formam hic a Dauid traditam, deuote se habens erga Deum, munde & honeste ad seipsum, & iuste ad populum sibi subiectum.

MORALITER.

1 *In matu.* Idest, celeriter ad precauendum de infectione aliorum.

Inter-

GLOSSA ORDINARIA.

a *Oratio pauperis.* Aug. Secundum formam serui pauperior in membris in quibus sunt & poenitentes, quos in se transfigurans dicit. *Cinerem tanquam panem man.* Ecce quomodo comparatur tam iam alto. Sicut duo in carne una, ita & in vna voce, sicut & iam a propheta Elia sponsus & sponsa dicitur his verbis: Sicut spōso alligauit mihi mitrā, & sicut sponsam induit me ornamento. Sponsus propter caput, sponsa propter suos.

Aug. Christus pauper in nobis, & nobiscum & propter nos hic, orat in persona poenitentis suam dilectionem & dilectionis causam recognoscentis, & a peccatis liberari atque

Genes. 2. d.
Ephes. 5. g.
Esa. 61. d.

a *Psalmus iste est.* **b** *Idest, Christi in se & in membris.* **c** *In*

a *Oratio pauperis, cum anxietate, in conspe-*

a *Per quem solum liberari potest.*

a *ctu domini effudit precem suam.*

D

PSALMVS CI.

DOMINE exaudi orationem meam, **1**

PSAL. CI.

b *Domine exaudi orationem meam.*

Cassio. Quintus psalmus poenitentiae, quartus qui oratio dicitur.

Cassio. Prima pars captatio deprecatia.

Et clamor

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. CI.

D *Domine exau.* Huic Psal. praemittitur talis titulus in Hebraeo, & in translatione Hiero. *Oratio pauperis cum anxietate. Et coram domino effundet eloquium suum.* Ex quo titulo non apparet aliquis auctor determinatus, tñ sñ Aug. Dauid fecit hunc psalmum, sñ Hebraeos vero auctor particulari est incognitus, tenetur tñ absque dubio, qd aliquis hñs spiritum sanctum fecit ipsum quicumq; fuerit ille. De materia vero huius psalmi dicunt expostores aliqui, qd loquitur ad literam de anxietate, in qua fuit populus Sion. i. illi qui remanserunt ibi de voluntate Dauid ipso fugiente inde pp Absalom. 2. Re. 15. & isti fuerunt Sadoch & Abiathar & alij sacerdotes ibi de mandato Dauid arcā reportantes & Chui Arachites amicus Dauid & decē concubinae ad custodiā domus derelictae, ut hñ ibidē, & isti afflicti pp fugam Dauid de munitur vacabant orationi pro eius reditu, & sic intulatur iste psalmus. *Oratio pauperis.* Scilicet populi in Sion remanentis modo praedicto. Sed hec expolitio non habet apparentiā, quia in hoc psalmo fit mentio de aedificatione Sion q in reditu Dauid non fuit aedificata, quia Absalom nihil ibi legitur destruxisse. Item multa

Materia psal.

multa quae dicuntur in hoc psalmo non possunt ad hoc applicari, nisi valde extorte, pp quod dicunt magis apparere, quod psalmus loquitur ad literam de anxietate populi Israel in captiuitate Babylonica detenti, quia deuotiores illius populi erant valde anxii de destructione ciuitatis & templi, ubi vigeat cultus Dei propter quod vacabant orationi pro populi liberatione & ciuitatis & templi reedificatione, & posset ad hoc litera satis applicari. Sed haec expolitio & con- similes videntur infringi per dictam Apostoli, Hebraeo, i. ubi Apostolus allegat literam huius psal. quae habetur infra. *Initio tu dñe ter. & c.* usque, ibi: *Et anni tui non deficiunt,* dictum de Christo ad literam, probans per eam equitatem illi ad patrem in potentia & duratione, ut dictum fuit ibidem, & satis apparet Apostoli processum intuenti, & secundum hoc psal. iste loquitur ad literam de tempore Christi. hunc autē dicto quantum ad hoc concordat Ra. Sa dicens, qd psalmus loquitur ad literam de anxietate populi Israel in hac captiuitate positi, orantis & desiderantis ab ea liberari per regem Messiam venturum, & reedificaturum templum & ciuitatem, & sic secundum eum loquitur de tempore Christi, sed quod dicit ipsū venturum & templum materiale reedificaturū, falsum est. & ut dictum

MORALITER.

1 *Domine exau.* Psalmum istum literaliter exposui de populo Israel

Israel anxio tempore Antiochi illius, & pro sua liberatione ad Deum clamante.

† Mo-

a Et clamor. Oratio creuit in clamorem. Veniat, non obstitit
A nubes quæ iniquis.

Caf. Epimone per tres versus, idest crebra repetitio sententiarum.

b Quia defecerunt. Caf. Secunda pars in qua est flebilis oratio, in qua exponitur, quæ paupertas, quæ tribulatio. Vnde clamat, iam aperit: Quia defecerunt.

c Defecerunt sicut fumus, dies mei. Aug. Elato enim Adâ dies deficiunt, virtus animi contrahitur. Misericordia piæ iudicem mouere potest.

B d Ossa mea sicut cremum aruerunt. Aug.

Fortes, quorum frixorium sunt qui scandalizantur. Tantum frigitur bonus, quantum amat, vnde. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non scandalizor? Vel, fortitudo

animi recordatione peccatorum, quasi frixa contrahitur. Vel timore iudicii confixa sunt ossa mea. Iam enim frigitur homo, dum timet se arsurum.

c Percussus sum ut fenum & aruit cor meum, quia. Aug. Mortalis factus. Fenum viret, sed percussum facile sentit iniuriam. Sicut caro hominis in lege Dei virens, ab eadem succisa arefcit.

* Euthym.

* Euthym. Quemadmodum herba percussa tabescit, ita ego D. flagellis percussus, in corde meo contabui nulla consolatione inuenta, quæ flammam meam irrorando ac refrigerando mitigaret.

f Oblitus sum comedere panem meum. A voce gemitus. Cassiodor.

Natura peccantium ostenditur, quæ dum peccatum appetitur, contemplatio Dei non habetur.

Aug. Vel, oblitus a voce diaboli, vnde:

Os meum adhæsit carni: Iob. 19. c.

Idest, ratio sensualitati consensit.

g Mei. Aug. Non illum qui de terrenis,

& non de spiritualibus gemunt quos ille gemit, & sicut adhæret ossa carni, sic fortes

infirmis portando eorum infirmitatem, vnde

de Apostolo. Nos firmi debemus infirmitatem infirmorum portare.

h Pellicano, nycti. pas.

Aug. Tres aues, tria

loca ponit, vnus homo vel plures possunt habere personam

trium auium. Tria loca, sunt tria genera hominum. Verus prædicator si venit inter eos ubi Christiani non sunt, pellicanus

est in solitudine. Si ad eos qui fuerunt & ceciderunt, tunc nycti-

corax est in parietinis, quia nec tenebras eorum deserit, sed vult eos lucrari. Si venit ad eos qui crediderunt, nec ceciderunt,

manentes in domo, sed tepide agentes, passer est in tecto.

Clamat

NICOLAUS DE LYRA.

* vt dictum est supra psal. 86. Accipiendo igitur de dictis eius quod verum est, videtur mihi saluo meliori iudicio, quod psal. iste ad literam loquitur de anxietate populi Israel cum desiderio deprecantis pro aduentu Christi, quod maxime contigit tempore Antiochi illius qui supra modum afflixit populum Israel, vt habetur 1. & 2. Mach. & quanto plus affligebatur, tanto magis deprecabatur, pro aduentu saluatoris. Et in hoc psal. iste in duas partes diuiditur, quia primo ponitur afflicti populi deprecatio, secundo ipsius per Christum subleuatio, ibi: Tu autem domine in æternum permanes. Prima in duas, quia primo ponitur populi petitio, & secundo ad hoc allegatur rō, ibi: Quia defecerunt sicut fumus dies mei. Circa primū dicit Psalmista in persona populi anxii: Domine exaudi orationem meam. Procedentem ex corde, quia oratio est ascensus mentis in Deum secundum Damascenum.

1 Et clamor meus. Procedens ex ore.

2 Ad te veniat. Id est acceptus sit coram te.

3 Non auertas faciem tuam a me. Repellendo orationem meam, sicut homo auertit faciem ab eo, quem non vult exaudire.

4 In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. Loquitur de Deo ad modum hominis, qui inclinat aurem ad audiendum petitionem quam vult exaudire, & quia non solū petit exauditionem, sed etiam exauditionis velocitatem propter magnitudinem tribulationis præsentis, ideo subditur: Velociter exaudi me.

Quia

5 Quia defecerunt. Hic consequenter pro dicta exauditione allegatur ratio, & primo ex facto, secundo ex verbo, ibi: Tota die, etc. Factum quod primo allegatur est pōdus tribulationis populi Iudaici tempore Antiochi, qui nitebatur totaliter destruere legem Dei, vt patet 1. Machab. & 2. & hoc est quod dicitur, Quia defecerunt sicut fumus dies mei. Id est, sunt propinqui defectui, nisi tu adiuues.

6 Et ossa mea sicut cremum aruerunt. Cremum dicitur a cremo cremas, & est illud quod in patella remanet de frictione. Antiochus vero nolentes dimittere ritum Iudaicū faciebat frigi in sartaginibus, & cremari, vt habetur 2. Machab. 7.

7 Percussus sum ut fenum. Quia sicut fenum ad ardorem solis deficcatur, sic populus Israel ex ardore tribulationis Antiochi pro magna parte deficiebat, aliqui per mortē, & aliqui per transitum ad ritum Gentilem, vt habetur 1. Machab. 1.

8 Quia oblitus sum comedere panem meum. Quia multi de populo fugerunt ad loca deserta, ubi non habebant panem ad comedendum, secundum quod dicitur 2. Machab. 5. d. Iudas autem Machabeus fecisset in desertum locum, ibique inter feras in montibus cum suis vitam agebat, & feni cibo vescentes demorabantur.

9 A voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meæ. Hic accipitur caro pro cute secundum quod dicit Hieron. & Hebraei, quia tam ex fame quam ex animi anxietate caro tabescebat, & sic cutis ossibus adhærebat.

10 Similis factus sum pellicano. Quia sicut dictum est, populus fugerat ad deserta.

Factus

MORALITER.

† Moraliter autem potest exponi de quolibet verè penitente, & ad Deum clamante pro liberatione sua per aduentum gratiæ diuinæ. Et sic dicit: Domine exaudi orationem meam. cordis scilicet & oris, ideo subditur.

1 Et clamor meus ad te veniat. Non auertas faciem tuam a me. Pro peccatorum meorum enormitate.

4 In quacunque die tribulor. Per veram contritionem.

† Inclina ad me aurem tuam. Exaudiendo meam petitionem.

† In quacunque die in. Repetitio est eiusdem sententiæ pro maiori exauditione.

5 Quia defecerunt sicut fumus, dies mei. In vanis & malis operibus consumpti.

Et

6 Et ossa mea sicut cremum. Idest, vires anime quarum apertitudo ad bonum diminuitur per multiplicationem culpæ.

7 Percussus sum ut fenum. Quod arefcit tempore ardoris, sic ergo feruore tentationis.

† Et aruit cor meum. Defectu deuotionis.

8 Quia oblitus sum comedere panem meum. Idest, sacræ scripturæ studium, & sumere deuotè eucharistiæ sacramentum. Et quoniam ex hoc appetitus carnis incenditur, & sic ratio debilitatur, & a carne premitur, ideo subditur.

9 A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ. Idest, ratio consensit sensualitati.

10 Similis factus sum pellicano. Cuius pullos serpens occidit, & similiter diabolus bonum opus interimit.

Sicut

A Clamat eis qui sub testamento, sub carne torpent, cum ille super carnem. *Vnde qui in testamento, non descendat tollere aliquid.* Et alibi. *Quod in aure audi is, predicat super testamento.* Vel, per has aues Christus accipitur. Pellicanus dicitur (et si non certum sit) rostro pullos suos occidere, & triduo lugere: tunc rostro sanguinem suum

super eos fundere, vñ

† nycticorax
in parietinis,
sed habet soli-
tudinem.

Deut. 32. f.

† d. c. si quis
diaconus.

Luc. 23. c.
† elisisti.

† elus

illi reuoluit, sic Chri-

stus occidit vt Paulus

persecutorem, & suo

sanguine viuificat iux-

ta illud. *Ego occidam, &*

ego viuere faciam percu-

ram & sanabo. In soli-

tudine, quia solus de

virgine natus. Post ma-

trinitatem vero venit

ad parietinas, id est, ad

passionem, vbi a rui-

nis occiditur, id est, lu-

dis, sed & eos amat,

dicens. *Pater ignosce il-*

lis, quia nesciunt quid fa-

ciunt. Tunc fuit quasi

nycticorax in parietini-

nis. Sed quia ibi dor-

mierat, vigilauit in re-

surrectione, & volando in caelum factus est passer singularis

in testamento, id est, caelo, vbi interpellat pro nobis, vel diuersa ge-

nera penitentium notat per has aues. Pellicano autem nimiae

maciei & solitudo comparantur eremitae. Nycticorax qui a

publico remotus, dum alij nocte huius seculi dormiunt, vi-

gilat, & sibi querit escas mentis. Qui si non inter homines,

extra est in alio, dicens eis qui in nocte dormiunt.

Vel, passer sagax ad alta virtutum fugit, vbi tutus a laqueis.

Qui solitarius vel vnicus, propter charitatem (quem ex multis

vnus facit) est in testamento, vel adflicto propter altitudinem fi-

dei, vt non descendat aliquid tollere de domo, id est, carne.

Similis factus sum pellicano solitario. * Euthymius. Fugiens

nimirum multitudinis conuersationem & solitudinem qua-

rens. Est autem pellicanus animal quoddam quod solitudi-

ne delectatur.

Factus sum sicut nycticorax & c. * Euthymius. Hoc animal

natura timidissimum est, atque ideo vndeunque fugiens in

domorum ruinis commoratur. Ego, inquit, veluti nyctico-

rax

a factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilauit, & factus

a Alias, vnicus.

b Alias, singularis.

c Quasi occido & viuifico, ideo.

d Quia

e peccatores membra facio.

f Dicentes. Quare magister vester manducat cum publicanis &

g peccatoribus.

b sum sicut passer solitarius in testamento. Tota die exprobrabant

a Dum cum eis fuisset seculari vita.

b Ore palam, sed fiste.

c Conspirabant.

mihi inimici mei, & qui laudabant me, aduersum me iurabant

a Quare?

b Quia haec genera hominum in membris habere volui.

c Et si hoc ad

quia cinerem tanquam panem manducabam, & poculum meum

a Vnde hoc.

b Quia in Adam, cum qua nati sumus. Vnde fuimus & nos natura filij irae.

c Quam merui actualiter peccando.

cum fletu miscebam. A facie irae indignationis tuae, quia ele-

a In honorem faciendo ad imaginem tuam qua omnia animalia superamus, grauius alii infirmitati, ni-

b hil enim habet hanc miseriam peccati & gehennae, nisi homo

c Obscuri & vani.

uans & allisisti me. Dies mei sicut umbra, declinauerunt.

a Sine rore gratiae.

b Hoc ego iusto iudicio tuo patior, sed.

c Vigas vt liberis, qui

d vigili vt me humiliat.

e Temporalis saluet aeternus.

h & ego sicut foenum, arui. Tu autem domine in aeternum

dum cum eis seculares erant, quia cinerem, id est, reliquias

peccatorum, quia etiam tenuia peccata, id est, leuia per peni-

tentiam sunt consumenda, vel in deiectione reficiebar, adeo

placebat mihi.

c Cinerem. Augu. Per cinerem & fletum penitentes signifi-

cantur. Cinis enim & cilicium sunt arma penitentium.

d Poculum. Cas. temporalem iucunditatem. Vel desiderium

patriae pro dilatione lachrymis miscui, vel potum scriptura

rum quae antiqua recolunt.

e A facie irae. Cas. Ira ultio, indignatio motio animi qua in-

dignamur etiam filijs. Ira dicitur impetus in puniendos,

quae in Deum non cadunt. Sed est anthropopatos.

f Ira. Vnde & dominus ait: *Ira Dei manet super eos, qui non cre-*

dunt. Non ait, veniet, sed manet, quia non tollitur in qua na-

tus est.

g Dies mei sicut umbra declinauerunt. Quia ego a vero die de-

clinaui, similes mihi sunt declinantes dies mei.

h Tu autem, & c. Cassio. Tertia pars vbi ostenditur certitudo

impertan-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Factus sum sicut nycticorax. Quae non apparet de die nec clamat: sic multi de populo absconditi in locis occultis non audebant de die comparere, nec etiam aliquem strepitum emittere, ne deprehenderentur.

2 Vigila. Non potens dormire pro anxietate animi.

3 Et factus sum. Fugitiui enim non vadunt vniti, sed magis disperfi, & quilibet abscondit se vbi potest.

4 Tota die. Hic consequenter allegatur ratio exauditionis ex verbis iniurijs, & improperijs, quae satellites Antiochi proferebant contra Deum & populum, & hoc est quod dicitur. Tota die exprobrabant. Et plus affligebatur populus ex blasphemijs contra Deum quam contra seipsum.

5 Qui lauda me. Scilicet, derisorie sicut homini timido aliquando dicitur: Ecce homo magna constans, & tale improperium per oppositum irrogatum magis solet punire.

6 Aduersum me iurantes execrando sibi malum ponebant me, tanquam exemplum dicentes: Si non fecero haec, ita male accidit mihi sicut populo Iudaeorum, & quod sensus sit iste, ostendit translatio Hieronimi: quae sic habet. Exultantes mihi per me iurabant. Exultantes mihi, id est, deridentes me modo praedicti. Per me iurabant, execrationis iuramento, ponentes miseriam meam pro exemplo, quae magis expri-

mitur, cum subditur.

7 Quia cinerem tanquam panem. Modicum habens de pasta eam decoquens in cineribus, & sic cineres erant admisti in pane.

8 Et poculum meum. Id est, lachrymae fuebant de oculis meis pro dolore, ita quod cadebant in scypho vel in vase, in quo debebam bibere. Et quia ista miseria contigit populo ex Dei permissione propter peccata populi commissa, ideo subditur.

9 A facie irae. Id est, vindictae tuae, secundum quod dicitur 1. Machab.

1. g. Et facta est ira magna super populum valde.

10 Quia eleuans. Id est, grauiter, sicut grauius alliditur qui de alto deicitur. Potest etiam dici, quod Iudaei fuerant eleuati tempore Escher et Mardochei, vt habetur in libro Escher, & hoc tempore monarchiae Persarum, cui successit regnum Gracorum de quo exiit radix peccati Antiochus illustris 1. Machab. 1. & iste grauius afflixit Iudaeos quam aliqui praecedentium regum.

11 Dies mei sicut. i. quasi ad nihilum redacti sunt sicut umbra.

12 Et ego sicut. i. pro seruire tanta tribulationis quasi defeci.

13 Tu autem do. Hic consequenter describitur populi consolatio per aduentum Christi, quae hic per Psalmistam praedicitur, & sic per Christum postea fuit impleta. Et diuiditur residuum huius psalmi. in tres partes, quia primo describitur ecclesia promotio per aduentum Christi, secundo futura tribulatio tempore Antichristi, ibi: Rndet ei. Tercio

MORALITER.

1 Sicut nycticorax in domicilio. Id est, mundus factus sum ex peccato. Nycticorax enim est avis immunda secundum legem. Sed quia penitens peccatum suum cognoscit, subditur.

2 Vigilauit. Per cognitionem peccati.

3 Et factus sum. Auolans a peccatorum consortio, quod proprie fit religionem intrando, ideo subditur.

4 Tota die exprobrabant, & c. Secundum spiritum detestantis religionis statum.

5 Et qui lau me. Dum essem cum eis in insolentijs.

Aduer.

6 Aduer. Id est, conspirabant ad me retrahendum.

7 Quia ci. Allegantes asperitatem victus mihi impossibilem.

9 A facie irae indi. Id est, talem asperitatem subfinebam, ne grauiorem incurrerem in purgatorio, vel in inferno, propter peccatorum meorum grauitatem, ideo subditur.

10 Quia eleuans al me. Id est, allidi me permisiisti, sicut ille qui de alto cadit, grauius conquassatur.

11 Dies mei sicut umbra, & c. i. in peccatis consumpti sunt.

13 Tu au. do. Post afflictionem penitentis, hic consequenter penitens subleuatio saluatoris, & primo ostenditur eius potestas.

G impetrandi veniam. Iam confurgit lapsus ad prophetandum,
A iam penitens caput releuat.

Augustinus. Memoriale promissum memorabile, de te
reparatio nostra, quia tu nostri, vel nos memores tui.

a *Veni tempus.* Augustin. Quia omnia ordine voluit Deus

fieri, & tempus ad
hoc disposuit, ubi op-
portunitas apertè ordi-
nata est.

b *Lapides eius.* Augu-
stinus. Sunt lapides
in Sion, sunt & non la-
pides. Lapides placet
seruis, & ipsi serui ter-
ræ misereantur. Lapi-
des sunt, prophetæ,
ibi præmissa est præ-
dicatio, inde sumptum
est euangelicum offi-
cium. Serui ergo, id
est, apostoli agnoscunt
in lapidibus eloquia
Dei, & de terra for-
matur imaginem Dei,
dum terreni mundan-
tur, quorum miseren-
tur. Sicut ergo de pul-
uere formatus est ho-
mo, ita de puluere
ruentium parietinarum
Dei imago reformatur.

Inde est, quod misso spiritu sancto
multi eorum crediderunt, qui dominum crucifixerunt.

Et timebunt gentes nomen tuum domine. * Basilii & Theo-
dor. Nam videntes nostram reuersionem, ciuitatisque in-
stauracionem, qui nostras afflictiones cõpexere & Reges
& Principes & subditi tuâ admirabuntur potentiam & timen-
tes,

NICOLAUS DE LYRA.

* *vita presentis cessatio in fine mundi, ibi.* Initio tu dñe. Prima in
duas, quia primo describitur ecclesiæ promotio, secundo ex hoc conclu-
ditur gratiarum actio, ibi. Scribantur hæc. Prima in duas, quia pri-
mo ponitur ecclesiæ promotio per Christum immediate, secundo mediâ
tibus apostolis, ibi. Quoniam placuerunt.

Circa primum sciendum, quod Christus ratione deitatis permanet
in æternum, & hanc veritatem confessi fuerunt Iudæi, Io. 12. e. dicentes.
Nos audiuimus ex lege quia Christus manet in æternum, et sic per suâ
æternam potentiam mutat tempora & ætates, transfert regna atque
constituit, Dan. 2. c. & sic aliquando de tribulationibus releuat ad pro-
speritatem, & econuerso deicit secundum voluntatem suam, & hoc est
quod dicitur. Tu autem do. in æter. i. stabiliter, & quia stabilis ma-
nens dat cunctis moveri, ut dicitur 2. de consolatione, ideo subditur.

1 Et memoriale. Quia vno intuitu videt successionem omnium gene-
rationum, & subditur consolatio Iudeorum Christum expectantium.

2 Tu exurgens. Videtur enim hominibus iacere, quando non præbet
eis auxilium, & per oppositum surgere quando præbet.

3 Misere. i. populi colentis Deum in Sion, de quorum numero erat S. Symeon, Luc.

2. d. propter quod responsum accepit a spiritu sancto non visurum se mor-
tem, nisi prius videret Christum domini, quem omnes etiam alij iusti
expectabant, quod fuit adimpletum quando ibi in templo fuit oblatus,

quod erat in monte Sion, & quando ibi prædicauit & miracula fecit,
& quando in canaculo Sion super apostolos spiritum sanctum misit, se-
cundum quod dicit Hieron. in epistola ad Paulinum de omnibus sacra
scriptura libris, & tunc fuit adimpleta prophetia Zac. 9. b. Exulta sa-
tis filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce rex tuus venit tibi iustus
& saluator, & ipse pauper. Secundum quod allegat Matt. 21. a. &
per hoc quod dicitur hic pauper, manifeste patet quod consolatio po-
puli in aduentu Christi non erat intelligenda per exhibitionem bono-
rum temporalium sed spiritualium, quæ tanto meliora sunt, quanto
quæ sunt animæ corporalibus præferuntur.

4 Quia tein. Secundum
quod fuerat dictum per prophetas, & maxime Dan. 9. ubi aduentus
Christi sub certis hebdomadibus annorum diffinitur.

5 Quia ve. Hoc reduplicatur ad maiorem assertionem.

Quo.

MORALITER.

† ad hoc faciendum, cum dñs. Tu au. Ex quo patet æternitas suæ
potestatis. 2 Tu exur. Potes facere per teipsum quicquid pla-
cet voluntati tuæ. 3 Misere. i. ecclesiæ ex peccatoribus penitē-
tib. ut plurimum collectæ. 4 Quia te. Durat supple. vsq; ad
tēpus iudicij. 6 Quo pla. i. angelis. 7 Lapi. s. ecclesiæ q sunt
penitentes Lu. 15. b. Gaudium est angelis Dei sup vno pecca-
tore

tes, te solum esse Deum credent. hoc quidem factum finitimi
admirati sunt, sed tantum absuit, ut crederent Deo vnici tra-
tis, et ut ipsi eodem tempore bellum intulerint. Ceterum hoc
in loco sermo diuinus, omnium gentium, & regum conuersio-
ne præcinit: quarum rerum alias quidē iam perfectas videmus
alias vero futuras ef-

se speramus, inquit, Philip. 2.

enim diuinus Apo-

stolus, Nondum e-

nim illi omnia sub-

iecta videmus, verun-

tamen docuit omne

genui flectendum

esse, celestium, terre-

strium & infernorum.

6 c. In gloria. Augustin.

7 Qui primo visus est

in infirmitate in illa

9 Sion, vnde: *Vidimus*

eum non habentem spe-

ciem neque decorem.

12 d. *Orationem.* Hoca-

gitur in adificatione

Sion, orant, gemunt,

adificantes qui sunt

vnus pauper & paupe

res multi, vnde in ti-

15 tulo singulariter, hic

16 pluraliter. Sed vnus

dicatur propter veri-

tatem pacis ecclesiæ, multi propter latitudinem.

c *Scribantur hæc.* Cal. Qui supra penitentia sordibat, iam ho-
nore prophete decoratus præcipit hæc quæ dixit testimonio
scripturæ firmari, ut ætas futura discat.

f *In g nera.* Aug. Hæc quæ scribebantur, non sic proderant ge-
nerationi veteris testamenti, profunt alteri, id est, nouæ.

Quia

6 Quo pla. Hic consequenter ponitur promotio ecclesiæ quæ facta
est per Christum mediantibus apostolis qui prædicauerunt fidem Christi
primo in Ierusalem & Iudæa, ut habetur in Act. apost. ideo subditur.

Quo pla. i. apostolis. 7 Lapi. i. fideles de Iudæis conuersi, qui fuerunt
primo lapides in edificio spirituali ecclesiæ positi, sicut prædictum fue-
rat Zach. 9. d. post verba supra præmissa de aduentu Christi. Et salua-
bit eos dñs Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui, quia
lapides sancti eleuabuntur super terram eius.

8 Et ter. i. Iudæa, in qua primo apostoli prædicauerunt & multa mi-
racula fecerunt, Act. 2. g. Multa quoque prodigia & signa per
apostolos in Ierusalem fiebant, & ibi. subditur. Omnes etiam qui
credebant erant pariter, & habebant omnia communia, posses-
siones quoque, & substantias vendebant, & diuidebant om-
nia omnibus, prout vniciq; opus erat, & ideo lapides isti
super terram eleuati per contemptum temporalium aposto-
lis merito placuerunt.

9 Et ti. Quia fides Christi per apostolos aliosque discipulos diffusæ est
ad gentes per alias orbis partes.

10 Et om. Quia non solum vulga-
res receperunt fidem Christi, sed etiam principes maximi, ut patet im-
pletum in pluribus regnis terrarum, & in omnibus implebitur ante fi-
nem mundi.

11 Quia ædi. i. ecclesiæ quæ merito Sion vocatur,
quia ibi incepit per Christum oblationem prædicationem, miraculorū
operationem, & spiritus sancti missionem, ut supra dictum est.

12 Et vi. Ibi enim manifestauit gloriam suæ resurrectionis apostolis,
& etiam ascensionis, quia de monte oliueti ascendit, qui est iuxta Ieru-
salem, Act. 1.

13 Respc. Adimplendo petitionem illorum qui hu-
militer & deuote petebant eius aduentum.

14 Scriban. Hic conse-
quenter concluditur gratiarum actio, quia tantum beneficium non est
dandum obliuioni, & ideo dicit. Scribam. Quia scriptura deservit me-
moriam.

15 In gene. i. v. generationes sequentes h. i. de hac
notitiam, & sic factum est per euangelistas, & apostolos qui doctrinam
Christi & opera descriperunt, ut fideles populi assurgere ad laudem
Christi, ideo subditur.

16 Et po. i. populus Christianus qui creatur per baptismum per quæ
constituitur in esse gratiæ, quæ creatur in anima.

Quia

tore penitentiæ agere. 8 Et ter. i. ecclesiæ procuratores eius p
motione in bonum. 9 Et ti. Sicut videmus impletum per eam
cōuersione ad Deum. 10 Et omnes re. In quæstione Cōstanti-
ni, cui oēs reges erant subiecti. 11 Quia ad. Tunc enim
ædificata fuerunt multe ecclesiæ, & apparuit gloria ecclesiæ.
13 Respc. in o. Id est, Christianorum prius abiectorum.
14 Scribantur. Ut de tantis beneficijs posteri laudent Deum.

Quia

A *Quia pro.* Aug. Post gemitus dolentis, iam sunt verba consolationis, iam gaudet pauper. Et quia supra dixit: Aedificauit dominus Sion. Et item: *Scribantur hæc.* Modo utrumque declarat, quasi hoc est quod dixi scribendum. *Quia prospexit.* b *Trespexit.* Ut praterita dicit, quæ erant futura.

c *Compeaito.* Augustinus. Timor Dei, compedes sunt, in quibus gemit ad impetrandam misericordiam, de quibus dicit scriptura. Audi filij & excipe sententiam meam, & ne abijcias consilium meum, & infer pedes tuos in compedes illius, & in torquem

B illius collum tuum, & erunt tibi compedes eius in protectione fortitudinis, & torques illius in stolam gloriæ, quas soluunt qui martyres occidunt, & solutis vertuntur in gloriam.

Cass. Compediti sancti qui legalibus vinculis astricti, non sunt vsi noua libertate, qui orabant ut Deus mundum a peccatis solueret, & filios eorum qui fraude diaboli perempti sunt a paternis erroribus liberaret. *Ut sic annuntient.* Prædixit futura in Sion, hoc factum est dum ibi primum loquebantur varijs linguis apostoli magnalia Dei, unde in generalem ecclesiam concurrebat sermo eorum.

d *Ut solueret filios.* Aug. Nos autem sumus filij illorum mortificatorum, qui soluimur a nodis peccatorum & vinculis cupiditatum.

C *Respondit ei in via virtutis suæ.* Cassiodorus. Quarta pars ubi post certitudinem veniæ dicit, quod de sua breuitate ad

ad æternitatem transeat.

Augustinus. *Respondit.* Quia. Dico, ut annuntiem nomen domini, & laudem eius in Ierusalem. Et respondit ei dominus, scilicet, laus vel Ierusalem. Laus, quando ei gratias agunt vocati ab illo, dum credunt vel bene viuunt. Vel Ierusalem, non illa re-

proba quæ occidit prophetas, sed illa quæ multos filios parit, vocata respondet, non contentum, sed fructum reddit.

2 Augustinus. *Respondit ei.* Id est, credit resurrexisse Christum. Sed quia præuidet quosdam discipulos, fuit quidem quondam ecclesia congregans omnes in vnum, sed iam de-

8 finit. 9 *Pauca.* inquit, *paucitatem dierum meorum:* non eternitatem illorum ubi ero, sed temporales dies quandiu

ero in hoc seculo.

g *Nuntia mihi.* Propter illos qui dicunt, iam non esse ecclesiam. Non vacat vox ista, non est inanis petitio, ipsa enim via, id est, Christus sic annuntiavit. Vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Totum tempus usque ad finem est illa exiguitas dierum, quia omne quod finitur exiguum est, ut inde transeat in æternitatem. *Nuntia.* Et.

h *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum.* Non sic fiat ut hæretici dicunt, usque in finem seculi perduc me. non in dimidio dierum meorum reuoca, sed præce mihi exiguos dies usque in finem seculi, ut post dies æternos. Cur autem de exiguitate quereris?

Quia F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quia prospexit de excelsis, &c.* Tunc enim proprie terram prospexit oculis suæ misericordiæ, quando visitauit nos oriens ex alto in sua incarnatione.

2 *Ut au. ge.* Id est, peccatorum, qui a diabolo tenebantur compediti consuetudine peccandi.

3 *Ut solueret filios interemptorum.* A vinculis ignorantie, & infidelitatis.

4 *Ut annuntient in Sion nomen domini, & laudem eius in Ierusalem.* Id est, in ecclesia quæ nomine Sion, & Ierusalem designatur secundum quod dicit Apostolus ad Hebr. 12. f. *Accessimus ad Sion mentem, & ciuitatem Dei viuentis Ierusalem celestem, &c.* In qua fideles annuntiant nomen domini, eius fidem habere cõfitemdo, & predicando & laudes ei debitas exhibendo.

5 *In conueniendo populos.* Per diuersas orbis partes dispersos.

6 *In vnum.* Id est, in unitatem fidei per charitatem formatæ.

Et quia non solum vulgares venerunt ad unitatem fidei, sed etiam principes, ideo subditur: *Et reges, ut seruiant domino.*

7 *Respon.* Hic consequenter describitur tribulatio fidelium tempore Antichristi quæ erit acerbissima, tamen brevis in tempore, secundum quod dicitur Mat. 24. b. *Erit enim tribulatio*

tio magna qualis nunquam fuit ab initio mundi usque modo neque fiet, & nisi abbreviati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur: Et hæc breuitas petitur hic in persona ecclesie tunc tribulata de, cum dicitur. *Respondit ei.* Id est, ecclesia ipsi Christo, & loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetie.

8 *In via virtutis suæ.* Id est, patientie quæ tunc erit maxime necessaria.

9 *Pauca.* Id est, dierum afflictionis meæ.

10 *Nuntia mihi.* Ut ex breuitate valeam aliquantulum confortari. Litera Hebraica, & Hieronymi planior est, quæ sic habet. *Afflixit in via,* scilicet, huius vitæ. Fortitudinem meam, quia tunc fortes in fide supra modum affligentur. *Abbreuiabit dies meos.* Id est, dies afflictionis meæ propter electos, ut prædictum est. Et quia tunc tanta erit tribulatio, quod videbitur aliquibus de ecclesia, quod fides catholica debeat totaliter deficere, ideo subditur in persona ecclesie.

11 *Ne reuoces me.* Totaliter auferendo de presenti vita.

12 *In dimidio dierum meorum.* Id est ante mundi terminum, quod est tempus statutum durationis ecclesie militantis, secundum quod dicit saluator Matth. 26. d. *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.*

In

MORALITER.

1 *Quia prof.* Scilicet, oculo suæ misericordiæ.

2 *Ut au. ge. con.* Id est, penitentium prius confictorum retribus peccatorum.

3 *Ut solueret filios.* Id est, opera meritoria quæ per peccatum erant mortificata, & reuiuiscunt gratia recuperata.

4 *Ut annuntient in Sion nomen domini.* Id est, in ecclesia nominibus Sion & Ierusalem significata.

5 *In conueniendo populos in vnum.* Id est, ad conueniendum magnos, mediocres, & paruos in ecclesiasticam unitatem, de qua Ephe. 4. *Vnus Deus, una fides, vnum baptisma.*

Respondit

7 *Respondit ei.* Hic describitur profectus peccatoris per penitentiam reuersi, cum dicitur. *Respondit ei.* Scilicet peccator domino.

8 *In via virtutis suæ.* Id est, reuersus ad viam virtutis, & gratie.

9 *Pauca.* Id est, dierum meorum nuntia mihi. Ad ipsos addendo. Nam qui addit ad præterita, ostendit & nuntiat ea fuisse pauca, hoc autem dicit peccator reuersus desiderans recuperare amissa præterito tempore.

11 *Ne reuoces me.* A presenti vita.

12 *In dimidio dierum meorum.* Id est, ante naturalem vitam terminum. Et ad hoc inducit rationem, dicens.

In

¶ Quia in generatione, & generationem sunt anni tui, id est, quia licet illi dies usque in finem seculi durent, tamen exigui sunt in comparatione tuorum qui non mutantur, quia æterni sunt. Vel, ne finas me reuocari à cursu celestium ut hæream curæ reþoralium, quin hos dimidios & futuros dies continuem.

Vel dies dicit quos in bono in presenti agit vir sanctus, in quibus meretur præmium vitæ. Dies enim habet qui eos hic in luce bonæ vitæ agit: sed non sunt nisi dimidij, si non addantur æterni.

In via virtutis. Aug. In fide qua resurrexisti se credit Christum.

B Via virtutis fuit, Christus post resurrectionem, cum iam non in firmus sed fortis in celo vocat ecclesiam. Laus fidei est, non quia credit mortuum, quod & paganus credit, sed glorificatum.

Vel breuiter diffinitur religio Christiana, cum dicitur via virtutis.

Vel in generatione generationum. Est generatio generatium quæ non transit collecta de omnibus, id est, sancti. In illa erunt anni domini, qui non transeunt, id est, æternitas Dei, quæ est ipsa substantia Dei nihil habens mutabile.

a Initio tu domine. Quasi ne reuoces, quia ad æternitatem tendo, quam exponit, dicens: Initio tu domine terram.

b Ipsi peribunt. August. Ipsi celi peribunt de proximis terræ hoc constat: vnde & Petrus: Terra autem, & celi qui nunc sunt, eodem verbo, repositi sunt, igni reseruandi. De superioribus non est certum, sed si manent non in se, sed in Deo manent.

C

c Tu au-

NICOLAUS DE LYRA.

1 In generatione, & generationem. quasi dicat, tu domine cuius duratio est æterna, potes facilius hoc facere pro voluntate tua.

2 Initio tu domine terram. Hic consequenter describitur vite præsentis cessatio, quæ erit in generali resurrectione. Motus enim celi ordinatur ad completionem numeri electorum, & ideo ipso habito cessabit. & hoc est quod dicitur Apocalypsis 10. b. furauit per viuētem in secula seculorum: quia tempus amplius non erit. Et quia talia procedent ex potestate, & voluntate Dei, quæ vna est in patre, & filio & spiritu sancto. ideo dicitur: Initio tu domine terram fundasti. id est, tu domine Iesu Christe fundasti terram initio, id est, principio temporis: Et dicit fundasti, quia terra est centrum mundi.

3 Et opera manuum tuarum sunt celi. & per ista duo intelliguntur omnes aliæ creaturæ.

4 Ipsi peribunt tu autem permanes. Sicut enim æternitas sequitur omnimodam stabilitatem & immutabilitatem, ita tempus motum, & mutationem. Solus autem Deus est omnino immutabilis: Celi autem superiores sunt mutabiles quantum ad situm, inferiores autem ut aer quantum ad alterationem. In omni autem mutatione est aliqua deperditio, quia cessat aliquid esse quod prius erat: & sic in fine mundi celi peribunt, non quantum ad substantiam sed quantum ad aliquam

c Tu autem permanes. Aug. Sicut æternitatem eius ostendit Deo creando omnia, sic manendo post mutata.

d Et omnes. vel omnia, quod non de angelis, sed de mutabilibus.

e Sicut vestimentum. secundum corpus quod more vestis consumitur. Et omnes sicut vestimentum veterascunt. etc.

* Basil. & Theodo. In principio, Symmachus autem sic. seu pridem.

Et omnes sicut vestimentum senescunt, & sicut amictum mutabis eos & mutabuntur.

Omnia enim quæ creantur, senescunt, vestimentorumque vetustatem imitabuntur.

Tu autem ipsa immutabis & renouabis & immortalia pro mortalibus facies. Hoc &

diuinus Apostolus inquit. Quoniam & ipsa

creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

f Et sicut opertorium. Caelos accipe, qui omnia operiunt, qui etiam mutabuntur.

g Et anni. Aug. Qui erunt in generatione generationum. Sed an ibi esse poterimus? utique, quia filij seruorum.

h Filij seruorum. Aug. Ut filij intrauerunt terram promissionis, non patres, quod significat nouos populos intrare, non veteres. Intrauerunt tamen de illis patribus duo, scilicet, Iosue & Caleb: quia & in requiem veram intrant vnus & vnitas, Christus & ecclesia cum omni nouitate filiorum.

i Filij. Hilaris conclusio filij prophetarum, & apostolorum nedum ipsi.

j Semen. opera vnde fructus æternus.

k Dirigitur. quia nihil tortum intrat.

GLOS.

quam dispositionem: quia corpora celestia cessabunt à motu locali, elementaria à mutua actione & alteratione substantijs eorum remanentibus. ideo subditur.

5 Et omnes sicut vestimentum. à statu in quo sunt.

6 Et sicut opertorium mutabis eos. quia adueniente ætate vestis hyemalis mutatur: quia non est amplius necessaria, remanente tamen eius substantia: sic corpora celestia & elementaria mutabuntur à statu in quo sunt, qui non erit amplius necessarius completo numero electorum.

7 Tu autem idem, scilicet omnino immutabilis.

8 Et anni tui, &c. non est per hoc intelligendum, quod in æternitate quæ est mensura durationis diuinæ sit aliqua successio, sed quia eam apprehendere non possumus, nec per consequens exprimere, nisi per comparationem ad tempus.

9 Filij seruorum. i. apostoli: quos genuerunt per verbum euangelij in quod dicit Apostolus. 1. Cor. 4. d. In Christo Iesu per euangelium ego vos genui, & isti sunt vere Christiani.

10 Habitabunt. s. æternaliter coram te post terminum huius vite.

11 Et semen, &c. quia semper actu & continue in Deum ferentur. Moraliter potest exponi psalmus iste de quolibet vere penitente, qui de peccatis commissis affligitur per penitentiam, & Deum deprecatur ut ad se veniat per gratiam, & ipsum in aduersis stabiliat per patientiam, ut sic in termino vite præsentis perueniat ad gloriam.

PSAL.

MORALITER.

1 In generatione. quia sunt æterni propter quod mei nihil sunt, ad tuos comparati: ideo non sunt rescindendi.

2 Initio. scilicet ecclesiæ.

† Tu domine terram fundasti. id est, actiuos bona terrena bene dispensantes.

3 Et opera manuum tuarum sunt celi. id est, contemplatiui.

4 Ipsi peribunt. id est, a præsentis statu transibunt: nam actio non

non manebit in patria, nec contemplatio enigmatica.

† Tu autem permanes. omnino immobilis.

5 Et omnes sicut vestimentum veterascunt. secundum statum in quo sunt, ut dictum est supra.

9 Filij seruorum. id est, imitatores apostolorum.

10 Habitabunt. tecum in æternum.

11 Et semen eorum. Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem expressionem.

MORA.

ADDITIO.

In psal. 101. Domine exaudi. vbi dicitur in postil. Circa primum dicit Psalmista.

Clamor in scripturis sæpe significat affectum cordis, iuxta illud: Verba mea auribus percipe domine, intellige clamorem meum. vbi glo. Clamorem, id est affectum cordis. verba enim auribus

auribus percipiuntur. Clamor autem qui est affectus cordis intelligitur, quia quasi intus legitur, vnde in hoc loco cum dicit. Exaudi orationem meam, proprius intelligi debet de oratione vocali, quæ cadit sub auditu. Cum autem dicit. Et clamor meus ad te veniat, proprius habet intelligi de affectu cordis, qui sine vocis strepitu ad Deum venit, &c.

Tom. 3.

Q

GLOSSA ORDINARIA.

A *Beda. Post illas beati pauperis humillimas preces & penitentia genitus explicatos, totus hic psalm. Dñi laude redundat & precedentes lacrymas preconiorum gaudia sequuntur. Nāque ipse David, vt semper Christū cui laus dat insinuat Per totum quidē psalmum propheta loquitur. In prima parte precipit animę sue benedicere Dominum & beneficiorum eius recordari. Secunda dicit qualia Moyse praestiterit & reliquis fidelibus suis, vt ipse intelligatur a saeculis semper fuisse munificus. Tertia ad angelos verba conuertit virtutesq; supernas ac reliquias rationalis creaturas inuitat, vt Domini iugiter laudibus occupentur.

† De con. d.
s.c. iteratur.

† interiora
mea sanctum
nomen eius.

† De con. d.
s.c. iteratur.

† languiores
tuos.

† faciat bonis
os tuum.

PSAL. CII.

Benedic anima. August. Post preces pauperis preconiā gaudētis.

August. Omnes qui in Christo, quasi vnus homo sunt, qui excitat & hortatur animam suam, vt benedicat dominum, volens diffinire cur benedicendus, ne quis ad hoc piger inueniatur. Clama voce si est homo qui audiat, sine voce, si non est qui audiat homo; quia audit Deus.

Caf. Per sua beneficia hortatur benedicere Deum.

Aug. Propheta in persona generalis iusti loquens secundum superiorem vni animā, id est, rationem, exhortatur animam ad benedicendum, dicens.

b. Noli obliuisci. Aug. Nō sit ante oculos delactatio peccati, sed damnatio & remissio Dei. cogita omnia mala tua, quia quot

quot ea, tot bonae retributiones Dei.

c. *Rtributiones.* August. Non tribu ius. Tribuit, homo mala pro bonis, & retribuit ei Deus bona pro malis. Tribuit, cum me fecit: retribuit, cum iustificat.

d. *Qui propitiatur.* Aug. Hoc agit in baptismi sacramento.

e. *Qui sanat omnes infirmitates tuas.* Hoc agit in vita fidelis hominis, dum concupiscit raro aduersus spiritum, vt si quē nolumus faciamus qui languores vetustatis de die in diem crescente nouitate sanantur ex fide, quā per dilectionem operatur.

f. *Qui redimit.* de corruptione vitam tuā, hoc fit in vltima resurrectione mortuorum.

g. *Qui coronat.* &c. hoc fit in iudicio, vbi cū rex sederit in throno redditurus unicuique secundum opera eius.

h. *Quis gloriabitur se habere gloriosum cor & mundum a peccato,*

ideo necessarium fuit commemorare illic misericordiam & miserationes, vbi viderent sic reddi debita, vt nullus esset locus mē.

i. *Vt aquila iuuentus tua.* August. Similitudo tanta data est, quanta potest esse de re mortali ad immortalitatem. Dicit aquila dum senio grauatur, rostri immoderatione crescentis vincto nō posse os aperire & cibū capere, & inde languescit, sed quodam naturali modo collidit ad petram rostrū & excutit onus rostri, & redit ad cibū, & oīa reparantur ei, vt fiat iuuenis: sic & quod nos impedit comedere panem nostrū, petra aufert & excutit vetustatē. i. Christus: vt in eo renouemur quib. vetustas clausit os, oblitis mādūcare panē nostrū.

k. *Faciens,*

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

quoque

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS CII.

Benedic anima. Huic psal. praemittitur talis titulus in Heb. & in translatione Hier. David. nisi quod praepositum littera lamech, ad designandum, qd est datum casus: & vñ quod psal. iste sit quaedam laus diuina ab ipso David composita. Et secundum hoc diuiditur in tres partes, quia primo David ad Dei laudem excitat naturam humanam, secundo angelicam, ibi. *Dominus in glo.* tertio omnem creaturam, ibi. *Benedicite domino omnia.* Prima in tres, quia primo David excitat se ad Dei laudem ex beneficijs a Deo tibi collatis singulariter. secundo ex beneficijs collatis populo Israel specialiter, ibi. *Faciens misericordias:* tertio oībus iustis generaliter, ibi. *Misericordia.* Circa primum dicit sic David, se excitans ad Dei laudem.

1. *Benedic.* Et accipitur hic benedictio confessionis, s. laudis diuinā, qua minor benedicit maiori, & non pro benedictione consecrationis, qua fit econuerso. secundum quod dicit Apostolus Hebr. 7. b. Sine vlla contradictione, quod minus est a meliori benedicatur. Per hoc autem quod dicit.

2. *Anima mea.* Intelliguntur potentia animae exteriores, vt visus, auditus, & sic de alijs.

3. *Et omnia.* supple benedicite.

4. *Nomini sancto eius.* Et per hoc intelliguntur omnes potentiae interiores, scilicet intellectus, voluntas, phantasia, sensus communis, & appetitus sensitivus: omnia enim ista diuinis laudibus debent applicari.

5. *Benedic anima.* exponatur sicut prius.

6. *Et noli*

MORALITER.

1. *Benedic anima mea domino.* Iste psal. est quaedam laus diuina ab ipso David pro collatis tibi beneficijs facta. Moraliter autem potest exponi de quolibet viro de diuinis beneficijs grato. propter quod dicit. *Benedic anima mea domino.* vt laus mea sit ex ore & corde, & non sicut laus hypocritarum.

6. *Et noli obliuisci omnes retributiones eius.* Nam talis obliuio procedit ex corde ingrato.

7. *Qui propitiatur omnibus.* si vere penitueris.

8. *Qui sanat, &c.* non solum spirituales, sed etiam corporales, quantum spectat ad animae salutem.

9. *Qui re-*

6. *Et noli obliuisci.* quia secundum quod dicit Seneca de beneficijs. Omnium ingratus est qui beneficij accepti oblitus est. David autem a iuuentute a Deo magna beneficia recepit, qui ex tunc leonem, vrsū, & Goliath gigantem interfecit: & cum iunior inter fratres esset in regem vinctus fuit per Samuelem.

7. *Qui propitiatur.* David enim valde grauiter legitur peccasse in adulterio cum Bethsabee, & homicidio Uriae, & in nume atione populi. & tamen de istis obtinuit remissionē a Deo, vt habetur. 2. Reg. & vlt. & per consequens de alijs minoribus peccatis. 8. *Qui sanat omnes infirmitates.* s. spirituales, vt dictum est, & etiam corporales: quia David bellis affuetus aliquando sustinuit plagas & graues ictus: de quibus beneficio Dei fuit sanatus. 9. *Qui redimit, &c.* quando Saul fecit custodiri domum David de nocte, vt interficeretur mane, & fugiens saluatus est. 1. Reg. 19. Similiter quando Saul & viri eius cingebant David in modum coronae, ita quod desperabat se posse euadere, & tamē saluatus fuit Dei ordinatione. 2. Reg. 23.

10. *Qui coronat.* is. quando fuit coronatus in regem super tribum Iuda. 2. Reg. 2. 11. *Et misit.* quando fuit coronatus postea super totum Israel. 2. Reg. 5. 12. *Qui replet in bonis.* iuam David dando de aduersarijs victoriam. 2. Reg. 5. & 6. & diuitias, & gloriā. 13. *Renouabitur.* s. in resurrectione futura, qua resurgent in aetate virili. David autē mortuus fuit in aetate senili. 3. Reg. 2. Vel potest referri ad coronationem Salomonis, qui viuente adhuc patre institutus est rex ab eo, cum esset adhuc iuuenis, & sic senectus David fuit quodammodo

9. *Qui redimit.* id est, animam corpus viuificantem.

10. *Qui coronat.* t. i. disponit in celestibus coronare.

11. *In misericordia & miserationibus, &c.* id est, in misericordia effectibus.

12. *Qui replet in bonis desiderium tuum.* non n. alis: nam hoc est ira lux ignis: Sicut i. opulo desideranti carnes, dedit ei ad malum suum, Num. 11.

13. *Renouabitur, &c.* scilicet in mente. 2. Corint. 4. licet is qui foris est homo noster corrumpatur: tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. Et quoniam hoc praesentia ex Dei misericordia, maxime afflictis iniuste, sequitur.

Faciens

2 *Faciens.* Aug. Secunda pars ubi monet benedicere per
A ea quæ antiquis facta sunt, & posteris fiunt.

b *Misericordias.* Aug. Quas consequenter qui inimicos di-
ligunt, & in se peccantibus dimittunt. Hunc misericordiarum
fructum Ihs scribens in terra cū accusaret, adultera exigebat.

Yohan 8. 2. Ante. n. in lapide De^o,
signans Iudæorum du-
ritiam. Sed inclinatus
in carne scripsit in ter-
ram humanæ mentis
fructum parituræ. In-
clinatio enim ipsius in
carnationis humilita-
tem significat, per quā
misericordiarum fructum
in Christianis erexit.

1 *eis qui.*

1 *pariens, &*
2 *multæ miseri-*
cordiarum.
3 *opera, &*
4 *via sua.*

Gal. 6. 6.
Luc. 6. 6.

Provas. 2.
1. 13. 6. b.
1. 13. 6. b.

B *Ne suscipias pec-*
catores. i. non amore ini-
quitatis suscipias. Ecō-
tra: Omne peccatum te tr. bue.
Et si esurierit inimicus
tuus, ciba illum, subue-
ni naturæ non iuues
peccatum: Sic qui dat
iusto pro alia causa, ni-
si quia opus Dei est, nō
dat iusto, ideo dicitur:

1 *Memento*
quia,
Mat. 10. 6.

Yohan. 8. 2.

sanctur, ut sic querat medicum & sanetur unitas in piscina. D
Lex ergo data est ut superbus humilietur, humilis confitea-
tur, & sic sanetur. Hæ sunt occultæ viæ quas ostendit Moy-
si, per quem legem dedit, ut abundaret delictum.

Notas fecit, &c. **Baf. & Theod.** Non autem ex poenitentia

hanc nobis tractavit sa-
lutem, sed à principio
hanc per vias sanctissi-
mos præcinit & per di-
uinum Moysen nostrā
adumbravit salutem,
& mare sancti baptis-
matis figura fuit, lapis
vero immortalis riuo-
rum umbra, celestisq;
cibi manna imago ex-
stitit, & alia ne singula
percurram, sic possunt
inueniri apud illos ad-
umbrata.

d *Quoniam.* August.
Cælum vndique circa
terram: vnde etiā pec-
catoribus lux, aer, spiritus
pluuia, vnde fructus si-
ne cælo delinit terra, sic
profectio Dei super
timentes.

e *Quantum distat, &c.*

August. Quando pecca-
tum remittitur, occi-
dūt peccata gratia ori-
tur: peccata in occasu,
auertere ergo ab occa-
su peccatorum, & ten-
de ad ortum gratiæ &
surgis.

f *Recordatus est, &c.* **1** *ficus.*

Aug. Vel si aliam literā: Memento, qm pulvis sumus, q. d.
Cognouit figmentum. i. infirmitatem nostrā: q. figmentū
conuersus ad Deū dicit: Memento quia pulvis sum. i. perse-
ueret erga nos tua mīa, ne obliuiscamur gratiæ tuæ. Vel.

g *Homo sicut fenem, &c.* Aug. Homo enim sicut flos egredit
& conteritur, & fugit velut umbra, & non in eodem statu permanet
& tanquam flos agri sic efflorescit totus splendor humani generis, ho-
mines, **F**

NICOLAUS DE LYRA.

dammodo mutata in iuuentutem, in quantum filius repræ-
sentat patris personam, secundum illud Eccl. 30. a. *Mortuus*
est pater eius, & quasi nō est mortuus: reliquit enim simile sibi post se.

1 *Faciens.* Hic consequenter recitat beneficia populo Israel
collata ut sic non solum ipse, sed etiam totus populus Israel
ad Dei laudem excitetur. Et diuiditur in duas partes, quia
primo recitatur beneficiorum collatio, secundo ad hoc in-
ducitur ratio. *Quomodo miseretur.* Circa primum primo ponit
beneficium liberationis de Aegypto, cum dicitur.

Faciens misericordias dominus. Id est, filijs Israel qui multas
iniurias passi fuerunt ab Aegyptijs, ut patet in Exod. quibus
fecit misericordiam eos liberando: & iudicium, Aegyptios,
multipliciter puniendo. secundo ponitur beneficium datæ
legis cū dī. **2** *Notas fecit.* i. præcepta legis, quæ erant viæ
veniendi ad salutē. **3** *Filijs Israel.* i. mandata suæ voluntatis
expressiua, quæ nota fecit filijs Israel immediate per seipsū
quantū ad præcepta decalogi. Exo. 20. & per Moysen quantū
ad alia. tertio ponitur beneficiū diuinæ miserationis, cū dī.

4 *Miseratur & misericors.* qui dicitur misericors ratione affe-
ctus interioris, & miseratur actu, ratione effectus exterioris.

5 *Longanimis.* diu expectans peccatores ad poenitentiam.

6 *Et multum.* quia misericordia superexaltat iudiciū, Iac. 2.

7 *Non in perpetuum.* s. electis suis, quibus finaliter placatur.

8 *Non secundum peccata nostra fecit nobis.* puniendo nos citra
condignum, quia tanta est offensa, quantus ille qui offendi-

tur.

tur. Deus autem infinitus est, & per consequens offensa per
peccatum mortale commissā. **9** *Quoniam secundum altitu-*
dinem. Altitudo celi à terra accipitur secundum medietatem
diametri celi, & adhuc deficit spissitudo terræ à superficie
vsq; ad centrum. punctus autem orientis distat à puncto oc-
cidentalī in cælo secundum totum celi diametrum. & ideo
per minorem distantiam intelligitur remissio penæ, & per
maiores remissio culpæ, quæ est maioris malum: quia oppo-
nitur bono spirituali, pena autem bono corporali: & hoc est
quod dicitur: *Quoniam secundum altitudinem.* à terra. i. s. in ma-
gnam mensurā suæ misericordiarum.

10 *Corroborauit miseri-*
cordiam. liberando eos à malo penæ.

11 *Quantum distat.* id

est, secundum mensuram maiorem suæ misericordiarum.

12 *Longè fecit à nobis, iniquitates.* liberando nos à malo culpæ.

13 *Quomodo miseretur.* Hic consequenter huius miserationis

ponitur rō, & primo ex parte diuinæ bonitatis, cum dicitur.

Quomodo miseretur pater filiorum. Secundo ex parte humanæ

fragilitatis: & primo quantum ad animam, cum dicitur.

14 *Quoniam ipse.* i. fomitem inclinante m nos ad peccatū:

& sic exponunt Hebræi, iuxta illud Gen. 8. q. Sensus, & cogi-

tatio humani cordis prona sunt ad malum ab adolescentia

sua. Secundo quantum ad corpus, cum dicitur. **15** *Recordatus*

est. quantum ad corpus quod in puluerem resoluitur.

vnūqueque enim resoluitur in ea ex quibus componitur.

16 *Homo sicut fenem.* virens ad tempus modicum. **17** *Dies*

eius. i. vita eius. **18** *Tanquam flos.* quia sicut flos agri ad ca-

lorem

MORALITER.

1 *Faciens misericordias dominus, & iudicium omnibus iniuriam*
patientibus. Et subduntur misericordiarum exempla, cum dicitur.

2 *Notas fecit vias suas Moysi.* id est, bono prælato, qui dux
est populi.

3 *Filijs Israel.* id est, eius subditis per ipsum.

4 *Mise-*

4 *Miseratur & misericors dominus, longanimis, & multum mise-*
ricors. per tot nomina exprimitur misericordia Dei, quia li-
cet sit simplex & vnica, tamen à nobis explicari non potest
ad plenum etiam per nomina multa.

7 *Non in perpetuum ira, neque in æternum comminabitur.* quasi
diceret: Sed ad modicum tempus, nam adueniente poten-
tia statim adest Dei misericordia.

Tom. 3.

Q 2

¶ Flores, d'utia, &c. Flos

A flos non est annuus, quod pulchritudo eius, cito transiit, sed verbum domini manet in eternum, quod propter te

non amplius
locus eius.

errorem non est eternum. Ex te ergo pulchritudo, sed ex misericordia illius alij. unde subdit: Misericordia dñi.

a *Efflorescit.* Causa. Id est ad plus sic floreat vel efflorescat, deflorescat. Et sic est intentionem vel priuatiu.

B *Quoniam spiritus pertransibit in illo.*

* Euthymius. Quicunque aerem seu spiritum trahunt & remittunt corruptibilia sunt. Vel per spiritum animam intellige, quæ in vniuersum corpus pertransit, & statuto ac de terminato tempore ab eo exit.

Et non s. bisset.

* Euthymius. In presenti scilicet vita, moriens ut homo.

b *Et iustitia.* August. Misericordia & iustitia retributio est. Dicit, super filios filiorum.

C Multi

a Intentionem vel priuatiu. Fernum vel flos. b Et vere. Ecce qui timebat abire. c Vel dum est in illo variatur, & post exit.

a *efflorescit.* Quoniam iam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognosceret amplius locum suum. Misericordia autem domini ab æterno, & usque in æternum super

b *timentes eum.* Et iustitia illius in filios filiorum, & his qui seruant testamentum eius. Et memores sunt mandatorum

c *ipsius,* ad faciendum ea, Dominus in celo parauit & sedem suam, & regnum ipsius omnibus dominabitur. Benedicite domino omnes angeli eius potentes & virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.

d *Benedicite domino omnes virtutes eius, ministri qui facitis voluntatem eius. Benedicite domino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius, benedic anima mea domino.*

a Aug. non ut memoriter pronuntient, sed agant. quod si nimis multa tibi videntur, in duobus mandatis charitatis omnia implentur. Tene radicem charitatis, & tota arbor in te est. Finis enim præcepti est charitas.

a Christus qui descendit & ascendit. b De bonis & malis iudicabit in celo existens, qui prius in terra densus est. c Iudiciariam.

a Ne impotentem putes. b Quod facit amo.

a Non mali. b Id est potestate. c Non vitio ut diabolus. d Verbo Dei non es tuus, nisi cum facis.

a Causa id est humiles non superbi qui suum autorem norunt & venerantur: hi tales digni sunt benedicere, non alij, vel per vos non audiamus, verito exemplo influemur. Sine interitu.

a Verbum toties iteratum concitat animos. b Ille ordo angelicus.

a Ne te iactes qui facis voluntatem eius. b Cum bene visis omnia opera eius benedicunt. c Celestia, terrena.

a Sic ubi non dominatur, ibi non benedicatur, ubique est, ubique benedicatur, nullus excusatur. b Unde cepit ibi fuit: unde à benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus.

a Sic ubi non dominatur, ibi non benedicatur, ubique est, ubique benedicatur, nullus excusatur. b Unde cepit ibi fuit: unde à benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus.

a Sic ubi non dominatur, ibi non benedicatur, ubique est, ubique benedicatur, nullus excusatur. b Unde cepit ibi fuit: unde à benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus.

a Sic ubi non dominatur, ibi non benedicatur, ubique est, ubique benedicatur, nullus excusatur. b Unde cepit ibi fuit: unde à benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus.

a Sic ubi non dominatur, ibi non benedicatur, ubique est, ubique benedicatur, nullus excusatur. b Unde cepit ibi fuit: unde à benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus.

a Sic ubi non dominatur, ibi non benedicatur, ubique est, ubique benedicatur, nullus excusatur. b Unde cepit ibi fuit: unde à benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus.

NICOLAUS DE LYRA.

lorem solis deiecit, sic vita hominis ad calorem febris vel alterius infirmitatis statim exterminatur.

1 *Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet.* Quod potest dupliciter exponi. Vno modo de spiritu vitali qui egreditur à corde, & in aliis partibus facit sensum & motum, & ipso deficiente deficit corporalis vita. Alio modo de spiritu rationali, qui cum pertransit à corpore desinens ipsum informare deficit vita, secundum quod dicitur primo de Anima in fine, quod egrediente anima corpus expirat, & marcescit.

2 *Et non cognosceret amplius locum suum.* In translatione Hiero. habetur: & non cognosceret eum ultra locus eius, & utrunque verum est, quia sicut existentes in vita presenti non cognoscunt ea quæ sunt in receptaculis defunctorum, sic nec defuncti ea quæ sunt in locis viuentium secundum quod dicit August. libro de cura pro mortuis agenda. Et est intelligendum hoc de lege communi, quæ aliquando fit aliter ex reuelatione speciali. Sciendum etiā quod beati vident in verbo ea quæ faciunt ad augmentum beatitudinis suæ, & sic vident ea quæ sunt hic inferius ad reuerentiā eorum, & honorem.

3 *Misericordia autem domini ab æterno & usque in æternum.* Hic consequenter accipit ut ratio laudandi Deum ex beneficiis oibus iustis collatis, cum dicitur. Misericordia autem domini ab æterno & usque in æternum. id est absque termino à parte finis.

4 *Super timentes eum.* timore filialis reuerentiæ, qui manet etiam in patria. secundum illud psal. 118. c. Timor domini sanctus permanet in seculum seculi.

5 *Et iustitia eius in filios filiorum.* qui sunt imitatores patrum bonorum.

6 *His qui seruant testamentum eius.* corde retinendo, & opere adimplendo. & per hoc patet littera versus sequentis.

7 *Dominus in celo parauit sedem suam, & regnum ipsius omnibus.* Hic consequenter inducit David ad Dei laudem angelicam creaturam.

MORALITER.

1 *Quoniam spiritus.* id est anima egredietur à corpore, quæ egrediente corpus expirat, & marcescit primo de Anima.

2 *Et non cognosceret.* secundum presentem in statum.

3 *Misericordia autem domini ab æterno.* ad electos.

4 *Et iustitia eius in filios filiorum in his qui ser. te. eius.* reddendo præmia illis secundum merita. 2. Tim. 4. b. Reposita est mihi quæstio iustitiæ quam reddat mihi dominus iustitiæ in illa die. &c.

7 *Dominus in celo.* Hic inducitur angelus ad laudem Dei, qui

turā. Circa quod sciendum, quod licet Deus sit ubique per essentiam, presentiam, & potentiam, tamen est in celo speciali modo, scilicet per apertam visionem. & hoc est quod dicitur: Dominus in celo parauit sedem suam, & regnum ipsius omnibus. & quia ibi videtur clare a sanctis angelis. ideo subditur.

8 *Benedicite domino omnes angeli.* benedictione laudis diuinæ, quia minor benedicit maiori, ut dictum est.

9 *Potentes virtute.* quia virtus eorum est naturalis supra modum excedit virtutem omnium corporalium, & quia hæc virtus remansit in dæmonibus, ideo dicit Iob. 4. d. Non est potestas super terram quæ ei comparetur: verum tamen quia sancti angeli omnino sunt obediētes diuinæ voluntati. ideo subditur.

10 *Facientes verbum illius.* isti sermones sunt diuinæ reuelationes, quæ primo fiunt angelis superioribus: & per illos medijs, & per medios inferioribus, & per inferiores sanctis hominibus, secundum Dionys. de angelica hierarchia.

11 *Benedicite domino omnes virtutes eius.* Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de omnibus angelis communiter, qui aliquando dicuntur Dei virtutes propter excellentiam suæ virtutis. Alio modo specialiter de ordine medio angelorum secundum hierarchiam, qui dicitur ordo virtutum, eo quod ministerialiter operantur in miraculis factis diuina virtute contra solitum cursum naturæ. ideo subditur.

12 *Ministri eius.* per alia. n. miracula ostenditur, quod Deus in creaturis non agit ex necessitate naturæ, sed ex libera voluntate.

13 *Benedicite domino omnia opera eius in omni loco dominationis eius benedicite, &c.* Hic ultimo inducit David omnem creaturam ad Dei laudem, dicens: Benedicite domino omnia opera eius. Creatura enim intellectuales laudant eum proprie, quia capaces sunt ipsius per cognitionem & amorem. Aliæ autem creaturæ laudant eum metaphoricè, in quantum in eis, & in earum proprietatibus reuelat Dei sapientia & bonitas eius, & in quantum sunt materia laudis diuinæ creaturis intellectualibus.

PSAL.

qui de meritis hominum gaudent, cum dicitur: Dominus in celo parauit sedem suam. licet enim sit ubique, tamen ibi magis reuelat virtus gloriæ suæ.

11 *Benedicite domino omnes angeli.* Sunt enim administratores spiritus, emptor eos qui capiunt hereditatem salutis. Heb. 1. d. Consequenter ad Dei laudem omnis creatura inducitur, cum dicitur.

13 *Benedicite domino omnia opera eius.* Nam in eis reuelat virtus diuina, & sic quodam modo Deum laudant, quia sunt hominibus & angelis materia diuinæ laudis.

MORA-

A D D I T I O I.

In psal. 102. *Benedic. vbi dicitur in post. Notas fecit vias suas Moysi*, id est, praecepta legis.

Legit Exod. 33. d. q. Moyses petiuit à dño, vt oñderet sibi vias suas: in quo cap. Deus sibi dixit: *Ego ostendam omne bonum tibi.* & Exod. 34. a. legitur q. transeunte dño corā Moysē, ait: *Dñator dñe Deus, misericors & clemens, patiens, & multa miserationis, &c.* vbi fm verā expositionē literalē impleuit q. Moysi pmiserat. s. oñdere ei vias suae misericordiae, vt ibidē plenius est exponendū: & ideo cū in hoc loco dñ. *Notas fecit vias suas Moysi*, ad hoc est referendū. s. ad vias diuinæ misericordiae: quæ fuerunt Moysi singulariter ostensæ: & non populo. Præcepta autē diuina seu mandata in quibus exprimitur diuina voluntas, notificata fuerūt filiis Israel vniuersaliter in datione legis, & sic proprie intelligit: *Notas fecit vias suas Moysi*, s. vias diuinæ misericordiae. *Et filijs Israel voluntates suas*, i. praecepta sua, in quibus diuina voluntas. s. pcepti manifestatur. Quæ autē sint illæ viæ, quas Deus notas fecit Moysi Psalmista statim subdit, cū dicit. *Miserator & misericors dñs, &c.* vsq; ibi. *Misericordia autē dñi ab eterno, & vsq; in eternū.* In quib⁹ versib⁹ multa ponunt ad miserationes diuinas pertinentia de his q. Moysi fuerunt notificata, Exo. c. all. vt patet vtrāq; autoritatē intuenti. Cōsequenter tangit Psal. mādata Dei in gñali q. populo fuerūt notificata, & hoc cū dicit: his q. seruāt testm̄ eius, & memores sunt mandatorum ipsius ad faciendū ea.

A D D I T I O II.

In eodem psal. 102. vbi dicitur in postil. *Quoniam secundum altitudinem celi à terra.*

B Licet verū est, q. maior sit distācia inter punctū oriētis, & punctū occidētis, quā inter altitudinē celi & terræ: prout posuit, ait, tñ attentē consideratis verbis Psal. ista diuersitas nō pprie applicat ad remissionē peccat⁹ & remissionē culpe, put ipse vult applicare. Nā in hoc q. dñ. *Corroborauit misericordiā suā super timentes se*, proprie intelligit infusio gratiæ gratificat⁹, per quā timentes Deū sunt in sua misericordia corroborati. Per hoc autē q. dñ. *Longe fecit iniquitates nostras.* intelligit elongatio à malo culpæ, prout et ipse postil. exponit. Cōstat autē q. infusio gratiæ est causa remissionis culpæ, sicut introductio lucis est cā expulsionis tenebrarū, vt in prima secundæ q. 114. art. 8. in rñtione ad primū argm̄: dato ē q. aliquo respectu prius esset remissio culpæ, nūquā tñ minoris dignitatis seu vtilitatis esset infusio gratiæ, quā remissio culpæ: vnde de nullo modo est dicendū q. infusio gratiæ sit minor quam remissio culpæ: & ideo ad verū intellectū horū versū. s. Qm̄ fm altitudinē celi, &c. aliter vñ dicendū. Pro quo sciendum, q. licet magis distet oriens ab occasu quā celū à terra, vt dictū est, tñ maior diuersitas est fm naturā inter altitudinē celi & infimitatē terræ, quā inter orientē & occidētē. Prima. n. diuersitas est talis, q. nunquā de uno extremorū naturaliter peruenitur ad reliquū: nunquā. n. aliqua pars celi accedit ad terrā nec ecōtra, sed aliqua pars orientalis per motū celestē deuenit ad occidentālē, & econtra. & ideo infusio gratiæ in eo qui prius eā nō habebat proprie cōparatur altitudini celi à terra, eo q. Deo qui in hoc loco cōparatur celo propriū est misereri & gratiā infundere. Creaturæ autē quæ hic cōparat terræ, nullo modo pertinet misereri respectu Dei seu deitatis. Remissio autē culpæ proprie cōparatur distantiae orientis ab occasu, qui licet sint maximæ distantiae, tñ de vno peruenitur ad reliquū: quia de statu gratiæ qñque deuenitur ad lapsum

lapsum culpæ & ecōtra, sicut signa vel stellæ quæ sunt in oriēte, qñque sunt in occasu & econtra vnde quod dñ. *Secundum altitudinem celi*, referendū est ad infusionē gratiæ. Quod autē sequitur. *Quantum distat ortus ab occidente.* referendū est ad remissionē culpæ modo prædicto. Et notandum, q. non dixit Psal. quantum distat ortus ab occasu, sed dixit fm altitudinem celi à terra, ad denotandū, q. non cōparatur in hoc loco celū ad terrā fm distantiam tantum sed potius fm diuersitatem naturæ, quia celū est altū simpliciter & terra infima simpliciter, sicut & Deus est summus grā largitor, & creatura rōnalis infima in ordine naturæ, respectu recipientiū gratiā.

A D D I T I O III.

In eodem psal. 102. vbi dicitur in postil, *Benedicite domino omnes virtutes eius*, hoc exponitur dupliciter.

In hoc loco Hebraica litera habet. *Benedicite dño oēs exercitus eius*, quod proprie intelligitur de corporibus celestibus, quæ dñr exercitus Dei. vnde Esa. 40. f. *Leuate in excelsū oculos vestros, & videte quis creauit hæc, qui educit in numero militiam.* i. exercitum eorum, & oēs ex noie vocat. Vnde in his quatuor versib⁹ vltimis huius psal. notabiliter designat Psal. 10. distinctiones in vniuerso. In primo. n. denotat Christum, qui in sede celesti sibi parata. s. empyreo oib⁹ dominat⁹: & de hoc dicit: *Dñs in celo parauit sedem suam, & regnū illius oib⁹ dñabitur.* In secundo loco ponit naturā angelicā beatā, & de hoc dicit: *Benedicite dño oēs angeli eius.* In tertio loco ponit corpora celestia, de quibus dicit: *Benedicite dño oēs exercitus eius, ministri eius, qui faciunt voluntatem eius.* vnde notanter dicit in angelis: *Facientes verbum eius ad audiendum vocem sermonum eius*, ad denotandū, q. angeli per intellectum exequentur diuinā voluntatem tanquā intellectuāles naturæ. sed de corporibus celestibus dixit: *Facientes voluntatem eius*: quia cum sint inanimata fm cōm sanctorū opinionē, licet faciant voluntatē diuinā, non tñ audiunt vocē sermonū eius. In quarto loco ponit oīa opera cōprehendendo oīa ista inferiora. d. Quæ sunt in oī loco dominationis Dei, & quia in hac regione inferiori aīa humana specialius Deū hēt bñdicere, cuius est capax per cognitionē & amorem, ideo in quinto loco concludit correspondenter ad principū: *Benedic aīa meī dño.*

R E P L I C A. In psalm. *Benedic.* Circa illum passum: *Notas fecit vias suas Moysi.* Burg. adducit resumendo quæ lā per eum dicta supra Exod. 33. Sed vide ibi illa correctā quasi quædam deliramenta: quia non solum a Lyra, sed ab omni bus recedentia. Illud autem quod circa illum passum. *Quoniam secundum altitudinem celi à terra.* Burg. applicat de ordine remissionis culpæ, & infusionis gratiæ, vide cor. supra circa psalm. *Miserere mei Deus, &c.* Circa illum passum autem. *Benedicite dño oēs virtutes eius.* Burgen. est singularis distinguens inter angelos & corpora celestia, ex eo quia angeli facientes voluntatem Dei, audiunt vocem sermonum eius: corpora autem celestia cum sint inanimata, & faciant voluntatem Dei non tamen audiunt vocem sermonū eius, propter quod Burg. volēs loqui proprie videtur se inuoluere circa vocem sermonum Dei. Est enim illa vox non sensibilis, sed intelligibilis significatio diuinæ inspirationis quā percipiunt & animata & inanimata, quia nihil excluditur ab inspirationis diuinæ illapsu: ideo de corporibus celestibus dicitur Baruc. 3. d. *Stellæ vocatæ responderunt: Ad sumus.* De modis loquendi Dei, & idiomatibus grandis sermo est apud doctores circa secundum senten.

Nota quare Deus dat bona temporalia inæqualiter.

E

GLOS. ORDIN.

G a Psalmus David. Cas. Item benedicere Deum monet, primo per celū & terrā, & ornatū eorum.

Aug. Et si verē hic omnia ad literam possunt religiosè accipi, sunt tamen plena mysterijs iuxta literā ex visibilib. quæ hic dicuntur, inuisibilia debent intelligi. Et fabricæ magnitudinis & fortitudine fabricatoris inestimabilis magnitudo, & pulchritudo potest perpendi & amari, vt sic tandem possit videri. In omnibus ipiritualis sentus querendus est.

* Beda. David personam loquentis indicat & cetera oīa Domino

Psalmus David. CIII.

Pro tantis quæ hic narrantur.

Benedic anima mea domino:

significare mysteria, primo modo per fabricam celī & terræ, Christi &c. sacramenta decantat. Secundo operas domini diuersis figuris testas enumerat. Tertio proficitur in illo æterno seculo præconia Domini iugiter se esse dicturū, quæ etiam in hac vitæ suæ breuitate cantauerat.

PSALMVS CIII.

Benedic anima mea domino, &c. magnifica. Aug. In notitia qui semper

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS CIII.

Benedic anima mea domino. Huic psal. nullus titulus pponitur in Heb. nec in translatione Hieron. propter quod dixerunt aliqui, q. non est psal. distinctus à præce. sed in libris Hebraicis, quos vidi, ponitur psalm. distinctus, & similiter in translatione Hier. quia quotatur

psal. 103. præcedens autem 102. Et hoc idē dicit Hier. in prologo super librum psalmorum. Et diuiditur in tres partes. Primo Psalmista ad Dei laudem se inducit. Secundo ad hoc rationes adducit, ibi. Confessionem. Tertio diuinam laudem resumit, ibi. Cantabo dom. Circa primū dicit. 1. Benec, &c. Et dicit anima mea, quasi diceret non tantum

MORALITER.

1. Benedic, &c. Sicut dixi in expositione literalī autor huius psal.

psal. ignoratur, tñ est quedā inuitatio ad Dei laudem ex suis creaturis, in qb⁹ relucet bonitas creatoris, & sic patet q. lsa.

Tom. 3.

Q 3

Semper magnus natura : qui non potes crescere cel minui,
A quia perfectus es.

a *Confessionem.* Aug. Remi. i. vndique habes creaturas quæ te confitentur, & quæ sunt decoræ & luminosæ. Vel decor in essentia Dei & lux vndique.

Cass. Vel incarnationem significat, per quam confessio & decus supernæ maiestatis innotuit, & homines eum cōfessi sunt, qui sunt lumen cognitione.

Aug. Confessionem induisti. i. ecclesiam, quæ prius est confessio peccatorum, post decus virtutū, vt placeat spōso. Et ipsa vestis sine macula & ruga. Lux in domino, & si prius tenebræ. Sed quō fecit, vt hanc indueret: Extendens celū. Figuratis sacramentis exponit quomodo ecclesia facta est lux, & vestis sine macula & ruga.

b *Amictus lumine quasi vestimento.* * Euth. Ille, qui amictus est luce, tegitur a luce: simile quiddam de Deo, ipse etiā Paulus dicit, qui habitas, inquit, lucē inaccessibilē. Ex his vero docemur Deū inuisibilē esse, & intellectu humano comprehendendi non posse. Huic autē versiculo nō aduersatur qd̄ alibi Propheta dicit: *qui posuit tenebras latibulum suum.* Quippe cū inaccessibilis lux, idem efficiat quod efficiunt tenebræ, vtrūque enim oculorum aciem non admittit, quod si exterior Dei lux, & qua circumdatur inaccessibilis est, quanto magis id quod in ea tegitur, videri non poterit: Ceterū alij per lucem mundiciam, alij cognitionem & scientiā intellexerūt.

c *Extendens celum sic.* Cass. Quæ confitentur, celum, terra, mare, cū omni ornatu suo, de quibus singulis subsequenter.

Aug. Extende celum sicut Ad literam celum quali tectū mundi extendit Deus nō labore, vt tu tuū tectū, sed tam facile extendit, vt quis pellē. Mystice p̄ celū scriptura, per pellē mortalitas prædicantiū accipitur, verbum tñ Dei æternum est: Deus apud Deū, & quia in sapiētia Dei nō cognouit mūdus

Deum, per stultitiam, id est, per mortales saluat credentes & in mortali homine facit nosci verbū immortale. Mortui sunt prophete & apostoli, quæ dixerunt stant. Modo tenetur sermo eorum mortuorū, quia post mortem plus innotuerūt, vt i eo legam⁹ post in fine vt liber scripturæ p̄cabit.

d *Qui tegis.* Aug. Ad

literam sunt aquæ super firmamentum diuisæ ab aquis, quæ sub eo quæ perfundūt terram Mystice superiora, sacre scripturæ charitatis quæ eminentior via. Vnde: *Adhuc eminentiorem viam vobis demonstro, &c.* Aquæ spiritus sanctus. vnde: *Qui crediderit in me, de ventre eius fluent aquæ viue:* hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant, per eum habetur charitas, sed tegitur alis, quia nullus malus in ea charitate, vel in spiritu cōmunicat bonis hominibus sicut in baptismo & in ceteris donis, vel sacramentis. Vnde in prouerbis: *In plateis tuis discurrunt aquæ, & nemo alicuius communicet tibi,* vel protegit & subleuat diuino spiritu celum scripturæ, cuius superiora sunt duo præcepta charitatis.

Aug. Vel qui tegis aquis. i. spirituali sensu superficiem scripturæ, vel donis spiritualibus eorum munis charitatem, ne quid eos separare possit.

e *Super pennas ven.* &c. Aug. Vetus est motus aeris cuius velocitas per pennas signatur. Sed Deus hanc superat vbique præsens. vnde: *Velociter currit sermo eius,* cito implens quicquid vult. Mystice, venti, animæ pennæ virtutes, quæ sunt in duabus alijs, id est, præceptis charitatis, sed charitatem omnium superat charitas Christi.

f *Ignem vrentem.* Cassiod. id est seraphim qui sunt superior ordo, facis ministros tuos. vnde in Esa. *Volauit ad me vnus de seraphim* qui sunt superior ordo.

g *Qui fundasti terram super stabilitatem suam.* Cassiodor. Ideo spiritus sanctus in hoc psalm. difficilia dicit secundum literā, vt quæramus spiritualia.

Super

NICOLAVS DE LYRA.

tantum lingua, sicut faciunt hypocritæ. Esa. 19. d. *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me.*

1 *Domine De me.* id est, tantæ excellentiæ es, quod non potes laudari a creatura quantum es laudabilis, Eccles. 43. d. *Maiores enim est omni laude.* 2 *Confessio.* Hic consequenter adducitur ratio motiua ad Dei laudem. Et primo ex ordinata productione mundi partium, secundo ex debita prouisione viuendum, ibi. *Qui emittis.* Circa primum sciendum, quod prima pars & principalis mundi est celum empyreum a principio suæ creationis angelis repletum, sicut dictum fuit in principio Genes. & hoc notatur cum dicit: *Confessionem & decorem induisti.* ita quod per decorem, intelligitur celum empyreū dictū *æther* quod est ignis, non quod sit igneus, sed splendidum, & sic aliquo modo conuenit cum igne in splendore: Per confessionem intelligitur congregatio angelorum sanctorum Deum confitentium continue cōfessione laudis diuinæ. Et istis duobus modis dicitur Deus indutus metaphoricē, quia sicut indumentum facit ad ornatum hominis induti, sic istis in creaturis principaliter relucet gloria Dei. & ideo subditur. 3 *Amictus lumine.* quia lumen magis proprie est in spiritualibus substantijs: quam in corporalibus. Secunda pars machine mundi est celum crystallinum & siderium, continens sphaeram stellarum fixarū, & orbem septem planetarum. & quantum ad hoc dicitur. 4 *Extendens celum.* i. siderium. 5 *Sicut pellē.* videtur enim extendi super hemisphaerium nostrum quasi tentorium. 6 *Qui tegis aquis.* In hoc tangitur celum crystallinum, quod est supra siderium quod dicitur aqueum. Gen. 1. eo quod conuenit cū aquis in diaphaneitate, sicut & empyreum dicitur igneus modo

modo prædicto. Tertia pars est elementū ignis & aeris, continens spatium quod est intra sphaeram lunæ & superficiem terræ & aquæ. & quantum ad hoc dicitur. 7 *Qui ponis nubem.* in Hebræo & in translatione Hier. h̄f. Currum tuū. quia nubes per aerem videntur ferri ad modū curruū. Et quia talis motus fit cōiter per impulsū ventorū, ideo subdit. 8 *Qui ambulat super.* Et dñr pennæ ventorum metaphoricē, ad designandū velocitatem motus ipsorū. Quod autē dñr hic Deus ambulare super pennas ventorū, & agitare nubes quasi currum suū, per hoc designatur, quod tales impressiones & cōsimiles fiunt in aere ex diuina dispōne. Et quia Deus naturā corporālē per angelos administrat, vt dicit Aug. super Gen. ideo subdit. 9 *Qui facis.* i. spirituales substantias facis angelos tuos. i. nuntios. Angelus. n. est magis nomē officij quā naturæ. 10 *Et mitte.* hoc dñr, quia angeli leguntur frequenter apparuisse in specie ignis, vt Moyti in rubo ardenti Exo. 3 vocatur tñ angelus ille dñs, quia personam dñi representabat, vt dicit Greg. Item. 4. Reg. 2. in translatione Elie, quæ facta est ministerio angelorū, apparuit currus igneus & equi ignei. Similiter 3. Reg. 6. apparuit mons plenus equorum & currum igneorum in circumitu Elisei, quia sicut dicit Hierony. ad defensionem eius venerunt angeli. Et dicit ignem vrentē, quia angeli ardent charitatē, & sunt efficaces ad executionem voluntatis diuinæ. Quarta pars est elementū terræ & aquæ, quæ simul cōtinetur cum sphaera terræ, & de primo dicitur. 11 *Qui fun.* quia sicut fundamentum est inferior pars domus, sic terra est inferior pars machine mundi.

12 *Super sta.* id est, centrum mundi ad quod vndique tendunt naturaliter parte terræ, & ideo subditur. 13 *Non inclinabitur.* Declinans a centro in aliqua parte, quia hoc est tibi

MORALITER.

lis sensus, est etiam moralis, propter quod pertransco de alia moralitate inducenda.

MORA-

Ga *Super montes stabunt aquæ.* * Euthymius. Aquæ, inquit, in ipsis montibus congregantur, & fontes illic scaturiunt quam alioqui suapte natura ab alto soleant ad inferiora defluere, vel aliter aquæ ac fluctus adeo in altum tollentur, ut ipsa etiam montium æquent cacumina.

b *A voce tonitru.*

Cassiodorus. Per terribiles ventos siccabitur aquæ, mali cōminatione iudicii timebunt.

c *Ascendunt montes.*

Augustinus. Mali, ut montes, cum sciant fluctus. Descendunt,

ut campi cum placati sunt, fundavit enim

eis locum, id est, quodam metu compres-

sit. Corda sanctorum mala sunt, sed quie-

ta, & terminum, id est, finem impositum nō

possunt transgredi, est

leues fluctus affiliunt,

B terrā diluvio non ope-

riunt, ut liceat eccle-

sia libere prædicare.

Cassiodorus. Super

bos permittit Deus,

quando vult, cresce-

re, & cum vult, humi-

liat apta dispositione.

Vel ad literam, in loco, id est, ubi de vnoquoque competen-

ter disposuit, sicut etiam de aquis, q̄ nec eis terra immergitur,

nec eis amodo eget. Terminū posuisti eis, hoc de aquis

diluvij. Sed & de ritibus Gentilium accipi potest qui in ad-

ventu Christi finiti sunt, ut iam mundum non occupent.

d *In conuallibus.* August. De humilibus subditis gratiæ, & si

sunt montes spirituali altitudine, fluunt fontes spiritus sancti,

qui super humilem quiescit.

e *Inter medium.* Aug. Id est, inter medium apostolorum per

transibunt prædicatores verbi Dei. Medium cōe dicitur, q̄

aque oībus, non proprium cuiquam. Vnde dicitur de aliqui-

bus: Habent inter se pacem, & huiusmodi est in medio, id

est, cōis illis est. Sic aqua, id est, scriptura Dei, non est propria

vel priuata alicui, sed publica. Non sit ergo mea vel tua veri-

tas, sed idem sentiamus, & nō sint in nobis schismata. Vnde

sive ego sive illi sic prædicamus, nulla de aquis, id est, prædi-

catoribus discordet a montibus. Si quis aliud dicit, de suo di-

cit, non de medio, & hic talis mons non est audiendus.

f *Potabunt omnes.* Aug. Omnes fuerunt in disco Petri ter

submitto

submitto

submitto

submitto

submitto

submitto

submitto

submitto quatuor lineis, qui gerit personam predicatorum. D Quatuor enim lineis vas submitum est Petro, in figura qua-

tuor partium orbis, ubi prædicandum euangelium, & bap-

tizandi homines. Ter submitum, ut in nomine trinitatis ba-

ptismus fieret, inde, sex ternario & quaternario colligitur

numer⁹ duodenarius,

qui est prædicatorum.

Duodecim enim apo-

stoli electi sunt, quo-

rum prædicatione to-

tus orbis cui⁹ quatuor

sunt partes, in nomi-

ne trinitatis vocatur

ut ecclesia congrege-

tur.

g *Onagri.* Augustin⁹.

Syluestres asini ma-

gni, indomiti sine iu-

go legis, & ipsi feri bi-

bent cum timidis, onā

get cum lepore, ma-

gni cum paruis, in sua

siti vnusquisque tem-

perata est aqua nullū

omnino terret, ut stre-

pitus Philosophorum

terrebat partum virgi-

nis & huiusmodi. Vel

superbi Iudæi differēt

bibere in tempus vlti-

mi.

h *Potabunt omnes bestie*

agri. * Basil. & Theod.

Et hoc maximum est argumentum diuinæ providentiæ nō

modo hominum indigentū implere, verum etiam rerū om-

nium aliarum. Propterea montes secans, itinera aquæ fecit,

ut non solum homines affatim fontū riuos haberēt, sed etiā

genere terrestrium, animantiumque, quæ aerem penetrāt.

Hanc autem clausulam. *Expectabunt onagri in siti sua*, Symma-

chus sic explanauit, Recreabit onager sitim suam.

h *Super ea volucres celi.* Aug. Non oēs aues manent ad lite-

ram in montibus, sed spirituales viri nō in cordibus suis, sed

in montibus, i. auctoritatibus prophetarum & apostolorum.

Hi sunt aues sacrificij, quas non diuisit Abraham, quātū ibi a-

tas taceretur, quia æterna meditates mente transeunt oīa tē-

poralia. Hi soli non diuidunt in hereses, & schismata. Aries.

qui prepositos significat. Vacca, quæ Iudæos sub iugo legis.

Capra, quæ Gentiles. trima fuerunt, quia tertio tpe gratia re-

† pallium.

† præcipites

teruntur.

† emittit.

† extinguunt

onagri

suam.

Ad. 10. b.

C

Ad. 10. b.

NICOLAUS DE LYRA.

est sibi innaturale, de elemento vero aquæ subditur.

1 *Abyssus.* Id est, oceanus qui dicitur Abylus propter sui

profunditatem.

2 *Sicut vestimentum amictus eius, &c.* Quia oceanus circun-

dat terram vndique excepta vna parte quæ remansit arida

propter vitam hominum & animalium terrestrium, ut di-

ctum fuit plenius Genesis 1.

3 *Super montes stabunt aquæ.* Ex hoc loco dicit Rab. Sal. quod

aquæ in medio oceani sunt altiores, quam montes in terra

positi. Sed hoc falsum est, quia cum aquæ sint graues & flui-

dæ æqualiter tendunt ad centrum vndique, & sic non sunt

altiores in medio quam ripa, & ideo illud quod dicitur hic

intelligendum est de aquis pluuiialibus, quæ generantur in

nubibus, secundum quod dicit Iob: *Qui ligat aquas in nubibus*

suis. Nubes autem generantur super cacumina montium.

4 *Ab increpatione tua fugient, &c.* Quia nubes pluuiosæ mo-

uentur de loco ad locum secundum ordinem voluntatis di-

uinæ. Aliter exponitur hoc referendo ad homines. In nubi-

bus enim frequenter generantur impressiones terribiles, ut

tonitrua, fulgura, & turbines, quæ dicuntur quædam incre-

vlterius reuertitur ad dispositionem elementi aquæ, dicens.

6 *Terminum posuisti.* Scilicet aquis oceani.

7 *Neque conuertentur operire terram.* Sicut fecerunt tempore

diluvij, sicut promissit dominus Noe Gen. 9. b. *Neque erit*

deinceps diluvium dissipans omnem terram.

8 *Qui emittis fontes in conuallibus inter medium montium.* Hic cō-

sequenter adducitur ratio diuinæ laudis ex debita prouisione

viuentium: Et primo ex prouisione habitantium super

aquam, secundo ex prouisione habitantium intra aquam,

ibi: *hoc mare*: tertio quantum ad vtranq; naturam, ibi: *Om-*

nia a te expectant. Prima in duas, quia primo describitur diui-

na prouidentia circa viuentia super terram in cibo corporū,

secundo in alternatione temporum, ibi: *Fecit lunam in tem-*

pore. Circa primum describit multam prouisionem anima-

lium, auium, & hominum, & primo quantum ad prouisio-

nem humidi sine quo vita sentientia non potest cōtinuari, di-

cens: *Qui emittis fontes in conuallibus inter medium, &c.* quia in

descensu, vel pede montium oriuntur communiter fontes

magni, ex quibus oriuntur flumina notabiles, & hoc est ad su-

stentationem viuentium, ideo subditur.

9 *Potabunt omnes bestie agri.* Quia multum habent de cali-

do interiori.

10 *In siti sua.* Id est, refici dictis aquis in sua siti, vnde &

translatio Hieron. sic habet. *Et reficiant onagri sitim suam.*

11 *Super ea volucres celi.* Quia sunt aliquæ volucres aquatiles

in fluminibus habitantes vel prope, aliæ etiam volucres cam-

pales vel nemorosæ veniunt illuc ad bibendum, & ad loca

sua reuertuntur gaudentes, ideo subditur.

Tom. 3.

Q 4

Est, dies iudicii. & trāsit caminus inter diuīsa. & facit hāc ad
A dexterā, illa ad sinistrā, & de carnalibus diuīsi. lignū fenum
stipula comburuntur. Ipsi propter fundamentū cui nihil a-
te posuerunt, salui erunt per ignē, alij in sinistra dānantur.

1. Cor. 1. d.

a De fructu operum tuorum. Augustin. Nemo ergo gloriatur

in operibus suis, sed
qui gloriatur in domi-
no gloriatur, gratia e-
nim Dei saturatur ter-
ra. Sic igitur gratia
gratis datur. Si ope-
ribus hominum red-
ditur, merces dicitur.
b Seruituti hominum.

1. Cor. 9. c.

† 13. q. 1. cap.
ecclesia § his
ita.

Augustin. Vnde cum
liber essem ex omni-
bus, omnium me feci
seruum, quā seruitus
est ex charitate quā fa-
cit humiles, quales nō
erant apostoli tunc
tamē dictum est a do-
mino: *Calicem quidem
bibetis, sedere autem ad
dexteram meam non est
meum dare vobis*, id est,
superbis, quod modo
estis, sed humilibus
qui pro Christo serui
hominum fiunt utili-
tati fratrum intenden-
tes. Hęc sunt iumenta quibus debet herba, de quibus dī: Nō
alligabis os boui trituranti. Et: *Dignus est operarius mercede sua*,
vnde si seminauimus vobis spiritualia, magnū est, si carnalia
v. m. *Beatus est qui preoccupat vocem petentis*, i. qui intelligit sup-
egenū & pauperem. Non ita debes agere boui trituranti, vt
mendico trāseunti: illi das quia legit. *Omni petenti da*. huic &
nō petenti dare debes. Vide ergo ne si sic egeat, vt petat te iu-
dicet, i. damnabilem ostendat, antequam petat. Sicut enim
de illo dī qui te querit. *Da omni petenti*, sic de eo quē tu quā-
rere debes, dī. *Desudet eleemosyna in manu tua, donec inuenias iu-
stum cui des*. *Omni petenti da*, quicūque sit das: agnoscens in eo cui
des, multo magis seruo Dei, & non petenti. Vnde & dñs lo-
culos habuit in vñs eorum, qui cum eo erant, & suos perso-
nam infirmorū magis suscipiens, vt ibi: *Tristis est anima mea*,
licet Paulus talia a suis nō q̄reret, & mori optaret, sublimius
egit Ch̄s, quia misericordius, ne infirmos dānaret ista quē-
tituros, quibus prābuit exēplū necessaria sumēdi a subditis.
c In oleo. August. Vnicuique datur spiritus ad manifestatio-
nem, gratia ergo, & nitor quidam qui est ad hominis concili-
andum sanctum amorem oleum dī. Hęc gratia excellen-
tius in Christo, vnde ab omnibus laudatur, etiam ab eis qui
se iustā eius sequi non possē dicunt. Ecce Christus totus vn-
ctus, vnde ceteri accipiunt vt exhalaretur facies in oleo.
d Et panis. August. Idem est ergo panis & vinum. Panis
enim iste & vinum iustitia est, veritas est Christus: & hic &
C illud lētificat, & confirmat cor.

1. Cor. 9. b.

Luc. 10. b.

1. Cor. 9. b.

Plal. 40.

Lcc. 6. d.

Eccle. 29. b.

Joan. 13. c.

Matth. 26. d.

1. Cor. 9. c.

a Non de sua, sed de autoritate verborum Dei, in quibus sonat petra Christus.
b Ipsi montes & petre vnde habent. Emissis fontibus in conual. tu. dico Rigans mon-
tes, vel rigas etiam montes de altioribus ipsis montibus.

habitant, de medio petrārum dabunt t̄ voces. Rigans mō-

a Altioribus arcanis, non de aliis petris. Ab eis & ad terram vsque gratia descendit.
b Quā tu in omnibus operaris. c Non enim sunt hominum.

a tes de superioribus suis, de fructu operum tuorum satiabitur

a Conuersi. b Deus vel terra. August. de euangelio viuunt qui euangelium annun-
tiant. c Temporalia. d Prædicantibus. e Exponit.

b terra. t̄ Producent frēnum iumentis & herbam seruituti ho-

Hęc sunt iumenta quibus debetur vt merces, quia seruiunt. a Ad quid hoc.
b Christum. c August. id est, de dispensatoribus veritatis, id est, apo-
lis & ceteris adhuc in terra ambulātibz. d Non quod conturbat,
sed quod. e August. Hęc ebrietas, videtur in alienatione mentis a terra
ad cælum.

minum. Vt t̄ educas panem de terra, & vinum lētificet cor

a Spiritus sancti. b August. Temporalis stomachum confirmat.
Vel spiritualis, qui de cælo descendit.

c hominis. Vt t̄ exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis

a De istis ductis de terra, pane, vino, oleo. b Plebes humiles prius. c Diuites.
Potentes in saeculo, etiam potestas, quia prius electi sunt contemptibiles & ignobiles quam sapientes
& nobiles. d Candidatio interpretatur.

e confirmet. Saturabuntur ligna campi, & cedri Libani quas

a Fide. b In cedris. Non aliz. c Alias, Fulicæ. d Genus vel
generatio. e Ipse Christus.

f plantauit, illic t̄ passerēs nidificabunt. t̄ Herodij domus dux

g

* Euthym. Vinū quidē lētificat cor, panis autē vires fati-
ga is præstat, & ipsius etiā terræ fructus est, oīum igitur crea-
turarum providentiam habuit Deus, tam irrationabilium,
quā rōne præditarum, terramq; ipsam satiauit, vt pingue-
facta opportuna omnibus alimentā tribueret & necessaria.

c Quas plantauit.

August. Cur a se plā-

tatis relinquit cando

rem seculi? quia illic

fulica auis, quæ in a-

quis habitat, hi sunt

qui in baptisimi gra-

tia permanent. Vel

Herodius auis rapa-

cissima, nec tales

Christus respuit.

f Illic passe. August.

Minuta volatilia, id

est, pauperes in secu-

lo, qui & minima sua

reliquerunt, vt nudi

sequerentur Iesum,

vt apostoli, & cum

nihil habeant, omnia

possident. Propterea to-

tum mūdum Petrus

reliquit, tamen to-

tum accepit. Et enim

cedri Libani, id est,

excelli huius seculi,

qui cum timore au-

diunt: *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem*: attendunt
res suas villas, superfluas copias, & præbent illas seruis Dei,
& ita colligunt passerēs, vt in cedris Libani nidificent.

g Herodij domus. Aug. Dux est eorū passerū, vel cedrorum,
quod tñ Latine dici non potest, quia cedri feminini generis
sunt, hoc autem nullo modo ad literam, domus enim, id est,
nidus fulicæ, quæ est auis marina vel stagnensis, quō dux est
passerum? sed per hoc innuit spiritualia esse quærenda.

August. Et si in diuitibus seculi passerēs nidificent, non
tamen cedri superiores eis, quia eorum passerum dux est do-
mus fulicæ non ipse cedri. Domus fulicæ petra quæ in aqua,
quæ tusa fluctibus frangit eos, sed non frangitur: foris est hęc
domus, sed nō in excellis. Sic Christus tanta passus a ludæis
integer mansit, quo nihil fortius, nihil humilior. In cedris
ergo minuti spirituales nidificāt propter præsentem neces-
sitate, sed tamen petram Christum habent ducem imi-
tantes passionēs eius, et si forte cedri mouentur, volabunt
passerēs, sed non peribunt, quia petra est dux eorum.

Castiod. Vel fulica auis quæ in aquis habitat, hi sunt qui in
gratia baptisimi pmanēt, quorū domus est baptismus. Et est
quali diceret: Qui sunt cedri? Qui sunt passerēs? Illi qui bap-
tizantur. Et hoc est fulicæ domus, i. baptismus, qui est domus
regeneratorum, dux est eorum passerum, i. Christianorum.

Hierony. Cal. Herodius auis rapacissima, omnium volati-
liū maior, quæ & aquilā vincit. Et est. Q. passerēs nidificant
in cedris, & dux eorum passerum est domus Herodij, id est,

Christus

NICOLAUS DE LYRA.

1 De medio petrārum, & c. Hoc dicitur propter aues in forami-
nibus murorum habitantes, vel etiam in rupibus, sicut dici-
tur de aquila. Job. 39. b. In petris morat atq; inaccessis rupi-
bus. in Hebræo tñ habetur. De medio ramorum. & in transla-
tione Hieron. De medio nemorum, & hoc quantum ad aues in
arboribus camporum vel syluatum commorantes.

2 Rigans montes. Scilicet Deus.

3 De superioribus, & c. Id est, de nubibus pluuiosis super mon-
tes generatis, vt ibi crescat herba animalibus syluestribus
opportuna.

4 De fructu, & c. Id est, de effectu pluuiæ, quæ est opus tuum
fecundabitur terra, ideo subditur.

5 Producent frēnum iumentis, & c. Ad eorum nutrimentum.

6 Et herbam seruituti hominum. Id est, vñi: granum enim se-
minatum in terra, primo producit herbam, postea spicam,
& vltimo granū vnde fit panis ad vñm hoīs, ideo subditur.

7 Vt educas panem de terra, & c. Et quia ad sustentationem vi-
tæ humane non solum requiritur cibus, sed etiam potus, qui
principaliter est vinum de vite, ideo subditur.

8 Et vinum, & c. Requiritur etiā condimentū, ideo subdit.

9 Vt exhilaret faciem in oleo, & c. Et per oleū quod est prin-
cipale

cipale condimentum, intelliguntur alia. Et quia pluuiā ter-
ram humectans fecundat arbores, ideo subditur.

10 Saturabuntur ligna campi. Dicit enim Philosophus 2. de
Anima, q̄ in arboribus radices sunt similes ori in animalibz,
quia per radices attrahitur alimentum arboris ad eius nutri-
tionem & fructificationem. In Hebræo autem & in transla-
tione Hieron. habetur sic: *Saturabuntur ligna domini*, & secun-
dum Rab. Sab. ligna domini hic intelliguntur ligna Paradisi
terrestri. Sed quia illa modo non veniūt in vñm hominis,
nisi Enoch & Eliā, & hic agitur de lignis feruentibus ad v-
ñm hominis, ideo potest dici, quod omnia alia ligna conue-
nienter dicuntur ligna domini, quia sunt eius creaturæ.

11 Illic passerēs nidificabunt. & c. In Hebræo, & in translatione
Hieronymi habetur sic: *Aues nidificabunt*, aues enim alte-
rius speciei magis ædificant in cedris, quā passerēs, qui
communiter nidificant in tectis domorum.

12 Herodij domus dux est eorum. Herodius est nomē auis præ-
dalis, q̄ Gallice vocat̄ Griffon, & nidificat in cedris, & dī dux
passerū vel auium eo modo loquend, quo leo rex dī aialū,
& ideo cum dī, Herodij domus, ibi est punctus, refert̄ ad ce-
dros, vbi nidificat Herodius, cuius nidus dī domus eius. &
q̄ sequitur: *Dux, & c.* refertur ad Herodium modo prædicto.

Montes

A Christus, qui est domus rapacissimorum, quia nec tales deseruit. Vel Herodius trib. Benjamin de qua fuit Paulus, de quo Gene. 49. d. di. Benjamin lupus rapax, mane comedit prædā, vespere dididet spolia, quia Paulus in adolescentia persecutus est ecclesiā, & in vespere suæ ætatis spolia diabolo rapuit prædicando. Et est

Non mirum si cedri plantantur, & passer nidi ficat, quia domus, i. genus, vel generatio Herodij, id est, Pauli qui fuit lupus rapax, dux est eorum passerum, & cedrorum, quia ipse conuersus alios plures ad fidem conuertit.

a Cernis petr. Aug. Cerni sunt magni spirituales transcendentes i cursu omnia spinosa, hi sunt alti montes, qui eminent in scripturis per altiora præcepta. Cogitant enim sublimia, tenent eminentia iustificanti in summis. Hericulus spinosum animal, significat peccatores. Lepus animal timidum. Leporibus ergo, & Hericulis si non possunt alta tenere, factus est Christus refugium. Hæc petra multipliciter habet

B præcepta. Cogitant enim sublimia, tenent eminentia iustificanti in summis. Hericulus spinosum animal, significat peccatores. Lepus animal timidum. Leporibus ergo, & Hericulis si non possunt alta tenere, factus est Christus refugium. Hæc petra multipliciter habet

usum. In mari domus est fulcra, quia Christus in fluctuatione sæculi est domus illorum, qui in gratia baptismi perseverant. In terra est refugium Hericulis, & lepori, i. illis, qui aliquo amore adherent terrenis. Est refugium in montibus, id est, in magnis, & spiritualibus est firmamentum. Hæc est de qua, vt supra dictum est, volucres cœli dant voces.

b Fecit lunam. Cass. Remi. Post terrena transit ad cœlestia, qm terræ faciunt, i. seruiunt. Post tot genera Christianorum, q per animalia significauit, & prædictā ordinationē, ascēdēs subiungit de Christo, & ecclesiā quomodo, i. hoc tēporalis ecclesiā crescit, & decrescit, q faciat occasus, & ortus veri solis.

c Posuisti, &c. Et facta est nox in eis, id est, obscura mentis obstinatio.

d In ipsa pertransibunt. Aug. Non vt supra, cōuersi Gentiles sed demones, q tpe passionis inuenerūt corda titubantium apostolorum, sed Christo surgente, quia in omnib. nō possunt, in cubilibus, id est, cordibus pertinacium permanēt. Sic Christo in aliquo occidente vigent mala, resurgente fugiunt.

*** Basil. & Theo.** Nox quidem hominibus quietem procurat, securitatē vero feris largitur, vt esurientes ventres expleat. Hæc vero clausula, vt querant a deo escam sibi, videlicet, etiam

etiam his diuina prouidentia visum præbet. Nam postulare D quidem hominum est, qui ratione vtuntur, quarere vero animalium ratione carentium, veruntamen etiam his deus necessarium nutrimentum donat.

e Occasum. Aug. Sol sic occidit, vt oriatur, ita qui dormit, id est, Christus, nō adiciet, vt resurgat? Occidit, q voluit, nemo tollit animā eius cum occidit, tenebræ factæ sunt in apostolis, defecit spes eorum.

f Catuli leonum, &c. Augustinus. Sunt, & principes demoniorum, sicut & catuli contempnibilia demonia, quæ in tenebris querunt seducere animas, maior leo semp circumit querens quem deuoret, pascuntur autem eroribus hominum.

*** Euthymius.** Catuli leonum frendentes, vt rapiant, & parent sibi cibos, qui a deo eis ministrantur, ab eo etenim cunctis cibis præbetur animantibus. Quidat enim, inquit, escam omni carni, vel vt querat, & petant cibos a deo. Nam & multi homines sæpe numero, famis aut si

a est eorum, montes excelsi & ceruis, petra refugium & hericulus.

b naciis. Fecit lunam in tempora, sol & cognouit occasum. Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestie sylvarum.

c Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & querant a deo escam sibi. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vespem. Quam magnificata sunt opera tua dñe, omnia in sapientia fecisti, & impleta est terra possessione tua. Hoc mare magnum, & spatiosum & manibus, tillic reptilia, quorum nō est numerus. Animalia pusilla & cū

tis tēpore, animalia conspexerunt cœlum ipsum intueri, & ineffabili quodam quasi sermone factorem suum inuocare.

g Ortus est sol, &c. Cass. Postquam dixit quid fecit occasus veri solis, subdit de ortu.

h Possessione. Aug. Alias creatura. Aug. Per Christum pater creauit qcquid est in terra, mari, & cœlo, sed hic dicit de noua creatura, q exiit a veteri hoie Christus, qua impleuit orbē terræ, i. ecclesiā. *Grannum, n. frumenti cadens in terra multum fructum attulit, ante singulariter erat, donec transiret. Sed qn per passionem transiuit, drachmam perdidit inuenit, & ouē errabundam ad gregem reduxit, vnde gaudium.* Sed tamen adhuc peregrinatio, adhuc sæculum quatitur tempestatibus: datum est tamen lignum in quo transnauigemus.

*** Basil. & Theod.** Porro alij Interpretes, Creatione tua, posuerunt videlicet, vniuersi generis bonorum ipsam implesti a terra igitur in propinquum mare transit, & ait.

i Hoc mare magnum, &c. Cass. Secunda pars vbi dicit: Quomodo ecclesiā per mare sæculi traducit ad littus patriæ.

k Reptilia, &c. Augustin. Mali spiritus, quorum insidiæ serpunt.

vel de nocte, propter victum querendum, sic e contrario homo, qui est animal mansuetum natura de nocte quiescit, & de die exit ad opera sua. Et quia ex talibus effectibus apparet altitudo diuinæ prouidentie nobis incomprehensibilis, ideo admiratiue subdit David.

10 Quam magnificata. Id est, valde magnificata.

11 Sunt opera, &c. Quia ipsa est regula veritatis.

12 Impleta est terra, &c. Id est, hominibus, & animalibus, quæ sunt dei creatura.

13 Hoc mare. Hic consequenter agitur de prouisione viuentiū intra aquam. Et primo describit locum eorum, cum dicitur, hoc mare magnum, scilicet oceanus, vbi currunt omnes aquæ.

14 Et spatiosum manibus, &c. Id est, locis. Dicitur enim Hebraice hic posita equiuoca est ad signandum manus, & loca.

15 Illic reptilia, &c. Id est, pisces diuersorum generum.

16 Quorum non est numerus. Quia non possunt ab homine numerari, sed deo omnia sunt numerata.

17 Animalia pusilla, &c. In mari enim sunt pisces, aliqui valde parui, & aliqui valde magni, vt cete grandia, quorum magnitudo est quatuor iugerum terra, vt dicit Plinius.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Montes, &c. Supple sunt refugia ceruis, sicut petra cauernosa est refugium Herinacius, est autem Herinacius animal paruum spinosum.

2 Fecit lunam. Hic consequenter ostenditur qualiter deus prouidet viuentibus in alternatione temporum, cum dicitur: Fecit lunam in tempore, secundum enim varium motum luna magis apparet sensibilis mutatio aeris, quam secundum alios planetas.

3 Sol cognouit, &c. Id est, determinate vadit ad occasum, acsi haberet intellectum, quia talis motus est ab intellectu intelligentiæ motricis. Per talem modum dicitur, quod opus naturæ, est opus intelligentiæ.

4 Posuisti tene. In hemispherio nostro, per occasum solis.

5 Et facta. Quia sicut dies est latitudo solis super terram, ita nox est latitudo eius sub terra.

6 In ipsa pertransibunt. Quia tunc magis discurrent ad querendam prædā, quam de die, ideo sequitur.

7 Catuli leonum rugientes, vt, &c. Et quia omnia illa procedunt ex diuina prouidentia, ideo subditur.

8 Et querant a deo escam, &c. Et quia habita præda reuertuntur ad sua latibula, ideo subditur. Ortus est sol.

9 Exiit homo ad opus suum. Sicut enim discurrent per noctē, vel

a Draco

G a *Draco iste quem formasti.* Augusti. Preter hec animalia, est etiam in mari, quod superat ea omnia, id est, draco, q. est leo ferpens antiquus, cuius caput, primam suggestionem in ecclesia terit, & sic ceteros motus euadit. Ipse vero obseruat calcaneum eius, id est, lapsum a via dei, ut sic possideat, unde in Genesi dicitur ser-

Gene. 3. c. *penti: Inimicitias ponam inter te, & mulierem, ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.* Qui dra-

co alibi dicitur Lucifer, alibi Leviathan, qui ceteris in essentia excelsior, factus est in malitia maior.

B *Ad illudendum.* Augustinus. Dicitur in Job illud sathanæ ab angelis dei, qui sunt prepositi super aeris potestates, ne noceant nobis.

† Conuertentur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

† Inmutabitur.

mal quemadmodum draco inter terrena.

c *Escam, & c.* Augusti. Cibus draconis terra est, quia dictum est ei. *Terram comedas omnibus dibus viæ tuæ.* Quia qui terrena amant, cibus diaboli sunt. Cibus autem iusti, verbum dei, unde. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore dei.*

d *Manum tuam omnia implebuntur bonitate.* Cassi. Vel manus est potestas, quæ ab ubi de replet omnia.

e *Auertente autem.* Multi impleti bonitate, sibi tribuerunt volens autem deus eis probare, quod non a se habent, sed a deo, ut cum bonitate habeant humilitatem, aliquando eos perturbat, auertit faciem, & cadunt in tentationem.

f *Emitte spiritum tuum.* Cassi. Pulvis suus, illorum dicitur, quia ex se habent, quod sunt pulvis. Spiritus vero domini: Ecce medicina reuersis in puluerem.

a *Tremere.*

a *Tamen.* In illo mari. **b** *Ecclesie quos in ligno crucis puberat Christus.* **c** *Nec ipsum draconem timebunt immo illudant ei.* **d** *Pro cominebunt.*

a *IO Dens.* Secundum substantiam in qua bonus erat, & in empyreo locatus, sed in vitio suo inde cadens. **b** *Ad hoc cadens de celo factus est, ut lucidaretur ei.* **c** *Hæc.* Scilicet creatura noua, & reptilia. **d** *Nihil possunt, nisi permittas.*

a *Opportuno, quod quidam interpretes addunt.* **b** *Alias cum dederis.* Aug. ante non possunt colligere, nec tenere. **c** *Addit, & de cibo nouo.*

a *Aug. Manus Christi est, quæ aperitur, cui reuelatur, & te cum reuelante omnia implentur bonitate.* Quia non a se habent, quod aliquando probatur illis, quia auertente autem te, & c.

a *Sed quare turbasti.* **b** *Superbiam.* **c** *Quoniam ut conuertantur.*

a *Aug. Inuenit se homo terram penitens de peccato.* **b** *Ut clament defecti spi. meus.* **c** *Ablato spiritu eorum.* **d** *Sanctum, qui creat nouos.*

a *Vnde ipsius signum sumus creati in operibus bonis.* **b** *Nouis hominibus.* **c** *Et quia ex deo omnia bona.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit.* **d** *Qui resp.* **e** *Misericordia.* **f** *Humana mentis.* **g** *Quæ exultat de bonitate sua.*

a *In æternum.* **b** *Non tuis.* **c** *Quæ in eis facit, & qualiter fac*

G a Tremere. August. Melior est tremor humilitatis, quā confidentia superbiā. Vnde Apostolus: *Cum tremore operamini de*

Philip. 2. b. *firmam salutem.*

b *Montes.* Aug. Qui superbi erant: iactantes a se omnia.

* Euthymius. Quemadmodum accidit in monte Sina.

Tacti autem a domino montes fumigant instar herbe, quę igni propinquior sit facta.

Illud vero adiudicandum est, ne verba illa: Qui respicit, & tangit humano more, sed digne deo intelligamus.

† Suavis sit ei disputatio mea, & ego iudicabor.

c *Cantabo.* Cassiod. Tertia pars ubi promittit se semper cantaturum. Q. Hęc prædicta fecit dominus, & his inspectis. Can.

d *In vita mea.* Aug. Presenti, & futura, spei & speciei. Modo spes est vita nostra, post æterna erit. Vita vitæ mortalis spes est vitæ immortalis.

c *Quandiu sum.* Augusti. Quia in illo sine fine sum, psallam

quandiu

quandiu sum ne putetur alius actus illius vitæ, quā psallere. D Quia non potest venire in fastidiū, qui laudatur, non venit in fastidium laudare, sed semper amatur, semper laudatur. f *Iucundum sit.* Alia litera. Suavis sit eis disputatio mea. Aug. Disputatio enim hominis ad deū, est confessio peccatorum.

Vnde Esaia: *Auferite* Esa. 1. d.

nequitas ab animabus vestris, dicite bene facere, indicate pupillo, t fumigabunt.

& venite, & disputemus, dicit dominus. Disputatio ergo tua, sacrificium humilitatis tuæ, quod est deo suave.

* Basil. & Theodo. Eloquium, Sermocinationē Symmachus

dixit. Aqla vero, Colloquiū. Ceterum precor ait, ut hęc meæ lau

des dulces, & iucundissimæ videantur.

g *Benedic anima mea domino.* August. Iterat quod in principio psalmi. Benedic anima mea domino, per hoc innuens, quod finis bonorum similis sit principio.

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui tangit montes. *tactu fulguris, quod frequentius cadit in montibus aliis.*

2 Et fumigant. *quia ignis fulgureus magis fumigat, quā inflammaret. Sciendum autem, quod omnia prædicta de ordine creaturarum, et promissione viuentium ad hoc inducta sunt, ut ex eis rationalis creatura insurgat ad laudem, & honorem conditoris.*

3 Cantabo. *Hęc est vltima pars in qua Psalmista resumit dei laudem in principio psal. inchoatam, dicens: Cantabo domino in vita mea, id est, quandiu viuam, ideo subditur.*

4 Psal-

4 Psallam deo meo quandiu sum. *Et dicit cantabo, & psallā, quia diuina laus debet procedere ex corde, & ore.*

5 Iucundum sit ei eloquium meum. *coram eo placidum.*

6 Ego vero delectabor in domino. *id est, in consolationibus diuinis, & non in terrenis.*

7 Deficient peccatores a terra. *Loquitur de peccatoribus, & iniquis in sua malitia obdurnatis.*

8 Benedic anima mea domino. *& sic terminat canticum, sicut incepit ipsum. Quod frequenter fit in cantilenis, & exponatur, sicut in principio psal.*

PSAL.

ADDITIO I.

In psal. 103. *Benedic.* ubi dicitur in postil. *Benedic anima mea domino, & dicit anima mea, &c.*

Hic psal. videtur continuari proprie cum vltimo præcedentis psal. Ibi enim conclusit: *Benedic anima mea domino, non exprimens modum seu materiam huius benedictionis seu laudis.* In hoc vero psal. resumens illud verbum vltimum, f. *Benedic anima mea domino,* declarat materiam huius laudis seu benedictionis sumptā ex rerum creatione. vnde Ra. Aben. in sua glo. super Psalte. in hoc narrat opera a deo facta i creatione mundi, Genes. 1. Ex quibus operibus deus debet proprie dici magnificus, quia magnificentia secundum Philosophum. 4. Ethic. est virtus a qua magna opera fiunt, quia quidē magnificentia excedit nostram narrationem, & ideo dicit: Vehementer, & quia humana mens non attingit naturaliter ad notitiam dei, nisi in quantum a cognitione creaturarum procedit in cognitione creatoris, iuxta illud ad Ro. 1. c. *Inuisibilia dei a creatura mundi per ea, quę facta sunt intellecta conspiciuntur.* idcirco dicit: *Confessionem, & decorem induisti.* Pro quo sciendum, quod sicut si aliquis homo maxime potens, & virtuosus sit vndique coopertus aliquo pulcherrimo, & pretiosissimo indumento, talis non potest videri, nec per consequens laudari a vidente ipsum, nisi ex decore, & pretiositate indumenti, sic deus non potest a nobis cognosci naturaliter, neque laudari, nisi per creaturas ab ipso factas, ex qua consideratione psal. dicit: *Confessionem, & decorem induisti.* quasi dicat. Ex decore tui indumenti, quod consistit in operibus tuis. habemus te laudare seu confiteri. Et quę sunt illa opera, subdit. d. *Amicus lumine, sicut vestimento,* quia in principio creationis rerum fit mentio de productione lucis. Gen. 1. a. *Fiat lux:* vnde lumen hic dictum per psal. referendum est ad illud lumen primo creatum qualitercunque accipiat, siue corporaliter, siue spiritualiter, siue vtroque modo, ut ibidem est videndum. Consequenter dicit: *Extendens cælum, sicut pellem.* q. regis aquis superiora eius, ubi tanguntur opera secundę dici in qua factum fuit firmamentum dandens aquas superiores ab inferioribus, & sic postea successiue facit mentionem de fundamento terrę, & de plantis, & de luminaribus, & de pilibus, & de bestijs, & de homine, licet non seruato semper ordine, quo Gen. 1. traduntur. Introducit etiam quædam ad prudentiam viuentium pertinentia, sicut de pluuijs, fontibus, & ventis, & de nutrimentis animalium, & huiusmodi, & consequenter concludit de vltimo fine creaturarum, quę sunt

sunt ad claram notitiam deitatis cum laude factę, & hoc cū dicit: *Sit gloria domini in seculum, &c.* In fine autem declarat vltimum finem hominis iusti, cū dicit: *Ego vero delectabor in domino.* Similiter, & punitionem impiorum, cū dicit: *Deficient peccatores, & sic resumit: Benedic anima mea domino.* quasi dicat sic sumitur ex creaturis benedictio seu laus diuina. Ad quam expositi. satis bene posset applicari litera præsuppositis alijs de his, quę traduntur in postil. ad hoc pertinentibus.

ADDITIO II.

In eodē psal. ubi dicitur in postil. *Super montes stabunt aquę.* Opinio Ra. Sa. in hoc loco verior est. Ratio autem, quam postil. contra eum facit dicit, quod cum aquę sint graues, & fluidę æqualiter tendunt ad centrum vndique, non valet, nam virtute diuina erant congregatę præter naturam suam ut terra arida appareret. vnde Genes. 1. a. *Congregentur aquę sub cælo ad locum vnum, & appareat arida, & de hoc plenius est videndum ibidem.*

ADDITIO III.

In eodē psalm. ubi dicitur in postil. *Herodij domus dux est eorum.*

Vera litera Hebraica habet sic in hoc loco. *Ciconia in abietibus domus eius, vel abietes sunt domus eius:* & hoc apparet manifeste, quia ciconia communiter habitat seu nidificat in altis ædificijs seu altis arboribus, & per consequens in abietibus seu cedris, & consonat cum hoc, quod sequitur: *Montes excelsi ceruis,* ubi Hebraica litera cum dicitur: *Ceruis,* habet ibi cibum, quę communiter habitant in altis montibus, sicut ciconia in altis arboribus seu ædificijs.

REPLICA.

In psalmo. *Benedic,* secundo Burg. laudat suum auctorem Ra. Aben. dicens eum proprie dicere deum magnificum in opere creationis, &c. Circa psalm. autem, *In te domine speravi,* in iisdem secundum Burgen. dicit magnificentiam esse circa opera magnarum expensarum, allegans ad id Aristot. quę magnificentia in opere creationis proprie locum non hēt, quia deus creando nullos sumptus fecit, quia de nihilo cuncta produxit, & ita Burgen. phantasiando hic laudat in Abē hazra, quod supra reprehendit in postil. circa psal. *In te domine speravi,* & vide ibi corre. circa illum passum: Supra mōtes stabunt aquę. Burgen. allegat, quod dixerat circa. 1. capit. Gene. vide ibi corrector.

GLOSSA ORDINARIA.

A a Halleluia. Cass. Hic primo halleluia, nec ante a quoq̃ positum est, quod nulla lingua p̃sumpsit mutare. Halleluia laudate. Ia nomen dei inuisibilis, quod ei tantum conuenit. Per 20. psal. quibus hic titu. est magnalia dei dicuntur, & magna in eis est exultatio.

Cass. Hic commendat propheta bonos in illo populo Israel, qui cū alijs fidelibus sunt verum semen Abrahę filij promissionis.

* Beda. Alleluia Hebręum nomen est, neutro genere declinandum, vt Hieronymus ostendit, quod interpretatur laudate dominum, & vbiq̃que positum est in titulis docet potentiam creatoris semper debere laudari. Quod autem semel dicimus hoc in omnibus obseruandum est. In quocūque psal. primum Alleluia fuerit prænотatum, deum & tam in fine hēre Alleluia subiectū, quod plerique nesciētes sequētis psal. arbitrantur esse principium. Denique saepe reperies in vno psal. duo Alleluia pręposita, qđ significat vnū ad finē prioris, alterū ad sequētis pertinere principiū. sciens propheta populos Israel spē in tēporalib. beneficijs ponere solitos, prima parte monet, vt eū spiritualiter semper exquirāt. Secunda per patriarcharū eos exēpla confirmat, qui a dño non fuerint derelicti, eo quod eius imperio seruiuerint. Tertia dinumerat, quāta patribus eorū pręstiterit, pericula Ioseph, & honores, ingressūque in Aegyptū cōmemorās Hebręorū. Quarta refert quō Israel ab inimicis diuersis Aegyptiorum plagis fuerit vindictus. Quinta describit, quanta eis in deserto pręstiterit, vt non in temporalibus bonis gauderēt, sed beneficijs delinicti iustificationes eius, legemque seruarent.

† & fortitudi-
nom eius.

PSALMVS CIIII.

Onfitemini domino. Aug. Primus psalmus cui prænотatur halleluia, vnde, & incipit. *Confitemini*, id est, laudate. Pręmissa laude sequitur inuocatio, vt petat desiderata. vnde. *Confitebimur, & inuocabimus*, Et alibi: *Laudans inuocabo dominum*. Et ideo

Psalm. 74.
Psalm. 17.
Mat. 6. b.

in oratione dominica brevis laus pręponitur: *Qui es in celis, & sequuntur petitiones.*

Aug. primo, vt in verbis exterioribus intellectum interio-rem videas quasi in corpore animam, i. intellectum videas, admonet semen Abrahę, i. filios promissionis pertinētes ad hereditatem testamenti æterni, vt ipsū deum tanquā hereditatē eligant, gratis nō pro aliquo extra eū colant, & hoc faciant laudantes, inuocantes, annuntiātes, nec in sua, sed in eius

cuius gloria p̃ fidē bene operātes, spē gaudētes, charitate feruētes. Hoc totū sonat his verbis. *Confitemini*, vsq; *Memento mirabilium*. Vbi ad paruulorū corda nutrienda, & in fide roborāda, proponit de fide patriarcharum, & promissionib. dei, vt finis semen illorū non solum de Iudæis, sed de omnib. gētib. & hoc vsque. *Cum essent numero breui*, etc.

Quoniam autem occurrebat animo paruę fidei. Si deus gratis est colendus, & ipse est hereditas, quid de necessitatibus mortalis vite fiet? subdit. Quid patribus p̃stiterit, & filijs eorum tam in carne, quā fide. *Cum essent numero, &c.* Si quæris quomodo transierunt de gente ad gentem, & de regno ad po. al. vocauit famem, vsque: *Et auxit populum suum vehem.* & firmavit super inimicos eius. Quomodo firmavit? *Conuertit cor eorum*, vsque ad: *Ex-*

pandit nubem, vbi dictis malis, quæ inimicis eorum iustitia dei intulit, q̃ tēporalia misericordia dei eis dedit, supponit.

* Basil. & Theo. Hoc autem verbum Inuocate, Prædicare Symmachus dixit. Iubet vero sermo diuinus de gratiarū actione laudes afferre, diuinaque beneficia narrare.

c *Omnia*. Cass. omnia nihil est pudore silēdum. Vel omnia, quę dicēt mirabilia sunt. nullus enim potest omnia narrare.

d *Laudamini in nomine*. i. gaudete Christiani dici a Christo.

Aug. Laudamini, non vetat laudari si boni, si non, nisi in domino, qui bonos facit.

Aug. Laudamini in nomine. Quod alibi: *In domino laudabitur anima mea*. quod ibi addit, *audiant mansueti, & latentur*. hic quoque quodammodo, latetur cor. quasi dicat.

c *Faciem, &c.* Aug. i. præsentiā, quæ etsi per fidem inuenitur, tñ semper in hac vita perquirenda est, vt postea per speciem habeatur. Vel ē tunc sine fine quæretur, quia qui amatur semper desideratur, semper q̃ritur, ne sit absens, sed semper præsens. Malus timere pōt præsentiā, quam boni amat.

Hiero. A martyre Hypposito. Isaac, imago est dei, Rebecca, spiritus sancti Esau, prioris populi, & diaboli: Iacob, ecclesię vel Christi. Senuisse Isaac, significat cōsummationē orbis, caligasse fidē pisse. Quod filius maior vocat, acceptio legis est. Qđ capturas diligit, saluati sunt ab errore iustis eos venātib. Vade accipe duos hēdos, significat aduētū Christi in carne, in quo duos populos liberat a peccatis, teneros, dociles, inno- cētes. Vestis Esau, fides Hebręorū scriptura, quib? Genulis induitur. Pellis in brachijs, peccata vtriusque populi, quæ in extensione manū Christus secū cruci affixit. Cur tā cito ve- Miratur celerem fidem. Cibus placens, salus est peccatorū.

Gene. 27. b.

Post

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CIIII.

Onfitemini dño, &c. secundū quod dicit Hiero. in prologo super librum istum psal. iste primus est inter illos, qui dicuntur halleluatici, & secundum hoc halleluia, quod ponitur inter principium huius psal. & finem pręcedentis, non pertinet ad psal. pręced. quāuis hoc aliqui dicant, seu ponitur magis in principio huius ps. tanquam eius titulus, quia psalmi a titulis suis denominantur. Sciendum etiam, quod halleluia nō est vna dictio, vt credunt aliqui, sed duæ in Hebręo, quia hallelu significat laudate, & est verbum imperatiui modi, iah significat deum, & tenetur hic in accusatiuo casu, patet igitur, quod psal. iste est quidam inuitatio ad laudem diuinā, & duo sequentes similiter. Et secundum Aug. facti sunt a David. secundū vero Hieron. & Hebręos autor ignoratur in particulari, tenetur tamē quod facti sunt ab aliquo viro sancto, vel pluribus sp̃itib. sanctis habentibus. Diuiditur autem psalmus iste in duas partes, quia primo psalmista excitat populum ad laudem diuinā. Secundo ad hoc efficacius agendam recitat beneficiorū dei memoriā, ibi, *Memento*. Circa primum dicit psal.

Diuisio.

1 Confitemini domino.

1 Confitemini domino. confessione laudis pro beneficijs ab eo obtentis.

2 Et inuocate nomen eius. pro obtinendis, quia gratitudo de pręteritis beneficijs est optima dispositio pro alijs impetrandis.

3 Annuntiate inter gentes opera eius. sue bonitatis, & potestatis declaratiua, quæ explicantur infra.

4 Cantate ei. ore.

5 Et psallite ei. corde.

6 Narrate omnia mirabilia, &c. id est, aliqua ex omnibus, quia omnia non possunt narrari, siue enumerari particulariter.

7 Laudamini in nomine sancto eius. id est, opera facite bona de genere, & ex intentione gloria diuinæ, vt sic ex illis operibus laudemini in nomine domini, ad quem opera illa sunt directā.

8 Latetur cor querentium dominum. Querēs enim aliquid habet materiam letitiæ, quando est certus de inuentione: Querēs dominum fideliter, inueniunt eum infallibiliter secundum illud Mat. 6. a. Omnis, qui querit inuenit, &c. ideo subditur.

9 Querite dominum, & confitemini. id est, sitis certi de inuentione.

10 Querite faciem eius. id est, placeat in conspectu eius.

1 Memento.

MORALITER.

2 *Confitemini domino*. Iste psalmus, & sequens sunt quidam inuitationes ad dei laudē ex beneficijs populo Israel collatis quę

quæ superius in libris Moyfi literaliter, & Mystice sunt expōsita, propter quod hic pertransit de alia expōsitione inducenda.

G Post esum sequitur benedictio. Et odore, virtutē resurrectionis, A & regni pronūtiat, ut seruiat ei credētes ex Israel. Esau necē cogitat, quia iniquitas inimica est iustitiæ. Vadit Iacob in Syriam accepturus uxorem. Christus a Iudæis in Galilæam, ibi ex gentibus sumpturus ecclesiam.

a Mementote, & cetera.

AVGVSTINVS.

Querite ipsum, sed qui non ferunt solem in rota, id est, qui non possunt intelligere Christū in altitudine suæ deitatis, dicit: *Mementote, & cetera.*

Augustinus. Iam ardens Iudator contemperat se infirmis, quos mirabilibus dei nutrit. Si id quod deus est, magnum est querere, vel quæ fecit videre.

b Prodigia, & cetera.

Augustinus. Paulatim ascendit de prodigijs visibilibus ad iudicia, inde ad æternum testamētum, ubi & præceptum, & promissum.

Semen Abraham serui eius. Eurhym. Vos, inquit, o semen Abraham, qui serui eius estis. Ad Apostolos autem sermo est.

Filij Iacob electi eius. Apostoli nimirū, qui duob. his a deo, insigniti sunt nominibus. Nam, & serui ex eo videri possunt qd dixit ad eos Christus, si ego dominus, & magister laui pedes vestros, & elegi, qd idē alibi ait, non vos elegistis me, sed ego elegi vos.

c *In vniuersa terra.* August. Non putes filios Abraham in vna gente secundum carnem, quia in vniuersa terra sunt Iacob, & Israel, quibus iudicia sua manifestat, sed non alij genti.

d *In seculum.* Aug. Id est, in æternum. vnde post, in testamētum æternum. Quod testamentum si verus accipitur, ppter terram Chanaan, de qua sequitur: Quomodo æternum est, cum illa terrena hereditas non possit esse æterna?

Testamenti.

e *Testamenti.* Dicitur enim testamentum illud, quod promittitur, & doctrina, in qua promissio declaratur, & pro qua seruata redditur.

August. Promissum, est quod accipere debemus. Mādatū quod facere. Hec est fides, ut iustus ex fide viuat, & hanc fidei, pmittit hereditas.

f *Abraham Isaac, & Iacob.* Ecce tres patriarche, quorum specialiter se dicit deum:

g *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.* Ecce triplex auctoritas.

h *In testamentum æternum.* Augustinus. id est, quod ex ipso verbo impleto daturus est.

i *Teram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

k *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

l *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

m *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

n *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

o *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

p *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

q *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

r *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

s *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

t *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

u *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

v *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

w *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

x *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

y *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

z *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

a *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

b *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

c *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

d *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

e *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

f *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

g *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

h *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

i *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

k *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

l *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

m *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

n *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

o *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

p *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

q *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

r *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

s *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

t *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

u *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

v *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

w *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

x *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

y *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

z *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

a *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

b *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

c *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

d *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

e *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

f *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

g *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

h *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

i *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

k *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

l *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

m *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

n *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

o *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

p *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

q *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

r *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

s *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

t *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

u *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

v *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

w *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

x *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

y *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

z *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

a *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

b *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

c *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

d *Aug. Congruē hereditas æterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea serui repelluntur, & filij recipiuntur.*

e *Cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius.* Et pertransierunt de gente in gentem.

f *Chanaan humilis.* Dixit autē Noe Chā futurū seruū suū.

g *Excluso Chanaan datur terra semini Abraham, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in æternum.*

h *Terram Chanaan.* Cass. Id est, quod ab ea significatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram eternę hereditatis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Mementote. Hic consequenter psal. recitat dei beneficia ad laudem eius excitatiua. Et diuiditur in quinque partes, secundū quinque partes, quorum temporibus Deus beneficia contulit Israeli. partes patebunt prosequendo. Prima pars continet tempus Abraham usque ad Iacob. Dicitur igitur. Mementote mirabilium eius, quæ fecit. quia

Abraham de fornace Chaldaeorum miraculose liberauit, ut dictū fuit Gene. 11. & propter uxorem eius Pharaonem regem Aegypti, & Abimelech regem Gerare flagellauit, Gene. 12. & 20.

2 Prodigia eius. signa prædicta vocantur prodigia, quasi procul a digito dicta, eo quod causa effectiua talium est hominibus incognita, vel occulta, quia sunt contra cursum naturæ, & sic immediatē dependent a diuina voluntate, quæ nobis occulta est.

3 Et iudicia oris eius. quia flagellatio regum dicta fuit quidā effectus diuina iustitiæ. Potest etiam litera huius versus referri ad mirabilia, quæ facta fuerunt in terra Aegypti per Moysen, & Aaron, ad punitionem illius populi, quæ explicantur infra psal. isto.

4 Semen Abraham. id est, vos qui estis semen Abraham debetis ista memorari.

5 Serui eius. quia alijs ad idololatriam declinantibus, Abraham confessus est se soli deo seruire tempore Nemroth.

6 Filij Iacob. id est, vos qui estis filij Iacob debetis ista memorari, quia fides Abraham per Isaac deriuata est ad Iacob, alijs ad infidelitatem declinantibus.

7 Electi eius. quia cum adhuc esset in utero matris eius cum Esau, reprobato, cum tamen nihil boni, aut mali adhuc egissent, ut dicit Apost. Ro. 9. e.

8 Ipse dominus deus noster. per verum cultum, & fidem, licet sit dominus, & deus omnium per creationem, & gubernationem, ideo subditur.

9 In vniuersa terra iudicia eius. quia pro sua voluntate potest peccatores punire.

10 Memor fuit in seculū testamenti sui verbi, quod mādauit in mille generationes. id est, in omnes generationes fideles. Et ponitur.

ponitur ibi numerus determinatus pro indeterminato, quia numeri transcendentis millenarium non sunt, nisi replicationes eius, vel partium eius.

11 Quod disposuit ad Abraham. dicens ei Gene. 22. c. Per me metipsum iuravi, dicit dominus, quia fecisti rem hanc, & c. sequitur: Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas celi. & subditur postea: Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quod impletum est in Christo.

12 Et iuramenti sui ad Isaac. quia iuramentum dei prædictum implendum erat in semine descendente per Isaac, secundum quod dicit dominus Abraham, Gene. 21. b. In Isaac vocabitur tibi semen.

13 Et statuit. Hic consequenter describitur tempus a Iacob usque ad Ioseph, cum dicitur. Et statuit illud Iacob in præceptū. s. verbum domini ad Abraham, & Isaac de cultu dei, & quoniam de semine eius erat Christus nasciturus, vnde dixit ei dominus Gene. 28. c. Ego sum dñs deus Abraham patris tui, & deus Isaac. terram in qua dormis tibi dabo, & semini tuo, & in illa terra Christus natus fuit, & mysterium nostræ redemptionis impleuit, per hoc autem quod dixit dominus. Ego deus Abraham patris tui, & c. inuocat sibi cultum v. ius veri dei, vnde & Iacob cuigilans dixit. Erit mihi dominus in deum, & c.

14 Et Israel in testamentum æternum. Iste est Iacob p̄dictus, qui primo vocatus est Iacob, eo quod nascens tenebat plantam fratris sui Gene. 25. c. postea autem vocatus est Israel, eo quod cum angelo fortiter luctatus fuit, Gene. 32. d.

15 Dicens, tibi dabo terram Chanaan. sicut iam allegatum est, quia in illa Iacob dormiebat.

16 Funiculum hereditatis vestre. eo quod illa terra sortibus erat diuidenda, quod impletum fuit tempore Ioseph postea.

17 Cum essent numero breui, & c. s. Iacob, & familia sua.

18 Et pertransierunt de gente in gentē. quia Iacob cum familia sua de terra Chanaan transiit in Aegyptum, Gene. 46. d. Potest etiam hoc referri ad Abraham, qui cum familia sua transiit de Chaldaa in Syriam Gene. 11. c. & de Syria in terram Chanaan, & inde in

a In terra Cham, & c. Augusti. Cham pater Chanaan, de quo Aegyptij trahunt originem.

b Et auxit populum suum, & c. Aug. Quinta pars. Ecce quæ in Aegypto gesta, breuiter pponit, quæ postea pleniter narrat. Dicit et quomodo firmavit populum suum super inimicos suos.

c Et firmavit eum.

Per signa Moysi scilicet ante enim masculini fetus filiorum Israel necabatur, & ipsi in faciendis lateribus contrebatur. Sed postea in manu potenti, & per signa, & portenta domini metuendi & honorandi facti sunt.

d Conuertit. Augusti. Quomodo hoc factum sit, narrare incipit.

e Augusti. Conuertit, non quod deus sit author mali, sed malis bene utitur, dum auxit felicitatem Israel, illi ad inuidendum conuersi sunt, quia iam mali erant.

f Ut odirent. Inuidia est odium felicitatis alienæ.

g Misit. Qui omnia per se poterat, ut doceret, qua moderatione hæc egisset.

h Quem elegit ipsum. Aug. Sufficeret dicere quem elegit, sed nihil querendum est in eo, quod addidit, ipsum, sed consuetudo diuinæ locutionis est ad explanationem.

i Verba signorum suorum. Augusti. Quibus ab eis prædicabatur, quæ signa dominus esset factururus in terra Cham.

k Augusti. Verba signorum suorum, non quibus signa fierent. Multa enim sine verbis facta sunt, scilicet, vel virga, vel manu extensa, sed quia ipsa facta non erant significationis inania, sicut verba, ideo & ipsa dicta sunt verba: verba ergo non vatum, sed signorum, vel prodigiorum per eos fecit.

l Euthymius. Mandata scilicet diuina, quibus efficerent miracula, vel docuit eos causas signorum suorum, atque eorum modos. Græca enim dictio λόγος, ut diximus, non solum verba, sed rationes etiam, & causas significat.

m Aug. Vel: Exacerbauerunt. Sermones eius, quod apertum est. Vel, non exacerbauerunt Moyses, & Aaron sermones eius, quia illos, s. Aegyptios etiam durissimos patienter tulerunt propter

propter mandatum domini, donec omnia in eis, quæ domini disposuit, fierent.

k Tenebras, & c. Cassio. inter plagas passi sunt. Sed hic dicitur corda eorum obscurata, qui præcepta dei spernebant. Competens initium plagarum cecitas, sine qua non incurrissent cetera.

EVTHYMIUS.

At qui ante tenebras, alias Aegyptijs plagas intulit, sed beatus

David indifferenter hæc plagam primo loco commemorat, vel ut

grauissimum omnium præposuit, cum lux, quæ per tenebras auferitur, rerum omnium sit pulcherrima, & hominibus maxime opportuna. In prædicto etiam psalmo 77. nullo ordine, huiusmodi plagas commemorauit, ut ibi diximus in versiculo, misit Cynomia.

l Conuertit aquas. Cassi. Secunda plaga, quæ in Exodo prima, quæ signabat, quod aquas maris rubri verteret, & eis in mortem.

m Edidit terra. Augusti. Terram eorum conuertit in ranas, quia tot fuerunt, ut hoc conuenienter dicatur.

n Ebulluit terra eorum. Euthy. Ibi etiam de hoc dictum est. Ebulluit autem, hoc est, repente ranas edidit. Ex aquis enim ortæ sunt ranæ, ut in Genesi legimus, quantum tanta fuit copia, ut ranarum quasi fontes emittere terra videretur, & quæquam Græca dictio ebullire, quæ hoc in loco habetur, proprie, non tam ebullire, quam repentes edere significet, quod verbum reptili ranarum naturæ conuenientissimum fuit, tamen hoc pacto satis commode sensum reddi arbitrati sumus, postquam unico latino verbo, ut par erat, sensum apte reddere non sperabamus.

o Dixit, & venit cynomia, & c. Augusti. In verbo enim eius erant sine tempore antequam fierent, in tempore per ipsum verbum, licet per angelos, vel per Moysen quodammodo dixit, ut fieret tunc cum fuerat faciendum.

p Posuit pluuias eorum, & c. Augusti. Simile est illi, & dedit terra eorum ranas.

a Locusta

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et auxit populum. scilicet dominus cuius populus dicebatur Jacob, & filij eius, eo quod eum colebat alijs ad idololatriam declinantibus.

2 Et firmavit eum super inimicos. quia propter potentiam Ioseph timebantur omnes de cognatione eius.

3 Conuertit cor eorum. scilicet Aegyptiorum.

4 Ut odirent populum eius, scilicet filios Israel, quia sicut dicitur Exo. 1. b. Surrexit rex novus in Aegypto, qui ignorabat opera Ioseph & incepit affligere filios Israel per se, & populum suum, ita quod ad amaritudinem producebant vitam eorum, ut dicitur ibidem.

5 Et dolum facerent in seruos eius. i. in filios Israel, quia rex Aegypti præcepit obstetricibus, ut in partu Hebræarum interficerent masculos, simulando quod passæ fuissent abortum, Exo. 1.

6 Misit Moysen. Hæc est quarta pars, in qua describit tempus Moysi, & primo ponit miracula facta in Aegypto. secundo facta in deserto, ibi. Petierunt. Circa primum ponuntur plura de miraculis factis pro filiis Israel tempore Moysi, sed non ponuntur secundum ordinem historię, propter quod dimitto istam partem indiuisam. Dicitur igitur: Misit Moysen seruum suum ad libe. si. Isra. de Aegy. de qua missione habetur Exod. 2.

7 Aaron quem elegit ipsum. Hunc enim adiunxit Moysi, ut pro eo loqueretur multitudini, eo quod erat eloquens secundum quod dicitur Exo. 4. d. Aaron frater tuus Leuites, scio quod eloquens sit, & c. Sequitur. Ipse loquitur pro te ad populum.

8 Posuit

8 Posuit in eis verba signorum suorum. Illa enim signa fiebant virtute diuina, ad verba tamen Moysi, & Aaron. ideo ad hoc exprimendum conuenienter dicitur: Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham, id est, in terra Aegypti ratione supradicta.

9 Misit tenebras, & c. Ista fuit plaga Aegypti nona, quia fuerunt tenebræ palpabiles in terra Aegypti, ita quod tribus diebus nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco in quo erat, ubicunque autem habitabant filij Israel, lux erat, Exo. 10. **10** Et non exacerbauit sermones suos. quia cum Pharo promittebat penitentiam, deus remouebat plagam, & sic dulcorabat suum sermonem.

11 Conuertit aquas eorum in sanguinem, & c. hæc fuit prima plaga, quæ habetur Exo. 7. **12** Edidit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum, in tanta multitudine, quod intrabant omnia loca, & officinas Aegyptiorum, & hæc fuit secunda plaga, quæ habetur Exo. 8.

13 Dixit, & venit cynomia, & c. id est, musca canina, tamen cum hac venerunt muscæ graues diuersi generis, & hæc fuit quarta plaga, quæ habetur Exo. 8.

14 Et cinifes in omnibus. hæc fuit tertia plaga Exo. 8.

15 Posuit pluuias eorum grandine. & ista fuit septima plaga, in qua grando, & ignis mista pariter ferebantur. Exo. 9.

16 Et percussit vineas eorum, & c. scilicet in grandine, & igne prædictis.

1 Dixit

a *Locusta, & bruchus.* August. Vna plaga locusta, & bruchus, quia altera est parens, altera foetus.

b *Et percussit.* August. Cum sint x. plagae, non tamen omnes memorat hic propheta, nec eo ordine quo in Exodo, quia libera est laudatio, de qua agit hic psalm⁹ a lege historica: Ad-

ditque, quod historia non habet, & preterit quod illa habet auctoritate eiusdem spiritus qui & per historicum locutus est. Hic ergo septem mala dat Aegyptijs contra septem beneficia, quae post dicitur data Hebraeis. Addit quoque laudibus dei, quod ditatos auro, & argento eduxit, quia tales erant, quae non possent spernere laborum suorum mercedem, licet temporalis.

c *Et eduxit eos, & cetera.* Sexta pars secundum Cassiodoro. & Augusti. Superius, quae mala intulit inimicis Israelitarum iustitia dei dixit, nunc quae bona eis temporalia misericordia dei dedit supponit, ut his adiuti legem dei quaerant.

Genes. 15. c. Rediit ex Aegypto quidam.

Aug. Et eduxit. Abraham dixit deus, quod quarta progenie filij Israel de Aegypto essent redituri. Moyses autem scribit: (Quinta progenie ascenderunt de terra Aegypti. Quarta secundum Leui. Quinta secundum Iudam. Leui genuit Caath, Caath Amram: Amram, Aaron: Aaron Eleazar: Eleazar, Phinees. Caath cum patre suo Leui intrauit Aegyptum: Eleazar cum Aaron exiit. A Caath usque ad Eleazar generationes quatuor sunt. Voluit autem quidam ab Amram usque ad Phinees. Secundum Iudam, Iudas genuit Phares. Iste Esrom, qui Aram, & ille Aminabat. is Naafon, & iste Salmon. Phares cum Iuda intrauit Aegyptum. Naafon princeps tribus Iudae in deserto describitur, cuius filius Salmon intrauit terram promissionis. A Phares ad Naafon generationes quinque. Voluit quidam ab Esrom ad Salmon. Aquila autem interpretatur non quinta, sed armati ascenderunt filij Israel de Aegypto.

Exod. 13. c. Exultantur filij Israel a furto.

Aug. Et eduxit eos. In hoc, quod Aegyptios deceperunt, non est putandus deus dolos in eis, qui sursum habent cor, vel iurare, vel approbare, quia ex eis non fuit hic dolus, qui non ex cupiditate fecerunt, sed ut deo mandanti parerent. Et illi infirmi (quorum cupiditates examinabat deus) magis promissi sunt hoc facere illis, scilicet Aegyptijs, (quae talia iure passi sunt,) quam iussi. Si enim bonis fuit preceptum, ita & cupidis permissio secundum

dum aliquid, & secundum aliud preceptio. Praecepit enim ut facerent, sed permisit, non praecipit, ut ita facerent. Quantitas ergo facti fuit in permissione, factum vero in preceptione. Nec tamen hoc permisit deus, fieri sine aliquo prouectu animae carnalis. Per hoc enim, quod de vicino carnali, aliquid carnales habuerunt postea de legem

a *Cass. ne dubites de satis quin perempta sint ubi maiora peremit.* **b** *Sexta plaga.* ficulneas eorum, & contriuit lignum finium eorum. Dixit,

a *Mater bruchi.* & venit locusta, & bruchus, cuius non erat numerus. Et comedit omne foenum in terra eorum, & comedit omnem

a *Herbam, quae per se nascitur.* fructum terrae eorum. Et percussit omne primogenitum

a *Segetum.* **b** *Qui prouenit ex labore.* **c** *Septima plaga, quae est in Exodo decima.* **d** *Aug. Nouissima plaga in Aegypto quae vixi cedunt Aegyptii.* **e** *De hominibus.* in terra eorum primitias omnis laboris eorum. Et eduxit

a *Propter Primogenita pecorum dicitur, quae similiter percussit.* **b** *Primum beneficium.* eos cum argento, & auro, & non erat in tribubus eorum

a *Alias in pro cum, more scripturae.* **b** *Secundum beneficium.* **c** *Magnum beneficium migraturis.* infirmus. Latata est Aegyptus in protectione eorum, quia

a *Corpore non animo.* **b** *Post submersionem exercitus.* incubuit timor eorum super eos. Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem, ut luceret eis per noctem. Petierunt

a *Non quilibet caro, sed.* **b** *Quintum beneficium. Id est manna.* **c** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Contra ardorem solis.* **b** *Contra tenebras.* **c** *Quartum beneficium.* **d** *Aug. non coturnicem, sed carnem.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* eum, & venit coturnix, & panis caeli saturauit eos. Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco flumina. Quia memor

a *Promissi Abraham.* **b** *Quod in figura complens aeterna praesignauit.* **c** *Quintum beneficium. Id est manna.* **d** *Sextum beneficium.* fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit

fos abiisse, timuerunt enim nimis ne redirent, & Aegyptum totum occuparent. In illa protectione expandit dominus nubem, & c. hoc est protexit eos in columna nubis in die, & in columna ignis in nocte.

c *Quia incubuit timor eorum super eos.* Timebat Israel, ne reliquias eorum consumeret.

Augusti. Hic impletum est, quod superius ait, & firmavit eum super inimicum eius.

f *Expandit nubem in protectione eorum.* Et haec est secunda pars secundum Augustinum ubi supponit, quae temporalia bona misericordia dei eis dedit, dictis superius malis, quae inimicis eorum iustitia dei intulit.

Augustinus. Iam incipit beneficia, quae iter agentibus in eremo facta sunt.

g *Petierunt.* Aug. boni ad sustentationem infirmorum.

h *Coturnix, & panis caeli saturauit eos.* August. quae est, & caro, quia hic non de amaricatione iniquorum, sed de fide electorum loquitur, ipsi intelligendi sunt petiisse, unde amaricationum murmura premerentur.

i *Quoniam memor fuit verbi sancti sui.* Aug. His omnibus beneficijs, deus commendat in Abraham meritum fidei, unde subdit, quoniam me fuit.

a *Et dedit*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Dixit, venit locusta, & bruchus.* Ista fuit octaua plaga, in qua corrosus fuit, quod remanserat ex igne, & grandine, Exod. 10. d. ideo subditur: Et comedit omne foenum, & c.

2 *Et percussit omne primogenitum in terra.* & haec fuit plaga decima in qua sunt mortua omnia primogenita hominum, & bestiarum. Exod. 12. d. De quinta vero plaga, & sexta, non fit hic mentio.

3 *Et eduxit eos cum argento, & auro.* quia de mandato domini acceperunt mutuo a vicinis vasa argentea, & aurea, & sic spoliauerunt Aegyptum, Exo. 12. c. Non tamen in hoc commiserunt furtum, quia de mandato dei fuit, cuius sunt omnia, sicut ibidem plenius fuit dictum.

4 *Et non erat in tribubus eorum infirmus.* Hoc a deo factum fuit, ut omnes simul absque impedimento possent egredi de Aegypto.

5 *Latata est Aegyptus in protectione eorum.* Cuius causa subditur, cum dicitur: Quia incubuit timor eorum super eos. Ex hoc enim, quod omnes primogeniti erant subito mortui, timebant omnes alij mori si amplius in terra alij Israel morarentur, secundum quod habetur Exod. 12.

6 *Expandit nubem in protectionem eorum,* contra solis aestum.

7 *Et ignem.* id est, columnam ignis.

8 *Ut luceret eis per noctem.* secundum quod dicitur Exo. 12. d. dominus

dominus autem precedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore.

9 *Petierunt.* Hic consequenter describit mirabilia facta in deserto post exitum de Aegypto, quia deficientibus cibarijs, quae acceperant in Aegypto, coeperunt murmurare dicentes: Utinam mortui essemus per manum domini in Aegypto, quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panem in saturitate, & tunc dominus fecit aduersare multitudinem coturnicum, & hoc est, quod dicitur: *Petierunt, & venit coturnix*, id est, multitudo coturnicum, sicut Exo. 8. f. *Venit musca granissima*, id est, multitudo muscarum.

10 *Et panis.* id est, manna de caelo descendente, ut habetur Exod. 16. **11** *Dirupit petram, & fluxerunt aquae, abierunt in sicco, & c.* hoc habetur. Exod. 17. & Nu. 20.

12 *Quoniam memor fuit.* quasi diceret, ista beneficia non fuerunt illi populo collata propter merita sua, cum esset rebellis, & murmurans contra deum, sed propter merita Abraham & implendum promissionem ei factam, Gene. 22.

13 *Et eduxit.* Hic ultimo ponuntur beneficia facta tempore Iosue, qui post mortem Moyse eduxit populum Israel de deserto, & introduxit in terram promissionis de mandato domini, ut habetur Iosue 1. a. & hoc est, quod dicitur: Et eduxit, scilicet dominus.

1 *Populum.*

A Et dedit illis. Aug. Non ut possint cum colant, sed ut ea ad bonum erantur ferant. ut custodiant iustificationes eius.

* Bas. & Theod. Non modo enim ut Aegyptiaca securitate liberos fecit, sed etiam Chanaanorum ipsis largitus est terram, alienorumque laborum dominos fecit, in illos iuste animaduertens, & suas pollicitationes confirmans, quod autem non iniuste eos,

a Id est, populos.

b Aug. Quia murmurantes percussus sunt.

populum suum in exultatione, & electos suos in letitia. Et

dedit illis regiones gentium, & labores populorum possederunt.

a Septimum beneficium, in quo est completio promissionum.

¶ Fructus regionum.

Ut custodiant iustificationes eius, legem eius requirant.

a Electi verum semen Abraham.

Gen. 15. cum promissione Abraham fecerit, cur non actutum imperium illius terrae dederit, sic diu diuersati sunt. Nondum enim inquit, implete sunt iniquitates Amorreorum usque in hodiernum diem, videlicet nondum extrema perniciie digna patrare ausi sunt, & minime iustum erat ipsis penam irrogare, neque

maioris peccati praesentiam, suppolij sententiam pronuntiare, verum rerum finem expectare: mensura enim vror, & statera moderor, & nihil est quod non apud me libratum sit, propterea quadraginta annorum periodum expecto, sic & illos exegit, & his promissiones persoluit.

b Possederunt, & c. Aug.

non ut hanc habenda

sint pro summo bo-

no, sed ut eis vacet vn-

de summum & aeternum

bonum possit acquiri;

non ut in eis lux de-

fluant vel torpescant.

¶ Exquirant.

c Iustificationes, & c.

Cas. Sunt, ubi est eu-

dens & absoluta preceptio, ut. Diligas Deum & proximum, quae custodienda. Lex de his quae non corporaliter, sed spiritualiter, ideo quaerenda, quia umbra futurorum.

Heb. 10. 2.

d Legem. Cas. Ut de circumcisione eius, & de alijs quae diligenter inuestiganda sunt, quia mystice dicuntur.

¶ GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Populum. sub ducatu Iosue.

2 In exulta, quia multum fuit gaudium scilicet populus, quando Iordanis in suo transitu fuit desiccatus Ios. 3. a.

3 Et dedit illis. videlicet totam terram Chanaan, ubi prius Gentiles habitabant ut diffuse traditur in libro Iosue.

4 Et labores populorum. i. ciuitates edificatas laboribus aliorum & alia bona eorum laboribus acquisita.

¶ Ut

ADDITIO

B In Psal. 104. Confitemini domino. ubi dicitur in postil. Quarite faciem eius.

Cum autem ultimis finis humanae vitae est visio facialis Dei, iux-

iuxta illud 1. Cor. 13. d. Videmus nunc in speculo & in enigmate, tunc autem facie ad faciem. hic Psal. nos admonet ut semper quae ramus faciem eius, hoc est quod habitualiter vel actualiter in hoc tendamus tanquam in ultimum finem.

GLOSSA ORDINARIA.

a Halleluia halleluia. Quidam dicunt ut unum halleluia ad finem superioris psalmi pertinere, alterum esse sequentis. Hanc. n. regulam Hier. tenendam esse. Cuius assertioni Cassiodorus quoque consentit. Sed plures, ubicumque est halleluia,

sequenti dant, & aliquando semel, aliquando bis, ut dominus in euangelio, nunc dixit amen, nunc amen amen, pro maiore certitudine rei. Istis consentit Aug. praesertim cum

nulli Graecorum codices in fine psalmi habeant halleluia.

PSALMVS

CV.

Confitemini do. Au. c

mini, auditas faciet omnes laudes eius? Beati qui custodiunt

coniuictus est, non modo in titulo, sed etiam in materia. Agit. n. de eodem populo Israel, de quo & superior. Sed iste agit de illo secundum iniquos qui erant, praecedens vero de eodem secundum electos.

Aug. Aliquos in illo populos veros fuisse filios Abraham, inquit Paulus dicens. sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo. Et quia hos commendat hic praemissus psalmus, nihil ibi de iniquitatibus amarantium. Sed hic sequens psalmus agit de iniquis. sed quia iniquis, non solum iustitia, sed misericordia Dei facta est, de his loquitur sequens psalmus, cum laudibus Dei, ex persona eorum qui veniam conuersi precantur, & exempla eorum com-

Halleluia halleluia.

Peccata & laudes.

Onfitemini domino quoniam bonus,

ne quis pro culpa terreatur. a Aug. usque in finem saeculi misericordia quae miseris exhibetur consolando in miseria, vel liberando ab ea, vel in aeternum misericordia quia nemo sine Deo potest esse beatus.

nus, quoniam in seculum misericordia eius.

a Et. Id est, quis sufficit.

Quis loquetur potentias domini.

a Quis. Id est, faciat ut audiantur ab alijs omnia.

in quibus laudandus est Deus, Aug. Sic enim debent dici ut praedicentur audientibus.

b Sed quis potest omnes? quasi nullus, vel quia.

CV.

a In natura.

peccatorum confessio

sine laude Dei, habet

ergo Dei laudem, qui

peccata confitetur, siue

in verbis quando cum

bonum & misericordem

dicit, siue in solo affectu

cum hoc credit.

Monet ergo ad gemi-

nam confessionem lau-

dis, & peccatorum.

Cas. Hebraeus reliqua

patrum praedicta, ad miseri-

cordiam Dei conuersus,

suadet alijs ad eandem misericordiam conuerti, orans ut populo beneplacito societur, qui erat in aduentu Christi congregatus.

b Quis lo. Cas. Iste qui misericordiam petit impletur consideratione diuinorum operum, & admirans ait. Quis loquetur.

c Beati qui custodiunt. Aug. Vel quia sequitur. Beati qui custodiunt. & faciunt iusti. Laudes Dei dicit opera praceptorum eius quae ipse facit in suis. Deus. n. operatur in nobis velle bonum, & perficere ut ait Apostolus. Quis ergo loquetur potentias domini? i. quomodo & quod Deus potenter operatur in suis, quoniam haec ineffabiliter operatur. Quis auditas faciet omnes laudes eius? Quis cum audient, faciet laudes eius. i. opera praceptorum eius, quae

Phil. 2. b.

quae

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS CV.

Onfitemini domino. Huic Psal. praemittitur talis titulus in Hebraeo, & in translatione communis. Halleluia

halleluia. Semel pro laude Dei in praesenti, & iterum

pro laude eius in ciuitate caelesti, & secundum hoc dicitur

Apoc. 19. a. Audiui voces in caelo angelorum

dicentium halleluia, & c. sequitur postea. Et iterum dixerunt hal-

leluia. propter quod in ecclesia quando cantatur resus halleluia in

principio dicitur halleluia, & in fine resumitur. Diuiditur autem psal-

mus

mus iste in duas partes, quia primo Psal. ista inuitat ad laudem diuinam, secundo postulat eius gratiam, ibi. Memento nostri. Circa primum dicit.

1 Confitemini domino. bonitate cuius non est finis, & quia non solum bonus est in se, sed etiam bonitatem suam communicat creaturis, ideo subditur.

2 Quoniam in seculum. Et quia non possunt sufficienter ista enarrari a creatura intellectuali, ideo subditur.

3 Quis lo. poten. q. d. nullus, cum sit potentia infinita, & maior omni laude, Eccl. 44. d.

4 Beati qui custodiunt. recte iudicando quantum ad indices.

Tom. 3.

R

Et

Cersi non omnia audita sunt, in quantum tñ sunt ille laudan-
A dus est q. operatus est in eis. Et ita o. malum dicitur laudes q.
 mandati, vel opera mandatorum eius, q. (vt dictum est) in-
 quantum sunt ipse laudandus est, quas tamen omnes q. suli
 et facere vel loqui. Et est sensus: Misericordia est in seculum,

† mei

quam quis apud se nō
 sufficit cogitare, vel
 alijs intimare vel ope-
 re implere. Et accipit
 pro eodem laudes &
 potētijs. Sed inter illa
 duo distinguitur. s. lo-
 quetur, & auditas fa-
 ciet. Et sequitur: *Beat.*
 Quod nemo sufficit.
 s. loqui potētijs, vel
 omnes laudes facere.
 vel. i. saltem agat hoc.
 s. iudiciū & iustitiā,
 quia. *Bea. sunt qui. &c.*

* *Basilius & Theo-*
doretus. Hoc in lo-
 co nouum populum
 tacite innuit, & eccle-
 siam quę ex gentibus
 conflata, quam sa-
 lute dignam fecit, cu-
 ius aliquam commu-
 nicationem subripere
 Iudeorū populus do-
 cetur. concinunt huic
 sententię, & ea quę
 sequuntur.

† rebellauerat
ad mare

† increpauit

A *Ad videndum, &c.*
 Aug. vt videamus te
 in ea bonitate quam
 prestat electis. i. per
 gratiam tuam videa-
 mus, ne cæci rema-
 neamus.

V. videamus in bo. * *Euthym.* Vt videmus & nos in bene-
 ficijs populi tui, ea scilicet, quę illi vident. vnde ad discipu-
 los suos Christus dicebat, multi prophete & iusti optauerūt
 videre, quę vos videtis.

B *vt lauderis.* Aug. mirū est in plerisque codicibus esse scri-
 ptū, vt lauderis, cū sit vna in Græco positio, & similis debet
 esse interpretatio. s. vt videamus & letemur & laudemus cū
 hereditate tua. Vel vt videas nos in bonitate elec. tu. i. ibi
 nos esse facias, & ibi nos videas. Et visita ad letandū. i. vt le-
 teris in letitia gēis tuę. i. vt facias gēē tuā letari ex te. Et vt
 leteris cū hereditate tua. i. facias eam laudari in te, quia non

C

lau-

laudatur nisi propter te.

C *Peccauimus.* Secunda pars vbi enumerat peccata patrum,
 quę in Aegypto eōm inierūt, & tamēa Deo dicitur liberatos.
D *Iniquitatem.* Cas. Tercio idem dicit pura confessi appa-
 reat, tño citius solui. ut, quanto viuacius se dānat homo.

A *Recte iudicando, bonum a malo discernendo.*
C *Aug. Ex quo incipiunt. Qui enim perseverauerunt vsque in finem, hii salui erunt.*

B *Recte agendo.*

D *Sed quia Deus in totos facit, orat & sit.*

I iudiciū, & faciunt iustitiam in omni tempore. Memento

A *Vt in eis finis in quibus beneplacitum est tibi, quod non e. t. in omnibus, & non inter conuincas*
B *sumus.* **C** *Et vt hoc sit.* **D** *Aug. Vt ab eo sanati, possimus iudicium custodire & iuste*
E *agere, vnde beati.*

† nostri domine in beneplacito populi tui, visita † nos in

A *Iesu.* **B** *Visita nos ad hoc.*
salutari tuo. Ad videndum in bonitate electorum tuorum,

A *Et visita etiam.* **C** *Et lateinur.* **B** *Que est ipse Deus. Cui alibi dicitur, exul-*
ratio mea redimet me. **C *Filiū Abraham, qui omnes vna gens.* **D** *Visita etiam.***

A *Quia non laudatur nisi propter te.*

B ad letandum in letitia gēis tuę, vt lauderis cum heredi

A *Visita & necessē est vt visites, quia.* **B** *Quia in eis sumus mare, saltem quando peccare*
C *runt, vel potius id est sicut patres nostri.* **D** *Quotum ad Deum hic.*

C tate tua. peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus,

A *Quantum ad proximum.* **B** *Qui enim patres fecerunt?* **C** *Aug. Vbi multa eis facta.*

D iniquitatem fecimus. Patres nostri in Aegypto non intel-

A *Fuit opus intellectu, vt per illa temporalia alia quærerent. s. eterna.* **B** *Que pro eis in*
C *Aegypto fecerat.* **D** *Aug. Arguit & memoriam, quia nec saltem temporaliter ita fecerunt, ne-*
E *runt vt iocitate quā expectant credent se ab inimicis liberandos.*

† legerunt mirabilia tua, nō fuerunt memores multitudinis

A *Dict pro situ terrę.*

f misericordię tuę. Et irritauerunt ascēdentes in mare, mare

A *Ita murmurauerunt, & tamen.* **B** *Aug. Non sicut infidelitatem eorum.* **C** *Non merita eorum.* **D** *Glorificandum scilicet.*

rubrū. Et saluauit eos propter nomen suū, vt notam faceret

A *Quomodo saluauit?* **B** *Aug. Et non voce celitus missa, sed diuina potentia quam quę ten-*
C *suarent sentiant, & obediunt.*

potētiā suā. Et † increpuit mare rubrū, & exiccatū, & dedu-

A *Alias aquis multis, quod idem est.* **B** *Ita.* **C** *Quod ma. num fuit.*

xit eos in abyssis sicut in deserto: Et saluauit eos de manu

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

h odientiū, & redemit eos de manu inimici. Et operuit aqua

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

† a dorso erant insequē-

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

tes Aegyptij, & pro-

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

his ceperunt graui-

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

ter murmurare, obli-

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

ti potētię Dei. Sed tunc mare diuisum

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

est in duodecim diuisiones, & nulla tribus ausa fuit intrare

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

prius nisi tribus Iuda, vnde meruit inter alias regni priuile-

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

gium vel principatum obtinere.

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

g *Sicut in deserto.* Aug. Quia vbi fuerunt abyssi, factum est

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

h *Redemit eos de manu.* Aug. Quo pretio? quasi diceret, nullo,

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

sed in figura baptismi factū, in quo redimimur de manu dia-

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

boli sanguine Christi, unde & mare rubrum dixit, quod co-

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

lore sanguis figurabatur.

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

†

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

†

A *Quod grauius. maius, quia propter eos percussit plagis:* **B** *Pharaonis.*

†

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et faciunt iusti. *velle vinendo cum proximo quantum ad omnes.*

2 In omni tempore. *quia qui perseverauerit vsque in finem in bo-*

3 Memento. *Hic consequenter Psalmista implorat diuinam gra-*

4 In beneplacito. *quia suam gratiam habens placet ei.*

5 Visita nos in fa. i. ad saluationem nostram, non ad damnationem

6 Ad viden scilicet, de facie ad faciem.

7 In boni. elec. tuorum. *q. d. ad hanc visionem solum perducentur*

8 Ad letan. in lati. *quia illam visionem inseparabiliter concomi-*

9 Vt laude. cum hę. *id est, cum electis qui sunt hereditas tua.*

10 Peccauimus. *quia vera humiliatio facit deprecationem nostrā*

11 Iniuste egimus. *contra proximum.*

12 Iniquitatem fecimus. *contra Deum.*

13 Patres nostri in Aegy. *quia si bene intellexissent, Deo de cetero fir-*

14 Non fuerunt, &c. *pro eis Aegyptios multipliciter effligendo,*

15 Et irritauerunt. *scilicet Moysen super mare rubrum, & per con-*

16 Et saluauit eos. *propter nomē suū, & non propter iustitiā eorū.*

17 Vt notam fa. *quia omnia opera Dei ordinantur ad eius glorā.*

18 Et increpuit mare rubr. *hoc habetur satis diff. Exod. 14.*

19 Et saluauit eos. *id est, Aegyptiorum persequentium eos ad occi-*

20 Et redemit eos. *id est, de potestate Pharaonis regis Aegypti.*

21 Et operuit aqua. *i. Pharaonem & eius exercitum eos persequē-*

†

†

†

est de Dei potestate in transitu maris rubri dicens Moysi. Exod. 14. c.

Foritan nō erāt sepulchra in Aegypto, iō tulisti nos vt mo-

reremur in hac solitudine. & hoc est qđ dicitur. Peccauimus

cū patribus nostris. i. sicut patres nostri, eorum peccata imitantes.

Et quannus Psalmista esse sa. Elius, tamen connumerat se peccatori-

bus eo quod erat memb. um illius populi.

11 Iniuste egimus. *contra proximum.*

12 Iniquitatem fecimus. *contra Deum.*

13 Patres nostri in Aegy. *quia si bene intellexissent, Deo de cetero fir-*

14 Non fuerunt, &c. *pro eis Aegyptios multipliciter effligendo,*

15 Et irritauerunt. *scilicet Moysen super mare rubrum, & per con-*

16 Et saluauit eos. *propter nomē suū, & non propter iustitiā eorū.*

17 Vt notam fa. *quia omnia opera Dei ordinantur ad eius glorā.*

18 Et increpuit mare rubr. *hoc habetur satis diff. Exod. 14.*

19 Et saluauit eos. *id est, Aegyptiorum persequentium eos ad occi-*

20 Et redemit eos. *id est, de potestate Pharaonis regis Aegypti.*

21 Et operuit aqua. *i. Pharaonem & eius exercitum eos persequē-*

†

†

†

a Et crediderunt in. Aug. Ecce dura corda Iudæorū, quæ non ante, sed post miracula credūt. meli⁹ fuit p̄mittēti credere. Basil. & Theo. Nam virorum laudantiū Moyses dux fuit: Mulierum vero chori Maria sanctissima vates, & hoc canticum in acta relatum est.

b Cito fecerunt, oblii.

Tertia pars vbi exponit peccata, quæ post exitum fecerunt, nec tamen defuit eis misericordia Dei per Moysen placati. Vel correptio, per iustitiā Dei in quosdam per Moysen vindicantis.

Cassiod. Cito fecerunt. Summa celeritate mutati sunt a credulitate & laude, ut murmurarent: nō sustinuerunt, Deus erat eis visualia daturus. Sed illi nimia festinatione anticipauerunt, sub diffidentia petentes, non expectantes cōsiliū eius: distulit enim Deus dare, ut probaret eos.

c Concupierunt concupiscentiam in deserto. Aug. Talis locutio, ut laudauerunt lau.

Cass. Nūmetas desiderij, geminatione verbi ostenditur.

* Euth. Concupiscentiam carniū & panum, ut dictū est.

d Saturitatem. Non est hæc saturitas de qua dicitur: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.

e In animas eorum. Aug. Animalitatem, quæ sustētur esca. Vnde & in euangelio: Nonne anima est plus quā esca? Vel, animas, ut voluntas, quæ desperando petierat, copia vinceretur. Saturitatem, sequitur seditio, vnde subdit.

f Et irritauerunt. Cass. honorē ambientes inuidendo, Moysen in castris, & Aaron sanctum dñi: Hæc irritatio fuit pro sacerdotio,

sacerdotio, quod habebat Aaron & filij eius.

g Aperta est terra. Cass. Laus Dei, qui suos vindicant, qualitas pœnæ facta indicat, a terra vorantur, qui terrena supererunt.

h In synagoga. Cass. Cor nāq; & decem quinquaginta cū eo volētes habere sacerdotiū Aaron, ac ceperunt thuribula, ut a tolerent incēsum ideoque diuino igne, consumpti sunt.

i Peccatores. Augustin.

2 Non ait peccantes q & boni, sed peccatores valde iniquos, & grauibz sarn. is peccatorum oneratos.

K Et fecerunt. Cassiod.

Absentiam Moysi nō tolerātes, dum ipse in vertice montis Sinai moraretur, ut acciperet legem fecerunt vitulum.

E * Basil. & Theodor.

Non temerē de monte mentionem fecit, sed ut impietatis hyperbolē doceret, quandoquidem dñs vniuersitatis in monte illo apparuit. in hoc inquam mōte timore ipsos impleuit, cum apparuerat cū maximo igne, tubis vtens, & strepitu,

tonitruis, & post hunc terrorem legem afferens: in hoc igitur monte impietatem p̄trare ausi sunt.

K Horeb. Cass. interpretatur Caluaria, vbi crucifixio facta, ut iam tunc p̄ridi in eo nomine peccaret, vbi posteri eorum erant dominum crucifixum, id est, in eo loco qui secundum nominis interpretationem designat locum, vbi Iudæi crucifixerant dominum. Hoc impatientia leuiū fecit, sicut omnia mala ex ea nascuntur.

1 In similitud. Aug. Non ait in similitudinē, sed in similitudine. Et est talis locutio, ut supra, & crediderūt in verbis eius.

Obliti

Exod 32. g.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vnusex eis non remansit. sicut ibidem subditur: Nec vnus quidem superfuit ex eis.

2 Et crediderunt. Dicit hic R. Sa. quod filij Israel timebant Aegyptios sequi eos in deserto per aliam viam, quo vsque viderunt Aegyptios mortuos super littus maris, sed videntes tunc crediderunt verbis Dei & Moysi.

3 Et laudauerunt laudem eius, dicentes illud canticum: Cantemus domino, gloriose, &c. Exod. 15. a.

4 Cito fecerunt. Hic ponitur secundum peccatum, scilicet, murmurationis pro defectu cibi & potus, ut habetur Exod. 16. & 17. Item Num. 11. c. de murmure pro defectu carniū, & 20. a. pro defectu aquæ, & hoc est quod dicitur. Cito fecerunt. id est, parum steterunt in Dei laude.

5 Obliti sunt operum eius. quibus eis prouiderat in periculis maioribus.

6 Et non sustinuerunt consilium eius. Id est, non expectauerunt sufficienter tempus, in quo Deus disposuerat eis subuenire secundum consilium voluntatis sue, sed prauenerunt illud murmurando sine ratione.

7 Et concupierunt concupiscentiam in deser. scilicet carniū, ut dictum est.

8 Et tentauerunt Deum, &c. i. in loco aque penurioso: Et dicitur, tentauerunt, quia non solum petierunt aquas ad sitim suam releuandam, sed etiam ad experientiam sensibili exemplo, si Deus esset in eis, vel non, secundum quod dicitur. Exod. 17.

9 Et dedit eis petitionem ipsorum. s. carnes & aquas, ut planius continetur in locis p̄allegatis.

10 Et misit saturitatem in animas eorum. quia dedit eis carnes ad vescendum vsq; ad mensem integrum, ita q̄ vertebantur eis in nauisam ex nimia repletionē, ut habetur Nu. 11. in Hebræo, & in translatione Hiero. habetur. Et misit tenuitatem in animas eorū. Id est, defectum

defectum viuificandi corpora, quia sicut dicitur ibi: Adhuc carnes erant in ore eorum, & ecce furor domini concitatus in populum percussit eum plaga magna nimis: vocatusq; est locus ille sepulchrū concupiscentiæ: Ibi enim sepelierunt populum qui desiderauerat carnes.

11 Et irritauerunt Moysen in castris, Aaron sanctum domini. Hæc est tertia pars in qua describitur peccatum seditionis Core, & sibi adherentium, qui pro ambitione sacerdotij mouit seditionem contra Moysen & Aaron. Num. 15. prout ibidem diffusius fuit dictum: & hoc est quod dicitur. Et irrita. Moy. in castris Aaron sanctum dñi. id est, consecratum ad fungendum sacerdotio coram domino, secundum quod habetur Levit. 9. Irritatio autem ista fuit, quia Core & sibi adherentes dixerunt eis: sufficit vobis, quia cū multis multitudo sanctorum est. Et quasi dicat, debet vobis sufficere, quod sitis in eodem gradu cum alijs. vnde subditur ibidem. Cur eleuamini super populum domini.

12 Aperta est terra. prout diffusius traditur. Num. 16.

13 Et exarsit, &c. & interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum tanquam vendicantes sibi illicitē sacerdotium, ut habetur ibidem.

14 Et fecerunt. Hæc est, quarta pars in qua describitur peccatum adorationis vituli, tamen istud præcessit tempore immediate præscriptum, secundum quod habetur Exo. 32. & hoc est quod dicitur, Et fecerunt vitulum in Horeb. id est, prope montem Horeb.

15 Et adorauerunt. & ponitur hic sculptile pro conflatili, quia vitulus ille non fuit factus per sculpturam, sed per fusuram, ut habetur Exod. 32. propter quod in Hebræo, & in translatione Hiero. habetur. Et adorauerunt conflatile. quia tamen vitumque est nomen idoli, ideo ponitur hic vnum pro alio in translatione communi.

16 Et mutauerunt. id est, Deum verum in quo debebant gloriari, & qui gloriose eos eduxerat de terra Aegypti.

17 In similitudinem. qui est animal irrationabile, & per consequens extraneus a diuinitate.

Tom. 3.

R 2

Obliti

Idololatraz vituli.

a Obliti sunt. *Cas.* Magna obliuio quidem in memoria, si nō liberatio.

b *Terribilia.* Quia aduersarios afflixerunt, & istis quem timere deberent, monstraerunt.

c *Stetit in confectione.* Aug. Dicens: Si nō dimittis illis, dele me de libro tuo. Quan-

tum valet intercessio sanctorum? Securus Moyses de iustitia Dei, qua eum delere non posset, impetrauit misericordiam ijs qui iuste petirent.

d *Ut auerteret iram.* De aqua contradictionis, & immolatione filiorum, unde vehemens iratus Deus, & tamen postea misertus.

Num. 13. c.

e *Ut pro nihilo.* Quarta pars ubi item & alia peccata enumerat, & per Phinees placatum Deum dicit.

*** Basil. & Theodore.**

B Aliam perfidiam commemorat Nam cum Deus precepisset, ut promissam ingrederetur terram, timiditatis vitio laborantes, plane procrastinarunt, Chanaan quidem generosos esse afferentes, se ipsos vero idoneam potentiam minime habere, quæ cum illorum potentia conferatur.

hoc sane perspicuum est argumentum perfidie, nam illos, qui tot tantorumque miraculorum spectatores fuere, omnipotentie eius qui ipsis salutem largitus est, fidere par erat.

f *Non crediderunt verbo eius.* Aug. Contempserunt quod per illam significabat, æternū bonū vere desiderabile. Vel nō crediderunt verbo, per praua ad magna vocatis. Nisi aliquid magnū terra illa signaret ad quod inuitarentur, nullo modo culparetur, qui pro nihilo habuerunt eam. Cuius temporale regnum est sancti pro nihilo ducunt, ut Ierusalē quæ in cælo est vere desiderabile ament, sed infidelitas merito arguitur, quia in eo quod habuerunt eā pro nihilo, non crediderunt verbis Dei per

parua ad magna ducentis, & festinantes hic esse beati, non sustinuerunt consilium eius.

g *In tabernaculis suis.* *Cas.* Murmurauerunt, quia hoc non laborantibus, sed otiosis contingit, unde maior inuidia criminis creuit.

h *Et eleuauit manum suam super eos, &c.*

Cas. Hæc iustitia Dei premititur, ut secunda pietas magis glorificetur, quæ pietas in sequenti ostenditur, ubi interuentu Phinees Deus placatus dicitur.

i *Ut constitueret semen eorum, &c.*

*** Euthy.** Ut plantaret filios eorum in terra gentium: Chanaanorum, scilicet & aliorum populorum. Dixit enim inquit, dominus ad Moysen, omnes viri, qui iam decies tentauerunt me, & non audierunt vocem meam, certe non videbunt terram, quam iuravi patribus eorum, sed filij eorum, qui sunt mecum hic.

i *Et initiati sunt Beelphegor.* *Cas.* Vel consecrati sunt, quasi modo ad tempus con-

lentes, gratior excessus & vehementior ira, demonibus deuocabant filios.

Aug. Et initiati sunt antequam diceret, quod aliquis hanc indignationem Dei placauerit, adiungit: Et initiati sunt, & irritauerunt, & multiplicata est in eis ruina. quasi ad hoc distulerit quo leuauerat manum ad prosternendos, ut dati in reprobum sensum, etiam hoc admitterent, scilicet crimen idololatriæ, & in tanto crimine euidenti iustitia punirentur. Et tamen hoc scelus eorum, ut Deus nollet aliter placari, nisi ut Phinees eum placauit, qui coeuntes interfecit, non odio eorum, sed zelo Dei, quo facto populum, cuius maior interitus futurus erat, liberauit.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Obliti sunt Deum qui salua. *de seruitute dura Aegypti.*

2 Qui fecit magna in Aegypto. *Aegyptios multipliciter flagellando.*

3 Mirabilia in terra Chana. *i. in Aegypto, sic nominata ratione sua praesentia, populum Israel a plagis Aegyptiorum protegendo.*

4 Terribilia in mari rub. *Pharaonem & eius exercitum submergendo.*

5 Ut dixit, scilicet, dominus.

6 Ut disperderet. *propter eorum ingratitude.*

7 Si non Moyses. *sais orationibus impediendo effectum diuinae vindictæ, unde dixit ei dominus. Exod. 32. b. Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me ut irascatur furor meus contra eos, & deleam. Et ibid. subditur. Placatusque est dominus, &c.*

8 Et pro. *Hic incipit versus in Hebræo & in translatione Hieron. & est quinta pars qua ponitur peccatum rebellionis, quando populus terribus verbis exploratorum voluit reueri in Aegyptum, prout diffuse traditur. Num. 9. & hoc est quod dicitur. Et pro. ni. ha. ter. de. fide. id est terram Abraham promissam, lacte & melle fluentem siue manantem, eam enim pro nihilo habuerunt, quando in Aegyptum reueri voluerunt.*

9 Non crediderunt, &c. *quo promiserat eos introducere in terram illam.*

10 Et murmurauerunt, &c. *secundum quod dicitur Nu. 14. a. Igitur vociferans omnis turba fleuit nocte illa, & murmurati sunt contra Moysen & Aaron, &c. De nocte autem manebant intra tabernaculum.*

11 Et eleuauit manum suam super eos, &c. *tunc enim data est contra eos sententia diuina, ut omnes qui numerati fuerant a 20. annis*

& supra non ingrederentur terram promissionis, seu morerentur in deserto præter Caleb, & Iosue Nu. 16.

12 Et ut deleceret semē eorum in nationib. & disperderet, *idololatria Beelphegor*

13 Et initiati sunt. *Hæc est sexta pars in qua describitur peccatum populi Israel in idololatria Beelphegor, quod plenius describitur Num. 25. Circa quod sciendum, quod Ninus rex Assyriorum, qui condidit*

Ninivem patri suo mortuo Belo nomine, imaginē fecit quam Belu nominauit, & hominibus reis confugientibus ad imaginē parebat, propter quod homines ceperunt illi imagini exhibere diuinos honores, & inde derivata est idololatria ad alias gentes, & similiter nomina idolorum, quia sicut Assyrii idolum suum vocauerunt Belu, ita alii Bel, ut Babylonii, & alii Beel, & alii Baal secundum varietates idiomatum.

Moabitæ autem idolum suū vocauerunt Beelphegor, de quo h. c. agitur & est nomen compositum ex duobus integris, scilicet Beel & Phigor

quod est nomen montis, ubi colebatur. Igitur Balac rex Moabitarum de consilio Balaam, misit puellas pulchras & nobiles prope tentoria filiorum Israel ut per eas induceretur ad idololatriam, & sic Deus ostendit

retur contra populum Israel, & aliqui de populo luxuriosi ad ea bati ad eas, & cum vellent eas cognoscere, non assentiebant si curdum præceptum regis Balaam, nisi cū eis prius idololatrarent, ut dicitur in p. 25. Num. 25. de quo secuta fuit ira Dei contra populum & plaga magna, & hoc est quod dicitur. Et initiati sunt Beelphegor, & applicati sunt cultui illius idoli.

14 Et comederunt sacrificia mortuorum. *i. de carnibus animalium idolis immolatorum.*

15 Et irritauerunt eum. *s. Deum*

16 In adinventionibus suis. *Id est, in peccatis studi se ab eis factis.*

Et

a Et stetit Phinees. Cassiod. Solida mente, ut in generali perturbatione solus ipse confidentiā deprecationis assumeret. Et placuit vel exorauit. Posset dixisse. Et mechantes transfixit. Sed melius dixit exorauit, quia transfixio mechantiū de zelo facta magis dicenda oratio quam operatio, quia qui bene agit, orat.

b Et irritauerunt, &c.

Augusti. Deus qui nouit quanta charitate populi, id factum sit, reputauit hoc sacerdoti suo in iustitiā, nō solū quamdiu generatio est, sed vsque in æternum.

c Et irritauerunt, &c.

Cass. Quinta pars ubi agit de aqua contradictionis, & de imolauione filiorū, unde de vehementius iratus est Deus, & tamē postea misertus. Quasi ita irritauerūt in adinventionibus suis, sicut supra dictū est, nunc iterum irritauerunt.

Nam. 10. Irritauerunt eum ad aquas, &c.

* Basil. & Theo. Nam cum Moses sorore lugeret, multa cū temeritate necessariū vsum ab eo petierunt, ipse vero mœrore luctus percussus, & horum

incōtinentiā intuitus, ira & tristitia detentus, non cū vlrata mulica diuinū mandatū ministravit, sed cū ambiguitatem quandam verbis ambiguis misceisset, saxa percussit, & aquā eduxit: hoc enim declarat. Et distinxit in labiis suis, s. dubijs verbis vsus est, inquit enim, dixit Moyses iplis, Nū ex petra hac educā vobis aquā. Ideirco iratus vniuersorum Deus, nō per ipsum terrā patribus promissam eis dedit, sed ut ipse finē vitę obiret iussit, p. lesū vero Naue promissā pfecit. Et videtur quidē vniuersitatis moderator hāc penā ei inflixisse sed alia moliens, hoc gessit. Nā primū quidem ludæorum infāciā sciens, nō permisit per ipsum, ut tota promissio suū finē fortietur, ne ipsum Moysen Deū esse suspicarentur, qui cū vituli imaginem Deum fecerunt, quem honorē nō attulissent illi, q. tot miraculorū minister fuit? Propterea ēt eius sepul-

sepulchrū occultauit, ideo legem ad tempus efflatā ostendere voluit, ab his, quę legislatori acciderūt, si. n. lator legis promissā terra perfrui nō potuit, hic facile cognosci pōt, ne que ipsos hac cura diutius perfruituros esse, sic cū ea, q. in solitudine acciderūt narrasset, transgressionē in promissionis

terra portatam redarguit.

d Et distinxit in labiis suis, &c. Cassiodorus.

Hoc miraculū a priorē constantia quā habuit in alijs miraculis, hoc. n. ambigue dixit, q. omnia alia certa fide promiserat, perturbatus enim murmure populi infidelis, non tenuit fiduciam qualem debuit.

Augu. Et distinxit. Quasi, hoc non posset Deus facere, qui tanta iam ante fecerat, dubitanter enim petram percussit, qui in alijs non dubitauerat: De hoc autē hac sola pœna correptus est, quod nō intrauit terram illam, non tamē alienatus est a regno gratiæ Dei.

e Gentes. Septem illos populos, qui terrā promissionis possidebant.

f Et factum est illis in

scandalum. Cass. Terra promissionis data in præmium, versa est excedentibus in ruinam, quia gentium conformitate facti sunt idololatræ.

g Et immolauerunt. Aug. Hęc etsi illa non narret historia, tamen hic propheta mentiri non potest.

Cass. Si non in prima, in sequenti etate factum est quod narrat David.

h Et interfecerunt. Aug. Tropica locutio, continens pro contentione. h. omnes. Ipsi enim interficiebant animas suas immolando filios, & contaminati sunt in operibus.

i Et fornicati sunt, &c. Euthymius. Recedentes. n. a Deo demonibus adheferunt, quod delictum prophetæ, adulterium, aut fornicationem appellant. Intelligi etiam possunt hęc verba de eorum intemperantia.

j Adinuen-

ditur.

10 Et distinxit in la. su. i. manifeste ostendit in modo loquendi

hæsitacionem cordis sui, propter quod statim a Deo reprobatus, & ab ingressu terræ promissionis exclusus.

11 Non disperdiderunt. Hic est principium versus in Hebræo, & in translatione Hierony. Et est octaua pars, in qua agitur de peccato idololatriæ in terra promissionis iam adeptæ perpetrato. Et diuiditur in duas, quia primo describitur culpa, & secundo pœna, ibi: Et iratus est. Circa primum sciendum q. dominus præcepit habitatores terræ Chanaan interfici, Num. 33. ne per eos filij Israel ad idololatriā traherentur, & ipsi cupiditate ducti permiserunt eos viuere propter tributum quod eis reddebant, ut dictum fuit in li. Iosue, & sic tracti fuerunt ad idololatriā eorum, & hoc est quod dicitur. Non disper. gen. & patet ex dictis litera vsque ibi.

12 Et immo. si. su. & si. quę in idolis colebantur, & ex hoc apparet vehementia peccati idololatriæ in filijs Israel, quia non solum immolabant demoniis animalia in cultu aiuino, sed etiam prolem suam quam naturaliter diligunt, & conseruant bruta animalia quauicunq. ferocia.

13 Sculptilibus Chanaan. idest, Chananæorum inter eos habitantium, ut dictum est.

14 Et infecta est terra in sanguinibus. idest, polluta, & contaminata est secundum quod subditur: Et contaminata est, &c.

15 Et fornicati sunt. idest, idololatraverunt, quia idololatria fornicatio nominatur in scriptura, quia in ea recedit anima a sponso suo vero scilicet Deo.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et multiplicata est in eis ruina. quia tunc occisi sunt. 24. milia hominum, ut ibidem dicitur.

2 Et stetit Phinees constanter contra idololatræ. quia occidit Zambri ducem tribus Simeonis cum muliere Madianite.

3 Et pla. scilicet Deum per suum bonum Zelum.

4 Et ces. quas. idest, plaga a filiis Israel.

5 Et reputa. quia propter hoc factum fuit certificatus a Deo, quod succederet patri suo in summo sacerdotio, ut ibidem dicitur.

6 In gene. quia adhuc istud factum recolitur in memoriam iustitiæ ipsius.

7 Et irritauerunt. Hęc est septima pars de peccato contradictionis propter aquę defectum, quod plenius ponitur Nume. 20. Et contigit ante factum præcedens licet post scribatur, quia psalmistæ nō semper tenēt ordinē historiæ, & hoc est quod dicitur: Et irritauerunt eum. scilicet dominum.

8 Ad aquas. quia impatienter & contentiose locuti sunt contra Moysen propter aquę defectum, & per consequens contra dominum, non expectantes debite eius beneplacitum.

9 Vexa. idest, turbatus mente in tantum quod timuit, ne Deus denegaret eis aquam propter malitiā eorum, & sic non credidit plene verbis domini, quibus ei dixit & Aron fratri suo: Loquimini ad petram corā eis, & illa eis dabit aquas: propter quod percussit do petra protulit verbum dubitariū, dicens: Nū de petra hac aquā vobis poterimus eiicere? ut ibidem plenius fuit expositū, ideo sub-

ditur.

Tom. 3.

R 3

In

a *Adinuentionibus suis.* Aug. nō quod primi inuenissent, sed quia alios imitati sunt. Quod in Græco apertius, & hic & supra, vñ & alij trāsferūt, studia, vel affectiones, vñ voluptates. **b** *Abominatus est.* Calsiod. i. auersus est ab eis, quod auerti est extremum omnium malorum, vnde ruina sequitur, & tradidit.

c *Et tradidit eos, &c.*

† obseruatio-
nibus

Cass. Ecce qui gloriabatur in idolis opprobrio seruitutis sub sunt, quia seruiunt, inimicis; quod difficile est.

d *Qui oderunt.* Cassio. Graue est seruire offenso, qui nullo placatur obsequio.

e *Sape liberauit, &c.* Cas. Duplex misericordia, prēmisit enim superius beneficia Dei; nec tamen cessat iniquitas eorum, in- tulit vindictam, & affli- ctis iterum misere- tur.

† cum audiret

f *In con. suo.* Augusti. Consilium hominis malum est ipsi homi- ni qui querit quæ sua sunt, non quæ Dei.

g *Testamenti.* Calsiod. Caussa est, ne Israel pro debito periret, testamētum nouum, vbi est aduentus domini, qui est Abraham promissus.

Philip. 2. c.

h *Pœnituit.* Aug. quia mutauit, quod pedituros eos videbat. Cas. Tunc pœnitet, quando nos pœnitere videt, & talis est nobis quales nos illi.

Aug. Nihil quasi repentino consilio facit Deus sed quod ab æterno præsciuit. Sed mutare dicitur, quod secundū rerū causas sequi videretur alijs causis econtra interuenientibus. Sed & causas & quid fieret immutabiliter præuidit.

i *In misericordias.* Cas. Propter diuersa dona prophete, apostoli, martyres, & confessores, de Iudeis fuerunt quos dedit in misericordias, & hoc in com. c. eos. i. gentiū, vt eos gentes mirarentur, quæ prius eos despexerunt. Vel, coram demoni- bus liberi facti, sub quibus fuere captiui.

* Basil. & Theo. Sic Cyrum deuultit, in misericordiam de- flexit, & vt captiuis libertatem daret, fecit.

K *Saluos fac nos.* Cas. Sexta pars. Iā copia laudis Dei expletus precatur quod futurum vidit, vt ecclesia de omnibus gen- tibus congregetur, & laudes æternas cantet.

Aug. Saluos fac nos quasi. Dedisti misericordias in cōspe- ctu omnium diaboli & angelorū eius, q. captiuos tenebāt, qui- bus eiectionis pficit Christus sanitates. *Saluos fac nos;* vñ hic o- rat, vt perficiat salutē. Vnde seruat hic ordinem quem domi- nus in euangelio, prius. n. agit de eiectione demonū postea de sanitate. Tertio de glorificatione, vbi subdit, & gloriemur in lau. t. Sic. n. dixit dñs in euāgelio. Ecce eicio dæmonia & sanitates pficio hodie & cras, & tertia die cōsummor, id est, perficior occurrentibus omnibus in uirū perfectū, in men- suram

Luc. 13. g.

C

a Adulterinis superstitionibus polluti.

a in tadinuentio'nibus suis. Et iratus est t furore dominus

† August. Non ad perditionem, sed disciplinam quod innuit nominans hæreditatem.

b in populum suum, & abominatus est hæreditatem suam.

† Quia illis subiecti.

c Et tradidit eos in manu gentium, & dominati sunt eorum

d qui oderunt eos. Et tribulauerunt eos inimici eorum, &

e humiliati sunt sub manibus eorum, sape liberauit eos: Ipsi

f autem exacerbauerunt eum in consilio suo, & humiliati

g sunt in iniquitatibus suis. Et t vidit cum tribularentur, &

h t audiuit orationem eorum. Et memor fuit testamenti sui,

i & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiarum

j suar. Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium

k qui ceperant eos. Saluos fac nos domine Deus noster, &

surā etatis plenitudinis Chři. Per q notant tres status Chri- stianę religionis: Duo i presenti, vbi meremur. Tertius in fu- turo, vbi triumphabimus. Primus est in pœnitētia. Secundus in iustitia. Tertius in gloria. In quorū significatione celebrabā- tur in veteri testamēto tres pēcipue festiuitates s. pascha pē- tecostes, & scenophe- gia. In pascha immola- batur agnus, & com- edebatur azyma cum le- tucis agrestibus, & spicas igni torrebant, per quæ significatur carnis mortificatio, & pœnitentię amaritu- do. In pentecoste, no- ui panes cum nouis fructibus offerebant, per quod intelligitur iustitię status, per quā in nouitate vitæ am- bulamus. In sceno- phagia quæ erat festi- uitas tabernaculorū, offerebatur de cunctis fructibus anni in tem- plo per quod signifi- cabatur status futurę cōsummationis, quan- do sancti in immorta- litate dedicati veniūt cum exultatione por- tantes manipulos suos. Idem tres status significati sūt p ea q Samaritanus circa vulneratū fecit. Infudit. n. prius vinū, po- stea oleū, deinde dixit illi, vade, sanus factus es. In vino in- te ligitur feruor pœnitentię. In oleo lenitas iustitię. In eo qd dixit, vade sanus factus es, cōsummatio glorificationis eter- nę. Hi quoq; ijdē significantur per tres dies Christi. s. crucis, sepulture, resurrectionis. Isti ergo tres status significātur p illa tria pēdicta quę dominus dixit. Per eiectionem quippe demonū pœnitentia intelligitur, per quam a peccatis mun- damur. Per sanitatum perfectionem, iustitia. Per tertię diei cōsummationē, futurę glorificationis perfectio intelligit. Ijdē quoque tres status significātur per ea quę & hic dicun- tur. Primus pœnitentię status notatur, per hoc qd dicit, dedit in misericordias in cōspectu omnium. Secundus iustitię sta- tus per hoc quod dicit: saluos fac nos. Tertius glorificationis per hoc quod dicit, vt confiteamur & gloriemur. Sequitur Et congrega nos de nationibus.

D Tres status perfectę re- ligionis.

Exod. 12. b.

† animo

† respexit eos

Psalm. 125.

Luc. 10. f.

E

Ad Rom. 1. **f** idem

Ad Rom. 1.

Ad Rom. 1. **f** idem

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In adinuentio'nibus suis.* id est studiose, & cum magna dili- gentia acquisitis.

2 *Est iratus est su.* Hic consequenter ponitur pœna quę est au- xilij diuini subtrahio, & aduersariorū dominatio, & hoc est quod dicitur: *Et ira. est furo. do.* In quo notatur grauitas culpæ Deum prouocantis.

3 *Et abominatus est hæ. suam.* s. filios Israel, qui dicuntur Dei hæreditas in scriptura, qui propter peccata sua fuerunt eie- ctia a protectione diuina sicut cibus abominabilis reiicitur.

4 *Et tra. e.* idololatrię deditarum.

5 *Et do. su. e.* & sic ex odio pœcedenti grauius afflixerunt eos, ideo sequitur: Et tribulauerunt, &c.

6 *Et humiliati sunt.* coram Deo.

7 *Sub manibus eorum.* pœna inflicta dante eis intellectum.

8 *Sape liberauit eos.* sicut patet ex decimo libro Iudicū, quia quādoque ab inimicis afflicti humiliter Deū deprecabā- tur, suscitabat dominus iudices ad eorum liberationē, secū- dū quod dicitur Iud. 2. d. Cumque dominus iudices suscita- ret eis, in diebus eorū flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum

afflictorum gemitus, & liberabat eos de cede vastantium.

9 *Ipsi autem.* quia malum culpæ prouenit ex defectibilitate liberi arbitrij, & non ex Deo.

10 *Et humiliati sunt.* & patet litera ex dictis vsque ibi.

11 *Et memor fuit testamenti sui.* i. promissi sui per Moysen di- cti Deu. 30. a. *Si ad cardines cali fueris,* s. propter peccata tua, inde retrahet te dominus Deus tuus, si vere pœnitueris, & assume: ac- que introducet te in terram quam possecerunt patres tui, &c.

12 *Et pœnituit.* ad modum pœnitentis se habuit, quando quos captiuauerunt, de captiuitate reduxit.

13 *Et dedit eos in misericordias.* & hoc patet de Manasse re- ge Iuda, quem de captiuitate in regnum restituit, 2. Paralip. 33. & de loachin rege Iuda, quem rex Babylonis de carce- re abstulit, & inter maiores regni sui constituit. 4. Reg. vlti.

14 *Saluos fac.* Hæc est vltima pars huius psalmi, in qua resu- mit Psalmista suam deprecationem ad populi Israel libera- tionē d. *Saluos fac nos domi. Deus no.* de seruitute & angustiis in quibus populus tuus est afflictus in diuersis terris, quia a tempore Iudicum fuit populus Israel frequenter captiuatus a diuersis gentibus.

Et

C filem in dominū Chri-
stū, & noui testamen-
ti statum.

a *Benedictus dominus.*

Cassiodo. Hæc est laus
quam congregatos op-
tat cantare, hoc nunc
cantat ecclesia de ran-
to bono læta.

b *A seculo, usque &c.*

id est, ab æterno in æternū, quia sine fine laudabitur, hæc est
tertia cōsummatio corporis Christi in immortalitate, quod

a *Vade: Alias oues habeo, scilicet de gentibus, scilicet filios Dei qui dispersi erant.*
congrega nos de nationibus. Vt cōfiteamur nomini san-
cto tuo, & gloriemur in laude tua. Benedictus dominus

a *Cas. Non in humana instantia.* b *Est. Vnde: Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.*
Deus Israel a seculo, & usque in seculum: & dicet om-
nis populus, fiat fiat.

a *Aug. Ille p̄de. linatus de Iudæis & gentibus.*

dictus dominus, vel dicet omnis populus, fiat, inquam, fiat
benedictus Dominus.

in principio psalmi o-
ratum est: Memento
nostri domine in be-
neplia. po. tu. ad viden-
dum, ad latandum, ut
lauderis cum hæredit.
tua.

c *Et dicet omnis popu.*

* Euthymius. Dicet

omnis populus: Bene-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vt cōfiteamur. *confessione tue laudis.*

2 Et glorie. in lau. tua. in presenti per gratiam, & in futuro per
gloriam.

3 Bened. do. Deus Israel. in omnibus quæ facit & faciet nobis in
ad-

ADDITIONO.

In psal. 105. *Confitemini, ubi dicitur in postil. Saluos fac nos.*
B Hæc est vltima pars huius psalmi.

In hac vltima parte deprecatoria Psalmista non loquitur
de seruitute, seu angustiis Iudæorum, quæ fuerunt a tempo-
re iudicum, & citra, vsq; ad templum secundum, quia iā de
his dixerat gratias agendo, & dedit eis in misericordiā, &c.
sed hic loquitur ad literā de captiuitate vltima Iudæorū, &
oīum fidelium a qua erant saluādi per Christum, de quo di-
cit; *Saluos fac nos domine Deus noster.* Similiter erant congre-
gandi de nationibus, s. vniuersis in cōfessione veræ fidei, de
quo dicit: *Vt cōfiteantur nomini sancto tuo,* per quā cōfessio-
nem adepturi erant gloriam de quo dicit: *Et gloriemur in lau-*
de tua, quæ omnia facta fuerūt per illum benedictum qui ve-
nit in nomine dñi. & ideo concludit; *Benedictus dominus Deus*
Israel a seculo, & usq; in seculum. scilicet a seculo veteris testa-
menti vsq; ad seculum noui, vel a seculo huius vitæ, vsq; ad
seculum futuræ, de quo dixerat, *Et gloriemur.* Et quod hæc
sit expositio literalis patet per Ra. Abenhazra, qui inter He-
bræos fuit maximus expositor ad literā, qui in hoc loco sic
dicit; Psalmista loquitur in spiritu sancto, in persona filiorū
captiuitatis nostræ; Hæc ille. Quæ quidem verba licet im-
plicent falsitatem inquantum prætendunt Messiam adhuc
ventu-

aduersis & prosperis.

4 Et dicet omnis populus. i. dicat, quia Hebræi pro optatino vtun-
tur futuro indicatiui.

5 Fiat fiat. In Hebræo habetur: *Amen* quod significat stabilitatem
veteris, & ponitur hic semel tantum, &c.

venturum ad saluandum generaliter, ostendunt tamen ve-
ritatem in hoc q. Psalmista loquebatur de saluatione, quæ
suo tempore erat fienda per Christum.

REPLICA. In psal. *Confitemini.* secundo, vltimū passum;
Saluos nos fac Deus, &c. cum Postillator totum psalmum ex-
posuisset sine Bur. oppositione, de tribulationibus, transgres-
sionibus, & redemptionibus filiorum Israel tēpore templi
primi, exponit de epilogatione & resumptione deprecatio-
nis pro populi Israel liberatione. Burg. autem discontinuans
literam, dicit hunc passum exponendum de supplicatione
pro liberandis Iudæis ab ista vltima captiuitate, ut ob hoc di-
citur, *Saluos fac nos, &c.* sed vide quod argumentum a Burg.
contra postil. sæpe factum, hic contra Burg. locum hæt. Ar-
guit enim sæpe superius sic; Frustra Iudæi tempore captiui-
tatis Babylonicæ rogant liberari, quia fuerunt peruersi, & do-
mus exasperans &c. ideo non merentur exaudiri, ideoq; sic
arguo in proposito; Priores sunt Iudæi sub presenti captiui-
tate negātes sine ratione Christum dominum, ideo frustra
orant: *Saluos fac nos domine, &c.* secundum Burg. quia nō me-
rētur exaudiri, cum sint blasphemæ contra Christū & eccle-
siam. Sed p cōsolatione Burg. solutū est argm̄. s. q. videlicet
si liberatio non hæt respectū ad populi merita: hæt tñ respec-
tū ad merita patrum, & ad Dei promissā complenda.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Alleluia al. Aug. Hic psalmus commendat misericordiam*
C Dei. Habuit & superior bis alleluia, & hic quoq; bis, quia est
de vniuersali ecclesia, quæ constat ex duplici pariete, scilicet
gentium & Iudæorum in vno angulari lapide collectorum.

Et merito, ut dicamus
abba pater, cum idem
sit abba quod pater, id
est, ut sic per duo alle-
luia intelligamus duos
populos, quos intelli-
gimus per illa duo no-
mina, quæ Apostolus
posuit, quamuis idem
significancia.

* Beda. Reditus populi de Babylone prædicitur. Primumq;
impe-

Alleluia, alleluia.

CVI.

a *Hoc nequit qui non gustauit. vnde alibi: Gustate & videte, quoniam sua est*
dominus. b *Alias, iuuus.*
Confitemini domino quoniam bonus, quoniam
a *In æternum.* b *Quod ego dico.* c *Sanguine Christi.*
in seculū misericordia ei⁹. Dicāt q redēpti sūt

liberat. Prius monet redēptos confiteri. Confitemini vtro-
que modo, scilicet peccata & laudes.

PSALMVS CVI.

C *Confitemini do. Augu*
stinus. Docet hic
Psal. quod simus p nos,
infirmi scilicet & mali,
quid per misericordiā
Dei, boni. s. & filij Dei.
† Cōteritur superbia, gio-
rificatur gratia, quæ de
quatuor tentationibus

Cas.

NICOLAUS DE LYRA. PSALMVS CVI.

Materia psal. C *Confitemini do. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo*
Alleluia. & patet sententia ex supradictis Psal. 104. De ma-
teria autem huius Psalmi dicit August. quod est gratiarum actio pro
redemptione generali facta per Christum, quam Psalmista præuidit in
spiritu, & ad hoc inducit quod subditur: Dicant qui redempti
sunt a dño. Et sequitur: Vnde facta sit illa redemptio: A solis
ortu & occasu, ab aquilone & mari. Sed litera sequens non conso-
nat, quæ non videtur loqui de redemptione per Christum facta, sed ma-
gis de liberatione a quibusdam periculis corporalibus, ut magis vide-
bitur prosequendo: propter quod Ra. Sa. dicit, quod iste psal. est quedam
inuitatio ad gratiarum actionem quoruncumque liberatorum diuini-
tus a periculis & angustiis. Et hic sensus saluo meliori iudicio, vide-
tur mihi

MORALITER.

1 *Confitemini domino.* Iste psal. est inuitatio ad diuinā laudem
ex liberatione diuersorum hoīum a periculis corporalibus.

Moraliter autem potest exponi de liberatione a periculis
spiritualibus; & primo ponitur generalis inuitatio, cum dici-
tur: *Confitemini domino quoniam bonus.* essentialiter.

Quoniam

† *Quoniam in seculum.* id est, effectus sue misericordie mul-
tiplex.

2 *Dicant qui, &c.* Hic ponitur inuitatio specialis, & primo ex
redemptione facta per Christum cum dicitur: *Dicant qui re-*
dempti sunt a domino. id est, Christiani Deum laudent, quos re-
demit sanguine suo.

Tom. 3.

R 4 De regio-

Cas. Aug. Cuius sunt septem partitiones. Primo, monet re-
demptos cōfiteri. Secundo, ponitur prima tentatio, ibi: *Erra-
uerunt*. Tercio secūda tentatio, ibi: *Sedentes in tenebris*. Quar-
to, tertia tentatio, ibi: *Omnem escam*. Quinto, quarta, ibi: *Qui
deficiunt*. Sexto, commendatur ecclesia, ibi: *Posuit flumina*.
Septimo, agit de hare-
ticis, ibi: *Et paucifelli*.

† inimicorum

De ant. qui redempti.

† *Batili. & Theo-
dore. Et Iudeos a Ba-
byloniorū seruitute li-
beratos hymnos canere
oportebat, & nos
hoc facere semp cōue-
nit, qui a diaboli tyran-
nide liberati sumus.*

Error & fa-
mes.

† *Et mari. Cas. Pro au-
stro, ponit mare occa-
num illius partis intelli-
gens, hoc pro qualibet
parte mūdi pōt accipi.*

† angustias

† liberauit

† eduxit

† propter mi-
sericordiam

† Quando.

† impleuit

† De p̄d. i. r.
cap. vltima me.

Cas. Basil. & Theodoretus. Et babylon erat deserta, & sine
aqua, deserta enim Deo & spiritus irrigationis erat, populus
quidē Iudeorum seruient, illa priuatus erat. Et illi qui ex gē-
tibus

tibus crediderūt, similiter in solitudine, & in terra sine aqua
vitam agebant, cum spem in nomine haberent, cumque impj
essent, ut inquit diuinus Apostolus.

c *Esurientes*. Aug. Curiosos seculi significat, qui veritatem
diuersis opinionibus exquirebant, nec inueniebant.

† Diaboli.

domino, quos redemit de manu † inimici, de regionibus

a † Aug. Paulatin non omnes simul in vnam ciuitatem in vnum populum Dei.

† Cas. Qui prius per aras & lucos demonum iactabantur.

b Vnde congregauit.

† Cas. Hic patet, quod non de solis Iudeis dicit.

congregauit eos. A solis ortu & occasu, ab aq̄lone, & ma-

a Redemit, congregauit, quia.

b Sine Deo.

c Sine vera doctrina.

d Quia est Christus.

ri. Errauerunt in solitudine in † in aquoso, viam ciuitatis

a Celestis Ierusalem in qua habitandum est.

b † Augul. Et prater errorem erat eis inopi,

sine cibo verbi Dei & potu gratia, quia erant.

c Quia non se excessit, sed se sibi sufficere putauit.

† habitaculi nō inuenerunt Esurientes & sitientes, anima

† Ideo.

† Iam compuncti.

† Iam conuicti.

eorum in ipsis defecit. Et clamauerunt ad dominum cum

a Errore & fame.

b Malis inuitabilibus.

tribularentur, & de † necessitatibus eorum, † eripuit eos.

a Quid enim eis fecit?

† Quia errabant.

b Quia est Christus.

† Vnde: Ego sum via.

c Operando.

Et † deduxit eos in viam rectam, ut irent in ciuitatem ha-

a Cuius viam non inuenerant.

b Ergo.

† Aug. Quasi dicite in expertis vos qui hic

bitationis. Confiteantur domino † misericordiae eius,

† Exhibita.

a Non solum duxit in viam, sed & fame liberauit.

† & mirabilia eius filiis hominum. † Quia satiauit ani-

a Quia erat vacua sine Deo.

b Quando a Deo visitata medicum desiderabat.

mam inanem, & animam esurientem † satiauit bonis.

a Morantes, quia vincti consuetudine praua.

b Peccatis.

c Vitiola vita est imago futuræ mortis.

† Sedentes in tenebris & vmbra mortis, † vinctos in

vel infirmitate confecto, ut manducare non appetat, sed in-
edia deficiat.

h *Sedentes*. Aug. Tertia pars, vbi ponit secūda tēratio, dicitur

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 A domino. Id est, per dominum.
- 2 Quos redemit de manu. eos affligentis qualitercunque.
- 3 De regionibus. diuersis vbi erant dispersi.
- 4 Congregauit eos. in terra sua, scilicet Iudaea.
- 5 A solis ortu & occasu. i. ab omnibus terris circa Iudæam positis
in quacunque plaga, prope vel longe. Isti inquam dicant. Deum laudā-
do & alios ad hoc inuitando, sicut David liberatus de manibus Achis
regis Geth, dixit supra Psalmo 33. Magnificate Dominum me-
cum, &c. Ita isti liberati dicant alijs.

Confitemini Domino, quoniam bonus. Cuius bonitatem in
nostra liberatione experti sumus. Quoniam in seculū misericor-
dia eius. Quia nunquam denegatur vere pœnitentibus.

Dinifio.

6 Errauerunt. Hic consequenter inuitat liberatos ab aliquibus peri-
culis specialiter, quæ communius solent accidere hominibus. Et dinifio-
ditur in sex partes secundum sex particulas, & patebunt partes pro-
sequendo. Primum periculum est deuotionis in itinere, ad quod sequi-

Liberatio a
deuotione iti-
neris & famis.

† *ur alia scilicet famis & mortis & consimilium. Ad hoc habetur exē-
plum. Gen. 21. de Agar & Ismahel filio suo, quæ errabat in solitudi-
ne Bersabee, & consumpta aqua in vtre puer fuit in periculo mortis,
sed dominus matrem & puerum liberauit de periculo per angelum. Et
simile contigit multis alijs, & hoc est qd dicitur: Errauerunt in soli-
tudine. quia in talibus desertis non sunt aquæ nisi valde raro.*

7 Viam ciuitatis. i. non inuenerunt vnam stradam ducentem ad
aliquam ciuitatem, vbi possent habitare secure, quia in desertis non
sunt

*sunt tales viæ. Et ex hoc sequitur periculum famis & sitis, eo quod vi-
tualia non inueniantur in desertis, ideo subditur.*

8 Esurientes, &c. ipsis defecit. quia ex defectu virtualium sequi-
tur defectus virum vitalium.

9 Et clama. ad dominum. ut liberarentur.

10 Et de necessitatibus. i. de distis periculis.

11 Eripuit eos. clamantes ad se deuote.

12 Et deduxit in vi. sic prouidentia, non humana.

13 Ut irent in ci. i. in qua possunt habitare secure, & sibi de vitiis
libus prouidere, & quia ad hoc debet sequi gratiarū actio, 10 subditur:

14 Confite. dom. Id est, inducant ad cōfitemdum illos, quibus fa-
cti sunt.

15 Et mirabilia eius. i. quæ facta sunt filiis hominum, inducant
supple eos ad gratias agendum.

16 Quia satiauit animam. i. debilitatam ex deuio itineris.

17 Et animam esu. ex defectu cibi.

18 Satiauit bonis. & accipitur hic anima pro ipso homine, de mo-
do quo totum denominatur a nobiliori sui parte.

19 Sedentes. Hic ponitur liberatio a secundo periculo, scilicet ca-
ptiuationis ab hostibus, a quo multi liberati sunt diuinitus. Exemplum
huius habetur 1. Paralipom. 32. de Manasse rege Iuda liberato diui-
nitus a carcere & compedibus, & in suo regno restituito & simile con-
tigit multis, & hoc est quod dicitur: Sede. in t. & vmbra mor. quia
carceres sunt communiter in locis tenebrosi.

20 Vinctos in me. Et ferro. Quia talibus datur strictus vinctus &
auste.

† *tas*
Difficilis
vincenda con-
cupiscentia.

Liberatio a
captiuitate.

MORALITER.

- 3 De regionibus congre. in vnam ecclesiam.
- 5 A solis ortu. id est, ab omnibus mundi partibus per prædi-
cationem apostolorum aliorumque Christi discipulorum.
- 6 Errauerunt in solitudine in in aquoso. Hic ponitur inuitatio ad
Dei laudem, ex liberatione Gentilium a cultura idolōrū cū
dicitur. Errauerunt in solitudine in ina. &c. Id est, in Gentilitate
quæ non erat culta a prophetis, & lege diuina.
- 7 Viam ciuitatis. Scilicet celestis.
- † Non inuenerunt. Nam philosophi Gentiles hanc ignoraue-
runt. Hieronymus in epistola ad Paulinum. Hanc doctus
Plato nesciuit, hanc Demosthenes eloquenti ignorauit.
- 8 Esurientes & sitientes. Id est, veram beatitudinem cognoscere
desiderantes.

Anima

† *Anima illorum in ipsis defecit. Ab eius inuentione.*

9 Et clamauerunt ad Dominum &c. Pœnitentes suis inquisitioni-
bus vanis & curiosis, ad prædicationem Ecclesiæ, ut patet
de Dionysio, & Cratone philosopho, & pluribus alijs.

10 Et de necessitatibus eorum. Viam veritatis ostendendo, pro-
pter quod subditur.

12 Et deduxit eos in viam. Et quoniam de hoc regratiandum
est Deo, sequitur.

14 Confiteantur Domino. Confessione laudis.

19 Sedentes in tenebris. Hic ponitur inuitatio ex liberatōne
ab hæresi, & primo ponitur grauitas huius mali, cum dicitur.
Seden. in te. pestiferi erroris.

† Et vmb. mortis. Infernalis.

20 Vinctos in mendici. i. Per subtractionem gratiæ dūne.

Et

A tas vincendarum concupiscentiarum. Iam. n. positus in via scit, quomodo viuere deat qđ ante in errore nesciebat. Et si conatur qđ nouit ligatus consuetudine praua nequit, nō ergo suis virib. conetur, sed clamet ad Deū, & iam erit facile qđ erat difficile abstinere a malis. Poterat hoc Dñs sine difficultate dare, sed tunc largitorum huius boni non agnosceremus, nisi prius obtinentes cupiditates sentiremus, & nos etiam hoc posse consideremus.

* Euthymius. Hoc est in tenebris erroris. Error etenim umbra est, atque imago corporis huius mortis, dum a vera ac perpetua celesti vita nos separat, quemadmodū illa a presenti.

B *Quia exacerbauerunt.* Aug. Hoc aliud iterum conantem vincit, quia non agnoscens gratiam sibi tribuebat suam iustitiam constituere volens cōsiliū Dei circa se reprobabat, vnde addit. Quia exacerbauerunt.

† miseratio-
nes.

† Stulti pro-
pter viā pr-
varicationis
sue & prop-
ter iniquita-
tes suas affli-
ci fuerunt.

Aug. Exacerbauerūt eloquia Dei. Contra eloquia Dei agentes in eius regulis viuere respuerūt, vnde eis erat iratus.

Consilium ar. ir. Vt qui superbierunt, in angustiis humiliarentur, quod erat salubre cōsiliū, vt morbus seculi contrario remedio curaretur.

C *Et humiliatum est in laboribus.* * Euth. Afflicta est miseris anima eorum in malis & peccatis.

Nec fuit qui. Aug. Deo enim desistente ab auxilio, laborare potes cōtra vitia, sed nō vincere, & te pressio tua praua cōfuctu-

suetudine, humiliabitur cor vt discas clamare, vnde subdit. D

Et ex.

Et exclama. Cassi. Simili causa eadem sententia quæ & supra.

* Euthym. Hæc verba quæ propheta diuinorum be-

neficiorum magnitu-

dinem exprime fac-
tagēs, in presenti psal-
mo sapius, hoc est,

quater repetit, iam a
nobis superius exposi-
ta sunt.

Portas areas. Cas.
Portæ areæ hominum
cōsuetudines vitiosæ,
quæ clausos non sinunt
exire.

Vestes. Spiritus im-
mundi, qui portas ob-
ferāt. Acreos, ferreos, † saluos fecit.
pro fortitudine ponit.
† sed virtus Dei fran-
git.

Omnes escam. Aug. E
Quarta pars, vbi ponit
tertia tentatio, quæ
est tedium. Qui supra
fame languebat, item
fastidio periclitantur,

ne ergo putes de fatie-
tate securos, quia & fa-
stidio moriuntur. Et
hoc est omnem escā.

August. Postquam
venit de ignorantia
ad veritatem, de er-
rore ad viam, de fa-
me sapientiæ ad ver-

me sapientiæ ad ver-

bum fidei, & postquam difficultates malorum vicit, vt sine
querela viuat, restat tedium, vt aliquando nec legere nec
orare delectet, euasit imperitiam & concupiscentiam, sed
moriatur tadio.

Misit verbum & san. eos. * Bas. & Theo. Nū cū Deus ver-
bū humanitatē accepisset, cumq; vt homo missus eilet, vt eū
Deus

NICOLAUS DE LYRA.

* *austerus.* Et causa talis captiuationis subditur.

1 *Quia exacer. elo. Dei.* Id est, Deum loquentem per legem & pro-
phetas.

2 *Et humiliatum est in la. cor eorum.* Id est, superbia deiectum,
afflictione dante eis intellectu.

3 *Et in firmati sunt.* Id est, stabilitati virtute.

4 *Nec fuit qui adiuuaret.* Auxilio humano eis deficiente tales sup-
ple Dominus frequenter liberavit. Et causa subditur.

5 *Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur.* Vere pe-
nitentes & petentes auxilium.

6 *Et de necessitatibus eorum.* i. de prædictis malis, ex quo tenen-
tur ad gratiarum actionem. Liberavit eos, ideo subditur.

7 *Confiteatur Dño misericordie eius.* Et patet litera ex dictis.

8 *Suscepit eos de via iniquitatis eorum.* Hæc est tertia pars in
qua ponitur liberatio a tertio periculo. i. infirmitatis corporalis, quæ
aliquando a Deo inducitur propter peccata, & a Deo sanatur adue-
niente vera penitentia. Exemplum habetur 4. Reg. 20. de Ezechia rege
Iuda,

Iuda, & simile multis alijs contingit, de quibus dicitur. Suscepit eos
de via iniquitatis eo. s. ad puniendum infirmitate corporis, sicut pa-
ter accipit filium ad castigandum.

9 *Propter iniustitias enim suas humiliati sunt.* id est, fracti &
debilitati infirmitate.

10 *Omnem escam abominata est anima eorum.* Infirmitate
ingravescente.

11 *Et appropinquauerunt vsque ad portas mortis.* Ex despe-
ratione recuperade sanitatis, sicut Ezechias infirmatus dixit. Ego di-
xi in dimidio dierum meorum, vadam ad portas inferi. E. i.

38. a. eo quod Esa. dixerat sibi ex parte domini. Dispone Domui-
tuz mo. enim tu & non viues.

12 *Et clamauerunt ad Dominum.* Exponatur sicut supra.

13 *Misit verbum suum.* id est, effectum verbi sui.

14 *Et sanauit eos.* Quia dicere Dei est facere, Psal. 32. a. Ipse dixit,
& facta sunt.

15 *Et eripuit de interioribus eorum.* id est, ab infirmitatibus du-
centibus eos ad interitum mortis.

Con-

MORALITER.

† *Et ferro.* Obdurationis malignæ. Et subditur cā cū dicitur.

1 *Exacerbauerunt elo. Dei.* Peruertendo sanum intellectum.

† *Et consilium altissimi irritauerunt.* Id est, secreta fidei.

2 *Et humiliatum est.* Id est, deiectum.

† *In laboribus cor eorum.* Sap. 5. b. Lassati sumus in via iniquitatis
& perditionis.

4 *Nec fuit qui adiuuaret.* Stante eorum obduratione.

5 *Et clamauerunt ad Domi. cum trib.* id est, ad amaritudinem pe-
nitentiæ adducerentur per sacros Ecclesiæ doctores. Cetera
patent ex dictis vsque ibi.

7 *Confiteatur Domine misericordie eius.* id est, effectus diuinæ
misericordiæ inducant licet eos ab hæresi ad confitendum
laudis confessione.

Et

† *Et mirabilia eius.* Facta.

† *Filijs hominum.* Reductio namque ab hæresi est opus mira-
bile Dei.

8 *Suscepit.* Hic ponit inuitatio ad Dei laudē pro liberatione
a malo desperationis, vbi requirit Dei gratia specialis, ideo
dicitur. *Suscepit eos.* i. Deus gratia speciali.

† *De via iniquitatis eo.* Homo namq; cadit in desperationem
propter multitudinem peccatorum. Prou. 8. a. *Impius cum in
profundum peccatorum venerit, contemnit.* s. ad Deum reuertit.

10 *Omnem es. abomi. est a. e. i. cē* fomentū red. ctionis ad bonū.

11 *Et ep. vsq; ad portas mortis* Et cla. ad d. d. est, perit et ama-
re de sua desperatione, quod fit per consolationem spiritus-
sancti & doctoris boni, ideo subditur.

13 *A. i. & verbum.* Et quia sequi dēt gratia um act. d. rur.

Con-

A Deus incircumscriptus, & ubiq; adest omniaq; continet) vni
uerfa an marū genera sanauit, inēteq; corruptas curauit, sic
mulierē illam peccatricem sanam fecit, & vt bono aio elset,
præcepit. Sic Paralyticū cōsolidauit, cum dixisset, dimitte

Matth. 15.
Luc. 5.
Luc. 23.

tibi peccata tua, sic la-
troni paradysum refe-
rauit, sic ad sanctum
baptisma accidentes,
renouat, & expiat, a
vulneribusque pecca-
ti liberat.

a Qui descendunt mare.

Quinta pars, vbi ponit
quarta tēatio, quē est
tēpestas seculi. De tri-
bus prædictis liberatus,
iā fortasse dignus est
cui populus cōmittat,
qui in gubernaculo na-
uis. i. Ecclesiæ consti-
tuatur. Ibi quarta ten-
tatio occurrit, scilicet
tempestas seculi, quā
quatiēs Ecclesiam tur-
bat rectorem. Hoc pe-
riculum maxime per-
tinet ad rectores, cuius
tamen non erunt ex-
pertes subditi, si tota
naus periclitatur.

Batio occurrit, scilicet
tempestas seculi, quā
quatiēs Ecclesiam tur-
bat rectorem. Hoc pe-
riculum maxime per-
tinet ad rectores, cuius
tamen non erunt ex-
pertes subditi, si tota
naus periclitatur.

**Ipsi viderunt, opera
Domini.** Augustin.
Vel viderunt, idēst, spi-
ritualiter intellexerūt,
vt in mari rubro ba-
ptismum, sic in ceteris
eoque fit vt mirabilia
in

**tionibus eorum. Confiteantur Domino misericordiae
eius, & mirabilia eius filius hominum. Et sacrificent sacri-**

Aug. iam enim vt laudetur suauis est Dominus.

a Non cum radio & mortore.

ficiū laudis, & t annuntient opera eius in exultatione.

a A contemplatiua vita ad actiuam, vel ad procellas seculi.

Seculi.

b Dum prædicant & huiusmodi.

Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem

a Populis. Rectores. Singulariter quasi præ ceteris.

b Idei, quæ Deus mirabiliter ope-
ratur in cordibus humanis.

in aquis multis. Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia

a Seculi.

b Et quid agitur in hoc profundo? promissit.

c Deus volens,

vt ad Deum clament, & qui gubernat, & qui velatur.

c Idēst, perdurabit vel in-

horruit spiritus procellæ, idēst, tyrannica persecutio vel diabolus.

d Quid fecit spiritus.

eius in profundo. Dixit, & stetit spiritus procellæ, et exal-

a Audendo.

¶ Quando seculi elationibus eriguntur.

b Contra Deum.

b Timendo.

c Cum in desperationem & metum veniunt.

tati sunt fluctus eius. Ascendunt usque ad coelos, & descen-

a Gehennam.

b Rectorum.

Et in his.

dunt vsque ab abyssos, anima eorum in malis tabescebat.

a Confusione sensus.

Experti rectores hoc sentiunt.

¶ Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia

a Vide & Apollonius. Supra motum grauati vt taderet viuere, & ipsi in nobis responsum mor-
tis habuimus, vt non simus fideles in nobis.

eorum t deuorata est. Et clamauerunt ad Dominum, cum

tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos. Et

a Maris seculi.

b Leuem ventum, idēst procellas tempestates fecit & tolerabiles, vel
in serenitatem quietis æternæ.

t statuit procellam eius in t auram, & siluerunt fluctus eius.

a Rectores seculi post laborem.

Hoc faciunt seculi post laborem id est, lætantur.

b Dominus.

c Tranquillitatem optatam, vel in æternam beatitudinem.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum.

in profundo videant, quia opera eius profunda aſtimatione
considerant. Sed ne inde tumeficerent, exponit procellas eo-
rum subden, dixit & stetit.

b In profundo, Dixit & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt flu-
ctus eius. Ascenderunt
vsque ad cæ.

¶ propter mi-
sericordiam

¶ Augustin. Profun-

¶ dum, cor hominum,

¶ vnde vterumque,

¶ & sunt tempestates

¶ seditionum & dissen-

¶ sionum.

c Sicut ebrius. Augus-

¶ Titubant, quia prospe-

¶ ritas eorum vel aduer-

¶ sitas maior est virib.

d Et omnis sapientia eo-

¶ rum est. In quiete sapiē-

¶ tes apparent, quando

¶ loquuntur, quando le-

¶ gunt, sed veniēte tem-

¶ pestate, omnia huma-

¶ na consilia deficiunt,

¶ quid agendum sit, nō

¶ videt. Restat ergo cla-

¶ mare, vt cor eorum so-

¶ lidet Deus, ne tentatio

¶ nibus ventiletur.

e Et mandauit procellæ

¶ &c. * Euth. Increpa-

¶ uit. n. inquit Dominus

¶ ventos, & mare, & fa-

¶ cta est tranquillitas

¶ magna, aura, quippe,

¶ mitis ac placida est, &

¶ tranquilla quādā spi-

¶ ratio.

¶ In

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Confiteantur Domino. Exponatur sicut prius.
- 2 Et sacrificent sacrificium laudis. Quasi in veteri lege sacrificia
efferebantur cum diuinis laudibus, & sic est in noua lege de sacrificio
Eucharistie.
- 3 Et annuntient. In seipsis experta per mirabilem sanationem.
- 4 Et exultatione. Demotionis & non dissolutionis.
- 5 Qui descendunt mare in nubib. Hæc est quarta pars, in qua
ponitur gratiarum actio pro liberatione a quarto periculo, quod est tē-
pestas in mari a Deo immissa, & a qua frequenter homines diuinitus
liberantur. Exemplum habetur Ion. 1. Quia propter tempestatē a Deo
immissam periclitabantur & diuinitus fuerunt liberati, et hoc est quod
dicitur. Qui descendunt mare in nubibus. Mare. n. distat a centro
circumquaque æqualiter, & ideo est inferius ipsa terra ubiq; sicut in
ripa. prout dictum fuit supra Psal. 103.
- 6 Facientes operationem in aquis multis. Ibi enim est magnus
labor dirigendo nauem & vigilando & sic de alijs.
- 7 Ipsi viderunt opera. Quia multa insolita videntur in mari.
- 8 Et mirabilia eius in profundo. Aliquando enim descendit ali-
qui de nautis ad recolligendum anchoras proiectas vsque ad profun-
dum maris.
- 9 Dixit & stetit spiritus procellæ. Quia ad imperiū Domini exci-
tatur ventus commouens mare, & ideo cum dicitur hic.
- 10 Stetit. Nō importatur quietatio vti, sed magis fortificatio, sicut
homo

- homo stans fortior est, quam iacens vel sedens Propter quod in trans-
latione Hier. habetur. Dixit, & surrexit ventus tempestatis.
- 11 Et exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt vsque ad coelos.
Quia quando vnde sunt magna in mari, naus eleuata super vnam
ascendit vsque ad magnam partem, quæ vocatur cæli in scriptura, vnde
de dicuntur volucres cæli, quæ volitant per aerem, & quando vnde de
altitudine descendunt, videntur quod debeant descendere vsque ad pro-
fundum maris, quod dicitur abyssus.
 - 12 Anima eorum in malis tabescebat. Propter periculum in-
minens naufragij.
 - 13 Turbati sunt sicut ebrius. Quia ex magna commotione maris
mouetur cerebrum, & per consequens turbatur caput & vires anima
sensitiuæ.
 - 14 Et omnis sapientia eorū deuorata est. Quia turbato cerebro
& virtute phantastica impeditur intellectus ab actu suo. quia secun-
dum quod dicitur. 3. de Anima. Intelligentibus nobis necesse est phan-
tasmatum speculari.
 - 15 Et clamauerunt ad Dominum. Exponatur sicut supra.
 - 16 Et statuit procellam eius. Idēst, potestatem.
 - 17 In auram. Idēst, in ventum suauem siue tranquillitatem.
 - 18 Et siluerunt fluctus eius. Quia fluctus maris conturbati faciūt
terribilem sonitum, qui cessat fluctibus quietatis.
 - 19 Et lætati sunt. Scilicet homines in nauibus existentes.
 - 20 Et deduxit eos. Scilicet Dominus.

In

MORALITER.

- 2 Confiteantur. & patet ex dictis sententia.
- 5 Qui descendunt. Hic ponitur inuitatio ad Dei laudē pro libe-
ratione a periculo qd est in regimine ecclesiæ, cum dicitur.
Qui descendunt mare in nauibus. Ipsi sunt homines speculatiui qui,
de contemplatione descendunt ad regendum nauem eccle-
siæ, vbi magnus est labor, & magnus fructus, si bene fiat.
- 7 Ipsi viderunt, &c. in factis scripturis, in quibus esse debent,
eruditi.
- 8 Et mirabilia eius. scripturarum, quæ non possunt explicari
ad plenum.
- 9 Dixi. 1. Deus cuius dicere est facere.
- 10 Et stetit. i. tentationis periculosa, quæ quādiu Deus per-
mittit, stat in suo seruire, ideo subditur.
- 11 Et exaltati sunt flu. &c. in sui reputatione ex impenso sibi ho-

nore.

¶ Et descen. &c. ex periculi consideratione.

12 Anima eo. in ma. quia durum est eis honores dimittere, &

durum est eis in periculis manere. propter quod sequitur.

13 Turbati sunt. nam ignorant quid præeligere debeant.

15 Et clamauerunt. illi scilicet qui timent Deum, vt dirigatur
per ipsum.

¶ Et de neces. eorum edux. eos. dans eis spiritum gubernationis
bonum.

16 Et statuit procellam eius. conferendo conscientie serenita-
tem.

19 Et lætati sunt. i. in domino ex eius beneficio.

20 Et ded. e. in por. vitæ cælestis. Et quoniā ex hoc est Deo re-
gratiandum, non solum particulariter, sed etiam generali-
ter a prælato & toto populo, ideo subditur.

Conf.

A In Ecclesia. Aug. Ecce vnde omnia dixerit, & vbi omnia prædicta aguntur.

B Posuit flumina. Cas. Sexta pars hætenus, quomodo & mala inimicorum prodesse facit.

Augustinus. Posuit flumina. Consequenter Ecclesia com-

mendatur, ita ut nobis in omnibus gratia Dei prædicetur, qui superbis resistit, humilibus dat gratiam. Et ut eui-
denter appareat de qua Psal. ab initio loqueba-
tur, commendatur Ec-
clesia.

August. Commenda-
tio Ecclesiæ quæ per
gratiam Dei salua facta
est, non per meritum
suum, & memoratur
inimicorum afflictio,
propter superbiam, qui
bus extinctis erecta est
Ecclesia, & propter in-
fidias & domestica de-
trimenta ab hæreticis,
vnde & erga Ecclesiã
Dei beneficia aperte
monstrantur.

C In falsulgi. Casiod.
Salsus humor vbi do-
minatur, fecunditatem
tollit.

D A mali. ha. Aug. Pro-
pter malitiam eorum
qui terram illam. i. ta-
bernaculum Domini dolosis mentibus inhabitabant.

E Posuit desertum in stagna aquarum. * Basilii &

C

Theod.

Ergo
voluntatis eorum. Confiteantur Domino † misericordiæ
eius, & mirabilia eius filiis hominum. Et exalitent eum in

A Ecclesiã † plebis, & in † cathedra seniorum laudent eum.

A Quid enim in Ecclesia fecit?

Vbi aquæ doctrinæ.

B Iudæos.

C Aug. Vbi currebant prophetæ, sed iam non est propheta
non est ibi fides Christi, nec sacerdos nec sacrificium, nec
templum.

D Vnde alijs inanabant.

B Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim.

A Secundum opera bona quæ faciebat.

Pro.

B Sterilitatem.

C Quo merito?

D Scribarum & Phariseorum dominantium ibi.

C Terram fructiferam in falsuginem, a malitia inhabitantiũ

A Humilibus gratiam dedit.

B Gentem.

C Ut aquæ in eis maneat.

D Repetit idem.

E in ea posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine

A Ut alijs mittant, vel emanent aquæ.

B In hac gratia.

C Qui auidē suscipiunt.

Vnde, edent pauperes, & saturabuntur.

aqua in exitus aquarum. Et † collocavit illic esurientes, &

A Firmiter præceptis Dei obediendo.

B Vbi interim habitent in spe.

C Verbo Dei.

F constituerunt ciuitatē habitatiõis. Et seminauerunt agros,

A Naturalem non degenerem.

& plantauerunt vineas, & fecerunt fructum † natiuita-

A Econtra sterili sicut maledicuntur.

B Numero vel merito pro benedictione.

G tis. Et benedixit † eis, & multiplicati sunt nimis, & iu-

A Simples, sed viles non adeo docti, sed fide pleni.

B Quia firmum stat fundamē-

tum Dei, quia. Nouit Dominus, qui sunt eius.

C Perascentes de se. ¶ Vel boni per il-

los diminuti. Oēs diuini ab vnitare dei pauci sunt, multi vero qui in vnitare perstunt.

H menta eorum non † minorauit. Et pauci facti sunt,

bis. i. exierunt de multitudine, vocatorum, sed non erant de pau-
citate electorum.

Vexati.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In potum voluntatis eorum. Idest potum ab eis desideratũ. Et
quia ad hoc debet sequi gratiarum actio, ideo subditur.

2 Confiteantur Domino misericordiæ eius. Exponat ut supra.

3 In Ecclesia plebis. Idest, in loco diuini cultus, vbi conuenit popu-
lus fidelis.

4 Et in cathedra. Hoc dicitur, quia in veteri lege doctores magis pro-
uelli scientia et ætate docebant legem & prophetas iuxta templum, et
in noua lege prædicatores annuntiant verbum diuinum.

5 Posuit flu. Hæc est quinta pars, in qua describitur liberatio a peri-
culo quinto, quod procedit ex sterilitate terra, quæ communiter cõtin-
git ex nimia siccitate, quæ aliquando a Deo propter peccata hominũ
amittitur, & secundum ordinem diuinæ sapientiæ remittitur, & de
hoc habetur exemplum. 3. Reg. 17. De siccitate facta tẽpore Achab ad
verbum Eliæ & ad preces eius reuocata. 3. reg. 18. Et simile pluries cõ-
tigit vel in toto vel in parte, quantum ergo ad hoc dicitur. Posuit flu-
mina in desertum. Ea desiccando ad modum deserti, quia aliquando
ex magna siccitate & longa, non solum desiccantur torrentes generati
ex aquis pluuiaribus, sed etiam desiccantur fontes ex quibus flumina
oriuntur, ideo subditur.

6 Et exitus aquarum. Idest, fontes ex quibus aqua exeunt de subter-
raneis locis.

7 In sitim. Idest, in ariditatem, et quia ad hoc sequitur desiccatio ter-
re, sequitur.

Ter-

8 Ter. fru. in falsuginẽ. i. posuit terrã quæ prius proferebat fructus
vberes in sterilitatẽ. Iuleni reddit terrã sterilem, & causa subditur.

9 A malitia inhabitantiũ in ea. Idest, talia facit Deus in punitio-
ne habitantium, & quia succedente vera penitentia condescendit diui-
na misericordia, ideo subditur.

10 Posuit desertum. Idest terram prædicto modo desiccata.

11 In stagna aquarum. Dando pluuias & nives in tanta abundantia
quod in statum pristinum reducuntur torrentes, fontes & flumina.

12 Et collocavit illic esu. Reducendo habitatores, qui inde fuge-
rant propter nimiam sterilitatem.

13 Et const. ciuit. habit. Reparando loca, quæ propter inhabitationẽ
facta fuerant in parte ruinosã, ita quod non fuerat apta ad habitadũ.

14 Et seminauerunt agros. Ad habendum cibum.

15 Et plantauerunt vineas. Ad habendum potum.

16 Et fecerunt fru. na. i. fructum naturalem & bonum. Terra enim
quæ diu quieuit a cultura, quando iterum incipit coli, solet ferre fructus
multiplices & bonos.

17 Et bene. eis. Multiplicando eius temporalia & spiritualia.

18 Et iumenta. Minus dicit & plus significat. i. multiplicauit.

19 Et pauci. Hæc est sexta pars in qua ponitur liberatio a sexto pe-
riculo, quod est dissensionis inter concines, quæ quanto est intimior, tan-
to est periculosior, & in ea solent perire maiores qui sunt capitanei dis-
sensionum, & pauperes euadere per oppositum, et quãtum ad hoc dicit.
Et pauci facti sunt. Concines alicuius ciuitatis vel compatriota.

Et

MORALITER.

2 Confiteantur Domino.

5 Posuit. Hic ponitur inuitatio ad laudandum Deũ ex libera-
tione a spiritali sterilitate, de qua dicit Amos. 8. d. Mittam in
terram, non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domi-
ni. a qua Gẽtilitas fuit liberata p recessum Apostolorũ de Iu-
dæa, dicendo Actu. 12. g. Vobis oportebat primum loqui verbum
Dei, sed quoniam repellitis illud, ecce conuertimur ad gentes, sic enim
præcepit nobis Deus. Sic ergo dicitur. Posuit flu. i. sacre scripturę.

† In desertum. Quantũ ad Iudæam, in qua prius abundabant.

6 Et exitus aquarum in sitim. Repetitio est eiusdem ad maio-
rem expressionem, & subditur causa.

9 A malitia inhabitantium in ea. i. Iudæorum repellẽtium Dei
verbum.

10 Posuit desertum. i. Gentilitatem.

11 In stagna aquarum. Per prædicationem Apostolorum.

Et

† Et terram sine aqua. Repetitio est eiusdem sicut supra.

12 Et collocavit illic esurientes. i. gentes Christi fidem deuote
recipientes.

13 Et constituerunt ciui. ha. i. Ecclesiã collectã de gẽtib. deuotis.

14 Et seminauerunt agros. Verbi diuini per doctores de Gentili-
bus conuersos. f. Dionysium, Ambro. Aug. & ceteros.

15 Et plan. vi. Ecclesias.

16 Et fece. fru. nati. i. Christianitatis, quæ est natiuitatis spiri-
tualis.

17 Et benedixit eis. Multiplicando in bonis spiritualib. & tem-
poralibus.

18 Et iumenta eorum non mino. i. multiplicauit, per quæ signifi-
cantur laici simplices scripturas ignorantes.

19 Et pauci facti sunt. Hic reuertitur ad describẽdum malum
Iudæorum, cũ dicitur. Et pauci fa. f. per Romanos partim occi-
dentes & partim captiuates eos, & subditur cã cum dicitur.

Ejusa

A *Vexati.* Cas. Vel, persistentes per hereticos, vel heretici in fidijs diaboli. Dolor & tribulatio his qui auctorem salutis relinquunt.

b *Effusa.* Aug. Vel, effusus est cōtemptus, reprobati sunt. n. ab ecclesia, & magis sunt contempti, quia principes esse voluerunt, de quibus per

Osee. 6. a. *Osee. 6. a.* *Math. 5. b.*

et non ex me, principes extiterunt, & non cognovi. Isti facti sunt sal infatuatum, quod proie-

ctum est foras & con-

culcatur ab homini-

bus, quo quid vilius &

magis contemptum?

Vel, aliter abhinc, &

pauci. Agit de eisdem

bonis de quibus ante

egerat, q. d. Multipli-

cati sunt. Et post, ipsi

boni, pauci facti, i. per

illos hereticos imminuti sunt. Et vexati sunt, boni, persisten-

tes in fide. A tribulatione malorum. f. hereticorum. Et dolo-

re habito pro cadentibus. Ideo vexati sunt boni, quia. Effusa est

contentio super principes eorum. i. quia superbi heretici contem-

perunt contra catholicos. Et dominus errare. Vel seduxit eos

principes, relinquendo eos sibi, unde. Tradidit eos Deus in repro-

bam sensum. Hoc ergo modo seduxit, quia donauit illos sibi ip-

sis. Nam si proprie iniquas, ipsi se seducunt. Qui enim pu-

tat se aliquid esse cū nihil sit, seipsum seducit. Seduxit ergo

eos, dimittendo eos in inuio, & non in via.

Aug. Illi supra boni sci. in via positi, & ad ciuitatem dire-

cti. Isti relicti sibi a Deo in inuio seducti & nullo modo in

via sunt. Quomodo. n. est in via, qui partem tenet & totum

relinquit? Et quid fecit etiam de illis seductis? Ecce.

Adiuuit

Adiuuit

Adiuuit

Adiuuit

Adiuuit

Adiuuit

Adiuuit

Adiuuit

Adiuuit

c *Adiuuit pauperē.* Potuit illos pati Deus semper intus, sed nos de illis non proficeremus. Cum autem separati sunt, & per quæstiones nos inquietant, nascitur nobis inquisitionis flustium, & timoris exemplum, vt. Qui stat, videat ne cadat. Et quid in paupere adiuto fit de illis seductis?

a *Hereticorum.* *b* *Pro cadentibus.* *c* *Boni vexati, quia superbi contendunt.*

d *Et posuit sicut oues.*

e *Vnum pauperem pu-*

f *tabas, sed iste pauper*

g *est multæ familiæ mul-*

h *tæ Ecclesiæ tamen &*

i *est vna Ecclesia, vna*

k *ouis. Hec tanta mythe-*

l *ria diu latetia, & ideo*

m *dulciter inuenta.*

n ** Ethym. Eas quip-*

o *pe, vt proprias oues, in*

p *ordinem redegit, per*

q *familias autem, quas*

r *iuxta Græci nominis*

s *significationem, parē-*

t *telas quis melius dixe-*

rit, vniuersas ecclesiarum congregaciones intelligit, tū pro-

pter cognationem fidei, tum quia Christum Deum patrem

familias habent, qui & pastor bonus appellatur, & animam

suum posuit pro ouibus.

e *Videbunt recti & lætabuntur.* Aug. Ecce quo Psal. tendat, ad

f *hoc. f. vt ostendat quod boni per misericordiam Dei exaltan-*

g *tur, vt mali per superbiam conteruntur.*

h *Quis sapiens & custodiet hæc.* Aug. Conclusio. q. d. quia pau-

i *perem adiuuat Dominus, ergo. Quis est sapiens?*

k *Misericordias.* Aug. Quod de errore liberat, & consuetudi-

l *ne praua, & tēdio & naufragio, quod denique cōstituit eum*

m *in populo, nō vbi superbis resistit, sed humilib. dat gratiam,*

n *qd facit vt intus manens multiplicetur, ne foras exiens mi-*

o *nuatur, hæc videt recti & lætant, & iniquus os suum oppilat.*

p *Adiuuit*

q *Adiuuit*

r *Adiuuit*

s *Adiuuit*

t *Adiuuit*

u *Adiuuit*

v *Adiuuit*

w *Adiuuit*

x *Adiuuit*

y *Adiuuit*

z *Adiuuit*

Col. io. c.

Effudit de-
spersionem.
vbi non est
via.

Incundabun-
tur.

E

Isa. 4. b.

GLOS. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et vexati sunt. Interius consurgente, & vnde cōsurget, subditur.

2 Effusa est contentio. Vt patet manifeste in ciuitatibus Lombardie, & in alijs locis.

3 Et errare fecit eos in. Id est, iusto suo iudicio permisit eos errare deuando a iudicio rationis rectæ.

3 Et non in via. Quia possent habere intentū, licet esset malum, & sic defraudantur non solum a bono rationis, sed etiam a bono sensualitatis ab eis optato.

5 Et adiuuit pauperem de inopia. Quia contentio tyrannorum & inuicem occiso est pauperum oppressorum ab eis subleuatio & multiplicatio, nō solum in bonis temporalibus, sed etiam in prole. ideo subditur:

6 Et posuit sicut oues familias. Et quia talis mutatio dextera excelsi est bonis causa lætitiæ, ideo subditur:

7 Videbunt recti & lætabuntur. Et quia est tristitia occasio malis & iniquis, ideo subditur.

8 Et omnis iniquitas. Id est omnis homo iniquus.

9 Oppilabit os suū. Ex sua deiectione factus tacens & mutus. In fine

MORALITER.

2 Effusa est contentio, f. Romanorum & Iudeorum.

5 Et adiuuit pauperem de ino, i. populū Gentilem sacra scriptura prius inopem.

Et

ADDITIO I.

In psalmo 106. Confitemini & c.

Huius psal. pra mittitur Halleluia in Hebræo. De materia vero eius quantum ad primam partem. f. vsque ibi: Errauerunt in solitudine excludit vñ tenendum cum August. scilicet q. agitur psal. ad literam de redemptione gñali facta per Christū, quā propheticè præuidebat, de illis. n. proprie dicit, quod sunt redēpti a Dño, & congregati a regionibus, & a quatuor partibus mundi, quo modo loquendi plures vsi fuerunt prophete, cum de cōgregatione fidelium in vna & eadem Ecclesia prophetarent, & sic cōtinuatur prima pars huius psal. cum vltima Psal. præcedentis vbi dixerat: Et congrega nos de na. & c. Quod autem dicit postill. q. populus Israel fuit frequenter captiuatus particulariter ad omnem positionem terrarum in circumitu terræ promissionis existentium, licet quantum ad aliquid teneat veritatē, non tamen proprio de hoc verificaretur. De regionibus congregauit eos. A solis ori & occa. & c. Quod plane modo intelligitur de eisdem simul redemptis, & a quatuor partibus mundi simul cōgregatis. Vnde super illud verbum: De regionibus congregauit eos, & c.

Ait

fine concludit pro omnibus prædictis.

10 Quis sapiens & custod. hæc. Id est in arca cordis sui, tanquam thesaurum charissimum.

11 Et intelliget. Id est intra se leget frequenter meditando.

12 Misericordias domini. Quæ subueniunt homini in omni necessitate fideliter inuocanti. Numerus autem prædictorum periculorum a quibus Deus liberat, potest sic accipi: Quia periculum aut contingit a principio intrinseco vel extrinseco. Si primo modo, aut ex paucorum personarum, vel totius communitatis, si primo modo, hoc contingit aut ex parte animæ, & sic contingit periculum deuotionis de via comuni in itinere procedens ex ignorantia, vel ex parte corporis, & sic accipitur periculum infirmitatis contingentis ex humorū dispendantia. Si ab intrinseco & est communis, sic accipitur periculum dissensionis. Si autem sit ab extrinseco, hoc contingit dupliciter, vno modo ab hoste, & sic accipitur captiuitas, alio modo a continente. f. aere, qui propter impulsione ventorum conturbat mare, & sic accipitur periculum tempestatis, & per nimiam siccitatem reddit terram sterilem, & sic accipitur periculum sterilitatis.

6 Et posuit si. o. fa. f. Gentilium humiliter Christo seruientium.

7 Videbunt recti & læ. In Domino, ipsum deuote laudando.

8 Et omnis iniquitas oppilabit os suū. Iniqui, quem iniquitas a diuinis laudibus facit mutum.

Ait Aug. ne Iudeus hoc sibi attribuat, quia liberatus fuit a Pharaone, vel huiusmodi, iō ait: De regionibus congregauit eos. de quatuor climatibus mundi. Quod autem obicit postill. de litera sequenti. f. Errauerunt in solitudine. & c. Vsque ad finem psal. qui vñ loqui de liberatione a quibusdam periculis corporalibus, non valet. Pro quo sciendum, quod fideles qui sunt redempti a Dño & credentes q. solus Deus liberat a cunctis periculis, sicut ipsi confitentur Dño confessione laudis, & gratiarum actionis: sic & alios quoscunque a periculis liberatos inuitant ad huiusmodi confessionē & gratiarum actionem. Vnde & prima pars huius psal. cū sequentibus, sic est cōstruenda. f. Qui redempti sunt a dño, quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregauit eos. & c. Dicat nunc hoc quod sequitur. f. q. qui errauerunt in solitudine esurientes & c. Et clamauerunt ad Dominum, & eripuit eos. Confiteantur Domino misericordias eius. Et ratio huius est: Quia sitia animam in a. & c. ita quod illud quod in principio dicitur, dicant, confiteantur cū hoc quod dicitur: Confiteantur Domino misericordias eius & c. Et est sensus, quod redēpti a Domino. f. fideles Christi, inuitati debent oēs a quibuscunque periculis liberatos, ad hoc, vt

Gratiarum actiones Deo persoluant, & sic confiteantur Domino misericordie eius, & isto modo proceditur in sequentibus periculis, &c.

ADDITIO II.

In eod. psal. 106. vbi dicitur in post. *Et mirabilia eius filijs hominum.*

Quod dicitur. *Et mirabilia eius filijs hominum.* Planius vñ sic intelligendum. scilicet illi qui huiusmodi mirabilia a Deo receperunt in sui liberatione, cōteant illa mirabilia nō solū Deo, sed etiam filijs hominum, vt Deus laudet ab audientibus, & eadē rōne dñ infra in simili. Et exaltent eū in ecclesię plebis, &c.

ADDITIO III.

In eod. Psal. vbi dicit in post. *Qui descendunt mare in nauibus.*

B Quod mare distat a centro æqualiter circūquaque, prout post. dicit, est manifeste falsum, loquendo de cetro tertē mūdi quod idem est, prout in talib. communiter accipitur, nam si æqualiter distaret mare ab huiusmodi centro, sic tota terra esset aquis maris cooperta sicut fuit in prima die creationis. Si aut loquitur de partib. terrę, quę non fuerunt discooperatę, & de his tantum dicit quod æqualiter distat a cetro, ex hoc non sequitur, quod mare esset inferius terra vbiq; prout ipse concludere intendit, sed potius oppositum. scilicet quod mare esset altius ipsa terra vbiq;. Consequētia est manifestissima, quia quanto aliquid magis distat a cetro, tanto magis accedit ad circumferentias, & per consequens est altius. Verū est tñ, quod incedentes per terram versus mare, cōiter dicuntur in sacra scriptura descendere. sicut cum hic dicitur. *Qui descendunt mare.* Et Ionę, 1. a. legitur de Iona eunte ad mare. *Descendit in Ioppē,* qui est portus maris, & sic de multis alijs locis. Et est rō, quia cū omnia flumina vadunt ad mare, vt Eccl. 1. Et sñ cursum fluminum consueuerunt hoies vocare partes terrę a quibus fluunt superiores. Similiter & partes ad quas fluunt inferiores, ideo cūtes aduersus mare, descendētes dñr, sicut & ipse fluentes aque, sed ex hoc non sequitur qd partes maris se hēant in altitudine respectu terrę sicut in ripa, put post. vñ velle. Quō aut sit intelligendum hoc, videndum est Gen. 1.

GLOS. ORD.

a Canticum Psalms.

August. Ex postremis partibus duorum, quorum diuersi sunt tituli hic componitur. Vnde sciendum est ti-

a Canticum psalmi ipsi Dauid.

PSALM. CVII.

¶ Ad laudes, quia peccatis non tardatur.

¶ Repetit.

Aratum cor meum Deus, paratum cor meum, 1

que ad illum versum, vbi dicitur. *Et super omnem terrā gloriantur.* Inde vsque ad finem postrema pars est. 19. Psal.

tulos qui de historia peni vident secundum prophetiā dēre accipi, & vtrumq; illū psalmum ad vnū concurrere, non superflue historię, sed altitudine prophetię, copulatis partibus vtriusq; in isto, cuius titulus neutri illorū similis est, nisi qd hic ēt est ipsi Dauid. Et hoc ideo quoniam multis partibus multisq; modis olim Deus locut⁹ est patrib. in pphetis, tādē locutus est in filio, quē misit vt cōpleret eloquia pphetarū.

¶ 16.

Cal. Hic plura eadēque supra. Quę aliter sunt parum distē runt, vt Christū Deum & hominem credamus. Mirabiliter qm diuersis dicta sunt, in vna veniunt cōuenientiam, vt diuersi lapores condiantur in pastum aię, unde adhuc licet cātorib. multa compingere, sicut de Dauid legitur in Paral. diuersi partib. psalmorum adunatis ante arcem laudes Dei cantasse, & bene iunguntur, quę nullatenus repugnant.

C Aug. Ex postremis namque partib. duorum precedentū psalmorum 56. & 59. quorum diuersi sunt tituli hic Psal. cōponitur. Nā postrema pars. 56. Ps. prima pars est huius Ps. vñ que

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. CVII.

P Aratum cor meum, Deus paratum. Huius Psal. premititur talis titulus in Heb. & in translatione Hier. Canticū Psalms Dauid. Per hoc autē quod premititur Canticū, datur intelligi, quod Dauid gratias agendo hūc Psal. percantabat, et sic vñit super eum spiritus prophetiæ reuelans ea quę in hoc Psal. sunt descripta, sicut de Eliseo dicitur 4. Reg. 3. c. Dumq; caneret psaltes, facta est super eū manus Domini &c. De materia huius Psal. patet ex circūstantia li zere, quod est gratiarum actio de rstitutione regni Israel in statum bonum, tempore Dauid victoria sibi a Deo concessa de aduersarijs, & potissime de Idumais quos redigit sub tributo. Ierem. 40. Regum octauo. Hoc etiam patet per titulum Psalms. 59. qui Psalms. conuenit cum isto,

MORALITER.

1 Paratum cor meum. Psal. iste secundum literalem sensum est exultatio Dauid p statu regni sui meliorato. Moraliter autem

Gen. 1. Vbi agitur de congregatione aquarum & apparitio- D. ne aridæ.

REPLICA. In Psal. *Confitemini.* Cum Post. diceret expositionem B. Aug. fore mythicam, qui exponit Psal. de redēptio ne populi facta per Christū, & diceret materiam huius Psal. fore gratiarū actionem pro liberatione a quibuscunq; periculis corporalib. sicut pericula corporalia in litera describuntur. Burg. contendens expositionē B. Aug. fore non mythicā sed litteralē, quod tñ puto de mente Aug. non fuisse. Nā sñ eundem B. Aug. supra allegatum, sepe ille est sensus litteralis primus quē voces vel res sine absurditate significāt. Omnis alius aut mysticus meretur dici. Nūc aut redemptio Christi ad pericula corporalia, de quibus hic Psal. dicit non se extendit principaliter, & Christus ēt sibi charissimos illis periculis & ad ea sustinendum animauit di. *Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c.* Mar. 10. c. voluit. n. suos charos his periculis exerceri, vt probat Apost. Heb. 11. e. in siti, frigore, & nuditate. Ipse ēt Apostolus gloriatur se huiusmodi periculis expositum, concludens, *Periculis in falsis fratribus, &c.* Redemptio igitur per Christum facta principaliter respicit spiritualia, de quib. B. Aug. hunc Psalmum exponit, & hoc est mystice transferre corporalia ad spiritualia.

Circa illū passum. Qui descendunt mare in nauibus, &c.

E Cum postillator dicit, qd mare distat a centro terrę æqualiter, & per consequens inferius dñ ad quod hic dicitur fieri descensus. Burg. dicit illud manifeste falsum. Et rō sua est, quia sic aqua maris totā terram cooperiret. Ibi dico qd Burg. non attendit ad legē politam *aquis ne transirent fines suos.* Pro. 8. ad quam legem postil. respexit. Et cum Burg. subsumit. Si post. vult hoc intelligere de terra discooperata, tunc nō sequitur quod mare sit inferius terra, sed potius oppositum. Ad qd dico quod bñ sequitur in respectu quo ad nos, quia sicut terra est sub pedib. nostris, ita & mare, sed quo ad naturam est aqua super terram, quia continet terram in sui concauitate, præterquam ex ea parte qua Deus voluit, vt appareat arida. Quomodo autem fuit factum, vide in correctorio Gen. 1.

de fuga Dauid. Insecūdo de victoria & fortitudine eiusdem: hic uero de alio agitur, de Christi. f. humilitate secundum hominem, & altitudine secundum Deum, quod & tituli ostendit mutatio. Et est sensus tituli. Canticum istud psalmi. Canticū, quia agit de mentis iucunditate. Et Psalms, quia monet ad bona opera, attribuitur ipsi Dauid. i. Christo.

Cal. Verba de duobus Psalmis ad alium intellectū ducuntur, quod ostendit mutatus titulus. Canticum ad diuinas res, Psalmus ad actuales operas.

* Bcd. Sub Machabeorum persona cantatur, cōtinet autem preces de hostibus victorię gratulatione, potest de ipso Dauid accipi, quod plurimis gentib. imperauerit. Aliter uox Ecclesię ad superpositionem. **PSAL. CVII.**

P Aratum. Cal. Sextus Psal. de duabus naturis in Christo. b Paratum cor meum. Cassiodor. Primo Christus gratias agit, quia suscipiens passionem surrexit in gloriam. Secundo, quę salus sit facta omni terrę, ibi. Vt liberentur, F

¶ Vñ

isto, non solum in sententia, sed etiam in verbis ab illo loco. Vt liberentur dilecti tui, &c. Vñq; ad finem, principium tamē differt hic & ibi, quia Psal. ille incipit a planctu, eo quod Dauid ibi plāgit de iectionem regni Israel ante tempus suum. Iste autem Psal. incipit a letitig cantu ex victoria ipsi Dauid concessa. Et secundum hoc Psal. iste in duas partes diuiditur, & primo ponitur hic exultatio, & secūdo exultationis ratio, ibi. Vt liberentur. Circa primam sententiam, qd qñ exultatio mentis in Deum secundum partem superiorem anime inceditur, sic quidam redundantia a vires inferiores eam sequentes suo modo, sic autem fuit in Dauid quando fecit istum Psal. & hoc est quod dicit.

1 Paratum cor meum Deus. idē, in parte superiori. Paratū cor meum in parte inferiori. Per cor. n. ex quo procedit sensus & motus ad alias partes corporis, intelligitur anima quę est principium vitę in corpore.

Cantabo

tē pōt exponi de bono plāto seculari vel religioso in Domino gaudente de subditorū suorum melioratione. Et sic dicit. *Paratum cor meum Deus.* Ad tibi fideliter seruicium. *Paratum cor meum.* Ad inducendum populum ad amorem tuum. Cantabo.

a *Ut liberentur.* Cassi.
A Secunda pars, quæ salus sit facta omni terræ super quam gloria hic etiam humilitas humanitatis, & potentia maiestatis ostenditur.

b *Saluum fac.* Ut liberentur in futuro, hic salua eos, ne cadant, Vel, se petit saluari in resurrectione, ut fideles liberentur, qui tali signo deitatis eius senserunt. Quasi, ut cantem & psallam. Saluum me fac in resurrectione dextera tua. i. per verbum, qui est brachium patris, ut sic liberentur dilecti tui.

† in sanctitate sua, in sancta rio iuo.

B Ordo verborum conuersus est. Dicit enim. Saluum me fac & exaudi, & saluum me fac, c. *Exultabo.* August. Vel exultabor, supra labor, hic vero exaltabor, quod satis conuenit, quia de exaltatione est letitia. Et loquitur hic Christus in persona Ecclesiæ.

† aut.

† *Basilius & Theodoret.* Quod vates efflagitant, consecutus est. Quoniam dixit, exaltare super cælos Deus, & respondet inquit, exaltabor. Deinde modum aperit, diuidam Sichimam.

C Hæc sane est ciuitas, quæ Iosepho potissimum data fuit. Sed conual-

a Et ideo. In me & in meis. **b** Cum spirituali cantico semper iungi debent opera. **c** Resurrectionis, id est, consideratione gloriose resurrectionis. **d** Ut hoc fiat, Exultabo. Hoc pater ad filium, vel filius ad corpus. **e** Ad morum probitatem. Supra. Exurge gloria mea, sed & ibi ab hoc dicitur. Exurge psalterium & c. ut in ea cantaretur & psalleretur.

**cantabo, & psallam in gloria mea. Exurge psalterium & ci-
thara, exurgam diluculo. Confitebor tibi in populis Domine**

a Ad passionem.

b Filius responderet patri.

c Dominice diei.

d Et tunc,

Psalmum dicam.

a Aug. ibi, magnificata est usque ad cælos. i. ut magna sit etiam in cælis, quæ & hic dicitur.

b Et angeli beneficijs eius fruuntur, Et merito.

& psallam tibi in nationibus. Quia magna est super cælos

a Apostolicas.

Quas complere facit populos.

b Cas. Cuius misericordiam habent cæli, iure super cælos debet exaltari.

miseriordia tua, & usque ad nubes veritas tua. Exaltare su-

a Verbum.

b Et quia veritas usque ad nubes, merito gloria super omnem terram exaltanda est.

per cælos Deus, & super omnem terram gloria tua, ut li-

a Christus pro membris, id est, salua eos qui mecum vnium sunt.

b Per fauorem & propitiationem.

c Orantem pro eis.

berentur dilecti tui, Saluum fac dextera tua, & exaudi me.

a Quod non dubium.

a In me sancto. Non ait per sanctum, ne per eum putaretur loqui, ut per prophetas & Apostolos, vel propheta dicit hoc de Christo, quasi ita orauit Christus & quod orauit fieri, quia Deus locutus est & c.

Deus locutus est in sancto suo. Exultabo, & diuidam Sichimam, & conuallem tabernaculorum dimetiar. Meus

a Aug. Supra. fortitudo, quia suscipiendo fortis facit, cum ipse Christus nos suscepit, vel cum nos eum suscipimus.

est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim susceptio

De quo Christus, & ideo per Iudam Christus intelligitur.

capitis mei. Iuda rex meus, Moab lebes spei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ amici facti sunt. Quis deducet me in ciuitatem munitam, & quis deducet me usque in Idumæam? Nonne

a Facies hoc.

tu Deus qui repulisti nos, & non exhibis Deus in virtutibus nostris? Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis. In Deo facimus virtutem, ipse ad nihilum reducet inimicos nostros,

a Qui supradicti sunt tribulantes.

lum reducet inimicos nostros,

lum reducet inimicos nostros,

conuallis, quæ prius desertæ erant, & in qua ruguria pastorum erant, habitatoribus implebo, & postquam reuerfi fuerint, ipsis diuidam.

d Et Ephraim. Aug. Ephraim meus est, id est, mea est fructificatio quæ est susceptio capitis mei. Hæc fructificatio est, ex eo quod caput suscepit me, vel ego caput.

Cas. Vel, Ephraim, id est, fructificatio, est susceptio capitis mei, quia, dum spineam coronam caput meum suscepit, ultra omnes fructificauit, totum enim Christus lacratum est mundum.

c Quis deducet me in ciuitatem munitam. Cas.

Sicut homo, quærit Christum, ut respondeat, negat hoc ab homine posse fieri. Ciuitas, infernus quem nulus poterat aperire. Idumæa, gentes quibus post resurrectionem innotuit, hæc a sola deitate poterant fieri.

f Repulisti nos, & non exhibis. Cas. Pluraliter dicit nos, quia hic Christus cum membris patitur, supra, singulariter dicendo, deducet me Horum omnium

f Repulisti nos, & non exhibis. Cas. Pluraliter dicit nos, quia hic Christus cum membris patitur, supra, singulariter dicendo, deducet me Horum omnium

f Repulisti nos, & non exhibis. Cas. Pluraliter dicit nos, quia hic Christus cum membris patitur, supra, singulariter dicendo, deducet me Horum omnium

f Repulisti nos, & non exhibis. Cas. Pluraliter dicit nos, quia hic Christus cum membris patitur, supra, singulariter dicendo, deducet me Horum omnium

f Repulisti nos, & non exhibis. Cas. Pluraliter dicit nos, quia hic Christus cum membris patitur, supra, singulariter dicendo, deducet me Horum omnium

f Repulisti nos, & non exhibis. Cas. Pluraliter dicit nos, quia hic Christus cum membris patitur, supra, singulariter dicendo, deducet me Horum omnium

f Repulisti nos, & non exhibis. Cas. Pluraliter dicit nos, quia hic Christus cum membris patitur, supra, singulariter dicendo, deducet me Horum omnium

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cantabo. Ore.

2 Et psallam. Mente secundum illud Psal. 70. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

3 In gloria mea. Gloria est clara notitia cum laude. Dauid autem inter alios prophetas habuit valde claram notitiam, & prophetiam suam protulit per modum diuinæ laudis, ut dictum fuit in principio huius libri diffusius, propter quod prophetia sua bene vocatur hic gloria.

4 Exurge psalterium. Quia Dauid Psal. suos cantabat voce propria & musicis instrumentis.

5 Exurgam diluculo. Illa. n. hora homines deuoti surgunt ad laudem Dei, unde & angeli Deum laudantes dicuntur astra matutina, Job. 28. a. Cū me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei, & Gen. 32. f. Angelus Domini luctans cum Iacob dixit ei. Dimitte me, iam enim ascendit aurora. q. d. iam est hora laudandi Deum, non luctandi, sicut dictum fuit ibidem.

Con-

MORALITER.

1 Cantabo. Corde.

2 Et psallam. Ore.

3 In gloria mea. i. de profectu populi mei, gloria patris est filius sapiens.

† Exurge gloria mea. Id est, puritas meæ conscientie. 2. Cor. i. c. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ.

4 Exurge Psal. i. observatio decem mandatorum.

5 Et ciuila. Quæ est triangularis figuræ, propter quod significat fidem trinitatis.

Exur-

6 Confitebor tibi. Confessione.

7 In populis Domine, & psallam tibi in nationibus. Præuidet. n. in spiritu, quod Psal. sui forent in futuris generationibus decantandi, sicut videntur impletum in ecclesia.

8 Quia magna est super. Quod enim aliquibus angelis de cælo cadentibus, alij remanentes fuerunt confirmati, processit ex misericordia.

9 Et usque ad nubes veritas tua. i. veritas iustitiæ tuæ per quam angeli superbientes ceciderunt in hoc aere caliginoso, ubi generantur nubes, propter quod dicuntur aeræ potestates.

10 Exaltare super cælos Deus & super omnem terram. Per cælum & terram intelligitur omnis creatura, quæ excellentia Dei excedit in infinitum.

11 Ut liberentur. Hic incipit versus in Heb. & in trāsa. Hiero. ubi Dauid reddit rationem suæ exultationis, quæ est restitutio regni Israel in melius, quæ exprimit primo per modum petitionis a Deo, dicens, ut liberentur dilecti tui. Et exponat ista litera usque ad finem Psal. sicut supra exposita est Psal. 59.

5 Exurgam diluculo. i. uelociter ad ista & animo prompto.

6 Confitebor tibi in populo. Eos ad tuam laudem inducendo.

8 Quia magna est super. Nam ibi maxime relucet in beatis.

9 Et usque ad nubes veritas tua. i. tua iustitia, quæ exercetur in demonibus in aere caliginoso habitantibus, ubi sunt nubes.

10 Exaltare super cælos Deus. Per angelos & terrenam potentiam, quæ est in principibus terrenis & prelatis, adducens homines ad gloriam, ideo subditur.

11 Ut liberentur dilecti tui. Residuum exponatur sicut supra Psal. Ut quid Deus repulisti.

Deus

ADDITIONE.

In Psal. 107. Paratum cor meum, Vbi dicitur in post. In gloria mea. Gloria est clara notitia,

Quod

Quod prophetia Dauid inter alias proprie dicat gloria rōne inducta per post. hoc facit pro opinione Aug. dicentis, q. omnium Psal. fuit auctor ipse Dauid. Si. n. Asaph & filij Core & alij

& alij essent auctores Psalmi sibi intitolatorum, pari ratione cuiuslibet eorum prophetia seu Psalmi gloria deberet dici, quia eodem modo claram notitiam per modum diuine laudis in suis Psalmis prophetia diuina tradiderunt, ut dictum fuit in additione super prologum Psalterij, & in quibusdam alijs additionibus.

ADDITION II.

In eodem Psalmi ubi dicitur in post. Quia magna est super celos misericordia tua.

Similia verba ponuntur Psalmi 25. Vbi dicitur. Domine, in celo misericordia tua & veritas usque ad nubes. Quae quidem verba modo fuerunt.

GLOS. ORD.

a In finem Psalmi. Augustinus. Prophetia de Christo, hic esse ostenditur in

B Actibus Apostolorum, ubi de Iuda prophetatum hoc esse dicitur. Et Episcopatum eius accipiat alter.

De quo solo non omnia quae hic dicuntur, possunt accipi, sed de toto genere inimicorum Christi, ingratorumque Iudeorum.

Ut enim Petrus typum Ecclesiae, ita Iudas personam inimicorum portat, quibus congruent & ea quae de Iuda expressa sunt, ut illud, & Episcopatum eius accipiat alter.

Cas. Quintus eorum qui latius de passione agunt.

PSALM. CVIII.

Deus laudem. Beda. Sub Machabaeorum personam canitur, deplorantium quae ab exteris, & domesticis aduersa pertulerunt, postulantiumque ultionem in eos qui

In finem Psalmus Dauid.

PSAL. CVIII.

a Aperit clamantes. Crucifige crucifige.

dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaue-

a Vera laus, est veracis Dei, qui solus verus ex te. Cui laudanti credendum est. **b** Et ita in preteritum est, cum predicatus est esse uirginis Dei quando uixit. Hic est filius meus dilectus.

Eus & laudem meam ne taceris, quia os

a Falsa vituperatio mendacis hominis. **b** Quod dolo te

peccatoris & os dolosi super me aper-

a Dum virtus mea aperta est. **b** Magister, scimus quia verax es.

c Quia auferendo.

tum est. Locuti sunt aduersum me lingua

a Aperit. **b** Aperti.

dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaue-

qui, Antiochum vel Demetrium reges in eorum odia falsa criminatione succenderant, quique venalem fecerant sacerdotij dignitatem, quod non tantum exclusio Onia factum est, sed per omne

tempus deinceps quo Iudaea Machabaeis est praeclantibus liberata.

Aliter vox Christi ad

patrem de Iudeis.

6 Casiodor. Monet

Iudaei malitiam declinare, & Christi humi-

litate imitari. Tripartitus est Psalmus. Primo incipiens a prece in Diuisione.

crepat Iudeos, qui reddunt mala pro bonis. Secundo, prophetat quae mali recipiunt pro impietate, ibi. Constitue super eum. Tercio precatur ut resurrectione consequatur, & inimici dedecus, ibi Et tu Domine.

Christus ergo secundum quod homo orans ad patrem ait.

c Quia os peccatoris. Cas. Decora diuersitas, quia iniqui non tacent vituperium.

Gratis.

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CVIII.

Deus laudem meam. Huic psalmi praemittitur talis titulus in Heb. Ad victoriam Dauid psalmus. Et in translatione Hic

10n. Pro victoria Dauid canticum. Et patet sententia ex supradictis psalmis 4. & 12. De materia vero huius psalmi. dicit B. Petrus Act. 1. quod litera huius intelligitur de passione Christi specialiter quantum ad hoc quod fuit traditus a Iuda proditorie, qui

motus fuit ad hoc auaritia, & Iudei ex inuidia. Vnde dicitur Act. 1. cap. In diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum dixit; Viri fratres, oportet impleri scripturam quam praedixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum, & subditur postea: scriptum est enim in libro Psalmi. Fiat commotio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea, & Episcopatum eius accipiat alter.

Prima vero pars huius versus habetur supra psalmi 68. & secunda in hoc psalmi. tunc B. Petrus coniunxit utramque scripturam Act. 1. ut allegatum est, quia uterque psalmus loquitur de Christi passione. Et prima pars exprimit penam Iudeorum pro Christi morte, quia fuerunt captiuati per Romanos, & terra eorum destructa. Secunda vero exprimit substitutionem Matthiae, loco Iudae. Ad prodicionem vero Christi concurrerunt isti. scilicet Iudas vendendo, & Iudei emendo, ut describunt quatuor Euangelistae. Igitur secundum hoc Dauid loquitur in persona Christi hominis, qui frequenter legitur Deum patrem orasse, & potissime imminente sua passione. Et secundum hoc psalmus. iste diuiditur in tres partes, quia

primo ponitur orationis Christi inchoatio, secundo ad hoc adducitur ratio, ibi: Quia os peccatoris. Et tertio subditur orationis inchoatae consummatio, ibi: Et tu domine. Circa primum dicitur in persona Christi.

1 Deus. scilicet pater, quem Christus homo legitur frequenter Deum suum vocasse, Matthaei 27. Eli Eli lamazababani, quod interpretatur, Deus meus, Deus meus quare dereliquisti me.

2 Laudem meam ne taceris. Idest orationem meam ad te directam. In omni enim oratione debita laudatur Deus, non dissimulans.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

dissimules, nec differas exaudire.

3 Quia os peccatoris. Hic consequenter adducitur ratio, ut sua oratio fiat cito exaudibilis, & accipitur ex dolositate suae traditionis imminens, ubi primo describitur proditorum culpa, & secundo poena, ibi: Fiant dies: Proditores autem fuerunt Iudei ementes, & Iudas venditor, & culpam utrorumque simul describit, sicut verba ementis & vendentis simul concurrunt, & quantum ad hoc dicit: Quia os peccatoris. Scilicet sacerdos, qui primo habuerunt notitiam de Christo, quod esset a Deo missus, secundum quod dictum fuit super illud Matt. 21. d. Agricola autem videntes filium, dixerunt. Hic est heres. Sed quia Christus cepit reprehendere eorum vitia, & habere gratiam coram communi populo, ista cognitio de Christo fuit in eis obscurata inuidia & odio, contra Christum, quae obscuritas magis aggrauabat quam alleviabat peccatum, & ideo ceterus sacerdos dicitur os peccatoris.

4 Et os dolosi. Iudaei proditoris, qui sciens principes sacerdotum congregatos ad tractandum de morte Christi, accessit ad eos tractans cum eis de eius venditione, Luc. 21.

5 Locuti sunt aduersum me lingua dolosa. scilicet Iudei & Iudas simul tractando de traditione mea. Item quantum ad Iudeos singulariter, verbis dolosis querentes cum capere in se in nomine, Matthaei 22. b. d. Magister scimus quia verax es, &c. hoc dicebant dolose, ut facilius possent eum capere, ut habetur ibidem. Item Iohan. 8. proponentes questionem de muliere deprehensa in adulterio, ut si diceret eam dimittendam, arguerent eum legis transgressorem, si lapidandam, dicerent eum crudelem, & sic redderent eum populo odibilem, ut plenius dictum fuit ibidem.

6 Et sermonibus odij. dicentes ei ex odio. Ioh. 8. f. Samaritanus es, & demonium habes. Et Ioh. 9. c. dicentes de eo: Non est hic homo a Deo, qui Sabbathum non custodit.

7 Et expugnauerunt me gratis. Vnde dixit eis Ioh. 10. f. Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus vultis me occidere? & in tota passione sua expugnauerunt eum gratis, id est sine causa.

Pro eo

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

in expositione literalis, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

A *Gratis.* Aug. Sicut pijs per se placet æquitas, sic impijs ini-

quitas.

b *Pro eo ut me.* Aug. Plus nocent, in membris detrahentes Christo, quia animas creditorum interficiunt, quam qui carnem eius mox resurrectionem peremerunt.

Sex differ-

re.

† Pro amore

meo in eos,

adversari

sunt.

c *Et posuerunt aduer-*

sum. Aug. Sex differ-

rentie sunt. Reddere

bona pro malis, non

reddere mala pro ma-

lis, hæc duo bonorum

sunt, & prius melius.

Non reddere bona p-

bonis, reddere mala p-

bonis, hæc duo malo-

rum, & posterius dete-

rius. Reddere bona p-

bonis, mala p malis,

hæc duo mediorum,

prius propinquum bo-

nis, quod Christus nō

arguit, sed plus oportet

re dicit, quia & ethni-

ci hoc faciunt, posterius propinquum malis, conuenit tū ē

bonis. Vnde & lex modū vltionis statuit: *Oculum pro oculo*, q̄

(si dici potest), iniustorum iniustitia est, nō q̄ iniqua est vltio.

q̄ rex statuit, sed quia vitiosa est libido vltiscendi, magisque

ad iudicē pertinet hoc inter homines decernere, quā bonū

hominē sibi expetere, hic n. redderet malū pro malo, iudex

vero non, sed dilectione iustitiæ iustum pro iniusto, quod

est bonum pro malo, quod & Deus iudex facit.

Cas. Tribus modis omne peccatū cōtrahitur. Primus gra-

das, non reddere bona pro bonis. Secundus, reddere mala

pro malis. Extremus, mala pro bonis, hoc deterius Iudæi

elegerunt. Contra hæc est dare bona pro bonis. Secundū nō

reddere mala pro malis, perfectum bona pro malis quod

Christus orans pro Iudæis fecit.

d *Constitu super eum.* Aug. Secunda pars vbi incipit prophetare quē

pro impietate recipiat.

Aug. Supra de pluribus, nūc quo digni sunt prænuntians

de vno dicit, intendens in eū. i. Iudā, qui fecit. Christū talibus

tradidit, de quibus ante loquebatur. *Constitue super eum.* & c. Nutantes

transferatur. Aug. Cas. Vel de populo Iudæorum possunt hæc

omnia accipi. Hæc eadem nanque congruunt Iudæis, quo-

rum personam Iudas gessit.

Constitu super eū peccatorem. Sicut de Iuda, ita de eis.

e *Cum indicatur exeat condemnatus.* Quia in nequitia perma-

nentes thesaurizant sibi iram.

Oratio in peccatum, quia non fit per mediatorem.

f *Et oratio eius fiat in errorem.* * Euthym. Aberrer inquit,

eius oratio, & non consequatur qd̄ postulat. optabat. n. Iu-

das, votisque ac precibus ipse pariter ac Christi inimici, qui-

bus se cōiunxerat id vnū petebāt, vt exterminaret Christus

C

&

& eius memoria deleretur, inanis igitur fuit huiusmodi co-
rum oratio & votum, vel generaliter etiam dicit, quod om-
nis eius oratio aberrabit, quod nō fruetur optatis rebus, ob
prauos ac peruersos scilicet eius mores.

Dies pauci. secundum regnum, quod post non diu stetit.

Episcopatum. i. Chri-

stum (qui ad eos mis-

sus) accepit populus

gentium.

* Theodoretus. Et AA. 1.

hæc vaticinatio suam

sortita est finem, ipse

enim actutum per la-

queum mortem, per-

peffus est & Matthias

loco illius ordinatus.

Apostolorum imple-

uit numerum.

Filior. amisso qua-

si patre regnum, vel

patre Deo.

Vxor. i. plebs.

Vidua. amisso regno. tptesturam

Transferatur. Vt in captiuitate factum est.

Mendicent. sub regibus gentium.

Omni substantiam eius. Idest, vitā, singula peccata puniens, **E**

debita eorū nō dimittuntur, quia in solo Christo dimittuntur.

Et alieni. Idest, diabolus & angeli eius.

Diripiant la. eius. Quia non thesaurizant, in celo.

Et non sit il. & c. Idest, adiutor nō est ei cui Christus deest.

Nec sit qui mi. Nō dico ad temporalia habenda, sed eterna.

Fiant nati eius in inte. sempiternum. Ideo quia manserunt

in ge. vnā, idest, quia non regenerati fuerunt.

Et non delatur n. Ierusalem terrenæ quæ seruit cum filiis

suis, quæ prophetas interfecit.

Et d. speccat de terra vinentium. Idest, Ecclesia.

Memoria eorum. Quia cū essent rami naturales, fracti sunt.

Pro eo quod non est re. Penitendo.

Facere misericordiam. Supra membra Christi.

g *Et oratio eius fiat in peccatum.* Aug. Et ne putetur ab immi-

nente damnatione liberari oratione quā inter Apostolos

didicerat, oratio, inquit, fiat in peccatum, quia non per Chri-

stum, quem non vult sequi, sed persequi.

Aug. Quando autem Iudas ita orare potuit, vt oratio eius

ficeret in peccatum, quæri potest: Credo antequam Domi-

nium traderet, & cum de illo iam cogitaret tradendo, nō

enim iam poterat orare per Christum.

Oratio. Quia non est iusta oratio, nisi per Christum, & nō

solum non de let peccatum, sed fit in peccatum.

h *Et episcopatum eius accipiat alter.* Cas. Hic primum in veteri

testamento nomen Episcopatus inuenitur.

Accipiat alter. Aug. Loco eius substitutus est Matthias,

legitur in Actibus Apostolorum.

F *Fiant*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Pro eo vt me diligere. Idest, pro bono quod eis feci, vnde me diligere deberent.

2 Detrahebāt mihi. Dicētes de me Luc. 11. b. In Beelzebub prin-
cipe dæmoniorum eiecit dæmonia. Et Mat. 11. ca. Ecce ho-
mo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum
amicus.

3 Ego autem orabam. Vnde de eo dicitur Luc. 6. ca. quod erat
pernoctans in oratione Dei.

4 Et posuerunt aduersum me mala pro bonis. Reddentes ver-
ba iniuriosa, & detractiones, & persecutiones pro bonis quæ feci inter
eos, docendo, sanitates conferendo, sicut patet in Euangelij.

5 Et odium pro dilectione. Quia ex dilectione magna erga popu-
lū Iudaicū operabatur salutē in medio terræ, propter qd̄ dicitur Mat.
23. d. Quoties volui cōgregare filios tuos quemadmodū gal-
lina congregat pullos suos sub alas, & pro illa dilectione con-
cepit populus Iudaicus maximum odium contra Christum.

6 Constitu super eum. i. constitues.

7 Peccatorem. i. Chaiph. am, qui erat pontifex anni illius, qui dici-
tur hic peccator, eo quod vltimatum consiliū dedit de morte Christi,
Iob. 11.

8 Et diabolus stetit a dextris. i. stabit, quia ad hoc a diabolo exci-
tabatur principaliter, quia cum esset tunc pontifex, poterat alios ad
suam sententiam inclinare.

Cum

9 Cum iu. Istud ad Iudam specialiter refertur, cuius iudiciū a Chri-
sto fuit prolātū in cana, cū dixit de Iuda: Vx homini illi per quē
filius hominis tradetur, & c. Mat. 26. b. Est autem, commu-
natio pena eterna.

10 Exeat condemnatus. Quia post verba prædicta Christus dedit
Iudæ panem inintum, quo accepto introiit in eum Sathanas, ad ani-
mæ eius possidendum, & exiit cōtinuo de societate Christi & Apo-
stolorum, vt habetur Iob. 15. Et iuit ad perficiendum proditiōem
suam, accipiendo cohortem a pontificibus & Phariseis ministros, vt
traderet in manibus eorum Iesum, vt habetur Io. 8. a. ideo subditur:

11 Et ora. eius fiat in pcc. Hic accipitur oratio pro ratione oris,
secundum interpretationem nominis, oratio dicitur oris ratio, & hæc
oratio non fuit directa ad Deum, sed ad principes Iudæorum, vt traxe-
rent sibi societatem armatorum.

12 Fiant dies eius. Hic consequenter ponitur prædictæ culpæ debita
pena, & primo ipsius Iudæ specialiter, secundo populi Iudaici genera-
liter ibi: Nutantes. Circa primum dicitur: Fiant dies eius pcc.
Quia cito suspendit seipsum postquam tradiderat Christum Mat. 27.
& Act. 1.

13 Et Episcopatum eius. Idest, apostolatū, vnde & Episcopi in
Ecclesia sunt successores Apostolorum, vt habetur in decretis di. 1. c.
ca. in nouo testamento.

14 Accipiat alter. Idest, beatus Matthias, qui loco eius fuit cō-
stitus. Act. 1.

Fiant

a *Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua, &c.* August. utique mortuo ipso, & filij eius orphani, & vxor eius vidua fuit. Est cura mortuis de suis, vt de diuite legitur, quos viuere sciunt, quia nec in locis penarum videtur eos, vbi diues sine fratribus erat, nec in rege beatorum, vbi Abraham, & Lazarus, quauis longe agnoscebat. Non tamen ideo consequens est

† 13. dist. e. l. eos scire, quæ circa charos illorum aguntur hic, vel læta, vel tristia. Si ergo hoc sentiunt mortui, cumulus est malorum, si non sentiunt, formido est viuorum, possunt enim timere ne pro peccatis suis, vel parentum similia eis contingant.

† Illaqueat.

b *Eijciantur de habitaculis suis.* * Euthymius. Ex ipsis etiam habitaculis suis eijciuntur, nec in eis dabitur habitandi facultas per habitacula autem, (vt Græca dictio *αὐτῶν* significantius denotat) ruinas domorum intelligit. Huiusmodi vero preuias dabant, quia paternæ iniquitatis fuere participes.

† morti tradidit.

c *Scrutetur fenerator omnem substantiam.* August. Quomodo hoc totum vxori eius, & filiis contigerit, indicat, scrutetur. Sed quomodo habuit substantiam, qui cum Apostolis dominum sequebatur? Omnia autem, quæ habuit, ita vxori, & filiis dimisit, vt adhuc cor in illis habuerit, nec vinculum cupiditatis abruptum, & putabat dominum falli, quoniam ea, quæ mittebantur, de loculis auferbat.

d *Et diripiant alieni labores eius.* * Euthym. Post feneratorem, isti capient quæcunque fuerint relictæ.

e *Adiutor nec sit, &c.* Cassio. Quia & boni tentantur, sed habent deum adiutorem.

f *Pupillis eius, &c.* Cassiodo. Quasi pusilli. vnde & pupilla oculi quasi parua.

g *In*

g *In memoriam redeat.* August. Et peccata patrum eis redduntur, qui à malis eorum, non discedunt, sed non eis, qui mutati sunt in Christo, qui iam non sunt filij iniquorum. Si ergo Iudas teneret adoptionem, quæ acceperat, non pertineret ad eum, vel sua præterita, vel patrum iniquitas, sed quia rediit ad mala vetusti generis, redit iniquitas patrum in conspectu domini, vt in eo puniretur.

† Commoti moueantur.

† *alter, † Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua. † Nu-*

† Incerti quo cant.

b *tantes transferantur filij eius, & mendicent, & eijciantur*

c *de habitationibus suis. † Scrutetur fenerator omnem sub-*

d *stantiam eius, & diripiant alieni labores eius. Non sit illi*

e *adiutor, nec sit, qui misereatur pupillis eius. † Fiant nati eius*

f *in interitum, in generatione † vna deleatur nomen eius.*

† *In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu*

Domini, & peccatum matris eius non deleatur. † Fiant con-

tra Dominum semper, & dispereat de terra memoria eo-

rum, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.

† Et persecutus est hominem inopem, & mendicum, & com-

punctum corde † mortificare, & dilexit maledictionem, & ve-

nit ei, & noluit benedictionem.

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

† *Idem, ut mortificaret. August. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c.*

10 *Deleatur, & cate.* quia illi, qui remanserunt de Iudæis, dispersi sunt per diuersas partes orbis, subiecti gentibus alijs, ita quod non faciunt per se populum habentem aliquam terram seu Dominium.

11 *In memoriam redeat.* Quia infra 42. annos prædictos illi, qui tractauerunt de morte Christi, erant mortui, saltem pro maiori parte, sed eorum iniquitas fuit ad memoriam reducta, quoniam in vindictam mortis Christi captiuitas fuit super populum inducta.

12 *Fiant contra dominum semper.* id est fient, quia illi, qui remanserunt, pro maiori parte sunt obstinati in infidelitate, & sic sunt contra dominum.

13 *Et dispereat de terra.* quantum ad bonum, quia de eis non remanet, nisi memoria ad malum eorum, secundum quod dicitur Prou. 10. b. *Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescit.*

14 *Pro eo, &c.* Hic recolitur dicta punitionis causa, cum dicitur: *Pro eo, quod non est recordatus, & incipit hic versus in Hebræo, & in translatione Hieronymi.*

15 *Facere misericordiam.* Minus dicit, & plus significat, scilicet, quod populus Iudaicus fecit crudelitatem maximam in persecutione saluatoris, ideo subditur.

16 *Et persecutus est hominem.* id est, Christum de virgine natum, eius enim deitatem persequi non poterat.

17 *Inopem, & mendicum.* Christus enim duxit vitam pauperem valde.

18 *Et compunctum corde.* id est, afflictum mente ex Iudæorum ingratitude.

19 *Mortificare.* quia Pilato iudicante illum dimitti debere, noluerunt acquiescere dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris, Ioan. 19. b.

20 *Et dilexit maledictionem.* quæ imprecatur persecutoribus innocentium, Deu. 27. & in multis alijs locis.

21 *Et venit ei.* quia persecutionem atrocissimam sustinuit a Romanis.

Tom. 3.

S

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Fiant filij eius orphani, & vxor.* id est, ipsius Iudæ, pro quibus sustentandis fur erat, & loculos habens tradendo vxori, & filiis ea, quæ dabantur pro egenis, vt dicit hic quidam doctor. Et satis concordat ei, quod dicitur. Ioan. 12. a. vbi cum dixisset Iudas de vnguento effuso: *Quare hoc vnguentum non venit, id est, venditur trecentis denariis, & datum est egenis?* Et subdit Euangelista: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, &c.*

Diuisio.

2 *Nutantes transferantur filij eius.* Hic consequenter ponitur poena populi Iudaici generaliter, qui in penam mortis Christi per Romanos fuit captiuatus, & destructus, & primo describitur hæc poena, secundo recolitur causa, ibi: *Pro eo, quod non est recordatus, &c.*

3 *Circa primum dicitur: Nutantes transferantur filij eius.* id est, Iudaici populi.

4 *Et mendicent.* omnibus bonis suis spolia ti.

5 *Et eijciantur de habitationibus suis.* quia de tota Iudæa fuerunt eiec ti.

6 *Scrutetur fenerator omnem substantiam eius.* In translatione Hieronymi ponitur exactor, & iste fuit Titus, qui præcepit omnem substantiam Iudæorum diligenter inquiri, & auferri. ideo subditur.

7 *Et diripiant alieni labores eius.* id est, diuitias eorum laboribus acquisitas.

8 *Non sit illi adiutor.* quia nullus alius populus ausus fuit iuuare Iudaicum populum contra Romanos, imo etiam Agrippa rex, qui erat Iudæus noluit eos iuuare, sed magis communxit se Romanis, vt refert Iosephus lib. de Iudaico bello.

9 *Nec sit, qui misereatur pupillis eius.* quia milites Romani sine misericordia eos partim occidebant, partim captiuabāt, multiplicitate affligentes, ideo subditur.

10 *Fiant nati eius.* id est, infra tempus vnius generationis, quia 42. annos post passionem Christi debellauerunt eos Romani.

10 Deleatur

a Quo operitur. Videtur dicere hic, qd supra. Induit maledictionem sicut vestimentum. Sed dicitur, quia supra vestimentum quo induitur vt tunica, hic quo operit, vt pallio, quod est in conspectu hominum de iniquitate gloriari. Zona pcingunt homines, vt ad operandum sint aptiores, non impediti sinib. vestimentum. Zona ergo cingitur, qui non repete facit malum, sed dispositum aggreditur, & ita dicit mala facere, vt semper sit paratus, vnde hic ait semper pcingitur.

b *Aud dominum.* Augustinus. Specialiter Christus detrahunt, qui dicunt non esse ex patre, vel maiorem patre.

B *† aduersarium meorum a domino.*

c *Mala aduersus animam.* Augustinus. Dicentes non potuisse surgere cum vellet.

d *Et tu domine.* Cassiodorus. Tertia pars ubi precatur, vt liberatus resurrectionem consequatur, quia inimici dedecus.

e *Fac mecum.* Augustinus. id est, operare vt ego in vasa misericordie. vel; *Fac mecum.* id est, adiuua me secundum hominem.

f *† propter nomen tuum.* Augustinus. Nullis enim operum meritis precedentibus in tantam celsitudinem subuecta

C est humana natura, vt totum simul verbum, & caro. hoc est deus, & homo vnigenitus filius diceretur. hoc autem factum est, vt ab illo, qui creauerat per id, quod perierat quaereretur vnde hic sequitur, quia suavis est misericordia tua.

g *Quia egenus, & pauper.* Augustinus. Egestas, & paupertas Christi est infirmitas ex qua crucifixus est.

h *Sicut umbra cum declinat ablatum sum.* Cassiodorus. Sicut ex umbra declinante fit nox, sic ex mortali carne fit mors.

Beda.

Beda. Dico libera me, & opus est, vt liberer, quia ablatum sum id de hac vita, quantum ad voluntatem inimicorum, & in meipso, & in meis, ita sicut fit cum umbra declinat. Umbra enim propter occasum solis declinante fit nox, & declinante vita fit mors & ideo dicit, Ablatus sum, sicut dies auferretur cum umbra declinat.

Et excussus sum, vel de hac vita, vel de corporibus meorum, factus sicut locusta, id est, instabilis.

† prolongabitur.

i *Immutata est.* Immutata est ergo caro Christi, vt misso spiritu vngeret discipulos, qui ad eos non venisset, si Christus non abisset. Vnde ipse ait: *Nisi ego abiero paracleti non habetis.* Et Euangelista ait: *Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuit glorificatus.*

E Ioan. 16. b. Ibidem 7. e.

k *Propter oleum, & ego factus sum opprobrium.* Augustinus. Id est, spiritualem gratiam: vnde Christus dicitur.

† misericordiam. **†** quoniam.

l *Genua mea infirmata sunt a ieiunio.* **†** ambulavi.

*** Euthym.** Duram quippe atque asperam vitam agebat dominus, & testimonium reddunt quadraginta ieiunij dies, & panes illi hordeacei, & spicae, quae vellebantur a discipulis, tamen benigna quadam dispensatione laetiori alii quando mensa vteretur, Ex caro mea immutata est, seu commutata ad asperitatem, & squaliditatem quandam, atque hoc propter indigentiam olei, quia scilicet oleo vnctus non sum. Solebant enim veteres vngi, cum lauarentur.

l *Mouerunt capita.* Cassiodorus. Furiosi commotione capitis eminant. Augustinus. Mouerunt capita, quia viderunt pendere in cruce, sed nondum quando caro immutata.

F Matth. 7. e.

a *Adiuua*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et noluit benedictionem.* quae in lege precabatur pro operibus misericordiae.
- 2 *Et elongabitur ab eo.* quia Romani non fuerunt miseri populo Iudaico.
- 3 *Et induit maledictionem sicut, &c.* id est, fuit circumdatus maledictionibus, sicut homo circumdatur vestimento. Et quia poena huius maledictionis non tantum tetigit Iudaeos in exterioribus bonis, sed etiam in interioribus corporis, & animae, ideo subditur. *Et intrauit, sicut aqua in interiora eius.*
- 4 *Fiat ei, sicut vestimentum quo.* patet ex dictis sententia.
- 5 *Et sicut zona, qua semper pcingitur.* quia fuerunt legati, & sic violenter trahi extra terram suam, & sic captiuati. In fine huius maledictionis concludit psalm. loquens in persona Christi hominis.
- 6 *Hoc opus eorum.* id est, hae poena, quae praedicta est pro opere malo reddita illis.
- 7 *Qui detrahunt mihi.* id est, Iudaeis, qui multipliciter detraxerunt Christo, vt praedictum est.
- 8 *Qui loquuntur mala aduersus animam meam.* id est, vitam meam. De cuius destructione inter se tractauerunt, vt praedictum est.
- 9 *Et tu domine.* Hic ultimo ponitur orationis Christi superius inchoatae commendatio, dicentis ad patrem: *Et tu domine.* id est, domine angelorum, & hominum.
- 10 *Fac mecum.* scilicet misericordiam, me resuscitando, & glorificando.
- 11 *Propter nomen tuum.* id est, vt nomen tuum glorificetur per meam exaltationem.
- 12 *Quia suavis est misericordia.* sanans omnes morbos, & vulnera.
- 13 *Libera me.* a Iudeorum persecutione.
- 14 *Quia egenus, & pauper ego sum.* quia vt dictum est, duxit vitam valde pauperem.
- 15 *Et cor meum conturbatum.* ex Iudeorum ingratitude.
- 16 *Sicut umbra cum declinat.* de vita praesenti per mortem, & passionem meam.
- 17 *Excussus sum, sicut locusta.* i. transiens de loco ad locum fugiendo

giendo persecutionem, vt patet Matth. 2. ubi dicitur, quod propter persecutionem Herodis fuit pertratus in Aegyptum, & fugiens persecutionem Iudeorum, abiit trans Iordanem, Ioan. 10. & alias propter eorum persecutionem abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatem, quae dicitur Ephrem, Ioan. 11.

18 *Genua mea infirmata.* Ieiunauit enim Christus 40. diebus, & 40. noctibus continue Matth. 4. & postea esuriit ex attenuatione corporis. Et non solum ex illo ieiunio, sed etiam ex alijs laboribus, & vigilijs passus est fatigationem corporis, quae maxime sentitur in genibus, eo quod sustinent pondus corporis. Vnde dicitur Ioan. 4. a. *Iesus autem satigatus ex itinere sedebat super fontem.*

19 *Et caro mea immutata est in maciem.*

20 *Propter oleum.* id est, ex defectu olei, in quo notatur tenuitas cibi sui condimento carentis.

Et huic concordat translatio Hieronymi, quae sic habet: *Et caro macilenta est absque oleo.* In Hebraico sic habetur. *Et caro mea macilenta est absque pinguedine.* Corpus enim Christi optime complexionatum erat, quia virtute spiritus sancti formatum fuit, quae non potest deficere, & ideo in iuuentute habuit conuenientem carnositatem, quae tamen fuit immutata in maciem ex ieiunijs, laboribus, & vigilijs. Propter quod Ioan. 8. dixerunt Iudaei ad eum: *Quinquaginta annos nondum habes, &c.* Sic enim locuti fuerunt, quia quamuis haberet tantum 30. annos cum dimidio, vel 33. secundum alios, videbatur tamen satis plus habere propter mutationem corporis, & faciei ex praedictis.

21 *Et ego factus sum opprobrium.* vt patet ex praedictis, & maxime hoc fuit in sua passione. ideo subditur.

22 *Viderunt me, & mouerunt capita sua.* Me deridendo, sicut dicitur Matth. 27. e. *Prætereuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes: Vah qui destruis templum dei, &c.*

1 Adiuua

G a *Adiuua me Domine.* Cassiodorus. Rogat ut homo, præstat ut deus.

b *Manus tua hæc.* Augusti. Christus. Hæc manus, & est verbum apud deum, & fecit eam dum verbum caro factum est. Erat enim finetempore secundum diuinitatē, & facta est in tempore secundum carnem.

c *Maledicent illi, & tu benedices.* Vna est maledictio malorū: deus cum benedicit, facit quod dicit.

† Quia.

d *Sicut diploide.* &c. Alij interpretatur p diploide, duplex pallium, id est, confundatur intus, & foris, id est,

† Totum caput, & corpus.

a sua. Adiuua me domine deus meus: saluum me fac **†** pro-

b **†** propter misericordiam tuam. Et **†** sciānt, quia manus tua hæc,

c **†** & tu domine fecisti eam. Maledicent illi, & tu benedices,

d **†** qui insurgunt in me confundantur; seruus autem tuus, læ-

e **†** tabitur. Induantur, qui detrahunt mihi, **†** pudore, & ope-

f **†** riantur, sicut diploide confusione sua. Confitebor Domino

g **†** nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum.

h **†** Qui astitit a dextris pauperis, ut saluam faceret a persequen-

i **†** tibus animam **†** meam.

j **†** sed ut animam saluaret a persequentibus.

k **†** id est, coram deo, & D

l **†** hominibus.

m **†** c *Nimis in ore meo.* **†** secundum.

n **†** Solet poni nimis, pro plus quam debet, sed **†** scient.

o **†** & pro valde.

p **†** f *In medio.* Augusti.

q **†** id est, in communi, vel in corde.

r **†** g *Qui astitit a dextris pauperis.* Diabolus a dextris Iudæ, qui di-

s **†** uitias augere voluit **†** reuerētiā.

t **†** vendito Christo. Sed dominus a dextris pauperis, ut ipse do-

u **†** minus sit diuitiæ pau-

v **†** peris. Astitit enī, non ut annos huius vitæ

w **†** augeret, vel ut for-

x **†** tem, vel incolumem, vel diuitem faceret,

y **†** sed ut animam saluaret a persequentibus.

z **†** id est, coram deo, & D

aa **†** hominibus.

ab **†** c *Nimis in ore meo.* **†** secundum.

ac **†** Solet poni nimis, pro plus quam debet, sed **†** scient.

ad **†** & pro valde.

ae **†** f *In medio.* Augusti.

af **†** id est, in communi, vel in corde.

ag **†** g *Qui astitit a dextris pauperis.* Diabolus a dextris Iudæ, qui di-

ah **†** uitias augere voluit **†** reuerētiā.

ai **†** vendito Christo. Sed dominus a dextris pauperis, ut ipse do-

aj **†** minus sit diuitiæ pau-

ak **†** peris. Astitit enī, non ut annos huius vitæ

al **†** augeret, vel ut for-

am **†** tem, vel incolumem, vel diuitem faceret,

an **†** sed ut animam saluaret a persequentibus.

ao **†** id est, coram deo, & D

ap **†** hominibus.

aq **†** c *Nimis in ore meo.* **†** secundum.

ar **†** Solet poni nimis, pro plus quam debet, sed **†** scient.

as **†** & pro valde.

at **†** f *In medio.* Augusti.

au **†** id est, in communi, vel in corde.

av **†** g *Qui astitit a dextris pauperis.* Diabolus a dextris Iudæ, qui di-

aw **†** uitias augere voluit **†** reuerētiā.

ax **†** vendito Christo. Sed dominus a dextris pauperis, ut ipse do-

ay **†** minus sit diuitiæ pau-

az **†** peris. Astitit enī, non ut annos huius vitæ

ba **†** augeret, vel ut for-

bb **†** tem, vel incolumem, vel diuitem faceret,

bc **†** sed ut animam saluaret a persequentibus.

bd **†** id est, coram deo, & D

NICOLAUS DE LYRA.

1 Adiuua me domine. In passione confortando.

2 Saluum me fac. A morte suscitando.

3 Et sciānt, quia manus tua hæc. id est, potestas tua, qua sola mortui resurgere possunt.

4 Maledicent illi. quia Iudæi in malitia obstinati, apostolis gloriam resurrectionis Christi prædicantibus illi maledicebāt. Act. 19. b. Cum autem quidam indurarentur, & non crederent, maledicentes viam domini coram omni multitudine, Paulus discedens ab eis segregauit discipulos, &c.

5 Et tu benedices. quia prædicationem Apostolorum confirmat per curationes languidorum, & suscitationes mortuorum, & alia dei beneficia, quæ dicuntur benedictiones in scripturis. ideo subditur:

6 Qui insurgunt in me confundantur. quia ex dictis miraculis confundeantur aduersarii veritatis.

7 Seruus

ADDITIO I.

In psal. 108. Deus laudem. vbi dicitur in postil. Os peccatoris, & dolosi. scilicet Iudæ.

Iudas p̄dator proprie d̄r dolosus quia dolose cū osculo pacis dñm tradidit. Sacerdotes aut, qui patenter Christū blasphemabāt, & in eū man⁹ sceleratas iniecerūt, nō dolosi dñr pro

7 Seruus autem. quia Christus letabatur in se, et in membris suis.

8 Induantur, qui detrahunt mihi. id est, undique habeant causam verecundie, sicut vestimentum circumdat undique.

9 Et operiantur. In translatione Hiero. habetur: Sicut pallio. Et ex dictis patet sententia, quia est repetitio eiusdem sententie sub aliis verbis, sicut solet fieri in orationibus, & canticis.

10 Confitebor domino. confessione laudis.

11 Et in medio multorum. Quod verificatum fuit in Christo, quando post resurrectionem discipulis suis apparuit, manifestans resurrectionem suam ad laudem dei patris, & etiam in membris suis per quæ laudauit deum patrem, & laudat ubique in ecclesia.

12 Qui astitit a dextris pauperis. id est, Christi hominis in se, et in membris suis.

13 Ut saluam faceret a persequentibus, &c. me resuscitando, & membra mea protegendo, & sua gratia viuificando.

proprie, sed transgressores seu peccatores.

ADDITIO II.

In eo. psal. vbi d̄r in postil. Hoc opus eorum, i. hæc pœna. Secundū glo. p̄cedentia, quæ fuerunt singulariter dicta, applicanda sunt ipsi Iudæ. Cum autē hic dicitur pluraliter: Hoc opus eorum, qui de mi. &c. intelligitur de Iudæis, quod videtur magis proprie dictum, licet vtrunque sit applicabile, &c.

GLOS. ORDINA.

a *Psalmus David.* Cassiodorus.

C Psalmus iste septimus de duabus naturis in Christo plene, & breuiter de incarnatione, &

omnipotenti diuinitate Christi dicit: Sicut Ioannes in Euāgelio: In principio erat verbum, & verbum caro factum est. Totū hic summam d̄r, quicquid in vtroque testamento p̄tinet.

Cass. Propheta hortatur Christo subijci.

Cass. Primo, refert propheta verba patris de filio, in quib⁹ natura diuinitatis, & humanitatis exponitur. Secundo, pater indicat naturam deitatis aliquatenus, ibi: Tecum principium in die virtutis tuæ, &c. Tertio propheta agit de humanitate Christi, ibi: Iurauit dominus dom: no meo, hoc diuinitatis, Sede, & virgam virtutis tuæ emittet, hoc humanitatis.

* Theod. Cum in præcedenti psalmo prædixisset ea, quæ ad Christi Crucem spectarent, prædicit nunc saluatoris assumptionem, quæ post patibulum fuit. Meminit autē exordij huius psalmi diuinitatis Petrus in actib. dicit autē sic, Non enim David abscondit in celos dicit autē ipse, Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum

Psal. David. CIX.

† Remi. id est, effectu vel generatione, vel æternaliter d̄r.

† Pater.

DIXIT DOMINVS.

bellum pedum tuorum, & ipse do-

minus videns Phariseos alias de Christo opiniones habere, quæstionem huiusmodi ipsis proposuit, Quid vobis videtur de

Christo? cuius est filius? Cum autem illi dixissent, Davidis respondit, quomodo ergo David in spiritu dominum ipsum vocat, dicens, Dixit dominus domino meo, Deinde argumentatur: Si David vocat ipsum in spiritu dominum, quomodo filius ipsius esse? Hoc autem inquit, non inficiando, quin Christus filius esset Davidis, sed adiungendo id quod ignorabat, ei quod in aperto erat. Ch̄m namq; filiū esse Davidis, confitebantur et Pharisei, sed eū dē Davidis esse dñm penitus ignorabāt. Adiungit igit, qđ deerat, sed rē manifestā minime tollit, docēs ipsum Ch̄m, & filiū esse Davidis fm carnem, & eiusdem esse dominū. tanq̄ deum, & creatorē. Sapienter ergo beatus David diuinitatē Christi prædicat, & inquit, Dixit dominus domino meo.

PSALMVS CIX.

Dixit dominus. Cassio. More nostro, ut homo instruatur. Dominus domino. Personas discerne. & vnam naturam, & potentiam accipe.

† a Sede

cū hoc tractant multa alia, sed est p̄ductionē ad istud, qđ in hoc psal. tangit. Cui p̄mittit talis titulus in Hebræo. Psal. David, sed p̄ponitur Iſa Lamech, ad designandū qđ David est datui calus, & sic apparet autor huius psal. q̄a appropriatur ipsi David, sicut auctori. De materia vero huius psal. d̄r cū aliqui Hebræi, q̄ est ḡfarum actio pro victoria diuinitus cō-

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS CIX.

Dixit dñs. Hic incipit secunda pars principalis in executione huius libri, sicut dictū fuit a principio, in qua agit de sacerdotio Ch̄i, tñ ista diuinitas non est præcisa, quia cum

MORALITER.

Dixit dominus. Sicut ostendi multipliciter in expositione literalis, psal. iste loquit de regno Christi, & eius sacerdotio. Moraliter

Moraliter aut. Pōt exponi de quolibet Martyre, qui rex est, & sacerdos in celo. Apoc. 1. Facit nos regnum sacerdot. &c. ut dicatur in persona alicuius tibi deuoti. Dixit dominus deus.

Tom. 3.

S 2

a Sede. Cassido. Post laborem quiesce, & conregna secundum quod homo.

b A dextris meis. In potioribus meis bonis. Et occultis, donec regnes manifestus. Et hoc est, donec ponam inimicos tuos, &c.

Angu. Sede. non solum in alto, ut excelsis dominaris, sed etiam in occulto, ut

latens, & occultus credaris, quia non est merces fidei, nisi lateat, quod credimus. Substrati autem, qui hic inferius sperant, & credunt, quod non vident.

Ioan. 16. b.

Hebr. 10. g.

Hæc est iustitia fidei de qua dominus in Evangelio: Cum venerit paracletus, arguet mundum de peccato, quod non credit, & de iustitia, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me, id est, hæc erit iustitia vestra, ut credatis in eum quem non videbitis. Tunc enim iustus fide vivit, si non videt quod credit.

c Donec ponam inimicos tuos. * Theodore. Inimicus potissimum est diabolus, & huius ministri demones, & qui suis divinis precibus resistunt, nimirum Iudæi, & Græci. Hæc autem particula, Donec, non tempus significat, sed sacrarum literarum est

est idonea. Sic enim, & per varum inquit deus, Ego sum, ego sum. D & donec senio confecti eritis ego sum. Pater quippe substantiam dei non simul cum hominum senectute terminari. Si enim de celis, & terra Vates inquit, Ipsi peribunt tu autem permanebis, & rursus, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficiunt, multo magis licet homines senescant, & terminentur, universitatis creator permanet. Hoc Apostolico illi dicto simile est, Oportet enim ipsum regnare, Donec

Exod. 3.

Psalm. 102.

1. Cor. 15.

Daniel. 7.

a Filio. **b** Etiam secundum, quod homo. **c** Quasi equalis. **d** Pro æterno.

¶ Cass. Hoc quotidie, etiam paulatim peragitur in conversionis.

a Domino meo, sede a dextris meis. Donec ponam

b **a** Nolentes, vel volentes. **b** Subiectos per fidem tuam divinitati. Subiectos ex voluntate, vel necessitate.

c nam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.

ponat inimicos suos sub pedes eius. Nec sanè hæc particula, Donec, hoc in loco tempus indicat, quam enim haberet rationem adhuc aliquibus repugnantibus ipsum regnare, post autem omnium subiectionem regno priuari? Atqui Daniel Vates, post ferarum internecionem ipsum inquit regnare in secula. & regni eius non fore finem. Quomodo autem, & sancti simul cum ipso regnant, vel cum quo simul regnant? cum is, qui regnum promiserit, regnum deposuerit? Hæc igitur particula, Donec, non tempus significat, sed secundum divinam scripturam idioma iacet.

d Scabellum pedum tuorum. a similitudine, ubi & plena notatur subiectio

NICOLAUS DE LYRA.

cessa Abraham de quatuor regibus, ut habet plenius Gen. 14. & sic exponunt, quod dicitur in principio: Dixit dominus domino meo. ut sint verba Eliezer servi Abraham dicentis: Dixit dominus. id est, deus, qui est dominus omnium. Domino meo, id est, Abraham. Sede a dextris meis, id est, sis securus de protectione mea in bello contra Amraphel, & alios, qui erant cum eo. Donec ponam inimicos tuos, id est, reges prædictos, qui dicuntur inimici Abraham, eo quod captivauerant Loth nepotem suum. Scabellum pedum tuorum, habendo de eis plenam victoriam, & sic convenienter applicant litteram ad suum propositum, prout possunt. Alij vero Hebræi dicunt, quod est gratiarum actio ipsius David, de hoc, quod dominus eum affecuraverit in persecutione Saulis, quod non traderetur in manibus eius, & sic cum dicitur: Dixit dominus, &c. verbum est ipsius David dicentis pro gratiarum actione: Dixit dominus. id est, Dixit mihi. Domino meo, id est, pro meo domino Saule me persequente. Sede a dextris meis, id est, sis securus de protectione mea, quia non traderis in manibus eius: Donec ponam inimicos tuos, id est, omnes illos, qui nituntur te impedire a regni consecutione. Scabellum pedum tuorum, id est, totaliter tibi subiectos, quod fuit impletum, ut patet 2. Re. & 1. Paral. & sic consequenter nituntur applicare litteram ad istud propositum. Istas duas expositiones non intendo prosequi, tum ad prolixitatem vitæ, tum quia continent falsitatem, & a littera dissonantiam, quod patet de prima expositione, in illud, quod in principio dicitur: Dixit dominus domino meo, &c. est verbum Eliezer, & per consequens alia, quæ sequuntur. Ad quod videtur sequi, quod sit autor psalmi, cui repugnat psalmi titulus, ut dictum est. Item secunda expositio, quæ dicit: Dixit dominus domino meo, id est, pro meo domino Saule vi extorta manifeste. Item illud, quod dicitur infra: Tu es sacerdos in æternum, &c. non potest convenire ipsi David, nec etiam Abraham, quia non fuerunt sacerdotes, ut patet de David manifeste. Similiter de Abraham quia dedit decimas Melchisedech sacerdoti, Gen. 14. Preterea dato, quod fuissent sacerdotes, illud sacerdotium non fuit æternum, & ideo hæc littera dicitur de illo solo, cuius sacerdotium est æternum, id est, Christo, secundum quod diffuse tractat Apostolus ad Heb. 7. d. dicens: Iesus autem eo, quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Et ideo psalm. iste ad litteram loquitur de Christo. Item hoc patet per dictum saluatoris. Matt. 22. d. ubi dicitur: Congregatis autem Phariseis interrogavit eos Iesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei: David. At illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum dominum, d. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, &c. & subditur: Si ergo David vocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum: quia Pharisei divinitatem Christi ignorabant, per quam Christus est dominus ipsius David, & filius eius secundum carnem. Ro. 1. a. Qui factus est ei ex semine David secundum carnem. ex verbis autem prædictis duo apparent manifeste, id est, quod David fuit autor huius psalmi, & quod iste loquitur de Christo. Hoc etiam apparet per dictum Apostoli Hebr. 1. ubi per litteram huius psalmi probat Christum maiorem angelis. d. Ad quem autem angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos

tuos scabellum pedum tuorum. q. d. nulli. ideo subdit: Nunc omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi? Probatio autem non fit, nisi ex sensu literali, secundum quod dicit Aug. contra Vincentium Donatistam. Ex quo patet secundum sententiam Apostoli, quod hic psalm. loquitur ad litteram de Christo. Item hoc potest declarari per dicta doctorum Hebræorum antiquorum. Primo per Jonathan filium Oziel, qui tantæ autoritatis fuit, & est apud Hebræos, quod nullus fuit contradicere sibi in translatione sua Chaldaica, ubi nos habemus: Dixit dominus domino meo, &c. transulit sic: Dixit dominus verbo suo, sede, &c. Abraham autem non potest dici dei verbum, nec David, sed tantum dei filius Iesus Christus, secundum, quod dicitur Ioannis primo. In principio erat verbum, &c. Hoc etiam patet per quandam glo. Hebraicam, quæ est Rabi Ioden super illud psalm. 17. d. Et dedisti mihi protectionem salutis tue, & dextera tua suscepit me. Glos. in futurum deus sanctus, & benedictus convertere faciet regem Messiam ad dexteram suam, sicut scriptum est psalm. 109. Dixit dominus domino meo, &c. Et idem dicit R. Moy. Hadarzan super illud Gen. 8. a. Apparuit autem illi dominus ad illicem Mambre, &c. Patet igitur ex dictis Christi, & apostoli Pauli, & doctorum antiquorum apud Hebræos, & adhuc apparebit prosequendo hunc psalm. quod psalm. iste intelligendus est de Christo.

Hæc præmissis psalm. iste in duas partes dividitur. Quia primo describitur Christi conditio, secundo agitur de eius sacerdotio, ibi: Iuravit dominus. Conditio autem ipsius Christi est, quod est deus, & homo in una persona, ita quod secundum naturam humanam est minor patre, secundum divinam equalis ei. Primo ergo ostenditur ista minoritas, & secundo equalitas, ibi: Tecum principium. Minoritas autem fuit ostensa per hoc, quod Christus in natura humana fuit exaltatus a deo patre in sua benedicta ascensione. Nullus enim exaltatur, nisi a maiore se. Et hoc est, quod dicit David loquens de futuro per modum præteriti, propter certitudinem prophetiæ: Dixit dominus, id est, deus pater.

1 Domino meo. ipsi Christo, quem David vocat dominum suum ratione deitatis.

2 Sede a dextris meis. Quod impletum fuit in sua ascensione, secundum quod dicitur Marc. ult. d. Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in celum, & sedet a dextris dei.

3 Donec ponam inimicos tuos. id est, Iudæos, qui persecuti fuerunt Christum ad mortem.

4 Scabellum pedum tuorum. id est, subiectos tibi. Quod videmus impletum, quia illi, qui de Iudæis crediderunt, sunt Christo subiecti per fidem. Illi vero, qui increduli remanserunt, sunt membrum Christi subiecti, quia in terris principum Christianorum manent, sicut servi, & abiecti. Inter Saracenos autem habitare non permittunt, ut a fide dignis audiri. Ad ascensionem vero Christi secuta est missio spiritus sancti in signo visibili, ut habet Act. 2. Propter quod dicit Io. 7. f. Nondum spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Ista vero missio fuit facta in monte Sion, ut dicit Hieron. in epistola ad Paulinum, de omnibus sacre scripture libris, & apostoli ab ipso discipuli spiritu sancto confirmati, de Sion exierunt ad prædicandum per orbem gloriam Christi, secundum quod dixerat eis Saluator Act. 1.

MORALITER.

1 Domine meo. Tali sancto, quem dominum, & patrem elegi.

2 Sede

2 Sede a dextris meis. cum angelis beatis.

3 Donec ponam inimicos tuos, &c. Tortores enim martyrum posuit deus in inferno sub pedibus eorum.

4 Virgam

G a *Virgam virtutis.* Incipit autem ex Sio, id est, ex Iudæis regnū Christi, unde subdit: *Virgam virtutis, &c.*

* Hieronymus. Alcuinus. *Virgam virtutis, &c.* Hanc laudem propheta canit Christo, ad ipsum in sua persona loquens, & ordinem incipiendi regni ostendens, a Iudæis ad gentes, & sic usque ad finē psalmi decurrit.

Cassiodorus. *Vir-* tutis, & addit, tuā quia hæc potestas proprie est Christi ex deitate. Sequitur dominare, vel dominaberis, vel dominabitur, q. d. Emitte virgam, & sic emissa

B virga dominabitur ipse pater. Vel, Tu Christe, vel dominare, dominaberis. Virga est sceptrum regie potestatis, qua sustentantur boni, franguntur mali, emissa virga dominaberis conuersis, non vindicabis quasi ingratos vindictæ destructio ne percellat, sed ait, dominaberis, ut fideles educet beneficijs, & correctione.

b *Ex Sion.* Non de illo regno Christi loquitur ppheta, quo Christus semper regnet cum patre, sed de illo dispensatorio, & tpali, quo nos carne sua mediatrice vocauit in æternitatem & in nobis regnat, cuius tamen non erit finis. Incipit autem à Ierusalem. Vnde ipse dominus ait: *Oportebat Christū pati, & resurgere a mortuis, & predicabitur in nomine eius penitentia, & remissio peccatorum per omnes gentes, incipientibus a Ierusalem.*

Matth. 8. d.

c *Tecum principium.* Cass. Secundo indicat pater naturā diuinitatis aliquatenus pro nostra capacitate, quasi: Ego dominus emittā virgā virtutis tuæ, quia tecum est mihi principium

C ne dicam, tibi mecum, ne alicui posterior me videaris, ego

ego, & tu sumus vnum principium omnium, quod hic non videtur, sed in die, id est, æternitate, ubi virtus diuina conspiciatur non ab alijs, sed a sanctis, quando in resurrectione erūt splendidi, ut angeli dei.

Augustinus. Iam dominatur, iam virtus, sed in die specialis virtutis, cum

olam visus in forma serui, videbit a multis cordibus in forma dei, a quo visu tolletur impius in die virtutis, scilicet quando sancti erunt in splendore fulgentes, sicut sol in regno patris. Tunc cum eo

† Dominaberis.

† Populus tuus spontaneum erit oblationem in die festivitatis tuæ in pulchritudine sanctitatis ab vtero a diluculo tibi ros adolescentie tuæ.

E

erit principium, & modo est principium, s. pater cum filio principium est. Sed tunc videbitur quomodo principium cum eo, quia tunc similes ei videbunt eum, sicut est. Viderat Philippus secundum formā serui, & obiurgatus, eo quod in filio non agnosceret patrem, quem quærebat videre, dicens: *Domine ostende nobis patrem, & sufficit, &c.* Audit: *Qui me videt, non formam serui, sed qualem me abscondi timentibus, & qualem me videndum præficio sperantibus, videt patrem, hoc modo credendum, ut tunc videatur, unde: Non credis, quia ego in patre, & pater in me est? Quasi, quod nondum videre potes crede, ut videre merearis filium cum patre, & in patre qualiter pater cum eo principium. Hoc tunc, sed nunc.*

d *Ex vtero.* Id est, ut ex secreta, & occulta substantia mea. *Geniui te ante luciferum.* i. ante tpa. Lucifer emittens pars pro syderibus. p. q. tpa, quia in signis, & temporibus posita sunt. Vel David dicit cum Maria: De me, ex vtero, scilicet virginis ante luciferum geniui te: noctu scilicet, ad hoc natus de ea, ut esset facer

F

dos

NICOLAUS DE LYRA.

Act. 1. a. *Accipietis virtutem superuenientis spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & usque ad vltimum terræ.* Et hoc est, quod prædixit hic David dirigens sermonem ad Christum. 1 *Virgam virtutis.* Id est, potestatem docendi in omnibus linguis, & faciendi miracula ad confirmationem doctrinæ. 2 *Emitte domine.* Id est, deus pater, qui cum filio misit spiritum sanctum conferentem potestatem istam Apostolis. 3 *Ex Sion.* Quia spiritus sanctus ex Sion, vel in Sion apostolis fuit missus, ut prædictum est. Et ex Sion missi sunt apostoli ad prædicandum non solum a filio, sed et a patre. Et quia per doctrinam, & miracula apostolorum illi, qui per orbem pp idola Christum persequebantur, conuersi sunt ad fidem, & subiecti ipsi Christo, ideo subditur. 4 *Dominare.* Scilicet tu Christe. 5 *In medio inimicorum tuorum.* Notandum vero quod potestas docendi prædicta conuenienter significat per virgā, quia doctores Hebraeorum antiquitus virgā portabant in signum doctrinæ, & similiter baculum portant pastores ecclesiæ, unde et apostolis ad prædicandum missis Mar. 6. b. dicit, quod non portet aliquid in via, nisi virgā tantum. Similiter potestas miracula faciendi per virgā designat. Vnde Moyse missus a deo in Aegyptum dicit Exo. 4. b. *Virgā quoque hanc sume in manu tua, in qua facturus es signa.* 6 *Tecum primum.* Hic consequenter ostenditur æqualitas Christi ad patrem, quæ conuenit ei ratione diuinæ naturæ, quæ est eadem in patre, & filio, & hoc est, quod dicitur: *Tecum primum.* Principium dicitur hic ipse pater, s. q. d. 1o. 1. a. In principio erat verbum, i. in patre filius, qui est cum filio in quantum est vnus cum eo in natura, & distinctus in persona: hoc autem importat hæc dictio tecum, s. vnionem distinctorum. 7 *In die virtutis tuæ.* Hoc est in claritate patriæ, quæ est dies sine nocte. Apo. 2. 1. g. *Nex enim non erit illis.* In qua die videbit aperte virtus Christi quantum ad deitatem, & humanitatem, quia sancti in patria reficiuntur interius in aspectu deitatis, & exterius in aspectu humanitatis, ut dicit Aug. super Io. 10. subditur. 8 *In splendoribus sanctorum.* Qui illuminati lumine gloriæ eleuantur ad dictam visionem. 9 *Ex vtero ante luciferum geniui te.* Hoc dicitur in persona patris. Nec mirum, quia modus loquendi frequenter mutat in prophetis, & maxime in ps. ut frequenter apparuit in prædictis. Et ostenditur hic coæternitas filij ad patrem. Ex vtero, quia filius est de substantia patris. 10 *Ante lucem.* Id est, ante productionem stellarum,

stellarum, quæ nomine luciferi designantur, sicut totū a nobiliore parte denominatur, & per consequens generatio filij præcedit creationem cæli, cum quo factæ sunt stellæ. Tempus autem sequitur motum cæli, & per consequens ante tempus est generatio filij, & per consequens æterna, quia ante tempus non est, nisi æternitas. Litera autem Hebraica sic habet. Populi tui principes in die virtutis tuæ in decore sancto de matrice auroræ tibi ros adolescentie tuæ. Et s. m. istā literā in prima parte huius versus non ostendit æqualitas filij ad patrem, sed magis cōtinuat sententia versus præcedentis in quo agitur de potestate docendi, & miracula faciendi apostolis data, per quæ facti sunt principes super omnem terram in spiritualibus. s. m. quod dicit ps. 44. *Constituens eos principes super omnem terram, &c.* & hoc est, quod dicitur hic. Populi tui, i. apostoli, alij quam discipuli cum eis existentes in die pentecostes *Principes.* supple sunt constituti, quia cōiter hoc verbum est in omnibus suis modis, & temporibus. supponitur in Hebræo. *In die virtutis tuæ.* Id est in die pentecostes, qua declarata est virtus tua in missione spiritus sancti in signo visibili, s. m. quod dicit Act. 2. c. Dextera igitur dei exaltatus, effudit hunc quæ vos videtis, & auditis. In decore sancto, quia grā spiritus sancti sanctificat, & decorat. *De matrice Auroræ, &c.* Hic ostendit, quod sicut apostoli confirmati fuerunt virtute spiritus sancti, sic eadem virtute formatum fuit corpus Christi de virgine. Et hæc est sententia Ra. Baruchæ exponētis sup. Gene. illud Threnorum vi. a. *Pupilli facti sumus absque patre.* Deus sanctus, & benedictus ait Israel: Vos dixistis coram me. Pupilli facti sumus absque patre redemptor (quæ ego ex vobis suscitabo) sine patre erit, sicut scriptum est ps. 109. *De matrice auroræ tibi ros infantie tuæ.* Ex hoc igitur dicto patet quod ps. iste s. m. intentionem illius doctoris loquitur de Christo, qui expectabat, ut redemptor, & quod natus erat in terris de matre sine patre, & s. m. hoc exponitur ista litera. *De matrice auroræ.* Id est de vtero virginis, quæ aurora dicitur. Quia sicut sol visibilis oritur de loco auroræ, sic Christus de virgine ortus est, qui dicitur sol iustitiæ, Mala. 4. a. *Orietur vobis timoribus vester in sol iustitiæ. Tibi ros.* Id est, corpus formatum virtute spiritus sancti de purissimo sanguine beatæ virginis, sicut ros generat virtute celesti in materia humoris. Adolescentia tuæ, quia dei filius immutabilis, & æternus in corpore assumpto de virgine, factus est infans, & adolescens, & tandem vir perfectus.

Redemptor sine patre erit, sed spiritus sancti virtus formabit, &c. Nota signa de Christi in carnatione contra Iudæos.

1 Iurati,

MORALITER.

1 *Virgam virtutis tuæ emittet domine.* Potestatem enim gloriæ martyrum declarauit deus per miracula cælitus facta, ex quibus honorantur in terra, ideo subditur.

4 *Domine in me inimicorum tuorum.* Martyres. n. multi venerantur ubi fuerunt martyrizati, ut beatus Dionysius in Francia, & beatus

Thomas

Thomas Cantuariensis in Anglia, & sic de pluribus alijs.

6 *Tecum principium.* Id est Christus, qui dixit de seipso Io.

8. d. Principium, qui & loquitur vobis.

7 *In die virtutis tuæ.* Id est, tuæ glorificationis cum alijs sanctis.

9 *Ex vtero ante luciferum geniui te.* Id est, ex occulto prædestinationis meæ disposui te glorificare.

Tom. 3.

S 3

C dos in æternum, qui se offerat, unde sequitur: *Iuravit &c.*

A Cassio. Vel, *Tecum principium*. Hoc pater, quasi, hoc tibi tribuo plus, quam alij, quia filius per naturam.

Angust. Vel ex persona prophetæ potest accipi loquentis ad filiū, *Tecum*. Quasi dicat, Dominus emittet virgā virtutis.

Et ipse est principium tecum, id est, cœternus tibi, non tamen secundū quod tu es homo, sed in die virtutis, id est, in claritate deitatis. Virtutis dico tui, quasi, & cō substantialis est tibi. Et est etiam principium in splendoribus sanctorum, id est, cū spiritu sancto, qui sanctos splendificat.

† De con. dist. 2. c. sacerdos.

† copiosa.

B *Iuravit do, Cassio* doc. Tercio agit propheta de humanitate Christi. *Ecce uerbum caro factum est*. Notā-

dū, supra verba prophetæ agentis de humanitate Christi fuerunt: *Virgam uirtutis tue*. Usque ad: *Tecum principium*. Ibi vero de pater siue propheta loquitur fin diuersas lectiones, agēs de Christi deitate. Hic item propheta loquitur usque ad finem p̄d. agens de Christi humanitate, quasi diceret: Dñs dixit. *Sede a dextris &c.* Dedit et sacerdotiū æternum. Iuravit firmiter promittit, tibi secundum quod homo. *Non pœnitebit*. Pro more nostro, de deo hoc dicitur, quia non aliter euenit, quā sperabatur. Et quia omnia inde gauiſa. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Quia panem, & vinum in corpus, & sanguinem suum consecrauit, cuius similitudinem præmisit Melchisedech. Hinc constat transire victimas secundum ordinem Aaron.

b *Non pœnitebit cum, tu es factus in æternum*. Aug. In deum nulla cadit pœnitentia. Scit enim quid agat, nec mutat consilium, sed verbo pœnitentia mutatio rerum aliter, quam sperabat euenientium significatur. Quomodo enim cum aliquid pœnitet te fecisse, doles factum quod fecisti.

c Bed. Sic continuatur, Merito tibi dico, *Sede a dextris meis*. Quia ego, *Tecum principium*. Sicut prius, & hoc quasi dicat, etsi non apparuit in nocte infirmitatis tue, s. quando pro nobis traditus est, passus, & sepultus, apparebit in die illa quā declarabitur virtus tua, scilicet quando veniet in maiestate patris, &

tris, & sanctorum angelorum, & in splendoribus sanctorum, id est, D quando sancti splendificabunt, ut sol. Vnde alibi. *Fulgebunt in sicut sol, &c.* Sequitur vox prophetæ. Ego autē David genui te, sed ex solo virginis utero sine aliqua maritali complexione quā nulli alij conuenit. Gignunt. n. alij ex utero, sed non sine

coniugali, complexione. *Et genui te ante luciferum*. Id est, ante omnem creaturam, sicut prius, vel ante luciferum, id est, ante diem. Natus enim est Christus in nocte, qui venit tollere noctē. Et benedixit, *genui te*. Sicut David genui Iesse, Iesse autē Mariam, & Maria Christum genuit, & David Christum.

† cadaveribus, cœdet caput super terram multam. † bibit.

c Reges. Aug. Qui volunt, vel volebant delere nomē Chri.

d *Conquassauit*. Id est infirmos reddidit, ut non possent, quā volunt, vel volebant tpe occultæ iræ, quā cadentes super humilem lapidem cōquassantur, vel ad excitationem, vel ad conuersionem. In iudicio autem futuro manifeste lapis cadens super eos conteret, unde. *Qui offenderit ad lapidem illum, conquassabitur. Super quem autem ceciderit, conteret eum*. Et nunc iudicabit in gentibus, ut ruinas, non erectos impleat.

Luc. 2. c.

e *Iudicabit in na*. Cass. Quasi reges frangit pro superbia, populos iudicat propter communia peccata, utrosque ut humiliantur ad conuersionem. Vel.

f *Terra co*. Aug. Quæ peccatores abundanter nutrit.

g *Confringet capita in terra mul.* Euthy. Capita multorum, hoc est, multo, nā quā superius singillatim dixit de regibus, nūc in vniuersum de alijs dicit, quāquā his verbis, non tñ cōtineatur prophetia futuri iudicii, sed illud et doceamur, intollerandas admodū nobis esse vires dei, qui quoties iratus fuerit, confringet reges. & alia faciet, quæ superius dicta sunt. **h** *De torrente*. Cass. de transitoria passione, & turbulenta. In via, qua itur ad aliam mansionem.

Sau. 3. c.

i *Exaltabit cap.* Vnde. *Propter hoc exaltauit illum, & dedit deus illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus est in gloria dei patris*.

Philip. 2. b.

F

GLOS.

Iudæorum regentes populū, sicut dictum fuit diffusius p̄. 2. exponendo illud: *Assiderunt reges terræ, &c.* Et isti fuerunt fracti in die iræ dei, id est, vindictæ ipsius, quia Pilatus, & Herodes fuerunt relegati in exilium per Imperatorem Romanum, & principes Iudæorum per Romanos exterminati.

5 *Iudicabit*. Hic cōsequenter agitur de iudicio finali, quod fiet per Christum autoritatiue ex deitate, executiue in humanitate, quia in forma humana i iudicio apparebit, & hoc est, quod dicitur. *Iudi. in na*. Quia illud iudiciū erit generale.

6 *Imple. rui*. In Hebræo habetur. *Funera*. Quia corpora defunctorum, quæ per mortē ruerunt a vita p̄sentī, resuscitabuntur diuina virtute, & sic replebuntur animabus ea viuificatib. ut sic iusti sint beati in anima, & corpore, & impij dānati in vtrōque ideo seq.

7 *Conquassabit*. Id est, grauitē dānabit tyrannos huius mundi, qui fuerunt super alios principes, & capitanei.

8 *Inter. m.* Quia in multis terris magis viget, & viguit tyrannus, quā regnū. Consequenter ostenditur unde potestas iudicandi meritorie cōcessa est Christo homini, cum dicitur.

9 *De tor. in. v. b.* De fluxu seu impetu tribulationis bibit in via vitæ p̄sentis, & maxime in sua passione. Propter quod dixit Iacobo, & Ioanni, Matt. 20. c. *Potestis bibere calicē quē ego bibiturus sum?* Quod autem per torrentem intelligatur impetus tribulationis, patet Esa. 30. f. *Spiritus eius velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum*.

10 *Propterea exaltabit caput*. Potestatiue iudicando, & omnibus dominando secundum, quod dicit Philip. 2. a. *Humiliauit se metipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*.

gelorum electos assumendo ad ordines eorum.

7 *Conquassabit capita in terra mul.* Id est, tyrannos, qui in terra fuerunt capitanei malorum. **9** *De torrente in via bibit*. Scilicet iste martyr in sua passione. **10** *Propterea exaltabit caput*. Id est, exaltabit in sua glorificatione. Frequentē. n. in sacra scriptura ponitur p̄teritum pro futuro, & etiam cōuersio,

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Iuravit dominus*. Hic consequenter agitur de Christi sacerdotio. & quia ad sacerdotium in difficilibus, & dubijs pertinebat vltimū iudiciū, Deu. 17. b. *Si difficile, & ambiguum apud te iudicium esse perpexeris, surge & ascende ad locum quem elegerit dominus deus tuus, veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, &c.* Iō hic primo agitur de sacerdotio Christi, secundo de eius iudicio fin di, ibi: *Iudicabit*. Circa primū dicit: *Iuravit dominus, & non pœnitebit eum*, id est, firmiter statuit, & absq; retractione, Gen. 22. cap. *Per me ipsum iuravi, dicit dominus, &c.* Sequitur. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ*. Quod impletū est in sacerdotio Christi de semine Abrahæ descendens. Bene dictio enim pertinet ad officium sacerdotis. **2** *Tu es factus*. Quod intelligitur de sacerdotio Christi, ut supra declaratum est. Et idem dicit Ra. Moyses Hadarfan super illud Gene. 14. d. At vero Melchisedech rex Salē, hoc est acsi dixerit scriptura psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. infus, & saluator*. Ut dicitur Zach. 9. c. *Iubilā filia Ierusalem. Ecce rex tuus veniet tibi iustus, & saluator*. Ex hoc dicto habetur, quod Melchisedech, qui interpretat rex iustus, fuit figura Christi, & quod hæc scriptura huius psal. 109: intelligenda est de Christo. **3** *Secundum ordinem*. Quia sicut Melchisedech obtulit panem, & vinum in sacrificium, Gen. 14. sic Christus in sacrificium eucharistiæ consecrat corpus suū & sanguinem, quia in hoc sacrificio ipse est sacerdos, & hostia. **4** *Dñs a dextris tuis con.* Isti sunt, qui aduersus Christum surrexerunt, scilicet Herodes, & Pontius Pilatus, & principes Iudæorum

MORALITER.

1 *Iuravit dominus*. Id est, firmiter disposuit, quod tu esses sacerdos, gēraliter offerens deo laudes.

3 *Secundum ordinem Mel.* Id est, Christi, qui est rex iustitiæ.

4 *Dñs a dextris tuis con.* Scilicet tyrānos martyres p̄sequentes.

5 *Iudicabit in na*. In iudicio finali. **6** *Implebit ruinas*. Angelorum

GLOSSA ORDINARIA.

A *Alleluia.* Cass. Primus psalmus per oēs literas alphabeti, q̄ indicat perfectos laudatores in ecclesia, sicut qui non p̄ oēs minus perfectos. Vel ut Hilarius ait, huiusmodi psalmi incipientibus quasi elementa dantur, vnde monemur, vt ad eruditionem festinem⁹.

† Domino. Cassiodorus. Populus dei ab omni malo liberatus laudat, & ad laudem dei inuitat pro operibus suis. Nomen autem angelicæ laudis alleluia, et si omnibus psalmis congruat, ibi tamen præcipue ponitur, vbi magna exultatione gaudetur, quæ laus figuram habet futuræ.

† Ab omnibus capientibus ea. Cassiodorus. Populus fidelis primo se dicit confiteri in congregatione iustorum vbi æterna laus. Secundo fideles spirituali munere satiatos promittentes aduentum Christi, ibi: *Memoriam fecit.* Tertio eosdem redemptos asserit, & nouum testamentum, ibi: *Redemptionem.*

PSAL. CX.

C *Onfitebor.* Aug. Non est hic confessio peccatorum, sed laudis. Illa luget, hæc gaudet. Illa vulnus medico ostendit, hæc de sanitate gratias agit.

c *In cor.* Aug. Non temere, sed ex ratione, scilicet pro æternis, sicut omnes iusti.

Cass. *In consilio iu.* Hic nunquā inter omnes iustos vbi sunt misti mali, sed iam videtur in futura societate psallere spe rapti ad superna.

In consilio. quod est quando cum domino iudicant. In congregatione, quando de toto mundo collecti.

d *Magna ope.* Hæc est materia, & causa confessionis. Magna sunt opera domini, quod de impio facit pium.

C *In consilio rectorum, & congregatione, magna ope.* * Euthymius. Omnia opera dñi magna sunt in consilio, & congregatione eorum, qui recte sentiunt. Quæcūque enim, aut initio effecit, aut nunc facit, aut perpetuo in futurum efficiet, summa

Alleluia.

PSALMVS CX.

a *¶ Laudando.* **b** *¶ Quia a te ab omni malo liberatus.* **c** *¶ Non labiis prope, corde longe, vt de quibus dicitur. Populus hic labijs me honorat cor autem eorum longe, &c.*

Onfitebor tibi domine i toto corde meo, i

a *¶ Hoc dicit fidelis populus in spe quasi iam sit in angelorum societate.* **b** *¶ Qui sedebunt super sedes, iudicantes, i. tribus Israel, id est, inter quos iam nullus iniquus, sed modo inter malos gemit ecclesia, qui quando iusti congregabuntur excludentur, hæc sunt magna opera domini ex in omnes vol. per quas nullum contentem dederit misericordia, nullius iniquitas sit impunita quando flagellat. etiam filium quem recipit.* **¶ Ideo confitebor.**

con silio iusto rum, & congregatione. Magna opera domini

exquisita † in omnes voluntates eius. † Confessio, & magni-

ficientia opus eius, & iustitia eius manet in sæculum sæculi.

a *¶ Quia ubi abundauit peccatum, super abundauit, & gratia.* **b** *¶ Incommutabilis.* **a** *¶ Re completa memoriam dedit significantium, quæ erant in veteri lege, ita dedit escam, vel plura noua contra ordines rerum fecit, per quæ cum omnia regere paruit.* **b** *¶ Natura.* **c** *¶ Exhibitione quando venit.*

Memoriam fecit mirabiliū suorum misericors, & miserator

cora, quæ facit. *Iustitia eius manet in sæculum sæculi.* dum his dixerit. Ite maledicti in ignem æternum, illis: *Venite bene, p. a. Magna opera.* Quid magnificentius, quam iustificare impiū? Sed ne putes, quod opus hominis præueniat hanc magnificentiam dei confitendo peccata, quia & confessio, i. delicti im probatio, quæ nondū quidem est opus iustitiæ, est opus eius quid ergo? Iniquus est deus cuius vult miserando, quæ vult indurando? Non: *Iustitia enim eius manet in sæculum sæculi.*

f *In omnes vo.* Aug. Nihil superat voluntatem dei, qui et si vult, vt non pecces, non tamen prohibet. Si vult parcere peccitanti, vult & impenitentem punire, ita de homine semper deus implet suam voluntatem, quia nihil facit homo, de quo non operetur deus, quod vult.

g *Confessio, & magnificentia opus eius.* Cass. Quasi confitebor, quia magna sunt opera domini. Quælibet etiam opera sunt magna, si in eis videatur intentio, & voluntas, quæ est confessio peccatorum, & magnificentia bonorum operum, & iustitia, id est, merces, quæ iuste datur.

h *Memor. fecit.* Cass. Scdō dicit fideles copioso munere satiat⁹ dos, p̄mittēs aduentū domini, vt hæreditas auidē queratur.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS CX.

C *Onfitebor tibi.* In præcedenti psal. actū est de sacerdotio Christi & eius sacrificio, q̄ est eucharistia, in isto agitur de eucharistiæ efficacia, quia sicut baptismus est quædā spiritualis generatio, sic eucharistia est regeneratio spiritualis nutritio, tñ cū hoc agitur hic de quibusdā aliis operibus diuinis, ex quibus omnibus est laudandus, & ideo huic psal. p̄mittitur pro titulo: Alleluia, quod significat laudate deū, et hic est duplex dictio, sicut dictū fuit sup. psal. 104. Diuiditur autē psal. iste in duas partes, quia primo psalmista deū se laudare p̄mittit secundo ad hoc rationes adducit, ibi: Magna opera domini. Circa primum dicit. **1** Con. tibi do. Confessione laudis. **2** In toto corde meo. Intellectu scilicet, & affectu, & ideo non solū labijs, sicut illi de quibus dixit dominus Esa. 29. d. Populus hic labijs me honorat, cor autē eorū longe est a me. **3** In consilio iustorū, & congregatio. Et non in conuenticulis infidelium, & hereticorum. **4** Magna opera do. Hic ad propositum rationes adducit: Et primo ex diuinis operibus generaliter. Secundo ex beneficio eucharistiæ specialiter, ibi: Memoriam fecit mirabiliū suorum misericors, & misera. dñs. Circa primum dicit: Magna ope. do. quod patet in rerū productione, & earū gubernatione. Exqui. in om. vo. Quia si aliquis querat rationē operū Dei inueniet, quod omnia dependent ex eius mera voluntate, & gratia, propter quod ex suis operibus est magnis laudandus, propter quod subditur. **5** Confessio, & magnificentia opus eius. Quando enim aliqua proprietas alicui conuenit excellenter

cellenter, non solū dicitur talis in concreto, sed et in abstracto, sicut ille cui largitas conuenit per excellentiam, non solū dicitur largus, sed et ipsa largitas: Deus autē ex suis operibus est excellenter laudandus, vt dñs est, ideo conuenienter dicitur hic: Conf. & magni. o. e. Id est, opus dei est confessio laudis, siue laus ipsa, & magnificentia. **6** Et iustitia eius ma. in sæculū sē. Iustitia, n. est, quod eius voluntas semper impleatur. **7** Memo. fe. & c. Hic ponitur ratio diuina laudis ex beneficio eucharistiæ specialiter. Et primo ponitur huius sacramenti conditio, secundo eius institutio, ibi. Redēptionē misit populo Prima in duas, quia primo ponitur eius conditio respectu p̄sentis vitæ, scdō respectu futurae ibi. Memor erit in sæculū testamenti sui. Conditio autē eucharistiæ respectu vitæ p̄sentis est nutritio spiritualis, q̄ fuit figurata in veteri testamēto in manna quo deus nutrit filios Israel in deserto, Exo. 16. Cibus autē ille sapid⁹ erat valde, & nutritiuus bonis. Secundū quod dicitur. Sap. 16. c. Panē patatū de cēlo prestiti sū eis sine labore omne delectamentū in se habēte. Malis autē erat insipidus, & abominabilis, vnde dicebant, Num. 21. b. Nauseat aīa nostra super cibo isto leuissimo. Sic eucharistiæ cibus sapidus est gustui spirituali, & nutritiuus i gratia ipsis bonis, propter quod dicit saluator Ioan. 6. f. Si quis mandu. ex hoc pa. uiuet in eter. Malis autem est valde nociuus, secundum q̄ dicitur. 1. Cor. 11. g. Qui mandu. & bi. indi. iudiciū sibi mandu. & bibit. pp hoc & quædā alia dicitur a doctoribus, quod istud manna fuit eucharistiæ figura potissima: figuratum autem reducit ad memoriam ipsam figuram, & hoc dicitur hic: Memoriam fecit dominus mirabilia suorum.

1 Escam

MORALITER.

1 Con. & c. In hoc psal. ad dei laudē inducimur ex operibus eius mirabilib. cū dicitur: Con. & c. Et nō solū ore, sicut faciūt hypocrite, Esa. 29. d. Populus hic labijs me honorat, cor autē eorū lōge est a me. **3** In cons. & c. Non in conuenticulis hereticorum. **4** Magna opera domi. Quia non possunt ad plenum inuestigari

inuestigari, nisi ab ipso, ideo subditur. **†** *Exquisita, & c.* **5** *Conf. & magni. o. e.* Id est, eius opera inducūt nos ad magnifice confitendū ei laudis confessione, & quoniam eucharistia est opus dei mirabilissimū subditur. **7** *Memo. fe. mira. suo. mi. & miserator do.* Nam eucharistia reducit ad memoriam mānā in deserto datum, sicut res vera figuram præcedentem.

Tom. 3.

S 4

Aug. Memoriam fecit mirabilium suorum. Hunc humilias & hunc exaltans. Sciendum, cum quotidie sint opera eius mira, referuat tñ opportunè inuictata, quæ meminerit homines in firmitas, sed quid profunt miracula, nisi ut de⁹ timeat? Quid timor, nisi ut misericors esca det timentibus? Esca est panis

qui de celo descendit, quem nullus meruit, sed misericordia dedit. Quod si huic vitæ tantum dedit, ut peccator iustificandus, verbum carnem factum acciperet, quid in futura glorificatus accipiet?

a Esca dedit. Cassiod. Facit confessionem, & magnificentiam, quia dedit esca, id est, bonam voluntatem per spiritum sanctum, vel aduentu Christi timentes pascit, in quo remissio est, & salus.

Esca. Cass. Timentibus dedit, non carnalem, quæ & malis, sed corpus, & sanguinem, scilicet. Et ut de aduentu eius acciperes, subdit: Memor erit, sicut promissum est in veteri, implet. In sæculum, id est, in æternum, quia verba testamenti solida veritate custodit, ut omnia impleantur.

B Memor erit, &c. Aug. Nec totum dedit, qui pignus dedit. Et non contristentur sancti, qui audiunt. Facilius est camelum intrare per foramen acus, quam diuitem in regnū celorum. Quia virtutem operum suorum annuntiabit populo suo. Quæ n. hominib. difficilia, deo sunt facilia, ut diuites faciat intrare in regnū celorum. *Ut det illis hæreditatem gentium.* Itū est enim ad gentes, multi enim sunt vocati, occupata est hæreditas gentium, & cameli se humiliantes per foramen acus, id est, per compungentes passionis angustias intrant.

***Reda.** Dedit, inquam. Esca timentibus se, & per hanc memoriam memor erit testamenti sui. Id est, confirmavit promissiones suas, non quæ ad tēpus fuerunt, sed quæ sunt in sæculum, id est, non carnales, sed spirituales. Sæculum pro æterno ponit pp. *aiar* Græcum, &c. Et vere memor erit, quia annuntiabit, i. manifestabit populo suo, i. populum gratiæ primitium, sicut sanctos Apostolos intelligere fecit virtutem operum suorum, i.

C vim & significatum sacramentorum suorum. Sacramentū enim est sacræ rei signum. Et manna fuit sacramentum, quia fuit signum veri panis, q. de celo descendit. Taliū sacramentorū vim dñs notificabit Apostolis, & alijs confortibus eorum ad hoc, ut det illis hæreditatē gētiū, i. det illis gentes in hæreditatē. Sicut ille, q. dixit. *Præcipe diuitibus huius sæculi, non sublimē sapere, &c.* Hec & similia, gētes tanq. hæreditatē excoluit.

c Virtutem operum. Cass. Virtus operum est, quod cæci vident, &c. Quæ fecit nota Christiano populo. Ut det illis hæreditatem, hæc fuit intentio miraculorum, ut crederent.

d Ut det illis hære. gen. Cass. Quasi licet illis det hæreditatem tamen multa patientur.

***Euthy.** Iudeis quidem terram promissionis, quam gentes olim habitabant, nobis vero vniuersam illam terram, cuius fideles efficiendi erant domini.

e Opera

NICOLAUS DE LYRA.

1 Esca dedit timentibus se. Scilicet corpus suum in sacramento eucharistiæ, per quod reducuntur ad memoriā mirabilia dei, quæ fecit filiis Israel in manna. **2** Memor erit, &c. Hic consequenter describitur conditio seu efficacia eucharistiæ respectu vitæ futuræ, habet. n. efficaciam introducendi ad vitam beatam si deuote sumatur, & propter hoc viaticum nominatur, & quantum ad hoc dicitur. Memor erit in se. te. sui. Hoc est huius sacramenti, quod dicitur testamentū, ut videbitur infra. **3** Virtutem op. sui. Id est, efficaciam huius sacramenti, a deo nobis collati. **4** Annuntiabit, &c. Quia Christus per semetipsum hoc annuntiavit apostolis, & Apostoli ecclesiæ primitiis. Et sic consequenter annuntiatur in ecclesia quotidie. Quæ aut sit virtus annuntiata hic

MORALITER.

2 Memor erit in se. te. f. Id est, eucharistiæ sacramenti, de quo d. i. Cor. 9. f. Hic calix noui testamenti est in meo sanguine. **3** Virtutem ope. suo. In hoc sacramento. **4** Annuntiabit populo suo. Per Euangelium, in quo dicitur Ioan. 6. f. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternū. Ideo subditur. **5** Ut det illis hæreditatem gentium. Scilicet cælestium.

6 Opera

e Opera manuum eius. Cass. Id est, virtutis. Veritas, dum conuersis promissa restituit: Iudicium, quod impijs minatur.

August. Veritas, quam sancti martyres tenent, pro qua, & iudicantur hic. Et iudicium, quo in futuro iudicabunt eos a quibus hic iudicantur.

Augustinus. Opera manuum eius veritas & iudicium. Teneatur veritas ab his, qui iudicantur, quo iudicent iudicantes se, & in angelos contra quos luctantur, nihil separata Christo, quia fidelia omnia madata. Non fallit, exhibet, quod promissit. Non tamen hic sperandum est, ut hic habeatur: Sed confirmata in se-

culum sæculi, facta in veritate, & iustitia, quia hoc verum, & iustum, ut hic laboretur, quod mandatur, ibi requiescat, quod promittitur, quia. *Redemptionem misit populo suo, a captiuitate huius sæculi, ut in celo sit requies.* Dedit quidem Iudæis terram promissionis. Sed hoc vetus testamentū est ad veterem hominē pertinens, sed nouum madauit in æternum, ubi nil carnale speretur. Cuius heres quisquis esset volueris, nolo te fallas, non tale aliquid adipisci mediteris, quale solet hic oculus auaritiæ concupiscere, sed quale oculus hominis non vidit. Sed primò penas fuge antequā desideres promittentem deū, caue minantē, qm. sanctum, & terribile nomen eius. Pro omnibus aut huius sæculi delicijs deliciarum matrem desiderera sapientiā. *Sed initium eius timor domini:* Illa deletabit, sed prius donanda sunt tibi debita, quā prēmia postulanda. Nec extollaris, quia timor, qui intellectus est, initium sapientiæ est. Bonus facientibus, quia periculum est intelligere, & nō facere. Laudatio eius, cuius timor est initium sapientiæ, manet. Hoc totū prēmium est, hic finis, hic sedes perpetua, hic mandata confirmata, hic est hereditas noui testamenti.

f Fidelia omnia mandata. Cassiod. Quia seruant seruantes se, non sunt mendacia.

***Euthym.** Fidelia, hoc est, fide digna, & quia omnia dixit mandata, primo ea intellige, quæ ad creationem spectant, quæque natura duce, omnia obseruant elementa, celum nimirū, sol, luna, sydera, dies, nox, horæ, terra, flumina, stagna, fontem, plantæ, herbe, & omnia denique, quæ tā ad naturā animæ prorsus expertem, quam ad animatā, sed ratione carentem pertinent. Deinde omnia et mandata, quæ ab initio humano generi data sunt quæque ab ijs obseruabantur, qui legem scriptam non habuerāt, tertia loco ea etiam, quæ per legem Moysi scriptis tradita sunt, postremo vero ipsa præcepta Euangelica, quæ mandata oīa fidelia sunt, hoc est, firma, atque inconcussa. Nā etsi quædam Mosaicæ legis madata soluta sint, verum non tam soluta, q. in melius disposita, atque intellecta dici possunt, nemo igitur ea poterit delere. Cælū enim, inquit, & terra transibit, verba aut mea non transibunt. **g** Confirmata. Non in cassum missa, ut verba humana. Facta non tantū dicta in veritate, quia omnia complentur.

a In aequitate

hic subditur. **5** Ut det illis hæ. gen. Id est vitam beatam, ad quā introducit hoc sacramentū. Et dicitur vita beata hæreditas gentium, eo quod omnes gentes in quantum sunt factæ ad imaginem dei, habent quandam aptitudinē ad hanc hæreditatem, propter quod dicitur. *1. ad Timoth. 2. a.* Quod deus vult oēs homines saluos fieri, & ad agnitionē veritatis venire. Quod est verum voluntate antecedente non tamen voluntate consequente. **6** Opera manuum eius veri. & iu. Maxime in hoc sacramento. **7** Veritas. Quia ibi continetur corpus Christi verum. **8** Et iud. Scilicet vitæ sumentibus deuote, & iudicium mortis sumentibus indebite. **9** Fidelia om. Et maxime madata eius de consecratione, & usu huius sacramenti, quæ habetur in textu Euangelii. **10** Confirmata in se. seculi. Quia mandata

6 Opera manuum eius veritas, & iudicium. In hoc sacramento. **7** Veritas. Vitæ sumentibus digne. **8** Et iudicium. Mortis sumentibus indigne. **1. Cor. 11. g.** Qui enim manducat, & bibit indigne, iudicium sibi manducat, & bibit. **9** Fidelia omnia mandata eius. Quia certitudinaliter redditur prēmium ea facientibus. Et subditur autor eucharistiæ cum subditur.

1 Redemptionem

a In equitate. Quia omnia cum libra iustitiz.

b Redemptionem mi. Cassiodorus. Tertio redemptos asserit, & testamentum nouū æterna gratia consecratum, vel.

c Nomen eius: ini. sa. Cassiodorus. Id est filius, qui in humanitate sanctus, potētia deitatis terribilis.

Ametur ergo aduocatus, timeatur iudex, ne sis negligens, ne desperes.

* Beda. Redemptionem misit, &c. Quasi dicat. Ideo hæc

c mandata confirmata sunt in æternum, quia non sunt facta per

a Completa, vel data ab eo qui non mentitur, & qui nihil nisi æquum mandat. **b** Hoc dedit Christum, qui dat redemptionem capitiuis.

a mata in sæculum sæculi, facta in veritate & æquitate. Re-

b Iudaico. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt, &c. **c** Durarum. Quia nullum huic succedet. **d** Aeterna promittit.

a Nouum. **b** Ergo. **c** Bonis. **d** Impiis. **e** Virtus, & potentia vel filius.

a Et terror prodest, quia. Initium sapientiz, si intelligitur ut discrete habeatur, & cum amore.

b Metus iudicii, ianua est conuersionis & via ad sapientiam. Etiam ille intellectus, qui est in timore Domini intus est bonus id est, verus & utilis.

c Qui sic intelligitur hoc ut faciant, scilicet, ut per timorem ad sapientiam ascendant.

a initium sapientiz timor Domini. Intellectus bonus omni-

b Domini.

c bus facientibus eum, laudatio eius manet in sæculum sæculi.

ita per seruum sicut **D** illa priora, sed per Dominum. Namq; **†** reditudine. Dominus pater populo suo, id est, populo nouo constituendo misit illum.

d Timor Do. Cassiodorus. Metus iudicii, ianua est conuersionis, si addatur discretio dilectionis.

e Laudatio eius ma. Intentio psal. vnde halleluia præscribitur.

tur. à laude incipit, in laude finit, populus fidelis a diabolo liberatus grās agens expressit, quid & hic faciendū sit deuoris, & in cœlo peragendum, hic quia liberat, ibi quia coronat.

GLOS. F

NICOLAVS DE LYRA.

data euangelica sunt miraculis confirmata, secundum quod dicitur Mat. ult. d. Illi autem profecti prædicauerunt ubique Domine cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Et propter hoc non potest subesse falsitas, cum Deus non possit esse testis falsitatis, ideo subditur. Facta in veritate & æquitate.

1 Redemptionem misit Dominus. Hic ponitur ipsius eucharistiz institutio: hoc autem sacramentum Christus instituit in cœna imminente sua passione, ut patet in euangelio, & hoc est quod dicitur hic: Redemptionem misit Dominus populo suo. Tūc enim Deus pater misit populo suo redemptionem, quando Christus ex obediētia Dei patris venit ad suam passionem, per quam redemptum est genus humanum.

2 Mandauit in æternum te. suum. Quia tunc instituit eucharistiz sacramentum, quod vocatur testamentum, vnde dixit Christus in eius institutione Mat. 26. c. Hic est sanguis meus novi testamenti. &c. Et 1. Cor. 11. f. dicitur. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Per hoc autē quod dicitur in æternum, designatur quod huic sacramento non succedent alia, sicut sacramentis veto. le. successerunt no. te. sacramenta, huic autem sacramento succedet vita beata, in qua est plena fruitio ipsius Christi contenti in hoc sacramento, cuius deitate

deitate beati reficiuntur interius & humanitate exterius, secundum quod dicit August. super Ioan. Quod autem mandatis Dei & specialiter mandato eius de eucharistia sit firmiter obediendum, ostenditur cum dicitur.

3 Sanctum & terribile nomen eius. Quia sanctum est in se formaliter & effectiue obedientibus, & terribile inobedientibus, & quia per timorem Dei declinat omnis à malo. Proverb. 15. d. ideo subditur.

4 Initium sapientiz timor Domini. Quia recedens à malo accedit ad bonum sibi oppositum.

5 Intellectus bo. Id est, intellectus diuini mandati est valde bonus illis qui adimplent mandatum in opere secundum verum intellectum eius, illis autem qui non adimplent, talis intellectus est magis nocius quam proficiuus, secundū quod dicitur Luc. 12. f. Seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, & non se preparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. Qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.

6 Laudatio eius. Qui impleuit mandatum Dei secundum verum intellectum.

7 Manet in sæculum sæculi. Quia æternaliter manet præmium operis virtuosius, &c.

NICO.

MORALITER.

1 Redemptionem misit Dominus. Scilicet filium suum qui est nostra redemptio.

2 Mandauit in æter. te. Scilicet nouū, cui aliud non succedet.

3 Sanctum. Bonis.

† Et terri-

† Et terribile. Malis.

† Nomen eius. Quia retrahit à malo, & sic inducit ad bonū.

5 Intellectus bo. Id est, facientibus opus timoris prædictum.

6 Laudatio eius manet in sæculum sæculi. Quia talis Deum laudabit cum angelis in æternum.

MORA.

ADDITIONE

In Psalmo. 110. Confitebor tibi.

Circa expositionē huius psal. attendendū est, q. priores verbi huius quos exponit postulator de diuinis operibus in generali, pnt proprius adaptari sacro eucharistiz, de quo per totū psal. agit, quod sic patet, nā cū in primo versu dicit. Confitebor tibi Domine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregatione. Proprie posset intelligi de sacro, cuius institutio fuit facta in consilio, s. in secreto apostolorum, vbi enim nos habemus in consilio, Heb. veritas hēt in secreto. Fuit autē hoc sacramentum institutum in cenaculo secreto, ut Matt. 26. & per consequens in consilio iustorū, s. Christi & Apostolorū, vsus etiā eius est in congregatione, quia in vnitāte ecclesiastica ad quā ordinatur & figurat. vnde sacramentum vnitatis dicitur, & sic est in congregatione iustorum, s. fidelium.

Consequenter cum dicit secundo. Magna opera Dñi. Intelligi pōt proprie de hoc sacro, in quo sunt duæ consecrationes, sicut & duplex materia, quæ quidē cōsecrationes sunt. Magna opera Dñi. Nihil. n. maius est seu mirabilius, quā quod per verba sacramentalia substantia panis & vini in corpus & sanguinem Christi transsubstantialiter cōuertantur, in qua cōuersione plura difficilia sunt quā in creatione, put S. Th. in 3. par. q. 75. artic. 8. in rñsione ad 3. argm̄ ducit, vnde de istis consecrationibus posset dici. Magna opera Domini.

Sequitur autem tertio: Exquisita in oēs voluntates eius.

Pro quo sciendū, q. licet voluntas diuina (quæ est eius essentia) simplicissima est, tñ dñr multæ diuinæ voluntates per modū signi seu effectus. Vnde Magister in 1. dist. 45. ex hac autoritate psal. 5. Exquisita in oēs voluntates eius, arguit quod Dei voluntas multis modis accipit, vnde ibidē quinq; modos ponit, quibus diuina voluntas, s. signi accipit in scripturis. Dñ. n. Deus velle illud q. præcipit fieri, & isto modo innouit voluntas diuina circa hoc sacm̄, cum de eo Dñs dixit, Luc. 22. Hoc facite. Scdō dñr Deū velle illud q. prohibet, per hoc

hoc enim q. Deus prohibet aliquid fieri, signatur Deū velle q. non fiat, quæ quidē voluntas diuina. f. prohibitua circa hoc sacm̄ innouit, vnde 1. Cor. 11. g. Quicunq; manducauerit panē, & biberit calicē Dñi indigne, &c. Tertio dñr Deum velle illud quod permittit s. m̄ Aug. in enchiridion dicentem: Nō fit aliquid nisi Deus omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo. & isto modo voluntas Dei innouit in hoc sacro, cū peccatori occulte permittit hoc sacm̄ dispensari, ut Aug. dicit super illud psal. Manducauerunt, & aduenerunt oēs pingues terræ. Quarto dñr Deum velle illud quod consulit fieri, & hoc modo innouit volūtas diuina circa hoc sacramentum, nam licet Ioan. 6. legatur. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis. Per hoc tamen secundum doct. non imponitur præceptum necessitatis ad sumptionem huius sacramenti, sed tantum rem sacramēti, prout August. supra prædictū verbum Ioan. declarat. Vnde sumptio huius sacramenti corporaliter quantū ad populum vel laicos cadit sub consilio potius, q. sub pcepto. Quinto dñr Deū velle id quod fit, & hoc modo volūtas diuina manifeste innouit in hoc sacro in eius institutione per Christū facta, & in eius vsu ab ecclesia frequentato. Sic igit. Magna opera dñi prædicta, exquisita sunt in oēs voluntates eius, quia exquisite a fidelibus circa illud volūtates dei sunt obseruandæ.

Consequenter quarto dicit. Confessio & magnificentia opus eius. Vbi opus eius accipitur pro hoc sacro ad quod pertinet confessio, quia sacrificium laudis: similiter ex magnificentia & magnitudine mirabilium in eodē contentorū. Et notanter in præcedenti versu nominant hoc sacm̄ in plurali, cum dicit: Magna opera Dñi. Ad designandū duplicem consecrationē, ut dictū est, in hoc autē versu nominatur singulariter cum dicit. Opus eius. Ad denotandum vnitatem huius sacri, quod est vnum tantum formaliter & perfectiue. quē modū nominandi tenet ecclesia in quadā collecta, in qua loquēs de hoc sacro, primo nominat illud pluraliter, cū dicit. Purificet

C nos sacramenta que sumimus. Consequenter autem notat illud sin-
A gulariter, cum subdit. *Hoc sacramentum non sit nobis reatum ad penam, &c.*

Consequenter quomodo de effectu huius sacri dicit. *Et iusti-
tia eius manet in seculum seculi.* Nam per hoc sacrum confertur gra-
tia, dicens Christo Ioan. 6. e. *Panis quem ego dabo, caro mea est
pro mundi vita.* Scilicet spirituali, gratia autem iustitia dei, iuxta illud,
Ro. 3. d. *Iustificati gratis per gratiam per quam quidem gratiam gloria
etiam ad perpetuum.* Vnde ibidem Dominus dicit. *Si quis manducauerit ex
hoc pane, vivet in eternum.* Et sic proprie dicitur, iustitia eius,
scilicet huius sacramenti manet in seculum seculi.

Consequenter sexto dicit. *Memoria fecit mirabilia suorum, &c.*
Circa quod notandum, quod licet manna fuit figura huius sacri,
non tamen ad memoriam illius referenda sunt haec verba Psalmi-
stae, *Memoria fecit mirabilia suorum.* Prout possit dicit. Tamen quia
aliae figurae praecesserunt hoc sacrum in veteri lege, sicut agnus
paschalis, & oblatio Melchisedech, & homini, ad quos non possunt
haec verba referri, cum de eis non verificaretur quod essent mi-
rabilia. Tum quia figuratum est melius figura quam ad ipsum
ordinatur, sicut rex dignior est quam eius imago, unde val-
de inconuenienter dicitur quod res figurata sit ad hoc, ut deue-
niatur in memoriam suae figurae, sed potius dicendum est econ-
tra, unde verius dicendum est, quod haec est esca salutaris, quam
dedit Deus timentibus se, & in memoriam mirabilium suorum, scilicet
domine passionis, in qua maxima mirabilia nostrae salutis per-
tinentia inveniuntur. Vnde cum Christus hoc sacrum institue-
ret, expresse dixit. *Hoc facite in meam commemorationem.* Luc. 2. 2. ca.
Ad quam memoriam propriissime adaptantur verba psalmi cum dicit.
Memoria fecit mirabilia suorum. Vnde secundum doctores sacerdos ce-
lebrans debet actualiter memoriam passionis in mente habere.

ADDITIONE II.

B In eodem psalmo. Vbi dicit in post. *Sanctum & terribile est nomen eius.*
Possibile est, ut quis per timorem domini, scilicet seruilem, recedat
a malo, & cum hoc tamen non accedat ad bonum, nam timor ser-
uile potest esse sine charitate, unde expositio postulat in hoc ver-
su, *Initium sapientiae timor domini.* Non videtur sufficienter dicta. Sed
haec verba psalmi ad litteram expressius & verius exponuntur
a magistro in 3. dist. 34. vbi dicit, quod uterque timor Dei, scilicet
seruile & initialis, dicitur initium sapientiae, diuersis tamen rationibus.

Timor ser-
uile & filialis,
quo differen-
ter initium sa-
pientiae esse
dicuntur.

Nam seruile dicitur initium sapientiae, in quantum praeparat lo-
cum sapientiae, & ducit ad ipsam. Initialis vero dicitur initium sa-
pientiae, quia est inchoata sapientia, quia non solum recedit
a malo pro vitandis poenis sicut seruus, sed et ad vitandam of-
fensam diuinam, sicut filius. Huic tamen secundo timori, scilicet initiali
proprius applicantur verba psalmi praecedentia hunc versum, scilicet
cum dicit. *Sanctum & terribile nomen eius.* Nam timor initialis re-
fugit terribilitatem Dei, scilicet poenas ab eo inflictas, oritur etiam
excellencia diuinae sanctitatis, quam timet offendere seu amir-
tere, & sic timet Deum in quantum sanctum, & in quantum
terribile nomen eius. Continuantur etiam haec verba, *Initium sa-
pientiae timor domini.* Cum immediate sequentibus, magis proprie,
si intelligatur de timore initiali quam de seruili. Initialis, nam
timor est. Intellectus bonus omnibus facientibus eum, quia li-
cet non manet in aeternum sicut filialis & castus, tamen opera
in eo facta sunt bona simpliciter in quantum meritoria, eo
quod talis timor non est sine charitate saltem inchoata, & sic ta-
lis timor est intellectus bonus omnibus facientibus eum, quod non
potest dici de timore seruili, quem charitas foras mittit. 1.
Ioan. 4. d. Est autem attendendum, quod timor Dei in sacra scri-
ptura aliquando dicitur quod est ipsa sapientia, ut patet Iob. 28.
quod videtur contrarium huic quod dicitur in psalmo. *Initium sa-
pientiae timor domini.* Nihil enim prius est seipso. Sed ad hoc dic-
endum, quod timor ille qui dicitur ipsa sapientia, intelligitur de ti-
more filiali, qui comparatur ad totam vitam humanam per
sapientiam regulatam, sicut radix ad arborem, unde Eccl. 1. c.
Radix sapientiae est timor domini. Cuius ratio est, nam sicut radix
totam arborem continet virtute, sic filialis timor, qui semper
est in charitate firmatus totam vitam viri perfecti continet.

R E P L. In psalmo. *Co. fitebor.* Quod & postillator & Burg. ex-
ponunt de sacro eucharistiae sine magna contrarietate. Burg.
tamen extendens alas ad volandum inter cetera dicit. In transsub-
stantiatione plura difficultates quae in creatione & allegat ad hoc S.
Th. 3. par. q. 75. Vbi oritur dubium an illa difficultas se teneat
ex parte Dei, rei, vel intellectus nostri. Non primum, quia apud
Deum nihil est difficile, imo apud intelligentias separatas, secundum
philosophos, difficile est impossibile, alias, nam oporteret eas
ponere fatigabiles. Nec secundum quia impossibilitas seu difficul-
tas rei fiende attendi videtur penes impossibilitatem terminorum,
sed termini creationis sunt magis impossibiles quam termini
transsubstantiationis, quia potius se copiantur aliquid &
aliquid, substantia & substantia quam aliquid & nihil. Nec tertium
datur potest, quia intellectus facilius capit ex aliquo fieri aliquid
vel aliquid fieri post aliquid, quam aliquid ex nihilo, supposita igitur
Dei

Dei omnipotentia facilius intellectus capit transsubstantiationem, quam
creationem. In eodem psalmo. Burg. de usu eucharistiae allegat id
Ioan. 6. f. *Nisi manducaueritis carnem filii hominis, &c.* Afferens quod
quo ad populum laicum cōio corporalis est consiliū, sed per hoc
non satisfacit haeticis modernis, quia ex litera non habet illud
dictum fundamentum, ideo de sacramentali cōione nec quo ad
clerum, nec quo ad laicum habet vim praeccepti ad omnes secundum verum
eius intellectum, quia in eodem contextu literae declaratur de
qua mādicatione & potatione intelligi debet, videlicet de spi-
rituali, quia sequitur. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sangui-
nem, in me manet, & ego in eo.* Quod beatus Augustinus exponens ait.
Hoc est mādicare illam escam, & bibere illum potum, in Christo
manere, & Christum manentem in se habere, quod nihil aliud est
quam esse in charitate Christi, hoc autem omnibus indifferenter est
praecceptum saltem implicite, sed nihil directe pertinet ad sa-
cramentale vel corporale mādicationem hoc verbū. *Non
māducaueritis, &c.* Nam hoc verbum fuit dictum diu antequam
sacrum eucharistiae fuerit institutum. Ex illa igitur litera de
sacramentali cōione non potest fieri argumētum efficax. Nam pri-
mo debet existere in rerum natura, de quo agitur C. de iure co-
dicil. l. quidam referunt §. 1. Nec ad futuras causas extendit
rescriptum, eod. tit. cap. pen. In cuius capituli glo. vide de hoc
plures reales concordantias, quoniam ei quod nondum est, non datur
priuilegiū, nec potest dici verum vel bonum, quod nunquam fuit,
nec mortuum, quod nunquam vixit. De eucharistia igitur sacra-
mentali quae nondum fuit tam alta sententia proferri non po-
tuit, quia dicitur. *Non manducaueritis, &c.* Nisi quis curiosus haere-
ticus diceret, illa verba dicta de usu sacri eucharistiae prognos-
ticum per modum prophetiae. Sed sic dicere non potest in aliquo pas-
su sacrae scripturae fundari, ea igitur facilitate cōtēnit, qua pro-
batur taliter dictum, praesertim cum constet ex euangelij rotun-
do textu quosdam huic praeccepto satisfecisse, quos constat sacrali-
ter nunquam cōicasse, ut patet de latrone, Luc. 23. & quosdam
sub vtraque specie cōicasse, & tamen huic praeccepto non satisfecisse,
ut patet de Iuda. Dicit igitur Magister sententiarum in 4. d. 19.
ad intentionem beati Augustini. has propositiones simul esse veras:
Non māducās māducat, & māducās non manducat. Similiter
potest dici de potatione, patet illa ex dictis, quia stat aliquem sa-
tisfacere praeccepto allegato, & Christo per charitatem incorporati,
& sic mādicare & bibere, qui tamen sacraliter nihil praecipit, & est
cōuerso, quia dato opposito sequeretur neminem esse in charita-
te, nisi sacramentaliter cōicantem, quod est erroneum dicere.

In psalmo eodem postillator cum exponeret hunc passum: *Memoria
fecit mirabilia suorum, &c.* De figuris & miraculis in opere Dei
exhibitis, ponens exemplum de manna in deserto ministrato, putat
hunc Exo. 16. hoc Burg. valde inconuenienter dictum putat. Primo
obiicit, quia illae aliae figurae huius sacri praecesserunt sicut escus
agni paschalis, & oblatio Melchisedech, quae tamen non possunt dici ope-
ra mirabilia. Ad quod respondetur potest, quod secus est dicere de operibus
diuinis & humanis in figura factis. Escus, nam agni & oblatio
Melchisedech fuerunt figurae, humano tamen opere factae, & ideo si
illa opera fuerunt figuratiua, non tamen mirabilia. Sed dare manna
de caelo fuit opus diuinum & mirabile: ideo sacrum eucharistiae
institutum potest congrue dici memoriale operum Dei mirabilium
praefigurantium ipsam eucharistiam, inter quae exhibitio Manae fuit
mirabilis. Et cum secundo Burg. obiicit. Figuratum est praesentius fi-
gura, sicut rex dignior quam regis imago, valde autem inconueniens
videtur, quod praesentius ducat in cognitionem vilioris, igitur figuratum non
deseruit ad memoriam figurae. Ad hoc dico primo, quod artis est
notitia aliquam praecedere a minus notis nobis, sed magis notis
naturae, & sic praedicere demonstrationem quam conclusio scit per prin-
cipia, quae ante actualē demonstrationem est ignota ex primo po-
steriorum. Illa via praecessum est in Angelis a cognitione natu-
rina ad vespertinam, videlicet a cognitione rerum in diuina es-
sencia relucens ad cognitionem rerum in proprio genere. Res
autem cognoscibiles praesentius esse habent in essentia diuina,
quia eminens. Quae in proprio genere, quia depēdens: quod ostēde-
re requirit alium tractatum, sed sufficit, quod principium in quo fun-
dat Burg. suum argumētum non est generaliter verum. Secundo dico,
quod oppositus processus sciendi puenit ex defectu intellectus
cōiuncti, & ideo dicitur processus quo ad nos, sic, nam procedimus
a cōfusiis ad determinata, sicque accidentia magnam vim cōse-
runt ad cognoscendum quod quid est. Secundum illud modum principium
Burg. non potest habere colorem. Sed ad propositum dico, quod sicut
supra circa Exo. 3. dictum est, figura aliquam praecedat figuratum,
ut in proposito, aliquam e contra, sicut in signis prognosticis. Pri-
mo modo figuratum est rememorationis figurae, patet hoc quoniam
Christus equitavit super pullum, dicitur quod recordati sunt di-
scipuli, quia haec scripta sunt de illo. Et quoniam expulsi uenden-
tes de templo, recordati sunt discipuli, quia scriptum est. *Zelus
domus tua comedit me, &c.* Ecce factum ducens in recordatione si-
gni. Si est in exemplo Burg. quia imago est posterior rege &
imperfectior

imperfectior, tamen facies regis ducit in cognitionē imaginis. In prænosticis autem secus est, prout dictum est supra sæpius. Quod autem Burg. dicit illum passum exponi debere de mirabilibus in passione Christi gestis, quorum mirabilium memoriam dicit eucharistiæ institutionem. Sed cum memoria proprie sit præteritorum, mirabilia autem in passione Christi exhibita tempore institutionis eucharistiæ, non erant præterita sed futura. Improprie igitur diceret Psalmistabane

sta hanc institutionem illorum memoriam, dixisset potius illorum præambulum & significationem, puto bene celebrationem & consecrationem eucharistiæ fore memoriale passionis, & ad hoc tendunt argumenta Burg. ex illa litera: Hoc facite in meam commemorationem: sed institutio non est memoria, prout dictum est. Illud autem quod Burg. mouet circa illud: *Initium sapientiæ timor Domini*, &c. Non est contra postillator bene vitum. Eccles. 1.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Halleluia reuersio.* Augustinus. Aggeus & Zacharias longè post David fuerunt, completisq; septuaginta annis transmigrationis, tunc sub Dario Rege Persarum hi duo prophetauerunt, qd ad renouationem templi pertinere videbat, quæ significat reparationem noui populi ex ruina Adæ, vt potest imaginem noui hominis, vt post captiuitatē huius sæculi, quod septem dierū repetitione voluitur, & longinquæ peregrinationis miseriam quasi post 70. annos eternaliter solidet.

Cassiodorus. Perfectio huius ædificij est illa ineffabilis pax sapientiæ, cuius initium est timor Domini, de quo incipit.

Cassiod. Vel iuxta nominum interpretationem. Aggeus enim montanus interpretatur. Zacharias sollemnis, quibus significantur fideles, qui sunt montani, id est, alti in virtutibus, & solennes, id est, in tribulationibus etiam gaudentes. Sicut ergo illi propheta Dominum laudauerunt de hac spiritali reuersione, sic Christiani qui per eos significantur, post absolutionem peccatorum dominum laudant tãquam a captiuitate liberati & hilares de bonis quæ habent.

PSALMVS CXI.

b *Eatus vir.* Cassiodor. Ostendit hic Psalmista post liberationem peccatorum quanta sunt bona fidelium, quæ retributio perfidorum. Et est etiam hic Psalmus per omnes literas Hebræi alphabeti digestus.

Cassiodorus. Primo, monet propheta quid faciat beatus vir, & quanta bona gratia Dei mereatur. Secundo, agit de aduentu

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS CXI.

b *Eatus vir.* Huic psal. præmittitur pro titulo: *Halleluia.* Cuius expositio est dicta supra, in aliquibus tamen libris additur ipsi halleluia, reuersionis Aggei & Zachariæ, sed hoc non est in Heb. nec in translatione Hier. & ideo videtur esse additum ab aliquo expositore pro sua voluntate. Ad intellectum autem huius psal. sciendū quod licet beatitudo sit reddenda pro operibus virtuosius generaliter, tamen per quãdam appropriationem dicitur reddenda pro operibus misericordiæ specialiter. Vnde dicit Saluator Matth. 25. c. *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi bibere, &c.* Et propter hoc in hoc psal. dicitur. *Reddenda felicitas pro operibus misericordiæ.* Et primo ostenditur propositum, & secundo de immiseri-
Dimisso. Felicitas quomodo possit haberi.
dibus oppositum, ibi. *Peccator.* Prima in duas, quia primo ostenditur propositum de felicitate in via, secundo in patria, ibi. *In memoria æterna.* Circa primum sciendum, quod felicitas quæ potest haberi in vita præsentī principaliter consistit in bonis animæ interioribus, secundario vero consistit seu accidentaliter in bonis exterioribus, prout sunt ipsi virtuosius quãdam instrumenta virtutis, secundum quod dicit Ambrosius super Luc. Sicut diuitiæ impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis, & ideo psal. in hac parte permittit loquitur de istis & de illis, dicens.

Beatus vir. Scilicet in præsentī, in quo pro bono virtutis habito

MORALITER.

1 *Beatus vir, qui timet Dominum, &c.* In hoc psalm. declaratur qd vera beatitudo pro misericordiæ operibus sit reddenda, & immiseri-

aduentu Domini per quem omnes sunt beati, ibi: *Exortum est in tenebris.* Tertio impijs aduersa prouenire asserit.

c *Qui timet Dom.* Cassiod. Timor mundi miseros facit, sed timor Dei ea appetere facit, per quæ homo beatus est.

d *In mandatis.* Hoc timor Dei vt velit. Et non ait faciet, sed

volet multum, quod sufficit, quia sufficit velle si proficiendi in mandata desit facultas, quia pax est hominibus bonæ voluntatis, etsi non adeo proficiat in eis, quia tentatio est vita ista, & corpus aggrauat, & terrena inhabitatio deprimat sensum multa cogitatē.

e *Potens.* Augustin. E. Cassiodor. Ecce præcordia illius beati.

f *Semen eius.* Id est, merces boni operis. Erit potens in terra, non hac vbi derisui, sed cœlesti. Vel etiam hic in isto tempore quo minus videtur. Semen, opera misericordiæ, vnde messis æterna. Potens, quia re minima etiam vt magna regnum cœlorum emitur.

g *Generatio.* Non carnis, sed imitationis. Vel opera rectorū. Recti sunt qui non resistunt patri emendati, & credunt promittenti, non credunt perisse opera sua, cum non eis temporaliter retribuitur. Sunt enim qui bona illa agūt, mercedem hica Deo sperantes, vel hominibus placere volentes, quod non beatus vir: & tamen.

h *Gloria & diuitiæ in domo eius.* Id est, in cordis secreto, vbi habitat cum spe vitæ æternæ, vbi diuitiæ sanctæ & gloria æterna reponuntur.

i *Iustitia.* Hæc est gloria eius, hæc diuitiæ eius, quam tamen habet a Deo.

k *Manet in se.* Quasi non temporaliter beatus.

l *Exortum est.* Cassiodorus. Secundo agit de aduentu Domini, F

bito in re, habetur beatitudo futura in spe.

2 *Qui timet Dominum.* Timore filiali, qui reformidat offensam. ideo subditur.

3 *In mandatis eius.* Illud nimis non importat vitium, sed affectum intensum ad implendum Domini præceptum, & potissimè in operibus misericordiæ. Et quia inter omnia bona exteriora bonum prolis est præcipuum, ideo sequitur.

4 *Potens in ter.* Hoc frequenter videmus contingere quod homines misericordes habent filios potentes sibi succedentes, sicut Salomon potentissimus successit David pio & misericordi. Et quia potentia temporalis non est laudabilis nisi habeat bonitatem moris annexam, ideo subditur.

5 *Generatio rectorum bene.* Quia bonum ei imprecabitur a populis propter bonum virtutis.

6 *Gloria.* Id est, bona fama.

7 *Et diuitiæ.* Id est, temporalium abundantia.

8 *In domo eius.* Id est in familia timentis Deum, & opera misericordiæ facientis.

9 *Et iustitia eius.* Id est, meritum suæ iustitiæ.

10 *Manet in se.* Hoc est diu in filijs suis sibi succedentibus, sicut quod dicitur Exo. 34. b. *Qui custodit misericordiam in milia, &c.*

11 *Exor. est in tene.* Quia recte viuētes in presenti inter peccatores tanq̃ in tenebris illuminant specialiter a Deo lumine sue gratiæ, per quā inhabitat mentem, & propter hoc subditur.

12 *Misericors.* Quasi dicat, illud lumen est ipse Deus illuminās mentē, & per illuminationē creatā speciali modo inhabitat mentē, qui est misericors, quantum ad habitū misericordiæ.

Et mi-

immiseri-
cordibus miseria intelligenda, sicut expresse dicitur Matth. 25. d. *Tibunt hi in supplicium æternum.* Et sic literalis sensus est simpliciter moralis, propter quod de alio pertranseo.

MOR A-

G Domini, per quem homines ex peccatoribus in æternum sunt beati.

A Cassiod. Exortum est. Supra dixit bona beati, nunc unde beatus. Lux gratior quæ in tenebris, sed non alijs lux nisi rediis corde, quod lumen Dominus miserator & misericors.

Qui pius cõfidentibus,

iustus contemnentibus.

Sed ne terreat iustitia, quia suavis & gratus est Deo qui misereatur, cõdonando alijs quo sibi veniam mereatur, & dat alijs quod est commodare, ut detur ei in futuro, hæc sunt duo officia benignitatis, unde: *Dimitte, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis.* Hæc de illo superiori verbo pendent. Gloria & diuitiæ in domo eius, hæc facta sunt sermones, quibus defendetur in iudicio, quod nõ erit ei sine misericordia: quia misericordiã fecit. Hoc a similitudine pmeditantis causam dicitur, ut eam firmis allegationibus & allecationibus in iudicio præmuniat. Vel.

a Misereatur. Cassiod. Qui dat egentibus. Commodat, qui mutuum præstat, post tantum recepturus.

b Benignus homo qui misereatur, &c. * Euthy. Misereatur quidem eorum, qui in angustiis sunt, commodat autem ijs qui mutuo indigent, scriptum est enim alibi in Psalmo quadragésimo sexto. *Tota die misereatur, & commodat iustus.*

c Disponit sermones suos in iudicio. * Euthymius. Huiusmodi vir timens Dominum, bene etiã utetur sermonibus suis, nec fortuito aut inconsideratè loquetur, sed cū iudicio & cū discretionem verba sua dispensabit, ubi opus fuerit. Vel quia Græca dictio

d Ab auditione mala non timebit. paratum * cor eius sperare in Domino: confirmatum est cor eius, non cõmouebitur,

e donec despiciat inimicos suos. **f** Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi: cornu eius exaltabitur in gloria. Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet, & tabescet, desiderium peccatorum peribit.

g Iustitia eius manet in

sæculum sæculi. Cassiodorus. Sua dedit, & iuste & pie vixit, vel qui dat sua iustitiam operatur.

h Cornu eius exaltabitur in gloria. Cassiodorus. Quia hic humilis, ibi potestatem habebit.

i Peccator videbit. Cassiodorus. Terriõ contraria impijs pro uenire assentit.

Cassiodor. Bonis beatorum hortatur, malis inimicorum terret, & est iste psalmus institutorius fidelium.

K Irascetur, dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccatorum peribit. Dicēs. Quia nobis profuit superbia & diuitia nostra sunt. **GLOS.**

10 Confirmatum est cor eius. In bono per habitum virtutis & gratiã, secundum quod dicitur ad Hebr. 13. b. Bonum est gratiã stabilire cor.

11 Non cõmouebitur. A stabilitate virtutis Deo ipsum conseruante.

12 Donec despiciat. Id est spiritus malignos, qui tunc ab homine despiciuntur, quando de eis habet plenum triumphum, quod est in morte quando decedet in statu gratiã. Et quia prædicta meretur homo per opera misericordiã, ideo subditur.

13 Dispersit. Propter amorem Dei sine aliqua acceptatione.

14 Dedit. Liberaliter absque spe retributionis terrenæ.

15 Pauperibus. Christum representantibus. Matth. 25. d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, & non adulatoribus seu histrionibus, quibus multi dant abundanter, & nihil pauperibus.

16 Cornu eius. Id est, potentia temporalis, qua usus est ad bonum virtutis.

17 Exaltabitur in glo. Scilicet cœlesti, ubi augmentabitur eius potentia.

18 Peccator. Hic consequenter ostenditur quod immiseri cordibus reddetur oppositum, scilicet, dolor & tristitia, quod pōt exponi de præsentī vita sic. Peccator videbit & irascetur. Quia impius videns prosperitatem iusti conturbatur, & non solū interius, sed etiã exteriori signo, ideo sequitur.

19 Dentibus suis fremet & tabescet. Quia motus animi redundat ad corpus.

20 Desiderium peccatorum peribit. Quia peccatores desiderant permanere in temporalī prosperitate, & deficit eis in morte, & aliqñ valde repente. Alio modo exponitur de vita futura, in qua impij torquebuntur, non solū de pena tibi inflicta, sed etiã de iustorū gloriã, quia licet ipsam non cognoscant intuituē & particulariter, tñ cognoscunt abstractuē & generaliter, inquantū in quodā generali sciunt eos esse in maxima delectatione, quod facit ad augmentum suæ miseriæ.

NICO-

10 Confir-

11 Non cõmouebitur.

12 Donec despiciat.

13 Dispersit.

14 Dedit.

15 Pauperibus.

16 Cornu eius.

17 Exaltabitur in glo.

18 Peccator.

19 Dentibus suis fremet & tabescet.

20 Desiderium peccatorum peribit.

10 Confirmatum est cor eius.

11 Non cõmouebitur.

12 Donec despiciat.

13 Dispersit.

14 Dedit.

15 Pauperibus.

16 Cornu eius.

17 Exaltabitur in glo.

18 Peccator.

19 Dentibus suis fremet & tabescet.

20 Desiderium peccatorum peribit.

10 Confirmatum est cor eius.

11 Non cõmouebitur.

12 Donec despiciat.

13 Dispersit.

14 Dedit.

15 Pauperibus.

16 Cornu eius.

17 Exaltabitur in glo.

18 Peccator.

19 Dentibus suis fremet & tabescet.

20 Desiderium peccatorum peribit.

10 Confirmatum est cor eius.

11 Non cõmouebitur.

12 Donec despiciat.

13 Dispersit.

14 Dedit.

15 Pauperibus.

16 Cornu eius.

17 Exaltabitur in glo.

18 Peccator.

19 Dentibus suis fremet & tabescet.

20 Desiderium peccatorum peribit.

dictio *αὐτῶν* non tantum verba & sermones sed rōnes etiam significat. Dic quod vir iste qui timet Dñm, recto ac sano iudicio, rōnes & negotia sua omnia semper disponet, quemadmodum etiã Symmachus reddidit. Vel q, bene disponet defensiones suas in futuro iudicio, casq; antea summo cum examine ac studio præparabit non secus ac facere consuevit fidelis quis ac sapiens administrator.

d Paratum cor eius sperare in Domino, confirmatum est cor eius, manet, &c. Augustinus. Patet itaque, quod hic non sua querit, sed quæ sunt Christi labores patienter sustinet, promissa fidenter expectat.

e donec despiciat inimicos suos. Cassiodorus. Vel si quis mala minatur, non timet, sed paratum.

f Dispersit. Sperat non timere, quia dispersit.

g Dedit pauperibus. Augustinus. Ecce iste emebat quod non videbat, sed ille thesaurum in cœlo seruabat, qui esurire & sitire in pauperibus dignatur in terris.

h Iustitia eius manet in

sæculum sæculi. Cassiodorus. Sua dedit, & iuste & pie vixit, vel qui dat sua iustitiam operatur.

i Cornu eius exaltabitur in gloria. Cassiodorus. Quia hic humilis, ibi potestatem habebit.

k Peccator videbit. Cassiodorus. Terriõ contraria impijs pro uenire assentit.

Cassiodor. Bonis beatorum hortatur, malis inimicorum terret, & est iste psalmus institutorius fidelium.

K Irascetur, dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccatorum peribit. Dicēs. Quia nobis profuit superbia & diuitia nostra sunt. **GLOS.**

10 Confirmatum est cor eius. In bono per habitum virtutis & gratiã, secundum quod dicitur ad Hebr. 13. b. Bonum est gratiã stabilire cor.

11 Non cõmouebitur. A stabilitate virtutis Deo ipsum conseruante.

12 Donec despiciat. Id est spiritus malignos, qui tunc ab homine despiciuntur, quando de eis habet plenum triumphum, quod est in morte quando decedet in statu gratiã. Et quia prædicta meretur homo per opera misericordiã, ideo subditur.

13 Dispersit. Propter amorem Dei sine aliqua acceptatione.

14 Dedit. Liberaliter absque spe retributionis terrenæ.

15 Pauperibus. Christum representantibus. Matth. 25. d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, & non adulatoribus seu histrionibus, quibus multi dant abundanter, & nihil pauperibus.

16 Cornu eius. Id est, potentia temporalis, qua usus est ad bonum virtutis.

17 Exaltabitur in glo. Scilicet cœlesti, ubi augmentabitur eius potentia.

18 Peccator. Hic consequenter ostenditur quod immiseri cordibus reddetur oppositum, scilicet, dolor & tristitia, quod pōt exponi de præsentī vita sic. Peccator videbit & irascetur. Quia impius videns prosperitatem iusti conturbatur, & non solū interius, sed etiã exteriori signo, ideo sequitur.

19 Dentibus suis fremet & tabescet. Quia motus animi redundat ad corpus.

20 Desiderium peccatorum peribit. Quia peccatores desiderant permanere in temporalī prosperitate, & deficit eis in morte, & aliqñ valde repente. Alio modo exponitur de vita futura, in qua impij torquebuntur, non solū de pena tibi inflicta, sed etiã de iustorū gloriã, quia licet ipsam non cognoscant intuituē & particulariter, tñ cognoscunt abstractuē & generaliter, inquantū in quodā generali sciunt eos esse in maxima delectatione, quod facit ad augmentum suæ miseriæ.

NICO-

10 Confir-

11 Non cõmouebitur.

12 Donec despiciat.

13 Dispersit.

14 Dedit.

15 Pauperibus.

16 Cornu eius.

17 Exaltabitur in glo.

18 Peccator.

19 Dentibus suis fremet & tabescet.

20 Desiderium peccatorum peribit.

10 Confirmatum est cor eius.

11 Non cõmouebitur.

12 Donec despiciat.

13 Dispersit.

14 Dedit.

15 Pauperibus.

16 Cornu eius.

17 Exaltabitur in glo.

18 Peccator.

19 Dentibus suis fremet & tabescet.

20 Desiderium peccatorum peribit.

10 Confirmatum est cor eius.

11 Non cõmouebitur.

12 Donec despiciat.

13 Dispersit.

14 Dedit.

15 Pauperibus.

16 Cornu eius.

17 Exaltabitur in glo.

18 Peccator.

19 Dentibus suis fremet & tabescet.

20 Desiderium peccatorum peribit.

10 Confirmatum est cor eius.

11 Non cõmouebitur.

12 Donec despiciat.

13 Dispersit.

14 Dedit.

15 Pauperibus.

16 Cornu eius.

17 Exaltabitur in glo.

18 Peccator.

19 Dentibus suis fremet & tabescet.

20 Desiderium peccatorum peribit.

10 Confirmatum est cor eius.

11 Non cõmouebitur.

12 Donec despiciat.

13 Dispersit.

14 Dedit.

15 Pauperibus.

16 Cornu eius.

17 Exaltabitur in glo.

18 Peccator.

19 Dentibus suis fremet & tabescet.

20 Desiderium peccatorum peribit.

A ADDITIO

In psal. III. *Beatus vir, &c.*

Psalmus iste furnit exordium ex ultimo versu præcedentis. ibi enim tractauit Psal. de timore filiali, cum dixit: Intellectus bonus oibus facientibus eum, vt supra expositum est. In hoc autē declarat opera pia ad timentem Deum tali timore pertinentia. quorum principale est diuinis mandatis obedire cū promptitudine voluntatis, de quo dicit: In mandatis eius volens nimis. i. vehementer & promptē ad timentem

tem dñm. tali timore pertinet etiam opera facere exemplaria quibus videntes ad similia prouocentur. & de hoc dicit: Potens in terra erit semen eius. quod intelligi debet de semine spiritali, quod in terra bona potens est multum fructum afferre. Sicut cum dicitur. *Generatio rectorum benedicetur.* Non enim est intelligendum de generatione carnali, cum multi timentes Deū tali prole careant. sed potius intelligendū est de generatione sū imitationem operum, iuxta illud Io. 8. e. Si filij Abrahę estis, &c. exponant prout in postil. &c.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Halleluia.* Cassiod. quia merito laudandus qui merito humilitatis gentes assumit, titulum psal. exponit. Halleluia enim vt diximus interpretatur laudate dominū, qualiter & psal. incipit.

PSALMVS CXII.

b *Audate.* Cassiod. Primo monet prophetas deuotos, vt laudent iugiter, & vbiq; prædicent. Secundo

B ipse facit quod monet alios, i. laudat Deum, ibi. *Quis sicut dominus.*

c *Ad laudem ergo monens ostendit, qui & quem, & quandiu, & vbi & quare laudent, di.*

c *Pueri.* Cassiod. Non sensu sed malitia, maximē superbia, id est, humiles. vnde: *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, vt mentibus perfecti sitis.*

Aug. Cas. *Laudate dominum pueri simplices & puri, qui debent laudare.*

Nomen laudat qui virtutes eius prædicat. Pueri intrant per angustum. Ideoq; facta cōtentione inter apostolos quis eorū maior esset, assumpsit Iesus paruulum, & statuit in medio discipulorum, & ait: *Qui non humiliauerit se sicut paruulus iste, non intrabit in regnum celorum,* & ideo nemo intrat nisi puerum in regnum celorum. prostrata enim superbia, ex ore infantium perficitur laus. Indignē autem cantant ista, qui se magnos putant. *Qui cognoscentes Deum non sicut Deum glorificant, aut gratias agunt. Et quia illi soli dignē laudant qui sunt tanquam pueri. Ideo post omnia dicit puer. Benedicamus domino. Vel laudate nomen domini.*

*** Theod.** Pueros, hoc in loco non iuuenes, vt nonnulli suspicari sunt, sed seruos vocat: sic. n. & Aquila, & Symmachus, & Theod.

Math. 18. 2. *Qui non humiliauerit se sicut paruulus iste, non intrabit in regnum celorum,* & ideo nemo intrat nisi puerum in regnum celorum. prostrata enim superbia, ex ore infantium perficitur laus. Indignē autem cantant ista, qui se magnos putant. *Qui cognoscentes Deum non sicut Deum glorificant, aut gratias agunt. Et quia illi soli dignē laudant qui sunt tanquam pueri. Ideo post omnia dicit puer. Benedicamus domino. Vel laudate nomen domini.*

Psal. 8. 2. *Qui non humiliauerit se sicut paruulus iste, non intrabit in regnum celorum,* & ideo nemo intrat nisi puerum in regnum celorum. prostrata enim superbia, ex ore infantium perficitur laus. Indignē autem cantant ista, qui se magnos putant. *Qui cognoscentes Deum non sicut Deum glorificant, aut gratias agunt. Et quia illi soli dignē laudant qui sunt tanquam pueri. Ideo post omnia dicit puer. Benedicamus domino. Vel laudate nomen domini.*

1. Cor. 1. 2. *Qui non humiliauerit se sicut paruulus iste, non intrabit in regnum celorum,* & ideo nemo intrat nisi puerum in regnum celorum. prostrata enim superbia, ex ore infantium perficitur laus. Indignē autem cantant ista, qui se magnos putant. *Qui cognoscentes Deum non sicut Deum glorificant, aut gratias agunt. Et quia illi soli dignē laudant qui sunt tanquam pueri. Ideo post omnia dicit puer. Benedicamus domino. Vel laudate nomen domini.*

*** Theod.** Pueros, hoc in loco non iuuenes, vt nonnulli suspicari sunt, sed seruos vocat: sic. n. & Aquila, & Symmachus, & Theod.

C *Qui non humiliauerit se sicut paruulus iste, non intrabit in regnum celorum,* & ideo nemo intrat nisi puerum in regnum celorum. prostrata enim superbia, ex ore infantium perficitur laus. Indignē autem cantant ista, qui se magnos putant. *Qui cognoscentes Deum non sicut Deum glorificant, aut gratias agunt. Et quia illi soli dignē laudant qui sunt tanquam pueri. Ideo post omnia dicit puer. Benedicamus domino. Vel laudate nomen domini.*

Excelsus. Circa primum dicitur.

1 *Laudate pueri.* Non accipiuntur hic pueri ratione ætatis, discretionem carentes, sed accipiuntur hic pueri pro subiectis & ministris, sicut dixit Achimelech ad Dauid de viris qui erant cū eo. 1. Reg. 21. b. Si mūdi sunt pueri maxime a mulieribus, māducet, &c. & hoc mō loquitur frequēter scriptura. Oēs aut sunt Deo subiecti & eius seruitio & laudib. obligati.

2 *Sit nomen.* i. sicut est in seipso benedictū, sic benedicatur a subditis non benedictione consecrationis, quæ fit tantum a maiori, sed benedictione laudis quæ impenditur a minori.

3 *Ex hoc nunc, &c.* i. secundum extensionem oīs durationis.

4 *A solis ortu, &c.* id est, secundum omnem extensionem distantie localis.

Excelsus. Circa primum dicitur.

1 *Laudate pueri.* Non accipiuntur hic pueri ratione ætatis, discretionem carentes, sed accipiuntur hic pueri pro subiectis & ministris, sicut dixit Achimelech ad Dauid de viris qui erant cū eo. 1. Reg. 21. b. Si mūdi sunt pueri maxime a mulieribus, māducet, &c. & hoc mō loquitur frequēter scriptura. Oēs aut sunt Deo subiecti & eius seruitio & laudib. obligati.

2 *Sit nomen.* i. sicut est in seipso benedictū, sic benedicatur a subditis non benedictione consecrationis, quæ fit tantum a maiori, sed benedictione laudis quæ impenditur a minori.

3 *Ex hoc nunc, &c.* i. secundum extensionem oīs durationis.

4 *A solis ortu, &c.* id est, secundum omnem extensionem distantie localis.

Excelsus. Circa primum dicitur.

1 *Laudate pueri.* Non accipiuntur hic pueri ratione ætatis, discretionem carentes, sed accipiuntur hic pueri pro subiectis & ministris, sicut dixit Achimelech ad Dauid de viris qui erant cū eo. 1. Reg. 21. b. Si mūdi sunt pueri maxime a mulieribus, māducet, &c. & hoc mō loquitur frequēter scriptura. Oēs aut sunt Deo subiecti & eius seruitio & laudib. obligati.

2 *Sit nomen.* i. sicut est in seipso benedictū, sic benedicatur a subditis non benedictione consecrationis, quæ fit tantum a maiori, sed benedictione laudis quæ impenditur a minori.

3 *Ex hoc nunc, &c.* i. secundum extensionem oīs durationis.

4 *A solis ortu, &c.* id est, secundum omnem extensionem distantie localis.

MORALITER.

1 *Laudate pueri.* In hoc psal. ostenditur quod Deus iniuste depressos subleuat ad honorem nō solum in futuro, sed etiā aliquando in presenti, sicut patet de Ioseph. Gen. 61. & sic patet,

Halleluia

Psalm. CXII.

Qui assumimini.

a In essentia æterna.

Audate pueri dominū, laudate no-

a Vt videntes opera vestra bona glorificent Deum patrem vestrum qui in celis est Semper.

men domini. Sit nomen domini be-

a Non blasphemetur. b Ex quo incipitis. c Quia incipitis, ex quo vobis dicitur: sed sine fine laudate eum, non vos, etiam cum magni fueritis. c Id est in progressu.

nedictum, ex hoc nunc & vsque in

a In æternum. b Vbiq; c Quasi per circumitum solis.

seculum. A solis ortu vsque ad oc-

a Non apud Iudæos tantum.

Sit. b Ideo laudate.

casum, laudabile nomen domini. Excelsus super omnes

a Aug. homines.

b Vbi vident fulgere Deos quos colunt, id est, solem & lunam, & huiusmodi. celi supra se habent, quem humiles secum habent in pectore. Enim.

gētēs dominus, & super celos gloria eius. Quis sicut domi-

a Quos exultat, sic vt non superbos faciat. b Intuitu misericordie.

nus Deus noster, q in altis habitat, & humilia respicit in ce-

a Per solam gratiam.

b Illos qui prius inopes erant. c Vitijs carnis. Carnalis voluptatis.

lo & in terra? † Suscitans a terra inopē: & de stercore † erigēs

ficat, in quo toto laudandus est Deus. Per gentes omnia terrena, per celos omnia celestia notat, vt per hæc duo omnes creaturas indicet sibi subiectas. Vel per gentes carnales, per celos spirituales.

e *A solis ortu.* August. Hic dicit quod vbiq; debeat laudari.

f *Super celos.* Aug. Apostolos, per quos regnat in gentibus, & est, ideo ad laudes inuito: qā super omnes est regnaturus.

g *Quis sicut.* Cas. Secundo ipse facit quod alios monet, vt & facto alios doceat. Quis? nullus qui per se possit.

h *In altis &c.* Angelis & sanctis: & licet altus, non despicit humiles.

i *Humilia.* Hi sunt qui dono eius alti fiunt, & in eis sedet.

K *Respicit,* humiles singulos.

l *In terra.* sanctos quos ita respicit, sicut ecōuerso odit supbos.

m *Suscitans a terra.* de labore corporis.

n *De stercore.* erigitur cui carnis vitia non dominantur.

*** Theod.** Hæc & beatissima Anna dixit, hymnū de gratiarum actione Deo texens. Cernimus aut hæc ipsa a Deo vniuersitatis continue fieri: sic beatū Dauidē cum pastor esset, **R**

R Regem

5 *Excelsus.* Hic consequenter Psalmista inducit rationem ad propositum, quæ accipitur ex excellentia suæ prouidentie, ex qua merito debet laudari, ideo dicitur: *Excelsus super omnes gentes, &c.* quantumcunque sint magnæ & diuersæ.

6 *Et super celos.* i. super angelos qui sunt ciues celestes.

7 *Gloria eius.* quia de omnibus hominibus & angelis ad suā gloriam ordinat & disponit, ideo subditur.

8 *Quis sicut.* q. d. nullus.

9 *Qui in altis.* per suæ gloriæ refilgentiam.

10 *Et humilia.* per suam prouidentiam.

11 *In celo.* quia superbientes angelos inde deiecit, & humiliter sibi adhærentes in gloria confirmauit.

12 *Et in terra.* quia in prima ætate rebellantes homines in diluuiο submersit, & humilem Noe cum sua familia saluauit, & quia simile fit frequenter in particularibus personis, ideo subditur.

13 *Suscitans a terra inopem & de stercore.* id est, de loco vili & foetido.

14 *Erigens pauperem.* hoc patuit in Manasse rege Iuda, qui propter superbiam de regno suo fuit deiectus a Deo, & ab inimicis suis in carcere fetido reclusus & fame afflictus, & propter humilitatem suam, inde a Deo fuit releuatus, & in regnum restitutus. secundo Paral. 33. ideo subditur.

1 **Vt**

patet, quod sensus literalis est etiam moralis.

Allegorice tamen potest exponi de abiectione synagoge & sublimatione ecclesie de gentibus collectæ: & vtranque expositionem tetigi in expositione literali: propter quod alia non videtur hic ponenda.

MORA.

Regem fecit, sic & Iosephum cum in seruitutem incidisset, in regali constituit solio, sic Moysen cum opilio esset, populi gubernatorem declarauit, Pharaonisque Deum elegit, sic gentes impietatis paupertati seruientes, & in peccati stercore sedentes, bonis, quæ Israel cõcessa fuerant, dignatus est. sic humanam naturam cum in

ipsum mortis profundum decidisset, assumpsit, & sursum erexit & collocauit super omnem principatũ & potestatem & dominationem, & omne nomen

quod nominatur, non modo in seculo hoc, sed et in futuro.

Esa. 54. a.

2 *Qui habitare.* Cas. Aug. Exponit, ubi suscitatur & erigit in ecclesia. f. quæ ante aduentũ sponũ sterilis, modo mater multorum læta & feta. Q. Nec solum erigit quos locet cum principibus iudices, sed habitare facit in domo sterilem, & sunt filij multi deserte: qui si non oĩa relinquunt, faciunt tamen si bi amicos de mammona iniquitatis per opera misericordie.

Luc. 16. b.

Et humi. Aug. Vel, les eosdem in quibus habitat, quia in carne & in spiritu humilitas eorum respicitur.

B *In celo.* propter spiritus libertatem.

a Ordinibus celi & angelis & hominibus.

Angelis.

Apostolis.

pauperem. Vt collocet eum cum principibus, cum prin-

a Saram matrem fidelium per omnes gentes.

b In ecclesia inter iudæos.

cipibus populi sui. Qui habitare fecit sterilem in domo, 3 matrem filiorum lætantem. 4

titudo. humiles tamen hi & illi. Merito & celi humiles. quia suscitatur à terra prius inopes, etiam adhuc quandiu in corpore regunt.

b *Sterilem.* August. scilicet. Saram, id est, eccle-

siam Gentilem, quæ prius sterilis fuit: unde per Saram significatur. Eam inquam facit habitare in domo, id est, in ecclesia iudæorum inter ipsos iudæos ut in lapide angulari duo parietes coniungantur, & fiat vnum ouile.

Gen. 22. a.

c *Filiorum.* Aug. ex persona quorũ hæc dicuntur. De quibus Esaias ad ecclesiam loquens ait: *Dicunt, inquit, in auribus tuis filij quos miseris. Angustia est nobis in loco isto. fac itaque nobis & nunc locum in quo commoremur. Tu vero dicis in corde tuo. Quis genuit mihi istos? Quis ergo istos educauit mihi?* Q. cum sciam me esse sine filiis, & viduam.

Esa. 49.

In ter-

GLOS E

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vt collocet eum, & c.* tanquam eis præficiens, propter quod subditur.

2 *Cum principibus populi sui.* Potest autem hoc referri ad exaltationem humilium in gloria celesti, in qua collocantur humiles cum angelis, qui dicuntur in scriptura principes, & distinguuntur per tres hierarchias. hierarchia autem idem est quod facit principatus, & quia dicta exaltatio non solum fit in sexu virili, sed etiam muliebri, ideo subditur.

3 *Qui habitare facit.* dans ei fecunditatem, per quam est honorabilis in domo mariti, in qua prius erat contemptibilis & abiecta propter sterilitatem, ideo subditur.

4 *Matrem filiorum lætantem.* Exemplum hñ 1. Reg. 1. de Anna, quæ pp sterilitatē cõtinebatur in domo Elcanæ a Feneuna, & concessa sibi à Deo fecunditate proles, fuit honorabilis & læta-

lætibunda, unde fecit canticũ illud. *Exultauit cor meum in dño, & c.* 1. Reg. 2. Allegorie expositur psal. iste de abiectioe populi iudaici, pp incredulitatem, & exaltationē populi Gentilis in bonis gratiæ: eo q̃ deuote recepit fidem catholicā. & sic synagoga facta est sterilis & abiecta, & ecclesia in fide gētiũ facta est fertilis & lætabunda. & hoc modo loquitur Apostolus, Gal. 4. d. inducens illud Esaiæ. 64. *Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filij deserta magis quæ eius quæ habet virum.* Et vocat Gentilitatē sterilem, & desertā, quia multo tempore fuit deserta à Deo pp peccatũ idololatricæ, & sterilis in prole ad Dei cultum educata. & ibidē præmittit Apostolus. *Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit, vñ de ancilla, et vñ de libera.* & sequit. *Hæc sunt per allegoriā dicta, hæc enim sunt duo testamenta, & c.* Hanc autem expositionem nō prosequor, quia diffusè tractata est ab alijs in plurib. locis.

PSAL.

ADDITIO.

In psalm. 112. *Laudate pueri dominum.*

Iste psal. cum quinq; sequentibus vsq; ad psal. *Beati immaculati.* exclusiue vocat ab Hebræis Halleluia magnũ, i. hymnus magnus, de quo singularem faciunt solennitatem: nam in tribus præcipuis festis & in neomenijs stantes istum hymnum cum maiori cantant solennitate, quam ceteros psalmos totius psalterij. Insup in nocte paschæ qñ agnus paschalis comedebatur, post eius comestionem recubentes ad mensam ipsi hymnum solenniter dicebant. Vnde de hoc hymno ex istis sex psal. cõposito intelligi dēt illud quod imminente passione Mat. 26. c. legit. *Hymno dicto & c.* eo q̃ Christus post agni paschalis comestionem hmõi ritum consuetum seruās, hymnũ prædictũ cum apostolis recitauit, quod et Hebræi hodie agno paschali carentes in illa nocte. f. paschæ, istum hymnum cum azymis solenniter prout pñt cantant, in quo vidēt prophetizare nescientes. sicut legitur de Caipha, Jo. 11. Nam ipsi solum attendunt ad hoc q̃, in hoc hymno fit mentio de redemptione Aegyptiaca, cuius memoriã in paschate celebrant. Sed amplius consideranti in hoc hymno continentur nō modica mysteria ecclesiæ vniuersalis spiritualiter à Deo redemptæ incipientis ab Abel iusto vsq; nunc: inter quæ fit mentio de redemptione Aegyptiaca suo loco, vt infra patebit. vnde in hoc hymno Psalmista sex principaliter facit. Nā in primo psal. ponit quandam præfationem generalem ad diuinam laudem pertinentem, in qua de exordio ecclesiæ militantis ante legē, & eius progressum vsq; ad aduentũ Christi, per quē gratia facta est, præmittit. In secundo. f. In exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro. de statu ecclesiæ sub lege ait. In tertio psal. f. *Dilexi, quoniam exaudiet dominus, & c.* agit de statu ecclesiæ in ipso exordio redemptionis ante ipsius publicationē. In quarto vero. f. *Credidi, propter quod, & c.* agit de statu primitiuæ ecclesiæ publicatæ. In quinto. f. *laudate dñm,* agit de statu ecclesiæ ex duabus gentibus iã vnitæ. In sexto vero psal. f. *Confitemini, & c.* agit de statu ecclesiæ non solum dilatata & vnigenita, sed etiã florente & præualecente, prout latius patebit in expositione horũ psal. in singulari. In hoc igitur primo psal. pñtionali huius hymni Psalmista octo facit q̃ sunt notabilia ad Dei laudē pertinentia.

Primo. n. ostendit quis est laudandus, f. Deus trinus & vnus. Quod sic patet: nā in principio huius psal. ter inuitat ad laudem

dem Dei. Primo. scũ pñmittitur Halleluia: quod idē est quod laudate Deũ. Secundo inuitat ad laudē Dei cū dicit. *Laudate pueri dominum.* Tertio cū dicit: *Laudate nomen domini.* Quæ quidem trina inuitatio ad laudem Dei in eodem versu seu contextu singularis est in hoc psal. vt patet discurrenti per alios. Et sic satis innuitur trinitas eius qui laudatur eo modo (et si fortē clariori) quàm illo verbo psal. *Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus, & c.* & in similibus solet cõter exponi. Vnitas autem eius qui laudatur, ostenditur in hoc quod nō Deos dicit laudandos, sed Deum, similiter nec dixit. *Laudate nomina domini,* sed nomen, eo modo quo dicitur Matth. ultimo d. *In nomine patris & filij & spiritus sancti.*

Secundo ostenditur etiam a quibus debet laudari, quia à pueris, scilicet animi puritate viuētib.

Tertio ostenditur etiam quandiu est laudandus, scilicet in hac vita & in futura, & hoc cum dicit: *Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc & vsque in seculum.*

Quarto ostenditur etiam vbi est laudandus, scilicet vbiq; & cum hoc dicit. A solis ortu vsque ad occasum.

Quinto ostenditur etiã quō est laudandus, f. super oēm laudē cuiuscunq; creaturæ terrestris & celestis. & hoc cum dicit. *Excelsus super omnes gentes dominus, & super celos gloria eius.*

Sexto ostenditur quædã materia principalis ad Dei laudē in hoc hymno principaliter cõsideranda, f. diuina providentia circa regimen creaturæ rationalis, & hoc cum dicit. Quis sicut dñs Deus noster qui in altis habitat, & humilia respicit, f. genus humanũ, qđ in parte infima vniuersi cõmoratur.

Septimo ostendit quã effectus hmõi diuinæ pñdētiæ, à quo ecclesia fidelium sumit exordium, f. suscitare hoĩe a terrenis & fetorib⁹ pñdōrũ, & eũ erigere ad statũ græ & gloriæ: quod est maximũ opus iuxta illud: Miserationes eius sup oĩa opera eius. vñ Aug. sup Io. dicit, q̃ maius opus est q̃ ex impio fiat iustus, quã creare celũ & terrā. & de hoc dicit. *Suscitans à terra, i. à terrenitate. Inopē in virtutib⁹.* Et de stercore, i. de fetore pñdōrũ. *Erigens pauperē, vt collocet eũ cū principibus, i. cū angelis.* Cū principibus populi sui, i. cū patriarchis & prophetis. & in hoc innuit statũ ecclesiæ ante legē, in quo nodũ erat aliquis populus diuino cultui mancipatus, sed quasi singulariter sumebant singuli iusti in diuersis partib. ad societate sanctorũ.

Octauo ostendit q̃ ex tali suscitatione inopũ & pauperũ & collocatione eorũ in celestib⁹ fecundata est ecclesia in progressu temporis

temporis: & sic quæ prius fuerat sterilis, modo multos habet filios, iuxta illud Gala. 4. d. & Esa. 54. a. Latere sterilis, & de hoc dist. 1. *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum latentem.* & in hoc continuat se dicendis in ceteris psal. huius hymni, ut videbitur. unde psal. iste proprie videtur esse prefatio in huiusmodi laude diuina.

RE-

REPLICA. In psal. *Laudate pueri dominum.* ut dicit Burg. incipit Hebræorum hymnus. & continuatur vsque ad *Beati immaculati*, exclusiue. hunc hymnū consueuerunt cum multa sollemnitate dicere post esum agni paschalis. unde opinatur Burg. quod illud Mat. 26. c. *Et hymno dicto exierunt in montem Oliuarum:* debeat intelligi de isto hymno: quod si ita est non iudico, nec suam singularem expositionem reprobo.

GLOSSA ORDINARIA.

A *Halleluia.* Cassiodor. Item hic halleluia ex alio negotio ponitur. Sicut enim ex dineris actibus Deus laudatur, ita ex varijs negotijs iste titulus annotatur. Ab initio Hebræi populi per magna miracula populo illi exhibita, Christum mundo datum propheta nuntiat: per quas similitudines, id est per eorum significata, etiam quisque Christianus liberatur. Erant enim figuræ mysteriorum spiritualium Christi & ecclesiæ, ut in psal. mi expositione clarescit.

PSALMVS CXIII.

N *exitu.* Aug. Hic non narrantur præterita, sed futura prædicuntur: quia in illis gestis futura signabantur. & ideo non omnia hic dicuntur quæ ibi gesta, sed quædam aliter, ne putetur præterita recolere.

Cassi. Primo dicit propheta quæ mira dederit Deus Heb. in figura, & Christianis in spiritu. Secundo interrogat quare hæc facta sunt, ibi: *Quid est tibi mare?* Tertio inania simulacra gentium reprobant, & religionem Dei commendat, ibi: *Simulacra gentium.*

* Beda. Legimus Israeliticū populū de Aegyptiaca seruitute liberatum, per mare rubrum & per Iordanem exiccatū traductū. Quod propheta vs hic repetere, non ut historiam narrans, sed ad allegoricū sensum inuitans. Non enim legitur in historia illa Iordanē retro fluxisse, sed steterisse, neque legi ibi mōtes ut arietes, vel colles sicut agnos ouium exultasse. Attendamus ergo quod admoneamur, quia & facta illa nra figure sūt, & hæc

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CXIII.

I *N exitu Israel.* Huic psal. in translatione Hier. præmittitur *Halleluia* pro titulo, tñ in Hebr. est finis psal. præcedentis. In hoc aut psal. inducit Psalmista ad Dei laudem ex confiderōne beneficii populo Israel exhibiti in exitu de Aegypto; Et primo illud beneficiū recolitur, secundo ex hoc Dei laus cōcluditur, ibi: *Non nobis.* Circa primū recoluntur plura mirabilia à Deo facta in exitu de Aegypto, non tamen secundū ordinem historiarū, aliqua narrando post, quæ tamen fuerunt prius facta, sicut frequenter fit in scriptura, & maximè metricè composita, qualis est ista. dicit igitur.

- 1 *In exitu Israel.* qui habetur, Exod. 13.
- 2 *Domus Iacob.* quia totus populus Israel descendit de Iacob, qui alio nomine dictus est Israel, Gen. 32.
- 3 *De populo barbaro.* Oēs populi dicunt barbari, exceptis Hebræis, Græcis, & Latinis, quia alia idiomata dñr barbara.
- 4 *Facta est Iudæa.* quia in Iudæa viguit cultus diuinus, & scientia legis & prophetarum.
- 5 *Israel potestas.* Sicut exercitus regis dicitur eius potestas, quia Deus per filios Israel tanquam per exercitum suū eiecit Chananeos de terra illa, ut habetur in libro Iosue, & sic Israel dicitur potestas Dei, inquam per potestatem a Deo sibi concessam, eiecit gentem illam. & secundum hoc litera ista, facta est Iudæa, &c. respicit terminū exitus de Aegypto.

In He-

MORALITER.

1 *In exitu.* Psalmus iste loquitur de beneficio Dei exhibito populo Israel in exitu de Aegypto.

Moraliter autem potest exponi de Dei beneficio circa quemlibet Christianum de peccatis egressum sic. *In exitu Israel de Aegypto.* Christiani de tenebra peccati,

- 2 *Domus Iacob.* i. de peccantium numero.
- 4 *Facta est, &c.* i. vera & perfecta confessio. Iudæa nanque confessio interpretatur.
- 5 *Israel potestas.* i. angelus custos ipsius: quia sicut angeli se retrahunt à custodia hominum propter peccatorum multitudinem,

Halleluia Psalmus CXIII.

a *Mente, ope Dei.* b *Videntium Deum.* c *De afflictione seculi cui renuntiant.* d *Ecclesiæ.* e *Luctantium, quod prius quam Israel.*

N exitu Israel de Aegypto, domus Iacob

a *A blasphemijs gentium, a quibus semoti esse debemus, vel à turba demonum.* b *Confessio.*

cob de populo barbaro. Facta est Iudæa

a *Que in corde, quod pugnat confessio, & per eam facti Israel, possunt resistere vitijs & esse filij Dei, & hoc est Israel pote, &c.* b *Vnde. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. &c.* c *Ergo: Seculi.*

dæa sanctificatio eius, t Israel potestas eius. t Mare vidit

a *Retro sit. Ut via ad libertatem pateret.* b *Descensus humilis.* Id est baptizati ad eum vnde orti sunt redierunt. c *Et tunc. Dispensatores verbi Dei apostoli.*

& fugit, Iordanis conuersus est retrorsum. Montes t exul-

bra vel afflictio interpretatur, in figura huius mundi ponitur, de quo specialiter recedendum est, ne simus iugum ducentes cum infidelibus.

b *In exitu.* Cum Israel, id est, domus Iacob de Aegypto, id est, populo barbaro exiret.

c *Barbaro.* Aug. Barbara lingua est quæ Deum non laudat.

d *Facta est.* Cassi. Sicut ille populus cum exiret de Aegypto, sanctificatus est in Iudæa. i. terra promissionis, colendo Deū verū, quæ terra erat ante per idololatriā polluta, & sicut potes factus est in ea. Qui enim in Aegypto facti fuerant serui, ibi facti sunt domini. Ita exeuntes à peccato sanctificat Iudæa. i. confessio. Et per eā facti Israel possunt resistere vitijs. & hoc. *Vidit mare.* id est, peccatores seculi.

Iordanis, qui varijs desiderijs rapiunt homines in magnū mare, id est huius seculi amaricantem malitiam, sed hæc in aduentu domini cessant, quasi conuersa retrorsum.

e *Ma. vi.* August. Hoc hic aliter dicitur quam factum est. Iosue. 3. Ibi legitur steterisse ab ea parte, qua aquæ desuper fluebant, nec ibi quicquam dicitur de gestantibus montibus, sed tam ibi facta quam hic dicta figuræ sunt.

a Ari- F

In Hebræo aut & in translatione. Hiero. sic hñ. *Factus est Iudæa, &c.* & fm hoc respicit principium exitus de Aegypto, quia tribus Iuda prima intrauit mare rubrū, sequens Moysen, alijs formidantibus & tardantibus: & sic facta est Dei sanctificatio, in quantum factum istud declarauit Dei sanctitatem, in cuius confidentia tribus Iuda constanter secuta est Moysen. Israel potestas eius, quia pro Israele pugnant contra Aegyptios, Exod. 14. f. & dixerunt Aegyptij: *Fugiamus Israel, dominus enim pugnat pro eis contra nos.*

6 *Mare vidit.* quia se in partes diuisit, retrahendo se à medio ad præceptum domini, ac si haberet sensum & intellectum: quia creatura obedit creatori ad nutum.

7 *Iordanis.* Hoc fuit in exitu de deserto, ut habetur Iosue. 3, quia aquæ Iordanis ex origine sua descendentes steterunt & eleuatae fuerunt ad modum collis, & sic in parte reuertebantur versus locum originis, sicut aqua fluminis inueniens obstaculum resultat versus originis locum.

8 *Montes, &c.* i. causam exultationis dederunt filijs Israel, quia in transitu fluuij Arnon scopuli ex vna parte inclinati sunt vsq; ad ripā oppositā fluminis, & sic præbuerunt transitum filijs Israel, & interfecerunt insidias ibi latentes contra filios Israel, sicut dictū fuit Num. 21. d. ubi scribitur sic. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon: scopuli torrentium inclinati sunt, &c. & sic dicuntur etiam in se exultasse metaphorice, sicut & de mari rubro dictum est.

Mare

tudinem, sicut in eorum persona dicitur, Ierem. 17. a. *Curamus Babylonem, & non est curata, derelinquamus eam.* ita redeunt ad custodiam ipsorum propter veram penitentiam.

6 *Mare vidit.* i. angelus malus tanquā mare tempestuosum, videns angelum sanctum reuersum à tentatione se retrahit.

7 *Iordanis, &c.* Qui riuus iudicij interpretatur. Per hoc ergo significatur quod penitentia peccatorem facit reuerti de iudicio condemnationis ad iudicium saluationis.

8 *Montes, &c.* Per mōtes significant angeli maiores, & per colles minores, qui exultant de penitētia peccatorū, Luc. 15. b. *Gaudium est in celis angelis Dei, &c.* Et de plurib. magis gaudet.

i Quid

A *Arietes*, Aug. Qui collibus vtriusq; testamenti hereticos debellant, & superstitiones diruunt. Vnde alibi: Afferte dño filij Dei, affer. do. fil. arie. Et sexta māsio filiorū Israel de Aegypto venientū, fuit Elim: quē interpretat arietes, vbi erant duodecim fontes, & septuaginta palmæ: quibus significant

psal. 28. 4.

septuaginta discipuli, quos in sexta ætate elegit dominus, vt per quatuor mundi partes Christi victoriæ palmam portarent, destruentes gemino cornu vtriusq; testamenti omnem scientiam aduersus Christum se erigentem.

b *Colles*. Cassio. a colendo mediocres: nō enim hæc ad literam. vnde & per mare & Iordanem, id est, per antiqua facta, hæc signari non ambigas quæ hodie spiritualiter fiunt.

c *Quid est tibi*, Cassi. Secundo interrogat quare hæc, vt excitet admirationem. Et soluit. *A facie Domini.*

d *A facie*. Cassiodo. Vna duobus responso, quia vnus autor & fecula fecit obstupescere, & sua, id est, montes & colles gaudere: Christo enim apparente moti sunt homines a sua superstitione ad cultum Dei.

* Euthymius. A præsencia, inquit, & conspectu domini exultauit terra, ipsi montes nimirum & colles. præsenciam autem domini intellige aduentum domini in Iudæam. Alio modo etiam expone iuxta ea quæ dicta sunt in psal. 95. ibi, *Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum*, & de mari quidem ac de Iordane nihil amplius dixit, tanquam causa fugæ aut detentionis in vtroque satis iam nota sit.

e *A facie Dei Iacob*. Et q. quæreret, quis est dominus Deus Iacob non recens, vel qui facit eos luctari.

* Euthymius. Scriptum est enim alibi. *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.*

f *Qui conuertit petram*. Cas. dura corda Iudeorum, ad aquam baptis-

baptismi.

g *Rupem*. Gentiles, vt & ipsi emanent irriguos fontes prędicationis.

Aug. id est, se prius durum, cum ignoraretur, liquefecit ad irrigandos fideles, vt sit in eis fons aquæ viuæ salientis in vi-

D

Iohan. 4. b.

a *Duces populi*. **b** *Qui semen fidei receperunt*. **c** *Non inuidi, innocentes, per arietes generati*. **d** *Sed hæc videntes mirantur*. **e** *Aug. Quid est o seculum, quod tua impedimenta cesserunt, vt tot milia hominum ad dominum conuertantur: & hoc est: Et tu lor. &c.*

a *tauerunt vt arietes, & collēs sicut agni ouium. Quid est ti-*

b *bi mare, quod fugisti: & tu Iordanis, quia conuersus es re-*

c *trorsum? Montes t exultastis sicut arietes, & collēs sicut a-*

d *gni ouium. A facie domini mota est terra, a facie Dei la-*

e *cob. qui conuertit petram in stagna aquarum, & t rupem*

f *in fontes aquarum. Nōn nobis domine, non nobis: sed*

g *nomini tuo da gloriam. t Super misericordia tua & veri-*

h *tate tua, nequando dicant gentes: Vbi est Deus eo-*

i *rum? Deus autem noster in celo, t omnia quæcunque vo-*

j *luit, fecit. Simulacra gentium argentum & aurum,*

k *Veritate. Id est, promissione impleta.*

l *Vbi est Deus. Aug. solent dicere gentes, quæ habent vi-*

m *In celo. August. id est, Christo homine, secundum illud:*

n *Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians.*

o *Vel in celo. Cas. potens super omnes creaturas.*

p *Omnia quæcunque. Per quod omnipotens apparet.*

q *Simulacra gentium. Cas. Tertio, inania simulacra probat,*

r *& religio Dei quàm sit utilis, ostēdit. Et est hic perfecta de-*

s *monstratio in vituperatione & laude.*

t *August. Ostensa potentia veri Dei ex operibus, transit ad*

u *deos gentium visibiles.*

v *Argentum. Aug. Sed quia Deus hoc fecit, inquit: Opera ma-*

w *nuum hominum. hoc venerantur quod inde fecerunt: materiā*

x *enim creauit Deus, sed stultitia hominum formam addidit.*

y *& consimilibus.*

z *Sed nomini tuo. quia in talibus tota ratio facti, est potentia*

1 *Super mise. tua. talia enim facta sunt a Deo populo Israel*

2 *ad declarationem diuinæ veritatis, quia impleuit promissio-*

3 *nes factas patribus, scilicet Abraham, Isaac & Iacob, & simili-*

4 *ter ad declarationem diuinæ misericordiæ, quia quāuis po-*

5 *pulus Israel ipsum frequenter prouocaret ad iram, vt in ado-*

6 *ratione vituli & alijs malis quæ fecit in deserto: tamen ad-*

7 *impleuit promissum patribus factum in hoc declarans mi-*

8 *sericordiæ suæ effectum.*

9 *Nequando. id est, Gentiles idola colentes.*

10 *Vbi est Deus, scilicet Hebr. Si enim non adimpleisset pro-*

11 *missa eis facta, videretur Gentilibus quod defecisset virtus*

12 *sua, & quia tot mirabilia fecit pro eis, poterant libere dicere*

13 *Gentilibus.*

14 *Deus autem. quia ibi magis relucet sua potestas: Verun-*

15 *tamen quia se extendit ad omnia inferiora, quod patet per*

16 *eius miracula facta in mari & in terra, vt pręmissum est. ideo*

17 *subditur: Omnia quæcunque voluit fecit.*

18 *Simulacra. Hic psequēter excludit idololatria cuius primo*

19 *ostē-*

NICOLAUS DE LYRA.

Mare vidit & fugit, quia ad modum cognoscentis iter siccū filijs Israel prębuit, & similiter scopuli dicto modo inclinati videbantur applaudere aduentui filiorum Israel & transitui.

1 *Quid est tibi*. q. d. vnde venerunt ista mirabilia in mari rubro & Iordane & collibus? vt dictum est. & respondet.

2 *A facie domini*. Q. d. a diuina voluntate processerunt ista, cui obediunt et insensibilia, quia sicut ad Dei nutū mota est terra, qñ absorbit Dathan & Abiron, ita aquæ & colles in prædictis & consimilibus alijs. vnde & subditur, aliud mirabile factum quod fuit in deserto cum dicitur,

3 *Qui conuertit*, dando abundantiam aquæ de petra, Exo. 17.

4 *Et rupem*. Num. 20. b. vbi dicitur. Cumq; Moyses eleuasset manum, percussit virga bis filicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, &c.

5 *Non nobis*. Hic ex prædictis miraculis diuini honor concluditur, & primo ostenditur quod sit honorandus. secūdo, a quibus, ibi: *Non mortui laudabunt te*. Prima in duas, quia primo Dei gloria ex dictis concluditur. secundo idololatria excluditur, ibi. *Simulacra gentium*. Circa primum dicit Psal.

Non nobis domine, attribuat gloria de prædictis mirabilibus

& con-

MORALITER.

1 *Quid est tibi*, id est, vnde venit malorum angelorum fuga, & conuersio iudicij dicta? & respondetur cum dicitur.

2 *A facie domini*. i. homo factus de terra, motus est per pœnitentiam de culpa ad gratiam per misericordiam diuinam.

3 *Qui conuertit*. id est, cor peccatoris durum in fluxum lachrymarum.

5 *Non nobis*. Hic ostenditur, quod de prædictis tota gloria sit Deo attribuenda, & patet litera.

7 Super

7 Super misericordia qua reuocas peccatores.

† Et veritat. qua sic dictum tuum imple, Ezech. 18. g. Nolo mortem peccatoris, sed vt magis con. &c.

8 Nequando. Si enim non impleteret dictū suū, haberent infideles occasionem blasphemandi ipsum: sed quoniam fideles debent asserere contrarium, subditur in persona eorum.

10 Deus autem. Sed dii infidelium sunt falsi, ideo subditur.

11 Simulacra. Potest etiam hoc exponi moraliter de hypocritis propter quæstum. Aug. Aurum diligis, aurum es.

Opera

a *Os habent.* August. Manu sunt formata, sed non habent membrorum officia, plus autem valet in affectibus miserrum forma viuenti similis, quia *os habent*, &c. quam ad eos corrigendos, q. nō viuit, nec officiis membrorum potest uti.

Augustinus. *Os habent.* Cur adeo inculcat in multis locis

que sunt omnibus nota, quia effigies viuenti similis homines se ducit, ut putent in ea esse occultum numē, & non esse sine viuo habitatore: unde & demones ad possidenda simulacra inuitant, q. in eis sepe fallunt. Hec autē alibi dānat.

Sap. 15. d. Omnes diuigentium demonia.

Prudentiores vero dicunt, se nec idola, nec in eis demonia colere, sed quæ per idola signantur, ut per hoc aerem, per illud terram, & cetera huiusmodi. Hos transeunt, & alij, dicentes se non colere ipsa corpora, sed quæ illis regendis præsent

numina, ut Iou, Mercurium, & huiusmodi quæ omnia damnat Apostolus, quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & seruierunt creaturæ potius quam creatori.

c *Non clamabunt.* Augustinus. Post loqui (quod est hominis proprium

propriū) hoc commune addit, ut pro bestiis intelligas dictū D cetera quæ dixit communia, non ad solum hominē referas. Nā & vident & audiunt, & olfaciunt, & ambulant, ut nō solum homines, sed etiā beluas simulachris præponendas cognoscas, ut si pudeat te adorare bestia hæc omnia habentē, multo magis pudeat te adorare mutum & carens vita sensuque simulachrum.

to magis pudeat te adorare mutum & carens vita sensuque simulachrum.

Non loquentur in gutturo suo. Theod. Quin. n. Demones qui per ipsa operantur falsisq; vaticinationibus vrebant, nō per inanima simulachra has proferebat sed per homines rationis compotes, vel per nonnulla signa aliquid denuntiabant, merito, inquit, Non loquentur in gutturo suo, immobiles enim & inanimæ penitus sunt huiusmodi imagines.

Similes illis. Augustinus. Vide erubescibilem culturam dum ait, similes, quod vere sunt, vel similes se eis intelligant.

Domus Israel. Cal. Hic ostendit Christianæ religionis utilitatē. *Domus Aaron.* Aug. Ne autem videatur maioribus iam res quæ inferioribus est spes, addit. *Domus Aaron.* f. Memor. Cal. Ut cōuerteret, & pueros per eundē benedixit.

Super. f.

a *In forma.* **b** Hemo loquitur, melior. **c** Hoc proprium hominis, cetera communia homini cum beluis, ut non solum homines, sed & beluas scias simulachris autepo-

a *opera manuum hominū.* Os habent, & nō loquentur, oculos habent, & nō videbunt. Aures habent, & nō audiunt, nares habent

a *Aug. Hoc & Similes possunt* quæ manibus contrahant, meliores itaque sunt.

a *Aug. Melior est bestia, quæ etiam non loquitur, clamorem tamen habet in faucibus.*

b *habent, & non ambulabunt, nō clamabunt in gutturo suo.* Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt

a *Autem.* **c** *Generalis Ecclesia.* **d** *Quod non videtur.* **e** *In Deo abiectio.*

d *in eis.* Domus Israel sperauit in domino, adiutor eorum, &

a *Contra fraudes diabolicas.* **b** *Etiā.* **c** *Ut & ipsi perseuerent.*

e *protektor eorum est.* Domus Aaron sperauit in dño, adiutor

a *Ne eis nocatur.* **b** *Ideo adiutor & protektor maiorum & minorum quia*

a *Nam.* **b** *Non enim nos præcipimus misericordiam Dei, sed dominus memor fuit*

f *Domus Israel.* Cal. Hic ostendit Christianæ religionis utilitatē.

e *Domus Aaron.* Aug. Ne autem videatur maioribus iam res quæ inferioribus est spes, addit. *Domus Aaron.*

f *Memor.* Cal. Ut cōuerteret, & pueros per eundē benedixit.

a *Super.* f.

NICOLAUS DE LYRA.

* ostenditur vanitas, & secundo latia utilitas, ibi: Domus Israel. Primum ostenditur per hoc, quod idola facta sunt de sensibili materia artificialiter, & hoc est quod dicitur: Simulachra gentium, quia materia artificialium est tota substantia eorum, secundum Philosophū 2. Physic.

1 Opera manuum hominum. Per sculpturam, sicut sunt lignea & lapidea, vel per fusuram, sicut metallica.

2 Os habent & non loquentur. Ostendit euidenter, quod careant vita per carētiā affatus, visus, auditus, olfactus, tactus & gressus, quibus vita manifestatur in hominibus & animalibus, & patet littera vsque ibi.

3 Similes illis fiant qui faciunt. Scilicet artifices, quia carent vi

4 Et omnes qui confidunt in eis. Scilicet idolorum cultores, quia confidunt in nihilum, sicut idolum nihil est 1. Corinth. 9. b.

5 Domus Israel. Hic consequenter ostenditur latia utilitas, & primo in euasione mali, secundo in a lectione boni, ibi: Dominus memor. Primum patet per hoc quod colentes dominum protegentur ab eo in periculis, & hoc est quod dicitur: Domus Israel sperauit in domino. Ipsum deuote colendo.

6 Adiutor eorum, & protektor eorum est. Sicut patet contra Pharaonem & eius exercitū, Exod. 14. & contra reges Chanaanorū

ut patet in lib. Iosue.

7 Domus Aaron. Licet domus Aaron contineretur in domo Israel, sicut pars in toto, tamen de ea fit specialis mentio, quia ad eam pertinebat sacerdotium, quod est latia officium.

8 Adiutor eorum protektor eorum est. Sicut patet in deuotione Care a terra, eo quod volebat sibi & suis vsurpare sacerdotium contra Aaron & filios eius Num. 16.

9 Qui timent dominum. Dicit Rabi Sal. quod hoc dicitur propter conuersos de Gentilitate ad Iudaismum, qui non erant de filiis Israel, & tamen Deus erat adiutor eorum simul cum filiis Israel, quia multi de talibus ascenderunt cum eis de Aegypto, ut habetur Exod. 21. f. Potest etiam hoc exponi de Gentilibus Deum colentibus, qualis fuit sanctus Iob, & multi alij.

10 Dominus memor fuit nostri. Hic cōsequenter ostenditur utilitas latia in consecratione boni temporalis, & spiritualis, & hoc est quod dicitur. Dominus memor fuit nostri. Licet obliuio nō cadat in Deo, nec per consequens recordatio proprie dicta, tamen secundum communem modum loquendi hominum dicitur recordari aliquorum quando facit eis bonum, ideo subditur.

11 Et benedixit nobis. Multiplicando in spiritualibus & temporalibus bonis. Quod declaratur cōsequenter in toto populo Israel, cum dicitur.

12 Benedixit domui Israel. Secundo specialiter in tribu sacerdotali

* dicens:

MORALITER.

1 Opera manuum hominum. Nam omnia faciunt propter homines, per hoc ab eis aurum & argentum extorquentes.

2 Os habent & non loquentur. Scilicet vera, sed tantum falsa, quæ sunt non entia, sicut enim verum & ens conuertuntur, sic falsum & non ens.

† Oculos habent & non videbunt. Scilicet cœlestia, sed terrena.

† Aures habent & non audiunt. Scilicet diuinā mandata saltem ad operandum.

† Nares habent. Idest, discernendi sensum.

† Et non odorabunt. Eligendo bonum.

† Manus habent. Operando bonum.

† Pedes habent & non ambulabunt. In via morum.

Non

Tom. 3.

T

Adiicias

† Non clamabunt in gutturo suo. Deum deuote orando.

3 Similes illis fiant. Idest, illi qui cor ad hoc inducunt, vel sustinent, similem penam incurrunt.

5 Domus Israel. Per domū Israel significantur boni religiosi qui sunt contemplatiui. Per domum Aaron pontificis boni prælati, per hoc quod subditur.

9 Qui timent dominum, sperauerunt in domino. Generaliter boni Christiani, omnes. n. isti sperant in domino formata charitate, propter quod eorum adiutor est in necessitatibus quantum spectat ad salutem, ideo possunt dicere.

10 Dominus memor fuit nostri. Scilicet bona nobis faciendo.

11 Et benedixit nobis. In bonis spiritualibus multiplicando.

12 Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron. Exponatur ut supra.

A *Super vos.* Aug. Quia creuit numerus magistrorum.
B *Super filios.* Quia creuit etiā numerus sequaciū. Ergo vos
 utriq; patres & filij benedicti estis à domino, qui vos fecit
 cælum in maioribus, & terram in minoribus, vel fecit om-
 nem creaturam.

Benedicti vos a do.

Cassiodorus. Qui
 optauit supra bene-
 dici, iam confusus di-
 cit: *Benedicti*, quod
 ad Deum pertinet,
 ut & ei seruiatis. Ve-
 re dñs, quia etiā cæ-
 lum celi, idest, Chri-
 stus est ad honorem
 domini. Vel.

Cælum celi. Idest,
 empyreum dedit do-
 mino Christo secun-
 dum quod homo.
Terram autem. I-
 stā inferiorē dedit.
Filijs hominum. Ut
 in ea se purificent.
 Vel, populum præ-
 dicantibus, vñ. Sicut
 inquit me pater, &
 ego mittam vos.

Ioan. 6. f.

Et terram. Augustinus. In pusillijs, sed quia & hi crescen-
 do fiunt celi magni, sic sunt cælum terre quam lacte nu-
 triunt, ut sint & cælum celi, dum eam sperant in cælū vtili
 hoc

hoc autem cælum celi est, domino, quia illi magni soli dñs
 docibiles sunt, quia iam non ab homine neque per homi-
 nē, sed per ipsum Deum capiunt sinceritatē, & vbertatem
 sapientiē, quibus filiis hominū dedit terram, in qua operen-
 tur, idest, subiectos quos excolunt ad fructificandū, vnde. Si-

cut misit me pater, & ego mitto vos, & cat.

Ergo utrique cælum
 & terra viuāt, ex eo
 qui fecit ea, & lau-
 det. Aliter enim mo-
 rientur. Et, *A mortuo*
quasi non sit, perit con-
fessio.

Cælum celi. Aug. E
 Dicit eos, quorum
 mentes sic sublima-
 uit ut nulli hominū
 sed ipsi Deo docibi-
 les fierent, quorum
 comparatione om-
 ne visibile, idest, cæ-
 lū & terra. Dicitur
 terra quam dedit fi-
 lijs hominum, idest,
 minoribus, ut eius
 consideratione con-
 iiciant creatorem.

quem infirmi sine adminiculo adhuc videre non possunt.
Neque omnes qui descendunt. Cass. Vel non omnes qui des-
 cendunt, quia & sancti descenderunt, sed non in inferni.

GLOS-

NICOLAUS DE LYRA.

dicens: Benedixit domui Aaron. Tertio generaliter in omni-
 bus Deum colentibus, sine sint conuersi ad Iudaismum sine Gentiles re-
 ste viuentes quibus Psalmista imprecatur bonorum augmenta, dicens:

- 1 Adiciat dominus. Iterum alia bona conferendo.
- 2 Benedicti vos a do. Per consecutionem gratiæ in presenti, &
 gloria in futuro.
- 3 Qui fecit cælum & ter. Propter quod potest dare suam benedi-
 ctionem gratiæ in presenti vita quæ per terram designatur, & gloria
 in futuro, quæ per cælum signatur, quod adhuc amplius declarat dicens.
- 4 Cælum celi do. m. Quia ibi magis relucet gloria sua in angelis
 sanctis.
- 5 Terram autem dedit filiis hominū. Idest, habitationi eorum
 pro vita presenti, in qua si debite viuunt & Deum colant, assumuntur
 ad habitationem cælestem cum angelis, secundum quod dicitur Matth.
 22. c. In resurrectione erunt sicut angeli Dei in cælo.
- 6 Non mortui. Supra ostendit, quod Deus est colendus, hic cōsequē-
 ter ostendit a quibus, & loquitur de cultu meritorio dicens: Nō mor-
 tui laudabunt te domine. Quia sunt extra statum merendi, quia se-
 cundum Damascenum quod est hominibus mors, hoc est angelis casus.
- 7 Neque omnes qui descendunt in infernum. Quia si accipia-
 tur

MORALITER.

- 1 Adiciat dominus vos. Suam gratiam augmentando.
- 4 Cælum celi, Nam ibi magis relucet eius potestas.
- 5 Terram autem dedit filiis hominum. Sicut dicitur: Prouerb. 8.
 Per me reges regnant.

Non

tur pro inferno damnatorū, ibi nō est Dei laus, sed magis blasphemia.
 Si autem de limbo patrum vel puerorum in originali decedentium, iā
 sunt extra meriti statum.

- 8 Sed nos qui viuimus. In vita presenti.
- 9 Benedicimus domino. Meritorie, quia status meriti durat vs-
 que ad mortem, propter quod in ipso laudatur Deus meritorie.
- 10 Ex hoc nunc & vsque in seculum. Idest, vsque ad finem præ-
 sentis seculi, quia etsi tunc deficiet tempus meriti, permanebit tamen
 laus sanctorū in patria Psal. 82. a. Beati qui habitāt in domo tua
 dñe, in secula seculorum laudabunt te. In hoc Psal. moraliter
 intellecto inuitatur quilibet peccator misericordiam cōsecutus ad Dei
 laudem pro beneficio exitus de peccato, quod per Aegyptū designatur,
 eo qd Aegyptus tenebra interpretatur, cuius Iudæa fit sanctificatio,
 eo quod interpretatur confessio. Tunc fugit mare. Idest, amari-
 tudo culpa. Iordanis, qui interpretatur riuus iudicii. Retrorsum cōuer-
 tur, scilicet a iudicio cōdēnationis ad iudiciū saluationis. Tera n. oue-
 tur a facie domini, quia homo dissus ad humo mouetur motu bonæ ope-
 rationis. De petra. Idest, corde prius duro fluunt aque deuotionis, ido-
 lolatria abiicitur, quia auaritia quæ est idolorum seruitus, Ephes. 5. b.
 Per liberalitatem eiicitur, & Deus fide, spe, & charitate coli-
 tur, & sic ab homine viuificato per gratiam benedicitur.

6 Non mortui laudabunt te domine. Meritorie, quia sunt extra
 statum merendi.

- 8 Sed nos qui viuimus. Vita naturæ & gratiæ.
- 9 Benedicimus domino. Meritorie. Ideo sequitur.
 Ex hoc nunc & vsque in seculum.

ADDITIO.

In Psal. i 13. In exitu Israel de Aegypto.

Quia in primo Psal. huius hymni prædicto psal. inuita-
 uerat ad Dei laudem cum suis debitis circumstantijs, inclu-
 dens de statu ecclesiæ ante legem, scilicet antequam aliquis
 populus esset cultui diuino mancipatus, in hoc autem Psal.
 agit de statu ecclesiæ sub lege, circa quod sex facit. Nā pri-
 mo ostendit vnde sumit initium, ut populus Israel segrega-
 retur ad cultum diuinum, & de hoc dicit. In exitu Israel de
 Aegypto, & c.

Secundo ostendit quomodo huiusmodi populus fuit a
 Deo sanctificatus per dationem legis, per quā specialius fuit
 sub vius regimine & potestate, de quo dicit. Facta est Iudæa
 sanctificatio eius. Exodi enim 10. a. legitur Deum dixi se po-
 pulo ante legis dationem. Vos vidistis quæ fecerim Aegyptijs,
 & c. Scilicet in exitu Israel. Si ergo audieritis vocem meam,
 & c.

& c. Eritis mihi in regnum sacerdotale & gens sancta, & sic facta
 est Iudæa sanctificatio eius, & c.

Consequenter tertio ostendit, quomodo illi populo sic
 Deo mancipato fuerunt magna miracula diuinitus facta, de
 quo dicit. Mare vidit & fugit, & c. vsque ibi. Simulachra gen-
 tium, & c. in stagna aquarum: in Psal.

Consequenter quarto ostendit, quod omnia huiusmodi
 miracula attribuenda sunt diuinæ gloriæ, & in idololatriæ
 detestationem, quæ quidem idololatria primo fuit probi-
 bita in secundo præcepto decalogi, et consequenter in toto
 processu legis Mosaicæ multipliciter detestata, et de hoc di-
 cit. Non nobis domine, & c. Simulachra gentium, & c. vsque ibi:
 Et omnes qui confidunt in eis, et exponatur sicut in Psal.

Consequenter quinto commendat populum Deo man-
 cipatum, & per suos ordines distinctū eos multipliciter be-
 nedicens, de quo dicit. Domus Israel sperauit in domino, & c.
 vsque ibi. Qui fecit cælum & terram. Exponatur put in Psal.
 Conse-

Consequenter sexto innuit quēdam defectū huius status, scilicet existentium sub lege Mosaica. Pro quo sciendū, q̄ in lege Mosaica non fuit promissum regnum celorum in prēmium, sed tñm terrena. In lege autē gr̄a hoc fuit expresse ore Ch̄i promissum, *Matt. 5. a. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum*: & sic in aliis sequentib. vnde Psal. innuens istum defectū dicit: *Cælum cæli domino*. Q. d. regnū cælorum Deo tantum remanet: non est enim hominibus promissum, quia in lege Mosaica terram tantum dedit filiis hominum, sed non cælum. Ex quo sequitur, q̄ illi qui sub lege Mosaica

Mosaica decesserunt, quantūcūq; iusti non laudabāt dñm per adeptiōem gloriæ, neq; meritorie, cū in alia cesset status merendi, & de hoc dicit: *Non mortui laudabunt te domine*, scilicet in illa lege post hanc vitam, & multo minus condēnati in infernum, de qua dicit: *Reque omnes qui descendunt in infernum*: quia tñ in illa lege viatores iusti in hac vita existentes meritorie Deum laudabunt, idcirco dicit: *Sed nos qui vivimus benedicimus domino*, & quia horum meritum extendebatur vsque in æternam vitam post redemptionem a Christo factum, ideo dicit, ex hoc nunc & vsque in seculum.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Alleluia*. Hic titulus sæpe iteratur, quia laudatio Dei, & dignitas est operum, & pretium laborum, id est, meritorium est & prēmium.

Augustinus. Propheta de fouea peccatorum liberatus, & in petra constitutus primo gratias agit, quia exauditus est, & contra omnia pericula se inuocasse dicit.

Psalmus iste est consolatio fidelium contra doctores sæculi.

* Theodor. Multis & vniuersi generis calamitatibus Antiochus cognomen-

to illustis ludæos affixit & fuit in cau-

sa, vt multi qui in de-

sidia viuebant, diuinam transgredien-

tur legem, pietatis vero studiosi p̄ hoc

propenso animo cer-

tamina suscipientes,

triumphales coronas adepti sunt. Hanc horum fortitudinē

præfens Psalmus præcinit, narrat autē eodem tpe & miseria-

rum impetus, & robur ab vniuersorū Deo ipsis præstitum.

P S A L M V S CXIII.

terre.

Luca 15. a.

Psal. 48. d.

Dilexi. August. Dicit hoc, ouis quæ errauerat, filius reuerfus huius sæculi peregrinus.

Castiod. *Dilexi*. Non propter temporalia bona mihi data, vt & infideles. Sed quoniam, &c.

Castiodo. Diligitur Deus & ab infidelibus, quia bona dat

vn̄: *Confitebor tibi cum benefeceris ei*. Diligitur perfecte, cū animus aduersus non mouetur, sed spe attenditur, quē modum

post exponit: *Dilexi*. Non quia me regē fecit, prospera dedit,

sed

sed quia orationem audit in angustiis.

c *Et in die*. Aug. Scilicet meæ miseriæ, quos mihi feci peccādo, qui sunt pleni laboris & doloris, id est, vetustæ putredinis.

d *Inuocabo*. Quod non est sine fide, vnde Apost. *Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt*? Dum ergo ait, *inuocabunt*, no-

Rom. 10. c.

tat quod nō est otiosus dilector: In quibus: *Circumdederunt me dolores*. Vel, in diebus salutaris, id est, tempore plenitudinis, vnde: *Ecce nunc tem-*

pus ac ecce nunc dispa-

c Dolores. Castiodo. Peccata vnde dolor

& mors animæ, vel æterna, & hæc in inferno erit.

f *Pericula inferni*. Augustinus. Satisfusus carnali voluptate non aduertit ma-

la me circumdantia.

g *Tribulationem & dolorem*. August. Quali illa prius me circum-

dederunt. Sed post inueni tribulationē

& dolorem, id est, afflictionem exteriorē esse vtilem.

h *Inueni*. August. Et ego.

Tribulationem. Quod prius pericula dixit.

i *Et dolorem*. Quod prius dolores recognoui quæ latent alios. Vel dolorem, & tribulationem dicit p̄nalitatem istam, & flagellorum dolorem, quæ infert Deus ad vtilitatem hominum, vnde: *Da nob̄ auxilium de tribulatione*: quia per hæc exteriora cognoscit homo suam interiorem miseriā.

Psal. 59. c.

K *O domine libera me*. Cast. Secundo item clamat, vt liberatus veniat ad requiem.

l *Misericors domine*. August. Quia primo inclinavit aurem mihi, & me vocauit.

Inclusus.

F

NICOLAUS DE LYRA.
P S A L. CXIII.

Dilexi quoniam. Huic psalm. præponitur pro titulo: *Halleluia* in translatione Hiero. tamen in Hebræo ponitur in fine præcedentis psal. Secundum autem Hebræos aliosque doctores communiter David fecit hunc psalm. pro liberatione sua a periculis in persecutione Saulis, de qua materia fecit plures psalmos, vt patuit per prædicta. Et diuiditur in duas partes, quia primo confitetur suam liberationem, secundo mouetur ad gratiarum actionem, ibi: *Conuertere*. Circa primum sciendum, quod psalmista aliquando mutat modum loquendi de futuro ad præteritum, vel econuerso, licet sit locutio de eodem facto, quia hic modus frequens est in prophetiis, & maxime in canticis metricè scriptis, qualis est iste psal. & alij psal. Dicit igitur.

1 *Dilexi*. Scilicet dominum.

2 *Quoniam exaudi do*. Licet enim Deus sit propter se diligendus, & super omnia, tamen quando alicui condescendit, prabet ei occasionem magis diligendi ipsum.

Quia

MORALITER.

1 *Dilexi quoniam*. Istum psalmum fecit David in persecutione Saulis gratias agens Deo de periculis quæ euaserat, & orans deuote liberari de futuris quæ timebat.

Moraliter autem potest exponi de homine liberato ab aliis quibus tentationibus demonis & timente de futuris, ppter quod gratias agit de liberatione præcedenti, & orat libera-

Licet

Licet enim Deus sit propter se diligendus, tamen cum exaudit deprecantem, occasionem sibi dat quod feruentius ipsum diligit, vnde subditur.

3 *Quia inclinavit aurem suam mihi*. Exaudiens in præterito.

† *Et in diebus meis inuocabo*. Sperans exaudiri de futuro.

4 *Circumdederunt me, &c.* Id est, tentationes peccati mortalis.

5 *Et pericula inferni*. Nisi adiuuer in tentatione, ideo subditur.

10 *O domine libera animam meam*. Et subditur causa.

Tom. 3.

T. 2

Custo-

a *Iustus.* Quia flagellat iterum.

b *Miseretur.* Quia recipit ad beatitudinem. Nec tam amarū debet esse, quod flagellat quam dulce quod recipit, quia dominus custodit paruulos quos grandes querit heredes.

c *Custodiens paruulos domi.* * Euthymius. Subintellige verbum, est. Laudat enim

propheta summam domini prouidentiam qua nisi uniuersos ac singulos custodi-

ret, de facili aut scorpione interemisset, aut aliud venenosum animal, aut alio pacto celeriter oēs per-

rijsent, in foueam aut in præceps aliquod,

aut in aliud quāpiam periculum delapsi.

Quidam vero intel- ligunt loqui Prophe- tam de infantibus,

adhuc in utero exi- stentibus, qui in obscuris illis atque humidis locis, instar piscium feruntur, nec ceterorum hominum more respirare queunt, qui- que ab illo demum matricis calore, ad frigidum hunc atque eis infuetum

infuetum aerem prouenientes, nec modico quidem tempore in hac vita superesse possent, nisi a diuina seruarentur prouidentia. Vel aliter, paruulos eos intellige qui nup in virtute stabiliti sunt quos dominus inexperientia adhuc circumdatos conseruat, donec aduersus inimicos magis idonei ad pugnam efficiantur.

d *Conuertere.* Augustinus. Non meritis vel viribus tuis, sed quia dominus bene fecit tibi.

e *De morte, oculos.* Matt. 8. c. Augustinus. Mors est infidelitas, unde. *Dimitte mortuos*

suos: Et iterum. Non mortui laudabunt te domine.

f *Placebo.* Augustinus. Dixit eripit a la. & tamen non dicit placeo, sed placebo, secure utique tunc quod non modo Placebo perfecte, quoniam nullus erit lapsus ambulantiū pedum nullum infirmę carnis lubricum. Et hoc in regione viuorum, qui viuunt eterniter.

a *Flagellat enim filium quem recipit.* **b** *Ut pastor.* Humiles.

& iustus, & Deus noster miseretur. Custodiens t paruulos do-

minus, t humiliatus sum, & liberauit me. Conuertere anima

mea in requiem tuam, quia dominus t benefecit tibi. Quia

t eripuit animam meam de morte, oculos meos a lachrymis

f pedes meos a lapsu. t Placebo domino, in regione viuorum.

a *Ad Deum, ut etiam hic requies mentis, non tamen desidia adsit, ut cesset operari.* **b** *Bona dedit prius liberato, aliter liberatus non esses.* **c** *Ita benefecit tibi.*

a *Per fidem.* **b** *Quia de infideli factus est fidelis.* **c** *Hoc iam, quia qui credit, transiit de morte ad vitam.* **d** *Interiores.* **e** *Hic in spe, quia modo lachrymę, dum etiam lapsus sum pro carne infirma & in pedibus quasi extremis animę partibus, id est, in sensualitate lubricum adhuc sentimus, sed in futuro Placebo.*

a *Quod nondum in regione mortali.*

NICOLAUS DE LYRA.

* quasi dicat dicens est ut a te consequar misericordiam in mea liberatione, & iustitiam in Saulis condemnatione.

1 Custodiens paruulos dominus. Proprium est Deitatis succurre re in casibus desperatis, paruuli enim non possunt se defendere a potē- tibus, & ideo decens est ut Deus succurrat eis, in tali vero statu erat David respectu Saulis regis, unde dicebat 2. Reg. 24. ca. Quem persequeris rex Israel, quem persequeris? canem mortuum persequeris & pulicem vnum, ideo subditur.

2 Humiliatus sum. Mente coram Deo, & potestate coram mundo.

3 Et liberauit me. Sua gratia & virtute.

4 Conuertere. Hic post suę liberationis confessionem conuertitur ad gratiarum actionem, dicens: Conuertere anima mea in requiem tuam, id est, in Deum per gratiarum actionem, in quo solo mens humana quietatur secundum quod dicit Augu. lib. confess. Inquietum est domine cor meum, donec requiescat in te.

5 Quia dominus benefecit tibi. Propter quod debes ei regratia- ri.

MORALITER.

1 Custodiens paruulos dominus. Id est, humiles.

2 Humiliatus sum. Propter quod sum adiutus, ideo subditur. Et

ri. Et repetit beneficium supra positum, dicens.

6 Quia eripuit animam meam de morte. Imminente, ut patet ex dictis.

7 Oculos meos a lachrymis. Legitur enim David plorasse in persecutione Saulis 1. Reg. 4. 20. ubi dicitur: Fleuerunt pariter, scilicet David Ionathas, & subditur: David autem amplius.

8 Pedes meos a lapsu. Scilicet in manu Saulis, quia quantumcumque sollicitus & ardens quæreret eum, ut patet 1. Reg. tamen in manibus eius non cecidit Deo ipsum protegente, secundum quod dicitur 1. Re. 23. b. Quærebat Saul David cunctis diebus, & non tradidit eum dominus in manus eius, ideo concludit David.

9 Placebo domino. Ei deuote seruiendo.

10 In regione viuorum. Id est, in vita presenti, & postea in vita celesti, quæ dicitur terra viuientium.

Moraliter potest exponi Psalmus iste de quolibet fidei liberato diuinitus ab afflictione corporali vel spirituali, qui recognoscens suam liberationem surgit ad gratiarum actionem.

3 Et liberauit me. Conuertere anima mea. Id est, conscientię pacē.

5 Quia dom. benefec. tibi. Te liberans a periculo grauis peccati. Cetera patent ex dictis.

ADDITIO.

In Psalmo 114. Dilexi quoniam.

Omissis alijs expositionibus tam Hebręorū quā aliorum quæ variæ sunt, & sequendo expositionem huius hymni inceptam, postquā Psal. tractauit de statu ecclesię sub lege in præcedenti Psal. in hoc vero qui est tertius in ordine predi- cationis videtur agere de statu ecclesię in ipso exordio redem- ptionis scilicet tempore aduentus Christi & ipsius passionis, antequam tamen lex euangelica per Apostolos publicaretur.

Circa quod sex facit. Primo enim ostendit firmitatē fidei formata eiusdem ecclesię, circa aduentum Christi tandiu desiderati, & hoc in persona iustorum pro tunc existentium, de quod dicit: Dilexi, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meę, q. d. credo, quod Deus exaudiet uocem orationis meę deprecantis pro aduentu Christi, & hoc ipsum diligo, id est, valde placet mihi, quia dilectio in scripturis non solum cōsuevit dici de aliqua re diligenda sed etiā de aliquo annū- tiabili complexo & placito, sicut cum dicitur in Psal. Quoniam dilexi legem tuam domine, & huiusmodi: Et sequitur: Quia inclinauit aurem suam mi. Id est, iam video effectum meę exauditionis per aduentū redemptoris, cuius nomē tempore meo principaliter inuocabo. De quo dicit: & in diebus meis inuocabo.

Consequenter secundo, quia ecclesia existens in hoc statu multa incommoda & pericula patiebatur, maxime in capite, qui hoc tempore fuit passus, idcirco dicit. Circūdederunt me dolores mortis, scilicet Christi, cuius doloribus fideles illius temporis licet paucissimi compatiiebantur, similiter. Et pericula inferni, hoc est sepulture Christi & eius descensus ad inferos, quibus simplices & deuotę personę maxime affligebantur,

geban tur, ut patet de Maria Magdalena plorante, & huiusmodi, in quibus tribulationibus & doloribus constitutę nō cessabant Christum quærere, & ipsum dominum inuocare, unde Ioan. 20. a. Tulerunt dominum meum, &c. Et de hoc dicit: Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini inuocabo.

Consequenter tertio ecclesia orat Deum pro effectu huiusmodi passionis Christi, qui quidem effectus est liberatio animarū, di. O domine libera animam meam, &c. Scilicet a culpa.

Consequenter quarto ecclesia iam certificata de passione Christi denuntiat hanc liberationem esse completam, di. Custodiens paruulos dominus, scilicet humiles corde, qui soli participant redemptionem Christi. Et quia hanc humilitatē ecclesia habet, & per consequens huiusmodi liberationem debet participare, idcirco subdit: Humiliatus sum & libera me.

Consequenter quinto reddit gratiarum actiones de huiusmodi liberatione animam consolando, & hoc cum dicit: Conuertere anima mea in requiem tuam, i. in requiem a te desideratā. Quia dominus benefecit tibi, & sic ei soli obligaris, & quę sūc illa beneficia quę tibi fecit declarat, di. Quia eripuit animam meam de morte, scilicet culpę. Et oculos meos a lachrymis, in futuro quādo absterget Deus omnem lachrymam sanctorū. Apocalyp. 21. b. Et pedes meos a lapsu, id est, affectus quibus anima incedit, sicut homo mouetur per pedes.

Consequenter sexto quia ista beneficia principaliter in futura vita perficiuntur, idcirco concludit: Placebo domino in regione viuorum, id est, ex ista liberatione animę a morte, &c. finaliter expecto placere Deo in regione viuorum, qui est finis vltimus humanę vitę.

Et

G Et nota circa istum Psal. duo. Primum, quia in toto pro-
A cesso ipsius non nominat aliquem populum Dei, sicut in præ-
cedenti Psal. nominat domum Dauid, Iacob & Israel, & hu-
iusmodi similiter & in sequenti dicit. *In conspectu omnis popu-
li eius, &c.* & huiusmodi. Cuius ratio est, nam ecclesia Chri-
sti existens in tempore passionis, de quo tempore hic Psal.
principaliter loquitur, non habebat populum, Danielis 6. d.

Occide-

G L O S S A O R D I N A R I A.

a *Alleluia.* Voce laudis congrue prætitulatur hic Psal. quia in
hoc Psal. verba sunt martyrum qui confessione viguerunt,
& præmia Dei consecuti sunt.

P S A L M. CXV.

C Redidi propter.

Cassiodorus. Pri-
mo, memorantur be-
neficia Dei, quibus
quid dignum redde-
rent cum dubitent,
occurrit calix pas-
sionis qui a Deo da-
tur. Secundo, seruos
se dicunt, & filios
ancille, id est, eccle-
siam, ibi. *O domine quia
ego, &c.*

salutem, salu-
monum.

Cassiodorus. Ve-
rus & congruus or-
do, prius credere,
post loqui, ne nondum
credens audiat lo-

qui, sed fide sequatur confessio. Ne vera confessio viribus ho-
minis detur, dicit proprium hominis quod mendax quod non
facile sciret nisi excessu mentis ad superna vectus esset. Ma-
gnus enim est, si quis se imprudentem attendit. Et cum
homo nihil boni proprium habeat, quid retribuendum?

b *Credidi.* Aug. Non ait. *Credidi, & locutus sum*, quia non tan-
tum credidit cetera quæ fides exigit, sed & simul cum illis cre-
didit, & quod premium loquendo sperare, & quod penam
tacendo timere deberet, unde loquendi quidem amor ex
premio immittitur, & necessitas ex pena indicitur.

c *Propter quod.* Aug. Non enim perfecte credit, qui quod
credit non loquitur, piger est ille seruos vel timidus, sed fide
lis quod accepit impendit & lucratur, & ideo intrat in gau-
dium domini sui, dicentis. *Euge serue bone & fidelis, intra in gau-*

Mat. 25. b.

d *dium domini.*

Credidi

N I C O L A V S D E L Y R A.

P S A L. CXV.

C Redidi. Huic Psalmo nullus omnino titulus præponitur, in He-
braeo, quem exponit Rabi Salo. de Dauid posito in persecutione
Abisalom, in qua legitur peccasse per deceptionem, & tolerasse patien-
ter illam persecutionem & gratiarum actionem promississe ad suam li-
berationem, ut magis videtur proseguendo. Et ideo Psalmus iste in tres
partes diuiditur, quia primo ponitur primum, secundo secundum, ibi:
Quid retribuam. tertio tertium, ibi: Vota mea. Circa primum
sciendum, quod fugiente Dauid de Ierusalem propter Absalom, Siba
seruus Miphiboseth occurrit ei cum duobus asinis oneratis panibus, &
alijs victualibus, quærens per hoc Dauid fauorem, quem credebatur fir-
miter reuerti ad dignitatem regiam, & diffamauit Miphiboseth concu-
piscens eius hereditatem, quibus factis & verbis Dauid deceptus di-
xit ei: *Tua sunt omnia quæ fuerunt Miphiboseth, ut habetur 2. Reg.*
16. a. & hoc est quod dicit Dauid.

Diuisio.

Materia psal.

1 *Credidi.* Verbis Siba nimis facilliter.

2 *Propter quod locutus sum.* Nimis præcipitanter concedendo
ei hereditatem domini sui.

3 *Ego autem humiliatus sum nimis.* Quia propter Absalom erat
fugitiuus. In Hebræo habetur: *Afflictus sum nimis, ex filii mei per-*
secutione, qui deberet me honorare. homines autem afflicti sunt impro-
uidi ad loquendum propter quod dicit Philosophus 2. Elenchorum. Cō-
turbati minus præudent, & ideo subdit Dauid.

Ego

M O R A L I T E R.

1 *Credidi.* Hunc Psalmum fecit Dauid penitens & deceptus
per Sibam seruum Miphiboseth, dederat ei hereditatem
domini sui 2. Reg. 16.

Moraliter autem potest exponi de quolibet fideliter pe-
nitente, quod peccauit alterius deceptione. Et sic dicit, *Cre-*
didi. Nimis de facili.

2 *Propter quod locutus sum nimis.* Male, & peccaui.

Ego

Occidetur Christus, & non erit eius populus. Secundum nota, quod
sicut in fine psal. præcedentis dixit. *Non mortui laudabunt te
domine*, ad denotandum quod per legem Mosaicam mortui
non attingebant vitam æternam, ut supra, expositum est, sic
per oppositum in fine huius psal. declarat quod per libera-
tione in Christi eripitur anima de morte, scilicet spirituali,
ut placeat domino in regione viuorum. s. in vita æterna, &c.

Credidi propter quod locutus sum.

* Euthym. Ait Magnus Ba-
silius & cum Propheta in superiori Psalmo dixerit, placebo
seu delectabor coram dño in regione viuentium, modo in hu-
ius Psalmi principio ait credidisse se, ea scilicet quæ ibi
prædixit, quod placebit seu delectabitur in regione vi-
uentium, & propter-
ea, inquit, ita locutus
sum. Nam & alibi in
Psal. 26. dixit, *Credo*
videre bona domini in
terra viuentium.

Alleluia. P S A L M. CXV.

Quia credenti necesse est loqui.

a ¶ Non ipsum verbum quod credidi,
non sermo quem protuli.

Redidi, propter quod locutus sum, ego au-

a ¶ Passus sum multas tribulationes propter verbum Dei, quod firmiter
tenebam, unde magis nitet veritas, unde Apollolus: Verbum domini
non est alligatum in me, quod non sit, qui plus amat gloriam homi-
num quam Dei. b Aurem non attribuens mihi confessionem.
c Alias, in extasi mea mente rapta ad superna.

d *tem humiliatus sum nimis. Ego dixi in excessu meo, omnis*

a Ex se, ex Deo verax.

Pro meis malis.

e *homo mendax. Quid retribuam domino pro omnibus quæ*

a Ecce ego dono Dei verax.

Passionem.

Non unicum quid nisi ex eis quæ

ipse dominus retribuet.

b Iesu.

c Desiderio.

sed Deo filius.

g *retribuit mihi? Calicem salutis accipiam et nomen domini*

impedientibus passionibus humana infirmitas patitur. Quasi
diceret, humiliatus sum: In illa autem humilatione. Ego dixi
in excessu meo. Vel, ut alij, in extasi mea, id est, in pauore
passionum, quod est omnis homo mendax.

e *Quid re.* Aug. Territus iste respicit infirmitatem suam, & vi-
det non esse præsumendum de se. Ex se enim homo men-
dax, ut & Petrus dum præsumpsit, inuentus est mendax: sed
virtus Dei est si non credit. Quod videns iste factum in se
gratia Dei, subdit.

f *Quæ re.* Aug. Non ait pro omnibus quæ tribuit. Quæ igitur
preceperunt hominis bona ut omnium donorum Dei non tribu-
tio, sed retributio vocari possit? Quæ preceperat nisi peccata?
Retribuit ergo Deus hominibus bona pro malis, passus pro
eis, cum homines retribuunt mala pro bonis.

g *Calicem salu.* Aug. Passionem a simili, quia placita portio.

Vel,

4 *Ego dixi in excessu meo.* Id est, præuentus dicta turbatione, unde
in Hebræo habetur. *Ego dixi in festinatione vel subitatione mea,*
quia ex turbatione mentis præcipitanter locutus fuit.

5 *Omnis homo mendax.* Videbat enim filium proprium se perse-
quentem, & totum populum Israel quem a periculis multoties liberaue-
rat ei fauentem, secundum quod dicitur 2. Reg. 15. c. Toto corde vnuer-
sus Israel sequitur Absalom, & ideo cito credidit, & etiam Miphoseth
in hoc sequeretur Absalom cum alijs. unde postea Dauid videns se dece-
ptum retractauit sententiam quantum ad hereditatis medietatem 2. Re.
19. & licet tunc Dauid grauiter peccauerit æquando seruauit domino,
ut dictum fuit 2. Reg. 19. tamen tenendum est probabilitate, quod postea pe-
nituit, & quod pro alia medietate quam dimisit Siba, eo quod sibi adhæserat
in periculo posito, in alijs satisfecit Miphiboseth, licet non sit scriptum,
quia non omnia sunt scripta.

6 *Quid retr. do.* Hic consequenter describitur patientia Dauid in
illa persecutione quæ patet ex hoc, quod verba Semei sibi maledicentis
valde patienter portauit 2. Reg. 16. & ideo illam persecutionem pro suis
peccatis & pro beneficiis a Deo sibi collatis acceptauit, & hoc est quod
dicit: *Quid retr. do. pro om. quæ retr. mihi.* De manibus Saul me
liberando, & ad regnum promouendo, & mortem mihi debitam pro
adulterio & homicidio relaxando, & respondet.

7 *Calicem salutis accipiam.* Id est, atrocitatem persecutionis,
quæ in scriptura calix dicitur, acceptando.

8 *Et nomen dñi inuoca.* Pro mea liberatione a dicta persecutione
Vota

3 *Ego autem humiliatus sum nimis.* Id est, deiectus a statu virtutis.

4 *Ego dixi in excessu meo.* Id est, turbatus ex verbis mendacib.

5 *Omnis homo mendax.* Quod male concluditur ex mendacio
vnius.

6 *Quid retribuam domino pro om. quæ retr. mihi.* Ex quibus pro-
pter ingratitudinem augetur grauitas mei peccati.

7 *Calicem salut. ac.* Id est, penitentie corporalis austeritatem.

8 *Et nomen dom. inuoc.* Per humilem orationem.

Tom. 3.

T 3

Vota

G Vel salutaris Iesu, quia prior passus est, & dat imitari passiones suas. Et ideo pretiosa in conspectu, &c. quod post dicitur. **Cassiod.** Calicem quia sub mensura bibitur, unde. *Fidelis Deus qui non patitur vos tentare supra id quod potestis.* Salutaris quia in æternam salutem propitiatur.

* **Theodoretus.**

Docet igitur audacter pro ipso mortem subire, & hanc remunerationem, pro varijs beneficijs dare.

Calicem enim salutis, pro pietate appellavit mortem: sic enim

& dominus nominat, **Pater enim, ait,** si possibile est transeat a me calix iste, & Apostolorum iugo communicationem regni postulanti sic inquit,

Potesis bibere calicem

quem ego bibiturus sum? Hoc igitur & hoc in loco præclari & optimi & pietatis athletæ ut faciant seipsos adhortantur, & hanc promissionem perficiunt, eorum ciuibz cernentibus, ut & ipsos in eundem amorem accenderent. Deinde huiusmodi mortis fructum demonstrat.

Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. * **Theodoretus.** Si autem Deus est pretiosus, cur nam sanctorum non venerandus est.

* **Euth.** Letor inquit moriens. Honorata est. n. apud Deum illorum mors qui ei dicati ac sanctificati fuerint. Nam si illorum vita honorata est, multo etiam magis mors, quæ ad ipsum dominum eos prouehit sanctorum angelorum comitatu ac societate honoratos.

a Pretiosa in conspectu domini. Aug. Qui prior passus est, dat imitari passiones suas, & ideo pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Emit eam sanguine quæ pro eis fudit, ne dubitarent pro eo mori. Hoc ergo pretio comparatus confitetur conditionem suam. O domine, quia ego.

b O domine quia. **Cassiod.** Secundo seruos se dicunt & filios ecclesiæ, quia non est locus veri sacrificij extra catholicam ecclesiam, ne quis hæreticorum martyrum Deo placere putet.

Cass. O domine. Admiratur se talia accepisse, qualia dominus pro mundi redemptione. Et ut augeat admirationem repetit.

repetit. Ego seruus tuus.

c Filius ancilla. Aug. Ierusalem celestis, libera a peccatis ancillæ iustitiæ. Qui autem sunt præter ecclesiam, non sunt filij ancillæ, et si seruos se dicunt (quia habet nomen Christi) & martyres ut hæretici. **Augustin.** Filius ancillæ. Non schismaticus.

Vel ut ancilla, non sibi, sed domino, ita & ego in morte mea aliquas tibi parturiam, sicut & in vita.

d Dirupisti vin. mea. **Cass.** virtute martyrij vincula peccatorum rumpuntur, quia omnia sanguine abluuntur. Hic velis tantæ virtutis a quibusdam creditur, ut peccata homini dimittantur, si in fine vite trina confessione dicatur.

11 Cass. Quia pretiosa. O domine tibi sacrificabo, loquens Deo affirmat quod supra dixerat.

e Sacri. Aug. **Cass.** Et quia dirupisti, Tibi sacrificabo ut gratus. **f Hostiam laudis.** Sic quod.

g Vota mea reddam. Non ubique, sed. **h In atrijs.** Id est, in catholica ecclesia, non hæreticorum.

i Domus domini. Quæ sit ostendit. **In aulis domus domini in medio tui Ierusalem.** * **Euthym.** Apponit & locum ubi redditurus est vota. In aulis, inquit, domus domini, varias. n. aulas habuit tabernaculum illud, quod beatus David fabricari iusserat in medio Ierusalem. Et hæc quidem iuxta præcedentis psal. consequentiam exposuimus. verum Chrysostomi expositione et addamus, dicentis quod cum prauidisset beatus David quæcunque passuri erant Iudei in obsidione & captiuitate Babylonica & in te etiam reuoluisset eos illinc postmodum reuocandos esse atque in patriam restituendos. prout in hæc verba dicens, *Credidi, quod. f. captiui erunt Iudei, &c.* Reddidit et vota sua beatus David coram omni populo, non ut quali gloriabundus aliquis se ostendat, sed ut ceteros ad sui imitationem adduceret & operis sui faceret participes. Ipsa autem gratiarum actio acceptior est omni sacrificio: facillima res est, & quæ etiam qui omnium indigentissimus fuerit quocunque tempore potest abundare.

5 Dirupisti vincula mea. Id est, propter prædicta liberaasti me de persecutione Absalom, & aliorum sibi fauentium, & impediunt me a regni mei regimine, sicut vincula materialia impediunt hominem ne possit libere agere. Item quia persecutio Absalom fuit mota contra David in peccati pro altero Bethsabæe, & homicidio Uriæ secundum quod prædixit sibi Nathan. 2. Reg. 12. c. Hæc dicit dominus: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, &c. & ideo David libera us ab illa persecutione, dixit se liberatum a vinculis dictorum peccatorum, eo quod propter illa erat obligatus ad illam penam sustinendam.

6 Tibi sacrificabo hostiam. Scilicet per sacerdotes hostias offerentes, & cantores in sacrificijs laudes diuinas, dicentes.

7 Et nomen do. inuocabo. Quia non solum per alios laudauit Deum, sed etiam in propria persona hunc psal. & alios decantando.

8 Vota mea. Quæ feci posui in persecutione Absalom.

9 Domino reddam. Sicut promisi.

10 In conspectu omnis populi eius. Id est, in loco diuini cultus, ubi poterat & debebat ascendere omnis populus Israel, quantum ad masculos tribus temporibus in anno, secundum quod dicitur Exod. 23. & ubi erat talis cultus ostendit dicens.

11 In atrijs domus domini. Id est, tabernaculi, in quo erat arca posita, quia templum tempore David non erat adhuc edificatum.

in

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vota mea dño reddā co. po. Hic consequenter ponitur gratiarum actio ab eo promissa in prædicta fuga secundum quod habetur.

2. Regum. 15. f. ubi dixit ad Sadoch reportā arcam Dei in urbem. Si inuenero gratiam in oculis domini reducet me, & ostendet mihi eam & tabernaculum suum. hoc autem dicebat proponens & promittens sibi facere sacrificium, ideo dicitur hic. Vota mea domino reddam coram omni populo eius. i. in templo ubi conueniebat populus, & subdit causam, dicens.

2 Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Id est non de facili permittit eis mori, sicut res pretiosa non contemnitur de facili, & per hoc intelligitur liberationem suam a morti; nec ponit se in numero sanctorum exclamatione, sed magis confitens Dei bonitatem in se sicut Ezechias. 4. Regum 20. a. dixit ac seipso. Memento domine quomodo ambulauerim coram te in veritate corde perfectum, &c. Causam autem sue liberationis ostendit dicens.

3 O domine quia ego seruus tuus. Te colendo.

4 Et filius ancillæ tuæ. Id est hoc deuotans merita matris suæ, vel sicut dicit Rabi Salomon, vocat se seruum natum in domo patris familias qui est magis dilectus a domino, quam ille qui est emptorius de foro. ipse autem erat notus in domo Dei, id est, a fidelibus parentibus Deo seruientibus. Gentiles autem ad fidem conuersi dicebantur magis serui Dei

MORALITER.

1 Vota mea domino reddam coram omni populo eius. Implendo penitentiam promissam.

† Coram omni populo eius. Ut scandalizati de transgressionem, ad fiantur de satisfactione.

2 Pretiosa in conspectu domini mors sancto. eius. Quia per illam veniunt

veniunt ad regnum in celestibus.

3 O domine, quia ego seruus tuus. Per susceptionem baptismi in qua seruire tibi promisi.

4 Et filius ancillæ tuæ. Id est ecclesiæ quæ est sponsa, qui cum seruit humiliter dicitur ancilla.

5 Dirupisti vin. me. f. peccatorum. Cetera patent ex dictis.

A In conspectu omnis populi. Cassio. Publice debet laudari, qui pro omnibus pati voluit, ut plures edificentur.

Vota mea reddam. Cassiod. Me ipsum (qui sum imago Dei Deo quæ reddenda est, unde: Quæ Cæsaris sunt, reddite Cæsari, & quæ Dei Deo. Sed quia non modo seruus, sed ancillæ filius, dicit se reddere vota in atrijs domini, id est, ancillæ, Et quæ sit exponit, id est,

domini, in medio tui Ierusalem.

est, populus eius, hoc est quod sequitur: In conspectu omnis populi eius: & apertius hic nominat Ierusalem.

Augustinus. Sed ne quis putet per Ierusalem Iudæos solos significari, qui hoc nomine gloriantur, audiat sequentem Psalmum: Laudate dominum omnes gentes: Hæc sunt atrijs domini, ille enim populus.

^a Vbi pax & sancti in visione Dei lætantur.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In medio tui Ierusalem. Quia illud tabernaculum erat in civitate David 2. Reg. 6. quia civitas dicebatur fortissimum ipsius Ierusalem.

Mo.

ADDITIO I.

In Psalmo 114. Credidi propter quod locutus sum, &c.

Derogatoriū videtur excellentiæ ipsius David, qui egregius psalter Israel dicitur 2. Reg. 23. & a multis eximius asseritur prophetarum, q̄ tot ipsius psalmi sine titulis positi applicentur suis persecutionibus temporalibus & transitorijs, scilicet Saul & Absalom & huiusmodi, sicut Rabi Salom. exponit, cum magnis mysterijs ecclesiæ possent proprius & facilius applicari. Hebræi. n. nimirū si hoc faciant, nō habentes similia spiritualia, de quibus tales psalmi verificentur. Sed Catholici ipsos in hoc sequentes nimis videntur Iudaizare. Unde dicendū, q̄ psal. iste qui quartus est in hymno p̄dicto, p̄prie v̄ cōtinuari Psal. p̄ced. in materia. Nā postquā psal. in p̄ced. psal. egit de statu ecclesiæ in ipso exordio redēptionis. s̄. tēpore aduentus Christi, & ipsius passionis ut dictū est, in hoc agit p̄r de statu primitivæ ecclesiæ, in quo fides fuit p̄ apostolos, & ceteros discipulos p̄dicata, in quo statu potissime claruerūt duo. s̄. p̄dicatio fidei & martyriū, q̄d sancti in testimoniū fidei sustinuerūt, & de hoc tractat principia iter hic Psal. In quo Psalmista quatuor facit. Nā primo ponit fidei p̄dicationē, & de hoc dicit: Credidi, p̄ quod locutus sum, nā s̄m Apostolū ad Romanos 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Vñ fideles primitivi non solū credebāt corde, sed et loquebātur fidei rudimenta, ea p̄dicando ad aliorū eruditionē, vñ in persona cuiuslibet talis p̄prie d̄r. Credidi, propter quod locutus sum. Et q̄a pro tali p̄dicatione fidei magnas patiebantur persecutiones, ut patet in Actibus Apostolorum, & in historijs ecclesiasticis, ideo subditur: Ego autem humiliatus sum nimis, id est, afflictus propter fidei p̄dicationem p̄dictam.

Consequenter secundo dicit: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Pro quo sciendū, q̄ martyres Christi dicūtur æstes fidei m̄rt̄r. n. Græce s̄m Hieronym. idē est q̄d æstes Latine, vñ in primitiva ecclesia, ut sancti verbum Dei q̄d p̄dicabāt tortus in cordibus audientū imprimerēt, martyrio se subiciebant in testimoniū fidei, & iō Psalmista in persona cuiuslibet talis dicebat: Ego dixi in excessu meo, s̄. inspiratione diuinitus mihi facta. Omnis homo mendax, quasi dicat p̄dicatio mea nō erit efficax, cū possit esse suspiciosa, eo q̄ credent me verba mendaciter fingere, q̄a ois homo de se mendax est. i. pronus ad mendacia fingenda, & iō subditur: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi hoc est dicere, q̄d possum retribuere dño in testimoniū suæ fidei pro omnibus bonis quæ retribuit mihi. s̄. naturalibus & gratuitis. Ad quod r̄ndens subdit: Calicem salutaris accipiam, s̄. martyrium, de quo Matt. 20. c. d̄r. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum. Et sic nomen dñi inuocabo, i. martyriū accipiam inuocando nomen dñi, s̄. p̄dicando eius fidē, vñ per acceptionē huiusmodi calicis nomen dñi inuocando. *Vota mea reddam domino coram omni populo eius*, quia p̄ testimoniū martyrij implebo vota mea, s̄. ut inducatur fides in cordib. audientū, & hoc publice. s̄. coram omni populo eius, & ut ostendat hoc opus. s̄. martyrij pro fide Ch̄i accepti esse dño gratissimum subdit: Pretiosa in conspectu dñi mors sanctorū eius. Et notanter dicit, pretiosa: quia non solum grata seu accepta est mors sanctorū, q̄d cōpetit cuiuslibet actui meritorio, sed pretiosa q̄d denotat excellentiā seu pretiositatē martyrij quo ad meritū. Et notanter dicit: In conspectu domini, quia quamvis in conspectu hominū insipientiū talis mors vilis, in conspectu tamē domini pretiosa est. Unde Sapientie 3. a. *Vbi sunt oculi insipientium mori, illi autem sunt in pace.*

Consequenter tertio dicit: O domine quia ego servus tuus: quæ quidē verba possunt cū p̄cedentibus cōtinuari, sic, ut sit sensus: O domine ego me obtuli ad mortē martyrij p̄dictam: Quia ego servus tuus filius ancillæ tuæ, & vocat se bis servū, eo q̄ duplici ratione esset obligatus Deo. s̄. per susceptionē bonorū naturalium & gratuitorū. Dicit se et filium ancillæ Dei, quia filius eccle-

ecclesiæ p̄ obedientiā: Dicere. n. q̄ David se vocat filium ancillæ dñi, nullā habet rationē, p̄t plenius dictū fuit supra in additione sup̄ Psal. 85. Vel alio mō p̄dicta verba. s̄. O domine, quia ego servus tuus. possunt exponi cōtinuando ea cū sequentibus, ut. s̄. sit s̄sus: O domine ego, quia servus tuus, &c. Ideo: Dirupisti vincula mea. s̄. vincula peccatorū, quibus victus erā. In martyrio. n. oia dimittuntur peccata, prout cōter tenetur, sicut in baptismo, vñ sic pro te patiendo. Tibi sacrificabo hostiam laudis. i. me ipsum totū in inuocatione tui nominis oblatum, de quo dicit: Et nomen domini inuocabo. Et nota q̄ primo nominata erat martyriū calicem, p̄ eius amaritudinem, eo mō dicitur: Thren. 4. d. Super te transibit calix: mō vocat ipsum martyriū, hostiam laudis, referendo illud ad actū charitatis, quæ in martyrio exercetur, & ipsum facit hostiā dño in odorem suavitatis. Et in utroque dicit: Et nomen domini inuocabo, quia in utroque talis competit inuocatio.

Consequenter quarto repetit impletionem suorū votorū in hoc actu, dicens: Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, exponatur ut supra. Sed super hoc addit: In atrijs domus domini, scilicet in ecclesia militante, vbi vota meritorie redduntur.

Cōsequenter autem dicit: In medio tui Ierusalem, s̄. celestis, in qua martyres gloriosi triumphant. Pōt et hic psal. reduci ad statū sanctorū cōfessorū, exponendo illud q̄d d̄r: Calicem salutaris accipiam, & tibi sacrificabo hostiam laudis, de sacrosancto altaris & cetera ad hunc p̄positū reducendo, sed prima expositio magis videtur licet cōsonare, p̄sertim huius quod dicitur: Pretiosa in conspectu domini mors sanctorū eius.

Si autem quærat. Cur Psal. in hoc Psal. nullā facit mentionē de miraculis quæ in primitiva ecclesia (de qua agitur) frequenter fiebāt ad cōfirmationē fidei p̄dicatę, de quibus Mat. vl. d. Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Ad hoc dicendum, q̄ in Psal. intendit agere de his quæ singulariter claruerūt in primitiva ecclesia, quæ non fuerūt in antiqua sicut sunt martyria, quæ in antiquis veteris Testamenti, minime seu rarissime fuerūt. Secus autem est de miraculis, quæ potissime in statu antiquorū fuerūt, & sepissime divulgata, & iō in Psal. p̄cedenti. s̄. In exitu Israel, &c. Vbi agit de statu ecclesiæ sub lege, facit expressam mentionem de miraculis, cū dicit: Mare vidit & fugit, &c. In hoc autē psal. in quo agit de statu primitivæ ecclesiæ miracula p̄mittit, q̄a communia sūt utrique statui, & solū agit de martyrio q̄d est p̄prie ecclesiæ Ch̄i sequētis eius vestigia in sua passione & implentis verbū ipsius. s̄. Qui vult venire post me, &c. Mat. 16. d. Eadē ratione fit mētio in hoc psal. de p̄dicatione cū dicit: Propter quod locutus sum, & nō in p̄cedenti, nā p̄dicatio vniuersalis singularis fuit in ecclesia Christi ipso p̄cipiente: Euntes in mundū vniuersum predicate euangelium, &c. Marci 16. d.

REPLICA. Sed circa psal. Credidi propter quod, &c. Inuochi Bur. contra Postil. dicens cū nimis Iudaizare, quia sequēdo Ra. Sa. exponit illud de David posito in p̄secutione filij sui Absalom. Et ad id vitur imaginatione apud eum consueta, videlicet quod psalmi secūdum sensum eorum principalem, ab authore principaliter intēdū dicti de Christo, vel ecclesia tanquā de figuratis, de David tanquā de figura exponi non debere, cuius oppositū supra sæpe ostensum est, specialiter circa psal. Dixi custodiam: Nam primo secūdū sanctos doctores requirendus est scripturę sensus verus secūdū significationē vocū, vel rerū, qui si nihil absurditatis habet vere literalis est, et si modū figuradi vel figuræ teneat, cū hoc bene fiat, q̄ sensus ab authore principaliter intēdus sit de figurato debita applicatione facta. Et quia postillator ponit hic primū sensum. s̄. figuratiuū. Burg autem sequens glossam magi stralē ponit figuratū, iō nec ille recte d̄r Iudaizare, nec iste Christizare. cū vterque secūdū debitā applicationem dicat veritatē, ille de figura, iste de figurato. Illud et q̄d hic dicit Bur. de filio ancillæ correctū est supra psal. Inclina domine.

Tom. 3.

T 4

GLOS.

GLOSSA ORDINARIA.

PSALM. CXVI.

a *Halleluia.* Cassiod. Brevis psal. omnium primus atomus, id est, sine diuisione, pro sui enim breuitate non recipit diuisionem, sed omnes compendio sue locutionis superat, & est quasi pūctus psalmodiorum, unde diuersae species formant. **Mi-**ra variatio cōtra tēdium salutaria dicere, modo paucis, modo latē.
* **Beda.** Conualescens de infirmitate Ezechias, non solum Iudaeos, sed etiā omnes gentes ad laudandum conuocat dominum, ut quae nouū de recurso solis stupuerunt portentum, dominum verum tanti miraculi veneretur authorem. **Aliter** vox Apostolorum.

Halleluia

PSALMVS CXVI.

LAUDATE dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas domini manet in aeternum.

b *Laudate dominum.*
c *Omnes gentes.* **Cas.** Ne qui pretereantur de toto orbe. **August.** Et haec sunt atria illa domus domini. Et ille omnis populus unde in precedenti psal. egit: Non soli Iudaei (qui sibi illud arrogare conantur) dico laudate eum.
Et collaudate. **Cas.** Ut sit in vñ redacta omnium laudatio qd est catholica ecclesia.
d *Confirma.* **Cassiod.** Quia quod per prophetas promissit, aduentu Christi compleuit, & firmavit misericordiam ut nūquam moueatur, quia qui dedit custodit.
e *Manet in aeternum.* **August.** Sive in eis quae promissit p̄ijs, siue in eis quae minatur impijs.

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. CXVI.

1 **L**audate domi. Huic psal. in translatione Hiero. praepositur. **Halleluia.** pro titulo, quod significat, laudate Deum: quia in psalmo inducuntur omnes populi, tam Gentes quam Iudaei ad laudem Dei pro aduentu ipsius Christi, qui a instituit vnam ecclesiam ex Iudaeis & gentibus ad Dei gloriam & honorem; & hoc modo allegat Apostolus scripturam huius psalm. Rom. 15. d. Dico enim Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis, id est populi Iudaici in fide instruendi, & postea subdit de Gentilibus, gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est. Propterea confitebor tibi in gentibus, &c. Et sequitur iterum. Laudate omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes populi. Quod accipitur ex principio huius psal. Ista autem prauidens Psalmista in spiritu dicit.
* **Laudate do. omnes gen.** Id est omnes Gentiles ad Christum, vel ad fidem

ad fidem Christi vocandi.

2 **Laudate eum omnes po.** Id est, Iudaei in duodecim tribubus diuisi, & praepositur Gentiles Iudaeis, quia pauci de Iudaeis primo crediderunt, & multi de Gentilibus, secundum quod dicit Apostolus. Rom. 11. c. Cēcita sex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, quia Iudaei conuertentur circa finem mundi, & ideo hic inuitantur ad laudem post Gentiles, & praedita laudis subdit rationem, dicens.
3 **Quoniam con.** Loquitur de futuro per modum praeteriti propter ceritudinem prophetiae. in aduentu enim Christi & non ante fuit misericordia Dei confirmata per effectum quae ante expectabatur per magnum desiderium.
4 **Et ve. do.** Id est, ipse Christus, qui dicit de seipso, Ioan. 14. a. Ego sum via, veritas, & vita.
5 **Manet in aeter.** Secundum quod dicit Apostolus. Heb. 13. b. Iesus Christus heri, & hodie ipse, & in secula.

MORALITER.

1 **Laudate do.** In hoc psal. secundum literalem sensum inducuntur

cuntur Gentiles & Iudaei ad Dei laudem, qui de Iudaeis, & Gentilibus fecit vnam ecclesiam, & sic literalis sensus est etiam spiritualis propter quod de alio pertransco.

ADDITIO.

In psal. 116. Laudate dominum.
Iste psal. continuatur praecedenti. Nā postquam psal. egit de statu primitiue ecclesiae, in quo maxime floruerunt martyres, prout dictū est. In hoc aut psal. agit de statu ecclesiae dilatatae per orbem post primitiuos: in quo quidem statu Gentilitas

tilitas fuit Iudaeis adiuncta sub cultu vnius Dei, ideo in hoc psal. cum dicitur. *Omnes gentes &c.* intelligitur Gentilitas: cū autem sequitur, *Omnes populi.* intelligitur de Israelitis, eo quod sunt in tribubus diuisi, & ad istum intellectum vñ Apostolus reducere istum psal. & secundum hoc propositum exponatur psal. prout in postil.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Halleluia.* Cassiod. Quintus psal. de primo aduentu multis figuris decoratus habet versus vniuersales, quosdam vnius principij, quosdam intercalares, & huiusmodi ornatus.
* **Beda.** Reductum de Babylone populum a finitimis gentibus opprimi non potuisse testatur atque ad laudandum Deum se mutuo cohortantium schema componitur: **Aliter** vox Christi

Halleluia PSAL. CXVII.
CONFITEMINI.

Christi de se dicentis.

Cassiodorus. Fidelis populus peccato solutus primo monet omnes domino confiteri, quia auditus in tribulatione ideo dominum esse timendum. Secundo, in solo Deo fidendum, ibi: *Bonum est confidere in domino, &c.* Tertio portas Ierusalem aperiri cupit, ibi: *Aperite mihi portas iustitiae.* Quarto, frequenter atria dei suades, de aduentu gaudens, ibi: *Benedictus qui.*
* **Dicat nunc**

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. CXVII.

1 **Confite. dom.** Huic psal. in translatione Hiero. praemittitur pro titulo. **Halleluia,** quia psalmus inuitat ad Dei laudem, & dicunt aliqui, quod David fecit hunc psal. inuitas populum ad Dei laudem pro sua liberatione de Saulis persecutione, & populi Israel a Gentilium circumstantium perturbatione sub suo regimine, ut patet 2. Regum. & hoc facit in hoc psalmo vsque ad locum illum. *Aperite mihi portas iustitiae,*

istia, &c. ab illo vero loco vsque ad finem inducit ad laudem Dei pro aedificatione templi, quod prauidit & praedixit aedificandum tempore Salomonis filij sui, & secundum hoc quod ibi subditur. *Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus, &c.* exponunt de quodam lapide illius aedificij, qui frequenter a latomis fuit oblatus in aedificium muri, sed semper inueniebatur nimis longus, vel nimis curvus, & sic pluries reiectus fuit ab eis tanquam ineptus, sed in consummatione muri in copulatione duorum parietum inuentus fuit.

MORALITER.

1 **Conf.** Hunc psal. fecit David inuitans populum suum ad gratias agendum domino pro bono statu regni sui, & aduentu Christi futuro.

Mora-

Moral. autem potest exponi de bono prelato ad Dei laudem suum populum inuitante pro bono statu sue diocesis & aduentu Christi spirituali, quo per suam gratiam venit in mentem humanam, quantum ad primum dicit. *Con. do.* Laudis confessione.

Quoniam

a Dicat nunc. **Cast.**

A Ut ego vos, ita vos inuicem monete, vel dicat, id est, confiteatur.

b Quoniam in se.

Cast. Ecce quatuor versus unius.

c De tribu.

Cast. Hier. exemplum de se ponit, ut alios ad misericordiam inuitet.

d Dominus mihi.

Cast. Idem in duobus principium.

e Dominus mihi adiutor et ego despiciam inimicos meos.

*** Euthym.** Ille pugnabit pro me, & ego inimicos meos respiciam, cadentes

† Videbo.

† scilicet, & visibiles quidem corporeis, inuisibiles vero animi

C atq; intellectus oculis intuebor. Accommodari etiam possunt hęc

a Proprium Deo qui per se & ex se bonus. eternum dona misericordiae concedit.

In essentia.

b Cast In hoc patet, quod bonus, quia in

domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Dicat nunc Israel, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. † Dicat nunc domus Aaron, quoniam in seculum misericordia eius. Dicant nunc omnes qui timeant dominum, quoniam in seculum misericordia eius.

a Non est differendum.

b Totus beatus populus.

† Tales sunt idonei confiteri.

c Quid?

a Sacerdotes qui pro reuerentia singulariter memorantur.

a Illud idem.

b Ut includas pupillos cum maioribus de omni gente.

a Quia tales sunt idonei confiteri domino.

Quia. De angustiis seculi.

Ecce misericordia.

a De angustiis seculi liberat, & in latitudine praeiorum ponit.

† De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me

Charitatis.

Et quia exaudiuit.

d in latitudine dominus. Dominus † mihi adiutor, non

Cast. Carnalis inimicus.

e timebo quid faciat mihi homo. Dominus mihi adiutor,

a Quod plus est quam non timere.

Alias videbo.

Cast. futuro scilicet

iudicio, ubi diabolus cum suis videbitur destructus.

b Etiam spirituales.

c Quia

dominus adiutor.

Idem uile est.

d Contra mala seculi.

& ego † despiciam inimicos meos. Bonum est confidere in

re in Domino, & ita bonum quod melius est quam confidere in homine aliquo. Hoc ideo quia in quibusdam etiam homi-

nibus **F**

NICOLAUS DE LYRA.

* fuit aptissimus, quod pro mirabili fuit tunc reputatum, quod prauidit Dauid & scripsit sciendum: & sic sensus literalis est hic de illo lapide materiali, & de Christo mystice trans exponit. Sed saluo meliori iudicio hoc non uide mihi bene concordare uerbis Christi Matt. 21. qui loquens de seipso a Iudeis reprobandum dicit eis. Nunquam legistis in scripturis Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum est istud, & c. & idem habetur Luc. 20. Item Act. 4. Petrus ostendens principibus sacerdotum Christi glorificationem post eius passionem, Act. 4. dicit de eo. Hic est lapis qui reprobatus est a uobis aedificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est in aliquo alio salus. Ex quibus patet, quod psalmus iste quantum ad istam partem est intelligendus de Christo ad litteram. Tum quia probatio non ualet ex scriptura sacra nisi per sensum literalem, secundum quod dicit Aug. Vincentium Donatistam. Tum quia Iudei non recipiebant nisi sensum literalem.

Item hoc dicit Ra. Sa. Hebraeus super illud Mich. 5. a. Et tu Berlethe Ephrata paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, & c. Glo. ex te mihi egredietur qui sit dominator Messias filius Dauid sicut ipse dicit Psal. 117. Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. Ex hoc dicto tria patent secundum eius sententiam, primum est, quod Dauid hunc psalmum fecit. Secundum quod in hac parte loquitur de Christo ad litteram. Tertium, quod Christus erat reprobatus & postea glorificandus, sicut narrat euangelista. Quod autem supra inducitur de lapide angulari in edificio templi Salomonis, non obstat. Tum quia illud dictum non habetur ex Biblia. 3. Reg. & 2. Paralip. ubi agitur ad litteram de illo edificio, neque a Iosepho: sed solum hoc inueni dictum a magistro Petro Comestore in historia Scholastica super. 3. Reg. & sic eius dictum secutus fuit Mat. 21. & ideo suppono quod dictum eius sit uerum, tamen sensus literalis in hoc psalmo est de Christo. Sensus n. literalis est qui primo intenditur a scriptore, & ideo si de hoc lapide fuisset scriptum. 3. Reg. ubi intenditur de scripto historica illius aedificij, sensus literalis esset de illo lapide mysterium sensus literalis est de Christo figurato per lapidem illum, sicut est in proposito, ut patet per dicta Christi & B. Petri, & Ra. Sa. Hebraei sicut Exod. 17. ubi Moyses, intendit scribere historiam aquae de petra productae sensus literalis est de illa petra materiali, sed. 1. Corin. 10. a. ubi Paulus intendit scribere mysterium huius historiae, dicit. Bibebant autem de spirituali confluence eos petra: petra autem erat Christus. sensus literalis est de Christo & non de lapide materiali.

His

MORALITER.

1 Quoniam bonus. Non solum in se, sed etiam in nobis effectiue ideo subditur.

2 Quoniam in seculum misericordia eius. Dicat nunc domus Israel, quoniam bonus, & c. Per domum Israel significatur religiosi, qui debent esse contemplatiui. Per domum Aaron pontifices, clerici. Per timentes dominum, ceteri Christiani. Omnes enim isti debent Deum bonitatem deuote confiteri.

3 De tribulatione. Populi mei per tentationes.

Inuocaui

† Inuocaui dominum. Per orationem deuotam.

4 Et exaudiuit me in latitudine dominus. Non solum a malis liberando, sed etiam in bonis dilatando.

5 Dominus mihi adiutor. Cui resisti non potest.

6 Non timebo, quid faciat mihi homo. Id est tyrannus.

7 Dominus mihi adiutor. Exponitur ut prius.

8 Et ego despiciam inimicos meos. Id est spiritus malignos, ideo concluditur.

9 Bonum est confidere in domino. Qui non deficit in adiuvando. Quam

haec uerba ijs omni D
bus, qui certam ac
stabilem in domino
spem habuerint.

† Despiciam. Alias vi
debo. Cast. Hic
ut tutior & cautior
fiam.

g Inimicos meos. Da-
nandos.

h Bonum est. Cast. Secundo, in solo Deo
dicit confidendum

per quem inimici-
tas gentium euadit,
& ad ueram vitam
uenit.

* Beda. Quasi
dicat, inimicos de-
spiciam, in Domi-
num autem prospici-
am, & merito, quia
bonum est con fide

re in Domino, & ita bonum quod melius est quam confidere in homine aliquo. Hoc ideo quia in quibusdam etiam homi-

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

nibus

A nib. sicut in sanctis viris pro modulo suo confidendum est. Et non tñ confidere, sed etiam sperare, id est, in lōgo spem suam in domino ponere bonum meum, & adeo bonum est quod melius est quam sperare, non dico etiam in hominib. sed etiam in principibus super cœlestibus. i. in angelis. Princi-

pesideo vocantur Angeli, quia legit in Daniele quod singule regiones habent ad sui defensionem tibi concessum angelū aliquē vel archangelum. Vnde illud. *verumamē Michael archangelus princeps noster erit adiutor meus.*

a In principi. Aug. Angelis, qui principes dicuntur, vñ in Daniele legitur. *Michael princeps vester* in quib non est sperādū, sed in domino. Cū videntur iu-

† Impellendo uare homo vel angelus, ille per eos hoc facit, qui eos pro modo eorum bonos facit.

† Laudatio. **b** Omnes gen. Cas. Ecce vnde liberat de occulta vel aperta tribulatione, vel non

permittendo cadere, vel a casu releuando.

c Et in no. Alij in nomine domini vltus sum eos.

Omnes gentes circumdederunt me et nomine domini vltus sum eos, circumdantes circumdederunt me & nomine domini vltus sum eos.

*** Euth.** Omnes gentes quæ in circuitu sunt Palestine regionis in vnum congregatæ simul in me irruentes impetum fecerunt, ac veluti in fagina me comprehenderunt, vel varias demonum copias fortassis significat, quæ vna aliquando iustum aliquem adoriunt, vanisque ac multiplicibus modis ei pauorem incutiendo. Repetens autem Propheta sapius, se circumdatū fuisse, & sapius vltum inimicos suos, huiusmodi repetitione & inuitabili periculi magnitudinem ostēdit, & admirandam fuisse liberationis rationem constituit, & summam denique diuini numinis fuisse potentiam docet, quo tanta potuit efficere.

d Circundantes cir. me. Aug. Quasi reddens causam, vnde tanta potuit superare, dicit quid primo in capite passus sit.

Cir-

Circūdantes circumdederunt me, & in nomine domini vltus sum eos. **D** Theodo. Symmachus autem sic. Circundederunt me, & rursus circumdederunt me, hoc est, frequentibus irruptionibus vanisque oblationibus vñ sunt, ego autem Dei imploratione inuitus illorum aciem profligavi.

c Circundede. me sicut.

Aug. Quod ab igno-

rantib. gestū est, mysti-

ca subtilitate prædicit

spiritus sanctus. Nesciē

tes Iudei rem omnī

fecerūt, & nobis dul-

ciozem passionē Deū

sicut apes dum sibi pu-

tāt reponere, alijs mel

faciunt.

Alia litera. Circun-

dederunt me sicut

apes fauim.

Cas. dicit Christus,

quæ pungendo se cui

scerant. Sic Iudei oc-

cidendo Christum, in

tus perierunt. Spina

peccata quibus incita

ti cōstauerunt contra

Christum.

f Et exarse. sicut. Aug. Vel, hoc melius de ecclesia accipitur. Post passionem namque domini contra ecclesiam gentium & Iudei exarserunt, sicut ignis in spinis peccatorum. Eam id est, peccata in fidei populo igne persecutionis cremauerunt, cui volentes oblicere profecerunt.

g Quia vltus. Aug. Dum conuersi extincta in eis malicia populo Christiano locati sunt, vel cum in fine iudicati, iudicii veritatis sine misericordia sensuri sunt.

h Impulsus euer. Cas. vt quando boni dantur pēnis, vt a fide cadant, & dominus suscipit.

Aug. Quia tam non cadit cui dominus est fortitudo & laudatio, quam non cadit dominus, illi vero cadunt qui sibi solent esse fortitudo & laudatio.

Impulsus euerus sum, &c. Postquam ostendit, quod liberat non permittendo cadere, ostendit etiam quod liberat, a casu releuando.

i Factus est mihi in sa. Aug. Non fit quod erat sibi, sed illis salus est conuersis, quod non erat auersis.

Euth.

P

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quam confidere in homine. Hoc dicit propter habitatores Cēi la & Ziphæos, in quibus confidebat eo quod Ceilam ab hostibus liberauerat, & de genere Ziphæorum erat & tamen isti voluerunt eū in manum Saul tradere primi Reg. 23.

2 Bonum est sperare in domino. Qui reddit præmium pro virtutum operibus absque dubio.

3 Quam sperare in principibus. Hoc dicit propter principes duodecim tribuum Israel, qui adheſerunt Absalom in persecutione David reddentes ei malum pro bono.

4 Omnes gentes circumdederunt me. Id est, filij Israel gentes erga me sicut extranei, & Gentiles quia existentes cum Absalom intendebant David obsidere, ita quod nā possēt euadere, vt habetur. 2. Reg. 17.

5 Et in nomine domini. Supple contigit contrarium.

6 Quia vltus sum in eos. Quia multi occisi fuerunt, & alij confusibiliter fugerunt. 2. Reg. 18.

Cir-

7 Circundantes circumdederunt me. Repetitio eiusdem sententiæ ad maiorem assertionem.

8 Circundederunt sicut apes. Volentes me pun gere gladijs suis tanquam aculeis.

9 Et exarserunt. Nimia ira contra me.

10 Sicut ignis in spinis. Nitentes me velociter consumere ad modum ignis spinas velociter comburentis.

11 Impulsus. Id est, compulsus fugere de loco ad locum in persecutione Saulis, & in persecutione Absalom de ciuitate regia ad desertum.

12 Euerus sum vt caderem. Videlicet quando Iesidenob nifus fuit percutere David, sed præsidio fuit ei Abisai filius Sarnie. 2. Reg. 21. ideo subditur.

13 Et dominus suscepit me. Succurrens mihi quia per Abisai & in alijs multis periculis dominus succurrit ei.

14 Fortitudo. Hic consequenter post suæ saluationis narrationem insurgit ad gratiarum actionem, dicens. Fortitudo mea & laus mea

* dominus

MORALITER.

1 Quam confidere in homine. Defectiuo.

2 Bonum est sperare in domino. Qui certitudinaliter reddit præmium.

3 Quam sperare in principibus. Qui quierunt proprium bonum.

4 Omnes gentes circumdederunt me. Hic describitur acerbitas persecutionis quæ contingit aliquando bonis prælatis, vt patet de S. Thoma Cantuariensi, in cuius persona dici potest. Omnes gentes circumdederunt me. id est, Gentiliter viuientes quæsierūt mihi nocere.

5 Et in nomine domini, quia vltus sum in eos. Nam vltione diuina fuc-

fuerūt terribiliter mortui, & ipse trāslatus ad gloriā paradisi.

7 Circundantes circumdederunt me & in nomine dom. quia vltus sum in eos. Repetitio est eiusdē sententiæ ad maiore expressionē.

8 Circundederunt me sicut apes. Ad pugnādum me suis gladijs.

9 Et exarserunt sicut ignis in spinis. Id est ira pessima, nam occiderunt eum in ecclesia.

11 Impulsus sum. Minis, & persecutionibus magnis.

† Vt caderem. A stabilitate virtutis.

13 Et dominus suscepit me. In protectione sua ne caderem a virtute. Ideo subditur.

14 Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus est mihi in salutē. Aeternam.

For

Euthym. Et rursum *factus est mihi dominus vox exultationis & salutis*. hoc est, factus est causa vocis exultationis & vocis salutis. quæ canitur in tabernaculis iustorum, cum ob admirabiliter mihi præstitam salutem impulsus sim ut exultatione & salutem illam laudare quæ mihi tribuit, vel impulsus sum ad laudandum eum in exultatione & salutem. Per tabernacula autem iustorum, puto eum prophetice crenitarum tuguria predicere, in quibus Davidici Psalmi præcipue decantantur, vel varias ac particulares quæ per orbem sunt, Ecclesias.

placitig.

texcella

tenarrabo.

^a Vnde qui videbantur deficere, exultant in malis. ^b In secretis cordium ubi gaudia spe futuri, quæ nescientes mali putant eos tritari. vnde, quasi tristes, semper autem gaudentes, & iterum. Gloriamur in tribulationibus. Et extra athleti.

mihi in salutem. Vox exultationis & salutis, in tabernaculis

iustorum. Dextera domini fecit virtutem, dextera domini

exaltauit me, dextera domini fecit virtutem. Non moriar,

sed viam, & narrabo opera domini. Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me. Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

hi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino,

Bas. Castigatis aperiuntur portæ, Castigationes vero reijcientibus peccata, Castigatus cum fiducia dicit, *Aperite mihi portas iustitiæ*. Secundum Anagogem vero per portas cœlum intelligendum est, quæ malis sunt occlusæ, quas per eleemosynam & iustitiam pulsare oportet.

Euth. Tabernaculi portas, ubi legalis iacebat iustitia.

* Bed. Rogo ut aperiat quia ingressus in castitatem digne confitebor Domino ea scilicet confessione de qua dictum est, *Beati qui habitant in domo tua domine, &c.*

Et propter hoc quod hæc est porta domini, hoc est, quia post huiusmodi tribulationes Dominus ad eternitatem intravit. *Oportebat enim pati Christum, & sic intrare in gloriam suam, & in eam portam*

id est, æternitatem, soli iusti, id est, imitatores domini intrabunt.

d Por as. Cass. Hiero. Per has portas doctrinæ ingressi vere laudant, extra ecclesiam Catholicam non est laus Dei.

Cass. Hæ omnes portæ ducunt ad vnam, quæ est Christus, per quam iusti intrant in cœlum, vnde, *Ego sum ostium, per quod si quis introierit, saluus erit. Et alibi. Nemo venit ad patrem, nisi per me.*

Aug. Ecce de utroque seculo mentionem fecit. Et quia hæc porta Christus apparuit, confitebor tibi, lætus gratias agens, quia exaudisti in aduentu filij. priores. n. iusti aduentum petebant.

e Portas iustitiæ. Aug. Id est, portas mortis per quas iusti intrant in requiem, vnde Apostolus. *Cupio dissolui, & esse cum Christo.*

Sancti. n. per hanc portam mortis uitam inueniunt eternam. F

Q. d.

NICOLAUS DE LYRA.

* dominus. Quasi dicat ex quo de prædictis periculis diuina virtute sum saluatus, a me est magnifice laudandus, & ideo consequenter inuitat Dei ministros ad laudem dicens.

1 Vox exultationis & salutis. Id est, pro mea salute resonet.

2 In tabernaculis iustorum. Id est, in loco diuini cultus, circa quem ministri habitant.

3 Dextera domini. i. virtus eius, quæ per dexteram significatur eo quod est fortior manus.

4 Fecit virtutem. Me de persecutione Saulis liberando.

5 Dextera dñi exaltauit me. Loco eius ad regnum me promouendo.

6 Dextera domini fecit virtutem. Me ab Absalom saluando. Ideo subditur.

7 Non moriar sed viam. Post dictas persecutiones secundum totum cursum vite meæ naturalis, secundum quod dicitur 3. Reg. 1. a. Et rex David senuerat, habebatque ætatis plurimos dies, &c.

8 Et narrabo opera domini. Quia circa finem vite sue præcepit Salomoni edificare templum dñs et exemplar ipsius, & edificiorum in circumtu, ut habetur 1. Paral. 28. Ampliauit etiam cultum diuinum per ordines sacerdotum, & Levitarum primi Paralipomen. 24. & 26.

9 Castigans castigauit me dominus. Persecutio. n. filij sui Absalom immissa fuit sibi a Deo ad puniendum eius adulterium cum Bethsabee,

sabee, & homicidium Uriæ, secundum quod prædixit ei Nathan, 2. Regum 12.

10 Et morti non tradidit me. Licet meruissem propter adulterium & homicidium, quæ morte puniuntur secundum legem.

11 Aperite mihi. Quoniam a persecutione & saluatione ipsius David fuerunt figura persecutionis ipsius Christi & sue saluationis in se per resurrectionem & corporis glorificationem, et in membris suis per gratie collationem in presenti, & gloriæ in futuro, ideo postquam David adduxit rationem laudandi Deum ex liberatione sui, hic consequenter adduxit ad hoc rationem ex saluatione generis humani per Christum. Et dicitur in duas partes. quia primo describitur dicta saluatio, secundo ex hoc subditur gratiarum actio ibi. Hæc est dies. Circa primam sciendum, quod saluatio generis humani facta est per fidem Christi passi & glorificati, propter quod David loquens in persona generis humani, primo petit sibi aperiri ingressum huius fidei dicens. *Aperite mihi portas iustitiæ. i. accessum ad fidem & sacramenta ecclesiæ, per quæ datur ingressus ad locum gloriæ. Sacramenta. n. veteris legis non iustificabant, secundum quod dicitur Rom. 3. a. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, Et subditur. Iustitia autem Dei est per fidem Iesu Christi, sed sacramenta nouæ legis iustificant, & ideo dicuntur portæ iustitiæ.*

12 Ingressus in eas confitebor domino. Et quid debeat confiteri subditur.

Hæc

MORALITER.

1 Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum. Nā de eius martyrio fit in ecclesia solemnitas magna.

3 Dextera domini fecit virtutem. Per quam facti.

5 Dextera domini exaltauit me. Ad palatium celi.

7 Non moriar. Morte culpe nec gehennæ, sed viam. Vita gloriæ.

8 Et narrabo opera domini. Id est, narrari faciam in miraculis, quæ

quæ Deus faciet ad testimonium meæ glorificationis.

9 Castigans castigauit me dominus. Pro venialibus, quæ contingunt etiam in perfectis hominibus.

10 Et morti non tradidit me. Id est, mortali culpæ.

11 Aperite mihi por. Scilicet portas celi, quas non intrant nisi iustificati perfecte.

12 Ingressus in eas confitebor domino. Nam in patria est confessio laudis sempiterna.

Lapi-

Q.d. Et quia dominus nō tradidit me morti. Ergo, o vos per
A secutores instate & aperite mihi portas iustitię, idest, portas
 mortis, per quas iusti intrant in requiē. Et ego ingressus in eā
 1. per eas ad vitam. *Confitebor domino, quia hęc porta domini est,*
 idest, qua itur ad dominū, vel qua dominus exiit de mun-

Psal. 67. c. do, unde alibi. *Et do-*

mus domini exitus mor-
tis, & iusti imitantes
Christum intrabunt in
eam, idest, per eam ad
vitam.

* Euth. Per portas iu-
 stitię, tabernaculi por-
 tas intellige; seu Ec-
 clesiariū, quę ubique
 locorū sunt, in quib.
 iustitia vna cum reli-
 quis virtutib. alitur,
 & intra quas B. Da-
 uid ingressus, p. Psal-
 mos suos condignas
 pro tantis beneficijs
 domino gratias agit.

a Hęc porta domini. * Euth. De qua dominus in euangelijs
 ait intrat per angustam portam, vel illa porta quę ad Chri-
 stum ducit, & deinde addit, quod iusti tantum intrabunt in
 eam, hoc est per eam, ob quod ipse etiam Christus dixit,
 quod pauci sunt qui inueniunt eum.

* Bas. Sunt portę perditionis, sunt portę vitę. Quoniam igitur
 multę sunt, ideo insigne Dominicę portę dicit, Insigne
 huius est quod castigati per eam ingrediuntur.

b Aedifican. es. Aug. Soli Iudę Deum colentes ædificabant
 alijs per idololatriam destructis, sed non perfecerunt, quia
 Christum contempserunt.

* Euth. Sacerdotum principes intelligit ac scribas & docto-
 res Iudeorum quib. commissa fuerunt ædificandi, & perficiē-
 di populum in fundamento legis. Lapis vero Christus est,
 ob firmitatem & inflexibilitatem aduersus omnia vitia,
 peccatum, inquit, non fecit. Reprobatus vero ab ædificantib. ut
 inutilis, quia Iudę San. aricanum eum dicebant, & negabāt
 eum esse a Deo, quinimo populi seductorē appellabant. Ve-
 rū ita postmodū approbatus fuit, ut factus sit in caput angu-
 li effectus nimirum angularis lapis, quia in seipso duos popu-
 los in vnam fidem iunxit. Vel per angelum intelligit Eccle-
 siam fidelū, quia quęadmodum angelus facit duos parietes
 in se coniungi: Ita ecclesia duorum populorū coniunctionē,
 atq; unitatem operatur. Huius autē Ecclesię Christus caput
 est, tāquam unicum præcipuum ac principale membrū, nec

tantum

tantum caput, sed coniunctio, vinculum ac fundamentum. **D**
c A domino factum. Vel, A domino factum est ei, secundum
 aliam literam. Aug. Idest, ad honorem patris.

* Bed. Dixit quod lapidem reprobauerunt ædificantes, &
 istud, scilicet reprobatio illa facta est a domino, idest, per di-

spositionem Domi-
 ni patris, qui voluit
 ut cecitas ex parte fie-
 ret in Israel, ut pleni-
 tudo gētiū intret, &
 sic oīs Israel saluus fie-
 ret, & ideo hoc est
 mirabile, idest, formi-
 dabile in oculis no-
 stris. s. ut aliquis altū
 nō sapiat, sed timeat,
 quia si Deus naturali-
 bus ramis non peper-
 cit vsque adhuc nec
 sibi inserto oleastro
 parceret.

* Bas. Non erat hu-
 manum quod factum est, nec angelicū, sed ipsius Dei opus,
mirab. in oc. nos. credentium scilicet, non enim omnibus in-
 notuit.

d Hęc est dies. Hic est annus iubilæus figuraliter sub lege ob-
 seruatus, qui dicitur remittens uel iniurias, quia tunc serui ma-
 numittebantur possessiones dominis restituebantur, & nos
 hac die a seruitute peccati redempti sumus, quibus est here-
 ditatis restituta æterna.

Cassiodor. Hęc est dies, quam fecit dominus. Etsi omnes
 fecit, hanc singulariter, qua dominus uenit: in qua conuenit
 lætari, quia diabolus ius perdidit, homo reuixit, & quia
 hoc est.

* Bed. Merito hoc mirari debemus, quia hęc dies, idest, hoc
 tempus dispositionis antiquę, reparationis nouę, felicitatis
 eternę, de quo dicit Apostolus, *Ecce nunc tempus acceptabile,*
&c. In quo. s. tempore, factus est lapis, ab ædificantibus repro-
 batus, in caput anguli. Hęc inquam dies est illa, quam solam
 dominus per excellentiam fecit, & ideo in ea est exultan-
 dum corpore, ut latandum mente.

* Euth. Per diem mundi felicitatem intelligit. Nam quem-
 admodum scriptura, sæpe diem malum dicit, nō ut solarem
 diei cursum aliquem malum designet, sed mala illa quę in
 eo die sunt. Ita etiam per bonum diem, bona illa intelligit,
 quę in eo die perfici contingit. prædicare igitur uult prophe-
 ta, summa illa bona quę in die resurrectionis domini futu-
 ra erant, & quę Christus ipse operatus est.

O do.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Hęc porta domini. Id est, ipse Christus, qui dicitur hic porta
 in singulari, quia omnes articuli fidei, & etiam sacramenta ecclesię,
 quę dicuntur portę in plurali, non habent efficaciam nisi ab ipso Chri-
 sto, quia omnes articuli sunt de eius diuinitate vel humanitate, et om-
 nia sacramenta fluxerunt de latere eius dormientis in cruce et ideo di-
 citur hic porta in singulari, s. cū quod ipse dicit in 10. 10. b. Ego sum
 ostium: per me si quis introierit, saluabitur, & ideo subditur.

2 Iusti intr. Per fidem & deuotionē, et sic per eā intrabūt gloriam.
3 Confitebor tibi, quon. exaud. me. David. n. & alij sancti in
 limbo detenti hoc confessi sunt, quando Christus eduxit eos de loco in-
 ferni, & quia hoc fuit per meritum suę passionis, id o subditur.

4 Lapidem. Scilicet Christum, qui vocatus est lapis, ut supra allega-
 tum est, & etiam Dan. 2. c. ubi dicitur de Christo. Lapidem autem
 qui percusserat statuā, factus est mons magnus, impleuit vni-
 uersam terram, quod intelligitur de Christo secundum expositores He-
 braeos & Latinos.

5 Quem reproba. ædific. Id est, sacerdotes Iudeorum & doctores,
 ad quos pertinebat officium ædificare in fide & moribus populum.

6 Hic factus est in caput anguli. Constituens vnam ecclesiam ex
 Iudeis & gentib. cuius ipse est caput & pastor. Propter quod dicit Ioā.
 10. c. Et alias oues habeo, quę nō sunt ex hoc ouili, & illas o-
 portet

portet me adducere, ut fiat vnum ouile & vnus pastor.

7 A domino factum. Id est, a domino Iesu Christo facta est ista vno.

8 Et est mirabi. in ocu. Fideles enim qui ex Iudæis crediderunt in
 Christū, admirati fuerūt quando viderunt spiritum sanctum dari in si-
 gno visibili Cornelio & alijs Gentilibus qui erant cum eo. Act. 10. g. Et
 obstupuerūt ex circuncisione fideles, qui venerāt cū Petro,
 quia & in nationes gratia spiritus sancti effusa est, quę gra-
 tia vniuit Gentiles & Iudeos in vna Christi ecclesia.

9 Hęc est dies. Hic consequenter ponitur gratiarum actio, cum di-
 citur: Hęc est dies. Idest, tempus noui Testamēti, quod vocatur dies
 ratione veritatis reuelatę, quę latebat in veteri Testamēto sub figurā
 rū obscuritate. Propter quod Paulus Rom. 13. c. vocat vetus Testamē-
 tum noctem, & nouum diem, dicens. Nox præcessit, dies autem appro-
 pinquabit, &c.

10 Quam fecit dominus. Licet faciat omnia tēpora generaliter,
 dicitur tamen facere aliquod tempus specialiter, propter bonum quod
 in illo contingit, secundum modum vsitatum loquendi, quem tenet hic
 scriptura loquendo de tempore Christi.

11 Exultemus. Idest, interiorius & exteriorius, tamen cum modestia de-
 uotionis, secundum illud Psal. 83. a. Cor meū & caro mea exulta-
 uerunt in Deum uiuū. Consequenter conuertit se David ad de-
 precandum Christum de salute æterna obtinenda per ipsū di.

O do.

MORALITER.

4 Lapidem. Hic agitur de secundo principali, scilicet de Chri-
 sti aduentu spirituali, cum dicitur. Lapidem quem reproba. Idest
 Christus quem reprobauerunt scribę & sacerdotes.

6 Hic factus est in caput anguli, &c. Coniungens charitate fide-
 lium mentes, per quam uenit ad humanam mentem.

A do.

7 A domino factum est, &c. Nam ab alio fieri non potest.

9 Hęc est dies, &c. Idest, præsentia solis iustitię, quem in no-
 bis facit ipsemet Iesus Christus.

11 Exultemus, &c. Sicut dicitur Phil. 4. a. Gaudete in domino sem-
 per, iterum dico gaudete, &c. Et quoniam augmentum gratię
 est valde desiderandum, subditur.

O do.

A *O domine saluum, &c.* Ecce desiderium magnæ petitionis. Saluum, de clade seculi. Prosperare, ut dolores istius vertantur in æterna gaudia.

b *Benedictus, &c.* Cas. Quarto frequentari atria Dei suadet, de aduentu Christi gaudens.

Benedictus qui venit.

Aug. Maledictus ergo qui venit in nomine suo, unde dominus in euangelio. *Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis, qui erit maledictus.*

Cas. *Benedictus.* Laus de aduentu, & o reliqui Christiani, nos maiores quasi sacerdotes benediximus vobis, quod multum prodest, quia.

* **Euth.** Hoc etiam ad Christum pertinet, qui dicitur venire in nomine Domini hoc est a Domino patre, atque ab eius substantia, adeo quod Dei nomen habet, ostique & appellatur Deus.

c *De domo.* Id est, ecclesia catholica unde baptizatus & omnis benedictio, imo Deus dñs benedixit vos. Et illuxit, fugas tenebras peccati, & vos iam benedicti. Constituite diem solennem, custodientes diem, qui honori Dei sacratus est. Ad cornu ad literam ut cōicent corpori Christi, ut in festis solet uel uel constituete mente, tendentes ad cornu. i. ad potestatem altaris, id est, sacramenti. unde *Introibo ad altare Dei. Ego autem pro me dico Deus meus. Confitebor tibi.* hic uersus supra, sed & hic quia lata confessio post beneficia.

* **Euthy.** Qui estis ex domo domini, qui estis ecclesie grex & digni effecti quibus benedicimus.

* **Bal.** Unde est ista felicitas? *Quoniam Deus dominus est.* inquit, & illuxit nobis, loquitur vero de incarnatione, quod cum Deus esset, per carnem mundo apparuit. Cum vero dicit. *Et illuxit nobis.* de dispensatione illius loquitur.

De domo domini. Id est, ecclesia catholica. Hec est terra sancta de qua dñs ad Moysen. *Tolle calceamenta de pedibus tuis.* Terra enim in qua stas, terra sancta est. Hec est terra bona in euangelio, quæ profert fructum tricesimum, sexagesimum, centesimum, in qua stare dēmus erecti utiq; ad celestia, non iacere, graues terrenorum torpore, soluentes calceamenta de pedibus nostris, id est, opera mortua de affectibus nostris.

d *Constituete di.* **Aug.** Magni, qui excedunt, qui mente verbū Deū apud Deum contingūt, paruulis se contemperant, eos benedicunt de interiori domo Dei, ubi laus in secula seculorum. Sed quid inde nūtiatur, hoc quod dñs qui uenit in nomine domini, quē reprobauerunt edificantes, Deus est equa lis patri, & illuxit nobis, ut quod credimus, intelligeremus & vobis nuntiarem, ut autem & vos intelligatis. *Constituete diem solennem in condensis,* id est, frequentationibus. *In voce exultationis & confes. so. epu.* ambulando in loco tabernaculi ad. v. que ad domum Dei.

C *Aug.* *Constituete diem so.* Id est, eius desiderio assidue quisq; se

se affligat, donec ad superni sacrificij altitudinem. i. ad æterna gaudia attingat.

e *Diem solennem.* In veteri lege pascha, pentecoste, scenophe gia, tres præcipue solennitates, in quibus præceptū, ut nemo vacuus in conspectu domini appareret. Vacuus est qui in se

Tres solennitates præcipue. Deut. 16. c.

Christum non habet

qui est fundamentum,

quod nemo mutare

valet. Inde est quod

illis tribus solennita-

tibus, fidelis populus nu-

munum offert manuali

oblatione, interiorē

significans. In numo

.n. nomen & imago

regis. Quisque ergo

spiritualiter numum

offerat, ut nomen re-

gis, id est, Christi in

se habeat, a Christo

Christianus dictus.

† da, obsecro, prosperitatem.

† festum in eo frequentationibus.

Et imaginem. i. animam lumine vultus eius insignitam Deo exhibeat.

* **Bal.** *Constituete diem.* Secundum alium interpretem est, sacrificare sacrificia, rursus secundum alium festa & ramos suspendite in templo, utrum autem firmum sit, festum diem & Panegyrim significat.

* **Euth.** Hoc sermone omnino illud suademur, ut celebrem Deo ac splendidam solemnitatem agamus, quæ iuxta Hebræos agenda est, vel in sacrificijs quibus altare legi ad operiri solet, usque ad eius extremitates, vel in florentibus coronis atq; in virentibus arborum ramis. Iuxta fideles vero, spiritualibus est celebranda sacrificijs, & virtutum coronis, bonorumque operum ramis, quorum densitate ac copia inuisibile animæ nostræ obtegetur altare.

f *Cornu altaris.* Cas. vel altare intelligitur sacramentum corporis & sanguinis. Cornu altaris est potestas. i. virtus ipsius sacramenti. Multi enim sumunt sacramentum & non rem ut mali. Boni vero sacramentum & rem sacramenti percipiunt, quæ est spiritualis caro Christi, de qua ipse ait. *Si quis non manducauerit carnem meam, & non biberit sanguinem meum, non habebit vitam eternam.*

Ioan. 6. f.

Vel altare intelligitur mēs hominis. Unde in lege præceptū fuit fieri altare quadrangulum & concavum. Ideo quadrangulum, quia mens humana quatuor uirtutibus muniri debet, prudentia, iustitia, fortitudine, temperantia. Eadem dē esse concava ad recipiendū uerbum Dei, atq; ignē dilectionis. Tumor. n. infusa repellit, unde in Leuitico præceptū est vesicula gutturis & plumam projici, quā turtur vel colūba offertur. Versicula inflationē superbię signat, plumę inanes inquisitiones sublimium, hæc ergo projice, ut sis altare concavum.

Exo. 27. a.

Leu. 1. d.

Bed. Altare vocat ad similitudinem, celeste illud sacrificiū, ubi Christus uerus sacerdos & hostia, quotidie se offert Deo patri pro nobis. Non. n. uult ut tantum subsistat in eius humanitate, sed ut cōtemplentur ipsam etiam diuinitatem.

g *Usque ad cor. alt. &c.* **Aug.** Eundo usque ad eminentiā mentis quæ est altare, id est, ad contemplationem dicentes, *Deus meus es tu.*

h *Deus meus es tu.* Et ut apertius dicamus istorū uerborum **F** hic

NICOLAUS DE LYRA.

1 *O domine saluum me fac.* Educendo me de limbo cum patribus sanctis.

2 *O domine bene prosperare.* Multiplicando ecclesiam tuam in fidelibus tuis.

3 *Bened. qui ve. in no. do.* Id est, Christus, qui uenit in nomine patris pro salute mundi, & hoc modo cantabāt pueri Christo ad passionē uenienti, *Matt. 21. Et de illa laude uidetur hic David prophetasse.*

4 *Benediximus vobis, &c.* Hoc est uerbum apostolorum Christi, qui fuerant primi in domo eius quæ est ecclesia, et benedixerunt populis ueritatem euangelij nuntiando & sacramenta ministrando, & unde habuerunt hanc potestatem, subditur.

Deus

Deus

MORALITER.

1 *O domine saluum me fac, o domine prosp. &c.* In nobis augendo donum gratiæ & quomodo ciues celestes in hoc nos adiuent, in eorum persona subditur.

Deo

4 *Benediximus vobis, &c.* Imprecando vobis eius bona celestia, sicut ea dedit vobis.

6 *Constituete diem. so. in con.* Id est, in sapientia magna cleri & populi in ecclesia militante, dicentes quod sequitur.

Deus

A hic est sensus. Non
fittiat in terra iste
dies festus, quo ag-
nus occisus est, sed
constituatur in fre-
quentationib. quous-
que perueniatur me-
tib. exaltatus ad interiorē eius deitatē, ubi laudes cantabi-
mus

Deus meus es tu, & exaltabo te. Confitebor tibi, quoniam exau-
disti me, & factus es mihi in salutem. Confitemini domino
quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Quidquid alij, ego.

a Et sicut ego ita & vos, sicut monui a principio:

mus, ita Deus meus
es tu, & confitebor
tibi, quoniam ex. Itaq;
sicut cepit laudem
ita terminat.

a Conf. d. ab initio q,
deserimus in fine
delectet, q. laus Dei.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deus meus. *Tua magnalia enarrant. In diebus enim solemnibus maxime debet in ecclesia fieri talis confessio, & enarratio.*
- 2 Confitebor tibi. *Vox est ecclesie Deum laudantis.*
- 3 Quoniam exaudisti me &c. *Deprecantem te deuote.*

Et

MORALITER.

1 Deus meus es tu & con. Confessione laudis corde & ore. Cætera patent.

ADDITIO

In psal. 117. Confitemini domino.

Iste psal. est ultimus istius hymni magni, qui incipit ab illo psal. *Laudate pueri do. &c.* ut dictū est, & finitur in hoc psal. qui continuatur precedenti: sic. Nam in precedenti psalmo Psalmista tractauit breuissime de statu ecclesie per orbem dilatata post primitiuam, de quo solū declarauit vñonē gētiū cum Iudeis in vñam ecclesiam, ut dictū est. In hoc vero psal. agit de statu ecclesie sic dilatata, in quo floruerūt multi S. doctores & pōtiffices, similiter & cōfessores & virgines.

Circa quod vñdecim facit. Nā primo vñuersaliter inuitat ad Dei laudem omnes di. *Confite do. quo. bo. &c.* Cuius sententia est. Nā Deo reddenda est cōfessio laudis principaliter ex duob. Primo ex sua bonitate ineffabili in seipso, de quo dicit. *Quoniam bonus*, supple est. s. naturaliter & secundum essentia. Secundo mō, quia ex sua misericordia alios facit bonos, & de hoc dicit. *Quoniam in seculum misericordia eius*, & sic continuat se Psalmista cum vltimō versū precedentis psalmi ubi dixerat. *Quoniam multiplicata est super nos misericordia eius*, volēs in hoc psalmo specialius declarare quomodo misericordia Dei participatur in ecclesia, quē quidem participatio aliquo modo in distinctione sanctorum reuocet.

Consequenter secundo distinguit gradus seu ordines sanctorum in ecclesia pñcto modo dilatata pro varijs tēporib. existentū, & hoc tripliciter. s. cum dicit. *Dicat nunc Israel, &c.* *Dicit nunc domus Aaron, &c.* *Dicant nunc qui timent dominum, &c.* ut intelligatur quod dicit. *Dicat nunc Israel*, specialiter de sanctis confessoribus. Qui vidētes Deum per fidem, iuxta illud 1. Cor. 13. d. *Videmus nunc per speculum*, alijs eandem fidem cōfidentur. Intelligitur ē quod dicit. *Dicat nunc domus Aaron*, de pontificibus seu sacerdotib. sanctis, & cum hoc de S. doctōribus. Ex officio. n. competit sacerdotibus, & maxime pontificibus doctrina legis diuinæ Malac. 2. b. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt de ore eius.* Intelligatur etiam quod dicitur. *Dicat nunc qui timent dominum*, de his qui ex timore Dei filiali carnis maceratione se castigant, ut virgines & ceteri religiose viuentes.

Cōsequenter tertio specialius declarat diuinā mīam circa ecclesiā dilatā di. *De tribulatione inuocauit dominum.* & est sensus, q. ecclesia primitiua maximis angustijs tribulata inuocabat dñm pro releuatione harū tribulationū, q. Deus exaudiuit eā dilatando, iō subdit. *Et exaudiuit me in latitudine domus.*

Consequenter quarto ostendit quomodo facta fuit talis dilatatio. s. per diuinum adiutorium contra humanas persecutiones & de hoc dicit. *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo, &c.* *Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos meos.*

Consequenter quinto ex dictis concludit, qd bonum est confidere in domino, & q. hoc per experientia viderat impletum in dilatazione ecclesie, quæ fuerat prius oppressa tā sub hominib. vulgaris status, quam sub principib. terre, ut patet in historijs, vnde dicit. *Bonum est confidere in domino.* Et. *Bonum est sperare in domino quam sperare in principibus.*

Consequenter sexto dicit. *Oēs gentes circumdederūt me.* Ad quod sciendū, q. licet in ecclesia iam dilatata cessauerūt seu mitigatæ fuerunt acerbæ persecutiones corporales quantum ad publicū statū, surrexerunt tñ persecutiones spirituales latentes, vnde Greg. in homilia. *Pugnauit ecclesia. s. primitiua aduersus leonem, pugnat modo aduersus draconem.* Cum quidem pugne tria sunt genera principalia. Quorum vñam est hominum male viuentiū, quorum vitæ exēplo sepe triumphales decipiuntur. Et de istis dicit in persona ecclesie, s. sanctorum. *Omnēs gentes circumdederunt me. i. Cōsistenter viuentes, quos ecclesia Dei quandoq; superat.* Nam sepe ta-

les in nomine domini. i. diuina virtute conuersi ad iustitiā, & penas sustinēt penitēdo. Et de hac vñonē dicit. *Et in nomine domini, quia vltus sum in eos.* Secundum genus pugne, est diabolica tētatio, de quo dicit. *Circūdantes circumdederūt me.* Diabolus. n. ad deuorandum hoīes communiter circūit. Vñ primæ Petri 5. c. *Aduersarius vester diabolus circumit, quarens quē deuoret.* Et Iob 1. b. in persona diaboli dicit. *Circūmī terrā & perambulauit, &c.* Et de istis intelligitur. *Circūdantes circumdederunt me*, quasi diceret. Diaboli qui ex rabie suæ malitiæ circūdantes sunt per orbem, mō pñcto circumdederunt me ad deuorandū. Et quia in istos diuina virtute semper infligunt pēnæ gehennales, ideo dicit. *Et in nomine domini, quia vltus sum in eos.* Tertiū genus pñctæ pugne est hereticorū, qui falsas doctrinas suggerētes quotidie impugnat ecclesiā, de quibus dñ. *Circūdant me sicut apes.* Apes. n. mel portant, & cū aculeo pūgunt, sic heretici eloquia diuina de quib. dicit. *Quā dulcia faucibus meis eloquia tua domine, &c.* allegant. Sed cū hoc lēdunt fidē verā pungendo seu corrūpendo. Similiter tales fingūt se quandoq; illuminare scripturas, q. non faciunt, sed eas deuastant & consumunt. Vñ de eis dicit. *Et exarserūt sicut ignis.* Heretici. n. eo q. fideles q. uī in se est consumunt, ignis dicuntur a sanctis patrib. Vñ 24. quæst. 3. Arius vna scintilla erat in Alexandria, &c. Dñ autem in spinis, quia sicut cōter exponitur illud verbum Eccl. 7. a. *Sicut sonitus spinarum sub olla ardente, sic risus stulti, &c.* Ignis in spinis magnū sonū & inutilem facit, & cito consumit & deuastat. Quod ē faciūt heretici, non magna, sed sonorosa loquentes, sine aliqua vñitate, sed potius cū deuastatione spiritali. Sequitur. *Et in nomine domini, quia vltus sum in eos.* s. eos quandoque conuertendo, & sic patiuntur penas penitentia, ut supra dictum est. Vel quādoque per vñonem seu vindictam temporalem. s. qñ igni graduntur iudicio ecclesie. Et sic in nomine domini, quia vltus sum. Et quia huiusmodi persecutiones, specialiter hereticorū aliqñ fuerunt tam validæ, q. videbatur fides quasi subuerri, sicut patet de heresi Arianorum, quæ totā ecclesiā maxime turbauit, & de alijs heresib. prout in historijs ecclesiasticis hētur, ideo subdit. *Impulsus euersus sum ut caderem et dominus suscepit me.* Qualiter aut dominus suscepit ecclesiā ne caderet, subditur dicens. *Fortitudo mea & laus mea dominus.* Et quia non solum dedit Deus fortitudinem ecclesie, ut possit aduersarijs resistere, declinādo pericula per eos inducta, sed ē de eis triumphum prāstādo, dicitur. *Et factus es mihi in salutem.*

Consequenter septimo ostendit, q. per doctores ecclesie spiritalis triumphus hñ de hereticis, & de hoc dicit. *Vox exultationis & salutis in tabernaculis istorum.* Nam talis victoria nō attingitur per arma corporalia, sed per vocē sacræ doctrine, quæ lætificat, iuxta illud psal. *Iustitiæ dñi rectæ lætificantes corda.* Doctrina autem vera salutaris communiter acquiritur a viris vacantijs studio in tabernaculis, iuxta illud Deuter. 33. c. *Latere Issachar in tabernaculis tuis.* Quod sic exponitur, nam illi de tribu Issachar non intendebant negotiationibus, sicut illi de tribu Zabulon conuicini sui, sed vacabant in tabernaculis studio scripturæ, & ideo de eis erant quam plurimi doctores legis diuinæ, ut ibidem dicitur.

Vnde proprie Psalmista dicit, q. vox istius salutis quæ ab hereticis ecclesiā tuebatur, personabat in tabernaculis istorum. s. in studijs sanctorū doctorū. Et ne ista victoria humano ingenio attribueretur, subdit. *Dextera domini fecit virtutem.* Et notanter repetit ter. *Dextera domini.* Et in primo loco & in tertio seu vltimo subiunxit. *Fecit virtutem.* In medio autem loco dicit. *Dextera domini exaltauit me,* ad denotandum quod principium & finis huius victoriae, soli virtuti diuinæ attribuendum est. Medium autem. s. huius victoriae attribuendū est humano ingenio tāquam instrumento a Deo exaltato, vnde

Unde in medio loco dixit. *Dextera domini exaltavit me.*

A Consequenter octauo dicit. *Nō moriar, sed viuum.* Quod videtur referri ad illud quod dixerat in Psal. *Credidi, propter quod locutus, &c.* qui est quartus Psal. huius hymni. Ibi enim Psal. tractans de martyribus dixit. *Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.* ut ibidem fuit expositum. Et ne quis putaret, quod sancti doctores non essent magni in conspectu domini, eo quod non fuerunt talem mortem pretiosam consecuti, ideo dixit. *Nō moriar, sed viuum, & narrabo opera domini.* Quasi diceret quilibet sanctus doctor. Licet ego non moriar pro Deo tanquam martyr, viuo tamen Deo, ut narrem opera domini contra hereticos impugnatores. Et quia isti doctores sancti licet non fuerint mortui pro Christo per martyrium corporale, fuerunt tamen multa passi incommoda & anxietates, similiter martyria intrinseca per abstinencias & uigilias, & huiusmodi, iō subdit. *Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me.* Hoc est dicere morti non fui traditus a Deo per martyrium extrinsecum, eo quod disposuerat de me, ut narrarem opera domini. Castigans, tamen castigauit me, id est, multipliciter castigauit me modo prædicto, quod quodammodo est martyrium.

Con-

Consequenter nono quasi loquens populus fidelium ad Deum huiusmodi doctores sanctos dixit. *Aperite mihi portas iustitiæ, id est, exponite mihi doctrinam sacra scripturæ, per quam homo iustificatur.* Talis. n. expositio seu declaratio, apertio dicitur, unde Luc. 24. g. *Aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas.* Et ingressus in eas cōfitebor domino, quia per scripturas recte intellectas intratur ad cōfessionem Dei, scilicet cōfessionem fidei & laudis, & sequitur. *Hæc porta domini, iussu intrabunt per eam.* Cuius sensus est, quod intellectus sanus scripturæ sacrae per sanctos doctores apertus, est porta domini, per quam iussu intrant ad laudem Dei & fidei cōfessionem.

Consequenter decimo, populus hoc q. petebat habens. i. apertionem portarum iustitiæ, Deo alloquitur reddens gratiarum actiones, & hoc est cum dicit. *Confitebor tibi quoniam exaudisti me.* Saperiendo mihi per tuos sanctos doctores portas iustitiæ, quibus possem tibi recte confiteri & uere cognoscere, quod factus es mihi in salutem id est, meus saluator.

Consequenter undecimo ostendens quomodo factus est Deus saluator subdit. *Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli.* Exponatur hic uersus & sequens de Christo lapide angulari, prout in post.

GLOSSA ORDINARIA.

a Halleluia. Aleph. Amb. Psalmus iste institutor est fidelium, paradus omnium pomorum, quanto in superficie videtur apertior, tanto profundior, similibus verbis contextus.

B Cassiodor. Vbi generalis iustus loquitur, modo profitendo quod accepit, modo iterum eadem sperando quæ meruit, nulla confusione permixtus, sed nouitate rerum literis mutatis explicatur.

Amb. In hoc Psal. tot sunt octonarij, quot elementa apud Hebræos, id est, 22. & singuli per omnes uersus incipiunt a singulis elementis per ordinem, per quod innuit, quod hæc sunt elementa & omnimoda doctrina ad beatitudinem, cuius doctrinae partes congruis interpretationibus nominum elementorum designantur. Octonarius ipse singulis distinctionibus innuit, quod unaquæque pars perfecta est, & sufficit, ut si quis eam seruet in uita septem dierum, perueniat ad octauam resurrectionis. Vel circuncisio cordis significatur.

Amb. Omnis mortalis doctrina suauis est in qua hic Psal. eminet, quasi sol pleni luminis meridiano calore feruens, per literas Hebræi alphabeti digestus ut sicut pueri in primis literis usum discendi sumimus, ita nos huiusmodi elementis usui viuendi usque ad maturitatem. Singulis literis uersus octonarij subiunguntur, ut unitatem deitatis quæ omnia regit, docerent, & purgationem legitime sanctificationis. Octaua. n. die & circumsio fit ex lege, & in Christi resurrectione sumus ei cōiuncti.

Titulus est Halleluia, quia in his Deus laudatur, in quibus est remissio peccatorum. Aleph doctrina interpretatur, plenos ergo doctrinæ sequentes uersus attēde. Prius immaculati in uia post scrutantur, ante. n. uita quam doctrina, bona uita est sola gratiam habet. Doctrina sine uita non est integra. Quia in maleuolam

Doctrina.
Halleluia. Aleph. Psal. CXVIII.

B

a Olim miser homo pollutus, nunc contra si in uia, & si ambulat in lege. Non sine peccato sed sine criminali.

BEATI IMMACULATI

uolam animam non introibit sapientia. unde dicitur. *Querēt me mali, Sap. 1. a. & non inueniēt.* Prius ergo corrigēda est uita, inde quærēda cognitio. Prima ergo sunt moralia, secūda mystica. In illis uita, in his cognitio, sine utraq; uero nō est perfectio. Idē ordo in primo Psal. *Beatus qui non recessit a uia iustitiæ.* inde in lege meditatur.

Aleph. Ambros. Id est, doctrina, quod est cōmune toti Psalmo & quasi prologus, quia cū cōstat, quod omnes uolunt esse beati, & mali: His quæ desiderat adeptis, docet q. plurimi nesciūt quomodo ueri beati, ne quis iā erret de uia beatitudinis. Chorus sanctorum

loquitur a primo iusto ad ultimū, quasi diuersi diuersa quæ quibus beati sunt. Sed hæc est uia, qui uolunt esse beati, sint immaculati. & ut de fidelibus, non de Christo accipiat.

Ameros. Singulæ literæ sunt quasi tituli suorum uersuum continentiam eorum declarantes.

Ameros. Elementa scholæ Christi. Omnia perfecto numero iustorum: Partes sunt secundum numerum literarum. * Beda. Totus hic Psalmus, qui exhortationibus & institutionibus plenus est, sub psona canitur iustorum in Babylonica captiuitate degentium, qui miscent interdum uoces populi uenientes, ut & humiliter exæquet se reis in cōfessione culparum, ut & doceant ista ob meritum populo cōgisse. Aliter uox Christi ad patrē, & de iudæis, & de passione sua.

P S A L M. CXVIII.

B Eati immaculati. Cassiodor. Definitio beati per actus qui in Christo sine macula, ambulans in lege, & sic scrutas ut prouehatur, aliter non est dignus perquirere nisi sit probabilis uita.

Cassiodorus. Immaculati pluraliter, ut de fidelibus, non de Christo accipiat.

In F

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L M. CXVIII.

B Eati immaculati. Huic Psalm. præmittitur pro tit. Halleluia. cuius expositio patuit sup. per titu. uero non apparet author Psalm. tenetur tamen quod fuit propheta sanctus quicumque fuerit. Est autem Psalm. alphabeticus. Alio tamen modo quam alij alphabetici, quia in isto sub qualibet litera Hebræi alphabeti ponuntur octo uersus per ordinem, ita quod omnes uersus primi octonarij incipiunt per literam aleph, quæ est prima litera, & omnes uersus secundi octonarij per beth, quæ est secunda, & sic consequenter de alijs. Et quia translator non potuit sic transferre, quod omnes uersus primi octonarij inciperent ab ea, quæ est prima litera alphabeti Latini, ideo primo octonario proposuit aleph, ad designandū quod omnes uersus illius octonarij per aleph incipiunt in Hebr. Currebat autem tunc quidā modus specialis uersificandi secundū ordinem literalem alphabeti, sicut apud nos in illo hymno. A solis ortu cardine. In quo uersus incipiunt ordinate per literas alphabeti Latini, incipiendo ab a, usque ad g, inclusive, ut patet intuitu hymni illum, sed in hoc Psal. octo uersus, inci-

incipiunt a qualibet litera, ibi autem unus tantum. Nec video ibi aliam significationem nisi modū uersificandi specialem, ut dixi loquendo de sensu literal. De materia huius Psalm. sciendum, quod aliqui doctores exponunt eum totum de David ad literā. Sed quia in quolibet octonario easdem historias de David repetunt, quod alibi non inuenitur in eod. Psalm. nec uidetur probabile fuisse intentionis Psalmistæ in eodem Psalm. toties eandem historiā repetere, ideo alia uia intendo procedere. Circa quam sciendum, quod secundū plures expositores Catholicos Psalm. iste loquitur de beatitudine, quæ frequenter in hoc Psalm. sub nomine beatitudinis uel uitæ spiritualis memoratur. Beatitudo autem dupliciter habetur. Vno modo in re, & sic habetur tantum in patria. Alio modo in spe, & sic habetur in uia per bonorum operum merita, sicut dicit Philo sophus 1. Ethic. de felicitate politica, quæ consistit in usu uirtutū, quod pueros beatificamus in spe, non quia adhuc operentur uirtuose quia uidentur bona idolis & apti ad habendum uirtutes politicas tempore procedente. Igitur de beatitudine, prout habetur in uia, loquitur Psalm. iste. Et diuiditur in duas partes quia primo agitur de beatitudine in generali, secundo de pertinentibus ad ipsam magis in speciali, ibi. In quo

Mate. Psal.

Beatitudo dupliciter habetur.

Diuisio.

MORALITER.

B Eati immaculati. Sicut dictum fuit in expositione literal, Psalmus iste loquitur de beatitudine in spe, per quem modū habetur

habetur in uia per operum bonorum merita, & sic patet quod sensus literalis est simpliciter moralis, propterea de alio pertransio.

G a In via. * Euth. Per viam transitoriam hanc vitam intel-
ligit, beatos eos dicens qui absque reprehensione per eam am-
bulant, & recte viuunt.

* Basil. & Theodoretus. Qui regiam viam constanter
ac recte ingrediuntur, nec ad dexteram, nec ad sinistram,

a pceptis legis exor-
bitant: viam. n. vi-
tam vocat, hanc siqui-
dem ab vtero ad se-
pulchrum vsq; am-
bulamus omnes.

Ad princi-
pium.

* Hier. Magnificat
immaculatos in via,
hic grande quippe
opus facit, qui viam
spureis plenam imma-
culato calle pertransit, sicut Sol qui cum sterquilinia pertrā-
scat, non eo inquinatur.

Nota In sacris literis quotiescunq; mentio fit de statu sanctorū
in termino, explicatur per terminos significantes quietem.

Esa. 33. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Et. Sedebitis super sedes
duodecim iudicantes, &c.* Status vero sanctorū in via, qui consi-
stit in progressu virtutum & meritorum, explicatur per

Ephes. 3. *morum. Sic currite vt comprehendatis. ad ea quae priora sunt ex-
tendens meipsum ad destinatum persequar brachium, & D. Ioan.*

Ioan. 9. *Fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam, &c.* Saepaque hor-
tatur nos scriptura ut recte ambulemus: & hinc est quod ait

Phil. 3. *Apostolus. Non arbitror me comprehendisse: quia semper magna
nobis restat via, & animalia Ezech. ibant & non reuer-
tebantur, & vnumquodque coram facie tua gradietur in
via enim domini non progredi regredi est. & Iustorum
semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfe-
ctam diem. aeternitatis scilicet, ubi non est oriens neque
vespera.*

* Augustin. Si ergo vis esse beatus esto immaculatus,
illud enim omnes, hoc pauci volunt, hacque non peruenitur
ad illud: non autem beati inquinati in errorem, qui ambu-
lat in prauitate seruit.

* Beda. Via lex domini, in qua lege qui ambulant, id est de-
lectantur tanquam in ambulatore, bono, hoc est, qui non ti-
more penae sed amore iustitiae legem domini complent, sunt
immaculati iam per spem, & quia immaculati, ideo beati.

b Qui ambulant. Non peccent. Vel si peccant, penitent, pro-
spiciunt & perseverant.

c Qui scrutantur. Aug. Exquirunt: hoc possunt & impii, sed iam
spe beati, quia sunt inuenturi quod querunt: non quia scrutantur
& querunt, beati, sed propter hoc quod aderit, vt in euangelio.
Beati qui persecutionem patiuntur, & qui esuriunt. Non quia hoc
sed propter hoc quod sequitur, quia ipsorum est regnum coe-
lorum.

Matth. 5. b.

* Theodoretus & Basilus. Legem vocat ab vniuersitatis
Deo per diuinum Moysen latam, mandata vero & precepta
rursus vocat legem, tanquam regio more ab ipso iniunctam
& imperatam. Iustificaciones tanquam illam, quae recte agen-
tem iustum declarare potest. Iudicia autem tanquam diuinas
senten-

sententias ostendentem & digna premia eorum, qui secun-
dum legem, & eorum qui inique viuunt. Testimonia vero
tanquam testantem & demonstrantem, quibus supplicijs ob-
noxij sunt ij qui ipsam transgrediuntur. Beatos igitur esse di-
cit etiam hic eos qui Dei testimonia continue perferuntur,

& in toto corde Deū
querūt. Non cuiusli-
bet autē est hoc sed
eius qui virtutis facti-
giū apprehendit, quā-
quidem huiusmodi
hō minime mentem
suam in Deum, & in-
inanes vitae curas, par-
titur, sed totum se ip-
sum Deo addicit.

1 custodiunt

a Christo, qui via & veritas & vita, vel in lege domini quae est via ad vitam.

b Quod sunt.

c Deinde.

d Non ociofi.

e Non carnis.

f Hoc non possunt nisi perfecte scrutetur.

a in via, qui ambulant in lege domini. Beati qui scrutantur te-

a Scripturas.

b Si.

c Non vt haeretici.

d Non diuilo.

e Vnde, Non potestis

a Deo seruire, & marimonis.

c Non alium.

d Hi beati, qui enim operantur

iniqua nondum immaculati ambulant in lege, ac per hoc nondum beati.

d testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Non enim

a Via Christus, viz prophetarum & apostolorum & omnes predicatorum.

Aug. Omnes vias

fides vna complectitur, qua viuunt iusti.

f qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.

* Bed. Non frustra est hoc additum, vidit. n. spiritus sanctus
multos testimonia scrutari, non vt iusti sint, sed vt docti, nō
vt faciāt, sed vt quod faciendum est sciāt, ad hoc vt vel lau-
dem hominum, vel aliquod seculare premium inde acqui-
rant & ideo addit, in toto corde, &c. Quod sic intelligendū est,
Beati sunt qui scrutantur testimonia Domini, propter id quod
ipsa sunt data, scilicet vt in toto corde. i. in tota intentione
eum tantum in eis exquirant, & exquisitum inueniant. Nō
enim qui eum exquirunt beati sunt, sed qui eum inueniunt,
nondum tamen re, sed tantum in spe.

* Aug. Lex est omne precepti genus, quod ad omnes ho-
mines pertinet, tam qui praesunt quam qui aliorum impe-
rio subiecti sunt, &c. Siquidem omnibus hae leges latae sunt.
Non me habebis, non occides, &c. Eadem uero res & mandatum
quoque appellata est, quoniam nobis a Deo mandatum est,
ut bonis operibus studeamus, atque a uitio abstinemus. Iu-
stificationes autem & eadem, quoniam iusti mandata seruan-
tes iustitiam a Deo consequuntur. Testimonia denique, quan-
doquidē Deus per scripturas suas cōtestatur, ut omnia man-
data illius obseruemus.

d Exquirunt enim. Augustinus. Propter hoc scrutanda erant
testimonia, vt Deus inueniretur, aliter non valuit, vt qui vo-
lunt esse docti, non iusti, vnde gloria apud homines, non a-
pud Deum.

e Non enim qui. Aug. Quasi, qui peccatū habet, non ambu-
let in vijs, Vel, qui ambulant, sine peccato sint. Sed nō dicun-
tur illi operari iniquitatem, qui etiam quotidie fragilitate leui-
ter peccant, non tamen amant, sed oratione & signo crucis
destruunt. Peccatum iniquitas est, nō tamen sine peccato,
qui in vijs ambulat, sed nō ipse operatur illud, sed quod ha-
bitat in eo peccatum, cum nō vult quod agit. Fomes qui est
in nobis, qui langor est naturae, commouet illicita deside-
ria, & ita non sine peccato. Sed non operatur, qui deliderijs
carnis non obedit. Qui vero obedit, a vijs deuiatur. Si vero
confitetur & orat, & haec ad vias pertinent, & propter vias
peccatum non imputatur.

f Operantur iniquitatem. Cass. Ex dilectione nō inuitus, vt qui
dicit, quod odi facio. Beati qui sic agunt, & ne haec contem-
nantur, subdit iusionem domini.

Beda

NICOLAUS DE LYRA.

* quo corrigit, prima in duas, quia primo agitur de beatitudinis sta-
tu, secundo de eius appetitu, ibi. Vtinam dirigant. Prima adhuc in
duas, quia primo ostenditur qui statum beatitudinis assequuntur, secun-
do qui ab ipso excluduntur, ibi. Non enim. Circa primū sciendum, q
beatitudo prout habetur in via, consistit in perfectione vitae actiuae &
contemplatiuae. Vita vero actiua praecedit contemplatiuā, quia mens
non potest eleuari libere in contemplatione veritatis, nisi passionibus ap-
petitus sensitiui fuerint moderatae per exercitium moralis virtutis,
quod pertinet ad vitam actiuam. Vnde dicit Gregorius 6. moralium. Cū
aliqui contemplationis arcē tenere desiderant, prius se in campo per
exercitium operis probent, vt sollicite sciāt si nulla iam mala proximis
irrogant, si irrogata ab alijs equanimiter portant, si obtentis bonis tem-
poralibus nequaquam mens letitia soluitur, si subtractis nō nimio dolore
sauciatur, &c. et ideo primo ponitur perfectio vitae actiuae, cū dicitur.

Beati immaculati. Id est, carentes macula mortalis peccati.

1 In via. Vita praesentis.
2 Qui ambulant. Mandata eius opere adimplendo, quia nō sufficit
declinare a malo, sed cum hoc requiritur operari bonū. Propter quod
dicit Gregorius Homil. 33. Minus est mala nō agere, nisi etiam quisque
studeat

studeat & bonis operibus insudare. Secundo tangitur perfectio vitae
contemplatiuae, cum dicitur.

3 Beati qui scrutantur testimonia eius, &c. Id est, eloquia diui-
na per prophetas nobis tradita, quae sunt miraculis tanquam diuinis testi-
moniis confirmata, Marci 16. d. Illi autem profecti predicauerunt
vbique domino cooperante, & sermonem confirmante se-
quentibus signis.

4 In toto corde exquirunt eum, &c. Id est, intellectu & affectu.
Differt enim contemplatio sanctorum a contemplatione Philosopho-
rum, quia contemplatio Philosophorum est propter perfectionem con-
templantis, & iō sistit in intellectu. Sed contemplatio sanctorum quae est
cōtemplatio Theologica, est propter amorē ipsius contemplantis, scilicet
Dei, & ideo non sistit in intellectu per cognitionem, sed transit ad affe-
ctum per amorem, & ideo sancti in contemplatione ista ponunt amo-
rem Dei tanquam principaliter intentum.

5 Non enim qui operantur iniquitatem. Hic consequenter o-
stenditur, qui a perfectione praedicta excluduntur scilicet delinquentes
quod notatur cum dicitur: Non enim qui operantur iniquitatem,
in vijs eius ambulauerunt, sed magis in deuijs a via vniuersis, &
etiam negligentes, quod notatur ibi, cum dicitur.

To

*** Beda Venerabilis.** Interrogetur D. Paulus Apostolus A & dicat quomodo & peccatū faciunt, etsi enim inquit Ioannes. *Si dixerimus quia peccatum non habemus ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est.* Et idem Paulus confitetur etiam peccatum se facere cum dicit. *Non quod volo bonum facio sed quod nolo malum illud ago, ergo.*

Oportet aut tales putetur non ambulare in vijs eius, aut esse sine peccato. De peccato enim ita dicit. *Non autem ego illud operor, sed habitans in me peccatum.* In via quoque se ambulare offendit, ubi ait. *Vnum autem eorum quæ retro sunt obliuiscens in ea vero quæ ante sunt extensus semper sequar ad palmam super me vocationis quæ est in Christo Iesu.* Ecce soluta quæstio. Sed

rursus alia exoritur quæstio. Quæritur quomodo id cum faciat & non faciat peccatum? Ad quod lic respondendum, quodcumque illiciti motus nobis insurgunt, si tantum surgat affectus, & nullus relaxetur effectus, hoc est si voluntatem non præbemus eorum desiderijs, & si sic nos refrenamus, ut non exhibeamus membra nostra arma iniquitati ad iniquitatem, ecce peccatum non operamur. Sicut Apostolus quoque præcipit. *Ecce peccatum in mortali corpore vestro non regnet.* Et, *Nolite exhibere membra vestra seruire iniquitati ad iniquitatem.* Sed tamen quoniam non est vigor alienæ naturæ, sed langor infirmitatis nostræ, illud, unde desideria illicita

B surgunt in nobis? unde Apostolus. *Sed quæ habitet in me peccatum.* Ideo nos quoque facimus peccatum. Et sic idem & facimus & non facimus peccatum. Et ideo rursus quæritur. An nos quotidie in Dominica oratione dicamus. *Dimitte nobis debita nostra.* Vel pro his quæ consentientes facimus, vel pro desiderijs quæ non nos sed peccatū quod habitat in nobis facit? Quod B. Aug. soluens inquit: prout ad præsens sapere possum. Dico vniuersis reatus vestri languoris, & nostræ infirmitatis ad omnibus, quæ consentientes diximus, fecimus aut cogitauimus, sacramēto baptismatis est deletus, & ideo etsi languor nobis inest, non tamen obest, si non consentiamus ei, faciendo, dicendo, aut tacite assentiendo. Sed tamen quoniam *vita hominis milita est super terram.* Ideo vigilamus quidem cōtra maiora crimina, & sæpe nobis incautis subrepunt quædā, quæ etsi singula sua mole nō conterūt tñ multa contra nos collata aceruo nos obruūt, & ideo prorsus quotidie est orandum, ieiunandum & elemosinandum.

a *Tu mandasti.* Cassiodorus. Vel ita continua: Beati qui sic & sic agunt, & ne hæc contemnantur, subdit iussionei Domini, dicens: *Tu mandasti mandata tua custodiri.* Vel nimis mandasti, vel nimis custodiri.

b *Custodiri.* Hieronymus. Non ergo tepido corde nec dissoluto animo, sed fortiter & attentē nos sua mandata edocet custodire.

* Beda Vener. Ecce lex posita quia dictum est. *Tu mandasti mandata tua.* Sed quoniam multi dixere, solam cognitionem legis sufficere ad auxilium liberi arbitrij, ideo subsequenter optat iste auxilium gratiæ, ut per hoc doceat quam sit necessaria gratia.

c *Nimis.* Aliquando plus quā oportet quod nō hic, sed provalde.

valde. Augustinus. Cassiod. Distingue nomina. Lex est vmbra futurorum, quæ spiritualiter debet custodiri, ut de sacrificijs & huiusmodi Testimonium est evidens res quæ com-monet alios. Unde Iacob: *Lapis iste erit in testimonium.* Et Dominus curato leproso dicit: Offer. mu. tu. in testimonium, Hebr. 10. a. Gen. 31. g. Matth. 8. 2.

Sic & præcepta dicuntur testimonia, quæ monent ne peccemus. Mandata sunt sine vmbra, quæ præsentem habent operationem: ut diligas do. d. Et nota, quæ testimonia accipit in prohibendo, & mandata in iubendo.

d *Vtinam.* August. Optat contra superbiam liberi arbitrij, cui nō est satis doceri, nisi prius dirigat.

Ambrosius. Quasi te mandante legem accepi, sed nisi adiuues, fit mihi mors.

Ambrosius. Vita beati expressa optat eam. Vtinam dirigat ad custodiendū. aliter non possunt custodiri.

* Cassiodorus. In quo quod superius optauit exprimit. nemo enim potest ad custodiendas iustificationes Domini peruenire, nisi cuius viæ a Domino dirigi comprobentur.

e *Iustificationes.* Nisi directæ viæ nostræ sint. Iustificationes. prisco populo multæ fuerunt, scilicet ut famulus Hebræus sex annis seruiat, ut pater reuerenter habeatur.

Cassiod. Filius disciplinetur, Deus timeatur, sacerdos honoretur, & his similia. Hæc possunt custodiri, si præ oculis semper habeantur mandata, ut praua mox emendentur per ea. Omnia, ne peccando contra vnum sit reus omnium, unde Iacobus. *Si quis totam legem seruauerit, offendat autem in vno facto est omnium reus.* Quod euitat qui prospicit in mandatis, qui in mandatis non prospicit, in quo erret nescit.

f *Non confundar.* Ambr. Ante enim in Adam confusus es & nudus factus, cum operuisti te folijs fici, quia confundebaris. Abscondisti te a conspectu Dei, quia erubescabas. Nunc autem venis in conspectum Dei. Cassiodorus, per gratiam liberatus.

* Gregorius. Nam grauiter vnusquisque confunditur quando mandata Dei vel legendo vel audiendo respicit, quæ viuendo contempsit.

* Hieronymus. Omnia æqualiter custodire oportet ne in futuro iudicio confundamur.

* Theodoretus, & Basilus. Peccati fructus est pudor, sic & diuinus Apostolus, inquit, quem igitur fructum habetis tunc in quibus nunc erubescitis? Qui vero omnia mandata Dei perficiunt, a conscientia fiduciam habent.

g *Didici iudicia.* * Cassiod. Indicat a beatis patribus sibi traditam disciplinam, non autem ut quidam faciunt studio peruersitatis inuentam.

h *Iudicia iustitiæ.* Sunt quia famulos liberat persecutione diaboli laborantes.

* Beda Venerabilis. Quasi dicat si tantum sciam & non faciam, non unde labor habeo, sed unde damnabor, & notandum quod hoc verbum didici hoc habet in se, non enim aliter vere disceret nisi faceret. Unde Dominus in Euang. *Omnis qui audiuit a patre meo, & didicit venit ad me.*

a Non

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Id est, cum magna diligentia & sollicitudine, qua carent negligentes, & per consequens a mandatorum diuinorum impletionem. quorum aliqua pertinent ad vitam actiuam, scilicet illa quæ pertinent ad charitatem proximi, aliquando vero ad cōtemplatiuam, quæ directē pertinent ad amorem Dei.

2 *Vtinam dirigantur via mea.* Hic consequenter agitur de beatitudinis appetitu, cum dicitur in persona totius Ecclesiæ: *Vtinam dirigantur via mea.* Id est, processus cogitationum & operum meorum.

3 *Ad custodiendas iustificationes tuas.* Id est, mandata tua ad vitam actiuam & contemplatiuam pertinentia, quæ continent iustitiam perfectam, & quia hoc non potest fieri, nisi præco-

gnoſcantur, quia ad incognitum nullus dirigitur, nisi a calu: & ideo subditur.

4 *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Id est, perfecte inspexero. In omnibus mandatis tuis. Cognoscendis. Et quia ad hoc requiritur illustratio & directio Dei, ideo subditur.

5 *Confitebor tibi in directione cordis.* Id est, quod directio cordis mei, ad intelligendum prædicta, sit a te, ideo subditur.

6 *In eo quod didici iudicia iustitiæ tuæ.* Quæ non possem sine tua directione didicisse. Et quia sicut dictum est, talis notitia non sistit in intellectu, sed transit ad affectum per dilectionem, quæ secundum Gregor. operatur magna si est: ideo subditur.

7 *Iustificationes tuas.* Id est, mandata tua.

Tom. 3.

V

A Non me derelinq. &c. Cassiod. Iustificationibus concessis petit à Deo custodiri, quia scit diabolus circumire. Vel ita precatur Christi aduentum, ante quem Deus reliquerat mundum pro peccato, sed iam orat ne usquequaque, i. valde relinquitur, quod iam impletum est in aduentu Christi, quia Deus in Christo mundum sibi reconciliauit.

* Thodoretus, & Basilius. Sæpius diuina gratia nonnullos ad breue tempus deserit, utilitatem illis hinc procurans. Sic cum magnus Elias derelictus esset in timiditatis affectum incidit, & humanæ naturæ imbecillitatē didicit sed adiutor rursus diuinam nactus est gratiā. Sic diuinus Petrus, cū negasset prolapsus est, sed protinus Dñs eū suffulsi. Destitutus autem penitus diuina ope Iudas parata præda hostibus fuit. Derelictus etiā fuit beatus David post peccatū illud, & in asperas illas calamitates incidit, sed rursus erga Deum

ga Deum fiduciam recepit & illinc opē consecutus est: Saul vero penitus hac orbatus, & spiritus gratiam amittit & prauo spiritui obnoxius fuit. Iure igitur vates precatur ne derelinquatur usquequaque, hoc est ne gratia auxiliante spoliatur.

* Gregorius. Omnipotens Deus eos quos in æternum diligit, aliquando ad tempus relinquit. Vnde scriptum est. *Ad punctum in montem dereliqui te, & in miserationibus meis congregabo te, in momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Hinc etiam psalmista deprecabatur dicens. *Non me derelinquas usquequaque.* Derelinqui igitur se sed ad modicum posse vtiliter nouerat qui ne usquequaque relinqueretur petebat. Sanctos etenim suos Dominus, veniendo adiuuat, derelinquendo probat, donis firmat, tribulationibus tentat.

Lib. 10. mor. cap. 19.

a Et etiam opera iustitiae faciam. **b** Quasi dicat ut custodiam. **c** Ambros. Et si relinquis ad probationem ut lob. Augustinus. Et si relinquis aliquando, ut inimus mihi videar. **a** custodiam, non me derelin- **1** **a** Alias valde id est, in pena, & sic gloriabor in te, non in me. **2** quas usquequaque.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Custodiam. Opere adimplendo, & quia ad hoc requiritur adfidentia diuinæ gratiæ, quæ facit opus meritorium, ideo sub-

subditur.

2 Non me derelinquas usquequaque. Quasi dicat, si me ad momentum dimiseris, non potero custodire.

GLOSSA ORDINARIA.

B Beth. Cassiodorus. Hic ostendit præcepta liberare hominem de confusione, id est, de lapsu peccati. In prima littera partes beatitudinis exponit, in quibus precatur se custodiri. In secunda tempus conuersionis aperit, in quo potissime à lapsu & confusione fluxæ ætatis ad Deum quis conuerti debeat. Vnde congruè huic octonario præmittitur littera Beth, quæ interpretatur confusio.

Ambrosius. Beth, Confusio declaratur.

* Beda, Venerabilis.

Exponit fidelis populus in sermonibus Domini, quibus delectationibus perfruatur, ostendens se esse domum Domini, & receptaculum mandatorum eius, cuius mysterium secunda littera continet.

b In quo corrigit. Ambr. Quia si confusus de errore & lapsu fluxæ ætatis, iam iuuenis deliberat, quomodo viam corrigit.

Augustinus. Quia post meditationem videntur meliora consilia, subdit propheta quasi similis, deliberans consiliū: o Domine: In custodiendo sermo. &c. vnde ad Dominum conuersus quasi prece delata. Vel, hoc consilium Dei inspiratione perceperit, non humana præsumptione.

C Ambrosius. Melius est præuenire iuuentutem correctione, quam

Domus:
Beth.

a Præmittit interrogationem cum deliberatione. Iustificationes tu. cu. quæ sunt custodiende, quia. **b** Spiritualis populus vel priorior ad peccandū, vel Gentilis populus.

Nquod corrigit adolescentior

a Præuā consuetudinē. **b** Opere, quia frustra custodit memoria sine vita, in peruersa vita non est correctio via.

via sua, in custodiendo t ser-

a Fidei. **b** Quia in his est correctio & ideo. **c** Qui non in toto corde negligens est & repellitur. Ita iam senior mente, aliter non potest.

mone's tuos. In toto corde meo ;

mo priorior est ad peccandum. vnde: *Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & usque ad canos inuenies sapientiam.*

* Basilius, Euthymius, & Theodoretus. Instabilis est iuuentus, varijs eum affectionum fluctibus circunvoluitur. Opus itaque illi ductore est. Hoc vero est diuinum eloquiorum proprium. Quod enim armentario pullo est fixum & domitor, hoc iuuenibus est verbum Dei.

d In custodiendo. Augustinus opere. Vnde non ait: in legendo vel in memorando, aliter: non potest corrigere, nisi custodiendo, & ita est senior mente ut Daniel. Nam quidam verba Dei tenendo agunt ne obliuiscantur, nec agunt viuendo, ut corrigantur.

d Ne repel.

NICOLAUS DE LYRA.

In quo corrigit. Hic incipit secundus octonarius, ubi Psalmista incipit tractare de pertinentibus ad beatitudinem quæ consistit in operibus vitæ actiue & contemplatiue, ut dictum est, & primo de pertinentibus ad actiuam, secundo ad contemplatiuam. **11.** octonario, ibi: *Defecit in salutari, &c.* Prima in duas: quia circa perfectionem vitæ actiue. Primo ponitur remotio impeditiui. Secundo affectio promotiui, octonario quinto, ibi: *Legem pone.* Circa primum sciendum, quod ad perfectionem vitæ actiue triplex est impedimentum, scilicet passionis impulsus, virtutis humanæ defectus, & corporis aggrauantis pondus. Primo ponitur primum, secundo secundum, ibi: *Retribue.* tertio tertium, ibi: *Adhæsit pauimento.* Ad euidentiam dicendorum sciendum, quod perfectiones vitæ actiue, & contemplatiue sunt connexæ, quia sicut dictum est, actiua disponit ad contemplatiuam, & contemplatiua ex amore Dei facit descendere ad actiuam pro necessitate proximi releuanda. In cuius figura angeli describuntur ascendentes & descendentes in scala Iacob, Gen. 28. & per consequens pertinentia ad utramque vitam habent adinuicem connexionem. & multo fortius diuersa ad actiuam pertinentia ad inuicem connectuntur, & similiter per-

tinencia ad contemplatiuam. propter quod in singulis octonarijs versusum plura de contentis in alijs octonarijs ponuntur, uariatis tamen uerbis & ordine, sicut patet intuenti litteram huius psalmi. propter quod diuisio eius per octonarios, quam incepi & prosequar, non est præcisa, uerbi gratia, quod in hoc secundo octonario præcisè agatur de repressione passionum: sed si cum hoc plura alia ponuntur in alijs octonarijs contenta: tamen ponuntur hic per quandam reductionem ad huiusmodi repressionem, scilicet per modum antecedentiæ uel cōsequentię & huiusmodi, licet talis reductio aliquando sit longinqua: & eodem modo dicendum de alijs octonarijs. His igitur præmissis, quia iste octonarius intituitur à repressione passionum, scilicet irascibilis & concupiscibilis, quæ magis uigent de communi cursu tempore iuuentutis, ideo dicitur per modum quæstionis: *In quo corrigit adolescentior viam suam.* Sequendo passionem iræ & concupiscentiæ, & responderetur.

2 In custodiendo sermones tuos. Qui inducunt ad repressionem passionum. Et quia concupientes spiritum correctionis, ut frequenter ex magno seruire mouentur in principio, ideo in persona alicuius talis subditur.

3 In toto corde meo. Minus dicit, & plus signat.

1 Ne

A *Ne repel.* Amb. Vel de prelatione ecclesiastica agit, quā qui negligēter administrat, a Deo repellit, quod ne sibi fiat, iste precat' dicens: *Ne repellas me à mandatis tuis*, docendis vel annuntiādis in ecclesia: à quibus negligēs repellit, ne tollat locū meliori, & ne sibi plus contrahat offentionis. Ipse est

† ne errare fa-
cias, vel erra-
re linas me.

Apoc. 3. e.

† sacra tua.

† iacundatus
sum quasi.
† iudicabor.

Operis i per.
in Mat. ho. 31.

Ecclesi.

Matth. 7. a.

Iacob. t. c.
Ela. 40. b. f.
Matth. 13

Luc. 2. g.

a Quod est ex dono Dei.
Non adiuvando.
tur.

b Ideo.

Q. d. indignum est cum toto corde quaro.
a qua repellitur, qui a Deo non adiuvatur.
d Exquisivi & memorie commendavi.

a exquisiui te, tñe repellas me à mandatis tuis. In corde meo

a Pro porcis & canibus.

c Quia habeo eloquia. gratias ago.

b Quia dicis. Nolite sanctum dare canibus.

d In natura, vel in tuis quos benedixisti.

b abscondi eloquia tua vt non peccem tibi. Benedictus es do

a De reliquo.

c Cordi concinnis.

Facere.

d Eloquia vnde iustificatur homo.

e Q. d. abscondi & tempus videns pronuntiaui.

f Vnde clama, ne cess. quasi in ex vo. t.

mine. doce me iustificatioes tuas. In labijs meis pronuntia-

d ui omnia iudicia oris tui. In via testimoniorum tuorum

e f delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs. In manda-

g tis tuis t exercebor, & considerabo vias tuas.

h

a Omnia, non tua sed omnia oris, id est, que per eloquia tua mihi dixisti.

b Etiam. Augur. Chruam. in quo omnes thesauri.

c In hac vita.

d Non comparantur he spiritualibus in gratia, sed quia hominibus suaves.

e Et ibi immorabor &.

f Doce me facere iusti. tu. & si amplius docueris.

g Alias, garriam.

h Ita cognoscam.

dicabit' mundus, qui sunt abyssi multa & inderutabilia, sed D nihil horū tacui quā per eloquia mihi innotescere voluisti.

* Greg. David propheta dño loquit' dicens in labijs meis: pronunciaui oīa iudicia oris tui, & cum minus sit nosci q. etiam pronunciare quod Paulus incōprehensibilia esse Dei

Lib. 2. dial.
cap. 6.

iudicia asserit, Dauid autem hęc se oīa, nō solum nosse, sed etiā in labijs pronuntiasse testatur. Ad vtrumque hęc sub breuitate responde- tur q. sancti viri inquan- tū cum dño, vnū sunt sensum dñi non igno- rant. Omnes enim qui deuotē dñm sequūtur, etiam deuotione cum Deo sunt, & adhuc car- nis corruptibilis, graua- ti pondere, cum Deo occultaque Dei iudi- cia, in quantum coniu- cti sunt, sciunt inquan- tum disiuncti sunt ne- sciunt, quia enim secre-

ta eius adhuc perfectē nō penetrant incomprehensibilia iu- dicia eius esse testantur, qui vero mente ei inhzrent, atque inhzendo vel sacra scripturæ eloquijs vel oculis reuelationibus in quantum accipiunt agnoscunt, & nouerunt hęc E & pronunciant. Iudicia enim quæ Deus tacet, nesciunt, quæ Deus loquitur sciūt. Vnde & David propheta cum dixisset, in labijs meis pronuntiaui omnia iudicia. Protinus addidit, oris tui. ac si aperte dicat, illa ego iudicia & nosse & pronuntiasse po- tui, quæ te dixisse cognoui. Nam ea quæ ipse non loqueris à nostra proculdubio cognitione abscondis.

* Beda Vener. Q. d. illa oīa iudicia tua non occultauī, sed alijs annūcio, quæ ostium. i. gratia tua reuelauit mihi, gratia enim dei, os eius ideo vocat', qā sicut ore aliquis secreta cor- dis sui aperit, sic deus per gratiam secreta sua nobis aperuit.

* Theodo. Qui aurum possidet vel argentum vel pretio- sos lapides non foris hęc proponit, sed intus in cellis & tha- lamis occultit, vt manus eorum qui parietes effodiunt, decli- net: similiter qui virtutis diuitias habet, has in anima absco- dit, ne per inanem gloriam animarum fures, eas subreant aliud etiam diuinus sermo edocet: nam ne in omnibus diui- na oracula efferamus commonefacit. Non date, enim ait, sancta canibus, nec procite margaritas vestras ante porcos.

c In v. l. Cassi. Christus qñ de ipso loquentia ad ipsum du- cunt in quo impleta. Sicut in omnibus diuitijs spirituales ac- cipe, terrenis enim quas sordes computat, non comparat.

f Testi. Aug. Testimonia sunt qb' quātū nos diligit, ostendit vt in humanitatis, natiuitatis, passionis qb' & futura speramus.

* Basil. & Theod. Laboriosa quidem est virtutis via, ve- rum perfectis desideratissima. Inquit enim meum, inquit domi- nus, suauē est, & onus meum leue. Hic & propheticus sermo di- cit, diuitijs omnib' iucundior mihi est, testimoniorum tuo- rum possessio. Illud sicut in omnibus diuitijs, non est tenere adiectum, sed omnis generis diuitias significat.

g In manda. Ambr. Pronunciaui, delectatus sum, & adhuc man. tu. exer. v. sub boni operis, & sic in merito boni operis considerabo vi. tu. nemo enim ad penetralia intellectus per- uenit, nisi vita pura prius proximus fuerit.

h Exerce. Aug. vel garriam. Contra omnes inimicos fidei copiosis rationibus garriens disputabo. Tunc autem viles F disputationes, si non ibi considerentur, nisi viæ domini, quæ sunt misericordia & veritas, quorum duorum plenitudo in- uenitur in Christo. Per hanc exercitationem fit etiam illud: In iu. t. m. ideo meditor vt non obliuiscar.

* Beda

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ne repel.* Id est, admittas me ad cognitionem & imple- tionem mandatorum tuorum, & quia incipiens intelligere diuina mandata, afficitur ad ea, ideo subditur.

2 *In cor.* Tanquā thesaurū dilectū, qui abscondit', vt seruet.

3 *Vt non.* Quia mandata Dei sic abscondita præsruant ab offensa Dei. Et quia talis debet esse gratus erga Deum, ideo per modum gratiarum actionis subditur.

4 *Bene. es.* De bono quod in me cœpisti.

5 *Doce.* Perficiendo quod inchoatum est. Gratitude enim de iam accepto est meritoria respectu accipiendi. Et quia habens noticiam mandatorum vult etiam alios venire ad

agnitio-

agnitionem eorum, ideo subditur.

6 *In la.* Alijs indicando.

7 *Om. in.* Vt intendant suæ correctioni. Et quia per tale e- xercitium generatur habitus qui facit delectabiliter operari, ideo subditur.

8 *In v. l.* Quia signum habitus generati vel acquisiti est dele- ctatio in opere, vt dicitur 2. Ethic.

9 *Sicut.* Li sicut non importat æqualitatem tantum sed et- iam superabundantiam secundum illud Sap. 7. a. Et diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. Et quia delectatio inducit ad fortius operandum & meditandum, ideo subditur.

10 *In mandatis tuis.* Et qā cessatio ab actu cōsiderandi tandem

Tom. 3.

V 2

* Beda Venerab. Garriam habet alia translatio, & ideo
A considerabo vias tuas, id est, semper ante oculos habebō ope-
ra tua. Postponam autem vias meas, id est, opera mea, & non
tantum quasi dicat exercebor, sed etiam interius meditabor
in tuis vijs, id est, omnis cogitatio mea erit in tuis praeceptis,
& iustificationibus.

† 1. d. e. omnes
Deut. 15. c.
a In iustificationi-
bus. Cassiodorus.
Oblivioni quæ ex
infirmatē origina-
lis

† In iustificationibus tuis † meditabor, non obliuiscar sermo-
nes tuos.

a August. Ne possum obliuisci, quod expedit retineri.

autem moralibus
quæ sunt. Non me- Exod. 20. b.
chaberis. & huius- † delectabor.
modi operatio.

NICOLAUS DE LYRA.
inducit oblivionem, ideo subditur.

1 In iustificationibus tuis meditabor, & c. Et patet ex prædictis
sententia.

GLOSSA ORDINARIA.

a Gimel. Cassiod. Retributio, quia hic dicitur impletio &
cognitio legis correctio retribui.

Ambrosius. Gimel retributio dicitur.

Cassio. In tertia litera humanam indigentiam & gratiam
Dei ostendit.

August. dixerat in
quo, & c.

* Beda Ven. Postu-
let sanctis qui in terra

incolæ sunt, retribui
gratiā quam in primo

parente amiserat, sed
& persecutionibus eo-
rum restituendum dicit

esse quod agunt. Hac
ergo retributio meri-
torum, ista examinis

iusti plenitudo, tertiæ
literæ nomine præ-
monstratur.

b Retribue. Non me-
ritis in eis redde, sed iterum da, vel pro malis, s. da.

Viuitica, nō est penitus mortuus, sed iā hēt initium bonæ con-
cupiscētiæ, qui hoc pōt orare. Viuitica, prius mortuū & im-
potētē scire vel operari. Viuit custodit, & custodiēdo viuit.

Retri. Ambt. Iam processu virtutis precatur sibi retribui,
quod non debet arrogans vel alienum videri. Reprehendi-
tur enim Petrus qui in fluctibus, vt homo dubitauit, non vt
apostolus præsumpsit. Et iubemur in euangelio fidem habe-
re, non hēitare de his quæ supra hominem. Innocentis er-
go conscientia est, ab eo cui scruit petere.

Aug. Retribuuntur mala pro malis, vel bona, pro bonis,
vel bona pro malis, aut mala pro bonis. Duæ priores perti-
nent ad iustitiā, tertia ad misericordiā, quartā nescit Deus.

c Reue. Cassiod. Vide humanam infirmitatem & miseri-
cordiam Dei, homo velo ignorantia regitur, Deus tollit vt
videas miracula quæ de lege. Lex est vbi umbra, vt de agno-
pachali, & huiusmodi. Rogat ergo vt in his tēcta videat.
Vel per legem euangelium accipe, in qua miracula, vt hoc,

Nisi quis renuntiauerit, & c.

d Mirabilia. August. Nihil est mirabilius in mandatis quam
diligere inimicos, hoc est dare bona pro malis.

e Incola, & c. Aug. Hoc iustorum est, quibus promissa est eter-
na patria, vnde peregrinus, non sicut oēs homines, sed sicut
patres,

Plenitudo.
Gimel.

a Quia sum correctus.
deputat.

b Qui nihil meritis sed gratia totum
c Per fidem per quam culto.

In presenti & in futuro.

Etribue seruo tuo, viuitica me, & custodiā

a Aug. Quia non possunt custodiri per obedientiam nisi prius
videantur per intelligentiam, addit ergo. Reuela.

b Interiores, quorum velamen in Christo euacuatur.

sermones tuos Reuela oculos meos, & cō

a Vt hoc, nisi quis omnibus renuntiauerit, non potest meus esse discipulus.

b Retribue Reuela, quia.

habet in celo, nūc scire potest ei cui famularis.

Aug Non cūis Babyloniz. cor

c Ideo.

d considerabo mirabilia de lege tua. Incola ego sum in terra, nō

a Non subtrahas.

August Hoc olim quando incola terra hæc desiderabat.

f abscōdas à me mādāta tua. † Concupiuit anima mea deside-

proximi, ad dilectionem Dei ascendat.

* Chrysost. Noli te thaurizare vobis in terra, quia non
es de terra nec de terra venisti, sed pro tempore de terra su-
scipisti terrā, vt per terram vincatis terram sed de celo ve-
nisti & iterum redituri estis in celum, nisi ultra remanere
volueritis in terra. Illic ergo sedem tuam colloca vbi patriā
habes. Quæ est ergo insipientia, tu contentus es super ter-
ram, id est, malicijs vis seruire diabolo, vt possis in celis, id
est, in propitijs regnare cum Christo.

f Concupiuit desideria. Nondum ea desiderabat, sed fastidio
languēbat, ita mandata est dilectio, qua diligēda diliguntur
sicut odienda est dilectio, qua nō diligēda diliguntur, Con-
cupiscētia est desiderium, sed non omnis, quia concupi-
scētia est & eorum quæ habentur & quæ non habentur, de-
siderium absentium tantum.

Aug. Videmus, rōne, quam utiles sunt, iustificationes,
sed infirmitate præpediti aliquando non desideramus. Præ-
uolat intellectus, sequitur nullus vel tardus affectus. Scimus
bonum: nec delectat agere, & cupimus vt delectet.

Aug. Ecce gradus quib⁹ ad iustificationes peruenit. Prius
enim est vt videat, q̄ viles sint & honestæ, deinde, vt earū
desideriū cōcupiscat, postremo vt proficiēte lumine atq; sa-
nitate delectet earū operatio, quarum sola ratio delectabat.

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

† Concupiuit anima mea deside-

NICOLAUS DE LYRA.

R etribue. Hic remouetur secundum impedimentū per-
fectionis vitæ actiue, quod protenit ex defectu virtutis
humanæ quæ licet possit facere opus bonum de genere, nō
tamen opus meritorium vitæ æternæ, ad quod requiritur
gratia Dei. Roman. 6. d. Gratia Dei vitæ æterna. Et ideo istud
impedimentum non est per aliquod positum, sed magis
negatiuum formæ per quam fit opus meritorium. Ista autē
negatio sine defectu tollitur per collationē gratiæ supple-
ntis defectum naturæ. Igitur primo petitur huiusmodi supple-
mentum: secundo tangitur huiusmodi suppletionis impe-
dimentum, ibi. Inrepassi. Circa primum sciendum quod
duplex est meritum, scilicet, congrui & condigni. Meritū
autem condigni supponit gratiam habitualement in merente.
Meritum vero congrui ipsam præcedit, quia meritum con-
grui est quando homo ex virtute naturali studet bonū ope-
rari, & sic facit quod in se est, & per consequens meretur de
congruo, quod Deus det sibi gratiam per quam ulterius me-
retur de condigno, & hoc est quod petitur hic in persona na-
turæ humanæ, cum dicitur.

1 Retribue. i. homini ad bonum conatū secundum facultatem

tem naturæ. Retribue de congruo gratiam tuam, ideo sub-
ditur.

2 Viuitica. Quia gratia animam viuitificat vitæ gratiæ, sicut
anima corpus vitæ naturæ.

3 Et custo. & c. Id est, mandata tua meritorie, quantum ad
meritum condigni, & quia gratia illuminat intellectum ad
supernaturalia cognoscenda, ideo subditur.

4 Reuela. & necessitate huius illuminationis subdit dicens.

5 Incola, & c. Qd. incolæ celi, scilicet, angeli sancti clarē vi-
dent talia, sed homines terreni non possunt videre talia abs-
que illuminatione tua.

6 Non abscondas à me. Id est, reueles mihi ea, quia minus di-
cendo plus signant. Et quia diuinæ reuelationes sunt desi-
derantibus eas, Sap. 6. c. Præoccupat eos qui se concupiscunt, vt se
illis prior ostendat, ideo subditur.

7 Concupiuit, & c. Ista autem concupiscētia est in appetitu
intellectuuo, qui reflectitur super actum suū. Sicut enim in-
telligit se intelligere, ita voluntas vult se velle, vel potius
anima per voluntatem, & dicitur. Concupiuit anima mea desi-
de. & c. quia sicut notitia intellectus procedit de imperfecto
ad perfectum, sic amor voluntatis.

Inrepassi

Inrepassi

Inrepassi

Inrepassi

Inrepassi

Inrepassi

Inrepassi

Inrepassi

a *Increpasti.* August. Dicens: *Ubi es?* Non ignorabat, sed **A** superbum increpabat, q. ad tantam miseriam venisset, & tota ærumna mortalium, hæreditaria est increpatio superbiorum. *** Basil.** Hanc maledictionem & lex transgressoribus ponit, *maledictus*, inquit, *omnis homo qui non manet in ijs quæ sunt in libro legis.*

*** Theodoretus.** Qui diuinas leges despiciunt in superbiæ morbum incidunt, sed à iusto iudice poenam accipiunt, hoc sine Absalon perfectus est, hoc Saul, hoc Pharaon & Sennacherib & Nabuchodonosor hoc cum vates sciret, tanquam propheta subiunxit, *Maledicti qui declinant, &c.*

b *Qui deci.* Aliud est declinare per superbiam, aliud non implere per infirmitatem vel ignorantiam.

B *Qui deci.* August. Non illi soli, sed omnes eorum exemplo terrentur, ne in superbiam declinent, sed in omni tempore iustitiam diligant, ut hic recipiant, quod illi in paradiso perdiderunt. Sed

Sed quia superbi, nec in tanta increpatione humiliantur, o. D rat pro eis. Aufer à me.

Aufer me. Ambr. August. Hæc martyres qui superbis sunt opprobrio & derisui, contemnentibus crucem, & totam Christianam humilitatem, qua sola superbia sanatur: quæ rogant

a Opera iustitiæ. **b** Non ad tempus, ut mali: **c** Ideo quia. **d** Primos homines. **e** Etiam in aduersis. **f** Quos delectauit: Eritis sicut dii, per hanc superbiam declinauerunt. **g** Incrépasti super- **h** rare iustificationes tuas, in omni tempore. **i** Aufer à me **j** bos, maledicti qui declinant à mandatis tuis. **k** opprobrium, & contemptum: quia testimonia tua exquisiui. **l** Etenim fuderunt principes, & aduersum me loquebantur: **m** seruis autem tuus + exercebatur in iustificationibus tuis. **n** Nam & testimonia tua + meditatio mea est, + & consilium meum iustificationes tuæ.

a Ego. **b** Cal. Inter pericula non erat mihi cruciatus, sed profectus. **c** Non pro crimine. **d** Qui in his cruciatus, venit, quia ab his retrahere laborat per bella inimicus. **e** August. Sic exercebatur martyria meditatur, & amat respiciens ad coronam & inimicos diligit. **f** Martyria. **g** Que meditata mitigant dolores. **h** August. In quibus maximum est diligere inimicos.

eidem accusatores, quod grauius.

c *Consilium.* August. Consilium contra consilium. Principum, martyres perdere: martyrum, illos acquirere.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Increpa.* Hic tangitur collationis gratiæ impedimentum, quod est superbia, sicut humilitas est gratiæ meritoria unde dicitur. Iacob. 4. **b.** *Deus superbis resistit humilibus autem dat gratiam,* & secundum hoc dicitur. *Increpasti.* scilicet, angelos superbientes de cælo eiiciens, & primos parentes contemnentes mandatum Dei, de paradiso terrestri.

2 *Maledi. qui.* Primi enim parentes, propter transgressionem diuini mandati incurrerunt maledictionem, secundum quod dicitur Gen. 3. **c.** *Maledicta terra in opere tuo,* &c. ideo consequenter petitur huius impedimenti amotio.

3 *Aufer.* Maledictionis.

4 *Et contemptum.* Transgressionis.

5 *Quia te.* Ad sciendum ea & intelligendum, & ideo si transgrederer, non esset ex ignorantia sed contemptu. Et causa dictæ petitionis subditur, cum dicitur.

6 *Etenim*

6 *Etenim se, &c. me. loque.* Isti principes sunt demones, secundum quod dicitur Ephes. 6. **b.** *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates tenebrarum harum, contra spiritalia nequitia,* & isti principes frequenter tractant adinuicem, qualiter possint homines sanctos & literatos deicere per contemptum diuinorum mandatorum, sicut narrat Greg. in dialogo, quod Iudæus in phano idoli absconditus, audiuit demones transectantes de deiectione Andreæ Episcopi Fundanæ ciuitatis.

7 *Seruis autem, &c.* Quia quanto homo percipit se a demonibus fortius impugnari, tanto magis debet in bonis operibus exerceri: ad quod requiritur diligens mentis consideratio, ideo subditur.

8 *Nam & te.* Id est, meditatio mea iugiter versat circa ipsa.

9 *Et confi.* Quod intendo simpliciter prosequi.

10 *Iustificationes tue.* Id est, impletiones mandatorum tuorum quæ iustificanc hominem.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Daleth.* Cal. In quarta litera dicit se corporali necessitate confectum, sed sola Dei pietate saluandum.

Ambr. Daleth, timor vel natiuitas, scilicet, eorum quæ in seculo generantur, & sunt caduca, ex qua natiuitate est timor, hoc deplorat homo deiectus in terra de cælo.

Cassiodor. Hic docetur quod lex timentem relabit confortat, & ad omnia ei sufficit.

*** Beda Venc.** Corporali quidem se dicit necessitate confectum, sed sola domini pietate saluandum, petens ab eo ut vias iniquitatis amoueatur qui viam veritatis elegerit, & ideo paupertate mūdā ianuam seueris

seueris diuitijs aperit, & frequenti meditatione, quasi tabulas sua præcordia Dei mandatis exhibet, quæ velut molli cera complanata, promptissima iubentis imperium quasi graphium scribentis acciperet. Adhæsi inquit testimonijs tuis Domine.

b *Dhæsit.* Aug. Quântumque aliquis proficiat, habet tamen mortalis carnis affectum circa hæc terrena, & ab hac morte quotidie reuiuiscit.

c *Pauli.* Aug. In mundo cælum est camera, terra pauimentum, quæ teritur feriendo, ut fiat qua

si leue & nitens & solidum pauimentum Corpus est humanum pauimento comparatur, eo quod simili nitore leuigatur.

*** Basil.**

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Dhæsit.* Hic ponitur tertium impedimentum, quod est pondus corporis animæ aggrauantis ab operibus virtutis, secundum quod dicitur Sap. 9. **c.** Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimat sensum multa cogitantem terrena inhabitatio. Hoc autem impedimentum aggrauans auferetur in resurrectione, quia tunc gloria animæ redudabit ad corpus faciens ipsum gloriosum animæ obediens ad nutum secundum quod dicitur Rom. 8. **d.** *Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* in præfenti autem non auferitur, nisi per modum alleuiationis, quod fit vno modo per augmentum gratiæ animam fortificantis

ficantis ad dictum pondus leuius portandum, sicut ille qui grauitè portat decem, si multum augeatur virtus eius cum dicto pondere, non solum poterit ambulare, sed etiam currere. Et de tali alleuiatione dicitur Rom. 7. **d.** *Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius.* Et respondet. *Gratia domini nostri Iesu Christi,* in quantum fortificat contra corporis aggrauationem. Igitur in hoc octonario quarto primo petitur huiusmodi alleuiatio, secundo alleuiationis confirmatio, ibi. *Dormitauit.* tertio vtriusque declaratio, ibi. *Viam mandatorum.* Circa primum dicitur.

Adhæ. pa. ani. Pauimentum est terra vel aliquid terreum, ut lapides, & ideo cum dicitur. *Adhæ. pa.* Sensus est, Anima mea corpori terreo & corruptibili animam aggrauanti est coniuncta.

Tom. 3.

V 3

B * Basilus & Theodorus. Excellentiam humilitatis his verbis significat, vitam autem petit non indefinite, sed eam quæ secundum legem Deo non sit dedecori.

* Beda Venerab. Totus mundus quædam magna domus accipitur, cuius quasi camera est cælum, terra vero quæ in-

culcatur, pavimentum, & terra corpus nostrum de terra est.

Vnde ipsum pavimentum potest dici quoque. Quia ergo caro nostra terra est

† Patuit tua.

† Insinua mihi.

† Liquefacta est anima mea per angustia.

ideo dum sumus in hac peregrinatione sæpe subrepunt nobis terrene cogitationes, quia corpus

quod corrumpitur aggruat animam & terrena cogitatio deprimit animam multa cogitantem,

vnde semper in hac vita nobis timendum est ne deficiamus quæ

attendens iste qui hic loquitur dicit: Timeo

Domine deficere quantumcumque exerceat in iustificationibus tuis, quia anima mea adhuc adhæret pavimento.

a *Vias meas.* Ambr. Ordo ad iustificationes Dei perveniendi, primum peccata sua fatetur. Vnde alibi: *Dic iniquitates tuas, ut iustificeris.* Et iterum. *Iustus in principio sermonis accusator est sui.*

Si enim accusaverit se iustus: vocem parati accusatoris excludit, qui solet acerbare peccata, & cuiusque exaggerare supplicia, obstruit os eius, qui ipse de se fuerit ante confessus. Inve-

recundia enim excusat reum, pudor suum accusat autorem.

b *Doce me iustificationes.* Augustinus. Hoc dicit, volens proficere, qui iam in illis exercetur.

Cassiodorus. Vel secundum spirituales intellectus figurativas observantias fac advertere.

* Theodor. & Basil. Divina nobis opus est intelligentia, ut virtutem secundum legem Dei exerceamus & *φρονεσθαι* utitur, ad inanem gloriam non respiciat, & qui religiosus est, humanam laudem non venetur, & qui castus est castitatem, non propter impudicitie turpitudinem, sed propter castitatis amorem exerceat. Recte itaque propheta orat, ut divinam intelligentiam fortietur, quod quæ sit iusticie via cognoscat.

c *Viam.* Ambrosius. Prius est discere iustificationes, deinde gradus quosdam & ordinem earum, quod prius, quid post esse debeant. Peccatum, qui præpostere agit. Nam scire quid facias,

ciat, & ordinem nescire facienti, non est perfecte cognitio- nis. Ordinis namque ignorantia, conturbat negotiorum naturam, formamque meritum, Notis mysterijs & eorum ordine, exercebor usu, ut qui in palestra, ut roboretur.

d *Instrue.* Augustinus. Alij insinua mihi, quod ex Græco expressius dicitur: *Fac me intelligere viam iustificationum.*

e *In mirabilibus.* Augustinus. Mirabilia Dei, vocat iustificationes ipsas. Quarum quedam iustificationes sunt ita mirabiles, ut inexperti credant ad eas non posse perveniri, vnde iste fatigatus addit: *Dormitavit.*

f *Dormitavit.* Cassiodorus. Sed quia petitio dilata est, dormitavit ut festus expectator. Dormitavit, non dormiuit, quia dormire est obli- uiosi & secordis: Dormitare festi expectato-

ris, Dormitatio est quæ dicitur accidia.

Augustinus. *Dormitavit.* Oro ut iustifices contuitu primi periculi, quod est necessitas carnis, vnde me liberaisti. Et ideo dicit, *viui. me se. ver.* Oro etiam ut confirmes, consideratione alterius, scilicet, tædij, quod per te euasi.

* Basilus. Continuis peccati impulsus cogitationum vigorem sæpe munera dissolvit, & athletam ut imprudenter quid agat, adigit, & iniustitiam alios affligentem operatur, anima autem dissoluta somnum admittit, somnus vero mortem infert, quia propter orat prophetam ut confirmetur & corroboretur, ut in alio Psal. dicit: *Illumina oculos meos ne quando obdormiam in mortem.*

g *Conf. Cassiodorus.* Ut si adhuc differtur, firmius stem in meditatione legis tuæ.

h *Viam iniqui.* Cassiodorus. Ut possim confirmari. Viam iniquitatis amove, hoc in hoc seculo necessarium, & de lege tua mala remoue, bona indulge. In lege petit misericordiam, quia per legem nemo iustificatur, sed per fidem Christi.

i *De lege.* Augustinus. In lege factorum, est Dei iubentis iustitia: in lege fidei subuenientis misericordia.

k *Viam veritatis.* Augustinus. Cum dixerat de lege tua mihi, &c. de beneficijs quæ consecutus est, præscribit, ut impetret cetera, quasi dicat, Miserere quia viam veritatis ele-

gitur Eph. 2. d. *Iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei, &c.*

9 *Dormitavit.* Hic consequenter petitur prædictæ alleviationis confirmatio, quia semper homo debet timere casum à gratia alleviante propter variabilitatem fragilitatis humanæ, ideo dicitur: *Dormitavit, &c.* secundum quod dicit hic Cas. Dormire est proprium pigri, secundum illud, Prouerb. 24. d. *Vsquequo piger dormis.* Dormitare autem est lassus seu fatigati. Sanctis autem hominibus tædiosa est sarcina corporis, cui oportet condescendere concedendo ei refectionem sufficientem, & quietem in quo condescensu facilius deficit homo nimis compatiendo, & sic disponitur ad casum, ideo subditur.

10 *Confirma me.* Gratiam tuam in me conseruando, & quia adhuc facit diuini uerbi frequens meditatio, ideo subditur. In uerbis tuis.

11 *Viam ini.* Id est, dispositionem ad lapsum per nimium condescensum ad corpus.

12 *Amoue à me.* Tua gratia mihi præcauendo. Et quia in talibus non est tanta præseruatio, quin aliquando incurratur aliquod peccatum, saltem ueniale, ideo subditur.

13 *Et de leg. tu. mi. mei.* Scilicet, si ab ea declinaui per peccatum mortale, uel in ea cespitavi seu retardatus fui per ueniale. Et huius miserationis causam allegat ex parte sui di-

14 *Viam re. sle.* Secundum partem animæ superiorem, quæ ad optima deprecatur.

15 *Iudicia tua non sum oblitus.* Quibus peccatores terribiliter puniisti, eos submergendo tempore diluuij, & igne sulphuris incendendo, unde Sodomam subuertisti, & in continuilibus. Et quia ex terrore talium homo à malo retrahitur, & ad bonum conuertitur, ideo subditur.

Est. 43. d. Prou. 8. c.

† legem tuam dona mihi. E

Rom. 3. d.

E

Adhæsi

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vini. me.* Id est, fortifica in me uitam gratiæ, ad pondus corporis leuius ferendum.

2 *Se. ver. tu.* De quo scribitur Deut. 8. *Non in solo pane uiuet homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei.* quia sicut cibus corporalis fortificat robur corporis, sic uerbum diuinum robur mentis.

3 *Vi. me.* Id est, processus meos difficiles in uia uirtutis propter aggrauationem corporis.

4 *Enun.* Tibi per orationem deuotam petens alleviari.

5 *Et exau. me.* Per augmentum uite gratiæ. Et quia augmentum istud semper debet plus & plus appeti, & ideo subditur.

6 *Doce me.* Quæ doctrina fit per augmentum gratiæ amplius illuminantis.

7 *Viam iu.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem affectus expressionem.

8 *Et exer.* Id est, in operibus uirtutum moralium infusarum, quæ sunt mirabiles. Tum quia causantur in nobis ex diuina infusione, secundum quod dicit Aug. Virtus est bona qualitas mentis qua quis bene utitur, & nullus male utitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur: Tum quia habent aliud medium, & alium finem quam uirtutes acquisite, quia in temperantia seu in uirtute temperantiæ acquisite in sumptione ciborum, medium institutum à ratione est, ut non noceat ualitudini corporis, nec impediatur actum rationis. In temperantia infusa, medium statutum est à lege diuina, ut castigetur corpus, & in seruitutem animæ redigatur. Similiter finis uirtutis moralis acquisitæ est, ut homo bene se habeat in politia hominum, finis autem infusæ, ut bene disponatur ad politiam supernorum, secundum quod dicitur

Virtus.

quæ deducit ad cœlum.

A *Inclina cor.* Cassiodorus. Offendit per diuersas & subtiles minutias omne bonum à Deo tribui, & per eum seruari, & eius gratia semper augeri.

Augustinus. *Inclina cor.* Testimonijs aliquid probatur, &

Deus suas iustificationes & mādāta suis testimonijs psuadet, & probat, scilicet, ut gratis colatur, quod impedit radix omnium malorum auaritia. *Inclina.* Inclinati melius vident, quā vanitate supini.

* Theodoretus.

Aquarum natura in proclue ferri solet, et si quem exitum inuenierit illuc tota confluit, sic diabolo viā referante, hominum natura in peius vergit, igitur congruenter admodum vates precatur, ut in diuina testimonia cor inclinetur, & ut tentationem transgrediendi in alterutram partem effugiat.

B *Et non in auaritia.* * Beda Venerab. Id est, ut gratis te colam, tunc enim omnis auaritia preſcinditur si gratis Deus colatur, & quia auaritia non est tantum de pecunia sed etiam de laude humana, ideo subdit auerte oculos meos in teriores.

Auerte. Augustinus. Precatur quod non hic, sed in futuro implebitur: cum liberabitur creatura à seruitute corruptionis, & ipsi veritati adheſerit, veniens in libertatem gloriæ filiorum Dei. Vel quia officium non officio sed sine pensatur, precatur ut cum aliquid facit, oculi interiores qui vident quare fit, non videant vanitatem, ut propter eam bonum faciat, in qua vanitate præcipuum locum amor laudis humanæ habet, quam ubique Christus prohibet in euangelio: & ad gloriam Dei tantum præcipit bona fieri.

Auerte. Per oculos peccamus dum conspecta ambimus, mors enim intrat per fenestram nostrorum sensuum, quod hic notatur.

d *Ne videant.* Augustinus. Non videt vana, qui fixus est in illo qui est super omnia, cuius mēs sursum est, qui vero hæc cogitat, sub sole viuit, ubi vanitas.

* Theodoretus. Vanitas quod inutile & stultum est vocatur, huiusmodi quippe sola ea quæ in vita iucunda videntur. Sic hæc & sapiens Salomon nominat. *Vanitas vanitatum & omnia vanitas,* & cum narrasset quomodo edes edificauit, & conſeuit hortos & fecit aquarum piscinas, subdidit: *Et ecce omnia vanitas & afflictio spiritus.* Supplicat igitur vates ut mentis oculi, in nullam aliam contemplationem vergant & ne præſentium rerum vanitate deimulceantur.

Statue. August. Immobiliter, ne elabatur, ad quod valet timor, ubi nec culpa nec deſidia, quia multi eloquia Dei negligenter suscipiunt, & tanquam à fabulis declinant.

In timore. Ambr. Timor sanctus, basis est in qua verbum Dei statuitur, & ipsum verbū disciplina timoris, ne sit zelus Dei,

Dei, sed non secundum scientiam.

August. In timore. Non est autem iste timor seruilis, quod tantum pœna timetur, sed castus quo timetur offensa: aliter enim timet adultera virum suum, aliter casta, adultera ne veniat, casta ne deferat.

a volui. Inclina cor meum in testimonia tua, & non in

b *Ut gratis pro se, non pro terrenis, ut Iob.* *Et.* Aug. Hoc magis est in spe, quia & inuiti sub vanitate nunc. *Quia his, vana ambimus, ut in mēte oculos mentis dicit.* *Aug. Vana seculi. Christus vero est veritas, quæ est via in qua perueniunt, quia est & vita.* *Volam.*

c auaritia. Auerte oculos meos, ne videant vanitatem, in

d *Sed.* *Qui in me morior.* *Et.* August. Id est, da facere quod eloqueris: statuitur enim non nisi facienti.

e via tua viuifica me. **f** Statue seruo tuo eloquium tuum, in ti-

a *Qui permanet in seculum seculi.* *Hic auertit à vanitate.* *b* *Peccatum meum.* *Aug. Summum opprobrium dicit, quod de alijs suspicatur, quia facilius in alio putat quod in se sentit, precatur ergo auertere opprobrium quod in se sentit, & in alijs suspicatur.* *c* *Et si non habeo, nescio.*

g more tuo. Amputa opprobrium meum quod **f** suspicatus

a *Ego suspicor: tu omnia vere iudicas.* *b* *Ut dilector diligenti me.* *c* *August. Que omnia in duobus mandatis charitatis colliguntur.* *August. Alias iustitia, id est, iustitia, iustitia.*

h sum, quia iudicia tua iucunda. Ecce concupiui mandata tua

a *Qui in me morior.*

in æquitate tua viuifica me.

tos suspicari, subdidit. *Nolite iudicare, ut non, &c.* vnde & hic dicto. *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, addit, quia iudicia tua iucunda.* Id est, vera. Vera enim sunt suauiam amatori veritatis, sed iudicia hominum de occultis non suauiam, quia temeraria. Quia autem inuidorum est libenter suspicari opprobrium alterius, cum nequeunt rodere opus quod eminet, ut & diabolus in Iob: Contra hoc, charitas est habenda, quæ non æmulatur.

* Beda. Quali dicat, Ut stabile mihi sit eloquium tuum amputa opprobrium meum, hoc scilicet quod ego suspicatus sum in alijs, quod gratis te non colerent. Sicut accusator fratrum de B. Iob dicit: *Nunquid Iob gratis colit Deum,* multi enim propter malevolentiam aut æmulationem alios ex sola suspitione sic accusant, quia quod in seipso homines vident, sic facile de alio suspicantur.

* Theod. Aquila autem pro. *Suspiciatus sum.* Fornicatus dixit, Sic etiam Theodotion, Sed Symmachus quod verior explanauit. Opprobrium autem hoc in loco vocat, dedecus quod ex peccato oritur, hoc enim & formidabat & timebat & suspectam ducebat vitam.

h *Concupiui.* Concupiui ex toto corde, tota anima, tota mente diligere te, & proximum, & tu non in mea sed in tua iustitia viuifica, id est, charitate quam cupiui, imple.

Ambr. Aufer peccatū quod suspicatus sum, quod melius nosti quam ego ipse. Vnde: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus.* Tibi iudici audeo fateri, quia iudicia tua dulcia confitenti, non seuera: & quia dulcia iudicia. Ecce concu.

Cas. Maximum vitium humanitatis est suspicio, quæ aliter putat quam sit veritas, ut de malis bona, vel de bonis mala dicamus quæ ducit in opprobrium, aliter putantes quam sit res. Quam culpam à te optat amoueri amator veritatis, cui placent iudicia Dei, cuius verbum verū, firma sententia.

* Beda Ven. Nouus homo, noua mandata dedit mundo & quia concupiui mandata tua ergo domine viuifica me in æquitate tua. Id est, in Christo qui est nobis factus, sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Inclina.* Hic consequenter petitur remotio impedimenti, quod est triplex, primum est concupiscentia oculorum, quæ respicit aggregationem bonorum temporalium, & quantum ad hoc dicitur: *Inclina cor meum in testimonia tua & non in auaritia.* Animum à diuinis operibus retrahentem. Secundum est concupiscentia carnis, quæ ut plurimum accenditur ex aspectu impudico, & quantum ad hoc subditur.

2 *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.* Id est spectacula ad malum luxuriæ inducentia. Tertium est superbia vitæ & quantum ad hoc subditur.

3 *Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Timor enim domini facit hominem veraciter humiliari.

4 *Amputa opprobrium meum.* Id est, occasionem labendi in peccatum,

catum, quod est opprobriosum.

5 *Quod suspicatus sum.* Id est, timui, vnde in translatione. Hieron. habetur, quod reueritus sum.

6 *Quia iudicia tua iucunda.* Decedentibus absque mortali culpa, vnde Luc. 21. saluator loquens de signis præcedentibus extremum iudicium, dicit: *His autem fieri incipientibus respicite & leuate capita vestra, id est, exultate corda vestra.* Vnde dicit Greg. ibidem: Nec mirum, quia audient illam dulcem sententiam: *Venite benedicti patris mei, &c.* Matth. 25. cap.

7 *Ecce concupiui mandata tua.* Scire & operari.

8 *In æquitate tua viuifica me.* Augmentando in me vitam gratiæ. Et dicit, in æquitate tua, quia talis æquitas iustitiæ per quam homo dirigitur in Deum meritorie, non est nisi per gratiam à Deo homini datam, quæ iustificat impium.

NICO.

GLOSSA ORDINARIA.

A a **Vau.** Ambr. Cuius interpretatio est, ut ille. Alius interpretatur, non est, ait **vau.** Cass. In sexta litera precatur, ut saluator veniat, qui est misericordia peccatorum, vita fidelium, ut inimicos confundat, & in lege proficiat. Cass. **Vau.** & ille, id est, saluator Christus, qui quasi adhuc loquentibus nobis dicit: *Ecce assum.* **Vau.** ipse, id est, notabilis spiritus sanctus cuius auxilium petit contra haereticos, quia ab esse retrahunt.

† salus tua.

* **B E D A.** **Vau.** Interpretatur. Et ipse. Postulat congregatio sancta sibi dominum debere concedi, ut inimicos de aeterna remuneratione confundat, & in lege domini assidue meditacione proficiat. Ipse ergo dominus atque saluator **Vau.** literę vocabulo designatur. Notatque quam pulchre quantaliter, ipsa sexta nuncupatur, & ipse videlicet cui dicitur. *Tu idem ipse es*, id est, aeternus, in cuius fide, & iam ecclesia ipsa esse, id est, una eademque deuotione, sic & in futuro cum eo regnare promeruit.

† verbis.

B

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

† salus tua.

rum tuorum, quia qui veretur peccatum, custodit gratiam, ideo **D** ait: *Et custo. l. t.*

* **Beda.** Venerab. Quia aurem multi non sustinentes exprobrationes, negando ceciderunt, sed postea poenitendo reuixerunt, Sicut Petrus ad horam quidem peccauit timore

territus. postea vero flendo est reparatus, & confitendo etiam coronatus. Multi autem ex toto negando reciderunt, quia postea flendo non profecerunt, ideo iste timens infirmitatem humanam, diuinam implorat misericordiam ne vnquam terrore aliquo, sic negando cadat, quin saltem remiscatur poenitendo.

† quoniam.

E **De ore meo ver.** Amb. Manente enim in peccato a praedicationis officio prohibet dominus dicere. Quare tu enarras iustitias meas. In ipsa enim obtumescit facundia si egra sit conscientia. Caueat ergo ne verbis non congruat

facta, & ne deformet iniquitatis opa magisterium disciplinae.

f *vsquequaque.* Non vsque valde, i. ex toto, quia etsi aliqui de ecclesia negant, fortes tamen remanent, vel eide reparant.

g *Et ambula.* Aug. Hactenus verba orationis nunc narratis. quasi impetratis omnibus confitetur in laude dei, quale illud fecit deus. Nota, & coniunctionem inusitatam, & quasi inconsequentem, non enim ait secundum priora, & custodiā, & ambulabo, vel non ait optatiue, & vtinā ambulem, sed sic voluit intelligi, quod non dixit, id est, se auditum. Et subdit, qualis factus sit, quasi dicat, haec cum orarem exaudisti me, & exauditus ambulabam in charitate, in quatorum lex est, & ideo dicto, & ambulabam in la. causam subdit, quia mandata tua expetendo, querendo, pulsando, & deus dat spiritum quo charitas diffusa est in cordibus nostris, ut inde bene agatur.

Roma. 5. 2.

†

Cass. Vel ita: Ita modo fiat, quia etiam olim ambulabam, ne quis modo cepisse putet, sed sicut cepi, ita modo facere da. In latitu. patulum oportet esse cor, quod recipit illum, qui coelum & terram implet.

* **Theodore.** Vita secundum legem acta fiduciam offert, & huiusce reis testis est magnus David, nam ante peccatum tam multa fiducia cum Saule fermocinabatur, post peccatum patricidam fugitans filium, prospiciens in terram, caputque operiens ambulabat. Et Elias ille magnus iustitia fretus Achā impietatem arguebat. Sic diuinus Daniel Nabuchodonosor dicebat. *Et nunc rex consilium meum placeat tibi elemosynis redime peccata tua, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Sic diuinus Paulus cum Agrippa, & Festo, & Felice differebat, Sic triumphatores martyres impios reges despiciebant.

Dan. 4.

* **Beda.**

NICOLAUS DE LYRA.

Et veniat super me misericordia tua do. Hic consequenter petitur fides, non solum ad simplicem credulitatem, sed ad eius constantem confessionem, & defensionem, quod frequenter factum est etiam in simplicibus per spiritus sancti assistentiam, & hoc est, quod dicitur.

1 Et veniat super me misericordia tua domi. Largiendo fidem modo dicto, & ideo subditur.

2 Salutare tuum secundum eloquium tuum. Vt scilicet, spiritus tuus loquatur in me, secundum quod dicitur Mattha. 10. c. Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus pa. vestri, qui loquitur in vobis.

3 Et respondebo exprobrantibus mi. Id est opprobriose loquentibus mihi propter fidem, sicut factum est multis catholicis.

4 Verbum. Scilicet veritatis a spiritu sancto mihi ministrandum.

5 Quia speravi in sermonibus tuis. Id est, in sermonibus a te mihi

hi conferendis, & non in sermonibus ex mea scientia proferendis, ideo subditur.

6 Et ne auferas de ore meo. Minus dicendo, plus significat, id est conferas ori meo.

7 Verbum veri. Quia a spiritu sancto non potest progredi falsum.

8 Quia in iudi. Diuino enim iudicio licet hominibus occulto sunt aliquando simplicibus tales illustrationes veritatis, & quia ad talem illustrationem sequitur diuina legis impletio, ideo sequitur.

9 Et custo. Semper eam opere adimplendo.

10 Et ambula in la. Scilicet, charitatis, quae est tanta latitudinis, quod etiam se extendit ad inimicos. Mattha. 5. g. Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos.

11 Quia man. Non solum in speculatione, sed etiam in praedicatione. Ex tali vero exercitio meretur charitas augeri, ut tandem mereatur, & perfici. ideo sequitur.

*** Beda Venerabilis.** Latitudinem, vocat spiritum de quo dictum est: *Charitas dei diffusa est in cordibus vestris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, qui fecit nos petere, quod desideramus accipere, querere, quod volumus inuenire, pulsare ad quod nitimur attingere.*

a *Et loquebar.* Augustinus. Qui petebat, ut responderet

† loquar.

verbum exprobrantibus, & ne tolleretur verbum de ore, nunc pro eo certat usque ad mortem.

† delectabor.

† leuabo.

*** Beda.** Hæc tria ordine ponit, primum de locutione, & sic loquebar de testimoniis tuis, vel in præceptis tuis annuntiandis, & suadendis etiam in conspectu regum, & non confundebar taciturnitate. Et vere non confundebar, quia meditabar in mandatis tuis, semper de eis cogitando id quia ea dilexi, & non solum loquebar, & meditabar sed et leuavi manus meas, ideo quia dilexi ea. Manus sunt opera, & ille leuare manus ad mandata dicitur, qui facit ea

a *Græce martyriis.* **b** *Etiam.* *¶ Vnde, Ante reges, & præfides ducemini.* **c** *¶ Qui poterant*

*** Et † loquebar † in testimoniis tuis in conspectu regum, &**

a *¶ Pro scandalo crucis, vel ut cederem.* **b** *¶ Tunc virtus inspectiva.* *¶ Cogitando quid loquerer.*

c *¶ Cuius a ea di.* **b** *¶ Per spiritum, qui datus est mihi.*

b *non confundebar.* **c** *¶ Operando.* *¶ Actualis virtus.* *¶ Quia supernum est, quo leuantur, cum pro ipso deo sunt opera cum pro terrenis, deponuntur manus.* **b** *¶ Item causa.*

a *¶ Frequentando.* *¶ In viroque, cogitandi, & operandi delectatione.*

a *lexi.* **c** *¶ Et leuavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, † & †*

c *exercēbor in iustificationibus tuis.*

ea non pro remunerationem terrenam, sed propter æternam. **D**

*** Theodoretus.** Non in sermone est dei regnum, sed in opere, & qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum, ideo deo diuinam valde meditationem proposuit, cum enim dixisset, *meditabar in mandatis tuis*, subdit, & *leuavi manus*

meas ad mandata tua,

quæ dilexi. Quæ enim

per diuina oracula

didici, hæc per opera

executus sum.

b *Non confun.* Am

brosi. Suavis est vox

quæ in diuinis testi-

moniis loquebatur.

Decora facies, quæ

in conspectu regum

non confundebar

quæ non erubescit

auctorem, quæ non confunditur de redemptore.

c *Et med.* Quid loquerer. Et leuavi manus, operibus quod

docbam ostendi, ex meditatione boni operis usus venit.

d *Et le.* Pulcherrim' ordo, iste ut primo mediteretur, postea

operetur. Ex meditatione namque mandatorum celestium

boni operis usus inoleuit. **E**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et loque de testimoniis. *Constante, & intrepide.*

2 In con. *Ut patet de Sidrac M. fac, & Abdenago, coram Nabuchodonosor rege Daniel. 3. Et de Petro, & Ioanne coram principibus sacerdotum, Act. 4. & de multis aliis, ut patet de sancta Lucia, & sancta Agnete, & consimilibus.*

3 Et

GLOSSA ORDINARIA.

a *Zain.* Cassiodorus. In septima littera de spe promissionum dei, quæ facit omnia tolerari.

Ambro. Zain significat Latine duc te, alibi huc. Cassiodo. Zain huc, vel duc te, quia hic agit de spe, quæ non est de presentibus, sed tantum ad futura tendit, quasi dicat, huc tende, huc dirige iter tuum, tanquam tui ductor, & rector, quo vocat te verbum dei, scilicet ad celestem gratiam, & ad æternitatem, cum ait: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.

*** Beda Vener.** Chorus ille sanctorum spem promissionum domini sensibus nostris, omnium commendatur, ut firmum in mente nostra permaneat, quod gloriosa veritas pollicetur, afferens propterea fideles aduersa mundi libentissime sustinere. Quis enim mortem temporalem metuat, cui æterna vita promittitur? Ipsa ergo vita, quæ cum spe, illic in re percipitur oliuæ nomine, quam Zain littera designat, exprimit. Nam ut in hac peregrinatione, sanctorum facies exhilaretur oleo, & in illa patria perfectio sancti spiritus æterna visione atque inhabitatione pinguescit. Et quia septiformis est eiusdem spiritus gratia recte septima littera vocatur oliua. Non autem fornicationis congruit peccatoribus dereliquentibus legem domini.

M *Emor esto.* Augu. Morali, & consueta locutione qua humanus mouetur affectus, dicitur: *Memor esto.* Non enim obliuio

3 Et meditabar in mandatis tuis, quæ di. *Dilectio enim alicuius rei facit de illa frequenter meditari.*

4 Et leuavi manus ad mandata tua. *Ea opere adimplendo, sine quo non sufficeret meditatio, ideo subditur.*

5 Et exercebor in iustificationibus tuis. *Idest, in operibus mandatorum tuorum, quæ iustificat hominem, dum tamen modo debito impleantur.*

obliuio cadit in deum. Sed sicut deus penitere deus quando præter hominum spem res mutat, consilio non mutato, ita deus & obliuisci quando tardat, & memor esse cum cito dat, hoc tamen deus facit certa dispositione, non deficiente memoria, nec obscurata intelligentia, nec voluntate mutata.

Ambro. *Memor esto.*

&c. Propositum san-

cti viri est primum, ut

sit memor promissio-

nis, secundum quam

viuenti merces debe-

tur. Secundum est, ut

& in aduersis spe co-

nsuletur. Tertium, ut

si impios videt pro-

sperari, non ideo de-

clinat a lege dei, sed contagia eorum fugiat. Quartum, ut memor sit iudiciorum celestium, quæ quia vera ab Adâ in omnibus temporibus consolantur, aliter declinaret a lege. Mali timet iudicia humana, nedum diuina, sed boni desiderant. Quintum est dolere alienam culpam, non suam contumeliam, imo & pro eis orat. Sextum est, quod carabiles sunt ei iustificationes. Septimum est, quod non solum die, sed & nocte id est, omni tempore laudibus dei intendit. Nocte Iudas prodidit, Petrus negauit. Illo ergo tempore magis instandum.

c *Seruo tuo.* Ambro. Cuius oculi in manus domini veraciter se dirigunt ostendit. Quod non usurpatu spero, & peto, seruus sum expecto alimentum a domino, miles sum, exigo ab Imperatore stipendium.

*** Theo.** Legem ferens deus custodientibus legem suam beneuolentiam promittit, & transgredientibus supplicium, ut recordetur igitur suarum promissionum deum precatur.

d *Hæc me con.* Ambro. Quisque. n. meliora sperat, nunquam leuioribus

NICOLAUS DE LYRA.

M *Emor esto, &c.* Hic consequenter ponitur secundum promissionem in perfectione vite actiua, quod est spes subleuans. Ex hoc enim, quod spes subleuat ad expectationem vite beatæ in patria, confortatur homo in operibus vite actiue in via. Spes autem est certa expectatio future beatitudinis, ex gratia, & meritis proueniens, aliter non esset spes, sed presumptio. Primo igitur agitur de spe, prout respicit gratiam dei, secundo prout respicit usum bonum liberi arbitrii, ibi: portio mea. Prima in duas, quia primo agitur de spe prout respicit diuinam gratiam, secundo de timore respiciente fragilitatem propriam, ibi: Defect. Circa primum dicitur. *Memor esto veritatis.* Id est, quod dixisti seruo tuo. Iste seruus fuit Abraham, cui deus promissi vitam beatam, & semini eius, Genesi. 15. b. Suspice ce-

lum, & numera stellas si potes, & dixit ei. Sic erit semens tuum. In quo promissit Abraham, & imitatoribus fidei sue gloriam celestem patrie, ut ibi plenius fuit dictum, unde accipitur in officio mortuorum illud Signifer sanctus: Michael representat eas in lucem, sanctam, quam olim Abraham promissit, & semini eius. 2 In quo mihi spem. Idest, omni imitanti fidem Abraham, cui reuelatum fuit mysterium Christi, unde dixit saluator Ioan 8 g. Abraham pater vester exultauit, ut videret diem meum, vidit, & gauisus est.

3 Hæc. scilicet spes futura beatitudinis.

4 Me consolata est in humilitate mea. In Hebræo habetur: In afflictione mea. Fideles enim a tyrannis oppressi, & afflicti, ex ista spe fuerunt in tormentis multipliciter consolati, in tantum, quod non solum patienter, sed etiam gaudenter sustinebant.

1 Quia

lenioribus frangitur, humiliatur. n. anima nostra dum traditur tentationi, duris examinanda laboribus, ut luctetur, & cerret congressum contrariæ potestatis experiens. Sed in his tentationibus viuificatur alloquio dei.

a Humilitate. Augustin. Quam sibi facit confitendo peccata, & quam sustinet ab alio, vel quod proiectus in mortem peccato Adæ.

b Superbi. Ambros. Superbia a dei cepit iniuria, contra quam spiritualiter congressus est dominus.

AVGVSTINVS. Superbi, id est, persecutores. Prosequitur humilitatem.

*** Theodoretus.** Superbos nuncupat Saulem, Absalonem. Ammonitarum regem, qui fecit iniqua illa in eos, qui ab ipso missi fuerant, sed illi quidem inquit, amplexi sunt vitam, ego vero tuas leges secutus sum. Ceterum hæc dicere possent etiam triumphatores martyres, qui graui, & aspera illa a crudelibus, & impijs tyrānis ppeffi sunt.

*** Beda.** Superbi, i. parentes primi, qui non per infirmitatem vel ignorantiam, sed per superbiam transgressi sunt mandatum dei, illi inquam superbi agebant inique, & non parum inique, sed vsquequaque, id est, omnimode, qua non tantum ipsi per peccatum suum mortem meruerunt, sed alijs poculum mortis posteritatis suis propinauerunt.

c Vsquequaque. Non satis est, quod impij, nisi & impios faciant.

d Memor fui. Cassi. Metus poenarum reuocat a malis. Vel iudiciorum tuorum, quæ a domo tua in primo iusto ceperunt.

e A seculo. Cassi. Ex quo mundus cepit administrari, quod conuenit dicere generali iusto.

f Et conso. Aug. Quia nunquam vidi iustos deferri. Et conso. Alij, hortatus sum, id est, exhortationem accepi, intelligens cum castigare quos amat.

g Cantabiles. Cassiodor. Cantus releuat labores, & tollit tedium.

Ambr. Canta. Ideo omnia prædicta mihi, quia cantabiles assidue tractando sine cura terrenorum, ideo dicit, in loco peregrinationis.

regrinationis.

Cantabiles, &c. Memor fui, &c. Aug. Possunt autem isti duo versus ad singulas partes vnius superioris aptari, ut ad hoc quod ait: *Memor fui in.* referatur ad Tedium, vel defectio te. me. Ad illud vero, quod ait, consolatus sum, referatur cantabiles mi. erant, & c.

h Nocte. Augustin. Nox est de mortalitate, & superbiorum iniquitate, & tadio peccatorum, & loco peregrinationis.

Augustin. Nocte, in presenti erumna, vndeunque sit, ibi magis, quam in prosperis gratia sunt agere, & magis deo adherendum est, non est enim magnū si hoc agas in prosperis.

*** Theodoretus.** Opinor nocte hoc in loco tentationum tempus nominari, quandoquidem nebulam inferunt, & noctis instar hominibus superueniunt, in hoc sane potissimum necessaria est

vnioersitatis dei memoria, quæ recreat, & bono animo esse iubet, contrariasque cogitationes exigit.

*** Euthymius.** Nocturno inquit, tempore quidem immunes demones plures solent perturbationes afferre, ego te in memoria semper habebam, & præ timore tuo sapientior reddebar, vel in nocte passionum atque afflictuum, & quando ab illis obtenebrabar.

i Hæc facta. Aug. Hæc, sceminine apud Græcos dñ, apud quos lex masculini est, & ita constat non dici, hæc lex, sed hæc nox, in qua bestia exiit, & quærun a deo escam, in qua sathanas petiuit apostolos cribare, sicut triticum.

Aug. Vel, hæc, quasi hoc, scemininum pro neutro, ut & ibi: *Vnam petii a domino,* quod vltatius diceretur per neutrum, ut hoc, scilicet, quod *memor fui,* & c. *le. tu.* id est, quod custodiui legem, non per me feci, sed factum est mihi a te, quia iustifica tu. non meas exquisiui.

*** Euthymius.** Solet propheta verbum aliquando mutare in nomen, iuxta illud, *hæc me consolata est in humilitate mea,* hæc memoria inquit, ideo mihi facta est, quia valde exquisiui iustificationes tuas.

GLOSSA.

NICOLAUS DE LYRA.

stretur sua spe, ideo dicitur: Defectio tenuit me. id est, timor magnus, vnde in translatione Hieronymi dicitur: Horror tenuit me.

8 Pro peccatoribus derelinentibus. Qui sunt multi valde, secundum quod dicitur Eccle. 1. d. Stultorum iniquitas est numerus. Et Matt. 7. b. Lata est porta, & spatiosa via, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt, qui intrant per eam, & ideo quilibet quantumcunque iustus debet semper timere, ne similiter sibi accidat ex propria fragilitate, cum sit eiusdem speciei, & nature. Et quia ad talem casum euitandum multum valet oratio, per quam mens a terrenis retrahitur, & ad diuina subleuatur, ideo subditur.

9 Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ. Id est, laudes diuinae.

10 In loco peregrinationis meæ. Id est, in via presentis vite, qua tendimus ad patriam, sicut peregrini. Et quia diuinae laudes non solum dicenda sunt de die, sed etiam de nocte, ideo subditur.

11 Memor fui in nocte nominis. Et quia orationem debet commitari sancta operatio, ideo subditur.

12 Et custodiui legem tuam. Per mandatorum tuorum implementationem. Et quia ista habet homo a dei gratia, ideo subditur.

13 Hæc facta est mihi. Id est, hæc gratia mihi a deo facta est, unde, & in translatione Hieron. iuxta Hebræum habetur: Hoc factum est mihi. **14** Quia iustificationes tuas ex. Vnde dicit saluator Matth. 7. a. Querite, & inuenietis.

1 Quia eloquium tuum. Quo promissi Abraham, & semini eius vitam beatam.

2 Viuificauit me. Id est, confortauit in afflictione. Et quia ex patientia, & constantia fidelium tyranni affligebantur, excogitantes adhuc grauiora tormenta contra eos, ideo subditur.

3 Superbi inique agebant vsquequaque. Quærentes affligere fideles multimode.

4 A lege autem tua non decli. Quia fideles in talibus constanter steterunt.

5 Memor fui iudiciorum, &c. Quibus malos perdidisti, & confidentes in te liberaisti, ut Noe de diluuiio, Loth de subuersione Sodome & Gomorra, & tres pueros de camino ignis.

6 Et consolatus sum. Sperans, quod liberabis me, quia etsi aliquando dominus non liberet fideles suos a morte temporalis, sicut Machabæos non liberavit de tormentis Antiochi. 2. Machab. 7. amen fuerunt melius liberati, quam tres pueri de camino ardenti, secundum quod dicit Aug. quia illi fuerunt liberati de igne postea morituri: Machabæi vero fuerunt liberati de presenti miseria in æternum victuri.

7 Defectio tenuit. Hic consequenter agitur de timore propria fragilitatis, quia quantumcunque homo sperare debeat de deo, tamen debet timere ne labatur in peccatum ex propria fragilitate, & sic frustretur

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Heth. Amb.* Interpretatione Latina dicitur pauor.

Heib. Cassio. In octaua litera, faciem domini videre optat quia mandatis est obsecutus.

Cass. Heth. pauor. Et intelligitur, non pauor recidendi, sed

solicitude acqui-
rendi illud bonum,
quod sperat, quod
quia in octaua resur-
rectionis præstabit,
ideo octauus iste o-
ctonarius ponitur.

* *Beda Ven.*

Heth vita Agmen
ad octauam literam
venit, in qua deside-
rat videre faciem do-
mini mandatis no-
scitur obsecutum, &
hoc desiderium in
resurrectionis gloria
perficietur octaua li-
tera vitæ vocabulo
gaudet.

P *Ortio. * Beda.*

Quasi dicat. Eli-
gant alij, quam par-
tem velint de mun-
danis, ego te solum
in vniuersitate rerū
partem mihi eligā,
& ideo doce me ius-
tificationes tuas.

* *Basil. & Theo-*

doretus. Non om-

nium portio de⁹ est

nisi, qui quæ sacra, & eximia sunt amplexatur.

Ita sacerdotū

ac *Leuitarū* portio ac fors est factus. *Filijs enim Leui, inquit, non*

erit portio in medio fratrum ipsorum ego dominus. Et *Tsal. Dominus,*

inquit, portio est hereditatis mee. Dicit igit, & hoc loco. Quo-

nam reliquis omnibus contemptis, te habeo portionem, &

diuitias, quapropter, & satago, vt leges tuas custodiam.

Aug. A parte, vnde alij habent: Pars, alij hoc, alij illud eli-

gunt vñ viuāt, pars mea deus, vñ semp viuam. Vel de pñenti

particeps ei⁹ sum, ei adherēdo: Per hoc pars mea, qā dixi cu-

sed qā non custodio, nisi spiritus adiuet, quē litera occidit.

c *Depre. sum.* Fides impetrat, qā lex imperat. Hoc nō sum

precatus, misere mei secundum elo. Et quasi auditus, &

adiutus. *Cogitauit ui. m.* Et con. a vijs meis, quæ malæ. In testi-

monia tua. Denique hoc beneficio gratiæ impetrato.

* *Beda Ven.* Quia lex dñi nō pōt custodiri, nisi ipso inuo-

cato semper, iō inuocādus est, quia sic fides impetrat, quod

lex non impetrat, & ideo subdit *deprecatus sum faciem tuam.*

Paratus sum, & tā paratus, quod. *Funes cir. p. sunt me, id est, im-*

pedimenta inimicorū spiritualiū, vel carnaliū. Peccata sunt

quasi reſtis, quam trahunt, qui implicare sanctos volūt. Sed

non possunt eos, qui legis nō sunt obliu, vnde subdit: *Et le. tu.*

non sum ob. Sed: Media nocte. id est, grauiore tribulatione nō dei-

ciebar, sed, Surgebā, ad fortius cōfiteūdū, sciens quia & hoc

quod funes circūplectunt, iusto dei iudicio est, quod incipit

a domo eius. Quia vero hæc fiunt gratia dei p Christū vox

ipsius hic suis adiungitur: ad caput. n. hoc proprie pertinet.

C *Particeps, vt ad Heb.* Qui sanctificat, & qui sanctificat ex

vno sunt oēs, & ipse cōmunicauit eisdem. Non. n. e. Temus

participes eius deitatis, nili esset ipse nostre mortalitatis. Per

hāc eius participationē datur nobis grā, vt caste timeamus,

& custodiamus mādata. Et quia per hoc, quod particeps est

fratrum

fratrū fecit granū frumenti, iō de ipso fructu subdia: *Miseri-*
cordia tua dñe plena est terra, qā impius iustificatur, in eu-
ius grā scientia, vt periciat, ad iugit: Et iustificatioes in do. me.
d Faciem. Cass. Vel, Christum quem desiderabat aspicere.
Et precatur misericordiā primi aduētus impleri, sicut per

prophetas promif-

sum est. Vel faciem

petit videre i futura

resurrectione non

hic vnde. Non vide-

bit me homo, & vi-

uet. Sed qā peccator

est, petit vt per mise-

ricordiam habeat, q

meritis nō potest. Se-

cundum eloquium,

quo pñitit sanctis

visionem deitatis.

e *Cogitauit uis me.*

Cass. Dixi custodie

le. ideo, Cogitauit

quæ essent viæ meæ,

& habita visione cō

uerſi. Hic est ordo

conuerſionis.

* *Basil. Hebraus*

hēt uias meas, sicut

& reliqui interpre-

tes reddiderunt, di-

cit autē cogitauit, &

expēdi uias meas ad

testimonia tua dñe

xique pedes meos.

f *No. Cass.* Et si fu-

nes pec. circūpl. & c.

Tot laquei, quot pec-

cata hoc fm corp⁹, sed anim⁹ reluctās legē nō obliuiscitur.

g *Funes pec. * Bed. Ven.* Funes peccatorū, i. multæ irretatio-

nes, & impedimēta illorū peccatorū de quib. dictū est, *ne his*

q trahūt peccata sua, sicut reſte longa circūplexi sunt, i. vndique

circūuenerūt me, vnde minis, & tormētis, nñc blanditijs, &

tñ me nō deuorauerunt, quia ego non sum obliuſ legē tuā.

h *Med. no. Cass.* Quo tpe primogenita Aegypti pculsa sunt,

qñ et sponſus venturus est, ideo surgit tunc ne inter fauſas

remaneat, ad cōfiteūdū, laudandū de iudicijs iustitiæ. *Media*

nocte. Tunc spirituales nequitie oē nefas suadere cōrēdunt.

qñ nullus criminis cōſcius, nullus pōt esse testis erroris. Tūc

varias disceptationes pētori dormientis infundunt.

Amb. Prouidendū est ergo, vt eo tpe quo potes vincere,

nequaquam vincendi tempus amittas. Surge ergo ad precā

dum deum ea hora qua tentator consueuit irruere, qua so-

let aduersus tentationes graues remedium venire cōſeſte.

i *Par. Cass.* Et cū talis, nō iūpbio, sed particeps omniū, & hoc

totū tua est miscēdia, sicut oia, qā o dñe terra ē plena mi. & c.

* *Basil. & Theo. Sym.* cōiunctus sum dixit, *Sirus* vero di-

cit. Auerſatus enim eos, qui quæ volūtati tuæ sunt contraria

amplexantur, eos habui confortes, qui timorem tui plurimū

faciunt, & in lege tua viuere volunt, Sic & in alio plūmo di-

cit, *mibi autem uehementer honorati sunt amici tui deus.*

k *Omnium.* Cass. Ita portio dñs, vt particeps sit non vnus,

sed oīum ecclesiarū. Tanta virtus vnitatis, cum sit particeps

Christi humiliter dñ particeps famulorum, quod est Christi

esse participē, vnde: *Apostolus: Participes Christi facti sumus.*

l *Timen.* August. Inter rudes humiliter se constituit, quā ta-

men non otiosi, vnde subdit, & custo.

m *Plena.* August. Quia fidem vbique dilatauit Dece. Iam

custodisse dixit, sed & hic petit amplius doceri.

GLOSSA

NICOLAUS DE LYRA.

P *Ortio.* Hic consequenter agitur de spe, prout prouenit ex bono
usu liberi arbitrii, cum dicitur: *Portio m. do. id est, firmiter spero,*
quod tu sis pars, & portio mea in futura beatitudine. Et vnde surgat
ista spes, sequitur. **2** *Dixi.* Per bonum vsum liberi arbitrii tua gra-
tia informati, & quia ad huiusmodi vsum continuationem facit oratio
deuota, sequitur. **3** *Depreca.* Id est, in intellectu, & affectu.

4 *Misere.* Continuando in me bonum vsum liberi arbitrii, cuius con-
tinuatio procedit ex gratia dei. **5** *Secun.* Quo dixisti. Peti. & ac.

6 *Cogi.* id est, processu in bono, qui sunt tardi ex fragilitate huma-
na, sed festini ex diuina gratia, ideo subditur. **7** *Et cō.* Vigoratus
ex tua gratia, ideo subditur. **8** *Para.* Habitus enim faciliat homi-
nem ad opus, ideo habentes habitum gratiæ dispositi sunt ad facili-
ter agendum

agendum bona opera vitæ actiua, in quibus alij difficultatem patiun-
tur. Et quia cum bonorum demones nituntur impedire suis tentatio-
nibus, ideo subditur. **9** *Fu.* id est, tentationes demonum. **10** *Cir-*
cum. Ad impediendum me in bono opere. **11** *Et l. Tu.* gratia con-
fortatus, & quia de hoc debet homo esse gratus, subditur. **12** *Med.*
Confessione laudis. **13** *Sup.* id est, de hoc, quod tuo sancto iudicio vo-
luisti me in iustitia custodire, ideo subditur. **14** *Parti.* Et tua bo-
nitate. **15** *Omn.* Timore filiali, qui cauet offensam. **16** *Et cust.*
Per sanctam operationem. Iste enim sunt due partes iustitiæ, scilicet
quod dictū fuit sup. Ps. 33. c. Diuerſe a malo, & fac bonū. Et quia
pñicta gratia diuina cōfertur oībus se ad eā debite disponentibus, ideo
subditur. **17** *Mise.* Et qā quāto plus habetur spiritualia, tōto ma-
gis desideratur, iō subditur. **18** *Iu.* bona spūalia i. me augmētādo.

GLOSSA ORDINARIA.

A *Teth. Cassiod.* In noua litera gratias agit de humilitatione, & patientia sua, per quam venit ad iustitiam.

* *Beda Venerabilis. Teth.* bonum, Populus beatus nomam literam cantaturus ingreditur in qua gratias agit, humiliatū se fuisse, ut ad iustificationes domini deuotissimus perueniret testimonia eius afferens sibi supra omnes esse diuitias nomenque; presentis litera pariter exponens bonum suum dicit verbū dei humiliter meditari.

B *Onitatem se. & c. d.* *Cassiod. Ambro.* Bonum, vel exclusio, quia hic de patientia quæ excludit tristitiā de aduersis, & facit bonum, & iucundum pati.

* *Beda Venerab.* Cum opus legis, quod est bonum fit timore pœnæ non amore iustitiæ, cum deus metuitur non diligitur, seruili ter fit non liberaliter. Seruus autē non manet in domo in æternū, filius autem manet, ideo bonitatem feci cum seruo tuo, faciendo illum, qui prius erat seruus filiū, ut quod prius faciebat seruiliter, faciat liberaliter, & hoc fecisti non propter meum meritum, sed secundum verbum, id est, promissum tuum.

b *Bonitatem, & disci.* *Aug. Cass.* Hanc docet, cū charitatē inspirat, ut nō ex timore operetur, sed ex amore, & sit ei boni delectatio. Et disciplinam, ideo fit dulcedo boni, ut amore dei vel proximi quasi liber feram passiones. Et sciētiā cum tanta est charitas, ut tribulatione nō possit extingui, tunc sciētiā, quæ ante instat vtilis est, qua sibi ipsi homo innotescit, quid meruit, & accepit, quid possit, vel non.

* *Basil.* Sciebat propheta disciplinæ utilitatē, quapropter illam acquirere petit. Bonitatem namque vltus, disciplinam deus infert, disciplina vero sciētiā operatur. Ita & Hieremias, Castiga nos domine inquit, sed in iudicio, & non in furore, ne nos imminuas.

* *Beda Vener.* Hec est oratio, vel tentatio proficientium, quādiu hic viuitur. Semper enim in hac vita pro quolibet bono, ut augeatur est orandū ad dñm: Doce me disciplinam. Disciplinam autem vocat paternam correctionem dñi. De qua Salomon dicit, quem enim diligit dominus corripit. De qua Petrus Apostolus ait: Omnis disciplina in presenti videtur esse non gaudij, sed tristitiæ, postea autem reddit pacatissimum fructum iustitiæ his, qui per eam certauerunt.

c *Doce.* Nō est docere, sed dicere, ubi nemo discit, & ideo deus quādo vult docere, prius dat intellectū, sine quo nemo disceret, vnde: *Et apperuit eis sensum.* Docet ergo bonitatē, inspirat delectationē emendatoriam. Docet disciplinam, temperandō tribulationē. Docet sciētiā, insinuando cognitionem

nem. Docet et, & scire scienda, aperiendo veritatem, & facere faciēda, inspirando suauitatem. Doce iustificationes.

Ambros. Quia iam bonitatem fecisti, vel iustificationes quas iucundasti alijs iucunda, & mihi ne fatiger.

d *Mandatis tuis credi.* *Amb.* Qui credit mandatis sciētiā

Teth.

a *Alias. Iucunditatem, qui seruus fuit.*

b *Aug. Ut bonum delectet, faciendo filiū, qui prius cum liberto am-*

Onitatem fecisti cum seruo tuo domine, se-

a *Nihil verē iucundum, nisi secundum eloquium.*

b *Aug. Ut bonum delectet, faciendo filiū, qui prius cum liberto am-*

cū dum verbū tuum. Bonitatem, & disci-

a *Patentem dñi.*

b *Mentem illumina.*

c *Illā facere, hanc scire.*

plinām, & sciētiā doce me, quia mandatis tuis credidi.

a *Sed.*

b *Fecisti iam bonitatem, & timorē, ad quod prodest humilitatio correctio- nis, & disci-*

plinā, quam peto. *b* *Aug. In domo in quo omnis homo vitiosus, & vanitati subiectus, quod*

profuit ex peto, ut delecta superbia dīngatur obedientia, & percat non reditura miseri-

c *Ne rursus humiliet, & ce humiliatio est correctio.*

f *Priusquam humiliarer, ego deliqui, propterea eloquium*

g *tuum custodiui. Bonus es tu, & in bonitate tua*

h *doce me iustificationes tuas. Multiplicata est super*

i *vi, & numero.*

ii *meum, quia leue, & onus*

iii *meum, quia suauis.*

Augul. Quia man-

datis tuis credidi. Mā

bi.

daris conuenit obedire, promissis credere, sed ait, mandatis credidi, i. quod tu illa mandaueris, non aliquis homo, licet per hominem. Et est sensus: Fides qua credidi ista tua esse mandata, impetret gratiam, qua faciam ista, quæ tu mandas: hominis non est, sed dei mandare, & vnde fiat dare.

e *Priusquam humiliarer.* * *Euthymius.* I oratiss de ea loquitur humilitatis virtute, quæ cordatis hominibus de consciētiā innascitur peccati, ita ut sensus sit, quod peccatū sibi fuit causa humilitatis.

* *Beda Venerab.* Dominus dixit, *Doce me disciplinam.* Et quasi aliquis diceret. Quare es flagellandus? Ideo scilicet, quia delinquo, sicut flagellandus, sicut prius, quia deliquis me, Sed priusquam humiliarer ego deliqui, hoc est delictum transgressionis, quod præcessit causa fuit humilitationis. Hæc humilitatio recte referenda est ad Adam, in quo omnis humana prodest visis misericordiæ experiri hanc humiliationem, ut damnati superbia diligant obedientiam.

f *Propterea eloquium tuum custodiui.* * *Beda.* Quod est dicere. Quia propter transgressionem primam tam grauius humiliati, propterea me sit amplius humiliarer, custodiam, quantum potui, eloquium, id est, præcepta tua.

g *Bonus es tu.* (Alias.) *Suauis es tu domine, Bonus.* Id est, suauis: In tua suauitate verē vult facere iustificationes, quando eas in eius suauitate vult discere.

Bonus es tu. *Amb.* Laudat iudicem, ut impetret. Bonus proprie in se, & ex se, Et bonus, quia dat bona data petentibus se. Infirmus ergo homo non vult acerbitate legis iudicari, sed bonitate dei, ut & si acrioribus opus est, moderate fiat, et mitiget deus vim doloris. Iustificatio est opus iustitiæ, quod F melius docemur in euangelij bonitate, quam in legis seueritate, ibi damnatio, hic remissio.

h *Multiplicata.* *Cassiod.* Quasi: *Doce*, quia adhuc colluctatio, ubi ostendam re, quod didici: Et hoc est: *Multiplicata est.*

Beda

NICOLAUS DE LYRA.

B *Onitatem fecisti.* Hic ponitur tertium promotiuū in perfectione vitæ actiue, quod est charitas stimulans ad opus bonum, secundum quod dicitur 1. Cor. 5. c. *Charitas Christi urget nos.* Stimulat autem ad opus bonum ex consideratione beneficiorum dei in mente, & corpore receptorū, & primo ponitur stimulatio charitatis ex beneficijs ex parte mentis, & secundo corporis ibi: *Manus tuæ.* Circa primum sciendum, quod sicut charitas stimulat ad bonum, ita recalcitrat contra malum, & primo ponitur primum, secundo secundū, ibi multiplicata est. Beneficia autem dei ex parte mentis sunt duplicia, scilicet bona naturalia, & gratuita, & quantum ad hoc dicitur.

1 *Bonitatem feci.* Animam ei conferendo ad imaginem tuā creatam, & bona gratiæ superaddendo, quæ fuerunt data homini in statu innocentie, & post lapsum dantur in baptismo & ante dabantur regulariter in circuncisione.

2 *Secundum ver. tu.* Prout habetur Gene. 1. c. & ait deus: *Faciamus hominem ad imaginem,* quantum ad bona naturæ, & similitudinem nostram, quantum ad bona gratiæ. Et quia non debet hoc homini sufficere, sed semper debet profectum in spiritalibus querere, secundum quod dicit Augustin. libro de perfectione iustitiæ. Nemo cum multum profecerit dicat, mihi

mihi sufficit, exiit enim de via ante terminum, ideo ultra petit di.

3 *Bonitatem.* Quantum ad perfectionem appetitus.

4 *Discipli. & sci.* Quantum ad perfectionem intellectus.

5 *Doce me.* Illustratione tuę gratię ampliore. Et dicit: Disciplinam quantum ad cognitionem moralium, & sciētiā quantum ad cognitionem speculabilem.

6 *Quia man.* Oportet enim discipulum magistro credere, si velit proficere. Heb. 1. b. *Accedentem ad deum oportet credere, quia est, & c.* & Esa. 7. b. secundum aliam translationem: *Si non credideritis, non intelligetis.* Et quia inter dei beneficia ad animam pertinentia non solum est collatio gratiæ, sed etiam correctio culpę. Prouerb. 3. b. *Quem enim diligit dominus, corrigi:* Sine qua non transitur præsens vita, ideo subditur.

7 *Priusquam humili.* Per tuam correctionem.

8 *Ego deliqui.* Incurrando culpam.

9 *Propterea eloquium tuum cust.* Ex diuina enim correctione experitur homo quantum bonum sit deo obedire, propter quod efficitur magis sollicitus eius mandata custodire.

10 *Bonus es, & c.* Gratiā conferendo, & culpam corripiendo, & quia bonum est suipsius diffusiuum, ideo subditur.

11 *Et in bonitate tua.* Bonitatem tuam mihi communicado.

12 *Multipl.* Hic dñr ponitur recalcitratio charitatis contra malum

A * Beda Venerab. Iniquitas superborum, id est, peccatū pri-
morum parentum, qui per superbiam non per infirmitatē,
vel ignorantiam dei mandata neglexerunt et multiplicata
super me quāntum ad penam, quia per illud infirmus multis
modis factus sum. Interius, & exterius, ut aut, q. d. possum

eundere, ego quic-
quid agant, alij non
imitabor superbiam
eorum, sed in toto
corde scrutabor, ad
sciendum manda-
ta tua. Mandata ge-
neraliter hic accipiū-
tur praecepta diuina
in priori vero senten-
tia determinatē tan-
tum dilectionis mā-
data.

a Tota. Augustin.
Cass. Ut tantum he-
reant mandatis, quā-
rum illi volunt seducere.

b Scrutabor. Augustin. Ad hoc enim scrutatur, ut cognita fa-
ciat, & faciendo perfectius cognoscat.

c Sicut lac. Amb. Quod natura fuit speciosum ac sincerū, sed
corruptioe coalescit. Sic humani cordis, & metis natura syn-
cera est, & pspicua, priusquā vitiorū cōmissione coalescat.

* Theodoretus. & Basilus. Conforme est hoc prophe-
tico

a Quos humiliatio nondum humiliavit. **b** In me tamen non refrigit charitas, qui in suavitatē di-
ci iustificationes.

a me iniquitas superborum, ego autem in toto corde meo

a Sicut amans. **a** Et etiam. **b** Per inuidiam, & superbiam.

b scrutabor mandata tua. **†** Coagulatum est, sicut lac, cor meum

a Aug. Hoc opponit duritiā illorum.

c ego vero legem tuam meditatus sum. Bonum mihi, quia hu-

a Ambro. Id est diuersis tentationibus exercuit. **b** Penam conuerti in edificationem, unde Aposto-
lus. Placeo mihi in infirmitatibus meis. **c** Facere. **d** Opera iustitiae.

d Sed quia hoc non fit, nisi per humiliationem, & dilectionem, ubi suauitas sequitur. Bonum mi-

miliaſti me, ut discam iustificationes tuas. **†** Bonum mihi lex

a Amplius diligit charitas legem dei, quam cupiditas milia auri, & argenti.

oris tui, super milia auri, & argenti.

tico dicto, in crassatū est, utquit, cor populi linis, & aurib. graui-
ter audiunt, & obduratum est cor eorum, igitur illi quidem in-
quit cor habuerunt rebelles, & tenetitudinem eius in duri-
tatem verterunt ipsi, & sicut lac congelatum, & coagulatum,
ego vero legis tuae meditationi incubui.

id Ego vero legem.

Aug. Contra obsti-
nationem eorum, re-
frigerium est medi-
tatio legis.

c Bonum mi. Cassio.

Hic frequenter ite-
rat bonum, quia sem-
per magis dulcescit.

Quasi bona est humi-

liatio, quia bonum,

quod, inde acquiri-

tur: Bonum mihi, &c.

Lex euangelium, ore

Christi prolatur. Su-

per milia, dicit infi-

mitē, quia bonitas comparationem similem non poterat in-
uenire: hoc praemissit, ut comparatio auri, & argenti, ualece-
ret, quae sunt praecipua cupidis.

Bonum mihi lex oris. * Euthymius. Lenquā Moyſi
tradidit bona mihi est, eo quod instruit, & erudit me;
Nam & corpus castigat, & mores dirigit, & sapienterem
animam reddit.

NICOLAUS DE LYRA.

malum, quod fit resistendo tentationibus demonum, & hoc notatur
cum dicitur, Multiplicata est super me iniquitas superborum.
Id est, demonum me nitentium impellere ad peccatum.

1 Ego autem. Charitate stimulatus.

2 In toto corde meo. Id est, intellectu, & affectu.

3 Scrutabor mandata tua. Ad intelligendum, et operandum, ut
sic euadam eorum tentamenta.

4 Coagulatum est, sicut lac. Id est, in malitia compressum.

5 Ego vero legem tuam meditatus sum. Ad facilius eis re-
sistendum.

6 Bonum mihi, quia humiliasti me. Id est, ex insultu demonū
dedisti mihi cognitionem fragilitatis meae, ne ex donis tuis cadere in
superbiam

GLOSSA ORDINARIA.

a Ioth. Cass. In decima litera intellectum petit mandatorū
ut vera vita fruatur.

Ambro. Ioth confessio, vel desolatio, quod conuenit, citius
enim confitentur desolati in aduersis, in secundis solet hō
extolli. Ioth scientia, vel principium, quia
hic docetur homo creat⁹, impassibilis, &
immortalis, & in plenitudine scientiae, ad
quam bonus homo desiderat reuerti cu-
ius in hac vita initium habet intelle-
ctum.

* Beda Venerabilis. Iod. Scientia, vel
principium. Ad decimam literam cohors
gloriosa progreditur, in qua petit intelle-
ctum mandatorum sibi debere concedi, ut verā vitā
inuenire perfruatur, & petens, ut per domini misericordiam
fiat immaculata, ne possit in illa iudicatione confundi. Re-
degitur scientia, vel principium nuncupatur litera, in
qua populus fidelis ab illo capiendi quaerit intellectum a
quo viuendi sumpsit exordium, &c. Potest etiam scientia,
&

& principium ad hoc interpretari, quod dicitur: cognoui domi-
ne, quod & iustas iudicia tua, qd in Hebraica veritate, ita legitur
Scio dñe, quia iustum iudicium tuum, & hoc scientiae perfe-
ctioris genus, quae in futura reuelanda est esse principium, quia
nunc ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.

M Anus tu. Aug. Virtus operationis,
pluraliter, virtus & sapientia, quod
verum, & Christus est. Vel manus dei, fi-
lius, & spiritus, qui cooperantur.

Ambrosius. Manus tua. Pretiosum op⁹
homo, dixit, & facta sunt caetera. Homi-
nem vero manibus figurauit, quasi studio
suis operans, de quo, & speculis hortatus
praecessit: Faciamus hominem ad imaginem, &

similitudinem nostram. Quasi hic laboret deus, ut custodiat
operatio in hoc notetur. Tanta denique est hominis digni-
tas quod homo legitur sedere ad dexteram dei, non angelus
quin & angelis honoratur vngentis imago dei, homo nō,
sed ad imaginem habens aliquid de imagine, secundum hoc
immaterialis, secundum quod plasmatus, de materia pulueris.

* Euthy.

NICOLAUS DE LYRA.

M Anus tua. Hic consequenter ponitur stimulatio charita-
tis ex beneficijs receptis a parte corporis. Circa quod scien-
dum, quod materia est propter formam, & corpus propter animam,
& ideo competit ei formatio secundum proportionem ad animam.
Anima autem humana ad imaginem dei creata est, capax ipsius per
cognitionem,

cognitionem, & amorem, & ideo corpus eius a deo formatum est in
statura recta, ut ex figura corporis disponatur, & quodam modo do-
ceatur contemplari, & amare caelestia, unde dicit poeta: Os homini
sublime dedit, caelumque tueri, iussit, & erectos ad sidera
tollere vultus: Et similiter cum quaeretur ab Empedocle cur vni-
ret? Respondit, ut astra aspiciam, caelum subtrahere, nullus ero: Hoc igitur
beneficiū recognoscitur, cum dicitur.

Manu

*** Basilii.** Benevolentia erga humanam naturam factorem admonet. Quoniam enim omnia verbo fabricauit, humanam ipse naturam finxisse debet, non in anibus vltus (est. n. incorporeus,) sed quod in hac factura hominis maiorem ostenderit animi propensionem. Orat igitur plasmatorem, ut & intellectum facturæ suæ suppeditet.

*** BELIA VENERABILIS.** Quasi dicat, Peto a te recreari, quia tu me creasti. Manus tuæ enim interius in anima fecerunt me, & plasmauerunt me exterius in corpore, & quasi diceretur, ei a spiritu interius præfidente, Quo fructu petis te recreari? id scilicet, ut alij conformentur mihi, hoc est quod dicit, qui timent, Christum, non hoc est oēs timentes te casto timore, studebunt conformari mihi, & me imitari, & lætabuntur in te non propter me, sed quia ego speravi in verbo, id est, super

*** promissione tua super qua petimus, aut intelligimus.** Plenius enim nobis futurum est boni, quā vel petat ratio nostra, vel intelligat mensura. **a Da mihi intellectum.** Augustinus. Qui fecisti reficere, intellectum da purum, ut discam mandata, si non possum deitate. August. Ipse solus dat, etsi aliquando ministro angelo, ut Danieli, cui dixit angelus: *Veni intellectum tibi dare.* Ita enim dicitur Angelus intellectum dare homini, ut quisquam dicitur lumen dare domui, cui fenestram facit, cum eam sua luce non penetrat, & illustret. **AA. 15. b.** August. *Da mihi intellectum.* Ut magis serenentur oculi interiores. *Fide corda mandantur.* Quia licet nemo possit credere in deum, nisi aliquid intelligat, cum fides sit ex auditu prædicationis, tamē fide sanatur, ut ampliora intelligat. Alia sunt. n. quæ, nisi intelligamus, non credimus. Alia quæ nisi credamus, non intelligimus. Vide quā late intelligenda sunt mandata, ad quæ petit intellectum, qui iā custodiuit ea. **b Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur.** Augustinus. Oēs lætentur, sed vni datur, quod petit, & clemens deus libenter facit, quod omnes delectet. Vel, Angeli lætantur de hominibus, si sperant in verbis dei. Considerans autem ecclesia, quæ adhuc timet huius vitæ miseriam, & quod caro cupit contra spiritum. **Cognoui, inquit, quia æquitas iudicia tua.** Summa æquitas est, ut qui per superbiam, delinquant, humilitate purgentur.

Ambrosius. Qui timent. Timentes vident iustum, & lætantur. Alijs iniustus est iustus, & grauis ad videndū. Virtus est in oculis

oculis. Icterus visus prodest ictericis. Prius videns lupus, vocē aufert: Basiliscus si prior videt, occidit, si prius videt, occidit. Quæ ergo virtus in oculis iusti, qui cum fide videtur, qui ut imago dei ab omnibus honoratur? Est ergo insitū bonis, ut virtutes suas in alijs ament. Perfectionibus ergo iusti aspectus,

Vidus quorum dū animum inscit.

a Alias, finxerunt. **b** Corpus. **c** Ambro. in Adam fecit omnes, vel in singulorum generatione omnes facit. **d** Tu. **e** Ab alio non quæro. **f** Augustin. Etsi omnibus intellectus per naturam, tamen peccando de omni tus quotidie renouatur.

a Da intellectum, quia si dederis omnes. **f** Augustinus. In presenti timor ubi tentatio, lætari autem in presenti timor ubi tentatio, lætari autem in futuro, & videre. **b** Intus non ex tra tantum.

a Ideo. **b** In ea, quæ promissisti, ut sim filius promissionis. **c** Ex dato intellectu. **d** Ideo da intellectum, quia uel, ideo opus est intellectu.

a Iusta est animaduersione Adz. **b** Quia per labores premia. **c** In omnibus, quæ sunt. **d** Ideo. **e** Iusto iudicio. **f** Ambros. Erectus non uidet uera iudicia. Ut bene feram prospera, uel aduersa in mortem.

a Sed nunc. **b** Regeneratio, fides, spes, charitas, solaria sunt in hac miseria, non gaudia beatorum. **c** Secundum, quod promissisti seruo.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

a Vel e. **b** Quo merito. **c** Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superbiorum. **d** Sed. **e** Id est, pudeat eos.

a Alias quoniam. **b** Sine iudicio.

a Ecce, quod dicit meditatio mea, est. **b** Ut bene faciam etiam inimicis. **c** Remedium contra peccantes.

a Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

a Sed post hoc, & per hæc. **b** In futuro.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. *In statura recta ad videndum cælum.*

2 Da mihi intellectum. *Hoc est eleuationem intellectus, ad te cognoscendum, & amandum.*

3 Ut discā. *Ut sic possim ea opere adimplere, stimulatus tua charitate.*

4 Qui timent te. *Timore filiali, annexo charitati.*

5 Videbunt me, & lætabuntur. *Quia charitas dei gaudere facit de bono proximi, secundū quod dicitur. 1. Corin. 13. b. de charitate: Non gaudet super iniquitate, congaudet autē veritati. Et quia homines boni aliquando ex fragilitate humana committūt aliqua, propter quæ a deo puniuntur, in presenti, ne postea grauius puniantur, si cui patet. 3. Reg. 13. de viro dei, qui seductus a falso propheta in Bethel rediit, propter quod a Leone occisus fuit, tamen leo cadauer eius nō tetigit, sed magis præsauerat, ad ostendendam peccatum eius illa pena deletum, & in alijs eius actibus vita sua meritum, ideo subditur.*

6 Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua. *Quibus punis læt et aliquando sunt occulta.*

7 Et

7 Et in veritate tua humiliasti me. *Corripiendo iuste.*

8 Fiat misericordia tua. *In offensarum mearum deletionem.*

9 Et consoletur me. *De spe vitæ æternæ.*

10 Secundum eloquium tuum seruo tuo. *Id est, ipsi Abraham cui promissisti vitam æternam, & eius semini, ut dictum est supra 7. oclonario huius psal.*

11 Veniant mihi miserationes tuæ. *Vita gratia in presenti, & gloria in futuro.*

12 Quia lex tua meditatio mea est. *Quæ quidem meditatio est dispositio ad gratiam habendam, & habitam augmentandam. Et quia ex profectu bonorum causatur confusio demonum, sequitur.*

13 Confundantur superbi. *Id est, spiritus maligni, qui de calo propter suam superbiam sunt deieci.*

14 Quia iniuste. *Licet. n. iuste a deo permittantur nos tentare, tñ potestate sibi concessa vtuntur iniqua voluntate. 15 Ego autē exer. Quia quanto homo sentit se a demonibus plus tentari, tanto magis debet in bonis operibus exerceri, & quia in pugna contra demones indiget homo suffragiis bonorū, iō sub. 16 Conuer. in auxilium meū.*

15 Ego autē exer. *Quia quanto homo sentit se a demonibus plus tentari, tanto magis debet in bonis operibus exerceri, & quia in pugna contra demones indiget homo suffragiis bonorū, iō sub. 16 Conuer. in auxilium meū.*

16 Conuer. in auxilium meū. *1 Timen-*

G in gratiam redeat, & familiaritatem renouet. Hoc enim Symmachus explanatus dixit, conuertant me qui timent te.

a *Fiat cor meum immaculatum*, Cassiodorus. Post omnia non audet dicere, quod sit, sed petit fieri immaculatus.

*** Theodore.** Cor ab omni reprehensione liberum habere

a *Cass.* Quos iam lectio imbuat, et si nondum operatio. **b** *Aug.* De Christo per prophetas praedicta, & in eo monstrata per miracula.

uertantur tibi mihi timentes te, & qui tibi nouerunt testimonia

a *Quod ut impetrem fiat.*

oratione hoc fit.

Aug. Donata regeneratione, adiuta confessione, suscitatus.

tua. Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, ut

non confundar.

esse dixit.

b *Ut non confundar.* Confundantur superbi ad correctionem ego autem non ad poenam.

D bere desiderat, quandoquidem huiusmodi cor a pudore liberum est, propterea, & rursus psalmum exordians, innocentes ab omni reprehensione vacuos beatos

NICOLAUS DE LYRA.

1 Timentes te. Timore filiali.

2 Et qui nouerunt testimonia tua. *Intelligendo & operando. Et quia per bonum exercitium purificatur cor humanum, ideo subditur.*

3 Fiat

3 Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis. *Id est, in exercitio mandatorum tuorum iustificantium.*

4 Ut non confundar. *In presenti per lapsum culpae, & in futuro per lapsum in foueam gehennae.*

GLOSSA ORDINARIA.

Ambr. Caph. Latina interpretatione significat incuruati sunt.

a *Caph.* Cassiodorus. In **11**. littera peregrinus huius mundi aduentu domini nimis desiderat, dicens: Quanta tulerat a superbis, petens ut in mandatis dei perseveret.

Cassiodorus. Caph.

Incuruatus, quia fessus longa militia cupit dissolui, & reuertitur ad principium, cuius ante meminit, sed tamen non recusat laborem, veniat in meditationes, & viam, quia defecit in salutem.

*** Beda.** Venerabilis.

lis. Caph manus, undecima littera peregrinus in hac terra populus decantat, in qua nimium desiderium suum in aduentu domini feliciter consistit, enumerat quoque quanta superbiorum insultatione pertulerit, ad postremum petit, ut in mandatis dampnatus munere perseveret. Hanc ergo mentis deuotio, per Caph litteram designatur, quae ita manus interpretatur, ut eiusdem manus palmam, siue volam significet, id est, non contractam eam, sed apertam, expansamque digitis infuset. Manus ergo significat opera, vel cordis, vel corporis, vel ipsius amoris interni. Apertio vero eius est, quam Psalmista commendans. Reuela ad dominum viam tuam, & spera in eum.

b *Defecit.* Aug. Defectus simpliciter solet accipi in malo, sicut profectus in bono, nisi addat, inquit, ut cum de proficiunt in peius hoc in salutari, non a salutari. Talis defectus indicat nimium desiderium boni nondum adepti, ut Symeon, & antiqui iusti Christum desiderauerunt, unde sunt illa septem sacramentalia antiphonae ante Natale, s. Adonai, o radix, &c. Quae omnes secundi toni sunt, quia ille inuocatur, qui est deus, & homo. Et sunt septem, quia in eo septiformis gratiae plenitudo est, & nunc omnes iusti secundo venturum desiderant.

*** Basil.** Qui vehementer, quod desiderant, si illo priuatur deficere dicuntur. Sic qui valde sitiunt, si aqua destituantur, sic qui notum aliquem e peregrinatione reuersurum praestolantur, sic qui cum calamitatibus luctantes, diuinam beneuolentiam expectant, si illa effugeretur deficiunt.

*** Beda.** Venerabilis. Sciendum, quia non omnis defectus est poenae

NICOLAUS DE LYRA.

D Efecit. Postquam actum est de beatitudine, prout consistit in perfectione vitae actiuae, hic consequenter agitur de ea, prout est in actibus vitae contemplatiuae. Circa quod sciendum, quod vita contemplatiua delectabilior, & sublimior est actiua, quia contemplatio magis proprie versatur circa Deum, actio vero circa proximum, propter quod dicit saluator, Lu. 10. p. Martha, Martha sol. &c. Maria autem, &c. & ideo primo agitur de eius suauitate, secundo de eius sublimitate, ibi: Mirabilia te. Prima in duas, quia primo ostenditur eius suauitas ex parte obiecti contemplati, secundo ex modo contemplandi, ibi: Quo dilexi legem tuam. Prima adhuc in duas, quia primo ostenditur dicta suauitas. Secundo suauitatis stabilitas, ibi: In eternum dñe. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur dicta suauitatis delectamentum, secundo subditur eius impedimentum, ibi: Narra, mihi inquit. Circa primum sciendum, quod quanto anima in contemplatione magis eleuatur

Vita contemplatiua.

Incuruatus.

Caph.

a *A se.* *Ab animalitatis suae appetitu tendens.* *Id est, lassata est diutina expectatione.* *Ecce curuatio humilitatis.* **b** *Practicus ostenditur.* *Et fit spiritus vnus cum deo, quoniam qui adheret deo, vnus spiritus est cum eo.*

† Efecit in salutare tuum anima mea, & i

a *Filium.* *Promissum.* **b** *A contritu temporalium tendens.* *Ambr.* Iam theoricus demonstratur.

verbum tuum supersperaui. † Defecerunt

a *Aug.* Quibus Prophetae dicuntur videntes.

oculi mei in † eloquium tuum, dicentes.

iste defectus quoddam desiderium, quod surgit ex dilectione, quod desiderium a condito mundo in corpore Christi, usque ad virginis partum non deficit.

c *In salutare.* Hebraice Iesum. Et ne dubites, addit: *In verbu.* Id est filium, vel in verbum, id est promissum.

d *Supersperaui.* Hanc spes facit per patientiam expectare, quod non videtur.

Super, quia plus futurum est, quam dici potest.

Anima, & oculi, qui interior loqui possunt cum deo. Item non ex infirmitate, sed fortitudine desiderij.

e *Defecerunt.* Aug. Duo sunt oculi, mysticus acutior, moralis dulcior, non est ociosus, qui verbo dei tantum studet, nec plurius est, qui extra operatur, quam qui studium cognoscendae diuinitatis exercet, ipsa etiam sapientia maximum opus est, & antefertur Maria, quae audiebat Marthae, quae operabatur.

*** Basil.** & Theo. Eloquium, & promissio diuina vocatur et scriptura diuino numine inspirata, deficit igitur non modo qui diuinam promissionem, & liberationem ab imminentibus malis expectat, sed et qui diuina oracula lecit, horumque sensum sedulo discere desiderat, & putat horum inuentionem esse sibi in consolationem, & animi oblectationem.

f *In eloquium.* Id est promissum.

g *Dicentes.* Vox eorum est gemitus, & oratio. Dum autem ascendunt spiritualia desideria, tingescunt carnalia. Unde subdit: *Quia factus sum, sicut Vter in pruina.* Vter, est caro huius mortis, pruina, coeleste beneficium, quo quali gelu concupiscentia carnis torpet, & contrahitur.

*** Ambr.**

elenatur, tanto magis ab occupatione exteriorum sensuum retrahitur, & quando contemplatio multum intenditur, sensus exterior ab actu suo cessat, & impeditur, ut in raptu, & sic anima quodammodo deficit in quantum cessat ab actu exteriori absorpta in contemplatione summi boni, & delectatione sequenti, & hoc est, quod dicitur. **1** Defecit in salu. Quia talis defectio est valde salutaris. **2** Et in. &c. Quo promissisti Abraham vitam beatam, & eius semini, quanto enim aliquis plus in contemplatione eleuatur, tanto magis de veritate huius promissionis certificatur. **3** Defec. oc. Quia quanto oculi interiores animae plus eleuantur in deum, tanto magis percipiunt diuinam bonitatem, & veritatem, quae in sacra scriptura diuinis eloquiis exprimuntur transcendere omne bonum creatum in infinitum, & per consequens accenditur eius desiderium ad videndum deum immediate, & eo fruendum. Ideo subditur.

4 Dicentes, quoniam consolab. me. *In perfecta beatitudine.*

1 Et

Amb. & sic iustificantes a memoria nō labuntur, dū a-
liunde hō cogitat, q̄a torpet cupiditas, feruet charitas. Quia
scit tētatiet es nō finiēdas ante finem seculi, de ipso querit
quādo fiet ultio de psequētibz, idest diabolo cū ministris?
Sed cur de eo querit, cū dicatur, *Nō est vestrum scire tempora?*

† fumo

† Foderunt mi
hi imperbi fo
ucas

† praecepta

† Fere cōsum
plerunt
† reliqui pro
secutio maxi
ma

a Quasi, moras patior, quod sit ut res dilata dulcior veniat.
b Ambro. Vter est qui ca-
stigit corpus, qui ut pellis mortui non sentit frigus peccati, qui non frangitur necessitatibus, qui mollis
est imperijs animarum.

**Quando cōsolaberis me? Quia factus sum sicut vter in t̄ prui-
na, iustificationes tuas non sum oblitus. Quot sunt dies ser-**

ui tui, quādo facies de persequentibus me iudicium?† Nar-

rauerunt mihi iniqui fabulaciones, sed non ut lex tua. Om-

nia t̄ mandata tua veritas, iniqui persecuti sunt me, adiu-

ua me.† Paulominus consummaverunt in terra, ego autem

non t̄ dereliqui mandata tua. Secundum misericordiam

tuam viuifica me, et custodiam testimonia oris tui.

a Ergo. Vt pro veritate certem, hoc cum facit ecclesia patitur quod addit.
b Facta multa strage martyrum. Sed quia non frustra dicitur adiuua me, subdit.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritalem.
b Sic. Martyria.

a Vt possit perseverare usque in finem subdit.
b Non meritum meum.

humiliatur & reprimi, & huius Paulus testis est clamās, *Sed D*
castigo corpus meū & in servitutem redigo ne quo pa *sciat ut cū alius*
prædicaverim ipse reprobus efficiar. Quin & ipse propheta cū a
Saul pellere affectu victor erat, pace vero potius deli-
ciarū lascivijs labe factatus est. Humiliato itaque corpore

diuinarum legū me-
moriā reuocauit,
Quot sunt serui tui.

* Bed. Venerab. Hoc
est quādiu differet
educere me de die-
bus carceris & tri-
bulationis? quādo
facies iudiciū, idest,
discretionē, ut edu-
cas me de persequen-
tibus me? hoc est,
quādiu differes sepa-
rare localiter, quos
iā diuisti nāliter?

* Bas. & Theo. Bre-
ue ait humanæ natu-
ræ est cēpus, Dies. n.
annorū nostrorū in
ipsis septuaginta an-
ni, qñ igitur ius mihi
reddes, & ab inimi-
cis meis liberabis.

b De persequentibus.

Aug. Q. ut ab his liberet, vult suos dies claudi. Vel, fac seruis
pro misericordia, qñ necesse est facias impijs pro iustitia.
c Narrauerunt mihi iniqui. Theo. Prophetæ quidem ut inimi-
cos necaret consuluerunt, ipse vero diuinæ legi obtempe-
rans diuinam sententiā expectauit, Verum nobis etiam ho-
rum oraculorū doctrina vtilissima est, decet enim nos fuge-
re, non modo Græcorum fabulas, Iudeorumque perfidiam,
sed etiam hæreticorum nefaria dogmata.

d Paulominus. Aug. Nō modo narrauerunt, sed & persecuti
ut deprauent veritatem, sed adiuua quasi contra beluā, quia
paulominus consum. Adeo nimia fuit persecutio cōtra car-
nalem infirmitatem.

Lamed F

NICOLAUS DE LYRA.

* Et quia ex tali elevatione ad diuina redditur homo quasi insensibi-
lis circa exteriora agibilia, subditur.

1 Quia factus sum sicut vter. Vter enim in pruina derelictus, vide-
tur nō applicabilis ultra humanis vīsibus, & ideo homines excellenter
contemplatiui, reputantur in agilibus et politicis quasi stolidi, vnde
4. Reg. 9. ca. principes exercitus qui erant cū Iehu dixerunt de pro-
pheta qui venerat ad eum inuengendum, Quid venit insanus iste
ad te. Et in figura huius facies Moysi apparuit cornuta ex consortio
sermonis domini, Exo. 24. d. quia excellenter contemplatiui ab homini-
bus mundanis reputantur fatui, & tamen secundum veritatem sunt
sapientissimi, quia sapientia proprie consistit in contemplatione primæ
cause, non solum secundum sanctos, sed etiam secundum philosophos,
ut habetur. 1. Metaph. Et quia excellenter cōtemplatiui vita præsens
vertitur in tadium, ideo subditur.

2 Quot sunt di. i. quādiu retardabor a beatitudine celesti. Hoc
modo dicebat Paulus apostolus Phi. 1. Desiderium habens dissol-
ui, & esse cum Christo.

3 Quando facies de perse. Extremū. n. iudicium in quo persecu-
tores humani generis, s. demones detrudentur in infernū a sanctis &
maxime cōtemplatiui desideratur, quia tunc vita contemplatiua nūc
inchoata cōsummabitur, vnde dicit Aug. super Ioh. exponens illud ver-
bum domini, Sic cū volo manere, donec veniā. i. inchoata cōtemplatio
maneat

maneat donec veniam perficiendo cum venero. s. ad iudicium.

4 Narrauerunt. Hic tangitur diſſimilitudo suauitatis quæ est in cōtempla-
tione impedimētum, quod contingit per falsas suggestiones hæreticorū
& infidelium, ideo dicitur, Narra. mi. iniqui fabula. quia hæreses
& sectæ continent multa fabulosa & conficta.

5 Sed non ut lex tua. quæ nullam falsitatem continere potest, cum
sit a prima veritate priuata, ideo subditur.

6 Omnia man. tua. v. s. infallibilis.

7 Iniqui perse. infideles enim & hæretici illos persequuntur quaren-
tes occidere quos nō possunt verbis auertere a veritate, ideo subditur.

8 Adiuua me. contra eorum deceptiones & persecutiones.

9 Paulomi. con. Aliquando ei fuit talis persecutio & tanta, q̄ ab
aliquibus timebantur sancti contemplatiui deficere. Sicut quādo Elias
fugit a facie Iezabelis, prophetas domini interficientis. 3. Reg. 19. &
quādo Manasses impleuit Ierusalem sanguine prophetarū usque ad
os. 4. Reg. 21. & tempore Arrij hæretici, in quo catholici fuerunt in
maxima persecutione, ita quod quasi videbantur deficere, quia tamen
in omnibus persecutionibus aliqui fideles reseruari sunt constantes,
ideo subditur.

10 Ego autem non de. Et quia hoc non processit ex virtute hu-
mana, sed magis ex bonitate diuina, ideo subditur.

11 Secundum mi. confirmando me in persecutione.

12 Et cust. testimonia oris tui. i. praecepta decalogi, & verba sã
cti euāgelii, quæ p̄cesserūt ex ore Dei sicut dictū est supra octonario. 9.

Tom. 3.

X

In

G L O S S A ORDINARIA.

A a Lamed. Ambros. Lamedh Cor vel seruo, quia hæc præcepta prudenter sunt intelligenda, vel sollicite seruanda. Cælestia sunt eloquia Dei, nihil in eis adulterina opinione miscendum. Leuetur ergo cor ad ea, decet enim in te manere quod in celo perseverat, & illud semper meditari. unde

Pal. 118a. *Nisi quod lex tua a me data in uerba est.* Et.

In æternum non obliuiscar iustificationes tuas.

Cassio. In 12. littera virtutis Dei & facta de scribit, dicitur temporaria finem, sed non mandata eius. secundum illud, *Calum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.*

* Bada venerabilis. Lamed, disciplina. Ad duodecimam litteram plebs cælestis aduenit, in qua virtutem domini factaque describens dicit: Omnia temporalia sine posse suscipere, mandata vero eius nequaquam terminum reperire, quorum disciplina libenter subdita proclamat, *in æternum non obliuiscar iustificationes tuas*, & ideo Lamed disciplinam sonat.

I N ætern. do. * Bada venerabilis. Iste qui hic loquitur quasi radio affectus instabilitatis, cuius plena hæc vita est tætarioris, & in tribulatione sua infirmatus desiderio cælestis patriæ. Hierusalem supernæ, quasi sursum aspiciens dicit, *In æternum domine*, &c. q. d. Dico domine viuifices me, illos autem qui in cælis sunt. i. angelicos spiritus viuificari non oportet, quia in illis permanet verbum tuum. i. præceptum veritatis in æternum.

Amb. Solennis ordo cælestium statutorum. Labitur annus per dies & menses, conuersio solis & lunæ omnium manet immutabilis, hoc in mēte tua meditare. Quia sathanas de celo cecidit in terrā, ideo ibi verbum permanet in seculum, hic fiunt mala. Sed quia & ibi locus est vitij, quod in cadentibus patet, & ipsum celum mutatur, & præterit, videtur non de elemento dictum, sed in virtutibus cali. Celi ergo sunt angeli, in quibus nil lubricum, sancti qui si corpore in terra, mente tamen in celo. Magis autem in angelis, quia in hominibus variabilis est affectus.

Aug. Felix expectator, est ardens ad seruiendum ei cui angeli seruiunt & oēs boni, & omnis creatura. adiuua, viuifica, & custodiā testimonia, quia. *In æternum*. i. sine intermissione cælestes & inferiores rationales creaturæ custodiunt ea. Vel, in celo, idest ecclesia quod non in terra, quæ paradus dicta est. *In æternum sedes tua in seculum seculi.*

Pal. 44. b.

C

Cor seruitutis.

Lamed.

a Vnde, Sedes tua Deus in se. &c.

Filius.

N æternum domine, verbum tuum permanet in

a Angelis. Iustis. Ecclesia.

b Primis infidelibus veteris testamenti. c In fidelibus noui testamenti. d Deus.

c ælo. In generatione & generationem veritas tua,

a Sed non a se.

Quia.

b Ecclesia.

Aug. Animam, vel corpus ne dissipat

c Veritas in ea, vel conuersio ipsa in veritate.

d Et.

Perma. ve. tu. sed hoc

non a se habet, sed a te quia.

Nec maiores etiam, qui dicit secundum scientiam a se habent, quia

a Quicquid vigeat.

b Cast. Ille scilicet, cui Christus nunquam occidit. Noster enim dies

c Et merito dies

nocte clauditur

d Hoc in futuro, cum omnia subiecta ei. modo multi serui peccati.

e Et merito quia.

f tux ordinationis subest.

Aug. Qui non ante exerceatur in bello ignarus est.

Aug. Qui non ante exerceatur in bello ignarus est.

a Scendi & faciendi.

b Quando paulominus consum. & tunc, idest

c Delectioe, afflictione.

h

est ideo quia non meditare.

d

i

Sed quia per legem vino, non potest a memoria elabi.

e

j

Sicut israelitis, in vera terra promissionis.

f

k

Legem, quæ a peccato purgat.

g

l

h

m

i

n

j

o

k

p

l

q

m

r

n

s

o

t

p

u

q

v

r

w

s

x

t

y

u

z

v

aa

w

ab

x

ac

y

ad

z

ae

aa

af

ab

ag

ac

ah

ad

ai

ae

aj

af

ak

ag

al

ah

am

ai

an

aj

ao

ak

ap

al

aq

am

ar

an

as

ao

at

ap

au

aq

av

ar

aw

as

ax

at

ay

au

az

av

ba

aw

bb

ax

bc

ay

bd

az

be

ba

bf

bb

bg

bc

bh

bd

bi

be

bj

bf

bk

bg

bl

bh

bm

bi

bn

bj

bo

bk

bp

bl

bq

bm

br

bn

bs

bo

bt

bp

bu

bq

bv

br

bw

bs

bx

bt

by

bu

bz

bv

ca

bw

cb

bx

cc

by

cd

bz

ce

ca

cf

cb

cg

cc

ch

cd

ci

ce

cj

cf

ck

cg

cl

ch

cm

ci

cn

cj

co

ck

cp

scilicet viuificante.

A In celo, & in generatione permaneat verbum, quia omnia seruiunt tibi, etsi diuerso modo.

Nisi quod lex. Aug. Talis tu, & lex tua tam valida, cuius meditatio a tantis liberat.

a Tuus sum eg. August.

Quia viuificasti. Tu, non vitiator, non duorum dominorum.

* Basil. & Theodor.

Non omnes hac voce uti possumus, peccati enim seruus men-

† considerabo

B Dei esse nominans,

a quo enim qd; deuius est, illi seruus est, si igitur ab illo peccato liberati, diuinas

sequeremur leges, hac poterimus uti voce.

b Iustificaciones. Aug. Dicit quæ futura signabāt, ut agnus pas-

chalis, & cetera quæ sunt primordia fidei, sine quibus nemo perfecte nouit gratiam. Nemo putet significantias veteris testamenti negligendas, quas iste tam studiose acquirit.

Aug. Vel, intellexit testimonia. Nam.

Me expectauerunt. * Theodoret. τὸ ἐν ἐμῶν, Expectaue-

runt, Symmachus & Theodotion dixerunt. illi quidem me in morte multare sperarunt, ego vero tua testimonia attendens huius vitam percipiebam.

b Omnis conf. f. q. nemo in se, sed in Deo gloriatur, & ita hoc

vidi, q. mandatū tuū est mihi latum, quia et inimicos diligo.

C vel,

a Nihil extra petentem.

b Quam Adam perdidit.

c Aug. Meus esse volui & perij, modo tuus & saluus.

a in ipsis viuificasti me. Tuus sum ego, saluum me fac, quo-

b a Debes, vel hoc modo tuus. b Nun meas voluntates quibus tui meus. c Ut sim tuus.

c Alij alia quæ. unt. d Saluum me fac, quia. e Quasi in insidijs expectantes do-

niām iustificaciones tuas exquisiui. Me expectauerunt pecca-

a Faciendo consentire ad malum. b Sed inde non perij, quia. c Martyria.

tores, ut perderent me, testimonia tua intellexi. Omnis cō-

a Aug. Et si consistentem urgebant, non cessi, intruens finem sine fine, id est æternam beatitudinem. & ideo mandatū est mihi latum, quasi facile factum. b Angusta via est, per gratiam nimis lata.

summationis vidi finem, latum mandatū tuum † nimis.

vt etiam inimicos diligere faciat.

que tormenta martyrij confiteri, in qua mille angustie, sed angustia viæ facit ire, in qua tota lex pendet & propheta.

Cas. Vel, omnibus secularibus terminum videt impositum, sed mandata Dei non habent finem, quia latissima. & ideo illis spretis hæc petantur. Nimis, dicit pro charitate, quæ totam legem & prophetarum dicta cōcludit. Vel, mandatū quod est nimis latum, id est dilectionem Dei & proximi. cognoui finem omnis consummationis.

Ambros. Omnis com. Consummata malitia seculi, venit agnus qui per crucem finiret: consummata iustitia finis est Christus qui remunerat.

NICOLAUS DE LYRA.

* peccati morte, ideo concludit ulterius.

1 Tuus sum. eo quod vitam meam seruasti dicto modo.

2 Saluum me fac. de futuro, sicut & fecisti de præterito.

3 Quoniam iustificaciones tuas. in lege contentas. Exquisiui, intellectu & affectu.

4 Me expectauerunt peccatores. Hic tangitur impedimentum ab extrinseco. quod est insidiatio demonum, bonos subuere quærentium. propter quod dicitur, Me expectauerunt peccatores. id est spiritus maligni in peccato obstinati.

5 Ut perderent me. per lapsum mortalis culpæ.

6 Testimonia intellexi. id est intra me legi, intelligere enim est intus legere, & sic eorum insidias euasi, quia sacra scriptura deuota meditatione

tatio est armatura contra tentationes demonum. Et quia ex tali meditatione intelligitur finis perfectionis humane, subditur.

Omnis consummationis. id est humane perfectionis.

3 Vidi finem. Et quis sit iste finis perfectionis humane ostenditur, cum dicitur.

9 Latum mandatū tuum nimis. Istud est mandatū charitatis, quod est tanta latitudinis, quod se etiam extendit usque ad inimicos, ut dictum est supra. Quod autem sit finis perfectionis humane, patet. 1. ad Timot. 1. a. Finis præcepti est charitas. & Deuter. 10. c. cum dicitur, Quid petit dñs Deus tuus a te, nisi ut timeas, &c. sequitur, Et ut diligas cum in toto corde tuo, &c. propter quod saluator Matthæi vicesimo secundo dicit, In his duobus mandatis tota lex pendet, & propheta, & loquitur de duobus præceptis dilectionis, scilicet Dei & proximi.

GLOSSA ORDINARIA.

a Ambr. Mem. sonat in Latino ex intimis, vel ut alij ignis ex intimis.

Mem. Calsio. In 13. littera loquitur qui meditatione prophetarum & euangelij profecit, dicens se super seniores intellexisse, & ideo scripturas sibi esse dulces super mel.

Aug. Cals. Mem.

viscera. i. multiplex

dilectio, quia legem

ex toto amat. unde

in ea nouū testamen-

tum inuenit, & super-

rat omnes qui vetus

testamentum tantum

predicant.

* Bed. venerabilis, Mem. ex quo, vel ex ipsis. Propterea beatus, qui prophetarum atq; Euangelij plurima meditatione profecerat, alloquēdū super te docet esse, ac seniores afferēs diuina intellexisse mandata, & iō super mel & fauū ori suo scriptu-

a Quasi, intellexi testimonia, vidi finem quomodo? admiratiue dicit.

b Non timui. c Quotidie sue continue.

d Tota die. e Et ideo.

f Et si caro impedit. g Cal. ludæos, paganos hæreticos, qui vel non intelligunt, vel non operantur.

† Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die

meditatio mea est. Super inimicos meos prudentem me

scripturarum diuinarum testatur prouenisse dulcedinem. Quod ergo Mem interpretatur, Ex quo, hoc est, qui dicitur, Quomodo dilexi legem tuam dñe, Et iterum, quā n dulcia fauilla meis eloquia tua domine, i. ex quo affectu dulcedinis & amoris, ut significet ex intimo, qui vero dicitur ex ipsis dñi mandatis eorundem concipiendum amorē, unde dicit, a mandatis tuis intellexi.

b Quomodo dilexi. Augustinus.

1 Qui diligit quod iubet Deus, & ipsam

iustitiam quæ est lex

diligit.

c Domine. ipsum te-

stem inuocat, quē diligit, qui Deū diligit, legem eius diligit.

d Tota. Aug. Semper est dies meditati legem, qui nouum testamentum nesciunt semper nox.

e Super ini. quia illi zelum Dei hēnt, sed non secundum sciētiā, quia suam iustitiam constituere volūt. Sed iuste iustitiam

quærit.

quod talis modus contemplandi melior est & amabilior, & ideo dicit

Psal. in populi fidelis persona.

1 Quo. di. i. valde dilexi.

2 Legem tuam d. quæ in sacra scriptura continetur, & maxime le-

gem euangelicam, quæ dicitur lex amoris.

3 Tota die. quia oculus mentis dirigitur ad illud quod intense dili-

git. Et causa huius dilectionis quantum ad perfectionem intellectus

subditur, cum dicitur.

4 Super inimi. me. i. super infideles qui licet quantum ad naturam

sint amici, sunt tamen quantum ad infidelitatem inimici.

5 Prudentem fecisti me. id est, cognoscentem. quia nō habet sa-

quod

NICOLAUS DE LYRA.

Quomodo. Hic consequenter ostenditur suauitas seu bonitas vi-

ta contemplatiue ex parte modi contemplandi. et primo ostenditur

propositū. secundo excluditur oppositum, ibi, Iniquos odio habui.

Prima in duas, quia primo ostenditur propositum in quantum contēpla-

tiō persicit intellectu secundo in quantum dirigit affectū, ibi, Ab om-

ni via mala. Circa primum sciendum, q. motus contemplandi philoso-

phorum est per sciētiā virtute intellectus agentis ex sensibus acquisi-

tam, cui potest falsitas admisceri ex intellectu errore. Contemplatio

verò fidelium est per sacram scripturam virtute Spiritus sancti a su-

perius reuelatam, propter quod non potest ibi falsitas inueniri, propter

A querit per fidē Christi, quē est ex Deo. Illi tēporalia prēmia, ut filij Agar serui, ex mādato querunt, & ideo nō est illis in aternū sicut huic. finito seculo secundum illos nullū potest esse legis mādātū. Secundum istum autem in tabulis cordis erit dilectio Dei & proximi in aternū. Et prēmium mādati custoditi, ipse Deus qui mādauit.

† mādātum
tuum, quoniam

Eph. 5. g.
† seniores
Duplīciter do-
centur de sa-
cra scriptura.

a Super omnes d. Aug.

quia & super oēs do-
cētes. i. scribas & Pha-
risaeos. Super omnes
docentes. Hoc secun-
dū caper. Vnus. n. lo-
quens Christus & ec-
clesia, propter illud
sacramentum, erunt
duo in carne una. A-
lius non super om-
nes docentes intel-
lexit prophetas, sed
Christum super om-
nes homines quem
pater docuit. Ideo su-
per omnes.

b Quia test. meditaba-
tur, quē melius quam
illi de se nouerat. Do-
ctores, sunt seniores de quibus dicit.

Meditatio. Aug. Quicquid sancte agitur, meditari legē est.

B Talis peruenit in legē iustitiae, quia querit iustificari ex fide
quē per dilectionē operatur. unde habet inimicos Iudeos.
qui ex operibus gloriantur.

Luc. 2. c.

c S. per se. per hoc notat etatem, quia puer inter senes sede-
bat, super illos intelligebat, ut in traditione seniorū de lauā-
dis manibus. Hec & membris quē & ipse docuit cōueniūt.

Super se. Cass. quia & super seniores corpore, non mente.
Melius intelligitur nouus populus qui Christū accipit, quā
ille senior Iudaicus, cui praecepit benedictionem. Intellexi,
& opere impleni.

* Beda venerabilis. Dixit super oēs docentes me intellexi,
& repetit illud equipollēter, pp aliam causam, quod subdit
dicens, Intellexi sup senes, id est, super illos morales, volen-
tes esse doctores, qui tantummodo phylacteria sua dilatabāt
& fimbrijs magnificabant, legem scriptam in fronte feren-
tes, & qui in corde erāt praeuicatorēs, & vere super illos in-
tellexi, quia ego quēstui mādata tua, non ad sciendum, sed
ad faciendum, quod illi non fecerunt.

d Ab omni via ma. iporum seniorum & doctorum, ne per-
ueritate eorum subuerteretur.

* Basil. Nequit enim fieri, ut duas quisquam vias simul in-
grediat, iustitiae videlicet & inuititiae. Sed necesse est ut cō-
trariam fugiat. Sic enim possibile est, ut diuinarum legum
custodes reddamur.

e Quam dulcia faucibus, &c. * Basil. Nō ita oris mei gustum
dulcedo

dulcedo mellis delectat, sicut animam meā eloquorū tuo-
rū meditatio letificat. Gutturis nāque mentionē fecit, tan-
quam organi vocis. meditatio vero manifesta est. His usus
animus utilitatem quā ex illis est, reportat.

* Beda Venc. Per mel eliquatū, patens doctrina sapientie

b Sic interpretor ut sit aternum, & ad aterni-
tatem mihi valeat, illis verō tantum in seculum.

a Quia illi in signis, ego in veritate quiesco.

f fecisti mādato tuo, quia in aternum tibi est. Super om-

a Quia erant de inimicis. **b** Ideo.
d Quasi praeceptos, & volentes ire. **c** Spiritu non litera.

b nes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio

a Quem docet Deas, facile doctores & senes superat. **b** Non hominum, sed Dei, cui illi
transgrediuntur.

c mea est Super t senes intellexi, quia mādata tua t quasi-

a Interius. **b** Non exterius accepi. **c** Et. **d** Criminali.

d ui. Ab omni via mālā prohibui pedes meos, ut custodiā

a Aug. **b** Quia t mper timui iudicia tua. **c** Affectus. **d** Quod aliter fieri non poterat.

b verba tua A iudicijs tuis nō declinaui, quia tu t legem po-

a Cordis, non carnis. **b** In quibus remissio & vita praedicatur.

f fuisti mihi. Quā dulcia faucibus. meis eloquia, tuā, super mel

e ori meo. A mādatis tuis intellexi, propterea t odiui omnem

f viam iniquitatis.

declinaui ab his quē cōstitui ad regulā viuendi. Cuius causa
est, quia tu, non Moyses legē, id est euangelij posuisti mihi.
Intellexi mēte, impleui opere, & annūciaui alijs, & hoc est.
Quā dulcia, loquēti. Super mel. Ubique in his comparationi-
bus nō sicut, sed super, ponit, quia hec diuinis nō possunt cō-
parari. Mel uetus testamētum. Fauus, nouū quod dulcius.
Vel, mel (quod expressum & eliquatū est) aperta doctrina si-
milis est fauo, quā de obfusis sacramentis quasi cereis cel-
lulis, ore mandentis. i. differentis exprimitur.

Aug. A iudicijs. Semper enim credidi, quia tu intus digito
tuo legem scriptisti, non ut sicut seruus timerem, sed dilige-
rem unde subdit, Quam dulcia.

g Fauus. Cass. Deglutit, ore loqē, anima deglutit ac ruminat.

h A mādatis. Aug. Nō mādata ipsa dico me intellexisse, sed
a mādatis, quia faciendū venit ad altitudinē sapientie, quā
nāsi per obedientia mādatorum non peruenitur ad sapien-
tia occultorum. unde, Concupisti sapientiam serua mādata, & do-
minus prae-bit illa tibi. Si aliter feceris, dñs tibi in libro. Testa-
ti Syrach. Altiora te ne quēstieris, & fortiora te ne scrutatus
fueris. sed quae praecepit tibi dominus, illa sola cogita semper. Semp-
per anteq̄ percipitur sapientia & post perceptam. Quanto
magis vero inflamat eum dulcedo amplioris sapientiae,
crecit amor iustitiae, unde necessario odit iniquitatem.

* Beda. Qd merito eloquia tua intellectū habui, quia ego
intellexi a mādatis tuis, hoc est verū de mādatis tuis, qui
didici ea modo audiendo tantum, sicut scribae & pharisei,
sed faciendo, perfectius. n. scit ille rem qui discit faciendo.

GLOS.

NICOLAUS DE LYRA.

* cram scripturam, sed tantum humanitus reportam, quantum ad
Gentiles, vel si habent non tamen intelligunt eam vere, sed peruerse,
cuiusmodi sunt Iudei haeretici.

1 Mādato tuo. i. per mādātum tuum a me vere intellectum ex
tua illustratione.

2 Quia atern. mi. est. i. mihi impressum inseparabiliter.

3 Super odo. De sacra autem scriptura edocetur homo dupliciter:
Vno modo ab homine perito in intellectu sacra scriptura. Et in tali no-
ticia discipulus aliquādo transcendit magistru, quia habet clarius inge-
niū, & diligentius exercitium, sicut cōtingit in pluribus fid. libus. Et in
persona talium dicitur. Super omnes docentes me intellexi sacra scrip-
turae veritatem, cuius causa subditur.

4 Quia testi. tua me. m. est. i. meditatio mea circa testimonia tua
cōtinue versatur quantum humana fragilitas patitur. Alio modo doce-
tur a Deo, sicut edocēti fuerūt apostoli, de quibus dicit Hierony. in episto-
la ad Paulinū de omnibus sacra scripturae libris. Quicquid. n. alijs exer-
citatio & quotidiana in lege meditatio tribuere solet, hoc illis spiritus-
sacētus suggererat, & erant iuxta quod scriptū est, docibiles Deo. Hoc
et modo fuerunt edocēti plures alij sancti, sicut de beato Francisco legi-
tur, & pluribus alijs. Et iste modus sciendi est excellentior praecedenti,
propter quod in persona talium subditur.

5 Super se. per exercitium longi temporis sacra scripturae notitiam
habent.

habent.

6 Intel. cuius causa subditur, quia mādata tua t quasi. i. intellectu
verborum tuorum a te in seruienti & deuota oratione postulari, & de
dñi mihi, ut scrib. t Sap. 7. a. Inuocauit & venit i me spiritus sapientie.

7 Ab omni via. Ille consequenter ponitur bonitas contemplationis
prout dirigit affectū, & primo in uitatione mali, secundo in profectione
ne boni, ibi, Lucerna pedi. Quātum ad primū, dicitur, Ab omni
via mala. quae ducit ad perditionem.

8 Prohibui pedes meos. directus per considerationem, legis tuae.
9 Ut custodiā verba tua. id est, mādata negativa quae prebi-
bent malum.

10 A iudicijs. in lege diuina contentis.

11 Nō declinaui. ad iniustā sententia timore humano vel sanctorum,
12 Quātū legē. quā teneor sequi absque declinatione. Et quia ex
tali exercitio expectatur optima retributio delectis animi, nō subit.

13 Quam dulcia fui. Os & fauces ibi accipiuntur metaphorice p
vribus superioribus animae, quibus dulcedo celestis in presenti aliquo
modo sentitur & preguatur, & per consequens peccatum quod est hu-
ius dulcedinis impeditur, nō oditur, ideo sequitur.

14 A mādatis tuis. dulcedine tuae retributionis, secundū quod dicit
tur, Esa. 64. b. Oculis non vidit, Deus absque te, & auris non auduit
quae praepraestisti diligentibus te.

15 Propterea odiui omnem viam iniqui. quia impedit conse-
cutionem praedictae dulcedinis & sanuitatis.

Lucer-

GLOSSA ORDINARIA.

A a Nun. Cals. 13. litera lumen verbi pedibus radiare gaudet, animam humilitate commendans, ex desiderio retributiones petens, hic agit de humilitate, quia initium boni & perfectionem Christo retribuit, non sibi. Quasi, sic & sic, mihi & alijs profeci, hoc non a me, sed lucerna.

† Aug. Vnicus vel pascua, Christus singularis adiutor, & pascua animarum.

Nun.

a † Ut lumen radiat.
c † Omnes sancte scripturæ.

b † Quibus lucet in nocte huius seculi.
† Christus qui est verbum in principio apud patrem.
d † Inextinguibile.

Vcerna pedibus meis verbum tuum. & lumen

a † His opus est luce ad illuminandum.
b † Et ideo.
c † Pro id est.
d † Exponit iuram, id est statui quasi per sacramentum, quia ita fixus est in eo, ut statueret habetur pro iuramento.

semitis meis. Iuravi et statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.

a † Et quia custodio, ideo.
b Sed o.
c † A persecutore.
† Hoc volebat qui custodit iudicia iustitiæ. † Ut secundum verbum tuum viam. & omnia cum ratione faciam.

† Humiliatus sum † usquequaque domine vivifica me se-

† Afflictus est vehementissimè

Amb. Nun, vnicus vel pascua eorum, quia hoc de vnigenito Dei & æterni luminis claritate, qui est & pascua fidelium. Ipse enim nos pascit & reficit. Bona est hæc pascua, quia carpis illic novum florem, quia resurrectionis dedit

bonum odorem. Carpis illic liliū æternitatis, & rosam dominici corporis & sanguinis. Docet autem humilitatem in hac pascua propheta. i. in hoc octonario, ubi agit de hac pascua. Ipse est Christus, qui est pascua nostra humilitate in se docuit, ipse. n. verus David humilis & manu fortis, patri obediens, oves patris sui diuina prædicatione pascebat, quibus secundum scripturas certis indicijis suum probabit aduentum.

* Beda. Nun sempiternum, siue piscis. Ad Quartam decimā literā cohors beata peruenit, in qua pedibus suis dñici verbi lumen radiare congaudet, aīam suā humillima satisfactione commendans, expetens retributiones dñi perpetuas: ob quas litera hæc sempiterni nomen accepit. Porro & quod piscis interpretatur, ostendit eum qui seculi fluctibus oblitus, lumen verbi requirit dicēs, *Humiliatus sum usquequaque domine.*

L Vcerna. * Basil. Sciendum autem est quod lucerna quidem nominata est lex, propterea quod ægre vnam gentem illuminavit. Saluator vero sol iustitiæ dictus est, ut qui totū orbem illustraret. Ita ut Iohannē Christus lucernā nominavit. Quoniā vero lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundū orta iam erat, Apostolos quoque lucem appellavit, propterea quod lucis huius participes facti cunctos mortales illuminaturi essent.

* Beda venerab. Nota quod dicit lucerna sunt & lumen: lucerna. n. a lumine habet lumen, sicut montes illi de quibus dictū est, *Leuavi oculos meos in montes vnde venit auxilium mihi.* Hoc sunt Apostoli a lumine sunt illuminati, quia sol iustitiæ exoriens prius illos illuminavit, & per ipsos in cōualles reduxit, quapropter & in his, & in alijs doctorib. lucerna est diuinum verbum, in Christo vero qui a seipso illuminationem habuit quia Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians, non lucerna, sed lumen est illud, id est, verbum diuinum.

Aug. Cals. In nocte huius seculi, ubi tenebræ, foueæ, quæ sua prouidentia non vitaret. Verbum, quod a prophetis seminatur. Lumen propriè, quod ex se lucet, non nisi Deus. Lucerna, creatura quæ participat lumine. Ideo quod, de Iohanne dicitur, *Parauit lucernam Christo meo.* Pedibus mentis, semitis operum. vnde & prius dixit pedibus, deinde, semitis, ut prius clarificati corde, post rectis gressibus ambulemus.

c Iuravi. Tanquam bene ad lucernam ambulans, & quasi rectas semitas habens. Iuravi & statui. Id est firmiter statui.

* Beda. Quod quæque fidelis anima statuit, hoc ex ipsa fide debet esse iuramentum, & ideo dicit, *Iuravi*, i. firmiter intinui, & ideo me dico iurasse, quia statui custodire iudicia iustitiæ

iustitiæ tuæ, id est, præcepta tua quæ tu indicas esse iusta. **D** * Basil. & Theod. firmiter animi sui iudicium iuramentum nominavit, eo quod pleraque humanarum rerum iuramento firmantur.

d Custodire. inter quælibet pericula, quod sit per fidem, dum sub Deo iusto iudice, nec bonum sine fructu, nec malum impunitum creditur, sed pro hac fide grauius sustinet. Humiliatus sum. Non dico humiliavi me, ut humilitatem quæ in præcepto est, intelligi sit necesse, sed humiliatus sum vehementi persecutione. Beatus qui gloria-
tur humilitate magis

quàm potestate. potestas enim decipit, humilitas vero non destituit. sed ne fides deficiat. Viuifica secundum promissū. Ut custodiam iudicia iustitiæ, aliter & anima moritur in tribulatione. Voluntaria. humiliatus viuificatur secundum promissū Dei, viuificatus spiritu voluntarius est minister, non ex necessitate: talis docetur iudicia quæ sunt inscrutabilia, ut non reddat pro malis mala, hæc doceri potest qui aīam semper intendit ad Deum, & legem non est oblitus, vnde iam letus & securus dicit: *Posuerunt peccatores.* Aug. Christus lumen est & lucerna. Sed lumen est Christus, dum ore nostro recensetur, lucet enim in nobis: tanquam in vase fictili. Vñ Apost. *Habemus thesaurum istum in vasīs fictilibus.* In se vero lumen est inextinguibile quod illuminat oēm hominem venientē in hunc mundum. Mitte ergo oleū, ne deficiat tibi lumen lucernæ. Oleum in quā misericordiæ celestis & gratiæ, quo vngebantur prophete, quo ceruicis nostræ dura mollescent, quo etiā collisa scopulis peccatorū fouentur corpora. *Lucerna pedibus, lumen semitis.* congrua verborū distinctio. Lucerna enim sufficit pedibus ad ambulandum. Semitis vero opus est luce expansa ad illuminandum. Vel, verbum, id est Christus dicit lucerna secundum legem, ubi minus clarè lucebat. lumen secundum euangelium ubi apertè radiat: Vel verbum, omnes sancte scripturæ, quod est nobis lucerna. Vnde Petrus: *Habemus certiore prophetarum sermonem, cui intendentes benefacitis, tanquam lucerna in obscuro loco.* Cum igitur vnigenitum verbū æquale lumen gignenti dicatur, & homo ab illo illuminatus dicatur lucerna, & nec homo sit verbum quod est lumen, nec illud verbum sit lucerna. manifestum est de hoc non agi, ubi idem verbum lumen & lucerna dicitur.

Iuravi. Aug. Quasi diceret, verbum est mihi lumen. & ideo præeunte hac luce, quasi in lumine ambulans iuravi. Alioquin infirmis dicit Iesus, non iurandum esse omnino.

e Iudicia iustitiæ. Aug. Ut credam cuique retribuendum esse, etiam quæ hic aguntur a bonis & malis, ut a nullo moueatur perfectus.

f Humiliatus sum, &c. * Basil. & Theodor. Non simpliciter se humiliatum esse dixit, sed vehementer humiliatum, præsertim, cū rex esset & propheta, & fiduciā a virtute haberet & diuitijs afflueret & hostes vinceret, sed nec sapientiæ, nec fortitudini, nec iustitiæ fidere voluit unquam, & hæc diuinæ gratiæ donum esse opinatur, & uitam ab eo qui eam dare potest efflagitat, non indefinite petit, sed rationis compotem, ut secundum legem, ut a diuina lege illustratam.

† Vo-

NICOLAUS DE LYRA.

L Vcerna pedibus. Hic consequenter ponitur directio contemplationis in prosecutione boni: & primo ponitur huiusmodi directio. secundo impeditenti remotio, ibi, Humiliatus sum. Circa primum dicitur.

1 Lucerna pe. id est progressui meo in operibus bonis.

2 Verbum tuum. a me diligenter consideratum.

3 Et lumen. Repetitio est eiusdem sententiæ sub alijs verbis ad maiorem expressionem. vel hoc additur, quia verbum diuinum non solum dirigit in adimplendis præceptis diuinis, sed etiam in consiliis euangelicis. Quæ dicuntur semitæ, quasi via strictiores, & magis compendiosa. Et.

sa. Et quia talis prosecutio est valde bona, & per consequens diligenter custodienda, ideo subditur.

4 Iuravi & sta. id firmiter, & sine mutatione proposui vel disposui.

5 Custodire iudi. per quam iustitiam peruenit homo ad salutem.

6 Humiliatus sum usquequaque do. Hic consequenter ponitur impeditenti remotio: quod est duplex. scilicet a carne, & ab hoste. Secundum ponitur, ibi, Posuerunt peccatores. Primum impeditentum est a Diuino. carne corruptibili, quæ aggrauat animam impediens ipsam ab expectata prosecutione boni. & quantum ad hoc dicitur, Humiliatus sum. id est multum inclinatus & aggrauatus a carne quæ est etiā mihi causa humiliationis ratione utilitatis suæ.

7 Viuifica me. fortificando me contra aggrauitatem dictam.

Tom. 3.

X 3 Secun.

a *Voluntaria*. Aug. Placeant tibi sacrificia ne reprobis, sed approba sacrificia, laudis confessione oblata, charitatis, non alio modo.

Cas. Voluntarya cōfessio laudis, quam inter angustias offert, qua oblatione placatus iudicia t. do. quæ fidelibus aper-

ris, Quæ sepe dixit se accepisse, & ex ardo re cordis iterū petit.

* Theodo. & Basil.

Recte virtutis facta pleraque, ipsæ leges edicent, quædam vero & animus adicit, Ita & sacrificiorum alia quidem legalia, alia vero voluntaria erāt. Quæ pro peccatis erant lege iubebant offerri, & illa Deus veluti debitū quoddā recipiebat, quæ vero liberalitate quadam animi offerebatur, dona vocauit. Ita & nunc respicientiā & iusticiam Evangelica doctrina præcepit: virginitas vero, & continentia post nuptias, & paupertas & vita solitaria voluntatis sunt opera, ultra leges progredientia. Talia igitur propheta voluntaria vocauit.

Sap. 3.2.

b *In mani. meis*. Aug. Plures habent, tuis: unde nullus potest rapere. unde, *Iustorum animæ in manu Dei sunt, tuis manibus adiutus legem tuam non sum oblitus.*

Luc. 15. c.

August. Anima in manibus meis semper. quō intelligatur ignoro. Iusti quippe ista verba sunt non iniusti. Redeuntis ad patrem, non discedentis a patre. Nam ille minor filius in manibus suis animam suam videtur habuisse, cum dixit, Da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. unde perierat & reuixit, nisi dicatur, in manibus meis, quo semper

c *eam*

eam tibi offero viuificandā. Et alibi, *Ad eleuari animam meā.* Quasi sacerdos leuās h. vtiā in manibus, vel a simili pug. vanis contra hostes, vita est in manu sua, quæ bene se defendit. **c** *Et de mandatis*. Aug. Antidotum celeste contra laqueos & venena seculi, quia iuxta ipsa non in ipsis sunt insidie.

d *In æternum*. Aug.

Quia non est in eis gloria temporalis, vana querendum, sed eterna ad tempus patium, & sine fine regnatum. unde sequitur, quia exultatio.

e *Inclin. &c.* * Basil.

Animi consilium lanci est simile, continet autem lancem mens imperium nacta, in pijs cogitationibus necessitas accedit, ut lances ad ea quæ meliora sunt inclinent, hoc se fecit.

se propheta dicit. *Inclinavit, inquit, cor meum.*

f *Iustificas tuas in æternum*. Aug. Opera bona contra necessitates proximorum, quæ non erunt æterna. Quō ergo in æternū facturi sumus iustificationes, sed sine dilectione facta non sunt iustificationes, ipsa aut dilectio æterna est, & in æternū diligens, in æternum meretur habere quod diligit.

* Beda. Cur autem dicit iustificationes esse in æternum, cum ipse iustificationes, id est opera misericordiæ, quæ erga necessitates sunt æternæ? fortasse ideo dicit quia opera illa si sine dilectione fiant, non sunt iustificationes. Si autem cum dilectione fiant, ipsa dilectio est æterna. Quocirca inquit, *In æternum, propter retributionem.* id est, ut in æternum diligens in æternum inueniat qui diligit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Secun. verbum tuū. id est, ut possim exequi facilius legem tuam, & quia ad hoc impetrandum facit oratio deuota, subditur.

2 Voluntarya oris mei. id est precamina voluntariè & deuotè ex ore meo ad te directā.

3 Beneplacita fac domine. id est, ut accepta sint coram te.

4 Et iudicia tua doce me, non solum intelligenda, sed etiam opere adimplenda. Et subditur causa huius petitionis, cum dicitur.

5 Anima mea in manibus meis semper. Animam in manibus habere, in scriptura significat in periculo esse, propter quod Iudic. 12. à Iephte de bello periculoso quod acceperat contra filios Ammon dixit: Posui animam meā in manibus meis. & idem dicitur de Dauid de bello contra Goliath. i. Regum 19. a. per hoc ergo quod dicitur hic: Anima mea in manibus meis semper. intelligitur periculum animæ de lapsu ex carne aggrauante continuè, propter quod homo indiget ad diuinum auxilium implorandum recurrere, per quod obtinet quod subditur.

6 Et legem. meditans eam in corde, & exequens in opere.

7 Posue. pec. Hic ponitur secundum impedimentum ab hoste, qui semper

semper nititur executionem boni operis impedire, & quantum ad hoc dicitur. Posuerunt peccatores. id est demones.

8 Laqueum mi. id est, deceptionem ad impediendum me a persecutione boni.

9 Et de mandatis tuis non erravi. eorum suggestionibus consentiendo per gratiam tuam me præseruantem, & quia hoc tenendum est firmiter, sequitur.

10 Hæc. acqui. testimonia tua in æter. id est immobiliter quantum est ex desiderio meo, sicut hæreditas est immobilis possessio.

11 Quia exultatio cordis mei sunt. propter hoc Matt. 13. f. figuratur per thesaurum in agro absconditum, quem qui inuenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit & vendit omnia quæ habet, et emit agrum illum, & quia ad hoc requiritur diligentia magna & labor. ideo subditur.

12 Incli. cor me. ad fa. & non audiendas tantum, quia non audientes legis, sed factores iustificabuntur. Rom. 2. b.

13 In æter. id est, perseveranter, quia qui perseverauerit usque in finem: hic saluus erit, Matt. 10. c. ideo subditur.

14 Propter re. quæ est idem quod salus æterna.

GLOS. ORD.

a *Samech*. Amb. Qui interpretationem habet obedi. Est & alia eius interpretatio, quæ dicitur firmamentum.

† Versus vafros, exleges

Samech. Cas. In

15. litera agit de odio iniquorum qui legi aduersantur.

Amb. Samech, audi, vel firmamentum quod concurrat, quia nemo firmatur, qui non audit intus quid sequi debeat. Mysticum notat, quia ad auditum vocat.

* Beda. Samech. Adiutorium. Ad quintamdecimā literam Catholicum venit examen, in qua dicit iniquos, i. aduersarios legis odio sibi fuisse, legem vero dñi se dilexisse, petens

† Audi vel firmamentum.

Samech.

† Autem:

† Quia nec amici contra Deum audiendi.

† Quare.

† Pro quia.

† Ita iudicat quod non naturam odit, sed quia legi contrarij.

† Per legem.

† Niquos odio habui, et legem tuam dilexi. † Adiutor.

nens, ubi ait: *Adiuna me & saluus ero.*

b *Niquos*. alias exleges. Aug. Quicumque sint, quia nec amici contra Deum audiendi sunt: hoc enim vñ consonare huic quod dominus ait: *Qui non oderit patrem & matrem, & fratres propter me, non est me dignus.* Dissonare videtur ab eo quod alibi dominus præcepit, *Diligite inimicos vestros.* Et ab eo quod in lege præcipitur, de honorandis parentibus.

Luc. 9. b.

NICOLAUS DE LYRA.

1 **I** Niquos. Ofsensa bonitate contemplationis sacra scriptura, hic consequenter excluditur oppositum, s. malitia deceptionis erroneæ doctrinæ, & primo ostenditur detestabilis, & secundo formidabilis, ibi, *Feci iudiciū.* Circa primum dicit psal. in persona cuiuslibet fidelis,

lis, Iniquos odio habui. quorū natura est diligenda, sed infidelitas detestanda, & per oppositum veritas fidei diligenda, ideo subditur.

2 Et legem tuam dilexi. Et quia ad hoc requiritur auxilium Dei, subditur.

3 Adiutor. in euitatione falsitatis.

Ec

Bus. Natura ergo q̄ Deus creauit, in omnibus est diligenda & adiuuanda. Iniquitas autē obedienda & disperdenda. Sūt ergo diligendi qui persequuntur, inquit homines, & odiendi, quia mali. Amandi sunt et amici & parentes, sed nō plus q̄ Deus, & sic iniquos, idest extorres legis odio habui. nō q̄ homines, sed quia mali. Non enim Dauid Saulem oderat

† speraui hominem, sed persecutorem.

† custodiam Aug. Sunt diligendi qui persequuntur, & amici vitādi sunt, qui mala suadent. quæ sape flectunt quos ferrum nō vincit, quod audiendum est, & caute agendū.

† sustenta a. Susceptor. Cassio. Per incarnationem, ne legi carnis subit, de qua susceptione sequitur, In verbū. in deitatis presidium in quo nullus decipitur, in quo a morte soluihur.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† Exhorruit propter timorem tuum carnea.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

† iustificatio- nibus B. Declinate. Aug. Hæc de persequenti bus, qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votū conuerti, q̄bus cōsistentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciā, quia mali ad faciēda mandata exercent bonos, a scrutandis mandatis auocant, mō persequendo vel litigando, mō onerādo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorū negotiis iuuandis impēdamus, mō premēdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliū tribulatorum rādio & legi Dei desiderio clamat, Declinate. quasi muscas irruentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.

Ad bona faciēda. Ad mala euadēda. Per euangelium. Promissione in tantum filii promissionis. c. Semper addens spei.

a. Ergo. Aug. Qui in Chritum sperat a perdidis se separat. b. Vbi est malignitas, non mandatorum custodia in maleuolam enim animam non introibit. Spiritus sapientie. Item querent me mali, & non inuenient.

a. Quia iam susceptor, magis, & magis suscipe, vt ad futura veniens, propter quæ omnia tolero, vere viam, largius da spiritum per quem charitas diffusa est in cordibus nostris, qua diffusa spes non confundet. b. Non vincatur aduersis, qui in te sperat.

a. Sed. Qui sperat, præsunt de auxilio, in quo certa salus. b. Hoc dicit, ne adiuti in aduersis negligentes sint in secundis. c. Hoc ideo peto, quia.

a. Accepta salute. b. Hoc dicit, ne adiuti in aduersis negligentes sint in secundis. c. Hoc ideo peto, quia.

a. Vel ideo semper, quia. Vel, Ad nihilum deduxisti, quod ex Græco habetur. b. Merito. c. Et ideo discedunt: Quia forsitan se accusant per debilem naturam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

a. Quia iam. Cum lex inparatur poenam.

Paruuli etiam sicut in patre peccatores, sic & prauaricatores. Ideo, quia lex vel in paradiso data vel naturaliter infusa, vel literis iterata fecit oēs prauaricantes. Dilexi testimonia q̄ sunt in lege tua, de gratia tua vt sit in me iustitia tua, non mea. Lex n. prodest, vt mittat ad gratiā, nō solū attestando eam, sed timore prauaricationis quam fecit.

* Beda Venerabilis. Tale est quali aliquis diceret vis non confundi ab expectatione tua & meditatione tua, vt non confundar ab expectatione mea, ergo domine adiuua me, vt quod ex arbitrij libertate in cepi, bonum perficiam, & te adiuvante saluus ero, id est consequar salutē verū & ideo ero saluus, quia meditor semper in tuis iustificationibus.

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

† Calcasti

10 Et meditor in iustificationibus tuis semper. secundū qd̄ dicitur Apocal. vicesimo secundo. c. Iustus iustificatur adhuc, & sanctus sanctificatur adhuc, quia peccatores a spe dīctæ beatitudinis defraudantur, subditur.

11 Spreuisti omnes discedentes a iudicijs tuis. Qui dicitur a Deo sprete, quia non sunt ad gratiam suam admissi, nec per consequens ad gloriam. Cuius causa subditur.

12 Quia iniusta cogitatio eorum est. idest retorta a rectitudine veritatis ad malum operandum. Propter quod adhuc subditur.

13 Præuaricantes reputauit omnes peccatores terræ. Præuaricantes, idest, a lege Dei variantes seu declinantes.

14 Ideo dilexi testimonia tua. Quæ recte faciūt incedere per viā veritatis & iustitiæ. Et quia carnis petulantia, frequenter impedit in hac viā, subditur.

15 Cōfige timore tuo carnes meas. i. motus carnales mortifica.

16 A iudicijs enim tuis timui. quibus totū mundū submersisti a quo diluuij propter peccatū luxuriæ. Omnis enim caro corruerat viā suam, vt habetur, Genesis sexto, & Sodomā cum aliis quatuor civitatibus igne sulphureo succendisti, propter enormitatem luxuriæ, Genesis de cimonono. a. & horum iudiciorum consideratio carnem configit timore, motus eius illicitos reprimendo.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et susceptor meus. in fide veritatis.

2 Es tu. qui es veritas infallibilis, propter quod subditur.

3 Et in uerbum tuum super speraui. quo vitā beatā promissisti Abraham & semini eius. i. omni fidei eius imitanti. Genes. decimoquineto, vt dictum est supra. Et quia infideles ratione infidelitatis non solum sunt odiendi, sed etiam fugiendi propter periculum corruptionis ab eis: ideo subditur.

4 Declinate a me maligni & scrutabor mandata Dei mei. syncretiter sine admisione erroris vestri. Et quia Deus tales recipit, vt filios charissimos, secundū illud. 2. Corin. 6. d. Exite de medio eorū. s. infidelium. Et separamini dicit dominus. Sequitur: Et recipiam uos, & ero uobis in patrem, &c. Ideo subditur.</

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Ain.* Cass. In. 16. litera petit aduentum Christi, quia tempus est superbos destrui. Ain oculus, quia hic sagax in discretionem legis ostenditur contra hereticos peruersos.

Amb. Ain Oculus qui puidet, vel fons, quia videre origo

est peccati vel iustitiae. Prauidens iudicium Dei in quo bonus non perit, malus non eludit bona conscientia fretus dicit.

* Beda venerabilis. Ain, fons siue oculus. Ad sextam decimam literam in eternum membra domini uiuentia peruenerunt, in qua petunt facere incarnationis aduentum, tempus esse dicentia, ut ad destruendos superbos potentia diuina monstretur, Ille est ergo

B fons viuus qui querit ut oculus mundus, qui querit, Oculi, inquit, mei defecerunt in salutari tuo.

Feci iudicium. Aug. Non est iactantia gloriosi, sed assertio innocentis, ne videatur dignus qui detur nocentibus. De sensu, non arrogantia, ut homo timet in bello diaboli, & ideo non sisus sibi, humiliter petit, pro fit et quod seruus tuus, non alterius, ideo timeo tradi, quia calumniatores contra innocentiam, & superbi se erigunt.

b Feci iudicium. Qui petebat configi carnes quae impediunt iudicium, iam facit iudicium. Iudicium ipso nomine, rectum iudicium. Iustitia. n. magna virtus animi, quam qui habet recte iudicat. Sed quia ea non facit in homine nisi Deus, hic non ipsa, sed opus eius signatur. Qui autem confixus facit iudicium, debet orare, ne timendo pati mala, cedat inimicis, ut faciat mala, quia qui dedit vincere carnem, ne voluptate trahatur, dat patientiam, ne dolore frangatur.

* Basil. & Theo. *Suscipe seruum tuum.* Aquila & Theodotion fideiube dixerunt, hoc est vera docens non mentior, crede pollicenti seruo tuo, ipse fideiussor sit promissionis meae, quoniam leges tuas adimplere satago.

c Non calum. me super. Aug. Superbi sunt Iudei, gentes, heretici, schismatici. Quos oēs superbia de corpore Christi praescidit, habent quippe proprias sibi calumnias contra humilitatem Christianam. Calumniatur & diabolus: *Nunquid Iob frustra timet Deum.* Sed omnium horum venena vincuntur, si quis attendit crucifixum pro similitudine carnis peccati, in quo serpente praesignatum.

Baf.

NICOLAUS DE LYRA.

Feci iudicium. Hic consequenter ostenditur malitia deceptionis erroneae formidabilis, qua demones quia sunt malitiosi & nobis inuisibiles, maxime conantur hominem inducere ad errorem in fide, & ideo circa hoc imminet homini periculum maximum, nisi praeseruetur per diuinum auxilium, ad quod impetrandum multum facit quod homo cum proximo iuste vixerit de praeterito, & ideo hic allegatur cum dicitur.

1 Feci iudicium & iustit. non tra. id est tradi permittas.

2 Calumniantibus me. id est, demonibus mihi nocere semper querentibus. Valeat etiam ad dictum auxilium impetrandum obsequium Deo praestitum, quod allegatur cum dicitur.

3 Suscipe seruum tuum in bonum. protectionis tuae.

4 Non calumnientur me superbi. id est spiritus maligni, qui sunt iu-

Oculus vel fons:

Ain.

a Confixis carnis. peribus.

b Discernendo. In iudicijs faciendis.

c Opus iustitiae in o. b Secundum animam et si secundum corpus.

Feci iudicium & iustitiam, + non tradas me calum-

a + Et ideo non tradas deferendo illis, qui propterea quod feci iudi. & iusti. aduersantur, sed. b Ab interitu seruatum: A seruando.

c Non alterius.

d Quem alij in malum impellunt. minus visitata nobis, id est non calumniando capiant.

niantibus me. + Suscipe seruum tuum in + bonum non calum-

Calumniarum maxima est, quod dicunt mortuum colitur supplicia, vel videntes gratiam Christi illi sunt pena, isti gratia.

Ardeat inuendo.

c Christum.

nientur me superbi. Oculi mei defecerunt in salutare tuum &

a + Verba euangelica quae dicturus erat. b + Ut nos simus iustitia Dei in Christo, ut ait Apostolus.

c + Non solum non tradat, sed fac cum ser.

d Non secundum iustitiam meam.

in eloquium iustitiae tuae. Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Seruus

a Quibus tu iustos facis, non homo se.

Aug. Quia non bene mihi celsit, eum fui liber meus.

Habet intellectum, sed vberiore querit.

c Ad hoc vique.

a Non peccati.

b Ideo.

Semper est bibendum de fonte lucis aeternae.

d Quae scire opus est contra calumniantes.

tuus sum ego, da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.

Cas. Non est fastidium petendi ubi largitas est datoris. In finita petit qui secundum misericordiam fieri querit.

Cum seruo tuo. In hoc liberum arbitrio dicat quod gratia cooperatur, ait etiam, Cum seruo tuo. Qui enim alterius vult esse, statim cadit.

Iustificationes quas iam accepit semper petit, ut & ibi: *Pa-* Mat. 6. b.

nem nostrum quotidianum. Oculi du-

Oculi mei. Ambrosius. Isti sunt oculi animae, non corporis, qui in Christum deficiunt prauidentes futura supplicia, ut peccatorum gerendam annuntient poenitentiam, vel videntes Christi gratiam, per quam regnum celorum certissime sperantibus datur. Et illi sunt oculi poenae, isti gratiae. Et imperfectae fortasse animae sunt oculi suppliciorum, perfectae autem oculi gratiarum puriores & sinceriores. Potest etiam una & eadem anima habere oculum suppliciorum, & oculum gratiae, & iste dexter, ille leuus. & ideo pluraliter dicit, oculi.

* Basil. & Theodoretus. Cum tantum esset virtutis operator, misericordiam tamen petit, & ut salutem consequeretur illam petit, nec mercedem exegit, sed pro sola benignitate orauit.

f * *Seruus tuus sum.* Idem. Omnes quidem homines natura sunt serui Dei, adoptione vero illi qui dominationem Dei cupiunt sunt amplexi, cum de numero istorum esset, seipsum seruum Dei nominauit, & ut intellectum ad cognoscendum testimonia Dei consequeretur, orauit.

Tem- F

superbissimi, secundum quod dicitur. Iob. 41. de damone. Ipse est rex super omnes filios superbiae.

5 Oculi mei defecerunt in salutare tuum. quasi dicat, Non possum ipsum assequi virtute propria, quia transcendit naturalem hominis facultatem.

6 Et in eloquium iustitiae tuae. quia transcendit virtutem naturalis intelligentiae, propter quod subditur.

7 Fac cum seruo tuo. supplendo defectum humanae naturae per gratiam tuam.

8 Et iustificationes tuas doce me. ut possim eas intellectu capere & opere adimplere, & ad hoc ratio allegatur, cum subditur.

9 Seruus tuus sum ego. & ideo teneor implere mandatum tuum, quod non possum, nisi intelligam ipsum, ideo subditur.

10 Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua. & sic adimplere valeam ipsa.

Tempus

a Tempus faciendi. Amb. Tempus plenitudinis, dies salutis est, & tempus faciendi domino, quia superbi de se presumētes suam iustitiam constituere uolentes, legem dissipauerunt preuaricando.

Cal. Aliter agentes quam præceptum foret.

Rom. 5. d. August. Vnde quili

bet humiliati confugerent ad gratiam subuenientem, & ita dissipata lege tempus erat ut per Christum misericordia veniret, ut ubi abundauit, delictum, superabundaret gratia. Vel, quia videt temporibus Antichristi legem polluendam, clamat tempus esse subueniendi, ne salus populi pereat, ideo quia tempus gratiæ est. Vel, quanto magis dissipant, tanto magis dilexi man. tua.

* Bas. Omnia in statera gubernat Deus. Qui quidem fert mortalium peccata, ubi vero patientiæ ipsius intuitu auge-

augeri malitiam videt, tum penas sumit.

b Super aurum. Olim cum in veteri testamento lateret sub velo gratia, pp terrenam mercedem conabantur facere mandata. nec tamen faciebant, quia non amabant. Sed cum amatur super aurum, terrena merces vilis est, nec illis comparatur.

Amb. Faciendi. Non iam iubendi, quia & iustitia prodesse non poterunt. Claudus enim erat mundus, & titubante vestigio fidei fluctuabat. *Omnem substantiam suam in medicis nihil proficientibus erogauerat mulier illa euangelica.* Faciendi ergo tempus non iubendi.

Est enim tempus tacendi & tempus loquendi. Tempus legis dicitur tempus loquendi, ubi erat vox verborum sine operatione gratiæ.

Aug. Tempus vero euangelij tempus tacendi illa legalia, operandi spiritualia.

a Da intellectum quia modo est tempus. **b** Non differendi quod experit. **c** Alias domino.

d Quia.

Iudæi aliter agentesi

e Gratia facit, ut ex dilectione impleantur mandata, quæ timore non poterant.

a Tempus faciendi domine, dissipauerunt legem tuam. Ideo di-

a Hoc est quod alibi. Super aurum & la. pretio. mul. Topazius enim dicitur lapis multum pretiosus.

b Quia dilexi.

b lexi mandata tua, super aurum & topazion. Propterea t ad

a Quibus dilectione coherbam.

b Ut rectis rectus fierem.

c Vnde hoc quia.

Aliter ad omnia mandata non potest dirigi.

Quasi naufragium rectæ viæ.

Qui

omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tempus faciendi domine. quasi dicat: non differas intellectum mihi dare, quia tempus est dandi. Cuius ratio subditur, cum dicitur.

2 Dissipauit. &c. heretici & doctores peruersi pervertentes eius verum intellectum, & ideo necessarium est, ut seruis tuis des & conserues verum eius intellectum. Et quia hoc debet haberi tanquam donum charissimum. subditur.

3 Ideo dilexi man. tua. veraciter intellecta.

4 Super aurum & top. i. lapidem pretiosum, secundum quod dicitur,

sa-

Sap. 7. a. Nec comparaui illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, s. in comparatione sapientiæ, quæ consistit in vero intellectu mandatorum Dei. Et quia quanto plus pretiositas sapientiæ cognoscitur, tanto plus queritur & amatur, ideo subditur.

5 Propterea omnia man. tua. toto conatu intellectus & affectus, & consequens a me oppositum odio habetur. Ideo sequitur.

6 Omnem viam iniquam, &c. id est, errorem ad peccata ducentem odio habui.

GLOSSA

ORDINARIA.

a The. Cassi. In. 18.

littera dicit aperuisse

os, traxisse spiritum,

ut eius audiat oratio,

& plorasse, quia

non est lex a Iudæis

custodita.

* Bed. venerab. Phe. os, ab ore, non ab offe. Septimam decimam literam sancti populi intrat oratio, asserens se aperuisse os suum, & attraxisse spiritum, ut eius audiat oratio, exitus aquarum transisse lachrymas pias, quia non sit a Iudæis custodita lex domini, at recte littera vocabulum oris accipit, in qua paruulus quis & humilis introitum cordis aperit, & spiritum diuinæ charitatis habebit.

The. Amb. Erravi, siue os aperui. Merito huic litteræ lachrymabilis psal. subiectus est. *Aspice in me. Redime me. Faciem tuam il.*

Sed quia tardius venit desideratus. *exitus aquarum de. o.* Dolet ergo hic David, sed non desperans errorem populi, quasi pudet me erroris, tibi non audeo loqui, tamen testimonijs tuæ miserationis veniam promittis.

b Mirabilia testi. tua. Dum video quæ olim in Abrahamâ, in filijs Israel, & ceteris fecisti.

Cal. Phe. errauit, quia hic condoletur his qui errando calumnian-

MIRABILIA testimonia tua, ideo t scruta-

a Scrutans anima hoc inuenit, quia me scrutantem. Noua lex declarans figuras veteris legis.

c tata est ea anima mea, t Declaratio sermonum tuorum il-

hominibus innotuit, hoc assidue licet scrutari. Testimonia.

Aug. Perhibet testimoniū Deo bonitatis & magnitudinis celū, terra, & oīa visibilia opera eius, quæ omnia etsi quædā vīu viluerūt, si bene attendantur sunt admiratione digna. Hæc aut admiratio non terret, sed est cā cur scrutetur. Vel præcepta Dei sunt testimonia bonitatis, sunt mira, & ideo scrutanda, quia cum bonus bona præcepit, eis tamen dedit quos nō possent viuificare, quibus ex bona lege nulla est iustitia.

* Bed. Q. d. Merito dilexi mādāta tua, quia testimonia tua, id est, mandata tua, sunt mirabilia, quia obseruata mirabile quid faciunt. s. quod, de terra celum, de lupo agnum, & similia. Vel in hoc etiam mirabilia, quia faciunt ut inimici diligantur, & bona pro malis reddantur, & ideo anima mea scrutata est, eam, non ad sciendum.

c Sermo, &c. Cal. Quos sancti prophetauerunt, ut. Ecce virgo concipiet, & huiusmodi, quorum declaratio est aduentus Christi.

Par-

NICOLAUS DE LYRA.

Mirabilia testimonia tua. Descripta bonitate vitæ contemplatiua, hic cōsequēter describitur eius sublimitas, & secūdo, a ne va eius iucunditas, ibi. Principes. Circa primū notandum, quod ad sublimitatem contemplationis ascenditur frequenti meditatione, & ferventi oratione. igitur primo ponitur primū, secundo secundum, ibi. Clamavi. Prima in duas, quia primo ponitur contemplationis ascēsus, secūdo ex hoc consequens zelus, ibi. Iustus es dñe. Prima adhuc in duas quia primo circa contemplationē describitur mentis eleuatio, secundo petitur impediementi ablatio, ibi. Gressus meos. Circa primum notandum, quod ascēsus contemplationis Philosophicæ incipit ab admiratione, secundū quod dicitur. 1. Metaphy. Propter admirari caperunt homines Philosophari. Videntes. n. effectus naturæ mirabiles, ut conuersiones fulgura, terræ motus, et similia, incepterūt causas perscrutari, et sic philosophari, & eodē modo sublimitatem cōtemplationis Theologicæ san-

sancti doctores, ut Hier. Aug. & similes incepterunt ascendere ex admiratione, quia videntes sacras scripturas mirabiles, confidentes de diuino auxilio intellectum earum sanū inquirere caperunt, & Deo adiuvante repererunt, & quantum ad hoc dicitur. Mirabilia testimonia tua, id est, mirabiles scripturæ sacræ testimonijs diuinis communitæ, secundum quod dicitur Marc. ult. d. Domino cooperante, & sermonem confirmante sequi utibus signis.

2 Ideo scrutata est ea aīa mea. querendo earum intellectū in tui adiutorij confidentia & quia vna scriptura intellecta aperit viam ad aliam intelligendam, ideo subditur.

3 Declaratio sermonū tuorum illuminat, & intellectū dat paruulis. i. vere humilib. sed absconditur a superbis, secundum quod dicit saluator Matth. 11. d. Confitebor tibi pater domine celī, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et quia cognitio veritatis excitat appetitum ad amplius cognoscendum, ideo subditur.

Os

a *Paruulis.* Aug. Noli presumere de te, & intelligis quare bona lex a bono data sit, quæ ideo viuificat. s. vt magnos faciat paruulos, vt diffidentes de suis virib. fugiant ad gratiã. Hoc inuenit iste quia paruulus, & hæc sunt mirabilia tua, quæ scrutata est anima paruuli huius. Soli. n. paruuli illuminatur. vnde dominus in euãge-

Matt. i. d.

lio. *Cōfitebor tibi pater domine cali & terra, quia abscondisti hæc a sapientib. & prudentib. & reuelasti ea paruulis.* Et alibi. *Ego in iudicium veni in hunc mundum, ut qui non videt, videant, & qui vident, cæci fiant.* Facere autem mandata recte nemo potest, nisi per spiritum in corde eius dilectio sit diffusa, hoc etiã iste cōfiteatur, dicens.

† intelligere facit paruulis Ioan. 9. b. † Respice. † consuetudinem.

† iniquitas.

Os meum, & c. Cum desiderarem facere mandata, non erat mihi unde possem, & ideo aperui os petendo, quærēdo, pulsando, sitiens

† Joh. a. b.

B hausi spiritum quo facerem. sed quia quanto suauius sensit, tanto ardentius sitit: Adhuc petit dicens. Aspice secundum iudicium, quod fecisti in eos qui te diligunt, quia vt te diligerent, prius eos dilexisti. Vel, iudicium Dei est, vt diligentibus det auxilium misericordie: ne sui decipiantur.

b *Aperui.* Aug. confitendo, rationem ampliando, attraxi bonis meritis. Vel.

Os. Cuius mētis introitus aperitur cum discere volumus, attrahit cum Dei sermo desiderio completur. Aperuit os in firmus, traxit spiritum validus, id est, virtutem faciēdi, quam per se habere non potuit, Et quomodo aperuit & attrahit, subdit, quia mandata tua, &c.

*** Bas. & Theod.** Os hic animi propensionem vocat, hæc enim gratiam spiritus sancti attrahit. Nam alio in loco dicit. *Dilectos meos & im. illud.* Et Apostolus in apertione oris sermonem sibi dari orauit. Hoc etiam propheta dicit, os meum hic aperui. Cum enim me mandata tua capere vidisses, gratia tua dignatus es.

c *Aspice ad me, &c.* * Aspice in me humiliantem, qui despectisti me superbiētem, & miserere mei, in fundēdo cordi meo charitatē per spiritum. Miserere dico secundum iudiciū diligentium nomen tuum, hoc est secundum illud iudicium quod fecisti omnibus diligentibus nomen tuum, scilicet,

C quia prior eos dilexisti, vt ipsi te diligerent. Sicut Ioannes Apo-

Apostolus, *Nos diligimus eum, sed hoc ideo, quia ipse prior dilexit nos.* Vel secundum iudicium diligentium nomen tuum hoc est, dum quod iudicas de omnibus diligentibus nomen tuum, dicis. *Ego diligentes me diligam.*

d *Gressus.* Aug. i. fac me rectum secundum promissum tuum,

& quanto plus regnabit charitas, tanto inius dominabit iniustitia, vnde subdit. *Et non domi. mei.*

*** Bas.** Si nos animi propensionē prius attulerimus. Deus vero opem suā exhibuerit & iter direxerit locū peccati dæmon non habebit.

c *Omnis.* Aug. quia non valet in alijs seruasse legem, si in vno offendit. *Qui enim in vno offendit, factus est omnium reus,* vt ait Iacobus.

f *Redime.* Aug. i. dato spiritu fac ne calum-

niæ hominum, id est, falsæ impositiones terroribus vincant, quibus ubiq; agitantur Christiani, quia si hoc data mihi patientia egeris, inter ipsas calumnias cust. man. t.

g *Calumnia.* Cal. Sunt controuersie, contra veritatem, quas precatur auerti, vt mandata indagaret.

h *Calumnys.* Ambros. De illis est tentatio quæ grauior est. Non. n. omnis tentatio calumnia est, sed tantum grauior. Si quidem tentatio potest esse sine calumnia, calumnia autē hæt in se tentationem. Est autem tentatio humana quæ leuior est, quā ferre possumus, & hæc calumnia non est. Tentatio autē grauior quæ est calumnia, est quæ non tantū falsa exponit, verum etiam quæ pie gesta sunt, decolorat, vt in Ioseph impudica domina fecit, & in Susanna duo presbyteri.

i *Faciem tuam il. super ser.* Cal. Precatur videre faciē non velatā, vt Iudei, sed purā veritatem. Vel aduentum Christi precatur cuius facie tenebræ illuminatæ sunt. Recolens autem penitentiam præuicationis suæ ait.

*** Bas. & Theod.** Crassius de Sacra scriptura loquitur, sermones ad naturam hominum attemperās. Intelligenda est igitur diuinæ faciei illustratio, tutillium esse solutionem, & bonorum suppeditationem.

k *Exitus aquarum, & c.* quia nō custodierunt ipsi oculi. Vñ in alijs libris, quia non custodiui legē tuam, Descēderunt, humilitate, in vel per exitus aquarū. Et subintelligit in vel per, ut cū dñs, descēdit piscinā, vel mōtes, siue in vel per. Et bene de-

scen-

Gen. 39. d. Dan. 13. d.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Os meum aperui. i. intellectum per conatū extendi ad capiendū verbum Dei, quod est cibus animæ, secundum illud Deute. vii. a. Nō in sole pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei: & ideo intellectus hoc nomine oris designatur, quia in animalibus os dicitur illa pars corporis, per quam cibus accipitur.

2 Et attra. spi. scilicet, intelligentiæ, qui datur desiderantibus ipsum ideo subditur.

3 Quia mandata. Et quia hoc procedit ex Dei liberalitate & misericordia, subditur.

4 Aspice in me, &c. eleuando intellectum meum ad capiendū veritatem transcendētem intellectus mei facultatem.

5 Secundum iudicium, &c. i. sicut iuste disposuisti facere diligentibus te, quia sicut dicitur sup. 7. c. celestis hierarchie, ubi scientia foris stat, dilectio intrat.

6 Gressus. Hic consequenter petitur impedimēti remotio. Circa quod sciēdum, quod in cōtemplatione diuinæ veritatis impedit curiositas per scrutantis, secundum quod dicitur Prou. 25. d. Qui per scrutator est maie-

maiestatis opprimetur a gloria. & ideo hoc prius petitur remoueri, cum dicitur. Gressus meos. i. processus meos in cōtemplatione.

7 Dirige secundum eloquium tuum. & non secundum motum animi curiosum & presumptuosum.

8 Et non dominetur, &c. iniu. Et accipitur hic iniustitia pro quo libet peccato quod potest contingere ex inquiringis curiositate, sicut. n. omnis virtus dicitur quodammodo iustitia, sic omnis deuiatio a virtute iniustitia nominatur. secundo in cōtēplatione veritatis impedit perturbatio ab extrinseco mota, & hoc petit remoueri di.

9 Redime me. vt non impediāt a quiete cōtemplationis animus meum.

10 Vt cu. quæ custodiri non possunt absq; eorum notitia, et sic cōtemplatiua dirigit actiuam, et quia illuminatus a Deo in cognitione veritatis, desiderat amplius illustrari, subditur.

11 Faciem tuā. Veruntamen quia Deo permittente, & diabolo insitante in tali altitudine cōtēplationis insurgit aliquando metus vñ gloriæ, secundū quod dicitur. 2. Co. 12. b. Ne magnitudo reue. ex. me. &c. qui metus statim cum percipitur, debet purgari lachrymis contritionis & confessionis, ideo subditur: Exitus aquarum, &c.

Descendunt humilitate penitendi, qui per superbiam erant, erecti, dum suam volebant constituere iustitiam, unde prauaricando, confusi, descendunt flendo, ut iustitiam Dei mereantur. Vel transierunt exitus aquarum, exaggerate. i. plus fleuerunt, quam aquae manant de suis exitibus. Sic flendo impetratur gratia delens iniquitatem, & adiuuans voluntatem.

Exitus aquarum deduxerunt. oc. mei. Cas. id est, effusiones lachrymarum hyperbole. i. copiosas lachrymas, quasi fluentia fontium pro recordatione peccatorum.

a Quibus & mors intravit. *Quibus custoditis, fuisset letitia.* *b* Ipsi oculi & calumniantes Iudaei.

rum *a* deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem *a* iustitiae tuam.

*** Bed.** Recolens iste tempus doloris penitentiae praeteritae D preuaricationis, timens iterum videre dicit. *Duce me domine iustificationes tuas.* ne amplius preuaricationem incurram. Quia oculi mei interiores deduxerunt exitus, qui fuderunt largos riuos aquarum, q. exaggeratione dictum est, & quare oculi deduxerunt exitus aquarum subiungit, quia non custodierunt legem tuam. Cur ergo non custodita lege fletur, nisi gratia implet quae

debet petentibus iniquitatem, & adiuuat credentis voluntatem.

*** Bed.**

GLOSSA

ORDINARIA.

a **Zadik.** Cas. Vista carne, clauisque confixa, peccatis per lachrymas dilutis, in decima octaua litera iudicia Dei laudat, & eloquia ignita veneratur, petens intellectum unde uiuat.

f **Amb.** Post lachrymas consolatio, nam & qui in dolore sunt, consolatione indigent, quae fit per misericordiam Dei, & qui penas criminum luerunt, sperant veniam, & qui lachrymis lauerunt, requiem merentur.

Baruc. 4. d. **Zadik.** consolatio interpretatur, q. triplex est. Prima ergo consolatio est, quia non obliuiscitur misereri Deus, de qua in Ieremia. Ite pfisciscimini filij, ego. n. deserta sum. Aeque aio estote filij, clamate ad dominum, & extrahet vos de manu inimicorum. Secunda per punitionem. ubi est fides. i. conscientia delicti desit, pena satisfacit, & releuat, de qua in Esaia. *Consolamini populum meum sacerdotes, loquimini ad cor Ierusalem, solutum est peccatum eius, quoniam recepit de manu domini dupplicia.* Tertia, cum lachrymis crimen abluatur, quae in hoc loco & in multis alijs reperitur.

12. 40. a. **Cassio.** Supra, tristis de errore, hic se consolatur per iustitiam Dei.

*** Bed.** Sade, iustitia. Triuphatrix carnis siue cohors sanctorum ad octauam decimam literam venit, in qua secundum ipsius litterae nomen iustitiam domini confitetur, ut eloquia eius ignita continua se dicit dilectione venerari, ad postremum petens intellectum testimoniorum, unde uiuificare deat in aeternum.

b **Vstus es domine.** Amb. Quia sua delicta non respicit, iniuste putat se grauari, sed bonus se accusat, & digna sibi interia iusto dicit, in quo & sperat. Sicut. n. iustus punit, sic & sustinentem remunerat, quicquid fit, recto iudicio fit, & haec est consolatio iustorum.

c **Restum iudicium.** qui iubet affligere se peccatorem, aliter sibi veniam arrogaret.

Aug.

ZADIK.

a Qui punis. *In omnibus.* *Ideo sic ploro peccata, quia, iustus es.* *Hac confessione Daniel seras, pueri sanuinas vicerunt, & Ionas de ventre ceti liberati meruit.*

Vstus es dñe, & rectum iudicium tuum. Mandasti iustitiam & testimonia tua, & veritatem tuam nimis. Ta

a Et ideo. *Idem quod alibi dicitur de Christo. Zelus domus tua comedit me. Hoc zelo corpore tabescit ille.* *b* Charitas. *c* Alias tuus, quia Deo zelat non sibi. *d* Cur

e befcere me fecit zelus meus, quia obliti sunt t verba

a Esti secundum seculum amici. *Quos Deo zelat.* *b* Quasi Ideo zelus mihi, quia. *c* Ut etiam corpus urat.

f tua inimici mei. Ignitum eloquium, tuum t uehement

a Ideo. *b* Quicunque. *c* Quicunque. *d* Et cum hoc fit, esti iunior & despectus, non tamen obli sum iustitias, ut illi maiores. *e* Inimici mei.

h ter, et seruus tuus dilexit illud. t Adolescentulus sum

cepra, quae testificatione prolata sunt. Haec continent iustitiam & ueritatem, quia & omnia aequae decernunt, & promissa retribuunt.

Cas. Ad utrumque; nimis. Nimis inculcare nobis iustitiam di

d Nimis mandasti. Cas. id est, per multos & iustos, & multo

e Zelus. Amb. amoris, non liuoris. Zelus bonus pro domo Dei, quam non patiebatur a perfidis lacerari, ut Phinees. Melius est ut paucorum damnatione plurimi liberentur, quam eorum absolutione plurimi perderentur.

*** Bas.** Etiam eos propheta deplorat, qui inique viuunt & legem contemptam vident, legitime indignatur. Hic zelus & Phinees celebrem reddidit & magnum Eliam, hunc circūferens Paulus clamabat. Quis infirmatur & ego non infirmor? *f* Ignitum elo. Amb. Purgat corda ut fornax aurum, ascendit ad amorem Dei, & contra impios illuminat etiam audientes. Hunc ignem venit dominus mittere in terram. hoc igne calefactus Ieremias dicit. *Erat ignis flammig. in ossib. meis.* Hoc igne vrebatur rubus & non exurebatur. Vrit sermo diuinus ut corrigat, non exurit ut perdat. Hoc igne vaporati Cleophas & alius discipulus dixerunt. *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, &c.*

g Et seruus tuus dilexit illud. Aug. Merito zelat oblitos verba Dei, quia ad hoc flagrabat eos adducere, quod ardentissime desiderabat.

h Adolescentulus sum ego, & contemptus. Casiod. Hoc autem

ad

NICOLAUS DE LYRA.

Iustus es domine. Postquam descriptus est contemplationis ascensus, hic consequenter describitur sequens zelus. Discipuli. n. proficientes in cognitione alicuius doctrinae, solent pro ea mirabiliter zelare. Circa quod notandum, quod calor naturalis dupliciter accenditur. Vno modo ab extrinseco, ad praesentiam sui contrarii, propter quod ventres animalium in hyeme sunt calidissimi, secundum quod dicit Philosophus. Alio modo ab intrinseco ex virtute naturali, sicut calor naturalis fortior est in iuuentute quam in senectute. Eodem modo zelus diuinae legis dupliciter accenditur. Vno modo ex peccata transgressionis ipsius, sicut. 1. Mach. 2. c. dicit de Matathia. Accensus est furor eius secundum iudicium legis, & interficiens trucidauit illum super aram. s. Iudaeum, in conspectu eius immolantem, & Nu. 25. c. dicitur de Phinees qui factum fecit simile. Zelo meo commotus est, &c. Alio modo ex conditione verbi diuini, quod est incentiuum ad diuinam legis zelum secundum quod dicitur Dent. 33. a. In dextera eius ignea lex. Primo igitur ponitur primus modus, secundo secundus. Ignitum eloquium. Circa primum sciendum, quod quanto est lex rectior & iustior, tanto zelus pro ea debet esse feruentior, & ideo primo ponitur rectitudo legis diuinae, cum dicitur.

1 Iustus es domine. quia est regula iustitiae, propter quod lex ab eo data non potest esse nisi recta, ideo subditur.

Et

2 Et rectum. id est, lex tua secundum quam de alijs debet fieri iudicium, quicquid inuenitur ei repugnans, iudicandum est falsum, & per consequens lex diuina est summe desideranda & custodienda, ideo subditur.

3 Mandasti iudicium, id est, legem tuam iustitiam continentem.

4 Et testimonio tua. & pro, id est, testimonia tua, quae sunt idem quod ipsa lex a Deo data & testificata. Et quod iste sit intellectus, patet ex translatione Hier. iuxta Heb. quae sic habet. Praecepisti iustitiam testimonij tui, & ueritatem tuam. id est, ueritatem legis tuae.

5 Nimis. id est, valde. Et intelligitur custodiri, et ideo exprimitur in translatione communi, propter quod zelatores ipsius, videntes eam transgredi, interius accenduntur, ideo subditur.

6 Tabescere. id est, liquefieri.

7 Me fecit zelus meus. circa legem tuam.

8 Quia obliti sunt uerba tua inimici mei, facientes contra eam, ac si eam pro nihilo reputarent. & omnes tales reputat Psalmista inimicos suos, quia sunt aduersarij veritatis.

9 Ignitum eloquium tuum uehementer, & ser. tuus. Hic consequenter ponitur secundus modus accensionis zeli. s. ex conditione verbi diuini, cum dicitur. Ignitum eloquium tuum. quia inflammatur ad amorem diuinum, qui proprie dicitur zelus, eo quod est amor singularis.

10 Adolescentulus sum, &c. hoc dicit Psalmi. in persona populi

diuina

Ad literam multis sanctorum potest convenire, & specialiter populo gratie. Multi. n. sanctorum, ut Ioseph inter fratres, & David inter suos, sic & novus populus gratia, qui a tate sequitur, sed fide precedit.

1. Cor. 13. d.

Aug. Iste est contemptus, & ideo maior, quia contem-

ptibilia elegit Deus, & reprobavit illos qui suam iustitiam voluit constituere.

† firma perma-
nent.

Gen. 25. c.

B

† necessitas,
† precepta tua
delectationes
meae sunt.

Aug. Iste sunt duo populi, qui in vtero Rebeccae luctabantur, de quibus dicitur. *Major serviet minori.* Iste minor non est oblitus iustificationes Dei, cum inimici maiores sunt obliti. Quod merito, quia nescientes iustitiam

Rom. 10. 2.

Dei, suam querebant. Iste non est oblitus, quia non suam, sed Dei de qua dicit. *Iustitia tua iustitia in eternum.* Lex veritas, quia per eam cognitio peccati, & perhibet testimoniū iustitiae Dei. propter hunc patitur iunior a maiore, unde subdit. *Tribulatio & angustia, &c.* In tribulatione poscit iste intellectū, ut sciat, quia nihil est quod persequentes tollunt, quia etiam vi tam finiunt, vivit in eternū, qui iustitiam, quae manet in eternum, praeponebat temporalibus. *Quia iustitia in tribulatione est.* Martyria, i. testimonia. i. iustitia tua aeterna causa est, quare in tribulatione servem testimonia. i. martyria.

* Euth. Iuxta historiam B. David adolescentior erat inter ceteros fratres & propter staturam exilitatem fuit etiam contemptus a patre, quando Samuel propheta vinctus eum in regem advenit. Fuit etiam iunior ipso Saul, & neglectus ab eo cum persecutiones ab eo varias sustineret. Veruntamen

men hic iunior & neglectus supra hos oēs divinatorum mada torum meminit. Possimus etiam intelligere haec verba, ut prolata sunt ex persona novi populi, qui contemptus quidem et neglectus fuit ab antiquo Iudeorum populo, & tamen supra eum divinam legem intellexit atque observavit.

a Iusti. Cas. hominū iustitia temporalis est, sed Dei eterna quia quisque eam sequitur, in eternū gau-
debit, quod non est de iustitia Iudeorum, & qui legē Dei sequitur, veritate impletur quae est Christus.

* Euth. Divina iustitia proprie ac vere est, & est iustitia, quae cunctae. n. Deus iusti

ficaveritis, iuste atque in aeternum iustificatur, hominum vero iustitia huiusmodi non est, sed temporalis & per sepe fallitur.

b Aequitas testimonia tua in aeternum. Vel ita secundum seriem littera legatur.

Amb. Quasi dicat. *Tribulatio & angustia inveniunt me.* & mihi posito in tribulatione. *Testimonia tua sunt aequitas vel iustitia.* vel iusta in aeternum, id est, sunt mihi causa aeternae iustitiae: talis spes est contra tribulationes, quae temporales sunt. Et in his, da intellectum qui supra iunior, maturior senib. inter aduersa petit intellectum, ut sciat haec transitoria, & inde mereri vitam sciat quam lubrica sit haec vita, & sit pius errati. Sciat communia bona seculi, sciat miseria, ut portum quaeratur, perfecta virtus est intellectus, si quis quod sensu capit facit exequitur.

NICOLAUS DE LYRA.

* divina legi subiecti. Lex autem vetus fuit data post duo milia annorum vel circiter a principio mundi, & sic populus sub hac lege existens dicitur adolescentulus respectu populi, qui praecessit a principio mundi, & multo fortius populus Christianus, qui postea cepit esse per duo milia vel circiter.

1 Et contemptus. quia post legem datam & ingressum terra promissionis populus Iudaicus fuit multipliciter servituti subiectus variis gentibus, ut patet li. Iudi.

2 Iustificationes tuas non sum oblitus. videtur repugnare ei quod praedictum est immediate, quia populus Israel traditus fuit servituti praedictae propter transgressionem legis, ut patet in libro Iud. Dicendum, quod in illo populo semper remanserunt aliqui iusti & stabiles in lege Dei, propter quorum merita populus frequenter liberatus fuit a servitute, ut patet in eod. lib. & pro illis dicitur hic de populo in communi. Iustificationes tuas non sum oblitus. secundum illam regulam quam posui in principio Gen. de corpore domini permixto ex bonis, & ma-

& malis: propter quod in scriptura boni frequenter vituperantur ratione malorum, & mali commendantur ratione bonorum. Clarus autem exponitur haec littera de populo Christiano, qui in primitiva ecclesia fuit multipliciter afflicti & contempti a tyrannis, & tamen per hoc a fide catholica non recessit. ideo subditur.

3 Iustitia tua domine iustitia in eternum, &c. quia iustitia quae est per selem, ducit ad aeternitatem beatitudinis.

4 Et lex tua ve. quia nullam potest continere falsitatem, propter quod non solum dicitur vera, sed veritas in abstracto ad denotandum veritatis puritatem.

5 Tribulatio. in tyrannorum persecutione.

6 Mand. meditatio. n. divina legis p. abet constantiam in aduersis.

7 Aequitas. Tantam enim aequitatem continent, quod non solum dicuntur aequa in concreto, sed equitas in abstracto.

8 Intel. da. mi. ad ea cognoscendum & opere adimplendum.

9 Et vi. vita gratia in presenti & gloria in futuro, secundum illud Deut. 8. a. Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

GLOSSA ORDINARIA.

a Coph. Cas. In 19. littera iustificationes praemittit exquirere, adiciens testimonia Dei in eternū fundata esse

† statuta tua
custodiam.

Amb. Coph. conclusio, vel aspice, quod idem est, quia conclusus debet circumspicere se, & causam periculi non dissimulare. Conclusio haec est in angustiis mentis, quasi qui respirare clauso meatu non possit. Noxia. n. conscientia premit, morbi vis urget, sensum mentis intercipit angustia. Orationis ergo querenda est medicina. Clama ad medicum.

* Bed. Coph. vocatio. Novam decimam litteram ingreditur reuerendissimus chorus, in qua iuxta nomen eius in toto corde suo clamat ad Dominū, iustificationes tuas sedulus exquirens, & in verba illius anticipata confessione gaudens adiciens, quae se cognovisse testimonia Domini in aeternum fundata.

C Lamavi. Q. vndiq; sunt hostes non solum visibiles, sed quod gravius est, spirituales. Vocatus est ergo qui sit auxilio. Preueni in maturita. vel sicut in Græco, preueni ante horam.

Cas. Nullū tempus ad hoc eligendū, sed semper hoc agendū, etsi. a. omnis rei sub celo tēpus est, sed non super celum, non

Vocatio vel conclusio.

COPH.

a Da intellectum, quia.

b Mens diuisa non impetrat.

LAMAVI in toto corde meo, exaudi

a Faciendas.

b Ad hoc profuit clamor.

me domine iustificationes tuas requiram

est sensus, Praeueni. an. ho. Et cla. i. operando pro eternis: praue-
ni horam aliam actionem, & clamaui corde. Et in verba, &c.

Aug. Deinde subdit de tempore precandi. Praeueni. n. tu li, meditari eloquia mane supra ante horam, & illud. *Media nocte surgebam, &c.* Pudor est si radius solis in stratu otiosum inuenit, primitias cordis & vocis quotidie Deo sacrificat, tunc & nox vertitur in lucem, non temporis sed gratiae, unde ipso
sa ait. Per noctes quaesivi illum, quem diligit anima mea.

Cas. Post errorem accepta consolatione conclusus asperius clamat studiosius.

b Clam. Aug. Clamor cordis est magna intentio cogitatio-
nis. Toto, quia non aliunde cogitatur. In tali petentis affectu
sive in silentio, sive cum voce, si opus est, propter homines
desperatur effectus.

c Ius. Au. Nō satis clamare ad Deū, & iustitias eius requirere.

d Requiram. Au. Quā longe est adhuc a faciente qui requirit,
quia

Sup. co. h.

Can. 3. a.

NICOLAUS DE LYRA.

C Lamavi in. Hic consequenter agitur de sublimitate contemplationis, prout requiritur in oratione serviti, ad quod duo faciunt. s. conatio orationis, & humilitatio orantis. Primo ponitur primum, se-
cundo.

cundo secundum, ibi. Vide humilitatem meam. Prima in duis,
quia primo ponitur orationis conditio, secundo impedimenti remotio,
ibi. Appropinquaverunt. Circa primum dicit.

Clam.

A quia nō consequitur vt qui quærit inueniat, & qui inuenit faciat, sed tamē aliter nō venit ad facere. Boni autem si quæ-
runt, vt in euangelio promittit, inueniunt, secundū illud: *Quæ-
rite & inuenietis*. sed & mali, qui tamē nō oderunt sapiētiā,
quæ est Deus in qua sūt omnia quæ quærentur ab his qui vo-
lunt esse beati. De

testimonia
inimicis
Prou. 1. d.
f. verbis tuis
operantur.

exaudi

iniquitatem

omnia præ-

Præueni

Thren. 3. c.

C

- 1 Clama in to. cor. hoc est intellectu & aff. tu, seruenter & deuote.
- 2 Exau. me. eleuando me ad cognitionē tuæ veritatis. ideo subditur.
- 3 Iustificationes tuas requiram. quia quanto plus cognoscimur, tanto amplius requiruntur.
- 4 Clamaui ad te. orando deuote. Et est repetitio sententiæ prædi-
ctæ ad expressionem aff. tui maiorem.
- 5 Saluum me fac. illustrando me tua veritate.
- 6 Vt custodiam mandata tua. quæ custodiri non possunt nisi præ
cognita.
- 7 Præueni in maturita. & clamaui. quasi dicat iste clamor festi-
nus non procedit ex impetu passionis, sed ex deliberatione rationis.
- 8 Quia in uerba tua super spera. id est, plus quam in verbis alio-
rum quorumcunque, quia uerba tua falsitatem non possunt continere.
- 9 Præuenerunt. id est, intellectus & aff. tui.
- 10 Ad te di. id est, a tempore iuuentutis.
- 11 Vt meditarer eloquia tua. quæ sunt a tempore iuuentutis meditanda se-
cundam illud Eccl. 12. a. Memento creatoris tui in diebus iuue-
tutis tuæ. & quia creatio talium debet exaudiri, sequitur:
- 12 Vocem meam au. me illustrando.

Secun-

cit autē seculū literam, q. nōtis tempore vigilet amor Dei **D**
magno orandi affectu. Vel, nox est totū seculum, in quo cla-
mauius præuenient es di, quo merces dabitur, & inde præ-
ueniamus faciē eius in confelliōe. Vel, immaturū tempus
noctis fuit ante tēpus gratiæ, quo Christus venit, nec tamen

tunc ecclesia tacuit,
sed prophetādo cla-
mauit & sperauit in
verbis potentis fa-
cere quod promittit.
Ipsa etiā dicit: Præ-
uenerunt oculi mei
ad te matutinum.
Matutinum est quā-
do sedentibus in
vmbra mortis, lux
orta est. Ad hoc oculo
sanctorum præue-
nerunt præuidentes
futurum, vt medita-
rentur eloquia Dei
in lege & prophetis
quæ hoc de Christo
nuntiabant.
d. Secun. m. vel ita
secundum præceden-
tem sententiam, v-
bi de etate egit. **E**

Cass. Vir namque
sanctus, etiam atatem

vincens mane surgit, non tamen in operibus suis, sed in mi-
sericordia Dei confidit.

c. Voc. & c. & sec. non quo in futuro iudicabis, sed quo suppli-
cibus parcis, & se damnantes absoluis.

f. Viuifica me. mortuum lege peccati.

g. Iniquita. Alias iniuste.

Cass. Et pulchre additur quia & aliqui pro criminibus pu-
niuntur a lege, vt causa sua melior quam illorum videatur.
h. Prope es. * Euthy. Alibi etiam ait: Prope est dominus omni-
bus inuocantibus eum: Item alibi scriptū est. Deus appropinquans
ego sum & non a longe: Iuxta illud. Nonne celum & terram ego im-
pleo dicit dominus. Et rursus: adhuc loquente te dicam: Ecce adsum.
Appropinquat igitur Deus ijs qui per profectū, & ascensum
ei priter appropinquant. Peccatores vero elongantur a Deo.
De eis enim scriptum est. Ecce qui elongauerint a te, peribunt.
i. Omnes via tua veri. Hoc non potest dicere Iudeus, sed fide-
lis qui cred. dit veritati.

Aug. Omnes via tua veritas. Erga sanctos omnes viæ ve-
ritas, omnes misericordia, quia & in iudicando subue-
nit, & ita non deest misericordia, & in miserando id ex-
hibet qd promittit, ne desit ueritas. Erga omnes autē quos li-
berat, & damnat, oēs viæ misericordia & ueritas, quia ubi
non miseretur vindictæ veritas datur, quia nullum immerito
damnat, sed multos immeritos liberat.

k. Init. Aug. Aduerbialiter. Initio dicit se nouisse ecclesia q. te-
stimonia sūt i eternū fundata, nec aliūde nouisse, q. de ipsis **F**
testi-

NICOLAUS DE LYRA.

- 13 Secundum misericordiam. quia dona Dei procedunt ex sua
misericordia & liberalitate.
- 14 Et secun. iudicium. scilicet primum, in quo iudicas cum tran-
quillitate, & misericordia.
- 15 Viuifica me. lumine tuæ gratiæ.
- 16 Appropinquaue. Hic consequenter ponitur impedimenti remo-
tio, quod est malorum persecutio turbantium per hoc mentes deuote cō-
templatiū, quorum malitia primo ponitur ibi cum dicitur: Appropin-
quaue runt persequentes me iniquitatem. id est, appropinquaue-
runt mihi persequentes me inique.
- 17 A lege au. tua. quæ prohibet persecutionem innocentum.
- 18 Prope es. ad me seruandum, & eos repellendum, si tibi placuerit.
- 19 Et omnes viæ. q. d. siue dimittas me in tribulatione, siue liberes,
totum facis iuste, quia aliquando iusto suo iudicio innocentes permit-
tit tribulari ad augmentum sui meriti, sicut patet de sancto Iob &
multis alijs.
- 20 Initio, & c. id est, a principio, ex quo habui usum rationis, & in-
cepi tua testimonia intelligere.
- 21 Quia in æternū fundasti ea. & hoc est verum generaliter
de testimoniis veteris legis quantum ad moralia præcepta, quæ manē,
in noua lege, & effectus istorum in premio manebit in æternū.

Vide

A testimonijs. Testimonia sunt, quib. promissit se daturū regnū eternum filiis, & quia in filio cuius regni non erit finis, se daturū testatus est. fundata sunt in aeternum, non quod ipsa sint necessaria quando ipsa res dabitur, sed quia id quod per ea promissit Deus, aeternum est. Iudata vero dicuntur, quia in

Christo vera manifestantur, qui est fundamentum, quod nemo potest mutare. Initio no-

afflictionem

Gen. 2. d.
Ephe. 3. e.
† Statuta tua
Miseratio-
nis.

† persequentes
tribulantes
me.

Amb. Caput id est humilitas, caput virtutum, quam conclusus servat, ut serpent caput corpore exposito.

RES.

Vide humilitatē meā, & eripe me, quia legē tuā non sum oblitus. Iudica iudicium meum, & redime me

propter eloquium tuū vivifica me. Longe a peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. † Misericordiae tuae multae domine, secundum iudicium tuū vivifica me Multi qui te persequuntur me, & tribulant me, a testimoniis tuis.

GLOSSA ORDINARIA.

Ba Res. In 20. littera petit vivificari, quia mandata Dei summo studio quaesivit, quod longe est a malis: qui non similiter egerunt: Et quia nemo vivificatur nisi per humilitatem, quae est caput omnium virtutum, ideo huic octonario praemittitur haec littera Res.

Amb. Res, caput vel primatus, id est, rationalis sensus, qui regit omnia membra. unde qui turpiter & bestialiter agit, capite damnatur, ut forma hominis priuatur qui sapientiae rationem non tenuit.

Mystice. caput nostrum Christus, sine quo vivendi usus haberi non valet. Sicut ergo caput coluber servat: serva & tu caput, id est, Christum, quo vivimus, ex quo omnia bona.

Moraliter. Caput, humilitas, quae totum nostrorum aduū fouet corpus. Inflatus, hoc caput non tenet. i. Christi humilitatem, quae est caput omnium virtutum. Primatus est etiam dominus Christus, qui ablati maior, id est, populo Iudaeo, datur minori Iacob, id est, Christianis. unde in Esaia legitur. Auferam a Iudaea caput & caudam, id est, Christum, qui est initium & finis, alpha, & ω.

* Bed. Res caput. Ecce iam vicesimam litteram populus victor ingreditur, in qua se petit vivificari, quoniam mandata domini summo studio requisivit longe a peccatoribus salutem commemorans, quia similia non faceret. Principium quoque verborum Domini testantur esse veritatem, & hoc est caput quod littera praesens ostendit.

Vide humilitatem. * Bas. Qui seipsum humiliat iuxta domini vocem exaltabitur, & beati sunt pauperes spiritu. Hac virtute propheta reliquas exornavit, hanc pollicitus diuinum auxilium imploravit.

* Bed. vener. Humilitas hic tribus modis accipi potest, scilicet,

licet, vel pro humilitate illa quae quisque fidelis debet exhibere infirmitatem suam agnoscendo, atque nil de se praesumendo. Vel pro tribulatione, & deiectione lata a persecutoribus. Vel pro humilitatione facta in primo parente.

Amb. Qua superbia vincitur, quae omni Christi non necessaria est. Eripe. Superbus malis innectitur, ut humilietur: humilis eripitur, ut exaltet. Ambro.

1 c. Vid. hum. placeat tibi humilitas mea, & iudica secundum illam. Alij in alijs, iustus in humilitate glorietur. Bona gloria est Christo subijci, quo merito eripitur quis a flammeo gladio, id est, morte aeterna. **2** d. Iudica. Cas. ut de praesenti iudicio agatur. Iudicium meum, id est, examina discretionem fidei meae. Non per arrogantiam petit iudicari, sed vult a Deo examinari sicut iudicium quod Deum credit & incarnatione Christi. de quo iudicio omnes sancti securi sunt, nec timent Dei iudicium, quia in his quae bene credendo iudicant, sciunt se glorificandos sancti, quia tales sanguine Christi redimendi vel redempti erant, unde subdit. Redime me, sanguine passionis. Et vivifica me propter eloquium tuum. quod dicit. Qui credit in me non morietur, sed habebit vitam.

Aug. Iudica. De iudicio futuro agit, ad quod innoxius, & proprie innocetiae arbitri festinat. Iustus apud Deum sciens esse misericordem non timet iudicium, in quo absolvitur quod incipit etiam hic a sanctis non in aeternum puniendis. Ideo per Ezechielē ad angelos visionis ministros ait: A sanctis me incip. Et alibi: Tempus est, ut incipiat iudicium a deo. Iō iste apud redemptorem suum sperans, & volens mature absolui, ait: Iudica, id est, matura facere iudicium, & ibi. Redime me, a malis. Propter eloquium tuum, verecunde, qui diffidit de meritis, propter verbum Dei, elementiam speret, hoc est illud verbum quod Symeon videre expectavit.

e Longe a peccatoribus salus. * Beda. Et quasi ab eo quaeretur, quis te discrevit sic, ut tibi proprie sit salus, quae longe est a peccatoribus? Nonne hoc, quia iustificationes Dei exquisitissimae illi neglexerunt? Iste vero attendens hanc exquisitorem ex sola Dei misericordia esse subdit. Misericordia tua multae Domine, quod a peccatoribus quidem longe est salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt, multae autem misericordiae tuae Domine. simul ergo exquirentes, quia vocas, peccata condonas, & iustificas.

f Misericordiae. Aug. Et si longe a peccatoribus salus, tamen nemo desperet. Misericordia tua multae. **g** Sic iud. Aug. Quod in praesenti, non illud quod omnes timent, de quo alibi: Non intres in iudicium cum servo tuo, sed quod parcat contentibus. non est misericordia sine iudicio **h** Multi. Aug. Impletum est hoc in ecclesia, quae tot habuit

NICOLAUS DE LYRA.

Vide humilitatē. Hic consequenter agitur de altitudine contemplationis, prout acquiritur humilitate orantis cum dicitur.

1 Vide, &c. secundum quod scribitur Eccl. 35. c. Oratio humilium se nubes penetrabit, & donec aspiciat altissimus, non consolabitur. **2** Et erit me de tenebris ignorantiae, elevando ad contemplationem veritatis tuae.

3 Quia le. q. d. illud modicum, quod de lege tua capere potui firmiter retinui, & ideo decens videtur, ut addas amplius. Et quoniam tempore quo Psalmista loquebatur totum genus humanum erat impeditum a visione beata, in qua perficitur vita contemplativa, ideo subditur.

4 Iudica. i. ser pro me sententiam contra diabolum me detinentem captivum.

5 Et redime me tuo sanguine ab eius potestate.

6 Propter eloquium. v. quod sec a te inspiratus dixit. 6. a. Vivificabis

ficabis nos post duos dies, in tertia die suscitabis nos. vbi loquitur propheta de resurrectione Christi, per quam genus humanum est vivificatum vita gratiae & gloria. Et quia peccatum demonis non est sic remediabile, ideo subditur.

7 Longe a peccatoribus salus, id est, a demonibus in peccato obstinatis. **8** Quia iustas non exquisierunt, subiiciendo se humiliter dispositioni tuae, sed magis per superbiam ab ea resiliunt.

9 Misericordiae tuae multae domine, erga genus humanum, cuius peccatum est remediabile.

10 Sec. i. tuum. s. d. revisionis, quo nunc discernis pios ab impijs.

11 Viv. per augmentum tuae gratiae cuius necessitatem subdit dices.

12 Multi qui persequunt me & tribulant me, &c. quasi diceret multi sunt demones & mali homines a contemplatione tua bonos impediunt, propter quod indigent auxilio tuae gratiae, ut possint in bono perseverare, ideo subditur.

13 A testimoniis tuis non declinaui. fultus robore auxilij tui. Vidi

A buit persecutores martyrum. Purputata est enim vniuersa terra sanguine martyrum. Floret celum coronis martyrum. Ornate sunt ecclesie memorie martyrum. Signata sunt tempora natalibus martyrum. Crebescunt sanitates meritis martyrum.

a Non declinaui. **Caf.** Gratus est hec inter pericula seruati, quod est nobis a Deo
b Vidi prauaricantes. Alias, non seruantes pactum.

† inueniatis. **Caf.** Pactum a pace, quasi pacis actum, idest, inter dissidentes affectu gratia diffinita conditio, quod conuenit vtrique legi quae statuta est, ut homo in gratiam & pacem Dei reuocaretur quod pactum, idest,

Exod. 14. d. vtramque legem debiles non seruant cedentes persecutoribus pro quibus amissis sociis dolent sancti. Vel, pactum dicitur quod Iudei pepigerunt dicentes. *Omnia quaecunque dixerit dominus fac.* Sed post coluerunt idola, quos ciues & parentes suos lugent sancti.

c Vide quoniam. **Caf.** Vidi prauaricantes, &c. Vide quoniam dilexi. Illo merito hoc merui. *fac te conspici.*

Aug. Supra dixit. Vide humilitatem, hoc dicit qui se scit placere, hic item dicit.

d Vide quoniam di. **Amb.** secundum legem hoc dicit, quae precipit ut vnusquisque ter in anno se offerat in conspectu Dei. Sanctus vero quotidie se offert, non vacuus quidem, quoniam mandata dilexit, & in hoc se offert. Dilexi, quod plus est quam seruare, quia hoc est charitatis, illud necessitatis vel timoris.

† Euth. Aliquando viuificari petit propter mandatorum obseruantiam, & aliquando propter misericordiam Dei, illud quidem ut se iustificet, hoc vero ut modestia atque humilitatem

tatem suam in exemplum ceteris proponat, perfectioris autem animae est quod secundo loco eum facere diximus. *Nemo enim, inquit Apostolus, ex operibus legis iustificatur.*
e In mise. **† Aug.** Si misericordia, est in premio quod debet reddere iustitia, quanto magis in victoria.

f Viuifica. quia isti mortificant.

g Principi. ver. id est, scripturam, ut Gen. a quo principio, vera dixit, & usque in finem verba veritatis seruat unde. *Calu & terra trāsibunt, verba autem mea non transibunt.* Quia tetigit quod in principio gestum est, addit quod post finem seculi fiet, quia iudicia iustitiae perpetuo stabunt, quia sententiam de bonis vel malis datam, nec tempus neque vlla res subuertet.

*** Bas.** Principium verborum Dei promissiones Abraham facias vocat. Ex hoc enim genus trahunt Iudei, verum quod promiserat praestitit. Et populum hunc auxit, & in semine illius iuxta quod promiserat, gentes benedixit. Cum enim propheta esset David, sempiternam Christi potentiam vidit.

† Euth. fortasse de primis verbis loquitur quae loquutus est dominus ad Adam, ab omni, inquit, ligno quod in paradiso est comede, de ligno autem scientiae, &c. Principium. n. est hic sermo verborum omniumque a Deo ad hominem dicta sunt, qui a Deo etiam fuit verus, ut in vniuersum humanum genus mors imperium sumpserit.

h Veritas. **Caf.** A veritate tua verba procedunt. & ideo veraciter sunt, & neminem fallunt, quibus pronuntiauit via iusto, peccator impio, hec sunt quippe in aeternum iudicia iustitiae Dei, quia iudicium Dei de omnibus in aeternum manebit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vidi prauaricantes. Id est impios legem tuam transgredientes.
- 2 Et tabescebam, quia elo. i. lachrymis fluebam, unde in translatione Hie. habetur. Et merebam. Sicut enim ad virtuosum pertinet latari de obseruatione diuinae legis, ita & tristari de eius transgressione, non solum in se sed etiam in alijs. Et quia hoc est meritum augmenti gratiae, subditur.
- 3 Vide quoniam man. tua dile. do. zelans pro eis in me et in alijs
- 4 In misericor. tua viui. me. per augmentum gratiae, protegens ex tua

tua misericordia & liberalitate. Et ad hoc consequendum allegatur veritas diuina, ad quam pertinet implere promissa augmentationis gratiae disponentibus se ad eam, cum dicitur.

5 Principium verborum. i. verba tua procedunt a mente tua, quae est veritas increata, & omnis veritatis creata regula, & ideo sunt stabilia, propter quod subditur.

6 In aeternum omnia iudi. iustitiae tuae. quia sententia Dei in extremo iudicio de gloria bonorum & pena reproborum stabit in aeternum, secundum quod dicitur Matt. 25. d. Et ibi in ignem aeternum iusti autem in vitam aeternam.

GLOSSA ORDINARIA.

a Schin. **Cassio.** In 2. l. litera grata sibi dicit persecutiones quibus tanquam emplastris vulnera peccatorum curantur. unde. *Danobis auxilium de tribulatione.* Et alibi dominus ait. *Ego occidam & viuere faciam, percutiam & sanabo.*

Sup. 59. c.
Deut. 32. f.

† Exultabo.

Ambr. Schin. Super vulnus quasi emplastrum. Dicit enim quod tribulatio curat vulnera peccatorum, & dat salutem.

Caf. Vulnus ergo est peccatum super vulnus tribulatio. **Ambros.** Vel vulnus intelligitur ipsa tribulatio. Super vulnus consolatio eloquiorum Dei, medicamen caelestium preceptorum. Istud est spirituale malagma, quo omne

Super vulnus quasi emplastrum dicit enim quod tribulatio curat vulnera, & dat salutem.

Schin.

Dilexi. **Aug.** Timor tuum. **† Euth.** vnde Ipolia multa, quando patientiam mirati martyrum, & persecutores crediderunt.

† Euth. vnde Ipolia multa, quando patientiam mirati martyrum, & persecutores crediderunt.

† Euth. vnde Ipolia multa, quando patientiam mirati martyrum, & persecutores crediderunt.

† Euth. vnde Ipolia multa, quando patientiam mirati martyrum, & persecutores crediderunt.

nequitiae virus aboletur, quo non aduruntur sed magis foruentur atque liberantur collisi.

*** Bed.** Sin. Dentes. Vicefiam literam sanctorum cuius ingreditur, in qua persecutiones facientium charitate domini sibi dicit esse grauias. Septies quoque in die laudem domino dixit.

se, cui etiam suas vias notas esse proficitur. Dentes autem quos huius literae nomen exprimit, vel sanctorum intellige qui dominum laudat, vel persecutorum, de quibus dicitur.

† Euth. vnde Ipolia multa, quando patientiam mirati martyrum, & persecutores crediderunt.

1 Principes persecuti sunt me gratis, & a. **† Euth.** vnde Ipolia multa, quando patientiam mirati martyrum, & persecutores crediderunt.

2 Et a verbis tuis for. Sed quia ad vtrumque contemplatio offert solatium, subditur.

3 Letabor ego super eloquia tua, &c. meditando ipsa.

Sicut

NICOLAUS DE LYRA.

Princes persecuti sunt me. Postquam descripta est vita cōtemplatinae sublimitas, hic consequenter describitur ei annexa incedit. & primo ponitur huiusmodi exultatio, secundo petitur eius augmentatio, ibi. Appropinquet deprecatio. Circa primum praemittitur perturbatio a quiete contemplationis, ut per hoc exultatio sequens contemplationem euidentius appareat. Hac autem perturbatio vno modo est ab extrinseco. scilicet a demonibus deuotos a contemplatione, & oratione perturbantibus, sicut legitur frequenter de multis sanctis, & quantum ad hoc dicitur.

Prin-

C redduntur Cæsari que sunt Cæsaris. Quorum etiam rex Christus tributum de ore piscis persoluit. Et licet persequantur, tamen cor meum formidauit a verbis tuis, quia plus timui verba tua quam eorum minas. Vel.

Matt. 13. id. a spolia mult. Amb. dicit scripturas, sapientiam, iustitiam, resurrectionem & omnia in Christo, quæ ista a Iudeis abstulit, & quasi sine labore inuenit, quæ ante non habuit.

Aug. Spolia sunt eterna quæ diabolus conatur auferre, & eo uersio persecutorum. Bas. Quoniam hostium meminit, recte meminit & spoliatorum. Dicit autem. Etiam si omnes hostes occidissim, & tantum ab hostibus spoliatorum, quantum illi congerissent non tamen ita letaretur sicut in legibus tuis exultabo.

† feci, **†** valde. **†** Custodiui. **lib. 18. Moral.** **Gen. 49.**

* Greg. Spolia ideirco vocata sunt, quia ad fidem Domini gentilitate transeunte Iudei sacris eloquijs quibus induti fuerant, exuuntur, de hac quoque spoliatorum diuisione alias dicitur. Benjamin lupus rapax mane comedit prædæ, respere autem diuidet spolia.

b Iniqui odio hab. Cas. Letabor, & dilexi legem, iniquitatem vero odio habui, & abominatus sum longe a me faciens legem dilexi, quæ habet significantiam noui. test. ne quis negligendam putaret.

Aug. Ne aut ex formidine quæ dixit, putes odisse, verba ad dicit. Iniqui odio hab. Timore casto non perit amor. Illa ergo formido non facit odium verborum Dei, sed integram charitatem, ut ametur Deus cuius verba timentur. Si enim patres a pijs filiis timentur & amantur, & pudica coniux, virum, & timet ne ab illo deferatur, & amat ut fruatur, multo magis pater qui est in celis, qui a nullis diligitur, nisi a quibus lex eius diligitur.

c Septies. * Bas. Illud septies. nonnulli sæpenumero interpretati sunt, & hoc autem, & illud seruientem prophetæ amorem exprimit.

Cas. Septem dierum tempore vel septiformi spiritu plenus vel septem vicibus ut mos est religiosus.

C

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sicut qui inuenit spolia multa. cuius gaudium duplicatur. s. de obtentu victoria, & de prædæ magnitudine. Sic contemplatiuus delectatur de victoria contra hostes, quam habet in spe, & per consequens de obtentu gloriæ, quia spes est certa expectatio futura beatitudinis. Et amor vnius contrarij inducit odium alterius, & e converso, subditur.

2 Iniquitatem odio habui, & abominatus sum, &c. tanquam quid vile.

3 Legem autem tuam dilexi, &c. tanquam quid vile, & honorabile tam iugiter meditando. Et quia ex hoc pronupit homo in laudem diuinam, ideo subditur.

4 Septies in die laudem dixi tibi. in septem horis canonicis.

5 Super iudicia iustitiæ tuæ. confitendo omnia opera tua iusta, quæ sunt quadam executiones iustitiæ tuæ latentes in tua mente. Et quoniam vita contemplatiua est quæ etiam respectu aliorum, quæ habet laborem annexum, subditur.

6 Pax multa diligentibus legem tuam, &c. quia ex tali dilectione quasi iugiter meditantur sacram scripturam.

7 Non est illis scandalum. i. tanta occasio veniendi in peccatum, sicut alijs qui frequenter habent materiā turbationis, propter quod dominus

Aug. Septem vniuersitatem indicat, quia septem diebus omnia tempora aguntur, vñ. Septies ca. i. &c. Cadit, non peccat. Preuaricatus, quia tunc non iustus, sed cadit omnibus modis tribulationum humiliatus, resurgit. i. non perit sed proficit, contra hoc subditur de malis, impij infirmabuntur in malis. i. in tribulationibus.

d Non est illis scandalum.

Aug. Illi qui dil.

gunt, non scandalizantur, quia non sunt pusilli, de quibus dominus dicit, Quicumque scandalizauerit vnum de pusillis istis. Pusillorum est scandalizari.

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

Aug. Non est scandalum ipsa lex, quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat, & quod absurde sonare videt, iudicat magnū & se nescire, ideo lex non est ei scandalum quia fides eius ex ea pendet, non ex maioribus hominum, ne aliquibus cadentibus

GLOS. F

dominus dixit Luc. 10 g. Martha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima. & sequitur. Maria optimam partem elegit, &c. Et quia vita contemplatiua perficitur in patria. subditur.

8 Expectabam saluum deo. idest, claritatem visionis tue & fruitionis beatæ. Et quia ad hoc peruenitur per observationem mandatorum Dei secundum quod dicitur Matt. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, ideo subditur.

9 Et man. tua di. ea tanquam rem charissimam diligenter custodiendo.

10 Custodi anima mea te. tua. idest, illa quæ pertinent ad cultum laetitia, quia sunt quedam testificationes deitatis.

11 Et di. ea ve. idest, valde intense, ita quod per te vehementer, non intelligitur aliquis excessus indebitus vel inordinatus, et huius observationis causa subditur cum dicitur. Ser. &c.

12 Quia omnes viæ meæ in conspectu tuo, quod debet mouere hominem ad tue legis obseruantiam absque aliqua obliuatione & remissione, propter quod dicit Boetius 5. de consol. O uiri magna est uobis indita necessitas probitatis, si dissimulare non vultis, quoniam cuncta agitis, ante oculos iudicis cuncta cernentis.

Ap.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Thau.* Cass. In postrema litera Christo desiderat proximum, ut veniat, & quem perditam reuocet, studiosius se purgatis, quanto fruitur vicinitate virtutis.

Ambro. *Thau.* Errauit vel consummavit, quia hic dicit se habere consummationem, i. vitam eternam.

Vel iam olim se erra-

re, sic dicit, non modo, nunc autem reportandum ad patrem a pio pastore. Ideo interpretatur congrue errauit, & non errat. Non enim vitij, sed profectus renuntiasse errori. Est & hic consummatio, i. discipline perfectio, ut altera docet interpretatio, quia plus est a vicio se reuocasse, quam prope vitia ipsa nescisse. Imbutos enim vitij animos exuere atque emendare, non solum perfectę virtutis, sed celestis est gratię.

† Eructabunt.

† statuta tua.

† eloquia tua.

† saluum me facies, quia.

Beda. *Thau.* Signum, vel consummatio, ad vicesimam secundam literam domino iuuante peruentum est, in qua sanctorum chorus quantum ad finem psal. vicinus est, tantum se Christo desiderat proximari, totum enim ad aduentum domini Saluatoris, quem fidelium deuotio ineffabili desiderio suslinebat, ut ouem perditam reuocare pietatis, suę munere dignaretur. Ipse ergo est nobis cunctarum consummatio virtutum, quia quicumque eum videre meruerimus nil ultra querere opus habemus. Ipsum est signum quem redempti canimus. *Signatum est super nos lumen vultus tui domine.*

Beda. *Thau.* Signum, vel consummatio, ad vicesimam secundam literam domino iuuante peruentum est, in qua sanctorum chorus quantum ad finem psal. vicinus est, tantum se Christo desiderat proximari, totum enim ad aduentum domini Saluatoris, quem fidelium deuotio ineffabili desiderio suslinebat, ut ouem perditam reuocare pietatis, suę munere dignaretur. Ipse ergo est nobis cunctarum consummatio virtutum, quia quicumque eum videre meruerimus nil ultra querere opus habemus. Ipsum est signum quem redempti canimus. *Signatum est super nos lumen vultus tui domine.*

c *Postulatio.* Cass. Deprecatio de adhibendis bonis. Postulatio de remouendis malis.

f *Secundum eloquium.* Vel eloquium dicit legem dei. Ecce: Eripe me a labe carnis, secundum eloquium tuum, id est, per eloquia tuę legis.

† Errauit, vel consummavit.

Thau.

a *Quia sic, & sic egi.* *b* *Tibi o domine.* *c* *Peccator longe est.*

d *Cass. Hec confidentia non est, nisi consummatus viri.* *e* *Esti non ego, quod perfectiorum.*

f *Quia est illa deprecatio?* *g* *Ita.*

h *Aug. Promissum, quia dixit: Intellectum tibi dabo.*

i *Etiam.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z* *Promissum.*

a *Facta.* *b* *Promissum.*

c *Facta.* *d* *Promissum.*

e *Facta.* *f* *Promissum.*

g *Facta.* *h* *Promissum.*

i *Facta.* *j* *Promissum.*

k *Facta.* *l* *Promissum.*

m *Facta.* *n* *Promissum.*

o *Facta.* *p* *Promissum.*

q *Facta.* *r* *Promissum.*

s *Facta.* *t* *Promissum.*

u *Facta.* *v* *Promissum.*

w *Facta.* *x* *Promissum.*

y *Facta.* *z*

C a *Viuet anima mea.* August. Ad ipsum loquitur quem desiderat, promittens animam in æternum viuere, quæ credit, & tunc plene laudabit te nouo cantico, & iudicia tua adiuvabunt me, quibus iudicabit in futuro, quando dicit: *Venite benedicti patris, &c.*

b *Erravi.* Augustin. Nouissimè aperitur, quæ persona per totum psalmum loquebatur, scilicet generalis iustus.

B *Cassiodor. Erravi.* Ab Adam lege peccati: Sicut ovis comparatio evangelica. vbi dicitur, quod pastor relictis non agitantouem ouibus in deserto, iust querere centesimam perditam, quæ periit, quæ lupis exponitur, quam nec fuga, nec vis sua liberet.

C *Non sum oblitus.* Ex hac parte erat ovis inuēta, sed adhuc querit, & per sanguinē pastoris fufum in omnib. gentibus inuenit. Congruè vero post p̄dictorū meritorū gradus veteris recolit colluionis, vt de sua perfectione non superbiat, sed humilis deo tribuat totū, quia non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos facit, vt cū oīa bene fecerimus, dicamus: *Serui inutiles sumus,*

que debuius facere, fecimus, hac humilitatis professione liberari meremur.

Aug. Vnde in Ezechiele illi soli liberantur, in quorū frons tibus thau scriptum reperitur, quia aliter humana conditio laffa nō recreatur, nisi abdicatis veteris vitæ erroribus, frons

innouata virtute humilitatis insigniatur. Inde est, quod paruulo post omnia dicenti: *Benedicamus domino.* seniores alia voce idem respondent: Deo gratias. vt quanto perfectiores, tanto humiliores ad deū omnia referant, se velut paruulos estimantes, & puerili simplicitate deo post omnia gratias agētes. ideo post omnia ponitur thau.

* Basilius. Licet enim quædam mandatorum dei transgressus est, omnimodam tamen illorum obliuionē non admisit, verū hāc quidem orationem propheta obtulit, salutē vero vniuerso mortalium natura est adepta. Cucurrit. n. bonus pastor ad ouem errantem, ac montes circumeuntem inuenit (nam in illis dæmones colens errauit,) & ad pascua recepit, & lætatur est super illa plus, quam supra quinquaginta nouem, quæ non errauerunt.

2 Canticum

nis segregant se a communi habitatione hominum, vt libere possint vacare contemplationi diuinæ, & tales ab hominibus mundanis reputantur stulti, & huic seculo perditū, vnde & religiosi mundo mortui dicuntur, & secundum hoc dicit psal. in persona contemplatiui. Erravi sicut ovis. quantum ad reputationem hominum mundanorum, quia refugientibus amore dei mundanum consortium conceditur diuinum, secundum illud Osee 2. c. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, &c. ideo subditur.

4 *Quere seruum tuum. eum interius consolando.*
5 *Quia mandata tua. terrenis inharendo per amorem, sed celestia appetendo, ad quod tendit mandatorum tuorum observatio.*

PSAL.

in superficie vī apertior, tanto mysteriorum altitudine est profundior. Vnde circa prædicta aliquid vī dicendum. Et quantū ad primū, s. de octonario alphabetico in hoc psalm. obseruato p̄ter rōnē mysticā, q̄ in glossa cōiter hī, p̄or alia ratio assignari, q̄ vī magis literalis, s. q̄ quia in hoc psal. generaliter intendit psalmista cōprehendere vitā oīum in beatitudine tendentiū, tā actiuorū, q̄ contemplatiuorum, prout patet in primis duob. versib. s. *Beati immaculati, &c. & Beati. q̄ scrutantur, &c.* & s̄m expositionē postillatoris. Et cum status populi Israelitici quadrupliciter distinguebatur, vt habetur in 1. ps. 138. s. in domū Israel, quantum ad duodecim tribus, & in domum Aaron, quātū ad sacerdotes, & in domū Leui, quantum ad Leuitas, & in timentes dñm, quantum ad conuersos de Gentilitate ad Iudaismum, prout ibidem exponitur, & quilibet istorū statū poterat diuidi in duas partes s̄m duos choros psallentiū, put cōsueuit in ecclesia fieri. Id circo ps. in qualibet distinctione huius ps. posuit octo versus, vt quilibet pars p̄dictorū hēret in quolibet octonario vnum versum, & hoc sub qualibet l̄sa alphabeti, ad designādū extensionē h̄mōi doctrinæ p̄ totū corpus politicæ fidelīū, sicut alphabetū cōprehēdit oīa l̄sarū elementa. Quantū vero ad secundā, & tertiā singularitatē vltērius vī dicendū. Ad cuius euidētiā attendendū est, q̄ ad perfectionē vitæ actiuæ, & cōtemplatiuæ, de quib. in hoc ps. agitur, put postil. exponit, & bene, requirit deuotio, q̄ est act⁹ religionis, put s̄m Th. in 2.2 q. 72. art. 2. in cor. q. hī. Ille. n. q̄ vitā actiuā bene exercet, oportet, q̄ non solū agat illa, q̄ ad h̄mōi vitā actiuā pertinet, sed et vt talia deuote agat, s. cū p̄p̄titudine voluntatis faciēdo illa in dei obsequiū. vnde Exo. 35. c. *Multitudo filiorū Israel obtulit mente p̄p̄tissima atque deuota primitias deo.* Idē dicendū, & fortius de vita cōtemplatiua, q̄ magis cōsistit in mēte. In hoc igit psal. agit psalmista de actiuis, & cōtemplatiuis, nō solum inquantū sunt simpliciter tales, sed inquantū sunt in vtrāq; vita deuoti, q̄d facit ad perfectionē vtriusq; vitæ. Et q̄a deuotio s̄m Hugo. est feruor bonæ volūtatis, quē mēs cohibere nō valēs certis manifestat indicijis, in hoc ps. ponit psal. plurima signa exteriora ad deuotionē p̄tinētia in vtrāq; vita. In vitā. n. actiua p̄tinet ad deuotū agere ea, q̄ ad obsequiū diuinū p̄tinet, p̄mpte, & expedite. de quo dicit: *Via mandatorum tuorū cucurri.* Sim̄r, & talia agere gratāter, & sine turbatiōe, de quo dicit: *Paratus sum, & nō sum turbatus, vt custodiā, &c.* Similiter

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 *Viuet anima mea. vita gratiæ, in presenti, & gloriæ in futuro.*
- 2 *Et laudabit te. laude imperfecta i presenti vita, sed laude perfecta in futuro, secundum quod dicitur supra psal. 83. b. Beati qui habitant in domo tua dñe in secula seculorum laudabunt te.*
- 3 *Erravi. hoc non videtur intelligi de errore in moribus: quia statim subditur: Mandata tua non sum oblitus, sed de errore secundum modum communem loquendi hominum mundanorum.*

Ad cuius intellectū sciendū, quod ovis dicitur errare, quando segregat se a grege. homines autem tendentes ad perfectionem contemplationis

ADDITIO I.

In psal. 118. *Beati immaculati.*

Tria sunt in hoc psal. singularia, quæ in nullo aliorū intuentur. Primū est, q̄ sub qualibet litera alphabeti Hebraici ponunt octo versus prout dicit in postil. Secundū singulare est, q̄ prout dicūt expositores Hebræi, in quolibet versu fit mentio de aliquo pertinente ad deū per comparationē ad salutē humanam: vt via domini vel testimoniū domini seu mandatū eius seu eloquium, vel præceptum, iudiciū vel iustificatio seu iustitia, & huiusmodi. Et hoc est verum, prout patet discurrenti per oēs versus huius ps. in quorū quolibet est aliqua dictio huiusmodi, excepto illo versu vbi dicitur: *Suscipe seruum tuum in bonum: non calumnientur me superbi,* in quo non apparet talis dictio secundum quosdam, licet etiam in illo versu hoc idem habeatur. nā cū dicit: *Suscipe seruū tuum in bonū,* idē est ac si dicat in bonitatē tuā. Tertium singulare in hoc psal. est, quod sēp psalmista in eodē loquitur deo tanq̄ alloquens secundæ personæ, & hoc inuariabiliter per totū psalmū, exceptis trib. versib. primis, s. *Beati immaculati. Beati q̄ scrutantur, &c. Non. n. qui operantur iniquitatem.* Qui quidē tres versus sunt, quasi plogus totius psal. Excipitur et iste versus vbi dicit: *Declinate a me mal. gñi.* in quo versu loquitur de deo, vt tertia persona cū dicit: *Et scrutabor mandata dei mei.* in cæteris aut omnib. sēp loquitur deo tanq̄ secundæ personæ, quod non fit in alijs psalmis totius psalterij, imo frequenter in eodē psal. loquitur psalmista deo q̄nque in tertia persona, q̄nque in secunda, vt cū dicit: *Deus misereatur nostri, &c.* in quo versu loquitur deo in tertia persona. Et statim subdit: *Vt cognoscamus in terra viā tuā,* in secunda persona, & adhuc contingit, q̄ nedū in eodē ps. sed in eodē versu mutat modū loquēdi de tertia persona in secundā, vt cū dicit: *Dñi est salus.* Ecce locutio in tertia persona. Et sequitur statim in eodē versu. *Et super populum tuum benedictio tua.* vbi loquitur deo in scda persona. In hoc tñ p̄senti psal. licet sit maior numerus versuū, q̄ in multis ps. Psalterij simul iunctis, cū in hoc ps. sint. 176. versus, nunq̄ tñ ps. variat modū loquēdi ad deū, s. vt ei loquatur in tertia persona, sed sēp in secunda, vt dictū est. Quæ quidem singularitates nō debent vacare a mysterio sic, vt censeantur casualiter p̄tingere, seu p̄ter intentū auctoris, p̄sertim cū hic psalm⁹ s̄m tententiā sanctorū doctorum, vt habetur in glossa. quāto

A militer in vita contemplatiua pertinet ad deuotū assiduitas va
candi diuinis, p̄sertim in tēporib. in quib. homines cōiter cō
sueuerunt quieti corporali, & somno vacare, & de hoc dicit:
*Media nocte surgebam, ad consistendum tibi. Praeueniunt oculi mei ad
te diluculo, ut meditarer, & h̄m̄i.* Similiter, & eleuatio manū.
† p̄fstratio. de quo dicit: *Et leuavi manus meas ad mandata tua.* Et p̄sternatio
corporis in terra, de quo dicit: *Adhæsit pavimento aīa mea.*
Similiter, & fluxus lachrymarū, q̄ contingit sæpe deuotis ex
p̄sideratione p̄prie fragilitatis, & de hoc dicit: *Exitus aquarū
deduxerunt oculi mei, & sic de multis alijs exteriorib. q̄ signifi
cant feruorē mentis.* Similiter ponit psalmista aliqua in hoc
psalmo intrinseca, q̄ ad deuotionē pertinent, vel per modū
cāz, sicut est frequens meditatio in sacris scripturis, de quo
dicit: *Quomodo dilexi legem tuam dñe, tota die meditatio mea est. Et
meditabor in mandatis tuis, quæ dilexi.* & sic de q̄ plurimis. Ponit
et̄ alia, q̄ pertinent ad deuotionē per modū effectus, sicut est
læticia spiritalis, q̄ sequitur deuotionē. Dñ. n. in Collecta: Ip
sa quoq; sancta deuotio lætificet. & de hoc dicit: *Labor ego
super eloquia. Et quā dulcia faucibus meis eloquia tua, &c.* & sic de
multis alijs pertinētib. ad p̄dicta, q̄ cā breuitatis omittuntur.
Ex quib. deducit, q̄ frequentatio assidua tā in mente, quā in
ore de lege diuina, & de mandatis eius seu eloquijs, iudicijs,
& testimonijs, & h̄m̄i, pertinet ad deuotionē per modum
cāz, & iō in quolibet versu hui⁹ psalmi, in quo principaliter
psalmista intendit agere de deuotione tā circa actiuos, quā
contēplatiuos, vt dictū est, merito ponit aliquid p̄dictorum,
qđ est singulare in hoc ps. Similiter & alloqui deū semp in
secunda persona, v̄ pertinere ad deuotionē per modū effe
ctus. Ille. n. cuius mens feruet in famulatū seu obsequiū alicu
B ius, semp v̄ eū hēre ante oculos quasi principaliter cōstitu
tū, ne deuiet a p̄mptitudine obsequij eius. vnde ps. *Prouidebā
eum in conspectu meo semper.* Quapropter in hoc primo octona
rio, q̄ quasi pambulū est ad sequentia, in trib. primis versib⁹
ōndit ps. de quib. intendit, s. de viris actiuis, & cōtēplatiuis, q̄
bus beatitudo cōperit in spe. & exponant p̄dicti versus, vt in
postilla, excepto cū dñ: *In toto corde exquirūt eū.* qđ referendū
est ad hoc, q̄ quis vitā suā ad dei seruitiū ordinat, & per con
sequēs oīa, q̄ p̄ seipsum agit, virtualiter ordinant in deum,
qđ pertinet ad deuotionē. vnde cū dicit in quarto versu: *Tu
mandasti mandata tua custodiri nimis,* reddit rōnē p̄dictorū, ac si
psalmista dicat deo, merito exquirēd⁹ es in toto corde, quia
tu mandasti mandata tua custodiri nimis: Qđ intelligēdū est prin
cipaliter de duob. mādatīs charitatis, in quib. tota lex p̄der,
& p̄phetā, Mat. 22. d. Mandauit. n. deus Deu. 6. d. *Diliges dñm
deū tuū ex toto corde.* In quo manifestē ōndit, q̄ ad perfectam
dilectionē non sufficit deū diligere, nisi ex toto corde diliga
tur. Similiter circa charitatē p̄ximi dicit Mat. 22. d. *Diliges pro
ximū tuū, sicut teipsum.* vnde nō sufficit solū proximi diligere,
nisi quis diligit eū, sicut seipsum. Ex quib. sequit⁹, q̄ in vtra
que vita requirit⁹ deuotio, vt sit perfecta. Cum. n. quis diligit
deū ex toto corde, & ex tota substantia, &c. p̄mpte, & deu
te eū diligit. Similiter, q̄ proximū, sicut seipsum diligit, p̄p
ta voluntate eū diligit. Tali. n. voluntate, s. p̄p̄ta, quilibet
seipsum diligit, vt cōiter, & sic cū dñ: *Custodiri nimis.* li nimis,
nō significat plus, q̄ oportet, sed modū imponit, s. vt nō solū
mandata p̄dicta custodiant, quantū ad materiā actus, sed et̄
nimis, i. cū p̄p̄titudine affectus, prout deus mandauit man
C data sua, & dicta custodiri, vt dictum est, & sic in hoc quarto
versu psalmi. fundat intentionē suā in lege diuina, s. q̄ ad p̄fe
ctionē vitæ sp̄ialis tā actiue, q̄ cōtēplatiue requirit⁹ deuotio,
qđ est principale intētū huius ps. Et q̄a talis custodia diuino
rū mādatōrū, s. p̄ deuotionē est difficilis, q̄a vt dicit Philoso
phus in li. Ethico. Operari iusta, s. ea, q̄ iustus operat⁹, non est
difficile, sed eo mō quo iustus operat⁹, difficile est, s. quantū
ad iniustos. idcirco dicit in 5. versu. *Vtinā dirigantur viæ meæ,
&c. q. d. difficile est mihi, vt taliter cogitationes, & opa mea
dirigant⁹ ad custodiēdas iustificationes tuas, s. mō p̄dicto, sed
hoc opto seu desidero.* & de hoc dicit: *Vtinā dirigantur, &c.*
Cōsequēter, q̄a est alia difficultas ex parte mandatorū, eo q̄
sunt plurima p̄sertim in lege veteri, in qua mandata diuina
post duo p̄cipalia p̄dicta i magno numero fuerūt, vt patet
ex decursu p̄tateuchi, iō dicit in sexto versu. *Tūc nō confan
dar, cū prospexero in omnib. mandatis tuis,* s. q̄ nō solū sim diligēs
in operādo seu cōtēplādo deuote, sed et̄ in p̄spiciēdo oīa mā
data nullo p̄termissio. Et q̄a istę duę difficultates quarū vna
est circa directionē viarū, & alia circa p̄sp̄ctionē mādatōrū
p̄spectabat psalmista, vt p̄ deū tollerent, idcirco i septimo ver
su ex certitudine spei reddit gr̄as de vtroq; . De primo, s. cū
dicit: *Confitebor tibi in directione cordis, s. q̄ tu dirigis cor
meū a quo vię meę p̄cedunt.* De sc̄do vero dū dicit: *In eo q̄
didici iudicia iustitię tuę,* hoc est: Cōfitebor tibi, q̄ a te adiutus
didici iudicia iustitię tuę, & sic possum p̄spicere oīa mādata
tua. Cōsequēter psalmista quasi iā a deo adiutus in p̄dictis in
octauo

octauo versu dicit: *Iustificationes tuas custodiam,* offerendo seu **D**
confidens dei adiutorio ad custodiēdas iustificationes dei
seu mandata, de quibus in exordio dixerat: *Tu mandasti man
data tua domine.* Sed quia vt in eodem versu dictum fuit, ad per
fectionē custodię mandatorum dei requiritur deuotio, quę
intelligitur in hoc, quod dicit. *Custodiri nimis.* idcirco subdit
in hoc octauo versu. *Non me derelinquas usquequaque.* Circa qđ
sciendum, q̄ vbi nos hēmus. *Non me derelinquas, usquequaque.*
litera Hebraica hēt. *Nō me derelinquas usque nimis.* Eadē enim
dictio ponitur hic in Hebræo, q̄ et̄ in illo loco, custodiri ni
mis, supra dicto, & est sensus. *Ego iustificationes tuas custodiam a
te adiutus,* vt dictum est, & peto, quod non me derelinquas, i.
q̄ me adiuues. Donec illas custodiā usque nimis, i. usque ad
custodiam deuotam, vt dictum est. Et sic optime concordat
hoc, quod subdit in fine huius octonarij, cum dicit: *Non me
derelinquas usque nimis,* huic quod dixerat in exordio allocutio
nis ad deum. *Tu mandasti mandata tua domine custodiri nimis.*

A D D I T I O II.

In eo. psal. vbi dicitur in postil. *In qua corrigit.*

Distinctio postil. circa hunc psalmum per octonarios, &
octonarium per uersus, licet artificialis sit s̄m se, non tamē
correspondet literæ quo ad maiorem partem, eo q̄ mem
bra distinctionis tam generalis, quam particularis coincidunt
inuicem. Et ideo melius v̄, vt requiratur continuatio cuius
libet octonarij ad p̄cedēs. similiter, & versuum cuiuslibet
octonarij inter se, non exorbitando a principali materia, quā
intendit Psalmista: quæ est deuotio, q̄ ad perfectionem vitæ
spiritalis pertinet, vt dictū est. In hoc secūdo octonario P̄. **E**
agit de quibsdā ad deuotionē pertinentib. quorum aliqua
consistunt in actib. exteriorib. vt pertinent ad deuotionem
dispositiue, quorū vnū est custodire sermones diuinos, s. mā
data. & de hoc dicit i primo versu: *In quo corrigit adolescentior
viam suam, &c. q. d. qualiter hō disponit se ad custodiēda mā
data diuina nimis.* de quo dixerat in primo octonario, quod
optabat, vt difficile, de quo dixit. *Vtinā dirigatur vię meę, &c.*
ad quod r̄ndit: *In custodiendo sermones tuos.* & dixit adolescen
tior, i. inspicis tendere ad vitam spiritualement, quæ est sicut
adolescens in vita corporali, qui nondū hēt mēbra seu vires
perfectas. Requirit⁹ et̄ dispositiue ad p̄dictā perfectionē de
uotionis habendā, intensio affectus ad exquirēda mandata,
& de hoc dicit in secundo: *In toto corde meo exquisiui te.* Quod
dñ ex toto corde, intelligit⁹ ex intensione affectus, q̄ cōstitit
in corde. Et quia tali affectu deus nō subtrahit effectū, iō di
xit: *Ne repellas me, &c.* i. indecens est, vt me repellas. Et quia
qñque aliqua diligenter exquiruntur, & tñ incaute seruant⁹,
ideo dicit in tertio versu: *In corde meo absconli eloquia tua, vt nō
peccem tibi.* hoc est dicere: Illa quæ ex p̄sui ex toto corde meo,
circa doctrinā mandatorū tuorū, in ipso corde sunt abscon
dita seu recōdita apud me, nō tantū in libro, vt inde possim
repellere tentationes. iō subdit: *Vt non peccem tibi.* Consequē
ter quia ad p̄fectionē vitę spiritalis p̄dictā non sufficit dispo
sitiō humana, sed requiritur authoritas diuina, ideo dicit in
quarto versu: *Benedixisti es domine, doce me iustificationes tuas,* i.
per infusionē tuę b̄ndictionis doce me iustificationes tuas, i.
da mihi doctrinā fidei, p̄ q̄ iustificer. de qua Abacuc. 2. a. *Iu
stus in fide sua vivit.* Nec obitat, q̄ in p̄cedenti octonario di
xerat, *† dedisti iudicia iustificationis tuę.* q̄a i hoc ps. sepe petit qđ **F**
hēt: qđ pertinet ad feruorē mentis. Et q̄a ad maiore confir
mationē seu habitationē diuinę doctrinę in mēte requirit⁹
repetitio eiusdē, & prolatio p̄ verba, vt menti tenacius in
ga, idcirco in quinto versu dicit: *In labijs meis pronuntiaui om
nia iudicia oris tui.* Et q̄a p̄ talē frequentationē, & confirmatio
nē habitualē sequit⁹ delectatio in opere, q̄ perficit operatio
nē s̄m Philosophū. idcirco in sexto versu dicit. *In via testimo
niorum tuorum delectatus sum, &c.* Ex qua qđ de delectatione se
quit⁹, q̄ hō p̄tinuat talia in quib. delectat⁹. idcirco subdit, q̄ in
vtraq; vita iā delectatus frequētat operationes ad eā pertinē
tes, vñ de actiua dicit: *In mandatis tuis exercebor, &c.* Exercitiū
n. mādatōrū ad actiua p̄tinet, sicut, & meditatio eorum ad
cōtēplatiua, & iō subdit. *In iustificationib. tuis meditabor.* Ex di
ctis in additionib. horū duorū octonariorū, & et̄ ex cōtēntis
vltērius in postilla, potest lector reducere cetera in hoc psal.
contenta ad propositum p̄dictum. s. ad excitandum deu
otionem mētis in vtraque vitā p̄dictarum: & ideo discurrere
per singla, quantum ad hoc omitto, ad vitādam prolixitatē.

A D D I T I O III.

In eodem psal. cxvij. vbi dicitur in postilla. *Retribu, &c.*

Nō pōt hō ex sola, virtute naturali aliquod opus facere, p
quod mereatur de condigno, nec de congruo, quod Deus
det sibi gratiam, quia ipsa p̄paratio ad gratiam habitua
lem non est ex sola virtute naturali. P̄supponit enim ali
quod auxilium gratuitum ex parte dei interius animam
mouentis, siue bonum propositum inspirantis, licet tale

A auxilium non sit per donum habituale, ut in 1.2 q. 109. ar. 6. in corpore. q. unde Glo. super istud verbum psal. *Retribuere seruo tuo*, dicit: Non utique pro meritis bonis redde, sed retribuere, id est iterum, & iterum da, vel pro malis meis retribuere bonum, quoniam ante fidem non debetur homini, nisi mala pro malis, retribuit autem deus per gratiam bona pro malis, hæc in glo. Ex quo patet, quod retribuere, in hoc loco non intelligitur per modum meriti cuiuscunque, sed sicut dicitur retributio, cum mala redduntur pro bonis secundum illud psal. *Retribuentes mala pro bonis, detrahebant mihi*. Eadem ratione posset dici retributio, cum bonum datur pro malo, prout etiam in glo. habetur, & sic intelligitur in proposito, cum dicitur: *Retribuere seruo*, id est, homini, qui seruus dei est secundum recreationem, retribuere ei etiam nihil boni merenti gratiam tuam per quam viuificetur.

ADDITIO III.

In eodem psalm. ubi dicitur in postil. *Incepisti*. Hic tangitur, &c.

Humilitas, nec aliqua dispositio seu virtus pure humana, non est primæ gratiæ meritoria, prout dictum fuit in præcedenti additione, nec eadem ratione deus superbis resistit, qua humilibus dat gratiam. Nam superbis resistit ex iustitia, humilibus dat gratiam per misericordiam.

ADDITIO V.

In eodem psalm. *Memor esto*, ut dicitur in postilla: *Horror tenuit me*, &c.

Melius videtur iste versus exponendus secundum gl. scilicet ut in hoc ostendatur virtus pietatis, quæ in sancto viro quandoque tanta est, ut magis doleat alienam culpam, quam suam contumeliam, & de hoc Apostolus. 2. Cor. 1.1. g. *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Et secundum hanc sententiā iste versus continuatur cum præcedenti sic. *Dixerat enim: Memor fui iudiciorum tuorum, & consolatus sum*: In quo apparet, quod iustus in pena inflatus reprobis secundum iudicium diuinum est consolatus, eo modo quo dicitur in psal. *Latabitur iustus cum viderit vindictam*. unde ne intelligeretur, quod iusto de culpa peccatorum placeat, ideo subditur: *Defectio tenuit me*. scilicet de hoc, quod peccatores derelinquunt legem diuinā, quod pertinet ad culpam. Et quia quandoque huiusmodi peccatores derelinquentes legem diuinam, tolerantur in hac vita, & eorum punitio reservatur in futura, in qua iustificationes dei magis relucunt, ideo subdit: *Cantabiles mihi erant iustificationes tue, in loco peregrinationis meæ*. Cuius sensus est. Licet culpa derelinquentium doleam, ut dictum est, gaudeo tamen in loco peregrinationis meæ, id est in hoc seculo considerans iustificationes tuas in alia vita, & ideo Cantabiles mihi sunt, id est, delectabiles.

ADDITIO VI.

In eodem psal. ubi dicitur in postilla: *Hæc facta est mihi*.

Hoc pronomen hæc, cum dicitur: *Hæc facta est mihi*, non est plurale neutrius generis, quia si sic, debuisset dicere: *Hæc facta sunt mihi*, unde oportet dicere, quod hæc pronomen, sic fœminini generis in singulari, unde secundum glossam refertur ad hoc, quod dixerat in præcedenti versu: *Memor fui non esse nominis tui domine*. ubi pro nocte intelligitur locus peregrinationis, de quo in præcedenti versu dixerat, in quo contingunt multæ aduersitates, & miseriæ in quibus vir sanctus debet esse memor nominis dei, & custodire legem eius, unde Psal. quasi reddens deo gratias de aduersitatibus, & miserijs huius peregrinationis, per quas iustus reprimatur a superbiæ do dicit: *Hæc facta est mihi*. id est, hæc nox tribulationis facta est mihi a te deus. Quia iustificationes tuas exquisiui, id est, ut iustificationes tuas exquiram, eo modo quo dicitur in sequentibus: *Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas*, &c.

ADDITIO VII.

In eodem psal. In æternum: ubi dicitur in postil. *Ordinatio tua perseverat dies*.

C Vbi translatio nostra habet: *Ordinatione tua perseverat dies*, Hebraica litera habet: *Ordinationi tuae perseverant hodie*, &c. & continuatur cum præcedentibus, & sequentibus secundum quosdam Hebræorum expositores sic: Dicit enim psalm. *In æternum domine verbum tuum permanet in celo*. In quo intelligitur, quod cœlestia corpora, quæ verbo domini firmata sunt, manent in æternum, scilicet a parte post secundum suam substantiam. Similiter, & cum dicit: *In generatione, & generationem veritas tua*, intelligitur quod in istis inferioribus remanet veritas dei, per quam subsistit per successionem generationum adinueniunt, sub quibus generationibus sibi succedentibus, terra, quæ est quasi centrum vniuersi, fundata permanet, & de hoc dicit: *Fundasti*

terram, & permanet, & quia tam cœlestia corpora que ad diuina, quam inferiora quo ad species habent perpetuitatem durationis iuxta diuinam ordinationem, ideo dicit: *Ordinationi tuae perseverant hodie*. quasi dicat, cœlestia simul, & terrestria usque hodie seruāt ordinationem tuam, eo quod omnia seruiunt tibi. Et quia ex huiusmodi perseverantiæ perpetuitate aliqui possent errare, estimantes quod talia entia fuissent ab æterno, sicut multi Gentiles philosophantes estimauerant, eo quod mundum incepisse non potest demonstrari, probati, ideo subdit: *Nisi quod lex tua meditatio mea est*, tunc forte perissem in humilitate mea. q. ex perseverantiæ durationis creaturarum sub vno ordine potuissem in humilitate mea, scilicet in fragilitate intellectus mei perire, scilicet errare. *Nisi quod lex tua meditatio mea est*. In lege enim diuina, scilicet Mosaica, Moyses prophetando de præteritis, prout dicit Gregor. in homil. dixit: *In principio creauit deus celum, & terram*, in quo nouitas mundi aperte traditur. Vnde licet in æternum, scilicet in perpetuum celum daret, sicut & terra fundata permaneat, non tamen ab æterno fuerunt, testante lege diuina oppositum, ut dictum est.

ADDITIO VIII.

In eodem. *Quomodo dilexi*, ubi dicitur in postil. *Quia in æternum mihi est*,

De lege communi nemini imprimitur mandatum diuinum inseparabiliter, cum quilibet viator per peccatū possit separari a deo, & a mandatis eius. unde cum dicitur: *Quia in æternum mihi est*, melius exponitur, ut intelligatur, quod fidelis interpretatur mandatum diuinum, ut ad eternitatem sibi valeat. Iudeus autem seu hereticus interpretatur mandata dei referendo ea ad præmia temporalia, unde in hoc fidelis efficitur magis prudens, & in eius persona proprie dicitur: *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo*, quia in æternum mihi est, ratione prædicta. Consequenter quod dicitur: *Super omnes docentes me intellexi*, non videtur intelligendum de hoc, quod discipulus aliquando transcendit magistrū per perspicuitatem ingenij, seu assiduitatem studij, ut postil. dicit, quia hoc commune est tam fidelibus, quam infidelibus, sed hoc conuenienter posset referri ad scribas, & Phariseos, qui super cathedram Moyse sedentes, ut Matth. 23. a. legem dei videbantur docere, & tamē super tales fideles intelligit, qui non in litera, sed in spiritu quiescit. unde dicit: *Quia mandata tua meditatio mea est*. Meditatio enim proprie est illorum qui intrinsecus sunt, & spiritualia. Quod autem sequitur: *Super senes intellexi*, intelligendum est in persona fidelium, qui per temporum successionem plura explicitē cognoscunt de his, quæ ad fidem pertinent, quam antiqui, licet implicite talia continebantur in fide antiquorum. Potest etiam intelligi de populo nouæ legis, qui iunior est respectu Iudaici senioris, unde posset dicere populus nouus, quod super seniores, scilicet antiquitate temporis intellexit, quia mandata dei, quæ sunt, non mandata hominum, sicut illi de quibus Esai. dicit: *Erat timor dei*, &c.

ADDITIO IX.

In eodem: *Feci iudicium*. ubi dicitur in postil. *Non tradas me*. id est, tradi permittas.

Hoc quod dicit: *Non tradas me calumniantibus me*, planius posset intelligi de prauis hominibus, qui calumniatur communiter eos, qui iudicium seu iustitiam persequuntur, seu iudicialiter exercent, ut frequenter per experientiam habetur. unde Matt. 5. a. *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*. unde in persona talium psal. orat ne tradantur huiusmodi hominibus calumniantibus protegendo eos in hac vita, vel eos ad aliam perducendo a talibus calūnijs immunes.

Replica. In psal. *Beati immaculati*. non variantur multum postillator. & Burg. nisi in applicatione, quæ non variat veritatem. Sed circa illam partem. *Retribuere*. dicit postil. quod hoc ex naturali virtute potest mereri de congruo, quo facto, quod in se est, petit deū, ut retribuatur gratiam qua mereri valeat de condigno, Burg. contradicit ex opinione. S. Tho. 1.2. q. d. 109. Hic dico, quod de merito congrui, & condigni gratus retribuitur homini per virtutem naturalem habentem bonum vniuersi liberi arbitrij, quam angelo. Sed angelo in prima morula existenti in beatitudine naturali, quæ nihil est, nisi bonus usus rationis, respondet deus per collationem gratiæ in secunda morula, laigitur & homini. Nec oportet homini vniuersi præcedere aliquod donum gratuitū, vel dispositionē gratuitā, sed solū gratis datā, quæ continetur sub naturali facultate, quæ patet per magistrū. li. 2. dist. 3. & 4. vide ibi Sco. quia hic disputare de hoc non pertinet ad sensum literalem in proposito quæritur, &c.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Canticum graduum.* Cass. Beatitudinem, quā superior psalmus vniuersa varietate meritorū cantauit, isti sequētes psalmi, ordinatis. i. gradib. tam psalmorū, quam meritorum in sacramentum veteris, & noui testamēti explicant. Septenari⁹ ad verus propter sabbathum. Octonarius ad nouum: Patres nanque veteris testamenti hebdoadi, i. septenario seruebant: Obseruabant enim septimum diem, i. sabbathum. Septimam septimanam. Septimum mensem. Septimū annū, & septimū annū septimæ decadis, qui Iubilæus dī. Patres vero noui testa. ogdoadi seruiunt, i. octonario, quia seruāt octauā diem, quæ dominica dī, & octauas martyrum, & octauā resurrectionis expectant. Ideoque per octonarium, & septenarium, duo testamenta designantur. vnde Salomō: *Da paries septē uecnō, & octo.* Quindecim ergo graduū fuit distinctio, vt per hoc significetur duorū testamentorū doctrinā in his gradibus contineri. Et sunt hic quindecim gradus, sicut in tēplo Salomonis totidem erant gradus, quibus ascēdebatur in tēplū, quod est figura cælestis templi, ad quod his gradib. ascenditur: Hæc est scala Iacob. Aug. In scalis enim vidit Iacob angelos ascendentes, & descendentes. Hi sunt spirituales doctores, qui per hos meritorum gradus quasi per quēdā intercalaria ascendendo proficiunt vsque ad intellectū spiritualium. Et quasi descendentes paruulis se contēperant. Nō cadentes. Cadit enim, qui deficit, descendit, qui se contēperat paruulis. Cecidit Adam per superbiam intumescens, descendit Christus per misericordiam paruulis condescendēs. Sic & sui per humilitatem descendunt, non per superbiam cadunt. vnde Apostolus: *Sive enim mente excedimus deo, sive sobrii sumus vobis, &c.* His ergo gradibus inoffenso pede mentis ascenditur atque descenditur.

Aug. *Canticum gra.* Graduū nomen ambigū apud nos, quā dicimus ascendendum, & descendendum. Apud Græcos certum, quod ascendendum tantum sunt gradus. Ascendēs ergo iustus loquitur. *Ascensus fit in corde.* vnde alibi: *Ascensiones in corde suo disposuit, a conualle plorationis,* in illud, quod oculus non vidit, & in cor hominis nō ascendit, per verbū caro factū, quod descendit, vt per ipsam nos ascenderemus. Verbū. n. caro factū est, bibens calicē passionis, factum est nobis vallis plorationis. Manens apud deū est mons ascensionis. Sic. n. descendit ad te, vt maneret apud se: *Descendit ad te, vt fieret tibi vallis plorationis.* Mansit in se, vt esset tibi mons ad quem ascenderes. Ab exemplo ergo humiliationis eius ascendatur ad voluntatem, & altitudinem deitatis ipsius.

Aug. Primus gradus a malis seculi exire, & vniuersæ vanitati renuntiare.

Cass. Initiū profectus est, carnalia vitia relinquere, & dño supplicare: vnde in veteri lege, qñ emebatur mancipiū Gētile, radebantur ungues eius, & capilli tondēbant, quia oportet vanitatem quāque exuere, vt dei obsequio mancipetur. Cass.

NICOLAUS DE LYRA.

A do. cū tri. Huic psal. pramittitur talis tit. in Hebræo. Canticū graduū, & similiter in aliis. i. 3. sequentibus, sed in aliquibus eorum fit aliqua additio, vt videtur. Dicuntur autem isti quindecim psal. cantica graduum secundū doctores Hebræos, & Latinos, eo quod in ascensu tēpli, qui erat per quindecim gradus, cantabatur a sacerdotibus, et Lenuis: primus psal. in primo gradu, & secundus in secundo, et sic de aliis. Sed verum isti psal. ad hoc fuerint facti varie dicitur. Dñt enim aliqui, qd David, qui precepit Salomoni adificare templum, & tradidit ei descriptionē templi, & porticum, & per consequens graduū, vt habetur 1. Para. 28. fecit psalmos istos ad decantandum in gradibus modo predicto. Dicunt etiam, quod per ascensum graduum corporalium intelligitur ascensus in gradibus virtutum, qui tanguntur in psalmis istis gradatim ascendendo. Sed contra primū videtur esse, quia tertius ps. quintus, duodecimus, & quartusdecimus intitulantur a David sic. Canticum graduū David, similiter octauus a Salomone, sic Canticū graduū Salomonis, vel Salomoni. Ceteri autem omnes intitulantur sine tali additione, sic. Canticum graduū. Et ex tali variatione intitulationis videtur, quod non oēs facti sunt a David, sed solū illi, qui ab eo sunt intitulati, nisi appareat aliunde, quod David fecerit, sicut dicitur infra de aliquib. psal. & quod octauus factus sit a Salomone. Ceteri vero ab aliquibus aliis spiritum prophetiæ habentibus. quorū nomina sunt ignota. Et ex hoc sequitur, quod nō fuerint facti a David, vt decantarentur modo supradicto. Contra secundum dictum videtur esse, quod ita altus gradus virtutis ponitur in primo psal. sicut in aliquo sequenti secundū expositionem eorū qua exponunt illud. Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Quod exponunt de homine sic perfectio, qd ex desiderio vitæ cælestis vitæ p̄sens ei efficitur radio-

Cass. Hic abrenuntiatione seculi quibusdam gradibus me ritorum ad perfectam, & æternam peruenitur charitatem, quæ in summo locata est.

* Beda. Legitur quod ad tēplum illud, quod Salomon ad honorē domini ædificauerat, quindecim gradibus ascendebatur, quod non vacat a mysterio. Templū enim illud præfigurabat tēplū illud, quod in cælesti Hierusalē ædificat dominus ex viuis lapidibus, ad quod quasi quindecim gradibus ascenditur: Quindecim. n. numerus est, & constat ex septenario, & octonario. Septenari⁹ vero, hæc terrena significat, quæ voluntur septenario numero, quibus sp̄retis, & cōtemptis ascendit ad tēplū dñi, per octonarium numerum, idest, per cælestia, quæ per octo beatitudines acquirunt. Vel quia sunt septē criminalia vitia, possunt intelligi per Septenariū numerū, quæ quisque debet contemnere, qui ad templum dñi vult ascendere. Quō ergo debet ascendere? Per octo beatitudines, quæ intelliguntur per octonarium numerū. Et quia hi quindecim psalmi, qui sequuntur, ad ascensionem nos inuitant, ideo oēs sub eodem titulo prænotati sunt, *Canticum, s. graduum*, quod Græce significantius dicitur *ὁδὸς τῶν ἀναβαθμῶν*, quod interpretatur cantus ascensus, sicut *καταβάθμω* descensus. Gradus sunt ascendentiū, & descendentiū. Gradus isti, qui in istis psalmis notantur ascendentes significant. Intelligamus ergo psalmum istum tanquam ascensum, & non quæramus ascendere corporalibus passibus, sed spiritualibus affectionibus.

* Euthym. Quindecim hæc cantica prorsus eandem inscriptionē habēt, videlicet *Canticum ascensionum*, vel iuxta aliū interpretem *Canticum ascensionum*, hmoi autem inscriptionē sortita sunt, quia captiuos in Babylone Iudæos ascensuros esse p̄dicunt in Hierusalem, continēt nāque hmoi materiam, & tradunt quō illi in captiuitate tunc constituti deum rogauerint, ac tandē ab eo exauditi patriā suam receperint, & incipiunt quidē a clamore atque precibus, quas ad deum fundebant, cum ea calamitate p̄merentur, finem vero habent, qui ad illud tēpus pertinet, quo integri in patriā restituti fuerunt, & hoc s̄m historiam. Iuxta anagogen vero hmoi inscriptionem habent hæc cantica, quia inter ceteros psalmos huiusmodi præcipere dei populum a Babylone, hoc est a seculi huius confusione, vbi in passionū atque affectuū seruitute, captiuus detinebatur, ad supernā deducunt Hierusalem, qui cunque enim legerit atque intellexerit, quanto antiquius ille populus terrestris Hierusalē teneretur desiderio, & quō lamentabatur, & quales ad deum emittebat voces, quanam etiam diceret verba, cum illuc reduceretur, atque ea deniq; omnia, quæ in his canticis continentur, ardentior profecto, & ipse reddetur, & vehementiori amore, & ipse flagrabit supernæ, ac cælestis Hierusalem.

* Basil. Vnicuique psalmo propria, & peculiaris quēdā p̄fixa est Epigraphe, hic vero multi coniuncti, vnā sortiti sunt appellationē.

radio, quod est maxime perfectionis in vita presenti, secundū qd dicit Paulus de seipso Philip. 1. d. Desideriū habens dissolui, & esse cū Christo. Nec ordo istorum psalmorum ostendit talem ordinem graduum virtutem literæ ipsorum consideranti. Igitur propter predicta, & similia saluo meliori iudicio, videatur mihi dicendum, quod oēs isti psal. non fuerint facti ab eodem autore, nec ad hoc, vt decantarentur in gradibus modo predicto, sed aliquis, vel aliqui de sacerdotibus seu cantoribus deuotis psalmos istos ab aliis factos ordinauerunt decantari in solennibus diebus modo predicto ascendendo gradus tēpli: Sicut beatus Gre. qui ordinauit officium ecclesiasticum psal. a David factos, & aliis antiq; applicauit ad diuersa festa. quia aliqui decantantur in festis apostoli, alij in festis virginum, & sic de alijs, & aliquando ex modica cōuenientia, sicut Benedic. 2. Et appropriatur angelis ex illo versu: Qui facit angelos suos spiritus, &c. & ideo intendo primo exponere psalmos istos literaliter secundum modicitatem intellectus mei. postea in fine aliquid addere breuiter de mystica expositione.

Ad dñm cū tribu. Ex titulo huius psal. supra posito non apparet eius autor. De materia vero eius dicit Ra. Salomon, qd est oratio pro liberatione populi Israel a tribulatione captiuitatis, in qua nunc sunt per orbem dispersi a qua expectant Iudæi per Messiam futurū liberari. Cuius autem oratio sit, nō dicit, sed supponit, quod sit facta ab aliquo sancto spiritu dei habente, quod verum est. Sed primū eius dictū est falsum quia aduentus Christi iā transiit in præteritū, sicut frequenter dictum est, propter quod videtur mihi melius dicendū, quod sit oratio alicuius sancti viri quicūque fuerit pro liberatione populi Israel de captiuitate Babylonica, pro qua multū illius tēporis psalmos, & orationes fecerunt, vt patet de Dan. 9. a. & in hoc libro psalmorū in plurib. locis. Et secundū hoc psal. iste in tres partes diuiditur, quia primo petitur dicta liberatio.

Tom. 3.

Y 3 ratio.

Psalmi ecclesiasticis officiis per beatū G. e. allumuntur.

Diuisio.

C appellationē, nēpe. *Cantica graduum* dēti. Quapropter iuxta historiā quidem de ascensu e Babylone loquuntur, secundū Anagogē vero eos de ascensu ad virtutem protulerunt. Via nāque ad virtutem tēdens, paulatimque philosophum virū ad cōelum subducens, gradibus quibusdam similis est.

* Theodoretus

Theodotion *carmen ascensuum*, sed Symmachus, & Aquila, *In ascensu* verterunt. Iudicant ascensu, siue gradus captiui populi e Babylone reditum, quandoquidem gratia spiritus sancti feruitutem, & futurā libertatem prænoscerebat, & hanc, & illam prædixit, illorum vtilitatem procurans, &

† Quid confere-
ret tibi, & qd
addet tibi lin-
gua fraudulen-
ta.

nobis hinc lucrum afferens. Verum non eadē quilibet e psal-
mis graduum vaticinat, sed vnus quidem calamitates, quæ
Babylone ipsis acciderant, & hic reditus letum nuncium, al-
ius in itinere lætitiā, & alius bella, quæ post reuersionem
gesta fuere, alius templi instaurationem, & varietas vaticina-
tionis, satietatem hymnorum cātilenā exigit. Cæterū vnus-
quisque horum psalmorum formatus est in sanctorum cho-
rū, qui ea tempestate erat, quandoquidē propheticus sermo
illos, quæ hic proposita sunt dicentes inducit: Atqui primus
graduum, & calamitates, & diuinā beneuolētiā narrat.

P S A L M V S CXIX.

A *Ad dom. cum tri.* Cass. Primo, ascendere incipiēs, quia mul-
tos inuenit obsidentes, & linguas eorū petit liberari.

Secundo, de permissione malorum cōqueritur, ibi: *Hei mihi.*
* Basil. Vides quam parata sit dei benignitas, quod se in-
nocentibus confestim annuit, sicut & in Aegypto fecit. Ali-
ter vero si ad cōlestem conuersationem occurrere velis fu-
ge vitæ huius voluptates, & omnino audier te. Si voles igitur
gradus istos ascendere conuertere te laboriosā conuersationi
desiste a terrenis rebus, hic enim primus est ascensus.

b *Do. li.* Cum incipit homo ascendere, id est, cum cogitat
proficere contempto seculo soli hārens deo, incipit pati lin-
guas aduersantium, id est detrahentiū, & quod grauius, quasi
consulendo a salute auertentium, has qui non patitur, non-
dum proficere conatur. Ascensurus ergo primo contra eas
precatur: Domine libera.

* Euthym. Hoc est, quod a deo petit cum clamaret, vel
hoc vna cum alijs, quæ inferius postulasse eum videbimus.
Per labia autem iniusta ea intelligit, quæ iniustitiam in alto
loquuntur, &c. linguam etiam dolosā eorūdem linguam
appellat, vel speciatim insidiatorum linguam.

* Basil. Vide hic illustre illud Apostolicū mandatū. Non
enim malum aliquod isti simile est, si in dolosum quisquam
hominem incidat. Quapropter hoc deū affidere sursum ac
deorsum versans orat. Si vero dolosi, & insidiatores fugiēdi
sunt, multo magis seductores ea pueria dogmata, q̄ virtutis
studiū lædant inducētes, hoc est, quod apostolus dicit, *Collo-*

quia

NICOLAVS DE LYRA.

ratio: Secundo prædicitur Babyloniorū punitio, ibi: Quid detur tibi. Tercio plangitur liberationis dilatio ibi: Hei mihi. Circa primū scien- dum, quod gratitudo de beneficio præterito, est dispositio ad impetran- dum futurum, propter quod psalmista in persona populi Israel tanquā gratus recognoscit præteritum beneficium, dicens.

P S A L M V S CXIX.

1 *Ad dñm cum tribularet clamaui, &c. quod conuenienter in- telligitur de tribulatione, quam passus fuit populus per Sēnacherib an- te captiuitatē Babylonicā, pro qua Ezechias rex, & Esaias ppheta & populus clamauerunt ad dñm, & exauditi fuerunt, quia dñs misit angelum suum, & percussit in castris Sennacherib centum octoginta quinque milia bellatorum, propter quod compulsus fuit fugere ad ter- rā suā, ubi interfectus fuit a filiis suis, vt habetur. 4. Reg. 29. g. Conse-*

quenter

M O R A L I T E R.

1 *Ad dominum cum tri.* Psalm. iste secundum sensum litera- lem est oratio viri sancti, cuius nomen ignoratur pro libera- tione populi de captiuitate Babylonica, pro qua multi fan- cti temporis illius fecerunt psalmos, vt dictum est supra. Sed moraliter potest esse oratio alicuius fidelis, relapsi tamen per peccatum in seruitutem demonis, in qua petit iterum li- berari dicens.

Ad

quia praua corrumpunt bonos mores. Adhærendum nobis itaque

est, & conuersandum cum illis, qui virtutem exercent.

c *Quid detur tibi, &c.* Cass. More nimis cogitantis hæsitat, & q̄rit remedium. Quid tibi detur, aut quid apponatur. Duo ver- ba posuit dari, & apponi. Sagittæ dantur in azyma, carbones

apponuntur quasi in consolationem.

* EVTHYMIUS.

Alius interpres red-
didit, *quid dabitur ti-*

bi, & quid apponetur. ad ipsum enim sup-
plicatē sermonem
propheta conuertit,
interrogans quēnam
ei defensio, seu quē-
nam dabitur vindi-
cta, aduersus dolosā
linguam illam. Et si-
gnificare nobis vide-

† Ad te domi-
ne.

† mendacibus.

Psalmus CXIX.

D *dominum t cum tribularet, clamaui,*

a *Constituendo ad gradus ascendendi, ubi orat contra linguas detrahentium dicens. b* *Idem ergo O.*

& exaudiuit me. Domine libera animā

a *Hæc conuerso mox occurrunt, vnde primus homo corrui.*

b *Quæ iniqua suadent. c* *Quæ specie consulendi nocet.*

meā a labijs iniquis, & a lingua dolosa.

a *Sed quasi exercens istum dicit ei dominus.*

b *Quo scilicet te munias. c* *Idem, contra.*

d *Quæ iniqua suadet. e* *Verba dei.*

f *Subiecit suæ interrogationi. Ipse vel dominus, dicens.*

d *† Quid de tibi, aut qd apponatur tibi, ad linguā dolosā? Sagittæ*

tur hoc sermone, vel quod huiusmodi lingua ob summam
suā malignitatē difficillimē poterit superari, vel quod nul-
la ei defensione, aut vindicta aduersus talē linguam opus est
cum doloso homini dolus ipse sit ampla pœna.

* Basil. Quodnam supplicium, inquit, hac dignū malitiā
inuenietur? Quod & Iudæis Esaias dixit. *Qua in re adhuc per-*
cutiemini? Aliter vero: Quēnam fuerit iusta pœna inquit? Hic
quidem nulla coram deo vere plaga erit. Homo quidem te
nullus pro meritis punierit. Deus vero plagam inferet.

d *Sagittæ.* Aug. Verbis dei sagittatur cor ad amorem dei, vt
fiat in eo vulnus amoris, nō liuoris. vnde: *Vulnerasti cor meum*
charitate. Carbones vero sunt exēpla iniquorū conuersorum
ad deū: Qui bene dicunt carbones, q̄ de mortuis reuiuiscūt
igne charitatis calefacti, & suo exēplo alios accendunt, vt vi-
uāt: Hi bene post sagittas apponunt, quia post exhortationē
verborū exēplis agendum est, vt quod verbis accepit, credat
se posse, cum multi delicati etiā scēminæ iam impleuerunt,
etī multum peccauerunt, eo amplius amauerunt. Hæc exē-
pla vastando ad desolationem ducūt carnales cogitationes,
& seculares amores, vt sit purus locus ædificio dei.

* Beda. Acutæ sagittæ sunt verba euangelica corda homi-
num transigentia, vetustatem perimētia, amorē innouatio-
nis generantia. Hæ sagittæ sunt potentis sagittarij: Dñi scilicet,
longe mittentis sagittas suas, quia *in omnem terram exiuit*
sonus eorum, his sagittis scit dñs pulchre sagittare, quia interfi-
cit, quod male fuit ædificatū, & reparat nouū templum: Sed
quia dura sunt, q̄ præcipiunt verba euāgelica. Dicunt enim:
Vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus: Necesse est, vt
sagittæ dētur cum carbonibus desolatorijs, id est cum exem-
plis sanctorum patrum, qui ea compleuerunt, qui prius etiā
fuerunt carbones desolatoriij, in vetustate extincti viuentes,
sed reuixerunt nouitatem vitæ induentes.

* Euthym. Hoc ē a Propheta ad supplicantis populi conso-
lationem dictum est, cui his verbis suadere nititur tristandū
ei minime esse, cum potentis dei sagittæ acutæ factæ sint ad
uersus iniquos, & dolosos, cum desolatorijs pariter carboni-
bus paratæ, ita vt iniqui ferro cedēdi, atque igne exurēdi, &
penitus

Can. 4. c.

F

quenter psal. petit liberationē de captiuitate Babylonica in persona po- puli captiui, dicens. 2 *D. r. libe. ani. me. a. la. ini.* Babyloniorū, qui iniqui blasphemabant deum, dicentes Iudæis, q̄ deus eorū erat im-
potens ad liberandū eos de manibus suis, & tales diuina iniuriā magis
grauabant deuotos, quam propriā. **3** *Et a lingua dolo. &c. q̄*
Babylonii frequenter imponebant eis falsa, vt sic dolose extorque- ret co- rū bona. **4** *Quid detur.* Hic prædicitur Babyloniorū punitio, q̄
facta fuit postea per Cyrum, & Dariū destruentes ciuitatem Babyloni-
cam, & occidentes populum, vt habetur Dan. 5. & hoc est, quod di-
cit psalmista conuertens verbum suū ad popu- lū Babyloni. Quid de-
tur tibi, aut quid apponatur. ad linguā dolo. id est, quæ pœna infe-
retur tibi ad puniendū peccata lingue tue prædicta? & respondet.

5 *Sagittæ potentis acutæ. i. populi Persarum, & Medorum, quī*
sagittis interfecerunt populū Babylonicum, secundū qd dicitur Efa.

13. d.

Ad domi. cum tribula. prius.

† *Clama. & exau. me.* liberādo de peccati seruitute, sed quia
sum relapsus, iterum clamo ad deum dicens, O.

2 *Domine libera. ani. meam a lab. ini.* scilicet dæmonum sub spe-
cie boni malum suggerentium. Et quoniam ex sua malitia
crescit eorum pœna subditur.

4 *Quid de. ti.* pro tali dolositate, & subditur responsio.

5 *Sagit. po. ac.* id est sententiæ dei contra te.

Cum

penitus delendi sint. Per sagittas aut, & carbones varia sup-
pliciorum ac penarum genera intelligit. Quidam vero per po-
tentem hoc loco diabolum significari dixerunt, tanquam inua-
lescentem aduersus negligentes atque inertes, & per sagittas cum
carbonibus desolatorijs cogitationes quasunque passionum,

peregrinatus
sum apud Me-
sach.

peregrinata
est.

atque affectuum ple-
nas. Nam & cito sa-
gittarum instar pene-
trant, & carbonum
hoc est ardorem in-
star prunarum incen-
dunt, & virtutem de-
lent, quasque ipse e-
riam Apostolus car-
bones ignis appella-
uit.

a *Hei mihi.* Cass. Se-
cundo de incolatu, &
permiffione malorum conqueritur.

Cass. Acceptis sagittis, & carbonibus, factus triticum non
dum est in horreo, sed in area, ubi multa palea premitur, vi-
dens ergo multa mala, quae ante non viderat, clamat: *Hei mi-
hi.* Nulli homini apparent mali, nisi factus sit bonus, Cum. n.
creuit herba, & fructum fecit, apparuerunt zizania.

b *Prolongatus.* Cass. Et si breue tempus desiderio nimio lo-
gum videtur.

*Beda. Ecce iam data solatione ad linguam dolosam reuin-
cendam, ingemiscendum est adhuc, quia quoad in corpore inge-
mifcimus, peregrinamur a domino, quia inter filios Babylonie versa-
mur, quod dicit *hei mihi, quia, &c.* i. peregrinatio mea plorata est,
incola. n. qui alienam terram incolit quasi peregrinatus, velut oes,
qui hic non habet manentem ciuitatem, sed futuram inquitur.

*Theo. Incolatum vocat in aliena terra stationem. Septua-
ginta quippe annorum tempus diuturnum iure nominatur,
tantam enim perfectam hominum vitam propheta dicit ef-
fe,

NICOLAUS DE LYRA.

13. d. Suscitabo super eos Medos, qui argentum non querant,
& aurum non velint, sed sagittis interficient paruulos, &c. *Vel
aliter:* Sagitte potentis. i. ipsius dei omnipotentis, cuius Persa, &
Medi fuerunt instrumenta ad puniendum Babylonis peccata.

1 Cum carbo. defo. Quia incenderunt Babylonem, & facta est ita
desolata, quod non habitatur ab hominibus, sed a feris, & venenosis anima-
libus, secundum quod praedixit Esa. 13. d. de Babylone: Non habita-
bit usque in finem, & sequitur: Sed habitabunt ibi bestiae, & do-
mus eorum replebitur draconibus. In transla. Hiero. & in Hebraeo
habetur: Cum carbonibus iuniperorum, qui diu conseruant ignem. s. p
annum, ut dicitur in libro, qui vocatur Catholicon, quando carbones
isti suis cineribus sunt operiti, unde dicitur iuniperus agigno gignis, et
pyr, quod est ignis, quasi gignens ignem. Et ut dicit R. Sa. per hoc in-
telligitur ignis gehenna inextinguibilis, in quo puniuntur Babylonij,
qui fuerunt idololatra pessimi.

2 Hei mi. Hic consequenter plangitur praedictae liberationis dilatio
cum dicitur in persona populi in Babylonia detentis: Hei mihi, quia in-
cola.

MORALITER.

1 Cum carbo. gehennae. Et quoniam insultus demonum est valde
gravis ad sustinendum, subditur. 2 Hei mihi, quia incola meus. In
hoc mundo. † Prolonga. est. Cum tali bello. Et quoniam
non solum demones, sed etiam homines mali, qui sunt eo-
rum ministri, impellunt ad peccatum, ideo subditur.

3 Habitu

ADDITION I.

In psal. 119. Ad dominum cum tribulaver, & c. ubi dicitur in po-
stilla. Et ex tali variatione intitulationis.

De auctoritate horum canticorum, s. graduum idem vide-
tur dicendum, sicut de ceteris psal. quorum autor est David,
licet aliqui ei non intitulantur, imo videantur intitulari alijs
ut frequenter supra dictum est, & nonnullis rationibus per-
suasum, unde non oportet amplius super his innouari. De si-
gnificatione aut huius tituli cum dicit: *Canticum graduum.* quidam
de antiquis expofitoribus Hebraeorum dicunt, & forte pro-
babiliter, quod hoc designat quandam speciem cantus, qui
eleuando vocem gradatim decantabatur, & inde fuerunt ista
cantica appropriata ad ascensum templi, qui erat per quindecim
gradus, ita quod sicut corporaliter sacerdotes, & Leui-
tae ascendeant de gradu in gradum ad ingressum templi, ita
voces eorum gradatim eleuabant. Et quicquid sit de hac mate-
ria horum canticorum, licet prima facie non videatur totaliter ad
Ipsam pertinere, tamen diligenter considerati reperiri possunt aliquales con-
tinuationes horum canticorum adinuicem, put videbitur, persequendo, &c.

A D.

se. Dies enim, inquit, annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis. D
c Cedar. Cass. Filius Ismahelis, unde Saraceni descenderunt, Psal. 89.
qui verius ab Agar dicerentur Agareni, sed a Sara digniori,
& libera sibi nomen vendicauerunt, quorum uterque in ta-
bernaculis legitur habitasse.

a Exemplis conuersorum ad deum. b Alias, vastatoris, quod est idem.

c Quia Accepi sagittas, & car. sed adhuc inter malos sum, & ideo.

a potentis acutae, cum carbonibus † desolatorijs. Hei mihi, quia

a Aug. Peregrinatio huius seculi.

b Aug. Cur inde gemis? quia non cum bonis. c Alias, tabernaculis.

b † incolatus meus prolongatus est, † habitauit cum habitantibus.

a Tenebrae. b Cum malis, & diu. Cur cum illis doles esse? c Quia mul. incola. &c.

c Habi. vel cum taber. Ce. & te. d Qui concludunt unitatem catholicam.

c Cedar, multum incola fuit anima mea. Cum his, qui oderunt

a Cass. Seruans unitatem, non iratus, non turbulentus, & cum prohiberem a malis, bona loquens, obitanti impugnabant.

pacem, eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

Cass. Tabernacula

Ismahel recte Cedar
dicta sunt: Cedar ad
Ismahel pertinet.

† iuniperorū.

Aug. Isaac ergo cum

Ismahel est, i. spiritua-
les cum carnalibus fi-
lijs ancillae, a quibus

† inhabitauit.

& patiuntur. Aug. Vel

secundum interpreta-
tionem nominis. Ce-
dar enim interpreta-
tur tenebrae. Et est cum

† debellabant.

habitantibus. Cedar, i. cum habitantibus tenebras, sed non est obscura-
tus ab eis, & est idem sensus. Per hoc notatur, quia non est dimittenda
unitas, si nunc mali a bonis non possunt separari, ferendi sunt.

*Theo. Cedar secundus Ismahelis filius fuit, posterius autem
non longe ab urbe Babylonis usque in hodiernum diem ha-
bitant. Quoniam igitur a principio inuicem infestam vitam
agebant. Euge enim, inquit, ancillam, & filium eius, non erit enim
heres filius ancillae cum filio meo Isaac. Merito seipsum deplorant
quippe qui ex pristina quidem libertate elapsi sunt, & pro-
pe seruos vitam traducebant.

Genes. 22.

* Bed. Cedar est locus ubi Agar cum filio suo Ismahele fixit
tutoriū, & interpretatur Cedar tenebrae, quia omnes imitatores Is-
mahelis, mundi videlicet amatores, in tenebris conuersant.

d Anima. Aug. Ne putes corporalem peregrinationem, a
deo anima peregrinatur, si terram amat.

Mul. inco. fuit ani. m. Cass. non solum longus, sed & grauis
incolatus, quia: Cum his, qui oderunt pa.

GLOSSA

cola. me. id est, mora mea in terra aliena, unde in Hebr. & in transla.
Hiero. habetur: Peregrinatio mea prolongata est. Valde enim
tristabile est populo fideli cum idololatriis diu morari, & maxime in
eorum seruitute.

3 Habitu. cum habi. Ce. i. cum habitantibus. in terra Cedar, qui fuit fi-
lius Ismahel, Gene. 25. d. De quo Ismahele pro se, & sua posteritate di-
citur, Gene. 16. Hic erit ferus homo manus eius contra omnes, &c. &
per istos intelliguntur Babylonij, qui contra filios Israel fuerunt crude-
les, & duri, ideo replicatur planctus de mora cum ipsis, cum subditur:
Multum incola fuit anima mea, cuius etiam causa replicatur, cum subditur:

4 Cum his, qui oderunt pa. id est cum Babylonij rationibus dictis

5 Eram pacifi. Non reddendo eis iniurias pro iniuriis.

6 Cum loque. il. &c. Modeste, rationabiliter.

7 Impugnabant me. Calumniis. 8 Gratis. id est sine causa.
Moraliter potest exponi psal. iste de quolibet fidei existente in tribula-
tione corporali seu spiritali ex demonum tentatione, a qua prae-
tuit de-
uote liberari, & quod demones arceantur ab impugnatione fidelium
in gehennam retri, & suspirat pro dilatione sui remedii.

PSAL.

3 Habitu cum habitantibus Cedar. Qui interpretantur tene-
brae, & sic significat homines malos peccatis obtenebratos,
de quibus adhuc subditur. 4 Cum his, qui ode. pacem, eram
pacificus. Eorum molestias in patientia toleranda.

6 Cum loque. il. Modeste.

7 Impugnabant me gratis. id est, sine causa.

ADDITION II.

In eo. psalm. 119. ubi dicitur in postilla: Propter quod vi-
debitur mihi melius dicendum.

Istud canticum non videtur pertinere ad captiuitatem Babylonicam.

Primo quia in illa captiuitate non fuit oppressus populus
Israeliticus per fraudem seu dolositatem, sed per puram vio-
lentiam, & armorum potentiam, obsidendo ciuitatem Ieru-
salem, quam cum machinis, & alijs bellicis artificijs acqui-
uerunt Babylonicis, & totaliter deuastauerunt. Similiter, & re-
gem eorum Sedechiam fugientem violenter captiuauerunt
ut ista, & alia pertinentia ad hoc patent. 4. Reg. vlt. & 2. Para-
lipo. 36. Inconuenienter igitur conqueretur quis in persona
populi Israelitici in illa captiuitate existentis de lingua dolo-
sa, cum dicit. *Libera animam meam a lingua dolosa.* Quid appona-
tur tibi ad ling. dolo.

Secundo quia Babylonijs descendeant a Cha filio Noc, ut h. Ge.
10. Cedar autem descendit ab Ismahel filio Abrahae, ut legit Ge.
25. qui quidem Abraham descendit de Sem. Non. n. vere dicere,
quod populus Israeliticus in captiuitate Babylonica existens habi-

Tom. 3.

Y 4 tasset

A tasset cū habitantib, Cedar: cū valde remote essent iste nationes, nō solū quo ad originē, vt dictū est, sed et quo ad locū. Babylonia. n. est in parte oriēali terre, s. in Asia: Arabes vero, q sunt in Cedar, sunt in Africa. Tertio qd hoc, q dī: Cū his, q oderūt pacē, erā pacificus, & cū loquebar illis impugnabant me gratis, valde improprie applicaret Israeliticis in Babylonia captiuatis. Captiui. n. improprie dicerent esse pacifici dominis suis, sed subiecti, & subditi, & hmōi. Nec cū dñs peccit vel aliqd dānū, vel lēfionē infert seruo suo, valde improprie diceret impugnare eū, sed eū affligere, vel opprimere, & huiusmodi. vñ pprie videret iste ps. exponi de statu ecclīe tribulatē a paganis, & hereticis, & spāliter a Saracenis, a quib⁹ ecclīa diu fuit tribulata, & et hodie tribulat in diuersis regionib. vt patet p experiētiā, in qua tribulatione ecclīa nō dī captiuata ab eis, nec debellata, sed pōt dici turbata p eos seu tribulata, de qua tribulatione iste ps. vñ tractare. circa qd sex facit, qd primo orat deū, dicēs: *Ad dñm cū tribu.* Nō. n. facit mētionē de captiuitate, qd de⁹ nunq̄ pmisit ecclīā vniuersalē ab illis supprimi in captiuitate, sed bene tribulari. Et qd spectat diuino adiutorio ab eorū tribulationib. liberari, idcirco dicit: *Clamauit, et exaudiuit me,* intelligendo prateritum pro futuro, vt moris est in talibus.

Consequenter secundo declarat, quā sit hęc tribulatio, a qua petit liberari, dicens: *O dñe libera animam meam a labijs iniquis, & a lingua dolosa.* Pro quo sciendum, qd licet Saraceni sepe impugnent ecclīam per viā potentie, & manu armata, tamen in hoc psal. potius intendit psalmista de eorum impugnatione spiritali, quā est duplex. Vno modo blasphemādo Christū nostrū, & doctrinā eius, & hoc intelligitur, qd dicit: *Libera me a labijs iniquis.* Alio modo fraudulenter iactādo se seruare legē, & euangelium, & in hoc seducunt multos fideles pferatim in exordio sui erroris. Nam in eorum Alchoranus ia

Alchoranus ia
tānter, & le-
gem, & euangeli-
um obseruari tradit.

B rano nefandissimo sepe precipitur seruare legem, & euangelium, & tamen vtrunque despiciunt, vt patet ad sensum vnde de hoc proprie intelligitur, quod dicitur: *Et a lingua dolosa,* quia mendaciter, & dolose pseudo propheta suus Mahometus loquitur, & pręcipit ea, quę non vult fieri, vt dictum est.

Consequenter tertio psalmista querit, quod remedium sit adhibendum tali lingue dolosę. vnde dicit: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Ad quod respondet: *Sagitta potentis acui.* i. scientia sacrę scripturę, quę sagittę potentis, scilicet Christi sunt, & acutissimę, vt ad Hebr. 4. c. *Sermo dei penetrabilior omni gladio acuto.* Et quia huiusmodi sententię sacrę scripturę non solum penetrant ad modum sagittę seu gladij, sed etiam, vt ignis, iuxta illud Iere. 22. f. *Nonne verbum meum, sicut ignis, dicit dominus.* ideo subdit: *Cum carbonibus*

GLOSSA ORDINARIA.

a Canticum graduum. Cass. Secundus gradus petere diuinam defensionem, cui nihil posse obuiare monstratur.

Aug. Cui. n. de mundo exeunti pericula occurrunt, exposcere debet diuinum auxiliū. Cōgrue ergo, qui supra gemebat intra malorū insidias, hic q̄ eas orat iuari. Non est. n. imprudens, & imprudens, sicut ille paterfamilias, qui in euangelio nescit, quando fur vēturus sit, & dormit.

Luc. 12. c. Et iō ipsum subito occupat hora furis, p quē significant illi, q̄ psumētes de cupiditatib. suis, & delictis hui⁹ seculi, disfluēt tumēt, & erigunt aduersus humiles. Hi sunt, q in diebus Noe nubūt, vxores ducūt, & edificāt, i. q. de his psumunt, q hęc deo pferūt. Et iō eos pprehēdit hora furis. Sed filios lucis nō pprehendit, qd semp vigilat, expectantes dñm suū quando reuertatur. Talis est iste, qui oculos ad deū leuat.

Cass. Primo leuat oculos, & orat, secundo qd orauit affirmat, ostēdēs virtutē auxilij impetrati. Ibi dominus custodit.

¶ Beda. Primo in tribulatione positus propheta, ad exemplū Publicani illius, qui tunso pectore oculos eleuare nō audebat ad celū, liberari se petit a labijs iniquis, & a lingua dolosa, nunc aut respirans ad secundum gradū oculos leuaui ad

NICOLAUS DE LYRA. PSAL. CXX.

L euai ocu. meos. Titulus huius psalmi est, Canticū graduū. de quo dicendū est, sicut in psalmo pcedenti. De materia vero psalmi videtur mihi, saluo meliori iudicio, quod sicut pcedens est oratio alicuius sancti spiritū dei habentis pro reditu populi Israel de Babylonica captiuitate, sic psalmus iste est oratio p bono statu populi de

MORALITER.

1 Leuani ocu. meos, &c. Iste ps. est orō alicuius viri sancti pro bono statu populi de pctō p penitentia reuerfi, dicentis: *Leuani*

desolatorijs. Vel pōt referri hęc responsio cum dī: Sagittę potentis, ad destructionē eorū futuram ante aduentum Christi. secundū quam quarta bestia a Daniele visa cum cornib. suis penitus destruetur, inter q̄ cornua potestas tyrānica Saracenorū includit. prout declaratur in additione supra Danie. 7.

Consequenter puidens propheta hanc turbationem esse valde diuturnā. Excedit. n. in tps duratione ceteras turbationes quas passi sunt fideles tā in antiquo testamento, q̄ in nouo. A tpe. n. ortus sui vsque hodie fluxerūt plus, q̄. d. cccc. anni, & adhuc est in magna valetudine, vnde merito psalmi sta de tā longissima diuturnitate huius turbationis piagēdo dicit: *Heu me, quoniā inco. meus prolongatus est.* Et nota, qd nō dixit captiuitas mea, nec suppressio, & hmōi, sed incolat⁹ seu peregrinatio s̄m translationē Hier. in quo denotat, qd populus fidelū nō erat ab eis totaliter supprimendus, nec captiuatus, sed qd cū eis hēbat conuersari audiēdo eorū dolositates circa ea, q̄ sunt fidei, put sēpe cōtingit Christianis in terris eorum ditioni subiectis commorantibus, quod est maxime molestū veris fidelib. Et si queratur, qui sunt illi cum quibus erat iste incolatus seu peregrinatio, hoc exprimit dicēs: *Habitauit cum habitantib. Cedar.* Isti enim pprie sunt Agareni descendentes ab Ismahel per Agar, vt dictū est, qui postea falso nominantur Saraceni, quasi per Saram liberam ab Abraham descendissent: Ex istis enim sunt Arabes habitantes in tabernaculis Cedar, scilicet in tentorijs denigratis, de quib⁹ Cantecorum. 1. b. *Nigra sum, sicut tabernacula Cedar.*

Mahumeti scēta quo tempore, incepit.

Consequenter quinto, vt amplius declararet, qualiter se hēt ecclīa cum hmōi habitantibus Cedar, subdit: *Multū incola fuit anima mea, cum his, qui oderunt pacem.* Hic finitur versus in Hebraico, & est sensus, qd ecclīa se hēt cum istis tanquam cum aduersarijs, cum quibus non habet pacem, sed tñ nec totaliter ab eis deuincitur, nec totaliter eos deuincit. Et ista est propria comparatio fidelium ad Saracenos quo ad potētiā mundanā, quia vt communiter cum eis conuersantur tanquam cum his, qui oderunt pacem modo p̄dicto.

Consequenter sexto, vt ostenderet, qd defectus huius pacis non procedit ab ecclīa, sed potius ab huiusmodi habitantib. Cedar nolentib. recipere verbū veritatis, idcirco subdit: *Eram pacificus.* Cuius sensus est, quia ecclīa non dedit eis aliq̄ occasionē impugnationis, nisi in quantum proponebat eis verbū fidei, & veritatis, qd ipsi nō pnt pacifice sustinere, & ideo subdit: *Cum loquebar illis,* i. verba salutis, & pacis, impugnabant me, i. non solum per linguam iniquā seu dolosam sed etiam per potētiā inuasivā, quā proprie dī impugnatio, & quia talis inuasio est penitus irrationabilis, iō cū dicit, impugnabant me, subdit: *Gratis,* id est, absque causa rōnabili.

ad montes, ad intercessores vtrique sanctos quorū lutragio munera mereret. Hoc ex psona sua loquit⁹ ppheta, q̄ tamē, & ipse mōs erat, & patriarcha mirabilis, sed iō per istos gradus competenter ascendisse se retulit, vt nobis ignorantib⁹ celestiu virtutū genera, distincta narratione mōstraret. Pro-

pheta, vt diximus ad celestem Hierusalē conscendens primo membro ad sanctorū merita eleuasse se dicit oculos, vt eorū precibus iuuaret, ne mēs illius hostili impugna-

CXX.

a Augustin. Qui prius illuminati sole iustitię, per quos aperta scripturę. **¶** Spirituales, id est, sanctos. **b** Quia de scripturis in hac vita habemus auxiliū.

Canticum graduum.

¶ Interiores.

L euai oculos meos † in montēs, vnde veniet au-

tionē succumberet. Secundo ordine indubitanter sibi promittit, quod se integre nouerat postulasse.

¶ Idem. Prędicatio, vel institutio supplicationis, quę in Babylone posito conueniat. Aliter psalmi graduum dicuntur, quia in ascensu templi canebantur singuli psalmi per singulos gradus. Aliter vox Ecclesię ad Apostolos.

PSALMV CXX.

L euai ocu. Cass. Qui quasi inclinatus clamauit, iam respirans oculos ad intercessores sanctos leuat.

¶ Euthym. Hoc canticū, & verba p̄dicuntur, quę dicturi erant Iudæorum captiui, cum ex Babylone discessuri essent, & ascensuri in Hierusalē. Per montes autem celos inteligit ob summā, scilicet eorū altitudinem, illinc enim sperant

captiuitate reuerfi, de quo bētur. 1. Esd. Dicit igitur psalmista in populi persona. **1** Leuani ocu. meos, &c. hoc est ad deū, & eius celesties, qui dicuntur montes, infra ps. 124. Montes in circumuēniū eius, id est angeli, vt exponit Aug. **2** Vnde veniet auxiliū mihi, &c. Diuina enim adiutoria hominib. p̄stita communiūter per angelos administrantur, principaliter tamen sunt a deo. propter quod subditur.

Leuani ocu. meos, &c. i. cordis, & corporis. **†** In monte, &c. i. ad deū, & ciues celestes. **2** Vnde veniet auxiliū, &c. me p̄seruans & populū a recidiuo peccati, ideo subditur. *Auxiliū meū a deo.*

Gbant aduenturum sibi esse consuetum Dei auxilium, quo du-
A cente illæsi in patriam peruenirent.

* Beda. Iterum spiritus iste admonet nos ut ascendamus,
quia qui incipit velle ascendendo proficere, eius opus est ut
proponat sibi exemplū sanctos patres, ut eorū exemplo ma-

*Leuauit oculos meos in mon-
tes, &c.* Id est sanctos
prophetas & patriar-
chas, attendo excellen-
tiam vitæ eorum, unde,
id est à quibus *ueniat au-
xilium mihi*, quia eorum
exemplo commone-
bor ascendere.

a *Auxilium meum à do-
mino.* * Euthymius.

Propriū enim Dei est
ut omnium creator di-
catur, cū ipse solus sit,
qui possit creare, & nos

igitur si animi oculos in cælum leuauerimus eosque à terre-
nis rebus omnibus dimouerimus, diuinum simili modo cō-
sequemur auxilium.

* Basilii. Si enim cælum, inquit, & terram ipse fecit, &
inter alienos & Barbaros opem ferre, ac manum porrigere
potest: Etenim si omnia elemēta solo verbo produxit, mul-
to magis nos ē Barbaris liberare potest.

b *Non det, &c.* Latus iste, scilicet vir iustus de tali auxilio
sibi ipsi loquitur.

B c *In commotionem.* Ad proficiendum non mouet pedem
nisi charitas. Ad cadendum, superbia.

* Euthymius. Hoc ad fraternum amorem pertinet, ut
vnusquisq; pro altero effundere ad Deū preces addiscat, ne
des inquit pedē tuū in commotionem, hoc est in fluctuatio-
nem, neque à recta virtutū via auertaris. Ne idcirco ipse etiā
Deus qui te custodire solebat dormitet. Hoc est ne ipse etiā
negligēs videri possit in ijs quæ ad custodiā tuā pertinet, vel
ne des iter tuū in fluctuātia negotia, sed tuā legis ac mādā-
torū semitā conscende quæ rectū iter incedētibus præstat.

* Beda venerab. Q d. Quādoquidem principale mihi est
auxilium à dño postulandum, ergo non det pedes tuos, i. af-
fectiones tuas o anima in cōmotionem illam videlicet qua
commotus primus cecidit homo in paradiso positus, & qua
commotus de cælo cecidit angelus & factus est diabolus.

* Theodoretus. Hanc clausulam humana more posuit,
ex translatione eorum qui greges & exercitus & ciuitates
diligenter custodiūt. Nam diuinam naturam affectu caren-
tem esse, per ea quæ sequuntur, declarauit.

d *Neq; dormit.* Aug. Si dormit in te fides, dormit in te Chrs.
Cal. *Neque dormi.* Dicitur hoc humana consuetudine, ut
quando fessus custos dormitat, furtum patitur.

e *Ecce non dor.* Ad hoc enim quod dixit: Non dormitet,
refert non dormitabit. Ad aliud vero quod dixit: Non det
in commotionem: refert, neque dormiet.

Aug. Ecce non dormitabit. Dormitat Christus, qñ in fide
tepeſcimus: talis nobis quales nos ei: dormitat mortalis, dor-
miuit moriens, quod non iā Christus. Ipse est ergo qui vigi-
lat, & nunquā dormit. unde dñs ad Ieremiā. *Quid vides? Et ait
virgam vigiliantē ego video, quia vigilo ego super populum meū, dicit
dñs.* Et dicitur hoc à similitudine virgæ quā tenet fur, ut po-
ma vel vestimenta alterius rapiat. Si dormierit ille fur cum

C virga vigilat. Si autē vigilat ille, fur dormit nō rapit. Similiter
si homo

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Auxiliū meū à dño, &c.* & non ab idolis, quæ nullā habent
virtutē, nec ab angelis sanctis nisi ministerialiter tantum, ut
dictum est. quia non sunt creatores cæli & terre. Consequen-
ter Psalmista conuertit sermonem ad populū Israel, dicens.

2 *Non det in com.* id est, non permittat amplius te duci in
captiuitatem extra terram tuam.

3 *Neq; dormitet qui custodit te.* f. Deus & angeli sancti quibus
cōmittit custodiā fidelium, qui dicuntur ab oībus dormire,
quando

MORALITER.

2 *Non det in commotionem pedem tuum.* id est, non permittat
affectionem tuam mutari de bono in malum.

3 *Neque dormitet qui custodit te, &c.* i. nō cesset te custodire.
Deus enim & angeli nunquam dormiunt, sed dormire dñr,
quando non auxiliantur sicut dixit Elias derisorie sacerdo-
tibus

si homo custodit vestimenta sua. i. bona opera ne nudus am-
bulet in via, Christus dormit. i. nō punit. Si vero dormit ho-
mo, Christus vigilat. i. corripit. Hic est custos, de quo in Esa-
ia: *Ad me clamat ex Seir.* Custos quid de noc. & dixit custos:

Esa. 21. c.

Venit mane, & nox. Si queritis querite, conuertimini & ve-

nite. Hic ergo non dor-
mi. neque dor. Sed ne
adhuc putes hoc de ali-
quo hominum, subdit:
Dominus custodit.

* Theodor. Natura
quidem est perugil cu-
stos: te autem fluctuan-
te & ipse incuriam, &
te veluti quēdam som-
num accipit, quando-

quidem non amplius + regumētum
de te curam geret. Sed
infidias tibi necdere vo-

lentibus permittet.

* Beda. Q. dicat.
Quare custodem Isra-

el: ipse non dormitabit neque dormiet. Dormitat quisque
quoniam cardinem mortalem portat: dormit quando mor-
itur. Sed iustus Israel neque dormitabit neque dormiet:
quia Christus resurgens iam non moritur: mors illi ultra nō
dominabitur. Nota quia Israel est vir videns dominum nūc
in spe, quandoque in re visurus. Sis ergo tu Israel & domi-
nus custodiet te, & dominus protectio tua super manū dex-
teram tuam.

f *Qui custodit Israel.* Augustinus. Qui non potest videre fa-
ciem, videat posteriora cum transierit: Pertransiuit autem
Christus per passionem à morte ad vitam: Qui transiit He-
braice dicitur pascha. Pascha putatur Græcum quasi pas-
sio: sed verē Hebræum est, id est transitus. In hoc voluit
Christus videri, id est credi, non modo in eo quod mortuus,
ut iniqui credunt, sed quod surrexit. Primum est: *In princi-
pio erat verbum*, posterius, *verbum caro factum est*. Qui ergo cre-
dit quod passus est, & quod resurrexit, Israel est, & huic non
dormit Christus.

g *Domi. custodit.* Cal. Secunda pars, vbi quod orauerat af-
firmat. Et quasi quis quæreret. Quis est ille custos? subdit,
Dominus custodit, &c.

Aug. Non sine causa est, quod non simpliciter dicit pro-
tegit te, vel dexteram tuam, vel manum dexterā tuam, sed
transiitū ait manū dexteræ. Et non ait sinistrā. Sinistra est
quicquid temporaliter habemus, quod & à Deo, dextera est
aeternum. Illa est consolatio, hæc beatitudo. secundum illud:

Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexa me. Et in Pro-
uer. *Longitudo dierum, & anni vitæ in dextera eius, & in sinistra*

eius diuitiæ & honor. Dextera ergo Dei aeterna felicitas. Sini-
stra mundana quæ & à Deo. Ideoque ad dexteram locandi,
qui aeterna quæsierunt, ad sinistrā qui terrena. Sed quidam
errantes hoc alternant. Sicut illi qui dixerunt. Beatum popu-
lum, cui hæc temporalia sunt. Contra quos dñs dicit. *N. sciat si*

nistra tua quid faciat dextera tua, i. pro terrenis bona ne facias,
sed pro aeternis nesciat, ne saltem se admisceat. Super manū
dexteræ, i. super potestatem quam tibi Deus dedit. ut sis ad
dexteram, ut is filius, secundum illud. *Dedit eis potestatem fi-*

lios Dei fieri, &c. quæ potestas est per fidem. Sed non valet,
nisi Deus protegat. Sed quare oportet ut protegat? propter
scandala quæ sunt de duobus, quia & duo sunt præcepta in
quibus lex & prophetæ: Dilectio Dei scilicet & proximi.

h *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem, &c.* August.

Deus

quando subtrahunt suffragium, verumtamen in vtrāque
in eis non cadit somnus, qui est passio sensitiuæ partis, pro-
pter quod dicuntur vigiles. Dan. 4. c. *In sententia vigiliū decre-*

tum est, &c. ideo subditur. *Ecce non dormiet. neq; dormi. &c.*

4 *Dom. custodit te.* Ab omni malo in bono.

5 *Dom. prote. tua.* Contra malū ubi inferendū. 6 *Super ma-*

nū. i. plus q̄ manus tua dextera possit te protegere & custo-

dire, & per manū dexterā intelligitur oīs potestas humana.

7 *Per diē sol non vret te.* id est non vret te, quia Hebræi non
habent

tibus Baal. 3. Reg. 18. c. *Clamate voce maiore, Deus enim vester*

dormit. ideo subditur.

† *Ecce nō dormitabit neque dormiet, &c.* i. ab auxilio nō cessabit.

7 *Per diem sol non vret te, &c.* id est ælius cupiditatis non no-
cebit tibi tempore prosperitatis, Psalmo 61. b. Diuitiæ si af-
fluant, nolite cor apponere.

MORA-

Deus est sol. Dies sapientia. Luna ecclesia. Nox caro Christi.
A Qui ergo errat in Deo, à sole vritur, & per diem: quia in ipsa sapientia errat de qua dicitur: *Dies diei eructat verbum, idest perfecti.* sapientia perfectis. *Nox vero nocti indicat scientiam*, i. paruulis predicatur humilitas Christi, Et non relinquatur in nocte. i. carnis humilitate: sed

ad altiora diuinitatis prouehuntur: quia luna & luna in nocte, i. per carnem Christi predicatur veritas ecclesie, quia caro ipsa Christi caput est ecclesie.

Qui ergo in ecclesia, & in carne Christi scandalizatur, à luna vritur. Vel, dominus est protector super manum dexteram, i. bonam operationem proteget. Et non solum operationem proteget, sed & te intus, vt sol id est Christus non scandalizet te in cognitione deitatis sue, vel humilitatis sue, siue vnitatis ecclesie. Vel luna, idest ecclesia non permittet vri nocte tribulationis.

Hieron. Vel per diem accipiuntur prospera: per solem elatio quæ ex prosperis venit ad noctem aduersa: per lunam depressio, quæ ex aduersis aliquando prouenit. Et est. *Sol non vret te per diem.* i. non vris elatione prosperitatis. *Neque luna per noctem*, idest non depreffione aduersitatis succumbes. Et hoc est dictum à similitudine beneficii collati antiquo populo. Quia vt olim in columna nubis & ignis præcedebat Iudæos: ita nunc in prosperis & in aduersis nos seruat.

* Basilus. Hoc etiam cum ex Aegypto ascenderent, & in solitudine agerent factum est. Multam vero hic securitatem dicit. Verisimile autem eos etiam cum à Babylone redirent huiusmodi admirabili potitos esse beneficio, idque alio quodam quam illic modo. Ex abundanti igitur prouidentiam suam ostendere voluit quod non solum à grauioribus malis liberat, sed ne humana quidem pati permittit.

* Beda

NICOLAVS DE LYRA.

habent optatum modum, sed loco eius vtuntur futuro indicatiui modi. q. d. ardor solis non exurat te per diem, sicut fecit in Babylonia, vbi cogebaris operari in agris in feruore diei, sicut coguntur ferui.

Neque luna. idest gelu in hyeme, quod maxime intenditur de nocte, quando aer est depuratus à nebulis, & luna luget clarè: propter quod dicebat Iacob Gen. 21. b. *Die nocte*

MORALITER.

Neque luna per noctem, &c. i. mutabilitas a bono tempore aduers-

ADDITIO.

In Psal. 120. *Leuani oculos meos.*

Sicut psal. præcedens proprie posset exponi in persona ecclesie tribulata ab habitantibus Cedar vt supra dictum est: In cuius fine concludit, q. ipsi aduersarii ecclesiam impugnât gratis. s. sine causa rônabili: sic psal. præfens vñ exponendus in persona ecclesie sic impugnata, perentis a Deo, & nō ab aliqua creatura quantumcunque excelsa adiutorium. Circa quod sex facit. Nam primo dirigens oculos mentis ad superiora ad querendum auxilium seu protectionē ab hmoi impugnantibus, dicit. *Leuani oculos meos in montes*, i. ad sublimas potates, in quibus diuina potestas maxime relucet. Quid aut querat in hmoi leuatione oculorum subdit dicens. *Vnde veniet auxilium mihi.* Et quia hoc auxilium est expectandū a solo Deo principaliter, iō subdit. *Auxilium meū à dño.* Et quia multe sunt creature quæ dicuntur, seu possunt dici domini, ad exclusionem talium dicit. *Qui fecit celum & terram*, quod pertinet ad solum Deum.

Consequenter secundo Psalmista prouidens, quod ecclesia prædicto modo tribulata quantumcunque a prædictis aduersariis turbaretur nunquam tñ pateretur lapsum periculosum saltem in vniuersali. idcirco subdit per modū prophetice orationis populo alloquens. *Non det in commotionem pedem tuum.* Casus. n. ruinosus populi assimilât in scripturis lapsu pedis. vnde Deut. 32. c. dñ. *In tempore, vt labatur pes eorum.* Et causam huius protectionis dicit esse diuinam prouidentiam incessabiliter populū protegētē, ad similitudinē alicuius potentis viri, qui vigilāter custodit atrium suū. Et de hoc dicit. *Nec dormiet qui custodit te.* & c. Et addit dicens: *Ecce non dormit neque dormiet, &c.* quia homines quandoque, etsi non dormiunt per somnum profundum, dormitant tamen leuiter, sic vt

* Beda. Sol diuinitatem notat, cuius radio quasi sole illuminatur mens cuiusque, & quia dies sapientia notat, per quā ad diuinitatē ascendit, vnde illud *dies diei eructat verbum*, maxime opus est vnicuique vt protegatur, ne eū vret sol per diē, i. ne permittat eum diuinitas hæc scandalizare in sapientia.

scandalizatur quisque in sapientia, quando filiū quem per sapientia æqualem patri intelligere deberet, minorem esse dubitat, quod dicit. *Sol per diem non vret te.*

a *Neque luna per noctem.* * Beda vener. Per lunā vel Christi

caro propter defectum mortalitatis & passibilitatis, vel ecclesia quæ est corpus suum, denotatur. Per noctē vero scientia intelligitur. Per quā intelliguntur ea quæ de carne Christi, vel de corpore quæ est ecclesia intelligunt, vrit luna quæ per noctem, qñ per scientiam quisque de carne Christi vel de corpore eius intelligit ea quæ non essent intelligenda. & ideo opus est vt dominus protegat quemque, quia si ipse est protector, per diem sol nō vret te, nec luna per noctem.

b *Dominus custodiat introitum tuum.* Cuncta concludit, bonis iniitijs bonos exitus adiungat. Aug. Dominus custodiat introitum tuū. Intrantes custodit, vt sana fide intremus, & humiles, ne vento superbiæ crepemus, & dum non finit tentari supra vires. Exitum vero custodit ex hoc nunc & vsque in seculum, quia cum exierimus ab omni tentatione, iam in æternum nihil nocebit.

Dominus custodiat, &c. * Basilus. Per introitum & exitum totam vitam significat: in his enim illa consistit, & vt hoc clarius exprimat subiungit. *A modo & vsque in seculum.* Non vno tantum inquit aut altero aut tribus, vel viginti, vel centum diebus, sed perpetuo, quod inter homines fieri non potest.

a Canticum P

que astu vrgebat & gelu.

2 *Domi. custodit te.* idest, potens est te custodire à malo culpa & poenæ.

3 *Custodiat anī tuam dominus.* id est vitam tuam corporalem & spiritualement.

4 *Dominus custodiat introitum tu. & exit.* idest dirigat te in omnibus operibus tuis à principio vsque in finem.

5 *Ex hoc nunc & vsque in seculum.* idest semper.

aduersitatis. 4 Dñs custodiat introitum tuum & exitum tuum, &c. scilicet in boni inchoatione, & eius consummatione.

sic vt per talem dormitationem cesset eorum prouidentia, quod excludit a custodia diuina circa populum fidelium in hoc casu dicens: *Ecce non dormitabit, &c.*

Consequenter tertio, quia ista custodia diuina se extendit etiam ad illa, in quibus prouidentia humana non consuevit sufficienter prouidere. ideo subdit: *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam.* Pro quo sciendum, quod impugnantes, communiter partem sinistram protegent plufquam dexteram: vt puta cum scuto in super protegētē, & similibus, quæ communiter supra ponuntur ad partem sinistram & nō ad dexteram, eo quod manus dextera non potest cooperiri scuto, vt sit expeditior ad inuadendum, & sic dextera manus indiget vltiori protectione. propter quod dicit. *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam*, scilicet quod manus dextera licet nō cooperiatur scuto sicut sinistra, erit tamen a Deo protecta: Et ista dicuntur metaphoricè, ad designandum excellentiam & diligentiam diuinæ custodiæ.

Consequenter quarto dicit. *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.* Quod exponitur communiter ad literam de custodia diuina, ab astu solis, & humectatione lunæ, quæ nocent sanitati corporis, cum in aliquo excessu cōtingunt. Sed vltius hæc verba possunt intelligi de alijs influentijs celestium corporum. Ad quod sciendum, quod Gentiles, & maxime Saraceni contra quos hic agitur, secundum expolitionem prædictam, in principio ortus suæ sectæ consueuerunt aspicere in iudicijs astrorum, & secundum ea dirigere bella sua & alia facta publica, vt patet in gestis eorū, quod etiam plures Gentiles facere consueuerunt. vnde Esa. 47. d. *Salute te augures tui qui contemplantur sydera, & supputabant menses, &c.* Vnde ad remouendum hunc errorem Deuter. 4. legitur: *Ne forte oculis eleuatis ad celum videas solem & lunam, & omnia*

Castra cali, & errore deceptus adores ea, & colas, quæ creauit Deus tuus in ministerium cunctis gentibus. Et ad hanc intentionem reducenda videtur verba psalmiste in hoc loco, quasi diceret, taliter dominus custodit te, quod nullæ influentiæ celestium corporum tibi nocebunt, inter quæ corpora celestia sol habet pleniorē potestatem de die, & luna de nocte. vnde infra psal. 135. b. *Solem in potestatem diei, & c.*

Consequenter quinto, vt omnia pericula particularia quasi sub clausula generali comprehenderet subdit: *Dominus custodit te ab omni malo, s. corporali, & sequitur: Custodiat animam tuam dominus, s. a malo spirituali, quod proprie est in anima.*

Conse-

Consequenter sexto ne ex dictis intelligeretur, quod Deus D custodierit populum huiusmodi ab omni malo, sic quod nunquam al: cui eorum contingeret in particulari aliquod malum penę seu culpe, idcirco subdit: *Dominus custodit introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usque in seculum.* Cuius sensus est, quod principalia ad populum Dei pertinentia semper à Deo custodirentur. Introitus. n. quod est principium viæ vel motus rei, est plus q̃ dimidium totius itineris s̃m Philosophum in *philosophus.* 1. Ethicor. Exitus etiam qui finis est habet rationē optimi, & sic ecclesia prophetice dicitur custodiri à Deo. *Ex hoc nunc & usque in seculum*, eo modo quo dicitur Mat. ultimo. d. Ego autem vobiscum sum usque ad consummationem seculi.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Canticum graduum.* Cal. Tertius. Magnum gaudium in ecclesia, pura mente versari atque digne Deo in hac peregrinatione militare: vnde suspiramus ad celestē Ierusalem ad quam duabus alis dilectionis leuamur.

Ambrosius. Amor nanque qualiscunque sit, vacare non potest. Nam si terrenus est, animā ad concupiscenda terrena inclinat. Si vero celestis est, ad celestia subleuat, vel vehit, & ad eternā inflammatur. Obligata anima terreno amore viscū habet in penitis, volare nō potest: sed amor sanctus ad superna leuat ad celestem, scilicet Ierusalem.

Amor otiosus est.

Lucunditas.

portis.

Canticum graduum. CXXI.

a Spem habui & gaudium. **b** A spiritu sancto. Cal. A prophetis apostolis, qui priores viderunt patriam, & inuitant vt curramus ad eam.

† *Ætatus sum in his quæ dicta sunt mihi:*

a Quæ sunt illa? quod scilicet. Non manu factam. **b** Et cum hac dicerentur. Aug. Qui currit, ira cogitet quasi iam ibi iter.

hi: in domum domini ibimus. Stantes

a Hæc est domus domini. **b** Cuius? Non illius quæ seruit cum filiis suis, quæ corporeis parietibus erigitur, sed. Aug. Cuius Ierusalem? non quæ prophetas occidit.

c Hieron Sed quæ adific de viuis lapidibus. **d** Non saxorum molibus sed quæ virtutum soliditate confurgit, & sanctorum societate nusquam dissoluenda extruitur.

† *erāt pedes nostri, in atrijs tuis Ierusalē. Ierusalē in quæ ædi-*

Canticum graduum. Gradus vero sunt ascendentiū nō descendentīū. Ascendat ergo quisque, qui hunc psalmū cantat, & quo ascendat nisi in celū? Vbi angeli sunt ciues nostri, à quibus ciuibus peregrinat in terra. In peregrinationibus autē suspiramus, in ciuitate gaudebimus. Inuenimus autē & socios in hac peregrinatione, qui iā agnouerūt ipsam ciuitatē & inuitāt vt curremus ad illā: ad hos gaudet iste venire, qui dicit *latatus sum in his quæ dicta sunt mihi, & c.* qđ aut dicit *in domum Dei ibimus*, Domus dñi est non manu facta sed eterna in celis. Et quasi quærat quæ est illa domus. Dicit Hierusalē, vbi dñs qui condidit ipsam ciuitatem est delicia oīum in ea habitantiū: hic spes ibi res ad quā affectione suspirare debemus vt dū ad eā tendimus ex nimia affectione ibi esse putemus. **c** *Hierusalem quæ adificatur.* Theod. Symmachus autē sic explanauit. Hierosolyma quæ adificatur vt ciuitas quæ propinquitatē hēt. Quia. n. nunc deserta est domusq; deiecta hēt, rursus florescet, & frequentabitur, pristinaque memia habebit. **c** *Stantes.* August. Quia oīa ibi stant, nihil transit vel cadit. Ibi non pertransit Belial. ibi non est macula in luna. Ibi Rachel nō dolet vel timet. vnde alibi q̃ posuit fines tuos pacē. **d** *In atrijs tuis Ierusalem, & c.* Cal. A parte totum: Atria introitus: hic de penetralibus accipiuntur.

Math. 2. c. Pal. 147.

† *Idipsum.*

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CXXI.

Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi. Titulus Canticū graduum. Et patet sententia ex supradictis. De materia autē huius psal. videtur mihi saluo meliori iudicio, quod sit oratio Dauid exultantis in dño de edificatione ciuitatis & templi quam prauidit fiendam per Salomonem filium suum, si cut dixit ei Nathan propheta de mandato domini. 2. Reg. 7. Et diuiditur in duas partes, q̃a primo ponitur exultatio pro huiusmodi edificatione, secundo subditur deprecatio pro ædificij conseruatione, ibi: *Rogate.* Circa primum dicitur.

1 *Latatus sum in his quæ dicta.* Per diuinam reuelationem factā Nathan propheta. Et quæ sint illa, subditur cum dicit.

2 In

MORALITER.

1 *Latatus sum in his quæ dicta sunt mihi, & c.* Psalmū istū fecit Dauid exultās in spiritu, de hoc quod ædificium ciuitatis & templi per Salomonem filium suum fiendum prouidit. Moraliter autē pōt exponi de quolibet fideli in dño exultante de ecclesiæ ædificio spirituali. Sciendum autem, quod vna est ecclesia duplicem habens statum, scilicet militantem & triumphantem. Et primo agitur de triumphantem tanquam de nobiliore, cum dicitur in persona deuoti. *Latatus sum in his quæ dicta sunt mihi, & c.* Et quæ sint ista subditur.

2 In

2 *In domum domini ibimus.* Vbi exprimitur templi ædificatio, quo ædificato populus ibat illuc in diebus solennibus. Propter quod subditur.

3 *Stantes erant pedes nostri.* loquitur de futuro per modum præteriti, propter certitudinē prophetiæ. Et licet Dauid ante illud tēpus mortuus fuerit: tamen connumerat se futuris hominibus, eo quod erat pars populi & princeps. Sequitur.

4 *In atrijs tuis Ierusalē.* Erāt. n. ibi tria atria per Salomonē edificata, s. atriu sacerdotū, vbi erat altare holocausti, & atrium mundorū, vbi orabāt hoīes mūdi, & atriu immundorū, vbi erant immundi. **5** *Ierusalem quæ adificatur vt ciuitas.* s. valde notabilis, sicut de aliquo notabili clerico dicitur. Hic est clericus, scilicet per excellentiam. Et eodem modo dicitur hic.

1 Vt

2 *In domum domini ibimus.* Hoc enim dictum fuit beatis Petro & Paulo per reuelationem, vt habetur ex eorum epistolis, & etiam alijs pluribus sanctis. Dicitur etiam per sacram scripturam omnibus bonis Christianis.

3 *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Ierusalem.* idest affectiones nostræ in appetitu Ierusalem supernæ.

5 *Ierusalem quæ adificatur vt ciuitas cuius participa. eius in idipsum.* Sicut. n. ciuitas materialis constituitur ex diuersis statibus hominum, sic superna Ierusalem ex distinctis ordinibus angelorum & hominum ad eosdem ordines assumptorum.

MORA-

A *Idipsum*. Aug. Quod semper eodem modo est, nō potuit expressius dicere. Stabilitatis ergo particeps est illa ciuitas, quod nō est hic in aliqua creatura: Deus vero est in idipsum qui ait: *Ego sum qui sum*.

Exod. 3. d.

* Euthymius. Vel iuxta alium interpretem, cuius contiguitas simul est, hoc est cuius participatio

† quæ coniuncta est sibi ipsi simul. i. apprimē vnita.

nes atque habitationes ob inhabitatium multitudinem contingunt, atq; in vnum connexæ. Nam quod ait in *idipsum*, idem est quod vna aut simul.

b *Illuc enim ascenderunt tribus tribus*, &c.

* Theodoretus. Ro boam tempestate diuisæ fuerunt tribus & Dauidici regni decē separatæ fuere. Verū post reuersionem vnū imperiū euasit & omnes in Hierosolymam

† ad iudicium

concurrerunt, vñtatum honorem secundum legem Deo offerentem. Hoc igitur vates vaticinatur. Tribus pristinā concordiam fore vt accipiant, vtque in Hierosolymam concurrant Deum vñtato more laudantes.

* Euthymius. Hoc ad maximam Hierusalem laudem dictum est. Neque enim adeo magnitudine sua, aut ædificiorū structuris ornata erat, quātum una hac re quod vniuersæ tribus populi Israel ter in anno illuc congregabantur, quando totus populus in vnum conueniebat: in paschate nimirū, in pētecoste atq; in scenophēgijs. Illuc igitur olim ante captiuitatem ascenderunt tribus Israel, illuc congregabuntur: domini autem tribus eas appellauit tanquam peculiarem Dei populum, vel tanquam tribus à Deo ordinatas.

c *Testi. Is.* Aug. i. in quibus cognoscit, quod uere sunt Israel. Quando enim grana sunt cum paleis, totum palea putatur, sed cum separabuntur, tunc erit testimonium Israel.

* Theod. Testimonium diuinum nuncupauit legem palam iubentem, vt Israel in locum concurrat quem selegit dominus Deus.

* Euthymius. Quod ait. *Testimonium ipsi Israel* defectiuus est sermo, subiungenda est enim dictio *iuxta*, vt sit sensus, quod illuc ascenderunt iuxta contestationem, & diuinum mandatum à Deo olim factum ipsi populo.

Sap. 9. 2. secundum LXX. Luc. 20. c.

d *Sedes*. Aug. i. iusti, in quibus Deus sedet, & inde iudicat quicquid iudicat. vnde in libr. Sapientie: *Anima iusti thronus est sapientie*, & hi sedebunt cū Christo sup. i. 2. sedes, vt iudicent.

Iudica-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vt ciui.* scilicet ualde excellens. In hoc exprimitur ædificatio ciuitatis quam fecit Salomon valde notabilē, claudens eam triplici muro, & ædificia valde solemnia faciens in ea, vt patet. 3. Reg. 3. & 4. Regum. 22.

2 *Cuius participatio eius in idipsum.* i. cum ipso templo: De cuius ædificatione præmissum est, qđ fecit Salomon valde notabile. vnde dicit secundi Paral. 2. b. *Domus quam ædificare cupio, magna est nimis & inchoata*, & ad correspondentiam nobilitatis templi ædificauit ciuitatem Ierusalem valde notabilē. ideo de ea dicit: *Cuius participatio eius in idipsum*. vnde in Hebræo habetur: Ierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, quæ associatur ei simul, idest quæ associatur templo prius ædificato in nobilitate & fama ædificij.

3 *Illuc enim asc. tribus.* scilicet duodecim.

4 *Tribus domini.* quia in populo Israel, in duodecim tribubus diuiso, erat verus cultus domini, ceteris gentibus ad idolatriam declinantibus.

5 *Testimoni. Israel.* i. secundum testimonium ipsius Israel, qui alio

MORALITER.

2 *Cuius participatio eius in idipsum.* idest in idem & vnū, Deus enim est omnibus beatitudinis obiectum, plus tamen & minus participatum secundum diuersitates meritorum.

3 *Illuc enim ascenderunt tribus.* non omnes.

4 *Tribus domini.* i. sancti patres veteris & noui testamenti.

† *Testi. Israel ad confi. nomini dom.* Deus. n. per miracula eorū gloriā testificat, vt fidelis populus eos in ecclesia veneretur.

7 *Quia illic sederunt sedes.* i. sedentes: sicut ciuitas aliquando ponitur pro ciuibus, vt cum dicitur: Tota ciuitas currit ad

tale

Iudicabunt autem qui oīa reliquerunt Christum sequentes, D qui fiunt amici de mammona iniquitatis, vt recipiāt dantes in æterna tabernacula. Et hæc est pax Ierusalem dando, & accipiendo, vt opera misericordiæ corporea iungantur operibus prædicationis. vnde: *Si nos vobis spirituali seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus?* Luc. 16. c.

1. Cor. 9. b.

2. Cor. 8.

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam. Caneant ergo sibi omnes interrogandi.

* Theod. Cum diuina vaticinatus esset, & humana prædicit. Quoniam enim Hierosolymæ non modo diuinum ere Ædum erat templum, verū etiam regie domus, & eo omnes confluēbant, qui controuersias decidere volebāt, necessario hoc etiam prædixit vates.

e *Rogate.* Cal. Secunda pars vbi loquitur ad iudices, optans eis abundantiam pacis, quā amore fratrum prædicaui.

f *Diligentibus.* Aug. Qui amat in alio bonum, qđ ipse non potest habere, imputatur ei quasi haberet. vnde, Si charitas non hēt quod det, det calicē aquæ, & tantum imputatur ei, quantum Zachar. multa. Impar facultas, sed non impar charitas.

Mat. 10. d. Luc. 19. b.

* Theodoretus. Porro Symmachus sic dixit. *Amplectimini Hierosolymam, otia buntur qui diligunt te*, hoc est, cum profunda pace perfrui effietis, Hierosolymæ habitationem amplectimini, quandoquidem in omni lēctitia qui hanc diligunt erunt.

* Euthymius. Ad ipsam inquit Hierusalem pacifica loqui mini verba, pax scilicet sit tibi, pax populo. Deinceps etenim immensam, atque (vt ita dicam) profundam pacem habebit & gaudium. Alius vero interpretes *salutare eam* dixit.

g *Fiat pax.* Aug. Charitas est virtus fortis vt mors, cui nihil resistit cum venit, cū regibus & ignibus & alijs possit resisti: Quæ charitas & occidit quod fuimus, ut aliud simus. *Occidit vt & viuificet.* vnde Apostolus: *uiuio ego iā non ego*, &c. Per hæc reguntur

Gala. 2. d. F

alio nomine vocatus est Iacob, qui testificando prædixit ædificationem templi futuram. Gen. 28.

6 *Ad confitendum no. dom.* confessione laudis & oblationis.

7 *Quia illic sederunt sedes.* idest super sedes.

8 *In iudicio.* ad determinandum casus dubios in alijs ciuitatibus & locis contingentes, qui determinabantur per sacerdotes & reges, sūm quod dicitur Deuter. 17. ideo subditur.

9 *Sedes super domum David.* Per domum David intelliguntur reges ab eo descendentes.

10 *Rogate.* Hic consequenter ponitur deprecatio pro ciuitatis & templi conseruatione, pro qua Psalmista non solum orat, sed ad orandum alios inuitat, dicens: *Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem.* hoc est ad tranquillum statum in ea habitatiū.

11 *Et abundantia.* Supple sit bonorum temporalium & spiritualium.

12 *Diligentibus te.* Quia est ciuitas ad Dei cultum electa, ita quod Psalmista verbum suum dirigit ad ciuitatem Ierusalem.

13 *Fiat pax in virtute tua.* i. fortitudo murorum & ædificiorū tuorum

tale spectaculum. 8 *In iudicio* de agendis in mundo, Daniel. 4. c. *In sententia vigilum decre. um est, & sermo sanctorum, &c.*

10 *Rogate.* Hic agit de statu militantis ecclesie, in cuius persona dī ciuibus ecclesie triumphantis. *Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem.* i. vos qui estis in Ierusalē superna, rogate dñm pro pace Ierusalem inferioris, quæ stat adhuc in pugna.

11 *Et abundantia diligentibus te.* i. rogare et dñm, vt abundantia bonorū spiritaliū detur nobis appetētibz esse vobiscū.

13 *Fiat pax in virtute tua.* idest ex precum vestrarum virtute, fiat pax in ecclesia militante.

MORA-

Reguntur infirma à firmis, ideo: *Fiat pax in virtute tua*, Charitatis autem est, non nostra, sed quæ aliorum sunt querere: *1. Cor. 13. b.* ideo cum de charitate diceret, subdit: Propter fratres meos. * Euthymius. Alius autem interpretes in futuro dixit: *fiet*. Per virtutem autem ipsos Iudaici populi milites intelligit, quibus certissima erit pax si bellum aut hostem nullum habuerint.

* Theodoret. Symmachus autem sic vertit: Pax in mœnibus sit, robur in regijs domibus. Sanè precatur ipsi Hierosolymæ diuinus David bona, ut & mœnia & domus regie & habitationes quæ in ipsa sunt, pace fruuntur.

a In turribus. Aug. i. in excelsis tuis. Pauci sunt iudices, sed multi ad singulos pertinebunt, quos recipiunt in æterna tabernacula

a Per hanc virtutem & pacem fiat. **b** In numero & premio. **c** Et Cast. Non propter me, sed ut fratres & proximi vinculo unitatis attringantur.

a Id est hic predicabam. **b** O Ierusalem. **c** Et Cast. Non propter me, sed ut fratres & proximi vinculo unitatis attringantur.

a Id est hic predicabam. **b** O Ierusalem. **c** Et Cast. Non propter me, sed ut fratres & proximi vinculo unitatis attringantur.

a Id est hic predicabam. **b** O Ierusalem. **c** Et Cast. Non propter me, sed ut fratres & proximi vinculo unitatis attringantur.

a Id est hic predicabam. **b** O Ierusalem. **c** Et Cast. Non propter me, sed ut fratres & proximi vinculo unitatis attringantur.

a Id est hic predicabam. **b** O Ierusalem. **c** Et Cast. Non propter me, sed ut fratres & proximi vinculo unitatis attringantur.

a Id est hic predicabam. **b** O Ierusalem. **c** Et Cast. Non propter me, sed ut fratres & proximi vinculo unitatis attringantur.

a Id est hic predicabam. **b** O Ierusalem. **c** Et Cast. Non propter me, sed ut fratres & proximi vinculo unitatis attringantur.

a Id est hic predicabam. **b** O Ierusalem. **c** Et Cast. Non propter me, sed ut fratres & proximi vinculo unitatis attringantur.

nacula, & tunc erit abundantia in turribus: Deus autem est tota eorum abundantia, tam recipientium quam receptorum. * Euthymius. Alius etiam interpretes in regijs tuis, dixit, & alius in sepijs tuis. Illud etiã sciendũ est, quod in græca lectio ne non in turribus simpliciter legimus, *πρυθιναί*, qua dictione hoc in loco mœnia turribus circumseptra ac munita intelligimus.

b Propter domum domini Dei. Vel sic legas, *†* Loquar. nunc ut hic versus sit expositio precedētis. Quasi si loquebar pacem de te propter proximos & fratres scilicet: Quasi si bona tibi propter domum domini Dei nostri. Sententia horum verborum non mutatur. **c** Tibi. O tu cælestis Ierusalem, quia domus Dei es, & ita in hoc quod te diligo, Deum diligo.

GLOS.

NICOLAVS DE LYRA.

tuorum tanta sit, quod aduersarij non possint perturbare pacem ciuitatis. vnde in translatione Hieron. habetur: *Fiat pax in muris tuis*. Et quia pax ciuitatis non conseruatur ex muris tantum, sed cum hoc ex abundantia victualium & armorum, ideo subditur.

1 Et abundantia in turribus tuis. in quibus solent arma & victualia reponi.

2 Propter fratres meos. i. propter Iudæos natione, quos Psalmista vocat fratres secundum modum cõsuetum scripturæ.

3 Et

MORALITER.

1 Et abundantia in turribus tuis. id est abundantia bonorum spiritualium procuraretur nobis per angelos custodes. Qui dicuntur turres vestræ & nostræ in quantum à vobis datæ sunt ad defensionem ecclesiæ. Et subditur responsio triumphantis ecclesiæ, cum dicitur.

2 Pro-

ADDITION.

In psalmo. 121. *Latatus sum*.

Ad declarationem huius psalmi, & eius continuationem cum præcedentibus considerandum est quod sicut habetur **2. Reg. 7.** postquã David habuit quietem & aliqualem securitatem ab hostibus exterioribus, considerauit de templo Dei edificando, de quo locutus est Nathan propheta: ut ibi latius habetur. vnde pari forma postquam David in psal. præcedenti fuit à Deo in persona ecclesiæ propheticè ab hostibus finaliter securatus, in hoc psal. agit de domo dñi & eius ciuitate: vnde hic psal. duplicem sensum literalem vñ hñe. Vñ. s. minus principalem & imperfectum, in quo agit de ecclesia militante per Ierusalē materialē figurata, & aliū magis principalem & perfectū, in quo agit de Ierusalem quæ sursum est, mater nostra, Galat. 4. d. Qui quidē sensus duplex literalis quō intelligatur, hñ a postillatore in tertia regula exponēdi sacram scripturam in secundo prologo super Genesim. Et sic quodāmodo intellexerunt hunc psalmū præcipui, & antiqui Hebræorū, exponentes illum. s. Ierusalē quæ edificatur ut ciuitas, cuius participa. & c. de correspondētia vtriusq; Ierusalē prædictæ. Vnde Psalmista in hoc psal. septem facit.

Primo. n. in persona ecclesiæ quasi securatus de custodia diuina, ut in fine psal. præcedentis ad vltiora se extendit, s. ad considerandum de læticia spiritali quæ in ecclesia cælesti iam sedatis tribulationibus hñ. & de hoc dicit: *Latatus sum in his quæ dicta sunt mihi*, s. per reuelationem diuinā in scripturis contentam. Et quæ sint illa dicta, subdit dicens: *In domum domini ibimus*, s. in ecclesia superiori, vbi æternaliter erimus. iuxta illud: *Ut inhabitem in domo domini in longitudine dierum*.

Consequenter secundo, ut ostendat, quod non solum lætabitur ex hoc, quod tendebat seu ibat in domum dñi, sed quia quodammodo ibidem iam existeret saltē in spe. ideo subdit: *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Ierusalem*. vbi notanter dicit: *Stantes erant*, per modum præteriti imperfecti, & non dicit: *Stantes fuerunt neque sunt*. ad designandum, quod in hac vita habetur inchoatio tantum existētiæ in illa domo dñi, nō tamen perfecta statio nec omnimoda carentia illius.

Consequenter tertio declarat q̄ sit ista Ierusalē inuisibilis & immaterialis, quā vocat domum dñi, de qua hic loquit, & hoc per modū cuiusdā similitudinariæ proportionis, dicēs: *Ierusalē quæ edificatur ut ciuitas, cuius participatio eius in idipsum*. Ad q̄ sciendū, q̄ Antiqui Hebræorū & et multi moderni, ut Ra. Sa. & alij ex hoc versu intelligunt q̄ Ierusalē cū tēplo suo materialiter sumpta, correspondet Ierusalē egelesi in situ, ita quod

3 Et proximos me. id est conuersos de Gentilitate ad Iudaismum, quia plures tales erant inter Iudæos in Iudaismo.

4 Loquebar pacem de te. orando Deum pro tua pace. Tempore enim orationis homo fidelis cum Deo loquitur, & quia Psalmista non solummodo desiderabat pacem propter conuersos & Iudæos, sed principaliter cultum Dei, qui vigeat in Ierusalem, ideo subditur.

5 Propter domum domini Dei nō. id est propter templum diuino cultui deputatum.

6 Quasi si bona tibi. à Deo tibi impēdēda per orationē meā.

PSAL.

2 Propter fratres meos & proximos meos. id est propter sanctos, qui sunt adhuc in via.

4 Loquebar pacem de te, & c. Deum rogando pro tota ecclesia. cui datur pax pro sanctis qui sunt in ea, & ut diuinus cultus vigeat ibi. propter quod subditur: *Propter domum domini Dei nostri quasi si*.

MORAL.

quod in loco summi celi, supra posito zenith capitis Ierusalē materialis, illic est cælestis Ierusalē vbi Deus vñ à sanctis suis. Et licet ista sic corporaliter & materialiter intellecta, aliena sint a veritate, cū celi empyreū vbi sancti angeli & alie sanctorū gloriose existūt, nō restringit ad certum locū illius empyrei, vniuersos orbes corporales cōtinentis, cū in principio creationis rerū totū fuit repletū angelis. ut hñ in secundo sententiātū d. 2. Est tñ verū, quod Ierusalē materialis cū cultus diuin⁹ ibi vigeret, fuit figura ecclesiæ militantis, & ipsa ecclesia militās s̄m Dionysii de ecclesiastica hierarchia, est figura cælestis ecclesiæ: & hoc est q̄ dicit Psal. *Ierusalē quæ edificatur ut ciuitas*, & c. Cuius sensus est: Hæc Ierusalē materialis & visibilis, s. q̄ edificat, est supple, ut ciuitas, ad similitudinē ciuitatis. Cuius participatio est in idipsum, s. in Deū, cuius est domus, inquantū ibidē plene participat. Quæ quidē Ierusalem scdō loco hic intellecta, pōt intelligi de ecclesia militante, in qua Deus participat p gratiā, licet imperfecte: vel altius de ecclesia triūphante, in qua Deus participat plene per gloriā. Et vterq; sensus verus & cōsonus literæ, licet secundus sensus est potior, inquantū perfectiorem participationem includit.

Cōsequenter quarto oñdit in quibus Ierusalē illa materialis correspondet proportionabiliter militati, & et ecclesia militās cælesti. Et sunt duo principaliter. Quorū primū p̄tinet ad cultū Dei: Secūdū vero ad directionē proximi. De primo aut dicit: *Illic. n. ascenderunt tribus tribus dñi*. Illud. n. proprie p̄tinet ad cultū Dei, quod ad protestationē veræ fidei & confessionē diuinæ laudis p̄tinet. Quæ quidē testificabant, seu protestabant tribus Israel, ascēdētes ter in anno ad Ierusalē materialē, ut Exod. 23. ut ibidē offerrent sacrificia laudis in testimoniū diuinæ excellentiæ, q̄ erat singulare in illa ciuitate Ierusalē materialis, cū alię ciuitates gentiū pro tunc idolo latraret. & hoc est q̄ dicit: *Illic ascēdēunt tribus tribus dñi*, & c. Testimoniū Israel ad confitendū nomini dñi. Qui quidē cultus p̄cipue vigeat in ecclesia militati. vbi tribus dñi. s. fideles quotidie ascēdūt per gradus virtutū ad testimoniū fidei expressius exhibendū & offerendū cōfessionē laudis. Perfectius autē iste cultus vigeat in Ierusalē cælesti, ad quam ascēdūt soli electi, qui sunt verē tribus dñi, & testificant Dei excellentiā perfecte per clarā eius visionem. vnde Iohan. 3. b. *Quod vidimus, testamur*. Similiter & confitentur nomini domini, per plenam & assiduam cōfessionem laudis, ut supra in psalmo, *Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te*. De secundo autem dicit. *Quia illic sederunt sedes in iudicio*: In Ierusalem enim materiali determinabatur quæcun-

q̄

E que qñones, & dubia in lege diuina exorta, put dñ in postilla, **A** qđ maxime pertinet ad dilectionē pximi: & de hoc subdit: *Illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum David.* Quod prae-
cipue viget in ecclesia militante, vbi causae pertinentes ad fi-
dē, & operationē fidelium determinant vniuersaliter & prin-
cipaliter per summos pōtiffices, vt in canonib⁹ cuius summi
pōtifficis autoritas fundat sup domū David, s. supra Christū
dicentē Petro: *Pasce oues meas*, Iohan. vlt. Dñ tñ in plurali se-
des, cū sit tñ vna principalis, quia per successionē sunt multi
sedētes in prima sede Petri. Vel ē p sedes particulares ca-
thedraliū ecclesiarū, quae ē sunt in iudiciō ecclesiastico posi-
tae & fundatae super domū David, s. per autoritatē Christi,
cui sedēs David pertinet. vnde Luc. 1. *Dabit ei dominus Deus*
sedem dāuid patris eius, &c. a quo oīs potestas ecclesiastica de-
riuat. Ad ecclesiā aut triumphantē hoc maxime pertinet, &
praecipue in iudicio finali, vnde saluator Matth. 19. d. ait apo-
stolis: *Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tri-*
bus Israel. Vbi per duodecim sedes, intelligitur perfectio tri-
bunalis, s. vniuersitas iudicantiū, qui sunt oēs perfecti, sicut p
duodecim tribus vniuersitas iudicandorū, vt in 4. dist. 47. Et
sic manifestum est, quod hāc secunda praeminentia Ieru-
salem materialis circa iudicāda perfectius pertinet ad eccle-
siā militantem: per amplius ē & perfectius ad Ierusalem
superiorem, cui⁹ participatio plena est in idipsum, vt dictū est.

Consequenter quinto considerans Psalmistā, qđ ad Ierusa-
lem illam de qua letabatur in eundo ad illā, vt in primo ver-
su: Et in cuius atrijs iam quodammodo erant stantes pedes
sui & fratrum per spem, vt in secundo versu dictū fuit, non
poterat habere accessum nisi per veram charitatem, ex qua
B pax perfecta celestis attingitur, ideo hortatur fratres ad
orandū seu petendum charitatem illam quae a solo Deo in-
funditur seu datur, iuxta illud ad Rom. 5. a. *Charitas Dei diffu-*
sa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Et
de hoc dicit: *Rogate quae ad pacem sunt Ierusalem*, i. petite vt illa,
quae

quae ad pacē verā quae ad eundū ad Ierusalē pertinet habeatis. **D**
Et tñ sint illa subdit, dicens: *Et abundantia diligentibus te.* Abun-
dantia. n. in hoc loco s. m. literā Hebraicā, cui cōcordat glos-
sa nostra, est abundantia pacis, quae in solis habentibus cha-
ritatem habetur. Impijs enim non est pax, Esai. 48. dist.
Abundantia igitur pacis est diligentibus te, scilicet te Deum.

Cōsequenter sexto ipse Psalmistā petit à Deo illa quae hor-
tabatur alios, vt ea peterent. & de hoc dicit: *Fiat pax in virtu-*
te tua, s. in charitate, quae est virtus diuina per excellentiā, cū
sit maior ceteris virtutibus theologicis, vt primā Cor. 13. &
in hoc distinguitur pax vera quae est circa appetitū veri bo-
ni, a pace apparente, quae est circa appetitum boni apparen-
tis tantum, quia prima pax procedit a charitate, quae est vir-
tus diuina tanquam effectus eius. Secunda vero procedit ab
appetitu boni simulati tantum: quod quidem bonum appe-
tendo seu consequendo non habetur pax, sed potius bellū.
vnde Sapientia. 14. cap. *In magno viuientes insitit bello, tot*
tanta mala pacem arbitrati sunt. Et qui a pax vera non aequaliter
requiritur in omnibus ascendentibus in Ierusalem, de qui-
bus dixerat in quarto versu: *Illic. n. ascenderunt tribus*, &c. sed
abundantius requiritur in his qui alijs praesident, de quibus
dixerat in quarto versu: *Illic sederunt sedes in iudicio*, ideo
subdit: *Et abundantia in turribus tuis.* scilicet abundantia istius
verae pacis sit in turribus tuis, scilicet in his qui sunt aliorum
praepositi, sicut turres praeposuntur in custodia muri.

Consequenter septimo conuertitur ad Ierusalem celestē
de qua principaliter agit declarans duo bona pertinentia ad
ipsam Ierusalem: Quae bona per praedictā orationem a Deo **E**
intendit impetrare. Quorum primum est, augmentum nu-
meri ciuium celestium. & de hoc dicit. *Propter fratres meos,*
& proximos meos multiplicando. Loquebar pacem de te. Secundum
est integritas domus Dei, quae per assistentiam omnium ele-
ctorum in ea perficitur, & de hoc dicit. *Propter domum domi-*
ni Dei nostri, scilicet integrandā, quae sui praedicta bona tibi.

GLOS. ORDINARIA.

a Canticum graduum. Cas. Quar-
tus gradus, iter quilibet an-
gustias constanter de domino ef-
se praesumendum, donec mi-
seris exaudiat.

† celo.

Cassio, qui supra ad montes,
nunc ad Deum oculos leuat.

* Theod. Et hic psalmus pietatem iustorum illius tempo-
poris ostendit.

* Beda. Ex communi omnium persona, qui in captiuita-
tem ducti sunt, canitur. Libertatem reuerisionis à domino
postulandam. Aliter vox Christi ad patrem.

PSALMVS CXXII.

b *Ad te leuani.* Cas. Primo vox tribulatorum Deum respi-
cientium non ad alia patrocina. Secundo precatur
misericordiam contra insultantes.

Aug. *Ad te leuani.* Quò leuaret, nisi quo ascendens tende-
bat? Non se attendit iste, vt superbus, qui sibi placet. Nam
qui sibi displicet, hic talis Deo placet. Et cui Deus placet, ip-
se sibi displicet.

Aug. *Leuani.* Ascensus ergo est in affectu. Caelum in iusticia.
Desiderio ergo bono leuamur ad celū, sicut desiderio malo
ad ima precipitamus. Nō pluraliter, sed singulariter, quasi vn⁹
hō loquitur, dicens: *Ad te leuani.* per charitatem nāque multi
vnus hō sunt, qui à finibus terrae clamat. Et per eandē Chri-
sto vnimur, vt cū ipso quasi vnus Christus simus, secundum
qđ ipse dicit in euangelio: *Nemo ascendit in celū, nisi qui descen-*
dit

ohan. 3. d.

C

Canticum graduum CXXII.

a Aug. Fidei & claritatis, vnde se mundat,
vt caelum fiat.

D te leuavi oculos meos, qui habi-

a Iustis. **b** Quomodo seruasti. **c** Qui iubentur cadi.

tas in t celis Ecce sicut oculi seruo-

dit de celo, filius hominis qui est in
caelo. Descendit quidem caput,
ascendit idem cum corpore. s.
ecclesia vestitus, quam sibi ex-
hibuit sine macula. & ruga. So-
lus ergo ascendit qui nobiscum
vnus est. & solus vnitas, ergo
nos compaginat vni. Cum illo

ergo ascendit, qui cum illo vnus esse voluit. Per charitatem
nobiscum est in terra, per charitatem cum illo sumus in ce-
lo. Ille deorsum est compassione charitatis. Omnes ergo in
Christo sumus vnus homo, qui non angitur de terrenis ve-
mali, sed qui peregrinatur & desiderat patriam.

* Theodoretus. Deum in celis habitare dicit, non veluti
loco circumscriptum, sed veluti letantem celestibus poten-
tibus, quae celos incolunt.

* Basilus. Vide captiuitatis utilitatem ubique relucen-
tem. Qui nanque murorum munitione & pecuniarum co-
pia confidentes fuerant, ab omnibus illis auulsi ad Deū con-
fugiūt. Et quoniā templū ipsorum hostes subuerterant, ē ce-
lo iam Deum aduocant. Dicitur autem in celo habitare, nō
quod illo sit inclusus, absit (ipse enim omnia adimplet) sed
quod in celestibus uirtutibus potius inquitescit. Alioquin &
in hominibus habitare dicitur secundum illud: *habitabo in*
illis & inambulabo, &c.

c *Ecce sicut oculi.* &c. Cassiodo. Seruus leuat oculos in ma-
nus domini quando eget, uel quādo uapulat, quia utrunque **F**

a Sicut

NICOLAUS DE LYRA.

A *Ad te leuavi oculos meos.* Titulus huius psal. est: *Canticum*
graduum. Cuius patet sententia ex supradictis. Et uide-
tur psal. iste esse oratio alicuius sancti prophetae pro libera-
tione populi Israel ab afflictione inducta per Antiochum il-
lustrem, in qua populus mirabiliter fuit afflictus, & despe-
ctus, ut habetur primo Machab. & secundo, quod praeui-
dēs propheta dixit in plōna populi in illa afflictione futuri.

1 *Ad te leuavi oculos meos.* cordis & corporis.

2 *Qui habitas in celis.* Licet enim Deus sit ubique per essen-
tiam,

MORALITER.

1 *Ad te leuani.* &c. Iste psal. est oratio pro liberatione popu-
li de persecutione sub Antiocho nobili, qui sicut dixi, Dan.
11. figura fuit Antichristi: propter quod mysticē est oratio san-

tiam, praesentiā, & potentiā, tñ speciali modo dñ habitare in
celis ubi facie ad faciem ur̄ a sanctis. Populus enim positus
in illa afflictione sub Antiocho pro sua liberatione pluries
orauit Deum deuote, ut habetur primo Machab. & 2.

3 *Ecce sicut oculi seruorum.* Seruus enim & ancilla nihil habēt
nisi à domino & domina: & per consequens filij seruorum
totum auxilium suum expectāt à domino patrum suorum,
& similiter ancilla à domina sua, & hoc modo populus in di-
cta tribulatione constitutus non uidebat se posse liberari uia
humana, propter quod à Deo erat tota expectatio & spes
sua, ideo subditur.

i Ista

sanctorum pro liberatione fidelium ab Antichristi persecu-
tione, qui potentissimus erit in terra, & superbissimus: &
tunc ecclesia erit in magna despectione: & ex dictis patet li-
tera.

MORA.

a Sicut oculi ancillae. Augustinus seruus est populus, Dominus Christus. Ancilla ecclesia. Domina Dei virtus, & Dei sapientia. Et si iam filij & amici per gratiam, serui tamē sumus per creaturam: quia omnis creatura Deo seruit.

1. Cor. 1. d.

Caf. Dat similitudinem de seruo & ancilla, domino & domina, ne femineus & debiliior sexus se exceptum putet.

Aug. Ut iubeant parcere: Per manum potestatem accipe. Boni attendunt & sentiunt se cedi. Qui enim apponit scientiam apponit dolorem: mali perdidit sensum doloris, & eo ipso grauius vapulant atque caduntur.

† ad manus, s. seruorum atque ancillarum comparatione, seu exemplo, illud significare voluit, quod ad Deum assidue & constanter aspiciunt, quodq; nullam aliunde habent auxilij spem, quinimmo & quod nunquam desissent, donec misericordiam consequerentur. Verbum autem *miseretur*, tamen si optatis modum teneat, futuri tamen si

Johan. 3. d. 1. iacurati.

† in plurimū saturata.

gnificationem habet, pro miserebitur. Quidam etiam dicunt ancillae comparationem ideo oppositam fuisse, ut maiorem affectionis intensiorem in Deum ostenderent. Magis enim id fieri solet ab ancillis, utpote infirmiori sexu quā a seruis.

* Basil. His verbis significant, quod haudquaquam aliunde spem sibi adiutorij & auxilij, quā a Deo conceperint, nec ad alium quēquam respexerint. Et ancilla quippe & seruus vnam hanc occasionem per alimentum & amictum ac reliquam cōuersationem habent, ut ad dominos suos respiciant, nec cessent, donec quod petunt accipiant: Et si accipiant gratias agant. Atque etiā si non accipiant nihilominus perseuerant. Quapro-

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ita oculi. no. ad do. & c. do. mi. no. liberando nos de persecutio ne Antiochi.

2 Miserere no. domine miserere nostri. Ad hoc enim replicatur petitio ut ostendatur afflictionis intensio, per quam fit magis exaudibilis: Et ad hoc subditur ratio cum dicitur.

3 Quia multum repleti sumus despectione. quia Antiochus in templo posuit abominandum idolum, ut habetur. 1. Mach. 1. Populum etiam Iudaicum compellebat multum afflictione, & contempnitione transire ad Gentilem ritum. ideo subdit.

4 Quia

propter non dixit, donec mercedem reddat, sed donec misereatur nostri.

b Miserere. Caf. Secunda pars, ubi precatur misericordiam contra insultantes.

Caf. Seruus qui vapulat, leuatis oculis ad Deum, etumpit in necessariā vocem: Miserere.

c Repleti sumus. ut cū dicitur: Quid credis insane, vides quod credis? Reuersus est ne aliquis ab inferis, & retulit tibi quid ibi agitur? Ecce quod ego amo, video & fruor.

d Opprobrium abundantibus. * Theodor. Symmachus hoc E

pactō interpretatus est, anima nostra saturata est obloquendi

his qui abundant despicientibus superbis. Effertentibus enim

se Babylonij nobisque insultantibus & exprobrantibus, nos tristitia afficimur. Secundum Lxx. sic considerandum est opprobrium abundantibus & despectio superbis. Conuerte inquit domine res, & ijs qui nunc effertuntur propter felicitatem qua circumfluunt, nostras calamitates irroga.

* Euthymius. Sabaudi verbum obuenerat. Obuenerat igitur opprobrium & despectio ad humiliationem scilicet acque eruditionem eorum, ne dum prospere eis omnia succedunt & superbi sunt, extollantur inde atq; eleuentur aduersus humiliores atque infortunatos homines.

F

ADDITIO

In psalm. 123. Ad te leuavi oculos. ubi dicitur in postil. Et videtur psal. iste.

In afflictione inducta per Antiochum non solum opprobrium & despectionem passi sunt Israelitici, sed occisiones & magnas praedas & strages, similiter & templi multiplici prophanationem, ut patet in libris Machabeorum, unde non proprie applicatur litera huius psal. illi historiae. Sed conuenientius & magis proprie potest intelligi in continuatione cum praecedenti in persona ecclesiae Christi, quae etiam tempore tranquillitatis & pacis, de qua pace locutus fuerat in praecedenti psal. ut dictum est, sustinet multa approbria & despectionem ab his etiam fidelibus qui abundant in seculo, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur. Similiter in potestatibus mundanis, tales enim communiter despiciunt bonos & deuotos. unde in gloss. super hunc psal. dicitur: Irridetur enim a tenente quod amat, qui sperat non visa. & ei dicitur: Quid credis insane, quid credis? reuersus est aliquis ab inferis, & retulit tibi quid ibi agitur? Ecce quod ego amo, video, & fruor. Hanc in gloss. de hac igitur despectione & de huiusmodi opprobrio, quod tempore tranquillitatis saepe in ecclesia

contin-

contingit. Psal. conqueritur in persona iustorum ecclesiae, dicens: Miserere nostri domine, quia multum repleti sumus despectione. unde si quaeratur, a quibus despiciatur, subdit: Multum repleta est anima nostra opprobrium abundantibus, id est, ab abundantibus. Ad quem sensum litera facilius applicatur. Nec requiritur, quod aliqua dictio de contentis in hoc psal. intelligatur, nisi in sensu literalis, ut patet intuenti. Et nota quod supra in Cantico graduum quod incipit: Leuavi oculos meos in montem. Psal. petit in persona ecclesiae auxiliū a dño. In hoc vero psal. petit misericordiam. Cuius ratio taliter potest assignari, quia in illo psal. ecclesia innititur iustitiae diuinae, eo quod tribulantur eam. s. habitantes Cedar, de quibus ibi loquitur, manifeste sunt contra Deum. Sed in hoc psal. ecclesia potius innititur misericordiae diuinae, quia patitur ab his qui de gremio sunt. s. Christianis abundantibus & superbis, unde de rigore iustitiae potius esset punienda ecclesia saltem in temporalibus pro talibus eius concubibus, sicut frequenter etiam iusti puniuntur temporaliter cum suis concubibus, sicut patet in captiuitate Babylonica, in qua nonnulli iusti fuerunt puniti, sicut Ieremias, Daniel & huiusmodi, & ideo pluries petit misericordiam dicens: Miserere nostri domine, miserere nostri, &c. q. d. non puram iustitiam, sed misericordiam petimus.

Tanta est exultatio, ut antequā exponant pericula, dicat se liberos. Et per quē sic. Nisi quia, &c.

* Beda. Quia gradus istos & vna tantū eccle-

sia, & innumerabilia eius membra viritim ascendunt modo in eis psalmista singulari, modo numero loquitur plurali. Memores sancti confessores quot pericula domino miserante velut impetum torrentis euaserunt: Primo capite fatentur se de tot arumnis sola Dei misericordia liberatos. Secundo gratias agunt, quia non sunt decepti a persecutoribus, sed versa vice contritis ipsorum insidijs erepti.

Theodor.

GLOSSA ORDINARIA.

a Canticum graduum. Caf. Quintus gradus, ut liberati a periculis non sibi, sed dño tribuant.

Aug. Cantant hoc fideles, exultantes, quia euaserunt, quod est in spe cantare. vel in re, si iam corpore exierunt: omnium tamen simul vnus est cantus.

Caf. Aliquando vnum, aliquando plures inducit, vna tamen est ecclesia: quia in omnibus membris est vnitas, per quam multi homines, vnus homo.

Aug. Hi, non dicto unde euaserunt, sic ceperunt cantare: Tanta

¶ Theodoretus. Post à Babylone reditum omnes finiti-
mi Iudeorum libertatem egrè ferentes, cōmuniter in ipsos
bellum susceperunt, & barbaras gentes colligentes eodē tē-
pore cū eis bellarunt, sperantes eorū memoriam fore ut de-
derent: Sed rursus vniuersitatis Deus suis opem tulit, ac oēs
hostes confixit. Ca-
terum hoc afferunt
plurimi vatum & Ierl
& Ezechiel, & Mi-
cheas & Zacharias,
& prater hos insuper
multi, hac etiam hic
in loco vaticinatus est
beatus Ier. d.

¶ Beatus Venerabil.
Etiam sub persona po-
puli iam liberati can-
tatur, agens gratias
cum enumeratione
malorum, quæ a Ba-
bylone pertulerant.
Aliter vox Apostolo-

† aborbui-
sent.

† denterfisset.

† tunc transi-
fuit super an-
imam meam
aque superbie

PSAL. CXXIII.
Nisi quia. Cassio.
Primo sancti
martyres memores
quanta euaserunt, soli
misericordiae ascri-
bunt. Secundo gratias,
agunt, quod liberati, ibi: Benedictus.

¶ Euthymius. Hoc figurato sermone propheta summam
imminentis ruinae celeritatem denotauit. Quidam etiam
aiunt dictionem, quia, hoc in loco abundare.

b Forte vi. Viuunt, qui sciunt idolum nihil esse. Mortui sunt,
qui illud putant aliquid esse. Ergo mortui absorbent, qui pu-
tant malum faciendum quod faciunt. Vni autem qui quidem
sciunt malum esse quod faciunt, sed perfectione superati in so-
cietate transeunt impiorum, & Deo huius vitæ dulcedinem
pferunt, sicut quidam qui timore mortis idolis sacrificauerunt.

AA. 10. b.

Aug. Attende etiā, qd Petrus. i. ecclesia absorbet multos,
sed non viuos. Cui dicit: *Macula & manduca.* Nullum enim mā-
ducat, i. membris inlerit, nisi maculatum, i. renūtiāntem dia-
bolo. Maculatur ergo in malo, sed viuificat in bono, qui man-
ducatur a Petro. Ecce contra accidit illi quem deglutit diabolus.

¶ Euthymius. Per aquam vehementem hostium vim in-
telligit, qui idcirco ira ac furore percuti, quod Iudeorum po-
pulus fuisse in patriam relictus. Dictionem sane posuit
pro ceterum, seu etiam pro vere.

C c. *Aug.* Peccator, populus (& est a similitudine Aegy-
ptiorum) quæ aqua torrens fuit cum impetu, sed cito transit.
vnde

vnde subdit: Torrentem.

d. *Torrentem pertransiit, &c.* Basilus. Torrentem hic & a-
quā & indicendā hostium iram dicit. Non autem calamita-
tē modo hic dicit, sed & transitū illius, itaque ne deperiret
animo si mala ingruant. Quodcumque nanque malum dixeris,
finem habet, nisi
enim finē habuisset,
natura ad ferendum
non suffecisset.

c. *Forſitan.* Aeg. Po-
nūt Latini, vt possint
pro Græco *ἀπε* dubita-
tionis loco, quod intel-
ligibilis dicitur, pu-
tas pertransit anima
nostra? id est magni-
tudo periculi vix finit
hoc credi.

f. *Aquam intolerabi-
lem.* alias. August. sine
substantia, vt sunt vi-
tia & peccata & dulce
do huius vitæ quæ in-
opiam habet, non sub-
stantiā: Egestatē ha-
bent non substantiā,
quia hæc nō vere sunt,
sed transeunt omnia
sine fructu. Nā & qui
peccando lucratur au-
rum, vel hmoi, sine substantia est: quia & hic fidem amittit,
& in infernū descendens, hac secum non portat. Maius er-
go amittit, vt minus lucraretur: pecuniā auxit, fidē neglexit,
vel minuit vel exemit. Abundat nescio quid in arca tua, sed
multo magis qdā diminutū est in corde tuo. De arca gau-
des, de corde non plangis. In hac aqua sine substantia perdi-
dit prodigus ille filius iunior substantiā quā accepit a patre.
Et achas fit vni ciuium regionis illius. i. diabolo, pascens porcos. i.
terrenis & immundis actibus delectatus, desiderās māduca-
re filius quas porcorū, quæ implent ventrē & non faciunt. Ita &
peccata, etiam ad horam delectant, veram tñ satietatem non
præstāt. Hæc est ovis erubunda, quā pius pastor in euāgelio
legit. quæ fuisse relictis nonaginta nouē in deserto. Sed ante
quā reduceret, a longe est cōminatus baculo Moisaicæ legis,
vt cucula se errasse cognosceret, & ultra errare pertimesce-
ret atq; per se redire nō valens, reductorē humiliter expecta-
ret, & desideraret, qui eā viuifica baptismi aqua lotā, siccata
aqua sine substantia, cōsortio angelico redderet, prodigūq;
filium longa necessitate confectum ad patrem reduceret.

g. *Benedictus d. m.* Cal. Secunda pars, vbi sancti gratias agūt, f
quod liberati, & quod laqueus contritus.

Basilus.

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CXXIII.

Nisi quia do. Hunc psal. præmittitur talis titulus in Hebr.
Can. i. cum gradum. Dau. a. & c. apparet autor psalm. De
maceria autem eius mihi videtur, quod David fecerit hunc
psalm. gratias agens de sua liberatione, & populi sui à Philis-
thæis accendentibus contra eum, quando eum audierunt
esse inunctum in regem super Israel. 2. Regum. 5. vt sic Da-
uid occiderent, & regnum eius destruerent: sed fuerunt de-
bellati virtute diuini auxilij, vt ibidem habetur. *Et dixit domi-
nus ad David: Dabo tibi Philisthæos in manu.* Secundum hoc igi-
tur David inuitat populum ad Deum laudandum, dicens.
1. *D. cat nūc.* Ista populus Israel habita victoria de Philisthæis.
2. *Nisi quia* per adiutorium speciale, & replicatur hoc dicen-
do: *Nisi quia,* & c. ad ostendendum maiorem gratitudinem
de auxilio diuino.
3. *Cum exurgerent in.* id est, Philisthæi, vt prædictum est.
4. *Forte. vi. d. gl. nos.* id est, non permittimus resistere eorum
impetui, sicut nec illud quod deglutitur deglutienti.
5. *Cum irascere.* Quia Philisthæi venerunt contra David, &
populum

MORALITER.

1. *Nisi quia do. erat in no.* Psalmum istum fecit David pro li-
beratione sua, & sui exercitus a Philisthæis cum quæritibus
occidere, cum audissent eum vinctū esse regem super Israel.
2. Reg. 5. d. Mystice vero potest exponi de Christo & eius si-
delibus, quorum nomen quæsierunt extinguere Iudæi post
eius assumptionem à dextris Dei, vt habetur Act. 8. & 9. Et
sic in persona ecclesiæ dicitur.
3. *Nisi quia do.* scilicet per custodiam specialem.

4. *Cum*

populum eius cum magno furore & desiderio eos destruen-
di, ideo subditur.

7. *Forſitan aqua.* scilicet tribulationis, quæ per impetum aquæ
designatur. *Esa. 8. b.* Adducet dominus super eos aquas for-
tes & multas, regem Assyriorum, &c.

8. *Abſorbuiſſet nos.* Includendo nos vndique, sicut ille qui
absorbetur aqua, vndique circumdatur ea. q. d. non potuille-
mus aliquantulum euasisse.

9. *Torrentem pertransiit.* *ani. no.* In Hebr. & in transla. Hier. habet-
tur: *Torrentem transiit, super animam nostram.* & per torrentem
intelligitur impetus Philisthinorum, quo David & populus
fuerunt obruti, nisi fuissent diuinitus saluati. & iō cū dñs hic.

Torrentem pertransiit. *ani. no.* Locutio est figuratiua, sicut illud Virgilii.
poeticū: *Pertransiit fisisula buccas.* & similiter cum subditur.

10. *Forſitan per. ani. no. into.* Quia in Hebræo & in transla.
Hier. habetur: *Forſitan pertransiit.* suā animam nostram aqua
superbiæ vel fortes. ideo subditur, pro gratiarum actione.

11. *Benedictus do.* Minus dicit, & plus signat: quia non solū
eos à Philisthæis capi non permisit, sed etiam Philisthæos
eis subiecit adeo subditur.

1. *Anima*

4. *Cum exur. ho. i.* Iudæi, qui dicuntur hic hoīes, sicut. 1. Cor.

3. b. Cū in vobis sit zelus & cōtentio, nonne homines estis?

5. *Forte vi.* In persecutione, quæ facta est beati Stephani tē-
pore, de quo dicitur Act. 8. *quod stridebant dentibus in eum.*

6. *Cum irascere furor eorum.* Irrationabilis.

7. *Forſitan aqua.* scilicet tribulationis.

8. *Abſorbuiſſet nos.* Et eadem sententia repetitur ad maio-
rem exaggerationem, cum dicitur.

9. *Torrentem pertransiit, &c.* Et quoniā ex hoc debet Deo
gratiarum

* Basil. Ob eam causam augeri mala (Deus) permisit non ut illa nos submergeret, sed ut nos probatiores redderet, & ampliore nobis ipse virtutis suae demonstrationem exhiberet. Superbos autem, hic hostes fuisse dicit.

a *Anima nostra.* Vel, sicut aliquo faciente strepitum magnū,

passer volat de muscipula venantium: Sic anima nostra, quae ante vitae dulcedine tenebatur, domino faciente strepitum maximum gehēnarum, eruta est de muscipula. Vel sicut passer vitat laqueum, sic sancti dulcedinem praesentis aquae, quae est quasi laqueus.

a ¶ Vel venationem: b ¶ Quasi morte feratim sitientium sanguinem nostrum. c ¶ Non dedit, sed potius. Et si corpus passum. d Aug. Quia incaute in-
stabilis ceciderat. Non capitur dulcedine praesentis vitae, unde sequitur occisio.

a ¶ Alias, muscipula. Et iste.

a ¶ Qui ante haec seramus in muscipula. b Quare contritus laqueus, & nos liberati quia. c Contra quem nullus preuallet.

d nōs liberati sumus. Adiutorium nostrum in nomine do-

mini, qui fecit caelum & terram.

* Theo. Grato animo propriam imbecillitatem confitetur D passeri seipsum comparantes, & Dei praedicant potentiam, hostium demonstrantes robur. Venatores namque illos appellant, edocet vero salutis modum.

b *Venantium.* Venantes sunt persequētes, esca in muscipula, dulcedo huius vitae.

c *Laqueus contritus.*

Cass. Occisus martyri-

bus, non restat dulce-

do vitae, qua possint

iterum capi, sed ipsi

nō simul contriti sūt,

imo liberati.

d *Contritus.* Cassiodo.

Q. Qui ferreus erat,

nō ruptus, ut stupa, tā-

ta fortitudo passionis,

tāta potētia liberātis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Anima nostra. pas. de. la. id est, de insidiis Philistinorum, & per quem modum subditur:

2 Laqueus contritus est. quia exercitus Philistinorum a David & populo suo fuit debellatus. Et quia hoc fuit virtute diuina, subditur.

MORALITER.

† gratiarum actio subditur: Benedixit dominus, & c.

2 Laqueus contritus est. s. per Romanos qui destruxerunt Iudeos.

ADDITIONO

In psal. 133 Nisi quia dominus. vbi dicitur in postilla. De materia autem eius.

Nō vī proprie materia huius psalmi assignari a post. Tū qā de istis persecutionibus corporalibus q̄ tēpore David cōtulerūt iā plures psal. fuerūt facti in particulari, & et generaliter, ut patet in illo psal. Diligam te Domine. In cuius titulo fit mētio de liberatione ipsius David ab omnib. inimicis suis. Tū qā improprie applicaret illi historiae hoc qd̄ dī: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.* quia ut ibidē patet, Philistini nō insidiosae insurrexerūt q̄ David, & populū suū, sed palā & manu armata, ut hī. 2. Reg. 5. vñ melius vī dī cēdū quod hic psal. cōtinuat ad praedictos, sic. Quod postq̄ Psal. in psona ecclesiae petiuit auxiliū ab aduersariis exterioribus, ut in primo & secūdo cātico, & consequēter introduxit letitiā de pace & trāquillitate ecclesiae, ut in tertio cātico. Cōsequēter ēt petiuit, ut misericorditer liberaret ab intrinsecis cā turbantibus, ut in psal. praecedenti. In hoc vero Psal. vult ostendere qd̄ quādo cūque, & a quibuscūque psecutionibus ecclesia liberat, ascribēdū est soli pietati diuinē. vñ dicit: Nisi quia dominus erat in nobis, & c. quasi dicat Nō potētia,

3 Adiutorium nostrum in nomine do. quasi dicat non in nomine idolorum, qui nullam habent virtutem, quod ideo dicitur, quia Philistini tunc fugientes reliquerunt idola sua ad salutem populi Philistinorum, & etiam sui impotentia, quia David & viri eius tulerūt ea, ut habetur. 2. Reg. 5.

† Et nos libe. su. nā ante aduentum Romanorum in Iudaea. Christiani qui erāt ibi monitu angelico transferūt in regnū Agrippae, & ibi saluati fuerunt iō subditur: Adiutoriū nō. in no-

centia, nec viribus humanis attribuenda est, sed soli Deo in nobis existenti per suā prouidentia & protectionē, & iō in hoc psal. tangit multa genera persecutionū. Quarū quēdam procedunt a ferocitate, seu in humanitate psequentiū, & de hoc dicit, Forte viuos deglutissent nos, cum irasce. su. eorum in nos. Quāda autē procedūt ex insipientia psequentiū, sicut cum vulgares indocti nō ex passione irae, sed potius ex quadam insipientia psequuntur fideles, & de hoc dicit. Forsitām aqua absorbuisset nos. Aqua. n. saepe pp̄s significat, ut Apōst. 17. Et quia tales, ut plurimū tāquā indisciplinati impetiose psequunt, iō subdit. Torrentē pertransiuit anima nostra. Vel icūdū Hebraicā literā, torrentis pertransisset animā nostrā, torrentis. n. fluit cū impetu. Quēda at psecutiones procedunt ex deceptione diabolica, vel humana, vel et mūdāna, quous homo quādo cūque capitur sicut passer in laqueo. Qui quidē laqueus diuina virtute cōtrit, ut iusti liberent. Et de hoc dicit. *Anima nostra sicut passer, & c.* & laqueus cōtrit est, & c. & sic de omnibus cōcludit. Adiutoriū nostrū in nomine, dñi, correspondēt ad principū psalmi in scētia. liberatio nostra de omnibus praedictis, & similibus ascribenda est diuino adiutorio tātū, ad quam sentētiā facilius litera appliatur.

GLOS. ORD.

a *Canticum.* al. Sex-
tus gradus. Cōfiden-
tia fidelissimi Chri-
stiani, solidissimis
montibus compara-
tur, quam habet in
domino, ne zelet fe-
lices in hoc seculo.

* Beda. Sexto gra-

duclamat propheta nobis in dominum cōfidendū ne laboremus in cassum, prima commonitione propter populum fideli cōfirmat dicēs nullatenus commoueri posse, qui in domino sunt confisi, reddens causam quare peccatores supra sortem iustorū nō permittat excrescere. Secundo precatur, ut rectis prosperitas, prauis vindicta proueniat.

* Theo. Qui illam victoriam adepti sunt, triumphalē canūt hūmnum, & spei in deo collocatā uim praedicant.

* Beda.

Canticum graduum.

PSAL. CXXIII.

VI cōnfidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in aeternum, qui habitat in Ierusalem.

a ¶ Aug. Qui confidit in domino, est sicut mons Sion & non mouebitur sicut passer, qui instabilis est & cito volat hinc inde.

a ¶ Spirituali, id est, in ecclesia. Terreni ciues saepe captiuati.

* Beda. Ex per-

sona eorum canitur,

qui de captiuitate re-

deutes impugnato-

res suos, hoc est fini-

timas gētes Deo ad-

iuuante preseruit. Ali-

ter vox Ecclesiae.

PSAL. CXXIII.

b *Q*uicquid. Au.

Hic ps. docet

† in aeternum

mauerit. Ie-

rusalem ha-

bet in cir-

cumitu mon-

tes.

† habitant

nō intendere in p̄sperantes in seculo, uñ superbia, ut se p̄ferant omnibus hominibus, & cor durū, contra imbrē Dei ne fructū ferat, quos attendētes & infirmi nutāt, qualiter su- pra infirmi cuiusdā pedes pacē peccatorū uidētis, moti fere legunt, sed credēdū est sapiētiē dei, qui oīa bene facit, etsi nō videamus quomō, & ita erit rectū cor, ut confidamus in domino, & non mouebuntur pedes nostri. Ostendens ergo fidētem in deo nō posse moueri, ait. Qui confidunt in domino.

¶ Qui

De qua dicitur Apoc. 21. a. Vidi ciuitatem sanctā Ierusalem descendētem de celo, & c. in qua per fidem Christi habitant Christiani, quod prauidens Psalmista in spiritu prophetico dixit:

1 Qui confidunt in do. non in idolis vanis, nec in rebus mūdānis.

2 Sicut mons Sion. quia sicut mons Sion est immobilis, ita qui vere confidunt in domino, a stabilitate fidei non mouentur, ideo subditur.

3 Non commouebitur in aeternū, qui habitat in Ierusalem. spirituali per suam charitatem formatam. Et causam huius stabilitatis subdit, dicens.

quae est militans ecclesia, in qua habitantes fidem charitate formatam sunt securi de gloria futura. Nec occurrit mihi alia spiritualis expositio hic.

Tom. 3.

Z

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. CXXIII.

Q Vi confidunt. Titulus huius psalmi est. Canticū graduum, cuius sentētia patet ex supradictis. De materia vero huius psalmi, nō videtur quod intelligatur de Ierusalem materiali, cuius nunquā fuit tanta pax, & sublimitas, quāta describitur in hoc psalmo, ut videbit: quia multoties fuit impugnata, & pluries distructa. Eis totaliter. s. semel per Nabuchodonosor, & semel per Romanos, et pluries partialiter quantū ad aliquā partem murorum & adificiorum, ut patet ex libris Reg. Para. Machabeo. Et iō exponitur de Ierusalem spirituali, scilicet ecclesia.

MORALITER.

1 Qui confidunt. Sicut ostensum fuit in expositione literalī, psal. iste secundum literalē sensum est de spirituali Ierusalem quae

Qui sunt isti qui habitant in Ierusalē, ipsi non commovebuntur in æternum. Quis est ista Ierusalem, breuiter describitur. *a Montes in circu.* id est, angeli, prophete, apostoli sunt murus eius. vñ Esaias: *Et erit in ea murus, & ætemural:* Sed ne in montibus remaneat, addit: & dñs in circumitu. *Ne ergo sit spes in montibus, sed in vertice montium.* vñde Esaias: *erit in nouissimis diebus mons in vertice, &c.*

Qui confidunt. Cas. Primiq̃ affert nō posse moueri cum qui confidentiam in Dei virtute ponit. Secundo precatur, vt bonis prosperitas, malis veniat vindicta, ibi: *Benefac domine.* Confidunt: cōmouebitur.

Cas. Prius dicit. Cōfidū, pluraliter: post, non cōmouebitur, singulariter, quia numerosa est vnitas huius populi, q̃a & multi sunt, & vnū sunt.

Mons Sion. Hierony. Christus, in quo fundata est ecclesia. Mons ille ad literam, in fine seculi commouebitur.

b Virgam pec. Aug. Dominantur enim aliqñ propter disciplinam bonorum, sed hoc non semper erit, vt hic aperte dicit propheta. & ideo non deficient iusti, quia sciunt tēpus futurum quo Christus in claritate sua apparet, congregabit ante se omnes gentes, & diuidet eas sicut pastor diuidit hēdos ab ouibus, ouesq̃; ponet a dextris, hēdos a sinistris.

** Euthymius.* Per peccatores impios, atque in quos omnes intelligit, quales etiam ipsi sunt Demones. Per virgam verò eorundem regnum aut potentiam intelligit. Iustos verò eos appellat, qui secundum legem viuunt.

** Theodoret.* Et Assyrios virgam furoris per Esaiam vatem dominus appellauit. *Va enim,* inquit, *Assur.* virga furoris mei, & iræ meæ, &c. Dicit igitur vates etiam hic. Dñs vniuersitatis

Psalm. 124.

B mei, & iræ meæ, &c. Dicit igitur vates etiam hic. Dñs vniuersitatis

ueritatis iusta vtens sententia, nō finet iniustorum virgani, D iustorum ceteri infligi.

c Sortem. Cas. id est, iustos forte electos, vel qui sunt fors & hereditas Dei.

d Benefac domine. Cas. Secunda pars vbi confirmato populo

precatur quod scit futurum, vt bonis prosperitas, malis vindicta veniat.

** Theod. & Euthy.* Cū Dei iustitiā ostendisset, iustas preces fudit: orat enim vt equalia premia boni consequatur. hoc ē

Dominus ait, *qua mensura metimini, remetietur vobis.* & Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur.

e Declinantes autem. Cas. Pari etiam sententia pereunt, qui

declinant iussa principis, & qui opera mala velle continent, deficientes cum cogentibus deficere.

** Theodoretus.* Obligationes Aquila quidem *simultates* explanauit, *Obligationes* Symmachus, & Theodotion *peruersa*. Atque vates nihil iniusti petijt, verum vt boni bona consequantur, qui verò rectam viam declinant, vt obligationibus & simultatibus vsi sunt correspondentem finem inueniant.

f Pax super Israel. August. Vno nomine patria hereditas dicitur, quæ est Christus. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, qui pacem supra pacem dabit nobis.

** Theodoretus.* Sciendum est hoc nomen Iacob adeptum esse cum diuino conspectu dignus effectus esset, cognomen igitur habeant omnes, qui eisdē mores, & animam, fidem, que puram habeant: Non enim omnes qui ex Israeli Israeli- tæ sunt, sed qui Israelis pietatem amplectuntur.

E PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Montes in circumitu eius. id est, angeli ad custodiam ecclesiæ deputati.

2 Et dñs in circumitu populi sui. propter quod dicit Matt. 21. d. Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.

3 Quia non relinquet dom. vir. pec. id est, potestatem eorum.

4 Super sortem iustorum. id est, prevalere iustis: intantum, ut moueantur a statu fidei, & virtutis, quia facit cum tentatione prouentū, vt possint sustinere, vt dicit Apostolus. 1. Cor. 10. c. ideo subditur.

5 Vt nō extendant iusti ad iniquitatem manus suas. Et quia boni merentur premiari, & mali puniri, subdit Psal.

6 Benefac dom. bo. & re. conferendo eis bonum gratia in presenti, & gloria in futuro.

Declin-

ADDITIONO.

In Psal. 124. *Qui confidunt.* vbi dicitur in postilla. De materia huius psal.

Iste psal. continuatur ad præcedentem sic. Nā cū dixisset Psal. in præcedenti. *Adiutorium nostrum in nomine domini, &c.*

In hoc

GLOSSA ORDINARIA.

a Canticum graduum. Cas. Septimus gradus in figura veteris testamenti per venturum Christum, reuersionem de captiuitate, quasi de Baby-lonia prophetat: vñde iam consolatio, & seminatio vt plus metatur.

August. Redempti sanguine Christi & conuersi a captiuitate, hæc cantant, dum peregrini gementes in via. Sion est Ierusalem in angelis æterna, in hominibus captiua.

* Beda. In captiuorum personam canitur supplicantiū pro libertate, atque dicentium, quanta bona, ac quanta clara laudatio abolutionem talem secutura sit. Aliter: Conuertente Domi-

Canticum graduum.

solati, non est enim plena læticia ceteris in captiuitate positis. Aliter vox Apostolorum de impijs Iudæis.

* Theodoretus. Cyrus Rex vt omnes redirent Iudæi iussit. plurimi vero prauam habentes mentem, in omnibus diuinis legibus repugnantes regredi noluerūt, qui autem uitæ pietatis curam gerebant, legisque cultum desiderabant liberrime redierunt: hoc igitur psalmo propriam cernentes libertatem exultant, & precantur, vt hanc & sui ciues consequantur.

PSAL.

P S A L M V S CXXV.

A *In conuertendo.* Cassi Primū magnitudo facti, cū magnitudine gaudi: ostenditur. Secūdo precatur conuersionem a captiuitate adhuc futura, ibi: Conuerte domine.

a *In conuertendo.* Aug. Vel: Cum conuerterit, quasi de prae-

rito loquens, futura pronuntiat, & ut figura p̄teriti futura se cogitare ostēdat, ait: Tūc dicēt. Quod iam de futuro est, vnde & post ut hāc fiant, orat. Conuerte domine cap. no.

* Basil. Captiuitas nomen quidem simplex est habet vero multos sensus. Est enim bona captiuitas, ut quādo Paulus dicit. Captiuantes omnem intellectum in Christi.

B *Est mala, ut cū dicit. Captiuantes mulierculas oneratas peccatis.* Est etiā sensibilis captiuitas. Rursus, est spiritalis, de qua p̄eco dicit captiuus dimissionē. Sensibilis est apud hostes, quā prior est grauior, quē Iudam captiuū nacta, proditorum etiam reddidit.

* Euthym. Per conuersionem propheta reditum ac restitutionem intelligit in patriā cuius patrie filios, hoc est, cuius populum in captiuitate olim constitutum, captiuitatē Sion appellauit. Per cōsolationem vero, refrigeriū intelligit. Peruersi inquit in patriam valde refrigerati sumus. Nam Graeca dictio *σῶν* pro qua interpres reddidit, sicut, non solū hāc significationem habet, sed interdum ponitur pro quam, id est, pro valde, quemadmodū & alibi. *Quam bonus Deus Israel.* b *Sicut.* Aug. Non semper ad similitudinem ponitur, sed ad proprietatem, ut hic, vnde etiam dicitur: Fecit ut iustus, qd̄ vere est, ita facti sunt isti sicut consolati, id est, gaudi sunt, ut cōsolationem accipientes in resurrectione Christi, qui p̄cessit ut consequamur.

c *Os nostrum.* Cassi. Cordis arcanum, vbi primum gaudia, quē post officio linguę erumpunt.

Aug. *Os nostrum.* Cordis, inde procedit malum vel bonum quod nos mundat vel inqū nat. vnde: Quod p̄cedit de ore inquinat. Non de ore carnis, sed cordis. Non enim si nominas furta & alia mala, immundus es, sed dum cogitas, & si fileas.

* Theo.

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L. CXXV.

I *In conuertendo.* Titulus huius psal. est: Canticum graduū, sine aliqua addi. ione, & patet sententia ex supradictis. De materia vero huius psalmi patet ex circumstantia litera, quod loquitur de reditu populi Israel a Babylonica captiuitate, quia de captiuitate facta per Romanos non est reuersus populus Iudaicus, nec reuertetur, ut frequentur supra dictum est. Dicit igitur Psal.

In conuertendo. Reducendo populum de Babylone in Ierusalem in qua est mons Sion, vbi fuerat templum, & domus regia.

a *Facti sumus.* Magna enim consolatio fuit eis redire ad locum cultus diuini.

3 *Tunc repletum est, quia statim cum venerunt in Ierusalem, exierunt altare, & obulerunt hostias cum diuinis laudibus, ut habetur. 1. Esdra. 3.*

4 *Tunc dicent. Cyrus enim rex Persarum per totum regnū suum fecit*

M O R A L I T E R.

1 *In conuertendo.* Psal. iste secūdu literalē sensum loquit de reditu populi Iudaici de Babylonica seruitute. Moraliter autem potest exponi de reditu populi Christiani per penitentiam de peccato mortali. Et sic in eius persona dicitur:

In conuertendo dominus. i. ecclesiā, quā licet non secūdu se totā tamē secūdu aliquas sui partes sic aliquādo captiuat.

2 *Facti su.* Et dicitur sicut, quia perfecta consolatio non habetur in p̄senti.

3 *Tunc repletum.* In laude diuina.

Tunc

P S A L. CXXV.

a *Alias, cum conuerterit.* Ut redeuntium de Babylonia, quā conuersionem dominus fecit.

† N *conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut † cōsolati.*

a *† Et dominus conuertit.* In illa conuersione.

Tunc repletum est gaudio os nostrum,

a *† Corporis.* Vel quā intus clamat ad eum. **b** *† Aug. Hoc*

& linguā nostra exultatione. Tunc † di-

cent inter gētes, magnificauit dominus facere cum eis. Magni-

f *ficauit dominus facere nobiscum, facti sumus † latantes. Con-*

uerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in au-

stro. qui seminant in lachrymis, in † exultatione metent.

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

† *†*

* Theo. Eue fugio voluptate perfusi linguas in hymnorum D cantilenam impulimus. Exultationem enim Aquila, laudem. Symmachus, gloriam interpretati sunt.

d *Tunc dicent inter gentes.* * Basil. Non est tenere adiecta in geminatio, sed multē emphatis demonstrationē habet, Tunc

dicent illi quia magni-

ficauit dominus, &c.

hoc Gērium est ver-

bum, Alterum vero

quod subiūgitur, ip-

sus Prophetā. Non

dixit seruauit, sed ma-

gnificauit, ut magnifi-

candi verbo, insolē-

tiam ac nouitatem

miraculi ostēderet.

c *Inter gētes.* Aug.

Non gētes, quia nō

omnes credunt. Ma-

gnificauit, quā vidēt

eos, & virtutes ope-

rari, firmū testimo-

nium ab aduersario.

f *Conuerte domine.*

Cassio. Secūda pars.

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

† gaudio

A Idem Zachheus. Ecce dimidium honorum meorum domine do pauperibus. Et si quem defraus. &c. Ad hoc. n. retinuit dimidium, non ut haberet quod possideret, sed ut redderet debita. Magna voluntas multum dedit, multum seminavit. In hac etiam voluntate illa vidua quae duo minuta misit, non parum seminavit, imo tantum quantum Zachheus, minores ferebat facultates, sed parum habebat voluntatem. Si attendis, quid dederunt, diuersa inuenies. Si attendis, unde dederunt, paria inuenies. Sed est aliud vultus, quo seminato meretur illa, melius, scilicet calix aquae frigidae, dicente domino: Qui dederit

calicem aquae frigidae, non perdet mercedem.

a Eunt. Causa prouectu melioris vite. Mittentes, ante se premitentes in illo seculo. Sua, non de rapina, sed de proprio labore venientes ad iudicium. Hoc commune omnium, sed ad gaudium non nisi boni veniunt.

b Et flebant. Augusti. Quia miseris, &c.

1 Aug. Melius est, ut nullus sit miser, quam ut tu facias misericordiam. Qui enim ut faciat misericordiam, optat esse miseros,

crudeliter habet misericordiam. Sicut crudelis est medicus, qui ut exerceat artem suam, optat multos esse aegros,

na gratia, ideo subditur.

4 Venientes autem venient. & patet litera ex dictis.

Moraliter autem potest exponi psal. iste de quolibet redeunte de peccato mortali tanquam de Babylone, quae confusio interpretatur, & per veram penitentiam consequitur donum gratiae in praesenti, & gloriae in futuro.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Eunt. in captiuitatem Babylonicam.

2 Ibant & flebant. ex contritione de peccatis, propter quae captiuitatem meruerant.

3 Mittentes semina sua. Sicut enim fructus producit ex semine, sic et vera & perfecta penitentia suo modo reportatur beneficium diuini

MORALITER.

1 Eunt. ibant. per viam praesentis vitae.

4 Venientes autem veniant. in futura resurrectione.

ADDITIONE

B In psal. 125. In conuertendo dominus. ubi dicitur in postilla. De materia vero huius psal.

Iste psal. non loquitur de reditu populi Israel a Babylonica captiuitate, quia in illo reditu nunquam fuerunt tam repleti gaudio, quam de ipsis conuenienter verificaretur. Tunc repleti sunt gaudio os nostrum. ut patet ex historiis Esdrae & Nehemiae. Similiter nec proprie de eis posset dici: Tunc diuiter gen. magni do. face. cum eis. Licet. n. Cyrus dedisset eis licentiam reedificandi, gentes tamen circumstantes multipliciter impediebant & eos fatuos reputabant ut h. i. Esdrae. 3. & Nehemiae. 1. Similiter nec de eis proprie posset dici: Veni. au. ve. cum exul. cum nunquam legantur per maiorem partem fuisse in vera penitentia. Vnde expostores Hebraei specialiter Ra. Abenazra, istum psal. exponunt de tempore Messiae, quem false expectant, quod nos verius de tempore Christi veri in quo sumus, debemus exponere illum, in quo. f. tempore, proprie peruenit Deus captiuitatem Sion. Et peruenit psal. iste cum praecedenti sic. Nam cum dixisset, quod Deus est in circumitu populi sui ad custodiam, & quod non relinquet virgam peccatorum super sortem iusto. ne forte quis ex hoc crederet, quod in tempore Christi per tunc venturi cessassent omnes persecutiones, ideo dicit: In conuertendo do. ca. &c. facti sumus sicut consolati, quasi dicat non ex toto erimus consolati, sed sicut consolati, eo modo quo Apostolus. 2. Cor. 6. b. dicit: quasi tristes, semper autem

gaudentes. Quod quidem gaudium statim declarat di. Tunc repleti sunt gaudio os nostrum. &c. quia apostoli & primitiue ecclesiae non solum gaudentes praenuntiabant Christum esse in bonis circa quod ipsorum os & lingua assidue versabantur, sed et opprobria & contumelias cum gaudio suscipiebant, Act. 5. g. Ibant apostoli gaudentes, quia digni habiti sunt pro nomine Christi contumelias pati. Et quia multi de gentilibus hoc cognoscebant praedicantibus apostolis, ideo subdit. Tunc dicent inter gentes. &c. Consequenter psal. declarat modum istius peruersionis, de qua dixerat. In conuertendo. captiuitatem Sion, per modum orationis prophetice di. Conuertere domine captiuitatem nostram sicut torrens in austro. Pro quo sciendum, quod plaga seu regio australis est sicca natura plus quam aliae regiones, & ideo cum in terra aliqua australi superuenit torrens quo irrigatur, tunc talis terra conuertitur a sterilitate ad fertilitatem. cui assimilatur conuersio captiuitatis Sion. f. ecclesiae per aduentum Christi, quia prius erat quasi sitiens, & ideo Christus assimilatur radici de terra sitiens. Esa. 53. & post fuit irrigua, sicut Iere. 31. ca. Erit anima eorum sicut hortus irriguus, &c. Consequenter psal. declarat praesens illorum, quorum os & lingua replebitur gaudio. f. apostolorum & primitiuorum ecclesiae, & de hoc dicit: Qui seminant in lachrymis. quia praedicti cum maximis & laboribus & persecutionibus seminabant verbum Dei, unde. Eunt. ibant & flebant, mittentes. se. sua. postea tamen cum exultatione portabant manipulos suos. f. fructus suae sanctae praedicationis.

GLOSSA ORDINARIA.

a Canticum graduum Salomonis. Causio. Octauus gradus in figura noui testamenti, quod octonario numero signatur, ubi agitur de aedificatione domus Dei, id est, ecclesiae per verum Salomonem facta, id est, per Christum, qui est verus pacificus, qui fecit utraque vnum, & in se lapide angulari ecclesiam de duobus parietibus

a Id est, letitia de ascensu, scilicet de aedificatione & prouectu ecclesiae quam Christus aedificauit.

Canticum graduum. Salomonis. PSAL. CXXVI.

a Aug. Dominus Christus aedificat, sine quo operante interius, frustra laborant praedicatores foris loquentes, ministri aedificationis, & custodes aedificationum. Dominus est populus Dei, templum Dei, & ciuitas Dei.

1 Ipsi dominus aedificauerit

Aug. Hic additur Salomonis, quia is aedificauit templum in figura pacifici Christi, qui aedificauit ecclesiam de duobus parietibus. Ne ergo acciperes illum Salomonem, ait: Nisi do. adi. In hoc spes ponenda, sed in nullo hominum, quia & ille Salomon cecidit qui templum aedificauit.

Causio. Primo, monet quomodo ascendentes se habere debeant, scilicet ut discant quod aedificatio & custodia non nisi a Deo est. Et exaltatio in futuro non est nisi post humiliationem. Secundo, dicit quae sit hereditas, & quomodo colligantur: Ecce hereditas.

PSALM. CXXVI.

Nisi dominus. Causio. Quia venit Iesus, de captiuitate reduxit, iam ciuitas aedificatur Ierusalem, sed discant ascendentes, quod aedificatio & custodia non nisi a Deo, & exaltatio non nisi post

si post humiliationem in futuro. etiam enim laeti de gratia noui testamenti. tamen in tanto munere non est presumendum alicui.

* Euthymius. Cum reuersi essent Iudei ex captiuitate, templumque & ciuitatem rursus aedificare cepissent, prohibebantur a vicinis gentibus ob inuidiam pariter & timorem, ne eorum res prospere ac feliciter succederent.

Et multum quidem temporis fuit annorum ferme quadraginta, quo & Iudei aedificare, & illi contra modis omnibus impedire eos nitebantur, hos igitur erudiens propheta noster docet ut ad Deum confugiant, & coadiutorem incepto operi inuecent atque in hanc prorupit sententiam, nisi Dominus cooperatione sua adstiterit, & domum ipse construendam aedificauerit, frustra omnes aedificantes laborant.

* Aug. Ideo quosdam uidentes ruere Apostoli, & proprie Paulus ait. Dies obseruatis, & annos & menses & tempora, timeo ne forte sine causa laborauerim in vobis. quia nouerat se intus a Domino aedificari. Plangebant istos quia sine causa laborauerat in eis. Nos ergo loquimur foris, ille aedificat intus. Quomodo audiat nos aduertimus quod cogitatis, ille solus nouit quod cogitationes nostras uidet, ipse aedificat, ipse mouet, ipse terret, ipse intelletum aperit, ipse ad fidem applicat sensum uestrum, & tamen laboramus

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CXXVI.

Nisi dominus. Hic psal. praemittitur talis titulus in Hebraeo, & in transla. Hiero. Canticum graduum Salomonis. Et secundum

secundum quod dicit Rab. Salo. iste psal. noster intulatur a Solomone, non sicut ab auctore, sed quia factus fuit ab ipso David, qui sicut prauidit eum aedificaturum domum domini, ita prauidit eum accepturum in uxorem filiam Pharaonis contra legem diuinam, quae prohibet Iudeis accipere mulieres

MORALITER.

1 Nisi dominus. Psalmum istum fecit Salomon videns se non posse aedificare domum domini, sine eius adiutorio speciali, per quod dixit. 2. Par. 3. b. Quis enim praeualere poterit, ut aedificet ei domum

num dignum? quasi dicat nullus. Mystice vere potest exponi de spiritali aedificio ecclesiae per rectores eius & praedicatores, de quibus dicit saluator Iohan. 15. a. Sine me nihil potestis facere. ideo dicitur. Nisi dominus aedificauerit domum, &c. Et quia non solum re-

† quiritur

G ramus nos tanquam operarij, sed nisi Dominus edificauerit domum, in vanum laborauerunt, &c.

a Domum. Aug. Ad hanc ascendit omnis qui proficit. Cadit ab hac omnis qui deficit, amando Deū ascendis, amando seculū cadis. Sūt enim ista cātica amantiū, & quodā desiderio sancto flagrantium.

b Labora. Aug. Omnes in hac edificatio-
ne laborāt, qui in ec-
clesia prādicant ver-
bum Dei.

in vanum la-
borant qui cu-
stodiunt
† quod manu-
ratū surgere
ardatis sede-
re & editis pa-
nem molestia
rum

c Nisi dominus cu-
stodierit. * Euthym.
Sed quid dico, inq-
t, de ciuitatis aedifica-
tione, cum neque cō-
struam ac iam per-
fectam ciuitatem cu-

B stodire, aut conseruare quis possit absque illius auxilio.

Aug. Laboramus in custodiendo, sed vanus est labor no-
ster, nisi ille custodiat, q̄ videt cogitationes vestras. Custodit ille cū vigilatis, custodit & cū dormitis. Ille. n. dormiuit in cruce semel & surrexit, iam nō dormit. Estote Israel, quia non dormit neque dormitabit qui custodit Israel.

Lib. 1. Moral.
cap. 19.

* Gregor. Per nos namque cecidimus, sed nostris resur-
gere viribus non valemus. Culpa voluntatis propriæ nos
semel strauit. Sed poena culpæ deterius quotidie deprimit.
Ad amissam rectitudinem resurgere studiorum conatibus
nitimur, sed meritorum pondere grauiamur.

d Ciuitatem. Cass. de domo ad ciuitatem transit, vt nec in sin-
gulis, nec immunita collectione sit prāsumptio. Et quamuis
domus & ciuitas secundum metaphorā, quæ de diuersis indu-
citur, sint diuersa, vna tamē est ecclesia, quā vtrāq; significat.

c Antē lu. Aug. Si surgitis antequā lux surgat. Lux est Chri-
stus, post quem surgendum est nō ante, vt ille facit qui se ei
præpo-

preponit, volens hic esse altus vbi ille humilis fuit, vt & filij
Zebedæi. sed resurrectio. i. exaltatio sequitur sessionem. i. hu-
miliationē, vt lux nostra Christus post mortē surrexit altus.

* Euthym. Ceterum, inquit, vos o Iudæi qui doloris panē
māducatis, hoc est qui nec panē ipsū absque dolore comedi-

tis qui in afflictioni-
bus vitā ducitis, ad-
monet, frustra id a

vobis fieri, vt ante lu-
cem summo mane,

operi atque aedifica-
tioni incubatis. fru-

stra etiā a vobis fit,
vt postquā sedistis,

statim ad acceleran-
dū ipsum opus surga-

tis, hoc est quod &
noctu somno nō va-

catis, & interdiu nulla fruimini quiete, quibus verbis dolore
illos atq; angustiis plenos esse ostendit, ea nimirū ratione,
quia non solū fatigabantur laborando, sed etiā aduersus ho-
stes eis pugnandū erat, armati etenim mētia construebāt,
& aduersus impediētes pariter bellum gerebant, duplicē
hoc pacto ærumnam sustinentes.

f Sede. Sessio aliquando significat honorem iudicādi, hic au-
tem humiliationem.

g Manduca. pa. do. Aug. Manducat panem doloris, qui gemit
in hac peregrinatione, idest, in valle plorationis de afflictio-
ne se reficit di. *Facta sunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte.* Psal. 41.

h Somnum. Cass. Mortem tēporalem, in qua secunda pausatio.

i Cum dederit dilectis suis. * Euthy. Cū dilectis suis Deus sua
uē somnū dederit, somnum dico curis ac sollicitudinibus va-

cuum, hoc est cum quietē ac libertatem a perturbationibus
præstiterit. Dabit autē hāc quietē tūc, cū vtile ac bonū fuerit
eā dari. Tūc nō replū tātū, aut ciuitatis mētia edificari vo-

biſ con-

NICOLAUS DE LYRA.

* mulieres alienigenas, & secundū hoc dixit: Nisi dominus edi-
ficauerit domum in va. la. qui ēdi. eā. q. d. frustra edificat domum domi-
no qui transgreditur eius mandatum, quia melior est obedientia quam
victima. 1. Reg. 15. Et ad hanc sententiā applicat literam sequentem.
Sed istud dictum videtur esse manifeste cōtra sacram scripturam, quæ
dicit. 3. Reg. 8. & 2. Para. 5. quod edificata domo nebula impleuit eā,
in signum diuinæ acceptationis, & 2. Para. 7. quod ignis descendit tūc
de celo, & deuorauit holocausta & victimas, & maiestas domini im-
pleuit domum. Item. 3. Reg. 9. dicitur, quod dominus apparuit Salo-
moni, sicut apparuit ei in Gabao, dixitque dominus ad eum: Exaudi
orationē tuā, &c. & subditur. Et sanctificauit domum hanc
quā edificasti. Et per omnia ista ostenditur, quod illa edificatio fuit
Deo accepta. Item Salomon non videtur in aliquo peccasse, accipiēdo
filiam Pharaonis in uxorem sicut dictum fuit diffuse. 3. Reg. 3. Et iō
dicendum, quod Salomon fecit psal. istum, quia tamen reputabat se &
totum populum suum non sufficere ad aedificationem domus domini, se-
cundum quod ipse dixit. 2. Para. 2. b. Quis enim præualere pote-
rit, vt edificet ei domum dignam? quasi dicat nullus, nisi ipsemet
Deus apponat manum suam, ideo secundū hoc dixit: Nisi do. x. d. fi.
do. in va. la. &c. Circa q̄ sciendū qd domus dñi dupliciter edificatur.
Vno modo corporaliter ex lignis & lapidibus. Alio modo spiritualiter
per doctrinam in fide & moribus, & in vtraque aedificatione requiri-
tur diuinum auxilium. Igitur in hoc psal. agitur primo de aedificatione
corporali, secundo de spirituali, ibi: Cum dederit dilectis suis. Cir-
ca primum dicit Salomon. Nisi domi. x. d. fi. do. dirigendo & con-
fortando artifices.

1 In vanum labo. vnde lapis angularis consummans edificium pa-
rietum pluries fuit reiectus ab artificibus sicut inutilis, & tamen in
consummatione edificiū fuit aptissimus, quod a domino factum fuit
secundū quod dictum est supra psal. 117. Lapidem quem reprobauerūt
aedificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum est istud
&c. Et ad hoc adducitur exemplum de custodia ciuitatis humana, quæ
non valet sine diuina, cum dicitur.

2 Nisi dominus custodierit. & secundum sententiā prædictam
alloquitur Psal. artifices di.

Vanum

MORALITER.

† quiritur eius auxilium ad aedificandum, sed etiam ad edi-
ficiū conseruandum, ideo subditur.

1 Nisi dominus custodierit &c. propter quod subditur:

2 Vanum est vobis. idest, ante Deū, qui est lux ad opus bonū,
quia gratia Dei præuenit liberum hominis arbitrium. Quia
tamen sequi debet eius inuictum, subditur.

3 Surgite, postquam se. scilicet ad edificiū spirituale, postquā
quietem

quietem necessariam habueritis.

5 Qui manducatis pa. do. idest, vos ecclesiæ ministri, qui suste-
ramini de elemosynis dolentium de suis peccatis. Ose. 4. b.
Peccata populi mei comedent.

6 Cum de. Hic cōsequenter describitur merces fideliter edi-
ficantium, cum dicitur: Cum de. di. scilicet, idest, aedifican-
tibus ecclesiam verbo & exemplo.

7 Somnum. scilicet mortis.

Tom. 3.

Z 3

Ecce

C bis concedetur, sed dabitur et filii, qui ita Deo grati erunt, ut illius hereditas, atque illius populus appellari mereatur. Hoc autem dixit tanquam bonorum omnium caput. Liberorum enim procreationi studebant Iudaei quam maxime, &c. Ut autem magis in vniuersum dictum, Cum Deus dederit dilectis suis somnum, ut praediximus, tunc non tantum ea perficerentur, quae cum studio acta fuerint, sed additur etiam

† inuenit-
tum.

† pharetram

perpetui, ut ita dixerim quidam filii, filii, inquam hereditas Domini, ac si diceret, heredes studiorum, heredes virtutum, heredes dati a Domino.

a Ecce hereditas. **Cas.** Secundo, quae hereditas & quomodo collecta. **Q** dilecti post somnum surgent.

b Merces fructus ventris. **Euthy.** Merces illa quae de ventris prouenit secunditate pietatis est merces. Retributio siquidem illa, quae in liberorum ac prolis datur copia, retributio plerumque solet esse virtutum. Iuxta anagogen vero ij qui a Deo in filios per regenerationis lauacrum adoptantur merces sunt incarnationis Christi: Christi inquam, qui vere ac proprie est fructus ventris virginis, veluti qui ex ea absque villo viri femine natus est.

c Fructus ventris. **Aug.** Venter ecclesiae, ut Eua, in dolore parit filios bonos & malos. Ut Rebecca geminos. Boni vero sunt fructus ventris, & ut Iacob dilectus matris. Eorum est merces resurgere post sessionem, letari post panem doloris. Mō ergo dolor & gemitus, sed in resurrectione hereditas. Tūc apparet partus ecclesiae, tūc q̄ fuit videbitur. Vel filii nati ex aqua & spiritu, sunt hereditas, q̄ sunt merces reddita Christo homini, qui est fructus vteri virginis, quia oēs acquirit per obedientiam passionis. **vnde postula me, & dabo tibi gen. ha. tu.**

Psalm. 2.

d Sicut sagitta in manu potentis, ita filii excussorum. **Aug.** Sed vnde facta est tanta hereditas? quia potens dominus dum fortiter sagittas apostolos de arcu sacre scripturae excussit, usque ad fines terrae petuerunt ille excussit, sic sunt autem filii excussorum, quomodo illi excussi?

c Filii excusso. **Aug.** Filii apostolorum quibus dictum est: **Excute puluerem de pedibus vestris.** Sed ita videtur dicendi excutientes, non excussi, verum & quod excutitur, ut paluis excussum dicitur, & vnde excutitur vestis. Vel excuti dicitur aliquid ut saccus, ut

C exeat

exeat quod intus latebat. Prophetæ ergo clausa continentia sacramenta, excussi sunt a prædicatoribus accedente eorum diligentia, & domino aperiente abscondita, prodierunt aperta. Sicut illud: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israel autem me non cognouit. Hoc inuolutum prædicatorum aliquis excutiens dixit: **Veni bos triturans de gente Iudeorum,** quia inde triturantes apostoli. Omnis enim qui prædicat verbum Dei, monet, obiurgat, terret, triturat arcem, & bouis implet officium. **A**sinus vero est populus veniens de gentibus, ut infideat ei Christus, significatus in euangelio per pulum asinæ, cui nullus infederat, quia ad eum nec lex missa nec propheta, utrique autem populo Christus appositus est in præsepio. i. utrique cibis est in altari. Ecce qualiter illud inuolutum excussum est. Ideoque prophetæ dicuntur excussi, quibus excussis generati sunt apostoli, & ita apostoli excussorum sunt filii, qui manu Dei missi sunt usque ad fines terrarum.

f Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis, non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta. **Aug.** Et qui est qui prædicat in porta? qui prædicat in Christo, quia Christus est porta, qua intramus ad illam ciuitatem. Mentior si non ipse dixit: **Ego sum ianua.** Si ianua est & porta est, ianua enim dicitur domus, & ianua ciuitatis porta est, porta domus ianua est. **Euthym.** Ij qui desiderium suum impleuerint, ut dictum est, non confundentur, quasi imbecilles, cum in portis ciuitatis hostes suos allocuti fuerint. Omnes etenim eorum res negotia bene se habebunt. Vel non confundentur, quasi infirmum ac debilem habeant Deum, quemadmodum ante ciuitatis restaurationem hostes eis exprobrabant, sed multa loquentur cum libertate. Antiquis autem mos fuit ut hostium nuncijs ac legatis, ante portas ciuitatis loquerentur.

PSAL.

NICOLAUS DE LYRA.

*** Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno excitem eum.**
1 Ecce hereditas domini. i. fideles, educti ab ipsis in fide & moribus, qui dicuntur eorum filii in scriptura, sunt hereditas domini magis dilecta quam domus materialis. Et quod sit bonum quod reportant finaliter ostenditur cum dicitur.

2 Merces fructus ventris. id est, Christus qui est fructus ventris virginis, est merces eorum, quia est beatitudo obiecti. In aspectu, n. sue diuinitatis reficiuntur beati interius, & in aspectu sue humanitatis exterius secundum quod dicit Aug. super Iohann.

3 Sicut sagitta in manu potentis. quæ sunt parata ad aduersariorum destructionem.

4 Ita filii excusso. id est, de numero expeditorum ad pugnam, tanquam excussi ab impedimentis. In Heb. autem habetur. Ita filii iuuentutum & est eadem sententia, quia iuuenes sunt magis expediti ad pugnam. Et isti sunt illi filii de quibus prædictum est, qui sunt edocti in fide & moribus a sanctis doctoribus, et sic sunt parati debellare aduersarios veritatis.

MORALITER.

- 1 Ecce hereditas domini. parata eis, & quæ sit illa subditur.
- 2 Filii merces fructus ventris. id est, fructus gloriose virginis, qui est eius & Dei patris filius, merces est dictis edificantibus de quibus adhuc subditur.
- 3 Sicut sagitta in manu potentis. para. sunt supple ad aduersarios debellandum.

Ita

ADDITIO.

In psalm. 126. **Nisi dominus.** vbi dicitur in postilla: Huic psalmo præmittitur talis titulus.

Psalmiste totus potest exponi de edificatione corporali sine aliqua distinctione, versus tamen & magis correspondenter ad psalm. præceden. exponitur totus de edificio spirituali. Pro quo nota, q̄ quatuor tagunt hic a Psalmista, p̄tinetia ad bonum ciuitatis seu domui in quorum quolibet psalm. asserit q̄ habet a Deo efficaciam

tis, secundum quod dicitur ad Titum. 1. b. Amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortare in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere.

5 Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis. In Heb. & in translatione Hiero. habetur. Pharetram suam ex ipsis, per quam intelligitur schola doctoris, vel ecclesia boni pastoris, vbi congregantur tales filii sic edocti. Et ad eundem sensum reducitur littera communis, cui dicitur: Desiderium suum ex ip. quia bonus doctor desiderat habere tales filios & similiter bonus pastor. Et quia bonitas eorum redundat ad meritum doctoris vel pastoris, propter quod talis doctor vel pastor est beatus vir. ideo subditur. Beatus vir. scilicet ex congregatione eorum.

6 Non confundentur. talis doctor vel pastor. Vel hoc refertur ad quemlibet discipulorum.

7 Cum loquetur. id est, aduersariis veritatis eos potenter arguendo.

8 In porta. hoc est in loco patenti. vel: In porta id est, in iudicio, quia iudices antiquitus in portis sedebant, & ibi coram eis aliquando factæ sunt disputationes fidelium cum infidelibus.

4 Ita filii excusso. i. sic prædicatoribus exclusi a cupiditate terrenorum apti sunt ad hereticos & malignos spiritus repellendum.

5 Beatus vir qui impleuit. Id est, beatus ille doctor vel pastor, cuius dicti prædicatoribus fuerunt discipuli. nam in eis impletum fuit suum desiderium.

6 Non confundetur cum loquetur. scilicet mortis, in qua non confunditur a spiritibus malignis.

ficaciā principaliter. Primum, est ipsa edificatio, de quo dicit Nisi domus edificata, &c. Secundum, est custodia eius, de quo dicit. Nisi dominus custodierit ciuitatem. Tertiū est industria ciuium ad querenda ea quæ requirunt ad sustentationem seu conseruationem eorum, & quia hoc nonnulli credunt depedere a solitudine humana tantum, ideo dicit: Vanum est vobis ante lucem surgere, &c. quasi dicat non confidatis de nimia solitudine vestra surgendo mane ad operationes exercendas, & retardando sessionem, prout in

in Hebr. hē. Gnimiā morā faciēdo circa eas, & quare hoc sit
A vanū declarat, cū dicit: *Cum dederit dilectis suis somnum*, hoc est
 dicere, q. Dilecti Deo, q. ab eo in agendis diriguntur, ista om
 nia habent, licet habeant somnū quietū sine huiusmodi soli
 tudinibus magnis, eo mō quo dī in psal. *Inquirentes autem*
 dominum, non minuentur omni bono. Quartū aut qd pertinet ad
 bonū ciuitatis seu domus, est pluralitas ciuiū seu domesti
 corū, de quo dicit: *Ecce hereditas domini filii*. quasi dicat habe
 re filios nō dependet totaliter ex humana industria, sed re
 quitur auxiliū diuinum fecundās cōiuges, & dans eis merce
 dē fructus ventris. Qui quidē filij sūt quasi arma parentū ad
 eorū defensionē, & iō subdit: *Sicut sagittæ in manu potentis*, ita
 filij excussorum, vbi in Hebræo hē, vt postillator ait: *Filii iuuen*
utis. Et est ratio, quia filij senectutis cōiter nō attingunt per
 fedā aetate in vita parentū, vt eos possint adiuuare. Et quia
 de talibus filiis. *Adiuuantibus parentes melius est habere*
plures, iō subdit: *Beatus vir qui impleuit pharetram suam ex eis se*
cundum

cundum Hebraeos. Cū dixisset. n. q. filii sunt sicut sagittæ, ideo
 cōgregatio eorū correspondenter dicit esse in pharetra, in
 qua sagittæ consueuerūt cōgregari. Et q. cū talibus bene cō
 gregatis pōt homo resistere aduersariis, iō dicit. *Nō cōfunde*
tur. Pro secūdo. s. de edificatione spiritali sciēdū, q. quatuor
 p̄dicta proprie possunt applicari ad ciuitatē spiritū ille, quē
 est ecclesia Dei, de cuius adificatione fuerat locutus in cāti
 co supradictō, vbi dī Ierusalem quē edificat vt ciuitas, & de
 cuius custodia similiter dixerat in alio cantico di Ierusalem.
Montes in circumitu eius. & in hoc cātico adiūgit de sollicitudi
 ne humana, de qua in huiusmodi ciuitate nō est cōfidendū,
 & hoc cū dicit: *Vanum est vobis ante lucem surgere*, vsq; ibi: *Cum*
dederit dilectis suis somnum. Addidit ē quarto, q. in hac ciuita
 te spūali maxime est appetenda, percatio filiorū spūaliū, de
 quo dicit: *Ecce hereditas domini filii*, &c. Qui quidē filij multū
 valēt in defensione spiritali huiusmodi ciuitatis, & de hac
 di. *Beatus vir, qui impleuit*, &c. vsque in finem.

GLOS. ORDI.

a *Canticum graduum.* a
 Cā. Nonis gradus
 est, vt pacificus caste b
 timeatur, qui solus c
 exultat, custodit, edi
 ficat.

PSAL. CXXVII.

B *Beati omnes qui ti.* d
 * Euthym. Re
 cte consequitur hic
 Psalmus ad p̄cedē
 tem, Nam cum illic
 beatum cum dixerit
 propheta, qui imple
 merit desiderium suū
 ex eis vt declaratum

Canticum graduum. PSAL. CXXVII.

Eati omnes qui timent dominum, qui

ambulant in viis eius. Labores tuorum.

quia manducabis, beatustes,

& bene tibi erit. Vxor tua sicut

tis abundans, in lateribus domus tuæ. Filii tui sicut

d *Labores manuum.*

Cā. Et nota quod
 a pluribus cepit di
 cens, *Beati*. Sed quia
 omnes vnum sunt in
 Christo, singulariter
 sequitur. *Labores ma*
nuum, &c.

Aug. Labores fru
 ctuum dicit, cum de
 beret dicere, Fructū
 laborum, sed quia &
 labores cum gaudio
 sumuntur propter spē
 & ipsi iucundant &
 modo sunt cibus, sed
 iucundior eorum fru

ctus erit, quando sancti venient cum exultatione por. ma. su.

* Euthym. Cum docuerit quisnam vere sit beatus, & osten
 derit illum vere beatum dici qui Deum timet, atque ex hoc
 adhortatus fuerit populum ad ambulādū in vijs Dei. De
 inceps ad hunc timentē Deum sermonem dirigit futura ei
 bona p̄dicens. Quidam vero palmas dici intellexerūt pro
 manibus velut a parte torū. Est etenim palma pars manus,
 & sensum huiusmodi esse dicunt, quod timens Deū manū
 suarū labores percipiet, & nullo impediēte lucrum compo
 net. Atq; hoc pacto Aquilas & Symmachus reddidere: Aliq
 vero figuram hic contineri dixerunt, quā Græci *ἀντιμαχίας*
 vocant, hoc est significationē contrariam. Ad cuius declara
 tionē aduertendum est primo quod Græca, dictio *μαγὰς* nō
 solū palmam seu potius iūcturam manus significat, sed etiā
 fructū. iuxta quem sensum p̄sentis versiculi litera legēda
 esset. *labores fructuum tuorum māducabis*. Exponūt igitur hoc pa
 cto vt labores fructū dictum esse affirmēt, pro fructu labo
 rum, & sensus sit, quod māducabit fructus suorum laborum
 quisquis timuerit dominum.

* Theo. Symmachus. *Labores manū tuarū māducans beatus es.*
 vt planum sit septuaginta interpretes *μαγὰς* non fructuum
 perceptionē vocasse, sed manū partē. Dicit autē bonorum
 quē a te seminata sunt, fructus vindemiabis. Hoc etiā beatus
 inquit Apostol. *Qui parce seminat, parce metet. &c. Qui seminat*
in benedictionibus in benedictionibus metet.

c *Vxor tua.* Cā. Et si hoc ad lram accipi posset, tamen nec

omni

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. CXXVII.

B *Beati omnes qui ti.* Titulus huius psal. est Canticum graduum,
 cuius sententia patet ex supradictis. De materia verō huius psal.
 videtur quod sit quadam inuitatio ad timorem Dei, promittendo Deū
 timentibus prosperitatem temporalem secundum modum vete. testa. in
 quo p̄oralibus bona temporalia promittebantur, secundum quod di
 citur Esa. 1. e. Si volueritis & audieritis me, bona terræ come
 detis. & secundum hoc dicitur.

a *Beati omnes qui timent dñm. Et dicitur omnes indifferen*
ter,

MORALITER.

1 *Beati omnes.* Iste psal. cuius auctor ignoratur, est quedā inui
 tatio ad Dei timorem, bona temporalia promittendo secun
 dum modum vete. testamenti. Esa. 1. e. Si volueritis & audieritis
 me, bona terræ comedetis. Moraliter autem est inuitatio ad idē,
 promittendo bona spiritualia, secundum modū testamenti
 noui, & sic dicitur: *Beati omnes qui timent do.* timore filiali.

2 *Qui ambulant.* s. morum & fidei, isti enim in spe sunt beati.

3 *Labores manuum tuarum.* idest, fructus operum tuorum percipies

cipies in visione & fruitione diuina.

† *Beatus es.* iam in spe.

† *Et bene tibi erit.* in re.

4 *Vxor tua sicut.* i. sapientia tua. secundum illud Sap. 8. a. Hāc
 quæsiui mihi sponsam accipere.

† *Sicut vici abundans in lateribus domus tuæ.* idest, spirituales fi
 lios faciens in habitaculo scholæ tuæ.

6 *Filii tui sicut no.* idest, discipuli tui boni intenti lectioni, vel
 p̄dicationi sacræ scripturæ.

Tom. 3.

Z 4 Ecce

Cemini timentis Deū cōuenit, nec soli. Sed mystice bene accipitur, & omni timēti generaliter cōuenit quasi dicat, Ita beatus es o tu timens, quia vxor. i. sensualitas bene est subdita rationi, & sic matiens in paradiso, idest, in quiete abundat in bonis operibus. Vel: Vxor, sapiētia viri, de qua Salo. *Amasapiē-*

Sap. 8. d.

tiam tanquam sponsam, & ipsa amplexabitur te. Quae ut vitis, vna, in cunctis fructus bo. ope. dedit. Doctus, cogitatio, cuius parietes sūt duo testamēta, in quibus mens ut in lateribus domus confortatur. Et de sapientia, vxore filij natiō filij, pro infirmitate. Hi circundant men-

Beam, idest, altare, quando pane celesti fariantur. Cōparant nouellis oliuis, quae viridiores & fortiores, & in fructu vberiores vñ & lumen & fessorum letamen. Hic vitis & oliua memoratur, sicut vulnēto a latronibus in fundit vinum & oleum. In vino, austeritas est iustitiae, in oleo lenitas misericordiae, illud ad vetus, hoc ad nouum testamentum pertinet.

i. Cor. 11. d.

Aug. Vel per vxorem intelligitur ecclesia. Et dirigitur sermo ad Christum cum dicitur tua & tui: nec tamen mutatur vox vel persona propter vnitatem capitis & corporis. Vnus enim homo Christus, caput est, & corpus, & in capite quisque fidelium hoc habet.

* Theod. Quoniam illa tempestate hęc felicitas cōsebatur, pollicetur ipsis propheticus sermo etiam mulierum fecunditatem, ut florentibus vitibus, & botris onustis sint similes. * Euthym. Abundantem autem eam filijs dixit, hoc est ornatam ac stipatam: Latera autem, scilicet potius ut in Græca lectione habetur: *uxor* pars quēdam domus sunt, quo sermone idem sibi vult ac si diceret, in circumitu domus tuę, alius vero interpres reddidit, in penetralibus domus, hoc est, in thalamis ubi recumbere, ac requiescere solemus.

Ca Bene. Cas. ubi benedictio est omnia bona cōfluunt ad gaudium

dium suauitatis.

Bene. Cas. Secunda pars, ubi ex pietate postulat benedicti timentes, optat hic bona timentis, quae, scilicet non sunt malis communia.

b Vel. dominus. August. Iudæorum. Ex Sion, p̄gressus Be-

a Sed quare hoc ex timore Dei.

Conclusio beati.

uella oliuarum, in circumitu mensae tuę. Ecce sic benedicetur

a Aug. Sed ne quæras benedictiones has quæ sunt ex Sion quæ etiam malis sunt, sed potius. Benedictione.

a tur homo, qui timet dominum. Benedicat tibi dominus

b Quæ est. Idest æterna benedictione. b Ibi posuit nunc in spe, tunc in re.

Cass. Cumulus bonorum æternitas.

c ex Sion, & videas bona Ierusalem tibi omnibus diebus vitę

a Fructum bonorum operum.

Cass. vel eos qui doctrina tua generantur.

b Omnia illa bona vocantur pax.

d tuę. Et videas filios filiorum tuorum tibi pacem super Israel.

mosynas? filij tui sunt: propter eleemosynas accipis vitam æternam, filij filiorum tuorum sunt.

* Euthymius. Iuxta historiam quidem generis tui successores: Iuxta anagogen vero per filios filiorum heredes ac successores in religione, ac pietate intelligit, te nimirum eos docente, & spiritualiter regenerante.

d Pax super Israel. * Theodoretus. Vera autem pax, pax est cum Deo, carnalis vero Israel, cum ex illa excedisset etiam alia orbatus est.

* Euthymius. Per Israelē nō solum antiquum populum, sed nouum etiam intelligimus. quod si pax intercessa est aliquando, id illorum gratia effectum est, qui se indignos præstiterunt, neque enim comminante Deo desperandum nobis est, sed per penitentiam confitendum ut illius a nobis iram auertamus. Nec rursus eodē Deo bona pollicente nobis pigrescendum est, quinimo maiore studio nobis est cōtendendum, ut promissiones illius ad finē perducamus. Siquidem & Iudæ Dominum promississe nouimus quod simul cū alijs Apostolis cōfessurus esset super thronū & iudicaturus duodecim tribus Israel, verumtamē promissionem huiusmodi tandem repulit, & se ea indignum esse omnibus probauit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In circumitu mensae tuę. parati ad ministrandum tibi honorifice. Tertio promittitur celebritas famę, cum dicitur.

2 Ecce sic benedicetur homo. idest, commendabitur, & ei bona imprecabuntur, quia quilibet dicit de eo.

3 Benedictio ex Sion. i. in tēplo, quod erat in monte Sion, ubi fiebant

MORALITER.

1 Ecce sic bene. Et subditur benedictionis modus, cū subdit.

3 Bene tibi domi. ex Sion. idest, ex ecclesia triumphante.

4 Et videas bona Ierusalem. scilicet superna.

Et

ADDITIO.

In psal. 129. Beati omnes ubi dicitur in postil. De materia vero huius psal.

Iste ps. vñ continuatur ad præcedentē sic: In præcedenti. n. improbauit nimiam sollicitudinē humanā circa ea quibus hō indiget, & hoc cum dixit: *Nunquam est vobis ante lucem surgere.* In hoc autē canticō dicit, q. talia nō deficiūt timentis Deum, eo mō quo supra in alio psal. dictū est. Inquirentes autē dominū nō minuent omni bono, & de hoc dicit: *Beati omnes qui timēt do.*

GLOS. ORD.

a Canticum gra. Cass.

Decimus gradus ut quicasse timet, pro eo omnia ferat, quod nunc expedit ecclesie inter malos.

Malum triouiarunt me

* Theo. Etiam hic psalmus gentium prædicationem continet, quæ in Iudæos post reditum irruerunt.

PSAL. CXXVIII.

Saepe expugnauerunt. Aug. Mali et si audiunt verbum Dei tamē quotidie turbant ecclesiam scandalis & tribulationibus

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS CXXVIII.

Saepe expu. Titu. huius psal. est canticum graduum: & patet sententia ex supradictis. De materia vero huius videtur saluo me tui iudicio, quod sit gratiarum actio pro liberatione populi Israel a perse-

Canticum graduum. PSAL. CXXVIII.

a Pro frequentia passionum. b Marrem. c A primo tēpore ætatis Abel, in quo solo aliquando erat ecclesia, & expugnata est a perdidit fratrem Cain. d Iud & non timeat iud cum senectus & expugnatur, consoletur se de præteritis. Dum licet, ut alii intruantur.

Saepe expugnauerunt me a iuuentute mea, dicat

querelis infirmorum, quod tot malos ferant.

Cass. Ostendens primo, quæ tulerit, consolatur infirmos. Secundo agit de reprobatione persequentium, ibi: Dominus iustus.

b A Iuē. & Euthy. * Per Iuē. tūc hoc in loco propheta

primum

persecutionibus suis, quæ frequēter legitur facta a Deo. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur dicta liberatio, secundo persequentium punitio ibi: dominus iustus. Circa primum dicitur.

a Dicat nunc Isra. grātias agens recognoscendo liberationem suā a per-

Saepe

A primū illud tēpus intelligit, quo populus a Babylone in patriā reuersus est, quod si hęc verba de Demonum impugnatio intelligenda esse dicas, per iuuentutē expones primā aetatem, in ea. n. a Demonib. statim nobis bellum inferitur.

* Theod. Iuuentutem vocat in Aegypto vitam, & illius liberationis & beneficij auctorem celebrās,

diuinas gratias enumerat, quoniam ab initio & a principio multi inimici in me irruerunt & vniuersis malis me cingere conati sunt,

† aduersum me.

† fures impiorum.

† auerantur.

† adificiorū.

† arefuit.

† melior.

† in aduersa virtus probataque auerit.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

† Prologus.

a nunc Israel. Sape expugnauerunt me a iuuentute mea, et-

a Quare expugnauerunt, quia non consensu eis quod ita ait.

b Quia non potuerunt facere ut consentiam, fecerunt ut portem ipsos fere usque in finem.

c Mentem fortem, humilem.

b enim non potuerunt mihi Supra dorsum meum fabrica-

a Et sicut saepe expugnauerunt, ita & diu, quod ita ait.

Cal. Non sunt momentanea eorum invidia, sed longe.

b Alias iniustitiam.

d uerūt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam. Do-

a Sape expugnauerunt me peccatores, sed non hic, semper, quia.

b In hoc superbos & ceruicofos peccatores notat.

c Cum viderint se damnari.

e minus iustus concidet ceruices peccatorum, confundan-

a In efficaces appareant.

b Et qui sicut intrant sicut odorunt.

c Ecclesiam.

g tur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

a Herba quae in alto nascitur, sed sine radice.

b Quia mali autem sicut sunt, quam de vita abeant.

h fiant sicut fenum & rectorum, quod priusquam eucl-

a Interius.

b Feno. i. aridis.

latur, & exaruit. De quo & non impleuit manum suam

a Angeli sunt messorum, qui bonos fructus colligunt, ut offerant Deo, qui grana separabunt a paleis, sed hi de malis non implebunt manum vel sinum, id est, non colligent ex eis bonam operationem, vel bonam cogitationem.

b Ipsi non colligentur, quibus.

k & qui metit, & sinum suum qui manipulos colligit. Et nō

sed in neutro fructus est malis.

* Gregor. Ante omnes herbas arescere scirpus dicitur, quia iustis in bono suo permanentibus a viriditate assumpta re-

lib. 8. moral.

ctitudinis hypocritarum vita siccatur. Arescunt etiam herbae

c. 24.

reliquae, quia iustorum opera cum carnis vita deficiunt. Sed

herbarum viriditatem scirpus praue nit, quia priusquam de

carne hypocrita transeat, ea quae in se ostenderat virtutum

facta derelinquit, de quibus etiam bene per Psalmistam di-

citur. Fiant sicut fenum ad ficiorum. Fenum quippe adificiorū

in alto nascitur, sed nequaquam pingui radice solidatur, quia

& hypocrita summa quidem agere cernitur, sed non in eis

ex cordis puritate roboratur. Quod nimirum fenum & non

euulsum citius arescit, quia videlicet hypocrita, & in presen-

ti adhuc vita subsistit, & iam sanctitatis opera, quasi viridita-

tis speciem amittit, &c.

i Quod prius eucl. Augu. Nondum finiti sunt in iudicio Dei,

& iam non habent succum viriditatis.

k Et non dix. Cal. Mos inter Hebraeos erat, ut viator ope-

rantibus benediceret, unde hic dicitur e contrario, quia ina-

niter operantibus benedictio nulla datur.

Et non dixerunt. Quos non colligent angeli quibus non pra-

dicauerunt apostoli. Et hoc est quod ait.

Aug. E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sape expu. me a iuuen. me. Iuuentus autem Israel dicitur quā do fuit in Aegypto, unde dicit dominus Ier. 2. 4. Recordatus sum adolescentiā tuam, quādo secuta es me in deserto. Et loquitur de congregatione populi Israel, tunc enim liberauit eos dominus ab Aegyptiis eos persequentibus, in mari eos submergendo. Exo. 14. & postea ab Amalechitis eos inuadentibus. Exo. 17. & ideo replicatur. Sape expugna. me.

2 Etenim non potue. mihi. s. prualere, quia Aegyptij fuerunt submersi, & Amalechita debellati.

3 Sup. dor. me. fabri. pec. Idest, Aegyptij filij Israel graua onera imponentes, ut habetur in Exo.

4 Prolog. iniquitatem suam. nolentes dimittere populum ad Dei mandatum, & sic non solum fuerunt filij Israel crudeles, sed cum hoc Deo

Deo rebelles.

5 Do. iustus. Hic consequenter ponitur dilectorum punitio, cū dicitur. Do. iustus con. cer. pecca. eos malis granibus suis humiliando.

6 Confundantur & con. retro. tanquam debellati a Deo.

7 Omnes qui ode. Sion. quae tūc erat locus diuini cultus. Et per hoc intelliguntur filij Israel qui locum istum causa deuotionis frequentabāt.

8 Fiant sicut fē. quod post modicum uirorem cito desiccatur & deficit. Et in hoc petit Psal. quod prosperitas persequentium populum Israel cito transeat & deficiat.

9 De quo. Idest de fano rectorum.

10 Non imple. ma. quia reputat ipsum inutile. Et in hoc designat Psalmista, quod prosperitas temporalis malorum non est utilis, sed magis nocua.

11 Et non dixerunt qui praeteribant. benedictio &c. Modus est

MORALITER.

1 Sape expug. Iste Psal. est oratio pro liberatione populi Israel a persecutorib. suis, quae frequenter in libris Iudicium & Regum legitur esse facta. Mystice vero est oratio pro liberatione Christianorū a persecutione facta frequenter tempore Iudaeorum & imperatorum Romanorum. Et sic dicitur in ecclesiae persona. Sape expug. me a iu. mea. i. ab initio ecclesiae, ut patet Act. 8. & 9. qui liber videtur ecclesiae nascentis infantiam texere, ut dicit Hier. in epist. ad Paulinum.

2 Etenim non potue. mi. nam ecclesia magis creuit persecutio-

nis tempore quam pacis.

Supra

3 Supra dor. me. fab. pecca. id est, persecutores.

4 Prolong. iniq. suam. & per consequens debitam sibi penam, ideo subditur.

5 Domi. iu. concid. nā plures interfecit corporaliter. s. Herodē, Domitianū, & Iulianū apostatā, & alios plures, & cū hoc eos interfecit morte secunda, quae est mors inferni, ideo subditur.

6 Confun. &c. Fiant sicut fē. rector. qd est inutile, ideo subditur.

9 De quo non imple. ma. su. qui me. scilicet Christus, ad reponendum in horreum suum.

† Et sinum suum. id est, locum suae misericordiae.

11 Et non dix. qui praeterf. viam huius mundi.

Bene-

Aug. Et non dix-
A runt &c. Maxime lu-
† transientes
viam.
dris mos erat, qui-
buscunque operanti-
bus dicere Benedi-
ctio dñi super vos.

Res

a Casi. Qui per istam viam transiunt ad patriam ubi propheta Apostoli qui radicato charita-
te benedicunt, superbis quid futuri sunt dicunt.

dixerunt, † qui prateribant, benedictio domini super eos, †

a Non dixerunt.

a benediximus vobis in nomine domini.

a Benediximus vobis in
no. &c. Casi. Bo-
nis benedicunt, non
in suo, sed in nomi-
ne domini, a quo om-
nia, non ab eis.

NICOLAUS DE LYRA.

* est hominum transiuntium iuxta terram nascetur bonum fructum facietia
imprecari benedictionem domini super ipsa, & non super terram nascetur
nullum

nullum bonum fructum facietia, & per hoc petit Psal. quod persequentibus
bus populi: Israel non in prece: ut prospera, sed magis aduersa, secundum
ordinem diuina iustitia mala eorum punientis.

MORALITER.

† Benedictio dñi super vos. Quia pro damnatis non debet oriri.

ADDITIO

In Psal. 128. Sape expugnauerunt me. ubi dicitur in post. De
materia vero huius Psal.

Continuatur hic Psal. cum precedenti sic. Dixerat. n. in
Psal. preterito, quod timens Deum haberet multa bona, & spe-
cialiter videret pacem super Israel. f. super totum populum
fidelem. Et ne quis putaret, quod illa pax esset temporaliter
intelligenda, ideo subdit. Sape expugnauerunt me a iuuentute mea.
q. d. non intelligas, quod populus Dei semper habeat pacem tem-

temporalem, nam frequenter contingit oppositum, quia. Sa-
pe enim expugnauerunt me a iuuentute mea. i. a principio exordij
fidelium. Quod satis patet in processu veriusq; testamēti. Et
ut ostendat, quod ex talib. impugnationib. non sequitur sub-
uersio fidelium finaliter. ideo dicit. Sape expugnauerunt me, etenim
non potuerunt mihi. Cetera autem exponantur prout in postil.
reducendo tamen illa non solum ad populum antiquum ver-
test. sed etiam ad populum nouum fidelium, vtriusque. n. con-
tingerunt ea quae in hoc Psal. continentur, ut patet intuenti.

GLOSSA ORDINARIA.

a Canticum graduum. Cas. Vndecimus gradus penitentialis,
supplicatio, quia nec timens, nec omnia ferens dignum se
sentit Christo, quia in corpore nullus sine peccato, & vna se-
curitas est precibus inclinari.

B Cas. Psal. iste sextus
est in ordine peniten-
tialium Psalmorum, &
vndecimus in ordine
canticorum. Per senariū
notatur perfectio, quia
sex diebus perfecit Deus
mundum, per vnde-
narium transgressio,
quia & denarium ex-
cedit, & ad duodeci-
mum non peruenit,
vnde & undecime-
rant uela capillacea in
tabernaculo domini,
& vndecim sunt Psal-
mi Asaph, & in unde-
nario fuerunt apostoli semper infelicissimo Iuda, sed ad duo-
decimum redierunt substituto Matthia. In his ergo datur
quantumque perfectionis ut aliquis, non tamen sine pec-
cato est, pro quo necessaria penitentia est, quia & hic sena-
rius cum vndenario.

Canticum graduū. PSAL. CXXIX.

a Ut Iona de ventre ceti, ite de hac mortali vita.

E † profundis clamaui ad te domine, 1

a Quid hoc scilicet.

b Et.

domine exaudi vocem meam. Fiant 2

Precibus placatur, ut clementer audiat. Auditis clementia.

aures tuae intendentes in † vocem de- 3

a Aug. Sub molibus namque & fluctibus suarum iniquitatum cla-

mat. Aug. hoc est profundum circumspicis omnibus, nul-

lum bonum videns, sed vnde que mala, quali expaue-

scat, clamat. Si iniqu. obler. domine.

b Ad vindictam seruaueris.

precationis meae. Si iniquitates obseruaueris domine, do-

a Quasi nullus.

b Non tantum ego.

In hoc est spes.

c mine quis sustinebit? † Quia apud te propitiatio, † & 4

venit in profundum vitiorum, contemnit.

* Thod. Licet humano more verbis vsi sunt, tamen diu-
nitatem incorpoream esse norunt, & audiendi vim aures ap-
pellauit, & videndi potentiam oculos, quandoquidem no-
stri oculi videndi vim habent, & auribus audiendi vis cor-
missa est. Deus autem qua potētia audit, hac etiam videt, &
qua videt hac etiam audit. Idem & Euthymius.

c Quis sustinebit. Aug. Quia prope omnis humana vita pecca-
tis circumlatratur, omnique conscientia suis cogitationib.
accusatur. Nō est castum cor, quod praesumat de iustitia sua.
Praesumat ergo de Dei misericordia. Quia apud eum propi-
tatio, vnde subdit.

d Quia apud te propitiatio est. Q. Quia spe clamas? Quia est in te

misc-

F

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CXXIX.

Materia psal.

D E profundis. Titulus. Canticum graduum. & patet senten-
tia per praedicta. De materia vero huius psal. dicunt aliqui, quod
est oratio ipsius David pro sua liberatione a peccatis adulterij cum Beth-
sabae & homicidij Iria, sed finis psal. videtur magis praetendere, quod
sit oratio pro liberatione populi Israel a Babylonica captiuitate facta
ab al. quoslibet Dei habente, qui loquens in persona populi dicit:

1 De profundis. id est de terra Babylonis, quae est dimissa respectu
Iudae, & etiam quid in Babylone aliqui de Iudaeis erant positi in car-
ceribus subterraneis.

2 Clamaui ad te domine. orando corde & ore.

3 Fiant aures tuae intendentes. Loquitur de Deo ad modum hominis, cuius aures sunt
intendentes ad petitionem quam vult exaudire.

MORALITER.

1 De profundis. Iste psal. est oratio pro liberatione populi Israel
de captiuitate Babylonica. Moraliter autem est oratio pecca-
toris pro liberatione de seruitute diabolica. Et sic dicitur in
eius persona. De profundis. f. peccatorum.

2 Clamaui ad te domine. qui solus potes me liberare.

3 Fiant aures tuae intendentes. Modus enim exaudire volentis,
est

est auribus attendere ad vocem deprecantis.

4 Si iniquitates obseruaueris domine. ad puniendum eas secundum qua-
ritatem culpae.

5 Do, quis sustineat. q. d. nullus, quia tanta est offensa, quantus il-
le qui offenditur, ideo remedium subditur.

6 Quia apud te propitiatio est. supple poena peccatori debita mi-
nuetur.

Et

¶ misericordia quod ita ait. Vel ita iunge.

A Aug. Nullus potest sustinere si obseruaueris iniquitatem, sed tamen non despero. Quia apud te propitiatio, &c. In hoc ergo mihi spes est. Nam si iudex solū esse velles, & misericors esse nolles, omnes iniquitates obseruares, & quis ante te staret? quis staret in iudicio tuo? Vna ergo est spes. Quia apud te propitiatio, &c.

a Propter legem tuam.

† verbi tui.
† dominum

Aug. misericordiam sustinui, quæ peccata donat, & de cætero monere non offendat homo. Et si tribuit, remedium donet orandi. *Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. & hanc legem dedisti in ipsa necessitate.*

*** Theod.** Nomon Aquila & Theodotion *timorem* explanant, Symmachus autem *legem*. Veruntamen sermonis sensus patet, dicit enim hanc tuam bonitatem sciens (veluti enim quadam lege misericordia vteris) meliores spes non abijcio, bonorum promissionem expectas, nam *verbum* hoc in loco bonam promissionem vocauit, sane benignitatem penitentibus pollicitus est.

b *Sustinui te.* expectans quando venias & liberes ab omni necessitate. Sine hac ergo lege misericordie & charitatis qua alter alterius onera portat, nullus sustinet, vel frustra sustinet.

c *A custodia matu.* * Euthymius. Custodias antiqui certas no-

a Misericordiam, cum premeret sub lege reos faciente.

Q. E. Inc. quod propter legem tuam sustinueris vique.

b Conuersio ad auditores.

a propter legem tuam sustinui te domine. Sustinuit anima mea

a Quod non fallit, quod regnum promissit post veniam.

Alias, vigilia.

c in verbo eius, sperauit anima mea in domino. **†** A custodia

a Similiter a custodia matutina vsque ad noctem.

b Sed quomodo speras peccator, quod habuit qui sine peccato?

d matutina vsque ad noctem, speret Israel in domino. **†** Quia

a Quia ille qui sine peccato precessit, delet peccata sequentium.

Alias multa.

† apud dominum misericordia, **†** & copiosa apud **†** eum red-

a Sanguis qui totius mundi peccata redemit.

b Israel se vendere potuit, sed non redimere.

Ille qui sine peccato potest redimere.

f demptio. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. **8**

nobis speramus, & ex tunc capit hæc anima nostra sperare, & sperat vsq; ad noctem, i. quousq; moriamur, aliter non valeret: quia qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit tantum. Inde in lege caput & cauda hostiæ domino offerre-

e *Speret Israel in domino.* Cas. Secunda pars ubi læta conclusio. Securus de se p̄dicat, vt semper speret in domino. Quasi anima mea sperauit, similiter speret Israel.

f *Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* Cas. Hic dicit iam quid sit facturus ille, quem dixit misericordem & copiosum.

GLOS.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et propter legem tuam, quæ promittit vere penitentibus misericordiam.

2 Sustinui te domine, expectando beneficium tuum misericordiam.

3 Sustinuit anima mea in verbo eius, quod promittit misericordiam penitentibus, & sic est repetitio eiusdem sententia sub aliis verbis ad maiorem expressionem affectus, sicut communiter fit in deuotis orationibus.

4 Sperauit anima mea in domino. Hic est principium versus, qui talis est in Hebræo & in translatione Hier. Anima mea ad dominum a vigilia matutina vsque ad vigiliam matutinam, & sic exponitur, Anima mea ad dominum intentata per deuotionem expectando suam misericordiam. A vigilia matutina vsque ad vigiliam matutinam, i. a principio diei naturalis usq; in finem includendo diem & noctem, & per hoc insi-

inuat psal. quod anima iusti semper debet esse ad dominum intentata non solum tempore prosperitatis, significato per diem, sed etiā aduersitatis significato per noctem. Et sic cum in translatione communis dicitur.

5 A custodia matutina. Li vsque ad noctem, intelligitur inclusivè.

6 Speret Israel in domino. Hic est principium versus sequens in Heb. & in transl. Hier. Dicit igitur. Speret Israel in domino misericordiam eius patienter expectando. Cuius rationem assignat dicens.

7 Et eo apud eum redemptio. Quasi diceret. Potens est multis modis redimere populum Israel de captivitate, & non solum de captivitate corporali, sed etiam spirituali, ideo subditur.

8 Et ipse redimet Israel. Quod semper verificatur de vere penitentibus, et sic ex fine huius psal. apparet, quod est oratio pro toto populo Israel, sicut prædictum est in principio eius.

MORALITER.

1 Et propter legem. s. euangelicam, quæ est lex amoris & gratiæ.

2 Sustinui te domine. i. punitionem tuam sustinui patienter in spe misericordiam.

3 Sustinuit anima mea in verbo eius, &c. i. in filio, qui mediator

tor est patri reconcilians peccatores, ideo subditur.

4 Spera. ani. mea in do. & qualis debeat esse spes ista, subditur.

5 A custodia matutina vsque ad noctem. i. a mane iuuentutis usq; ad noctem mortis. Et subditur ratio, cum dicitur.

† Quia apud domini. Et ex dictis patet sententia.

ADDITIO I.

In psal. 129. De profundis. ubi dicitur in postil. De materia vero huius psal. &c.

Continuatur iste psal. cum præcedenti sic. Nam in præcedenti tractauerat de impugnatione humana contra populum Dei, in qua dixit, quod Deus est ultor talium aduersariorum, dicens, Dominus iustus concietur peccatoribus. In hoc autem psal. intendit de impugnatione intrinseca ecclesiæ, quæ fit per multa & varia peccata in ipsa ecclesiâ perpetrata. Licet enim ecclesiâ præfens quantum ad iustos est sine macula & ruga, ad Eph. 5. f. semper tamen in ea sunt mixti mali cum bonis. Et quia isti peccatores sunt multi, & sepe in profundum submersi, ideo ecclesiâ talium oras dicit. De profundis clamo ad te domine. i. de profundis peccatorum. Sicut enim Deus in altis dicitur habitare, sic eadem ratione dicitur longe esse a peccatoribus, iuxta illud. Longe a peccatoribus salus. Et cum altum & profundum sunt opposita, & valde remota, ideo petit. Exaudi orationem meam. q. d. more humano, longe ad te clamo, & ideo requiritur,

tur, vt Fiant aures tuas intendentes ad vocem meam. Ille enim, qui vult audire aliquem existentem in valde remotis, oportet quod habeat aures attentas ad audiendum. Cetera autem patent ex his quæ dñr in postil. applicando ad hoc propositum.

In eod. psal. De profundis. ubi dicitur in postil. Quia apud te propitiatio est.

ADDITIO II.

Litera Hebraica in hoc loco verius sonat, vt timearis, & potest exponi sicut in postil. & est et alius sensus, vt intelligatur sic, quia tecum est propitiatio, hoc est, quia tu potes remittere peccata, iō timendus es. Si enim Deus non posset peccata remittere, effrenate & intrepide lapsi esset in vno peccato, cōtinue & incessanter ulterius peccarent, quasi de venia desperantes, & hic sensus magis concordat cum litera. Nō enim dicit, quia apud te solum est propitiatio, vt timor sequeretur ex exclusione alterius propitiationis, sed simpliciter sine exclusione dicit. Tecum est propitiatio, quod consonat secundo sensui.

GLOSSA ORDINARIA.

A *Canticum graduum.* Cal. Duodecim gradus est humilitas quam intus & extra hic se habere ostendit. Ad hereditatem ergo monet.

PSAL. CXXX.

D *Domine non est.* a

E *Euthym.*

Hunc psalmum ēē

confitipit in seipsū

beatus David nar-

rans qualem animi

moderationem ha-

beret, qñ a ter ratio-

nibus atq; a calami-

tatib. liberatus, quie-

tam vitam agebat.

Instruit tamē & po-

pulū, ē Babylonica

reuerſum captiuita-

te eandem ſecū hu-

mitatem atq; ani-

mi moderationem

ſeſtari.

B *Theod. Propheticus sermo humilitatem edocet, & illorū*

qui hanc diligunt personam inducit, precantium, & demum

oblectantium.

Cal. Primo proponens se humilem, penam inducit non

humili. ſecundo, ſuo exemplo ad ſpēm monet.

** Theod. Cordis altitudo, non modo impios, ſed etiam ſan-*

ctiſſimos lādīt viros vt edocet Paralipomenon historia de

pio rege Ezechia dicens. Quoniam humiliatus eſt ab altitudine

cordis eius. Propterea enim dominus ſacros ſuos diſcipulos ad

hortatur, inquiens, Omnis qui ſe humiliauerit exaltabitur, & om-

nis qui ſe exaltat, humiliabitur.

Oſtendens ergo ſe humilem intus & extra, ait.

b *Neque am.* Aug. Non fui ſuperbus, neſui quaſi in mirabi-

libus innotescere hominibus. Non quaſiui aliquid ſuper vi-

res meas, vnde me apud imperitos iactarem, vt qui miracula

sibi optant. Potius querendum eſt, ne quis diſcordet in cor-

pore Chriſti, ne maiori inuideat, ſed in alterius bono, vt in

ſuo gaudeat, vt qui in gratijs abundat, magis ſe humiliet, ſe-

cundum illud. *Quanto maior es, humilia te in omnibus.*

*** Eu. h.** Non ambulauit inquit cum hominibus maiori-

bus, & ſupra me admirandis, cum huiusmodi enim viris con-

uerſatus non ſum, indignum me illorum conuerſatione eſſe

reputans, niſi illi fortassis me inuitum coegiffent, vel per

magnos & admirandos eos forte intelligit, qui ſibi iſtis ma-

gni atque admirabiles eſſe videbantur, hoc eſt quia animo cla-

riſſent & ſuperbi, acſi diceret, non tantum ego ſuperbiam

eu. tauit, ſed cum hominibus eo vitio laborantibus, etiam nō

conuerſabar.

c *Si non hu. ſen.* Auguſt. Nutritus in lacte (quod eſt verbum

caro factum) vt ſic creſcerem ad panem angelorum, ad

ver-

Canticum graduum.

CXXX.

D *Omne non est exaltatum cor meum, ne-*

que elati sunt oculi mei. Neque t am-

bulatui in magnis, neque in mirabilibus

t super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui ani-

mam meam: t sicut ablatus est super matre sua, ita retribu-

tunt se, nihil volunt discere, & remanent in lacte, quos re-

prehendit Apostolus. Facti estis quibus opus est lacte, non solido ci-

bo. Lactare ergo vt nutriaris & creſcas, & ablatus panem

comedas. Dicit ergo. Si non humiliter ſen. i. ſi non mēte ſed ma-

litia paruus fui, retribuitur mihi quod puero, qui ablatus a

matre, vt iam ſit idoneus panē comedere. Sana ſentētia, ſed

diſcordat quod addit ſuper matrem. Non dicit a matre vel a

lacte matris. Quod ſi diceret, planus fieret ſenſus, ſed ait, Su-

per matrem, quod non bene cōuenit. Infirmus. n. ſuper ma-

trēm, ſi ablatus, extinguitur, bonum eſt adulto ablatari,

ſed ei qui ſuper matrem eſt, pernicioſum eſt. Ne ergo abla-

cteris quouſque ſuper matrem es, ſed & ſi adultus errat, re-

deat ad lac matris, & ſic reuelabit Deus quod aliter ſapit.

quia ſuperbis reſiſt, humilibus dat gratiam.

c *Sicut abla.* Sicut. n. quinque tempora narrantur in carnali

procreatione & alitione, ita in ſpiritali. Prius. n. concipimur

in vtero, deinde ibidem alimur, donec ad lucem edamur, de

inde manibus maternis geſtamur, & lacte nutrimur, quouſ-

que ablatari ad menſam patris accedamus. Primum ergo

tempus, eſt tempus conceptionis. Secundum, in vtero alitio-

nis. Tertium, emiſſionis. Quartum, portationis & lactatio-

nis. Quintum, ablationis. Ita in vtero matris eccleſiæ. Pri-

mo concipimur, dum fidei rudimentis inſtruimur. Inde qua-

ſi in vtero eiſdem primordiis proficientes, deinde in lucē

edimur, dum per baptiſmū regeneramur, deinde quaſi ma-

nib. eccleſiæ portamur & lacte nutrimur, dum poſt baptiſ-

mū in bonis operib. informamur & lacte ſimplicis doctrine

proſiciendo nutrimur, donec iā grādiuſculi a lacte matris acce-

damus ad mēſā patris. i. a ſimplici doctrina, ubi pōdicat verbū

caro factū, accedamus ad verbū i principio apud deū. idē ē q

Abra-

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS CXXX.

D *O. non est ex. Hu. c. psal. pramittitur talis ti. in Hebra. Canti-*

cum graduum ipſi David. Ex quo patet, quod David ſe-

ciat, al. iſtū. Tira quod ſciendum, quod ſicut in corpore naturali bo-

na & mala diſpoſitio capitis redundat in membris, ſic meritum & de-

meritum principis redundat in ſubditis. vnde & populus Iſrael fuit

percuſus propter peccatum David in populi numeratione, vt habetur.

2. Reg. 24. Idē David hoc conſiderans in hoc psal. proponit coram

Deo meritum vitæ ſuæ, non ad iactantiam, ſed in ſe recognoscens diui-

nam miſericordiam, & gratiam ad populi ſibi ſubditi conſeruatiōē,

ſicut 4. Reg. 20. a. Ezechias dixit. Obſecro domi. meum. quon-

iam in verita coram te, ad impetrādum prolongationem vitæ ſuæ.

Et quia humilitas eſt fundamentum aliarū virtutum. ideo in hoc psal.

magis facit mentionem de ſua humilitate, per hoc inſinuans alia bo-

na ſuperadificata a Deo. Dicit igitur.

Do-

MORALITER.

1 *Domine non est exaltatum cor meum.* Iſte psal. declarat ipſius

David humilitatē in bonum populi redundantem. Per hoc

autē moraliter oſtēditur, quod bonitas prælati cedit ad bo-

num populi ſibi ſubiecti, & ſic non ſe iactando, ſed Dei boni-

tatē recognoscendo, dicit: *Domine non est exaltatum cor meum.*

per ſuperbiam.

Ne-

verbum quod apud Deum, ſed non.

d *Eval. a. vt hæretici. Qui ſi vtunque aliquid ceperint vel*

viſi ſunt capere, inde ſuperbiunt: & cum adhuc teneri ſuper

matrem ſint, & potterēt manibus, vt creſcant: qui portari ſue-

runt in vtero, vt naſcerentur, a lacte ante tēpus ſeparantur,

vnde extinguntur.

e *Itare. Obſtringit ſe maledicto, ita mi*

hi, vt illi qui ſupra

matrem incumbēs,

& nondum grādiu-

ſculus ablatatur.

Vel humilis debet

eſſe homo propter

ſuperbiam non ſe-

cundum ſcientiam.

Alius propter ſa-

piētiā, vnde A-

poſtolus: Nolite pue-

ri effici ſenſibus ſed ma-

litia paruuli eſſote. ſen-

ſibus autem perfecti e-

ſtote. Sed quidam ne

ſint ſuperbi demit-

tunt ſe, nihil volunt diſcere, & remanent in lacte, quos re-

prehendit Apoſtolus. Facti eſtis quibus opus eſt lacte, non ſolido ci-

bo. Lactare ergo vt nutriaris & creſcas, & ablatatus panem

comedas. Dicit ergo. Si non humiliter ſen. i. ſi non mēte ſed ma-

litia paruus fui, retribuitur mihi quod puero, qui ablatus a

matre, vt iam ſit idoneus panē comedere. Sana ſentētia, ſed

diſcordat quod addit ſuper matrem. Non dicit a matre vel a

lacte matris. Quod ſi diceret, planus fieret ſenſus, ſed ait, Su-

per matrem, quod non bene cōuenit. Infirmus. n. ſuper ma-

trēm, ſi ablatus, extinguitur, bonum eſt adulto ablatari,

ſed ei qui ſuper matrem eſt, pernicioſum eſt. Ne ergo abla-

cteris quouſque ſuper matrem es, ſed & ſi adultus errat, re-

deat ad lac matris, & ſic reuelabit Deus quod aliter ſapit.

quia ſuperbis reſiſt, humilibus dat gratiam.

c *Sicut abla.* Sicut. n. quinque tempora narrantur in carnali

procreatione & alitione, ita in ſpiritali. Prius. n. concipimur

in vtero, deinde ibidem alimur, donec ad lucem edamur, de

inde manibus maternis geſtamur, & lacte nutrimur, quouſ-

que ablatari ad menſam patris accedamus. Primum ergo

tempus, eſt tempus conceptionis. Secundum, in vtero alitio-

nis. Tertium, emiſſionis. Quartum, portationis & lactatio-

nis. Quintum, ablationis. Ita in vtero matris eccleſiæ. Pri-

mo concipimur, dum fidei rudimentis inſtruimur. Inde qua-

ſi in vtero eiſdem primordiis proficientes, deinde in lucē

edimur, dum per baptiſmū regeneramur, deinde quaſi ma-

nib. eccleſiæ portamur & lacte nutrimur, dum poſt baptiſ-

mū in bonis operib. informamur & lacte ſimplicis doctrine

proſiciendo nutrimur, donec iā grādiuſculi a lacte matris acce-

damus ad mēſā patris. i. a ſimplici doctrina, ubi pōdicat verbū

caro factū, accedamus ad verbū i principio apud deū. idē ē q

Abra-

1 *Do. non est exal. motu superbia interiori.*

2 *Neque elati sunt. in signo exteriori. Dispositio enim cordis ma-*

gis apparet in oculis, quam alijs partibus.

3 *Neque am. in ma. ostendendo superbiam in facto.*

4 *Neque in mi. su. me. i. in transcendentibus statum meum, vt per*

hoc eſſem in admiratione hominum, quod maxime querunt ſuperbi.

5 *Si non hu. ſen. de meipſo.*

6 *Sed exal. a. me. i. meipſum, a parte denominando totum, me per*

ſuperbiam eleuando, ſiat ſupple de me puniſtio in modum, qui ſequitur.

7 *Si. abl. a quo mater ſubtrahit mamillā, ſic a Deo ſubtrahatur mi-*

hi omnis conſolationis dulcedo. Sed quia nolebat populuū puniri pro-

pter ipſum, ideo ſubditur.

8 *Ita retribu. ſiat puniſtio in propria perſona. Sic enim loquebatur*

2. Reg. 26. ca. Ego ſum qui peccaui, ego qui inique egi, iſti qui

oues ſunt quid fecerunt? vertatur, obſecro, ira tua contra

me, ideo ſubditur.

Speret

2 *Neque elati sunt oculi mei. per elationis apparentiam, quā*

maxime relucet in oculis.

3 *Neque am. in ma. per præſumptionem.*

4 *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. i. ſi non*

fui humilis corde puniar ſupple modo qui ſequitur.

7 *Sicut ablatatus super matre sua, ita retributio. a quo ſubtrahi-*

tur conſolatio diuina. Et quia meritum prælatis cedit in bo-

num populi ſubditur: Speret Iſrael in domino. &c.

Abrahā non in natiuitate Isaac, nō in circūcissione, sed in ab-
lactatione magnū conuiuium legitur fecisse. Hæc quinque
tempora sancta seruat ecclesia. Dum. n. in quarta feria quartę
hæbdomadę militię Christianę, agonizantē Christi vocantur
quali ecclesię infantia concipitur. Tunc. n. per exorcismum

animā meā
† Expecta
Israel domini

† Cantici 8. c.
1. Pet. 2. a.

a Ita ego. Ergo. Quia sic mala seculi tolerare poterit. b Quid est semper sine fine.
a Quia post non erit spes, sed res.
**tio in anima mea † Speret Israel in domino, ex hoc nunc
& vsque in seculum.**

& catechismum rudi-
mentis Christianitatis
imbuuntur, deinde
quæ in vtero ecclesię
aluntur vsque ad sab-
bathum sanctū, in quo
per baptismum ad lucem generantur, deinde quasi manib.
ecclesię gestantur, & lacte nutriuntur vsque ad Pētecostem
quo tempore nulla difficultas indicuntur. Non media nocte
furgitur, non ieiunatur. Soror nāque nostra parua est. & vbe-
ra non habet, ideoque paulatim nutrienda, vnde tunc illud
Petri in ecclesia cantatur. *Quasi modo geniti, &c.* Postea spi-
ritu paraceto confirmati, quasi ablactati incipiunt ieiunare,
& alia difficultas seruare. Multi vero hunc ordinem puer-
tunt, vt heretici & schismatici se ante tempus a lacte sepa-
ran-

rantes, vnde extinguuntur. Vñ hunc ordinem seruasse se di-
cit Aug. Prius nutritus in lacte, quod est verbū caro factum
vt sic cresceret ad panē angelorum. sed ad verbum quod est in
principio apud Deū. Nā ipse est panis de quo infans pascit.
Panis. n. de mensa traiecitur per matris mammillam vt sic
perueniat idem alimē-
tum ad paruū infan-
tem. Sic Christus cum
esset verbum in princi-
pio apud patrem qua-
lem pro modo suo an-
geli cupiebant, vt panem angelorum manducaret homo, ip-
sum verbum factum est caro, vt per carnem, panis cælestis
transiret ad infantes. Et secundum hoc ipsum verbum cru-
cifixum est, sed non mutatum in hominem. Homo mutatus
est in illo, vt melior fieret quam erat, non vt ipsa substantia
verbi conuerteretur. Per id ergo, quod homo mortuus erat,
homo excitatus est & resurrexit. Quicquid passus Deus, quia
Deus erat homo, sed non mutatus in hominem.

a Spe. 1. f. Ca. Scđa pars, vbi pcludit suo exēplo ceteros monēs.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Speret Israel in domino. *consequi bonū ab ipso, ita quod occasio
ne mei non puniatur in aliquo.*

Ex

A D D I T I O.

In psal. 130. *Domine non est exaltatum.* vbi dicitur in post. Cir-
ca quod sciendum.

Quia in psal. n. p̄teritis multa ponunt ad dignitatē ec-
clesię pertinētia, ne ex hoc forte aliqua iactantia oriretur in
singularib. personis, idcirco in hoc psal. David agit de humi-
litate sua, non iactanter, sed Deo regratians, & vt ab eo aliq̄ di-
cant. Humilitas. n. in magnis viris & virtuosus est p̄cipue cō-
mendanda. vnde Bern. super. *Missus est.* hom. Non est magnū
esse humilem in actione. Rara prorsus & pretiosa virtus est
humilitas honorata, vñ dicit. *Non est exaltatum cor meum, neque
elati sunt, &c.* Exponatur prout in post. Sed vbi translatio no-
stra dicit. Sed exaltaui animam meā. In Hebraico hētur, ver-
bum

bum q̄ significat subiectionē, vñ litera sic habet. *Si non humi-
liter sentiebam, & subieci aīam meam.* Et qualis sit ista subiectio
subdit dicēs. Sicut ablact. ablactatus. n. non p̄sumit neq; tētat
ambulare in magnis, sed semper nititur directione matris.
Ad cuius confirmationē per modum ofonis vel iuramēti di-
cit. Ita retributio in aīa mea. i. sicut ego me humilio & sub j
cio, ita sit retributio in anima mea. f. a Deo qui retribuendo
eum qui se humiliat, exaltat. Et contra. Luc. 14. c. Finaliter
autem inuitans fideles ad hunc modū viuendi in vera humi-
litate concludit. *Speret Israel in domino &c.* i. non in virib. nec
meritis proprijs confidat, ex quo p̄sumptio superba oritur,
sed in Deū semp̄ speret. Quę quidē spes vera nō ex meritis
seu virib. p̄prijs tm̄ prouenit, sed principaliter ēt ex gratia.

GLOSSA ORDINARIA.

a Cantic. gra. Cas. In 13. gradu iam humilis & mansuetus sa-
ragit de edificatōe spiritualis domus, vt & David ad literā
fecit, qui domū Deo edificare voluit. Et cōgrue post gradū
humilitatis agit de edificatōe domus, quia humilitate effi-
citur aliquis domus

Esa. 69. secun-
dum LXX.
† afflictionis.
† Qui
† fortis.

Dei, vnde in Esa. Su-
per quem requiescet spi-
ritus meus, nisi super hu-
mitem & quietum, &
tremētem, sermones
meos.

Canticum graduum.

a Pater. b Spiritualis.
Emento domine David, & omnis † mansuetudi-
nis eius. † Sicut iurauit domino, votum vouit Deo

Cas. Primo ostendens votum edificandi domum, precatur
vt impleat. Secundo, ostendit domum edificatam, ibi. *Ecce
audi.* Tertio, dicit promissiones Dei factas edificatæ Sion, ibi.
Iurauit dominus. Volens ergo edificare domum domino, ait
in persona totius Christi capitis. O. do. me. &c.

PSAL. CXXXI.

† Manu fortis, quia in mansuetudine diabolus vicit
† Firmiter promissis, & ex voto voluntatis.

c David. Aug. Ad li-
terā, mansuetus, vt Sau-
li malum pro malo nō
redderet.

1 Typic. Vnus homo
2 caput & corpus, cuius
3 humilitas & mansue-

tudo commendatur, ad hoc. *Memento.*

d Sicut & vo. i. vt impleat quod promissit, nemo p̄sumat
viribus suis reddere quod vouit. Vouit autē ecclesia in man-
suetudine, vt sit domus Dei, quo nihil gratius potest Deo
offerri. Domus autē est, si sua non querit, sed de cōmuni gau-
det, de proprijs fiunt mala, vnde ait. *Si introie.* Sciebat se pro
prio impediri, ne fiat locus Dei.

* Aug. Nemo p̄sumat viribus suis se reddere quod vo-
uerat, quicquid hortatur vt voueas, ipse adiuvat vt reddas. F

Quid

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. CXXXI.

Memento domine David & omnis. Tit. huius psal. Canti-
cum graduum. Licet in hoc titulo non ponatur nomē David,
tamen fuit auctor huius psal. vt dictum fuit supra psal. 23. & appare-
bit in processu huius psal. In quo David fecit mentionem principaliter de
duob. videlicet de deuotione quam habuit de edificatōe templi, et de
promissione sibi facta a Deo, quantum ad successionem regni in filijs
suis. De quibus duobus habetur. 2. Reg. 7. Primo ergo ponitur primum,
secundo secundum, ibi. *Iurauit dominus.* Prima in duas. Quia primo
ponitur deuotio David erga templi edificatōem. Secundo, circa arca
translationem, ibi. *Ecce audiuimus.* Circa primum dicit.

Me-

MORALITER.

2 *Memento domine.* &c. In hoc Psal. declaratur desiderium Da-
uid de tēpli edificatōe, & regni sui successione. Moraliter
autem per David intelligit bonus p̄latus, qui desiderat edi-
ficatōem ecclesię in morib. & fide, & bonū successorē ha-
bere. Quantum ad primum dicitur. *Memento do. Da. i. boni
p̄l-*

p̄latus, ipsum in bono conseruando.

2 Et om. man. c. ipsum remunerando.

3 Sicut iura. do. f. ex deuotione. Et quid sit illud iuramentum
& votum subditur.

Si intro. &c. Hic accipitur si, pro non. i. de negotijs domus
meæ non ero notabiliter sollicitus, nec in lecto perfecto som-
no quietus.

Do-

Cal. Ecce audi. s. domini nasciturum in Ephrata Bethlehē
A vbi natus est dominus, auditum est nasci in Bethlehē, sed
 propter fidem gentium in campis sylue compertus est.
 a *Intro.* Aug. Nos quoque perseverando in militia non ta-
 men introimus vel introibimus in tabernaculum eius, Dei Iacob.

Exu: ge: Ad hanc domum per-
 tinet qui alijs, tan-
 quam viuis lapidibus
 charitate compagi-
 natus est. Intrat ergo
 qui digne, & qui in-
 trat, domus Dei effi-
 citur.

† iusticiam. * Euth. Hæc verba
 ex Sanctorum perso-
 na dicta sunt, qui in
 populo ex captivitate

B in patriam restituito
 aderant, prædicitur
 autē his verbis quem
 admodum templum
 denuo erigendum e-
 rat, & quemadmo-
 dum ipsi illud ingres-

suri erant, & adoraturi ibi Deum ut antea. Tabernacula autē,
 templi aulas vocavit, vel ipsum templum plurali vsu nume-
 ro, Hebræorum more. Præterea Dei tabernacula, ac pedes
 Dei, & stetit Deum, humano more dixit, ut auditorum he-
 betudini condescenderet.

b In lo. Aug. Domus Dei est vbi debet adorari, præter quam
 non audit Deus ad vitam æternam. Ille ad domū pertinet
 qui est charitate compaginatus alijs. Vel locus in quo stant,
 pedes domus domini, Christus est in quo perseverant.

Quæst. 14. * Athanas. Atqui Iudæis quidem respondemus quod eam
 ob causam qui fideles sumus adoramus ad orientem, quod
 spiritus sanctus per Davidem prophetam præcepit qui dicit.

Mach. 14. Adoremus ad locum vbi steterunt pedes dñi. Quod si Iudæus
 obijciat, vbi nam steterunt domini pedes? Zacharias propheta
 docet, cū inquit, in oriente pedes Domini stabunt in mōte
 oliuārū e regione Hierusalem, vnde & Iudæi qui sunt Hiero-
 solymis adorantes, versus orientalem mundi plagā adorāt.

C solymis adorantes, versus orientalem mundi plagā adorāt.
 Surge

c Surge. Aug. Et dicitur qui dicit. Dormiui conturbatus. Surge
 a morte. in requiē tuam, ut iam non conturberis, quia mors
 ultra non do.

* Greg. Exurrexit enim dominus in requiem suam, cum
 carnem suam de sepulchro suscitavit, post hunc quoque

exsurrexit & arca, quia
 resurgit Ecclesia. Hinc
 per Ezechielem scrip-
 tum est (Ezech. 37.)

1 Ossa arida audite verbum
2 Domini. Hæc dicit dominus
3 Deus ossibus his, ecce ego in-
4 tro mittam in vos spiritum,
 & viuetis, & dabo super
 vos vernos, & succrescere
 faciam super vos carnes, &
 super extendam in vos cutē,
 & dabo vobis spiritum &
 viuetis.

d Sacerdo. Augustin.
 Accipit eisdem sacer-
 dotes & sanctos. s. om-
 nes fideles. Vel, per sa-
 cerdotes, significat præ-

latos ecclesiæ, per sanctos, subiectos fideles. Arcam ergo quā
 surgere precatus erat, per partes ecclesiæ distinguo.

Sacerdotes. ut in veteri testa. sacerdotes diuersis ornamētis
 trahi, euangelici sacerdotes diuersis virtutib. adornantur, hæc
 sunt ornamenta quæ Deus exigit. Quæ. n. legales pontifices
 in vestibus gestabant, illi euangelici sacerdotes in cordibus
 habere debent.

c Propter David ser. Cal. Memento. Et benedico populo Da-
 uid, quia iurauit dominus Da-

uid, quia iurauit dominus Da-

uid, quia iurauit dominus Da-

Propter. deinde ex psona ipsius David rogātis Deū patrē.
 Aug. Quia. n. Christus a Iudæis faciē auertit ad gētes, roga-
 tur pater pp reliquias. ut saluē fiāt, qd in apostolis & in alijs
 multis impletum est. Et ait, propter David, ac si diceret, Mei
 etiam memento ut pp me Iudæos funditus non repellas.

f Iurauit. Cal. Tertia pars, vbi dicit promissiones dei, factas
 ædificatæ Sion. i. ecclesiæ. Et loquitur David sua vel in to-
 tius Christi persona.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Introi. & loquitur de tabernaculo quod tetendit ei David in Iera-
 salem, ut habetur ibidem.

2 Adora. in. l. i. versus locum.

3 Vbi est. p. c. Propitiatorium enim quod dicebatur sedes Dei, erat
 super arcam, ita quod operculum arce erat quasi scabellū Dei sedentis
 super propitiatorium, ut dictum fuit plenius Exod. 15. Homines autē
 venientes ad tabernaculum orationis eam adorabant versa facie ad
 locum arce.

4 Surge do. Hic consequenter describitur translatio arce ad tem-
 plum ædificatum a Salomone, vbi habuit stabilem mansionem & quie-
 tem, quam translationem præuidit David fieri post mortem suam. ideo
 dicit: Surge do. in re. tu. hoc est in domum a Salomone filio meo
 ædificandam, vbi elegisti stabilem mansionem & quietam.

5 Tu & ar. san. tuæ. quæ sic nominatur, eo quod continebat sancta,
 scilicet tabulas digito Dei descriptas, & virgam Aaron, & urnam
 manna plenam.

6 Sacerdo. tui. idest ad tuum obsequium deputati.

7 Induantur iusti. ita quod non solum ornentur exterius ornamen-
 tis corporalibus, sed etiam interius virtutibus.

8 Et. s. t. i. sacerdotes & Leuitæ tuo obsequio deputati. Sanctum. n.
 in

in vna significatione idem est quod diuino cultui deputatum. vnde &
 etiam vestes ad hoc deputatæ dicuntur sanctæ.

9 Exul. i. te laudent cum deuotione mentis in signo exteriori apparen-
 te secundum illud Psal. 83. Cor meum & caro mea exulta. in
 deum viuum.

10 Pro. Da. ser. tu. i. propter merita eius & deprecationem.

11 Non auertas faciem Christi tui. Idest Salomonis de mādato
 tuo in regem vncti. Dicunt enim Hebræi, quod cum sacerdotes trāsfer-
 rent arcam ad templum Salomonis, portæ clauferunt se contra eos, &
 cum orarent dñm & cantarent psalmum istum, quando venerunt ad
 versum istum, portæ aperuerunt se, & sic vidit omnis populus, quod
 David erat Deo acceptus. Vsq̃ue enim ad illud tempus multi d. popu-
 lo tenebant contrarium propter adulterium cum Bethsabee, & homici-
 dium Vrie. Et ad declarandum, quod illa peccata erant sibi dimissa,
 fuit facta illa clausio portarum & apertio, sicut dictum fuit plenius.
 3. Reg. 8. & 2. Paral. 6.

12 Iurauit. Hic consequenter agitur de promissione successionis re-
 gni in prole David. Et primo describitur dicta promissio. Secundo, pro-
 missionis ratio, ibi: Quoniam elegit. Circa primum dicitur: Iura-
 uit dominus David. Idest ipsi David Veritatem, quia est veritas
 prima.

Et

M O R A L I T E R.

1 Introibimus in ta. eius. i. deuote.

2 Adora. in lo. vbi st. pedes eius. Licet. n. desit, tamen est in ec-
 clesia per specialem habitationem. Et quoniam ad orandū
 deuote indigemus auxilio Christi & matris suæ, subditur.

4 Surge domine in requiē tuā. in nobis habitando per gratiā.

5 Tu & ar. san. tuæ. i. uirgo sanctissima per arcam testamenti
 figurata.

6 Sacerdo. tui in. in. ad debite ministrandū in ecclesia. Et q̃a
 præla

prelatus quantuncumque bonus se reputat indignū, sequit.

10 Pro. Da. ser. t. i. propter meam insufficientiam uel culpā.

11 Non auer. fa. idest nō permittas eā auerti a salute populi.

12 Iurauit dominus. Hic agit de secūdo. s. de bono successore
 in ecclesiæ regimine, cū dicitur: Iurauit dominus. Per iuramen-
 tum. n. domini factū David, quod filii sui succederent sibi,
 significatū fuit, quod Deus paratus est providere pastoribus
 bonis de successoribus in discipulis suis, sicut beato Petro
 prouidit de sancto Clemente, & beato Martino, de sancto
 Briccio, & sic de alijs pluribus, ideo subditur.

De

- A** Et non frustrabitur. (alias) nō penitebit. Aug. Penitere dicitur
Deus non propter consilij, sed operis mutationem. Non enim
penitentiam patitur Deus vel in aliquo fallitur, ut vellet cor-
rigere in quo erravit, sed quomodo homo quē penitet, mu-
tare vult quod fecit. Et sic ubi audis, quia poenitet Deum,
mutationem, ipsam
intellige. Aliter dicit
illam Deus, aliter tu.
*† in veritate
non penite-
bit.*
B De fructu ventris tui.
Augustinus. Pote-
rat dicere, ex fructu
seminis tui. Quare
ex fructu ventris vo-
luit dicere? Et illud.
quidem si diceret ve-
rum diceret, sed si-
gnificantius dicere
voluit, ex fructu ven-
tris. quia de femina
natus est Christus,
quo vir non accessit.
C Super festum. David,
scilicet iuxta illud. Et
dabit illi Deus sedem
David patris sui, quia
quos David tempora-
liter rexit, Christus spiritualiter.
*** Euthy.** Vna quidem promissio hæc est, & finem ha-
buit, non modo enim Salomon, sed qui ex Salomone origi-
nem traheret, regis sedib. digni effecti fuere. Ceterū vaticin-
ationis finem dominus Christus confirmavit Davidis re-
gnum corroborans, hoc namque beatus vaticinatus est Esi-
as. Quoniam puer natus est nobis, & filius datus est nobis cuius impe-
rium super humerum eius, & vocatur nomen eius magni consilij an-
gelus admirabilis, &c.
d Si custo. Aug. Meritum videntur facere parentes filijs
suis per hoc quod dicit. Si filij custodierint, et filij eorum sedebunt.
Sed sciendum qd homines spem suam dēnt filios generare
& relinquere, filij spes eorū sunt, ideo nomine filiorum spē
posuit. Per filios autem filiorum fructus spei accepit. Et est sensus.
Si custo. filij spes. Et filij eo. in eter. se. su. se. c. filij, fructus eo-
rum. i. tales fructus habebunt, ut spes eorū non fallat sed ve-
niat quo sperat. Vel, filios accipe homines, per filios eorum.
imitatores. Et est sensus. Si custo. filij tui. i. homines ex te nati,
testam. & te. mea. hæc. quæ do. e. Hoc nō mutatur. Et etiam
filij eorum. i. sequaces eorum in seculum sedebunt. Quid er-
go si non custodierint, perit promissio? Non, quia si in te nō
im-
plet, implet in alio. Et filij David sunt, nō stirpe sed cultu
Dei & fide. Si ergo non custodierint testa. meum non filij.
Non ergo glorietur de carne. Si custodierint. Vel ita, ut per
David intelligat Christus. Et agit de promissione facta Chri-
sto hoc modo. Iuravit do. pater David. i. Christo. Veritatem
& nō frustrabitur, vel
penitebit eum dicēs.
*† non attente
tur ab ea.
† Etiam.
† desiderant
concupisc.*
† veritatem, & † non frustrabitur eum, † de fructu ventris tui
*a Dicens. Aug. Potebat dicere, de fructu seminis tui, sed significantius ait, de fructu ventris tui, quia de
femina natus est Christus, quo, id est, ad quam vir non accessit, unde. Et exiit per clau. por. ex & de-
eius, &c. Quos paries. Ad idem facit.*
† ponam super sedem tuam. Si custodierint filij tui testamentū
a Precepta vitæ. b Non quæ ipsi sibi constituunt. Si custodierint.
† meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos. † Et filij eo-
*a Quamdiu durabit hic, vel cuius non est finis, quasi non est temporale primum, sed æternum.
b Beatiudinis, ut sicut es regis potestatis, ita ipse pro modo suo.
c Hoc promissit gratis, non pro meritis.*
† rum usque in seculum sedebunt super sedem tuam. Quoniam
a Ecclesiam. b Vbi spiritualiter habites, qui ubique est.
† telegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc
Verba Dei patris. a Hoc non ad literam, cum sapē eversa sit Ierusalem. b In ecclesia. c Non pro merito suo. d Sed.
† requies mea in seculū seculi, hic habitabo, quoniam elegi eā.
*Dans benedictionem, unde subdit. Et. a Ingi benedictione. b Non presumens de
Deo unde. Edent pauperes & facti Superbi saturati sunt in se, nec saturabuntur. Sed humiles quanto
plus esuriunt, tanto plus manducant, & tanto plus esuriunt, quanto inanes sunt a seculo: plenus ta-
stidit. c Sion.*
† Viduā eius benedicēs benedicā, pauperes eius saturabo pa-
†
† runt, postea autem duē trib. regno Davidico priuatē fuere.
e Et filij eorum. Si custo. testam. Sedebunt super sedem tu. id est
principes erūt tuæ beatitudinis. Ut sicut es regis potestatis,
ita & ipsi pro modo suo, & hoc. Vsq̃ue in seculum seculi, id-
est in æternum.
f Hæc requies mea. Aug. Sic amat nos Deus, ut se dicat requie-
scere, si nos requiescimus in illo.
g Viduam. Aug. Vidua est anima, quæ se intelligit deser-
tam omni auxilio, nisi solius Dei.
*** Theod. Symmachus** autem Annonam eius benedicens
benedicam hoc est omnium bonorum affluentiam ipsis
præbebo.
h Panibus. Augustinus. Deus est panis, qui in carne se lac
fecit.
*** Greg.** Quia per contemplationis donum gratia spiritali
satiatur, apte dixit Esaias. Panis ei datus est. id est, refectionē
spiritalis gratiæ percipit, quia se a bonis infimis cælestia spe
rando suspendit. Hinc etiam de sancta Ecclesia per David
Dominus dicit. Pauperes eius saturabo panibus. quia in illa
mentes humilium posita, spiritualium replentur refectione
donorum.
†

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et non frustrabitur eum. denegando promissum, & quid sit il-
lud subditur.
- 2 De fructu ventris tui ponam su. se. tu. hoc enim promissit per
Nathan prophetam. 2. Reg. 7. Et hoc promissum primo fuit impletum
in Salomone filio David, qui in regno ei successit, et multo perfectius in
Christo descendente a David secundum carnem, cuius Salomon figura
fuit, & in quo David regni accepit perpetuitatem.
- 3 Si custo. filij tui. id est decem legis præcepta, quæ Deus protulit
in monte Sinai, Exod. 20. f. Et testimonia m. quantam ad alia mō-
data, quæ dominus dedit populo per Moysen.
- 4 Et filij eorum v. id est absque temporis determinatione.
- 5 Sedebunt super sedem tu. scilicet regni tui, et ita fuisse factum
si prædicta seruassent. Sed quia reges a David descendentes multipli-
citer transgressi fuerunt legem diuinam, ut patet ex decursu 4. Reg. &
2. Paral. ideo ista successio in dignitate regni, tempore Sedechia fuit in-
terrupta, ut habetur 4. Reg. vlt.
- 6 Quoniam elegit. Hic ponitur prædictæ promissionis ratio, quæ
fuit

- fuit deuotio ipsius David ad diuinum cultum. Et ideo voluit, quod locus
sui cultus esset prope David palatium. Et hoc est quod dicitur. Quo-
niam elegit do. id est montem Sion, ut ibi edificaretur templum suū.
ideo subditur.
7 Elegit eam in habi. sibi. Licet enim Deus sit ubique, dicebatur ta-
men ibi specialiter habitare, eo quod dabatur ibi diuina responsa de pro-
phetico, quod dicebatur sedes Dei. Electionem autem huius loci ostē-
dit Deus, quando Deus præcepit ipsi David per Gad prophetam, ut ex-
trueret ibi altare, & offerret hostias, & exaudivit eū dominus in igne
de calo descendente super altare, ut habetur. 1. Para. 21. Propter quod
David hoc videns dixit. Hæc est domus Dei, & hoc altare in ho-
locaustum in Israel, ut habetur ibidem in principio.
8 Hæc requies mea. quia arca domini inde non fuit ad aliud tem-
plum translata.
9 Viduam eius benedicens benedicam, pauperes eius. id est,
personas habentes deuotionem ad hunc locum, quantūcunque sint par-
ui ponderis in populo, in bonis spiritualibus & temporalibus multipli-
cabo:
†

MORALITER.

- 2 De fructu ventris tui. & c. i. de filijs suis spiritualibus, nutri-
tis sua doctrina, & subditur ratio.
- 6 Quoniam elegit dominus. id est, providebit sibi de bona cu-
stodia.

- 9 Viduam eius. id est sexum muliebrem in ecclesia fidei vi-
uentem.
- † Benedicens be. dando eis meam gratiam.
- † Pauperes eius. id est si mplices credentes.
- † Saturabo. eucharistia, & sacre scripturæ in prædicationib.

Ga *sacer. c.* Vel d. lingue. inter sacerdotes, & sanctos sicut
A supra. Et est: Sacerdotes eius, idest, praelatos: Induam sa-
lutar, idest, Christo, idest, vt honesti sint ad docendum.
Et sancti, idest, subditi. Exultatione exulta. de Christo.

b *Exultatione exultabunt.* August. Quia induiti sunt salutar:

Non enim in se lux,
sed in domino. vnde
subdit ibi: Suscitabo
cornu Dauid, ut de
Christo presumatur,
ipse est altitudo, qua
scilicet, significat cor-
nu, non carnalis, sed
spiritualis. Ipse est qui
B baptizat potestate &
autoritate, qui habi-
tat in eo, ergo secrete
exultauit.

a *Idest, celesti pane.* b *Genus electum, scilicet omnes fideles.* c *Vnde. Quotquot in*
Christo baptizati essent Christum induitis. d *Christo.* e *Idem qui & sacerdotes.*
nibus. † Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exul-

a *Vel illuc.* Ideo exul, quia. b *Alias, suscitabo.* c *Idem, Christum.*
tatione exultabunt. Illuc producam cornu Dauid, parauit lu-

a *Christi.*
cernam Christo meo. Inimicos eius induam confusione: su-

a *August. Ipse sanctificat & nemo alius. In eo ille ad gloriam sanctificatio, in homine qui fecum est*
non possit nocere.
per ipsum autem effloreat sanctificatio mea.

* Euthym. In ecclesia oriri fecit cornu ipsi Dauid, hoc d
est gloria atque honor Dauidi nominis celebrari atque
exaltari, dum laudatur, f. & glorificatur ab omnibus tanquam
progenitor Christi, vel oriri fecit validam & sublimem cor-
nu regni ipsi Dauid in Sion feriens, scilicet, atque deiciens

quosunque libri ad-
uersantes, hoc autem
est regnum Christi.
Lucerna vero quae
Christo fuit parata,
caro illa sanctissima
est, quae a Deo fabri-
cata & diuinitati fuit
coniuncta, quae lucen-
tissima fuit propter
vitae splendorem, &
quia in ea requieuit

septemplex spiritus potentia. Vel per lucernam, Euange-
lium intellige, per quod omnes qui constituti erant in tene-
bris illuminati sunt & ad clarissimam ducti virtutem. *Lucer-
na enim inquit patribus meis verbum tuum.* Vel ipsum etiam dñi
praecursores: de quo scriptum est. *Ille erat lucerna ardens.*
d *Induam confusione, &c.* Cassiod. Hoc faciet filius, cui om-
ne iudicium datum. Sed nota patrem, qui hic loquitur sa-
cere, quod filius facit.

* Theodoretus. Dedecoris igitur Iudaei sunt testes, qui
inimicitias amplexi sunt & confusione collegerunt. *San-
ctificationem* vero Ecclesias per totum orbem atque mare di-
xit: quia Christi corpus vocantur, quaeque Sanctitatis fon-
tes ab eo reportant.

GLOS.

descendentibus, qui propter peccata sua meruerant destru-
tionem regni quod non fiebat, vt remaneret lucerna Dauid.

6 *Ini. eius in. con.* quod factum fuit tempore Dauid & Salo-
monis & plurium aliorum regum a Dauid descendentium,
quando bene se habebant ad cultum diuinum, vt patet de
Ezechia, cuius tempore angelus domini percussit centum
octoginta quinque milia in castris Sennacherib, & fuit com-
pulsus fugere cum confusione, vt habetur 4. Reg. 19.

7 *Sup. ip. au.* quantum ad personam eius & domum ipsius.

8 *Effloreat sanctificatio mea, &c.* idest vinctio regia, quae du-
rauit vsque ad Sedechiam. In Heb. habetur. Lucebit corona
mea. Quod potest intelligi de corona regni materialis, quae
erat de auro & gemmis fulgentibus.

PSAL.

subditur modus cum dicitur.

5 *Para. luc.* scilicet, gloriae.

† *Chri. meo.* idest, bono pontifici consecrato.

6 *Inim. eius indu.* idest, spiritus malignos ab eo deuictos.

7 *Sup. ip. au. es.* per gratiam in praesenti, & per gloriam in
futuro.

ferentibus arcem ad templum Salomonis, &c. notum est. Non n.
habet fundamentum in scriptura, nec est verum q. populus non
credebat fuisse dimissum ipsi Dauid adulterium & homicidium
vsq; ad tps translationis ipsius arcis. Tu quia 3. Reg. vlt. fue-
runt signa manifesta, quib; totus populus debuisset credere,
q. Deus acceptauerat sacrificia & holocausta oblata ab ipso
Dauid, qd non fecisset ipso non existente in gra. Tu quia Salomō
filius Bethsabee cum qua Dauid commiserat adulterium, fuit as-
sumptus in regnum & approbatus a Deo, alijs fratribus exclu-
tis, q. esset valde inconueniens, si peccata patris & matris non
dum fuissent dimissa. Nec esset verisimile, q. hoc non fuisset
obiectum Salomoni nouiter regnanti p. populum vel aduersarios.

Consequenter quarto ostendit quo sua oratio fuit exaudita di-
ces. *Iurauit dñs Dauid, &c.* qd non debet intelligi de successione
Salomonis in regnum. Primo quia in illa historia, in qua agit
de missione Nathan ad Dauid, ubi fit mentio de successione
filij Dauid in regnum patris, q. habet in duobus locis, scilicet secundi
Reg. 7. & 1. Paral. 17. nunq. legit q. deus iurasset super talem
successionem, sed solū hoc simpliciter fuisse propheticę de-
nuntiatur, ut patet in utroq; ca. p. dictorum. unde cum hic dñs. *Iu-
rauit dñs, &c.* Non est referendum ad prophetiam Nathan, ubi nul-
lū ius interuenit. Secundo quia ualde inconueniens uir, q.
deus super successionem Salomonis in regno temporalī caduco,
deus tā firmiter iurasset. Tu quia plurimi reges regnant ex or-
dinatione uel pmissione diuina sine tali iuro. Idcirco poti-
us dicendum est & uerius, q. hoc ius factū ipsi Dauid super
aduentum Christi de fructu ventris sui, q. fuit inter promissa
diuina, q. cōcordat proprie cum illa historia, Gen. 17. c. ubi
cum deus inter quādam alia denuntiasset Abraham, quod in se-
mine eius benedicerentur gentes, q. intelligitur ad literam

Tom. 3.

Aa

de

NICOLAUS DE LYRA.

1. *Sacerdotes eius induam saluari.* idest, saluabo eos vndique,
sicut indumentum circumdat hominem circumquaque.

2. *Et sancti eius.* idest, Leuitae ministrantes ei deuote.

3. *Exultabunt.* idest, exultatione mentis & corporis, non per
dissolutionem, sed per deuotionem.

4. *Illuc produ. co. Da.* idest, dignitatem regiam ipsius prolon-
gabo in filiis suis propter ipsum, ideo subditur.

5. *Parauit lucer. Chri.* idest, memoriam regni ipsi Dauid. vnde.
3. Reg. 11. c. ubi agitur de translatione 10. tribuum ad Ie-
roboam, dicitur de Roboam nepote Dauid: Filio autē eius
dabo vnam tribū, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo,
&c. Et simile verbum dicitur de pluribus regibus a Dauid descen-

MORALITER.

1. *Sacerdotes eius.* idest, gratia spiritus sancti.

2. *Et sancti eius exultatione exulta. &c.* idest, in domino gau-
debunt.

4. *Illuc produ. cor.* idest boni praelati potestatem augendo. Et
subdi-

ADDITIO.

In psal. 131. *Memento domine Dauid.* vbi dicitur in postilla.
Circa primum. d. Psal. iste cōtinuatur cum precedenti sic. In
illo. n. Dauid facit mentionem de humilitate sua, petens a Deo
retributionem huius humilitatis in aia sua dicens, ita retribu-
tio in aia mea, prout expositum est in additione psal. pceden-
tis. In hoc autē cātico Dauid declarat quō Deus exaltauit illū
in pmiū pdictae humilitatis promittēdo ei Chrm vēturū de
semine suo, eo mō quo Abraham in pmiū immolationis filij
sui promiserat, q. in semine suo, f. Christo benedicerentur
oēs gentes, Gen. 26. a. Circa quod psal. duodecim facit. Nā
primo prophetizans per modū orationis dicit. *Memento dñe*
Dauid, & oīs mansuetudinis eius. i. reminiscaris eū remunerare
pro sua humilitate & mō suetudine. Cōsequenter secundo
incipit exordiri promissionē illā de Christo ab eo descensu
ro, digressionē faciēs a proposito suo circa aedificationē tē-
pli. Cuius rō est. Nā pro tūc fuit sibi hoc prophetatū per Na-
tham, vt patet. 2. Reg. & de illa historia agit vsq; ibi. *Et sancti*
tui exulta. exulta. & exponant versus intermedij sicut in postil.

Consequenter tertio, quia et illa quae sunt a Deo promissa,
quinq; requirunt orationes sanctorū, vt opere impleantur put
in scda scda. idcirco orat ne impediat pdicta pmissio. & de
hoc dicit. *Propter Dauid seruum tuū non auertas faciē Christi tui.* i.
veri Christi, qui antonomatice dñs Chrs Dei. Hae. n. verba.
Non auertas fa. Christi tui, nō pnt rōnabiliter intelligi de Sa-
lomone. Nā si Salomon nō regnasset, valde improprie dice-
ret, q. ipse Salomon auerteret faciē suā a regno, sed potius
q. regnū auerteret faciē suā a Salomone. Et qm hūc sensum
debuisset dicere. *Propter seruum tuū non auertas faciē regni a Chri-
sto tuo.* Quod autē hic fabulant Hebrei de sacerdotibus trans-
ferentibus

A de Christo, interposuit firmū iurm di. *Per memet ipsum iuravi*
dit, &c. super q. Apostolus ad Hebr. 6. c. reddēs rōnem qua
 re Deus Abraham iurasset, sic dicit. In quo abundātius volēs
 Deus oñdere pollicitationis suae hereditibus immobilitatem
 cōsiliij sui, interposuit iurm. Ex quo patet, q. ex maxima ex-
 cellētia rei promissae Deus interposuit iurm, qd tñ nō cōpe-
 tit regno Salomonis tpaliter, vt de se patet. Si autē dicat. Vñ
 hēt autoritatē istud iurm, cū hoc nō inueniat in capitulis sa-
 pradictis vbi de successione regni David agit. Ad hoc dicē-
 dū, qd sufficit autoritas ipsius David, q. magnus & egregius
 psal. fuit in Israel, vt 2. Reg. 23. Manifestū est. n. q. saepe euau-
 gelistae de vna & eadē re tractātes: qdā explicāt aliqua quae
 ab alijs fuerunt p̄missa. Pōt ēt rōnabiliter dici, q. Nathan
 qui non erat tanti gradus in prophetia, fuit reuelata succes-
 sio Salomonis tñ, quae figuratiua erat successionis Christi,
 super q. iurm interuenit p̄ arduitatē & magnitudinē rei p̄-
 missae. Cōcordat ēt cū hoc qd legit supra in psal. de sacerdo-
 tio Chri iuravit dñs, & nō penitebit eū, tu es sacerdos in eter-
 nū. Quod quidē iurm nō legit in alijs historijs propheticis,
 & tñ credendū est firmiter ex test. monio ipsius David, q.
 De hoc iuravit p̄ magnitudinē excellētia talis sacerdotij.

Psal. 109. 2.

Cōsequēter quinto interponit illa q. fuerūt denūtiata per
 Nathā ipsi David, q. p̄tinēt ad Salomonē, & ēt ad alios suc-
 cessores. & hoc cū dicit. *Si custodierint filij tui iurm meū, &c.* & ex-
 ponat sicut in post. Nec est necessariū, q. ista includant sub
 iurō supradicto, sed solū fuit successio Christi sub iurō, & si-
 ne aliqua conditione, prout dictū est vallata. Illud autē qd se-
 quit. *Si custodierint filij tui*, est conditionale, vt patet in litera.

B Cōsequēter sexto, ne quis putaret q. cā principalis huius
 iuratae promissionis fuisset meritū ipsius David, eo q. dix-
 rat. *Propter David seruū, &c.* idcirco cām veram hñ. oī reddit
 dicēs. *Quoniam elegit dñs Sion, &c.* Ad qd sciēdū, q. principalis
 cā hñ. oī promissionis facta & iurata ipsi David, non est di-
 cēda deuotio David, & hñ. oī. Sicut. n. dicit Apostolus ad Ro.
 8. b. *Non sunt condignae passionibus huius seculi ad futurā gloriā quae*
reuelabitur in nobis, pari rōne dīcēdū est, q. nō sunt cōdignae
 orationes & merita sanctorū ad hoc, vt Deus tñ beneficiū
 iureiurādo humano generi promississet, sed hoc proprie &
 principaliter processit ex diuina liberalitate. & iō dicit. *Quo-*
niā elegit dñs Sion. Electio. n. vt dī 3. Ethī. libertatē importat,
 vnde quia Deus elegit Sion, i. ecclesiā cuius figura erat Sio
 illa materialis, quae quidē electio non solū fuit ad diuina re-
 sponsa ibi danda & hñ. oī, nec ad sacrificia legalia ibi offerē-
 da, quia ista in q. plurimis alijs locis fuerunt facta, vt patet in
 decursu scripturae sacrae. Sed haec electio fuit principaliter
 ad hoc, vt in ea Deus habitaret, & per carnis assumptionem.
 vnde subdit. *Elegit eā in habitationē sibi*, s. m. illud Iohan. 1. a.
Et habitauit in nobis. Et nota q. bis dixit elegit, s. elegit Sion,
 & elegit eā in habitationē, forte ad denotandū duplicē ele-
 ctionem illius Sion. Primam, s. minus principalē quae perti-
 nebat ad cultum diuinum veteris testi ibidem celebratam.
 Secundam vero, s. principalem ad inhabitationem diuinita-
 tis supra dictam, quae est electio potior & dignior. Et vt am-
 plius declararet q. haec habitatio erat inseparabilis, & in eter-
 nū duratura, iō subdit. *Haec requies mea in seculū seculi.* s. in ater-
 num. Quod non pōt intelligi de terrena Sion, quae saepe fuit,
 & est euerfa. Et sequit. *Hic habitabo.* qm̄ elegi eam, s. nō ex
 meritis principaliter, sed ex electione, vt dictum est.

Cōsequenter septimo, quia habitatio Christi in ecclesia
 p̄nti s. m. naturā assūptā in propria cōstīe nō durauit in ec-
 clesia militante, nisi vsq. ad ascensionē, possēt quis obijcere
 cōtra hoc quod dī. *Haec requies mea in seculū seculi*: hic habita-
 bo qm̄ elegi eam, dicens q. non habitauit Christus in eccle-
 sia perpetuo s. m. naturā assūptā, ideo subdit. *Viduā eius be-*
nedicens benedicā. Cūca quod notauit attendendū est, q. vbi
 trāslatio nostra hēt viduā, Hebraica litera hēt tīedah, quod
 nullo mō significat viduā, sed proprie significat escam, &
 specialiter illā, quae datur viatoribus per modicū viatici cibū:
 vnde oīno cōsimilis dictio hī, Gen. 42. c. vbi dī. *Datisque su-*
pra cibarijs in via, vbi. n. nos habemus cibarijs in via: Hebr.
 litera hēt tīedah. Similiter, Job. 38. d. vbi dī. *Quis parauit cornu*
escā suae: vbi h. escam suā, significatur per similitudinē, s.
 tīedah. vnde s. m. veritatem Hebraicam sensus huius est: q.
 Deus promittebat se benedicurū e scā ecclesiae viaticam. q.
 proprie significat sacm̄ eucharistiae, de quo fideles Christi,
 i. pauperes spiritu saturantur. & ideo subdit. *Pauperes eius sa-*
turabo pa. iuxta illud psal. *Edent pauperes & saturabuntur.* Et sic
 constat. q. p̄dictū sacm̄ Christus perpetuo habitat in ec-
 clesia. Ad quod uno mō applicatur illud. Ego autē vobiscum
 sum vsq. ad consummationem seculi. Matth. ult. d. Et nota
 q. Ra. Aben. exponens illud verbū, s. tīedah. eius benedicēs
 benedi. sic dicit: Cēda significat idem, quod cibaria ad viā.
 Et est septius, q. benedictio inuenit in cibo, quē trāscientes
 per

per viā portaret de Sion: Hic ille. In quibus verbis iste R. b. D
 manifeste prophetauit prādictā expositionē licet uelēnt.

Cōsequenter octauo declarat excellētiā ministrorum
 huius sacri cum dicit. *Sacerdotes eius induam sa.* Vbi notanda
 est differentia inter hñ. oī sacerdotes, & illos quibus paulo
 ante in hoc psal. dixerat. *Sacerdotes tui induantur iustitia.* Illi. n.
 erant sacerdotes veteris legis, qui coram arca fēderis mini-
 strabant. vnde cum dixisset. *Tu & arca sanctificationis tuae.* sta-
 tim subdit. *Sacerdotes tui induantur iustitia.* Quiquidem sacer-
 dotes indui dicuntur iustitia, eo q. fide iustificabātur. Iustus
 enim in sua fide uiuit, Abac. 2. a. Isti vero sacerdotes, de qui-
 bus in hoc loco loquitur, sunt noui testamenti, qui pauperi-
 bus spiritu panes ministrāt, quibus saturantur. Qui quidem
 sacerdotes non solum iustitia induuntur, sed etiam saluari.
 Salus enim nunquam fuit nisi per Christum, de quo Matth.
 1. a. *Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum*, simi-
 liter de primis dixerat: Et sancti tui exultabunt. De istis ve-
 ro dicit. *Exultatione exultabunt*, duplicans exultationem, vt
 intelligatur maior seu perfectior exultatio.

Cōsequēter nono declarat duo maxime attendenda cir-
 ca hoc sacm̄, & hoc cum dicit. *Illuc producā cornu David, para-*
ui lu, Christo meo. Circa quod notandum, q. inter multa ines-
 fabilia, q. in hoc sacro euāgelistae p̄nt considerari, duo sunt
 maxime attendenda. Quorum vnum est potestas instituen-
 tis, s. Christi, & de hoc dicit. *Illuc producam cornu David.*
 Cornu. n. in scripturis significat eminentem potentiam, vt
 ibi. *Exultabuntur cornu iusti.* Sed cōstat q. hoc sacm̄ non nisi
 per potentiam Christi infinitam, producit in effectu. & iō
 dicit. *Illuc. i. in ecclesia de quo loquitur. Produca cornu David.*
 i. producam potentiam David infinitam in effectu, s. modo
 prādicto. Secundum considerandū est circa hoc sacm̄ vti-
 litas ecclesiae cui concessum fuit. Et de hoc dicit. *Parauit lu-*
cernā Christo meo. Pro quo sciendum, q. utilitas huius sacri in
 ecclesia prācipue consistit in hoc quod Deus qui inuisibilis
 est, visibiliter a nobis cognoscatur, vt sic in eius amorē trāsfor-
 memur, q. utiq. fit per lucē diuinā oculis nris mētalibus in-
 fusam. Vnde Ecclesia in p̄fatione cātat. Per incarnati verbi
 mysteriū, noua nostrē mētis oculis lux tuē claritatis infulsit,
 vt dū visibiliter Deū cognoscimus, per hūc in inuisibilem
 amorē rapiamur. Propter qd in huius sacri mysterio p̄prie
 dī, q. Deus parauit lucernā Christo suo, s. lumē diuinū in-
 fusum in mētibus digne sumētib⁹, quo Chm̄ inuisibilē sub vi-
 sibili sacro existentē cognoscimus per fidē, & per charitatē
 amamus. Quod autem allegat postil. de hoc q. dī 3. Reg. 11.
Filiū autē eius dabo vnā tribū, vt remaneat lucerna David seruo meo,
 & c. in Hebr. veritate nō dī in illo loco lucerna, sed nouale,
 vt ibidē fuit dictum in addit. 3. Et nota, q. istis verbis psal. s.
 Produca cornu David, & parauit lucernā Chm̄o meo, in pro-
 pria forma vnt Hebr. in suis cōsonis, vbi solēnter petūt
 aduētū sui Messie, inaniter spectati, sic dicētes. *Produce cor-*
nu David Christi tui, & para lucernam Chm̄o tuo. Ex quo patet
 manifeste, q. ista verba intelligunt dicta fuisse de vero Mes-
 sia, nō de Salomone. Cōsequenter decimo, quia multi infi-
 deles seu haeretici non capientes hoc mysterium credūt de
 hoc confundere fideles dicentes eos in hoc sacro idolatra-
 re, idcirco psal. per oppositū dicit: *Inimicos eius induā con-*
fusionē, iuxta illud Iere. 17. c. Confundantur qui me persequuntur,
 & non confundar ego, & merito sicut sacerdotes Christi in-
 duuntur salutari, ita inimici eius indui debent confusione.

Cōsequenter vndecimo dicit. Super ipsum autē efflo-
 rebit sanctificatio mea. vbi est attente notādū, q. vbi trāslatio
 nra dicit. *Sanctificatio mea.* in Hebraica veritate hñ nizro. Pro
 cuius declaratione sciendū, q. in veteri lege illi qui erāt cō-
 secrati, & sanctificati per certū votū, sic vt separarentur ab
 immundis contagionibus plusquā ceteri de populo, q. quae-
 dā alia obseruaret, dicebant Nazareti, vt patet Num. 6. Quae
 quidē consecratio seu sanctificatio abstractiue sumpta Na-
 zaraitas in lingua Latina dicēda est, in Hebrēo vero talis si-
 gnificatio abstracta dī nezer. Si autē referatur ad habentem
 illā consecrationem, tunc in Hebrēo dī nizro: quod signi-
 ficat idē quod consecratio sua, uel Nazaraitas sua prout in
 p̄dicto c. Nu. 6. pluries ponit talis dictio, s. nizro sub hac signi-
 ficatione & forma, unde in proposito idē est dicere: Super
 ipsum autē effloreat nizro. & dicere: Super ipsum autē efflo-
 rebit Nazaraitas sua seu consecratio sua: quod pertinet ad
 Christum, qui maxime fuit a contagijs peccati immunis: &
 Deo singularissimē cōsecratus, & sic p̄ excellētiā Nazareus.
 Vñ ex hac autoritate p̄prie iuxta veritatē literae Hebraicae
 acceptā, Christus fuit p̄phetice a David Nazareus vocatus,
 tanquā habēs Nazareitatē, vt dictū est, vñ q. legit Mac. 2. de
 Christo, vt impleteretur quod dictū est, quia *Nazareus, vocabi-*
tur, ad istā autoritatē est referēdū. Nusquā. n. legitur in pro-
 pheticis scripturis q. Christus Nazareus vocaret, nisi tantū
 in hoc

Nazaræus di-
 cit Christus,
 & ex scriptu-
 ra ostenditur.

In hoc loco. Quod postillator ibidē hoc nitē fundare in di-
A. Etis Esaiā ubi dī. Et necer de radicibus eius ascendet, quod ēt po-
nit in gl. non vī valere, nā necer scribit cū litera, c. nezer ve-
ro cū, z. inter quas dictiones est magna differētia tā in pro-
ferendo q̄ in significādo. Non. n. Christus vocat ab euange-
lista, Nacarāus sed Nazareus. Iudei uero Christū in suis scri-
pturis mendaciter improperantes cōiter vocant eū Naca-
reum ad excludendū ab eo Nazareitātē, quā significat con-
secrationē & sanctificationē, vt dictū est, q̄ absit à veris ca-
tholicis. Dī autē f̄m gl. florere sanctificatio Chri seu eius Na-
zareitas, inquātū in eo solū est potestas sanctificationis acti-
ua. Ipse. n. solus s̄ctificat seu Nazareos facit, iuxta illud q̄ in
plona Dei legit Amos. 2. c. *Suscitavi de iuuenib. vestris Nazar.*

R E P L I C A. In psal. *Memento dñe David.* Bur. putat incō-
uenienter exponi de Salomone illud psal. *Non auertas faciē*
Christi tui. ex debili moriuo. Ad quod dici pōt, q̄ in hac ex-
positione, intelligendū est in litera poni genitiuū pro ablati-
uo more Gr̄corū: & sic est sensus. *Non auertas faciē à Christo*
nō, f̄ Salomone, sic est ppria. Nec est illa expositio noua vel
ficta, quia magister in glo. super illo psal. Purgatū terrā pur-
gatū septuplū, dicit: ponit genitiuus p̄ ablatiuo more Gr̄-
corū, & sic sensus est: purgatū terrā, i. purgatū à terra. Et cū
postillator dicit hic aliquos de populo habuisse opinionē de
David, q̄ non esset Deo gratus, nec peccata adulterij vel ho-
micidij dimissa. Bur. dicit hoc nō esse verū, p̄cipitātē dictū
est per Bur. quia ipse sibi infra circa psal. Dñe probasti, con-
tradicit sic di. David pro tunc se sciuit esse in ḡa, licet apud
B plurimos crederetur ipsi David non fuisse peccata dimissa,
prout supra in psal. 3. a. dicebat, Multi dicunt aīz meā: non
est salus illi in Deo eius. Hāc Bur. Vbi videtur duplex con-
tradictio: Vna de illa hominum opinione: Alia de loci alle-
gati expositione: quia psal. 3. de quo sumpsit allegationē su-
pra exponit de Christo, volēs q̄ de David iste psal. totaliter
nō possit exponi: hic eū adducit quasi de David exponendū.

Nec valet illud qd̄ inducit Bur. ad sic dicendū in hoc loco,
quia videlicet David Deū placabat, prout h̄. 2. Reg. 45. Nā
illa placatio pertinebat solū ad casum numerationis populi,
vt pa-

vt patet ibi in litera iuncta gl. vnde populus scire non potuit D
Deū ipsi David placatū quo ad peccata priora: p̄sertim quā
vindicta illorū non pertinebat ad solū David, sed & ad oēm
domū eius, prout dī. 2. Reg. 12. c. *Nō recedet a domo tua gladius*
vsq; in sempiternū. Esto igitur q̄, peccata David erant abolita
quo ad culpā, non tñ quo ad vindictā & penā. quia illa debe-
bat manere in domo eius in sempiternū. Cū autē videret oīs
populus in delatione arcē & tēpli dedicatione illa magna si-
gna clemētis, de quibus. 3. Reg. dicit, tūc primo populus oīs
recepit contrariū opinionis prius habitę ex cōminatione
p̄nā dictę taxatę. 2. Reg. 12. Nec in placatione David, de
qua. 2. Re. vi. putat allegat Bur. oīs Israel fuit p̄sens sicut ī isto
facto dedicationis tēpli. Potuit igit David gratā oblationem
Deo facere existēs in ḡa, nō tñ absolutus à penā, putat supra
tactū est. Per idē tollit quod Burg. post obijcit, q̄ videlicet
inconueniens vī, si populus habuisset talē opinionē, q̄ Salo-
mon fuisset in regnum assumptus, & illud adulterium non
fuisset ei obiectum. Tum quia assumptio Salomoni fuit de
voluntate Dei. Tum de voluntate patris adhuc viuentis, qui
bus non erat resistendū. Nec iuste Salomoni fuisset obiectū
adulteriū, q̄ ipse fuit legitimus filius David, frater autē eius
ex adulterio natus fuit mortuus, vt patet. 2. Reg. 12. Nec sine
periculo fuisset ex opinione populi aliqd̄ seditatis obijcere
regi. Sed & Bur. vltius obijciendo dicit valde inconueniēs
Deum inter ponere iūm in re caduca, qualiter hic exponit
postil. de successionē Salomonis in regno. ad qd̄ dico, Deus
iurauit patribus super adeptione terrę promissionis cū iūso
principaliter respiciebat terrā viuentiū, ita dico in propo-
sito, q̄ istud iūm de Salomone ad literam principaliter respi-
cit regnū Christi, cuius nō erit finis. Veruntū Burg. immem-
or fuit scripturātū, qñ voluit sic dicere: Nā iurauit Deus
ad Isaac psal. 104. Iurauit Deus super desolatione regni Iu-
dā, Ierem. 22. & 44. & 52. Et generaliter notandū, pro con-
cordantia finali q̄ postil. exponit hunc psal. de David, & Sa-
lomone tanq̄ figura designāte Christū. Burg. autē de Christo
tanquam figurato secundum modum dictum circa psalmū.
Dixi custodiam. & circa psalmum. *Laudate pueri.*

GLOSSA ORDINARIA.

a *Canticum graduum.* Caf. Quartusdecimus gradus: Chari-
tas quę facit fratres habitare in vnū vnde b̄dictio & vita.

PSALMVS CXXXII.

E *Cce quam bo.* Caf. Et est hic psal. atomus, (idest sine diui-
sione) de charita-

te. Vbi commenda-
tur charitas proximi
quę nullam admittit
alienationem mentis
seu diuisionem. Hic
ergo vir iustus de co-
habitatione fratrum
exultans ait.

* Theodoretus. Ro-
boam tempestate tri-
bus diuisa fuerunt. Et
decem quidem Iero-

C Post igit a Babylone reditū, & rursus coactę sunt & concor-
diā adamarūt, & vnū habuerūt imperium & cōem cultum
secundū legem perficiebant: hāc igitur psalmus p̄cinit.
b *Ec. quam.* Aug. Iste versus toto orbe notissimus, vt tuba spi-
ritus sancti diuinos cōgregauit: monasteria plurima pēperit.

Caf. Ecce. Quasi plus ostensione, quam lingua explicetur.

* Athanas.

Canticum graduum CXXXII.

a Aug. Quod ostendens est. Vt ille. b Idest. dele-
stabile. Quia sunt bona, quę non delectant.

Cce quam bonum, & quam iucundum

a Erat illis cor vnum & anima vna in Deum. b Recte dispositis
singulorum diuersis officijs. c In vnctio spiritus sancti quę prius
in capite Christo. A similitudine regum & sacerdotum
qui figura sunt Christi. Ita & bonum & iucundum est ha-
bitare fratres in vnum.

habitare fratres ī vnū. † Sicut vnguentū

a Christo. b A capite Christo. tū in capite, quod descendit in barbam

d *Sicut vnguentum.* * Theodoretus. Oleum sacerdotale ex
varijs rebus odoriferis compositum erat, sed neque illud ip-
sum ex seipso tñ odorem amittebat, sed oīum mistio & tē-
peramentū quam plurimū odorē reddebat. huic merito fra-
ternū consensum cōparauit, quandoquidem collecta ex plu-
ribus rectis officijs perfectę virtutis odorem perficit.

e *Barbam.* Aug. Ecce determinatio, i. in apostolos & alios
primi-

Rescript. ad
Antiochenes
Ezech. 43.

† De sacra vn-
ctione. cap. 1.

Actu. 2. f.

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CXXXII.

E *Cce quam bo.* Huic psal. p̄mittitur talis titulus in Hebr.
Canticū gradū ipsi David. ex quo patet autor huius psalm.
De materia vero eius dicūt expositores communiter, quod
loquitur de unitate populi Israel ad inuicem per charitatem
sub uno rege, & sub cultu vnus Dei, de quibus factus fue-
rat sermo psalm. p̄cedenti, & secundum hoc dicit David.

1 *Ec. quā bo.* & quā in. i. ualde bonum, & ualde delectabile.

2 *Ha. fr. i.* filios Israel, qui dicūtur fratres pp unitatē cultus
diuini. unde Deu. 23. d. *Non fēnerabis fratri tuo ad vsurā,* id est,
Iudæo

Iudæo, sed alieno, id est, Gentili.

3 *In.* per concordiam charitatis sub una lege & sub uno
rege. Ad hoc adducit duplex exemplum. Primum est de un-
guento, unde consecrabatur summus sacerdos, quod erat
ualde pretiosum, redolens & suauē, cum dicitur.

4 *Sicut vn. m. c.* scilicet, summi sacerdotis. Dicit enim Rab.
Sa. quod vnctio illa fiebat cum digito consecrantis intincto
unguento. Qui digitus primo applicabatur capiti ipsius con-
secrandi, & trahebatur uersus palpebras ex utraque parte,
& sic descendebat uersus barbam. ideo subditur.

5 *Quod de. in bar.* non cuiuscunque, sed.

Bar.

MORALITER.

1 *Ec. quam bo.* Psalmum istum fecit David gaudens in do-
mino de unione & pace. Moraliter autem exprimit gaudiū
boni principis uel p̄lati de fraterna charitate sub regimi-
ne suo. Et sic dicit. *Ec. quam bo.* idest, ualde bonum.

4 *Si. vn. & c. in bar.* Aaron. Per Aaron summū pontificē in-
telligitur

telligitur dñs noster Iesus Christus, qui factus est pontifex
in æternū. Col. 1. c. Et ipse est caput ecclesię. Per unguētū in
capite, designatur in Christo plenitudo gr̄e quę redūdat in
mēbra per barbam & uestimentum significata, per barbam
tñ sibi magis coniuncta, & per uestimentum minus, omnia
tñ participāt de gratia eius, lo. 1. b. De plenitudine eius om-
nes

Tom. 3.

Aa 2

nes

G primitius sanctos, qui primo fide certauerunt, sed vinci non potuerunt, quia iam caput passum praeceperat.

A *Aaron*. August. Sacerdos qui seipsum obtulit, i. Christus, qui intrauit sancta sanctorum, qui fuit victima & sacerdos, qui cum in mundo non inueniret mundum quod offerret, seipsum obtulit, qui cum

ecclesia est vnus & totus Christus. In capite eius vnguntur: quia in eo habitauit plenitudo diuinitatis corporaliter, cui non est datus spiritus ad mensuram. Sed a capite Christo ascendente ad celos venit spiritus sanctus in barbam, id est, fortes, strenuos, alacres, quos barba significat, quae est indicium virilitatis, primum in apostolos, in illos qui primos impetus seculi sustinuerunt, sed vinci non potuerunt. Ab illis.

B *Descendit in oram*. Vestis Christi, ecclesia sine macula & ruga. Ora vestis finis, in quo vestis perficit. Hi sunt perfecti qui in vno habitant, qui legem Christi implent, quae est alter alterius onera por. Vel ora ad quam descendit vnguentum, non in lateribus, sed in capite: tales sunt qui habitant in vno: Sicut per istas oras intrat caput hominis, ut vestiatur se, sic per fraternam concordiam Christus intrat ut ab ecclesia vestiatur. Et significantur iidem qui & prius per oram vestis, sed iuxta aliam proprietatem. Ros de celo, gratia qua fratres in vno habitant non suis viribus vel meritis.

C *In oram*. Cal. Vel per ora, quae est finis vestis, intelliguntur sancti qui erunt in nouissimis temporibus ecclesiae, scilicet tempore Antichristi. Et est sensus: *Descendit in oram*, id est, ad extremitates ecclesiae, & in finem mundi, quae est tunica indiuisibilis. Deinde alijs verbis idem notantibus idem dicit.

* Theodor. Oram vocauit quem Torquem appellamus. hoc autem Aquila vestimentorum os dixit, quemadmodum igitur a capite per barbam, ad vestem usque sacram vnguentum percurrens odoris sacerdotem implebat. sic a principe ad subditos usque concordiae utilitas peruenit.

d *Sicut ros*. Cassiod. Ros tenuis aqua, unde terra germinat & significat gratiam, qua peccatores conuertuntur. *Hermon*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Bar. Aar.* i. summi sacerdotis tantum ab Aaron descendenti. Alij enim maiores sacerdotes non consecrabantur per talem vngtionem, sicut dictum fuit plenius Exo. 19. & Le. 8.

2 *Quod descendit in oram* de eius. Hebraei dicunt: Quod descendit super os vestimentorum eius. Et est istud de versu precedenti, & refertur ad barbam summi sacerdotis, quae descendebat super oram superiorem tunice hyacinthinae, & super humeralis, quae ora dicitur os vestimenti. Et ideo patet, quod cum dicitur in translatione nostra. In oram, & non intelligitur ora inferior vestimenti, sed superior. Et referenda est sententia huius versus ad precedentem, ut sit sensus. Sicut vnguentum tale est ualde redolens & suauis, sic habitare fratres in vno modo predicto est ualde bonum.

3 *Sicut ros Her.* Hic est principium tertij versus, & ultimi huius psalmi. ubi ponitur exemplum ad propositum de descensu rosis, qui est ualde suauis & bonus terrae nascentibus, ita similiter ualde bonum est habitare fratres in unum, & quantum ad hoc dicitur. Sicut ros Hermon, id est, descendens in montem Hermon, qui

MORALITER.

nes nos accipimus.

3 *Sicut ros Her.* qui interpretatur anathema meritoris, ideo significat gratiam spiritus sancti infusam apostolis in signo uisibili: & excludit ab eis merorem timoris humani.

4 *Qui descendit in montem*. Ibi enim erant apostoli quando spiritum sanctum

ADDITIONO.

In psal. 132. *Ecce quam bonum*. ubi dicitur in po. De materia uero huius. Quia in psal. precedenti principaliter de regno Christi in sede David positi factus fuit sermo. ideo in praesenti psal. agit de unitate populi Christiani per charitatem sub huius rege Christo, quod maxime bonum & iucundum est. Dicit autem: Habitare fratres, iuxta illud, Oes fratres sumus in Christo, id est, per unitatem fidei & charitatem. Ad quod inducit duo exempla. Primum, id est, de unguento, quod descendit in capite Aaron, & c. pro quo sciendum, quod hoc exemplum inducit non solum pro redolentia & suauitate unguenti, sed quia nominauerat Christum, quod intelligitur unctus, ne forte quis putaret quod unctio Christi esset tantum regia sicut fuit unctio ipsius David, cuius sedes

e *Hermon*, anathema, accipiunt peccatores, per Sion ecclesiam. Ros eius, id est, Hermon qui peccatores nutrit in bono, descendit in Sion, quoniam conuertuntur ad ecclesiam, quae eos recipit. Et est sensus: Ita est illud bonum sicut ros Hermon, id est, gratia nutrienda peccatores. Qui descendit in monte Sion, id est, quo illi conuertuntur ad ecclesiam.

Hermon. Aug. Ad litteram, mons trans Iordanem. Mirum ergo quod ab eo in Sion descendat, sed Hermon dicitur lumen exaltatum, id est, Christus prius in cruce, post in celo exaltatus a quibus ros gratiae descendit in Sion, id est, ecclesiam. non enim in vno

a Determinat in cuius barbam subdens, barbam Aaron. **b** Veri sacerdotis Christi. **c** Vnguentum. **d** Postea. **e** Idem in illos perfectos qui in vnum habitant. Est comparatio inter cohabitationem fraternam & spiritualem vngtionem, tanquam in causam & effectum.

a *barbam Aaron*. quod descendit in oram vestimenti eius sicut

b *Aug.* Non paschalis sicut & mons Sion. Gratia quam gentes receperunt, prius descendit in Sion, id est, super Iudaeos. **c** *Ideo bonum & iucunda*, sita in vnum.

e *ros Hermon qui descendit in montem Sion*. Quoniam

d *In fratribus qui in vnum praeceptum benedictionem*, ut concordet benedicant Deum. Concordes enim benedicunt Deum, discordes non. **e** *Hic*. **f** *In futuro duraturam*.

e *illic mandauit dominus benedictionem, & vitam usque in*

f *In eternum*.

seculum.

est ecclesia, nisi eius dono & gratia. Idem Sion quod barba & ora vestimenti. Idem ros Hermon quod supra vnguentum, scilicet gratia per quam fit cohabitatio. Qui enim in vno sine tore charitatis sunt, inquietum iumentum in iunctura: quod non trahit, sed turbat. Hi etiam murmurant, de quibus dicit. *Præcor. fat. rot. car.* Fenum portat, & semper murmurat. Hi sunt qui relinquuntur in mala, in agro, in lecto: qui in vno solummodo corpore. Ceteri assumuntur, qui in vnum corde sunt.

* Euthym. Hermon mons est Libani adiacens, ubi multa nitui copia conseruat, unde vapores generantur, qui aerem montium Sion crassiores atque hebetiores reddunt, ac rorem estatis tempore non modicum efficiunt, quem bonum quidem esse dicimus veluti terrae arescenti necessarium, iucundum vero eo quod æqualiter & cum delectatione superne in terram defertur: quia igitur ros iste causam atque originem habet ex monte Hermon, idcirco rorem cum Hermon appellauit.

f *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem*. * Euthymius. Illic, id est, in communi habitatione, in concordia, in amore fraterno, atque in dilectione quae est virtutum omnium caput. Ceterum Dei benedictio est erga hominem, idem est quod diuina gratia, & benedictio ab hominibus in Deum, diuina laus est seu gratiarum actio. Benedictio vero ab hominibus in homines, humana esse dicitur ad Deum oratio, quando nimirum pro alijs preces effundimus ad Deum.

GLOS.

q mos est fructuosus & paschalis uirtute rosis ibi descendens.

4 *Qui descendit in montem Sion*. Non est intelligendum, quod idem ros numero de monte Hermon descendat super montem Sion. Tum quia unus mons multum distat ab alio. Tum quia mons Hermon est demissior, quam sit mons Sion, propter hoc dicitur mons modicus supra psal. 41. b. *De terra Iordanis & Hermonij a monte modico*, sed idem ros specie & in qualitate suauitatis & fecunditatis descendit super utrumque montem. Et sic est sensus, quod sicut ros descendens in montem Hermon, & ros descendens in monte Sion, sunt ualde boni, sic etiam habitatio fratrum modo supradicto est ualde bona. & quod sit ualde rationale tale rorem in monte Sion descendere, ostenditur cum subditur.

5 *Quo il. man. do. be.* id est, in monte Sion, ubi erat templum & sacerdotes ibi benedicebant populum.

6 *Et vi.* In Hebraeo habetur. Benedictionem uitae, quia sacerdotes benedicentes imprecabatur populo bona temporalia, & spiritualia, quibus continuatur & conseruatur uita corporis & animae. Et eandem sententiam importat translatio cois quae habet. Et uitam usque in seculum. ut patet de se.

etiam receperunt in signo uisibili. Est igitur sensus, quod sicut ista, id est, plenitudo gratiae Christi descendens in eius membra & spiritus sanctus super apostolos in signo uisibili sunt bona ualde & iucunda, sic est de charitate fraterna, qua meremur Dei benedictionem & uitam aeternam, ideo subditur.

5 *Quoniam illic man.*

sedes data est Christo, idcirco ostendit quod unctio Christi non solum est regia, sed et sacerdotalis: & hoc cum dicit. *Sicut vnguentum in capite Aaron*. Licet enim non æquiparetur sacerdotum Aaron momentaneum sacerdotio Christi aeterno, comparat tamen similitudinarie per modum exempli. In hoc autem quod dicitur, de unguento Aaron, quod descendit in barbam Aaron, id est, in oram vestimenti eius, datur intelligi, quod unctio Christi capitis, quae est plenitudo gratiae eius deriuatur in barbam, id est, in fortes & strenuos sibi coniunctos, id est, apostolos, qui uiriliter tanquam barbari pressuras sustinuerunt pro Christo. Similiter & per uerbes intelligenda est ecclesia, quae significat per tunicam incosutilem Christi. Sola enim gratia membrorum ecclesiae, quae per unctionem designatur a plenitudine gratiae Christi deriuatur descendens

Mium ex dicto obsequio: & fm hoc df in quarto psal. *Ad te A* leuauit oculos meos, qui habitas in celis. Ecce sicut oculi seruorum in manibus dñorum suorum, ita recipiendū mercedē ab eis. Ita oculi nostri, &c. Quintus gradus est, vt de inchoata perfectione fm pradieta hō non gloriatur, sed totū attribuat diuine gratiæ, & sibi nihil, fm dictū saluatoris Luc. 17. c. *Cum omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus.* & fm hoc df in quinto psal. *Nisi quia dominus.* Circa fm quinarium, in quo describitur status proficientiū. Primus gradus est, q, sedatis iam passionibus per exercitiū virtutis confidat de stabilitate in bono cū Dei adiutorio: pp quod df in primo psal. *Qui confidunt in domino, sicut mons Sion, &c.* Secundus gradus est, vt liberatus à passionibus ipsum prius, vt captiuū detinentibus ad percipiendū diuinas cōsolationes assurgat, pp quod in secundo psal. df. *In conuertendo dominus captiuitatem Sion facti sumus sicut consolati.* Tertius gradus est, vt perfectionē in qua cum Dei adiutorio iā profecit ad alios defluat per proximi ædificationē, in qua se se nihil posse agere sine Dei assistentia speciali: pp quod df in tertio psal. *Nisi dominus edificauerit domum, &c.* Quartus gradus est, vt ex ædificatione proximorū sumptis debitos nō requirat, sed gratis impendat fm quod dicit Apostolus, 2. Thes. 3. b. *Nocte & die operantes, ne quē vestrū grauaremus.* Nō quasi non habuerimus pratem, sed vt nosmetipsos formā daremus vobis ad imitandū nos: & pp hoc in quarto psal. df. *Beati oēs qui timent dñm, qui ambulant in vijs eius, gratis exemplo & verbo primū ædificando.* ideo subdit. *Labores manū tuarū quia manducabis, beatus es, &c.* Quintus gradus est, vt pp tribulationem insurgētē à pradietis bonis operibus non desistat. ideo subdit in quinto psal. *Sæpe expugnauerunt me à iuuenute mea, &c.* Circa tertium quinarium, in quo describitur status perfectorū cōsiderandū, q, sicut df Ia. 1. a. *Patientia opus perfectū habet.* Patientia vero hī in duplici gradu. Primus est, q, homo tribulationes patienter sustineat: & pp eas a bono opere non desistat: & hic est vltimus gradus præcedētis quinarij, vt dictū est. Secundus qui est altior, & vbi incipit tertius quinarium, est qm non solū homo persecutiones patienter tolerat, sed et persecutoribus bonū optat pro eis orando, exemplo Christi in cruce dicentis. Luc. 23. c. *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Et pp hoc df in primo psal. De profundis clamat ad te dñe, i. de profundo tribulationis, orādo etiā pro inimicis. vnde subdit. *Si iniquitates obseruaueris dñe, &c.* Et quia ex tanta perfectione habita de facili insurgit aliquis motus saltem levis proprię elationis

elationis diabolo instigante, qui insidiatur hominibus perfectis, ideo secundus gradus est, vt ex perfectione habita nullus motus elationis surgat interius, nec aliquod signum appareat exterius: ideo subdit psal. 2. dñe non est exaltatū cor meum, neque elati sunt oculi mei, &c. Tertius aut gradus est, vt homo quicquid est cordis, & operis applicet per votum diuinis obsequijs. ideo df. 3. psal. Memento dñe David, & oīs māfuetudinis eius. Sicut iurauit dño, votum prout Deo Iacob, &c. Et quia charitas est vinculū perfectionis, fm q, df Col. 3. c. & ideo quartus gradus est, vt homo sit in charitate pfectus fm modum qui traditur Act. 4. f. *Multitudinis credentium erat cor vñm, & anima vna, & pp hoc df in 4. psal. Ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vñm, &c.* Quintus gradus est q, homo ex perfectione charitatis quantum possibile est, obliuiscatur huius seculi, & occupetur in diuinis laudibus, quasi mente habitans in ciuitate celesti, fm illud Phi. 3. d. *Nōstra conuersatio in celis est.* & pp hoc df psal. 5. Ecce nunc benedicite dñm oēs serui dñi. Qui statis in domo dñi, &c.

A D D I T I O

In psal. 133. *Ecce nunc benedicite dñm*, vbi dicitur in postilla. In noctibus extollite. In Hebræo li. *In noctibus*, est finis primi versus. Pro quo est sciendum, quod hic psal. loquitur sacerdotibus & Leuitis prout postil. dicit. ad quos principaliter pertinet benedictio. s. laudis. Similiter benedicere populum bonū ei imprecandū, de quo in fine psal. *Benedicat te dñs ex Sion.* sed quia in principio dixerat. *Benedicite dñm omnes serui dñi*, quod comprehendit omnes seruos Dei, etiā si non sint sacerdotes neq; Leuitæ, ad quos non pertinent pradieta ex officio. idcirco adiungit. *In noctibus*. per quod necessario intelliguntur tantum sacerdotes & Leuitæ. Ceteri autem de populo non stabant in domo domini, nisi tantum de die. Continuatur tñ hic psal. præcedenti sic. Nam ab ecclesia iā cōgregata sub vno rege Christo & sacerdote, prout in pcedenti, benedicendus est Deus ab oībus per gratiarū actionē, de quo dicit. *Ecce nunc benedicite dñm, &c.* & cōsequenter benedicendus est populus sub hmoi principe constitutus à sacerdotibus, quibus talis benedictio ex officio cōpetit, &c.

R E P L I C A. In canticis. 15. graduū inter postil. & Burg. sunt nonnulla quæ videntur contraria. Sed stant vt plurimū in diuersa applicatione ad materiam psal. quam communiter postil. per historias assignat ad literam tāquam figuram, Burg. autem moralitatem refert ad Christum vel ecclesiā, tanquam ad figuratum, reliqua nō sunt multū disputabil.

GLOSSA ORDINARIA.

a Halleluia. Calsi. Post gradus qui ducunt ad æternitatem congrue ponitur halleluia, vt ecclesia fruatur laudibus Dei, cui tale munus paratum est.

PSALMVS CXXXIII.

L Au. Primo, demon-
stratua oratione
monet Deum laudare,
propter eius potētiam
enumerans eius ma-
gnalia. Secundo, cul-
tores idolorum redar-
guit, ibi: *Simula, &c.*

C Tertio, omne ordines
monet ad laudem, ibi:
Domus Israel. Propheta
ergo quasi intentio-
nem suam aperiens gradus stantes in domo alloquitur: vt
post beneficia laudēt dicēs. *Lauda. Qui? serui.* Addit. *Qui sta-
tis*, nō titubantes vel in secretatio vel ingressu. *Laudate serui.*
Deinde

Halleluia. CXXXIII.

a Aug. Vnde vos meliores estis non ipse: Bonus enim ille semper manet vt est. **b** Quare? quia. **c** Estis laud. alioquin offendunt, quia ipsi serui & ipse dominus.

Audate nomen dñi: laudate serui do-

minū. Qui statis in domo dñi in atrijs do-

mus Dei nři. Laudate dñm, tñqā bonus

viuat homo. Temperatur laus in hoc psal. ita vt & firmorū sit & infirmorum sicut per Moysen, qñ eum mitteret ad filios Israel, cū dixisset. *Ego sum qui sum*, hęc dices filijs Israel: *Qui*

neficio creationis & generalis gubernationis.

3 *Qui sta. in do. do.* quia præter atriū sacerdotū vbi offerebatur hostiæ, erāt alia atriā vbi vulgares vacabāt orationi: & in vno eorū recipiebant Gentiles, qui veniebant in Ierusalem causa orationis, secundum quod df Iohan. 12. c. *Erant autem Gentiles quidam ex his qui ascenderant, vt adorarent in die festo.*

4 *Lauda. &c.* Hic consequenter inducitur multiplex ratio laudis diuinæ. Et primo ex suæ deitatis veritate, scđo ex idolorū falsitate, ibi: *Simulacra gentiū.* Veritas aut Deitatis ex duobus allegat. Primo ex sua bonitate, scđo ex sua prāte, ibi: *Quia ego cognoui.* Circa primū dicit psal. *Laudate do. quo. bo. do.* Est. n. infinite bonitatis, pp quod est summe laudabilis, ideo dicit. *Psal.*

dicitur *Lau. no. dom.* omnes catholici generaliter.

2 *Lau. no. dom.* vos ecclesiæ ministri specialiter.

3 *Lau. do. quia bo. dom.* Exponatur sicut psalmo præcedenti.

4 *Qui sta. in do. dom.* essentialiter.

Psal.

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CXXXIII.

L Audate no. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo: *Halleluia*. id est, laudate Deum ex quo titulo nō apparet autor psal. sed scitis apparet quod psal. iste est quedam inuitatio fidelium ad laudem Dei: & primo ponitur inuitatio in generali, secundo magis in speciali secundū diuersos status. ibi: *Domus Israel.* Prima in duas, quia primo ponitur dicta inuitatio, secundo subditur ad hoc multiplex ratio, ibi: *Laudate dominum.* Circa primū dicit psal.

1 *Lauda. no. dom.* ipsum laudibus extollendo.

2 *Lau. ser. dom.* cui omnes tenentur seruire deuote pro beneficio

M O R A L I T E R.

1 *Lau. ser. dom.* Psal. iste est quedā inuitatio generalis ad Dei laudem pro tempore veteris testamenti. Moraliter autem ad idem inuitantur omnes Christiani tempore noui. Et sic dicitur

Qui est: misit me ad vos. Quod quia non capit homo cont-
A tinuò tēperauit, & dixit, qđ posset capi ab homine ita: Ego
sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Quod nomen
pp hominem ne videret temporale, addit: *Hoc nomen est mihi
in aeternum.* Non quia illi æterni, sed quia eos æternos facit po-

† vt sit pecu-
liaris sibi.
† Quoniam.
† super om-
nes de os.

a Psallite nomini eius.
ideſt, laudate eum, eo
quod id fecit qđ res
ſui nominis exigit, cū
ſe incarnatum dedit
hominibus guſtari.

* Euthymius. Pul-
chrum eſt ei psallere
ex psalmis enim & cā-
ticis diuinorum dog-
matum excellentiam addiſcimus. psalmi etiam & cantica
psallentium mentes protendent ad Deum, humanos aſſe-
dus ſedant, animam cantu delectant, & in declaratione con-
iunctam vtilitatem habent.

b Iacob. Luſtator interpretatur, & ſignificat illos qui con-
tra ſpirituales nequitias luſtantur.

* Theodoretus. Symmachus autem ſic, Et Iſraelē in ele-
ctionem ſibi. Multa ait: cura ipſum dignatus eſt, propriū ap-
pellauit, & omnes homines curans, huius potiſſimum curā
geſſit. Hæc autem etiam beatus Moſes dixit, quando diuide-
bat altiſſimas gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſti-
tuit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei, &
facta eſt pars domini populus eius Iacob, funiculus hæredi-
tatis eius Iſrael.

c Iſrael in poſſeſſionem. Aug. Ad literam. Ceteras gentes ſub
angelis cuſtodiendas dominus poſuit, Iacob ſibi elegit, quē
vt agrum coleret, ſeminaret, poſſideret, ſeruaret.

* Theodoretus. Ea quæ facta ſunt minime potentia de-
finiri poſſunt, ſed voluntate: potuerat enim & plura, & mul-
to his maiora fabricare, ſed tot & talia voluit, veruntamen
omnia ſunt eius opera. Cœlū & cœleſtia, terra & terreſtria,
mare & quæ in ipſo ſunt. Cæterum Abyſſos vocat immen-
ſam aquarum multitudinem. Porro multitudinis numero
maria vocauit, quoniam vnum mare in multa æquora diui-
ditur, quandoquidem Atlanticus ſinus & Oceanus, & Tyr-
rhenus, & Ionicus, &c.

d Omnia quæcunque. Q. Magnus eſt in eſſentia, magnus in
operibus, quia Omnia, &c.

Aug. Si omnia opera comprehendere non poſſumus, hoc
de eis firmiter teneamus, quod omnia à Deo facta.

Typica. Aug. Oīa quæcunque voluit. Typice, hoc in oībus poſſu-
mus agnoſcere. Cœlum, ſpirituales: terra, carnales: ex his
duobus conſtat eccleſia. In his quæcunque vult, & ē in ma-
ri. in infidelibus, in quibus nihil ſit niſi iuſſu Dei. nō enim
ſcuiunt niſi permittant à Deo. Abyſſi, latētia corda, profun-
da corda mortaliū, profundæ cogitationes hominum, & ibi
fecit Deus quod vult. Interrogat iuſtū & impium, latet cor
bonum

bonū, latet & malū, & in vtroq; eſt a byſſus. Sed Deus hoc D
videt, quē nihil latet: hoc conſolat, illud torquet. Et ipſe eſt
educēs nubes, quæ ſunt p̄dicatores. vnde: Mādabo nubibus
meis, ne pluant ſuper eā imbrē. Et itē: *Qui ſunt hi qui vt nubes
volant,* quas non tm̄ de Iſrael miſit, ſed & ab extremo terræ

Eg. 5. h.
Ibidem. 60.

a Rei nominis. b Guſtanti. c Psallite, quia illa ſcit quæ capere valetis.
domino psallite nōmini eius, quoniam ſuaue eſt. Quoniam
a Iudicum populum. b Gratia non merito. Alijs verbis idem repetit

b Iacob elegit ſibi dominus, Iſrael † in poſſeſſionem ſibi. Quia
Quia. a Raptus ad ſuperna. b Quod non omnes poſſunt ſcire, ſed credant
noſcenti, qui intravit in ſanctuarium Dei, & audiuit arcana & ineffabilia verba quæ non licet
homini loqui. c In ſe. Vnde ſcis.

ego cognoui, quod magnus eſt dominus: & Deus noſter
a Ideſt, ſuper omnes deos qui ſunt in cœlo & in terra, quia eos fecit. b Redit ad opera quæ
capiantur. Hic breuiter concludit omnia. c Caſ. Cauſa omnium quæ fecit volun-
tas eſt, nulla neceſſitas, ſed bonitas.

a † præ omnibus dijs. Omnia quæcunque voluit dominus fe-
a Quod comœatur. b Pro profunditate ignoti oceani,
fecit quæ voluit ipſe dico. Quæ fecit enarrat ad literam, ſecreta nature Deum dicit
minuſtrare.

cit in cœlo, & in terra, in mari & in omnibus abyſſis.

quij, quod liqueſcit ad ſolem, dum mentes fidelium futu- Exod. 16. e.
ræ claritatis promiſſione lætificat, vt cum ait: Fulgebunt iu-
ſti ſicut ſol in regno patris eorum. Induratur autem ad ignē
dum peccantium conſcientias futuræ pœnæ comminatio. Matth. 3. f.

ne adurit, vt illud: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum ex-
cidetur & in ignem mittetur.* Ideo in veteri lege in veſte ſum-
mi pontificis erat coccus bis tinctus, qui habebat ſpeciem Exod. 28. a.
ignis. Ignis enim duo facit, vrit ſcilicet, & lucet. Quia præ-
dicator peccantium corda adurere debet fulgure commina-
tionis, & piorum mentes conſouere promiſſione eternæ lu-
cis. Inde etiā eſt, quod baculus pontificalis ex inferiori par-
te pungit, ſuperius in anteriora extenſus. Quia prædica-
tor pun gere debet vitia carnis, & mentis vires in anteriora
dirigere: ita tamen quod ad ſui conſiderationem ſemper
redeat: ne cum alijs prædicauerit, ipſe reprobus efficiatur.

Et in principio ſermonis ſui accuſator ſit, ne videat feſtu-
cam in oculo alterius, geſtans trabem in ſuo. Prædicatores,
nubes, propter carnem, venti propter ſpiritum. Nubes vi-
dentur, venti ſentiuntur, non videntur. Et quia caro de ter-
ra nubes excitat ab extremis terræ, ſed ſpiritus hominis
ignoratur, vnde veniat, vnde ecce dicitur.

Qui producit ventos de theſauris ſuis. Qui percuffit primoge-
nita. Fide vnde incipimus, qua viuā pficit homo in melius,
Aegyptus afflicto. Quicunque ergo affligit eccleſiā & ſeu-
dala facit: eſt Christianus dicitur, perdit fidem.

Ab homine. Homo, ideſt, doctus, qui & trahit poſt ſe in Tentatio ocu-
doctas turbas, i. pecora. Pharaō diſſipatio. Aegyptus vt dixi-
mus, afflicto. Diſſipatio ergo p̄cedit vt rex, & ſequitur affli-
ctio. Diſſipati. n. affligunt eccleſiam, vt. n. affligant diſſipan-
tur. Percuſſit gentes & reges: Quas & quos? Schon regē oc-
cidit. Schon tentatio oculorū, Amorrhæi amaricantes. A. ma-
ricantes ergo regē habent, tentationē oculorum, Tentatio
oculorum non eſt niſi in mēdacio oculorum, putat habere
rem, veritatem non habet. Retur. n. quod non eſt, nō intue-
tur quod eſt. Tentatio ergo oculorum, i. fallacia vt rex præ-
cedit, & ſequitur amaricatio. Occidit Deus in homine illū re-
gem, qñ homo damnat ſimulationem & diligit veritatem,
& de F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Psal. no. q. ſu. Eſt enim nomen domini, mel in ore, melos
in aure, & iubilus in corde, vt dicit beatus Bern. Et licet om-
nes teneantur Deum laudare, vt prædictum eſt, tamen prin-
cipaliter populus Iſrael quem elegit, vt inde in humanitate
aſſumpta naſceretur, propter quod legem diuinā ei de-
dit, & hoc eſt quod dicitur.

2 Quoniam Iacob elegit ſibi domi.

3 Quia ego cog. Hic accipitur ratio diuinæ laudis ex ſua po-
teſtate, quæ apparet in effectibus & beneficijs hominibus
exhibitis, & primo hoc oſtēditur in beneficijs exhibitis om-
nibus generaliter, ſecundo populo Iſrael ſpecialiter, ibi: Qui
percuſ-

MORALITER.

1 Psalli. no. eius. quo ſuaue. ſcilicet, ad audiendum, meditan-
dum & proferendum.

2 Quo. Iac. ele. Per Iacob intelliguntur actiui, per Iſrael cō-
tem-

templatiui, ex quibus conſtituitur eccleſia.

3 Quia ego. co. magnitudini cuius nō eſt finis. propter quod
ſe extendit ad oīa poſſibilia. ideo ſapp̄le laudabilis eſt plus
quam poſſit virtus creata, Eccl. 43. d. *Laudantes dominum ma-
gnificate eum quantum poteſtis, maior eſt enim omni laude.*

Tom. 3.

Aa 4

& definit amariate. Og conclusio. diabolus qui intercludit
A viā ad Deū ne credat in eū, sicut Christus aperuit, & ipse est
 via. Cui ergo claudit viā ne credat in ipsum, cū venerit Chri-
 stus confundet. Sequitur ergo Basan Og, i. confusio conclu-
 sionem. Chanaan paratus humiliationi. Et intelligitur hic hu-

milatio non quæ vir-
 tus, sed quæ pena est. i.

† Sufcitans.

† educit.

† immittit.

cū superbi qui in die
 iudicii humiliabitur.
 non autē nunc humilia-
 tur, sed paratur humili-
 ationi. Ita hæc præ-
 dicta spiritaliter sanc-
 accipiuntur, cū tñ ad
 literam facta sint.
 Si ergo tunc corpora-
 liter occidit illos De⁹,
 modo non cessit ma-
 nus eius. & ideo ne pu-
 tares hæc tunc pera-
 cta cessasse, inquit: Do-

B mine nomen tuū. i. opera-
 tio potentia tua. Et in
 æternū, ideo non ces-
 sat manus tua in secu-
 lū hæc facere, quæ tūc
 præntificasti in figura.

† seculum.
 † memoria tui

a Ab extre. Aug. Siue
 ab imo terræ siue à cir-
 cūdatione finū terræ.

b Fulgur & plu. Aug. Fulgur terrorem, pluuia gaudium fa-
 cit. Qui ergo terruit fulgure, reficit, pluuia.

c Qui producit ventos. Euthym. Per thesauros Dei hoc in
 loco propheta occulta illa loca intelligit unde exeunt venti.
 occultus eius esse dicit thesaurus eo qd & generatio & locus e-
 ius ignoratur. Thesauri noīe præterea, non tantum pecuniz
 aut occulta alia bona intelliguntur, sed & ipsa etiam loca ubi
 thesauri abscondi solent. Vel qui educit ventos tāquā a the-
 sauris suis vt subintelligatur dictio illa *tāquā vel quasi*. Ita
 vt ex his verbis educēdi facilitas denotet. & quod eos Deus
 semper in promptu habet cū voluerit. Illud autē q̄ maxime
 admirandū est quod modo hunc, modo illum Deus ventū
 emittat, & aliqn vna vtrumque, per sepe etiā plures vno &
 eodem tempore, per sepe etiam nullum profus: Atque hæc

C omnia ex utilitate, & nihil sine ratione, illis scilicet interea
 inclusis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Educens nu. ab ex. ter. i. a mari oceano: unde vt plurimum
 eleuantur vapores humidi, ex quibus nubes generantur. Et
 iste oceanus est terræ habitabilis terminus.

2 Fulgura in plu. fe. quia frequenter in dictis nubibus gene-
 rantur tonitrua, & inde procedunt coruscationes & fulgu-
 ra, quæ terminantur per hoc qd nubes in pluuia resoluntur.

3 Qui pro. id est, de locis hominibus occultis.

4 Qui per. Hic consequenter adducitur ratio diuinæ laudis
 ex effectibus Dei mirabilibus pro populo Israel factis, cum
 dicit. Qui per. pri. Aegy. de qua percussione habetur Exod. 12.

5 Et mi. lig. pro populi Israel liberatione, sicut patet in Exo.
 ubi describuntur decem plagæ Aegypti.

6 In Pharaonem, & in omnes seruos eius. quos post multa fla-
 gella finaliter submergit in mari rubro, vt habetur Exod. 14.

7 Qui

MORALITER.

1 Educ. Hic consequenter ponuntur quædā potentia diui-
 ne, quæ nunc sunt exponenda mysticē, cum dicitur: Educens
 nubes: id est, prædicatores, Eia. 60. b. Qui sunt isti qui vt nubes
 volant?

† Ab extremo terræ. scilicet Bedam ab Anglia, sanctos Do-
 minicum & Antonium ab Hispania, & sic de pluribus alijs
 à terræ finibus oriundis.

2 Fulgura in plu. fe. prædicauerunt enim terrorem iustitiæ
 diuinæ quæ per fulgura, & dulcorem suæ misericordiæ, qui
 per pluuiam designantur.

3 Qui producit ventos de thesau. su. & c. Id est, impulsus ad bo-
 num ex occultis suæ deitatis.

4 Qui percussit primogenita. Id est, initia peccati, quæ sunt su-
 perbia, Eccles. 10. b. Initium omnis peccati superbia. Et aua-
 ritia, primæ Tim. 6. b. Radix omnium malorum cupiditas. Per præ-
 dicationes enim sanctorum percussit dominus vitia dicta.

5 Et misit signa & c. Id est, miracula prædicationis sancto-
 rum confirmatiua. Mar. vltim. d. Prædicauerunt ubique domino
 coope-

inclusis veluti in quibusdam thesauris, atque ill. ne quoties D
 Deo liberit maxima cum facilitate eductis.

d Qui percussit. August. Hoc in hominibus fecit propter po-
 pulum suum. Si dixit quæ amares, audi & quæ timeas.

e Ab homine vsque ad pecus. Cassio. Hoc sepe repetit ad indi-
 cādā Dei potentiā,

vt non casu facta pu-
 tentur, sed in magna
 futuri significantia.

f Dum audis quæ facta
 in impios, caue ne in
 te fiant: ideo sunt hæc

vtalia cum leguntur.
 Aegyptus mundus.

g Primogenita principa-
 lia vitia mundi, quæ
 destruit in prudenti-

bus & idiotis.
h Reges fort. Cassiod.

Mundi spiritus. Qui
 sunt occisi, dum ne-
 queunt in nobis quod

volunt.
i Schon regem Amor-

rhæorum, & c. Hoc sub
 E

Moysē factum: de
 hoc in libro Numeri

legitur: Quod cum
 prohiberent filios Is-

rael per fines suos trā-

fire, percussi sunt ab eo, & possedit populus Israel terram

eorum.

h Chanaan. Cassiod. Humiliatio mala, scilicet, quando ab
 honore sancti decidunt.

i Et dedit terram eorum heredit. Cas. id est, celestem beatitudi-
 nem, quam demones per superbiam deseruerunt, dedit fide-
 libus. Hæc est vera terra promissionis, quæ verus dicitur hæ-
 reditas, quæ in pace est, quam illa actualis, quam sepe amise-
 runt filij Israel.

k Hereditat. Israel. Aug. Hæreditas, sunt gentes Israel. fi-
 delis scilicet populi, quem pascūt tribulatione, docentes pa-
 tientiam, vel quas Israel excolit conformando sibi.

l In gener. & gener. Aug. Generatio vna est qua renascimur
 per baptismum, altera qua resurgemus. nō est oblitus Deus
 in hac vocare, in illa coronare.

Quia

7 Qui percussit gentes multas. in conspectu filiorum Israel post
 egressum de Aegypto, scilicet, Amalechitas, Exod. 17.

8 Et occidit reges fortes. Et qui sint illi, subditur.

9 Schon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan. de quorum
 occisione habetur Num. 21.

10 Et omnia regna Chanaan, ubi interfecit per Iosue & filios
 Israel reges. 31. vt habetur Iosue. 12.

11 Et dedit terram eorum heredita. non cuiunque, sed popu-
 lo Israel, vt habetur in libro Iosue. Et quia ex istis est à filiis
 Israel specialiter laudabilis, subditur.

12 Domine no. tuum in æter. sit laudabile a nobis.

13 Domine me. tu. id est, remaneat memoria beneficiorum
 tuorum.

14 In generatione & gener. id est, in generationibus sibi suc-
 cedentibus, sicut videmus impletum.

Quia

cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

6 In Pharaonem & in omnes seruos eius. id est, in demonem &
 ministros ipsius.

7 Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes. eos ad fidē
 conuertendo. Per talem modum loquendi dictum fuit bea-
 to Petro de conuersione Cornelij & amicorum eius, Actio.
 10. b. Surge Petre, & c.

9 Schon regem Amorrhæo. per quem significatur rex Roma-
 norum, eo quod Amorrhæi interpretantur illuminati. Nam
 in conuersione Constantini ipse & populus Romanus in fi-
 de fuerunt illuminati.

10 Et Og regem Basan. id est, Francorum regem. Basan enim
 interpretatur pinguedo. Francia vero pinguis est in diuitijs
 & pinguedine deuotionis.

11 Et dedit terram eorum hereditatem Israel populo suo. nam iste
 terræ quæ prius erant Gentilium, factæ sunt Christianorum.
 Et quia ex his Deus est in perpetuum laudandus subdit.

12 Domine nomen tuum in æternum, & c. Quia indicabit dominus
 populum suum. iudicio approbationis.

Et

Ga Quia iudi. Caff. Causa laudis, quia vidit dominus populum
A cui tot fecit prophetas inquit, post & filiū. Sed quia duri fue-
runt, iudicabit eos in futuro, & in seruis, id est fidelib. confo-
labitur, cū prēmia aeterna restituet. Ecce gradatio laudis ad
iudicium perducta est.

Aug. Vel. Ita. Ideo
de presenti accipia-
tur. Iudicabit. Q. lau-
dandus, quia prater
iudicium futurum,
iam iudicauit deus
Iudeos, alios assu-
mendo, alios repro-
bando.

Hoc est iudicium
discretionis, de quo
ait, In iudicium veni
in hunc mundum, ut
qui non vident, vi-
deant, & qui vident,
cæci fiant.

Bb Simulachra. Caff.
Secunda pars, post-
quam laudibus se dei
expleuit, idolorum
cultores irridendo re-
darguit, quia perfecta
laus veritatis est de-
struere falsitatem. supra fuerunt eadem dicta, sed repetita ve-
recundiam augent.

* Euthym. Atqui apud nos sunt etiam sanctorum imagi-
nes, quæ aurum atque argentum sunt, & opera manuum ho-
minum, verum enim vero idola non sunt, qm̄ idolorū qui-
dem prima species ac prima eorum argumenta falsa sunt, fa-
bulæ nimirū, quæ nulla rei veritate subsistunt. Deos etenim
sibi ascribunt gentes, qui dei non sunt, sed dæmones falso si-
bi diuinitatem arrogantes, verum sanctorum nostrorū ima-
gines primas suas species veras habent, ac prima eorū argu-
menta vera sunt, quoniam secundum veram rerum historiā
vere

vere id fuerunt, quod appellantur, & vera et quæcunque de
illorum vita ac conuersatione tradunt, vnde sola scelestorū
ac nequissimorū hominum, aut dæmonū sunt simulachra,
nostræ autem sanctorū, & clarissimorum hominū imagines.

C Os habent, & non loq. Illa exteriora artifex potuit facere, sed
non spiritum dare,
nec auditum auribus
nec lucē oculis, nec
voce ori.

d Similes illis fiant. ^{† plebem suā.}
August. Hæc scientes
irrident idola. Sed qd
nescientes? Similes
interius, aures habet,
nec audiunt deum,
nec fide vident, nares
habent, nec sentiunt
bonum odorē Chri-
sti.

e Domus Israel bene- ^{† dominum.}
dicite. Caffio. Hæc est
tertia pars, vbi post
irridita idola, laudes
dei celebrare monet.
omnes ordines, quasi
dicat, Cultores idolo-
rum si niles illis fiant.
Sed vos, qui estis do-

mus Israel.

f Domus Aaron Benedic. Aug. Præpositi sunt domus Aaron,
ministri domus Leui, populi oēs, qui timent, o n a e s genera-
liter sunt domus Israel, nos vna voce dicamus, Benedictus.

g Bene. do. & c. Aug. Vel iuxta interpretationem hominum.
Sion enim interpretatur speculatio, Ierusalem vltio pacis.
Nunc ergo ex Sion, id est, a nobis benedictus est qui quādiu
spe viuimus, sumus in Sion, quia speculamur, quod veniat.
Finita via erimus cum illo in æterna ciuitate, quia ipse est,
qui habitat in celesti Ierusalem, quæ nunquam ruitura est,
vbi videbimus eum in æterna pace.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia iudi. do. po. su. dando pro eo sententiam contra persecuto-
res eius iniuste.
- 2 Et in seruis suis deprecabitur. id est deprecabilis efficietur, ora-
tiones eorum exaudiendo.
- 3 Simulachra gentiū. Hic adducitur ratio diuina laudis ex falsi-
tate idolorum, quæ pro diis à Gentilibus colebantur, & hoc est, quod di-
citur: Simulachra gentium, id est, a gentibus pro diis venerata.
- 4 Argentum, & aurum. supple sunt quantum ad materiam.
- 5 Opera manuum hominū. quantum ad formam per artificiiū
factam.
- 6 Os habent, scilicet similitudinarie, quod probatur per hoc, quod
subditur.
- 7 Et non loquentur. quia carent proprio oris opere: Vñquodq;
enim habet proprium opus, in quod dum potest, dicitur illud, cum autē
non potest, non dicitur illud, nisi æquinoce, sicut oculus lapideus, aus de
pietis, eo quod non potest videre, ut dicit Philosophus. 2. de Anima.
Et eodem modo exponendum est, quod subditur.
- 8 Oculos habent, & non. quorum ratio redditur, cum subditur.
- 9 Neque enim est spi. in ore ip. Et ideo, ex quo non habent spi-
ritum, non possunt habere opera vite, quæ mediantibus spiritibus exer-
centur, ut dicitur in libro de differentia spiritus, & anima.
- 10 Similes illis fiant, qui faciunt ea, quæ carēt sensu discretionis,

& motu bonæ operationis.

- 11 Et omnes, qui confidunt in eis. quia confidunt in nihilo, eo
quod idolum nihil est, secundum quod dicit Apostolus. 1. Cor. 8.
- 12 Domus Israel. Postquam in auxilium psal. populum ad dei laudē
in generali, hic cōsequenter inducit ad idē magis in speciali, distinguēdo
status populi Israel, cui dicitur, Domus Israel. quantum ad 11. trib.
- 13 Benedicite domino. benedictiōe, quæ consistit in confessione
laudis. 14 Domus Aaron. quantum ad sacerdotes, qui distin-
guebantur contra alios de tribu Leui.
- 15 Benedicite domino. benedictione laudis. Isti enim teneban-
tur ad hoc præ cæteris ratione officii.
- 16 Domus Leui. quantum ad Leuitas, prout distinguebantur con-
tra sacerdotes. Isti tamen, & illi erant de tribu Leui.
- 17 Benedicite domino. eum laudando præ cæteris populis ex of-
ficio imposito.
- 18 Qui timetis dominum. Hoc dicitur propter conuersos de Gē-
tilitate ad Iudaismum, qui non erant de aliqua d. odecim tribu. m.
- 19 Benedicite domi. eo quod de gratia sua iūxit vos populo suo.
- 20 Benedictus dñs ex Sion. Id est ex templo, quod erat in monte
Sion, quia ibi cum magna solennitate celebrabantur laudes diuinae.
- 21 Qui habitat in Ierusalem. quod dicitur eo, quod elegit eā, ut ibi
esset templum suo nomini dedicatum, ut habetur. 2. Paralip. 6. e. Elegi
Ierusalem, ut sit nomen meum in ea. Et in illo templo erat propitiato-
rium, quod sedes dei dicebatur, ut dictum fuit diffusius, Exo. 25.

PSAL.

MORALITER.

- 2 Et in seruis suis deprecabitur. id est, per seruos suos, dans eis
spiritum deprecandi.
- 3 Simulachra gentium argentum, & aurum. exponatur morali-
ter, sicut supra psalmo, qui incipit, In exitu Israel, & c.
- 16 Domus Leui benedicite domino. id est, clerici, qui succedunt
Leuitis

Leuitis vet. test.

- 18 Qui timetis. id est, boni Christiani.
- 20 Benedictus dominus ex Sion, & c. id est laudetur in ecclesia
militante.
- 21 Qui habitat in Ierusalem. id est in ecclesia triumphante, eo
quod ibi magis relucet gloria sua.

GLOSSA ORDINARIA.

A a Halleluia Aug. Psalmus iste laudem dei continet, ubi etiam multa in laude dei dicuntur, maxime tamen hic misericordia dei commendatur.

Cass. Diversa initia versuum, in vnum finem conueniunt.

quia quicquid hic dicitur, ad misericordiam dei refertur, si ne qua non subleuitur, qua omnia operatur.

In misericordia ergo pfeuerare monemur. Magna virtus huius psal. in Paralipomenon ostenditur, ubi legitur, quod cum cepissent deum laudare, & dicere, Confitemini domino quoniam in seculum, &c. impleuit gloria dei domum dei, ita praefto fit diuina praesentia si pure cantatur.

a. Paral. 1. d.

† fecit.

† extendit.

B

Halleluia.

CXXXV.

a † Laudes, & peccata, laudes audit, peccata dimittit, ideo omnes, & semper laudare debemus.

Onfitemini domino quoniam bonus,

a † Praesens. † Alias in aeternum. † Idem hic, & in futuro est misericordia eius, quia hic parit, ibi coronat.

b † Per quam a miseria peccati liberat.

quoniam in seculum misericordia eius.

a † Pluraliter dicit deorum, & dominorum, si quidem sunt dii multi, & domini multi, ut ait Apostolus, super quos ipse est, sequitur, Qui facit mirabilia, &c.

Confitemini Deo deorum, quoniam.

d Confitemini domino dominorum, quoniam. Qui † facit,

a † Non alterius opera secutus, sed suo intellectu.

e mirabilia magna solus, quoniam. Qui fecit caelos † in intel-

a † Intelligibiles, vel intellectuales, scilicet empyreum, quod est corpus, tamen tanta est tenuitatis, ut a mortali videtur non possit.

lectu, quoniam. † Qui firmavit terram super aquas, quo-

ut finis singulorum versuum referatur ad principium hoc modo: Confitemini ei, qui facit mira. ma. solus. Ideo confitemini, quoniam in aeternum misericordia eius.

e Mirabilia magna so. Aug. Quia & quaedam per homines, vel angelos facit, & quaedam magna ipse solus, quae & prius exequit.

* Theo. Miraculorum editiones sunt et beneuolentia feruorum eius, etenim diuinas vocamus res Moysi, & Iesu, & miracula Eli, similiter, & signa, quae a sacris Apostolis sunt facta, iure igitur ipsum vates solum dicit maximorum miraculorum opificem esse. Deinde ostendit opera eius magna.

* Euthy. Solum dixit, ad Idolorum distinctionem. Nam alio qui per dnm ea intelligit, qui in tribus personis vnus deus est.

f Qui se. ca. Vniuersam ergo creaturam per se fecit, cuius creaturae excellentiores partes ponit, ex quibus omnia cogitetur. intelligibiles caelos, & visibiles terram. Sed quia sunt, & visibiles caeli, per eorum luminaria totum celeste corpus intelligere nos admonet subdens, Qui fecit luminaria. Vel, in intellectu, i. in sua sapientia. Quod dictum de celis, de omnibus debet intelligi. vnde, Omnia in sapientia fecisti deus.

Vel typice, Celos in intellectu, i. spirituales sanctos, quibus non modo credere, sed intelligere diuina dedit. Simples autem, qui solam fidem firmam tenent, quasi infra caelos, terra dicuntur, qui quia in baptismo quae acceperunt, quasi super aquas firma fide consistunt, quasi super aquas, terram firmavit.

g Terram super aquas. Aug. Sed quo terra grauior ab aquis leuioribus

† exquisito ingenio.

E

Sap. 13. b. F

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS CXXXV.

Dimissio.

C onfitemini do. Titulus huius psal. est Halleluia. Ex quo patet quod psal. iste est inuitatio ad dei laudem, sicut & praecedens, facta ab aliquo sancto viro, cuius nomen secundum Heb. & Hiero. ignoratur. Et diuiditur in tres partes. Quia primo ponitur inuitatio ad laudem dei ex beneficiis collatis omnibus generaliter. Secundo, ex collatis populo Israel specialiter, ibi. Qui percussit Aegyptum. Tertio, ex beneficio collato omni viuenti v. ta sensibili, ibi. Qui dat escam. Circa primum dicit psalmista.

1 Confite. domino. confessione laudis.

2 Quoniam bonus. bonitati cuius non est finis.

3 Quoniam in seculum misericordia eius. quia semper paratus est parcere, & misereri vere poenitentibus. Et notandum, quod in quolibet versu huius ps. ponitur ista clausula, Quonia in seculum misericordia eius. In Hebraeo, ita quod viginti sex vicibus ponitur in hoc psal. eo, quod sicut dicit R. Sa. a principio mundi, vsque ad dationem legis in monte Sinai fuerunt viginti sex generationes, in quibus mundus, fuit sustentatus sola diuina miseratione, & non ex alicuius legis data a deo obseruatione. Ista autem vigintis sic colligunt ex scriptura, Gene. 5. a. habetur, quod Adam genuit Seth, qui Seth genuit Enos, qui Cainan, qui Malaleel, qui Tared,

red, qui Henoch, qui Mathusalem, qui Lamech, qui Noe, qui Sem. Item Gene. 11. b. habetur, quod Sem genuit Arphaxat, qui Sale, qui Heber, qui Phalech, qui Ren, qui Saruch, qui Nachor, qui Thare, qui Abraham, Abraham vero genuit Isaac, Gene. 21. Isaac genuit Iacob, Gene. 25. Iacob, Levi, Gene. viceesimo. Item Exod. sexto habetur, quod Levi genuit Caath, qui Amram, qui Moysen, qui genuit Gerson, Exo. 2. Et in hac generatione fuit data lex, Exod. viceesimo.

4 Confitemini de. id est angelorum, qui dicuntur di participare.

5 Confitemini domino dominorum. id est principum terrae. Pron. 8. b. Per me reges regnant, &c.

6 Qui facit mirabilia. Mirabile dicitur alicui, quod transcendit cognitionem eius, & ideo aliqua sunt mirabilia simplicibus, quae tamen non sunt mirabilia sapientibus, sicut ecl psis solis, vel luna mirabilis est laico, non autem astrologo. Et per hunc modum aliqua sunt mirabilia hominibus, non tamen angelis. Illa vero sunt mirabilia simpliciter, siue magna, quae transcendunt facultatem totius naturae creatae, et haec sunt soli deo possibilia.

7 Qui fecit caelos in intellectu. id est, per intellectum, & voluntatem, & non per naturae necessitatem.

8 Qui fir. id est iuxta aquas, secundum communem modum loquendi quo dicitur, Talis ciuitas, est super mare, et talis super Secanam.

1 Qui

MORALITER.

1 Confitemini domino. Psal. iste sicut, & praecedens est quaedam inuitatio ad dei laudem ex eius beneficiis corporalibus, quae sunt hic spiritualiter exponenda. Confitemini domino, &c. tor-maliter, & etiam effectiue, ideo subditur.

3 Quo. in se. mi. eius. in beneficiorum collatione.

4 Confitemini. laudis confessione.

Deo

† Deo d. id est iudicium. Exo. 23. 2. Vtriusque causa ad deos venit.

5 Confitemini domino do. id est, principum, Apocalip. 1. b. Princeps regum terrae, &c.

6 Qui facit mi. totius naturae virtutem excedentia.

7 Qui fecit ca. id est contemplatiuos caelestium.

8 Qui firma. &c. id est actiuos ex humore pietatis bonos dispensatores terrenorum.

Qui se.

A uioribus portat. Sed siue ita, siue aliter sit, terra fundata super aquas dicitur, quod aquis circumfluentibus supereminet. Si cut dicitur illa, vel illa ciuitas super mare fundata, non quod mare sit sub ea, sed quia mari supereminet. sic dominus super puteum, sedit, id est, iuxta.

a Qui fecit luminaria magna. id est dona gratiarum fidelibus suis contulit.

b Solem in potestatem diei. Hoc est quod

Cor. 12. 2. Apostolus ait, *Alidatur per spiritum sermo sapientie*, hic est sol. alij scientia dei, hæc est luna. alij fides curationum, &c. hæc sunt stellæ. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

percutit.

B percutit. Nihil enim est horum, quod in nocte huius seculi non sit necessarium. Postea cessabunt cum transierit nox ista, & venerit dies. Hæc autem fecit in potestatem diei, vel noctis, ut potestas sit diei lucere, vel nocti. Sapientia autem est pietas, id est cultus diuinus, quæ est in cognitione, & dilectione dei, qui semper est, & incommutabiliter manet. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ nationis, quasi in nocte seculi prudenter versari, ut abstinendo quicquid ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus.

D propter multam Israelitarum ingratitude, & propterea, quod de illo semper audierint, obliti tamen eius sunt. Deinde & aliud quiddam hic innuit, nempe quod & post eam plagam, ipsius sit potestas factum, ut molesta illa sint seruitute liberati.

* Theod. Sed fortasse aliquis ambigere posset, quomodo

per misericordiam

mors efficitur? Consi

deret igitur sine præ

sentiū verborum ini

uria affectos misce

rans, iniuria afficien

tes plectit.

c Cum primogenitis

eorum. Cass. Primoge

nita Aegypti percussit,

quando gloriā se

culi damnavit, quæ

putabatur præcipua.

Luxus enim super

bia, auaritia sunt, quæ

primo generat veter,

charos filios ample

ctur, sed deus a se

excludit.

f In manu potenti.

Cassio. Manus dei, in

uincibilis actio, quæ

a brachio venit, id est

ab omni potentia sin

gulari.

g Diuisit. Cassiodo

rus. Ad litteram, in di

uisiones duode. pro nu

mero tribuum, ut sin

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

Typice. Sic per vias

gulae tribus suas vias eundi haberent. Typice, Sic per vias varias ad deum de mundo transitur. Per mare rubrum seculum accipitur.

h Et excussit Pha. Cass. Diabolū cum ministris excussit, ut puluerē, q. celeriter excutit. In hac celeritate, & virtus dei ostendit, & illi terrenæ sordes indicat quas solem excutere.

i Pharaonem. Aug. Congruē per Pharaonem diabolus intelligitur. Pharaō masculos necat, fœminas seruat, ita diabolus virtutes præfocat, concupiscentiam nutrit.

k Sehon regem Amorrhæorum. * Basil. Gemina erat beneficiā, cū qd hostes vicerat, tū qd dñi eorū, q habuerant facti erant: nā & hoc multæ virtutis erat, nō solū eiecisse terræ illius habitatores, sed & alienā terrā occupare potuisse.

* Theo. Nō temere aut alios reges præteriens, hos potissimū in mediū attulit, sed populo victoriā diutius concessam in memoriā reuocans, quandoquidem isti ob robur, & potentiam, & corporis magnitudinem gloriabantur. Ceterū ferreo lecto utebantur ob corporis magnitudinē, cuius no uem cubitorum longitudo erat, & quinque latitudo.

a Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui fecit lumi. ma. & quæ sunt illa, subdit. **2** Solem in potestatem diei. quia dies est latitudo solis super terrā. **3** Lunam, & stellæ in potestatem noctis. id est ad illuminandū noctē. **4** Qui percussit Aegyptum. Hic ponitur inuitatio ad laudem dei ex beneficijs diuinis collatis Israeli, cum dicit, Qui percussit Aegyptum, &c. nouē plagis pp populū Israel liberandū, ut hñ in Exo. **5** Cū primogenitis eorū. Ista fuit decima plaga, Exo. 12. **6** Qui eduxit Isra. &c. eorū. i. Aegyptiorū. **7** In manu potenti, et brachio excelsio. Timebant. n. oēs Aegyptij mori, si populus Israel amplius detineret in Aegypto, Exo. 12. **8** Qui diuisit mare rubrū in diuisiones. Ex hoc dixerunt aliqui, quod mare rubrum fuit diuisum in 12. locis, ita quod qualibet tribus habuit viā per se distinctā ab alijs. Sed hoc fuit improbatum Exo. 14. Et licet mare diuisum fuerit in vno tm loco, partes tñ illius diuisionis

MORALITER.

1 Qui se. luminaria magna. Et quæ sunt illa, subditur. **2** Solem in potestatem diei. id est, Christū diē gloriæ faciētem. **3** Lunam, & stellæ in potestatem. Id est beatā Virgīnē, & alios sanctos, q. sua cōuersatiōe tenebras illuminauerūt hui⁹ vitæ. **4** Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum. id est, principem tenebrarum, eo quod Aegyptus interpretatur tenebra cum aliorum dæmonum caterua. **5** Qui eduxit Israel, &c. id est, patres sanctos de inferno. **6** Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. Per quod intelligi pōt Christi corpus amaricatum, & rubricatum in passione. Et fuit etiam diuisum percussione clauorum, & lanceæ. **7** Et eduxit. Nā virtute passionis saluatus est populus Christianus,

frānus, & diabolus cum sua virtute cōfusus. ideo subditur, Et excussit Pharaonem.

12 Qui traduxit populū suū pe. de. s. penitētiæ ad patriā gloriæ. **13** Qui percussit reges magnos. id est, dæmones, qui Ephe. 6. dicuntur principes, & potestates tenebrarum harum.

† Sehon re. Sicut dictū fuit in hui⁹ opis principio, eadē res significat diuersa, & aliqñ opposita pp diuersas sui pprietas, Sicut leo significat Christū pp cōstātiā, & diabolū pp voracitatē, sic in proposito per regē Amorrhæorū significatur rex Romanorū, eo q. Amorrhæi interpretantur populi illuminati, sicut dictum est ps. præcedenti. Hic aut per ipsum significatur dæmon tentans de inuidia, eo quod alia interpretatione Amorrhæi interpretantur amari. Inuidi

a Et dedit eis hereditatem. Cass. Tertia pars ubi descendit ad Christianos, exponens beneficia eis data, ut sic unum autorem omnium scias.

b Israel seruo suo. Accipit per Israel seruū Christū. Vel per Israel seruū accipit Christianos quibus data est promissio luctuorum. Et est sensus, prædicta beneficia ad litteram contulit Iudeis. Et dedit terram coram hereditatem.

Hæreditatem Israel, seruo, id est promissionem eis sub figura factam dedit Christianis. Dedit terrā, et si hoc videatur de Heb. ad Christianos pertinet, quibus datur promissio illis facta, ad quos proprie pertinet humilitas, quam Christus docuit, quos & redemit. pro Heb. enim nullum dedit pretium Aegyptijs.

a Aug. Sic, & quod possidebat diabolus, dat hereditatem semini Abraham, quod est Christus.

a Et dedit terram eorum hereditatem, quoniam. Hæreditatē

b Israel seruo suo, quoniam. Quia in humilitate nostra me-

mor fuit nostri, quoniam. Et redemit nos ab inimicis nostris, quoniam. Qui dat escam omni carni, quoniam. Confi-

temini Deo celi, quoniam. Confitemini domino domino-

rum, quoniam in æternum misericordia eius.

d Omni carni. Aug. Omni generi hominum, Israel, & gentium, non sicut manna soli Iudæo.

e Dat

nescio collato omni viuenti vita sensibili, cum dicitur, Qui dat escam omni carni. Viuenti enim vita vegetabili tantum, ut planta non habent carnem. Similiter nec angeli in quibus est tantum vita intellectualis, quia spiritus carnem, & ossa non habet. Lu. vi. f.

5 Confitemini deo. Licet enim sit deus totius creature, tamē specialiter modo dicitur deus celi, eo quod videtur ibi clare.

6 Confitemini domino domino. Totus iste versus videtur hic appositus ab aliquo expositore, quia non est in Hebræo, nec in translatione Hiero.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quia in humilitate nostra. quia fuimus valde deiectionis, & contempti in seruitute Aegypti.

2 Memor fuit nostri quoniam. nos inde liberando, ideo subditur.

3 Et redemit nos ab inimicis nostris. id est, Aegyptijs. qui vitam Israel perducebant ad amaritudinem afflictionibus duris, ut habetur Exo. 1.

4 Qui dat escam omni. Hic ponitur inuitatio ad dei laudem ex beneficio

MORALITER.

vero semper sunt in amaritudine de aliorum prosperitate. Et similiter per regē Bisan significatus est ibi rex Francorum, eo quod interpretatur pinguedo, hic autem per ipsum significatur demon tentans de rapina, eo quod interpretatur bruchus, qui corrodit arborum viridia, & rapit similiter aliorum bona. † Et dedit terram eorum. quia deus de terra viuentium demones

ADDITIO.

In psal. 125. Confitemini. ubi dicitur in postil. Et notandum, quod in quolibet versu.

Non videtur necessarium esse reddere rationem de numero horum versuum. Tū quia in alijs psalmis fuit appositā illa clausula, scilicet. Quoniam in æternū misericordia eius. sub alio numero, ut patet in psal. Confitemini. & in alijs. Tū quia quilibet versus habet specialem rationem regendi deo, & laudandi misericordiam eius, ut patet intuitu, unde rationabiliter nostri sancti doctores, qui vltimū rationem pertinentē ad sensum spirituale scrutati sunt, non corauerunt de reddenda ratione huius numeri. Dixerunt tamen quod iste psal. inter alios est notandus, quia huius versus vni fines, & quicquid ibi dicitur ad misericordiam dei refertur. Ratio autem assignata ab ipso Ra. Sa. inualida videtur. Tū quia non minus attribuenda est sustentatio mundi misericordiam diuinā post dationem legis, quam ante, imo forte magis. Tū quia si iste generationes numerentur per Iudā filiū Iacob, sicut in genealogia Christi, tūc erūt. 28 generationes, quod patet sic. Nā Iuda posito loco

GLOSSA ORDINARIA.

a Psalmus David. Cass. Tertius psalmus de lamentatione Ierusalē. de hoc, quia a Babylonijs destructa, pcedunt alij duo, scilicet. Ut quid deus repulisti, ubi agit de captiuitate facta a Romanis. Et, Deus venerunt, ubi agit de vastatione facta sub Antiocho, hic autem de captiuitate facta a Nabuchodonosor.

Supra. 73.
Sup. 78.

c Aug. Duę ciuitates

sunt permixte corpore, separatę corde, Ierusalē, & Babylonia. Tenetur autem Ierusalē captiua in Babylonia, sed non tota, ciues. n. eius angeli sunt omnis misericordie exortes, sed tenetur captiua secundum homines predestinatos ad gloriam, qui per peccatum captiui sunt, & a patria peregrini. De ea ergo captiua per peccatū hic agit, De reditu sup. in, Te decet hymnus deus in Sion, ibi dicitur, Te decet hymnus in Sion, hic, Super flu. Babylonis sedimus, & fleuimus. In atrijs Ierusalem stamus spe, hic sedemus humiles penitendo, confitendo.

Supra. 84.

Aug.

c Dat escam. Theodo. A singulari prouidentia rursus in generalē descendit, dei curā circa omnes prædicans, non enim modo hominib. sed et animalibus ratione carētib. cibum proponit. Sic enim dominus sacris in Euangelijs inquit, Respiciite volatilia celi, quæ neque serunt, neque congregant in horrea, & pater vester celestis pascit illa.

* Basil. Neque enim terræ, neque aeris, neque aquarū sunt fructuum prouentus, sed ipsius potentia. Aliiter, Neque iustis, neque recte facientibus tantum, sed & peccatoribus, & impijs, & vniuersæ humanæ naturæ potentiam ipsius potissimum prædicat.

E
- Confitemini domino, &c. hic versus non est in Heb.

ne scio collato omni viuenti vita sensibili, cum dicitur, Qui dat escam omni carni. Viuenti enim vita vegetabili tantum, ut planta non habent carnem. Similiter nec angeli in quibus est tantum vita intellectualis, quia spiritus carnem, & ossa non habet. Lu. vi. f.

5 Confitemini deo. Licet enim sit deus totius creature, tamē specialiter modo dicitur deus celi, eo quod videtur ibi clare.

6 Confitemini domino domino. Totus iste versus videtur hic appositus ab aliquo expositore, quia non est in Hebræo, nec in translatione Hiero.

nes expulit, & eam fidelibus concessit. 1 Quia in humilitate, sicut enim demones inde ceciderunt per superbiam, sic fideles illuc ascenderunt per humilitatem. 3 Et rede. nos. suo sanguine. 4 Qui dat escam. sua largitate.

5 Confitemini deo ca. Licet enim sit deus omnium generaliter, dicitur tamen deus celi, eo quod ibi videtur facialiter.

6 Confitemini domino domino. Exponatur ut supra.

loco Leui fratre suo, constat quod Iudas genuit Phares, quod Efron, quod Abrahā, quod Aminadab, quod Naason. in cuius generatione data est lex, quod generationibus additis supradictis alijs usque ad Iacob in clusue, sunt 28. generationes, & et si per Leui computentur, sunt. 27. ut patet discurrenti per eas. Si forte quod de huiusmodi numero omnino vult habere aliqualem mysticā rationem. potest eā accipere sic: Nā secundum computationem euangelicā Matt. 1. a David usque ad transmigrationem Babylonis fuerunt generationes 14. & a transmigratione Babylonis usque ad Christum generationes 14. & sic sunt a David usque ad Christum generationes. 28. a quibus si subtrahantur duę generationes, scilicet. David, & Salomonis, remanent 26. quod incipiunt a generatione Roboā, in qua filij Israel recesserunt non solum a regno David a deo instituto, sed a cultu diuino, facientes sibi publice vitulos argenteos, & sic consequenter in illis generationibus pro maiori parte deuiauerunt a via domini usque ad generationem Christi, in quo reformata sunt omnia secundum sufficientiam. unde prædictę 26. generationes videntur in misericordia dei sustentari.

Aug. Habet Babylonia amatores suos, per repub. laborantes sed quicunque in ea non superbe, sed fideliter versant, ut quātū intelligunt, fidē exhibeant, quod possunt, & quibus possunt, eos non sinit deus perire in Babylonia. Intellexit charitatē eorum, & ostendit eis aliam ciuitatem pro qua laborent.

Luc. 16. 6.

Vnde dicit Iesus, Qui in modico fidelis est, & in magno fidelis est. Et rursus, Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis?

De talibus tamen non agit hic psal. sed de illis, qui mente, & desiderio sunt ciues Ierusalem.

* Euthym. Hic psalmus ex sacerdotum, Leuitarū, & Cantorum, qui in Babylone captiui fuerant persona conscriptus est, ita tamen, ut quę futura erant prædixerit. Nos etiam docet in huiusmodi calamitatibus, eadem agere, atque hoc pacto deum ad misericordiam incitare. Est autem hic psalmus apud Hebræos sine inscriptione.

Theodo.

C * Theo. Hic psalmus sine titulo est apud Hebræos, sed nō nulli rem audacē ausi, inscripserunt *Dauid per Ieremiam*, & ap-
posuerunt *sine titulo apud Hebræos*, Porro hoc inscriptionis fig-
mentū stulticiam eorum, qui sic inscripserunt præ se fert. Ie-
remias nāque minime Babylonē cum captiuis peruenit, sed

ralibus, vtrunque de Babylonia est.

c *In salicibus*. Aug. quæ rigantur flu-
minibus Babylonis, sed
steriles sunt i bono opere. Et sunt in medio Babylonis, id est
multū mali, id est cupidi auari. (Sunt enim aliqui in exteriori-
bus non sic concupiscentijs obruti.) Ab his parois, & canibus

scripturas auertim⁹,
nō enim allegamus,
sed differēdo suspen-
dimus.

Cassio. Vis doloris
exaggeratur, quando
delectatio qua se so-
lebant consolari, su-
spenditur.

* **Euth**. Per organa
musica illa instrumē-
ta intelligit, cum qui
bus canere solebant
cantica, veluti psalte-
rium, citharam aut
huiusmodi. Attule-
rant enim ea instru-
menta ad concinen-

D

* citharas no-
stras.

E

Psalmus. CXXXVII.

a * Omnia, quæ hic amantur, & transeunt, quæ attendentes sancti, non
se eis amore immiscunt, sed supra se habent contemnendo, & sicut.
¶ Vel eos, qui rapiuntur, vel se, qui captiui ibi sunt.

b ¶ In tam notabili loco.

c ¶ Humiliati.

† Vper flumina Babylonis illic sedimus,

a ¶ Non de alia re, vt multi.

b ¶ Vbi nihil fluit.

& fleuimus, dum recordaremur tui Sio.

a ¶ Sed.

b ¶ Id est malis.

c ¶ Quæ sunt.

c ¶ Babylonis.

d ¶ Diffusimus.

f ¶ Subtraximus.

c ¶ Scripturas, & promissa dei.

f ¶ Quare.

a ¶ In salicib. in medio eius suspendim⁹ organa nostra. Quia il-

a ¶ In Babylonia.

b ¶ Tentantes, non proficientes.

c ¶ Diabolus, & angeli eius, qui

interrogare dicuntur, dum illi interrogant in quibus operantur.

d ¶ Rationes aggratulationis

e ¶ Alias canticorum.

† licet interrogauerūt nos, qui captiuos duxerūt nos verba catio-

das diuinas laudes, verum cum ea in salicibus suspendissent,
attoniti rursus ac mœsti ea spectabāt, atque occasione il-
linc lamentationum magnā sumebant, repetētes memoria
diuinum cultum, & conuersationem illam laude dignā, quā
habuerant in Sion. Iuxta anagogen, in Salicibus expone, pro
in ocio, per salices enim, quæ infructuosæ arbores sunt, ces-
sationem, à cantibus significauit.

* **Basil**. Qua ratione organa in captiuitatem abeuntes, se-
cum asportarunt. Dispensatū hoc est ob eam causam, vt in-
ter alienos constituti prioris conuersationis monumētum
haberent, vt symbola cultus illius videntes, amplius morde-
rentur.

* **Theod**. Quando quidem penitus ipsis inutilia erant, eū
lex præcipiat, vt in vno loco cultus perficiatur.

d Quia illic interrogauerunt nos. * **Basil**. Et hinc haud parū
emolumenti ceperunt, quod Barbari ipsos viderūt, & cātica
ex ipsis audire cupierunt. Vide, & hinc quā cor-
rectionem acceperunt. Qui n. præuaricati fuerant, & de cultu suo resili-
rant, iam barbaris vrgentib. & audire desiderantib. deside-
rio illorum ne sic quidem vtuntur, sed legem præferunt, &
accurate custodiunt. Illud vero, qui abduxerunt nos, hoc sensu
dictum est, quasi dicat, qui antea nobis insultauerāt, vsque a
deo facti sunt mites, vt & cantica nostra audire voluerint.

* **Theodo**. Iludentes nos, & nostris calamitatibus insul-
tantes, nos canere præcipiebant, vt nostris cantibus ipsi de-
mulcerentur, non vt hinc aliquam vtilitatem perciperent,
sed vt nostras res irriderent.

e Verba Cantio. Augustinus, Vel, cāticorum, vt quid prodest
Christus? Vel, quæ est alia vita? Sed his, qui pleni sunt ma-
lis, non debemus percutere organum, vt sonet, sed suspen-
dere.

Diabolus

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS CXXXVII.

S Vper flumina. Hic psal. nullus omnino titulus præponitur in
Hebræo, nec in translatione Hiero. & ideo titulus, qui in aliquib⁹
Biblijs ponitur, s. Psalmus Dauid propter Ieremiam, fuit apposi-
tus ab aliquo expositore. eo quod sententia psal. consonatur lamēatio-
nib. Ieremia, quia iste psal. loquitur de templi destructione, & de Baby-
lonica captiuitate, cuius autor ignoratur secundū Hiero. & Heb. Et di-
uiditur i duas partes, q. a primo describitur populi captiui lamēatio.
Secundo aduersantium punitio, ibi. Memor esto. Circa primum dici-
tur. 1 Super flumina Babylonis. quia terra illa abundat a-
quis fluminalibus.

2 Illic se. id est, diu habitauimus, sicut dicitur Deut. 1. g. Sedis er-
go

go in Cades barne multo tempore.

3 Et fleui. habitando ibi in amaritudine. Cuius causa subditur,
cum dicitur.

4 Dum recor. tui Si. id est templi, quod erat in monte Sion incen-
si, & destructi. de qua destructione plus affligebantur, quam de sua ca-
ptione.

5 In salici. in me. eius. id est in medio Babylonis, quæ est plena sa-
licibus, propter abundantiam fluminum.

6 Suspendimus. id est subtraximus nos ab omni carmine letitiæ,
non solum ratione captiuitatis, & destructionis templi, sed etiam ratio-
ne exaggerationis mali, quia Babylonij exigebant carmina letitiæ ab
hominibus in tanta amaritudine constitutis, & hoc est, quod dicitur.

7 Quia illic interro.

1 Et

MORALITER.

1 Super flumi. Iste ps. est lamentatio existentium in Babylo-
nica captiuitate. Morali. aut est planctus peccatoris de hoc,
quod fuit i demonis seruitute. Et magis pprie religiosi apo-
statæ de sua miseria dolentis. Et sic de se, & similib. di. Super
flu. & c. sedi. & fle. i. pp abundantiam nostræ confusionis corā
deo,

deo, & hominibus bonis.

† Sedi. & c. i. consolationis diuinæ dū effemus in religione.

5 In salici. per salices infructuosas arbores boni sterilitas de-
signatur.

7 Quia illic in. Demones. n. qui ducunt apostatas in captiui-
tatē peccati, inducunt eos ad celebrādum diuina cū sint ex-
commu-

malorum, sicut ecclesia, Ierusalem scilicet, ciuitas bonorū
A per successionem filia Sion.

Cass. Filia Baby. Moral. Caro est, quæ confusionem pecca-
torum ingerit, cui digna compensatio datur, ut sicut cōcitatur
ad vitia, ita repressa subdetur virtutib⁹. Qd̄ carni retribuere

beatorum est, qui et-
tiam paruulos, qui de
carne nascuntur, id-
est motus malos, an-
tequam crescant, ne
sint liberi, allidunt
ad petram Christum,
ut contracti dispareant.

a Allisionem spiritualement pro allisione corporali.

buet tibi retributionem tuam, quā retribuisti nobis. Bea-

Christum.

tus, qui tenebit, & allidet t̄ paruulos suos ad petram.

sunt nostra fidelium vota, qui discipuli sumus mitissimi, ac
misericordis domini, qui vel ipsos etiam inimicos diligere ius-
sit, & eorum curam haberi.

* Basil. Prophetæ multa quidem de suis loquuntur, multa
vero, & de aliorum passionibus differunt. Quod si mentē hu-

ius quæsieris audies
eum dicentem, Si re-
tribuis retribuētibus
mihi mala, quādo ve-
ro aliorum passionibus
exponit, tunc iram,
& dolorem exprimit.

tapprehendit.

Id quod, & Iudæorum desiderium in medium adducens fe-
cit, qui etiam ad immaturam vsque ætatem iram suam ex-
tenderunt.

* Theo. Igitur Cyrus beatus esse dicitur cum in illos ani-
maduertisset, & hos liberasset, non quia synceræ pietatis a-
lumnus erat, sed quoniam pium populum liberare digna-
tus est, & ut diuinum templum edificaretur iussit. Cæterū
deus per exiguos fructus suscipit, & magnas remuneratio-
nes præbet. Sic duos viduæ obolos laudauit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quam retri. no. idest propter mala, quæ fecisti nobis.

2 Beatus, qui tenebit, & alli. par. suos. In Hebræo habetur, tuos
& in translatione Hier. ex quo patet, q̄ litera cōmunis, quæ habet par-
uulos suos, intelligitur de paruulis Babylonis, quos crudeliter interfece-
runt Mædi, & Persæ in Babylonis destrūctione, secundū quod dicitur
Esa. 13. d. Babylonis, suscitabo super vos Mædos, qui argentū
non querāt, nec aurū velint, sed sagittis paruulos interficiēt,
&

& lactantibus vteris non miserebuntur, & super filios non
parcet oculus eorum.

3 Et allidet. Ex crudelitate enim accipiebant pueros per pedes, &
allidebant capita eorum contra parietes. Moral. potest exponi psal-
mus iste de quolibet penitente, qui lamentatur se fuisse in captiuitate
dæmonis per peccatum mortale, & petit punitionem dæmonis, et mem-
brorum suorum in gehenna secundum ordinem diuinæ iustitiæ.

MORALITER.

iustitiæ. psal. 105. Beati, qui custodiunt iudicium, & faciunt
iustitiam in omni tempore.

1 Beatus

1 Beatus, qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petr. idest bea-
tus erit, qui retinebit suis exhortationib⁹ bonis filios eorū,
ne fiant imitatores scelerum patrum, & sic elidantur,
ut moriantur peccato, & viuant Christo.

GLOSSA ORDINARIA.

* Psal. ipsi David. Cass. Captiu⁹, q̄ fleuerat quasi re. edificata
Ierusalem, & templo, & quasi conciuis illi parti Ierusalē, q̄
non fuit captiua. i. angelis, exultat, & laudat primo bñficia si-
bi data. Ex persona igitur ecclesiæ, q̄ in superioribus est spe,
expectans ibi esse in

re ait.

* Theodor. Post ē
Babylone reditum,
cum gentes, quæ in
ipsos irruerunt Iudæi
diuina ope profligat
sent hymnum de gra-
tiarum actione asse-
runt. Hæc nunc diui-
nus David vaticina-
tur.

a Christo, cui sit huius psalmi tota confessio.

Psalmus ipsi David. CXXXVII.

1 laudabo. a Totum cor in aram tuam confessionis impone,
totum accende flamma tui amoris.

Confitebor tibi dñe in toto corde meo,

a Interioris, b Cui prope est deus. Adhærens iniquitati, in-
tus non clamat, et si extra vociferetur.

qm̄ audisti omnia verba oris mei. In cō

a Et. Coram angelis psalterium, & gaudium meum est:
coram hominibus, qui nesciunt gaudium iusti, sed putant mi-
serum quem vident flagellari.

spectū angelorū psallam tibi, adorabo

receperimus, videtur mihi de sacerdotibus loqui, Sacerdo-
tem enim, & angelum, & deum vocat. Q. d. Sacerdotibus
præsentibus ac præcipientibus succinam, ac subsecutus eos
tibi cantabo.

* Basilus. Illud in
conspetu angelorum. A-
lius, in conspectu deorū.
inquit psallam tibi.
Quid est igitur, quod
dicit? Si angelos di-
cit, cum ipsi inquit
caelestibus virtutibus
cantaturum me tibi,
cumque illis etiā cer-
taturum ac vna tripi-
diaturū affirmo. Si ve-
ro alteram versionē

F

PSALMVS CXXXVII.

b Confitebor tibi domine. Primo commēdat beneficia sibi
data. Secundo dicit quomodo hæc ad omnes dila-
tentur, ibi, Confiteantur tibi domine, &c.

c In

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS CXXXVII.

1 Confitebor tibi. Huic psal. præmittitur talis titulus in Da-
uid. Ex quo apparet autor psalmi, non tamen eius materia, sed
ex circumstantia literæ videtur, quod sit gratiarum actio ipsius David,
postquā liberatus fuit à persecutione Absalon, & rebellione Sibæ filij
Bochri, & venit ad templū domini ad adorandum, & regrediendū, si-
cut promiserat fugiens a facie Absalon, prout habetur 2. Regum. xv. f.
Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcā Dei in urbem, si inuenero
gratiam in oculis domini, reducet, & ostendet mihi eā, &
tabernaculum suum. Et secundum hanc sententiam ps. iste in duæ
partes diuiditur, quia primo David ipsi deo regregratur. Secundo, alios
reges hortatur ibi. Confiteantur tibi. Circa primum dicit David.
Confitebor tibi domine. confessione laudis, & gratiarū actionis.

2 In

2 In toto corde meo. idest, in toto intellectu, & affectu.

3 Quoniam audisti omnia. Hoc non est in Hebræo, nec in trāsla-
tione Hierony. unde videtur, quod primo fuerit quædā glo. ad ostenden-
dum causam quare David gratias deo agebat, scilicet, eo quod oratio-
nē suā exaudierat, qua petierat a persecutione Absalom liberari,
& postea hæc glo. forte interlinearis fuit inserta textui per imperitiā
scriptorum, sicut in multis alijs locis Biblia factum est simile.

4 In conspectu angelorum. Secundum illud, Matih. 18. b. An-
geli eorum semper vident faciē patris mei, qui in celis est.

5 Psallam tibi. quarens tibi placere, & angelis tuis, & non homi-
nibus vanis.

6 Adorabo ad templum sanctum tuum. id est, versa facie, &
extensis manibus ad ipsum: Sic enim orabant Iudæi ubique essent,
ut habetur 3. Regum.

1 Et

MORALITER.

1 Confitebor. Iste psal. est gratiarū actio ipsius David pro sua
liberatione ab Absalō filij sui persecutione. Moral. autem
est gratiarū actio pro liberatione prælati a persecutione tyrā-
ni,

ni, qui deberet eū, ut patrem timere, & reuereri, & sic dicit
conf. tibi. non sicut hypocritæ, qui Deum orant tantum ore.

4 In con. qui de voluntate tua fuerunt in auxilium mihi.

6 Adorabo ad templum. protendens manus ad cœlum.

1 Et

a *Ad templum sanctum tuum, & cor.* * Aug. Intra nos est quo adoremus. unde, *Templum dei sanctum est, quod estis vos.* Tñ & in angelis habitat deus, angeli sibi sum, fideles deo sum. Sed si gaudet de spiritualibus, non de terrenis, ad illud templum adorant futurum socij illorum, pro quibus venit dominus angelorum.

† *Basil.* Neque hec virtus exigua est, puta cum conscientia in templum accendere, & illic adorare, neque enim, quod hic queritur simpliciter est genua flectere, aut templum ingredi sed animo feruere, & composito, non corpore tantum, sed interno animi affectu.

† quoniam.

B *Theod.* Erit mihi pro celo templum tuo nomini consecratum. in illo enim te colam, & benignitatem, quam in me usus es pro anima laudes de gratiarum actione tibi canendas arripia. Iustitiam in hostes

Psalm. 124.

cernens, hos enim tanquam iniustos veritate usus ad interitum condemnasti, me autem tua misericordia seruasti.

b *Super m.* Aug. Vniuersa via domini misericordia, & veritas. Non sunt alie viae, quibus ad nos venit. Non sunt alie, quibus ad eum veniamus, has deo reddemus misericordia in subueniendo, veritatem in iudicando.

c *Super omne nomen sanctum tuum.* Cass. Vel super nomen sanctum tuum, cum nobis cultura tua innotuit.

d *In anima.* Et quia in anima potest fieri carnalis multiplicatio, addit, virtutem, quod non aliud in anima peto, nisi virtutem.

e *Euthy.* Hoc est tu animae meae non mediocriter rationem habebis, quinimmo magnae illi tibi erit cura, praesertim cum hoc facere possis. Vel aliter tu inquit, potentia tua animam meam extolles, hoc est exaltabis, & facies eum calamitates atque grummas omnes superare, verbum, *inim magni perdes* pro quo in Graeco hoc in loco habetur *πρωτόπυρος* idem significat, quod rationem habere seu magnificare, quemadmodum, & Graecum *ἐξυψίω* idem significat, quod parumpendo.

c *Confiteantur.* Cass. Secunda pars, ubi dicit quomodo haec bona ad omnes sint dilatanda. Quod exēplo. Confiteatur, &c. **f** *O anima ver. o. t. i.* Aug. Quae modo ubique reuelata sunt, & ad oēs gentes missa. Quod significatum est in vellere Gedeonis,

nis, Qui iturus contra Madianitas, petit signum a domino, sive vellus sit, gressu, sicca manna, &c. Deinde petiit, ut vellere siccatu coplueretur area. Area, orbis terrarum, vellus, gens indigent, in medio orbe terrarum habens gratiae sacramentum, non in manifesto, sed in nube secreto, tanquam pluuiam in

vellere, sed expressio vellere, pluuiam in area manifesta est, non operata. Solus Christus suauitas pluuię est, i. gratię hunc solum nescis, o Iudeę in scripturis, propter quem factę sunt, quem orbis terrarum recipit, quo irrigata est area. Et ita vellere siccatu au. omnia verba, &c.

g *Magna est gl.* Aug. Si humiles sunt, hoc amant, & carant, nam

si se extulerint, timeant, quod sequitur.

h *Quoniam excelsus dominus.*

i *Euthym* In Grego pro gloria dicitur legimus, quę dictio non

gloriā tantum, sed opinionē etiam significat. magna est, inquit, opinio illa, quę habet de deo, eo quod magnum esse eum opinantur, qui illius beneficia cognouerunt. vel, magna est gloria eius, cum homines vna atque angeli eum glorificent.

† *Basil* *Magna est gloria domini*, i. manifesta omnibus, clara per beneficia erga quosuis facta. Quod vero dicit. *Quoniam excelsus dominus*, excelsus quidē est natura, excelsus essentia, verū hic sese ad captum Iudaici cultus demittendo loquitur, & magis acerbē, illud vero, quod sequitur hoc quoque perficit, & humilem quoque auditore magnanimum reddit.

h *Humilia pe.* Cass. Non est hic humana conditio, ubi humilis despicitur, superbus respicitur. Sed dominus humiles respicit.

i *Alta a longe co.* Aug. Nō hoc agit superbus, ut minus perfectē videatur a deo, sed ut non sit cum illo, a quo vult. Sed si contingit iustis tribulatio, adest deus viuificator. Vel, alta a longe, alia litera, i. valde superbos, qui non inuenerunt tribulationē, & dolorē huius peregrinationis, quia nesciunt, vel non amant verā patriā. His ergo nescientibus. euenit tribulatio, quia eā non agnoscunt. E contra in medio tribulationis sunt, qui in hac vita de gentes eā totā tribulationem esse, & miseriam agnoscunt, lugentes hunc incolatum. unde subditur, *Sed*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et confitebor nomini tuo.* in laude, & gratiarum actione, & subditur causa.

2 *Super misericordia tua.* quia mihi fecisti liberando me de persecutione Absalon, & dissensione excitata per Sibam. 2. Re. 20.

3 *Et veritate tua.* i. iustitia tua, quia fecisti puniendo eos, pro sua culpa, quia Absalon cum suo exercitu fuit debellatus, & Siba decapitatus. **4** *Quoniam magnificasti.* i. magnificare fecisti.

5 *Super omne.* id est, super omnem virtutem creatam.

6 *Nomen tuum.* Oēs enim homines boni audientes praedictā misericordiam dei erga David, & iustitiam erga Absalon, & Sibam, magnificabant nomen eius laudibus extollendo.

7 *In quacunque die inuocauero te exaudi me.* hoc dixit, quia beneficium diuinum iam praestitum praebet confidentiam obtinendi futurum, ideo subditur.

8 *Multiplicabis in anima mea virtutem.* scilicet patientiae, & obtinendae victoriae.

Confiteantur

MORALITER.

1 *Et confitebor.* ipsum laudando.

2 *Super misericordia tua.* qua me liberaisti.

3 *Et veritate tua.* qua meam innocentiam declarasti, & sic nomen tuum magnificum ostendisti.

7 *In qua.* i. ex beneficio praeterito spero similiter de futuro.

9 *Confiteantur.* cum bonus prelatas non solum deum laudat sed etiam alios ad hoc inuitat. ideo subditur. *Conf. ti. o. r. ter.* id est

id est ceteri pontifices in spiritualibus regnantes. 1. Petr. 2. b. *Vos estis genus electum, re. sacerdotium.*

10 *Quia au.* profitentur enim in sua consecratione habere notitiam vtriusque testamenti.

11 *Et cantent.* deuote celebrando diuina.

13 *Quoniam excelsus dominus, & humilia re.* ut attollat.

14 *Et alta.* id est superba.

† *Alonge co.* ut deprimat, sic exponit Aug.

si

a Si ambulauero in me. tui. Aliter non uiuificat, nisi in medio tui. unde. Beati qui lugent, & ridentibus.

b Super iram. Aug. Hoc ipsum quod irascuntur mihi, tua est in illos animaduersione, id est punitio. Est. n. eis irasci pena, non tantum culpa. Dū ergo hoc permittis, super omnes vindictae manum extendis.

c Dexteratua. Non habet Deus dexterā vel sinistram. Sed dextera Dei dicitur felicitas aeterna, sinistram felicitas temporalis. Aliquando ergo non saluat in sinistram sanctos suos, sed semper saluat eos in dextera.

d Retribuet. Augusti. Quod ego non possum. unde: Non vos-

† dimittas. Rom. 11. d. Mat. 17. d. metipso defendentes charissimi, sed date locum irae. vñ: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. Vel tangit illud qđ in euāgelio legitur de Christo. Qui cū vellet censum soluere p se & pro Petro, illis qui tributū exigebant, dixit Petro. Vade, & mitte hamū in mare, & piscem qui primo ascenderit, tolle, & aperi os eius & innenies ibi staterem, id est, duas didrachmas. i. quatuor drachmas,

a Quae semper inflat saltem a diabolo. Si in hac vita fuero, eam totam miseriam reputans, & veram patriam quaerens.

a Super id quod possunt inimici, et in aere tua. Possunt enim ut plus occidere, sed non a te separare, vel amplius vindicans dum dicitur licet eis committere me, quia vel moriantur vel conuertantur, ut pauci iam aperte impugnent nomen Christianum.

a Non sinistra quae temporaliter saluat. **b** Quasi: Non ego sed dominus. Alias: Domine retribues.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

a Quasi: Nolo diem hominis qui temporalis, sed aeternam. **b** In aeternum. **c** Quod homines sumus, vel iustificari a te. Nostri opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.

drachmas, quem ut postea addidit, da illis pro me & pro te. D
Hoc specialiter fecit Christus, qui quod non rapuit, p nobis soluit. Christus ergo primus piscis hamo mortis captus, primus surgens de mari, quia primogenitus a mortuis in cuius ore inuenimus duas didrachmas. i. quatuor drachmas, quatuor. scilicet euangelia, quibus a vexatione huius seculi liberamur, nec iam debitores remaneamus. Ibi. n. omnia peccata nostra soluantur. Pro nobis ego reddidit, q pro se nil debuit, in quo princeps mundi peccatum non inuenit, quare occideret.

1 Ibi. n. omnia peccata nostra soluantur. Pro nobis ego reddidit, q pro se nil debuit, in quo princeps mundi peccatum non inuenit, quare occideret. **2** Domine misericordia tua, &c. * Basilii. Duas hasce iustificationes ponit, quibus benignitas Dei acquiratur. Vñ quod misericors ipse est & bonus. Alteram quod conditor & factor est. Verū sicuti istis saluari petimus, ita & dignū quid misericordia ostendamus. * Theodoretus. Hanc deprecationem propheta attulit a sancto spiritu edoctus, debitum naturae opificem naturae persolutorum.

benignitas Dei acquiratur. Vñ quod misericors ipse est & bonus. Alteram quod conditor & factor est. Verū sicuti istis saluari petimus, ita & dignū quid misericordia ostendamus. * Theodoretus. Hanc deprecationem propheta attulit a sancto spiritu edoctus, debitum naturae opificem naturae persolutorum.

NICOLAUS DE LYRA.

* humilitatem David fugientis a facie Absalom nudis pedibus incedendo & lamentando, ut habetur 2. Reg. 25. & iniurias Semei humiliter dissimulando. 2. Reg. 16. Quam humilitatem Deus respexit, ipsum David in regno restituendo. Et propter superbiam Absalom quem deiecit a regno (quod inuaserat) per mortem vilem & asperam, nec post se reliquit prolem masculinam ad sui memoriam, ut habetur. 2. Reg. 18. Et quia beneficium a Deo obtentum praestat confidentiam obtinendi aliud de futuro in casu simili, ideo subdit David.

1 Si ambulauero in m. sicut fecit fugatus ab Absalom. **2** Viuificabis, i. saluabis, me a morte imminente. **3** Et super iram inimici. id est Absalom, Achitophel, Siba, & consimilium. Exten-

4 Extendisti manum tuam. faciendo de eis vindictam. **5** Et saluum me fecit. a persecutionibus eorum. **6** Dexteratua. id est virtus tua, & non mea. Et quia David sic sperabat de futuro, si casus consimilis contingeret, subditur. **7** Dominus ret. pro me. penam mihi aduersantibus. **8** Domine misericordia tua. quia semper paratus est recipere recurrentes ad ipsum. **9** Opera manuum tuarum. id est me & regnum meum, quod per te consecutus sum. **10** Ne despicias. subtrahendo a me manum protectionis tuae. Moraliter potest exponi psal. iste, ut sit gratiarum actio deuota cuiuslibet liberati diuinitus a persequentium tribulatione, & inuitatio aliorum ad confessionem deuotam laudis diuinae.

MORALITER.

1 Si ambulauero in me. dando mihi virtutem patientiae. **2** Et super iram inimici. de praeterito, & spero quod sic facies de futuro.

Domine

7 Dominus retribu. scilicet vindictā, quae est sibi reseruanda. **9** Opera manuum tuarum. i. hominē, qui quodammodo est omnis creatura. Habet. n. commune esse cū inanimatis, viuere cū arboribus, sentire, cū animalibus, intelligere, cū angelis.

ADDITIO.

In psal. 137. Confitebor tibi domine, ubi dicitur in post. Dominus retribuet pro me. In Hebr. habetur. Dominus perficiet pro me, vt

vt supplebis pro me. Et sic erit sensus, quod David petebat a Deo, vt opera sua imperfecta vel diminuta, per suam misericordiam perficeret & suppleret eius defectus.

GLOSSA ORDINARIA.

a In finem psalmus David. Cassio. Psalmus profunditate mysteriorum plenus, & inde obscurissimus. Hac autem obscuritas mysteriorum ex peccato primi parentis accessit, cui dictū est. In dolore & sudore vultus tui vesceris pane tuo. Ex primo ergo peccato hanc penam subimus, quo in sudore vultus nostri & labore manducamus panē qui est Christus, q ait. Ego sum panis viuus, &c. In prophetis velatus, iu euangelio manifestus.

† Aug. Loquitur totus Christus, tanquā vnus & integer vir, propter nimiam vnionem capitis & corporis, quae signata est in primorum parentum cōditione, quia & femina de viro est. unde dicitur. Iā non duo Christus & ecclesia, sed vna caro, quia de nobis carnem suscepit. Non autē vna nobiscum diuinitas est, quia ille creator, nos creatura, Quicquid ergo loquitur ex persona susceptae carnis, & ad caput pertinet, qđ iam ascendit in celum, & ad membra quae peregrinantur in terra vt sint duo in voce una, sicut duo in carne una.

* Theo.

* Theo. In nonnullis exemplaribus inscribitur, Zacharia in dispersionem. Hoc nec apud Hebraeos, nec apud septuaginta, nec alios interpretes inueni, sed aliqui cum psalmum intellexerit ut uoluerit inscriptionis additionem fecit. Atqui psalmus Iosiae regis praedictionem continet. Hic enim ex impio patre natus, talisque etiam au nepos, in pietatem quidem illorum execratus est, & per omnem uirtutem incescit, & diuino amore incensus, omnes Idolorum sacerdotes cōfixit, eos uero qui pietatem amplexi sunt omni cura dignatus est. Hae psalmus uaticinatur. Ceterū propheticus sermo ipsum deprecantem inducit, & Dei praescientiam erga seipsum admirantem.

* Beda. Ipsi David, ipsi Christo domino significat, ad quē psalmi istius refertur uniuersa confessio. * Idem. Et persona populi fidelis intelligentis domini potestatem, & quod nulla etiam secreta maiestatem eius fallere possunt, psalmus iste componitur. Aliter uox Petri Apostoli penitentis.

Tom. 3.

Bb

Psal.

PSAL. CXXXVIII.

Domine probasti me. Cass. Primo, de notitia Dei, quæ omnia opera comprehendit, & reuerſi & exultans: quæ quasi cogit eum qui latere non potest reuerſi, maxime cum manus Dei ibi cum tetigerit. Secundo

dicit non esse a Deo. fugiendum, sed ad ipsum, ibi: *Quo ibo.* Tertio, quanta sit exultatio reuerſi ad Deum, ibi: *Confitebor tibi.* Quarto, quomodo mali ei non nocceant, ibi: *Si occideris Deus, &c.*

a Domine probasti.

Aug. iam in Ierusalem reſtitutus, memor diſceſſionis ſuæ in qua Deum latere non potuit, in qua & cum ſecuta eſt manus domini, deliberat non eſſe ab eo fugiendum, ſed ad eum per eum unde ſibi magna non nocent mala. Hæc eſt perſona

torius humanæ naturæ reuerſentis. * Theo. Virtutis index, non modo eſt paupertas & calamitas, ſed etiam regnum & felicitas. Sicut enim in rebus triſtibus probamur, ſi viriliter ferre poſſumus res graues quæ accidunt. Eodem pacto ſecundis rebus exercemur, & oſtendimur ſiue ob felices res efferimur, ſiue harum rerum naturam cognoscimus. Igitur cum regnum beato Iſaiæ commiſſum eſſet, & cum pietate ipſum gubernaret, iure ait, *domine probaſti me, &c.*

b Cognouiſti. * Beda. Puræ animæ, & conſcientiæ ſanæ ſunt verba, & poſtquam dixit: *probaſti me, &c.* Ne quis ſuſpicaret poſt finem rerum Deum ea quæ ſunt diſcere, congruenter admodum ſubdit: *intellexiſti cogitationes.*

c Intellexiſti. Caſſ. Preſcientia deitatis hic oſtenditur. Longe non loco, ſed tempore, quia omnia antequam ſint, videt. Semita, ad tacitas cogitationes pertinet. Viſ, ad humanos actus. Funiculus vel directio ad iuſta iudicia. Nouiſſima de incarnatione, ut, *Verbum caro factum.* Antiqua, æterna. In principio erat verbum. Hæc ſunt noua & vetuſtiſſima, de quib. in Leuitico dicitur vel in lege, vel in Deuteronomio. *Vetuliſſima veterum comeditis, & nouis ſuperuenientibus vetera proicietis.*

Alia. n. ſunt vetera, alia noua, alia vetuſtiſſima. Vetera ſunt promiſſiones legis & prophetarum de venturo tunc Chriſto. Noua ſunt promiſſionum impletio, veritatis exhibitio. Vetuſtiſſima quæ ad diuinitatis æternitatem pertinent. Nouis ergo ſuperuenien-

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CXXXVIII.

Domine. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo: Ad victoriã psal. David. In quo apparet autor psal. David, & quod aus cantandi hunc psal. cum præmittitur: Ad victoriã, quia cantabatur a Leuitis cum quodam conatu vnius chori contra alterum ad habendum victoriã in cantu, sicut frequenter dictum fuit supra. De materia vero huius psal. videtur ex circumſtantiã litera, quod sit quedã aſſurrexiõ ad confeſſionem diuinæ laudis ex conſideratione eminentiæ diuinæ. Et diuiditur in duas partes, quia primo David deſcribit Dei eminentiam. Secundo conſurgit ad eius reuerentiam, ibi: Quia tu poſſediſti. Prima in duas, quia primo deſcribit celiſtitudinem diuinæ ſcientiæ, ſecundo latitudinem ſuæ præſentia, ibi: Quo ibo. Circa primum dicit.

1 Domine probaſti me & cogno. me. id eſt cognoſci me feciſti. Homo enim probat aliquid, ad hoc quod notitiã accipiat de illo, ſed Deus cuius ſcientia eſt infinita, non ſic probat, ut accipiat notitiã, ſed ut alii accipiant, & hoc modo loquitur, Gen. 22. cap. Nunc cognoui, quod timeas Deum. id eſt, cognoscere feci, per hoc enim quod Abraham ad mandatum Dei voluit filium immolare, fuit nota hominibus promptitudo ſua obedientiæ, & ſimiliter per tribulationes, quas David ſuſtinuit a Saule, Abſalom, & aliis patienter, nota fuit

peruenientibus vetera ſunt proicienda, ſed vetuſtiſſima ſerua da. Quia exhibitã veritate dominici aduentus figura & p. p. ſio ceſſare debet. Inde eſt quod tres miſſæ in natali domini celebrantur. In prima de æterna filij genitura cãtatur. Dominus dixit ad me. In ſecunda de promiſſione aduentus. Lux fulgebit. In ter

tia de impletione promiſſionis. Puer natus eſt. &c. Et quia ille idẽ qui eſt Dei filius, factus eſt hominis filius, ideo illo miſſæ officio, ubi cantatur de æterna genitura, Dominus dixit, legitur euãgelij de temporali Chriſti natiuitate, Liber generatio nis. Et in miſſa ubi de temporali cantat natiuitate legitur euãgelium agens de æterna verbi genitura. Cantatur enim. Puer natus eſt. Et legitur, In principio erat verbum. Et quia veritate exhibitã, figuræ ceſſare debent. Ideo officiũ ad

Matth. 1. a. longinquo.

Iohan. 1. a. tante & retro

PSAL. CXXXVIII.

Domine probaſti me, & cognouiſti me:

a Voluisti approbaſti, ſecundum voluntatem tuam factum eſt. Ut enim Chriſtus caput ſedit & reſurrexit, ſic & ſui ſedent humiles in patientia: Surgunt erecti in ſpem vitæ æternæ, ſedent contentes peccata, ſurgunt iuſtificati gratia.

b Humilitatem in paſſione.

tu cognouiſti ſeſſionem meam, & reſur-

a Glorificationem in reſurrectione.

rectionem meam. Intellexiſti cogitationes meas de longe,

a Arctiora præcepta.

b Alias directionem.

Alias limitem.

Hereditatem.

ſemitam meam & funiculum meum inueſtigavi. Et omnes

a Opera.

b Sine veritate.

Alias dolus.

c Et vere præiudiſti, quia.

vias meas præiudiſti, quia non eſt ſerino in lingua mea. Ecce

domine tu cognouiſti omnia, & nouiſſima & antiqua.

a Secundum hominem.

Ut iuuares. vnde. Manus enim mea auxiliabitur.

Alias grauiſti, b

Quod non ſuper primum

tu & formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam.

promiſſionem pertinet, ſequentiſ diebus non repetitur. Sed illud quod pertinet ad promiſſionis completionem. **f.** Puer natus eſt nobis. Scientia patris per eum prædicata. Mirabilis facta eſt hominibus, quibus tot arcana paruerunt. Et confortata eſt, in pectoribus hominum. Non potero. Ecce veritas humanæ conditionis, quia homo aſſumptus diuinæ ſubſtantiæ non poteſt æquari.

d De lon. Aug. Cum adhuc in peregrinatione ſum, antequam ad patriã veniam, ut filio minori redeunti occurrit pater, quia intellexit eius cogitationes de longinquo, quia apud ſe dixerat egeſtate confectus. *Surgam, & iuo ad patrem meum.*

e Semitam meam. **f.** malam, quam iui patrem deſcens.

f Et funicu. (alias) limitem quouſque perueni, longe quidẽ ieram, ſed tu ibi. Ut deprehenſus fugitiuus loquitur, ſequente ſe vindicta Dei.

g Et omnes. antequam irem eas, & permiſiſti me in labore ire, ut redirem ſi nollem laborare, hoc fateor.

h Quia non eſt do. iam in tua gratia iuſtificati.

i Nouiſſi. mea quando porcos paui. Antiqua, quando partem ſubſtantiæ petij, hoc ſecundum parabolã. Sed myſtice. Antiqua, quando per antiquum peccatum lapſi ſumus. Nouiſſima pena, quando in hanc mortalitatem venimus, quæ eſt vltima ſi redire volumus, alioquin reſtat æterna.

K Formaſti me. ad labores, ad quos omnes nati ſumus.

l Poſuiſti (alias) Grauiſti inanum, vindicem, grauantem ſuperbum

fuit hominibus perfectiã ſuã patientiã.

2 Tu cogno. ſeſſio. meam. **i.** quicquid feci ſedendo vel ſurgendo, quieſcendo vel ambulando. Aliter exponitur ſic. Tu cog. ſeſſi. meã. **i.** inthronizationem meam ſuper regnũ Iſrael. **3** Et reſur. meam. id eſt, reſtitutionem meam in regno poſt mortem Abſalom, quia vtrumque a Deo fuit. Et quia non ſolum cognoscit exteriora, ſed etiam latentia in corde, ſubditur.

4 Intel. co. & **i.** ab æterno. **5** Semitam me. **i.** iuſtitia exercitiũ, ſecundum quod dicitur. **2. Re. 8. a.** Et menſus eſt David duos funiculos, vnum ad occidendum, & alium ad viuificandum. **6** Inueſti. **i.** perfeſte cognouiſti, ſicut res quæ inueſtigatur uſque ad minima, perfeſte cognoscitur, quia inueſtigatio proprie dicta quæ importat diſcurſum vnius rei notæ ad aliam cognoscendam, non eſt in Deo.

7 Et omnes vi. me. antequam eſſem in rerum natura.

8 Quia non eſt ſer. ſuppleſſiciens ad explicandum celiſtitudinem tuæ ſapientiæ, ideo ad hoc ſubditur.

9 Quia non eſt ſer. **i.** oĩa quæ erũt, & quæ fuerunt, quantumcunq; ſint aliis latentia. **10** Tu for. me. principaliter, quia cauſa ſecundæ non agunt niſi in virtute primæ. **11** Et po. ſu. me. ad tenendum me in eſſe. Artifex enim creatus completo artificio remouet manu ſuã ab eo, ſicut carpentator a domo facta, quia non eſt eius conſeruator, ſed tantum factus, ſed artifex omnium Deus formata creatura non ſubtrahit * manum

M O R A L I T E R.

1 Do. probaſti. Sicut dixi in expoſitione literali, psal. iſte videt quedã eleuatiõ ipſius David ad confeſſionem laudis diuinæ

eminentiæ Dei ſup creaturas diligenti conſideratione. Nec mihi uidetur alia cõuenientior expoſitio hic ponenda, niſi quod quilibet fidelis exemplo David attendat diligenter hanc eminẽtia, itzmaſurgat ad laudem diuinam.

bum salubriter, ut erigat humilem. In grauata manu.

A a *Mirabilis*. & incomprehensibilis m. h.

b *Fasta est sci.* Non est mihi facile contemplari te, quem superbus reliqui, ut prius eram cum essem apud te, quando dixisti mihi partem substantia.

c *Ex me*, idest ex peccato meo.

d *Confor.* (alias) in-
† Mirificata ualuit.

e *Et non potero*, attingere ex me. Aug. In Exodo legitur dominum dixisse Moyfi:

Exod. 35 d. *Non poteris videre faciem meam.* Sed ponam te in foramine petrae, & protegam te dextera mea, donec transeam, tollamque manum meam, & cum transiero, posteriora mea videbis. Moyfes est Iudaicus populus, manus domini super eum, ut non videat faciem transeuntis. Cecitas est in Iuda-

† recipiam. *da*, ut non cognoscant diuinitatem Christi, donec per passionem transeat de hoc mundo ad patrem. Post transitum collit dominus manum suam, & videt Moyfes posteriora, quia post resurrectionem ablata est cecitas eorum qui crucifixi erant dominum. Sicut ergo super Gentilem populum posita manu Dei, in comprehensibilis facta est scientia Dei. Ita grauata manu super Moysem, idest Iudaeos, non potuerunt videre Christum esse Deum, donec transiuit ad patrem. Tunc enim, predicante Petro multi de illis conuersi sunt. Conclut ergo Deus omnes vel omnia in infidelitate, ut omnium misereatur. Et cum fugitiuus te non lateo, cuius limitem vides.

Mythico. ** Euthym.* Per cognitionem Dei nihil aliud significare vult, quam scire & cognoscere eum qualis naturae sit. Nam quod sic Deus hoc proculdubio scimus, quid autem, aut qualis sit ipsius substantia ignoramus. Similiter quod ubique; Deus est nouimus, quomodo autem id fieri possit nescimus pari etiam modo nouimus, quod bonus est, quod misericors, quod sapiens & potens, sed bonitatis, misericordiae, sapientiae, & potentiae modus, aut qualitas a nostra cognitione procul est.

† *Quo ibo a spiritu tuo.* Cass. Secunda pars, ubi iam deliberat non esse ab eo fugiendum, sed ad eum, ab irato ad placatum, quod erit per ipsum quo plenus est mundus. *Spiritus enim uo mini repl.* Quo a facie tua fugi, vertit se hac & illac, quasi quarens locum fugae.

C ** Theodoretus.* Notandum est, docuisse eandem operationem habere & Deum, & sanctum Spiritum. *Quo ibo*, ait, a spiritu tuo, & quo a facie tuam fugiam. Sane quorum una est operatio una omnium est potentia, & quorum est una potentia est una natura, una igitur est Dei & Spiritus sancti natura.

** Euthymius* Per spiritum Dei & per faciem Dei, Deum ipsum circumloquitur. Vel per spiritum Dei sanctum spiritum, intelligit, per faciem vero ipsum filium, tanquam veram patris figuram, & certissimum illius diuinae naturae characterem. *Qui enim, inquit, vidit me, videt patrem meum.* Per caelum autem

† Quo ibo a spiritu tuo. Cass. Secunda pars, ubi iam deliberat non esse ab eo fugiendum, sed ad eum, ab irato ad placatum, quod erit per ipsum quo plenus est mundus. *Spiritus enim uo mini repl.* Quo a facie tua fugi, vertit se hac & illac, quasi quarens locum fugae.

** Theodoretus.* Notandum est, docuisse eandem operationem habere & Deum, & sanctum Spiritum. *Quo ibo*, ait, a spiritu tuo, & quo a facie tuam fugiam. Sane quorum una est operatio una omnium est potentia, & quorum est una potentia est una natura, una igitur est Dei & Spiritus sancti natura.

** Euthymius* Per spiritum Dei & per faciem Dei, Deum ipsum circumloquitur. Vel per spiritum Dei sanctum spiritum, intelligit, per faciem vero ipsum filium, tanquam veram patris figuram, & certissimum illius diuinae naturae characterem. *Qui enim, inquit, vidit me, videt patrem meum.* Per caelum autem

† Quo ibo a spiritu tuo. Cass. Secunda pars, ubi iam deliberat non esse ab eo fugiendum, sed ad eum, ab irato ad placatum, quod erit per ipsum quo plenus est mundus. *Spiritus enim uo mini repl.* Quo a facie tua fugi, vertit se hac & illac, quasi quarens locum fugae.

** Theodoretus.* Notandum est, docuisse eandem operationem habere & Deum, & sanctum Spiritum. *Quo ibo*, ait, a spiritu tuo, & quo a facie tuam fugiam. Sane quorum una est operatio una omnium est potentia, & quorum est una potentia est una natura, una igitur est Dei & Spiritus sancti natura.

** Euthymius* Per spiritum Dei & per faciem Dei, Deum ipsum circumloquitur. Vel per spiritum Dei sanctum spiritum, intelligit, per faciem vero ipsum filium, tanquam veram patris figuram, & certissimum illius diuinae naturae characterem. *Qui enim, inquit, vidit me, videt patrem meum.* Per caelum autem

† Quo ibo a spiritu tuo. Cass. Secunda pars, ubi iam deliberat non esse ab eo fugiendum, sed ad eum, ab irato ad placatum, quod erit per ipsum quo plenus est mundus. *Spiritus enim uo mini repl.* Quo a facie tua fugi, vertit se hac & illac, quasi quarens locum fugae.

tem superna & per infernum, inferna loca denotauit, deinde etiam abyssum dicit, & profundum maris, per quae omnia inaccessa hominibus loca subtingunt.

g *Si ascendero in celum, tu illic es, &c.* si me extulero, inuenio represso rem. si de iustitia mea superbiro: Tu ibi es, cuius vere est iustitia.

h *Si descendero*, peccando veniero.

i *Ad infernum*, vel in profundum, & nolens confiteri dicam, quis me videt.

k *Ades*, ut vindices. Inuenit consilium, sed sic potero fugere iratum.

l *Si sumpsero pennas*, duas alas charitatis, quas perdidit, ram, *Quo ibo a.*

m *Pennas.* Casiodorus. Quae meae potestatis, idest efficaciae deitatis, quae corpus de sepulchro leuauit. Has

n *Diluculo*, &c. Theodoretus. Diluculum orientis portas vocauit, extremas vero maris partes Occidentem, alto & profundo longitudinem & latitudinem opposuit, edocens diuinam naturam minime circumscribi posse. Sane huius potentiae propheta Ionas periculum fecit. Cum enim vniuersitatis Deum fugitare conatus esset, & captus fuit, & vndis proditus est, & ueluti in quibusdam vinculis in cetum coiectus est, & ad quam missus erat urbem deductus est.

o *Et habitabit in ex.* Aug. Mente, in fine seculi, ut non seculum amem, sed eius finem, in quo sit mihi requies. Sed & ipse illuc ducit, unde subdit.

p *Et enim in manu tua.* Considerans autem longinquitatem finis, subdit.

q *Et aia i for. te. con. &c.* Abundat iniquitatis seculi, quae pennae charitatis refrigescere possunt. Et quia in nocte desperaui transire mare, nox mihi facta est illuminatio: Venit mulier sapientia Dei, quae drachmam, ubi est imago regis, hominem perdidit, accendit de se lucernam quae de luto est. carnem, & nocte illuminata inuenit drachmam.

r *Et dixi.* Aug. deliberaui.

s *Tenebras dicit* illam inferiorem partem rationalis creaturae contrariam insistentem. Iniquos homines vel carnem, unde timet. Et est. Tenebrae. inferior rationalis creatura linitram tenens viam.

t ** Theodoretus.* Symmachus autem sic interpretatus

u *Et quo a facie.* idest a praesentia tua, quasi dicat hoc est impossibile. Quod probat consequenter dicens.

v *Si ascendero in celum.* per refulgentiam tua gloria.

w *Si ascendero in infernum, ades.* per exercitum tua iustitiae.

x *Si sumpsero pennas* meas diluculo, &c. idest si habere pennas, quibus possem citissime vel altissime volare ante clarum diem, & sic peruenire ad extrema maris.

y *Etenim illuc manus tua* deducet me. sine qua nulla creatura potest aliquid opus facere.

z *Et tenebit dextera tua.* aliter deciderem in nihilum, ut prae dictum est, & sic non possem effugere praesentiam tuam.

aa *Et dixi.* Forſitan tene. quasi dica: Posset aliquis igna uo dicere, licet Deus sit praesens. ubique, tamen non videt ea quae sunt in tenebris, sicut homo existens in loco tenebroso non videt ea quae sunt in praesentia sua, hoc remouet, dicens.

ab *Et quo a facie.* idest a praesentia tua, quasi dicat hoc est impossibile. Quod probat consequenter dicens.

ac *Si ascendero in celum.* per refulgentiam tua gloria.

ad *Si ascendero in infernum, ades.* per exercitum tua iustitiae.

ae *Si sumpsero pennas* meas diluculo, &c. idest si habere pennas, quibus possem citissime vel altissime volare ante clarum diem, & sic peruenire ad extrema maris.

af *Etenim illuc manus tua* deducet me. sine qua nulla creatura potest aliquid opus facere.

ag *Et tenebit dextera tua.* aliter deciderem in nihilum, ut prae dictum est, & sic non possem effugere praesentiam tuam.

ah *Et dixi.* Forſitan tene. quasi dica: Posset aliquis igna uo dicere, licet Deus sit praesens. ubique, tamen non videt ea quae sunt in tenebris, sicut homo existens in loco tenebroso non videt ea quae sunt in praesentia sua, hoc remouet, dicens.

ai *Et quo a facie.* idest a praesentia tua, quasi dicat hoc est impossibile. Quod probat consequenter dicens.

aj *Si ascendero in celum.* per refulgentiam tua gloria.

ak *Si ascendero in infernum, ades.* per exercitum tua iustitiae.

al *Si sumpsero pennas* meas diluculo, &c. idest si habere pennas, quibus possem citissime vel altissime volare ante clarum diem, & sic peruenire ad extrema maris.

am *Etenim illuc manus tua* deducet me. sine qua nulla creatura potest aliquid opus facere.

an *Et tenebit dextera tua.* aliter deciderem in nihilum, ut prae dictum est, & sic non possem effugere praesentiam tuam.

ao *Et dixi.* Forſitan tene. quasi dica: Posset aliquis igna uo dicere, licet Deus sit praesens. ubique, tamen non videt ea quae sunt in tenebris, sicut homo existens in loco tenebroso non videt ea quae sunt in praesentia sua, hoc remouet, dicens.

ap *Et quo a facie.* idest a praesentia tua, quasi dicat hoc est impossibile. Quod probat consequenter dicens.

aq *Si ascendero in celum.* per refulgentiam tua gloria.

ar *Si ascendero in infernum, ades.* per exercitum tua iustitiae.

as *Si sumpsero pennas* meas diluculo, &c. idest si habere pennas, quibus possem citissime vel altissime volare ante clarum diem, & sic peruenire ad extrema maris.

at *Etenim illuc manus tua* deducet me. sine qua nulla creatura potest aliquid opus facere.

au *Et tenebit dextera tua.* aliter deciderem in nihilum, ut prae dictum est, & sic non possem effugere praesentiam tuam.

av *Et dixi.* Forſitan tene. quasi dica: Posset aliquis igna uo dicere, licet Deus sit praesens. ubique, tamen non videt ea quae sunt in tenebris, sicut homo existens in loco tenebroso non videt ea quae sunt in praesentia sua, hoc remouet, dicens.

aw *Et quo a facie.* idest a praesentia tua, quasi dicat hoc est impossibile. Quod probat consequenter dicens.

ax *Si ascendero in celum.* per refulgentiam tua gloria.

ay *Si ascendero in infernum, ades.* per exercitum tua iustitiae.

NICOLAVS DE LYRA.

* manum suam ab ea, quia non est tantum factor eius, sed etiam conseruator, & ideo si retraheret manum suam ab eius conseruatione, decideret in nihilum. Et propter praedicta concludit.

1 *Mirabilis, &c.* idest mirabilior quam ego possim cogitare, propter quod Hieron. tranſtulit: *Mirabilior est scientia tua a me.* Hebraei enim non habent comparatiuum gradum, sed utuntur positivo pro eo cum ablatiuo casu, secundum quod habetur supra psal. 117. *Bonum est confidere in domino, &c. i. melius.*

2 *Confortata.* i. super omnia eleuata.

3 *Et non.* s. comprehendam.

4 *Quo ibo.* Hic consequenter ostendit latitudinem diuinae praesentiae quae se extendit ad omnem locum, propter quod dicit. *Quo ibo.* i. a te ipso, quia spiritus est Deus, Iohan. 4.

Et

Tom. 3.

Bb 2

Et

A tus est, neque tenebræ tenebricose erūt super te, sed nox si-
cut dies apparebit, tenebræ inquit tenebræ inhi sūt, e.g. n.
lucis & tenebrarum differētiā habeo, tibi vero mentis la-
nunt, & nox lucidissima, & omni luce meridiana clarior.

a *Conculcabunt me.* In timebam, sed nox facta est illu. in de-
licijs meis. illi qui

pius nox, illumina-
ti erunt in delicijs.

Quare peccatores. **b**

Nō obliu. a pecca-
tor. de gētibz sicut

Sicut tene. eius ita &

lu. quia quatenus

agnoscit, catenus

ignoscit. Sed vñ hoc

mibi? quia tu posse

distines meos.

b *Nox il.* Aug. quæ

erat horror, illumina-
ta est delicijs.

c *Quia tenebræ.* Au.

Qui non confitetur

peccata, suas tene-
brat tenebras, sed si

confitetur, Deus il-
luminat.

d *Sicut tenebræ eius.*

Aug. Nostrę noctis,

ideit humanę vitę

miseriæ. Nox, est se-
culi aduersitas, dies

B eiusdē prosperitas. Sed si Deus habitat in anima promittens

alā lucem, & docēs non letari prosperis, vel frangi aduersis,

incipit homo his indifferēter vi, & sic est ei nox huius no-
ctis, vt dies eius, & in omni tēpore benedicit Deū, vt Iob. &

si hoc est, tenebrę non conculcabūt quem lūmē nō extellit.

*** Euthym.** Hoc est, duo hec eque se habebāt apud te, eque

lucent, eque splendescunt & iuxta hoc sensus est, qđ omnia

apud Deum manifesta sunt, intelligūtur etiam hæc verba

iuxta alium sensum, tentationum inquit atque afflictionum

tenebris stipatus dixi, qđ dominationes forsitan mei domi-
nabuntur, verū te ita post modum volente, nox illa nigro-
ris illuminatio lenitę mibi effecta est. Gregorius vero Theo-

logus aliter hæc dictū exposuit, me inquit delicijs vacante,

nox illa delicijs quę mēte obunebat, visa mibi est quedam

esse illuminatio, nox enim inquit undique mibi misero erat,

& ignorabam, atbitrabar enim delicias lucem esse.

c *Quia tu possedisti renes meos.* Aug. Vnde hæc differētia tibi?

quia interior possessor nō solū cor. i. cogitationes tenet, sed

& renes, idest delectationes, vt non delectet lux noctis, sed

lux sapientię suę.

f *Confitebor tibi.* Cass. Tertiā pars, vbi dicit, reuolanti ad Deū,

Deo illuminante, renes possidente, quanta est exultatio &

multiplicatio.

C

a Illi qui prius non.

b Erit.

Illuminabuntur a me:

c Delicij noctis Christi, in quo exultamus.

bræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs

a Peccata, & homines mali my. hea scripturam.

b Aug. Sed stegellando erudit, & vera luce illuminas.

c Huius noctis. Tenebrosus & obscurus sermo.

meis. Quia tenebræ non t̄ obscurabuntur a te, & nox t̄ sicut

a Patet, sicut apertus sermo. **b** A te. **c** Et cum hoc sit. **d** Scripturæ.

e Indifferenter: Quia in vtrique in opertis & apertis simul veti-
tas est, & vtrique per Christum reuelata sunt.

d *dies illuminabitur, sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. + Quia*

a Vt sine peccato fieret conceptus meus. **b** Et.

Præposere hoc dicit Prius enim est

suscipere, quam possidere. **c** Virginitatis.

De consuetudine meę ciuitatis Babyloniz, in qua prius natus sum captiuus, non

indifferenter habebam lucem & tenebras noctis.

tu possedisti renes meos, t̄ suscepisti me de vtero matris meę.

a Ideo.

Laudabo.

b Aug. Eo ipso quo te miramur terribilis es, & ita cum tremore

gaudemus, quia timeamus ne superbi periamus, quod humiles

percepimus. **c** Per illum. I. Azam. Accidit homo, per me

emittit quā sit magnificus

f *Confitebor tibi, quoniam terribiliter t̄ magnificatus es mi-*

a Non modo tu. **b** Circa me. **c** Quia nemo cognouit patrem nisi filius. **d** Alias valde.

rabilia op̄era tua, & anima mea cognosceat nimis. t̄ Non est

Diuinitatis.

a Idem malis occultum.

b Secundum hominem.

occultatum os meum a te quod fecisti in occulto, & subitā-

a Ille inter angelos, non tamen fletit.

b Idem de fragili terra.

c Et ideo misericorditer viderunt.

tia mea in inferioribus terrę. t̄ Imperfectum meum vide-

tionem.

*** Theo.** Aquila sic interpretatus est, non delituerunt ossa
mea a te, quibus in occulto factus sum, & factus sum sicut in
infima parte terrę. Nihil inquit te latere potest, qui hominū
naturam in recondita naturę officina formas.

i *Substantia mea in inferioribus terrę.* Aug. In carne. & tamen
os non cedit malis huius inferioris. Non ita mirum, si ange-
lus est fortis, quā si caro fortis, quod est ex ossē occulto, Sed
quid de his quibus non est hec fortitudo? Christus qui vt ca-
put dicit pat̄. Imperfectum, & titubantes r̄ etpicis, vt Petū
ne pereant. Et omnes scribentur & nominabuntur, non mo-
do perfecti, sed imperfecti, non ergo desperent.

k *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes, &c.*
Aug. qui hucusque locutus est ex persona corporis, hic iam
loquitur ex persona capitis.

*** Theo.** Porro Syn machus sic explanauit, informem me
præuiderunt oculi tui cum omnibus qui in libro tuo scri-
pti sunt nulla die deficiente ad creationem. Sic ne inquit vi-
disti priusquam effectus & formatus essem, vt eos qui iam in
lucem editi & perfecti sunt & nulla die indigent, & in tuis
libris inscripti sunt. Horum librorum etiam Beatus Daniel
meminit. *Iudicium enim, inquit, scilicet & libri aperti.* Et do-
minus in sacris Euangelijs, vestri capuli capitis omnes nu-

merati

Diffel. 7.
Matt. 10.
F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et nox illuminatio mea in delicijs meis. quasi dicat, ipsa
nox illu. n. nata est coram Deo, vt videatur tibi ab ipso delicię carna-
les, quę communiter sunt in tenebris, secundum illud Iob. 24. c. Ocu-
lus adulteri obseruat caliginem. Et probat consequenter, quod
nox ita nota sit Deo, sicut & dies, dicens.

2 Quia tenebrę, &c. Quia nihil in eis existens latet te.

3 Et nox sicut di. n. idest ita clare patet conspectui tuo, sicut & lux.
T̄ propter quod subditur.

4 Sicut tenebrę eius, ita & lumen eius, &c. idest eodem modo
patet ipsi Deo, & ea quę sunt in vtroque.

5 Quia tu possedisti, &c. Hic consequenter ex præcedentibus Da-
uid confurgit ad laudem diuinam. Et primo, ad laudandum Deum in
se. Secundo, in amicis suis, vbi: Mihi autem, &c. Circa primum di-
cit: Quia tu possedisti. formando me in vtero matris.

6 Suscepisti me, &c. in vita me conseruando, & in persecutioni-
bus protegend, & ad dignitatem regni promouendo. Q. d. propter ista
& consimilia.

7 Confitebor tibi, bonitatem tuam recognoscendo.

8 Quia ter. &c. In translatione Hieron. habetur, quia terribiliter
magnificasti me, & est eadem sententia, quia Deus magnificādo David

modo

modo prædicto, declarauit hominibus magnitudinem suę bonitatis &
potentię, ideo subdit David.

9 Mirabilia opera tua, &c. non solum in me, sed in omnibz crea-
turis, quia minima etiam creatura non potest ad plenum inuestigari
ab homine, vt puta per quam virtutem ferrum trahitur a magnete.

10 Et anima mea, &c. idest conabitur quantum poterit ad cogno-
scendum opera tua, & maxime beneficia mibi facta, inter quę est for-
matio mea, ideo subditur.

11 Non est oc. & accipitur hic os ossis, quod latet in carne, ideo
subditur.

12 Quod fecisti in occulto, &c. q. d. quomodo esset tibi oc-
cultatum, qui fecisti illud intra carnem vbi occultatur aliis, sed non
tibi.

13 Et sub. mea, idest substantia corporis mei non latebat te, cum
adhuc esset in materia vnde facta est, quę quidē materia pro maiori
parte est terra, quę est inferius elementum.

14 Imperfectum meum. In translatione Hieron. habetur, Infor-
mem me adhuc viderunt oculi tui. Res enim antequam sit formata, est
imperfecta. Est igitur sensus: Cum essem adhuc in fieri, viderunt me
oculi tui, quia Deus cognoscis res perfecte antequam sint in facto
esse.

Et

merari sit, & igitur intelligendi sunt Dei scientia, & tenax memoria omnia continens, sic cum diurna peccantem proprium propositum aperit, non ambitione utens sed utilitatis exemplar proponens.

* Basil. Aut idem denuo dicit, quoniam nondum formatum me vidisti, aut de actibus ipsis, quoniam (inquit) quod nondum factum est, cognoscis.

Tom. III.
 Et mihi quia peccantem meum cogitavit, ne deus quoniam multipliciter sunt summe carum.
 1. cas.

Io. 12. c.

Luc. 12. d.
 Meth. 26. c.
 Petrus quid timuit.
 Philip. 3. a.

B huc de Christo non recte sentientes. Et nemo prorsus fuit in illis, qui non erraret. Nec ille qui dixerat. *Tecum ero usque ad mortem.* scilicet Petrus, qui illi ante confessus fuerat Dei filium, sed tunc timuit, ne licet filius hominis moreretur, & non resurgeret. ut Dei filius. Et ratumque filius Dei, erat & filius hominis. Filius Dei, in forma Dei patri equalis. Filius hominis, in forma servi, in qua patre minor est. Timuit ergo Petrus, ne in forma servi periret forma Dei, & non potius presumptus, quia ex forma Dei remitteret forma servi. Per diem ergo errauerunt, cum hic positum dominum non intellexerunt, sed non perierunt, quia imperfectum meum viderunt oculi tui. unde & subdit. *Eti errabant.* Inde tamen nimis honorati sunt, idem ipsi qui errabant, & in quibus nemo fuit qui non erraret. Amici tui facti sunt o. Deus, & mihi honorati nimis, quia factum est in illis os in occulto, post resurrectionem quando induti sunt virtute ex alto, qua confirmati verbum Dei ubique predicauerunt, & peius nomine passi sunt, in cuius passione trepidauerunt. Et nimis confortatus est principatus, quia facti: postoli duces & pastores Ecclesiae.

b Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur, & c. * Euthym. Vtitur propheta figura hyperbole, conabor, inquit, eos dinumerare, & adeo in mente erunt multitudinis, ut supra numerum esse reperiantur. Est autem hic quidem loquendi modus, apud Deum vero non ipsi tantum numerabuntur, sed omnes etiam capilli capitis eorum.

c Exurrexi, & c. * Theodoretus. Symmachus autem sic expergiscar & semper ero apud te, Semper enim & me ipsum

ipsum excitans, & pigritiae somnum exigam, & tuam memoriam in mente conservabo, sic enim tua per te opus.

* Basil. multumque prosperitatem qua vli fuerant, obliuioni tradiderunt. Ego vero nequaquam, sed postquam surrexi, id est, malis liberatus sum, semper tecum ero.

Aug. Q. M. S. ego

illos confortavi, quia ego, non aliquis homo, dinumerabo eos, quos in fide genuerunt, & ipsi enumerati, super arenam multiplicabuntur. Quam innumerabiles nati sunt per illos, qui per diem errauerunt, quam innumerabiles erant, quam innumerabiles est arena. Et dum ait: Dinumerabo, ostendit quod Deo numerabiles sunt. Subdens vero, super arenam, ostendit nobis innumerabiles esse.

Gen. 22. c.

E

se, unde, & in promissione dictum est Abraham. *Multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, & sicut arenam maris.*

d *Adhuc sum tecum, & c.* Sicut ante mortem, quod putauerunt se tulisse Iudei.

Vel adhuc, id est, ipsa morte, quod non videtur de mortuo. Vel, et si resurrectio sit signum deitatis, tamen adhuc sum oculus pluribus, tecum, id est ut tu.

Aug. *Adhuc sum tecum.* Nondum cum ipsis per notitiam, quia nondum agnoscent, quia non mox post resurrectionem Christum agnouerunt. Vel, toto hoc tempore tecum sum in occulto ad dexteram patris, antequam reueletur in ea claritate, qua venturus est.

e *Si occideris Deus peccatores, & c.* Cass. Quarta pars quomodo a malis non noceatur ei.

Aug. Si occideris. Subdit quod interea paritur pro commissio ne malorum in ecclesia, & per separationem hereticorum dicens: *Si occideris Deus, & c.* Ordo verborum. *Si occideris Deus, p.* Accipiet, occisi in vanitate ciuitates suas, populos suos vanos, qui inflatos nomine iustitiae sequuntur vanitate disrupta. Est autem occasio inflatis hereticis, seducibus populos, separandi se, & illos ab unitate, quia mali, ibi sunt. in ecclesia quibus nolunt misceri, & sunt vere non modo boni quos infamant, sed & certe mali, & hac occasione se & alios corporaliter a bonis diuidunt. Et etiam ideo, quia monet bonos, ut a malis se separant. Ideo, interponit, *Unus sanguis deus deus me.* Quoniam dices (alia littera) in cogitatione, id est ideo seducunt in separatione propria vanos populos. Quia tu o Deus, dices, id est inimites in cogitatione, nulli, ut dicat malis. *Unus sanguis deus deus.*

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et in libro, & c. id est, in notitia tua quae dicitur liber, eo quod ibi omnia retinentur firmiter absque obliuione.
- 2 Omnes scribentur, & c. In notitia enim praedestinationes diuinae quae dicitur liber vitae, soli electi sunt scripti, & in notitia praescientiae suae reprobationis, quae potest dici liber mortis, soli reprobi sunt scripti, sed notitia diuina generaliter sumpta, prout se extendit ad praedestinationem & praescientiam, omnes sunt scripti, & sic accipitur hic liber Dei, ut dictum est.
- 3 Dies for. in futuro sicut tu prauidisti.
- 4 Et ne. quia nemo est in tempore futuro, quod nondum est adhuc, & per hoc intelligit David quod tempus futurum, & ea quae futura sunt, in eo sunt perfecte cognita ipsi Deo, quia eius notitia mensuratur aeternitate, quae assistit omni tempore praesenti, praeterito & futuro.
- 5 Mihi au. Hic consequenter David ostendit se habere reuerentiam ad Deum, non solum in se, sed in amicis suis. Et primo ostendit in amicis Dei propositum. Secundo in eius inimicis oppositum, ibi: Si occideris. Circa primum dicit. Mihi autem nihil hono. In Hebraeo habetur. So dales tui. & per hoc intelliguntur angeli sancti, qui sunt in societate Dei & eius amici, de quibus dixit David in psal. praecedenti: In conspectu angelorum psallam tibi.
- 6 Nimis conforta. est. i. firmiter stabilitus.
- 7 Principatus eorum. Angeli enim sancti per ordines trium hierarchiarum sunt distincti. Hierarchia vero est id quod sacer principatus. Et.

Et quia istae tres hierarchiae, & tres ordines in singulis hierarchiis immobilitate stabiliuntur, ideo conuenienter dicitur: Nimis confortatus est principatus eorum. Et quia angeli sunt in maximo numero, secundum illud Iob. 25. a. Nunquid est numerus militum eius, ideo subditur.

8 Dinumerabo, & c. i. si vellem eos numerare non possem, sicut nec maris arenam. Videmus enim sensibilibus, quod corpora celestia quae sunt incorruptibilia, supra modum excedunt corpora elementaria, & mixta quae sunt corruptibilia in continua quantitate. Et eodem modo valde probabile est, quod angeli qui sunt adhuc superioris naturae excedant in numero omnem corporalem creaturam. Propter quod dicitur Danielis. 7. c. Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei, ubi designatur maxima multitudo angelorum nobis incognita per replicationem, & multiplicationem maximorum numerorum. Et quia propheta David cognouit per reuelationem secretum suum in societate angelorum, ad quam electi assumuntur, ibi subditur.

9 Exurrexi. per tuam gratiam a peccatis quae commisi, sicut adulteri cum Beelzebub, & homicidii Priae, & numerationem populi.

10 Et adhuc sum te. in praesenti per gratiam, & in futuro per gloriam, de qua loquebatur David per modum praesentis, propter certitudinem sibi factae reuelationis.

11 Si occideris. Hic consequenter ostendit oppositum de inimicis Dei, videlicet, quod non sunt honorabiles sibi, sed magis detestabiles dicens: Si occideris Deus peccatores. Et accipitur hic si, pro quia, ut sit sensus: Quia certum est, quod tu occides peccatores obstinatos morte

Tom. 3.

Bb 3

* ghen-

G delectam. i. moneo bonos, ut a malis se separent, non corpore vel loco, sed mente. nō aperte adhuc, ne & bonos delectant, sed puritate vite. Qd modo dicit Deus malis in cogitatione bonorum, in iudicio dicet aperte. *Amen dico vobis, non novi vos; discedite a me.*

Matt. 27. 2.

A Nonne qui oderunt te domi. Quasi, Si occideris, Nonne qui oderunt te o. il. & ego occidam.

† discedant

† oderant re, odia habui.

B

Aug. Quasi heretici non intelligētes, accusant in bonis cōmunionem malorum. Sed quid calūniantur. dicit corpus Christi de commissione malorum. *Nonne qui o. Quasi sacramentis malorum, non factis communico. Et zelo domus tuæ super eos tabesco, sed tamen Perfecto odio od. il. i. iniquitates eorum odi, non naturam. Quomodo ergo permissione eorum cōtaminor?*

C Pro. me. domine: August. Hucusque de hereticis, & alijs eos sequen-

a Dicens. b Qui oderunt fratres.

c De praconibus incis.

d Quod peius est quam in ore.

viri sanguinum † declinate a me. † quia dicitis in cogitatione

a Non quidem in æternitate.

b Populos suos.

ne: Accipiant in vanitate ciuitates suas. Nonne † qui o-

a Zelo domus tuæ vidi insensat & tabes.

b Inasendo peccatis eorum.

derunt te domine, oderam, & super inimicos tuos tabesce-

a Vtique qui &.

b Ipsi heretici.

Non tantum Dei.

bam. Perfecto odio oderam illos † inimici facti sunt mihi.

a Quam libere cuncta egerim. b Tu quod non potest homo, non hereticus.

c Pro, idest. d Quia non consentio factis malorum.

e Quasi quæ aionibus interrogatus non potest negare quæ gesta sunt.

Proba me Deus, et scito cor meum, interroga me, & cognosce

a Consilia & cogitationes.

Ut quid.

b Faciendo vel consentiendo. Si quid autem inuenies in via mea quod displiceat, quia via mea mortalis est. c Tu. d Hominem ad dexteram tuam.

semitas meas. Et vide si via iniquitatis in me est, & deduc me

a Quæ est Christus, ubi nulla est iniquitas, quia si quis peccat, aduocatum habemus ad patrem Iesum. b Idest per verbum cōternum.

in via æterna.

sequentibus ab ecclesia separatatis, nunc etiam agit de malis vel fictis sibi coniunctis, quos patitur ecclesia & gemit.

Augustinus. Q. Heretici se, & alios separent, ergo cum separatatis occidis, & suis sequacibus, restent mali inseparati inter quos gemit ecclesia, quos & patitur, quid ait? Proba.

Can. 22.

me. & pro idest scito cor meum. Hec conscientia est, & species filie regis intrinsecus, quæ est inter filias, ut liliū inter spinas. Q. Illi inimici, tu vero Deus. Proba.

† Quoniam dixerat contra te abominacionem, & hostes tui eleuat se frustra.

* Theo. Hec a beato Dauide dicta sūt, & omnibus qui salutis occasione in nolunt arripere prædicta sunt.

* Basil. & Euthy. At qui in principio psalmi dixit, domine probasti me & cognoui si me, verū melius adhuc probari, & cognosci cupit, non ut Deus ipse melius eū cognoscat q. omnia

nouit, sed ut ij qui prophetæ animum ac mentem non nouerant, illius magis certiores reddantur.

F

NICOLAUS DE LYRA.

* gehenna, quæ dicitur mors secunda, Apo. 10. g. idest supple d'ico.

1 Viri san. de. Quia horreo etiam vos videre. Cuius causa subditur cum dicitur.

2 Quia di. in cogitatione. f. vestra.

3 Accipiant in va. viri enim sanguinum semper cogitant, quomodo possint alienas ciuitates & loca capere, populi occidere, & bona rapere, & istud procedit ex vanitate superbiæ existētis in eis. Et quia tales sunt Deo, & hominibus iustis odibiles, ideo subdit David.

3 Nonne qui ode. te do. q. d. sic, quia eorum vitium est odiendum bonis hominibus, sicut est odiosum Deo.

5 Et super ini. tu. ta. i. resoluebar interius ex zelo iustitiæ tuæ, contra eos iratus, ideo subditur.

6 Perfecto odio oderam illos. Et quia homo iustus semper debet timore, ne in tali zelo excedat modum, & incurrat aliquod peccatum saltem

saltem lenē, ideo subdit David

7 Proba me Deus, & sci. &c. idest, fac me scire ea quæ latent in meo corde. Probatio enim Dei non est ad hoc quod ipse notitiam accipiat, sed alius, sicut dictum fuit in principio huius psalmi.

8 Interroga me, & cognosce. i. fac me cognoscere.

9 Semitas meas, i. facta & cogitata mea occulta.

10 Et vide. idest, fac me videre.

11 Si via ini. in me est. i. aliqua latens culpa, ut per veram penitentiam expeditur ab ipsa.

12 Et deduc me in via æterna. i. ad beatitudinem æternam, ad quā nullus potest peruenire, nisi fuerit totaliter expeditus a peccato, secundum quod dicitur Apoc. 21. g. Nō intrabit in eam aliquod coinquinatum. Moraliter huius psalmi. est quod quilibet exemplo David diligenter consideret Dei notitiam omnia intuentem, & attendat ipsum ubique præsentem, & sic assurgat ad Dei sanctorumque eius reuerentiam, & ad detestationem iniquorum.

Moraliter.

A D D I T I O.

In psal. 138. Domine probasti me. ubi dicitur in postil. De materia huius psalmi.

Licet multa in hoc psalmi. ponantur ad excellentiam diuinā pertinentia, tamē principalis intentio Psalmistæ in eo videtur esse quædam conclusio supplicatoria, quā in duobus vltimis versibus ponit, scilicet cum dicit: Proba me Deus, &c. Et vide si via iniquitatis in me est. Ceteri autem versus præcedentes a principio psalmi usque ad illum locum, sunt quasi quædam notabilia præambula ad illam supplicationem seu orationem intentam. Ad cuius declarationem præsupponenda sunt quædam. Primū est, quod licet de lege comuni nullus scit certitudinaliter se esse in gratia. vnde Eccle. 9. a. Nemo scit utrum sit dignus odio vel amore. David tamen ex reuelatione diuina sciebat seipsum esse in gratia specialiter, cum hunc psalmi. composuit, qui quidem psalmi. ex circūstātia literæ videtur esse factus postquam Deus ei dimiserat peccata quæ commiserat, scilicet homicidii, & adulterii, & numerationis populi. De quorum dimissione fuerat certificatus per prophetam Nathan. 2. Regum. 12. quo ad prima duo peccata, & de tertio per acceptationem sui sacrificii. 2. Regum. vlt. Et quia remissio peccatorum non est nisi per gratiam: vnde ad Rom. 3. d. Iustificati per gratiam ipsius, idcirco David pro tunc credendus est hoc sciuisse, scilicet seipsum esse in gratia, licet apud plurimos crederetur non fuisse dimissa illa peccata ipsi David, de quibus supra in psalmi. dicebat: Multi dicunt anime meæ, non est salus ipsi in Deo eius. Secundum præsupponendū est, quod David ex hoc non, sciebat certitudinaliter se esse adepturum gloriam, pro-

An aliquis scire possit se esse in gratia.

ut est de lege comuni, nec de hoc legitur sibi fuisse aliqua reuelatio facta, & ideo in prima parte huius psalmi. Deo refert gratias propter iustificationem suam, & in vltima parte petit certitudinem finalem suæ salutis, scilicet in duobus vltimis versibus prædictis inter quæ ponit quædam notabilia, tam circa prouidentiam diuinam, quam etiam circa productionem & formationem hominis, quam circa prædestinationem sanctorum, similiter & malorum reprobationem. Circa quæ omnia tredecim facit. Nā primo contra multos philosophantes qui a cognitione diuina amoueant indiuidua seu singularia, ut Iob. 22. Super cardines celi perambulat, nec nostra considerat. Psal. attribuit Deo perfectam & singularem cognitionem de homine, & de hoc dicit: Domine probasti me, &c. Dicit autem. Probasti. non ut deus notitiā accipiat per probationem, sed ad excludendum quorundam errorem dicentium, quod diuina cognitio est per applicationem vniuersalium causarum ad effectus particulares vel per alios certos modos, mediante quibus res cognoscuntur, quod nō pertinet ad dei cognitionem, sed designat, quod notitia dei est per euidētiā immediatā, quæ quodammodo assimilatur cognitioni humanæ, quæ per experimentalē probationē acquiritur sine aliquo discursu. A tali. n. notitia. f. experimentalī, tota cognitio humana deriuatur, cum nihil sit in intellectu, quin prius fuerit in sensu, ut dicitur. 1. Posteriori. q. d. Cognitio tua de me est, probatissima absq; discursu. Similiter est intelligendū illud qd infra dicit. Inuestigasti. q. habet referri ad perfectionem cognitionis, non autē ad modū inuestigationis quæ deo non pertinet. In hoc autem quod dicit. Cognoui si me ostendit ipsum fuisse adeo approbatum secundum notitiam appro-

probationis, de qua. 2. Tim. 2. c. *Nouit dominus qui sunt eius.*

A Cōsequēter secūdo tāgit quatuor singularia circa hoīem .f. sessionē, & resurrectionē, &c. Pro quo sciendū, q. Deu. 6. b. circa explicationē pcepti de dilectione Dei dicit. *Atedaberis* .f. in his que ad diuinā dilectionē pīnēt. *Sedens in domo tua, & ambulans in itinere, & dormiens seu cubans atque consurgens.* Quod exponit sic. Nā hō dēt meditari in his que ad dilectionē Dei pīnēt, tā in tpe quietis q. in tempore laboris, similiter in ingressu lecti ad dormiendū, & in egressu ad vigilandū. Ad q. quatuor, licet non eodē ordine, referenda sunt verba psal. in hoc loco, quali diceret. *Domine tu cognouisti sessionem meam.* .f. an in sessione mea tpe quietis meditor, in his que ad dilectionem tuā pīnēt. *Et resurrectionem meam.* .f. cum surgō de lecto ad vigilandū. *Et semitam meam.* .f. cū ambulo in itinere. *Et funiculum meum,* q. in Hebrēo hēt. Accubitū meū. .f. cum lectū intro, ad q. translatio nostra posset reduci. Nā lectus est hōi quasi funiculus hereditatis. Cū. n. hō in lecto dormiēs iacet, nihil aliud vī hēre tanq. propriū sibi. Et q. ista quatuor q. tū de se indifferētia sunt, quo ad meritū vel demeritū, nisi inquantū cadūt sub cogitatione hoīs ea debite ordinantis in Deū vel aliter, idcirco interposuit. *Intellexisti cogitationes meas de longe.* .i. intellexisti quas cogitationes habeā in huiusmodi varietatib. meis supradictis. .f. vtrum sint digna mercede vel nō. Dicit autē a longe, eo q. finis cogitationis (qui est vltimus in executione & p. cōsequēs lōge) est principalis quo ad meritū & demeritū, & iō dicit, q. Deus cogitationes humanas qualiter pueniāt de lōge. .f. de fine proprie intelligit. Et ne q. estimaret, q. cognitio diuina circa hoīem solū ad quatuor pīdicta se extēderet, iō dicit. *Et omnes vias meas prauidisti.* vt oī dat oēs humanas actiones q. p vias intelligunt, cōprehēdi in cognitione diuina q. eas ab eterno puidit. Et reddēs rōnem quare sub clausula vniuersali pprehēdit vias humanas, & nō eas discurrendo specialiter expressit, sicut inceperat, subdit dīcēs. *Quia non est sermo in lingua mea.* .f. sufficiens ad expressionem singulorū, eo mō quo dī, Eccl. 1. b. *Cunctae res difficiles, non potest eas homo explicare sermone.* Et ne quis putaret, q. huiusmodi diuina cognitio se extēdit solū ad pīntia, eo q. sunt in actu & nō ad praterita & futura, que nō hēt esse actuale in seipīs, iō subdit. *Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima & antiqua.* .q. d. non solum pīntia, sed etiam pīntia & futura.

Cōsequēter tertio oīdit quādam emīnētias singulariter, ad cognitionē specialiter Dei pīntes, & de hoc dicit. *Tu formasti me, &c.* Ad q. sciendū, q. s. m. Aug. in libro de trinita. Vniuersas creaturas spirituales & corporales, non quia sunt, ideo nouit Deus, sed ideo sunt, quia nouit. Cuius ratio est. Nam sic se habet scientia Dei ad omnes res sicut scientia artificis ad artificia ab ipso artifice producta. Ad q. oīdēdū postq. dixerat. *Tu cognouisti omnia nouissima & antiqua.* subdit. *Tu formasti me.* ac si dicat. Cognitio tua est cā mēx formationis mō pīdicto. Sed ne putaret, q. cognitio seu prouidētia diuina nō requirit ad cōseruationē rei postq. est creata seu formata, sicut nō requirit cognitio artificis finito opere, iō subdit. *Et posuisti super me manum tuam.* exponat sicut in postilla.

Cōsequēter quarto, ex pīdictis cōcludit tria mirissima circa diuinā cognitionē. Primo cū dicit. *Mirabilis facta est scientia tua ex me.* valde. n. mirabile est, quod cognitio sit cā rerum naturalium cognitarum cum in creaturis est cōiter oppositū. Secundo dicit etiam. *Confortata est.* quia huiusmodi cognitio seu prouidētia diuina sic est confortata, quod res per eam cōseruantur in eis, & ipsa a reb. subtracta deficiunt, quod ad maximam fortitudinem pīntet. Tertio dicit. *Et non potero ad eam.* .f. vt ab ea qualitercūque possem me subtrahere.

Cōsequēter quinto hoc vltimum q. dixerat, declarat. .f. *Non potero ad eam.* vt ab ea qualitercūq. possem me subtrahere. Et hoc ex trib. Primo ex diuinā pīntia immēnitate, quia cū sit vbique, nullus pīnt a sua pīntia abesse, & de hoc dicit. *Quo ibo a spiritu tuo.* exponat sicut in post. vsque ibi. *Si sumpsero pennas meas diluculo.* Cuius sensus est. Si hērem pennas similes diluculo, q. in instanti volat ab oriente in occidentē, & sic cum tanta velocitate trāsire ad extrema maris, hoc non sufficeret ad hoc, vt me subtrahere possem a tua pīntia. Ratio quare. **C** *Quia illuc manus tua deducet me.* Et hic ponit secūda rōnem, p. quā homo nō posset se subtrahere a diuina sciētia, que est ea dē cum sua potētia. Et quia Deus per suā potētiā est vbique sicut per suā essētiā, iō dicit. *Illuc.* .f. in extremis maris, vel vbique, *Deducet me manus tua.* .i. ero sub potestate tua quocūque me ducas, nec potero declinare a deductione tua. *Quia tenebit me dextera tua.* & sequitur. *Et dixi forsitan tenebra.* vbi ponit tertia rō, in qua dicit, q. homo non posset se subtrahere a cognitione diuina pp. tenebrositatem seu obscuritatem loci, quia nihil in eis latet Deū, & exponatur litera prout in post. Cōsequēter sexto pbat q. vltimo dixerat. .f. q. Deus cogno scit & operat in locis tenebrosis sicut in luminosis, & hoc cū dicit.

dicit. *Quia tu possedisti renes meos.* **R**enes. n. sunt in corpore humano valde occulti & obtenebrati, quia cōiter sunt operati **Renes.** adipib. & viscerib. animalis, & tū hoc nō obstat a Deo possidentur, & sic infertur propositū, sed quia non solum Deus possidet interiora mēbra humana, sed et ea format & organizat in vtero matris, iō subdit. *Suscepisti me de vtero matris meae.* vbi Hebraica litera hēt. *Pepigisti me in vtero matris meae.* Idē. n. verbum hēt hic & Job. 10. c. vbi dicitur. *Offibus & nervis compingisti me.* & sic est sensus, quod Deus in vtero matris format totam compaginem humani corporis ibi existētis, ad quod necessarium requiritur, vt cognitio, & potentia diuina se extendant etiam in obscuris & latebris quod erat intentum.

Cōsequēter septimo, quia in cōpositione organica humani corporis, sunt q. plurimae maximae subtilitates, de qb. tā philosophi quā medici tradūt multa, vt Philosophus in libro de aialib. & Galenus in sua anatomia, q. tū ipsi philosophi potētiē formatiue naturali attribuūt. Quod licet sit nerū instrumentaliter & secūdario, principaliter tū oīa sunt attribueda summe cognitioni, & potētiā. .f. diuine instituentis naturā. Idcirco dicit. *Confitebor tibi.* .f. confessione laudis, quia terribiliter magnificatus es. .f. in cōpositione corporis humani organica. De qua prius dixerat. Quae tāta subtilitatis est, vt in eo, qui eā diligēter cōsiderat, nō solū cāt admirationē, sed et terrorē. Illa. n. q. magne pfunditatis sapiētiē sūt, terrorē causant. Vñ in psal. dī de Deo. *Terribilis in consilijs super filios hominum.* Et sequitur. *Mirabilia opera tua.* .f. in hoc q. corporis humani dispositio supradicta est optima s. m. conueniētiā ad aīam humanā, & ad eius operationes, prout Tho. in 1. parte. q. xcj. ar. 3. in cor. q. Et iō subdit. *Et anima mea cognosceat nimis.* .i. cognoscere pīnt, q. ad ipsius existētiā, & eius operationes, corpus humanū est optime cōpaginātū seu organizatū, talis. n. cognitio exquisita & completa cadit sub cognitione humana, vt patet per Galenū in libro de vsu partium, vbi de quolibet mēbro, & iunctura humani corporis reddit rōnem cōueniētiē ad operationes aīe, vñ respectu huius bñ dī. *Et anima mea cognosceat nimis.* quia pīntē talia ab hoīe cognosci possunt. Quod autem superius dixerat. *Mirabilis facta est scientia tua ex me, & non potero ad eam.* intelligitur de sciētia Dei, quae est sua essētia ineffabilis. Hic autem loquitur de operationib. ab ea procedentib. quae sub humanā naturae cognitione cadere possūt, pīntē illae q. in humana natura cōtinent.

Cōsequēter octauo circa huiusmodi mirabilia opa Dei dicit. *Non est occultatum os meum a te.* Circa q. attendendū, q. cū aīa humana sit rōnabilis, magis conuenit cū angelis quā cū animalib. brutis, & iō q. sua creatio cū angelis in primordio fuisset facta, videretur esse conueniens, q. tū Deus aliter disposuit. .f. vt in corpore humano sibi proportionato crearetur. Et hoc est q. dicit. *Non est occultatum os meum a te.* Os. n. hic accipitur pro corpulentia humana in vtero matris organizata, q. est magnū opus Dei, iuxta illud Eccl. 1. b. *Sicut ossa compaginata in vtero pregnantis.* Illa autē ossa sunt a Deo facta in esse cōpleto per infusione animae rōnalis, & de hoc dicit. *Quod fecisti in oculis & substantia mea in inferioribus terrae.* Substantia. n. accipitur pro aīa quae est forma essēntialis, & p. cōsequēs pīcipua pars substantialis ipsius hominis, & sic Deus os. .i. corpulentiam in ventre pregnantis fecit cum substantia sua, idēst cum aīa in inferiorib. terrae, quia in vtero per infusione fuit creata, & sic excludit errorē dicentū, q. anima humana fuit creata cū angelis, q. aliq. uoluerūt ex dictis Aug. in 7. sup. Gen. ad literā intelligere, qd tū ipse nō asserēdo dicit, vt ibi dē patet. Excludit et error dicentū, q. angeli in virtute diuina causant seu producūt animas rōnabiles, qd tū est falsum cū psal. soli Deo loquens dicit. *Quod fecisti in oculis, &c.* vñ in pīductione primi hominis, Gen. 2. b. dī, qd spirauit Deus in faciē hominis spiraculū vitae, in alijs vero animabus, quae mediantibus causis secundis producantur, dixit. *Producat terra, & producant aquae & huiusmodi.*

Cōsequēter nono agit de alio ope dei magno circa hominē, i. hoc. .f. q. pīntet ad cōsecutionē vltimi finis, ad quē fuit **F** creatus, & de hoc dicit. *Imperfectum meū viderūt oculi tui,* & i. libro tuo oēs scribent. Pro quo sciendū, q. illi q. a Deo pīrdinant ad vitā beatā cōsequēdā (que est vltimus finis humanae vitae) pīliguntur a Deo non ex meritis eorū futuris, vñ ad Rom. 9. c. de electione Iacob & reprobatione Esau tractās dicit. *Cū nō dī nati fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali.* ut s. m. electionē propositum Dei maneret, non ex operib. sed ex uocante dictum est ei, q. maior seruiet minori, & hoc est q. dī. *Imperfectum meum viderunt,* & uerius. *Informe meum.* s. m. Hier. viderūt oculi tui, quia. .f. antequam nemo formaretur, nec sit in rerū natura videtur a Deo, cuius uisio etiam se extendit ad non entia. Et sequitur. *Et in libro omnes scribentur,* quia antequā sint & aliquid mereantur, omnes iusti nō solū pīdestinati ad finalem gloriā iam consequendam, sed et electi ad gratiam qua

A gloriam merentur, licet eā finaliter nō cōsequantur, scribunt in libro Dei. s. vitę, de quo libro prout refert ad diuinā p̄de-
 finationē immobilē nullus delet. vñ Apoc. 3. b. *Non delebo no-*
men eius de libro vitę, prout aut in scriptis hoies mutabiles sūt,
 Psal. 38. f. *deleantur de libro vi-*
uentium. Vñ cum dicit: *Et in libro tuo omnes scribentur*. de oībus
 pōt intelligi, non solū de p̄destinatis, qui gloriam finaliter
 consequuntur, sed et de his qui scdm p̄sentem iustitiā glo-
 riam merent, licet eā postea per eorū defectus amittāt. Et se
 quitur: *Dies formabuntur, & nemo in eis*. Ad quod sciendum, q̄
 Psal. 83. c. dies in scriptura ad lram accipitur qñq, pro statu gr̄e, vt ad
 Roman. 13. d. *Dies autem appropinquabit*. Qñque aut pro statu
 glorię, vt in Psal. Melior est dies vñ in atrijs tuis sup millia.
 Et quia in libro Dei scribunt, vt dictū est, non solū illi qui p̄
 æternā p̄destinationē ad gloriā ordinant, sed et illi qui p̄
 pntem iustitiā gloriam merent, licet eā postea, vt dictū est,
 amittāt. idcirco dicit in plurali: *Dies formabuntur*, dies. s. vtrorū
 rūque p̄dictorū formabunt in libro Dei, quia vtrorūq; or-
 dinatio est notitia Dei immutabiliter ex parte sui, licet muta-
 biliter ex parte eorū q̄ scribunt. vñ Psalmista de notitia Dei
 circa hñōi dies dicit: *Novit dominus dies immaculorum*. Et q̄
 hæc notitia in qua formant isti dies est ab æterno, antequā
 ipsi conscripti in rerū natura essent, iō subdit: *Et nemo in eis*.
 Nemo scriptorū est in eis, s. in dieb. formatis modo p̄dicto.
 Quod autem interponit hic postillator de libro mortis, non
 inuenit in sacra scriptura aliqd dici liber mortis, quia vt di-
 cit Sanct. Tho. in 1. par. q. 24 art. 1. in rñsione ad tertium ar-
 gumentum, non est consuetum conscribi illos qui repudian-
 tur, sed eos qui eliguntur: vnde tales non dñr scribi in aliquo
 libro Dei, s. celesti, sed dicūt in terra scribi, iuxta illud Ie-
 re. 17. b. *Recedentes a te in terra scribantur*.

B Consequenter decimō dicit: *Mibi aut nimis honorati sunt ami-*
ci tui Deus, & nimis confortatus est principatus eorum. Ad cuius
 declarationē attendendū, q̄ quia cōscriptio in libro vitę de
 qua fecerat mentionē, est merē gratuita, vt dictū est, idcirco
 surgit quadā tacita murmuratio p̄tra Deū ab his qui minus
 bñ de diuinis sentiunt, eo q̄ vñ Deus in hoc esse acceptor p-
 sonarū, q̄ ex quo nulla p̄cesserunt merita in his qui ab æter-
 no cōscripti sunt, sñr poterant ibi cōscribi ceteri hoies, quo-
 rū nec merita nec demerita p̄cesserunt. Ad quā tacitā mur-
 murationē Psalmista rñdet. *Mibi aut nimis honorati sunt amici*
tui Deus. hoc est dicere, iudicio meo valde sunt digni honore
 quos Deus ex sua liberalitate recipit in amicos. Q. d. Quos
 .n. Deus summe bonus, & sapiēs dignificat, temerariū est vt
 hoibus cōtemnātur, sed potius honorari dēnt. Et illo mō vñ
 Apostolus loqui de ista materia ad Rom. 8. f. cū dicit: *Si Deus*
pro nobis, quis contra nos? quis accusabit aduersus electos Dei? &c.
 q. d. ipsa electio diuina ab æterno p̄ordinata sufficit, pro rō-
 ne ad hoc q̄ tales sunt digni glorificatione. Et notandū, q̄ in
 hoc versu vñ Psalmista tagere vtrūq; genus conscriptorum
 in libro Dei, de quib. Augustinus de ciuitate Dei. Quorū vnū
 est eorū qui sunt conscripti tñ fm pntem iustitiā per gratiā
 & de istis dicit. *Mibi aut nimis honorati sunt amici tui Deus*.
 Amici. n. possunt dici quicūq; sunt in gratia, dñ in ea sunt,
 vñ Ioh. 15. b. *Nos amici mei estis*. si feceritis ea quę p̄cepto vo-
 bis. Sed constat q̄ multi implent p̄cepta diuina, qui tñ po-
 stea gloriā Dei non consequuntur p̄ eorum defectum. Se-
 cundum genus cōscriptorū in libro vitę est illorum, qui fm
 æternam p̄destinationem conferuntur. Et de istis pprie
 intelligitur. *Nimis confortatus est principatus eorum*. Conscriptio
 enim talium est confortata, quia inuariabilis. Similiter & est
 principatiua, quia omnes tales conscripti regnant cum Chri-
 sto, & per consequens. *Confortatus est principatus eorum*.

C Consequenter vñdecimō ostēdit, quod conscriptio p̄di-
 cta comprehendens vtrūque genus conscriptorum est val-
 de numerosa. Licet. n. pauci sunt electi, multi tñ vocati per
 gratiam qui non attingunt gloriam, ideo sequitur. *Diminuerā-*
bo eos, & super arenam multiplicabuntur. Quod non solum pōt in-
 telligi de solis electis per diuinā p̄destinationem, quia vt
 dicitur, Matt 7. b. *Si cū est via quā dicit ad vitam, & pauci sunt*
qui inueniunt eam. Nec et de angelis conueniēter intelligitur,
 quia in hoc psal. agit tantum de formatione hominis, & de
 alijs conditionib. humanis, non aut de angelicis. Sequitur au-
 tem. *Resurrexi, & adhuc sum tecum*. Pro quo sciendū, q̄ David
 dum per reuelationem cognouit se resurrexisse a peccatis, &
 per consequens cognouit se esse in gratia, vt supra dictū est,
 tñ post illam remissionem peccatorum procedente tempo-
 re non sciebat certitudinaliter se esse in gratia, sed tantū con-
 iecturaliter in quantum percipiebat se diligere amicos Dei,
 prout in p̄cedenti versu. *Mibi autem nimis*. Similiter & odio
 hēre inimicos Dei prout in versibus immediate sequenti-
 bus habetur, & ideo dicit. *Resurrexi. s. a peccatis prout mihi*
fuit

fuit reuelatum. *Et adhuc sum tecum*. s. per gratiam. q̄ quidem d-
 scio per coniecturas in hoc psalmo cōtentas mō p̄dicto, de
 quo dicit. *Et adhuc sum tecum*. Q. d. adhuc credo q̄ tecum sum,
 licet non sciam certitudinaliter. Si n. sic sciuisset proprius di-
 xisset. *Resurrexi, & tecum sum*. Quod autē postillator dicit, qd
 David cognouit per reuelationem se esse futurum in socie-
 tate angelorum, nullum fundamētum hēt in sacra scriptura,
 imo eius oppositum statim in sequentib. comprobatur. Si. n.
 reuelatum libi fuisset diuinitus se gloriam adepturū, in vanū
 dixisset. *Vide si via iniquitatis in me est, &c.* vt patet intuenti.

Consequenter duodecimo ostēdit illud q̄, coniecturaliter di-
 xerat. *Adhuc sum tecum*. s. per gratiā, & hoc ex nimio zelo, quē
 hēbat p̄tra peccatores, & inimicos Dei, & hoc cū dicit. Si oc-
 cideris Deus peccatores, si pro quia, quia scio dñe q̄ occides
 peccatores. s. morte spiritali, iō dico. *Viri sanguinum decl. nate*
a me. Quorū quendā errorem ad materiā istā pertinentē ex-
 primit cum dicit. *Quia dicitis in cogitatione, accipiant in vanitate*
ciuitates suas. Cuius sensus est. Nā heretici, & alij inimici Dei
 inuidentes p̄destinationis quos Deus ad gloriā p̄aelegit, ante
 quā quicūq; mererent, vt dictū est, dicūt de eis detrahendo in
 cogitationib. suis. *Accipiant in vanitate ciuitates suas*. hoc est di-
 cere. Illi qui p̄destinati dñr, accipiat ciuitates suas. s. ecclesiā
 pntem, & celestē, quarum vnā dicunt accipere per gratiam,
 & aliam per gloriā, & hoc in vanitate, quia nullis meritis p̄-
 cedētib. talē p̄destinationē dñr tales ciuitates accipere. Pos-
 sunt et ista verba intelligi dicta esse ab hereticis, qui aliā vitā
 negāt, sicut Saducei & huiusmodi. Isti. n. dicūt de iustis, q̄ ac-
 ciptūt in vano ciuitate suas, quasi dicerēt, q̄ in vanū laborāt,
 cum non sit aliquod p̄mum æternum in illis ciuitatibus. Et
 quia talia dicta sunt horribilia sanctis viris, ideo dicit. *Nonne*
qui oderunt te domine, oderam? &c. quę satis patent in litera.

E Consequenter tertiodecimo ponit cōclusionē supplicato-
 riā quā principaliter in hoc psalmo intēdit, & hoc cū dicit.
Proba me Deus, &c. Circa q̄ primo aspectu ad literā dubiū oc-
 currit. s. Quomodo Psalmista qui in principio huius psalmi te
 statū est. *Domine probasti me, & cognouisti me*. &c. Si. n. cum iam
 p̄bauerat Deus, & cognouerat, superflue & inutiliter vñ pe-
 tere, vt iterū probetur. Ad quod sciendū correspondēt ad
 p̄dicta, q̄ probatio primo dicta, & cognitio seu approbatio
 intelligenda est quo ad pntem iustitiā. s. vtrum David es-
 set in statu gratię, & quia David de hoc iā erat certificatus,
 vt p̄dictum est, ideo dixit. *Domine probasti me, & cognouisti*.
 approbasti, vt dictū est. Sed probatio hic secundo loco da-
 ta, intelligenda est quo ad æternam p̄destinationē. s. vtrum
 David esset securus ad gloriā finaliter consequēdam, q̄ ipsi
 David non cōstabat certitudinaliter per reuelationē, vñ rō-
 nabiliter timebat filiali timore, ne forte incurreret in aliquā
 Dei offensam, ex qua impediret a consecutione glorię, eo
 mō quo dñ. Siquis se existimet itare, videat ne cadat. 1. Cor.
 10. c. Et iō petit iterum a deo probari & subdit. *Et vide si via*
iniquitatis in me est. Vbi nota, quod non dixit. *Si iniquitas in me*
est, quia licet certitudinaliter sciuisset per reuelationē nō es-
 se in ipso iniquitatem, vt dictū est, pp q̄ dixerat alibi. *Proba-*
sti cor meum, & non est inuenta in me iniquitas. Nō tñ sciebat, si erat
 in eo aliqua via iniquitatis. s. dispositio tendendi ad iniquita-
 tem, q̄ p̄t esse in existentib. in gratia, & sic petit vt nō p̄mit-
 tatur a deo tendere in talē viā, vñ dicit. *Deduc me in viā æternā*.
 s. ad æternam vitā consequēdam. Qualiter aut intelligatur
 hæc probatio respectu dei probantis, dictum est in principio
 psal. Et nota, q̄ ibi dixerat. *Domine probasti me, & cognouisti me*.
 id est, approbasti, vt dictū est, sed hic non dixit. *Proba me & co-*
gnosce me. i. approba me, quia prima approbatio erat de p̄teri-
 to & pnti, quę erant iam immutabiliter approbata, sed secū-
 da approbatio est de futuro, q̄ respectu flexibilitatis huma-
 nę semper hēt naturam contingentis, iō non proprie petere
 tur approbari, sed magis pprie petē deductio in viā æternā.

Replica. In psal. *Domine probasti*. Bur. Introducendo mate-
 riam psal fm suā applicationē, q̄ nō est directe p̄ post dicit
 David se sciuisse absolutū a culpa, & esse in gratia, quamuis
 opinio multorum fuit ad p̄rium, & sic hic ponitur quod se-
 pe in odium post improbauit, sicque sepius sibiip̄s dicit.

Circa illū passū, *Et anima mea cognosceat nimis*. s. opa mirabilia
 dñi p̄tin p̄. enumerant, glo. Bur. exponit. *Cognosceat nimis*.
 p̄fecte, vt inqt talia ab hoie p̄fecte cognosci possūt. Allegat
 ad hoc ea q̄ scripsit Galen⁹. Sed attēdat Burg. qd Aristoteles
 de hoc sēnt dicens. Ea q̄ scimus, minimā sunt in p̄parationē
 eorū q̄ ignoramus, & phil. 1. Physicorū dicit. Tūc arbitramur
 vnūquodq; scire. s. p̄fecte, cū cās cognoscimus, & principia
 vsq; ad elemēta. Differētia. n. pprie rerū q̄ sumunt a p̄p̄ijs
 principijs sūt nobis ignotę, q̄ tu. n. de eis dicere vel scribere
 poterit, solū sūt circūlocutiones fm doctrinā eiusdē Aristo-
 telis. Oīs nostra cognitio intellectus ortū hēt a sc̄s. Opor-

Psal. 162.

Enim intelligentē phantasmata speculari, Philosophus 3. de Anima. Sensus autem solū ostendit accidentia ex. 2. de Anima, quæ quamvis magnā vim conferunt ad cognoscendum quid quid est, hoc solū est argutius. Intellectus. n. coniunctus, et si abstractiue cognoscit naturā substantiæ, vix tñ vel nulla tenus intuitiue, cognitio autē rerū ex suis operationibus & alijs accidentibus, non est nisi argutius, & a posteriori, non igit pfecta. Psalmista igit fortasse voluit dicere, q. mirabilia Dei cognosceret nimis. i. pfecte, nō exscientiæ acquisitione, sed diuina inspiratione, & hoc bene credo. Sed de libro vitæ, quæ hic dicunt vide sup. Exod. 22. correctorio vlti. Id aut quod interponit postil. q. reprobi possunt dici in libro mortis, sicut electi in libro vitæ, hoc est Bur. valde molestū, quia vt inqt, in sacra scriptura nō dicit de tali libro. Hec est Bur. cōfuerata ratio sed inualida, & errori Vaukles & Boemoru val de propinqua. Nec possit. talē librū mortis ponit fm rē, sed fm dici. Et illud dici pōt fundari sup argumēto a contrariio sensu qd Bur. sepe grandi pendit. Pōt ēt fundari sup regula: Sicut propositū in pposito, ita oppositū in opposito, si saltē alterū inesset a natura. Nec Bur. reddit rationē. Cū aliq dicā tur scripti, quorū nec merita, nec demerita præcellerūt, quare nō pōt dici hoc de omnibus, q. eadē ratione sint scripti? fm. n. irradiationē idealē difficile est negare oēs homines, imo oēs res fore in prospectu diuinę cognitionis. Et fm hūc modū oēs dicuntur, scriptæ sicut pictæ. Alanus. n. de planctu nature ea ratione dixit, vestē Phronesis omniū rerū formas quasi depictas cōtinere. Sed q. de hominibus omnibus fm illū modū scriptis, aliqui sint prædestinati, aliq præsciti, hoc prouenit ex determinatione diuinæ volūtatis fm doctrinā doctoris subtilis. Hec autē determinatio diuinę volūtatis, cū sit respectus ad extra ad diuinā voluntatē terminatus nō in ea fundatur, si ponat nūc scriptio, nūc dilectio, nulla sequit ex hoc in diuina volūtate mutatio, sicut nec ex alijs respectibus. f. creationis, incarnationis, & c. Bur. ēt illū passum. *Mihi autē nimis honorati sunt amici tui*, exponens de hominibus, nō de angelis prout postil. facit, modicam adducit rationē. i. pp hoc qd dī, Matthæi. 7. b. *Acta est via, & c.* Matthæi 10. b. *Muli ti sunt vocati, pauci vero electi.* Bur. nō audet exponere amicos Dei solos electos, q. pauci sūt, pp hoc qd sequit hic. *Dinumerabo eos, & sup arenā multiplicabuntur*: iō exponit amicos Dei de omnibus præteritis, præsentibus, & futuris, qui sūt amici fm præsentē iustitiā, et si nō fm eternā prædestinationem, sed

sed vī q. p hyperbolicā locutionē Bur. ad sic dicendum nō fuit cōpulsus. Quamuis. n. electi in comparatione ad reprobos sint pauci, absolute tñ intelligēdo nō sūt ita pauci, quā humanā notitiā excedant sub sola numeratione diuina cōprehensi, q. a Apocalypsi. 7. ca. post visa multa milia sanctorū descripta dicitur. *Post hæc vidi turbam magnā, quam dinumerare nemo poterat, & c.* Nō est inquit Bur. compulsus ad dicendū eos Dei amicos, q. antequā nati fuerunt, fuerūt a Deo oditi, quia in æterna præscientia nullū actū possitū Deus habuit circa præscitos nisi præuidendo eorū esse naturæ fm doctrinā Scoti. libro 1. dist. 41. Et idē iudiciū est de omnibus præscitis. De h. san autem scribit Malac. 1. a. q. fuerit oditus antequā natus. Et si ipse vel quicumque alius fuerit amicus fm præsentē iustitiā, hoc est solū secūdū dici nō secūdū esse. Nā dicitur Prouerb. 17. ca. *Omni tempore diligit, qui est amicus.* Planior igitur est expositio postil. de angelis, quāuis etiam de electis hominibus sit absurda.

Et cū postil. dixit hic Dauid, fuisse reuelatū, q. esset futurus in gloria, in societate Dei. Bur. obijcit per argumētū suū consuetū, apud hereticos commune, videlicet: Nō habetur in scriptura sacra, igitur non est credendum. Arguit autē ex scriptura oppositum, vt ipse putat & arguit sic. Infra scribit. *Et vide si via iniquitatis in me est, & c.* Vane dixisset sic Dauid, si fuisset sibi reuelatū, q. esset futurus in gloria. Ad hoc dico dupliciter. Primo q. Dauid hoc dixit non habendo respectū ad factā sibi reuelationē, sed ad zelum quē dixit habuisse q. iniquos, ne forte si esset excessius sic q. distrahere posset a beatitudine sibi reuelata, q. tunc deus zelum suum modo rando ducat in vitā æternā. Secundo respondeo, q. quia Dauid sciuit dei potentia illis reuelationibus non esse alligatā, nec viatoris liberū arbitrium huiusmodi reuelationibus limitatū, quāuis cū eis cōstat, contingentia ad vtrumlibet, quare probabiliter habuit dubitare an reuelatio processisset diuina diffinitione, sicut distingui solēt prophetiæ comminationis, & diffinitionis, ideo Dauid non frustra dixit. *Et vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna, & c.* Sicut .n. contingit pscitū esse in via, fm pscitū iustitiā. sic ptingit pdestinatū non obstantibus reuelationibus esse extra viam fm præsentē iustitiā, q. alias sequeretur error, q. gratia semel habita amitti nō possit, si vera fuit, q. a reprobat, de pe. dist. 2. § Charitas. Et pōt ēt hic dici breuiter, q. Dauid frustra non dixit, quia bonarum mētiū est ibi culpam agnoscere, vbi culpa nō est, inquit bea. Grego. & habetur. 5. dist. in. Ad eius.

GLOSSA ORDINARIA.

Ca In finem psal. Dauid. Aug. Conquestio gemitus, oratio corporis Christi inter malos constituti nōdum habentis in re, sed in spe bonum, vbi est plena exultatio. Monet, vt contra mala seculi Deum oremus.

* Theodore. Cum Beatus Dauid a Saule persecutionem pateretur, in auxiliū Deum rerum omnium conditorem implorat.

* Beda. In finem in Christum dicit, ex cuius personatorus est psalmus iste decantatus.

* Idem. Ezechias contra Assyrios orat, ne videlicet exteriorū vi vel fraude superet. Aliter, vox Christi est.

P S A L. CXXXIX.

ERipe me domine ab homine. Cassiodorus. Prius pr opo nit

c. f. Christum. b. f. Dirigens. Est. c. f. Ecclesia hic q. u. loquitur:

a In finem psalmus Dauid.

Psalmus CXXXIX.

a. f. Aug. Non ab vno, sed a toto genere cum principe diabolo, qui homo dicitur in figura. vnde: Inimicus homo hoc fecit, qui super seminavit zizania, & vir, qui fortis ad nocendum.

b. f. Ripe me domine ab homine + malo: i

test. Generale vero malitię nomen ponit, non enim simpliciter cum qui in pecunijs, sed vbiq. iniustus est dicit. Idem Euthymius pluribus.

A viro

NICOLAUS DE LYRA.
P S A L. CXXXIX.

ERipe me. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo, & in trāslatione Hier. Ad victoriam psal. Dauid. Et patet sententia ex dictis in titu. psal. præcedentis. De materia vero huius psalmi videt ex circumstātia litera, quod fuerit ab eo factus, cum esset in persecutio ne Saulis petens ab eo diuinitus liberari, pro quo fecit multos alios ps. vt patet ex supradictis, quia illa persecutio fuit longa, & Dauid fuit in maximis

maximis periculis, vt patet ex decursu. 1. Reg. Igitur secūdū hoc psal. iste diuiditur in duas partes. In prima Dauid petit suā liberationē. In secunda propheticę prædicat persecutorum punitionē, ibi: Caput circumcitus. Prima in duas, quia primo Dauid pro sua liberatione impetrāda allegat persecutorū nequitia, secūdo suā in Deo confidentiam, ibi: Dixi domino. Circa primū sciendum, quod cum Deus sit iustissimus, ad eum pertinet liberare innocentes de persecutionibus iniquorū. Ideo dicit Dauid: Eripe me domine ab homine malo. id est, a Saule reddente mihi malum pro bono.

A viro

lus qui bonis naturalibus a deo sibi datis abutitur significatur, propter quod iste psal. esse pōt oratio cuiuslibet fidelis vexati tentationibus demonis diuinitus liberari deuote petentis. Et sic dicit: Eripe me, & c. i. a diabolo, de quo dicitur Matthæi 8. d. Inimicus homo super seminavit zizania.

Qui

MORALITER.

† Eri. me. Sicut dixi in expositione literali psal. istum videtur fecisse Dauid, cum Saul eum persequeretur petens, vt ab eo liberaretur.

Moraliter per Saulem qui abutens interpretatur, diabolus

A *A viro iniquo.* Aug. Iniquus est qui nocet. unde cum dixisset Ab homine malo, quasi exponens subiunxit.

A viro iniquo. Significare volens quod omnis malus iniquus quia vel sibi vel alij nocet. Et alij quidem nocet, vel mox ut malus est, vel postea. Sunt enim quidam mali qui non videntur ini-

† in iusto erue

† congregantur.

† laqueos, tentaculas.

^a Quia nocet. Aug. Omnis malus nocet.

^b Eripe a populo in aliorum, & maxime ab his. Facilius vitaretur aperta inimicitia quam occulta, quia nulla pestis efficacior, quam familiaris inimicus.

a viro † iniquo eripe me. Qui cogitauerunt † iniquitates in

^a Etsi non in labijs bona. ^b Continua latitudo non lassata per moram. ^c Bella semper de cordibus, etsi verba pacata. ^d Verba nequitiae sua, pollerunt.

^e Impugnant corde, lingua, & manu.

corde, tota die † constituiebant praelia. Acuerunt linguas

^a In sanabile. ^b Aug. In labijs aliud habent.

^a Diaboli. ^b Quia validus est ad nocendum unde princeps mundi dicitur.

^b Membris eius per quos conatur quod per se nequit.

suas sicut serpentes, venenum aspidum sub labijs eorum. † Cu

^a Ut non noceant. ^b Aug. Non dico, ut non noceant in causis seculi, sed in via Dei.

^c Vicinas viae Dei foueas parant. ^d Decipere, a via Dei retrahere.

stodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus † ini-

^a Peccata sua quae mihi suadent facere.

quis eripe me. Qui cogitauerunt † supplantare gressus meos,

^a Non, in. ^b Vbi. ^c Aug. Non exeat a via, id est, a praeceptis Dei, & non ruis in scandala.

abscorderunt superbi laqueum mihi. Et funes extenderunt in

^a Non, in. ^b Vbi. ^c Aug. Non exeat a via, id est, a praeceptis Dei, & non ruis in scandala.

laqueum, iuxta iter † scandalum posuerunt mihi. † Dixi domino,

^a Non, in. ^b Vbi. ^c Aug. Non exeat a via, id est, a praeceptis Dei, & non ruis in scandala.

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

feritatem homines immutatis, quod si eorum natura quae in corporeis oculis cerni potest, immutata non videtur, immutatum tamen est propositum, immutata mens, quo factum est, ut ad humanitatem atque ad immunitatem sint deducti.

* Theodo. Sepe cum iurasset Saul, amicisque verbis vfas

esset, iurandum

violauit. Subdolum

igitur mentem & oc-

cultum dolum, iure

Serpentium ferarum

veneno comparauit.

f Custodi me do. De

persecutione quae fit

manu, id est, opere,

subdit.

Cassiodorus. Cu-

stodi me, quia p mul-

ta fallit quae nequit

precauere.

* Theo. Hec preca-

tio homini iusto acco-

modata est. Non enim

inimicis interitum, sed

sibi ipsi salutem effla-

gitat.

* Euthym. Quae supe-

rius dicta sunt rursus

repetit orationem intedens: Peccator autem atque iniustus, quicumque inte lligendus est, qui delinquit atque iniuria vel seipsum, vel alterum afficit. Seipsum enim iniuria afficere quis dicitur quomodocumque quis peccet, alterum vero non semper, & quemadmodum sepe numero scriptura iustitiam in vniuersum pro quacumque intelligit virtute, sic contra iniustitiam sepe ponit pro omni vitio.

g Superbi. Aug. Hoc nomine breuiter totum corpus diaboli explicauit, inde est, quod & iustos se dicunt, & nolunt confiteri. Omnis superbus & inuidus est, sicut diabolus, qui inuidit homini quod perdidit,

h Et funes extenderunt in laqueum, & c. Aug. Vnde Esaias. Vnde his qui trahunt peccata, sicut restem longam, qui ad hunc peccata peccatis, ut qui defendit quod male agit, & cum aduersario addit homicidium, & pro illo veneficium, producitur reus non de rectis sed de tortis filis, ut sit ei unde ligentur pedes & manus, & mittatur in tenebras exteriores.

i Dixi domino. Aug. Diapsalma. Secunda pars quod auxilium contra mala, quali dicat, tot modis mali impugnant, & quod est remedium inter tot & tanta mala?

Dixi domino Deus meus. Magna fiducia etsi omnium Deus, proprie tamen eorum qui eo fruuntur.

Exaudi

NICOLAUS DE LYRA.

1. A viro iniquo eripe me. id est, a Doeg incitante Saulem ad persequendum me.

2. Qui cogitauerunt iniquitates in cor. cogitantes multis machinationibus me occidere.

3. Tota die constituiebant praelia. quia de consilio Doeg & aliorum malignantium Saul frequenter eduxit exercitum ad capiendum David.

4. Acuerunt linguas suas sicut serpentes. quia Doeg & alij detraheres incitabant maligne Saulem ad persequendum David inique, propter quod dixit David Saul 1. Reg. 24. b. Quare audis verba hominum loquentium? David quaerit malum aduersum te, & c. ideo subditur.

5. Custodi de manu peccatoris. id est, Saulis obstinati in peccato odii contra me.

Et

6. Et ab hominibus iniquis qui sunt demonum ministri.

7. Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. id est, in peccatis inuoluere me multis & varijs modis.

10. Iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Greg. hom. 17. Magni spiritus iter nostrum quasi quidem latrunculi obsidet, propter quod necesse est nobis ad diuinum auxilium recurrere, ideo subditur.

11. Dixi domino. Hic consequenter David pro sua liberatione allegat suam

MORALITER.

2. Qui cogitauerunt iniquitates in corde. Demones enim semper quaerunt ad iniquitatem homines impellere, ideo subditur.

3. Tota die consti. praelia. tentationum.

4. Acuerunt linguas suas sicut serpentes. sub specie boni suggerendo pessima.

5. Custodi me domine de manu peccatoris. id est, diaboli in peccatis obstinati.

Et

6. Et ab hominibus iniquis qui sunt demonum ministri.

7. Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. id est, in peccatis inuoluere me multis & varijs modis.

10. Iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Greg. hom. 17. Magni spiritus iter nostrum quasi quidem latrunculi obsidet, propter quod necesse est nobis ad diuinum auxilium recurrere, ideo subditur.

11. Dixi domino. Hic consequenter David pro sua liberatione allegat suam

Do-

A *Exaudi domine vocem deprecationis meae.* Aug. Vox hominū & animatorum, sonus est ceterorū. Qui ergo precantur Deū & non de eo bene sentiunt, sonum habent. Qui bene, vocē, quae est vita & anima deprecationis. Talis dicit: Domine Deus, id est, verissime domine, non ut homines domini, qui emunt faccello, tu san-

percepe auri
bus.

guine.

b Virtus salutis meae obumbrasti super caput meum.

Aug. Qui das vires salutis meae. Videbat pericula mala abundantia, pro quibus refrigescit charitas, subdit solatium. s. q. qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Perseuerantia igitur ad virtutem pertinet. Quia ergo difficile est in longa via perseverare, tu es

aduer sum.

Mart 10. b.
Summa circundantium
me, mendacis
lab.

virtus, ut perseverando sim saluus. Et unde spero, quod es virtus quia obumbrasti. Ad hoc valebit mihi obumbraculum, ut aestum non patiar

B a me ipso, a meo desiderio, quo locus sit diabolo, sine quo nihil facit, quantumcumque sauiat hostis.

* Bas. Vide quomodo facultatem Dei ostendat, non dicit ante bellum, sed in ipso die belli. Quando sublata sunt mala, tunc in securitatem me constituisti. Deinde ut victorie & securitatis excellentiam ostendat, non dicit servasti me, sed quid? Obumbrasti super caput meum. Neque vulgarem me afflictionem, aut quantam feruoris aestus inferre sustinere fecisti, sed in tantam securitatem constituisti, ut velut in umbra delicias. Loquitur autem de ereptione & liberatione a malis.

C *Non tradas me domine a desiderio.* Aug. Diabolus proponit lucrum, ut trahat te ad fraudem: non habebis lucrum, nisi fraudes. Lucrum esca est, fraus laqueus, quem ergo vincit desiderium escae, cadit in laqueum, sed aestum desiderij temperat umbraculum Dei, & nusquam est locus diabolo, nisi ex tuo desiderio.

* Theodor. Porro Symmachus sic dixit, ne des domine desideria iniusti, similiter autem Aquila & Theodotius. Desideranti, ait, meam cadem, ne des desiderij aduentum, & secundum Septuaginta, ne per me consequatur quod cupit,

C quandoquidem saluus esse cupio, ille vero me perimere cupit, ne

ne igitur meum desiderium illi prebeas.

d *Caput circumitus.* Diapsalma. Tertia pars, ubi dicit quae sint mala inimicorum.

Aug. Quasi dicat. Me tegit umbra tua, sed illos capit circumitus eorum, mali eunt in gyrum erroris, ubi uer sine fi-

D

ne. Huius circumitus

superbiasti caput, quia

intimam omnis peccati su-

perbiasti. Et quia om-

nis superb. fictus, & fi-

ctus mendax, ideo sub-

dit. Labor labiorum, id

est, mendacium. La-

borat enim qui fingit,

quid dicat, veritas au-

tem facile dicitur. Ope-

riet, preget, defendet,

vel de afflictione supe-

rantur. Vel,

* Euth. Per circuitum

sagenam intelligit, aut

rete, hoc est, insidias.

E Caput, inquit, insidiarum suarum, in quo potissimum confundunt, id ipsum erit quod eos abscondet, ac perdet, quod alio nomine laborem labiorum suorum appetiuit, eo quod meditando in eo laborarunt, & cum labore inuenerunt. Per eadem etenim ipsi deserviuntur arma, per quae ipsi alios sperant destruere. Vel per laborem labiorum, prauas meditationes, & scelestas eorum consilia intelligit. Huiusmodi enim est prauitas, ut auctori suo perniciem atque interitum adferat.

* Theod. Hoc autem planius Symmachus interpretatus est, Acerbitas eorum qui circumdederunt me, labor labiorum ipsum operiet eos. In proprias, inquit, insidias incidunt, & quae in me moliti sunt patiantur, & acerbitas contra me accensa, eos qui hac utuntur penitus operiet. Hoc simile est illi quod septimo psalmo dictum est, *Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit.*

* Bas. Circuitum hic cetum vocat & confessum. Caput ipsum mali & peruersi animi, eos opprimat ac perdat. Laborem vero hic, malitiam vocat. Talis enim est in alitia, ipsi possessori suo pernitiosa redditur.

c *Labor labiorum ipsum operiet eos.* Cass. id est, falsa & mendax assertio eorum. Operiet eos, quia de sua falsa assertione superantur.

C Cadent

NICOLAUS DE LYRA.

* *suam in domino confidentiam.* Modus n. est magnifici liberare confidentes in eo. propter quod dixit David. Dixi dom. Deus me. es tu. in quo confido & non mea virtute.

1 *Exaudi do. vocem deprecationis meae. liberando me a Saulis persecutione.* Et quia gratitudo de beneficio iam praestito est dispositio ad aliud obtinendum, ideo David ad impetrandum liberationem suam de persecutione Saulis, recolit tanquam gratus beneficium quod ei Deus praestiterat liberando eum de manu Goliath gigantis.

2 *Domine domine virtus salutis meae. id est, per cuius virtutem fui saluatus.*

3 *Obumbrasti su. ca. meum. protegendo*

4 *In die belli. quod accepi cum Goliath Gethao.*

5 *Non tradas me domine a desiderio meo. id est, extra desiderium meum.*

6 *Peccatori. id est, Sauli obstinato in peccato odij contra me minus. n. dicit, & plus significat, per hoc enim quod dicit, quod talis traditio esset extra desiderium suum, significat, quod eam horrebat, sicut in communi*

muni modo loquendi, quando contingit alicui, quod est sibi horridum, dicit, hoc non desiderabam vel non petebam, ad significandum illius quod accidit sibi horrorem. Et subdit causam dicti horroris, cum subditur.

7 *Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me. per vias diuersas me occidere.*

8 *Ne forte exaltentur. habentes de me intentum: propter hoc suppleto, ne tradas me in manibus eorum, est modus loquendi truncatus, sicut solent loqui homines in timore positi.*

9 *Caput circum.* Postquam David petijt suam liberationem, hic consequenter propheticè praedicat persecutorum suorum punitionem. Ad cuius intellectum sciendum, quod Saul persequens David ex desiderio occidi eum cingebat eum et viros eius in modum coronae, ne posset euadere, ut habetur 1. Reg. 23. d. Ad hoc autem incitabatur a Doeg, et alijs detractoribus falso diffamantibus David apud eum, & ista iniquitas Saulis & detractorum contra David fuit occasio, quod Deus permisit eos occidi in monte Gelboe, ut puniretur ista malitia eorum. Et hoc est quod dicitur. Caput circumitus eorum. i. Saul, qui erat caput exercitus circumdantis David modo dicto.

10 *Labor la. i. frequens detractio Doeg, & aliorum similium.*

Ope-

MORALITER.

2 *Domine domi. vir. & c. Non tradas me domine. id est, non permitas me tradi.*

† *In desiderio meo. i. a fomite ad peccatum inclinante.*

6 *Peccatori. i. demoni, ut dictum est.*

† *Ne derelinquas me. ne. for. exal. Si traditus fuero in manibus dæ-*

dæmonum per mortale peccatum.

9 *Caput circumitus eorum.* Hic ponitur pena dæmonum malorum, cum dicitur.

Caput circumitus eorum. i. princeps exercitus malorum supple puniatur cum exercitu suo, modo qui sequitur.

10 *Labor labiorum ipsum operiet eos, & c. quo inducunt homines ad peccatum.*

Ope-

Ca Cadent super eos. Aug. Vel carbones ignis in terra, & deiciet eos. A in hac mortali vita, antequam veniat ignis æternus. *Cadent super eos carbones ignis, sancti qui ex mortuis resurgunt. Qui cum essent tenebre aliqua, de omni autem lux in domino. Qui cum alios accendunt, alios deiciunt. Cum enim mali vident eos lucere, invidet eis, sic & super eos cadunt, unde Apostolus. Aliis sanus odor vita in vicam, aliis odor mortis in mortem.* *† Regret* *† Decident* *† Abiliatur* *† Inhabilitatur*

Euth. Non simpliciter carbones dixit, sed in igne. hoc est mulrem ignem hentes ac valde inflammate. Per carbones autem supplicia intellige, quæ a Deo desuper immittuntur, quæque carbonum instar ardentium acerbissimas intelligunt penas. Prophetiam vero continent hæc verba, aduersus huiusmodi insidiatores in quorum multos ignis a Deo immixtus ac delatus est.

Basil. Vnus quidem interpres, ita inquit, eos perdidit, ut amplius non surgant. Alius vero, multa, inquit, cum velocitate.

Vir linguosus. Aug. Quisquis vult dirigi, magis optet audire quam loqui. Sicut Iacobus: Si omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Perfectius esset omnes audire sponsum, vñ ait Ioanes. Amicus spoli stat & audit, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. Sed propter imperitos loqui aliquando est necesse, ut doceantur. Qui semper docere deiderat, semper vult imperitos habere quos doceat. Genui sum ergo dicit, acriter inquit, & spoliū audiendi in volūte. Vox docendi sit in necessitate, & ita non erit vir linguosus, qui nunquam dirigit. Intus a veritate audiendi est, ut intremus in gaudium dei. Quem enim delectat loquendo, foras exire timidis est, & quia foris est quod amat, mittetur in tenebras exteriores. De interioribus ergo sit gaudium, de exterioribus necessitas, non voluntas.

Basil. Linguosus hic conuicator, nugator, vituperator & continue latrans dicit. Qui fructus huius non prosperabitur, inquit, in terra, hoc est deicietur ac subuertetur.

In iustum, & c. in interitum. Aug. Quod non sit inopi, qui si capitur malis, non tamen in interitum, flagellatur.

Deus omnem filium, quem recipit. Et licet boni modo sint afflicti, tamen confitebuntur inter graua, quod laudabilius. Et habitabunt, ideo nil timetur in mundo.

Euth. Hoc dixit ut iniuria affectos quoscumque homines consolaretur, simulque ut ipsos iniuriam inferentes perterreret, & moderatores redderet.

Verumtamen. Conclusio psal. vbi dicit quod si boni liberati sint, & de inimicis vindicati, non tamen sibi dant, sed Deo, unde & habitabunt cum eo.

Habitabunt cum vultu tuo. Quia Deum, sicut est, videbunt.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Operiet eos. erit occasio quod operiantur morte in morte Gehor, sicut auen captam operit rete. Et quia non solum fuerunt puniti tempore mortis, sed etiam igne gehennæ secundum communem opinionem, ideo subditur. Cadent super eos carbones, &c.
- 2 In miseris non subsistent. quia pena infernalis est importabilis. Et quia Doeg detractor pessimus non solum fuit punitus in se, sed etiam in prole, quia David filium eius fecit occidi, eo quod dixit se Sathiel interfecisset, querens per hoc ipsi David placere, ut dictum fuit 2. Reg. 1. ideo subditur.
- 3 Vir linguosus. quia Doeg non reliquit filium superstitem, ideo adhuc subditur.
- 4 Virum iniustum. s. Doeg Idam eum.

Mala

MORALITER.

- 1 Operiet eos. in inferno, sicut operit rete captas aues.
- † Cadent super. s. gehennæ.
- 2 In mi. non sub. Dicitur enim importabilis illa pena, eo quod est grauitima. Et subditur de malis hominibus.

Vir

GLOSSA ORDINARIA.

a Psalmus Da. Aug. Psalmus iste sub obscurus est. Sit enim in scripturis sanctis profunda mysteria, quæ ad hoc absconduntur, ne vilescant, ad hoc quærent, ut exerceant, ad hoc aperiant, ut Scriptura si nusquam aperta esset, non te pasceret, si nusquam occulta, non te exerceat. Hic tamen non alia dicuntur, quam in alijs psalmis dicta sunt, sed eadem, licet diuerso modo. Ideo vadere quæ oportet sapius commemorari, quod cogit mundus obliuisci. Omnia ideo multipliciter dicta sunt, ut varietas locutionis fastidium tolleret veritatis. Amant enim se inuicem mali, sed amor iste tertareus est. Alia est charitas Christianorum, quam Paulus diffinit, dicens. Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Alibi vero quasi scientibus. finis legis est charitas, & non dicitur quæ charitas, quia alibi dixit. Non enim omnia vbi que dici aut possunt aut debent, ideoque ibi non dixit quod illa est charitas, sed ibi de terminauit, vbi autem dixit de corde puro, quia de secundo Deum diligis.

- 5 Mala ea. in interitu. s. suo & filii sui. & ideo subditur hic mala in plenali. Et quia sicut dicitur est, ista punitio frui facta ad vindicandum mala, quæ facta fuerant David & viris eius, ideo subditur.
- 6 Cognoui. s. prophetis spiritu.
- 7 Quia faciet domum inopi. id est, ipsius David qui fuit inops in fuga Sathiel, tantum quod a Nabal petuit cibum. 1. Reg. 21.
- 8 Et vindictam pauperum. i. virorum David, qui erant pauperes, secundum quod dicitur. 1. Reg. 22. a. Et conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustia constituti & oppressi ere alieno & amaro animo, & factus est eorum princeps. Et quia David & viri eius in illa persecutione non declinauerunt a fide vnius Dei et ipsius cultu, ideo subdit.
- 9 Verumtamen iusti confitebuntur. etiam in tribulationibus positi.
- 10 Et habitabunt re. cum vultu tuo. i. placentes in conspectu tuo.

- 3 Vir ling. relator, detractor, & seditiosus.
- 4 Virum iniustum. quia mala gehennæ eum capient in morte.
- 6 Cognoui quia factum est dicitur diuinitus spiritualiter & eternis.
- 8 Et vindictam pauperum. puniens oppressores eorum.
- 9 Verumtamen iusti confitebuntur. confessione laudis.
- 10 Et habi. recti cum vultu. clare videntes faciem tuam in celis.

diligis hominem, quæ non inter malos: & conscientia bona & fide non ficta. Illud autem de quo hic & in alijs psalms tractatur, est charitas. Charitas vero est amor, sed non quilibet. Est enim amor çhereus, & est amor tartareus.

Aug. Vnus homo caput & corpus, proprium capitis est loqui pro membris, ut lingua nostra personam omnium membrorum suscipit, ipsa pro omnibus verbo fungitur. Charitas enim vnum facit nos cum Christo. Siue ergo caput loquatur, siue membra, Christus loquitur, sed in voce eius quisque agnoscit suam, aliquando dicit quod sibi soli competit, non tamen separat se a nostris verbis, sed a suis proprijs ad nostra redit, & a nostris interdum ad sua propria transit.

* Bed. Sub persona Ezechie canitur, penitentiam exercens. Ne contra nam Althororum raperetur in iram. Aliter vox ecclesiæ contra hæreticos sicut & supra.

PSAL.

PSALM. CXL.

Domine clamaui. * Bas. Clamorem hic internum il-
li dicit, quo & Moyses clamaui, quem cor accē-
sit & animus cōtritus parit. Clamorem autem
non solum talem querit, sed & ut ad ipsum ore-

tur.
Sciens propheta
hominē peccatis im-
plicari, rogat ut au-
diatur, subdens a qui-
bus maxime velit li-
berari, secundo dicit
quod a iusto corre-
ctus spernat falsos au-
ditores, ibi. *Corripiet.*
b *Intende.* August.
Nondum enim fini-
tus est clamor, quia
nondum finita est tri-
bulatio. Si finita est
tribulatio, finitus sit
& clamor. Si vero ma-
net usque in finem,
nunquam cesset cla-
mor.

† deprecatio-
nis meae.

† observatio-
ne super ostiū
labiorū meo-
rum.
† continentia
circa labia
mea.

PSAL. CXL.

O. Jam diu.

a Quid?

b Et item adhuc clamo.

Omne clamaui ad te, † exaudi me, inten-

a Quando?

b Intentione cordis.

de voci meae, cum clamaui ad te. Di-

a Igne charitatis incensa.

b Id est, sit tibi incensum, id est, bonus odor.

rigatur oratio mea sicut incensum in

a Operatio mea bona, quae sit pro eternis.

conspectu tuo, eleuatio manuum mea-

a Placeat tibi, ut sacrificium vespertinum.

b Et.

c Ne iniqua cogitet.

b Alias, cordi.

rum sacrificium vespertinum. Pone domine custodiam ori-

a Alias, continentia.

b Ne stulta promant. Ad hoc ut Non.

Christus hoc dicit ex persona ecclesiae, cum unus ex membris hoc

orat, ipse orat. Sicut alibi ex persona membrorum dicit. Quid me

persequeris? Et, Esuriat, & non dedisti mihi mand.

† meo, & † ostium † circumstantiae labiis meis. † Non declines

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

† 16 q. r. c.

† praelector.

De conse. c.

quanto, de v.

si c. cum tu

De excel.

prel. c. inter.

NICOLAUS DE LYRA.
PSALMVS CXL.

Domine clam. Huic psalmo p̄mittitur talis ti. in Heb. Psalmus
David. Ex quo apparet auctor Psal. De materia vero eius vide-
tur ex circumstantia litterae, quod David expertus se peccasse peccato lin-
guae, ut apparebit in prosequendo, fecit hunc psal. petens a domino ut nō
pateretur amplius recidiū. Et diuidit in duas partes, quia primo Da-
uid exaudiri postulat, secundo petitionem suam explicat, ibi. Pone do-
mine. Circa primum dicit.

- 1 Domine cla. ad te. corde & ore deprecando.
- 2 Exaudi me. petitionem meam adimplendo.
- 3 Intende voc. Repetitio est eiusdem sententiae ad maiorem affectus
expressionem.
- 4 Diriga. ora. Oblatis enim sacrificiis in altari holocaustorū, quod
erat sub diuo, sacerdotes qui obtulerūt sacrificia, lauabāt manus et pe-
des, & sic intrabant primam portam templi, ubi erat altare incensū ibi
cremantes thymiamā, quod hic dicitur incensum, et tūc dicebatur sacri-
ficiū consummatum, Heb. 9. b. In priori quidem tabernaculo in-
troibant semp sacerdotes oblationem sacrificiorū consum-
man-

MORALITER.

1 Domine clam. David expertus se peccasse per linguam iniu-
ste dando Miphiboseth hereditatē, & precipiendo populi nu-
merationem, fecit hunc psalmū, orās ne pateretur recidiū.

Moraliter, est oratio viri ad peccata linguarū proni peten-
tis ab hoc diuinitus liberari. Et primo ponitur exauditionis
postulatio, secundo format peruius, ibi. Pone domine. Circa pri-
mū dicit. Domine clamaui ad te exan. q̄ clamaui corde & ore.

4 Dirigatur ora. mea. i. sit tibi placita.

Si-

† Sicut incensum in conspe. tuo. Per quod in lege veteri significa-
batur offerentium deuotio, per q̄ sacrificia erant accepta deo.

5 Eleuatio manuum mearum. ad calum orando.

† Sacrificium vespertinum. quod erat sacrificiorum illius diei
consummatio, & in hoc significatur orationis perfectio.

6 Pone domine. Hic cōsequenter formatur petitio, cum dici-
tur. Pone domine cust. ori meo. ut non peccem reciduiando.

8 Non declines cor meum. id est, declinari non permittas ad ma-
la verba.

Ad

q̄ & cordi & ori petit apponi cu. Duplici munimine opus
est, ut nec cogitatio iniqua sapiat, nec praua voluntas in fa-
tua verba erumpat.

f Ostium. Aug. a similitudine illius qui circumstat ostium, ne
intret vel exeat cui non licet.

Hic. Dicit enim Ieremias. *Mors intrauit per fenestras nostras.* 1er. 9. f.
Et Petrus ait. *Auersariius vester diabolus tanquam leo rugiens, cir-* 1. Pet. 5. b.
cum & quarens quem deuoret. E

Aug. Ostiū circumstantiae vel continentiae, clauditur & ape-
ritur. Aperitur, ad confessionem peccati, clauditur, ad excu-
sationem, & ita erit ostium continentiae, non ruinae.

* Euth. Sciens propheta q̄ os malorū magna cā esse solet, si
negligatur, quēadmodū q̄ bonorum si cura eius hēatur, ex
intimo corde preces fundit, & Dei opē inuocat. Per oris aut
custodiā mentis praefecturam intellige, quē animaduertete
dēt & scire quēnā efferēda, & quēnā retinēda sint. Nec. n.
tot unquam homines a gladio, quot a lingua ceciderunt.

* Theod. Duos parietes opifex linguę dedit, nimirum den-
tium & labiorum temerariū eius impetum cohibēs. Verum
tamen valet, & ut alias custodias consequatur, obsecrat ti-
mens ne quid indecorum in miseris dicat.

g Non declines. Cal. Q. Ad hoc pone ostium, ut nō excusetur, F
quod

Quod summum vitium dominatur hominib. unde tardius peccat, unde in libro Reg. Quali peccatum ariolandi est reputare, & quali scelus idololatrie est nullo acquiescere.

Reg. 15. c.

a *Ad excu. Cal. Consuetudo impudentium, vt deprehensi, prius per aliqua falsa excusent, & inde conuicta alia quæ uat, tē*

pori vel necessitati vitia imputantes, nequādo veritati cedant.

tāz malam

* Iust. Adam et enim in Euā, sua in serpentem, peccati causam pretextando recedere. Partim modo homicida, ira tyrannidem pretextat, adulter concupiscentia vires, fur inopia & necessitatem, & alius aliud quid. Verū hæc quia diximus peccata non gignunt, sed humana negligentia,

t combinator

targuet.

t impinguit

B

t in malitiis

& manifestum hoc tibi fiet, si bene animaduuerteris. Sciens enim diabolus, quod confessione Deus placatur, & negatione magis irritatur, persuadet peccatorib. pretextare, quod ipsi non peccauerint, sed quod aliquod peccati causam eis extiterit.

* Theod. Excusationes in peccatis. Symmachus dixit ad cogitandum cogitationes iniquas, & secundum Lxx. sic intelligendum est. Poterat sic ratiocinari B. David, inimicus & hostis est Saul, meamque cædem desiderat, non iniustum est igitur huiusmodi hominem interimere, distante lege diliges proximum tuum & odio habebis inimicum tuum. Sed euangelicum viuendi modum prouidens, secundum illum vivere voluit, & precatur ut nullam peccandi occasionem arripiat.

b *Communicabo. Cal. Vel combinabor. Combinati dicuntur quando duo simul ligantur, vt alter alterum impedit, ne sit fuga libera. Non combinabor ad similitudinem carnis.*

C

Cum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cor meum in verba malitiæ, i. ad proferendum uerba malitiose composita, sicut feci, quando dixi *Via*, vt descenderet in domum suā, & laueret pedes, vt sic cū uxore sua dormiret, vt puer de me conceptus sibi a tribueretur, & adulterium meū celaret, vt habetur. 3. Reg. 10. b.

2 Ad excusand. R. sumatur li. Non declines cor meū i. declinare permittas. Ad excusandas excusationes in peccatis, i. vt pertinaciter defendam peccatum meum excusationibus falsis.

3 Cum hominibus operantibus ini. i. cum Saule et sibi similibus, qui peccatum suum de reſeruatione Agag regis Amalech & pinguium animalium contra Dei præceptum pertinaciter defendit contra Samuelem eum arguentem. 1. Reg. 15.

4 Et non communicabo. In Hebræo & in translatione Hier. habetur. In deliciis eorum. Est igitur sensus, quod David nolebat communicare cum talibus etiam in mēsa, ubi habetur citharia delicata siue electa. Et quia humiliter recipiebat correctionē iustorum, vt patet. 2. Reg. 12. ubi correctionem Nathan propheta de adulterio cū Bethsabee & homicidio *Via* humiliter recepit, et similiter correctionē Gad propheta de populi numeratione, vt habetur. 2. Reg. 24. ideo subditur.

5 Corripiet. quia vterque propheta post eius penitentiam denunciavit sibi veniam, vt habetur ibidem.

6 Oleū au. pec. In Heb. habetur. Oleum autem capitis, non prohibebit caput meum, quod exponit Ra. Sa. de vnctione regia. Et sic David dicit. Oleum capitis i. vnctio regalis in capite meo recepta, Non prohibebit caput meum. s. ab humilitate debita, ipsum per superbiam eleuando, vt nō acquiescā correctioni iustorum, sicut eleuauit Saul, vt prædictum est. Ad hūc autem sensum potest reduci translatio communis: Oleū autem peccatoris. i. vnctio regia hominis inde superbientis, qui dicitur peccator, eo quod in omni peccato includitur superbia.

7 Non imping. ca. meum. contra Deū, & eius nuntios superbendo, et hoc modo dicitur de superbo Iob 5. c. Cucurrit aduersus Deū & erecto collo & pingui ceruice arinatus est. Translatio Hic. habet. Oleum amaritudinis nō impinguet caput meum. Rō huius

diuer-

c *Cum electis. Aug. Electi sunt, qui se iustificāt, ceteros deſpicit, vt Pharisæus, & peccata defendunt quibuscumque modis. Cū tilib. non vult iste combinari. i. locari, ne impediatur ab eis.*

d *Corripiet me. Cal. Secunda pars, ubi fidelis iste iam e contra a iusto correctus, spernit falsos laudatores, malis verbo & moribus profuturus, in quo & petit custodi.*

1 *Iustus in mi. Aug. Christus, vel quilibet frater, vel ipse idem secundum interiorē.*

2 *Cor. se. carnem quam si uxorem.*

3 *Basil. Iustorum qui dem etiam increpationes perfert, prauaricatorum vero dicta etiam ad gratiam directa repellit. Quamā ratione?*

4 *Quia illi se penumero etiam miserando perdidit, isti vero increpantes emendat.*

5 *Si vero malos etiam cum miserantur auersari debemus, quando ad eos accedendum erit? Certe nunquam etiam si omnia faciant, etiam si omnia exhibeant.*

6 *Oleum autem peccatoris. Cal. Dilectio simulata quæ mentes a rigore veritatis emollit ad noxia.*

7 *Quoniam adhuc. Aug. Non combinabor cum malis. Corripiet me iustus. Quoniam adhuc expectatio. Primis temporibus vituperabatur Christiani, sed adhuc expectata, & oratio mea erit in ben. co. id est, veniet tempus quo placebit eis oratio mea, vt dicat. Dimitte nobis sicut & nos dimittimus. Et itē.*

8 *Habemus aduocatū Iesum.*

9 *Theo Symmachus aut sic, Adhuc aut & p. catio mea intra malitias ipsorum. Tātū. n. abest, vt illorum vitia ex. iuler, vt p. cer & ipsos mutari, & p. mutata felicitate mali mutationē arripiat.*

10 *Indi-*

diuerſitatis est, quia dictio Hebraica hic posita scilicet *ro. s. est equiuoca ad significandum caput. Quam significationē sequuntur hic Hebræi, & ad significandum fel. loco cuius transulit Hic. amaritudinis, quia frequenter in scriptura amaritudo significatur nomine fellis, et c. conuerso, potest tamē trahi ad sensum præcedentem, vt per amaritudinē em intelligatur superbia præcedens aliquando ex vnctione regia, sicut patet in Saul. Ista tamē litera. Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum, exponitur communiter a doctorib. nostris de uerbo adu-*

litoris significato nomine olei, sicut dicitur psal. 54. d. Molliti sunt sermones eius super oleū. & sic petit David, quod per uerba adu-

latorum non erigatur in superbiam & Dei contemptum. Prima tamē expositio videtur mihi magis literalis.

8 Quoniam adhuc. Hic consequenter David petit præſeruari a pena pro peccato lingue debita. Et primo, a pena infligenda in presenti. Secundo, a pena inferni, ibi. Sicut crasitudo. Circa primū dicit. Quoniam adhuc & oratio. supple proſeditur ad impetrandū quod subditur.

9 In beneplac. eorum. In Hebræo habetur. In malis eorum, cui concordat translatio. Hier. quæ sic habet. Pro malis eorum, vt non sint mihi occasio delinquendi, & per consequens quod debeat puniri in presenti. Ad hūc et sensum potest reduci translatio communis, cum dicitur. In beneplacitis eorum. i. malis eorum in quibus delectatur, eo quod peccant ex habitu qui causat delectationem in opere malo, secundum illud. Prov. 2. c. Qui latantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Consequenter adducit exemplum ad propositum, quod aliqui sancti pro uerbis malis aliorum deliquerint, & sic puniti fuerint in presenti cum dicitur.

10 Absorpti sunt. ubi habet transl. Hier. & similiter litera Hebraica. Ablati sunt iuxta pe. iu. eo. & eadē est sententia hic et ibi, et exponunt hoc Hebræi de Moyse et Aarō, qui iudices fuerunt populi Israel & sancti, & tamen pro murmurationib. populi contra Deum peccauerunt ad aquas contra dictionis dubitantes de impletionē uerbi diuini quod eis dixerat. Loquimini ad petram corā eis, & illa dabit aquas. & pro illo peccato fuerunt priuati ingressu terre promissionis, vt habetur. Nu. 10. d. & hoc est quod dicitur hic. Absorpti sunt. i. per peccatū lapsi.

11 *Iuncti*

ti consensum.

8 Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum. Hic est finis versus in Hebræo, & construitur cum litera præcedenti, & est sensus, adhuc oro, vt non approbem eorum facta, quæ sunt eis placita sicut nec uerba.

10 Absorpti sunt. i. illi qui iudicant eos bene facere, absorpti sunt, sicut fragile vas illudum petra,

11 *Audient*

MORALITER.

1 *Ad excusand. exc. i. multiplicando falsas excusationes peccatorum meorum, qui modus est hominum iniquorum.*

5 *Corripiet me iustus. quia sicut dicit Hier. Vera iustitia compassionem habet, falsa uero indignationem.*

6 *Oleum autem peccatoris. i. adulatoris.*

7 *Non imping. ca. me. & c. pertrahendo mentē meam ad peccata*

ti

a *Iudices.* Aug. Potentes, docti, qui de morib. iudicant, Plato. **A** Aristoteles, Pythagoras, absorpti sunt iuncti petrae, i. cōparati Christo. Vel absorpti sunt iuxta petram. Alia litera, iuxta Christum. Idem sensus. i. comparati Christo, per se videntur aliquid dicere, sed iunge & compara illos petrę. i. Christo, & nihil sunt, mortui iacent, stulta eorum sapientia, surrexit Christus, vincit, regnat, imperat, quem omnes colunt.

b *Audient.* Aug. Aure obedientia, non sicut Adam. Audiuit enim Adam de ligno scientiæ boni & mali ne comederet, sed nō obediuit, prædestinasti autem ad vitā audient aure & recurrētes ad Adam eiusque excessum recolentes, dicēt. Adam fuit perditio nostra, qui non **B** stetit, stemus nos vt repatriemus. Adam sicut crassa terra, quæ præ abundantia spinas germinat, ita præ diuitijs liberi arbitrij quasi luxurians, lignum vetitum vsurpauit. Sed sicut agricola eam proscindit, ne vltra luxuriet, ita Deus dissipauit interiora nostra vbi offesos, idest, firmos nos esse oportuit, idest, infirmos & inconstantes fecit, secus infernum proiectos. i. maledictioni proximos.

*** Bas.** Ipsa experientia rerum istarum adhortationis meę ac consilij iucunditatem cognoscent. Quoniam licet extrema passi sumus, ac veluti terra dirupta & aratro scissa omnino dispersi perierimus, & ad ipsas mortis portas venerimus, etiam ad hunc tamen modum affecti malumus a iustis corripī, quam a peccatoribus misericordiam recipere. **c** *Crassitudo terræ.* Aug. Est quedam contemptibilis, vnde tñ terra accipit pinguedinem, sic ex eo qđ contempsit mūdus, accepit pinguedinem, vt inde sedes ecclesię feracius pullularet. Mors sanctorū contemptibilis seculo, pretiosa agricolæ qui ibi nouit vberem succū, vnde creuit ecclesia. *Cōtemptibilia enim mundi elegit Deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt, euacuētur.* Crassitudo ter. quando eructuat, aerem corrūpit, & tunc **C** lues in hominib. late diffunditur. Sic superbia eorum tabe-

malitiæ suę corpora martyrum fauciat, qui sunt ossa & firma **D** mentum fidelium vel fidei.

*** Theod.** Crassitudinem terræ, soliditatem terræ nūcupat, quæ aratro scissa in glebas diuiditur, more igitur huius glebarum qui nunc stant morte dissoluētur, & eorum ossa, quę in

sepulchris sunt dissipabuntur secus infernum enim sepulchrū nuncupauit.

d *Secus infernum.* Dicit, non in inferno, quia etsi communi forte moriuntur, non tamen descendunt in infernū vt mali, sed vita æterna datur illis.

e *Quia ad te domine.*

Cassiodoret. Dicta fragilitate hominis, ad diuina remedia cōfugit.

Ne auferas, a bonis tuis, sed spes mea semper sit in te, & oculi mei semper ad te intendant. Nō enim

petit iste contra hoc quod sancti volunt. s. de seculo eripi & esse cum Christo.

f *Custo. me. a la.* Per laqueos & scandala, totius mundi mala breuiter notat. Laquei, sunt blandi nexus carnis desideria, sed dum per hos diabolus nō proficit, nititur scandalis, quæ per inquietos mouet.

Custodi me. Vel aliter. Et dicit, statuentes laqueum, persecutores manifestos. Operantes autem iniquitatem, consentientes illis dicit, qui timore persecutionis deficiunt. Et est. Ne auferas animam meam, sed potius Custodi me a laqueo persecutionis, quem statuerunt mihi.

Aug. Hoc faciunt persecutores, qui escā vitæ huius quasi in muscipula ponūt. Si amat auis hanc escā, in muscipula cadit, quia timore mortis psecutioni succūbit. Et custodi me. **g** *A scand. ope. ini. i. a scandalo eorum qui consentiendo illis labuntur, & ita iniquitatem operātur. q. d. Custodi me a persecutoribus qui terrent, & lapsis qui territi sunt.*

h *Cadent in retia.* Aptā verba comparationi, cum illis nō vult combinati.

Cadent de vitio in vitium, sed.

Ego

NICOLAUS DE LYRA.

1 Iuncti pe. i. iuxta petram, de qua debebant aquam euicere.

2 Iudices eorum. i. Moyses & Aaron. q. d. David, multo fortius debēo mihi timere, & per cōsequens Deum orare, ne propter verba maiorū trahar ad peccandum, & per consequens ad penam sustinendam.

3 Audient. i. audiant, quia H. brai pro optatio vtuntur futuro indicatui, vt frequenter dictum est.

4 Verba mea quoniam. In Hebræo & in transla. Hiero. habetur: Verba mea, qm̄ decora sunt, & in hoc David sermonē dirigit ad maliloquos, & est sensus: Audient verba mea, maliloqui corrigentes se a sua malitia. Quoniam decora sunt. i. ad decorem honestatis inducunt, & per consequens receptione digna. Ad hunc sensum pōt trahi litera communis: Audient verba mea. s. maliloqui ad suam correctionem. Quoniam potuerunt. s. se corrigere ad monitionem verborum meorū.

5 Sicut crass. Hic incipit versus in Hebr. & in transla. Hier. vbi David petit præseruari a pāna gehennæ. Primò tñ ostendit modū hanc pānā incurrēdi. secundo petit ab ea liberari, ibi: Quia ad te domine.

6 Dissipata sunt ossa nostra. i. sic dissipata est virtus mentis nostræ, quæ per

per ossa designantur, in quibus est robor corporis.

7 Secus infer. i. prope infernū. Vnde in Heb. & in translat. Hieron. habetur: In ore inferni. Dissipatio. n. virtutis quæ fit per vitia, facit appropinquare ad pānam gehennæ. Ad eundem sensum reducitur litera communis, cum dicitur: Sicut crassitudo terræ, &c. Crassitudo proprie est in animali, et latet sub pelle, & ad similitudinē huius crassitudinis terræ dicit, quæ latet sub eius superficie. Quādo verò terra arat, superficies subuertitur, & sic crassitudo eius sursum erigitur. Est igitur sensus: Sicut crassitudo terræ sursum apparet ex terra scissione cū vomere, sic ossa nostra dissipata sunt, &c. & exponatur sicut supra.

8 Quia ad te domine dom. Hinc incipit versus in Hebræo & in transla. Hiero. vbi cōsequenter David petit præseruari a dicta pāna gehennæ, & incipit hic cōstructio. Non auferas aīam meā. i. nō permittas eā auferri a cōspectu gratiæ tuæ, & per cōsequens trahi ad pānā gehennæ. Quia ad te Dñe, dñe oculi mei, tanquā ad protectorem meū.

9 In te spera. q. d. decet vt me præserues a pāna gehennæ, quia modus est magnifici liberare sperantes in se.

10 Custodi me. a la. scilicet deceptionis.

11 Quem sta. mi. scilicet spiritus maligni.

12 Et a scandalis. Scandalum est dictum vel factum minus rectum præbens alteri occasionem ruinae: & sic petit David, ne peccatum lingue alienæ præbeat sibi occasionem ruinae.

13 Cadent in retia. i. occasionem peccandi amantes, secundum illud, Eccle. 3. d. Qui amat periculum, in illo peribit.

Sin-

MORALITER.

3 Audient verba mea. idest, audiant se corrigendo.

† Quoniam po. scilicet se corrigere dum viuūt in hoc mūdo. Et penitentes dicant.

5 Sicut crass. ter. hic est principium versus in Hebræo, & est sensus. Sicut crassitudo terræ cum vomere scinditur, sursum erumpit. Sic.

Dissip-

6 Dissipata sunt ossa nostra. per scissionem peccatorum.

7 Secus infernum. ad quem multiplicatio peccatorum propinquare facit. Et dicūt hic ossa virtutes, quæ sunt robor aīę.

8 Quia ad te domine, &c. Hic est principium versus, in quo reuertitur orans ad orandum pro se allegando spem quam habet in Deo, qui iuuat sperantes, in se, ideo subdit.

† Non aufer. ani. me. i. auferri permittas a te per culpam.

13 Cadent in retia. eius. s. demonis.

Pecc-

Ea Ego sing. sum. Singulariter. i. quia cū pessimis non ambulat. **A** Singulariter. Aug. Idem q. dicit. *Nisi granū frui. mortuū fue. sp. so. ma. Si aut mor. fue. mul. frui. Itē. Cū ca. alta. fiero, oīa trahā ad me.* **I**tem e. **M**arch 14. 2. Nemo aut occiditur pp Christum. i. pp confessionē nominis Christi, ne pro nomine Christi moriēdo tūcederēt Chri-

stum, nec Ioannes pro

Christi testimonio,

† veria. Yed pro Herodis adul-

terio pro iustitia mar-

tyr, non pro noīe Chri-

sti, sic & alij antiqui.

* Bas. Eius, inquit, cuius? Dei. hoc est, capiētur, comprehen-

N I C O L A V S D E L Y R A.

1 Singulariter sum ego. i. a. *societate male loquentium me subtra-*

hō, ne sint mihi peccandi occasio.

2 Donec transeam. *de presenti vita ad sanctorum requiem.*

M O R A L I T E R.

† Peccatores. illaqueati consuetudine peccati.

A D D I T I O

In psal. 140. *Dñe cla. vbi dñ in postil. De materia vero eius.*

Inconueniens vñ, q. hic ps. applicet ad singulares historias

ipsius David, prout postillator vult. Tum pp rōnes allegatas

in additione secūda sup ps. 38. similiter in additione sup ps.

cxv. q. ibi possunt videri. Tū q. in hoc psal. sunt aliqui verius

impertinētes tali expositioni, sicut cū dñ. Ad excusandas ex-

cu. in peccatis. Si. n. David petebat hic pseruari ab his in qui-

b. bus iā peccauerat, superflū erat sibi petere, vt nō pertinaci-

ter defenderet peccatū suū excusationib. falsis, ū hoc nunq.

legitur fecisse, vt patet in suis historiis. Similiter cū dicit. *Dis-*

spata sunt ossa nostra, & c. nunq. n. ossa David fuerūt dissipata,

sed potius aduersariorū suorū. Qd aut p ossa intelligatur vir-

tus mētis, prout post. ibidē exponit, hoc manifeste exorbitat

a sensu literalī, & sic de plurimis alijs versib. qui nō videntur

in postilla congrue expōni, prout bñ intuēti patebit. Vñ me-

lus vñ dicendū cum glo. fm quā Christus in hoc psal. qñque

pro membris, quandoque pro se loquitur, sicut a suis pprijs

ad nostra redit, & a nostris interdum ad sua propria transit,

prout ista & alia ad hoc ptinentia latius continentur in glo.

quæ notabiliter hunc psal. exponit. Et iō qui vult hēre expō-

nem literalem veram & mysteriosam huius psal. ibi querat.

R E P L I C A. In psal. *Domine clama.* quē post. exponit de Da-

uid petente se de cetero pseruari a peccato oris excusando

pec-

ca. **G L O S S A O R -**

D I N A R I A.

a Intel. clus David.

Ca. Ps. Iste quin-

tus est eorum qui no-

mine orationis inti-

tulantur, vbi non alia

dicuntur, quam quæ in alijs dicta sunt psalmis, sed eadem.

Aug. Quia aut repetitione huiusmodi communi consuli-

tur infirmitati, non superuacue iterantur, vt repetita melius

memorie cōmendantur, vñ scriptum est in Prouerbijs. *The-*

sauius desider. liliis requiesci in ore sapientis. quia sapiens q. audie-

rit, cogitat, rētrāctando ruminat, vir autem stultus glutit il-

lumin. non cogitat, obliuioni dat, & hæc sunt illa munda ani-

malia in lege quæ ruminant, ista immunda.

Aug. David fugiens Saulē in spelunca latuit, de quo tñ

hic non agitur, sed de significato. David. n. significat Chri-

stum. Spelunca vero carnem vel seculum vel sepulchrū. Da-

uid ergo Christus cum membris in seculo, vel Christus in

carne vel in sepulchro.

* Basil. Intellectus David cum in spelunca oraret.

* Euth. Per spelūcam illam intellexit in qua B. David latuit

c. dum Saulē fugeret. Cum autem eo illic latitante aduenis-

set Saul, & facti ignarus exterius inoraretur, reſciens David

se

N I C O L A V S D E L Y R A.

P S A L M V S C X L I.

Voce mea. Huius psalmo p. mittitur talis titulus in Heb. Erudi-

tiō David, cum esset in spelunca oratio. per hoc aut quod

dicatur, Eruditio, ostenditur quod David in compositione huius psal.

fuit eruditus a spiritu anſlo, & illū scripsit ad eruditiōē aliorū. Per

hoc aut qd dicitur. Oratio, designatur, quod factus fuit per modū sim-

plicis orationis. Et per hoc quod dicitur. Cum esset in spelunca, oī

ditur locus vbi fuit factus, & secundum quod dicit Hier. in prologo sup

M O R A L I T E R.

1 Voce mea ad d. cla. Psalmū istum fecit David anxius in spe-

lunca. Moraliter esse potest oratio propinquātis ad mortē,

sicut

dētur, iustorū quidē afflictiones ad correptionē, & ad philo- **D**
sophiē illorū excitationē, peccatorum vero qui incurat. Iter
egrotant ad penas & supplicia tēdunt. Illud vero. *Singul. vicer*
sum ego donec tranſea n. idem est, atq. condunatus, collectis,
non dispersus, sed a malis liberatus, & ab illorum cōmercio,

vt pote solus ac pro-

cul ab illorum cētu

habitans, purgatus

† simul ego in

seculum tran-

sibo, seu eua-

dam.

a Nam quasi quadam circūmitione peccatorum clauduntur.

b Iniquitatis.

a De mundo, ad patrem, tunc confirmabo columnas.

quia in resurrectione didicerunt non timere mortem.

b Tranſeam. Vt via-

tor huius mūdi, qui

nulla voluptate capitur.

Moralitas autē huius psal. est, vt homo qui alias expertus est per lin-

guam se peccasse, vel ad hoc peccatum sentit se prouum esse, exemplo

David pēniteat, vt sic a reciduo per deuotam orationem p. seruetur,

& a pēna debita liberetur.

1 Singu. sum ego. eorum confortia fugiendo.

2 Donec tranſeam. ex hoc mundo.

peccatū Bur. illā expositionē abiicit tanq. irrationabilē alle-

gat ad hoc deliramenta sua posita circa psal. *Dixi custodiā. &*

Memento domine Da. quæ vide in correctorio in locis allegatis,

nec valet q. Burg. specialiter hic obijcit, dicens, qd David nū

quam proposuit falsas excusationes tendentes ad peccati de-

fensionē, quia vt dicit in suis historiis nō reperitur, sed hoc

est falsum, quia vt hētur. 2. Reg. 11. David quam plura mali-

tiōse dixit & scripsit in materia Vriæ, q. tēdebāt in excusatio-

nē peccati cū eius vxore Bethſabee cōmissi, quib. verbis quia

Vria satisfacere noluit, vt videlicet cū Bethſabee, dormiret,

idecirco David scripsit vel scribi fecit malitiose ad mortem

Vriæ, q. casus est ibi valde pprius, q. a peti de cetero ab huius **E**

modi pseruari, dicēs. *Nō declines cor meū in verba malitiæ.* s. de-

clinari p. mittas. Fuerūt. n. illa verba & p. plata & scripta verba

malitiæ p. nētia ad excusationē peccati. Et cū in eod. ps. po-

stillator illū p. sū. *Dissipata sūt ossa mea.* exponit de mētis suæ

robore & virtute. Burg. obijcit dicēs illā expositionē nō esse

literalē, q. p. ossa accipiat mentis robur & virtus. Sed hoc est

manifestū deliramentū, p. tēdēs q. nullus sit sensus literalis, ni

si qui per voces signatur, q. falsum est, quia in sacra scriptura

nō solū voces signant, s. d. ē res sunt significatiuæ, quia alias

oēs propositiones more humano de Deo dictę essent abſur-

de, puta. *Oculi dñi super iustos.* Et *fiat aures tuæ inuēdētes.* In manus

tuas, & c. Similiter & de angelis & hominibus vt puta. *Qui fa-*

cis angelos tuos ignem merent. & c. *Inſus vt palma florebit.*

se illic ab hoste cir-

cundatum ac pene

conclusum esse ora-

tionem ad Deū pro-

tulit.

* Beda venerab.

David ob Saulis in-

fidias profugus cū in spelunca lateret orauit. Quomā domi-

num Christū in corpore ante passionem suā significabat ef-

se facturā. Nam cum huic orationi *intellectus* p. mittitur, si-

gnificatur intellexisse David inter angustias & fugę sue li-

tebras, quid esset Dominus a Iudeis p. sūrus, & quomodo

patrem rogaturus. Prima parte Dominus clamat ad patrem

neſandos dolos indice perfectionis exponens. Secunda, libe-

rari se de carcere inferni deprecatur, quoniam omnū san-

ctorum fides in eius resurrectione pendeat.

P S A L. C X L I.

b **V**oce mea. * Bas. Audis quomodo hoc vbique adijciat,

duplex est vox, & clamor ac vociferatio ad deū. Duas

.n. hic virtutes discimus vigorem. s. volūtatis, & animi com-

positionem, & p. terea aliud quiddā, ipſius scilicet esse vo-

cem, neque enim omnes voce, nec omnes ad deum, nec sua

voce omnes clamant, quæ omnia corie debent.

* Theod. Quomodo qui deliteſcit, & latere desiderat, po-

test

librum Psalmorum, intelligitur de spelunca Odollam, ad quā fugit Da-

uid, postquam euaserat de manibus Philistinorum. c. m. occidere volē

tium in Geth, vt habetur. 1. Reg. in prin. 22. & in fine 21. Et fecit hūc

psal. antequam veniret ibi ad eū illi de cognatione sua, et homines ama-

ro animo, & oppressi ere alieno existētes. Igitur secundū hoc psalmus

iste in duas partes diuiditur, quia primo David ostendit anxietatē ani-

mi sui. Secundo petit diuinitus consolari, ibi. Clamaui ad te. Circa p. m-

um dicit. 1 Voce mea ad dominum clam. quia ex magna an-

xietate non poterat a clamore continere. 2 Voce mea ad do. Re-

petitio est eiusdem sententiæ ad maiorem aff. clus expressionem.

sicut fecisse legitur B. Franciscus. Dicat ergo. Voce mea ad d.

cla. Et dicitur hic bis, voce mea, ad significandū mentis ora-

tionis & oris.

Effu-

† test vti voce, & clamare? dicit igitur, cum omni alacritate
A dominum orau.

Primo ponitur oratio contra mala, secundo agit de fine
malorum, ibi: *Clamaui ad te domine*. Monet ergo nos orare. Et in
persona totius Christi, quasi de spelunca ad deū clamantis ait.

a Deprecatus sum.

AVGVSTIN.

Quod dicit clama-

† ante eum
precem.
† in conspectu
eius. Cum defi-
cit a me spiri-
tus meus.

b In conspectu eius.

AVGVSTIN.

domin⁹ redditurus

est, in occulto ora-

vnde in euangelio:

Tu autem cum ora-

ueris, intra in cubi-

culum tuum, & clau-

so ostio ora pa. t. qui

videt in abscondito,

& cæte.

c Et tu cognouisti.

AVGVSTIN.

Hoc addit, ne audie-

tes, defecit spiritus

meus, computarent

cum deiectionem, ac si diceret: Si illi putant me deiectionem, quia

spiritus meus defecit, tu me stātem vides, cuius spiritus me

viuificat.

d Semitas. iustitiarū, quas illi non vident.

e In via. multarū viarū, (quia multa præcepta) vna via, quia

omnia ad vnum, id est charitatem rediguntur.

Augustinus. In via, secundum votum eorum, iuxta viam

secundum veritatem. Christus enim est via, qui non sinit eos

laqueum ponere in via, vt non sit nobis quo eamus, sinit ta-

men ponere iuxta viam, ne a via declinemus.

* Theodo. Et venantes ferarum vias inuestigant, & in illis

retia parant, hos imitatus Saul, & ea, quæ Dauidi ob futura

struebat, vt vbi ipsum degere itelligebat ibi insidias parabat,

hoc est diabolus facit, & incidenti tēperantiam viam, luxuriæ

laqueum parat, ei vero, qui eleemosynis gaudet, inanis glo-

riæ rete ponit, ei autē qui opes pro nihilo ducit, auaritiæ occa-

siones affert, & virginitati superbiam, & vt vno verbo dicā,

cuiuslibet viuēdi modo laqueū venationi accommodatū nectit.

* Basil. Intentionem calamitatis hic, & hostium insidias

dicit, quomodo accesserint, ac viciniore facti ipsum subuer-

tere voluerint, & quod molestius erat, quomodo nec adiu-

tores, nec auxiliares illos haberet.

Euthym.

* Euthym. De intellectualibus inimicis hæc dicta sunt D
qui non tantum in vitiorum via, occultos tendunt laqueos,
sed quod grauius est in via virtutis, veluti in patientia super-
biam, vt in eleemosyna inanem gloriam.

f Ad dexte. August. quam mali non videbant, & hoc est, &
non erat, qui cogno-

sceret.

Cassiodor. Cum

enim pateris omnia

quis nouit quid at-

tendas?

AVGVSTIN.

Ad dexteram, qui in

dexteram attendit,

videt, qui in sinistra

exceatur: Vel apo-

stoli non stabant ad

dexteram, quia car-

nali timore dispersi

sunt, sed ego per-

stiti.

g Perijt fug. tam

corporis, quam me

ris. Et non est, qui re

quirat.

Cassiodor. Quia

nulla est consolatio,

solus ad passionem

relictus est.

Perijt fug. August.

Circumclusum se dicit, perijt fuga, quia non fugit animo, E
corpore licet aliquando. Circumclusus non fugit corpore,
quia non potest. Fortis non fugit mente, quia non vult.

August. Perijt fuga conclusa, vel forti, fuga quidem. vnde
dicitur in euangelio: *Vidit lupum venientem, & fugit*. vbi domi-
nus mercenarium vituperat. Sed alia est fuga corporis, quā
dominus permittit dicens: Si vos persecuti fuerint in vna ci-
uitate, fugite in aliam.

h Et non est, qui requirat ani. Quæritur anima, aut a psecuto-
ribus, aut a dilectoribus. Sic fuga perit duobus modis, & a ca-
pto, & a forti.

i Clamaui. Cassiodorus. Secunda pars, vbi agit de fine malo-
rum.

k Spes mea. Cass. Quia te ex omnib⁹ eligo. Portio. humiliter
dicit, & communiter portionem sibi esse in terra viuentiū,
cum tota sit sua. Hoc patet ex hoc, quod latroni dixit. Hodie
mecū eris in paradiso, qui est terra viuentium æternaliter. F

* Theodo. Sæpius diuinus David partem propriam deum
vocauit, opē nullā inquit aliam habeo, sed te solum adiutorē
& per te, vt vitam consequar precor. cæterum humilitatem
calamitates hoc loco vocat, quandoquidem hoc Symmach.
declarauit, *Intende loquelas meas, quoniam nimis oblangui.*

a A per-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Effundo in conspectu eius orationem me. hoc dicit, quia oran-
do lachrymas effundebat. Et hoc modo loquebatur Anna. i.
Reg. i. c. Effudi animam meam in conspectu domini.

2 Et tri. ante eum pro. non ad aliquid sibi manifestandum, quia
omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, sed ad consolationē
aliquam impetrandum. Cuius causa subditur cum dicitur.

3 In deficiendo. q. d. in tāta afflictione sum, quod fere expiro.

4 Et tu cogno. se. me. Per quas ego possim incedere magis se-
cure, quasi dicat, illas non video, nisi dirigas me, ideo subdit.

5 In via hac qua ambu. abscon. superbi la. Quia Saul, & eius sa-
tellites in terra Israel quæbāt p multas insidias eū capere, &
cū inde fugeret in Geth, Philisthæi voluerūt eū occidere, iō
subdit.

6 Considerabam ad dexteram, & videbam. i. vbi pos-
sem inuenire aliquā prosperitatē, quæ per dexterā designat.

7 Et

7 Et non erat, qui cognosceret me. quia in terra Israel nullus au-
debat ei humanitatem præstare timore regis Saulis.

8 Perijt fuga a me. quia David fugiēs in terram Philisthino-
rum fuit ibi in periculo maiori, vt prædictū est, iō subditur.

9 Et non est, qui requirat animam meam. id est vitam meam ad
saluandum ipsam.

10 Clamaui ad te domine. postquam David explicauit anxie-
tatem animi sui, hic consequenter petit ab ea liberari, dicēs:

Clamaui ad te domine. positus in dicta anxietate.

11 Dixi tu es spes mea. quia per te solum spero liberari.

12 Portio mea in terra viuentium. id est inter viuentes huius se-
culi non habeo vnde viuam, nisi per tuam prouisionē. Quod
dixit, quia erat exul, & profugus ab hæreditate sua tēporali.

13 Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. q. d.
Ita afflictus sum, & abiectus, quod cum magna difficultate
possum sustinere, ideo subditur.

1 Libera

MORALITER.

1 Effundo in conspectu eius orationem meā. i. toto conatu oro.

2 Et tribulationem meam ante ipsum. pp mortem imminētē.

3 Et tu cognouisti semitas meas. id est cogitationes, & opera-
tiones meas quantumcunque occultas.

4 In via hac qua ambulabam. in via morum.

5 Absconderunt superbi laqueum meum. id est dæmones ad pec-
catum me inducentes sub specie boni.

6 Considerabam ad dexteram. id est ad mihi familiares.

7 Et

7 Et non erat, qui cogno. me. nam propinquum morti deserūt,
& ad rapiendum eius bonā magis intendunt.

8 Perijt fuga a me. quia non possum mortem euadere.

9 Et non est, qui requirat animam meam. id est eius vtilitatem,
sed magis suam propriam. Idcirco.

10 Clamaui ad te domine, dixi: Tu es spes mea. i. quo est tota spes
mea.

12 Portio mea in terra viuentium. supple sis per tuum auxiliū.
ideo subditur. Intende ad deprecationem meam. quia humil.

Tom. 3.

Cc

A *a* *A persequentibus me.* Diabolus enim per vasa sua, id est per filios diffidentiae agit persecutionem corporis, ut intus fiat cordis ruina.

b *Educ.* Augustin. Ex persona ecclesiae loquens, exponit unde liberandus.

c *De custodia animae.*

***EUTHYMIUS:**

† Educ. Per custodiam conclusionem illam intelligit qua conclusus erat in spelunca,

custodiam enim carcerem per sepe appellamus, per animam etiam suam se ipsum circumloquitur. Educ inquit me ex hoc loco ubi conclusus sum, ut gratias tibi agam. Iuxta anagogem vero custodiam ipsum corpus dici potest, quod animam in se quasi carcere quodam conclusam coarctet.

B *mam etiam suam se ipsum circumloquitur.* Educ inquit me ex hoc loco ubi conclusus sum, ut gratias tibi agam. Iuxta anagogem vero custodiam ipsum corpus dici potest, quod animam in se quasi carcere quodam conclusam coarctet.

***Theodoretus.** Sed Aquila sic, educ ex carcere animam meam, Tanquam enim in quodam carcere, & vinculis detinebatur, antri ianuam hostibus assidentibus.

Alias de carcere. Augustin. quia in corruptione, (quae est poena corporis) angustatur, post quas angustias in domo dei tota vita erit confessio, id est laus dei, modo impedit carcer confiteri.

C Augustinus. De carcere. Hic carcer, vel spelunca, mundus potest dici, ubi omnia vana, unde rogat educi animam, quae inde

inde multa patitur. Vel carcer, dicitur corpus: Sed non est dominium de corpore exire, quod & mali habent, & oes cito vel sero, nec est charitas si intus ad hoc nimis festinat. Vel potius corpus est carcer, non utique secundum id, quod deus bonum facit, sed corruptio eius ex peccato, de qua vult educi,

ut fiat incorruptibilis. Merita carceris faciunt. Vnum habitaculum, inclusus carcer est, custodi domus. Libertas domum facit, servitus carcerem, ita non cato, quam deus fecit, sed corruptio eius, & tentatio, carcer est.

d *Me expectant iusti.*

***THEODORE.**

Symmachus sic exposuit, nomen tuum coronabunt iusti, cum beneficiis affectis, quandoquidem in me collatum salutis pignus in seipsum arripiunt, & te iustum iudicem laudabunt.

***Euthymius.** Aquilas reddidit, Me expectabunt iusti donec remuneratus fueris me. Sustinebunt, inquit, expectantes me, donec ex calamitatibus liberatus fuero, atque hoc eo usque facient, donec tu pro huiusmodi afflictione atque humilitate mea gratiam mihi retribuas. Tales vero sunt sanctorum animae, nam & cum afflictis simul dolent, & cum gaudentibus letantur.

Domi-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Libera me a persequentibus me. *f. Saule, Doeg, & similibus.*

2 Quia confortati sunt super me. *i. fortiores me, intantum quod non possunt resistere propter regiam potestatem me persequentem.*

3 Educ de custodia, id est de carcere, sicut dicitur, Genes. 42. c. Tradidit illos custodiam tribus diebus, & tribus noctibus. tertio vero die eductis de car. & c. Unde in Hebraeo, & in translatione Hiero. habetur hic: Educ de carcere animam meam, i. me ipsum a nobiliori parte denominando totum. Carcerem autem vocat David illam speluncam, in qua erat absconditus, nec audebat exire.

4 Ad confitendum nomini. Ad hoc enim principaliter desiderabat David a persecutione Saulis liberari, ut posset libere accedere ad tabernaculum

tabernaculum domini, & confiteri domino confessione laudis.

5 Me expectauerunt iusti. scilicet Samuel, & alii iusti de populo Israel, qui expectabant cum desiderio coronationem David in regem, sicut dixerat per Samuellem.

6 Donec retribuas mihi. pro persecutione, quam patior propter dignitatem regni. In Hebr. habetur: Me coronabunt iusti cum retribueris mihi. Quod fuit impletum, quando seniores de omnibus tribubus Israel unxerunt David in regem. 2 Reg. 5.

Moraliter posset exponi psalmist. de quolibet fidei in magna afflictione existente exemplo David explicante coram deo anxietatem animi sui, petendo de voce ab ea diuinitus liberari, ut sic confessione laudis diuinam posset libere domino confiteri.

MORALITER.

1 Libera me a persequentibus. id est a daemonibus acius in morte tentantibus.

3 Educ de custodia animam meam. id est de carcere corporis, Ro. 7. d.

Roma. 7. d. Infelix homo quis me liberabit de corpore mortis huius?

4 Ad confitendum nomini tuo. confessione laudis perpetua cum beatis.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus David.* Ps. iste septimus poenitentialium, qui ideo sunt septem, ut eodem numero quo peccauimus, poenitentiam diluamus. Cass. Sicut enim in hebdomada mundi huius peccamus, ita hoc numero psalmodum remedium poenitentiae peccatis opponitur, in quibus psalmis talis est forma, quia a lachrymis incipitur, & in gaudio finis est, ne quis de venia desperet.

Augustinus. Sicut Absalom David, sic Iudas Christum, falsi fratres corpus eius, vel illiciti motus, & operatio.

***Euthymius.** In multis exemplaribus hunc psalmum absque vlla inscriptione reperimus, tamen si in aliquibus ea inscriptio habeatur. Psalmus ipsi David, cum persequeret ipsum filius

Psalmus David, quando persequabatur eum filius suus Absalom.

filius eius Absalom. Consimilem pene inscriptionem habet tertius psalmus.

***Theodoretus.** In nonnullis exemplaribus inueni, Quando ipsum persecutus est Absalom filius eius. neque autem in Hebraeo exemplati, nec apud alios interpretes, hac inueni additionem, tamen veritati inhaeret.

***Beda vener.**

Historia quidē hac

Regum lectione no-

tissima est, David a filio persecutum, quae similitudo, ut quidam volunt, ad omnem porrigitur Christianum, qui peccatis saeuientibus tanquam a filiis propriis in mundi huius acerbitate vexatur, sed contra hac poenitudo remediabilis, quam hic psalmus continet, apponitur.

Domi-

PSALMVS CXLII.

A *Domine ca.* Cassiodorus. Primo, capiat exordium. Secundo, narrat mala sua, & quid pegerit, ibi: *Quia p. r. p. u. s.* Tertio, ponitur deprecatio causis confirmata, ibi: *Velociter exaudi.* Quarto, ponitur lata conclusio, ibi: *Spiritus tuus, Mo-* net ad poenitentiam, & orationem ad orandum. In persona totius Christi dicit: *Domine, &c.*

* GREGOR.

† propter ve-

† eorum te.

PSALMVS CXLII.

Repetit. *Auditu clementig.*
Omne exaudi orationem meam, auribus
percepe obsecrationem meam, † in veri-

a † Ut verax, & infus videaris, qui promissum. *b* † Iterum repetit, quia repetitio confirmatio est. *c* † Aug. Propter tuam iustitiam, quia in me est. A te enim est homini iustitia. *d* † Non quia ex ego est, quam quidem tuam uolentes constituere, iustitiam dei non sunt subiecti.

tate tua, exaudi me in tua iustitia. Et non
Cur hac times?

intres in iudiciū cū seruo tuo, quia non iustificabitur in conspe-

caret, apud deum vero non ita, sed iustitiae immixta est misericordia, atque ita immixta, ut ipsa iustitia benignitas vocetur. **B**

* Grego. In hoc vera apparet promissio, quia conuerso tribuitur remissio peccatorum, qui gloriatur in se non exauditur, gloriatur ergo in iustitia dei si exaudiri querimus, quod autem gloriatur in iustitia dei, nisi qui nihil boni suis meritis tribuit, & iustum esse quicquid aduersi tolerat sentit.

d Cum seruo tuo. Aug. Indignum est cum seruo, ne dicam cum amico, etsi tu dicis amicum, ego seruum, fugitiuus redeo, pacem quero, non sum dignus vocari filius tuus.

* Grego. Qui contra conditoris flagella murmurat, quasi cum eo in iudiciū intrat, dei namque accusat iudiciū, qui se assumat iniuste percussū, & quasi cum deo in iudicio contendit, qui inter flagella innocentem se ostendit. Vel certe ille cum deo in iudicio ingreditur, qui cū orauerit murmurat, si non exauditur.

e In conspe. i. in tui comparatione, *Omnis uiuens.* Non dicit, omnis homo, quia non apostolus, non propheta, non angelus non throni, non ceterae virtutes. Solus n. deus est, in quo peccatū non cadit, in cuius conspectu astra non sunt munda.

Omnis vi. Cass. Homo generaliter etiam infans, qui originali tenetur. nemo per se, nisi per gratiam dei potest liberari.

Augustin. *Omnis uiuens.* vnde: *Ante mortem ne laudes hominem.* Nec Paulus se perfectum dicit, cum ait: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, &c.*

* Gregor. Scio multos in conspectu hominum iustos videri, & ad spem celestium promissionum euectos innocenter in mundo viuere, qui etsi non delinquant in opere, labuntur

Iere 2. f.
Iob. 25. b.
Iob. 15. b.

Eccle. 1. d.
1. Cor. 14. e.

F

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMVS CXLII.

Diuisio.

D *Omne exaud.* Huic psal. p. mittitur talis titulus in Hebræo & in transla. Hiero. *Ps. l. David.* In aliquib. tamē Biblijs ponitur talis additio: *Psal. David qñ pers. quebatur cū filiis suis Absalō.* Quae quidē additio videtur appositā ab aliquo doctore, seu expōitore, eo quod litera huius psal. videtur satis ad hoc concordare. Illa enim persecutio durauit pluribus diebus, & ideo David in illa existens fecit plures ps. ut patet ex supradictis orando Deū deuote pro sua liberatione. Igitur secundū hoc ps. f. in duas partes diuiditur. In prima ponitur petitio lachrymosa secūdo subd. f. exauditio gratiosa, ibi: *Spiritus tuus.* Prima adhuc in duas: quia primo ponit dicta petitio, scdō petitionis rō, ibi: *Quia persecutus est.* Circa primū dicit David. 1. *Dñe exaudi ora.* a persecutione Absalō, me liberādo. 2. *Aurib. perci. obs. meā.* Repetitio est eiusdem sententiae ad maiorem

maiores affectus expressionem.

3. *In veritate tua exau.* i. in veritate tua, quae est idē, quod iustitia tua. & in hoc allegatur verbum diuinū, quo praecipit filijs parētes honorare, Exo. 20. b. Honora patrem tuum, &c. & ideo ad veritatem diuinam, & iustitiam pertinebat liberare David a persecutione filij sui, a quo debebat honorari.

4. *Et non intres in iud. cum seruo tuo.* id est mecum. Sciebat enim David, quod illa persecutio ex permissione diuina erat mota contra eum propter punitionem adulterij sui cum Bethsabee, & homicidio Uriae, secundum quod dixerat sibi Nathā propheta. 2. Reg. 12. c. *Hac dicit dom.* Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, &c. & ideo dicebat David: *Non intres in iud. cum ser. tu.* quasi dicat non punias me secundum rigorem iustitiae, secūdu quē David meruerat mortem, quia secūdu legem diuinam utrunque vitium plectitur morte, & ad hoc allegat fragilitatem humanam, qua peccauerat dicens.

1 Quia

MORALITER.

1. *Do. exau. o.* Hunc psal. dicitur fecisse David in persecutione Absalom filij sui. Moraliter exponitur de bono praelato persecutionem patiente ab aliquo filio suo spiritali, sicut frequenter legitur esse factum. Et primo ponitur eius petitio, cum dicitur: *Domine exaudi ora.* & idem repetitur ad maiorem expressionem cum dicitur.

2. *Auribus.* Tamen obsecratio proprie dicitur, quando fit per rem sacram, ut cum dicitur: *Per aduentum tuum libera nos domine.*

domine.

3. *In veritate tua exaudi me.* quam decet innocentes saluare. *In tua iustitia.* non in mea. Sed quia praelatus quātumcunque bonus debet timere, ne persecutionem illam meruerit, subditur.

4. *Et non intres in iudiciū cum seruo tuo,* id est, in rigorem iustitiae.

5. *Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.* Esa. 64. b. *Omnis iustitia nostra quasi pannus menstruatus.*

Tom. 3.

Cc 2

Buntur tamen aliquando vana, aut peruersa cogitatione; t. o
A ergo in conspectu dei iustificatur, qui corde delinquit, quod
 intueretur deus.

a Quia persecutus. Secunda pars, ubi est narratio malorum,
 que patitur, & quid contra egerit.

*** BASILIVS.**

Potest hoc etiam de
 diabolo per anago-
 gē dici, persequitur
 enim ille nos sine in-
 termissione.

*** EUTHYMIVS.**

† confregit. Distio quia in supe-
 riori versiculo ratio
 nem reddit, in præ-
 senti vero narrantis
 in modum ponitur.

† tenebros.

*** GREGORIUS.**

Quis huius hostis
 versatias non me-
 tuat, qui tanto est
 perniciosior quanto
 occultior, non enim

B que extra nos sunt auferre nititur, sed diripere thesauros in-
 teriores conatur. Quod si aliquando exteriora teugerit, non
 ea auferit, ut habeat, sed ut ea auferendo animam euerat. *Hu-*
milianit in terra vitam meam.

*** Idem.** Qui contemptis cœlestibus, ad ima solummodo
 petenda deducitur, eius vita in terra humiliatur, unde fit, ut
 eo morti fiat proximus, qui a deo factus est, per dissimilitu-
 dinem longinquus. Hinc namque apostolus ait: *Qui volunt di-*
uites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deside-
ria multa inutilia, quæ mergunt hominem in interitum.

*** Euthy.** Nomen humilitatis plura significat, neque cum
 virtutis tantum nomen est, sed pro ea etiam ponitur humili-
 tate, quæ a calamitatibus provenit, atque a peccatis. Accipi-
 tur etiam humilitas pro quodā vitio, quod ex auaritia nascit
 aut a pusillanimitate, veluti cū quis obolum magni estimat.
b Collocavit. **AVGVSTINVS.** Et Christus in obscuris, in
 passione, in sepulchro, sed non ut mortuus seculi, quia cur
 moreretur non habuit.

*** Euthy.** Non mortuos simpliciter, sed seculi mortuos di-
 xit, hoc est antiquos, vel antiquitus mortuos, augere nimirū
 volens sententiam, quam protulit sublimiori, atque, ut ita di-
 cam tragico sermone, ij enim quos seculi mortuos dicit pro
 fundissimis iacent tenebris, multa nimirum humo obruti.

*** Gregor.** Quid infelicis? vivebam olim deo, mortuus
 seculo, nunc e contrario mortuus deo, mundo vivo: Quid
 est enim peccatum, nisi mors.

c Et anxius. Secundū illud: *Tristis est anima mea usque ad*
mortem. Et iterum: *Capit Iesus cadere, & pauere.* In quo nos figu-
 ramur. Transfiguravit enim se in corpus humilitatis nostræ.

*** Grego.** Pœnitētis viri spiritus anxius, cum superna de-
 siderans carnis corruptione deprimis. Cum n. terrenę labis
 pōdere p̄gratus sustollit ad altiora nititur, ipso suo conami-
 ne fatigatus lassat. Turbatur vero cor peccatoris in recorda-
 tione peccati, cum primum ceperit seipsum cognoscere, &
 quam longe a deo recesserit cogitare.

d In

d In me. non in alijs, quia omnes dese-
 uerunt, & quia cum
 mori videbant aliud perue-
 runt, victi a latrone, qui tunc
 confessus est, quando ipsi defecerunt.

*** Gregorius.** Nec vacat, quod addidit. *In me,* quasi cum ex-
 tra se fieret, qui speris salubribus, & aternis, de noxijs, &
 temporalibus cogi-
 tabat, q̄ egritudines
 sue molestias nō se-
 tiebat, qui se videre
 cum cecus esset pu-
 tabat. Sed eo in se
 redijt, quo seipsum
 qualis fuerat reco-
 gnouit, Scriptū nam
 que est, *Redite prauari-*
catores ad cor.

*** Idem.** *Memor fui.* Hoc
 dicunt membra, non
 caput in sua persona.
 Quomodo enim me-
 mor est dierum per
 quem factus est om-
 nis dies, & qui nun-
 quam obliuiscitur? Corpus ergo loquitur inhaerēs illi in cha-
 ritate, & deuota humilitate. Et ait: *Memor fui dierum antiquo-*
rum quibus bona facere, sed non esse cepisti.

*** Euthy.** *Memor fui dierum,* quibus maiores nostri, & secun-
 da utebantur fortuna, & virtutibus excelebant, vel dierum
 quibus per tentationes, & calamitates exquirebantur, solet
 enim huiusmodi memoria non minimū afferre solamen.

*** Gregor.** Hos dies in paradiso habuit anima antequam a
 statu reditudinis per culpam caderet prauaricationis, sed
 eisdem tunc infelicitate perdidit, cum præcepta conditoris
 seruare contēpit. Potest quoque intelligi per antiquos dies
 primorum parentum transgressio, per quam oculos eorum
 apertos testatur scriptura. Vel etiam illecebrosa istius mūdi
 prosperitas fraudulenta quadam amēnitate stultis arridens.

f Meditatus sum. quia utique omnia bona sunt, in quo perci-
 pit, quia quicquid in se boni est, a deo est.

g Et in factis manuum. ac si di. quāsi in opere artificem, &
 in conditis omnibus conditorem, creatura tua facta est mi-
 hi spectaculum.

*** Grego.** Loquitur propheta ad deum, *Opera manuum tua-*
rum sunt cœli: & alibi: *Cœli enarrant gloriam dei.* Illi sunt cœli, qui
 enarrant gloriam dei, qui opus manuum dei dicuntur, quia
 diuinam in se non deformant imaginem charismatum non
 excludunt dona, animæ speciem non demoliuntur. Qui ni-
 hil sibi, sed totum gratiæ dei tribuunt, scientes se nihil habe-
 re, quod non acceperint.

h Expandi manus meas. *** Grego.** Non sufficit bene velle,
 nisi sequatur, & facere, ideo qui in operibus bonis meditātū
 se dixerat, & in meditatione laudis sanctorū memoratū, se-
 curus adiunxit, *Expandi manus meas ad te.* Hinc namque p̄phe-
 ta nos admonet dicens, leuamus corda nostra cum manib⁹
 ad deum. Quid est manus ad deum expandere, nisi opera-
 tionem ad omnipotentem leuare? Denique ille manus suas
 contrahit, qui indigentibus nihil tribuit, qui vocem paupe-
 ris non exaudit.

a Anima

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quia non iustifi. in con. tuo. omnis vi. id est nullus homo vi-
 uens iustificabitur, quia quantumcunque sibi caueat, tamen frequēter
 l. biunt silem venialiter peccando, Prou. 24. b. Septies in die ca. iu-
 stus, &c. & in hoc allegat David, quod deceat deum rigorem iustitiæ
 temperare pro humana fragilitate.

2 Quia perse. Hic ponitur prædictæ petitionis ratio, quæ accipitur
 ex atrocitate persecutionis, quam David sustinebat, ideo dicit: Quia
 persecutus est in. id est Absalom, & Achitophel eius consiliarius.

3 Animam meam. i. vitā meam, quærebant enim occidere eum.

4 Humili. in ter. vi. meam. Tunc enim fugit David peditando flēs
 & operis capite, ut habetur. 2. Reg. 15. Inimias etiam Semei valde
 humili ex sustinuit. 2. Reg. 16.

5 Collocavit. quia David fuit compulsus se abscondere in locis
 desertis,

MORALITER.

1 Quia per. Hic secūdo ponitur petitionis ratio, cum dicit.
 Quia persecutus est in. a. m. inferendo persecutionem nimis
 grauem. Et dicitur inimicus ratione culpæ, non naturæ.

4 Humilianit in terra vitam me. id est deiecit, non tamen in
 cœlo, quia patiens crescit in merito.

5 Collocavit in obscu. nam talē oportet aliquādo cedere ma-
 litia, & latitare.

desertis, & cauernosis.

6 Sicut mor. se. qui ponuntur in foueis subterraneis.

7 Et anxius est super me. ex nimia afflictione.

8 In me turbatū est cor. propter malitiā filij mei me persequētis.

9 Memor fui. i. dierum Noe, in quibus mundum submersisti dilu-
 uio pro peccato luxuriæ, & in quibus per Noe amicum tuum male di-
 xisti ipsi Cham pro patris derisione. Ge. 9. quasi dic. David: ex istis. & al
 de timeo punitionem meam pro peccato adulterij cum Bethsabee, &
 dānatione filij mei pro mea persecutione: propter quod eum mortuum
 valde luxit, ut habetur. 2. Reg. 18. ut ibidem plenius fuit dictum.

10 Meditatus sum. in quibus semper concurrit iustitia.

11 In factis ma. Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiore affectus
 expressionem. Et quia diuina iustitia est formidanda, ideo subdit David.

12 Expandi manus meas ad te. scilicet humiliter deprecando.

i Anima

litia, & latitare.

7 Et anxius est super me spiritus meus, in me turbatum. eo quod
 non possim esse cum populo meo.

9 Memor fui dierum antiquorum. in quibus Absalom perseque-
 batur patrem suum, quia sic patior a meo filio spirituali.

10 Meditatus sum. qui pmisisti innocentes a malis tribulari.

12 Expan. orās pro mea liberatiōe. Et subditur causa cū dī.

A Anima mea sicut terra sine aqua tibi, etc. * Idem. Quasi enim terra sine aqua, est anima sine gratia, sicut enim terra, quæ in bre non perfunditur, non vestitur herbis, non venustatur floribus, non abundat messe, sic anima gratia carens, non operitur virtutibus, non cogitat de celestibus, non insitit virtutibus. Vniato namque in primo parente libero arbitrio, iam nec velle quidem bonum possumus, nisi illius gratia adiue-mur apud quem gressus hominis diriguntur.

B Memor fui dicam. Cassio. Recolens iste, quod fecit celum, & terram, & quod benefecit antiquis, obliuiscitur miseriarum mundi. Et ex his, quæ deus fecit, se consolatur, di.

BASILIVS.

Quid dicit? medicum virget, ut fanet, nequaquam, sed hic mos est animis tribulatis, quemadmodum, & ægroti medicum obsecrare solent, etiam ubi tempus hoc non exigit, ut velociter mali solutionem adferant. Quapropter, & causam dicit, *defecit inquit, spiritus meus.* nouit quidem illi omnia esse facilia, verum dilationem non sustinet.

b *Velociter.* Cassiodo. Tertia pars, ubi ponitur deprecatio causis confirmata.

c *Quia defecit spiri.* Aug. Impleat me tuus spiritus, quia defecit meus. iam sum pauper spiritu. In quo enim viuit spiritus suus, ille superbus est spiritu suo, & extollitur contra deum. Vnde alibi. *Auferes spiritum eorum, & deficient.*

d *In lacum.* Aug. Ille descendit in profundum, qui etiã perdit confessionem, ut qui proponit sibi licentiam peccandi sine spe veniæ, habet iniquitatis effusis. Talis non audit deum dicentem: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.*

e *Mane.* Cassio. post noctem peccatorum.

Aug. Mane est, cum peccata laxantur.

*** Gregorius.** Quid est mane, nisi sequentis diei initium, quod autem dies, nisi illa, de qua propheta dicit, *melior est dies vna in atriis tuis super milia.* & Apostolus: *Nox, inquit, præcessit, dies autem appropinquabit.* Abiciamus ergo opera tenebrarum, & induamus arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus. Ille. n. est

est dies, quam verus ille sol illuminat, qui nescit occasum, D quem non obtenebrat nubes, non obscurat nebula, quem non obumbrat turbo, quæ recte vna dicitur, quia nullius finis termino angustatur: in hac quippe vita diem non habemus, in qua per fidem ambulamur, &c.

f *Notam.* AVGVS.

Hoc fecit deus, cum propheticum sermonem accedit deus, cui sicut Petrus ait, *debemus intendere, tanquam lucernæ in caliginoso loco donec dies luceat,* ideo etiam, & se lumen in testa carnis posuit, ad quod lumen ambulemus, & ad formam serui ambulando perueniemus ad lumen purum, ad verbum in princip. apud deum.

g *Animam.* Cassiodorus. Ut vas ad fontem attuli, imple ergo.

*** GREGORIUS.**

Vide ordinem. Primum est, ut a seipso deficias, nec super te causa iactantiæ rapia-

ris, sed omnibus inferiorem te sentias, & sic in te spiritum superbiæ extinguas, deinde sequitur, ut in deo speres, ut derelictus iuxta prophetam a patre, & matre assumaris a domino. & presidio gubernaris inter fluctus mundanæ tentationis. Postremo, ut animam ipsam leues ad deum, & omni vanitate expulsa in celestibus conuerferis, ubi deliciarum dei reficiaris dulcedine, & visionis eius perfruaris claritate.

h *Eripe me de inimicis.* * Basil. non dixit simpliciter *doce me facere voluntatem tuam,* ad opera illa educito. Opus enim est celesti auxilio, ut in via virtutis ambulemus, non ut ociemur sed ut nostra quoque conferamus.

i *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Cass. Quarta pars, ubi est læta conclusio.

Augustinus. Q. Doce me, quod, utique facies, quia Spiritus tuus.

k *Propter nomen tuum domine uiuificabis me in æquitate tua.* Cass. Gratia dei hic commendatur, quia non ex meritis, sed ex nomine, quod est Iesus, se uiuificatum dicit, sed cum hoc gratia æquitatis miseretur, quia licet deus omnia gratis faciat, iustitiam tamen eius est supplices iustificare, quos dæmones videt impetere.

l *Quoniam*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Anima mea, sicut terra. In Hebræo habetur: *Sicut terra lassata, & est eadem sententia, quia terra sine aqua in pulueres resoluitur, & quasi res lassata dissipatur. Et ex hoc bene designat David, quod erat totus dissolutus timore diuine iustitiæ, propter quod subdit adhuc.*

2 Velociter exaudi me domine. idest prope defectum, sicut de homine ad mortem appropinquante dicitur: *Iam est mortuus.*

3 Non auertas faciem tuam a me. itaque offensus contra me. Et loquitur de deo ad modum hominis, qui indignanter auertit faciem suam ab eo, contra quem est offensus.

4 Et similis ero descenditibus in lacum. scilicet si auertas faciem tuam a me modo predicto.

5 Auditam fac mihi mane. idest celeriter sine retardatione.

6 Misericordiam tuam. per effectum euidentem.

7 Quia

MORALITER.

1 Anima mea, sicut terra sine aqua tibi. idest non possum facere fructum populo meo ad honorem tuum.

2 Velociter exaudi me domine. Et subditur ratio.

† Defecit spiritus meus. scilicet deuotionis ex seruire tribulationis.

3 Non auertas faciem tuam a me, & similis ero descenditibus in lacum. idest si, quod absit, auertas eam a me, ero similis descenditibus in lacum gehennæ.

5 Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speravi. idest

idest celeriter.

8 Notam fac mihi viam in qua ambulem. itinere recto ad patriam.

9 Quia ad te leuavi animam meam. per spem.

10 Eripe me de inimicis meis. visibilibus, & inuisibilibus.

† Domine ad te confugi. sicut ad protectorem.

12 Spiritus tuus. Hic tertio ponitur petitionis exauditio, quod aliquando reuelatur aperte bono prælato, & aliquando coniecturaliter per internam consolationem a spiritu sancto, & sic dicit, *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam,* scilicet viuendum, in qua nihil est obliquum.

Tom. 3.

Cc 3

A Quoniam ego seruus
tuus sum. * Grego.

Quid est, quod se no-
minat seruum, cum
seruus non maneat
in domo in ater-
num, sed sciendum,
quoniam sicut sunt
duo timores, ita etiā
sunt duae seruitutes,
est enim timor pœ-
nam ferēs, quod charitas foras mittit, & timor domini san-
ctus

† ad interitū
deduces.

† tribulantes.

**domine viuificabis me in æquitate tuā. Educēs de tribulatio-
ne animam meam, & in misericordia tua disperdēs omnes ini-
micos meos. Et perdēs omnes, † qui tribulant animam meam,
quoniam ego seruus tuus sum.**

a Ego me occidi.

b Alias iustitia.

c Non mea.

d Cassiod. Quando dara venis de seculo iubet exire quasi de carcere.

a Non in merito tuo.

b Hic. Nihil potuerunt contra me.

a In iudicio futuro.

b Diabolum, & omnes oblatinos.

a Tribulant ideo, vel merito.

Aut permanēs in se-
culum seculi. Ille igitur
timor, qui a chari-
tate excludit ad ser-
uū nō manēt in do-
mo pertinere vīde-
tur: timor vero scētus
seruo illi conuenire
noscitur cui voce do-
minica dicitur, *Euge
serue bone. & fidelis, q. a*

Luc 12.

E

super pauca fuisti fidelis, super multa constituam te, intra in gaud. & c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In æquitate tua. & non mea.

2 Educēs de tribulatione animam meam. idest vitam meam, vel
meipsum. 3 Et in misericordia disperdēs inimicos meos. quia il-
li, qui erant cum Absalom ad persequendum Dauid, fuge-
runt dispersi ad loca, secundum quod dicitur. 2. Reg. 18. d.
Omnis autem Israel fugit in tabernacula sua, & cetera.

4 Et

MORALITER.

† Viuificabis me. vita gloriæ.

1 In æquitate tua. & non mea.

2 Educēs de tribulat. scilicet præsentiæ vitæ.

3 Et in misericordia. s. corporales, & spirituales, & subdit ratio.

† Quoniam e. s. t. obediendo tibi ad nutum.

2 Educēs

ADDITIO.

In psalm. 142. Domine exaudi. vbi dicitur in postil. Et non in-
tres in iudicium cum seruo tuo.

Attendendū vī, quō Dauid, qui exaudiri petebat in iusti-
tia, cū dixerat paulo ante. Exaudi me in tua iustitia. modo dicit.
Non intres in iudiciū cū seruo tuo. cū iustitia in iudicium termi-
natur, iuxta illud psal. Donec iustitia cōuertatur in iudiciū. Ad qđ
dicendū secundum glo. quod iustitia, secundum qđ petebat
exaudiri Dauid, non intelligit iustitia humana, qđ cōiter iusti-
tiā vocamus, sed iustitia diuina qua deus pœnitentib. & se ac-
cusantib. indulget. vnde Esa. 43. d. Dic tu prior iniquitates tuas,
ut iustificeris. vnde non dixit: Exaudi me in iustitia, sed in tua iu-
stitia. Consequenter autem, quia iudicio diuino pœnitentes
liberantur, non dixit: nō intres in iudiciū tuum cum seruo tuo, sed
non intres in iudiciū. s. cōiter dictum, secundum quod peccato-
res iuxta mensuram delicti puniuntur. Vnde psal. iste expo-
nitur melius de persecutione spiritali in qua iusti in hac vi-
ta afflictī ad deū clamant, & cōsiderantes defectus suos pe-
tunt liberari per iustitiā diuinā, qua veri pœnitentes liberan-
tur, & nō intrare in iudiciū cōiter dictum, quo delinquentes
etiam

et si peniteāt, & cōfiteant, nihilominus puniuntur pœna suis
defectib. pportionata. Et ad hunc sensum facilius reducit
litera. Quē quidē sensum penultimus versus testat, cum di-
cit. Spiritus tuus bonus deducet me in terrā rectā. Qđ valde impro-
prie exponitur de Ierusalē, qđ nusquā legitur nominari ter-
ra rectā, sicut nec alia loca vbi fuerunt tabernaculū, & arca
dñi recta nominant, sed pro terra recta intelligendū est zelū
quod ē dñi terrā viuentiū, & iō cū dixisset: In terrā rectā. sta-
tim subiunxit: Propter nomen tuum domine viuificabis me. s. dedu-
cendo me in terrā pradiatā, quæ est vera terra viuentium.

Replica. In ps. Dñe exaudi. 2. quē postil. exponit de Dauid
petente se liberari a filij sui Absalom persecutione, sic Da-
uid se ponit pro exemplo morali alijs tribulatis, de quib. ex-
ponit Burg. Sed quod dicit Burg. Ierusalem nō vere dici ter-
rā rectā, fundat se super argumento suo consueto. Non repe-
ritur in scriptura, igitur non est verum. potest enim rationa-
biliter dici terra recta ex effectibus, quia in Ierusalem per sa-
crificia, oblationes, & alios cultus, ibi quærebatur restitudo,
quæ alibi fieri non debuit ædificato templo. Ibi restificaban-
tur errantes per solam legis doctrinam, ibi restificabantur
peccantes per oblationes, & sacrificia, prout dictum est.

GLOSSA ORDINARIA.

2 Psalmus Dauid ad Goliam. Cassio. Dauid, Christus totus, ca-
put & corpus. Arma, quibus armatus erat populus Iudaicus
circuncisio, sacrificia, & alia vitibilia sacramenta. Sed quia lex
per ista non pōt viuificare, vt pœmentia, non vt adiuuantia.

In tempore gratiæ
Christus, caput, &
corpus deposuit legis
sacramenta, & quin-

que lapides, ipsam legem, quinque, s. libros Moyfi tulit de
flumine, i. a populo illo, qui per flumen significatur, quia la-
bitur oē seculū, quia ergo in flumine, i. in illo populo lapides
vacabant inutiles, sed vt lex esset utilis, Dauid accepit vas
pastorale, i. gratiā, sine qua non pōt lex impleri, quia plenu-
do legis charitas, quæ est ex spiritu sancto. Hoc est ergo mit-
tere lapides i vase pastoralis, quo lac mulgeri solebat, legi. s.
admiscere gratiam. Sic armatus procedit aduersus superbū.
Vnum lapidē misit, quo detecit superbū, quia vnitas vincit
diabolū. Percussit in fronte, quia ex eo loco corporis sui oc-
cidit, vbi signum Christi non habuit. Deiecto caput gladio
eius abstulit, quia quando magni eius credunt (quos ille in
manu habebat, vnde animas trucidabat contra eum loquun-
tur,) & sic caput eius gladio suo inciditur.

Cassio. Dauid Goliam: Christus occidit diabolum, humi-
litas superbiam. Deus. n. fit humilis. vt superbi qua humiles
sanctos dedignarentur sequi, hunc saltem velint imitari: De
sua. n. figurati, & mystica gloria Christi agit, ex qua processit
& sua. Agens ergo deo gratias de sua, precatur vt ille veniat,
qui diabolum vincat, & suos fideles liberet. Non inolefcit
de victoria, vt solet homo, sed virtuti dei dat de hac victoria
quasi terminū omniū mundanarum rerum sibi fecit prophe-
ta, non enim post hanc aliquid dicturus est, vel de ecclesiæ
per-

persecutoribus, vel ærumnis seculi, vel lamentatione pia, vel
Antichristi elatione, sed septē reliqui diuinis pœconijs, & cœ-
lesti lætitia pleni sunt, vt quasi repulsis nubibus peccatorum
serenis mentib. ad laudes dei perueniat, & quasi completis
omnib. quibus humana ignorantia erat instruenda, nunc ad
sola pœconia dei
vacandum est. vnde
spiritualiter sequens
psalmus laudatio in-

titulatur.

* Euthymius. Quædam exemplaria non habent verba
illa: aduersus Goliath, nihil tñ impedimento est, quin adesse
possint, quasi cōpositus fuerit hic psalmus in gratiarū actio-
nē, post trophæū illum de gigante reportatū, & post multas
alias victorias: Dicere ēt possumus compositum fuisse hunc
psalmum aduersus inuicibilem atque intellectualem Go-
liath communem nimirum omnium inimicum diabolum.

* Beda. Bellum istud Davidicum ad designandum certa-
men est dñici Christi permixtum, vt sicut ille gloriam Go-
liath, qui reuelatus, siue transmigrans interpretat, laxei teli
dimicatione prostravit, ita per petrā, quod est dñs Christus
fortitudo diabolica vinceretur. Notandum autem, quod in-
terfectione Goliath memorata, quasi quidā terminus rebus
mundanis est appositus. Neque enim post hunc aliquid, aut
de ecclesiæ laboribus, aut de amaritudine seculi, aut de tri-
bulatione penitētium, aut de Antichristi abominatione nar-
ratur. Sed reliqui septem in magnum mysterium diuinis pœ-
conijs aptati cœlesti gaudio videntur esse plenissimi.

* Theodoretus. In nonnullis exemplaribus inscriptioni
hoc additum inueni, Contra Goliath. neque autem in Hebrai-
co exemplari, nec apud alios interpretes, nec apud Septua-
ginta inueni in sextuplici.

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

Benedictus. Cassiod. Triumphalis psal. agit primo de victoria. qd David figuraliter vicit Goliam. Spiritualiter i. te cu alijs sanctis diaboli, q tota victoria inde esse dicitur, quia Christus de eius semine venit vincere, superbiam militum aduentu eius precatur. Secundo vnde promittit se victori

fugium qn contra Goliath contilium dedit, vt petra dei cecideret eu, cum quo no poterat armis pugnare. Susceptor, qn fecit generu regis. Liberator, a periculo regie irae. Protector quando in spelunca ius in Saullem accepit. Post tanta beneficia scit a tali spe non esse cessandū, ideo subdit: In ipso spera

P S A L M V S CXLIII.

Benedictus Dominus † Deus meus;

qui docet manus meas ad praelium, &

digitos meos ad bellum. Misericordia

mea, & † refugium meum, susceptor

meus, & liberator meus. † protector meus, & in ipso spe-

raui, qui † subdis populum meum sub me. Domine quid est

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

† fortis.

NICOLAUS DE LYRA.

Benedictus do. Hic psal. praemittitur talis titulus in Hebræo, & translatione Hier. David, sine aliqua additōe. Dicit tamē Hier. in prologo super librum psalmodum, quod David fecit hunc psal. cum scilicet contra Goliath Gethæum, de quo habetur 1. Reg. 17.

Circa, quod sciendum, qd dicit Aug. de pugna David, et Golia, quod David accepit hanc pugnam ex instinctu spiritus sancti, & ex revelatione patris, quod dominus volebat per eius victoriā Philistheos debellare, propter quod dixit Golia. 1. Reg. 18. f. Tu venis ad me cū gladio, & hasta, & clipeo, ego autē venio ad te in nomine domini. Et subditur, & dabit te dñs in manu mea, & percutiā te, & auferam caput tuū a te, & dabo cadauera castrorum Philisthim hodie volatilib. cœli, & bestiis terre, vt sciat oīs terra, quia est dñs deus in Israel, &c. Igitur secundum istam sententiam psal. iste in duas partes diuiditur. Quia primo David diuinum sibi assistens adiutorium confitetur. Secundo, laudare dominum pollicetur ibi. Deus canticū nouum. Tertia adhuc in duas, quia primo confitetur assistentiam adiutorij diuini. Secundo, hoc attribuit bonitati diuine, & non sibi, ibi: Domine quid est homo.

Circa primū sciendū, quod David processit ad pugnam contra Goliath iermis, excepto baculo, & funda, vt habetur. 1. Reg. 17. vt per hanc in eius victoria magis reluceret virtus diuina. Homo autem in baculo pugnat cum manibus, & quantum ad hoc dicit. Benedictus dominus deus

deus. pugnando vero in funda, vtitur magis proprie digitis, & quantum ad hoc subditur. Et digitos meos ad bellum.

4 Misericordia mea. quia proprium est ipsius dei parcere, & miseri, ideo David vocat eum misericordiam in abstracto, di. misericordia mea. in beneficijs mihi consuandis.

5 Et refugium meum. In periculis.

6 Susceptor meus. Tanquam pater misericordiarum.

7 Et liberator meus. In periculis occurrentibus.

8 Protector meus. Contra Golia insultus.

9 Et in ipso speraui. De victoria obtinenda.

10 Qui subdis populum meū sub me. In Hebræo, & in translatione Hier. habetur. Qui subdis populos mihi; Philistheos existentes in magna multitudine, propter quod dicuntur populi in plurali. Per hoc, quod David Goliā interfecit, fuerunt oīs Philisthi debellati, vt habetur 1. Reg. 17. Ad hunc autem intellectum reducitur lra communis, Qui subdit populum meū. i. populum Israel. Sub me. i. in obedientia mea. propter hoc enim, quod David Goliā deuicit, habuit magnū nomen in populo Israel, & fuit positus super omnes viros belli contra aduersarios regni. Et per hoc dispositus ad hoc, quod populus desideraret dominum eius, vnde cum populus venit ad eum, vt vinceret eum regem, dixit ei. 2. Reg. 5. a. Cum esset Saul rex super nos, tu eras educens, & reducens Israel.

11 Dñe quid est homo. Hic consequenter David totū attribuit diuinae bonitati, & primo quantū ad reuelationem sibi factam de victoria

MORALITER.

1 Benedi. secundum Hier. David fecit hunc ps. de pugna contra Goliath Gethæū. Moral. autem potest exponi de bello viri iusti contra diabolum. Et sic in eius persona dñr confitendo auxilium diuinum. Benedictus do. Circa quod sciendum, quod sicut in bello corporali aliquando pugnatur de ppe. manu ad manū, aliquando de longe, vt sagittando, vel funda lapides iaciendo, & tunc belians vtitur digitis, & sic in bello spirituali fit bellum de prope cum pugnatur contra actum peccati, vt fornicationis, vel adulterij, & sic dicitur.

Qui docet

2 Quid do. ma. Aliquando de longe. s. contra occasionē fornicationis, vel adulterij, vt est aspectus impudicus, & sic dicit.

3 Et digitos meos ad bellum. Misericordia mea. Hic ponuntur tot nomina quasi synonyma, ad significandum, quod effectus diuinae misericordiae nemo potest explicare.

10 Qui subdis populum meum sub me. Homini populus dici possunt animi motus, qui subduntur sibi quando obediunt rationi. Sed quia totum debet deo attribui, dicitur.

11 Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quia reputas eum. scilicet, per effectum tuæ bonitatis sibi collatum, quasi dicat nihil est. propter quod subditur.

Tom. 3.

Cc 4

A cognosceris Symmachus interpretatus est. Magnopere imman-
fuit tuam benignitatem admittor, quod cum deus sis omnium
que opifex, talem de huiusmodi vili animalis curam geras.

a Quia enim Magnum est, quod Deus affirmat, & tanti facit
ut pro eo filium dederit, cui et sit panis, qui est panis angelo-

rum: non enim sic effi-
mat hominem Deus, ut
homo, qui carnis emit
equum quam hominem.

b Vanitati similis factus
est, dies eius, sicut umbra.

AVGVSTINVS.
Quando homo condi-
tus est, veritati simi-
lis factus est, vanitati.
peccando. Vana sunt
omnia transitoria, co-
paratione semper ma-
nentis veritatis.

transiens.

B * **EVTHYMIVS.**
hoc dicit propter cor-
poris infirmitatem, &
quia humanum nihil
est stabile, sed corru-
ptibilia omnia, & que
cito transeunt, per va-
nitatem autem inania
ac fatua hominum stu-
dia significat.

† ex.
† exime me,
& c.

* **THEODORE.**

Theodorus non autem homo, inquit, auræ similis est, Symmachus
vapor: Nam vaporis more conglobati, & dissoluti facile ho-
minum natura dissolvitur, & umbræ instar horum vita ince-
dit, quoniam sic tibi cadaver homines curæ sunt.

* **Basilus.** Vanitatem vocat nullius esse momenti, pro-
pterea quod humana, nec firma sunt nec durant.

Cassiodorus. Vanum est, quod de sua substantia cadens
vanescit: ut fumus, ut umbra. Ita, & ipse homo tabescit unde
subdit: *Dies eius*, id est vita eius mortua, id est transitoria, sic præ-
terit sicut umbra.

Ioh. 8. b.

c Domine inclina. Augustinus. Humilis David ex persona eccle-
siæ plenus gratia præsumens de Deo, pugnans hic inuocat
adiutorium Dei. Quasi, Inlucta sumus, sed ne deficiamus.

Domine inclina. Cassio. Domine. Idem aperit, quod supra
dixit

dixit, innotuisti, quia tunc innotuit quoniam incarnatus apparuit. **D**
Inclina, quia hæc nisi inclinata diuinitate fieri non poterat.
Inclinati sunt celi quando honor, & virtus supernorum ad
hominem descendit, & forma Dei formam serui suscepit.

* **Euthymius.** Atqui descendere deus non potest, cum ubi-

que adit, & impleat
vniuersa, verum huma-
no more prophetæ nunc
huiusmodi protulit
verba, ut per ea (ter-
ribilia enim admodum
videntur) illos perter-
reat, qui magna sapiunt
& tumet superbia, ut-
que eorundem com-
primat temeritatem.

† de peniten.
dicit. a. c. f.

d Fulgura coruscationem. * **Theodore.**
Per optandi modum
sermonem format, præ-
dicat autem futura, que
per vatem Ezechielem
deus prædixit, sic enim
illos omnes consum-
psit.

† fulgur.

† Interfice.
Phil. 2. d.

* **EVTHYMIVS.**
Per fulgurationem, &
sagittas flagella ac sup-
plicia appellat, famem
pestem, & alia huius-

modi. Notioribus. n. & terribilibus hæc vocabulis resupinam, &
cōtēptorē hominē veluti a sono excitās, exurgere eū facit, &
tremere. Præter hæc verba de primo saluatoris aduentu intelli-
git. *Emitte ma.* Cassio. Ad patrem verba conuertit, Emitte ma-
num. Christum, de alto, ubi cum patre, ut carnem induat.

Aug. Vel de secundo aduentu agit in persona ecclesiæ, quia fac-
modo. *Emitte manū tuam de alto.* i. Christum de cælo ad iudi-
cium Veniet enim dominus in voce angeli, & in tuba Dei
descendet de cælo. Deinde ex persona ecclesiæ subdit: *Eripe me.* sci-
licet per eam manum. Et libera, & c. ut in litera.

1. Theff. 4. d.

f Libera me de aquis multis. * **Euthy.** & **Basil.** Aquas cōfufum
hostium impetum vocat, eo quod aquarum seu torrentis
instar multo cum impetu ac vehementia, & nullo ordine fe-
rantur, & quodcumque obuium est pertrahant.

† a Deus

NICOLAUS DE LYRA.

ria contra Goliath, ut prædictum est, dicens: Domine quid est ho-
mo. d. est ipse David.

1 Quia innotuisti ei. *Victoriam de Golia reuelando.*

2 Aut filius hominis. Id est ipsemet David, qui vocatur filius Isai
primi Regum. 2. & in pluribus locis.

3 Quia reputaseum. Tanta victoria dignum, quasi dicat hoc
provenit ex tua bonitate tantum, ideo subditur.

4 Homo. Id est David.

5 Vanitati similis factus est. Id est nullius momenti, & in se, &
in sua reputatione: propter quod postquam iam adeptus fuerat regiam
dignitatem, dixit. 2. Regum. vi. d. Vilius sum plus, quam factus
sum, & ero humilis in oculi meis. secundo attribuit divinam boni-
tati obtentum victoriæ, dicens.

6 Domine inclina cæ. Non per loci mutationem, sed pietatis
condescensionem.

7 Tange montes. id est percutit Philistinos superbos.

Et sumi,

Et dextera

MORALITER.

4 Hō vanitati similis factus est: dies eius sicut umbra prætereunt. Domi-
ne. Hic consequenter ponitur demonum repressio, qui sunt
frequenter nimis acres in hoc bello, ideo dicitur.

6 Die inclina calos tuos, & descendi, per effectum potestatis tuæ.

7 Tange montes. Reprimendo superbos demones.

8 Et fumigabunt. i. murmurabunt, sicut dixerunt Christo Mat.

8. d. Cur venisti ante tempus torquere nos;

9 Fulgura coruscationes, & dissipabis eos. per fulgura, coruscationes

nes, & sagittas, intelligitur dei sententia in iudicio finali, qua
dæmones retrudentur in profundum inferni. Sed quia usque
tunc grauer inuadunt homines subditur.

13 Emitte manum tuam. id est potentiam.

14 Et libera me de aquis multis. id est tentationibus dæmonum
impetuosius.

15 Et de manu filiorum alienorum. id est dæmonum, qui sunt
filij dei per creationem, sed alieni ab eo per rebellionem.

16 Quorum os locutum est va. Eam mundanis hominibus sug-
gerendo.

Et

A *Deus canticum nouum cantabo tibi in psalte.* *Caf. Secūda pars.*
Vbi quasi ille quē precabatur, victor & liberator venit, ei
 se cantare in nouo testamento; & veteri promittit. & ab eo
 precatur liberari ab his, qui beatitudinē putant in testenis.
Canticum. Aug. Hoc alio nomine significat legem, quam
 per quinque lapides
 significauit.

† *men, facium.* *illius.* Tunc quidem organa erant quibus cantabant, nunc vero organis utendum est corpore nostro, quando membris eius (ut decet) vñ fuerimus, *B* fidelisq; quilibet tunc demum psalteriũ decachordum elicitur, si quinq; corporis sensus, & quinque animi potentias, in se apte atque concinne dispositas habuerit.

Psalm. 56. 2.
 Matth. 10. d.
 Apoc. 19. c.

b *Gladio.* Augustinus. Quas superius dixit aquas, ipsum hic dicit gladium. unde & hic subdit quod ibi: *Et erue me de manu filiorum alienorum.*

c *Maligno. Augustinus. de quo: Lingua eorum gladius acutus. Est & benignus gladius, de quo dominus ait: Non veni pacem mittere, sed gladium. Hic est gladius bis acutus, utroque acumine præpotens, scilicet veteris & novi testamenti quo omnis putredo à membris Christi abscinditur.*

C * Theodoretus. Gladium malignum furorem & feritatem

NICOLAVS DELYRA.

- 1 *Et dextera eorum.* id est, virtus ad bellandum.
- 2 *Dextera iniquitatis.* Quia ꝑ Israel habebant iniustū bellū.
- 3 *Deus canticum.* Hic consequenter David pro beneficijs prædictis Deum laudare promittit. In qua quidem laude primo divinū beneficiū recognoscit. & secundo prosperū statum gentis suæ deposcit, ibi. *Quorum filii.* Circa primum dicit: *Deus canticum novum.* In recognitione noui beneficij.
- 4 *In psalterio decachordo.* id est, decem chordas habente.
- 5 *Psallam ti.* Cantus enim huius psal. magis appropriabatur huic instrumento quam alteri, quem decantabat David non solum voce humana, sed etiam instrumento musico.
- 6 *Qui das sa-re.* id est, mihi & Sauli. Vocat enim se regem, eo quod erat inunctus per Samuelem, & similiter Saulem, eo quod adhuc actu tenebat regnum. Et vterque tunc fuit saluatus, quia David habuit victoriam de Golia, & Saul de exercitu Philistinorum. Quia tamen hoc processit ex victoria David vt prædictum est. ideo subditur.
- 7 *Qui redemisti David.* id est, de gladio Goliæ, citius hostile erat quasi liciatorium texentium, & ferrum sexcentos siclos habebat ferris, vt habetur. 1. Reg. 17.
- 8 *Eripe me.* Hic incipit versus sequens immediatè præcedentem in Heb. & transla. Hieron.
- 9 *De manu.* exponatur sicut supra: quia est repetitio eiusdem, sicut frequenter fit in canticis.
- 10 *Quorum filii.* Hic consequenter David prosperitatem Israel deposcit: prout sonat litera Hebraica & translatio Hieron. quæ sic habent. Vt sint filij nostri, id est, filij Israel: iuvenes quasi plantatio crescens in adoleſcētia sua, id est, proficiant in virtute corporis & mentis. Filia nostra quasi angeli, ornata ad similitudinem templi, id est, vt ornent & tradantur nuptui. vt sic possit melius populus multiplicari. Et in hoc petit David prosperitatem populi Israel quantum ad multitudinem personarū. Consequenter idem petit quantum ad multiplicationem bonorum tēporalium, sine qua non potest multiplicatio populi sustentari. Et primo, in terræ nascentibus. s. blado & vino & similibus, di. Promptua-

M O R A L I T E R.

1 *Et dextera eorum dextera iniquitatis.* Nam ad eum impel-
lunt homines multis modis. Et quoniam ex tali beneficio
debetur laus Deo. Ideo subditur.
3 *Deus canticum novum cantabo tibi.* Cum liberatus fuero de
insultu maligni.
4 *In Psalterio decachordo psallam tibi.* id est, in observatione
decalogi.
6 *Qui das sa.re.* i. hoībus cū adiutorio Dei se bene regētib.
7 *Qui redemisti David.* de Saulis persecutione.
† *De gladio ma.* id est, de maligni spiritus tentatione.

tatem irruentium vocavit, eosdem vero filios alienos tan- D.
quam impios.

d. Et dextera eorum dextera iniquitatis. * Idem. Eiufdem sermonis repetitione non frustra vſus eſt, ſed eorum felicitatē narraturus prauitatis inſimulationem ſumpſit ad opē ferendum Deum excitans.

c. *Quorum filij.* Hic, qui sunt alieni, & que t mendax. illorum dextera iniquitatis, & qualiter locuti sunt vanitatem, exponit.

Augustinus. Felici
tatem eorum enume
rat, hæc est dextera eo
rum, hæc est vanitas
quam loquuntur, dum
hæc dicunt beatitudi
nem.

†
10 **Cassiodorus. Quo-**
rum filij. Vel, mystice
hæc possunt intelligi
malorum & hæresibus
utationibus, ostendens
am quedam ad literam
t prædictorum filij sunt
sua, id est, filij eorum

ab illo loco. Et agit de erroribus malorum & hæresibus hæresiarum, & pessimis cogitationibus, ostendens eos esse hæreticos, de quibus etiam quædam ad literam exponuntur sic: Quorum, scilicet prædictorum filij sunt sicut nouellæ plantæ in iuuentute sua, id est, filij eorum sunt sicut nouella plantatio. Qui non de apostolis fundati, sed de peruersitate nouitatis. Post mala ipsorum, nunc & bona accusat. Filij prauo dogmate generati, qui non antiquis ritibus patrum viguerunt, sed nouis erroribus pullauerunt.

ria nostra plena, & super effluentia ex hoc in illud. Secundo, in aialibus cum subditur: Pecora nostra in milibus, innumerabilia in cōpitibus nostris: tauri nostri pingues, sic hęc translatio Hier. & litera Hebraica est eadē in sententia, quę talis est: *Ones nostrę a milibus in decem milia in gressibus nostris*, boues nostri pingues. Tercio, in ædificijs & clausuris, cum dicitur: Non est interruptio, s. in muris ciuitatū. Et non est egressus: vnde possint fugere illi qui apud nos detinentur captiui de alienis gentibus. Et non est vlulatus in plateis nostris p. inimicos nostros subito irruentes quali dicat, sunt ciuitates nostra ita fortes & munitę, q. nō habeamus timere incursum subitū hostiū. Nec mirādū est de mutatione modi loquēdi, videlicet de optatiuō mō ad indicatiuū, & de futuro ad p. s. ens: q. talis mutatio frequēs est in prophetis: & maxime in scripturis metricē cōpositis, cuiusmodi est liber Psalmorū. Et q. prosperitas tpalis nō est ad bonū male vtentiū, sed tm bene vtentiū, s. m. qd dicit beatus Ambr. sup. Lucā. Sicut diuitię impēdimēta sunt reprobis, ita p. bis sunt adiūmēta virtutis. nō subdiť. *Beatus populus cuius talia sunt, si tamen bene vtatur.* p. quod subdiť. *Beatus populus, cuius est dñs Deus suus*, quia ille qui verum Deum colit, bene vtitur tēporali p. peritate. Aliqui vero exp. sic: *Beatus populus, cuius est dñs Deus suus*, quia ille qui verum Deum colit, bene vtitur tēporali p. peritate.

Aliqui vero exponentes nostri literā p̄dictā ab illo loco: **Quorū** filij prout iacet in trāslatione cōi, exponūt de Philisthæis cōiungēdo literā p̄cedēti: q̄a vt istī dicūt, gloriabant̄ de multitudine & pulchritudine p̄lis masculinæ & femininæ, & de abundātia in terrā nascētibus & animalibus, & de fortitudine ciuitatū, & sic in fine subdī: *Beatum dixerunt*, i. Philisthæi, populū cui hec sunt, vel beatus populus cuius sunt talia, iactādo se de p̄dictis. Sed q̄a male vtentes, cuiusmodi erant Philisthæi, non erant per hoc beatiore, sed inferiores. ideo ad repellendum dictum eorum subditur: *Beatus populus, cuius dñs Deus eius*, qualis erat populus Iudæorum colens vnum verum Deum. Sed quia Hebræi & Hierony. literam p̄dictā non referunt ad Philisthæos, sed magis ad Hebræos, vt visum est: ideo translatio cōis potest reduct ad intellectum eorum supra positum. Sic vt ab illo loco. *Quorum filii, &c.* fit constructio suspensiuā vsq; ad illum locum:

† *Et erue me.* Hic consequenter ponitur liberatio ab hominibus malis, qui sunt instrumenta dæmonis, cum dicitur: *Erue me de manu fi. alic.* id est, hominū malorum, qui sunt filij Dei ad eius imaginem facti, sed ab eo per peccatum alieni.
† *Quorum os locutum est vanitatem.* id est, mendacium ad bonorum deceptionem.

† *Et dextera eorum.* Est enim semper extensa ad operandum iniqua. Et quia frequenter iniqui prosperantur in vita præsenti, subditur.

io *Quorum filii.* In quo notatur prosperitas in prole masculina. Et etiam foemina, cum subditur.

Fili

A Filia. quæ non habent vires constantiæ.

B Compositæ. non natura pulchra, sed ab hominibus cõpositæ. Hæ filia, sunt cogitationes vel prædicationes eorū, quæ non habent veram ecclesiā, sed similitudinem.

C Promptuaria. corda diuersis rebus facta. unde pessimas eructationes exhalant, quæ scelerent.

d Ex hoc in illud. instabiles, quia non habent radicē veritatis.

e Oues. ad literam, quia vult eos ostendere caducis rebus habere. quasi dicat pecu-

B Iam eorum fortu-
sum, cum ipsi fide ste-
riles, unde mystice, di-
scipuli eorū hæc oues
sunt fetuosæ, quia ipsi
alios plures in errore
generant.

f Ingressibus. Non in ingressibus, quia totum bonum quod habere videntur, ab eis egreditur cito perituris.

g Boves. non labore macri, sed otio pingues, ut his qui affluunt diuitijs, cum ipsi sint à veritate ieiuni. Vel mystice, boves, magistri terrenis affluunt.

C h Maceria. quæ de solis saxis in hortis vel vineis, sed nec ipsa ruit illis, adeo prosperi.

* Theod.

NICOLAUS DE LYRA.

Beatum dixerunt, &c. & ibi incipiat constructio: Beatum dixerunt beatitudine quæ habetur in presenti. Populum cui hæc sunt, s. præmissa in litera, cum dicitur. Quorum filij sicut novellæ plantationes, id est, qui abundant in bona prole masculina & femina, & in terræ nascentibus: propter quod subditur.

1 Promptuaria eorum plena er. ex magna abundantia.

2 Ex hoc in ill. propter diuersas species terræ nascentium abundantes. Et similiter in animalibus propter quod subditur.

3 Oues eo. Et similiter in fortibus ciuitatibus, propter quod subditur.

4 Non

MORALITER.

† Filia eorum compositæ cir. id est, ornatae curiose.

1 Promptuaria eorum plena. In quo tangitur prosperitas in terræ nascentibus, & in animalibus, cum dicitur.

3 Oues eorum fetuosæ. Et in temporalis pace, cum subditur.

4 Non est ruina ma. id est, clausuræ murorum.

† Neque transitus. aduersariorum.

5 Neque

ADDITIO I.

In psal. 143. Benedictus dominus. vbi dicitur in postil. Qui das salutem regibus. Hoc quod dicit regibus in plurali, non est necesse, ut referatur ad Saul & Dauid: sed generaliter intelligendū est, siquod Dauid attribuit Deo victoriam quam habent reges quacunque libi. quia omne datum optimum deus sibi est, descendens. Iac. 1. c. Incōueniēs est. n. dicere, quod Dauid vocasset se regem tempore huius pugnae, cū postea pluries vocabat se seruum regis, ut patet. 1. Reg. 24. & in alijs locis.

ADDITIO II.

In eodem psal. vbi dicitur in postil. Quorum filij.

In hoc loco non est dictio in Hebræo, q. significat quorū, prout in translatione Latina hñ, nec ēt quæ significat idē q. ut sint, prout in translatione Hier. hñ, sed vera Hebræa sic hñt. Quia filij nostri quasi plantatio &c. vel. q. filij nostri quasi plantatio. Ad cuius sensum proprius intelligendū est, & attendendū, q. Dauid in hoc loco non petit beneficia futura circa prosperitatē populi, sed potius regratiatur de p̄teritis beneficijs populo Dei exhibitis mediāte victoria sua. unde cū dixisset: Deus cantuū nouū. de duobus intendit Deū laudare. Primo. s. de liberatione sua. secundo, de prosperitate quæ secuta fuit in populo Dei per eādē victoriā. De primo dicit: Qui redemisti. Dauid seruū tuū. Sed q. p̄uidebat se adhuc in multis certaminibus futurū cū hmōi anemigenis Philistinis. iō regratiādo de hmōi victoria iā p̄terita, introducit petitionē de sua liberatione futura ab eis. & de hoc dicit. Eripe me, & erue me de manu filiorū alienorū. q. d. qui nunc eripuisti me de hmōi gladio maligno, cōtinua protectionē tuā eripiēdo & cūcōdo me vltimis ab hmōi manu filiorū alienorū, &c. De secundo vero regratiādo dicit. Quoniam filij nostri, &c.

Pro quo sciētū, q. si victoriā certaminis Goliath habuisset, filij Israel oēs essent serui Philistinorū prout hñ. 1. Reg. 17. & p̄ cōsequēs totus status eorū subuersus, sed p̄ victoriā quā dedit Deus ipsi Dauid fuit p̄ oppositū: q. status populi fuit valde prosperatus, & iō in hac victoria singulariter legit, q. de vltis ciuitatibus Israel exibat mulieres psallētes. 1. Reg. 18. q.

* Theodoretus. Symmachus sic dicit. nec percussit nec funeris elatio, nec luctus in plateis eorum, sic etiam & alij interpretes explanant. Nam per multam felicitatem, & bonotum affluentiam in delicijs & in rila degunt, de rebus tristibus non facientes periculum.

i. Ne. n. a. n. e. cl. a. t. u. r. bidus. interrupte querem eorum.

Vel Mystice: inace

ria, ars philosophorū quæ non pōt destrui, ut transcant iusti, nec clamor Dei, quæ in angusta via (quæ ducit ad vitā) est in plateis eorum, id est in lata via eorum, quæ ducit ad mortem.

K Beatum. non inde reprehendit, quia his abundat, sed quia pro

dextera habent, id est pro beatitudine, & hæc est vanitas quam locuti sunt. His & Abraham, & Isaac, & Iacob, abundauit. Felicitas est sinistra, id est temporalis, mortalis.

* Basilus. Postquam omnem opulentiam descripsit, nō putauit illos ob eam cām. quod diuites sunt dignos ob quos quisquam extimuletur, sed præteritis his omnibus ad verum thesaurum felicitatem extendit.

GLOS.

4 Non est rui. vbi hostes possint faciliter incurrere, & p̄ cōsequēs. 5 Neq; clamor in plateis eorū. ex subito incurfu hostiū. Et q. deceat deū dare talia populo Israel, ostēditur, cum dicitur.

6 Beatus populus cuius dominus Deus eius. quasi dicat hic solus est populus Iudaicus, in quo pro tunc vigeat fides vnus Dei, & eius cultus, & ideo cum ex hoc sit beatus principaliter, decet quod habeat abundantiam bonorum temporalium, quæ in hominibus bonis facit adiutorij virtutis. Moraliter potest exponi plā. iste de quolibet fidei, quo habita victoria de hoste vltimi seu inuisibili, cuiusmodi est spiritus malignus, exemplo Dauid insurgit ad Dei laudem.

5 Neque clamor in plateis eorum. scilicet vulneratorum ad aduersarijs.

† Beatum dixerunt. Hoc enim dicunt homines mundani, licet sit miser miseria peccati. Consequenter ostenditur, quis populus sit vere beatus, cum subditur.

6 Beatus populus cuius est dominus Deus eius. id est, qui seruit domino fideliter & deuote: talis enim est beatus in spe.

18. q. nō sic legit de alijs victorijs. unde Dauid de hac regratiādo deo dicit: Quoniam filij nostri quasi plantatio. merito decantādū est tibi canticū nouū super hāc victoriā, quia per eā iuuenes nostri nō viuēt feruenter, sed proficiēt in virtutibus tanq̄ liberi. Similiter & filij nostræ quasi angeli ornata &c. exponant prout in postil. nō tñ per modū petitionis, sed per modū regratiādo. s. q. per hāc victoriā fuit populus multiplicatus in p̄sonis & in victualib⁹ & in ceteris q. in litera cōtinent, & finaliter i pace politica q. principaliter cōsistit in securitate ab hostibus & calūniatoribus intrinsecis. & hoc ex vigore iustitiae q. tpe pacis potius colit. vñ Esa. 37. d. Erit opus iustitiæ pax. Et de hoc dicit finaliter. Non est vlulatus in plateis nostris. Et vñ q. significat p̄ dictionē Hebræicā in hoc loco positā, & est sensus, q. iā nō erat in populo vlulatus, q. causat ab incurfu hostiū, nec clamor q. causat ab oppressione calūniatorū cōcūtiū, & q. oia ista p̄uēt ad felicitatē politicā, p̄cipue hæc clausula vltima q. tranquillitatē populi significat, q. est maximū bonū, q. intendit in regimine politico. ut hñ. 9. Eth. iō subdit. Beatus populus, cuius hæc sunt. q. intelligit de beatitudine ciuili. Sed q. felicitas vera nō p̄sistit i his, sed potius i adhesionē ad Deū p̄ cognitionē & amorē, iuxta illud: Mihi aut adherere deo bonū est iō subdit. Beat. pop. cuius do. De⁹ ei⁹.

R E P L. In psal. Benedictus dñs Deus meus. cōcordat postil. & Burg. p̄terq. in expositione illius passus. Qui das salutem regib⁹. hoc exponit postil. de Dauid & Saul, nō excludēs. q. n. de alijs Iudeorū regibus poterit exponi p̄phetice. Obijcit aut Burg. q. tpe pugnae cū Goliath, Dauid se nō potuit dicere regē, q. sepe post se dixit seruū regis, ut patet. 1. Reg. 23. Ad q. rñleo, q. Dauid se vere illo tpe potuit dicere regē: q. ante illā p̄gnā a Samuele inunctus fuit in regē. vñ quāuis nōdū habuit executionem regis maiestatis, fuit tñ vere rex cōstitutus a Deo, quāuis nōdū assumptus a populo. Sic & Chrs se dixit regē, q. tñ nullā fecit regis maiestatis executionē, q. venit iudicari, nō iudicare, &c. Dauid igit. vere se cōnumerauit regibus, q. habuit ius ad regē, quāuis nōdū in regno, &c. In relijs huius psal. Bur. variat applicationē, veritate nōdū mutata, prout saepe consuevit.

Ceperantis annuntiant. Sed quidam eloquentes, creaturā laudant, creatoris obliti. Sancti vero laudatores, si opera amant, & laudant, magis operatorem: & propter hanc illum amant.

Aug. Si in rebus factis sentitur aliqua species, utilitas, virtus, & laudatur magis in illo qui fecit. Si opera laudas, & te

Prov. 27. 2

det os tuum, ne arrogans videaris. Sed non est arrogantia, quia Deum in te, non te laudas.

a Et virtutem. Si non minaretur, nulla esset correctio: si vero non blanderetur, nulla esset exhortatio. Est itaque amabilis, & terribilis.

† bonitatis
tue loquentur
& iustitia tua
audabunt.

Dicent ergo virtutem disciplinantis & punientis, si prædicant regnū æternum, non tacent ignem æternum.

* Theodoretus. Vi-

Bdetur quidem eiusdē

sermonis repetitione usum esse, diversa tamen significat, mirabilia quidem enim dicit, miracula in quorundam beneficijs edita. Virtutem autē terribilium, magnificentias ob aliorum supplicia demonstratas, veluti per diuinum Moysen Aegypto vniuerso flagella inflixit, illa quippe intelligenda sunt virtus terribilium, in solitudine mannam populo suppeditauit & coturnices ligauit, &c.

* Euthymius. Per mirabilia quidem contemperatas temporum mutationes intelligit, florentes item hortos, prata, mtdos, ac potabiles fontes, flumina ac riuulos suauiter fluentes, terre fetus, arborū species, & alia quæcūque tam in animantibus, quam in aiatis admiratione digna sunt: per terribilia vero, fulgura, tonitrua, fulmina, pestē, famem, nuē, & alia quæcūque tā in animantibus, quam in animatis terribilia sunt, per magnitudinem uero & magnificentiam, diuinæ naturæ sapientiæque, ac potentie excellentiam intellige.

b Suauitatis. Augustin. Ipse per abundantem suauitatem suam, prius memor nostri est nos vocando, gratia sua nos præueniendo, inde nos eius.

c Erubescunt. dicit non manducabunt.

C Augustinus. Manducat qui discit: eructat qui docet: hoc tamen eructat quod manducat. Hæc memoria, quia valde dulcis,

dulcis, manducanda est & eructuanda. Sic ergo manduca, D vt eructes.

d Tū. Augustinus. Nemo Deo tribuat, quia est: & sibi tribuat, quia iustus est. Mellus enim est quod sibi vult tribuere quam illi. Totum ergo illi da, in totum ipsum lauda.

a Tertius locus laudis. Alij magnificentiam maiestatis tue, & sanctitatem tuam loquentur.

He. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquētur, & mi-

a Quartus locus laudis. **b** Sextus locus laudis. **c** Aug. Non tantum blanditur, sed et in minatur. Blanditur vt exhortetur, minatur, vt terreat & corrigat. Alias meritorū.

a mirabilia tua narrabunt. **Vau.** Et virtutem terribilium tuorum

a Septimus locus laudis. Cuius non est finis, sed narrabunt, cum talem esse laudabunt.

dicent, & magnitudinem tuam † narrabunt. **Zain.** Memo-

a Octauus locus laudis. Non est oblitus, nos oblitus eum, & non oblitus facit nos reminisci sui. **b** Foris. Intra ea pleni. **c** Nonus locus laudis. Quam memores tu accipiunt a te. **d** Non sua.

b riā abundantia tua eructabunt: & iustitia tua exultabunt. **Heth.** Misericors & misericors dñs, † patiens & multū

h misericors. **Teth.** Suavis dñs † vniuersis, & miserationes

e Misericors & misericors.

ricors. Cassio. Tertio,

latius explicat quæ se

cundo breuiter pro-

posuit. **Q.** Merito in

his laudabunt, quia

Mise. Partes laudis

ponunt hic quæ supe-

rius, sed non singula

possunt explicari. qd

enim opera vel potē

tia eius plene expli-

caret?

Augus. Misericors

& mise. quib⁹ iam ve

niam dedit.

f Patiens. his quibus

nondum dedit, sed

expectat, vt det.

Cas. Misericors. Ab operibus incipit, vt misericors dicat dum cadentes restituit. Misericors, natura, etiā dum creat. Patiens. hoc sumit de secūdo loco laudis, scilicet de potētia quā laudat, non quod terras suspendit, maria coercuit, stellis celos depinxit, &c. sed quia tolerat peccantes, vt conuertantur.

g Suavis. De magnificentia sumitur, quia nil magnificentius quam suauem esse gustantibus & misericordiam omnibus operibus suis impendere: non autem his quæ diabolus facit, ea enim potius damnat.

h Et miserationes eius. Aug. Si enim tollas opera tua mala, & non in te remaneant nisi opera eius, non te dimittet miseria

tio eius. Si autem tu non dimittas opera tua, erit eius seueritas in opera tua, cum dicet. *Ita maledicti in ignem æternum.*

* Euthy. Sermonem amplifcat sciens, in ea potissimum

Dei diuitias consistere: neq. n. siluari potuissimus, nisi magna illius benignitas adfuit nobis, & misericordia, vniuer-

lis aut dixit, & nō iustis tantū: quoniam & peccatoribus nec

rōnabilibus tantū. sed etiā irrationalibus, ac deniq. quibuscū-

que tametli minimis operibus suis inseretur, quippe qui &

gehēnā & oēs alias æternas penas peccatoribus præsumma

misericordia cōminatus est, vt earū timore a vitis abstine-

rent, & virtutem adepti celorum regnum consequerentur.

Confiteantur

NICOLAUS DE LYRA.

1 Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquen. Quam ostendisti in datione sanctæ legis.

2 Et mirabilia tua narrabunt. Quæ tunc virtute diuina apparuerunt, vt habetur: Exodi. 19.

3 Et virtutem terribilium tuorum dicent. id est, iudicia tua terribilia in apertione terræ & deuoratione Core, & aliorum sibi adherentium in rebellionē, Numeri decimosexto, & in alijs punitionibus terribilibus.

4 Et magnitudinem tuam narrabunt. quam ostendisti in debellatione Og regis Basan, & Schon regis Amorrhæorum.

5 Memoriam abundantie suauitatis tuæ. qua paucisti eos manna in deserto, & potasti eos aquis productis de saxo durissimo.

6 Erubescunt. id est, de corde deuoto proferent & narrabunt.

7 Et iustitia tua. qua Chanaanos de terra promissionis eiecisti, & filios Israel ibi habitare fecisti.

8 Exultabunt. id est, cum exultatione deuota referent hæc & præ-

& prædicta opera tua.

9 Misericors. quantum ad effectum.

10 Et misericors dominus. quantum ad affectum.

11 Patiens. quia non statim infert punitionem pro peccatis, sed aliquādo differt etiam per totam vitam peccatoris, quod videtur hominibus nimis differre. ideo subditur.

12 Et multum misericors. tamen totum benefacit secundum ordinem suæ sapientiæ.

13 Suavis dominus vniuersis. quia omnibus creaturis dat esse, quod est desideratissimum hominibus secundum se: licet aliquando ratione mali adiuncti efficiatur aliquibus rædiosum. Et cum hoc aliquibus dat viuere, vt vegetabilibus. Et ultra hæc, sentire, animalibus, & ultra prædicta, intelligere hominibus, & angelis.

14 Et miserationes eius super omnia opera eius. Quia diffusio sue bonitatis ad omnem creaturam modis prædictis, non procedit ex aliqua obligatione seu debito ex parte Dei, sed ex mera bonitate, & pietate ipsius.

Confitean-

MORALITER.

1 Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur. orando & docendo.

2 Et mirabilia tua narrabunt. scilicet alijs, eos ad tuam laudem inducendo.

3 Et virtutem terribilium tuorum dicent. in peccatorum punitione, vt in diluuij inundatione, & Sodomorum subuersione, & sic de alijs, vt audientes terreantur, & a peccatis retrahantur.

5 Memoriam abundantie suauitatis tuæ. scilicet in beneficijs crea-

creationis, recreationis, gubernationis, & glorificationis.

8 Exultabunt. id est, exultent. Et per hoc significatur prædictio procedens ex corde deuoto.

† Et iustitia tua exultabunt. Psalmus 57. b. Latabitur in flus cum viderit vindictam, &c.

9 Misericors & misericors dominus. Peccata relaxando.

11 Patiens. per pœnitentiam expectando.

12 Et multum misericors. pœnas debitas minuendo.

13 Suavis dominus vniuersis. attingens a fine vsque ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter: dans eis inclinationes ad bonum secundum suæ naturæ modum.

Confitean-

a *Confiteantur tibi domine omnia opera tua.* Aug. Laudent, sicut
A ea que non habent sensum laudandi, qui sunt materia laudis:
quia dum inquiris, inuenis magnam vim in eis qua a Deo.

* Theodoretus. Non ea qua animis carent Deum lau-
dant, nec sine rationis expertes vocem rationis compo-

tem nutiunt, sed per
hechi qui rationis parti-
cipes Deo, & studio-
si sunt, huiusmodi
canonem compo-
nunt, quodlibet enim
nutientes eorum, que
ab ipso facta sunt, ut
sapientia magnificen-
tiam obseruantes in
laudes linguam im-
pellunt.

† magnitudi-
nis decoris.

b *Et sancti tui.* Cassi.
Omne quod est, con-
fiteretur, vel per se, vel
per rationales creatu-
ras. Vel sancti, id est,
angeli & homines.
Hoc de sanctitate, ip-
sa est enim sanctitas
Dei, ut ei sancti de-
beant confiteri.

† Suffragat.

* Basilus. Sanctos
hic vocat qui praece-
pta Dei adimplent.

* Euthymius. Qui tibi sanctificati ac dedicati sunt, hos
enim praecepit, decet tibi semper benedicere, curis ac solli-
citudinibus seculi liberatos, atque idoneos puro ac mundo
corde tuas laudes proferre tanquam alijs sapientiores.

c *Gloriam regni.* Cassiod. De mirabilibus ergo sumitur. Q.
Quam mirabilis enim qui fecit celum & terram, & diuersis
bonis impleuit.

d *Vt notam.* Cass. De virtute terribiliū hoc sumit. Sanctis
enim predicantibus nota facta est potentia Dei qua vindicat in
malos, & gloria regni, qua coronat bonos, ne ignorata min⁹
quare

quareretur, & nota etiā facta est, qñ apostoli virtutes fece-
runt, & per notitiam vtriusque scilicet potentia & gloria, A2.4. g.
quidam timore pena, quidam spe gloria conuertuntur. Et
nota, q. post potentiam commendat decorem regni: quod
ideo facit, ut potentia nominata amantem non terreat: hēt

enim regnum quo de-
lectemur, & illud re-
gnum habet decorē,
cui tā magnifico nil
comparatur.

e *Regnum tuum.* Cass.
Laudat de perpetua
te & dominationis ef-
fectu. Et sumitur hoc
de magnitudine, si
magnum est ad tem-
pus imperare, maius
est dominationis ter-
minum non habere.

f *Fidelis dominus in om-
nibus.* Cassiodorus. De
abundanti suauitate
hoc sumitur. vnde sa-
pra: *Memoriam abun-
dantia suauitatis tuae.* Fi-
delis, quia aduentus
dona compleuit. Ad
abundantiam quoque
perinet, quod alleuat
ruentes: erigit elisos.

E
† Fidelis &c.
hic verus nō
est in Hebræo

vnde recordatio suauitatis habetur, & in laudibus eius eru-
tuatur.

g *Qui corrunt.* Cassiod. A malis suis, quos omnes alleuat
Deus. Vel, ab his temporalibus sicut sancti, ut Iob, qui in se-
culo aliquid perdunt, & abiecti fiunt, decedentes sunt, sed
hos omnes confirmat, quia septies cadit iustus & resurgit: Prou. 24. c.
impj autem infirmantur in malis.

* Basilus & Euthymius. Cum de regno Dei dixerit,
quod scilicet est sine fine, & de sermonibus, quod veri sunt,
& de operibus quod reprehendi non possunt, & ad hanc

Omnia F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Confiteantur.* Hic consequenter Dauid incitat fideles no-
ui testamenti ad laudem Dei, dicens. *Confiteantur tibi domine.*
id est, laudent te secundum suum modum, quia etiam irratio-
nabilia & insensibilia non laudent Deum proprie, eo quod
carent intellectu, bonum quod habent in Deum referente,
tamen laudent Deum in quantum sunt materia diuinæ lau-
dis intelligibilibus creaturis.

2 *Et sancti tui.* id est, fideles noui testam. tibi consecrati per
sacramenta noui testamenti, quę sunt efficacia ad sanctifica-
tionem, non sic autem erant sacramenta legalia, quę Apo-
stolus appellat infirma & egena, ad Galat. 4.

3 *Benedicant tibi.* pro patribus veteris testamenti, eo quod
in ipsis completum est mysterium Christi.

4 *Gloriam regni tui dicent.* i. predicabunt gloriam regni ce-
lestis quod fecerunt apostoli alijsque discipuli per orbem di-
spersi. patres autem veteris testamenti annuntiauerunt gloriā
regni terreni. Deut. 28. a. Si audieris vocē dñi Dei tui, &c.
sequitur. *Faciet te dominus Deus tuus excelsores cunctis gentibus,*
qua versantur in terra. Et Esa. 1. c. *Si volueritis & audieritis me,*
bona terra comedetis, tamen istis promissionibus & consimili-
bus intelligebantur bona spiritualia principaliter promissa,
ut frequenter dictum est supra, quia tamen populus rudis il-
la non capiebat, ideo patres veteris testa. illi tacebant, quę
per patres noui testamenti sunt aperte predicata.

5 *Et potentiam tuam loquentur.* i. ostendent per miracula do-
ctrinam euangelicam confirmantia, secundum quod dicit,
Mat. ult. d. Illi autem profecti predicauerunt vbiq. dño, &c.

6 *Vt notam.* per opera totam virtutem naturę creatę tran-
scendentia.

7 *Et gloriam.* Gloria est clara notitia cum laude. In regno
autem celesti, de quo hic est sermo, est clara Dei visio & iu-
gis

MORALITER.

1 *Confiteantur tibi.* Hic inuitatur generaliter oīs creatura ad
Dei laudem, cum dicitur. *Confiteantur tibi.* do. confessione laudis.
† *Omnia opera tua.* Nam habentia intellectu laudare possunt
Deum proprie, & intellectu carentia large, in quantum in eis
releuet bonitas creatoris, & quia inest intelligentibus ma-
teria diuinæ laudis, ideo subditur.

2 *Et sancti tui benedicant tibi.* i. docendo ut audientes te diligant.

5 Et

5 *Et potentiam tuam lo.* ut te timeant.
6 *Vt notam faciant.* Repetitio est eiusdem sententię ad ma-
iorem expressionem.

8 *Regnum tuum.* i. eterne durationis & magnę extētionis ad oīa.

9 *Fidelis dominus.* Nam implet promissa.

10 *Et sancti.* Nā ordinat ipsa ad declarationē suę sanctitatis.

11 *Alleuat omnes qui cor.* Quia quantum est ex se, paratus
est cadentes in peccatum releuare.

Oculi

G omnia de diuina magnificentia, potentia, gloria, benignitate, iam tractauerit. Hic rursus de benignitate Dei differt, & ipsa maxima est regni eius gloria, quod non solum stantes sed & ceciduros conseruat ne prolabantur, & ridentes erigit, & quod mirabile est, non vnum aut alterum, sed vniuersos.

a Et erigit omnes eli.

† collapsos.

*† illis in op-
portunitate.
Iac. 4. b.*

† saturas.

Augustin. Ad se perti-
nentes, quia superbis
resistit.

*b Oculi omnium in te
sperant de.* August. De
iustitia latius agit, vt
qui misericordem au-
dit, iustum timeat: &
iustitia est, vt speran-
tes faciat corporaliter
vel spiritualiter. Non
semper enim danda
est esca, sed in tempo-
re opportuno, multis
enim petentibus salu-
briter differtur.

** Euthymius.* Si-
milis sunt hæc verba
ijs quæ habentur in

† clamorem.

b psalm. 103. Omnia e-
nim, inquit, a te expe-
ctant, vt des cibum corum in tempore, & rursus: aperiente
te manum tuam omnia implebuntur bonitate, quod igitur
illic bonitatem, hoc in loco bonam voluntatem appellauit.
Vidisti quomodo ostendit propheta, quod Deus bonus &
benignus est vniuersis, & quod misericordia eius supra om-
nia opera eius, &c. Per manuum vero apertionem præban-
di facilitatem demonstrat.

** Theodoretus.* Hoc in loco verbum, *sperant*, non pro-
pter affectum posuit. Neque enim qui impie viuunt, hanc
habent spem, nec genera animalium ratione carentium sen-
sum rationis compotem habent, sed edocet vnumquodq;
ab ipso congruentem vsum accipere.

c Et tu das illis escam in tempore opportuno. Aug. Dat ergo
medicus agro quod conuenit, & quando conuenit, non vt ho-
mo desiderat & petitis obsequit, si det. Petrus. n. Apostolus de
angelo sathanæ, vt auferret ab eo, & non accepit, sed pp per-
fectionem suam, quia tēpus adhuc erat exercendæ infirmi-
tatis. Petrus diabolus tentandum Iob, & accepit, sed ad dam-
nationem suam. Ipse Christus morti venerat, & tñ transfigu-
rans in se infirmos, ait. *Pater si fieri potest, st anseat a me calix iste.*
Et licet non acciperet quod petere videbatur, ait. Non quod
volo, sed quod tu benedicens Deum in omni tempore.

Iob. 1. b.

Math. 26. d.

** Basilus.* Quid est quod dicit tēpore opportuno? quo-
niam temporibus omnia sunt discretæ, & hoc potissimū sa-
pientiam

plentiam illius declarat. Verum singulis annis alimoniam
distribuit, vt agricolam quoque recreet.

d Aperis tu manum. Augustinus. Et si non das aliquando,
das tamen opportunè. dāters quidem, non aufers.

** Basilus.* Manuum apertionem, & virtutem necessa-

ria suppeditandi dicit
vt instruat nos, nō ex
elementis frugum es-
se copiam, sed ex di-
uinæ beneuolentiæ,
placiditatis ac volun-
tatis prouidentia. Nō
enim simpliciter ci-
bum sed vnicuique
propriū commodū
vt vtilem largitur,
nec largitur modo
sed ita cumulat, vt nul-
la sit penuria.

e Iustus. Cassiodor. *† inuocant:*
Ipso nomine iustitia
aperit, vt manifeste
ostēdatur hic laus de
iustitia esse. Vix sunt
dispositiones & vo-
luntates, quæ omnes
iusta, etiā si verberat.

f Vix suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Sciendum, quod
vix ad dispositionem pertinent, opera ad effectum: hæc se-
cundum nos diuiduntur. Sed apud illum, hoc est velle quod
facere, quia ex eius voluntate res habent esse.

g Prope est omnibus inuocantibus eum. Cassiodor. Propitius qui
vbique, & hoc de iustitia.

** Theodoretus.* Hæc particula, *prope*, non loci spa-
tium significat. Natura enim vbique adest Deus, nam
in ipso viuimus & mouemur, & sumus secundum diui-
num Apostolum. Sed per hæc affectionem & studium
declarauit. Pulchra autem est hæc additio *veritatis*, non
enim simpliciter inuocantibus adest, sed ijs qui in veri-
tate hoc facere decreuerunt. *Non omnis, enim, qui dicit mihi
domine domine, intrabit in regnum celorum, sed qui facit voluntatem
patris mei qui in celis est.*

Ad. 17.

Math. 7.

h Voluntatem timentium se faciet. Cassiodorus. Concludit de
iustitia. Aequum est enim & diligentes custodire, & pecca-
tores perdere.

** Basilus.* Et hæc est sane modica diuinæ prouidentia
portio, quod eos quibus prouidet munitis reddit, peccato-
res vero eos dicit, qui incurabiliter languent, nec saluari
volunt. Si vero quidam diligentium se puniti sunt, est hoc
animas eorum custodientis, illustrioresq; reddentis, etiam si
corpus intereat.

† Laudatio.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et erigit omnes eli. Eodem modo exponatur, quia est repe-
titio eiusdem sententiæ sub alijs verbis. Consequenter tan-
git diuina beneficia in bonis promouendo, dicens.

2 Oculi omnium in te. Per hoc autem quod subditur. Et im-
ples omne animal benedic. &c. patet quod hæc scriptura nō
loquitur generaliter de omni creatura, vt exponunt aliqui,
sed tantum de creatura animata anima sensibili, cuiusmodi
est homo & animal brutum propter hominem factum. di-
cit igitur. *Oculi omnium in te sperant.* quia a Deo expectant pro-
uisionem victualium, non solum homines, sed etiam bestia
& aues, secundum quod dicitur Mat. 6. d. *Considerate volatilia
celi, &c.* & subditur. *Et pater vester cælestis pascit illa.*

3 Et tu das illis escam in tempore opportuno. Aliqua enim ani-
malia sunt, quæ secundum conditionem naturæ suæ per ma-
gnū temporis spatium non comedunt, sed nutrimento
prius recepto viuunt, sicut hirundines nō comedunt in hye-
me, sed viuunt de alimento recepto in æstate, vt dicit com-
mentator

MORALITER.

2 Oculi omnium. scilicet bonorum.

† In te sperant. domi. Spe formata charitate.

3 Et tu das escam illis, scilicet eucharistiæ.

† In tempore opportuno, quod est tempus gratiæ.

4 Aperis tu manum tuam. tua largitate.

5 Et imples omne animal. Per animal quod dicitur a sensu,
intel-

mentator Albertus super secundo de Anima: & de pluribus
alijs ponit exempla.

4 Aperis tu manum tuam. per bonitatis diffusionem.

5 Et imples. id est, conuenienti refectio.

6 Iustus dominus. id est, processibus suis cum sit ipsa regula
iustitiæ & veritatis.

7 Et sanctus in omnibus. exponatur sicut supra.

8 Prope est dominus. Sed quia hoc est intelligendum de fi-
deliter inuocantibus tantum, ideo subditur. *Omnibus inuocan-
tibus eum in veritate,* quia inuocantes eum pie, id est, de per-
tinentibus ad salutem pro se & perseveranter semper ab eo
exaudiuntur, tempore tamen debito, ideo subditur.

9 Voluntatem timentium se. timore filiali, qui est annexus cha-
ritati.

10 Faciet. quia tales supponunt voluntatem suam diuinæ
voluntati, & sic sicut diuina voluntas impletur, ita & sua.

11 Et deprecationem eorum exaudit. si sit pia, pro se, & perse-
uerans, vt prædictum est.

Et sa-

intelligitur habens Dei sensum, & omnis talis, Dei benedi-
ctione repletur.

6 Iustus dominus in omnibus vix suis. Nam vniuersæ vix do-
mini sunt misericordia & veritas.

7 Et sanctus in omnibus operibus suis. Exponatur vt prius.

8 Prope est dominus omnibus inuocantibus eum. Quia velociter
exaudit veraciter deprecantes,

† exaudit.

& saluos faciet eos. Schin. Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores

^a Laudationem. Cassi. ^a Expositis omnibus, ^a disperdet. Tau. † Laudatur brevis con-

† Lauda.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Et saluos facies eos. salute æterna, & aliquando etiam temporalis, ut dictum est supra.
- 2 Custodit omnes diligentes se. sicut amicos charissimos in ciuitate cælesti collocandos.
- 3 Et omnes pec. in peccato mortali decedentes.
- 4 Disperdet. deperditione gehennæ.
- 5 Laudatio. Hic ex prædictis beneficijs concludit Psalmista Deum ab omnibus hominibus esse laudandum: & primo incipit a seipso, dicens: Laudatio dom. & secundo alios ad idem inuitat.

4 Et

MORALITER.

- 2 Custodit dominus omnes di. se. à malo mortalis culpæ.

6 Et

GLOSSA ORDINARIA.

^a Halleluia. Caf. Vox ista quasi musica salutaris tanquã harmonia cælestis, quæ non solũ homines sed etiã angelos delectat, laudem Dei exprimens. Quæ congrue huic psal. præscribitur, ubi vir iustus exhortatur animã ad laudem Dei, quia in aduersis aliqui velit nolit, perturbatur anima. unde supra. *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?* Sed ut auferat ei perturbationem, suggerit gaudium de spe, si non in re. *Spera in Deo, quoniam ad conf.*

sup. 11. d.

Augustinus. Hac spe eret anima Deũ laudat hic.

Caf. Primo, sibi quasi omnibus consulit laudare, ne in vanis orietur, & quasi acquiescens consilio, asserit se laudaturum ibi ubi poterit plene. Secundo, alios monet non sperare in homine, ibi: *Nolite confidere.* Tertio docet omnem spem in omnipotente ponendam, ibi: *Beatus.*

* Theodoretus. In nonnullis exemplaribus additum est, *Aggei. & Zacharia.* Sane hoc nec apud Hebræum, nec apud alios interpretes, nec apud Septuaginta inueni in sexuplici. Atque præfens psalmus, ut Deum rerum omnium conditorem laudibus prosequamur adhortatur, quãdo quidem etiam inscriptio hoc significat. Nam Halleluia Laudate dominum interpretatur.

* Beda Vener. Memoriam dominicæ laudis quam præcedente titulo latine posuerat: Nunc ad cumulum eiusdem laudis Hebræi Halleluia voluit augmentare vocabulo, cupiens propheta laudes domini, ex toto corde decantari.

* Idem. Populus de Babylone saluatus, beneficia in se Dei ab initio commemorat. Aliter vox Christi ad populũ.

PSAL. CXLV.

^b *Lauda anima mea dñm.* Sed queritur. A quo, cui hoc cõsultur? Si dicitur caro consulere animæ, non videt hoc esse verum,

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. CXLV.

¹ *Lauda anima mea dñm.* Huic psal. pro titulo præponitur, Halleluia, quod significat laudate Deum, ut dictum est supra.

Circa materiam huius psalmi considerandum est, quod ex decursu veteris testamenti patet, quod quãdiu filij Israel confidentiam habuerunt in domino, bene fuit eis. Quando autem diffidentes de diuino auxilio recurrerunt ad humanum, malũ fuit eis. unde & Sedechias rex confidens de adiutorio regis Aegypti contra regem Babylonis fuit captus & exoculatus, & ciuitas Ierusalem destructa, & populus captiuatus, ut habetur. 4. Regum. & 2. Paralipome. in fine. Multa etiam alia exempla possent ad hoc adduci de scriptura, sed pro-

MORALITER.

- 1 *Lauda anima mea dominum.* In hoc psal. declaratur, quod de

^a Concludit laudem. ^a Quoniam omnia ita se habent. clusio, qua concludit, quod non potest explicari.

^a Meo exemplo. ^b Conuersi ad Deum. ^c Id est homo. ^a Et hoc in presenti. ^b Id est in futuro. ^c Id est in futuro. ^d Et hoc in presenti. ^e Id est in futuro. ^f Id est in futuro. ^g Id est in futuro. ^h Id est in futuro. ⁱ Id est in futuro. ^j Id est in futuro. ^k Id est in futuro. ^l Id est in futuro. ^m Id est in futuro. ⁿ Id est in futuro. ^o Id est in futuro. ^p Id est in futuro. ^q Id est in futuro. ^r Id est in futuro. ^s Id est in futuro. ^t Id est in futuro. ^u Id est in futuro. ^v Id est in futuro. ^w Id est in futuro. ^x Id est in futuro. ^y Id est in futuro. ^z Id est in futuro.

6 Et bene. omnis ca. id est, omnis homo, qui frequenter in scriptura caro nominatur, secundum quod dicitur supra psal. 77. e. *Et recordatus est, quia caro sunt, &c.* Gen. 6. a. *Non per manebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.* 7 *Nomini san. eius.* s. Dei, à quo omnis sanctitas deriuatur. 8 *In se. & in seculis.* id est, æternaliter. vbiunque enim fit talis replicatio huius dictiois seculum, æternitas designatur: saltem à parte post secundum doctores Hebræorum. Sensus autem literalis huius psal. est etiam moralis, ut patet ex dictis: propter quod non oportet aliam moralitatem addere, nec in consiliis psalmis.

3 Et omnes peccatores. scilicet obdistantos.

4 Disperdet. pœna gehennæ. Cætera patent ex dictis.

verum, cum à meliori, & a digniori soleat inferiori dari consilium. Caro autem inferior est anima.

Augustinus. Anima enim licet vituperata, quia peccatrix: tamen melior dicitur per naturam corpore laudato in suo genere: quia spiritualis natura præstat corpore, quod mouet, regit, sensificat, capit: & ipsa infinita, vicina est substantiæ Dei. Sic aurũ vituperatum, quia sordidũ præstat plumbo in puritate laudato, sic & malus homo optimo equo. Non datur ergo consilium animæ à carne, quamuis domita valde & pacata, quæ tamen mortua

E

Halleluia PSALMVS CXLV.

^a Quid de alijs fatigis? Ita necum in laude Dei. ^b Perfecte. ^a Aeterna, quæ vere vita. ^b Sic laudabo ibi. & hic psallam, ubi non semper ero. Hic est homo & alijs intentus, & ideo non semper & perfecte psallit: sed in æterno esse non sic, sed psallit: imo quãdiu iue.

minum in vitã mea: psallam Deo meo

est propter peccatum. Nec etiam mortalis consulit animæ. quia semper infra animam est, sed superior pars animæ, scilicet mens quæ cogitat sapientiam diuinã illi inherens, & in illã suspirans: videt quãdam sui partes perturbari moribus seculi, & cupiditate terrenorũ ad exteriora rapi. unde ad interiora, & superiora reuocat eã. Se ergo sũ sensualitatem exhortans dicit. *Lauda anima mea dominum.* Quid. n. tibi placet in hoc seculo? diuisa per tot secularium rerum amores: collige te ad autorem hic tibi pax & securitas. Deinde respondet animæ menti quasi hic prægrauata non valens desistere, ut dignum est. *Laudabo in vitã:* hic in morte laudabo tenuiter, quia corpus aggrauat animã, & terrena inhabitatio sensum deprimit multa cogitantem. hic, spes pascit, vita in futuro.

* Basil. Vbi desistit, illinc & denuo orditur, à laude videlicet ac celebratione Dei: non enim parum hoc facit ad purgandum animam, Laudem vero dicit (quod crebro monui) eam quæ ex operibus est. Sicut præcedenti psalmo dixit, *per singulos dies benedicam tibi,* ita & hic, *donec,* inquit, *fuero.*

^c *In vitã mea.* Cassiod. Cum ei perfecte inheres, a quo separari ut modo fit, mors est: sed spes consolatur, in qua quodammodo viuens laudat.

Sap. 9. c.

Quandiu

F

propter breuitatem omitto: quod considerans autor huius psalmi qui secundum Hebræos ignoratur, in hoc psalmo declarauit, quod non de hominibus, sed de Deo est confidendum. Et diuiditur in duas partes, quia primo Psalmista laudat Deum secundum huius psalmi titulum. Secundo descendit ad propositum, ibi: *Nolite confidere.*

Diuisio.

Circa primum dicitur: *Lauda anima mea dominum.* quasi diceret, non laudent eum labia mea tantum sicut illorum, de quibus dicitur Esa. 29. d. *Populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor autem eius longè est a me.*

2 *Laudabo dominum in vitã mea.* id est, in vitã presenti, quãdiu durabit.

3 *Psallam Deo meo quãdiu fuero.* id est, in futuro. Laus enim diuina non tollitur à sanctis per mortem, sed magis perficitur.

Nolite

de hominibus non est principaliter confidendum, sed de Deo: propter quod sensus literalis est simpliciter moralis, ideo pertransco.

MORA-

¶ a *Quandiu*. Non quod aliquando non sit, quia in æternum
A erit. & ideo vere diu.

¶ b *Nolite confidere*. Cas. Secunda pars. Dato consilio & affir-
mato ubi plene laudare poterit, quasi longe remotus, & in-
terim dum mala sunt (quibus turbatur anima) monet non
sperare in homine, sed
in Deo.

Aug. Vel, quasi in
fine seculi mente posi-
tus: cito finienda, do-
cet non amare pro æ-
ternis, quasi & meo
exemplo. *Nolite confi-*

c *In filijs hominum*.

Augustin. In vno filio
hominis, est salus, &
in ipso sperate: Non
filius hominis quia est
sed quia filius Dei est.
Non propter illud qd
suscepit ex te: sed pro-
pter illud quod serua-
uit in se.

d *Exibit spiritus eius*,

et reuertetur in terram
suam, in illa die peribunt

omnes cogitationes. Cassiod. Prius mūdāt corda p-

hibendo à noxijs, vt
post salutaria intendat
monendo salubria.

* Theod. Spiritum

hoc in loco animam vocat: hac enim transmigrante in pro-
priam cognationem, corpus reuertitur secundum diuinam
sententiam: *Quoniam terra es, & in terram reuerteris.*

e *In illa die peribunt omnes*. * Euthymius. De die loquitur
exitus animæ de corpore: cogitationes vero eas intelligit,
quas mortuus hic princeps de seculi rebus habuerat. postq̃
vero propheta ab humana spe lectorem abduxit, quod reli-
quum est tutum ei ac securum deinceps portum ostendit,
atque inexpugnabilem quandā turrim. Est autem optimus
admonendi modus, primum ab infirmioribus abducere, &
deinde fortiora statuere, inania destruere, & vera erigere, ar-
guere fallacia, atque vtilia demonstrare.

f *Beatus cuius Deus Iacob*. Cassiod. Tertia pars, ubi docet to-
tam spem in omnipotenti ponendam, quem ex factis descri-
bit, vt Gentilitas tam frequenter conuicta quiescat.

Augustinus. Remotis noxijs, docet quod salutis est, sci-
licet in quo sperandum sit.

* Theodoretus. Deum Iacob non temere vocauit, sed
admonens nos quantam opem consecutus fuerit Iacob, cū
in Deo spes suas constituisset, & quales & quot fructus spei
perce-

percepit, vt in Deo huius speremus commonescit, & Do-
minum ipsum & Deum nominat, & per vtraque potentiā
prædicat.

f *Adiutor eius spes eius*. Cas. Ipsius Iacob sic fuit adiutor, vt
de Iacob faceret Israel, qui iā videret adiutorium fieret Israel,

id est, videns Deum:

sic si hic non vides,

sed habes adiutorem

Deum, eris tandem

de Iacob Israel & vi-

debis, & cessabit om-

nis gemitus & dolor,

dicit ergo: *Beatus cuius*

Deus Iacob est ad-

eius, id est, huius veri

Iacob sicut illius.

g *Qui fecit celum &*

terram. Cassiod. Quia

& cultoribus damo-

num spes est in Deo

suo, determinat in

quo debet esse spes,

id est, in Christo, &

hoc vsque in finem

psalmi ostendit, de-

scribendo eum per

omnia.

h *Omnia quæ in eis*

sunt. Cas. ne quem a-

lium putes creatorē,

vel (id est, etiam) mi-

nutillimarum rerum

existere creatorem.

* Basilus. Si opera illius diuturna sunt quanto magis ip-
se diuturnus est ac potens? quid autem est, quod potens est
ac diuturnus cum seruare nolit? multi siquidem insipientiū
ista obijciunt, sed vide quomodo vt hanc suspitionē auferat.

* Basilus. Hoc inquit opus eius est, vt non negligat in-
iuria pressos, vt non despiciat calumnijs affectos, vt manū
porrigat insidijs obnoxios, idque sine intermissione.

i *Qui custodit veritatem in seculum*. Cas. Christus qui est veri-
tas, omnis homo mendax.

k *Facit iudicium*. Cassiod. Hæc duo ad iustitiam pertinent.
Christus iudex vindicat patientes propter nomen suum, &
dat escam dilgentibus se.

l *Iniuriam patientibus*. Aug. Nō omnis molestia est iniuria:
quod iure pateris nō est iniuria, vt quod patitur latro & scele-
rati alij. aliud ergo est pati iniuriam, aliud supplicium. Suppli-
cium enim iure quis patitur. Iniuria autem iuri cōtraria est.

m *Dominus soluit compeditos*. Cassiod. Hoc ad abundantiam
suauitatis.

n *Dominus erigit elisos*. Quos diabolus elidit, dominus erigit.

Diligit

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Nolite confidere*. Hic consequenter descendit ad propo-
situm. Et ostendit primo, quod confidentia in hominibus
est fugienda: secundo quod confidentia in Deo est ample-
ctenda, ibi: *Beatus cuius*. Circa primum dicit: *Nolite confi-*
dere in principibus. qui sunt principales & potentiores inter
alios, & ideo si non est ponenda confidentia in talibus, mul-
to minus in alijs. Ideo subditur.

2 *In filijs hominum in quibus non est salus*. id est, non possunt
seipos saluare. Quod statim declarat dicens.

3 *Exibit spiritus eius*. id est, anima cuiuslibet hominis egre-
diatur de corpore etiam malis gratibus suis.

4 *Et reuertetur*. scilicet corpus.

5 *In terram suam*. vnde habuit originem, secundum illam
domini sententiam, Gen. 3. d. Denec reuertaris in terram
de qua sumptus es: quia pulvis es, & in puluerē reuerteris.

6 *In illa die*. scilicet separationes animæ à corpore.

7 *Peribunt omnes cogitationes eorum*. Quia non poterunt exe-
qui quod facere proposuerant. Per dicta non est intelligen-
dum, quod homo nullo modo debeat de homine confide-
re, sed quod non confidat in homine principaliter, & ex dif-
fidentia diuini adiutorij, de quo debet principaliter confi-
dere, ex consequenti vero de homine in quantum est instru-
mentum, vel coadiutor ipsius Dei.

8 *Beatus cuius Deus Iacob ad*. Hic consequenter ostendit, qd
de Deo

de Deo principaliter confidendum est, dicens. *Beatus cuius*
Deus Iacob. Et magis nominatur hic Deus Iacob, quam alte-
rius patriarchæ: quia hic loquitur Psalmista de confidentia
in Deo, qui dixit Iacob, vt haberet cōfidentiam in eo, Gen.
46. a. *Noli timere descendere in Aegyptum*. & sequitur: *Ego de-*
scendam tecum illuc, & ego adducam te inde reuertentem.

9 *Spes eius in deo*. Deo ipso. Tanquam in suo protectore &
saluatore. Cuius ratio consequenter redditur, & primo ex
diuina potestate, cum dicitur.

10 *Qui fecit celum & ter*. Et sic potest vbique saluare, quia
eius potestas attingit vbique. Secundo ex diuina veritate
quæ adimplet promissā. Ideo subditur.

11 *Qui custodit veritatem in seculum*. Tertio ex Dei æquita-
te, cum dicitur.

12 *Facit iudicium iniuriam patientibus*. Eos vindicando. Quar-
to ex Dei pietate, cum dicitur.

13 *Dat escam esurientibus*. Supplens defectum nutrimenti.

14 *Dominus soluit compeditos*. A carceribus liberando.

15 *Dominus illuminat cecos*. Visum restituendo.

16 *Dominus erigit*. Claudos erigendo. vnde in Hebræo &
in translatione Herony. habetur: *Curuos*. & de omnibus
istis possunt poni exempla de scriptura, sed propter breui-
tatem omitto. Per ista etiam tria prædicta subintelligitur
remotio cuiuslibet alterius impedimenti. Quinto adduci-
tur ratio ex diuina charitate, cum dicitur.

Dominus

a Diligit iustos. Cass. Quos locat in aeterna beatitudine.

A * Euthym. Iustos quidem eos dicit, qui ante Euangelium ob virtutem resplendebant. Aduenas vero eos, qui post Euangelium ad religionem atque ad fidem accesserunt. Vel per iustos perfectiores omnes ad virtutem intelligit, per aduenas vero, vel profelytos eos, qui

† incuruatos.

† orphanum.

† exterminatos.

nuper confirmati sunt, illos enim diligit Deus tanquam sibi gratos. istos vero conseruat tanquam delicatiores atque infirmiores, atque ad pugnam aduersus demones nondum exercitatos.

b Aduenas pupillum, & viduam suscipiet. Augustin. Omnis ecclesia gentium aduenti-

B tia est ad patres, non carne, sed imitando filia.

Pupilli sunt omnes in peregrinatione, quibus est absens pater.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dominus di. Quia ipse est regula iustitiae, & similitudo, & causa dilectionis, & quia diuina charitas se extendit potissime ad debiles, & impotentes personas, ideo subditur.

2 Dominus cu. aduenas. Extra terram natiuitatis suae existentes.

3 Pupillum. idest infantem matre carentem.

4 Et viduam. Orbatam marito.

5 Suscipiet. In sua cura speciali.

6 Et vias peccatorum. idest processus iniquorum contra humilium.

ADDITIO.

In psal. 145. Lauda anima mea. ubi dicitur in postil.

Qui custodit veritatem in seculum. In Hebraeo habetur, Qui custodit

Et omnis fidelis anima est vidua spōso absente. vnde & magis patrem, & sponsam desiderant, & hos protegit deus non visus, sed desideratus.

c Regnabit dominus in secula. Cass. Hoc est de magnificentia. Regnabit in nobis, cum corda nostra erunt in eo firma, quod non modo.

d Deus Sion in generationem, & generationem.

* Euthymius. Sub-

intellige verbum, erit,

aut verbum, regnabit,

dictum est autem in

precedenti psalmo,

regnum tuum regnum om-

nium seculorum, & domi-

nium tuum in omni gene-

ratione, et generationem.

Per generationem igitur,

& generationem,

morientium, & re-

surgentium generationem intellige,

Sion vero fidelium Ec-

clesia dicitur. **7** Disperdet. Sicut frequenter factum est ex diuino beneficio speciali. Et quia potestas dei est aeterna. Ideo in fine concludit. **8** Regnabit dominus. Licet enim sit deus omnium locorum, tñ dñ hic specialiter deus Sion, quia ibi fuit templum suo cultui dedicatum. ibi etiam misit spiritum sanctum super apostolos in signo visibili in die pentecostes. In generatione, & generationem halleluia. idest laudate deum in omnibus generationibus sibi succedentibus. & sic terminatur psal. in laudem dei, a qua incipit.

flodit veritatem seculo, & exponit sic ab Hebraeis, quod deus non solum fecit celum, & terram, scilicet totum mundum, sed etiam custodit veritatem seculo, scilicet conseruando ea in esse.

GLOSSA ORDINARIA.

a Halleluia. August. Hic item ait de laude dei, ubi propheta monet laudare colligentem Israel.

* Theo. Hic manifesto discimus interpretationem Halleluia laudate. n. dominum, Hebraeus Halleluia, dicit. Sed Symmachus hoc sine interpretatione misit fecit: dicit autem sic

Halleluia, quoniam

bonus est psalmus.

C Theodotion autem,

Laudate Ia dixit, ut

laudemus, igitur etiam

hic psalmus adhortatur.

* Beda. Venerab. Verba tituli sui subsequens textus exponit, Alleluia siquidem significat laudate dñm. Denique quinta

editio psalmi huius initium, ita posuit laudate Ia, idest dñm

quia Ia vnum ex decem nominibus dei intelligitur, quae Hieronymus ad Marcellam, scribens ita commemorat, primum

nomen est Heli, idest, fortis, Deinde heloim, & Seloe, quod

utrumque dicitur deus, vnde geminatum frequenter inuenitur,

ut Deus Deus meus quare me dereliquisti. Quartum Sabaot,

quod est exercituum. Quintum Ielon, quae nos excelsum dicimus

Halleluia.

† Quare?

Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus.

† Ideo.

† Aug. Iucunda est deo, quae est speciosa, quod non in ore

Deō nostro, sit iucunda decoraque laudatio.

† quoniam.

torius est hic psalmus, & omnes sequentes.

PSALMVS CXLVI.

b **L**audate dominum. Cass. Primo ostendit quos colligat, quomodo. Secundo, post praedicta, quasi adhuc haeretes, & dubios increpat, ostendens vnde possint laudare deum, scilicet si fuerint humiles, ibi, *Tracinite.*

Laudate dominum. Aug. Hoc dicitur omnibus gentibus. Et quasi quæreremus qualiter laudabimus? laudis causam attulit quoniam bo. est psal.

c *Quoniam bo. est psal.* Cass. in laude dei, ipse actus est merces,

NICOLAUS DE LYRA.

PSAL. CXLVI.

Lauda. do. Iste ps. in Heb. est sine titulo, quia halleluia post titulum in aliquibus Biblijs pro titulo huius ps. est de pcedenti tituli dicat, quod halleluia positum in principio huius ps. sit eius titulus ubi nos habemus, *Laudate dñm, quoniam bonus est psal. & c.* In Hebraeo habet, *Halleluia quoniam bonus est psal. & c.* Et fm hoc iste psal. potest dici Haalleluiaticus, quia apud Hebraeos non solum psal. sed et aliqui libri nominantur ab eo, quod ponit in principio,

MORALITER.

1 *Lauda. do.* Iste psal. est inuitatio generalis ad dei laudem ex eius beneficijs, quorum aliqua sunt corporalia, & hic sunt spiritualiter exponenda. Dicitur ergo, *Laudate do. quoniam bonus est psal.*

psal. scilicet ipsum deuote cantantibus, quia sic mentes eorum eleuantur in deum.

2 *Deo no. sit iucun.* idest cum deuotione mentis, & munditia corporis.

Tom. 3.

Dd

Aedificans.

Ces, quæ & in futuro erit, ideo laudandus, quia ædificat, sic, quia a dispersione Israel, i. fidelium de toto mundo, in fine seculi congregabit ad regnum. Et est hic laus de factis mirabilibus.

Aug. Hæc est tota merces laudantium. Iō laudate, quoniam bonum est laudare. Ipsa enim laus dei est nostra beatitudo. Et

† eie. os. est laus, sed ut laudis medū exprimeret, dixit, quoniam bonus est psalmus. Ipse enim psalmus laus dei est, qui fit non sola voce, sed in organo, manib. voci & cordatib.; per quod significat, quod voci debet opera consonare, quorum laus cessare non debet, etiam vocis laude intermissa. Semper ergo laudat, qui semper bene operatur, qui male agit blasphematur. Hæc laus perficitur in æterna gloria, ad quam pertinentur, modo exerceamus in hac laude bonorum operum.

Deo nostro sit incunda, &c. Non est satis psallere, ad hoc ut laus deo placeat, sed opus est, ut per vitam quoque munditiam illi placeamus.

* Theo. Utis est inquit, hymnorum cantilena, & bonorum est causa. At hymnus minime deo gratus est, sed laudantium bonorum propositum, ipse autem nulla re eget, gaudet vero hominum salute.

a *Ædificans Ierusalem deo.* Aug. Vel accepit Ierusalem generale ecclesiæ, cuius pars triumphat in celis, pars militat in terris. Est æterna Ierusalem in celis, ubi ciues angeli sunt, & ad eam pertinet et populus Israel, qui modo per peccatum peregrinus est. Oēs illi, qui sunt in illa magna ciuitate celesti gaudent, quibus spectaculum est ipse deus. Sed nos ab illa ciuitate peregrinamur peccato expulsi, ne ibi maneremus, & mortalitate prægrauati, ne illo rediremus. Sed respexit deus peregrinationem nostram. Et ipse est, qui ædificat Ierusalem, & lapsum partem rexit, & olim dispersos in Christo collegit, quæ pater misit ad captiuitatem nostram redimendam pretio sanguinis.

b *Et alligat.* Aug. A similitudine medici. Frangitur a medicis tortum, ut fiat postea rectum, sic prauum cor cui displicet, deus, in his, quæ sunt debet frangi, & conteri, ut dirigat. Quod si non potest dirigere, vel frange, & deus diriget. Frange in quâ confitendo, puniendo, quod significat pectorum tunfio. unde alibi, *Scindite corda vestra.* Ad hoc enim eliditur cor, ut contritum dirigatur, & sanetur. Male enim erigitur, quod non primo per contritionem erigitur. Contere ergo cor tuum & dominus alligat contritiones.

Hiero. Qualiter Samaritanus ille, qui descendeat a Ierusalem in Iericho, quando vidit vulneratum iacentem in itinere. colligauit vulnera eius. Ceterum de his, qui non obtinuerunt cor, dicit per Esaiam, *Non est malagma imponere neque oleum, neque alligaturas.* Alligamenta dei sunt temporalia sacramenta, quibus interim consolationem habemus, quæ tunc detrahuntur,

tur, cum erit perfecta sanitas.

c *Qui numerat, &c.* Non est adeo magnū ad literam, sed stelle sunt luminaria in ecclesia, quæ lucent inter peruersos, de quibus Apostolus, In medio nationis prauæ, & peruersæ apparebis, tanquam luminaria in mundo. Tales numerat dominus in

suos, quia nouit dominus, qui sunt eius.

Siquis vero adūbrata fidei specie se talibus interfert, nouit

ille, qui numerat, quia supra numerum

est. vñ, *Annūciaui, & loquutus sum: Multipli-*

sunt super numerum.

† Quia inter parietes præsentis ecclesiæ

plures sunt, quæ futuri sint in regno Dei.

Ideoq; ait, *Qui nume-*

rat, nouit enim dominus, qui sunt eius. Numeratis nomina vocat quia horum nomina scripta sunt in libro vitæ, hoc nouit, hoc est totum premium. Quibusdā donis spiritus male vñs dicet in fine, *Non enim vos.* Discipulis et ait, *Nolite gaudere, quia spiritus uobis subiecit, sed quia nomina vestra scripta sunt in celo,* quod fit per charitatem, sine qua, & cetera, quæ habentur dona ad tempus tolluntur. Sicut dominus ait, qui habet dabitur ei, & abū dabit, & qui non habet, auferetur ab eo. Habent enim gratiam possidendi, sed non charitatem vtendi.

* Euthy. Quidam numerare dictum putant, pro cognoscere, ut sit sensus, quod stellarum etiam multitudinem deus nouit, & quomodo se habeat loco, ordine, forma, & magnitudine, & denique, quod habitudinem, quam inter se habet cognoscit, & causam.

d *Et omnibus eis no. vo.* Alias, Et omnes nomine suo vocat.

Casti non alieno, ut astrologi, qui Iouem, & Venerem nominant. Vel typice de sanctis, quia cuique proprium donum datur, vel omnes sunt in familiaritate a similitudine domini, qui famulorum suorum nomina nouit.

* Euthy. & Basil. Quoniam rem maximam dixit, nempe quod tot miriades ubique terrarum dispersas congregaturus esset deus de potentia eius differit, ut Iudeos vehementer turbatos ad fidem huius rei inducat.

e *Sapientia eius, &c.* Aug. Ipsam mensuram, & numerum, & pondus ubi deus omnia disposuit, nemo potest metiri, vel numerare, vel appendere. Sicut enim in libro sapientiæ dicit, *Disposuit deus omnia numero, & mensura, & pondere, in seipso,* qui est mensura omni rei modos præfigens. Et numerus, i. omni rei specie præbens. Et pondus omnem rem ad stabilitatem trahens, & terminans, & formas, & ordinans omnia diuersa, quæ omnia in comprehensibilia sunt. Cōticecāt ergo humanæ voces, requiescāt humanæ cogitationes, ad incomprehensibilia dei nemo se extendat, quasi participatur. Participes enim erimus nec totum capiemus. Sed cui rei participes erimus, & qualiter participes erimus cum partes non sint apud deum, nec per partes diuidat? Quis ergo explicet quomodo sint participes vñs et simplicis essentia?

plures. Non puto autem posse dici, quod videatur. Confitere ergo

3 *Qui sanat, &c.* i. electorum, quoniam est certus numerus apud ipsum.

6 *Et omnibus.* i. electorum, quoniam est certus numerus apud ipsum.

7 *Et sapientia.* Quia infinita est quantum ad cognita, quia non solum cognoscit facta, & fienda, sed etiam possibilia fieri. Similiter quantum ad modum cognoscendi est infinita, quia claritas suæ cognitionis est infinita, quæ comprehendit se, & omnia alia. Tertio circa hoc tangit dei misericordiam, dicitur

3 *Qui sanat, &c.* suæ passionis virtute.

4 *Et alligat.* virtute sacramentorum, quæ sunt animæ medicinæ.

5 *Qui numerat, &c.* i. electorum, quoniam est certus numerus apud ipsum.

6 *Et omnibus.* i. electorum, quoniam est certus numerus apud ipsum.

7 *Et sapientia.* Quia infinita est quantum ad cognita, quia non solum cognoscit facta, & fienda, sed etiam possibilia fieri. Similiter quantum ad modum cognoscendi est infinita, quia claritas suæ cognitionis est infinita, quæ comprehendit se, & omnia alia. Tertio circa hoc tangit dei misericordiam, dicitur

3 *Qui sanat, &c.* suæ passionis virtute.

4 *Et alligat.* virtute sacramentorum, quæ sunt animæ medicinæ.

5 *Qui numerat, &c.* i. electorum, quoniam est certus numerus apud ipsum.

6 *Et omnibus.* i. electorum, quoniam est certus numerus apud ipsum.

7 *Et sapientia.* Quia infinita est quantum ad cognita, quia non solum cognoscit facta, & fienda, sed etiam possibilia fieri. Similiter quantum ad modum cognoscendi est infinita, quia claritas suæ cognitionis est infinita, quæ comprehendit se, & omnia alia. Tertio circa hoc tangit dei misericordiam, dicitur

3 *Qui sanat, &c.* suæ passionis virtute.

4 *Et alligat.* virtute sacramentorum, quæ sunt animæ medicinæ.

5 *Qui numerat, &c.* i. electorum, quoniam est certus numerus apud ipsum.

6 *Et omnibus.* i. electorum, quoniam est certus numerus apud ipsum.

7 *Et sapientia.* Quia infinita est quantum ad cognita, quia non solum cognoscit facta, & fienda, sed etiam possibilia fieri. Similiter quantum ad modum cognoscendi est infinita, quia claritas suæ cognitionis est infinita, quæ comprehendit se, & omnia alia. Tertio circa hoc tangit dei misericordiam, dicitur

NICOLAUS DE LYRA.

secundum illud Psal. 83. a. Cor meum, & caro mea exultauerunt in deum viuum, per deuotionem, & non per dissolutionem, & ex decore conscientie seu puritate, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Eccl. 15. b. 1. *Ædificans.* Hic consequenter psal. adducit rationes diuinæ laudis sumptas ex eius beneficiis factis populo Israel specialiter. Sed omnibus generaliter, ibi, *Præcinit.* Beneficiū autem factū filiis Israel, quod hic recolitur est liberatio a captiuitate Babilonica, circa quam primo ostendit diuinā potestatem dicens, *Ædificas Ierusalem domi.* I. per Nehemiam cui voluntatem dedit, & potestatem reedificandi Ierusalem.

2. *Dispersiones Israel congregabit.* I. per Zorobabel, & Iesum filium Iosedech primo, & postea per Esdrā, & per Nehemiam.

3. *Qui*

MORALITER.

1. *Ædificans, Ie. do.* idest ecclesiam suam.

2. *Dispersiones Israel.* idest populi Christiani, ad quem nomen Israel est translatum, ut frequenter est dictum.

† *Congregabit.* In ecclesia militare per fidem, & in triumphante per apertam visionem.

3. *Qui*

3. *Qui sanat, &c.* suæ passionis virtute.

4. *Et alligat.* virtute sacramentorum, quæ sunt animæ medicinæ.

5. *Qui numerat, &c.* i. electorum, quoniam est certus numerus apud ipsum.

6. *Et omnibus.* idest præmia secundum merita parat.

† *Magnus deo.* Quia virtus eius, & sapientia sunt infinitæ.

Go infirmitatē, qui peruenire vis ad diuinitatē, cuius intelli-
gentiæ non est numerus, sed in hac difficultate intelligēdi e-
sto mansuetus, vt subdit, ne accuses obscura scripturarū, quæ
fecit deus, vt exerceat, neque dicas sic melius diceretur, sic
enim dictū est, vt dici debuit. nō corrigit æger medicamēta,
quæ medicus tempe-
rat. Nouit quippe me-
dicus ea temperare,
& modificare, ei cre-
de, qui te curat, ante
ergo, quam scias, qua-
re quid dictum sit, nō
iudices. Crede ita de-
buisse dici, vt dictum
est. Et hæc pietas fa-
cit te capacem. Si au-
tem relisisti aduersus
clausula dei, vide quid se-
quitur.

Eleg. 22.

terorini facit.

*Theodoret. Sym-
machus vero, Recu-
perans, dixit, & hoc
est proprium diuinæ
providentiæ eos qui-
dem, qui ob mansue-
tudinē a quibusdam
insidijs sunt petiti, puidētia dignat, eos vero, q̄ iniuste ipsos
inuaserūt morte multat, & hos illustres, & amplissimos effi-
cit, istorū autē memoriā obliuioni tradit. Sic sanctorū Aposto-
lorū chorus celebris fuit, sic celeberrim⁹ martyrum ceter⁹, eorū
vero memoria, q̄ in hos bellū gesserunt obliuione deleta est.

*Euthym. Per mites humiles corde homines intelligit, p
peccatores vero superbos. Iuxta illud, Dominus resistit super-
bis, humilibus autem dat gratiam.

a Humilians autem pec. Qui. n. repræhendunt intelligibilia, iō
sentiunt terrena, de deo incorporeo, corporaliter cogitantes.
Hæc facit his, qui volunt irridere legē, antequā noscāt. Quia
ergo magnum est proficere ad intelligibilia, & spiritualia, si-
mus mansueti, pulsemus, & faciamus, quod sequitur.

b Præcinite. vel, Incipite do. in con. sic peruenietur ad intelli-
gentiam, sic imago deo reformabitur.

Præcinite. Cass. Secundo, ex prædictis quasi adhuc heren-
tes increpat, & impellit ostendens vnde possint intelligere, si
humiles, & nō supbi. Q. & vt intelligere valeatis, p̄cinite, &c.

c Qui operit cæ. Cass. Memorat opera, per quæ potestas ostē-
ditur. Ad hoc enim quædam obscura in scripturis voluit esse
vi: haberent serui dei quid interpretando influerent super
aures, & corda hominum, excipientium de nubibus dei sagi-
nam lætitiæ spiritualis.

d Seruituti ho. Prædicatorib. qui hominibus seruiunt. Vnde
2. Cor. 4. b. Apostolus ait. Nos autē seruos vestros per Iesum Christū. Hi semināt
sp̄ritualia, & recipiunt ab excelsis seculi sēnū, & herbā, i. tēporalia.
Augu.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Suscipiens man. do. id est filios Israel de Babylone educens, qui
inter Babylonios erant humiles, & mansueti, non reddentes iniurias
pro iniurijs. Quarto tangit eius iustitiam, dicens.

2 Humilians autem pec. id est Babylonios in peccatis obstinatos.

3 Vsq̄ue ad ter. per Cyrum, & Dariū, qui pro magna parte, Ba-
bylonis populum occiderunt, & Babylonem destruxerunt, ita quod fa-
cta est inhabitabilis hominibus, sicut dictum est sup. psal. 119.

4 Præcinite. Hic consequenter adducit rationes diuinæ laudis ex
beneficijs collatis generaliter, & primo incitat ad dei laudem dicens,
Præcinite do. in con. id est in laude oris,

5 Psalli. de. q. d. non solum est laudandus vocibus humanis, sed &
musicis instrumentis quibus utebantur Leuitæ cantores. Secundo subdi-
tur beneficium communiter a deo præstitum, cum dicitur.

6 Qui ope. Et ad quid subditur.

7 Et pa. vt facundetur ad terræ nascentium productionem. ideo sub-
ditur. 8 Qui produ. Et qualiter deseruiat ostendit di.

9 Qui dat iu. escā ip. Iumenta dicuntur quasi iuuamenta, vt equi,
& muli, & camelī, & huiusmodi animalia, quib. vititur homo in vescu-
ris,

MORALITER.

1 Suscipiens, & c. ad gloriam.

2 Humilians autem, & c. id est vsque ad infernum, quia docto-
ribus esse dicitur intra terram.

4 Præcinite. & c. scilicet laudis.

5 Psalli. deo. i. in fide Trinitatis, eo q̄ est figuræ triāgularis.

6 Qui op. i. ecclesiam militantē ænigmaticis reuelationib⁹.

7 Et parat, & c. i. doctrinā hominibus. 8 Qui producit, & c.
id est,

Aug. Omnia. n. quæ dant ecclesiæ a diuitibus sēnum sunt. D
c Et pullis. Aug. Iudæi, qui se solos iustos, omnes gētes dice-
bant peccatores. Et vere patres nostri corui, nos autem non
sic remanemus, tñ recte pulli coruorum dicimur, & sumus.
Coruus non inuocat, nos vero dimissi inuocamus.

Pulli coruo-
rum.

Cass. Pulli coruo-
rum dicuntur rore ve-
sci, & beneficio at-
tis, ignorant paternas
escas, id est fectores ca-
daverum, sic filij paga-
norum innocētes, qui
inuocant.

humiliat.

cooperit.

*Euthymius. Inuo-
cant autem corui Chri-
stum, non quod intel-
ligant quid agant, sed
quia inuocare viden-
tur, & quia illorum
clamor obsecrationē
quādam ac preces imi-
tatur, hac igitur de cau-
sa nunc coruorum spe-
cialiter meminit. Iux-
ta anagogē coruorum
pulli fideles populi sūt

- & herbā ser-
uituti homi-
num. non est
in Hebræo.
† potentat⁹
E

† delectabitur.

ex gentibus congregati, veluti qui immundi erant, & fœda-
tas peccati caligine olim animas habebant, quibus deus spi-
ritualem cibum præbet, & non pereuntem. Dicunt etiā ali-
qui, quod cum ille, qui summæ bonitatis est fons, iustam He-
liæ prophetæ in Iudæos indignationem mollire cuperet, fa-
mem induxit, vt satietatis fructus castigaret, & illū pparauit
nutriti a coruo, a volucre dico, proprij fœtus inimica, q̄ pa-
rit quidem pullos, sed eos non nutrit (nutriuntur. n. minutis
simis animalibus quibusdam, quæ illorum nidos circumuo-
lant) ac huiusmodi factio visus est consilium Heliæ præbere,
ne nimia in Iudæos indignatione vteretur, neue se in huma-
num magis ostenderet, quam in eum vel illa auis fuerit, quæ
tanto odio proprios prosequitur filios.

f In tibijs vi. i. incōposito habitu p̄sumptuosi, & audacis. Per
virum. n. audacem p̄sumptorem notat. In tibijs notatur
inceffus incōpositus. In tibijs viri. Vel secundum aliam literā
in tabernaculis viri, i. in conuenticulis hæreticorū benepla-
citur erit ei. Nota, quod non ait in tabernaculis dei, sed vi-
ri, per hoc designans audaciam hæreticorum.

Et tabernacula. Aug. Quia est, & tabernaculum dei, i. eccle-
sia, a qua se diuidentes hæretici ibi sibi tabernacula posue-
runt. Vnde pullus corui forte in ecclesia carens tēporali ho-
nore ait, Elegi abiectus esse in domo dei mei magis, quā ha-
bitare in tabernaculis peccatorum.

Aug. Non enim extra ecclesiam facit sibi tabernaculum, Sup. 8. c.
in quo non sit beneplacitum deo.

a Super

ris, & agriculturis, & huiusmodi, & sic terræ nascentia, quæ sunt esca
istorū animalium cedunt in seruitutē hominum. Et quia deus non solū
providet istis animalibus, sed etiam alijs, & auiibus, ideo subditur.

10 Et pul. Dicit enim Isid. q̄ corui nō ministrant cibum pullis suis
donec videant eos nigrescere plumis, quia tunc recognoscunt eos tan-
quam suos, sed antequam habeant plumas nigras nutriuntur rore cele-
sti, & sic dicuntur a deo nutriti. Per hoc autem, quod dicitur.

11 Inuocant. eum. non est intelligendum, quod ista inuocatio sit p
aliquam recognitionem in pullis existentem, sed quia vnaquæque res
per appetitum naturalem tendit ad suam perfectionem, & sic dicitur
inuocare deum, a quo recipitur omnis perfectio, & omne bonum.

12 Non in for. hoc est in equitibus de sua fortitudine confidenti-
bus, magis quam de deo.

13 Volunt. habebit. id est, non placent sibi.

14 Nec in ti. vi. hoc est in peditibus in suo robore confidentibus,
magis quam in deo.

15 Beneplacitum erit. quia tales frequenter debellantur a paucis
& male armatis, ita quod victoria magis apparet facta virtute diui-
na, quam humana, propter quod subditur.

Bene-

id est, in doctoribus virorem bonorum exemplorum.

9 Qui dat iu. es. i. simplicib⁹, doctrinam secundum capacita-
tem eorū. 10 Et pul. & c. i. filijs Gentilium venientib⁹ ad
baptismum. 12 Non in fortim. & c. id est Iudæi indomiti
cuius fortitudo fuit notitia legis, & prophetarum, quam do-
minus non approbat in Iudæis obstinatis, eo quod peruer-
tunt ipsam. 14 Nec in ti. id est tyranni etiam baptizati.

15 Beneplacit. est, & c. timore filiali.

Tom. 3.

Dd a

a Super timentes, &c. Timori spem coniunxit, quia nō valet timor sine spe veniæ. Iudas n. timens, sed desperans, laqueo se suspēdit. Qui ergo timet deū, speret & in eo, *Placabis autē si speres in misericordia eius*, atque de cetero ita peccare caueas vt de præteritis depreceris, vt tibi dimittantur.

b Alleluia. Psalm. iste facit amorem futuræ Ierusalem. Aggæi, & Zachariæ dicitur, qui in captiuitate reparationem Ierusalem prophetauerunt, quæ vt Ieremias prædixit post 70. annos facta est, idest, post volubilitatem totius temporis, quod septem diebus agitur.

* Theo. etiā hoc in loco diuinū oraculū, vt deū laudemus iubet,

a ¶ In superbis, & hæreticis, & in compositis non est beneplacitum deo, sed.

b ¶ In his, qui timēt, & sperant. Iudas penitus timuit, sed non sperauit in misericordia. Qui timet deum, speret, & ab ipso, ad ipsum fugiat, ab irato ad placatum.

a ¶ Beneplacitum est domino super timētēs eū,

a ¶ Laus dei.

b & in eis, qui sperant super misericordia eius. ¶ Alleluia.

minis pia deuotione veneratur, &c. A speciali autem gratiarum actione pro reditu ad generalem dei laudem conuertitur. Aliter Christi vox ad Ecclesiam.

vt cum sit in Hebræa lingua reconditum, nullo tamen constat alieno sermone translatum, sed quicquid deditum diuinitati dignitatem huius nominis pia deuotione veneratur, &c. A speciali autem gratiarum actione pro reditu ad generalem dei laudem conuertitur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Benepla. &c. Et ideo non confidunt de virtute sua, sed diuina.
- 2 Et in eis, &c. quia non presumunt de sua iustitia, sed de dei misericordia,

MORALITER.

2 Et in eis, qui spe. spe formata charitate.

B

PSAL. CXLVII.

a **L**auda Ieru. * Bati. Nō ad urbē, sed ad habitatores illius sermonē dirigit, & quod per totum hunc librum hortatur, id ē hic consulit, vt sine intermissione, pro beneficijs deo gratias

referamus, & neque ædificijs neque murorum securitate, sed prouidentia illius nitamur.

Cassiod. Totus hic psalm. potentiam dei prædicat. Primo dicit bona futuræ Ierusalem, Secundo, dicit quæ bona hic dantur sanctis, ibi. *Qui emittit.*

† roborant vestes.

† filios tuos.

Lauda Ieru. do. Aug. In captiuitate adhuc constitutus propheta, videns beatum populum æternæ Ierusalē, præmissio gaudio spei ante gaudium speciei, quasi coniungens cor etsi non corpus angelis, dicit, lauda iam securam Ierusalem, hoc solum est negotium tuum, vt modo exultem in spe, & de sideremus ipsam, qui audimus sic ructantem.

a ¶ Idest de reparatione cœlestis Ierusalem, quam illi prædixerunt, pro ea deum laudauerunt.

a ¶ Aggæi, & Zachariæ. CXLVII.

a ¶ Alias, collauda, quia ex multis constat.

c ¶ Lauda, non collauda, quia vnum facta es.

b ¶ Visio pacis.

c ¶ Repetit.

a ¶ Contemplatio Christi.

b ¶ Quare.

c ¶ Quare.

d ¶ Quare.

e ¶ Quare.

f ¶ Quare.

g ¶ Quare.

h ¶ Quare.

i ¶ Quare.

k ¶ Quare.

l ¶ Quare.

m ¶ Quare.

n ¶ Quare.

o ¶ Quare.

p ¶ Quare.

q ¶ Quare.

r ¶ Quare.

s ¶ Quare.

t ¶ Quare.

u ¶ Quare.

v ¶ Quare.

w ¶ Quare.

x ¶ Quare.

y ¶ Quare.

z ¶ Quare.

tuum Sion Quoniam confortauit seras

portarum tuarum, benedixit tibi filiis tuis in te. Qui

posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.

a ¶ Perfectam.

b ¶ Aug. in pace illa est saturitas, nulla indigentia.

a parte totū vocans, Nā frumentum est triticum, Adeps aut frumenti est pulcherrimus panis. Caterū per hunc alios fructus declarauit. Verum hac prouidentia olim Iudæi pfrui sunt, cum aut in Saluatorem rabie perciti fuerunt, omnibus

bonis

NICOLAUS DE LYRA.

PSALMV CXLVII.

Lauda Ie. Huic psalmo præmittitur in aliquib. Biblijs, Alleluia Aggæi, & Zachariæ, quod videtur appositū ab aliquo translatore seu expositore, eo quod videbatur sibi, quod ps. iste esset quæ dā laus pro reedificatione tēpli, et ciuitatis Ierusalem, quod factū fuit temporibus Aggæi, & Zachariæ prophetarum ad hoc populū exhortatū. Sed in Hebræo nullus penitus est titulus. Nec videtur mihi saluo meliori iudicio, quod ps. iste loquatur de reedificatione Ierusalē post captiuitatē Babylonicā, quia in Ierusalē tūc reedificata non fuit tanta pax, & abundantia, quanta describitur in hoc ps. imo frequenter inuadebatur a Gentilibus circūstantibus, & subiecta fuit seruituti Persarū, & Medorū, & postea Græcorū, & postea Romanorū. Fuit etiā tanta penuria bonorum temporalium, quod tempore Nebemiæ, qui ciuitatem tunc reedificauit, multi de populo Israel disponebāt vendere filios suos in seruos, et filias in ancillas, vt de pretio eorū possent habere alimēta, vt habetur Nebemiæ. 5. b. Et ideo videtur mihi, quod ps. iste loquatur de ædificatione spiritualis Ierusalē, quæ est ecclesia, secundū quod dicitur Apoca. 21. Ostēdit mihi ciuitatē sanctam Ierusalē descendentem de cœlo, &c. quæ ædificata est a Christo. nō lapidebus materialibus, sed de spiritualibus, qui sunt fideles adinuitē Charitate, & fide cōiuncti. Igitur secundū hoc ps. iste diuiditur in duas partes. Quia primo ecclesia ad dei laudem inuitatur. Secundo ad hoc ratio assignatur ibi, Quoniam confortauit. Circa primum sciendū, quod sicut ecclesia vocatur Ierusalem, ita etiā nominatur Sion, eo quod in monte Sion fuit tēplū diuino culti deputatū, & quia in Ierusalem, & in Sion fundata fuit ecclesia, vnde dicitur Hebræ. 12. e. Accessistis ad Sion mon-

Diuisio.

montem, & ciuitatem dei viuentis Ierusalē, et ideo sub utroque nomine inuitatur ecclesia ad dei laudem, cū dicitur, Lauda. Ieru. do. Potest etiam dici, quod hic inuitatur Ierusalem, & Sion ad literā ad dei laudem, propter hoc, quod ibi ecclesia incepit per doctrinā Christi, quia in tēplo, quod erat in Ierusalem, et in mōte Sion frequēter docuit, & doctrinā suā miraculis confirmauit, in Ierusalem etiam passus fuit & resurrectionem suam discipulis manifestauit, & ibidem spiritum sanctum in die pentecostes apostolis dedit, vt patet ex decursu euangeliorum, & Actuum secundo.

2 Quoniam confortauit seras portarum tuarum, &c. Hic consequenter dicitur inuitationis ratio assignatur, quæ primo accipitur ex beneficio nouæ legis. Secundo ex beneficio veteris, ibi. Qui annuntiat. Primo in duas, quia primo ponitur dictum beneficium.

Secundo declaratur quoddā dictum, ibi. Qui dat niuem. Circa pri-

mū dicit psalm. Quoniam confortauit seras portarū tuarum, &c. supple debes laudare deum. Dicitur autem hic portæ Ierusalem sacramenta nouæ legis, & maxime sacramentum baptismi, per quod est ingressus ad ecclesiam. Seræ autem huiusmodi portarum sunt virtutes sacramentorum, quæ diuntur hic confortata, quia sacramenta nouæ legis habent virtutē sanctificandi, quæ virtus non erat in sacramentis veteris legis ideo subditur. 3 Benedixit filiis tuis. benedictione gratiæ. 4 Qui posuit fines tuos pacem, &c. propter quod nato Christo, angeli nuntiauerunt eā Lucæ secundo, dicentes, Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. quæ est pax cordis interna, per quam acquiritur pax cœlestis, & æterna. 5 Et adipe frum. In sacramento eucharistiæ, quod conficitur in pane de frumento, & est spiritualis refectio.

1 Qui

MORALITER.

- 1 Lauda Ierusalem dom. Iste psal. secundum sensum literalē loquitur

loquitur de ædificatione spiritualis Ierusalem, quæ est ecclesia, propter quod pertrāso de alia expositione spirituali hic ponenda.

G bonis orbat fuerunt propterea diuinum oraculum cū hæc de illis percurrisset, gentium varicinatur salutem.

* Basil. Non dicit, & frumento, sed, & adipe frumenti, vt multam felicitatem & vbertatem ostendat. Adeps. n. frumenti pinguedo est fructus, talia quippe sunt dona Dei vbera, & vtilia. Nec simpliciter dicit dabit, sed, cum largitate. Id enim est quod dicit, adipe frumenti.

† verbum

a *Qui emittit.* Secunda pars. subdit q̄ munerera hic datur electis, per quæ veritas futuri potest agnosci.

† Prolicet glaciem suam Sap. 8. a.

* Basil. Quod dicit tale est, non solum nostri inquit curam gerit, sed & totius orbis. Sermonem vero eius mandatum, & prouidentie eius ope

rationem dicit. Deinde vt facultatem eius exprimat, nō verbi, sed cursus appellatione eam exprimit, Nec illo contentus est, sed & velocitatem illius adiecit, vt quicquid ille præcipiat, multa statim cum velocitate fieri ostendat.

b *Terra.* Vt in terra cognoscatur. Nisi enim mitteret verbū terræ qua grauamur & impedimur a reditu ad adipem frumenti fatiantem, non leuaremur. In terra enim vbi laboramus fessi, languidi, pigri, frigidi. i. in eremo, non deserit, sed manna pluit, qui emittit eloquium, &c.

c *Velociter currit.* August. Cels. Vel vsque in velocitatem, id est, adeo, vt sit ipsa velocitas, quo electus, vel expressius dici non potuit.

Non ait velox verbum, Velox fit velocitate, qua plus vel minus participat. Sed ipsa velocitate qua cetera dicuntur velocia, nihil est velocius. Et itē quod velox est, vt equus alicubi est, non vbiq̄. Velocitas vero ipsa vbiq̄ est, non est in parte. Ad verbum Dei pertinet non esse in parte, vbiq̄ esse per seipsum. Hæc est sapientia quæ attingit a fine vsq̄, ad finem fortiter, non tamen motu locali, sed immobilitate. Sed & de sapientie spiritu dicitur, actus mobilis, certus incoquinatus, hoc facit velocitas, vt & vbiq̄ semper sit, & nunquam in clausa teneatur. Sed quis ista sufficit cogitare? Est tamen spes ad capiendum verbum, quia prædestinavit nos.

* Euthymius. Iuxta anagogem Hierusalem & Sion Ecclesia esse dicitur fidelium, portæ vero illius Baptisma & fides. per earum enim vates sanctam intelligimus crucem. Benedixit autem Deus filiis eius Ecclesie, hoc est Apostolis. posuit etiam eius Ecclesie fines, pacem, per frumenti vero adipem spiritualis cibi puritatem & munditiam intellige. & per eloquium quod terræ emissum est, prædicationem fidei, atque euangelium quod celeriter cursum esse dicit propheta.

d *Qui dat niuem, &c. terræ.* Frigescens. n. charitate decidit humana natura in terras, & pigro corpore inuoluta vt nix facta est, sed in hac niue sunt prædestinati velut lana, de quib. aliquid facturus est. Lana est materia vestis. De his frigidis prædestinatis fit tunica sine macula & ruga, vñ merito vestis Christi in monte refulsit sicut nix, quia de hac niue fit. Sed prædestinati

nati vocandi sunt ad penitentiam, secundū illud, Quos prædestinavit, hos & vocauit. Non autem venit vocare iustos, sed peccatores in penitentiam, id est, peccata & iniustitiam suā confitentes, & hos dum vocat ad penitentiam.

* Basil. Inexpugnabilem hic & infinitam Dei potentiam exprimit, quod & nō dum existentes essentias producit, & existentes mutat, & cuiusque rei vale ad præparat. Licet. nam notis nature similibus ligentur, si tamē quando ei placet soluitur.

Et aliquando ipsas essentias immutat, aliquando manentes ad aliā operationē transfert. Quod autem ista singulis annis, & in nostro conspectu fiant, non ob eam causam

admirationem remittat. Cogita si quidem quantæ sit virtutis, iam niuem apparere, iam aquam, inque tam breui momento transieri mutationes.

e *Nebulam sicut cinerem spargit, &c.* Cinis ad penitentiam pertinet, quia cinis & ciliciū sunt arma penitentium. Nebula vero caliginē peccati & ignorantia notat. & dum vocat quis ad intelligendam veritatem, incipit velle capere, & nō sufficit, sed patitur caliginē. Est ergo illi adhuc nebula, vt sciat se nescire, & non posse capere qd̄ oportet eum scire. sed si non potest penetrare veritatis arcana, peniteat peccatorū, quibus in hanc difficultatem videndi venit, & erit salubris nebula, quam vt cinerem spargit Deus, id est tollit per humilitatē penitentis, quæ significatur per cinerem. Et dicit Ideo, vt Abraham. Cinis sum, hæc est humilitas penitentis. Et qui prædestinavit, & ad penitentiam vocauit.

August. Ad literam, Spargit Deus niuem quasi lanam nebulam, vt cinerem, crystallum facit, vt frusta candidi panis. Est enim crystallum species quedam in modū vitri, sed candida est. Dicitur autem esse nix glacie indurata per multos annos, vt resolu non possit.

f *Crystallum suum, &c.* id est obstinatos, qui non facile vt nix, soluantur.

g *Mittit sicut bucellas, &c.* Alias, vt frusta panis, vt pascant alios, vt prædicent veritatē, quam impugnant. Oēs vnus panis, singuli frusta: vnde, Multi vnus panis sumus in Christo. Paulus crystallum fuit, durus & nitidus. Durus, quia persecutus ecclesiam. Nitidus, quia in lege peritus. Hunc autem Deus soluit & factus est panis, qui veritatem docuit. Sed nisi soluat.

h *Antefaciem eius Dei quis.* Alias subsistet? Aug. I rigus est, qui deserit, non vocat, non infundit gratiam, & quis alius soluet? Nullus. vnde Apostolus, Quis maius liberabit de corpore mortis huius? q. d. ingresco: nullus soluit, nisi gratia Dei emittet verbum suum.

i *Emittet verbum suum, & liquefaciet eam.* Cels. Verbo nanque Dei veniēte, nec frigus, nec obscuritas, nec duritia dissepares potest. Salubriter enim liquefiunt, & fluēta spiritualis beneficii profundunt alijs, vnde bibant iuxta illud, Omnes sitientes venite ad aquas.

Fla-

in dissolutione nubium in pluuiam congelatur, antequam descendat ad terram.

4 Nebulam sicut cinerem spargit. i. ad modum cineris coloratā colore subalbido. Et talis sparsio nebule fit valde subito.

5 Mittit crystallum suum sicut bucellas, &c. In Hebræo habetur, Mittit glaciem suam, & idem est, quia Chrysellus est glacies longo tēpore indurata & est valde mirabilis, mutatio, cū aqua tā mollis & fluida, in glaciem tā durā & solidā ita cito mutatur, videlicet aliquando in vna nocte, vel minori tempore.

6 Antefaciem frigoris eius quis sustine. quasi dicat, nullus homo si Deus velit ipsum intendere. Tātum enim posset a Deo frigus intendi, quod non posset sustineri, & sicut aqua velociter induratur & solidatur in glaciem, ita cito mollis, & fluida, eius voluntate efficitur, ideo subditur.

7 Emittet ver. su. & liquefa. ea.

Tom. 3.

Dd 3

Qui

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui emittit eloquium suum terræ, &c. id est verbum euangelicum quod præcepit publicari per orbem terrarum, per apostolos aliosque discipulos Christi ad hoc missos, Mar. ultimo. cap. d. Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ.

2 Velociter currit sermo eius, &c. Quia euangelium in breue tempore fuit publicatum vbiq̄ in tota terra habitabili, scilicet vinente ad huc beato Petro, sicut declaratum fuit diffusum supra psalm. decimo octauo.

3 Qui dat niuem, &c. Hic consequenter declaratur ultimo dictum. de veloci publicatione euangelii, & hoc per effectus mirabiles qui fiunt velociter ex voluntate Dei cū dicitur, Qui dat niuem sicut lanam. hoc est ad modum lanæ albam & mollem, & hoc fit valde velociter, cū

in

a Flabit spiritus eius & fluent. * Euthym. Toto hoc sermone propheta illud nobis manifestum facere intendit, quod hæc omnia, quæ superius commemorauit, non fortuito aut casu sunt, nec sponte sua, sed quæ diuini obtemperant mandatis, atque ideo de facili commutantur. Significare etiā videtur etiā ne

a Calidus auster. **b** ¶ Ut inde bibant alij. **c** ¶ Spiritus eius flabit, eius inquam. Alias annuntians.
a flabit spiritus eius, & **b** fluent aquæ. Qui annuntiat verbum
a ¶ Nouo populo, vel per seipsum Iudæis, non alijs.
b ¶ Quod & iustitiam parat pro merito.
a suū * Iacob, **b** iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter
a Laus Dei. **b** Pro futura liberatione, pro qua illi prophetae laudauerunt:
c omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.
f Halleluia Aggæi & Zachariæ.

b Qui annuntiat eloquium suum Iacob. * Basil. & Euthymius. In Psalmi principio de sensibilibus beneficijs & corpori veli bus tractauit. Sermonem hic ad sublimiora trāfert, de legis positione disserens, quod beneficij genus maximū est. Abducit etiam a malitia, & veluti manu dicit ad cælum, mentesque illuminat.

c Non fecit taliter omni nationi. * Basil. Legem enim nulli alij genti dedit. Naturalē quidē legē in corde habebant omnes, Iudæis vero hoc peculiare dedit, ut ipsis per literas et legitima manifestaretur. Propterea & ipse propheta non dicit quod non fecerit cuius nationi, sed quod sic non fecerit. Tabulas reliquis non dedit, nec literas, nec Moysen legislatorem, sed his omnibus Iudæi potiti sunt, lege, diuinis tabulis, & alijs consimilibus.

d Iacob Is. Vel idē significatur per Israel, & per Iacob. s. populus fidelium cui annuntiat ista iudicia sua. s. quod non tamen iniusti, sed & iusti patiuntur hic pro merito, iusto iudicio Dei. Vel ad literā per Iacob & Israel Iudæos accipit, quibus per se ipsum Christus verbū suū annuntiavit, & iustitias & iudicia sua manifestauit, quod non fecit alijs. vñ addit, Non fecit taliter. c. q. a non fuit misus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.

e Iudic. sua. Aug. Iudicium incipit a domo Dei. Solus Christus quæ non rapuit, soluit, in quo princeps mundi nil inuenit, & si initiū est a nobis, quis finis eorum qui non credunt? unde: Et si iustus vix saluabitur, impius ubi parebit? Et hoc iudiciū Dei.

1. Pet. 4. d.

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui annuntiat, &c. Hic consequenter ponitur ratio diuine laudis ex beneficio veteris legis. Circa quod sciendum, quod quia Christus erat nasciturus de populo Israel a Iacob descendente, ideo populus ille polle re debuit præceteris speciali sanctitate, sicut dictū fuit diffusius in principio Exod. propter quod illi populo factū fuerunt communiter reuelationes propheticae, & specialiter data fuit lex diuina in monte Sinai. unde dicit Apostolus Ro. 3. a. Quid ergo amplius Iudæo est & respōdet, multum per omnem modum. Primū quidē, quia tradita sunt illi eloquia Dei, &c. & hoc est quod dicitur hic, Qui annuntiat verbū suū la.

A D D I T I O.

In Psalm. 167. Lauda Ierusalem. ubi dicit postil. Quoniam confortauit seras portarum.

Qua ratione sacra baptismi posset dicit porta Ierusalē, eo quod

PSAL. CXLVIII.

a Audate dominū.

L Caf. Primo, cælestia hortatur ad laudes. Secundo terrestria, ibi, Laudate dominum de terra.

* Theo. Duos cælos a Deo factos esse magnus Moyses nos docuit

PSALMVS CXLVIII.

* Nos admonet facere, sed adiungit gratulationem facientibus, quia placet quod faciunt, & leuato corde est cum ipsis spe. ¶ Repetit.

a Audate dominū de cælis: laudate eum in excelsis.

docuit vnum simul cum terra cōditum, alterum postea medium inter aquas positū esse, quod & firmamentum appellantur.

¶ vos cæli

uit, propterea de cælis et excelsis Deū laudare præcepit, hoc est, et eos qui in hoc et in illo degunt, nimirū incorporatorū cho-

NICOLAUS DE LYRA.

PSALM. CXLVIII.

L Audate dominū de cælis. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo & in translatione Hiero. Halleluia. In aliquibus autem Babilis additur, Aggæi & Zachariæ, quod fuit additū ab aliquo trāslatore seu expositore. Nō scio tamē quare, quia psal. iste nō videtur plus factus ab eis, quam alijs, sed est quadam inuitatio omnium creaturarū ad laudandū Deum, facta ab aliquo viro sancto quicumque fuerit, cuius nomen

nomen ignoratur secundum Hebræos, & prophetauit de primo Christi aduentu in fine huius psal. qui diuiditur in duas partes, quia primo ad laudē Dei inuitantur creaturæ superiores, secundo inferiores, ibi, Laudate dominū de terra. Circa primū, primo ponitur dicta inuitatio, secundo inuitationis ratio, ibi: Quia ipse dixit. Primo inuitantur creaturæ superiores generaliter, cum dicitur:

1 Laudate dominum de cælis, &c. Secundo magis specialiter, ubi primo exprimitur natura, cum dicitur.

Lau-

ralis creaturarū ad Deum laudandum, & quantum ad inuitationē hominū & angelorum sensus literalis est spiritualis, ¶ quan-

A choros. Qm̄ enim diuinus Moses nihil de naturæ celestium spirituum creatione nos docuit, necessario hic vates de his fecit mentionē, propterea vt afferant creatori hymnū mādāt, qñquidē hoc debitū ab his qui creati sunt debetur, & oē quod ab ipso conditum est, & rōne honoratum hoc debitū semper exoluere conuenit.

^{† stellæ luminis seu luminis} ^{† exercitus} ^{† q. to. c. i.} ^{De conse. di.} ^{2. c. reuera.} ^{† statum} ^{† vapor vbi turbatur}
a *Laudate eum omnes angeli eius.* * Euthy. Cum de angelorum ordine dixerit, collectim addidit de ceteris omnib. ordinibus virtutes seu potētiās eos appellans. Vel p angelos & per virtutes vniuersos illorū ordines significauit, alterum quidem quia diuina annunciat mā data, & angelus siquidem nuncius interpretatur. Alterum vero quia iussa sibi a Deo possunt perficere.

^{† statum} ^{† vapor vbi turbatur}
b * Theo. Angelos & virtutes intelligentes naturas vocat. Angelos quidem, vt potē qui diuina verba transmittunt, virtutes vero quippe, quæ corporeis effectibus carent, & iussa perficere possunt.

b *Laudate eum sol & luna.* * Theod. Symmachus sic explicauit. *Laudate eum omnes stellæ luminis*, sic etiam ceteri. Atqui secundum septuaginta, sic est intelligendum, prima die lucem Deus fecit, quarta vero luminaria, & propterea seorsū luminis mentionem fecit, non quod per se ipsum consistat, sed quod luminariis attributum sit.

c *Et lumen.* Cas. Per lumen accipit omnia lumen habentia, quæ dinumerari non possunt.

d *Laudate eum.* * Bas. Qd̄ aut̄ hic cēlos cēlorū dicit, nō ostēdit multitudinē, cēlum quippe Hebræa voce cēlos scriptura vocat. Rogauerit aut̄ quisquam, quō hāc cum vocē non habeant, Deum laudent. Duos scimus glorificandi modos, vnus verbis fit, alter aspectu, tertius adhuc vitæ operibus. Homines enim Deus non solum loquentes, sed & tacentes audit.

Cas. Nimia laus, q̄ & tenuitas cēlorum cōsistit & aquas quæ grauiorē sunt, sustinēt, quæ nisi iussē non defluunt per pluuias, quæ sicut dicitur apertis cēli cataractis per pluuiam ad terram mittuntur.

e *Et aqua quæ super cēlos sunt.* * Theod. Firmamento Deus aquarū naturam diuisit inexplicabili sapientia maximā ipsis distinctionē impertiens, & inter aquas in nubem coactas immensum luminariū ignem percurrere iussit. Aqua aut̄ & ignis sibi inuicē aduersantur, sed tamen neq; ignis aqua extinguitur,

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Laudate eū omnes angeli eius.* Qui sunt in tribus hierarchiis & nouem ordinibus.

2 *Laudate eum omnes virtutes, &c.* Ad laudem Dei inuitatur specialiter ordo virtutum, quia per angelos illius ordinis fiunt effectus mirabiles in admirationem diuinæ potestatis homines inducentes, & per consequens ad eius laudē. Secundo, natura celestis corpora, & primò quantum ad celum sydereum quod est nobis magis notum, cum dicitur.

3 *Laudate eum sol, &c.* Licet enim corporea celestia sint inanimata, vt dicit Damascē, tamē dicuntur laudare Deum in quantum ex sua pulchritudine & virtute ducunt homines in cognitionem & laudem ipsius Dei, Consequenter inuitat celum empyreum, di.

4 *Laudate eum cœ. cē.* Dicitur. n. empyreum celum, celum cēlorum, quia est super alios calos. Quod autem ponitur hic cali in plurali, hoc est propter diuersas mansiones electorum ibi existentes, secundum quod dicit Saluator, Ioh. 14. a. In domo patris mei man. mult. e. sunt. Consequenter inuitat celum crystallinum, quod dicitur aqueum propter similitudinem in diaphanitate, sicut empyreum dicitur a pyr, quod est ignis, propter similitudinem in claritate, dicens.

5 *Et aquæ omnes, &c.* quia celum crystallinum est super celum sydereum.

6 *Laudent nomen domi.* Eo modo quo dictum est.

7 *Quia ipse dixit.* Hic cōsequenter ponitur dicta laudationis ratio, quæ est duplex. Vna ex bñficio creationis, cū dicitur, Quia ipse dixit. Et sic habet ab eo esse. Et per hoc excluditur error illorum qui dicunt, quod

tingitur, neque coacta illa aqua immenso igne cōsumitur. D f *Quia ipse dixit.* * Euthy. Hoc sermone propheta duo hac nobis demonstrare voluit, quod & creauit Deus quæ antea non erant, & quod multa cum facilitate id fecit dum dixisset tantum eum dixit, & facta esse, ac si dixisset, Quemadmodū

tibi facile est aliquid dicere, ita & Deo facile est ea creare quæ non sunt, quinimo & multo facilius id potest, neque enim possibile est diuinæ facilitatis modum demonstrare.

- ipse dixit & facta sunt nō est in Hebr.

Aug. Ecce verbum p q̄ omnia facta sunt. vnde, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Ipse ergo dixit. i. verbū genuit, & per ipsum facta sunt omnia.

13 Cas. Hoc cōtra illos Ioh. 1. p.

14 qui dñt mundū Deo

15 cōternum, sequitur.

g *Ipsē mandauit.* Ver-

bo suo, & creata sunt. Prius dixit facta, postea creatā. Facere enim & nos possumus, sed non creare. Ipse ergo solus creat quod est proprium deitatis. Laus ex operibus.

h *Statuit.* ex potentia oipotens est, cuius opera non mutant. i *In seculum, & in seculum seculi.* Cas. Et si celum nouū, Deo tamen bene itatuta dicuntur, quæ nouantur per Christū, & meliorata permanent. Et est hic laus a potentia.

k *Laudate dō.* Cas. Secūda pars vbi enumeratis celestibus descendit ad terrestria. Conuersus ergo ad illa, tāquam exhortans nos, vt eorum consideratione laudemus Deū, quæ considerata aperiant laudem Dei, ait, O vos qui de terra.

* Basil. Quare sermonem transmutat? Vt ex abundantia pudentiam Dei ostendat. Si namque quæ videntur tam sunt bona, vt hymnos Deo adferant, cogita qualia sunt reliqua.

* Euthy. Per dracones hoc in loco ipsa cete intelligit, quæ admodum & alibi quando ait, *Draco ille quem formasti eis.* per abyssos vero ipsa significat maria.

l *Omnes abyss.* Profunditates aquarū maria oīa, aer quoque nubilosus ad abyssum pertinet, vbi nubes, venti, tēpestates, pluuiæ, coruscationes, tonitrua, grando, nix. Et quicquid de humido & caliginoso aere vult De⁹ fieri sup̄ terras, totū terræ noīe appellauit, quia nimis mutabile est. Hæc aut̄ oīa et si mutabilia & turbata, habent tñ locum & ordinē suū, & pro mō suo implent decorem vniuersitatis, & sic laudant Deū. Ipsa ergo. i. nos consideratione eorum hortatur laudare.

m *Quæ fac. verbum eius.* Hoc ideo, quia visum fuit quibusdam quod

quod creatura incorruptibiles, vt intelligentiæ & corpora celestia, nō habent Deum pro causa efficiente, sed tantum pro finali. Secunda ratio accipitur ex duratione eorum æterna a parte post, cum dicitur.

8 Statuit ea, &c. Sed quia ista cōseruatio in esse dependet ex diuina voluntate, ideo subditur.

9 Præceptum posuit, &c. Quod maneat in perpetuum quantum ad suam substantiam.

10 Et non præteribit, &c. Reducendo eas ad nihilum, licet posset facere, vt de nihilo creauit.

11 *Laudate dominum de terra, &c.* Hic cōsequenter inuitantur ad Dei laudē creature inferiores, quæ sunt in regione elementari, & primò inuitatur natura irrationalis, secundo rationalis, ibi, Reges terræ. Circa primū dicitur, *Laudate dñm de terra.* & in hoc tangitur infimum elementum, & consequenter elementum aquæ, cum dicitur.

12 *Dracones & omnes abyss.* Dñr autem hic abyssū loca profunda Oceani, vbi habitant cete grandia, quæ dicuntur hic dracones, vnde Gene. 1. c. vbi nos habemus, Creauit Deus cete grandia. in Hebræo habetur, Creauit Deus dracones magnos. Consequenter tangit elementum ignis & aeris, cum dicitur,

13 *Ignis, &c.* Quantum ad superius elementum.

14 *Grando, nix, glacies, &c.* idest ventifacientes procellas in mari, illa enim generantur in aere.

15 *Quæ faciunt ver.* Quia faciunt illud, ad quod ordinātur ex diuina institutione. Consequenter reuertitur ad elementum terræ, quantum ad illud quod supereminet, & eleuatur in aere, di.

Montes

MORALITER.

† quātū aut̄ ad inuitationē creaturarū intellectu carētū, sensus īfalis est, q̄ Deū laudāt dupliciter, s. inquantū relucet in eis

eis bonitas creatoris, & inquantū sunt materia laudis hoībus, & angelis Deū laudantib. ex operibus suis. Nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

Tom. 3.

Dd 4

A q. Deus superiora reget, sed hec interiora despiceret, sed a casibus regerentur, sed & hec agit Deus, & in his minimis laudatur, & halleluia cantatur.

a Reges terra & omnes populi. * Euthym. Rursum hoc in loco aliud pertrahat diuine prouidentie genus, de principu scilicet, ac regum constitutione. Est enim diuina sapientie opus, vniuersum orbem in principes atque in subditos distinxisse, Reges autem & principes & iudices appellat, eo quod dominantur regunt ac iudicant. Laudate enim inquit dominu, vos quidem quia prepositi & perfecti estis, populi vero quia studio atque curae, & sollicitudini superiorum a Deo donati sunt.

* etiam

B Confessio. Supra dixit prius de calo, postea de terra, hic de omnibus simul. Et accipit per celum omnia superiora, & per terram omnia inferiora.

1. s. ii

C Confessio. Supra dixit prius de calo, postea de terra, hic de omnibus simul. Et accipit per celum omnia superiora, & per terram omnia inferiora.

Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes credi. Be-

a. f. Minora.

Alia reptilia, & volatilia pennata.

b. f. iam ad homines venit.

a stie & vniuersa pecora, serpentes & volucres pennate. Reges terre & omnes populi, principes, & omnes iudices terra. Iu-

a. f. De omni sexu, de omni etate

uenes, & * virgines, t senes cum iunioribus laudent nomen

a. f. Curaleo. b. f. Magnificencia. c. f. Nemo exaltatur, nisi sub ipso.

d. f. Maior est laus eius ex seipso, quam ex creaturis, & quia populum suum exaltauit.

b domini, quia exaltatum est nomen eius solius Confessio eius

a. f. Quicquid fecit infra illum, & quicquid in hic placet minus quam ille, si amas visibile quod

fecit, multo magis inuisibilem quod fecit, per visibile intelliguntur eius inuisibilia.

b. f. Potestatem, vel dignitatem

c super celum & terram, & exaltauit cornu populi sui. Hym-

a. f. Vnde Aug. modo sit hymnus quibus in fine erit perennis. b. f. Qui sunt sancti.

Quibus debet esse hymnus. c. f. Qui filij israel.

nus omnibus sanctis eius: t filijs israel, t populo appropin-

a. f. Scilicet, non carne, sed fide.

quanti sibi.

Aug Confessio eius super celum & terram. Illum omnia confitentur in se vel in alijs, pulchritudo omniu vox est confitentium in attendentibus ea. i. attendentes laudent eum, & de terrenis & de caelestibus, quo non est aliquid melius.

* Basil. Auditorem non iterum ad celestia ducit dicens,

Confessio eius super ter-

ram, Caelestes enim

uirtutes a laude eius

non cessant, no quod

ministerio illoru e-

geat, sed ut bonita-

tem suam ostendat si

bi ipsi eos appropria-

uit.

t. f. seniores

e. Exaltauit cornu po-

pu. f. Aug. Ecce quod

prophetauit Aggeus

& Zacharias, Modo

humile est in tribula-

tionibus cornu popu-

li sui, sed cum uene-

rit dominus exalta-

bitur.

tappropin-

quantos

d. Hymnus omnib. san-

ctis eius. Tria habet,

canticum, laudem, &

Dei, id est, hymnus

est laus Dei cum cantico. Huic ergo modo dicant sancti, in fine aeternum hymnum accepturi.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Montes & om. Dicuntur autem colles, montes minores.
- 2 Ligna fructi. &c. Arbores enim adherent terra, & ideo cum ipsa computantur, vnde & tertia die producta sunt arbores, sicut & terra distincta Gen. 1. Consequenter descendit ad ea quae mouentur in terra, cum dicitur.
- 3 Bestiae. Quantum ad animalia syluestria, vnde dicuntur bestiae, quasi pastae.
- 4 Et vniuersa pecora. Quantum ad domestica.
- 5 Serp. Quantum ad animalia reptantia quae non mouentur pedibus.
- 6 Et volucres pennatae. Et in hoc tangit animalia se mouentia per aerem, Omnia autem ista inuitantur ad Dei laudem, & ipsum laudant, inquam uni in ipsis reuelat diuina bonitas, & sunt materia laudis diuinae intelligibilibus creaturis.
- 7 Reges terra. Hic consequenter inuitatur ad Dei laudem rationalis creatura, quae est humana, & primo ponitur dicta inuitatio, secundo inuitationis ratio, ibi, Laudent nomen domini. Circa primam inuitatur primo superiores, cum dicitur, Reges terre, vnde dicitur. 1. Pet. 2. ca. Siue regi tanquam praecellenti. Consequenter inuitantur alij in generali, cum dicitur.
- 8 Et omnes populi. f. regibus subiecti. Et vterius inuitantur magis in speciali, cum dicitur.
- 9 Principes. Qui dominantur sub regibus.
- 10 Et omnes iudices terra, &c. Qui sunt instituti a regibus & principibus ad terminandum causas. Consequenter inuitantur alij cuiusque sexus & aetatis, cum dicitur, Iuvenes & virgines, &c.
- 11 Laudent. Hic incipit versus in Hebraeo & in translatione Hiero. vbi ponit ratio dictae inuitationis ad laudem Dei, & ponit hic duplex ratio.

A D D I T I O

In psalm. 148. Laudate dominum de caelis. vbi dicitur in postil. Circa primum primo ponitur.

Nota, synagoga Hebraeorum recitat quotidie istos septem psalm. qui incipiunt ab illo, Exalabo te domine Deus meus. & terminantur in fine psalterij. praemittens eis & subiungens aliquas orationes, in quibus orationibus expresse asserunt, quod isti psalm. sunt facti ab ipso. Dauid. vnde minus vere dicitur, q. secundum Hebraeos nomen illius qui hoc psalm. composuit ignoratur, imo ex hoc sumitur ratio pro opinione Aug. circa auctoritatem psalmorum, vt sepe dictum fuit sup. Itē circa declarationem huius psalm. & duorum sequentium attendendum est, q. hi tres psalm. proprie possunt applicari tribus statibus ecclesie principalibus, in quibus laus Dei consideratur in singulis suo modo.

Tres status ecclesie.

Primus. n. status ecclesie considerat in lege antiqua, in qua diuina veritas in seipso nondum manifestata erat, nec aubne via sanctorum propalata, ad Hebraeos. 9. Erat tñ excellentior status ille respectu ceterarum nationum in sex. Primo in hoc, q. cognoscebat Deū esse creatorem mundi, Quod qdē creationis beneficiū celebrabat, in cuius memoria tabulatū seruabat, vt patet Exo. 20. Et ad istū statū referri possit psalm. iste. f. Laudate dominum de caelis, in quo fit mētio expressa de creatione mundi cor respondēt ad ea q. continent Gen. 1. licet nō omnino eodē ordine.

tio. Prima accipitur ex diuina celsitudine, cum dicitur: Laudent nomen domini. f. omnes praedicti.

12 Quia exaltatum est nomen eius solius. Quia omnis creatura nihil est in comparatione ipsius, ideo subditur.

13 Confessio eius. id est confessio laudis ipsius.

14 Super celum & terram, &c. id est fiat ab habitantibus in celo & in terra. Secunda ratio accipitur ex condescensione diuina in sua incarnatione benedicta, quod notatur cum dicitur.

15 Exaltauit cornu populi sui, &c. Quia per hanc incarnationem natura humana est supra modum exaltata. vnde & Christus propter hoc vocatur cornu, in nouo testamento & veteri. vnde dicit Zacharias habita reuelatione de Christi incarnatione. p. pinqua, Exiit dominus nobis cornu salutis in domo David pueri sui. Luc. 1. g. Et Anna mater Samuelis similiter de hoc prophetauit, dicens. 1. Reg. secundo. Dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. Et quia aduentus Christi in mundum fuit angelis valde iucundus, propter quod cantauerunt, Gloria in altissimis Deo, in natiuitate ipsius, Luc. ca. secundo. b. ideo subditur.

16 Hymnus omnibus sanctis eius, &c. id est angelis beatis q. speciali modo dicuntur sancti, Deutero. 32. a. Dominus de Sina uenit. & subditur. Apparuit de monte Pharam & cum eo sanctorum milia. i. angelorum, vt ibidem fuit expositum. Et quia non solū fuit iucundus angelis, sed etiam hominibus, & maxime debuit esse iucundus populo israel, de quo fuit natus secundum carnem, ideo subditur.

17 Filijs israel. Resumatur ly hymnus, qui significat laudem de Deo cum cantico seu exultatione, vt dictum est supra. psal. 144.

18 Populo ap. i. populo israel secundum genus propinquo sibi, vt dictum est supra, quia Maria mater eius fuit de populo illo.

ordine. Exprimunt et in hoc psalm. angeli q. nō fuerūt expressi in creatione mundi, propter populi ruditatē, sed includuntur in hoc quod dixit, Fiat lux. secundum Aug. de quibus creaturis dixit, Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. profitendo ipsarum creationem.

Secundo iste status praefertur ceteris in hoc, q. non solum Deū profitebatur esse creatorem mundi, sed et cōseruatorē rerū creatarū, quarū quedam sic ab eo cōseruantur vt habebāt perpetuitatē et secundū indiuidua, sicut sunt caelestia, de quibus dicit. Statuit ea in aeternū, &c. quedā vero perpetuitatē a Deo habent fm speciem, sicut ista inferiora, de quibus dicit, Laudate dō. inum de terra, &c. exponantur cetera sicut in postil. Cōsequenter facit mentionē de regimine politico humano, eo q. deriuat a lege naturali a Deo primordialiter instituta: in quo regimine principales sūt reges tanq. capita, & populi tanq. corpora, de quibus dicit, Reges terra & omnes populi principes & omnes iudices terra. Minus vero principales in huiusmodi regimine sūt illi, q. nō habēt pfectā rationē ad regē dū, sicut illi q. nōdū attingūt pfectā etatē, de quibus dicit, Iuuenes & virgines. Similiter & illi qui iam transierunt etatem virilem & ex senectute debilitantur, de quibus dicit, Senes.

Tertio pferit iste status in hoc, q. ptebat vnitatē Dei ex clusa pluralitate decōrū, q. ceterae nationes pntio se estimabant, & de hoc dicit, Laudent nomen domini, quia exaltatum est nomen

Nomen eius solius.

Quarto præfertur iste status in exclusione idololatriæ, ut patet Exo. 20. Multi. n. philosophantes & alij credebant tñ vnū Deū esse qui tñ aliquas creaturas colebant tanq̃ deos, ut patet. 3. Reg. 17. de his quos rex Assyriorū habitare fecit in ciuitatib. Samariæ. Et quia huiusmodi idololatræ colebāt vt deos qñque creaturas celestes, qñque terrenas. iō subdit, Cōfessio eius. f. fidei vnitatis Dei, est, *Super calum & terrā*. Profitebant .n. q. nullus alius Deus erat in cēlo, nec in terra, ut hñ Deut. 4. f. *Scito ergo hodie, et cogita in corde tuo, quod dominus ipse est Deus in celo suū, & in terra deorsum, & non sit alius*.

Quinto præfertur iste status, quia sub fide & cultu vnus Dei, miraculose exaltatum fuit cornu populi Dei. f. per regiā potestate in sublimem multis miraculis acquisitam, ut patet in historia David. 1. & 2. Reg. Exultatio. n. cornu in hoc loco nō est necessariū vt intelligatur de regno Christi spirituali, prout in post. sed de regia potestate sublimi, sicut. Deut. 33. c. de Ephraim legitur. *Cornua rhinocerōtis cornua illius*, quod dicitur pp regnū decem tribuum, q. ab eo descendit non propter regnū Christi, quia non descendit de tribu Ioseph & Ephraim. Similiter cum dicitur Thren. 2. a. *Confregit in ira furoris omne cornu Israel*, intelligitur ad literam de ablatione regiæ potestatis a Iudæis tempore Ieremiæ non de regno Christi.

Sexto præfertur iste status, quia nō solū adepti fuerūt filij Israel regiā potestatem mō p̄dicto, sed et quandā sanctitatem sortiti sūt. vñ Exo. 16. legitur. *Vos eritis mihi in regnum sacerdotale & gens sancta*. & de hoc dicit: *Hymnus omnibus sanctis eius*. & sequitur. *Filij Israel populo appropinquanti sibi*, eo quod non fecit taliter omni nationi, ut dictum est in fine præceden. psal.

Secūdus vero status ecclesiæ cōsideratur sub lege euāgelica, ad quē qdem statū proprie applicatur sequēs psal. f. *Cāta te domino*, & c. q. sic patet, nā hic status præfertur p̄ceden. in sex. Primo in ipsius nouitate, hic. n. status nouus dī, cum respectu antiqui qui vetus est, de quo Apost. ad Heb. 8. d. dicēdo. **N**ouum veterauit prius. Tum respectu legislatoris, de quo ad Eph. 4. f. *Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est*. Tū respectu mandati principalis, vnde Ioh. 13. d. *Mandatum nouum do vobis*. Tum respectu cuiuscunque legē euangelicam suscipientis, ad Gal. 6. d. *Nec circumcisio aliquid valet, nec præputiū, sed noua creatura*. Et ideo in statu no. te. merito canticum nouum cantari dēt, vñ Es. 42. b. vbi de Christo in primo sui aduentu ad literā agit, dī. *Cantate domino canticum nouum: laus eius in extremis terræ*. Quod proprie cōcordat in forma verborum cū primo versu huius psal. f. *Cāta te domino canticum nouum laus eius in ecclesia sanctorū*, nisi quia vbi dicitur hic. *Laus eius in ecclesia sanctorū*, ibi dicitur. *Laus eius in extremis terræ*. Ex quo intelligitur, q. ecclesia sanctorū. f. euangelica, de qua ibi, & hic agit diffundēda erat in extremis terræ. f. per orbem terrarū. Secūdo p̄fertur hic status nouus respectu primi in p̄sentia Christi. Fuerat. n. Christus in antiquo test. sub figura, modo est reali p̄sentia. & de hoc dicit psal. Latetur Israel in eo qui fecit illū, & filie Sio exultent in rege suo. q. d. hic status nō solum latetur in Deum qui fecit eum. f. tanquam in creatore, prout in primo statu, sed et tanquam in regem suum. f. in regem saluatorem, iuxta illud Esa. 33. d. *Dominus rex noster ipse salua. nos*. Tercio præfertur in exultatione humiliū. in veteri. n. licet commendetur humilitas, nō tñ sic laudatur sicut in nouo, vbi Christus quasi totam doctrinam suam in hoc fundauit. Matt. 11. b. *Discite a me quia mitis sum, & humilis corde*. Similiter & p̄mū vltimū, quasi totū humilitati attribuit d. Luc. 14. c. *Qui se humiliat exaltabitur*. & de hoc dicit Psal. *Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem*. hoc est dicere. Populus huius noui status in quo beneplacitum est Deo, sunt mansueti qui exaltabuntur in salutē.

Quarto p̄fertur hic status respectu primi in purificatione interioris hoīs. f. cōsciētie. In primo. n. statu, ut Aug. dicit, manus phibebātur nō animus. f. vt in plurib. in statu vero nouo toto gloria iustorū in cōscientia interiori cōsistit. vñ 2. Cor. 1. ca. *Gloria nostra hæc est testimonium conscientia nostra, de qua gloria dicit. Psal. Exultabunt sancti in gloria, letabuntur in cubilib. suis*. scilicet, in conscientijs, vnde in glos. Iusti de actib. suis bonis non lætantur extra. f. in populari fauore, sed in cubilib. suis. f. in conscientijs, vnde Matt. 6. a. *Intra cubiculum tuum, & ora patrem tuum*. Quinto vero præfertur hic status p̄cedēti in potestate duplici sibi data. f. temporali, & spirituali, prout exponit

ponit illud verbū euāgelij, Lu. 22. d. *Ecce duo gladii*, & de hoc dicit. *Et gladij accipites in manibus eorū*. f. gladius temporalis, qui apud imperiale potestatem principaliter residet, & gladius spiritualis. f. ligandi & soluendi, qui residet ad Petrū & eius successores. Cū primo. n. gladio quandoque fit. *Vindicta in nationibus*. Cum secundo, Incepciones in populis. Et ex hoc prouenit q. quādoque: Alligantur reges eorum in compedibus quia, f. in glos. in p̄ceptis Dei, que dicuntur vincula ferrea, quæ quādi dura sunt & insolubilia, vt cū dī: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, Mat. 19. a. *Alligatus es uxori, noli que rere solui. nē*. 1. Cor. 7. c. His. n. vinculis ligātur gentiū reges & nobiles seculi ab infirmis huius mundi, quos elegit dñs, vt fortia quæque confunderet: Hæc in glos. Et sequitur: *V. faciant in eius iudicium conscriptum*, quia oīa ista in primo statu. fuerunt conscripta saltem in figura, & modo complentur.

Sexto præfertur hic status p̄cedēti, quia primus p̄tinebat tātū filijs Israel populo appropinquanti sibi, vt in fine p̄ceden. tis psal. cōcludit. *Gloria tamē huius status, Est omnibus sanctis eius*. scilicet per omnes gentes & per totum mundum, vt in glo.

Tertius vero status ecclesiæ p̄siderat i lege beatifica & eterna. f. in statu gloriæ. Ad quē quidē statū p̄prie applicat ps. 40. f. *Laudate dominum in sanctis eius*: & exponatur sicut vlt. loco exponitur in postilla ad istud propositū reducendo vsq; ibi. cū dicitur: *Omnis spiritus laudet dominum*: Quod verbum p̄ter expositionem postil. quæ satis competens est, potest et aliter exponi, & forte magis proprie. Ad qd sciēdū, q. f. in Greg. in in ecclesia p̄senti immolatur Deo sacrificiū compunctio. nis iuxta illud: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*. In celesti vero sacrificiū laudis. vñ psal. *Dirupisti vincula mea, & tibi sacrificabo hostiam laudis*. Cuius ratio est: Nā in hac vita retardat spiritus, ne ferat totus in ipsum Deū. Quandoque ex grauedine peccatorū. quandoque ex impedimento molis carnalis, quæ sunt vincula anime quibus diruptis in statu gloriæ sacrificat Deo hostia laudis. In qua quidē hostia nihil reperit quin ferat in Deū, iō dicit: *Omnis spiritus laudet dominum*. n. totus spiritus. Dictio. n. Hebraica Chal in hoc loco posita vtrumque significat indifferēter. f. totū & omne. Notandū est et q. vltimus versus huius psal. vltimi, correspondet primo versui primi psal. sicut vltima p̄fectio alicuius rei primæ inchoatę p̄fectioni ipsius. Beatitudo. n. de qua intelligit illud: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*, est beatitudo viæ nōdū perfecta, sed incipiens p̄ recessum a malo: Sed in hoc verbo vltimo intelligit p̄fecta & consummata beatitudo, q. terminatur in tali adhesionē ad Deū per clarā cognitionē & perfectū amorē, in quibus cōsistit summum gaudium & vera laus Dei, de quibus Esa. 61. b. *Gaudium & exultatio reperientur in ea, gratiarū actio & vox laudis*. ad quod nos perducatur Dei filius.

REPLICA. In ps. *Et exaltauit cornu populi sui*. vbi postil. dicit ex titulo nō esse notū nomē auctoris apud Hebræos. Bur. vult, q. David sit auctor huius ps. sicut & omnium aliorū f. in opinionē beati Aug. de qua opinione vide correctoriū circa ps. primū. Sed p̄batio Bur. est p̄batio ignoti p̄ ignotius, q. nitiē p̄bare p̄ orationes quasdā, quas nūc fecit synagoge, q. orationes nobis sunt magis ignotę, & dato q. essent nobis notę, nō essent tñ autenticę, & absit eius orationes esse autenticas & efficaces, q. p̄ synagoge orationes Iudei singulis diebus ecclesię Christi & Christianis maledicūt, vt dī in Gl. Ord. Esaie. Circa illū at p̄sū: *Laudate dominū de celis*. quē postil. exponit de incarnatione Christi, in qua exaltauit nobis cornu salutis, put autoritatibus p̄bat postil. Bur. exponit de p̄tate regia in veteri testō miraculose data populo Israel: In quo Bur. multipliciter peccat. Primo q. dicit p̄tatem regiā inter Iudeos miraculis multis acq̄sitā, cū tñ peccatis populi multū reprehensibiliter fuerint regalia Iudeorū exacta & introducta, de quo vide. 1. Re. 8. in correctorio satis lato. Secūdo peccat, q. cū cornu hic accipiat in bono, & si dicat exaltatū. Bur. ad p̄bandū suū propositū adducit cōcordantiā. in qua cornu accipit in malo, & dī de ipsius cornu deiectione. Nā q. allegat Deu. penu. de Ephraim cornua rhinocerontis. cornua illius accipit p̄ regno de cē tribu f. omnes, qd regnū supra sæpe deiectionis est, & Genes. 49. vt patet in eiusdē capituli correctorio. 5. Similiter qd allegat Thren. 2. sonat in deiectionē cornu & regaliæ, hic autē sonat in exaltationē, quia ex optima causa confluentē. Dicitur. n. hic. *Confessio eius super calū & terrā, & pro quā, exaltauit cornu populi sui*. Ad probandū ineptias suas, adducit cōcordantias vocales tātū, nō reales more viliū collectorū, & c.

GLOSSA ORDIN. a Halleluia.

a Halleluia. Cal. Post omnes creaturas, quas in p̄cedenti psalm. monuit laudare Deum eo quod ab ipso creatæ sunt. hic propius & specialius Israel inuitat ad nouum canticum pro natiuitate sibi facta quæ mirabilior est Dei operatio. Hæc est sanctificatio Israel per quam

quam de veteri factus est nouus.

* Beda. Reuersi de Babylone gratias agere iubentur, quia obistentes sibi finitimas gentes Deo adiuvante deuenerunt. Aliter vos Christi ad fideles de futuro, & de resurrectione.

PSAL.

P S A L M. CXLIX.

A *Anta.domi.* Caf. Primo multis modis monet laudare regem qui eis beneuolus & beneficus. Secundo agit de gaudijs sanctorum, ibi. *Exultabunt.*

b *Canti.no.* Aug. Qui vult cantare hoc canticum, diligat aeternam, ut fiat nouus. Vetus enim homo, vetus canticum cantat de terrenis. Nouus

homo, nouum cantat, de spiritualibus. Canticum, scilicet, pacis, canticum charitatis & iucunditatis. Quisquis. n. sequitur, veterem animositatem, novam charitatem, nouum canticum non

B cantat.

* *Basilii.* Secundum anagogen, quæ noui sunt testamenti dicit, In hoc enim omnia noua facta sunt. Secundum historiam

vero canticum nouum dictum est quod de victorijs, de insigniter gestis, & felicitate recepta cantaturi erant.

c *Laus eius in ec.* Hic, ubi, & a quibus cantari debeat hoc canticum determinat.

d *Et filij Sion.* * *Euth.* Filij dico nouæ Sion, vel ij se etiam Israeliticus populus canes Deo, letetur, & laus gratias agat & quod creatus sit, & quod ut propius & peculiaris populus a Deo vindicatus sit.

e *In rege suo.* i. in Christo, qui est rex & sacerdos.

Aug. Vt rex pugnavit pro nobis de cruce, diabolum vincens. Vt sacerdos se pro nobis obtulit, nihil inueniens in hominibus, quod pro eis offerret.

f *In choro.* Caf. Quia nulla dispersio, sed charissima vnitas, tunc exultatio erit de tympano & psalterio non ipsius actus.

* *Baf.*

P S A L M V S CXLIX.

a De mysterio redemptionis & promissione eternitatis.

Antate domino canticum nouum, laus

Alias laudatio. a Caf. hac lau. non vbiunque, non a quibuscunque, sed in ecclesia catholica, vel in iura Ierusalem. b Licet hic multa patiat.

eius in ecclesia sanctorum. Letetur Israel

a Etiam secundo, ut sit Israel. b Idem sunt Israel & filij Sion. c Vel lij.

in eo qui fecit eum, & filij Sion exultent in

a Christo, quem tunc videbunt.

† rege suo. Laudent nomen eius in

a Qualiter. b In virtute charitatis. c Mortificatione carnis. d Alias. e Quoniam beneficit dominus.

g choro, in tympano, & psalterio psallant ei. Quia bene-

placitum est domino in populo suo, & † exaltauit man-

a Aeternam. b Exaltauit mansue. & pro eo. c In vindicta malorum.

suetos in salutem. Exultabunt sancti in gloria. † læta-

a Caf. vindicta peccantium gloria est sanctorum.

ti in gloria. † læta-

* *Euthymius.* Iuxta anagogen exultabunt sancti in gloria futura. Non enim condigna sunt, ut inquit, Apostolus, passionibus temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Gloria autem est Christi crux, iuxta illud. *Mihi absit gloriari nisi in cruce domini Iesu.* Laudat etiam propheta mites ac sanctos viros, ad mansuetudinem minorum nos atque ad sanctitatem exhortans, quod iubilare dicit, in cubilibus suis, hoc est, in æternis, indissolubilibusque tabernaculis, quæ eis parata sunt.

i *Glo.* Caf. est bonorum actuum frequens laudatio, de quibus iusti lætantur in cubilibus. i. in conscientia. i. quia habent tamen bonum dominum, qui dat peccantibus gratiam, & in meritis vitam æternam. Fatuus extra in fabulis hominum lætatur. Sanctis hic modus gaudij est, ut ad illud referatur bona quæ reddit.

Exul-

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L. CXLIX.

C Antate domi. can. nou. Huic psalmo in Hebræo & in translatione Hiero. præponitur pro titulo. Halleluia. & per hoc designatur, quod est quedam laus diuina; & secundum Hebræos est diuina laus pro victoria quam expectant sibi affuturam per regem Messiam, qui secutum eos subiecit populo Iudeorum omnes nationes & reges eorum secundum quod videtur littera pretendere infra. Ad faciendam vindictam in nationibus, &c. Sed hæc expositio innititur falso fundamento, quod Christus sit venturus in mundum, cum iste aduentus iam transierit in præteritum, ut frequenter dictum est supra, & ideo quæcumque ad hoc ista expositio tanquam erronea dimittatur, & pro quanto potest habere veritatem, accipiat, ut psalmus iste sit quedam laus facta ab aliquo sancto viro pro victoria perfecta, quæ habituri sunt fideles populi in secundo aduentu Christi. scilicet, ad iudiciū, quia tunc tyranni & potentes huius mundi, qui fideles afflixerunt in corpore, & anima, detrudentur in infernum, & sancti cum Christo regnabunt in æternum. Quod præuidens in spiritu sancto aliquis vir sanctus cuius nomen ignoratur, secundum Hebræos, facit psalmum istum, secundum vero B. Aug. David fecit ipsum. Igitur secundum hanc sententiam psalmus iste in duas partes diuiditur. Quia primo fidelis populus ad laudem inducitur. Secundo ad hoc ratio adducitur, ibi. Quia beneplacitum est, &c. Circa primū dicit Psalmista.

1 *Canta. domi. cant. nouū.* pro nouo beneficio fidelibus affuturo.

2 *Laus eius in ecclesia sancto.* scilicet, veteris ac noui testamenti, quoniam una est ecclesia, licet aliquando ecclesia magis stricte accipiat, prout contra synagogam diuiditur.

3 *Letetur Israel in eo qui fecit eum.* i. in Christo venturo ad iudiciū, qui potentia sue deitatis fecit totum mundum. Et vocatur hic populus & fideles quicunque, & potissime Christianus Israel. unde dicitur *ps. 2. d.* Non enim, qui in manifesto Iudeus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio, sed qui in abscondito Iudeus est, &

est, & circumcisio cordis in spiritu non littera.

4 *Et filij Sion, ecclesia quæ vocatur Sion,* ut dictum est sup. psal. 157.

5 *In rege suo.* id est, in Christo, qui in iudicio. pparebit in regia manifestate: sicut in primo aduentu apparuit in nostra infirmitate.

6 *Laudent nomen eius in choro.* id est, in societate concordie charitatis, quia de beneficijs communibus Deus in communi est laudandus.

7 *In tympano & psalterio.* Per ista instrumenta designatur spiritualis gaudij redundancia de mente interiori ad extra, secundum illud *psal. 83. a.* Cor meum & caro mea exultauerunt in Deū viuū. Et etiam quia non solum in veteri testamento, sed etiam in nouo ecclesia vitatur, non solum sono vocum, sed etiam instrumentorum, ut tympanis & organis in pluribus locis.

8 *Quia beneplacitum est.* Hic adducitur ratio laudandi Deū. Circa quod sciendum quod licet amentius Christi ad iudiciū futurus sit valde terribilis iniustus, erit tamen delectabilis iustus, propter quod saluator *Lu. 21.* loquens apostolis de signis precedentibus extremum iudiciū subdit, dicēs. His autē fieri incipientibus, respicite & leuate capita vestra. id est, exultate corda, secundum quod exponit B. Greg. *ho. 1.* & ideo aduentus Christi ad iudiciū debet esse delectabilis iustus, quia habebunt iudicē gratum. Et hoc est quod dicitur. Quia beneplacitum est domi. Licet enim omnes boni et mali sint sui, generaliter tamen iusti dicuntur populus suus specialiter, quia sunt a Deo electi ad regnandum cum eo in ciuitate celesti.

9 *Et exaltauit mansuetos in salutem.* Loquitur hic de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ. Et dicuntur hic mansueti potissime illi, qui dulciter sustinent oppressiones tyrannorum amore Dei, qui in iudicio futuro erunt exaltati. ideo subditur.

10 *Exultabunt sancti in glo.* &c. quia post iudiciū sancti erunt gloriosi in anima & in corpore, & sic augmentata gloria, augmentabitur eorum exultatio & letitia. Et quia tunc totaliter quietabitur anima appetitus, ideo subditur.

11 *Lætabuntur in cubilibus suis.* quia cubile est locus quietis. Et

* *dici-*

M O R A L I T E R.

1 *Canta. dom. cant. nouū.* Psalmus iste secundum sensum litteralem est quedam inuitatio ad Dei laudem de victoria quam habuerunt sancti de suis oppressoribus in iudicio finali. & sequens,

quens. scilicet. Laudate dominum in sanctis eius, est inuitatio ciuium celestium ad Dei laudem ex plenitudine gloriæ, quæ tunc habebunt sancti in consortio eorum, quæ expolitores sunt spirituales, propter quod pertransco de alijs hic ponendis.

a Exultationes. * Bas. Bello hic cum tripudio superandū est. A se ostendit, quod videlicet laudantes & canentes hostiū sint victores euasuri.

* Euthym. Per Exultationes Dei dignas Deo voces intellige quibus illius laudes decantari solent quę magnitudinem, potentiam, ac bonitatem diuinam extollunt.

Ioh. 14.2. **Caf.** Virtus Dei & potentia prædicatur in gloria sanctorū. In cubilibus, in diuersis mansionibus est gloria sanctorū. De quibus dominus: *In domo patris mei mansiones multe sunt.*

† gladius anceps,

b In gutture. qui in corde & in lingua nō desinūt laudare cum a quo eterna habent. **c** Gladij. Potestate in verbi Dei accipietes,

cum dñō iudicabunt, sedentes, & super duodecim sedes, & tunc vere fiet vindicta, & increpatio in populis, tunc reges terrę ligabuntur, vnde non sit liberum exire. Et nobiles ferrent ferrea vincula, & grauiā ad portandum, & quę nō possunt rumpi, & sic fiet iudicium cōscriptum, id est, ab angelis cōprobatum. De quo Apostolus. *Nescis quia angelos iudicabimus.* & ne putes solos apostolos iudicare, addit. *Gloria hæc. f. potestates iudicij, est omnib. sanctis eius, id est, perfectis qui pro Christo omnia terrena reliquerunt.*

1. Cor. 6.2.

* Euth. Per ancipitem gladium, hoc est valde cædētem & resecantem, ipsam crucem intellige, quæ instructas Dæmonum acies dissoluit, & resecat, vel quia Græca dictio deducta a Græco verbo, quod significat consolido, aliam apud latinos potest lectionē reddere, ita vt textus sit, & gladij vtrinque; cōsolidati in eorum cōuersationem intellige, opere nimirum & sermone seu actione & contemplatione consolidatam. Est aut sermo de Apostolis atque eorum successoribus: vt faceret vindictam in gentibus, dum scilicet de Dæmonum eos eripit tyrannide.

Aug. Exultationes Dei in gut. Sic. n. latantur in cubilibus & faucibus, id est, in corde & lingua, vt nō sibi tribuāt, quod boni sunt, sed Deo a quo acceperunt quod sunt, & sperāt id quod nondum sunt.

1. Cor. 1.2.

d Ad alli. His vinculis madatorum & præceptorum Dei, ligantur gentium reges nobiles seculi ab infirmis & cōtēptibilibus huius mūdi, quos elegit dominus vt fortia quęq; cōfunderet ipsosq; impleuit spiritu sancto, & dedit eis frameas bis acutas, vt ad Christi timorem nobiliū corda conuerterēt, & seculari nobilitate contempta paupertatē eligerent, & nobilitatē in Christo. Voluit enim prodesse imperatori de piscatore, non piscatori de imperatore.

C Au. Per hos ligat reges, & nobiles in vinculis ferreis, ne pgre-

grederentur ad illicita.

* Bas. Vide excellentiam victorię non solum enim pepulerunt & abegerunt hostes, sed & vindictis regibus eorum potentiam Dei omnibus demonstrantes redierunt.

* Euth. Per reges & nobiles dēmones intelligit, qui tunc

super eos regnabant, & nobiles ab illis reputabantur, & quorū dēmonū manus Christus inefficacię atque imbecillitatis vinculis colligauit, infirmos prorsus eos reddēs, vt faceret etiā in eis gentibus cōscriptum iudiciū, hoc est statuta & leges scriptas, de vita ac cōuersatione illa humana quę Deo magis grata est.

† faciēdas vindictas in gentibus oburgationis. † Vt alligent.

e Iud. conf. Aug. A patribus sancitum. Ista antea scripta sunt, &

modo cōplētur. Legebantur. n. aliquando, nec fiebāt modo fiunt. Et concludit ita *Glo. hæc. est. om. san. ei.* Per totū mūdū, & per oēs, hoc agūt sancti, sic gloriantur, sic exultant in gloria, sic cantant canticū nouū, sic dicunt halleluia, corde, ore, vita, * Euth. Si quæras quænam sit hæc gloria? dic, quod gloria est, omnia virtutis opera iam dicta adimpleuisse.

* Basil. Quæ? Non quod vicerunt, sed quod ita auxilio Dei vicerunt. Mihi vero videtur, non victoriā modo sed & melodiam & hymnos dicere quod Deū videlicet laudantes magnam sibi ipsi gloriam conciliauerint.

f Halle. Caf. Atomus est hic psalmus, & tertius eorū qui sine diuisione hic agūt. In quo intēdit vt laudetur Deus, quia sanctos cōgregauit, & depolita fragilitate suę imagini restituit, iā pformes grā suę in beatitudine locauit, vbi oīs abūdātia.

* Bed. Hortatur propheta tam posteros quam presentes, vt psallendi insistant officijs. Aliter Christi vox post seculū deiectum in regno suo letantis.

* Idem. Hic psalmus proprie scriptus Dauid extra numerū quando pugnavit cū Goliath. Quinquagesimus est, de penitentia, Cētesimus de misericordia & iudicio, cētesimus quinquagesimus, de Dei laude in sanctis eius. Sic. n. ad æternam beatamq; tendimus vitam, primitus nostra, damnādo, deinde bene viuendo, vt post vitam cōdeñnatam malam, & gestam bonam, mereamur æternā, vocati. n. renunciamus diabolo per penitentiam ne sub iugo eius remaneamus, iustificati sanamur per misericordiam, ne iudiciū timeamus, glorificati transimus in vitam æternam, vbi dominum sine fine laudemus.

* Euthy. Conclufit B. Dauid psalmorum librum in diuinis laudibus atque in gratiarum actione, docens nos, vt per vniuersam vitā gratias Deo pro omnibus ad ipsam vsque mortis finem agamus.

PSAL. F

NICOLAUS DE IYRA.

* dicitur in plurali cubilibus pro diuersis gloria gradib. seu mansionibus quia licet sit eadem beatitudo omnium obiectiue, non tñ formaliter, quia licet omnes sancti videant Deum & eo fruantur, tamen vnus videt ipsum clarius altero, & dulcius fruitur ipso. Et quia tunc in corporibus gloriosus erit laus vocalis, secundum quod dicunt aliqui doctores, & probabiliter. ideo subditur.

1 Exultationes Dei in gutture eorum. quia laus vocalis incipit a gutture, & arterijs.

2 Et gladij ancipites. id est, ex vtraque parte scindentes.

3 In manibus eorum. Ad faciendam vindictam, &c. Per hoc intelligitur constantia sanctorū, et potentia in extremo iudicio, contra illos qui iniuste opprefferūt eos in hoc mundo, secundū quod dicitur Sap. 5. a. Tunc stabunt iusti in magna cōstātia aduersus eos qui se angustiauerūt, &c. Vel pōt referri illa litera ad angelos sanctos

illos qui erunt executores diuini iudicij separādo impios a iustis, et mittendo eos cum dæmonib. in ignem inferni. secundum quod dicitur Mat. 13. g. Exhibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorū, & mittent eos in caminum ignis, &c. Et quia ab illa pena non poterunt solui seu liberari, ideo subditur. Ad alligandos reges eorum, &c.

4 Vt faciant in eis iudicium cōscriptum, &c. i. executionē extremi iudicij in diuina præscientia ab æterno cōscripti, & et in libris v. & nō testamēti. Et quia talis executio diuinę iustitię cedit ad augmentū glorię electorum, secundum quod dicitur sup. psal. 57. b. Letabitur iustus cum viderit vindictam, ideo subditur.

5 Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Vel istud potest referri ad sententiam datam pro electis, quia sicut angeli erūt executores diuini iudicij, mittendo malos in gehennam, ita erunt executores, transfere-
ndo electos in animā & corpore ad gloriam sempiternam.

P S A L M. C L.

A *Lauda. no.* Caf. de laude Dei in sanctis eius, qui glorificati sine fine laudant.

Caf. Monetur ciuitas Dei. f. vnitas omnium sanctorum ore, & animo cantare, In hoc culmen omnis psalmodia perducitur, quæ nuptiali dulcedine cantatur.

a *Lauda. eum in firm.*

* Euthym. per firmamentum ipsum in a telligit secundum cælum, quod videtur, quodque in admirationem eos mouet, qui illius magnitudinem, pulchritudinem b & reliquas illius laudas partes contemplantur.

* Bas. Hoc enim diligentius Deo quam illud agitur. Cælum eius propter homines non homo propter cælum est. Aliter, qui in firmamento cæli sunt angeli laudate eum, &c.

Aug. Virtus est in firmamento. Est. n. virtutis magnæ, quæ sancti iam non moriuntur, & potestatis Dei dñ in eis qui regnant cum eo in eternum. Ipsi et sunt multitudo magnitudinis, quia magnos fecit, & tam multos. f. milium vnde. *Milia milium ministrabant, & decies centena milia assistebant ei.* i. ipsi sancti sunt in omnibus musicis pro significantia diuinæ laudis.

In tuba pp excellentissimam laudis charitatem. In psalterio & cithara. i. de celestibus & terrestribus, tanquam eum qui fecit cælum & terram. Psalterium. n. a superiori sonat, vt dictum est. Cithara ab inferiori, ideo per psalteriū celestia, & p citharam terrestria signatur. Tympanum sic corio ticcato, & firmato. Organum est gñrale nomen omnium vasorum musicorum, licet vsu dicatur organū quod inflatus folliis sonat. quod non hic accipitur, sed aliquid quod chordas habet. Chorda, caro iā a corruptione libera, quibus addit organum, non vt singuli sonent, sed vt diuersitate cōcordi cōsonent, vt ex diuersis vocibus, sed nō aduersis sit cācu suauis. Cymbala inuicē se tangūt, vt sonent, iō labijs nostris comparantur sed melius in cymbalis, qui inuicē se honorantes, dant laudē Deo.

Caf. Quibus propheta in principio formam conuersationis ostendit, iā in illa Ierusalē receptis, dicit in eis laudandum esse Deum, qui omnia dedit. In firmamento, quia morte sua diabolum vicit, & credentes ad cælum perduxit. In virtutibus vel potentatibus, quia omnia subiecta pedibus eius.

b *Secund. mult.* Quomodo hoc, cū magnitudinis eius non est finis, sed spiritalibus & sanctis dicitur hoc. Et cū nō sit finis magnitudinis, secundū eā laudatur Deus cū sine fine laudet. Quomodo autē debeat laudari per similitudines mysticas vsque ad finem psal. dicit: Tuba concrepet regi, psalteriū canat Deo, cithara cū reliquis sponso. Tuba. n. terribilis, vel in bello

lo sumitur, vel, in aduentibus regum apparetur: psalterium a d summo, cithara ab imo sonat, hæc omnia humanis, actibus comparata, figuratiter ibi dicuntur laudes Dei personare.

* Euth. & Batil. Iudeos quidem iubet propheta, vt omni musices genere, tam voce quam organis quibuscumque,

Deum laudent, Christianos vero vt p corporis organa, hoc est per varia illius membra id faciant oculis nimirum, ore, auribus manibusque & pedibus. Et quoniam omnem creaturā, & omnia organa quib. hymni dicebatur, ad hymnodiam excitauit, iā ad omnem naturam, & quancumque ætatem cōuertitur, & ad hymnodiam & doxologiam commonet.

c *In ch. &c.* Caf. Chordas ponit pro omni in strumento musico, q chordarum tentione

sonat. Organū est quasi turris fistulis diuersis fabricata, flatu foliū sonas, & vt hæc oīa de hoībus acciperes ad hoīs os venit. Et exponēs quid sit laudare in chordis & organo subdit. *d* *Lau. in cym. &c. Om. spi. &c.* Cymbala bene sonantia labia nostra sunt, quæ cordi concinna in laudib. Dei bene sonant, in quib. est similitudo cymbalorum, & harmoniam reddūt, & ideo bene inter musica instrumenta sunt.

In cymbalis bene sonan. Caf. Cymbala bñ tinnientia sunt ex pmissis metallis paruissimæ phalæ, quæ acutū sonum reddūt. Sed quia oīa spiritualiter intelligi vult apto fine concludit.

Omnis spiri. angelicus & humanus, laudet dominū. Nō caro & sāguis, nō habitus seculi sed quod est in natura rerū sublimius, quod celestia sapit, æterna capit Breuis & pfecta sciētia, vt Deū spiritualiter omnia laudēt, in his totius musicæ pfectio est. Est. n. flatus in tuba, pulsus in cithara & in cymbalis, vox in choro. Quibus musicis instrumentis significatur spiritalis harmonia, quæ nō auribus, sed pura mente aduertit.

Aug. Tria sunt genera sonorum. Voce per chorum. Flatu vt per tibias. Pulsu, vt per citharam. Hæc omnia ad hymnos nuptiales pertinent. Quod valet. 15. in ordine singulorum. i. vnitatū, hoc. 150. in ordine denariorū, & mille quingēti in ordine centenariorū, & 15. milia in ordine millenariorū. Ideo quod significatur p. 15. hoc idē per. 150. & alios duos numeros. Quindenarius significat concordia duorū testamentorū. In veteri obseruat sabbathū, qui est dies septimus. In nouo dominicus, qui est octauus post septimum, idem & primus post sabbathū, & primus in prima rerum conditione. Secundū hoc mysteriū numerus est psalmodi. Quinquagenarius cōstat de septima septimanarum, addito vno tāquā ipso octauo ad de terminandū quinquagenariū. Per septenariū septiformis spiritus figurat, & p ipsū quoq; quinquagenariū. Toc enim diebus

Cymbala

Tria genera sonorum.

Quindenarius numerus.

NICOLAUS DE LYRA.

P S A L. C L.

Laudate domi. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo & in translatione Hierony. Halleluia ad designandum, q psal. iste est quæ iam inuitatio ad laudem Dei: Et ponitur communiter ad literam referendo ad tempus veteris testamenti, & secundum hoc in hoc psalmo tria tanguntur. Primum est laudationis locus, cū dicitur: Laudate dominum. Et vocatur hic sancta, prima pars templi, quæ dicebatur sanctum sine sancto, & secūda, quæ dicebatur sanctum sanctorū, vbi sacerdotes dicebant diuinas laudes, quia primam partem intrabant quotidie sacerdotes sacrificiorum officia consummantes. Secundam vero partem intrabat summus sacerdos semel in anno, vt habetur Heb. 9. Et quia Deus non solum est laudandus in terris, sed etiam in cælis, ideo subditur.

1 Laudate eum in fir. Et vocatur hic cælum empyreum firmamentū, eo quod est immobile & firmum, & sic diuina contemplationi & eius laudi aptissimum.

2 Laudate eum. Hic ponitur secundum, scilicet, ipsius Dei laudandi magnificus status, cū dicitur: Laudate eum in vir. eius. Licet. n. diuina virtus sit vnica, sicut & eius substantia, tamē est multiplex in effectibus, ita quod nunquam tot effectus producit quin possit adhuc produ-

cere plures, ideo dicitur.

3 In vir eius. id est, in effectibus suis iam factis & fieri possibilibus. Et quia magnitudo virtutis eius est nobis incomprehensibilis, ideo subditur:

4 Laudate eum in firmamento eius. i. quancumque poteritis, quia ad huc ad debitam eius laudem non attingetis. Eccl. xlii. d. Benedicentes dominū, exaltate eum quantum potestis, maior est enim omni laude.

5 Laudate eum. Hic cōsequenter ponitur tertium, scilicet, laudationis modis: Et quia in veteri testamento non solum laudabāt Deum vocibus humanis, sed etiam musicis instrumentis, ideo dicitur: Laudate eum in sono tubæ. Et nominantur hic plura instrumenta musica, quibus utebantur sacerdotes & Leuitæ, & descriptionem eorum pertransco, quia sunt satis nota excepto vno cum dicitur.

6 Et choro. Et dicunt aliqui, quod chorus est instrumentum de corio factum: Et habet duas fistulas de ligno: Vñ per quam inflatur, & aliā per quam emittit sonum, & vocatur gallice cheurete. Credo tamen magis, quod hic accipitur chorus pro laudantium societate.

7 Laudate eum in chordis, &c. id est, in instrumentis habentibus chordas de ære seu intestinis. Sed quia ista modulationes instrumentorū vocum Deo non sunt acceptæ, nisi in quantum procedunt ex mentis deuotione, ideo concludit in fine.

Om-

C bus cōpletis post resurrectionem venit spiritus sanctus sup
A cōgregatos in Christo, q̄ spiritu septenario numero p̄cipuē
in scripturis cōmendatur. Quinquagenarius in quadragenari-
um, & denariū diuiditur. vnde quadagesima die post re-
surrectionē ascendit. Iode post decē spiritū misit. Per quadra-

genarium, temporalis
habitatio huius mun-
di ostenditur, & lex
Moyli. Per quaterna-
rium, temporalis ha-
bitatio. Per denarium,
lex. Quaternarius in
quadragenario ex qua-

^a Ne putes cymbala sine anima, addit iubilations. [†] Augustinus. Est enim iubilatio
ineffabilis laus Dei, quæ non potest ab anima prædicari.
ne sonantibus: laudate eum in cymbalis iubilatiōis: om-
nis spiritus laudet dominum.

Liber hymnorum, siue soliloquiorum David finit.

Quatuor & decem in se ductis multiplicato præualeat quantum
ad significationem. Quatuor enim partes habet mundus, &
annus & quatuor sunt elementa, ex quibus omnia corpora
constant. Denarius autem legem significat propter decalo-
gum mandatorum, quæ fuerunt scripta in tabulis. Huic au-
tem numero, scilicet, quadragenario additur denarius, vt
quinquaginta compleantur: denarius verò vitam æternam
significat. Constat enim ex tribus & septem. Ternarius ve-
ro ad sanctam Trinitatem refertur. Septenarius verò, qui
constat ex tribus, & quatuor ad duplicem hominis naturā,
qui constat ex anima, & corpore. Ad animam pertinet ter-
narius, propter triplicem vim animæ. Ad corpus quaterna-
rius, propter quatuor elementa. Tunc enim in nobis eter-
nitatis beatitudo perficietur, cum vtriusque naturæ nostræ
sabbathismo potiti, trinitati in creaturæ coniungemur. Addito
ergo denario quadragenario velut mercede pro impleta in
hac vita lege reddita, ipsa eternitas figuratur. Quinquage-
narium autem cum trinitas multiplicat, fiunt cl.

As vnus sit
liber psal-
morum.
A&.i.b.

sup. 148. a.

Quæri solet vtrum vnus sit liber psalmorum an plures?
Hieronymus, quinq; lib. dicit propter quinq; distinctiones, q̄ fiūt
p̄ fiat fiat. Cui obuiare vñ quod dñ in Actib. Apostolorū. Si-
cut scriptū est in libro Psalmodi, ideo nō in libris dicit, sed
in libro quasi vnus sit liber, nō plures: quod tñ superiori nō
repugnat. Bene nāque multi libri vnus liber dicunt, vt mul-
tę ecclesię vna: multi cœli cœlū. vnde: Aquæ sup firmamen-
tum, i. cœlū, & aquę, quæ super cœlos sunt, laudent, &c. idē
significans per cœlos, & firmamentum, idest, cœlum. Pōt
etiā dici in libro Psalmodi, idest, in aliquo libro illorum
quinque

quinque. Duodecim etiam prophetarū vnus liber dñ. Om-
nes etiam canonice scripturæ vnus liber dicuntur, eo quod
mirabili vnitāte concordēt. Non vacat, q̄, primus quinquā-
genarius de penitentia est. Secundus de misericordia, & iudi-
cio. Tertius de laudibus Dei in sc̄is eius. Sic. n. ad æternā vi-

tam tendimus, prius
peccata damnamus, vo-
cāte Deo ad penitē-
tiam quos apud se in
occulto prædestinauit.
Inde per misericordiā
bene viuimus, ne iudi-
ciū in futuro timeam⁹.

Deo vocatos iustificante per misericordiam, & timorem
iudicij, vbi de ciuitate domini disperguntur, qñ operantur
iniquitatem. Tandem ad vitā glorificati intramus, vbi Deū
fine fine laudamus. Ad hoc pertinet quod dominus ait;
Ecce eicio de vobis: & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia
die consummor. Q. quod etiam in sua passione, & dormitio-
ne, & vigilatione ostendit, in cruce de diabolo triumphauit,
in sepulchro requieuit, in resurrectione exaltauit: pœ-
nitentia cruciat, iustitia tranquillat, vita æterna glorificat,
atque iucundat. pœnitentiæ igitur, vox est: Misericor-
diam, & iudicium can. Vitæ æternæ vox est: Omnis spiritus
laudet Dominum.

Luc. 13. g

* Euthymius. Collectio sermone propheta, omne ho-
minum genus, omnem gratiam ad diuinas laudes, atque gra-
tiarum actiones, aduocat, per inspirationem animam ipsam
intelligens, per quam etiam vniuersam significare voluit
naturam, veluti a parte totum. In presenti igitur vita fideles
conuocat, in resurrectione vero ipsos et infideles, tunc. n.
vna omnes Deum laudabūt, atque omne genu ei flectetur.
Laudemus igitur, & nos Deū, & gratias ei semper agamus,
pro omnibus in omni opere, & sermone. Hoc et necessariū
& debitū opus est, q̄ a nobis semper exigitur: sacrificiūq;
facillimū est, & angelicum ministerium. Hoc semper agen-
tes præsentem vitam sine offensione transigemus, & futu-
ris fruemur bonis, Gratia, & misericordia Domini nostri
Iesu Christi cū quo patri simul, & spiritui sancto gloria, ho-
nor, & adoratio in secula seculorum. Amen.

F

NICOLAUS DE LYRA.

Omnis spiritus laudet dominum. Videtur autem mihi q̄ psal-
mus iste potest aliter exponi, vt sit conclusio totius libri psalmorum,
& consequenter se habens ad præcedentem psalmum, qui terminatur
in translatione electorum ad cœlestem gloriam per actū iudicio extre-
mo, & ideo in hoc psalmo inuitantur omnes ciues cœlestes ad Dei lau-
dem perpetuam, inter quos primò inuitantur homines ad gloriam as-
sumpti, quia Christus in humanitate assumpta & beata virgo Maria
excedunt omnes angelos in cœlesti gloria. & ideo dicitur: Laudate
dominū in sanctis eius. idest, in societate sanctorum ex homini-
bus. Laudate eum in firmamento virtutis eius. idest, in cœlo
empyreo, quod est bonorum locus. & dicitur firmamentum ratione
præfecta. Secundo inuitantur ciues cœlestes quantum ad angelos, cum
dicitur, Laudate Dominum in virtutibus eius. idest in societate
angelorum, qui nominantur nomine virtutum, eo quod medius ordo
media hierarchiæ nominatur ordo virtutum. extrema autem aliquan-
do nominantur a medio. Laudate eū fm multitudinē magnitu-
dinis eius. Licet autem magnitudo diuina sit vna, & non multipli-
cata in se, dicitur tamen quodammodo multiplicari, in quantum ab ea

producentur multi effectus magni. Et quia isti effectus maximè relu-
cent in ciuibus cœlestibus, tam angelis, quā hominibus, ideo vtrisque
dicitur, Laudate eum secundum multitudinem magnitudi-
nis eius. Laudate eum in sono tubæ, &c. secundum quod dicit
B. Grego. Balbutiendo prout possumus excelsa Dei resonamus, scilicet,
per sensibilia nobis nota: ideo hic exprimuntur multa instrumenta mu-
sica. non quia habeant locum in cœlesti patria, sed ad designandū ma-
gnitudinem incunditatis cœlestis, in qua licet sit laus vocalis secundum
aliquos doctores, vt dictum est psalm. præcedenti, tamen laus mentalis,
siue spiritualis est principalior. ideo in fine concluditur, Omnis spi-
ritus laudet Dominum. i. spiritus angelicus, & humanus, qui ibi
continuè laudant Deum, secundum quod dicitur supra Psal. lxxxiiij. a.
Beati, qui habitant in domo tua Domine: in secula seculo-
rum laudabunt te. Ad quam laudem nos perducatur, qui cum Patre
& spiritu sancto viuunt, & regnant in secula seculorum. Amen.

Postilla super librum Psalmodi edita a fratre Nicolao de
Lyra ex ordine Minorum Sacre Theologiæ
Doctore excellentissimo finit.

CANTICA IN LOCIS SVIS.

Cantemus Domino. Exod. xv. a.
Audite Cœli. Deute. xxxij. a.
Exultauit cor meum. j. Regum. ij. a.
Confitebor tibi Domine. Eſaię. xij. a.
Domine miserere nostri. Eſaię. xxxiiij. a.
Ego dixi. Eſaię. xxxvii. b.

Benedictus

Benedictus es Domine. Daniel. iij. c.
Domine audiui. Abacuch. iij. a.
Magnificat. Lucę. j. c.
Benedictus Dominus Deus Israel. Lucę. j. g.
Nunc dimittis. Lucę. ij. d.

A Epistola S. Hieronymi presbyteri ad Chromatium, & Heliodorum Episcopos de libris Salomonis.

Linguat Epistola quos iungit sacerdotiū: imò charta non diuidat quos Christi nectit amor. Commentarios in Osee, Amos, & Zachariam, Malachiam quoque poscitis. Scripsissem, si licuisset prae valetudine. Mittitis solatia sumptuum, notarios nostros, & librarios sustentatis, ut vobis potissimum nostrum defudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba diuersa poscentium, quasi aut
B æquum sit me vobis esurientibus, & alijs laborare: aut in ratione dati, & accepti, cuiquam præter vos, obnoxius sim. Itaque longa ægrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerem, & apud vos mutus essem, tridui opus nomini vestro consecraui, interpretationem, videlicet trium Salomonis voluminum: Misse quod Hebræi Parabolas, vulgata autem editio Prouerbia vocat, Coeleth, quæ Græcè *Εκκλησιάζην*, Latine concionatorem possumus dicere † Sirasim, quod in lingua nostra ver-

† Schittaschim.

titur Canticum Canticorum. Fertur, & panarætos Iesu filij Sirach liber, & alius pseudographus, qui sapientia Salomonis inscribitur. Quorum priorē Hebraicum reperi, non Ecclesiasticum, ut apud Latinos, sed Parabolas prænotatum. Cui iuncti erant Ecclesiastes, & Canticum Canticorum, ut similitudinem Salomonis, non solum numero librorum, sed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebræos nusquam est, quia ipse stylus Græcam eloquentiam redolet, & nonnulli scriptorum veterum hunc esse Iudæi Philonis affirmant. Sicut ergo Iudith, & Tobiae, & Machabæorum libros, legit quidem eos ecclesia, sed inter canonicas scripturas non recipit, sic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Si cui sanè septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam à nobis olim commendatam. Neque enim noua sic cudimus, ut vetera destruamus. Et tamen cum diligentissime legerit, sciat magis nostra scripta intelligi, quæ non in tertium vas transfusa coacuerint, sed statim de prælo purissimæ commendata testæ, suum saporē seruauerint.

E

Incipit Prologus in libros eosdem.

LIBVS nominibus vocatum fuisse Salomonem, scripturæ manifestissime docent. Pacificum, id est, Salomonem, Idida, hoc est dilectum domini, & quod nunc dicitur Coeleth, id est Ecclesiastem. † Ecclesiastes autem Græco sermone est appellatus, quia coetum, id est ecclesiam congreget; quem nos nuncupare possumus concionatorem, eò quod loquatur ad populum, & sermo eius non specialiter ad vnum, sed ad vniuersos dirigatur generaliter. Porro pacificus, & dilectus domini, ab eo, quod regno eius pax fuerit, & eum dominus dilexerit, appellatus est. Nam & psalmi xliiij. & lxxj. dilecti, & pacifici titulo prænotantur: qui tamen et si ad prophetiam Christi ecclesiæque pertinentes, felicitatem, & vires Salomonis excedunt, tamen secundum historiam super Salomonem scripti sunt. Itaque iuxta numerum vocabulorum, tria volumina edidit, Prouerbia, Ecclesiastem, Cantica Canticorum. In Prouerbijs paruulum docens, & quasi de officijs per sententias erudiens. Vnde & ad filium sermo crebrò repetitur. In Ecclesiaste verò maturæ virum ætatis instituens ne quicquam in mundi rebus putet esse perpetuum, sed caduca, & breuia vni-

Prouerbia, Ecclesiastes, Cantica Canticorum.

uuerfa, quæ cernimus. Ad extremum iam consummatum virum, & calcato seculo præparatum, in Canticis Canticorum sponsæ iungit amplexibus. Nisi enim prius reliquerimus vitia, & pompis seculi renuntiantes, expeditos nos ad aduentum præcarauerimus, non possumus cantare Canticum Canticorum. Sed & hoc diligentius attendendū, tres libros auctore diuerso esse intitulatos. In Prouerbijs enim notantur Prouerbia Salomonis, filij David regis Israel. In Ecclesiaste vero, verba Ecclesiastes filij David regis Ierusalem: Superfluum quippe est Israel hic, quod malè in Græcis, & Latinis codicibus inuenitur. In Cantico autem Canticorum, nec filius David, nec rex Israel, siue Ierusalem præscribitur: sed tantum Cantica Canticorum Salomonis. Sicut enim Prouerbia, & rudis institutio ad duodecim tribus, & ad totum pertinet Israel, & quomodo contemptus mundi non nisi metropolitibus conuenit, hoc est habitatoribus Ierusalem: ita Canticum Canticorum ad eos propriè pertinet, qui tantum superna desiderant. Ad incipientes, & proficientes, & paterna dignitas, & regni proprii meritò vendicatur auctoritas. Ad perfectos verò ubi non timore eruditur, sed amore, proprium nomen sufficit, & æqualis magister est, & nescit esse se regem. Quæ omnia referuntur ad Christum.

Item

Item alius Prologus.

Res libros Salomonis, idest Prouerbia, Ecclesiastem, & Canticum Canticorum, veteri LXX. interpretum auctoritati reddidi, vel ante positis lineis, superflua quæque designans, vel stellis titulo prænotatis, ea quæ minus habeantur interse-
rens, vt plenius Paula, & Eustochiū cognoscatis,
B quid in libris nostris minus sit, quidve redundet: Necnon ē illa, quæ imperiti translatore malè in linguam nostrā de Græco sermone verterant obliterans, & antiquans, curiosissima veritate corre-

xi. Et vbi præpostero ordine, atque peruerso sententiarum fuerat lumen creptum, suis locis restituens feci intelligi, quod latebat. Porro in eo libro qui a plerisque sapientia Salomonis inscribitur, & in Ecclesiastico, quem esse Iesu filij Sirach nulus ignorat, calamū temperavi: tantummodo canonicas scripturas vobis emendare desiderās, & studium meum certis magis, quàm dubijs commendare: Ideo Græco, & Hebræo præfatiuncula vtraque in libro præmissa est, quia nonnulla de Græco hoc ad illuminationem sensus, & legentis adificationem, vel inserta Hebraicæ translationi, extrinsecus iuncta sunt. Et idcirco qui legis semper peregrina memento.

Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super libros Salomonis:
Et primo eiusdem Præfatio.

Empedocles. *Ecce descripsi eam tibi tripliciter. Prou. xxij. c. Secundum quod dicitur in principio libri de plantis. Tria (vt ait Empedocles in tota rerum varietate, præcipue excellentissimum diuinæ munificentiae donum, philosophiam, scilicet, extollunt magnificè: mobilis affluentiae contemptus, futuræ felicitatis appetitus, mentis illustratio. Quorum primò nihil honestius, secundò nihil foelicus, tertio nihil ad amborum adeptiōem compendiosam efficacius. Vera autem philosophia traditur in sacra scriptura, & quodam speciali modo in libris Salomonis, qui propter hoc sapientiales dicuntur. Philosophia enim antiquitus sapientia dicebatur, & philosophi sapientes. Sed Pythagoras nomen sapientis refugiens: ne arrogantiae notam incurreret, philosophū se esse respondit, idest, amatorem sapientiae, quod potest etiam dici sine nota arrogantiae. & ex tunc vocati sunt philosophi, qui prius sapientes dicebantur, & sapientia ex tunc philosophia nominari incœpit. Igitur in libris Salomonis, qui secundum nominationem antiquam sapientiales dicuntur: tria prædicta philosophiam, seu sapientiam extollentia continentur, videlicet, Mobilis affluentiae contemptus. Futuræ felicitatis appetitus, & mentis illustratio. inter ista tria ponatur vltimò, tamen ordine temporis, & naturæ præcedit alia duo, quia est vita ad compendiosam adeptiōem, vt dictū est. Igitur in primo libro Salomonis, qui dicitur Parabolæ, mentis illustratio continetur, quia ibi documenta ponuntur ad eruditionem simplicium, & ad augendum scientiam intelligentium, secundum quod dicitur in principio libri, Parabolæ Salomo. filij David regis Israel, ad sciendā sapientiam, & disciplinam, &c. In secundo vero libro eius, qui Ecclesiastes dicitur, contemptus mundi docetur, secundum quod in principio libri dicitur, Vanitas vanitatum, dicit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas. In tertio vero libro eius, qui dicitur Canticum Canticorum, superne felicitatis appetitus exprimitur, secundum quod in principio libri dicitur in persona ecclesiæ, quæ a primo Abel iusto incepit, vt dicit Grego. Hom. vij. Osculetur me osculo oris sui, &c. quod quidem osculum habetur in fruitione beata.*

Pythagoras. *Igitur in verbo præsumpto circa libros sapientiales tanguntur quatuor causæ, scilicet, effectiua, subiectiua, formalis, & finalis. Causa effectiua, causa instrumentalis.*

Parabolæ. *Causa verò effectiua duplex est, Vna principalis, scilicet, Deus reuelans sapientiam in his libris contentam. Alia instrumentalis, scilicet, ipse Salomon, qui habuit hanc sapientiam diuinitus infusam, vt patet. iij. Reg. iij. & eam descripsit spiritu sancto dictante in tribus libris prædictis. Et hoc notatur cum dicitur, Ecce descripsi, vnde dicitur Eccl. xij. c. Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populū, & enarrauit, quæ fecerat, & inuestigans composuit parabolas multas. Quæ sunt verba vtilia, & cō-*

scripsit sermones rectissimos ac veritate plenos.

Circa secundū considerandū, sicut corpus mobile sub ratione absoluta subiectum est in tota philosophia naturali, in partialibus verò libris sub rationibus contractis, vt in libro de Cælo, & Mūdo, subiectū est corpus mobile ad sitū, & sic de alijs: Ita deus est subiectum in tota sacra scriptura sub ratione Deitatis absolutæ, ideo dicitur Theologia quasi sermo de Deo. In partialibus verò sacra scripturæ libris est subiectum sub rationibus magis determinatis, vt in veteri testamēto, subiectum est Deus vt creator: & in nouo, vt redemptor. In libris verò sapientialibus, est subiectū, vt sapientiae dator. Nec obstat, si dicatur, quod hæc est ratio causæ effectiue, quia in tota sacra scriptura Deus est causa efficiens, & subiectiua. Efficiens, in quantum ab eo fundatur, & regulatur.

Subiectiua verò, in quantum per ipsam infusam ab hominibus cognoscitur. Et ista causa subiectiua tangitur cum dicitur, eam, scilicet, sapientiam, quæ est idem quod ipse Deus. Et quia eius cognitio est summè desiderabilis, ideo de ea dicitur Sapient. viij. a. Hanc amari, & exquisiri eam a iuuentute mea, & amator iustus sum formæ illius.

Tertio autem tangitur in verbo proposito causa finalis, cum dicitur, Tibi, idest, ad vtilitatem tuam. Ad bonum enim totius ecclesiæ descripti sunt isti libri continentes doctrinam sapientiae, per quam habet gratia in præsentia, & gloria in futuro. Propter quod de ipsis dicitur Prouerb. iij. a. Longitudinem dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi. Et dicit annos vitæ quantum ad gratiam, in præsentia viuificantem. Pacem, scilicet, triplicem, internam, fraternam, & supernam. Et quia superna habet æternitatem annexam, ideo dicitur, Longitudinem dierum. quia æternitas a nobis non capit in præsentia, nisi secundum imaginationē temporis infiniti.

Causa verò formalis tangitur cum dicitur: Tripliciter. Est autem duplex forma, scilicet, forma tractandi, & forma tractatus. Forma tractandi est modus agendi, qui triplex est in libris sapientialibus, quia procedunt monitiue, comminatiue, & promissiue. De quo potest accipi, quod dicitur Eccl. iij. c. Funiculus triplex difficile rumpitur. Quia si aliquis non acquiescit monitis, compellitur tamen comminationibus, vel attrahitur promissis. Et in hoc etiam, huius doctrinæ soliditas designatur. Forma verò tractatus, est diuisio huius doctrinæ. Quæ, vt iam dictum est, in tres libros diuiditur, scilicet, Prouerbia, Ecclesiastem, & Canticum Canticorum. Cæteri verò, vt liber Sapientiae, & Ecclesiasticus non sunt de canone, vt patet per Hieronymum in prologo galeato, nec habentur in Hebræo, ideo eorum expositionibus ad præsens intendere non propono.

Finis præfatio.

Glossa ordinaria Prouerb. lib. Salom. incipit.

A

CAPVT I.

In Synopsi.

Parabola Salom. & Athan. Salomon filius David's, cum regnū patris sui accepisset, à Deo petijt, vt sapientiā ac

ciperet magis quā diuitias & hostium vltionem. Hanc cum esset adeptus prāomnibus mortalibus qui ante & post ipsum fuerant, sapiens ac propterea quā faciebat ac dicebat admirabilis factus tria millia parabolārum, & quinq; millia carminum prolocutus est, disputauit

que de omnibus, tam de ijs quē ex terra proueniunt quā de omnis generis animantibus, &c. presentem autem librum. *Prouerbia*. inscripsit, propterea quod verba sapientum prouerbia sunt velut ænigmata, quē quidem aliud ex superficie, aliud per allegoriam indicant. quoniam igitur non aperte sed obscurā plerūq; sunt sententiā quā sunt in hoc libro, ideo titulum illi *Prouerbia* fecit.

Hieronymus *παραβολαι*, Græcè Latine dicuntur similitudines, quod huic libro vocabulum ob id Salomō imposuit, vt sciremus illius & nos iuxta literam tantum non intelligere debere quā dicit. In quo dominum significat per parabolas turbis fuisse locuturum.

Parabola. Prouerbia.

Notandum quod vulgata editio parabolas quā Hebraicè *misle*, Græcè *παροιμια* parēimias, i. prouerbia dicit. Sed satis conuenit. Quā. n. parabola (quia occulta sunt) nuncupantur, etiam prouerbia iure vocantur: quia talia sunt quā sepe in ore colloquentiū versari ac memoria debēt retineri. Etiam prouer-

Incipit liber Prouerbiorū quem Hebr. *misle* appellant.

CAPVT I.

Parabolę Salomonis filij David regis Israel. Ad sciendā sapientiā & disciplinā, ad intelligenda verba prudentiā, & suscipiendam eruditionem doctrinę

a ¶ Latine similitudo Hebraicè *misle*.
b ¶ Pacifici. ¶ Attentum facit.
c ¶ A natura. d ¶ A fortuna.
¶ A conuictu.

a Vel dandam. b De fide.

a De vita. b Post hęc habita. Quibus proficiant.

cit. In quo dominum parabolicè turbis locuturum significat, sicut & nomine suo regno pacifico, regnum Christi & ecclesię. de quo: *Multiplicabitur eius imperium, & regni eius non erit finis*. Super solum David, & super regnum eius sedebit, Sicut templi cōstructione & dedicatione & edificationem ecclesię in tempore resurrectionis. Ipse etiam Christus filius David & rex spiritualis Israel secundum testimonium turbę, quā occurrit ei cum ramis palmarum & laudibus. Quid autem vtilitatis habeant in titulo monstratur, cum dicitur: *Ad sciendam sapientiam & disciplinam*. id est, quomodo rectē credere & viuere oporteat quemque, quo intentionem cordis dirigere.

b *Ad intelligenda verba. pru.* id est, non solum sapientiam quam perceperunt, amplectantur: & disciplinę virtutum inferuiant, sed etiam verba prudentiā, quibus proficiant, auscultent, & solerter intelligant.

¶ A stultia.

Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de
Lyra super librum Prouerbiorum
Salomonis incipit.

CAP. I.

Quis fuerit
aut or huius
libri.

Parabola Salomonis. Circa primum librum Salomonis, qui dicitur parabola, aliqui dicunt, quod iste liber fuit ordinē cōscriptus à Salomone vsque ad 24. cap. inclusiue: & in residuo huius libri continentē parabola à sapientibus, qui fuerunt cum Ezechia rege Iudę composita. Sed hoc videtur falsum, quia in principio 25. capit. prāmittitur quasi pro prologo: Hęc quoque parabola Salomonis, quas transfulerunt viri Ezechię. Ex quo patet, quod illas composuit Salomon sicut & pręcedentes: propter quod dicunt alij, quod Salomon omnes fecit, sed viri Ezechię omnes de schedulis & mēbranis, vbi fuerant descriptę, ac audientibus, illas collegerunt in hoc libro reponendo. & hęc vocatur translatio. Sed nec istud videtur verū: quia in principio libri non fuisset positum: *Hęc quoque parabola*, &c. de oibus vniformiter predicendo, vel in fine de oibus pręcedentibus concludendo. Hoc etiam vñ per hoc quod ibi dñ: *Hęc quoque*, &c. quod vñ facere quandam distinctionem inter pręcedentes & subsequentes per modū adiunctionis sequentium ad pręcedentes & sublequentes. Propter quod alij dicunt & melius, vt vñ, q. omnes parabola in hoc libro contentę sunt verba notabilia à Salomone dicta, inter viros sibi assistentes & eius sapientiam audientes. vnde dixit ei regina Sab. 3. Regum. 10. b. *Beati viri tui, & beati serui tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam*, & ab istis verba prędicta Salomonis scribebantur in membranulis, postea fuerunt collecta, & in vno libro collocata. sed à quo fuit hęc collectio, nō hñ ab Hebręis doctoribus vel Latinis. & hoc vsq; ad capitulū 25. exclusiue. Ab illo vero loco verba Salomonis notabilia, quę non erant hoc modo collecta tēpore Ezechię regis Iudę, in quo homines fuerunt studiosi in verbis prophetarum & dictis sapientum, residuum fuit collectum, & pręcedenti collectione in vno volumine coniunctum. vnde & vltimę collectioni pręmittitur: Hęc quoque parabola Salomonis quas transfulerunt viri Ezechię regis Iuda. In Hebręo uero hñ: Quas fortificauerunt viri Ezechię: quia prius erant in schedulis dispersę & quasi neglectę. & sic fuerunt quodammodo fortificate, quā fuerunt primę collectioni cōiunctę. quę iam inter libros sacros computabatur. Prima vero collectio cuius autor ignoratur,

ratur, duplex est. Vna à principio libri vsq; ad 10. c. exclusiue alia à 10. c. vsque ad 24. c. inclusiue. Vnde & in principio 10. c. quasi pro nouo prologo ponitur. *Parabola Salomonis filij David*, &c. Sciendum tñ, quod non oēs parabola à Salomone prolata repositę sunt in hac triplici collectione, quod dicit. 3. Regum. 4. d. *Locutusque est Salomon tria milia parabol.* Tot vero continentur in hoc totali libro. Sciendum etiam quod autores istarum collectionum non sunt nec dicuntur autores huius libri: sed Salomon qui parabolas composuit, sicut Esdras non dicitur autor libri psalmorum, vel quicumque alius qui psalmos in vno volumine collegit, sed ipse David qui Psalmos pro maiori parte composuit, eo modo loquendi quo totum à maiore parte denominatur: vtriusque tamē libri Deus est autor principalis, sicut & totius sacre scripture.

His igitur pręmissis accedendum est ad diuisionem libri, qui in tres partes diuiditur secundum triplicem parabolārum collectionem, & cuiuslibet earum sua pręfatio pręmittitur. Secūda pars incipit. 10. c. tertia vero incipit. c. 25. Nō tñ sunt tres libri, sed unus: quia unus autor & unus modus procedendi, & materia similis in qualibet collectione habetur. Prima in duas, scilicet primum, & in tractatum, qui incipit ibi: *Timor domini*. Prologus autem iste non videtur factus à Salomone, sed ab eo qui fecit primam parabolārum collectionē sicut & in libro psalmorum dictum fuit, quod primus psal. est prologus respectu totius libri, factus ab eo qui psalmos collegit in uno volumine reponendo. In hoc autem prologo primo ponitur loquendi modus, cum dicitur.

1 *Parabola*, &c. Parabola enim dicitur à para quod est iuxta, & bole, quod est sententia, quę non accipitur directe secundum uerba prolata, sed iuxta scilicet, per aliquid aliud significatum, sicut per mulierem sapientem intelligitur sana doctrina, per adulteram uero seu meretricem, doctrina falsa & superstitiosa, vt dicit hic Rab. Sa. & tali modo loquendi utitur communiter liber iste. Secundo notatur autoris nomen & genus, cum dicitur.

2 *Salomonis filij David regis Israel*, &c. Tercio notatur huius libri fructus sequens qui est eruditio simplicium, vt fiant sapientes, & sapientum, ut efficiantur sapientiores. Et quantum ad primum dicitur.

3 *Ad sciendam sapientiam*. de diuinis.
4 *Et disciplinam* de moribus humanis.
5 *Ad intelligenda verba prudentia*. quę dirigunt in agendis.
6 *Et suscipiendam eruditionem doctrinę*. in doctrinalibus sciētijs vt Grammatica, Logica, & huiusmodi.

130

A *Asluta* Quae incipientibus necessaria, ut sophismatum cauere versutiam possint, ne abducantur a simplicitate sapientiae, quae ducit ad vitam.

b *Adolescenti*. Singulariter, quia quos sapientia, licet diuersos suscipit, in vnam virtutis perfectionem erudiendo pro-

c *Postolorum*. *Multum* *denis credentium erat cor* *nam & anima vna.*

AR. 4. f.

i. Paral. 1. c.
7 Reg. 10. a.
Exod. 18. d.

d *Adolescenti* scilicet: quia qui prudenter declinat falsa, consequenter scientiam veritatis percipiet.

e *Aud. sap. sapientior.* Pulchre a sapientia incipit, quia optione sibi data sapientiam petijt & accepit.

f *Audiens sapiens sapientior.* Ostendit neminem tam sapientem in hac vita, qui non possit sapientior esse etiam dictis minorum. Audiuit regina Saba Salomonem, minor maiorem, & sapientior redijt. Audiuit Moyses focerum multo inferiorem, & sapientior factus est.

g *Audiens sapiens.* Hierony. Quod ait sapientem cum audierit verbum sapientiorum effici: ostendit neminem in hac vita ita sapientem fieri posse cuius sapientia nequeat augeri, semperque moris esse sapientum, ut dictis maiorum, aliquando etiam minorum auscultent, & quicquid in eis utilitatis audierint ad se replicent, suoque in corde recondant.

h *Et intelligens.* Nemo iactet se de sua scientia, quia qui sapientium verba audire negligit, vitam suam gubernare non nouit, multoque minus alienam. Quod ergo ait: Audiens sapientior erit, ad cognitionem rerum quae per sapientiam noscuntur respicit: sed hoc intelligens gubernacula possidebit, ad rectitudinem vitae. Et congruit titulo quo dicit: Ad sciendam sapientiam & disciplinam, &c.

i *Animaduertet parabolam.* Hierony. Animaduertere est animum illuc aduertere, hoc est sensus in id quod legitur intendere, parabola est comparatio ex dissimilibus rebus: aliud enim in superficie sonat, & aliud intellectu innuit. Aenigma est quaestio obscura, quae difficile intelligitur, nisi aperiatur.

Hieronym.
Timor domini
duplex.

k *Timor domini.* Be da. Duo sunt timores domini: *Seruilis*, qui

principium sapientiae vel scientiae est. Amicabilis, qui perfectione sapientiae comitatur. Seruilis, principium sapientiae, quia qui post errata sapere incipit, primo timore diuino corripitur ne puniatur. Sed huc perfecta charitas foras mittit. Succedit huic

Timor domini sanctus permanens in seculum seculi: quae non excludit charitas, sed auget: quo timet filius, ne vel in modico oculis amantissimi patris offendant. Vterque in futuro cessabit, charitas nunquam excidet. *1. Cor. 13. c.*

l *Sapientiam.* Dixit autem sa. &c. Dicit econtrario de stultis: quia sapientiam recti dogmatis, & doctrinam, id est, disciplinam purae conuersationis non modo non assequitur, sed & nosse contemnunt.

m *Despiciunt.* Pluraliter. quia plures sapientibus stulti, & omnium sapientium contrarius vnanimis est: errantium dissimilis vita, & dogma. Vnde singulariter. *Audiens*

sapiens, &c.

n *Audi fili mi disciplinam.* Haecenus prouerbialiter de vtraque parte: hinc sedulo quenque fidelē admonet, ut disciplinam legis diuinae preponat blanditijs reprobis: quia hinc corona, inde mors aeterna. vñ & filiū vocat, quē paterne instruat re curat. Pōt ex persona Dei patris dici mater ecclesia quae tūc synagoga vocabatur, vel ipsa Dei gratia. Apud Hebræos enim spiritus qui gratiam praestat fēni nīne ruah dicitur.

o *Addatur gratia.* His qui legem dñi seruabant, in aduentu Christi addita est gratia noui testamenti, cū spe regni caelestis, cuius splendor eximius sicut corona vel torquis nullo fine claudetur. Nobis quoque cū pro bonis quae diuina gratia prerogauit, lux aeterna tribuitur, quasi capiti gratia, & collo torquis additur. Vnde, accepimus gratiam pro gratia, scilicet gratiam beatæ retributionis pro gratia rectae operationis.

p *Et torques collo tuo, &c.* Fulgor perfectae operationis praedicationi quae per collum procedit, quae confirmet indeficienti virtutum connexioni.

q *Fili mi.* Affectus patris alloquitur filium blandiens ne acquiescat peccatoribus.

r *Insidiemur.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Iustitiam.* quantum ad habitum.

2 *Et iudicium.* quantum ad executionem: quia iudicium est executio iustitiae: & haec duo pertinent ad maiores.

3 *Et aequitatem.* quantum ad populares qui secundum determinationem iudicium debet inter se aequitatem seruare.

4 *Vt detur paruulis.* id est, simplicibus per adaptionem praedictorum.

5 *Asluta.* in malis euitandis.

6 *Et adolescenti scientia & intellectus.* Est autem intellectus, proprie cognitio principiorum: Scientia conclusionum tam in speculabilibus quam in agibilibus. Quantum vero ad secundum. scilicet sapientes efficiantur sapientiores subditur.

7 *Audiens sapiens sapientior erit.* quia in his quae prius sciebat magis habituatur: & ex hoc aliqua sibi apparent de nouo, ita quod eius sapientia intensiue & extensiue augetur.

8 *Et intelligens gubernat.* pos. quia non solum sciet se regere, sed etiam alios.

9 *Animaduertet parabolam & interpretationem.* videndo verum eius intellectum.

10 *Verba sapientum & aenigmata eorum, &c.* Loquuntur enim, sapientes aliquando aenigmatice, ut occultentur sententiae eorum desidiolis, & aperiuntur studiosis.

11 *Timor dom.* Hic incipit tractatus primae collectionis, quae ab aliquibus dicitur etiam facta viuente adhuc Salomone & de precepto eius: propter quod videtur magis ordinata, & magis potest ibi diuino reperiri, quā in alijs duabus sequentibus. Et diuiditur in duas partes. Quia primo ponitur doctrina per modum familiarem seu domesticum. Secundo, per modum

modum magis legalem & politicum. scilicet. 8. Prima in duas: quia primo, docet a quibus sit abstinendum. Secundo, quibus sit adherendum, scilicet. 3. c. Prima adhuc in duas, quia primo, docet vitare rapinam & auaritiam. secundo, idololatriam. 2. Prima adhuc in duas: quia primo docet propositum, modo familiari sicut pater docet filium, secundo modo magis cōi, sicut iudex vel doctor docet populum, ibi. *Sapientia foris praedicat.* Sciendum tñ, quod in toto isto libro non bene potest inueniri artificialis diuilio, quia non est liber ordinate cōscriptus, ut supra dictum est, sed verba notabilia Salomonis diuersis temporibus ab eo prolata, postea recollecta sunt in o supradicto absque ordine artificiali, sicut dictum fuit de libr. Psal. pp. qd de diuisione parū est curandū. Igit. n. prima parte dñ. *Timor dom.* prin. sapi. Timor. n. consiliatuos facit, ut dicit Philosophus secundo Rethoricae. Consiliatio vero est inquisitio sapientiae.

12 *Sapientiam atque do. stulti.* quia sola bona sensibilia attendunt, & ut brutaliter viuentes concupiscunt, ideo subditur.

13 *Audi fili mi disciplinam patris tui.* id est, ipsius Dei, ut dicit Ra. Sa. quia pater est omnium per creationem, & iustorum specialiter per gratiae adaptionem,

14 *Et ne dimittas legem matris tuae.* id est, ecclesiae, quae a primo Abel iusto incepit, ut dicit Greg. homil. 7.

15 *Vt addatur gratia capiti tuo.* i. corona gratiosa regalis vel mitra pontificalis, quae sapientum capitibus debent imponi.

16 *Et torques collo tuo.* Antiquitus. n. sapientes utebantur torque aurea in signum sapientiae, eo quod est ornamentum pectoris. Et quia per sapientiam euitatur iniquitas, ideo subditur.

17 *Fili mi, si te laet. pec.* verbis dulcibus ad malum te trahere volentes.

Tom. 3.

Ec

a *Insidiamur.* Vel generaliter de latronibus, qui innocentibus insidias parant. Vel, specialiter de illis qui vite auctore neci tradiderunt. Cum generaliter ad oēs qui sanguini insidiantur hoc pertineat, specialiter tñ ad Iudæos qui infanti dño tendiculas absconderunt, eiusq; apostolos virtutibus pennatos dolis circumue-

niebant, qui contra sanguinem & animas suas agebant, qui timētes ne terrenum regnum perderent, celi regem occiderunt, & celi ciues persequiebantur in terra. Ideoque & quod in terris habebant, & quod in celis acquirere regnū poterant, perdiderunt. Generaliter autem dicendum, quia quicumque oculos fidei habet apertos, accipiet penas a domino, vt columbæ, quibus æternam volet ad requiē: frustra talibus nectūt laqueos mali, & se potius præsumendo perimunt.

b *Infonem frustra.* Qui peccatum non fecit, nec inuērus est dolus in ore eius.

c *Deglutiamus eum, sicut infernus viuētem.*

d *Omnem pretiosam substantiam reperiemus.* Homines scilicet quos Christo adhærentes videbāt, quos putabāt ab eius amore & comitatu secernere, si eum occiderent, & spolijs taliū domos suas replere, id est, eorū animabus sua cōuenticula.

e *Sortem mitte nobiscum.* De latronibus generaliter patet, quia socijs quos conquirunt, prædæ portionem promittūt: sed & Christi persecutores quoscunque sibi poterant adiungēbant, quos eum sequi videbant, extra synagogam faciebant id est, sua communione priuabant.

f *Ad malum currunt.* Non solum quod facturi, sed quod profectis passuri. Nam quāto ad facinus implendum properāt, tanto ad pœnam pro facinore tolerandam propinquant.

g *Frustra.* Cetera de insidiatoribus Chri specialiter, hæc de fidelibus generaliter. Frustra aut laqueus persecutionis aut mortis tendit electis, qui pennas habēt spei & charitatis & aliarū virtutū, quibus & celestia dū viuūt desiderant: & post mortē contingāt: habent & oculos mētis quibus mala quæ patiuntur

patiuntur transitura, bona quæ merentur māsura in æternū provideant & reprobōrū superbiā finiendam, & tormenta in æternū mansura. Vel per rete, prauam doctrinā quam ab eo loco cōtexuit, vbi ait. *Si te laſauerint peccatores, hoc frustra iacitur ante eos, qui oculis cordis superna prospiciūt, qui dicūt cū*

propheta: *Anima mea sicut passer, erepta est de laqueo venantū.*

h *Sic semita.* Non solum qui rapinis & cædibus innocentium inuigilant seipfos perducūt, sed similiter omnes quæ aurum Deo præferunt, hunc ad interitum trahunt.

i *Sapientia.* Hucusq; persecutiones quas Christo Iudæi intulerunt, hinc ea quæ per apostolos persecutoribus eisdem de passione loquitur. Sapientia, id est Christus loquitur foris id est, in luce palam, vt relictā infantia sint paruuli malitia.

k *Foris.* Aperte post resurrectionem, quia misso spiritu per apostolos seipsam declarabat. Ante enim paucis mysteria diuinitatis patefecit. Vnde: *Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis a mor. resur.* Et potentiam suam magis operibus ostendebāt: Impleta prophetia, nō audiet aliquis vocē eius.

l *In plateis dat vocem suam, &c.* Quæ ante paucos docuerat, manifeste replicabat. vnde: *Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lucem.*

m *In capite barbarum clamat, &c.* Hieronymus. Quia etiam principibus, qui ei præualuisse, vt crucifigeretur, videbantur: reatum homicidij, quod perpetrarant, palam reducebat ad memoriam, eosque ad pœnitentiæ remedium vocabat.

n *In foribus*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Ne acquiescas eis.* sed magis resistas.
- 2 *Si dixerint veni nobiscum.* promittendo tibi fidelem societatem vsque ad mortem.
- 3 *Insidiamur sanguini.* quia per istam viam citius possumus ditari quam per aliam.
- 4 *Abscondamus tendiculas.* id est, deceptionum laqueos.
- 5 *Contra infonem.* id est, innocentem vel ignorantem.
- 6 *Frustra.* id est, sine causa.
- 7 *Deglutiamus eum sicut infernus viuētem & in.* id est, factum nostrum ita erit occultum & opertum, sicut illud quod descendit in infernum, seu in lacum profundum.
- 8 *Omnem pretiosam substantiam reperiemus.* in domo eius.
- 9 *Implebimus domos nostras spolijs.* i. diuitijs ex inde raptis.
- 10 *Sortem mitte nobiscum.* id est, communica nobis consentiendo.
- 11 *Marsupi. sit vnum om. no.* id est, omnia sint communia, ita quod inter nos æqualiter diuidentur.
- 12 *Fili mi ne ambules cum eis.* Communicans eorum operibus malignis, ideo sequitur.
- 13 *Pedes enim illorum ad malum currunt, & festinant vt effundant sanguinem.* Et patet litera.
- 14 *Frustra autem iacitur rete ante oculos pennatorum.* id est, ante aues

te aues acute videntes periculum, & vitantes per volatum. Per rete hic intelligitur deceptio prædicta malignantium, quæ frustra proponitur sapientibus, qui sunt occultati ad videndum sequens malum, & per virtutem sunt penati ad euitandum.

15 *Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur.* scilicet deceptores maligni prædicti contra sanguinem suū insidiantur, quia frequenter in suis malis capiuntur & iugulantur, vt patet de latronibus & homicidis.

16 *Et moliuntur fraudes contra animas suas.* quia per talia merentur mortem gehennæ.

17 *Sic semita omnis auari.* id est, cogitationes eius & machinationes ad rapiendum alienum.

18 *Animas possidentium.* scilicet bona aliena.

19 *Rapiunt.* ad infernum.

20 *Sapientia.* Hic consequenter docet sapientiæ acquisitionem, & mali vitatorem per modum magis communem, cum dicitur: Sapientia scilicet increata.

21 *Foris predicat.* per prophetas & doctores. **22** *In plateis dat vocem, &c.* quia habētes sanā doctrinā, docēt in locis publicis, sicut e contrario habentes malā doctrinā & suspectā, docent in locis occultis, Ioan. 3. c. *Qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, ne arguatur opera eius.* Qui aut facit veritatē, venit ad lucē, vt manifestent opera eius: quia in Deo sūt facta.

a In foribus portarum vrbs. Vrbs domini, ecclesia ex utroque populo adunata, cuius portarum fores predicatorum, qui in ea introducunt. In his verba proferebat, cum in apostolis loquebatur, e quibus vnus. An experimetur queritis eius qui in me loquitur Christus? Vel, fores synagogae, maiores sancti in

1. Cor. 13. 2.

Act 6. b.

† derisores
derisionem.

† Elai. 56. b.

† venerit qua
si sonitus tem
pestas.

† susceperunt.

Exod. 15. b.

Iob 4. b.

March. 23. b.
Ioan. 3. c.

a In principibus, quibus mortem Christi ad memoriam reuocabat & vocabat ad poenitentiam:
b Prædicatoribus: Ecclesiis.

a capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbs profert

a Verus testamentum, nouo clarescente, vsquequo Moysen Christo. legem præferens euangelio præcepta iudibus data per seruum, eis quæ perfectis per filium. Sensus.

Hoc

b verba sua, dicens. Vsquequo paruuli diligitis infantiam, &

a Literam legis.

† stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & imprudentes odi-

a Euangelium.**b** O Iudei.

Nolite diligere infantiam, sed conuer-

c Per apostolos, eo quod credere nolabant:

† bunt scientiam? Conuertimini ad correctionem meam. En

a Et si adhuc negligitis.

Vindictam.

b Esse verba.

Venite ad me omnes qui laboratis.

† proferam vobis spiritum meum, & ostendam verba mea.

a Quibus perditionem vestram prædixi.**b** Non tantum vocauit, sed exten. Primo beneficiendo, liberando omnes oppressos à diabolo, post in cruce.

† Quia vocauit, & renouistis: extendi manum meam, & non

Sed etiam.

a Mei dicentis: Poenitentiam agite.

† fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & in-

a Quæ solent terrere.**b** Sicut vos modo.

Sapientia minatur contemptoribus suis.

† crepationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro

† ridebo: & subsannabo, cum vobis quod timebatis aduenerit.

a Subita.**b** A Romanis.**c** Vehemens.

† Cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tem-

a Foris ab inimicis.

† pestas ingruerit: quando venerit super vos tribulatio, & an-

a Intus Deo non consolante.

† gustia. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane con-

a Non modo non habuerunt, sed odijs persecuti sunt.

† surgent, & non inuenient me: eo quod exosam habuerint di-

a Correctionem morum, vel meorum.**b** Qui est principium sapientie.

† disciplinam, & timorem domini non suscepunt: nec ac-

a Corruptio.

† quiescent. Tempus iudicii significat quo

† Conuertimini. Sapientia hortatur conuertere ad Deum, & profert spiritum.

† Ad correctionem. Per apostolos Iudeos corripit, & vel post ascensionem & resurrectionem monet conuertere.

† Spiritum. Id est, vindictam. Misisti spiritum tuum, & cooperuit eos mare. vnde. Et in Iob. Vidi impios, flante Deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos.

† Despexistis omne consilium meum & increpationes meas. V. & vobis scriba & Pharisei, &c. Generaliter qui non credit iam iudicatus est.

† Consilium inopis confudistis, quoniam dominus spes eius est.

g Ego

g Ego quoque. Similiter in psal. Quia habitat in caelis, iridebit eos, & dñs subsannabit eos. Non quod buccis aut naso irideant vel subsannet, sed sic vis designatur, quæ dedit apostolis, quæ puerderent impios nihil contra eum insidijs acturos, nisi quod permitteret, sed omnia eorum corpora euacuanda, eius vero gloria post passionem per orbem terrarum dilatan-

Psal. 118. p

dam. Ideoque superbiam eorum etiam cum maxime valere conspicerent, quasi nihil contemnerent. **h** Quod timebatis. Timebatis dicentes. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem.

Ioan. 11. f. † correptionem.

i Cum irruerit repentina calamitas. Obsidionem Ierusalem subitam, & expugnationem totius provincie a Romanis factam dicit. De qua. **videns civitatem fleuit super eam.**

Luc. 19. f.

k Quando venerit super vos. Potest hæc tota correctio sapientie de omnibus reprobis generaliter accipi, & in die iudicii clament ad dominum, ianuam regni sibi aperiri postulantes, nec audientur. Quod enim se-

† habuerunt:

† Manet confusur. & non inuenient me. Tempus iudicii significat quo

† acquiescent.

alii in vitam, alij in opprobrium resurgent sempiternum.

l Tribulatio & angustia. Sancti cum extra patiuntur, spe certa salutis in corde dilatatur. Vnde propheta. Cum inuocarem, exaudivit me Deus iustitie mee, in tribulatione dimisi.

Psal. 4. a.

m Inuocabunt. Non leguntur Iudei in obsidione dominum inuocasse, et si qui inuocauerunt, quia vere non penituerunt, exauditi non sunt.

n Exosam habue. Iustus econtra. Iniquos, inquit, odio habui, & legem tuam dilexi.

Psal. 118. p

F

Comedent

NICOLAUS DE LYRA.

1 In foribus portarum vrbs profert verba sua dicens. hoc dicitur. quia antiquitus iudices & sapientes eis assistentes habebant locum in portis urbium, ut omnes tam intranei quam extranei haberent ad eos facilem accessum, & ibi fiebant correctiones delinquentium, ideo subditur.

2 Vsquequo paruuli. sensu licet non corpore.

3 Diligitis infantiam. id est, insolentiam.

4 Et stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient. id est, bona delectabilia, sicut bruta animalia.

5 Et imprudentes odibunt scientiam. horrentes laborem studij qui est in acquisitione scientie, vel volentes ignorare ut licentius peccent absque remorsu conscientie. Et quia hoc est pessimum, subditur. Conuertimini ad correctionem meam.

6 Quia vocauit. per sapientes scilicet & prophetas.

7 Et renouistis. contemnendo eorum monitiones.

8 Extendi manum meam. quia Deus semper paratus est hominem leuare a peccato, dum tamen faciat quod in se est.

9 Et non fuit qui aspiceret. id est, pauci fuerunt qui aspiceret comparative. Illud autem quod modicum est, quasi nihil computatur, & per talem modum communiter dicitur.

10 Despexistis omne consilium meum, &c. de bonis agendis illa renuendo.

11 Et increpationes meas. de malis peractis.

12 Neglexistis. poenitentiam non agendo.

13 Ego quoque in interitu vestro ridebo & subsannabo. id est, derisibiles & subsannabiles vos faciam. Est autem subsannatio quedam specialis derisio, quæ fit cum naso rugato.

14 Cum vobis id quod timebatis, aduenerit. per amissionem bonorum temporalium & delectabilium huius vite.

15 Cum irruerit repentina calamitas. Quæ grauior est quando subito superuenit iucunditati temporali, quam si veniret paulatim.

16 Et interitus quasi tempestas ingru. id est, cum tanta violentia, quod non poterit euitari.

17 Quando venerit super vos tribulatio. in corpore.

18 Et angustia. In mente.

19 Tunc inuocabunt me. poena aperiente oculos, quos culpa tenebat clausos.

20 Et non exaudiam. quia transijt tempus meriti, quantum ad defunctos. Vel quia non vere poenitebunt, scilicet amore boni, sed tantum timore & horrore mali poenæ quantum ad viuentes, qualis fuit poenitentia regis Antiochi, propter quod non fuit exauditus. 2. Machab. 9. dato etiam quod sit vera poenitentia, non tamen semper exauditur à Deo, quantum ad amotionem temporalis poenæ, quæ est quedam medicina, sed semper exauditur quantum ad amotionem culpæ. Ista tamen litera videtur loqui in duobus modis primis. ideo subditur.

Quomodo dicit non exaudiri orantes.

21 Eo quod exosam habuerint disciplinam. sicut criminofus odit poenitentiam.

22 Et timorem dñi non suscepit. qui facit declinare a peccato.

23 Non acquiescent consilio meo. de bonis agendis.

Tom. 3. Ec 2

Ga Comedent igitur. Quia vias meas ingredi noluerunt, ut vi-
 A tierent, recipient mercedem viarum suarum, ut in eternum
 p^{sal.} 117. a. pereant. At contra de illis dicitur: Qui timent dominum: Bea-
 ti qui ambulant in vijs eius. Labores manuum tuarum, quia mandu-
 cabis beatus es, & bene tibi erit.

b Suisque consilijs. s^{at}.
 Quibus dicebant: Ab
 Matth. 27. b. secundum tendulas co-
 detraxerunt. tra infantem, quibus
 pro saluatore latro-
 nem eligeant, ut sci-
 licet vastarentur a la-
 tronibus, & inter la-
 trones damnarentur,
 quod de omnibus
 verbi Dei contem-
 ptoribus sicut cetera
 potest accipi.

† Quia rebel-
 lis.

c Aversio. Aversio &
 prosperitas perdit, cu-
 a timore conditoris aversus animus, ira eiusdem conditoris in

a Cum consulerem eis, unde inexcusabiles.

quiesuerint consilio meo, et detraxerint correctioni meae

a Quia detraxerunt, nec acquiesuerunt.

b vniuersa. Comedent igitur fructus viae suae, suisque consilijs

Quia. Sua.

a Sensu.

d saturabuntur. † Aversio paruulorum interficiet eos, & pro-

a Quam putant beatitudinem.

b Expediunt diu nihil retardat ab eo quod meditantur aiunt. Omnem pretiosam substantiam repe-

c sp^{er}itas stultorum perdet illos. Qui autem me audierit, abs-

a Bonorum operum numero, tunc gaudiorum in praeio, ubi nihil aduersi.

que terrore requiescet: & abundantia perfruetur timore ma-

lorum sublato.

his quae peccat nihil sustinere videtur aduersi. S. d. v. Job 13
 ait: Ducunt in bonis dies suos, & in pun. to ad infernum e. y. endunt. Job 21. b.
 d Paruulorum. Sensu. unde supra: Viquequo paruuli. in-
 fan. qui sensu perfecti esse potuissent, si non a consilio sapien-
 tia autem auertissent: sed quia auertunt, se interficiunt.

c Qui autem me au-
 dierit, absque terrore re-
 quiescet. &c. Potest in
 hac vita intelligi & in
 futura. Qui enim
 Deo perfecte seruit,
 non terretur, imo gau-
 det, & in aduersis, &
 in morte: ut in ingres-
 su vitae laetetur. quic-
 tus a superuacuis co-
 gitationibus, & a ten-
 tationibus: & cum
 transierit a seculo, in
 gaudio speratae refur-

rectionis quiescet.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et detraxerint correctioni meae. dicentes eam esse iniustam.

2 Comedent igitur fructus viae suae. id est, secundum opera sua
 mala punientur.

3 Suisque consilijs saturabuntur. quia displicebunt eis, sed ni-
 mis tarde.

B 4 Aversio paruulorum inter eos. Ex hoc enim quod multi sunt
 paruuli sensu & stulti quantum ad Deum a quo auertuntur,
 & tamen in vita presenti bonis temporalibus prosperantur:
 ex hoc alij accipiunt occasionem eos imitandi: & sic auer-
 sio paruulorum & prosperitas stultorum est eis occasio mor-
 tis culpae & perditionis gehennae: sic exponit Ra. Sa.

5 Qui autem me audierit. praecipis diuinis obediendo.

6 Absque

CAP. II.

a Fili mi. Duo hic
 notat sapientiam
 esse de celestibus, pru-
 dentiam de seculari-
 bus.

* Hieronymus.

Abcondit mandata
 Dei penes se. qui hac
 audies sollicite in cor-
 de recondit iuxta il-
 lum qui ait: In corde

c meo abscondi eloquia tua,
 ut non peccem tibi. Est
 enim summo opere cu-
 radum, ne nobis haec
 iuxta parabolam eu-
 gelij, daemonia quasi
 semen secus viam ia-
 ctatum volucres tol-
 lant.

b Audiat sapientiam.

Audit non aure, qui aure tantum corporis percipiens, me-
 moria retinere, & opere complere negligit. Si autem man-
 data Dei, fixo amore discendi & custodiendi susceperis, pri-
 mo humilitatis viam tene. hoc est enim quod sequitur.

c Inclina cor. Inclina. humilia, munda, ut dignum fiat ad pec-
 pienda mysteria. vñ. Abcondisti haec a sapientibus & prudentibus, &
 reuelasti ea paruulis. abscondisti a supbis, & reuelasti ea humilib.

d Si enim sciam inuocare. Inuocare. iam nos vocare oratio, nihil nisi
 dñm debemus. Cum ergo sapientiam inuocandam docet,
 ostendit se non qualibet sapientiam, sed ipsam Dei cognitio-
 nem

a Dei cognitionem, qua beatus est homo. Quod a Deo. Quod a te.

d Si enim sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum

a Tanto cura quanto cupidi pecuniam, ut si tam solliciti quasi infinitas per hanc &
 ineffabiles diuitias acquisitus, praeium habebis quod sequitur.

e prudentiae: si quaesieris eam quasi pecuniam, & sicut

f thesauros & effoderis illam: tunc intelliges timorem domi-

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

CAP. II.

Ut absque terrore quiescas.

a Sapientia hortatur suscipere sermones suos,
 sapientiam scilicet & prudentiam.

illi mi si susceperis sermones meos, &

a Ne volucres celi comedant semen secus viam.

mandata mea absconderis penes te, ut

a Sollicito corde. unde p^{sal.} in corde meo abscon. elo. tu. ut non
 pec. ti. b Humilia.

audiat sapientiam auris tua. Inclina cor

tuum & ad cognoscendam prudentiam.

a Si sollicito corde quaesieris.

f thesauros & effoderis illam: tunc intelliges timorem domi-

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam,

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam. vsque ad hoc, & scien. Dei inue.

nem nobis propone-
 re, in cuius perceptio
 ne est summa beati-
 tudo, secundum hoc:
 Haec est autem vita aeterna,
 ut cognoscant te verum
 Deum, & quem misisti
 Iesum Christum. Notan-
 dum quod & sapien-
 tiam inuocare, & nos
 metipsos ad cognos-
 cendam prudentiam,
 cor inclinare suadet: p
 quia & diuinum ne-
 cessarium est auxiliu,
 nec liberu debet ab-
 esse arbitrium.
 c Et sicut thesauros.
 Qui thesauros effo-
 dit, terram reiecit, fo-
 ueam in altum facit,
 sedulus insistit donec

Io an. 17. 3.

inueniat quod quaerit. Sic qui thesauros sapientiae inuenire
 desiderat, omne pondus terrenum a se reiciat, in se fossam
 humilitatis faciat, nec quiescat donec inueniat.

f Tunc intel. Timorem amabilem qui non initium, sed
 perfectio celestis sapientiae, in hac duntaxat vita. Ideoque
 perfecta dilectio non cum foras mittit, sed facit permanere
 in seculo seculi: sed etiam scientiam ipsius diuinitatis (quae
 perpetuo beatum facit) inuenies. Quia do.

g Quia dominus dat. * Hier. Respicit hic versiculus ad hoc
 quod supra dixerat. Si enim sapientiam inuocaueris, &c.

¶ Ideo

ad eam citius peruenire. ideo subditur.

5 Si enim sapientiam inuocaueris, deuote oratio, ut tibi detur a Deo.

6 Et inclinaueris cor tuum prou. ad acquisitionem eius quan-
 tum poteris conando. ideo sequitur.

7 Si quaesieris eam quasi pecuniam. id est, cum tanto conatu sicut
 avarus quaerit pecuniam, & sicut fossor quaerit thesaurum
 absconditum.

8 Tunc intelliges timorem domini, & scientiam Dei inue. id est,
 obtinebis intentum. Cuius causa subditur, cum dicitur.

9 Quia dominus dat sapientiam. scilicet desiderantibus eam.
 unde sapientia fuit data Danieli, eo quod erat vir desiderio-
 rum, ut habetur Dan. 10.

Et

Ideo nanque sapientia. i. Deus invocandus est ad accipiendam sapientiam, quia a nobis ipsis haberi non potest, sed a domino datur.

Ecl. 5. d. a. *Ex ore. Aeterna filij natiuitate, de qua alibi. Ego ex ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam. Vel os domini in san-*

Ecl. 14. a. *Et ex ore eius scientia nascitur & prudentia, dum dominus os humanum sanctificat, & suum facit ut scienter & prudenter loquatur.*

Iob. 1. a. *Custodiet. Ut in quocunque virtutum gradu rectos iuuet & simplices. Iob simplex & rectus. Simplex per innocentiam mansuetudinis, & rectus per cautela discretionis. Simplex nullum laedens imo cum*

Bis proficiens, rectus a nullo corruptus.

Infra. 7. a. *Sup. 1. b.*

C *A via mala. Ad quam vocant, qui dicunt: Veni nobiscum, insidiamur sanguini. peruersa loquitur, qui est autor huius persuasionis. d. Qui relinquunt iter. Pulchre vias tenebrosas recto itineri opponit, quia hoc in luce agitur & ad lucem ducit. At qui male agit,*

Iob. 3. c. *odit lucem, & non arguitur eius opera, & finis eius in tenebris exterioribus.*

Iob. 3. c. *e. Qui latantur. Quia per vias tenebrosas ambulat, & nesciit quo eant. Si enim ad quas tendunt penas aspicerent, gressus cohiberent, noxiamque legitimum salubri fletu castigare n.*

F *Vt erua. a mu. Hieron. Pendet hic versus a superioribus ubi dictum fuerat. Prudentia seruabit te: Et est sensus prudentia seruabit & ut eruaris a muliere aliena.*

Postquam auditorem quem sapientia docet admonuit, ne cum latrohibus participaret, ne si videret furem, curreret cum eo, sed recte & simpliciter incederet, nunc ne cum adulteris

C portionem suam ponat, de quibus potest & hoc specialiter intelligi.

a. & ex ore eius prudentia & scientia. Custodiet rectorum salutem,

& proteget gaudientes, simpliciter, seruans semitas iustitiae, & vias sanctorum custodiens. Tunc intelliges iustitiam

& iudicium, & aequitatem & omnem semitam bonam. Si intrauerit sapientia cor tuum, & scientia animae tuae placuerit,

consilium custodiet te, & prudentia seruabit te, ut eruaris a via mala, & ab homine qui peruersa loquitur. Qui relinquit

iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas. Qui latantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis: Quorum

viae peruersae, & infames gressus eorum. Ut eruaris a muliere aliena, & ab extranea, & quae molit sermones suos: &

relinquit ducem pubertatis suae, & pacti Dei sui oblita est. Inclinata est enim ad mortem domus eius: & ad inferos semitae

illius. Omnes qui ingrediuntur ad eam, non reuertuntur: Pot domus adulterae, ipsa eius caro (in qua turpitudini & luxurie subternitur) accipi, quae in iudicio perpetua resurget in mortem. Sed hereticorum domus, quia super arenam constructa, & cum tate videtur, vergit in occasum, suisque cremetis quati quibuscumque semitis ad impiorum confortia, id est, ad spirituum tendit tormenta malignorum.

K *Ad eam non reuer. Mortem scilicet, non mulierem. Potest enim qui adulterae missus est domino iuvante reuertere, ac vitam in penitendo mereri. Potest qui pollutus est haeresi, resipiscendo redire ad salutem. At qui semel eterna morte raptus est, nunquam rediet ad vitam. Hoc contra Origenem, qui est diabolo*

G remittit.

Infra. 7. a. *Sup. 1. b.*

Iob. 3. c. *odit lucem, & non arguitur eius opera, & finis eius in tenebris exterioribus.*

Iob. 3. c. *e. Qui latantur. Quia per vias tenebrosas ambulat, & nesciit quo eant. Si enim ad quas tendunt penas aspicerent, gressus cohiberent, noxiamque legitimum salubri fletu castigare n.*

F *Vt erua. a mu. Hieron. Pendet hic versus a superioribus ubi dictum fuerat. Prudentia seruabit te: Et est sensus prudentia seruabit & ut eruaris a muliere aliena.*

Postquam auditorem quem sapientia docet admonuit, ne cum latrohibus participaret, ne si videret furem, curreret cum eo, sed recte & simpliciter incederet, nunc ne cum adulteris

C portionem suam ponat, de quibus potest & hoc specialiter intelligi.

NICOLAUS DELYRA.

1. Et ex ore eius prudentia & scientia. Sapientia enim proprie est cognitio diuinorum, & Prudentia agibilium humanorum. Scientia autem speculatorum.

2. Custodiet rectorum salutem. corporalem & spiritualem.

3. Et proteget gradientes simpliciter. id est, sine plica duplici-tatis.

4. Seruans. id est, seruare faciens.

5. Semitas iustitiae. quae proprie respiciunt epikeiam, quae dirigit ad legis intentionem & non literam, sicut semita dirigit ad terminum declinans a via communi.

6. Et via sanctorum custodiens. id est, custodire faciens. Aliter exponitur ista litera, ita quod semitae iustitiae dicuntur hic consilia, vique iustorum praecepta.

7. Tunc intelliges iustitiam & iudicium & aequitatem. exponatur hoc ut supra primo capitulo.

8. Et omnem semitam bonam. id est, virtutem altam quae compendio ducit ad felicitatem.

9. Si intrauerit. Hic consequenter ostenditur, quod per sapientiam idololatria excluditur, cum dicitur. Si intrauerit sapientia cor tuum, &c. sequitur.

10. Ut eruaris a via mala. id est, idololatria, ut dicit Rab. Sa. quia per illam homo directe auertitur a Deo.

11. Et ab homine qui peruersa loquitur. Cuiusmodi sunt sacerdotes idolorum, & doctores infidelium.

12. Qui relinquunt iter rectum. id est, legem naturalem & diuinam.

13. Et ambulant per vias tenebrosas. scilicet in tenebris errorum, quia de vero errore procedunt ad alium.

14. Qui latantur cum malefecerint. quia ex consuetudine male agendi

gi. Ut eruaris a via mala, & ab homine qui peruersa loquitur. Quae peruersior locutio quam ad supra persuaderi quod capitulum incipit. Fili mi si feceris sermones meos, &c. Potest per mulierem extraneam hereticorum prauitas intelligi. Chastus ecclesiaeque aliena, quae molit eloquentiae & linguarum blun-tis corda innocentium decipit. unde, Moliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.

a. Cognata sunt, rectitudo & simplicitas, nec separantur. unde sapientia vnam eorum sine altera non requirit, sed in quibus ambae conueniunt, hos custodit & protegit.

a. *Arctiora praecepta.*

b. *Cum inuocaueris sapientiam.*

c. *Ut recta d. discretionem cum proximo agas.*

a. *Quid per singula, illo illuminante nullus boni scientia te effugiet.*

a. *Praxis operibus.* b. *Doctore prae operationis.*

c. *A quo fugiendum est.*

d. *Quod in luce agitur.*

e. *Ideo.*

f. *Praxis dispositiones.* b. *Operationes.* c. *Prudentia seruabit te, ut eruaris.*

a. *Ne adulteres.* b. *Haeretica doctrina vel haereticis.*

c. *Moliti sunt sermones eius sui. o. & ipsi, sunt ia.*

a. *Pituum virum vel doctorem fidei.*

a. *Lata est via quae ducit ad mortem.* b. *Conuersatio vel caro.*

c. *Opera vel occulte consilia.*

a. *Nec sola perit, sed omnes.* b. *Mortem scilicet.* c. *Per se.*

d. *Per se.*

e. *Per se.*

f. *Per se.*

g. *Per se.*

h. *Per se.*

i. *Per se.*

j. *Per se.*

k. *Per se.*

l. *Per se.*

m. *Per se.*

n. *Per se.*

o. *Per se.*

p. *Per se.*

q. *Per se.*

r. *Per se.*

s. *Per se.*

t. *Per se.*

u. *Per se.*

v. *Per se.*

w. *Per se.*

x. *Per se.*

y. *Per se.*

z. *Per se.*

Remissione promittit, deceptus Esaia dicente. *Et clauduntur impii in carceres, & post dies multos visitabuntur.* Sed Esaia, modo clausos tormentis poenarum, tempore resurrectionis ad modicum visitandos significat tantum, ut receptis in iudicio corporibus, gratius damnentur, & post iudicium atrocioribus in penis recludantur. Quamuis

si. 21. d.
in remissione
dabitur diabo-
lo.

& ita recte potest accipi, ad eam, ad mercedem: vel, domum eius non reuertentur, quia quantumcunque attinet ad naturam iniquam suam voluntate damnatam, vel depravatam, recursum per semetipsum non habet, sed per Dei gratiam qua adiuuatur & instauratur, ut semitas vitae apprehendat. Designat enim per hos pondus iniquitatis, ut cum reuertatur quis, non sibi attribuat, sed gratiae Dei.

Qui enim. Hic rectis iungit simplices, ut supra cum dicitur: *Custodiet rectorum salu.* & c. quia nimirum simplicitas sine recondite dissoluta est & stulta. Rectitudo autem sine simplicitate austera & dura. Verum utraque virtus coniuncta, perfectum reddit hominem. Sed hoc interest, quia in illo quod in praesenti dominus certantes adiuuet, in isto quod victores in futuro coronet,

Aggravatio.

nec apprehendent semitas vitae. Ut ambules in via bona: &

Exempla.

calles iustorum custodias. Qui enim recti sunt, habitabunt in

In ecclesia.

In futuro.

terra: & simplices permanebunt in ea. Impij vero de terra

perdentur: & qui inique agunt, auferentur ex ea.

a Prudentia seruabit te ut am.
b Unitate rectae fidei, de qua dominus: Ego sum via veritas & vita. Et alibi: Nemo venit ad patrem nisi per me.

a Qui custodiendi? Qui enim.

b Hic.

a Aperit. Potest hoc de antiquo populo intelligi ita, quia cum videret recte, in terra feliciter sua remaneret: ut cum peccaret, exterminaretur ab hostibus. Occulret.

nes qui perceptis fidei sacramentis ab eius castitate degenerant. Vtrique autem in futuro de terra viuendum perdetur. Quia non habitabit iuxta te mala neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Et recte, quia de bonorum malorum quoque vijs multa praedixit, de vtriusque fine in conclusione subiungit: quomodo in praecedente parabola, qua latronum consortia vetabat fecit, dicens de fine malorum: *Prosperitas stultorum perdet eos: De fine bonorum: Qui autem me audierit, absque terrore quiescet.*

Psalm. 5. b.

Supra 1. d.

Ibidem.

E.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ut ambules in virtutum. & refertur hoc ad illud quod supra dictum est. *Si intraverit sapientia cor tuum:* quia sicut facit declinare a via mala, ita facit ambulare per bonam.

2 Qui enim. s. viuendum. de qua impij perdentur & auferentur: non quia illic actu fuerunt, sed tantum in potentia, in

in quantum omnis homo factus ad imaginem Dei est capax ipsius per cognitionem & amorem: & sic quodammodo ad beatitudinem ordinatus. Potest etiam haec litera exponi de terra promissionis, quam habitauerunt Iudaei quando fuerunt recti, Deo debite seruando, sed cum per impietatem declinauerunt ab eo, fuerunt ab ea deiectioni, ut patet de. 10. tribubus. 4. Regum 18. & de duabus. 4. Reg. vlt.

CAP. III.

a **Fili mi ne.** Docet misericordiae operibus insistendum, neque nostris viribus esse fidendum: sed a Deo auxilium esse implorandum vel flagitandum. Et satis congruo ordine postquam coercuit a crudelitate, & a luxuria castigauit, ornat actibus bonis quem instruit.

b **Pacem.** Id est, statum beatitudinis, de quo Esaia: *Multiplicabitur eius im. pacis non erit finis.* Sed & prior

† deserat.

¶ Glos. p. b.

populo Dei datum est, ut cum legi Dei obediret, longo tempore in pacis quiete viveret.

c **Mise. & ve.** Ab ore tuo nunquam absit veritas dicenda, nunquam ab opere proximo misericordia impedienda. Sic enim fit, ut & te Dei semper prosequatur misericordia quae deleat peccata. Veritas vero, quae compleat promissa.

d **Circum. e. g. t.** In gutture organum vocis, in tabulis cordis latitudinem insinuat cogitationis. Sic ergo virtus misericordiae, & veritas radici mentis infixae pronuntietur voce loquentis, ut & occulto inspectori placeat arcana intentionis, & proximos iu-

CAP. III.

Illu mi, ne obliuiscaris legis meae, & praecepta mea cor tuum custodiat. Longi-

a Sapientia hortatur non esse obliuiscendam legem.

a Ne imposita praecceptorum custodia turbare audientem, promissit certa praemia, & sic enumerat praeccepta.

cepta mea cor tuum custodiat. Longi-

a Quae custodienda? Semp. terram lucem.

b Transcensum moralitatis huius.

tu dine enim dierum, & annos vitae, &

Ergo.

pacem apponent tibi. Misericordia &

a Vox proximum iuuet.

b Intentio Deum delectet.

veritas non te deserat. Circunda eas gutturi tuo, & descri-

a Sed ne timeas, non posse seruare. Habenda est fiducia ad Deum, non hesitandum in oratione: non confidendum proprie prudentiae.

b Non in te, non in tuis viribus, non in naturali scientia.

be in tabulis cordis tui, & inuenies gratiam & disciplinam bon-

nam coram Deo & hominibus. Habe fiduciam in domino

uent officia locutionis. Bene autem virtutes circundari docet gutturi, cum vox loquentis potius in gutture fieri soleat: quia videlicet praedicationis vox de interioribus emanat, sed extra circundat. Nam quod alios ad bene operandum & viuendum excitat, eo ad bene agendum opera praedicationis seipsum ligat, ne extra sermonem actio transeat, nec voci vita contradicat.

c Et inue. gra. Cora

domino inuenit gratiam & disciplinam bonam: qui vfu virtutum iugi premeretur a domino, ut per dies seipso perfectior inueniatur & melior. Sed & coram hominibus gratiam inuenit & disciplinam bonam, cuius operibus iure laudatur pater, & proximus exemplum viuendi praebeat.

f **Habe. fidu. in do.** Ne metuas ob imbecillitatem tuam, diuina non posse seruare mandata. Nec te rui sum putes tuis implere viribus posse, vel tua naturali scientia nosse: si non per illius legem instruaris, sed potius & in dicendo & in agendo eius quare auxilium, & quod iussit, ut implere valeas, donabit.

¶ Ne

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. III.

Fili mi ne. Postquam docuit a malo declinare, hic consequenter docet bono adherere. Ista enim sunt duae partes iustitiae, & diuiditur in duas partes: quia primo inducit ad beneficentiam, secundo ad beneficentiae diligentiam, capit. 6. Prima in duas: quia primo inducit ad bonum verbo, secundo, exemplo, cap. 4. Prima adhuc in duas: quia primo inducit ad beneficentiam, secundo ad sapientiae concupiscentiam, ibi. *Beatus.* Circa primum dicitur.

1 **Fili mi ne ob. i. legis naturalis,** quae a Deo impressa est cordibus humanis, & legis diuinae a Deo per reuelationem datae. Et quia non proficit eam habere in corde, nisi exerceatur in opere, ideo sequitur. **2** **Et praecepta mea,** & c. *us.* opere ad implendo. **3** **Longitudinem e. di.** id est, vitam longam in praesenti. **4** **Et annos vitae.** i. sanitatis. Annus enim languoris magis sunt mortis. **5** **Et pacem.** internam & fraternam.

6 **Appo-**

6 **Apponent tibi.** Illi. n. qui praecepta diuina custodiunt, ut frequenter haec consequuntur in praesenti. Potest etiam haec litera exponi de praemio futuro, cum dicitur. *Longitudinem enim dierum.* i. aeternitatem, quae est de ratione verae beatitudinis. Et annos vitae. i. claram Dei visionem, quae est vita aeterna, Ioan. 18. a. *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te Deum solum, & c.* Et pacem. i. beatam fruitionem, quae totaliter quietat appetitum. **7** **Misericordia,** erga infirmos & pauperes. **8** **Et veritas,** erga omnes. **9** **Non te deser.** i. non deserantur a te: quia virtutes non deserunt hominem, nisi quia deserit eas. **10** **Circunda eas gut. t.** eas docendo. **11** **Et describe in ta. cor. tui.** firmiter retinendo. **12** **Et inue. gratiam.** iustificantem in mente. **13** **Et discipli. bo.** id est, modestiam & honestatem in exteriori conuersatione.

14 **Coram Deo.** quantum ad primum.

15 **Et hominibus.** quantum ad secundum.

16 **Habe. fi. in do.** qui non deficit in necessitate.

Et

A *Ne sis s.* Videtur idem dixisse: *Ne innita. pru. t.* Sed prudentia suae innititur, qui ea quae sibi agenda vel dicenda videntur, patrum decretis preponit. Sed sapiens est apud semetipsum, qui in illis quae ex patrum magisterio potuit recte cognoscere, sese praeter ceteris quasi doctor extollit. Quae sit autem vera hominis sapientia, sic ostendit.

b *Time Deum & re-*
ce. a. ma. Quale est illud, in Iob: Ecce timor dñi, ipse est sapientia, & recedere a malo, intelligētia. Per feci enim ita se debet a malis omnibus continere, ut diuinæ praesentiam maiestatis cum metu semper recogitent. Et notandum, quod supra, fiduciam habere in domino, nunc autem Deū timere admonet. Ibi fragilium animos ne desperent, promisso Dei auxilio coroborat: fortiores ne de se presumant diuini timoris memoria coercet.

† agnosce.
Iob 28. b.

† Tob. 4. b.
1. q. 1. c. nō est.
- da pauperibus. non est in
Heb.

† 14. q. 4. c. ea
vindiā.

• Quia.

† margaritis.

Math. 5. c.

B *Sanitas quippe erit.* In offibus, solida virtutum opera. in vmbilico (qui in interiore parte corporis medius est) infirma ad huc & imperfecta bonorum actio designatur. Si ergo Deum timueris & non tuis viribus, sed Deo confusus a malis abstinueris, & infirmitas operis ad statum perfectionis conualescet, & fortia, vnde amplius roborentur, accipient.

d *Honora dominum de tua.* Vt scilicet homines qui eius plasma sunt, qui ad eius imaginem facti sunt, recreentur.

e *Substantia & de primitijs omnium.* Non solum de substantia pecuniae quam pauperibus damus, sed de omnibus quae bene agimus: de gratia quam a domino recipimus. Ille etiam dominum de suae substantiae suarumque frugum primitijs honorat, qui quicquid boni agit, non sibi, sed ei tribuit.

f *Implebuntur horrea tua saturitate.* *Thesaurizate vobis the. in cē.* Si sancti thesauros habent in celo, quia veras diuitias ibi inueniunt, habent utique ibi & horrea & torcularia, scilicet quae non esurient, neque sitient amplius. Et in praesenti nonnunquam doctori, qui panem verbi, qui poculum gratiae spiritualis indigenti ministrat, maiora ministranda dona, dominus pro mercede condonat. Qui terrena subsidia largitur inopibus, ditior dando celesti remuneratione redditur.

g *Torcularia redunda.* Quia interna suauitas eternorum, corda cuncto-

cunctorum fidelium in laude sui conditoris accendit. Hic etenim dicit: *Ut eda. & b. s. mem. m. in re. me.*

Luc. 22. c.

h *Disciplina n.* Sunt qui in prosperis feruiunt dño, in aduersis recedunt. Vnde sapientia quem in prosperis viuere docuit, etiam ne in correptione deficiat hortatur, ne accedente

infirmitate vel paupertate vel huiusmodi, pietatem quam in tranquillitate videbatur habere, amittat.

† De consue.
c. ne innitatis

† In omni-

bus vijs tuis † cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Ne sis

sapiens apud temetipsum Time † Deum, & recede a malo.

Sanitas quippe erit in vmbilico tuo: & irrigatio ossium tuo

rū. † Honora dominum de tua substantia, & de primitijs om

nium frugum tuarū da pauperibus: et implebuntur horrea

tua saturitate, & vino torcularia redundabunt. † Discipli-

na'm dñi fili mi ne abijcias: nec † deficias cum ab eo corri-

peris. † quem enim diligit dominus, corripit: & quasi pater

in filio complacet sibi. Beatus homo qui inuenit sapientiam,

& qui affluit prudentia. * Melior est acquisitio eius nego-

tiatione auri & argenti: primi & purissimi fructus eius. Pre-

tiosior est cunctis opibus, & omnia quae desiderantur, huic

non valent comparari. Longitudo dierum in dextera eius, 17

ne cum diceret, qui inuenit sapientiam, addidit, & qui affluit pru. Sunt enim qui inueniunt sapientiam, doctrinam veritatis aure percipiendo, sed affluere prudentia negligunt, nolendo corda sua ad percipiendā eius amplitudinē laxare.

m *Melior est.* Non metuat de correptione inopiae quisquis opes acquisiuit sapientiae, omnibus thesauris munus celeste praecellit.

n *Primi & purissimi.* Quia radix sapientiae timor dñi, hi sunt primi ac purissimi fructus. Siue quia Deus qui vñ ab initio est, & nihil iniquitatis in eius visione occurrit. Siue quia ad hanc contemplationē contemplandā primo hō creatus est. Vnde & filio ad patrē redeunti prima stola datur. Siue quia primū & rude aurū solet esse purissimum, & prima stola nostra beatitudo, vere est beatitudo credenda quae nobis in resurrectione reddēda, sed a domino perfectius promittitur.

o *Longitudo dierum in dextera eius, & in st.* Visione suae diuinitatis, electos in perpetua luce donat, & eosdē in praesenti vita, incarnationis suae sacramētis & charismatibus illustrat & roborat, dat eis qui ob se comparandum oīa sua vendunt centuplū in hoc seculo, & in futuro vitā aeternā. Iuxta antiquā

translatio

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et ne innita. prud. tua.* praesumendo de te.
- 2 *In omnibus vijs tuis cogita. illum.* id est in omnibus operibus tuis dirige intentionem tuam ad ipsum.
- 3 *Et ipse diriget gressus tuos.* i. opera tua ad finem bonum.
- 4 *Ne sis sapiens apud te.* de tua industria praesumendo.
- 5 *Time Deum.* Timore filiali.
- 6 *Et recede a malo.* diligenter cauendo ab offensa Dei.
- 7 *Sanitas quippe erit in vmbilico tuo, & irrigatio ossium.* In Hebraeo habetur: *Et medulla ossium tuorum*, quae fortia sunt, quando sunt medullis plena. Et est hic metaphorica locutio. Per sanitatem enim vmbilici, intelligitur bona dispositio animae in prosperis, & per irrigationem ossium eius, constantia in aduersis. Et quia homo non solum debet esse bene dispositus ad seipsum, sed etiam ad Deum, ideo subditur.
- 8 *Honora dominum de tua substantia.* faciendo ei oblationem de proprio, non de alieno.
- 9 *Et de primitijs omnium frugum tuarum.* de melioribus bonis sicut Abel, Gen. 4. Et quia pauperes sunt membra Dei, ideo subditur.
- 10 *Da pauperibus, & implebuntur horrea tua saturitate.* id est, bonis

Metaphora.

bonis, vnde tu & familia tua saturari poteris. Et quia Deus aliquando flagellat bonos, ut per meritum patientiae eorum praemium augeatur, ideo subditur.

- 11 *Disciplinam domini fili mi ne abijcias, & c.*
- 12 *Beatus homo.* Hic consequenter inducit ad concupiscentiam sapientiae. Et diuiditur in duas partes: Quia primo commendat sapientiam. secundo inducit ad eius concupiscentiam, ibi: *Fili mi.* Circa primum dicit: *Beatus ho.* scilicet in spe quae est certa expectatio futurae beatitudinis.
- 13 *Qui inuenit sapientiam.* id est, notitiam de diuinis.
- 14 *Et qui affluit prudentia.* in agilibus humanis.
- 15 *Melior est acquisitio eius negotiatione auri & argenti.* quanto meliora sunt spiritualia bona corporalibus.
- 16 *Primi & purissimi fructus eius.* Et dicit primi, quia nullum opus hominis bonum est, nisi virtute prudentiae dirigatur. Et purissimi, quia bona spiritualia non habent aliquod malum admixtum, sicut frequenter habent bona corporalia, sicut aurum & argentum & similia habent annexam mentis solitudinem, eleuationem mentis in Deum impediēte, ideo subditur. *Pretiosior est cunctis opibus & omnia quae.*
- 17 *Longitudo dierum in dextera eius.* quia primo & principali ter habet aspectum ad celestia & aeterna.

Tom. 3.

Ec 4

translationem parabolarū, diuitiæ & gloria, sequitur, quod nostri codices non habent. Ab ore eius proficiscitur iustitia, legem autem & misericordiam in lingua portitat.

a *Via eius.* Actiones & doctrinæ, quæ in euangelio cōtinētur, pulchræ sunt, quia diuinæ, ac pueri hominis legem transgressæ, & omnia eius iustia ad pacem ducunt eternam. Omnia quæ in carne gessit, ad reconciliandos Deo mortales, ad pacificandum cum angelis gen^o humanum, ad demonstranda suis seruandæ adinuicem pacis & dilectionis exempla pertinent.

Sicut in medio paradisi lignum vite, ita per sapientiam Dei, quæ est Christus, uiuificatur ecclesia: cuius nunc sacramentis corporis & sanguinis pignus accipit vite, & in futuro presenti beatificabitur aspectu.

Typice.

b *Dominus sapi.* Typice per filium ecclesiam fidei soliditate locauit, stabilivit celos prout cum per eum sublimium prædicatorum corda illustrauit.

c *Sapientia illius eruperunt abyssi.* In dieb⁹ Noe, vel cū quoti die fontes & flumina de abyssu per terræ venas emanant. Aliter: Sapientia illius eruperunt abyssi, cū largiente Christi gratia, profunda sacramentorum celestium fidelibus innotescunt, & nubes rore concresecunt, ecclesiæ, scilicet magistri sublimis per cōtemplationem & vitam, rigantes corda bonorum auditorū quasi subiectam sibi terram. Quæ rore succrescit, quia subtilissima discretione, virtutes suas quibus proficiat, quibus alta petant, quæque minoribus in exemplum monstrent, examinant.

d *Fili mi, ne effluant.* Ne disciplina temporali fatigatus, sapientia, quæ tanta est, gratiam perdas, præcaue.

e *Et erit vita anima tua.* Habet anima tua vitam cum Deo, si eius decreta custodieris: quamuis caro disciplina correctionis, aut etiam mortis prematur.

Psal. 118. b.

f *Et gratia faucibus tuis.* Quā dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel

mel orineo. Habet ergo sensus animi fauces suas, quibus verba que ad edificationem quibus res gestæque singulorum differendo exanimet, & hæc amplectendo recipiat, illa reprobando contēnat. Quibus nimirū faucibus cum legē atque cōsiliū Dei custodimus, gratia multiplicat. quia quanto solertius quisque diuinis obtemperat iussis, tanto dulcius eius amorē concipit, quem nobis in esse desiderans propheta ait: *Gustate, & videte, quoniam suavis est dominus, beatus vir qui sperat in eo.*

Vel illius.

a Quia diuina.

a & in sinistra illius diuitiæ & gloria. *Via eius via pulchræ, &*

a Quia ad pacem ducunt.

b In presenti uiuificat corpore & sanguine suo.

omnes semitæ illius pacificæ. *Lignum vitæ est his qui ap-*

a In futuro. **b** Pater.

b prehenderint eam, & qui tenuerint eam, beati. Dominus sa-

a Per eandem quoque. **b** Per filium. **c** Omnia in sapientia fecit.

c Ad literam. & cuncta. **d** Prædicatorum corda. **e** In vel per.

c piētia fundauit terram: stabiluit celos prudentia. *Sapientia*

a Ad literam patet. **b** Quia tanta sapientia.

d tia illius eruperunt abyssi, & nubis rore cōcrescunt. *Fili mi,*

a Monet, non esse imitandum malum, nec vias eius.

b Non occides, non mores, ha non furtum facies.

c Sapientia.

e ne effluant hæc ab oculis tuis. *Custodi legem atque confi-*

a Quod dicit: Si vis perfectus esse, vade & vende om. quæ ha. & da pauperibus.

Inde.

f lium meum, & erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis.

Proficies.

a In tentationibus non deficiet.

g Tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non im-

a In morte.

b Securus diem resurrectionis expectans.

i pinget. Si dormieris, non timebis: quiesces, & suavis erit

a Mortis.

b Malignorum spiritum.

somnus tuus. *Ne paueas repentino terrore, & irruentes*

a Demoniorum.

tibi potentias impiorum. Dominus enim erit in latere

tuo: & custodiet pedem tuum, ne capiaris. *Noli pro-*

a Aliter sufficit voluntas. **Sed.** **b** Sine dilatione.

hibere benefacere eum, qui potest: si uales, & ipse benefac.

pinget. Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

i *Si dormieris, non timebis: quiesces, & sua.* Patet iuxta literam, quia securus & dormit & vigilat, & quiescit & ambulat, qui se innocentem ante Deum, & iuste viuere meminit. Sed & iustus cum dormierit in morte, non solum potentias malignorum spirituum non metuit, sed in pace quiescit, ac securus diem resurrectionis expectat: quia Deum ubique protectorem habet & custodem. unde: *Si ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo. quoniam tu mecum es.*

K *Noli prohibere benefacere eum qui potest: si uales, & ipse benefac.* Quia supra diligenter legē dñi & cōsiliū obseruare monuit, & eternā requiē obseruātibus pmi fit, nunc multipliciter q̄ obseruāda sunt, replicat. Primoq; ad id qd̄ intermiserat rediens, misericordiā proximo exhibendā, & iuste cū illo docet esset viuēdū. Deinde & ab inimico cauēdū esse præmonet. *Noli ergo, inquit, prohibere. Ne audias a dño cū Pharisaïs. Ipsi nō introiitis, & eos qui intrabāt, prohibuistis.*

Ne

halationes humidae, & condensantur in nubes.

11 *Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis.* Post sapientiæ commendationem inducit, ad eius acquisitionem & conseruationē, dicens: *Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis.* scilicet mentalibus, quia sunt iugiter attendenda.

12 *Custodi legem.* quantum ad præcepta.

13 *Atque consilium.* quantum ad super addita consilia.

14 *Et eris.* talis conseruatio.

15 *Vita anima tua.* quantum ad perfectionem mentis.

16 *Et gratia faucibus tuis.* quantum ad veritatem locutionis.

17 *Tunc ambulabis fiducialiter.* procedendo de virtute in virtutem.

18 *Et pes tuus non impinget.* cadendo in culpam mortalem.

19 *Si dormies, non timebis.* quia obdormies in Deo, & in statu salutis.

20 *Quiesces & suavis erit somnus tuus.* Mali autem homines propter mala quæ fecerunt alijs, semper timent sibi insidiari: & propter hoc in somno occurrunt sibi phantasmata terribilia, propter quæ non dormiunt suauiter, nec quiete. Boni vero in somnis habent phantasmata bona. Propter quod dicit Philosophus. 1. Ethicorum. Pertransuntibus autem à vigilia, scilicet ad somnum, meliora sunt phantasmata virtuosorum quam quorumcunque.

21 *Ne paueas repentino terrore.* id est, ab aliquo terribili repente tibi superueniente. Et causa subditur.

22 *Dominus enim erit in latere tuo, & custodiet pedem tuum ne capiaris.* Quod si non vult te custodire à pena tpali, hoc erit ad bonū tuum, scilicet exercitium patientiæ & meritum gloriæ.

23 *Noli prohibere benefacere eum qui potest: si uales, & ipse.* quia talis omisio boni imputaretur tibi.

Ne

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et in sinistra illius diuitiæ & gloria.* quia secundo & ex consequenti habet aspectum ad temporalia bene administranda.

2 *Via eius via pulchræ & omnes semitæ eius pacificæ.* quia nullam turpitudinem admittit, & ad decorem virtutum inducit: & sic hominem pacificum reddit, redigendo vires inferiores in obsequium rationis.

3 *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam.* Sicut enim per lignum vitæ continuabatur vita, ut sic homo manens in statu innocentie de vita naturæ transisset ad vitam gloriæ sine morte media, sic sapientia & prudentia de vita gratiæ ducunt hominem ad vitam gloriæ sine morte mortalis culpæ intermedia, dum tamē homo in eis perseueret, ideo sequit.

4 *Et qui tenuerint eam, beati.* quia certitudinaliter ad beatitudinem deducuntur.

5 *Dominus.* Postquam autem commendauit sapientiam ex perfectione humana, hic cōsequenter commendat eam ex perfectione diuina, cum dicitur.

6 *Sapientia.* id est, per sapientiam suam, quæ licet sit idem cum essentia diuina: tamen significatur per modum cuiusdam perfectionis ei superuenientis, sicut & alia attributa: quia diuina non intelligimus, nisi ex creaturis, & sic nominamus, in quibus sapientia, & consimilia, sunt quædam perfectiones superuenientes essentia.

7 *Fundauit terram,* quia est centrum mundi sensibilis.

8 *Stabiluit celos.* quia sunt incorruptibiles.

9 *Sapientia illius eruperunt abyssi.* tempore diluuij, Genesis 7. h. *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ.*

10 *Et nubes rore concresecunt.* quia calore solis eleuantur exhalationes

Psal. 33. b.

E

† a desolatione, cum venerit.

Rom. 8.

Psal. 22. a.

Luc. 11. b.

F

Hi sunt qui pallent & ad omnia humilia mutant. Philosophus de somnis.

a Ne dicas amico tuo, Vade, & reuertere cras dabo. Non solum de elemosynis, sed de omnibus mandatis Christi, qui ait: Vos amici mei estis, si feceritis, &c.

Ioan. 15. b. Non contendas aduersus ho. Non vetat contendere aduersus eum, qui male facit, vt corrigatur: quia hoc frustra non fit, quod certa necessitas cogit. Imo qui ait: Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum. ipse vult, vt errantem quantum vales, ad viam veritatis reducas.

Matt. 18. b. Quia abominatio domini est omnis illusor. Omnis illusor, inquit, quia illusor est, qui vel verba dei qui nouit implere contemnit, vel eadem peruerse intelligendo ac docendo corrumpit. Illusor est, & ille, qui promissa eius quasi praua despiciunt, ac iram distractionis quasi tolerabilem spernit. Necnon & ille, qui proximorum simplicitati improbus insultat. Ideoque omne huiusmodi illusorē merito diuina abominatur iustitia Bene autē subditur.

d Et cum simplicibus sermocinatio eius. quia superbi dum simplicibus

cibus illudunt, prudentiores se illis quos irridet iudicant. Sed hoc prudentia, vt Iacobus ait, terrena est, animalis, diabolica. Sermocinatio autē domini, cum simplicibus est: quia illos sapientiae secretis illustrat, quos terreni fastus ac duplicis nihil habere considerat. Vnde ait: Abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reue. ea par.

Luc. 10. d. In domo impii. Vt purpurati diuitis, qui in hac vita spiritualibus eguit, & post ad tantam peruenit inopiam, vt nec guttam aquae, quam quarebat, acciperet. vnde: Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in caelestibus in Christo, qui in remuneratione audient. Venite benedicti, &c. Sed ad literam saepe contingit eos, qui aliena diripiunt, ad vltimum inopia consumi. at illos, qui sua largiuntur, etiam bonis abundare terrenis.

f Illusores. Hos versus Iacobus, & Petrus iuxta antiquam translationem posuerunt: Quia deus superbis resistit, humilib. autē dat gratiam.

Iaco. 4. d. a Suscipiat

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ne dicas amico tuo Vade, & reuertere. quia acceleratio doni augmentat meritum, secundum quod dicitur communiter: Qui cito dat, bis dat.
- 2 Ne moliaris amico tuo malum. hoc enim est pessimum. nulla enim pestis grauior ad nocendum, quam familiaris inimicus.
- 3 Non contendas aduersus hom. id est sine rationabili causa.
- 4 Ne æmuleris homi. id est imiteris.
- 5 Quia abominatio est domini omnis illusor. qui promittit bonum in ore, & cogitat malum in corde.
- 6 Et cum simplicibus sermocinatio eius. scilicet illusoris, quia facilius decipit simplices, quam astutos. Vel aliter: Sermocinatio eius, scilicet domini, qui simplicibus reuelat secreta sua, Matt. 11. d. Abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.
- 7 Egestas. id est defectus honorum temporalium, & spiritualium.
- 8 A domi. scilicet immixtus.
- 9 In domo im. In poenam impietatis suae.
- 10 Habi. au. iu. be. id est multiplicabuntur in temporalibus, & spiritualibus bonis.

11 Ipse

- 11 Ipse de. illusor. id est eos delusus ostendit manifeste puniendo.
- 12 Et mandabit gra. Mansuetudo enim reddit hominem gratiosum, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.
- 13 Gloriam suam pos. Commentator super. 1. Ethicorum dicit, quod ista tria reuerentia, honor, & gloria, se habent per additionem. Est enim reuerentia, quā aliquis deferat honorem alicui quacunque de causa, etiam si ex timore hoc faciat. Si autem hoc faciat propter virtutem honorati, tunc proprie dicitur honor. propter quod dicitur ibidem, quod honor est praemium virtutis, & hoc quando sit in secreto, vel coram paucis. Sed quando exhibetur propter virtutem, & coram multis, tunc proprie est gloria, quae est clara notitia cum laude. Sapientia autem reddit hominem honorabilem coram multitudine, non solum in terra, sed etiam in caelesti patria.
- 14 Stulto. exul. id est ignominiosus, quia latantur cum malefecerint & exultant in rebus pessimis, vt dictum est supra. 2. c. In Hebr. co habetur. Stultorum exultatio ignominia, quia tunc magis apparet turpitudine suae fatuitatis, sicut turpitudine posteriorum finis magis apparet, quando ascendit in altum: Et translatio nostra videtur vitiosa per scriptores propter similitudinem diffusionum.

CAP. III.

a Vdite filii. Hinc exhortatur ad philosophiam, qualiter ipse sapientiam sit a patre edoctus, explicat.

b Nam, & ego. Nihil magis ad spem percipiendae sapientiae mentes erigit, quam cum eos quos in sapientia iam clarescere miramur, aliquando paruulos,

CAPVT III.

¶ Quia stultorum exultatio est ignominia. ¶ Amplectendam.

Vdite filii disciplinam patris, & attendite, vt sciatis prudentiam. ¶ Donum bonum tri- buam vobis, legem meam ne derelinquatis. ¶ Nam, & ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus. ¶ Nam, & ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus. ¶ Nam, & ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus.

paruulos, & indoctos fuisse meminimus.

c Vnigenitus corā m. Quare aut Salomon se vnigenitum corā matre nominat, quē fratrem vterinum praecessisse scriptura testatur, nisi quia ille mox natus sine nomine, quasi nunquā

¶ a Suscipiat, ¶ Reg. 124.

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. III.

A Vdite filii. Hic consequenter inducit ad sapientiam, & beneficentiam exemplo. Et primo ponitur exemplū. secundo exequitur propositum, ibi: Posside sapientiam. Prima pars exponitur tripliciter. Vno modo, quod exemplū hic positum intelligatur de Salomone, & iste modus duplicatur. Vno modo, quod David dicatur hic pater Salomonis, & Bethsabec mater eius, & sic loquitur hic.

1 Audite filii, &c. sicut & ego audiui a patre meo David. Et dicitur hic disciplina in moribus, prudentia in agilibus.

2 Donum bonum tri. vo. scilicet sapientiam, quae melior est auro, & argento, vt dictum est ca. praec.

3 Legem

- 3 Legem me. ne. de. Id est documenta bene viuendi a me vobis tradita. Et inducit ad hoc exemplum etiam de seipso dicēs.
- 4 Nam, & ego filius fui. p. m. David.
- 5 Tenellus. Vnde dicit David. 1. Para. 20. a. Salomonem filium meum elegit dominus adhuc puerum, & tenellum.
- 6 Et vni. coram m. mea. Bethsabec. Licet enim tres alios filios habuerit Bethsabec, vt habetur. 1. Para. 3. tamen illi fuerunt filij Vriæ naturales, & ipsius David adoptiui tantum. Ille enim quem habuit de David ante Salomonem, non computatur ibi, neque hic. Tum quia fuit adulterinus. Tum quia fuit mortuus ante diem octauum, & sic incircuncisus, & per consequens non numeratur inter filios Israel, quia circuncisio est signum distinguens Israel a Gentilibus.

1 Dote

A *a suscipiat, &c.* Huiusmodi monita Salomoni a Dauid patre data, qui verba dierum relegit, inuenit.
B *b Posside.* In omnibus, quæ possides bonis, sapiēter te agere memento. Vel, omnia quæ possides terrena cōtemne, dummodo sapientiam percipias, quod ipse fecit. Data enim sibi

3. Reg. 3. a.
 Matthe. 23. f.

optione, amorem sapientiae cunctis proposuit rebus. In euāgelio, qui pretiosam margaritam quasi inuentam venditis omnibus comparauit.

C *c Dabit capiti.* Pater de Salomone, quia dum pro sapientia cuncta despiceret, ea percepta maiore gloria sublimitate refulsit, sed & nostro capiti, id est principali mentis, si sapientiam amplectimur, amplior gratia spiritus augetur, & corona in super vitam in futuro dabitur.

te conseruabit.

D *d Audi fili mi.* Expositus his, quæ a patre acceperat, redit ad docendum auditorem sapientiam, quam cepit.

E *e Audi fili mi, & suscipe verba mea, vt multiplicentur.* Monet suū scipi verba sua.

F *f Per semitas aequi.* Semitæ id est actiones æquitatis, dum inchoantur, arctæ videntur, & angustæ. Dum vero profectū capiunt, iam ex consuetudine spatiosæ videtur, & late, ppheta

testante, qui cum incipiens domino dixisset. *Propter verba*

labiorum tuorum ego cū.

vi. duras. postmodū

proficiens, iam canebat: *Viam mādatorum*

tuorum cū. cū dila. cor

meum. Et si ergo se-

mitæ æquitatis cum

ingredi cœperis, ar-

ctæ tibi videbuntur,

cum eas ingressus

fueris, non arctabun-

tur gressus mentis

tuæ, sed iuxta quod

dominus ait: *Iugum*

enim meum suauē est,

& onus meum leue re-

peries. Etenim repro-

bi, & in hac vita la-

tum intrant iter, ac

in die nouissimoli-

gatis manibus, & pe-

nit. in. tene. exte. Pe-

des vero electorum in viam pacis dirigentur.

G *a Et*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Docbat me.* scilicet pater meus Dauid. In Hebræo enim habetur, Vatioreni, id est docebat me, qui modus loquendi nō dicitur, nisi de masculo. Si autem referretur ad matrem, diceretur in Hebræo. Vathareni.

2 *susci. verba mea.* Sic. n. dicebat Dauid Salomoni instruēs eum de cultu dei, & de moribus, & de adificatione templi, vt patet. 1. Paral. 28. & 29.

3 *Custodi praecepta.* vita gratiæ. quandiu enim Salomon custodiuit praecepta Dauid patris sui, habuit gratiam dei. Alio modo exponitur exēplum hic positum, ita quod deus dicat pater Salomonis, sicut 2. Reg. 7. c. dicit de eo dominus: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium, & mater eius dicatur synagoga, siue populus Israel, sicut ecclesia dicitur mater cuiuslibet Christiani, & sic exponit Ra. Sa. cum dicitur: *Audite filii disciplinam patris,* scilicet dei, qui est pater omnium per creationem. Donum bonum tribuam vobis. In Hebræo habetur: *Tribui vobis,* scilicet legem in monte Sinai. q. debet cum diligentia custodiri. Nam & ego fui filius patris mei, id est dei, vt allegatum est. 1. Reg. Tenellus, qui a deo in pueritia electus, vt dictum est. *Et vnigenitus coram matre mea,* id est dilectus a synagoga, sicut vnigenitus filius diligitur a matre sua naturali. Et docebat me, scilicet deus pater meus, quia Salomon habuit scientiam diuinitus infusam, vt habetur. 3. Re. 3. b. Tertio modo exponitur, vt exemplum ponatur hic de Christo, & deo patre, & Maria Virgine, & sic exponit frater Raymundus in quodam libro quem fecit contra Iudæos dicens in persona Christi: *Audite filii disciplinam patris,* id est Dei Donum bonum tribuam vobis, id est legem euangelicā diligentissime custodiendam. Nam, & ego fui ab æterno. *Filius patris mei,* id est dei patris, a quo distinguitur filius in persona, licet sit idem deus in essentia. *Tenellus, & vnigenitus,* quia fuit, & est vnigenitus Deo patri, & Mariæ Virgini. Et tenellus tenentia, dicitur pietatis in vtraque natura, scilicet diuina, et humana. Ante matrem meam, quia præcessit matrem in natura diuina. Et docebat me deus pater scientiam diuinam, & humanam, quia licet sit eadem scientia diuina in patre, & filio, illam tamen habet filius a patre, sicut & naturā. Item, Christus homo habet scientiam infusam a deo ab instanti conceptionis. Istas tres expositiones hic posui, vt lector eligat, quam voluerit. Prima tamen mihi videtur magis consona literæ hic, & primi Paral. 3. Tamen tenendo illam, soluendum est vnū, quod dicit hic Raymundus in expositione sua dicens, quod hæc est litera: *Tenellus, & vnigenitus ante matrem meam.* ita quod per li ante, secundum eum significatur antecessio durationis filij ante matrem, quod non potest esse verum de Salomone: sed solum de Christo tātum modo prædicto. Sed in hoc dictum suum non valet, quia dictio He-

Salomon quæ
 re tenellus.

braica hic posita, scilicet liphne, indifferenter significat antecessionem, & assistentiam, sicut & hæc præpositio ante in Latino. Dicitur enim de Christo, quod fuit ante tempora secundam naturam diuinam, & ante faciem Pilati secundum humanam, & frequentius accipitur dictio Hebraica hic posita pro assistentia, quam pro antecessione.

4 *Posside sapientiam, posside prudentiam.* Hic consequenter Salomon exequitur propositum, & primo inducit ad amorem sapientiae. Secundo ad actus bonæ vitæ, ibi. *Ne delesteris.* Circa primum dicit.

5 *Principium sapientiae posside.* quod sic exponitur communiter, id est possessio sapientiae in via est principium habendi sapientiam in patria, quæ consistit in clara visione. Ra. Sa. exponit sic: Principium sapientiae eme sapientiam. sic est in Hebræo, id est principium acquirendi sapientiam est comparare sibi, prece. pretio, vel obsequio doctorem sapiētem qui dicitur hic sapientia in abstracto, eo modo loquendi, quo aliquis notabiliter liberalis dicitur liberalitas.

6 *Et in omni possessione tua acquire prudentiam.* id est prae omnibus, quæ emi possunt, vel haberi ab alio quocunque modo. Et ad eundem intellectum, qui videtur magis literalis potest trahi litera nostra. *Principium sapientiae.* id est acquirendi sapientiam.

7 *Posside sa.* id est stabiliter ad modum possessionis adhaereas sapienti doctori. Et in omni possessione tua, id est prae omni re, quæ potest a te possideri.

8 *Arripe illam.* id est festina ad eius acquisitionem.

9 *Et exalta te.* in presenti, & in futuro.

10 *Glorificaberis ab ea,* id est honoraberis coram multis propter eam.

11 *Cum eam fueris am.* sicut rem valde dilectam.

12 *Dabit capiti tuo au. gratiarum.* & pro id est.

13 *Corona incl. proteget te.* Antiquitus enim sapientibus dabantur coronæ in signum, quod debebant ab alijs honorari, & in periculis adiuuari.

14 *Audi fili mi.* aure corporis.

15 *Et suscipe verba mea.* aure mentis.

16 *Vt multiplicentur tibi anni vitæ.* quia sapientes sciunt euitare pericula mortis in presenti vita, & per sapientiam veniunt ad vitam æternam.

17 *Viam sa. mon. tibi.* scilicet processum in virtutibus intellectualibus, & moralibus.

18 *Ducam te per se.* quia viæ virtutum non habent aliquid distortum.

19 *Quas cum in. sue. non a. g. tui.* In principio enim via virtutis videtur arcta, quia difficile est tenere medium rationis non habenti habitum virtutis: sed per consuetudinem operis dilatatur hæc via, & efficitur facilis ad tenendum, ideo subditur,

1 Et

A *Et currens.* Quo amplius, & alacrius ad implenda Dei mādāta cucurreris, eo minus aduersa, quā te impediunt timebis. Nam quicumque in praua actione desudant, offendiculum, in medio cursu reperiunt: quia ex templo dum non prouident, rapiuntur ad pēnam.

b *Comedunt panem im-*

pie. In actione scele-
rū, iniqui, quasi epu-
lis delectantur acqui-
sitis. vel certe vinum
damnarū bibunt:
& esuriētibus spicas
tollere gaudent, ut
esse moris impiorū.
testatur scriptura.

c *Iustorum autem se.*
Iustorum opera in
luce scientiē peragū-
tur, & eternam du-
cunt ad vitā, quē est
perfecta dies.

† ruerē fece-
runt. Quia co-
medunt.

† De pēni.
† Istin. 2. c. non
reuerteretur.
† lucet.
Hieronymus.

1. Ioan. 2. b.

B *Qui autem odit fratrem*
suum, in tenebris est, &
in tenebris ambulat, &
nescit quo eat: quia tene-
brae obcauerunt oculos
eius. Cui contra supe-
rius dicitur sapienti:
quia currens non
habebit offendicu-
lum.

c *Fili mi ausculta ser-*
mones meos. Auscul-
tandum monet ser-
monibus suis, & re-
cedendum a cogita-
tionibus prauis.

f *Omni custodia serua*
cor tuum. Sunt qui re-

C *te vivere videntur hominibus, sed quia recta intentione*
non faciunt, a deo, qui cor respicit prauum, & vita repro-
batur, quā credebatur bona. Omni ergo diligentia cordis
mundiciam serua, quia ad eius examen, modus estimatur
vitz.

vitz.

g *Remove a te.* Duobus modis sciendum est, ut os tuum ne
prauum loquatur aliquid. Tua labia ne detractionibus affu-
escant custodias. Et alios quoque quos huic vitio subditos
nostis, ne te corrumpant, fugias.

D

a *cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens*

non habebis offendiculum. Tene disciplinam, ne dimittas

eam. Custodi illam, quia illa est vita tua. † Ne delecteris in

semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via. Fuge ab ea,

nec transeas per illam, declina, & desere eam. Non enim dor-

miunt, nisi cum malefecerint, & non capitur somnus ab eis,

nisi † supplantauerint. Comedunt panem impietatis, & vi-

num iniquitatis bibunt. † Iustorum autem semita, quasi lux

splendens, procedit, & † crescit usque ad perfectam diem. Via

impiorum tenebrosa, nesciunt, ubi corruant. Fili mi ausculta

sermone meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam. Ne

recedant ab oculis tuis, custodi ea in medio cordis tui. Vita

*enim sunt inuenientibus ea, & vniuersae carni * sanitas. Omni*

custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit. Remove

a te os prauum, & detrahentia labia sint procul a te. Oculi

tui recte videant, & palpebrae tuae † praecedant gressus

tuos. † Dirige semitas pedibus tuis, & omnes viae tuae sta-

bilientur. Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram,

qui prae sua fragilitate desperat se posse saluari. Declinat ad

sinistram, qui stultitiae famulatur. Declinat ad dexteram, qui
vult plus sapere, quam oportet sapere, quod & de ceteris
virtutibus, & vitijs eodem modo intelligitur.

E *a Auer-*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et cur non ha. offen. quia habitus acquisitus, facit promptē,*
& delectabiliter operari.

2 *Tene. disci. id est formam discipuli magis desiderans addi-*
scere ab alijs, quam docere.

3 *Quia illa est vita tua. hoc est profectus in vita tua.*

4 *Ne delecteris.* Hic consequenter inducit ad actus bonae vi-
tū. Et primo, respectu sui. secundo, respectu dei. 5. ca. Prima
adhuc in duas, quia primo inducit ad euitandum malum. se-
cundo ad operandum bonum, ibi. *Fili mi.* Circa primum di-
cit: *Ne delecteris in se. im.* quia cum aliquis incipit in aliquo de-
lectari, trahitur ad illud per consensum, & operationem,
ideo subditur.

5 *Fuge ab ea. ne appropinquando ad eam traharis ad concu-*
piscendum, & operandum, & sequendum eam, sicut auicu-
la laqueo appropinquans capitur.

6 *Non enim dormiunt, nisi cum malefecerint.* habentes enim
habitum vitiosum inclinatur ad opera mala, quasi sibi con-
naturalia, eo quod habitus inclinat per modum naturae, &
ideo sicut lapis non quiescit nisi in centro, ita mali non habet
quietem mentis, nisi in operibus malis.

7 *Et non capitur somnus ab eis, nisi supplantauerint.* id est simplices
deceperint.

8 *Comedunt panem iniquitatis.* id est iniquitate acquisitum.

9 *Iustorum autem semita, quasi lux splen.* qui enim facit verita-
tem, venit ad lucem, Ioan. 3. c. b.

10 *Procedit, & crescit usque ad perfectam diem.* incedendo de
virtute in virtutem, donec videatur deus deorum in Sion,
ubi est dies perfecta sine nocte sequenti.

11 *Via impiorum tene. tenebris errorum.*

12 *Nesciunt*

12 *Nesciunt ubi corruant.* scilicet in infernum, quem casum
modo nolunt attendere.

13 *Fili mi ausculta sermones meos.* Hic consequenter inducit
ad operationem boni, cui praeuia est doctrina bona. ideo di-
citur: *Fili mi ausculta sermones meos.* id est attende cum diligen-
tia.

14 *Ne recedant ab oculis tuis.* ea iugiter meditando.

15 *Custodi ea in medio cordis tui.* firmiter retinendo.

16 *Vita enim sunt inuenientibus ea.* id est causa vitae gratiae.

17 *Et vniuersae carni sanitas.* quia cum hoc faciunt bona in di-
spositionem corporis seruantibus ea.

18 *Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit.* sicut
castrum obsessum a carne, mundo, & diabolo, & contra car-
nem pone custodiam castitatis. contra mundum custodiam
liberalitatis, contra dæmonem custodiam charitatis.

19 *Quia ex ipso vita pro.* Sicut enim a corde carneo proce-
dunt spiritus, qui sunt causa motus, & sensus membrorum exte-
rioribus, sic ab anima, quae vocatur hic cor bene disposita ad
gratiam, opera exteriora viuificantur, & meritoria efficiun-
tur. 20 *Remove a te os pra.* id est verba malae detractionis,
murmurationis, & huiusmodi.

21 *Et detra. la. scilicet alterius.*

22 *Sint pro. a te.* fugiendo detractores.

23 *Dirige se. pedibus tuis.* id est affectibus tuis quibus anima in-
cedat. 24 *Et omnes viae tuae.* id est opera.

25 *Stabilien.* ex intentione bona, dum tamen opera sint bo-
na de genere.

26 *Ne declines ad dexteram.* id est attractus prosperis, vel pro-
missis.

27 *Neque ad sinistram.* fractus aduersis.

1 *Auer-*

A *Auerte pedē tuum.*
Hoc est, ne hūc, vel
illuc a recto deues,
quia virtutes discre-
tiones querunt, qua-
tū nimiras omnis
in vitio est. Si aber-
teris a malo pedem

^a *¶ Ut hoc fiat.*
a auerte pedem tuum a malo. Vias enim, quæ a dextris sunt, no-
^a *¶ Eligis, placent illi. Ideo displicentibus, & reprobis dictū est. Non noui vos, id est non vos e'egi, non pla-*
^{cetis mihi.}
uit dominus, peruersæ vero sunt, quæ a sinistris sunt. Ipse autem
^{¶ Hic.}
rectos faciet gressus tuos, itinera autē tua in pace producentur.
^a *¶ Vel cursus.* ^b *¶ Ut videas peruenire.*

tuū: Si bono, quæ dō
cui domino adiuvā-
te facere studueris,
aderit ipse propiti-
coratibus tuis, ut &
nūc recte ingredi, &
tūc ad pacem valeas
peruenire æternam.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Auerte pedem tuum a malo. Id est affectum tuum.
2 Vias enim, quæ a dextris sunt. Totū, quod nō est de textu vsq;

ad finem capiti, quia non in H. l. r. so, sed ut credo fuit quadam
glo. postea vitio scripturam textui inserta, sicut & in pluribus aliis lo-
cis veteris ac noui testamenti contigit.

Lili mi au. Hactenus generaliter castigauerat au-
ditorem, hūc sub specie meretricis ab hæresi
eorum nequitia prohibet.
^b *Inclina au.* Sapientia inclinandam aurē, &

a meretricē fugien-
dum, præcipite a for-
nicaria monet.

c *Labiā tua.* Labia,
quibus ipsam fidem
per simplicia verba,
& consuetudine ec-
clesiastica profitea-
ris. Sed, & iuxta lite-
ram. Qui adheret
meretrici, etiam la-
bia, vel osculādo, vel
turpia faciendo com-
maculat.

d *Fauus enim.* Cum
enim heretico, dul-
cedo eloquentie non
ad sufficientiam so-
lummodo, verum ad
superfluitatem reso-
nat. & ob id falsitas,
quia aperte proferri
cernitur, veritas a
stultis estimatur.

e *Labiā meretricis.*
Patet de meretrice,
quia, & sermonis sua
uitatem, & formosi-
tatem corporis, ad
capiendos miseros
querit.

f *Oleo guttur.* Oleo
spiritus sancti fides
catholica consecra-
tur, quo nitidius suū
guttur ostendat, qui
sua sensa patrum fide anteponit.

g *Nouus au.* Potio absynthij intus amarescit in visceribus.
Gladio foris mēbra feruntur. Ut igitur ostendat iniquos in
nouissima ultione, & interius amaritudine impleri, & extra
circundari pœnis perennibus. & amaritudine illos absynthij
torquendos, & gladio asseuerat illos esse truncandos. Quare
aut idē gladius biceps sit dictus, aperit dominus cum ait; *Sed*

h *¶ Vagi, &c.* Vagi sūt gressus hereticorū, quia alii Chrīn deū,
alii hominē negāt, & hūmōi. Et in tam innumera hæc pestis

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT V.

Fili mi attende sapientiam meam. Hic consequenter inducit ad bo-
num respectu ipsius d. i. Et diuidit in duas partes. Quia
prima, sub metaphora meretricis retrahit a vitio idololatrie
Secundo, inducit ad studium sapientie, ubi *Bibe aquam.* Hoc mō
exponit Rab. Sa. dicens, quod in hoc capitulo est parabolica
seu metaphorica locutio. Circa primū dī. 1 *Fili mi atten-*
de sapientiam. & non vanā, & superstitiosam. 2 *Ne in sal. mu.*
Hoc nō est in Hebræo, nec in libris correctis. 3 *Fauus e.*
st. lab. idololatriæ, cuius doctrina concedit delectabilia carnis.
4 *Et oleo guttur.* i. doctrina eius videtur insipientia, pulchra.
5 *¶ Nilī na au.* amaritudine culpæ, & pœnæ. 6 *Et acuta*
q. uis. i. incidens ex utraque parte, quia vulnerat hic vulnerē
culpæ, & in futuro vulnerē gehennæ. 7 *Pedes*
eius de in mortem. Alii libri habēt hic interpositū, & lingua
eius, sed non est in Hebræo, nec in libris correctis. 8 *Per*
semitā. i. nō am. i. p. semitā inotum, q. ducit ad vitā beatorum.
9 *Vagi sūt gressus eius, & in.* quia nullum fundamentum ha-
bent

CAP. V.

Lili mi attende sapientiam meam, & pru-
dentia mea inclina aurem tuam, ut cu-
^a *¶ Quibus recte credas.*
stodias cogitationes, & disciplinam la-
^a *¶ Pro dulcedine.* ^b *¶ Pro affluentia.*
bia tua conferuent. Ne intenderis falla-
^a *¶ Pro dulcedine.* ^b *¶ Pro affluentia.*
cia mulieris. Fauus enim + distillans la-
^a *¶ Modo fauus.* <sup>¶ Intus. <sup>¶ Foris.
bia meretricis, & nitidius oleo guttur e-</sup></sup>

CAPVT V.

ius. Nouissima autem illius amara quasi absynthiū, & acuta
<sup>¶ Voluntates.
quasi gladius biceps. Pedes eius descendunt in mortem, & ad
<sup>¶ Opera.
inferos gressus illius penetrant. Per semitam vitæ * ambulat,</sup></sup>

h vagi sūt gressus eius, & inuestigabiles. Nunc ergo fili audi
<sup>¶ Per diuersas hæreses. ^a *¶ Vitiū dedecus infinitum est.*
me, & ne recedas a verbis oris mei. Longe fac ab ea viam
^a *¶ Ne ambules cum eis.*</sup>

k tuam, & ne appropinques foribus domus eius. Ne des alienis
^a *¶ Quo etiam imago dei es.* ^b *¶ Spatium uitæ.* ^c *¶ Diabolo.*
honorem tuum, & annos tuos crudeli. Ne forte impleantur
^a *¶ Damones.* ^b *¶ Animæ, uel corporis.* ^c *¶ Quia, qui nique agunt, laborant.* ^d *¶ Conuenticulo hæreticorum.*

m extra nei viribus, & labores tui sint in domo aliena, & gēmas
^a *¶ In morte, uel iudicio.* ^b *¶ Lasciuendo.*

n in nouissimis quando consumpseris carnes tuas, & corpus
^a *¶ De fornicariis patet.* ^b *¶ Ecclesiasticæ fidei.* ^c *¶ Quibus redarguuntur hæretici.*

o tuum, & dicas. Cur de testatus sum disciplinam, & increpatio-
n nibus non acquieuit cor meum? Nec audiui vocē docentium
me, & magistris nō inclinaui aurem meam. Pene fui in omni

solū carnales illecebræ transeunt, sed & ipso torpore dereli-
cto, anima, quæ per corpus gessit, cuncta reddere cōpellitur.
Et in hac vita saepe contingit, ut q. in adolescentia luxurioso
vivendo sua disperferāt, tempore senectutis inopia deiciāt,
& refrigerante calore carnis ac flore iuuentutis marcescēt,
rebus suis quas lasciuia vendiderant, alios vti conspiciant,
gementesque fera penitentia dicant, quæ sequuntur. Cur de
testatus sum.

n *Cur dete.* De hereticis specialiter patet, quia nec veterū patrum
hæc nouorum dictis, & exēplis potuerūt ab errore reuocari.

a *In* bent ex ratione seu diuina lege. 10 *Longe fac ab ea viam*
tuam. nec decipiaris ab idololatriis. 11 *Et ne ab. so. do. e. i.*

phani in quo idololatria exercet seu docet. 12 *Ne des alie.*
f. dijs. 13 *Honorem tu.* i. honorem deo debitum, q. d. tuis,

quia honor est in honorante, & non in honorato, primi Ethio-
corum. 14 *Et annos tuos crudeli.* i. dæmoni, qui colitur in
idolis. 15 *Ne forte im. extra.* id est sacerdotes, & doctores
idololatriæ, qui sunt a deo alieni.

16 *Viribus tuis.* id est opibus quas acquisisti viribus tuis ido-
lis offerendo, & eorum sacerdotibus dando.

17 *Et labores tui.* i. in domo idolorum, & domo sacerdotū,
18 *Et gēmas in no.* id est post mortem, ideo sequitur: *Quando*
consumpseris carnes, &c.

19 *Et dicas.* penitendo licet sero, sicut Sap. 5. dicitur de exi-
stentibus in inferno. *Dicentes intra se, penitentiam agentes, &c.*

20 *Cur dete. sum disci.* legis diuinæ. 21 *Et increpa.* sapien-
tiam. *Non acquieuit cor meum.* per emendationem vitæ, ideo
subditur. 22 *Tene fui in, &c.* pœnæ, & culpæ.

A In me. eadem est Græce. q. cōuentus populorum. Subti-
lius tñ ecclesia, conuocatio, synagoga, cōgregatio. Et verus
quidem populus dei utroque nomine vocabat. Nunc autem
p. differentia, ille synagoga, nostra ecclesia dñ merito, f. fidei,
& scientiæ maioris, quia irrationabilia possunt congregari,

† Dispersionem.
Psal. 105. c.
Ibidem. 25. b.
† tui aquam.

† delectaberis
in aliena.
Iob. 34. c.
Psal. 38. b.
† ponderat.

B malo, in medio ecclesiæ, & synagogæ. Bibe aquam de cisterna
tua, & fluente putei tui. **†** Deriuetur fontes tui foras, & in pla-
teis **†** aquas tuas diuide. **H**abeto eas solus, nec sint alieni par-
ticipes tui. Sit vena tua benedicta, & latere cum muliere ado-
lescentiæ tuæ. Cerua charissima, & gratissimus hinnulus. **V**be-
ra eius inebrient te omni tempore, & in amore eius delectare
iugiter. Quare **†** seduceris fili mi ab aliena, & foueris in sinu
alterius? **†** Respiciat dominus vias hominis, & omnes gressus
eius **†** considerat. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus
peccatorum suorum constringitur. Ipse morietur, quia non ha-
buit disciplinam, & in multitudine stultitiæ suæ decipietur.

f. Sit

f Sit vena. Sit doctrina tua, & quæcunque nascuntur ex ea, id
in benedictione ecclesiæ, & latere cum ea cui ab adolescen-
tia, id est ex quo credidisti coniunctus es.

g Cerua cha. Vel gratissima, ut quidem codices hñt. sancta
est ecclesia, quæ se p. pentinā conterit doctrinam. Gratissimus

hinnulus, populus e-
ius virtutū varietate
delectabilis. cuius v-
beribus inebriamur,
dum vtriusque testa-
menti paginis, con-
tra hereticorum frau-
des instruimur.

h Amore, &c. Non
vixorino amoris inli-
stere docet, sed ne
prima viuentē aliā du-
cas, vel meretrici vn-
quam socieris.

i Respiciat dñ. Nō se
putent adulteri no-
ctis tenebris, vel pa-
rietum obtegi, non
heretici sua molimi-
na posse celari, quia
tenebræ non obscu-
rabuntur a dño: &
nox, sicut dies illu-
minat.

k Iniquitates, &c.
Peccator, qui vel in
magnis decidit sce-

leribus, vel in prauis impiis, vel infidelis, post acceptam fi-
dem anathema factus, ut heretici, vel catholici nimis flagi-
tijs inuolui, qui vitijs, vel funibus peccatorum constringun-
tur, cum incessabili augmento suæ prauitatis intereunt, qui n.
funem facit, torquendo semper, & inuoluendo fidem fide-
lis augeat, talis est fortitudo operum malorum, tales libri he-
reticorum, in quibus praua prauis neccentes non aliud scri-
bendo, quam quo se arctius obligent, agunt.

l Ipse morietur. Quia de adulteris multa disputauerat more
suo in clausula narrandi, qualis sit finis talium ostendit, id est
quia ad mortem tendant æternam, quia disciplinam vitæ de F
testari sunt.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Prouerbiū.
H. et vnum
pedem in in-
ferno.

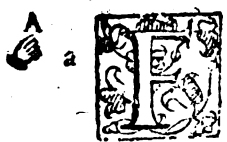
1 In medio, &c. i. inter illos de populo meo. q. d. dum adhuc
essem viuens in congregatione populi mei parum distabam
a gehenna, ut exponit Ra. Sa. vnde de homine neq. adhuc vi-
uente dicitur vulgariter, quod habet vnum pedem in infer-
no. Idem aut. significant ecclesia, & synagoga, nisi quod ec-
clesia dñ conuocatio populi, synagoga vero congregatio.
2 Bibe aquam. Hic consequenter inducit ad studium sapien-
tiæ, cum dicitur: Bibe aquam sapientiæ salutaris. **3** De cisterna
tua. i. de sacra scriptura. **4** Deriuetur fon. tui fo. sapientiam
a te haustam alijs communicando per doctrinam. **5** Et in
plateis in locis cōibis, & manifestis. in talib. n. locis debet do-
ceri sana doctrina, superstitiosa vero, & mala docetur in lati-
bulis. **6** Habeto eas solus. per hoc. n. non excluduntur alijs
fideles discipuli, sed illudores, & increduli, sicut dicit salua-
tor Matt. 7. a. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margar-
tas vestras ante porcos, &c. ideo subditur. **7** Nec sint alieni.
i. a deo, & veritate. **8** Participes tui. id est doctrinæ tuæ.
9 Sit vena tua benedicta. i. sapientia tua. vnde alijs proficiunt.
10 Et latere cum muliere adolescentiæ tuæ. i. lege diuina, q. fuit
data populo Israel tempore adolescentiæ suæ. f. post exitum
de Aegypto. Tūc enim proprie incepit esse populus dei. vn-
de dicitur Iere. 2. a. Recordatus sum tui miserans adolescentiā tuam
& charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, &c.
Studium enim legis diuinæ habet delectationem annexam,
ideo subditur. **11** Cerua charissima. supple est lex diuina.
12 Et gratissimus hinnulus. id est discipulus in ea studiosus.
13 Vbera eius. id est conciliationes scripturæ.
14 Inebrient te omni tempore. id est repleant te iugiter.
15 Quare seduceris, &c. i. a. superstitiosa, & mala doctrina. q. d.
nullo modo debes declinare ad eam. etiam occulte. ideo se-
quitur. **16** Respiciat dñ. quantumcunque occultetur.
17 Iniquitas, &c. i. ostendunt captum coram deo, cui omnia
nuda sunt, & aperta. **18** Et funibus, &c. ita quod non pōt
faciliter operari bonum, propter habitum vitiosum inclinā-
tem ad contrariū. **19** Ipse mori. morte culpæ, & gehenæ.
20 Quia non, &c. i. non recepit eam, sed repulit. **21** In
stultitiā suā. qua sapiēs sibi videtur, quæ est maxima stultitia.
22 Decipietur. per hoc enim de peccato in peccatum labit.

Expositores

Expositores autem Latini dicunt, quod in hoc capitulo non
est locutio quantum ad primam partem metaphorica, sed
plana, ita quod in prima parte excluditur adulterium, & se-
cundo consulitur matrimonium, ibi: Bibe aquam, & exponatur
principium primæ partis, ut supra, vsque ibi: Fauus enim dissi-
lans labia meretricis, quæ per verba blanda, & mendacia con-
suevit hominem decipere. Et nitidius oleo guttur eius, quia
incontinens attendit, & miratur eius pulchritudinē, & sibi
multo maior videtur, quam sit propter motum concupiscē-
tiæ. Nouissima autem eius amara amaritudine culpæ, & pec-
næ. Et acuta quasi gladius biceps. abbreviat enim incontine-
tis vitam, & minuit eius substantiam. Pedes eius descendunt in
mortem nature, quia vitium luxuriæ est abbreviatium vitæ,
ut dictum est. Et ad inferos gressus illius penetrant, quia me-
retur penam gehennæ. Per semitam vitæ non ambulat recte
viuendo. Vagi sunt gressus eius, quia tales mulieres sunt vaga-
bundæ. Longe fac ab ea viam tuam, & ne appropinques fori-
bus domus eius, quia in talibus prostibulis solent esse ri-
baldi, raptores, & homicide. ideo subditur. Ne des alienis ho-
norem tuum. id est bona vnde debes honorari. Et annos tuos cru-
deli. id est vitam tuam homicide in prostibulo latenti. Ne for-
te impleantur extranei. id est meretrices, & earum ribaldi. Viri-
bus tuis, id est bonis, quæ tuis viribus acquisisti. Cetera expo-
nantur, ut supra. Bibe aquam de cisterna. Hec est secunda pars,
in qua inducit ad matrimonium, quod est concupiscētiæ
carnalis remedium. de quo tamen loquitur metaphorice, di-
cens: Bibe aquam de cisterna tua. id est si non potes, vel non vis
continere, refrigera te cum vxore tua. Deriuetur fontes tui
foras, i. pueri a te in mñimonio geniti. Et in plateis aquas tuas
diuide. i. pueros tuos iam adultos coniugio trade. Habeto eas so-
lus. i. sic custodi vxorem propriam, quod pueri ex ea sint tui.
ideo sequitur: Nec sint alieni participes tui, in propria vxore
vel prole. Sit vena tua benedicta. i. proles tua de vero matri-
monio nata. Cerua charissima, fidelis sponsa, & gratissimus
hinnulus fidelis sponsus. Vbera eius inebrient te omni tpe,
& in societate ei. delecteris in iuuetute, & senectute. Quare
seduceris fili mi ab aliena, s. muliere fornicaria, vel adultera?
q. d. nulla est cā, vel excusatio tua hēs vxorē ppiā. Respiciat
dñs viā hoīs, & oēs gressus eius cōsiderat, exponatur, ut sup.

CAP.

CAP. VI.

Illi mi. Literaliter patet, quia suadet ei, qui spon-
ponderit pro amico suo, ut eum sollicitus admo-
neat, quatenus reddita pecunia, quam debet cre-
ditori, & seipsum liberet. Allego autem in hac,

proximi doctorem, in
sequente autem va-
cantem quemlibet, ut
legere debeat, in-
fruit. Dicitur enim
preceptori ecclesie.
Si pro ami. defi-
xisti apud. Qd est
aperte dicere: Si ani-
ma fratris in pericu-
lo tue conversatio-
nis acceperis, iam li-
gasti mentem apud cu-
ram sollicitudinis, que
tibi deerat. Illaquea-
tus es ver. oris tui. &
ca. pro fer. quia du-
commisisti tibi coge-
tis bona predicati-
do dicere, teipsum
prius necesse est, qd
dixeris, custodire.

† p̄fectum.

† Infr. 24. d.

† compliebis.

Damula.

C

d Erere. q. d. Velut damula de manu captantis querit eua-
dere, sic nitere, ut audire tuo salubriter instituto, ipse a sp̄o
sione vite eius liber effugias. Vel certe, quia damula mūdū
natura est animal, velox cursu, visu acerrimum. unde Græcē
ἀνὸρ τῶν ἀγνῶστων. i. a videndo dorcas nuncupatur. Aus autem
volando aita potere consuevit, & tu cum in docendis occu-
patus subditis, mundus a peccatis omnibus, strenuus in bo-
nis operibus, perspicax in deprehendis malorum insidijs,
& virtutum pennis tutus esse satage, quatenus expleto præ-
dicandi negotio, ad superna transvolare, & celestis vite pa-
sua merearis intrare.

e Vade ad for. Hinc vacante hortatur, ut si ad alios eruden-
dos

dos non sufficit, saltem suimet curam agere nō negligat. & d
si sapientiā docendi nequit ab homine discere, vel operadi,
sapientiā d. feat a formica, que cum non habeat ducem, nec
præceptorem, nec principem, parat aestare sibi cibū, & con-
gregat in messe, qd comedit. Si tantillum animal principe

CAP. V. VI.

Illi mi t si sponderis pro t amico tuo,
defixisti apud extraneū manum t tuam.
Illaqueatus es verbis oris tui, & captus
proprijs sermonibus. Fac ergo, quod di-
co fili mi, & te metipsum libera, quia in-

b cidisti in manum proximi tui. Discede, festina, suscita ami-
cum tuum. Ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent

a palpebræ tuæ. Erere quasi t damula de manu, & quasi aus
de insidijs aucupis. Vade ad formicam o piger, & considera

a vias eius, discere sapientiam. Quæ cum non habeat ducem, nec
† præceptorē, nec principē, parat in aestare cibū sibi, & congre-

a gat in messe, quod comedit. † Usquequo piger t dormies, quā-
do confurges e somno tuo? Paululum dormies, paululū dormi-

a tabis, paululum t cōseres manus, ut dormias, & veniet tibi qua
si viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impi-

a si viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impi-

a si viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impi-

a si viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impi-

a si viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impi-

a si viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impi-

a si viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impi-

a si viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impi-

a si viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impi-

in vitijs: qñ potes surgere ad bene operandū, qui noxio tor-
pore depreffus semper dicis: Paululum adhuc iacebo, & sic
postea penitendo resurgam. Fit nāque, ut te semper differē
te opus bonū, repente iudex, qui tua facta trutinat adlit. hoc
est enim, quod sequitur, & veniet tibi quasi viator.

g Egestas, & pau. Patet iuxta litteram, quia pigritia nutrix est
egetatis, & penuriae. Egestas, & paupertas poena est ultima,
qua damnati nihil diuitiarum merentur, quæ quasi viator
veniet, quia improvisa, & subitanea.

h Si vero impiger. F. uclut terreni quos metimus, non fonti
comparantur, sed cisternæ, quia ad tempus pascunt colligē-
tem, & in tempore deficiunt. At qui impiger fuerit, pro cœ-
lestibus laborare diuitijs, huius mellis, ut fons adueniet, quia
mercedem laborum indeficientem percipiet.

a Homo

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. V. VI.

Fili mi, &c. Superius Salomon induxit ad beneficentiam,
hic consequenter inducit ad beneficentię diligentiam,
& primo hæc diligentia consulitur. secundo eius oppositum
concluditur, ibi: Vade ad formicam. Circa primum dicitur.

Diuiso.

1 Fili mi spo. obligando te alteri pro ipso.
2 Defixisti a. x. ma. Talis enim obligatio per dationem ma-
nus fieri consuevit.

3 Illaqueatus es. i. obligatus. Fac ergo fili mi, quod dico, scilicet
ea, que faciunt ad tui, & amici liberationem diligenter exe-
quendo. 4 Discede. ad loca tue liberationi apta.

5 Festina. quia periculum est in mora. 6 Suscita ami. tuū.
pro quo spondesti, monendo eum sollicitē, ut se, & te ex-
pediat. Vel aliter: Suscita amicum tuum, idest si tu, & ille p
quo spondesti, etis impotentes ad istam expeditionē, que
re ab amicis tuis alijs cōsiliū, & auxilium. Quod enim p
amicos facimus, quodammodo per nos ipsos facimus, quia
amicus est alter ipse. 7 Ne dederis somnum oculis tuis. idest
non sis negligens in hoc negotio.

8 Erere quasi da. idest velociter, de manu, scilicet illius, cui
te obligasti.

9 Vade ad formicam piger. Hic consequenter excludit vitium
oppositum. Et primo, excludit pigritiam. secundo, apostasiam
ibi:

ibi: Homo apostata. tertio luxuriam, ibi: Conserua. Consequencia
partium patebit prosequendo. Circa primum dicit: Vade ad
formicam. o. pi. eius diligentiam considerando.

10 Quæ cum non habeat ducem. eam dirigentem.

11 Nec præcepto. cogentem.

12 Nec princi. sibi mandantem de diligentia in prouisione
sui. 13 Parat. cum magna sollicitudine.

14 In estate ei. sibi. quia tunc inuenit grana in campis, quæ
comedit. In aliquibus libris additur: In hyeme, sed non est
in Hebræo, nec in libris correctis, subintelligitur tamē, pro-
pter quod aliquis doctōr posuit in glo. interlineari, quæ po-
stea tracta est ad textum per scriptores ignorantes. Quod au-
tem dicitur hic, quod formica non habet ducem, &c. intelli-
gendū est in istis inferioribus, sed habet eo modo quo opus
naturæ dicitur opus intelligentiæ, quia ab intellectu diuino
procedunt inclinationes, & sic formica per instinctum natu-
ralem a deo sibi datum mouetur ad sibi prouidendum. Habet
etiam principem in quantum subditur diuinę prouidentię.

15 Usquequo piger dormies. Piger enim videtur quasi semper
somnialetus.

16 Et veniet tibi quasi viator egestas. Idest cito, & ex impro-
viso. 17 Et pauperies quasi. Ita quod tu non poteris contra
eam te defendere.

18 Si vero impiger fueris. Iste versus non est in Hebræo, pa-
tet tamen sententia.

a Homo

Ga Homo ap. Dixerat de heresi, & alijs vitijs generibus, instituerat præceptorem, excitauerat pigrum, at nunc redarguit, & schismaticum. Vbi notandum, quia quem seminantem iurgia dicere voluit, prius apostatam nominauit, quia nisi more superbientis angeli, a conspectu conditoris, prius intus

phelias, vir ini-
quus.

Qui annuit o. r. p. quia interior custodia est, quæ ordinata seruat exterius membra: Qui ergo statum mentis perdidit, foris in constantia motionis fluit, atque exteriorum mobilitate indicat, quod nulla interius radice subsistat.

b Sex sunt. De eo dem, quam sit odibilis deo seminando discordiam insinuat.

c Detestatur anima. Secundum consuetudinem hominum loquitur, ut eum valde tales odisse significet. vnde in Esaia: Sollemnitates vestras odit anima mea.

d Oculos, &c. Enumerat sex capitalia crimina, quæ tamen cõparatione discordiæ seminantis, quasi minora deponit, quia maius est facinus illud, quo vnitas, & fraternitas, quæ p spiritum sancti gratiæ est connexa, dissipatur. Potest. n. quilibet oculos iactanter extollere, lingua mentiri, homicidio pollui, & mala proximo machinari, alijs sceleribus membra subdere, falsum contra quem-

ger fueris, veniet vt fons messis tua, & egestas longe fugiet

a te. Homo t apostata, vir inutilis, graditur ore peruerso, annuit oculis, terit pede, digito t loquitur, prauo corde machinatur malum, & omni tempore iurgia seminat. t Huic

extemplo veniet perditio sua, & subito conteretur, nec habebit vltra medicinam. Sex sunt, quæ odit dominus, & septimum detestatur animam eius. Oculos sublimēs, linguam mendacem, manus effundentes sanguinem innoxium, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currēdū in malum, proferentem mēdacia, testē fallacem, & cum, q seminat

inter fratres discordias. Cōserua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legē matris tuæ. Liga ea in corde tuo iugiter, &

circūda gutturi tuo. Cum ambulaueris t gradiantur tecum,

cū dormieris, custodiāt te, & euigilās loquere cū eis. Quia mā datum lucerna est, lex lux, & via vitæ increpatio disciplinæ, vt

custodiāt te a muliere mala, & a blāda lingua extraneæ. Nō cō-

ditione, loquere cum eis expectando præmia, quæ tibi si ea seruasses, promissa erant.

i Non concupiscat. Patet de adultera. Sed heretici si bene viuere, & apte se agere vñr, vide ne seducaris eorū doctrinis.

Et cum, qui se. inter fra. di. qui non solū debent esse amicitia coniuncti ex cohabitatione in vna terra, vel ciuitate, sed & sanguinis propinquitatē, vel etiam vna religione, sicut omnes Christiani sunt fratres generaliter, & religiosi eiusdem religionis magis specialiter.

20 Conferua fili, &c. Hic consequenter excludit lasciuia, quæ solet sequi ad desidiam, de qua prius locutus est. vnde dicit Poeta: Otia si tollas, periere Cupidinis artes. Et diuiditur in duas partes, quia primo retrahit a luxuria ex meretricis vilitate. Secundo eius inuerecūdia, & importunitate. c. 7. Prima in duas, quia primo retrahit a luxuria ex meretricis vilitate. Secundo ex criminis gravitate, ibi. Non grandis. Et quia talis luxuria per sapientiam enitatur, ideo primo inuitat ad ipsam dicens. Conferua fili mi præcepta patris tui. scilicet dei.

21 Et nē dimittas legem matris tuæ, &c. id est sacra scriptura vel ecclesiæ.

22 Liga ea iugi in corde tuo. firmiter retinendo.

23 Et circūda gutturi tuo. de his loquendo.

24 Cum ambulaueris gra. te. ea meditando.

25 Cum dor. cu. te. quia obdormiendo in eorum meditatione obdormis in domino, & sic es in eius protectione,

26 Et euigilans loquere cum eis, &c. id est resume meditationē de ipsis.

27 Lucerna est. scilicet minoribus, vel iunioribus, quia minus clare intelligunt. Lucerna enim est lumen in testa.

28 Et lex lux. maioribus, qui capiunt clarius.

29 Et via vitæ incre. disciplinæ. ex ignorantia seu infirmitate peccantibus.

30 Et custo. te. scilicet prædicta.

31 A muliere mala. id est fornicaria.

32 Et a blan. lin. extraneæ. id est adultera, quæ a viro suo extrahit se, vel cum viro suo recipit extraneum.

33 Non cōcupiscat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris nutibus illius. quia habet vtilitatem annexam. ideo subditur.

19 Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Homo apostata. Hic detestatur apostasiam a fide, quæ solet sequi ad negligentiam sciendi ea, quæ sunt de necessitate credenda, cum dicitur: Homo apostata. vir inu. i. efficitur vir inutilis, tanta enim est gravitas huius peccati, quod vix potest homo ad bonum reparari. Hoc modo loquitur Apostolus ad Hebræos. 6. a. Impossibile est enim eos, qui semel sunt illuminati, &c. s. per fidē & sacramenta. Sequitur ibidē. Et prolapsi sunt. s. per apostasiam. Rursus renouari ad penitentiam. Et accipitur ibi impossibile illud, quod de difficili est possibile. Hic est enim vnus modus impossibilis, vt habetur. s. metaphysices.

2 Graditur ore peruer. loquens mendacia.

3 Annuit oculo. ostendens mulieribus impudicitia signa.

4 Terit pe. vagabundus per loca inhonestia.

5 Digito lo. id est cum superbia. vnde Esa. 58. c. Si desieris digitarum extendere, & loqui, quod non prodest, &c.

6 Prauo corde machinatur malum. contra innocentes.

7 Et omni tem. iurgia se. id est nititur seminare inter concines.

8 Huic extem. id est repente.

9 Veniet perditio sua. in morte, ideo subditur.

20 Nec ha. vl. me. quia non est locus penitentia post mortem. Et quia in omni peccato mortali est quadam apostasia a deo, & maxime in peccatis enormibus, ideo subditur.

21 Sex sunt, quæ o. do. tanquam horrida.

22 Et septi. detesta. anima eius. tanquam horribilius.

23 Oculos sub. per signa superbia manifesta.

24 Linguam men. scilicet mendacio pernicioso assuetam.

25 Manus effund. innoxium san. voluntarie, & electione.

26 Cor machinans cogitatio. contra illos quibus ostendit amicitia signa.

27 Pedes veloces ad currendum in malum. ex habitu vitioso ad hoc inclinante.

28 Proferentem men. testē fal. scilicet in iudicio, quia tunc non solum peccat contra proximū, sed etiam contra publicam iustitiam bonū.

19 Et

quempiam testimonium proferre, quod nō idem esse putandum est, quod supra linguam mendacem nominat. Potest enim mendacium, sed non contra proximum dici. Potest inquam perditus quisque homini mala, & sibi, & alijs inferre, pace seruata ecclesiæ. At Donatus, & Arrius eorūque sequaces grauius est, quod fecerunt, qui concordiam fraternæ vnitate sciderunt.

c Conserua fili. Nūc sub adulteræ mulieris specie prohibet ab auditione heretico.

f Liga ea in cor. i. in cogitatione præcepta dei fixa tene.

g Cum ambulaueris. Tanta sit meditatio diuinæ legis, vt cum vigilans aliquid operaris, hanc sedulo mente recolas, cum dormieris, in huius memoria requiescas: cū euigilaueris, hanc sedula mente primum ad mentem reuoces sic enim fiet, ut nec uigilās offendas, nec a timore nocturno ledaris. Aliter: Cū ambulaueris in profectu iustitiæ, gradiantur tecum mandata dei, vt te instruant.

h Cum dormieris. in morte custodiant animam tuam, ne rapiat hostis. Cum euigilaueris in resurrectione, loquere cum eis expectando præmia, quæ tibi si ea seruasses, promissa erant.

i Non concupiscat. Patet de adultera. Sed heretici si bene viuere, & apte se agere vñr, vide ne seducaris eorū doctrinis.

29 Et cum, qui se. inter fra. di. qui non solū debent esse amicitia coniuncti ex cohabitatione in vna terra, vel ciuitate, sed & sanguinis propinquitatē, vel etiam vna religione, sicut omnes Christiani sunt fratres generaliter, & religiosi eiusdem religionis magis specialiter.

20 Conferua fili, &c. Hic consequenter excludit lasciuia, quæ solet sequi ad desidiam, de qua prius locutus est. vnde dicit Poeta: Otia si tollas, periere Cupidinis artes. Et diuiditur in duas partes, quia primo retrahit a luxuria ex meretricis vilitate. Secundo eius inuerecūdia, & importunitate. c. 7. Prima in duas, quia primo retrahit a luxuria ex meretricis vilitate. Secundo ex criminis gravitate, ibi. Non grandis. Et quia talis luxuria per sapientiam enitatur, ideo primo inuitat ad ipsam dicens. Conferua fili mi præcepta patris tui. scilicet dei.

21 Et nē dimittas legem matris tuæ, &c. id est sacra scriptura vel ecclesiæ.

22 Liga ea iugi in corde tuo. firmiter retinendo.

23 Et circūda gutturi tuo. de his loquendo.

24 Cum ambulaueris gra. te. ea meditando.

25 Cum dor. cu. te. quia obdormiendo in eorum meditatione obdormis in domino, & sic es in eius protectione,

26 Et euigilans loquere cum eis, &c. id est resume meditationē de ipsis.

27 Lucerna est. scilicet minoribus, vel iunioribus, quia minus clare intelligunt. Lucerna enim est lumen in testa.

28 Et lex lux. maioribus, qui capiunt clarius.

29 Et via vitæ incre. disciplinæ. ex ignorantia seu infirmitate peccantibus.

30 Et custo. te. scilicet prædicta.

31 A muliere mala. id est fornicaria.

32 Et a blan. lin. extraneæ. id est adultera, quæ a viro suo extrahit se, vel cum viro suo recipit extraneum.

33 Non cōcupiscat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris nutibus illius. quia habet vtilitatem annexam. ideo subditur.

1 Pretium

Ouidius de re
medio.
Diuisio.

a Pretium enim scorti

A ti. Brevis voluptas fornicationis, & perpetua poena fornicatoris. Sicut enim ieiunius diurnam solum effugit esuriam, & nihilominus postmodum esurit, qui comestio pane saturatus abscesserat, sic qui intrat ad scortum: ad horam quidem evaporat libidinem, sed post paululum ardentior redit.

Non spernenda sunt, si fura tus fuerit.

Quis hereticorum libros legere possit.

scum zelotypia vretur.

b Nunquid potest homo. Soli ei conceditur hereticorum libros legere, qui adeo solidatus est in fide catholica, ut verborum dulcedine, vel astutia nequeat ab ea separari.

c Non gran. Furtum non ex se, sed ex comparatione peccati maioris,

cupiscat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris + nuti-

a bus illius. Pretium enim scorti vix est vnus panis, mulier au-

b tem viri pretiosam animam capit. Nunquid potest homo ab-

scondere ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant, aut ambulare super prunas, & non comburatur plantæ eius?

Sic, qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mun-

c dus cum tetigerit eam. + Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit. Furatur enim, ut esurientem impleat animam.

Deprehensus quoque reddet septuplum, & omnem substantiam domus suæ tradet, & liberabit se. Qui autem adulter est

propter cordis inopiam, perdet animam suam. + Turpitudi-

nem, & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non

d delebit: + Quia + zelus, & furor viri, non parcat in die vindictæ,

nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.

maioris, idest adulterij, non grandis esse culpæ perhibetur. Sic Ierusalem grauius peccanti dicitur: *Iustificata est Sodoma ex te, &c.* non quia Sodoma nulla vel pauca, sed quia Ierusalem plura commisit.

d Quia zelus, & furor viri non, &c. Et de domino intelligendum est: quia quod nunc parcat reprobis, non parcat in die mortis: nec acquiescet precibus scro clamantium ad se. Nec dona quorum non est ibi tempus, vel facultas suscipit. Zelatur enim si quis sponsam suam, idest ecclesiam, siue animam quamque si delem corrumpere presumat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Pretium enim scorti vix est vnus panis, &c. In Hebræo habetur. Frustum panis, quod est modicum, & tamen accedens ad eam perdit maximum, ideo subditur.

2 Mulier autem viri pretiosa, &c. tanquam laqueus diaboli. Dicitur autem anima pretiosa, quia ad imaginem dei facta, & ad supernaturalem beatitudinem ordinata.

3 Nunquid potest homo ab ignem, quasi dicat. Sicut impossibile est ignem in sinu abscondere, aut super prunas ambulare absque combustionem vestium, & plantarum, sic impossibile est, quod adulter sit sine macula culpæ.

4 Non grandis est culpa, &c. Hic consequenter retrahit ab adulterio ex gravitate criminis, quia multo grauius est furto, quanto vxor est res magis dilecta, & cara, in qua adulter facit iniuriam proximo, quam res, quæ subtrahitur furto. Itē quia per hoc substituantur frequenter heredes falsi. Item quia furtum frequenter committitur ex defectu rei necessaria ad victum, vel vestitum, & hoc est, quod dicitur. *Non grādis est culpa.* scilicet furtum respectu adulterij.

5 Furatur enim, ut esurientem impleat animam. Id est, ut sibi provideat de re necessaria ad victum, vel vestitum.

6 Deprehensus quoque reddet septuplum. Exod. 22. dicitur q. de rebus inanimatis reddatur duplum, de ouib⁹ quatuor oves pro

pro vna, & de bobus quinque pro vno, ita quod in lege non scribitur, quod debeat reddi septuplum. Ideo dicendum, q. propter incrementum furti fuit additum ad poenam legis, ut homines a furto cohiberentur. Nec est contra legem, quæ non inhibuit addere ad poenam pro bono reipublicæ.

7 Et omnem substantiam domus suæ tradet, pro sua redemptione, & si non sufficeret, debebat vendi, & de pretio eius satisfieri.

8 Qui autem ad est propter cordis inopiam. Adulterium. n. non committitur ad supplendum indigentiam victus, vel vestitus, sicut dictū est de furto, sed ex defectu rationis, quæ vocatur hic cor quæ negligens est reprimere concupiscibilem, quæ nata est ei subijci.

9 Perdet animam suam. commissione culpæ.

10 Turpitudinem, & ignem sibi. quia vitia carnis sunt maioris infamiae.

11 Et opprobrium illius non delebit. &c. Interminabilis est enim poena gehennæ, ad quam iudicabitur sententia irrevocabili in die iudicii. ideo subditur. **12** Quia zelus, & furor viri, &c. Dei, qui dicitur hic vir, quia frequenter in veteri testamento legitur apparuisse in humana specie. Et quia Christus deus, & homo in forma humana, gloriola tamen apparebit in iudicio. Ad 1. b. Hic Iesus, qui assumptus est a vobis in cælum sic veniet. scilicet ad iudicium, quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum in corpore glorioso.

CAP. VII.

Fili mi. Hec periorcha eadem, quæ superior plenius explicat.

Fili mi, custodi sermones meos, &

præcepta mea reconde tibi. Fili honora domum, & valebis, præter eum vero ne timueris

CAP. VII.

4 alienū. Serua mādāta mea & viues, & legē meā quasi pupillā oculi tui. Liga eam in digitis tuis, scribe illā in tabulis cordis tui. Dic fa-

b Et legem meam. Tam solerter serua, quæ doceo, quasi nū recti sine his aspicias. **c** Dic fa. soror. Sapientiam ecclesiasticę doctrine sorori tibi dilectione coniunge, ut hæc te a polluta

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

Fili mi. Hic consequenter retrahit a luxuria ex meretricis inuerecundia, & importunitate, quia euitatur per sapientiam. ideo primo inducit ad sapientiæ amorem. Secundo, deservit periculum mulieris adulteræ, ibi: *De fenestra.* Tertio monet ipsam fugere, ibi: *Nunc ergo.* Circa primū dicitur: *Fili mi, cu.* opere adimplendo.

Disi.

2 Et præ meam, sicut thesaurum pretiosum.

3 Fili

3 Fili h. do. & v. Iste versus non est in Hebræo, propter quod ipsum transeo. & quia patet eius sententia.

4 Serua mandata mea, & viues. vita gratiæ in præsentia, & gloriæ in futuro.

5 Et legem meam, quasi pupillam oculi tui. Id est valde diligenter & solcite.

6 Liga eam in digitis tuis. opere adimplendo, quia manus est organum organorum. 3. de anima.

7 Scribe illam in ta. indelebiliter retinendo.

8 Dic sapientiæ, soror mea es. id est dilige eam charissime.

A pollutione semet heretica, quæ a vera castitate ecclesiæ probatur extranea.

a De fenestra. Patet iuxta literam, quia sapientium aspectus magistorum & infirmorum actus sedulo speculatur & fortit. At eterna Dei sapientia de cælo prospexit, & vidit oēs filios hominū. Aperte autem Salomon de fenestra domus suæ se per cancellos prospexit dicit, ut paruulorum gesta dijudicaret. Qui enim de fenestra per cancellos perspicit, ipse qui dem quæ foris aguntur plene considerare sufficit, nec tamē ipsum qui foris sit, intra degentem alpicunt. Hinc enim Apostolus: *Spiritualis omnia iudicat, & ipse a nemine indicatur.* Iuuenem vocat aduleterum, nō propter virtutem, sed propter instabilitatem, qui trāsit in platea, quia deseruit angustā viā quæ ducit ad vitam.

Cancellos fenestram quærit.

† inter improbos, confidero inter pueros vecordem.

1. Cor. 2. d. Mitt 7. b.

† anxia corde tumultuosa & peruersa.

† lectum

† amoribus
† cupidis
Plenitudo
obseruatio.

B Et ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio. Patet hæc cuncta de meretricis operibus iuxta literam. Verum doctrina heretica quencunque incautum reperit, & vecordem hūc decipere tentat. Ipsa. n. ornatu meretricio apparet, & immunda refulget, eloquentia præparata est ad decipiendas animas, & quoscunque associa re potest, spirituali morte perimit.

c Nec valens in domo. Nulla est hæresis quæ primis contenta sit discipulis, hi enim sunt domus eius, sed semper nouos quos decipiat, querit.

f Apprehensumque deosculatur iuuenem. idest, falsorum verborum blandimentis tentat instabilem.

a Scribe in tabu. cor. t. & ama vt sororem, & hoc est. Dic sapientie &c.

pieñtiæ, Soror mea es, & prudentiam voca + amicam tuam,

a Hæretica prauitate. **b** A castitate ecclesiæ.

vt custodiat te a muliere extranea, & ab aliēna quæ verba sua

a Vt decipiat. **b** Quasi, quid scis. **c** Spiritualis omnia iudicat, & ipse a nemine indicatur.

a dulciā facit. De fenestra enim dōmus meæ per cancellos prospexi iuuenem, & video + paruulos. Considero vecordem

a De cælo prospexit dominus.

spexi iuuenem, & video + paruulos. Considero vecordem

a Declinans a rectitudine. **b** Recte secundum quod exposuimus, & in platea, & iuxta angelum posita est.

b iuuenem qui trāsit per plateas iuxta angulum*, & prope

a Tenebris peccati.

c viam domus illius graditur in obscuro aduersperascente die,

a Qui male agit odit lucem.

d in noctis tenebris & caligine. Et ecce mulier occurrit illi or-

a Eloquentia immunda.

b Laqueis mortis. **c** Quietem ecclesiæ turbare desiderans.

natu meretricio, + præparata ad capiendās animas. Garrula,

a In primis disciplinis. **b** Semper discit vt acquirat. **1**

e & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere

a Cum paganos rapit. **b** Cum volapruosos.

pedibus suis. Nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta * an-

a Cum alios hæreticos.

gulos insidians. Apprehensumque deosculatur iuuenem,

a Sibi lociat. **Leuē.**

g & procaci vultu blanditur, dicens. + Victimās pro salute de-

a In libris correctis, debui.

uoui, hodie reddidi vota mea. Idcirco egressa sum in oc-

a Declina ergo ad me quia intexui.

h cursum tuum desiderans te videre, & reperi. Intexui funi-

a Quietis molliciem designat. **b** Vt visu delectet.

i bus + lectulum meū, strauī tapetibus pictis ex Aegypto, asper-

a Vt odore capiat. **Ergo.** **Cælesti doctrina,**

k si cubile meum myrrha & aloē & cinnamomo. Veni inebrie-

a Aeternus. **b** Inebriemur, quia non est. **c** Christus. **d** Ecclesiā. **28**

a Cælos, ascendit resurgens a mortuis, nobisque ministerium gubernandæ ecclesiæ suæ scilicet domus reliquit. **29**

cescat dñes. Nōn est enim vir in domo sua, abiit via longissima,

a Declina ergo ad me quia intexui.

cursum tuum desiderans te videre, & reperi. Intexui funi-

a Quietis molliciem designat. **b** Vt visu delectet.

i bus + lectulum meū, strauī tapetibus pictis ex Aegypto, asper-

a Vt odore capiat. **Ergo.** **Cælesti doctrina,**

k si cubile meum myrrha & aloē & cinnamomo. Veni inebrie-

a Aeternus. **b** Inebriemur, quia non est. **c** Christus. **d** Ecclesiā. **28**

a Cælos, ascendit resurgens a mortuis, nobisque ministerium gubernandæ ecclesiæ suæ scilicet domus reliquit. **29**

cescat dñes. Nōn est enim vir in domo sua, abiit via longissima,

a Declina ergo ad me quia intexui.

cursum tuum desiderans te videre, & reperi. Intexui funi-

a Quietis molliciem designat. **b** Vt visu delectet.

i bus + lectulum meū, strauī tapetibus pictis ex Aegypto, asper-

a Vt odore capiat. **Ergo.** **Cælesti doctrina,**

k si cubile meum myrrha & aloē & cinnamomo. Veni inebrie-

a Aeternus. **b** Inebriemur, quia non est. **c** Christus. **d** Ecclesiā. **28**

a Cælos, ascendit resurgens a mortuis, nobisque ministerium gubernandæ ecclesiæ suæ scilicet domus reliquit. **29**

cescat dñes. Nōn est enim vir in domo sua, abiit via longissima,

a Declina ergo ad me quia intexui.

cursum tuum desiderans te videre, & reperi. Intexui funi-

a Quietis molliciem designat. **b** Vt visu delectet.

i bus + lectulum meū, strauī tapetibus pictis ex Aegypto, asper-

a Vt odore capiat. **Ergo.** **Cælesti doctrina,**

k si cubile meum myrrha & aloē & cinnamomo. Veni inebrie-

a Aeternus. **b** Inebriemur, quia non est. **c** Christus. **d** Ecclesiā. **28**

a Cælos, ascendit resurgens a mortuis, nobisque ministerium gubernandæ ecclesiæ suæ scilicet domus reliquit. **29**

cescat dñes. Nōn est enim vir in domo sua, abiit via longissima,

a Declina ergo ad me quia intexui.

cursum tuum desiderans te videre, & reperi. Intexui funi-

a Quietis molliciem designat. **b** Vt visu delectet.

i bus + lectulum meū, strauī tapetibus pictis ex Aegypto, asper-

a Vt odore capiat. **Ergo.** **Cælesti doctrina,**

k si cubile meum myrrha & aloē & cinnamomo. Veni inebrie-

a Aeternus. **b** Inebriemur, quia non est. **c** Christus. **d** Ecclesiā. **28**

a Cælos, ascendit resurgens a mortuis, nobisque ministerium gubernandæ ecclesiæ suæ scilicet domus reliquit. **29**

cescat dñes. Nōn est enim vir in domo sua, abiit via longissima,

a Declina ergo ad me quia intexui.

cursum tuum desiderans te videre, & reperi. Intexui funi-

a Quietis molliciem designat. **b** Vt visu delectet.

i bus + lectulum meū, strauī tapetibus pictis ex Aegypto, asper-

a Vt odore capiat. **Ergo.** **Cælesti doctrina,**

k si cubile meum myrrha & aloē & cinnamomo. Veni inebrie-

a Aeternus. **b** Inebriemur, quia non est. **c** Christus. **d** Ecclesiā. **28**

a Cælos, ascendit resurgens a mortuis, nobisque ministerium gubernandæ ecclesiæ suæ scilicet domus reliquit. **29**

g Et procaci vultu blanditur dicens. Iuxta literam patet, quia meretrix cōiuiuium se magnificam præparasse facetur. At heretici in cunctis quæ agunt, victimas se sue salutis, Deo immolare, vel autumant vel autumare gestiunt. Nā & dominus ad discipulos. *Sed venit hora, vt oīs, qui interficit vos, arbi. obse. &c.*

Ioan. 16. a.

h Intexui funibus lectulum.

Solēt lecti qui

ex funibus, vel iuxta

aliam translationem

intextitur, molliores fieri

quam ex ligno, vel

ex qualibet alia materia.

In lecto ergo

de funibus meretrix

mollicie quietis designat.

In tæpibus

ergo pictis ex Aegypto

pro etiam oculorum

tæat illecebras, quibus

nefando aspectu

irretitis facilius ad

seducenda mētis ar-

cana penetrat. Quia

vero nomine funiū

aliquando solent di-

uina præcepta figu-

rari, quæ nos a vitijs

coercendo religant,

promittunt se heretici,

contextu verbo-

rum cælestium, fa-

lubre suis auditori-

bus quali stratum pa-

rare, in quo a vicio-

rum tumultibus li-

bero corde quiescāt,

sed veraciter illis fu-

nibus peccatorū con-

struunt locum perdi-

tionis, vt ligatis ma-

nibus & pedibus dā-

nentur. vnde. Ecce

mitto eam in lectum, &

qui machantur cum ea.

In tapetibus vero pi-

ctis ex Aegypto, ornatus eloquentiæ & dialecticæ artis ver-

ba qua ab ethnicis originem sumpit, intelligitur, per quam

heretica mens sensum doctrine pestilentis quasi meretrix

thorum facinoris se texuisse gloriatur.

i Aspersi cubile meum. Promittunt se, tales odorem cælestium

habere virtutum, quibus sua suorumque corda velut funibus

cubilia venusta, consecrantur, quasi Christi bonus odor fu-

mus Deo.

k Veni inebriemur. Doctrinæ sanctæ poculis se inuicem satian-

dos iactant heretici, & virtutum gratia cōiungendos, donec

eorum gesta lux sequatur æterna.

E

* omnes

† Victimæ pacificorum sūt mihi

Apoc. 2. f.

1. Cor. 2. d.

F

Et

Sac-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vt custodiat te a muliere. idest, adultera, quæ extraneum recipit cum marito.

2 Quæ ver. blanditijs & adulationibus hominem decipiendū.

3 De fenestra. Hic consequenter describit mulieris adulteræ periculum ex sua importunitate di. De fenestra enim domus. i. de secreto conscientie meæ cōsideraui periculum mulieris malæ. Vel potius esse ad literam, quod Salomon de fenestra domus suæ vidit iuuenes incontinens ad domos meretricum declinantes, quæ solent manere prope domos magnatum, eo quod plures eis seruientes subiecti sunt vitio incontinentie, sicut Dauid pater eius vidit mulierem se lauātem ex aduerso domus suæ. 2. Reg. 11.

4 Et video paruulos. idest, incontinentes, qui sunt sensu paruuli.

5 Considero vecordem iuuenem. idest, habentem vñ. in corde ex domino carnalis concupiscentia.

6 Qui transit per plateas iuxta angulum. vt perueniat ad meretricis domum, quæ solet esse in locis angularibus.

7 In obscuro. quia qui male agit, odit lucem. Ioh. 1. 3.

8 Et ecce mulier. ad captandū eius beneuolentiam.

9 Ornatu meretricio. ad magis accendendam concupiscentiam.

10 Præparata ad captandū. laqueo concupiscentia carnalis.

Garr-

Tom. 3.

Ff

Sac-

Ga *Seculum pecu-*

nia secum tulit. Glo. a
ad statum riam resurrectio-
nis immortalita-
is decus, quo il-
lus patrie eius
laurificaret & di-
taret.

b Et fortissimi qui-
que interf. di sunt
at ea. Ut ipse Sa-
lomon sapientissi-
mus, Samson for-
tilissimus, Dauid
mansuetissimus a
mulieris decipu-
la, vt Origenes ab
heretica, quē post
apo-

a In tempore quo electorum suorum numerum ecclesia compleuerit reuertitur ad iudicium.
Sacculum pecuniae secum tulit, † in die plenae lunae reuersurus

est in domum suam. Irretiuit eum multis sermonibus, & blan-

ditis labiorum protraxit illum. Statim eam sequitur quasi bo's

ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiens, & ignorans, & quod

ad vincula stultus trahatur, donec transfigat sagitta iecur eius, ve-

lut si auis festinet ad laqueum, & nescit quia de periculo animae il-

lius agitur. Nunc ergo fili audi me, & attende verbis oris mei. Ne

abstrahatur in viis illius mens tua, neque decipiaris semitis eius.

Multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quique interfecti

sunt ab ea. Via inferi domus eius, penetrantes † interiora mortis.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Sacculum, ad emendationem mercedum in longinquis paribus.
2. In die plenae. In Hebraeo habetur. In termino constituto. qui adhuc satis distat. Nescio autem quare translator noster posuit. In die plenae luna, nisi quia antiquitus Gentiles & alij in hoc eos se putantes, qui credebant omnia ista inferiora prouenire ex corporum celestium dispositione, rediunt de mercedibus, libenter intrabant domos proprias in plenilunio, ut sic plenitudo lucis sequeretur, unde adhuc in aliquibus terris Christiani volentes enecare domum novam vel in uita domitiliū non faciunt hoc libenter in defectu luna, ne sequatur defectus honorum tam paraliū, sed faciunt hoc in augmento luna vel eius plenitudine, ut sequatur plenitudo honorum temporalium, & hoc est de reliquijs Gentilium, propter quod est magis vitandū.
3. Irretiuit eum multis sermonibus. id est detinuit, & passione concupiscentiae quasi reti inuoluit.
4. Statim eam sequitur. i. credens

5. Ignorans. s. p. p. & culpa.
6. Donec transfigatur sagitta iecur eius. s. p. p. & culpa.
7. Velut si auis festinet ad laqueum. quae ex appetitu modici cibi illaqueatur et interficitur, sic incontinens ex appetitu delectationis momentanea incurrit laqueum culpe & mortem gehennae.
8. Nunc ergo fili audi me. Hic consequenter monet discipulum periculum fugere dicens. Nunc ergo fili audi me. aure corporis.
9. Et attende verbis oris mei. aure mentis.
10. Ne abstrahatur in viis illius mens tua. s. p. p. & culpa.
11. Neque decipiaris. per operis complementum.
12. Multos enim vul. vulnere concupiscentiae.
13. Deiecit. a statu gratiae.
14. Et fortissimi quique. ut patet de Adam maximo, quia erat in statu innocentiae perfectus scientia & virtute, & de Samuele fortissimo, & de Dauid sanctissimo, & Salomone sapientissimo, & multis alijs in veteri & nouo testamento.
15. Via inferi domus eius. quia in domo eius committitur culpa, quae est via ad gehennam.

CAP. VIII.

Ioan. 18. d.

Non sapientia clamitabat, & prouidentia dat vocem suam? In summis excelsisque verticibus supra viam in medijs semitis stans iuxta portas ciuitatis, in ipsis foribus † loquitur dicens. O viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum. Intelligite paruuli astutiam & insipientes animaduertite. Audite quoniam de rebus magnis locutura sum, & aperientur labia mea ut recta praedicem. Veritatem † imeditabitur guttur meum, & labia mea detestabuntur † impiū. Iusti sunt omnes sermones mei, non est in eis prauum quid, neque peruersum. Recti sunt intelligentibus & † aequi inuenientibus scientiam. Accipite disciplinam meam & non

CAP. VIII.

a Quantum ad celestia. In diuinis.

Vnquid non sapientia clamitabat, & † prou-

identia dat vocem suam? In summis ex-

celsisque verticibus supra viam in medijs

semitis stans iuxta portas ciuitatis, in ipsis

foribus † loquitur dicens. O viri ad vos clamito, & vox mea

ad filios hominum. Intelligite paruuli astutiam & insipientes

animaduertite. Audite quoniam de rebus magnis locutura

sum, & aperientur labia mea ut recta praedicem. Veritatem

† imeditabitur guttur meum, & labia mea detestabuntur † impiū.

Iusti sunt omnes sermones mei, non est in eis prauum

quid, neque peruersum. Recti sunt intelligentibus & † aequi

inuenientibus scientiam. Accipite disciplinam meam & non

ad praedicandum salutem vniuersum aperta per orbem.

† Accipite disciplinam. & c. Non potestis Deo seruire & mammonē.

Ego

† Intelligite paruuli.

& c. Manifestum est de domino, quia cū

esset ipse in mundo, p. omni aetate, sexui, cō-

ditioni locutus est. Immo etiam clama-

bat, stans in templo. Si quis si it, veniat ad

me & bibat. Et nunc per doctores eccle-

się. Ipsi enim sunt for-

es ciuitatis eius. Et viris simul & femi-

nis sapientibus, & insipientibus gran-

deus praedicat & par-

auulis. At contra do-

ctrina fallax clam & priuatim quos sedu-

cere valeat, querit.

c Labia mea. Duote

stamenta sibi concor-

di ad inuicem veri-

tatis, contestatione

coniuncta, quae ipsa

Dei sapientia in cur-

ne apparente, per san-

cti spiritus donū sunt

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VIII.

Non quid. Superius Salomon docuit domesticē sicut pater filium, hic consequenter docet scholasticē ut doctor discipulum, vel politice ut legislator subiectū. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit hoc verbo magis plano. Secundo magis parabolico, c. 9. Prima adhuc in duas quia primo Salomon loquitur in persona sapientiae creatae, secundo increatae, ibi. Dominus possedit me. Circa primum dicit. 1. Nunquid. i. frequenter clamitabat, quia clamitare est verbum frequentatiuum. 2. Et praedentia. Dicitur autem sapientia, notitia de diuinis, prouidentia de agibilibus humanis. 3. In summis. i. in prophetis & sacris doctoribus. 4. Supra, id est, in publico vbi debet doceri sana doctrina. 5. Iuxta portas ciuitatis. Ibi enim an-

tiquitus sedebant iudices & sapientes eis assistentes, ut dictum est supra.

6. O viri ad vos clamito. non ad bestias irrationabiles.

7. Intelligite paruuli. scilicet sensu.

8. Astutia. ad praecauendum mala.

9. Et insipientes animaduertite. i. sapientiam accipite.

10. Audite quoniam de re magnis locutura sum. scilicet de diuinis, quae sunt maxima & audita digna.

11. Et aperientur labia vestra. i. tunc poteritis loqui recte. Cetera parent vique ibi.

12. Recti. Non intelligentibus autem videntur distorti. Sicut habenti oculos infectos humore sanguineo videntur rubea illa quae sunt alba.

13. Accipite disciplinam meam. & non periculum. quia melior est quam bona temporalia, quanto melior est anima corpore.

Et

A virtutem, & Dei sapientiam, id est, Christum ab initio, immo & ante omne quod dici vel cogitari potest initium, ab ipso patre fuisse progenitum. Alia translatio. Dominus, creauit me principium viarum suarum in opera sua. Quod de incarnatione domini legitur. Creauit me dominus secundum carnem. Caro Deum agnoscit, gloria patrem significat creatura, dominum confiteretur, charitas patrem nouit principium. Vel in principio viarum suarum

bat mari terminum suum, & legem ponebat aquis ne transiret fines suos. Quando appendebat fundamenta terrae, cum eo eram ^{a Omnia in sapientia fecisti.} ^{b A diebus aeternitatis eius gaudebat unum esse cum patre.} ^{c Caudens.} ^{d Sunt.} ^{e Quia desiderat in nostro amore quiescere, & nos bonorum gratia meritorum ad se viuendum perducere.} ^{f Quia.} ^{g Sic.} ^{h Tantum.} ^{i Ad postes me inueniat. Qui enim inuenit.} ^{k Vnde. Ego sum via, veritas & vita.} ^{l Copiose.} ^{m Vnde. Torrente volup. tuar. po. eos.} ^{n Qui sum vita.} ^{o Qui.} ^{p Quoniam.} ^{q quod uoluerit.}

ut ipse ait. *Ecce sum via* ^D *qua ducit ecclesiam ad vitam in opera sua,* scilicet redimenda. De virgine creatus est: Caro enim eius propter opera, diuinitas ante opera. ^a *Ludens in or.* Quia cum tempora & creaturae orbis terrae coepissent, ipse quod erat in patre filius manebat, hoc ideo, ne quis eum cum creaturis & temporibus esse perhiberet. ^b *Ad fores.* Scripturas, vel doctores, id est & postes, sine quibus ad vitam quam pollicetur non ualemus ingredi.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quando appen. funda. ter. i. partes terrae inferiores circa centrum *qua sunt quaedam fundamenta superiorum partium.*
- 2 Cum eo eram. *quia diuina sunt opera trinitatis ut dictum est.*
- 3 Et delectabar. *id est, aeternaliter gaudebam cum patre & spiritu sancto.*
- 4 Ludens coram eo omni tempore. *& quid sit iste ludus subditur.*
- 5 Ludens in orbe terrarum. *i. ludum faciens de orbe terrarum, qui similis est ludo pile, quae de uno transfertur in alium secundum quandam resolutionem, quia regna terra transfert atque constituit de gente in gentem.*
- 6 Et delectabar me, &c. *f. per gratiam. Iste enim esse est deliciosus respectus esse Dei per penitentiam & potentiam, & hoc modo, scilicet per gratiam, est in sola creatura intellectuali, & non in omni, sed solum in iusta.*
- 7 Nunc ergo filij. *Hic consequenter inuitat ad amorem sapientiae dicens*

- 8 Audite me. *per debitam attentionem.*
- 9 Beati qui custodiunt. *i. viam mandatorum & viam consiliorum.*
- 10 Audite disciplinam. *de moribus humanis.*
- 11 Et estote sapientes. *in diuinis.*
- 12 Beatus homo qui audit me. *mibi obediendo.*
- 13 Qui vigilat ad fo. me. *In loco diuini cultus deuote orando.*
- 14 Qui me inuenit. *per gratiam.*
- 15 Inueniet vitam. *aeternam.*
- 16 Et hauriet salutem a domino. *qui est fons salutis.*
- 17 Qui autem in me peccauerit laedet animam suam. *quia mihi non potest inferre lesionem.*
- 18 Omnes qui me oderunt. *quia sum veritas & vita.*
- 19 Diligunt mortem. *non quia mors sit per se eligibilis aut diligibilis, sed quia diligant inordinate delectabilia mundi et carnis, id quod sequitur mors culpa & gehenna.*

C A P. IX.

Sapientia edificauit. Quia de aeternitate diuinitatis Christi sufficienter dixerat, addit & de assumpta humanitate. Sapientia edificauit sibi domum. quia hominem filius Dei quem in unitatem suae personae susceperet ipsum creauit. Vel sapientiae domus ecclesia Christi colum-

rium incarnationis eius, ne perfidorum improbitate memoria tolleretur, credendo, colendo & praedicando, quasi sustinendo continerent.

^c Immolauit victimas. Hic victimis meretricis contrariae sunt vi- ^{supra. 7. d.} timae, ad quas stultos inuitat ut supra di. Victimae pro salute uouit, hoc. red. vota mea.

C A P. IX.

Verbum Dei.

Carnem.

Sapientia edificauit sibi domum, excidit columnas septem. Immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam. Misit ancillas suas ut vocarent. Elegit predcatores firmos ac despicabiles, qui fideles ad superna celestis patrie edificia colligerent. Venite comedite. In unam Christi personam, iunctam diuinitatem, & humanitatem. Vel in pane corpus, in uino, sanguis eius, quo in altari sacrificium.

^a Ecclesias septiformi spiritu illustratas. ^b Suis passionibus ecclesias consecretauit, vel vitam praedicantium inactari in persecutione permisit. ^c Diuinitatis suae arcana capere non valentibus, assumptae humanitatis sacramenta, patere cit & scripturae sacrae, pabula nobis aperiendo preparauit. ^d Nihil habentibus de fultu humanae sapientiae tales aduocet, ut eos sua doctrina sapientes reddat & aptos.

^a Columnas septem. Ecclesias per orbem septiformi gratia spiritus erexit, quae domum, id est, mysticum

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IX.

Sapientia edificauit. Hic consequenter describitur eminentia sapientiae magis parabolice. f. sub metaphora domini vocantis ad conuictum intra palatium suum. Et quia opposita iuxta se posita magis elucet, unde op. i. in a ponitur hic inuitatio sapientiae. secundo inuitatio in sapientia, ibi. Mulier stulta. Prima in duas, quia primo ponit sapientiae inuitatio, secundo inuitatorum conditio, ibi. Si quis est paruulus ueniat ad me. Circa primum dicitur de sapientia increata, continuando sententiam ad finem capituli precedentis.

- 1 Sapientia edificauit sibi domum. *ecclesiam quam edificauit verbo & exemplo in humanitate assumpta.*
- 2 Excidit columnas septem. *i. septem dona spiritus sancti dedit vel septem sacramenta instituit quibus fulitur tota ecclesia.*
- 3 Immolauit victimas. *idem seipsum in cruce, quod dicitur uictima in plurali, quia continet virtutem cuiuslibet alterius sacrificij. Et huius uictima memoriale est sacramentum eucharistiae, in quo sub specie panis continetur corpus Christi immolatum, quod est fidelium cibum.*

- 4 Miscuit vinum. *i. dedit nobis sanguinem suum, quod configitur in vino aqua mixto.*
- 5 Misit ancillas. *i. apostolos aliosque discipulos qui dicuntur hic ancillae, quia fuerunt humiles, & obsequiosi, unde Rab. ancillas uocat hic Moysen & Aaron, qui fuerunt humiles & propitii ad diuinum obsequium.*
- 6 Ut vocarent ad arcem. *i. ad Christi fidem.*
- 7 Et ad mensam ciuitatis. *i. ea quae sunt annexa fidei articulis.*
- 8 Si quis est paruulus. Hic consequenter describitur inuitatorum conditio, & iuxta hoc conditio repulsorum, ut opposita iuxta se posita magis appareant. Dicit igitur. Si quis est paruulus. id est humilis.
- 9 Veniat ad me quia talis est dispositus ad sapientiam diuinam. *Mat. 11. d. Confitebor tibi pater domine celi & terre quia abscondisti haec a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et dicuntur hic paruuli specialiter apostoli et alij de Iudaeis vocati. Consequenter subditur de uocatione Gentium cum dicitur.*
- 10 Et insipientes. id est, Gentilibus, qui diuinitatem attribuebant lignis & lapidibus, quod insipientissimum erat.
- 11 Venite comedite. *f. corpus meum sub specie panis exhibitum.*

Mi-

a Relinquit. Post oblatas epulas addit & vite monita, vt quos perceptis sue incarnationis mysterijs reficit, doctrinae pariter instruat verbis.

b Qui erudit, &c. Quasi interrogares. Cur sapientia paruulos prae ceteris, & insipientes ad suas inuitaret epulas? loquitur fecit, quia frustra laborat qui verbum sapientiae inculcate nititur ei qui audire contemnit, sapienterem se doctore & maiorem credens.

c Noli arguere. Non est timendum ne tibi derisor cum arguitur contumelias inferat, sed hoc potius prouidendum ne tra-

d tus ad odium, inde fiat peior, ideo tibi aliquoties ab eius correptione non tuæ timiditatis sed dilectionis eius gratia cessandum.

e Si sapiens. Moneo te ad sapientiam quod tamen tibi prodest, non mihi. Si enim sapiens fuerit, &c.

f Mulier stulta. Superius commendauit sapientiam per diuinitatem & humanitatem, tunc per contrarium illam eandem commendabiliorem ostendit, ubi mulier stulta, &c. quæ est ei contraria sedit, &c.

g Mulier, &c. Mulier hic hæresis est contraria sapientiæ, quæ sua superius sacramenta cecinit: Sedet autem in foribus domus suæ, id est, in doctoribus falsitatis, quia etiam in penetralia perfidiæ miseros fallendos introducunt, Super-

h pra

pra sellam autem, quia cathedram sibi predicationis usurpat. Hec dicitur. n. cathedra pestilentiae. In excelsis vrbis loco dicitur sapientia, quia in summis & excelsis verticibus dat vocem suam, sed illa in sublimitate virtutum, hæc supercilio montis attollitur.

i Quis est paruulus. Sapientia paruulos atque insipientes ad con-

1 uuium penè hisdem

2 verbis videtur inui-

3 rare. Sed distat, quia

4 illa simpliciter ad se

5 venire vocat, hæc au-

6 tem quos vocat ad se

7 declinare tradit, quia

8 illa ad rectum actio-

9 nis iter quos erran-

10 tes cernit, accersit,

11 hac recte gradientes

12 ab itinere suo deuiat

13 re docet, & ad se di-

14 uertere.

15 g. Aqua furtiua. Sa-

16 pientia palam men-

17 sam omnibus propo-

18 nit, & miscuit vinum

19 suum. At stulta mu-

20 lier nil meracum ha-

21 bens ad aquas furti-

22 uas & absconditum

23 panem quoscunque

24 valet aggregat, quia

25 catholica ecclesia pa-

26 lam mundo diuino-

27 rum eloquiorum con-

28 uuiua pandit, dum di-

29 uinitatis & humani

30 tatis Christi myste-

31 ria celebranda præ-

32 cipit. Vel certe in vi-

33 no mixto historicam

34 simul & allegoricam

auditoribus suis scientiam propinat, vt pro suo quemque captu vitæ poculis reficiat. At hæreticorum doctrina publicæ fidei & professioni sua secretorum decreta proponit, & cū nihil spirituale habeat, suauiore se catholicis pastoribus scientiam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et bibite vinum. id est, sanguinem meum sub specie vini, in quo admiscetur aqua. In vtraque enim specie communicabant antiquitus fideles, sed propter periculum effusionis sanguinis ordinatum est quod datur laicis sub specie panis tantum.

2 Relinquit infantiam. id est, inutilia & vana.

3 Et viuite. in gratia.

4 Et ambulate. scilicet mandatorum & consiliorum. Consequenter ostenditur qui sunt repellendi a conuiuio sapientiae cum dicitur.

5 Qui erudit derisorem. sana doctrina.

6 Ipse sibi iniuriam facit. quia prouocat derisorem ad iniuriandum sibi. Ideo dicit Saluator Mat. 7. a. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos.

7 Et qui arguit impium sibi maculam gene. quia impius quæ tum in se est infamat arguentem se.

8 Noli arguere derisorem ne oderit te. & sic efficitur peior, concipiens odium de noio cum impietate præcedenti.

9 Argue sapientem. quia omnis homo quantumcunque sapiens habet aliquid arguendum. 1. Iohan. 1. c. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, &c.

10 Et diligit te. gratus de tua bona correptione.

11 Da sapienti occasionem. cogitandi aliquid vile.

12 Et addetur ei. quæ per bonas cogitationes accipit incrementum.

13 Doce iustum. de meliori bono.

14 Et festinabit accipere. opere adimplendo.

15 Principium sapientiæ timor domini. etiam seruilis, quia in trodicit eam sicut seta filium; Sed sicut seta eicitur de foramine intrate filo, sic timor seruilis expellitur perfecta sapientia intrate. 1. Ioh. 4. d. Perfecta charitas foras mittit timorē. Timor vero filialis cū sapientia manet propter quod est principium intrinsecum sapientiae. Timor vero seruilis est principium extrinsecum.

16 Et scientia sanctorum prudentia. quia talis scientia non solum est scientia speculatiua sed etiam practica.

17 Per me enim. scilicet sapientiam.

18 Multiplicabuntur dies tui. in presenti, quia sapientes sciunt vitare

vitare pericula.

19 Et addentur tibi anni vitæ. in futuro.

20 Si sapiens fueris tibi metipsum eris. i. ad bonum tuum principaliter & etiam aliorum consequenter. ideo subditur in aliquibus libris. Et proximis tuis, sed non est de textu, immo est quadam glossa, & per scriptores textui inserta.

21 Si autem illufor. sana doctrina.

22 Solus portabis malum. pena.

23 Mulier stulta. Hic consequenter iuxta suum oppositum ponitur inuitatio insipientiae ad suum conuiuium cum dicitur. Mulier stulta. id est, doctrina superstitiosa & vana.

24 Et clamosa. quia non habet nisi verba.

25 Plenaque illec. quæ non solum concedit, sed etiam ad ea inducit.

26 Et nihil. quia ita modicum est ibi de veritate, quod quasi nihil reputatur, & etiam quia illud quod est ibi veritatis vel honestatis, ponitur ad hoc quod & facilius falsitatibus credatur, aliter talis doctrina seipsam destrueret si nihil veritatis contineret, sicut dicit Philof. 1. lib. Et hic. Quod si malum esset integrum, seipsum destrueret.

27 Sedet in foribus domus suæ, &c. quia talis doctrina aliquando docetur autentice maxime inter fideles.

28 Vt vocaret transeuntes per viam. latam vitiorum.

29 Et pergetes in itinere suo. i. sequentes impietatem suæ passionis.

30 Qui est par. i. indigens sensu.

31 Declinad me. q. d. docebo eum.

32 Et vecor. i. secutori passionum, qui dicitur vecors quasi vā habēs in corde. 33 Locu. est. q. d. talis libenter audit doctrinā superstitiosā.

34 Aquæ furtiue. In doctrina superstitiosa semper est aliquid boni admixtum, vt prædictum est, & illud bene docetur in publico, illud autem quod est falsum & superstitiosum in secreto. Sicut prænotificatio de futuris per astrologiam quantum ad id quod respicit cursus & coniunctiones planetarū ex quibus prænotificantur aliqua futura. bene docetur publice, sed quantum ad illud quo docetur fieri imagines sub determinatis constellationibus vt dent responsa de oculis & futuris, hoc docetur in occulto, quia superstitiosum. Et talem doctrinam multi libentius audiunt & auidius, ideo designatur per aquas furtivas & panem absconditum.

Tom. 3.

F f 3 Et .

A tñ iactat docere, vt, scilicet libentius audiantur & agatur q̄ palā in ecclesia dici erudique prohibentur, & dulcius hauriatur insipientia quę putatur scientia quā prohibita furatur audientia. Potest in aquis furtiuis & pane abscondito eorum

† Id est, in abscondito comestus
† mortui

dem sacrificium designari. At iuxta literā. Mulier in aquis furtiuis & pane prohibito, & illicita concubina dulciora esse asseuerat.

a Et ignorauit quod ibi. Nescit mulier adultera, nescit here

a ciores sunt, & panis † absconditus suauior. Et ignorauit quod ibi sint † gigantes, & in profundis inferni conuiuē eius. Qui enim applicatur illi, descendet ad inferos, nam qui abscesserit ab ea, saluabitur.

a Damones. **b** Pœnis deputati æternis.

c Qui condelectantur ei

Econtia.

Christi verbū auditur & cōseruatur qđ est sapientia Dei, & cōstat qđ angelicę virtutes ibi sunt, & in excelsis celorū cōuiuē fidelium. Panē enim celi dedit eis, panem angelorum manducauit homo.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ignorauit. auditor talis doctrina.

2 Quod ibi sint gigantes, id est, damones, quia talia responsa per damones fiunt.

Et

3 Et in profundis inferni. id est, tali doctrina imbuti & reſecti descendunt ad pœnam inferni cum demonibus eos seducētibz.

4 Qui enim applicatur. Hoc nō est de textu vsque ad finem c. propter quod pertransit, & quia satis patet sententia ex pmissis.

C A P. X.

Parabolę Salomonis.

a Nouum ponit titulum, quia nouum genus locutionis incipit, scilicet vt non sicut prius de singulis bonorum malorū

B ve partibus diutius disputet, sed alternis verbis actus vtrorumque describat.

b Filius sap. Qui accepta fidei mysteria bene seruat, latificat Deum patrem. Qui vero hac actione mala vel hæresi commaculat, matrem contristat ecclesiam.

c Nil proderunt. Et a transitio a morte sapientis, vt Daniele & tres pueros a perpetua semper iustitia liberat. At vero thesauri per impietatem cōgregati, etli aliquando a temporali morte videtur eripere, plus tamen mali pro impietate qua acquisiti sunt, quam commodi in eo quod p̄ vita sunt dati conferunt.

d Non affliget dominus. Et si aliquando iustū impij fame affligunt, vel etiam necant, non lædunt animam eius quā dominus in futuro sue gloria visionis cōsolabitur, qui & eadē impiorum

Est corpus.

affliget dominus fame animā iusti, & insidias impiorum subuertet. † Egestatem operata est manus † remissa, manus autem † fortium diuitias parat. Qui autē nititur mendaciis hic

pascit ventos, idem sequitur aues volantes. Qui congregat in mense, filius sapiens est, qui autē stertit æstā te, filius confusio

nis. Benedictio domini super caput iusti, os autem impiorū operit iniquitas. Memoria iusti cum laudibus, & nomen im

bitur. Denique os illius iniquitas operit, quod in tormentis in lingua tibi in qua ob plura scelera plus punitus est, refrigerium quęruit.

h Memoria. In hac vita boni bonos, siue viuos siue defunctos laudibus efferunt. Impiorū autē & actus detestant & nomē, & in vita futura iusti in Dei laudibus viuunt, reproborū autē

honor

semper sunt occasio mortis culpę & gehenna, nisi sequatur penitentia, & frequenter sunt occasio mortis corporalis.

5 Iustitia vero quę non quarit aliena.

6 Liberabit a morte. scilicet triplici dicta.

7 Non affliget dominus fame animam iusti. licet aliquando affligat corpus, quia egestatem patienter tolerat iustus.

8 Et insidias impiorum subuertet. sicut patet de Saule David persequente, qui tamen cecidit bis in manu David, vt patet. 1. Reg. 24. & 26.

9 Egestatem operata est manus remis. quia talis continue expendit, sed parum acquirit.

10 Manus autem fortium. quia plus acquirit quam expendat.

11 Qui autem nititur mendacijs. aliquid obtinere.

12 Hic pascit ventos. id est, perdit laborem suum, quia quod sic acquiritur, non est vtile sed damnosum.

13 Qui congregat in mense. quia prouidet sibi congruo tempore.

14 Qui autem stertit. id est, dormit vt ociosus.

15 Filius confusionis est. id est, confusione dignus, sicut dicitur filius mortis ille qui est dignus morte. 1. Reg. 26.

16 Benedictio domini super caput. quia multiplicat eum in bonis spiritualibus, & cum hoc aliquando in temporalibus.

17 Os autem impiorum operit iniquitas. quia ex ore eius procedunt verba iniqua detractionis, & murmurationis, & consimilia.

18 Memo. quia post mortem magis apparet bonitas eius quā ante.

19 Et nō. quia nō recolitur in aliquo bonorabili, sed tñ in facto vili.

Sapiens

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

Parabolę. Hic incipit secūda Parabolarū collectio propter quod preponitur tanquā quadā prefatio, vt dictum fuit a principio libri, & in hoc est de integritate textus. Sciendū etiā quod parabola in hac collectione contentę non habent talē cōnexionē adinuicē sicut p̄cedentes, propter qđ non inuenitur ibi diuisio artificialis, sed qualibet parabola est quasi vna sententia per se, & communiter iuxta virtutē tangit oppositū vitium. Potest tamen hac collectio in generali sit diuidi in tres partes. Quia in prima instruitur pars rationalis, secundo reprimuntur irascibilis c. 13. ubi. Responso mollis frangit iram, &c. Tertio, restringitur concupiscibilis c. 10. Luxuriola res vinum, &c. Sciendū tamen quod hæc diuisio accipitur secundum principia capitulorum, quia in prosecutione cuiuslibet partis facit mentionē de alijs, vt videtur. prosequendo. Prima diuiditur in quinque partes secundā quinque capitula. In primo vero capitulo quod est decimum huius libri, inuitat ad amorem sapientię principaliter, & hoc ex commendatione sapientię & sapientię, licet alia interserantur. Presentis autem parabolę est ista.

2 Filius sapiens. Tum quia inuauit eum in regimine domus & negotiorum, tum quia pater considerat, quod post mortem suam talis filius honorifice representabit personam suam.

3 Filius vero stultus mœstia. quia talis non mittitur ad negotia, sed manet in domo cum matre, quę videns eius stultitiam contemnit. Habet materiam mœstia.

4 Nil proderunt thesauri impietatis, id est, male acquisiti, quia semper

Eccle. 5. ca.
Psal. 77. ca.
Iona. 4. d.
Diuisio

Quare pater diligit filium

† Infra. 11. a.
Matth. 6. d.
† propter peruersitatem impios expellet, scilicet Deus.
† prudentia

† in benedictione

G honor nomēq; & laudes putribus gehennę supplicijs mutatur, vbi vermis eorū nō moriet, & ignis eorū nō extinguet.
Isa. 66. g. **a** Stultus ceditur. Stultus labijs, vel, suis qbus damnari meruit, qā mors & vita in manib. linguę, vel, eorū a quibus qā corrigi non potuit, sententiā damnationis accepit. vñ: Domine libera animā meā

Psal. 119. **a** labijs iniquis.

† vel propter labia punit. **†** infra 28. c. **†** vel contemetur

† Pet. 4. b.

Psal. 26. **M**att. 10. e. **B**

† contritioni

Psal. 34.

Psal. 140.

† stulti **i** Reg. 5. b.

† id confide-
re

a Inferni supplicijs.

a piorum putrescet. Sapiens corde pręcepta suscipiet, stultus

a Quasi flagellus. **b** Docentis vel sui ipsius.

b t ceditur labijs. **†** Qui ambulat **†** simpliciter, ambulat confi-

c denter, qui autem deprauat vias suas **†** manifestus erit. **†** Qui

a Vnde Flumina de ventre eius fluent aquę viue.

a annuit oculo dabit dolorem, stultus labijs verberabitur. Vena

Excusat.

d vitę os iusti, os autem impiorum operit iniquitatem. Odium

a Charitas operit multitudinem peccatorum.

c pientis inuenitur sapientia, & virga in dorso eius qui indiget

a **†** Ideit sapientia. **b** **†** In labijs sapientis inuenitur sapientia, tamen Sapi. **c** **†** Omnitui dum confisteret peccat me.

a corde. Sapiētes abscondunt scientiam, os autem stulti **†** con-

a Quia vel inordinate bona, vel aperte loquitur mala.

f fusioni proximum est. **†** Substantia diuitis vrbs fortitudinis

a Diuites confidunt in diuitijs suis, quasi in vrbe munita. **b** **†** pauperes ideo pauent ne deficiant, quia se norunt egenos.

g eius, pauor pauperum egestas eorum. Opus iusti ad vitam,

a **†** Voluptas. **E** l.

g fructus autem impii ad peccatum. Via vitę custodienti disci-

h plinam, qui autem increpationes relinquit, errat. Abscondunt

h odium labia mendacia, qui profert **†** contumeliam, insipiens

h est. In multiloquio non deerit peccatum, qui autem modera-

h tur labia sua, prudentissimus est. Argentum electorum lingua

h iusti, cor autem impiorum pro nihilo. Labia iusti erudiunt

h plurimos, qui autem **†** indocti sunt, in cordis **†** egestate mo-

h rientur. Benedictio domini diuites facit, **†** nec sociabitur eis

h afflictio. Quasi per risum stultus operatur scelus, sapientia

h autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

h i autem est viro **†** prudentia. Quod timet impius veniet super

pientes abscondunt, &c.

f Sapiētes ab. Nihil iudicauit me scire inter vos nisi Iesum Christum & hunc crucifixum.

g Substantia di. Spiritualiter. Qui in Deū diues est per bona opera, cōfidit in illo, quasi qui in vrbe inexpugnabili quę a

1 nullo hoste possit su

2 perari. Atq; virtutū

3 inopia coangustan-

4 tur, ideo celestibus

5 egent diuitijs, quia

6 noxio pauore timet

7 duos pro domino

8 tolerare labores.

9 **h** Abscondunt scien-

10 tiam, &c. Si ergo ve-

11 rax & sapiens esse de-

12 sideras, odium ne-

13 que in abscondito

14 cordis conteges, ne-

15 que per oris contu-

16 meliā proferas, sed

17 tuū cor dilectione,

18 & os veritate replea-

19 tur.

20 **i** Quasi per risum stul-

21 tus operatur scelus. Pru-

22 dentia a prouidēdo

23 nomen accepit. Stul-

24 tus, est igitur qui gau-

25 det in scelere. Sapiē-

26 tis autem est, & eius

27 qui viri nomine di-

28 gnus sit prouidere,

29 garisus dolore mi-

30 scebitur, & gaudia

31 peccandi pœna se-

32 queret ultionis.

33 **k** Quod timet impius

34 veniet super. De illo

35 quoque impio dicit,

36 qui sciens peccat. Ti-

37 met in pius videre

38 districtū iudicē, qui

39 est contrarius Apo-

40 stolo desiderati dis-

41 solui & esse cū Chri-

42 sto. Ille ne terrenis

43 gaudijs priuet, & sempiterna vltione plectatur. Iste, ne inco-

44 latus eorū prolongetur, sed pręmia pro quibus certauerūt,

45 percipiant. Verisq; autem quod corde tenent, adueniet.

46 **Q**uasi

47 **Q**uasi

48 **Q**uasi

49 **Q**uasi

50 **Q**uasi

51 **Q**uasi

52 **Q**uasi

53 **Q**uasi

54 **Q**uasi

55 **Q**uasi

56 **Q**uasi

57 **Q**uasi

58 **Q**uasi

59 **Q**uasi

60 **Q**uasi

61 **Q**uasi

62 **Q**uasi

63 **Q**uasi

64 **Q**uasi

65 **Q**uasi

66 **Q**uasi

67 **Q**uasi

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sapiens, &c. obtemperando.
- 2 Stultus. reputat enim flagella labia sui correctoris.
- 3 Qui ambulat simpliciter. id est, sine duplicitate.
- 4 Ambulat confidenter. quia non timet reprehendi de falsitate.
- 5 Qui autem &c. scilicet post vitam verba operando mala.
- 6 Manifestus erit. per effectum malitię suę.
- 7 Qui annuit. signum impuditię ostendens mulieri alienę.
- 8 Dabit dolorem. scilicet marito eius.
- 9 Stultus labijs verberabitur. Exponatur vt supra.
- 10 Vena vitę os iusti. quia de tali ore verba vitę exeunt, inquan-
- 11 tum propria delicta vere confitentur.
- 12 Os autem impiorum. scilicet propriam, ipsam palliando.
- 13 Odium. in corde. 13 Suscitatur rixas. in ore.
- 14 Et vniuersa delicta. quia sicut odium per rixam manifestat
- 15 defectus aliquorum, sic charitas celat, nisi quantum correctio fraterna
- 16 requirit.
- 17 In labijs, &c. quia ex abundantia cordis os loquitur: Mat. 12. c.
- 18 Et virga. id est, punitio debita.
- 19 In dorso, &c. quia non habet cor aggrediendi opus virtutis.
- 20 Sapiētes abscondunt scientiam. derisoribus.
- 21 Os autē stul. quia loquitur qđ non decet, & sine freno rationis.
- 22 Substantia diuitis vrbs. quia confidit in magnitudine diui-
- 23 tiarum suarum, sicut obsessus in fortitudine murorum.
- 24 Pauor pauperum. quia homines mali non formidant pauperi-
- 25 bus iniuriari.
- 26 Opus iusti ad vitam. scilicet gratia & gloria acquirendam.
- 27 Fructus autem impij. id est, opus eius.
- 28 Ad peccatum. scilicet ordinatur, & postea ad inferni casum.

Via

25 Via vitę custodienti. quia suscipiens correctionem iam est in

via perueniendi ad vitam beatam.

26 Qui autem increpationes relinquit errat. a via vitę.

27 Abscondunt odium labia mendacia. quia prętendunt ami-

citiam, cum habeant inimicitiam in corde, sicut Iob dicit Amas:

Salue mi frater. & osculando interfecit eum. 2. Reg. 20. c.

28 Qui profert contumeliam. id est, vitia.

29 Insipiens est. id est, insipientem se ostendit.

30 In multiloquio non deerit. falsitatis vel saltem ociositatis.

31 Qui autem moderatur. secundū moderamen rationis dicēdo

dicenda, & tacendo tacenda, tempore & loco & alijs circumstantijs

debitis, quia talis moderatio est difficilis, virtus autem est circa bonum

& difficile.

32 Argentum electum lingua iusti. quia profert verba munda,

& sic comparatur argento, quod est sonorum & mundum.

33 Cor autem impiorum pro nihilo. id est, nullius valoris est.

34 Labia iusti erudiunt. quia talentum sibi creditum non absco-

dunt in terra.

35 Qui autem indocti sunt, &c. Vnde vulgariter dicitur: Mul-

tum est pauper qui fatuus est, vel indoctus.

36 Benedictio domini. spiritualibus diuitijs.

37 Nec sociabitur eis afflictio. Spirituales enim diuitie non ha-

bent afflictionem annexam sicut habent temporales.

38 Quasi per risum. i. habet pro modico hoc facere sicut & ridere.

39 Sapientiam autem. quę est cognitio de diuinis.

40 Est viro prudentia. i. virtuoso, quia per notitiā de diuinis pro-

cedit ad dirigendum humanos actus, circa quos proprie est prudentia.

41 Quod timet impius. sicut Saul in posteritate sua fuit regno pri-

uatus quod timebat, & David rex institutus qđ desiderabat. 3. Reg. 5.

Tom. 3.

Ff 4

Quasi

A *Simulator.* Hæreticus simulans catholicam doctrinam, decipit auditorem suum. Qui veritatem sequuntur euangelij, liberabuntur sapientia catholica ne decipula decipiantur hæretica.

b *Qui despi.* &c. Nō est despiciendus qui nō simpliciter amat,

et si quid inepte agat. Qui enim hoc facit, indiget sapientia. Prudens autem publice tacet, occulte castigat, quod melius in se quā in aliis aperitur.

c *Qui am. fr. reu. ar.* qui autem fidelis, celat amici con. Et in euangelio. *Si peccauit in te frater tuus cor. eum inter te & ipsum solum, &c.* vnde & recte additur.

Luc. 17. c. *Si peccauit in te frater tuus cor. eum inter te & ipsum solum, &c.* vnde & recte additur.

d *Vbi non est gu. po.* cor. salus autem vbi ambulant.

B multa consilia, ne enim putares si, corrige non potes, ultra celare debere, recte dicitur populum sine gubernatore corruere, saluari autem vbi sunt multa consilia vti ostendit quod si solus commendare non potes, pluribus esse reuelandum vti a pluribus corrigatur.

† Ablatæ animam suā abducit a consuetudine vt rectius viuat.

c *Affligetur.* Ad litteram patet. Alle. sed est a sorte sanctorum extraneus qui, peccata sua non corrigit. Sed quicumque talibus, vel communionis gratiam concedit huius, vel vitam promittit i

† manus

C ne dignum reddet.

f *Qui au. ca. la. fec. crit.* Securus erit in futuro, qui nunc bene D formidolosus, & sua peccata per penitentiam curat, & ab inpenitentium societate se immunem seruat.

g *Manus in manu.* Qui manū ligat in manu, nihil inique operatur, sed manus in manu non erit innoxia. quia et si ab ini-

qua actione manus

ad horam subtrahit,

cordis tamē innocen-

tiā malos habere non

potest. Vnde præmis-

sum est. *Abominabile*

domino cor prauum.

h *Semen au. iu. sal.*

Hoc supra. Semen autē

autem iustitiam mer-

ces fidelis. Vnde se-

men iustorum salua-

bitur, quia qui præ-

cedentium iustorum

exempla sectantur,

horum quoque vestigia

ad recipienda æ-

ternæ salutis præmia

sequuntur. Vnde Isa.

Omnes qui viderint eos,

cegnoscunt eos, &c.

i *Circulus aureus in na-*

ri. &c. Si suis naribus

circulum auri fixeris,

nihilominus ille naso

terram verrit, luto se

immergit. Ita mulier

fatua si pulchritudine

vultus vel habitus ac-

ceperit, faciem suam

tamen ad infima de-

clinare, suam specio-

sitatem ad verrendos

vbique castitatis flo-

sculos circumferre, se

ceno voluptatis di-

git inquinare. Ali-

ter. Qui doctrinam

hæreticam nitore vi-

det eloquentiæ splen-

dere, nec tamen sapientiæ apto intellectu congruere.

Circulus aureus in nari. i. pulchra & circumflexa locutio in p

† senti-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Peribit. quia non poterunt ab eo ultra adiunari.
- 2 Iustus de an. liber. est. quod patet de David iusto, qui fuit in re-
- 3 gno restitutus, & impius Absalon occisus. 2. Reg. 18.
- 4 Simulator. id est hypocrita, qui simulat sanctitatem.
- 5 Ore decipit. id est illam a quo sperat promoueri, cui. s. adulatur.
- 6 Iusti autem libera. &c. ab ista deceptione.
- 7 Scientia. qua discernitur inter sanctitatem veram & fictam.
- 8 In bonis iu. &c. quia iusti bona expendunt pro bono reipublice.
- 9 Et in per. impi. erit lau. quia turbat bonum commune.
- 10 Benedictione iustorum. i. oratione eorum qua est ex iudicibus.
- 11 Exultabitur ei a Deo. sicut S. Basil. us oratione saluauit suam
- 12 ciuitatem a Iuliano apostata, & Ezechias Ierusalem a Sennacherib.
- 13 4. Reg. 19.
- 14 Et ore impiorum subuertetur. quia sunt proditores ciuitatis.
- 15 Qui despiciat amicum suum. ipsum deridendo, & defectus eius
- 16 publicando.
- 17 Indigens corde est. quia habet cor defectuosum.
- 18 Vir autem plu. ta. celabit defectus amici sui quantum exigit cor
- 19 re. & fraternum.
- 20 Qui am. frau. re. ar. sue fidelitati commissus.
- 21 Qui autem fid. est celat am. commissi. secretum sui amici co-
- 22 missum sue fidelitati.
- 23 Vbi non est gu. po. sicut nauis carens gubernatore periclitatur.
- 24 Salus autem. s. populi.
- 25 Vbi mul. con. per que cauentur mala & obtinentur bona.
- 26 Affli. malo. quia timet ne ille deficiat, & ipse debitum incurrat.
- 27 Qui autem cauet la. talis obligationis.
- 28 Securus erit. ab incurfione debiti.

Mu-

- 23 Mulier gloriosa. i. honesta & pudorata.
- 24 Inueniet gloriā. i. famam bonam, vt patet de Iudith & Ester.
- 25 Et robusti ha. di. quæ per robur mentis & corporis acquiruntur,
- 26 & acqu. sita possidentur.
- 27 Benefa. animæ suæ vir. quia sola misericordia comes est desun-
- 28 ctorum, secundum Aug.
- 29 Quia. subtrahendo eis debitum consilium & auxilium.
- 30 Impius fa. o. aggregans sibi bona temporalia quæ sunt transito-
- 31 ria & corruptibilia.
- 32 Semen autem iu. verbo & facto.
- 33 Merces fidel. id est retributio æterna, quæ non est aliquantulum de-
- 34 fectiva.
- 35 Clementia præ. vi. Est autem clementia proprie per quam rela-
- 36 xantur vel mitigantur pænæ, & sic præparat vitam corporalem illis
- 37 quibus relaxatur si bene hoc faciat.
- 38 Et sec. malorum. scilicet pænæ.
- 39 Mortem. s. corporalem illis quibus imponitur malum cui pænæ
- 40 mortis debetur, & mortem spirituales imponenti si iniuste imponatur.
- 41 Abomi. domino cor prauum. quod est malitiæ assuetum.
- 42 Et volun. eius in his qui simpli. i. sine plica malitiæ & doli.
- 43 Manus in ma. non erit innocens. homo malus et si nihil opere
- 44 tur extra, sed teneat vnā manum in alia sicut ociosus, non est inno-
- 45 cens quia cogitat mala interiorius.
- 46 Semen autem iu. sal. id est filij eorum in bono diriguntur, quia
- 47 sic a patribus eorum docentur.
- 48 Circulus aureus in. &c. Sus enim si habeat circulum aureum
- 49 circa rostrum suum ponit ipsum intra lutum, sic mulier fatua siue in-
- 50 continens ornamentum pulchritudinis a Deo sibi datum ponit intra
- 51 luxurie lutum.

Diffi-

A sensib. stultæ mentis, cui ex eloquio aurum splendet, sed tamē ex terrenæ intictionis pōdere more suis ad superiora nō respicit. Quod exponit sic, mulier pulchra & fatua, id est, doctrina hæretica, pulchra verbo, fatua intellectu.

Circulus aureus, &c. Qui ornamentū diuini eloquij meditā-

do consequitur, sed hoc male viuendo insequitur, circulum aureum habet in naribus suis. Sed more suis terram, vertit quia quæ odore nōritiæ percepit immūda actione sordidauit, ideo mulier pulchra perfectiorem & fatua p. actionē: quia carnalibus deditus.

a Bene cōsurgit dīnculo qui querit bo. etc. i. ad vitā cōsurgit in tempore resurrectionis qui nunc bona agit in tēpore operationis. Qui aut mala quæ dicat vel agat inquit, eorum pondere ab alioribus retardatur.

b Iusti autem quasi &c. Q. Qui spe futurorum præmiorum bona faciunt in præfenti, iuste quod sperant accipiunt. Virēs quippe in arbore folium, fructus quos nondum ostendit signat affuturos, & iusti, quasi virens folium germinant, qui

C spe salui facti in fidei

ac

ac virtutum gratia proficere non cessant.

c Qui stult. est. Impius viuit pio. ille damnatur, iste accipit brauium pro quo certabat.

d Fructus iust. &c. Vltio Christi, qui sapientia, De quo. *Lignum vite est amplectentib. &c.* Et in Apocal. Qui vicerit dabo ei edere de

Apoc. 1. b
iup. 3. c.

a Sensibus stultæ mentis.

b Verbo,

c Intellectu.

d Iustitiam ubique regnare.

reus in naribus suis, mulier pulchra & fatua, desiderium iustorum omne bonum est, præstolatio impiorum furor. Alii

a Ira enim per silentium clausa magis æstuat. Cum a prauo opere quiescent vim furoris inferre tendunt. Manus in manu non erit innocens malus, quia.

a Dispersit dedit pau.

b Non aliena.

c Centuplum accipiunt in hoc tempore & in futuro vitam æternam.

diuidunt propria & ditiores fiunt, alii rapiunt non sua, &

a In futuro, nec gratia aquæ dabitur ad refrigerandum. & hic, ubi semper avarus eget.

b Exterius prædicando.

c Intrus augmenti pinguedinem recipit.

semper in egestate sunt. Anima quæ + benedicit impingua-

a Auditores diuino eloquio.

b Potu multiplicitis muneris.

c Seruus malus & piger qui talentum abscondit.

bitur, & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. Qui abscon-

a Prædicationis. Quia pro multis qui corrigere potuit damnatur.

c Euge serue bone & si quia in pau. fu.

dit frumenta, male dicitur in populis, benedictio autē super

a Verbum pretio fidei & confessionis.

b Negociamini dum venio.

b Cōsurgit ad bonum opus accinctus.

c Accrescente luce iustitiæ.

d Quæ faciat quibus aq. celestia perueniat.

a caput vendentiūm. Bene cōsurgit diluculo qui quærit bona,

qui autem inuestigator malorum est, ab eis opprimetur.

a Non attendens futurum bona.

b A vita æterna.

b Qui confidit in diuitiis suis, corruet, iusti autem quasi virens

a Opera bona.

b Tumultibus cogitationum.

c Mentem.

folium germinabūt. Qui conturbat domum suam possidebit

a Dum dominari videatur.

b Probationem facit persequendo.

c Merces.

ventos, & qui stultus est, seruiet sapiēti*. Fructus iusti lignum

a Quasi patronus.

b Quia fructum percipiet.

c Iudicium.

vitz, & qui suscipit animas sapiens est. + Si iustus in terra reci-

a Si iustus vix saluabitur, impius & peccator ubi parebit.

c Quam translationem Petrus in epistola sua sequitur.

pit, quanto magis impius & peccator?

ligno vite quod est in paradiso. d. m. Et hunc fructum, iusti expectant dum quasi virens folium, germinant.

e Qui sus. Qui animarum curam pro domino suscipit, vt vel errantes, doceat vel consoletur mæ-

stos vel temporalib. bonis sustentet, vel re-

nuētes ad remedia salutis protrahat, vel pa-

store dstitutos gubernet, vt secū plures ad dominum perducatur,

sapiēs est quia tibi vt sublimius cum domi-

no regnet procurat.

f Si iustus. Si martyres tanta patiuntur iniuste, quanta tormenta manent eorū

tortores? Si Iob & Tobias, & alij Dei electi, tanta in hac vita

palsi sunt, quid miramur si nos lōge inferiores aliqua tagit afflictio?

g Et si enim impij non sumus, certe si peccatores nos esse negamus nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.

h Si iustus in terra recipit, quanto magis impius & peccator?

i Si iustus in terra recipit, quanto magis impius & peccator?

j Si iustus in terra recipit, quanto magis impius & peccator?

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deside. iu. quia desiderat Deum in quo est eminenter omne bonū.
- 2 Pr. im. f. Dei in die iudicij.
- 3 Alij. propria pauperibus largiendo.
- 4 Et d. quia Deus eorum bona multiplicat vt continuare valeat operaretur.
- 5 Alij ra. vt tyranni.
- 6 Et sem. in e. sunt. quia inutiliter expendunt.
- 7 Anima quæ. orando Deum & instruendo proximum.
- 8 Impin. pinguedine gratia.
- 9 Et qui in. i. proximum rescit bona doctrina.
- 10 Ipse quo. quia docendo sua sapientia augmentabitur.
- 11 Qui ab. fru. tempore quo debent exponi venditioni propter quod aliqui ubi habent additum in tempore, sed nō est de textu, subintelligitur tamē propter quod fuit possum in glossa interlin. & postea per scriptores insertum textui.
- 12 Male. in po. qui fame afflicti maledicunt sibi, & vendentibus benedicunt.
- 13 Bene con. opus enim bonum est cito inchoandum.
- 14 Qui autem in. sicut Saul quærens Phytionistam audiuit ibi mortis suæ

CAP. XII.

Qui di. &c. Sequitur. Qui b. &c. Horum versiculorum cōnexionalis est, Qui bonus est non confidit in cogitationibus suis, sed domini gratiam

CAP. XII.

Qui diligit disciplinam, diligit scientiam, qui autem odit increpationes, insipiens est. Qui bonus est.

tiam quærit, ac per illam pie viuit. Qui autem in cogitationibus suis confidit, bonus esse nequit, quoniam gratiam Dei nō curat quærere, in praua actione perdurat.

Mu-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XII.

Qui diligit disciplinam. sup. 10. c. induxit Salomō ad amorem sapientiæ, & in. 11. ad actus iustitiæ, ad quæ disponit maxime bona disciplina, ideo ad eam inducit in hoc ca. di.

Qui

- 1 Qui dili. quia per disciplinam suscipitur a doctore.
- 2 Qui autem odit increpationes, insipiens est. similis enim est furioso qui refugit medicinam.
- 3 Qui bo. est. bene vtendo gratia Dei sibi data a Deo. Haur. sibi gr. quæ meretur augeri vt aucta mereatur & perfici.

Qui

uerſa eſt & memoria impietatis, & iā ipſa dogmata igne cre
maſa, vt in Epheso tempore apoſtolorum. Domus aut iuſto
rum permanebit, quia ſancta eccleſia numquā abſcondi, vel
auferri potuit, nec eius aliquā ſcripturam non fidei tempo
ris lōgitudō potuit auferre. Domus. i. eccleſia que partim pe

um. Sed his a Deo subuersis, sub-
uerfa lunt, sed plus quam sperant in futuro

percipient. F

Rom. 8.c. 8
C P

E
† cognosce-
tur
† Ecc. 10. d.

† Saturab.

21 Melior. hoc est de infimo statu.
22 Et ius. in victu & vestitu secundum statum suum.
23 Quam glo. i. bona sua expendens in vanitatibus.
24 Et indi. pa. i. victu sufficienti secundum statum suum.
25 Nouit. i. seruorum suorum qui sunt eius instrumenta in operibus suis, et ideo dicuntur hic iumenta quasi iuuamenta. Dominus enim iustus considerat diligenter laborem seruorum suorum, & fidelitatem, ut sic eis modo iusto recompenset. Potest etiam hic exponi ad literam de iumentis, Iudaei enim erant crudeles, & ideo lex non tantum edocet eos ad pietatem circa homines, sed etiam circa bruta animalia, quae praecepit quiescere in die sabbathi, Exo. 20. ut sic essent magis misericordes erga homines. Nunc dicitur secundum hoc dicitur. Nouit ius. i. considerare consuevit ne iumenta sua excessiuis laboribus affligantur.
26 Viscera autem impiorum crudelia. erga seruos suos & iumenta.
27 Qui op. ter. su. eam debuit colendo.
28 Satiabi. habebit victum & vestitum conuenientem.
29 Qui au. &c. quia per hoc incurrit defectum bonorum temporalium & spiritualium secundum quod dicitur Eccl. 3.3. d. Multam malitiam docuit ociositas.
30 Qui f. c. &c. Iste versus non est in Hebraeo, patet tamen eius sententia, quia ille qui suauis est per mansuetudinem, moderatus est in verbis & in factis, propter quod monendo alios non vitatur verbis contumeliosis.
31 Deside. im. mo. est pes. Ex abundantia enim cor. os lo. Matt. 23. c. & ideo impius non reducit ad memoriam nisi mala.
32 Radix autem ius. i. stabilitas eorum in virtute.
33 Proficiet. de bono in melius procedendo.
34 Propter pecca. labio. ruina proximat. quia per peccatum oris ruit homo in peccatum operis, & sic incurrit malum culpa &

EFU-

A a *Fat. us, &c.* Qui in presenti desiderat vicisci fatuus est, qui autem pro domino contemnit sapiens est.
b *Qui au. d. j.* non sic vult occultari ut daret, sed omnino de leatur, est, n. natura ire ut prolata magis ferueat, occultata languescat.

c *Lingua, &c.* quia & bona que promittunt ipsi perueniunt ad vitam perueniunt & alijs quæ sequentur, demonstrant.

d *Labium ver. &c.* Fides catholica se perpermauebit, qui autem repete noua dogmata inserit, mendacij minister est.

e *Homo ver.* Sapiens & prudens, qui aliquando celat scientiam, vel non valens loqui quasi spiritalibus sed quasi carnalibus, vel nolens dare sanctum canibus, vel margaritas ante porcos proijcere vel mittere.

f *Corin. pro.* Vel quando plus appetunt sapere quā oportet sapere, & in cogitationibus euangelizando, pro sapientia stultitiam habent & tenet, Vel alijs quæ nequeunt capere ingerentes quasi infirmis oculis lumē solis, sapientia quā habere videbatur auferunt.

g *Manus for.* Perfecti non solum vitiorum bella superant, sed & electis fratribus maiore virtutum gratia principantur.

h *Quæ aure.* qui dissoluti a peccatis implicari nō metuunt, pessimo exactori diabolo tributum vitiorum quotidie sol-

uunt, & nisi viuentes eius dominū euaserint, post mortē traditi eidē in carcere mittentur penarum. Nō enim de talib. desperandum est, cum adiūgit. *Moror in corde &c.* quia necesse est ut prius peccatorem me-

ror penitentia salubriter humiliet, & post per iudicium sacerdotis datæ reconciliationis sermo laetificet vel reficiat.

K *Qui ne. dam. &c.* Si hoc ad literam accipitur, quanto magis corona dignus est iustitiae qui propter Deum, qui dixit: *Di-*

co vobis amicis meis ne terreamini ab his qui occidunt corpus, vel vendunt omnia dat pauperibus. vel rapinā bonorum suorum cum gaudio patitur, vel ipsam carnem morti tradit?

L *Non inue. &c.* Fraude namq; acquisita pecunia, anime damnum, nō lucrum addit: Immo plus damni est in anima quā lucra in arca, & qui pro domino substantiam dispensat pro terrenis celestia recipiet. Aliter non inueniet frau. lu. &c.

Qui fraudulenter simulat se esse bonū male viuēs in occulto non inueniet eterna bona. Qui autem substantia virtutum veraciter acquirit, ex ea mercabitur claritatem regni perennis quā apertius subiungit: In semita iustitiae vita. Semitam. i. substantia acquirit virtutem, quibus eterna vitæ claritas auro pretiosior emittitur.

21 Replebuntur malo. quia malo pena superueniet malum culpæ, & postea gehenna si persuerat.

22 Abominatio est domino la. quia ipse est veritatis regula.

23 Qui autem fide agunt &c. quia in hoc ei assimilatur. Affinitas vero est causa dilectionis, iuxta illud Ec. 14. c. Omne animal diligit sibi simile.

24 Homo versu. i. astutus.

25 Celat sci. animum suum usque ad tempus opportunum.

26 Et cor. inf. prouo. stul. scilicet alienam contra se, quia statim manifestat se per contumeliam.

27 Manus fortium domi. hoc patet in scripturis vete. ac no. Testamenti quod reges fortes alios subiecerunt sibi & remissi seruiert alij sub tributio. Potest etiam exponi de fortitudine mentis seu rationis quæ sibi subiecit vires sensitiuas, si autem fuerit remissa, sensualitas dominabitur.

28 Mæror &c. de aliqua offensa Dei, quia nullus quantuncunque iustus de cōmuni lege transit vitam presentē sine aliqua offensa culpæ.

29 Humilia. coram Deo per contritionem.

30 Et. ser. bo. qui est in fidei confessione.

31 Læti. q. ad talē confessionē segitur alleniatio mētis & qdā lætitia.

32 Qui neg. damnum temporale.

33 Propter ami. id est propter subleuationem amici.

34 Iustus est. quia amicus est magis diligendus quam lucrum temporale, sed lucrum spirituale est magis diligendum quam amicus.

35 Iter autem. qui dimittunt amicum propter temporale lucrum.

36 Decipiet eos. quia perdunt maius bonum pro minori. s. amicū pro lucro temporali, & frequenter et illo lucro defraudatur, ideo subditur.

37 Non inue. frau. &c. sicut ille qui nūcians David mortē Saulis speras inde reportare pmiū, reportauit at mortis supplicia. 2. R. 1. c.

38 Et substan. homini. i. eius vita.

39 Erit au. pre. i. preciosior auro.

40 In se. scilicet gratia & postea gloria.

41 Iter autem. a rectitudine iustitiae.

42 Ducit ad mor. scilicet culpæ primo, & postea ad mortē gehennæ.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Effugi au. &c. quia euadet remorsum conscientie & penā gehennæ.

2 De fructu oris sui. i. de bona sua doctrina.

3 Vnusquisque re. bonis. quia profectus discipuli redundat in meritum magistri, propter quod doctores sacri non solum habebunt auxilium in celo, sed etiam aureolam.

4 Via stul. recta &c. sicut habenti oculos humore sanguineo repletos omnia videntur rubra.

5 Fatuus indi. sta. irā suam. quia sequitur passionē, & nō rationē.

6 Qui au. dissi. iniu. &c. sicut Saul dissimulauit se audire verba in iuriola illorum qui cōtemnebant suam electionem in regem. 1. Reg. 10.

7 Qui quod nouit. scilicet esse verum. loquitur. unde in Hebræo habetur. Loquens veritatem iudex iustitiae est, quia profert veritatem maxime in iudicio.

8 Qui autem men. in iudicio.

9 Testis est fraudulen. quia per hoc proximus defraudatur.

10 Est qui promitt. &c. & supple non solus.

11 Quasi gla. pungitur conscientia. quia conscientia dicit sibi quod teneat adimplere promissum.

12 Lingua autem sapien. est sanitas. quia sicut promittit ita adimplet, & sic est ibi quædam æqualitas verborum & factorum, sicut sanitas est ad æquationem humorum.

13 Labium veri. fir. quia non variatur de vno in aliud.

14 Qui au. te. est re. cō. &c. quia falsum quod testificatus est incōsiderate nititur mendacis tanquam verum colorare.

15 Dolus in cor. cog. &c. quia tales quod non possunt adimplere potestate, cogitant adimplere dolositate.

16 Qui autem p. ineunt con. eis acquiescendo.

17 Sequitur eos. qd sequitur ad pacē, sicut tristitia ad turbationē.

18 Non con. iu. tristitia deciente a virtute.

19 Quicquid ei acci. quia fortunam aduersam patienter tolerabit.

20 Impij autem. impatientia fracti.

Reple-

pessimo exactori diabolo tributum vitiorum quotidie sol- uunt, & nisi viuentes eius dominū euaserint, post mortē traditi eidē in carcere mittentur penarum. Nō enim de talib. desperandum est, cum adiūgit. *Moror in corde &c.* quia necesse est ut prius peccatorem me-

ror penitentia salubriter humiliet, & post per iudicium sacerdotis datæ recon-

ciliationis sermo laetificet vel reficiat.

K *Qui ne. dam. &c.* Si hoc ad literam accipitur, quanto magis corona dignus est iustitiae qui propter Deum, qui dixit: *Di-*

co vobis amicis meis ne terreamini ab his qui occidunt corpus, vel vendunt omnia dat pauperibus. vel rapinā bonorum suorum cum gaudio patitur, vel ipsam carnem morti tradit?

L *Non inue. &c.* Fraude namq; acquisita pecunia, anime damnum, nō lucrum addit: Immo plus damni est in anima quā lucra in arca, & qui pro domino substantiam dispensat pro terrenis celestia recipiet. Aliter non inueniet frau. lu. &c.

Qui fraudulenter simulat se esse bonū male viuēs in occulto non inueniet eterna bona. Qui autem substantia virtutum veraciter acquirit, ex ea mercabitur claritatem regni perennis quā apertius subiungit: In semita iustitiae vita. Semitam. i. substantia acquirit virtutem, quibus eterna vitæ claritas auro pretiosior emittitur.

21 Replebuntur malo. quia malo pena superueniet malum culpæ, & postea gehenna si persuerat.

22 Abominatio est domino la. quia ipse est veritatis regula.

23 Qui autem fide agunt &c. quia in hoc ei assimilatur. Affinitas vero est causa dilectionis, iuxta illud Ec. 14. c. Omne animal diligit sibi simile.

24 Homo versu. i. astutus.

25 Celat sci. animum suum usque ad tempus opportunum.

26 Et cor. inf. prouo. stul. scilicet alienam contra se, quia statim manifestat se per contumeliam.

27 Manus fortium domi. hoc patet in scripturis vete. ac no. Testamenti quod reges fortes alios subiecerunt sibi & remissi seruiert alij sub tributio. Potest etiam exponi de fortitudine mentis seu rationis quæ sibi subiecit vires sensitiuas, si autem fuerit remissa, sensualitas dominabitur.

28 Mæror &c. de aliqua offensa Dei, quia nullus quantuncunque iustus de cōmuni lege transit vitam presentē sine aliqua offensa culpæ.

29 Humilia. coram Deo per contritionem.

30 Et. ser. bo. qui est in fidei confessione.

31 Læti. q. ad talē confessionē segitur alleniatio mētis & qdā lætitia.

32 Qui neg. damnum temporale.

33 Propter ami. id est propter subleuationem amici.

34 Iustus est. quia amicus est magis diligendus quam lucrum temporale, sed lucrum spirituale est magis diligendum quam amicus.

35 Iter autem. qui dimittunt amicum propter temporale lucrum.

36 Decipiet eos. quia perdunt maius bonum pro minori. s. amicū pro lucro temporali, & frequenter et illo lucro defraudatur, ideo subditur.

37 Non inue. frau. &c. sicut ille qui nūcians David mortē Saulis speras inde reportare pmiū, reportauit at mortis supplicia. 2. R. 1. c.

38 Et substan. homini. i. eius vita.

39 Erit au. pre. i. preciosior auro.

40 In se. scilicet gratia & postea gloria.

41 Iter autem. a rectitudine iustitiae.

42 Ducit ad mor. scilicet culpæ primo, & postea ad mortē gehennæ.

CAP.

GLOSSA ORDINARIA.
CAP. XIII.

Filius sapi. Tantū distat inter sapientem & stultū vt hic ali-
quando profectu eruditionis ad eū qui se docuerat, do-
cendum perueniat il-
le, ne cum arguitur
audiat.

a Vult, &c. Vult re-
gnare cum domino
& non pati pro eo,
debetat pigra cum
pollicetur, terrent
certamina cum iube-
tur, de quo Iacobus.

† Infr. 21 d.
1. Job. 1. b. Ec-
cle. 2. c.

† Concupiscit
piger, & non
est ei quod co-
cupiscit ani-
ma eius

psal. 26. b.

Luc. 16. b.

psal. 75. a.
Luc. 16. e.

CAP. XIII.

a Idem, doctoris sui doctor.

† Ilius sapiens † doctrina patris, qui au-
tem illud est, non audit cum arguitur.

† De fructu oris sui homo satiabitur bo-
nis, anima autem prauaricatorum ini-

qua. † Qui custodit os suum, custodit

animam suā, qui autem incōsideratus est ad loquendum, sentiet

malā. † Vult & nō vult piger, anima aut operatium impingua-

bit. Verbum mendax iustus detestabitur, impius autem cōfundit

& confundetur. Iustitia custodit innocentis viā, impietas autem

peccatorum supplantat. Est quasi diues cum nihil habeat, &

est quasi pauper cum in multis diuitiis sit. Redemptio animarū

virī diuitiarū suarū, qui autem pauper est, increpationem non

sustinet. Lux iustorum lætificat, lucernā autem impiorum extin-

guetur. Inter superbos semper iurgia sunt, qui autem agunt

omnia cū cōsilio, reguntur sapientia. Substantia festinata mi-

nuetur, quæ aut paulatim colligitur manu, multiplicabitur

Spēs quæ differtur affligit animam, lignum vitæ desiderium

veniens. Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

qui autem detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

conditorem omnium diuitiarum. i. Deum corde gestabat. D
Quid autem vera diuitie valeant, quid vera paupertas agat.
subditur. Redemptio animarū virī diuitiarū suarū.
d Substantia festinata. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tenta-

tionē, neque ipsas di-
uitias quas acquirunt
perpetuo possident.

1 Qui autem pro acci-
2 pienda substantia præ-
3 miorum celestium
4 iustis inficit labori-
5 bus multiplicia super-
6 na beatitudinis mu-
7 nera percipiet de quo,
8 Spes quæ differtur affli-
9 git animam.

9 c Spes quæ di. &c.
10 Quia nimis quam
11 diu differt spes ater-
12 norum affligitur ani-
13 ma fidelium, vel pro
14 dilatione bonorum.
15 vel illatione malorum.

16 At ubi venerit quod
17 desiderat, facile obli-
18 uiscitur quod susti-
19 nuerat, quia in ater-
20 nū vivere incipit cū
21 suo redēptore, quod
22 tota intentione qua-
23 rebat. Ipse est enim
24 lignum vitæ ample-
25 ctentibus se.

26 f Qui de. Aliter is qui
27 malæ rei detrahit se
28 in futurū obli, nō vt
29 pro tali detractōne
30 pœnas luat, sed vt
31 post detractōne cau-
32 tius agat, quia quod
33 in alijs iuste repre-
34 hendit, impune non
35 admittit, vnde: Qui

præ-

1 Tim. 9. d.

† 95. diffin.
c. et in 5.
† i. aud. eru-
ditionē patris
1 Tim. 12. b.

E

† adducit in
peccatum

† corrupen-
do, prodigali-
tate profundē
do.

F

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XIII.

Filius sapien. In cap. precedenti inducit Salomon ad susce-
ptionem disciplinæ, & quia hæc susceptio efficit sapien-
tem, ideo in hoc capite consequenter ostendit disciplinati
sapientiam, dicens.

1 Filius sapiens doctrina patris. &c. qā in eo manifeste relucet.
2 Qui autem il. bonæ doctrinæ.
3 Non au. cum arg. aure mentis, nec etiam aure corporis, vt
frequenter.

4 De fru. oris sui bo. sa. bo. exponatur sicut ca. præce.

5 Anima au. &c. quia auertitur a Deo, & iniqua agit contra
proximum.

6 Qui cu. os suum. ab indiscreta locutione.

7 Cust. animam suam. ab aduersariorum insidiatione, qui que-
runt aliquid rapere de ore hominis, vnde possint eum accu-
sare, sic enim querebant Pharisæi aliquid rapere de ore Chri-
sti. Et per oppositum subditur.

8 Qui au. incon. est. &c. & patet.

9 Vult & non vult pi. quia bene vult obtinere bonum vtile
vel honorabile, sed laborem qui ad hoc exigitur, non vult
sustinere, & sic non vult efficaciter, ideo similis est cato qui
veller pisces comedere, refugit tamen pedes in aqua ponere.

10 Anima au. ope. abiecta pigrizia.

11 Impingua. i. replebitur bonis spiritualibus, & etiam fre-
quenter temporalibus.

12 Verbum men. in. de. tanquam dissonum ab habitu iustitiæ
quem habet in mente.

13 Impius au. con. proximum per mendacia sua.

14 Et con. quando de mendacio manifeste arguetur, quod
fit frequenter contingit.

15 Iustitia custo. inno. viam. &c. hoc patet de Ioseph vendito a
fratribus suis. Gene. 37. Ne dominaretur eis, & propter innocentia
suam fuit custoditus a domino, & factus est dominus super fratres suos.

Et

16 Est qua. di. cum ni. ha. quādo illud modicum quod habet
quod nihil est reputandum, sufficit tibi.

17 Et est quasi p. cum in m. l. di. sit. hic est auarus cui nihil suf-
ficat, propter hoc dicit Hiero. antique dictum est: Avaro desit
tam quod habet, quam, quod non habet: quia propter auariciam
suam bonis habitis non utitur.

18 Redemptio ani. vi. di. f. Vnde dixit Daniel Nahuchodon-
sor, Danielis 4. e. Peccata tua elemosynis redime & iniqui-
tates tuas misericordijs pauperum.

19 Qui autem pau. est, inc. e. non susti. In Hebræo habetur. Qui te-
nuis est. sin. notitia diuinę legis, vt exponit Ra. Sa. Increpatio
nes non sustinet propter defectū sapientię, sicut homo phre-
neticus non sustinet emplastrum fractus per impatientiam.

20 Lux iustorum. i. prosperitas eorum quæ per lucem designa-
tur sicut aduersitas per tenebram.

21 Leti. po. quia prosperitate sua bene utitur erga ipsum.

22 Lucerna autem impiorum. i. prosperitas eorum.

23 Extinguetur. in morte, vel extinguetur per infamiam, quia
abutitur sua prosperitate.

24 Inter su. semper iur. sunt. quia quilibet eorum nititur indebi-
te alium excellere.

25 Qui autem agunt omnia cum consilio. bonorum.

26 Reguntur sa. & non voluntate propria.

27 Substantia festinata. i. festinanter acquisita, vt per rapinā vel vsurā.

28 Minuetur. Dei iudicio quia male acquiruntur.

29 Quæ autem pau. col. ma. i. debito modo acquiruntur.

30 Multiplica. propter iustam acquisitionem.

31 Spes quæ differtur. i. dilatio boni sperati.

32 Affligit ani. ipsius sperantis, vel expectantis.

33 Lignum vi. de. ve. i. completio desiderij est causa delectatio-
nis & gaudij, quæ sunt de bono presenti.

34 Qui de. al. rei. eam vituperando.

35 Ipse se in futu. &c. ad non commendandum eam, quia sic
inhoneste veniret contra verbum suum.

Qui

Medicas nō furandum fura. &c. Qui autē ti. praece. in pa. ver. Melius est ergo quemque sibi timere ne Dei imperiū preuaricetur: quā aliorum errata stulto ore lacerare. vnde: Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c.

a Lex sapi. Ex quo homo sapere incipit, utitur hac lege, ut mortem vitet & vitā acquirat.

b Confilio. maxime diuino, quod est in scripturis. Fatuus enim est qui extra hoc consilium viuit, quā uis naturaliter prudens videatur de quo recte Nuncius in. ca. in ma.

c Qui cum sa. Quilibet simplex aut stultus qui arcana sapientiae comprehendere nequit, si tamen exempla sapientum viuendo sectatur, iure inter sapientes numerabitur.

d Ami. stult. Qui stultos, non quia homines sunt, sed propter stultitiam, quia minimi sunt vel histriones vel huiusmodi, non ut instruendo corrigat, amat, sed ut faciendo deteriores efficiat, licet sapiens videatur, stultorum dānatione tenebitur.

† At alii congregant.

† inf. 13. b. Eccl. 30. a.

Meb. 10. g. Luc. 11. c.

e Bonus homo, &c. sepe boni sine filiis obediunt, & maiora praemia audimus promitti his qui uirginitatem nuptiis preposuerunt. Sed & substantiam iustorum a peccatoribus tollit. Et Apostolus glorificat eos, qui rapinam bonorum suorum cum gaudio sumpserunt. Vnde spiritaliter accipiendum, quia bonus & iustus dominus est, qui

C

NICOLAUS DE LYRA.

Triplex par

- 1 Qui autem ti. praece. i. transgressionem praecepti diuini.
- 2 In pace. scripti. In pace interna quantum ad conscientiam, & fraternam, quia cum proximo facis iustitiam, & supernam, quia finaliter uenit ad gloriam.
- 3 Animae dolose errant, &c. hic & rursus non est in Hebræo, ideo pertransco, & patet sententia.
- 4 Lex sapien. &c. Lex sapientis dupliciter dicitur. Vno modo, quia data est a sapiente & sic lex diuina quae data est a Deo immediate curat, sapientia non est numerus, & qualibet lex alia iusta quae datur a Deo, mediante tamen legis latore creato, est sensus uita, quia in ea hauritur debitus uiuendi modus, ideo subditur.
- 5 Ut decli. i. declinare faciat.
- 6 A ruina mor. culpa & gehennae. Alio modo dicitur lex sapientis quia obseruatur a sapiente, & hoc etiam modo lex diuina, & qualibet alia iusta dicitur fons uita, quia sapiens ibi haurit debitum modum uiuendi & per hoc declinat a ruina mortis culpa & gehennae.
- 7 Do b. &c. docenti & audienti, quibus dat gratiam diuinam & humanam.
- 8 Inuenire con. bonae doctrinae.
- 9 Vorago. qui riuus de peccato in peccatū usque ad profundū. vnde dicitur. int. 13. a. Impius cum in profundū peccatorum uenerit contē.
- 10 Astutus. in periculi euasione.
- 11 Omnia agit cum con. & nihil precipitanter.
- 12 Quia au. &c. precipitanter agendo.
- 13 Aperiet stult. scientiam suam manifestando.
- 14 Nuncius impij. i. ab homine impio missus, & pro negotio impio.
- 15 Cadit in m. scilicet culpa & poena.
- 16 Lega. i. a fidei missus & pro negotio fidei.
- 17 Sanitas quia reddit bonam dispositionem inter homines, sicut sanitas in corpore.
- 18 Egestas. loco boni utilis.

ascendens celos, reliquit heredes suae doctrinae apostolos, & D successores eorum, ad cuius fidē cōuersa est multitudo. Genū quē erat substantia diaboli vni: Cum fortis armatus eu. arma. v. in pa. sunt om. quē possi autem fortior illo superu. omnia. Mat. 21. d. aufert ei in quibus confidebat.

a Dei. Initium sapientiae timor domini.

b Aeternae uel in spiritu mansuetudinis instruendo.

qui autem timet praeceptum in pace versabitur. Animae dolosae errant in peccatis, iusti autem misericordes sunt & misere

ratur. Lex sapientis fons uita, & ut declinet a ruina mortis.

a Gratia pro gratia.

b In operibus.

Doctrina bona dabit gratiam. tunc itinere contemptorum vorago.

Interni.

astutus omnia agit cum consilio, qui autem fatuus est,

a Arius & Sabellius, & huiusmodi. b Diaboli. c Neglecto consilio scripturae.

d In gehennam. e Dei predicator.

aperiet stultitiam. Nuncius impij cadet in malum. Legatus

a Catholicus predicator.

b Aeterna tibi & auditoribus.

c Vel Dei, vel ver. boni.

d Correctionem.

fidelis sanitas. Egestas & ignominia ei quae deferit disciplinā

Disciplina. a Contra egestatem & ignominiam. b Bonum vel malum.

qui autem acquiescit arguenti glorificabitur. Desiderium si

a Sed stulti qui externalibus desideriis gaudent, detestantur eos, qui pro amore celestium in ma. oblectamenta contemnunt.

compleatur delectat animam, detestantur stulti eos qui fu-

a Sapientiam adus imitatur.

b Similiter.

giunt mala. Qui cum sapientibus graditur sapiens erit, ami-

a Vero.

b Conuictus nocet.

cūs stultorum similis efficietur. Peccatores persequitur ma-

a Poenam.

b Sequuntur.

c Chritus.

lum, & iustis retribuuntur bona. Bonus relinquet heredes, si-

a Apostolos. b Apostolorum successores.

c Deo.

b Gent. s.

c Diaboli. d Cum tibi iure paterna haereditatis.

v. etus abundat.

lios, & nepotes, & custodit iusto substantia peccatoris Multi-

cibi in noualibus patrum, & aliis congregantur abique iu-

dicio. Qui parcat virga, odit filium suum, qui autem diligit

a Non parcat virga lux.

b Cibo sapientiae, qui in noualibus patrum.

c Decis.

d Proficiendo.

illum, instanter erudit. Iustus comedit & replet animā suam

a Capacitas sensus. b Haereticorum. c Semper discens, nunquam ad veritatis.

licentiam perueniunt. Quia non repleti cibis patrum, aliis congregant sine iudicio.

venter autem impij in satūrabilis.

magister catholicus: ne ad iniquitatem deflectat, sollicitus erudit.

magister catholicus: ne ad iniquitatem deflectat, sollicitus erudit.

CAP.

F

19 Et agno. loco boni honorabilis.

20 Et qui de. di. quia per obseruationem disciplinae bonum utile & honorabile acquiruntur.

21 Qui autem, &c. se humiliter corrigendo.

22 Glorifi. i. honorificabuntur corā multis in presenti & in futuro.

23 Desiderium. quia iuxta desiderium est boni non habili, ita delectatio est boni adepti.

24 Detestantur. quia non reputant nisi bona sensibilia quae tamen ut communiter sunt mala, & ideo indicant fugam vere bonorum.

25 Quicquid sa. &c. se eis conformando.

26 Sapiens erit. Et similiter conformans se stultis similis efficietur.

27 Peccato. persequitur ma. f. p. quae quod eos finaliter comprehendit, sicut retributio bonorum reseruat in iustis.

28 Bonus homo reli. h. &c. vnde de patribus frequenter dicit in veteri Test. quod viderunt filios suos & filiorum suorum in tertiam & quartam progeniem quos reliquerunt in mundo post mortem suam.

29 Et custo. substan. &c. sicut bona Nabal impij fuerunt custodita ipsi David accipienti Abigail in uxorem.

30 Mul. ci. in no. pa. quod potest exponi dupliciter. Vno modo de cibis corporalibus, quae patres antiqui suis laboribus coluerunt terras prius incultas, quae dicuntur noualia, & sic multiplicati fuerunt cibi corporales in sustentatione sequenti. m.

31 Et alijs congreg. &c. absque labore suo, quia non cōsequuntur talia quasi mercedē sui laboris, in quo quaedā executio iustitiae, quae proprie iudicium. Alio modo exponitur de cibis mentis, quia antiqui patres & multi philosophi multum laborauerunt in inuentione scientiarum & artium quibus posterius reficiuntur absque tali labore.

32 Qui par. vir. &c. quantum ad animam subtrahendo ei debitam disciplinam, licet eum diligat quantum ad corpus inordinate.

33 Iustus co. & re. &c. quia sufficit sibi quod apponitur.

34 Venter au. imp. in sa. quia non sufficiunt eis quae apponuntur, sed semper querunt lautiora & magis delicata.

CAP.

GLOSSA ORDINARIA.

CAP. XIII.

Sapiens & c. *Destru. ma. viuendo, & aliquando aperte repugnā*
do. Quare autē sapientiam aētus stulti lacerant, ostendit
cū dicitur: *Ambulans rec. & c.* Abominatio est peccatoribus, bo-

CAP. XIII.

a. Anna fidelis, vel ecclesia. b. Bonis actibus. c. In calis. d. Sed. Reprobis.

Apiens mulier edificat domum suā, insipiens
extructam quoque destruet manibus. Ambulās
recto itinere, & timens Deum despicietur ab eo,

qui infamī graditur via. In ore stulti virga super
bia, labia sapientium custodiunt eos. Vbi nō sunt boues, praeſepetva

cuum est, vbi autem apparent plurimae segetes, ibi manifesta est for-
tudo bouis. Testis fidelis non mentietur, profert mendacium do-
losus testis. Quærit derisor sapientiam & non inueniet, doctrina

prudentium facilis. Vade contra virum stultum & nescit, labia
prudentiae sapientia. Callidi est intelligere viam suam, & impru-

dentia stultorum errans. Stultus illudit peccatum, & interiu-
stos morabitur gratia. Cor quod nouit amaritudinem ani-

mae suae, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Do-
mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina-

cit, & eadē refectione apud Deum proficit. Quod in Hebraeo
guratur, qui Sareptinam viduam pascit aqua & ipse pascitur.
c. Quærit de. sa. Vt Caiphas. *Adiuuro te per Deum viuum vt dicas no-*
bis si tu es Christus. Qui male querebat, nō inuenit. At discipu-
li nō solū Christū Dei filium cognouerunt, sed & scripturas.

Sed & tunc do-

ctrina pruden-

tium facilis erat,

quando Corne-

lius cum domo

sua & huiusmo-

di verbum hu-

militer audien-

tes, *Mox crede-*

bant, & accepto

spiritu linguis om-

nium loquebantur.

Nunc quoque

doctrinam fidei

catholicae pru-

dens quisque dū

catechizatur, fa-

cilius percipit

quam haeretici,

quia puerse que-

runt nunquam

prorsus inue-

niant.

d. Vade contra,

& c. Ideo deri-

for sapientiam

quā quærit, non

inuenit, quia &

si aperte contra

illius stultitiam

disputando in-

cedas, nescit in-

telligere quæ di-

cis, velut Arrius

qui verbum con-

patre & filio nunquam inuenire contendebat, cum ei obijce-
retur: *Ego & pater vnum sumus. & Deus erat verbum. & cetera ta-*
lia. Ideo doctrina prudentium facilis est, quia labia quæcūque
reguntur sapientiæ moderamine, & de sapientia solū loqui
& audire dulce habent, eiusque meditationi operam dare
fatagunt.

e. *Extraneus*, idest, reprobis qui propria sponte cecatus, quod
in præſenti patitur non videt, quod in futuro sit passurus, nō
preuidet.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

Sapiens mulier. Superius Salomon commendauit sapientiā
in sexu virili, hic in principio huius capituli commendat
eam in sexu muliebri dicens.

1 *Sapiens mul. edi. dō suam.* i. saluat eam & ampliat, sicut Abigail
domum suam saluauit refrenando iram Dauid. 1. Reg. 25.

2 *Insipiens ex. quoque de. ma.* i. operibus suis malis quæ p manus
designantur, sicut Iezabel inducens virum suum Achab, &
prolem suam ad idololatriam, propter quod tota domus illa
per Hieu fuit destituta. 2. Reg. 9. g.

3 *Ambulans recto itin.* per viam virtutis.

4 *Et timens Deum.* timore filiali.

5 *Despicietur ab eo, & c.* sicut Goliath impius despexit Dauid iu-
stum. 1. Reg. 17. c.

6 *In ore stulti virga superbia.* quia loquitur contumeliose, & su-
perbe, & sic percutit alios virga linguæ suæ.

7 *Labia sapient. cu. eos.* quia nō loquunt nisi bona & honesta.

8 *Vbi non sunt bo.* Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de
bobus ad literam quibus solum antiquitus utebantur homi-
nes ad agriculturam, & adhuc vtuntur in pluribus terris, &
ideo vbi erat defectus bouum, ibi erat etiam defectus agricul-
turæ & segetum, & per oppositum abundantia segetum, vbi
erat abundantia bouum. Alio modo exponitur, vt p boues docto-
res intelligantur qui laborant in agro dominico, & ideo vbi
est defectus doctorum, ibi est paucitas fidelium, qui per segetes
designantur, & vbi est pluralitas fidelium ibi apparet manife-
ste labor doctorum & predicatorum.

9 *Testis fide non men.* prece nec precio, sed pro utroque men-
tatur falsus testis.

Que-

10 *Quærit deri. sa. & non inue.* Dicitur autem hic derisor ille
qui contemnit videre dicta antiquorum, & credit inuenire
sapientiam per ingenium suum sed non inuenit, quia super-
bia excæcat eum.

11 *Doctrina pru. sa.* quia sicut dicit Hierony. in prologo sup
Pentateuchū, quod melius nouimus, melius & proferimus,
& ideo prudentes quæ bene nouerunt, sic proferunt quod
auditores de facili intelligere faciunt.

12 *Vade contra vi. stul.* ipsum arguendo.

13 *Et nescit la. pru.* i. aduertet quod loquaris prudenter. q. d.
talem arguere.

14 *Sapientia callidi.* Sic incipit versus in Hebræo: Est intelli-
gere viam suam. Callidus enim dicitur proprie qui preuidet
pericula sibi ab alijs præparata, & sic cognoscit viam suam. i.
quid debeat fugere & prosequi.

15 *Et imprudentia stul.* i. improvidentia eorum respectu futuri.

16 *Errans.* quia non preuidet quid sit fugiendum, quid pro-
sequendum.

17 *Stultus illu. pec.* i. pro nihilo habet peccare.

18 *Inter iu. mo. gra.* quia student diligenter euitare peccata.

19 *Cor quod nouit ama. animæ suæ.* de peccatorum præteritorū
contritione.

20 *In gaudio eius.* de remissione culpæ & spe gloriæ.

21 *Non miscebitur ex. i. a vera penitentia alienus,* vnde latro
ni vere penitenti dixit Christus. *Hodie mecum eris in paradiso.*

Luc. 23. f. a quo aliter impenitens fuit exclusus.

22 *Domus impio de.* sicut patet. 4. Regū. de pluribus regibus,
Israel, quorum domus fuerūt deletæ propter suā impietate.

23 *Tabernacula iu. ger.* i. proficiet in spiritualib. & temporalibus
vnde dicitur. 2. Reg. 3. Dauid proficiens, & seipso robustior.

Ej

A praevidet, ideoque a futuris bonorum gaudijs remanebit extraneus, quia amaritudinis eorum praesentis particeps esse noluit, unde subditur. *Domus impiorum, &c.*

a Sapiens timet & declinat &c.

Sicut

stulti est de sua alacritate confidere

torrentem rapidum vel voraginem saltu velle transire, sapientis autem ad planum, vel ad pontem diuertere, ita qui peccatum, quantum valet declinat, timens ne inuoluatur malis, sapiens est. Stultus autem qui contemnit, peccat blandiens sibi, quia aut post peniteat, aut post mortem fortiter poenas ferat.

b Impatiens operabitur stultitiam.

Reprehensibilis quidem est impatiens, sed multo peior & odiosior versutus. Ille enim palam ostendit stultitiam suam, iste cum sit corde peruersus, simplicitatem simulat, & humano iudicio sanctus, diuino inter reprobos estimatur.

c

tiam. Iacebunt mali ante bonos, & impii ante portas iustorum. Etiam

proximo suo pauper odiosus erit, amici vero diuitum multi. Qui

despicit proximum suum, peccat, qui autem misereatur pauperi, beatus

erit. Qui credidit in domino misericordiam diligit, errant qui operantur malum. Misericordia & veritas preparant bona. In omni opere

bono erit abundantia, ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter

egeat. Corona sapientium diuitiae eorum, fatuitas stultorum im-

prudencia. Liberat animas testis fidelis, & profert mendacia versipellis.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

c Iacebunt mali ante bonos. Videtes tormenta & si vestigia digne Deo creptori suo, unde Esa. Egrediatur & videbit eandem viderum, qui per caritati sunt in me. Verbis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt usque ad satisfactionem visionis ois carni. Quod autem ait. Egrediatur non pedibus. sed oculorum in tanto quem quando volunt, foras emittunt ad videri eorum superbia. d Fatuitas stultorum imprudencia quasi imprudencia dicitur.

e Sapiens timet & declinat &c. Sicut stulti est de sua alacritate confidere torrentem rapidum vel voraginem saltu velle transire, sapientis autem ad planum, vel ad pontem diuertere, ita qui peccatum, quantum valet declinat, timens ne inuoluatur malis, sapiens est. Stultus autem qui contemnit, peccat blandiens sibi, quia aut post peniteat, aut post mortem fortiter poenas ferat.

b Impatiens operabitur stultitiam. Reprehensibilis quidem est impatiens, sed multo peior & odiosior versutus. Ille enim palam ostendit stultitiam suam, iste cum sit corde peruersus, simplicitatem simulat, & humano iudicio sanctus, diuino inter reprobos estimatur.

c

tiam. Iacebunt mali ante bonos, & impii ante portas iustorum. Etiam

proximo suo pauper odiosus erit, amici vero diuitum multi. Qui

despicit proximum suum, peccat, qui autem misereatur pauperi, beatus

erit. Qui credidit in domino misericordiam diligit, errant qui operantur malum. Misericordia & veritas preparant bona. In omni opere

bono erit abundantia, ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter

egeat. Corona sapientium diuitiae eorum, fatuitas stultorum im-

prudencia. Liberat animas testis fidelis, & profert mendacia versipellis.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

Qui credit &c. hic versus non est in Hebr.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Est via peccatorum. Quae videtur homini peccatori.
- 2 Iusta, quia unusquisque iudicatur secundum quod est affectatus.
- 3 Nouissima autem eius de ad mortem, culpa & gehenna.
- 4 Ritus d. mi. quia exaltationem vite praesentis in honoribus, et delicijs conuoluitur remansus conscientia propter peccata quae committuntur frequenter in tali vita.
- 5 Et ex gau. huius mundi.
- 6 Luctus occupat inferni.
- 7 Vijs suis replebitur stultus, quia propter mala replebitur pena.
- 8 Et super eum erit vir bonus, quem conculcauit in praesenti vita.
- 9 Innocens credit o. Innocens accipitur hic pro ignorante qui ne scit distinguere inter bonum & malum consilium.
- 10 Astutus, qui scit aduicere malum & bonum consilium.
- 11 Consideret gressus suos. i. qualiter debeat procedere in factis suis.
- 12 Filio do. &c. Iste versus non est in Hebraeo.
- 13 Sapiens timet. Deum timore filiali.
- 14 Et declinat a malo, magis propter offensam quam, propter penam.
- 15 Stultus transiit, de facili currens de peccato ad peccatum.
- 16 Et confidit, veniam consequi ex benignitate Dei, quia tamen fatue abutitur.
- 17 Impatiens ope. stulticia, quia passio ira absorbet in eorum ratione.
- 18 Et versutus, cito vertens animum ad varias fraudes.
- 19 Odiosus est, omnibus bonis.
- 20 Possidebant paruuli, sensa.
- 21 Stultitiam, quia unda erant sic paruuli.
- 22 Et expecta stu. scien. quae dirigit in actibus humanis.
- 23 Iacebunt mali ante bonos, in futuro, sicut in praesenti sunt super eos erecti & frequentes.
- 24 Et impii ante portas iustorum, quia erunt a regno exclusi in suis ibidem receptis, sicut Matth. 25. de fatuis virginibus exclusis & prudentibus receptis.
- 25 Etiam proximo suo pauper odiosus erit. Tu quia homines communiter verecundantur de consanguineis pauperibus. Tum quia non sperant aliquid ab eis habere, sed magis timet quod pauperes consanguinei

nei velint aliquid ab eis requirere.

25 Amici vero diuitum multi. Tum quia videntur in hoc honore vari, & quia sperant ab eis ditari.

26 Qui despicit proximum suum, peccat, quia facit contra charitatem proximi.

27 Qui autem misereatur pauperi, affectu & effectu, si possibilitas adsit.

28 Beatus erit propter quod dicitur. Mat. 5. a. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

29 Qui credit in domino, fide formata a charitate.

30 Misericordiam diligit, quia annexa charitati.

31 Errant, a rectitudine iustitiae.

32 Qui operantur malum, culpe.

33 Misericordia & veritas, i. iustitia, quia misericordia sine iustitia pusillanimitas est, iustitia vero sine misericordia crudelitas, sed dulcor misericordiae temperans rigorem iustitiae disponit hominem ad omne bonum gratia in praesenti, & gloria in futuro.

34 In omni opere bono erit abundantia, quia ois bonum degenerare & factum ex charitate, meretur augmentum gratiae, & secundum hoc dicitur, Matth. 13. b. Habenti dabitur, & abundabit.

35 Vbi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egeat. Parum enim scientes & parum valentes in quacunque arte vel facultate solent esse magis loquaces, ut appareant.

36 Corona sapi. de qua gloriantur.

37 Diuitiae eorum, scientia & virtutes, quae sunt diuitiae sapientis. Unde & philosophi qui antiquitus sapientes dicebantur, temporales diuitias contempserunt, ut liberius contemplationi sapientiae vacarent, ut patet de Socrate & Diogene, & multis alijs.

38 Fatuitas stultorum imprudens, quia ideo sunt fatui, quia non prouident futura.

39 Liberat animas, i. homines a morte.

40 Testis fidelis, sicut patet de Daniele, qui liberavit Susannam a morte.

41 Profert mendacia. Versipellis qui dicitur quasi vertens pellem, & est ille qui variat verba sua secundum fortunam contra veritatem.

In

A fluentia fundebant.
 † sana a Stultus irridet. Stultus est omnis peccator, q
 † peruersa a terrenis actibus deditus futurum nihil prauider. is disciplinam irridet, dum derogat diuine correctioni.
 b Cor stultorum diffi. Vel dissimile sibi ipsi varijs cogitationibus, & nunquam idē manet. Contra quod de Anna dicitur, Vultus que eius nō sunt amplius in diuerſa mutati.
 † Reg. 10. † nō erit sic.
 † oratio
 † deferenti
 B
 c Doctrina mala. Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis & docuerit sic homines, minus est in regno calorum. Talibus tamen si correcti fuerint, patet reditus ad veniam. Si autem increpationes non receperint omnino morientur.
 † in quibus est contritio.
 d Omnes dies.
 C Omne tempus po-

a Vultus autem domini super facientes mala.

b Catholici doctoris.

c Ad fructum vite ducit.

b Male loquendo. c Suum & auditorum.

d Peccator. † Dei vel prelati.

a Sapientior.

b Quia sine virtute.

a Ecclesia. † Christi. b Functus est supra firmam petram. c Operibus. d Diaboli.

c Feruet, quia Christi domum eijcere tentat, vel per falsos fratres, vel per apertos aduersarios.

a Catholicorum. b Predicando. c Recte fidei. d Hæreticorum.

† Quia pro scientia perditionem concipit, vt docet.

a Orationes, opera sacrificia. b Hæreticorum. c Quia quicquid non est ex fide, peccatum est.

d Qui fidem catholicam iustis operibus affirmant. e Deo grata.

a Contra abo. b Iniustitia. † Non abominabitur.

† Est. a Veritatis. † Ecclesiæ.

a Omnis. b Omnia nuda in conspectu eius. c Ego dominus scrutans corda.

d Bonorum.

a Quia iam sedet in cathedra pestilentie & corruptus alios corrumpit.

a Qui timet argui. b Bona conscientia. c Exteriora. d Conscientia.

e Vel ducitur.

a Populi Dei. b Redimenter tempus quoniam dies mali sunt.

c Amore Dei, alias, a timore Dei.

a Vnde: Melior est modicum iusto super diuitias pec. &c. b Melius est vt seruatō Dei timore egeas opibus, vel etiam quotidiano victu, quam vt delictis plura acquirendi, Del timorem.

contēplāntur bonos & malos, lingua † placabilis lignū vitæ, quæ au-

tem † immoderata est, contēret spiritū. Stultus irridet disciplinā pa-

tris sui, qui autē custodit increpationes, astutior fiet. In abundanti iu-

sticia virtus maxima est, cogitationes autem impiorū eradiciabūtur.

Domus iusti plurima fortitudo, & i fructib. impii cōturbatio. Labia

sapientū disseminabunt scientiā, cor stultorum † dissimile erit. † Vi-

ctimæ impiorū abominabiles domino, † vota iustorum placabilia.

Abominatio est dño viā impii, qui sequitur iusticiā, diligitur ab eo.

Doctrina mala † deferentiū viām vitæ, qui increpationes odit morie-

tur. Infernus & perditio corā domino, quāto magis corda filiorū

hominū. Nō amat † pestilens eum qui se corripit, nec ad sapientes

grādatur. † Cor gaudens exhilarat faciē, in mœrore † animi deici-

tur spiritus. Cor sapientis quæret doctrinam, & os stultorum † pasci-

tur imperitia. Omnes dies pauperis mali, * secūra mens, quasi iuge

co'nuuiū. Melius est parum cum timore domini, quā thesauri ma-

gnit & insatiabiles. Melius est vocari ad olera cū charitate, quam ad

vitulum saginātū cum odio. Vir iracundus prouocat rixas, qui paties

populi Dei quā. D

diu in presenti

pauper est af-

flictionibus abū

dat, quia non

peruenit adhuc

ad veras diui-

tias. vnde Apo-

stolus: Redimen-

tes, quoniam dies

mali sunt. At re-

probi qui sine

timore Dei mū-

do fruuntur qua

si iugi delectan-

tur conuiuio. vñ

de recte subdit:

Melius est parum

cum timore domi-

ni.

E
 c Melius est vo-

cari ad oler. Mul-

to enim vtilius

est simplicitas vi-

tæ innocentiam

cum charitate

seruare, quā

virtutum exte-

rius fulgere mi-

raculis, & inte-

riora mentis ab

odiorum forde

non expurgare * sed

vnde edicētibz:

Dominus nōne mul-

tas vi tutes feci-

mus, dicit Domi-

nus: Nō noui vos,

Discite a me ope-

rarij iniquitatis. F

Pigro

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Lingua placā. idest, suavis eloquio erga proximum, & orationi intenta erga Deum, ad ipsum placandum.
- 2 Lignum vitæ. quia sicut per lignum vitæ continuabatur vita corporalis, ita per talem linguam vita corporalis.
- 3 Qui autem im-mo. est. ad loquendum.
- 4 Contēret spiritum. sicut dictum est supra. 10. c. In multiloquio non deerit peccatum.
- 5 Stultus irridet disci. quia non cognoscit eius fructum.
- 6 Qui autem custodit increpa. se corrigendo.
- 7 Astutia fiet. futura mala præcauendo.
- 8 In abundanti iustitia, &c. quæ consistit in obseruatione consiliorum.
- 9 Virtus maxima est. respectu obseruationis peccatorū, sicut castitatis virginalis respectu castitatis coniugalīs.
- 10 Cogitationes autem. quia auferet eis potestas & facultas adimplendi suas cogitationes malas. Sicut Absalom ablata fuit potestas regnandi loco David patris sui. 2. Reg. 18.
- 11 Domus iusti plurima fortitudo. quia dominus protegit eam.
- 12 Et in fructibus. idest, operibus.
- 13 Impij cont. quia malus non pōt habere pacē ad proximū, nec etiam ad seipsum. vnde dicit Philof. 7. Ethic. de impijs: Contendit eorum anima, & hoc quidem trahit huc, hoc autem illuc quemadmodum discrepantia, quia ratio, quæ non totaliter absorbetur trahit ad bonum, sensualitas autē quæ præualeat ad malum.
- 14 Labia sapi. disse. scien. populum docendo.
- 15 Cor stulto. diffim. e. scilicet cordi sapientis, & etiam sibi ipsi, quia diuersis & varijs cogitationibus agitatur.
- 16 Victimā impiorum abo. domino. sicut oblatio Cain, quia fit de alieno, vel mala voluntate.
- 17 Vota iustorum placā. sicut patet de Abel.
- 18 Abominatio est domino viā imp. quia proprium Dei est parcere & misereri, & per consequens esse pium, propter quod abominatur oppositum.
- 19 Qui sequitur iusti. secundum eam operando.

Dili-

- 20 Diligitur ab eo. scilicet, Deo, qui est regula iustitiæ.
- 21 Doctrina mala deferentiū viām vitæ. quia sicut viuunt, ita docent.
- 22 Qui increpationes odit morietur. morte culpæ, & frequēter corporali morte, sicut patet de latronibus, & aliis malefactoribus, qui occiduntur, eo quod correctionem oderunt.
- 23 Infernus perditio coram domino. idest, sibi manifesta, licet sint sub terra, & a Deo longinqua.
- 24 Quanto magis corda filiorum. qui adhuc sunt in via. Hoc dicitur contra illos qui negabant diuinam prouidentiam se extendere ad actus hominum & cogitationes eorum.
- 25 Non amat pestilens eum qui se corri. sicut nec tincosus amat peccationem, sed refugit.
- 26 Cor gaudens exhilarat faciem, in mœrore animi deicitur. Dispositio enim cordis magis apparet in facie, quā in ceteris partibus corporis, eo quod ibi vigent omnes sensus.
- 27 Cor sapientis quæret doctrinam, &c. quia semper desiderat in sapientia proficere.
- 28 Et os stultorum pascitur. idest, delectatur loquendo stulta.
- 29 Omnes dies pauperis ma. malo pœnæ, quia paupertas est defectus necessariorum vitæ.
- 30 Secura mens. a timore paupertatis.
- 31 Quasi iuge con. idest, delectabiliter viuit sicut homines in conuiuio.
- 32 Melius est parum, &c. quia illud modicū sufficit homini.
- 33 Quā thesauri magni & insatiabiles, &c. quia non suppleant indigentiam, sed magis augent. Avaro enim deest tā quod habet, quā quod non habet, vt dicit Hieronv. in epistola ad Paulinum de omnibus sacræ scripturæ libris.
- 34 Melius est vocari ad olera, &c. idest ad modicum cibum amnicabiliter datum.
- 35 Quā ad vitulum saginatum cum odio. sicut Absalom vocauit Amnon fratrem suum ad magnum conuiuium, vt ipsum interficeret temulentum. 2. Reg. 13. e.
- 36 Vir iracundus prouocat rixas. quia ira est appetitus vindictæ. Exemplum de Siba siue Bochi. 2. Reg. 20.
- 37 Qui paties est mitigat suscitatas. patet de Gedeone. Iudi. 8.

Iter

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

a *Pigro*. quos **a** piget operari **a** est mitigat sulcitas. **b** Ab aliis. **a** Non solum non prouocat: **b** Ab aliis. **a** Ut supra. **b** Ne gaudeat de stultitia sua. **c** Domus. **d** De infer. no. & c. Primus infernus cecitas peccatis animæ, & veræ lucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum uiuentes.*

Alia trāslatio. Vidēs bona oculus delectat corda bona. s. dñi in terra uiuentium, quæ quia in oculo mentis contemplatur, merito corde delectatur, quamuis affligatur exterius.

C A P. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Iter pi. quasi se. spi. Semper enim timet piger inuenire obstaculum in via, unde infra. 2. 6. b. dicitur. Dicit piger, leo est in via & leona in itineribus.

2 Filius sa. la. pa. & c. sicut patet de Salomone, qui latificauit patrem suum David.

3 Et stult. ho. despi. ma. & c. Sicut Nero, qui fecit matrem suam interfici.

4 Stultitia gau. stul. quia quilibet secundum habitum delectabiliter operatur siue sit habitus bonus siue malus. 2. Et b. Signum habitus generati est delectatio in opere.

5 Dis. c. idest non deducuntur.

6 Vbi non est con. quia consilium bonum dat viam adimplendi cogitata.

7 Vbi ve. & c. confi. idest fideles & boni.

8 Confit. idest, ad effectum deducuntur.

9 Læ. h. in sen. o. quando ab alijs approbatur, quia per hoc insurgit estimatio propriæ perfectionis, in qua quilibet naturaliter delectatur.

10 Et ser. oppar. idest, tempore opportuno, & seruatis alijs circumstantijs debitis prolatus.

11 Optimus est. in se & in suo effectu.

12 Semita vi. super eruditum. in sana & bona doctrina.

13 Ut decli. de infer. no. qui est infernus damnatorum.

14 Domum suam. de do. mi. ut patet de domo Holofernis, quam dominus dissipauit.

15 Et si. & c. quia Bethuliam & terminos eius meritis Iudith saluauit.

16 Abomi. do. co. ma. quia ab eis procedunt mala verba & opera.

17 Et purus ser. non habens admistum aliquid iniquitatis, ut pote detractionis murmurationis, & consimilium.

18 Pulcherrim. pulchritudine honestatis.

19 Firmabitur ab eo. ad effectum deducendo. Potest etiam hoc exponi de sermone euangelico carente omni impuritate, & omnem sanctitatem

tem continente, qui per Apostolos predicatus a Deo miraculis est confirmatus. Mat. vlti. d. Illi autem profecti prædicauerunt ubique domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis.

20 Contur. do. suam. idest, familiam.

21 Qui sec. aua. nimis eam restringendo a modo viuendi debito.

22 Qui au. odit mu. pro iniustitia oblata.

23 Viuet. vita gratia.

24 Per misc. & c. idest, per opera misericordie erga pauperes.

25 Et fidem. erga Deum.

26 Purgantur pec. quantum ad culpam & penam. Dan. 4. e. Peccata tua elemosynis redime.

27 Mens iusti med. obe. idest, obedire Deo & superiori suo, hoc. n. est debitum quod iustitia reddit, quæ reddit unicuique quod suum est.

28 Os im. redun. ma. rebellando Deo & superioribus suis.

29 Longe est. per gratiā, licet sit præsens per essentiam & potētiam.

30 Et ora. ius. tempore tamen opportuno, qui aliquando differt exauditionem, ut gratiosius recipiatur quod ab ea datur, quanto per dilationem magis desideratur.

31 Fama bo. im. ossa. idest, augmentat virtutes in quibus consistit robur mentis, sicut in ossibus robur corporis, virtus enim laudata crescit.

32 Auris quæ au. incre. vi idest, dirigentes ad vitam virtuosam.

33 In me. sa. cond. ad audiendum eorum sapientiam.

34 Qui abiicit disci. & c. idest, reddit eam despicabilem Deo & omni homini bono.

35 Qui autem. acq. incre. pos. est cor. quia sedatis passionibus est suipsius dominus.

36 Timor domi. filialis.

37 Disciplina sapientie. idest, disciplinata.

38 Et gloriam præcedit humilitas. sicut dispositio necessaria ad ipsam. Lu. 14. c. Qui se humiliat exaltabitur. Vnde David ex humilitate sua exaltatus fuit primo ad gloriam regni terreni. 2. Regum. 5. & postea ad gloriam regni celestis.

Tom. 3.

Gg 2

Homi-

CAP. XVI.

Hominis est. Sine me, ait nihil potestis facere. Quomodo ergo hominis est animū preparare, & Dei gubernare linguā? sed persecutionis tēpus significat, de quo dicitur. Nolite cogitare quomodo aut quod loquamini, dabitur vobis in illa hora, quid loqua.

Math. 10. 6.

Omnes via. Ita actio nes omnium bonorum, scilicet, & malorum, quid in occulto cogitent, certa lance discernat, unde subdit.

Reucla dom. Opera nostra reuelamus, quod quem nihil latere nouimus in cunctis que agimus in memoriam reducimus, atque illius flagitamus auxilium, & tunc non solum opera, sed cogitationes dirigit.

corde.

Vniuersa pro se. &c. Nulla fuit domino causa operandi nisi sola voluntas, ut suam scilicet, bonitatem rationabili creaturæ quod perpetuo faceret beatam ostenderet, eum vero qui bonum conditionis propria sponte deseruit, id est, diabolum cum suis sequacibus iusta seueritate damnauit.

tabique iudicio. 47. di. c. sicut hi. necesse. iustitia.

Abominatio est. Qui cumque tribuit sibi bonum quod facit, etiam si nihil videtur mali manibus operari, cordis innocentiam perdit, in quo largitori bonorum se prætulit, & ideo talem dominus abominatur virum, quem sibi in beneficijs vidit ingratum.

C

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XVI.

Hominis est ani. Capitulo præcedenti docuit Salomon refrenare motum iræ, per quod quietatur animus, & sic ad orandum & docendum redditur aptus, ideo dicitur consequenter in hoc capitulo.

1 Hominis est animum preparare. per orationem & sacre scripture meditationem.

2 Et do. gu. lin. sine quo non habet sanam doctrinam. Mat. 10. ca. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris & c.

3 Omnes via ho. id est, cogitationes & actus ipsorum.

4 Patet ocul. e. quia omnia sunt ei nota quantumcunque oculata.

5 Spirituum. id est, voluntatum.

5 Ponde. est do. ad retribuendum secundum merita & demerita.

7 Reue. do. opera tua. non manifestando illi aliquid quod ignorat, quia hoc est impossibile, sed querendo ab eo auxilium & consilium in operibus tuis.

8 Et dirigen. d. tug. ad bonum effectum.

9 Vniuersa propter se. quia sicut est principium effectuum omnium, ita est finis ultimus. Prima enim causa conuertit in seipsam omnes suos effectus. Apo. 1. b. Ego sum alpha & omega, principium & finis.

10 Impium quoque. Scilicet preparauit.

11 Ad diem malū. id est, extremi iudicii, ut reprobis reluceat eius iustitia, sicut eius misericordia in electis, ut deducit Apostolus diffuse in epistola ad Romanos.

12 Abominatio est domini. sicut per oppositum vere humilis est sibi amabilis.

13 Etiam si manus in manum. exponatur ut supra. 1. 1.

14 Initium viae bonae. Iste versus non est in Hebr. propter quod pertransit, & quia satis patet sententia.

15 Misericordia & veritas. id est, iustitia, quia sine illa non est

CAP. XVI.

Ex libero arbitrio.

a. id est, iustitia bonitate sua.

Hominis est t animum preparare, & domi-

ni gubernare linguam. Omnes viae ho-

minum t patet oculis eius, spiritum ponderator est dominus. Reuela domino opera

tua, & diriger cogitationes tuas. Vni-

uersa propter se metipsum operatus est dominus, impium quo-

que ad diem malū. Abominatio est domini omnis arrogans

etiam si manus ad manum fuerit, non erit innocens. Initium

viae bonae facere iustitiam, accepta est autem apud Deum ma-

gis quam immolare hostias. Misericordia & veritate redimi-

tur iniquitas, & in timore domini declinatur a malo. Cum

placuerint domino viae hominis, inimicos quoque eius con-

uertet ad pacem. Melius est parum cum iustitia, quam

multi fructus t cum iniquitate. t Cor hominis disponet vi-

am suam, sed domini est dirigere gressus eius. Diuinitio in

labiis regis, in iudicio non errabit os eius. Pondus & sta-

tera t iudicia domini sunt, & opera eius omnes lapides se-

e. Cum pla. do. Tanta est sanctitas diuine religionis, ut ea ple-

runque etiam qui solus sunt, venerentur, & cum his po. cha-

beat quos Deo feruente perfecte considerant, quamuis religio-

ne discordent, ut in Daniele & tribus pueris. Sepe etiam perle-

cutores, non solum ad pacem cum predicatoribus sed etiam ad

veritatem fidei con-

uerli sunt.

f. Melius est parum

cum iustitia. &c. Me-

lius est in simplici

conuersatione Deo

seruire deuote, qua

multis abundare vir

tutibus & proximo-

rum facta despicere.

g. Diuinitio in labus

regis. Deus iudicium

tuum regi da. Quis

alius rex non errat

in iudicio, & in eu-

ius labijs diuinitio?

Hic autem non solum

sermone suorum &

facta dirigit, sed diu-

inos Gentilium qui

respondeat interro-

gantibus disponit, te

ite propheta, quid ab

deceptione Achab

missum spiritum di-

cit a folio Dei, qui

prophetarum eius

ora implet.

h. Pond. & sta. Lapi-

des iusti fortes. vn-

de. Lapid. vii. super

edificati in domos spi-

ritales. Nullus ergo ab

initio seculi sua vir-

tute electus & cale-

sti edificatio ap. est,

sed eius opere, qui omnia in mensura & pondere & numero

constituens unicuique sicut voluit mensuram fidei & gratia-

rum distribuit.

virtuosa, ut dictum est supra. 14. ca.

16 Redimtur iniquitas. id est, pena pro iniquitate debita.

17 Cum placuerint domino viae hominis. id est, bona facta eius dicta & cogitata.

18 Inimicos quoque eius conuert. ad pacem &c. ita quod erunt sibi amici. Exemplum de Ioseph, Genes. 41. & de Moyse Exo. 3. & de tribus pueris in camino positis, Dani. 3.

19 Melius est parum cum iustitia. scilicet, acquisitum, quia illud est ipsius acquirentis.

20 Quia multi fructus cum iniquitate. acquisiti, quia non sunt acquirentis, sed tenetur restituere.

21 Cor hominis disponit viam suam. proprium enim est hominis per deliberationem procedere in factis suis, quod non conuenit animalibus brutis.

22 Sed domini est dirigere gressus eius. quia non sufficit humana prouidentia nisi assistat directio diuina.

23 Diuinitio. id est, diuina electio.

24 In labijs re. unde Deut. 17. d. dicitur de eo: Postquam autem sederit in folio regni sui, describet sibi Deuter. legis huius in volumine, sequitur: Legetque illud omnibus diebus vite sue, ut discat timere dominum.

25 In iudicio non er. dando malam sententiam, si in lege stuerit, & Deum timeat.

26 Pondus & sta. iust. id est, iudicia Dei sunt iusta.

29 Et o. e. in Heb. habetur Lapid. sacculi, & videtur litera nostra corrupta per scriptores propter similitudinem dictionum. Ad cuius intellectum sciendum, quod antiquitus fiebat pondera cum lapidibus, quorum vnus erat ponderosior alio secundum diuersos gradus, sicut modo fiunt per diuersas portiones metalli, quarum vna ponderat marchiam, alia libram, alia unciam, & sic de alijs, & lapides illi ponebantur in sacculo. Est igitur sensus. Et opera eius omnes lapides scilicet, id est, opera Dei fiunt cum debito pondere & hoc modo dicitur Sap. 11. d. Omnia disposuisti domine in pondere numero & mensura.

Ab-

A Voluntas regum, &c. i. iustorum. Multi reges & prophetae voluerunt videre quae vos vidistis, & non viderunt. Hi. n. & virtutes resistunt, & uirtutum obsequio quasi satellitum constipantur. Reges enim terrae saepe labia iusta detestantur, ut Herodes Ioannem.

b Nuntium mortis. Angeli sathanae, haereticus, uani philosophi omnes quae uerba mortis nuntiant proximo. Hi quo magis auctori mortis seruiunt, eos grauius uitae largitorem offendunt, quibus tamen poenitentia non negatur. Nam subditur. Et uir sapiens placabit eum. Potest enim resipiscendo placare, quem contigit stulte loquendo offendisse.

B Placabit. Hier. de morte Fabiolae. Dauid homicidium & adulterium septem diebus fame purgauit. Idem. Difficilius arrogantia quam auro carum & gemmis.

d In hilaritate vultus regis vita. Quicumque hilarem Christi uultum uidere meretur, his in aeternum cum illo uiuere dabitur. Alter enim uidebit omnis caro salu. Dei Sed tunc iusti placatum, reprobis uidebunt iratum.

e Et clementia eius quasi imber seroti. Serotinus imber in Iudaea usque hodie iam maturis messibus. venire consuevit, ubi dominus & matutinam pluuiam & serotinam promittit dicens. Dabo uobis pluuiam matutinam et serotinam terrae. Pluuia matutina, uel teporanea, ut alibi dicitur, quando prima credendi in Christi semina suscepimus. Serotinus, quando iam maturis uirtutum fructibus.

fructibus in Dei horreo recondimus. Et bene regis clementia imberi serotino comparatur, quia quod fructum uitae bene agentes percipimus non libertas arbitrii, sed superni facit irrigatio domini.

f Fons vitae. Quia ille praedicator uere suis auditoribus uias ui-

culi. Abominabiles regi qui agunt impie, quoniam iustitia

a firmatur solum. Voluntas regum labia iusta, qui recta lo-

a quitur, dirigitur. Indignatio regis nuntii mortis, & vir sa-

b piens placabit eum. In hilaritate vultus regis vita, & clemen-

c tia eius quasi imber serotinus. Posside sapientiam, quia auro melior est, & acquire prudentiam, quia pretiosior est argento. Semita iustorum declinat mala, custos animae suae seruat

a vitam suam. Contritionem praecedat superbia, & ante rui-

a nam exaltabitur spiritus. Melius est humiliari cum mitibus, quam diuidere spolia cum superbis. Eruditus in uerbo & re-

a periet bona, & qui sperat in domino, beatus est. Qui sapiens est

a corde, appellabitur prudens, & qui dulcis est eloquio, & maior

a ra reperiet. Fons vitae & eruditio possidentis, doctrina stulto-

b rum fatuitas. Cor sapientis erudiet os eius, & labijs illius ad-

a det gratiam. Fauus mellis uerba composita, dulcedo animae fan-

a itas olisum. Est uia quae uidetur homini recta & nouissima

a eius ducunt ad mortem. Anima laborantis laborat sibi, quia

homo quot diuini laborem ne deficiat exerceat, compulset eum os suum, quando cum serpente locutus est, quando uentum tetigit, ut exitum longum cum labore sufferat, & in sudore uultus sui comedat panem. Sed & doctorem ut laborat, os suum compellit, quia necesse habet facere bona quae dicit.

Vir F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Abominabiles regi. s. iusto.
- 2 Qui agunt impie. quia distorti sunt ab eius mente.
- 3 Quoniam iust. firm. so. s. regni, quia sicut dicit Aug. amota iustitia quod aliud sunt regna, nisi latrocinia magna.
- 4 Voluntas regum. s. iustorum.
- 5 Labia iust. in iudiciis ab eo instituta.
- 6 Qui re. lo. di. a Deo in finem debitum.
- 7 Indignatio. nunt. mor. Exemplum. 3. Reg. 2. de Salomone, qui indignatus contra Iob & Semei mandauit eos occidi.
- 8 Et uir. sa. pla. eum. sicut patet de Iob. 3. Reg. 14. qui per mulierem Thamar placauit iram David contra Absalom.
- 9 In hi. uult. re. vi. s. illorum qui offenderunt, quia per hoc est dispositus ad condonandum eis, ideo sequitur.
- 10 Et clementia eius quasi imber seroti. quia sicut imber serotinus est bonus & suauis terrae nascentibus, sic clementia regis remissione ne indigentibus.
- 11 Posside sapientiam, quia melior. &c. quia auro melior est quam anima bona corporalibus preferuntur. Et auro bene comparat sapientiam, quae est notitia de diuinis, & argento prudentiam, quae est notitia de humanis.
- 12 Semi. iu. de. ma. patet sententia.
- 13 Contr. praec. su. & an. rui. ex. s. Hoc patet de Absalom, qui post nimiam elationem in superbia in quercu pendens fuit occisus. 2. Reg. 18. de Antiocho superbissimo, qui a Deo fuit percussus intantum, quod eius fetore grandabatur exercitus, & in montibus miserabiliter est mortuus. 2. Mach. 9.
14. Melius est humiliari cum mitibus. propter quod dicit psalm. 83. Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

bernaculis peccatorum.

15 Qui sapiens est corde appellabitur, &c. absque tamen doctrina aliorum appellabitur prudens, id est, denominari potest ab habitu ipsum perficiente.

16 Et qui dulcis est eloquio. ita quod cum sapientia habitu exercetur in doctrina actu.

17 Maiora reperiet. quoniam non solum habebit auream, sed etiam aureolam, quae debetur actui docendi, ideo subditur.

18 Fons uitae eruditio possidentis. i. erudire potentis per sapientiam suam & eloquentiam. Sicut enim riuuli deriuantur a fonte, sic aqua sapientiae deriuantur ad alios a tali doctore.

19 Doctrina stultorum fatuitas. quia de sacco non exit nisi quod intus habetur.

20 Cor sapientis erudiet os eius. dirigens ipsum in loquendo.

21 Et labijs illius addet gratiam. quia eloquentia per sapientiam dicitur efficior magis gratiosa.

22 Fauus mellis uerba composita. quia sunt dulcia auri, sicut fauus mellis ori.

23 Dulcedo animae fanitas olisum. i. bona dispositio & robur corporis, quibus existentibus anima dulciter uiuit in corpore. Potest etiam hoc exponi de robore spirituali, quod consistit in uirtutibus intellectualibus & moralibus, in quibus anima delectatur tanquam in suis perfectionibus.

24 Est uia quae uidetur homini recta & nouissima. Exponatur ut in p. 14. c.

25 Anima laborantis. i. homo laborans, eo modo loquendi quo totum denominatur a parte digniori.

26 Laborat sibi. i. propter necessaria uitae suae familiae.

27 Quia compulset eum. s. ad laborandum.

Tom. 3.

Gg 3

Os

A *Vir insipiens fodit malum.* Pōt hoc de heretico specialiter intelligi, qui florentes diuini eloquij campos noxię linguę vomere rumpit, vt de internis eorū finibus sensus impios eruat, in cuius labijs ignis ardescit, a quo se suosque auditores in perpetuū perdat. vnde Iacobus: *Lingua inflamat rotam natiuitatis nostrę inflammata a gehenna.*

b *Vir iniquus lactat amicum suum, &c.* Pōt hoc de heretico & de omni fautore malorū accipi, quoniam laudatur peccator in desiderijs animę suę, & iniquus benedicitur.

c *Qui attonitis oculis, cogitat, &c.* Grauius est perficere malum quam facere. Non solum autem perficit qui actu operatur, sed & qui patrare disponit. Solent superbi indignātes labia mordere, attonitos habere oculos, & pręsentia non videre, dū taciti

C *dere, attonitos habere oculos, & pręsentia non videre, dū taciti*

citi sedula mente pertractant. Vnde intelligit q̄ attonitis oculis praua cogitare dicat eū, qui sic mala quę facit, inquit: vt quę malorum suorum retributio sequatur, non videat. **d** *Melior est patiens viro forti & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbiū, &c.* Minor est victoria vrbes expugnare, quia

Vnde. Vt inique agerent laborauerunt.

a *compulit eum os suum. + insipiens fodit malum, & in labijs eius ignis ardescit.* Homo + peruersus suscitāt lites, &

b *+ verbosus separat principes. Vir iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. Qui + attonitis oculis cogitat + praua, mordens labia sua perficit malum. Corona dignitatis senectutis, quę in viis iustitię reperietur. Melior est*

patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbiū. Sortes mittuntur in sinum, sed a domino + temperantur.

1 extra sunt quę vincuntur. Maius est autem quod per patientiam vincitur, quia a se animus superatur, & seipsum sibi metipsum subiicit, & patientię humilitate subternitur.

10 *e Sortes mit. in sinum.*

11 Sicut sortes mittuntur in sinū, aut clausę in sinu continentur, diuini autem est iudicij, cuius elata palma teneat. Sic hominum facta in prę-

senti quidem vita latent cuius sunt meriti, patescunt vero in iudicio prolata, quasi de sinu examinis diuini.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Os suum.* Eo enim ipso qđ oportet eum comedere, oportet eum laborare propter quod dicit Apostolus. 1. Thes. 3. *Qui non vult operari, non manducet.*

2 *Vir insipiens fodit malum.* idest, quęrit eum diligentia, sicut fodiens thesaurum inclinatus ad hoc ex habitu malo.

3 *Et in labijs eius ignis ardescit, &c.* scilicet, ignis iracundię & superbię.

4 *Homo peruersus suscitāt lites, &c.* Exemplum de Siba filio Bochi. 2. Reg. 10.

5 *Et verbosus separat principatus.* Sicut Doeg separauit Saul a Dauid genero suo. 1. Re. 22.

6 *Vir iniquus lactat amicum suum.* ei adulando.

7 *Et ducit eum.* per talem adulationem.

8 *Quia attonitis oculis.* Hic ponit duo signa hominis cogitantis mala. Vnum est quod habet oculos attonitos ex intensa cogitatione ad malum, & sic obscuratur visus exterior, quia motus maiores expellunt minores, secundum Philosophū. Secundum est quod mordet labia sua, ex imaginatione enim perficiendi malum mouentur dentes ad talem actum, ideo dicitur.

9 *Mordens la. sua perf. ma.* idest imaginatur perficere.

10 *Corona digni. senec.* idest, debetur senectuti non cuiusque sed bonę, ideo subditur.

11 *Quę in viis iustitię reperietur.* scilicet, processisse.

12 *Melior est patiens viro forti.* fortitudine corporali, quanto melior est anima corpore. Patientia enim proprie est fortitudo animę, per quam æquanimiter tolerat aduersa.

13 *Et qui dominatur animo suo.* per repressionem concupiscentiarum.

14 *Expugnatore vrbiū.* propter qđ Diogenes Philosophus dixit Alexandro magno, qui multas vrbes expugnauerat, qđ erat seruus serui sui, quia Diogenes per rationem dominabatur suo sensitiuo appetitui: Alexander vero magis seruiebat suo appetitui sensitiuo.

15 *Sortes mittuntur in sinum.* idest, in aliquo loco occulto, vt inde recipiantur fortuitu, vel sine prouisione humana.

16 *Sed a domino temperantur.* Ex diuina enim prouidentia prouenit quod talis fors cadat super talem.

Ad maiorem huius auctoritatis intelligētiā quęrit hic, vtrum vt fortibus sit licitum? Ad quod dicendum, quod vt fortibus est ex vario euentu, seu dispositione alicuius rei sensibilibus propositę, determinare aliqđ dubium vel incertum, sicut ex festiuis propositis per hoc quod aliquis accipit breuiorem vel longiorem, seu in proiectione taxillorum ex hoc quod aliquis projicit plura vel pauciora puncta, vel ex consimilibus aliquod dubium inter homines determinatur, etsi hoc fiat ad alicuius rei diuisionem inter homines, vt p hoc determinetur quis quam partem accipiat, vocatur fors diuisoria. Si autem hoc fiat ad aliquid determinatiue agendum, vocatur fors cōsultoria. Igitur si dispositio vel euentus fortium expectetur a fortuna tantum, nullum est vitium, vt si mittantur

tur sortes ad determinandum inter homines, quis quam partem accipiat alicuius rei, & ex hoc cōmittitur fortunę. Causa tamē motiua potest esse peccatum, vt si propter cupiditatem propriam vel aliud vitium non possint concorditer alio modo diuidere. Si autem dispositio fortium vel euentus nō expectetur solum a fortuna, sed ab alia causa, hoc est dupliciter. Vno modo a causa corporali, vt a dispositione stellarū, & sic cum actus stellarum ad hoc se non extendat, supersticiosum est & illicitum, & non caret occulto pacto dæmonū: Alio modo quia expectatur euentus & dispositio fortium a causa spiritali dirigente, & hoc est dupliciter. Vno mō a dē mone, & hoc est illicitū, quia includit familiaritatē & pactū cum dæmonibus. Alio mō a Deo expectatur immediate vel mediantibus sanctis angelis, & hoc non est illicitū secundum se, si fiat cum debita reuerentia. vnde dicitur hic. Sortes mittuntur in sinū, sed a domino temperantur. Potest in hoc quadrupliciter peccato incidere. Primo si absque vlla necessitate ad sortes excurratur, hoc enim vř ad Dei tentationē pertinere. vñ dicit Am. super Lu. Qui sorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur. Secundo si aliquis ē in necessitate absque reuerētia debita fortibus vratur, vnde super Act. apostolorū dicit Be. Si qui necessitate aliqua compulsi Deum putant fortibus apostolorū exemplo esse cōsulendū, videāt hoc ipsos apostolos non nisi collecto fratrum cętu, & precib⁹ ad Deū fufis egisse. Tertio si diuina oracula ad terrena negotia cōuertantur, vt dicit Aug. ad inquisitiones Ianuarij. His qui de paginis euangelicis sortes legunt, etsi optandum sit vt hoc potius faciant quam ad dēmonia consulenda concurrant, tamen mihi displicet ista consuetudo ad negotia secularia & ac vitę huius vanitatem diuina oracula velle conuertere. Quarto si i ecclesiasticis quę ex spiritu sancti inspiratione fieri debent, aliqui vtantur fortibus. vnde dicit Beda super Actus apostolorum. Matthias ante pentecostem ordinandus sorte quęritur, quia, scilicet, nondum erat plenitudo spiritus sancti in ecclesia effusa. Septem autē diaconi postea nō sorte, sed electione discipulorum sunt ordinati. Secus autem est in temporalibus, quę ordinantur ad terrena disponenda, & ideo in electione illarum possunt homines vt fortibus, sicut & in diuisione rerum temporalium vt prędictū est. Si vero aliqua necessitas alia ab electione dignitatis ecclesiasticę imminet, licitum est cum debita reuerētia fortibus diuinum auxilium implorare, vnde dicit Aug. in epistola ad Honoratū: Si inter Dei ministros sit disceptatio, qui eorum tempore persecutionis maneat, ne fuga omnium, & qui eorum fugiant, ne morte omnium deferatur ecclesia, si hęc disceptatio aliter non poterit terminari quantum mihi videtur qui maneat & qui fugiat, sorte eligendi sunt. Et hoc modo vř sunt fortibus viri sancti qui in ve. ac no. test. vř fuisse fortibus leguntur, sicut Iosue iudicio fortium puniuit Acham, Iosue 7. & Saul deprehendit Ionathā filium suum mel comedisse. 1. Re. 14. & Zacharias sorte exijt vt incensum poneret, Lucę 1. & sic patet responsio ad quęstionem.

CAP.

Apostoli quomodo & quid de sorte vř fuerint.

Ecclesiastici quando sorte eligendi sunt.

C A P. XVII.

C A P. XVII.

rum est licet
aqua prorum

C A P. XVII.

d114

3.4 Qui dimittit aquam. *bibens vinum nimis forte.*

Caplit

A *Quid prodest?* Quid prodest populo iudeorum in iudicio habere diuitias scripturarum, cum in his intelligere Christum non possit? Quid heretico eisdem abundare diuitijs, cum unitatem fidei nec discernere nequeat? Quid malo catholico expedit diuitias habere recte fidei, cum sapientiam pietatis actionis habere neglexerit?

B *Omni tempore.* Qui Deum verè amat, omni tempore eius custodit amorem, neque in angustia passionis deserit, què in pacis tranquillitate confessus est.

C *Homo stultus &c.* Stultus est, qui cum fratris sui animam suscipiat regendam, de suis gloriatur actibus, & non potius ei humiliter compafione quicquid potest auxilij salutaris impendit.

D *Animus gaudens &c.* Qui interna sancti spiritus consolatione letatur, etiam bonæ actionis flore decoratur, & fructum celestis præmij expectat.

E *Qui generat* stultum est ad tristitia sua, & non letabitur pater filij.

aquam caput est iurgiorum, & antequam patiatur contumeliam iudicium deserit. Et qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. † Quid prodest habere diuitias stulto cum sapientiam emere non possit? Qui altam facit domum suam, querit ruinam, & qui euitat discere, incidit in mala. Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustijs comprobatur. Homo stultus. † plaudet manibus, cum sponderit pro amico suo. Qui meditatur discordias, diligit rixas, & qui exaltat os suum, querit ruinam. Qui peruersi cordis est, non inuenit bonum, & qui vertit linguam, incidet in malum. † Natus est stultus in ignominia sua, sed nec pater in fatuo lætabitur. Animus gaudens ætatem floridam facit, spiritus tristis exccat ossa. Munera de sinu impius accipit, vt peruertat semitas iudicii. In facie prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus terræ. Ira patris filius stultus, & dolor matris quæ genuit eum. Non est bonum dānum inferre iusto, nec percutere principē qui recta iudicat. Qui moderatur sermones suos, doctus & prudens est, & pretiosus spiritus vir eruditus. Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur, & si compresferit labia sua, intelligens.

1 q tristitia seculi (quæ mortē operatur) angitur pinguedinem diuinæ charitatis in robore virtutū quas exercere videtur habere nullatenus valet, sed quasi ossibus exccatis marcescit, quia in bonis quæ facit gloriam dilectionis amisit.

2 In fa. pru. In facie Christi lucebat sapientia deitatis vel diuinitatis, quia in carne apparens, virtutē & doctrinæ testimonium ostendebat, sed oculi iudeorum terrenis potius quā eius monitis intēdebant. Generaliter. Sæpe prudentes grauitatē sensus in ipso frontis hospicio premonstrant, nec tamen stulti ad imitandum oculos attollūt, sed qualiter ad finem voluptatū pertingant, tota intentione perquirūt.

3 Non est bon. Et de ipso iudice ac principe secularū qui pro nostri salutē percussit, voluit, accipi potest, & de omnibus rectoribus ecclesiæ, qui vel facultatibus nudati ab impijs, vel ipsa sunt morte consumpti.

4 CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Caput est iur. quæ oriuntur ex ebrietate.

2 Et anteq. pa. cont. a proximo.

3 Iudicium deserit. lædendo proximum sine causa. In Hebr. habetur: Qui aperit aquam, principium est iurgiorum, &c. qd exponens R. Sa. dicit, quod ille qui in alueo fluminis fecit aperturam, vt aqua inde decurrat, & ille qui incipit iurgia, facit similia, quia in principio apertura est parua, sed procedendo dilatatur, sicut iurgium est in principio paruum procedendo fit magnum malum.

4 Et qui in impij. & qui cond. in. quia vterque facit iniustitiā.

5 Quid pro ha. di. stul. q. d. nihil, quia eis non vtitur ad bonum, sed ad malum, nec per eas potest acquirere sapientiā.

6 Qui altam facit. Iste versus non est in Hebr. ideo pertranseo, quia sententia satis patet.

7 Om. tem. scilicet tempore aduersitatis, sicut & tempore prosperitatis.

8 Qui am. est. verus & certus.

9 Et frater in angust. succurrendo fratri in magnis angustijs, sicut Ioseph succurrit fratribus suis afflictis.

10 Homo stultus plan. m. quali gaudens, & non curans.

11 Cum suo, pro ami. suo. In Hebr. habetur: pro socio suo, periculosè obligans se pro eo: & tamen deberet sollicitari de liberatione sua & amici sui, sicut etiam dictum est sup. 6. cap. Fili mi si sponderis pro amico tuo, &c.

12 Qui me. discor. seminare.

13 Diligit rixas. quia sequuntur ad discordia.

14 Et ex. d. se iactando & alios contemnendo.

15 Querit rui. licet præter intentionē suam, quia talis exaltatio est inimicorum acquisitio.

16 Qui peruersi cor. est. quia alijs efficitur odiosus, & quia in semetipso est diuisus propter synderesim recalcitrantē malo & sensualitatem ad malum inclinātem. propter quod dicit Philosophus 4. Ethic. quod malus non habet amicitiam ad alterum.

ad alterum, neque ad seipsum.

17 Et qui ver. lin. &c. in præsentia adulando, & in absentia diffamando.

18 Natus est & stultus. quia ab alijs despicitur, vnde patri occasio tristitiæ tribuitur.

19 Animus gau. æ. ta. flo. fa. &c. quia vitam producit vsque ad caniciem.

20 Spiritus tristis exccat ossa, &c. & sic abbreviat vitam, quia tristitia est passio mortificatiua.

21 Mune. def. idest, in occulto tradita.

22 Impius ac. scilicet, iudex.

23 In fa. pru. &c. per maturitatem & honestatem, quia dispositio cordis magis apparet in facie, in qua sunt omnes sensus, quā in partibus alijs.

24 Oculi stul. in fi. ter. idest, habens vagos aspectus, sicut cor varios cogitatus.

25 Ira pa. fi. stu. quia pater representatur in filio, & sic stultitia eius redundat in patrem similiter & in matrem.

26 Non est bo. &c. iusto. cui debetur honor & bonum.

27 Nec per prin. idest, occidere. sicut Ismahel pessimus interfecit Godoliam, qui rectē indicabat populum, Ierem. 41.

28 Qui moderatur ser. su. &c. ita quod nihil est ibi superfluum nec diminutum.

29 Doctus & pru. est. quia hoc est valde difficile, circa quod est magna virtus.

30 Et pretiosi spi. idest, animæ.

31 Vir erud. in scientia & moribus, ex quibus pretiositas animæ attenditur.

32 Stul. quoque si ta. inter sapientes.

33 Sapiens repu. ab ignorantibus ipsum, credentibus hanc taciturnitatem procedere ex sapientis maturitate, qui solet esse tardus ad loquendum.

34 Et si compres. la. ab inclinatione loquendi.

35 Intelligens. scilicet, proprium defectum, ex quo comprimit la. sua, ne prorumpat in aliquod.

CAP.

CAPVT

XVIII.

† Quem dele-
at facere di-
scordias, is
mini tempo-
re auoluitur.

Occasiones quæ
c. Impius cū.
in profan. Qui lōgis
peccatorū tnebris
inuolutus semel de
luctu desperat, ex de-
speratione sibi pec-
candi frena relaxat,
sed opprobrium fu-
turæ dānationis nul-
la ratione euadit,
quem nulla diuini
timoris memoria
cohibuit.

B Aqua prof. quia do-
minus & apostoli
palā vtriusque test.
sacramenta mūdo
reſerabāt, de quib.
ſubdit. Et torrens
redundans fons ſa-
piētiæ. Aqua profun-
da. i. verba ſapien-
tium lauant mētes
& rigant, ne pecca-
torum ſorde deſor-
mes remaneāt, aut
ut ariditate defi-
ciāt. Et quia quādā
myſtica latent, quæ
dam aperta ſunt, re-
cte hic aquam pro-
fundam & torren-
tem redundantem
eſſe dicit.

† viri.
† Snp. 10. b.

C Qui mol. qui. n.
cepta

Occasiones quærit qui vult recedere ab a-
mico, omni tēpore erit exprobabilis. Non
recipit stultus verba prudentiæ, nisi eat di-
xerit quæ versantur in corde eius. Impius
cum in profundum venerit peccatorum, contemnit, sed se-
quitur eum ignominia & opprobrium. Aqua profunda ver-
ba ex ore viri, & torrens redundans fons sapientiæ. † Acci-
pere personam impii non est bonum, † ut declines a verita-
te iudicii. Labia stulti miscent se rixis, & os eius iurgia, pro-
uocat. Os stulti contritio eius, & labia ipsius † ruina animæ e-
ius. Verba † bilinguis quasi simplicia, & ipsa perueniunt vs-
que ad interiora ventris. Pigrum deſicit timor, animæ autem
effeminatorum esurient. Qui mollis & dissolutus est in
opere suo, frater est † sua opera dissipantis. Turris fortis-
sima nomen domini, ad ipsum currit iustus & exaltabitur.
† Substantia diuitis vrbs roboris eius, & quasi murus vali-
dus circumdans eum. Antequam contēatur, exaltatur cor
hominis, & antequam glorificetur, humiliatur. † Qui
prius respondet, quam audiat, stultum se esse demonstrat,
& confusione dignum. Spiritus viri sustentat imbecillita-

CAP. XVIII.

a Calumnias. b Iudæus c Non cogitur.

† Ccaſiones quærit qui vult recedere ab a-

mico, omni tēpore erit exprobabilis. Non

recipit stultus verba prudentiæ, nisi eat di-

xerit quæ versantur in corde eius. Impius

cum in profundum venerit peccatorum, contemnit, sed se-

quitur eum ignominia & opprobrium. Aqua profunda ver-

ba ex ore viri, & torrens redundans fons sapientiæ. † Acci-

pere personam impii non est bonum, † ut declines a verita-

te iudicii. Labia stulti miscent se rixis, & os eius iurgia, pro-

uocat. Os stulti contritio eius, & labia ipsius † ruina animæ e-

ius. Verba † bilinguis quasi simplicia, & ipsa perueniunt vs-

que ad interiora ventris. Pigrum deſicit timor, animæ autem

effeminatorum esurient. Qui mollis & dissolutus est in

opere suo, frater est † sua opera dissipantis. Turris fortis-

sima nomen domini, ad ipsum currit iustus & exaltabitur.

† Substantia diuitis vrbs roboris eius, & quasi murus vali-

dus circumdans eum. Antequam contēatur, exaltatur cor

hominis, & antequam glorificetur, humiliatur. † Qui

prius respondet, quam audiat, stultum se esse demonstrat,

& confusione dignum. Spiritus viri sustentat imbecillita-

cepta bona districte D
non exequitur, disſo-
lutione negligentie
manum destrucens
imitatur.

d Subſtan. Subſtātia
terrena non ſemper
deſedere poteſt, imo
plenique per eam pe-
reunt, unde Eccl. Di-

Eccl. 5. c.

nita conſervata in ma-
le domini ſui, pereū-
t enim in afflictione
peſſima. ergo de ſub-
ſtātia virtutum di-
cit, quæ cum abundat
quasi in expugna-
bili muro cunctas ho-

ſtium arcet inſidias.

† Qui prius re. Qui
prius magiſter eſſe
deſiderat quā diſcat,
ſtultitæ noxam non
declinat. Qui iudica-
re proximorū facta
prius quam vtrū-
que plene cauſam no-
uerit, inordinate fe-
ſtinat, ſe dignum cō-
ſuſione monſtrat.

f Spiritus autem vi.

Et ipſe autem vir ait,
ſpiritus quidem prom-

ptus eſt, caro autem in-

ſirma. Pōt & de quo-
libet ſancto viro ac-
cipi, qui carnis imbe-
cillitatē ne in tenta-
tiones incidat, men-
tis fortitudine ſuſten-
tat.

† Eccl. 11. a.

† Snp. 10. b.

† viri.

† Snp. 10. b.

† Snp. 10. b.

† Snp. 10. b.

† Snp. 10. b.

† Snp. 10. b.

† Snp. 10. b.

† Snp. 10. b.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVIII.

Occasiones. Hic consequenter reprobatur effectus iræ, secundum,
qui est recedere ab amico fideli, quod frequenter facit ira. Dicit
igitur.

- 1 Occasiones quærit. allegando non causam pro causa.
- 2 Qui vult recedere ab ami. sine rationabili causa.
- 3 Omni tempore. quia corrumpit & falsat amicitiam, quod est pe-
ius quam falsare pecuniam, quanto pretiosior res est amicitia quam pe-
cunia, secundum quod dicit Philosophus. 8. Ethic.
- 4 Non recipit stultus verba. quia sibi desipiunt propter habitum
contrarium.
- 5 Impius cum in profundum venerit peccatorum. per obſti-
nationem mentis.
- 6 Contemnit. omnem correctionem & panæ comminationem.
- 7 Sed sequitur eum ignominia & opp. sempiternum in gehēna.
- 8 Aqua profunda verba ex ore viri. ut dicit Rab. Sa. hic accipi-
tur vir perfectus in scientia & virtute, cuius v rba continēt profun-
dam scientiam, ad quam quilibet nō potest de facili attingere, sicut nec
ad profundum aquæ profundæ.
- 9 Et tor. re. in alios per bonam doctrinam.
- 10 Fons sa. in mente sapientis, a quo fonte ad alios derivatur aqua
sapientiæ.
- 11 Accipere perſo. im. sine diues sit, sine pauper.
- 12 Non est bo. minus dicit & plus ſignat, quia hoc est malum, cū
ſit contra iuſtitie veritatem.
- 13 Labia stulti miscent se rixis. ſcilicet, aliorum adinuicem ri-
xantium.
- 14 Et os eius iur. pro. quia rixantes ad maiora incitat, sicut ille
qui canes incitat ad mordendum se inuicem.
- 15 Os stulti contritio eius. quia propter verba ſua frequenter pu-
nitur in corpore, & cum hoc peccat in mente. ideo ſequitur. Et labia
ipsius ruina animæ.
- 16 Ver. bilin. qui in preſentia adulatur & in abſentia detrahit.
- 17 Quasi ſim. i. ſu e plica doſoſitatis videntur quando in potentia
lo-

loquitur.

18 Et ipsa p. i. vsque ad cor quod est in medio ventris, hoc est dictū.

19 Pigrum de. Iste versus non est in Hebr. potest tamen sic exponi,
Pigrum deſicit ab aggrefſu boni operis.

20 Timor. laboris.

21 Animæ autem effeminatorum. i. homines ut ſemina molles
ad bene operandum.

22 Esuri. quia non laborant ad neceſſaria acquirenda.

23 Qui m. & di. eſt. a virtute operandi.

24 Frater eſt ſua opera diſſipantis. i. ſimilis eſt illi. Non tamen
in toto quia peior eſt diſſipans opera ſua quā mollis & remiſſus in ſuis
operibus inchoatis.

25 Turris forti. i. proteſtio ſirma.

26 Nomen domini. i. eius potentia.

27 Adipsum cur. inuocando diuinam potētiā in ſuis neceſſitatib.

28 Subſtan. di. i. eius diuitiæ.

29 Vrbs ro. e. quia in ipſis confidit ſicut in murata vrbe, licet fre-
quenter in hoc decipiatur.

30 Antequā conteratur, exaltatur cor hominis. ſicut dictum
eſt ſupra de Abſalom & de Antiocho illeſtri.

31 Et antequā glorificetur humiliatur. ſicut Ioseph humiliatus
fuit in carcere, antequam præſiceretur Aegypti prouinciæ, & David
in perſecutione Saulis antequam ſublimaretur in regnum.

32 Qui prius rñdet. Hoc dupliciter exponitur. Vno modo de illo
qui ad quæſtionem reſpondet antequam perfecte audiat eius propoſitio-
nem, & iſte frequenter oſtendit ſe eſſe ſtultum & conſuſibile, quia nō
reſpondet ad intellectum quærentis. Alio modo de illo qui tanquam do-
ctor reſpondet diſcipulis, qui tamen non audiuit diſcendo ab alijs, &
iſte eſt ſtultus & conſuſione dignus, quia accipit formam doctōris cum
nondum fuerit diſcipulus.

33 Spiritus viri. i. bonitas cordis.

34 Sustentat imbecillitatem ſuā. ex parte corporis, quia plus
aliquando facit quā habens corpus forte, et cor debile, unde dicit Greg.
hom. 12. Vires quas imperitia denegat, charitas ſubminiſtrat.

Spiri-

A Spiritum vero. Dicitur. n. sape iratus ea, quæ placatus, quia dixit, *Vos autem dicitur a nobis, quia omnia quaecunque au. a patre meo. Dicitur, nota fidei vobis.* Venit in cor eius per presentiam diuinæ con-
B Donum ho. Donum charitatis siue aliarum virtutum quas fideles accipiunt, dicitur via actionis eorum, quo enim magis gratia spiritus sancti in eis repletur, eo latius foris bonorum operum gressus multiplicant, atque inter magnos ecclesiæ rectores in futuro culmen fortiuntur honoris. Aliter. Donum spirituale saluatoris quod mundo attulit, dilatauit viam eius, quod ad plurimas et bis nationes per fidei & dilectionis sue presentiam veniret, nec solum populos, sed ipsos dominos concupiscentijs renuntiare ac sibi libenter obtemperare faceret.
C Iustus prior. Omnis qui vere iustus est, ubi peccantium errata conspicit, primo seipsum inspicit, dumque sollicitus se accusauerit, alios benigne corripit. Et qui di-

A tem suam, spiritum vero t ad irascendum facilem, quis poterit sustinere? Cor prudentis possidebit scientiam, & auris sapientium querit doctrinam. Donum hominis dilatat viam eius, & ante principis spatium ei facit. Iustus prior est accusator sui, venit amicus eius, & inuestigabit eum. Contradictiones comprimit foris, & inter potentes quoque diiudicat. Frater qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma, & iudicia quasi venter vrbium. De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipsius saturabunt eum. Mors & vita in manibus linguæ, qui diligunt eam, comedent fructus eius. Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum, & habuerit iucunditatem a domino. Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum, t qui autem tenet adulteram, stultus est & insipiens. Cum obsecrationibus loquetur pauper, & diues effabitur rigide. Vir amicus ad societatem, magis amicus erit quam frater.

A Qui ad iram facilis est, nec seipsum potest sustinere. **Tamen.** **A** Ut possit sustinere. **B** Virtutum vel quod Christus attulit. **C** Fidelis vel Christi. **In operibus vel per vniuersum orbem.** **Ecclesiæ vel mundi.** **Quam alterius.** **Christus.** **Cognoscer facta eius.** **Iudica me Deus, & discerne causam meam.** **Iudex.** **Iudex.** **Vniuersæ testamenti.** **Cum ob. lo. p. Humiles spiritu, humiliter dominum adorant, vt Publicanus, superbi sua merita iactant, vt Phariseus.** **Vir a. Gentilis cõuer sus magis amatur a domino, quam Iudeus infidelis perdurans, de quo secundum carnem natus est. Potest & de apostolis, de Iudæa natis intelligi, quia magis amarent credentes ex gentibus, quam suæ gentis incedulos.** **Luc. 18. 5.** **32. q. 1. c. 2.**

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Spiritum vero ad irascendum facilem quis poterit sustinere. q. d. nullus, nisi valde patiens & mansuetus.
- 2 Cor prudentis possidebit scientiam, tanquam rem charissimam, & quia non potest auferri ab eo violentè, sicut possunt bona exteriora.
- 3 Et auris sapientium querit doctrinam. ab alijs libenter audiendo, propter quod dicitur supra cap. 1. Audiens sapiens sapientior, erit, & c.
- 4 Donum hominis dilatat viam eius. Hoc patet in curijs principum & prelatorum, quia qui dat ostiarijs & mediatoribus, procedit vltra vsque ad presentiam eorum.
- 5 Iustus prior est accusator sui, reuelando delictum suum amico antequam ab alijs accusetur.
- 6 Venit amicus eius, eis compatiendo.
- 7 Et inuestigabit eum, querens viam liberationis suæ.
- 8 Contradictiones comprimit foris, & inter p. quoque diu. Cum, n. in diuisione alicuius rei non inuenitur alius modus quam fors, tunc vsus sortium de scindit inter eos litigium, quia quilibet est contentus portione sibi per sortem obueniente.
- 9 Frater qui adiu. a fr. congregatio hominum et potissime religio forum ad inuicem concordantiam & supportantiam.
- 10 Quali ciui. fir. quia si ab alijs innadatur, bene defenditur.
- 11 Et in. a talibus data.

Qua-

- 12 Quasi ve. vr. quia sunt firma & immobilia.
- 13 De fructu oris viri. i. de doctrina virtuosi.
- 14 Replebitur venter e. i. augmentabitur scientia eius eo modo loquendi quo dicitur de parum sciente aut igno ante, quod parum aut nihil habet in ventre, ex actu. n. docendi augmentabitur scientia doctoris.
- 15 Et ge. i. germina vel generationes. & dicuntur a gigno.
- 16 Labia eius. i. doctrina ipsius. Et est repetitio eiusdem sententiæ ad maiorem repressiõem.
- 17 Mors et vita. In abusu enim ipsius est mors culpæ & in bono vsu vita gratiæ.
- 18 Qui dil. eam. quia diligentes bonam linguam reportant bonum fructum, & diligentes malam, malum.
- 19 Qui in mu. bo. i. sacre scripturæ notitiâ, vt exponit R. 2. S. A. Potest etiam intelligi de muliere ad literam, quia vir et vxor sunt una caro, & ideo si sit bona, est ad bonum viri, ideo dicitur. Gen. 2. c. Faciamus ei adiutorium simile sibi.
- 20 Et hau. i. uia quæ ducit ad causatur ex adeptione boni.
- 21 Qui ex. mu. bo. Iste versus non est in Hebræo, propter quod pertransit, & quia satis patet sententia ex prædictis.
- 22 Cum ob. lo. pa. quia indiget, & non potest aliter supplere suam indigentiam.
- 23 Et di. ef. ri. quia non est in tali necessitate.
- 24 Vir a. ad so. i. delectabilis alteri in conuiuium.
- 25 Magis a. erit quam fra. i. quam consanguineus in conuiuium male portabilis & durus.

CAP. XIX.

Melior est pauper qui ambulat in simplicitate sua, quam diues torquens labia sua & insipiens.

CAP. XIX.

Melior est pauper qui ambulat in simplicitate sua, quam diues torquens labia sua & insipiens.

scripturis intelligit, operando proficit, quæ eruditus si in his quæ caute intellexerit, ad heresim prædicandâ labia detorquet.

Vbi

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIX.

Melior est pauper. Hic co. sequenter reprobatur tertium iræ effectum qui est alterius, cui aliquis irascitur contemptus, ideo dicitur.

Mc-

- 1 Melior est pau. qui am. in sim sua. non se efferendo, sed alios venerando.
- 2 Quam di. tor. alios contemnendo, non solum in corde interius sed etiam in signo exterius faciendo alijs violentiam.
- 3 Et in. i. alius insipidus.

Vbi

A *Vbi non, &c.* Animæ humanæ scientia vitæ celsæ necessaria est, quia sine ea beata esse non potest. Attamen qui effrenatis sensibus mentis plus appetit sapere quàm decet, plerumque offensionem hereticæ stultitiæ temerarijs tractatibus incurrit. Quod in primis parentibus mystice signatum est, qui dum appetitum scientiæ maiotis vetitum contingere properabant, a statu beatitudinis in penam miseriam & mortalitatis inciderunt.

B *Stulti. &c.* Stultici cum viam veritatis deserunt, non se errasse fatentur, sed culpam suam in conditorem, referunt, quasi occasionem ipse peccandi tribuit, quod vel hominem fragilem fecerit, vel ad tentandum hostem versatum admisit. unde Adam post peccatum increpatus a domino, se excusauit, dicens, *Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.* Et mulier, *Serpens, inquit, decepit me.* Ambo culpam in creatorem retulerunt, ille, quod mulierem sociam dederat, illa, quod serpentem in paradiso posuerat. Contra quod sapiens, *Ne declines cor meum in verba mea. ad ex. ex. in pec.* Hic quoque contra dominum feruet animo, qui diuina imperia per suam inertiam contemnens, ipsum dominum quasi importabilia onera imposuerit, mente reprehendit insana.

C *Diui. ad. a.* Diuitiæ regni celsæ quæ per sanctos doctores fidelibus tribuendæ prædicantur, multos amicos & eisdem prædicantibus & earum largitori Deo asciscunt. A prophetis autem

tem quia nihil certæ beatitudinis promittunt, & hi quæ habent separantur, conuersti ad certissimam dominicæ fidei promissionem.

D *Testis fal.* Redarguerat eum qui tantum verba scetabatur, nunc illi redarguit qui verba dominicæ auctoritatis male interpretando corrum

A *Vbi non est scientia animæ, non est bonum, & qui festinus est pedibus, offendit.* Stultitia hominis supplantat gressus eius, & contra Deum feruet animo suo. Diuitiæ addunt amicos plurimos, a paupere autem & hi quos habuit, separantur.

T *estis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur, non effugiet.* Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis. Fratres hominis pauperis oderunt eum, in super & amici procul recesserunt ab eo. Qui tantum verba scetatur, nihil habebit, qui autem possessor est mentis, diligit animam suam, & custos prudentiæ inueniet bona. Falsus testis non erit impunitus, & qui loquitur mendacia peribit. Non decent stultum diuitiæ, nec seruum dominari principibus. Doctrina viri per patientiam noscitur, & gloria eius est iniqua prætergredi. Sicut fremitus leonis, ita & regis ira, & sicut ros super herbam, ita & hilaritas

pendere, si viuendo nescit aduersa æquanimiter tolerare. Recte autem subditur.

G *Et glo. eius est iniqua præ.* Perfecti est enim doctoris, sic aliorum improbitatem patienter sufferre, ut se nouerit ab iniquis patienter obseruare. Neque enim propria munditia sine tolerantia sufficit, neque tolerantia sine munditia.

Dolor

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vbi non est sc. a. i. de salute animæ.*
- 2 *Non est bonum.* quia bona corporalia ad bonum animæ finaliter ordinantur sicut corpus est propter animam, remoto autem fine remouentur ea quæ ad finem ordinantur.
- 3 *Et qui festinus est pedibus.* idest, precipitanter agens in suis operibus.
- 4 *Offen.* quia de contingentibus omittit.
- 5 *Stultitia hominis supplan.* quia facit eum ab alijs despici & conculcari.
- 6 *Et contra Deum fert.* quia ex impatientia prorumpit in blasphemiam Dei.
- 7 *Diuitiæ addunt amicos pluri.* quia multitudo hominum sequitur bonum utile, quod habere possunt a diuite, & non a paupere, ideo subditur.
- 8 *A pau.* cum adhuc diues fuit.
- 9 *Separantur.* quando depauperatur.
- 10 *Testis fal. non erit im.* in futuro & aliquando in presenti, sicut patet de senibus falsum testimonium contra Susannam dantibus, quia deprehensi fuerunt occisi, Dan. 13.
- 11 *Et qui men. lo.* diuinum iudicium, in quo de omni verbo otioso oportebit reddere rationem Deo. Mat. 12. ca. & multo fortius de verbo mendoso.
- 12 *Multi cor. per. i.* venerantur & honorant, quia bonum utile ab eo consequi sperant, ad quod prona est populi multitudo, ut prædictum est.
- 13 *Et ami. sunt.* saltem apparenter.
- 14 *Fratres.* i. consanguinei.
- 15 *Homini pa. o. eum.* quia ut frequenter verecundantur de eius presentia, & quia timent ne peccat ab eis releuari a sua indigentia.

In-

16 *Insuper & amici prochi.* idest, familiares ei antequam depauperaretur.

17 *Qui tantum ver.* hoc exponitur dupliciter. Vno modo de discipulo qui magis diligit ornatum verborum quam bonam scientiam, & ille nihil reportat veritatis a doctore, aut ita parum quod pro nihilo est computandum. Alio modo de doctore qui habet bona verba & nulla facta, & iste nihil præmij reportabit a Deo, & huic consonat littera sequens, cum dicitur.

18 *Qui au. p. est m.* per virtutes morales, quibus vires sensitiuæ sunt in obedientia rationis.

19 *Dili. a. su.* quia vult ei verum bonum, quod est bonum virtutis.

20 *Et cu. p.* quæ virtutes morales.

21 *Inue. bo.* gratiæ in presenti, & gloriæ in futuro.

22 *Fal.* exponatur vt supra.

23 *Non de stul.* sed magis austeritates, vt sic eius stultitia reprimatur.

24 *Nec ser.* quia nihil asperius seruo qui confurgit in dominum, de communi cursu.

25 *Doctri.* vnde & antiqui philosophi vt Socrates & plures alij fuerunt in patientia valde perfecti. Potest etiã hoc proprie exponi de doctrina apostolorum & aliorum doctorum in primitiua ecclesia, cuius veritas apparebat per patientiam, quia non reformidabat ante mori pro ipsa.

26 *Et glo. eius.* s. viri patientis.

27 *Et ini. præ.* i. mala non inferre, sed magis pati.

28 *Sicut fre. leo.* idest rugitus est valde terribilis alijs bestiis.

29 *Ita & regis.* terribilis est suis subditis. vnde, & leo dicitur rex bestiarum.

30 *Et si. ros.* est consolabilis.

31 *Ita & hi. eius.* s. regis est consolabilis subditis.

Dolor

a *Dolor pa.* Deus in natura semper impassibilis, dolere tamē nostro more dicitur, cum homines quos ad se credendum, laudandumq; creauit, diabolo seruire conspiciat. Unde peccauit eum, quod hominem fecisset super terram, & tactus dolore cordis intrinsecus, *Delebo*, inquit, *hominem quem creauit a facie terra.*

Genes. 6. a.

† 26. distinct.
c. deinde.

- proprie

† remissa,
otiosa
† morietur

† Mutuat

B

† donec est
spes

† Magna e.
nim ira detri-
mentū affert,
dimitte eum,
vt & deinceps
corripas

† consilium

† Decorat ho-
minem benefi-
centia sua

† saturus

b *Tecta iugi.* Sicut te-
sta perstillantia plu-
uiam quidem susci-
piunt, nec ad utilita-
tem, sed ad molestiā
inhabitantium, sic ec-
clesia hereticorum
diuina verba non ad
salutem animarum,
sed ad vsum suā ne-
quitiae male interpre-
tando, & contra ca-
tholicos litigando con-
uertit. Tecta enim
mundas pluuiae gut-
tas accipiunt, sed sub
tectis in domo sordi-
das reddunt, & here-
ticus limpidissima ce-
lestis oraculi verba su-
scipit, & forde mista
auditoribus reddit.

c *Pigredo im. so.* Piger
dicitur qui recte sciē-
do vigilat, sed nihil
operando torpescit,
sed pigredo immit-
tit soporem, quia pau-
lisper recte sentien-
di vigilantia amitti-
tur, dum ab opere
cessatur. Recte au-
tem subditur.

d *Et anima dis. esu.* Nam quia se ad superiora stringēdo non
dirigit, neglectam se inferius per desideria expādit, & dum
studiorum subtiliū vigore non constringitur, cupiditatis in-
finē

tas eius. Dolor patris filius stultus, & tecta iugiter perstillan-

tia litigiola mulier. Domus & diuitiae dantur a parentibus, t a

domino autē proprie vxor prudēs. Pigredo immittit soporē,

& anima t dissoluta esuriēt. Qui custodit mandatum, custo-

dit animā suā, qui autē negligit t viam suam, t mortificabitur.

t foeneratur domino qui miseretur pauperis, & t vicissitudi-

nē suā reddet ei. Erudi filiū tuū, t nē desperes, ad interfectio-

nē autē eius ne ponas animā tuā. t Qui enim impatiens est, su-

stinebit dāmnū, & cum rapuerit, aliud apponet. Audi confi-

liū, & suscipe disciplinā, vt sis sapiens in nouissimis tuis. Mul-

tā cogitationes in corde viri, t voluntas autē domini in æter-

nūm permanet. t Homo indigēs misericors est, & melior est

pauper iustus quam vir mendax. Timor domini ad vitam, &

in plenitudine commorabitur absque visitatione pessimi.

g *Melior est pau.* quam qui se per excellentiam virtutum vi-

finē fame fauciatur, vt quo per disciplinam ligari dissimu-
lat, eo esuriens per voluptatum desideria se spargat.

e *Erudi fi.* Subiectum tibi si errare conspicias, diligenter ca-
stiga quod si castigari renuerit, ita cautē erga illum age, ne
quid in tuis verbis vel operibus, vnde amplius peccet, inue-
niat. Huic con cordat

1 quod sequitur.

2 f *Qui im. est su. dam.* &

3 cum ra. Si enim pro

4 duritia contradicen-

5 tis fratris in impatiē-

6 tiae vitium labaris,

7 tuę virtutis damnum

8 patieris, & cum illi

9 spem penitētię salu-

10 tisq; quam forsitan t vias suas

11 habuerat, durius in-

12 crepando rapueris, t retributionē

13 rationem pro fratre

14 quem scandalizasti

15 districto iudici red-

16 des. Ad literam pa-

17 ter. Qui enim per

18 impatiētiā inopiā

19 fur est aut raptor, dā-

20 nat animam suam,

21 & cum proximo rē

22 tollit, & si non homi-

23 ni, Deo iudici ratio-

24 nem reddet, vnde a-

25 lii, Male cogitans ho-

26 mo, multo damno

27 affligitur, & si perni-

28 tiosus fuerit, & ani-

29 mam suam apponet.

30 Cum enim pecuniā

31 violentus abutulerit,

32 pro hac animam in-

33 uitus dabit.

g *Melior est pau.* quam qui se per excellentiam virtutum vi-
ri nomine dignum dicens, fallitur nescius, dum superbiē-
do perdidit bona quę gessit.

Abfcon-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dolor pa. fi. quia filius representat patrem. & ideo stultitia fi-
lii da. ei doloris materiam.

2 Et tecta iugiter perstil. ita quod pluuia cadens per illa inquie-
tat domum.

3 Litigiola mu. quia quasi continuē suis litigiis conturbat virum
& familiam.

4 Domus & diuitiē dantur a parentibus. Filiis quando eman-
cipantur ab eis.

5 A domino autem vxor. Datur eis, quia prudentia non potest
dari a parentibus & amicis.

6 Pigredo im. sop. mentis & corporis. Piger enim videtur semper
dormitare.

7 Et ani. dis. a vinculo legis & iustitiā.

8 Esuriēt. patiēdo bonorum spiritualium defectum, & frequenter
corporaliū.

9 Qui cu. man. Dei, & superioris sui.

10 Custodi. ani. suam transgressione culpa, & per consequens ab
obligatione pōnē.

11 Qui autem negligit viam suam. id est, obseruationes man-
datorum.

12 Mortifica. morte culpa & gehennā.

13 Foeneratur domino qui miseretur pauperis, & vicissitudi-
nem suam reddet, & c. dando ei elemosynam, quia dominus reddit
ei centuplum i. præsenti, & vitam æternam in futuro, Matt. 19. d.

14 Erudi. fili. in scientia, & moribus.

15 Ne despe. de eius eruditione, si parum aut nihil accipiat in prin-
cipio, quia frequenter contingit, quod aliqui tales finaliter sunt bene
eruditi.

16 Ad inter. corporalem vel spiritualem.

17 Ne po. ani. Sicut aliqui patres occulte procurant corporalem
mortem

mortem filiorum male corrigibilium veneno vel alio modo, ne publica
iustitia suspendatur, & aliqui patres interficiunt eos spiritualiter sub-
trahendo correptionem, & desperantes de eorum correctione, eo qd sunt
male corrigibiles, quod tamen non est desperandum, quandiu sunt in vi-
ta præsenti, in qua possunt per liberum arbitrium ad bonum reuerti.

18 Qui enim im. est sustinebit damnum. scilicet patientiā
quam perdit.

19 Et cum ra. rem alienam ex impatientia.

20 Aliud apponet. scilicet, damnum innocentia cum damno pa-
tientiā.

21 Audi con. de bonis agendis in futuro.

22 Et sus. di. de malis præsenti te corrigendo.

23 Vt sis sapiens in nouissimis tuis. quauis in iuuentute insi-
piens fueris.

25 Multę cogitatio. in cor. quia quasi continue variatur de vna
in aliam.

25 Voluntas autem domini in æternum per. scilicet, immu-
tabilis, quia vnico actū volendi vult se, & alia.

26 Homo indigens misericors est. quia experientia sua mise-
ria mouet eum ad miserandum aliis in affectu, licet non valeat in ef-
fectu.

27 Et melior est pauper iustus. qui non declinat a veritate ius-
titiā.

28 Quam vir mendax. scilicet potens qui declinat ab ea per men-
daciā.

29 Timor domini. scilicet filialis, qui cauet offensam.

30 Ad vitam. ducit beatam. Ideo subditur.

31 Et in pleni. scilicet beatitudinis.

32 Commorabitur. perpetuē.

33 Absque visitatione pessimi. i. diaboli, qui nullo modo potest
accedere ibi.

Abfcon-

Abscondit piger ma.
 A Nemo ita piger est, ^a Abscondit piger manū suā, ^a Desidiosus predicator.
^a inf. 10. c. vt vel comedendo ^a Vi quæ dicit faciat.
^a in fin. manum ad os duce ^a Correctus.
^a Derisorē. re laborē putet, sed ^a Correctorem.
^a fastidiosior. pigro labor est ma- ^a Deum vel predicatorē.
 num ad os porrigere, quia desidiosus ^a Ecclesiā.
 predicator non hoc vult operari quod dicit, Manū enim ad os porrigere, est uo-
^a fugat. ci opere cōcordare. ^a affligit patrem & matrem ^a filio
 Hic. In futuro.

^a Cessa filii
 audire erudi-
 tionem quæ re-
 abducit a ser-
 monib. scien-
 tiæ.

git, ignominiosus erit, & infelix. † Nō cesses fili

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Abscondit piger manum suam sub ascella. i. tempore frigi-
 do interumpit comestione propter manum calefactionem, unde in
 Hebræo habetur. Abscondit piger manū suam. i. manus suas, acci-
 piendo singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f. Venit musca grauissi-
 ma. i. multitudo muscarum. Sed caldaria, porrigendo munus ad ignem,
 sub caldaria existentem. 2 Pestilente flagellato. Publice.
- 3 Stultus sapientior erit. i. minus stultus, quia in aliquo corrigit
 se timens ne contingat sibi simile.
- 4 Si autem corripuerit, aliquis.
- 5 Sapientem. In aliquo delinquentem, quia nita præsens sine deli-
 cto omnino non transigitur.
- 6 Intelliget disciplinam. In emendando ab illo delicto.
- 7 Qui affligit patrem. Sicut fecit Absalom.
- 8 Et fugit ma. subtrahendo ei debitum.
- 9 Ignominio. in præsenti.
- 10 Et in futuro.

Non

CAP. XX.

^a Derisorem
 efficit.
^a L' Vxuri. res.
 Sequitur.
^b Aestate. Re-
 gnum Dei æsta-
 ti comparatur,
 quia tunc mœ-
 roris nostri nu-
 bila transiunt, &
^a quiescit. vitæ dies æter-
 ni solis claritate
^a misceas se. fulgebunt.
^c Beatos post
 se fi. Non adli-
 teram, sed exem-
 pla eius sequen-
 tes. Vnde om-
 nes electi, filij
 A brahe quibus
^c nō præsens, sed
 futura beatitudo
 pro-

^a Denat. a. ^b Deo ierure. ^c Die iudicii. ^d Quæcunque seminauerit homo hæc & metet.

^a frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei.
 Sicut aqua profunda, sic cōsiliū in corde viri, sed homo sapiens exhau-
 riet illud. Multi homines misericordes vocantur, virū autē fidelē quis
 inueniet? Iustus q̄ ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios de-
^a relinquet. Rex qui sedet in folio iudicii, dissipat omne malum intuitu
^a Quid iudicat æquitatem. ^b Etiam hic. ^c Respexit dominus Petrum.

CAP. XX.

Sinere Cerere & Briccho friget Venus.

^a Vxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas.
 Quicumque his delectatur, non erit sapiens. Si-
^a Timendus est. ^b Dei.
 cut rugitus leonis, ita & terror regis, qui prouo-
 cat eum, peccat in animam suam. Honor est ho-
 mini, qui † separat se a contentione, omnes
 autem stulti † miscentur contumeliis. Propter
^a Apud homines.
 frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei.
 Sicut aqua profunda, sic cōsiliū in corde viri, sed homo sapiens exhau-
 riet illud. Multi homines misericordes vocantur, virū autē fidelē quis
 inueniet? Iustus q̄ ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios de-
^a relinquet. Rex qui sedet in folio iudicii, dissipat omne malum intuitu
^a Quid iudicat æquitatem. ^b Etiam hic. ^c Respexit dominus Petrum.

1 promittitur, vn-
 2 de, Rex qui se.
 3 d Rex qui se. in
 4 so. Et si in hac vi-
 5 ta electi mala
 6 patiantur, re-
 7 proborum, vbi
 8 iudicium uene-
 9 rit, omnia mala
 10 dissipantur, &
 11 coronatis cum
 12 domino iustis,
 13 soli punientur
 14 iniusti, quod
 15 & nunc agitur
 16 cum aliquis san-
 17 ctus exit de se-
 18 culo, & qui cum
 19 tribulabat, di-
 20 gna factis reci-
 21 pit.
 22 Quis

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XX.

Luxuriosa rex vinum. Superius Salomon repressit, rationabi-
 lem partem & irascibilem, hic reprimat concupiscibilem. Et pri-
 mo, quantum ad potum, secundo quantum ad cibum. 2. 3. Prima in tres
 secundum tria ca. ita quod in primo facit propositum, in secundo remo-
 uet dubiū, in tertio, ponit distē repressiois effectū. Circa primū dicitur.
 1 Luxuriosa res. supple est vinum. s. effectiue, unde dicit Hie. Ven-
 ter mero astuans, cito spumat in libidinem, unde & Lot per vini potum
 commisit cum filiabus suis incestum. Gen. 19. c.
 2 Et tumultuosa. s. est.
 3 Ebrietas. Quia tunc homines loquuntur effrenate & clamose.
 4 Quicumque his delectatur. s. ebrietate & luxuria.
 5 Non erit sapiens. Quia vtrunque absorbet rationem, & causat
 mentis hebetudinem.
 6 Sicut rugitus leonis. est terribilis alijs animalibus.
 7 Itat terror regis. malis hominibus.
 8 Qui prouocat eum. ad iram.
 9 Peccat in animam suam. i. in vitam suā, sicut patet de Semei.
 2. Reg. & de Ioab prouocantibus regem David ad iram, propter quod
 fuerunt occisi de mandato eius per Salomonem filium suum. 3. Re. 2.
 10 Honor est ho. quia per hoc ostendit se pacificum et māsuetum
 esse, quod est honorificum, quia honor est premium virtutis.

Om-

11 Omnes autem stulti. sequentes impetum passionis iræ.
 12 Miscentur contumeliis. ad hoc inclinati ex impulsu passionis.
 13 Propter frigus piger arare noluit. tempore ad hoc debito.
 14 Mendicabit ergo æstate. collectione fructuum cavendo.
 15 Et non dabitur illi. propter demeritum suæ pigritiæ.
 16 Sicut aqua profunda. in qua latent ea quæ sunt inferius.
 17 Sic cōsiliū. i. secretum.
 18 In corde viri. sapientis & astuti.
 19 Sed homo sapiens. i. discipulus diligens.
 20 Exhaustiet illud. sollicitè quærendo ab ipso.
 21 Multi homines misericordes vocantur. qui tamē nō sunt
 secundum veritatem sed magis pusillanimes impunita vitia dimitten-
 tes, ideo subditur.
 22 Virum. au. fi. in correctione vitiorū secūdu officiū sibi impositiū.
 23 Quis inue. q. d. rarō inuenitur, Propter quod dicitur Luc. 18. b.
 Filius hominis veniens putas inueniet fidē in terra. i. fidelē
 hominem, timore humano postposito, & fauore iustitiam facientem.
 24 Iustus qui am. in sim. sua. i. sine falsitatis plica.
 25 Beatos post se filios dere. instructos doctrina sua, unde fre-
 quenter contingit, quod propter bonitatem patrum defunctorū impre-
 cantur bona filiis eorum.
 26 Rex qui sedet. i. ad iustitiam exequendam.
 27 Dissipat omne malum. s. culpā, quod debet dissipare.
 28 Intuitu suo. quia malī talem principem formidant videre.

Quis

a Quis potest dicere, mundum est cor meum. *Beati mundo corde.*

A Et, *Innocens manibus & mundo corde.* Sed quis potest dicere.

Matt. 5. a.
Psal. 13.

Quia temerariū est se laudare, & quia sunt qui sua quasi fortia laudent, proximorum quasi vilia despiciunt, subdit.

b *Pondus & pondus.* Diuersum pondus, & diuersā mensuram ha-

† r. Ioh. 1. d.
De p. d. 2.
c. si enim.
† De p. d. 2.
c. ex studis.

bet in domo sua, ut

aliter sibi quam pro-

ximo meretur, qui

in suis semper adli-

bus quæ laudentur

in proximo quæ vi-

tuperentur, quatit,

& talem abominatur

dominus, quia quan-

tum sibi meritis pla-

cer, tantum superno

inspectori displicet.

Sed quia periculosum

est de aliena consci-

entia iudicare, dat coh-

silium quibus iudiciis

iudicium nostri diri-

gere debeamus.

c *Ex fl. suis in.* Quem

cunque enim virtu-

tibus cum modestia

continentiæ & iudi-

cio sapientium, ob-

seruantie mandato-

rum Dei, & maxime

simplicitati & humili-

tati studere videris,

huius munda & recta

opera intellige. Si au-

tem his contrarium,

corrigere. Aut si hoc

non potes, depita ne ab eo corrumparis. Nec est contrariū,

q. studiosi pueri nunc munda & recta opera testatur. Et supra

ait, *Quis potest dicere, mundum est cor meum.* In hoc. n. rectitudi-

nem viuendi qualis in hac vita esse iustorum potest, dacer

esse habendam. In illo subuitatem diuini examinis, qua ho-

minū facta & intentiones d. iudicat, monet ante oculos sem-

per habendā. Vnde illum locum quidam ita transulerunt.

Cū sederit rex in solio iudicij, quis gloriabitur castum se ha-

bere cor, aut quis gloriabitur mūdū se esse a peccato. Qui &

hoc manifestus p. suerunt. Iuuenis qui cum iusto est, direc-

ta erit via iustus. *Qu. enim dum sapientibus graditur, sapiens erit, si-*

cut econtra, A. n. s. talis om. similis effectus.

C *Domini fecit vtrunq.* Nemo ad predicandū idoneus fra-

tre simpliciē despiciat, quia si minus idoneus ad docendū,

promptus tamen ad dicendum & adimplendū. Sed reuelat,

quia

quia Deus qui eis maiorē sciētiā gratiā dedit, ipse fratri qui

hēt spiritualia dona tribuit, non pp se tantum, sed propter

fratrem, dans vnicuique secundum mēsuram donationis suæ.

e *Malum est.* qui eterna prēmia in celis preparare desiderat,

malū est, quod in presenti debet sustinere, ut cum recesserit

de mundo gloriatur

aperte prospiciens,

quia non sunt con-

dignę passionēs hu-

ius temporis ad su. g.

f *qua re. in nobis.*

g *Est an. & mul.* Hęc

est gloriatio sapien-

tis emptoris, qui quā-

diu emerit, malū esse

dicit quod secum a-

git, cum aut recesserit,

letabitur se sapi-

ter emisse. Sic & celi

emptor, vbi hinc re-

cesserit, exultabit, cō-

periens labia scienti-

æ. i. doctrinæ spiri-

tualis, qua vsus est in

comparatione cele-

stium auro gemmis

& valis esse assimilā-

da pretiosis.

g *Suavis est homini*

p. n. mendaci, & po-

stea implebitur os eius

calculo. In quocum-

que, membro quis

amplius peccauerit,

in eo plus patietur.

h *Qui in lingua*

magis delinquit, in ea plus arsurus esse phibetur, dū os eius

calculo qui est lapis igneus, implendum dicitur. Quod acci-

dit diuiti qui epulabatur quotidie splendide, cum in inferno

ardens linguæ refrigerium petebat, quæ in verbis superfluis

in epulando defluerat.

i *Hæredit.* Qui p. auaritiæ nequitia in hac vita multiplicari

appetunt, in futuro ab æterno patrociniō exheredes fiunt.

Aliter, Qui gradū regiminis prius quā subesse didicerit, p.

posterus accipit, in nouissimo mercede retributionis quę bo-

nis rectorib. debetur, carebit. Qui ad ministeriū altaris indo-

ctus & temerarius accessit, in nouissimo grām remuneratio-

nis, quæ bene ministrantib. promittitur, perdet. Pōt & ita ac-

cipi. Qui suas vult, & hic vindicare iniurias, corona patientiæ

in futuro carebit. Cui conuenit quod sequitur, *Ne dicas, ma-*

lum reddam, &c. Abominatio est apud Deum.

Abominatio

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quis potest dicere, mundum est cor meum.* quasi diceret, nul-

lus, nisi ex speciali gratia diuina. Propter quod dicitur Ioan-

nis prima canonica. 1. c. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.*

2 *Pondus.* maius in emendo.

3 *Et pondus.* Minus in vendendo, & similiter de mensura.

4 *Vtrunq. abominabile est apud Deum.* quia furtum est colore

iustitiæ palliatum. Propter quod dicit Hierony. *Simulata san-*

ctitas aniles est inquit is.

5 *Ex studiis suis intelligitur puer, si munda & recta sunt.* Si enim

fr. bonæ indolis, ex hoc coniecturatur quod futurus sit vir-

uosus in ætate adulta, propter quod dicit Philoso. 1. Ethic.

tuod pueros bene dicamus in spe.

6 *Aurum audientem.* Doctrinam sapientum.

7 *Et oculi.* Exempli eorum.

8 *Domini fecit vtrunq.* ex dono Dei vtrunq. prouenit.

9 *Noli diligere somnum.* Inmoderatum per pigritiam.

10 *Ne terge op.* Propter defectum laboris in acquisitione

necessariorum.

11 *Aperi oculos tuos.* i. sis vigil, & diligens in operibus tuis.

12 *Et sature.* i. saturaberis.

13 *Malum est, malum est, dicit omnis em.* quia replicat emendę

rei defectum, ut diminuat eius pretium.

14 *Et cum recesserit.* cum re empti.

15 *Tunc glo.* de bono foro.

16 *Et aurum & m.* i. doctrina procedens ex sapientia exce-

dit omne corporale quantumcunque pretiosum, quanto cor-

pore melior est anima.

17 *Tolle pestilentiū.* i. licet potes tollere.

Qui

18 *Qui fideius. ext. alie.* pro alieno, quia obligatus est ad red-

dendum pro eo, tamen si vestimentum est sibi necessarium

de nocte, debet sibi reddi in vespere, & resumit potest de ma-

ne, & c. sicut dictum fuit diffusius Exo. 22.

19 *Suavis est ho. i. mendaci.*

20 *Panis mendaci.* i. per mendacium acquisitus, quia vnicui-

que delectabile est operari secundum habitum 2. Ethicor. &

quod sic acquiritur suauē videtur.

21 *Et postea im. os eius cal.* per amaritudinem pœnitentiæ, eo

quod considerat se male egisse.

22 *Cogitationes con. to.* ad effectum deducuntur.

23 *Et gubernaculis.* i. prudentia, consilio, & experientia.

24 *Tractanda sunt bella.* Et non solum viribus corporalibus.

Vnde apud Romanos qui per bella subiugauerunt sibi totū

orbem, miles quantumcunque fortis carens tamen sapien-

tia dicebatur miles sine oculis.

25 *Et qui reuelat my.* consilia suæ fidei tradita.

26 *Et ambulat fraud.* Ostendens amicitiam cum sit inimi-

cus latenter.

27 *Et di. sua.* Magna promitte ndb, & parua aut nulla adim-

plendo.

28 *Ne com.* quia fieres ei similis, Psal. 17. d. Cum electo ele-

ctus eris, cum peruerso peruerteris.

29 *Qui maledi. patri suo & matri ex. i.* interficiet, sicut p̄cipit.

Leui. 20. & sic extinguitur quantum ad lumen p̄sentis vitæ.

30 *Hæreditas ad quam fest.* Ex cupiditate eam indebitē acqui-

rendo.

31 *In nouissimo be. ca.* quia acquirens post mortē penā substi-

nebit, & heres eius de cōi cursu finaliter non gaudebit.

32 *Ne dicas reddam malum pro ma.* Ex vindictæ zelo.

Ex-

A Abominatio est apud Deum pondus & pondus, statera dolosa, &c.
A Duplex pondus, & statera dolosa habet in corde suo, qui dū peccauerit, ipse veniā petir a domino, & homini peccati in se, ac penitenti, dimittere nō vult. Deū vult flectere precibus, & ipse homo nō flectitur, q̄ iure quasi iniquus ponderator abominatur a

† Dominum

† Supra
16. q. 47. dist.
c. 11. in 5.† 84. dist. in
perro.
psal. 94.

Ad. 13. c.

a malum pro malo, expecta dominum, & liberabit te. Abominatio est apud Deum pondus & pondus, statera dolosa non

a Non a libertate arbitrij.

Opera nostra operatus es in nobis domine.

b Boni.

Quasi, in hoc patet, quia omnia a Deo, quia nec, et libertatem arbitrij quis scire potest qualiter vel quandiu viuere possit.

est bona. † A domino † diriguntur gressus viri, quis autem hominum intelligere potest viam suā? Ruina est homini de-

uotare sanctos, & post vota † retractare. Dissipat impios rex sapiens, & incuruat super eos fornicem. Lucerna domini spiraculum hominis, quæ inuestigat omnia secreta ventris. Misericordia & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

a Diuini afflatus illuminatio, cum in mentem hominis venit, eam subinet ipsi illuminans ostendit, quæ ante cogitationes prauas & portare & pensare nesciebat.

a Tunc ciuitates bene ordinatae, tunc sanctæ ecclesiæ res recte aguntur, cum & fortiores viribus necessariis insistant operibus, & ieiuniorum maiori prudentia præditi, de his quæ agenda sunt salubriter consulunt.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

ria thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canicies. Liur vulneris absterget mala, & plaga in secretioribus ventris.

damnatio manet æterna, Ideo subdit.

c Dissipat impius rex sapiens, & incuruat super eos fornicem. Mos fuit antiquis, vt adepta de hoste victoria, fornices sibi erigeret, in quibus viri suarum laudes describerent, vt in Saulis opere legimus. Dominus ergo rex noster nō solū impiorum in

D

1. Reg. 15. c.

fine destruit malitiā, sed & magnam cum electis suis eiusdem triumphi gloriā perpetuo celebrat. Antiqua translatio. Venti-

lator impiorum rex sapiens, & immittit illis rotam malorum, id est poenam æternam, cui rotæ est contraria corona vitæ, quam repromittit Deus diligentibus se.

d Liur vul. Cum enim extra percutimur, ad memoriam peccatorum nostrorum, ita afflicti reuocamur, & per hoc quod foris patimur, magis intus, quod fecimus dolemus. Sicque fit vt inter aperta vulnera,

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam prauis operis, occultum vulnus doloris. Vter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Expecta do. i. iustitiam.
- 2 Et liberabit te. a persequentibus.
- 3 Abominatio est apud Deum pondus & pondus.
- 4 A domino dirigitur gressus viri. i. necesse habet dirigi.
- 5 Quis autem hominem per viam suam. q. d. nullus, nisi a Deo directus. Cuius ratio est, quia homo finaliter ordinatur ad beatitudinem, facultatem naturæ excedentem, secundum quod dicitur. 1. Cor. 2. c. Oculum non vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ preparauit Deus diligentibus se. Ad finem autem incognitum homo non potest opera sua dirigere, propter quo necessario indiget diuina directione.
- 6 Ruina est homini deuotare sanctos. i. facere eis vota, & non implere, quia licet vouere sit voluntatis, reddere tamen vota facta est necessitatis, & ideo non reddens ruit in peccatum, nisi per impotentiam excusetur.
- 7 Dissipat impios rex sapiens. i. debet dissipare turbantes bonum commune.
- 8 Et incuruat super eos fornicem. id est arcum triumphalem qui antiquitus erigebatur habita victoria de inimicis, vt habetur de Saule rege. 1. Reg. 15. c.
- 9 Lucerna domini spiraculum hominis. i. spiritus eius, quia lumen naturale rationis est quedam impressio diuini luminis, secundum quod dicitur Psal. 4. b. Signatum est super nos lumen vultus tui domine.

Quæ

C A P. XXI.

Icut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu domini, quocunque voluerit inclinabit illud. Omnis via viri recta sibi videtur, appendit autem corda dominus. Facere miseri-

bellum in se vincere, uirgulta malitiæ non uult extirpare. Sicut enim dominus aquarum diuisionibus, terrarum fines simul & aeris implet, regit quoque aquis superiora cælorum, Ita

F

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

5

6

7

Ita

1

2

3

4

Ira cor regis quocumq; voluerit inclinat, quia sicut diuisione gratiarum secundum voluntatem suam, & angelis & hominibus tribuit, ita corda sanctorum quibuscumque voluerit digna donationibus reddit. Et taceat Pelagianus, quia absq; gratia Dei nullus est locus salutis.

Contra Pelagianum.

Eccl. 1. d.

† praecept.

† lafr. 25. d.

† ampl.

† derisore.

† Infruit iustus domum impij reflectit

† extinguit.

† mortuor.

† Pro redemptione.

a *Pe. uer. via.* Iuste coram domino uiuere, est proprium humane conditionis, unde, *Deu time. et man. eius obser.* hoc est omnis homo. At qui peruerse uiuit, alienam ab humana natura uiam incedit. Peruersa ergo actio est contra naturam, & aliena est.

Qui autem mundus est, in opere, recte quod per naturam originaliter sumpsit, exequitur.

b *Qui ob. au.* Generaliter non egeno tantum uel corporaliter infirmo. Nam qui criminibus alienis affectu misericordiae non uult condolare, sed iudicatis mauult tenere censuram, ostendit se nodum uiciorum se ipsis eliquatu, neque auditu diuinae misericordiae dignu.

c *Pauor operantibus iniquitate.* Quia sciunt a Deo prohibitum, quamuis luxurie suae perpetratione carnaliter delectentur, mentis tamen pauore interno non carent, quia se perpetuo passuros pro his quae temporaliter male fecerunt, non ambigunt.

d *Pauor operantibus iniquitate.* Quia sciunt a Deo prohibitum, quamuis luxurie suae perpetratione carnaliter delectentur, mentis tamen pauore interno non carent, quia se perpetuo passuros pro his quae temporaliter male fecerunt, non ambigunt.

e *Pauor operantibus iniquitate.* Quia sciunt a Deo prohibitum, quamuis luxurie suae perpetratione carnaliter delectentur, mentis tamen pauore interno non carent, quia se perpetuo passuros pro his quae temporaliter male fecerunt, non ambigunt.

cordiam & iudicium, magis t placet domino, quam uictima. Exaltatio oculorum t est dilatatio cordis, lucerna impiorum peccatum. Cogitationes robusti semper in abundantia, omnis autem t piger in egestate est. Qui congregat thesauros lingua medacii, vanus & excors est, & impinguetur ad laqueos mortis. Rapine impiorum t detrahent eos, quia noluerunt facere iudicium. Peruersa uia uiri aliena est, qui autem mundus

est, rectum opus eius. * Melius est sedere in angulo t domatis,

quam cum muliere litigiosa & in domo t communi. Anima impij desiderat malum, non miserebitur proximo suo. Multato t pestilente sapientior erit t paruulus, & si secleretur t sapientiam, sumet scientiam. t Excogitat iustus de domo impij, ut detrahat impios a malo. Qui obturat aurem suam ad

clamorem pauperis, & ipse clamabit & non exaudietur. Munus absconditum t extinguit iras, & donum in sinu indignationem maximam. Gaudium iusto est facere iudicium, &

pauor operantibus iniquitatem. Vir qui errauerit a via doctrinae, in coetu t gigantium commemorabitur. Qui diligit t epulas, in egestate erit, qui amat uinum & pingua, non ditabitur. t Pro iusto t dabitur impius, & pro recto iniquus. t Me

paratione non potentia, quia deuotionem eius scientes, cum multo facilius possent, sapientiae curam non habuerunt. Secundum antiquam translationem uel editionem, Thesaurus

rus

d *In coetu gigantium.* Demonum, de quo. *Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant in eis.* i. superbi & mali spiritus demoniorum cum his quos deceperunt penis subacti torquentur. Horum. n. coetu sociabuntur, qui a uia ueritatis errauerunt, ipso iudice teste, *Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.*

1 *ratus est diabolo & angelis eius.*

2 *gelis eius.*

3 *e Pro iusto da. Iustus & rectus idem,*

4 *Sed iniqui omnes, reprobj, Impij qui*

5 *maioribus implicati sceleribus, uel nunquam fide perceperunt uel ad apostasiam redierunt. Unde*

6 *hic potest accipi impius, omnis fidelium persecutor, Iniquus*

7 *generaliter omnis malus, Et pro iusto*

8 *datur impius cum pro martyre persecutor*

9 *punitur, pro rectis iniqui, quorum iustitia uidentes imitari*

10 *ri uolebant. Damatur Herodes pro innocentibus. Est etiam in augmentum*

11 *damnationis, quia fidem magorum sequi*

12 *ad querendum Deum noluit cum esset Iudeus & prophetaru dicta cognosceret.*

13 *Hinc & dominus ait. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & con. eam. & c. co*

14 *paratione non potentia, quia deuotionem eius scientes, cum multo facilius possent, sapientiae curam non habuerunt.*

15 *Secundum antiquam translationem uel editionem, Thesaurus*

16 *rus*

17 *Non mi. pro. suo. ad releuandum eius defectum.*

18 *Multato pe. Exponatur ut sup. 17. cap. in fine.*

19 *Et si fa. paruulus sensu alterius pena territus.*

20 *Sumet scientia. i. boni notitia, quia principiu iustitiae est timor.*

21 *Excogitat iustus de do. i. existens de domo impij.*

22 *Ut detrahat impios a ma. i. ut eorum mala impediatur uel diminuat sicut Abdelelech Aethiops existens in domo impij sedechia ex*

23 *traxit Ieremiam de lacu, ubi fuerat positus per homines impios, ut habetur Ier. 38.*

24 *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & c. Sicut diues epulo qui negauit panis micas, a Lazaro gustam aqua non potuit impetrare, Luc. 16. f.*

25 *Munus absconditum. i. abscondite datum mediatori.*

26 *Extinguit iras. f. domini.*

27 *Et donum in sinu indignationem maximam. Repetitio est eiusdem sententiae ad maiorem asseritionem. Aliter exponitur de elemosyna in abscondito da. a. quae placat iram Dei.*

28 *Gaudium iusto est facere iudicium. i. iustitiam exequi, qui delectabile est unicuique secundum habitum operari.*

29 *Et pauor. supple est.*

30 *Operan. ini. quia semper timeat deprehendi, propter quod dicitur communiter, quod latrones sunt timidi.*

31 *Vir qui errauerit a uia doctrinae. f. bona.*

32 *In coetu gigantium. i. hominum moribus in compositorum.*

33 *Commora. Quia ois homo simili sibi sociabitur. Eccl. 13. c. Dicuntur enim gigantes homines magni corporis & incompotui morib. Vel. per gigantes intelliguntur demones, secundum quod dicitur. Matt. 25. d. Ite maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.*

34 *Qui diligit epulas. Immoderate sicut gluto.*

35 *In egestate erit. Quia nimium expedit, et paru aut nihil acquirit.*

36 *Qui amat. Eadem est sententia per alia uerba.*

37 *Pro iusto. i. pro malo pena illato iusto.*

38 *Dabitur impius. Qui intulit illud ad pena maiorem, sicut pro Mardocheo datus fuit Aman, Esther. 7.*

39 *Melius est ha. inter de. i. solitarie, & exponatur ut supra. The-*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Magis pla. do. quibus non indiget sicut dicitur psalm. 49. b. Nunquid manducabo carnes taurorum, & c. Operibus autem misericordiae cum egenis. & iustitia cum iniuste oppressis indiget ipse Deus, non in se, sed in suis membris, secundum quod dicitur Matt. 25. d. Esuriui, & non dedistis mihi manducare, & c.

2 Exalta. ocu. f. effectiue. Dispositio. n. cordis maxime apparet in oculis, & ideo quando cor tendit ad maiora quam debeat, sicut facit cor superbi, tunc apparet in oculis.

3 Lucerna impiorum pec. Ad hoc. n. sciunt dirigere intellectum suum, non autem ad bonum, secundum quod dicitur Iere. 4. f. Sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.

4 Cogita. ro. robore mentis & corporis.

5 Semper in abun. quia cogitant semper facere bona, ex quo sequitur abundantia bonorum spiritualium & etiam temporalium.

6 Omnis au. pi. ad bene operandum.

7 In ege. est. spirituali & temporal.

8 Qui con. the. sicut adulatores dinitum & falsi aduocati.

9 Vanus. i. uirtute uacuus.

10 Et excors est. quia patitur defectum boni cordis.

11 Et im. ad. culpa & gehennae.

12 Rapine impi. de. eos ad. infernum, secundum quod dicitur. 1. ad Tim. 6. b. Qui uolunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli, & in desideria multa & nociua, quae mergunt hominem in interitum.

13 Quia noluerunt facere iudicium. i. iuste uiuere cum proximo.

14 Peruer. via. vi. quae est uia peccati.

15 Aliena est. f. a Deo, propter hoc in aliquib. libris additur, a Deo, sed non est de textu. quia non est in Hebraeo, sed est quadam glosa inter linearis inserta textui per scriptores.

16 Qui autem mun. a peccato.

17 Rectum opus e. i. ordinatum in fine debitum.

18 Melius est se. i. solitarie, ubi pot homo bona facere, et cogitare.

19 Quam cum mu. li. quae impedit hominis bona.

20 Anima im. inclinata ad hoc per habitum uiciosum.

Non

Erus desiderabilis requiescit in ore sapientis.

Aa *Thesaurus deside.* Reptob: non tantū virtutes non assequi, sed & persequi: & quantū valent in bonis obnuere festināt.

Potest hoc de quolibet martyre accipi, in cuius habitaculo, i. corpore anima sancta Dei thesaur⁹ seruatur, & abundat vntio gratiæ spiritualis. At persecutor imprudens huiusmodi habitaculum dirum pere potest, thesaurum autem tangere non potest, vide: *Nolite timere eos qui occid. cor. & c.*

B *Ciuitatē for.* Mundum. i. qui quōdā malignorum spirituum tyrannidi seruiebat, habens fiduciam vitæ in cultu eorum qui non sunt dii: sed opera manuū hominū. Hanc ciuitatē Dei virtus, & Dei sapiētia Christus in carne intravit, destruxitq; per suos prædicatores cultum deorum, & in fide cælestium docuit

lius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa &

a Caritas bonorum in orem.

b Deo amabilis.

c Pinguedo dilectionis.

d Laus bonorum ecclesiæ.

iracunda. Thesaurus desiderabilis & oleum in habitaculo iusti: & imprudens homo dissipabit illud. Qui sequitur iustitiam & misericordiam, inueniet vitam & iustitiam & gloriam.

a Mundum.

b Deonum.

c Christus.

Ciuitatem fortium ascendit sapiens: destruxitque robur fiduciæ eius. qui custodit os suum & linguam suam: custodit ab angustiis animam suam. Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam. Desideria occidunt pigrum, noluerunt enim quicquam manus eius operari. Tota die concupiscit & desiderat, qui autē iustus est, tribuet & non cessabit. Hostiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex

scelere. Testis mendax peribit, vir obediens loquetur victoriā.

a Ut iudas.

b Imprudens ut non poeniteat.

Vir impius procaciter obfirmat vultum suum, qui autem rectus est, corrigit uiam suā. Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra dominum. Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuet.

Homini est deo deuote tempore persecutionis animum præparare, corpus offerre discrimini, sed diuini est adiutorij, ut cepto labori victoria saluque succedat.

Qui fidelis.

diem belli, Dominus autem salutem tribuet.

1 **Qui se Deo seruire** testatur, nec factis dicta exequitur, peribit. Qui autem implet ut promittit, huius loquela ad victoriam peruenit: quia dum per obedientiam suam desideria vincere sitagit, per iustitiā iudicis post victoriam palmam percipit.

Vir impius. Iudas qui impius corde erat, quamuis ipso domino redarguente noluit mala cepta corrigere: Petrus vero quia rectus corde, id est rectitudinis amator, respiciente se domino mox penitendo cor rexit, quod negando deliquit.

† irrisoria.

E

† quæ offeruntur in peccato, vel per scelus.

† paratus,

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Thesaurus dei.* de diuitijs artificialibus, sicut sunt aurum, & argentum in vasis quæ sunt valde desiderabilia. 2 *Et oleum.* i. thesaurus de diuitijs naturalibus, quæ significantur per oleum, eo quod est condimentum ciborum. 3 *In habi. in.* quia frequenter iusti in talibus abundant ex dono Dei. 4 *Et impru. i.* hæres fatuus & prodigus, qui aliquā succedit iusto, & sic Manassès dissipauit diuitias Ezech. iusti 4. Reg. 2. 1. 5 *Q. i. se.* Quia vna nō est virtuosa sine alia, ut dictū est cap. præced. 6 *Inuenit vitam.* gratiæ in præsentī, & gloriæ in futuro. 7 *Ciuitatem for.* Sicut Moyses cepit ciuitates Saron regis Amorrhæi, & Og regis Basan. Plus. n. valet sapientia in bellis quæ vires. 8 *Q. i. cu. os suum.* Ab immoderato potu, & cibo. 9 *Et linguam suam.* ab immoderato verbo. 10 *Custodit ab.* quæ solent sequi ad vitia gulositatis & loquacitatis. 11 *Animam suam.* i. seipsum. A nobiliori. n. parte ite quenter denominat totū. 12 *Superbus.* corde. 13 *Et arrog.* 14 *Qui in ira opera. su.* Exequēs in opere quod habet in corde. 15 *Vocatur in. i.* stultus, quia oī modo superbus. 16 *Desideria oc. pig.* quia desiderat aliquod bonū delectabile vel vtile seu honorabile, sed non vult ad hoc laborare. & sic semper est in angustia, quia nō assequitur illud quod desiderat. 17 *Q. i. autem in. est tri.* Egenis de hoc quod habet. 18 *Et non ces.* A labore, ut possit egenti tribuere. 19 *Hostiæ impio. abo.* Deo. 20 *Qui offeruntur ex sce.* i. rapina vel furto,

to, quæ plus displicent Deo, quam carentia hostiarum, quibus non indiget, ut dictum est supra eodem ca. 21 *Testis mendax.* Spiritualiter, & aliquā corporaliter, sicut patet de testibus falsis contra Susannam. Dan. 13. 22 *Vir obediens.* quia vires inferiores subiecit rationi quæ est maxima victoria, ut dictum est supra. 16. *Melior est patiens viro forti,* & qui dominatur animo suo expugnatore urbium. 23 *Vir impius pro. ob. vul.* Motus. n. animi magis apparet in facie, in qua viget omnes sensus, quam in alijs partibus, & ideo obstinatio animi apparet in obfirmatione faciei. 24 *Qui autem rectus est, corrigit uiam suam.* Non in quantum rectus, quia sic non est corrigendus. sed quia de cō cursu nullus sic est rectus in vita præteriti, quin aliquā declinet à rectitudine iustitiæ, & de tali declinatione corrigit se. 25 *Non est sapientia.* Quæ est notitia de superioribus causis. 26 *Non est prudentia.* Quæ est notitia de humanis. 27 *Non est consilium.* Quod est quedā applicatio scientiæ practicæ ad operandū. 28 *Contra dom.* Quali diceret: Scientia speculatiua, & practica & eius applicatio ad opus, non pnt impedire diuinā ordinationē, sed magis promouent, licet pter intentionē, sicut fratres Ioseph ex sapientia terrena & astutia venderunt eū ne dominaretur eis. Et per hoc fuerunt eius dominio subiecti, ut patet Genes. 43. 29 *Equus paratur ad diem belli.* Quia vadens ad prælium non dēt omittere ea quæ faciunt ad sui defensionē, ne tentet Deū, tamen dēt à Deo principaliter sperare prosperum euentū.

Nota contra inconsiderate bellantes.

CAP. XXII.

CAP. V. XXII.

riti. vnde: Si adhuc Galat. 1. b.

Melius est. Nā uis munda vniuersum lucraretur, merito totū contemneret, ut eius nomen scriberetur in cælis, eiusque memoria inter sanctos atque angelos figeretur æterna.

Nomen boni. quod fidei testimonio laudatur, nō vulgi imperiti.

Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ, super argentum enim & aurum gratia bona. Diues & pauper obuiauerunt sibi, vtriusque operator est domi-

imo p collatis ei donis meritorū glorificat p q in cælis est. d *Diues & pau.* Neq; diuitē propter diuitias honora, neq; pro inopia pauperem despice: quia opus sunt diuinū, & ad

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXII.

Melius est. Superius repressit concupiscibile quātū ad potū, & luxuriæ actum, hic cōsequenter ponit huius repressioms laudabile effectū. Circa quod sciendū, quod vitia carnalia sunt maioris infamiae, licet frequenter sint minoris culpæ, & sic ad repressionem concupiscentiæ sequitur bonum famæ, quod est valde magnū, ideo dicit.

Melior est no. bo. quod est bonum honorabile.

3 Quam

3 *Quam di. mul.* quæ sunt bonū vtile. Honorabile vero simpliciter est vtili melius. 4 *Super ar.* non solū Dei, sed etiā populi: quia frequenter saluat vitā quā diuitiæ non pnt saluare, ut patet de Tobia, Tob. 1. 5 *Diues & pau.* Tunc. n. proprie obuiant sibi, qñ diues ad petitionem pauperis supplet defectū suū indigentia. Et sic beatus Martinus in porta Ambianensi ciuitatis obuiauit pauperi dans ei medietatem sui pallij. 6 *Vtri. op.* Facit. n. pauperem, ut habeat meritū patientiæ, & diuitē ut subueniendo pauperi habeat meritum

Tom. 3.

Hh

C imaginem, & ad opus Dei factum.

Ioan. 12. f.

A *a* Calidus vi. fa. Multi ex principibus crediderunt, sed pp
Phariseos non confitebant, ne extra synagogā fierent. Cal-
lidus videbant malum persecutionis, & abscondebant fidē
prietatis, quam parumper conceperant. Innocētes vero apo-

† Spiaz, & la-
quei sunt in
via peruersi.

† consumetur
† Eccl. 31. c.

1. Ioan. 4. d.

† 5. q. 4. c. in
loco.

† Infra 23. c.

B *a* nus. Callidus videt malum, & abscondit se: † innocens pertran-
sit, & afflictus est damno. Finis modestiæ timor domini: di-
uitiæ & gloria & vita. † Armā & gladij in via superbi: cultōs
autem animæ suæ longe recedit ab eis. † Prouerbiū est: ado-
lescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit non recedet ab
ea. Diues pauperibus imperat: & qui accipit mutuum, seruus
est scelerantis. Qui seminat iniquitatem, metet mala: & virga
iræ suæ † consummabitur. † Qui † pronus est ad misericordiā,
benedicetur: de panibus enim suis dedit pauperi. Victoriā
& honorem acquireret qui dat munera: animam autem † aufert
accipientium. † Elicet derisorem, & exibat cum eo iurgium: ces-
sabantque causæ & contumeliæ. Qui diligit cordis munditiā
propter gratiam labiorum suorum, habebit amicū regem.
Oculi domini custodiunt scientiam, & supplantantur verba
iniqui. Dicit piger, leo est foris, in medio platearum † occiden-
sus sum. † Fovea profunda os alienæ: cui iratus est dominus,
cut alios iustos consumat tormentis.

C tis regni celestis gloriam & vitam recipiamus æternam.

Prouer-

d Prouerbiū est. Quo semel est imbuta recēs seruabit od-
rem Testa diu. Et Græca narrat historia Alexandri ma-
gnum & moribus & incelsa Leonidis pædagogi sui non po-
tuisse carere, & vitijs quibus paruus infectus fuerat.

e Qui se. im. Patet, quia is qui vel verbo vel exemplo do-

cet iniquitatem, su-

stinebit vindictam.

f Sed quia sequitur. † imprudens.

g Et virga iræ suæ.

illam iniquitatem

videtur dicere quæ

ex impia mente pe-

ragitur, vt latroci-

nium seruitio ho-

mines p̄mere, tor-

mētis laniare, mor-

te perimere, bouē

viduæ pro pignore

aufferre, cum possit

vindicare nolite. Ta-

lis virga consumit.

h unde: Omnes enī

qui acceperint gladiū,

gladio peribunt.

i Dicit piger. ad bo-

na opera, & ad con-

stendam fidē quā

corde tenet, timi-

du. Non audeo si-

dem profiteri, ne

me persecutor pu-

niat vel perimat:

Timeo ad exercen-

da virtutum opera

in publicum prodi-

re, ne forte me vel

antiqui hostis ad-

uersitas grauior tē-

ter, vel quilibet per

uersus derideat, cō-

uictijs cōfundat, in-

iurijs atliciat, aut si

Qui

NICOLAUS DE LYRA.

misericordiæ.

1 *Calli. vi. ma.* scilicet pœnæ imminentis.

2 *Et ab. se.* ne incurrat illud.

3 *Et in.* id est ignarus periculi.

4 *Pertran.* per locum periculosum.

5 *Et afflicus.* reit temporalis, & aliquando vitæ corporalis.
Exemplum de Dauid, qui videns Saulem insidiari suæ vitæ,
fugit & se abscondit, & sic euasit. Achimelech autem sacer-
dos ignorans periculum, cum tota familia sua ad Saulem ve-
nit, & occisus fuit. 1. Reg. 22.

6 *Finis mo.* id est cuiuslibet virtutis moralis quæ consistit
in moderatione passionum & actionum humanarum.

7 *Timor do.* scilicet filialis, qui est timor sanctus perma-
nens in seculum seculi.

8 *Diui.* æternales.

9 *Et glo.* sanctorum.

Finis virtutis.

10 *Et vita.* æterna ad hoc enim ordinatur finaliter omnis
virtus moralis. Diuitiæ vero temporales & mundani hono-
res non possunt esse finis virtutum moralium: cum virtu-
tes sint maius bonum, finis autem, melior est his quæ sunt
ad finem.

11 *Arma & gla.* quantum ad abusum.

12 *In via sup.* quia violenter querit rapere alienum.

13 *Custos au.* per bonum virtutis.

14 *Longe re.* i. a tali abusu armorum, non tamen recedet a
bono vsu eorum qui consistit in defensione fidei & iustitiæ.

15 *Prouerbiū est.* id est verbum communiter dictum.

16 *Adolescens iuxta.* propter hoc dicit Philosophus. 1. Eth.

quod non parum facit ad virtutem imo multum, quod iu-
venes assuefiant in operibus virtutum.

17 *Diues pau.* id est imperiosè loquitur sicut sibi subiectis.

18 *Et qui ac. mu.* pro releuatione suæ indigentia.

Seruus

19 *Seruus est fene.* id est accommodantis: reddit enim se
paratum ad suum obsequium, quandiu est ei obligatus.

20 *Qui se. ini.* id est malam doctrinam, dissensiones & o-
dium.

21 *Metet mala.* scilicet culpæ & pœnæ.

22 *Et virga iræ suæ.* id est potestas qua male agit.

23 *Consummabitur.* id est terminabitur & finietur.

24 *Qui pronus est ad misericordiam.* ex complexione vel bona af-
fuefactione.

25 *Benedicetur: de panibus.* Talibus enim homines bonum
imprecantur.

26 *Victoriā & honorem acquireret qui dat.* Iste versus non est
de textu: quia non est in Hebræo.

27 *Elicet derisorem & exibat.* Est enim talis causa motiua. re-
mota vero causa remouetur effectus.

28 *Qui dil. cor.* Ex abundantia enim cordis os loquitur,
Matth. 13. cap. & ideo munditia cordis redundat in labijs. Et
iste.

29 *Habebit amicū re.* scilicet celestem & etiam terrenum.
Antiquitus enim reges non permittebant aliquem assistere
sibi, nisi mundum & honestum. Nota contra
reges.

30 *Oculi domini custodiunt.* id est veram scientiam, quæ est
de salute animæ habitæ.

31 *Et sup. ver. ini.* quia frequenter incurrit oppositam sui
propositi, sicut ille qui annuntiavit mortem Sauli ipsi Da-
uid, credens per hoc acquirere eius gratiam, incurrit mor-
tem. 2. Reg. 1.

32 *Dicit piger, leo est foris.* Semper enim imaginatur in ope-
ribus sibi commissis maiora pericula.

33 *Fovea pro.* id est informatio malæ & superstitiosæ doctri-
næ, quia ducit ad profundum gehennæ.

34 *Cui iratus.* quia ex ira contra aliquem subtrahit sibi gra-
tiam suam, & sic ruit de culpa in culpam, & frequenter in
doctrinam erroneam & hæresim damnatam.

Sul-

a *Qui calumniatur.* Constat, quia rapaces, & quæ pauperibus auferunt, & quæ iuste videbantur, possidere perdunt, cum in iudicio pro his quæ gesserunt, pœnas recipiunt.

b *Fili mi.* Hucusq; titulus parabolarum Salomonis qui suprapositus, ex quo

nouo genere loqui probatur: non ad quem doceat, sed secum ratiocinando, quod ibi incipit: *Fili mi sapiens laxificat patrem*, hic finit: dabit ipse ditiori, & egebit. Hinc ad priorē modum loquendi reuertitur, ut ad eū quē docet verba faciat. *Inclina*

aurem tuā. Pulchrū initiū nouæ locutionis, ut aurē pariter ad audiendum, & cor apponendo ad intelligendum quod sapientes loquantur, percipiat.

c *Noli esse amicus.* Generaliter autē sicut perfecti peruersos proximos non debēt fugere: quia sæpe illos ad bonū trahunt, nec ipsi ab eis peruerunt, ita infirmi societatem debēt fugere malorum, ne mala quæ frequenter aspiciunt & corrumpere non valent, incipiant imitari.

d *Homini iracundo,* neq; ambules cum vi. Culibet præcipue Iudæo, qui contra

Christum

& eius discipulos vana mente furebant, à quo dum amicitia prohibetur qui saluari curant: ne eorum vicina, & ipsi pereant, quod casu Iudæ fieri posse probatum est.

e *Noli esse cum his qui defigunt ma.* Noli esse cum his qui cum

sint liberi ac sibi va-

cantes, defigunt ma-

nus in curas salutis

malorū, spondentes

se ratione pro ani-

mabus eorū reddi-

turos. Si enim pro

quo spopodisti, nō

habet bona opera

quibus te liberum

ac securum reddat

tuæ spōsionis: quæ

tibi vtilitas est, ut

in die iudicij pro

eius anima iudice-

ris, amittasque ha-

bitum iustitiæ quo

indutus videbaris?

f *Ne transgrediaris.*

Nō transgrediaris

terminos catholice

fidei, quos ab initio

statuere doctores,

g *Vidisti virum velocem*

in opere suo: corā.

Quemcūque velo-

cem videris in ope-

re suo, id est bonū

quod suum erat fa-

cere strenuū atque

solicitū: scito hunc

in iudicio coram

apostolis, qui cum

Christo iudicabūt

esse statum: quia

eorum iustā seruauit;

neq; in sinistra

cū ignobilibus do-

ctoribus, quorum

cauit errorem, esse

ponendum.

CAP.

a *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli effor.* **b** *Non etate ieremias enim puer propheta, & Daniel scribit.* **c** *Correctio prudentium.*

a *Virtutibus detrahendo.* **b** *Spiritu.*

a *Per eius vituperationem.* **b** *Gloriam humanæ laudis.* **c** *Quod habet auferetur ab eo, & habenti*

a *Quamuis primo aspera, super cetera dogmata.* **b** *In intimo corde tuo.*

a *Cum.* **b** *In prædicatione.*

a *Hoc libro docet exercere eam.* **b** *In cogitatione, locutione, operatione.*

a *Culibet, sed præcipue Christo qui pauper pro nobis.*

a *Tibi derelictus est pauper, tu eris pupillo adiutor.* **b** *Perdet morte æterna.* **c** *Cruci.*

a *Non canonice impositam regiminis curam prohibet suscipere, sed temere usurpare.*

a *Fidei.* **b** *Ab antiquis statutos.*

a *Doctores.* **b** *Strenuum.* **c** *Bono:*

a *Apostolis.* **b** *Doctores.* **c** *In sinistra.*

a *Obsecro.*

a *Obsecro.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Stultitia colligata est in corde pu.* propter defectum experientia, & debilem vsum rationis.

2 *Et virga disciplina.* Quia pueri magis mouentur timore pœnæ quam amore boni.

3 *Qui calumniatur pau.* Hoc videmus frequenter, quod principes spoliant vsurarios & raptores.

4 *Fili mi, inclina au.* Patet sententia.

5 *Quæ pul. erit tibi.* Doctrina enim sapientia in principio non videtur pulchra, quia difficilis est ad capiendum, & tædiosa antequam habeantur eius principia, sed habitis principijs ex quibus facilius capiuntur sequentia, tunc efficitur delectabilis, & videtur pulchra. Ideo subditur.

6 *Cum seruaueris eam in ven.* id est in corde tuo tanquam rem pretiosissimam.

7 *Et red. in la.* Per sanam doctrinam.

8 *Vt sit in domino fidu.* De beatitudine consequenda.

9 *Vnde & ostendi.* id est præsentia vita. Et subditur modus ostensionis, cum dicitur.

10 *Ecce descripsi eam tibi trip.* id est in tribus partibus v. te. quæ sunt lex, prophetæ, & hagiographa, ut habetur in prologo galeato. Sic exponit Ra. Sa. & secundum hoc Salomon hic loquitur in persona ipsius Dei. Potest etiam tripliciter exponi de tribus libris à Salomone editis ut dictum est in principio huius libri: & secundum hoc loquitur hic in propria persona: tamen ut ministerialis scriptor.

11 *In cogitationibus & scientia.* Quia meditando ea quæ scripta sunt in tribus veteris testamenti partibus prædicti, vel in tribus libris Salomonis, augmentatur in homine scientia.

12 *Vt ostend. tibi fir.* Virtutum.

13 *Et eloquia.* Ad recte docendum.

14 *R. spondere ex his.* id est ex tribus partibus veteris testamenti prædictis, vel tribus libris Salomonis quid sit verum & falsum, bonum & malum, licitum & illicitum: vterque enim ternarius prædictus docet de istis respondere.

15 *Illis qui mise.* In Hebræo habetur: *Interrogantibus te.* & sic plana est sententia, ad quam potest reduci litera nostra, cum dicitur. *Illis qui mi.* Interrogans enim de dubijs mittit quodammodo interrogatum, in quantum inducit eum recurrere ad deliberandum pro responsione per aspectum librorum, vel collationem cum alio sapiente.

16 *Non facias vio. pau. qui pau. est.* id est quia non potest se defendere.

17 *Neque conteras ege. in por.* id est in iudicio, quod antiquitus dabatur in porta ciuitatis.

18 *Quia iudicabit dominus.* id est vindicabit.

19 *Causam eius.* Iniuste tractatam.

20 *Et configet eos.* id est affliget.

21 *Qui con. animam eius.* Eius iustitiam peruertendo. *Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso, quia amicus stultorum similis efficietur,* ut dicitur supra 13. d.

22 *Noli esse cum his qui de.* Fideiubendo pro alijs.

23 *Si enim non ha.* Ille pro quo fideiubebis oportebit te soluere pro eo, & tolletur vestimentum pro pignore de cubili tuo.

24 *Ne transgrediaris terminos antiquos.* Occupando iniuste possessionem vicini tui.

25 *Vidisti virum ve.* id est strenuum & aptum.

26 *Coram regibus stabit.* Tum quia reges volunt habere talem ministrum: Tum quia talis nollit seruire homini rusticano.

13. 2.

Tom. 3.

Hh 2

CAPVT XXIII.

Quando sede. Allego. Legendū est: qñ federis legendo cum magistro vt pane verbi reficiaris, diligenter intellige quæ scripta sunt, & discretionē sacre lectionis in tua locutione consetua: si tñ talis es, & tantum eruditus, quod

† si habueris animū comedendi ex omnibus.

† ab intelligētia tua define.

Supr 22. d. † Ne transeras terminum antiquum. 1 Redemptor.

† prudentia, † Supr. 13. d. † 45. d. t. cap. beatus & Salomon. & 23. q. 4. c. displicet.

in potestate habes animam tuā. Guttur namque pro locutione posuit: quia in gutture vox, cultrum pro discretionē, quia eo secamus. Sedens ergo vt comedat, cultrum in gutture statuit, quoniam is qui diuina eloquia sedulus meditatur, discreta ex ore illa verba depromit: nec alia sapius in lingua quam celestis oraculi volutat verba: hoc autē eius est facere, qui in potestate habet animam suam, id est nobile sapientis animi statum, inter errores fallentium elegit. Vñ bene subiūgit. b. Ne deſide. Hoc est, ne deſideres eius auſcultare sermonibus, qui dulcedine mendacij auditores fallit.

c. Pone modum. De quo supra. Ne transgrediaris terminos antiquos quos populus. s. terminos fidei & veritatis data a patribus.

d. Ne comedas. i. ne de scripturis cũ heretico loquaris, qui inuidet humane salutis, malens decipere quā corrigi, quoniam sicut ariolus

& coniectator somniorū aestimat quæ ignorat, ita hereticus quæ non intelligit in scripturis, vt libet interpretatur.

c. Comede

e. Comede & c. Securus, inquit, disce quæ dico, & age quæ doceo, cum in his quæ docet, ipse fidem certam non habeat, sciens se finxisse quæ docet.

f. Cibos quos comede. Sensus peruersos quos ab hereticis didiceras, necesse est, vt vel per penitentiam corrigendus de-

CAPVT XXIII.

a. Legendo.

Magistro.

Vando federis, vt comedas cum principi

Scripta.

pe, diligenter attende quæ posita sunt

a. Discretionem.

ante faciem tuam, & statue cultrum in

a. Locutione.

gutture tuo, † si tamen habes in † pote

a. Id est deprauatam errore.

state animam tuam. Ne deſideres de

Sermonibus.

a. Ultra modum.

cibis eius, in quo est panis mendacij. Noli laborare vt diteris,

a. Mentis.

† sed prudentia tua pone modum. Ne erigas oculos tuos ad

a. Diuinitatis perſecutandas.

b. Penetrare.

c. Quia celestibus tantum ciuibus patent.

opes quas non potes habere, quia † facient sibi pennas quasi

a. Panem scripturæ.

aquila, & volabunt in cælum. Ne comedas cum homine in-

Heretico.

uido, & ne deſideres cibos eius. quoniam in similitudinem

a. Quia vt vult emulat.

b. Interpretatur.

c. Age quæ doceo.

d. Disce.

arioli & coniectoris aestimat quod ignorat. Comede & bibe,

a. In his quæ docet.

b. Peruersam doctrinam quam didiceras.

† dicet tibi, & mens eius non est tecum. Cibos quos comede-

a. Per penitentiam vel æternam poenam.

b. Quibus eis humiliter fauili.

c. Quoque.

ras, euomes, & perdes pulchros sermones tuos. In auribus

a. Spiritu.

b. Fidei.

c. Pars facilligij est, rem pauperum non dare pauperibus.

insipientium ne loquaris, quia despicient doctrinam eloquij

a. Inquierendo.

b. Chirilus.

c. Felices artes si de illis soli artifices iudicant.

tui. † Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum

a. Perſecutendo.

ne introcas. † Propinquus enim illorum fortis est, & ipse iudi-

cabit contra te causam illorum. Ingredietur ad doctrinam cor-

a. Audiendo.

b. Qui parit virgini odit puerum.

tuum, & aures tuas ad verba † scientiæ. Noli subtrahere a pue-

ro disciplinam, † si enim percusseris eum virga, non morietur.

Tu virga † percuties eum, & animam eius de inferno liberabis.

Fili mi, si sapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meū,

a. Caro rationi subdita.

& exultabunt renes mei, cum locuta fuerint † rectum labia

nem eorum bonant inquietando læserit, iudicium domini non euadet.

Non

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXIII.

Quando sede. Superius Salomon repressit concupiscibilem appetitum quantum ad potum, hic reprimit quantum ad cibum. Et primo facit propositum. secundo infert quoddam corollarium, cap. sequenti. Circa primum dicit.

1. Quando se. vt co. In mensa principis.

2. Diligenter at. Quia modeste vtendam est appositis, maxime in presentia tanti hominis. Ideo sequitur.

3. Et sta. cul. id est retinaculum.

4. Si tamen ha. in po. Per vsum liberi arbitrij: & sic excipiuntur desipientes & pueri.

5. Ne de. id est per mendacia acquisitus, quia abominabilis est domino talis cibus.

6. Noli laborare vt diteris. Ultra modum debitum.

7. Prudentia tua. id est industria vel astutia in acquirendo.

8. Pone modum. rationis rectæ.

9. Ne erigas. aspirando & anhelando ad eas, quia talis labor esset frustra, sicut illius qui insequitur aquilam volentem.

10. Ne comedas cum homine inui. qui tristatur de bono alterius, & lætatur de malo eius.

11. Quoniam in simi. qui ex immolatis in ara diuinat de futuris.

12. Et conie. id est expositoris somniorum, qui loquitur in incertum.

13. Aestimat quod ignorat. Talis inuidus, quia cogitat te confundere per cibum suum, non tamen est certus, quod hoc eueniat. ideo subditur.

14. Comede & bibe. Inuitando te ad nimis sumendum.

15. Et mens eius. id est non querit bonum tuum.

16. Cibos quos. ad eius instinctum.

17. Euomes. ad vituperium tuum.

18. Et perdes pulchros sermo. Quia ingurgitati non possunt decenter loqui.

19. In auribus insi. Quia margaritæ non sunt ante porcos ponendæ, Matth. 7. a.

20. Ne attingas paruulorum ter. id est ne occupes in toto vel in parte possessiones eorum qui nesciunt se defendere, vt paruuli: vel non possunt vt pupilli.

21. Propinquus enim. scilicet Deus, secundum quod dicitur Psal. 114. Custodiens paruulos dominus.

22. Et ipse iudicabit. id est vindicabit.

23. Contra te. te puniendo.

24. Ingredietur ad doc. Et patet litera vsque ibi.

25. Fili mi. Pater enim in filio manet quodammodo, & sic gaudet de bono filij, sicut de suo proprio.

26. Et exultabunt renes. id est corpus meum, quia fortis animi motus redundat in corpus exterius.

Non

12 Et

A Non amuletur cor tuum peccatores. Si tota die, i si toto tempore huius vite & exempla peccatorum vitaueris, & dominum timueris, habebis spem beatæ retributionis in nouissimo, id est in huius vite fine. vnde in Apocalypsa: *Esse fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*

b Noli esse in conuiuijs potatorum. Carnes ad vescendum conferre, est in colloquutione derogationis vicissim vitia proximorum dicere: de quorum pena mox subditur: *Quia vac. po. &c.*

c Symbola consumen. Symbolū collatio, vel sermonum vti in consilio, vel pecuniarum, vt in præfenti loco. Potibus

B ergo vacant, qui de opprobrio alienæ vitæ se inebriant. Symbolum dare est sic in confabulatione verba conferre, sicut pro parte cuiusque cibos ad vescendum. Sed vacantes potibus & dantes symbola, consumuntur: quia omnis detractor eradicabitur. Vestietur autem pannis dormitatio, quia despectū & inopem à cunctis bonis operibus mors sua inueniet, quem hic alienæ vitæ exquirendo crimina detractionis suæ languor occupauit.

C Cui vae cuius. Querit disputando, quibus sceleribus maxima poena

poena seruetur? Et respondet ratiocinando, quia his qui per ebrietatem deuoluuntur ad luxuriā. Cui, inquit, vae, cuius patri vae? Vae æternū interitum dicit. vnde: Vae homini illi per quem scandalum venit. Pater eius cui vae: homo à quo mali exempla percipit: Vel diabolus qui suggestionem infundit: De quo Iudas: Ioan. 8. f.

Vos ex patre diabolo estis.

e Cui vae cuius. Rixæ, quia concordia non seruat, quem ebrietas, sensus impotentem reddit. Fouea, quia passio in volubro omnium vitiatorum cadere non trepidat, qui inter bonum & malum quasi infans discernere ignorat. Et se-

f Cui sine causa vulnera. quia multi nimis potati vulnera per tumorem acceperunt, quæ nulla ferri causa pertulerunt.

g Cui suffossio oculorum. quia immoderatus haustus vini, & exterioris & interioris visus ingerit cæcitatem.

h Nonne his. Non verat bibere vinum ad necessitatē, sed morari extra tempus & vtilitatem in vino, & euacuandis certare calicibus. vnde

de Esaias: *Vae qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.*

Oculi

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non amuletur. id est non imitetur.
- 2 Sed in timore domini. scilicet filiali.
- 3 Esse tota die. id est per totam vitam tuam: cuius dici iuentus est mane. & senectus vespere.
- 4 Quia habebis spem in no. scilicet præmio. Spes enim est certa expectatio futuræ beatitudinis, ex gratia & meritis promouens.
- 5 Noli esse in conuiuijs. Et sequitur causa.
- 6 Quia vacantes potibus. quantum ad bona exteriora, quæ in talibus expenduntur: & quantum ad bona naturalia quæ in talibus peiorantur & corrumpuntur.
- 7 Et vestietur pannis. scilicet vilibus. vnde in Hebræo habetur. *Laceratis, dormitatio scilicet tua.* q. d. non remanebit tibi in quo dormias, nisi pannus vilis & laceratus.
- 8 Audi patrem tuum. ei humiliter obediendo.
- 9 Et ne contemnas cum senuerit mater tua. Ei debitum obsequium subtrahendo.
- 10 Veritatem eme. studij labore.
- 11 Et noli vendere sap. Tum quia gratis est danda: Tum quia non est pretio pecuniæ æstimanda. Potest tamen doctor sapientie accipere victum & vestitum pro suo labore: Imo debetur ei à republica, quod patet ex consuetudine antiqua. Vnde dicitur, Gen. 47. b. quod sacerdotes Aegypti tempore famis non fuerunt compulsi vendere terram suam, quia ipsi statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur: Et ipsi primo studuerunt in philosophia, vt habetur. i. Metaphy.
- 12 Exultat gaudio pater. Quia bonum filij redundat in patrem & matrem.
- 13 Præbe fili mi. Ad doctrinam meam meditandum.
- 14 Et oculi tui vias. ad opera mea imitandum.

Fouea

15 Fouea enim profunda est me. id est superstitiosa doctrina, quia multi cadunt in eam.

16 Et puteus angustus aliena. quia cum difficultate potest inde quis exire.

17 Insidiatur in via quasi latro. & hoc per doctores huius doctrinæ.

18 Et quos incau. nescientes distinguere inter sanam doctrinam & malam.

19 Interficiet. morte culpæ & gehennæ. In Hebr. habetur: Et contemptores in hominibus addet, id est multiplicabit in hominibus contemptores Dei, vt exponit Ra. Sa. Potest etiam hæc litera exponi de meretrice corporali, quæ dicitur fouea profunda, quia multi cadunt in eam iuuenes viri & senes. Dicitur etiam puteus angustus, quia de peccato luxuriæ non exit homo nisi cum difficultate. Insidiatur etiam quasi latro blanditijs & osculis incontinentes attrahendo.

20 Cui vae. id est maledictio & infortunium.

21 Cuius patri vae. quia in patrem redundat filij malum.

22 Cui fouea. id est carceres sub terra.

23 Cui sine causa vulnera. id est non ex gladio, sed ex casu proprio facta.

24 Cui suffossio oculorum. id est debilitatio & obscuratio eorum.

25 Nonne his qui commorantur. superflue bibito. q. d. sic contingit eis, vt patet de se ad sensum, ideo subditur.

26 Ne intuearis vinum. quia delectari in tali aspectu inducit ad immoderatum potum.

27 Ingreditur blande. id est suauiter in principio.

28 Sed in nouissimo mordebit. quia contumit bona fortunæ & bona naturæ, vt patet ex prædictis, & etiam bona gratiæ, quia inducit ad vitia, & potissime ad luxuriam, ideo subditur.

Tom. 3.

Hh 3

2 *Comede fili mi.* Melli & fauo comparat doctrinā sapientiæ. **A** Quia sicut illa ceteris cibis, ita hæc doctrinis præciliat ceteris. Mel autem quod in promptu est, moralē literā superfluum notat. Fauus, ubi mel in cera, allegoriam, ubi ablato velamine literæ: spiritualis suauitas labore aliquo & mora percipitur.

b *Ne insidieris.* Ne quæras occasionem, per quam deroges homini iusto. Ille enim si ceciderit, cito resurgit, nec iterat malū: Impij vero si corruunt, ut non resurgant. unde subiungit: *Septies cadet iustus in die, & resurgit: impij vero, &c.*

† Dep. di. 3. c. septies.

† Sup. 17. a.

† Sup. 13. a.

† Sup. 18.

• bon.

inspector est cordis, ipse intelligit, & seruātorem animæ tuæ

nihil fallit: reddetque homini iuxta opera sua. Comede fili

mi mel, quia bonum est, & fauum dulcissimum gutturi tuo.

Sic & doctrina sapientiæ animæ tuæ, quam cum inueneris,

habebis in nouissimis spem, & spes tua non peribit. Ne insidieris & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes re-

quiem eius. † Septies enim cadet iustus & resurgit, impij au-

tem corruent in malum. Cum ceciderit inimicus tuus, ne gau-

deas, † & in ruina eius ne exultet cor tuum, ne forte videat

dominus, & displiceat ei, & auferat ab eo irā suam. Ne t con-

tendas cum pessimis, nec æmuleris impios, quoniam non

habent futurorum spem mali, & lucerna impiorum extin-

guetur. † Time dominum fili mi, & regem, & cum detracto-

ribus non commiscearis. Quoniam repente consurget per-

ditio eorum, & ruinā vtriusque quis nouit? Hæc quoque sa-

pientibus. † Cognoscere personam in iudicio non est bonū.

Qui dicunt impio, iustus es, maledicent eis populi, & dete-

stabuntur eos tribus. Qui arguunt, laudabuntur, & super ipsos

veniet benedictio. * Labia deosculabitur, qui recta verba re-

amat dictis absentum carpere vitam. Hanc mensam indignam nou-

rit tibi. Alia translatio apertius habet: Hæc vobis (sub-

audi ignorata sunt) sapientiā agnoscentibus. Quod sequen-

tium potest esse principium. Cognoscere personam in iu-

dicio, &c. Supra regem timere docuit, & nunc personam in

iudicio cognoscere vetat. Vnde colligitur, quia ita principi-

bus oportet seruire, ut eorum reuerentia, vel timore nun-

quam a via veritatis recedatur.

h Labia deoscu. Osculum, pacis & amoris signum est. Qui

ergo recte respondet, labia deosculatur, quia quicunque ne-

glecta acceptione personarum sola verba iustitiæ sequitur,

insipientibus forte grauis videtur & austerus. Multos tamē

cum quibus pacem habeat, multos prudentes qui sua verba

cum amore cōplectantur inueniet, & eosdem qui sæpe ad-

uersabantur in melius conuersos.

15 Ne conten. id est cum incorrigibilibus verbo correctio-

nis, quia hoc inutile, sed iudex debet contendere cum tali-

bus pœnis, ut a malo arceantur, & alij tercantur.

16 Ne æmuleris. id est imiteris.

17 Impio. Cuius causa subditur.

18 Quoniā non. Sed totā suā spē ponit in bonis huius mudi. Iob. 21. a.

19 Et lucerna. id est potestas eorum finietur.

20 Time do. principaliter.

21 Et regem. Qui est eius vica-

rius in temporalibus secundario.

22 Et cum detractoribus non commiscearis. Eorum detractōnes libenter audiendo.

23 Quoniam repente. scilicet detractoris & eius auditoris.

24 Et ruinā vtriusque. q. di. valde magna erit, quia post rui-

nam culpæ incurrunt ruinā gehennæ.

25 Hæc quoque. quæ sequuntur: sic coniungitur hæc litera

in Hebræo.

26 Sapientibus. id est iudicibus & eis assistentibus.

27 Cognoscere. id est ex aliqua familiaritate ei condescen-

dere plus debito.

28 Non est bonum. Quia est contra veritatem iustitiæ. In ta-

li enim casu sanctum est præhonorare veritatem. 1. Ethic.

29 Qui di. Eū pro munerib⁹ seu familiaritatib⁹ iustificādo.

30 Maledicent. Per populos intelliguntur gentes, quæ non

sunt de populo Israel, & per tribus populus Israel in duode-

cim tribubus diuisus.

31 Qui arguunt. Iuste peccatores, obseruando tempus & do-

cum, & alias debitas circumstantias.

32 Laudabuntur. id est laudabiles efficiuntur coram Deo &

hominibus.

33 Et super. Dei & populi.

34 Labia. id est pacem reformabit, cuius signum est mutuum osculum.

Tom. 3. Hh 4

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ipse intelligit. Si dicas verum vel falsum, & secundū hoc reddet tibi pœnam vel præmium.

2 Comede fi. Ad licetam, in terra promissionis in qua regnauit Salomon mel abundat, ideo in pluribus locis vel. t. dici citur terra abundans lacte & melle, & eo reficiuntur homines corporaliter.

3 Sic & doct. Dulcis est & bona & spiritualiter refectiua.

4 Quam ium. Corde meditando & opere adimplendo.

5 Habebis in no. scilicet in bonis futuri seculi.

6 Et spes tua. id est effectu non carebit, quia spes est certa expectatio futuræ beatitudinis ut supra dictum est.

7 Ne insidie. id est occasionem eum diffamandi, eo quod in aliquo deliquit, & subditur causa.

8 Septies enim. id est pluries, quia vita præsens sine peccato non potest transigi de cursu communis.

9 Et re. id est se emendabit, propter quod seruanda est fama eius. vnde dicit saluator, Matth. 18. b. quod correctio fraterna primo debet esse in secreto, ut sic seruetur fratris fama, si emendetur ex tali correctione.

10 Impij au. Sine correctione tali per emendam, & ideo nō sic est cum istis agendum, sed magis sunt accusandi publicæ iustitiæ & puniendi, quādo non speratur de eorū emendatione ex secreta correctione.

11 Cum cecide. In aliquod malum pœnæ.

12 Ne gaudeas. Motus rōne odij seu inimicitiz, secus autē est qñ tale gaudium procedit ex zelo iustitiæ, ideo sequitur.

13 Ne forte. Motus malus animi tui.

14 Et ause. Et super te conuertat ipsam.

Iob. 31. e.

15 Ne

tuā, quæ illi absq; dubio displicet: hoc ordine illum deijciēs D.

humiliet, ne te cadente in peccato, ille resipiscens sanctetur.

c Time dom. nu. n. fili mi. Pōt per dominū & regem, pater & filius intelligi, qui eodem diuinitatis honore colendi sunt.

Qui enim non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum, &c.

f Cum detractoribus. Cum illis scilicet qui dicentes se Deum patrem nosse, filiū Dei in carne apparentem noluerunt recipere, quoniam repen. conser. perdi. eorum: & rui. vtri. quis nouit.

g Hæc quoque sapien. E Quando reprobis quis repentino interitu rapitur a seculo. Vel, Hæc quoque sapientibus sunt obseruanda quæ & docui, ne & detractoribus cōmisceatur, quia hoc specialiter vitio periclitatur totum pene genus humanum. vnde August.

in mensa sua: Quisquis

amat dictis absentum carpere vitam. Hanc mensam indignam nou-

rit tibi. Alia translatio apertius habet: Hæc vobis (sub-

audi ignorata sunt) sapientiā agnoscentibus. Quod sequen-

tium potest esse principium. Cognoscere personam in iu-

dicio, &c. Supra regem timere docuit, & nunc personam in

iudicio cognoscere vetat. Vnde colligitur, quia ita principi-

bus oportet seruire, ut eorum reuerentia, vel timore nun-

quam a via veritatis recedatur.

h Labia deoscu. Osculum, pacis & amoris signum est. Qui

ergo recte respondet, labia deosculatur, quia quicunque ne-

glecta acceptione personarum sola verba iustitiæ sequitur,

insipientibus forte grauis videtur & austerus. Multos tamē

cum quibus pacem habeat, multos prudentes qui sua verba

cum amore cōplectantur inueniet, & eosdem qui sæpe ad-

uersabantur in melius conuersos.

15 Ne conten. id est cum incorrigibilibus verbo correctio-

nis, quia hoc inutile, sed iudex debet contendere cum tali-

bus pœnis, ut a malo arceantur, & alij tercantur.

16 Ne æmuleris. id est imiteris.

17 Impio. Cuius causa subditur.

18 Quoniā non. Sed totā suā spē ponit in bonis huius mudi. Iob. 21. a.

19 Et lucerna. id est potestas eorum finietur.

20 Time do. principaliter.

21 Et regem. Qui est eius vica-

rius in temporalibus secundario.

22 Et cum detractoribus non commiscearis. Eorum detractōnes libenter audiendo.

23 Quoniam repente. scilicet detractoris & eius auditoris.

24 Et ruinā vtriusque. q. di. valde magna erit, quia post rui-

nam culpæ incurrunt ruinā gehennæ.

25 Hæc quoque. quæ sequuntur: sic coniungitur hæc litera

in Hebræo.

26 Sapientibus. id est iudicibus & eis assistentibus.

27 Cognoscere. id est ex aliqua familiaritate ei condescen-

dere plus debito.

28 Non est bonum. Quia est contra veritatem iustitiæ. In ta-

li enim casu sanctum est præhonorare veritatem. 1. Ethic.

29 Qui di. Eū pro munerib⁹ seu familiaritatib⁹ iustificādo.

30 Maledicent. Per populos intelliguntur gentes, quæ non

sunt de populo Israel, & per tribus populus Israel in duode-

cim tribubus diuisus.

31 Qui arguunt. Iuste peccatores, obseruando tempus & do-

cum, & alias debitas circumstantias.

32 Laudabuntur. id est laudabiles efficiuntur coram Deo &

hominibus.

33 Et super. Dei & populi.

34 Labia. id est pacem reformabit, cuius signum est mutuum osculum.

a *Prepara.* Prepara te opere agrum diligenter exercere, est

b *Per agrum hominis pigri transui, & per vineam stulti viri.*

A euillis iniquitatis

sentibus, actionem nostram ad frugem retributionis excolere: & post agri exercitum domum edificare, quod plerumque ex bonis operibus discimus, quantum vitæ munditiæ & in cogitatione construamus. Ille enim exterius domum edificat, qui primum agrum corporis a spinis vitiis purgat ne si desideriorum scites in carnis agro proficiant, intus tota virtutum fabrica fame boni crescente destruat.

B

b *Per*

NICOLAUS DE LYRA.

Qui recte per. Ille enim qui respondet ex transverso, veritatem fugiendo, non reformat pacem, sed magis dissipat eam.

1 *Prepara foris opus tuum, & dilig.* Huc versum exponit Ra. Sa. dupliciter. Vno modo sic. *Prepara foris opus tuum.* i. provide tibi de agris & vineis, & alijs ad vitam necessarijs.

2 *Et postea, i. accipias uxorem & facias prolem.* Cōiunctio enim viri & mulieris & educatio prolis faciunt domum, quæ male gubernaretur, nisi præcederet provisiō necessariorum. Alio modo sic. *Prepara foris opus tuum,* studendo sacram scripturam. Et diligenter exerce agrum tuum, videndo glossas doctorum. *Et postea edifices domum tuam,* id est fac tibi discipulos per sanam doctrinam, aliter esset ordo peruersus.

3 *Ne sis testis.* id est sine iusta & rationabili causa.

4 *Ne laces quemquam.* id est verbis adulatorijs.

5 *Ne dicas.* ad oppositum verbis comminatorijs.

6 *Quo-*

CAPITULUM XXV.

a *Hæc quoque para.* Hinc nouo ordine loqui incipit, & ut non ad audientem, sed secum quid ratio veritatis habeat, pertractet: in quibus tamen quisque quid cauere, quid appetere debeat, agnoscat. Quas quidem parabolas viri Ezechie trātulisse dicuntur, quia forsitan vsq; ad eum dispersæ habebantur a pluribus, prout ex ore Salomonis semel dictas raperant: sed per eius industriam collectæ, huic libello insertæ sunt. Notandum quia in his parabolis multo plura sunt allegorica, quam in ceteris ex collatione rerum, scilicet quæ figuris aptæ videntur.

b *Gloria Dei.* Gloria dñi, in carne apparentis, est humanitatis magis quā diuinitatis naturā mortalium oculis ostendere:

CAPITULUM XXV.

E quoque parabola Salomonis, quas transulerunt viri Ezechie regis Iuda. Gloria Dei est celare

verbum, & gloria regum inuestigare sermonem.

a *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

b *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

c *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

d *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

e *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

f *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

g *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

h *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

i *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

k *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

l *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

m *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

n *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

o *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

p *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

q *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

r *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

s *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

t *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

u *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

v *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

w *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

x *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

y *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

z *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

NICOLAUS DE LYRA.

CAPITULUM XXV.

a *Hæc quoque para.* Hic incipit tertia pars principalis huius libri, in qua ponitur tertia collectio parabolarum Salomonis. Et diuiditur in duas partes. scilicet in proemium & tractatum. Secunda ubi: *Gloria Dei.* In prima parte ponitur materia huius collectionis, cum dicitur.

1 *Hæc quoque para.* quæ sequuntur in hac collectione, & autor parabolarum, cum dicitur.

2 *Salomonis.* i. edita a Salomone, & autores collectionis, cum dicitur.

3 *Quas transule.* i. studiosi sui temporis & de eius mandato. Nec accipitur hic translatio de vno idiomate in aliud, quia Salomon protulit illas parabolas Hebraicè, & sic scripserunt eas viri sibi assistentes in schedulis tñ diuersis. Sed viri Ezechie illas schedulas colligentes, addiderunt eas duabus prædictis collectionibus iam ante positis in hoc libro & sic fuerunt in maiori autoritate quā ante. Et ista transpositio de schedulis in hoc libro vocatur hic translatio. vnde in Hebræo non habetur, Transulerunt, sed fortificauerunt, imponendo in libro autentico.

4 *Gloria Dei.* Hic consequenter ponitur

translatio diuerso modo accipitur.

6 *Quomodo fecit.* talis iniuriam inferendo.

7 *Sic faciam.* quia nullus debet esse iudex in causa sua, sed debet ad superiorem recurrere. cuius est inter homines iustitiam conseruare, & iniuriantes corripere.

8 *Per agrum.* & ad sensum patet hoc in possessionibus pigrorum.

9 *Quod cum vi.* quia sapientes hoc videntes, sunt magis solliciti de suis possessionibus custodiendis & colendis. Alio modo exponitur, per agrum & vineam intelligendo hominis conscientiam, quæ quando negligitur, varijs vitijs repletur. Quod considerantes sapientes viri, circa propriam conscientiam purgandam sunt magis solliciti.

10 *Vsquequo piger.* Hoc principium non est in Hebræo, sed incipit ibi versus.

11 *Parum inquam do.* Exponatur tamen totum vsque ad finem capituli, sicut expositum est supra cap. 6. ubi ponitur ista sententia, & quali sub eisdem verbis.

dere: & se potius miraculis & mysticis locutionibus quam apertis verbum Dei, id est filium fateri: vnde se magis filium hominis quam filium Dei appellat.

c *Inuestiga.* Sermonem quo se Deum (quamuis obscure) significat, ut illud: *Ego & pater vnum sumus, & huiusmodi.* Denique celans diuinitatem & præcedens humanitatem, ait: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* Cui Petrus inuestigato sermone: *Tu es Christus filius Dei viui.* Qui non paruum inuestigationis gloriam meruit.

d *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

e *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

f *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

g *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

h *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

i *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

k *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

l *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

m *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

n *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

o *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

p *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

q *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

r *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

s *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

t *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

u *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

v *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

w *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

x *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

y *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

z *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

a *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

b *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

c *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

d *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

e *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

f *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

g *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

h *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

i *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

k *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

l *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

m *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

n *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

o *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

p *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

q *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

r *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.*

A *Aufer impietatem.* Aufer impietatem persequendi Christianos de animo Sauli, vel huiusmodi, & cum Christum predicare coeperint, firmabitur iustitia, & thesauri doctrinae eorum, quam prius ad ruinam suam impellebat impietas, cum iustitiae dei repugnantes suam volebant statuere.

Aufer impietatem. &c.

Qui praesunt populi, si volunt firmum esse solium suum, semper hilaritate, & gratia vultus plenos exhibeant, ne per arrogantiam rigidi, plebis odium incurrant.

Ne gloriosus appareas. Sicut superius praelatum, nunc subditum monet illum, ut hilarem vultum ostendat subiectis. Huc ne in conspectu maiorum arrogas appareat, sed in mediocri positus loco, superius euocari mereatur. vnde: *Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco.* Potest in rege, & principe dominus intelligi, in cuius conspectu nos semper humiliari necesse est. vnde: *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut exaltet vos in tempore visitationis.*

Mala aurea. Sacra eloquia, electis comparantur, quia requiem parant audientibus. Argenteis, quia splendida fulgent virtutibus patrum. vnde: *Eloquia domini eloquia casta, ar. igne examinatum, probatum terra purgatum septuplum.* Lectorum ornatui mala superaddit aurea, qui diuina eloquia spiritualibus sensibus, & mysterijs plena exponendo demonstrant. Scelus. n. mala vocantur, quia de arbore vite, i. dei sapientia sunt orti. Aurea, quia notitiam amoremque perpetuae claritatis mentibus infundunt. Mala ergo aurea in lectis argenteis, quod lo. ver. in tempore suo, quia qui verbum dei opportune nouit iuxta audientium capacitate predicare, modo exempla ac dicta patrum (per quorum custodiam ad requiem peruenit aeternam,

gratia, &c. hic versus non est in Hebraeo. Luc. 14. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

1. Petr. 3. b.

ternam) iuxta literam replicat, modo suauiores in his sensibus spiritualium fructus, quibus pia audientium desideria pascant, remoto litere velamine pandit.

d *Inauris aurea margarita fulgens.* Recte humilis auditor in auri aureae comparatur, dum libenter increpanti ac docenti auri accommodat, iam se ad percipiendam claritatem sapientiae ce-

accommodat, iam se ad percipiendam claritatem sapientiae ce-

lestis preparat, iam supernae lucis visioni appropriat. Magister eruditus, margaritae fulgenti, quia dum emendationem morum, dum supernorum scientiae pie querentibus aperit, quasi aureo ornatui maiore insuper graviorque fulgorem gehennae ardentis annectit.

e *Sicut frigus.* Importunum videtur repositum melle nigere. Nam & post: Quomodo nix in aestate, & pluuia in messe, sic indecens est stulti gloria. Sed tamen in feruenti palestina, non parum delectabile est, si subito frigus (quomodo in nix solet) adueniat: quod incendia solis aliquando refrigeret, sudorem laborum tergat, ardetes temperet anhelitus: Cui bene legatus affimilatur fidelis, qui melle ei, qui se misit, prouidet agendo repausat.

f *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

g *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

h *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

i *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

k *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

l *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

m *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

n *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

o *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

p *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

q *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

r *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

s *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

t *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

u *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

v *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

w *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

x *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

y *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

z *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

a *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

b *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

c *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

d *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

e *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

f *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

g *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

h *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

i *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

k *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

l *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

m *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

n *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

o *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

p *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

q *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

r *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

s *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

t *Vir gloriosus.* Idem videtur: Nec laetis quemquam labijs tuis. Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.*

u *Meli inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quod post aperte dicit: Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui. Et si enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationem melle dulciorem inuenieris, melius est tamen, ut rarius veniendo, facias eum diligere aduentum tuum, quam vel vna vice tandiu cum illo maneat, vel toties ad illum venias, ut fastidiat.

NICOLAUS DE LYRA.

trum terra ab eius superficie, & secreta cordium, & maxime sapientum, & qui sciunt corda sua celare, & sic soli deo sunt nota, talia inquam non sunt a sapientibus legum perscrutanda, vnde propheta, & apostoli, & doctores vtriusque testamenti de talibus tacuerunt, & de alijs consimilibus, quae plus habent noxiae curiositatis, quam utilitatis, vnde dicit Aug. 1. Aufer ru. id est, sicut ablata rubigine de argento formatur inde vas purissimum, sic ablata impietate de regno, remanet purum, & iustitia solidatum.

2 *Nec gloriosus appareas coram Te ultra debitum ingerendo, ne ex hoc sequatur tua confusio. ideo subditur.*

3 *Melius est enim, ut dicatur tibi. Et patet.*

4 *Quae viderunt oculi tui. id est, mala proximi tui, quae in secreto vidisti.*

5 *Ne proferas in iurgio. Cito a iis propalando.*

6 *Ne postea emendare non possis cum dehonestaueris. i. reddere famam proximo tuo, quem laesisti.*

7 *Causam tuam se. tra. cu. ami. tuo. de cuius fidelitate non dubitas. 8 Et secretum extraneo non reueles. cuius fidelitatem ignoras. 9 Ne forte insultet tibi. exprobrando in publico defectum quem dixisti sibi in secreto.*

10 *Gratia, & amicitia liberant. iste versus non est in Hebraeo.*

11 *Mala aurea. id est, pomelli aurei ad modum pomi formati.*

12 *In lectis argenteis. sunt ad decorem.*

13 *Qui loquitur verbum in tempore suo. i. sic observatio temporis debiti in proferendo verbum bonum decorat illud. Quod autem potentes*

tentes antiquitus facerent lectos argenteos, & aureos habetur Esth. 1. Probabile tamen est, quod illi lectuli de quibus habetur Esther. 1. erant argentei, & aurei tantum exterius, & de alia materia interius. Item Ra. Moyses dicit, quod haec est litera: Mala aurea in sculpturis argenteis. id est, cooperta argento sculpto, ita quod per foramina argenti videtur aurum interius existens.

14 *Inauris aurea. quae est ornamentum auris.*

15 *Et margaritum fulgens. in ornamentis alijs.*

16 *Qui arguit sapientem. id est, sicut illa ornamenta sunt gratiosa corporaliter, ita correctio facta sapienti, & obedienti pulchra est, & gratiosa spiritualiter, quia habet optimum effectum.*

17 *Sicut frigus niuis in die messis. Non loquitur de frigore niuis realiter, quia nix non est decens tempore messis, sed de vento refrigerante meliores ad modum frigoris niuis.*

18 *Ita legatus fidelis ei, qui mi. eu. q. refrigerat animi sui motum. 19 Nubes, & vetus, & plu. non sequen. vir. & p. missa non eo. Sicut. n. nubes, & ventus pratendentes pluuiam futuram, & non adducen. suspendunt desiderium hominum pluuiam expectantiu, & per consequens magis affliguntur, quia spe tali frustrantur, sic promissio hominis potentis, quae non co. pletur, affligit animam illius cui promittitur. 20 Patientia lenie. prin. Sicut Nabuchodonosor fuit lenit. & pacificatus ex patientia trium pueroru in ignem proicctorum, Dan. 3. 21 Et lingua mollis. id est, suauiter loquens.*

22 *Confringeret duritiam. Sicut lingua Abigail confregit duritiam quam disposuerat David inferre domui suae. 1. Reg. 2. 5. b.*

23 *Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi. Vno modo exponit de*

a Dens putridus. **a** Ieremias: Maledictus, qui ponit spem suam in homine, & ponit carnem brachium suum. Qui recte dicitur putridus, & pedilaffus comparatur, quia vnicuius hominis bonum, a deo habere deo & ponere in deo spem suam, nescit ille, nec vitam percipere cibum, nec ad mansionem potest desiderata salutis perungere, et

† forte. nis videatur indutus in die iudicii nudus patebit.

† libens. **b** Ace. in ni. qui cantat. Nitrum a Nira

† peruerso. **B** maris feruor concitit

† Roma. 12. d. solis, durando in petras aquas marinas: quas vis ventorum, vel

***** pane. maris feruor ad litus proijcit, ita in vtraque

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

† recti. **†** ampla. **†** securigo. **†** loc. 2. c.

a Non plus sapere, quam oportet sapere.

b Cito conuertet. **c** Vltra vires querendo.

d Perdas, quod bene intellexeras.

e Beatus, qui custodit vestimenta sua, ne nudus appareat.

f Ebullit. **g** Peruersa mens correctione deterior succenditur.

h Non est in Hebræo.

i De corporalibus, & spiritualibus alimentis.

k Ardo: em charitatis.

l In altitudine virtutum, libetum, & secretum a seculi desideriis, & vxoris vinculis.

m Carnali voluptate, quondam nefarie mulieris contumelia affici.

n A diabolo.

o Lingua.

p Si esurierit inimicus tuus, cibum illum.

q Si sitierit, da ei aquam bibere.

r Prunas enim congregabis super caput eius, & dominus reddet tibi.

s Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem.

t Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa, & in domo communi.

u Aqua frigida animam sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua.

v Fons turbatus pede, & vena corrupta, iustus cadens coram impio.

w Sicut, qui mel comedit multum, & non

x fragilitati humane concessum est, in insipientie foueam de-

y cidant unde adiungit.

z Sicut, qui mel. Dulcedo. n. mellis, si plus, quam debet sumat

a (unde delectatur comedens) necatur: Dulcis quoque est inquit

b sitio maiestatis, sed quia ultra modum inquit, ab eius gloria opprimitur, quia ut mel immoderate sumptum percutantis sensum, dum

c non capit rupit. Non autem hoc solum dicitur quilibet, sapiens attendere,

d sed

e si esurierit inimicus tuus cibum illum, si sitiet, da ei aquam bibere, id est ipsum

f positum in necessitate adiuvare.

g Prunas enim congregabis super caput eius, id est induces eum

h ad penitentiam de malo, quod tibi fecit, seu facere attemptauit.

i Et domus reddet tibi, scilicet mercedem pro charitate proximi. In Hebræo habetur. Et dominus pacificabit tibi. Scilicet illum, qui prius erat tibi inimicus.

k Ventus aquilo dissipat pluuias. hoc videmus ad sensum in regione ista.

l Et facies tristis linguam detrahentem. Ille enim, qui faciem tristem ostendit, detrahendo eum silere facit, secundum Rabbim Sal. hoc est vera litera, Ventus aquilonis creat pluuias, quia sicut

m ventus australis generat pluuias versus partes australes, ut habetur 2. Meteo. Et facies tristis lingua detrahens, id est lingua detrahens pro

n uocat iras dei contra se.

o Melius est se in angulo domatis, quam cum muliere. Exponatur, ut supra 12.

p Aqua frigida anima, &c. id est, homini sitienti, est supple

q valde delectabilis, & similiter.

r Nuntius bonus. apportans bonum nuntium.

s Fons turbatus pede. qui ad horam perdit pulchritudinem ex modica motione.

t Et vena corrupta. que ante corruptionem erat organum vite & post corruptionem efficitur magis signum mortis, sic supple.

u Iustus cadens. id est peccans.

v Coram impio. quia diffamat eum multum ex casu modico, & de festuca facit trabem.

w Sicut, qui mel comedit multum, & non ei bonum. quia propter comestionis excessum in nauseam vertitur.

x Sic

y Si

z Si

a Si

b Si

c Si

d Si

e Si

f Si

g Si

h Si

i Si

k Si

l Si

m Si

n Si

o Si

p Si

q Si

r Si

s Si

t Si

u Si

v Si

w Si

x Si

y Si

d Ventus aquilo. Si hilari vultu audieris detrahentem, tu illi das fontem detrahendi. Si vero tristi, ut ait quidam, Disce non libenter dicere, quod didicerit non libenter audiri.

e Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa, & in domo communi. Aqua frigida animam sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua. Fons turbatus pede, & vena corrupta, iustus cadens coram impio. Sicut, qui mel comedit multum, & non

f fragilitati humane concessum est, in insipientie foueam de-

g cidant unde adiungit.

h Sicut, qui mel. Dulcedo. n. mellis, si plus, quam debet sumat

i (unde delectatur comedens) necatur: Dulcis quoque est inquit

k sitio maiestatis, sed quia ultra modum inquit, ab eius gloria opprimitur, quia ut mel immoderate sumptum percutantis sensum, dum

l non capit rupit. Non autem hoc solum dicitur quilibet, sapiens attendere,

m sed

n si esurierit inimicus tuus cibum illum, si sitiet, da ei aquam bibere, id est ipsum

o positum in necessitate adiuvare.

p Prunas enim congregabis super caput eius, id est induces eum

q ad penitentiam de malo, quod tibi fecit, seu facere attemptauit.

r Et domus reddet tibi, scilicet mercedem pro charitate proximi. In Hebræo habetur. Et dominus pacificabit tibi. Scilicet illum, qui prius erat tibi inimicus.

s Ventus aquilo dissipat pluuias. hoc videmus ad sensum in regione ista.

t Et facies tristis linguam detrahentem. Ille enim, qui faciem tristem ostendit, detrahendo eum silere facit, secundum Rabbim Sal. hoc est vera litera, Ventus aquilonis creat pluuias, quia sicut

u ventus australis generat pluuias versus partes australes, ut habetur 2. Meteo. Et facies tristis lingua detrahens, id est lingua detrahens pro

v uocat iras dei contra se.

w Melius est se in angulo domatis, quam cum muliere. Exponatur, ut supra 12.

x Aqua frigida anima, &c. id est, homini sitienti, est supple

y valde delectabilis, & similiter.

z Nuntius bonus. apportans bonum nuntium.

a Fons turbatus pede. qui ad horam perdit pulchritudinem ex modica motione.

b Et vena corrupta. que ante corruptionem erat organum vite & post corruptionem efficitur magis signum mortis, sic supple.

c Iustus cadens. id est peccans.

d Coram impio. quia diffamat eum multum ex casu modico, & de festuca facit trabem.

e Sicut, qui mel comedit multum, & non ei bonum. quia propter comestionis excessum in nauseam vertitur.

f Sic

g Si

h Si

i Si

k Si

l Si

m Si

n Si

o Si

p Si

q Si

r Si

s Si

t Si

u Si

v Si

w Si

x Si

y Si

z Si

a Si

b Si

c Si

d Si

e Si

f Si

g Si

h Si

i Si

k Si

l Si

m Si

n Si

o Si

p Si

q Si

r Si

s Si

t Si

u Si

v Si

w Si

x Si

y Si

z Si

a Si

b Si

c Si

d Si

e Si

f Si

g Si

h Si

i Si

k Si

l Si

m Si

n Si

o Si

p Si

q Si

r Si

s Si

t Si

u Si

v Si

w Si

x Si

y Si

z Si

a Si

b Si

c Si

d Si

e Si

f Si

g Si

h Si

i Si

k Si

l Si

m Si

n Si

o Si

p Si

q Si

r Si

s Si

t Si

u Si

v Si

w Si

x Si

y Si

z Si

a Si

b Si

c Si

sed etiam ne ea, quæ
recte atque vtiliter
scire potuit immo-
deratis sermonibus
inutilia reddat. vnde
addit: *Sicut vrbis pa. &c.*

a *Sicut vrbis patens, &c.* Si enim murum silentij non hæt, patet

est ei bonum, sic + qui perscrutator est maiestatis, opprimetur
a gloria. Sicut vrbis + patens, & absque murorum ambitu, ita
vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.

stendit, quam tanto ille sine labore superat, quanto & ipsa,
quæ vincitur, contra semetipsam per multiloquium pugnat.

ter inimici iaculisci D
uitas mentis, & cum t qui inuesti-
se per verba extra se gat graua ob-
metipsam iacit, aper ruitur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Sic qui perscrutator est.* curiosus, & præsumptuosus, volens
suo intellectu diuina metiri.

2 *Opprimetur a gloria.* i. diuinæ lucis excellentia. Nam sicut
excellencia

excellencia lucis obtundit oculū, sic excellētia diuinæ maie-
statis excæcat talis inuestigatoris intellectu, & sic cadit i er-
rorē. 3 *Sicut vrbis patens.* i. sicut interiora talis ciuitatis patēt
volētib. ingredi, sic secreta talis hominis patēt alijs, q̄a ex abū
dātia cordis os loq̄t, & sic talis loquacitas apit cordis secre.

CAP. XXVI.

a *Quomodo nix in æstate.* Nix i æstate, & pluuię in messe, p
secutiones infidelium tempore prædicationis, q̄ dū
forte grauiore insistent, & calorē in multis impediunt dile-
ctionis, & fruges bonę operationis sedant, quib. gloria stulti

b *Nam sicut a.* Ver-
ba comparat auibus,
quia per acra transuo-
lant ab ore loquentis
ad audientem, sed a-
uis sæpe residet, vbi
utilitas aut necessitas
nō est. Verba autem
non dispersa in vētū
euanescent, sed cun-
cta in autorem reuer-
tuntur, & vel bene
prolata iuuant loquē-
tem, vel male grauāt
ita vt pro omni otio-
so verbo rationem in
die iudicij reddere
cogamur: Quanto
magis autem maledi-
cta non, quę maligne
in insontē iaculantur, sed & illa, quę negligenter passim in
quoslibet proferuntur, nō alium, sed ipsum maledicū oppri-
munt.

a

b

c

d

e

f

g

h

i

j

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

CAP. XXVI.

a *Non indoctis honor docendi committatur.*

Vomodo nix i æstate, & pluuię i mes-
se, sic indecēs est stulto gloria. + Nā
sicut auis ad alta trāsuo-
lās, & passer
quolibet vadēs, sic maledictū frustra
prolatū in quē mpiā superueniet. Fla-
gellū equo, & chamus a sino, & virga
in dorso imprudentiū. Ne respōdeas

stulto iuxta stultitiam suā, ne efficiaris ei similis: Rñde stulto
iuxta stultitiā suam, ne sibi sapiēs esse videatur. Claudus pedi-

bus, + & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuntium

stultum. Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias, sic
indecent est in ore stultorum parabola. Sicut qui mittit + la-

pidem in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorē

Quomodo si spina nascatur in manu temulenti, sic parabola
in ore stultorum. Iudicium determinat causas, & qui im-

interiora sui sensus hausit stultitiæ debriat.

c *Quomodo si spina nascatur.* Spina nascit in manu temulēti,

cum

c *Non re. &c.* Re-
sponde stulto iuxta stul-
titiā. Non sunt con-
traria, vtrunq; enim
pro tempore, & per-
sonarum diuer sitate
concordat. dum &
stultus contemnit,
quia non recipit sa-
pientiam, & stulta
superbia a sua dei-
citur stultitia. vnde:

1 *Factus sum insipies, vos*

2 *me coegistis.*

3 *Claudus pedibus.*

4 *Potest sapiens stul-*

5 *tum mittere nesciēs,*

6 *nec tamen sapientiæ*

7 *sux gloriā perdit,*

8 *quia de ignoto, bo-*

9 *num quod audierat,*

10 *credit. Sed & qui hē*

11 *reticum sciens, mit-*

12 *tit ad prædicandum*

13 *claudus est pedibus:*

14 *Et iniquitatem bi.*

15 *quia*

16 *& operis boni foris*

17 *incessum amisit, & F*

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXVI.

Q *Uomodo nix in æstate.* In principio capituli præcedētis ostē-
dit, quod gloria est sapientibus exhibenda, hic conse-
quenter ostenditur, quod est insipientib. deneganda dicēs.

1 *Quomodo nix in æstate.* est indecens supple, quia est contra
naturam temporis.

2 *Et pluuię in messe.* Quia segetes peiorant, & ad corruptio-
nem disponunt.

3 *Sic indecens est stulto gloria.* i. honor in publico exhibēdus.

4 *Nam sicut a. ad alta.* Istud Nam, non est in Heb. sed abso-
lute incipit versus. Sicut auis ad alta transuolans, & nesci-
tur vbi debeat residere.

5 *Et passer quolibet va.* i. hinc & inde, quasi in incertum vo-
lans. 6 *Sic maledictum fru. prolā.* i. sine causa rationabili.

7 *In quempiam superueniet.* i. in proferentem, vel aliquē ami-
corum eius, nescitur tamen in quem determinate. In Hebr.
habetur sic. *Maledictum frustra prolatum nō veniet,* s. super illum
in quem profertur, sicut auis vagiuolans ad locum certum
non vertitur. 8 *Flagellum e.* scilicet indomito decens est.

9 *Et virga.* correptionis.

10 *In dorso im.* quia etsi non corrigantur, alij tñ terrentur.

11 *Ne re. stulto.* i. ne respōdeas stulte, sicut stulte locut⁹ est.

12 *Ne efficia ei si.* q. d. sic enim effies sibi similis in stultitia.

13 *Responde stulto iuxta stultitiā.* idest suam stultitiā ratio-
nabiliter declarando.

14 *Ne sibi sa.* quasi dicat per hoc sua præsumptio confun-
detur, & alij ab eius imitatione retrahentur. Et sic hæc p̄posi-
tio, iuxta, aliter, & aliter accipitur in primo versu, & secūdo.

15 *Claudus pedi.* qui patitur defectum in gressu.

16 *Iniquita. bi.* id est potum sibi necium. 17 *Qui mittit*

18 *ver. per nuntium stulti.* talis est prædictis similis, quia stultus nū-
tius prouocat eum ad quem mittitur ad iram, & sic negotiū
peioratur. 19 *Quomodo pul. frustra la.* quia indecenter in-
cedit. 20 *Sic indecens est in ore stul.* i. doctrina, quia indecē-
ter docet. 21 *Sicut qui mit. i. ad ædificandum templum in*

22 *honorem huius idoli.* 23 *Ita qui tribuit in.* quia vterque
honor perditur. Alio modo exponitur intelligēdo per Mer-
curij aceruum, computum eo, q̄ Mercurius apud Gentiles
dicitur ratiocinationis deus. Ratiocinatio vero computus
dicitur, in quo antiquitus utebantur homines lapillis, sicut
modo denarijs plumbeis, vel stanneis. Et frequenter ille de-
narius, qui ponitur pro vno solido, amouetur de loco suo, &
ponitur pro vna libra, vel pro viginti, vel pro centum, sic in-
sipiens, qui debet esse in infimo loco, ponitur aliquando in
statu valde honorabili, & est in magna hominum reputatio-
ne, quamuis in se non plus valeat, quam ante, sicut nec dena-
rius pro centum libris positus plus valet in se, quam positus
pro vno solido, vel denario. Secūdu Hebr. hæc est lra: *Sicut,*
qui mittit lapidem in palma fundæ, q̄ est latitudo existens in fun-
dæ medio, vbi ponitur lapis, vt mittatur in altum contra na-
turam lapidis, cuius est esse deorsum, ita honor exhibitus in
sapienti est contra rationem, cum exhibēdus sit soli sapiēti.

24 *Quomodo si spina nascatur in manu temulenti.* idest, ebrij.

25 *Sic parabola.* idest, doctrina.

26 *In ore stultorum.* Sicut enim ebrius habens spinam in ma-
nu pungit se, & alios, sic stultus docens, uel prædicans.

27 *Iudicium determinat causas.* idest, præscindit lites.

28 *Et qui imponit stulto silentium.* cuius loquacitas est causa ri-
xarum.

Cum i operibus eius,
A qui carnalibus feruit
 illecebris punctiones
 oriuntur scele-
 rum, quibus recte pa-
 rabola, quam stultus
 proponit assimilatur
 quia et si verba pruden-
 tiz nouit dicere,
 in his tamen vitiorum
 punctiones quibus,
 vel se, vel proximum
 lacerat, vitare non
 nouit. Sape enim dum
 bona dicit, aut suam
 laudem, aut vitupe-
 rationem querit alio-
 rum.

† lecto.

† De praxum.
8 p. 1.

† scientiosus.

Ioan. 9. g.

† Eccl. 10. b.

B *Sicut canis.* Canis
 vomens, cibum quo
 pectus eius preme-
 batur, abiicit, cum
 redit ad vomitum,
 quo leuatus fuerat
 oneratur, & qui ad-
 missam plangunt ne-
 quitiam, quæ men-
 tis intima deprime-
 bat, confitendo pro-
 iiciunt, quam post
 confessionem dum
 appetunt, resumunt,
 b *Vidisti hominem.*
 In iudicium ergo in
 hunc mundum veni
 ut qui non vident vi-
 deant, & qui vident,
 cæci fiant.

C *Dicit piger.* Multi
 cum verba exhorta-
 tionis audiunt, dicunt velle se viam incipere iustitie, sed a Sata-
 na

ponit stulto silentium, iras mitigat. † Sicut canis, qui reuer-

titur ad vomitum suum, sic imprudens, qui iterat stultitiam

suam. Vidisti hominem sapientem sibi videri, † magis illo

spem habebit insipiens. Dicit piger: Leo est in via, & leena in

itinibus. Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in

† lectulo suo, † Abscondit piger manus sub ascella sua, & la-

borat si ad os suum eas conuerterit. Sapientior sibi † piger vi-

detur, septem viris loquentibus sententias. Sicut qui appre-

hendit auribus canem, sic qui transit impatiens, & commi-

scetur rixæ alterius. † Sicut noxius est, qui mittit lanceas, &

sagittas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo

& cum fuerit deprehensus, dicit: Ludens feci. † Cum defe-

cerint ligna, extinguetur ignis, & susurrone subtracto iurgia

conquiescunt. Sicut carbonem ad prunas, & ligna ad ignem,

sic homo † iracundus suscitatur rixas. Verba susurrone quasi

simplicia, & ipsa perueniunt ad intima † cordis. Quomodo

si argento sordido ornare velis vas fictile, sic labia tumentia

cum pessimo corde sociata. Labijs suis intelligitur inimi-

cus, cum in corde tractauerit dolos. Quando submiserit vo-

cem suam, ne credideris ei, quoniam septem nequitie sunt

in corde illius, Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur

malitia eius in concilio. † qui fodit foueam, incidet in eam,

& qui voluit lapidem, reuertetur ad eum. Lingua fallax non

amat veritatem, & os lubricum operatur ruinas.

1 2 na retrahi ne profi-
 3 4 ciant, sicque excu-
 5 fando semper in le-
 6 cto sui corporis, si-
 7 cut ostium in cardi-
 8 ne vertuntur, & mo-
 9 do exire ad operan-
 10 dum, modo ad quie-
 11 scendum redire pro-
 12 ponentes, in suis ia-
 13 cere prauitatibus non
 14 desistunt.
 15 d *Sapientior, &c.* Se-
 16 prem viri loquentes
 17 sententias, septifor-
 18 mi gratia pleni, no-
 19 bis sententias sacræ
 20 scripturæ ministran-
 21 tes, quibus sapien-
 22 tior sibi stultus vide-
 23 tur, qui dicit, vel non
 24 debere, vel non pos-
 25 se impleri, quæ illi
 26 dictante spiritus san-
 27 cto hominem facere
 28 iusserunt, & multos
 29 perfecisse monstra-
 30 uerunt.
 31 e *Sicut qui ap.* Noli
 32 verbis contendere,
 33 ad nihilum vtile est,
 34 nisi ad subuersionem
 35 audientium. Quicun-
 36 que simplex sensu
 37 est, & duobus inter
 38 se iurgantibus, mor-
 39 daci sermone capta
 40 eius aure, cito inci-
 41 pit quasi canis latra-
 42 re, & contentiones

D

2. Petr. 2. d.

† spes est ma-
gis de stulto,
quam de eo.† Supr. 19. d.
† stultus.

-impatiens.

E
- Cum fuerit
deprehensus.

† ventris.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Iras mitigat.* quia remota causa remouetur effectus.
 2 *Sicut canis, qui reuertitur ad vomitum suum.* est abominabilis
 Sic imprudens, qui iterat stultitiam suam. Et intelligitur hoc
 de malitia seu stultitia magna, quæ reddit hominem deo, &
 hominibus abominabilem, non de leui seu parua, quæ etiã
 iustis aliquando accidit, sicut dictum est supra 24. b. *Septies in*
die cadet iustus, & resurget.
 3 *Vidisti hominem sapientem sibi vi.* cum tamen non sit, vel plus,
 quam.
 4 *Magis illo spem boni habebit insipiens.* id est, suam insipientiã
 cognoscens, quia est dispositio quædam ad quærendam sa-
 pientiam.
 5 *Dicit piger: Leo est in via, & leena in itinere,* quia in omni o-
 pere arduo æstimat maiorem difficultatem, & maiora peri-
 cula, quam sint in veritate.
 6 *Sicut ostium vertitur in cardine suo.* Est autem cardo lignum
 circa quod vertitur ostium.
 7 *Ita piger in lectulo suo.* quia quamuis vigilet, non tamen sur-
 git, sed pigrizia detentus in lectulo se reuoluit.
 8 *Abscondit piger manus suas sub ascella sua.* propter frigus.
 9 *Et laborat si ad os suum eas conuerterit.* id est, non solum ex
 pigrizia interrupt opus, sed etiam comestione.
 10 *Sapientior sibi piger videtur.* inquirendo requiẽ suę carnis.
 11 *Septem viris loquentibus sententias.* id est, sapientibus non
 solum mediocriter, sed etiam excellenter.
 12 *Sicut qui apprehendit auribus canem.* excitat eum pro nihi-
 lo ad se mordendum.
 13 *Sic, qui transit impatiens.* id est, nullam iniuriam patiens
 ab alio.
 14 *Commiscetur rixæ alterius,* quia sine causa excitatur illum,
 cum rixatur ad mordendum ipsum verbo, vel facto.
 15 *Sicut noxius.* & patet sententia usque ibi.
 16 *Et cum fue. de.* Cum enim non potest excusare malitiam
 facti, quæ est patens, negat malitiam intentionis, quæ est latens.
 17 *Cum de. li.* quæ sunt etiam materia ignis.
 18 *Et susurrone sub.* id est, detractore. Et dicitur a sono vocis,
 quia non loquitur palam, sed in aure.
 19 *Iurgia con.* quia eius verba sunt iurgij materia.
 20 *Sicut carbo.* id est, ad carbonem ardentes.

21 *Et lingua ad ignem.* Vtrumque enim auget incendium.
 22 *Sic homo iracundus sus. &c.* quia ira est appetitus vindictę.
 23 *Ver. su.* id est, detractoris.
 24 *Quasi simplicia.* id est, videntur sine plica dolo sitatis, quia
 simulat se loqui ex zelo iustitię, vel propter bonum illius
 cui loquitur, vel de quo loquitur.
 25 *Et ipsa per. ad in.* quia intendit nocere vsque ad cor.
 26 *Quomodo si ar. i.* scoria argenti, ut habetur in Hebræo.
 27 *Ornare ve. vas fi.* id est, terreum, quod non est decens or-
 nari argento vero, sed tantum apparenti, sicut stannum, vel ali-
 quid huiusmodi, aliquando ponit in extremitatibus, goderi terrei.
 28 *Sic labia tu.* id est, tumore superbię loquentia.
 29 *Cum pessimo corde, &c.* Quia ex abundantia cordis os loquitur,
 Matt. 12. c. ideo subditur.
 30 *Labijs su.* intelligitur inimicus, quia dispositio cordis ap-
 paret in labijs.
 31 *Quando submiserit vo.* Humilius loquendo, ne appareat
 eius dolus.
 32 *Ne cre.* Quoniam septem nequitia, id est, vniuersitas malitię
 seu nequitia, quæ per septenarium designatur, eo quod om-
 ne tempus septenarium dierum comprehenditur.
 33 *Sunt in cor. illius.* Ex magno enim appetitu nocendi mu-
 tat sic modum loquendi.
 34 *Qui operit odium frau.* signis amicitia, ut Iudas.
 35 *Reuel. ma. eius.* quia deprehenditur postea facto, sicut di-
 citur de Torquato, in legenda sancti Tyburtij martyris.
 36 *Qui fodit foueam.* Parans alteri ruinam.
 37 *Incit. in eam.* Sicut patet de Balaam, qui docuit Balach mi-
 tere scandalum coram filiis Israel, Num. 24. & postea ab eis
 occisus est. Num. 31.
 38 *Et qui vol. la.* De loco suo.
 39 *Reuertetur ad.* scilicet lapis, sicut videmus sensibilibus, quod
 lapis ponderosus ab aliquo motus ex suo pōdere reuertitur
 ad ipsum mouentem, & lædit eum. Et per hoc intelligitur,
 quod volens immutare aliquid notabile, & consuetum, ex
 hoc patitur detrimentum, quia talis nouitas solet inducere
 dissensionem, & rebellionem contra facientem.
 40 *Lingua fal. non amat ve.* quia dissōna est habitu suo.
 41 *Et os lu.* quod non seruat secretum.
 42 *Opera. vii.* Denudando aduersarij consilium.

C A P. XXVII.

NE glorieris. Ne securus sis aliquādo de futuro, quia & si hodie seru s domino, qualis esse in futurum possis, quomodo vitam finire, prorsus videre non vales. *Beatus homo qui semper est p. uidus.*

Graue est sa. Graue est, vel vno crimine capitali, quasi ponere saxi deprimi, vel quasi glaucis arenæ innumeris peccatis leuioribus onerari. Sed utroque grauior est ira stulti, quia hæc quo certius, quā sint mala patefunt, coacrius, vt castigentur pūgunt. Ira vero, quia non corporale, sed spirituale vitium est, quo minus deprehenditur, eo amplius grauat. Vnde non absolute irā, sed irā stulti dicit, saxo & arena grauiorem. Nam sapientes quomodo actus, & sermones, ita mentis quoque morus examinant, & castigant.

Ira stulti utroque grauior, & cat. De quo supra. Ira enim iusti non talis. Nā de Moyse dictum est, quia exiuit a Tharōne iratus nimis. De tali ira dictum est: Melior est ira iusti, quia per tristitiam vultus animus corrigitur delinquentis. Ira stulti ubi incanduerit, mox viscera pietatis amittit, & furori frenula laxat.

Melior est manifesta correctio. Amor absconditus, illicitus, vt adul-

adulterinus. Qui n. male agit, odit lucem. Huic iure manifesta correctio pferitur. Melius est n. desiderio corrigendi palam corrigere, quam fisco peccandi similiter clā diligere. *Anima saturata calcabit fauū, &c.* Anima diuitū, q. habet consolationē suam, quibus dicitur: *Va vobis, qui saturati estis, quia esuriētis.* spernit auditam celestis regni dulcedinem. Anima autem eorum, t. alienum, qui esuriunt, sicut iustitiam: aduersa seculi ad mortem ipsam pro domino pati dulce habet.

C A P. XXVII.

NE glorieris in crastinum, ignorans quid supētura pariat dies. Laudet te alienus, & non os tuū, extraneus, & non labia tua. Graue est saxū, & onerosa arena, sed ira stulti utroque grauior. Ira non hēt misericordiam, nec erūpens furor, & impetum cōcitati spiritus ferre quis poterit? Melior est manifesta correctio, quā

amor absconditus. Meliora sunt vulnera diligentis, quam

Id est, quam diaboli blandimentis decipi, qui nostris fauer erratibus, quasi parum sit, quod peccamus, & vicia modum lauens tribulatio, quam domino dispensante toleramus.

Fraudulenta odientis oscula. Anima saturata calcabit fauū

anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet. Sicut auis transmigrans de nido suo, sic vir, qui relinquit locum suum.

Vngueto, & varijs odoribus delectatur cor, & bonis amici consilijs anima dulcoratur, amicum tuum, & amicū patris tui ne dimiseris, & domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ. Melior est vicinus iuxta, quam frater procul. Stude sapiētīe fili mi, & letifica cor meū, vt possis exprobrati respondere sermonē. Astutus videns malum absconditus est: paruuli transcentes sustinuerunt dispendia. Tolle vestimentum eius, qui spondit pro extraneo, & pro alienis aufer ei pignus. Qui benedicit proximo suo, voce grand-

vel bona plus æquo laudando. Sed hic maledicenti assimilatur,

Id est, qui relinquit locum suum, id est domum suam, & familiam, negligens eorum curam. Per hoc etiam intelligitur malitia prelati animarum curam negligentis pro curis, & negotijs terrenis.

Vngueto, & varijs odoribus delectatur cor. quia delectatio, quæ est in sensibus exteriorib. usque ad cor redundat, sicut econuerso sensus, & motus de corde procedunt ad exteriores sensus.

Et bonis amici consilijs. Ad bonum consequendum, vel malum euitandum.

Anima illius. Cui datur consilium.

Dulcoratur. quia ex hoc concipit spem consequendi bonum, vel euitandi malum.

Amicum tuum, & amicū patris tui ne dimiseris. quia veteres amicitie solent esse magis solide.

Et do fratri ne in i. paupertatis tue, ne forte verecundetur de tua presentia, & libetius velit tibi succurrere alia via.

Melior est vi. in. qui statim potest succurrere,

Quam fra. qui non potest hoc, nisi post tractum temporis, & interim perit ille, qui est in necessitate.

Stude sa. fili mi. quæ est maximum bonum in vita presentia.

Et letifica cor meum. quia pater bonum filii accipit, sicut bonum proprium.

Vt possis ex. id est veritatem contemneri.

Respond. ipsum rationabiliter confutando.

Astutus vi. ma. imminens de propinquo.

Abscon. est. & sic euasit.

Paruuli. sensu.

Transcentes. absque periculi aduertentia.

Sustinuerunt dis. in corporibus, vel in rebus.

Tolle ve. eius. id est potes licite tollere, ex quo obligauit se.

Qui be. pro. suo vo. gran. id est manifeste ei adulando.

De

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXVII.

NE glorieris. Superius induxit ad virtutis, & sapientiæ bonum, hic consequenter remouet impedimentum, quod frequenter contingit ex dilatione operis boni sub spe futuri temporis magis apti, & hoc est, quod dicitur.

1 Ne glo. in crasti. id est tempus futurum, credens in illo facere magna.

2 Ignorans quid su. Quia frequenter parit impedimentum.

3 Laudet te ali. Laus enim in ore proprio fordescit.

4 Graue est saxum, & on. Potest tamen portari a quolibet fatuo, dum tamen sit fortis corpore.

5 Sed ira stulti utroque graui. Quia non potest portari, nisi a sapiente, qui est fortis in mente.

6 Ira, scilicet impetuosa.

7 Non habet misericordiam. Quia aufert deliberationē. ideo sequitur.

8 Et impetum concitati. Ira vel furore tali.

9 Ferre quis poterit. q. d. nullus, nisi valde sapiens, & patiens.

10 Melior est ma. cor. Ex qua venit bonum correctio.

11 Quam amor. ab. id est in effectu non ostensus, quia nullū bonum inde prouenit amato.

12 Meliora sunt vul. dili. Quæ fiunt ad vulnerari correctionē.

13 Quam frau. ocu. odi. Quæ fiunt ad osculati deceptionem, vt pater de osculo Ioab. 2. Reg. 20. b.

14 Anima sa. homo cibus repletus.

15 Calcabit fauū. id est cibus est ei abominabilis, quantum cunque bonus.

16 Anima esuriens etiam amarum, &c. quia fames facit omnes cibos delectabiles.

17 Sicut auis transmigrans, &c. Relinquēs ibi pullos suos inanes, & vacuos.

18 Sic

A latur, quia vel in malo opere laudando confidentiam tribuit, vel in bono opere simplicitatem puri cordis minuit, ut quod superni amoris causa inceperat, humano favore finiat.

a Ferrum fer. Bona consolatio, consilium sapientum, qui dū

† mane. se inuicem consolando instruunt, ferrum ferro acuitur.

b Infernus. Inferni tormenta nō replentur, terminum accipiēdo.

† enocet. Quare mali si ne sine puniuntur.

† Eccl. 1. b.

B peccandi, si naturam haberent sine fine uiuendi.

c Diligenter. Pastori ecclesie dicitur: Diligenter adhibe curam eis, quibus te praeesse conuenerit. Agnosce animos astutus singulorum, si quid vitij in eis inueneris, citius castigare memento. Non enim tu semper pascendi dominicas oues potestatem habebis, sed æternam percipies coronam, si tuo tempore bene paueris.

d Aperta sunt prata.

Aperta sunt modo paſcua sacramentorum celestium, quæ diu fuerant figuris legalibus clausa. Apparuit nouitas euangelicæ veritatis, & gratiæ. Collecta sunt in pabulū gregis dei scripta veterū patrū. Ablata quidem superbis ludæis falce diuini iudicii, & humilibus ecclesie populis, ad spirituale subsidium data.

e Agni sunt ad ve. Agnorū velleribus vestieris, dū bonis discipulorū obediētiā moribus, pastor ipse profeceris, eorum

rumque laudabilia facta cernens, & in ornatu virtutum, & in calore dilectionis ipse gloriosus extiteris. Hædis agrum comparas, dum peccatores ad penitentiam vocando, sublimiorem tibi in terra viuētiū locum acquiris.

f Sufficiat tibi lac capra. Tanta instātia pecus commissum pasce,

ne tibi lac æstate nouum, vel frigore defit, sed tibi semper tuisque sufficiat. Quod est, Tam sedulo doctrine instas, ut etiam quosdam penitentes ad officium docendi prouocas, & per illos, qui pridem pro fœditate vitiorum ad sinistram iudicis videbantur esse ponendi, modo rationabiles, & sine dolo lac verbi parulis sensu ministrantur. Fit autem lac caprarum ad victum ancillis, quando hi, qui nondum amore perfecti, sed adhuc timore serui domini no deseruiunt per exemplū, vel verba eorum, qui per penitentiam salui facti sunt, viuificis verbi epulis reficiuntur, & ad maiora incrementa virtutum iuuant.

† acuitur. **†** fructum.

† non replebitur.

E Cor iniqui, &c. hic veritas non est in Hebræo.

† & corona nō durabit.

† Supr. 17. d.

di t de nocte confurgens maledicenti similis erit. **†** Testa

perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparatur. Qui retinet eam quasi, qui ventum teneat, & oleum dextræ suæ t euacuet Ferrum ferro t exacuitur, & homo exacuit faciem amici sui. Qui seruat ficum, comedet t fructus eius, & qui custos est domini sui, glorificabitur. Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus. Infernus, & perditio t nunquam replentur, t similiter, & oculi hominum insatiabiles. Quomodo probantur in conflatorio argentum, & in fornace aurum, sic probatur homo ore laudantis. Cor iniqui exquirat scientiam. Si contuderis stultum in pila, quasi prisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia eius. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. Non enim habebis iugiter potestatem, t sed corona tribuetur tibi in generatione generationum. Aperta sunt

prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta sunt fœna

de montibus. Agni sunt ad vestimentum tuum, & hædi ad agri pretium. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in necessaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis.

† Velitum. **†** Nox est.

† De textu.

† Innocentes.

† Penitentes.

† Quidam superbis.

† Aufferetur a vobis regnum dei, &c. dabitur gen. fa. fru. eius.

† Aufferetur a vobis regnum dei, &c. dabitur gen. fa. fru. eius.

† Aufferetur a vobis regnum dei, &c. dabitur gen. fa. fru. eius.

† Aufferetur a vobis regnum dei, &c. dabitur gen. fa. fru. eius.

† Aufferetur a vobis regnum dei, &c. dabitur gen. fa. fru. eius.

NICOLAUS DE LYRA.

1 De nocte confur. id est, sollicitè hoc faciens, adulatores enim solent esse solliciti explorare locum, & tempus, in quo eorū adulatione recipiatur efficacius.

2 Testa per. utrūque enim est valde tædiosum, & afflictiuū.

3 Qui retinet eam. id est, retinere nititur ab insolentia sua.

4 Quasi, qui ventum te. quod est impossibile, vel difficile.

5 Et oleum dex. Oleum enim in manu recentum quantumcunque restringatur, exit: sic mulier insolens quantumcunque restringatur, vias tamen ad male agendum adinuenit.

6 Qui seruat. a transeuntibus.

7 Comedet fru. eius. quia bene seruauit.

8 Et qui cu. id est, dignus honore efficietur, sicut Abisai, qui saluauit Dauid de manu leuithenob gigantis. 2. Reg. 21.

9 Quomodo in aquis resplendent vultus prospicient. sic corda hominum manifesta sunt prudentibus, quia sciunt ea considerare ex signis exterioribus, qđ nesciunt facere imprudētes.

10 Infernus, & per. quia dæmones semper sitiunt secum trahere plures.

11 Similiter, & oeu. cupidorum.

12 Insatiabi. quia ex acquisitis non minuitur cupiditas, sed augetur. Vnde poeta: Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

13 Quomodo pro. in con. ar. quia ibi apparet, vtrum sit verum, vel non.

14 Sic probatur homo ore lau. quia per hoc apparet, vtrum sit vere virtuosus, vel non, utpote si ex laude nullo modo extollitur, sed melior efficitur, apparet veritas virtutis, quæ laudata crescit: si autem extollitur, apparet fallitas.

15 Cor ini. Iste versus non est in Hebræo, ideo pertransco, quia pater eius sententia.

16 Si contuderis stultum in pila quasi prisanas feriente desuper. id est, quacunque correptione, vel flagello, non emendabitur.

17 Di-

17 Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. quod exponit Rabi Salomon sic: Si fueris potens in diuitijs, non propter hoc sis negligens in rebus paruis, ut de ouibus, & pecoribus tuis. Et subditur causa, cum dicitur.

18 Non enim habebis iugiter potestatem. id est, forsitan perdes alias diuitias.

19 Sed corona tribuetur tibi in generatione generationum. Hec est littera Hebraica, id est, nescis si honor tibi exhibitus durabit, & ideo non debes esse negligens circa parua, quæ poterunt tibi esse necessaria. Aliter exponitur de prælatis curam animarum habentibus sic: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, id est, vitam & mores subditorum tibi. Non enim habebis iugiter potestatem corrigendi eos, scilicet post mortem: Sed corona, scilicet gloriæ tribuetur tibi, si bene vltus fueris commissam tibi potestatem.

20 Aperta sunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta sunt fœna de montibus. id est, talia oriuntur, & apparent in vere pro animalium nutritione. ideo subditur.

21 Agni. supple tunc sint tibi tanquam necessarij.

22 Ad vestimentum tuum. de lanis ipsorum, & ad victum de carnibus.

23 Et hadi. similiter sunt necessarij.

24 Ad agri pretium. id est, ut de ipsis emas agros, vel de pretio eorum colas iam habitos. Et per agnos, & hædos intelliguntur hic etiam alia ad victum, & vestitum, & agriculturæ necessaria.

25 Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in necessaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis. si habetas in domo tua animalia ad victum tuum, & domus tuæ sufficientia, non sis sollicitus aliunde quærere alia magis delicata. Tum quia non sunt ita secunda ad esum tuum, sicut nutrita in domo tua, quæ sunt tibi cognita, & quia in talibus expenditur magna pecunia, quæ in alijs esset melius expendenda.

CAP.

CAP. V T
XXVIII.

CAP. XXVIII.

Fugit im. Qui non est fortis, etiam si nullus persequatur, sponte fidem deserit, dum latrocinij, vel periorij alijsque huiusmodi infideli se similitudinem reddit.

b *Influs an. quasi leo.* In occu su bestiarum non trepidat, quia se omnibus preualere non ignorat. Vnde iusti securitas leoni comparatur, quia cum

B quolibet insurgere conspicit, ad mentis sue confidentiam redit, & scit, quia vincit, quia solum diligit, quem nemo inuitus amittit.

c *Qui autem re.* Omnia animaduertunt electi, i. & futurum discrimen vniuersalis iudicii, & quibus operibus requies, & quibus poena retribuatur eterna.

d *Qui decipit iustos in via ma.* & c. Qui per doctrinam hereticam decipit amatores iustitiae, vt a veritate dement, ipse pro malis penam, quam meretur incurrit: Bona

C autem si qua gerebat, vel vtilia scribendo, vel continenter viuendo

Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens absque terrore erit. Propter peccata terre multi principes eius, & propter hominis sapientiam, & horum scientiam, quae dicuntur, vita ducis longior erit. Vir pauper calunians pauperes, similis est im-

bri vehementi, in quo paratur fames. Qui derelinquunt legem, laudant impium, qui custodiant, succenduntur contra eum. Viri mali non cogitant iudicium, qui autem requirunt dominum, animaduertunt omnia. Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quam diues in prauis itineribus. Qui

a *In futuro.* custodit legem, filius sapiens est, qui autem pascit comestatores, confundit patrem suum. Qui coaceruat diuitias vris, & foenore liberali, in pauperes congregat eas. Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.

d Qui decipit iustos in via mala, in interitu suo corruet, & simplices possidebunt bona eius. Sapiens sibi videtur vir diues, pauper autem prudens scrutabitur eum. In exultatione iustorum multa gloria est, regnantibus impijs ruinam hominum. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.

f *Pro futura pena.* *Non timentis.* *Sciens.* Beatus homo, qui semper est pauidus, qui vero mentis est durus, corruet in malum. Leo rugiens, & vrsus esuriens,

bonorum ne sis immemor malorum.

viuendo, iuuant alios, vel legentes, vel audientes, exemplum etiam de casu eius sumunt.

absque terrore erit.

e *In exultatione, & c.* Non de praesentibus, sed de aeternis in futuro bonis, non de creaturis, sed de creatore cuius visione letantur. vnde: *Letamini in do. & exultate in.*

Psalm. 31. c.

12 Vel in exul. i. multum gau. quia dum electos in hac vita cunctis

** legem.*

13 nientibus prosperis exultare contigerit, multa domino gloria ex plurimorum

14 fide, & pijs operibus datur, regnantibus

15 impijs ru. ho. Sicut multi, qui dant gloriam deo, cum iustos in profectu virtutum gaudere prospiciunt, ita dum simplices regnant, suae

16 perfidiae multos comitant, quod & de pigris, & haereticis

17 & malis catholicis potest accipi.

18 *f. Beatus homo, & c.* Ira iudicii tanto diutius portabitur, quanto nunc minus

19 timetur. vnde: *In die malorum ne sis immemor bonorum, & in die*

Eccle. 11. c.

F

a Vir

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXVIII.

Fugit impius. Superius declarauit bonum sapientiae, & virtuti annexum. hic consequenter declarat malum vitijs coniunctum, quod est timor. Homo enim malus nusquam est securus, quia semper timet sibi insidiari ab illis quibus intulit mala, licet non sit ita. ideo dicitur.

1 *Fugit im. ne per.* Sicut de Cain dicitur: Gen. 4. c. *Egressusque Cain a facie domini, habitauit in terra profugus.*

2 *Iustus autem quasi leo con. in do.* Quia si moriatur in persecutione, in refrigerio erit.

3 *Propter peccata terra.* Sicut propter peccatum, regnum Salomonis in duo diuisum fuit. 3. Reg. 12.

4 *Et propter hominis fa.* in cognitione de diuinis.

5 *Et horum sci.* Quae dicuntur in agilibus humanis.

6 *Vita du.* Et sic vita Ezechiae regis fuit prolongata quindecim annis. 4. Reg. 20.

7 *Vir pauper ca.* Sicut enim imber corrumpens segetes est pessimus, sic talis pauper, quia ex maxima malitia calumniatur pauperes, quibus deberet compati motus ex sua paupertate experientia, propter quod vulgariter dicitur, quod mortuus macri pediculi est pessimus.

8 *Qui dere. le.* quia facit secundum voluntatem eorum.

9 *Qui custo.* Zelo legis, & iustitiae moti, sicut patet de Mathathia i. Machab. 1. c. *Qui interfecit super aram Iudaum idolis sacrificantem.*

10 *Viri mali.* id est facere executionem iustitiae, quia habent oppositum habitum secundum quem cogitant, & operantur.

11 *Qui autem requirunt dominum, & c.* quae ad executionem iustitiae sunt necessaria.

12 *Melior est pau.* Et patet sententia.

13 *Qui cust. legem.* quia conformat se sapientiae diuinae.

14 *Qui autem comestatores.* id est guliones.

15 *Pascit.* Expendendo in hoc loam substantiam.

16 *Confund. pa. suum.* quia malum filij apprehendit quasi suum, & sic confunditur de ipso, sicut de proprio malo.

17 *Qui*

17 *Qui co. di.* Recipiendo ultra sortem, & ex pacto.

18 *Et sa. li.* Recipiendo ultra sortem, non tamen ex pacto, & hoc dicitur foenus liberale, tamen malum est, propter quod dicit saluator Luc. 6. c. *Date mutuum nihil inde sperantes.*

19 *In pau.* id est contra pauperes.

20 *Congre. cas.* quia nullus accipit ad vsuram primo modo, vel secundo, nisi in quantum indigens, & pauper.

21 *Qui decl. aures.* Vt sic licentius, & sine remorsu faciat contrarium.

22 *Oratio eius erit exe.* quia ex magna libidine peccandi prouenit, quod aliquis vult legem ignorare, ne per eius noticiam impediatur a peccato, vel retrahatur.

23 *Qui de. in. in via ma.* Sua persuasione pertrahens eos ad malum.

24 *In interi. suo.* interitu, scilicet mortalis culpe, & gehene.

25 *Et simpli.* id est, sine plica dolositatis incedentes.

26 *Possidebunt bona eius.* Sicut filij Israel possederunt bona Madianitarum, qui per filias suas traxerant eos ad peccatum, Num. 25. b.

27 *Sapi. sibi vi.* Imputans suae prudentiae diuitiarum acquisitionem, seu earum conseruationem.

28 *Pauper autem pru.* id est sciet eius consilium, sicut patet. 4. Re. 17. de Chusi, qui scrutatus est consilium Absalon, & erat valde pauper respectu ipsius.

29 *In exul. in.* quia per hoc boni honorantur, & exaltantur, sicut patet de regno David Ezechiae, & Iosue.

30 *Regnantibus in. ruina.* Sicut patet de Manasse rege. 4. Re. 21. c. de quo dicitur ibidem. *Insuper, & sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleteretur Ierusalem usque ad os.*

31 *Qui abscond. t. scele. sua.* in conscientiae foro. **32** *Non dirigetur. in via salutis.* **33** *Qui autem confessus fuerit.* Veraciter, & integre. **34** *Et relique. ea, & c.* Absque reciduo.

35 *Misericor. consequetur. A deo.*

36 *Beatus homo, qui semper est pauidus.* Ne in aliquo offendar deum.

37 *Qui vero mentis est dura.* Non curas de tali transgressione.

38 *Corruet in malum.* scilicet culpe, & poene.

39 *Leo rugiens, & c.* Quia sicut bestias deuorat, ita.

1 *Princeps*

A ^a Sic ferina sanctia. ^b Paganus, vel hereticus. ^c Sanctam ecclesiam.

princeps impius super populum pauperem. 1
Dux indigens prudentia, multos opprimit 2
per calumniam, qui autem odit auaritiam, 3
longi fient dies eius. ^d Hominem, qui calum- 4
niatur animæ sanguinem, si usque ad lacum 5
fugerit, nemo sustinet. ^e Qui ambulat sim- 6
pliciter, saluus erit, qui peruersis graditur vijs, 7
concidet semel. ^f Qui operatur terram suam, 8
saturabitur panibus, qui sectatur otium, re- 9
plebitur egestate. Vir fidelis multum lauda- 10
bitur, qui autem festinat ditari, non erit inno- 11
cens. qui cognoscit in iudicio faciem, non 12
bene facit, iste, & pro bucella panis deserit ve- 13
ritatē. Vir qui festinat di- 14
tari, et alijs iudet, igno- 15
rat, quæ egestas superueniat 16
ei. Qui corripit hominem, 17

[†] Homo, qui opprimit alios, & eos occidit, vsque ad sepulchrum fugiet, ne teneatur eum. [†] Sup. 10. b. [†] Sup. 12. b.

[†] Satiabitur [†] Satiabitur

[†] Vir qui se. Qui augere opes ambit, peccatum negligit, more auium captus cum escam terrenam aut-

24 gratiam postea inueniet apud eum, magis quam ille qui per linguæ blandimenta decipit. Qui subtrahit aliquid a patre suo, & a matre, & dicit hoc non est peccatum, particeps est homicidæ. Qui se iactat, & dilatat, iurgia concitat, qui vero sperat in domino, saluabitur. Qui confidit in corde suo, stultus est, qui autem graditur sapienter, ipse laudabitur. Qui dat pauperi non indigebit, qui despicit deprecantem, sustinebit penuriā. Cum surrexerint impij, abscondentur homines. cum illi perierint, multiplicabuntur iusti.

[†] viri dissipantes bona sua. [†] sanabitur. [†] Tob 33. d. [†] F

^b Cum sur. im. Eosdem homines, quos iustos dicit, quia iusti, creationis ordinem seruat. Vnde in Iob de penitente. Respiciet homines, & dicit: Peccauit. Quod est: Respiciet eos, qui naturā humanæ creationis custodiunt, & se peccando iumentis assimilatos agnoscunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Princeps im. Subiectos sibi resistere non potentes bonis suis expoliat. 2 Dux indigens prudentia. In agnibilibus humanis. 3 Multos opprimit per calumniam. Quia ministros habet impios, inducentes eum ad hanc malitiam, & ipse nescit auertere. 4 Qui autem odit auari. Primo in vita presenti, quia non habet insidiantes sibi, & postea in futuro, in quo æternitate vitæ gaudebit. 5 Hominem, qui calumniatur animæ sanguinem. id est hominis mortem. Nomine enim animæ frequenter intelligitur homo in sacra scriptura, eo quod est nobilior pars, a qua denominatur totum. 6 Si usque ad lacum. In Hebræo habetur ad foueam fugerit, id est vsque ad sepulchrum penitere distulerit. 7 Nemo su. id est nemo potest eum adiuuare, quia post mortem non est locus penitentię. 8 Qui ambulat simpliciter. id est innocenter. 9 Saluus erit. in futuro. 10 Qui per gradus vijs. implicando se variis peccatis. 11 Concidet se. id est absque resurrectione ad bonum sicut dictum est sup. 12. a. Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit, tunc reprobatus superueniet ei interitus, & eum sanitas non sequetur. 13 Qui o. terram suam sa. hoc patet ad sensum. 14 Vir fide. mul. lan. quia fidelitas est magnum bonum. 15 Qui autem se. dita. ad hoc nimis anhelans. 16 Non erit in. quia multa, vel saltē aliqua acquirit iniuste. 17 Qui co. in iu. fa. condescendens alicui plus debito ex aliqua priuata familiaritate. 18 Non be. fa. iste. quia declinat a rectitudine iustitię. 19 Et pro buc. id est pro re modici valoris. 20 Dese. re. cuius

cuius valor est inestimabilis. 21 Vir qui se. di. & alijs ini. eo quod sunt eo ditiores. 22 Igno. quod ege. su. in futuro si cut d. iusti epuloni, qui guttam aque non potuit impetrare, Luc. 16. 23 Qui cor. ho. ratione vtētem, in hoc enim differt homo a brutis animalibus, secundum quod dicitur i. Meta. Animalia imaginationibus, & memorijs viuunt, homo autē intellectu, & ratione. 24 Gratiam po. in. apud eum magis, quam ille, qui per linguę blandimenta decipit, quia percipit bonū correctoris, & malū adulatoris. 25 Qui sub. aliquid a pa. suo. & a ma. furtiue accipiendo, vel debita necessaria de negando. 26 Et di. hoc non esse pec. quia est heres in primo casu, vel quia illa vult offerre deo in secundo casu, quod re probat saluator, Matth. 10. 27 Particeps homo est. i. simile malum facit. 28 Qui se ia. & di. dicta, vel facta sua ultra debitum magnificando. 29 Iurgia conc. quia alij ex hoc indignantur contra eum. 30 Qui con. in corde suo. id est in sensu suo plus debito. 31 Stultus est. quia presumptuosus est, & superbus, superbia vero excecatur intellectum. 32 Qui dat. pause in non indi. in futuro, nec etiam in presenti de cursu cōmuni, quia dominus multiplicat eius bona, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. 33 Qui despiciit depre. sus. pen. sicut diues epulo, qui Lazaro micas panis denegauit penuriam aque gutte sustinuit. 34 Cum surrex. impij abscondentur homi. rationabiliter viuentes. Regnantibus enim Achab, & Iezabel, absconditi fuerunt prophete domini in speluncis. 3. Reg. 18. & ipsis destructis tēpore Iehu. 4. Reg. 9. multiplicati fuerunt iusti, & pphe. te Baal interfecti. 4. Re. 10.

CAP. XXIX.

Viro, qui corripientem, & c. **V**iro, qui corripientem dura ceruice contemnit, repentinus superueniet interitus, & eum sanitas non sequetur. In multiplicatione iustorum lætabitur vulgus, cum impij

CAP. XXIX.

Viro, qui corripientem dura ceruice contemnit, repentinus superueniet interitus, & eum sanitas non sequetur. In multiplicatione iustorum lætabitur vulgus, cum impij

sumpserint principatum, gemit populus. Vir qui amat sapientiam, lætificat patrem suum, qui autem nutrit & scortū, perdet substantiam. Rex iustus erigit terram, vir auarus destruet eam. Homo qui blandis-

^b Homo qui blandi. Qui fictis sermonibus proximum laudat, parat ei insidias, quibus in periculum verbi aut operis securior incidat. Sed videamus

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXIX.

Viro corripientem. Superius posita est disciplinatorum eruditio, hic consequenter ponitur indisciplinatorum obstinatio, cū dicitur. 1 Viro, qui corrip. du. cer. i. obstinato animo. 2 Contemnit re. ei su. in. corporis, & animę. 3 Et eum su. non seque. quia peccatum eius est irremediabile. Est enim quedam species peccati in spiritum sanctum, quod irremissibile, id est de difficili remissibile dicitur, Matth. 12. 4 In mul. iustorum la. quia per eos sustentatur.

5 Cum impij sumpserint principatum gemit po. quia supra vires ab eis grauatur. 6 Qui amat sa. la. quia bonum filij reputat suum. 7 Qui autem nu. scor. per. sicut dicitur Luc. 15. c. de filio prodigo, qui dissipauit substantiam suam cum meretricibus viuendo luxuriose. 8 Rex iustus erigit ter. eius statum meliorando. 9 Vir auarus destruet eam. ex cupiditate tyrannizando. 10 Homo, qui blandis fictisque sermoni. lo. rete expandit gres. Impedit enim eius processum in suis operibus subtrahendo sibi promissum, in quo confidebat.

1 Peccantem

A deamus, qui capitur, cui fit, aut qui facit. Sequitur.
a *Peccan. vi.* Non ergo iusto laqueus peccatum, etiam si corporaliter perimat nocet, sed ipsos in perpetuum damnat, & gaudentibus iustis ac dei iudicium laudantibus, vel de sua ereptione, vel perditione malorum. Denique clausulam prioris

versus antiqua editio manifeste posuit. *Retia circumdant peccatis suis.* Ex ambiguo enim Græco utrumque interpretari potest, nā qui fodit foueam proximo suo incidet in eā.
b *Vin. sa.* Doctor fidelis, & sapiens si cum infideli, & contumace contenderit, siue tormenta reproborum siue gaudia narret bonorum, frustra erga infensatum laborat. Siue enim lamen

† vir fraudulenter.

B ta poenitentiae suadeat seu bonæ operationis quæ sint præmiadicta, non auditur a stulto. Hinc dicitur. *Lamentauimus vobis, & non planxistis, cecimus vobis, & non fualastis.*
c *Totum spi. su.* Impatientia impellente totus spiritus foras prorumpit, quam nulla intus disciplina sapientiae concludit. Sapiens differt, & refert. in poste. Laesus enim in præsens se vleisci non desiderat quia etiam tolerans parci optat, sed tamē iudicanda omnia in iudicio non ignorat. Hæc antiqua translatio. Totam iram suā

† pruaricatio nes.
 † requiescere faciet.

C profert impius. Sapiens autē dispensat per

etisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit & gressibus eius. Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus, & iustus laudabitur atque gaudebit. Nouit iustus causam pauperum, impius ignorat scientiam. Homines & pestilentes dissipant ciuitatem, sapientes vero auertunt furorem. Vir sapiens si cum stulto contenderit, siue irascatur, siue rideat, non inueniet requiem. Viri sanguinum oderunt simplicem,

a Impatientia impellente.

c iusti autem quærun animam eius. Totum spiritum suum

a Ad litteram Hic dicitur, qui pro deo pauperi in pecuniam commodauit. Qui dicuntur sibi ol uiaffe, quia pauper. mo deus reddet sibi bonum.

profert stultus, sapiens differt, & reueruat in posterum. Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros

d habet impios. Pauper, & creditor obuiauuerunt sibi: & utriusque illuminator est dominus Rex qui iudicat in veritate pau-

a Virga æquatis, uirga regni tui.

peres, thronus eius in æternum firmabitur. Virga atque correctio, tribuit sapientiam. puer autem, qui dimittitur voluntati suæ, confundet matrem suam. In multiplicatione impiorum multiplicabuntur & scelera, & iusti ruinas eorum videbunt. Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ. Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus, qui vero custodit legem, beatus est. Seruus verbis non potest

a Sedes tua deus in seculum seculi.

b Vultis in uirga ueniam ad uos, an in charitate?

erudiri, quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit. Vidisti hominem velocem ad loquendum, & stultitia magis speranda est, quam illius correctio. Qui delicate a pueritia nutrit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

a Populus dei.

b Sine correctione.

a Vnde subditur. Cum prophetia defecit.

f Vidisti hominem velocem ad loquendum, & stultitia magis speranda est, quam illius correctio. Qui delicate a pueritia nutrit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

g trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

a Obed. r.

h trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

i trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

j trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

k trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

l trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

m trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

n trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

o trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

p trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

q trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

r trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

s trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

t trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

u trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

v trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

w trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

x trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

y trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

z trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

a trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

b trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

c trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

d trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

e trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

f trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

g trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

h trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

i trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

j trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

k trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

l trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

m trit seruū suum, postea illum sentiet contumacem. Vir iracundus

per partes. quia stultus ad ultionem suam, iræ perturbatio-
 ne succenditur. Sapiens autem paulatim eam maturitate cō
 filij extenuat, & expellit.

d *Pauper, & cre. ob.* Pauper est humilis auditor. Creditor, p-
 dicator, qui verbi pecuniā committit. Qui obuiant sibi cum

in vnam pietatis gra-
 tiam conueniunt. V-
 triusque illuminator
 est dominus, quia nec
 iste prædicat, nec ille
 credit sine dei mune
 re. vnde. *Sine me nihil
 potestis facere.*

e *Cum pro.* Cum sa-
 cerdotis eruditio cel-
 sauerit, soluetur con-
 tinuo disciplina diui-
 næ legis, qua ad bea-
 titudinis præmia per-
 tingere debuerat.

f *Vidisti ho.* Graue
 quidem vtriusque stulti-
 tiæ, sed non leuis

g *Verborum.* Nam se-
 pe contingit, ut idio-
 ta aliquis citius verba

h *correctionis accipiat*
 quam qui sua, quæ no-
 uit, vel nosse putat

i *magis iactat, quā alio-
 rum monita audiunt.*

j *Qui de a pueri. sud.*
 Alia translatio pul-
 chre. Qui deliciatur

k *a pueritia sua, seruus*
 erit, nouissime autem
 contristabitur. Sero

l *enim malorum pœ-*
 nitet, qui in tenera æ-
 tate noluit.

m *Vir iracun.* Ianua
 omnium vitiōrū ira-
 cundia, qua clausa,

n *virtutibus intrinse-*
 cus dabitur quies, a-
 perta ad omne faci-

o *mus.*

p *mus.*

q *mus.*

r *mus.*

s *mus.*

t *mus.*

u *mus.*

v *mus.*

w *mus.*

x *mus.*

y *mus.*

z *mus.*

a *mus.*

b *mus.*

c *mus.*

d *mus.*

e *mus.*

f *mus.*

g *mus.*

h *mus.*

i *mus.*

j *mus.*

k *mus.*

l *mus.*

m *mus.*

n *mus.*

o *mus.*

p *mus.*

q *mus.*

r *mus.*

s *mus.*

t *mus.*

u *mus.*

v *mus.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Peccantem vi. iniquum in. multiplicis culpe, & gehennæ.
- 2 Et iustus lau. atque gaudebat. applaudens diu. iustitiam vnde in Psal. 57. Lætabitur iustus, cum viderit vim. &c.
- 3 Nouit iustus cau. pau. id est cognoscere satagit, ut inuare possit.
- 4 Impius ig. scien. benefaciendi, secundū illud prophetiā. Sapiētes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.
- 5 Homines pe. dissipant ciui. sicut Siba filius Bachri cū sibi ad-herentibus posuit Abēlam in periculo dissipationis. ij. Regum. xx. e.
- 6 Sapientes vero auertunt furorem. sicut sapiens mulier auertit iram Ioab velentis eam destruere, ut habetur ibidem.
- 7 Vir sapiens si cum stulto contenderit. laborans ad eius emendationem.
- 8 Siue ira. Ipse sapiens stultum acriter arguendo.
- 9 Siue rideat. Ipsum dulciter monendo.
- 10 Nō inueniet req. i. stulti emendationem, et sic perdit laborem.
- 11 Viri san. i. effusores multi sanguinis.
- 12 Oderunt simplicem. i. sine plica dolo sitatis incedentem.
- 13 Iusti autem, quæ. ani. i. eius vitam salu. x. sicut Israhel, & socii interfecerūt Godoliā, & plures alios simplices. Iere. 41. Ioāna ve- rō filius Charee, & alii, qui cum eo erant, quærebant vitā eius saluare Ier. 40.
- 14 Totum spiritum. Quia nescit aliquid celare.
- 15 Sapiens differt. Usque ad tempus opportunum.
- 16 Princeps, qui libenter audit verba mend. id est, adulationis & detractionis.
- 17 Omnes ministros. Quia quærentes sibi placere de talibus ser- uant ei, sicut patet. de Saule, qui adulationibus, & detractionib. Doeg, & aliorum similibus, persequebatur Dauid iustum.
- 18 Pauper, & creditor obuiauuerūt sibi. Tūc enim sibi obuiant proprie,

proprie, quando creditor liberaliter sibi commodat in sua paupertate.

19 Vtriusque il. Quando dimitti inspirat voluntatem, & pauperi orare pro diuite.

20 Rex qui iudicat in ve. Sicut patet de throno Dauid, de quo di- citur psal. 80. octauo. f. Et thronus eius sicut sol in cons. &c.

21 Vir. atque cor. Dispositiue: sed Deus effectiue principaliter, & peragogus, & doctor ministerialiter.

22 Puer autem, qui dimittitur vol. Quæ vaga est, & ad insolentias prona.

23 Confundet mat. Quia de fatuitatib. eius patitur erubescere.

24 In multitudine impiorum. Vt patet i. Machab. primo. ubi dicitur, quod multiplicatis impiis declinauit populus ad ritū Gentilium.

25 Et iusti ruinas eorum videbunt. Quia Matathias, & filii eius ruinas eorum viderunt.

26 Erudi filium tuum, & re. i. consolabitur te.

27 Cum pro. de. Sicut patet de populo Iudæorum, qui dissipatus per orbem terrarum, eō quod abiicerit a se doctrinam propheticam Christi, & apostolorum, & aliorum doctorum.

28 Qui vero cu. le. bea. in spe. Mat. 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua inandata.

29 Seruus. contumax, & rebellis. Verbis non. Cuius causā sub- ditur: Quia quid dicis, &c. & patet.

30 Vidisti ho. ve. Lingua enim, eo qd sita est in lubrico male corrigi bilis est a multiloquio: & per consequens a stultitia, sicut dictum est supra. In multiloquio peccatum non decrit.

31 Qui de. a pue. nutrit ser. Hoc patet 2. Re. 19. de Siba seruo Mi phiboseth, quē contēpsit, & mendaciter accusauit. Fuerat tamen satis delicate nutritus in domo sua, & in domo patris sui a iuuentute.

32 Vir ira. Quia pronus est ad inferendū iniurias, ex quib. oriūt rixæ.

Tom. 3. Ii

1 Et

cundus prouocat rixas, & qui ad indignandum
facilis est, t erit ad peccata procliuor. t Super-
bum sequitur humilitas, & humilem spiritu su-

^a Qui cum fure
ed. ant. su. Non so-
lū a peccato, sed
etiam a consensu
abstinere docet
sapientia, ne au-
diat a districto iu-
dice, Si videbas su-
rem,

icipiet gloria. Qui cum fure
participat, odit animam suam
t adiurantem audit, & non in-
dicat. Qui timet hominem, ci-
to corruet, qui sperat in domi-

^a In calum.
no, subleuabitur. Multi requi-
rūt faciē principis, & iudicium
a domino egreditur singulorū.
Abominantur iusti virum im-
pium, & abominatur impij eos
qui in recta sunt via. Verbum
custodiens filius extra perditio-
nem erit.

rem, currebas cum
eo, &c. Non enim
fur solum, sed &
ille reus tenetur,
qui furti cōsensu
querente posses-
sore non indicat.
Et ne metu per-
sona potentioris
se excuset addit:
Qui timet hominē,
& cetera.

Verbū custo-
&c. non est in
Hebræo.

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et qui ad in. Et leui causa.
2 Erat ad pec. pro. quia principum omnis peccati est superbia.
3 Superbum se ha. sicut patet. 3. Reg. de Adonia, qui elatus in su-
perbiam voluit regnare.
4 Et hu. spi. su. id est honor in publico exhibitus, sicut patet de Sa-
lomone humiliter se tenente, qui iussu David decreuisset ipsum post se
regnare, & gloriam regni obtinuit, Adonia deiecto.
5 Qui cum fure per. Ista participatio fit nouē modis. Vno modo
participando seruus, vel subdito, quod furetur. Secundo consulendo factū
sibi non subdito. Tercio consentiendo, ita quod factū non fieret sine con-
sensu suo. Quarto adulando rapturi, vel furi, ut patet commendando eū
de probitate si fieret tale factū, & ex hoc inducitur ille ad faciendum.
Quinto modo latrone, vel eius latrocinium receptando. Sexto furto ip-
sius participando, ut patet parte ipsius accipiendo. Septimo tacendo
quando videt fieri factū, quod loquendo, vel exclamando poterat impedi-
re. Octauo, se non opponendo, vel impediendo quā ad hoc teneretur, sicut
iudex, vel custos terre. Nono quando post factum inquitur de
ipso

ipso, ut inueniatur, & aliquis scit, & non indicat, unde versus: Iussio, Versus
consilium, consensus, palpo, recursus. Participans, mutus, non obstant
non manifestans.

6 Odit animam suam. Quia quilibet istorum facit peccatum, &
tenetur ad restitutionem.
7 Adiurantem au. id est inquirentem: furtum sub pena excommu-
nicationis, vel alio modo.
8 Et non indi. Id est est nonus modus participandi cum fure pradi-
ctas. 9 Qui timet ho. Timore mundano.
10 Cito cor. A rectitudine iustitie.
11 Qui sperat. Ad standum constanter pro veritate.
12 Multi requirunt. Desiderantes eius familiaritatem, et assistentiam.
13 Et iudicium a domino egre. &c. Quia discernit intentiones
eorum, scilicet virum hoc faciant amore boni communis, vel proprii.
14 Abominantur. Quia sicut in illo est causa dilectionis, ita
dissimulando causa odii, & abominationis.
15 Verbum custo. fil. Iste versus non est in Hebræo, patet tamen
sententia.

CAP. XXX.

Verba cong. Hug-
usque parabo-
la Salomonis, quae
trāstulerunt viri Eze-
chiae regis Iuda. Hic
rursus verba Salomonis, quod perpenditur ab ipso nomine
quo Graece, *ἐκκλῆσις*, Latine congregans. Ecclesia. n. con-
uocatio.

CAPVT XXX.

^a Hic est titulus.

^a Eructantis bona.

† Erba congregantis filii vomentis. Visio quam

uocatio.

^a Visio quam. Visio
quā locutus est, quia
quod vidit apud deū
secretiora contēplan-
do, patefecit homini-

bus. Quisquis enim spiritu dei confortatus est, quē sequun-
tur humiliter corde dicit: Stultissimū virorum, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXX.

Verba cong. Superius posita est eruditio Salomonis a-
ctiua, hic ponitur eius eruditio passiva, & primo a deo
secundo ab homine sequenti ca. Prima diuiditur in duas par-
tes, quia primo ponitur quaedam brevis praefatio. secundo
subditur narratio, ibi Visio. Circa primum sciendum, quod
scriptura ve. test. frequenter vtitur nomine filiationis ad de-
notandū proprietatē aliquam, sicut. 2. Reg. 13 a Filius vnus
anni erat Saul, cū regnare cepisset, ad denotandū eius hu-
militatem. Et 1. Reg. 12. b. Viui dominus, quoniam filius mortis est
qui fecit. &c. ad denotandū eius malitiam morte dignam, &
hoc modo Salomon dicitur hic filius congregans, & vomens. Fi-
lius congregans, ad denotandum magnitudinem sapientie in
eo congregata, partim ex infusione dei, ut patet. 3. Reg. &
partim ab exercitatione studij. Similiter dicitur filius vomēs
ad denotandum excellentiā suę doctrinę. Vnde dixit regina
Saba. 3. Reg. 10. b. Beati viri tui, qui stant corā te semper, & audiūt
sapientiam tuam. Est igitur sensus: Verba, quae sequuntur, sunt.
1 Congreg. ipsius Salomonis, qui dī filius congregans, & vo-
mens mō p̄dicto. qualiter autē sint eius verba, magis explica-
bitur postea. 2 Visio. Hic consequenter ponitur narratio.
Circa qd sciendū, qd secundū Heb. Salomon hic loquitur:
Visio quam locuti. Ad cuius intellectu sciendū, qd Deu. 17. di-
xit Moyses de rege instituēdo super Israel: Non multiplicabit
sibi equos, &c. & sequitur. Non habebit uxores plurimas, quae alli-
ciant animum eius, neque argenti, & auri immensa pondera. Salomō
autē de sua sapientia cōfidentis nimis multiplicauit sibi equos
& auri, & argenti immēsos thesauros, & ēt uxores multas, ēt
alienigenas, estimans qd nō eleuaretur in superbā ex multi-
tudine equorū, & auri, & argenti, & qd nō alienaret aīus eius
a deo per uxores alienigenas, qd tñ fuit falsum, ut patet. 3.
Reg. 12. ubi dī, quod deceptus ab eis edificauit tēpla idolo-
rū. Dicunt tñ Hebrei, qd postea peccatū suū cognouit, & pe-
nituit, & tñ hoc loquitur hic, & est talis littera Hebraica. Pro-
phetia supple est, quod subditur. Dixit vñ. Salomō. Mecū deus
per plenitudinē sapientie. Necum deus, per plenitudinem po-
tentie. Verūque enim habuit Salomon a deo. Et potero, si
multiplicare

multiplicare mihi equos, aurū & argentū, & uxores absque
transgressionē. Verūtamē quia transgressus fuit, & postea
peccatum suū cognoscens penituit, Ideo subduntur verba ip-
sius penitentis, Stultissimus sum virorum, qui credebar esse
sapientissimus. Et sapientia hominū. qua cauent a transgres-
sione diuinorum praeceptorum: Non est mecum, & ad idē
pertinet, quod subditur: Non didici sapientiam, s. p̄dictā exe-
quendo eam in opere. Et noui. resumitur non, quod ponit
in clausula immediate p̄cedenti sic: Et non noui sanctorum
scientiam, qua cauent ab offensa diuina, & est repetitio eiusdē
sententiā ad maiorem exaggerationem, sicut solent facere
penitentes, errorem suū confitentes. Et subditur huius er-
roris declaratio, cum dicitur: Quis ascendit in calum atque de-
scendit, sicut fecit Moyses, qui ascendit super montem Sinai
in calum sydereum ad dominum, & inde descendit ad po-
pulum, ut habetur in Exo. Quis cōtinuit spiritum in manibus suis
sicut Moyses, qui cineres ardentes de camino accepit in ma-
nibus suis. Exo. 9. Quis colligauit aquas quasi in vestimento, sicut
fecit Moyses in mari rubro, quia merito ipsius aquae fuerūt
diuise, ut trāiret populus Israel, & aquae erant ei quasi pro mu-
ro a dextris, & a sinistris, Exo. 14. Quis suscitauit oēs terminos
terrę sicut Moyses, qui in erectione tabernaculi suis meri-
tis immisit terrę omnibus gentibus in omnib. finib. terre
promissionis, & circa habitantibus, sicut dicitur Deute. 1. c.
Hodie incipiam mittere terrorem tuum atque formidinem tuam in po-
pulos, &c. Quod nomē est eius, quasi diceret, si dicatur, quod
alius, ante Moysen fuit, qui talia fecit, quis fuit ille, & quod
fuit nomen eius? Et si dicatur, mortuus est, & nomen eius
clarū est obliuioni dicatur: Quod nomen filii eius, i. q̄ generatio
māsit ab eo, ex qua possit hēri notitia aliqua de ipso, qd cū nō
inueniatur, restat qd nō fuit aliquis sibi in magitudine similis
& iō cū ille p̄hibuerit regē Israel multiplicare sibi equos, au-
rū, & argētū, & uxores, & ego Salomō feci p̄riū, patet qd in
hoc fui stultissim⁹ virorū: & maximē, q̄ Moyses ex ore dñi
loquebat. iō subdit. Oīs sermo dei ignitus, i. ab oī supfluitate, &
falsitate depurat⁹. Clype⁹ est p̄ insultū tērationū. Speratib. in
se, i. in dño, & non p̄sumentib. de sua sapientia, sicut ego p̄e-
sumpsi, p̄ qd erraui, iō subdit alios mouendo. Ne ad alios quā
quā n

F

Inc. 16. e.
1. Cor. 3. d.
Idem. 4. c.
Idem. 2. b.
† erat.

A *Stultissimus.* Filij huius seculi prudentiores sunt filij lucis in generatione sua. Et Apostolus: Si quis videtur esse sapiens in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens.

b *Non didici ab ho. sed donante Deo, ut sanctorum scientiam noscam.* Et Apostolus: Nos stulti propter Christum. Iterum ait:

Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non hominum. sed neque principum huius seculi, qui destruuntur.

c *Quis ascendit in celum.* Filius Dei post resurrectionem, & nostrę resurrectionis tempore, descensus est ad iudicium.

d *Quis continuit.* Omnis spiritus, angelorum, hominum, animalium

locutus est vir, cum quo + est Deus, & qui Deo secum morante confortatus ait: Stultissimus sum virorum, & sapientia

a *Prædicamus Christum crucifixum. Iudeis quidem scandalum, gentibus autem salutem.*

b *Ego Salomon.* hominum non est mecum. Non didici sapientiam, & noui

c *Hæc est sanctorum scientia, quæ stultitia mundo.* scientiam sanctorum. Quis ascendit in celum, atque descen

d *Potestate.* dit? Quis continuit spiritum in manibus suis? Quis colligauit

e *Congregans sicut in vine aquas maris.* aquas quasi in vestimento? Quis suscitauit omnes terminos

f *Hoc maxime nouerunt qui terrene superbiz factum contemnunt.* terre? Quod est nomen eius, & quod nomen filij eius, si nosti:

g *Parris.* Quod est nomen eius, & quod nomen filij eius, si nosti:

f *Quod nomen est eius, & quod nomen filij eius, Dei patris & filij nomen dicit, cuius mysterium secularis scientia naturaliter scire non potuit, quamuis esse Deum qui omnia fecerit, per facta intellegere possit.*
g *Si nosti, tu scilicet qui tuam sapientiam iactans, nostrę fidei mysteria stultitiam vocas.*

a Omnis

NICOLAUS DE LYRA.

Hebræorum
expositio hic
annullatur.

quam verbis illius, & arguaris de transgressione legis, quæ hoc prohibet. Deut. 4. a. Non addetis al. verbum quod vobis loquor, neque auferetis ex eo. Inueniarisq; mendax ex tua additione. Hæc expositio Heb. vñ in pluribus deficere. Primo quatum ad eius fundamentum, sci. quod Salomon in fine vere penituerit, & sic præmissa verba protulerit. *Stultissimus sum virorum, &c.* quia si vere penituerit, cum esset rex potentissimus, templum idolorum quæ construxerat destruxisset, quod tñ non fecit, quia steterunt vsq; ad tps Iosæ. 4. Reg. 23. Secundo deficit, quia in multis vñ falsa & extorta. Primo, quia præmittitur in textu prophetia, vbi litera nostra habet visio. Si. n. Salomon penitens de suis transgressionibus præteritis locutus est dicens. *Stultissimus sum virorum, &c.* in hoc non loquebatur prophetice, ut dicit expositio hæc, sed magis historice confitendo facta sua præterita. Similiter nec in hoc quod subditur de Moyse: *Quis ascendit in celum, &c.* sed referebat per modum admirationis seu qstionis illud quod de Moyse legerat in Exod. Similiter quod dicit illa expositio: Et noui sanctorum scientiam, quod ly non præcedentis clausulæ est hic resumendū, ut sit sensus. *Et non noui sanctorum scientiam*, hæc expositio vñ extorta, quia non probatur ab eis per similem modū loquendi alibi in scriptura: & ideo si esset talis intellectus, ut dicunt scriptura sic loqueretur: *Neque noui sanctorum scientiam.* Item quod subdit. *Quis continuit spiritum in manibus suis*, quod exponunt de cineribus à Moyse in camino acceptis, vñ falsū: quia spiritus in scriptura frequenter accipit pro angelo, aia & vento, sed quod accipiat pro cineribus non inuenitur in aliquo loco: nec potest dici quod pp hoc dñr spiritus, quia accepti fuerunt ad cauendum ventum, quia scriptura non dicit hoc, sed solum quod ad earum sparsionem factæ fuerunt vesicæ turgentes in hominibus & iumentis. Item quod subditur. *Quis suscitauit oēs terminos terræ?* quod ponunt de tabernaculi erectione, est oīno fictitium, & scriptura quā allegat ad hoc Deut. 2. non est ad propositū, sed magis ad oppositū, quia illud verbū fuit dictū in transitu torrentis Arnon, ut patet ibidē, quod fuit per 40. vel 29. annos post erectionē tabernaculi: quia Moyse erexit tabernaculū prima die anni scđi egressionis de Aegypto, Exo. 40. Moyse aut protulit ista verba post exitum de deserto, in quo fuerūt 40. annis. pp quod litera ista est aliter exponenda. Et diuiditur residuum huius cap. in duas partes. In prima declaratur æterna filij Dei generatio, & scđo eius incarnatio, ibi: *Tria sunt.* Prima in duas: quia primo quod dictū est ostenditur, scđo scriptura ad cōm modū docēdi reuertitur, ibi. *Duo rogauit te.* Circa primū sciendum, quod licet Salomon in senectute grauissime peccauerit, tñ ante spiritū sanctū habuit, aliter eius libri non ponerent in canone. & tunc in spiritu sancto præuidit tpe Christi futuros homines simplices & illiteratos illuminandos à Deo de his quæ pertinent ad salutē, ut patet de apostolis & pluribus alijs. Vnde in concilio Niceno (ut refert Ruffinus) fuit quidā philosophus in philosophia & dialectica valde instructus, qui doctores Christianos confutabat, cui quidā catholicus vir simplex & ignarus se opposuit, dicens. In noīe Iesu Christi audi philosophie quæ vera sunt: Deus vnus est qui oīa quæ videntur virtute verbi sui creauit, & spiritus sui operatione firmavit. hoc verbū quem nos Dei filiū dicimus, humanos miseratus errores ex virgine natus est: & morte sua nos à morte perpetua liberauit, quæ expectamus iā resuscitatum iudicem oīum quæ gerimus esse venturū. Credis hoc ita philosophie? At ille: acsi nusquā vllum sermonē contradicendi

malium, & procellarum, ne deficiat Dei potentia continet. **D**
e *Quis suscitauit omnes.* Et nūc omnia quæ per orbem vñc Apoc. 7. a. & crescunt, homines, animantia, germina, Deus, ut sua vira subsistant, excitat: & in die iudicij genus humanum a quatuor ventis a morte excitabit.

dicendi didicisset, hoc solū potuit respondere, ita sibi videri, nec aliud verum esse: & conuersus ad discipulos suos & ad eos qui audiendi gratia cōuenerant Audite, inquit, o eruditi viri, donec verbis mecum gesta res est, verba verbis opposui, & quæ dicebantur, dicendi arte subueri: vbi vero pro verbis virtus accessit ex ore dicentis, non potuerunt resistere verba virtuti. Et subditur. Itaque philosophus Christianus effectus se victū gratulabatur. Hæc igitur & consimilia præuidens Salomon in spiritu sancto, dixit: Vi. quam locutus est. loquitur, quia prophetia frequenter loquitur de futuro per modum præteriti, ut frequenter supra dictum est.

1 *Vir f. virtuosus.* **2** *Cum quo est De.* per specialem illustrationem, & non per humanam instructionem: & sic verba illa non sunt Salomonis nisi relatiue. **3** *Et qui Deo secum morante confortatus.* ad commendationem sapientiæ diuinæ & contemptum humanæ, ait. **4** *Stultissimus sum virorum.* i. illiteratus & simplex. **5** *Non est mecum.* ita dicit Philosophus. **5** Metaph. quod eremita non est bonus neque malus, loquendo de bonitate & malitia politica, quia refugit talia. **6** *Non didici sapientiam.* i. philosophicā scientiā. **7** *Et non noui scientiam sanctorum.* quæ disponit ad salutem æternā. Ita dicebat Amos propheta. 7. d. *Non sum propheta, non sum filius propheta, sed armentarius ego sum & licans sycomoros.* Et Apostolus primæ Cor. 2. a. Non. n. iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi tñ Iesum Christum & hunc crucifixum. Licet. n. haberet scientiam acquisitā, illam tñ pro nihilo cōputabat. **8** *Quis ascendit in celū atq; descendit?* Quasi dicat. O tu philosophie innitens scientiæ humanæ, quis gubernat celestia & infima terræ, per scientiam tuam non potes dicere: quia philosophi maxime videntur negasse Dei scientiam & prouidentiam ad ista minima se extendere. Videbatur. n. eis, quod vilesceret intellectus eius, ut dñ. **12** Metaph. quod tñ est falsum: quia tanto perfectior est scientia quanto magis se extendit ad cognoscendum res vsq; ad minima, quia cognitio quæ tantū est vniuersalis, est imperfecta. **1.** Physico. A. hanc autem qōnem respondet sacra scriptura psal. 107. a. Exaltare super celos Deus & super oēm terram gloria tua, quia in celestibus relucet eius maiestas, & in inferioribus eius potestas. **9** *Quis continuit spiri. i. ventum.* **10** *In manibus suis.* De hoc non pnt tñdere philosophi perfecte, quia de ventis locuti sunt valde superficialiter & imperfecte, ut patet. **2.** Meteororum, sed hoc facit Deus, ut dicitur psalm. 134. b. *Qui producit ventos de thesauris suis, quia retinet eos, & facit flare secundum beneplacitum voluntatis suæ.* **11** *Quis c. aquas.* in mari magno. **12** *Quasi in vestimen.* i. non exeuntes terminum sibi præfixum à Deo. q. d. per scientiam philosophicā hoc non habetur, secundum quam elementum aquæ deberet totam terram circundare, cum aqua sit leuior terra. Sed hoc fit diuina voluntate, ut habetur Gen. 1. a. *Dixit vero Deus: Congregentur aquæ quæ sub celo sunt in locum vnum, ut appareat arida.* ideo subditur.

13 *Quis suscitauit.* id est, super aquam erexit.
14 *Omnes terminos terræ.* i. partes terræ supereminentes, & patet ex prædictis quod solus Deus.

15 *Quod nomen est eius.* q. d. non potest hoc dicere philosophus, qui non habet noticiam de diuinis, nisi ex creaturis, quas in infinitum excellit diuina essentia, & sic est à philosophis innominabilis. propter quod dicitur. **22** propositio- ne de causis: Causa prima est super omne nomen, quod ne-

16 *Et quod no. f. e. si no. q. d. per sapientiā humanā nunquam*

Tom. 3.

A *Omnis sermo.* Proprietatem Græci nominis, quod est *πρὸς λόγον* vnum verbū Latinum non explicat. Vnde aliquando ignitum, aliquando, igne examinatum transfertur. Pyromenos ergo significat, quod tanquā conflatum igne purgatum sit. Sicut enim metalla igne conflata, sordem in se alienā atque inutilem non retinent, & quicquid in his residet, verū, & perfectum, & omni sorde purgatum est: Ita eloquium domini eternorum in se bonorum fidem retinens. Inde iota vnū aut vnus apex nō potest abire a lege, donec omnia fiant. Vera enim oīa, & ignita.

B *Clypeus est.* i. protector omnium sperantium in se. Clypeus contra hostium insidias, & omnia aduersa.

C *Duo roga te.* Hæc adhuc vir cum quo erat deus, sermonis eius igne radiat, ad ipsum deum conuersus, obsecrans ne vanitatem seculi iniquam, verba mendacia veritati preponat scripturarum, nec rursus copia, vel inopia trāseūtiū rerum in obliuionē decidat æternorum.

D *Generatio, quæ patris sui maledicit.* Superius vitæ puritatem a domino petebat, nunc conuersus intuitum ad contemplandam prauorū nequitiam, quantis hæc sit inuoluta miserijs, & quam longe a veritate inlinuat, dicens: Generatio est nefandorum, quæ et si bona agit, quia honorem non defert parentibus, perdit. Hæ generationes, congregationes sunt Iudeorum, & hæreticorum. Iudeorū generatio, patri suo maledicit, quæ ait: *Hic est filius meus primogenitus Israel*, quā filium eius venientem in carne negauit, & matri suæ non benedixit, i. sinagoge, cuius prisca fidei, quam in prophetis de Christo habuerat, detraxit.

E *Generatio, quæ pro dentibus gladios habet.* Hæc est, quæ suā perfidiam alijs immitte re conatur, & sicut corpora gladijs, ita audientium animas veneno allocutionis occidit.

F *Sanguisuga.* Diabolus, qui siti peccata suadendi perpetuo ardet. Duæ filia, quæ eius imitantur ardorem, luxuria, & philargiria. Nam luxuriæ quo liberius frena laxantur, eo noxius delectatur, & crescit amor numi, quæ ipsa pecunia cre-

Novatianorū generatio, videtur sibi munda, dicens se poenitentia opus non habere. Generatio Arrianorum excelsos habet oculos, & palpebras super dominum erectas, dicens: Si natus est, fuit tempus quando non fuit filius.

G *Generatio, quæ pro dentibus gladios habet.* Hæc est, quæ suā perfidiam alijs immitte re conatur, & sicut corpora gladijs, ita audientium animas veneno allocutionis occidit.

H *Sanguisuga.* Diabolus, qui siti peccata suadendi perpetuo ardet. Duæ filia, quæ eius imitantur ardorem, luxuria, & philargiria. Nam luxuriæ quo liberius frena laxantur, eo noxius delectatur, & crescit amor numi, quæ ipsa pecunia cre-

I *Oculum, qui subsannat.* Qui diuina iudicia reprehendunt, subsannant patrem, & hæretici dum prædicationem sanctæ ecclesiæ irrident, partum matris despiciunt, quia de ipsa exeunt, qui contra eam loquuntur: *Ex nobis enim exierunt, sed non erant ex nobis.* Quorum intentionem dum prædicatores de fluentis scripturarum præcedentes increpando vincunt, quasi oculum nefandum corui de torrentibus effodiunt, & filij aquilæ eum comedunt. Corui dicuntur doctores, qui peccati ingredinem humiliter confitentur.

NICOLAVS DE LYRA.

potuit cognosci in diuinis distinctio patris, & filii, quæ tamen per diuinam cognoscitur sapientiam.

- 1 Omnis ser. dei. id est ab omni falsitate purificatus.
- 2 Clypeus est. contra omnes tentationes.
- 3 Sperantibus in se. per veram fidem, & dilectionem.
- 4 Ne addas quicquam ver. il. quod sit eis contrarium. possunt tamen bene, & merito sic addi illa, quæ faciunt ad dei verba declaranda. Eccl. lxxviii. quarto. c. Qui elucidant me, vitam æter. ha.
- 5 Et arguaris inueniarisque men. quia cum deus sit ipsa veritas quicquid dissonum est verbis illius, est falsum.
- 6 Duo. Hic consequenter Salomon reuertitur ad modum communē docendū, & loquitur hic in persona infirmi, qui nescit bene vti fortunis prosperis, vel aduersis, quia prosperis nimis eleuatur, & aduersis per impatientiam frangitur, & ideo tali magis est eligibilis status mediocris, & secundum hoc dicit. Duo rogaui te domine.
- 7 Vanitatem. quæ est annexa prosperæ fortunæ.
- 8 Et ver. men. quæ frequenter annectitur aduersæ.
- 9 Longe fac a me. & idem repetit per alia verba.
- 10 Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi. & subditur causa.
- 11 Ne forte satiatus. id est bonis temporalibus repletus.
- 12 Illiciat ad negandum. Dei maiestatem præ superbiam. Sic enim dicebat Pharaō. Exod. 5. a. Quis est dominus, ut audiam vocem eius.
- 13 Aut egestate compulsus. id est per impatientiam fractus.
- 14 Furer, & peruram nomen dei mei. Quia prorumpere in blasphemiam seu perurium est quædam furia.

15 Ne

- 15 Ne accuses seruum ad dominum suum. nisi ex causa iusta, & rationabili.
- 26 Ne forte maledicat tibi, & corruas. per infortunium, eo quod male accusasti eum.
- 17 Generatio quæ patri suo maledicit. supple est detestanda, quia parentibus debetur honor, & reuerentia.
- 18 Generatio, quæ sibi munda videtur. vnde dicit Hiero. Simulata sanctitas, duplex est iniquitas.
- 19 Generatio cuius excelsi sunt oculi. id est cuius superbia cordis manifeste apparet exterius in oculis, & labijs.
- 20 Generatio, quæ pro dentibus gladios habet. Hæc est generatio raptorum, & homicidarum, qui rapiunt bona pauperum.
- 21 Sanguisuga duæ sunt filie. scilicet luxuria, & auaritia.
- 22 Dicentes: Affert affert. Auaritia enim ex acquisitis non satiat, sed semper ad acquirendum plus anhelat, nec luxuria ex delicijs, quia etsi ad horam satiat, post modicum tamen ad appetendum artius inflammatur.
- 23 Tria sunt infa. & quæ sunt illa subditur.
- 24 Infernus. id est diabolus, qui semper plus, & plus nititur ad se trahere peccatores.
- 25 Et os vuluæ. scilicet mulieris incontinentis.
- 26 Et terra, quæ nunquam satiat aqua. cuiusmodi est terra fabulosa.
- 27 Ignis vero nunquam dicit sufficit. quia ex appositione combustibilium supercrevit virtus eius ad amplius comburendum.
- 28 Oculum, qui subsannat patrem. eum deridendo. Dicitur autem subsannatio quidam modus deridendi cum rugatione nasi.

1 Et

Generationes quatuor in quibus quatuor peccata gravissima sugillantur.

a *Filij aquilæ*. quia per gratiam eius sunt renati, qui in carne ad cælum tranſuolauit, qui alibi filij ſponſi dicuntur.

b *Tria ſunt mihi difficilia*. Ita eſt ad literam, Scilicet via aqle in cælo i. ſubtilitas diaboli, qui circa corda ſanctorum volitat, magno labore deprehenditur. Similiter, & via colubri ſuper petram, ho-

† obedientiâ. inſidiari non deſinit eis, quos in petra fundatos eſſe conſpicit. *Via nauis in mari*, via eſt iniquitatis, quæ p amaroſ ſeculi fluctus diaboli flatibus agitata tam ſubtilitate diſcurrit, vt vix, aut nunquã poſſit iter eius deprehendi. Quod aquila diabolum ſignificat, oſtendit propheta; *Velociores perſecutores veſtri fuerunt aquilæ cæli*. i. inimi-

† adoleſcentu-
† perturbatur.
Eſa. 30. b. *Velociores perſecutores veſtri fuerunt aquilæ cæli*. i. inimi-
Eſa. 34. c. *Et Chaldeos in nauibus ſuis gloriantes*. Sicut hæc tria talia ſunt, vt inueniri nequeant, ſic difficile eſt ſcire quot cogitationibus iuuenis agitur, qui viam veritatis deſeruit.

c *Talis eſt, & via mulieris adulteræ*. Adultera quoque mens, vt ea, quæ commemorauit, ſemper vaga eſt, quæ vbi celare peccata poterit, negat ſe aliquid patraſſe mali.

d *Quatuor*.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et qui deſ. partum matris ſuæ*. In Hebræo habetur: Rugas matris ſuæ, quæ accelerantur in facie mulieris ex frequenti partu.

2 *Suffodiant eum corui*. id eſt careat in morte ſepultura, ita quod cadauer eius relinquantur beſtijs, & aui-
Diuiſio. bus lacerandū.

3 *Tria ſunt difficilia mihi*. Superius Salomon deſcripſit myſterium ſuæ incarnationis. Et diuiditur in duas partes, quia primo, quod dictum eſt facit. ſecundo ad communem modum docendi redit, ibi: *Per tria*. Prima adhuc in duas partes, quia primo deſcribit incarnationis myſterium, ſecundo inſert quoddam corollarium, ibi: *Talis eſt*. Circa primum incipit ab ultimo, ſcilicet ab eius aſcenſione reuertendo ad eius incarnationem in virginali vtero. Et loquitur hic parabolice, ſicut & communiter in iſto libro. Dicit igitur: *Tria ſunt difficilia mihi*. id eſt capacitatem intellectus tranſcendentia. Et quæ ſunt illa, ſubditur.

4 *Viam aquilæ in cælo*. Hanc viam tenuit Chriſtus in ſua aſcenſione. **5** *Viam colubri ſuper petram*. Hanc viam tenuit Chriſtus in ſua reſurrectione, Chriſtus enim paſſus per ſerpentem, vel colubrum deſignatur, ſecundum quod dicitur Ioh. 3. d. Sicut exaltauit Moſes ſerpentem in deſerto, ſic exaltari oportet filiū hominis. Chriſtus autem paſſus, & ſepultus in ſepulchro lapideo, inde mirabiliter exiit in ſua reſurrectione clauſo ſepulchro, & ſic tenuit viam colubri ſuper lapidē. **6** *Viam nauis in medio mari*. Hanc viam tenuit Chriſtus in ſua conuerſatione, quia in hoc mundo tanquam in mari procelloſo expoſitus fuit preſſuris, & tribulationibus. **7** *Et viam viri*. ſcilicet perfecti. *In adoleſcentula*. Hæc eſt vera litera, quia ſic eſt in Hebræo, & dicitur hic adoleſcentula Beata Virgo Maria, quæ in iuuentute Chriſtum concepit ſpirituſſancti virtute, quod fuit valde mirabile. Propter quod dicit Iere. 30. d. *Non creauit dominus ſuper terram mulier circumdabit virum*. Quia Chriſtus in vtero virginis fuit vir perfectus ſcientijs, & virtutibus ab inſtanti conceptionis, & in natiuitate exiit clauſo vtero virginis, & ideo de hac via viri in adoleſcentula dicit Salomon, hoc eſt quartum, quod penitus ignorat. Vnde dicit Hic. in ſermone de aſſumptione Virginis Mariæ, igitur quod natura non habuit, vſus neſciuit, ignorauit ratio, mens non capit humana, pauet cælum, ſupet terra, creatura omnis, & cæleſtis miratur, hoc totum eſt, quod per Gabrielem Mariæ promittitur, & ſpirituſ ſanctum adimpletur. De nullo autem alia via viri in adoleſcentula poteſt rationabiliter dici, quod fuerit Salomoni totaliter ignota, cum habuerit ſcientiam

d *Quatuor*. ſcilicet. Minores videntur iuſſi in terra, quam reprobi, id eſt abiectiores, ſed tamen ſapientiores ſunt ſapientibus mundi, quia eterna quærent, & pro his pati deliderant.

e *Formicæ populus inſir*. Et eccleſiæ populus, vt fortitudinem mētis cuſtodiat, inſirmum ſe temporaliter aduerſariis ſequē-

tibus oſtendit: vnde:

† *Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo: Si quis te percufferit in vnam maxillam, præbe ei, & aliam*. Hic i-

hac vita præparat ſibi fructus bonorum operum quibus viuat in eternum.

f *Lepuſculus*. alij chirogylius. animal non mirus hericio ſimile muri, & vſo, cuius in Paleſtina magna colonia in cauernis petrarum, & in foueis. Et in pſal. vbi dicimus: *Terra reſugium herinacis, alij chirogylijs*. Sed hic quidam pro ſepulchro hericium habent.

HIERONYMVS. Habent enim Hebræum verbum ſaphan murem, & chirogylium, & leporem, & hericium interpretatur.

Lepuſculus, &c. Hæc eſt plebs eccleſiæ, quæ inualida, quia in iurias ſuas vlciſci non quærit, & quia non ſuis viribus, ſed in dei auxilio ſperare ſalutem didicit, quod eſt cubile habere in petra. vnde dicit cum pſalmiſta. *Eſto mihi in lapidem fortiſſimum in domum munitionis, vt ſalues me, quia petra mea, & munitionis mea es tu.*

a *Regem*

ſcientiam in fuſam de naturis hominum, animalium, & plantarum vſque ad minima, vt habetur 3. Regum 4.

8 *Talis eſt*. Hic ex dictis concludit quoddam corollarium, ſ. malitiam plebis Iudaicæ eſſe mirabilem, quæ hic metaphori-
Diuiſio. ce deſignatur ſub nomine mulieris adulteræ, cum dicitur: *Talis eſt via*, id eſt mirabilis, ſicut prædicta propter eius malitiam exceſſiuam.

9 *Mulieris adulteræ*. id eſt ſynagogæ, quæ deo deſponſata in monte Sinai in legis ſuſceptione ſtatim declinauit a deo per idololatriam in adoratione vituli, & poſtea in innumerabilibus idololatrijs, vt patet ex decurſu libri Iudicum, Regum, & Paral. & ad vltimum deum incarnatum coram Pilato negauit, & cruci affixit. **10** *Quæ come. & tergens os ſuum di. non ſum ope. ma.* In hoc proſequitur metaphoram mulieris adulteræ, quæ a viro eiecta efficitur inuerecunda, & viuens publice de meretricio, reputat totum ſibi licere, & ita plebs Iudaica viuunt de vſura, & in Chriſtum negat ſe peccaſſe.

11 *Per tria*. Hic Salomon reuertitur ad communem docendi modum. Et diuiditur in tres partes, ſecundum tres quaternarios, primum ponitur cum dicitur: *Per tria mo. ter.* id eſt conturbantur homines habitantes in ea. Et quæ ſunt illa ſubditur.

12 *Per ſeruum cum regnauerit*. Sicut patet de Ieroboam, qui fuerat ſeruus Salomonis, & factus rex ſuper decem tribus, in duxit populum ad idololatriam. 1. Reg. 12.

13 *Per ſtulum, cum ſatu. fue. ci.* & cum cibo intelligitur vinū. Tales enim ſolent mouere rixas, & diſſenſiones.

14 *Et per o. mulierem*. quia efficitur vna caro cum viro. Habere autem ſecum inſeparabiliter perſonam odioſam, eſt magis mors, quam vita, non ſolum viro ſuo, ſed etiam toti familie, & amicis. **15** *Et per ancillam cum fuerit hæres domina ſuæ*. id eſt amata, & honorata, ſicut domina, & ipſa domina repudiata, & ancilla. Iſtud eſt quartum, de quo dicitur, quod terra non poteſt hoc ſuſtinere, quia hoc nullo modo eſt ſuſtinendum, quando poteſt emendari.

16 *Quatuor*. Hic ponit ſecundum quaternarium de animalibus parue reputationis, quæ tamen habent induſtriam naturalem, ex qua debent homines moueri ad prudenter agendum, ſecundum quod dicitur Iob. 12. b. Interroga iumenta, & docebunt te, &c. Et quæ ſunt illa quatuor genera animalium ſubditur, cum dicitur.

17 *Formicæ populus inſir*. Id eſt debilis congregatio.

18 *Qui præparat*. Hoc patet ad ſenſum.

19 *Lepuſculus*. Qui in petra cubile ſuum collocat, id eſt in loco inaccessibili hominibus, vt dormiat ibi ſecurus.

Tom. 3.

Li 3

a Regem locu. Locusta, gentes quodā sine rege Christo, sine propheta, sine doctore, nunc in unitate fidei congregatę ad spirituale pugnā contra diabolum properant. Vel Anachorita

Anachoriz. spirituale pugnā contra diabolum properant. Vel Anachorita tum concors unitas, quę cū nullo pręcepto hominis in suis latibulis regatur, tamen instanter in suis locis Christo militare, & germina carnalium confuevit absumere voluptatum.

b stellio mani. Stellio alas non habet, & ideo manib⁹ nititur, & moratur in adibus, quia illorum humilitatem significat, qui natura tardi ingenio, solertia tamen industria sue, vel ad diuinatū nocitiam scripturarū, vel ad virtutū gratiā quib⁹ celū mereantur, attingunt.

R & rex cui ne mo resistit.

† Dis. 4. c. deni
one.
De renuntia.
c. nisi. 9. propter autem malitiā.

Plerumque enim in aues pennate in imo resident, & stellio, qui penas non habet, nitens manibus regni ædificia tenet. Sic ingeniosum dum per negligentiam in malis remanet, & simplices quos ingenij pena non adiuuat, ad obtinenda æterni regni mœnia virtus operationis leuat.

c Tria sunt, quę gradi. Non nos moueat, quod dixit, & quartum incedit feliciter. Tria n. bene incedere dicit, & quartum feliciter. Non enim omne, quod incedit feliciter, bene, neque in hac vita omne, quod bene, feliciter. Nam leo, & gallus, & aries bene incedunt, sed non feliciter, quia persecutionem patiuntur. Quartum vero feliciter, & non bene incedit, quia in fallacia sua ad tempus Antichristus prosperatur.

Gallus

d Gallus. scilicet predicatorum, inter huius seculi tenebras d verum nunciantes.

e Et ari. Primus ordo sacerdotum, qui per sua exempla gradientem populum, ut subsequenter omnium gregem trahant, quibus spiritualiter recteque viuentibus, non est, qui resistat eis

a inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. † Stellio manibus nititur, & moratur in adibus regis. Tria sunt, quę

bene gradiuntur, & quartum, quod incedit feliciter. Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum. Gallus

succinctus lumbos, & aries, † nec est rex, qui resistat ei. Et qui stultus apparuerit postquam eleuatus est in sublime, si

enim intellexisset, ori suo imposuisset manum. † Qui autem fortiter premit vbera ad eliciendum lac, exprimit butyrum, & qui vehementer emungit, elicit sanguinem, & qui prouocat iras, producit discordias.

† Qui autē. vbera fortiter premit, dum facri eloquij verba subtili intellectu pensat, qua pressione dum lac queritur, butyrum inuenitur, quia dum nutriti, vel tenui intellectu querimus, vbertate interna pinguedinis vngimur, quod nec vquam faciendum, ne

dum lac queritur, sanguis sequatur, quia dum verba diuina ultra modum discutuntur, in carnalem intellectum cadunt. Sanguinem enim elicit, qui vehementer emungit, quia carnale elicitur hoc, quod nimia discussione sentitur.

g Et qui prouocat iras produ Quid prior parabola ad literā significet, aperit, quia q. modeste proximo allocutus, gratū accipit rñsum, quasi de vberibus in quibus lac querebat, butyrū exprimit. At qui inepto verbo, irā & discordiā fraterno ex corde prouocat, quasi ultra modū emungens vbera elicit sanguinem.

a Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Regem locu. non habet. Qui dirigit eam.
2 Et egreditur vni. per tur. ordinatione dispositas.
3 Stellio in un. ni. Est aut stellio species reptilis habetis maculas in cute lucentes. In Hebr. eo habet aranea manibus nititur, i. pedibus quibus pro manibus nititur, quibus adhæret parietibus, & telam operat.
4 Et m. in adi. re. Ibi enim facit telam suam, & locum ad man. en. dum, sic t. in aliis locis. Stellio vero non moratur in adibus regum in terris istis, sed magis in syluis. Sequendo tamen translationem nostrā potest dici, quod habitat in adibus regum in regionibus calidis, cuiusmodi est terra promissionis. Per prædicta intelligitur, quod homo debet esse sollicitus de prouisione cibi exemplo formicę, & de securitate loci exemplo lepuseuli, & de ordinata dispositione ad bellum exemplo locustarum, & subtilitate operandi ad modum araneę.

Stellionis natura.

Monarchiarū quatuor mundi principia.

5 Tria sunt. Hic ponitur tertius quaternarius, & dicit Ra. Sa. qđ hic est prophetica locutio, tamen sub metaphora quatuor regnorum, quę in paruo tempore fuerunt valde prosperata, quarum tamen multo plus præcedentibus. Primum autem regnum est Babylonicum, quod notatur cum dicitur.

6 Leo fortis. be. Nabuchodonosor enim rex Babylonis vocatur leo. Ire. 4. b. Surrexit leo de cubili suo. Secundum fuit regnum Persarum, quod notatur ibi.

7 Gallus succ. lum. In Heb. tamen non est gallus. Cyrus autem, & Darius armis acci. et. interfecerunt Balthasar, & regnum Babylonia transulerunt ad Medos, & Persas.

8 Et

C A P. XXXI.

Verba Lamuel. Lamuel in quo est deus de quo supra interpretatio. Visio qđ locutus est vi. cū quo est deus, Mater dei, gratia, quę illum erudit intellectu sapientię, quam foris hominibus ipse ministrat, quamuis ad litteram, hoc mater Salomonis docuisse possit intelligi.

C A P. XXXI.

VERBA Lamuelis regis. Visio † qua erudiuit eum

intelligi, quę quia ipse sapienter dicta cognouit operi parabolarū suarū inferere voluit, & iō postquam dictum est in titulo, verba Lamuelis regis, additum est: Visio qua erudiuit eum mater sna, quia cum in regnum vinctus, spiritum sapientię accepit, per spiritum vidit, quam prudenter se mater sua docuerit.

a Et

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXXI.

Verba Lamuelis. Hic consequenter ponitur instructio Salomonis passiva a matre sua. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur exhortatio matris, secundo commendatio foris mulieris, ibi: *Mulierem fortem*. Prima adhuc i. duas, scilicet præfationem, & prosecutionem, ibi: *Quid dilecte*. Circa primam per modum cuiusdam prologi præmittitur.

1 Verba

1 Verba La. supple sunt, quę sequuntur. Et dicitur hic Salomon Lamuel, quod interpretatur cum quo deus, quia deus fuit cum Salomone in principio regni sui, ut declaratum est cap. præceden. Sciendum tamen, quod verba, quę sequuntur in principio huius capituli, non sunt Salomonis, nisi ut referentis, sed sunt verba matris sue ipsum exhortantis. ideo subditur. **2 Visio.** id est instructio seu increpatio. *Qua erudiuit eum mater sua.*

1 Quia

A ^a *Et diuitias tuas.* Hoc est, noli terrenis delicijs hominum corda corrumpere, ne celestia quærant in quibus perpetuo regnent cum domino. Delentur enim reges per diuitias, quoniam summi regis corpori adunati per fidem, per illecebras secum merentur eradicari de terra viucentium.

b *Noli regibus.* Hæc & sequentia ad litteram patent. Allegorice, autem præcipit, ne vino in quo est luxuria, inebrientur mentes fidelium, qui sunt membra regis æterni quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, nil de celestibus cogitatur, ubi regnat voluptas carnalis, sed ea solum, quæ sunt visibilia, carnales scrutantur.

c *Date sicera.* Vinum & sicera, diuinæ sapientiæ consolatio, quæ illis debetur, qui in infinis consolari refugiunt, & quicquid in præsentia occurrerit amaro animo suscipiunt, celestibus tota mente inhærentes. vnde. *Negavit consolari anima mea, memor fui dei, & delectatus sum.* Item date sicera, & cetera. pœnitentibus, scilicet, qui pristinum actum merore atque tristitia deprimuntur, spiritualis scientiæ iucunditatem, ut vinum, quod lætificate cor hominis affluenter infundite, ne abundantiori tristitia absorbeantur, qui huiusmodi sunt.

d *Aperi os.* Pro causa pauperis, quæ per se in iudicio loqui non valet, ipse loqui memero: & eos defende, qui patris celestis intuitu huius vitæ viam citius transeunt. Vel, os aperire muto, gentibus verbum prædicationis prædicare, qui diuina eloquia prius perfonare nesciebant, & non tantum Iudeis, sed, & cunctis per orbem nationibus curam salutis impendere.

e *Aperi os tuum, decer.* Sicut per causam pauperis, & ereptione os aperire præcepit, ita ubi errauerit, iuste castigare admonet ac iudicare. Et Moyses: Pauperis in iudicio non misereberis. Quod vtrunque

vtrunque dominum facere propheta dicit: Sed iudicabit in iustitia a pauperes, & arguet in æquitate pro manifestis tære. **e** *Mulier fortem.* Hucusque verba. Lamuelis regis. h. ne Salomon paucis versibus, sed plenissima veritate decet laudes ecclesiæ. Constat enim hoc carmen versibus. 22. per ordinem Hebræi alphabeti, & singuli versus singulis incipiunt litteris, ubi inuenitur, quoniam plene hic, vel animæ vniuscuiusque fidelis, vel totius ecclesiæ sanctæ, quæ ex omnibus electis una perficitur catholica, virtutes describuntur ac præmia.

a *Quid dilecte mi?* quid dilecte vteri mei? quid dilecte vtorum meorum? **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.

a *Quid dilecte mi?* **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* **c** *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.*

a *Quid dilecte mi?* **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* **c** *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.*

a *Quid dilecte mi?* **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* **c** *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.*

a *Quid dilecte mi?* **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* **c** *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.*

a *Quid dilecte mi?* **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* **c** *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.*

a *Quid dilecte mi?* **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* **c** *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.*

a *Quid dilecte mi?* **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* **c** *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.*

a *Quid dilecte mi?* **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* **c** *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.*

a *Quid dilecte mi?* **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* **c** *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.*

a *Quid dilecte mi?* **b** *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.* **c** *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutant causam filiorum pauperis. Date sicera mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & dolores non recordentur amplius. Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertranseunt. Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inueniet.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quid dilecte mi?* Hic subditur prosecutio instructionis, quæ est de duobus, scilicet de vitanda carnalitate, & de prosequenda æquitate. secunda ibi: Aperi os tuum. Circa primum sciendum, quod Hebræi dicunt Salomonem nocte sequenti diem desponsationis filie Pharaonis nimis vigilasse. & per consequens in mane nimis dormiuisse, intantum quod transibat hora offerendi iuge sacrificium matutinum, & clauis templi erant sub cernicali Salomonis, propter quod mater sua intrauit eius cubile, & incepit eum arguere, dicens. Quid dilecte mi. id est quid fecisti ex carnalitate tua impediens diuina sacrificia?

2 *Quid dilecte vteri mei.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem exaggerationem.

3 *Quid dilecte vtorum meorum.* quod d. super omnia desideravi quod bene regeres regnum tuum, & iam in aliquo fecisti contrarium nimis carnaliter cum uxore tua dormiendo, ideo subditur.

4 *Ne dederis mulieribus substantiam tuam.* nimis ardentem eas amando, & eis nimis carnaliter adhaerendo. Et quia ad nimiam carnalitatem cum mulieribus inducunt delicta cibi, & potus, ideo subditur.

5 *Et diuitias tuas ad delendos reges.* Hebræi dicunt ad impugnandum reges. Et causa huius diuersitatis est, quia verbum Hebraicum hic positum æquiuocum est ad delendum, & ad impugnandum, sed littera sequens videtur magis consonare dicto Hebræorum, quia subditur.

6 *Noli regibus o Lamuel.* id est Salomon.

7 *Noli regibus dare vinum.* immoderate bibendum. Et dicitur hic reges ipse Salomon principaliter, & secundario alij iudices ad regendum populum constituti. Et subditur causa dictæ prohibitionis, cum dicitur.

8 *Quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas.* Hoc patet vnicuique, et per hoc, quod dicitur hic ebrietas, patet quod non dissuadetur hic potio vini regibus, & principibus temperata, sed potio immoderata, quæ aufert debitam discretionem, ideo subditur.

9 *Ne forte bibant.* scilicet immoderate.

10 *Et obliuiscantur.*

10 *Et obliuiscantur.* in lege domini scriptorum.

11 *Et mutant causam filiorum pauperum.* i. pauperum nimis fauendo parti diuitum. Consequenter ostenditur, quod sit dandus potus cum dicitur.

12 *Date sicera.* i. potum inebriatum, & sic sonat littera Hebraica.

13 *Mœrentibus.* i. exilientibus in luctu, & amaritudine, quia potio vini fortis multiplicat spiritum, & sic est remedium contra dolorem animi, & corporis. Occasione autem huius verbi sapientes Iudeorum statuerunt, ut personis ad mortem condemnatis, daretur potio vini fortis, ut sic facilius tolerarent dolorem mortis imminantis.

14 *Aperi os.* Hic ponitur secundum documentum, quod est de exequenda iustitiæ æquitate, cum dicitur: Aperi os tuum muto, allegando iustitiam pro eo, qui nescit eam proponere in causa sua, sicut est homo simplex, & ignarus, vel pauper, qui non habet aduocatam pro se loquentem.

15 *Et cau.* id est pro causis.

16 *Omnium filiorum qui pertranseunt.* i. hominum extraneorum per terram transeuntium, qui frequenter non inueniunt, qui pro se allegent, eo quod sunt extranei, & tamen indigent celeriter expediri.

17 *Aperi os tuum.* celeriter.

18 *Decerne quod iustum est.* non differendo sententiam propter aduersæ partis potentiam.

19 *Et iudica inopem, & pauperem.* id est exequere iustitiam pro inopibus, & pauperibus, quando habent iustam causam.

20 *Aleph. Mulierem fortem.* In vltima parte huius libri ponitur commendatio fortis mulieris. Et exponitur cõter a doctoribus nostris de ecclesiâ, quæ metaphorice dicitur fortis mulier, & sponsus eius Christus. Filij autem eius & filia populus Christianus in vtroque sexu, & dicunt, quod iste est sensus literalis, sicut Iud. 9. b. dicitur. Ierunt ligna ad rhamnũ, & c. sensus literalis non est de lignis materialibus, sed de Abimelech, & Sichiminijs eũ super se regẽ inungentibus. Et licet hæc expositio sit rationalis, & cõis, tamen eã non prosequor, quia satis diffuse traditur in glossis, & communibus postillis. Ra. Sa. vero conuenit cum doctoribus catholicis, quantum ad hoc, quod hic est metaphorica locutio, sed dicit, quod per

Tom. 3.

Ii 4 mulierem

Conuersatio, passio, resurrectio, lōge a natura nostra remota
A Ille enim quando voluit, & de qua voluit matre natus est, &
 sine peccato vixit in mundo, & qñ voluit, & qñ voluit mor-
 tuus est, & quando voluit, & quomodo voluit resurrexit, &
 ascendit, & cetera huiusmodi, in quibus tantum procul a no-

† prestantia
 margaritis est
 pretium eius.

† libenter ma-
 nibus suis.

† statum.

Confidit in ea cor vi.
 Vir redēptor. Vnde
 Despondi enim vos vni
 vi. virg. ca. exhib. Chri-
 sto. Quod ergo dicit

Confidit in ea cor vi. fai.
 Ab humana similitudine tractum est.
 Sicut enim, qui fortem fidelemque, & castam hēt coniugē
 confidit in ea, quia nihil contra voluntatem suam agit, nec
 saltē adulterij cogitatione polluitur, eūcta pro amore suo to-
 lerabit libenter, & quos valebit, ad amicitiam suā conuertet.
 Sic deus in ecclesia confidit. Nouit enim spiritum grē quē
 dedit, nouit virtutem charitatis, quam eius p̄cordijs in fu-
 dit. Ideoque non dubitat non solum eam a suē fidei integri-
 tate non posse corrumpi, sed & perseveranter insistere, vt
 plures ad fidei cognitionem, & vnitatem congreget. & hoc
 est. *Spoliis non indigebit.* Spoliat enim diabolus ecclesia, cum
 per p̄dicatores quos deceperat, ad veritatem reuocat.

a *Et spoliis non indi.* Quia nunquā cessabit ecclesia deceptas
 a diabolo animas Christi fidei restituere, donec mundi cur-
 su finito numerus iustorū cōpleat. Sed quia q̄cqd boni san-
 cta ecclesia, vel fidelis aīa agit, desup accipit, recte subditur.
b *Reddet ei bo. & non ma.* Reddet anima Christo bonum, cū
 perceptis vitę muneribus recte viuendo respōdet, & ea, quę
 scit, vel facit, alijs intimare satagit. Cum autē dixit: Reddet
 ei bonum, addidit, & non ma. quia quidā acceptis a deo bo-
 nis mala rependunt, vel mysteria fidei, q̄ perceperunt in hē
 resim vertūt, vel, fidē quā verbis fatebantur factis negāt, vel
 bonos mores per colloquia mala corrūpunt. vel in bono p-
 posito vīque ad finem non perseverāt. vnde cū dixisset, red-
 det ei bo. & non ma. vt perseverantiā necessariam ostende-
 ret, adiunxit: omnibus dī. vi. suę. cui simile. *Scruiamus illi. &c.*

c *Quasiuit.* Quibus operibus, quib. iustitię, vel sanctitatis fru-
 ctibus sit potius insistendū ei, q̄ qd accipit, rependere q̄rit,
 sic dicit. *Quasiuit la.* Hęc sancta ecclesia, & ad literā facit, se-
 cundum illud Esa. *Cum videris nudum, operi eum, et car. tu. ne des.*
 Operatur autē non inconstante, sed cōsilio, ut a viro suo Chri-
 sto mereatur in iudicio audire. *Nudus fui, & o. Et quādiu fecisti*
vni ex mi. iis, & mi. se. Manuum suarum. id est earum personarū
 per quas elemosinas pauperibus tribuit, in quorum opere
 deuoto saluberrimo vtitur cōsilio, vt cum dispergit, det pau-
 peribus, non vt ab hominibus laudetur ad tempus, sed vt ius-
 titia eius maneat in seculum seculi.

Tim. 1. d.

Luc. 1. g.

Esa. 5. c.

Matth. 23. c.

a † sibi. † Congreget.

niēt? † procul, & de vltimis finibus pretium eius. **Bēth. Con-**

b fidit in ea cor viri sui, & spoliis non indigebit. **Gīmel. Reddet**

c ei bonū, & nō malū omnib. diebus vitę suę. **Dāleth. Quasiuit**

d lanā, & linū, & operata est cōsilio t manuū suarū. **Hē. Facta est**

e quasi nauis institoris, de lōge portans panē suū. **Vāu. De nocte**

f surrexit, deditque † prādā domesticis suis, & † cibaria ancillis,

b † scilicet, inuentoris.

c † id est, confusio.

a † id est, bona retributio.

a † id est, tumor.

a † id est, vel viuit.

a † ille.

Myſtice autem in lana, quę habitus est ouium, pietatis, &
 simplicitatis opera, quę proximis impēduntur, accipimus. In
 lino, quod ex terra virēs oritur, sed multo, & lōgo exercitio
 amittit humorem natium, & ad gratiam noui candoris per-
 uenit, castigatio carnis nostrę intelligitur. Dū enim ingenitas

vitiorum sordes per
 continentiam exco-
 quimus, dignam ve-
 stem qua Christum
 induamus, efficimus
 vnde. *Quotquot bapti-
 zati estis, Christum in-
 duistis.* Querit ergo
 fortis mulier lanam,
 & linum, & operata
 est cōsilio manuum
 suarū, cum ecclesia
 solite perquirat, qui
 bus se pietatis fructi-
 bus exerceat, quomo-

Gal 3. d.

1. Timo. 2. b.

† cibum.

do a carnalibus illecebris emundet, & hoc consilio pruden-
 tissimo, id est supernę tantum retributionis intuitu. De hac
 retributione apertius subditur.

d *Facta est quasi nauis institoris de longe.* Nauigator dicitur in-
 stitor, eo quod acquirendis mercibus sedulus instat. Sicut er-
 go institoris nauis onerata mercimonijs, q̄ in patria sua abū-
 dant, per mare portat, vt venditis, q̄ attulerat cariora domū
 reponeret: sic ecclesia, sic anima p̄fecta virtutum diuitijs gau-
 det onustari, quibus maiora diuinę gratię dona meretur.
 Optimum enim cōmercium cū bona, quę valeamus operan-
 tes, primum hęc mercedem a domino recipimus, vt ad ma-
 iora semper agenda proficiamus, deinde vitam æternā. Sic
 sancta anima quali nauis institoris, quę transit desiderio
 fluctus seculi, sola, quę in celis sperat gaudia, medicatur eter-
 na pro quibus abundantius adipiscendis, quicquid occurrit
 aduersi superare contendit. Quę de longe portat pa. suum, q̄
 in cunctis, quę agit, eternam tantum retributionē expētat,
 solum viui panis satietatem desiderat, qui dicit, *Venite ad me*
omnes qui laboratis, & onerati estis, ego re. vos. In proximo panē reci-
 pit, qui in eo, quod iuste agit, humani tantum fauoris p̄mia
 petit, nullo vitę eterne intuitu: de quibus dicitur: *Amen dico*
vobis, receperunt mercedem suam.

Matth. 11. d.

Ibidem 6. b.

e *De nocte.* Sicut totus presentis seculi cursus die ac nocte va-
 riatur, & dies ad operandū, nox ad quiescendū, sic tempus
 ecclesię gemino quietis, & operis statu discernit. *Quasi enī*
noctē quiescit, cum fidelis intermissa mundi sollicitudine
 sibi vacare, & spiritualiter incipit curare, vel lectionibus,
 orationibus, lacrimis, & humilissimi secreta exercere.

f *Surrexit.* Cum quis fidelis ad agendum proximorum curā
 solite accingitur. Quod duobus modis facit, quia, & eos
 qui foris errant, ad fidē vocat, & qui in fide sunt, & amplius
 operibus insistant, excitat, vnde subdit:

g *Deditque prādā domesticis suis.* Dat prādā domesticis suis,
 cum eos quos diabolus eripuit, eorum societati qui in fide
 p̄cesserunt conciliat. Dat ancillis suis cibaria, cum humi-
 les quosque, & timore iussa seruantes, ne † lassascent pio la-
 bore, mercedis commemoratione reficit.

† languescant

Myſtice

† a Conside-

NICOLAUS DE LYRA.

mulierem fortem intelligitur sacra scriptura, & hanc expositionē in-
 tendo, prosequi, quia rationabilis videtur, nec communiter habetur, in
 aliquibus tamen intendo aliter dicere, quā ipse, prout est consorū fidei
 nostrę. maxime quia sacram scripturam vocant solū vetus testamentū
 ego autē vtrunque, scilicet vetus, & nouum. Sponsum autem, & mari-
 tum huius mulieris accipio doctorem in sacra scriptura expertum, &
 prolem eius, populum catholicum in sacra scriptura studiosum in se-
 xu masculino seu feminino, quia aliquando inuenta sunt aliqua mulie-
 res in sacra scriptura studiosę, vt pote tēpore beati Hiero. vt patet ex
 prologis super libros sacre scripturę, & in alijs eius scriptis. Sciendū
 etiam quod laus ista mulieris fortis in Hebręo scribitur metrice, ita qd
 primus versus incipit per Aleph, quę est prima litera Hebrę. secundus
 vero per secundam, & sic consequenter singulis versibus p̄ponuntur
 nomina literarū quibus incipiunt in Heb. quia in translatione seruari
 non potuit, quod verius sic inciperent ordinate per literas alphabeti
 Latini: nec ad aliud significandum ponuntur hic nomina literarū He-
 braicarum, vt aliqui estimant, & hoc diffusius declaravi super librū
 Psalmorum, & super lamentationes Ieremię. His igitur p̄missis ad
 expositionem literę accedamus. Mulierem fortem. id est sacra scri-
 pturam, quę continet firmam, & inuolabilem veritatem.

1 Quis

1 Conside-

A Consideravit. Hodie & usque in finē seculi fortis. Confide-
rauit agrum, &c. quia ecclesia sancta semper exquirat quos
ad fidē cōuertere possit: & quos dociles inuenerit, hos data
verbi pecunia in seruitiū Christi emit, & in eis vineā Christi
plantare, vel potius vineam Christi facere curat. Et quia qui

Gen. 27. b.

† frigore.

Esa. 1. c.

Luc. 11. e.
Sup. eo. b.

B suis. ^a Hue vel due te. **Consideravit agrū, & emit eū: de fructu manuum**
suarum plantauit vineam. Hēth. Accinxit fortitudine lum-
bos suos, & roborauit brachiū suū. Tēth. Gustauit & vidit,
quia bona est negotiatio eius: nō extinguetur in nocte lucerna
eius. Iōd. Manum suam misit ad fortia, & digiti eius appre-
henderunt fufum. Cāph. Manum suam aperuit inopi, & pal-
mas suas extendit ad pauperem. Lāmed. Non timebit do-
mus suā à frigidibus niuis: omnes. n. domestici eius vestiti
fidelium factis vel verbis scripturam condidit, qua audito-
res fide & dilectione inebriaret. Et bene per vineam, eccle-
siam (quæ per mulierem fortem est designata) & eos pro-
pagines vineæ, qui sunt filij mulieris accipimus. Mulier au-
tem vineam plantauit, cum ecclesia primitiua per orbem
missis prædicatoribus fidei semina disperfit. Consideravit
enim agrum, id est, mundum vitiorum spinis horridum, &
cultore spirituali egere. Emit vero eum, cum talentum ver-
bi auditoribus contulit, vt credentes Christo manciparet.
Plantauit autem in eodem agro vineam, cum in nouis cre-
dentium populis ecclesiā plenā euangelica institutione fir-
mauit. Quam vineam de fructu manuum suarum plantauit,
quia non solum verbo instituebant sancti quos erudiebant,
sed & factis & miraculis. Cōsideravit ergo ecclesia agrum,
& emit eum de fructu manuum suarū: quia studiose didi-
cit quæ sunt gaudia vitæ, & pro eis quicquid potest, laborat.
Accinxit. Cum se ad virtutum opera preparat, & bene
lumbos primo accingit, & post brachium roborat: quia bo-
nū opus Deo acceptabile non est, si non prius carnis & men-
tis luxuria restringatur. Vnde: Quiescite peruersē agere,
discite benefacere. Et: Sint lumbi vestri præcincti, & lucer-
næ ardentes in manibus vestris, vt bonis operibus fulgeatis.
Gustauit & vidit quia bona. Agri, scilicet illius negotiatio.
de quo supra. **Consideravit agrum, & emit eum.** Gustauit igitur
sancta ecclesia, & anima perfecta, i. præ nimio mētis delide-
rio cognouit: quia bona est negotiatio vitæ immarcescibilis:
quam mundo relicto eternā meretur in celis. **Gustauit autē,**
id est, aperte didicit, quia bonū est per instantiam prædican-
di quocūque valet ad viā veritatis adducere. Atq; ideo nul-
lis tribulationū tenebris, nec ipsa morte pōt lucerna deuo-
tionis eius extingui. Eorū nāque lucerna nocte extinguitur,
& veniente iudice (quāuis in die videatur ardere) qui ad tē-
pus credunt & in tepore ten. re. Sed illorum lucerna nocte
media extinguitur, qui veniente iudice, oleū charitatis non
habuisse in vasis præcordiū probantur: dū perditō rumore
falsarum virtutū, vera tenebroforū luunt tormenta factorū.
Sed si hoc loco, noctē pro quiete accipimus, secundū quod
supra, & de nocte surrexit, ad operandum se post quietem
apertit: aperte dicit quod lucerna sanctæ ecclesiæ nō extin-
guitur in nocte, quia & cū ab actione quiescit, vacat libentius
contēplationi: cumque a publicis cessat operibus, ardentius
vel lectionibus vel laudibus studet diuinis, vt mulier quæ nō
solum

solum in die instat laboribus, sed & nocte accensa lucerna D
manibus operatur.

Manum suam misit. Fortia dicit, pfecta in charitate opera:
quibus se ecclesia pro æterna retributione exercet. vñ Bene-
facite his qui oderunt vos. Et si vis perfectus esse, vade & vñde

Mat. 5. g.
Ibidem. 19. c.
Esa. 1. c.

oia quæ ha. & da pau-
peribus. Synagoga au-
tem cui dicitur. **Si vo-**
lueritis & audieritis me,
bo. t. co. Tanto infir-
mor est in opere iu-
stitiæ, quanto minus
ipse æternæ retributio-
nis erecta. At ecclesia
quæ audit. **Pœnitentiam**
agite, appro. enim re. ca. sustentauerūt
merito pro hac remu-
neratione omnia suf-
fert. De cuius fortitu-
dine dicitur: **Regnum**
celorum vim patitur, &
vi rapiunt illud.

Matth. 3. a.
† fufum, &
manus eius
sustentaue-
rūt colum.

Ibidem. 11. b.

apprehenderunt fufum. Colus in sinistra, fufus in dextera: de
colo lana filo transit in fufum, & dextera vitam perpetuam:
leua præsentia dona Dei significat, id est, opulentiam rerū,
pacem, sospitatem, scripturarū scientiam, & celestium per-
ceptionem sacramentorum. Hæc & huiusmodi cum a Deo
percipimus, quati lanā colo in leua gestamus. At cum ea pro
amore celestium salubriter exercere incipimus, lanam agni
immaculati de colo in fufum, de leua in dexteram traici-
mus: qui de donis nostri redemptoris & de exemplis operū
eius solum gloriæ celestis nobis ac vestem nuptialē charita-
tis facimus. **Digitum** quibus fufum apprehendit, intentionē
discretionis quā quisq; operatur, significant: quia nulla cor-
poris mēbra sic distincta sunt articulis ac flexib⁹. **Quorum er-**
go conuersatio est in celis, vnde etiam saluatorem expectamus, &c.

Phi 3. d.

Horum digiti dextri apprehenderūt fufum, quia sedula di-
cretionem pro æternis laborant. Et bene dicit, apprehende-
runt fufum, vt discatur quanto studio, quanta festinatione
agere debeamus. Quid autem, mulier fortis, scilicet sancta
ecclesia vel anima perfecta per fufum operata sit, subiungit.
Manum suam aperuit inopi, & palmas su. Hoc de elemosynis q
pauperibus sunt, pōt accipi, sed de verbo Dei melius, quod
indumentū salutis animabus cōfert. vnde Iob: **Iustitia indutus**

Iob. 29. c.

sum, & vestiui me sicut vestimento & diademate iudicio meo. Ape-
ruit manū inopi, cum myſteria fidei ignoratibus per opera-
rios veritatis reuelat: palmas suas ex. ad pau. cū late longeque
prædicatorum ad gentes æternæ salutis egentes disperſit.
Non timebit. Frigora niuis, sunt corda malorum perfidiæ
torpore algentia. de quibus: **Quoniam abundauit iniquitas, refri-**
cha. mul. Quæ illa niue opprimuntur, quæ ob superbiam de
celo corruunt in tenebras, adhuc se velut angelū lucis offen-
tare præsumit: & habitū niueum præfert, quod Dei & ange-
lorū eius propriū est, scilicet niueo habitu suæ virtutis clari-
tate signate. **Non timebit autem domus sua à fri. ni.** quia credidit
Deo dicenti, quod porta inferi non præualebunt aduersus eam.

Matth. 24. 2.

Matth. 16. c

Omnes enim domestici eius vestiti. & sapientia ad hæreses re-
uelandas, & patientia ad tolerandas apertorum hostium pu-
gnas. Vel, vestiti sunt duplicibus, quia promissionē vitæ ha-
bent, quæ nunc est & futura. Nūc adiuti à Deo ne deficiāt,
tunc in beatitudine diuina visionē ditati. Itē, vestiti sunt du-
plicibus: vna veste corporis, altera mentis, fide f. & factis. F
Sacramentis quoque redemptoris imbuti & exemplis. vn-
de. **Qui unque in Christo baptizati estis, Christum induistis.**

Gal. 3. d.

Possunt

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Consideravit agrum. Ager iste est disciplina studij celestis, vt dicit Greg. homi. 37.
- 2 Et emit eum. id est, emi fecit à studentibus per domationē carnis redigendo eam in obsequium spiritus.
- 3 De fructu. id est, exemplo vitæ & verbo doctrinæ fecit fidelium multiplicationem, qui sunt palmites vineæ domini, vt dicit Gregor. homil. 7.
- 4 Accinxit fortitudine lumbos suos. id est, accingi fecit lum-
bos studioforum cingulo castitatis.
- 5 Et roborauit brachium suum. per multiplicationem boni operis, quia sicut dicit Grego. hom. 32. Nec castitas magna est sine bono opere, nec bonum opus aliquid sine castitate.
- 6 Gustauit & vidit. per experientiam dulcedinis ex studio sacræ scripturæ resultantis.
- 7 Non extinguetur in nocte. id est, in morte.

Lucer-

- 8 Lucerna eius. i. claritas suæ notitiæ, sed magis augebitur.
- 9 Manum suam misit ad fortia. In Hebræo habetur, ad ver-
brum, quod est quidam circulus aliquantulum ponderosus,
in inferiori parte fusi positus, vt recte & ordinate verratur:
& huic dicto consonat quod subditur.
- 10 Et digiti eius appre. fu. Per vertebrū hic intelligitur recta
intentio opus dirigēs per apprehensionē fusi ad filandū, pro-
secutio boni operis de genere eius. q. cōsonat itēctoni recte.
- 11 Manum suam. Scriptura enim sacra quasi vbique inducit
ad opera misericordiæ.
- 12 Non timebit domus sua à fri. i. a pena gehennæ. secundū quod
dicit hic Ra. Sa. allegans illud Iohan. 24. cap. **Ab aquis nium**
transiet ad calorem nium, & loquitur de damnato.
- 13 Omnes enim domestici eius. id est, boni doctores & discipuli.
- 14 Vestiti sunt duplicibus. id est, virtutibus intellectualibus
& moralibus, quæ sunt vestes animæ.

Stragu-

C Possunt aut frigora niuis, tormenta etiam æterna intelligi, quæ igne & frigore sunt missa. unde: Ibi erit fletus & stridor dentium. Fletus. n. ex igne & fumo, stridor ex frigore. vñ
Iob. 24. c. Iob: *Ad calorē nimium transibunt ab aquis niuiū.* Sed ab his ecclesia domui suæ nō timebit: quia quicūque pereunt, ad domū illius nō pertinebant, nec spiritali veste eius erant induti. In euāgelio enim de eo qui non habebat vestem nuptialem, dicitur: *Ligatis manibus & pedibus mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor.* Qui merito in frigore religitur, quia vestem pietatis non habebat.

Matth. 23. b.

Ligatis manibus & pedibus mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor. Qui merito in frigore religitur, quia vestem pietatis non habebat.

Psal. 44. c.

Stragulata vestis est quæ variante textura solet cōfici firmissima, fortia ecclesiæ opera, & diuersa virtutū eius ornāmēta significat. de quib⁹: *Astitit regina à dextris tuis, &c.* Byssus, castitas puræ cōscientiæ & conuersationis, purpura, effusio sanguinis. Byssus. n. candidi coloris, purpureus aut color, & de sanguine aiantis (qui purpura vocatur) fit, & sanguinis habet speciem. Ideo dicitur sancta ecclesia, in pace habere lilia, in bello rosas. Itera quia byssus virens oritur, sed multis exercitationibus amisso humore natiuo ad decorem candidæ vestis ducitur: Byssus induitur ecclesia, dum castigant corpora electi. Purpura autem quæ regum est, cum continentiam, non amore laudis, sed regni perennis exercent. Hinc: Gaudeamus & exultemus, quoniam venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se, & datum est ei, vt cooperaret se bysso splendēti candido. Byssinæ enim iustificationes sanctorum sunt.

Apo. 19. b.

Nobilis in portis vir. Vir, dñs qui visus est ignobilis, cū ante tribunal staret iudicandus, sed nobilis cū venerit iudicatur⁹, & oēs angeli cum eo, &c. In portis, quia veteres in portis se debant ad iudicandū, vt venientes paratum continuo rñsum iudicantis acciperēt, & rusticos vel pastores, insolita vrbis ædificia non stupefacerent, nec frequens litigantiū controuersia vrbis pacem turbaret. Nobilis ergo erit dominus in portis suæ ciuitatis: quia qui nunc à multis contemnitur, vbi finis seculi fuerit, vbi patriæ celestis ingressum aperuit electis, cunctis apparebit sublimis.

Ad. 10. b.

Sindonem fecit & vendidit. In lintheo sindonis subtilis, sanctæ intextio p̄dicationis in qua molliter quiescit: quia in illa spe superna refouemur. Vnde & Petro aialia in lintheo mōstratur, quia peccatorū aīæ misericorditer aggregatæ in blandæ fidei quiete continent⁹. Hanc igit⁹ sindonē ecclesia fecit & vendidit, quia fidē quā credendo texerat, loquēdo dedit, & ab infidelibus vitā rectæ cōuersationis accepit, quæ & Chanaan eo cingulū tradidit, quia per vigore demonstratæ iustitiæ fluxa opera Genilitatis astrinxit, vt qđ præcipiē, viuendo teneat. *Sicut lumbi vestri præcintili.* Per Chanaan enim

Luc. 12. c.

gentes

gentes à quo & sunt, qui & commutatus interpretatur. **Gē. D** tes enim à vitijs ad virtutes, à diabolo migrauerunt ad Christum. Vnde pro his qui commutabuntur filijs Core canticū pro dilecto. Et post: *Obluiscere re populum tuum, & do. pa. te* **Fortitudo.** Fortitudo ad tolerandū: Decor ad virtutū gratiam exercendā. De-

a sunt duplicibus. **Me. m.** Stragulata vestem fecit sibi, bys-

b sus & purpura indumentum eius. **Nū. n.** Nobilis in portis

c vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. **† Sam. ch.**

d Sindonem fecit & vendidit, & cingulū tradidit **† Chanaan eo.**

e Ain Fortitudo & decor indumentū eius, & ridebit in die no-

f uissimo. **Phē. o.** Os suū aperuit sapiētiæ, & lex clemētiæ in lingua

g eius. **Sa. de.** Cōsiderauit semitas domus suæ, & panē otiosa nō

minus regnavit, decorem indutus est: indutus est dominus fortitudi-

nem, & præcinxit se. Cum euangelium regni prædicaret, alijs placebat, alijs displicebat. Ad eos quibus placebat, decorem induit. Ad eos quibus displicebat, fortitudinem. Imitare & tu dominum Deum tuum, vt possis esse vestis illius. Esto cum decore ad eos quibus placet opera tua. Esto fortis aduersus detractores.

e Os suū. Ad hoc tantum loquens os aperuit, vt sapiētiā doceret, secundū illud: *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est, ad ædificationem dei, vt det gratiam audientibus.* Vel, os cordis aperuit ad discendum ab ipsa sapiētiā intus veritatem, quam foris doceret. Vtrique cōuenit quod subiungit: Lex clementiæ in lingua eius.

f Lex clementiæ. Vt non statim puniat vt lex Moyfi, sed misericorditer parcat. Sicut dominus de muliere peccatrice. *Qui sine peccato est, primum in illam lapidem mittat.* Et sic absoluit eam: *Vade, & amplius noli peccare.*

g Cōsiderauit. Quia cunctas conscientiæ suæ cogitationes subtiliter inuestigat.

Item: Domus fortis mulieris, habitatio patriæ celestis est. Semita, præcepta iustitiæ, quibus ad uitæ mansionē uenitur: Quas aīa bene considerat, cum & diligenter quibus actibus ad cælum peruenire debeat, inspicit: & quæ didicit agenda, exercere non desinit.

h Panem otiosa non comedit. quia sacrū eloquium quod percipit, opere exequitur. Panem quoque otiosa non comedit, cum dñi corpus percipiens studet imitari actu quod mysterio celebrat, ne indignē panem domini comedendo & calicem bibendo, iudicium sibi manducet & bibat. Vel simpliciter potest accipi, quod panem otiosa non comedit, secundum illud: *Qui non operatur, non manducet.* Et ipse Paulus de se: Quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ. Vnde luxuriantes uideas arguens ait: *Simul autem & otiosa discunt circumire domos: non solum otiosæ, sed uerbosæ & curiosæ.*

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

Surre-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Stragulata vestis, id est, diuersis coloribus intextam: Fecit sibi, quia sacra scriptura de omni genere uirtutum charismatum & donorum tractat, & ad ea inducit.

2 Byssus, castitatis.

3 Et purpura, charitatis.

4 Indumentum nūm eius, id est, uere studentium in ea scientia pariter & uita.

5 Nobilis in portis vir eius, id est, doctor bonus, qui dicitur nobilis in portis, id est, inter sapientes, antiquitus in portis sedentes ad reddendum ueritatis iudicium, ideo subditur.

6 Quando sederit cum senatoribus terræ, id est, cum sapiētibus qui habent regere terram & iudicare.

7 Sindonem fecit & vendidit. *Hebraei dicunt, mercatori.* Nomen enim Hebraicum hic positum æquiuocum est ad hoc quod sit nomen propriū populi descendētis de Cham filio Noe, & nomen appellatiuum significans mercatorem, litera tamen præcedens immediate, dicto Hebraeorum uidetur magis concordare, cum dicitur: *Sindonem fecit & vendidit.* Per sindonem uero quæ est uestis linea & munda, intelligitur puritas mentis. Per cingulum uero castitas

stas corporis. Vnde dicit Greg. hom. 22. *Lumbos enim præcingimus cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus.* Dicitur autem sacra scriptura illa facere eo quod ad ea inducit, & uendere, quia non omnes istam munditiam consequuntur, sed soli ad ea consequenda fideliter laborantes.

8 Fortitudo, id est, constantia mentis.

9 Et decor, exterioris honestatis.

10 Indumentum eius. Sunt enim paramenta mentis ad quæ sacra scriptura inducit.

11 Et ridebit, id est, ridere faciet studentes in ea fideliter.

12 In die nouissimo, quando audient uocem domini dicentis: *Venite benedicti pa. ma. &c.*

13 Os suū aperuit sa. quia sacra scriptura docet sapiētiā de sursum descendētem, quæ pudica est, & modesta, suauis, bonis consentiens, plena misericordiæ, & fructibus bonis, ut dicitur Iaco. 3.

14 Et lex clementiæ in lingua eius. quia tam in nouo quam in ueteri testamento ad clementiam inducit.

15 Cōsiderauit, id est, considerare fecit.

16 Semitas domus suæ, id est, conscientie secreta studentium in ea. Et quia hic labor est optimus, ideo sequitur: *Et panem otiosa non comedit.*

Surre-

A Surrexerunt filij eius. Quod futurū nouit ut propheta, quasi iā factū rērt. Surgeat filij eius ecclesiæ, i. electi immortales, & tunc matrē quę eos aqua & spiritu Deo genuit, beatissimā prædicabunt. quę nunc quali misera despiciat. sicut Apostolus ait: Si in hac uita tñ sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus.

1. Cor. 15. 6.

Sed quia pro alia uita militamus, merito cū apparuerit quod erimus, matrē i. ostrā beatissimā prædicabimus.

Cant. 6. b.

Potest & hoc quod dicitur: Surrexerunt filij eius, & beatissimā prædicauerunt. etiam nūc accipi, cum quis fidelium transiens

† eius.

seculi ærumnis ad cælum ducitur. Aliqñ enim sedere, ad humiliationem est, surgere ad gloriā pertinet. Vnde de Niniuitis dicitur in euangelio: *Olim in ciuitate sedentes peniterent. Et. Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* Surgunt ergo filij ecclesiæ, & beatissimā eam prædicant, cum cælestibus bonis sublimati, quanta sit illa beatitudo aspiciunt: & hanc debita laude cum ea concelebrant. Laudat eam uir ipsius, cum bona quę ipse donauit, remunerat. Sed quibus uerbis laudat, ostendit. *Multa filia congregauerunt diuitias.*

Luc. 10. d.
Psal. 126. a.Math. 25. c.
1. Cor. 5. c.

Surget uir eius, & laudabit eam in iudicio, dicens. *Venite benedicti patris mei, per ipse regnum quod uobis paratum est, &c.* Qui quidē primitiæ dormientiū resurrexit a mortuis. Sed in iudicio quanta sit resurrectionis suę gloria demonstrabit. *Multa filia congregauerunt diuitias: tu supergressa es uniuersas.* Ecclesiæ hereticorū & malorū catholicorū, quę filia dicuntur. vel Christi, vel ecclesiæ, quę a dñcis non sunt remota sacramentis, & adoptionem filiorū quā non custodierunt, receperūt. Vñ Iohānes. *De nobis exierunt, sed de nobis non sunt.*

1. Iohan. 2. c.

Quę congregauerūt diuitias, bona opera, scientia, elemosynas, afflictionē, &c. quę sunt ueræ diuitiæ spiritus, ubi pura metis sinceritate gerunt, sed sine fide nihil profunt. Sed & illæ

& illæ filia frustra congregant diuitias. De quibus: *Multæ dicent in illa die: Domine, nonne in nomine tuo daemonia eiecimus, & in nomine tuo uirtutes multas feci. Sed & confitebor tunc illis, quia nunquam noui uos.* Sed has filias ecclesiæ superegreditur, quę fide casta & opere perfecto redemptoris sui uestigia secutæ.

c Fallax gratia & vana est pulchritudo.

Fallax est gloria laudis, quam ab homine accipit. Vana pulchritudo castitatis, vel operationis bonę, quā hominibus ostentat anima; quę timore caret diuino. At illa conscientia uera laude digna, quę timorem Dei in omnibus

cam.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

F

Ecclesiæ. 1. b.

Ibidem. 7. c.

Iob. 3. 1. 6.

Mat. 13. d.

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Surrexerunt filij eius. id est, discipuli studiosi.
- 2 Et beatissimam. quia sacram scripturam super omnem aliam extollunt.
- 3 Vir eius & laudauit eam. id est, doctor bonus qui doctrinā suam incipit à commendatione sacre scripturæ.
- 4 Multa filia. id est, philosophorum & sapientū scripturę.
- 5 Congregauerunt diuitias. id est, cognitiones ueritatis multas, quę sunt meliora bona quam corporalia.
- 6 Tu supergressa. quia sacra scriptura multo plures ueritates tradit quam alię scripturę, & etiā puriores: quia in ea nulla fallitas admiscetur, cum immediate emanet à prima ueritate. Scripturę uero humanitus adinuentę, etli continent multas ueritates, tamen habent admixtas multas fallitates, sicut patet in scripturis Aristotelis, qui minus inter alios philosophos dicitur errasse: & tamen errauit in multis, utpote de mundi æternitate, & de numero intelligentiarum, quę posuit secundum numerum orbium: cum tamen sit maior quasi

quasi incomparabiliter, secundum quod dicitur uicesimo quinto. a. *Nunquid est numerus militum eius.* & Dan. septimo. c. *Multa milium ministrabant ei & decies milies cen. m. aff. ei:* & de felicitate earum quam ponit in motu orbium, & in multis alijs, ideo subditur.

7 Fallax gratia & vana est pulchritudo. scilicet uerborū Rhetoricorū in humanis scripturis, & maxime poeticis, in quibus sub uerbis ornatis latent multę fallitates, secundū quod dicitur. 1. Metaphy. Multa mentiuntur poetę cantantes.

8 Mulier timens dominum. id est, sacra scriptura, quę quasi ubique inducit ad Dei reuerentiam & timorem.

9 Ipsa laudabitur. præ ceteris scripturis.

10 Date ei de fructu manuum suarum. id est, studentibus in ea dabitur fructus gloriosus.

11 Et laudent eam. id est, sapientes in portis sedentes cum iudicibus, ut dictum est supra. Et isti sapientes dicuntur opera sacre scripturę, in quantum per eius studium sapientiam consequuntur.

Incipit prologus sancti Hieronymi in librum Ecclesiasten.

Mimini me hoc fermē quinquennio, cum adhuc Romæ essem, & Ecclesiasten sanctę Blefillę legerem, ut eam ad contemptum huius mundi prouocarem, & omne quod in mundo cerne-

ret, putaret esse pro nihilo: rogatum ab ea, ut in morem commentarioli obscura quęque disserterem, ut absque me posset intelligere quę legebat. Itaque quoniam in procinctu nostri operis subita morte subtracta est, & non meruimus ò

Paula & Eustochium, talem uitę nostrę habere fortem, tanto vulnere tunc percussus obmutui: & nunc in Bethlehem positus, angustiore uidelicet ciuitate, & illius memorię & uobis reddo quod debeo: hoc breuiter admonens, quod nullius autoritatē secutus sum, sed de Hebræo transferens, † maxime Septuaginta interpretum confuerudini me coaptaui, in his duntaxat quę non multum ab Hebraicis discrepabant. Interdum Aquilę quoque & Symmachi & Theodotionis recordatus sum, ut nec nouitate nimia lectoris studium deterrerem, nec rursus contra conscientiam meam fonte ueritatis omissio: opinionum riuulos consecretar.

† magis.

Ecclesiast.

C A P. I.

Verba Ecclesie. * Athanas. Hunc librum scripsit Salomon, dicitur autem Ecclesiastes quoniam ita hunc nominavit autor ipse qui scripsit. In principio ipsius dicens. *Verba Ecclesiaste filij Davidis regis Israel in*

Jerusalem. Varijs autem nominibus vocatus est Salomon, Sapiens propterea quod sapientia particeps factus est, Prudens eo quod veritatis in eo fuit prudentia. Doctus quoniam veram a Domino doctrinam habuit. Ecclesiastes vero vocatus est quoniam ad populum ipse concionatus est, & quæ spiritus sunt loquutus. Videtur autem in hoc libro de naturali theoria philosophari. Quoniam enim Aegyptij de illa suas iam habebant imaginationes, & Græci hisce de rebus fabulaturi erant, ob eam ipse causam impulsu Spiritus Sancti eos qui de istis inquirere conabantur ita compescit dicens: *Non poterit homo inuenire opus, &c.*

Hierony. Tribus nominibus vocatus est Salomon, i. pacificus, & ididai, i. dilectus domini: quia in regno eius pax, & dominus dilexit eum, & Coheleth, id est, *ἐκκλησιαστής* Græce, qui cœtum, id est, ecclesiam cōgreget, i. concionator: cuius sermo non est ad vnum, sed ad vniuersos. Iuxta tria vocabula, tria volumina composuit: proueria paruulos docens. Vnde crebro quasi ad filium loquitur. Ecclesiasten, ad maturos, omnia esse breuia & caduca ostendens, quæ cernimus. Canticum canticorum, ubi consummatam sponfam sponsi iungit amplexibus. Nisi enim vicia reliquerimus, & mortali pompæ renuntiantes nos ad aduentum Christi præparauerimus, non vere dicemus. *Osculetur me osculo oris.* Prope hoc ordine philosophi docent, primo Ethicen, inde Phisicen, & quæ in his profecisse vident, ad Theologiam vsq; perducunt.

Notandum quoque, quod in his diuersus est titulus. In prouerbijs. Proueria Salomonis filij David regis Israel. In Ecclesiaste, Verba Ecclesiastes filij David regis Ierusalem. In quibusdam codicibus tam Græcis quam Latinis inueniuntur additum Israel, sed male. In Cantico canticorum nec filius David, nec rex Israel siue Ierusalem, sed tantum Canticum canticorum Salomonis. Sicut enim proueria quasi rudis institutio ad 12. tribus & ad totum pertinent Israel, & quæ contemptus mundi non nisi metropolitibus conuenit, i. habitatoribus Ierusalem: ita Canticum canticorum ad eos proprie qui tantum superna desiderant. Ad incipientes & proficientes & paterna dignitas, & regni proprii autoritas. ad perfectos vero qui non timent, sed amant, solum nomen sufficit, & æqualis magister est, & nescit se esse regem.

Greg. Quo hic liber sit legendus, & exponendus, sic dicit: Ecclesiastes autem proprie dicitur concionator. In concione vero sententia proponitur, per quem tumultuosa turbæ seditio comprimatur, & cum multi diuersa sentiunt, per concionantis rationem ad vnam sententiam perducuntur. Hic igitur liber ideo concionator dicitur, quia in eo Salomon tumultuantis turbæ sensum susci-

Ecclesiastes, qui ab Hebraeis Coheleth appellatur.

C A P. I.

a Concionatoris.

b Paterna dignitas.

c Propria autoritas.

ERBA + Ecclesiastes filij David regis

[Male opinantur qui dam nos his verbis ad voluptatem luxuriamque provocari, cum potius omnia quæ cernimus, vana esse conuincantur.]

Ierusalem. + Vanitas vanitatum dixit

adhuc dediti, alia in quibus ea quæ rationis sunt differat, atque animum a delectatione compescat. Nanque ait: *Hoc itaq; mihi visum est bonum, ut comedat quis & bibat, &c.* Et post. *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij.* Illud ex infirmi persona, hoc ex ratione. Similiter etiam diuersas cogitationum tentationes exponens ait: *Vnus interitus hominis est & iumentorum, &c.* Quid habet amplius sapiens stulto, nisi ut pergat illuc ubi est vita? Has autem personas diligenter lector inspiciat, ne in Epicuri dogma incurrat.

Albinus. Tradunt Hebrei hunc librum Salomonis esse agētis pœnitentiā, quia in sapientia diuitijsq; confusus per mulieres Deum offendit. Secum enim omnia vana reputauit esse, & ad miseriam deuenire eos qui in eis spem ponunt.

Allegorice. Pacificus & dilectus Dei patris filius, & Ecclesiastes noster Christus est, qui inimicitias in carne vacans, vtraq; fecit vnum, dicens: *Pacem meam do vobis, &c.* De quo: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum a d. te.* Qui est caput ecclesiæ, non ad synagogam, sed ad multitudinem gentium loquens: Rex Ierusalem spiritualis, filius David, de quo: *Miserere nostri domine fili David.* Et. *Osanna filio David.* Verbum quoque Dei non fuit ad eum, sicut ad Ieremiā & ad ceteros prophetas. Ipse est etenim verbum & sapientia: ipse enim diues & pauper, ipse rex gloriæ potēs, ipse verba loquitur ad ecclesiæ viros, scilicet ad apostolos. vnde: *In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

b *Vanitas vanitatum.* Hierony. Pro vanitas vanitatum finem quosdam interpretes possumus dicere: Vaporē fumi, & auram, tenuem, quæ cito soluuntur. Vnde vniuersitas caduca ostenditur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Siue quia creatura vanitati subiecta est, & ingemiscit, & parturit, & prestolatur reuelationem filiorum Dei: & nunc ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamur, & tandiu oia vana, donec veniat quod perfectum est.

Antequam suam ponat sententiam, quædam apparatus videtur & ornamentum facere, cum dicit: *Vanitas va. & o. va.* Postea a maiori, id est, ab homine incipit, ostendens ipsum vanitati subiectum id est, mutabilitati. Et hoc est: *Vanitas, &c.* Vanitas ois homo viuens, quanto magis cetera? Vnde: *Vanitati subiecta est creatura, non volens, sed prop. e. qui sub. ean. in spe.* Quicquid. n. non esse potest, vanitas dici potest, quia mutari potest. F

Solut

Venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra Postilla super librum Ecclesiasten incipit.

C A P. I.

Verba Ecclesiastes. Sicut dictum fuit in principio libri Prouerborum, in tribus libris Salomonis traduntur tria sapientiam excellētia magnifice, quæ sunt scilicet Empedoclem, mobilis affluentie contemptus, futuræ felicitatis appetitus, & mentis illustratio. Et istud tertium in ordine doctrine est primum, quia via est compendiosa ad assecutionem aliorum: propter quod traditur in primo libro qui dicitur Parabole Salomonis, quo finito acceditur ad secundum in libro Ecclesiastes, in quo traditur mobilis affluentie contemptus.

Circa quod sciendum, quod tempore Salomonis sapientie studium vixit in Ierusalem, quia omnes reges terre, & potentes desiderabant audire sapientiam Salomonis, ut dicitur tertij Regum quarto. Et quia circa felicitatem hominis multi varie dixerant, & dicebant. Nam aliqui ponebant eam in diuitijs, alij in delicijs, & alij in honoribus, & sic de pluribus alijs bonis, quæ per laborem humanum acquiri possunt in vita præsentia. ideo Salomon voluit hanc questionem tractare in hoc

hoc libro, ostendendo quod in talibus bonis non consistit felicitas hominis, sed in Deo qui est bonum infinitum. Et diuiditur liber iste in duas partes, scilicet in proœmiū & tractatū, qui incipit ibi: *Vanitas vanitatum dixit, &c.* Circa primum notificatur autor huius libri ministerialis tñ: quia Deus est autor principalis. & primo quantum ad eius sapientiam, cum dicitur: *1 Verba Ecclesiastes.* id est, Salomonis, qui Ecclesiastes dicitur, id est, concionator, quia per sapientiam sibi datam erat aptus ad concionandum & persuadendum alij veritatem. Secundo quantum ad genus, cum dicitur:

2 Filij David. qui fuit sanctissimus. Tertio quantum ad dignitatem, cum dicitur:

3 Regis Ierusalem. ita quod ly regis, refertur ad David & ad Salomonem. vterque enim regnavit in Ierusalem. Et licet regnum ipsorum ad alia loca, & ad alias ciuitates se extendere: exprimitur tñ specialiter Ierusalem, quia erat metropolis in regno, & electa ad Dei cultū. *4 Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes.* Hic incipit tractatus & diuiditur in duas partes, quia primo Salomon errores aliorum excludit. Secundo proponit cōcludit capite 7. Prima adhuc in duas, quia primo proponit intentū in generali. Secundo prosequitur in speciali, ibi:

Generatio.

Solus deus semper idem est, quod est. Quod autem mutat, quodammodo euanesceat, & non est, quod erat, ad comparationem creatoris, omnis creatura vanitas potest dici, & quasi nihilum computari.

Hiero. Si cuncta, quæ fecit deus, valde bona, quomodo vanitas, & etiam vanitas vanitatum? Vt si-

† superfluitas, vel quod utilitatis est homini.

Psalm. 38. b. † autem.

cut in Cantico cantorum inter omnia carmina excellēs carmen ostenditur, ita hic magnitudo vanitatis monstratur. Similiter in psalmo: *Vniuersa vanitas omnis homo viuens*. Si viuens vanitas, ergo mortuus vanitas vanitatum. Sed possumus celum, terram, & cetera, bona quidē per

se dicere, sed deo comparata quasi nihil esse, vt lucerna in solis comparatione, nec cernitur lucere, & stellarum lumina orto sole obsecurantur. Ita aspiciens elementa, & rerum multiplicem varietatem, admiror quidem operum multitudinē sed recogitans omnia transire, & suo fine fenescere, solumque deum idem semper esse, quod fuerit, cogor non semel, sed bis dicere: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*.

Luc. 12. c.

a *Quid habet amplius homo*. Post generalem sententiam ad varios labores hominum verba conuertit, qui frustra laborantes congregant diuitias perituras, ambientes honorem sibi, quibus subito dicitur: *Stulte hac nocte morieris, cuius erūt, quæ congregrasti?* maxime cum ex omni labore nihil secum ferāt, sed nudi in terram redeunt, vnde sumpti sunt.

Luc. 21. f.

b *Generatio præterit, & generatio aduenit, terra vero in æternū stat*. Hieronymus. Prima recedit generatio Iudæorum, & succedit generatio de gentibus congregata. Terra autem tandiu stat quandiu synagoga recedente ecclesia omnis introeat. Cum enim prædicatum fuerit euangelium in toto orbe, tunc erit finis, quo imminente celum, & terra transibunt. Et signanter non ait, terra in seculis stat, sed in seculo. Nos autem deū laudamus non in vno seculo, sed in seculis seculorum.

Generatio

NICOLAUS DE LYRA.

Generatio. Propositum autem suum est, excludere, a vera felicitate illa in quibus ab alijs ponebatur, scilicet diuitias, & honores, & consimilia, quæ habentur in presenti vita, & hoc est, quod dicitur. *Vanitas vanitatum*. Id est, vanitas maxima, sicut charitas dicitur virtus virtutum, quia est maxima inter virtutes, & rosa flos florum, quia pulchrior inter alios flores.

1 Ecclesiastes. id est, Salomon, qui dicitur Ecclesiastes, id est, concionator, quia pertractando opiniones aliorum de felicitate, arguit ad diuersas partes, vt videbitur prosequendo, & post determinat veritatem.

2 Vanitas vanitatum. Repetitio est eiusdē ad maiorem assertionem. **3 Et omnia**. in quibus ab alijs ponitur felicitas.

4 Vanitas. id est, sunt valde vana, eo modo loquendi quo dicitur valde liberalis ipsa liberalitas, propter quod in talibus non est ponenda felicitas, de cuius ratione est firmitas, & stabilitas, cum sit vltimum hominis bonum. Et ad probationē sui dicti in generali subdit: **5 Quid habet amplius homo de vni. labore suo quo laborat**. id est, in vita presenti, quasi dicat qui libet potest experiri, quod non assequitur ex laboribus suis, nisi bonum instabile, & amissibile, saltem per mortem, quā non potest euadere.

Diuisio.

6 Generatio præterit, & generatio aduenit. Hic prosequitur in speciali ad excludendum bona vitæ presentis a vera felicitate. Et diuiditur in decem partes secundum numerū eorum, quæ excludit. Partes patebunt prosequēdo.

Primum autē, quod intendit excludere est scientia humanitus acquisita, q̄ inter alia v̄r maius bonū. Vnde, & multi philosophi posuerūt in ea beatitudinē hominis, dicētes eū tunc esse felicem, q̄n in eius mente describitur totus orbis per sciētiā perfectā. Hoc autē excludit in hoc capite primo, quia ipso excluso alia in quodā generali sunt exclusa, cū fiat bona minor. In hoc autē sic procedit, quia propositū ostendit primo in scientia speculatiua, secundo in practica, ibi: *Vidi cuncta*. tertio infertur conclusio intenta, ibi: *Locutus sum*. Prima in duas quia ostendit propositū primo per rōnē. secundo per experientia, ibi: *Ego Ecclesiastes*. Prima in tres secundum tres rationes, secunda ibi: *Non saturatur*. tertia ibi: *Quid est, quod fuit*. In prima parte facit talem rationem. Illa scientia, quæ est valde imperfecta

Generatio præterit, & generatio aduenit, terra vero in æternū stat. D. Quid vanius terra manet, facta pro homine? homo terræ dominus in puluerem reducitur, stat autem terra in seculum, non in seculum seculi, quia celum, & terra transibunt, & ecce noua facio omnia.

a. Et his. b. Vanitas quia.

Ecclesiastes: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. † Quid habet † amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub solē: generatio præterit, & generatio aduenit, terra vero in æternū stat. Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Lustrans vniuersa

a. Nihil. b. Quia.

Non uides, quod uideras. c. Morit. d. Vides quod non uideras.

generatio præterit, & generatio aduenit, terra vero in æternū stat. Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Lustrans vniuersa

a. Malis.

b. Generatio præterit, quod ipse sol mutatione sua probat. Bonis.

c. Christus. d. Malis.

generatio præterit, & generatio aduenit, terra vero in æternū stat. Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Lustrans vniuersa

a. Hiero. Dicit se, uel secundum Agniam, aspirat. Symmachus, & Theodoro, recurrit. quia scilicet sol reuertitur ad locum suum, & illic unde prius regressus fuerat aspirat.

In hyeme.

In æstate.

generatio præterit, & generatio aduenit, terra vero in æternū stat. Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Lustrans vniuersa

generatio præterit, & generatio aduenit, terra vero in æternū stat. Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Lustrans vniuersa

& bonis oritur, & malis occidit, & ortus nos trahit ad patrē. Ad hoc. n. venit, vt nos de terris ad celum leuaret, & diceret.

Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Nec mirū

filium trahere ad se credentes, cum & pater ad eum trahat.

Nemo enim uenit ad patrem, nisi pater, qui misit me, traxerit eum.

Sol iste, & Iacob de terra sua egredienti occidit. Et item cū

de Syria terram promissionis intraret, ortus est ei. Loth quoque cum egressus de Sodomis, venit ad ciuitatem, ad quam

festinate sibi fuerat imperatū, ascendit in mōrē, & exiit sol super Segor. Aliter: Sol quando per austrū currit, vicinior ter

ræ est, q̄n per aquilonē, sublimior. Forsitā his, qui hyemis, &

tribulationis frigore coarctantur (*ab aquilone enim exardescunt mala super terram*) vicinior est sol iste iustitiæ. his vero, qui sub

boreæ calore priuatur æstiuo, incedit p̄cul, & p̄ suos circulos

vnde p̄fectus est, reuertitur. Cū enim traxerit omnia ad se,

& vniuersos suis radijs illustrauerit, erit restitutio principalis, & fiet deus omnia in omnib⁹. Symmachus hoc, ita interpretatur, vadit ad meridiē, & circumit ad boream, perambu

lans vadit ventus, & per quē circumierat, reuertitur ventus.

Allegorice. Sol Christus, qui oīa uiuificat, & illuminat spiritualis gr̄e splendore, & virtute, q̄ oritur fideli, occidit infideli.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hiero.

Hieronymus. Vadit ad austrum, & gyrat ad aquilonem, vel gyrans gyrado vadit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Hinc existimare possumus in hyeme solē ad meridianā plagā currere, in æstate ad septentrionem, & inde per æquinoctium, aut autumnum habere principium. Sed primum spiritus

Fauonio tepere, quoniam in vere omnia in festum prorumpunt. Quod autē ait, *gyrat. spir. & in cir. suos re.* vel ipsum solem spiritum nominauit, quod animal sit, & spiret, & vigeat, & annuos orbes cursu suo

B expleat, ut ait Poeta:

Interca magnum sol circumuoluitur annu, vel quod etiam lunæ lucentemque globum, & astra Tytanea Spiritus intus alit, totamque infusa per artus Mens agit molem, &c. Non de annuo solis cursu, sed de quotidianis eius semitis loquitur. Obliqua enim, & fracta linea per austrum pergit ad boreā, & ita ad orientem reuertitur.

Sol quomodo currit.

a In circumitu pergit spiritus. Ipsum solem spiritum vocat, qui animat, & inspirat, & viuificat omnia, sicut in vere, quod in diuinitatem putatur, singulis annis videmus. Oblique. n. per zodiacum currit sol. Vnde in hyeme ad austrum vergit in æstate ad boream, ne si semper eodem modo procederet, alia calor, alia frigus consumeret.

b Omnia flumina intrant in mare. Dicunt philosophi aquas dulces, quæ mari influunt, vel ardente sole consumi, vel saluginis maris esse pabula. Sed Ecclesiastes noster: Conditor aquarū dicit eas per occultas terræ venas ad capita fontium regredi & de matrice abyssi in sua semper ebullire principia. Possumus per flumina, & mare, humanū genus accipere, quod in terram vnde sumptum est redit, secundū illud: *Terra es, & in terram ibis.* Nec terra impletur multitudinem mortuorum. Et Hieronymus dicit: torrentes non flumina, ideo quod cito transiunt.

Gene. 3. d.

Hiero-

Hieronymus. Omnes torrentes, & cætera. Recte turbidæ aquæ in mare vnde subisterant, reuertuntur. Et (ni fallor) torrentes sine additamento nusquam reperitur in bono. Nam *torrente voluptatis sua potabis eos.* Cū additamento saluator ad torrentē Cedōr traditur, & Elias ad torrētē Charit latrat, qui

Psalm. 35. b. Ioh. 18. 2. 3. Reg. 17. 2.

& ipse siccatur: Non adimpletur mare insatiabile, quomodo in prouerbis filiarum san-

Prou. 30. 6.

c Cunctæ res difficiles.

Non potest homo causas, & naturas rerum explicare, nec oculus ad plenum intruere, nec auris intruente doctore ad summam scientiam peruenire. Videmus enim

1. Cor. 13. d.

nunc per speculum in enigmate, & ex parte, donec veniat, quod perfectum est, quod in hoc mortali corpore esse non poterit. Hæc sententia contra eos est, qui sine labore, & dicendi studio sanctas scripturas se nouisse putant, & se sapientes, cum insipientes sint.

d Quid est, quod. Hiero. De his videtur dicere, quæ supra enumerauit, scilicet de mole terrarum, ortu solis, & occasu, cursu fluminum, magnitudine oceani, omnibusque, quæ aut cogitatione, aut visu, aut auribus discimus, quod nihil sit in natura nouū. Ab initio. n. & homines nati, & mortui sunt, & terra super aquas librata, & sol ortus occubuit, & aurbus volare, & natate piscibus, cæteris propria a deo artifice concessa sunt. Hic simile Comicus ait: *Nihil est dictum, quod non sit dictum prius.* Hoc cū exponeret Donatus: Pereant inquit, qui ante nostra dixerunt: Si ita in sermonibus, quanto magis in administratione mundi, quæ ab initio seculi sic perfecta est, ut requiesceret deus ab omnibus operibus suis die septima.

Terentius.

e Quid est, quod, &c. De naturis in principio mundi creatis, & de successione earum, quæ veniunt, & transeunt, ut homo moritur, homo nascitur, eadem natura est nascentis, quæ

fuit

NICOLAUS DE LYRA.

inferioribus, sicut causa vniuersalis. Homo enim generat hominem, & sol, ut dicit Philosophus. 2. Phys.

1 Et in circulos suos reuertitur. Quod dupliciter exponitur. Vno modo, quia omni die mutatur eius circulatio appropinquando magis ad tropicum æstiualem, vel ad tropicum hyemalem. Alio modo, quia secundum astronomos sol plures habet circulos, scilicet æquantem, deferentem, & epicyclum. Ista tamen determinate dicere magis pertinet ad aliam scientiā. Cōsequenter ostendit mutabilitatē circa elementū aquæ dicens.

2 Omnia flumina intrant in mare. quia etsi aliqua flumina aliquando absorbentur a terra, alibi tamen exeunt, & usque ad mare currunt.

3 Et mare non redundat. exeundo propter hoc ripas suas: Cuius causa subditur, cum dicitur.

4 Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur. scilicet de mari: Quæ quidem reuersio dupliciter intelligitur. Vno modo, quia per vias subterraneas de mari fluunt aquæ ad loca remota, & motu naturali possunt tantum ascendere, quāta est altitudo superficiē maris, & adhuc plus, quia transeundo sic per terram efficiuntur dulces per talem colationem, & per consequens leuiore, quam aquæ maris salæ, & sic erumpunt in fontes, & flumina in loco altiori, quam sit superficies maris, & sic naturali motu iterum fluunt ad mare. Alio modo, quia per influentiam solis, & stellarum eleuantur vapores humidi a mari, & condensantur in nubes, quæ per ventos deferuntur longe super aridam, & tandem resoluuntur in pluias, ex quibus augmentantur flumina ad mare currentia.

5 Cunctæ res. Hic concludunt propositum, ex quo enim cognitio humanitas acquisita ex sensibilibus habet ortum, ex quibus cum difficultate inuenitur veritas. bene concludit dicens: *Cunctæ res difficiles ad intelligendum.* Et quia dicit beatus Hieronymus in prologo super pentateuchum: Quod melius nouimus, melius, & proferimus, & per oppositum, quod minus bene intelligimus, minus bene proferimus, ideo sequitur.

6 Non potest eas homo explicare sermone. quia non potest eas ad

ad plenum intelligere, sed tantum valde imperfecte, ut patet de folio, vel fractu arboris, de quibus nullus quantūcunque studuerit potest ad plenum veritatem dicere, utpote quare est tante quantitatis præcise, vel talis figure, saporis aut virtutis. Vnde quod talis herba, vel fructus sanet talem infirmitatem, dicitur saltem in pluribus, quod habet a tota specie, id est, ab aliqua proprietate cōsequente speciem, quæ tamen non nominatur, eo quod ignoratur.

7 Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur. Hic ponitur secunda ratio, quæ talis est: De ratione felicitatis humanæ est appetitum hominis totaliter quietare, aliter non haberet rationem ultimi finis, sed scientia quæcunque acquisita non terminat appetitum hominis, sed magis excitat ad amplius sciendum, ut patet per experimentum, ergo, & c. Minor huius rationis ponitur, cum dicitur. *Non saturatur oculus visu, &c.* Inter alios sensus, visus maxime deseruit in acquisitione scientiæ per inuestigationem. Auditus autem in acquisitione scientiæ per doctrinam, & ideo per hoc intelligitur, quod scientia utroque modo acquisita non terminat hominis appetitum, & non est alius modus acquirendi via humana, propter quod in tali scientia non est felicitas ponenda.

8 Quid est, quod fuit. Hic ponitur tertia ratio, quæ talis est. De ratione felicitatis est permanentia stabilis. vnde in 1. Ethico. dicit Philosophus, quod felicitas non est, sicut myrmicoleon, quod est animal variabile in diuersos colores. Sed cognitio humanitas inuenta variabilis est, quia dicta maximorum philosophorum & doctorum, qui vno tempore tenentur pro firma autoritate, postea reprobantur, & iterum sub alijs verbis, vel eisdem renouantur. Vnde & circa primum principium, scilicet. De quolibet affirmatio, vel negatio, de nullo vero simul, diuersis temporibus contraria sententia philosophi, ut patet 4. Metaphy. ergo in tali notitia non est felicitas hominis ponenda. Huius rationis ponitur minor, quantum ad eius virtutem satis diffuse, cum dicitur: *Quid est quod fuit.* tam in rebus, quam in hominum opinionibus.

9 Ipsum, quod futurum est. licet tempore intermedio cesset, & datum sit obliuioni. Et ad idem pertinet, quod subditur.

10 Quid est, quod factum est. Est enim repetitio eiusdem sententiæ ad maiorem exaggerationem.

1 Nihil

S fuit morientis Sic de auibus, piscibus, serpentibus, & oibus animantibus: sic de herbis, arboribus & aliis naturis nihil nouum inuenitur quod antea non fuerit: nihil præteritū, quod post non fiat. Vnde: *Requiescit Deus die septimo ab omni opere suo*, a nouarum creatione naturarū, non a gubernatione, secundū

pari naufragio demergatur, an hæc & hmoi casu, an Dei iudicio veniant? Si iudicio, ubi iustitia? Si non iudicio, ubi prouidentia? Hæc, inquit, noīse desiderās, intellexi superflua curā per diuersa cruciantem, a Deo hominibus datam, ut cupiant scire quod licitum non est, & hoc propter suā in curio-

firatem, quam sponte incurrunt.

Hucusque genera- ^{† sciendum.}

liter de vanitatibus seculi: hinc ad seipsum redit, & quis esset ostendit, quomodo omnia cognouerit, & docuerit. vnde: Et proposui in animo meo, & cetera.

^c Hanc occupationem.

Hieronym. Verbum

Aman Aquila. LXX.

Theodotio περιποιήματα ^{† afflictionem}

quod Latine disten-

sio: eo quod in varias

solicitudines mēs ho-

minis distenta lanie-

tur. Symmachus ve-

ro, *οὐκ ἔστιν*, id est, oc-

cupationē transulit.

Itaque siue distensionem siue occupationem, siue quid hu-

iusmodi dixerimus, ad superiorē sensum cuncta referuntur.

Hanc occupationem pessimam, & c. Pulchre causa præ-

missa data est a Deo occupatio, sicut illud: *Propter quod tradidit eos Deus in passionem ignominiam.* Et item: *Propter quod tradidit Deus eos in reprobam sententiam.*

^f Vidi, & c. Consideravi omnia mundana, & vidi vanitatem & malitiam esse, id est, miseras spiritus, quibus animus di-

uersis fatigatus cogitationibus laborat cognoscere, quod homini non conceditur.

Hier. Verbū Routh, Aquila, & Theodotio, Noimē, Sym-

machus, Bochesim. LXX. Syriū expresse, nō Hebræum di-

centes Prolyresim. Noimen & Bochesis a passione uocabu-

lū est, & Prolyresis melius uoluptatem quam præsumptionem sonat. Dicitur autem q, agat unusquisque quod uelit,

& sibi rectum esse uideatur, atq; in diuersa libero homines ferantur arbitrio, & uana sint uniuersa sub sole, dum inuicē nobis in malorum & bonorū finibus displicemus. Dicebat mihi Hebræus quidā, quod Routh hoc loco magis afflictio-

nem & malitiam quam passionem & uoluptatem significa-

ret, non a malo, boni contrario, sed secundum hoc, sufficit dici malitia sua. Quam Græci significantius *κακὸς νόσος* uocāt.

& est sensus: *Consideravi uniuersa quæ in mundo sunt, & nihil aliud deprehendi quam vanitatem & malitiam*, id est, miseras spi-

ritus: quibus anima diuersis cogitationibus affligitur.

^g Peruersi. Hier. Peruersus nō poterit adornari, & imminutio nō poterit numerari. Qui n. peruersus est, nisi ante corri-

gat, nō pōt adornari: recta ornant, curua corrigunt: hoc cō-

tra hereticos, qui quasdā naturas introducūt, quæ nō recipiūt sanitatē, & q. imminuti. i. quod deest nō pōt numerari, pri-

mogenita unī Israel numerata sunt: Fēminę uerō & seruī & paruuli, [†]

⁶ Hanc occupationem. In Hebræo habetur, malam. Licet enim scientia acquisita sit bona, & per cōsequens occupatio ad eam consequendam est bona per se, dicitur tamen mala per accidens, in quantum habet laborem & afflictionem studiū annexam, vel quia aliquando est impeditiua maioris boni, scilicet deuotionis & orationis.

⁷ Vidi cuncta quæ sub sole. Hic ostendit Salomon, q. in scientia practica non est hominis felicitas, & facit talem rationē: Inter scientias practicas illa melior est, quæ ordinatur ad bonum regimen cōtatis, s. politica: quāto bonum cōc melius est bono singularis personæ. Sed in hac non consistit felicitas hominis: quia habet multam afflictionem & vanitatem annexam: ergo in nulla scientia alia practica consistit felicitas hominis humana. Medium autem huius rationis cum sua probatione ponit cum dicit: *Vidi cuncta quæ sub sole sunt*, per scientiam practicam, cuius finis est opus.

⁸ Et ecce uniuersa vanitas. Dī aut aliquid vanū, quod nō attingit finē intentū. Sicut medicina dī vana, quæ nō inducit sanitatem, & sic frequenter contingit in scientia politica, cuius finis est ciues facere bonos & studiosos. ideo subditur.

⁹ Peruersi difficile corriguntur. per scientiam politicam a com-

munitatis rectoribus.

⁶ Hanc

^{Et stul-}

NICOLAUS DE LYRA.

¹ Nihil sub sole nouum, nec valet quicquam dicere. licet videatur hominibus modernis. Et subditur causa.

² Iam enim præcessit, & c. Vnde dicit Philosophus. 2. Meteororum, quod opiniones & dicta sapientum, quæ videntur de nouo inuenta, fuerunt in autoritate ante per longa tempora, sed per incendia vel inundationes vel hominum mortes, libri eorū fuerunt corrupti, & dicta eorū obliuioni tradita, & sic postea videntur de nouo inuenta, cum tamen non sit ita. Ex dictis patet sequens litera.

³ Ego Ecclesiastes fui rex Israel. Hic consequenter Salomon ostendit propositum per experimentum, quia sicut dictum est supra, & hic iterū dicitur ipse fuit sapientior alijs sui temporis, & etiam præcedentibus, quorum erat memoria, & tamen tanquam expertus dicit hic, quod talis scientia habet annexam anxietatem animi & laborem. & per consequens licet talis scientia sit bona, non tñ est tñ bonum, quod in ea felicitas hoīs sit ponenda. & hoc est quod dicit. *Ego Ecclesiastes fui rex Israel*, i. super omnes tribus Israel, ut patet. 3. Reg.

⁴ In Ierusalem. quæ est metropolis illius regni.

⁵ Et proposui in animo meo querere & inuestigare, & c. scientia acquisita.

E paruuli, & vulgus ex Aegypto nequaquam plenitudo, sed imminutio exercitus non numeratur. Pot & sic intelligi. Tanta malitia est in mundo, ut ad integrum statum nec redire valeat, in quo conditus est. Aliter. Oibus in integrum per penitentiam restitutis, solus diabolus in suo permanebit errore. Cui-

scientiam, & e regione errores & stultitiam, ut hec apperenti do, illa declinando, eius sapientia probaret. Sed in hoc quoque dicit se pauisse ventos, & non valuisse comprehendere veritatem de presumptione spiritus siue passione venti. quod sapienter in hoc libro supra differuisse sufficiat.

^a Non sunt digni numero, ut sancti, de quibus dicitur, Dinumerabo eos & super arenam, &c.

& stultorum infinitus est numerus Locutus sum in corde meo,

^a Reges in Ierusalem: Non Abraham, non Moyses & ceteros, sed qui fuit ante me in Ierusalem.

dicens: Ecce, magnus effectus sum, & precessi omnes sapientia

^a Quam petij a domino pra ceteris.

quia qui fuerunt ante me in Ierusalem: & mens mea cōtem-

^a Non ait locutus sum: quia multa scinus quae eloqui non possumus.

plata est multa sapienter, & didici: dedique cor meum, ut sci-

rem prudentiam atque doctrinam, erroresq; & stultitiam:

^a Hieron. Pro hoc ponit. Cognoui quia hoc est passio venti siue presumptio spiritus.

& agnoui, quod in his quoque esset labor & afflictio spiritus:

^a Quanto magis quis sapientiam de diuinis assequitur, eo magis vitij subiacere indignatur, & procul esse a virtutibus quas requirit.

eo quod in multa sapientia multa sit indignatio: & qui addit

scientiam, addit & laborem.

intolerandum laborem, iugi meditatione & studio prouenire.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et stultorum infinitus est numerus. id est, valde excedens numerum aliorum, & sic politica quae ordinatur ad hoc, quod riuus fiat boni & studiosi, habet effectum in paucioribus, & sic habet afflictionem annexam in regentibus.

2 Locutus sum in corde meo dicens. Hic Salomon concludit conclusionem intentam: felicitatem huius non consistere in scientia speculativa seu practica, dicens. Locutus sum in corde meo dicens. Ecce magnus effectus sum, ut patet terti Regum, quod nullus ex regibus praecedentibus fuit ei similis in potentia & diuitijs.

3 Et precessi omnes sapientia qui fuerunt ante me in Ierusalem. sicut dicitur terti Regum. 4. d. Et praecedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum, & erat sapientior cum his hominibus.

4 Et mens mea cōtemplata est multa sapienter. quia differuit de animalibus & plantis a cedro quae est in Libano, usque ad hyssopum quae

qua egreditur de pariete.

5 Et didici. quia non solum habuit scientiam infusam a Deo, sed etiam acquisitam.

6 Dedique cor meum ut scirem prudentiam. quae dirigit in agilibus humanis.

7 Atque doctrinam. id est, veritatem diuinae legis.

8 Erroresque. circa diuina.

9 Et stultitiam. Circa humana, ad euitandum. s. & impugnandum.

10 Et agnoui quod in his quoque esset labor. Sicut patet per praedicta. Et adhuc ratio alia inducitur, cum subditur.

11 Eo quod in multa sapientia. scilicet humana.

12 Multa sit indignatio. t. i. s. enim scientia inflat. a. Corin. 8. Superbia vero inflatiua indignatur de facili.

13 Et qui addit scientiam. scilicet talem.

14 Addit & laborem. quia indignatiui, & impatientes intra se sentiunt multas anxietates.

C A P. II.

Dixi ergo. Hieron. Veni nunc, tentabo te in letitia, & videbo in bono, & ecce etiam hoc vanitas. Postquam in multitudine sapientiae, & adiectione scientiae, do-

eleuer. vnde Salomon: Diuitias & paupertates ne dederis mihi. Statimq; subdit. Ne satiatus mendax fiam, & dicam. Quis me con-

Pro. 20. b. a. Tim. 3. b.

casum & sine fine certamen, transfuli me ad letitiam ut luxu fluere, congregare opes, diuitijs abundare, & perituras voluptates carperem antiquam morerer. Sed in hoc vanitatem propexi, dum praeterita voluptas praesentes quidem delectat,

& exhausta non faciat. Non solum autem corporalis letitia, sed etiam spiritualis est tentatio possidenti, ut egeam corripiente stimulo & angelo Satana, qui me colaphizet, & ne eleuer.

C A P. II.

^a More concionatoris sententiam vulgi in se suscipit, & falsam esse ostendit.

Dixi ergo in corde meo: Vadā & affluā delicijs, & fruam bonis. Et vidi quod hoc quoque esset vanitas.

^a Vt vobis qui rideris, quia lu. ^b Decipiuntur. Qui carnis gaudia sequuntur, & perpetuum putant quod fugit velut vmbra. Potest & de haereticis accipi: qui falsis dogmatibus acquiescentes lata sibi promittunt cum sint filii perditionis.

nititas. & risum reputaui errorem, & gaudio dixi: Quid frustra

dixi amentiam, & iucunditati dixi: Quid hoc facis? Vbi nos dicimus amentiam, in Hebr. habetur, meholal. Quod secundum Aquilam, errorem, secundum Symmachum, tumultum.

^a Pro

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. II.

Dixi ergo. Hec est secunda pars, in qua ostendit Salomon non esse felicitatem in delicijs corporalibus. Et primo multipliciter ostendit propositum. secundo concludit intentum, ibi: Quis ita diuorabit. Prima in duas, quia primo ostendit propositum rationibus sumptis ex vita deliciosa. Secundo ex adiuncta sibi cura, ibi: Rursus. Prima in duas, quia primo procedit ratione: secundo experimento, ibi: Magnificauit. Primum adhuc in duas: quia primo ostendit propositum. secundo infert corollarium, ibi: Cogitavi. Circa primum facit talem rationem. In illo non consistit felicitas humana, cuius delectatio est quasi momentanea: quia felicitas est bonum stabile, & firmum, ut patet ex praedictis. Sic autem est de delicijs corporalibus: ergo, &c. Virtutem autem huius rationis ponit, continuando se ad praecedentia, di-

1 Dixi ergo in corde meo. quasi dicat ex quo scientia non est summum bonum hominis, sed habet laborem annexum, ut dictum est. Conuertam me ad viuendum deliciosē.

2 Et risum. id est, statim percepi quasi dicat quilibet potest statim percipere.

3 Quod hoc quoque esset va. id est, nullius momenti propter breuitatem delectationis, quae est in huiusmodi delicijs. vnde dicit Grego. homil. 22. Deliciae corporales cum non habentur, graue in se deliderium accendunt, cum vero habitaeduntur, coarcedentem protinus in fastidium per satietatem vertunt. Et sicut est de delectationibus gustus, ita & de delectationibus tactus, quae in Venereis consistunt.

4 Risum. id est, ineptam letitiam.

5 Reputaui errorem. quia conuertitur in tristitiam.

6 Et gaudio dixi. quo homo gaudet de veritate inuenta.

7 Quid frustra. estimando felicitatem in delicijs.

Cogita

Pro quo LXX. & Theodori, aspiciunt quod exprimi potest
A circumlocutionem. Quomodo igitur hi qui circumferuntur
 oī vento doctrinę instabiles sunt, & in diuersa fluctuant, sic
 illi qui vident, quib. dicitur. *Va vobis qui videtis.* errore seculi ra-
 piuntur, nō intelligētes ruinam peccatorum suorum, neque
 plangentes, sed hęc

^{† vt traherem} bona putantes ater-
^{in vinum.} na, vnde plangere de-
^{† & tenerem.} berent, exultantes.
^{† bouum.} Potest hoc, & de hęc-

reticis accipi, qui fal-
 sis dogmatib. acqvie-
 scentes, leta sibi &
 prospera promittūt.
a Cogi. in corde. E-
 brietas, animi vigo-
 rem mutat, quā qui
 potest sapientia per-
 mutat, & vt in qui-
 busdā codicibus ha-
 betur, obtinere lēti-
 tiam spiritualem is
 poterit ad huius rei
 sapientiam perueni-
 re, quid in hac vita ap-
 petendum, quid vi-
 tandum.

b Plantaui vi. In do-
 mo diuitis nō solum
 aurea vasa, & argen-
 tea, sed & lignea &
 fictilia, agri & horti
 propter infirmos. Nā
 qui infirmus est, hōle-
 ribus vescitur, plan-
 tantur arbores, non
 omnes fructifere, vt
 in Latinis codicibus,
 sed omnis fructus. i.
 diuersarum frugum
 atque pomorū, quia
 diuersę sunt gr̃a in ecclesia, alius oculus, alius manus, &c. &
 quę verecundiora sūt nostra, his maiorem honorem circū-
 damus. Inter istas fructiferas arbores tenet primatum lignū
 vitę, quod est sapientia, sine qua cetera ligna siccabuntur.

c Et extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrogarem sylvam lignorum
 germinantium. Ligna infructuosa non alūtur umbre cęlesti, sed
 aquis quę in piscinis de riuiis colliguntur. Nam & Aegyp-
 tus, humilis, & iacens quasi hortus holerum in terrenis, & de
 Aethiopia venientibus aquis irrigatur. Terra vero promissio
 nis quę montosa est, & erecta, temporaneam, & ferocinam
 expectat de cęlo pluuiam.

d Seru timore seruētes, & spiritualia desiderātes, nec timētes.
 Vernaculos, eos dicimus qui sūt quidē de ecclesia, & prę-
 dictos seruos & ancillas antecedunt, nec tamen liberi sūt.
 Vernaculi dicuntur filij seruorum, qui in domo domini sui
 nati sūt, & multi.

e Armen. quoque & magnos. Hi sūt, qui absque rōne & scien-
 tia scripturarum, laborant quidē in ecclesia, sed nondum ad ho-

minem perueniunt. i. ad imaginem Dei.

Hier. Et quidem possessio armētū & ouium multa fuit mi-
 hi super oēs qui fuerunt ante me in Ierusalem. Nota quod in
 seruis & ancillis & vernaculis, multitudo nō additur sicut in
 bobus & ouibus. Plura n. in ecclesia armenta quam homi-

nes, plures oues quā
 serui, & ancillę vel
 vernaculi.

^{1. Cor. 1. e.} **f Substantias re. Dog-**
 mata philosophorum
 & seculares scien-
 tias, quas Ecclesia-

^{† & cor meum} **asuecerem.**
 fles vir sapiens dili-
 genter intelligit, &
 apprehendit, eos in
 astutia eorum, & per-
 dit sapientiam sapien-
 tium, & prudentias
 prudentium repro-
 bat.

g Feci mihi cantores.
 Cantor, quasi vir &
 robustus & spiritua-
 lis, de altioribus can-
 tat. Cantatrix vero
 adhuc circa mate-
 riā volutatur, quam
 Gręci *ἄλφ* vocant, nec potest in sublimē
 tollere vocem suam.

h Vbiunque ergo for-
 mina inuenitur & le-
 xus fragilior, ad ma-
 teriam respicit. Vin-
 de Pharaō solas for-
 minas vult viuere,
 quę materię sūt vi-
 cinę. Contra, Nul-
 lus sanctorum, nisi
 raro, feminas genuit-
 se narratur, Solusque

^{Exod. 1. e.}

i Salphaat, qui in peccato mortuus est, omnes filias genuit.
 Iacob inter duodecim patriarchas vnus filię pater est, & ob
 ipsam periclitatur. *Cantatoris & cantatrice.* vt vterque sexus
 me oblectaret.

^{Gen. 30. e.}

k Delicias filiorum hominum. Sapientiam. i. quę sicut paradysus
 poma habet varia, & multiplices voluptates. De qua Psal-
 mista, *Delectare in domino, & dabit tibi petiuites cordis tui.* Et. *Torren-
 te voluptatis tuę potabis eos.*

^{Psalm. 36. a.}

l Qui ante me fuerunt in Ierusalem. Ad literam, Nō est magna
 laus, Ante Salomonem. n. regnauerunt Saul, cuius tempore
 regnum cepit, & Dauid, sub quo satis patuum erat regnum.

^{Psalm. 35. b.}

m Perseuerauit. Alij, stetit. i. ei in carneposito sapientia per-
 manuit, non proficiens per mōmēta, sicut in nobis, sed in ple-
 nitudine stans.

n Et omnia quę. Sed quanto studio ista crescebant, tanto sapiē-
 tia deerat, quia per omnia delideria rapiebar, putabamque
 hūc esse fructum laborum meorum, si libidini seruirem, sed
 tandem in me reuersus vidi omnia vana esse.

^{Sub}

o Magnificauit opera mea. & qualiter subdit in speciali.
p Aedificauit mihi domos. pulchras & delectabiles, quę magnam
 partem conferunt ad vitam deliciosam.

q Et plantauit vineas, feci hortos, & pomeria, quę faciunt ad
 delicias ex loci pulchritudine, & fructus plenitudine.

r Et extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem syl. ad de-
 corationem loci & eius fructificationem.

s Possedi seruos & ancillas, multamque familiam habui.
 vt seruient mihi ad nutū in omnib. quod est valde delectabile hominē.

t Armenta quoque & magnos ouium greges, vt habere
 abundantiam diuitiarum naturalium, & etiam artificialium, iūco sub-
 ditur. Coaceruauit mihi a. gen. & c.

u Feci mihi can. & canta. ad delectationem.

v Et deli. si. multiplicando mihi vxores & concubinas, quę prę alijs
 dicuntur esse delicia hominū, vnde dicitur. 3. Reg. 11. a. Feci uque ei
 vxores quasi reginę septingentę, & concubinas trecentę.

w Scyphos & vrcēolos in mi. & hoc ad delectationem gustus.

x Sapientia quoque per mecum. s. usque ad tempus in quo per
 mulieres fui deceptus.

y Et oīa quę desiderauerūt oculi mei non negaui eis, nec
 prohibui cor meum quin omni. exponendo me omnibus deliciis.

Tom. 3,

Kk

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cogitavi in corde meo abstrahere a vino. Hic infert corolla
 riu ex paradysis. Ex quo enim vita deliciosa est modici valoris, & ipsa
 impedit a consecutione sapientię, quę maius bonū est, quanto spiritua-
 l a corporalibus prapōnuntur, quamuis non sit tantum bonum vt in eo
 ponatur felicitas, vt dictum est capitulo precedenti, motus ex his, Co-
 gitavi in corde meo abstrahere a vino. immoderate sumendo.

2 Carnem meam, vt sic nō pręuuleret spiritui sed subijceretur ei.

3 Vt animum meum transferrem ad sapiē. a qua non impedi-
 tur per vinum moderate sumptum, cū acuat ingentum. Ex quo patet,
 quod abstractio a vino non accipitur hic simpliciter, sed cum moderā-
 mine, vt dictum est.

4 Donec viderem quid esset vti. filijs. ad consequendum felici-
 tatem, quę est summum hominis bonum.

5 Magnificauit. Hic consequenter experimento declarat felicitatē
 hominis nō cōsistere in corporalibus delicijs. Et hoc primo declarat in
 persona propria, secūdo in persona sibi cōiuncta. ibi. Rursus. Tertia in
 opus, quia primo declarat propostū, & secūdo ex dictis mouet dubiū,
 ibi. Quid est inquam. Circa primū diffuse ostendit se expertū fuisse
 ea quę faciunt ad delicias corporis, nec inuenisse sibi felicitatē dicens,

Ma-

A non negavi eis, nec prohibui cor meum, quin
omni voluptate frueretur, & oblectaret se in
his quæ paraueram. Et hanc ratus sum partem

^a Pro hoc memento accipiens æternum.

^b Quia supradicto errore.

meam, si vterer labore meo. Cumque me con-

^a Qui diligenter omnia agit, hoc potest dicere.

uertissem ad vniuersa quæ fecerant manus
meæ, & ad labores, in quibus frustra iuda-
ueram, & vidi in omnibus vanitatem & affli-

^a Quia his irretitur.

ctionem animi, & nihil permanere sub sole.

^a Sub sole. Christo.

^a A mundanis.

^b In sole posuit tabernaculum suum. Qui ergo ad solis claritatem ordinem constantiam que nondum peruenit, in eo Christus non habitat.

Transiui ad cōtemplandā

sapientiam, erroresque &

^a Et sic.

^b Idei quantus.

stultitiā. Quid est, inquit,

^a Rationis.

^b Refrenans se vitis.

^c Imitari in comprehensione sapientie.

homo, ut sequi possit regem factorē suū? Et vidi,

quia tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

pietia stultitiam, quantum

^a Vidi quia sapientia præcederet stultitiam & differt lux a tenebris. ^b Sapiē

^a In celestibus, quæ superiora sunt. ^b In Christo qui est caput.

15 ^a Ignorantia terrenorum.

16 ^a Idem ista surreptio.

17 ^a Idem ista surreptio.

18 ^a Idem ista surreptio.

19 ^a Idem ista surreptio.

20 ^a Idem ista surreptio.

21 ^a Idem ista surreptio.

22 ^a Idem ista surreptio.

23 ^a Idem ista surreptio.

24 ^a Idem ista surreptio.

25 ^a Idem ista surreptio.

26 ^a Idem ista surreptio.

27 ^a Idem ista surreptio.

28 ^a Idem ista surreptio.

29 ^a Idem ista surreptio.

30 ^a Idem ista surreptio.

31 ^a Idem ista surreptio.

32 ^a Idem ista surreptio.

33 ^a Idem ista surreptio.

34 ^a Idem ista surreptio.

35 ^a Idem ista surreptio.

36 ^a Idem ista surreptio.

37 ^a Idem ista surreptio.

38 ^a Idem ista surreptio.

39 ^a Idem ista surreptio.

40 ^a Idem ista surreptio.

41 ^a Idem ista surreptio.

42 ^a Idem ista surreptio.

43 ^a Idem ista surreptio.

44 ^a Idem ista surreptio.

45 ^a Idem ista surreptio.

46 ^a Idem ista surreptio.

47 ^a Idem ista surreptio.

48 ^a Idem ista surreptio.

49 ^a Idem ista surreptio.

50 ^a Idem ista surreptio.

51 ^a Idem ista surreptio.

52 ^a Idem ista surreptio.

53 ^a Idem ista surreptio.

54 ^a Idem ista surreptio.

55 ^a Idem ista surreptio.

56 ^a Idem ista surreptio.

57 ^a Idem ista surreptio.

58 ^a Idem ista surreptio.

59 ^a Idem ista surreptio.

60 ^a Idem ista surreptio.

61 ^a Idem ista surreptio.

62 ^a Idem ista surreptio.

63 ^a Idem ista surreptio.

64 ^a Idem ista surreptio.

65 ^a Idem ista surreptio.

66 ^a Idem ista surreptio.

67 ^a Idem ista surreptio.

68 ^a Idem ista surreptio.

69 ^a Idem ista surreptio.

70 ^a Idem ista surreptio.

71 ^a Idem ista surreptio.

72 ^a Idem ista surreptio.

73 ^a Idem ista surreptio.

74 ^a Idem ista surreptio.

75 ^a Idem ista surreptio.

76 ^a Idem ista surreptio.

77 ^a Idem ista surreptio.

78 ^a Idem ista surreptio.

79 ^a Idem ista surreptio.

80 ^a Idem ista surreptio.

81 ^a Idem ista surreptio.

82 ^a Idem ista surreptio.

83 ^a Idem ista surreptio.

84 ^a Idem ista surreptio.

85 ^a Idem ista surreptio.

86 ^a Idem ista surreptio.

87 ^a Idem ista surreptio.

88 ^a Idem ista surreptio.

89 ^a Idem ista surreptio.

90 ^a Idem ista surreptio.

91 ^a Idem ista surreptio.

92 ^a Idem ista surreptio.

93 ^a Idem ista surreptio.

94 ^a Idem ista surreptio.

95 ^a Idem ista surreptio.

96 ^a Idem ista surreptio.

97 ^a Idem ista surreptio.

98 ^a Idem ista surreptio.

99 ^a Idem ista surreptio.

100 ^a Idem ista surreptio.

surrepsit quare com-
muni morte percutit,
communi miseria de-
primantur, & huius-
modi.

^d De conf. dicit.
4. c. accepit.
ca. 1. De sacra
unctione. c. vni
co.
teuentus.
triusque.
teuentus.

16 ^a Idem ista surreptio.

17 ^a Idem ista surreptio.

18 ^a Idem ista surreptio.

19 ^a Idem ista surreptio.

20 ^a Idem ista surreptio.

21 ^a Idem ista surreptio.

22 ^a Idem ista surreptio.

23 ^a Idem ista surreptio.

24 ^a Idem ista surreptio.

25 ^a Idem ista surreptio.

26 ^a Idem ista surreptio.

27 ^a Idem ista surreptio.

28 ^a Idem ista surreptio.

29 ^a Idem ista surreptio.

30 ^a Idem ista surreptio.

31 ^a Idem ista surreptio.

32 ^a Idem ista surreptio.

33 ^a Idem ista surreptio.

34 ^a Idem ista surreptio.

35 ^a Idem ista surreptio.

36 ^a Idem ista surreptio.

37 ^a Idem ista surreptio.

38 ^a Idem ista surreptio.

39 ^a Idem ista surreptio.

40 ^a Idem ista surreptio.

41 ^a Idem ista surreptio.

42 ^a Idem ista surreptio.

43 ^a Idem ista surreptio.

44 ^a Idem ista surreptio.

45 ^a Idem ista surreptio.

46 ^a Idem ista surreptio.

47 ^a Idem ista surreptio.

48 ^a Idem ista surreptio.

49 ^a Idem ista surreptio.

50 ^a Idem ista surreptio.

51 ^a Idem ista surreptio.

52 ^a Idem ista surreptio.

53 ^a Idem ista surreptio.

54 ^a Idem ista surreptio.

55 ^a Idem ista surreptio.

56 ^a Idem ista surreptio.

57 ^a Idem ista surreptio.

58 ^a Idem ista surreptio.

59 ^a Idem ista surreptio.

60 ^a Idem ista surreptio.

61 ^a Idem ista surreptio.

62 ^a Idem ista surreptio.

63 ^a Idem ista surreptio.

64 ^a Idem ista surreptio.

65 ^a Idem ista surreptio.

66 ^a Idem ista surreptio.

67 ^a Idem ista surreptio.

68 ^a Idem ista surreptio.

69 ^a Idem ista surreptio.

70 ^a Idem ista surreptio.

71 ^a Idem ista surreptio.

72 ^a Idem ista surreptio.

73 ^a Idem ista surreptio.

74 ^a Idem ista surreptio.

75 ^a Idem ista surreptio.

76 ^a Idem ista surreptio.

77 ^a Idem ista surreptio.

78 ^a Idem ista surreptio.

79 ^a Idem ista surreptio.

80 ^a Idem ista surreptio.

81 ^a Idem ista surreptio.

82 ^a Idem ista surreptio.

83 ^a Idem ista surreptio.

84 ^a Idem ista surreptio.

85 ^a Idem ista surreptio.

86 ^a Idem ista surreptio.

87 ^a Idem ista surreptio.

88 ^a Idem ista surreptio.

89 ^a Idem ista surreptio.

90 ^a Idem ista surreptio.

91 <

A sancti die noctuque in lege domini meditantur, scripturas interpretando, libros componendo, & saepe labores illorum in manus stultorum perueniunt, quod male exponendo & sibi & alijs nocent. Si enim de corporalibus tantum, quid necesse fuit dicere, & dominabitur in omni labore in quo laboravi, & in quo sapiens factus sum sub sole. Sic enim alij habent, Sapientia enim non est terrenas diuitias congregare.

a *Habituus.* Hoc ipsi Salomoni contingit, qui non sui similem habuit filium Roboam. Ex quo intelligimus filium nec dignum quidem hereditate patris, si stultus sit.

b *Nam cum a.* Supra de incerto herede, nunc eadem. Sed in hoc differt, quod etiam si filio, si propinquo, si noto alicui substantiam suam dimittit, in hunc tamen circulum res recurrit, ut alter alterius labore fruatur, & sudor mortui deliciae viuens. Quanto labore scribant, & saepe stylium vertant, nouerunt librorum auctores. Sapientiae enim & doctrinae est terrena calcare non congregare. Aliud ex rerum ratione, aliud ex stultorum opinione disputare, ut hic. Vbi vero ait, *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij.* ex ratione.

B *vidi ego quod enim*

*& curam superfluum
+ cognitio spiritus*

Infra 7. a.

a *Ipsi Salomon Roboam successit filius stultus.* **b** *Fossilemibus.*
tus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboravi, habiturus haereditatem post me, quem ignoro utrum sapiens an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis, quibus defudaui & sollicitus fui. Et est quicquam tam vanum?

Quia vanum. Vnde cessavi, renuntiavique cor meum ultra laborare sub

b *Vt supra de incerto labore, vel herede.*
sole. Nam cum alius laboret in sapientia & doctrina & sollicitudine, homini otioso quae sita dimisit. Et hoc quoque vanitas & magnum malum. Quid enim proderit homini de vniuerso labore suo & afflictione spiritus, qua sub sole cruciatus est? Cuncti dies eius doloribus & arumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit. Et hoc nonne vanitas est?

c *Nec per noctem quiescere, & nescire quis inde fructus.*
Nonne melius est comedere & bibere, & ostendere animae suae bona de laboribus suis? Et hoc de manu Dei est. Quis

d *a* *Corpus Christi.* *b* *Sanguinem vnde, Comedite amici mei & inebriamini.*
ita vorabit, & deliciis affluet, ut ego? Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam & scientiam & letitiam

a *Hic iusto peccatori.* *Quia peccator ipse causa est qui ante sponte peccauit, non Deus.*
peccatori autem dedit afflictionem & curam superfluum, ut addat, & congreget & tradat ei, qui placuit Deo. Sed & hoc vanitas, & cassa sollicitudo mentis.

fuo arbitrio derelinquens fecit congregare diuitias, & hinc inde peruersorum dogmatum confuere ceruicalia, quae cum vir sanctus & Deo placens viderit, intelligit vana, & spiritus praesumptione composita esse.

gregare, & non vti.

Sed & hoc diligenter inspicies, vanum iudicavi. Quis enim, vel comedere, vel cum opus est parcere potest absque Deo, qui praecipit canibus sanctum non esse committendum? & quomodo sint in tempore conseruis danda cibaria, & iuxta alium sensum inuentum mel comedere tantum, quantum sufficit.

d *Homini bono.* cor-
rigenti mores suos proprio arbitrio, secundum illud. *Seminate vobis iustitiam, vindecimate in fructu vitae, illuminate vobis lumen scientiae.* Semina enim ante iustitiam, & fructus vitae est metendus, & postea lumen scientiae poterit apparere. Ut ergo bono coram te dedit Deus sapientiam, &c. Sic peccatorem

Matt. 7. a.

+ scientia, & rectitudine.

+ laboribus

Osee 10. d.

+ enim intelligentiam

+ occupati- nem

NICOLAUS DE LYRA.

** a* *acquirendam bona temporalia. & patet ex dictis litera vsq; ibi.*
1 Homini otioso. qui bona sibi derelicta a parentibus non expedit in bonis operibus, sed in prodigalitate & vanitatibus.
2 Quid enim proderit. Hic consequenter ostendit curam superfluum esse malam, magis in genere, qualis est cura hominis avari, qui multum affligitur in acquirendo, & avaritia non permittit ei acquisitis vti, & hoc est quod dicit, Quid enim prode, scilicet avaro et tenaci.
3 De vni labore suo. corporaliter.
4 Et afflictione spiritus. mentaliter, quia utroque modo cruciatur, & de nocte, & de die. Ideo concluditur.
5 Et hoc. i. labor inanis & sine fructu, q. d. sic. ideo vterius concludit.
6 Nonne melius est co. i. decenter viuere de bonis acquisitis.
7 Et ostendit animae suae bona de la. expendendo partem bonorum suorum in operibus pietatis & liberalitatis.
8 Et hoc de manu Dei. i. bonum a Deo concessum, non tamen est tantum bonum quod sit felicitas humana.
9 Quis ita dicit. Hic ultimo ponitur intentio conclusio in hoc ca. Et est duplex. secunda, ibi, Homini bono. Prima est de deliciis corporalibus. q. m. illis non consistat felicitas. Et facit Salomon talem rationem, Experto credendum est, ego autem super omnes expertus sum deliciarum usum, & tamen dixi quod in hoc non consistit hominis bonum, propter quod est mihi credendum. Huius rationis ponit minorem dicens, Quis ita deuorabit.

uorabit. unde dicitur. 3. Reg. 3. c. Erant autem cibus Salomonis per singulos dies. 30. cori similia, & 60. cori farina. 10. boues pingues, & 20. pascales, &c. 10 Et delicias affluet. id est mulieribus.
11 Ut ego. quasi dicat nullus. unde dicitur. 3. Reg. 12. a. quod erant ei uxores quasi reginae septingentae, ut sup. allega. um est eodem capite.
12 Homini bono. Hic ponitur secunda conclusio, & est de cura humana circa temporalia de qua locutus est supra. Ideo concludendo dicit, quod illa quae est bene ordinata bona est, dicens, Homini bono. id est viuenti secundum rectam rationem.
13 In conspectu suo. hoc additur ad excludendum hypocritam, qui non est bonus in conspectu Dei.
14 Dedit Deus sapientiam. id est notitiam de diuinis.
15 Et letitiam. sic est in Hebraeo & libris correctis. i. vitam incun- dam bene vtendo temporalibus bonis. Et consequenter concludit contrarium de cura superflua & inordinata dicens.
16 Peccatori autem dedit. id est, dari permisit.
17 Afflictionem & curam suam circa temporalia congreganda.
18 Et tradat ei, &c. Et non accipitur hic tradat sic, quod talis voluntarie det bonis hominibus, sed quia ipso moriente frequenter traduntur talibus, sicut mortuo Nabul, bona eius venerunt ad manum David 1. Reg. 25.
19 Sed & hoc vanitas, &c. id est cura in tali congregatione bonorum quibus acquirens non viuere, sed aliis traduntur.

C A P. III.

a *O*mnia tempus habent. In certum & fluctuant statum conditionis humanae

C A P. III.
a *O*mnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub coelo. Tempus nascendi,

nae supra docuit, nunc omnia in mundo esse contraria, & nihil stare perpetuum eorum, scilicet quae sub sole fiunt,

F *+ constitutum tempus*

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Omnia tem. ha. Hae est tertia pars huius libri, in qua a se licitate hois excludit loquatur, quae ab oib. solet dei gerari exceptis paucissimis & valde pfectis, sicut Paulus Apostolus dicit Phil. 1. c. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Et diuiditur in tres partes, quia primo Salomoni ponit suam deductionem. Secundo quorundam obiectorum solutionem, ibi, *Vidi afflictionem.* Et tertio inferit intentam conclusionem, ibi, *Et deprehendi.* Circa primum ad suum propositum declarandum inducit alterationes plurimas de duratione & terminatione rerum corruptibilium, ostendens quod est certa periodus a natura durationis seu auctore

auctore naturae instituta, inter quas est periodus humanae vitae, quae debet non esse coeterna, sicut & cetera periodo sibi data a natura. Et diuidit in quatuor partes secundum quatuor tempora varietates, & patebit partes persequendo. Prima autem varietas respicit ortum & occasum, & hanc cum alijs tangit in quodam generali dicens.
1 Omnia tem. suae durationis limitata.
2 Et su. Corpora. n. c. lestia sunt incorruptibilia, & ideo non habent limitationem durationis a parte post. praeponit alternationem primam quae est circa ortum & occasum. Et primo in animalibus generaliter inter quae continetur homo, qui est nobilissimum animalium. Dicit igitur.
3 Tempus nascendi. quia inter conceptum hominis & aliorum

Diuisio.

Tom. 3.

Kk a ani-

A fiunt, & intra tempus, quia substantiæ spirituales, nec loco nec tempore continentur, **a** Tempus plantandi, &c. Nulli dubiū est, quod & ortus & interitus hominū Deo notus sit, & prefinitus, & parere esse quod plantare, mori quod plantatum est, euellere. Sed quia in Esaiā

Isa. 36. c.

legimus, *A timore tuo domine concepimus & parturimus & peperimus spiritū salutis*, dicimus quod perfecto viro, partus iste est qui de timore natus est, cū Deum amare cepit, mundo mori, quia perfecta charitas foras mittit timorē.

1. Io. 4. a.

* Hiero. Hebrei omne hoc quod de contrarietate temporum scriptum est usque ad illū locum in quo ait, Tempus belli & tempus pacis, super Israel intelligunt. Et quia non

B necesse est super singulos versus ponere quid interpretetur & sentiant, perstringā breuiter, latiorē dissertationem lectoris ingenio derelinquēs.

Nic. 13.

Tempus fuit generandi & plantandi Israel, tempus moriendi & ducendi in captiuitatē. Tempus occidendi eos in Aegypto & tempus de Aegypto liberandi. Tempus destruendi templi sub Nabuchodonosor & tempus edificandi sub Dario. Tempus flendi & plangendi euerisionem vrbis, & tempus ridendi atque saltandi sub Zorobabel, Ezdra & Nehemia. Tempus dispergendi Israel & tempus in vñū congregandi. Tempus quasi circulum & baltheum circundandi. Deo populū Iudeorum & tempus ducendi eū in Babyloniā captiuitatem & ibi computrescere trans Euphratē. Lege *perisus* Hieremie. Tempus querendi illos & seruandi, & tempus perdendi illos & proieciendi. Tempus scindendi Israel & tempus item consuendi. Tempus tacendi prophetas nūc in captiuitate Romana & tempus loquendi eos tunc, quando etiam in hostili terra Dei consolatione & alio quo non carebunt. Tempus dilectionis qua eos sub patribus ante dilexit, & tempus odij quādo in Christum intulerūt manus. Tempus praelij modo non agentibus eis penitentiā, & tempus pacis in futuro quando intrante plenitudine gentium omnis Israel saluus erit.

Ter. 1. b.

C Tempus destruendi, &c. Non possumus edificare bona, nisi prius destruxerimus mala, sicut Ieremie dictum est a Deo, *Ut ante eradicaret, & suffoderet, & perderet.*

c Temp. flē. Tempus flendi nunc est, in futuro ridendi. vnde, *Beati flētes, quoniam ipsi ridebunt.* **d** Tempus plangendi, &c. In euāgelio, *Lamentauimus vobis & non plorastis, tantummodo & non solastis.* Plangendū est nunc, ut in futuro saltemus, illam saltationē quam Dauid ante arcā test.

Mat. 5. a. Luc. 7. c.

Saulis filij displicēs, **a** Reg. 6. c.

& tempus moriendi Tempus plantandi, & tempus euellendi,

quod plantatū est. Tempus occidendi, & tempus sanandi. Tempus

destruendi, & tempus edificandi. Tempus flendi, & tempus ridendi.

di. Tempus plangendi, & tempus saltandi. Tempus spargendi lapides, & tempus colligendi. * Tempus amplexandi, & tempus lon-

gē fieri ab amplexibus, Tempus acquirendi, & tempus perdendi. Tempus custodiendi, & tempus abiiciendi. Tempus scindendi, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

di, & tempus consuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus

libro secundum LXX. Tempus mittendi lapides, & tempus colligendi seueritatem, scilicet legis antiquæ, euangelij gratia temperatam. *Lex enim rigida peccantem interficit, euangelij*

1. Cor. 9. a.

gratia miseriatur, & ad penitentiam vocat. **f** Tempus amplexandi. Nolite fraudare inuicē, nisi forte ex cōmuni consensu ad tempus, ut vacetis. s. orationi, liberis danda opera, & item continentie. Tempus amplexandi sapientiam, & contemplationi strictius inherendi, & tempus longe fieri a complexu, scilicet sapientie, ut curę temporis, & his sine quibus vivere non possumus, seruiamus.

g Tempus tacendi, & tem. Hier. Docemus in ecclesiis quod nescimus. Omnes artes atque doctore non discimus, sola hec tam vilis & tam facilis, ut preceptore non egeat.

Hier. Nihil nobis videtur esse rectum nisi quod discimus, ut post multum silentium de discipulis efficiamur magistri.

h Tempus loquendi. Disciplina Pythagorę est per quinquennium tacere, & postea eruditos loqui.

Per hanc viam discipuli.

i Tempus dilectionis. Tempus amandi post Deum uxores, liberos, propinquos, & tempus odiendi eos in martyrio. Vel. *Quoniam nunc videmus per speculum in enigmate, &c.* Tempus erit diligendi presentiam Dei, & tempus odiendi, quando faciem cernentes, & in melius proficientes, incipiemus odisse & despiciere quod amauimus.

1. Cor. 13. d.

F

NICOLAUS DE LYRA.

* animalium & eorum ortum, est certum tempus a natura determinatum, licet aliquando prolongetur, vel minoretur secundum maiorem vel minorem virtutem naturæ.

1 Et tempus moriendi. in senectute per iodo humanę vitę deficiente, licet aliquando magis & minus prolongetur secundum varietatem complexionis. Et agitur hic de morte & vita naturali, secundo in vegetabilibus, cum dicitur.

2 Tempus plantandi in vere.

3 Et tempus euellendi, &c. quod plantatū est in autumnno, quātū ad illa que nō faciūt fructū nisi semel in anno, in alijs et quā cessant fructū facere secūdū periodū naturę suę. Tertio in hominibus spiritualiter, & quātū ad mortē violentā, cum dicitur.

4 Tempus occidendi, aduersarios iustitię vel reipublicę.

5 Et tempus sanandi. quā aliqui ex eis remanent vulnerati, & pmititur eis vita ex aliqua causa rationabili, Tūc. n. intendendū est eorum sanationi. Quarto in artificialibus, cum dicitur.

6 Tempus destruendi. edificia in quibus sūt malorū receptacula.

7 Et tempus adificandi. quādo reedificatio expedit pro reipublica.

8 Tempus flendi. Hęc est secūda pars in qua ponit alternatio circa hominis statū, cū dicitur. *Tempus flendi*. in infortunijs.

9 Tempus plantandi. in funebribus defunctorum.

10 Et tempus saltandi. tripudiandi in nuptijs coniugatorum.

11 Temp. sp. in destructione fortaliorū, in quibus aduersarij habitabant. **12** Et tempus c. s. lapides pro reedificatione, ut ibi habent boni ciues. **13** Tempus amplexandi. Hic ponitur ternatio alternatio circa vsum, & primo vxorum, cum dicitur, *Tempus ample.* id est, vacandi generationi, & hoc est tempus iuuentutis coniugum.

Et

Tem.

14 Et tempus lon. s. in senectute virtute generatiua deficiente, & et quā est cōmunis afflictio populi, tūc. n. debēt homines se retrahere a delicijs, & maxime venerorū, ut Dei misericordia facilius impetretur, vñ dicūt Hebrei, quā tempore diluuij homines & bruta animalia in arca existētia cōtinuerunt a coitu, & satis patet ex textu, quā egressis de arca dixit Deus, *Crescite, & multiplicati.* Gen. 9. a. Secundo quantum ad vsum rerum in acquirendo & perdendo, cum dicitur.

15 Tempus acquirendi, &c. Mercatores. n. vno tempore lucrant, alio perdunt. Aliqui exponūt hoc de regno Israel, quod fuit acquisitū tribui Iudę tempore Dauid, & perditū tempore Roboā, quantum ad vnam partem, & tempore Sedecię quātū ad reliquam. Tertio quātū ad vsum in custodiendo, cum dicitur.

16 Tempus custodiendi. quā nō imminet maius periculū ex custodia.

17 Et tempus abiiciendi. quando imminet maius periculū. Sicut quis proijcit merces in mari ne submergatur. Quarto quātū ad vsum vestimentorum, cum dicitur.

18 Tempus scindendi. scilicet, pannos, ad formandum vestes.

19 Tempus consuendi post sciss. Aliter exponunt aliqui, Tempus scindendi, scilicet regnum Israel in duo tempore Roboam. Et tempus consuendi, id est, recolligendi, & hoc in Christo.

20 Tempus tacendi. Hęc est quarta pars in qua ponitur alter natio quātū ad debitū conuersandi modū, qui attenditur in triplici actu. Primo in actu rationis, quā est loqui, per loquelam enim exprimitur mentis conceptus, cum dicitur. *Tempus tacendi* quando verbum non haberet effectum.

21 Et tempus loquendi. quando creditur oppositum. Secundo in actu concupiscibilis, cum dicitur.

22 Tempus diligendi. quādiu ille quā diligitur est bonus & virtuosus.

Et

A *Tempus bel.* Modo non agentibus penitentiam, tempus pa-
cis in futuro, quando omnis Israel saluus fiet. *Tempus belli.* ne
Sup. 1. a. sis securus, accipe armaturam Dei.

b *Vidi afflictionem quam dedit, &c.* Dicitur q. propterea Deus
in presenti seculo et peruerforum dogmatu magistris con-
cesserit occupatione,

ne mens hominis o-
tiosa torpesceret, &
hoc est bonum quod
fecit Deus in tempo-
re suo, & non posse
eos naturæ reru com-
prehendere scientia.

Aliter. Cum om-
nia suo labantur tem-
pore, & sit tempus
destruendi & ædifi-
candi, flendi & riden-
di, & cetera quæ de
tempore dicta sunt.

Quid frustra cona-
mur, & breues huius
vitæ dies putamus ef-
se perpetuos, nec suf-
ficat malitia diei, vt
nihil in crastinu cogi-
temus? Quid enim
plus hère possumus

amplius laborando? In quo id tantu hominib. a Deo datum
est, vt alius alia sectado hēret, in quibus se erudire & exerce-
re posset. Deus enim oē qd fecit, bonum est, sed in tempore
suo bonum est, Vigilare, dormire nō semp, sed vicissim bo-
num est, nunquā vltius quā vt opus est. Dedit quoque
mundum inhabitandū hominibus, vt fruantur varietatibus
temporum, & non quarant de causis reru naturalium, quo-
modo creata sint oia, quare hoc vel illud ab initio nūdi vs-
que ad finem seculi fecerit crescere, manere, & mutari.

c *Et cognoui.* Ideo colonus in mūdo datus est homo, vt hoc
breui tpe fruatur, & spe lōgitudinis abscessa quæ possidet, vt
ad alia transitorius aspiciat, & qd boni potest faciat in vita,
ne frustra pro cōgregandis opibus torquatur, ne se putet plus
de labore suo lucrari, quā cibum & potum. Et si quid de
opibus et bonis operibus expenderit, hoc solum donū Dei

est. Non ex his vt quidam putant ad luxuriā & desperationē
prouocamus, fm illud, *Manducemus & bibamus, cras enim mo-
riemur.* Sed vt fm Apostolum. *Habemus vltimū & vltimū, his
conterui simus, cetera pauperibus profint.* Nec contrarium quod
dicit Balaam, *non erit labor in Iacob, neq; dolor in Israel.* Hinc.

d *Omnis homo qui comedit & bibit, & videt bonum, &c.* Multæ
enim nunc tribulationes iustorum, in futuro autem nō erit
labor in Iacob.

C * Olympiod. Sapiens quidem nouit quod bonum est,
omnis

omnis aut homo, hoc est vulgaris & in multitudine media
sumptus qui aberrat a cognitione veri boni, et voluptate so-
la bonū diffiniat & metiatur, comedere ac bibere bonū esse
existimat. Et sane manifestū q. sensibilibus rei copia, Dei
munere hominibus data est, non tamen vt concessis rebus

abutamur, sed vt eas
cōicemus in p̄ximos
liberales, & Deo
grati de acceptis mu-
neribus. Commi-
scuit autem hoc loco
p̄sonas Ecclesiastes,
eius scilicet qui verē
sapiēs, quod proprie
bonum est cognou-
it, & eius qui erro-
re malo ductus, falli-
tur circa ipsius boni
cognitionem.

e *Didici, quod omnia
opera quæ fecit Deus,
se seuerent in perpe-
tuum: Nihil est in mun-
do nouum, solis cursus,
lunæ vices, terræ &
arborum siccitas vel
viros, cū mundo con-
dita sunt, & hæc id-*

† bona.
Sup. 1. b.

Psal. 33. c.

E

circo Deus certa ratione temperauit, vt Dei prouidentiam
in his intelligamus, & timeamus a facie Dei. Vultus autem
domini super facientes mala.

* Olymp. Rerum alię quidem visui sunt obnoxia. alię ve-
rō videri non p̄nt. Hæc aut sermo habetur de visibilibus re-
bus, & harum quidem alia semper eodem modo pdurant,
vt terra, celum, sol, luna, alia verō per successionē seruantur
in specie, vt hoies, plan. & similia. Noui igitur, inq̄, quod
non est apponere ad ea quæ in mūdi cōstitutione Deus crea-
uit, cū eiusmodi cōpositio p̄fecta sit & indeficiens. Sed neq;
ab ea quicquam vt superuacaneum est auferre. Qui vero ad
speculationem mundi animū adieciunt, rationesq; singula-
rum reru quantum in se est, consequuntur, timore Dei occu-
pantur, attonitiq; reddunt, auctoris omnium sapientiam de-
mirantes. In omni itaq; hominū mente insitus est a natura
Dei timor vel legitima quedā rō, quæ ab ordine ac pulchri-
tudine vniuersi hoium corda conuertit ad creatoris sapien-
tiam contemplandā. Sciendum verō est hæc quæ videmus,
esse veluti symbola quedā ac signa spiritualium reru. Qua-
re si finem spectes ob quem facta sunt, omni prorsus carent
defectu. Nam siue quid eorum principaliter Deus produxit,
siue quid in secundas causas referendum est, non est eis ap-
ponere quicquam nec demere. Omnia igitur bona & pul-
chra, p̄fecta omnia sunt, & necessaria Dei opera.

F

Et

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio. 1 *Et tempus odii.* quando efficitur malus, non tamē odiendo
naturam sed culpam. Tercio, in actu irascibilis, cum dicitur.

2 *Tempus belli.* quando inuigunt aduersarij iustitię vel rei-
publicę.

3 *Et tempus pacis.* quando cessent tales aduersarij. Sciendum
autem, quod hic accipiuntur actus concupiscibilis & irascibi-
lis, prout imperantur a ratione.

4 *Quid habet amplius homo de labore suo.* Hic remouentur quedam
obiectiones possibiles fieri cōtra p̄dicta. Et diuiditur in tres
partes secundū tres obiectiones. secunda ibi, *Vidi sub sole.* ter-
tia ibi, *Dixi in corde meo.* Contra p̄dicta posset aliquis obij-
cere, q. longuitas desideranda est tanquā summū hoīs bo-
num, quia per eā pōt acquiri sapientia & scientia in p̄fectio-
ne sua, hoc remouet per hoc q. homines quantumcunq; vi-
uant ad perfectam cognitionem etiam rei minime, non at-
tingūt, vt plenius dictum fuit supra primo capite, & hoc est
quod dicitur, *Quid habet amplius.* in certitudine notitię.

5 *Homo de labore suo.* in studij exercitio longo, quasi diceret,
modicam aut nihilimō frequenter contingit q. aliqui iue-
nes studiosi credant se multa scire per demonstrationes, &
procedentes vltra vident q. non sunt nisi topicę vel sophisti-
cę rationes, propter quod Socrates Philosophus dixit, Hoc
tantum scio, quod nescio, non ausus affirmare aliquid se sci-
re, ideo sequitur.

6 *Vidi afflictionem,* scilicet in exercitio studij.

Quam

7 *Quam dedit Deus si.* in quantum dedit eis intellectum ad ra-
lia inquirendum.

8 *Vt discendantur in ea.* id est, occupentur.

9 *Cuncta fecit Deus, &c.* id est tempore creationis, vt dicitur
Gen. 1. d. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erāt valde bona,
sed angelica natura & humana per seipsam peiorata est.

10 *Et mundum tradidit disputatio. eorum.* id est hominum.

11 *Vt non inuenia.* &c. ipsum perfecte cognoscendo.

12 *Ab initio vsque ad finem.* id est dato quod viueret per tem-
pus longissimum. ideo concludit.

13 *Et eo. quod non esset melius ni. letari & bene facere, &c.* decen-
ter viuere & virtuose secundum cursum naturę, ita q. sit cō-
tensus termino vitę, quem dedit sibi natura.

14 *Omnis enim homo qui comedit & bibit.* honeste viuendo &
sine cura superflua.

15 *Et videt bonum de labore suo.* ea quę acquisiuit, partim libe-
raliter, partim misericorditer tribuendo.

16 *Hoc donum Dei est.* scilicet bonum in presenti.

17 *Didici quod omnia opera quæ fecit Deus perseuerent, &c.* quia il-
la quę sunt de integritate mundi, quantum ad partes princi-
pales, manent eadem numero. Sicut corpora, quę sunt incor-
ruptibilia simpliciter, & elementa, quæ licet corrumpantur
secundum aliquas partes, non tamen secundum se tota.

18 *Non possumus eis quie.* & t. sicut nec ipse addit postquam
cessauit a nouis operibus condendis, & eodem modo debe-
mus esse contenti de termino vitę nostrę, nec sollicitari de
additione per longauitatem.

Tom. 3.

Kk 3 Quod

A Et Deus instaurat quod abiit. Quasi a proprio principio mundi. Sic potest legi ad consolationem martyrum, *Deus instaurat quod abiit, secundum illud, Cabillus de capite vestro non peribit. Quasi alij sic, Quia enim qui persecutionem patitur, quia sanguinem servorum suorum videscitur.*

b Vidi sub sole. Cum in hoc mundo iudicium & veritatem requirerem, aliter arbitratum sum aliquid iustitiae hic geri, & vel

Et adhuc

*** ego** primum suo merito recipi, vel impium pro suo scelere damnari: Sed post mecum reputans intellexi Deum

non per partes iudicare, sed in futurum reservare iudicium, ubi recipiet unusquisque quod gessit, & tunc vidi tempus discretionis omnis rei. Similiter in sapientia. Ne dixeris quid hoc, aut quid istud. Omnia enim tempore suo requirentur.

Tempus erit omni rei & omni operi. * Olim. Hoc est, erit universa

his iudicij tempus. Mystico autem intellectu sic accipe, Vidi sub iustitiae sole dominum Iesum Christum, qui scilicet venturus est iudicare vivos & mortuos. Vidi, inquam, locum impia sinistra videlicet constitutum, & iusti, non vidi locum qui est a dextris eius, & dixi in corde meo quod Deus omnes ad iudicium conuocabit, pro dignitate unicuique distribuens, illud tempus deserviens ac decernens, in quo nostra omnis actio & operatio distincto examine perpendetur.

c Dixi in corde meo. Quasi, Non mirum, inter iustum & impium nihil distare, nec virtutem nihil valere, sed indifferenter omnia volutari, cum sit inter pecudes & homines quantum ad corpus vel vilitatem corporis nihil interesse videatur, una conditio nascendi, una species moriendi. Si autem videtur distantia quod spiritus hominis ascendat in celum, pecoris in terram descendat, quis certus auctor est, quis scit an vera an falsa sit: quae sperantur? Non hoc dicit, quia animam hominis putaret perire cum corpore, vel unum locum bestiis hominibusque praeparari.

d Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? Et deprehendi

no,

Quod factum est, ipsum permanet. Et quae futura sunt, iam

fuerunt, & Deus instaurat quod abiit. * Vidi sub sole in loco

iudicii impietatem, & in loco iustitiae iniquitatem. Et dixi * in

corde meo, iustum & impium iudicabit dominus, & tempus

omnis rei tunc erit. Dixi in corde meo de filiis hominum,

ut probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestiis. Idcirco unus interitus esse hominis & iumentorum, & equa

utriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Similiter spirant omnia, & nihil habet homo amplius iu

mento, cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad v-

num locum. De terra facta sunt, & in terram pariter treuer-

tuntur. Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum,

& si spiritus iumentorum descendat deorsum? Et deprehendi

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

ri. Sed quia ante adventum Christi omnes animae hominum pariter descenderent ad inferos. Unde hominis pecorisque spiritus eiusdem vilitatis videbatur. Et licet alter cum corpore periret, alter non, non nullum intererat cum corpore perire & ad inferos descendere. Hier. Dixi in corde meo de lequela filiorum hominum, quia probat illos Deus. Hoc solum inter homines & iumenta Deus esse voluit, quia nos loquimur, illa sunt muta. & cum hoc sit, tamen ostenditur nobis, quia secundum corpus iumenta sumus, sicut iumenta moriuntur, & unus omnibus spiritus est. scilicet. Hoc est enim quod ait, Et spiritus unus omnibus & amplius homini a pecore nihil est.

Alleg. Homines & iumenta salvabis domine. Et alibi, ut iumentum factus sum apud te. Et in prophetis, Homines & pecora in Ierusalem salvanda dicuntur, & imple

ri terram pecoribus & amentis.

d Quis novit. Non dicit inter homines & pecoris dignitatem nihil interesse, sed per Quis, difficultatem rei monstrat. Quis enim, non impossibile, sed difficile in scripturis sanctis separare significat, ut ibi, Generationem eius quis enarrabit? Dicitur quis ascendit in tabernaculo tuo? Ieremias quod in Hebr. alter. Et hoc est, & quis cognoscit eum? Inter homines igitur & bestias haec distantia est, quod spiritus hominis ascendit in celum, & iumentum descendit in terram cum carne dissolutus, si tamen huius rei vir aliquis eruditus, & rei quasi dubie certus assertor sit.

e Deorsum. Ad inferos. Fieri enim potest ut cito mutentur. Et saepe qui docti videbantur ad inferos ducuntur, & simplices rustici coronantur.

f Et deprehendi. Superiori errore turbatus, quo putabam homines nihil a bestiis differre, in hac stulta opinione ductus sum, ut dicerem hoc tantum bonum praesentem carpere voluptatem, quae post mortem non liceret, sed melius de laetitia bonorum operum. Nihil enim melius quam latari hominem in opere bono.

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

no,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quod factum est. a Deo incorruptibile.
- 2 Ipsum permanet. ut dictum est de corporibus celestibus & elementis. Alia autem quae corruptibilia sunt, licet non sic maneant eadem numero, manent tamen eadem specie per successionem generationis, ideo sequitur.
- 3 Quae futura sunt, iam, &c. & patet littera ex dictis.
- 4 Vidi sub sole. Hic remouetur secundum obiectum, quod posset fieri, scilicet processus huius mundi melioraretur, quia sic longanimitas esset appetenda, ut sic viderentur fieri maiora bona, sed hoc excludit dicens: Vidi sub sole, id est in hominum habitatione.
- 5 In loco iudicii impietatem. Id est ubi solebat dari reatum iudicium, datur impium.
- 6 Et in loco iustitiae iniquitatem. Quia pro habitu iustitiae in multis partibus successit habitus nequitiae, & adhuc plus succedet in futuro tempore. Unde dicit saluator, Mt. 24. a. Abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum.
- 7 Et dixi in corde meo, iustum & impium iudicabit dominus, quia cum sit iustus, non permittit aliquid bonum irremuneratum, nec aliquod malum impunitum. Videntur autem in praesenti mali usque ad mortem esse in prosperitate, & e contrario multi iusti in aduersitate, & ideo ex aeterna iustitia concluditur aliam vitam esse expectandam in qua iniusti hic in puniuntur a domino & iusti praemientur, ideo subditur.
- 8 Et tempus omnis rei tunc erit. quia multa quae nunc videntur inordinata, ad ordinem divinae iustitiae redeuntur.
- 9 Dixi in corde meo de filiis. Hic remouetur tertia obiectio, quae primo ponitur, & secundo tollitur, ibi, Quis novit. Obiectio autem pro-

cedit ex errore eorum qui negauerunt vitam aliam, cuius se odierunt Saducei, qui negauerunt spiritum, & angelum, & resurrectionem, ut habetur: Mt. 23. & plures alij ante ipsos, ex quorum persona dicitur hic, Dixi in corde meo de filiis hominum, id est quod nullam excellentiam respectu alterius vitae haberent magis quam bestiae, quantum nihil remanet post mortem, & secundum hoc patet littera sequens. Si autem hoc dictum esset verum, longanimitas esset homini maxime appetenda, ut sic acciperet quantum posset de bonis praesentis vitae, ex quo non expectaretur vita alia, in qua poena aliqua seu praemio esset reddenda.

10 Quis novit. Hic remouetur dicta obiectio, quia procedit ex carnalitate hominum vitam praesentem tantummodo considerantia, & hoc est quod dicitur. Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendit sursum, id est quasi immortalis, quasi diceret, pauci valde, & accipit hic, si pro quo, quasi diceret, quia verum est quod ascendit. Et dicitur Heb. quae ponitur hic est equiuoca ad significandum si, & quia, & littera Heb. planius est quae sic habet, Quis noscens, quia spiritus filiorum Adam ascendit, id est, ascendit. Heb. enim non habent praesens tempus indicatum modi, sed pro eo utitur participio praesentis temporis, & glossa Heb. sic habet, Quis noscens, &c. id est, qui ponit cor suum ad cogitandum, quod spiritus hominis adducitur ad diuinum iudicium ad rationem reddendam, scilicet de his quae agit per liberum arbitrium.

11 Et si spiritus iumentorum descendat deorsum, id est quia non adducitur ad diuinum iudicium, quia non agit per liberum arbitrium, id est deo mortalis est simul cum corpore. De immortalitate vero animae clarius dicit in fra. 12. c. dicens de morte hominis. Reuertatur pulvis in terram suam, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

12 Et deprehendi. Hic inferitur conclusio intentata in hoc capitulo, & primo inferitur conclusio, secundo remouetur quaedam obiectio, ibi. Quis enim

no, in eleemosynis, & huiusmodi, preparando in celis thesauros. Hanc enim portionem veraciter habemus. Non enim possumus post hanc vitam, rursus nostris laboribus perfrui, aut scire, quæ in mundo futura sunt postea.

Et vidi quia non est bene in eo, & c. ut videat id quod futurum est post ipsum. * Hieron.

Pro eo quod nos posuimus, ut videat id quod futurum est post ipsum, apertius interpretatur est Symmachus dicens, ut videat quæ futura sunt post hoc. Nihil est

nihil esse melius, quam lætari hominem in opere suo, & hanc

esse partem illius. Quis enim eum adducet, ut post se futura cognoscat?

ergo bonum in vita ista, nisi quod lætatur homo in opere suo, faciēs eleemosynā & futuros sibi thesauros in regno celorum parans. Hanc solā hēmus portionē, quā nec fur nec latro ualet nec tyrannus auferre, & quod nos post mortē sequatur. Nec enim possumus cum vita fuerit dissoluta, rursus nostris laboribus perfrui, aut scire quæ futura sint in mundo postea. Aliter superiori errore turbatus, quod putare nihil interesse inter homines & bestias, in hac sententiā praua opinione deductus sum, & c.

NICOLAUS DE LYRA.

* enim eum adducet, Cōclusio vero intenti est, quod longeuitas non sit multum appetenda, ideo dicit ex prædictis. Et deprehendi nihil esse in spatio vite presentis concessi.

1 Quam lætari hominem in opere suo. i. in operibus virtutis, quæ proprie dicuntur humana, alia enim opera magis dicuntur bestialia.

2 Et hanc esse partem illius. i. quod termino vite sibi concessi sit

CAP. III.

Verti me ad alia. Plenus hunc locū David in psal. 72. & Ier. in suo volumine prosequuntur.

* Olym. Ad alia me, inquit examinanda conuertere, & contēplari homines, vidi calumniatores iniustos & qui calum-

B
omnes op-
pressiones.

luco.

¶ Comparatione horum.

¶ vtroque.

-hominum.

¶ cogitatio.

Mat. 11. b.

Ro. 1. d.

Nota

cuncto auxilio destitutos. Et laudavi magis mortuos quam viuentes, & feliciorē utroque iudicaui qui necdum

natus est, nec vidit mala quæ sub sole sunt. Rursus contem-

platus sum omnes labores hominum, & industrias animaduerti patere inuidiæ proximi. Et in hoc ergo vanitas & cu-

ra superflua est. stultus complicat manus suas, & comedit

operē cessando, nec viriliter agēdo comedit car. su. carnalib. scilicet desiderijs tabescēs, donec consumatur. Stultus com.

ma. Hic est piger qui in puerbijs continēs manus suas super pectus suū describitur, cui tanquā citus cursor venit inopia.

Vel sic quod alienę felicitati inuidet, & quasi spiritus furore rap- tatur, quiq; inuidiā in sinum receperit nutritiq; in pectore, iste comedit animā & carnes suas. Quanto n. illi felicias succedit, tanto iste tabescit, & paulatim in zelum & riuo-

rem

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Verti me. Quantum quod solet ab hominib. desiderari tāquam summū bonū in vita presenti est auctoritas domini. Ideo hoc ex audit in hac quarta parte huius libri ostendens quod non sit hominibus appetenda. Et primo ostendit hoc ex defectu humani, secundo ex subtilitate diuina, ibi. Custodi pedē tuum. Prima in duas, quia primo ostendit propositū rationib. sumptis ex parte plebis. secundo ex parte principis, ibi. Melior est puer. Prima adhuc in duas. i. in par. & principalem, & incidentia. i. secunda, ibi. Stultus. Prima in duas secundum duas rōnes quas inducit ad propositū. secunda, ibi. Rursus. Prima rō accipitur ex iniurijs & violentijs quæ innocentib. inferuntur, et a superiorib. non corriguntur, aut quia non possunt, aut quia nolūt, & sic continue antrantur vel sua potestate abutuntur, talis autem status non est appetendus, & c. & hoc est quod dicitur. Verti me ad a. et patet ex dictis litera & sive ibi.

2 Et laudavi magis mortuos quam viuentes. i. statum eorum, eo quod subtrahit sunt a vita presenti, antequam haberent experientiam tanti mali.

3 Et feliciorē. i. minus miserum,

4 Vtroque. s. malo homine mortuo, & malo homine viuentē.

5 Iudicaui qui necdum natus est. id est abortiuum qui non habet

expe-

CAP. III.

¶ Post prædictam cogitationem.

Verti me ad alia, & vidi ¶ calumnias quæ

¶ Pro calumnijs.

sub sole geruntur, & lachrymas innocentum, & neminem consolatore,

¶ Quo sub sole.

¶ Quo maior miserie dolor.

nec posse resistere eorum violentiæ

¶ Qui non sentiunt has miseras.

cuncto auxilio destitutos. Et laudavi magis mortuos quam

viuentes, & feliciorē ¶ utroque iudicaui qui necdum

Conuerrens me ad alia.

natus est, nec vidit mala quæ sub sole sunt. Rursus contem-

Alter, alterius bonis inuidet & patet insidius gloriosus.

platus sum omnes labores hominum, & industrias animadu-

erti patere inuidiæ proximi. Et in hoc ergo vanitas & ¶ cu-

ra superflua est. stultus complicat manus suas, & comedit

¶ Hyperbolice.

operē cessando, nec viriliter agēdo comedit car. su. carnalib.

scilicet desiderijs tabescēs, donec consumatur. Stultus com.

ma. Hic est piger qui in puerbijs continēs manus suas super

pectus suū describitur, cui tanquā citus cursor venit inopia.

Vel sic quod alienę felicitati inuidet, & quasi spiritus furore rap-

tatur, quiq; inuidiā in sinum receperit nutritiq; in pectore, iste comedit animā & carnes suas. Quanto n. illi felicias succedit, tanto iste tabescit, & paulatim in zelum & riuo-

rem

experientiam aliquam mali pænæ, aut mali culpæ actualis, et sic non sustinet aliquam penam sensibilem, sed habet vitam magis delectabilem quam possit haberi in vita præsenti, secundum omnes doctores qui loquuntur de morientibus in solo peccato originali.

6 Rursus. Hic ponitur secunda rō ad idem. Statim enim cum aliquis ascendit ad statum domini, insurgunt inuidiæ contra ipsum, et per consequens odia, rancores, & insidiæ, talis autē status non est appetendus, ergo, & c. & hoc est quod dicitur. Rursus contēplatus sum o-

labores hominum & industrias. quib. ascendunt ad domini statū.

7 Animaduerti patere in. proximi. & hoc patet ad sensum.

8 Et in hoc ergo vanitas. i. in statu domini acquirendo est vanitas superbia.

9 Et cura superflua est. in acquirendo. n. & conseruando requiritur magna cura & anxietas animi.

10 Stultus complicat manus suas. Hæc est pars incidentialis, in qua reprobatur duplicem modum fugiendi domini, quia vituperabile est vtri-

usque motu. Secundus remouetur, ibi. Considerans. Circa primum sciendū, quod in acquisitione domini requiritur labor magnus, ut dictū est, quæ refugii piger non virtuose, quia bene vellet dominari, sed desidiose quia vult otari, & hoc est quod dicitur. Stultus. i. piger. Complicat manus suas. tanquam otiosus.

11 Et comedit carnes su. quia propter pigritiam laboris habet pa-

Tom. 3.

Kk 4

* nem

rem distillat. Aliter.

A Manus se. pro. ope. unde, Verbum quod factum est in manus Aggei. 1. Aggei. 1. a. Italia operageffit, ut dignus esset ad quē sermo Dei fieret. Et plal. 142. David, Qui docet. m. a. me. ad pralium. Stultus igitur amplexus est manus, scilicet extendere noluit. Unde, Non comedit labores m.

plenus
+ dolore
7. q. 1. c. fa-
Aus.
nec recogni-
ta dicens
+ spiritus
Plal. 36.
Prou. 16. b.
+ 7. q. 1. ca. il-
lud. De statu
monac. c. mo-
nach.

a Melior est p. Singularis numerus in bono, duplex in malo, ideo vnus pugillus habet requiem, duae manus laborem. Melior est pu. Melius est modicum iusto, &c. In prouerbijs. Melior est parua acceptio cum iustitia, quam multa genimina cum iniquitate, elegant. Iustitia requiem habet, iniquitas laborem.

b Considerans. Conuersus sum ad alios, & vidi eos plusquam necesse est laborare. Cōgregare per fas & nefas, & nō uti cōgregatis, seruare alijs, cum nec fratrem habeat nec propinquum, & nihil vanius deprehendi.

c Vnus est. Possūmus hec intelligere de his q. libros faciunt, & ignavis lectoribus relinquunt. De Christo quidā hunc locum interpretantur, quod solus & abique comite ad mūdū redimendū venerit. Et quamuis per adoptionem multi filij Dei sint, nullus tamen dignus, qui in hoc ei opere iungeret, cuius laborū non est finis, quia pro nobis dolet, & oculus nō saturatur diuitijs, semper cupiens nostram salutē. Dolere autem dicimus, secūdū hoc. Spiritus postulat pro nobis ge. an. narra. bilibus. ita Chrs pro peccatis nostris dolet. i. dolere nos facit.

* Olymp. Amplius, inquit, res humanas considerans vidi quosdā qui nec legitimos habēt heredes, insatiabili affectu circa diuitias occupari, oculum habentes inexhaustum & inexplebilē. Quod cum satis contēplatus sit, introducit inexplebilē huius hominis personam ex auaritia penitentia ita loqui. Et cui ego laboro & fraudo animā meam bonis? Iure ergo & huic labori vanitatē attribuit. Aliter, Mystice sic intellige, Est vnus. Vnum hoc loco accipit qui seipsum tātum modo fouet ac diligit, qui ne habere quidē velit filios ac fratres, Nā qui desiderio illorum tenetur, quāuis natura nullos affines & consanguineos habeat, quia tamen secundum Dei praecepta charitatē sectatur, omnes homines quamuis exter nos esse sibi filiorū loco putat & fratrū iuxta illud. Esto orphanis, tanquā pater, & tanquam maritus matri eorum. Hic itaque vnus ac solus qui habere nō curat filium neque fratrem laboriosa quadam electione viuēdi ac sollicitudine fraudat animam suam bonis, neq; ad futura attendens, neque in vita quicquam boni efficiens. Huic ergo & vanitas attribuitur.

c d Melius est. Post sollicitudines & miseras quibus se cruciat, qui sine hērede acquirendis opibus inhiat, ad + fodalitatem fer-

sermo cofert. Et dicitur quid boni habeat, quia scilicet alterius ruina, alterius solatio subleuet, & curas domesticas, & noctis requiē melius exigit, qui amicū fidelē habeat, quam solis opibus incumbat acq. iustis, & si fortior inimicus cōtra eū surrexerit, alterius solatio sustentari. Et quanto duo disse-

a Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Farris. b Qua dignus iustus. pugillus cum requie, quam

a Quo. Diuitis. Quo digna iniquitas. Per hanc alia. plena vtraque manus cum + labore & afflictione animi. Cō-

Solus Christus. Aliquis homo. In redemptione mundi. siderans reperi & aliam vanitatem sub sole. + Vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen labo-

a Aliquem heredem cui congregata sunt. Portando peccata nostra. rare non cessat, nec fatiantur oculi eius diuitis, nec recogni-

a Quia semper cupit vitam nostram vel salutem. rat, dicens, Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? in

d hoc quoque est vanitas & afflictio + pessima. Melius est ergo duos esse simul quam vnum, habent enim emolumentum societatis suae. Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur.

+ Væ soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem. Et si dormierint duo, + fouebuntur mutuo. Vnus quomodo calefiet? Et si quispiam praeualuerit contra vnum, duo resistunt ei. Funiculus triplex difficile rumpitur. Melior est puer

stū secū habuerit, calefactus & uiuificatus citius reuiuifcet, & si aduersus eū pugnādo robuste ei diabolus institerit, stabit homo & Christus pro homine suo, non q. contra diabolū Christi uirtus infirma sit, sed quod liberum homini relinquatur arbitrium, & ruentibus nobis ipse in praelio de nobis fortior sit. Qd si etiam pater & filius & spiritus sanctus aduenerit, non cito rumpitur ista soliditas. Quod autē non facile rumpitur, tamen aliquando rumpitur, ut in Iuda. In Iuda enim triplex funiculus fuit, sed quia post bucellā introiuit in eum satanas, disruptus est. Quod autem supra, Et si dor. duo. fo. multo. De Eliseo sumimus exēplum, quod cōtraxerit se cū puero & dormierit & calefecerit corpusculum eius, & ita uiuificauerit resurgentē. Nisi igitur Christus nobiscum dormierit, & in morte requieuerit, calorem uitę aeternę accipere non ualemus.

Laodice. sic dicit Ecclesiasten de cōmutatione bonorum in mala hic habere sermonē, & exprimere insipientē hominē q. futura non cogitans, presentibus & caducis quasi magnis & perpetuis delectatur, & post diuersa quę accidunt hominibus, immutatur, quasi generalē infert de morte sententiam, quod innumerabilis multitudo intereat, & paulatim cōsumat & tūscat, vnoquoque aliū in loco suo relinquēte.

* Chromat. Vē illi vni cum ceciderit, quia non habet qui erigat illū, ostendens quia caro quę cōcor. iā & societatem sancti spiritus habere meruerit, cū in morte ceciderit, ab eodem spiritu erigatur in vitā & in gloriam sempiternā. Et iō, Væ vni illi dixit, quia cum ceciderit, nō habet qui erigat eū, id est, quia caro consortiū spiritus per infidelitatē suam non meruerit habere, nō in vitam eternam erigitur sed in penā perpetuā suscitatur, ab eo qui iudex viuorū & mortuorū est.

e Melior est p. Symmachus ita, melior est puer pauper cū sapiētia rege sene & insipiēte, q. nescit puidere vicissitudinē. F

Aliter

NICOLAUS DE LYRA.

* nem ad comedendum, & sic attenuantur carnes eius.

1 Dicens, Melior est pugillus c. ad excusationem suā pigritię. 2 Cōsiderans reperi & aliam vanitatem. Hic remouetur secundus modus vitiosus, s. per auaritiā. Ad statum enim domini oportet magnas expensas fieri, quod refugit auarus non per virtutem, sed per auaritiā. & hoc est quod dicitur, Consideras reperi & aliam vanitatem. scilicet miseriam avari, de quo subditur.

3 Vnus est, & secundum non habet. quia refugit habere familiaritatem & amicitia cum quocunque, ne oporteat ipsum aliquid expendere, & tamen non cessat acquirere cum magna & animi & corporis afflictione, ideo concluditur quod est afflictio pessima, & patet li tēro, propter quod ex opposito concluditur.

4 Melius est ergo duo esse si. id est, plures coniunctos amicitia, & societate.

5 Habent enim emolumentum societatis. s. quia cōmunicant inuicem

inuicem bona sua.

6 Si vnus cecide. In aliquod infortunium.

7 Ab altero fulcietur. Quia ab eo iuuatur & consolabitur.

8 Væ soli. i. societatem & amicitiam cum aliquo non habenti.

9 Et si dormierint duo in lecto vno. contra malum frigoris, per hoc metaphoricē intelligitur quietatio plurium in vna dilectione. ideo subditur.

10 Vnus quoque calefiet, s. charitate. unde dicit Greg. hom. 39. Charitas semper in alterum tendit, ut esse charitas possit.

11 Et si quispiam praeualuerit contra vnum. hoc patet in corpore & anima, quia amicus iuuatur ab amico, non solum in tribulatione mundi, sed etiam in tentatione diaboli.

12 Funiculus triplex difficile rumpitur. i. quando plures & boni sunt amicitia coniuncti, tantō status eorum melioratur.

13 Melior est puer. In princ. huius capituli ostendit, dñum nō esse appetendū rationib. sumptis ex parte plebis, hic idem ostendit ex par-

* te

A Aliter. n. de carcere exit ad regnum. Aliter verò cum etiam rex natus, paupertate opertus est. Vidi oēs viuentes qui gradiuntur sub sole cū adolescente secundo, qui surrexit pro eo. Infinitus oīs populus qui fuit ante vtrūque, & posteri nō latabuntur in eo, sed & hoc aura & pafiola venti,

† admonitio-
nem videre
adhuc

† quando va-
de, eo
† quia propin-
quior est De-
ad aud. edum
quā suffi-
piendum sa-
crificiū quod
dant stulti
† 1. Re. 14. c.
8. q. 1. c. scien-
dum

Grego. Pont. Epi-
scopus ita. Ego prae-
ro adolescentulum sa-
piētem & pauperem
seni regi & stulto, qui
non putat, quod pos-
sit aliquis de his quos
vixit, de carcere eij-
cere vel exire ad re-
gnū vel ipse de praua
potestate corrūere.
Fit enim interdū, vt
qui sub adolescentu-
lo sapiente fuerint, si-
ne mōre sint, ita
tamē vt cum sene an-
te versati sunt. Qui
enim postea nati sūt,

quia mala praeiterita nescierunt, nec postea adolescentē lau-
dare possunt, qui post surrexit abducti opinione peruersa
& impetu spiritus aduersantis.

B Hiero. Heb. meus Dirachiam (quem maximē admirant)
ita exposuisse testatus est. Melior est interior homo qui post
14. pubertatis annum in nobis per sapientiam exoritur, exte-
riori homine qui de matris aluo natus est, qui nescit recede-
re a vitio, & qui de domo vinculatorum, id est, vtero ad hoc
exit, vt regnaret cum vitijs, qui etiam in potestate sua pau-
per effectus est mala omnia perpetrando. Vidi eos qui in
priori homine vixerunt, & cum secundo post conuersati
sunt, eo scilicet, qui priore decesso regeneratus est. intellexi
quidem omnes in priore homine peccasse, antequam secun-
do nascente duo fierent. Qui vero ad meliora conuersi, &
post, Y, literā philosophorum in sinistro tramite dimisso ad
dextrum apicem contenderunt, & secundum. i. nouissimū
hominem sunt secuti, non latabuntur in eo. i. priore.

Orig. & Victorinus non multū inter se differunt. Post ge-
neralem. n. sententiam quā oībus patet, quod melior sit ado-
lescens pauper & sapiens quā rex senex & insipiens, & qd
frequenter eueniat, vt ille per sapientiam suam et de carce-
re regis egrediens, imperet pro peruerso, & rex insipiens im-
periū perdat. Super Christo & diabolo sic interpretati sunt:
Puerum pauperē & sapientem Christū. vnde: *Magnum est ti-*

bi vo-

bi vocari puerum etiam cum pauperem. & quia cū diues esset, pau-
per pro nobis factus est. Sapientē, quia proficiebat aetate &
sapientia. Ille natus est in regno senis. & iō dicit: Regnum meum
non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnū meū, mei
vtrique de. vt non tra. lu. Nunc autem regnum meum non est hinc.

1. Cor. 8. b.
Luc. 2. g.
Ioh. 18. g.
Mat. 4. b.

In illi^o ergo senis stul-

1 ti regno qui ostendit
2 ei oīa regna mūdi, &
3 gloriā eius, natus est
4 optimus puer, & de
5 domo vinculatorū,
6 de quibus Iere. *Vt hu-*
7 *miliaret sub pedibus eius* Thren. 2. d.
8 *omnes vinclos terrā, p-* Luc. 19. b.
9 cessit ad regnum, &
10 abiit in regionem lō-
11 ginquam & contra il-
12 los qui regnare eum
13 nolebant, post ali-
14 quantulum temporis
15 rex reuersus. Vicit er-
16 go in spiritu Ecclesia-
17 ites viuentes omnes

Ioh. 14. a.

qui pnt adolescentis esse participes, dicētis: *Ego sum vita: ve-*
teri stulto rege dimisso, Christū sequi simul duo ex Israel po-
puli significatur. prior qui ante aduētū fuit, & posterior qui
Antichristū pro Chro suscepturus est, qui prior non penitus
est abiectus. Prima enim ecclesia ex Iudaeis & Apostolis cō-
gregata est, & in fine Iudaei qui Antichristum pro Christo
suscepturi sunt, non latabuntur in Christo.

a Custodi pedem tuum. * Hier. Precepta vitę dat & non vult
offendere euntes ad Ecclesiā. Non. n. ingredi in domū Dei,
sed sine offensione ingredi laudis est. Et si esset omniū qui
sunt in Ecclesia Dei audire sermonem, nūquam addidisset.
Appropinqua vt audias. Deniq; Moyses solus prope accede-
bat ad audiendum Deum: ceteri nō valebant accedere. Qd
stulti nescientes remedium esse peccati, aestimant oblatione
munerum Deo satisfacere posse, & ignorant hoc quoq; ma-
lum esse atque peccatum, non obedientia & operibus bonis
sed donis et victimis emendare velle qd fecerint. Huic con-
gruit illud quod alibi dicitur, Obedientia super sacrificium. Et,
Misericordiam volo, & non sacrificium.

b Appropin. Moyses accedit ad audiendum Deum, alij non
possunt.

c Stultorum. inobedientium, qui donis et victimis volunt e-
mere impunitatem peccatorum, sed dominus ait: *Miseri-*
cordiam volo, et non sacrificium. F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

* te principis. Et ponuntur hic tres rationes. Prima ratio est, quia fre-
quēter cōtingit qd rex aetate prouectus est sapientia destitutus, quia deli-
ciose nutritus fuit, & in delicijs viuit, quā impediūt acquisitionē sapiē-
tia, & iō melioris conditionis est iuuenis pauper, qui est ad acquirēdā
sapientia dispositus, quia sicut dicit Secundus philosophus, *Paupertas*
est sapientia reparatrix, propter qd Socrates philosophus, & multi alij
diuitias contempserunt, & hoc est qd dicitur: Melior est puer. pau-
per. hoc in Ioseph, & Pharaone, Genes. 41. e. Præuidit enim Ioseph
famē futuram, & remedium præuidit contra ipsam, quod rex facere ne-
sciuit. 1 Qd & de car. Hic ponitur secunda ratio, quā talis est,
illud quod frequenter terminatur ad magnam miseriam, non est appetē-
dū, tanquam huius vitæ summū bonū, sic est de domino temporali, vñ
Sedechias rex Iuda finaliter exoculatus, & captiuus in Babylonē du-
ctus, & sic miserabiliter mortuus. 4. Reg. ultim. Potestas etiā tempo-
ralis aliquādo casualiter & subito venit ex magna miseria, sicut de Io-
seph, qd eductus de carcere statim fuit factus princeps Aegypti, & secū-
dus a rege. Quod autem sic a casu prouenit non est summū hominis bo-
nū, ideo subditur. Quod & de car. caten. sicut dictū est de Ioseph.
2 Et alius natus est. sicut dictū est de Sedechia, qui fuit filius regis.
3 Vidi cunctos viuen. Hic ponitur tertia ratio. Frequēter enim ac-
cidit qd senescente rege populus & maxime iuuenes adherēt filio eius
qui pro eo est regnaturus, & aliquādo regnū vsurpat sibi vincte patre,
sicut Adonias voluit facere. **3. Reg. 2. & eodem modo fit de eiusdē fi-**
lio quando senescit, & filius eius ad etatem adultam venit. Quod autē
rex in fine vitæ sic contemnat, vel de eo parum curetur, est sibi dolo-
ris materia, propter qd talis dignitas non est appetenda, & hoc est qd
dicitur. Vi. cum. vi. i. multos. Est enim hyperbolica locutio sicut dici-
tur. Oēs de ciuitate currunt ad tale spectaculum. ad denotan-
dum multitudinem currentium, licet aliquando maior pars remaneat.
Qui ambu. sub. sol. i. in vita presenti. **4** Cum adolescente.
i. cum filio regis qui est secundus ab eo, eo quod regnaturus est post eū.
ideo subditur. **5** Qui confurget pro eo. scilicet, in regno.

In. nu.

6 In. nu. est po. id est, valde magnus, & est hyperbole sicut & supra.
7 Om. qui fu. an. adherentes primo patri, & postea sibi mō d. d. to.
8 Et qui post. futu. sunt. iusto filio senescente. **9** Non latabūt.
id est, parum curabūt de eo, sed magis adherēbūt filio eius, vt dictū est.
10 Sed & hoc vanitas. quod rex senior dimittitur sic pro iuvene.
11 Et affli. spi. rege sic dimisso. **12** Custodi. superius ostendit domi-
niū terrenum nō esse appetendum rationibus sumptis ex defectibilita-
te humana, hic consequenter idē ostēdit ex sublimitate diuina. Deus e-
nim est summe venerandus & timendus, vt supponitur ab omnibus, qd
quilibet reputat Deū id quo maius esse vel cogitari non potest, vt dicit
Anselmus, sed potestas terrena retrahit a diuino timore & reuerētia,
vt patet non solū de regibus infidelibus Deum verum contemnentibus,
scilicet Pharaone, Sennacher. b. Nabuchodonosor, sed et de fidelibus,
sicut de David qui ex potestate regia nō timuit Deū offendere in adulte-
rio Bethsabae, & homicidio Vria, de Salomone in tēplorū pro idolis
fabricatione & adoratione, ergo talis potestas nō est appetēda. In hac
ratione sic procedit, quia primo ostendit Deum esse summe venerandū
secundo timendum, & est huius rationis fundamentum, secūda ibi. Tū
vero. Prima in duas, quia primo ostendit Deum summe esse veneran-
dum in se. secundo in ministris suis, ibi. Ne dicās: Prima adhuc in
duas, quia primo ostendit Deum venerandum opere, & secundo ore,
ibi: Ne temerē. Circa primum dicit. Custodi pedem tuum ingrediens
domum Dei, vt non ingrediaris pompaticę & superbe, sicut solent face-
re potentes huius seculi sua potestate nimis eleuati.
13 Et appropinqua. sacerdotibus & legis doctoribus.
14 Et audias. scilicet Dei mandata ad ea fideliter adimplenda.
15 Multo enim melior est obedientia, & c. in obseruatione
mandatorum Dei.
16 Quā stultorum victimā. i. transgressorum legis, qui per po-
testatem suam nū formidant Dei mandata transgredi aestimantes eum
placare oblationibus & sacrificiis.
17 Qui nesciunt quid faciunt ma. Ex hoc enim quod sunt su-
perbia excacati cognoscere nesciunt gravitatem sui peccati.

CAP.

C A P. V.

N *E teme, Deus.* Qui omnia audit & videt, & stultitiam tuam arguit, quamuis ipse in celo, & tu in terra.

b Multas. Q. Sicut qui multa cogitat, ipsa frequenter soniat, sic in stultitia recidit, qui ultra se de Deo disputat. Vel, quia; modo videtur per speculum & in enigmate, quasi per somnium estimamus nos tenere quod non habemus, & tamen nihil habemus.

Cum vo. non. * Hic, Melius est non promittere quam promissa non facere, quia displiceant Deo & inter insipientes computentur qui vota non expleant. Quod autem ait, *Non est voluntas in insipientibus.* sub

audetur, Dei; iuxta illud Apostoli, Et vti- que non fuit voluntas, ut nunc uenirem ad uos.

Quod si volumus & cur. iohannes aliquid dicere, precipit Christiano, ut fidem opere compleat & non sit

quia Quare similis populo Iudaeorum, qui sponte dantes atque dicentes, omnia quaecunque Dominus praecepit faciemus, adorauerunt idola. Et post verberatos seruos & lapidibus oppressos nouissime quoque, ipsum patrisfamilias filium cruci daverunt. Melius est ergo accipere diu de liberare sententiam quam in verbis facilem in oneribus difficile. Scimus enim qui

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

Exod. 24. b. Exod. 32. b.

C A P. V.

Sicut iudei qui dixerunt. Omnia quaecunque prae. nobis, &c.

E temere quid loquaris, neque cor tuum

a Vouendo Deo vel de diuinitate disputando.

b Voti vel iuramenti inquisitione diuinitatis;

fit velox ad proferendum sermonem coram

a Non comprehendens eum, quia quantum distat caelum a terra, tantum nostra scientia ab illius natura.

Deo. Deus. n. in celo, & tu super terram, id-

a Considerati.

b De Deo de quo & vera dicere periculosum est.

circo sint pauci sermones tui. * Multas

a In multiloquio peccatum non deerit.

curas sequuntur somnia, & in multis sermonibus inuenitur

a Autem.

b In baptismo.

c Quia dies domini sicut fur in nocte ueniet.

stultitia. Si quid uouisti Deo, ne moreris reddere. displicet enim

a Non impleri.

b Indiscreta.

c Vouere & reddere de vo.

¶ Cito.

ni ei infidelis & stulta promissio, sed quodcumque uoueris,

redde. Multoq; melius est non uouere, quam post votum pro-

¶ Ne ultra quam potes uocas.

missa non reddere. Ne dederis os tuum, ut peccare faciat carnem

a Quia: Ne putes omnia casu agi, nihil a Deo prouideri.

tuam, neq; dicas coram angelo, non est prouidentia, ne forte

a Etiam bona opera. & tradat te in reprobum sensum.

iratus dominus super sermones tuos dissipet cuncta opera ma-

a Somnia ne cures, quia uana sunt.

nuum tuarum. * Vbi multa sunt somnia, plurimae sunt vanita-

a Non somnia.

b Iudicium peccati, quia voluntas, ubi enim non est voluntas, non est peccatum.

¶ Tamen.

c Ab impijs.

tes & sermones innumeri: Tu uero Deum time. Si uideris ca-

a Beati pauperes spiritu.

b Potentum.

c A iudicibus.

lumnias egenorum, & violenta iudicia & subueriti iustitiam in pro-

a Tanquam Deus non videat, vel iniuste agat.

¶ Tyranno.

uincia, non mireris super hoc negotio, quia excelsior alius est, &

a Tyrannos.

b Angeli, qui prohiberent nisi tempus expectarent.

c Nunc.

super hos quoque eminentiores sunt alii, & insuper uniuersae

a Dominus cuncta prouidet & gubernat, cui cuncta seruiunt vel inuita.

b Semper avarus eget.

terrae rex imperat seruienti. * Auarus non implebitur pecunia

care

care tanquam reflectens culpam in auctorem. unde: *Ne de-*

clines cor meum in uerba mea a te excu. ex. in peccatis.

c Coram ange. Qui astat unicuique, & omnia Deo nuntiat, ne

putes omnia latere Deum.

** Hier.* Eo loco ubi ait. *Ne dixeris coram angelo, quia ignoran-*

tia est. Aquila inter-

pretans uerbum He-

braicum per igno-

rantiam, inuoluit tran-

stulit, id est, non spon-

taneum. Si enim, in-

quit, hoc dixeris,

Deum prouocas qua-

si auctorem mali atq;

peccati ut iratus sit,

& si quid uideris bo-

ni habere auferat de

manibus tuis. Vel

certe talia sentiente

tradat in reprobum

sensum ut faciat ea

que non conueniunt.

f Vbi multa sunt. Q.

Ne dederis os tuum,

&c. quia haec uita est

quali somnia, ut mul-

ta uideatur uera que

sunt falsa, sic & excu-

satio tua.

g Si uide calu. Acti

dicat: Ne dicas coram

angelo, non est pro-

uidentia, quod est

contra eos, qui om-

nia calibus agi pu-

tant, & Dei prouide-

tiam negant. Si ta-

men uide. ca. eg. &c.

h Vniuersa terra, &c.

Deus patiens & red-

ditor qui dicit: Cum

accepero tempus, ego in-

stillas indicabo.

Qui pecuniam dili-

git, non explebitur, &

qui amauit fructus in-

fructus in

*multitudine ipsius hoc etiam uanitas. * Olym. Huius sententiae*

posterior particula ita construenda est. Et qui amauit fructus.

hoc est, quicumque amauit sibi ipsi non autem communis utilitatis

gratia cogitare fructus. q. d. qui laborat auaricie morbo siue pe-

cunja congerat, siue fructus, nunquam expletus plura semper

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

atque

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

N *E teme.* Hic consequenter ostendit Deum uenerandum esse ore & primo in aflu. secundo in gustu ubi: *¶ Quia.* Prima in duas quae primo docet eum uenerari a uerbis indecentibus cauendo, cum dicitur.

1 *Ne time quid lo.* de Deo vel eius iudicijs ea in aliquo reprehendendo.

2 *Deus enim in celo, &c.* i. excellentior est sine aliqua mensura.

3 *Latere sicut pauci ser. ui.* loquendo de Deo ne peccatum incuras ex multiloquio, ideo subditur.

4 *Atque curas.* quia sicut multas curas in uigilia sequuntur somnia in somno sequenti, eo quod in somno formantur phantasmata similia praecedentibus curis in uigilia, propter quod dicit Philosophus. i. Ethic. quod somnia studiosorum, id est, uirtuosorum sunt meliora quam quorumcunque, sic in multis sermonibus & maxime de diuina excellentia frequenter adhaeretur stultitia.

5 *Si quid vo.* Hic consequenter ostenditur, quod Deus uenerandus sit ore verificando promissa cum dicitur. *Si quid vo. Deo, nemo reddere.* quia ex tali tardatione fit homo frequenter impotens ad reddendum, sicut uouentes ingredi religionem, aliquando tantum tardant, quod sunt inepti ad receptionem.

6 *Disp. enim ei infid. & stul.* Dicitur autem infidelis promissio uotum in articulo necessitatis factum, & cessante necessitate statim mutatur propositum. Dicitur autem stulta quia deest de re illicita vel etiam indifferenci, ut si aliquis uocatur

ueat leuare festucam de terra, quia hoc in nullo cedit ad honorem Dei, vel etiam si sit de bono tamen impossibili uouenti.

7 *Ne de os tu.* Hic consequenter ostendit Deum uenerandum in gustu dicens. *Ne dederis os tuum.* nimis ipsum aperiendo gulam.

8 *Vi pe. fa.* per vitium luxuriae, quia sicut dicit Hiero. Venter et genitalia sunt membra vicina, ex uicinitate membrorum designatur propinquitas uiciorum.

9 *Neque dicas coram angelo.* a Deo misso in ministerium.

10 *Non est.* quia Deus non solum honorandus est in se, sed etiam in ministris suis, ideo subditur.

11 *Ne for. r. i.* Non solum. n. punit peccata sed se directe facit, sed etiam per ministros suos, quia redundant in eum. Cetera patent. **12** *Tu uero.* Hic consequenter ostenditur, quod Deus sit summe timendus, quia iudex est & supremus, & ideo omnia errata ab alijs quantumcunque, magnis suo iudicio reseruantur per hoc ad lineam iustitiae reducenda. et hoc est quod dicitur: *Tu ue. Deum time su. om.* Et subditur causa.

13 *Si uideris calum.* et patet.

14 *Quia excelsio excelsior alius.* quia super praepositum est balliuus.

15 *Et super hos quoque emi. sunt a.* quia super balliuos sunt reges.

16 *Et insuper uniuersa terra rex.* id est, Deus.

17 *Imperat seruienti.* id est, omni creaturae subiectae sibi.

18 *Auarus.* Hic incipit capitulum secundum quotationem Hiero. in quo a felicitate humana excluduntur diuitiae temporales, in quibus aliqui licet false posuerunt felicitatem hominis. Ad quod excludendum ponuntur hic plures rationes, quarum distinctio videbitur prosequendo.

Prima

A affectans, ut potius pecuniarū dici seruus, q̄ dñs mereatur.
A *Dul. est so.* Diuicē avarū, quē de serij serat, cōparat operanti
 Nota contra
 gulōs.
 qui sine cura dormit, non dīctus manum tate ei, cui post
 laborem gratus est somnus, & cibus simplex, & modicus mi-
 nus onerosus, & cito digeritur. Dives autem epulis dīctus

Marth. 5. a.

Luc. 6. d.

† vero.

* diuitiz.

† Job. 1. d.

B

* etiam.

* pulchrum
1. Cor. 1. c.

† ius.

C

a Non dicit qui habet.

b Nec sibi sufficit inde benefacere.

& qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Et hoc ergo

a Quia.

b Serui & ancillae, & alij nec sibi, qui de tota corrumpunt.

vanitas Vbi multae sunt opes, multi & qui comedunt eas. Et

Ergo.

a Quia non plus alijs vitur eis.

b Ut Tantalus sitens in medijs vadis.

quid prodest possessori, nisi quod cernit diuitias oculis suis?

a Enim.

b Requies aeterna scienti.

† Bona.

† Fatigato.

c † Faciens quae praedicat.

a Dulcis est somnus operanti siue parum siue multum comē-

Superba scientia inflat.

a Cibus curisque grauium.

b dat, saturitas † autem diuitis non finit eum dormire. Est &

a Diuitis avari.

Scilicet.

alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole. Diuitiae conser-

Per eulum.

Et & heredi.

In filius.

uatae in malum domini sui. Pereunt enim in afflictione pes-

Enim.

a Amittis diuitis patris.

b Vterque.

sima. Generauit filium, qui in summa egestate erit. † Sicut e-

a Nudus egressus sum de utero matris meae nūc.

In terram.

gressus est nudus de utero matris suae, sic reuertetur, & nihil

Moriens.

auferet secum de labore suo. Miserabilis prorsus infirmitas.

Quasi: Nihil.

a Congregando diuitias.

Quomodo venit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei q̄ la-

Vastum.

a Panis absconditus suauior.

Mortis.

borauerit in ventum? Cunctis dieb. vitae suae comedit in te-

nebris & in curis multis, & in erumna, atque tristitia. Hoc ita

q; mihi visum est bonū, ut comdeat quis & bibat & fruatur

lēritia ex labore suo, quo laborauit ipse sub sole numero die-

rum vitae suae, quos dedit ei Deus, & haec est pars illius. † Et

Bonorum.

a Sine me nihil potestis facere.

omni homini cui dedit Deus diuitias atq; substantiam, pote

a Spe.

statēq; ei tribuit ut comedat ex eis, & fruatur parte sua, & læ

a Spe retributionis.

b Quia.

tetur de labore suo, hoc est donū Dei. Non. n. satis recorda-

a Inspirando.

b Spiritualibus.

bitur dierum vitae suae, eo q̄ Deus occupet deliciis cor eius.

22

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

Prima ratio est quasi duplicata, & est talis. In illo non consistit felicitas hominis, quia non satiat eius appetitum, & frequenter non est ad bonum. Ista propositio per se patet, quia de ratione beatitudinis est, q̄ sit bonum habenti & terminans eius appetitum, aliter non esset vltimus eius finis, quod est de ratione beatitudinis. Diuitiae autem temporales non satiant hominis appetitum, sed magis excitant, quia qui plus habet plus cupit. Quod verum est, saltem de avaro, de quo est hic sermo. Similiter diuitiae non sunt ad eius bonum, quia anxiatur in acquirendo, nec inde delectatur fructu. de pra. avaritia sua, ergo & c. Huius rationis ponit minorem, primo quantum ad primam partem dicitur. Avarus non implebitur pecunia, vnde poeta, Crescit amor numi quantum ipsa pecunia crescit. Secundo quantum ad partem secundam, cum dicitur:

- 1 Et qui amat diuitias, eo modo quo avarus.
- 2 Fructum non capiet ex eis. Id est, utilitatem, quia avaritia non permittit eum vti, ideo concludit.
- 3 Et hoc ergo vanitas. supple est & non felicitas.
- 4 Vbi multae sunt opes, multi. Hic ponitur secunda ratio ad ostendendum quod diuitiae non sunt hominis summum bonum, etiam si eis vutatur ad statum magnificum dicens. Vbi mul. s. o. m. supple sūt, ibi.
- 5 Qui come. inter quos sunt multi inutiles & ribaldi, ideo concludit.
- 6 Et quid prodest possessori, nisi q̄ cernit diuitias oculis suis, scilicet, expendi & inutiliter.

Tertia ratio. 7 Dulcis est. Hic ponitur tertia ratio, quae sumitur ex nocumento corporali ex diuitijs contracto, quia tales diuites viuunt frequenter de liciose & laute, & sic accipiunt nutrimentum ultra convenientiam naturae, ex quo frequenter causantur toriones affligentes & infirmitates. 8 Satiritas autem di. non finit cum dor. primo, quia reformi dat ire ad lectum donec per spatium temporis vigilauerit post cibum. Secundo, quia in lecto existens aliquando ex nimio cibo sentit disras-

sias somnum impediētes.

Est

- 9 Est & alia infirm. Hic ponitur quarta ratio. Et diuiditur in duas partes, quia primo ratio ponitur, secundo corollarium concluditur ibi: Hoc itaq; Ratio vero ista accipitur ex concupiscentia illorum qui frequenter inuadunt vel inuadunt hominem pro suis diuitijs rapiendis, & hoc est quod dicitur. Est & alia infirm. id est, magnum malum.
- 10 Diuitiae con. in malum domini sui, quia per hoc raptores & cupidi insidiantur sibi, ideo subditur.
- 11 Pereunt enim. propter diuitias suas.
- 12 In al. pes quia aliquando ingulantur, & sic filij eorum quibus custodiebant, diuitijs illis priuantur, ideo subditur.
- 13 Genera. si. qui in summa. ege. bonis paternis priuatus, & ad laborandum pro victu acquirendo non est affectus.
- 14 Sicut egressus est nudus de utero matris suae. sic reuertetur bonis omnibus spoliatus.
- 15 Et nih. auferet secum. nec etiā filijs dimittet, ideo concluditur.
- 16 Quid ergo prodest ei quod laborauit in ventum. q. d. nihil, quia labor suus non proficit sibi nec filijs.
- 17 Cunctis diebus vitae suae comedit in tenebris. i. in tristitia & anxietate mentis pro acquisitione temporalium, quibus priuatus est cum filijs, ut dictū est.
- 18 Hoc itaque. Hic ex praedictis infert corollarium videlicet, q̄ vita deliciosa licet non sit hominis bonum simpliciter, ut dictū est. 2. tamen praelegenda est tali vitae laboriose, & hoc est quod dicitur: Hoc itaque visum est mihi bonum. & patet litera ex dictis usque ibi.
- 19 Hoc est donum Dei. eo modo loquendi quo omne bonum dicitur a Deo datum, etiam temporalia bona, licet, inter dona Dei sint minima. Sanitas autem corporis & huiusmodi sunt media, bona vero gratiae & virtutis sunt maiora in praesenti vita.
- 20 Non enim sa. id est, multum recordabitur.
- 21 Dierum vi. suae. & c. ita quod videatur sibi longa vel tadiofa, ideo subditur.
- 22 Eo quod Deus oc. de. & sic non habet materiā vel occasionē reducendi ad memoriam mala praeterita, sicut habent illi qui nixerunt diu in tribulationibus, & in angustiis.

CAP.

C A P. VI.

Est & aliud ma. Describit, & affert diuitem avarum, qui cum omnia habeat bona, nihilominus nimia paritate se cruciat, nesciens eum congreget.

fin tanta. * Olymp. Litera huius intellectus recta fertur in avaros &

nimia paritate affli-
ctos. Quod autem in-
quit. Nec tribuet po-
testatem Deus ut co-
medat ex eo, simile
est illi quod ait Apo-
stolus scribens ad Ro.
Tradidit, illos Deus in
passiones ignominia, &c.

Rom. i.

Non quod Deus ip-
se quemquam homi-
num cogat, avaritia
intemperantiamque
festari, sed quod ea
permittat quae homi-
nes electione libe-
rae voluntatis aggre-
diuntur, dum liberi
arbitrij naturam fa-
cultatemque conser-
uant.

† saturetur.

b Vir cui dedit Deus
quia diuitias, & substantiam
& bono. Potest hoc de
populo Israel accipi,
cui dedit dominus le-
gem & prophetas
& promissiones, unde.

† erim.

† frequenter hic
magis, quam
alibi.

† sapiens & stu-
to.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† sapiens & stu-
to.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† quid pauper
ri prodest sei-
re ambulare
coram laute
viventibus.

† Quod congre-
gat.

homo extraneus vorabit illud. Hoc vanitas & miseria t ma-

gna est. Si genuerit quispiam centum liberos, & vixerit mul-

tos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius

non utatur bonis substantiæ suæ, sepulturaq; careat, de hoc

ego pronūtio, t quod melior illo sit abortiuus. Frustra enim

venit, & pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen

eius. Nō vidit * sole m neq; cognouit distantia boni & mali,

etiam si duobus milibus annis vixerit, & non fuerit perfrui-

tus bonis. Nonne ad vnum locum properat omnia? Omnis

labor hominis in ore eius, sed anima eius non implebitur bo-

nis. Quid habet amplius t studio sapiens, & t quid pauper

nisi ut pergat illuc ubi est vita? Melius est videre quod cu-

pias, quam desiderare quod nescias: sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

fide nouelle, & quasi abortiuus, quā illi qui de patrum antiqui D
tate gloriantur dicentes. Pater vester Abraham est. & tamen ad Lh 8. e.
vnum locum ad iudicium properabimus omnes.

c Sepu. Adeo avarus ut nec de sepultura cogit, vel sepe pro
ditijs occisis abijcit in sepulchris, vel quia nullā sibi an mō
riam relinquat cū om-
nibus bonis arduat.

G A P. VI.

ST & aliud malum, quod vidi sub sole,

& quidem frequēs apud homines. Vir

cui dedit Deus diuitias & substantiam

& honorem, & nihil deest animæ suæ

ex oībus quæ desiderat, nec tribuit ei

potestatem Deus, ut comedat ex eo, sed

homo extraneus vorabit illud. Hoc vanitas & miseria t ma-

gna est. Si genuerit quispiam centum liberos, & vixerit mul-

tos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius

non utatur bonis substantiæ suæ, sepulturaq; careat, de hoc

ego pronūtio, t quod melior illo sit abortiuus. Frustra enim

venit, & pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen

eius. Nō vidit * sole m neq; cognouit distantia boni & mali,

etiam si duobus milibus annis vixerit, & non fuerit perfrui-

tus bonis. Nonne ad vnum locum properat omnia? Omnis

labor hominis in ore eius, sed anima eius non implebitur bo-

nis. Quid habet amplius t studio sapiens, & t quid pauper

nisi ut pergat illuc ubi est vita? Melius est videre quod cu-

pias, quam desiderare quod nescias: sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est, sed & hoc vanitas est,

18 Nonne ad vnum lo. scilicet, corruptibilia quæ per mortem pro-
perant ad terram, unde sumpta sunt.

19 Omnis labor. Hic ponitur secunda ratio procedens ex defectu
vſus diuitiarū, quæ talis est. Omnia scilicet per hominē ordinantur
ad necessitatē vitæ presentis seu decentiā eius, sicut patet de oībus ar-
tibus humanis exceptis liberalibus, quæ magis ordinantur ad cōtēpla-
tionem, sed talis avarus non vitatur diuitis ad hunc finē ad quē sunt or-
dinatæ, & sic habet eas frustra. Illud enim esse dicitur frustra quod nō
attingit finem debitum, sicut medicina quæ non inducit sanitatem. Hu-
ius autem rationis ponit maiorem, cum dicit, Omnis labor homi-
nis in ore eius, id est, propter conueniens sustentamentum vitæ hu-
manæ. Consequenter ponit minorem, dicens.

20 Sed anima illius, scilicet avari præditi.

21 Non implebitur bo. quia non vitatur suis diuitijs.

22 Quid ha. Hæc est sexta pars primæ partis huius libri, in qua ex-
cludit a vera felicitate notitiam occultorum, quam multi valde deside-
rant in hac vitā, in tantum, quod propter hoc ponunt se ad artes magi-
cas, non solum in animæ præiudiciū, sed et in corporis periculū. Et di-
ditur in duas partes, quia primo proponit q. aliquorū occultorū noti-
tia sit appetenda & aliquorū spernenda, secundo probat propositum de
secunda, bi. Qui futurus est. Circa primū sciendū, q. occulta sunt no-
bis præsentia futura & penæ, per viā rationis: tñ eorū notitia hētur per
viā reuelationis in sacra scriptura, & hæc notitia est bona,
propter q. dicit. Quid ha. am. s. instructus in sacra scriptura, quæ pro-
prie dicitur sapientia & saltem quantā ad notitiam salutis necessariā.

23 Et quid pau. &c. scilicet, a diuite.

24 Nisi ut per. il. s. ubi est vita, id est, ad futuram beatitudinem, ubi
mors non habet locum. Sapiens enim cognoscit viam, & pauper deside-
rat illuc venire, quia non impeditur amore delectabilium huius vitæ
quæ non habet, & ideo quando ista duo simul concurrunt, s. sapientia,
& paupertas in vno homine, ille est dispositus per notitiam & deside-
rium ad attingendū summum bonum. Notitia vero occultorum quæ iā
tum est curiositatis & superstitionis illa est spernenda, ideo subditur.

25 Melius est vi. id est, vitam beatam per fidem.

26 Quam de. id est, quam desiderare notitiam futurorum contingen-
tium, quæ non decet te scire, ideo subditur.

27 Sed & hoc va. id est, inutile.

Et

Nonne

¶ Qui fu. est. Omnium hominum qui futuri sunt corpore circundati, id est Deus vocabulum nouit, ne possit homo respondere contra artificem, quare ita vel ita sit factus. Quanto. n. amplius quæsierimus, tanto magis ostenditur vanitas nostra & verba superflua, & non ex præscientia Deitollitur liberum arbitrium, sed causæ ante præcedunt, quare vnumquodque sic factum.

¶ Hieronymus. Cum (inquit) ignoret homo de statu suo, &

suo, & quæcunque vñ scire & cernere, non vt se rei habet veritas, sed per speculum, & vmbra, & imaginē videat, nec futura cognoscat. & per multiloquiū nō effugiat peccatum, silentiū ponat ori suo, & credat eum venisse qui scriptus est, quomodo & quātus & qualis venerit, non requires.

¶ Verba sunt. Quasi Dei quidē filius futurus est homo, tu autē noli vltra inquirere qualis quomodo, & huiusmodi, sed crede generationem eius.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et præ. spi. s. conari ad notitiam indecentem.
- 2 Qui fu. est. Hic consequenter probat propositum de notitia uana, et superflua, quia de alia patet, quod est desideranda, et inducit ad hoc quatuor rationes. Prima accipitur ex Dei proprietate, cuius propriū est contingētia futura per certitudinem scire, vnde dicitur. Esa. 41. f. Annuntiate quæ ventura sunt in futurū, & sciemus quia dii estis vos, propter quod non est homini curandum ad notitiam taliū, & hoc est quod dicitur. Qui fu. est. in rerum natura.
- 3 Iam vo. est. no. eius. in Dei præscientia.
- 4 Et sci. quod h. & non Deus ad cognoscendū futura contingētia.

Et

- 5 Et non pos. con. for. i. contra Deum.
- 6 In iudicio con. i. rationabiliter allegare, quod deest ipsum talia cognoscere.
- 7 Verba. Hic ponitur secunda ratio, & sumitur ex talis conatus inutilitate. Multi. n. conati sunt talem notitiam inquirere, vt per aspectus syderum, responsa demonum, & consimilia, & de talib. disputauerunt docēdo, & scribēdo multa quæ inuenta sunt inutilia, quia rarissime contingit, quod sic prædicatur, & ideo magis attribuendū est casui et fortune quā arti, & scientia & ars nō sunt nisi de his quæ contingunt semper, vel sætem vt frequenter. Minor huius rationis ponitur, cum dicitur. Verba sunt plurima, &c. de diuinationibus circa talia, & patet ex dictis sententia.

CAP. VII.

¶ Quid habet amplius homo, qui se inuit scit quid eod. **B**

¶ Olym. Non officio iam hominis vitam, sed vanam stultamq; carpit, cū dicit. Quid habet amplius homo qui circa vana & peritura occupatur? Dicesne hunc habere coniugem? Verū cui satis constat ob eandē ipsam coniugē doliturus nec ne sit, vel in adulterio deprehēsam, aut alias afferentem doloris causas? An pecunias habere

In tempore.

¶ Quid post eum futurum sub sole sit? **¶** Melius est nomen bonum, quam vnguenta pretiosa, & dies mortis quam natiuitatis. Melius est ire ad domum luctus quam ad domum

¶ Vid. necesse est homini maiora se quæ rere, cū ignoret quid conducāt sibi in vitam suā, numerū dierum & peregrinationis suæ, et tempore quod velut vmbra pterit? Aut quis ei poterit indicare,

male vrar & torqueat numerabiles positos esse suæ vitæ dies, qui velut, vmbra transcurrunt. Ex quo plane probatur, viuendum esse nobis secundum virtutem mentis oculos erigentibus ad futuram vitam, mortis & vmbrae immunitatem, de qua nobis abunde per Prophetas, Apostolos & Redemptorem mundi est traditum. Quæ enim ventura nobis in hoc mundo sint, penitus ignoramus.

Quæ vero reposita sint in futuro seculo, fide iā scimus, quæ tormenta videlicet pētores, æterna verò gloria iustos accipiet.

¶ Melius est no. bonum. Memoria bonorum operum quæ delet æter auditorum corda, licet nares vnguenta. Vnde: Memoria iustorum in laude, nomen impiorum putrescet.

¶ Et di. Hoc est, Melius est misere vitæ tormēta, & tribulationes & labores moriēdo euadere, quā ad hæc nasci & sustinere.

¶ Melius est ire ad domum luctus, quam ad. &c. **¶** Hieronymus. Vtilius est ad exequias funeris, quam ad domum

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

¶ Vid. ne. est ho. Hic ponitur tertia ratio ad hoc, & procedit ex impedimento notitiæ magis necessariae, quia in acquisitione talium inuulium ponitur tempus magnum, & sic impeditur homo a cognitione sibi necessariarum, & hoc est quod dicitur.

- 1 Quid ne. &c. id est, notitiam intellectum suum excedentem, cuiusmodi est cognitio futurorum contingentium, cum ignoret per talem occupationem inutilem.
- 2 Quid con. sibi in vita sua &c. id est, quid sibi vtile est in vita præsentī quæ est quædam peregrinatio ad patriam celestem.
- 3 Et tpe &c. q. d. temporis breuitas debet eum retrahere a vanitate tali quæ non est exponenda in vanis, sed tantum in necessariis.
- 4 Aut quis. Hic ponitur quarta ratio, & sumitur ex talis cognitionis impossibilitate, quia cum talis cognitio sit propria Deo, vt prædictum est, non potest haberi nisi ab ipso, sicut habuerunt prophetae ex Dei reuelatione. isti autem querunt per alium modum, & ideo conantur in vanum, & hoc est quod dicitur. Aut quis ei po. scilicet futura contingētia, quasi diceret solus Deus, ergo, &c.
- 5 Melius est no. In parte præcedenti huius libri tractauit Salomon de felicitate falsa, hic incipit tractare de vera. Et diuiditur in duas partes, quia primo inducit ad eius acquisitionem, secundo ad huius acquisitionis accelerationē, ca. 12. Circa primum considerandū, quod vera felicitas in solo Deo consistit obiectiue, formaliter autem in eius clara visione et fruitione, dispositiue verò in meritorio opere. Est n. spes. certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis proueniens. Et de beatitudine sic accepit a tractat principaliter Salomō, Est enim quædam inchoatio

inchoatio perfectæ beatitudinis, sicut dispositio est quædam forma introductenda inchoatio. Sic ergo procedit, quia primo inducit ad opera meritoria gñaliter, secundo ad opera pietatis specialiter, eo quod pietas habet specialem rationem merendi promissionem habens vitam, quæ nunc est, & futura. I. ad Tim. 4. c. Secūda incipit. ca. 11. Prima adhuc in duas, primo ad actum meritorium inducit, secundo, alium elationis reprimat, cap. 9. Prima adhuc in duas, quia primo inducit actus virtutum Cardinalium, secundo ad obseruantiam diuinorum præceptorum, cap. 8. Prima in duas, quia primo ad actus virtutum inducit, secundo, difficultatē assequēdi ostēdit, ibi: Ecce hoc, &c. Prima adhuc in duas, quia primo facit propositū, secundo remouet impedimentū, ibi: Cunct. tentauit. Prima in quatuor secundum numerum quatuor Cardinalium virtutum, & patebunt pariter prosequendo. Primo igitur inducit ad actus prudentiæ, eo quod est auriga virtutum. Actus verò prudentiæ proprie est eligere ea quæ sunt meliora. Primo igitur inducit ad prælegendum bonum delectabile, quia melius est simpliciter, & quantum ad hoc dicit. Melius est no. bonum. quod consurgit ex honesta vita.

- 6 Qu. v. p. quæ solū valent ad satisfaciēdū corporis, & frequenter inducunt ad lasciuia carnalis. Secūdo ad præferendum vitam futuram quæ æterna est, vitæ præsentī quæ est transitoria, & hoc est quod dicitur.
- 7 Et dies mortis. scilicet, iustorum, melior est, supple.
- 8 Die natiuita. Quia die mortis incipiunt vere viuere, propter quod dies mortis sanctorum, vocatur eorum natale. Tertio inducit ad præferendum luctum inuincibilitatis dicens.
- 9 Melius est ire ad &c. In qua planguntur mortui.
- 10 Quam ad do. conui. In qua frequenter committitur peccatum gula, & ex consequenti luxuria.

Gire conuiuij, quia ibi recordatione cōditionis nostrę & flagi-
litis humanę, ex pñti cadauere cominonemur. In conuiuij
aut letitia, etiam si quid timoris habere videbamur, amitti-
mus. Nouissimū verum apertius interpretatus est Symma-
chus, dicens. Et qui viuit respiciet ad mentem. Ex quib. ap-

† Melius

† bonū ē cor.

† quam quod
vir audiat cā-
ticum stulto-
rum.† Violentia in
sente facit sa-
pientem, &
domū perdit
cor.

Preu 27.c.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In illa enim, &c. i. domo luctus.
- 2 Finis cunctorum, &c. i. futura mors ipsorum.
- 3 Et viuent cogi. quid. i. de securo trāitu suo ex hac vita. Quar-
to inducit ad pręhędum iram per zelum risu qui est per
contemptum, cum dicitur.
- 4 Melior est ira risu. Pater. n. filium diligens cum videt eū age-
re fure irascitur, extraneus autem qui non curat de eo, ridet
de eius fatuitate & letatur, ideo subditur.
- 5 Quia per tri. vult. diligenti.
- 6 Corrigitur ani. de. quando percipit quod talis tristitia proce-
dit ex eius amicitia. Et quia omnis sapiens dolet de fatuitate
alterius, ideo subditur.
- 7 Cor. i. vbi tri. est, & cor stulto. & quia de fatuitate cuiuscunq;
letantur, propter quod subditur.
- 8 Melius est a se corrip. cum verborum asperitate.
- 9 Quam stultorum adu. decip. qui nutriunt eum in malo suo.
- 10 Quia sicut sonitus spi. ar. sub. qui faciunt magnum sonum &
inutilem imo ad sui summptionem.
- 11 Sic risu stulti. eius applausus in malo alterius, nocet. n. vtri
que, scilicet adulatori.
- 12 Calumnia. Hęc est secūda pars, in qua inducit ad actus for-
titudinis seu constantię. Et diuiditur in duas partes, quia pri-
mo facit quod dictum est, secundo remouet quoddam dictū
temerarium, ibi. Ne dicas. Circa primum dicit. Calumnia. i. gra-
uis iniuria illata.
- 13 Conturbat sa. non tñ statim deiicit a virtute constantię.
- 14 Et percutit robur cordis eius. i. constantia virtutum si multum
inualefcit. q. d. pp hoc sapiens debet se armare contra impe-
tum huius inualefcētię, ad quod maxime facit diuinū adiu-
torum per orationem impetratum, ideo subditur.
- 15 Melior est finis ora. quam prin. quia incipit a tristitia propter
illatam sibi calumnia, & terminatur in cōsolationē a Deo
datam, per quam fit homo patiens in aduersis, iō subditur.
- 16 Melior est patiens arrogan. qui ex impatientia iactat se vin-
dicare, quia ira est appetitus vindictę quę est per patientiam
reprimenda, ideo sequitur.
- 17 Ne sis ve. quia talis velocitas impedit rationis vsum, ideo
sequitur.
- 18 Quia ira in sinu stulti requiescit. i. in corde ipsius.
- 19 Ne dicas. Hic quoddam temerarium dictum remouetur.
Circa quod duo sunt consideranda. s. qualiter sit intelligen-
dum, & quare inducit ad propositum, Circa quod cōside-
randum, quod prius, & posterius possunt accipi dupliciter.
Vno modo secundum diuersa tempora, quorum vnum est
prius altero, sicut tempus naturę lapse fuit prius tempore le-
gis datę, & tempus datę legis tempore gratię. Et hoc modo
exponit passum istum sanctus Bonauent. quondam episco-
pus Albanensis dicens. Et verum est, quod tempus legis da-
tę melius fuit pręcedēti tempore, quia tunc data fuit lex di-

Prius & poste-
rius duplici-
ter accipiuntur

senfata ad spinas, i. seculi cuius mouentia, quę ducunt ad ge-
hēnā in cōditiā sapiēs perfectus nulla argutione indiget, nul-
la calumnia turbatur. Ergo de sapi- nte in profectu posito est
accipendum, quā aliquando turbatur de iniquitate iudicij,
cum Deus statim non punit.

c. Melius est si. Perfe-

1 etio, Qui perseverauit. Matt. 10.c.

2 rit saluus erit. Melior

3 est consummata iusti-

4 tia q̄ inchoata, & ora-

5 tionis epilogi q̄ exor-

6 dia, hic certamen, ibi

7 victoria. Et cū venerit

8 quod perfectum est,

9 eua. quod ex par est.

10 d. Arrogan. Hic arro-

11 gati contrarius est qui

12 in euangelio pauper

13 spiritu legitur.

14 e. Quid p. Aliter. Sic

15 debes viuere, vt sem-

16 per presentes dies sint

17 tibi meliores quam

18 prateriti. Semper est

19 enim tempus operan-

20 di, ne cum exieris de

21 cresecere, dicatur. Car-

22 rebatis bene, qui vos

23 impediuit non obedi-

24 re veritati. Et item. In-

25 cipientes spiritu nunc

26 carne consumamini.

Con-

uina & multa alia beneficium, vt patet in Exo. ad hoc quod ho-
mines magis promouerentur in Dei cognitionem & amo-
rem, & adhuc multa plura maiora exhibita sunt tēpore gra-
tię. Et ideo secundum ipsam quærere, quare priora tempo-
ra fuerunt meliora quam sequentia, est italicū, quia talis quę-
stio supponit manifeste falsum. s. quod tēpora priora sequen-
tibus fuerunt meliora. Et inducit hoc in proposito ad re-
fellendum dictum aliquorum, qui defectum suę patientię,
& constantię suo tempore volebāt attribuere malitię tem-
poris, & non malitię suę mentis. Alio modo accipitur prius
& posterius in eodem tempore secundum diuersas sui par-
tes, & sic. Ra. S. d. cit. & verum est, quod prima pars tempo-
ris naturę lapse fuit melior, postea vero tempore Noe ce-
perunt mala multiplicari in terra secundum quod dicitur
Gen. 6 b. Corrupta est autem omnis terra, & repleta iniquitate. pp
quod Deus induxit diluuium. Similiter prima pars temporis
legis datę, viuente. n. Moysē Aaron & Iosue & alijs senib.
qui viderant mirabilia Dei in deserto, populus Israel de quo
principaliter loquitur Salomō iterit in cultu diuino, sed post
eorum mortem declinavit ad idololatriam, vt patet in libris
Iud. & Reg. ultimo negauerunt Christum. Et similiter est
de tempore gratię, licet de Christo Ra. Sa. non loquatur q̄
in primitiua ecclesia fuerunt plura miracula & Dei benefi-
cia, & homines meliores quam modo, & adhuc periorabun-
tur circa Antichristi tempora, propter quod dicit saluator. Et
quoniam abundauit iniquitas, refrigeſcet ebrietas multorum. Et secun-
dum hoc, tempora priora meliora fuerunt, quam nunc sunt,
ideſt, quam sequentia, comparando partes priores trium
temporum ad posteriores, in eisdem tamen temporibus.
Quare ergo promittet causam huius veritatis inquirere, di-
cens. Ne. di. & quod postea subditur.

20 Stulte. Dicendum, quod hoc est, quia illi sic quærētes pro-
priam malitiam, & suę inconstantię defectum volebant
retorquere in Deum, qui est auctor temporum, quod erat
blasphemia contra ipsum, ideo dicit Salomon. Ne di-
cas, &c.

21 Vtilior est sapientia cum diuitijs, &c. Hęc est tertia pars, in qua
inducit Salomon ad actus temperantię. Sciendum tñ, quod
temperantia non accipitur hic stricte prout est refrenantia
luxurię, & gulę, sed accipitur magis large prout est modera-
tiua actuum humanorū, eo modo loquendi quo homo mo-
deratus dicitur temperatus. Et diuiditur in duas, partes, quia
primo inducit ad moderamen erga proximum, secundo er-
ga seipsum, ibi. In die bona. Prima adhuc in duas, quia primo
inducit ad moderamen in bonis propriis dispensandis, secū-
do in malis aliorum corrigendis, ibi. Consider. Circa primum
dicit. Vtilior est sa. cum di. quam sine diuitijs, hoc est intelligen-
dum ceteris paribus. Sapiens. n. habēs pecunias, potest ex eis
exercere opera pietatis & liberalitatis, quod ita non possit
carens diuitijs, propter quod dicit Ambrosius super Lucam.

Sicut

C *a Considera opera Dei.* Quam magna quam mirabilia, alium
A gratuita pietate elegit, aliū iusto iudicio despicit, vñ? Iacob
Malac. 1. a. dilexi, Elau odio habui. Et, *Vniuersa via dñi miseric. & veritas.*
* Olym. Fuere permulti qui videntes enormitates rerū ma-
gnas contingere in vita mortaliū, dum volunt authorē ma-

lorū & iniustitiā Deū
asserere, egregie sepu-
tarēt illius partes tue-
ri posse, si in aliud
blasphemix genus ac-
stultitiā laberentur.
Dicebant enim neq;
a Deo Mūdum crea-
tum esse, neque villa
Dei providentia gu-
bernari. Si enim curā
gereret Deus huma-
narum rerum, cur, in-
quiunt, non omnes
æque diuites statuis-
set? Curue non omni-
bus vegetam tribuif-
set ac prosperam cor-
poris sanitatem? Hæc
vt radicatus tollat o-
pinionem noster Ec-
clesiastes, manifeste
asserit eū Deum Mū-
di autorem, nec posse
quemquam corrige-
re quæ sint prauæ obliquata, illo excepto, vt claudos, puta re-
uocare in sanitatem, & quæ sūt generis eiusdē. Quod si ve-
lis plane cognoscere omnia nobis in vtilitatē nostrā Deum
dispensare, adijce animum ad ea quæ protinus insequatur,
videlicet, *Vivere in bono, &c.*

† redū facere,
quem ille cu-
rauerit.

† 2. q. 7. c. ple-
runque. 23. q.
4. ca. non pōt.
De p. d. l. 1.
c. serpens.
† ne destruas
te

psal. 24.
Sopho. 1. d.

C

a Quam sola. Bonum est enim indigenti necessaria tribuere, sed melius & vtrumque.
Corde. b. *¶* Iustitia. c. Non tantum.

cum diuitiis, & magis prodest videntibus solē. Sicut enim
a Vera. b. *¶* Et habentem & cui datur. c. *¶* Quasi vtrumque prodest, sed
plus eruditio.

protegit sapientia, sic protegit pecunia. Hoc autē plus habet
Et an sine pecunia.

a eruditio & sapiētia, quod vitā tribuunt possessori suo. Consi-
dera opera Dei, quod nemo possit t corrige quē ille despe-

b xerit. In diē bona fructe bonis, & malum diē præcaue. Sicut
a Præsentia, in qua mereri debes vitam æternam. *b* Virtutibus, operibus.

enim hanc, sic & illā fecit Deus, vt nō inueniat homo contra
a Iustus dominus in omnibus vis suis. *b* Vana opinione hominum. *c* Vel natiuitas is.

cum iustas querimonias. Hæc quoque vidi in diebus vanita-
a Quamuis innocens affligitur.

c tis meæ. Iustus perit in iustitia sua, & impius multo viu-
a *¶* Quamuis malus. *b* Summum ius summa iniuria est. *c* *¶* Non relaxando.

d tempore in sua malitia. *¶* Noli esse iustus multum, neque plus
a *¶* Qui periculator est in maiestate, opprimatur a gloria. *b* Peccasti, quiesce, quære medicinam, age penitentiam. Non enim vult
Deus mortem peccatoris, sed vt magis convertatur & viuat.

e sapias quam necesse est, t ne obtupefcas. Ne impie agas
a *¶* Peccasti, quiesce, quære medicinam, age penitentiam. Non enim vult
Deus mortem peccatoris, sed vt magis convertatur & viuat.

chelidonie, & dictamum capree appetūt vulnerate, cur nos
ignoremus medicinam penitentiae propositam esse peccan-
tibus? Quod autem ait, Ne moriaris in tempore non tuo. Sci-
mus Chore, & Dathan, & Abiron, propter seditionem ad-
uersum Moysen & Aarō, repentino ter rē hiatu deuoratos,
& ad emendationem malorum, ante diem iudicii etiam in
hac vita plurima iudicatos. Quod dicit ergo tale est. Noli
peccatis addere peccata, ne prouoces Deum etiam hic tibi
inferre iudicium.

Vinit

Et

NICOLAUS DE LYRA.

* Sicut diuitiæ impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt
adiumenta virtutis. ideo subditur.

1 Sicut enim protegitur. contra hostes visibiles & et inuisibiles.

2 Sic protegitur pecunia. quia ministrat expensas contra hostes
visibiles, & contra hostes inuisibiles protegit per opera me-
ritoria, pietatis & liberalitatis proximis impensa. Tamen ne
forte aliquis crederet ex dictis q. sapientia & pecunia æqua-
liter valerent homini propter hoc istud remouet, dicens.

3 Hoc autem plus habet eruditio, & sapientia, &c. Est autem idē
habitus varie nominatus: Quia dicitur sapientia, in quantum
vacat diuinis, eruditio in quantum dirigit in agendis.

4 Quod vitam. gratiæ & gloriæ.

5 Tribuit possessori suo. id est, sapienti etiam sine diuitijs, sed
diuitiæ non possunt hoc tribuere sine sapientia.

6 Considera. Hic consequenter inducit ad moderamen circa
proximum in malis corrigendis. Circa qd sciendum, q. cor-
rectio fraterna ordinatur ad meliorationē fratris. & ideo si
quis percipiat ex sua correctione fratrem magis peiorari q.
meliorari, debet cessare a tali correctione. & hoc est quod di-
citur: Considera opera Dei. id est, diligenter attende sua iudicia
mirabilia. 7 Quod nemo. Ipsū finaliter reprobando, cuius
reprobationis signum est obitatio in malo. q. d. in tali casu
cessandum est a correctione: iudex tñ non propter hoc de-
bet cessare, quia eius correctio nō solum ordinatur ad emen-
dationem fratris, sed etiam ad bonum communitatis, & ideo
si videat aliquem obstinātū in malis, non tamen debet ces-
sare a punitione, sed taliter eum punire, etiam per mortem
si malum suum hoc requirat ne per ipsum turbetur commu-
ne bonum, sicut iuste suspenduntur latrones, & homicida pa-
cem communem turbantes.

8 In die bona fructe bonis, &c. Hic consequenter inducit ad
temperantiam circa se. Circa quod sciendum, q. in veteri &
nouo testamento in restringendo se, & laxando in cibis & po-
tibus considerandum est tempus quia in aliquibus diebus so-
lemnibus licitum est lautius vti, sicut dicitur Nehemix 8. c.
Ite, comedite pingua, & bibite mulsū, & mittite partes, &c.
& in aliquo tpe debet se homines affligere per restrictionē
cibi & potus & confimiliū, sicut Leu. 23. c. dicitur de die ex-
piationis. Omnis anima quæ afflicta nō fuerit die hoc peribit de popu-
lis suis. & hoc est quod dicitur. In die bona fructe bo. id est, viu-
lauius.

Et ma-

9 Et malum diem pra. id est, caue a delicijs tempore ordina-
to afflictionibus, & ieiunijs.

10 Sicut enim. id est, vtrumque statuit causis rationabilibus.

11 Ut non. quæ non possunt fieri contra illud quod est bene
ordinatum. 12 Hæc quo. Hæc est quarta pars in qua indu-
cit ad actus iustitiæ. Et diuiditur in duas partes: quia primo
ostendit iustitiæ fructum. secundo inducit ad eius actū, ibi:

Noli esse. Circa primum dicit: Hæc quoque vidi in diebus vanita-
tis meæ. id est, præsens vitæ quæ transitoria est, & sic non est
nisi quædam vanitas. 13 Iustus pe. id est, aliquando iustus
morti traditur propter iustitiam suā, sicut Esaias fuit ferru-
tus, & Amos propheta recte per tempora transfixus, & in no-
uo testamento clarius patet in multis martyribus.

14 Et impius. sicut patet in nouo & veteri testamento de mul-
tis pessimis hominibus & tyrannis. Ex quo concluditur, q.
premiū iustitiæ & pena iniustitiæ referuantur in vita futu-
ra quæ est æterna, quia ad Deum cum sit iustus iudex perti-
net, q. non permittat aliquod bonum irremuneratum & ma-
lū impunitum, & sic est appetēda iustitia cuius premiā sunt
æterna.

15 Noli esse iustus &c. Hic consequenter inducit ad eius a-
ctum. Et diuiditur in tres partes, quia primo hoc facit in ma-
li punitione. secundo in boni defensione, ibi: Bonum est, &c.
tertio in vtriusq. inquisitione, ibi: Sed & cur. Circa primū
sciendum, q. iustitia corrumpitur per excessum & defectum,
sicut liberalitas per prodigalitatem excedendo, & per auari-
tiam in deficiendo. In liberalitate tamē defectus qui est per
auariciam, peior est excessu per prodigalitatem, vt declarat
Philos. 3. Ethic. econuerso in iustitia excessus peior est, quia
vergit ad crudelitatem, quā defectus per nimiam remissio-
nem quæ vergit ad pusillanimitatem. & ideo inducendo ad
actum iustitiæ circa malū puniendo retrahit ab excessu qui
peior est, dicens: Noli esse iustus mul. nimis acriter puniendo.
Et quia hoc communiter procedit, eo quod aliquis de sua iu-
sticia nimis sentit. ideo subditur.

16 Neque plus sapias. scilicet, de tua iustitia.

17 Ne obtupefcas. crudelē sententiam dando, & non iu-
stam, ideo subditur.

18 Ne impie agas multum. quia crudelitas est magna impietas.
Et quia facit hominem errare, & inimicitias mortales sibi
acq. uirere. ideo subditur.

Et noli

Phil. 7. r.
Abac. 1. a.
Deut. 32. c.
Psalm. 74.
Ibid. 36. a.

1. cor. 2. c.
Luc. 6. f.
Matt. 6. b.

E

F

Diuisio.

Diuisio.

Iustitia quā
corrumpitur
philosophis.

- A** Et noli esse impius, non dimidiabunt dies suos, quasi: Noli impensius provocare Deum, ut etiam viventi inferat supplicium, sicut fecit Dathan, & Abiron.
- b** Nihil negli. Omnibus sine respectu personarum benefacit. Vel in prosperis, & in adversis providet sibi.
- c** Sapientia auxiliatrix. Sap. &c. * Olym. Dominus noster Iesus Christus, qui ipsi sapientia, ei qui in se crediderit iam per fidei lumen sapienti effecto, auxiliatur multo validius quam decem præcepta legis, quæ in ciuitate Iudæorum potentia & auctoritatem magnam habent. Vt enim quis decem seruet præcepta legis, non tamen erat quin ex mortali fragilitate in peccatum aliquod laberetur, ipsa præterea lex nullum iustificabat, noster vero dominus Iesus Christus nobis fuit Iustitia, sanctificatio, & redemptio.
- d** Decem prin. Angelos qui ciuitati nostræ; id est, ecclesiæ, tanquam custodes, id est auxiliares præfunt. Et decem dicuntur, quia denarius numerus est perfectus.
- e** Sed & cunctis. Docet sapientem maledicorum linguas non attendere, ne cum ipse idem faciat, sibi vel
- a** multum & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.
- b** Bonum est te sustentare iustum, sed & ab illo ne subtrahas manum tuam, quia qui Deum timet, nihil negligit. Sapientia tibi confortauit sapientem, super decem principes ciuitatis.
- c** Non est enim homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur ne accomodes cor tuum, ne forte audias seruum tuum maledicentem tibi. Scit enim conscientia tua, quia & tu crebro maledixisti aliis. Cuncta tentaui in sapientia: Dixi, Sapiens efficiar & ipsa longius recessit a me, multo magis, quam erat. Et alta profunditas, quis inueniet eam? Lustraui vniuersa animo meo, ut scirem & considerarem & quærerem sapientiam & rationem, & ut cognoscerem impietatem stulti, & errorem imprudentium. Et inueni amariorem morte mulierem, iqua læqueus venatorum est & fagina cor eius. Vincula sunt manus eius. Qui placet Deo, effugiet illam, qui autem peccator est, capietur ab illa. Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes, vnum

lit ignosci, & alios reprehendi. Si enim hoc fecerit, semper curiosus & iratus erit, quia nec seruorum linguas compescere valebit.

f Omnia hac tentavi in sapientia, &c. * Hieronymus. Dixi se, ut Regnorum quoque testantur libri ultra omnes homines quæsisse sapientiam, & tentasse ad finem illius peruenire. Sed quanto plus quæsierit, tanto minus reperisse, & in mediâ decursum caliginem, tenebris ignorantie circumdatum. Aliter: Vir qui eruditus fuerit in scripturis, quanto plus scire cepit, tanto in his quotidie oritur maior obscuritas. Alter: Contemplatio sapientie in hac vita in speculo videtur, & in imagine, cum cognoueris facie ad faciem eius notitiam reueladam, tum liquet de recognitione, longe mentem ab eius notitia distendere.

a Subito præoccupatus.

b Carnaliter & spiritualiter.

c Vel ab alio iusto.

a Qui pluit super bonos & malos.

a Christus qui est sapientia redemit nos, cum angeli non possunt.

b Quasi: Melior est sapientia fortunæ.

a Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei.

a Nec infans vnus diei.

b De te.

a Quasi homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.

a Quia iudice, nemo nocens absoluitur.

b Quod tibi non vis, ne feceris alijs, &c. Patere legem quam tibi iulius.

a Inquirendo sapientiam.

b Apud me.

c Quanto ad sapientiam accedis, tanto a te recedit, & altior se ostendit.

a Antequam inquirerem.

b Eius.

a Apparuit.

a Nullus in hac vita in qua viuimus per speculum in enigmate videt. Non videt me homo & videt.

a Quæ esset maior alius impietatis.

b Qui habet principatum inter errores.

a Inter omnia.

b Hæresim.

a Amorem qui mors animæ est.

a Mulieres, hæretici.

a Iustus.

b Fugite fornicationem, & hæreticum hominem post primum & secundam correptionem. Quasi dicat, Cum alijs pugnat, sed istam prorsus fugite.

a Apud me disposui.

g Venatorum, demonum qui venantur animas nostras, quorum mulieres retia, & fagina hæretici.

h Ecce hoc. Hoc inueni quod paulatim peccando, & ad vnum delictum aliud apponendo, gradum nobis ethicimus summam malorum vel peccatorum. Et cum

i quia est licet hanc (vel re-)

Pro. 13.2

a. Paral. 6.2.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Et noli esse stultus, ne moriaris tempore non tuo, mortem tuam per inimicitias accelerando.
- 2** Bonum est. Hic consequenter inducit ad actum iustitiæ in defensione boni. Et diuiditur in duas partes quia primo facit propositum, secundum remouet quoddam oppositum, ibi. Sapientia. Circa primum dicit. Bonum est sustentare iustum. eum in sua iustitia protegendo. Et subditur causa.
- 3** Quia qui Deum timet, conseruationem iustitiæ præcipientem in veteri ac nouo testamento.
- 4** Nihil. i. nihil omittit de contingentibus ad iustitiæ conseruandam.
- 5** Sapientia. Hic remouet quoddam quod posset obijci, & primo ponitur cum dicitur. Sapientia confortat sapientem in aduersis existentem.
- 6** Super decem principes, id est, plus quam qualibet potestas humana, & ideo per hoc concluderet aliquis, quod non indiget ea, & ideo hoc remouet dicens.
- 7** Non est enim homo iustus, id est, tam iustus.
- 8** In terra, quin peccet in aliquo & per consequens erret, & sic homo quantum nunquam sapienter indiget humano auxilio in presenti vita, in qua non est sine errore aliquo.
- 9** Sed & cunctis. Hic inuitat ad actum iustitiæ circa seipsum ex tendit ab inquisitione, quæ potest eum a iustitia decedere, & hoc est quod dicitur. Sed & nunc. ser. qui dicunt de te.
- 10** Nec ac. cor. t. ad illos inuestigandum. Et sciendum quia boni sermones prolati de aliquo, si ipsos audiat, vel sciat, de facili eleuant eum in superbiam; & si mali denunciant eum a iustitia per iram & odium contra proferentem, & maxime si proferantur ab homine debente eum diligere, ideo subditur.
- 11** Ne for. au. ser. tu. ma. i. malum tibi imprecantem, vel de te detrahentem, cum tamen debeat de te bona dicere, & bona tibi imprecari.
- 12** Scit p. con. quasi diceret sicut nolles maledicta tua inuestigare, sic nec aliorum debes inuestigare.
- 13** Cunctis. Hic remouet impedimentum circa prædicta. Circa quod sciendum, quod secundum An. 1. Soliloquiorum. Nihil est quod magis animi hominis deiciat ex arce iustitiæ, quam blandimenta femina, corporumque illæ cogitationes sine quo vxor haberi non potest, quia vir tenetur reddere debitum

debitum vxori propter quod tendentes ad perfectionem religionis vouit castitatem, & adhuc multo magis actus venerei per adulterium vel fornicationem impediunt virtutis perfectionem, & ideo Salomon inducit ad hoc fugendum, præmittit tamen diligenter inuestigationem suam ad acquirendam sapientiam dicens. Cunctis in sapientia, pro sapientia acquirendam.

14 Dixi Sapiens efficiar. In cognitione diuinorum, quæ proprie dicuntur sapientia.

15 Et ipsa longius recessit. secundum estimationem meam. Frequenter enim contingit, quod homines studiosi circa diuina credunt in principio acquisiuisse demonstrationes, de quibus postea percipiunt, quod sunt magis topica vel sophistica rationes.

16 Et al. pro. supple est natura diuina, maxime quantum ad proprietatem personarum.

17 Quis inue. q. d. nullus per inuestigationem humanam. De humanis autem quæ homo experitur, potest habere certam notitiam, de quibus subditur.

18 Lustra. vni. & patet litera, & subditur.

19 Et inue. per experientiam.

20 Amario. mor. quia separat animam a suo creatore, mors autem a solo corpore, prima autem separatio amariore est, quia separat a bono infinito.

21 Quæ la. vena. est. i. demonum qui venantur animas & muliere quasi laqueo videntur ad ipsas capiendas. unde. Pro. 7. b. Ecce mulier occurrit illi in ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas.

22 Et sage. cor. eius. quia sicut sagea capiuntur pisces magni, parui, & mediocres, sic mulier de quolibet statu hominum decipit plures.

23 Vincula sunt. ma. quia ligat hominem mente & corpore suis complexibus.

24 Qui pla. Deo. & sic expeditus poterit tendere ad virtutem.

25 Ecce hoc. Postquam Salomon induxit ad virtutem acquirendam, hic consequenter ostendit difficultatem. Et primo hanc difficultatem ostendit. Secundo huius difficultatis originem dicit, ibi. Solummodo. Difficultas autem ostenditur per hoc quod valde pauci attingunt ad virtutem, & hoc est quod dicitur. Ecce hoc in. Id est diligenter inuestiganti.

26 Vnum & al. id est, singulis applicando intellectum meum. Per tabulam

Cū viz de paucis viris bonos inuenerint, ita vt in mille vnus potuerit inueniri, mulierē bonam omnino inuenire non potuit, quia me omnes ad luxuriā non ad virtutem deduxerūt. Et cū cor hominis ab adolescentia ad malitiā diligenter est appositū, & pene omnes offenderūt Deum, in hac ruina generis humani facilius ad casum est mulier. Vnde poeta. Variū & mutabile semper femina.

Virgilius
4. Aeneid.

* Olympiod. Totus hic locus sensu mystico ac morali exponendus est, ita videlicet. Cum inspicere, inquit, vniuersum genus muliebri, non sexu quidem corporeo, sed enerui ac effeminato ingenio muliebri in nulla mulierum rationē inueni, quā querebat anima mea fortē scilicet virilemque rationem, huiusmodi rationē sapiens eligit ac requirit. Neque vero solū hoc mihi accidit in ijs q. mollitie eneruati a viris ad feminas descuerunt, sed quod grauius multo est, cū ad illos quoque inspiciendos me trāstulissē qui putabātur mulieres nō esse, per quā rarum in his quoque inueni, qui virili ingenio ac virtute verus esset vir diciq. mereret. Ex admiratione itaq; cum nutum tacitus reputare cepissem, vnde hęc enormitas

B li exponendus est, ita videlicet. Cum inspicere, inquit, vniuersum genus muliebri, non sexu quidem corporeo, sed enerui ac effeminato ingenio muliebri in nulla mulierum rationē inueni, quā querebat anima mea fortē scilicet virilemque rationem, huiusmodi rationē sapiens eligit ac requirit. Neque vero solū hoc mihi accidit in ijs q. mollitie eneruati a viris ad feminas descuerunt, sed quod grauius multo est, cū ad illos quoque inspiciendos me trāstulissē qui putabātur mulieres nō esse, per quā rarum in his quoque inueni, qui virili ingenio ac virtute verus esset vir diciq. mereret. Ex admiratione itaq; cum nutum tacitus reputare cepissem, vnde hęc enormitas

A & alterum, vt inuenirem rationem, quam adhuc quærit anima mea, & non inueni. Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni. Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis misceuerit quæstionibus. Quis talis vt sapiens est? Et quis cognouit solutionem verbi?

orta esset, inueni demū qd Deus omnes homines rectos protulerit, carentesque prauitate, ipsi vero sua electione in obliquis viuēdi rationes commigrant, diffectique sint, vt alius quidem libidinibus, alius auaritię seruiat, alij passionibus alijs sint subiecti.

a Inuenirem rationem. Quancunque rem vel discretionē inter homines & eorum mores, quis perfectē bonus, nisi solus Christus? Non est qui fa. bo. non est vsque ad vnam.

Psalm. 13. a.

b Virum. Christum, qui caput est omnium bonorum, quod figuratur per millerariū, qui perfectus numerus.

c Solummodo hoc. Ne videatur communem omnium hominum naturā damnare, & Deū eius auctore accusare, vigilanter adiecit, Solummodo, & c. Quasi dicat, Homo quidē bonus factus est, & libero arbitrio derelictus sponte cadit & immiscet se vanis curis & superfluis.

d Quis talis vt sapiens, & c. Dixi superius vix bonum hominem inueniri cū a Deo homines sint boni facti. Nunc quæ bona eis dederit tanquam gratulabundus enumerat, sapientiam, rationem, arcana cognoscere.

NICOLAUS DE LYRA.

* lem modum loquendi dicitur de diligenti inuestigatore circa multa. Talis inquisit hęc & illa.

1 Vt in. ra. quam. ad. quærit ani. quia quanto quis plus studet in aliqua scientia, tanto desiderat acquirere perfectius.

2 Et non in. f. vsque ad perfectū, quia nulla res quantum ad omnem eius conditionem potest perfecte sciri per humanam inuestigationē, sicut fuit dictū supra. i. c. super illud: Cūctæ res difficiles, nec potest homo eas explicare sermone. Consequenter descendit ad propositum ostendens quid inuenit de virtute dicens.

3 Virum de mille vnum. f. virtuosum, & est sensus, quod de viris valde pauci inueniuntur virtuosī respectu deficientium a virtute, sicut est supra. i. c. Stultorum infinitus est numerus, & c. Per talē modū loquendi dicitur communiter de conditione raro reperta in aliqua specie. De mille vix inuenietur vna res talis.

4 Mulierem ex omnibus non, & c. scilicet aliquā virtuosam. Nō est tamen per hoc intelligendū, quod nulla sit virtuosa, sed quia paucæ sunt virtuosæ respectu virorum, sicut dicitur communiter, nullū esse in ecclesia, quando valde pauci sunt ibi respectu multitudinis quæ solet conuenire. Et per talem modum dicitur. 2. Physicorum, quod illud quod modicum est, quasi nihil computatur.

5 Solummodo hoc inueni. Hic consequenter ostendit vnde procedit difficultas attingendi virtutē. Secundo ex hoc infert quandam conclusionē, ibi: Quis talis. Circa primum dicit: Solummodo hoc inueni.

ueni. scilicet de causa dictæ difficultatis.

6 Quod fecerit Deus hominem, & c. In prima. n. hominis conditione Deus fecit Adā perfectum in scientiis & virtutibus. Creauit enim eū in iustitia originali, & in perfectione quæ conuenire potest humanę naturę in presenti vita, filii autē si fuissent ab eo progeniti in statu illo, nō fuissent nati sic perfecti in corpore, nec in conditionibus animæ, tamē fuissent nati in rectitudine naturali, per quam nulla rebellio esset in viribus sensitiuis ad rationem, & acquisiuisent scientias & virtutes sine difficultate.

7 Et ipse se inf. miscue. id est, difficultatibus circa acquisitionem scientiarum & virtutū, quia ipso peccante in pœnam huius subrepta est originalis iustitia a tota natura humana, ex qua subreptione secuta est rebellio corporis ad animam, & omnium virium inferiorum ad partem animæ superiorem, & ex hoc causatur difficultas acquirendi scientias & virtutes.

8 Quis talis. Hic infert cōclusionem ex dictis, quia ex quo tanta est difficultas attingendi virtutes intellectuales & morales, ille qui attingit, est valde excellens inter homines, ideo dicit: Quis talis. i. sic apprehendendus inter homines.

9 Vt sapiens est. virtuosus virtute morali & intellectuali.

10 Et quis cognouit solutionem verbi. f. occultū. q. d. nullus nisi sapiens dicto modo, sicut patet de Daniele, qui exposuit Nabuchodonosor somnia, & ipsi Balthasar scripturā in pariete exaratā. Dan. 5. g. Et quia dispositio mentis magis relucet in facie qua vigent omnes sensus, ideo subditur in eodem visu in Hebræo.

CAP. VIII.

Sapientia hominis lucet, & c. Olym. Qui vere sapiens ipse non fuerit, neque discretionis donū fuerit Dei beneficio cōsequutus, non facile sapiētem verum discernet

CAP. VIII.

Sapientia hominis lucet in vultu eius, & potentissimus faciem illius commutauit. Ego ōs regis obseruo, & præcepta

scernet ab eo qui videatur sapiens & nō sit. Ille autem quem Deus discretionis dono dignatus sit nescit plane quid inter verum sapiētem, existimatumque interit, hic etiam potest

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VIII.

Sapientia hominis lucet in vultu eius. vnde dicitur Eccl. 19. d. Ab occurſu faciei cognoscetur.

2 Et potentissimus, & c. com. s. in resurrectione, quando sibi dabit faciem gloriosam.

3 Ego ōs regis obseruo: Postquam Salomon induxit ad virtutē, hic consequenter inducit ad mandatorum Dei obseruationē, quia disponit ad beatitudinem. Matth. 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et diuiditur in duas partes, quia primo inducit ad obseruandum mādāta, secundo circa hoc remouet impedi-

impedimenta, ibi: Omnia. Prima in duas, quia primo inducit ad mandatorum obseruationem, secundo, ad huius obseruationis accelerationem, ibi: Omni negotio. Prima in duas secundum duas rationes, quas propositū inducit. Prima accipitur ex auctoritate præipientis propter quam est sibi obediendū & ideo in persona sic obediētis dicit: Ego ōs re. obser. id est mandata ab eius ore prolata, cuiusmodi sunt decalogi præcepta, vt patet Exo. 20.

4 Et præ. iu. Dei. i. iuramenti Deo facti, sicut habetur Exod. 24. b. vbi respondit populus Moyſi: Cuncta quæ locutus est nobis dominus faciemus. Et tunc Moyſes assumptis de sanguine vi-

Tom. 3.

Ll

dimē,

Quest solvere quæstiones, ut sermonum vertices explicare, hic profecto habet animæ suæ faciem luce magna conspicuam, illustrare. scilicet sapientiæ illustratam. Qui vero nequaquam sapiens fuerit, citreni tamen vultu impudentiam præ se tulerit, hoc est, qui contumeliosis sermonibus captiunculisq; sophisticis sese efficit, redargutus, impudentiæ pœnas dabit, odioq; habebitur.

a Nec dicere ei quisquam potest, &c. Præcepta Dei non sunt discutienda quare illa præceperit, sed faciendū.

b Non est in hominis ditione. Q. Non debes molestè pati, si futura non scire potes, si a potentioribus impijs sepe opprimeris, quia cito omnia finiuntur, & mors omnia æqualiter rapit.

† ventura

*** Hieronymus.** Non est in potestate, anima nostra ne auferatur a nobis, & ingredientem ad imperium domini spiritum prohibere. Nihil prodest ora concludere, & vitam retinere fugientem. Cumq; interitus inimicus vitæ nostræ & hostis aduenerit, inducias accipere non possumus. Nec reges quondam in seculo & omnia nostra impietate vastantes, obituas morti ferre manus, sed in cinerem terramq; solvuntur.

† nec est te missio in pælio.

† qui ierant & ambulauerat in loco sancto, & oblatum tradit sibi in ciuitate, ubi sic taceant.

C

a Quod in te est.

iuramenti Dei. Ne festines recedere a facie eius, neque per-

a Verbo vel exemplo.

maneas in opere malo, quia omne quod voluerit faciet, &

a Cuius dicere facere est.

a sermo illius potestate plenus est. † Nec dicere ei quisquam

a Ergo. † In hac vita. † Domini.

potest, Quare ita facis? Qui custodit † præceptum, non ex-

† In futuro.

perietur quicquam mali. Tempus † & responsionem cor sa-

a Quia. **b** Circumcisionis baptisimi.

pietatis intelligit. Omni negotio tempus est, & opportuni-

a Tamen. **b** Hæc ignorantis qui ad laborem nascitur, alius sperat, aliud intelligit.

tas, et multa hominis afflictio, † quia ignorat præterita, &

a Alias nuntio vel iudicio. **b** Cuiuslibet.

b † futura nullo scire potest initio. Non est in hominis di-

tionē prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mor-

a Incursum demonum vel vitiorum, quia poenitere noluit. **b** Imo damnabit.

tis, † nec finitur quiescere ingruente bello, neque † saluabit

a In qua confidebat.

impietas impium. Omnia hæc consideraui, & dedi cor

meum in cunctis operibus quæ fiunt sub sole. Interdum do-

a Princeps tyrannus episcopus.

c minatur homo homini in malum suum. Vidi impios sepultos,

a In ecclesia.

b Corpore, non mente, & præerant, non proderant.

d † qui etiā cum adhuc viuerent in loco sancto erant, & lauda-

c A subditis & timentibus & adulantibus.

d Et laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum. Vnde: Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.

e Qui

f Qui

g Qui

h Qui

i Qui

k Qui

l Qui

m Qui

n Qui

o Qui

p Qui

q Qui

r Qui

s Qui

t Qui

u Qui

v Qui

w Qui

x Qui

y Qui

z Qui

aa Qui

ab Qui

ac Qui

ad Qui

ae Qui

af Qui

ag Qui

ah Qui

ai Qui

aj Qui

ak Qui

al Qui

am Qui

an Qui

ao Qui

ap Qui

aq Qui

ar Qui

as Qui

at Qui

au Qui

av Qui

aw Qui

ax Qui

ay Qui

az Qui

ba Qui

bb Qui

bc Qui

bd Qui

be Qui

bf Qui

bg Qui

bh Qui

bi Qui

bj Qui

bk Qui

bl Qui

bm Qui

bn Qui

bo Qui

bp Qui

bq Qui

br Qui

bs Qui

bt Qui

bu Qui

bv Qui

bw Qui

bx Qui

by Qui

bz Qui

ca Qui

cb Qui

cc Qui

cd Qui

ce Qui

cf Qui

cg Qui

ch Qui

ci Qui

cj Qui

ck Qui

cl Qui

cm Qui

cn Qui

co Qui

cp Qui

cq Qui

cr Qui

cs Qui

ct Qui

cu Qui

cv Qui

cw Qui

cx Qui

cy Qui

cz Qui

da Qui

db Qui

dc Qui

dd Qui

de Qui

df Qui

dg Qui

dh Qui

di Qui

dj Qui

dk Qui

dl Qui

dm Qui

dn Qui

do Qui

dp Qui

dq Qui

dr Qui

ds Qui

dt Qui

du Qui

dv Qui

dw Qui

dx Qui

dy Qui

dz Qui

ea Qui

eb Qui

ec Qui

ed Qui

ee Qui

ef Qui

eg Qui

eh Qui

ei Qui

ej Qui

ek Qui

el Qui

em Qui

en Qui

eo Qui

ep Qui

eq Qui

er Qui

es Qui

et Qui

eu Qui

ev Qui

ew Qui

ex Qui

ey Qui

ez Qui

fa Qui

fb Qui

fc Qui

fd Qui

fe Qui

ff Qui

fg Qui

fh Qui

fi Qui

fj Qui

fk Qui

fl Qui

fm Qui

fn Qui

fo Qui

fp Qui

fq Qui

fr Qui

fs Qui

ft Qui

fu Qui

fv Qui

fw Qui

fx Qui

fy Qui

fz Qui

ga Qui

gb Qui

gc Qui

gd Qui

ge Qui

gf Qui

gg Qui

gh Qui

gi Qui

gj Qui

gk Qui

gl Qui

gm Qui

gn Qui

go Qui

gp Qui

gq Qui

gr Qui

gs Qui

gt Qui

gu Qui

gv Qui

gw Qui

gx Qui

gy Qui

gz Qui

ha Qui

hb Qui

hc Qui

hd Qui

he Qui

hf Qui

hg Qui

hh Qui

hi Qui

hj Qui

hk Qui

hl Qui

hm Qui

hn Qui

ho Qui

hp Qui

hq Qui

hr Qui

hs Qui

^a Qui verem facies.

^A Qui timent præsenti-
nam eius in die iu-
dicii. *Horrendum
est enim incidere in
manus Dei viuen-
tis.*

Hebr. 10. f.

† ideo plenti-
ent cor homi-
nis in eis ad
faciendum
malum.

† Non erit.

† multa.

† viderem oc-
cupationem.

† vt examina-
re cūta hęc,
quod sunt iu-
sti, &c.

^b Nec prolongen-
tur dies eius. Sed
cito morietur, ne
diu viuens peiora
mercatu tormenten-
ta, dum plura &
peiora peccat. vn-
de, quid avaro im-
precor, nisi vt diu
vivat?

^c *Sunt iusti quibus
mala proueniunt, &c.*
Vt filiis Aaron sa-
crificantibus secun-
dum Hebr. & Ma-
nassēs post tāta ma-
la a captiuitate in
regnum reductus
feliciter vixit.

* Olympiodor.
Nunc Ecclesiastes
personam eius in-
ducit, qui ē scanda-
lo labitur in erro-
rem, atque, Vidi
iustos in hac vita
ab ijs malis corre-
ptos, quæ potius
impijs debebatur,
vt puta egritudine,
paupertate, vel alio

difficili casu adue-
niente. Contraque
inquit, vidi quæ
pijs

^a Tanquam iusti. ^b Hæc laus hæc dominatio.
bantur in ciuitate, quasi iustorum operum. Sed & hoc vanitas

^a Cum peccant: sed fac cito, quia fac bene.
est. Etenim quia non profertur cito contra malos † sententia,

^a Nihil timentes in futurum quasi non iudicandi. ^b Hoc est malum quod dixi, hoc vero bonum scilicet timere Deum.
† absque timore vlllo filij hominum perpetrant mala. † Attamen

^a In tota vita sua. ^b Dei.
peccator ex eo quod centies facit malum, & per patientiam su-

^a Expectatur ad poenitentiam. ^b Dei. ^c Et ideo poenitentibus.
† stentatur, ego cognoui, quod erit bonum timētibz Deum, qui

^a Huius seculi, quia aliud non querit. ^b Qui non timet, & ideo non poenitet.
† verentur faciem eius. † Non sit bonum impio, nec prolongen-

tur dies eius, sed quasi vmbra transeant, qui non timent faciem

^a Afflictiones vt Lazaro. ^b Mala scilicet. ^c Peccatorum.
domini. Est & alia vanitas, quæ fit super terram. Sunt iusti qui-

^a Ab omni aduersitate, vt diues qui induebatur pur. & byss. ^b Bona.
bus † mala proueniunt, quasi opéra egerint impiorum, & sunt

^a Fortuitum. ^b Secundum infimos. ^c Secundum se. ^d Bonæ conscientie.
impij qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. Sed &

^a In hoc tempore. ^b Panem qui de celo descendit. ^c Vinum quod latificat cor hominis.
hoc vanissimum iudico. Laudauit igitur lætitiā, quod non

^a Spe boni.
esset homini bonum sub solē, nisi quod comederet & biberet,

atque gauderet: & hoc solum secū auferret de labore suo in die-

^a Boni vel mali.
bus vitæ suæ, quos dedit ei Deus sub sole. Et apposui cor meum,

vt scirem sapientiam, & † intelligerem distentionem quæ versa-

^a Vere rationalis. ^b Prosperitate. ^c In omni tempore
tur in terra: Est homo qui diebus & noctibus somnum non ca-

^a Cordis. ^b Intentus diuinæ philosophiæ, nec tamen potest comprehendere, & hoc est, & intel.
pit oculis, & intellexi quod omnium operum Dei nullam pos-

^a Accederet homo ad hoc altum, & exaltabitur Deus.
sit homo inuenire rationem eorum quæ fiunt sub sole. Et quān-

^a Qui videtur. ^b Nedum scire.
to plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniet. Etiam

si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire. Omnia hæc tra-

ctauit in corde meo, † vt curiosè intelligerem.

pijs deberentur, ad D

impios peruenisse.

Idcirco talis in-

sipiens tanquam † scientia.

contemptor factus

diuinæ prouiden-

tiæ: & hoc, inquit, † Tamen si vel

vanitas est. Sapiens centies pecca-

autem vir euentus tor malum fa-

rerum prospiciens, ciat, & prolon-

& quæ singulis pro gatur ei dies,

dignitate retribuatur, tamen ego co-

tur, plane nouit at-

que intelligit Deū

nequaquam hæc

permittere eueni-

re, sed vt iusti ma-

iori præmio coro-

nentur, impij vero

grauiori poenator-

queantur. Notan-

ter autem hic quo-

que vanitatem su-

pra terram vidisse

se ait: in cœlo si-

quidem nihil est

vani.

^d *Rationem eorum,*

quæ fiunt sub sole, &c.

Quare hic pauper,

hic diues, hic cæ-

cus nascatur, hic

maneu de gemit-

nis, vel hic statim

baptizatus salue-

tur, ille statim mor-

tuus damnetur, &

† multa in id ge-

nus.

† multitudo

gentium.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Sed & hoc vanitas est, &c.* Quia talis laus vergit in eorum detrimentum.

2 *Etenim.* Hic remouetur secundum impedimentū, quod procedit ex abusu patientiæ diuinæ. Ex hoc enim quod tolerat peccatores, dans eis spatium poenitendi, ex hoc econtrario frequenter absq; timore incipiunt mandata Dei transgredi, & hoc est quod dicitur. *Etenim quia non profer. ci. contra malos sententia.* diuinæ punitionis.

3 *Absque vlllo timore filij hominum,* id est, nutriti in carnalitate, qui sunt filij hominum, & non Dei.

4 *Perpetrant mala* transgrediendo Dei præcepta, cōsequenter hoc remouet dicens.

5 *Attamen peccator ex eo.* id est Dei patientia circa peccatores.

6 *Ego cog.* quod erit bonum in futuro.

7 *Timen. d.* timore filiali, qui cauēt offensam Dei, quia cum Deus sit optimus, decet cum dare meliora melioribus, & ideo ex quo tolerat peccatores in vita præsentī, dans eis vitam quæ est bonum naturæ, concluditur quod bene remunerabit iustos in futuro. Et quia peccator diuina patientia abutitur, & multiplicat peccata ad augmentum suæ damnationis, ideo subditur.

8 *Non sit bonum* id est, prosperitas temporalis.

9 *Impio.* eo quod abutitur ipsa.

10 *Nec prolongen. dies eius.* Eo quod est sibi occasio multiplicationis peccatorum.

11 *Est & alia.* Hic consequenter ponitur tertium impedimentum, quod prouenit ex defectu nostræ scientiæ. Ex hoc enim, quod homines attendunt tantum bona sensibilia & præsentia, & frequenter vident iustos in aduersitate, & iniustos in prosperitate, ex hoc mouentur ad sequendum iniustos transgrediendo mandata Dei. Sic ergo proceditur in parte ista, quia primo ponitur effectus transgressionis. secundum defectus nostræ cognitionis ibi. *Et apposui.* Circa primum dicit. *Est & alia va.* à præcedentibus.

12 *Sunt iusti.* sicut patet de sancto Iob.

13 *Et sunt impij, &c.* Sicut patet de multis regibus infidelibus

bus & tyrannis.

14 *Sed & hoc vanissimum.* id est, irrationabilissimum, & loquitur in persona carnalis hominis, qui non cogitat futuras poenas & præmia, ideo concludit.

15 *Laudauit igitur læ.* id est, vitam voluptuosam, & patet litera vsque ibi.

16 *Et hoc solum secum aufer.* Non expectans aliud in futuro. Ex quo etiam patet, quod loquitur in persona hominis carnalis cogitantis de præsentī vita tantum.

17 *Et apposui.* Hic consequenter circa hoc ostenditur de fœtus humanæ cognitionis. Quod enim Deus permittit in præsentī iustos tribulari, & iniustos prosperari, pertinet ad Dei iudicia iusta, sed nobis occulta, & ideo talia non sunt in particulari inuestiganda, sed sufficit in generali cognoscere per fidem & scripturam sacram, quod talia quæ hic contingunt per Dei sapientiam, ordinantur ad eius gloriam & eius electorum: propter quod in omnibus est glorificandus, & obediendum est mandatis eius. *Et apposui cor meum, vt sci. fa. de diuinis.*

18 *Et intel. di. quæ ver.* Circa tribulationem iustorum & prosperitatem impiorum.

19 *Est homo qui in die.* plures homines sunt qui sollicitantur inquirendo talia nimis curiosè, descendēdo ad particularia.

20 *Et intellexi, quod om. ope. Dei.* ex occultis eius iudicijs procedentium.

21 *Nullam possit homo inue. ratio.* id est, certam in particulari cognitionem.

22 *Et quan. plus labo. ad quærendum.* curiosè.

23 *Tanto minus inueniet.* quia ex tali curiosa inquisitione, frequenter incidit aliquis in errorem.

24 *Etiam si dixerit sapiens, &c.* id est, ille qui videtur inter homines sapiens.

25 *Se nosse.* quæ dicta sunt.

26 *Non poterit reperire.* id est, verbis explicare. ex quo patet cum se falsò iactasse.

27 *Omnia hæc.* Hic incipit capitulum nonum, quia illud quod subditur. *Sunt iusti, &c.* vbi communiter signatur capitulum, est de isto versu in Hebr. Postquam Salomon induxit ad beatitudinē, prout habetur

A NICOLAUS DE LYRA.

in spe per opera virtutum & impletionem mandatorum, hic consequenter reprimat elationis motum, qui aliquando ex bonis operibus insurgit. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit hoc ex incertitudine humani status. Secundo ex facilitate casus, cap. sequenti. Prima in quatuor secundum quadruplicem incertitudinem circa ipsam hominem. Prima contingit circa bonum gratie. Secunda, circa bonum fortune, ibi. vertit. me.

Ter-

Tertia, circa bonum naturae, ibi. Nescit homo. Quarta, circa bonum gratie, ibi. Hanc quoque vidi. Prima in quatuor, quia primo ponitur praeter incertitudo. secundo incertitudinis ratio ibi. Eo quod. tertio, infertur quaedam conclusio ibi. Hoc est pessimum, quarto, malorum comparatio, ibi. Nemo est. Circa primum dicitur. Omnia haec, scilicet quae sequuntur, sic enim in Hebraeo coniunguntur. Tractavi in cor. meo. Diligenter considerando vel potius admirando.

CAP. IX.

Ubi iusti, &c.

Melior est canis.

¶ I. q. r. o. sacerdotibus.

Canis viuus, pauper iustus, leo mortuus, potens iniquus, qui nihil secum aufert de mundo.

An merita post mortem crecant.

B

Mortui ve. Quidam afferunt etiam post mortem crescere & defecere merita, p hoc quod ait, nec habent partem in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur, ita exponunt, ut dicant, eos in hoc seculo & sub sole, quem cernimus nullam habere communionem, habere vero sub alio seculo & sub sole iustitiae, & non excludi opinionem quae contendit, postquam de hoc seculo migrauerimus, &

¶ Ille tam qui societur habet cum omnibus viuentibus, habet spem, cum & cani viuo melius sit quam leoni mortuo.

C

offen-

CAP. IX.

Ubi viderur.

Vnt iusti atque sapientes, & opera eorum in

a Ab ipso disponuntur.

b Etiam cum benefecerit.

manu Dei. Et tamen nescit homo vtrum

c Dei.

amore, an odio dignus sit, sed omnia in futuro

a Bona & mala promiscue.

rum seruantur incerta, eo quod vniuersa

aeque eueniant iusto & impio, bono & malo,

mundo & immundo, immolanti victimas, &

a Opinione hominum.

sacrificia contemnti. Sicut bonus, sic & peccator, t vt periurus,

ita & ille qui verum deierat. Hoc est pessimum inter omnia quae

sub sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. Vnde & corda

a Carnalium.

b Non timent peccare.

c In peccatis.

filiorum hominum implentur malitia, & t contemptu in vita

Mala.

Quia.

sua, & post haec ad inferos deducuntur. t Nemo est qui semper vi-

a Semper viuendi.

b Et.

c Peccator qui potest conuerti & proficere.

d Iudaeo incredulo & superbo.

uat, & qui huius rei habeat fiduciam. Melior est canis viuus leo-

a Mortuo, iusto qui nihil potest meritis suis addere.

b In aeternum nisi caueant.

ne mortuo. Viuentes enim sciunt se esse t mortuos, mortui ve-

a De mundo.

b Quia non proficiunt amplius.

ro nihil nouerunt amplius, nec habent ultra mercedem, quia

a Cum ipsis. Alias sunt.

obliuioni tradita est memoria eorum. Amor quoque, & odium &

a Cito.

Quandoquidem mors sic finit omnia

b Ne moriaris.

c Cordis.

d V. aum.

inuidia simul perierunt, nec habent partem in hoc seculo, & in

opere quod sub sole geritur. Vade ergo, & comede in latitia pa-

offendere posse

creaturas ratio-

nales & prome-

reri.

d Vade ergo & co-

mede in latitia, etc.

Olymp. Li-

terali sensu in la-

titia & corde bo-

no vti quis dici-

tur bonis sibi a

Deo concessis, E

quum modeste

vitur & ad natu-

rae necessitates,

hic est enim pro-

prius vsus ratio-

nalis creaturae, ea

propter, inquit,

panem tuum co-

mede. Nam qui

inexhausta cupi-

dine, gulae ven-

trique deseruiunt

pecorum vitam

potius consecra-

tur. Mystico au-

tem sensu panis

& vini rationalis

creaturae sunt

ipsae virtutes ex

quibus anime nu-

triantur. Aliter

Ver-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IX.

1 Vnt iusti atque sapientes. s. plerique inter homines.

2 Et opera eo. in manu Dei. quantum apparet humano sensui.

3 Et tamen nescit homo. quantumcunque iustus videatur.

4 Verum amore an odio. scilicet Dei.

5 Dignus sit. sed oia in futurum seruatur incerta: Tunc enim manifeste videbitur quos diligit & quos odit. Et licet homo non possit scire certitudinaliter de seipso, & multo minus de alio via humana vtrum sit dilectus a Deo, an no: potest tamen habere aliquam coniecturam, utpote si non sit peccator mortalis sibi conscius, et ad implendum Dei mandata sit voluntarius. Potest etiam scire certitudinaliter reuelatione diuina, sicut reuelatum est aliquibus sanctis ex speciali gratia ad eorum consolationem.

6 Eo quod. Hic incipit versus in Hebraeo, ubi ponitur dicta incertitudinis ratio, cum dicitur. Eo quod vniuersa eque eueniant iusto & impio, &c. si. ut enim iniusti aliqui prosperantur in presenti, ita aliqui iusti in diuitijs honoribus et consilijs, & sicut aliqui iniusti tribulantur & eiciuntur, ita similiter aliqui iusti, et ideo non potest distinguere acceptus Deo, ab eo qui non est ei acceptus, per aliquod quod contingit hominibus. Dicit autem.

7 Iusto & impio. quantum ad ea quae fiunt erga proximum modo contrario.

8 Bono & ma. quantum ad hoc quod respicit vitium & virtutem.

9 Mundo & immundo. quantum ad id quod respicit honestatem et inhonestatem.

10 Immolanti vi. & sa. quantum ad id quod respicit erga Deum deuotionem & in deuotionem.

11 Sicut bo. sic & pec. quantum ad bonitatem et malitiam operis generaliter.

12 Vt p. ita il. i. multum assertive iurat sicut dicitur. 1. Reg. 20. 2. Ad didit Ionathas deierare, et hoc dicitur quantum ad id quod respicit peccatum & meritum oris specialiter in vero & falso iuramento.

13 Hoc est. Hic ex dictis infertur quaedam conclusio, & secundo malorum comparatio, quod multi assuescunt peccato, eo quod inter iustos & impios non videtur aliqua distinctio facta a Deo, et hoc est quod dicitur.

tur: Hoc est pessimum. & patet litera vsque ibi.

14 Et post haec ad iust. q. d. licet in presenti vita eadem contingat iustis & iniustis, tamen in futuro non erit ita, quia soli impij ad gehennam deducuntur.

15 Non est. Hic consequenter ponitur malorum quaedam comparatio. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur haec comparatio. secundo infertur ex hac quaedam conclusio, ibi: Vade ergo. Comparatio talis est, scilicet quod mali viuentes viuunt melioris conditionis, licet sciant se certitudinaliter mortuos, ideo dicit: Nemo est qui semper viuat, quia compositus est ex contrariis, & originali iustitia destitutus.

16 Et huius rei. scilicet semper viuendi.

17 Habeat fiduciam. quia nullus videtur euadere mortis sententiam.

18 Melior est canis viuus. Per canem mordacem, & leo voracem intelliguntur homines mali, secundum tamen magis & minus, sicut leo est canem magis nocivus, & sic salomon loquitur hic metaphorice, sicut etiam communi sermone homo iracundus dicitur canis. Est igitur sensus, quod peccator viuus melioris conditionis est quam mortuus. Et subditur ratio.

19 Viuentes enim sciunt se esse. & hoc certitudinaliter, ut dictum est, & ex hac consideratione possunt a malis penitere, & ad bonum reuerti.

20 Mortui ve. nihil no. ampli. scilicet aliquid, unde possint ad bonum reuerti, licet sciant multa alia.

21 Nec habent ultra mercedem. quia sunt extra statum merendi.

22 Quia obliuioni. traditi. coram Deo, scilicet quantum ad hoc, quod det eis penitentiae locum, licet sint in memoria eius ad puniendum.

23 Amor quoque. quem habuerunt ad malos in presenti vita.

24 Et odium & inuidia. contra bonos.

25 Simul perierunt. quia non possunt ultra malos inuicere, nec bonis nocere.

26 Nec habent partem. i. in suffragiis quae vini faciunt pro defunctis quae non valent eis.

27 Vade ergo. Hic ex dictis concluditur quaedam conclusio, q. homo debet in presenti honeste viuere, & ad vitam beatam continue se preparare, & sic exponit Ra. Sa. parte ista. Dicit igitur. Vade ex. tu iuste. 28 Et comede in la. pa. tuum. viue in iucunditate mentis ex testi-

Quia

vanitatis nostræ ve- D
1 ram vitam cum sa-
2 pientia vxore quæ-
3 ramus. Hæc enim
4 pars nostra est, & hic
5 laboris fructus si in
6 hac vita umbratili ve- † vanitatis
7 ram inuenire valca-
8 mus.
9 b Erunt. Id est, va-
10 lebūt tibi post mor- Psal. 6. b
11 tem. vnde: In inferno
12 autem quis confitebitur Ioan. 9. a
13 tibi. Et illud: Veniet
14 nox, quando ne. potest † sepulch. &
15 opera.
16 c Bellum. Victorum,
17 vel etiam imitatores E
18 belli, secūdum illud: Ibidem 5. a
19 Sine me nihil potestis
20 facere.
21 d Diuitias. Bonorū
22 operum. vnde: Reaē-
23 ptio anima viri, proprię
24 diuitiæ. † tempus
25 c Sicut pisces ca. vn- Prou. 15. b
26 de: Simile est regnum * malo
27 calorum sage. Et illud: Matth. 13. f
28 Faciam vos fieri pis. ho-
29 minum. Heretici quo-
30 que habent lagenam
31 suam missam, & la-
32 queos quibus capiāt
33 simplices.
34 f Vir pauper. Chri- Ibidem 4. f
35 stus, de quo Psal. Ego Psal. 68. f
36 sum pauper, & dolens. F Col. 2. a
37 Et in quo omnes the-
38 sauri sapientię, & sciē-
39 tiæ sunt absconditi.
40 g Per sapi. Non per
41 potentiam.

ad alterum istorum difflorum ante Christi aduentum .
17 Verti me . Hic consequenter ponitur incertitudo hominis circa
bona fortuna, cum dicitur .
18 Et vidi sub sole, in hominum habitatione .
19 Nec velocium est cursum . quia aliquando contingit, quod ve
locior cursor non venit prior ad terminum, eo quod aliquo casu impedi
tur, & sic ab alio praeuenitur .
20 Nec fortium bellum . quia aliquando fortior forti animus vincitur .
21 Nec sapientium . sed aliquando sunt in egestate magni, sicut pa
tet de sancto Iob, & pluribus aliis .
22 Nec do . Philosophi enim apud Gentiles cōtempserunt diuitias, Philosophi
ut patet de Socrate, & Diogene, & pluribus aliis . Similiter prophetae contempe
qui fuerunt doctores tēpore veteris test. & Christi, & apostoli tēpore noui.
23 Nec ar. gr . Melior est artifex in mechanicis, non semper habet
maiores gratias principis .
24 Sed tem . i. incertitudinem, quae ab elationis motu debet reprimere
hominem .
25 Nescit ho . Hic ponitur incertitudo hominis circa bonum natura,
quod est ipsa vita, cuius terminus est omino incertus, ideo dicitur . Ne
scit homo finem suum .
26 Sed sicut pi . i. ex insperato, quando aestimant accipere escam .
27 Sic capiuntur . i. tempore mortis, quod malum dicitur in quantum
priuat vitam .
28 Cum eis ex . i. repente .
29 Superuenerit . Et talis incertitudo debet hominem retrahere
ab elatione .
30 Hanc quoque . Hic consequenter ponit incertitudo respectu gra
titudinis humanae, quae frequenter priuatur beneficiis . Et diuiditur in
duas partes: quia primo propositum ostenditur . secundo circa hoc quae
stio mouetur, & soluitur, ibi : Quomodo ergo . Circa primū dicitur :
Hanc quoque sub sole vidi . fa. gratitudinē tamen priuata .
31 Ciuitas parua . ideo poterat de facili obsideri .
32 Et pauci in ea vi . ideo male poterat defendi .
33 Venit cōtra eā rex magnus . qui poterat eam suo exercitu cir
cundare, & machinas contra eam erigere, & sic eam capere .
34 Inuentusq; est in ea vir pauper, &c . Tamen nullus reddidit si
bi gratitudinem . Ra . Sa . exponit hoc tanquam fuerit sic ad literam .
Tom. 3. LI 3 Verun-

Potentiam. unde: *Obstericante manu eductus est coluber tortuosus.*
A a Verba fa. Qui fauorem & plausum non querunt, sed salutem audientium, nec clamant ut audiantur, sed cupiunt, ut exaudiantur.

b Inter stultos. Stulti qui non querunt proficere, sed laudem sibi acquirere.

c Et qui in vno. unde: *Qui peccauerit in vno, factus est omnium reus.* unde: *Vnus stultus plurimos corrumpit.* unde: *Modicum fermentum totam massam corrumpit.*

a Cor. 5. **b** Sap. 6. **a** sed vnicuique peccator

B Et

a Pauci. **b** Obediendo.

a Aliis inebriatis presenti latitia. **b** Christi. **c** Diaboli. **d** Admiratur.

a Ab ingratia. **b** Mandata.

a Exponit. **b** Quiete. **c** Suorum auditorum, & sic.

a Clamorosa oratio. **b** In bello. **c** Sapientiam praestat fortitudini.

a In charitate quae est radix omnium bonorum.

arma bellica, † & qui in vno peccauerit, multa bona perdet.

Et peccatorum multa bona perdet. * Olympiod. Adam peccauit, & in omnem generis humani posteritatem peccati labem mortemque transmissit, ipseque imaginem Dei ad quam factus fuerat, violauit, & violatores sibi similes quamplurimos propagauit. Vnus, quicumque is demum sit, dum sese peccati sordibus commaculat & bona corrumpit, quae sibi ex acquisitis virtutibus infidebant, & multos etiam malo exemplo ad imitationem inducit.

NICOLAUS DE LYRA.

* verumtamen non dixit quae fuerit illa ciuitas, & ille pauper eam liberans, sicut nec hic exprimitur. Totum tamen sic esse, quia sapiens mulier liberauit Abelam ab imminente excidio, ut habetur 2. Reg. 20. sapientia autem magis viget in viris quam in mulieribus.

1 Et dice. ego. ex facto pauperis dicentis.

2 Meliorem esse sapientiam fortitudine. Quia bellatores ciuitatis non poterant hoc facere.

3 Quomodo ergo. Hic ex praedictis mouetur quod, unde processit tanta ingratitudo erga pauperem sapientem, videtur ad hoc cum dicitur.

4 Verba sapientum. i. procedentia ab ore sapientis, & sapientibus proposita, ideo dicitur sapientum in plurali.

5 Audiunt in silentio. id est, attentè.

6 Plurquam clam. principi. inter stultos. Et per hoc soluitur questio. Quod enim verba pauperis sapientis fuerunt contempta, processit ex populi stultitia. Et quia stultorum infinitus est numerus, ut dictum est supra cap. 1. ideo frequenter contingit talis contemptus & ingratitudo.

Expositores vero catholici communiter dicunt, quod Salomon hic loquitur metaphorice, per ciuitatem, intelligens ecclesiam, & per regem eam obcedentem, diabolum & eius militiam. Per pauperem, sapientem ipsum Christum, qui duxit pauperem vitam, & sua sapientia liberauit populum suum, quantum est in se ex demonis potestate, & nullus deinceps recordatus est, quia pauci valde sunt grati respectu ingratorum, & maxime de Iudeis, qui negant Christum, & talis ingratitudo ex humana stultitia procedit, & ad hunc intellectum potest littera de facili applicari. Aliqui vero Hebr. dicunt similiter quantum ad hoc, quod Salomon loquitur hic metaphorice. Et per ciuitatem paruum intelligit corpus humanum. Per viros existentes in ea, corporis membra. Per regem obidentem ipsum, formam

mitem ad malum inclinantem, qui dicitur rex magnus eo quod multi obediunt ei. Per virum sapientem et pauperem, synderesim vel rationis dictamen ad bonum inclinantem. Et dicitur pauper, quia pauci obediunt ei. Liberatio autem ab impulsu fomitis fit per dictamen rationis, & quod continetur procedit ex stultitia hominis. Et ad istum intellectum potest similiter littera de facili applicari: prima tamen expositio videtur magis literalis.

7 Melior est. Postquam Salomon repressit motum elationis ex incertitudine humani status, hic consequenter idem facit ex facultate sui casus, propter quod semper debet timere, & non presumere. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit facilitatem casus ex impulsu interioris fomitis, secundo ex defectu exterioris regiminis, ibi: Vae tibi terra. Circa primum sciendum quod fomes impellit ad malam actionem, & ad eius occasionem, & et ad inordinatam locutionem. Primo ergo ostenditur propositum in primo. in peccati actione. secundo in peccati occasione, ibi: Qui fo. tertio in mala locutione, ibi: Si mordeat serpens. Prima adhuc in duas, quia primo ostendit Salomon damnum peccati, secundo monet resistere fomiti, ibi: Si spiritus. Prima adhuc in duas, quia primo ostenditur propositum. Secundo infert duplex corollarium, ibi: Pretiosior: Circa primum dicit continuando se ad praecedentia: Melior est sapientia quam arma bellica, quia prius locutus fuerat de sapientia pauperis ciuitatem liberantis, quod fieri non poterat armis. Est et continuatio ad sequentia, quia per sapientiam resistitur fomiti, quae est optima victoria, & multo melior quam illa, quae acquiritur per arma bellica.

8 Et qui in vno peccauit. mul. bo. p. Sicut enim in bellis ex modico defectu in primo congressu debellatur aliquando totus exercitus, sic ex vno peccato mortali perditur totus cumulus praecedentium meritorum, qui stante illo peccato non proficit ad salutem, & ad hoc inducitur exemplum cum dicitur.

Inordinatio belli.

CAP. X.

a Musca mori. Sequitur.

† Sicut muscae mortificantes mortuos foris, putrefaciunt apparatus se faciunt & olei suauitatem, &c.

* Olym. Apparatum oleum est vnguentum, sicut & Aquila interpretatus est: musca vero impurum animal, quod putredines & vlcerum insidendo exugit, appetitque lacerare cutis scissuras. Mortificat autem & corrumpit oleum vnguentum musca, cum se in illam temere projicit, nam

† Quia sic mali inter bonos. unde, corrumpunt mores bonos col. pra.

a Quodorem.

a Simplex. **b** Humilis. **c** Omnia tempus habent.

Pretiosior est sapientia paruaque gloria ad tempus

nam & ipsa immortetur. & olei vim extinguit. Iudaei ergo propriam vitam contemnentes animaeque salutem veram sunt muscae mortificantes, cum suauiter redolens verbum

saluatoris Iesu Christi semper vitare ac foridare studuerint, semperque causas calumniarum arripere quibus illum vrgere possent.

In dexte. vn: Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Et alibi: Mt. 6. 2.

NICOLAUS DE LYRA:

CAP. X.

1 Musca morientes. id est, languidae & debiles, quae de facili cadunt in illa quae conficiuntur ab apothecariis.

2 cadunt. id est, destruunt.

3 Suauitatem vnguenti. i. eius bonitatem, quando cadunt ibi. Et sicut per muscam quae est res parua perditur res bene pretiosa, sic per vnum peccatum, cumulus meritorum.

4 Pretiosior. Hic infertur primum corollarium, cum dicitur: Pretiosior est sa. Quia locutus fuerat de valore sapientiae. Et secundum expositores nostros communiter sapientia & gloria parua, sunt nominatiui casus, & stultitia ablatiui, & est sensus.

5 Sapientia par. glo. i. sapientia cum honore parua pretiosior est quam stultitia cum honore magno, ut dictum est sup. ca. 4. c. Melior est puer pauper & sapiens rege senex, & stultus. Sed haec expositio secundum litteram Hebraicam stare non potest, quia in Hebreo, sapientia & gloria, sunt ablatiui casus, stultitia vero nominatiui. Item si parua, non est adiectiuum huius substantiui gloria,

ria, sed huius, scilicet stultitia, quia ponitur immediate post ipsum. Est igitur secundum Heb. haec littera: Ponderosior est sapientia & gloria stultitia parua. Et est sensus, quod defectus parua in moribus, qui dicitur hic parua stultitia, ponderosior est quam sapientia & gloria, quia frequenter facit eam vilescere in persona aliqua notabili, & secundum hoc haec littera est confirmatio praecedentis sententiae, in qua dictum est quod muscae quae sunt res paruae, vilescere faciunt vnguentum pretiosum. Ratio autem diuersitatis inter translationem nostram, & dictum Hebraeorum circa hoc nomen: Pretiosior est, quia nomen Heb. hic positum est aequiuocum ad pretiositatem & ponderositatem, & frequentius accipit pro pretiositate, sicut accipit translatio nostra, & ideo potest aliter exponi littera nostra, & sequendo Hebraicam veritatem quantum ad hoc, quod sapientia & gloria sunt ablatiui casus, & stultitia parua, nominatiui, ut sit sensus: Stultitia parua, i. stultitia ad horam simulata. Pretiosior est. i. utilior quam sapientia & gloria, ut patet de David. 1. Reg. 21. qui simulando stultitiam coram Achis rege Geth, per hoc euasit mortem.

Ecc. 27.

Cor

bi. *Sipercusse in dexte. maxillam, prabe ei & alteram.*

A *a* *Si spiritus habentis, &c.* * Hierom. Symmachus verbum Hebraicū, *מרום* (quod omnes *inimicus* hoc est, sanitate vel curatione similiter trāsulerūt) interpretatus est ad sensum & ait, Si spiritus principis irruerit tibi, de loco tuo ne recedas, quia pudicitia com-

a *Quia intentio.*

ueam quam fecit.

* Olymp. Locus hic totus soli vacat mystico intellectui, aliter enim semper hoc non contingit, ut qui foueā fodit in eā cadat. Inquit ergo, Peccator suā animam prius exercuat. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam, & vnusquisq; ob*

D

ca quæ peccauerit punietur. Ipse etiam Moses legislator ita faciendam sanxit in homicidam, videlicet, *Facite illi ex pacto* Psal. 10.

quo contra proximum

ipsum malignatus est.

d *Qui extrahit lapides*

des dolebit & affligetur in eis, & qui scindit, &c. * Olymp.

Qui sibi domū virtutibus extruit, lapides congregat ac bene adificat, qui vero vel sacerdotia vana elatione demo-

litur ac soluit quæ prius erāt extructa, lapides aufert, angiturque miser, dolet ac periclitatur. **E**

Aliiter, Lapidēs sancti apud Prophe- Zachar. 9.

tam Zachariam sancti homines sunt,

Qui ergo humiliter lapides eximit, hoc est, persequitur sanctos atque interiecit, labore affligitur, hoc est perniciem sibi attrahit, sicut Herodes fecit qui Ioannem Baptistam **F**

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

si

† si vis dominantis processerit contra te.

† Prou. 26. d.

Psal. 81.

Psal. 7.

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Cor sapientis.* Hic ponitur secundū corollariū de sapiētia, & stulticia sibi opposita, cum dicitur. Cor sapientis in dextera eius, quia dirigitur in bonum moris per dexterā designatū.

2 *Et cor stulti in sinistra illius.* quia semper tendit in malum per sinistram designatū.

3 *Sed & in via.* s. vitæ præsentis, in qua oēs sunt viatores.

4 *Stultus ambulans.* per vitia & peccata.

5 *Cum ipse insipiens sit.* secundum veritatem.

6 *Omnes.* a sua via declinantes.

7 *Stultos æstimat.* quia non sequuntur delectabilia huius mūdi quæ sola reputat bona, & propter hoc homines vani & mundani viros, sapientes & religiosos reputant stultos.

8 *Si spiritus.* Postquā ostendit damnū peccati ad qd fomes impellit, hic cōsequēter monet resistere fomiti, & primo ponitur hæc monitio, secūdo infertur quædā conclusio, ibi: *Est*

Diuisio. *& malum.* Circa primum dicitur. *Spiritus.* idest, impulsus.

9 *Potestatem habentis.* i. fomitis qui dicitur hic potestatem habens, eo qd multi obediunt ei, ut potestatem habenti. Potest etiam dici dæmon, de quo dicitur Iob 41. *Non est potestas super terram quæ ei comparetur.* Et frequēter impulsus fomitis & dæmonis simul concurrunt in tentatione, quia dæmon excitat fomitem, & eo vitur tanquam instrumento, ut dericiat hominem a virtute.

10 *Ascenderit super te.* impellendo te ad peccatum.

11 *Locum tuum ne dimise.* i. stabilitatem virtutis, in qua tanquā in loco stabili debet homo pmanere, & subditur causa.

12 *Quia curatio faciet cessare peccata maxi.* Licet enim resistēdo fomiti non auferatur fomes totaliter in præsentī vitā, tamen per talē resistantiam eius potestas diminuitur, & virtus moralis firmat & augetur, quæ dicitur quædā sanitas animæ & per cōsequens curatio ab infirmitate, & hæc facit cessare peccata ad quæ impelleret fomes, nisi esset talis sanitas vel curatio.

13 *Est & malum quod vidi sub sole.* Hic infert quædā cōclusio. Ex hoc. n. qd pauci resistunt fomiti mō prædicto, & multi se

quuntur

gladio percussit.

quuntur eius impulsū, iō homines fiunt an bitiosi potestatis mundanæ & honoris, & sic homines defectuosi ad talia promouētur, & virtuosī tunc honore dimittuntur, & hoc est quod dicitur. *Est & malum quod vidi sub sole.* & quid sit illud subditur: Quasi per errorem egrediens a facie principis.

14 *Positum stultum in dignitate sublimi.* Princeps iste Deus est, qui nullo modo potest errare secūdū veritatem sed tantum secūdū hominū insipientium æstimationē, qui ex promotione malorū ad magnas dignitates frequenter dicunt Deum dormire vel desipere, tamen secūdū ordinē suę sapiētiæ & iustitiæ nobis occultæ permittit aliquādo malos sublimari & bonos humiliari, & ideo nō dicitur hic per errorem principis absolute, sed quasi p errorem, quia sic vī fatuus & simpliciter.

15 *Qui foue. inci. in eam.* Hic consequenter ostendit malū fomitis, inquantū inclināt ad peccati occasionē, dicit. *Qui foueā, incidi in eam.* Sic enim cōtingit aliquādo corporaliter. Et per hoc intelligitur, quod quæres peccati occasionē incidit in illud: Sicut vades ad spectacula inhonestā, cadit in peccatum luxurię, & quærens familiaritatem latronum in furti peccatum. Ad idem inducit quod subditur.

16 *Et qui disse.* i. honestatis disciplinā a sapientibus traditā.

17 *Mordebit eum co.* i. diabolus, qui vocatur serpens Gen. 4. Et ad idem facit quod subditur.

18 *Qui transf. la.* Sicut. n. transferens lapides, & scindens ligna patitur corporale detrimentum, sic & ille qui exponit se occasionibus peccatorum, detrimentum animę.

19 *Retra. sue.* Hic remouet circa prædictā quandam æstimationē falsā, qua aliqui æstimāt hominem de facili de vitijs redire ad virtutes, & iō quærit facili⁹ peccatorū occasiones, iō remouet per exemplū ferri acuti, qd si inde repercutiatur lapis, eius acies pditur, nec de facili recuperatur, sed cū magno labore: & similiter declinās de virtutibus ad vitia, nō de facili, sed cū multa difficultate redit ad virtutē, & patet per experientiam, & per Philosophum. i. Ethic. ideo subditur.

20 *Et post indu.* i. magnā diligentiam ad recuperandū virtutē.

21 *Sequitur sa.* per quam intelligitur status virtuosī.

Tom. 3.

Ll 4

si

G a Si mor. Sicut serpens occulte mordens venenū infundit,
A sic & qui detrahit. Vel, serpens. i. diabolus, mordet in silentio,
quando qui diabolo suadente peccauit, non vult confiteri.

1. Reg. 1. c. b Stultus, &c. vnde;

Si peccauerit vir in vi-
rum, potest ei placari
Deus, si autem peccauerit
in Deum, quis orabit
pro eo?

c Labor stultorum af-
fliget eos qui nesciunt,
&c. * Hieronymus.
Cum superioribus e-
tiam hos iunge ver-
ficulos, aut generali-
ter de omnibus stul-
tis qui ignorant Deū

B aut specialiter de he-
reticis disputationi-
bus. Lege Platonem,
Aristotelis reuolue
versutias, Zenonem
& Carneadē diligen-
tius intueri & proba-
bis verum esse quod
dicitur, Labor stulto-
rum affliget eos. Veri-
tatem illi quidē om-
ni studio quæsierunt,
sed quia non habue-
runt ducem, & præ-
uium itineris, & hu-
manis sensibus rati
sunt se comprehen-
dere posse sapientiā,
ad ciuitatē minime
peruenerunt. De qua
in psalmo dicitur,
Domine in ciuitate tua
imaginem ipsorum dis-

si-
pabis,

a f Diabolus; b f Occulte. c f Quia tantumdem nocet.
Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui oc-

a f Chriti, vel viri catholici. vnde diffusi est gratia in labiis tuis.
b f Mors & vita in malin. c f Diaboli vel heretici.
culte detrahit. Verba oris sapientis gratia, & labia insipientis
a In infernum. b f Insipientis. c f Qui a pertinax in stultitia & impotentis.
præcipitabunt cum. Initium verborum eius stultitia, et no-

a f Qui. Contra sapientes.
uissimum oris illius error pessimus. Stultus verba multipli-

a Sed tamen. b f Carnalis.
cat. Ignorat homo quid ante se fuerit, & quid post futurum
Hominum. a Inquisitio scripturarum & studium vana doctrina.
b Hereticorum philosophorum c Corpore & anima.

c est quis poterit ei indicare? Labor stultorum affliget eos, qui

a Nec per se nec per alios scire volunt.
b f Ciuitatem Dei. de qua. Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei.
c Terrenæ, vel ad literam. d Diabolus qui semper, nouitate gaudet.
e Cuius aras leuitat & stultitia proxima.

nesciunt in urbem pergere. Væ tibi terræ cuius rex puer est, &

a f Iudices. b Ante tempus, non curantes publica negotia.
c f Econtra. d f Ecclesia. e f Christus.

cuius principes mane comedunt. Beata terra cuius rex no-

a f De stirpe regum. b f Prælati. c f In regno Dei.
bilis est, & cuius principes vescuntur in tempore suo, ad t refi-

a Magis nece sitate quam voluptate. b f Mundi.
ciendum & non ad luxuriā. In pigris humiliabitur

a Pars pro toto. b Tigna congeries lapidum vel domorum.
c Operum. d Vnde. Venerunt flumina & flauerunt venti.
e Status mentis v. l. ecclesiæ.

contignatio, & in t infirmitate manuum perstillabit do-

a Quia. b Quia prælati vel quilibet delictis & risui dediti.
c Verbi Dei. d Id est, vt blandientes non corripientes populo placeant, & deli-
ciis affluant & agnum de grege & vitulum de armento comedant.

mus. t In risu faciunt panem & vinum, vt epulentur

Sic. a Mortificant animas quæ non moriuntur, & viuificant corpora quæ non viuunt.
b Christo, qui regit omnia iuste.

f bibentes. Et pecuniæ obediunt omnia. In cogitatione tua re-

CA P.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si mor. Hic ostendit malum fomitis inquātū inclināt ad
malā locutionem, di. Si mordeat ser. in silentio corporaliter.

2 Nihil e. mi. ha. spiritualiter, qui occulte detrahit proximo,
Et ideo per oppositum dicitur de bono verbo.

3 Verba oris ja. g. quia reddunt eum coram Deo & homini-
bus gratiosum. 4 Et la. infi. præcipitabunt eum, quia reddūt
eum Deo & hominibus odiosum. Et quia sicut sapiens pro-
cedit de virtute in virtutem augmentando, ita stultus de ma-
lo in peius, loquēdo, subditur. 5 Initium verborum eius stul-
minor. 6 Et nouissimum oris il. er. pes. quia aliquando pro-
rumpit in blasphemiam contra Deum, quod est pessimus,
& vnde procedit hoc statim ostendit. 7 Stultus verba mul-
multiplicando verba fatua, finaliter venit ad verba pessima,
Et quia omne malum procedit ex aliqua ignorantia, secun-
dum quod dicit Philosophus. Ignorat omnis malus, ideo sub-
ditur. 8 Ignorat ho. scilicet stultus. 9 Quid ante se fue-
Quia facta præcedentium sapientium considerare negligit,
quæ sunt quædam directiones respectu agendorum.

10 Et q. post se futu. est. q. d. solus Deus, sed stultus talis non
est hac reuelatione dignus. Et quia talis errat per diuer-
sa vitia, in quibus est magnus labor non solum anime, sed etiam
corporis, secundum quod in persona damnatorum dicitur,
Sap. 5. b. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulau-
mus vias difficiles, ideo sequitur. 11 Labor stultorum. i. ad
sanctorum requiem, de qua ciuitate dicitur Ezech. vi. Et nomen
ciuitatis, dominus. ibidem. 12 Væ tibi terra. Postquam Sa-
lomon ostendit labilitatem hominis ex inclinatione fomi-
tis, hic consequenter idem ostendit ex defectu exterioris
regiminis, & primo facit propositū, secundo remouet quod-
dam periculum, ibi. In cogitatione. Prima in duas, quia primo
ponitur boni & mali regiminis comparatio, secundo mali
prosecutio, ibi. In pigris. Circa primum dicit. Væ tibi terra,
cuius rex puer est. moribus & sensu, quia ex hoc subditi insole-
scunt, & vitia multipliciter crescunt.

13 Et cuius princi. mane comedunt. i. inordinate, & per hoc desi-
gnantur alia vitia, in quibus principi cōformantur, eo q. sunt
sibi

si-
pabis, &c. Siquidem hanc veritatis & sapientie ciuitatē cū
firma sit & robusta, oēs sapiēte: seculi & heretici impugna-
re conantur. Et qd de philosophis his diximus, hoc idem & de

hereticis sentiendū,
quod frustra labo-
rent & affligantur
in studio scriptura-
rum, cum ambulent
in deserto & ciuita-
tem inuenire non
valeant. De quorum
errore & psalmista
commemorat, di-
cens: Errauerunt in
deserto & in inaque-
sā, viam ciuitatis habitacu-
li non inuenerunt.

d In risu faciunt pa-
nem & vinum, vt epu-
lentur bibentes. Præ-
dicant magis, vt al-
liciant, quam vt pro-
ficiant.

e Pecuniæ obediunt
omnia, &c. vnde: Dex-
terae eorum repleta est
mune. Et sacerdotes
in mercede doce-
bant.

f In cogitatione tua,
&c. Simpliciter mo-
net, ne vel ira vel le-
uitate maioribus ma-
ledicamus, quia sepe
eis etiam cum nō
timebamus, quæ di-
ximus nuntiantur e-
tiam si in cubili.

sibi magis propinqui, & ei placere nituntur, & per oppositū
dicitur. 14 Beata ter. cu. rex nobis est. Moribus & genere. De
hac enim duplici nobilitate dicit Gregor. Quando altera al-
teri copulatur, quasi gemma carbunculi in ornamento auro
sociatur. Talis enim rex studet solite in terra extirpare vi-
tia & virtutes nutrire. 15 Et cuius principes vescuntur in tem-
pore suo. id est, tempore competentis sustentationi nature, & hoc
tempus est completa præcedentis cibi digestionis, ideo sub-
ditur. 16 Ad reficiendum. Quia cibus sic sumptus reficit
naturam, dum tamen non accipitur in immoderata quan-
titate, vel cum nimia voluptate. ideo subditur: Et non ad lu-
xuriā. 17 In pigris. Hic consequenter ponitur mali
regiminis prosecutio quantum ad mala inde consequentia,
quia vt prædictum est homines ex hoc efficiuntur carnales,
& maxime principes, & ex hoc sequitur pigris circa bona
opera, ex qua dimittuntur peiorari edificia, & hoc est qd dicitur.
In pigris hu. contignatio. i. summitas edificiorum, in qua con-
iunguntur tigna, quia disponitur ad casum. 18 Et infirmi-
tate manuum, &c. i. in remissione manuum a bonis operibus.

19 Perstillabit domus. pluuijs & niuib. intra cadentibus. Se-
cundo ex carnalitate principum sequitur, q. volunt habere
magnam familiam & splendidiā mensam. ideo subditur.
20 In risu id est, in latitia inepta.

21 Faciunt panem & vinum. i. disponunt super mensam. Hoc
enim verbum facere, in Heb. aliquando accipitur pro dispo-
nere, vnde Deu. 21. ca. dicitur de muliere Gentili accipiendā
in matrimonium a Iudæo, q. radet casariem, & circumcidet
vngues suos. In Heb. habetur. Faciet vngues suas. i. cōponet, &
eodem modo accipitur hic. Et quia ad magnam familiam
& amplam mensam indigent multa pecunia, inde sequitur
quod subuertunt iudicium propter diuitum inuenerunt, ideo
sequitur. Et pecuniæ obediunt omnia.

22 In cogitatio. Hic remouet quoddam periculū. Ex hoc. n.
quod dicit de malo regimine regis & principum, posset ali-
quis prorumpere in verba contra famam ipsorum, ideo prohi-
bet hoc tanquam periculosum, dicens. In cogita. tua regi ne de.
Illa enim quæ in cogitatione reuoluuntur, de facili verbo
proferuntur, etiā præter intentionem proferentis.

Et

Philosophus.

Diuisio.

Nobilitas mo-
ritus & gene-
re.

E

Psalm. 25. d.

† ad for. raudi
nem, & non
propter po-
tationem.

Mich. 3. d.

F

[†] cubilis ^a Conscientiæ. ^b Deo. ^c Administratori spiritus. ^d Idem. ^e Indicabit verbum.

A gine derrahas, & in secreto [†] cubiculi tui ¹
^a sancto celestibus donis ditato. ^b Angeli. ^c Ad dominum. ²
 ne maledixeris diuiti, quia & aues cæli porta- ³
⁴

[†] Hyperbolice, sicut illud. Si serui taceant, iumenta loquentur. ^a Idem. ^b Deo. ^c Administratori spiritus. ^d Idem. ^e Indicabit verbum.

5 bunt vocem tuam, & qui habet pennas, an- [†]
⁶ nuntiabit sententiam. [†] Deo. [†] Tuum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et in secreto cubiculi tui. ubi credis a nullo audiri.
2 Ne maledixeris diuiti. Quia potest præter scitum tuum audiri ab aliquo, & reportari, ideo subditur.
3 Quia & aues cæli. relatores verborum, qui dicuntur hic aues cæli, eo modo loquendi quo demones dicuntur aues cæli in parabola seminantis, Matth. 13. a.

Por-

4 Portabunt vocem tuam. ad tuam accusationem.
5 Et qui habet pennas. i. quicumque relator verborum velox ad talia referendum. Et est repetitio eiusdem sententiae ad maiorem affirmationem.
6 Annuntiabit sententiam. i. verba tua ad tuam condemnationem. Vel per habentem pennas intelligitur malus iudex, qui nimis velox est ad proferendum contra simplices de facili loquens duram sententiam.

CAP. XI.

Ela. 32. d. **M**itte panem. Aptos fructificationi. vnde Esaias. Beatus qui seminat super aquas, ubi bos & asinus calcant.
b Da partes septem. Vetus testamentum, cuius seprima dies scilicet sabbatum præcipue honoratur, nec non & octo, quod est nouum. Sine altero enim non valet alterum.

CAP. XI.

Ezech. 40. **M**itte panem tuum super transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies illum. Da partes septem nec non & octo, quia ignoras quid futurum sit mali super terram. Si repleta fuerint nubes, imbrēm super terram effundent. Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quo cumq; loco ceciderit, ibi erit. Qui obseruat ventum, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet. Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis, sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.

Marcion & Manicheus & oēs qui veterē legem rabido ore dilaniant dant partes octo, suscipientes euangelium, sed eadem septenario numero non tribuunt, legem veterem respicientes. Nos igitur vtrique instrumento credamus. Nō. n. possumus dignos cruciatus, dignamque poenam iam nunc

mente comprehendere, quæ reposita est his quæ versantur in terra, Iudæis

atque hæreticis & duobus alterum denegantibus. Hebræi ita hunc locum intelligunt, Et sabbatum & circumcisionem serua, ne si hoc forte non feceris, inopinatum tibi superueniat malum. Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quo cumq; loco ceciderit, ibi erit. Qui obseruat ventum, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet. Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis, sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.

Luc. 6. c.

tribue, vel corporale solatiū, vel Dei verbum, ne forte prætereas eum qui dignus est accipere, & omni tempore. Qui obseruat ventum. In media tempestate seminandum est, quia nescimus quæ sit voluntas spiritus, & hoc est. Quomodo, &c.

Mane

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XI.

Opera misericordie.

Diuisio.

Mitte panem tuum tu. Superius Salomō induxit ad opera uirtutum generaliter, hic consequenter inducit ad opera misericordie specialiter, quia speciali modo faciunt ad consecutionem beatitudinis futuræ, secundum quod dicitur Matt. 25. c. Venite benedicti patris mei possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. Et diuiditur in tres partes, quia primo inducit ad opus pietatis, secundo ad accelerationem huius operis ibi. Mane semina. tertio infert conclusionem suam in rationis, ibi. Letare ergo. Prima in duas, quia primo inducit ad pietatis actum, secundo remouet impedimentum, ibi. Qui obseruat ventum. Circa primum dicit.
1 Mitte panem tuum super. largiendo cibum & potum indigentibus, & maxime peregrinis transeuntibus. qui dicuntur hic aquæ, eo modo loquendi quo dicitur, Apoc. 17. d. Aquæ multe, populi multi. Et aquæ transeuntes, quia peregrini transeunt ad terram suam sicut aquæ ad mare.
2 Quia post multa tempora inue. recipiendo inde mercedem non solum in futuro, sed etiam aliquando in presenti. sicut Ietro posauit Moysen ad comedendum panem, credens eum esse peregrinum, Aegyptium, Exod. 2. Et ex hoc postea receptus est in populo Israel, et ut filij sui haberent partem in terra promissionis, quia pietas ad omnia valet, promissionem habens vitæ, quæ nunc est & futura. 1. Tim. 4. c.
3 Da partes septem. i. abundanter da de bonis tuis indigentibus.
4 Quia ignoras, quid fut. in vita presenti, & ab illo liberari poteris per opera pietatis impensa indigentibus, quia sicut prædictum est, pietas non solum habet promissionem vitæ futuræ, sed etiam presentis. Vel aliter potest exponi. Quia ignoras quid futurum. q. d. forte eveniet mortalitas hominum per pestilentiam, aut gladium, in qua tolleris de vita presenti, & tunc opera pietatis valebunt tibi, quia sola pietas comes

comes est defunctorum, ut dicit Aug. Ad hoc etiā inducit exemplū sensibile dicens. Si repleta fuerint nubes exhalationibus humidis.

5 Imbrem super terram. effund. q. d. sic homines diuitias habentes debent eas reddere indigentibus. Ad hoc etiam inducit motum ex hominis statu post mortem, quia tunc cessat meritum & demeritum, ideo dicit.
6 Si cecid. lig. i. homo qui dicitur arbor euersa a philosophis, vnde. 2. de Anima dicit Philosophus, quod radices in arboribus sunt similes ori in hominibus, quoniam per illas accipitur arboris nutrimentum. Dicitur ergo lignum cadere, quando hoc per mortem abscinditur a statu presentis vitæ.
7 Ad austrum. i. ad partem electorum vel reproborum, quæ nomine aquilonis designatur, eo quod dicitur Ier. 1. c. Ab aquilone pandetur omne malum.
8 Ibi erit. i. immutabiliter remanebit, propter quod in vita presenti debet homo de operibus pietatis sollicitari, quādiu potest mereri.
9 Qui obliet. Hic remouet quoddam impedimentum. Impeditur enim homo ab operibus pietatis ex nimia dilatione, cogitans quod veniet tempus magis opportunum ad distribuendum pauperibus bona sua. & interim auferuntur ei bona, vel etiā vita, et sic priuatur intento, & hoc est quod dicit per simile. Qui obliet, quia raro aut nunquam est aer sine vento aliquo.
10 Et qui. dimittens metere propter apparetiam nubium.
11 Nunquam. quia raro contingit, quod aer sit sine nubibus. Et in tali dilatione aliquando irruunt hostes terræ nascentia sibi colligentes, remanentia deuastantes. Secunda impedimentum prouenit ex estimatione longitudinis vitæ propriæ, & sic impeditur homo ab operibus pietatis, quia credit se indigere in futuro bonis suis, hoc remouetur cum dicitur.
12 Quomodo igno. i. per quē modum anima infunditur corpori.
13 Et quara. i. per quem modum.
14 Compingantur. i. formentur.
15 Ossa. s. pueri.
16 In ventre. p. i. matris. Ista enim sunt totaliter occulta nobis.
17 Sic nescis opera Dei. quia statim potest te tollere de vita presenti, propter quod Luc. 12. c. dicitur diuiti diu viuere speranti. Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te, quæ aut congregasti, cuius eris? Mane

a Mane semina

A semen tuum, & vespere ne cesset manus tua, quia nescis quid magis oriatur, hoc aut illud, & si vtrunque simul, melius erit. Dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem. Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus letus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis & dierum multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur prae terita. Latere ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuae, & ambula in viis cordis tui, & intuitu oculorum tuorum, & scito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.

Matt. 10. c.

b Latere ergo iuuenis, &c. Hinc usque ad finem libri Hebr. ad se referunt in quibus dicunt tibi precipi, ut fruatur deliciis, & diuitijs, antequam

a Mane semina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua, quia nescis quid magis oriatur, hoc aut illud, & si vtrunque simul, melius erit. Dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem. Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus letus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis & dierum multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur prae terita. Latere ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuae, & ambula in viis cordis tui, & intuitu oculorum tuorum, & scito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.

quam captiuitas D
superueniat eis
vel miseria senectutis, ita tamen ut cor habeant in lege Dei, & ambulent in mandatis Dei, non in carnis desiderijs, & pro omnibus quae fecerint se iudicandos sciant. Nos vero hoc superioribus iungimus, quibus ait. Mane semina sementium, & vespere ne cesset, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Mane semina semen tuum. Postquam Salomon induxit ad pietatis exercitium, hic consequenter induxit ad huius exercitii festinum principium, & etiam profectum continuum di. Mane semina pietatis opera incipe a tempore iuuentutis.

2 Et vespere. in senectute, in qua solent homines fieri tenaces.

3 Ne cesset facere pietatis opera.

4 Quia nescis quid mane oria. i. Deo acceptius efficiatur.

5 Et si vtrunque simul. i. aequaliter Deo acceptum.

6 Melius erit. in fructu praeij.

7 Dulce lumen. Hic remouet huius accelerationis quoddam impedimentum, quod procedit ex consideratione vitae praesentis tantum, & sic impeditur homo ab operibus pietatis, quia non considerat tempus suae mortis, ideo dicitur. Dulce lumen, id est delectabile est homini perfrui vita praesentis. Sed quia cum hoc debet de morte cogitare, ideo subditur. Si annis multis vixerit homo, & in prosperitate, tamen.

Me-

8 Meminis. debet te. tem. i. mortis quod. tempus vocatur frequenter nox in scriptura.

9 Et die. multo. id est, temporis post mortem, quod non habet finem.

10 Qui cum vene. id est huius vitae delectabilia, quae transferunt ut umbra.

11 Latere ergo iu. Hic infertur intentio conclusio, scilicet quod homo ex consideratione diuini iudicii debet a malis retrahi, & in bonis exerceri. Dicit igitur. Latere ergo. Et secundum Heb. est ironica locutio, sicut aliquando pater dicit filio. Vade ad tabernaculum, & bibe et lude. quasi diceret, postea dolebis, & hoc patet ex sequentibus, cum dicitur.

12 Et ambula. i. secundum modum tuae propriae voluntatis.

13 Et in. i. sequendo concupiscentiae impulsu, quod est valde malum, ideo subditur.

14 Et scito quod pro. &c. te graniter puniendo propter quod infert per oppositum.

C A P. XII.

Hinc usque ad finem capituli legitur trib. modis. s. de iudicio, senectute, captiuitate, & seruunt quaedam glossae quandoque duabus sententijs, quandoque vero inueniuntur secundum omnes sententias.

a Et repelle iram a corde tuo, & aufer malitiam a carne tua, quia adolescentia & stultitia vanitas est.

† molestiam.

† iuuentus.

*** Hic.** In ira oēs per turbationes animi comprehendit. In carnis inaltia vniuersas significat corporis voluptates. Sic ergo, inquit, bonis seculi frui, ne aut delirio aut carne delinquas. Relinque an-

Aufer iram a corde tuo, & amoue malitiam a carne

tua: adolescentia enim & voluptas vana sunt. Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuae, ante quam veniat tempus afflictionis tuae, & appropinquent anni de quibus

dicas, non mihi placent. Antequam tenebrescant sol & luna, & stellae & luna, & reuertantur nubes post pluuiam.

lumen, & stellae & luna, & reuertantur nubes post pluuiam.

lumen, & stellae & luna, & reuertantur nubes post pluuiam.

lumen, & stellae & luna, & reuertantur nubes post pluuiam.

lumen, & stellae & luna, & reuertantur nubes post pluuiam.

lumen, & stellae & luna, & reuertantur nubes post pluuiam.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XII.

1 Aufer iram a corde tuo. vindictam de alijs non quarendo.

2 Et amoue malitiam. id est luxuriam. Et subdit vtriusque dicti causam.

3 Adolescentia. quarens vindictam.

4 Et voluptas. exerceas luxuriam.

5 Vana sunt. quia cito transiunt, & ad finem malum perducunt.

6 Memento crea. Superius Salomon induxit multipliciter ad felicitatis humanae acquisitionem, hic consequenter inducit ad huius acquisitionis accelerationem. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur haec acceleratio. Secundo quaedam brevis recapitulatio, ibi: Cumque esset. Tercio, infertur intentio conclusio, ibi: His amplius. Circa pri-

mum dicit. Memento creatoris tui. qui te fecit de nihilo ad imaginem suam, Genes. 1. propter quod obligatus es totus ad eius seruitutem.

7 In diebus. quia tunc potes ei promptius & melius seruire, ideo subditur.

8 Antequam ve. id est senectutis, quia sicut dicit Horatius: Multa senem circumueniunt incommoda.

9 Et appro. tuae mortis

10 De quibus. Omnes enim mortem refugiunt & abhorrent.

11 Antequam tene. Resumendum est quod dictum est in principio cap. Memento creatoris tui, in principio huius clausulae & etiam clausulae sequentium. Antequam tene. Dicuntur autem sol luna & stellae obtenebrescere seni, & maxime ad mortem appropinquanti, quia deficit virtus eius visiva, & sic non potest claritatem eorum bene videre, nec de die, nec de nocte.

12 Et reuertant. nubes. i. tribulatio mortis super tribulationem

A *Et clau. ostia in pla. ne videant lusus iuuenum: omnia enim talia sunt eis importabilia.*

Senes mi-
nime dor-
miant.

b *Et consur. Quia non possunt dormire refrigescere sangui-
ne siccato humore quibus alitur sopor.*

*Et consurget ad vocem passeruli vel auiculae, & humiliabunt om-
nes filia Cantici, & ab
alitudine videbunt, &
stupore in via.*

* Olymp. Hoc
loco sapiens noster
Ecclesiastes loqui-
tur de extremo iudi-
cij die, quando mor-
tui cōsurgent in ius-
su, & voce tubæ Ar-
changel. Iussu autē
passeris, hoc est, ver-
bi quod carneū cor-
pus assumpsit, qui
propter solitariam
suam in cruce man-
sionem de seipso di-
xit per prophetam
David, *Factus sum si-
cut passer solitarius in
tecto.* Tunc humilia-
buntur filie cantici,
hoc est, animatio-
nales mortaliū ho-
minum, quæ in deli-
tiis, & in voce orga-
ni, & catus suauitate
musiciq; instrumē-
tis oblectatæ nimis
fuerint. Aut animas
intellige falsa docē-
tium Magistrorū ac-
mendaciū prophe-
tiam, quæ sonora
volubilitate verbo-
rum quasi dulci can-
tico petniciosa vo-
luptate occupant
aures, & animā au-
ditorum. Sed, & ipsæ
Iudæorū animæ, quæ
filie sunt Cantici
prophetarum, humiliabuntur,
quoniam nō audient cantātes

Plal. 10

† sup. i. a

* cognitio-
nem.

C *prophetarum, humiliabuntur, quoniam nō audient cantātes*
Pro

Prophetas, & vocātes eas ad fidē Christi, sicut cecinit Iſaias, *D
Cantabo dilecto canticum dilecti, & quæ sunt generis eiusdem.*
Omnes itaque prædictæ peccatorum animæ, sed fortasse, &
iustorū animæ admirabunt, & obſtupescunt quando addu-
centur in viam iudicij, & videbunt ex alto venientem in

lla. 5.

1 *quando commoue buntur custodes domus, & t mutabuntur*
In exitu tuo. a Crura totum corpus sustinentia. b Debiles non valentes molere cibum.

2 *uiri fortissimi, & otioſæ erunt molentes t in minuto numero,*
c Dentis. Verba inagiltrorum

3 *& tenebreſcent vide bntes per foramina, & claudent ostia in*
a Adueniente captiuitate Ierusalem humiliabitur. b Chaldæi.

4 *platea, in humilitate vocis molentes, & consurgent ad vo-*
*a Quasi Ieremix voce inuitati. b Galli. Nimia senectute nihil valentes discernere. c Au-
res, quæ delectantur carmine, vel chori psallentium in choro. d Dei potentiam*

5 *cem volucris, & obſurdeſcent omnes filia carminis. Excelsa*
*Lassis poplitibus a Ingreſſi. b Ne cadant. Ipsi hoſtes morte Sennacherib:
c Plana. d Canescet caput. Metaphora. e Virga quam Ieremias uidit.*

6 *quoq; timebunt, & formidabunt in via, florebit amygdalus,*
*a Intumescet tibi. b Nabuchodonosor cum exercitu suo. c Refrigescet libido,
organis membrorum deficientibus*

7 *impinguabitur locusta, dissipabitur t capparitis. Quoniam*
*a Amicitia Dei cum Israel. b Sic dissolutus. Dei auxilio destitutus. c Interram
d Oſſidione vallati*

8 *ibit homo in domum æternitatis suæ, & circumibunt in pla-*
a In funere. b Gloria Israel. c Continuatio vitæ.

9 *tea plāgentes. Antequam rumpatur t funiculus argenteus,*
a Vnde venit. b Vel catena. Anima preciosa pars hominis. c Metaphoricè. Homo

10 *& recurrat vitā aurea, & conteratur hydria super fontem, &*
*Id est donec vobis sancta sanctorum præcepta legis, & gratia spiritus sancti auferantur.
a Quæ extrahitur aqua. b Corpus*

11 *confringatur rota super cisternam, & reuertatur pulvis in*
*a Vnde regressus in lumbis Abrahæ. b Anima. Gratia prophetæ qua quondam fruebaris.
c Deum. d Non est enim de traduce.*

12 *terrām suam vnde erat, & spiritus redeat ad eum, qui de-*
Commendat ea, quæ dixit, & allegoricè dicta innuit.

13 *dit illum. t Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & om-*
a Quasi mytica,

14 *nia vanitas. Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes,*
a Quasi mytica,

15 *docuit * populum, & t enarrauit, quæ fecerat, & inue-*
a Quasi mytica,

16 *stigāns composuit parabolas multas. Quæsiuit * ver-*
a Quasi mytica,

*nitatū. Quasi, noli luxuriari, noli delicias quærere, cū scias te
celeri fine transire, & ad iudicium festinare.*

F *Verba*

NICOLAUS DE LYRA.

*senectutis. ita quod Salomon loquitur hic metaphoricè secundum oēs
expositores Hebr. & Latinos.*

1 *Quando commoue b. id est corporis, quod est domiciliū animæ.
Huius autē domus custodes sunt sensus, qui præcauent corpori a noxiis.
Et dicuntur hic commoueri, quando incipiunt deficere, & hebetari.*

2 *Et nutabunt viri. id est crura, & tibiae, quæ dicuntur viri a virtute,
quia sustinent corporis pondus: sed nutant, id est tremunt, seu vacil-
lant in senectute deficiente naturali virtute.*

3 *Et otioſæ erunt mo. id est dentes quib⁹ molitur cibus in ore: sed
appropinquante morte non possunt hoc facere.*

4 *In minuto nu. Numerus enim dentium in communi cursu minui-
tur in senectute.*

5 *Et tenebreſcent. id est oculi intra foramina capitis collocati.*

6 *Et claudent ostia. id est labia in plano faciei sita, quæ dicuntur
claudi, quando non possunt bene loqui. ideo subditur.*

7 *In humilitate. id est exilitate vocis, quod contingit in appropin-
quatione mortis.*

8 *Et consurgent ad vo. id est galli. Senes enī nō possunt bene dor-
mire, et sic excitantur in primo gallorum cantu, & hac excitatio dicitur
hic resurrectio. Et quia ad literā non possunt diu retinere vrinam pro-
pter debilitatem organorum, & ideo oportet eos tunc surgere.*

9 *Et obſurdeſcent. id est aures, quæ dicuntur filia carminis, eo
quod delectantur in melodiis.*

10 *Excelsa quoque. id est superior pars animæ: quia oēs naturali-
ter timent mortem propinquātem, etiam secundum partem superiorē
corpori compatiētem.*

11 *Et form. quia timent exire viam præsentis vite.*

12 *Florebit amygdalus. id est caput canescet.*

13 *Impinguabitur lo. i. venter intumescet humoribus indigestis.*

14 *Et disti. id est concupiscentia carnis, quæ sic nominatur, eo quod
cappa-*

capparitis est herba, quæ luxuria excitatur.

15 *Quoniam ibit homo. per mortem.*

16 *In domum æternitatis suæ. quia inde nunquam reuertetur ad
vitam præsentem.*

17 *Et circumibunt. hominem iam defunctum.*

18 *Antequam rumpat. Resumat. Memento creatoris tui, antequā
rumpatur funis argenteus, id est harmonia, quæ elementa colligantur in
corpore viuente, quæ rumpuntur in morte.*

19 *Et recurrat. id est vita futura, quæ secundum veritatem melior
est iustis, quā vita præsens, sicut aurum melius est argento.*

20 *Et conteratur hydria. Fons dicitur hic cor, a quo procedunt
spiritus vitales, sicut aqua viuida ex fonte. Hydria cum qua hauritur
aqua de fonte, dicitur hic compago ceterorum membrorum, recipiens
vitam a corde, quæ conteritur super fontē: quia moritur cum corpore.*

21 *Et confringa. Rota dicitur hic caput, quia appropinquat ad si-
guram rotundam. Cisterna vero dicitur ipsum cor, eo quod inde accipit
vita, ut prædictum est: & sic rota confringitur super cisternā, quando
omnes sensus, qui vigent in capite, deficiunt totaliter corde moriente.*

22 *Et reuertatur. id est corpus humanum, quod pro maiori parte fa-
ctum est de elemento terræ.*

23 *Et spiritus. secundū merita eius, & demerita iudicandus per ipsum.*

24 *Vanitas. Exponatur, ut supra cap. j.*

25 *Cumque esset. Hic ponitur brevis recapitulatio de libris Salo-
monis, cum dicitur: Cumque esset sapien. id est Salomon, cuius sa-
pientia præcedebat sapientiam omnium illius temporis, ut habetur.
ij. Regum iij.*

26 *Docuit populum. verbo, & scripto.*

27 *Et enarrauit. supra. ij. ca. & in pluribus aliis locis.*

28 *Et inuestigans. sapientiam.*

29 *Composuit pa. scilicet tria milia, ut habetur. iij. Reg. iiij.*

30 *Quæsiuit verba. ad bonum regimen populi.*

Ec

a *Verba sapientum.* Ne videatur temerè post legē p Moy-
sen ipso Deo præmonente datam, noua præcepta eudere,
dicit hæc verba sapientum esse.

b *Finem loquendi.* Quia diuersorum diuersas sententias tan-
quam concionator induerat, hoc sine omnes cõciliat, sci-
cet *Deum time.* Hoc

solum aiunt Hebræi
in autoritate habi-
tum: quia hic inten-
tionem suam ostendit,
cum videatur in
multis ad voluptate
res hortari.

Amos 7.

Stabat Amos pro-
pheta supra murum
licum. Et dixit domi-
nus ad eum: Quid tu
vides Amos? Trul-
lam cementarij ego
video linientē mu-
rū. In trulla tria cõ-
siderantur, acumen,
lignū, & planicies.

† omne ab-
scenditum.

Acumine dura cij-

B ciuntur, ligno eminentia intus restringuntur, planicie om-
nia adæquantur, & poliuntur. Murus expolitus, & im-
politus lapidib. & cernitō cõstat. Murus iste, mudi vniuersitas est, cu-
ius dispositio, & diuersitas ex rerum varietate constat. Sicut
in muro quædam latent, quædam prominent, omnia tamen
æquantur, ita in mundo quædam, quæ latent, ad ortum pro-
deunt: & quæ sunt ad occasum, tendunt, & occidunt: omnia
tamen vno fine clauduntur, & æquantur. Super hunc mu-
rum, id est super hanc varietatem, & diuersitatem stabat
Amos, semper se ad interiora mente extendens. Salomon
vero subter, vel iuxta hunc murum stabat, & non desuper.
Tandem considerans subtili inquisitione varietatem, & re-
rum mutabilitatem, intellexit omnia esse vana, & caduca.

Ecl. 2. c

Moritur enim doctus cum indocto, pauper cum diuite, &
huiusmodi similia. Et sicut in principio dictum est, tria edi-
dit volumina: Prouerbia, Ecclesiastē, Cantica canticorum.
In quibus tria hominum genera exprimit, incipientes, pro-
ficientes, & perfectos. Inde trinomius dictus est, Idida, id est
dilectus, Ecclesiastes, id est concionator, Salomon, id est pa-
cificus. In titulo parabolarum vocat se filiū regis Israel. Ibi
enim loquitur maioribus, & minoribus, insipientibus, & ru-
dibus, & ad plures. In Ecclesiaste vero filium regis Ierusalē:
iam hic ad prouectos loquitur, & ad paucos. In Cantico tātū
Salomon se vocat, ibi perfectis, & æqualibus more boni ora-
toris. In hoc libro loquitur ad populū iam pœnitentem. Le-
gitur enim Salomon Deum offendisse supra omnes cõtra-
neos sui tēporis, & intantum, vt idololatra sit factus amore
mulierum: & templa tribus idolis circa Ierusalem constru-
xisse, vnde, & thurificasse dicitur: Hebræi tradunt illum pœni-
tuisse,

† Reg. 11. b

C

Auditori.

Ideo retinendos.

ba vtilia, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate ple-

a Non mea tantum. **b** Acriter pungentes pigros, & excitantes somnolentos, non palpanes. Mentis.

a nos. Verba sapientum sicut stimuli, & quasi clauī in altum de-

Multorum. **a** Non temere. **b** Ideo digniora. Magister vester vnus est Christus.

fixi, quæ per magistrorum cõsilium data sunt à pastore vno.

a Lugo. Verbis. Quia. **b** Sed si his contentus non fueris, & ultra quæsieris. Tibi.

His amplius fili mi, ne requiras. Faciendi plures libros nullus

a Infinita curiositas. **b** Non tantum spiritus.

b est finis: fræquensque meditatio, carnis est afflictio. Finem

Vnanimis. **a** Nullus excuset se. **b** Hunc, scilicet. **c** Filiali amore. Sic.

† loquendi omnes pariter audiamus. Deum time, & mandata

a Inuolata. **b** Ad. **c** Factus a Deo. **d** Time, quia cum quæ si mala, scilicet, & bona.

eius obserua: hoc est omnis homo. Cuncta, quæ sunt, adducet

a Didistum. **b** Et iudicabit. **c** Etiam otioso verbo ignoranter prolato.

Deus in iudicium † pro omni errato, siue bonū, siue malū sit.

tuiffe, & in illa pœnitentia hunc librum composuisse, in quo
ostendit omnia vana, & caduca esse: & ita reuocat eos ab
errore vitiorum, & peccatorum ad pœnitentiam sui exem-
plo, Materia eius est trulla cementarij, id est mundi mutabi-
litas, vt dictum est. Intentio est nos reuocare ab appetitu re-

rū mundanarum, &

contēptu earū, vt cū

1 Amos non subter

2 iuxta, vel supra mu-

3 rū stemus. Modus ta-

4 lis more prophetico

5 p̄mittit procemiu,

6 in quo ostēdit quis

7 sit, & qui loquitur,

8 & ad quos loquatur.

9 Notādū etiā quod

10 non omnes senten-

11 tiæ, quæ hic ponun-

12 tur sunt Salomonis,

13 sed diuersorum. Nō

14 enim tam sapienti

15 hoc conueniret, sci-

16 licet. Bonum est, vt

17 quis bibat, & come-

18 dat. Et illud: Vnus interitus hominum, & iumentorum. Et illud:

Quid amplius habet sapiens stulto, & c. Positis itaq; diuersorum
sententiis, more boni cõcionatoris, qui vt oēs audiāt ipsum,
manu silentiū indicit, suā sententiā promulgat, q̄ oēs accla-
mant firmiter tenere. Ita finē loquendi oēs pariter audiam.
Deum time, & mādata eius obserua: hoc est omnis homo.

E

Finis sermonis verbi vniuersi audiri perfacilis est: Deum time, &
mandata eius custodi. Hoc est enim, & c.

* Hiero. Ad hoc natus est homo, vt creatorem suum in-
telligens, veneretur eum metu, & honore, & opere manda-
torum. Si quidem cum iudicij tempus aduenerit, quicquid
a nobis gestum est, stare sub iudice, & ancipitem diu expe-
ctare sententiam, & vnumquemque recipere pro opere suo,
siue mali quid gesserit, siue boni. Pro eo autem quod posui-
mus, De omni abscondito, siue bonum, siue malum sit, Symma-
chus, & 70. interpretati sunt de omni contemptu, vel certē
de omni ignoratu: quod etiam de otioso verbo, & non
voluntate, sed ignorantia prolato, reddituri sumus rationem
in die iudicij. Aliter, quia timor seruorum est, & perfecta
dilectio foras mittit timorē, & in scriptura diuina, tam insi-
pientium, quam perfectorum duplex appellatur metus, nūc
de consummato in virtutibus metu dici puto, secundum
illud, Nihil deest timentibus eum. Vel certē, quia adhuc homo
est, & necdum nomen Dei accepit, hanc habet rationem
substantiæ suæ, vt in corpore positus Deum timeat. Quia
omne factum, id est, omnes homines adducet in iudicium,
super vniuersis, quæ aliter, quā ab eo disposita sunt, & di-
cta, senserunt, siue in hanc partem, siue in illam. Vā quippe his
qui dicunt bonum malum, & malum bonum.

† vtrūq;
p̄d. 1. d
p̄d. 6. c

Ila. 5. c

Psal. 33. b
F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et conscripsit sermo. Quia nulla est in eis distortio à veritate.
2 Ac verita. Quia cum veritate literali continent plures veritates
mystificas.

3 Verba sap. ad excitandū pigros in opere virtutis,
4 Et quasi. id est in profundum, sicut dicitur Ioan. 4. b. Puteus al-
tus est. id est profundus. & ideo sicut clauī in profundum ligni defixi,
sunt ibi quasi immobiles, sic verba prophetarum non possunt a veritate
remoueri.

5 Quæ per magi. id est sapientum,
6 Data sunt à pa. scilicet ipso Deo qui omnia regit, & pascit. Magi
firi vero isti possunt dici tres personæ in diuinis, vel angeli, in quibus
primo reuelantur diuina secreta, & sunt executores diuinæ voluntatis.

7 His amplius. Hæc est vltima pars huius libri, in qua ponitur
intenta conclusio, & hoc quantum ad duo. Primum est, quod homo non
sit curiosus in inuestigatione scripturarum præter necessarium, &
quantum a hoc dicitur: His am. id est sacre scripturæ libris, vt ex-
ponit Rab. Sa. Amplius fili mi ne requiras, per hoc tamen non exclu-
duntur libri alij ad intellectum sacre scripturæ necessarii, sed illi, qui
non sunt ad salutem necessarij, de quibus subditur:

8 Faciendi piures li, quia semper emergunt nouæ difficultates in
talibus.

9 Frequensque medita. circa talia.

10 Carnis est afflictio. scilicet affectiue, & siue vtilitate, cum sit de
præter necessariis ad salutem, & impediatur necessarium cognitionem:
quia

quia impedit studium circa ipsa. Secundum est, quod homo intendat to-
tis viribus necessariis ad salutem. ideo dicit:

11 Deum time, timore filiali, per quem receditur a malo.

12 Et mandata eius ob. exercendo te in bono: & hæc sunt duæ par-
tes iustitiæ, quæ faciunt hominem perfectum in virtute, ideo sequitur:

13 Hoc est omnis homo. id est totus, siue perfectus homo, quia to-
tum, et perfectum sunt idem. 5. Metaph. ita quod accipitur hic signum
totius vniuersalis pro signo totius integralis. quia in Hebræo pro vtro-
que est vna sola dictio æquiuoca ad vtrumque, & est sensus: Hoc est
omnis homo, id est ista duæ partes iustitiæ faciunt perfectum homi-
nem in virtute, & subditur motiuum ad ista duo, cum dicitur:

14 Cuncta, quæ sunt. scilicet ab hominibus, qui per liberum arbi-
trium possunt mereri, & demereri.

15 Adducet Deus in iudicium. generale.

16 Pro omni errato. In Heb. habetur: Pro omni celato, quod ibi
manifestabitur.

17 Siue bonum sit. vt remuneretur.

18 Siue malum. vt puniatur. Ad hanc sententiam potest trahi quæ-
tum ad aliquid nostra litera, cum dicitur: Pro omni errato, id est de-
fecto ex malitia, vel ignorantia. Siue sit bonum. de genere, malū ta-
men ex circumstantia: sicut cum aliquis dat eleemosynam mulieri pau-
percula, vt eam pertrahat ad luxuriam: Siue malum. de genere, sicut
furtum, & homicidium. Punitiō tamē talium cedit ad gloriam electo-
rum, sicut dicitur Psal. 57. b. Leteabit iustus cum viderit vindi-
ctam. & ad gloriā Dei: Cui honor, & gloriā in secula seculorū. Amē.

P R A E F A

PRÆFATIO IN LIBRUM CANTICVM

Canticorum Salomonis.

SALOMON filius David Regis Israel iuxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit. Quorū primus est misle, quem Græci παροιμίαι, Latini proverbia nominant, eò quod in ipso sub comparatiua similitudine figuras verborū, & imagines veritatis ostendit. Ipsam autem veritatem ad intelligendū ingenio legentium reseruat. Secundum librum

Coelestis vocavit, qui Græcè συνέταγμα vocatur, Latine concionator: eò quod conciones non solum specialiter ad vnum, sicut in Prouerbijs, sed in vniuersos generaliter diriguntur, docēs omnia, quæ in mundo cernimus, vana esse, & brevia, & ob hoc minime appetenda. Tertium librum sir hasirim prænotauit, qui in Latinam linguam vertitur Cantica Canticorum. Vbi per epithalamicum carmen coniunctionem Christi, & ecclesiæ mysticè canit. Dicitur autem Canticum Canticorum, eò quod omnibus canticis præferatur: Sicut in lege quædam dicuntur sancta, quibus maiora sunt sancta sanctorum. In his quidem tribus libris trium generum disciplinas composuit, quibus ad rerum scientiā peruenitur. In primis nanque ethicam, id est moralem, post hoc physicam, quæ qualitatem naturæ comprehendit, ad vltimum theoricam, id est contemplatiuā. In Prouerbijs enim moralia docens, per communem quendam loquendi vsum altiore intelligentiam edidit, conseruationemque mandatorum, & doctrinæ coelestis institutionem succinctis verbis, breuibz sententijs copat. Sunt autem Proueria sub verbis alijs res alias explicantia, quæ aliter, quàm dicuntur, intelliguntur: plus in virtute sententiarum, quàm in sono verborum habent, quæ Græci παροιμίαι vocant. Ecclesiastes rerum naturas discutens cuncta in mundo vana, & caduca esse deprehendit, rerumque omnium fragilitate conspecta, renuntiari mundo admonuit. In Canticis Canticorum supergressus vniuersa, atque contemplans ea, quæ sunt coelestia, vel diuina sub specie sponsi sponsæque, Christi ecclesiæque, vnitatem declarat, atque animam ad amorem coelestium excitās, ad perueniendum ad consortium Dei puocat. Illud verò non est putandum, quod ab auditoribus nostris traditur, apud Hebræos hanc fuisse obseruationē, ne cuiquam hunc librum legere permitterent, nisi viro iam perfectæ scientiæ, & roboratæ fidei in peritia: ne tam erudiret cognitio lubricas mentes, quàm textus ad concupiscentias corporales cōuerteret. Salomon, id est pacificus, quia in regno eius pax per quam furura pax ecclesiæ figurabatur.

Psalm. 44. Idida, id est dilectus, & significat illum de quo dicitur: *Speciosus forma præ filiis hominum: propterea benedixit te Deus in æternum.* Ecclesiastes, id est concionator, & significat illum, qui rationabiliter erat allocuturus & congregaturus ecclesiam. Iuxta numerū vocabulorum, tres fecit libros. Proueria, id est, in quo libro docet paruulos non tam ætate, quàm sapientia, de æquanimi conuersatione in mundo, scilicet qualiter licet possint vti temporalibus. Ecclesiasten, in quo instruit homines prouectoris ætatis, ad cōtempnū caducorū. Cantica Canticorum, scilicet hoc opus,

in quo

in quo virum consummatum docet de solo amore Dei, vt requiescat inter brachia sponsi. Vnde, & Cantica Canticorum dicitur sua dignitate omnia alia excellens cantica. Per illa quippe vitantur vitia, cauetur hostis, per ista locupletamur virtutibus, domino coniungimur. Simili ordine etiam philosophi institutiones suas ponunt. Primum ethicam docent, postea physicam, & quæ in his profecisse vident, ad theoricam vsque perducunt. Materia, sponsus, & sponsa, id est caput, & ecclesia. Et modus quasi desiderio membra capiti cohzreant, & ei placere contendant, & quæ dona ab illo, vel in præsentem accipiant, vel in futuro expectent, & quasi affectione sponsus ecclesiam diligit, eam laudans, & admonens, & confortans. Finis est dilectio Dei. Quatuor mihi in hoc opere inuenisse videor personas, sponsum, & sodales ipsius, sponsam, & adolescentulas cum ea. Alia a sponso, alia dicuntur a sponsa, nonnulla a iuenculis, quædam a sodalibus sponsi. Congruū quippe est, vt in inijs sit adolescentularum multitudo cū sponsa, iuuenum turba cum sponso. Sponsum, Christum intellige, sponsam ecclesiam sine macula, & ruga. Angelos, verò, & eos, qui peruenerunt in virum perfectum, intellige amicos sponsi. Adolescentulæ, sunt sponzarum incipientium turba, iuxta modum quendam salutem adeptæ. Ex hoc autem libro Gentiles sibi epithalamium vendicarunt, & istius generis carmen assumptum est. Si vis ascendere ad Canticum Canticorum, necesse est de Aegypto egredi, vt post transitum maris rubri submersis inimicis, primum possis canere canticum: *Cantemus Domino, gloriosè enim, &c.* Sed quia adhuc longè es a Cantico Canticorum, perambula terram deserti spiritualiter, & consequenter Jordanis ad ripam constitutus, secundum canticum canas: *Audite cali, quæ loquor, &c.* Et cū vniuersa transieris, ad altiora conscende, vt possis anima decora cum sponso, & hoc canere Canticum Canticorum.

Notandum, quod sponsa semper in domo, vel in lectulo, vel in aliquo interiori loco cum sponso manere concupiscit: quod mulieribus congruit. Ipse quod masculorum est, ad forinseca vinearum, vel ad huiusmodi opera amicam euocat: quia nimirum ecclesia, si posset fieri in tranquillitate pacis, domino sobolē educare desiderat. At ipse in præsentem eam crebris persecutionibus exercet, quod mundior ad æterna perueniat, ne si prospera contingant, incolatu præsentis seculi, vel exilij delectata, minus ad coelestem suspiret patriam. Synagoga congregatio, quod & lapidū: ecclesia conuocatio, quod rationabilium. Vtraque autem hæc portio iustorum in eadem fide Christi, & dilectione diuersis temporibus illa expectando venturum, ista suscipiendo præsentem confort efficta est. Omnes animæ motiones, vniuersitatis conditor Deus creauit ad bonum, sed vsu nostro sæpe fit, vt res, quæ per naturam bonæ sunt, dum malè his abutimur, nos ad peccatū deducant. Vnus ex animæ motibus amor est, quo bene vtimur si sapientiam amemus, & veritatem. Malè autem, si carnem, aut sanguinem. Tu igitur, vt spiritualis audi spiritualiter amatoria verba cantici, & discere motum animæ tuæ, & naturalis amoris incendium ad meliora transferre.

1. Tim. 1.2.

Eph. 5.6.

† quendam

Exod. 15.2.

Et

Deut. 31.9.

Quis amor bonus sit.

F

CAP.

C A P. I.

A **O** *Sculetur me osculo oris sui.* Vox præcedentium aduentum Christi, qui orant ad patrem sponsi, idest Christi. In medijs precibus exauditur, & videns sponsum ad ipsum loquitur: Tangat me dulcedine præsentia suæ, quam à prophetis sapius promissam audiui, & velut osculum affe-

Tria sunt oscula. primum, pedum secundum, manuum, tertium oris. Primum est incipientium. Secundum proficiendum. Tertium perfectorum.

B rens etiam mei oris attactum suscipiat, i. interrogat me de via salutis audiat, & utraque vnum faciens, osculum pacis afferat. Osculari pro pacificari ponitur, ad similitudinem illorum, qui propter discordiam a dominis suis recesserunt, sed redeunt se in vicem osculantur, & perfecte pacificatur, sic synagoga Genus humanum a deo per peccatum remotum, optat reconciliari per incarnationem filij. Quot præcepta ex eius prædicatione cognoscit, quasi tot oris eius oscula suscipit. Loquitur more amantis, quæ præ fervore dilectionis ordinem loquendi non valet obseruare. Sicut enim in osculo duo corpora diuersa iunguntur, sic in incarnatione filij duæ substantiæ, diuinitatis, & humanitatis penitus diuersæ

C

I N C I P I V N T C A N T I C A
canticorum Salomonis.

C A P. I.

Delectet, & certificet.

S'CVLETVR me osculo oris sui:

b Humanam naturam.
c Incarnatione filij, quæ est quasi quidam prælibatio coniunctionis.

uersæ inseparabili coniunctione vniuntur.

* Origenes. Introducitur nunc per historiae speciem sponsa quædam, quæ suscepit quædam sponsaliorum, & dotis titulo dignissima munera ab sponso nobilissimo. Sed plurimo tempore moram faciente sponso, sollicitari eam desiderio amoris sui, & confici iacentem domi suæ, & agentem omnia quatenus possit aliquando videre sponsum suum atque osculis eius perfrui. Quæ, quoniam nec differri amorem suum, nec adipisci se posse, quod desiderat, videt, conuertat se ad orationem, & supplicet Deo, sciens eum patrem esse sponsi sui. Consideremus ergo eam leuantem sanctas manus sine ira, & disceptatione, in habitu ornato, cum verecundia, & sobrietate, ornatam dignissimis ornamentis, quibus ornari deest nobilem sponsam, effluentem vero desiderio sponsi, & interno vulnere amoris agitatam, orationem, (ut diximus) fundere ad deum, & dicere de sponso suo, *Osculetur me osculo oris sui.*

D

E

a Meliora F

Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra
super Cantica canticorum incipit.

C A P V T I.

I **O** *Sculetur me osculo oris sui.* Expedito primo Salomonis libro, in quo traduntur documenta, quæ faciunt ad illustrationem mentis, & secundo, in quo inducimur ad cōtemptum affluentia mobilis, hic consequenter incipit tertius, inducens ad amorem supernæ felicitatis, sicut dictum fuit plenius in principio primi libri, ubi posui quandam præfationem pro istis tribus libris. Appetitus vero felicitatis supernæ procedit ex amore mutuo dei, & rationalis creaturæ, qui in hoc libro describitur, ut plenius videbitur prosequendo. Tamen ad maiorem dicendorum intelligētiā aliqua sunt hic præmittenda. Primum est, quod translatio nostra in pluribus locis discrepat a litera Hebraica, & similiter signatio capitulorum. Secundum est, quod totus iste liber procedit parabolice, nec tamen apparet lucide, quibus personis determinate parabole secundum sensum literalem sint applicandæ, & hoc cum prædictis difficultatem ingerit in hoc libr. Si enim hoc apparet, sicut Iud. 9. b. ubi dicitur: *Dixerunt autem omnia ligna ad rhanum: Veni, & impera super nos.* Ex litera sequenti manifeste patet, quod intelligitur de Sichimitis, & Abimelech quem vixerunt super se regem, tunc facile esset hunc librū exponere, sed hoc non apparet, nisi in quodam generali, scilicet quod iste liber loquatur parabolice, de amore mutuo sponsi, & sponsæ. Sed quis sit iste sponsus, & quæ sit hæc sponsa, clare non apparet ex litera, propter quod accipiuntur varie a diuersis. Quidam enim dixerunt, quod hic accipitur sponsus ad literam ipse Salomon, & sponsa filia Pharaonis vxor eius prædilecta. Sed hoc non videtur verum, quia licet hic amor inter sponsum, & sponsam potuerit esse licitus, ut pote infra limites matrimonij contentus, sicut dixi plenius super tertium librum Reg. 3. tamen carnalis fuit, & frequenter habet talis amor aliquid inhonestum, & illicitum adiunctum, propter quod descriptio talis amoris non videtur ad libros sacrae scripturæ canonicos pertinere, maxime quia huiusmodi libri spiritu sancto dictante sunt scripti. Salomō autem amorem suum ad vxorem, & econuerso, & delectamenta ad hoc sequentia cognouit per experientiam, & non per spiritus sancti reuelationem, propter quod hic liber, qui semper fuit ab Hebræis, & Latinis inter canonicos libros reputatus, ut patet per Hiero. in prologo galeato, non videtur de hoc amore conscriptus. Propter quod Hebræi dicunt, quod iste liber

Materia huius libri.

liber loquitur parabolice de amore dei, & plebis Iudaicæ, quam sibi desponsauit in legis datione. Exod. 20. & sic habuit eam, ut sponsam prædilectam. Expositores vero catholici dicunt communiter, quod iste liber loquitur de amore Christi, & ecclesiæ, accipiendo ecclesiam prout diuiditur contra synagogam, quæ processit de latere Christi dormientis in cruce, sicut Eva formata fuit de costa dormientis Adæ, & sic tam illi, quam isti nituntur ad suas intentiones literam applicare. Saluo ramen meliori iudicio, utrique videntur in aliquo deficere. Primo in hoc, quod sponsam accipiunt nimis stricte Iudæi, dicentes, sponsam præcise esse plebem Iudaicam cum gente conuersa ad ipsam. Catholici vero plebem Christianam, quia in hoc libro ponuntur aliqua, quæ non videntur conuenienter exponi referendo ad statum veteris testamenti. Et econuerso aliqua, quæ non possunt conuenienter exponi de statu noui. Et ex hoc sequitur defectus alius, quo Iudæi aliqua ad statum noui testamenti pertinentia inconuenienter exponunt de statu veteris, & econuerso catholici aliqua ad vetus test. pertinentia minus conuenienter exponunt de statu noui, loquendo tamen de sensu literalis, cui prout potero, insistere intendo. Et est hic sensus literalis, non ille, qui per voces significatur, sed qui per res significatas primo intelligitur, sicut patet in exemplo supra posito de Abimelech, & Sichimitis, propter hoc dicitur parabola a para, quod est iuxta, & bole, quod est sententia, quia iuxta significationem vocum aliud significat. Igitur in hoc libro sponsus accipi videtur ipse deus, sponsa vero ipsa ecclesia cōplectens statum vtriusque testamenti, quia sicut est vna fides modernorū, & antiquorū, variata tamen secundum maiore, & minore explanationē, sic est vna ecclesia, variata tamen secundum maiore, & minore coniunctionē ad deū, quia magis coniuncta est tempore noui test. & hoc modo accipit ecclesiā beatus Gregorius home. 7. dicēs. Quis similitudinē patrifamilis rectius tenet, quam conditor noster, qui eos quos condidit sic possidet quasi subditos in domo, qui hēt vineā scilicet vniuersalē ecclesiā, quæ a primo Abel iusto vsque ad vltimū electū, qui in fine mūdi nasciturus est, quot sanctos protulit quasi tot palmites misit. Ecclesia vero sic accepta respicit diuersa tēpora, & in aliquibus offendit sponsum, & in alijs placuit. Itē constituta est ex diuersis gentibus, scilicet ex Iudæis, & gentibus, ex iustis, & peccatoribus, ex platis, & subditis, & hæc, & cōsimilia

a Meliora sunt. Vbera spōsi Christi nominat quod muliebri
A est, ut ipso carminis initio figurate se loqui manifestet. Ideo
 desidero osculum quod est etiā redemptio mea, quia instru-
 ctiones tuę, quę sunt lac, & nutrimenta puerorum, sunt melio-
 res aliis doctrinis, quę nō fouent, sed occidūt simplices: sicut

vinū enecat paru-
 los. Vnguentorum
 odoribus, opinio so-
 let signari virtutum.

* Beda. Ac si
 patēter diceret: Ideo
 te aduenire, tuis ocu-
 lis recreari cupio,
 quia tuę dulcedo
 presentię cūctis in-
 comparabiliter eis,
 quę per præcones
 aduentus tuī misisti,
 muneribus antecel-

f mores

-Curremus
in odorem
vnguentorum
tuorum.

quia meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis opti-
mis. Oleū effusum nomen tuū: ideo adolescentulæ dilexerunt
te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

¶ Quia hic gratia adiuvans, & finis vita æterna, est. **c** **¶** Legis feruore vel quibuslibet aliis institutionibus. **d** **¶** Ad similitudinem vnguentorum, quia odore attrahunt, vel propter dona spiritus sancti. **e** **¶** Quia effectu, & natura omnes præcedunt vñtiones veteris legis.

a **¶** De baptismo.

b **¶** Quia reficit, sanat, & superenarat.

c **¶** Deus homo factus.

d **¶** Quod prius

e **¶** Quia te in essentia videre non possunt, sola dulcedine nominis tui

a **¶** Infer vim corpori.

b **¶** In vmbra tua, vel etiam, imitatione tuorum operum.

c **¶** Cum singulariter

d **¶** In fama

e **¶** In fama

mis. Oleū effusum nomen tuū: ideo adolescentulæ dilexerunt

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

te. Trahe me post te. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

hi ac varij fontes, qui totū orbem terrarum odoris suauitate
 repleuerunt vnicam habent venam, & originē vnguentum
 tuum. In eo namque inhabitavit omnis pulchritudo diuinita-
 tis. Et ipse cuncta simul spiritus dona ut homo suscepit. Quo
 circa clamat etiam Esaias, Egre dictar vinga de radice Jesse, &

flos de radice eius ascen-

det, & requiesceet su-

per cum spiritus domi-

ni, &c. Ideo dicit, Vn-

guentum effusum no-

men tibi. Non vngu-

entum ait simpliciter,

sed effusum. Quem-

admodum enim vn-

guentum in vase

cōclusum inclusam

continet, & ipsam o-

loris fragrantiam,

sin autē effundatur,

ipsum quoque replet aerem: sic Dominus Christus ante pas-

sionem paucis notus erat: at posteaquam crucem mortem-

que sustinuit, ac veluti corporis vas aperuit, continuo beati

Apostoli suauitate illā repleti sunt, terram percurrentes, &

maria traicientes, omnibusque Euangelium nuntiantes,

odoris suauitate mundum vniuersum compleuerunt. Ob id

ait sponsa. Vnguentum effusum nomen tibi.

c Ideo adolescen. dile. te. Hæc dicēs, adolescentulas conspici-

quæ dum prius loqueretur, non aderant, sed in precibus me-

dis ingreditur adolescentularum chorus, & sponsæ lauda-

tur eloquens. Vniuersæ ecclesiæ, quæ vnā catholicam eccle-

siam faciunt, adolescentulæ sunt: non vetustæ per culpam,

sed nouellæ per gratiam, non senio steriles, sed ætate mentis

ad spirituales congruę fecunditatem. Et quia oleo tuæ gra-

tię omnes dolores criminum euacuasti. Ideo ado. dilex. te.

d Trahe me post te. Respondent adolescentulæ: Trahe me post

te. Sponsa non post tergum sequitur, sed sponsi iuncta lateri,

famulæ post eam ingrediuntur. Trahe me post te. Hucusque

vox expectantium incarnationem saluatoris, & dona ip-

sius commendatum: hinc subinfertur vox illorum qui post

tempora incarnationis ad fidem venerunt. Illa, ut veniret,

& osculum afferret rogabat, hæc non ad se ultra eum

deicendere taliter flagitat, sed ipsa potius ad cælos sequi desi-

derat: quod quia per se non posse fieri conspicit, eius duc-

atum implorat, ad quem venire desiderat. In odore vng. In

consideratione miraculorum.

Intro- F

Intro- F

Intro- F

Intro- F

Intro- F

Intro- F

Intro- F

Intro- F

Intro- F

Intro- F

Intro- F

Intro- F

NICOLAUS DE LYRA.

Ecclesia quan- do accepit no- men sponsæ.

Diuisio.

similia faciūt difficultatē in hoc libro quia frequenter fit transitus de
 vno tēpore ad aliud, & de vna parte ecclesiæ ad aliam, & de ecclesia
 ad Deum, & econuerso quasi sub eodem contextu literæ: & hoc propter
 connexionem sponsi, & sponsæ ad inuicem, & partium ecclesiæ in vnā
 fidem: sicut plenius dixi in principio Gen. in regulis de intellectu sacra-
 scripturæ. Sciendum autē quod licet ecclesia à principio mundi incepe-
 rit, ut prædictum est, tamen specialiter nomen sponsæ primò in datione
 legis in monte Sinai accepit: per quam plebs Israel fuit desponsata Deo
 per fidem, & latrariis aliis gentibus ad idololatriā declinantibus: pro-
 pter quod Salomon spiritus sancto dicente describendo amorem Dei, &
 ecclesiæ sub nominib⁹ sponsi, & sponsæ, incepit a tēpore egressus de Ae-
 gyptiaca seruitute, quia tunc lex fuit data. Igitur iste liber diuiditur in
 duas partes: & in prima describitur amor iste pro tempore veteris te-
 stamēti, & in secunda pro tēpore noui. Secunda incipit infra, cap. 7.
 Prima diuiditur in tres, quia primò describitur amor prædictus prout
 respicit egressum de terra Aegypti. Secundo, progressum per viam deser-
 ti, ibi: Dum esset rex. Tertiò, ingressu terminum, scilicet Iudæa. 4. cap.
 ibi. Vadam. Primo in duas: quia primò ponit amorosa sponsæ petitio:
 Secundo gratiosa sponsi responsio, ibi: Si ignoras. Prima adhuc in
 duas: quia primò ponitur petitio amoris, secundo exclusio erroris, ibi:
 Nigra sum. Circa primum sciendum, quod populus Israel qui sponsæ
 nomine hic intelligitur, multum desiderauit de Aegypto exire, ut liber
 à seruitute dura, posset Deo liberius seruire, & ei amore feruentius in-
 harere, ut habetur Exod. 4. Et istud desiderium exprimitur, cum dici-
 tur: Osculetur me osculo oris sui. id est vtinam Deus ostendat se
 mihi per signa, & effectus amabilem, sicut sponsū sponsæ prædilectā.
I Quia me sunt vbe. tua vi. In Hebræo habet: Quia meliores
 sunt amores tui: Nomen enim Hebraicum hic positum, æquiuocū est
 ad amores, & vbera. Hebræi sequuntur vnam significationem, transla-
 tio nostra aliam. Sed in hoc videntur Hebræi melius dicere, quia secun-
 dum proprietatem Hebræi sermonis sponsa hic alloquitur sponsum.
 In commendatione vero sponsi non videtur decenter fieri mētio de vbe-
 ribus.

ribus. Potest tanē dici, quod per vbera spōsi hic intelligitur plenitudo
 misericordiæ Dei. Est igitur sensus secundum Hebræos cum dicitur:
 Quia me sunt amores tui vino. id est sapidiore mentis deuotē quā
 quodcunque sapidum corporale gustu corporali. Et secundum transla-
 tionem nostram: Meliora sunt vbera tua vino. id est tua misericor-
 dia plenitudo dulcior est humana menti quā vinum gustui, quod inter
 corporalia est magis sapidum.

2 Fragrantia. Vel, fragrantia secundum Hebræos.

3 Vnguentis opti. id est, plenitudo tuæ misericordiæ, vel amores
 tui magis recreant animum deuotum, quā quodcunque reolens sensi-
 biliter olfactum.

4 Oleum effusum nomen tuum. Per oleum hic intelligitur
 liquor aromaticus fluens de arboribus aromaticis in Arabia, & terra
 promissionis, & collectus seruatur in vasis. & quando effunditur super
 aliquem ad refrigerium seu medicinam emittit odorem suauem, per
 quem intelligitur in scriptura bona fama secundum illud Apost. 1. Cor.
 1. d. Christi bonus odor sumus, &c. Est igitur sensus, cum dicitur:
 Oleum effusum nomen tuum. Quod per mirabilia, quæ fecit
 Deus pro filiis Israel in Aegypto, & in mari rubro, fama nominis, &
 bonitatis eius diffusa est ad alios populos, propter quam multi ad Iuda-
 ismum fuerunt conuersi. propter quod subiicitur:

5 Ideo adolescentulæ dilexerunt te. id est aliæ gentes ad amo-
 rem tuum sunt conuersæ. Multienim de Aegypti hoc modo fuerunt
 conuersi, & cum filiis Israel exierūt de terra Aegypti, ut habetur
 Exod. 12. Similiter Ietro cū domo sua auditis mirabilibus, quæ fecerat
 Deus Israeli Exodi. 14.

6 Trahe me post te. Educendo me potenter de Aegypto.

7 Curremus in odorem vnguenti. te per viā iustitiæ sequendo.

8 In odore vnguentorum tuorum. id est, tracti effectibus boni-
 tatis tuæ. Hoc tamen scilicet: In odore vnguentorum tuorum. non
 est de textu, quia non est in Hebræo, sed ab aliquo de flore fuit appositū
 per modum interlinearis glossæ, quæ postea inserta fuit textui per inpe-
 ritiam scriptorum.

Intro-

2 *Introduxit me rex in cellaria sua.* Sponsa in penetrale sponsi ingressa reuertit ad iuenculas, & nuntiat illis: *Introduxi me.* Vel, per spem in aternā beatitudinē induxit pluraliter pro omnimoda bonorū copia, quasi iam dulcedine in regni celestis prælibauit, quæ mihi in celis parata sunt, ipso reuelante cognoui: Moxque ad eum conuersa, qui sibi hoc reuelat, gratias agit pro beneficiis. Quatuor sunt in domo, porta, ascensus, trichlinium, cubiculum. Per portam, fidem: per ascensum, spem: per trichlinium, charitatem: per cubiculum, ipsam beatitudinē intelligim⁹.

† Inf. 2. a.

† amorum

* Origen. cum indicasset spōso suo sponsa quod adolescentulæ odore eius captæ current post ipsum, cum quibus etiam ipsa cursura esset, ut eis formam præberet in omnib. nunc quasi labor sui consecuta iam palmam pro eò, quod concurrens currentibus, inductam se dicit ab sponso rege in cubiculum eius, ut ibi videret cunctas opes regias. In quo usque meritō iocundatur. & exultat, utpote, quæ secreta iam regis, & arcana prospexerit. Hic est secundum propositum dramatis ordinem, quasi historicus intellectus.

B *Exultabimus, & læta. Q.* Non de perceptis muneribus ipsi nos extollim⁹, sed te: memores per omnia quanta pietate austeritate legis, gratia fidei euangelicæ mitigare dignatus es: ideo non in nobis, sed in te exultabimus, quia recti oēs diligunt te, & sup omnia diligendū didicerunt. Rursus in penetrale sponsa ingressa, adolescentulæ dum illius præstolant aduentū lætæ concinunt pro sponsæ perfectione. *Memores vberum.* Et recti diligunt ad sponsæ cōmendationē refertur. *c. Memores vberum tuorum su.* Illa (q̄ maior est) iam tuorū lætæ vberum perfruitur: Nos quoque non quidē diligimus, sed diligemus. Deinde loquuntur ad sponsum. *Recti diligunt te.* Recti, oēs qui sunt recti cor de super omnia te diligunt, nec recti sunt, qui tuo amori aliquid præponunt, a quo solo habet quicquid boni habent.

d *Recti diligunt.* Frustra se conditorem diligere credunt, qui eius monita contemunt. Vere iusti, nec actu, nec cogitatu, nec dicto Deum violant.

c *Nigra sum.* Postquam ecclesia in cellaria est perducta, per cognitionem, scilicet, & per spem futurorum bonorū, postquam eū recto corde diligere, & in eius gratia gaudere didicit, restat attendere quid pro amore illi, & pro acquisitione bonorū, quæ gustauit, certanē subeat, & quid afflictionis tolleret. *Nigra. Q.* promittitis vos mecū ituras, & potest vos tribulatio detertere, q̄ patior: sed nec afflictio, nec infamia vos deterreant, q̄ hæc virtutum formositatem conferent, & post

amorem

amorem restat patientia ad experimentū amoris. *Nigra.* Rur- D fus adolescentulis sponsa respondet, & agit de manifesta tentatione. *Nigra.* V. l. s. quidē in oculis persequentium appa- reo, sed ante Deum veritatis confessi me gloriosi resulgeo.

* Rupertus. *Nigra*, id est, prægnans inuenta sum: sed for-

mosa, id est, salua vir-

ginitate de spiritu

sancto impregnata.

1 Bene actum, opti- † conclusia

2 me prouisum est, ut

3 ventura postmodū

4 multitudine ad illud

5 Natiuitatis Ioannis

6 gaudium, reuerte-

7 retur in domū suā,

8 ne prius ab illis de-

9 prehenderetur in

10 vtero habens quam

11 ab eo B. Ioseph, &c.

12 Dicat igitur, Nigra

13 sum sed formosa, † cortiz,

14 filia Hierusalē: se- † tapetia

cundum opinionē

male vidētū nigra † asperit

secundum fidem recte credentium formosa. Quam nigra, & quam formosa? *Nigra sicut tabernacula Cedar.* niger, id est, ferus homo iure fuit eiectus cum matre sua, dicente Sara, *Eiice ancillā, & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cū filio libera,* & eregione omnium fratrum suorū in solitudine fixit tabernacula, ita & ego iure eiicienda visa sum, ita ut vir me⁹ Ioseph nollet traducere, sed veller occulte dimittere me, &c. Ergo nigra ego sicut tabernacula Cedar: quia sicut ille cum matre sua, ita & ego cum eo, quod conceperā, videbar eiicienda, viri mei hæreditate, & domo indigna.

f *Sicut taber. Cedar.* Hic sicut, ponitur nō pro veritate, sed pro æstimatione insipientium, qui eam putant v. tiorum, vel da- monum māsiōnē, sicut pelles Salo. hic ponitur pro veritate. Cedar. Ismahelis filius fuit, cuius manus contra omnes, & ma- nus omnium contra eum, nullum inter homines habens lo- cum, sed in tabernaculis pro nequitia, & ira semper habi- tans. Sic, & iusti pro meritis suis creduntur expelli, & attingi, & quasi hostes omnium iudicantur. vnde dicitur: *Eritis odio omnibus ho. propter nom. n. m. m.*

g *Sicut pel.* Ecclesia in se carnalia mortificans desideria, & decora virtutibus, vero pacifico dignū sit habitaculū. Ideo caro dominici hominis vocatur pelles, quia sicut tentorium super aliquem tenditur ne a sole vratur, ita caro Christi in cruce extensa fuit nobis obumbratio vitiōrum.

h *Decolorauit me sol.* Solis est vrere, & illuminare, sic verus sol exterius suos persecutionibus exurit, dando vires resi- stendi illuminat.

Ne vedeatis me quoniam infuscata sum ego, quia despexit me sol.

* Ori. Hæc ipsa quæ nūc nigra dicit esse, in fine Cātici h. nus dealbata memorat ascēdere, incūbens super fratrē suū. Lūcē- ta est ergo nigra, quia descēdit, si autē ceperit ascēdere, & in- cumbere sup fratrē suū, & adherere ei, nec omnino separari

ab eo,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Introduxit me rex. *Celestis.*

2 In cellaria sua. *Reuelans mihi per Moysen secreta sua, secundum quod dicitur Exodi tertio a. Cumque minasset gregem ad interiora deserti, &c. Sequitur: Apparuit ei dominus, &c.*

3 Exultabimus, & lætabimur in te. *Quod fuit impletum, quando transito mari rubro latantes dixerunt: Cantemus dominogloriosē, &c. Exodi. 15.*

4 Memores vberum tuorum su. *vinum recti. Vel, amorum tuorum secundum Hebræos: & exponatur ut supra.*

5 Recti, id est iusti. 6 Diligunt te. *Filiali amore.*

Peccatores 7 Nigra sum. *Hic consequenter ponit exclusio erroris. Circa quod sciendum, quod ecclesia m. litans semper habuit, habet, & habebit usque ad finem mundi cum iustis aliquos peccatores, & cum fortibus ali- quos debiles, propter q̄ saluator coparat eam sagena missæ in mari ex omni genere piscium congreganti, Mat. 13. f. Et ideo fragiles Hebræi in Aegypto existentes, ex seruitute dura per impatientiā fracti reputabāt totam illam ecclesiam Deo abominabilem, sicut sponsa deformis viro suo, cum tamen Deus frequenter permittat electos tribulari ad suā pur- gationem, & meriti augmentationem: propter quod errorem fragilium remouet dicens: Nigra sum. id est turpis in conspectu Dei secundum imperitorum æstimationem.*

Sed

8 Sed formosa. *secundum veritatem.*

9 Filia Hierusalem. *id est o vos imperfecti de plebe Israelitica, propter quod dicuntur filia in sexu famineo, & fragili.*

10 Sicut taber. Cedar. *id est Agarenorū, eo quod Cedar fuit filius Ismahelis, Gene. 25, qui fuit filius Agar Gene. 16. d. Agareni vero qui nunc dicuntur Saraceni, tunc habitabant in tabernaculis expositis im- bribus, & niuib. in hyeme, & solis ardoribus in æstate: propter quod denigrata erant exterius, pulchra tamen interius.*

11 Sicut pelles Salom. *Nomine Salomonis, qui pacificus interpre- tatur, intelligitur ipse Deus secundum Hebræos, quia disponit omnia suauiter, pelles autem eius dicuntur hic operimentum superius taberna- culi, in quo Deus colebatur, quod erat de pellibus arietum, Exod. 25. & erat expositum pluuiis, & caumatibus: sicut filii Israel duris labori- bus in Aegypto.* 12 Nolite me considerare. *id est iudicare.*

13 quod fusca sim. *id est obscura, & abominabilis Deo.*

14 Quia deco. me sol. *Mulier enim pulchra de sua natura si solis ardoribus exponatur, à pulchritudine sua exterius immutatur, tamen talis immutatio accidentalis est, & procedit ab exteriori. Est igitur sen- sus: Quia decolora. me sol. id est ardor tribulationis Aegyptiacæ, fecit me nigram, & turpem apparere: vnde dicitur de hoc ardore, Deut. 4. c. Vos autem tulit dominus, & eduxit de fornace scirra Aegypti. propter quod subditur:*

Fili

A ab eo, erit dea' bata & candida, abieſtaq; omni nigredine, ve
ri luminis luce circumfuſa radiabit. Dicit ergo nunc ad filias
Hieruſalē pro nigredine ſua ſatisfaciens. Non putetis, o filie
Hieruſalem, q; naturalis eſt iſta ingredo quā videtis in vultu
meo, ſed ſcitor quoniam deſpectu ſolis eſt facta. Sol enim

† irati ſunt.

inuenit recte ſtātem,
nec ipſe in me rectos
direxit lucis ſue ra-
dios. Ego enim ſum
populus gentium qui
prius non aſpexi ad
ſolem iuſtitie, nec ſte-
ti ante dominum, &
ideo nec ille me aſpe-
xit, ſed deſpexit. ne-
que aſtitit mihi, ſed
præterit.

a *Filij matris.* Et quaſi
ad obiectionem infir-
morum dubitantium
reſpondet. Oſtendit
vnde primam perfe-
cutorum rabiem per-
tulerit, quę grauior ap-
paret, per hoc quod a contri-
bulibus. Filij, id eſt, apoſtoli de-
ſtruxerūt ſectam noſtram. Paulus eccleſiæ perſecutor filius
fuit matris eius ſecundum carnem & educationem: & pœ-
nitentiam agens ad fororis ſigna conuerſus, prædicauit fi-
dem quam ante deſtruebat.

b *Posuerunt me.* Vna erat in Ieroſolymis vinea Chriſti, ſ.
primitiua eccleſia, q; in die pentecoſtes aduentu ſancti ſpūs
eſt conſtituta, cuius eo tēpore apoſtoli cuſtodes fuerūt: ſed
facta perſecutione diſperſi ſunt in regionib; Iudę & Sama-
rię p̄ter apoſtolos, & ſic contigit vt plures eſſent vineę, i. in
pluribus locis. Et dum perſecutores Iudę volebant eccleſiā
perturbare, ſeminarium verbi ſpargebāt latius nolentes, &
vnā perſequendo multas conſtitui fecerūt. Cum ergo di-
xiſſet ſe afflicta parricidalis odio ſynagoge, mox ſubiicit, quā-
tum per hanc afflictionē profecerit, addēs ex perſona illorū
quibus p̄dicandi cura cōmiſſa eſt. *Posuerunt me cuſtodem in vi-
neis.* Greg. Vineę noſtrę, actiones ſunt, quas vſu quotidiani
laboris excolimus. Sed cuſtodes in vineis poſiti, nram vineā
non cuſtodimus. quia dū extraneis actionibus implicamur,
miniſterium actionis noſtrę negligimus. Dum plures cuſto-
drem vineas, vt alios lucrificarem, in quibuſdam dāna ſu-
ſtinui. Ac eritas perſecutionis filiorum ſynagoge fecit me
vineam meam non cuſtodire, quia relicta euangelica doctri-
na, ad legalium obſervationum differentias cogebant.

Moraliter.

c *Indica mihi quem diligit anima mea: vbi paſcas.* Vox incipiē-
tis eccleſię de gētib; ad ſponſam, q; multi p̄ſeudo p̄phetę
exeunt in mundū dicentes: Ecce hic Ch̄s, ecce illic, exorat
vt poſſit diſcernere in quorū profeſſione & opere poſſit in-
ueniri. *Indica mihi.* paſtorem meū quē tota anima diligo, &
in quibus requiē & paſcua habeat, ne cſtu turbata tentatio-
num,

num, per ſodalium, i. hæreticorum conuenticula eam quæ-
rere incipiā. Vel, in voce prædicatorū ad ſponſum, vt diſcer-
nere poſſint quibus vitę verba miniſtrare debeant. Deinde
conſpicit ſponſum, qui cōſpectus abſceſſit. Et frequēter hoc
facit in toto carmine, quod expertus in ſe probauit, ſepe ha-
bitus ſponſus, ſepe
elabatur, donec ve-
re tenebitur.

d *In meridie ne va-
gari incipiam poſt gre-
ges.* id eſt, in ſplēda-
re maiestatis tuę, q;
perfectis conuenit,
nō in me vel veſpe-
re. Vel, *meridie.* i. in
exultatione tribula-
tionū, quā immi-
tit diabolus dolens
mundū ſibi ſurripi.
Solet rerū qualitas
ex tempore notari.
Abraham meridie
an gelos ſuſcepit.
Ioseph meridie cū
fratribus epulatur.

Gen. 18. 21

Gen. 43. 5.

Mitt. 14. d.

2. Tim. 2. a.

Moraliter.

a *Christus.* **b** *Iudæi qui in ritibus synagoge adhuc perseverant.* **c** *Disputationibus & perfectionibus.* **d** *Ad me retinendam.* **e** *Causa fuit eorum malitia.*

a *me sol.* **b** *Filij matris meę* **c** *pugnauerunt contra me, posuerunt*

a *Fructum.* **b** *Gentium excolendis per orbem.* **c** *Palatium in Ierolymis constitutum* **d** *Vox adolescentulæ ad sponsum.*

c *me custodem in vineis: vineam meam non custodiui.* **d** *Indica*

a *Congue dictionem vocat, quia quo gravior est periculum, eo amplius labororem diligit.* **b** *Des pastum, id est, opera: vel accipias ut eis possim conormari vel pascere.* **c** *Se licet in contemplationis post pastum requies.* **d** *Vel cubet.* **e** *Id est, clare & manifeste.*

a *mihi quem diligit anima mea: vbi paſcas, vbi cubes in meri-*

a *Nūi annuntiaueris, incipio errabunda iactari à via recedendo.* **b** *Lasctuas multitudines la-*

c *die, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum.* **d** *Si*

a *Sub huiusmodi tentatione te mihi sponſam.* **b** *Hæreticos, animas hominum diabolo par-*

c *Non præcipit, sed perimit, & quid sit euentum prædicat.* **d** *Varios actus errantium sequere.*

a *Nutri prauos motus carnis, vel perditos auditores qui à finitris statuentur.*

c *post vestigia gregum tuorum, & pascas hædos tuos iuxta ta-*

e *Sodalium tuorum.* Hæretici sodales dicuntur, quia nomi-
nis eius & confessionis mysteria circumferunt.

f *Si ignoras.* Quia sponſa dū auxilia præſentis Dei require-
ret in tribulationibus, ex p̄ſona infirmatium ſubiacerat. Ne
vagari incipiam: ſtatim eandem trepidationem illius ſp̄s
impulſus benigna increpatione redarguit, ſecūdm illa I
euāgelij: *Molice fidei*, quaſi dicat, quaſi tu times in tribulatio-
ne a me deſeri, & in feruore denigratam te conquereris: ſed
ego per tribulationes te pulchriorē efficere conſtitui. Quod
ſi forte hoc ignoras, nec reminiſceris, quod nemo corona-
tur, niſi qui legitimē certauerit, egredere à meo confortio.

Moral. Greg. Quando aīa inter peccatores poſita, ad au-
toris ſui imaginem ſe conditam meminit, iuxta perceptæ
ſimilitudinis ordinem incedit. Quod ſi non cognoscit, egre-
ditur à ſecreto cordis in exteriores cōcupiſcentias, & ad latā
viam dūcta, ſequitur exēpla populorū. Dñs obiurgans eccle-
ſiā pauertē, admonet datę ſibi gr̄ę, aduerſus hoſtium inſidias.
E *vt tu in vestigijs gregum.* & Orig. quaſi ad eam loquitur quę
intus iam ſit anima, & intra myſteria collocata: pro eo ta-
men quod negligat ſemetipſam cognoscere & requirere
quæ ſit & quid, vel quomodo agere debeat, quid ve non age-
re, dicitur ei, exi tu, quaſi quæ ob hanc deſidia culpam fo-
ras mittatur ab eo qui præeſt. Sic ingens animæ periculum
eſt ſcientiam ſui agnitionemque negligere.

g *Hædos tuos.* Quia nō iuxta mandatorū meorū regulā, ſed
iuxta tuos errores iſtituunt. Iuxta, in veſtigijs paſtorū nouiſ-
ſima fies, non inter oues, ſed hædos. Vel iuxta, i. vt ſis ſimilis
veris paſtoribus, quia hypocritæ ſequi bonos vidētur viros.

*** Greg.** Per hædos inmundæ cogitationes designantur,
per tabernacula paſtorū cōuenticula hæreticorū exprimunt.

Qui

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Filij matris meę pugnauerunt contra me.* id eſt, duris labori-
bus me afflixerunt Aegyptij. Qui dicuntur filij eiſdem ma-
tris cum Hebræis, eo quod vtrique de eadem terra fuerunt
nati, eo modo loquendi quo nati Pariſiis dicuntur pueri &
filij Pariſienſes. Omnes enim Hebræi qui cum Iacob fue-
runt ingreſſi Agyptum, mortui erant, quando Aegyptij cę-
perunt, eos affligere, vt habetur Exodi primo. & ideo om-
nes reliqui erant in Aegypto nati.

2 *Posuerunt me cuſtodem vineis.* Id eſt, deputauerunt me ſer-
uilibus operibus. Et forſitan aliqui eorum tanquam ſerui e-
rant deputati nocte, & die ad cuſtodiam vinearum.

3 *Vineam meam non cuſtodiui.* id eſt, operibus meis intende-
re conuenienter non potui, propter occupationem in ope-
ribus Aegyptiorum.

4 *Indica mihi quem diligit anima mea.* Poſtquam ſponſa peti-
uit à ſponſo dilectionis affectum, hic conſequenter petit ab
eo directionis effectum. Aliqui enim Hebræi laboribus fra-
cti reputabant Aegyptios felices, & eam eis ad idololatriam
inclinabantur: propter quod petit ſponſa ab hac deuatio-
ne præſeruari, dicens: *Indica mihi quem diligit anima mea.* &
conſtruatur ſic litera: O tu ſponſe quem diligit anima mea.
Indica mihi in meridie. id eſt, in hoc tribulationis ardore.

5 *Vbi paſcas.* fideles tuos tanquam gregem tuum.

6 *Vbi cubes in meridie.* Id eſt, requieſcas per fidem forma-
tam

tam ab infidelitate, & idololatria me præſeruando. propter
quod ſubditur.

7 *Ne vagari incipiam poſt greges.* Id eſt, alias gētes infideles.

8 *Sodalium tuorum.* Id eſt, regum & principum ipſorum,
qui dicuntur ſic ſodales Dei, eo quod cū eo participant in no-
mine. Dicuntur. n. reges & dñi ſicut ipſe Deus, vt dicit Rab.
Sal. Sed mihi videtur melius dici, quod angeli ſancti prælati
gentibus infidelibus dicantur hic ſodales Dei. vnde Dante.

10. d. Angelus prælatus Græcis vocatur princeps Græcorū, Angeli princi-
& prælatus Perſis, princeps Perſarum. Et dicit beatus Dio-
nyſius, quod fuerūt angeli ſancti de quibus certum eſt, quod
ſunt in ſocietate Dei, & tamē præerant infidelibus populis.

9 *Si ignoras te à pulchra inter.* Poſtquā deſcripta eſt amoris
ſponſæ petitio, hic conſequenter ponitur ſponſi gratioſa re-
ſponſio. Et primo reſpondet ad petitionem ſecundā, vt con-
tinuetur litera ad immediatē præcedentem dicens: *Si igno-
ras te à pulchra inter mulieres* id eſt, o tu plebs Hebræa inter
alias gentes pulchra, propter puritatem fidei & iuſtię. *Si igno-
ras te.* i. times propter infirmos tuos, à via recta declinare.

10 *Egredere.* De ſocietate & familiaritate idololatrarum.
quia ſcribitur Prou. 13. d. A micus ſultorū ſimilis efficitur.

11 *Et abi poſt veſtigia gregum.* id eſt, ſimplicium credentium
quales fuerunt Abel, Seth, Enoch, Noe & conſimiles.

12 *Et paſce hædos tuos.* id eſt, infirmos de populo tuo.

13 *Iuxta tabernacula paſtorum.* id eſt, ſecundū documēta pa-
Tom. 3. M m

Qui ergo pugnare nescit, iuxta tabernacula pastorū hœdos
A pascit: quia quisquis obfistentibus tentationū gladiis virili-
 ter non resistit, immūdas cogitationes quasi hœdos lasciuos
 in corde nutrit & efficitur ei similis, etiā qui à fide recedit.
 Anima vero quę sponsa Christi effici cōcupiscit, qualiter se

habeat Christus eam
 docet cum ei per cō-
 parationem protinus
 dicit. *Equitatu meo in*
curribus Pharaonis, af-
similauit te amica mea.

† propter.

a *Equitatu.* Sicut prio-
 rem populū de Aegy-
 ptia seruitute libera-
 ni, sic te de persequen-
 tium manibus libera-
 bo elidēs Pharaonem,

si te sponsam meam cognoueris, liberans à seruitute diabo-
 li, in fonte baptismatis passione rubricati, submerso ibidem
 autore. *Equita ui meo.* Quia dñs non vult ecclesiam ignorare
 seipsam, sed diligenter attendere quid donorum acceperit,
 quid pati debeat: consequenter post comminationē blan-
 ditur ei, quasi dicat. Si vis intelligere quomodo te scire de-
 beas, intellige cui te comparauerim, & tunc cognosces te ta-

B lem per beneficia mea tibi collata, quę turbati non debeas.
Equitatu. Eques, sponsus. dicente propheta. *Et salus eius equi-*
tatio. Quantum ergo differt meus equitatus ab equis Pha-
 raonis, tātum melior es omnibus alijs filiabus. Sicut ille po-
 pulus superuenientibus curribus Pharaonis perterritus est
 (sed celesti protectione saluatus, & per aquas submersis ho-
 stibus in terram promissionis introductus est) sic vnda mor-
 tis, quę cunctis occursura est mortalibus, prauos rapit in in-
 teritum, pijs referat iter ad salutem, & cetera omnia quę ibi
 corporaliter, hic complentur spiritualiter. Dubitantem be-
 nigne increpat, & ne desperet in sequenti fideli amore viri
 liter confortat, vbi Pharaonis eq. comparat.

Abas. 3. b.
 secundum
 Lxx.
 Exod. 15. f.

b *In curribus Pharaonis.* id est, in tempore curruum. Et no-
 ta superbiam: Pharaon, elidens vel dissipans interpretatur.
 Nec oportet vt vagari incipias cum me consolatore hab-
 eas, & praelatos quibus innitaris, per quos subsistas.

c *Pulchræ.* Quoniam ostensum est, quomodo dominus ec-
 clesiam inter aduersa protegat, restat ostendi quantum amo-
 rem ipsius domini inter aduersa seruet ecclesia. Vnde sequi-
 tur: *Pulchræ sunt genæ.* Tanta te verecundiæ salutaris virtute
 decorauit, vt castitatem promissę mihi fidei nulla prauorū
 doctorum doctrina vel suggestionē corrumpas, à quibus ti-
 mebas in errorem deduci. Pulchritudo mulieris in genis di-
 citur esse quam plurima.

Allogricē.

C Allegoricē. In genis notatur signū pudoris, sicut in prędi-
 catoribus mos recte viuendi. Ecclesia etli sponsi sui morte
 viduata, tanta tñ eius memoria tenetur, vt nullatenus exter-
 norum possit recipere consortium: & pro suis & aliorū pec-
 catis gemit. In collo, doctores: in monilibus opera illorū: quę
 ea quę

ea quę verbo docent, operant. Quę sit huius sobrietatis cu-
 stodia la gĩa subdendo demonstrat. *Collum tuum sicut moni-*
lia. Per collū nāque cibos traieimus in corpus reficiendū,
 & verba proferimus, quib⁹ secreta cordis proximis declara-
 mus, i. doctores qui & verbis instruunt, & cibum salutis in

communis sibi mem-
 bra trāsfundunt. Qui
 monilibus comparan-
 tur, qui pulchri sunt
 moribus, & pectora
 virginum verbis &
 exemplis claudunt,
 ne adulter inferat ma-
 num.

* Gregorius. Tur-
 tur postquam parem
 suum perdidit se-

mel, nunquam alteri se iungit, sed semper solitariē habitās
 in gemitu perseuerat: quia quem diligebat non inueniens
 querit. Sic sancta quęque anima dum à sponso suo absens
 est, ab eius amore non recedit, sed in eius desiderium sem-
 per anhelat & gemit: & dum illum quem valde diligit om-
 nino inuenit, quia ab omni alieno amore se retrahit, quasi
 in genarum verecundia castitatem cordis ipso habitu & a-

E

d *Murenulas.* Alia translatio: Similitudines auri fabrefacie-
 mus tibi cum distinctionibus argenti, quoadusque rex in ac-
 cubitu suo est. Quod est aurum, id est, faciem meam in prę-
 senti vita non poteris videre, sed similitudinem claritatis ce-
 lestis, per illuminationem scripturarum, videbis per specu-
 lum in enigmate, donec omnibus appareat, quod nunc latet
 in deitate. *Murenulas.* Pulchrē describit sponsus eius pulchri-
 tudinem: Post hæc fit ei spōsus in recubitu. Interim eo dor-
 miente eius socij, id est, angeli consolantur eam, non hab-
 emus aurum, sed similitudinem auri fieri faciemus tibi, do-
 nec surgat cum stigmatibus argenti. Murenulę, quęcunque
 bonę institutiones quasi ornamenta aurium. In murenulis
 scriptura sancta, quę auro spiritualium sensuum fulget inte-
 rius, & argento celestis eloquij splendet exterius, per docto-
 rum edificationem fit custodia sobrietatis, & per diuinę scri-
 pturę meditationem. Auro diuinę sapientiæ, & argento di-
 uini eloquij intus & exterius renitentes.

e *Faciemus.* Ego & mei opifices, quos plurimos ad erogan-
 da semina verbi constitui.

f *Dum esset.* Acceptis ecclesia tātis à cōditore suo muneri-
 bus & promissis, quę hæc deuotione operū suscepit, mani-
 festat dicens. *Dum esset rex.* qđ est cum Dei filius in carne ap-
 paruit, ecclesia per ipsum mysteriū incarnationis in virtutū
 celestiu feruore excreuit. Vel, cū esset in humiliatione cru-
 cis humanū genus per crucē redemptū, exercitio bonorum
 operum odorem suauitatis asperxit. Christo rege in beatitu-
 dine celestis secreti quiescente, sanctorum virtus in ecclesię
 magnę nobis gratiā suauitatis ministrat, qui quō cum quem

F

appetunt

NICOLAVS DE LYRA.

triarcharum, qui interrogati de sua cōditione responderūt:
 Viri pastores ouium sumus nos & patres nostri, 47. a.

1 *Equitatu.* Hic consequenter respondet ad primam peti-
 tionem sponsę quę erat de dilectionis affectione, dicens:
Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilauit te amica mea. id est,
 ostendi manifestē veram dilectionem ad te, quando subuer-
 ti currus Pharaonis in mari rubro te persequentis, Exod. 14.
d. Et tunc assimilauit te equitatu meo, id est, angelis meis
 quos valde diligo. Angeli enim sancti in multis locis sacrę
 scripturę dicuntur eius militia & exercitus: Et eodem mo-
 do dicuntur hic equitatus Dei. Militum enim turma & ex-
 exercitus, equitatus communiter nominatur.

2 *Pulchræ sunt genæ tuę sicut turturis.* id est, pulchritudo fi-
 dei tuę est mihi amabilis. In Hebræo habetur: Pulchrę
 sunt genæ tuę in ordinibus, id est in ornamentis circa fa-
 ciem tuam ordinatē dispositis. Et adhuc consonat litera se-
 quens cum dicitur.

3 *Collum tuum sicut monilia.* Sunt enim monilia colli orna-
 menta. Hebræi enim de Aegypto exeuntes petierūt ab ami-
 cis, & vicinis Aegyptijs iocalia argentea & aurea de manda-
 to Dei, Exod. 11. a. de quibus postea ornauerunt se in solen-
 nitatibus domini. Ratio vero diuersitatis literę prędictę est,
 quia nomen Hebraicū ibi positum est æquiuocum ad turtu-
 res, & ordines. Translatio nostra sequitur primam signifi-
 cationem, Hebræi vero aliam, quorū dicto magis consonat
 litera sequēs, vt visum est. Et ad idē pertinet quod subditur.

4 *Mure*

4 *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Sunt e-
 nim murenulę ornamenta opere plethili facta de filis aureis
 & argenteis & lapidibus intextis, quibus ornabantur capita
 mulierum, & oræ vestium circa manus & collum.

Diuiso.

5 *Dum esset rex in accubitu suo.* Descripto amore spōsi & spō-
 se, prout respicit exitū de Aegypto, hic cōsequenter idē de-
 scribitur, prout respicit habitationē in deserto. Et diuidit in
 duas partes, quā primo ponunt huius amoris promotiua. Se-
 cundo eius impeditiua, vt apposita iuxta se posita magis elu-
 cescat. Secūda pars incipit ibi: Capite nobis. Promotiuā ve-
 ro amoris ex parte sponsi sunt eius beneficia in deserto spō-
 se collata, nō tñ recolunt hic oīa sed aliqua notabilia. Nec
 ponuntur eodē ordine quo fuerūt collata, quia frequēter in
 sacra scriptura prius facta posterius narrantur & econuerso.
 Igit pars ista diuidit in tres partes. In prima, ponit beneficiū
 cohabitationis diuinę. In secūda colūne nubis, & māne, ibi:
Sub umbra. In tertia, legis datę, ibi: *Vox dilecti mei.* Prima ad-
 huc in duas: quā primo ponit dictū beneficiū. Secūdo, sponsi
 & sponsę mutuū colloquiū, ibi: *Eccē tu pulchra.* Circa primū
 sciendū, qđ maximū beneficiū fecit Deus Israeli in deserto,
 qđ voluit habitare in medio populi in tabernaculo in quo e-
 rat propitiatorū tanquam sedes Dei, sicut dictū fuit plenius
 Exod. 25. de quo loquebatur Moyse sicut homo ad amicum
 suum & per Moysen populo. vnde dicitur Deut. 4. a. *Nec est*
alia natio tam grandis quę habeat Deos appropinquantē sibi, sicut
Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. De hac igitur ha-
 bitatione Dei dicit sponsa: *Dum esset rex.* celestis.

Diuiso.

In accu-

A appetunt non vident, tanto ardentius per desiderium flagrant. **Vel** dum esset cum patre, nardus, id est dilectio qua prior dilexit nos, dedit odorem, quia per dilectionem propter nos assumptis carnem. Mirandus ordo verborum. Accubante rege nardus mea de odo. su. dum propter nimiam charitatem qua dilexit nos, filius factus est mulieris.

Nardi natura. **a** Nardus, quæ dicitur expellere tumores, fugare frigus, & asserre calorem, cui assimilatur homo dominicus, qui carnem assumendo se humiliavit, & se humiliando omnem tumorem superbie abstulit, frigus infidelitatis remouit, & feruorem charitatis intulit. Herba etiam hæc, quanto plus atteritur, tanto maiorem reddit odorem, sic Christus.

† copher, siue camphora.

Mirrhæ natura.

B Fasciculus, mors dilecti mei, quæ pro mea salute subijt, semper in mea memoria commorabitur. Itæ fasciculus myrrhæ comparatur, dum propter nos crucis iniurias tolerauit. Myrrha arbor est Arabiæ, altitudinis quinque cubitorum similis specie quam achantum dicunt, cuius gutta viridis atque amara, unde nomen accepit myrrha. Gutta eius sponte manans, pretiosior est, corticis vulnere vilior, quæ medendis infirmitatibus est salubris. unde. Et myrrhatum vinum à militibus accepit.

*** Beda.** Hoc iuxta literam impletum de Salvatore nostro legimus, quædo consummata passione illius & ablato corpore de cruce, venit Nicodemus, ferens mixturam myrrhæ & aloë, quasi libras centum. Acceperuntque corpus eius & ligauerunt in lintheis cum aromatibus. Dilectus igitur Ecclesiæ, fasciculus myrrhæ factus est, quoniam Dominus myrrha & aloë perlitus, lintheis inuolutus est. Qui videlicet fasciculus, inter vbera sponsæ commoratur, cum Ecclesia mortem sui redemptoris sine intermissione, intimo in corde meditatur. Inter vbera. n. cordis esse locum quis nesciat? Et fasciculus myrrhæ inter vbera sponsæ commorabitur, cum anima quæque Deo consecrata, mortem eius, à quo se redemptam nouit, intenta mente quantum valet, imitari satagit: memor istius Apostolici sermonis. *Quia quicumque sunt Iesu Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis & concupiscentijs.* Verum quia eidem morti mediatoris ac saluatoris nostri mox resurrectionis gloria successit, rectè sponsa subiungit. *Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.*

Gal. 5.

Min. 15. b.

Ezech. 23. a.

c *Vbera mea.* Castarum vbera non franguntur, sed meretricum laxis pellibus irrugantur. Unde Ezechiel: *In Aegypto fractæ sunt mamme tue.*

d *Botrus cypri dilectus.* Botrus cypri cum surrexerit. In vineis Engaddi est, cum fidelibus spiritualia dona distribuit. Arbores balsami, quæ in Engaddi crescunt, quia in modum vinearum excolunt, vineas appellat. Sponsus Christus igitur est in vineis Engaddi, quia in carne veniens spiritus sancto plenus, credentibus eiusdem sancti spiritus dona largitur per charismatis victionem, in cuius confectioe oleum & balsamum commiscetur.

Engaddi

Engaddi fons edii per charismata quæ post resurrectionem Dominus largitus est in baptismo suis participibus. Engaddi, id est, oculus meus tentationis, & tentatio est vita hominis super terram. Quia morti mediatoris, mox resurrectionis gloria successit, rectè subditur: *Botrus.* qui fuit fasciculus myrrhæ in amaritudine passionis. in dulcedine resurrectionis exiit botrus cypri. Quod myrrha enim tristicat, vinum lætificat.

Leb. 7. a.

e *Ecce tu pulchra.* Hæc tenus ecclesia, quæ dilectionis pignora à sponso receperit, statatur, cui ipse mox remunerationis vice respondet: *Ecce tu pulchra.* quali ex hoc quod me diligis, pulchra facies.

f *Amica mea.* Alia translatio: Proxima mea, hoc est, in hoc quod proxima es speciosa es, & postquam ceperis esse speciosa, sine addimento pulchra es.

g *Oculi tui columbarum.* simpliciter Deum intueris, quia nihil aliud nisi ipsum quæris. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam,* non habet oculos columbæ, sed qui habet, castis intuetur oculis, & legem & euangelium spiritualiter intelligit. In cuius columbæ specie spiritus sanctus apparuit. Ideoque & spiritualis intelligentia, & omnia spiritualia dona nomine columbæ designantur. Columba felie caret, rostro non lædunt, in cauernis petrarum nidificat, alienos pullos nutrit, iuxta fluentia manet, meliora grana eligit, gemitum pro cantu reddit, gregatim volat, alis se defendit, visum recuperat. Ita sancti iuxta fluentia doctrinæ sedentes meliores sententias eligunt, homines à Christo alienos nutriunt Deo, si quas bonas sententias in hæreticis inueniunt non peruertunt, irrationabili carent, in fide plagarum Christi refugium habent, gemunt pro peccatis.

Mat. 5. d.

Columbæ natura & eiusdem moralizatio.

h *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.* audiens sponsa se per dilectionem sponsi meruisse, ut ab ipso sponso laudaretur, sponso vicem in laudibus tribuit, non quod ei quod non habet suo preconio largiatur, sed intelligens decorem eius per quem, & ipsa decora facta est, ait: *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.*

i *Lectulus noster floridus.* Aliquando ecclesia quasi in lectulo cum sponso quiescit tempore scilicet pacis, ubi Dei pulchritudinem liquidius aspiciat, & prolem fidelium flore videt: redo lentem, ex aqua & spiritu sancto gignit. Aliquando cum sponso insurgente tentatione in acie consistit. Vel lectulus, putillius fideles, qui Deo sunt quies & magistris suis, per hoc, scilicet, quod peccare mortaliter nolunt, qui florent in iustis bonorum operum per quod dant spem fructus, id est, maiorum operum. Quietam in sponso vitam agere volens quales domus sint, in quibus eum suscipere velit insinuat. Pax ecclesiæ, virtutibus floret, & spirituali prole multiplicatur.

† Tigna

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In accubitu suo.* id est, in propitiatorio.

2 *Nardus mea dedit odorem suum.* id est, thymiatum boni odoris, quod offerebatur in altari incensi in conspectu sancti sanctorum ubi erat propitiatorium.

3 *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur.* id est, intra cor meum per iugem meditationem. Et dicitur dilectus fasciculus myrrhæ, quia sicut myrrha conseruat carnem à putrefactione, sic Deus mentem à peccati corruptione. Et quia non solum mentem seruat, sed etiam delectat, ideo subditur.

4 *Botrus.* & ordinetur sic litera. *Botrus cypri in vineis En.* Est autem Engaddi locus ubi crescit balsamum prope mare mortuum: ut appareat in descriptione terræ sanctæ: & ibidem crescit arbor aromatica nomine cypri, quæ facit grana simul iuncta sicut in vuis vineæ, & inde locus vineæ dicitur, ut dicunt aliqui: Et ideo cyprius non est hic nomen insulæ quæ est in mari mediterraneo, quia ibi non sunt diuine vineæ.

5 *Dilectus meus mihi.* id est, magis delectat me spiritualiter, quam quodcunque sapidum & luate delectet corporaliter.

6 *Ecce*

6 *Ecce tu pulchra es amica mea.* Post cohabitationem sponsi & sponsæ, ponitur hic mutuam colloquium gratiosum sponsi & sponsæ, quod solet esse in corporalibus ex cohabitatione: & secundum hoc dicit sponsus: *Ecce tu pulchra es.* & duplicatur hic pulchra, ad denotandum pulchritudinem mentis & exterioris conuersionis.

7 *Oculi tui columbarum.* per simplicem contuitum, qui multum decorat sponfam corporalem: & per hoc in sponsa spirituali simplicitas intentionis intelligitur eam decorans, secundum quod dicit saluator Matt. 6. c. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Et respondet sponsa.

8 *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.* cuius pulchritudinis non est finis.

9 *Lectulus noster.* id est, tabernaculum, in quo sponsa per Moysen, & Aaron, & alios sacerdotes in quiete contemplationis quasi in lecto quiescebat.

10 *Floridus.* quia operimentum interius tabernaculi erat de cortinis varijs coloribus, & pulchra varietate contextis ad modum diuersorum florum Exodi. 26. Et quia templum Salomonis postea fuit edificatum ad similitudinem huius tabernaculi, ideo occasione huius dicitur hic de ipso.

Tom. 3.

Mm 2

a Tigna domorum nostrarum cedrina. Domus varia, per mūdū de gentibus ecclesia. Tigna, quæ ad munitionē domus solent fieri, predicatoris, quæ uerbo & exemplo structura ecclesie ne corrumpatur, continetur. Laquearia, quæ ad decorē domus solent fieri, simplices famuli Christi, qui tignis adhaerent & sustentantur qui non doctrina, sed virtutibus ornant.

* Greg. Cedrus quæ serpentes reprimat & fugat, sublimiores significat sanctos, cypressus simplices. Per tigna etiam dilectionem Dei possumus intelligere, per laquearia dilectionem proximi, quæ sunt partes virtutis eminentioris in cordibus sanctorum quæ sunt domus Dei. Cedrina verò & cypressina ideo dicuntur, quia sicut hæc ligna incorruptibilia sunt, ita charitas nunquam excidit. Per domos, plures Ecclesias intelligimus, per tigna cedrina, predicatoris designamus, per laquearia cypressina, simplices famulos designamus.

a Tui facientis, mei cooperantis, in omnes fugant. **b** Impugnabilia, & odore suo serpentes, id est, demones fugant. **c** Quia alta odoris optimi medendis apta corporibus.

a dus, tigna domorum nostrarum cedrina: **b** laquearia nostra cypressina.

cypressina ipsos populos figuramus. Tigna n. testam. s. p. ten. D. tant, laquearia verò domum implent & ornant. Sic & in sancta Ecclesia predicatoris boni scripturam diuinam in corde & ore portant, quoniam fidelibus qualiter recte expandentes prædicant, ut dum Ecclesia prædicatione celesti instruitur, munimen accipiat quo ab inbribus tentationum protegatur. Cedrus autem & cypressus impugnabilia ligna esse perhibent. Quibus bene omnes electi figurantur, quia dum temporalia nullo desiderio sectantur, æterni fiunt, eo quod mente in æterna figura figuntur.

b Cypressina. Cypressus Græcè dicitur, quod caput eius à rotunditate in acumen erigitur. unde & xpus dicitur, id est, alta rotunditas, hinc & fructus eius chonias dicitur. unde: Chonifera cypressi.

† trahes nostræ abieget.

Virgilius. 3. Aeneid.

NICOLAUS DE LYRA.

i Tigna domorum nostrarum laquearia nostra. De talibus enim

enim lignis fuit illud templum edificatum, ut patet tertio Regum. Et subdit sponsa tanquam de beneficiis sponsi grata.

CAP. II.

Ego flos. Quia præsentis æporis statui labor magis quā requies conuenit, recte sponsam otio delectatam ad laborum exercitia prouocat.

B Q. Tu quidem volens pulchritudinem tuā mihi commendabilem reddere, delectaris in quiete secretis florere virtutibus: sed scias, quod ego alteriusmodi pulchritudinem requiro in præfenti, quia sum flos virtutum à quo oīs fructus campi egreditur, quia odorem meū toti mūdo innotescere cupio quod non potest impleri nisi intermissa quiete qua delectaris. ad officium prædicationis accingaris. Et lilium conuallium magis quā montium, quia claritatē meā humanitatis, vel splendore aternæ lucis vel deitatis magis reuelo humilibus, & paratis ad patiedū. Q. Men. Ego q. qui de virgine nasci potui, qui Deus sum humiliter in mundo apparui, hominibus me sociū esse exhibui, humiliter usq; ad mortem veni. Ideo desiste queris securitatem querere. unde subdit: Sicut in. Sicut campus floribus ornatur, ita mundus mea notitia & fide decoratur.

b Sicut in. Laudato se laudat sponsam, ita. Sicut lilium non potest spinis comparari inter quas sepe exoritur, eodem modo proxima mea super oīs filias lilium est. Sicut in. Tu requies queris & laudes lætali, sed scito quia cædunt tibi tribulationū aculeis efficeris, & maior est fructus prædicationis quā quietis.

c Sic amica mea Greg. In ecclesia nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt: bonus non fuit, q. malos tolerare non potuit. Aug. Adactis huiusmodi dogmatibus eius integritas tanquā spinis pungitur, ut contra hostes suos vigilans exerceatur, donec emineat tanquā lilium in capite sponsi sui, candore ipso decoretur.

C d Sicut in. Sponsa laudata & exemplo sponsi ad patiedū admonita, reciproca laude sponsum attollit, q. inter bonorum opera & similiter sanctus emineat, & se passurā promittit, q. patietur eo præfidente qui est refrigerium & refectio. Sicut in. Unguentorum odor quamuis suauiter redolet, non est tamen ad

CAP. II.

a Decor mundi, gloria humilium, virginis integritas de inculta terra ortus. **b** Flos in hoc humiliter parentum Christi accipi, quia pauperes elegit parentes.

c Quod pungitur à spinis, candorem tamen retinens, & tunc in eo edunt omnes filii. **d** Id est, te purgentes dum à teo diaboli mouentur. **e** Non solum ab infidelibus, sed etiam eorum, improbitate pungeris, quos in filiarum numero gaudebas tenere.

a V. si, odore, & gaudio antecedit omnia ligna sylvarum. **b** Omnes institutiones ad comparationem institutionis diuinæ in feraces sunt, id est, fructuosæ sylvarum.

c Sic Christus præcedit omnes sanctos, cui dicuntur filii Dei gratia, ipse natura. **d** Quasi ab ætate desideriorum caralium sub aduentus illius pro ectione requiescit, vel vmbra, id est, diuina scriptura.

e inter filias. Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus

f inter filios. Sub vmbra illius quem desideraueram sedi, &

ad edendum suauis. Malum autem optimi saporis & odoris tale est, ut fauces dulcore delectet, & spiritum mulceat odoratus.

* Greg. Ligna syluestria esui hominum habiles fructus non gignunt. Malus vero quod gignit, congruè & salubriter homines edunt. Merito ergo per malum Christus, per syluestria vero ligna ceteri homines figurantur: quia in solo Christo cibum salutis quoties querimus inuenimus: in eius verbis & exemplis animas nostras fructu suauis & salubri reficimus. Ipse est quippe lignum vite, quā nobis tribuit. Ipse est qui dū nobis semetipsum inspirat, animam pascit. In ceteris verò si quid refocillationis inuenimus, non quod illorum sed quod Christi est, ab illis sumimus: quia quicquid in eis præter Deū est, mortiferū nobis proculdubio inuenimus.

e sub vmbra. Ideo dilectū oībus præpono, quia in sola pietatis eius protectione, cuius desiderio ardebat, refrigeriū tribulationū me inuenisse cōspicio, & firmissimū donorum eius fructū sentio, quo me perpetuo reficiendā cōfido. Desiderauerat autē sub vmbra autoris respirare, cū se sole psecutionū fuscata querebatur, cum Dei auxiliū implorans clamabat: Indū a mihi quem desideraueram, ubi pascas, ubi cubes in meridie, cū nō solū pressurā tēdio fatigata, sed recordationē pulchritudinis & decoris eius illecta dicebat: Lectulus noster floridus, cuius desiderij se cōpotem factam ostendit, dicens. Sub vmbra.

Et notandū q. superius tigna cedrina & laquearia cypressina predicabat, non tñ horum sibi protectionē sufficere memorabat sed solam vitæ arborem, in cuius vmbra quiesceret, & fructu reficeretur, querebat: quia sancti exemplis, doctrina, & intercessionē, suffragia ferunt: soli tñ saluatori dicere habemus: Filij autem hominū in protectione aliarum tuarum sperabūt.

f Sedi & fru. etc. Nō dicit sedeo, sed sedi. Huiusmodi profectus sunt ecclesiarū, ut in exordio desideret quāpiā in virtutū vmbra cōfiderē, ut ad eū veniat corpus eius, ex quo vmbra nascitur: ideo & natiuitas Iesu ab vmbra cepit, & in veritate figuratur.

g Sicut malus, aut est arbor fructuifera. **h** Inter ligna sylvarum. Quæ communiter sunt in vmbra. **i** Sicut dilectus meus. A quo procedunt cuncta bona. **k** Inter filios. id est, aliarum gentium Deos, à quibus nulla bonitas procedit, si autem sunt in vmbra. **l** Sub vmbra illius. Hic consequenter ponit duplex notabile beneficium. Primum est beneficium cōsolationis, quod in vmbra illuminabat noctē, & de die reperabat solis ardore. Exo. 12. 2. quāquā ad hoc dicit sponsa: Sub vmbra illius quē desideraueram sedi, mansi vel habitavi, sicut dicitur Deut. 1. 9. Seditis ergo in Cadesbarne nullo tempore, id est, mansistis. Secundum beneficium fuit manna celsitis datū in cibum Exod. 16. c. de quo cibo dicitur Sap. 16. 1. Panem paratum de celo præstitit eis, sine labore, oē delectamentum in se habentem, & oīs saporis suauitatem, & hoc est quod subditur: Fructus eius

† desiderat

Supra 1. b.

Psalm. 35. b.

Primum beneficium in deserto.

Secundum.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

Ego flos campi, in mō habito pura, et munda extra vilitatē Aegypti. Et lilium conuallium, quasi dicat, quādo eram in Aegypti, prosperam on. si lilium in monte, cuius color obfuscat solis ardore, sicut dixit supra. Decolorant me sol, sed modo sum sicut lilium in valle, quod habet colorem recentem ex vallis humore. & quia Deo placet sponsæ gratitudo, ideo subdit eam commendando.

3 Sicut lilium inter spinas, id est, sicut lilium redolens, & suauiter comparatur ad spinas asperas & pungentes.

4 Sicut amica mea, id est, plebs Hebraica.

5 Inter filias, id est, gentes alias quæ sunt idololatris deditæ, & innocentes tractant asperæ, sicut patet de Aegyptiis, qui tractauerant Hebræos valde dure. Et subditur responso sponsæ.

6 Sicut

† rosa in Saron.

Nota pro officio prædicationis.

Moraliter.

† singulariter. Mali odor.

Supra. 2. b.

§ finitur. Sicut dicitur: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Sic postea ad meliora fit transitus.

In cap. I. d.

a *Dulcis.* Quia in eo intelligit anima causam vitæ, dum & corporaliter percipit.

b *Introduxit me.* Hęc refectio quātę dulcedinis, quātę sit vitæ ostenditur, cum

subdit: *Introduxit me.* id est, spe futurę glorię adeo letificauit, vt iam seculi non sentiā labores. *Introduxit.*

† & vexillum eius superne est amor.

Ambrosius. Quām cito guttur meū dulcedinem gratię eius attingit, ita me recreatam spiritu, & ab amore terrenorum in superna translata sentio, ac si in cellam vinariā introducta, noui sim meri odore & poculo resecta.

Charitas ordinata.

Typicę per vinum gratia spiritus sancti notatur. Cella vinaria est ecclesia, in cuius vnitate tantum dari solet & accipi spiritus sanctus, quam ecclesiam de toto orbe collectam, Deus in vnā sibi domū fabricauit quam spiritus sanctus suis charismatibus consecrauit. Quę fabrica, quia in charitatis maxime fundamento ipso operante consistit, recte subditur.

* Beda. Mox, inquit, vt dulcedinem gratię eius guttur mei cordis attingit, ita me recreatam spiritu & ab intimarū rerum oblectatione in superna delideria translata esse sentio, ac si in cellam vinariā introducta, noui sim meri odore, simul & poculo resecta. Vnde merito qui talia bona dedit, inextinguibili in se redamandum charitate connectit.

Typicę autem quia vini vocabulo sancti spiritus solet gratia designari, Domino attestante cum dicit. Quia vinum nouū in vtres novos mittendum est, id est, mundis cordibus feruor est donorum spiritualium infundendus. Cella vinaria ecclesia debet intelligi, in cuius vnitate solummodo spiritus sanctus dari solet & accipi. Introduxit ergo dilectus amica suā in cellam vinariā, quia Dominus ecclesiam de toto orbe collectam in vnā sibi domū fabricauit, quam sui spiritus charismate consecrauit. Quę videlicet fabrica, quia in charitatis maxime fundamento, ipso operante consistit: recte, postquam se in cellam vinariā introductam dixit, addidit. *Ordinavit in me charitatem.*

c *Ordinavit in me charitatem.* Multorum charitas inordinata est, quod in primo est, ponunt tertium vel quartum. Primo, Deus diligendus est. Secundo, parētes, inde filij, post domesticos, qui et si boni sunt, malis filiis præponendi sunt. Secundo hoc in euāgelio ad cuiuscunq; dilectionē propriū ponit. Diliges dñm Deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & proximum tuū sicut teipsum. Inimicos non ex tota virtute, non sicut teipsum, sed simpliciter: Sufficit. n. quod diligimus, & nō odio habeamus. Vel ipse prior dilexit me, & diligendo vt eū amare nossem, donauit. Vel ordinavit, id est, ordinata charitate, mea singula membra, id est, electos oēs sibi copulauit, eminentiora ampliori affectu cōplectitur.

c Quantum charitas mentem quam perfectē absorbuert ab amore infimorum sustollat, ostendit, cum subditur.

d *Fulcite.* Iā supradictis cōtortata, ita in amorē Dei ardet, vt p̄ nimio amore vel penis illatis lāguor carnis imminuat. Vel fulcite, i. vos alij vel perfectiores, vel incipientes bene operādo sitis mihi recreatio, vt in bonis operibus vestris gēscā, quę adhuc non possum quiescere cōtēplando vultum Dei. Ideo fulcite, vt & p̄sens & futurū subsidiū habeatis, sicut

cut ego in languore meo habeo. Quāto se ad amorē spon- si accendit, tanto ab amore temporalium languescit. vnde subdit: *Languo.*

e *Lęua eius.* Noli aliunde capiti requiem quærere, si enim lęuam eius habueris, omnia tibi quę mea sunt tribuentur.

Lęua eius sub ca. meo.

Cum corda fidelium in hac vita, per sacramentorum participationē, per pignus spiritus, per scripturarū solatia confortantur: quę & ad subsidium peregrinationis dat

† phialis, vasis vinariis.

Deus: dextera ample

xabitur, cum post hęc

vitam cęlestia pręmia

accipiemus. *Lęua.* (id

est, pręsens vita & tē-

poralia Dei dona) dū

per spem mentem ro-

borat, est sub capite

ad consolationem data. Et dextera, id est ęterna vita ample xabitur, sicut protegens, quando per remunerationem nos glorificabit. Q. temporalia Dei beneficia (quō a mundi cupiditatibus & perturbationibus aliquantulū quiescere quęa) adiuuant in hoc loco peregrinationis, & æternorum promissio amplius delectat.

* Greg. Per lęuam sponsi vita pręsens, per dexteram verō vita ęterna designatur. Per caput autem spōse mens quę animę principatur, assumitur. Sed lęua sponsi sub capite spōse esse dicitur, & dextera eius amplexatur eam: quia vitam temporalem sub mente sua semper ponit, vitam verō ęternam, vt omnimodo amplexetur, concupiscit. Hęc quippe quę videt, magnanimitate mente sublimi conculcat, officiis cęlestibus se occupat. Hęc necessitate tolerat, ad illa summo desiderio quasi brachio dextero sponsi affecta suspirat. In quę cum aliquantulum intra t, delectabiliter quiescit, cuius quietis dilectione mundanos tumultus omnino fastidit. Sic quiescentem vtique sponsus amplius diligit, & ab eius excitatione improbos quosque repellit, dicens: *Adiuo vos filia Ierusalem per capreas ceruosque camporum, &c.*

f *Adiuo.* Primitiua ecclesia ad gentes conuersa, & quasi in persona eorū hucusque locuta, cum ex amore interiori corporis defectum iam patitur, monet spōsus nouellam ecclesiam, ne peccando inquietet eam. Quam amabilis sit Deo huius ecclesię & cuiuslibet fidelis animę pausatio, ex response sponsi declaratur.

g *Per capreas.* id est, si velitis esse comparabiles capreis vel ceruis in virtutū altitudine & pretiosioribus cibis, & in agnitione, quę medela sit congrua vestris vulneribus, si vulnera habetis. Capreæ & cerui, munda animalia, venenorum inimica, ruminantia, opera spiritualium virtutum figurant, cōtra virulentū hostis insidias. Cerui tēpore amoris discedentes a patria, alter clunibus alterius capite imposito se sustentant, ordinatim incedentes, primus fert, vltimus tantum fertur, primo fatigato, vltimus succedit: canibus insequētib; per dumeta cornibus clorfo impositis illati euadunt. Caligantibus oculis serpēte in comedunt, & haulto fonte visum recuperant & deponunt superflua. Sic sancti amore Dei re-

Ceruina natura.

Gal. 6.2.

Ne su-

NICOLAUS DE LYRA.

cis gutturi meo. Tertium beneficium fuit ritus sacrificiorum, per quę placabatur offensa diuina, & conferebatur gratia, non ex sacrificijs secundum se, sed inquantum fiebant ex offerentiā fide & deuotione, & quantum ab hoc dicit sponsa.

1 *Introduxit me.* id est, ad altare holocaustorum, vt dicit Rabi Salomon, quod dicitur cella vinaria, eo quod in libaminibus sacrificiorū ibi effundebatur vinū, et tūc Lęuæ cātōres incipiebāt canere almas laudes, quā ordinantur ad dilectionem Dei, & proximi. & ideo sequitur.

2 *Ordinavit in me charitatem, &c.* Licet autem per charitatē Deus habeatur in via, hoc tamen non est in re, per quem modū habetur in patria, sed in spe. Licet autem spes inquantū est de bono, causet dele-

ctatio

ctationem: tamen absentia realis huius boni inducit afflictionem, secundum illud. Proverbio. acimotertio. b. Spes quę differtur, atiligit animam. & hęc afflictio vocatur hic languor sponsę. Mulier autem languida corporaliter delectatur floribus, & pomorum odoribus, & sponsi amplexibus: per quę hic designantur metaphoricę diuina consolationes, quę dantur sperantibus in se, cum dicitur.

3 *Fulcite me floribus.* stipate me malis. & patet ex dictis lęua. Et quia continuatio talium consolationum est appetenda, & subtra-

ctio abhorrenda, ideo subditur.

4 *Adiuo.* i. infirmi de populo Israel, vt dictum est supra ca. primo.

5 *Per capreas ceruosque cāporum.* id est, per patriarchas, qui sic notantur in scriptura, Gen. 49. c. Nepthali ceruus emissus, &c.

Tom. 3.

M m 3

A *Ne suscitetur.* Greg. Si subditi aliquid peccant, propter quod doctores à quiete surgere cogantur, non tantum penam illius peccati incurrunt, sed etiam puniuntur pro inquietatione doctorum, quia qui doctores celestibus intentos inquietare praesumit, etiam virtutes quas habere se credebat, perdit. Adiuramentum sponsi, sponsa libenter suscipit, & audiens determinationem istam appositam, scilicet donec ipsa velit, animaduertit sibi latenter praecipere, ut ipsa sponte surgere velit, promittit ergo se surrecturam, & proponit talem sponsum pro quo velit, & tempus congruum. Postquam enim apostoli in primitiua ecclesia gentium positi, in tantam perfectionem se, & alios induxerant, ut iam contemplationi vacarent, iterum intelligit sibi impositam necessitatem discurrendi per totum mundum, &

construendi nouas ecclesias.

b *Vox dilecti mei.* Hec est quam audiui adiurantem filias Ierusalem ne me suscitarent, gaudeo, consolatoriam eius vocem audiens, dum eius faciem nondum video: tamen subleuato ad celum animo, aliquam suauitatem futurae beatitudinis praeusto, etiam in hoc praesenti.

c *Salit in montibus.* Salit in montibus, & quasi pedes ponit quo signo ibi fuisse dignoscitur, quia eum per passionem & vitae conuersationem imitatur. Saltum fecit de caelo in vterum, de vtero in praesepe, de praesepe in crucem, de cruce in sepulchrum, de sepulchro rediit in celum. Ipse est qui eleuatus est super omnes montes, & colles, id est, sanctorum tam maiorum quam minorum altitudines.

d *Transiliens col.* In collibus non apparent signa pedum, sed umbram superuolantis susceperunt, quia etiam non ut illi maiores, tamen aliquatenus imitantur, & ab eo visitantur. Montes & colles sunt, qui generale ecclesiae conuersationem quasi floridam camporum planiciem, singulari mentis puritate transcendunt & ab infimis recedentes viciniorum superna contemplantur. In quibus salit, quia corda sublimium crebra visitatione illustrat, & non manet, sed salit, & transilit, quia haec dulcedo contemplationis brevis est & rara, propter grauedinem carnis, quia terrena inhabitatio aggrauat sensum multa cogitantem.

e *Similis.* Quia acutè videt, & in altis montium habitat, velociter saltat. Vnde & rarius à nobis videtur: semper ascendit à natiuitate usque ad sinum patris. *Similis.* Et quauis diuinitate sua ita omnes transcendat, tamen factus est homo pro me natus est de Gentili & patriarcharum semine. In assumptione carnis, & humanitate comparatur capreae, in varietate virtutum, & miraculorum hinnulo. Ceruus flatu narium serpentem de cauernis extrahit, & superata perniciem veneni pabulo delectat. Quoniam istis versiculis speculatiue vitae sublimitas est expressa, re-

C & humanitate comparatur capreae, in varietate virtutum, & miraculorum hinnulo. Ceruus flatu narium serpentem de cauernis extrahit, & superata perniciem veneni pabulo delectat. Quoniam istis versiculis speculatiue vitae sublimitas est expressa, re-

a *Vt uestra culpa necesse sit illis laborare.* **b** *Id est, alius alium non impediatur, sed sic quisque de proximorum profectu, quasi de suo gaudeat.* **c** *Id est, ne commoueat etiam ut in aliquo interrumpere faciat quietem.* **d** *In meo amore quiescentem.* **e** *Notat eam aliquando ex voluntate resurrecturam.*

a *ne suscitetur, neque vigilare faciat dilectam, donec ipsa*

a *Spontanea voluntate si congruum tempus viderit.* **b** *Qui me diligit.* **c** *Horum.* **d** *Hic de contemplatiua.* **e** *Et ut eum in eum inuenire sciat, hoc signo querit.* **f** *Qui est inuisibilis carne indutus.* **g** *Visitauit nos.* **h** *Id est, se in scripturis visibilem fecit, & crebra visitatione illustrat corda fidelium.*

b *velit. Vox dilecti mei: Ecce iste venit saliens in montibus,*

a *Secundum visum.* **b** *Quia est in similitudine carnis peccati.* **c** *Caprea id est, dorcas.*

a *transiliens colles. Similis est dilectus meus capreae hinnuloque ceruorum.*

a *Veram carnem de patriarchis assumpsit. Et velocior illis, quia pondere peccatorum pressus, iste immunis.* **b** *Secundum opera quia contrarias fortitudines contriuit.* **c** *Ecce venit.* **d** *Corporali presentia paratus ad adiuvandum.* **e** *Indutus parietem nostrae carnis ita manet in nobis, ut à nobis videri non possit.*

f *nulloque ceruorum. En, ipse stat post parietem nostrum,*

a *Nobis resistentem, sed ei non: Vel, nobis communem, quam pro omnibus assumpsit, non pro nobis solis.* **b** *Sicut ex alto.* **c** *Misericordiam faciens aperte per miracula, per praedicationem.* **d** *Id est, apostolos.* **e** *A longe.* **f** *Dudum.*

g *stium, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.*

a *Per prophetas.* **b** *Per inspirationem.* **c** *Venit & stat, & sic de aliis conuertendis mihi praecipit.* **d** *Inspirando.* **e** *Et debes surgere, quia amo te, & tu me.* **f** *Quia tempus breue est.*

h *cellos. En dilectus meus loquitur mihi: Surge, prospera*

sa, restat actiuae vitae, quae omni ecclesiae communis est, perfectionem ostendere. Vnde sequitur: En ipse stat, &c.

f *Post parietem.* Paries qui ab eius aspectu nos seducit, mortalitatis conditio est, quam peccando meruimus, qui ita conditi sumus, ut si non peccaremus, omnes electi diuinum lumen indefessi cerneremus:

ad quod intuentum perpauca perfectiores, cum labore, fide purificati nunc pertingunt, sed in hoc pariete misericordia Dei fenestras & cancellos unde nos prospiceret fecit, quia mentibus quamquam oppressis, gratiam suae cognitionis aperuit, & crebra nos suae inspirationis luce respicit. Per cuius inspirationis prospectum, quia hoc maxime Deus agit, ut nos à temporalibus ad promerenda celestia prouocet, recte subiungitur. En dilectus meus loquitur mihi, qui su-

pra monuit filias Ierusalem ad custodiam meae quietis: me ad colendas vineas mittit: ostendens opportunitatem.

Post pa. Hieronymus. Moraliter, si feceris aedificationem tuam, Deus veniet post parietem tuum, prospiciens per fenestras, id est, per quinque sensus sollicitè conuertetur, ubi enim non prospicit sponsus, mors ascendit. Vnde Ieremias: *Ecce mors ascendit per fenestras nostras eminens per retia.* Omnia retibus diaboli plena sunt, quibus caperis, nisi quia sponsus subiecit se retibus mundi, qui eminenter, & conscindens viam faceret, ut dicas: *Anima nostra sicut passer, erepta est de laqueo venantium.*

g *Per fenestras.* Sicut sol intrans per fenestras illuminat domum, ita Christus exemplo, & admonitione apostolorum nos illuminauit. Sicut per cancellos, id est, per parua foramina parua lux intrat, sic obscura cognitio per prophetas.

h *Surge, prospera.* id est, interrompe contemplationem, & labora in acquisitionem aliorum, vel surge ab amore terrenorum. Surge omnia tempus habent, qui modò adiurabat filias Ierusalem, ne inquietarent dilectam: ecce eam ad laborem inuitat.

Surge prospera. Greg. Cum iam de corruptionis corpore educitur, ei imber transiit, quia praesentis vitae torpor abscessit, & ad contemplandum Deum in substantia educitur, nec iam verborum guttae sunt necessariae, ut pluuia praedicationis de beatitudine fundi. Nam quod minus audire potuit, amplius videbit. Tunc non apparent flores in terra, quoniam de aeterna beatitudinis vita quaedam suauitatis primordia prae gustare anima ceperit, quae iam in floribus odoratur exiens, quae postquam egressa fuerit, in fructu vberius habebit. Tempus amputationis aduenit. Nostra amputatio tunc euenit, quando infructuosam ac noxiam corruptionem carnis deserimus, ut ad fructum aeternae peruenire valeamus, quod fructus nobis est vberimus. In amputatione

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ne suscitetur neque euigilare faciat dilectam. id est, ut non declinetis ad aliquod horribile peccatum, propter quod diuina consolatio subtrahatur, & totus populus perturbetur, sicut contigit in fabricatione vituli, & eius adoratione. Exod. 32.*

2 *Donec ipsa velit. Per istud donec, non intelligitur quod sponsa debeat hoc velle futuro tempore, sicut Matth. 24. d. De Iosaph & Maria dicitur: Et non cognoscebat eam, donec peperit, quia non cognouit eam postea.*

3 *Vox dilecti mei. Hic ponitur beneficium datae legis, quod fuit valde gratiosum vel notabile, secundum quod dicitur Deuterono. 4. b. Non est enim aliagens sic inculcata, ut habeat ceremonias iustaque iudicia & uniuersam legem, &c. De hoc beneficio dicit hic sponsa. Vox dilecti mei pronuntians praecepta decalogi Exod. 20. a. Locutusque est dominus cunctos sermones hos: Ego sum, &c.*

4 *Ecce iste venit saliens in montibus. Id est, descendens in montem Sinai, in quo protulit praecepta decalogi. Qui dicitur montes, & colles in plurali, propter diuersas sui partes, vel ponendo plurale pro singulari.*

singulari, sicut frequenter fit in scriptura. vnde Exod. 32. b. Isti sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti: & tamen erat ibi unum idolum tantum.

5 *Similis est dilectus meus capreae hinnuloque ceruorum. Per hoc designatur velocitas diuini descensus ad dandum legem.*

6 *En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras. Per parietem intelligitur nubes densa, quae inter Deum erat & populum. Et quia ex illa nube procedebant coruscationes, ex quibus videbatur nubes aperiri, ideo subditur.*

7 *Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. scilicet illius nubes aperturas, quia concutiebatur populus timore, ac si Deus praesentialiter videretur. vnde Exod. 20. cap. Dicitur: Cunctus autem populus videbat voces & lampades, id est, coruscationes. Sequitur ibidem: Et territi ac pauore concussi procul stantes dixerunt Moysi: Loquere tu nobis & audiemus, & non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur.*

8 *En dilectus meus loquitur mihi. Surge prospera, id est, animam erige ad verba mea.*

Amica

tionem quippe farmenta sterilia rescinduntur, ut ea quæ valent, uberius fructum ferant.

Ideo surge, quia ego patiens pro te fluxus sedavi.

a Veni. Ad impendendam etiam curam salutis proximis per studium sedulæ prædicationis, ut cum magno comitatu ad nuptias merearis recipi. **Q.** credis te

venturam si vacaueris contemplationi, sed venies melius per laborem huiusmodi. Oportet ut prædices, quia cum iam scientia est in te, est etiam illis ad quos te mitto, opportunitas recipiendi.

b Imber abiit. Ego à mortuis resurgens, tēpestate compressa tranquillitatem reddidi. Modo facilius est prædicare cum qui iam conuersi sunt, quam prius cum nullus adhuc crediderat.

c Flores. **Q.** Istos qui iam credunt, & iam bona operantur, potes dare in exemplum alijs. Istos potes proponere alijs in exemplum, qui iam patiuntur faciem vitia rescantem. Pro quiete tua non debes dimittere prædicationem, quia Christus qui in magna quiete erat cum patre, quietem quodam modo pro prædicatione intermisit.

*** Greg.** Apparuisse in terra dicuntur, quia sanctæ animæ cum à corporibus recedunt, in cælo recipiuntur. Et quia in hac vita, quamvis hyems fuerit, à bono opere non corpuerunt, mox ut recesserunt in terra viuientium gloriose floruerunt. Bene ergo sequitur quod dicit. *Tempus putationis aduenit.* Quia quo amplior electorum numerus in cælo congregatur, eo celerius reprobi ab Ecclesia tãquam farmenta inutilia amputantur, ut mundus citius finiatur.

d Tempus putationis. Iam inutilibus vanæ religionis amputatis farmentis futuro fidei fructu præparantur corda hominum, iam & vitia amputantur, quia venit tempus remissionis peccatorum.

e Vox turturis audita est. Spiritus sanctus quando de occultioribus loquitur sacramentis, & quæ multi non capiunt, turturis appellatione signatur. Vnde & Moyse apparet & vni. Quando de humilibus quæ ad omnes vsque perueniunt, per columbam assumitur. Vnde & circa Iordanem astantibus multis non in turture apparuit, sed in columba.

Vox turturis, vox apostolorum vel quorumlibet prædicatorum, qui suo cantu abscissum hyemis, & veris aduentum nuntiant, qui pro cantu humilem gemitum reddunt, qui pudicitie amatores sunt, qui semper in iugis montium, vel in verticibus arborum morantur, & conuersationem fugiunt hominū, dum in mundo corpore positi, conuersationem habent in cælis, incolatus sui & patrie sibi promissæ memores.

f Ficus.

f Ficus. Grossos vocat primitiua & immaturas ficus, quæ non sunt habiles eius, quæ etiam si concussæ fuerint, lenitatu cadunt; ergo sonante turture, id est, prædicantibus apostolis synagoga protulit grossos, id est, immaturam legalis obseruantie intelligentiam abiecit. Vel, ita: Synagoga procreauit apostolos qui dulcem cibum suis credentibus ministrarēt. Et quia proferente synagoga apostolos, totius orbis fides salusque secuta est, recte subditur.

g Vineæ florentes. Per floritionem initia multiplicium ecclesiarum. De ea Ierosolymis primo plantata est, de cuius flore succus expressus, poculi generis conficit, salutis & voluptati accommodum, quod lætificat cor hominis.

h In foraminibus. In vulneribus Christi ecclesia sedet & nidificat, cum in passione domini spēs suæ salutis ponit, & per hoc

† in abscondito sepium.

ab insidijs accipitris, id est, diaboli se tutandam confidit, & in eodem alios gignit. In foraminibus. In fide vel in capacitate, in qua fideles locati ab hostibus sunt tuti. Maceries est congeries lapidum, sine cemento in vnum compactorum, sic apostoli eadem fide & eisdem sacramentis sunt vniti.

i Ostende mihi. Necdum habebat fiduciam, ut reuelata facie gloriam Dei contemplaretur, sed quia iam ornata est, dicitur: *Ostende mihi faciem tuam: sonet vox tua in auribus meis.* Ostenditur domino facies, recte operando. Ostenditur sonus vocis, salubriter prædicando. Ne erubescas prædicare crucem Christi, quamvis stulticia videatur incredulis, quam prædicauerunt Christi apostoli, qui sunt maceries & munimentum ecclesiæ. Vel, maceries sunt propheta & patriarchæ, in quibus apostoli habent refugium. Quod intus pulchritudinis habes, & in secreto quietis didicisti, in publica actione ad vtilitatem aliorum demonstra. Nam mihi qui intima prospicio, tunc faciem tuam ostendi æstimo, cum vtilitati proximorum bonam actionem ostendi confidero.

*** Gregorius.** Quid enim per faciem, nisi fidem qua à Deo cognoscimur, accipimus? Et quid per vocem, nisi prædicationem intelligimus? Sed præcipit sponsus ut ei sponsa faciem suam ostendat: quia quicumque se fidem dicit habere, necesse est ut in bonis operibus se exerceat, ut in operibus exterioribus fides interior innotescat. Sed & opera necesse est ut vox prædicationis sequatur: quia quicumque in sanctis operibus perfecte se dilatat, consequens est ut ad eadem faciendā proximis quosque exhortetur.

K Meis. Non alienis, id est, meæ dilectioni, non alicui tereno, & opus & vocem expende.

Vox

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Amica mea.* Per charitatem.

2 *Columba mea.* Per intentionis simplicitatem.

3 *Formosa mea.* Per exteriorem honestatem.

4 *Et veni.* Ad seruendum mihi soli, vnde primum præceptum decalogi est. *Non habebis Deos alienos coram me, &c.* & subditur ratio.

5 *Iam enim hyems transiit: imber abiit & recessit.* id est, tempus horridum Aegyptiacæ seruitutis, in quo à seruitute mea impediabaris.

6 *Flores apparuerunt in terra nostra.* id est, tempus amenum libertatis venit, in quo libere potes mihi seruire. Hoc autem tempus libertatis intelligitur hic per tēpus vernale, in quo incipiunt flores apparere, turtures cantare, & aues cæteræ, vineæ florere in terra illa quæ est valde calida, arbores putari, & primæ ficus maturari. Et secundum veritatem historię populus Israel exiuit de Aegypto in vere. Exiuit enim. 15. die mensis primi qui incipit à prima lunatione propinquo-

ri æqui-

ri æquinoctio vernali, ut dixi plenius Genesis septimo, & quinquagesima die ab exitu fuit data lex in monte Sinai.

7 *Surge propera amica mea, speciosa mea & veni.* Exponatur ut supra, quia repetitio est eiusdem ad maiorem excitationē.

8 *Columba mea.* Hic incipit versus in Hebræo. Columba enim nidificat in foraminibus parietum, & petrarum, per quæ designatur hic locus castrorum, ubi populus Israel habitabat. Est igitur sensus: *Columba mea*, id est, plebs Hebraica, ut prædictum est.

9 *In foraminibus petrae in cauerna maceria.* id est, in habitaculis tuis.

10 *Ostende mihi faciem tuam: me charitatem.* Hilariter recipiendo legem meam.

11 *Sonet vox tua.* Profitendo conseruationem meæ legis, secundum quod scribitur Exod. 24. 12. *Venit ergo Moyses, & narrauit plebi omnia verba domini atque iudicia, responditque populus cunctis vna voce: Omnia verba domini quæ locutus est, faciemus.* Et quia hoc fuit Deo placitum. Ideo subditur. *Vox enim tua dulcis, &c.*

Tom. 3.

Mm 4

a *Vox enim tua.* Non aliena, sed ea quam in die desponsationis te mihi seruire promissisti.

b *Capite nobis.* Quoniam non sufficit nobis vitam nostram aliis in exemplum proponere & bonam predicatorem facere, nisi etiam errantes corrigamus, & infirmos ab insidiis aliorum defendamus, recte dicitur, capite non vobis, sed nobis. in hoc mihi enim seruitis, in hoc vos remunerabo.

Vulpes in foueis abduntur, & cum apparuerint, nunquam directis itineribus currunt, sic haeretici.

*Theodoretus. In interpretes quidem illud, *paruulas*: ad vineas reculerunt. Sed nihil interest, hoc, an illo modo intelligatur, *vulpes* appellatur, qui animo imbuti fraudulento ecclesias domini, quae modo florere incipiunt, corrumpunt & vastant. Ideo subiicit. *Et vinea nostra florent.*

Per *vulpeculas* autem haereticos innuit, qui animas oppugnant ecclesiasticas, & dolis ac fraudibus eos decipere conantur qui nondum in fide sunt confirmati. Isti enim orationis suauitate, & laqueis ac rebus argumentorum simpliciores decipientes, vineas demoliuntur. Quamobrem precipit istis, qui docendi gratiam & munus sunt consecuti, ut haereticos persequantur, & uerbis & argumentis conuincant, atque ita vineas florentes ab ipsorum peste tutas integrasque conferuent.

Supra. 1. d.

c *Nam vinea nostra.* Pulchre cum supra vineas plurali numero, hic singulariter vinea, quia multa uinea per fidem & charitatem unam, & ideo sunt expellendi, qui eam uolunt per haereticos scindere.

d *Dilectus meus mihi.* Tali assatui dilecti, mox amica columbini cordis simplicitate respondet, & iniuncto officio se obediuntur promittit, quasi dicat, non solum hortatur, sed etiam adiuuat. *Dilectus meus mihi.* Sincero amore mihi copulatur, & ego illi. Vel dilectus talem exhortationem mihi facit, & ego illi faciem, & vocem ostendo. Vel, dilectus meus mihi, non alteri cui libet, scilicet gratiam praestabit, & fructum repperdet, & ego ei, non alteri cuiquam, non in alia turba hominum, sed integra obedientia & deuotione cōglutinabor. Cunctis his sensibus apte conuenit quod sequitur.

e *Qui pascitur inter lilia.* Pascitur in nobis, quia corpus illius sumus & membra de membro, pascit nos ipse qui caput est.

Pascit

Pascitur inter lilia. cum fideles qui sunt membra eius, exemplis priorum fidelium in supernorum amore perfruuntur.

f *Lilia.* Adultis membris mederi solent: Sic sancti si forte vident corda proximorum aduri flamma vitiorum, refrigerium consolationis & exhortationis adhibent. Quia huiusmodi

mini passio quae in sanctorum eius profectibus agitatur, usque ad finem seculi pertingit. Nam ubi ad uisionem peruenierint, in quo ultra proficiunt non habebunt, recte subditur: Donec aspiret dies.

g *Reuertere, similis.* In excelis montibus vestigia pone, & ab illis aliquando etiam condescendendo inferioribus appare, qui in ualle sunt.

Reuertere, similis. Et quia ad ecclesias constituendas, & excolendas, & ad ueritatem vulpe-

cularum, abigendas prouocas, & ut faciem meam tibi ostenderem, cum tuam faciem adhuc clare non videam, & per me non sufficiam, obsecro, illustra perfectius cor meum, & corda illorum, quibus praedicatura sum.

*Gregorius. A nobis dilectus corporaliter tunc abiit, quando post resurrectionem in caelum ascendit. Tunc autem reuertetur, quando in finem mundi resuscitatus corporibus hominum, omnibus in iudicio manifestabitur. Qui uere similis capreae & hynnulo ceruorum apparebit: quia in carne nostra ueniens ad iudicium omnibus se monstrabit. Per capream enim quae mundum est animal, ecclesia designatur, quae dum in celestibus merito habitat, quasi in montibus pascitur. Per ceruos autem quid aliud quam patres antiqui designantur, ex quorum carne Christus natus, quasi hynnulus ceruorum mundo est praesentatus? Bethel autem domus Dei interpretatur. Quae bene Ecclesia Dei dicitur, quia in ea dominus habitat, dum per fidem corda nostra mundantur. Super montes ergo Bethel similis capreae hynnuloque ceruorum apparebit, quia in ea humanitatis forma ad iudicium ueniet, quam ab Ecclesia sumptit, quando in hoc mundo ex patrum progenie quasi hynnulus ex ceruis humilis natus fuit. Qui uere & similis capreae & super montes Bethel apparebit, quia & ex humanitate quidem similis Ecclesiae erit, & tamen super ipsos summos, qui quasi montes excellent, in Ecclesia sublimior eminebit. Qui dum uenire moratur, quia eum semper sancta anima perquirere nititur, ideo sequitur. *In leculo meo, &c.*

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

Primum impedimentum idolatriae.

1. *Capite no.* Post amoris sponsi & sponsae promotiua, hic interferuntur impeditiua: Et licet plura fuerint in deserto, ubi populus pluries offendit Deum, tamen hic ponuntur duo magis notabilia. secundum ibi: *In leculo meo.* Primum autem impedimentum est de adoratione vituli, quod fuit maximum, ad quod inductus fuit populus per aliquos ad idolatriam magis pronos, & fraudulenter sub specie boni dicentes Aaron, Exod. 32. a. Fac nobis Deos qui praecedant nos: Moyse enim viro huic, qui nos eduxit de terra Aegypti, nescimus quid acciderit, quasi dicant, non possumus procedere sine ductore, & isti postea fuerunt interfecti per Leuitas, ut ibidem habetur. & hoc est quod dicitur: *Capite nobis.* id est, interficite.

2. *Vulpes paruulas quae demoliuntur vineas.* id est, personas dolose inducentes populum ad idolatriam.

3. *Nam vinea nostra.* id est, plebs Israelitica, Esa. 5. b. Vineam domini exercituum domus Israel est.

4. *Floruit.* Floruerat enim haec vinea in receptione legis deuota, & sicut tempore floritionis vineae vulpes ibi transeuntes & flores excutientes faciunt magnum damnum, sic praedicti idololatrae in vinea Israel fecerunt magnum damnum spirituale, veruntamen quia Leuitae iunxerunt se cum domino

domino & Moyse, Exod. 32. f. *Si quis est domini iungatur mihi, congregatique sunt ad eum omnes filii Leui, qui erant pars notabilis populi:* ideo in persona eorum dicit sponsa.

5. *Dilectus meus mihi & ego illi.* Et non vitulo confutilli.

6. *Qui pascitur inter lilia.* id est, delectatur in personis mundis ab idololatria.

7. *Donec aspiret dies.* scilicet expiationis in quo ad preces Moyse dominus fuit placatus populo de peccato vituli, propter quod subditur.

8. *Et inclinentur umbræ.* In Hebr. habetur. *Fugiant umbræ.* id est, dicti peccati maculae, & propter Dei placationem subdit sponsa.

9. *Reuertere di.* diligendo me sicut prius.

10. *Similis esto dilecti mi capreae.* id est, sic istud celeriter.

11. *Super montes Bethel.* id est, super montem Sinai, ubi dominus loquebatur Moyse, qui dicitur montes in plurali rationibus supra dictis & dicitur mons Bethel, id est, domus Dei, quia habitauit ibi cum Moyse, tamen in Hebraeo habetur. Super montes Bather, id est, perditionis vel separationis, scilicet Dei à populo, ut dicit hic Ra. Sa. quia tunc temporis dixit dominus Moyse. *Vade, & descende de loco isto:* peccauit populus tuus, &c. & sequitur. *Non enim ascendam tecum: quia populus durus cervicis est,* tamen finaliter ad preces Moyse concessit se esse ductorem populi.

CAP.

CAP. III.

In lectulo. Orantibus prædicatoribus de Iudæa, ecce Gentilitas spiritu diuino afflata ad agnitionem suæ salutis aduenit, & inuentam firmo amore tenet. Vnde sequitur. *Vox eius plene intrantis.*

In lectulo. Gregorius.

Moraliter. Moraliter. Lectulum

tibi sancta anima in nocte facit, dum omnes mundi perturbationes fugiens, secretum in quo requiescit comparat. In hoc lecto dilectum querit, quia dum a sollicitudinibus vacat in eius inquisitione quomodo ad illum perueniat requiescit, sed dum in mundo viuit, tenebras mundi a se perfecte non excutit,

& quanto grauius patitur, eo frequentius querit, & feruentius eum, quo inuento tenebras amplius non patitur.

Sed quia in hoc mundo non inuenit, ideo subditur. *Quasiui eum, & non inueni.* Quia vero maximo desiderio æstuat, & quicquid tenet ei non sufficit, donec dilectum inueniat, ideo perseverantiam inquisitionis subiungit: *Surgam, & circumibo.* In lectulo. Ex quo Adam peccauit, cæpit homo in terrenis quiescere, & tamen ducere ratione quasi per somnium veram beatitudinem intellegens, ipsam in terrenis putabat consistere.

Hiero. Moraliter. In lectulo anima deum querit, quando in suo otio quidem appetit deum videre, & ad eum de carce re carnis exire desiderat, sed non conceditur, & abscondit se sponso, ut non inuentus, ardentius queratur.

Et non inueni. Quia mihi Gentilitati non angelus, non propheta, non quilibet doctor in dubijs lumen diuinæ cognitionis ostendit, ideo non inueni, quod ubi cõperi. quod in lecto non posset inueniri, proposui in animo meo de lecto carnaliu voluptatũ exurgere, & ad laborẽ salutiferæ inquisitionis accingi, terra, & mari publice, & priuatim vniuersorum quos sapientes audire magisteria adire. Vici sunt spirituales viri, qui dum

dum ad celestia gradiuntur, angustã viam tenent. Platea, i. D. seculares, qui multas voluptates sequuntur, & lata via incedunt. Oes ergo circũt, quia omnes sanctos, qui sunt, vel fuerunt, mente conspiciunt, & imitatur, etiam in secularibus aliquando inuenit, qd̃ valeat ad inquisitionẽ sponsi, sed postquã laborẽ

geminatum inquisitionis ostendit, iterum difficultatem inuentionis subdit: *Quasiui, & non inueni, sed dum querit & non inuenit, ipsa & queritur, & inuenitur.* Vnde dicitur: *Inuenerunt me vi.*

Quasiui. Plurimo labore mundo peragrato, sapientium verbis discussis nil certum de via veritatis addiscere potui.

Inuenerunt me. Cum sic inquirerem, dominus hanc instantiam inquisitionis videns, tandem se manifestare dignatus est, & cui inspirauerat, ut quæreretur querenti donauit, ut inueniret.

* Gregorius. Quid per vigiles, nisi doctores Ecclesiæ designantur? Qui dum lucradis animabus, & scriptis, & dictis inuigilant, ubi san-

cti desiderij aliquantulum sentiunt, augmentare ad melius nunquam cessant. Hi sponsam querentem inueniunt, quia piam animam Christum inuenire satagentem excipiunt, & ut citius inueniant præceptis instruunt, exemplis accendunt. Quos illa interrogans dicit. *Num quem diligit, &c.*

Num quem diligit. Illis volentibus docere, ista flagrans nimio amore prior alloquitur: *Num quem diligit.* Ecclesia interrogat vigiles, cum prædicationem intente suscipit, & in ea bonorum operum exhibitione fructificat.

Cum pertransissem. Per eos transit, quia in ipsis videt formam eius quem querit, & tamen transiit, quia deum, qui est ultra incipit imitari, & intueri. Transit Petrus vigiles, dum contemnit prophetas, & domino prophetarum dicit: *Tu es Christus filius dei viui.*

Donec introducam illum, &c. Donec in fine mundi synagogam

dere ad locum de quo locutus est dominus, quia peccauimus, Nu. 13. g. & sic quodammodo quærebant dei beneuolentiam, propter quod in persona talium dicit sponsa.

Num quem diligit anima mea uidi. ad Moysen, & Aaron sermo nem dirigendo. Et quia non responderunt secundum eorum desiderium, sed magis ad contrarium, Nu. 14. g. Noli te ascendere, non enim est deus vobiscum, & ideo ad dictam petitionem non ponitur hic responsio.

Paululum cum pertransissem. Hic consequenter ponuntur quædã supra dictorum declaratiua, scilicet amoris sponsi, & sponsæ. Et primo ponitur huius amoris reformatio. secundo, sponsæ commendatio. ibi. *Quæ est ista.* Circa primum dicit sponsa: *Paululum cum pertransissem.* scilicet Moysen, & Aaron, de quibus fit sermo immediate præcedens.

Inueni quem diligit anima mea. quia mortuis Aaron, & Moysen, & tota illa generatione, quæ exierunt de Aegypto a 20. annis supra, ut prædictum est, populus Israel inuenit deum propitium sub Iosue duce, qui mirabiliter Iordanem transiit, & potenter aduersarios deuicit.

Tenui eum, nec dimittam. quia toto tempore Iosue populus non recessit a dei seruitute, Iosue ult. d.

Donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. idest donec figam eius tabernaculum in Silo, Iosue, 18. a. Ibi enim habuit primum tabernaculum domini stabilem mansionem, ut dictum fuit super librum Iosue, & primi Regum. Dicitur autem illud tabernaculum, in quo deus specialiter habitabat, domus matris, & genitricis sponsæ pro populo Israel, qui tunc erat, quia de oblationibus paritum eius factum fuerat in deserto, Exod. 35. Et quia quies populi in seruitute dei erat desideranda, ideo subditur.

1 Adiuro

CAP. III.

a. Ecce plenitudo gentium. b. Multiplices tenebras ignorantiz.

N lectulo meo per noctes quasiui

a. Modo integre, quem prius incognitum quærebat. b. Summum bonum. c. Multoties secundum diuersa præcepta philosophorum.

quem diligit anima mea quasiui illum

a. A lecto mundi. b. Diligenter inuestigabo.

lum, & non inueni. Surgam, & circumibo

a. Per totum mundum. b. Arte viucentes, idest, maiores & spirituales. c. Minus sapientes.

Latiore præcepta tenentes, id est, minores licite mundo viuentes:

ibo ciuitatem, per vicos, & plateas quæram quæ diligit anima mea.

a. Qui parati sunt ad docendum. b. Solliciti præcones.

ma mea. Quasiui illum, & non inueni. Inuenerunt me vigiles, quia

a. Qui pia solitudine ad custodiam ecclesiarum verbo prædicationis excubant. b. Quia via potero illum assequi.

† custodiunt ciuitatē. Nū quæ diligit anima mea vidistis? Paulus

a. Cum cœtibus eorum me misissem, & eorum dicta percurrissem. b. Quia quam cito aliquis uero intuitu deum exquirat, statim deum inuenit.

lū cū pertransissem eos, inueni quæ diligit anima mea. Tenui

a. Eius fidem, vel operationem pro aliqua tribulatione. b. In collectionem, quia tunc omnis Israel saluus fiet.

ei eum, nec dimittam, donec introducā illum in domum

a. Ut eos inhabitet.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

In lectu. Hic ponitur secundum impedimentum, quod contigit exploratores, qui terruerunt populum intantum, quod dimisso Moysen, & arca domini voluerunt reuertiri in Aegyptum, dicentes, Nu. 14. a. *Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum.* propter quod dominus iratus dedit sententiã irretractabilem, quod omnes egressi de Aegypto a 20. annis, & supra morerentur in deserto præter Caleb & Iosue, & hoc impedimentum lamentatur sponsa, dicens.

In lectu. idest in Moysi tabernaculo, ut dictum est sup. i. ca.

2 Per noctes. i. tẽpore tribulationis excitatę per exploratores.

3 Quasiui quem diligit. Moyses enim, & Aaron in tabernaculo orauerunt dominum pro populo, ut dicta sententia temperaretur, sed quia non fuerunt exauditi, ideo subditur: *Quasiui illum, & non inueni, &c.*

Surgam, & circumibo ciuitatem. idest, desertum annis quadraginta, quod licet non possit dici ciuitas secundũ se acceptũ, tamen dicitur ciuitas propter multitudinem populi ibi circumcuentis, in qua erant sexcenta milia absque mulieribus, & paruulis.

4 Per vicos, & pla. quia in omni loco ad quem populus declinabat, implorabat dei misericordiam. Et consequenter reuertitur ad factum Moysi, & Aaron dicens.

5 Inuenerunt me. idest Moyses, & Aaron, ut dicit hic. Ra. Sa. eo quod vigilabant super custodiam populi, & annuntiauerunt populo sententiam domini. Sed quia die sequenti populus penitens de dicta rebellionẽ dixit: *Parati sumus ascendere*

Diuisio.

A. 12. b. Matthe. 19. c.

F

Gogam, per quam auditum fide suscepimus, & mysterium regenerationis ad fidem eius reuocare satagam.

A Ecclesia Gentilis in fine reuocabit synagogam, quæ prius vocarat illam per apostolos.

a *Adiuo vos.* Christus audiens se per hos introducendum, ad

iurat ne ei parent impedimentum. *Adiuo*

vos. Ideo repetit hic

versiculus in cantico

amoris, ut non mino-

re se dominus eccle-

sia de gentibus, quæ

de Iudæis collectu cu-

ram habere, sed equa-

lem pro vtriusque pa-

ce solitudinem gere-

re designet. Non mi-

nus enim hæc regina

austri capitur amore

sponsi, quam prima

amica de Iudæis.

b *Cervosque.* Cervi e-

infectute serpente

comedere, & pfiti a

veneno concepta, ad

fontem properare, & inde potando iuuenescere, cadentibus

pilis, & cornibus, quod cuique fideli competit per lauationem

baptismi.

c *Quæ est ista.* Vterius agit de ecclesia de gentibus conuersa

quomodo ab apostolis fundamento accepto, deinde per suc-

cessus temporum, & graduum promotiones sit multiplicata.

Quæ est ista. Iudæi conuersi videntes et gentes conuerti, & in

amore sponsi pariter recipi, non ex inuidia, sed quasi admi-

rantes, & de societate fratrum congaudentes, inquirunt si sa-

lus sit promissa gentibus, quod multum fuerat dubium.

d *Quæ ascendit.* Eodem tempore, & dormit, cum a carnali-

bus desideriis se alienat ecclesia, & bonis operibus ad visio-

nem sui conditoris appropriat.

e *Per desertum.* id est per medium gentium, quæ nulla erant

virtutum fruge fecunda, quas nullus propheta, vel angelus

ad cultum dei instituerat. vel, *ter desertum, sicut virgula sumi.* quia à

mundi illecebris separata celestibus præceptis est dedita. Fu-

mus eodem tempore partim oritur, partim qui prius ortus

fuerat, solet in sublimioribus disparere. Sic ecclesia in qui-

busdam suis membris semper gignitur noua, in quibusdam,

qui prius nati fuerunt, semper colligitur ad celestia. Fumus

ex igne natus ad alta conscendens paulatim se humanis sub

trahit aspectibus, sic ecclesia igne sancti solus spiritus in a-

morem dei accensa ascendere non desinit, donec a terrenis

abstracta ad invisibilia celi rapiatur.

f *Quæ est, inquit ista, quæ ascendit à deserto, sicut virgula sumi re-*

dolens myrrham, &c. * Theodo. Oblitura sane compositio.

Dum .n. Hebræorum linguæ deseruiunt septuaginta inter-

pretes, sententiam non explicarunt. At Aquila, & Symmac.

sensum nobis perspicuum reddiderunt, dicentes, Sicut simili-

tudo sumi ex sustinimento. Imitatur aut, & virgulam sape sus-

simetum fumus in aere veluti expressus. Nec immerito istam

fumo sustinimenti similem dicunt, quæ ut beatus ait Paulus,

membra sua constituit hostia uiuentem, sanctam, deo placentem, quæque

sacrificat assidue laudis hostiam, & membra sua, quæ sunt su-

per terram mortificat, & Christo coniuncta est, & offert se ipsam

holocaustum

holocaustum deo. Declarant aut, cuiusmodi ipsam sufficientem D
fimo compararint myrrham. & thymum ex vniuersis pulueribus
vnguentarij. Thus vero tribui ex lege Mosæ facile intelli-
git, quia myrrha condunt corpora defunctorum. Quæbræ, qui
sponsæ pulchritudinem ammirantur, eam his nominibus indi-

a *Quæ gemit in fide.* **b** *Ut in perseverantia bonitatis eorum quiescat.*

c *Quæ me intravit ad viuendum.*

a *matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Adiuo vos.*

a *Quæ de Iudæis in fide processit.*

b *Ne saluti eorum contradicatis, neque illos inquietis, qui de*

præputio ad fidem conuenerunt.

b *filia Ierusalem per capreas ceruosque camporum, ne*

susciteris, neque euigilare facias dilectam donec ipsa

a *Surgere.* Designat quod ecclesia de gentibus spontanea sit subitura se uigiliis, & laboribus pro

b *domino.* **c** *Quanta laude, & admiratione digna.*

c *Ab infimis uoluptatibus ad altum uirtutum, imo ad deum.*

d *Ecce modus ascensionis.*

c *velit. Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut & vir-*

a *Recta, & extenuata.* **b** *Propter agilitatem.* **c** *Editi.*

d *Ex multis uirtutibus.* **e** *Mortificationis carnis, quæ est pars arcum.*

f *Suauitatis orationum.* **g** *Ne per singula omnium uirtutum curram.*

g *gulâ sumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi*

a *Per sexaginta sortes uniuerses prædicatores accipimus, qui decalogum legis perfectione im-*

b *plent, & denarium retributionis pro perfectione operum expectant.*

i *pulueris pigmentarij. En lectulum Salomonis, sexaginta*

g *Ex aromatibus.* Nota quod aromata commemorans, primo myrrham, deinde thus, & postea vniuersi pulueris pigmen-
ta, ponit, quia prius est mortificare concupiscentiam carnis, postea offerre deo placabilia vota cordis, & sic cum humilitate crescere in omni uirtutum genere.

h *Pigmenta.* in puluerem redacta valent ad confessionem. Sic uirtutes cum non extollunt animum, sed quasi in puluerem reputatione agentis rediguntur, ad perfectionem perducunt. Pigmentarius, vel homo, qui operam dat uirtutibus, vel deus, qui uirtutes largitur.

i *En lectulum.* Priori amice miranti respondet Gentilitas de terminans, quo ascendat, scilicet ad lectulum, & per quid ascendat, quia scilicet media fercula sunt charitate confecta, & probat se in eandem sponsi dilectionem accessisse, in qua prior est, quia similiter habet nuptialem apparatus, & prædicatores habet, quos deus ad nos non misisset, nisi eos prælegisset.

En lectulum. Lectulus veri pacifici, æterna beatitudo, in qua rex cum sanctis quiescit, ad quem ecclesia per desertum partim quotidie peruenit, tandem perfecte perueniet. Vel etiam lectulus dei, est in præsentem quietam conuersationem sanctorum. Vtrumque lectum ambiunt fortissimi, quia & præsentem quietem, & pacem ecclesiæ prædicatores contra incursum tuentur, & internam patriæ celestis quietem, quique perfectiores fixa intentione speculantur.

* *Psellus.* Hæc amici ad virginem dicunt, lectuli sponsi pulchritudinem explicantes, quo magis succedat sponsæ desiderium. Tu uero mihi ad horum expositionem diligenter attende. Lectulus Salomonis est eorum, qui saluantur locus. Sexaginta autem fortes, qui illum ambiunt, sunt illi ipsi perfecti, qui saluati sunt. Sexaginta uero dñr, quicunque uera gratia præstantes, demonum qui per noctes homines oppugnant, agmina formidine repleuerunt. Quemadmodum gladio vi accinctus, imbelles homines, & in preliis minus exercitatos perterrefacit. Illi .n. signo crucis tanquam gladio accipiti armati, aduersus principatus, & mundi, & tenebrarum principem Satan contiterunt.

a Israel

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Adiuo vos filia Ierusalem.* & exponatur, ut supra præced. c.

2 *Ne suscitatis neque euigilare faciatis dilectam.* id est ne declinetis ad idololatriam, per quam interruptitur quies ista. Contra rium tamen fecerunt post mortem Iosue, ut patet libro Iudicum, ut dicitur postea.

3 *Quæ est ista.* Hic consequenter ponitur sponsæ commendatio. Et primo hæc commendatio ponitur sub parabola mulieris uirtuosæ, & secundo, sub parabola mulieris speciosæ, ca-

Diuisio.

sequenti. Prima in duas, quia primo, ponitur dicta commendatio. Secundo, concluditur intentio conclusio, ibi: *Egredimini.*

ii. Prima adhuc in tres, quia primo commendatur de sacrificiorum oblatione. Secundo, de castrorum dispositione, ibi: *En lectulum.*

En lectulum. Tertio de tabernaculi compositione, ibi: *Ferculum.*

Circa primum sciendum, quod post oblationem sacrificiorum in altari holocaustorum, quod erat sub diuo, sacerdotes

offerebant thymiam in altari incensi, quod erat in tabernaculo,

culo, & tunc erant sacrificia consummata, ut habetur Hebr. 9. & quantum ad hoc dicitur: *Quæ est ista, id est, quam placida in conspectu dei.*

4 *Quæ ascendit per desertum.* tendebat enim ad terram promissionis, quæ altior est illo deserto.

5 *Sicut virgula sumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris.* quod dicitur propter thymiam compositum ex pluribus aromaticis rebus, Exo. 30. & designabat deuotionem populi, per quam merebatur ad terram promissionis introduci.

6 *En lectulum.* Hic consequenter commendatur de castrorum dispositione, quæ optime disponebantur circa tabernaculum, ut plenius dixi, Numer. 3. Tres enim tribus erant in parte orientali, & tres in occidentali, & alie sex in parte a-

Castrorum dispositio.

quilonari, & meridionali, & hoc est, quod dicitur. *En lectulum Salomonis.* id est tabernaculum foederis, quod dicitur dei lectulus sup. i. c. qui deus nomine Salomonis intelligitur in hoc lib. ut dictum est sup. i. c.

7 *Sexaginta fortes.* id est sexagesies decem milia, qui faciunt sexcenta

ca

a *Israel.* id est vir videns Deum, quo nomine iuste vocatur omnes, qui ad diuinæ visionis gaudia tendunt. Inter quos fortissimi sunt, qui vel celestis dono speculationis sublimantur, vel prædicationis ministerium suscipiunt.

b *Omnes tenentes gladios.* Qui indefinenter habent verbum Dei in promptu, & ad

refecanda superflua & in se & in subditis, & ad repellendos hostes & conculcandos. *Omnes tenentes glad.* Verbum Dei tenent, & periti sunt qualiter vtantur illo, tam alios quam se quantum ad vicia expugnando.

c *Ad bella doctissimi.*

Quia tot milibus annorum contra diabolum in carnis fragilitate pugnaverunt, ex assiduo vsu docti sunt.

† strati, oper-
torium Taber-
naculi dispo-
situs.

d *Propter ti.* Ne infideliæ tentatoris, si eos securos inermesque repererint sternant: & ne eis expugnatis lectulus quem custodire debuerunt, sedetur scilicet ne præsens pax ecclesiæ violetur, & sic futura beatitudo amittatur.

e *Fercu.* Non solum per hoc, quod & in præfenti in lectulo Salomonis quiesco, & ad futurum lectulum festino, & fortissimos custodes habeo, apparet quod salus sit promissa gentibus, sed etiam per hoc quod de nobis fecit quoddam ferculum, id est quos de loco ad locum ferret sui verbi dispensatores, vel in quibus ipse per mundum feratur. Vel ita: Pacificus ad cuius lectulum propeto, ita muniuit me, & hoc fecit per ferculum, id est per apostolos, per quos, sicut in cathedra fertur, quos ad meam salutem vel nostram misit.

* *Theodoretus.* Ferculum hic rursus sanctos intelligamus, qui nomen Domini in conspectu gentium & regum & filiorum Israel promulgarunt.

f *Reclinatorium aureum.* id est sui speculatores plenos diuinæ sapientia, vel reclinatorium facit in ferculo: cum spem perpetuæ quietis fidelibus promittit. Aureum, quia requiem uæ visionis gloria coruscant præparat.

Ascensum

g *Ascensum purpureum.* Ascensus sunt illi per quos aliquis potest scandere primum ad virtutes, postea ad sancta sanctorum, qui sunt purpurei, id est ad martyrium prompti. Vel ipse virtutes sunt ascensus, quæ sunt vera purpura, quibus decorantur animæ fideles. Vel ipse Christus ascensus, per quem

& in ecclesiam & in celum intratur. Purpureus quia lauit nos in sanguine suo, & nullus ingreditur ecclesiam, nisi sacramentis dominicæ passionis imbutus.

h *Media charitate constrauit.* Vel charitate qua pro nobis passus est. Media, id est ecclesiæ corda, instar strati parauit, ubi fideles animæ molliter quiescant:

quia totam eam intrinsicus supernorum amore repleuit. vnde addit,

Propter filias Ierusalem.

Propter animas ecclesiæ desiderio æstuant

tes, quia quanto magis nos dilexit, tanto magis ad patiendum pro eo nos accendit.

Media. Gregor. Ecce

consolatio. Qui non potest sanguinem pro domino fundere, diligit proximum propter filias Ierusalem, quia non sunt dicendi filij, id est firmi, sed filia quæ per charitatem à Dei ædificio non alienæ sunt.

i *Egredimini & videte filia Sion regem Salomonem.* Pulchro ordine post enarrata regis dona, ipsam quoque speciem & ornatum eius prædicare incipit, & ad videndum eum inuitat. Et attendendus est ordo, & successus huius ecclesiæ quæ de Iudæorum primitiis instituta, prælati, iudicibus, alijsq; gradibus illam primam iam post apostolos tepidam admonet, ut successoribus & contribulibus eorum, à quibus prædicata fuit, vicem reddat.

k *In diademate.* Quasi latentem in humanitate, qua vicit diabolum, & caro fuit causa huius victoriæ, nisi Deus carne obumbraretur, diabolus eum non aggrediretur. *In diademate.* id est in illa spinea, qua coronauit eum Iudæa mater sua.

l *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

m *In diademate.* id est regia dignitate.

n *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

o *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

p *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

q *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

r *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

s *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

t *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

u *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

v *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

w *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

x *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

y *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

z *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

aa *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

ab *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

ac *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

ad *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

ae *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

af *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

ag *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

ah *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

NICOLAUS DE LYRA.

ta milia pugnatorum, qui excubabant circa tabernaculum, Num. 2. & adhuc erant tria milia ducenti quinquaginta, sed non computantur hic, quia scriptura frequenter tales minutias omittit. Ponitur autem hic vnus fortis ad designandum decem milia, quia per sexaginta fortes sexagesies decem milia intelliguntur, vt dictum est, eo modo loquendi, quo dicitur de Dauid 2. Regum, 18. a. Tu vnus pro decem milibus computaris.

1 *Ex fortissimis Israel.* Hoc dicitur ad excludendum mulieres & paruulos & debiles ex senectute, qui non procedebat ad bella, qui sunt.

2 *Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi.* Vniuscuiusque ensis super femur suum. Quia erant prompti & parati ad pugnam contra inimicos.

3 *Propter timores nocturnos,* id est propter subitum aduentum aduersariorum, qui solent magis irruere de nocte.

4 *Ferculum fecit.* Hic tertio commendatur de tabernaculi compositione, ad cuius constructionem obtulit populus deuota mente deuota atque promptissima, Exod. 35. quia tamen hoc fuit ad mandatum Dei, qui præcepit fieri tabernaculum fidei. Ideo dicitur: *Ferculum fecit sibi rex Salomon.* id est ipse Deus ad cultum suum. Quod dicitur hic ferculum à fero fers, quasi fericulum, quia portabatur per Leuitas de loco ad locum vt patet Nu. 4. vnde in Hebr. sic habetur: Papilionem tibi fecit rex Salomon. Est autem papilio domus portatilis Libani. Dicit enim Ra. Sa. quod Iacob antequam descenderet in Aegyptum, vidit in spiritu filios suos inde postea exituros, & tabernaculum Deo facturos in deserto, ubi non habentur ligna Sethim, de quibus tamen factæ sunt tabule tabernaculi & vectes & arca & plura alia: propter quod portauit secum in Aegyptum semina & radices arborum ad opus illud

illud necessarium de monte Libani, qui est in terra Chanaan: & hoc modo tabernaculum dicitur factum de lignis Libani. Si quis autem dictum Ra. Sa. non recipiat licet non videatur aliquid absurdum includere, potest dicere.

5 *De lignis Libani.* id est de lignis similibus illis, qui crescunt in Libano.

6 *Columnas eius fecit argenteas.* Quia intra tabernaculum erant quatuor columnæ, quarum bases erant argenteæ, & in illis columnis pendebat velum diuidens sanctum sanctorum: & ideo dicuntur argenteæ à base, quæ sustinet totum residuum, Exod. 27.

7 *Reclinatorium.* id est propitiatorium quod erat quasi sedes Dei.

8 *Aureum.* Quia totum de auro purissimo. Exod. 25.

9 *Ascensum purpureum.* Ascensum hic vocatur velum predictum, eo quod in columnis erat sursum eleuatum, & purpureum, eo quod erant ibi varietates purpureæ intextæ, Exod. 36.

10 *Media charitate constrauit.* Quia post velum intra sanctum sanctorum super pauimentum erat arca, in qua erant tabulae, & vna aurea habens manna, & virga Aaron quæ frondebat, quæ erant diuinæ charitatis ad populum signa.

11 *Propter filias Ierusalem.* id est propter personas de populo Israel quibus Ierusalem metropolis erat futura, pro quarum salute ante propitiatorium fiebant orationes à summo sacerdote.

12 *Egredimini filia Sion.* Hic infertur intenta conclusio, scilicet quod ex consideratione predictorum beneficiorum populus attendat dilectionem Dei erga ipsum, & potissime in legis datione, per quam populum illum sibi elegit & sibi desponsauit. Ideo dicit: *Egredimini filia Sion.* de meditatione terrestri & carnali.

13 *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

14 *In diademate.* id est regia dignitate.

Quo

a Quo coronauit eum.

A Qua humanitate, honestauit eum mater, in hoc quod virgo est, non deturpans, ut alie mulieres, forde originalis peccati, & mittit nos ad historiam. Quasi:

Credite natiuitate, passionem, resurrectionem. Hæc descriptio pro

a quo coronauit eum mater sua, in die desponsationis illius, **b** et in die lætitiæ cordis eius.

^a Maria. ^a In annuntiatione, quæ fuit initium charitatis, quando desponsata fuit ecclesiæ. Christi, vel ipsa virgo deitatis.

^b Matris quantum ad deum, vel filii quantum ad ecclesiam.

^a Videre. ^a Quia rationalis.

pro ecclesiæ multiplici- D.
tate extenditur.

b Desponsationis illius. Si illius, referimus ad matrem, dicimus in tempore annuntiationis. Si ad filium resurrectionis, quæ præcipua læti-

tia fuit, quia tunc solum est genus humanum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quo coronauit eum mater. idest plebs Hebraica, quando legem suscepit, tanquam domini, & regis sui, eo modo loquendi, quo populus aliquis dicitur coronare aliquem in regem suum, quando recipiet eum in regem, & dominum, sicut de Dauid dicitur. 2. Reg. 5. Et venerunt vniuersæ tribus Israel ad Dauid in Hebron. Et sequitur ibidem. Vixeruntque

Vixeruntque Dauid regem super Israel. Dicitur autem hic plebs Hebraica dei mater, eo quod nasciturus erat de ea secundum carnem per virginem Mariam, Matth. 1. b.

2 In die desponsationis eius. idest tempore dationis legis, in quo desponsauit sibi plebem illam, ut dictum est.

3 Et in die lætitiæ cordis eius. quia deo fuit placitum verbum populi dicentis, Exo. 24. b. Omnia verba, quæ locutus est, faciemus.

CAP. III.

a **Q**uam pulchra es. Cui sponsa de gentibus conuersa, iam tanta sit perfectionis, ut iudeis versa vice prædicet, & sponsum laudet, ipsa quoque digna laudis recompensatione a sponso recipit. Hæc descriptio pro ecclesiæ multiplici-

B tate extenditur. Pulchra actione, quia sicut virgula fumi per desertum ascendit, pulchra prædicatione, quia ad suum confortium proximam attrahit.

* Rup. O pulchritudo admirabilis, quæ sic admiratur, & collaudat pulcherrimus author ipse pulchritudinis septem præconijs. Considerauit oculos, dentes, labia, genas, collum, &

vbera, & pro singulis dilectus singula decantauit dignæ collaudationis capitula. & cæ.

Quid enim septem istis modulis decantatur? Quid in te, o dilectissima dilectarum, virgo

virginum laudatur a dilecto laudabili, quem laudat omnis chorus angelorum? Laudatur simplicitas, munditia, innocentia, doctrina, verecundia, humilitas, metus, & carnis integritas siue incorrupta virginitas. In oculis simplicitas, in capillis cogitationum tuarum munditia, in dentibus innocentia, in labijs doctrina, in genis verecundia, in collo humilitas, in vberibus tuis admiranda, & spectabilis est cum fecunditate virginitas. Simplicitas tua prudentia tua est, munditia tua supernorum desiderium est, innocentia tua religiositas est, humilitas tua vera contra diabolum fortitudo est, virginitas tua matrum, siue matronarum decus est. Hi sunt dulces moduli musicæ celestis quos libenter audimus, & intelligimus, & c.

b Oculi. i. sensus tui contemplatione spiritualium rerum sunt excellentes, & reuerendi. Per partes intendit laudare.

c Absque. Magna est gloria aperti operis, sed longe incomparabiliter æterna retributio, quæ videri non potest.

d Capilli

e Capilli tui, sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui, sicut greges tonsurarum, quæ ascenderunt de lauacro. Omnes gemellis foetibus, & ster-

ilis non est. Nec illi inter steriles deputantur, qui ablutuntur statim ex hac vita rapiuntur. Habuerunt enim sobolem fidei, quam vel ipsi pro se, vel alij pro ipsis confessi sunt. Habuerunt etiam votum bonæ operationis, quod inter oues Christi expectati fuissent, socialiter exercebant, unde dicuntur. Consummatus in breui expleuit tempora multa.

f Sicut

g Dentes tui, sicut greges tonsurarum. Sicut in capillis, fragiliores ecclesiæ populi, qui numerositatem præstant signantur, sic in dentibus fortiores quique, & ad regendam ecclesiam apti, qui firmitate prævalent.

h De lauacro omnes. Omnium est, baptismo purificari. Perfectorum est, & maxime eorum, quibus cura ouium est commissa, renuntiare omnibus, quæ possident.

i Gemellis foetibus. idest consimilibus foetibus, quia tales alios reddunt quales ipsi sunt. Vel duplices foetus, opera geminæ charitatis, ut fideles conuersi de utroque populo. Vel fides, & opus.

k Et sterilis non est. Nec illi inter steriles deputantur, qui ablutuntur statim ex hac vita rapiuntur. Habuerunt enim sobolem fidei, quam vel ipsi pro se, vel alij pro ipsis confessi sunt. Habuerunt etiam votum bonæ operationis, quod inter oues Christi expectati fuissent, socialiter exercebant, unde dicuntur. Consummatus in breui expleuit tempora multa.

l Sicut

CAP. V. T. III.

^a In operibus exterioribus.

† Vam pulchra es amica mea, quam

^a Interius in animo, vel in prædicatione.

^b Illi, qui prouident tibi, vel conuersatio exterior ad literam.

^c Quia spiritus sanctus in specie columbæ apparuit, merito illius nomine spirituali gratia signatur.

pulchra es. Oculi tui columbarum,

^a Id est, intentione, qua sola pulchra esset, & per quam illa sunt commendabilia.

^b Non nisi soli deo patens.

† absque eo, quod intrinsecus latet.

^a Attenuati, qui mundo renuntiantes soli deo adherent, & caput ornant.

^b In ascensu, & velocitate virtutum, in condescendendo puro pastu.

^c Ad beneplacitum dei. Quia promouentur in monte virtutum, quas si opus est attestantur, dum pro Christo patiuntur.

† Capilli tui, sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui, sicut greges tonsurarum, quæ ascenderunt de lauacro. Omnes gemellis foetibus, & ster-

^a Acerus testimonij. ^b Quia peccata rodunt, scripturas atterunt. ^c Innocentes.

^d Qui a quibus aueruntur superflua, & aliquando necessaria.

^e Quia in baptismo loti, in virtutes prodeunt.

^f Oculi, capilli dentes. ^b Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^g Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^h Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

ⁱ Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^j Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^k Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^l Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^m Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

ⁿ Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^o Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^p Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^q Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^r Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^s Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^t Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^u Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^v Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^w Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^x Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^y Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^z Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{aa} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ab} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ac} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ad} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ae} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{af} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ag} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ah} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ai} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{aj} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ak} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{al} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{am} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{an} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ao} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ap} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{aq} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ar} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{as} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{at} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{au} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{av} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{aw} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ax} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ay} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{az} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{ba} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bb} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bc} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bd} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{be} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bf} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bg} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bh} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bi} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bj} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bk} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bl} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bm} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bn} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

^{bo} Qui vel in se, vel in alijs fructum boni operis penerunt.

a Sicut vitta. Predicatores, vita dicuntur, quia fluxas cogitationes in cordibus hominum suis predicationibus restringunt ne diffuant, & cordis oculos premant.

b Coccinea. Quia dominici sanguinis quo redempta est ecclesia, pretium predicare non cessat, vel quia predicatio sancta charitatis ardore flammescit.

c Labia tua. Dentes, qui terunt, labia quae vita aperit.

d Eloquentium tuum dulce. Dum quae dicunt faciunt, suas predicationes hominibus quasi sapientias escas apponunt.

e Sicut fragmen mali punici, ita genae. In colore externus puniceo, voluntas martyrij: In albis granis, (quae cortice fracto videntur) candor virtutum, qui augetur, dum caro colliditur: candor etiam cum impleta passione miraculis nitent. In genis verecundia, in malo punico passio Christi. Habet ergo ruborem ecclesia in genis, cum sacramentum dominicae passionis fatetur verbis, & ostendit candorem, cum pulsata pressuris, castitatem puri cordis probat: & factis quid gratiae salutaris crux habeat, pandit.

f Absque eo. Licet sint magna, quae exterius apparent, maiora tamen in occulto retinent, quae diuini oculi soli vident.

g Latet. Confessionem viuificae crucis possunt oēs in ecclesia audire, pressuras ecclesiae videre, vel etiam miracula, quae ipsi ecclesiae sunt diuinitus collata, possunt infideles cum fidelibus intueri, ipsa autem sola anima nouit, quanto teneatur amore vitae inuisibilis, quanto amore erga deum, & proximum flammescat.

h Sicut tur. David. Turris, est expugnabilis praedicatorum constantia, quae ad defendenda fidei aedificia, & ad repellenda hostium tela, a forti manu dei, & desiderabili rege constructa est cum propugnaculis, id est, cum diuinarum scripturarum notitia, quando aperit sensum, ut intelligant scripturas, & dictis praecedentium suam confirmant predicationem, propugnacula etiam, miraculorum dona quibus predicatio astringitur. Nam sanatis morbis corporalibus, ad salutem animae facilius peruenitur.

i Collum tu. Collum extendimus, quoniam longius prospicimus. Sic predicatores, collum, pro hostium de longe speculationem. Turris, pro fortitudinem, & propter excelsum celestium gaudiorum contemplationem. Vel collum, quia cibos in corpus demittunt, vel quia corpus capiti iungunt. Vnde: Dominus dar panes, discipuli autem turbis apponunt. Propter aliud predicatorum, oculi, propter aliud, dentes, propter aliud, genae, propter aliud, collum vocantur. Propugnacula sunt in diuinis scripturis infringibiles sententiae, in quibus tuti sunt, qui de longe ab incuriantibus se defendunt.

K Mille

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sicut vitta coccinea labia tua. Sunt enim labia in parte ubi coniunguntur rubra, quae rubedo iuxta albedinem facit ad decorem.

2 Et eloquium tuum dulce. Id est gratum omnibus audientibus ipsum.

3 Sicut fragmen mali punici. quod est rubicundum in parte opposita soli.

4 Ita genae tuae. rubicunda in parte eminentiori iuxta albedinem circumstantem.

5 Absque eo quod. exponatur ut supra.

6 Sicut turris David collum tuum. rectum, & decenter eleuatum, & in hoc tenet similitudo.

7 Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreae ge. Id est habentia conformitatem eleuationis, non tamen nimiam, sed decentem, in quantum facit ad ostensionem sexus muliebris. Omnia praedicta faciunt, ut patet ad corporalem pulchritudinem mulieris. Per hanc autem parabolam intelligitur pulchritudo spiritalis sponsae secundum statum illius temporis cuius caput dicitur conuenienter Patriarcha Iacob, alio nomine dicitur Israel, a quo sicut a capite denominantur Israelitae.

Capilli immediate oriētes ab hoc capite sunt duodecim patriarchae. Oculi

K Mille clypei. Clypeus, ista firmissima ratio est, qua freti spiritus contra haereticos prodeunt, & se muniunt, dum illos percutiunt.

1 Omnis arma. i. omnis instructio, vel operationis, vel doctrinae celestis, per quam sancti non solum euadunt, sed etiam acies

superant malignorum dum quosdam ab errore, vel vitijs retrahunt, quae omnia a praetatis dependent, quia ab eis resistendi exemplum & vincendi accipimus. m Duo vbera. Multis figuris eadem ecclesiae mysteria repetuntur, sed repetita noui semper aliquid afferunt, & per ipsam nouitatem animos audientium amplius delectant. Duo igitur vbera, praedicatores de duobus populis qui oculi dicuntur, quia occulta prospiciunt. 10 Dentes, quia impro-

bos corrigunt, & in corpus ecclesiae traiciunt Collum, quia vitale flatu, eterna gaudia praedicando ministrant, & cibos doctrinae. Vbera, quia lac paruulis in Christo infundant, qui sunt hinnuli capreae, quia acutae, quae sunt agenda, discernunt veloci cursu operationis de valle lachrymarum auolant. Gemelli, quia eandem fidem, eadem sacramenta, praedicant, qui ne lac, quod erogant, in eis deficiat, pascuntur floribus scripturarum, & exemplis sanctorum ea semper recolendo.

* Psellus. Et hoc conuenienter ad mulieris decorem extrinsecus dictum est. Intrinsecus venerabilem continet expositionem, & gratiam. Gemina enim diuinae Ecclesiae vbera intellige sanguinem, & aquam illam sanctam verbi, & saluatoris, ex quibus animae fidelium salutem hauriunt.

n Duo hinnuli. Duo populi, qui per humilitatem paruos se, & peccatores intelligunt, sed charitate currentes omnia obstacula mundi transeunt, & saltibus contemplationis ad superna conscendant.

o Qui pascuntur. Quia in his refectionem habent, qui florēt virtutibus, & splendent, dum ipsum deum quem desiderant, adhuc de vicino videre non possunt.

p Donec aspiet. Postquam dies illa, nec docendi vltra, nec discendi tempus erit, sed consummatis omnibus huius mundi tenebris omnes fulgebunt, sicut sol.

q Vadam ad montem. Et quia ecclesia per singula talis est, Vadam. i. addam gratiam, tam inferioribus, quam maioribus. Vadam. Quia novos populos quotidie congregabo. Et quia fermo est ad ecclesiam de gentibus, potest non incongrue videri promissa vocatio synagoga, quae in fine mundi est futura, seu vocatio quarumcunque gentium. Vnde mox de amplissima pulchritudine vnius eiusdemque ecclesiae, quae vel de Iudaeis, vel quibuscunque gentibus per totum orbem est congreganda, Mox subditur, Tota pulchra es.

a Tota

Oculi vero Moyses, & Aaron dirigentes populum. Dentes vero bellatores parati ad deuorationem aduersariorum, vnde dixit ille strenuus bellator Caleb, Num. 14. a. Sicut panem, possumus eos deuorare. Labia vero dulce eloquium profectia, Lenita cantores dicentes diuinas laudes. Genae vero rubicunda, alii Lenita ministrantes in altari holocaustorum, in quo erat ignis continuus. Per guttur autem intelligitur studio in lege, ut dicit R. Sa. propter hoc comparatur turri David munitae clipeis, quia per tale studium habentur arma contra impugnatores legis diuinae. Et per talem modum dicit magister sententiarum in principio libri sui, in quo ponuntur sententiae studiosorum in diuina lege. Fide nostra aduersus carnalium hominum errores Davidica turris clypeis munire, vel potius munitam ostendere studiumus. Duo vbera sunt duo tabulae testimonij, ex quibus fugitur lac sacrae scientiae, & deuotionis.

8 Donec aspiet dies. scilicet noui testamenti, de quo dicit Apostolus, Ro. 13. d. Nox praecessit, dies autem appropinquauit. vnde dicitur Luc. decimo sexto. d. Lex & prophetae usque ad Ioannem, in quo incepit dies noui testamenti.

9 Et inclinentur vmbrae. Quia in nouo testamento cessant figurae adueniente veritate, cuius quodammodo erant vmbrae.

10 Vadam ad montem. Postquam Salomon descripsit mutuum amorem

a *Tota pulchra es.* Non solum in electioribus membris, quæ enumeravi, sed etiam in illis, qui pusilli, & fragiles videntur.

b *Veni de Libano.* Et quia vado ad te, tu debes venire ad me cogitatione, locutione, ope. Vel primus gradus est in carne pro bono opere, secundus in absolute carnis ad percipiendam beatitudinem in anima. Tertius recepto corpore, quando in resurrectione duplices recipient stolas. Veni, fide, veni opere, veni alios adducendo, vel ter veni propter fidem Trinitatis. Libanus mons Phœnicis, Hebraice interpretatur cādidatio, Græce thus, unde supra, Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Dum prædicatores convertunt tales ad salutem, crescit corona de principibus victis certamine eorum. Veni. *Quasi ne timeas, ne sola venias, quia multos tibi addam.*

c *De capite Amāna.* Amāna mōs est Ciliciæ. Sannir, & Hermon montes Iudææ, in quibus leones habitant, per quos demones notantur, qui contra nos sequuntur, & quia illi convertuntur, quorum corda fuerunt cubilia leonum, dum vicissim eorū confessione dominus creditur, quasi de leonū cubilibus coronantur, de quibus leo pellitur. Per Amāna habemus illos quos ipse, & per quos alios diabolus per magni studij vigilantiam decipit, & conterit. Per Sannir, eos ad quos ignorantia talis deceptionis volat. Per Hermon, tales qui quasi in natura proprii sunt ad nequitiam, non quod diabolus destinauit. Per cubile leonum, illos quibus & per quos alij persecutoria dominatur seditio. Per pardos hereticos, quorū distinctis dolis decipit, de quorum singulorum principalibus deus suis victoriæ confert coronam.

d *De cubilibus leonum.* Leones, propter superbiam, vel violentiam. Pardi propter crudelitatem, vel variationem malignarum artium. Montium nomine, superba infidelium corda designantur.

e *Vulnerasti cor.* Iō debes venire, & de acquisitione aliorū laborare, quia diligo te. Vel iō dabo tibi coronā de hominibus illis, quia præparasti mihi in te locū dilectionis. Omnis tua

tua pulchritudo mihi placet, sed maxime placet unitas catholica, quam & in prælatis, & in subditis video.

f *Quam pulchra.* Supra sponsa in dilecto verba laudabat, hic dilectus vbera commendat. in quo meretur unitas Christi, & ecclesiæ, quæ sunt duo, ut ait Apostolus in carne una, iō simili

1. Cor. 6. d.

harda alter alterum laudat. Doctrina est Christi, quæ datur, est ecclesiæ, quæ ministrat. Et merito amo te, quia doctrina tua, quæ continetur in superioribus vberibus, est pulchra ad consolationem infirmorum, & sustentationem parvulorum. Māma dilectio dei, & proximi, per quas mēs sancti sensus suos nutrit, dum deo charitate conglutinetur, & proximi, quod potest impendit. Quis mammas quantum sponsus diligit, in repetitione laudis manifestat dicens: Pulchriora sunt vbera &c.

† prospice.

g *Pfilius.* Hic rursum laudat divinæ Ecclesiæ vberum, hoc est, discipulorum incrementū.

Cam enim, ut mater liberorum amantissima, eos, populum scilicet ex gentibus enutritum, ad divinæ gratiæ mensuram videat pervenisse, nec amplius in sancta fide balbutire, aut hesitare, pro lacte vinū effundit quotidie altiora illis suggerēs instituta: Prius. n. ut rudiores docebat eos, & patrē, & filium, & spiritum sanctum deum unum adorarent. quod quidē erat veluti doctrinæ lac. Nunc autem monentur modestiā castitatem, temperantiam amplectantur, ut iustitiam diligant. Quæ quidem sunt veluti doctrinæ vinum.

g *Olor.* idest suaviissima fama fidei dispersæ per totum orbem, latior est, quam lex patrum, quæ in sola Iudæa coangustatur.

h *Super omnia aromata.* idest, super omnia bona opera, quæ faciunt improbi, quæ etsi aliquando hominibus placent, tamen deo nunquam, quia ex charitate non procedunt. Vel, super institutiones veteris testamenti, quæ fuerunt figura horum.

i *Fauus distillans.* Superius per labia, doctores, hic per labia ipsa vox

NICOLAVS DE LYRA.

amorem sponsi, & sponsæ. secundum statū egressus de Aegypto, & processus in desertum, hic consequenter idem facit secundū statū accessus ad terminum, s. ad terram sanctam. Et dividitur in duas partes, quia primo describitur quantum ad ingressum terræ. Secundo quantum ad statum ipsius possessæ. sequenti. Cuius primum excitatur sponsa ex duobus ad ingressum terræ. Secundum ponitur, ibi. Hortus conclusus. Primum autem excitatum est amor sponsi, & sponsæ, qui fecit eos concorditer ambulare, propter quod dixit sponsus: Vadam ad montem myrrhæ, idest ad terram Iudææ, quæ est montosa, & in qua crescunt aromatica, inter quæ est myrrha, quæ d. sponsæ, hoc debet excitare te ad veniendum illuc, quia consors ero, & dux viæ tuæ. hoc enim dixit dominus Ios. 1. a. Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum, non dimittam te, nec derelinquam. tu enim forte diuides populo huic terram pro qua iuravi patribus tuis. & ut magis excitet eam commendat eam dicens.

1 *Tota pulchra es amica mea.* Quia interfecisti illis imminente Moyse morte, qui peccauerant in peccato Phogor, Nume. 25. populus remansit sine notabili macula peccati sub Iosue.

2 *Veni de Libano.* Non est hic Libanus nomen montis in Iudæa existentis, sed alterius loci ultra Iordanem, unde filii Israel venerunt in Iudæam. Frequenter enim diuersa loca eisdem nominibus nominantur. Et dicitur hic ter veni, ad maiorem excitationem, sicut Iere. 22. g.

• Terra

Terra terra terra, audi verbum domini.

3 *Coronaberis de capite Amāna, de vertice.* In Hebræo habetur. Respices de capite Amāna, &c. *Su it enim Amāna, Sannir & Hermon nomina montium ultra Iordanem existentium, unde videtur terra Iudææ, & ideo populus Israel illic veniens aspicebat terrā sibi promissam gaudens propter eius pulchritudinem, & forte imposuerunt sibi sarta, vel coronas in signum exultationis, secundum quod habet translatio nostra. Coronaberis de capite Amāna, de ver. id est videbis terram tibi promissam de locis istis.*

4 *De cubilibus leonum.* In montibus enim illis erant cubilia leonum, & pardorum. non tamen nocuerant filiis Israel, sicut nec serpentes horribiles in deserto existentes, per quod filii Israel trāserunt, Deut. 8. c.

5 *Vulnerasti.* Modus est loquendi amantum ad expressionem amoris. **6** *In vno oculo.* idest in Moyse, qui supra dictus est oculus sponsæ, qui fuit deo valde amabilis, & propter eum fuit deus populo favorabilis.

7 *Et in vno crine.* idest in Ioseph, qui fuit deo valde acceptus, et fuit vnus de capillis sponsæ seu crinibus, ut dictum est supra.

8 *Quam pulch. exponatur,* ut supra de vberibus sponsæ, quæ dicitur hic.

9 *Pulchriora sunt.* propter pulchritudinem, & munditiam legis contentæ in tabulis.

10 *Fauus distillans, &c. Mel, & lac sub lingua.* hoc dicitur de orationibus deuotis summi pontificis, & ceterum, quæ fiebant in persona totius ecclesiæ.

• Et

Vox doctorum. Vnde & melli congrue cōparant. Fau⁹ mel in cera. Mel in cera, est spiritualis eloquiorū sensus diuinorum in litera distillans, quia pene singulę sententię multos habent sensus. Vel aliter: In fauo mel latet, cera inde est. Labia ergo fauus uocant, quia dū in carnis fragilitate sapientia magna habetur, quasi mel in cera absconditur.

a Mel, & lac sub lingua. Tāta est spiritualis dulcedo in verbis, quantum corporalis est in melle, & lacte, & hoc sub lingua, idest non cui libet patens sed tātum bonis. Qui peccantem asperere corripit, & inter aspera dulcedinis quiddam admiscet, habet mel, non in lingua, sed sub lingua.

b Odor vestimentorum. idest fama bonorum operum, quibus vestiuntur, ne nudi inueniantur, & quibus turpitudine præcedentium delictorum operitur, est sicut thus, quia in omib⁹ operibus suis orat cum bene operatur cum intentione perueniendi ad deū. vnde: *Sine intermissione orate.* Supra nomine vnguentorū, infusio sancti spiritus ostendit, quib⁹ corda fidelīū illustrantur, & ad spirituale certamen præparantur. Vocabulo vestimentorū, facta iustorū notant, quę foris sunt. Vnde & pulchra distinctione, quę per homines fiunt opera, thuri comparantur, quę vero diuina largitione, fiunt dona, modum comparationis excedūt. Cōsulte postq̃ singula ecclesię membra dominus sigillatim prædicauit, etiā vnguenta quibus tota esset delibuta, digna laude commendat. Nulla sunt quippe membra, vel magna, vel parua, q̃ nō huius vnctionis spiritualis sint infusione cōsecrata. Laudauit, & vestimenta, idest opera iustitię, quia & hic oē corpus eius ornatur. Nemo quippe in ea vitam meretur, nisi operibus iustis indutus, quę vel ipse fecit, vel si infans erat, alij pro eo fecerunt, & in illo.

c Hortus. Assimilauerat eam mulieri pro perfectione, p̃ speciositate, pro singulorum dispositione graduū, pro decentis vnitate compositione. Sed quia parum uideat amanti singulas partes sponsę singulis rebus pretiosis coequare, totū pariter plurimis, & maximis speciebus comparat. Cōparat igitur horto, pro copiosis operum fructibus, sine quo fieri quatuor contingit. In primis fons baptisimi, in quo nullus sequitur fructus. Deinde vnguenta, idest dona spiritus sancti, quę sunt prima fomenta, vt etiam arbores crescant, & fructus ferant, sci licet illa in cordibus rudium adhuc, & tenerorum proposita quando deliberant per spiritum sanctum, quia mundo renūciabūt, & aduersa sustinebūt, & similia. Postea arbores, illi ei dem, vel alij iam crescentes, iam florentes: Tandem fructus maturi, quorū operū perfectione iam reficitur Christus: Sed hic non ordinate, s̃m quod alterum sequitur post alterū, sed a digniori incipit, vt istius sponsę commendatio sit captabilior illi alij sponsę, cui istam intendit commendare. Duos hortos ponit, in quo status duo contemplatiuorū, & actiuorū signant, quorū vterque conclusus, quia ab aduersario colligi nō possunt, vel fructu priuari. Multi inter fideles cōuersantur

in quibus hostis habet locum, sed hi in horto fructificati non sunt computandi, sed ut palea erigendi.

d Fons signatus. Quia ecclesia, quę fontis nomine designat primū parua in Iudęa, postea dilatata est per orbē terrarum rectē subditur. *Emissiones tuę*, quia illa parua ecclesia de Iudęis,

adiuta fonte paradisi emisit ex se. Ecclesia fons, quia doctrina salutari redundat, vnde proximos irrigat. Signatus, quia spiritualis sensus indignis absconditur, nulla incurratione turbatur.

e Emissiones, idest fructus horti, s̃ opera, quę post plantationem, & irrigationem baptisimi prodeunt, sunt mihi mala punica, idest maturatione refectio, ita me delectans, vt paradisus.

f Cypri. i. directi, & in altū crescentes, in humanitate graciles, & attenuati, quorum operibus iuncta charitate inuiguit princeps. Cyprus diuinam gratiam, nardus dominicā passionem, crocus charitatē exprimit. Cyprus est in Aegypto aromatica arbor, semine candido, & odorifero, quod coquitur in oleo, & exprimitur, inde vnguentum regale, (q̃d cyprus dī) paratur. Sic in tenebris huius mundi diuinę gratię benedictio in pinguedine charitatis suscipitur, & flammis tērationum probatur, quibus sociatur nardus herba humilis, i. fides dominicę passionis, & imitatio. Coniungit ergo cyprus nardus, cum diuina gratia confortat nos compati Christo. Item nardus croco iungitur, cum in charitate Christi mortem libenter accipimus. Nardus est redolens, & calens, & significat charitatem. Crocus est aurei coloris, & significat diuinā sapientia imbutos.

g Fistula. & cin. Fistula, quę & casia, arbor aromatica, sed parua. Est autē robusti corticis, & purpurei, quę ad curandas viscere rum molestias valet, q̃ pro sui breuitate a quibuscūq̃ inter herbas odoriferas reputat, quę humiles spiritu significat, q̃ dominicę passionis memores ad patiendum pro dño sunt parati. Cinnamomū est brevis arbor, sed odorifera, & dulcis, cinerei coloris ad medicinę vsum fistulę duplo præstās. Et significat illos, qui se infirmos reputant, quorum humilitas apud deū dulcedinē habet, & laudē. Et bene post fistulā purpureā ponitur cinnamomū cinerei coloris, quia per recordationem dominicę passionis oritur nobis despectus nostrę virtutis. Fistula, & cinnamomū in horto cum lignis Libani prodeunt, quia in ecclesia, qui humiles, & patientes sunt, cū illis, qui ecclesiam prædicando, vel virtutes faciendo mununt, palmam retributionis expectant.

h Cum vni. li. Sicut fistula, & cinnamomū, humiles sanctorū cogitationes, sic & ligna Libani, quę alta, & robusta sunt demonstrant sublimes sanctorū actiones, & orationes. Myrrha, imputribile reddit corpus, & significat illos, qui amaritudine, & patientia corpus suum reddunt securum a motibus carnalibus, & ab omni aduersa parte. Aloe non tantam vim habet, quantam myrrha, sed tamen valet contra putredinem.

Primis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. Hoc dicitur pro vnguento odorifero, quo vnctum fuit tabernaculum, & omnia eius vtenabilia, Exod. tricesimo. Et dicuntur vestes sponse, quia tabernaculum erat in magnum decorem, & ornatum totius populi.

2 Hortus conclusus. Hic ponitur secundum incitatum ad terrę promissionis ingressum, quod est fertilitas terrę, & eius amēnitas. Et coniungatur sic litera.

3 Soror mea sponsa, idest o ecclesia Israel, quę dicitur sponsa dei eo quod desponsauit eam per legem in monte Sinai, & soror, quoniam humanitatem erat accepturus de gente illa.

4 Hortus conclusus. supple est terra tibi promissa. Hortus propter eius fecunditatem. Conclusus, propter eius fortitudinem, quia ab occidente clauditur mari mediterraneo, ab oriente Iordane fluuius, ab aquilone monte Libani, a meridie deserto Aegypti, quod non potest de facili transiri.

5 Fons signatus. ponitur hic fons in singulari pro fontibus in plurali. sicut frequēter alibi fit in scriptura. Habet enim illa terra multos fontes

fontes, ita lympidos, ac si essent sigillati, ne bestia, vel homo posset aquā turbare.

6 Emissiones tuę paradisus. idest riuuli inde diffluentes reddunt terram amēnam ad modum paradisi. vnde de quadam parte illius terrę dicitur Gene. 13. c. Eleuatis itaque Loth oculis vidit omnem circa regionem Iordanis, quę vniuersa irrigabatur, sicut paradisus dñi, & c.

7 Malorum puniceorum. idest malorum granatorū, quę crescunt in illa terra cum multis aliis arboribus fructiferis.

8 Cypri cum nardo. Est autem hic cypri nominatiui casus, et plurale huius nominis cypri, quę est arbor aromatica, & ēt crescit in vineis Engaddi, vt dictum est sup. c. 1. Similiter nardus est plāta aromatica.

9 Et crocus. Herba aromatica, Gallice saffram.

10 Fistula. Herba est producens cannas, quarum succus per decoctionem fit zuchar.

11 Et cinnamomum. Arbor est aromatica, cuius cortex canelle Gallice dicitur.

12 Cum vniuer. Est. n. mōs Libani in extremitate terrę promissionis versus aquilonē, in quo crescunt cedri, & multa alia ligna p̃tiosa.

1 Myrrha

A *Primis*. i. eū charismatibus virtutum excellentioribus, & pulchra coniunctio herbarū, & arborum cum vnguentis, quā dū carnē a laiciula refrenamus, cōsequēs est, vt in uera dona spiritus suscipiamus. In horto dāi cōcluso, inter alia nascitur.

b *Fons hor.* quia de primitiua ecclesia processit in mūdū do-

ctrina celestis, quē plu-

res ecclesias, s. hortos

procrearet. De quo

fonte bene subiafert.

c *Puteus aquarum vi-*

uent. quia eadem doctri-

na ecclesiae, & fons

hortorum est, quia spi-

rituales fructus gignit,

in his quos instruit, &

puteus est propter oc-

culta mysteria, quē so-

lis sanctis per reuelat-

tionem sancti spiritus

panduntur.

d *Aqua.* propter diuina eloquia, q̄ de inuisibilibus diuinæ

gratiæ thesauris procedunt atque in vitam æternam ducūt.

B *De Li. i. de ipsa ecclesia, quæ & cādida est per mūditiā fi-*

dei, & alta per virtutum gratiam.

f *Surge.* Et cū talis sit hortus, surge, i. discede, vel impugna.

Surge. Horto confito, & irrigato, restabat vt omnib. firmiter

& ordinatē cōpositis, nequaquam aduersarijs illius, tentan-

di negaret accessus, sed potius mōstraretur, quā quā amplius

flagellantur, eo am-

plius interna fluctuū il-

lus suauitas panditur.

In aquilone mundi ad

uersa, in austro, blandi

menta intellige, quia

gemina expugnatione

probat ecclesia. Sur-

ge permittentis est, nō

imperantis.

g *Perfla.* alter vexan-

do, alter recreādo. *Per*

fla. id est inter tribula-

tionem, vel persequē-

do, vt ecclesia in vtro-

que pulsata, & probata mirum odorem constantiæ suæ,

abundantioris virtutis vbique diffundat, & in fine mundi

positos inenarrabili fragrantia sue suauitatis satiabit.

a *Myrrha, & aloë continentiam carnis exprimant, quia natura horum est, ut inuncta his corpora non putrescant.*

a *Libani, myrrhā, & aloë cum omnibus primis vnguentis*

a *Tales sunt fructus horti, talis autem est fons.* **b** *Vtriusque parit.*

c *Inferatibilis.* **d** *Donorum sancti spiritus, quæ hic sunt intelligunt, & in futuro*

extinguunt, de quibus dicitur, Aqua quam ego do, &c.

e *Ab alto ad interiores.*

b *Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt*

a *Nulla detinente obitaculo.* **b** *Quia pro impositione manuum fit illud donum.*

c *Recede, vel inila.* **d** *Hortus.*

e *Pro tribulationem tu sancte spiritus recrea.*

f *Ventus tribulationum.*

e *impetu de Libano. Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hor*

a *Alias, vt.* **b** *Abundant.*

g *tum meum, et fluent aromata illius.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Myrrha, & aloë. est autem aloë arbor aromatica, cuius lignum est valde odoriferum, & contritum, valet ad medicinas, & vnguenta, ideo subditur.*

2 *Cum om. pri. id est principis vnguentis: Hæc omnia dicuntur ad terræ promissionis commendationem, in qua talia oriuntur. Ad cuius commendationem adhuc subditur.*

3 *Fons hor. Hoc dicitur propter Iordanem fluvium, qui currit secundum longitudinē terræ promissionis cā irrigans in multis locis, ideo subditur. Fons hor. & accipitur hic fons in singulari, pro fontibus in plurali sicut dicitur: Syllogismus est oratio, i. congeries orationū, quia Iordanis ex duob. fontibus oritur, quorū vnus vocatur Ior, alius Dan, qui simul iuncti Iordanis nomē efficiūt, vt dicit Hier. super Mat. et pa-*

ter in descriptione terræ sanctæ.

4 *Puteus aquarum. Quia Iordanis abundat in aquis, eo modo lo-*

quendi quo aliquis abundans in pecunijs, dicitur puteus pecuniarum.

5 *Viuentium. Dicuntur enim proprie viuere illa, quæ habent in se principium sui motus secundū augmentum, & decrementum. Et ad simi-*

litudinem huius dicuntur aquæ viuentes, quæ scaturiunt ex fontibus

quales sunt aquæ Iordanis. Aquæ vero cisternales dicuntur mortuæ.

6 *Quæ flu. imp. de Lib. Iordanis enim oritur ex fontibus pradi-*

ctis ad radices montis Libani, vt dicit Hier. super Mat.

7 *Surge aquilo. Quia ad flatum ventorum oppositarum partium*

fluunt quædam aromata de arboribus aromaticis huius terræ, quæ colli-

guntur ab incolis, eo quod sunt pretiose. Hæc omnia prædicta sunt de

commendatione terræ promissæ ad excitandum desiderium sponsæ.

CAP. V.

Veniat dile. Qui pro-

misit se futurum

meū vsque ad psum-

mationem seculi, mo-

do cū magis indigeo

maiori gratia, me vili-

ter.

C *Veniat di. Audiens*

ecclesia se tentationi-

bus probanda, promissioni dilecti nō cōtradicit, sed ne supere-

tur, auxiliū illius querit, qui non patitur nos tentari supra id

quod possumus. Vel, pōt ex voce perfectorum sic intelligi:

Veniat di. Q. Sicut cum semper diligimus, & ei seruire cura-

mus, sic ipse in tentationibus non sinat nos vsque ad defe-

ctum concuti, sed iā reddat nobis mercedē piæ deuotionis.

b *Veni in hor.* Sponsus desiderio ecclesiae respondens, ad lē

quæ petebantur, se iam fecisse testatur. vnde extra nei mul-

tum, in anorem ipsius possunt accendi.

c *Veni.* errantes corrigendo, infirmos subleuando, bona a-

gentes confirmando, maturos mecum in requie collocādo.

* Theodoretus. *Veni, inquit, in hortum meum, quem tu*

mibi

CAP. V.

a *Qui me plantauit, amplius irriget.* **f** *Qui me in funda-*

mento fidei, spei, & charitatis collocauit.

a *Gratanter accipiat, & aspicat.* **b** *Sanctorum.*

a *Martyres amara passos, vel etiam omnes, qui carnem*

suam cum vitis, & concupiscentis crucifixerunt.

a *Qui me plantauit, amplius irriget.* **f** *Qui me in funda-*

mento fidei, spei, & charitatis collocauit.

a *Gratanter accipiat, & aspicat.* **b** *Sanctorum.*

a *Martyres amara passos, vel etiam omnes, qui carnem*

suam cum vitis, & concupiscentis crucifixerunt.

a *Qui me plantauit, amplius irriget.* **f** *Qui me in funda-*

mento fidei, spei, & charitatis collocauit.

a *Gratanter accipiat, & aspicat.* **b** *Sanctorum.*

a *Martyres amara passos, vel etiam omnes, qui carnem*

suam cum vitis, & concupiscentis crucifixerunt.

a *Qui me plantauit, amplius irriget.* **f** *Qui me in funda-*

mento fidei, spei, & charitatis collocauit.

a *Gratanter accipiat, & aspicat.* **b** *Sanctorum.*

a *Martyres amara passos, vel etiam omnes, qui carnem*

suam cum vitis, & concupiscentis crucifixerunt.

a *Qui me plantauit, amplius irriget.* **f** *Qui me in funda-*

mento fidei, spei, & charitatis collocauit.

a *Gratanter accipiat, & aspicat.* **b** *Sanctorum.*

a *Martyres amara passos, vel etiam omnes, qui carnem*

suam cum vitis, & concupiscentis crucifixerunt.

a *Qui me plantauit, amplius irriget.* **f** *Qui me in funda-*

mento fidei, spei, & charitatis collocauit.

a *Gratanter accipiat, & aspicat.* **b** *Sanctorum.*

a *Martyres amara passos, vel etiam omnes, qui carnem*

suam cum vitis, & concupiscentis crucifixerunt.

a *Qui me plantauit, amplius irriget.* **f** *Qui me in funda-*

mento fidei, spei, & charitatis collocauit.

a *Gratanter accipiat, & aspicat.* **b** *Sanctorum.*

a *Martyres amara passos, vel etiam omnes, qui carnem*

suam cum vitis, & concupiscentis crucifixerunt.

a *Qui me plantauit, amplius irriget.* **f** *Qui me in funda-*

mento fidei, spei, & charitatis collocauit.

a *Gratanter accipiat, & aspicat.* **b** *Sanctorum.*

a *Martyres amara passos, vel etiam omnes, qui carnem*

suam cum vitis, & concupiscentis crucifixerunt.

a *Qui me plantauit, amplius irriget.* **f** *Qui me in funda-*

mento fidei, spei, & charitatis collocauit.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

Veniat dile. meus. Postquā descripsit Salomon amorē sponsi, et sponsæ, prout respicit ingressū in terrā, hic consequenter idē de-

scribit prout respicit tēpus ipsius possessæ. Et diuiditur in duas partes,

quā primo facit hoc secundū tempora Iosue, & Iud. 2. secundū tēpora d

Dauid vsque ad Christum, cap. sequenti. Circa primum sciendum, quod

populus Israel illis temporibus aliquando fuit in prosperis, aliquando

in aduersis, & ideo primo tanguntur prospera. secundo aduersa, ibi.

Ego dormio. Circa primum dicit sponsa.

1 *Vt*

1 *Vt come. fru. po. i. vt comedere me faciat fructus terræ mibi dā*

te in pace, eo modo loquendi quo dixit dominus. Abrahæ, Gene. 22. c.

Nunc cognoui, quod timeas dominum, i. cognoscere feci, vel quia actus

& passionis fidelium in scriptura aliquando attribuantur ipsi deo, Act.

9. a. Saule Saule, quid me persequeris? id est fideles meos, & ita

comesio fructuum terræ attribuitur ipsi deo, quia populus eius come-

dit quando cum Iosue terram intravit, Ios. 5. c. Comederunt de fru-

ctibus terræ, defecitque manna, & quia hoc fuit ex dono dei, iō

subditur in persona sponsi.

2 *Veni in hortum meum soror mea sponsa. Habitando ibi*

in bonorum abundantia, ideo subditur.

3 *Mellui myrrham meam. id est preparavi tibi terrā bonā.*

1 *Comedi*

A *Comedi fauam.* Per fauū, qui in scripturis dulcedinem spiritualis intelligētię quærūt, & alij dilucidant, per mel, qui epulas diuini verbi sibi appositas libenter gustant, & his insatiabiliter vesci desiderāt, per vinum fortes celestium predicatorum, per lac, infirmi adhuc auditores, qui licet diuersis studiorum modis discrepēt, vna

Castorum dispositio.

tamen supernę retributionis spe communes, supernus arbitrer approbat.

b *Comedite amici.*

Non solum ipse pijs electorum actibus delectatur, sed etiam hortatur fideles ad congaudendum super tali conuiuio, ut amplius inter se mutuam dilectionis curam exhibeāt, & minores quod in maioribus viderint, memoriter imitari satagāt.

Moraliter.

B *Inebriamini char.*

Greg. Post potum gaudij ipsas virtutes bonorum retractando torporem mentis discutite, & ad amorem eternorum accensi temporales pœnas non sentiant, sicut ebrius qui obliuiscitur omnium temporalium, comedit nec satiatur, qui epulas scripturarum didicit, iustorum exempla nouit, nec tamen vitam correxit, bibit & non inebriatur, qui præcepta vitæ lætandus audit, sed ad implenda piger remanet.

d *Ego dormio.* Ecclesia Gentilium multipliciter commēdata, ne secunda prædicatione dimittat, & soli contemplationi intendat, iniungitur ei de aliorum confirmatione. Et hic agit de illa successione ecclesię, quę est in hoc presenti seculo, ab illo. scilicet tempore quo plenitudo gentium intrauerat vsque ad finem mundi, quando Iudei intrabunt, & hic non videtur mitti ad omnino infideles, sed potius ad eos exhortandos, qui sunt tepidi in ecclesia, & dicit itaque ipsa ecclesia. ego dormio.

c *Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea.* Surge ab otio & quiete contemplationis, & aperi corda, ut remotis vitiarum obstaculis lucē veritatis perspicue admittant. De sanguine meo, soror mea, de accessu meo proxima mea, de spiritu meo columba mea. de sermone meo quem plenius ex otio didicisti, perfecta mea.

f *Caput meum.* i. fides mea, & amor mei in cordibus eorum excacatis, amore terrenorum reſtrixit, & quali prorsus defecit.

Con-

g *Cincinnati mei.* i. amor proximorum, qui sunt mei capilli capiti adherentes, sunt pleni guttis noctium. i. patiuntur graue frigus persecutionis tenebroforum. i. & erga me sunt infideles, & proximos persequuntur, & causa horum corrigendum oportet te dulcedinem contemplationis interponere.

a Cum illis omnes qui famam bonorum sunt operum insignes: **b** Id est refeci me illis, vel labore

a aromatibus meis. **C**omedi fauam cum melle meo, **b**ibi vinum

a Delectamini **b** Faciendo præcepta mea. **c** Integra charitate me amplectendo.

b meum cum lacte meo. **C**omedite amici, & **b**ibite, & **b**inebria-

a Exterior cessio. **c** Cessante persecutione, quieti & contemplationi vaco. **b** Sed. **c** Intentionis & orationis oculis, ne tempore quietis per blanditias fallatur prouidet & laborat.

d mini charissimi. **E**go dormio, et cor meum **b**vigilat. **V**ox dile-

a Ad quod ratio me ducit, id etiam sponsum velis intelligi. **b** Prædica me. **c** Ponit causas. **d** Id est aspiratio.

d Quia iugum seruitutis egressa arcuorum meorum est confectio. **e** Quia spiritus mei dono illa strata, non inuidia.

e *Amici mei pulsantis.* **A**peri mihi soror mea, **a**mica mea, **c**olumba

a Quia segregata a negotiosis actibus diuini es sublimata aspectibus. **b** Id est com. vel ego caput, id est quoddam ex membris meis. **c** Id est vitijs quæ pro tenebris ignorantia, non feruntur vel frigido torpore. **d** Id est magnis inter se vitijs impliciti, & qui sunt capilli specie tenus, sed ad illicita distorti.

f mea, **i**mmaculata mea, quia caput meum plenum est rore, et

a Id est prauis sententijs quas per ignorantiam contrahunt, vel illis quæ in ea esse sunt, sed obscurari non acutuant. **b** Id est prorsus exui. **c** Impedimento seculari.

d Quasi induar quidem, sed quomodo, certe graue est.

g *Cincinnati mei guttis noctium.* **E**xpoliaui me tunica mea, quomodo

a Id est cogitationes quibus aliquando terram tangere solebam, secretis fluctibus compunctionis abluar, ut intrare mereretur in celestem patriam.

h modo induar illa? **L**auī pedes meos, quomodo inquinabo il-

a Faciendum tamen est, quia dilectus. **b** Inuisibiliter inspirando. **c** Id est simulam resipiscenti apertam licet tenuem.

llos? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

los? **D**ilectus meus misit manum suam per foramen, & venter

lium necessitatum subsidia inuigilet.

i *Dilectus meus.* Ecclesia timere casum, quia dominus amorē erga se nostrum, in proximorum maximo amore vult cognoscere, apte subditur. *Dilectus meus.* quasi pertimesco quidem seculi conuersationem, sed intelligo, quod charitas operit multitudinem peccatorum, & confido in dilecti mei auxilio, a quo iam sunt compuncta corda eorum.

k *Manum suam.* Operante compunctionem, vel ad memoriā nostram reduxit operationem, quam operatus est in nobis, quia nullius egens, de sinu patris egrediens, in terra pro nobis conuersari voluit. *Manum suam.* mittit, cum virtute suam animam per subtilem intellectum pulsat.

l *Et venter.* Potest per vētrem intelligi mollietis & fragilitas illorum qui prædicationis officium suscipiunt, quia se minus idoneos recognoscunt, & timent. *Venter.* i. mollis & fluxa pars inter nos, vel ventris nomine cor designatur, quia sicut cibi in ventre, ita cogitationes in corde excoquantur. Cor cōtremiscit, si facere recusat pro proximis, quod Deus fecit pro inimicis. Et venter intremiscit, quia infirmitas gaudens de ecclesiæ intellectu in sua exultatione turbatur, & timet ne perdat quod tenere nescit.

Sur-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Comedi.* exponatur, ut dictum est.

2 *Fauam cum melle meo.* Per hoc designatur abundantia mellis, vini, & lactis in terra illa. propter quod subditur.

3 *Comedite amici.* Id est quandiu adhærebitis mihi per amicitiam, & latram, habebitis omnium bonorum abundantiam, & hoc patet ex decursu veteris testamenti.

4 *Ego dormio.* Hic consequenter ponitur aduersa: populus. n. Israel ex abundantia bonorum temporalium declinavit ad idolatriam. sicut prædixerat Moyses Deut. 32. **b.** *Incrassatus est dilectus meus, & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, & dilatat, dereliquit Deum factorem suum, &c.* & id dominus post multam sufferentiam infligit debitam penam, ut sic pena decēte reduceretur ad penitentiam, propter quod sic proceditur, quia primo ponitur culpa, secundo pena, ibi. *Dilectus meus.* tertio penitentia, ibi. *Surrexi.* Circa primum dicitur in persona domini. *Ego dormio.* id est peccata ad tempus dissimulo. vnde communiter dicitur ab hominibus Deum dormire, quando pessimos homines differt punire.

Diuisio.

5 *Et cor meum vi.* i. prauideo tempus debitum punitionis, & subditur in persona sponsæ adulterantis a sponso reuocatur.

6 *Vox dei mei.* Per prophetas suos & doctores.

7 *Pulsantis me ad penitentiam.*

8 *Aperi mihi.* per consensum boni.

9 *Soror mea ami.* tempore. scilicet præterito tuæ innocentia.

10 *Quia ca. meum plenum ro.* Per rotam intelligitur parua pluvia, per guttas noctium, magna. Ros. n. & pluvia differunt secundum paucitatem, & multipliciter materiam. i. Meteo. Philosophus. Et loquitur hic Deus secundum modum sponsi reconciliationis suæ sponsæ desiderantis, & non retardatur ad hoc importunitate temporis. Et subditur responsio sponsæ malæ, reconciliationem recusantis, cum dicitur.

11 *Expoliaui.* i. dimisi cultum diuinum consuetum, iam diu est, sicut patet in processu libri Iud. Modus. n. viuendi consuetus alicuius vulgariter dicitur tunica eius.

Tunica alicuius.

12 *Quomodo induar illa.* quia per admonitiones prophetarum nolēbat populus reuerti ad cultum diuinum.

13 *Lauī pedes meos.* Hoc dicitur secundum æstimationem idolatrantis populi, qui cultum Dei reputabat immūdum, & cultum idoli mundum. Et sic exponit Rab. Sa.

14 *Dilectus meus.* quia per culpæ dissimulationem Deus adhibet penam, ideo dicit sponsa. *Dilectus meus misit manum suam.* i. manum suā iustitię ad puniendum me.

15 *Per foramen.* Prosequitur parabolam sponsi irati contra sponsam apertionem ostij denegantem, qui per fenestram vel aliquam aperturam infert baculum ad percutiendum eam.

16 *Et venter meus intre.* quia populus a Deo percussus concipiebat timorem eius, ut patet, libro Iudicum in pluribus locis.

Tom. 3. Na Sur-

A a Surrexi, vt aperirem. Surrexi a dormitione ad laborē, quia necesse est, vt qui veritatē predicare disponit, prius ad agēda ea, q̄ prędicat assurgat, ne alijs p̄dicans ipse reprobis efficiatur, cui subiuncta verba conueniunt. *Manus mea distil. &c.*

1. Cor. 9. d.

b Et digiti mei pleni sunt myrrha. Digiti, idest discretio, vt solo contuitu superne retributionis, non pro humano commodo ostendantur operari. Sicut enim in manu sunt discreti digiti, sic in operibus oportet discretionē adhiberi, alioquin non valent.

* RUPERTVS.

Surrexi, vt aperirem dilecto meo, operam dedi, vt cum Apostolis Christi, vtique dilecti mei dictis, & fa-

† egressa est.

B Etis proficerem euren- genti euangelio. Nā hoc est, quod dico, *Manus mea stillauerunt myrrham optimam, & digiti mei pleni myrrha probatissima.* Oportet namque, vt maxi-

† meum, quod erat super me

me relictis credentiū atque Apostolicam vitam imitātium viduis manifestum dare exemplum omnis mortificationis vitiorum normāq; in propatulo mox venturo, nouūque eatenus inauditū exemplum eo suscepturis sanctę virginis propositū. Hęc myrrha vtique probatissima, idest, pretiosissima est. Ceterū carnem mortificare, non propter deum, neque propter edificatorem videntium, sed propter gloriam propriam capiendā ex ore laudantium, hoc quidem est manibus stillare myrrhā sed non probatam, imo nec ibi sunt digiti, qui dicantur myrrha pleni, quia non est in tali opere virtus discretionis, quę per digitorum distinctionem solet intelligi.

c Pessulum ostij mei aperui dilecto meo. Causam peccati, idest incredulitatem, & q̄libet aliam, quia vt pessulum, ostium, sic causa detinet peccatū, qua remota remouetur, & sublato peccato patet via Christi. Dixerat, quia dilectus manu missa per foramen se tetigerit, ac tremore concusserit, cuius tactu vehementer inflammata, cupit iam non per angustiam foraminis eius manu cōtingi, sed patefacta cordis ianua felicissimo eius amplexu p̄frui, idest suauitate diuinę illustrationis, quam rapim̄ senserat, plenius satiari, sed quia nulli electorum in hac uita conceditur perfecta uitio eternorum, quę in alia uita reseruatur, subditur rectē: At ille declinauerat.

* Rupertus.

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio.

1 Surrexi, vt aperirem dilecto meo. Hic consequenter p̄na decenter subditur p̄nitentia. Et diuiditur in duas partes, quia primo p̄nitentiam queritur sponsi reconciliatio. secundo ponitur pulchritudinis eius descriptio, ibi: Qualis est. Circa primum dicit sponsa: Surrexi, vt aperirem dilecto meo, querens ei reconciliari, & sic a p̄na liberari.

2 Manus meę distillauerunt myrrhā, digiti mei pleni sunt. idest, applicauit me ad opera p̄nitentię, quę designantur per amaritudinem myrrhę.

3 Pessulum ostij mei aperui dilecto meo. Pessulum est ostiolū in magna porta, & per hoc designatur, quod p̄nitentia in principio est imperfecta, propter quod subditur.

4 At ille declinauerat atque transierat. quia non statim ad clamorem populi liberabat eum a p̄na. Et quia ex hoc augebatur afflictio, ideo subditur.

5 Anima mea liquefacta est. Sicut sagimen in patella, vnde de homine dimisso in afflictione dicitur vulgariter, quod frigitur in sagimine

* Rupertus. *Pessulum*, inquit, ostij mei, idest, clausuram oris mei. Quid nāque per pessulum, nisi silentij figuratur firmitas? Pessulum ergo ostij dilecto meo aperit, quum inditū ori silentium pp̄ Christum resoluitur, vt audientes edificentur. Et quam pulcher, quam rationalis, & disciplinatus ordo loquendi?

Prius myrrha stillat de manibus, & digiti myrrha probatissima pleni monstrantur. ac deinde pessulum ostij dilecto aperitur, id est, prius vita laudabilis in exemplum pręparatur, & deinde doctrina fidem quærens audientium palam profertur. Hinc de ipso dilecto scriptum est, quia incepit facere, & docere.

† defluerunt myrrha ad pessulum.

Ad. 1.

E

d Anima mea. Ecce iam tertius gradus: primitiua fuit ex Iudæis conuersa. per quam, & postquam hęc Gentilis de qua hactenus actum est, quę Gentilis, vt dixi-

mus, hanc tertiam instituit, de qua modo exequitur, q̄ vq; ad nouissimā intrationem reliquiarū Israel durabit successu pręlatorum, & subditorū. Transiit quidem, sed tamen locutus est mihi mandata sua relinquens, vt patienter eum expectarem, & postquam locutus est: *Anima mea liquefacta est.*

e Quæsiui, & non inueni illum: vocaui, & non re. mihi. Vox eiusdem ecclesię, quę aperuit secundum illos quos aperuit, quę prius erat venter, vel vox ipsorum.

f Tulerunt pal. Pallium tollunt prędicatores, quando si quid pompę secularis residuum erat, ab animo auferunt, vel si quod peccatum per ignorantiam inerat, detegunt.

Percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt palliū meū custodes murorū. * Greg. Custodes percutiunt sponsam, & vulnerant, quia prędicatores sancti dum celestia loquuntur amantem animam afficiunt, & maiori amore sagittant, &c.

* Beda. Tollunt autem pallium suum sponsę percussę, & vulneratę custodes n̄ urorum, cum Apostoli, vel Apostolici viri animę cuilibet diuino amore attactę, retinacula transeuntium rerum auferunt, vt infinis expedita cunis, liberiori cursu faciem sui conditoris requirat. Pallium namque idē quod supra tunica, vbi ait: *Expoliaui me tunica mea*, rerum terrestrium implicamenta designans.

2 Adiuuro

gimine suo.

6 Quæsiui, & non inueni illum, vocaui, & non respon. Quia sicut dictum est, Deus non statim liberabat populum, sed dimittebat eū affligi ab aduersarijs, vt a Philistijs, Moabitjs, & ceteris gentibus circa terram Iudę existentibus, vt patet ex decursu lib. Iud. & I. Regum. ideo subditur.

7 Inuene. me custodes, qui circumierunt. idest principes gentium in circumitu Iudę existentium, quę nominatur hic ciuitas a Ierusalem metropoli Iudę.

8 Percusserunt me, & vulnerauerunt me. nocumentum inferendo personis.

9 Tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. spoliando me bonis meis, & quia populus communis propter peccatum idololatrię non erat dignus exaudiri, ideo conuertit se sponsa ad personas mundas ab idololatria, quia semper in populo Israel fuerunt aliquę personę tales quantumcunque populus communis, vel etiam principes ad idololatriam declinarent. vnde. 3. Reg. 19. d. dicit dominus ad Eliam: Derelinquam mihi in Israel septem milia viro- rum, quorum genua non sunt curuata ante Baal. Et quia preces talium sunt exaudibiles, ideo dicit.

1 Adiuuro

a *Adiuvo vos filie Ierusalem, si inuene.* Adolescentule iam ad aliquam cognitionem promotæ, ad famulos dei quos angelicam in terris vicinam agere credunt, deuotè veniunt, & eos exorant, ut in tempore sue orationis domino se commendent. Vos filie Ierusalem supernorum spirituum, qui iam cum deo regnant. Vel, per filias Ierusalem possumus

† Supr. 2. b. & 3. b. & Intra. 8. a.

a *† Adiuvo vos filie Ierusalem, si inueneritis dilectum meum.*

a *† Intimetis cum accessu vestre orationis, ut & mihi det gratiam sue inuentionis.*
b *† Præ amoris magnitudine omnia temporalia sunt mihi fastidio.*
c *† Dicunt adiuuare.* *† Scimus, quia magnus est secundum naturam, quia est genitus ex patre.* **d** *† Iustus.*

b *ut nuntietis ei, quia amore langueo. Qualis est dilectus tuus*

a *† Patre.* *† Idem ex ea parte magis debet diligere, quam timeri.* **b** *† Pulchritudo tua ostendit eum pulchrum esse, a quo tu pulchra es.* *† Iuxta omnes sectas tua fides præcessit.* **c** *† Secundum humanitatem, qua non est ex dilecto.*

† ex dilecto o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus

a *† Deuotio tua adiuuationis ostendit eum esse magnum quem mones inquiri.* **b** *† Ut eum quæramus.* **c** *† Talis est.* *† Christus ex sola dilectione passus alii ex merito.*

c *tuus † ex dilecto, quia sic adiurasti nos? Dilectus meus can-*

a *† Quia peccatum non fecit.* **b** *† Quia in sanguine suo lauit peccatores.* **c** *† Idem ipse, qui est caput corporis ecclesie, diuina sapientia plenum.*

d *didus, & rubicundus, † electus ex milibus. Caput eius aurum*

a *† Splendidum.* **b** *† Capiti eius adherentes.* **c** *† Rectitudine, & uictoria.*

f *† optimum. † Comæ eius, sicut elatæ palmarum, nigræ quasi*

a *† Eum intuentes, & per quos eum alii inueniunt.* **b** *† Innixæ.* **c** *† Scripturas diuino munere fluentes in morem aquarum, vel minores quidem.*

g *coruus. † Oculi eius, sicut columbæ super riuulos aquarum,*

† præ dilectis aliis.

† præ dilectis aliis.

† insignis præ decem milibus.

† Obriuum.

† Cincinnieus crispus.

† 156. dist. cap. qui Ecclesiasticus.

1. Timo. 2. b. Matthæ. 3. d. Apoc. 5. a.

1. Cor. 11. a.

tores suos, non in cœno more porcorum volui permittunt, sed in similitudine aquarum claros, & perspicuos reddunt, nil tenebrosum habentes. Vnde & riuulis, & mundis aquis non stagnis turbulentis comparantur, quia deum vident, & diuino rum charismatum luce replentur. Quæ charismata, quia sola gratia dantur, sub-

dicur.

Quæ lacte lota sunt.

quia sicut mater sola naturali dilectione lac filijs ministrat, sic deus sola gratia dona charismatum filijs donat.

Quæ resident iuxta fluentia plenissima aquarum, quia quanto de deo clarius vident, tanto magis ad altiora cognoscenda intendunt.

Genæ id est modestia, & pietas filiatoris, quæ in illo singulariter refulsit.

Quæ sunt, sicut are, quemadmodum ordinatæ sunt areolæ

ab hominibus expectantibus, odoris suauitatem, & aspectus gratiam, ita mediator in carne apparens, doctrine modestia, & dulcedine delectabat presentes, attrahebat absentes, confite a pigmentariis, hoc est Apostolis, & prophetis, qui concordia voce, non solum eius sermones, sed etiam mores sacris paginis describere, in futura eius arcana incarnatione, ex modestia Lazarum fleuit, sicut agnus obmutuit, & talia.

Nigræ quasi coruus. Despicibiles mundo, quasi illa clamosa, & improba uis. Vel, quasi coruus, ut nulli sacramenta ecclesie constarent, donec sibi, vel matri similari videant, vel quia cum pulchri sunt, se fuisse nigros intelligunt ex natura sua.

Oculi eius, sicut colum. Solent colubæ iuxta fluentia aquarum residere, ut volantiū auium in aqua umbram videant, & sic vngues vitent. Sic sancti in scripturis fraudes demonum prospiciunt, & ex deceptione, quam attendunt, quasi ex umbra hostem cognoscunt, & fugiunt. quæ fluentia plenissima dicuntur, quia de quibuscunque in scriptura consilium queritur, per illam ad plenum inuenitur. Potest in riuulis, veteris legis eruditio, in fluentis, euangelica perfectio intelligi, quia predicatorum, & noua, & vetera proferunt.

† Labia

E

Genæ id est

modestia,

& pietas

filia-

toris, quæ

in illo

singulariter

refulsit.

Quæ sunt,

sicut are,

quemadmodum

ordinatæ

sunt areolæ

ab hominibus

expectantibus,

odoris suauitatem,

& aspectus

gratiam,

ita mediator

in carne

apparens,

doctrine

modestia,

& dulcedine

delectabat

presentes,

attrahebat

absentes,

confite

a pigmentariis,

hoc est

Apostolis,

& prophetis,

qui con-

cordia voce,

non solum

eius sermones,

sed etiam

mores sacris

paginis

describere,

in futura

eius arcana

incarnatione,

ex

modestia

Lazarum

fleuit,

sicut agnus

obmutuit,

& talia.

Nigræ quasi

coruus.

Despicibiles

mundo,

quasi illa

clamosa,

& improba

uis. Vel,

quasi coruus,

ut nulli

sacramenta

eccle-

sie

constarent,

donec sibi,

vel matri

similari

videant,

vel quia

cum pulchri

sunt, se

fuisse nigros

intelligunt

ex natura

sua.

Oculi eius,

sicut colum.

Solent colubæ

iuxta

fluentia

aquarum

residere,

ut volantiū

auium in

aqua umbram

videant,

& sic

vngues

vitent. Sic

sancti in

scripturis

fraudes

demonū

pro-

spiciunt,

& ex

deceptione,

quam

attendunt,

quasi ex

umbra

hostem

cognoscunt,

& fugiunt.

quæ

fluentia

plenissima

dicuntur,

quia de

quibuscunque

in

scriptura

consilium

queri

tur, per

illam ad

plenum

inuenitur.

Potest

in riuulis,

veteris

legis

eruditio,

in

fluentis,

euangelica

perfectio

intelligi,

quia

predicatorum,

& noua,

& vetera

proferunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Adiuvo vos.* id est, personæ deuotæ de Israel. Nec est contra illud, quod dictum est supra 1. c. quod filie Ierusalem significant fragiles populi, quia tam perfectæ personæ, quam imperfectæ sunt de eodem populo, sed sup. 1. c. imperfectæ dicuntur filie Ierusalem propter fragilitatem sexus. hic autem perfectæ eodem nomine nominantur ratione deuotionis. de qua fit hic mentio, quæ magis vigere solet in mulieribus secundum illud, quod canit ecclesia: Intercede pro deuoto scemi neo sexu. Idem enim nomen in sacra scriptura ex diuersis proprietatibus non solum accipitur pro diuersis, sed etiam aliquando pro contrariis. Sicut deus, leo dicitur, ratione magnanimitatis. Apo. 5. b. *Vicit leo de tribu Iuda.* Et diabolus, ratione rapacitatis. 1. Pe. 5. b. *Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, &c.* Dicit igitur: *Adiuvo vos.* id est, per rem sacram deprecor. **2** *Filie Ierusalem.* id est, deuotæ personæ.

3 *Si inueneritis dilectum meum.* vobis gratiosum in orationibus vestris.

4 *Ut nuntietis ei.* pro me deprecando.

5 *Quia amore langueo.* id est, reconciliari sibi desidero.

Diuisio,

6 *Qualis est dilectus tuus.* Hic consequenter ponitur sponsi descriptio. Et diuiditur in duas partes. quia primo circa hoc mouetur quaestio. secundo ponitur responsio, ibi: *Dilectus meus.* Circa primum sciendum, quod sicut populus peccator recurrebat ad deuotos populi ad habendum orationis suffragium, ita econuerso deuoti inducebant populum ad cognitionem dei, & ad eius verum cultum. ideo in persona eorum dicitur *Qualis est dilectus tuus.* id est, utinam attenderes quantum est amabilis, & bonus.

7 *Ex dilecto.* id est, præ omnibus diligendus. Vel, hoc dicitur ad

ad denotandum processionem diuinarum personarum, quia filius procedit a patre, sicut dilectus ex dilecto, & spiritui sanctus ab ambobus, ut amor mutui vtriusque.

8 *O pulcherrima mulierum.* id est, aliarum gentium pro tempore desponsationis tuæ in susceptione legis diuinæ, ut dictum est supra.

9 *Qualis est dilectus tuus ex dilecto.* Repetitio est eiusdem ad maiorem excitationem.

10 *Dilectus meus candidus, & rubicundus.* Hic ponitur sponsi responsio confitendo dei pulchritudinem, & bonitatem, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem, Rom. Diuisio.

10. b. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur sponsi descriptio. Secundo ex hoc oritur quaestio, ibi: *Quo abiit.* Circa primum describitur sponsus sub parabola iuuenis fortis, & gratiosi, propter quod primo parabola ponitur. secundo exponitur. Circa primum dicitur: *Dilectus meus candidus, & rubicundus.* id est, in colore gratiosus.

11 *Electus ex milibus.* Id est in multis milibus non inueniretur vnus talis.

12 *Caput eius aurum optimum.* id est, ornatum corona aurea.

13 *Comæ eius, sicut elatæ pal.* frondes habentes densitatem foliorum, & per hoc intelligitur multitudo capillorum.

14 *Nigræ quasi coruus.* Nigredo capillorum attestatur fortitudinem, & iuuentutem, & quia hic ponitur metaphora iuuenis fortis, dicuntur comæ eius nigræ. Dan. 7. ubi describitur deus sub parabola iudicis, in quo decens est senectus, & canities. dicitur de eo: *Antiquus sedit dierum,* & subditur: *Capilli eius tanquam lana munda.* id est alba. **15** *Oculi eius, sicut columbæ.* id est, habens aspectum simplicem, & honestum.

16 *Super riuulos aquarum.* ad se lauandum, ne appareat in eis aliquid immundum.

Tom. 3.

Nn 2 1 Que

A *a Labia eius lilia distillantia myr.* Verba doctrinę eius, q̄ claritatem regni celestis promittunt, grauiā patietibus primam myrrham, quia contemptum voluptatum predicant.

b *Manus illius tor.* i. opera Christi, quę enim verbo docuit, opere cōpleuit, vt de doctrina sua mirantes, operibus confirmaret. Tornatiles, quia in promptu habet facere, quod vult, sicut tornatura cęteris est prōptior artibus, & quia in se omnem iustitię regulam tenet. vnde dicitur: *Oportet in me impleri omnem iustitiam.*

Matth. 3. d.

† vt annuli auri
rei pleni hyacinthis,

† auri obrizi.

c *Aurea plena hyacinthis.* Quia virtutes quas in homine gessit, diuinitatis gratia perfecit, quę nos ad spem, & ad amorem celestium excitant.

d *Venter eius eburneus.* id est fragilitas humanitatis. eburneus pro decore castitatis, quia ab omni peccato immunis. Distinctus scilicet non totus eburneus, nec totus sapphirinus. Sapphirus sublimitatem celestium significat. Distinctus ergo, quia partim humana fragilitas esturie, tēratione, fatigatione, morte: partim diuina celsitudo, miraculis, resurrectione, & ascensione intelligitur. Sapphirus habet speciem sereni cęli.

e *Crura illius columna marmorea.* id est itinera passionis, incarnationis, quę columnę dicuntur propter rectitudinem, & firmitatē, quia quicquid per eum gestum est, ante tempora a deo dispositum est.

f *fundatae sunt super bases aureas.* Species eius, ut libani, electus, vt cedri. Guttur illius suauissimum, et totus desiderabilis.

g *Et totus desiderabilis.* inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit. Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹. **h** *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quę lacte sunt lotę.* id est albę ad modū lactis. tales enim columbę sunt gratiosiores alijs, & per hoc notatur gratiositas sponsi in oculi.

Areola.
Philosophus,

2 *Genę illius, sicut areolę aro.* Est autem areolę portio terrę bene seminata. vnde Eze. 17. de areolis germinis sui, quę delectant valde visum, quando incipiunt semina pullulare. Dicit enim Philosophus, quod virides sationes maxime delectant visum, & confortant, & maxime quando sunt herbę aromaticę. Dicit igitur, *Genę illius, sicut areolę aro.* i. sunt ita delectabiles ad videndum, sicut areolę seminum aromaticorū pullulantium. **3** *Constitę a pigmentis.* i. cultę, & ordinatę a bonis cultorib. aromaticum, quę etiam pigmenta dicuntur.

4 *Labia eius lilia distillantia,* sic est in Hebręo, & per hoc designatur munditia eloqui, & gratiositas.

5 *Manus illius tor.* In Hebręo habetur: *Rotę aureę,* p quod designatur, quęd manus sponsi sunt ornatę annulis aureis, qui sunt figurę circularis. ideo subditur.

6 *Plena hyacinthis.* id est sapphiris, qui sunt hyacinthini coloris, tales enim lapides ponuntur in annulis. **7** *Venter eius eburneus.* i. albus, & politus. **8** *Distinctus sapphiris.* i. ornatus lapidibus pretiosis nō immediatē super carnem, sed super vestem, quę operit ventrem. Sicut enim in vestibus circa colum, & manus ad ornatum nobilium nunc ponuntur lapides pretiosi, ita etiam tunc temporis circa partes versus ventrem descendentes. **9** *Crura illius columna marmo.* id est fortia ad modum talium columnarum. **10** *Super bases aureas,* id est super pedes calceatos calceis in superficie deauratis, quales portant nobiles de Hispania. **11** *Species eius, ut libani.* id est forma eius gratiosa, sicut Libanus, quę est arbor aromatica ramosa, & valde gratiosa. Libanus enim non est hic nomen montis prout acceptum est supra in plurib. locis.

12 *Electus, ut cedri.* id est statura eius recta ad modum cedri.

13 *Guttur illius suauissimum.* i. album, politum, & gratiosum. Et quā oīa prędicta faciunt ad gratiositatē iuuenis. nō subdit.

14 *Et totus desiderabilis.* Hęc autem parabola secundum oēs doctores

dicantibus, & exemplis roboratur. Super bases autē aureas colūnę fundatę sunt, quia a Prophetarū dictis, vt fortes p̄risterent fidem integrā acceperunt. Vnde ipse primus Apostolorum ait, *Habemus firmiorem prophetiarum sermonem, cui beneficiis attendentes tanquam lucernę ardenti in caliginoso loco.* Ideo enim aureę dicuntur, quia luce sapientię resplendere sciuntur.

1 *fundatę super bases.* id est super prophetas, quia talis apparuit qualis prędictus ab illis in diuina dispositione legentibus. Vel bases ipsa dispositio dei, quę ordinauit.

2 *Species eius, ut Libani.* Quid per singula ipsius redemptoris membra laudo, totum breui cōprehendā quomodo Libanus altitudine, & amplitudine est insignis, ita domin⁹

3 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

4 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

5 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

6 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

7 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

8 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

9 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

10 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

11 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

12 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

13 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

14 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

15 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

16 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

17 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

18 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

19 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

20 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

21 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

22 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

23 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

24 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

25 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

26 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

27 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

28 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

29 *inter oēs, qui de terra orti sunt, antecellit.* Et sicut ille mōs nobiliū ferax est arborū, ita mille oēs sanctos in se radictos extollit, & pseruat, & sicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, sublimitate, odore, oē decus sylvarum antecedit, sic dilectus speciosus forma p̄ filijs hominum, quia ipse non accepit ad mensurā, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

30 *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* id est internus sapor, et dulcedo verborū Christi, quā pauci gustant, qui aut gustāt, amplius esuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, pcedit, sic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero pōt occulta dispositio bonitatis eius intelligi, qua factū est, vt nobis foras loqueretur totus, id est deus, & homo desiderabilis, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem ab ipso initio conceptionis vsq; ad triūphū passionis, resurrectionis, ascensionis. *Talis est dī.* Quali: Et necesse est si amas eū, & vis ab eo amari, vt eū intelligas talem, & tali affectione ei coheras. **P**

a *Filia Ierusalem.* Pro decore carminis variatur personæ col-
loquentium, sed eadem Christi ecclesia notatur, & nomine sponsæ, & nomine filiarum. Cum ad patriam celestem suspi-
rat, filia, cum nihil, nisi deum curat audire, vel loqui, sponsa
dicitur.

b *Quo abiit dilectus.*

Audita qualitate di-
lecti, de qua quæsie-
rant filia Ierusalem,
addunt aliam quæ-
sitionem, quia enume-
ratis tot laudibus
audiens non concu-
piscat, & hoc in uni-
tate sanctæ ecclesiæ inquiri oportet. In qualium corde po-
tissimum, & in quo genere cōversationis dominus soleat in-
ueniri? *Quo abiit.* non relinquendo eos in quibus erat, sed ubi
alios affociet, & post alios etiā alios inuitet, & sic abire, & de-
clinare dicitur ad modum candelæ, quæ cum accensa sit,
multas alias circumquaque accendit, ipsa tamen nihil patiens
detrimenti.

a *Quem diligo.* **b** *Qui secreta sua mihi aperit, & cui ego secreta cordis mei aperio.*

a *Quantum ad incomprehensibilitatem.* **b** *Excunditare.*

a *Quantum ad gratiam.* **b** *Quicumque sine consortio ecclesiæ Christum
quærit, non inter filias debet computari.*

a *Quantum ad gratiam.* **b** *Quicumque sine consortio ecclesiæ Christum
quærit, non inter filias debet computari.*

declinavit dilectus tuus? Et quæremus eum tecum.

detrimenti. *Quo abiit.* Greg. Sciendum, quod deus, qui ubiq; **D**
est, in loco est, sed localis non est. Locale dicitur, quod circū
scribitur secundum partes loci supra, & infra, ante, & retro,
dextera, & sinistra. Cum vero angeli, & humane anime, loca
les circumscribi non possunt, longe minus illa incompre-
hensibilis substan-
tia. Maior vero co-
gnitio, quæ in præ-
senti de deo haberi
potest, est secundum
eius sola opera, quia
quod alti est, in car-
ne possumus mirifi-
centiam operū dei

subtiliter attendere. *Quo abiit dilectus tuus o pulcher.* Licet deus
communi modo omnibus rebus insit, præsentia, potentia,
substantia, tamen familiari modo dicitur inesse, id est, p gra-
tiam illis quibus opera sua videtur mirabiliora, qui licet ple-
nam dei notitiam non habeant, tamen mirificentiam ope-
rum dei acutius considerant.

B

E

NICOLAUS DE LYRA.

quia verba dñi sunt munda, & a corruptione peccati pferua-
riua: Manus eius, sunt eius potentia operatiua. Tornatiles au-
res, vel fm Hebræos rotæ aureæ. Per figurā. n. circularē an-
nuloꝝ intelligitur perfectio operū diuinorū, Deut. 32. a. *Dei
perfecta sunt opera.* Vter eius, est occultatio diuinorū iudicio-
rū. unde de hoīe occulto cōiter dñ, q, non pōt sciri qd hēat
in vētre. Eburneus, est. n. ebur frigidū, & albū, qā cōsideratio
occultationis iudicioꝝ dei incutit frigus timoris, a peccato
retrahētis, Pro. 15. d. Per timorē dñi recedet omnis a malo,
& sic anima candidat, & desiderio vitæ celestis ornat, iō sub-
ditur: *Distinctus saphyris.* Est. n. saphyrus coloris celestis. Cru-
ra illius, sunt ei⁹ virtus qua sustēcat oīa. Et bases aureæ, suppo-
sita diuina seu psonæ, spēs eius, vt Libani. Elect⁹ vt cedri, qā
pulchritudo ei⁹ est summe delectabilis, & altitudo incōpre-
hēibilis. Guttur illius suauissimū, & totū desiderabilis, quia
infinite bonitatis. **1** *Talis est dilectus meus.* q. d. corde cre-
do,

CAPVT VI.

Dilectus meus. Descendit irrigans fonte baptismi, de alto
veniens in humili positos visitauit: Vt nos sursum ascē-
deremus, dominus in montē descendit. Moyses in montem
ascēdit. Cū dixisset: *Descen. in hor.* addit qualiter sit idem hor-
tus constitutus, qua

C fruge fecundus, cum
dicit ad are. aro. Hor-
tus ecclesia, hortus
quælibet fidelis ani-
ma. Areola est mens
fidelis, quæ discipli-
na rectæ fidei edo-
cta, quasi aquis late-
ribus hinc inde est
composita, & quasi
solerti fossorio cre-
berrime reuersata, &
a superfluis grami-
bus expurgata. Respondet pijs sanctorum desiderijs, ac fru-
ctuosus operibus eum delectari, ac perfectos quosque casti-
monie virtutibus ad æterna gaudia colligere.

b *Lilia col.* dum ad perfectorum meritorum cādorem per-
uenientes, de statu ubi erant prius educit, & ad celestia re-
gna perducit.

*** Beda.** Pascitur in hortis, quia pijs sanctorum laboribus
delectatur. Pascitur in hortis, quia eius nimirū sunt mēbra
illi quibus iustitiæ fructus fiunt. Et non solū de carnali, sed
etiā de spiritali debet eleemosyna intelligi, quod in iudicio
dicturum

CAPVT VI.

a *Nescio quo abierit, scio quo declinauerit.* **b** *Quem ipse fecit.* **c** *Maxime.*

a *Quid ibi gerat, ostendit vt ibi pasc.* **b** *Bonis operibus delectetur.*

a *Locum habitationis in me preparo.* **b** *Apud se locum mihi preparat receptionis.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

a *Inter desideria sancta castarum mentium.* **b** *Voluntate, vel desiderio quo me quærit.*

dicturum, se esse p̄dixit, *Quandiu fecistis vni de his fratribus meis
minimis, mihi fecistis.* Colligit lilia, cum ad perfectum candorē
meritorum peruenientes iustos ex hac vita educit atque ad
celestia regna perducit.

c *Ego dilecto meo.* Hunc versiculum apponit exaggerādo sti-
mulū immensæ cha-
ritatis, quia interius **F**
exardescit. Quasi: In
me descendit, in me
potes habere formā
eius quem quæris.

2 *Ego nepoti meo, &
nepos meus mihi, qui pas-
cit inter lilia.*

3 ** Theodor. Ex eo
pendeo, atque illi me
ipsam dicaui. Nam &
ipse me orbi prætulit,
libique copulauit, ex*

4 *senio confecta reddidit iuuenem, ex inope opulētā, ex de
formi formosā, putridis atque foetentibus vulneribus lan-
guentem curauit, repleuitque odoris suauitate. His de cau-
lis, ita loquitur, Ego nepoti meo, & nepos meus mihi, qui pas-
cit inter lilia, vel, vt Symmachus vertit, qui pascit flores. Nam & eos
qui facti sunt lilia pascit, & illos, qui digni sunt pascit in lilijs.
Diuinis autem scripturis suauius est nihil.*

5 *d Pulchra es amica mea.* Hactenus vox ecclesiæ dñm suum
laudantis, & quærentis, qui quoniā a suis amatoribus non lon-
ge est, sequitur quid quæsitus respondeat, & declarat se illis
loquenti.

6 *liatio erga populum Israel, propter quod regratiæ sponſa dicit.*

7 *1 Dilectus meus, i. intra tabernaculū, quod retendit David ad
collocationē arcē. 2 Reg. 6. 2 Tribipasti. i. delectet in sacri-
ficijs, & oblationib. ex fide, & deuotione oblati, sicut de sa-
crificio Noe. Gen. 8. d. Odoratusque est dñs odorē suauitatis.*

3 *Et lilia. i. ministros mundos ad suū ministerium applicet.*

4 *Ego di. ipsi soli seruire volo. 5 Et dile. Necessitatib. meis
subueniendo. 6 Pulchra es ami. Hic cōsequēter sponsus spō-
sam cōmendat ex gratitudine dicta dicēs. Pulchra es. i. ad pul-
chritudinē pristinā restituta. 7 Suavis. ex deuotione mētis.*

8 *Et decora. ex honestate cōversationis. 9 Sicut Ieru. q̄ fuit*

10 *loquenti.*

11 *Tom. 3.*

12 *Nn 3*

13 *liatio erga populum Israel, propter quod regratiæ sponſa dicit.*

14 *1 Dilectus meus, i. intra tabernaculū, quod retendit David ad
collocationē arcē. 2 Reg. 6. 2 Tribipasti. i. delectet in sacri-
ficijs, & oblationib. ex fide, & deuotione oblati, sicut de sa-
crificio Noe. Gen. 8. d. Odoratusque est dñs odorē suauitatis.*

15 *Et lilia. i. ministros mundos ad suū ministerium applicet.*

16 *Ego di. ipsi soli seruire volo. 5 Et dile. Necessitatib. meis
subueniendo. 6 Pulchra es ami. Hic cōsequēter sponsus spō-
sam cōmendat ex gratitudine dicta dicēs. Pulchra es. i. ad pul-
chritudinē pristinā restituta. 7 Suavis. ex deuotione mētis.*

17 *Et decora. ex honestate cōversationis. 9 Sicut Ieru. q̄ fuit*

18 *loquenti.*

19 *Tom. 3.*

20 *Nn 3*

21 *liatio erga populum Israel, propter quod regratiæ sponſa dicit.*

22 *1 Dilectus meus, i. intra tabernaculū, quod retendit David ad
collocationē arcē. 2 Reg. 6. 2 Tribipasti. i. delectet in sacri-
ficijs, & oblationib. ex fide, & deuotione oblati, sicut de sa-
crificio Noe. Gen. 8. d. Odoratusque est dñs odorē suauitatis.*

23 *Et lilia. i. ministros mundos ad suū ministerium applicet.*

24 *Ego di. ipsi soli seruire volo. 5 Et dile. Necessitatib. meis
subueniendo. 6 Pulchra es ami. Hic cōsequēter sponsus spō-
sam cōmendat ex gratitudine dicta dicēs. Pulchra es. i. ad pul-
chritudinē pristinā restituta. 7 Suavis. ex deuotione mētis.*

25 *Et decora. ex honestate cōversationis. 9 Sicut Ieru. q̄ fuit*

26 *loquenti.*

27 *Tom. 3.*

28 *Nn 3*

29 *liatio erga populum Israel, propter quod regratiæ sponſa dicit.*

30 *1 Dilectus meus, i. intra tabernaculū, quod retendit David ad
collocationē arcē. 2 Reg. 6. 2 Tribipasti. i. delectet in sacri-
ficijs, & oblationib. ex fide, & deuotione oblati, sicut de sa-
crificio Noe. Gen. 8. d. Odoratusque est dñs odorē suauitatis.*

31 *Et lilia. i. ministros mundos ad suū ministerium applicet.*

32 *Ego di. ipsi soli seruire volo. 5 Et dile. Necessitatib. meis
subueniendo. 6 Pulchra es ami. Hic cōsequēter sponsus spō-
sam cōmendat ex gratitudine dicta dicēs. Pulchra es. i. ad pul-
chritudinē pristinā restituta. 7 Suavis. ex deuotione mētis.*

33 *Et decora. ex honestate cōversationis. 9 Sicut Ieru. q̄ fuit*

34 *loquenti.*

35 *Tom. 3.*

36 *Nn 3*

37 *liatio erga populum Israel, propter quod regratiæ sponſa dicit.*

38 *1 Dilectus meus, i. intra tabernaculū, quod retendit David ad
collocationē arcē. 2 Reg. 6. 2 Tribipasti. i. delectet in sacri-
ficijs, & oblationib. ex fide, & deuotione oblati, sicut de sa-
crificio Noe. Gen. 8. d. Odoratusque est dñs odorē suauitatis.*

39 *Et lilia. i. ministros mundos ad suū ministerium applicet.*

40 *Ego di. ipsi soli seruire volo. 5 Et dile. Necessitatib. meis
subueniendo. 6 Pulchra es ami. Hic cōsequēter sponsus spō-
sam cōmendat ex gratitudine dicta dicēs. Pulchra es. i. ad pul-
chritudinē pristinā restituta. 7 Suavis. ex deuotione mētis.*

41 *Et decora. ex honestate cōversationis. 9 Sicut Ieru. q̄ fuit*

42 *loquenti.*

43 *Tom. 3.*

44 *Nn 3*

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Dilectus meus. Hic cōsequēter describitur amor sponsi, &
spōsæ, p̄tpe David vsq; ad Christū. Et diuidit in qua-
tuor partes, qā primo tangit tēpus ipsius David. Scđo Salo-
monis, ibi: *Descendi in hortum.* Tercio, tēpus regū sequentiū vsq;
ad captiuitatē Babylonicā, ibi: *Nesciui.* Quarto, tps post capti-
uitatē p̄dictā, ibi: *Reuertere.* Prima in duas, qā primo ponitur
spōsæ reconciliatē ḡarū actio. scđo, eiusdē cōmendatio, ibi:
Pulchra es. Circā primū sciendū, q̄ reducta arca in Ierusalē p
David, vt p̄dictū est, q̄ ibi instituit sacerdotes, & Leuitas ad
laudādū dcū. 1. Para. 16. d. *appāuit benignitas dei, & eius reconci-
liatio*

liatio erga populum Israel, propter quod regratiæ sponſa dicit.

1 *Dilectus meus, i. intra tabernaculū, quod retendit David ad
collocationē arcē. 2 Reg. 6. 2 Tribipasti. i. delectet in sacri-
ficijs, & oblationib. ex fide, & deuotione oblati, sicut de sa-
crificio Noe. Gen. 8. d. Odoratusque est dñs odorē suauitatis.*

3 *Et lilia. i. ministros mundos ad suū ministerium applicet.*

4 *Ego di. ipsi soli seruire volo. 5 Et dile. Necessitatib. meis
subueniendo. 6 Pulchra es ami. Hic cōsequēter sponsus spō-
sam cōmendat ex gratitudine dicta dicēs. Pulchra es. i. ad pul-
chritudinē pristinā restituta. 7 Suavis. ex deuotione mētis.*

8 *Et decora. ex honestate cōversationis. 9 Sicut Ieru. q̄ fuit*

10 *loquenti.*

11 *Tom. 3.*

12 *Nn 3*

13 *liatio erga populum Israel, propter quod regratiæ sponſa dicit.*

14 *1 Dilectus meus, i. intra tabernaculū, quod retendit David ad
collocationē arcē. 2 Reg. 6. 2 Tribipasti. i. delectet in sacri-
ficijs, & oblationib. ex fide, & deuotione oblati, sicut de sa-
crificio Noe. Gen. 8. d. Odoratusque est dñs odorē suauitatis.*

15 *Et lilia. i. ministros mundos ad suū ministerium applicet.*

16 *Ego di. ipsi soli seruire volo. 5 Et dile. Necessitatib. meis
subueniendo. 6 Pulchra es ami. Hic cōsequēter sponsus spō-
sam cōmendat ex gratitudine dicta dicēs. Pulchra es. i. ad pul-
chritudinē pristinā restituta. 7 Suavis. ex deuotione mētis.*

17 *Et decora. ex honestate cōversationis. 9 Sicut Ieru. q̄ fuit*

18 *loquenti.*

19 *Tom. 3.*

20 *Nn 3*

loquentibus affuisse, & quid loquerentur audisse, deuotionemque erga se remunerat, digna illorum laudatione.

a Terribilis, vt castrorum acies ordinata. Quia per unitatem charitatis compacta, nullum locum aperit per malum discordie hostibus, id est, haeticis vel inmundis spiritibus. Castra Romanorum terribilia

erant, quia totum mundum premebant, sed non erant suauia, quia veram pacem non habebant. In ecclesia nec terror suauitatem, nec suauitas

† inolefcere terrorem aufert, quæ in terra celestem vitam agit, & barbaros

† derideat sicut diuersarum nationum animos ad suum ritum trahere satagit.

Quæ tamē quia necdum faciem dilecti quam maximè quærit, cernere meretur, hic subsequenter audit.

b Auerte oculos tuos

B a me. Q. Oculos columbinos tibi dedi, quibus semitas iustitiæ discerneres, sed tamen in tempore tuæ peregrinationis ne quæras me perfecte cognoscere. Non enim videbit me homo & uiuet: Ne quæras in via premium, quod tibi in patria referatur.

c Quia is si me. Non a desiderio cognoscendi desistas, sed de cognoscendi facultate ne præsumas. vnde dicitur: *Magnitudinis eius non est finis.*

d Auolare fecerunt. Rab. Quo intensius me agnoscere quæris, eo intensius me incomprehensibilem esse intelligis, & non est tua culpa si me non cognoscis, sed est infirmitas humane conditionis.

* Theodor. Quod autem dicit eiusmodi est, Oculorum tuorum pulchritudo & acumen in contemplando & mētis acies, me ad te amandum incitarunt. Sed caue, ne inmoderatus in me oculos intēdas tuos, ne tibi ex ea re cōtingat aliquid detrimenti. Inaccessus enim sum & comprehendi nequeo, oēmque non hominum tantū sed angelorum caput supero. Quod si terminos volueris transilire, & ad ea curiosius contendere, quæ viribus tuis antecedunt, non modo nihil assequeris, sed aciem et oculorum hebetiorē reddes atque obtusiorē. Ea namque lucis natura est, vt quemadmodū oculum illustrat, sic etiam ledat, si fuerit insatiabilis.

e Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad. Hi versiculi supra positi & expositi, sed non pigeat nos iterando exponere, quod auctorem non piguit scribendo iterare, vt noui aliquid addatur.

Ne ecclesia grauitur ferret quod a cognitione dilecti suspenditur, sequitur descriptio, qua assimilatur illi primitiue ecclesiæ Ierusalem, de qua non dubitatur, quin amica Dei fuerit.

c Omnes gemellis fratribus, & sterilibus non est in eis. Cōsimilibus fratribus, quia tales alios reddunt, quales ipsi sunt. Vel, duplices fructus, opera gemine charitatis, vel fideles de vtroque populo conuersi, vel fides & opus.

g Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque oculis. Greg. Cum multi

multi mira agunt, ventura prophetant, mundū perfecte rediungunt, celestibus desideriis ardent, sicut cortex mali punici sanctæ comparantur ecclesiæ. Sed hæc omnia nihil sunt ad comparationem rei, de qua scribitur: *Quod oculus non vidit* *Esa. 64. a.* *nec au. & c.* Vñ conuenienter subdit: *Abstergis occultis tuis.* quasi

dicat magna quidē sunt quæ in te non latēt, sed valde ineffabilia quæ latent.

h Sexaginta sunt reginae, & octoginta concubinae & adol. Reginae & concubinae pariter ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

1 h Sexaginta sunt reginae, & octoginta concubinae & adol. Reginae & concubinae pariter ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

2 ginae, & octoginta concubinae & adol. Reginae & concubinae pariter ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

3 & concubinae pariter ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

4 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

5 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

6 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

7 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

8 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

9 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

10 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

11 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

12 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

13 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

14 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

15 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

16 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

17 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

18 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

19 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

20 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

21 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

22 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

23 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

24 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

25 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

26 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

27 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

28 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

29 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

30 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

31 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

32 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

33 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

34 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

35 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

36 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

37 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

38 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

39 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

40 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

41 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

42 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

43 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

44 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

45 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

46 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

47 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

48 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

49 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

50 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

51 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

52 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

53 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

54 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

55 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

56 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

57 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

58 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

59 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

60 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

61 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

62 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

63 ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginae sunt, quæ intuitu regni celestis doctrinæ inseruiunt. Concubinae, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illæ lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest in-

NICOLAUS DE LYRA.

* electa specialiter in locum diuini cultus, & similiter populus Israel electus fuit ad colendum Deum præ ceteris gentibus.

1 Terri. vt ca. quia tempore David in populo Israel, & in Ierusalē viguit militia.

2 Auerte, intelligitur per oppositum, & est modus loquendi amantissimè ad expressionem amoris mutui, sicut sponsus dicit aliquando sponsæ præ dilectæ. Vade, non curo de te. per gestum insinuans quod diligit eā inime, sic aliquando de puero albo & grato dicitur: Ecce puer manvulus, insinuando ter oppositum eius pulchritudinem. Aliter etiam exponitur de rudiosis in lege, qui aliquando inquirunt diuina nimis curiose, & sic Deus retrahit se ab eis, & sic dicit ab eis auolare. Per hoc ergo quod dicitur. Auerte, & c. inhihetur diuinorum inquisitio curiosa, Prouerb.

Prouerb. 25. d. Qui perscrutator est maiestatis, opprimeretur a gloria.

3 Capilli tui s. Exponatur vt supra 3. ca. vsque ibi.

4 Sexaginta sunt. re. per hoc vt dicit Rab. Sa. intelligitur 60. personæ descendentes ab Abraham, scilicet Isaac, & duo filij eius, Ismael. & 12. filij eius, & filij de Cethura. 16. & filij Iacob. 12. & filij Esau. 17.

5 Et octo. con. id est 80. personæ de Noe vsque ad Abraham exclusiue, & 18. & numerationes accipiuntur ex. 1. Para. 1. Et sicut reginae sunt maiores concubinis regum, ita personæ descendentes ab Abraham prædictæ propter magnitudinem fidei Abraham exprimentur nobiliori nomine quam descendentes a Noe.

6 Et adol. i. cognitionum & gentium a prædictis descendentiis.

7 Non est nu. id est sunt valde multi.

8 Vna est colum. id est de omnibus prædictis gentibus nō elegi nisi vnam

G vnum opus, non alia ante legem, alia sub lege, alia sub gratia
A sed in vna pace, vno timore constituta.

Mater nostra, regeneratrix gratia est, quæ elegit simplices, & electos custodit, & subleuat.

Iaco. 1. c. Vel mater superna Ierusalē, quia omne donum optimum desur-

sum descendit, quæ superna Ierusalem. hoc solum de humana cōuersatione approbat quod in vnitae suæ fidei, & dilectionis deo seruire desiderat.

† Infra. 8. a.

a *Viderunt.* Magna laus catholicæ unitatis, quam & gratia mater, quæ genuit in perpetuum eligit, & filiæ quas ipsa per spiritum genuit, & nutrit mox viderunt, id est castitatem vitæ eius didicerunt.

B

† virentia ad flumen.

b *Predicauerunt reg.* Siue illi, qui vere sunt participes regni, siue etiam illi, qui nomine tenus adhærent, & si spes eorum sit in terrenis, laude dignam fatentur.

c *Quæ est ista.* Ecclesia gentium, ita firmiter instituta, & viquequaque multiplicitate sui diffusa, & producta, p. gradus, & successiones suas vsque ad nouissima tempora, illis nouissimis temporibus iam intuens synagoga, tam bene operatā operantemque ipsam sanctam ecclesiam, tam diffusam, tot sapientissimos sine schismate sequi vnam fidem. præterea viuorum, & mortuorum miracula, & multa alia Christianæ fidei argumenta, iam conuicta pœnitens, & compuncta, dicit admiratiue: *Quæ est ista, &c.*

d *Quasi aurora consurgens.* Tūc ecclesia fit aurora, cum mortalitatis atque ignorantie tenebras funditus amittit. In iudicio ergo adhuc aurora, sed in regno dies erit, vbi plenum visum veri solis habebit.

e *Pulchra, vt luna.* In nocte vitæ præsentis, vbi variantur status temporalium, comparatur lunæ, quia nunc clara nūdo, nunc despecta, nunc virtutum candore plena, nunc prauorum dehonesta vitis. In futura beatitudine, vbi idem status erit, sicut sol fulgebunt iusti.

C **† Math. 23. f.**

f *Terribilis, vt castrorum acies ordinata.* Habent tales prælatos sibi ordinatos, q. probabilibus sententijs fidem nostram euacuant,

cuant, & terrorem nobis incutiunt. Quo perfectius ordinē in se virtutum collocat, eo terribior est ecclesia acris potestatibus, vel quæque fidelis anima.

g *Descendit in hortum nucum, vt viderem poma conuallis.* Iudæa admirat agones ecclesiæ, & inquirente, ipse sponsus perhibet testimonium ecclesiæ. Vel, dicantur esse verba ecclesiæ, quæ annuit synagoga se laudanti, & continuo insinuat, q. sit sibi causa apparatus militaris, respondens ex voce doctorum, ducem videlicet suæ spiritualis militiæ.

† videretur. consurgens.

*** Theodore.** Verborū obscuritate valde abstrusus est sensus. Sed diuinæ gratiæ auxilium implorantes, ex profunditate thesaurum effodiemus. Ostendit homines pios (quos diuina scriptura sponsam appellat) propria non esse salute con-

† posuit me, vt esset quadriga populi Aminadab, id est munifici.

tentos, neque illis satis esse, q. ipsi soli nuptias optatas sint affecti, sed totis viribus in eā curam incubere, vt reliquos oēs homines ab infrugifera vita dimoueant, quo fertiles effecti uirtutis fructum ferant. Quod quidem dū præstant, & ceteris hominib. vacant instituendis, similes sunt curribus Aminadab, vel, vt Symmachus interpretatus est, currib. populi præeuntis, vel, vt Aquila vertit, currib. populi sponte imperantis. Per hortū nucis præsentē intelligimus vitam, q. cum amara sit, & ærumnis atque laboribus plena, reconditum tñ habet uirtutis fructum. Nam, & nucis fructus, cum extrinsecus corticem priorē amarum habeat, alterum autē asperum ac durum, intus, tāquam in penu quodam, nucleū esculentum continet reconditum, qui sine labore non pot extrahi. Talis est etiam præsens vita. cum enim dolorum, et molestiarum acerbitate referta sit, labores habet illa quidē & sudores, non tamen inutiles, aut infrugiferos.

h *Nesciui, anima mea.* Dum sic sponsus, vel ipsa ecclesia labores suos euangelicos synagoge miranti prædicat, illa salubri plenitudine compuncta proficitur se causa prophanæ cecitatis diutius aberrasse.

i *Conturbauit me pro.* propter euangelicam ecclesiæ prædicationem,

NICOLAUS DE LYRA.

vnam in sponsam, f. populū Israel, quē desponsauit per legē. Aliter et potest exponi, q. licet solū in Ierusalē fieret oblatio sacrificiorū, tñ in singulis ciuitatibus, oppidis, & villulis Iudææ erant loca vbi congregabat populus ad orationē, & audiendū legē diuinā, & dicebant synagoge, igitur p. reginas possunt intelligi synagoge ciuitatū, per concubinas oppidorū, & forte istæ, & illæ erant in tali numero, vel ponit hic numerus de terminatus p. indeterminato, sicut alibi in scriptura. Da. 7. c. *Decies milies centena milia assistebant ei.* Angeli enim assistentes deo sunt in multo maiori numero secundum oēs expositores. Per vnā, quæ dicitur columba, & sponsa, intelligitur tabernaculum, vbi in Ierusalem erat arca, quia præ ceteris ciuitatib., & locis erat ad dei cultum electa, & dicitur: *Electa mater suæ*, id est ecclesiæ triumphanti, quæ dicitur mater militantis, Galath. 4. d. Illa quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra.

1 *Viderunt eam filiæ Sion.* id est populus de ciuitate Ierusalē, & alij ciuitatibus, & locis Iudææ commendauerunt cultum dei, qui erat in Ierusalem, p. propter quod admiratiue de profectu ecclesiæ tempore Dauid subditur.

2 *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pul.* Inter illa, quæ apparent de die sol habet maiorem pulchritudinē, & luna de nocte, & aurora inter diem, & noctem, & per hoc intelligitur pulchritudo ecclesiæ tempore Dauid, qui cultū diuinum valde augmentauit. i. Paralipom. 23. vsque ad 27. ita quod non fuerat ante pulchrior tempore prosperitatis, quod significatur per diem, nec aduersitatis, quod per noctem, nec status intermedij, quod per auroram.

3 *Descendi in hortum.* Hic consequenter describitur amor sponsi, & sponsæ pro tempore Salomonis, qui edificauit domi-

mino templum nobilissimum, & in eius dedicatione descendit diuinitas in signo visibili nebule 3. Re. 8. propter quod tunc ait Salomō: *Dñs dixit, vt habitaret in nebula.* propter hoc ergo dicit sponsus hic: *Descendi in hortū.* id est in Salomonis templum, quod erat quasi dei vmbraculum.

4 *Vt viderem poma con.* Id est opera bona humilium.

5 *Et inspicebam si florisset vinea.* id est Israel ecclesia. Esa. 5. b. Vineam enim domini exercituum domus Israel est, quæ floruit tempore Dauid, & Salomonis.

6 *Et germi. ma.* id est sacerdotes, & Leuitæ, eo quod mala granata posita erant in margine tunice summi sacerdotis, qui erat caput aliorum, propter quod in eo virtualiter intelliguntur alij ministri propter similitudinem tunice, in qua erant depicta mala punica. Exod. 28. Tempore vero Salomonis germinauit summi sacerdotis officium, quia abiecto Abiathar factus est Sadoc summus sacerdos 3. Reg. 2. & sic fuit restitutum summum sacerdotium filijs Eleazari filij Aaron, quod vsurpauerat Eli, qui descenderat de Ithamar.

7 *Nesciui.* Hic consequenter ponitur status sponsæ post tempus Salomonis vsque ad captiuitatem Babylonis, breuiter tamen, & succincte. Circa quod sciendum, quod mortuo Salomone statim populus Israel quantum ad decem tribus, declinauit ad idololatriam per deceptionem Ieroboā 3. Reg. 12. & postea alię duę tribus similiter coluerunt idola, maxime tempore Achaz, & Manassæ regum Iudæ, vt patet 3. Reg. propter quod decem tribus primo fuerunt capti uatę per regem Assyriorum. 4. Reg. 25. propter quod lamentando dicit sponsa: *Nesciui.* considerare circa me beneficia dei temporibus præteritis exhibita.

8 *Anima mea conturbauit me.* timore ad idololatriā inducentē. Ieroboam. n. timore p. dendi regnū decē tribuū induxit Tom. 3. Nn 4 populum

Captiuitas Iudæorum propter idololatriam.

A tionem, per quatuor mundi partes velociter discurrentē, & quatuor rotis fidei innitentem, unde & a quatuor personis scriptum fuit, sed illi quatuor equi eodem spiritu ab bellum vnum currum trahunt.

a Reuertere. synagoga confitente suam tarditatem, ecclesia consolando, & exhortando respondet.

Quater dicit reuertere, quia Iudæi ubique modo in quatuor mundi partibus dispersi, in fine sunt conuertendi. Vel

B reuertere

a Idest Christi, qui sponte pro populo est oblati, qui quasi currui præfatus gratia sua prædicatorum corda implet. **¶** Aminadab iste fuit abnepos Iudæ patriarchæ, & persona, & nomine indicat saluatorem. **¶** Spontaneus meus.

a ppter quadrigas Aminadab. Reuertere, reuertere Sunamitis, reuertere, vt intueamur te.

a Puritate dei. **b** Operum perfectione. **c** Christus ad ecclesiam de synagoga.

reuertere corpore, reuertere animo ab errore, vt declines a malo. Iterum reuertere corpore, reuertere animo, vt facias bonum, & ne velis esse turbata. Non sufficit reuerti voluntate, nisi reuersio ostendatur ecclesiæ.

b Vt intueamur te.

Vt speciem castitatis cognoscamus, & copulante adinui-

1 cem nos Christi amore vnam domum

2 fidei ambæ in ipso angulari lapide con-

3 struamus. **E**

NICOLAUS DE LYRA.

populum ad idololatriam, ne si iret in Ierusalem ad colendum dominum, reuerteretur ad priorem dominum, scilicet ad Roboam filium Salomonis. ideo subditur.

1 Propter quadrigas Aminadab. per quas intelligitur potētia regni Iudæ, eo qd tribus Iudæ fm oēs doctores Hebraicos, & Latinos meruit dignitatem regiam in transitu maris rubri. Nā alijs tribubus formidantibus Moysen sequi per mare diuisum, tribus Iudæ constanter secuta fuit ipsum, & alijs constantiæ dedit exemplū. tūc autem Aminadab erat princeps tribus Iudæ, qui egressus est de Aegypto cum Naason filio suo, qui mortuo patre successit ei, in principatu, Nu. 8. Hebr. dicunt, quod hæc est vera litera: Anima mea posuit me quadrigas populi principantis, ita quod Aminadab non est hic vnum nomen proprium, sed sunt duo nomina significātia populum principantem, & sic est sensus: Anima mea, idest voluntas mea, quæ sic nominatur frequenter in scriptura, eo qd mouet alias animæ potentias ad agendum, voluntas vero peruersa induxit populum ad idololatrādum, propter quod fuit captiuatus, vt dictum est, ideo sequitur: Posuit me quadrigas populi principantis, scilicet. Assyriorum, & Babyloniorum, qui ducebant filios Israel in captiuitatē, sicut quadrigas oneratas,

ratas, imponentes eis onera grauiā in itinere ad portandum.

2 Reuertere. Hic consequenter tangitur status populi a reditu captiuitatis Babylonicæ vsque ad Christū, breuiter tñ, & succincte, & fm hoc dicitur: Reuertere. scilicet de captiuitate.

3 Sunamitis reuertere. sic nominat hic sponsa a ciuitate noīe Suna, in qua pluries hospitatus fuit Eliseus, vt habetur 4. Re.

4 In Heb. sic habetur. Reuertere, reuertere Sulamitis. & si trahatur ad proprietatē Latinam dicitur Sulamitis, i. integra, vel perfecta, q. d. Reuertere ad statū pristinum perfectionis tuę, vel

melius ad statū integrū fidei tuę, quia post reditum captiuitatis Babylonicæ semper fuit populus Israel in subiectione, primo Persarum, secundo Græcorum, tertio Romanorum, stetit tñ fideliter in cultu vnus dei veri vsque ad Christum.

Et dicitur hic quater reuertere, quia primo aliqui redierunt de Babylone cum Zorobabel duce, secundo aliqui cū Esdra sacerdote. **1**. Esdræ 7. tertio aliqui cum Nehemia. quarto tempore Iudæ Machabæi, qui propter persecutionē Antiochi fugerat ad loca deserta, & postea rediit ad ciuitates, & loca sua.

habita victoria de ducibus Antiochi, vt habetur. **1**. Machab.

4 Vt intueamur te. colētē deū in terra Iudæ. Veruntūqā temporib. illis populus Israel molestatus fuit ab alijs populis, pp quod oportebat eum frequenter pugnare. pp quod subdit:

C A P. VII.

Quid videbis in Sunamite. Dum ecclesia monet synagogam, Ipse redemptor annuens hortamentis illius, se effectum daturum promittit. Elias enim, & Enoc in illis conuertēdis non laboratē, nisi diuinis scripturis, & apostolicis testimonijs certitudinem conuersionis eorum haberent.

a Quid videbis. q. d. doles de incredulitate synagogæ, sed scias in proximo conuertendam, vt in eam iam non appareat infidelitas, sed opera spiritualium agonū, & virtutum.

Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum. **¶** Ruper. Quid inquam, aliud? Nunquid sanguinē victimarum? Nunquid sanguinis cauenū. Nihil omnino, nisi choros castrorum, id est, laudes, siue cantiones præliantiū, prælia laudantium, siue cantantium, quod suauissimum, quod vere est pulcherrimum. Immola deo sacrificium laudis, ait ipse in psalmista, & redde altissimo vota tua. Laudando chori præliantur, præliando castra laudant, & omnino est iustitiæ dei subijci, nō suā velle statuere iustitiā. Nihil aliud videbitis, aut videre desiderabitis, sed & si quis vestris, o amici, aud. torib. ostendere voluerit, vos cū spiritu sancto, spiritu cōcilij econtra dicetis, Visum est enim spiritui

Act. 15.

C A P. V. T. VII.

a Idest militiam pacis, qui laudes creatoris canant, & acies inimici repellant in choris voces canentium, in castris, armate manus.

Vid videbis in Sunamite, nisi choros

castrorum. **¶** Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filiæ principis.

a In testimonijs, & exemplis Enoc ante legem, & Elize sub lege & multorum tempore gratiz. **b** Iam vna per fidem, & caritatem. **c** Dei.

ritui sancto, & nobis, nihil ultra imponere vobis, q̄ hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorū, & sanguine, & suffocatio, & fornicatione, et ea q̄ vobis fieri non vultis alijs ne feceritis, A qbus custodientes vos, bene agitis. Igitur hoc solū in Euangelio videndum atque prouidendū est secundum fidem patrum, vt sint

chori castrorū chori in vna fide, dicendo idipsum castra resistendo vsque ad sanguinem contra peccatum.

b Quam pulchri sunt.

3 In præmissis descriptionibus est descensus a superioribus ad inferiora, & superiorum tantum fit com-

mendatio mēbrorū. In hac cōmendantur etiam inferiora, & ab inferioribus ascenditur ad superiora, vt ostendatur, q̄ illa ecclesia in nouissimo ex illis ante reprobus conuocata. habebit tamen membra superioribus non imparia, in qua fit mentio gressuum, quia non in otio futura, sed ad certam processuram, primam pulchritudinem ex certamine ostenditur habitura. Quam pulchri sunt. primo operum constantiam, & mortificationem voluptatum in ea laudat. Quam pulchri sunt. Hæc dicens ad laudem ipsius ecclesię coniunctæ ex dulcedine se conuertit, vt Iudæi facilius conuertantur, & ecclesia de illis conuertendis plus labore.

a Inn-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VII.

Quid videbis in Sunamite. vel Sulamite. secundum literā Hebr. **2** Nisi cho. i. societates ad pugnam paratorū, quia tpe Nehemię in reparatione ciuitatis vna manu faciebant opus, & altera tenebāt gladiū, & media pars populi erat armata ad melius resistendū aduersarijs, Nehe. 4. & postea Machabæorū tpe populus Israel fuit in bellis quasi continue vt patet ex decursu. **1**. & **2**. Macha. **3** Quā pul. Postquā de scriptus est amor spōsi, & spōsę p statu veteris testamēti, hic pñr idē describit p statu noui, & diuidit in tres partes, quia primo ponit huius status inchoatio. scđo inchoati dilatatio, ibi. Veni dilecte mi. tertio dilatati trāquillatio. sc. c. Circa primum

Diuisio.

mū describitur sponsa primo generaliter. scđo quantum ad pfectos spāliter, ibi. Dixi ascendā. Circa primū describit sponsa sub parabola mulieris gratiosę, aliter tñ, q̄ supr. 4. e. q̄ ibi describit spōsę pulchritudinē a superiorib. incipiendo, & ad inferiora descēdēdo, hic aut econuerso incipiendo ab inferiorib. ad superiora tēdēdo, quia pro tpe veteris testamenti sponsa quasi a deo procedit, & egredit, p tpe vero noui de terrenis ad cælestia in deū reducit. Igitur primo parabola pulchræ mulieris ponit, scđo exponit. Quācū ad primū sic dī.

Quā pulchri sunt. idest valde pulchri. **4** Gressus tui in cal. Ad gratiositatem enim mulieris multum facit, quod mature, & honeste incedat, & calceatis pedibus, quia inhonestum est, quod nuda pedibus appareat.

1 Inn-

a *Iunctura fe.* Recte post gressus calceatos, iunctura femi-
A num laudatur, quia per ministerium prædicantium perfici-
 tur vnanimis coniunctio credentium populorum.

b *Monilia.* Munitissima, cū iam non dissentiant hi ab illis,
 sed in oībus conueniant: & operū attestatiōe clarescant.

c *Quæ fabri.* Quæ
 cōiunctio, arte inferu-
 tabilis consilij ordina-
 ta est. Quis enim no-
 uit, quare Deus vsq;
 ad illud tēpus Iudæos
 excæcauerit?

Quæ fa. sunt ma. Id
 est, ineffabili largitate
 firmata conditoris.

d *Vmbilicus tuus.* Illi
 etiā inter molles qui
 gignunt, etsi mundo
 licite hærent, tamen
 bene annuntiant.

Vmbilicus. Id est, in-
 firmas nostræ mor-
 talitatis sit crater, quā
 do infirmitatem no-
 stram in nobis experi-
 ti, ut alij per nos reco-
 gnoscant, laboramus,
 vel aliquando eleemosynas damus. Tornatilis. i. rotundus
 & perfectus: qui. n. ob id dat potum sitienti, vel calicem diui-
 ni verbi porrigit erranti, ut a Deo remuneratore, vel terre-
 nam sapientiam expectet. Huius crater nō est torno factus,
 quia opus misericordiæ quod fecit, nō cā suæ fragilitatis eri-
 gendæ ad Deum fecit, sed terrenam mercedem requirit.

*** Bēda.** Vmbilicus, qui est fragilissimum corporis nostri
 membrum merito infirmitatem nostræ mortalitatis desi-
 gnat. Et vmbilicus noster crater sit tornatilis, nunquam in-
 digens poculis cum conscientia mortalitatis atque infirmi-
 tatis nostræ admoniti, calicem verbi salutis proximis pro-
 pinare satagimus, ut videlicet nobis misericordiā faciētibz,
 misericordiæ cēlestis beatitudo recompensetur. Quod etiā
 de eleemosyna poculi generalis nil obstat intelligi. De qua
 iudex ipse dicturus est, *Situi, & dedisti mihi bibere.* Crater est
 enim calix maior, duas habens ansas. De quo poeta, At vbi
 prima quies epulis mensæque remotæ, Et magnos crateras
 statuunt & vina coronāt. Et bene crater tornatilis esse per-
 hibetur. Tornatur. n. ceteris ocyus artificijs vas quod opera-
 tur, impletur, ut videlicet velocitas præstandæ pietatis siue
 in eos qui terreno, seu in illos qui cēlesti poculo, aut etiam
 utroq; indigent, ostendatur, iuxta illud Salomonis. *Noli dice-
 re amico tuo, Vade et reuertere et cras dabo tibi, cū statim possis dare.*

c *Venter tuus.* Venter noster aceruus est tritici, cum memo-
 res nostræ fragilitatis, fructus bonorum operum quibus per
 petuo reficiamur in præsentī vita nobis præparamus.

C *Venter tuus.* Quamuis sit inferior gradus, tamen triticea
 refectio erit Deo, quia in imo multi, in superiori pauci, non
 tamen dicimus in imo, id est, in peccato.

f *Aceruus.* In imo latior, in summo angustior crescit. Sic &
 in nris actionibus, quæ quāto altioris sunt meriti, tanto pau-
 ciores

ciores sui operarios inueniunt. In inferioribus plures sunt D
 operarij. Multi de possessionibus eleemosynas tribuūt, pau-
 ci sunt qui possessiones relinquunt. Possunt in aceruo tritici
 eleemosynæ, quas pauperibus erogamus, intelligi: & bene
 post craterem, membra sponse aceruo tritici comparatur:

ut & potū & panem
 pauperibz dare signe-
 tur, quod & de corpo-
 rali & spiritali refe-
 ctione æque potest ac-
 cipi. In apertis est do-
 ctina poculū, in my-
 sterijs est panis.

g *Vallatus liliis.* Cum
 omnia bona quæ agi-
 mus, gratia videndæ
 æternæ claritatis geri-
 mus. Et per hoc infi-
 diātī inimico aditum
 nostri cordis circun-
 quaque obstruimus.

h *Duo vbera.* Quia do-
 ctōres rudium nō sua
 prædicant, sed ex elo-
 quijs vtriusque test. su-
 munt, quæ ab vno au-
 tore sunt edita: ut ip-

se vnus pastor ex duobus gregibus ouium vnum ouile im-
 plectat, qui capræ comparantur, quia mūdum est animal, vi-
 su & cursu insigne, & findens vngulam, quod ad discretio-
 nem boni & mali pertinet. Et ruminat, quod post discretio-
 nem est faciendum, gemelli propter vnā concordiam.

i *Collum tuum.* id est, illi per quos vox exit, & esca in corpus
 traicitur, qui sunt turris, quia & exēplo vitæ muniunt alios,
 & decorant. In ebore enim candor notatur.

k *Oculi tui.* Qui arcana inspicunt, ut possint in aperto pro-
 loqui, qui fluēta doctrinæ auditoribus non cessant, sicut in
 ciuitate Efebon piscinæ semper aquis abundantes, copiosē
 populo in introitu ipsius ciuitatis aquam ministrant. Et be-
 ne dicuntur aquæ esse in porta ciuitatis, quia nemo potest ec-
 clesiam ingredi, nisi prius aspersus aqua doctrinæ & baptis-
 mi. Vnde in introitu templi Salomonis erat mare æneum,
 vbi sacerdotes intraturi lauabant manus & pedes.

l *Piscinæ.* Continentes multas aquas sapiētiæ & doctrinæ,
 ad potandum eos qui erunt in cingulo mœroris persequen-
 te Antichristo, quæ sunt in illa plenaria introitiōe vtrius-
 que multiplicatis, quæ erit filia.

m *Nasus.* Cautissimi discretiores boni & mali, sicut & per
 nares odor vel fœtor discernitur, quos nulla fallit hypocri-
 sis, & eminentissimum tenent locum.

n *Sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.* In monte
 idcirco ad speculandum ponitur, ut hostes qui veniunt lon-
 ge videantur, sic prædicatoris vita semper in alto debet fir-
 ma permanere, ut incurfus malignorum longe prospiciat,
 ut culpam priusquam ueniat, deprehendat.

Damascus metropolis Syriæ, quæ multa mala intulit Is-
 raeli, & etiam captiuauit, per hanc omnis multitudo demo-
 num uel nequam hominum signatur.

Cap.

NICOLAVS DE LYRA.

Mulieris gra-
 titas in qui-
 bus.

1 *Iunctura feminum tuorum sicut mon. fabri. f. manu.* Per hoc de-
 signatur, quod crura sunt in iuncturis suis debite collocata,
 ad excludendam omnimodam claudicationem.

2 *Vmbilicus tuus sicut cra. tor.* id est rotundus & bene forma-
 tus, & accipitur hic umbilicus pro superficie uentris in cu-
 ius medio est umbilicus. In Hebr. habetur. Vmbilicus tuus
 bācinus clarus, in quo designatur pulchra dispositio uen-
 tris exterioris.

3 *Venter tu. sicut acer. tri.* id est, interius fecundus in prole.

4 *Valla. lilijs.* id est, decoratus maritali castitate.

5 *Duo vbera tua sicut d. hin.* i. equaliter tumentia & abundan-
 tia lacte pro prole nutrienda.

6 *Collum tuum sicut turris eburnea.* i. rectum ad modum tur-
 ris, & album ad modum eboris.

7 *Oculi tui. piscinæ in Efeb.* secundum Hebræos Efebon non est
 hic

hic nomen ciuitatis ultra Iordanem, de qua dicitur Ierem.
 48. a. Ignis egressus est de Efebon, sed est nomen commune
 significans computationem. Et sic est litera: *Oculi tui si. pis.*
 in c. i. magnæ reputationis.

8 *Quæ sunt in por.* id est, prope portam.

9 *Filiæ mul.* i. in Ierusalem, quæ dicitur multitudinis filia,
 eo quod erat plena populo. Thre. 1. a. Erant enim due pisci-
 næ aquarum in Ierusalem ciuitatem multum decorantes, si-
 cut oculi pulchri & mundi decorant mulierem. Comparan-
 tur autem oculi piscinis aquarum, eo quod sunt aquæ a do-
 minio propter quod si ledantur, in lachrymis resoluun-
 tur.

10 *Nasus tuus sicut turris Libani, quæ re.* id est, rectus & bene
 sedens in facie, sicut turris Libani, quæ erat recta & bene sita
 in extremitate terræ promissionis.

11 *Contra Da.* quæ erat ciuitas Syrorum, qui frequenter
 fuerant aduersarij Iudæorum.

Ca.

Efebon æqui-
 uocum est.

A *Cap. tu.* Mens tua, quia regit totū corpus cogitationū: est alta, ut mons per conuersionē vitæ: & talis mons qui hēt scientiā circuncisionis, nō in ablatione carnis, sed superfluitatē cordis. Cochleæ maris ferro circūcisæ, lachrymas purpurei coloris emittūt, quib⁹ collectis tinctura purpurei coloris conficitur. Canales qui purpuram regis suscipiunt, sunt præcordia fidelium. Lana quæ intingitur ut indumentum regis efficiatur, est humilitas in patiendo, quæ iuncta est canalibus, quando cōstanti corde virtus humilitatis, & cōtinua dominici cruoris memoria ad tolerantiam animat.

B Semp purpuram veri regis. i. passionem, in memoria habētes, & ad imitandum parati, ut cum Christo resuscitentur.

b *Statu. i.* Quia ecclesia in certamine præsentis vitæ gaudia futuræ vitæ prægustat, subditur.

Sta. t. assi. est pal. Hæc est rectitudo bonæ operationis, quæ ad terrena despiciat incuruari, totam se ad cælestia erigit, & in certamine posita tendit ad brauium, quo finito agone, victrix donāda est palma. In inferioribus aspersa est, sed desuper pulchra est, & fructum gerit. Sic ecclesia in terra alpe ros tolerat labores, sed sperat in cælo se accepturā præmiū. Palma conseruat folia, sic ecclesia variante seculi statu, eadem tenet fidei sacramenta.

c *Vbera.* Id est, magistri, qui pro capacitate audientium suam temperant doctrinam, & vnumquemque ad sublimia ab vbertate domus Dei inebriant, & corda exhilarant.

d *Dixi: Ascendam.* Quasi diceret. Et q̄ tales habet doctores, tam discretē prædicantes, non est tui meriti, sed donum meū: quia ascendi in palmā, i. dedi ecclesiæ augmentum virtutum, donec ad perfectū veniat, & apprehendam fructus eius,

C eius,

eius, id est, ita confortabo & multiplicabo virtutes in eis, ut nullo modo possint decidere, donec ad maturitatem perueniant, & per hoc vbera tua erunt sicut botrus cypri, quia illi qui parua norunt si beniuole nuntiant, interdum potiore sapientia debriantur.

Dixi. Quasi insistendum est ad conuersionem Iudeorum, quia tam pulchra coniunctio est securura, & quia pro eis maxime passus sum, quia eos saluandos prouiderā. **e** *Fructus.* Crucis potest dici resurrectio, & ascensio, aduentus spiritus sancti, & salus mundi: & per hæc doctores sunt debriati & confortati.

f *Et odor oris.* Odor malis, guttur vino cōparatur, quia mala, ex nouitate, vinū ex vultu laudem con-

sequitur. Sicut vinum malo præstat, ita præstat præsens allocutio ecclesiæ ipsi famæ, quam de illa potest audientium sermo disseminare. Odor in gutture, vox præsentis doctrinæ: In odore fama absentis designatur: & ideo vino illa propter fragrantiam virtutum, hæc malis ob suauitatem absentis famæ comparatur.

g *Dignum dilecto meo.* Verbū quod in ore meo dilectus posuit, tantæ est sublimitatis, quod non per alium quam per ipsum sponsum mundo debuit prædicari: quia non est alius inuentus, qui solueret librum, & ab illo susceperūt alij: Christus quali potauit, quia docente diuinitate, cito in perfectione scientiæ profecit, & libenter passionem sustinuit, membra non eodem modo. Dum sponsus laudat guttur sponsæ, illa intelligens in gutture verbum per quod salus datur mundo designari, ex magno amore verbum dispensare volens, rapit verba ab ore spōi: ille vino optimo eam comparauit, hæc subiecit: *Dignum dilecto meo.*

Rumi

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Cap. tu. ut Car.* supereminens corpori, & bene sedens sicut mons Carmelus in terra promissionis, qui est frugifer & graciosus, Esai. 35. a. *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron.*

2 *Et comæ capitis tui, sicut purpura, & c.* iuncta canalibus, id est, posita in canalibus ad lauandum post tincturam, ut color sit magis viuus, per hoc designatur pulchritudo capillorum sponsæ in colore, sicut purpura quæ tingitur pro paramenti regis, fit coloris excellentis, ideo subditur. *Quam pulchra es.*

3 *Statura tua assimilata est palmæ.* id est, recta est & alta.

4 *Et vbera tua.* bo. propter vbertatem lactis. Omnia prædicta faciunt ad gratiositatem sponsæ corporalis. Per dictam parabolam intelligitur ad literam decor sponsæ spiritualis pro tempore noui testam. de qua dicitur. *Quam pulchri sunt gressus tui,* per euangelica consilia gradiendo. In calceamentis. Calceamenta quæ sunt de pellibus animalium mortuorum sunt memoria mortis Christi & martyrum, quæ mununt pedes sponsæ ad firmiter incedendū per consilia euāgelij. Filia principis, i. ecclesia, quæ dicitur filia & sponsa Christi, qui est princeps regum terræ, Apo. 1. b. *Iunctura se. tu.* i. coniunctio Iudeorum & Gentilium in vna Christi ecclesia. Et hæc iunctura fabricata est manu artificis, i. Christi, qui fecit vtraque vnum, Eph. 2. c. *Vmbilicus tuus, & c.* per vmbilicum sub quo fetus concipitur, & per ventrem in quo ante natiuitatem alitur, intelligitur ecclesiæ fecunditas ad gignendū filios ipsi Christo: & quia non generatur carnaliter, sed spiritaliter. Ioan. 1. d. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, & c.* Ideo venter ille dicitur. *Vallatus liliis.* i. castitatis. Duo vbera tua, i. duo testamenta, ex quibus sugitur lac: quo nutriuntur & augmentantur filij in Christo generati. 1. Pet. 2.

2. *Quasi mado geniti infantes rationabiles, sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem.* Collum tuum, i. fides formata charitate, quæ cōiungit corpus sponsæ capiti suo Christo. Eph. 1. d. *Ipsam dedit caput super omnem ecclesiam.* Huius autem capitis natus est iudicium discretionis, quo in præsentī discernit fideles ab infidelibus, sicut natus discernit inter odores fæcidos & suaves. Oculi vero sunt Christi virtus cognitiua, quibus

quibus respicit fideles suos eos approbando. Ioan. 10. c. *Ego cognosco oues meas,* qui dicuntur fideles. Sicut piscinæ, quia pleni sunt aquis misericordiæ. Caput tuum, i. huius capitis summitas, quæ est Christi diuinitas, ex quo capite fuit sensus & motus vitæ spiritualis: primo in humanitatem Christi, & consequenter ad omnia mēbra ecclesiæ, ideo subdit. Sicut Carmelus, qui est mons fructibus plenus. Comæ huius capitis sunt apostoli, qui primo adhæserunt Christo capiti, qui dicuntur. *Sicut purpura regis,* quia pro amore regis Christi fuerunt suo sanguine rubricati per palmam martyrij. Ex prædictis concluditur. *Quam pulchra es,* interior per fidem. *Et quam decora,* exterius per honestatem. *Charissima.* i. pretio maximo redempta, scilicet sanguine Christi pretioso. Illud enim carissimum dicitur, quod maximo pretio emitur. In delicijs quia passio Christi aperuit portam deliciarum paradisi sponsæ suæ. Statura tua assimilata est palmæ, in rectitudine iustitiæ, & altitudine contemplationis denotat. Et vbera tua botris, propter abundantiam lactis ad nutritionem filiorum Christi & ecclesiæ.

5 *Dixi: Ascendam.* Hic consequenter describitur pulchritudo sponsæ quantum ad perfectos specialiter, de quibus dicit spōsus. *Dixi: Ascendam.* i. ascendere faciā perfectos in ecclesia.

6 *In palmam.* i. in contemplationis altitudinem. **7** *Et apprehendam.* i. apprehendere faciā, sicut frequenter expolitum est in simili. **8** *Fructus eius.* i. dulcedinem, quæ sentitur in contemplationis altitudine, sicut palma fructus suos facit in summitate. **9** *Et erunt vbera tua sicut botri vineæ.* ex abundantia lactis sacræ doctrinæ. Contēplatiui. n. in cōtemplatione hauriunt, quæ postea per doctrinā effundunt, sicut patet de Paulo post eius raptū, & de multis alijs doctoribus.

10 *Et odor oris tui.* i. fama doctrinæ. vnde Paulus apostolus. **2. Cor. 2. d.** Per nos odorem suæ notitiæ manifestat in omni loco, qui est Christi bonus odor sumus, & c. Et ad idem pertinet quod subdit.

11 *Guttur tuum.* in quo formantur prædicationis verba.

12 *Sicut vinum optimum.* inebrians amore diuino mentes fidelium, & hoc est vinum germinans virgines, Zacharię 9. cap. Et quia hoc est valde placitum Deo, ideo sequitur. *Dignum dilecto meo.* & ideo concludit sponsa.

Ego

† coccinum.

† ligna in plcas.

* ista.

Sponsæ spiritalis decor exprimitur.

† ramos, propages.

E

† quod delabitur in amicum meum suauiter, & facit vlabia veterum loquantur.

Luc. 2. g.

F

a Ruminandum. Non ita facile ad potandum, quod ille prius potans alijs porrexerit, sed cū labore & studio meditandū.

b Ego. Totū studium meae seruitutis & deuotionis ad ipsum refero, & in praesenti vita ne laborando deficiam, me adiuuat: & in fine secum ad gaudia recipiet. Ego prius exul

à Deo ab omni errore ad Deum conuersa sum, vt cuius & domesticus, & ipse prius humano generi iratus ad me est conuersus, naturā meā mortalitatis indutus.

c Veni. Qui assumptam pro me humanitatem in cēlo locasti, per praesentiam diuinæ gratiae visita me, vt in agrum mundi semen verbi tui possim spargere, & villas cohabitationis in vnam fidem constituere.

B Veni dile. Ecclesia videns, quod nec ad bene operandum vel egrediendum per se sufficit, nec in bono persistere, vel auditores quantum profecerint discernere, implorat auxilium.

In agro, Christiani: in villis, pagani: in vineis, ecclesiae: in floribus, fides: in fructibus, virtutes: in malis punicis, martyrium designatur. In his singulis sponsa dilecti sui praesentiam quaerit.

Theodoretus. Sponsam vt animarum vilium adhuc & abiectionem, quas metaphoricè agrum & villas nominat curā gerat, sponsa cohortatur. Neque enim dicit, Egrediamur in ciuitatem sed egrediamur in agrū, cōmoremur in villis, mane surgamus ad vineas, videamus an vili floruerit, aspiciamus, inquit, eos, qui modo praedicationem acceperunt, an floruerit germen. Intueamur & meliores istos, qui non solum folia, sed etiam flores tulerunt quos hic per germen intelligit, *An floruerint mala punica*, an charitatis initium in aliquibus apparuerit. Oportet enim nos circumire & omnem diligentiam idoneam adhibere. Id nanque faciens te promerebor. Quamobrem, illic, inquit, *dabo tibi vbera mea*. Quae enim illis praestantur, ea in te ipsum collata arbitraris, *quandiu inquit, fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Mandragora dederunt odorem.* Mandragorae vis est,

vt medici tradunt, soporifera. Quare cum preceptum sit nobis vt mortificemus membra quae sunt super terrā, non vt ea morte afficiamus, sed vt mortua malis actionibus reddamus, merito mandragoram hoc loco posuit, & dixit, *Mandragora dederunt odorem*, i. acceperunt homines dormire peccatis. Et quemadmodū,

qui mandragorā hauserunt, corporis motiones non sentiunt, ita qui pie doctrinā poculum biberunt, perturbationes student consopire.

d Mane. Quia nox infidelitatis transiit, & lux fidei apparet, procedens ex matutina resurrectione Christi: ab ipso mane resurrectionis laboremus, tu inspirando, & ego predicando.

e Videmus. Vt ego qui paedagogus sum paruulorum, possim discernere eos qui acquisiti sunt, quomodo se habeant, quantum proficiant, vt qualiter nutriendi sint, intelligam.

Non est intuendum si vineae florent, sed si flores ad parum fructuum conualescant, quia mirum non est, si quis bona inchoet: sed valde mirabile est, si intentione recta in bono opere perseveret.

f Ibi. Id est, vbi ad videndas vineas, & mala si florent, viderimus in tuum obsequium: & facta & dicta meorum praedicatorum exhibebo ad similitudinem sedulae nutriciae.

g Mandragora. Merito inuocat sponsum ad auxilium praedicationis, vbi praedicatores praecipuis flagrant virtutibus. Porta apostoli, & corū successores. Mandragorae, i. virtutes illorum quae sunt aptae medicamentis, quae contra solitudines mundi adducunt quietem, quae nauseam verbi Dei excludunt, quae vitia ab hominibus sine dolore excidi faciunt, quae proferunt mala id est, ecclesias, suauiter redolentia in confessoribus, similia malis punicis in martyribus, dederunt odorem: quia exemplis maiorum minores confirmantur.

h Seruau tibi. Vel seruau i. intellexi omnia praepcepta & testimonia vel promissiones vtriusque testamenti à te esse datas, vel omnia poma, id est, iustos vtriusque testam. per te solum incarnatum iustificatos cognoui.

CAP

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ego dilecto meo.* per amorem inhæreo.

2 *Et ad me conuersio eius.* consolando me in tribulationibus.

3 *Veni dilecte.* Hic consequenter describitur fidei Christi dilatatio, quae primo fuit in Ierusalem, & inde deriuata est ad alias partes orbis, sicut praedictum fuit, Esa. secundo a. *De Sion exibit lex, & verbum domini de Ierusalem*, propter quod etiam dixit Christus apostolis, Act. primo a. *Eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudaea, atque Samaria, & vsque ad vltimū terrae*: & hoc est quod petit sponsa hic. *Veni dilecte mi.* &c. egrediamur in agrum per diffusionem fidei in orbe terrarum.

4 *Commoremur in villis.* &c. edificando ecclesias in ciuitatibus & villis.

5 *Mane surgamus ad vineam.* id est, ad conuertendum Gentilitatem, ex qua pro maiori parte est ecclesia Christi, quae dicitur eius vinea. sicut tempore veteris testam. synagoga dicebatur Dei vinea, Esa. quinto b. *Vinea domini exercituum domus Israel est*, & dicitur.

Mane surgamus ad vineam. quia in primitiua ecclesia Iudaeis excacatis per infidelitatem, Gentilitas est illuminata per fidem, Romano, vndecimo c. *Cecitas ex parte contigit in Israel.*

donec

donec plenitudo gentium intraret, &c.

6 *Videamus si floruerit vinea.* Hic accipitur si, pro quia, quia Gentilitas floruit, verbum Dei gaudenter accipiendo, Act. decimotertio. *Audientes autem gentes gauisa sunt, & glorificabant verbum domini.*

7 *Si flores fructus parturiunt.* si pro quia: quia gentes non solum verbum audierunt, sed etiam bonorum operum fructus fecerunt.

8 *Si flo. mala puni.* Per mala punica granis rubicundis plena, intelligitur plenitudo martyrum in primitiua ecclesia.

9 *Ibi dabo tibi vbera mea.* id est doctrinam vtriusque testamenti ad tuam gloriam ordinabo.

10 *Mandragora.* poma sunt pulchra, & odorifera, & valde rara: & per hoc intelliguntur excellentes viri in ecclesia Christi odorem famę per sanctam vitam, & sanam doctrinam dantes in ecclesia, ideo subditur.

11 *Omnia poma noua & ve.* id est, veteris ac noui testam. testimonia.

12 *Dilecte mi. ser. ti.* ad honorem tuum ordinaui, propter quod dicit saluator, Matth. 13. *Omnis scriba doctus in regno caelorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.*

CAP.

C A P. VIII.

A **Q** *Vis mihi.* Introducitur Iudæa iam inspirata & edocta, & summo desiderio Deum inuestigat.

* Gregorius. In veteri lege Ecclesia posita Christum expectabat, & expectabat, & in secreto patris manentem foras

venire per carnem ad humanos oculos non mediocriter cupiebat. Vnde & David desiderans dicebat, *Exurge, & ne repellas in finem.* Et alibi. *Inclinare oculos tuos & descende.* Et Isaias valde cupiens eum videre dicebat. *Vtinam dirumperes callos & descenderes.* Vult ergo sponsus foris sponsa invenire & deosculari: quia concupiscit sub lege posita, ut per carnem appareat: ut ei per amorem feruiat, cui prius non accepta gratia, plus timore quam amore feruebat. Post cuius osculum iam a nemine despiciatur, quia postquam Christus venit, & fidelibus suis spiritum libertatis infudit ab ipsis etiam angelis Ecclesia honoratur. Hinc est quod lo-

que angelum adoravit, Iohanni vero volenti se adorare dixit, *Vide ne feceris, cōfratris tuus sum & unus fratrum tuorum habentis sim.* Iesu. Sed quia veniens Ecclesia suscepit, Synagoga repulit, iterum eum in fine mundi suscipiet & amabit, id sublequitur Ecclesia & dicit, *Apprehendam te, &c.* b *Foris.* Intus erat dilectus, dum in principio erat verbum: foris, dum verbum caro factum est.

c *Deoscular te, & iam nemo, &c.* Id est, facie ad faciem videā, & ore ad os loquar.

d *Ibi me do.* Tu augebis gratiam in me, & ego non ingrata augebo seruitium.

C *Leua.* Id est, mysterium incarnationis, & dona quæ dat in presenti,

fenti, erit sub capite: quia per ea sustentata in presenti contra perturbationes inundanas quiescit, & quodammodo cum eo dormit: & dextera, id est, futura bona, id est, plena ipsius visio. *Amplexabitur me* id est, ita vndique circumdabit, ut nullus turbo miserie possit interuenire.

C A P. VIII.

Q *Vis mihi det te + fratre meum sugentem vbera matris meae: ut inueniam te solum foris: & deoscular te, & iam nemo me despiciat: Apprehendam te, & ducam in domum matris meae, & in cubiculum genitricis meae. Ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vi no condito, & mustum malorum granatorum meorum. Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos filie Ierusalem, ne susciteris, neque euigilare faciatis dilectum, donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit de deserto*

a In multitudinem.

b In secretarium.

c Te mihi manifestabis, cognitionem tuam in me semper augebis, plus quam per leges & prophetas.

a *Faciā te delectari.*

b In conuersis multis virtutum & operum pigmentis.

c Et etiam calefieri & exhilarari in sanguine martyrum.

a *Tunc erit.* In hoc presenti.

b In lauacro regenerati & fide vni, quamuis imperfecti.

a *Quandoque.*

b *In lauacro regenerati & fide vni, quamuis imperfecti.*

a *Tumultu carnalium perturbationum.*

b *A quiete pacatissimæ deuotionis: qua conspectibus sui conditoris astare delectatur.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

a *Quam digna.*

b *Gradibus virtutum ad gratiam peruenit.*

c *De prior excitatione.*

f *Adiuro vos.* Audiēs sponsus illam ultimam ecclesiam, & in presenti velle dormire, & quandoque requiescere, & videns multos gigni ab ecclesia qui alios perturbant, tanquam admonet illos ut a perturbationibus desistant.

g *Donec ipsa velit.* Donec completis diuinę seruitutis obsequijs, ipsa ad communem redire curam humanę fragilitatis necessitatibus admonita consentiat.

h *Quæ est ista.* Iudæa in tantam sponsi agniti charitatem exardescit, Gentilis admirando & congratulando dicit. *Quæ est ista.*

* Theodoretus. Et non dicit albam sed dealbatam. Sponsa enim nigra de sponso, nepos meus, inquit, candidus, non autem dixit dealbatus. Natu-

ra enim est talis: at ipsa cum esset denigrata, propterea quod eam sol aspexisset, dealbata est & candoris sponsi particeps effecta, qui sicut lux existens, & reddidit & appellauit: & sanctus existens sanctam & fecit & nominauit, & cum sit resurrectio, resurrectione dignam esse voluit, sic etiam albedinem suam illi communicauit. Quocirca adolescentulæ eam contuentes, *quæ est, inquit, ista quæ ascendit dealbata in rixa super nepotem suum?* Ab ipso enim recta & quasi manu ducta ascendit in cælum, & iter facit ad dilectum suum per firmam in ipsa fidem. Post hæc sponsus illam ita compellat, *Sub pomo exciui te.*

Sub

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VIII.

Quis.

Q *Vis mihi det.* Hic ultimo describitur ecclesiæ Christi pacificatio. Et diuiditur in duas partes. quia primo ponitur huius pacis desiderium. secundo, complementum, ibi: *Soror nostra.* Prima adhuc in duas, quia primo desiderium hoc ponitur. secundo ad eius complementum ratio inducitur, ibi: *Sub arbore malo.* Circa primum sciendum, quod in primitiua ecclesia, ecclesiæ & eius ministris iniuriæ multæ inferebantur & opprobria. vnde Maximianus Augustus ecclesiam a beato Marcello consecratam fecit stabulum publicum, & beatum Marcellum deputauit ad custodiam animalium, propter quod sponsa petit ab his & consimilibus per pacem ecclesiæ dandam liberari, dicens.

1 *Quis mihi det te fra. meum.* ratione humanitatis assumptæ.

2 *Sugentem vbera mea.* id est, virginis Mariæ, quæ non solum dicitur mater Christi, sed etiam totius ecclesiæ. Quod autem hic locus intelligatur de Christo ad literam, patet per translationem Chaldaicam apud Hebræos autenticam, quæ sic habet: In illo tempore quo rex Messias reuelabit se ecclesiæ Israel, dicent ei filij Israel: tu eris nobis ad fratrem: sed Iudæi moderni expectant hoc futurum, quod iam diu est præteritum.

3 *Vt inueniam te solum foris.* latria honoratum. Per hanc autem dictionem solum, non excluditur pater & spiritus sanctus, quia tres persone adorantur vna adoratione, quarum est vna diuinitas: sed per h solum, excluditur idolorum seruitus.

4 *Foris.* id est, manifeste absque infidelium timore, quod postea fuit impletum tempore Constantini imperatoris, qui concessit ecclesiis licite fabricari per totum imperium Romanum. Antea vero celebrabantur diuina in cryptis martyrum, & alijs locis occultis timore paganorum.

Et

5 *Et iam nemo me despiciat.* quia ante tempus Constantini multi contempus fiebant ecclesiæ, & eius ministris, ut dictum est, sed ipse lege ab eo promulgata prohibuit hoc fieri.

6 *Apprehendam te.* fidei deuotione.

7 *Et ducam.* id est, precibus meis faciam te venire per condescensionem bonitatis tuæ.

8 *In domum matris meae.* id est in ecclesiam beatę virginis consecratam, & etiam in consecratis alijs sanctis, quia totum cedit ad honorem virginis, cum in omnibus ecclesijs honoretur.

9 *Ibi me docebis.* reuelando secreta mysteria ecclesiæ ministris, sicut patet in beato Syluestro, & in multis alijs sanctis doctoribus & prelatibus.

10 *Et dabo tibi poculum ex vino condito.* id est, ex deuotione fidelium, quæ placet Christo sicut vinum bibentibus ipsum.

11 *Et mustum malorum granatorum meorum.* Per mustum quod est vinum nouum, intelligitur deuotio nouiter conuersorum, quod fuit impletum tempore Constantini, cuius exemplo multi valde deuote receperunt baptismum.

12 *Leua e.* id est, sponsi.

13 *Sub capite m. q. d.* tunc ostendet mihi amicitiam sicut sponsus ad sponsam prædilectam. Ex quia huius amicitie continuatio est desideranda, & interruptio abhorrenda, ideo subditur.

14 *Adiuro vos filie Ierusalem.* id est, personæ de ecclesia.

15 *Ne susciteris.* id est, quando sponsa obtinuerit quietem pacis, quod non faciatis aliquid vnde sponsus offendatur, & sponsæ requies interrumpatur: ut sic præ admiratione prosperitatis suæ dicatur.

16 *Quæ est ista quæ ascendit de deserto.* id est, de asperitate persecutionis tyrannorum.

Delictis

a *Sub arbore.* Gentilibus admirantibus respondet, ille qui est
A pax nostra: qui fecit utraque vnum, & admonet meminisse
 Ephes. 2. c. gratia per quam ipsa erepta est, & aliorum congaudere salutem.
b *Suscitavi.* Quod fuit effectus magnae benignitatis, quia
 Matth. 27. c. in illa arbore interius excacata fuit mater tua, ex quo dixit:

*Sanguis eius super nos,
 & super filios nostros.*

c *Pone me, &c.* Poni-
 mus Christum ut
 signaculum super cor,
 cum ea quae dixit, ita
 discimus, quasi diu-
 nae veraciter sint ver-
 ba sapientiae. Sole-
 mus signum aliquod
 digito vel brachio al-
 ligatum circumferre,

d quo admoceamur il-
 lius rei, cuius frequen-
 tior habere volu-
 mus memoriam. Po-
 nimus, ut signum su-
 per brachium, cum
 ea quae fecit ita audi-
 re & sequi studemus,
 quasi verae sint exem-
 pla virtutis.

d *Quia fortis est ut
 mors dilectio.* Post cor-
 ruptionem matris apte
 subiungit de dilectio-
 ne, ut non ex meritis
 ostendatur data eccle-
 siae.

Quia fortis est ut m.

Sicut mors separat animam a corpore, sic amor Dei a tem-
 poralium amore.

c *Dura sicut infernus, &c.* Quia nullis hostium tentamentis a
 nostrae

nostrae salutis cura reuocari potuit, sicut infernus nullis mi-
 serorum cruciatibus mitigatur, nec a severitate suae senten-
 tiae mutatur. Quanto austerior comparatio, eo acrior zelan-
 tis nos domini commendatur affectus.

f *Lampades eius.* Id est, corda fidelium, in quibus dilectio con-

tinetur ut in vase, sunt
 ignis, quia intrinsecus
 feruent Dei & proxi-
 mi dilectione. Sunt
 etiam flamma, quia
 exterius lucent operi-
 bus iustitiae. Haec lam-
 pades non extinguun-
 tur in aduentu sponsi.

g *Aqua multae non po-
 Quia domus quae su-
 pra petram charitatis
 fundata est, irruenti-
 bus fluminibus non
 potest cadere.*

h *Flumina.* Tenta-
 tionum, quae vel visi-
 biliter vel invisibili-
 ter tentant corda fi-
 delium.

i *Si dederit.* Quia ubi
 abundat amor ater-
 norum, mox vilescit
 possessio labentium,
 recte subditur.

Si dederit ho. Apo-
 stoli & alij sancti om-
 nibus dimissis nihil
 visi sunt sibi perdidisse,
 dummodo vera

bona possent habere. unde Paulus: *Omnia detrimenta arbitror Philip. 3. p.*
 ut stercora, ut Christum lucrificam.

k *Soror nostra, &c.* O vos ministri & comilitones mei, noua
 est haec **F**

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Delicijs affluens.* tempore Constantini & aliorum princi-
 pum Christianorum. Pax enim & tranquillitas post persecu-
 tiones magnas deliciae reputantur. unde dicit Priscianus in
 minori volumine: Si quaeratur, quid est summum bonum
 in vita? bene respondetur, pax. & Esther decimotertio a.
 Ut absque villo terrore vitam silentio transigentes, optata
 cunctis mortalibus pace fruerentur.

2 *Innixa super dilectum suum.* q. d. hanc tranquillitatem obti-
 nuit, eo quod in Christo totaliter confidit.

3 *Sub arbo.* expressio sponsae desiderio, hic consequenter ad
 eius impletionem allegatur ratio. Circa quod sciendum, quod
 preces ecclesiae sunt exaudibiles, potissime per virtutem
 passionis Christi. ideo dicit sponsa: *Sub ar. m.* id est per vir-
 tutem sanctae crucis & tuae passionis.

4 *Suscitavi.* i. inuocaui te in oratione, ut cum in oratione di-
 cit ecclesia: Per crucem & passionem tuam, libera nos dñe.
 Et sciendum quod limalo, non est hic adiectivum, ut credit
 aliqui exponentes hoc de arbore vetita Adae & Euae, quia in
 Hebr. pro istis duabus dictionibus, arbore, malo, ponitur pu-
 nica, quae signat malum granatum, ideo expositio illa proce-
 dit ex ignorantia idiomatis Hebraei. Dicitur autem hic san-
 cta crux malum granatum, quae est arbor fructifera, ad desi-
 gnandum fructum crucis, qui est innumerabilis.

5 *Ibi corrupta est mater tua.* i. synagoga quae dicitur mater Dei
 ratione supradicta, capit. tertio. quia in passione Christi ces-
 sauerunt legalia tanquam mortificata.

6 *Ibi violata est genitrix tua.* Repetitio est eiusdem ad maio-
 rem assertionem. In Hebraeo habetur: Ibi parturiuit te ma-
 ter tua, ibi parturiit te genitrix tua. & haec litera veritati eua-
 gelice est valde consona. Dicitur enim Ioã. decimonono c.
Stabat autem iuxta crucem mater eius, &c. gladio doloris propter
 filium transfixa, secundum quod praedixerat sanctus Simeon,
 Lucæ secundo c. *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Est
 igitur sensus. Ibi, id est, iuxta crucem, parturiuit te mater
 tua, id est, ut parturiens doluit pro te. Per talem modum lo-
 quendi dicit Apostolus Gal. quarto c. *Filiali mei, quos iterum
 parturio, donec formetur Christus in vobis. Ibi parturiit te genitrix
 tua.* Repetitio est eiusdem ad maiorem expressionem. Et
 quia orationes ecclesiae non solum sunt exaudibiles per vir-
 tutem crucis, sed etiam per meritum beatæ virginis, ideo
 sponsa confidens de istis suffragiis petit a sponso.

7 *Pone me, ut signaculum super cor tuum.* me perfecte diligen-
 do.

do. Quod enim valde diligitur, super cor poni dicitur.

8 *Ut signaculum super brachium tu.* Me brachio tuæ potentie
 protegendo.

9 *Quia fortis est, ut mors dilectio, dura sicut infernus emulatio.* Qua
 si dicat, licet dilectio tua sit tam fortis in filiis ecclesiae perfe-
 ctis, quod propter te non timent poenam mortis, ut patet in
 martyribus, tamen emulatio, id est, persecutio tyrannorum
 ex invidia & odio procedens Christianorum, dura est sicut
 infernus infirmis, propter quod indigent brachio protectio-
 nis tuæ & beneficio pacis.

10 *Lampades eius.* scilicet tuæ dilectionis in mentibus per-
 fectorum.

11 *Lampades ignis atque flammarum.* id est, tam fortis est,
 quod non potest obrui persecutionibus tyrannorum, non
 sic autem est in infirmis, de quibus subditur reddendo sin-
 gula singulis.

12 *Si dederit homo omnem substantiam suam, &c.* pro dilectione
 diuina.

13 *Quasi ni. despi. eam.* quasi di. pro amore tuo contemnere
 bona exteriora etiam possunt infirmi. Et supplendum est, non
 sic autem propriam vitam martyrium sustinendo. Et est hic
 modus loquendi apud Hebraeos, qui dicitur decurtatus, ubi
 oportet aliquid supplere ad habendum intellectum, sicut. 2.
 Reg. 5. b. *Proposuerat David premium ei qui percussisset Iebusum,*
 &c. & supplendum est, quod illud premium erat quod fie-
 ret magister militie ut exprimitur primi Paral. 1. b. *Qui per-
 cussisset Iebusum in primis erit princeps & dux.* De hac autem fir-
 mitate ad martyrium, & promptitudine ad dimissionem tem-
 poralium dicit Greg. hom. 34. Fortasse laboriosum non est
 homini relinquere sua, sed valde laboriosum est relinquere
 semetipsum. Minus quippe est abnegare quod habet: valde
 enim multum est, abnegare quod est. Est igitur sententia in
 hac parte, q. sponsa petit temporalem pacem, qua etsi non in-
 diget perfecti, quibus lucrum esset pro Christo mori: tñ ea in-
 digent imperfecti, quorum multo maior est numerus in ec-
 clesia Dei.

14 *Soror nostra.* Hic consequenter ponit adimpletio desiderij
 sponsae in pacis largitione. Et diuidit in tres partes, quia primo
 ponit pacis largitio. Scdo, ecclesiae pacificatae ampliatio, ibi:
Vinea fuit. Tertio, finalis conclusio, ibi: *Qua habitas, &c.* Circa
 primum dñ in persona sponsi sibi compatiens: *Soror nostra.* id
 est, ecclesia, quae dicitur soror Christi eadem ratione qua
 Christus dicitur eius frater in principio huius cap.

Parnula.

✎ est hęc ecclesia & tenera ad nouam dilectionē retinendam.

A *Soror nostra paruula.* Ecclesia antequā crescat per incrementa virtutum: infirmis auditoribus non pōt præbere vbera prædicationis. Adulta dicitur, qñ verba Dei copulata, sancto repleta spiritu per prædicationis ministerium in filiorum conceptione fœdatur, quos exhortādo parit, conuertendo parit.

a Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? &c.

* Beda. Alloquitur

Ecceſtiam,alloquitur
Dominus animam
quamque electam cū
eande ſalute perpetua
ſiue per occultam
ſui ſpiritus illuſtrationem,
ſeu per apertam
predicantium vocem
admonet: in qua videlicet
allocutione

B uenice anlocutione
menfuram virium no

strarum superna pietas inspicit, ac pro modulo capacitatis humanæ sua dona largitur. Ait ergo.

Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? Ac si aperte dicat, Parua quidem numero est Ecclesia gētium & necdum ad subeundum verbi ministerium sufficit. Quid ergo tibi videtur, ô synagoga, erga curâ eius sororis videlicet nostræ esse faciendum tempore illo quo illam per Apostolos meos, Apostolorumq; successores alloqui cæpero? Vtrû quasi paruulæ adhuc, parua illi secretorum cœlestium arcanâ cōmittamus? an iam maiorem eâ per augmenta reddamus, quatenus bene proficiens, perfectiorû possit capax esse virtutum? cui tacenti, & quid ipse velit potius auscultanti cōtinuo quid fieri debeat aperit, ita subiiciens. Si murus est, &c.

¶ Theodoretus. Sancti illi prophetae, qui in veteri testa-
 mento praeslitterunt, cum sponsam spirituali aetate paruulam
 & papillis imperfectis adhuc atque reconditis cernerent, vt
 nuptiaiu conciliatores, atq; internuncij secum ipsi sic, vt ar-
 bitror, loquebantur. Quando rex sorore nostra iam in spon-
 sam est accepturus, quae parua est atq; vberum expers, neq;
 enim vim habet prolificam, nec doctrinae lac aut solidum ci-
 bum potest gentibus subministrare, quid facio opus sit nobis
 est cogitandum. Cum igitur magno regi copulanda sit, & tan-
 quam murus futura domus ipsius, vt curet & custodiat ea q̄
 intus sint, & tanquam ostium ea quae recondita fuerint, conser-
 uet, tanquam super muro quidem aedificemus argentea propu-
 guacula, hoc est, eloquia ratione splendentia. *Eloquia enim Do-*

mini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ: ut in D
ipsis consistens hostes sagittis petat, & insidias struentes
persequatur. Ipsi autem, ut ostio, tabulas easque cedrinās
quæ peccati corruptionem suscipere nequeāt, imponamus,
putredinis enim expertus est cedrus.

b *Si murus est, &c.* Si inuētus fuerit aliquis qui ab incurſionibus errantium poſſit alios defendere, armis nequitiae fortiter reſiſtēdo, vel naturæ ingenio munitus, vel philoſophica ſcientia imbutus diuinis ſcripturis eum informemus.

c *Si ofium.* Si quis est
non adeo imbutus ad
repellenda hæretico-
rum sophismata, fed
tamen simplicitate fi-
dei, intrare volentib⁹
in atria patriæ cæle-
stis, potens pandere

rectam viam prædicando & paruulos imbuendo, proponamus ei immarceffibilia priorum virorum exempla, quibus suum melius impleat officium.

d Ego murus. Iam loquitur communiter de tota ecclesia ex apostolorum fundamento incepta, quia ex tunc fuerunt vbera in ecclesia usque ad nouissima tempora.

Ego inquit. Audiens ecclesia hæc consilia vel promissa sui redemptoris, iam non alter alterum expectat, sed quisque pro se respondet voce deuota.

c *Ex quo, Hęc oĩa non à me habere potui, sed ex quo mihi donũ suæ pacis per verbum suæ recõciliationis largitus est.*

f *Quasi pac. re.* Benedico pacē reperiēs, quia in ea pace quā dixi, fuit pacifico Christo vinea instituta: quę olim a lege & prophetis est pręnuntiata. Quę pax non vnā tantū gentē ludęorū continet, sed hēt multos populos de toto mundo collectos nō aliquibus hominū meritis, sed sola pace, quā intē Deū & hoīem facere venit: Cuius vineę, qā dño cura est: & quia vtile est hoībus, vt eius participes fiant, recte subditur

g. *Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos.* † Greg. Ipse pacificus noster esse dñ, quia per ipsum Deo omne genus humanū reconciliatū est. Huic pacifico vinea fuit, quia in labore præceptorū carnalium synagogam plantavit, de qua dñs *Vinea Domini Sabaoth domus fidei est.* Quæ vinea in ea quæ habet populos exstitit, quia in lege posita est, quæ multos populos ad se collegit. De quibus populis dñs, *Populi meditati sunt inania.* Hanc vineā custodibus tradidit, quia synagogam Moy-

 & care. F

NICOLAVS DĒ LYRA.

I *Parvula*, id est, humilis & abiecta inter homines huius seculi: & hoc fuit usque ad tempus Constantini.

2. *Et verba non habet.* id est, libertatem effundendi lac sacre doctrinæ per fidei catholice prædicationem, quam tunc ecclesia non audebat publice prædicare, sed tantum in occulto docere, exceptis aliquibus perfectis, qui pro prædicatione fidei ultro se offerebant morti.

3 **Quid facimus.** Per hoc intelligitur pater & spiritus sanctus operari cum filio. Opera enim trinitatis sunt indivisa.

4 Sorori nostræ in die quando alloquenda est id est, a principibus aduocanda est, sicut patet de Constantino, qui beatum Syluestrum papam cum clero suo aduocauit, vt per eum conseruaretur corporis & anime sanitatem. Et simile fecerunt eius exemplo multi principes & potentes per orbem terrarum.

5 *Simus* est. Accipitur hic si, pro quia, quasi dicat quia
simus est fortis contra persecutiones, & hoc ratione perfe-
ctorum, quorum meritis, subueniendum est imperfectis,
ideo subditur.

6 *Aedificemus super eum propugnacula argentea.* id est, adiungamus ei per susceptionem fidei principes ad defensionem infirmorum. In Hebræo habetur: *Aedificemus super eum palatium argenteum*, per quod idem designatur quod per *propugnacula*, quia per palatium etiam secundum communem modum loquendi intelligitur regalis potentia. Et dicitur *argenteum*, quia Constantinus & alij principes in promotione ecclesiæ multum expenderunt argentum.

7 *Si ostium est.* id est, quia ecclesia est ostiū, per quod ingre-
ditur

ditur ad celeſte regnum.

8 *Compingamus il. id est fortificemus.*

9 *Tabu. cedri.* i. doctoribus sacris, qui dicunt cedri propter scientiæ & vitæ eminentiam & fidei integritatem, sicut cedrus est arbor valde alta, & à vermibus non perforatur. Aliter potest etiam exponi: *Si murus est, &c.* id est, quia vsque nunc ecclesia fuit parua & depressa, eluemus eam ad statum honorificum & magnum. Et quia ecclesia de huiusmodi beneficijis fuit grata, ideo subditur in eius persona.

10 *Ego in.* propugnaculis munitus per potentiam principum, tamen ex dono Christi principaliter.

Ita Et ob. meo fitur. Sicut prædictum est, per vbera sponsæ intelligitur lactis copia sacre doctrinæ, quæ abundavit à conversione Constantini, quia ex tunc ecclesia habuit libertatē publicè prædicandi & docendi. Et quia hæc doctrina non solum est ad informationem morum, sed etiam ad confutationem infidelium & hæreticorum, ideo subditur.

12 *Sicut turris*. De qua dicit magister sententiarum: Fidem nostram Davidicæ turris clypeis munire, vel potius munitam ostendere studuimus, sicut supra allegatum est de doctoribus veteris testam. cap. 4.

13 Ex quo facti sum coram eo. I. ex tpe Constantini, qui tertia die sui baptisimi legē promulgauit, et quicumq; iniuriā faceret Christiano, bonorū suorū mediam amitteret facultatē.

14 *Vinea.* Hic consequenter ponit ecclesiæ pacem habētis
ampliatio: & primo quātū ad multiplicatiōē credētiū,
cum dicitur: *Vinea.* id est, ecclesia vt supra dictum est. 7. cap.

15 *Pacifico.* id est, Christo, qui per sanguinem suum omnia pacificavit, quæ in cælis sunt & in terris, Col. 1.

In

C & ceperis patribus custodiendam subiecit. De qua bene sub
A dicitur, *Vir affert pro fructu eius mille argenteos.*

a *Ti adidit eam custodibus.* Sequitur vox ipsius pacifici, qui ostendit quanta cura habeat de hac vinea, & quid sua relinquendis in aeternum cōseruet, & quid singularis prēmij doctoribus ei us disponat.

* Beda. Custodes namque Ecclesie, prophetę: custodes sunt Apostoli: custodes prophetarum Apostolorum successores qui diuina mundi ætate regimini illius superna iussione dati sunt: custodes sunt exercitus militię celestis, qui omni tempore seculi labentis pro Ecclesie statu curam gerunt, ne malignorum vel hominum vel spirituum irruptione turberentur. Vir

B autem pro fructu huius vineę mille affert argenteos: quia perfectus quisque pro acquisitione regni celestis cuncta que mundi sunt relinquit.

b *Mille tui paci.* Pretium perfectum quicquid habet. Per mille perfectio, per argentum omne mundanum accipitur, quod quidem aliquando paruum est in re, sed magnum deuotione.

Mille tui paci. Eadem perfectio que per mille significatur, etiam per centum notatur, quia uterque numerus perfectus, & idem valet ducenti, quam si diceret duo millia.

Mille tui paci. Idem est argentei & pacifici: quia pecunia pro Deo erogata, pacem inter Deum & hominem conciliat.

* Greg. Qui sunt isti pacifici, qui mille dicuntur esse & ducenti, nisi illi superiores argentei, qui dum perfecte mitimus, pacem per eorum distributionem cum sanctis nobilissimis acquirimus? Unde & in Euangelio Dominus precipit, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Sed quid per ducentos intelligimus, nisi duplicem retributionem quam acquirimus dum in hoc mundo perfecte pro Christo omnia bona contemnimus?

c *Qua habitas in hortis.* Ecclesia vel quęlibet fidelis anima in hortis habitat, quę iam viriditate spei & bonorum operum est repleta. Sicca quippe est spes huius mundi, quia omnia que hic amantur, cum festinatione arescunt. Quę ergo in hortis habitat, oportet ut sponsum vocem suam audire faciat, i. tantum bona prædicationis emittat, in quantum ille delectatur quę desiderat, quia amici auscultant, videlicet omnes electi, qui ut ad celestem patriam reuiuiscant, verba vite audire desiderant.

Qua

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In ea. f. vrbe quę habet populos.* i. Roma, in qua habitabant aliqui de omnibus terrarum populis, vel quia omnes populi Romano imperio, cuius caput est Roma, erant subiecti. vñ dicit Leo Papa in sermone apostolorum Petri & Pauli. Dispositioni diuini operis maxime congruebat, ut multa regna vno cōfederarent imperio, & cito peruios haberet populos prædicationi generalis, quos vnus tenebat regimen ciuitatis. 2 *Tradidit eam custo.* i. beato Petro & eius successoribus. 3 *Vir aff.* Vel ille intelligit Constantinus, qui fuit victoriosus contra hostes imperij Romani, de quibus triumphauit, & contra hostes generis humani, scilicet demones quos per fidem superauit & ipse. 4 *Pro fructu eius.* i. pro fructu ecclesie multas & magnas fecit expensas, quę per mille argenteos hic designantur. Vel potest dici, quod hic ponit singulare pro plurali, scilicet mille pro multis milibus, sicut Exo. 8. f. *Venit musca grauissima.* i. multitudo muscarum. 5 *Vinea mea cor me est.* Mutat hic modus loquendi a tertia persona ad primam, de domino huius vineę, qui est ipse Christus: de quo dictum fuerat in tertia persona. *Tradidit eam custodibus.* Et ne credatur, quod per hanc traditionem dimiserit ecclesie custodiam, id dicit. *Vinea mea cor me est.* i. ad eius custodiam præsentialem & principaliter ad sisto. pp quod dicitur in Psal. 126. a. *Nisi dominus custodierit ciuitatem, &c.* pp quod de hac custodia multo maiores gratie debentur Christo, quam prælati ecclesie, id subdit sponsa. 6 *Mille tui pacifici.* Tui pacifici sunt gentium casus singularis numeri: quod patet per litteram Hebraicam, quod talis est: Mille tibi pacifico. & est sensus, quod sicut mille est maior numerus quam ducenti, sic maiores gratie debent Christo, qui pacificus hic dicitur de cōseruatione ecclesie, quam prælati qui sub eo custodes sunt huius vineę, & honor exhibendus prælati cōuenienter intelligit per ducentenarium, scilicet illud Apostoli. ad Timo. 5. cap. *Qui bene præsunt presbyteri duplici honore habeantur.*

Qua habitas. Et quandoquidem unicuique apud me reseruat D pro meritis præmiū, & duplex retributio doctoribus. ergo dum adest tempus merendi, dum differtur dies nuptialis, quantum valet unusquisque, in cultura huius vineę persistat.

d *Amici.* Id est, angeli quos adiutores tibi dedi, & spiritus iustorum, qui iam cum Deo sunt, & pro fratribus orant.

e *Fac me audire.* Exigo a te ut habites, nullo tumultu discessura, postea etiam exigo, ut vocem tuam me audire facias.

f *Fuge dilecte.* Annues ecclesia ridet, quando vis abest: differ presentiam tuam, ego spe longanimi quicquid preceperis, patiar vel faciam.

g *Fuge dilecte.* Non opor- tando loquitur, quis

enim oportet eum quem diligit fugere, sed memor sue conditionis illius voluntati consentit.

Fuge dilecte. Quasi: Tu quidem qui ex carne cōprehensibilis factus es, ex diuinitate tua intelligentiā nostri sensus excede, & in teipso nobis incōprehensibilis permane. Hoc clamat ecclesia domino spiritu prophetico, postquam mortem & resurrectionem domini ascensionemque descripsit. Fugere nos dicitur, quando id quod reminisci volumus, non occurrit: quando id quod volumus, memoria non tenemus.

g *Assimilare.* Ita fuge, ut creberrime per gratiam cōpunctionis fidelium cordibus appareas, qui sunt montes aromatati: quia de spectis omnibus cupiditatibus, & purgatis vitijs, amore celestium tenentur, & virtutum odore fragrant, & bonus odor Christi sunt.

* Greg. Fugiens reprobos dilectus montes aromatati petit, quia peruersos dimittens, sanctas animas visitare non desinit, quę & per contemplationem excelsę fiunt & per cōfectio- nes virtutum odorifera vnguenta secum ferunt. Super hos montes dilectus capre & hinnulo ceruorum assimilatur, quia in cordibus sanctorum virorum manifestatur quā pia charitate humanitatem pro nobis assumpsit. Qui dum ex patribus antiquis natus fuit, quasi ex ceruis hinnulus, sicut dictum est superius, venit. Qui dum esset diues, pauperem se, ut nos ditaremur fecit: & dum esset super omnia excelsus, humilitatem nostram ineffabili dignatione suscepit. Cui immensas gratias quoadusque viuimus, reddamus: cui pro nobis in mortem traditus, & resurgens in immortalitatem, nos ipsos & corpus debemus: Qui viuunt & regnat cum Deo patre, &c.

CAP.

habeantur. Inferioribus autem simplex cētenarius permittit reddendus, Mat. 19. d. *Centuplum accipiet.* 7 *Qua ha.* Hic vlti. ponit finalis cōclusio, quę stat in hoc, quod ecclesia de presenti miseria tollatur, & ad celestem gloriam transferatur. Quod fit partialiter in presenti, quantum ad sanctos, qui ad gloriam assumunt. Sed generaliter fiet peractio iudicio finali, cum Christus tradiderit regnum Deo & patri. i. ad Cor. 15. Ad hoc igitur desiderandum & petendum, sponsus inducit sponsam dicens. *Qua habi. in hor.* i. in ecclesijs per orbem dispersis, quę domus horti, quia in eis fideles sunt plantati, & quia ad litteram frequenter arbores circa ecclesias sunt plantate. 8 *Amici auscultate.* i. angeli, ad quorum cōfortium fideles tui sunt transferendi, & de tua salute solliciti, desiderant audire tuas orationes deuotas, id subdit. 9 *Fac me audire vocem tuam.* i. tui desiderij expressio ne in oratione deuota, quā cōsequenter profert sponsa dicens. 10 *Fuge dilecte mi.* Per hanc fugam non intelligit recessus dilecti ab ea, cum dixerit supra cā. pcedenti dicens. *Ego dilecto meo: & ad me conuersio eius,* per mutuam inhaesionem, & inseparabilem in illud Apostoli ad Rom. 8. g. *Quis nos separabit a charitate, quę est in Christo Iesu, &c.* sed per eam intelligit velox translatio sponsę cum sponso ad celestia, quod summe desiderat & petit in orationibus suis ecclesia, ut patet in officio Ecclesiastico. Et per tale modum exponit hanc fugam Rab. Sa. trahendo tamen litteram ad errorem Iudaicum, dicens, quod plebs Iudaica per hoc petit liberari a captiuitate ista in qua est modo, per Messiam futurum. Sed hæc expositio fundat super falsum fundamentum, ideo bene exponitur modo prædicto, ut sit sensus. *Fuge dilecte mi.* i. educ me tecum de miseria presentis seculi. 11 *Et assi. ca. i.* fac istud velociter. 12 *Super montes aro.* i. transferendo me tecum ad celos, qui dicuntur montes, Psal. 120. a. *Leuani oculos meos in montes.* &c. qui dicuntur hic montes aromatati, quia ibi est suauissima requies electorum. Ad quam nos perducatur qui cum patre & spiritu sancto viuunt, & regnat in secula seculorum. Amen.

Postilla

Incipit Prologus in Librum Sapientia.

titulus

Liber Sapientiae apud Hebraeos nupquam est. Unde & ipse + stylus Graecam magis eloquentiam redolet. Hunc

Iudaei Philonis esse affirmant. Qui proinde D Sapientiae nominatur, quia in eo Christi aduentus qui est sapientia patris, & passio eius, euidenter exprimitur.

C A P. I.

Diligite iustitiam, &c. Rab. Hunc librum Hieronymus asserit non a Salomone (ut putatur) sed a Philone doctissimo quodam Iudaeo fuisse compositum, quem pseudographum, (idest falso,

inscriptum) appellat, quia nomen alienum sibi usurpat, cuius expositione presbyter bellator octo voluminibus comprehendit. Dicit tamen Hieronymus hunc librum apud Iudaeos non haberi, sed Graecam magis redolere eloquentiam, nec inter canonicas recipi scripturas. Ut ad veram iustitiam nos reducere & inuaret, primo commendat nobis iustitiam, per quam veniunt ad sapientiam.

Bius expositione presbyter bellator octo voluminibus comprehendit. Dicit tamen Hieronymus hunc librum apud Iudaeos non haberi, sed Graecam magis redolere eloquentiam, nec inter canonicas recipi scripturas. Ut ad veram iustitiam nos reducere & inuaret, primo commendat nobis iustitiam, per quam veniunt ad sapientiam.

INCIPIT LIBER SAPIENTIAE.

C A P. I.

^a Ut caro obediat spiritui.

^b Non solum facite. ^c Quibus data est potestas iudicandi. ^d Ut obediat caro spiritui.

Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.

^a Hoc est scripturam pie legite & intelligite.

Sentite de domino in bonitate, & in simplicitate cordis quaerite illum, quoniam inuenitur ab his qui non tentant

^a Non tentabis dominum Deum tuum.

illum, apparet autem eis qui fidem habent in illum. + Per-

^a Iustus scilicet, quia iustus ex fide vivit.

^b Quae societas lucis ad tenebras, aut quae conuentio Christi ad Beliam.

uersae enim cogitationes separant a Deo, probata autem

^a Omnem in sapientiam.

virtus corrumpit insipientes. Quoniam in maleuolam ani-

^b Vbi zelus & contentio, ibi inconstancia & omne opus prauum.

mo nos inducit. Secundo circa hoc errores excludit, ibi: Nolite zelare mortem in errore, &c. Tertio prosequendo propositum resumit. 6. c. sicut Philosophus in principio libri de Anima, primo ad notitiam habendam de anima inducit, & secundo errores circa eam excludit in persecutione primi libri, & postea ad transeundum de anima & eius potentiis procedit secundo libro & tertio.

mo nos inducit. Secundo circa hoc errores excludit, ibi: Nolite zelare mortem in errore, &c. Tertio prosequendo propositum resumit. 6. c. sicut Philosophus in principio libri de Anima, primo ad notitiam habendam de anima inducit, & secundo errores circa eam excludit in persecutione primi libri, & postea ad transeundum de anima & eius potentiis procedit secundo libro & tertio.

Circa primam partem sciendum, quod sicut in mouente requiritur debita virtus ad regulariter mouendum, sic in mobili recta dispositio ut obediat mouenti, & sic est in hominibus. Nam in prelati & principibus requiritur sapientia sine iniuria dicto modo intellecta, ad hoc quod bene regant populum, & in populo proportionabiliter requiritur sapientia, ut bene subdatur, & obediat regimini ipsorum. Quod primo ostenditur in prelati, secundo in subditis, ibi. Spiritus enim sanctus discipline. Circa primum dicitur.

1 Diligite. i. quae includit omnem virtutem.

2 Qui iuxta. i. habitantes in terra in foro seculari & ecclesiastico. Et quia in hoc sunt ministri & vicarii Dei, a quo procedit omnis potestas recte iudicandi, ideo subditur.

3 Sentite de domino in bonitate. i. conformamini illi, quia sicut omnia ordinata in seipsum tanquam in finem vltimum & optimum, ita vos actus vestros ordinate ad commune bonum & ad honorem diuinum.

4 Et in simplicitate cordis. i. munditia mentis, quia secundum Aug. hoc est simplex cor quod est mundum cor.

5 Quae. i. i. habete notitiam eius sapientiae donum, quae omnem virtutem includit. Et subditur modus inueniendi, cum dicitur.

6 Quoniam inueniuntur ab his qui non tentant. Tentat autem Deum qui habet in aliquo negotio quod faciat via humana, irrationabiliter omittit illud expectans effectum ex promissione diuina, propter quod in acquisitione sapientiae omittens quod potest agere, utpote studij exercitium, expectans eam habere a Deo est quaedam ipsius Dei tentatio, propter quod merito sibi denegatur. Sed facientibus quod in se est per exercitium virtutis, studij, & orationis conceditur, ideo bene dicitur: Quoniam inueniuntur ab his qui non tentant. Et quia tales quantum ad id quod non possunt attingere, committunt se diuinae providentiae, ideo subditur.

7 Apparet autem. i. tendentes in ipsum per amorem, talibus enim ultra communem modum aliorum manifestantur secreta diuina.

8 Peruersae enim conuersationis causa sunt causa unionis ad ipsum, ita mala separationis ab ipso, ideo concluditur.

9 Probat autem virtus. idest, approbata a Deo existens in superioribus.

10 Corripit insipientes. i. per ignorantiam peccantes, nam per eorum instructionem reducuntur ad virtutem, non autem sic fit de peccantibus ex certa malitia, ideo subditur.

11 Quoniam in maleuolam animam. Dicitur autem maleuola anima, cui placet ipsa malitia propter habitum vitiosum, secundum quod dicitur Prov. 2. c. Qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis.

Non

Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super librum Sapientiae incipit.

C A P. I.

Diligite iustitiam. Post libros historiales non canonicos, magis tamen reputatos, quod dico propter historiam Sanna & Belis, & secundum Esdra, quae historia ultimo ponitur ratione dicta in principio Tobiae exponendi sunt duo non canonici, qui sunt simpliciter morales, scilicet liber Sapientiae, & liber Ecclesiasticus. Inter quos praemittendus est liber Sapientiae, tam ratione auctoris, quam ratione materiae. Ratio primi est, quia licet Philo desertissimus Iudaeorum hunc librum Graece scripserit, ut communiter dicunt doctores & historiographi, tamen ipsum compilauit ex sententiis Salomonis, propter quod Salomon est eius auctor principalis. Loquendo tamen de auctoribus humanis, unde infra 8. & ix. c. expresse loquitur auctor in persona Salomonis: Iesus autem filius Sirach scripsit librum Ecclesiasticum tempore Simonis filij Oniae vel post, quod patet per hoc quod infra l. cap. fit mentio satis proluxa de ipso, & sic fuit posterior Salomone & tempore & auctoritate. Ratio secunda est, quia uterque partim procedit ratiocinative, & partim exemplatiue, ut in persecutione videtur domino concedente. Exempla vero posita in li. Sapientiae incipiunt a priori, scilicet ab Adā, ut habetur infra 10. c. & terminantur in patribus ex gentibus de Aegypto. Exempla vero posita in li. Ecclesiastico incipiunt ab Enoc & procedunt usque ad Simonem filium Oniae, ut patet Eccle. 1. qui fuit parum ante tempora Machabeorum, & sic patet ratio secunda. His igitur praemissis liber iste qui nomine Sapientiae intulatur, in duas partes diuiditur. Nam primo inducit auctor ad sapientiam desiderandam & habendam, & hoc ratiocinando, secundo ad id inducit exemplificando infra 10. c. Ad intellectum autem utriusque considerandum, quod in hoc libro ut frequenter sapientia & iustitia pro eodem accipiuntur. Accipitur, n. hic iustitia legalis, quae sicut dicitur. 5. Ethic. est orationis virtus. Nam lex praecipit de actibus omnium virtutum. Est enim intentio legis, ciues facere bonos. 10. Ethic. Quae bonitas fit per virtutes. Similiter sapientia prout accipitur hic, includit omnem virtutem. Nam ad sapientem pertinet determinare illud quod est formale in qualibet virtute propter quod. 2. Ethic. diffinitur virtus sic: Virtus est habitus electus in medietate consistens, prout sapiens determinauit. Et ideo sapientia quae est cuiuslibet virtutis dicto modo determinatiua, includit omnem virtutem. Et sic patet quare iustitia est sapientia, & qualiter pro eodem frequenter accipiuntur in hoc libro. Sciendum etiam, quod sapientia vel iustitia hoc modo dicta dupliciter accipitur. Vno modo prout per actus humanos acquiruntur. Alio modo prout a Deo infunditur, & licet de utraque in hoc libro tangatur, tamen de illa quae est per infusionem, principaliter agitur. Igitur ad iustitiam vel sapientiam sic intellectam, auctor pri-

Diuisio:

do corde sapientiam Dei possunt accipere.

A *a* Spiritus enim san. &c. * Idac. Sanctus pater, sanctus filius
Leuit. 20. sanctus spiritus sanctus. De patre in Esdra, *Quoniam sanctus Deus*
est veritas. Et in Leuitico: *Sancti estote quoniam & ego sanctus sum*
Mar. 1. dominus Deus vester. De filio i Euangelio, *Scio te qui sis tu sanctus*

Dei. Itē ibi, Quod na-
scetur ex te sanctum,
vocabitur filius Dei.
De Spiritu sancto in
Salomone, *Sanctus e-*
nim spiritus disciplina
effugiet fictum & auferet
se a cogitatione. quae
sunt sine intellectu.

B *b* Ben. Contra illos
inuenitur, qui cogita-
tiones bonas & ma-
las dicunt a Deo im-
mitti, cum Deus ve-
lit omnes saluos fie-
ri homines, & ad co-
gnitionē veritatis ve-
nire. Ipse enim nemi-
nē tentat, vt decipiat
sed vt prober, vnde
Tētauit Deus A-
braham. Et: *Proba me,*
Gen. 22.2. *& tenta me, &c.* Vnus-
quisque autem tenta-
tur a concupiscentia
sua, & iusto Dei iudi-
cio permittitur cāde-
re, qui spiritui verita-
tis noluit obedire.

C *c* Spiritus domini re-
* Idacius. Vt spiri-
tum sanctum doceamus
vbiq; diffusum.
Dauidicum inuesti-
gabimus testimonium,
ex cuius prophetia spiritus
sanctus docetur nō locis,
vt vos in graui somno
detenti, sed potentia
sua, sicut pater & filius
vbiq; diffundi &c. Et in
Salomone,
Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.
Victor. De spiritu sancto
quod adsit vbiq; dicit
propheta ex psona Dei,
*Ego in vobis & spiritus meus
stat in medio vestru.* Et
Sa-

a Non spiritum. **b** Quae defursum est pudica, pacifica, modesta.
mām non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdi-
a Qui peccatis subiacet, corpus, non spiritus est. **b** Qui docet omnem disciplinam.

a Qui peccatis subiacet, corpus, non spiritus est. **b** Qui docet omnem disciplinam.

a Qui aliud dicit, & aliud facit. **b** Cogitationes hominum vanae sunt.

a Fictus cum retributionis dies venerit, pro iniquitate punietur. **b** Opprimente.

a Delectationum, quarum sedes est in rebus. **b** Cogitationis quae in corde est.

a Donis gratia. **b** Ecclesiam per omnes dilatam.

a Donis gratia. **b** Ecclesiam per omnes dilatam.

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

a Domini interrogat iustum impium. **b** Clamor Sodomorum & Gomorrhorum ascen-

Salomon ait: *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, &c.*

d Et hoc quod continet omnia. i. spiritus, qui omnia gubernat
& regit. Vel, qui attingit a fine vique ad finē, scientiā habet
votis. i. intelligētiā scripturarū prestat hominibus. Vel qđ
continet omnia, idest homo qui conuenientiā habet cū om-
ni creatura. vnde: Ite
predicate euāgelium
omni creaturæ.

e Scientiam habet vo. idest, diuersarum lin-
guarū a spiritus sancto,
qui dedit apostolis lo-
qui diuersis linguis
magnalia Dei. Vel
quod cōtinet omnia,
idest, spiritus sanctus,
qui omnia replet sua
essentia, scientiam ha-
bet vocis, idest, verbi
Dei, idest, eiusdē sciē-
tiæ cum verbo, Vel
hoc quod continet
omnia. i. ecclesiam, E
qui alij datur. &c.

f Propter hoc. Rab. Sicut electi donum
sciētiæ & pietatis per
spiritum accipiūt, sic
reprobi superbia sua
inflati, errorem suū
impudenter profe-
runt, quoniam spi-
ritum Dei celare nō
possunt, nec iustam penam euadunt, quia sicut oculi domini
super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini
super facientes mala.

g Custodite ergo. Rab. Pernitiosæ sunt murmuraciones & de-
tractiones, vnde: Sufurriones enim & detractores Deo sunt
odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.*

h Possunt, nec iustam penam euadunt, quia sicut oculi domini
super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini
super facientes mala.

i Custodite ergo. Rab. Pernitiosæ sunt murmuraciones & de-
tractiones, vnde: Sufurriones enim & detractores Deo sunt
odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.*

j Possunt, nec iustam penam euadunt, quia sicut oculi domini
super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini
super facientes mala.

k Custodite ergo. Rab. Pernitiosæ sunt murmuraciones & de-
tractiones, vnde: Sufurriones enim & detractores Deo sunt
odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.*

l Possunt, nec iustam penam euadunt, quia sicut oculi domini
super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini
super facientes mala.

m Custodite ergo. Rab. Pernitiosæ sunt murmuraciones & de-
tractiones, vnde: Sufurriones enim & detractores Deo sunt
odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.*

n Possunt, nec iustam penam euadunt, quia sicut oculi domini
super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini
super facientes mala.

o Custodite ergo. Rab. Pernitiosæ sunt murmuraciones & de-
tractiones, vnde: Sufurriones enim & detractores Deo sunt
odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.*

p Possunt, nec iustam penam euadunt, quia sicut oculi domini
super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini
super facientes mala.

q Custodite ergo. Rab. Pernitiosæ sunt murmuraciones & de-
tractiones, vnde: Sufurriones enim & detractores Deo sunt
odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.*

r Possunt, nec iustam penam euadunt, quia sicut oculi domini
super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini
super facientes mala.

s Custodite ergo. Rab. Pernitiosæ sunt murmuraciones & de-
tractiones, vnde: Sufurriones enim & detractores Deo sunt
odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.*

t Possunt, nec iustam penam euadunt, quia sicut oculi domini
super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini
super facientes mala.

u Custodite ergo. Rab. Pernitiosæ sunt murmuraciones & de-
tractiones, vnde: Sufurriones enim & detractores Deo sunt
odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.*

v Possunt, nec iustam penam euadunt, quia sicut oculi domini
super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini
super facientes mala.

w Custodite ergo. Rab. Pernitiosæ sunt murmuraciones & de-
tractiones, vnde: Sufurriones enim & detractores Deo sunt
odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.*

x Possunt, nec iustam penam euadunt, quia sicut oculi domini
super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini
super facientes mala.

y Custodite ergo. Rab. Pernitiosæ sunt murmuraciones & de-
tractiones, vnde: Sufurriones enim & detractores Deo sunt
odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non intro. fa. per superiorum correctionem, nec per diuinam illu-
strationem.

2 Nec ha. in. idest, homine subdito carnalibus vitijs, quae causant he-
betudinem mentis, nam vita talium est brutalis, sicut dicitur. 1. Ethi.

3 Spiritus enim sanctus. Hic consequenter inducit subiectos ad sa-
pientiam, sine qua non sunt conuenienter regibiles regimine morū. Et
diuiditur in duas partes, quia primo proponit intentū, secundo probat
propositum, ibi: Quoniam spiritus domini. Circa primū sciēdū quod si-
cut dicit Philosophus. 3. Physi. idem sūt doctrina & disciplina. Nā si-
cut ibidē dicitur. idem est actus mouentis & moti, diuersimode tamen
nominatus. Nā vt egreditur a mouēte dicitur motio actus, & vt susci-
pitur in moto dicitur motio passiva. Et eodē modo doctōris & discipuli
idē est actus dictus doctrina, vt est a docente, & disciplina vt efficitur
in discipulo, & sic eadē sapientia specic est in discipulo & doctore, quia
perfecti proprium est facere alterum sibi simile. 3. Meteororū, propter
quod sicut rectores indigent sapientia vt bene regant, sic subditi vt bene
obediant, ideo dicit: Spiritus enim s. idest, auctor sapientia in disci-
pulo.

4 Effugiet fi. idest, illum qui in virtutibus non quærit rem, sed appa-
rentiam tantum.

5 Et au. f. quantum ad suum effectum, nam quantum ad personam
necessario est vbiq;.

6 A cogitationibus. idest, sine ratione, quales sunt cogitationes pec-
catoris qui sequitur impetum sensualitatis.

7 Et corripietur. idest, punietur.

8 A superueniente im. nam peccatum sequens est pena precedē-
tis per accidens tñ, nā per peccatū precedēs tollitur iuste gratia, cuius
subtrahio est pena, & per consequens illa quae sequuntur ad hoc sunt
penalia. Et ista sunt peccata sequentia, in quibus labitur homo ad sub-
tractionem gratia, quae hominem impedit a tali lapsu, & hoc est
quod dicit Apostolus Ro. 1. c. Propterea tradidit illos Deus in pas-
siones ignominia. i. dimisit eos cadere in ignominiosa peccata, sci-
licet,

9 Benignus est e. spi. i. dator sapientia, quia non solum dat eam su-
perioribus & magnis, sed etiam inferioribus & subiectis, dum tamē ad
hoc debite disponantur. Ideo alios excludendo subditur.

10 Et non li. ma. idest, hominem in peccatis obliuatum.

11 A labijs. i. a blasphemijs & alijs peccatis, labiorū motu perpetratis.

12 Quoniam re. illius. idest, affectionum malarum.

13 Testis est De. &c. il. cogitationis ipsius.

14 Scr. est ve. quia nihil enī latere potest.

15 Et linguæ. idest, sermonum illius auditor, & multo fortius operū
eius inspector.

16 Quoniam spi. domi. Hic consequenter probat dictum suū, scili-
cet, quod affectiones & cogitationes & locutiones peccatoris nō latent
Deū, quia spiritus eius est vbiq; per essentiam & presentiam, & hoc
est quod dicitur. Quo. spi. D. qui omnia scrutatur, etiam profunda
Dei. 1. Cor. 2.

17 Repleuit or. ter. nam omnia creata sunt & producta per ipsum,
Gen. 1. a. Spiritus domini ferebatur super aquas, idest, super materiā in-
formem, sicut voluntas artificis super materiam, vnde sunt aliqua for-
manda. prout dictum fuit ibidem.

18 Et hoc quod continet. idest, spiritus sanctus, omnia conser-
uans in esse, sicut pater & filius, nam indiuisa sunt opera trinitatis.

19 Scientiam ha. vo. idest, notitiā cuiuslibet dicti publice vel oc-
culte. ideo concluditur.

20 Pro. hoc qui. qualitercunque, non potest latere spiritum domini.

21 Nec prateri. il. dimittendo impunitum

22 Corripiens iu. idest, diuinum iudicium, puniens omnia mala.

23 In cogitatio. enī. impij inter. erit. i. discussio in iudicio diuino.

24 Sermonum autem il. repetitio est eiusdem sententia ad maio-
rem assertionem.

25 Quo. au. ze. i. Dei, qui non solum zelotes sed zelus in abstracto
potest dici propter singularem & excellentem animarum zelum.

26 Cust. ex. minus dicendo plus significat, scilicet, quod multū obest.

A *Os quod mentitur*, Rab. Est mendacium leui oris culpæ, cū quis mentitur prestans beneficiū. Quod autem scriptum est *Exod. 1. d. Deū benefecisse obstericibus Hebræorum, & Raab meretrici, nō ideo factū est, quia mētitæ sunt, sed quia misericordes fuerūt, nec remunērata est fallacia, sed beneuolētia. Sicut enim absurdū nō esset si Deus alio tempore commissa, propter posteriora bona vellet ignoscere, ita conueniens est quod Deus vnum idemque factum propter bonum malum condonat, & ipsum bonum remunerat.*

*† 1. q. e. nec
pessimi. & ca.
si quis ad re
confugiet, &
q. 5. e. iuramē
ti.*

B *Nolite zelare*. Enu merauit quæ sunt homini noxia, scilicet, murmuraciones, detractiones, & mendacium, nūc idem alijs verbis replicat, vt scilicet, fugiamus ea. Morti enim sunt obnoxia. Non enim placet mors nostra Deo.

Ezech. 18. 8.

• morte.

Qui ait: Quare morieris, domus Israel? Quia nolo mortem peccatoris, vel morientis, dicit dominus. Deus enim autor est salutis non perditionis, qui se cit omnia bona valde. Stipendium quidem peccati mors, gratia autem Dei vita æterna.

Ra. 6. d.

C *Rab. Item significat, quod Deus est autor bonorum, non malorū, & ideo iustus iudex. Nō enim necessitate peccati is*

sed peruersa voluntate, quæ ex liberi arbitrij qualitate procedit. A Deo non est, quicquid contra naturā est. Peccatū autē contra naturā est, de quo mors, & omnia quæ mortis sunt oriuntur, id est, ex eo quod factus de terra, non regnum infernorum, id est, diaboli & suorum, sed potius ex vitio.

quæ nihil prodest, & a detractione parcite linguæ. Quoniam

a *sermo obscurus in vacuum non ibit. † Os autem quod men-*

b *titur, occidit animam. Nolite zelare mortem in errore vitæ*

vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum

c *vestrarum. Quoniam Deus non fecit mortem, nec lætatur in*

perditione viuorū. Creauit enim vt essent omnia, & sanabiles

fecit nationes orbis terrarum. Nō est in illis medicamen-

tum exterminii, nec inferorum regnum in terra. Iustitia per-

petuā est & immortalis, iniustitia autē mortis est acquisitio.

Impiī autem manibus & verbis accersierunt illam, & æstimā-

tes illam amicam defluerunt, & sponſiones posuerunt ad il-

lam, quoniam morte digni sunt qui sunt ex parte illius.

xios fecere se morti, vt quasi terreni corrūpātur. Sed Deus per tribulationes ad penitentiā cogit, vt per penitentiā vratur & cōsumatur illud accidens malum improbitatis, & pereat.

d Et spon. Percussimus scdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et a detra. par. lin. Nam linguæ iniuriatur, cum ad detractionem proferendam applicatur, quia per hoc penam meretur: vnde Luc. 16. dicitur de diuite epulone, quod grauius ardebat in lingua, eo quod inter epulas positus detrahebat pauperibus.*

2 *Quoniam f. o. id est, palliatus apparentia sanctitatis, cum interius habet venenum iniquitatis.*

3 *In v. impunitum non transibit.*

4 *Os au. quod intelligendum de mendacio pernitioso, non autem ioco so vel oſtioso.*

5 *Nolite ze. Hic circa appetitum sapiētia remouetur triplex error procedens ex vna radice. Dixerunt enim multi valde, & adhuc dicunt aliqui, animā hominis esse mortālē, sic & brutorum animalū, ex quorū persona dicitur Eccl. 2. d. Vnus est enim interitus hominis, & iumentorū, & equa vtriusque cōditio. Et ex quo aliqui ex angustis pressi procedebat ad interfessionē sui ad euadendum illa mala, credentes nulla alia post mortē esse. Alij vero per oppositū querebant delictis carnalibus affluere sine freno rationis, sicut & bestis, reputātes, quia post mortem nulla esset punizio vel prēmatio operū humanorū. Et ex hoc tertij dicebant, q. omnis pena vitæ presentis erat pro aliqua culpa præcedenti ipsius afflicti. Cuius erroris fuerūt tres amici Iob, vt ibidē diffusius declarauī. Tria autē hæc cōtrariātur appetitui & acquisitioni sapiētia, quæ reprobat sui ipsius interfessionē, & bona vitæ futuræ præfert bonis vitæ presentis, & in presenti vitæ præfert bona virtutis diuitijs, & honoribus, & delicijs. Sic ergo proceditur, quia primo remouetur primum secundo secundum, cap. 2. tertio tertium ca. 3. Circa primum dicitur. Noli. ze. mor. id est, appetere eam.*

6 *In ex. id est, per hoc omnem pgnalitatem credentes euadere, hoc est enim erroneum. Nam maior punizio sequitur in anima separata, ideo subditur,*

7 *Neque ac. per. scilicet, gehenna.*

8 *In ope. ma. id est, per manus vestras vos interimendo.*

9 *Quoniam Deus non fe. mor. scilicet, hominis quem creauit, penitē non mori, per dānum originalis iustitiæ, q. si seruasset, sine morte media ad gloriā animæ & corporis transisset.*

10 *Nec læta. in per. vi. per mortale peccatum.*

11 *Crc. en. i. ad hoc enim creauit res, vt permaneant in esse. Incorrupti-*

ruptibiles per seipsas, vt angelos, animas humanas, corpora celestia & etiā elemēta quantum ad totalitatē, licet in aliquibus eorum partibus sit generatio & corruptio. Res vero corruptibiles conseruat in esse secundum earum species per continuam generationem.

12 *Et sana. i. diuersas nationes hominū, quia licet humanā natura ceciderit per peccatum, tamen non est irremediabile sicut peccatū angeli cæ naturæ. Similiter licet homo per peccatum incurrit necessitatē moriendi, non tamen statim, sed deat sibi remedia medicinarū contra calamitates inſinitatum insurgentium vsque ad humanā vitæ debitam periodum.*

13 *Non est, &c. Hic consequenter declarat dictum suum & primo quantum ad remediū contra morbos corporales, cum dicitur: Non est in il. id est, in hominibus.*

14 *Mc. e. i. remediū contra calamitates corporales per exterminationem propriæ vitæ, sicut faciunt illi qui se interimunt, vt liberētur a calamitatibus huius vitæ, vt prædictum est, secundo quantum ad penas spirituales, cum dicitur.*

15 *Nec in. id est, in presenti vitæ. Est autē lex infernalis regni, q. nullus ibi a culpa, & pena pōt regredi, sed semper in presenti vitæ possunt homines a culpa per penitentiā sanari, & per consequens euadere penā inferni per gratiam iustificantiem, & ad immortalitatem gloriæ ducen- tem. ideo subditur.*

16 *Iusti enim. quæ est per gratiam.*

17 *Perpe. est & im. scilicet, effectiue, quia facit homines dignos immortalitate gloriæ.*

18 *Iniu. au. quæ est per peccatum mortale.*

19 *Mortis ac. Nam per ipsam incurritur mors gehenna.*

20 *Impij au. ma. id est, operibus.*

21 *Et ver. ac. illam, scilicet, iniustitiam.*

22 *Et æsti. &c. id est, sibi conuenientem propter habitum vitiōrū inclinantiem ad malum, vnde dicitur. 2. Eschic. Qualis est vnusquisque talis finis sibi videtur.*

23 *Defluerunt, &c. per diuersa vitia.*

24 *Et spon. posuer. in hæretes ei inseparabiliter, sicut spōsus sponſæ.*

25 *Quoniam mor. scilicet, gehenna.*

26 *Dig. sunt qui sunt ex par. &c. sicut illi qui sunt ex parte iustitiæ, digni sunt immortalitate gloriæ.*

C A P.

CAPVT II.

A **D**ixer. en. Rab. Vox perditorū qui tanquam bruta animalia quæ sunt præsentia amant, despiciunt futura, nec post hanc vitam requiem æternā sperant. De quibus dicit: *Ho mo cum in honore esset, non intel. &c.* Et Elaias increpat dicens:

Dixistis en. Percussim⁹ fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactū, &c. Et Amos: *Væ qui dormitis in lectulis eburneis, & lasciuistis in stratis vestris, qui comeditis agnū de grege. Vere exiguum est, quia ex nihilo. Vel aliter: Vere non erit nobis quies post ob. quia exiguum est, & in nihilū redigemur.*

Quoniam fu. Verē nihil erimus, quia fumus & flatus est in naribus nostris, ideo, in corpore nostro, idest corpus nostrum fu- b mo & flatui comparatur, qui simul oriuntur, & deficiunt. c Et ser. scin. idest anima comparabilis scintillæ, quæ statim fit nihil, sermo dico, idest anima.

Ad co. cor no. idest vegetat corpus. Et quia ita sit exponendum, probat subdens: Quia extinctus. ci. & post, spiritus diffunde.

*Vi. præ. &c. * Amb. luxuriosi dicunt, Vno & vnguentis nos repleamus, Vnguento enim se vngunt, qui corpori odoris gratiam quærunt. Sed & illa vnguenta libidinis illecebras mouere cōfuerunt. Aliud est sobrie*

CAP. II.

Dixerunt enim impii cogitantes apud se non recte. Exiguū & cum tedio est tempus vitæ nostræ & non est refrigeriū in fine hoīs, & non est qui agnitus sit reuerſus ab inferis.

Quia ex nihilo nati sumus, & post hæc erimus tanquā non fuimus. Quoniam fumus & flatus est in naribus nris, & sermo + scintillæ ad commouendum cor nostrum. + Quia extinctus cinis erit corpus nostrū, & spiritus diffundetur tanquā mollis aer. Et transiet vita nostra tanquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur, quæ fugata est a radiis solis, & a calore illius aggrauata. Et nomen nostrū obliuionē accipiet per tempus, & nemo habebit memoriam operū nostrorū. Vmbræ. n. transitus est tempus nostrū, & non est reuerſio finis nostri, quoniā consignata est, & nemo reuertitur. + Venite ergo & fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur creatura tanquā in iuuetute celeriter. Vno pretioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereant nos flos temporis. Coronemus nos roſis, antequam marcescant. Nullum pratū sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo + vestrū exors sit luxuriæ nostræ. Vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniā hæc est pars nostra, hæc est fors nostra.

Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterani reuereamur cānos multo tempore. Sit autem fortitudo nostra lex + iustitiæ. Quod enim infirmū est, inutile inuenitur. Cum ueniamus ergo iustū, quoniam inutilis est nobis, & cōtrarius est operibus nostris,

brietatis vnguentū, de quo dicit Ecclesia ad sponſum suum, *D vnguentum calmanū nomen tuum: aliud oleum quo artus aia & quædam mēbra pingueſcunt. Vñ & David dicit, Impingna ſi in oleo caput meum. Et hoc est oleum lætitiæ quo vinctus est Chſa Deo patre vt præ oībus ſuis emineret cōſortib⁹. Hec*

iubet vngere caput noſtrū, vt oleo lætitiæ obducatur omnis ſimulata triſtitia, ne videaris ieiunium tuum vendere hominibus, ne videaris contriſtari in animæ tuæ ſalute. Nemo enim triſtis coronatur, nemo meſtus triūphat. Vñ ge ergo caput tuum, vbi ſenſus ſapientis ſunt. Oculi enim ſapientis in capite eius. Ad myſteria vocaris & ne ſcis, diſcis cum veneris. Et reminiscere illud, *Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barba n Aaron: tunc cognosces quid ſit. Vñ gite caput veſtrum, quando placueris Deo, vt tibi ſua pateſciat ſacramenta, & det gratiam ſpiritualem. f Opprim. Rab. Generaliter pertinent hæc ad eos, qui Deū contemnentes nulli ſexui vel ætati parcunt, ſed iniuſte & auare oēs opprimunt. Specialiter verò hereticos tangunt, qui pauperē eccleſiæ populū modis omnibus proſequuntur. Et viduā, de qua dictū eſt: *Vidua eius benedicens benedicā, &c.* Veteranos. ſ. prophetas & apoſtolos reprehendunt, non diuinæ legis*

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Dixerunt enim. Conſequenter remouetur error ſecundus. ſillogiſmū qui propter animæ immortalitatem ſecundum ſuum errorem dicebat eſſe curridū ſine freno rationis ad vitia carnalia. Et primo hic error ponitur, ſecundo tollitur, ibi. Hæc cogitauerūt. Prima in duas, quæ primo ponit error in intellectu, ſecundo in effectu, ibi. Venite ergo. Circa primū dicitur. 1 Dixerunt enim. Licet enim in primis principiis non ſit error, tamen in deductione conſuſionū ex illis cōtingit errare, quoniā minor propoſitio non accipitur recte ſub maiore. 2 Exig. & cum te. quia ſolum ponebant iſti vitā præſentem, quæ cito tranſit, ideo ſubditur. 3 Non eſt, &c. quia negabant poſt vitā iſtam præmiū boni operis. 4 Et non eſt. i. a mortuis. Sed hoc patet falſum. 3. Reg. 17. de filio mulieris ſareptanæ, quæ ſuſcitauit Elias, & de filio mulieris ſunamitis, quem ſuſcitauit Eliſeus. 4. Reg. 4. de pluribus alijs in nouo teſtamento. 5 Quia ex ni. Nam materia corporis humani ex nihilo fuit producta in prima rerū creatione, & anima inſundit per creationē. 6 Et poſt hæc erit, tan. Hoc non ſequitur, nā anima hominis eſt immortalis, ſuppoſito tamē influxu generali ipſius Dei ſine quo nulla res poteſt eſſe. 7 Quoniā fumus aſſat. Viuimus. n. per inſpirationē & reſpirationem aeris. 8 Et ſer. ſcint. i. res quæ poſt dici ſcintilla, ſcilicet, calor naturalis, qui propter ſui paruitatem ſcintilla poteſt dici. 9 Ad com. cor. Quādiu enim calor naturalis eſt in corpore, cor inſluit motum in partibus alijs, quia primo viuunt, & ultimo moriuntur. 10 Quia ext. &c. deſiciente naturali calore, ſtatim enim inſrigidat, & tandem in cineres reſoluitur. 11 Et ſpirit. idest, anima, 12 Diffunde. idest, euaneſcet ſicut anima brutorum. 13 Et tran. ui. no. tan. quæ totaliter diſſoluitur per radium ſolis. 14 Et no. no. ob. ac. per. i. per lapſum operis. Nam licet poſt mortem hominis remaneat nomen eius aliquantulum, tamen per longitudinem temporis euaneſcit.

Et

15 Et ne. præſentis vitæ. 16 Habebit memoriam ope. Deus tantum habebit memoriam ad puniendum mala, & premiandum bona. 17 Et non eſt re. quia poſt mortem nullus reuertitur ad vitam de curſu naturali. Per miraculum tamen aliqui ſunt reuerſi, vt prædictum eſt, & omnes reuertentur in iudicio finali. 18 Quoniam con. eſt &c. per lapidem poſitum ſuper corpus deſuncti ſepulchrum. 19 Venite er. Hic conſequenter ponitur effectus dicti erroris. Nā ſi de homine nihil remanet poſt mortem, nec expectatur aliquod præmiū pro bonis, vel pena pro malis, non reſtat, niſi quod homines ſine freno currant ad concupiſcibilia mundi, & delectabilia carnis, & hoc eſt quod dicit primo de delectabilibus carnis. Veni. ergo & fru. bo. conſtituendo ibi finem noſtrum. 20 Et vtamur crea. tanquam in iu. idest, citò ſicut poterimus. Cetera patent & ſque ibi. 21 Nemo veſtrum exors ſit. idest, excluſus. 22 Luxuriæ noſtræ. ita quod ſit omnibus communis. 23 Quoniam hæc eſt pars no. idest nihil plus poſſumus portare de bonis huius vitæ. 24 Oppri. Hic conſequenter exemplificat de concupiſcibilibus mundi per oppreſſionem iuſtorum, cum dicitur: Oppri. pau. iu. quia tales non poſſunt ſe, & ſua contra oppreſſores deſeruere. 25 Nec veterani reue. ca. idest homines antiquos, ſed eiſciamus eos de ſtatū honoris. 26 Sit au. for. no. lex iuſtitie. idest, quicquid poſſumus, nobis licitum reputemus. 27 Quod enim in. eſt inu. in. ſecundum iudicium noſtrum. 28 Circumue. ergo iu. idest, decipiamus ipſum. 29 Quoniam in. eſt no. quia non vult communicare operibus noſtris.

Tom. 3.

Oo 2

Et in.

E legis decreta, sed erroris sui deuia sequuntur. Nec ipsi capiti parent, sed blasphemant, & arguunt.

a Videz. Rab. Similia in euangelio dicuntur, ubi pontifices & Pharisei consilium inierunt quomodo Iesum morti traderent, & in cruce posito illud debant dicentes: **A**lios saluos fecit, seipsum autem, &c. Si rex Israel est, descenda nunc de cruce, &c.

b Mo. te tur. cruce, scilicet, quæ usque ad passionem Christi prena reorum fuit. Nunc tropheum est victoriæ.

c Quo. de. id est, non est auctor malorum Deus. Ad immortalitatem enim creauit hominem, quia diaboli ea consentiens suggestioni, mortis sententiam subiectus est.

d Inuidia au. dia. &c. * Causa. Alex. Quid est apostatare, nisi a Deo discedere? Et utique qui a Deo disiungitur, diabolo sociatur. Quod autem qui

C sociatur. Quod autem qui

a Quasi transgressoribus. **b** Quia mandatum Dei transgredimur propter rationem nostram. & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. **c** Promittit scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat. Factus est nobis in translationem cogitationum nostrarum. Grauis est nobis, etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutata sunt viæ eius. Tanquam nugaces aestimati sumus ab illo, & abstinet se a viis nostris tanquam immunditiis, & præfert nouissimam iustorum, & gloriatur patrem se Deum habere. Videamus ergo si sermones illius veri sint, & tentemus quæ uerura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius. Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum. erit enim ei respectus ex sermonibus illius, Hæc cogitauerunt, & errauerunt, excæcavit enim illos malitia eorum. Et nescierunt sacramenta Dei neque mercedem sperauerunt iustitiæ, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum. Quoniam Deus creauit hominem in imaginem suam, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Inuidia autem diaboli mors

a Cogitationes nostras tradit in lucem. **b** Tenebræ non possunt videre lucem. **c** Omnia sine peccato. **d** Dissimiles sunt. **e** Sancta disciplina. **f** Inania facientes & dicentes. **g** Actionibus, traditionibus.

a Quia. **b** De futura vita non cogitant, spem futuræ uitæ præferri suæ uoluntati dolent: unde ad mortem machinantur.

a Quasi: Videbimus si post mortem resuscitare valeat carnem suam. Dixit autem. Soluite templum hoc, & in triduo, &c.

a Confilia Dei, quoniam in malis uolunt animam non introibit sapientia. **b** Mortis Christi.

a Id est, non intellexerunt, quia mors Christi honor est & salus sanctorum.

a Fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam.

a Qui inuidit homini beatitudinem quam perdidit.

a Qui inuidit homini beatitudinem quam perdidit.

a Qui inuidit homini beatitudinem quam perdidit.

a Qui inuidit homini beatitudinem quam perdidit.

a Qui inuidit homini beatitudinem quam perdidit.

a Qui inuidit homini beatitudinem quam perdidit.

qui inuidus est, sine dæmone esse potest, sicut scriptura dicit, Inuidia diaboli mors in-

trauit in orbem terrarum.

Imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.

Nā quod & ille qui fornicatur, a diabolo possidetur, catholice nihilominus scriptura testatur. Si enim dicit propheta, Spiritus fornicationis decepti estis.

* Greg. Quia ipse malignus spiritus aduersarius noster eum lū perdidit, condito ad hoc homini inuidit, & damnationem suam perditus adhuc alios perdendo cumulat.

Admonedi sunt inuidi, ut cognoscant quantis lapsibus succrescentis ruine subiaceant, quia dum liuorem a corde non proijciunt, ad apertas operum nequitias deuoluunt. Nisi enim Cain inuidisset fratris acceptam hostiam, minime peruenisset ad extinguendam vitam, unde scriptum est,

Re-

Re-

Re-

Re-

Re-

Re-

Re-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et im. nobis pec. legis. Semper enim apud omnes fuit lex naturalis, cuius transgressionem improperabant iusti peccatoribus. Et loquitur hic scriptura de tota multitudine iustorum, sicut de uno homine modo loquendi quo dicitur Exod. 4. f. Filius meus primogenitus Israel.

2 Promittit se scientiam Dei habere, &c. Istud potest referri ad populum Iudaicum, qui habuit legem diuinitus datam. Exod. 20.

3 Filium Dei se nominat, &c. quia sic nominatur ab eo, ut dictum est.

4 Factus est nobis in translationem cogitationum nostrarum, eas arguendo sicut fecerunt multi spiritu prophetico.

5 Grauis est etiam nobis ad videndum. Et subditur causa.

6 Quoniam dissimilis est aliis vita illius, &c. Fuerunt enim Iudæi ab alijs gentibus distincti in habitu, & visu, nec communicabant Gentilibus, comedendo & bibendo cum eis, & ideo graues erant eis ad videndum, propter quod Antiochus Epiphanes coquebat Iudæos, ut transferrent se ad ritum Gentilium, ut habetur. 1. & 2. Macha. & idem uoluit facere Aman. Quæ & similia prauident in spiritu Salomon dicit ista.

7 Tanquam nugaces. id est, nullius ueritatis homines.

8 Aestimati sumus ab illo. Nam Gentiles erant idololatrae, ubi est maxima falsitas.

9 Et abstinet se a viis nostris tanquam ab immundis. Nam modi uidebantur Gentilium erant in comestione idololatricorum & ciborum lege prohibitorum.

10 Et præfert. no. iu. id est, bona a iustis expectata præfert omnibus bonis uitæ presentis.

11 Videamus er. i. p. afflictiones experiamur ueritatem uerborum eius.

12 Si enim est verus filius Dei. per gratiam iustificantem.

13 Suscipiet illum. liberando de oppressionibus iniquis, & sic factum est frequenter tempore ueteris testamenti, sicut patet in persecutione Aman tempore Mardochei, & tempore Machabæorum de persecutione Antiochi.

14 Contumelia & tormento interrogemus eum. sicut patet de septem fratribus, qui cum matre contumeliose, & tormentis magnis fuerunt interrogati, si uellent obedire regi. 2. Macha. 7. Aliter exponitur pars ista de Christo, cuius passionem prauident Salomon, hic descripsit eam, cum dicitur. Circunueniamus ergo iustum, &c. Quæsierunt enim Iudæi pluries Christum capere in sermone, ut patet ex decursu euangelii. Et improperat nobis peccata legis. Improperauit enim eis

Mar. 7. quod irrita faciebant mandata Dei propter traditiones suas. Promittit se scientiam Dei habere. Ioan. 7. d. Est uerus qui misit me, quem uos nescitis, sed ego scio eum. Et factus est nobis in translationem cogitationum nostrarum. Christus enim eos redarguens, cogitationes eorum propalauit Matthæi nono. a. Et cum uidisset Iesus cogitationes eorum, &c. Grauis est nobis etiam ad videndum, propter odium quod conceperant contra eum. Cetera patent vsq; ibi: Si enim est verus filius Dei, &c. Hoc uidetur esse pro ista expositione, nam uera Dei filiatio competit soli Christo, qui est solus Dei filius naturalis, alij uero sunt eius filij adoptiui. Contumelia, & tormento interrogemus eum. Christo enim pendenti in cruce dicebat, Mat. 27. e. Si filius Dei es, descende de cru. &c. Morte turpissima conde. eum. nam inter latrones suspenderunt eum, ut ibidem dicitur. Erit enim respectus ex sermonibus illius. Credebant enim Iudæi, qd Christo mortuo sermones ipsius præcedentes reputarentur falsi, sed contrarium contigit. Nam ipso resurgente & in celos ascendente fuit nomen eius exaltatum, & doctrina eius per orbem uniuersum.

15 Hæc cog. Præmissio errore circa immortalitatem animæ hic consequenter error remouetur, cum dicitur: Hæc cogitauerunt. id est, quæ dicta sunt.

16 Et errauerunt, excæcavit. & subditur causa erroris, cum dicitur: Excæcavit enim illos. Quod si referatur ad Iudæos specialiter secundum expositionem secundam, quod licet periti Iudæorum habuerint notitiam de Christo, sicut plenius dixi super illud Mat. d. Videntes autem agricolæ dixerunt: Hic est hæres. quia tamē cepit predicare con ceperunt contra eum inuidiam & odium, ex quibus obsecrata fuit in eis nouitia, quæ habebant de Christo, incipientes exponere prophetias de eo peruersæ. Si autem referatur ad impios generaliter, sic similiter, est uerum, quod malitiæ affectus excæcat notitiam intellectus, maxime in moralibus, quia qualis est unusquisque, talis finis sibi uidetur. 3. Ethicorum.

17 Et ne. fa. Dei. i. occulta bona quæ præparauit diligentibus se deo subditur.

18 Neque. mer. spe. in. nullam retributionem expectantes.

19 Nec iudi. ho. ani. san. quod transferenda sunt ad consortium angelorum.

20 Quoniam Deus crea. ho. in. ex. i. immortalem ex parte anima contra corruptionem corporis, eo quod est compositum ex contrariis elementis, dedit donum originalis iustitiæ, quo poterat anima corpus suum a corruptione præseruare.

21 Et ad im. sim. su. fe. il. quia fecit illum capax Dei per cognitionem & amorem.

Inui.

Respexit dominus ad Abel et ad munera eius, ad Cain vero & ad munera eius non respexit. Iratusque est Cain vehementer, & concidit vultus eius. Liuior itaque factus est fratri sui seminarius fuit. Nam quae meliorem se esse

introiuit in orbem terrarum.

^{¶ Filiij perditionis.}
sunt ex parte illius.

Imitantur autem illum, qui se doluit ne vitium-
que esset amputauit.
Dicendum est inuidis, quia dum se ista
intrinsecus peste consumunt, etiam quicquid in se aliud boni habere videntur interimunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Inuid. aut. diabo. mors intr. in or. quia per tentationem ipsius, primi parentes mandatum Dei transgressi perdidit originale iusti-

iustitiam, & sic incurrerunt necessitatem moriendi, Genes. 3.

2 Imitantur autem illum, scilicet, diabolum.

3 Qui sunt ex parte illius, &c. id est, omnes impii, de quibus dicitur Iohan. 8. f. Vos ex patre diabolo estis, &c.

CAP. III.

Iustorum au.

an. In priori capite iniquorum sententia expressa est quam contra Christum protulerunt. Nunc autem condemnantur stulticia, quia sanctos interire putant, quos pro eius

confessione trucidant. Sicut holocaustum quod totum per ignem offertur Deo acceptum est, ita passio martyrum per calorem fidei, & charitatis feruorem in odorem suauitatis Deo oblata, in conspectu domini pretiosa. unde: Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.

^{¶ holocausta hostiarum.}
^{¶ Matt. 13. f. Plal. 115. a.}
b Fulgebunt iusti & tanquam scintilla in arundinetis discurrent.

* Gregor. Arundinetum nāque

CAP. III.

^{¶ Martyrium.}

^{¶ Protectione.}

Iustorum animae in manu Dei sunt, & non tan-

get illos tormentum mortis. Visti sunt oculis in-

sipientium mori, & aestimata est afflictio exitus

illorum. Et ab itinere iusto abierunt in exterminium, & quod a nobis est iter exterminii, illi autem sunt in pace.

Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitatis plena est. In paucis vexati, in multis bene disponetur, quoniam

Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos,

& in tempore erit respectus eorum. Fulgebunt iusti, & tanquam scintilla in arundinetis discurrent. Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit dominus illorum in perpetuum. Qui confidunt in illo, intelligent veritatem, & fideles in dilectione acquiescent.

^a Quia coronam Deo corona gloriæ. ^b Indefectua. ^c Vera.

^a Corporaliter. ^b Quia super pauca fuit fidelis, supra multa se constituit.

^a Ideit castigauit multis tribulationibus. ^b Tentatos vel tribulatos. ^c Participatione beatitudinis suæ.

^a Sicut aurum in fornace non vitur, sed probatur, ita martyres non deficiunt, sed ad gratiam preparantur.

^a Quasi. Non est perpetua mors sanctorum, sed in die iudicii copiosa remuneratio. ^b In die iudicii quando coronabit. ^c In die iudicii.

^a Ignis qui arundinetum cito consumit, subitam sanctorum mutationem, & vindictam celerem reprobis demonstrat.

^a Subito malos consumit. ^b Quia per illos iudicabit Deus, quia nullus retinet i eis.

^a Regni eius non erit finis. ^b Verè.

^a Quia secundum confidentiam veram datur intellectus veritatis. ^b Quia in futuro a societate eius non poterunt auelli, quem hic fide & spe tenebant.

^a Quia in futuro a societate eius non poterunt auelli, quem hic fide & spe tenebant.

^a Quia in futuro a societate eius non poterunt auelli, quem hic fide & spe tenebant.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Iustorum au. Hic consequenter remouetur tertius error, qui est circa mortem iustorum, quam multi ignominiosam reputabant, quā ad erat in afflictionibus, & tormentis, nam omnia talia credebant esse penam alicuius peccati precedentis, ut supra dictum est. Primo ergo ponitur huius erroris remotio, secundo cuiusdam dicti declaratio, cap. sequenti. Circa primum primo ostenditur mors iustorum (quamuis sit penalis) esse gloriosa. Secundo mors iniquorum ignominiosa, ibi: Impii autem. Circa primum dicitur.

1 Iustorum au. an. Sunt enim immortales, ut dictum est, & ideo separata a corporibus per mortem sunt in manu diuinae misericordiae per securitatem gloriæ consequenda. Nam a tempore passionis Christi, per quam aperta est ianua gloriæ, si non habeant aliquid purgandi, statim euolunt ad gloriā. Si autem habeant aliquid purgandum, detinentur in manu diuinae iustitiae in pena purgatorii ad tempus, sunt tamē securae de sua beatitudine consequenda. Tempore vero quod fluxit ante passionem quamuis essent purgata, non recipiebantur ad gloriā, erant tamen securae de ipsa consequenda, remoto impedimento naturae per futurum redemptorem.

2 Et non tan. il. tor. mor. Si autē loquamur de tormento quod est per separationem animae a corpore, hoc est cōe bonis & malis. Sed tormentum mortis hic dicitur illud ad quod per mortē denenitur, & hoc est tormentum gehennae, quod non tangit iustos, licet tormentū purgatorii eos tangat quādo nō purgantur totaliter in vita praesentis, verum tamen non tangit eos sicut iustos, sed ut peccatores, nō tamen peccatis remanentibus, sed praeteritis pro quibus remanserunt ad penam temporalem obligati.

3 Visti oculis. in. totaliter in anima & corpore, ut dicitur ex p̄dictis.

4 Et aest. est. af. id est, exitus illorum de hoc mundo reputatus est merita afflictio ab illis, qui nullam vitam hominis credunt post istam.

5 Et ab itinere iu. id est, a via iustitiae quam tenuerunt in hoc mundo secundum veritatem.

6 Abierunt in exter. secundum insipientium errorem.

7 Et quod a nobis est iter. secundum dictum errorem qui dicit recedentes a nobis per mortem totaliter exterminari.

8 Illi au. id est, iusti qui sic erronee creduntur exterminati.

9 Sunt in pa. Anima enim remanens, eo quod est principalior pars hominis accipitur pro toto.

10 Spes il. im. ple. quia non potest amitti, immortalitas vero Adā non fuit plena: nam amitti poterat, & fuit amissa.

11 In pau. ve. scilicet, in illis quae sunt homini communia & brutis.

12 In mul. be. dif. per gloriā animae & corporis.

13 Quoniam Deus ten. Est autem tentare accipere experimentum de ignorantia, unde, & illa pars logica, quae ad hoc ordinatur, dicitur tentatina. Deus autē nihil ignorat, & ideo non tentat sanctos per afflictiones corporis, ut accipiat inde aliquam notitiā, sed ut virtus patientiae eorum nota fiat alijs ad exemplum imitationis, & propter augmentum suae retributionis, ideo subditur.

14 Tanquam aurum in. quod ibi nō deterioratur, sed melioratur.

15 Et in tempo. terrib. er. ref. Non solum quantum ad animam, sed etiam quantum ad corpus, quod resurgit gloriosum, ideo subditur.

16 Fulgebunt iu. per dotem claritatis.

17 Et taqu. per dotem agilitatis, quia corpus obediens ad nutum animae, quantum ad localem motum.

18 Iudi. nat. nam perfecti iudicabuntur Christo in iudicio finali.

19 Qui con. in illo in. veritatem. Et isti sunt, qui de sensu proprio non presumunt, quae praesumptio hominem inuoluit tenebris ignorantiae, sed in dubiis confidenter ad Deum recurrunt, & sic datur eis lumen intelligentiae. Et quia talis cognitio habet charitatem annexam, ideo subditur.

20 Et fidel. in dilect. acquies. il. captiuantes intellectu suum in ob-

CAP. III.

O Quam pul-
chra, & c. Ra.

Vituperatis & hæreticis
laudat catholicos, &
eorum discipulos, quo-
rum fides pura & sim-
plex doctrina, & iō
æterna digna memo-
ria, quoniam eorum
generatio apud Deū
probata. Distingue
verba, scilicet, pul-
chra, quantum ad o-
nera, casta, quantum
ad innocentiam men-
tis, clara, quantum
ad virtutū nitorem.

Potest esse casta cor-
pore, & pulchra in
superficie, & ideo
ait: Cum claritate.
&c.

Premium vincens.
Præmium datū pro
certamine transito-
rio, quod maius est
illis certaminibus &
persecutionibus.

Multigena aut. im.
Alternatim de catho-
licis & hæreticis lo-
quitur, ut horum lau-
dabilem sapientiam,
illorum vituperabi-
lem demonstret ver-
tutem.

Plan-

Quam pulchra est casta generatio cum cla-
ritate. Immortalis est enim memoria illius,
quoniam & apud Deum nota est, & apud
homines. Cum præsens est illam imitantur
& desiderant eam cum se abduxerit, & in perpetuum corona-
ta triumphat, incoquinatorum certaminum præmium vin-
cens. Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis,
& adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec sta-
bile firmamentum collocabunt. Et si in ramis in tempore ger-
minauerint, infirmis positæ a vento commouebuntur, & a
nimietate ventorum eradicabuntur. Confringentur enim
rami inconsummati, & fructus illorum inutiles & acerbi ad-
manducandum, & ad nihilum apti. Ex iniquis enim omnes fi-
lii qui nascuntur, testes sunt nequitie aduersus parentes in
interrogatione sua. Iustus autem, si morte præoccupatus
fuerit, in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis est
non diuturna, neque numero annorum computata. Cæci au-
tem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.

Multiplex. b Hæreticorum. c Multiplex scilicet doctrina. d Sed nocina.
a Alias spuria vitulina. Superflua argumenta. b Expositio.
Quia persecutionis vento, vel examine iudicii cito decident.

Sententiis peruersa scriptura. b Ad horam scilicet.

Persecutionum, vel discussionum iudicii. b Penitus euelluntur.

Sensus. Præuicaciosi.

Discipuli, vel opera. b Probatio scilicet, & argumentum, quia merito d. mandati
sunt. c Hæreticos, vel quoslibet malos.

A malis occisus persecutoribus.

Quasi. Non ætas corporis, sed maturitas mentis, & morum probitas laudatur.

Quasi bene canus est qui bene sensatus.

Quasi. Bene est senex, qui mundus & simplex.

d Plantationes. Quo D
niam uoxos Grace,
vitulus Latine dici-
tur: *μωχον* qui-
dam non intellexe-
runt esse plantatio-
nes, & vitulina
interpretati sunt, qui
error tam multos co-
dices præoccupauit,
ut vix inueniatur ali-
ter scriptum.

e Iustus, & c. Rab.
Cum dixisset de ma-
lorum interitu, de
bonorum requie ad-
didit, quia post finē
vitæ præsentis, qui
bonis & malis est cō-
munis, hi de morte
transiunt ad vitam,
illi de vita ad mor-
tem æternam.

f Cani quidem sunt
sensus hominum, & æ-
tas, & c. * Ambro.
Et ideo, inquit, Cum
veneris ad seniorum con-
cilium, claudes os tuum,
& c. Et alibi habet sen-
tentia, Discendum
prius est quam lo-
quendum. Aures er-
go paratas habe, ut
aliquid de sapientium
consilijs consequa-
ris. Lingua reprimen-
da est, auditio præ-
paranda.

Pla-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

O Quam pul. Errore remoto circa mortem iustorum, hic conse-
quenter declaratur quoddā dictum, scilicet quod iusti semper
sunt melioris conditionis quā iniusti, & hoc primo declaratur secundū
statū præsentis vitæ, secundo secundum statum vitæ futuræ cap. seq. Ista
tamē diuisione non est sic præcisa, quā de materia vnius partis aliquid
ponatur in alia & contra propter connexionē. Prima in duas, quā pri-
mo declaratur propositū in iustis vitæ longiori, secundo, in illis quæ sunt
breuioris vitæ, ibi: Iustus autē si morte. Circa primū primo ponitur ius-
torum eminentia, cum dicitur O quam pul. est casta generatio. i. iustorum
multitudo quæ est casta corpore, rescindendo illicita carnis, & etiam
mente, præcauendo vitium infidelitatis & idololatria.

2 Cum clari. scilicet, sapientia, quæ datur iustis.

3 Immorta. est enim. me. Et subditur immortalitatis modus.

4 Quo. apud Deum no. notitia approbationis. In Deum vero nul-
la cadit obliuio, & sic eius memoria est immortalis simpliciter.

5 Et ap. ho. & sic est immortalis saltem secundum quid, nam memo-
ria iustorum fit in ecclesia, quæ a primo Abel iusto incepit secundū Gre-
go. homi. 7. Si autem loquamur de hominibus sanctis qui sunt in patria,
sic talis etiam memoria est immortalis simpliciter.

6 Cum præsens est. id est in præsentis vitæ existens.

7 Imitantur illam. quia multi etiam insolentes per exempla vitæ
sanctorum emendant vitam suam.

8 Et de. eam cu. se. Cum enim iusti de vno loco transiunt in aliū
ad habitandum, illi cum quibus habitabant, communiter desiderant eo-
rum reditum. Aliter tamen exponitur de educlione a præsentis vitæ & p
senium, quia talis mors dicitur quasi naturalis. Et sic tales dicuntur se
quodammodo educere de præsentis vitæ, quia solū est a principio intrin-
seco. Post mortē vero talium recordatur frequenter bona vitæ ipsorum,
tanquā desiderata redire si posset esse. Et huic expositioni videtur liti-
ra sequens concordare, cum dicitur.

9 Et in perp. coro. triumph. inc. cert. præm. Iungatur sic litera.
Et vincens carnē, mundū & diabolum, qui perfectē vincuntur a iustis
in morte ipsorum. Trium. id est, acquirit præmium. Incoquin. cer. i.
præmium quod redditur pro certaminibus incoquinatis contra di-
stos hostes. In perpetuum co. supple est a Deo pro dicta victoria.

10 Multi. autem. Hic secundo declaratur iniquorum deficientia, cū
dicitur. Mult. aut. im. mul. quæ dicitur multigena propter eius ma-
gnitudinem, & c. 1. d. Stultorum infinitus est numerus.

Non

10 Non erit utilis. quia non valet ad finem intentū, sicut medici-
na dicitur inutilis, quæ non inducit sanitatem. Omnes autē homines in
quatuor sunt ad imaginem Dei facti, sunt ad beatitudinē ordinati, pro-
pter quod impij ab ea deficientes dicuntur inutiles, iō subditur. Et adul-
terinæ plan. id est, omnes impij qui sic nominantur, eo quod per adul-
terium spirituale fiunt filij diaboli.

11 Non dabunt rad. al. nā nō possunt ascendere ad bona celestia.

12 Nec sta. fir. col. quia totam suam fiduciam in bonis mundanis
& ruinosis ponunt.

13 Et si in ra. id est, in bonis temporalibus prosperati fuerint.

14 Infirmiter posi. i. in confidentia præsentis vitæ quæ labilis est.

15 A vento commo. id est, a Dei sententia super eos irruente.

16 Eradicabun. a bonis præsentis vitæ, in quibus fixerant radicem.

17 Confrin. enim ra. quia frequenter talium mors acceleratur.

18 Et fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducan. nam
ex eorum operibus non habentur exempla bona, sed mala.

19 Ex iniquis enim omnes filij qui nascuntur testes sunt ne-
quitie aduer. Ex hoc enim quod sunt imitatores paternorum scele-
rum, testificantur malitiam ipsorum.

20 In inter. sua. Cum enim interrogatur cuius sint filij, respondent
se esse filios illorum, de quibus notum est, quod fuerint iniqui.

21 Iustus autem si mor. Hic consequenter ostenditur præminētia
iustorum breuioris vitæ. Et diuiditur in duas partes, quā primo facit pro-
positū, secundo ponitur defectus impiorum, ibi: Populi autem. Circa
primum dicitur. Iustus au. si mor. antequam veniat ad senectutem.

22 In refri. erit. i. in quiete a miserijs præsentis vitæ, & sic est me-
lioris conditionis quā iniquus diu viuens, qui frequenter inurrit tribu-
lationes corporis & animæ. Sed quia posset obijci, quod saltem prius
tus est statu senectutis venerabilis, ideo remouet hoc dicens.

23 Senectus enim venerabilis est. i. venerari digna, non est in
multitudine annorum, sed in maturitate morum, quā am affectus est ius-
tus, licet sit iuuenis ætate, ideo subditur.

24 Cani autem sunt sensus hominis, & c. scilicet, iusti, quia sunt
bonitate maturi.

25 Et ætas senectutis. venerabilis.

26 Vita immaculata. siue brevis fuerit, siue longa. Consequenter po-
nitur alia conditio iusti cito morientis, quia per hoc eripitur de confor-
tio impiorum, a quo posset peiorari propter variabilitatem liberi arbi-
trij, propter quod acceleratio suæ mortis videtur signum diuinæ dile-
ctionis, & hoc est quod dicitur.

Tom. 3.

Oo 4

Pla-

A Placens Deo. ^a Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est. ¹ *quis vult facere. Et D*
^a Rab. Non ideo tollit Deus dilectum suum de mūdo, q̄ non posset inter peccatores eum immūnem a peccato seruare, qui discipulos quos miserat quasi agnos inter lupos patri cōmendauit, dicens: Non rogo vt tollas eos de mūdo, sed vt serues eos a malo. Sed iudiciū sui rationē obseruat, vt quos præficiuit & prædestinauit, vocet & iustificet; alios autem pro iniquitate damnet. vn ² *in Proverb. dicitur: Donum iudici cruciatu habet. Inuidus enim Grece significantius fascinator dicitur. His exēplis docemur, quod inuidus aliena felicitate cruciatur. Vel, qui felix est alio fascinate læditur.*
^a de Petrus: *Nonit Deus pios de tentatione eripe. iniquos vero in diem iudicii cruciandos reseruare.* ³ *Rab. In priori schemate, vel cōmate hæreticorum perfidiam, in sequenti exprimit martyriū gloriam, qui in breui tormento laudabilem expenderunt vitā, sed mors ipsa fuit in eis aras annosa, qui eis æternam vitā peperit. Deus enim eos a malorum societate separauit, vt absconderet eos in abscondito faciei suæ a contributione hominum.*
^a peribit ^b Fascin. Rab. Notatur hac sententia generalis lasciuia reproborum, sed manifestius astutia, hereticorū, qui prauis doctrinis & cupiditate nocua, auertunt sensum hoīs a tramite veritatis: Fascinat. n. & grauat. q̄ adu- ⁴ *Rab. In priori schemate, vel cōmate hæreticorum perfidiam, in sequenti exprimit martyriū gloriam, qui in breui tormento laudabilem expenderunt vitā, sed mors ipsa fuit in eis aras annosa, qui eis æternam vitā peperit. Deus enim eos a malorum societate separauit, vt absconderet eos in abscondito faciei suæ a contributione hominum.*
^a Gal. 5. b. ⁵ *lando impedit vel laudando decipit, vnde: Currebatis bene, quis*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est. *Et patet litera paucis exceptis, quæ discurrunt.*
- 2 Ne malitia, &c. *Id est, ne aperti mali mutarent eum violentia tormentorum.*
- 3 Aut ne si, id est, hypocritæ deciderent eum per apparentiam boni.
- 4 Fascinatio en. *Est a rem fascinat. proprie illusio sensuum, sed tracta est hoc nomen ad significandum omnem deceptionem.*
- 5 Nugacita. id est, verborum ornata.
- 6 Obscurat bo. quia frequenter facit ea apparere mala.
- 7 Et inconstantia con. tran. quia vehementia passionis peruertit iudicium rationis, & maxime in simplicibus, in quibus minus viget ratio. Id. o. subditur. Sine malitia.
- 8 Populi au. Hic consequenter ponit defectum impiorum, & primo quantum ad intellectū, dicens: Populi autem, id est, insipientes, quorum est maior multitudo, vt prædictum est.
- 9 Videntes. in suam morte præoccupati.
- 10 Et non in. quod sit receptus in refrigerio, vt prædictum est, quia non credunt aliam vitam post istam.
- 11 Nec ponent in præ. id est, in interioribus mentis.
- 12 Talia. scilicet, Quoniam gratia Dei & misericordia in sanctis eius. in presenti vita.
- 13 Et re. diuine dulcedinis.
- 14 In electos illius. in futuro.

Con-

CAP. V.

Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores il-

VNC stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores il-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores il-

Tunc

- 15 Condemnat autem iu. *Nam recordatio suæ iniustitiæ ostendit iniquos condemnabiles.*
- 16 Videbunt enim finem sa. morte præuenti.
- 17 Et non in. quid co. quia non credunt beatitudinem futuram quam Deus disposuit eis dare.
- 18 Et quare illum domi. breuiando vitam eius, cuius rationes sunt superius tactæ.
- 19 Videbunt e. & con. Reputant enim fatuos, & insanos exponentes se morti pro iniustitia.
- 20 Illos autem Deus irri. id est, derisibiles ostendet in morte.
- 21 Et erunt post hæc. id est, post delicias, & honores huius vitæ.
- 22 Decident sine honore. in manu demonum.
- 23 Et in con. in. mor. in p. Mortuus aut est dñs, & sepultus est in inferno. Et sic priuantur honore iustorum, quorum animæ ad requiem deferuntur per obsequium angelorū, vt ibidem dicitur: Factum est autē vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ.
- 24 Quoniam di. illos. animas a corporibus separando.
- 25 Inflatos, &c. superbia.
- 26 Sine voce. quia non poterunt se defendere vel excusare.
- 27 Et com. illos a funda. id est, ab amicis carnalibus & bonis terrenis quibus innitebantur, sicut domus fundamento.
- 28 Venient in co. pec. &c. Sicut dicitur de Antiocho Epiphane.
- 29 Et traduent illos ex aduerso, id est, a felicitate temporali ad miseriam sempiternam.

Fati sunt philolophi in via iniquitatis, quia ratiocinando mundi machinam d'ui-

- 1 Tunc, id est, tempore iudicii, & continuatur mors illorū & iniquorum, de qua factus est sermo in ca. immediate precedenti, quia qualis in morte quis inuenietur, talis in iudicio præsentabitur.
- 2 Stabunt iu. in. ma. quia perfecti cum Christo iudicabunt.
- 4 Aduers. eos qui se an. Inferendo eis nocumentum in personis.
- 4 Et qui ab. labo. eo. eis nocendo in rebus possessis.

Viden-

C diuino honore sublimantes, creature potius seruierunt quam creatori. Ideo in exquisitione sua defecerunt, non salutē, sed perditionē inuenientes. Heretici quoque vias difficiles superbiendo ambulant, sed eas componunt nefandas, nec viam do-

anē, excellentiā vel heresim, per nauem vero, leuitatem humanę mētis, quę per amaras seculi vndas dæmonum flacib. agitatur. Per sagittam, dolos & insidias iniquorum. Hęc enim omnia in mundo versantur, sed tandem infructuosam pœ-

^a Se scilicet de gloria ad penam perductos. & aduersarios suos de pena ad coronam translatos.

lorum. Videntes turbabuntur timere horribili, & mirabuntur

^a Quia dies domini sicut fur veniet.

in subitatione inspiratę salutis, gementes prę angustia spiri-

^a Alias dicent. Alias interj.

tus dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & prę angustia

spiritus gementes. Hi sunt quos aliquando habuimus in t de-

rism, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam eo-

rum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore

t Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter san-

cto for illorum est. Ergo errauimus a via veritatē, & iustitię

^a Christus sol iustitię.

lumē non luxit nobis, & sol intelligentię non est ortus no-

^a Quia vanas traditiones sumus secuti.

bis. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambula-

uimus vias difficiles, viam autem domini ignorauimus. Quid

nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit

b nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam

nuntiū pręcurrentes, Et tanquam nauis quę pertransit fluctuan-

tem aquam, cuius, & cum pręterierit, non est vestigium inueni-

re, neque semitam carinę illius in fluctibus. Aut auis quę trans-

uolat in aere, & nullum inuenitur argumentum itineris illius, sed

tantum sonitus alarum verberans leuem ventum, & scindens per

vim itineris aerem, commotis alis transuolauit, & post hoc nul-

lum signum inuenitur itineris illius. Aut tanquam sagitta emis-

sa in locum destinatum, diuisus aer continuo in se reclusus est, vt

ignoretur transitus illius, sic & nos nati continuo definimus esse,

& virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in mali-

gnitate autem nostra consumpti sumus. Talia dixerunt in in-

ferno, hi qui peccauerunt, quoniam spes impii tanquam lanu-

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

go est, quę a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quę

nitentiam possēdō

nb. suis relinquunt.

Vnde gemētes nal

la voce consolatio-

nis releuabuntur,

vnde sequitur.

^c Talia d. x. p. in infer.

hi qui. Adhuc qua-

tuor species alias

introducitur, quibus

fluctam spem ini-

quorū demonstrat,

qua pñentia manfu

ra tantum putant,

vel euadere se im-

punitos.

^d Lango est, quę a

vento tolli. Quę ex

flore herbarū mar-

cido oriens, carnis

fragilitatem expri-

mit, quę a vento e-

gritudinis vel mole

stia corporis cito

tolletur, quia om-

nis caro scēnum.

^c Et tanquam spu-

magracilis quę a pro-

cella dispergitur, &

tanquam fumus qui a

vento diffusus est, &

tanquam memoria ho-

spitis vnius diei prę-

tereuntis. Spuma

ex aquis edita su-

per aquam enatat.

Hic est appetitus

humani fauoris, &

iactantię vulgaris,

quę procella tenta-

tionis vel dicussio-

ne iudicij dissolui-

tur uel dispergitur.

ⁱ quam uana fuit

probat.

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

ⁱ Insi F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videntes turba videbunt istos gloriosos in corpore & anima, quod nullo modo crediderunt futurum.

2 Dicentes intra se pœ. agen. infructuosam tamen. Tum quia erit extra statum meriti, & demeriti. Tum quia non erit propter offensam Dei, sed propter duriciam flagelli.

3 Hi sunt quos ha. aliquan. in de. s. in vita presenti.

4 Et simi. im. quia impropere aliquib. ponebant fideles pro exēplo dicentes, ita miser fies, sicut talis Christianus vel iustus.

5 Nos insen. per ignorantiam futurorum bonorum.

6 Vitam il. eo quod contemnebant temporalem felicitatem.

7 Et si. il. quia moriebantur in contemptu presentis vite.

8 Ecce quomodo con. i. inter angelos, ad quorum consortium tunc erunt assumpti. 9 Ergo erra. Hic consequenter ponitur iustorum eminentia, et iniquorum miseria separatim. Et primo ponitur iniquorum miseria, secundo iustorum eminentia, ibi. iusti autem. Circa primum dicitur in persona damnatorum a veritate redargutorum. Ergo et a uia ue. in mundo.

10 Et i. lu. non lu. licet autem luceat omnibus quantū est ex parte sui, nam diuini instinctus ad bonum communiter sunt omnibus. Sed alii qui eos recipiunt & sequuntur, alij vero repellunt, & sic non sunt eis ad eorum vtilitatem, sed magis ad damnationem. Et eodē modo intelligendum est quod subditur. Et sol intelli.

11 Lassati su. in uia ini. Nā frequenter plus laborāt homines ad perficiendum sua peccata, quā iusti ad iustitię opera, sicut patet de fornicatore vel adultero, qui maioribus laborib. et periculis se exponit ad habendum intentū, licet frequenter deficiat, quam bonus religiosus in surgendo ad matutinum pluribus noctibus ad Deum laudandum.

12 Quid nobis pro. su. q. d. nihil, imo multum nocuit.

Tran-

13 Transierunt omnia illa. tan. umbra. quę statim deficit.

14 Et tan. nuntius prę. qui statim datur obliuioni. Et tā. sequitur.

15 Neq; semitam cari. illius. Est autem carina media pars nauis, quę latior est & grossior, propter quod eius vestigium deberet diutius apparere, & tamen statim disparet post nauis transitum.

16 Aut auis. sequitur. Verberans leuem uentum. i. aerem. Et patent cetera vsque ibi.

17 Sic & nos nati con. de. esse. propter cōpositionem ex contrarijs elementis. Homo natus statim tendit ad corruptionem mortis, nā calor naturalis continue consumit humidū radicale, in quo cōsistit vita, quod secundum medicos per nutrimentum non restauratur, secundum vero philosophos naturales restauratur, sed non secundū æquivalentiam, vt habetur 2. de Generatione, et sic necessario tandem sequitur corruptio, sicut vinū cui imponitur modicum aquę conuertit illam in seipsum, tamen efficitur minus forte, & si continue apponitur, tandem vinū corrumpitur, & efficitur aqua.

18 Et uir. quidem. i. stabilitatis.

19 Nullum si. ua. offen. sed tantum deflectionis, ideo subditur.

20 In ma. au. no. Dicitur autem malignitas, quāsi mala igneas, quę consistit in ardore concupiscentię, in qua consumuntur iniqu. as. Nam luxuriosi consumuntur igne carnalis concupiscentię, cupidi, igne auaritię, superbi, igne ambitionis mundanę glorię.

21 Talia di. Nam in eis remanet remorsus conscientię, qui est pœna valde magna.

22 Quoniam spes impij. quę figitur in bonis temporalibus.

23 Tanquam la. est. i. flos tribuli qui statim a vento tollitur. Et ad idē ponit exemplum de spuma aquę, & fumo, & hospite vnius diei, quę statim dissipantur & dantur obliuioni, & sic apparet defect. bilitas impiorum.

Iusti

A *Iusti autem in per-*

petuū. Post pec-
torū penas, & se-
rā in inferno pe-
nitentiā, iustorū
ostendit gloriā,
qui in celo rece-
pti, vita beata in
contemplatione,
Dei fruuntur, in
quo totam suam
spem posuerunt.
b Accipiet a matu-
ram.

† rectum.

Rabanus. Crea-
tor omnium, cu-
ius arma sunt ve-
ritas & iustitia &
iudiciū, per crea-
turam sibi subie-
ctam corripit de-
linquentes. Per
euangelij scilicet
prædicatores, per
fidiam Iudeorū
stultitiam Genti-
lium, dolum hæ-
reticorum. De
peccato & iusti-
tia & de iudicio
redarguit, & telis
verborum, pecto-
ra

† habena.

† iniquitatis.

C

a *procella dispergitur, & tanquam fumus qui a vento diffusus est, &*

a Omnes hic peregrini, & hospites, fumus vnde Ecclesiast. Generatio preterit, & generatio aduenit.

a *tanquam memoria hospitis vnus diei pretereuntis. Iusti autē in per-*

petuū viuent, & apud dominum est merces eorum, & cogitatio eo-

a ¶ Ut cum Christo regnent. b Deuoto hoite.

rum apud altissimū. Ideo accipiet regnū decoris, & diadema spe-

a Christo, s. qui manus, brachium, & dextera patris dicitur.

¶ Hic & in futuro.

ciei de manu domini Dei, quoniam dextera sua teget eos, & in bra-

b *chio suo defendet illos. Et accipient armaturam zelus illius, & arma-*

bit creaturam ad ultionē inimicorum. Inducet pro thorace iustitiā,

& accipiet pro galea iudiciū t certum. Sumet scutum inexpugna-

¶ Ecclesia scilicet cum rege suo.

c *bile equitatē, acuet autem diram iram in lanceam, & pugnabit cum*

a Errores siniquorum.

b Ad utilitatem electorum vel ad damnationem reproborum.

¶ Pro-

voto actoris vel ductoris.

c Tonitrua, s. predicationes vel correptiones miraculorū.

illo orbis terrarum cōtra insensatos. Ibunt directe emissiones fulgu-

a Per piam scilicet intentionem doctorum.

b Aduersarij.

rum, & tanquam habēnæ curuato arcu nubium exterminabuntur,

a Pro meritorum scilicet qualitate.

b Increpationes.

d *& ad certum locum insilient. Et a petrosa ira plenæ grandines mitte-*

¶ Perturbatio seculi.

tur, & candescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter.

a Vindicta ultimi iudicij, quæ diuidet impios.

e *Contra illos stabit spiritus virtutis, tanquā turbo venti diuidet eos,*

a Gehennæ desolationis æternæ.

b Terrenam substantiam & carnalia opera.

& ad eremum perducet omnem terram iniquitatis illorum, & ma-

a Causa est scilicet euersionis eorum.

lignitas euertet sedes potentium.

D *rapungit, vt ex-*
territi cedant,
cū resistere nō
valeant.

c *Et pugnabit cū*
illo orbis terrarū.

*** Greg.** *Orbis*
terrarum cum

† sp. *dño contra in-*

sensatos pugnat

quando in pe-

na delinquenti-

tium, & elemē-

torum aduersi-

tas militat.

d *Et ad cer. lo.*

E *Quæcūque ne-*

cesse esset, vel

est, non enim

potest esse con-

fusū quod est

diuina sapien-

tia ordinatum.

e *Et flu. per-*

secutionū com-

motiones, ple-

rumque enim

corda prauorū

quæ prædicatio

nō emollit, fla-

gellū collectio

nis frangit.

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Iusti autem. Hic consequenter ponitur segregatim stabilitas iustorum, cum dicitur. Iusti. au. in per. vi. vita gloriæ.*
- 2 *Et apud de. est mer. a quo sperant premiari, non a mundo.*
- 3 *Et eo. eorum apud al. ad cuius honorem ordinant facta sua.*
- 4 *Ideo audi. regnum de. i. celestis gloriæ, ubi nihil est turpe.*
- 5 *Et dia. speciei de mundo. Dei. Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem expressionem.*
- 6 *Quoniam dextera sua teget eos. reponendo eos in beatitudinem, quæ per dexteram intelligitur, vt habetur Matth. 25.*
- 7 *Et in brachio suo defendet illos. In hoc designatur securitas beatitudinis, quæ a nullo potest auferri.*
- 8 *Et accipiet armaturam. Hic reuertitur ad describendum miseriam iniquorum segregatim, cum dicitur. Et accipiet armaturam zelus illius. Nam ex zelo iustitiæ procedet ad punitionem malorum.*
- 9 *Et armabit creaturam ad ultionem inimicorum. Nā omnis creatura infert reprobis nocumentum.*
- 10 *Induet pro thorace iustitiā. Aqua nō poterit deficere, cum ipse sit regula iustitiæ.*
- 11 *Et accipiet pro galea iudiciū certum. Nam iudicando nō potest deficere.*
- 12 *Sumet scutum inexpugnabile equitatem. quæ ita erit euident, quod*

quod nullus eam poterit impugnare.

13 *Acuet autem diram iram. i. vindictam suam, cui nullus poterit resistere.*

14 *Et pugnabit cum illo orbis terrarum, &c. Nā omnibus creaturis vtetur ad afflictionem reproborum, sicut econuerso omnes creature cedent ad gloriā electorum.*

15 *Ibunt di. emis. fulgu. ad afflictionem malorum.*

16 *Et tanquam ha. cu. arcu nubium. Quanto. n. plus arcus curuatur, tanto grauius ferit, & per hoc designatur, quod punitio malorum erit grauissima.*

17 *Et a pe. ira. i. ab ira Christi qui dī petra. i. Cor. 10. a. Petra autem erat Christus. Sed hæc expositio videtur magis mystica, quam literalis. Ideo dicitur aliter, Et a pe. ira. i. ab ira Dei quæ dicitur petrosa, non formaliter, sed effectiue, inquantum mittit lapides grandinis, ideo subditur.*

18 *Plena mit. gran. Plenæ. i. perfectæ.*

19 *Et can. in il. aqua ma. quæ cadens apparet quando mare est turbatum.*

20 *Contra il. stabit spir. vir. i. ventus vehemens,*

21 *Et ad ere. i. inhabitabilem locum.*

22 *Perdu. omnem ter. ini. Nam igne conflagrationis purgabuntur elementa propter iniquitates factas in illis.*

23 *Et ma. euer. se. po. propter superbiam ipsorum.*

C A P. VI.

M *Elior est sa. &c. iud. Ra. Monet rectores ecclesiæ, vt iustitiā & veritatem seruet, & discrete intelligere festinet, quia accepta potestate a Deo magistri & iudices sunt*

C A P. VI. *a Quæ semper bene regit animam. b Corporis scilicet, & quæ sape in peccata præcipitant. c Animo.*

ELIOR est sapientiā t quam virēs, & vir prudens melior quam fortis. Audite ergo reges,

a Corpore. ¶ Prælati. & intelligite, discite iudices finium terræ. Præbete

sunt fratrum suorum, vt iudicent illos s. m. equitate, & doceant regulā fidei cum operibus bonis, & ipsi quoque iudiciū Dei expectant, qui nō fallit, quia nō solū opera, sed cogitationes & voluntates iudicabit.

¶ Exi-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VI.

M *Elior est sa. quā vi. Postquā auctor in primo cap. te induxit ad amorē sapiētiæ, & postea remouit errores circa hoc contingentes, & aliqua dicta sua declarauit. hic cōsequēter reuertitur ad propositum, & ad appetitū sapiētiæ inducēdo, & primo ad hoc inducit, secūdo qualiter acquiratur ostendit, ibi, Quid est aut sapiētia. Prima in duas, nam primo inducit ad sapiētiā propter euersionem mali, secūdo propter con-*

secutionem boni. ibi, Ad vos ergo reges. Circa primum inducit principaliter reges & principes ad sapiētiā, & alios cōsecutiue, quia sicut dictum est sup. in principio libri, sicut sapiētia necessaria in superioribus vt bene regant, ita suo modo correspondet in inferioribus, vt bene obediant. Dicit ergo.

2 *Audite ergo. re. aure corporis.*

3 *Et intelligite. aure mentis.*

4 *Discite in. quia non potestis bene docere, nisi prius discatis*

5 *Præbete au. ad voluntariē audiendum.*

Vos

a Exiguo. His scilicet
A cet qui per igno-
+ Rom. 13. a. rantiam uel fragi-
De sen. ex. ca. litate, uel necessi-
a nouis 2. tate peccauerunt,
& humili potetia
deleuerunt.
b Potent. qui, scili-
cet, mandata Dei
cōtēnendo, gra-
uia peccata com-
miserunt, nec po-
tuerūt. Sicut. n.
potēiores fuerūt
in impietate, for-
tiora sustinebunt
tormēta gehēnæ.
c Anast. Quam
nam ob causā pro-
pter paruum deli-
ctū ius⁹ fuit Moy-
ses procul uidere
terrā, prohibitus
est aut ne populū
introduceret. Per
hoc nos nocet de⁹
q ab ijs qui sunt
in uirtute perfecti
Deus exigit perfe-
ctionē, & in alios
hoīes qui magna
admittunt scelera
lenis & clemēs, sã-
ctis non dat hanc
ueniam. Hoc etiã
dixit quidã sapiēs.
Sap. 6. Nam minimo quidẽ
cōcedenda est miseri-
cordia. Potētes autē
potēter examinabun-
tur. Et dñs. Nã cui,
inquit, parū fuerit
C datū, parū ab eo exi-
ge-

Cordis.

Accepta potestate a Deo.

Subiectis.

aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in tur-
bis nationum, † quoniam data est a domino potestas vobis, &
virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitatio-
nes scrutabitur, quoniam cum essetis ministri regni illius, non
recte iudicatis, neque custodistis legem iustitiæ, neque se-
cundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende & cito appa-
rebit vobis, quoniam iudiciū durissimū in his qui præ-
sunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes au-
tem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet per-
sonam cuiusquam dominus, qui est omnium dominator, nec
verebitur magnitudinem cuiusquam, quoniam pusillum &
magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus. Fortio-
ribus autem fortior instat cruciatio. Ad vos ergo reges sunt hi
sermōnes mei, ut discatis sapiētiā, & non excidatis. Qui e-
nim custodierint iustitiā, iuste iudicabuntur, & quid dice-
rint iusta, inuenient quid respondeant. Concupiscite ergo ser-
mōnes meos, & diligite illos, & habebitis disciplinā. Cla-
ra est, & quæ nunquam marcescet sapientia, & facile videtur
ab his qui diligunt eam, & inuenitur ab his qui quærunt il-
lām. Præoccupat qui se concupiscunt, ut illis se prior osten-
dat. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit. Assi-
dentem enim illam foribus suis inueniet. Cogitare

getur. Cui autē mul-
tum, multum quærit e-
exigetur ab eo.
c Non enim. Nō
est psonarū acceptor
Deus, pñquē; iux-
ta uias suas iudicat.
d Ad uos er. Finito
sermone ad potē-
tes, & eorum duri-
tia duris sermoni-
bus increpata, ad
rectores ecclesiæ
exhortationē con-
uertit, & sapiētiā
narris p̄conijs ex-
tollit.
e Et diligite illos,
& habebitis discipli-
nam. Clara est, &
quæ nunquam mar-
cescit sapientia, &
facile videtur ab his
qui diligunt eā, et inue-
nit ab his qui. Qui
diligunt sapiētiā,
seruat, in mori-
bus disciplinā. Nō
enim amat sapiētiā
qui nō seruat discipli-
nā. Vnde. Si diligi-
tis me mandata mea
seruate.
f Præoccupat. gra-
tis se offerēs. Ipse
n. est, uia, ueritas,
& uita. per ipsū i-
tur, ad ipsū per-
uenitur.
g Assidentem. sem-
per paratā. f. auxi-
liari. vñ. Ecce ego sto
ad ostiū et pulsō, si q̄
ape-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vos qui. con. eas regendo.
- 2 Et place. uo. in tur. id est, delectamini in regimine earum.
- 3 Quoniam data est a domino po. uo. cuius in hoc estis vicarii.
- 4 Qui in ope. ue. i. illa discutiet usque ad minima, approbando bene acta & puniendo mala. Ideo sequitur.
- 5 Quoniam cum es. mi. re. illius. astricti de iure ad sequendum leges eius.
- 6 Non recte iudi. sed leges eius reliquistis male iudicando, & uiuendo. ideo subditur.
- 7 Horrende & co ap. in morte quæ non tardat.
- 8 Quoniam iu. du. i. p̄na grauissima.
- 9 In his qui p̄sunt fiet. quia quāto status altior, tanto casus grauior, & per consequens maiori p̄na dignior.
- 10 Exiguo enim. i. homini parui status, & parue scientiæ.
- 11 Conceditur misere. quia talis, ut cōmuniter peccat ex ignorantiā.
- 12 Potentes au. status dignitate & scientiæ magnitudine.
- 13 Potenter tormenta patientur. i. sustinebunt grauissima tormēta ratione iam dicta.
- 14 Non enim sub. quantumcunque sit pauper.
- 15 Dominus. a bono sibi debito.
- 16 Nec uerebitur. id est, timebit.
- 17 Magnitudo cuiusquam. quin debite puniat eum.
- 18 Quoniam pu. & ma. sicut. n. ex diuersis gradibus creaturarū resultat pulchritudo uniuersi, sic ex diuersis gradibus hominum resultat pulchritudo reipublicæ.
- 19 Et æ. est il. cu. ista cura idē est quod eius prouidentia. Si uero accipiat actus diuina prouidentia, prout est in mente diuina, sic nō est ibi aliqua distinctio, nā unico actū prouidet omnibus creaturis, si autē accipiat effectus exterior, sic est ibi distinctio, tamē est ibi æqualitas proportionis, nā unicuique rei prouidet secundum convenientiam suæ nature. Creaturis autē intelligibilibus quæ mereri possunt & demereri, prouidet super hoc p̄nā & gloriam, secundum meritum & demeri-

torum

torum exigentiam, ideo subditur.

- 20 Fortio. au. for. in. cru. nam casus eorum grauior est, & per consequens grauiori tormento dignus.
- 21 Ad uos ergo. Hic consequenter inducit ad sapiētiā propter cōsecutionem boni. Et primo ponit suam inductionem. Secundo remouet quandā obiectionem, ibi, Clara est. Tercio, infert intentam conclusio- nem, ibi: Cogitare ergo. Circa primū dicitur, Ad uos ergo reges sunt hi ser. mei. s. principaliter & consecutiuē ad subditos, ut dictū est in principio huius ca.
- 22 Et nō exci. curiose perscrutando diuina, circa quæ est proprie sa- pientia, propter quod dicitur Ro. 12. a. Non plus sapere quā oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Vel, aliter, Et nō excida- tis. durius debito pauperes tractando, propter quod subditur.
- 23 Qui enim custo. iusti. tenendo debitam mensuram.
- 24 Iuste iudi. a domino, qui iudex est omnium.
- 25 Et qui didi. u. secundum leges diuinas, & humanas.
- 26 Inuenient quid respondeāt. cū interrogantur de iustitia Ho- mines enim recurrunt ad iudicem, sicut ad ius animatum. ut dicitur. 5. ethicorum. Cetera patent.
- 27 Clara est &. Hic consequenter remouet quandam obiectionē seu excusationē, quæ posset aliquis dicere, qd̄ acquisitio sapiētiæ est nimis difficilis propter quod facit homines sese retrahere, propter hoc istud re- mouet di. Clara est, & quæ nun. mar. sa. propter qd̄ uisibilis est oculis mentalibus, sicut sal oculis corporalibus, & hoc est uerū quātū ad prima principia omnibus per se nota, sicut dicit Philosophus. 2. Metaph. quod ueritatis cognitio partim est facilis. ideo subditur.
- 28 Et facile ui. Nā affectus trahit intellectū ad inferiora sapiētiæ.
- 29 Et inuenitur. per exercitum lectionis & studium orationis.
- 30 Præoccupat qui se concupiscit. Per hoc intelligitur, q̄ quaren- tes dīstō modo sapiētiā in illa proficiunt in breui plus quā credebāt.
- 31 Cogitare ergo de il. Hic consequenter infert intentā conclusio- nem. s. quod quærere diligenter sapiētiā est optimum, dicens. Cogitare ergo de illa. per sanctas cogitationes.

Sen-

A aperuerit mihi, introibo ad eum & canabo cum illo, & ipse mecum. In presenti studendum est sapientie, & secundum notitiam disciplinæ eius viuendum.

^a In vijs ostendit se illis hilariter & in omni prouidentia occurrit illis.

^a Greg. Vijs quippe a creatore sunt, opera considerata creatoris, Quæ dum facta cernimus, potentiam factoris miramur. In

^f prudentia.

illis vijs a sapientia omni nobis prouidentia occurrit, quia factoris nobis virtus inquirenda proponitur in omne quod mirabiliter factum videtur, quocunque se vertit anima, si vigilantet intedit, in istis ipsis Deum inuenit per quæ reliquit, eiusque potentiam ex eorum rursus consideratione cognoscit, quorum amore deseruit & per quæ peruerse cecidit, per hæc conuersa reuocatur, ubi enim lapsi sumus, ibi iucumbimus ut surgamus, & quasi ibi

^C

ergo de illa, sensus est consummatus, & qui vigilauerit propter illam, cito securus erit. Quoniam dignus se ipsa circum-

it querens, & in vijs suis ostendet se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Initium enim illius veris-

simæ est disciplinæ concupiscentia. Cura ergo disciplinæ, dilectio est, & dilectio custodia legum illius est. Custoditio

autem legum, consummatio incorruptionis est, incorruptio autem facit esse proximum Deo. Concupiscentia itaque sa-

pientia deducet ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini sedibus & sceptris o reges populi, diligite sapientiam, ut regnetis in perpetuum. Diligite lumen sapientia omnes qui præstis populis. Quid est autem sapientia, & quemadmo-

dum facta sit, referā, & non abscondā a vobis sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scien-

tiam illius, & non præteribo veritatem, neque cum inuidia tabescere iter habebō, quoniam talis homo non erit particeps sapientia. Multitudo autem sapientium, sanitas est orbis

sa-

furgēdo manū considerationis figimus, ubi pedes amoris lubrici corruentes negligendi iacebamus. Quia n. ab inuisibilibus per visibilia cecidimus, dignum est ut ad inuisibilia ipsis

rursum visibilibus nuntiamur, ut quo casu animam venit ad infima, eo

gradu reuertatur ad summa, atq. eisdem

quib. corruit, passibus surgat, dum sicut dictum est, illa nos ad Deum bene considerata reuocant, quæ nos ab eo male electa diuiderunt.

^b si ergo de. Rab. Reges admonet diligere sapientiam, sine qua regnare non possunt. Tunc bene regitur

respublica, cum philosophi regnāt, & reges philosophantur. Merito ergo rectores ecclesie assidui sunt in

diuinæ legis meditatione. Qui enim eam discendo, docendo, operandoque sequuntur, regni celestis coronam allequetur.

^c Neque cum inuidia. Inuidia non comunicat sapientia, quia per inuidiam

di-

dia-

dia-

dia-

Nota quando bene regitur.

^E

^F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sensus est consummatus. i. perfectus.
- 2 Et qui vigilauerit. propter illam habendam.
- 3 Cito erit securus. de possessione eius.
- 4 Quoniam dignos se ipsa circumit. Repetitio est sententiæ præmissæ per alia verba ad maiorem expressionem. Nam per hoc intelligitur velox profectus in illis qui sapientiam querunt feruenter & debito modo.
- 5 Et in omni prouidentia. id est, in omnibus agibilibus humanis.
- 6 Occurret illis. eos dirigendo.
- 7 Initium enim illius. s. sapientiæ.
- 8 Verissima est, & c. qua quis desiderat doceri a Deo, & doctoribus sanctis.
- 9 Cura ergo disciplinæ. i. eius concupiscentia.
- 10 Dilectio est. sapientiæ.
- 11 Et dilectio. sapientiæ.
- 12 Custodia le. i. est. propter quod concludit Apostolus. Ro. 13. c. Plenitudo ergo legis, est dilectio.
- 13 Custoditio autem legum consum. incor. est. scilicet, spiritualis peccati, quia secundum Augu. Peccatum est transgressio legis diuinæ.
- 14 Incorruptio autem. i. puritas a peccato, facit esse proximum Deo propter similitudinem ad ipsum, qui est sanctus sanctorum, & sic ulterius a primo ad ultimum concludit.
- 15 Concupiscentia itaque sapientiæ deducet ad regnum perpe. Quia facit regnare cum Deo, cuius regni non erit finis, & conclusionem suam applicat ad propositum, dicens,
- 16 Si ergo delectamini sedibus. iudicantium.
- 17 Et sceptris. dominantium.
- 18 Diligite sapi. ut regnetis in perpetuum. i. ut a temporali regno ad æternum transeat.
- 19 Diligite lumen sapientiæ. Sine quo in factis vestris dirigi non potestis.
- 20 Quid est autem sapientia. Postquam auctor ad sapientiam acquirendam inducit, hic consequenter ostendit qualiter haberi possit. Tamen ad intellectum dicendorum aliqua sunt hic prænotanda. Primum est, quod auctor hic loquitur in persona Salomonis, ut patebit ex 9. c. cui continuatur littera ab hoc loco. In Salomone vero fuit duplex sapientia infusa. Prima fuit cognitio creaturarum huius mundi, quæ licet per inuestigationem rationis & exercitiū studij possit acquiri, hic tamen est partialiter & diminute, nam vnus homo non potest omnes scientias sic acquirere, sed vix eius vita sufficit ad vnā sufficienter acquirendam. Itē ad hoc requiritur magnus tractus temporis, ut patet, & hoc modo acquiruntur cum erroribus multis, quod patet per Arist. qui inter alios

philosophos est famosior, & tamen in pluribus errauit, ut de mundi æternitate, de numero intelligentiarum & earum felicitate, ut patet. 12. Met. Salomō autem hanc sapientiam habuit ex infusione, ut patet. 3. Reg. 4. propter quod non habuit eā diminute sed integraliter, quia Dei perfecta sunt opera. Deu. 32. a. nec per tractū temporis, sed in instanti in quo sit introitus Dei, nec cum admistione errorū, quia a Deo esse non possunt. Ista tamen sapientia Salomonis fuit eiusdem rationis cum illa quæ per acquisitionem potest esse in alijs, sicut oculus formatus per naturam, & datus per miraculum, sunt eiusdem rationis. Nec obstat, quod in alijs acquiritur cum admistione errorum, ut dictum est, nam hoc contingit per accidens ex indebita deductione principiorum ad conclusiones, maxime remotas. Quod autem est per accidens, non variat speciem, nec cadit sub arte. Alia vero, fuit in Salomone sapientia infusa, ad quam non attingit facultas rationis, quæ pertinet ad cognitionem prophetica, nam aliquos psalmos prophetice composuit, ut dicit Hier. in prologo super librum Psalmorum. Librum et Canticorum prophetice scripsit, sicut dictum fuit ibide in expositores Hebraicos & Latinos. Cum igitur Salomō hic loquatur ut dictum est, per consequens videtur, quod loquatur de sapientia prout fuit in ipso. Itē sciendum, quod omnis sapientia creata, & maxime illa quæ est a Deo per infusionem, est quedam relatio vnus ad alteram, sicut effectus ad causam, & econuerso, propter quod Salomō loquendo de sapientia vna, aliquando transit ad aliam, & econuerso. His igitur præmissis respectu sequentium, primo præmittitur brevis prologus, secundo subditur tractatus, ca. se. Circa primum dicit Salomō, vel Philo in persona Salomonis, Quid est autem sapientia, secundum proprietatem suæ naturæ.

- 21 Et quemadmodum facta sit. in me.
- 22 Referā. Vñ in sequentibus dicit se ex dono Dei eā habuisse.
- 23 Et non abscondam a vobis sacramenta Dei. i. eius secreta mihi reuelata.
- 24 Sed ab initio natiuitatis meæ in. Vnde in principio sequentis capituli tractat de sua conceptione & natiuitate.
- 25 Et ponam in lucem. i. in euidenti.
- 26 Scientiam illi. studioli tamen & non negligentibus.
- 27 Et non præterito re. omittendo de contingentibus.
- 28 Neque co. & c. talentum mihi a Deo creditum abscondēdo, quoniam talis homo non erit particeps sapientia. s. diuinæ, nam ens diuinum non est natum inuidere. i. Metaphysic.
- 30 Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum. Nam sicut per sanitatem bene disponitur corpus ad exercendum opera sibi conuenientia, sic per sapientes bene disponitur orbis ad exercendum ea, quæ sunt humano generi conuenientia.

Et

G diaboli introiuit mors in mundum, & per sapientiam libera-
A tur ab ea genus humanum.
a *Ergo ac.* Rab. Offensura sapientia virtutem suam, prius per
 predicatorum suum humane conditionis describit originem,
 ut quisq; sciat quid ex carnis origine, & quid ex Dei munere
 habeat. Quod enim
 dicit decem mēsum
 tempore se esse coa-
 gulatum in sanguine
 ex

*Fetus qñ &
 vnde in vtero.*

a Christus Dei virtus, & Dei sapientia.

b Dominus fortitudo plebis suæ.

a terrarum, & rex sapiens populi stabilimentum est. Ergo acci-
 pite disciplinam per sermones meos, & proderit vobis.

1 qui in decimo, per-
2 fectiores & sanatiui
 & vitales esse dicun-
 tur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et rex sapiens populi. Nam sicut caput bene dispositum influit
 mem-

membris sensura et motum bene ordinatum, sic rex sapiens subditos suos
 dirigat ad commune bonum, & sic finaliter concludit.

2 Ergo acci. disci. &c. & patet.

CAP. VII.

a *Ubi qui.* Sequi-
 tur.

† hominibus

b *Nemo e. ex. re. Ra.*

Offendit quod omnis
 homo terrenus ex vi-
 ri & mulieris semine
 ortus, temporalis vi-
 tæ fortitur exordiū,
 & per mortem tran-
 sit de mundo. Sed cē-
 lestis Adam qui sine
 semine virili de ma-
 tre virgine natus est,
 proprium habet nati-
 uitatis modū, qui &
 mortis suæ ordinavit
 occasum Decimo ve-
 ro mense post con-
 ceptionem natiuitas
 ipsius a Christianis
 celebratur, & ab octa-
 uo ca. Aprilis, quo cō-
 ceptus creditur, vs-
 que ad. 8. cal. Ianua-
 rij, quando natus cre-
 ditur vel traditur.

*† somni con-
 uenientis*

*Conceptionis
 & natiuitatis
 tempus salua-
 toris coaptan-
 tur.*

a Matris.

a ne, ex semine hominis, & delectamento † somnij conuenien-
 te. Et ego natus accepi communem aerē, & similiter decidi
 in terram factam, & primam vocem similem omnibus emisi
 † Adz.

b plorans. In inuolumentis nutritus sum & curis magnis. Ne-
 mo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus
 † Huius mundi.

ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Propter
 hoc optaui, & datus est mihi sensus, & inuocaui, & venit in
 † Sapientiam.

me spiritus sapientia. Et prapōsui illam regnis & sedibus,
 & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius. Nec compa-
 † Cuius gratia sapiens sum.

raui illi pretiosum lapidem, quoniam omne aurū in comparatio-
 ne illius arena est exigua, & tāquā lutū æstimabitur argentum
 † Omnia pretiosa in comparatione eius vilescunt.
 vnde ipse in proverbij ait. Mecum sunt diuitia & gloria.

c 176. dies, numeran-
 tur, id est, nouem
 menses & sex dies.
 Ita.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

Diuisio. **S** *Ubi qui. & ego ho.* Hic consequenter accedit ad tractatum.

Et quoniam in sequētib. plura dicturus est de sapientia sua,
 ad remouendum notam superbiæ, primo declarat humilita-
 tem natiuitatis suæ. Secundo excellētiā & acquisitionem
 sapientie, sicut promiserat ca. pcedenti. di. *Quid est autem sapiē-
 tia, &c.* secunda ibi, *Propter hoc optaui.* Circa primum dicit.

1 *Sum qui. & ego homo mor.* Si. n. Adam stetit in originali iu-
 stitia, generasset filios similes sibi potentes, non mori, sed
 quia propter lapsum per peccatum fuit necesse mori, sic ho-
 mines ab eo descendentes habent necessitatem moriendi.

2 *Et in ven. ma. fi. sum ca.* per virtutem formatiuam.

3 *Decem men. tempore.* Aliqui. n. pueri nascuntur in mense sep-
 timo, & aliqui in nono, & aliqui in decimo, & isti sunt magis
 vitales, de quibus fuit Salomon.

4 *Coagulatus sum in sanguine.* in enstruo matris.

5 *Ex semine ho.* In generatione enim masculus habet virtutē
 actiuam, & femina passiuam, ut dicit Philosophus in libro de
 Generatione animalium. Et ideo in semine viri deriuatur
 virtus actiua & formatiua fetus de materia a matre ministra-
 ta, quæ est sanguis menstruus.

6 *Et dele. som. con.* Puer. n. animatus adhuc in vtero matris exi-
 stens, est quasi dormiens.

7 *Et ego na.* Tunc enim puer incipit viuere per propriam re-
 spirationem.

8 *Et si. de. puer. n. nascens* in terram caderet, nisi acciperetur
 ab obstetrice, vel ab alia persona uicem eius supplente.

9 *Et pri. vo. si.* Masculus. n. nascens gemendo profert a, femi-
 na uero e, quali conquereutes de primorum parentum trā-
 gressione, propter quam nascunt filij & filia: ire & miserie.
 Vnde uersus, *Omnis masculus, a nascens e, femina profert. A, dat
 Adam genitor, c, dedit Eva prior.*

10 *In. inuol.* quia pueri nati inuoluuntur pannis & pellib, &
 postea indumentis, quia non dat eis tegumentum sicut dat
 auiibus plumas, & lana ouibus, & ceteris prouidet de suffi-
 cienti tegumento.

Et

ex semine ho. & de som. conueniētiis, demonstrat vtriusque
 sexus differētiā. Ut. n. aiunt phisici, Semē viri candidum,
 & mulieris est sanguinolentū, quorum commistione certis
 spatiis corpus formatur, donec animatū perueniat ad partū.
 Alij tamen septem, alij. 8. alij in 9. nascuntur mense, sed
 qui in decimo, per-
 fectiores & sanatiui
 & vitales esse dicun-
 tur.

CAP. VII.

a Formatum pro se loquentem formatum induxit sapientem scilicet sa-
 pientia.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

a Vel rex de genere terreni.

Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

1 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

2 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

3 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

4 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

5 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

6 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

7 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

8 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

9 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

10 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

11 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

12 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

13 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

14 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

15 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

16 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

17 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

18 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

19 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

20 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se
 narij multiplicatio-
 nem, perfectionem
 incarnationis offen-
 dit, quia. 176. qua-
 dragies. 6. senarium
 habent, vnde patet,
 quia sicut perfectus
 Deus, ita & perfe-
 ctus homo est Iesus
 Christus.

21 Itaque sentētia euā-
 gelica quæ. 40. & 6.
 annis templum cor-
 poris sui edificatum,
 a ludæis prædixit es-
 se soluendum, per se

A *Super salutem & speciem dilexi eam & pro luce proposui habere e.*
 Idacius. Hanc lucem David propheta desiderans, an-
 xius proclamat hęc dicēs. *Emitte lucem tuam & veritatem tuam.*
In lumine tuo videbimus lumen. In huius igitur luminis claritate
 filius scriptum in monte trib. discipulis praeostendit, & metu

Joan. 8.
 + huiusmodi

Joan. 1.

B

Joan. 1. d.

C

Comparatione.

a Corporis.

b Corporalium rerum.

a in conspectu illius. Super salutem & speciem dilexi eam, &
 proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est

b lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum il-

la, & innumerabilis honestas per manus illius, et lætatus sum
 in omnibus, quoniam antecedeat me ista sapientia, & igno-
 rabam, quoniam + horum omnium mater est. + Quam

a Quia spiritus disciplinæ effugiet factum, & in malevolam animam non introibit sapientia:
b Quia est contraria largitati sapientiae.

Quae societas luci ad tenebras:
 pudica pacifica, modesta, plena misericordia, & fructibus bonis.

a Quanto quisque profundius discit, tanto profundiora cognoscit.

tem illius non abscondo. Infinitus enim thesaurus est homi-

a Agnoscentes s. praecepta & voluntatem Dei, vnde, Vos autem dixi amicis, quia omnia quaecunque audiui a
 patre meo nota feci vobis.

nibus, quo qui vñ sunt, participes facti sunt amicitiae Dei, pro-

c pter disciplinæ dona commendati. Mihi autem dedit Deus

dicere ex sententia, & præsumere digna horum quæ mihi dā-

†Auctor

a Quia sapientes corrigit ut nemo præsumat.

tur, quoniam ipse sapientiæ dux est, & sapientium emendator.

†Potestate.

In manu enim illius & nos & sermones nostri, & omnis sa-

†Morum.

piencia, & operum scientiæ disciplina. Ipse enim dedit mihi

& in terra.

c Ipse enim. Rab. de Salomone dicit scriptura, Deus dedit sa-
 pientiā Salomoni & prudentiam multam nimis, & precede-
 bat sapiētia Salomonis sapientiam omnium orientalium, &
 Aegyptiorū, & erat sapientior cunctis hominib. & disputavit
 de lignis a cedro, vsque ad hyssopum, & de iumentis, & volu-
 crib. & reptilibus, & piscibus, & veniebant de cunctis populis
 ad audiendam sapientiam Salomonis. Noster vero pacificus
 Dei virtus dicitur, & Dei sapiētia, cui omnia nuda & aperta.
 Discipulis etiam dat mysteriorū suorū intelligentiam, ut hi-
 storiā, allegoriam, tropologiam, anagoge m intelligant. Ipse
 enim illuminat omnem ho. venientem in hunc mundum,
 quem qui sequitur, non ambulat in tenebris.

Est

Joan. 1.2.
 F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Su. sa. & spi.* super sanitatē corporis & eius pulchritudinē.
 2 *De. cam.* quia sanitas & pulchritudo sunt perfectiones corpo-
 ris, sapientia vero mentis, & ideo quanto anima est melior
 corpore, tanto sapientia est illis praeferenda.

3 *Et pro.* quia sicut lux corporalis dirigit in corporalib. sic sa-
 pientia in spiritualibus.

4 *Quoniam inextin. &c.* Si loquamur de sapientia increata, lu-
 men eius est simpliciter, & per omnem modum incorrupti-
 bile, nam est quoddam necesse esse, cum sit idem quod ipse
 Deus. Si autem de sapientia creata, sic non est incorruptibi-
 lis per omnem modum. nam omnis creatura potest nō esse
 per subtractionē cōservationis ipsius Dei, Sic autē definit esse
 ista sapiētia per hoc quod hēns eam demeretur diuinæ con-
 servationis subtractionem, tamen eius natura est incorrupti-
 bilis, quia forma corrumpitur dupliciter, vno modo per cor-
 ruptionem subiecti, alio modo per suum contrarium, ut di-
 cit Philosophus de morte & vita. Sapientia vero creata de
 qua loquimur, non est incorruptibilis per corruptionem su-
 biecti, cum sit in anima intellectiva quæ est incorruptibilis,
 nec per suum contrarium, quia non habet, nam in hac sapiē-
 tia non considerantur nisi tria, lumen naturale, intellectus,
 & lumen diuinum super infusum, & species intelligibiles.
 Lumen vero naturale intellectus non habet contrarium, &
 multo minus diuinum. Similiter nec species intelligibiles,
 quia species contrariorū in intellectu non sunt contrariæ, &
 hoc modo lumen sapientiæ creatæ potest dici inextinguibi-
 le, sicut & incorruptibile.

5 *Ve. au. mi.* Quod patet. 3. Reg. 3. b. vbi dicitur, quod Salo-
 mon petendo sapientiam a domino, nō solum illā obtinuit,
 sed

sed etiam cum illa diuitias, & honores super omnes reges.

6 *Et innu. bo. per ma.* i. per opera ipsius, quæ per manus desi-
 gnantur, eo quod manus est organū organorū, 3. de Anima.

7 *Et lata. sum.* Iungatur sic litera. Quoniam ipsa sapientia an-
 tecedebat me in omnibus ostēdēdo qualiter agere debere.

8 *Et ignora.* antequam ipsam haberem.

9 *Quo. om. bo.* Sed ipsa habita hoc cognoui, ideo prēmittitur,
Vene. autem mi. omnia bo. sicut filia cum matre.

10 *Quam si. fi. di.* a Deo, a quo ipsam deuote postulavi. 2. Re.
 3. & a Nathan & propheta, cui fui traditus ad erudiendum.
 2. Reg. 12.

11 *Et si. in. co.* verbo & scripto. Nam omnes reges & sapien-
 tes desiderabant audire sapiētiā Salomonis. Scripsit etiam
 multa ad nostram instructionē, vnde & aliqui eius libri sunt
 in canone computati.

12 *Inf. e. the. est.* i. inappretiabilis, ut prædictum est.

13 *Quo qui vñ su.* opera sapientis exercendo.

14 *Par. fa. sit. ami. Dei.* tanquā conformes ei in operibus suis,
 quæ conformitas causa est dilectionis, Eccle. 14. c. Omne ani-
 mal diligit simile sibi.

15 *Pro. di. do.* s. Deo, cuius vere sunt discipuli.

16 *Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, & præsumere, & c. i.*
 loqui ad honorem Dei & edificationem proximi secundum
 gratiam a domino mihi datam.

17 *Quoniam ipse sa. dux est.* i. auctor eius.

18 *Et sapientium emen.* Dona sua in ipsis propter vñ bonū
 augmentando.

19 *In manu enim il.* Quia nullum bonum sine eo agere pos-
 sumus, nec etiam loqui, nec cogitare.

20 *Ipse. n. dedit.* Declarata pretiositate sapientiæ, hic cōsequē-

* tot

A Est enim in illo spiritus intel. sanctus. &c. R. ib. Vt Isaias ostendit
omnia dona spiritus sancti in humanitate saluatoris existunt,
in quo sunt omnes thesauri sapientie & scientie absconditi, &
plenitudo diuinitatis, cui non datur spiritus ad mensuram.

Rab. Spiritus qui implet omnia, mobilis simul & stabilis dicitur. Homo enim ubique discurrit, ubi que obuiam uenit, & repente ubi non creditur, inuenit. Omni potes ergo spiritus, ut ubique presens fingetur, stabilis simul & mobilis dicitur.

† morum mutationes, diuinae bonos temporum.
† arborum. † abscondita.
Heb. 1.2. Raba. unde, splendor gloria & figura substantia eius. reges omnia uerbo uirtutis

B suaz. Pater enim sapientia dicit ut uerbum sit, non quomodo profertur aut cogitatur. Hoc enim temporale, illud eternum, & illuminando dicit de se & de patre quod dicendum est nobis, unde ait, Nemo nouit patrem nisi filius, et cui filius uoluerit reuelare.

quia per filium reuelat pater, id est, per uerbum suum. Si. n. uerbum quod profertur est temporale & transitorium, & se ostendit. & de quo loquimur, multo magis uerbum Dei, per quod sunt omnia, ostendit patrem sicut est, quia & ipsum ita est, & hoc quod pater, secundum quod sapientia est, & essentia. Nam secundum quod uerbum est, non est hoc quod pater, quia uerbum

horum quae sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium & consummationem & medietatem, temporum vicissitudinem permutationes, & consummationes temporum, † anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias † uirgultorum, & virtutes radicum, & quaecunque sunt † absconsa & improuisa didici. Omnium enim artifex docuit me sapientiam. Est enim in illa spiritus intelligentiae sanctus, multiplex, vnicus, subtilis, modestus, disertus mobilis, inco-

quinatus, certus, suauis amans bonum † actum, qui † nihil vetat bene facere, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus intelligibiles, † mundus.

† actus. Matt. 11. d. Quia per ipsam ueritatis cognitio datur. a Multiplices gratias dans. b Vniens bonos. c Vniens est sermo Dei efficax, & per se differtur facit linguas infantrum. d Verbo.

a Sine macula. b Nec fallit, nec fallitur. c Mitis & misericors. d Quia non gaudet super iniquitate, congaudet autem ueritati.

a Communis omnibus. b Innata bonitate. c Qui dat lasso uirtutem. d Per naturam omnia continet. e Via, ueritas, & uita. f Quia lumen omnium.

a Vnde, quia in manu eius sunt omnes fines terrae, cui omne genua flectitur, caelestium, terrestrium & infernorum.

bum non est pater, uerbum. n. relatiue dicitur, sicut filius, qui non est pater. Chrs ergo Dei uirtus & Dei sapientia, quia de patre uirtute & sapientia, ipse quoque uirtus & sapientia est, sicut lumen de lumine patre, & fons uitae apud patrem fontem uitae. vnde. Quoniam apud te est fons uitae, & in lumine tuo uidemus lumen. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit filio uitam habere in semetipso, hoc est, lumen uerum, quod il. om. ho. re. &c. Hoc uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Deus autem lumen est, non corporale, sed spirituale, nec illuminatio ne factum, sicut apostolus ligbus dicit, Vos estis lux mundi. Sed quod illuminat omnem hominem, hoc est sapientiam de qua agimus. Sapientia ergo filius, de sapientia patris, sicut lumen de lumine, Deus de Deo, & singulus pater lumen, & singulus filius lumen, singulus spiritus sanctus lumen. Singulus pater Deus. Singulus filius Deus, & singulus spiritus sanctus Deus. Ergo & singulus pater sapientia, & utrumque simul unum lumen, unus Deus, una sapientia. Sed filius factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, quia temporaliter ad ipsum conuertimur, ut cum illo in aeternum maneamus, & ipse in tempore uerbum caro factum est, & habitauit in nobis.

Psal. 35. c. Ioh. 1. c.

Ioh. 1.2.

E Mac. 5. b.

† nullum.

† mundos subtilis. Pater filius spiritus sanctus in men dicitur.

f

NICOLAUS DE LYRA.

* ter Salomone ostendit qualiter eum direxit in actibus. uirtutem contemplatiue, & primo quantum ad contemplationem rerum naturalium, secundo supernaturalium, ibi. Est enim in i. Circa primum dicit. Ipse enim de mihi horum quae sunt in natura.

1 Scientiam. sine admistione fallitatis, quae a Deo non potest esse, scientia uero de talibus acquisita frequenter habet aliqua falsa admistia, ut dictum est supra.

2 Vt scilicet. quantum ad situm corporum celestium & elementarium.

3 Et uirtutes. quantum ad ea quae possunt fieri per uirtutes eorum.

4 In i. & com. & me. tem. Diuiditur. n. annus in quatuor tempora. scilicet. uer, aestatem, autumnum, & hyemen. & quodlibet istorum habet certum principium, medium, & finem.

5 Vicis. permixta. de calore in frigus, & e conuerso, & de die in noctem, & huiusmodi.

6 Et cons. tem. quodlibet. n. res generabilis habet certam periodum temporis in qua augmetatur, decrescit, & tandem corrumpitur.

7 An. cur. per menses, hebdomadas, & dies.

8 Et stel. di. quantum ad situm planetarum & eorum cursum, & similiter octauae sphaerae, in qua sunt stellae fixae.

9 Na. ani. quorum species & mores sunt valde diuersi.

10 Et ir. be. nam aliquae sunt alijs ferociiores.

11 Vim ven. na. aliqui sunt sereni, alij procellosi, & aliqui egrotatiui, & aliqui sanatiui.

12 Co. ho. quae possunt cognosci dupliciter. Vno modo per certitudinem, & hoc modo cognosci non possunt nisi diuina reuelatione. propter quod haec cognitio non pertinet ad contemplationem, quae est rerum naturalium. Alio modo possunt cognosci per coniecturam ex signis exterioribus. & sic sapientes homines de cogitationibus aliorum frequenter coniecturant, & de tali cogitatione loquitur hic Salomon.

13 Differentias uirgultorum. i. arborum, quarum sunt multae species & variae uirtutes, & aliquae crescunt in regionibus calidis, aliquae in frigidis.

14 Et uirtutes radicum. diuersarum herbarum.

15 Et quaecunque sunt absconsa. sicut uirtus per quam magnes trahit ferrum est absconsa hominibus. licet videant effectum. Notitia istorum & supradictorum saltem pro magna parte data fuit Salomoni per infusionem, ut dictum est supra ideo subdit.

16 Omnium e. Ideo potuit docere Salomonem effectum suorum naturam.

17 Est e. in illo. Hic consequenter ostendit Salomon qualiter sapientia direxit eum in supernaturali contemplatione. Et diuiditur in duas partes, nam primo declarat uirtutem increatae sapientiae: secundo, qualiter dirigit in supernaturali contemplatione, ibi. Et per nationes. Circa primum dicit. Est e. in illo. sapientia increata de qua immediate ante dixit. Omnium. n. artifex, &c. 18 Spiritus in san. i. formaliter in se & effectiue alia sanctificans. 19 Multiplex. in donis.

20 Vniens. in se, propter quod Apostolus. 1. Cor. 12. b. enumeratis varijs spiritus sancti donis, subdit, Haec autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult.

21 Subtilis. i. penetrans omnia sua uirtute. vnde. 1. Cor. 2. c. dicitur, Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.

22 Disertus. effectiue, nam facit disertum loqui etiam in omni idiomate, ut patet Act. 2. de apostolis.

23 Mobilis. similiter effectiue, nam homines facit mobiles & agibiles ad sequendum instinctum suum. Ro. 8. c. Quis spiritum Dei aguntur hi. si. Dei sunt.

24 Inco. formaliter & effectiue, quia nulla coinquinatio possibilis est in eo, nec ab eo caritari.

25 Cer. si. similiter formaliter & effectiue, quia de nullo potest dubitare, & quod reuelat, insinuat absque ambiguitate, propter quod prophetarum sancti ueritatem sibi reuelatam denuntiabant sine haesitatione. Iere. 26. c. In ueritate misit ad vos dominus.

26 Sua. in se, quia est summum bonum, & in alijs, nam omnia grauius facit suauius.

27 Amans bo. nam est ipsa bonitas per essentiam.

28 Qui ni. minus dicendo plus significat. i. quod ad omne bonum agendum inuitat.

29 Humilis. nostris defectibus compatiendo.

30 Benignus. i. bene igniens, ad amorem Dei nos inflammando.

31 Stabili. contra mala praesentia nos firmando.

32 Securus. de futuris malis imminetibus timorem auferendo.

33 Omnem ha. uirt. in operando.

34 Omnia prof. in cognoscendo.

35 Et qui ca. omnes spi. in. quia quicquid perfectionis est, uel esse potest in speciebus creatis multipliciter & diuissim, totum in eo simpliciter est & unitum.

36 Mundus. sub. Expositum est supra, ubi dictum est, Subtilis, incoquinatus.

Omni.

A Vapor est enim Virtus Dei.

* Phoebe. Episc. Nō ram minor maiestate Filius dī ille de quo Salomon ait. Splendor est lucis eterne & speculū sine macula Dei maiestatis. Plane speculū sine macula. Cu stodit. n. Dei vultus, & figurā fideliter exprimens plenā p̄is imaginē reddidit, &c.

† De cele. mif. sa. lane.

B Candor est enim lucis aeternae.

* Amb. Bonus filius, Candor est enim lucis aeternae, & speculū sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Quomodo ergo non bonus, qui est imago bonitatis? Sicut enim imago Dei Deus, sed vnus Deus, ita & diuinæ imago bonitatis bona, sed vna bonitas. Minicerte vtile est

† purior.

C Minicerte vtile est

a Nihil enim subtilius, mobilius sapientia quā omnia creauit, regit, ordinat. In ipsa enim viuimus, & mouemur, & sumus.

subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia.

a A fine vsque ad finem.

b Quia lux est, & tenebrae in eo non sunt.

c Calefaciens frigus infidelitatis nostrae.

a Attingit autem vbique propter munditiam suam. Vapor est

a Splendor gloriae consubstantialis aequalis coeternus.

enim virtutis Dei, & emanatio quaedam est claritatis omni-

a Summo bono non appropinquat malum.

b Semper simplex bonum est.

potentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in illam in-

a In quo videtur pater. Qui videt me, videt & patrem.

b Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

b currit. Candor est enim lucis aeternae, & speculū sine ma-

a Plena representatio.

cula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et cum sit v-

a Cum patre.

b Quia omnipotens.

c Immutabilis.

d Regnando or-

na, omnia potest, & in se permanens, omnia innouat, & per

dinando.

† Omnia per ipsum facta sunt.

nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & pro-

a Stultitia Deo odibilis est.

b Qui in lege domini medita. die ac nocte.

phetas constituit. Neminem enim diligit Deus, nisi eum qui

a Quia corporalis lux quae modo occidit, modo oritur, speciali luci comparata scintilla videtur, Christus quoque sanctorum claritatem longe transcendit. Inde, ipsi peribunt, tu autem permanebis.

cū sapientia inhabitat. Est enim haec speciosior sole, & super

omnem dispositionem stellarum luci comparata † prior in-

a Quia nullus sine peccato, vel immunis a peccato.

b Quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

uenitur. Illi enim succedit nox, sapientia autem non vincit

malitia.

est, bonum Deū cre-
dere, quem meorum
habitu sum iudi-
cem delictorum, illi
viderint qui credere
bonum nolunt. Ita-
que quia legisperitus
est iste qui tentat, si-
cut in libro alio de-
monstrat, bene dixit.
Nemo bonus, nisi vnus,
Deus. vt admoneret
quia scriptum est. Nō
tentabis Deum tuum,
sed magis cōfiteretur
Domino, quoniam bo-
nus. Denique eum sepe
perstringit, nā gloriā-
ti in lege quod a iuue-
ture sua omnia custo-
disset, vt inanem ia-
ctatiam eius expone-
ret, ostendit ei adhuc
de deo quod legis est.
Et ideo ad misericor-
diae praeceptum tri-
stis inducitur, vt in
eum naturalis quae-
dam detur forma sen-
tentiae.

Marc. 10.

Deut. 6. a.

E

Gal. 1.3. b.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Omnibus enim mo. &c. Motio ista similitudinariae dicitur, in quantum diuina sapientia ad omnes effectus Dei disponendos pertingit vsque ad minima.

2 Attingit autem ubi puritatem. Eo enim quod nihil habet extraneum admixtum, non habet aliquid restringens ad vnu locum.

3 Vapor est enim virtutis Dei, &c. Vapor autem est quoddā eleuatum procedens ex aqua, a natura aquae existens, sicut filius in diuinis qui dicitur sapientia patris procedit ab eo, & est eiusdem naturae cum ipso.

4 Et emanatio quaedam, &c. Sic. n. loquitur Apostolus. Heb. 1. Qui cum sit splendor & figura substantiae eius, &c.

5 Et ideo nihil inquinatum in illam incurrit, &c. Hoc est expositum supra.

6 Candor est enim lucis aeternae. quia filius in diuinis est lux de luce.

7 Et speculū sine macula Dei maiestatis, &c. in quo omnia relucet clarissime.

8 Et imago bonitatis illius. Proprium est enim filij Dei, quod sit imago patris. Angel. n. & homines ad imaginem eius esse dicuntur.

9 Et cum sit vna. simplicissima,

10 Omnia potest, quia infinita.

11 Et in se perma. omnino immutabilis.

12 Omnia innouat. faciens omnem mutabilitatem. Et hoc modo Philoso. 7. Phylcorum, omnia mobilia reducit ad vnam causam priuam omnino immobilem.

13 Et per na. Ostensa virtute sapientiae increatae, hic consequenter ostenditur qualiter dirigit in supernaturali contemplatione, cum dicitur. Et per nationes. diuersas sine personarū acceptione.

14 In animas san. i. per conatum liberi arbitrij in bonum dispositas ad sapientiae donum.

15 Se transfert. hoc donum conferendo.

16 Amicos Dei. per fidem charitate formatam.

17 Et prophetas. per cognitionem supernaturalem.

18 Constituit. sicut patet in veteri testamēto, quod multi fuerunt prophetae, non solum de Heb. sed etiam de Gentilibus, sicut patet de sancto Iob qui fuit Gentilis, Sibylla etiam Eritrea habuit spiritum propheticum, vt dicit Aug. Similiter

in historijs Romanorum legitur, quod tempore Constantini & Helenae matris eius inuentum fuit quoddam sepulchrū, in quo iacebat homo laminam aureā habens in pectore suo, in qua scriptum erat, Christus nascetur ex virgine, & credo in eum. O sol Helenae & Constantini temporibus iterum me videbis, id est facies me videri.

19 Neminem, &c. sapientia inhabitat, quod potest intelligi de sapientia increata, cum qua habitat homo per charitatem. 1. Ioh. 4. c. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Potest etiam intelligi de sapientia creata, cum qua habitat homo, habens eam in quantum reflectitur intellectus super se ad cognoscendum & amandum sapientiae donum, & hunc diligit Deus, nam sapientia prout est donum spiritus sancti, & per quam homo bene iudicat de diuinis, per quandam connaturalitatem ad ipsa, quamuis non habeat notitiam scripturarū, sicut virtuosus bene iudicat de pertinentib. ad virtutem, quāuis non habeat notitiam libri Ethicorum. Connaturalitas autem ad diuina est per charitatem quae vnit hominem Deo, & sic sapientia de qua loquitur hic scriptura, praesupponit charitatem vt ei annexam, neminem autē diligit Deus, nisi sit in charitate.

20 Est enim haec spe. sole. Hoc patet verum non solum de sapientia increata, sed etiam de creata, quia speciositas solis corporalis est quam praecellit speciositas spiritualis.

21 Et super omnem dispo. stella. transcendit speciositas sapientiae, & eadem ratione.

22 Luci. i. corporali.

23 Comparata prior inue. Si intelligatur de sapientia increata, sic prior est dignitate & duratione, nā est aeterna, lux autē corporalis facta est in tēpore. Gen. 1. a. Fiat lux, & facta est lux. Et quod de ista loquatur hic, patet per hoc quod subditur.

24 Illi enim succedit nox. & Gen. 1. a. dicitur, Appellauitque lucem diem, & tenebras noctem. Si autē intelligatur de sapientia creata, prout est donum spiritus sancti datum hominibus, sic prior est luce dignitate, nō tamē duratione, nam lux ista facta fuit prima die, natura vero humana die sexta, Gen. 1.

25 Sapientiam autem non vin. ma. Quod patet verum de sapientia increata, & similiter de creata quantum ad hoc, quod per malitiam culpae non corrumpitur effectiue, sed tantū demeritorie, in quantum homo peccās demeretur, vt sibi donum sapientiae a Deo subtrahatur, videtur tamen hic scriptura loqui de sapientia increata, per hoc quod subditur.

CAP.

CAP. VIII.

Ttingit à fine. i. à principio mundi vsq; ad aduentum Christi, mirifica opera & sincera testimonia per vetus testamētum fortiter asserit, & ab incarnatione verbi vsq; ad finem mundi suauitatem euangelij exponit.

A fine ergo vsque ad finem fortiter pertingit, quia ubiq; perfecte agit. Finis enim perfectionem significat.

a Glori. con. i. repræsentat gene. illius. f. patris, qui est ei coæternus & coomnipotens vel partim de temporali natiuitate, partim de æterna potest legi. Habet contubernium Dei. i. humanitatem,

B in qua habitat Deus, qui est sapientia patris vel glorificat genero. illius id est Dei patris, id est eiusdem essentia est cum patre ab æterno genita, nata in tempore de matre.

† iuuentrix.

b Do. est e. De plenitudine eius omnes accepimus: per quæ gratia & veritas facta est, id est reuelata. Deum nemo vidit unquam, sed filius qui est in sinu patris ipse enarrauit.

Iohan. 1. b.

† dilectio.

Ibidem.

c Et la. Nihil enim desudiosum in operibus eius. Quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta agit, & agenda suis committit.

† similitudinem.

d Sob. e. & sa. Raba.

Quis habere possit virtutes.

Qui temperans est, prudens, fortis & iustus, quid illi deest? Has aut virtutes nemo habet, nisi cui ois virtutū origo deus contulit

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VIII.

*A*tin. ergo. à fi. vsque ad fi. forti. Omnia creata penetrando sua virtute vsque ad minima. 1 *Et d. omnia sua.* quia dat omnib⁹ creaturis formas & inclinationes, per quas mouentur connaturaliter ad actus & fines suos, sicut lapidi grauitatem per quā naturaliter tendit deorsum. 2 *Hanc am.* Ostenso qualiter sapientia dirigit in vita contemplatiua hic consequenter ostenditur qualiter dirigit in vita actiua. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostenditur, quod sapientia est summe diligenda. Secundo, qualiter dirigit circa agenda, ibi: *Et si iustitiam.* Circa primū dicit Salomon. *Hanc ama. singulariter.* 3 *Et ex. eam à iu. mea.* Descendo à Nathan propheta, & petēdo eam deuote à Deo mihi dari, vt dictum est supra. Et sic patet, quod loquitur hic de sapientia creata. Sub eodem enim contextu literæ frequenter transit de increata ad creatam, & econuerso rōne supradicta, cap. 6. 4 *Et qua. spon. mi.* id est, meditationibus inseparabiliter adherere. 5 *Et ama. fa.* Est. n. decor animæ assimilans eā decori creatoris. 6 *Ge. il. glori. i. homo habens contubernium Dei per charitatem, per quam homo manet in Deo, & Deus in eo, glorificat.* id est gloriosam confitetur & laudat. Generositatem. f. sapientia creata, quam cognoscit esse quandam impressionem & emanationem à sapientia diuina. 7 *Sed & omnium do. di. il.* In quantum facit homines Deo diligibiles, vt prædictum est. 8 *Do. e. est di. Dei.* Nam donum sapientia facit hominem subdi mandatis diuinis. 9 *Et ele. ope. il.* Nā per ipsam elegit homo opera Deo placita. Consequenter arguit ipsam esse diligibilem per locum à minorib⁹, di. 10 *Et si.* Et accipitur hic si, pro quia, quia sic est vt apparet ad sensum, 11 *Quid sapien. q. d.* sapientia hac rōne diligibilior est, per quam multo plura maiora, & meliora pnt haberi, quam per diuitias tēporales. vnde Prou. 17. Quid prodest stulto habere diuitias, cum sapientiam emere non possit?

12 Si

contulit, quocunque tempore, quacunque lege, quacunque gente. Quidam tñ speciem pietatis habentes, virtutem ignorauerunt, quia creatori subdi noluerunt, ideo viā disciplinæ nescierunt & perierunt. Deus enim solus virtus & sapientia patris inuenit viā disciplinæ, & dedit illā Iacob puero suo.

CAP. VIII.

a Id est, à principio mundi. *Ab æterno vsque in æternum.* *b* vsque ad aduentum Christi. *c* Quia Dei virtus.

Ttingit ergo à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Hanc amali & exquisiui eam à iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam as-

titer, & disponit omnia suauiter. Hanc amali & exquisiui eam à iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam as-

sumerē, & amator factus sum formæ illius. Generositatem

illius glorificat contubernium habens Dei: sed & omnium

dominus dilexit illam. Doctrix enim est disciplinæ Dei, & electrix operum illius. Et si diuitiæ appetuntur in vita,

quid sapientia locupletius, quæ operatur omnia? Si autem

sensus operatur, quis horum quæ sunt magis quam illa est

artifex? Et si iustitiam quis diligit, & labores huius magnas

habent virtutes. Sobrietatem enim & prudentiam docet,

& iustitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil est in vita ho-

minibus. Et si multitudinem scientiæ desiderat quis, scit

præterita, & de futuris æstimat: scit versutias sermonum,

quia idem significauit id quod dictum est in tenebris, & nu-

be seu caligine Deum esse, & latibulum suum in tenebris

posuisse

12 Si autem sen. i. industria humana. 13 Ope. in agilibus

humanis. 14 Quis ho. quæ sunt. id est operum humanorum.

15 Ma. quam il. est ar. q. d. in operibus humanis multo magis

operatur donum sapientia, quam virtus naturalis industria.

16 Et si insti. Ostenso quod sapientia sit summe appetenda, hic consequenter

ostenditur qualiter dirigit in vita actiua. primo quantum ad

partem actiua, quæ vocatur monastica, quæ respicit bonum

regimen vnius personæ. Secundo quantum ad illam partē

quæ dicitur politica, quæ respicit bonum regimen multitu-

dinis, ibi. Habebo propter hanc claritatem. Monastica vero con-

sistit in acquisitione & exercitio moralium virtutum, quæ re-

ducitur ad quatuor virtutes. i. principales, de quibus hic dī.

17 Et si in. qui. Accipit hic iustitia legalis quæ includit oēm

virtutem, sicut dictum fuit supra. cap. 1. 18 Labo. i. opera

sapientia. 19 Ma. ha. sibi annexas quas explicat dicens.

20 Sobri. i. temperantiam. 21 Et sa. i. prudentiam quæ est

sapientia circa agibilia humana. 22 Et iu. quæ est virtus

specialis. 23 Et vi. i. fortitudinem. Istæ sunt quatuor vir-

tutes cardinales, ad quæ aliæ virtutes morales reducunt, iō

subditur. 24 Qui vir. præsentī. 25 Hom. quia per virtu-

tes morales efficitur homo bonus simpliciter, per virtutes

aut intellectuales, quæ sunt artes & scientiæ speculatiua. nō

efficitur homo bonus simpliciter, sed secundum quid: vt bo-

nus artifex, bonus philosophus & hmōi. 26 Et. practica. 27 Desi. hoc supple habet per sapientiam. ideo subditur.

28 Scit. i. scire facit, eo modo loquendi quo grāmatica fa-

cit congrue loqui. vñ enim hic scriptura loqui de sapientia

prout fuit in Salomone, vt supradictū est cap. præcedenti. Sa-

lomon aut per sapientiam sibi datā multa cognouit de præ-

teritis, & per illa poterat coniecturare de futuris. ideo sub-

ditur. 29 Et de. Salomon etiam plura cognouit de futuris

per spiritum prophetia certitudinaliter. 30 Scit ver. id est

fallacias. 31 Sermonum. quas sapientia facit auertere.

Tom. 3. Pp

e Et si multitudinem.

** Didym. Quia nec ignorantia in eo est,*

manifestat Daniel de eo dicens. Qui cognoscit

quæ in tenebris sunt & lux cum eo est. Et illud,

Occultorum agnitor Deus cognoscens omnia ante-

quam fiunt. Si enim ha-

bet scientiā occultorū

atque tenebroforum

& omnium quæ faciē

da sunt, cuius vltius

erit ignarus? Non ha-

bet igitur communio

nem hæc lux cū igno-

ratione intelligibilū:

Vnde scriptum est,

Quæ communio luci ad te

nebras? Si volunt hæ-

retici dicere, vt dero-

gent deitatis discorda-

re præsentia, ad illud

quod dictum est. Po-

suit tenebras latibulum,

hoc est, Deus. Et illud

Intrauit Moyses in nubē

vbi erat Dominus. Sciāt

tenebras in his signi-

ficari incomprehensi-

bilitatis eius obscuri-

tatem. Possibile est

namque per ignoran-

tiam nostram, ratio-

num hanc nobis fieri

obscuritatem, non in

Deo, qui lux est. Ip-

sis quoque sermoni-

bus aduertendum est,

quia idem significauit id quod dictum est in tenebris, & nu-

be seu caligine Deum esse, & latibulum suum in tenebris

posuisse

12 Si autem sen. i. industria humana. 13 Ope. in agilibus

humanis. 14 Quis ho. quæ sunt. id est operum humanorum.

15 Ma. quam il. est ar. q. d. in operibus humanis multo magis

operatur donum sapientia, quam virtus naturalis industria.

16 Et si insti. Ostenso quod sapientia sit summe appetenda, hic consequenter

ostenditur qualiter dirigit in vita actiua. primo quantum ad

partem actiua, quæ vocatur monastica, quæ respicit bonum

regimen vnius personæ. Secundo quantum ad illam partē

quæ dicitur politica, quæ respicit bonum regimen multitu-

dinis, ibi. Habebo propter hanc claritatem. Monastica vero con-

sistit in acquisitione & exercitio moralium virtutum, quæ re-

ducitur ad quatuor virtutes. i. principales, de quibus hic dī.

17 Et si in. qui. Accipit hic iustitia legalis quæ includit oēm

virtutem, sicut dictum fuit supra. cap. 1. 18 Labo. i. opera

sapientia. 19 Ma. ha. sibi annexas quas explicat dicens.

20 Sobri. i. temperantiam. 21 Et sa. i. prudentiam quæ est

sapientia circa agibilia humana. 22 Et iu. quæ est virtus

specialis. 23 Et vi. i. fortitudinem. Istæ sunt quatuor vir-

tutes cardinales, ad quæ aliæ virtutes morales reducunt, iō

subditur. 24 Qui vir. præsentī. 25 Hom. quia per virtu-

tes morales efficitur homo bonus simpliciter, per virtutes

aut intellectuales, quæ sunt artes & scientiæ speculatiua. nō

efficitur homo bonus simpliciter, sed secundum quid: vt bo-

nus artifex, bonus philosophus & hmōi. 26 Et. practica. 27 Desi. hoc supple habet per sapientiam. ideo subditur.

28 Scit. i. scire facit, eo modo loquendi quo grāmatica fa-

cit congrue loqui. vñ enim hic scriptura loqui de sapientia

prout fuit in Salomone, vt supradictū est cap. præcedenti. Sa-

lomon aut per sapientiam sibi datā multa cognouit de præ-

teritis, & per illa poterat coniecturare de futuris. ideo sub-

ditur. 29 Et de. Salomon etiam plura cognouit de futuris

per spiritum prophetia certitudinaliter. 30 Scit ver. id est

fallacias. 31 Sermonum. quas sapientia facit auertere.

Tom. 3. Pp

Posuisse, quod significat ex his verbis, & tenebræ in eo non sunt vllæ. In ipso igitur nō sunt tenebræ, quia nec naturæ eius est has habere: ipse vero in tenebris & caligine esse videtur, nobis vtique cōprehensionem eius nō habentibus, cuius substantiæ esse noscuntur.

a *Proposui*. Ra. potest hoc de genitrice Dei intelligi, quæ proposito virginitatis meruit verbo Dei fecundari & generare filium Dei ad salutem mundi vel generis humani, & ab omnibus vnice celebrari. vnde: *Beatam me dicēt omnes generationes*. Cui concordat quod sequitur: *Habebo propter hanc claritatem*.

† Propterea.

Luc. 2, 6.

Luc. 2, 6.

b *Admirabilis*. Partus virginis omnibus fuit admirandus, quia in resurrectionem & ruinā multorum exitit qui fiat in signum populo rū, super quē continebunt reges os suū, ipsū gentes deprecabūtur. **c** *Intrans in dom.* Rab. Post prædicationem, post operis sancti solatium

a Propositiones. Alias dispositiones.

b Qui ait, Erunt signa in sole & luna, & stellis, & in terris, &c.

& dissolutiones argumentorum: signa & monstra scit ante

a Populus Dei communionem sapientia. Christi se habere gaudet, & in amplexu eius delectari, qui ait, Si quis mihi aperuerit, intrabo ad illum, & comorabor cum illo, & ipse mecum.

quam fiant, & euentus temporum & seculorū. **Proposui** ergo hanc adducere mihi ad conuiuandum, sciens quoniam

a Id est allocutio.

mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitatio-

a Vox doctorum.

b Doct. inam saluatoris.

c Quibus euangelium predicabo.

nis & tēdij mei. **Habebo** propter hanc claritatem ad turbas,

a Quia principatus & potestates subiecit Christianæ religioni.

b Patriarchas & prophetas quibus fuerat.

c Omnia secundum legem iudicant.

& honorem apud seniores. **Iuuenis** & acutus inueniar in iudicio, & in cōspectu potētū admirabilis ero, & facies prin-

a Cum reges & principes mirantur prædicationem euangelij.

Alias amabilis.

cipum mirabuntur me. **Tacentem** me sustinebunt & loquentem me respicient, & sermocinante me plura manus ori suo

a Attenti ad sermones meos.

Non audientes mihi resistere.

imponent. **Præterea** habebo per hanc immortalitatem, &

a Immortalitatem habent sancti in charitate radicati & fundati, & spem immortalitatis.

a Meorum operum & virtutum.

b Secuturi sunt me.

memoriam æternam his qui post me futuri sunt relinquam.

a Erudiam.

b Quibus euangelium predicabo, nec per varias sectas abire permittam.

c Alias subiecta.

d Vici patientia mea, & videntes Christi miracula qui ait. Confidite, quia ego vici mundum.

Disponam populos, & nationes mihi erunt subditæ. **Time-**

a Fidelium.

b Benignus

bunt me audientes reges horrendi, & in multitudine bonus

a Aduersariorum.

b Cetera foris agentibus quid intus præstet, adiungit.

c Sapientiam scilicet.

Confidentiam mentis.

videbor, & in bello fortis. **Intrans** in domum meā, conquiescam cum illa. Non enim habet amaritudinē conuersatio illius, nec tēdiū conuictus illius, sed letitiam & gaudiū. **Hæc**

cogitans apud me, & commemorans in corde meo: quoniam

tium præbent, ad se redeuntēs diuinæ contemplationi vacant, vbi supernæ dulcedinis quietem inueniunt.

Corporales deliciae corpus grauant, spirituales vero mētem releuant, & tāto eluriantur, quanto amplius comeduntur. In illis appetitus placet, experientia displicet. Augent vero spirituales deliciae desiderium: quæ quo magis sumuntur, audiui: *Gustate & videte quoniam suauis est.*

Psalm. 33, b.

Orig. Qui aperit os mutum, & linguas infantium facit disertas, hæc oīa sunt in Christo accipienda. Ipse enim sapientia, fortitudo, iustitia, sanctitas, & prudentia. Sed cum sit vnus in subiacenti, pro varietate sensuum diuersis vocabulis nūcupatur. Aliud enim significat sapientia, aliud iustitia. Sapientia quidem, disciplinam humanarum & diuinarum rerum instruit. Iustitia autem quod distributor & iudex meritorum sit. **Puer**

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et dissolutiones argumentorum.* quæ sunt contra veritatem specialiter in moralibus.

2 *Signa & monstra. scit an. fiant.* Hoc patet verum de sapientia increata, quam nihil latet. Similiter de creata prout fuit in Salomone. Nam ipse cognouit dispositionem cali & stellarum, vt dictum est cap. præcedenti. & sic præcognouit ortum signorum & constellationum, quæ monstrant aliqua futura, vt sterilitatem terræ futuram, vel fertilitatem, & huiusmodi, propter quod dicuntur monstra à monstrando.

3 *Proposui ergo.* propter prædicta bona.

4 *Hanc adduce. mihi ad conui.* per frequentes meditationes sapientia, in quibus est delectabilis vita.

5 *Sciens quoniam me, &c.* per frequentes enim meditationes sapientia augmentatur semper bonum in homine.

6 *Et erit allocutio cogi.* quia tales meditationes sunt verba mentis.

7 *Et tēdij mei.* scilicet excludendi. Tales enim meditationes omne tēdium excludunt.

8 *Habebo.* Hic consequenter ostenditur, qualiter sapientia dirigit in politica. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostenditur qualiter per eam populus gubernatur. secundo qualiter ipsa subiectum proprium consolatur, ibi: *Intrans in domum meam.* Circa primum dicitur. *Habe. propter hanc claritatem.* audientes sententias meas veras, & ad populi tranquillitatem ordinatas.

9 *Et hono. apud se.* Et hoc fuit verum ad literam in Salomone, qui populum gubernauit pacifice, & qui sapientia præcallebat alios sapientes & seniores. 3. Reg. 3.

10 *Iuuenis & acu. inueni. in iudi.* Iuuenis enim adhuc existens, valde solerter iudicauit filium reddi verę matri. 3. Regum. 3.

11 *In conspectu poten. admira. ero.* Omnes enim reges mirabantur de sapientia Salomonis.

12 *Et facies principum mirabuntur me.* vnde. 3. Regum. 10. dicitur quod regina Saba quæ erat sapientissima, videns magnificentiam Salomonis non habebat ultra spiritum.

13 *Tacentem me sustinebunt.* id est cum reuerentia expectabunt quousque verbum refutem, vel dem eis loquendi licentiam.

14 *Loquentem me re.* attoniti de mea eloquentia.

15 *Et sermo. me plura ma. &c.* id est quantumcunque protraham sermonem, reuerenter auscultabunt.

16 *Propterea habebo per hanc immortalitatem.* apud Deum.

17 *Et memoriam æternam.* apud homines.

18 *Disponam populos.* ad bonum commune.

19 *Et nationes mi. erunt sub.* Multi nanque Gentiles fuerunt subiecti Salomoni.

20 *Timebunt me, &c.* Multi enim reges horrendi alijs, audientes sapientiam & potētiam Salomonis, timebant eum, & reddebant ei tributum.

21 *Et in multitudine.* subditorum meorum.

22 *Videbor bo.* eis benefaciendo.

23 *Et in bello fortis.* contra aduersarios meos.

24 *Intrans in do. meam.* Hic consequenter ostenditur qualiter sapientia subiectum proprium consolatur. *Intrans in do. meam.* id est propriam conscientiam. nam intellectus & voluntas sunt potentia reflexiua super seipsas.

25 *Conquiescam cum illa.* Homo enim per donum sapientia habet meditationes valde delectabiles apud se. ideo subditur.

26 *Non enim ha. ama.* Dicitur autem conuersatio sapientia & eius conuictus meditatio, quæ ex intellectu & habitu sapientia procedit. Et subditur causa huius delectationis, cum dicitur.

27 *Quoniam im.* id est propter hoc est delectabilis, quia facit cogitare de immortalibus & diuinis, sicut sapientia animalis & terrena facit cogitare de carnalibus & terrenis, quorum cogitatio anxietatem inducit.

Et

Et in

A Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. Et cum essem magis bonus, &c. Rab. Salomon in pueritia postula-

3 Reg. 3. 2. **† immortalis.**
† sapientia.
uerat à Deo sapientia, & ut recte iudicaret populum, & discerneret inter bonum & malum: factus est ergo sapientissimus, & videtur sortitus animam bonam, qui habuit cor sapiens & intelligens. Sed quomodo conuenit ei quod dicitur.

B Veni ad corpus in. &c. cū mulierē alienigenā amauerit, & idola adificauerit? Videtur ergo magis conuenire populo sanctorū, qui in baptismo regeneratus est, & fide saluatoris imbutus, pueritiā indolis suae bonae & simplicis innocentiae perceperit, & cunctis studiis

† immortalis est in cogitatione † sapientia, & in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuum illius honestas sine defectione, & in certamine loquelae illius sapientia & praeclaritas in communicatione sermonum ipsius: circum-

ibam quārens, ut mihi illam assumerem. Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. Et cum essem

magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Et ut sciui quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, &

hoc ipsum erat sapientia scire cuius esset hoc donum: adiungam, & deprecatus sum illū, & dixi ex totis precordiis meis:

studij certauerit peruenire ad culmē virtutum. vnde sequitur: **Et cum essem magis bonus, &c.** Pater nō iudicat quemquā, sed omne iudicium dedit filio. Huius membra facti sunt imitantes eum.

C Et ut scini quoniam aliter non, &c. & Idacius. Donum Dei patris, donum filij, donum & spiritus sancti. De patre in Apostolo, **Gratia salui facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei donum est.** De filio in Salomone. **Quia nemo potest esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum sapientia erat scire cuius esset hoc donum.** De spiritu sancto de Actibus, **Poenitentiam agite & baptizetur unusquisque in nomine domini Iesu Christi & accipietis donum spiritus sancti.**

NICOLAUS DE LYRA.

1 **Et in amicitia illius dele. bo.** nam hāc delectatio conuenit homini secundum illam partem animae, in qua conuenit cū angelis sanctis. 2 **Et in operi. i.** in operibus à sapientia procedentibus. 3 **Honestas sine de.** nam ab ea nihil inhonestū potest procedere. 4 **Et in certamine. i.** in collatione sapientium ad inuicem, quia non conferunt de vanis, sed de vtilibus & honestis. 5 **Et praeclaritas in communica. ser.** nam sermones quibus sapiens communicat alijs doctrinam suam, clari sunt & intelligibiles, quia quā melius sciuntur, clarius pronuntiantur. 6 **Circumibam quārens, ut illam.** inuenitur enim sapientia per diligentem rationis inuestigationem. 7 **Puer autem,** postquam Salomon ostendit qualiter sapientia proficit in vita contemplatiua & actiua, hic consequenter ponit orationem, quam fecit pro ipsa habenda. Et primo ponit orandi motiū, secundo orationis suae formam & modum ca. se. Circa primum dicit. **Puer autem eram ingeniosus,** per intellectus subtilitatem. 8 **Et sor. sum.** per affectus purita-

puritatem, hāc enim habuit Salomonā iuuentute, quando fuit sub disciplina Nathan prophetae, propter quod vocauit nomen eius amabilis domino. 2. Reg. 12. f.

9 **Et cum essem ma. bonus.** i. proficiens in virtutibus.

10 **Veni ad corpus incoinquinatum.** hoc non potest intelligi de continentia virginali, quia Salomon valde iuuenis contraxit matrimonium cum filia Pharaonis: propter quod intelligendum est de continentia coniugali, & etiam ab alijs vitijs vitabilibus, quam seruauit per longum tempus. vnde dicitur. 3. Regum. 11. a. Cumque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres.

11 **Et ut sci. &c. esse cont.** à vitijs & criminibus.

12 **Nisi Deus.** sine cuius dono homo non potest perseverare in bono. 13 **Et hoc ip. erat &c.** scilicet scire quod hāc continentia est Dei donum: nam sapientia est cogitatio diuinorum. 14 **Adijdo.** attentē.

15 **Et de. sum illum.** deuotē.

16 **Et dixi.** id est ex toto intellectu meo & affectu.

C A R. IX.

D Eus patrum meorum, & domine misericordiae, qui fecisti oīa verbo tuo, & sapientia tua † constituisti hominē ut dominaretur creaturae, quae à te facta est, ut disponat orbem terrarum in aequitate & iustitia, & in directione

7 cordis iudiciū iudicet, dā mihi sedium tuarum
8 , assistricem sapientiam, & noli me reprobare à
9 pueris tuis: † quoniam seruus tuus sum ego,
10 et filius ancillae tuae: homo infirmus, & exiguus temporis, & minor ad intellectum iudicii
11 & legum. Et si quis erit consummatus inter fi-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IX.

D Eus patrum meorum. Hic consequenter ponit Salomon suae orationis formam & modum: Et diuiditur in tres partes: nam primo Dei beneuolentiam capiat. Secundo petitionem suam format, ibi. **Dā mihi.** Tertio ad hoc rationem allegat, ibi. **Tu autem.** Circa primum capiat Dei beneuolentiam eius clementiam confitendo. d. 1 **Deus pa. meorum,** quos clementer elegisti, ut Abraham, Isaac, & Iacob, & specialiter David patrem meum, quem elegisti ad regnum. 2 **Do. mise.** qui remisisti patri meo peccatū de morte Vriā. 3 **Qui feci. om.** Nam dicere Dei, est facere, & in hoc confitetur Dei potentiam, & tertio eius sapientiam, cum dicitur. 4 **Et sapi. tua consti. bo.** Si. n. sterisset in statu naturae, habuisset plenum dñm super creaturas inferiores se. Sequitur. 5 **Ut dis. orbem.** &c. disponēdo creaturas ad id ad quod sunt factae. 6 **Et in dire. cordis.** secundum dictamen rectae rōnis. 7 **Iudiciū iudicet.** & hoc proprie pertinet ad superiores, qui habent de inferioribus iudicare. 8 **Dā mihi.** Hic consequenter format suam petitionem dicens, **Dā mihi sed. tua.** Loquitur

tur de Deo, sicut de iudice summo cui assistunt sapientes, & à quo sapientia deriuatur ad iudices inferiores, & hoc modo Salomon, ut iudex inferior petit à Deo sapientiā sibi dari. Pōt ēt aliter exponi, ut sedes Dei dicat sedes regni Israel, sicut. 1. Paral. 29. dicitur de Salomone, quod sedit super solium domini. Et hoc nomen sedes nominatur sedes in plurali, eo quod ad plures actus se extendit, & secundum hoc petit Salomon, quod Dei sapientia assistat sedi regni sui, ut sine errore gubernetur. ideo subditur. 9 **Noli me reproba.** denegando mihi donum sapientiae. 10 **Quoniam seruus tuus sum ego,** &c. Salomon. n. & eius mater ex receptione legis Moisaice erant obligati seruituti diuinæ. 11 **Homo in.** Est. n. brevis vita humana, & multis infirmitatibus subiecta, pp quod parum scire potest ex acquisitione propria: nam ad acquisitionem scientiae requiritur longitudo temporis & experientia, ideo subditur.

12 **Et minor.** id est insufficiens.

13 **Ad intellec. iu. & legum.** scilicet diuinæ & humanæ, secundum quas debet iudicium dari.

14 **Et si quis erit con. i.** perfectus in sapientia humana.

Tom. 3.

Pp 2

Alios hominum, si ab illo fugerit sapientia tua, in
 1 ^a Diuina. ^a Gratia Dei sum id quod sum. ^a nihilum computabitur. ^a Tu
 2 ^a Tu autem. Rab. Dauid quia vir sanguinum fuit, & multa bel
 3 ^a la gessit, templum do
 4 ^a mino edificare non
 5 ^a potuit, quod Salomō
 6 ^a edificauit, qui libri hu
 7 ^a ius autor esse putatur.
 8 ^a Commemorans ergo
 9 ^a Dei beneficia, preca
 10 ^a tur ut Dei sapientia se
 11 ^a cum permaneat, & in
 12 ^a omnib' eum dirigat.
 13 ^a Sed quia templum, e
 14 ^a riam ecclesiam signi
 15 ^a ficat, quam Christus
 16 ^a verus pacificus per o
 17 ^a perarios suos. i. predi
 18 ^a catores edificat, pos
 19 ^a sunt & hec in persona
 20 ^a prædicatorum intelli
 21 ^a gi, qui sciunt omnia
 22 ^a quæ ad regimen popu
 23 ^a li pertinent, non sui
 24 ^a esse operis: sed diuini
 25 ^a muneris. vnde quo
 26 ^a tidie postulât, ut qd
 27 ^a est autor operis, sit largi
 28 ^a tor summæ perfectio
 29 ^a nis. Quicquid enim de
 30 ^a sapientia Dei dicit, ad
 31 ^a ipsū referimus qui est
 32 ^a pax nostra, qui fecit
 33 ^a vtrāq; vnum, virtus &
 34 ^a sapientia Dei, & ima
 35 ^a go Dei inuisibilis.
 36 ^a mecum laboret, & sciām quid acceptū sit apud
 37 ^a te. Scit enim illa omnia & intelligit, & deducet

me in operibus meis sobriē, & custodiet me in
 1 ^a Ne offendar ab aduersarijs. ^a Coram Deo. ^a sua potentia. Et erunt accepta opera mea, & di
 2 ^a sponam populum meum iuste, & ero dignus se
 3 ^a diu patris mei. ^a Regam. ^b Remuneracione regni celestis. ^a Quis enim
 4 ^a hominum poterit scire con
 5 ^a filium Dei? Aut quis poterit
 6 ^a cogitare qd velit Deus? Co
 7 ^a gitaciones enim mortalium timide, & incerte
 8 ^a prouidentie nostræ. Corpus enim quod cor
 9 ^a rumpitur, aggrauat animam: & terrena inhabi
 10 ^a ratio deprimit sensum multa cogitantē. Et dif
 11 ^a ficile estimamus quæ in terra sunt, & quæ in
 12 ^a prospectu sunt inuenimus cum labore. Quæ in
 13 ^a celis sunt autem quis inue
 14 ^a stigabit? Sensum autē tuum
 15 ^a quis sciet, nisi tu dederis sa
 16 ^a pientia, & miseris spiritum
 17 ^a sanctum tuum de altissimis:
 18 ^a & si correctæ sunt semitæ eo
 19 ^a rum qui in terris sunt, & quæ tibi placent didi
 20 ^a cerunt homines? Nam per sapientiā sanati sunt
 21 ^a quicunque placuerunt tibi domine à principio.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si ab illo fugerit sapientia tua. i. a te infusa. 2 In nihilum com
 putabitur, quia sua sapientia fatuitas reputabitur. 1. Cor. 3. d.
 Sapientia huius mudi stultitia est apud Deum. 3 Tu autem.
 Postquam Salomon petiuit sapientiam diuinam, hic conse
 quenter ad hoc allegat multiplicem rationem, & primo ra
 tionem sumptam ex parte sui specialiter. Secundo, ex parte
 generis humani generaliter, ibi: Quis enim hominum. Circa
 primum dicit. Tu autem elegisti me re. po. tuo. pro David patre
 meo. 4 Et dixisti me edificare. Hæc duo habentur 1. Paralip.
 28. a. Hæc non possunt dici de Philone, qui non fuit rex, nec
 templum edificauit, sed solum de Salomone. 5 Similitu
 dinem tabernaculi. quod fecit Moyses de mandato domini.
 6 Quod preparasti ab initio. scilicet exitus de Aegypto, ut ha
 betur Exod. 25. 7 Et tecum sapientia tua. Si accipiat hic
 sapientia genita, sic est idem quod filius in diuinis, qui sem
 per est idem in essentia cum patre, distinctus tamen in per
 sona, & cum eo cuncta operatur. Si autem accipiat sapien
 tia diuina absolute, sic distinguitur ab eo sola ratione, & de
 vtraque verificatur hæc litera, cum subditur.
 8 Quæ & affuit &c. Et quoniam ad duo prædicta, scilicet re
 gimen populi & ædificationem templi requirebatur in Salo
 mone sapientia infusa, quæ est quædam impressio sapientiæ
 diuinæ, ideo subditur.
 9 Mitte illud de ca. per effectum suum in me.
 10 Ut me. sit. me iustificando.
 11 Et me. labo. in operibus me dirigendo.
 12 Scit enim illa om. simpliciter vique ad minima, si accipia
 tur sapientia prout est in Deo: si autem accipiat pro sapi
 tia infusa, sic scit omnia, id est facit scire omnia formaliter
 nō omnia absolute, sed omnia necessaria homini cui datur.
 13 Et deducet me in operibus meis sobrie, id est sine excessu ra
 tionis & legis diuinæ. Cætera patent.
 14 Quis enim hominum poterit scire consilium Dei. Hic conse
 quenter allegatur ratio ex parte generis humani generali
 ter: quod patitur defectum in cognoscendo, & maxime cir
 ca diuinam, ad quæ se habet intellectus noster, sicut oculus no
 stæ ad lucem solis, ideo dicit. Quis enim hominum pote. sci. con.
 Dei, &c. q. d. nullus, nisi per sapientiam diuinis sibi datam.
 15 Cogitationes. Hic ponit secunda rō, quæ accipitur ex de
 fectu

fectu cognitionis nostræ circa agibilia humana: quæ saltem
 vt in pluribus talia sunt, quod ad ea non habetur demonstra
 tio, sed solum probabilis ratio. quæ non facit intellectu assen
 tire simpliciter vni parti, sed cum formidine alterius. & hoc
 est quod dicit. Cogitatio enim mortalium timide. quia cum op
 positi formidine, vt dictum est, & per consequens.
 16 Incertæ prouidentie nostræ. nisi dirigantur dono sapientiæ
 diuinæ. 17 Corpus enim. Hic ponitur tertia ratio, quæ acci
 pitur ex corruptibilitate corporis intellectum impediēte
 in suo opere, ideo dicit Corpus enim quod corrumpitur aggrauat
 animam. q. d. hoc non facit corpus in quantum corpus,
 quia non impediēbat in statu innocentie, sed in quantum
 corruptibile quale factum est per peccatū Adæ. 18 Et ter
 rena inha. depri. sen. i. intellectum. 19 Multa cogitantem. Nā
 propter hanc inhabitationem habet homo cogitare de ne
 cessarijs multis ex parte corporis. 20 Et diffi. Hic ponitur
 quarta ratio, quæ accipitur ex defectu cognitionis nostræ cir
 ca naturam sensibilium, quorum proprietates nō possumus
 scire perfecte, sicut patet quod proprietates minimi folij ar
 boris quantum ad virtutem, figuram, colorem & huiusmo
 di, ad plenum per rationem non possumus inuestigare. Ec
 clesiastes. 1. b. Cunctæ res difficiles, nec est qui possit eas ex
 plicare sermone. ideo dicit. Et difficile est. i. cognitionem de
 bilem habemus, & cum difficultate. 21 Et quæ in pro. &c.
 i. subiecta sensibus humanis. 22 Inue. cum. la. i. rōnes eorum
 aliquas inuenimus cū laborib' multis, & frequēter cum ad
 missionem erroris, vt patet de philosophis, qui tamen circa ta
 lia inuenienda fuerunt valde laboriosi: & in multis erraue
 runt, sicut dictum est supra de Aristotele. 23 Quæ in cali.
 &c. q. d. nullus nisi per sapientiam à Deo datam. Sic ex ratio
 nibus præpositis arguitur, quod sapientia diuinis infusa ne
 cessaria est homini, & maxime populi regimen habenti. vn
 de subditur. 24 Sen. au. tu. consilium diuinum.
 25 Quis sciet, &c. nisi per sapientiam & spiritum tuum.
 26 Et si correctæ sunt se. i. hominum per reditum à culpa ad
 gratiam, per quam placita sunt tibi opera eorum, supple nul
 lus scire potest, nisi per sapientiam & spiritum tuum reuelan
 tem, Eccles. 9. a. Nemo scit utrū amore vel odio dignus sit.
 27 Nam per sa. diuinam.
 28 Sa. sunt qui. pl. ii. Post lapsum primi parentis,

CAP. X.

A *Hæc illum qui primus.* Rabba. Bonitate Dei primus homo creatus, in paradiso locatus, cunctis astantibus prelatas, per transgressionem mandati, in miserijs huius seculi deiectus est, & per Dei sapientiā. i. Christum reparatus, magnum pietatis diuine indicium est.

b *Inustus in ira.* vt Cain, qui fratrem nō iuste peremit, cuius piaculi vindieta in diluio soluta est, & generatio Cain deleta: sed Dei sapientiā Noe de stirpe Seth, ad reparationem orbis cū filijs suis in arca seruauit. vnde sequitur. *Propter quod &c.*

B *Hæc & in consensu superbia &c.* Rabban. Diabolus per superbiam in cōstructione turris seduxit genus humanum: vnde confusa est cōmunio linguarum, sed Dei sapientiā stirpem Abraham adiuuit, dans cultum & legē vt vnū Deum colerent: de cuius femine redemptorem produxit, in quo benedixit omnes gētes, ita quod diaboli superbia confudit, humilitas Christi adunauit.

† Gen. 19. c.

1. Pe. 2. b

d *Hæc in.* &c. Hinc Petrus ait: Ciuitatem Sodomorum & Gomortheorum in cinerem redigens euersione

CAP. X.

Adam.

A *Ec illum qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit: & eduxit illū à delicto suo. Et eduxit illum de limo terræ, & dedit illi virtutem continēdi*

b *omnia. Ab hac tōn recessit iniustus in ira sua, per iram*

homicidij fraternitas deperiit. Propter quod cum aqua dele-

ret terram, sanauit iterum sapientia, per contemptibile

lignū iustum gubernans. Hæc & in consensu superbiæ

cum se nationes extulissent, sciuit iustum, & conseruauit

sine querelā Deo, & in filiis misericordiam fortem custodi-

uit. † Hæc iustum à pereuntibus impijs liberauit fugien-

tem, descendente igne in pentapolim, quibus in testimo-

niū nequitiæ fumigabunda constat deserta terra, & incerto

tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ

memoria stans figmentum salis. Sapientiam enim præter-

cuntes non tantū in hoc lapsi sunt, vt ignorarent bona: sed

& insipientiæ suæ reliquerunt hominibus memoriam, vt in

visis

ne damnauit, exemplū eorum qui impiē acturi sunt ponēs, D & iustum Lot oppressum à nefandorum iniurijs, auersione eripuit, &c. Vxor Lot retro respiciēs, in statuam salis cōuer- sa est, ne qui per gratiā Dei ad vitam vocati sumus, veterem hominem respiciamus, media via remanētes. In statuā salis

Gen. 18. f.

verfa alios salit, vnde

Memento vxoris Lot ne

Luc. 17. f.

st. tūquā fatui negligamus,

sed prudenter caueamus,

c. Sapientiam enim, &c.

Gen. 2. 27. g.

Hæc autem, &c. Iacob

fugiens Esau fratrem

suum venit ad Labam

auunculum suum, &

in itinere per somniū

vidit scalam erectam,

& angelos Dei ascen-

descentes & descenden-

tes, & ipsum dominū

innixum scalæ dicen-

tem tibi, Ego sum Deus

Ibidem 28. b.

Abraham patris tui, &

Deus Isaac, terram in qua

dormis, dabo tibi, & semi-

ni tuo. Veniens autem in

in Mesopotamiā Liā

& Rachel duxit pro-

quibus oues Labā diu-

pauit. Qui eū mercede

sua fraudulēter pri-

uare voluit. Sed per sa-

pietiam Dei priuatus

est Laban, & Iacob di-

tatus, cum multis opi-

bus redijt. Mystice ve-

Mystice.

ro hæc ad martyres p-

tiuent, quos Christi

miserordia à pfecto-

ribus liberauit, con-

fortans eos gratia spi-

rituslandi, & spe futu-

ræ mercedis, & eadem

visis

F

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. X.

H *æc illum qui primus for. &c.* In præcedentibus induxit autor ad appetitum sapientiæ ratiocinando, hic consequenter inducit ad idem exemplificando, ponendo eorum exempla, qui per sapientiam diuinam illustrati se bene habuerunt & per oppositum illorum qui propter defectum sapientiæ male se habuerunt, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Et diuiditur in duas partes. Nam primo ponuntur aliquarum personarum exempla specialiter. Secundo, totius populi Israel generaliter capite sequenti. Prima diuiditur in septem personas notabiles, & patebunt partes prosequendo. Prima persona est ipse Adam, qui per sapientiam diuinam pœnitens saluatus fuit, & e contrario Cain per insipientiam perijt, & hoc est quod dicitur: Hæc scilicet sapientia diuina. 1. *Il. qui pri. forma. est à Deo. f. Adam, Gen. 1.*

2. *Pater orbis ter. id est, omnium hominum.*

3. *Cum solus esset creatus. quia postea formata est mulier de*

costa eius. Gen. 2. 4. Cust. quādiu in statu innocentie ste-

tit. 5. Et edu. illum à delicto suo. postquā peccauit. 6. Et edu.

il. de li. corpus eius inde formando, Gen. 1. & hoc fuit ante

peccatum eius. 7. Et de. il. vir. &c. nam dedit illi dominiū

super omnia inferiora. Gen. 1. 8. Ab hac. scilicet sapientia.

9. Vt re. in. scilicet Cain. 10. In ira. eo quod Deus ad mu-

nera fratris sui respexerat & non ad sua. 11. Per iram h. id

est per peccatum fratricidij. 12. Frater. d. id est amicitia fra-

terna. 13. Pro. quod. Hic ponitur secundum exemplum de

Noe, qui per sapientiam sibi à Deo datam cum domo sua fuit

saluatus meritorie, alijs in diluio pereūtib. & hoc est qd

dicitur. Pro. quod. id est propter sapientiæ donum.

14. *Cum aqua deleret. Gen. 7. 15. Sanauit iterum sapientia. id*

per arcam de lignis factam contemnebant homines illius

temporis reputantes fatuos Noe & eius filios. 16. In. gu. id

est sapientia gubernans Noe iustum cum sua familia.

17. *Hæc & in. f. Hic ponitur tertium exemplum de Abra-*

ham, qui per diuinam sapientiam fuit liberatus de Vi Chal-

dæorum, vt dictum fuit plenus Gen. 11. & hic breuiter repe-

titur cum dicitur. Hæc. scilicet sapientia diuina. & in sequen-

tibus

tibus similiter intelligatur. Et in consensu superbiæ cum se nationes extulissent, volentes ædificare turrin vsque ad cælum ad magnificandum nomen suum. Gen. 11.

18. *Sci. u. f. Abraham, quem sciri fecit per approbationem.*

19. *Et con. si. quere. id est notabili culpa.*

20. *Eti. f. Abraham. 21. Mi. fo. nam hostes eorum fortiter*

debellauit: vt patet in Exod. & li. Iosue. 22. Hæc. hic po-

nitur quartum exemplum de Lot, cum dicitur. Hæc. f. Lot.

23. *A pereuntibus. de ciuitate Sodomorum, vt h. Gen. 19.*

24. *Descendente igne. sulphureo.*

25. *In pentapolim. sic vocabatur illa regio, eo quod erant ibi*

quinque ciuitates quæ fuerunt subuerse à domino.

26. *Quibus in testi. i. vitij contra naturam, quo erant infecti.*

27. *Fumigabunda constat. nam facta est inhabitabilis. & inde*

surgit fumus & foetor quasi intolerabilis in testimonium

da innationis priorum habitantium.

28. *Et incerto tem. fru. id est præter solitum eursum naturæ in*

testimonium quod habitatores illius terræ peccauerant con-

tra naturam. Dicitur etiam, quod ibi sunt arbores pulchros

fructus habentes exterius, qui cum manu tanguntur, incine-

rantur: & foetor exhalat ex eis in testimonium dicti vitij &

damnationis.

29. *Et incredi. ani. i. vxoris Lot, quæ fuit incredibilis angelo*

præcipienti, ne respiceret post tergum suum. Et accipitur

hic anima, pro toto coniuncto, sicut Exod. 1. a. Omnes animæ

quæ egressæ sunt de femore Iacob.

30. *Memoria stans figmen. fa. versa enim fuit vxor Lot in sta-*

tuam salis, Gen. 19. f. vt posteri memores essent suæ incredu-

litatis ad euitandum eam. vnde dicit saluator Lucæ. 17. d.

Memores estote vxoris Lot. Consequenter ostendit malum illo-

rum qui diuina sapientia caruerunt cum dicitur.

31. *Sapi. enim. prætereuntes, i. ipsam habere negligentes.*

32. *Non tantum in hoc, &c. vt ignorarent bona, scilicet vir-*

tutum, quæ sunt vere homini bona, quia faciunt hominem

simpliciter bonum.

33. *Sed in. si. suæ reliquerunt ho. me. per suam punitionem, sicut*

dictum est de Sodomitis & vxore Lot.

34. *Vt in his quæ. Ad hoc. n. fecit Deus p. punitionē corū pec-*

Tom. 3.

Pp 3

cata

A his quæ peccauerunt, nec latere potuissent. Sa-
 pientia autem hos qui se obseruât à doloribus
 liberabit. Hæc autem profugum iræ fratris
 iustum deduxit per vias rectas, & ostendit
 illi regnum Dei: & dedit illi scientiam san-
 ctorum. Honestauit illum in laboribus, &
 compleuit labores illius. In fraude circum-
 uenientium illi affuit, & honestum fecit il-
 lum. Custodiuit illū ab inimicis, & à seducto-
 ribus tutauit illum. Et certamē forte dedit illi,
 vt vinceret: & sciret, quoniam omnium poten-
 tior est sapiētia Hæc vē-
 dictum iustum nō dereli-
 quit; sed à peccatoribus
 liberauit eū: descenditq;
 cū illo in foueam, & in
 vinculis nō dereliquit il-
 lū, donēc afferret illi sce-
 ptrū regni, & potētiā ad-
 uersus eos qui eū deprimebāt: & mēdaces ostē-
 dit qui maculauerunt illum, & dedit illi clarita-

Myſtice.

Jacob.

Ioseph.

^a Israeliticum. ^b Hæc populū in. Rab. ^D Myſtice. Liberat Deus electos suos à persecutoribus, & per miraculorum coruscationem terret aduersarios, dat sapientiam cui non possunt aduersarij resistere. Vnde coram regibus & principibus assistunt intrepidi fiducialiter loquentes verbum Dei, & per martyrium perueniūt ad præmia regni, vbi perpetuo decantant laudes liberatori suo.

^a Patriarcharum. ^b In luto & latere. ^{Moyſi.}
 22 tem æternā. Hæc populū iustum & semē sine quere
 23 la liberauit à nationibus q̄ illū opprimebant. Intrauit
 24 in animā serui Dei, & stetit
 25 contra rēges horrendos in
 26 portētis & signis. Et reddi-
 27 dit iustis mercedē laborū
 28 suorū, & deduxit eos in via
 mirabili: & fuit eis in velamento diei, & in luce
 29 stellarum per noctem. Et tranſtulit illos per mare rubrum, & trāſuexit illos per aquam nimiam. Inimicos autem eorum demersit in mare, & ab al-
 30 titudine inferorū eduxit illos. Ideo iusti rule-
 31 runt spolia impiorū, & decātauerunt domine nomen sanctum tuum, &
 32 victricē manū tuā laudauerunt pariter. Quoniā sapien-
 33 tia aperuit os mutorū, lingua's infantū fecit disertas.

F

NICOLAVS DE LYRA.

cata manifesta, vt alij terrore pœnæ à talibus arcerentur.
 1 Sapien. autem hos qui se obser. per sanctam conuersationem & deuotam orationem.
 2 A doloribus liber. vt patet in exemplis dictis & etiam dicendis.
 3 Hæc autem profugum. Hic ponitur quintum exemplum de Jacob cum dicitur: Hæc autem profugum. iræ fra. iustum. scilicet Jacob, qui iustus fuit, & in Mesopotamiam iuit fugiens iram Esau fratris sui. Gen. 27.
 4 Deduxit per vias rectas. morum.
 5 Et ostendit illi regnum Dei. quando vidit scalam, cuius summitas tangebatur celum, & dominum innixum scalæ, Gen. 28. c. Tunc enim habuit reuelationem de superna Ierusalem. propter quod euigilans dixit: Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta celi. ideo subditur.
 6 Et dedit illi scientiam sanctorum. i. noticiam de sanctis angelis quos vidit ascendentes, & descendentes per illam scalā.
 7 Honestauit illum in sa. id est reddidit eum inclitum & diuitem pro laboribus suis in custodiendis ouibus Labam. Gen. 30. g. Ditatusque est homo vltra modum, &c.
 8 Et comple. labo. illi. quando Deo protegente recessit de Mesopotamia cum vxoribus & liberis & diuitijs suis.
 9 In fraude circumuenientium illum. id est Laban & filiorum suorum qui nitebantur eum decipere mutando frequenter mercedem suam, Gen. 31.
 10 Affuit illi. multiplicando greges, qui secundum pactum debebant cedere in mercedem Jacob.
 11 Et honestum fecit illum. ditando eum in temporalibus & spiritualibus diuitijs.
 12 Custodiuit illum ab ini. i. à Laban & eius filijs insequentibus Jacob recedentem ad eum spoliandum, Gen. 26.
 13 Et certamen forte dedit illi. cum angelo luctanti, Gen. 32.
 14 Vt vi. scilicet Esau sibi aduersantem. Ad hoc enim fuit illa lucta, vt Jacob asscuraretur de Esau, quem nimis timebat: propter quod dixit sibi angelus: Si contra dominū fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis?
 15 Hæc venditum iustum. Hic ponitur sextum exemplum de Ioseph cum dicitur, Hæc venditum iustum. Israhelitis à fratribus suis, Gen. 37.
 16 Sed à peccatoribus li. id est, a fratribus suis cum occidere volentibus.

17 De-

17 Descenditque cum. id est, in carcerem regis Aegypti, Gen. 39. a. vnde dicitur ibidem: Fuit autem dominus cū Ioseph, deditque ei gratiam in conspectu principis carceris, &c.
 18 Et in. id est, dominationem in regno Aegypti post regem immediatē. Gen. 41.
 19 Et potentiam aduersus eos. qui eum deprimebant. scilicet Putiphar & vxorem eius, quibus superior factus fuit.
 20 Et mendaces ostendit, qui maculauerunt illum. imponendo sibi adulterium, nam malicia mulieris fuit detecta.
 21 Et dedit. scilicet bonæ famæ quæ manet adhuc & manebit in posterum semper.
 22 Hæc populū iustum. Hic ponitur septimum exemplum de Moyſe, qui per sapientiam diuinitus sibi datam liberauit populū Israel ab Aegypti seruitute, cum dicitur. Hæc populū iustum, & semē sine querela. id est populū Israeliticum colentem dominum.
 23 Libera. a. a. Aegyptiorū, quæ illū opprimebāt nimis grauius, tantū q̄ perducebant ad amaritudinē vitam eorū, vt habetur Exod. 1. Et subditur modus liberandi. cum dicitur.
 24 Intrauit. scilicet diuina sapientia.
 25 In animam ser. Dei. scilicet Moyſi.
 26 Et stetit contra re. f. Pharaonem & principes suos.
 27 In portētis & signis. flagellando Aegyptū decē plagis.
 28 Et reddidit iustos me. la. su. Nā de mandato dñi, filij Israel recedentes spoliauerunt Aegyptū, petentes mutuo a vicinis vasa aurea & argentea, Exo. 12. e. Et hoc in recompensationem laborum, quibus iniuste defraudauerant eos Aegyptij.
 29 Et eduxit eos in via mirabili. nam columna nubis præcedebat per diem, & columna ignis per noctem, Exod. 13.
 30 Et tranſtulit il. per ma. ru. &c. hoc habetur Exod. 14.
 31 Et ab altitudine inferorū. i. de profundo maris.
 32 Ideo iusti in. spo. impio. Viderūt. n. Aegyptios mortuos super littus maris, Exo. 14. g. Et spoliauerūt eos armis & oībus pretiosis. Et sūm Hebræos ista secunda præda fuit maior, q̄ illa qua prius spoliauerant Aegyptum vasis aureis & argenteis.
 33 Et decanta. do. nomen san. tuum. Dicentes. Can temus domino glorioſe &c. Exod. 15. a.
 34 Et victri. ma. tuam, potentiā tuā Aegyptios submergētē.
 35 Quo. sap. ape. os mu. &c. id est Hebræorum, qui prius existentes in Aegypto, non audebant mutire nec aliud fari contra opprimentes se nequiter, & iniuste. Sed quia hæc omnia attribuuntur meritis Moyſi. Ideo subditur. j

CAP.

CAP. XI.

A *Irexit opera eorum in manibus prophetarum sancti &c. Rab. Populus Christi manus per desertum huius mundi prophetiam sequitur, ut perveniat ad patriam regni celestis, unde Petrus: Habemus propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucerna lucenti in caliginoso loco, &c.*

B *De petra altissima & requies sitis de lapide duro. Petra autem erat Christus, qui virga crucis percussus, quæ erat in manibus, id est in scripturis prophetarum, fudit aquam vivam. Vñ, Qui sitit, veniat ad me & bibat, &c.*

Iohan. 7. f.

† quidem.

CAP. XI.

Irexit opera eorum in manibus prophetarum sancti. Iter fecerunt per desertum quæ non habitabantur, & in locis desertis fecerunt castris. Steterunt contra hostes, & de inimicis se vindicaverunt. Sitierunt & invocaverunt te, & data est illis aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro.

B Per quæ enim poenas passi sunt inimici illorum, à defecione potus sui in eis, cum abundarent filij Israel letati sunt. Per hæc cum illis defecissent, bene cum illis actum est: nam pro fonte & sempiterni

16 fluminis, humanum sanguinem dedisti iniustus. Qui cum minuerentur in traductione infantium occisorum, dedisti illis abundantem aquam in sperate, ostendens per sitim quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduersarios illorum necares. Cum enim tentati sunt, & quidam cum misericordia disciplinam accipientes, scierunt quemadmodum cum ira iudicati impij tormenta paterentur. Hos quidem tanquam pater monens probasti, illos autem tanquam rex durus interrogans condemnasti. Absentes

inimicorum, quas in morte primo genito: & variacade passi sunt. Mystice populus Dei & oves pacis eius satiantur de fonte aque viue: & persecutores æterna egestate deficiunt. unde de Esaias, Ecce servi mei bi. & vos siti. Q. Poena est malis, gaudium est bonis sitientibus se tentari ad correctionem. Siue ergo patiantur siue non gloria est eis. Cum e. ten. Rab. Israelitas peccantes dignis plagis corripuit Deus, & penitentes consolatus est, Aegyptios & Chananæos tanquam misericordia indignos exterminavit. unde sequitur. Hos quidem tanquam &c.

Mistice.

Esa. 65 b.

E

† acceperunt.

Tor

F

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XI.

Direxit opera eorum in manibus prophetarum sancti. Iter fecerunt per desertum quæ non habitabantur, & in locis desertis fecerunt castris. Steterunt contra hostes, & de inimicis se vindicaverunt. Sitierunt & invocaverunt te, & data est illis aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro.

1 Iter fecerunt. Postquam posita sunt exempla specialia, hic consequenter ponuntur generalia, declarando beneficia diuina circa populum Israel per sapientiam collata, & conuersio mala populis alijs inflicta per insipientiam. Et diuiditur in sex partes, scilicet sex beneficia Israel collata, quæ patebunt prosequendo. Prima vero pars continet beneficium collatum in exitu de Aegypto, scilicet aquæ collatæ populo sitienti, antequam veniret ad montem Sinai, Exod. 17. Et continetur in hoc cap. Quod diuiditur in duas partes. Nam primo ponit hoc beneficium, secundo contrarium Aegyptijs inflictum, ibi. Per quæ enim. Circa primum de aquæ beneficio duo præmittuntur, scilicet processus Israel post exitum de mari rubro, cum dicitur. Iter fecerunt per desertum quæ non habitabantur. & idcirco non inueniebantur ibi victualia: propter quod vixit populus de his quæ apportauit de Aegypto, vsque ad tempus quo data fuit sibi manna de celo, Exod. 16.

2 Et in loco de. scilicet ca. i. tentoria & tuguria de ramis arborum facta. Secundum est debellatio hostium, cum dicitur.

3 Steterunt contra. hoc. scilicet contra regem Amalec & socios eius, contra quos pugnavit Iosue armis, Moyses precibus deuotis, Exod. 17. Et subditur beneficium aquæ, cum dicitur.

4 Si. & in. te. Moyses. n. pro populo clamavit ad dominum, Exod. 17. **5** Et data est illi aqua de petra altissima. petra Horeb, ut ibidem dicitur, quæ forte erat in loco alto & sicco ad maiorem declarationem miraculi. **6** Et refecit de ea aqua. nam aqua ista potata, populus requieuit a siti. **7** Per quæ enim. Hic consequenter ostendit contrarium Aegyptiorum afflictionem, scilicet per conuersionem fluminis in sanguinem. ut habetur Exod. 7. Sciendum autem, quod hic loquitur consilium de pena Aegyptiorum, & beneficio Hebræorum, & malis illorum, & bonis istorum: ideo sub uno contextu litteræ de Aegyptijs transit ad Hebræos, & conuersio. Et diuiditur in tres partes: quia primo ponitur hæc Aegyptiorum afflictio. Secundo soluitur quedam tacita questio, ibi. Cum enim tentati sunt. Tertio subditur dicti ratio, ibi. Pro cogitationibus. Circa primum dicitur: Per quæ enim. per. per. sunt. in. A. Aegyptij oppressores Hebræorum.

8 A de. posuit. per conuersionem fluminis potabilis in sanguinem quem non poterant Aegyptij bibere. **9** In eis. i. in aquis fluminis. **10** Cum abundavit. Israel. quia sicut dictum fuit Exod. 7. quoniam Hebræi habuerant de dicto flumine, statim quod hautum erat, reuertebatur ad naturam potabilis aquæ, & sic letabantur filij Israel de diuino beneficio. Nam ex eodem flumine

mine Aegyptij affligebantur, & filij Israel reficiebantur. Iō subditur. **11** Per hæc. i. per aquas potabiles. **12** Cum illis defecit. i. Aegyptijs. **13** Be. cum illis. ac. est. Cum Hebræis modo dicto. **14** Nam pro fonte. i. aqua potabili. **15** Sem. flu. i. Nilus, qui dicitur sempiternus, eo quod est a principio mundi. Est enim vnus de quatuor fluminibus Paradisi, & vocatur alio nomine Gyon, Gen. 2. **16** Hu. san. de. in. i. Aegyptijs, quibus aqua fluminis erat sanguis. Et dicitur humanus, quia similis erat humano sanguini. Consequenter loquitur de Hebræis dicens. **17** Qui cum m. In numero. **18** In traductione. occi. quos Pharaon præcepit in flumine submergi. Exod. 1. qui si vixissent maior fuisset numerus filiorum Israel. **19** De. il. i. Hebræis. **20** Ab. m. a. in. per reuersionem sanguinis hausti ad naturam potabilis aquæ, ut prædictum est: vel per aquam fluentem de petra Horeb miraculose.

21 Osten. per sit. quæ tunc fuit. In Aegyptijs & Hebræis. **22** Quemadmodum tuos. i. Hebræos aqua potabilem eius dādo. **23** Et aduers. il. ne. pro aqua sanguinem eis propinando. **24** Cum enim. Hic consequenter soluitur tacita questio ex prædictis ortum habens. Dictum est enim, quod Aegyptij fuerunt afflicti siti per conuersionem aquæ in sanguinem in Aegypto, & quod similiter filij Israel fuerunt afflicti siti per defectum aquæ in deserto. Qualiter ergo Deus fuit magis fauorabilis istis quam illis? Ad hoc respondetur, quod penam sitis immisit Hebræis ad probationem eorum: Aegyptijs autem ad eorum damnationem. Sicut iudex aliter punit filium proprium. scilicet ad eius emendationem, & aliter latronem extraneum. scilicet ad eius mortem, & hoc est quod dicitur. Cum enim tentati sunt. scilicet Hebræi per passionem sitis. **25** Et qui. i. certe. **26** Cum mise. di. acci. quia post sitis afflictionem per Dei misericordiam consecuti sunt aquæ recreationem.

27 Scierunt. per hoc. **28** Quem. cum ira. diuina. **29** Indi. im. id est, Aegyptij condemnati. **30** Tor. scilicet sine tali Dei misericordia subsequente. propter quod subditur. **31** Hos qui. scilicet Hebræos. **32** Tan. pa. mo. per afflictionem sitis: ad eorum correctionem. **33** Illos au. id est, Aegyptios. **34** Tanquam du. rex inter. i. tormentis subiciens. unde & communis sermone talia tormenta questionibus dicuntur. **35** Com. non solum pena temporalis, sed etiam æterna. **36** Absen. e. & pra. si. tor. Aegyptij existentes Pharaoni, & etiam absentes ab eius presentia similiter affligebantur, sicut vesicis turgentibus & alijs plagis similibus. Consequenter loquitur de Hebræis dicens.

Nilus.

A Tor. A Pharaone, ubiq; scilicet est. Vel, non tam hi quos Israelitæ recenti clade per singulas ciuitates peremerunt, puniti sunt, sed & omnes Chananei audientes victoriam populi Dei, vnde Raab dicit, *Irruit in nos terror vester, &c.* Mystice autem Iudei qui incarnationem filij Dei, & prædicationem despiciabant, vbiq; terrarum vagi & profugi variis claudibus affliguntur. Gentiles vero ad fidem conuersi, & suscipientes paternam correctionem à Dei misericordia non recedunt: vt qui fuerant in capite, sint in cauda: & econuerso.

B Duplex. &c. Præteritorum malorum recordatio non minuitur, & presentium tempestas augetur. Vnde nec habent spem remedij, quia poenitentiam simulantes, non student emendationi. vnde: *Cum occideret eos, quarebant eum, & dilexerunt eum, &c.*

C Non simili iustis faciēs, Quia

Medice.
Iohan. 2. b.

Psal. 77. d.

enim & presentes similiter torquebantur. Duplex enim tædium acceperat illos, & gemitus cum memoria præteritorum. Cum enim audirent per sua tormenta bene secum agi, commemorati sunt dominum, admirantes in finem exitus. Quem enim in expositione praua proiectum deriserunt, in finem euentus mirati sunt: non similiter iustis faciēs, pro cogitationibus autem insensatis iniquitates illorum. Quod quidam errantes colebant mutorum serpentes, & bestias superuacuas: immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam:

18 ut scirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creauit orbem terrarum, ex materia inuisa, immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas, & ignotas bestias, aut vapores igneum spirantes, odorem fumi proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes: quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorem occidere. Nam & sine his vno spiritu poterant occidere persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispersi per spiritum

Quia non similiter peccant. Septies enim cadit iustus, & resurgit. Impius autem cum in profundum venerit malorum, contemnit. *Quod n. r. & c. Ra. Pro. 24. b. Ibidem. 18. a.* Dignum fuit, vt qui pro creatore creaturam venerabantur, vnde opem quærebant, sustinerent penam: pugnaret enim pro eo orbis terrarum contra infensatos. Mystice vero idololatræ, hæretici, schismatici, qui errorum suorum sectas pro veritate colunt, & spiritibus bestijs puniuntur; de quibus dicitur: *Ne tradas bestiis animas confitentes tibi: quarum aspectus terribilis furor immensus. Tota enim intentio est eorum genus humanum persequi & cruciare idque oibus modis. Sed quia Deus neminem iniuste damnat, sequitur, Sed om.*

Mystice.

B

ignis.

Psal. 73. d.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Duplex enim illud tædium ac. Et quod fuerit illud duplex tædium subditur.

2 Et gem. & pro. id est, gemitus pro presentibus afflictionibus: sicut dicitur Exod. secundo. d. *Et ingemiscunt filij Israel propter opera, &c.*

3 Cum me. præ. scilicet bonorum habitatorum tempore Ioseph. Hæc enim memoria est valde radiosæ & afflictiuæ tempore infortunij subsequenti. vnde dicit Boetius de consolatione. Infelicissimum infortunij genus est fuisse felicem.

4 Cum enim audirent. id est, intelligerent.

5 Per sua tormenta. id est per afflictiones in Aegypto sibi illatas.

6 Bene secum agi. in liberatione sua mirabili, quam meruerant per tribulationis sufferentiam. Exod. 2. d. Ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus, &c.

7 Commemorati sunt dominum. de sua clementi prouidentia.

8 Admirantes in finem exitus. scilicet, sui de Aegypto.

9 Quem enim in expositione praua proiectum. scilicet Moysen, qui fuit morti expositus in flumine in vase iunco.

10 Derise. dicendo. Quis constituit te iudicem super nos? &c. Exod. 2. & 5. dicentes Moysi & Aaron: *Fatere fecisti odorem nostrum coram Pharaone, & seruis eius.*

11 In finem euentus mirati sunt. propter mirabilia quæ per Moysen fecit Deus.

12 Non similiter iustis faciēs. sic habent libri correcti. Et dicuntur hic iusti ipsi Hebræi, Aegyptij vero iniusti, quibus non similiter fecit Deus. Nam Aegyptios post flagella plagarum in mari submersit: Hebræos autem post afflictionem mirabiliter liberauit.

13 Pro cogitationibus. Hic consequenter reddit causam dicti, scilicet quare Deus se habuit ad Hebræos tanquam pater

ter monens, ad Aegyptios autem sicut rex durus condemnans. Et primo facit propositum. secundo declarat intentum, ibi: *Mulum enim*. Propositi vero causa est, quia licet Hebræi in multis peccarent, Deum tamen verum colebant, & ad ipsum per poenitentiam recurrerant. Aegyptij vero in idololatria obstinati erant: & hoc est quod dicitur: *Pro cogitationibus autem insensatis, &c. Aegyptiorum.*

14 Iniquitates illorum. Quod quidam errantes colebant. id est opera nequissima ex illis cogitationibus procedentia. Et quæ sunt opera illa, subditur.

15 Et bestias superuacuas. id est inutiles, vt talpas & vespertilioes, secundum quod dicitur Esa. 2.

16 Immisisti illis multitudinem mutorum animalium. vilium & inutilium ranarum, scilicet & cynipicum, vt habetur Exo. 8. Licet autem talia animalia habeant vocem, tamen non est articulata: propter quod dicuntur muta, sicut homo mutus dicitur qui profert vocem inarticulatam.

17 In vindictam. idololatriæ, quia colebant animalia vilia.

18 Ut scirent &c. scilicet quod peccatum correspondet pœnæ. Non enim in pos. erat &c. sequitur.

19 Est materia inuisa. Nam materia prima per se non est cognoscibilis, cum sit potentia pura. Immittere illis multitudinem vrsorum, &c. Sequitur.

20 Quarum non solum læsura pote. per morsus, vel intoxicationes, & similiter.

21 Poterat illos exterminare. subito.

22 Sed & aspectus. earum terribilis.

23 Per timorem occidere. Timor enim vehemens aliquando interficit hominem.

24 Nam & sine his. animalibus terribilibus.

25 Vno spiritu id est vno tuo iussu.

26 Poterant occidi. ideo subditur.

27 Persecutionem. pass. id est mortem.

28 Ab ipsis factis suis, & dispersi per spiritum. id est, pro suis enormibus peccatis.

Seq

a Sed omnia in mensura, & numero, & pondere disposita sunt. Multum enim Anasias. Et Theodoret. Pondere, & mensura omnia regit, & administrat dominus. Nam cum ijs, qui vivebant tempore Noe, vitæ terminum centum annis definisset, postquā vidit peccatum crescere, & inundare, non expectavit præscriptum ter-

minum, sed eum cō-

Gene. 15. **B** dū enim inquit, completa sunt iniquitates Amorrhæorum, huc vsque. Nondum inquit, ea admiserunt peccata, quæ causa sint, ut penitus intereant. Quamobrem, non patiar, ut nunc vobis omnino occidendos tradam, sed iniquitatis expecto mensuram. Sub mē-

Psalm. 146. 2.
Iob. 28. 4.

Nota tria in quibz omnia latent.

C Quia omnia secundum veritatem, & iudicium, & iusticiā facit. Omnia .n. opera sua certo numero, & mēsurā, & pōdere creavit. vñ: Qui numerat mul. stel. & omni. eius nomina vocans.

Et alibi: Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit mensura. Vnde quidā ait: Omnia, quæ a primæva natura statuta sunt, numerorum videtur ratione firmata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar, &c. In mensura, qualitas, in numero, quantitas, in pondere, ratio. In his constituit deus mundum, & gubernat, & iudicaturus est. In his iustus iudex comprehendit non potest, nec reprehendi, omnia in claustris horū triū abscondita latent, quæ solis clauibus iudicij, & misericordiæ dei referabuntur, quando illuminabuntur abscondita tenebrarum, & reuelabuntur consilia cordium.

* Ambrosius. Quia exūdāt ignis, & feruet, & aqua exundauit in terris, ne eas surgentis solis, & stellarum micantiū ardor exureret, & tenera rerum exordia insolitus vapor læderet. Quanti fontes, fluuij, lacus, irrigant terras, quia eas internus quidam

a virtutis tuæ. Sed omnia in mensura, & numero, & pōdere di-

sposuisti. Multum enim valere tibi soli supererat semp, & vir

b tuti brachij tui quis resistet? Quoniam tanquam momentū

stateræ, sic est ante te orbis terrarum, & tanquam gutta ro-

ris antelucani, quæ descendit in terram. † Et miseris om-

c num propter penitentiam. Diligis enim omnia, quæ sunt, &

nihil odisti eorum, quæ fecisti, nec enim odians aliquid con-

stituisti, aut fecisti. Quomodo autem posset aliquid perma-

nere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conser-

uaretur? Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt domine,

qui amas animas.

rauit dispendia, ut neque plus ignis excoqueret, neque exuberaret aqua, sed imminutio fieret vtriusque moderata, quæ & superfluum detraheret, & necessarium reseruaret.

b Momentū stateræ, &c. Simile dicit Esaias: Ecce gentes sicut stilla

stilla, & quasi momentū stateræ reputata sunt. vult. n. intelligi, q-

mens, & ratio, & sensus dñi, per quem omnia facta sunt, & si-

ne quo factū est nihil, ille sit de quo dicitur: Verbo domini

celi firmati sunt, &c. Omnes gentes, quæ non cognouerunt creatore

suū, ad comparationem dei quasi stilla stilla sunt, & quasi

momentum stateræ, quod leuiter declinatur, & sicut gutta

roris antelucani, quæ primo aspectu solis siccatur. Vel sicut

stilla stilla, si fluit a portante despicitur, vel negligitur, ita

gentium multitudo cælesti splendori, supernis mysterijs, &

angelorum multitudini comparata, pro nihilo ducitur.

c Diligis enim, &c. Bonus opifex, & opus suū diligit, & regit

& si homo aliquā peccat, sustinet in multa patientia, & per pē-

nitentiā in melius conuertit. Vnde: Solem suū facit oriri super

bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos, impenitētes autē

iusto iudicio damnātur. Iustus enim dominus, & iustitias dilexit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed omnia in mensura, & numero, & pondere. id est, ordinatissi-

me eos punisti per animalia vilia, sicut in vilibus animalibus

peccauerant, ut prædictum est. **2** Multum enim. Hic decla-

rat quoddam dictum, scilicet, quod deus immisit animalia

vilia Aegyptijs, non propter impotentiam, nam aliter pote-

rat eos punire secundum suam voluntatem, & hoc est, quod

dicitur: Multum enim valere. id est, posse. **3** Tibi soli supererat

semper. quæ ab æterno virtutis es infinite. Ideo subditur.

4 Et virtuti brachij tui quis resistet? q. d. nullus. & subditur rō.

5 Quoniam tanquam momentū stateræ, sic est ante te or. ter. quæ sub-

tracta conseruatione diuina statim redigeretur in nihilum.

6 Et tanquam gutta. quæ cadens in terrā statim euanesceat, &

siccatur. **7** Et miseris omnium. conseruando ea in esse.

8 Et dissimulas peccata, &c. Quod dupliciter potest intelligi.

C A P. XII.

a Quia amor dei, & fons totius boni est.

Quam bonus, & suauis est domine, spiritus tuus in tōm-

nib. Ideoq; hos, qui exerrāt t partib. corripis, & de quibz

ples, uel p alios

1 quos uoueris.

2 unde: Ille arguet

3 mundum de pecca-

4 to, & de iustitia, &

5 de iudicio.

a Illos

Ioh. 16. b.

† nobis.

† patribus.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P V T XII.

O Quā bonus, & suauis est do. &c. Post collatum beneficium

populo Israel in exitu de Aegypto, hic ponit beneficiū

ei collatū in introitu terræ pmissionis, a qua eiecit Chana-

næos pp idololatriā, & fecit ibi habitare Hebræos pp patriā.

Et diuidit in duas partes, s. principālē, & incidētalē, q incipit

seq. c. Prima in duas, quia primo ostendit propositū. scdō decla-

1 O quam

1 O quā bo. & sua. Sic habent libri correcti. Spiritus. n. dñi at-

tingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit oīa suauiter

ut hētur supra. cap. 8. **2** Ideoque. id est, propter bonitatem

tuam. **3** Hos qui exerrant. Per diuersa peccata.

4 Par. corri. id est, partialiter punis, & non simul eos auferen-

do de uita, ut habeant tempus penitendi. Ideo subditur.

5 Et de quibus. Aliquando per instinctum in æternum, ali-

quando per uexationem corporis, quæ dat intellectum. Et

inducit ad hoc exemplum de Chananzis cum subditur.

1 Illos

a Illos enim antiquos habitantes. Rabanus. Historialiter dicit, quomodo septē gentes, quæ terram Chananzorum possidebant, propter iniquitates eorū eiecit, & filios Israel nominis sui cultores introduxit. Mystice autē. Septem gētes significant vniuersitatem vitiorum, quæ per

b preuaricationem primi parentis possederunt genus humanū sed per gratiā Christi expulsa sunt, & introducta numerolitas virtutum, vt eiectis habitatoribus nefandis, virtutes adiuvante spiritu sancto, viles fructus afferrent.

b Quis enim dicit tibi, quid fecisti? Aut quis? Rabanus. Manifestatione ostendit, quod non est contradicendum creatori, si creaturam suam secundum propriam disponit voluntatem, quia in voluntate eius vniuersa sunt posita,

† iudex.

c & non est, qui possit resistere

a peccant admōnes, & alloqueris, vt relicta malitia credant in te domine. Illos enim antiquos habitantes sanctæ terræ tuæ, quos exhorruisti, quoniam odibilia opera tibi faciebāt

a per medicamina, & sacrificia iniusta, & filiorum suorum necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominū,

a & deuoratores sanguinis, & autores parentes animarum in auxiliatarum voluisti perdere a medio sacramento tuo per manus parentum nostrorum, vt dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, quæ tibi omnium charior est terra. Sed & his tanquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui vespas, vt illos paulatim exterminaret.

a Non quia impotens eras in bello subiicere impios iustis, aut bestiis sæuis, aut verbo duro simul exterminare, sed partibus iudicans dabas locum penitentiae, non ignorans, quoniam iniqua est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam

a niam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. semen enim erat maledictum ab initio, nec timens aliquem

b veniā dabas peccatis illorū. Quis enim dicit tibi, quid fecisti? Aut quis stabit contra iudiciū tuū? Aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorū hominū? Aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti? Nec. n. est alius Deus, quam tu,

c resistere ei. Istus est in omnibus visus. vñ de sequitur: Cum ergo sis iustus, &c. Nec est enim alius Deus, cuius cura est de omnibus. * Saluianus. Cum sis ergo, inquit, iustus, iuste omnia disponis, & cum magna reuerentia disponis nos. Ecce habes iugiter disponentem Deum, iugiter gubernantem, quamvis in isto scripturæ loco non gubernatio tantum sacra, sed etiam dignitas declaratur humana. In hoc enim, quod ait, disponis nos, vis diuinae gubernationis, in hoc autem, quod cum magna reuerentia, culmen humanæ ostenditur dignitatis. Alibi quoque, in Prophetia, Nunquid non caelum, inquit, & terram ego impleo? Cur autē cuncta impleat, ipse declarat. Quia vobiscum sum, inquit, vt saluos faciā vos. Ecce enim non modo regimē suum Dominus, & impletionem

sed

NICOLAUS DE LYRA.

1 Illos enim antiquos habitantes sanctæ terræ tuæ. i. Iudeæ, quæ dicitur sancta, eo quod ibi viguit cultus dei tempore veteris testamenti, & ibi impletum est Christi mysterium tpe noui.

Terra sancta quæ.

2 Quos exhorruisti. quoniam odibilia opera tibi facie. id est, enormia peccata.

3 Per medicamina. id est, fortilegia, & auguria.

4 Et sacrificia iniusta. quia dæmoniis oblata.

5 Et filiorum suorum necato. Eos idolis sacrificantes.

6 Et comestores viscerum hominum. Non inuenitur in veteri testamento, q̄ Chananzii habitatores Iudææ ante filios Israel comederent carnes humanas, & biberent sanguinem, ideo videtur, q̄ hic sit metaphorica locutio, sicut de prædone, vel usurario dicitur, quod comedit homines, quia rapit substantiam eorum, & hoc modo dicitur Psal. 78. b. Comederunt Iacob & locum eius desolauerunt. Isti vero Chananzii erant prædones & raptores, & sic dicimus hominum comestores.

7 Et autores parentes. Patres. n. tenentur filijs auxiliari. Chananzii vero filios suos idolis immolabant, vt dictum est, & sic eius auxilium debitum subtrahebant, igitur iungatur sic litera. Et parentes. scilicet Chananzios. autores animarum. id est, filiorum suorum. In scriptura enim frequenter accipitur anima pro toto composito, vt dictum est supra.

8 In auxiliatarum. id est, auxilio debito destitutarum.

9 Perdere. id est, destruere.

10 Voluisti perdere a medio sacra. id est, a Iudæa, quæ dicitur sacra, ratione p̄dicta, & est in medio climate habitabilis terræ.

11 Per manus parentum nostrorum. id est, tempore Iosue.

12 Vt dignam perciperent. scilicet Iosue, & qui cum eo erant.

13 Peregrinationem puerorum dei. scilicet Abraham, Isaac, & Iacob, qui fuerunt peregrini in terra illa, & ex hoc fuit promissa illa terra eorum semini, vt habetur in pluribus locis in Ge.

14 Quæ tibi omnium charior est terra. ratione supra dicta.

15 Sed & his. id est, Chananzis.

16 Tanquam hominibus pepercisti. Non sic autem angelis peccantibus. **17** Et misisti antecessores exercitus tui vespas. Dicunt enim expositores aliqui, quod ante ingressum filiorum Israel, ad terram promissionis, dominus ad literam immisit Chananzios vespas habentes aculeos venenatos, quæ plures Chananziorum interfecerunt, & per hoc alij occasionem penitendi de peccatis suis habuerunt. Alij vero dicunt, q̄ vespæ istæ dicuntur timores, quos dominus immisit Chananzis,

nais, per quos aliqui recesserunt de terra ante ingressum filiorum Israel, scilicet Heuæi, & aliqui ad fidem vnius dei fuerunt conuersi, & populo Israel coniuncti, vt patet de Raab, & eius cognatione, Iosue. 6. & de Gabaonitis, Iosue. 6.

18 Non quia. Hic consequenter declarat dictum suum dicens, quod dominus ex sua bonitate Chananzios partialiter puniuit, dans eis locum penitentiae, & hoc declarat dupliciter. primo negatiue. secundo affirmatiue, ibi: Cum ergo sis iustus. Prima in duas, quia primo ostenditur, q̄ Deus non fecit hoc ex defectu potentie. secundo quod, nec ex timore, ibi: Nec timen aliquem. Circa primū dicitur: Non quia impotens eras in bello subiicere impios iustis. id est, Chananzios Hebræis, quos non omnes per Hebræos debellauit, quia multi illorū inter filios Israel remanserunt, vt habetur in libro Iosue in pluribus locis. **19** Non bestiis sæuis. quæ statim eos iugulassent.

20 Aut verbo duro. scilicet tuo.

21 Simul exterminare. scilicet Chananzios, & supplendum est quod si ista non fecisti eis, non fuit ex impotentia tua, sed ex misericordia. ideo subditur.

22 Sed partibus iudicans. id est, partialiter eos puniens.

23 Dabas locum penitentiae. licet etiam scires eos pro maiori parte in malitia perseuerare. ideo subditur. Non ignorans, &c. sequitur. **24** Et naturalis malitia ipsorum. id est, longa consuetudine indurata, quæ quidem consuetudo est quædam altera natura, vt dicitur in libro de memoria, & reminiscētia.

25 Et quoniam non poterat. Istud non posse non est simplex, & absolutum. Nam quādiu viuit homo, potest reuerti ad bonum, sed est secundum quid, quia tales cum difficultate possunt redire, propter consuetudinem peccandi inclinantem per modum naturæ. vnde s. Metaphysices. Impossibile dicit vno modo, quod est difficile, sicut etiam communis sermone de homine male vidente dicitur, quod nō potest videre.

26 Semen enim, &c. Gene. 9. a. Maledictus Chananz, &c.

27 Nec timens. Hic consequenter ostendit, quod deus non puniuit Chananzios partialiter ex timore alicuius superioris qui posset tacta sua corrigere, quia hoc est impossibile, & hoc est, quod dicitur: Nec timens aliquem, &c. & patet litera vsque ibi: **28** Aut quis tibi imputabit. ad culpam.

29 Si perierint nationes. q. d. nullus, quia sicut mera voluntate produxit eas in esse, ita liberè potest eas in nihilū redigere. **30** Nec enim est alius deus, quam tu. nam etiam secundū philosophos necesse est esse vnam primam causam omnium.

Cui

A sed etiam vim ac beneficium ipsius adimplerionis ostendit. Hunc enim modum in se habet diuinitatis impletio, ut saluet ea, quæ adimplentur.

a *Virtus enim, &c.* Quia iudiciū dei, siue in correctione electorū, siue in damnatione malorum, summæ æquitatis pfectio est, & ideo per

bonitatem suam diu differendo suspendit iudiciū, ut plures habeat, quibus reddat beneficiū. Quando enim creatura se erigit contra creatorem, iusta punitur vindicta, ut se inferiore cognoscat. Possunt hæc ad passionē Christi referri, quem pater pro nobis in mortem tradidit, & eum, qui non nouerat peccatū, pro nobis peccatum fecit, qui nisi indebitam mortem fusciperet, non nos a debita morte liberaret. Pater ergo iustus

† confirmatus.

B

1. Cor. 5. d.

Quomodo deus habeat membra. † qui.

† iudicas.

† conuersationes.

Psalm. 101. d. Mal. 3. b. Iacob. 1. c.

C

cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non iniuste iudicas iudiciū. Neque rex, neque tyrannus in cōspectu tuo

inquirent de his quos perdidisti. Cum ergo sis iustus, iuste

omnia disponis, ipsum quoque, qui non debet puniri condē-

a nās, & exterum æstimas a tua virtute. Virtus enim tua iustitię

initium est, & ob hoc, quod omnium dominus es, omnibus re-

parcere facis. Virtutem enim ostendis tu, qui nō crederis in

virtute esse † consummatus, & hos, qui te nesciunt, in audaciam traducis. Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. Subest

enim tibi cum volueris, posse. Docuisti autem populū tuum

per talia opera, quoniam oportet iustum esse, & humanum,

& bonæ spei fecisti filios tuos, † quoniam iudicans das locum

b in peccatis poenitentia. Si enim inimicos seruorum tuorum,

& debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, & liberaisti,

dans tempus, & locum, per quæ † possent mutari a malitia,

cum quanta diligentia, † iudicasti filios tuos, quorum parentibus iuramenta, & † conuentiones dedisti bonarum promif-

c sionum? Cum ergo nobis disciplinam das, inimicos nostros

cir. Magna distantia est inter iudiciū electorum, & reprob-

orum. Illos dominus corripit, ut emendet, hi superbiam, &

perfidiam pœnas luunt, ut contra dominatorem omnium se repugnare non possent cognoscant. Felix iudex, qui pietatem

& bonitatem sui iudicis semper inspicit. *Iudiciū enim sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.*

ca opera Dei instruuntur fideles, ne compliceantur iniquis, sed studeant se incontaminatos seruare confitendo, & sperando in domino, & non negligent poenitentia tempus.

b *Si enim, &c.* Rab. Decem plagis verberauit Aegyptios hostes populi sui, & inter plagas respirare permisit, ut corrigeretur. Sed quia perse-

uerauerunt in malitia deleri sunt diuina iustitia. Populus autē

dei, quibus promissio facta est, partim

corripiebatur, & cōsolabatur, dū disciplinam dei perciperet.

Postquam euāgeliū dei spreuerunt, & filiū dei crucifixerunt,

inimici facti sunt, & ideo de terra sua eie-

cti sunt per orbē disperfi, ut tandem cor-

rigatur, et saluentur. E

Persecutores quoque, cū Christi confessores cruciabant, patiē-

tia eorū instrui possent, ut idololatriam dimitterent, & Christi-

aniam recipere religionē. Sed sicut hi

per pœnas temporales consecuti sunt eternam gloriam, ita

hi post parua gaudia † possunt.

eternam recipiunt miseriam.

29 c *Cum ergo, &c.* unde: *Malta flagella peccatores, sperantem autem in domino miseri.*

30 Psal. 31. c.

Iacob. 2. c.

a Insensate F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cui cura est de omnibus. nam diuina prouidentia ad omnia se extendit, quantumcunque minima. Cetera patent.

Diuisio.

2 Cum ergo. Hic consequenter declarat dictum suum affirmatiue, & diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secundò, ex hoc infert triplex corollarium, ibi: *Docuisti autem.* Declarat autem, quod supra dictum est de punitione Chananæorum, ex hoc, quod deus est iustitia, & bonitas per essentiam, propter quod non potest aliquid facere, nisi pie, & iuste, ideo dicitur: *Cum ergo sis iustus.* per essentiam.

3 *Ipsū quoque.* considerando suam innocentiam.

4 *Condemnas.* id est, punis aliquando ad suæ patientiæ probationem, sicut patet de sancto Iob.

5 *Et exterum.* id est, extraneum.

6 *Æstimas a tua virtute.* i. æstimari pmittis, unde amici Iob reputabant ipsum peccatorem, & a deo alienum, eo quod videbatur eū sic flagellatū, ut in libro Iob plenius fuit declaratū.

7 *Virtus enim tua.* id est, potentia tua.

8 *Iustitia initium est.* nam per omnipotentiam suam iustificat impium. Nā sicut dicit Aug. Maius est iustificare impiū quam creare cælum, & terram, & quia iustitiam dei semper concomitatur misericordia, ideo subditur. 9 *Et ob hoc,* quod do. omnium es, omni. te par. fa. nam semper punit citra condignum, etiam in dānatis. 10 *Virtutem enim ostendis.* i. potentiam tuam infinitam. 11 *Tu qui non crederis.* ab idololatriis. 12 *Esse in vir. con.* i. simpliciter perfectus. Infideles enim, & idololatræ negantes deum verum, non credebant ipsum esse simpliciter perfectum.

13 *Et hos, qui te nesciunt.* id est, infideles.

14 *In audaciam traducis.* id est, traduci permittis de peccato in peccatum. ex hoc enim, quod deum ignorant, audacter peccant.

15 *Tu autem dominator virtutis.* id est, in virtute perfectus.

16 *Cum tranquillitate indicas.* id est, modeste punis.

17 Et

17 *Et cum magna reuerentia disponis nos.* non statim peccata puniendo, sed ad poenitentiam expectādo. Et subdit causa.

18 *Subest enim tibi cum volueris posse.* scilicet peccata punire.

19 *Docuisti autem.* Hic ex dictis infert triplex corollarium.

Primum est, quod per hoc, quod deus in puniendo semper se habet iuste, & pie, dedit exemplum iudicibus huius mundi, ut etiam sic se habeant subditos puniendo. Et hoc est, quod dicitur: *Docuisti autem populum tuum.* per talia opera iusta, & pia.

20 *Quoniam oportet.* id est, benignum iudicem secularem.

21 *Et bonæ spei.* hic ponitur secundum. per hoc enim, quod cum misericordia puniuit Chananæos, dedit spem filiis Israel cōlentibus ipsum, consequēdi ab eo maius bonum, & hoc est, quod dicitur: *Et bonæ spei fecisti filios tuos.* id est, Hebræos. unde Exo. 4. f. *Filius meus primogenitus Israel.*

22 *Quoniam iudicans.* id est, puniens.

23 *Das locum in peccatis, &c.* Chananæis, ut patet ex prædictis, & ex hoc arguit dicens.

24 *Si enim inimicos seruorum, &c.* id est, Chananæos, & Aegyptios.

25 *Et debitos morti.* id est, obligatos morti propter peccata sua enormia, ut dictum est supra.

26 *Et liberaisti.* pœnam in parte differens, ut haberent tēpus poenitendi. 27 *Cum quanta diligentia iudicasti, &c.* i. punisti Hebræos modeste, & pie eorum punitionem ordinans ad eorum emendationem. 28 *Quorum parentibus, &c.* id est, Abraham Isaac, & Iacob, quib⁹ facta fuit dei pmissio. 29 *Cum ergo.* Hic ponit tertiū corollarium, & scđo declaratur quoddā dictū, ibi: Vnde & illis. Circa primū cōcludit ex prædictis circa Hebræos, & eorū aduersarios diuersum diuinę punitiōis modū. nā vnus mod⁹ est medicinalis, alter nō, quātū ad ob-

stinatos in malo, & hoc est, qđ dī. *Cum ergo das nos, &c.* i. flagellas nos ad nostrā correctionē, sicut verberat magister discipulū, & pater filiū. 30 *Inimicos nostros.* in malo obstinatos.

1 Multipli-

A *In senfate. ut qui no-
lebāt creatorē agno-
fcere, & honorare, di-
gne traditi in repro-
bum sensum, facerēt
ea, quæ non conue-
niunt, contumelijs
afficiētes corpora sua
in semetipfis: quia com-
mutauerunt veritatem
Dei in mendacium, &
seruiērunt creaturæ po-
tius, quam creatori.*
B *Qui autem ludibrijs,
&c. id est, qui a deo
flagellati nō sunt cor-
recti, condignam dā-
nationē experti sunt.
ad hoc corripit deus,
ut emendet. Qui au-
tem ingratus, & im-
patiēs murmurat, de
tempo-*

Roma. i. c.

† correpti.
- euz patieba-
tur, moleste fe-
rebant.
1942.

multipliciter flagellas, ut bonitatē tuam cogitemus iudican-
tes, & cum de nobis iudicatur, speremus misericordiā tuam.

a *Idolatrias.*
**Vnde & illis, qui in vita sua insensate, & iniuste vixerunt, per
hæc quæ coluerunt, dedisti summa tormēta. Etenim in erro-
ris via diutius errauerunt, deos æstimantes, hæc quæ in ani-
malibus sunt superuacua, infantium insensatorum more vi-
uentes. Propter hoc, tanquam pueris insensatis iudicium in-
derisum dedisti. Qui autem ludibrijs, & increpationibus nō
sunt correcti, dignum dei iudicium experti sunt. In his e-
nim, quæ patiebantur, moleste ferebant, in quibus patiētes
indignabantur. Per hæc t quos putabant deos, in ipsis cum
exterminarentur, videntes illum quem olim negabāt se nos-
se, verum deum agnouerunt. Propter quod, & finis condem-
nationis illorum veniet super illos.**

temporali tormen- D
to ducitur ad æter-
num.
c In his enim, & cat.
Rab. Gentilitas dum
idolis seruiebat, deos
esse putabat, quorum
persuasionibus peri-
bat. Ideo diuersis pœ-
nis afficiebatur. Vn-
de plurimi deum ve-
rum quem in bene-
ficijs credere nolue-
runt, in iusto iudicio
omnipotentē agno-
uerunt. Dominator
enim omnium, aut hic
per penitentiam cō-
uersis misericordiam
impendit, aut incor-
rectis æternam pœ-
nam infligit.

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Multipliciter flagellas. Primo pœna temporali, ut per hoc fi-
vellēt, possent a malitia mutari, ut predictū est. Sed quia abu-
sunt per obstinationem. secundo flagellati sunt per pœnam
æternam. 2 Ut bonitatem tuam cogitemus iudicantes. id est, ut
cum alios punimus, hoc faciamus modeste exemplo bonita-
tis tue. 3 Et cum de nobis iudicatur. id est, cum pœna nobis
infertur. 4 Speremus misericordiam, & reuertentes ad te pœni-
tētiā. 5 Vnde & illis. Hic consequenter declarat quod-
dam dictum, scilicet, quod pœna temporalis obstinatorum
non est medicinalis, quia per hoc non euadunt æternum in-
teritum. Et primo ponit suam declarationem. Secundo re-
mouet quandam falsam responsionem, ibi: Per hæc quos puta-
bant. Circa primum dicitur: Vnde & illis, qui in vita sua insensa-
te, quantum ad deum. 6 Et iniuste, quantum ad proximos.
7 Vixerunt, usque ad mortem. 8 Per hæc, quæ, &c. id est,
propter cultum idolorum, quem insensate etiā vilibus crea-
turis exhibuerunt, ut habetur infra. 9 Dedisti summa, &c.
id est, æterna. 10 Etenim in erroris via diutius erra, id est, per
totam vitam. 11 Deos æstimantes hæc, quæ in, &c. id est, ho-
minibus inutilia, sed magis nocua, ut serpentes, vespertilio-
nes, & talpas, ut dictum est supr. 12 Infantia insensa, more vi-
id est, bonum a malo non distinguentes. 13 Propter hoc
tanquam pueri insensati, &c. inferendo eis pœnam, per quā deri-
sibiles reddebantur, ut cum Aegyptij ramis, & cymphicibus
grauiter affligebantur, & Chananæi vespis pungentibus vul-
nerabantur. 14 Qui autem ludibrijs, & increpationibus, istis.*

Diuisio.

15 *Non sunt correcti, sed magis obstinati. 16 Dignum dei
iudicium, id est, pœnam æternam. 17 Experti sunt, & subdit
huius causam dicens: 18 In his enim, quæ patiebantur, a ra-
nis, & vespis, & huiusmodi. 19 Moleste ferebant, id est, im-
patienter. 20 In quibus patientes. non a patientia, sed a
passione, ut sit sensus: In quibus passionibus, & plagis.
21 Indignabantur, contra deum blasphemantes ipsum. Simi-
le dicitur Apo. 16. b. Et blasphemauerunt nomen dei, habē-
tis potestatem super has plagas.
22 Per hæc. Hic consequenter remouet quandam respon-
sionem falsam, quia posset aliquis dicere, quod propter hoc
punitionem dei ferebant indignanter, & moleste, quia noti-
tiam eius non habebant. hoc remouet per hoc, quod viden-
tes deos suos destrui per filios Israel, quib⁹ deus præceperat
deos Chananæorum destruere. Exo. 34. Cognouerūt, q de⁹
Hebræorum erat potentior dijs suis, & sic eū cognouerunt,
non tñ adorauerunt, sicut ad Ro. 1. c. dicitur de philosophis.
Qui cum deum cognouissent, non sicut deum glorificauerunt, aut gra-
tias egerunt, &c. & hoc est, quod dicitur: Per hæc quos pū-
ideit, inter eos. 23 Cum exterminarentur. a filijs Israel.
24 Videntes, id est, aliquantulum cognoscentes.
25 Illum quem olim negabant. scilicet deum Heb.
26 Verum deum agnouerunt. per effectum, ut dictum est, non
tamen sicut deum glorificauerunt. ideo subditur.
27 Propter quod, & finis condemnationis. id est, pœna æterna.
28 Veniet super illos. scilicet in finali iudicio, quando crucia-
buntur in anima, & corpore pœna gehennæ.*

Diuisio.

CAP. XIII.

a *Ani autem, &c. Aug. Vanitas vanitatum, & omnia vani-
tas. Quæ homini abundantiā in omni labore suo quo laborat sub
sole. Et cū ex hac sententia connecteret cetera, cōmemorās
grūnas, erroresque vitæ huius, & euanescentes interea tem-*

Aug. lib. 20.
de ciuita. dei,
cap. 3.

Eccle. 2.

V *Ani autem sunt omnes homines, in quibus non
subest scientia dei, & de his, quæ videntur bona,
non potuerunt intelligere eum, qui est. Neque operibus*
c *ergo vanitas hominū, qui pro creatore creaturas venerātur.
d Neque ope. Alij ignē colebant, quem Vulcanū vocabant,
alij ætherē, vel aerē, quē Iouē, & Iunonē dicebāt, alij nimiam
aq̄, i. Neptunū, alij gyrū stellarū, qui diuersis figuris aialium,
com-*

CAP. XIII.

a *Vniuersa vanitas omnis homo viuens, magis ergo vani sunt, qui creatorem
non agnoscunt.*

b *Scie ita. Timor, scilicet, & reuerentia. Vnde: Ecce timor
dñi, ipse est sapientia, & recedere a malo intelligentia. Rece-
dit enim a malo, qui recedit a cultura idolorū. Deū timet, q̄
mādata eius custodit. quia initium sapientiæ timor domini. Intellectus*

Eccle. 1. c.

Psal. 110. b.

omnib. facientibus eum.

c *De his. operibus,
scilicet hominis po-
tuerunt cognoscere
bonū artificē, qui pro-
priū est, quia immuta-
bilis, & semper idem
semp in se manēs, re-
git omnia. Vanissima*

Dii Gentilū.

positiones

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

V *Ani autem sunt, &c. Hæc est pars incidentalis, in qua occasio-
ne idolatriæ Chananæorū tractat gñaliter de ido-
latria oīum gentiū. Et diuidit in duas partes. Nā primo re-
probat idolatriā gētiū. Scđo cōmendat latrā Iudæorum,
c. 15. Prima in duas, quia primo reprobat idolatriā exhibi-
ta mirabilib. creaturis. Scđo exhibita imaginibus fabricatis,
ibi.*

Diuisio.

ibi: *Inflicies aut sunt. Prima adhuc in duas, quia primo idolo-
latria dicta declaratur. Secundo reprobat, ibi: Quorum, & se
specie. Circa primum dicitur: Vani autem sunt, id est, a veritate
vacui. 2 Omnes homines, & isti sunt idololatræ carētes noti-
tia veri dei. 3 Et de his, quæ videntur bona. per participatio-
nē, sicut sunt sol, & luna, & huiusmodi, ex quorū influencia
nobis pueniunt bona. 4 Non potuerunt intelli. eum, qui est.
scilicet bonus per essentiam. 5 Neque operibus. diuinis.*

1. Atten-

C positiones, & cursum distribuebāt astrorum, alij solem, quē
A Phœbum vocabant, alij lunam, idest, Dianam.

Rab. Dupliciter peccant. Primū, quia elementa, idest, dei opera deo præferunt. Deinde, quia elementorū figuras sub humana specie colunt. Soli enim, & lunæ humanā figurā tri-

bunt. Igne quoque, & terræ, & mari, quē illi Vulcanum, Vestam, Neptunumque vocant, non tamen ipsis elementis in a-

B pertis sacrificāt. Tāta enim cupiditas imaginum homines tenet, ut viliora sint, quæ vera sunt. Auro, scilicet, & gemis delectantur, horum nitor perstringit oculos. Sine his non putant esse religionem. In his ergo auaritia, & cupiditas colitur. Credūt deos amare, quod ipsi amant, propter quod fiunt furta & latrocinia, & bella

consecrant dijs manubias, & rapinas, qui valde imbecilles sunt, si cupiditatib. subiecti sunt. Cur. n. cælestes putantur, si terrena desiderant, vel beati si indigent, vel incorrupti si in his delectantur, in quibus cupiditas hominis damnatur?

Augu. sermo. 55. de verbis Domini.

C *August. Deum esse quandā vitam æternam, immutabilem, intelligibilem, intelligentem, sapientem, sapientes facientē, nonnulli ēt huius sæculi philosophi viderunt, veritatē fixā, stabilem, indeclinabile, ubi sunt omnes rationes rerū omnium creatarū. Viderunt quidem, sed de longinquo, viderunt, sed in errore positi, & idcirco ad eā tam magnā, & ineffabilem, & beatificā possessionem, qua via peruenitur, non inuenerunt. Nā quod viderunt etiam ipsi (quantum videri ab homine pōt,) creatorem p creaturā, factorem per facturā, fabricatorem mundi per mundū, Paulus Apostolus testis est cui utique debent credere Christiani, Ait enim cum de talibus loqueretur, *Reuelatur ira dei de cælo super omnem impietatem*. Ista ut recognoscitis, Apostoli Pauli verba sunt. *Reuelatur enim ira dei de cælo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum, qui veritatem in iniquitate detinent*. Nunquid dixit eos non detinere veritatem? Sed veritatē in iniquitate detinent.

Rom. 1.

D nent. Bonum est, quod tenent, sed malū est ubi tenent. *Veritatem in iniquitate detinent, &c.* Vnde ergo detinent veritatē vel in ipsa iniquitate? Audite quod sequitur, & ostendit. Quia quod notum est dei, inquit, manifestū est in illis. Deus enim illis manifestauit. Manifestauit illis quibus legem nō dedit? Audi

di quomodo manifestauit, *Inuisibilia enim eius per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*. Interroga mū di ornatum, cœli fulgorem, & cæ. & vide si non tanquam tibi respondent, Deus nos fecit, &c. Ostendit de Apostolo, & sicut ostendisti nobis unde potuerunt peruenire ad cognitionem dei, quoniam inuisibilia eius per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, ita nūc ostende quomodo dicentes se esse sapientes stulti facti sunt.

E † constituit.

Audi. *Quoniam immutauerunt, ait, gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium*. Figuras enim istorū animalium sibi deo pagani fecerunt. Inuenisti deū, & colis idolū. Inuenisti veritatem, & ipsam veritatem in iniustitia detines. Et quod per dei opera cognouisti, per opera hominis perdis. Totū considerasti, cœli, terræ maris elementorūque omnium ordinem collegisti, istud nō vis attendere, quod mūdus opus est dei, idolum opus est fabri. Si faber idolo, sicut dedit figuram, daret & cor, ab ipso idolo faber adoraretur. Quomodo enim, o homo, faber tuus deus est, sic homo idoli faber est.

F a Sed tamen adhuc in his minor est querela. Hinc Paulus ait: *Reuelatur enim ira dei de cælo super omnem impietatem eorum, qui veritatem dei in iniustitia detinent, quia quod notum est dei, manifestum est in illis, &c.* Notitia dei ex mundi fabrica percipit. Vt enim deus inuisibilis ex inuisibilibus cognosceretur, opus ab eo factum est, quod opificem manifestaret, ut deus omnium intelligeretur, qui hoc fecit, quod non possunt alij. Sed cum cognouissent, non sicut deum glorificauerunt, sed enauenerunt in cogitationibus suis.

Roma. 1. b.

Hebr. 1. 1. a.

Roma. 1. c.

a Infelices

NICOLAUS DE LYRA.

1 Attendentes agnouerunt quis esset artifex. scilicet deus verus, qui licet a priori nō possit cognosci, cognoscibilis tamen est a posteriori, scilicet ab effectibus.

2 Sed aut ignem, quem Vulcanum dicebant.

3 Aut spiritum, idest, purum ætherem, vel aerem, quem vocabant Iouem.

4 Aut citatum aerem, idest, mobilem quem dicebāt Iunonē.

5 Aut gyrum stellarum, idest, signa in zodiaco reuoluta, quæ deos dicebant. vnde de signo Geminorum dicebant, quod erant Castor, & Pollux in deos translati, & sic de similibus.

6 Aut nimiam aquam, quam Tethim vocabant.

7 Aut solem, & lunam, quos vocabant Phœbum, & Dianam.

8 Rectores orbis terrarum deos putauerunt. id est, crediderunt esse deos mundum regentes.

9 Quorum. Hic cōsequenter dictus error remouetur, & primo remouetur erronea opinio. secundo, quædam insufficiens excusatio, ibi. Sed tamen. Circa primum dicitur.

Quorum, scilicet solis, & lunæ, & huiusmodi.

10 Et si specie, idest, pulchritudine.

11 Delectati deos putauerunt, eos esse, ut dictum est.

12 Sciant, quasi dicat, & hoc deberent statim scire.

13 Quanto his dominator eorum. idest, deus qui est causa prima omnium.

14 Speciosior est, nam eius pulchritudo excedit in infinitum quod probatur cum subditur.

15 Speciei enim generator, i. pulchritudinis vniuersæ autor.

16 Hæc omnia constituit, & per consequens eorum pulchritudo in ipso excellentius in infinitum præexistit.

17 Aut si virtutem, & opera eorum, quæ faciunt in transmutatione creaturarum.

18 Mirati

18 Mirati sunt, tanquam quædam excellentia intellectū nō fuit. **19** Intelligant ab ipsis, i. intelligere debent ab istis.

20 Quoniam, qui hæc fecit, scilicet deus, qui ab omnibus dicitur prima causa.

21 Fortior est illis. nam eminentiori modo omnia cōtinet creata, ideo subditur.

22 A magnitudine enim speciei, & creaturæ, idest, pulchritudinis vniuersæ.

23 Cognoscibiliter poterit creator horum videri. nam per effectus potest in cognitionem causæ deueniri. **24** Sed tamē.

Hic remouet quædā excusatio, qua posset aliquis dicere, quod laborantes in cognitione creaturarū possunt excusari, si nō cognouerūt deū, qui excedit creaturas in infinitū, quod excluditur hic per hoc, quod licet per creaturas non possit cognosci deus quātū ad distinctionē personarū diuinarum, potest tñ per eas cognosci quātū ad essentialia attributa, s. potentia, sapientia, & huiusmodi, in quib. improporcionabiliter transcendit oēm naturā creaturarū mundi. Et hoc est, quod dicitur.

Sed tamen adhuc in his, qui coluerunt creaturas excellentes tanquam deos, ut solem, & lunam, & huiusmodi.

25 Minor est querela, quam in illis, qui coluerunt serpentes, & vilia animalia.

26 Et hi enim fortasse errant deum quærentes. & ideo creaturis eminentibus deitatem false attribuentes.

27 Etenim cum in operibus illius conuersentur, ordinem creaturarum meditando.

28 Inquirunt, & persuasum habent, idest, pro vero tenent.

29 Quoniam bona sunt, quæ videntur, scilicet sol, & luna, & alij notabiles creature, sed per hæc eorum creatorem noluerunt cognoscere, ideo subditur.

30 Iterū, quæ vere sunt culpabiles. Cuius cā subdit, cum dicitur.

1 Si enim

A *Infelices, &c.* Qui scilicet deos honorant, ut aurum oculis hauriāt, & nitorē leuigari marmoris, vel eboris, aut insignes gēmis, & colorib. vestes, & quanto ornatoria sunt templa,

† potuerunt.

cra, tanto plus maiestatis habent, vel habere dicunt. Religio ergo est, vel credit, quod cupiditas humana miratur.

b *Aut si quis ar.* Rabanus. Insultat sapientia his, qui colūt idola, ut intelligāt, quā perniciosum sit omnipotentem deserere & figmēta adorare.

† seauerit.

Esa. 44. b.

B *mauit Deum, & sculptile conflauit ad nihilum.* Ecce omnes participes eius confunduntur.

horatius primo sermo.

Hinc Flaccus ait, Olim truncus eram, ficulus inutile lignum, Cum faber incertus scamnū faceret ve Priapum, Ma-

† vt.

luit esse Deum. Quicquid autem de idolis dictum est, potest referri ad hæreticorum principes. Qui simulacra dogmatū suorum artifici corde componūt, & venerantur, quæ fecerunt. Nec sufficit error proprius, nisi simplices decepterint, qui quæstum putant pietatē, & deuorant

C domos

domos viduarum, & abutētes vulgi imperitia, arte dialectica, quasi ascia, terebro, lima, runcina, formāt deum suum, & cudunt malleo, atq; inaurāt rhetorica venustate, quorū deus

D

venter est, & gloria in confusione eorum.

Philip. 3. d.

c *Non erubescit lo-*

Augu. de verbis Domini ser. 29.

qui cum illo, qui sine ani-

ma est. & Augustin.

deus aureus, & deus

ligneus ad pretiū di-

spares sunt, ad hēre

oculos, & non vide-

re pares sunt, fratres

sunt. Ecce qualibus

E † vt le.

docti homines Ro-

man custodibus cō-

miserunt habētibus

oculos, & non vidē-

tib. Aut si Roman

seruare potuerunt,

quare ipsi ante perie-

runt? Inquirunt, Tūc

perijt Roma: tamen

perierunt. Non in-

quiunt, ipsi perierūt

sed simulachra eorū

Quomodo ergo cu-

stodirēt tēcta vestra,

qui non potuerunt

custodire simulacra

sua, &c. Et illud, qđ

dicunt non est verū,

quia continuo dijs

pditis Roma capta

est, afflicta est. Pro-

sus non est verum.

Ante simulachra ip-

sa euerfa sunt, & sic

uicti sunt Gothi cū

Rhadagaifo.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Si enim tantum potuerunt scire.* per rationem naturalem.

2 *Vt possent aestimare seculum.* id est, cognoscere creaturarum ordinem.

3 *Quomodo huius dominum.* scilicet seculi.

4 *Facilius non inuenerunt.* q. d. debuerūt statim inuenire. Nā omnia mutabilia oportet ad vnū primū principiū immutabile reducere, aliter esset processus in infinitū, quod est impossibile, cum igitur oēs creaturæ visibiles sint mutabiles aliquo modo, potuerunt venire ex illis ad cognitionem primi

Philosophus.

motoris oīno immobilis, sicut Philosophus deducit 8. Physi.

Diuisio.

5 *Infelices autem sunt.* Hic consequenter reprobatu idola tria imaginib. exhibita. Et diuidit in tres partes, quia primo reprobatu imaginū fabricatio. secundo earū adoratio, ibi. *Et de substantia.* tertio adoratiōis inchoatio. se. c. ibi: *Initium enim.*

Circa primum dicitur: *Infelices.* id est, priuati vera felicitate.

6 *Et inter mortuos spes illorum est.* quia nulla spes est de eorum salute, quandiu sunt tales.

7 *Qui appellauerunt deos opera, &c.* idola namque quantū ad figuram fiunt per artem, materia vero est res naturæ, ut aurum, & argentum, & reliqua de quibus fiunt idola.

8 *Opus manus antiquæ.* hoc additur. nam idola ab antiquo facta in maiori reuerentia habebantur. vnde & aliqui simplices Christiani aliquas imagines antiquas crucifixi, quæ dicuntur factæ a Nicodemio, magis reuerentur.

Imago Nicodemii.

9 *Aut si quis artifex faber.* scilicet lignarius. **10** *De sylua lignū rectū secuerit, & huius.* id est, perfecte radat. **11** *Fabricet vas inutile.* Sic est in libris correctis, id est, valde utile, ut dicunt aliqui, & adducunt pro simili dictum Virgilij: *Nunquam imprudentibus imber Offuit,* id est, valde prudentibus. Posset aliter dici, scilicet, quod sint ibi duæ dictiones. Vas in utile, id est, factum ad vtilitatem humanam. ideo subditur.

Vir. in geo.

12 *In conuersatione vitæ.* in qua necessaria sunt multa vasa lignea.

gnea.

13 *Reliquias autem huius operis.* id est, dolaturis.

14 *Ad preparationem.* id est, ad coquendum escas.

15 *Et reliquum horum.* id est, residuum ligni.

16 *Quod ad nullum usum facit.* quia non est aptum ad uas aliquod fiendum.

17 *Lignum curuum, &c.* id est, nodis.

18 *Verticibus plenum.* de tali vero ligno aliquando fit imago, eo quod est magis durum.

19 *Sculpat diligenter per vacuitatem suam.* id est, ab eo factam, nam sculpendo facit aliquas vacuitates in ligno. Cætera patent vsque ibi: **20** *Illud comparet.* id est, adaptet, vel assimilet. **21** *Perliniens rubrica.* id est, colore rubro.

22 *Et rubicundum faciens fuco.* id est, pictura.

23 *Et omnem maculam, quæ in illo est perliniens.* colorib. ad hoc aptis. Aliqui libri habent hic: Terra, sed non est in libris correctis. **24** *Et faciat ei dignam habitationem.* id est, locum ubi reponatur. Cætera patent.

25 *Et de substantia sua.* Hic consequenter reprobatu imaginum adoratio. Et primo pro negotijs in rebus terrenis. Secundo pro negotijs marinis, c. seq. Circa primum dicitur.

Et de substantia, id est, de diuitijs.

26 *Votum faciens.* idolo, ut exaudiat eum.

27 *Inquit.* i. petit ab eo diuitias, filios, & nuptias filiorum.

28 *Non erubescit loqui cum illo, &c.* quasi dicat deberet erubescere.

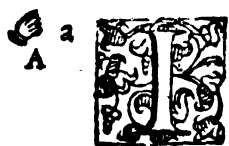
29 *Et pro sanitate quidem.* obtinenda, uel conseruanda.

30 *Infirmum deprecatur.* Hic accipitur infirmitas large pro impotentia, nam idolum non potest se iuuare. Infirmitas enim proprie est in animalibus tantum, sicut & sanitas.

31 *Et pro vita.* conseruanda.

32 *Mortuum rogat.* id est, carens vita. Nam proprie loquendo mortuus non dicitur, nisi qui vixit. Cætera patent.

CAP.

CAP. XIII.

Terum alius nauigare, &c. Hæc quoq; cōtra idolatriam dicunt. Maxima. n. vēcōrdia est, vt homo ad imaginē dei editus rōnabilē ab ipso habens animā, qua excogitauit quomodo trā

fīret fluctus, nauem fabricans secundum artis suæ peritiā, non honorat illū, qui hāc sibi dedit scientiam, & inuocet idolum, quod simili arte, & maiori vanitate formauit. Cū enim maior sit, qui fecit, quā quod fit, facturā suā adorare insanire est.

† Tu autem pater prouidentia ab initio cuncta gubernat. Nauigatio Deo.

Lignū, per quod fit iustitia. Per manus aut, quod fit idolum maledictū est, & ipsum, & q fecit illud, quia ille quidē operatus est, illud autem cum esset fragile, deus cognominatus est. Similiter autem odio sunt Deo impius, & impietas eius.

Per mare. *Diluuio.* *Seminarium humani generis.* *Arca.* *Potentia, vel filio.* *Crucis, quo reparatus est orbis terrarum.*

Quoniam dedi. *Is-* *Exod. 14. c.* *lof. 3. c.* *raclitas per mare rubrum sicco vestigio traduxit dei potentia, & Iordanis aquas diuisit, vt terrorē incuteret gentibus exterminandis, fidelibus quoque inter seculi.*

fluctus, & persecutiones, præparat semitam fidei, & constantia, vt transeant illæsi, nec est humani solatij opus, vbi deus ostendit mirabiles effectus virtutis suæ.

Sed vt non essent, &c. Creator dedit scientiā creaturæ suæ, qua sibi in pñenti consuleret, vt eius volūtati deferuieret. Vnde de Noe arcā facere iussit, in qua ipse, & progenies eius saluaretur, & cæ. animantia ad restaurationē orbis reseruarentur, cū genus humanū pro iniquitate sua diluuio deleretur. Vnde

Petr. 3. d. *In qua pauci. i. octo animæ saluæ factæ sunt per aquā, qd et nos nūc similis formæ saluos fecit baptisma, &c.* Arca de lignis leuigatis cōstructa, ecclesiā significat, q fit de collectione fidelium

Mat. 7. b. *artificio pñicatorū. Pauci, i. octo animæ saluæ factæ sunt per aquā mūdo peunte, quia ad cōparationē reproborū paruus numerus est electorū. Pauci. n. sunt, qui viam vitæ inueniūt.*

Aqua diluuij extra positos occidit, qd hereticū licet habere baptismi sacramentū, ipsæ aq demergunt ad inferos, q arcā leuauerunt

leuauerūt ad celos. Octonarius quoq; significat ecclesiā, q. D in sacramēto dominicę resurrectionis percipit lauacrū baptismi. Vt sicut ipse resurrexit a mortuis p gloriā pñis, ita & nos in nouitate vitę ambulem⁹ aqua regenerationis abluti. Hinc Ieremias; Stultus factus est omnis hō a scientia sua, confusus est factor in scul-

CAP. XIII.

Terum alius nauigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiēs, ligno portante se fragilius lignum inuocat Il lud enim cupiditas acquirēdi excogitauit, & artifex sapiētia sua fabricauit.

† Tu autem pater gubernas prouidentia, quoniam dedisti in mari viā, & inter fluctus semitam firmissimam, ostendens quoniam potēs

es ex omnibus sanare, etiā si sine rate aliquis adeat mare. Sed vt non essent vacua sapientiæ tuę opera, ppter hoc etiam, & exiguo ligno credūt homines aīas suas, & trāseuntes mare,

per ratē liberati sunt. Sed ab initio cū perirent superbi gigantes, spēs orbis terrarū ad ratē confugiēs, remisit seculo semen

natiuitatis, quæ manu tua erat gubernata. Benedictū est enī lignū, per quod fit iustitia. Per manus aut, quod fit idolum maledictū est, & ipsum, & q fecit illud, quia ille quidē operatus est, illud autem cum esset fragile, deus cognominatus est. Similiter autem odio sunt Deo impius, & impietas eius.

igitur amatoris mei flagella graui laceratione maffificant, & lēdēdo cōturbāt. Si me amplexib. flagellorū torquet, qui amat, iā partes odij falsus amor exercet, tam malo oderit ne torqueat, amo caue ne oderit, roga vt amare dignet. Amor enim emendat, odiū vero suppliciū comminatur. Amor disciplinā consuevit impendere, odiū vero dictante sententia reatū excitare, quod odiū natiuitate humani generis ex deo in hominē propagat. Et ideo est hominis, quod odit, aut ira fecit: Deus odit dū offenditur, irascitur dum non rogatur offensus. In odium. n. sui prouocat dominum, qui factis odibilib. se odibilem facit, & offensum rogare contemnit. Cæterum amat deus hominem, vt artifex fabricā, sed odit mala opera quibus fabrica vrgetur in lapsum, & cogitur in labi-

nam. Et quia mala opera odit, malorum operum non potest amare factorem, sicut Salomon sanctissimus protulit, Odio sunt, inquit, Deo impius, & impietas eius.

a Propter

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

Terum alius. Hic consequenter reprobatur venerationē idoli pro negotijs marinis. Et primo ponitur hæc reprobatio. Secūdo declarat ad quid valet nauigatio, ibi: *Sed vt non essent.*

Circa primum dicitur. 1 *Iterum alius nauigare cogitans.* 2 *Ligno por. se. i. nau.* 3 *Fragilius lig. i. idolum ligneum, quod ad nihil est vtile.* 4 *Inuocat. vt nauigationem suam dirigat.* 5 *Illud enim. idest, idolum.* 6 *Cupiditas acquirēdi. pecuniam.* 7 *Excogitauit. vnde Act. 19. c. dicitur, quod Demetrius faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus magnum quæstum.* 8 *Tu autem pater. cælestis.*

9 *Proui. &c. hominum nauigationem, & non ipsum idolū.* Quod probatur per hoc, quod etiam sine naui filijs Israel dedit vitam in mari. Exo. 14. & hoc est, qd dñ. 10 *Quoniam de. & patet ex dictis litera.* 11 *Sed vt non es.* Hic consequenter ostenditur nauigationis vtilitas. Et primo facit propositum. secūdo concluditur fabricationis idoli malum, ibi: *Per manus.* Prima in duas secundū duplicē vtilitatem. secūda, ibi: *Sed & ab initio.* Vtilitas vero prima est, quia per nauigationē homines deferunt illa qua abundant in vna terra ad aliam, vbi est talium penuria, & sic terrarum releuantur indigentia, & hoc est, quod dicitur: *Sed vt non essent vacua, &c.* Creaturas enim inferiores fecit deus propter hominem, & ideo si non deferuierent eius necessitatibus, viderentur esse vacuę quantum ad hoc in suis vtilitatibus. Per nauigationem vero

tunt istę vtilitates, vt dictum est, ideo subditur.

12 *Propter hoc etiam. idest, naui, quę est valde parua respectu magnitudinis maris.*

13 *Credunt, &c. idest, exponunt vitam suam.*

14 *Et transeuntes mare. vt per merces nauticas releuentur necessitates humane.*

15 *Per ratem, & libe. sunt. Sed ab initio.* Hic ponitur secunda vtilitas, quę fuit tempore Noe, qui cum vxore, & filijs, & eorum vxoribus per nauem liberatus multiplicauit post diluuium genus humanum, & hoc est, quod dñ. *Sed ab initio. i. a prima mundi ætate, quę ab Adā durauit vsque ad diluuium.*

16 *Cum peri. super. gi. propter quorum peccata principaliter inundauit diluuium, ad quod denotandum dicitur, Ge. 7. a. Gigantes autem erant super terram in diebus illis.*

17 *Spes orbis terrarum. idest, Noe cum personis dictis.*

18 *Ad ratem confugiens. id est, ad arcam.* 19 *Remisit seculo semen natiuitatis. quia per ipsum, & eius filios multiplicatū fuit post diluuium genus humanum.* 20 *Quæ manu tua erant gubernata. scilicet dicta arca.*

21 *Benedictum est enim lignum. idest, arca illa de lignis facta.*

22 *Per quod fit iustitia. nam impijs pereuntibus, per eam iusti fuerunt saluati, quod erat iustum.*

23 *Per manus.* Hic consequenter concluditur ratio idoli malum, cum dicitur: *Per manus autem, quod fit. id est, idolum manu factum.* 24 *Maledictum est, & ipsum, & qui fecit illud, & subditur causa cum dicitur: Similiter autem odio sunt Deo impius, & im. e. id est, fabricator idoli, & idolum ab eo factum, nam vtrunque est causa idololatrię.*

1 Etenim

A *Propter hoc.* Non est ignoscendum idolis, vel eorum inhabitatoribus, id est, demonibus, quia homines ad imaginem dei factos ab ipso retrahunt, & in erroris muscipula subuertunt. Hæretici quoque, qui homines seducunt, districtum non euadent iudicium.

b *Initium.* Pessimū enim genus est fornicationis, quo anima recedit a deo, & fornicatur cum idolis, vel diuini dogmatis veritatem relinquit, & sequitur falsitatem hæreticæ prauitatis, vel opinionis.

Col. 3, 2. Hinc Paulus auaritiā idolorum seruitutem appellat. Unde constat omnem malam concupiscentiam fornicationem vocari, quā anima relicta superiori lege inferiorum voluptate turpi naturarum quasi mercede prostituta, vel prostituta corrumpitur.

Psalm. 11, 2. *Non enim.* Disperdet dominus vniuersa labia dolosa, & omnes, qui loquuntur mendacium.

Iere. 10, b. Hinc Ieremias: Dii, qui celos, & terram non fecerunt, preceant de terris, & c.

Lactantius lib. 1. Lactantius Propter hominum stultitiā, & prauitatem, qui agrestem vitam sine ullo rectore vivebant, homines ipsum regē, totamque gentē summis laudibus extulerunt, ut et deos appellarent, vel pro insigni virtute conualescente, vel adulatione, vel pro beneficijs. Deinde, id est, post mortem reges amicis suis magnū desiderium reliquerunt. Ideo homines simulacra eorum finxerunt, quorum contemplatione aliquod haberent solatium. Progressique longius, per amorē

memoriam

memoriam defunctorum colere cœperunt, ut beneficijs gratiam referrent, & successores eorum ad bene impetrandam allicerent, unde Cicero: Suscepit ante vitam hominum consuetudinem, ut beneficijs excellentes viros in celū fama, & voluntate tollerent. hinc Hercules, hinc Castor, hinc Pollux, hinc Esculapius, hinc liber.

D Tullius de natura deorum.

a Etenim quod factum est, cum illo, qui fecit, tormenta patietur. **b** Propter hoc, & in idolis nationum non erit respectus, quoniam creaturæ dei in odium factæ sunt, & in temptationem animarum hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. **c** Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum, & adinuentio idolorum corruptio vitæ est. Non enim erant ab initio, neque e-

¶ Ostendit unde processerunt idola.

runt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum hæc adinuenit in orbem terrarum, & ideo brevis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater cito sibi rapti filii fecit imaginem, & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra, & sacrificia. Deinde interueniente tempore, conualescente antiqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio, colebatur figmenta. Et hos quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc, quod longè essent, e longinquo figura eorum allata, euidentem imaginem regis quem honorare volebant, fecerunt, ut illum, qui aberat, tanquam præsentem colerent sua sollicitudine. Prouexit autem ad horum culturam, & hos qui ignorabant artificis eximia diligentia. Ille enim volens plus placere illi, qui se assumpsit, elaborauit arte sua,

stitate mirabiles, summa veneratione coluerunt, ut Aegyptij Isidus, Poeni, Vraniani: Romani, Quirinus, Samos, Lunonem, Naxos, Liberum, Mauri, Iuba: Latini, Faunus, Paphi, Venerem. Sic per populos, & regiones varia sacra suscepta sunt, dum homines grati esse in suos principes cupiunt. Præterea pietas eorum, qui successerant plurimum contulit ad errorem, quod ut diuina stirpe nati viderent, diuitios honores parentibus detulerunt, deferrique iusserunt

E Idolorum exordium.

F Dii gentium, qui & quorū.

¶ a Incommu-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Etenim, quod factum est, hoc non potest intelligi de idolo absolute, cum sensum non habeat per quem possit tormentum sentire, propter quod intelligitur de demone, qui colebatur in idolo, & ibi responsa dabat aliquando propter quod dicit Mat. 25, d. *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui parati estis diabolo, et angelis eius.*

2 Propter hoc, & in idolis. id est, in demonibus, in idolis habitantibus. **3** Non erit respectus, scilicet misericordie diuine, nam peccatum demonum est irremissibile. **4** Quoniam creaturæ dei, id est, demones a deo creati quantum ad naturam. **5** In odium factæ sunt, per eorum culpam, quæ non est a deo autore, sed a liberi arbitrij defectibilitate. **6** Et in temptationem animarum hominum, nam de cælo cecidi student homines impedire a sua salute. **7** Et in muscipulam, qui vincuntur temptationibus demonum. Sapientibus autem, qui viriliter resistunt, hominibus temptationes non sunt in muscipulam, sed magis in victoriam, & coronam. **8** Initium enim. Hic consequenter ponitur idololatriæ inchoatio, cuius primo ponitur initium, secundo procedens idem

Diuisio.

malum, ibi: *Et non suffecerat.* prima in duas secundum duplicem inchoationis causam, secunda ponitur, ibi: *Deinde interueniente.* prima vero causa fabricationis idolorum, & idololatriæ fuit affectus inordinatus hominum ad propinquos suos defunctos quibus fecerunt imagines ad suam consolationem, ut sic in aspectu imaginum defunctorum consolarentur. unde de Nino rege Assyriorum scribitur, quod mortuo Belo patre suo imaginem suam fecit, cui tantam reuerentiam exhibuit, ut suis delinquentibus propter refugium ad imaginem patris parceret, propter quod homines illi imagini impendere cœperunt diuinos honores, & huius exemplo alij potentes cœperunt facere suis charis defunctis imagines, quibus simile reuerentiā exhibebant. Et sicut a Belo inchoata est fabricatio idolorum, sic & ab eius nomine denominatio aliorum, propter quod aliqui idolum suum nominauerunt Bel, alij Beelzebub, secundum varietatem idiomatum. Et sicut Ninus ad sui consolationem fecit idolum patri suo, ita patres aliqui primogenitis suis ante eos morientibus fecerunt idola, & ex eadem causa. Sic ergo

Belus a Nino deificatus.

go dicitur: *Ini. e. for. i. idololatriæ, quæ est fornicatio spiritualis.*

9 Est exquisitio idolorum, id est, fabricatio eorum.

10 Et adinuentio illorum corruptio vitæ est. scilicet spiritualis, quæ consistit in vnione ad deum, quæ interruptur idololatria.

11 Non enim erant, nam a creatione mundi usque ad diluuium, & et post per magnū tempus non legitur fuisse aliquod idolum.

12 Neque erunt in perpetuum, id est, enim cessauerunt idola quasi per totum mundum. **13** Superuacuitas enim hominum, id est, defectus sapientiæ eorum. **14** Hæc adinuenit in orbem terrarum, Et subditur modus, cum dicitur: *Acerbo enim luctu.*

id est, irrationabili. **15** Dolens pater cito sibi rapti filii, ante mortem patris. **16** Fecit imaginem, ad suam consolationem.

17 Et constituit inter seruos, illi imagini exhibenda.

18 Deinde. Hic ponitur causa secunda inuentionis imaginum, nam aliqui potentes, & tyranni volentes honorari, non solum in sua presentia, sed etiam in sua absentia, fecerunt suam imaginem, mittentes eam ad loca remota, ut venerarentur in ea, sicut refert Iosephus libro antiquitatis Iudaicæ. **18.** & in libro de Iudaico bello de Caio Cesare, quod imaginem suam misit per imperium Romanum, ut adoraretur in ea.

& hoc est, quod dicitur: *Deinde, & c.* patet ex dictis litera paucis exceptis. **19** Colebantur fig. i. imagines tyrannorum. Et subditur causa. **20** Et hos quos in palam homines homines, & c. & patet usque ibi. **21** Prouexit autem, ubi ponitur alia causa quæ est adulatio artificum, & cupiditas. Nam volentes placere regibus, & tyrannis, fecerunt eis imagines pulchriores, quæ essent eorum personæ, & ex tali pulchritudine fuerunt simplices magis inducti ad colendum tales imagines, & hoc est quod dicitur: *Prouexit autem.* id est, induxit.

22 Ad horum cultum, scilicet regum, & tyrannorum in suis imaginibus. **23** Et hos, qui ignorabant, id est, simplices.

24 Artificis eximia diligentia, circa pulchritudinem imaginis. **25** Ille enim, artifex.

26 Volens plus placere, id est, regi, qui eum ad faciendum sibi imaginem elegit.

27 Elaborauit, id est, perfecte laborauit.

Iosephus.

¶ V. simili-

A a *Incommuni. no. la. & li.* Incommunicabile Dei. f. omnipotē
 Deorum sa- tis nomen, qui solus est incomprehensibilis, insensibili &
 cra ubi & quo fragili materie vel imagini ascripserunt.
 modo execu- b *Aut enim si. fa.* Sicut in sacris Saturni, cui pp odium Iouis,
 ta sint. Palladi sine respectu pietatis paruulos suos immolabat, & † Bello-

Bellona nā ipsi sacerdotes
 Quintilianus. proprio sanguine sa-
 crificabant. Vnde
 Quintilianus: Istud
 (inquit) si cogit De-
 itatus est, & si itatus
 est, non acceptat sa-
 crificia vestra.

c *Aut ob. fa. fa.* Sicut
 in sacris Isis, Aegy-
 ptiz. & Cereris Eleu-
 sinæ faciebant. Nam
 sicut ibi otiris plan-
 tu matris inquiri-
 tur, ita hic ad incestū

B patris Plutonis ma-
 trimoniū, rapta Pro-
 serpina. Quam quia
 facibus ex h. tua ac-
 cēsis, quēssisse Ceres
 in Sicilia dicitur, iō
 sacra eius ardētium
 tēdarum iactatione
 celebrabantur. Simi-

Liber. liter in sacris Liberi
 patris infaniunt, &
 magnæ matris, vbi
 ad exemplū deorū
 (qui in festiuitate sa-
 crati, noctem luxibus
 totā duxerūt) ludūt.

Quia per libidinē & immunditiam dijs suis placere putabāt.
 * Augustin. Artotyritæ sunt, quibus oblatio eorum hoc no-
 men dedit, offerunt enim panem & caseum, dicentes a pri-
 mis hominibus oblationes de fructibus terræ, & ouium fuis-
 se celebratas.

* Idem. Marcus Puluillus dedicans ædem Iouis. Iunonis,
 Miner-

Aug. de hære-
 tibus ad Quod
 vult Deum, hæ-
 ref. 28.
 August. lib.
 5. de ciuita.
 Dei, ca. 18.
 C

Minerue falso ab inuidis morte filij nuntiata, vt illo nuntio
 perturbatus abscederet, atq; ita dedicationis gloriā collega
 eius consequeretur, ita contempsit, vt eum etiā proijci in se-
 pulchrum iuberet, & sic in eius corde orbitatis dolorem glo-
 riæ cupiditas vicerat.

vt similitudinem in melius figuraret. Multitudo autem ho-
 minum abducta per speciem operis, eum qui ante tempus
 tanquam homo honoratus, nunc Deum æstimauerunt. Et
 hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniam aut affectui aut re-
 gibus deseruientes homines incommunicabile nomen lapi-
 dibus & lignis imposuerunt. Et non suffecerat eos errasse cir-
 ca Dei scientiam, sed & in magno viuētes incipientiæ bello,

tot & tanta magna mala pacem appellant. Aut enim filios
 suos sacrificantes, aut obliqua sacrificia facientes, aut infantiæ
 plenas vigilias habentes, neque vitam, neque nuptias mun-
 das iam custodiunt, sed & alius alium per inuidiam occidit,

aut adulterans contristat, & omnia commissa sunt, sanguis,
 homicidium, furtum, & fictio, corruptio & infidelitas, tur-
 batio, & periurium, tumultus bonorum, Dei immemoratio,

animarum inquinatio, natiuitatis immutatio, nuptiarum in-
 constantia, inordinatio moechiæ & impudicitie Infandorum
 enim cultura idolorum omnis mali causa est, & initium, & fi-

nis. Aut enim dum lætantur infaniunt, aut certe vaticinan-

tis, sed cū Deum illudere se cōstimaunt, in eternam mortē se-
 metipsos precipitāt. Hæretici autem errorum suorum simula-
 cra colentes perditionis suæ causa fiunt, quorū & doctrina
 falsa, vita iniqua, lætitia insana, mors nefanda, quia cū iniuste
 iurant in idolo, nec sperant in Deo suo, ideo meritorū suorū
 recipient vindictā. Vnde sequitur: *Nō enim iurantiū est virtus.*

CAP. F

1 d *Omnia.* Enim cō-
 2 fusa erant, ibi nulla
 3 ratio, nulla religio
 4 vera, quanto quis sce-
 5 leratior erat, tanto
 6 magis Deo suo pla-
 7 cere putabat.

8 e *Infandorum enim.*
 9 Nulla maior demen-
 10 tia, quam Deum vi-
 11 uū delorere, & mor-
 12 tuis deseruire.

13 Cū enim mens se
 14 a creatore suo auer-
 15 tit, omnibus implica-
 16 tur sceleribus. Initium
 17 enim omnis peccati
 18 superbia est.

19 f *Finis.* Consumma-
 20 tio & plenitudo. Qui
 21 enim pro Deo colūt
 22 idolum, omnia repu-
 23 tantur eis in pecca-
 24 tum.

25 g *Aut e. dum læ.* Quia
 26 dum iurant, nomen
 27 Dei polluūt, qui ait:
 28 Non assumes nomē
 29 Dei tui in vanum, &
 30 per nomen deorum
 31 externorum ne iure

Dementia de
 restabilior

Supra 10. b.

Exod. 2

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vt simi.* idest, imaginem.
- 2 *In melius si.* eam faciendo rege pulchriorem.
- 3 *Multi. autem ho.* quæ communiter est simplicium.
- 4 *Abducta per.* i. seducta per pulchritudinem imaginis.
- 5 *Eum qui ante tempus.* illud.
- 6 *Tan. ho.* purus & mortalis.
- 7 *Ho. sue.* ratione suæ potestatis.
- 8 *Nunc Deum æstima.* falso, & ex prædictis concludit.
- 9 *Et hæc fuit vitæ humana deceptio.* trahens ad idololatriam.
- 10 *Quo. aut affectui.* parentum ad defunctos filios, vel alios
 amicos, qui fugientibus ad eorum imagines parcebant.
- 11 *Aut regibus deseruient. ho.* modo prædicto.
- 12 *In communi. no.* Deitatis.
- 13 *Lapidibus & lignis impo.* ipsos Deos nominantes. Hoc. n.
 nomen Deus signat naturam diuinam, quæ nullo modo est
 multiplicabilis, propter quod hoc nomen Deus, est incom-
 municabile secundum rem, est tamen communicabile per
 similitudinē, sicut hoc nomen Alexander, est incommunica-
 bile secundū rem, eo q. est vnius singularis personæ nomen,
 communicatur tamē p similitudinē hominibus liberalibus,
 liberalitatem Alexandri participantibus, & sic homines par-
 ticipantes aliquid diuinum dii nominantur, sicut Exod. 7. a.
 de Moyse dicitur: *Ego constitui te Deum Pharaonis.* & Psal. 85. b.
Ego dixi, dii es.
- 14 *Et non sus.* Hic consequenter declaratur malum multi-
 plex ex idololatria procedens, cum dicitur. *Et non suffecerat.*
 idololatriis.
- 15 *Errasse circa Dei scientiam.* eius dignitatem lignis & lapi-
 dibus attribuentes.
- 16 *Sed in magno viuētes, & c.* nam bellauerunt contra domi-
 num & cōtempserunt virtutis bonū ex defectu sciētie Dei.
- 17 *Tot & tanta magna mala.* quæ consequenter exprimūtur,
 cum dicitur.
- 18 *Aut enim filios suos sacri. & c.* idolis, vt dictum est supra.
- 19 *Aut obliqua sacrificia faci.* i. de nocte, eo quod propter suā

turpitudinem non fiebant de die.

20 *Aut infantiæ plenas, & c.* nam in aliquibus sacrificijs fiebāt
 sacerdotes arreptitij, in quibus dæmones loquebantur.

21 *Neque vitam.* idest, vitæ honestatem.

22 *Neque nuptias mundas, & c.* sed per adulterium polluunt.

23 *Sed & alium per inuidiam, & c.* sicut Cain Abel fratrem suū.

24 *Aut adulterans contristat.* poliando eius uxorem.

25 *Et omnia commissa sunt.* i. confusa, & omni rationis ordine
 destituta.

26 *Sanguis.* in proximi vulneratione.

27 *Homicidium.* in eius occisione.

28 *Furtum.* in suæ rei subtractione.

29 *Et fictio.* in hypocrisis simulatione.

30 *Corruptio.* in virginum defloratione.

31 *Infidelitas.* in proximi deceptione.

32 *Turbatio.* in discordiarum fermentatione.

33 *Periurium.* in falsa iuratione.

34 *Tumultus.* in seditionis motione.

35 *Bonorum Dei.* in ingratitude.

36 *Aut. in.* per vitium gulæ & luxuriæ.

37 *Natiui.* per vitium Sodomie, nam ex tali concubitu non
 nascitur fetus.

38 *Nuptiarum inconstantia.* quia aliqui proprias uxores ad-
 inuicem communicabant.

39 *Infandorum.* idest, nefandorum.

40 *Idolorum cultura omnis mali causa est, & c.* per eam homo di-
 recte a Deo auertitur, & sic de peccato in peccatum ruit &
 labitur.

41 *Et finis.* i. consummatio. Nam idololatria est malū ma-
 ximum de genere suo, vnde Levit. 15. b. dicit glo. Omne pec-
 catum est immunditia animæ, sed idololatria maxime.

42 *Aut enim dum lætantur.*

43 *Infaniunt.* quia fiunt arreptitij.

44 *Aut certe vaticinantur falsa.* de corde suo fingentes ea, si-
 cut faciebant aliqui sacerdotes idolorum, denuntiantes ho-
 minibus prospera propter quæsum.

Tom. 3.

Qq

Aut

a Adiuutores suos seducunt.

b In animam mortui.

tur falsa, aut viuunt iniuste, aut periurant cito. Deum enim confidunt in idolis, quæ sine intellectu & sine anima sunt, male iurantes noceri se non sperant. Vtraque ergo illis euenient di-

7 gne, quoniam male senserunt de Deo, atten-
8 dentes idolis, & iniuste in idolo iurauerunt cõ
9 temnentes iustitiã. Nõ enim iurantium est vir
10 tus, sed peccantium poena. ^{t perambula-} perambulat semper
11 in iustorum ^{t prauarica-} prauaricationem. ^{ione}

NICOLAUS DE LYRA.

1 Aut viuunt iniuste. ^{infirmitates proximis nocentia.}
2 Aut periurant cito. ^{propter malitiam suam duplicem propter quod subditur.}
3 Dum enim confidunt in idolis quæ sunt sine anima. & per consequens sine voluntate & intellectu.
4 Male iurantes, id est, falsum per idolum iurantes.
5 Noceri se non sperant, quia de hoc puniri non timent sicut nec mali Christiani peccantes per nomen Christi, ideo concluditur eorum puniatio cum dicitur.

Vtra-

CAP. XV.

Psal. 6. c.

1. Ioan. 3. a.

T V autem, &c. Iusto. n. iudicio damnati sero pœnitentes agnoscunt, qđ antea credere noluerunt, unde: Cognoscetur dominus iudicia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. vñ Ioannes: Qui habet spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est, & omnis qui in eo manet, non peccat.

B

b Etenim si peccauerit, tui sumus. * Augustinus. Illa verba sunt in libro Sapientie, quæ nescio quomodo intelligit pernitiosa securitas, Et si peccauerimus, tui sumus, quoniam scilicet bonum & magnū Deū habemus, qui velit atque possit penitentium peccata sanare, non qui minime audeat permanentes in malignitate disperdere. Denique cum dixisset, Tui sumus addidit, scientes potentiā tuam, utique potentiā cui se subtrahere nequeat aut occultare peccator. Ideoque securus adiunxit, Non peccauimus autē, scientes quoniam sumus tui deputati. Quis. n. digne cogitans habitationē apud Deū in qua omnes prædestinatione sunt deputati, qui secundū propositū vocati sunt, non enitatur ita viuere, ut tali habitatione congruat? Qđ ergo & Ioannes dicit. Hec scripsi vobis ut nō peccetis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est exoratio pro peccatis nostris: nō id ait ut cū securitate peccemus, sed ut recederet a peccato, si qđ admissum est, propter illū aduocatū quem

1. Ioan. 3.

c peccatis nostris: nō id ait ut cū securitate peccemus, sed ut recederet a peccato, si qđ admissum est, propter illū aduocatū quem

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XV.

Diuisio,

T V autem Deus. Reprobata idololatria gentiū, hic consequenter commendatur latría Iudæorum. Et diuiditur in tres partes. Nam primo ponitur verē deitatis confessio, secundo idololatriæ reiectio, ibi. Non enim. tertio contra idololatrias inuectio, ibi. Sed & figulus. Circa primum dicit Philo pro se & toto Iudæorum populo.

1 Tu autem Deus. omnium per creationem.
2 Noster. per cultum specialem.
3 Suauis. per tuam erga nos condescensionē.
4 Et res. contra idolorum falsitatem.
5 Patiens, &c. per penitentię nostrę expectationē, iō subdit.
6 Etenim si peccati tui su. quia te dominū nostrū confitemur.
7 Scientes magnitudinem tuam. cuius non est finis,
8 Et si nō pe. mortali peccato, nam veniale non potest totaliter euitari.
9 Scimus quo. apud te sumus cōpu. numero & merito cum electis, peccatum enim veniale non tollit gratiam.
10 Nōse enim te. fide, formata charitate.
11 Consummata iustitia est. nam dignum facit vita æterna,
12 Et scire iusti. &c. scientia practica.

Radix

CAP. XV.

a Inextinguibilis charitatis. b Quia nec fallit, nec fallitur.

V autem Deus noster suauis, & verus

a Diu suauis peccantes, qui non vult mortem peccatoris, sed ut conuertatur & viuat.

es patiens & in misericordia disponens

omnia. Etenim si peccauerimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam, & si

a Quod euadere non possumus, quia creatura tua sumus.

non peccauerimus, scimus quoniam

b Summa beatitudinis perfectio.

a apud te sumus computati. Nōse enim te consummata iustitia est, & scire iustitiam & virtutem tuam, radix est immortalitatis.

a Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam qui factus est nobis a Deo sapientia & iustitia.

d litatis. Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec vmbra picturæ labor sine fructu, & effigies sculpta per varios colores, cuius aspectus insensato dat concupiscentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem

a Non solum qui faciunt idola.

e sine anima. Malorum amatores digni sunt morte, qui spem

ga meliorē sui partem. i. animam ad imaginem Dei creatā ad adorandū Deū viuū sequi volebant, viliorē sui partem, id est, corpus terrenū imitando, luteū adoraret Deū. & sine boni operis fructu terræ insensibili de qua sumpti sunt insensati, inutiles redderentur.

Myſtice autem heretici & schismatici, q veritatē Dei in iniustitia detinent, & mendaciū pro veritate in doctrinā suā simulacris colunt, licet eloquentia aut ficta virtute pallient, fragilia tamen & lutea sunt, quæ fingunt. Et.

Cinis P

13 Radix est immor. nam per opera iustitiæ pertingitur ad immortalitatem gloriæ.

14 Non enim. Hic consequenter ponitur idololatriæ reiectio, cum dicitur. Non enim in er. idololatriæ.

15 Indu. nos. ho. i. artis idolorū factiuræ, quæ ad malū inducit.

16 Nec vmbra. picturæ. decorans idolum. Sciendum, q Philo loquitur hic pro suo tempore, nam ante captiuitatem Babylonis populus Iudæorum fuit irretitus multis idololatrijs, ut patet 4. Reg. & post captiuitatē Babylonis tēpore Antiochi Epiphanis, ut hñ. i. Mac. & 2. Sed & tempore Philonis Caius.

imperator misit statuam suā per orbem, ut adoraretur in ea, quæ soli Iudæi adorare reuerūt, ut dicit Iosephus antiquitatis Iudaicę li. 18. & sub nō e Iudæorū intelligit Christianos, q tūc adhuc legalia in multis seruabāt, pp qđ Philo in eorū laudē librum scripsit, ut dicit Hier. in li. illustrium virorum.

17 Lab. si. fr. In talibus enim magnus est labor & nullus fructus, imo finis pessimus.

18 Cuius aspe. in. dat con. attrahens eius animum ad idoli reuerentiam.

19 Et di. mor. ima. i. vita carētis. Effig. Et subdit eius penā, dicēs.

20 Malo. id est, idolorum.

21 Morte. temporali & æterna.

Sed

A habent in talibus, & qui faciunt illos, & qui diligunt, & qui colunt. Sed & figulus mollem terram premens, laboriosè fingit ad usus nostros vnumquodque vas, & de eodem luto fingit, quæ munda sunt in usum vasa, & similiter, quæ his sunt contraria. Horum autem vasorum quis sit usus, iudex est figulus. Et cum labore vano Deum fingit de eodem luto, ille qui paulò antè de terra factus fuerat, & post pusillum, † reducit se vnde acceptus est, repetitum animæ debitum, quam habebat. Sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam brevis illi vita est, sed concertatur aurificibus, & argentarijs, sed & ærarios imitatur, & gloriâ præfert, quoniam res iuperuacuas fingit. Cinis enim cor eius, & terra superuacua spes illius, & luto vilior vita illius: quoniâ ignorauit, qui se finxit, q̄ inspirauit illi animam, & amat, quæ operatur, & qui insufflauit ei spiritum vitale. Sed & æstimauerunt

B a Cinis est cor. Eorum, & fœda cogitatio corū, & vita cœno fordior, quia ignorant factorem suū, & euanescent in cogitationibus suis. Sensus aut̄ sanctorū patrū spernunt, & errores nouos quasi ludos vanos propter

Roma. 1. c.
-2m2t

27 lusum esse vitam nostrā, & 28 conuersationem vitæ compositam ad lucrum; & oportere vnde cunq; etiā ex malo acquirere. Hic enim scit se super oēs delinquere, qui ex terræ materia fragilia vasa, & sculptilia fingit. Omnes enim insipientes, & infelices supra modum animæ suæ superbi sunt, inimici populi sui, & improperantes illi. † Quoniam omnia idola nationum Deos æstimauerunt, quibus neque oculorum visus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neq; aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum: sed & pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo enim fecit illos, & qui spiritū mutatus est, is finxit illos. † Nemo enim sibi similē

Qui idola Deos putant.
Licet dominari videantur.
Quia vermis conscientia non morietur, & ignis eorum non exstinguetur.
Simulacra gentium argentum, & aurum opera man. homi. Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videntur.

pter fauorē humanū, & terribilē lacrimarū fingunt, errantes, s. & in errorē mittētes, vt inexcusabiles sint: cū iudicabit Deus occulta cordium, & reddet unicuique secundū opera sua. Hic enim sci. & c. Nullā excusationē habent heretici, q̄a scienter peccant, dum fidē sanam, & rectā doctrinā nolunt imitari, magis terrenū sensum, & fragilē, q̄ spirituale sequentes.

Roma. 2. c.
Ibidem 2.
E imperantes.
† Psal. 113. b.
& 134. c.

† Non enim.
F

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio
Idola duplici
materia formabantur.

1 Sed, & fig. Hic consequenter ponitur cōtra idololatrias inuēctio. & primo contra idolorum fictores, secundo contra eorum cultores, ibi: Omnes enim insipientes. Circa primum sciendum, q̄ fingi proprie dicitur quod de terra formatur. & inde figulus appellatur, & vasa terrea fictilia dicuntur. Et quia pauperes idola argentea, & aurea habere nō poterant, ideo figuli caperunt idola terrea facere, quæ quilibet poterat habere, & de eodem luto faciebant figuli vasa ad varios usus apta. Et hoc est quod dicitur: Sed, & fig. & patet littera vsque ibi.

2 Et de eo, s. vasa honestis vsibus applicabilia.

3 Et si. qui his su. con. i. applicabilia vsibus inhonestis.

4 Ho. au. va. quis sit vs i. debeat esse.

5 Iu. est f. qui vasa format secundum usum ad quē debet applicari.

6 Et cum la. va. Labor enim in fingendo vasa non est vanus, quia deseruit humanis utilitatibus, sed labor fictionis idoli est vanus, quia idolum non valet alicui vsui.

7 Ille qui pau. de ter. fa. su. f. figulus: nam corpus humanum factum à domino est terrenum.

8 Et post p. quia brevis est hominis vita.

9 Re. se vnt. ad terrā ad quam ducit munda elementorum contrariorum actio, quæ sunt in corpore humano.

10 Repetitus. à Deo.

11 Ani. dede. quam Deus repetet in morte. sicut eam tradiderat in infusione.

12 Sed est cu. il. f. figulo.

13 Non q. la. i. nō solū est sollicitus de suo labore, & vitæ breuitate.

14 Sed cont. au. non arguendo quod opus suum sit magis pretiosum, sed quod sit utile pluribus: quia potest haberi paruo precio, & per consequens ab omnibus.

15 Sed, & æ. rimi. fingendo idola, facti de are similia.

16 Et glo. ar. su. præ. quia multitudo hominum pro idolis habendis recurrit ad eum.

17 Quo. res su. i. nullius aut parui pretij respectu ad argenteas, vel aureas fingit, quas quilibet potest habere.

18 Cinis est cor ei. per affectionem. Dicit enim Aug. Si diligis terram, terra es. Iste vero totam attentionem suam ponit ad terræ figuratorem, quæ missione aqua priuata redigeretur in puluerem, vel cinerem: propter quod cor figuli dicitur cinis.

19 Et ter. super. vnde fingit idola.

20 Spes illi. quia de hoc sperat viuere. ideo subditur.

21 Et lu. vi. vi. illi. quæ ordinatur ad lucrū ex luto sicut ad finē. & finis præstantior est his, quæ sunt ad finem. Et rō huius erroris subdit.

22 Quoniam ignora. eum qui se fin. i. Deum qui in formatione corporis est autor principalis.

23 Et

23 Et qui inspirauit illi ani. solus infundendo eam per creationē.

24 Et amat, quæ op. scilicet idola.

25 Et qui insu. f. d. u. ignorauit, & est repetitio eius quod dixit: Et qui inspi. & c. per alia tamen verba: quia dicitur anima in quantum corpus administrat spiritus vero in quantum supernis vacat.

26 Sed, & a. f. idololatriæ dicti.

27 Lusum est. i. carnalem delectationem.

28 Vitam nostr. vnde in persona talium dicitur supra ca. ij. b. vbi. que relinquamus signa latiria, quoniam hæc est pars nostra.

29 Et conuersationem vitæ humanæ composi. & c. vnde supra ca. ij. b. subditur in persona talium: Opprimamus pauperem iustum, nec parcamus viduæ, rapiendo bona eorum, & ideo subditur.

30 Et oportere vnde cunq; etiam ex ma. & c. hæc dicebant homines de vita alia nō sperantes, cuius erroris fuit Simonides poeta dicens, quod decet mortalem mortalia sapere, de quo reprehendit eum Philosophus. x. ethicorum, eo quod homo secundum intellectū est quid immortale, & diuinum, ex quo concludit Philosophus, quod homo se debet ad immortalia, & æterna trahere, quantum potest per cognitionē, & amorem, & concludit Philo de figulo dicens.

31 Hic. scit. i. scire debet.

32 Se su. o. idolorum factores.

33 Delin. qui ex ter. & c. nam tam vilis est, quod nullus debet ignorare, quod Deus non potest fieri ex ea.

34 Omnes enim. Post inuēctiōem contra idolorum fictores, hic ponitur inuēctio cōtra illorū cultores. Et diuiditur in duas partes, q̄a primo ponitur inuēctio contra cultores imaginum, secundo contra cultores animalium, ibi, Sed, & animalia. Circa primū dicit: Omnes enim insipi. & c. id est, idololatra de Deo male sentientes, & à felicitate vera deuiantes.

35 Supramodum animæ suæ. id est, plus, quam valeant.

36 Su. su. de se presumentes.

37 Ini. p. tui. opprimendo cultores Dei.

38 Et im. illi. Tempore nanque Philonis Caius erat Imperator Romanus, & misit statuā suam per orbem, vt adoraretur in ea tanquā Deus, vt dictū est supra præcedenti ca. & intulit Dei cultoribus multa grauamina.

39 Quo. omnia idola. na. diuersarum.

40 Deos æsti. f. Romani. Vnde dicit Leo papa in sermone de beatis apostolis Petro, & Paulo, q̄ Roma magnā credebatur fecisse religionem cum nullius gentis respiciet falsitatem. Cetera paucis vsque ibi.

41 Sed, & pe. eo. pi. ad am. quia non possunt se mouere. & subditur ratio cum subditur.

42 Homo enim se. il. qui per artem nō potest facere aliquid viuū.

43 Et qui spir. muta. est. à Deo.

44 Is fin. il. et q̄a causa effectiua potior est suo effectū, ideo subditur.

45 Nemo enim sibi si. ho. po. Deū, & c. qui superior est homine.

Q̄a a. a. Melior

A *Melior est.* Quia melior est homo idolis secundum rationem creationis, quia vivit & intelligit, illa autē nunquam. Sed quia magis sequitur vanitatem erroris, quam veritatis scientia, cum in honore sit, non intelligit, & comparatur iumentis insipientibus.

miserrima

Psalm. 48. d.

B *Insuperata.* Nec discretionem habebat. In veritate enim viuen-

homo poterit Deum fingere. Cum enim sit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior est enim ipse his quos colit, quia ipse quidem vixit cum esset mortalis, illi autem nunquam. Sed & animalia ^a miserissimi colunt. Intensata enim comparata his, illis sunt deteriora. Sed nec aspectu, aliquid ex his animalibus bona potest conspiciere. Effugerunt autem Dei laudem & benedictionem eius.

^a Non solum scilicet hominum speciem.

1 vivētia meliora sunt **D**
2 mortuis, sensibilia
3 insensibilibus, ratio-
4 nalia irrationalibus.
5 Sed dignum fuit, ut
6 qui ignorabant crea-
7 torem, in creaturis di-
8 stinctionem non sci-
9 rent. Qui enim laudē
10 & benedictionē Dei
11 in se habere negligit,
12 in discretionē anima-

lium seipsum errare ostendit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cum enim sit mortalis, scilicet homo.
2 Mortuum fin. *idolum* vita carens.
3 Manibus iniquis. *nam ad iniquitatem opus eius ordinatur.*
4 Melior est enim ipse, &c. quia melior est vivens nō vivente.
5 Sed & anima. Hic ponitur *inimicus* contra cultores brutorum animalium, cum dicitur, Sed & ani. bruta.
6 Miserrimi. idololatra colunt, qui dicuntur miserrimi, eo quod inferiorem se colunt tanquam superiorem, ideo subditur.

Insen.

7 Insen. enim. i. animalia bruta.
8 Comparata his. id est, hominibus.
9 Illis su. dete. quia carent intellectu.
10 Sed nec as. *ex his quae videbant in diēis animalibus non po-
terant aliquid bonum arguere, propter quod debent ea colere.*
11 Effu. au. Dei la. brutis animalibus impēdēs ipsā, & p. consequē.
12 Bened. c. i. gratia sua donū, quod frequēter in scriptura benedi-
ctio nominatur, eo modo loquēdi quo dicitur. 1. Reg. 25. c. Accipe be-
nedictionem hanc, &c.

C A P. XVI.

*Aug. tractatu
73 in euange-
lium Ioan.*

P *Propter, &c.* Sequitur. *Pro quibus, &c.* * Aug. An non videmus Israelitas malo suo inpetrasse quod culpabili concupiscentia petierunt? Cōcupierāt enim carnibus vescei, quibus placebatur manna de

calo. Fastidiebant quippe quod habebant, & quod nō habebant impudenter petebant, quasi non melius peterent nō ut cibus qui deerat impudētī desiderio praestaretur, sed ut ille qui aderat sanato fastidio sumeretur. Quando enim nos delectāt mala & nō delectant bona roga re debemus potius Deū ut delectent bona quam ut cōcedāt mala. Non quia malum est carne vescei, cum de hac re loquens Apostolus di-

1. Tim. 4. b.

cat: Omnis creatura Dei bona est, & nihil abijciendū quod cum gratiarū actione accipitur, sed quia sicut idem ipse ait, *Malū est homini qui per offensorem manducat.* Et si per hominis offensionem quanto magis Dei?

concupiscentes escam propter ea quae illis ostensa & missa sunt, etiam a necessaria concupiscentia auerterentur. Hi autem in breui inopes facti, novam gustauerunt escam. Oportebat enim illis sine exultatione quidem superuenire interitum exercentibus tyrannidem, his autem tantum ostendere, quemadmodum inimici illorum exterminabantur. † Etenim

Popu-

Populus Israel in deserto carnes cōcupiuit, & coturnices Deo iubente accepit, & comedit vsq; ad nauseā, sed vindicta prope fuit, quia percussit eos dñs plaga magna, & vocat locus ille sepulchra concupiscentiae. Hec cōmemorat sapientia alternatim disputās de interēptione Aegyptiorū, & correctione Israelitarū, quia illi Deo repugnantes, & in popu-

C A P. XVI.

lum sequētes, sine exultatione subito petierūt. hi vero correpti & disciplinati, oīno diuino solatio nō caruerunt. Vnde sequitur: Non enim in perpe. perma. ira tua. Aegyptij varijs erroribus dediti, populū Dei persecuti sunt, iō multi puniti sunt, & experti sūt sequitiam bestiarum, ranarū scilicet & locustarū, & muscarū. vnde. *Misit in eos*

misit am caninā, & comedit eos & ranam, & ext. ruinavit eos, &c. Hereticos autem & schismaticos, & omnes iniquos spirituales bestias, i. demones laniant, quorum voluntati consentiunt, ideo eis crucian di iuste traditi sunt.

*Exod. 8. f.
Psalm. 77.
† Num. 11. b.*

Sed

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVI.

P *Propter hanc & his si passi sunt digne tor.* &c. *Hec est tertia pars, in qua recollitur tert. u. Dei beneficiū collatū Heb. & cōtra-
rio tormentum inflatū Aegyptijs. Et est istud beneficiū de cibo collato
Iudaeis in deserto, principaliter tamē. nā & alia quaedam beneficia se-
cundario in hoc ca. recolluntur. Igitur praesens ca. in duas partes diuidi-
tur, quia primo recollitur coturnicum escā, secundo manna cēlitus data,
ibi: I. o quibus angelorum esca. Prima in duas, nā primo benefi-
ciū dñi recollitur, secundo quoddā obiectio remouetur, ibi: Etenim
cū illis. Cū c. i. primū continēdo se ad praecedentia immediate dicit.*

Diuisio.

1 Pro. h. & h. si, scilicet idoli latius praedictas.
2 Passi su. scilicet Aegyptii idololatra.
3 Et per m. be. ex. su. j. ranarū & muscarum, Exo. 8. f. Sciendum tamē, quod ubi translatio nostra habet: Omne genus muscarū, Exo. 8. f. In Heb. habetur, Commisionem. & dicit glo. Heb. quod venerunt animalia diuini generum ad afflictionem Aegyptiorum.
4 Pro quib. cor. i. loco tormentorum Aegyptijs afflictorum, & cōtrario.
5 Be. di. po. tu. i. cibum delectabilem ab eis concupitum, Num. 11. b.
6 No. fa. nam manna despiciebat eis, propter quod concupierunt esum carniū.
7 Es. p. c. or. i. coturnicem, & ponitur hic singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f. Venit musca grauissima, i. multitudo muscarum, & sic est in proposito, quia tunc venit coturnicum maxima multitudo.
8 Ut il. quidem. scilicet Aegyptii.

Conc.

9 Conc. ad sui nutrimentum.
10 Pro. franas & muscas venenatas cibos Aegyptiorum sedantes & venenantes.
11 Etiam a ne. i. a concupiscentia cibi necessarij.
12 Auerte. horrentes cibos comedere sedatos & venenatos.
13 Hi autem. id est, Hebraei.
14 In breui inopes facti. i. in breui tempore.
15 Nouam gustauerunt, &c. f. ortygometra. Et subditur vtriusque causa, cum dicitur.
16 Oportebat, &c. Et iungatur sic litera: Oportebat enim illis, scilicet Aegyptijs.
17 Exercentibus ty. in Hebraeos, quos affligebant iniuste, Exo. 1.
18 Sine excu. qui. superueni. interi. i. sine remedio.
19 His autem. id est, Hebraeis.
20 Tantum ostendere. ad eorum consolationem.
21 Quemad. &c. id est, Aegyptii. Exter. Sequitur.
22 Etenim. Hic consequenter remouetur quoddā obiectio. Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est. secundo infertur diuini potestatis confessio, ibi: Tu es domine. Circa primum sciendum, quod Num. 21. b. dicitur, quod dominus misit serpentes populum Israel inuermurancem affligentes. Et ex hoc posset obici Hebraeos non fuisse melioris conditionis quam fuerint Aegyptii: morsibus animalium affligi. Quod remouet per hoc quod dominus statim dedit remedium Hebraeis penitentibus, dicens Moysi: Fac serpentem aneum, & pone eum pro signo, & qui aspexerit eum, viuet. & hoc est quod dicitur: Etenim cum illis. f. Hebraeis, & patet ex dictis.

Diuisio.

Sed

a Sed non. Nō enim serpens æneus sanabat illos, sed sacramē
A tū mysterij, mors Christi in serpente figurata. Ipse enim ge-
nus humanū liberauit. In figura. n. omnia contingebant illis. Chri-
stus enim antiquū serpentem in cruce triumphauit, eius ve-
nenum superauit, ut qui vere imaginē Christi & passionē cō-

1. Cor. 10. c

Ipsan. 3. d

† correctionē

† nostris

† Immemoria
† examinaban-
tur

† 1. Reg. 2. a

† Exod. 9. c

Augu. fer. 87.
de tempore.

cum illis superuenit saeva bestiarum ira, moribus peruerfo-

a Quia correxisti populum murmurantem, multos ignitos serpentes.

rum colubrorum exterminabantur. Sed non in perpetuum

ira tua permansit, sed ad correptionem in breui turbati sunt,

a Serpentem æneum pro signo positum, quem percussit aspicientes sanabantur.

signum habentes salutis ad commemorationem mandati le-

gis tuæ. Qui enim conuersus est, non per hoc quod videbat

sanabatur, sed per te omnium saluatore. In hoc autem osten-

disti inimicis tuis, quia tu es qui liberas ab omni malo. † Illos

enim locustarum & muscarum occiderunt morsus, & non

est inuenta sanitas animæ illorum, quia digni erant ab huius-

modi exterminari. Filios autem tuos nec draconum, nec ve-

nenatorum vicerunt dentes, misericordia enim tua adue-

niens sanabat illos. † In memoria enim † sermonum tuorum

† exterminabantur, & velociter † sanabantur, ne in altam † in-

cidentes obliuionem non possent tuo vti adiutorio. Etenim

neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus domine

sermo, qui sanat omnia. † Tu es domine, qui vitæ & mortis

habes potestatem, & deducis vsque ad portas mortis, & re-

ducis. Homo autem occidit quidem per malitiam animam

suam, & cum exierit spiritus, non reuertetur, nec † reuocabit

animam quæ recepta est, sed tuam manum effugere impos-

sibile est. Negantes enim nosse te impii, per fortitudinem bra-

chii tui, flagellati sunt: † nouis aquis, & grandinibus, & plu-

uiis persecutionem passi sunt, & per ignem consumpti. Quod

enim mirabile erat in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis

† valebat, vindex est enim orbis iustorum. Quodam enim tem-

pore mansuetabatur ignis, ne comburerentur quæ ad impios

missa erant animalia, sed ut ipsi videntes scirent, quoniam

† merorū. Misit ignitos serpētes q̄ murmurātes, ut cognoscāt

impij, q̄ omnis creatura parata est vlcisci iniuriā creatoris.

† Pro F

cit exercitū. Homines vero cū rationabiles a Deo facti sint, D
neque semetipsos regere potuerunt, neque Dei regis patien-
ter moderamina perculerunt.

c Sed tu. do. ser. Id est, filius per quē omnia, cuius potestas vbi-
que. Qui oia quæcunque voluit fecit, ipse curat corpora, ipse

Psal. 113.

a spiritualibus bestiis
animas saluat.

d Ho. au. oc. Homo

Chryllo.

per malitiam, nequi-

tiam. f. propriæ volun-

tatis, & effectum pra-

uæ actionis occidit

animam. Vnde qui-

dam ait: Neminem i-

di posse nisi a semetip-

so, quia aut proprii

sceleris inuentor est,

aut consentit alienis.

Si enim homo custo-

dit mentem, & non

consentit persuasioni

iniquæ, liber est ab om-

ni crimine.

e Negat. enim no. & c.

Rab. Diuersis plagis

afflicti sunt Aegyptij,

inter quas grandine

simul & igne. Gran-

do enim & ignis pa-

riter mista ferebatur,

& percusserunt cum-

cta quæ fuerunt in

agris. Nec mirum si

grando & ignis mista

feruntur simul, quia

ad creatoris volunta-

tē omnia consentiunt.

f Quodam enim, & c.

Rab. Sicut in Gen. le-

gitur: Pluit dominus

super Sodomam &

Gomorrhā ignem

& sulphur, ut disperde-

ret impios, & in Exo-

do grandinem pariter

& ignem. In libro Nu-

merorū. Misit ignitos serpētes q̄ murmurātes, ut cognoscāt

impij, q̄ omnis creatura parata est vlcisci iniuriā creatoris.

† reuelabit ani-
mam

† Exod. 8. f.
& 10. d.† seruorum
† saluabantur
† cadentes

Exod. 9. c

Gen. 19. c.

Exod. 9. c

Num. 21. b

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed non in perpetuum ira, & c. nā dedisti eis remedium, ut di-

ctum est, ideo subditur. 2 Sed ad correptionem in bre. & c. tēpore.

3 Turbati sunt. moribus serpentum.

4 Signum habentes, & c. serpentem æneum.

5 Ad com. & c. i. percussit & sanati essent, memores manda-

torum tuorum ad implendum ipsa.

6 Qui e. con. est. f. de Hebræis per penitentiam.

7 Non per hoc qu. vi. & c. f. per serpentem æneum, qui nul-

lam virtutem habebat sanandi. 8 Sed per te om. sal. supple

sanabatur.

9 In h. au. osten. manifeste. Quia tu es qui libera s. clamantes

ad te.

10 Illos. e. f. Aegyptios, locustarum & muscarum occiderūt

morsus est. 11 Et non est in. & c. i. non est datum remediū.

Sed contra hoc videtur, quia Exod. 7. g. dicitur, q. dominus

illam plagam remouit. Ad quod dicendum, q. hoc non fuit

ad preces Aegyptiorum, sed ad preces Moyli, propter quod

remedium non fuit datum Aegyptiis sicut Hebræis, ideo

subditur. 12 Et au. tu. i. Hebræos.

13 Nec dra. nec ve. vi. dē. nā sanati fuerūt penitētes, iō subdit.

14 Misericordia, & c. sequitur.

15 In memoria enim. id est, ut essent memores.

16 Sermonum tuorum ex. i. affligebantur.

17 Et velociter sanabantur. per tuam misericordiam.

18 Ne in altam. i. profundam. 19 Incidentes ob. Dei.

20 Non possent tuo, & c. propter contemptum tui, secundum

quod dicitur Proverb. 18. Impius, cum in profundum peccatorum

venerit, contemnit. Et 29. a. Repentinus veniet ei interitus.

21 Et enim ne. ber. medicinalis.

22 Neque malagma. i. emplastrum.

23 Sanauit eos, sed tuus domine sermo, quia dicere Dei, est fa-

24 Tu es do. Ex dictis infertur diuinę virtutis confessio, cum

dicitur. Tu es domine, & c. cōseruandæ. 25 Et mor. inferendę.

26 Ha. pote. tua voluntate.

27 Et dedu. ad por. mortis corporalis.

28 Et re. & c. sanando, ad portas vero mortis spiritualis non Tob. 13. a.

deducit, quia nō est auctor peccati, sed homo per defectibili-

tatem liberi arbitrij, ideo subditur. 29 Homo a. o. qui. per m.

mortalis culpę.

30 Ani. suam. quæ immortalis est morte naturæ.

31 Et cum ex. spi. a corpore. 32 Non re. via naturæ.

33 Nec re. scilicet ipsum corpus.

34 Quæ re. est. id est, separata ab eo.

35 Sed tu. & c. nam animæ iustorum recipiuntur in manu

diuinę misericordię, peccatorum vero in manu suę iustitię,

ideo subditur.

36 Negat. e. no. te im. Aegyptij.

37 No. a. & gran. & c. hoc habetur Exod. 9. c. vbi dicitur,

quod super terram Aegypti grando & ignis mista pariter fe-

rebantur. Et ille ignis fortius comburebat, quam si esset so-

lus, ideo subditur: Quod enim mirabile erat, & c. Et subditur

causa.

38 Vin. est e. or. i. creatura orbis.

39 In. i. Hebræorum ab Aegyptijs iniuste afflictorum, pro-

pter quod creatura obediens creatori mirabilibus modis af-

fligebat Aegyptios, vnde & adhuc subditur.

40 Quodam enim tempore mansuetabatur ignis. prædictus.

41 Ne combure. quæ ad impios. Aegyptios.

42 Mista erant animalia. ad eorum afflictionem, ut dictū est

supra in principio huius capituli. 43 Sed ut ipsi Aegyptij.

44 Videntes. q. animalia eis nociua non comburebantur, &

eis vtilia, ut boues & iumenta, eodem igne consumerentur.

45 Scirent. per hoc. 46 Quoniam Dei iudicio patiuntur. cui

creatura obedit ad nutum. Patiuntur persecutionem.

Tu es

Toni. 3.

Q 3

Et

a Pro quibus &c. Rab. In deserto datum est manna filiis Israel suauissimum & saluberrimum, ut Deo maiores gratias referret, quos ab hostibus liberauit, & supernis dapibus pavit: *Nix autem & glacies sustinebant vim ignis, &c.* Duo contraria elementa, ignis & aqua gelata impios concorditer feriebant. Vel qualitas

Exod. 16.
Exod. 9. c.
Ial. 77. c.

† Exod. 16. d.
De conf. dist.
10. c. rucera.

Num. 11. b

Mythic.
† factum

15

Joan. 6. c.

Psal. 31.

est, qui vim ignis ubi oportebat sufferebat, ad calorem solis liquefiebat; album enim & minutum apparebat, & quasi pilo tum in similitudine pruinæ. Cuius esum sentiebant quasi simile cum melle, nec ad ignem deficiebat. Unde in libro Numerorum, Erat autem manna quali semen coriandri, & coloris bdellii, &c. Mystice autem in grandine & igne dura increpatio, quæ scriptura diuina peccatores cruciat. In celesti cibo consolatio superna qua iustos refouet, significat. vel manna significat panem qui de celo descendit, & dat vitam mundo, quia ait: Panis quem ego dederò, caro mea est pro mundi vita. Cruciantur ergo reprobi spirituali fame, & satiantur electi celesti pane. Illi diuersis laboribus preparantur ad penam, isti diuina ope quotidie nutriuntur ad vitam. vnde: *Multa flagella peccatoris, sperantem autem in domino misericordia circumdabit.*

* Greg. Per quendam sapientem de manna dulcedine dicit: *Paratum panem de celo præstitisti illis sine labore, ut delectarentur in se habentem, atque omnis saporis suauitatem.* Manna quippe omne delectamentum atque omnis saporis suauitatem in se habuit, quod videlicet in ore spiritualium iuxta voluntatem edentium saporē dedit, quia diuinus sermo & omnibus congruens & a semetipso non discrepans, qualitati audientium condescendit, quem dum electus quisque utiliter, iuxta modum suum intelligit, quasi acceptum manna in voluntarium saporē vertit.

b Substantiam enim tuam & dulcedinem tuam. * Optatus Mileuitanus. Patris ergo substantiam filium esse Prophetis iam

iam olim designatum est oraculis, dicente Salomone: *Substantia enim & dulcedinem tuam non in filios habes, ostendebas, quæ figurata & imaginē panis celestis, populo Israel celitus apparet, fluxisse, quod ipse Dominus in Euangelio, exposuit, dicens: Non Moyses dedit vobis panem de celo, sed Pater meus dat vobis panem de*

celo: se utique panem esse designans, cum dicit, *Ego sum panis viuus, qui de celo descendi: de quo etiam Propheta David dicit: Panem angelorum manducauit homo.* Nanque ut adhuc euidētius patris & filij substantiæ unitas & diuinitatis æqualitas ostendatur, ipse in Euangelio dicit: *Ego & Pater vnus sumus.* Quod

non ad unitatem tantummodo voluntatis, sed ad vnam refertur eandemque substantiā. *Creatura enim tua.* Cōfundantur hic peccatores, qui cum cetera creaturæ factori suo deseruiant, ipsi repugnant. Unde creaturarum omnium concordia flagellantur, & si non penituerint, perpetuo cruciabantur, bonæ autem vera bona præparantur.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

d Propter hoc, &c. Rab. Pluit Deus manna de celo populo suo, aquam de petra dedit, pavit eos carnibus, & vestimenta eorum non sunt attrita, neque calceamenta, ut creatori suo magis deuoti fierent, cui us ubique sentiret auxilium, quoniam non naturæ fructus pascunt homines, sed sermo tuus, &c. Vnde Moyses: *Dedit tibi cibum manna, ut ostenderet quod non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Sed semper ingrati fuerunt, & figuram tenentes veritatem repulerunt. Ad ecclesiam cuncta translata sunt. Omnia enim in figura contingebant illis. Scripta sunt autem propter nos. vnde Paulus: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare tran.* &c. Petra autem erat Christus, id est, totius legis firmamentum, & figure veritatis, in quem qui crediderit totam legem impleuit. Qui autem non crediderit, tanquam præuicator legis in æternum peribit.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

† De consecr. dist. 2. c. quod iudic.

Exo. 16. a.

Ibid. 17. b

Deut. 17. a

1. Cor. 10. d.

Ibidem. l.

Ibidem. b.

¶ Ut F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et quodam tempore in aqua. supra virtutem naturalem.
- 2 Ignis exardebat, &c. Repetitio est ad maiorem expressiōnem eius quod dictum est supra. Quod enim mirabile erat, &c. & sequitur.
- 3 Pro quibus. Hic consequenter agitur de manna collata. & primo exprimitur Hebræorum consolatio. secundo Aegyptiorum afflictio, ibi: *Nix autem.* Circa primum dicitur, *Pro quibus.* id est, pro afflictionibus Aegyptiorum dictis.
- 4 An. est. a. id est, manna, quæ dicitur angelorum esca, eo quod descendebat ministerio eorum, nam cibo corporali non vtuntur, Tob. 12.
- 5 Nutri. pot. tuum. Exod. 16.
- 6 Et para. pa. de ca. acteo, nam cum rore descendebat, Num. 11. *Præstitisti illis sine labore suo.*
- 7 Omne dele. in se habent. & omnis, &c. nam bonis sapiebat prout volebant, ut habetur consequenter cum subditur.
- 8 Sub. enim tuam. i. diuitias tuæ bonitatis.
- 9 Osten. cibo manna.
- 10 Et deser. vnus. vo. existenti de numero bonorum, nā malis inipidus erat cibus. vnde dicebant Num. 21. b. *Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo.*
- 11 Ad quod quis. bonus.
- 12 Vole. con. sapiendo sibi sicut volebat. & hoc non erat ex natura manne, sed diuina virtute.
- 13 Nix au. Hic reuertitur ad Aegyptiorum afflictionem, dicens: *Nix autem & glacies, &c. non tabescebant.* i. liquefiebant, quia mista pariter ferebantur, ut prædictum est.
- 14 Et scirent quo. fin. inimi. l. Aegyptiorum.

Ex

- 15 Exter. ignis ardens in gran. sine grandinis dissolutione.
- 16 Et plu. coru. fulguratione. Exo. 19. Consequenter ostendit effectum oppositum ignis ad consolationem Hebræorum, dicens.
- 17 Hoc au. ite. fuit mirabile.
- 18 Ut nutri. i. viuerent.
- 19 Ignis etiam suæ virtutis obli. est. s. ignis in camino trium puerorum, Dan. 3. & etiam in Aegypto. nam animalia Hebræorum de quibus nutriebantur, igne & grandine non fuerunt læsa. licet enim in terra Gessen in qua fuerunt filij Israel, nō fuerit illa pestilentia grandinis & ignis, ut dicitur Exod. 9. tamen fuit in circumitu illius terræ, & sic dicitur quantum ad hoc ignis oblitus suæ virtutis, in quantum animalia illius terræ non læsit, sicut aliarum in circumitu existentium. Et subditur causa huius differentiæ, cum dicitur.
- 20 Crea. enim tibi factori, &c. & patet litera vsque ibi.
- 21 Pro. hoc & tunc omnia transi. i. transmutata a proprietate suæ nature secundum imperium voluntatis tuæ.
- 22 Omnia nutri. gra. tue deser. ut dictum est de igne & manna.
- 23 Ut scirent filij tui. s. Hebræi iusti.
- 24 Quos dile. domi. amore speciali. pp qd data fuit eis lex & prophetæ, & alia specialia beneficia Dei Ps. 147. b. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.*
- 25 Quo. non na. fru. i. nati de terra.
- 26 Pascunt ho. supple. foli.
- 27 Sed ser. tuus, &c. Deut. 8. a. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei.*
- 28 Quod enim ab igne non pote. exter. s. manna quæ ad ignem indurabatur, & ad solem liquefiebat, ideo subditur.
- 29 Sia. ab exi. radio. &c. ut notum omnibus esset. s. Hebræis, Quo.

A *ut notum omnibus,*
A *et c. Raba. Iste cibus*
 historialiter pascebat
 patres nostros, sed ad
 ortum veri solis li-
 quefiebat. i. in natui-
 rate Christi ad spiri-
 tualem usum solue-
 batur, & in celeste sacramentu vertebatur, ut preueniamus in benedi-

quo radio solis calefactum tabescebat, ut notum omnibus ef-
 fet, quoniam oportet praeuenire solē ad benedictionem tuā,
 & ad ortu lucis te adorare. Ingrati enim spes tanquā hyber-

nalis glacies tabescebat, & disperiet tanquam aqua superuacua.

mus: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

benedictionibus so-
 lem. i. Christi diuini-
 tatem, æternis præco-
 nijs prædicemus di-
 cētes. In principio erat
 verbum, & verbum erat.
 Ad ortum vero solis,
 idest, Christi, dica-

Ibidem b.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quo. opor. præue. solem. i. ortum solis.
- 2 Ad bene. tuam. i. ad colligendum manna, quæ benedictio Dei dici-
 tur, eo quod gratis ab eo dabatur.
- 3 Et ad ortum lucis. i. solis.
- 4 Te ado. de beneficij tui collatione. Et subditur causa cum dicitur.
- 5 Ingra. enim. i. eius qui Dei beneficium non recognoscit.
- 6 Spes tan. hyber. gla. tabe. i. totaliter peribit, sic exponitur com-
 muniter, sed Exo. 16. e. dicitur. Cūque incaluisse sol liquefiebat.
 quod proprie fiebat in meridie, & ideo ibi dictū fuit secundum Hebræos,
 quod

C A P. XVII.

M *agna enim. Rab. Mystice, Omnes persecutores ecclesie*
 Christi, scelerū suorum tenebras patiuntur, nec vn-
 quā securi esse possunt, quos vexant rectores tenebrarū harū
 vique ad exteriores tenebras, ubi erit fletus & stridor dētiū.

B *vide: Omnis qui male*
 agit, odit lucem, & c.

H *inc Paulus: Eratis*
 aliquando tenebrae, nunc
 autē lux in domino, & c.

b *Neque enim. Sem-*
 per enim tenebras co-
 mitatur horror, &
 quanto minus discer-
 nit quis quæ circa se
 sunt, tanto magis me-
 tuit vndique aduersa
 pauitās. Sic Aegyptij

T *enebrae*
 Aegyptiorū. triduo maximas te-
 nebras patiebantur,
 quas et sol, nec stel-
 læ poterant illumina-
 re, & vbiunque iace-
 bant, nimio terrore
 pauebant, quod au-
 tem dicit.

c *Tristes perso. Eos*
 terruisse, potuit fieri,
 ut dæmones aliqua
 phantasmata ingere-
 rēt, q. eos ad augmē-
 tum pēnarum exter-
 rerent. Persecutores
 quoque fidei & veri-
 tatis, circumdant te-
 nebrę peccatorum,

C *quia ignorat solē iustitię, nec prædicatores illustrāt eos ful-*
 gore

M *agna enim sunt iudicia tua domine, &*
 inenarrabilia verba tua, propter hæc in
 disciplinata animæ errauerunt. Dum
 enim persuasum habet iniqui posse do-
 minari nationi sanctæ, vinculis tene-
 brarū & lōgæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitiui
 perpetuæ prouidentiaē taciuerunt. Et dum putant se latere in
 obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento dispersi
 sunt, pauentes horrende, & cum admiratione nimia pertur-
 bati. Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore
 custodiebat, quoniam sonitus descendens perturbabat illos,
 & personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant. Et
 ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec syde-
 rum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem hor-

d *rendam. Apparebat autem illis subitaneus ignis timore ple-*
 nus, & timore percussi illius quæ non videbatur faciei, esti-
 mabant deteriora esse quę videbantur, & magicæ artis appo-

gamus quędā miracula etiā sceleratos homines facere, qua-
 lia

C A P. XVII.

A *gnas enim sunt iudicia tua domine, &*

inenarrabilia verba tua, propter hæc in
 disciplinata animæ errauerunt. Dum

enim persuasum habet iniqui posse do-
 minari nationi sanctæ, vinculis tene-

brarū & lōgæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitiui
 perpetuæ prouidentiaē taciuerunt. Et dum putant se latere in

obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento dispersi
 sunt, pauentes horrende, & cum admiratione nimia pertur-

bati. Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore
 custodiebat, quoniam sonitus descendens perturbabat illos,

& personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant. Et
 ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec syde-

rum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem hor-

rendam. Apparebat autem illis subitaneus ignis timore ple-

nus, & timore percussi illius quæ non videbatur faciei, esti-
 mabant deteriora esse quę videbantur, & magicæ artis appo-

gamus quędā miracula etiā sceleratos homines facere, qua-
 lia

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVII.

M *agna enim sunt iudicia tua domine. Hac est pars quarta, in*
 qua recolitur beneficiū lucis datū Hebræis, et p. oppositū affli-
 ctio tenebrarum inducitur Aegyptijs, & primo ponitur hic secundū.
 secundo primū, ibi: Sanctis autem tuis. ca. se. Prima in tres, quia pri-
 mo ponitur obtenebratio Aegyptiorum, secundo derisio magorum, ibi:
 Et magicę artis. tertio cōmunis afflictio amborum, ibi: Illi autem.
 Circa primū dicitur. 1 Ma. e. sunt iudicia tua. quia sunt incom-
 prehensibilia. Rom. 11. d. quā incomprehensibilia sunt iudicia eius.
 2 Et in. ver. tua. i. opera verbo tuo facta. 3 Pro. hæc in ani. i. ho-
 mines veritate intelligere nolentes cuiusmodi fuerūt Aegyptij, qui vi-
 dētes tot Dei miracula, remanserūt in errore suo obstinati, iō subdit.
 4 Dum e. per. i. pro firmo tenent:
 5 Po. do. na. san. Credebant enim, quod Deus non posset Hebræos de
 seruitute eorum liberare,
 6 Vin. te. palpabilium, Exod. 10. 7 Et lon. no. com. quia tribus
 diebus nemo mouit se de loco in quo erat, ut dicitur ibidem.
 8 In. sub. te. fu. Ibi enim fugerant aliqui timore percussione inferēde.
 9 Per. pro. f. diuina, quia Deus ab æterno prouidit omnia.
 10 Iac. de locis in quibus erant se non mouentes, ut dictum est.
 11 Et dum pu. Hic cōsequenter ponitur dicta obtenebrationis ratio.

Erant

Erant enim Aegyptij tenebris spiritualibus peccatorū inuoluti propter
 quod iustū fuit, ut tenebris corporalibus inuoluerentur, ut pana corre-
 sponderet peccato, & hoc est quod dicitur: Et dum pu. se la. a cōspectu
 diuino. 12 In ob. pe. quæ dicuntur obscura, eo q. sunt in occulto,
 Ioan. 3. c. Qui male agit, odit lucem. 13 Te. ob. ve. di. sunt. nā
 aliqui erant in campis, aliqui in domibus, & aliqui in villarū plateis,
 & superuenientibus subito palpabilibus tenebris, nullus mouere se po-
 tuit, nec per cōsequēs se vel al. um cōsolari, propter quod dicitur hic te-
 nebroso obliuionis velamento dispersi. 14 Pa. ho. ex obtenebratione
 subita. 15 Ne. e. quę con. il. spe. i. tenebra, quę spelunca dicitur, eo
 quod in speluncis profundis sunt tenebra densa. 16 Si. ti. cu. ita qd
 non erat timendum de fuga eorum. Et subditur ratio.
 17 Qu. so. def. i. fragor aeris pro modum tonitruū.
 18 Per. il. & per. tri. ap. i. phantasmata terribilia, sicut aliquādo fit
 in somnis. 19 Et ig. qui. nu. vis po. il. lu. præ. propter densitatē te-
 nebræ. 20 Ap. au. il. in momento apparens, nō ad eorum cōsolatio-
 nem, sed magis ad desolationem, quia grauiora formidabant euenire.
 21 Et ma. ar. Hic cōsequenter describitur derisio magorū, qui a prin-
 cipio percussione Aegypti conati sūt facere similia operibus Moyse, ut
 habetur Exo. 7. & 8. sed defecerūt in tertio signo, ppter quod merito
 facti sunt in derisum, & hoc est quod dicitur: Et ma. ar. ap. e. de. id-
 est, prædictis malis accessit derisus magorum Pharaonis.

Tom. 3.

Qq 4

Et

Sancti facere non possint, nec tamē ideo prioris loci apud Deum esse arbitrandi sunt, non enim acceptiores erant Deo quam populus Israel, magi Aegyptiorum, quia non poterat ille populus facere quod illi faciebant quāvis Moyses in virtute Dei maiora potuerit: Sed ideo non omnibus sanctis ista

agit. Quo contra per Iohannē dicitur, *Si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus apud Deum*. Fugiat ergo iniqui humanos oculos, semetipsos certe fugere non pnt. In peccato igitur qđ committunt, prius cōtra se iudicium suae rationis inveniunt, & post ad distractionem aeterni examinis producuntur.

Luc. 10. d. 20.

† audaciam.

† horrendam.

Nol te in hoc gaudere, quoniam spiritus vobis subiungitur, &c. Cum ergo talia faciūt magi, qualia nonnunquā sancti faciūt, talia quidem visibiliter esse apparent, sed & diverso fine, & diverso iure fiunt. Illi enim faciunt, quærentes gloriam suam, isti quærentes gloriam Dei, & illi faciūt per quædam potestates concessa in ordine suo, quasi privata cōmercia vel beneficia, isti autē publica administratione, iussu eius cui cuncta creatura subiecta est.

a Et aerem. Rab. Nimmietatem timoris notat, quē imminentib. penis redarguēte cōscientia patiuntur, cū autē semp timida nequitia, pauoris sui dat indicium, supplicio condemnata est.

b Cum sit enim timida nequitia, &c. * Greg. Bene per quēdā sapientē dicitur, Cum sit timida nequitia, dat testimonium condemnationi: quia dum de facto suo conscientia pulsans timor redarguit, ipsa sibi testimonium perhibet dānabile esse quod

siti erant derisus, & sapientiæ gloria t correptio cum contumelia. Illi enim qui promittebant timores & t perturbaciones se expellere ab anima languente, hi cum derisu pleni timore languebant. Nam etsi nihil illos ex monstris perturbabat, transitu animalium & serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant, & aerem quem nulla ratione quis effugere posset, negantes se videre. Frequenter enim præoccupant pessima, redarguente conscientia. Cum sit enim timida nequitia, data est in omnium condemnationem, semper enim præsumit sēa perturbata conscientia. Nihil enim est timor, nisi præsumptionis adiutorium, proditio cogitationis auxiliorum. Et dum ab intro minor est expectatio, maiorem computat t potentiam eius causæ, de qua tormentum præstat. Illi autem qui t impotentem vere noctem, & ab infimis & ab altissimis superuenientem, eundem somnum dormientes, aliquando monstrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione. Subitaneus enim illis & insperatus timor superuenerat. Deinde si quisquam ex illis decidisset, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus. Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum operarius præoccupatus esset, ineffugabilem sustinebat necessitatem. Vna enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Siue spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos auium sonus suavis, aut vis aquæ decurrentis t nimiū, aut sonus validus præcipitantium petrarum, aut ludentiū animalium cursus inuisus, aut mugientiū valida bestiarū vox, aut resonās de

tur. Vnde tribus diebus nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco suo in quo erat. Vndique miseri cruciabantur, quicquid auribus vel oculis, vel quolibet sensu percipiebant, tanquam periculosum formidabant.

Om.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Et sa. glo. cor. cum con. i. sapientia, de qua magi gloriabātur, correpta fuit contumeliose, nam fuerunt percussi cum alijs, ita quod non poterant se vel alios iuuare, ideo subditur: Illi enim, &c. & patet.
- 2 Nam & si n. eos ex mon. per. Eo qđ erant talibus assueti, sicut de Balaam magno dicit glo. Num. 22. c. Balaam assuetus monstris, ad vocem asinæ non expauit.
- 3 Trans. ani. &c. nā timor ex modico fremitu facit formare imaginationem terribiliū, sicut multum timens credit adesse hostes ex sonitu foliorum, vel aliquo huiusmodi.
- 4 Et aerem quem n. ta. quis effugere posset. quia nullus potest viuere sine aeris respiratione.
- 5 Negantes se videri. ex tenebrarum densitate.
- 6 Frequenter enim præoccupant pessima, id est, credebant adesse afflictatione falsa.
- 7 Redar. erant enim conscij malorum suorum, pro quibus sciebant se dignos punitione diuina, & ex hoc æstimabant sibi euenire petora.
- 8 Cum sit e. quia facit timidos, propter quod latrones sunt timidi.
- 9 Da. est in om. con. i. punitioni. Timor enim quem sustinent homines mali, est quædam pœna ipsorum.
- 10 Sem. pœ. i. prææstimat magna mala super se ventura.
- 11 Per. timore pœnæ ex peccatorum recordatione.
- 12 N. i. est ti. &c. i. augmentum existimationis imminētis pœnæ, quam facit credere maiorem.
- 13 Pro. co. auxi. nam timor faciens pallorem in facie, perdit cogitationem auxilij, quia demonstrat, quod timens auxilium

lium desiderat.

- 14 Et dum ab in. i. in mente timentis.
- 15 Mi. est ex. i. spes auxilij.
- 16 Ma. pu. quia credit maiora adesse mala, & est repetitio eiusdem sententiæ quæ prædicta est. Auctor enim huius libri frequenter eandem sententiam repetit per alia verba.
- 17 Il. au. Hic consequenter ponitur afflictio Aegyptiorum omnium ex obtenebratione, cum dicitur: Il. au. qui po. ve. no. flēm. i. tenebras densas quæ dicuntur nox potens ex longa duratione. t. trium dierum, & ex densitate, propter quam de loco suo non poterat quis se mouere.
- 18 Et ab inf. i. a terra & aqua, ex quibus ascenderunt fumi aerem ingrossantes.
- 19 Et ab altif. i. ex condensatione nubium illuminationem aeris impediēte.
- 20 Eun. so. dor. al. mon. Aegyptij nanque, qui in illo triduo fuerunt aliquantulum oppressi somno, statim terribilia somnia patiebantur, intantum qđ aliqui moriebantur. ideo subditur.
- 21 Ali. ani. de. tra. i. separatione animæ a corpore.
- 22 Sub. enim. & per consequens magis nociuus.
- 23 De. si qui. ex il. de. in terram ex timore.
- 24 Cu. in car. quia non poterat se mouere.
- 25 Sic. ru. quis. nam vbicunq; erat aliquis occupatus in agro vel in domo, tenebris superuenientibus ibi mansit tribus diebus. ideo subditur.
- 26 Vna e. ca. &c. Et patet.
- 27 Si spi. si. i. ventus flans.
- 28 Aut in. spi. &c. aut resonans de altissimis mōtib. echo id est, sonus reflexus.

De.

2 *a* Omnis enim orbis. **A** Quasi. Impij erant in tenebris, sed ubique; habitabant filij Israel. lux erat.

b Imago tenebrarum qua superuentura illis erat. Grauiore sunt tenebrae spirituales corporalibus, quia ducunt homines ad exteriores tenebras, ubi

altissimis montibus echo, deficientes† faciebat illos praetimore. Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. Solis autē

b illis supposita erat grauis nox, imago tenebrarum quae superuentura illis erat. Ipsi ergo sibi erant grauiore tenebrae.

nec ratio, nec locus, nec tempus est operandi.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Deficientes facie. Repetitio est sententiae supra posita, scilicet quod timor faciebat eos estimare magna pericula ex occasione modica. Consequenter ostenditur quantum ad alios differentia, cum dicitur.

2 Omnis enim orbis ter. extra Aegyptiorum locum.

3 Limpidi. i. intantum, quod nullus ab operibus suis impediatur

4 Solis autem illis. scilicet Aegyptijs.

5 Supposita erat grauis nox. diuinius inflata.

6 Imago tenebrarum quae suam praefigurabat tenebras gehennae, quas incursum erant. ideo subditur.

7 Ipsi ergo sibi erant gra. id est causa magis grauium tenebrarum scilicet gehennae, quas mercebantur per sua peccata.

CAP. XVIII.

a *S*anctis autem tuis. Israelitae in Aegypto, sub Pharaone laborabant, Christianos diabolus in mundo affligit, quos tamen maxima lux illuminat, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

b Horum vocem audiunt inimici, sed non agnoscunt figuram veritatis, quae est in eis, his columna ignis in nocte, & columna nubis in die lucet, quia incarnatio Christi & in prosperis & in aduersis protegit.

c Digni quidem illi ca. Rab. Merito Aegyptij tenebrarum poenam patiebantur, qui inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

d Exod. 14. f. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

e Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

f Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

g Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

h Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

i Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

k Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

l Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

m Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

n Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

o Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

p Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

q Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

r Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

s Exod. 1. c. inuidia cecati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cum infantes Hebraeorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moluntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum

CAP. XVIII.

† Israelitis quos fides & puritas conscientiae illuminabant.

a Corporalis, scilicet & spiritualis.

† Sanctis autem tuis maxima erat lux, &

a Alias, & horum quidem vocem inimici audiebant.

horum quidem vocem audiebant, sed figuram non videbant. Et quia non &

a Eadem plagas.

ipsi eadem passi erant, magnificabant te,

a A Pharaone.

& quia ante laesi erant, quia non laedebantur, gratias agebant tibi, & ut esset differentia, te † Deum

a Quia in columna ignis & nubis ducebantur.

petebant. Propter quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignota viae, & solē sine lesura boni hospitij pra-

a Aegyptij.

stitisti. Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant sanctos filios tuos, per

quos incipiebat incorruptum legis lumen seculo dari. Cum cogitarent iustorum occidere infantes, & vno exposito filio,

a Primogenitorum.

& liberato, in translationem illorum multitudinem filiorum abstulisti, † & pariter illos perdidisti in aqua valida. Illa enim

nox ante cognita est a patribus nostris, ut vere scientes quibus iuramentis crediderunt, anime quiores essent. Suscepta

est autem a populo tuo sanitas quidem iustorum, iniustorum autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic

& nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

ficant. vnde. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Et alibi. In me sunt Deus & a tua, quare.

a Lex Moyse.

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

c Autē exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros, sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

1 2 rege tuo, id est dia-

3 4 bolo in ipso baptis-

5 mo per Christi poten-

6 tiam opprimuntur,

7 cuius mysterij ratio

8 in antiquis patribus

9 figurata, & in aduen-

10 tu Christi completa

11 est.

12 c Absconse enim sa.

13 Rab. Populus Israel

14 in Aegypto iussu do-

15 mini pascha celebra-

16 uit. Exinde dicit eos

17 absconse sacrificasse,

18 qui metu hostium id

19 occulte faciebant, ubi

20 & legem pascha, quae

21 deinceps seruanda

22 erat, per Moysen di-

23 cederunt, tērationem

24 reproborum ad tem-

25 pus passi sunt, sed ci-

26 to diuina ope libera-

27 ti. Similiter tempore

28 gratiae serui Dei, qui-

29 bus est lex data diui-

30 na, in cōcordia diuinum

31 testamentorum a per-

32 secutoribus quando-

33 que impediuntur, ne

34 religionem Christia-

35 nam palā faciant, sed

36 in abscondito cordis

37 semper domino sacri-

ficant. vnde. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Et alibi. In me sunt Deus & a tua, quare.

a Rab.

Psalm. 50. d.
Psalm. 55. c.
F

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVIII.

a *S*anctis autem tuis. Descripta obtenebratione Aegyptiorum, hic consequenter describitur illustratio Hebraeorum, cum dicitur.

2 Sanctis autem tuis. id est Hebraeis.

3 Maxima erat lux. vnde dicitur Exod. 10. f. Ubique autem habitabant filij Israel, erat lux.

4 Et horum. i. Hebraeorum.

5 Vocem audiebant. inimici. i. Aegyptij, sed figuram non videbant, tenebris impediti.

6 Et qui non & ipsi. i. Hebraei.

7 Eadem passi. i. tenebras.

8 Magnificabant. sicut grati.

9 Et qui ante laesi erant. i. ab Aegyptijs laboribus duris, Exod. 1.

10 Quia non laede. Decem plagis sicut Aegyptij.

11 Gratias agebant. de beneficijs Dei.

12 Et ut esset differen. inter ipsos & Aegyptios.

13 Te Deum. in sua necessitate. Aegyptij vero plures deos inuocabant. Et quia gratitudo de beneficio praestito meretur aliud praestandum, subditur.

14 Propter quod ignis ardentem columnam ducem. de nocte.

15 Et so. per colūā nubis de die, & sic dabat bonū hospitium.

16 Digni quidem illi. i. Aegyptij.

17 Carere luce. per tenebras dictas.

18 Qui inclusos custodiebant sanctos. i. Non permittētes eos de Aegypto exire ad sacrificandum domino.

19 Per quos in. incorruptum legis. A quinquagesima nāque die exitus illorum data fuit in monte Sinai.

Cum

Iusti

Rab. Memorat Deū percussisse primogenita Aegypti, vbi nec sicut prius simulauerunt Aegyptij, sed palam cogebant exire populum Dei dicentes. *Omnes moriemur.*

Exod. 12. c.
Joan. 1. 2.

a Omnipotens sermo tuus. Filius, de quo dicitur. *In principio erat verbum, & c.* hio brachiū & dextera nominatur, propter effe-

ctiuam diuinæ virtutis potentia, hic tunc per angeli ministeriū iudicia sua fecit in primogenita Aegyptiorum, qui postmodum sancti ficauit sibi primogenitos Hebræos. Nunc quoque per aquam baptismi saluat multitudinem credentium, & interficit multitudinem spiritualium hominum.

*** Idacius.** Omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus. De patre in Salomone. *Omnipotens sermo tuus, exiliens a regalibus sedibus venit.* De filio vbi supra. *Vnus enim altissimus creator omnipotens, rex potens & metuendus nimis.* De spiritu sancto vbi supra. *Est enim in sapientia spiritus, intelligentia sanctus vnus, & infra omnia potens.* Potens pater, potens filius, potens spiritus sanctus, & c.

*** Cereal.** Quod omnipotens est filius, sic docetur. In Salomone legitur. *Omnipotens sermo tuus domine, exiliens a regalibus sedibus tuis, in mediam exterminij terram profiliuit.* Ergo & rex est, qui

re-

regales & obtinet sedes. Itē in Apocalypsi. *Hec dicit filius Dei, qui est et qui fuit omnipotens Deus.* In euangelio. *Omnia quaecunque pater facit, hęc & filius similiter facit.* Itē in euangelio. *Sicut pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat.* In Esaias filius dicit. *Ecce ego mittam, & c.*

¶ vel in corde.

iusti pueri bonorum, & iustitię legem in concordiam disposuerunt, similiter bona & mala recepturos iustos patri omnium decantantes laudes Resonabat autem inconueniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur plāctus ploratorum infantium Simili autem pena seruus cum domino afflictus est, & popularis homo regis familia passus. Similiter ergo omnes vno nomine mortis mortuos habebāt innumerabiles.

Nec enim ad sepeliendum viui sufficiebant, quoniam vno momento quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est. De omnibus enim non credentes propter beneficia, tunc cum primum fuit exterminium primogenitorum, spon-

derunt populum Dei se esse. Cum enim t quietum silentium t contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus domine exiliens de cælo, a regibus sedibus venit, durus bellator in mediam exterminij terram t profiliuit gladius acutus, insimulatum imperium tuum portans, & stans repleuit omnia morte, & vsque ad cælum attingebat stans in terra. Tunc continuo visus som-

niorum malorum turbauerunt illos, & timores superuenerunt insperati. Et alius alibi proiectus seminiuus, propter

quam moriebatur causam demonstrabat mortis. Visiones enim quæ illos turbauerunt hæc præmouebant, ne inscii quare mala patiebantur, perirent. Tetigit aut tunc & iustos

supplicandi & orandi forma. Cum ergo indignatur Deus, si redeat lex in cor nostrum commonens & docens conuerti

ad

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Iusti pueri bo. i. Hebræi filij patriarcharum.
- 2 Et iustitia. in monte Sinai datam.
- 3 In con. di. i. concorditer receperunt. d. Exod. 24. b. *Omnia verba domini quæ locutus est, faciemus.*
- 4 Similiter bona & mala recepturos iustos. i. prospera & aduersa ex voluntate Dei missa & mittenda disposuerunt æquanimiter recipere pro Dei amore.
- 5 Patri omnium. s. Deo.
- 6 Decantantes laudem in prosperis & aduersis. Consequenter eodem uerso ponitur Aegyptiorum vox lamentabilis, cum dicitur. *Resonabat autem inconueniens, & c.*
- 7 Planctus plo. i. qui fiebat pro primogenitis interfectis.
- 8 Simili aut pa. Exo. 12. d. Percussit dominus omne primogenitū in terra Aegypti a primogenito Pharaonis, qui sedebat in solio eius vsq. ad primogenitū captiue, quæ erat in carcere.
- 9 Quoniam vno momento exterminata est, quia tunc primogenitus regis mortuus est.
- 10 De omnibus enim. Aegyptijs.
- 11 Non credentes. Deo & Moyse.
- 12 Propter benefi. in amotione plagatum eis collata, quia re motis plagis reuertebantur ad obstinationem suam.
- 13 Tunc enim pri. sponderunt. i. confessi sunt.
- 14 Popu. Dei. & refertur ly. se, ad Moysen & Hebræos, tñc. n. dimiserunt eos abire tanquam Dei seruos, Exod. 12. c. Potest etiam ly. se, refertur ad Aegyptios, per hoc. n. quod obediunt mandato Dei de emissionem Hebræorum, licet hoc fecerint timore, possunt dici quodāmodo populus Dei, sicut obediētes regi terreno timore solo, dicuntur esse de eius populo.
- 15 Cum enim quietum silen. Hic consequenter describitur tempus & hora percussione primogenitorum Aegypti, cum dicitur. *Cum enim quietum. i. cōtinentij hora, in qua communiter silent omnia.*
- 16 Et nox in suo cursu med. nā hęc percussio fuit inter principium

pium noctis & finem.

17 Omnipotens sermo tuus do. i. præceptum de interfectione primogenitorum.

18 Exiliens de cælo. Ex hoc arguit aliqui quod interfectio primogenitorum Aegypti facta fuit per angelum bonū, sed nō est efficax argumentū. Tum quia liber iste non est de canone. Tū quia demones frequenter leguntur executores diuinę iustitię, & quod hęc interfectio fuerit facta per Angelum malum, videtur magis probabile, quia magis cōcordat scripturę canonicę. Dicitur. n. Psal. 77. c. *Misi in eos iram indignationis suę, indignationem, & iram, & tribulationem, immissiones per angelos malos.* & certū est q. loquitur de percussione Aegyptiorū, sicut dixi plenius Exo. 12. vbi proprie locū habet hęc qō.

19 Durus debellator. quia primogenitorum interfectio.

20 In mediam exterminij terram profiliuit. id est exterminio dignam.

21 Gladius acutus. nam ei non poterat resisti.

22 Insimulatum. i. non fictum, sed verum.

23 Imperium tuum portans. i. exequens.

24 Et stans repleuit omnia morte. quia non erat domus Aegyptiorum, in qua non esset mortuus. Exod. 12. c.

25 Et vsque ad cælum. hoc dicitur ad exprimendum, quod primogenitorum nullus euadere poterat.

26 Tunc continuo. i. ante immediate.

27 Visus somniorum malorum turbauerunt illos, & timores superuenerunt insperati. ad præfigurandum dictam percussione primogenitorum.

28 Et alius alibi proiectus seminiuus. nam varijs modis & terribilibus moriebantur, vt per hoc causa illius mortis monstraretur, & non solum alijs remanentibus, sed etiam ipsi morientibus, ideo sequitur. *Ne insci quare mala, & c.*

29 Tetigit autem. Hic consequenter remouetur obiectio contra prædicta, & primo ponitur cum dicitur. *Tetigit autem. s. Hebræos.*

Ten.

Ad penitentiam, satisfacere pro delictis, supplicare pro cul-
pis, cessabit indignatio, & placabitur dominus, & propitiabi-
tur quasi Moyse & Aaron intercedentibus. Si vero induren-
tur corda nostra, ut dicamus. Non est Deo cura de vita
mortalium & huiusmodi, patet non esse in nobis Moysen

Aug Emerito
capitula 164.
de schismate
Donatistarum.

Aug. Non vobis
objicimus nisi schis-
matis crimen, quam
etiam heresim male
perseverando fecistis.
Quanti autem diui-
no iudicio pēdatur
hoc facinus, lege qđ
te legisse non ambi-
go. Inuenies Dathā
& Abiron hiatu ter-
ræ deuoratos, cate-
rosq; omnes qui eis
confererāt, igne de
medio eorum existē-
te cōsumptos. Illud
ergo scelus ad exē-
plum deuitandi do-
minus Deus prāsen-
ti supplicio denota-
uit, ut cū talibus pa-

Vestimentorum
sacerdotum
myltitudo

trientissimi parit, quali vltimo iudicio reseruet ostēderet.
a In veste enim poderis. Byssum, terrę deputant Hebręi, quia ex
terra gignitur. Purpuram, mari, quia ex eius cochleis tingit.
Hiacynthū aeri, propter coloris similitudinem, coccū igni
& ætheri, ut scilicet pro toto mundo oret pontifex. Siquidem ex
terra, ex aqua, & aere, & igne consistit mundus, & hæc elemē-
ta sunt omnium. Vnde primum vestimentum, lineum est,
quod terrā significat. Secundum hiacynthinū, quod aerem
demonstrat, quia de terrenis paulatim ad excelsa leuamur, &
ipsa vestis hiacynthina a capite vsque ad talos veniēs, indicat
aerē de celis vsq; terram fūsum. Mala autē punica, & tintin-
nabula in inferioribus posita, fulgura, tonitruaque demon-
strant, vel omnium elementorum consonantiā, & vniuersa
sibi perplexa, ut in singulis reperiantur omnia. Supradicti co-
lores auro intexti sunt, quia vitalis calor & diuini sensus proui-
dētia vniuersa penetrat. Sup humerale, & duos lapides sma-
ragdinos vel onychinos qui desuper sūt, & vtrunque hume-
rum tegunt, duo hemisphæria interpretantur, quorum aliud
super terram, aliud sub terra vel solem & lunā quæ desuper
rutilāt. Zona (qua sacerdotis pect' arctat) & linea tunica (id-
est

est terra cōstringitur) oceanū esse dicunt. Rationabile vero D
dicunt terrā, quæ instat puncti, licet in se omnia cōtineat, a
cunctis velatur elementis. Duodecim lapides, zodiacū circu-
lū, vel duodecim menses. Singulis quoq; versiculis assignāt
singula tempora, & his ternos menses deputāt. Pulchre autē

^a Quæ facta fuit post incendium Core.
tentatio mortis, & commotio in eremo facta est multitudi-
nis, sed non diu permansit in ira tua. Properās enim homo si-
ne querela deprecari, pro populis proferens seruitutis suæ scu-
tum orationem, & per incensum deprecationem allegans,
^a Perplexio ut singulis reperiantur omnia.
restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostēdens quoniam
tuus est famulus. Vicit autem turbas, non in virtute corpo-
ris, nec armatura potentiæ, sed verbo illum qui se vexabat,
subiecit, iuramenta parentum, & testamentum cōmemorans.
Cum enim iam aceruatim cecidissent super alterutrum mor-
tui, interstitit & amputauit impetum, & diuisit illam quæ ad
^a Idem nomina eorum:
viuos ducebat viam. In veste enim poderis quam habebat,
^a Idem ineffabile nomen scilicet tetragrammaton.
totus erat orbis terrarum, & parentum magnalia in quatuor
ordinibus lapidum sculpta erant, & magnificentia tua in dia-
demate capitis illius erat scripta. Is autem cessit, qui extermi-
nabat, & hæc extimuit. Erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

repositis & serenitatis, vectorū & oīum rerū nosceremus, ac-
cipietes a Deo sapiētiā, & ipso habitatore & doctore fabricæ
totius scientiæ. Super omnia cidaris & vita hiacynthina,
celū monstrat, aurī lamina in fronte pontificis, scriptumq;
nomē Dei, vniuersa quæ subter sūt Dei arbitrio gubernari.
b Is autem cessit. Verus pontifex Iesus Christus assumptus ba-
tillo humane carnis, & superpositio igne altaris, i. anima cū
qua incarnatus est, & adiecto incenso, i. spiritu immaculato,
medius iterit inter viuos & mortuos, & mortē repulit, de-
struens diabolu qui habebat mortis imperium, ut qui credit
in eum, non moriatur in aeternum. Hoc mysterium iam tūc
vastator expauit. Agnoscebat enim figuram batilli & ignis
incensi, & qualis offerenda hostia esset ab illo q. medius erat
inter viuos & mortuos, & illos quidē imago saluauit, ad nos
autē veritas peruenit. Neque enim indumenta pōtificis pur-
pura, bysso, linoque p̄texta erubuisset vastator, sed vera indu-
menta veri pōtificis intellexit, & his cessit. In figura pontifi-
cali, Christum futurum prænoscēbat, sed quia viderat carnē
indutum, non Deum sed hominem purum credidit. vnde:
Si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.

Logion

Ioan. 6. c.

2. Cor. 2. b.
F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tentatio mor. idest punita morte, & quæ fuit illa subditur.
- 2 Et con. & pro id est, commotio seditionis excitata per Core & complices eius.
- 3 In ere. ut habetur Num. 16. e. cuius occasione multi de Israel fue-
runt mortui, propter quod videtur alicui, quod populus Israel non fue-
rit melioris conditionis quam Aegypti.
- 4 Sed non diu per. hic remouetur dicta obiectio per hoc quod sta-
tim appositum fuit remedium, & hoc est quod dicitur. Si non diu
perman. & subditur causa.
- 5 Pro enim. i. Aaron pie viues erga dominū, & iuste ad proximū.
- 6 Depre. pro po. morientibus.
- 7 Re. iræ. domini eum placando sua deprecatione.
- 8 Et si. im. ne. idest morti.
- 9 Osten. quo. tu. est fa. per hoc quod te. placauit suis precibus.
- 10 Vicit au. tur. idest pestes populum turbantes.
- 11 Non in vir. sed verbo orationis deuota.
- 12 Illum qui se ve. f. per incendium comburens populum, de cuius
combustione Aaron vexabatur. 13 Subiecit. illud extinguendo.
- 14 Iuramenta pa. ut enim oratio sua esset magis exaudibilis, in ea
fecit mentionem de iuramento Dei Abraham facto, & testamento in
monte Sinai iam dato.
- 15 Cum enim iam acer. idest stetit inter mortuos & viuentes.
- 16 Et amputauit impetum. incendi.
- 17 Et diuisit illam quæ ad vi. Nam ignem procedentem ad con-
sumendum adhuc viuentes intercidit, ut dictum est. Et quia tūc Aarō
fungebat summi pontificis officio, iō subdit de ipsius ornamento, dicens:
In

- 18 In veste enim poderis. Et dicitur a pos quod est pes. Nam tu-
nica eius hiacynthina attingebat vsque ad pedes.
- 19 Totus erat orbis ter. representatiue. Tunica enim linea figura-
bat terram, quia linum nascitur de terra: Baltheus cingens illam tuni-
cam oceanum terrā cingentem. Tunica hiacynthina ratione coloris æ-
rē, baltheus autem cingēs tunicam hiacynthinam figurabat ignē qui
ambit aerem. Super humerale cum rationali sibi cōiuncto ex varietate
lapidum pretiosorum & diuersorum colorum figurabant calī sydereū
stellis ornati. Duo lapides onychini in super humerali, significabāt duo
magna luminaria solē & lunam. Duodecim gemmæ rationalis, duode-
cim signa zodiaci. Mitra quæ erat in capite superiorem partem mun-
di, scilicet cælum crystallinum & empyreum. Lamina sancta pendens
in fronte representabat Deū omnibus præsidentē, propter quod in illa
scriptum erat nomen domini tetragrammaton, quod est proprium altis-
simi creatoris omnīū. Et per hæc ornamenta signabatur q. pontifex his
ornatus erat creatoris omnīū seruus, sicut dictū fuit plenius Ex od. 28.
- 20 Et parentum magna. nam in rationali erant quatuor ordines
lapidum distincti per ternarium, & in illis duodecim lapidibus erant
sculpta nomina duodecim tribuum.
- 21 Et magni. tua. idest nomen tetragrammaton tibi proprium.
- 22 In dia. i. in lamina aurea quæ erat tracta ad modū semicirculā ab
aure vsq; ad aurē attingēs per frontē, ut plenius dictum fuit in Exodo.
- 23 Is autem cessit qui exter. scilicet ignis qui cessauit, ut dictū est.
- 24 Et hæc extimuit. i. ipsum Deum cuius hæc erant signa, eo mo-
do loquendi quo creatura irrationalis obedire dicitur creatori.
- 25 Erat enim so. seditionis commota. 26 Iræ suffi. i. causa suffi-
ciens vindictæ Dei contra totum populum, nisi pontifex placasset eum.

CAP.

CAP. XIX.

CAP. XIX.

Impius autem usque in nouissimum sine misericordia ira superuenit. Inimicis populi Dei, vindicta usque ad consummationem superuenit, quia nec vitam nec mores correxerunt, sed et eum argumentis simulabant poenitentiam, & ideo non meruerunt indulgentiam. Unde Pharaon cum plagis affluctus, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malicia sua, sentiet in pena, quantum valeat Demerita.

Vnde Pharaon cum plagis affluctus, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malicia sua, sentiet in pena, quantum valeat Demerita.

Vnde Pharaon cum plagis affluctus, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malicia sua, sentiet in pena, quantum valeat Demerita.

Vnde Pharaon cum plagis affluctus, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malicia sua, sentiet in pena, quantum valeat Demerita.

Vnde Pharaon cum plagis affluctus, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malicia sua, sentiet in pena, quantum valeat Demerita.

Vnde Pharaon cum plagis affluctus, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malicia sua, sentiet in pena, quantum valeat Demerita.

Vnde Pharaon cum plagis affluctus, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malicia sua, sentiet in pena, quantum valeat Demerita.

Vnde Pharaon cum plagis affluctus, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malicia sua, sentiet in pena, quantum valeat Demerita.

Vnde Pharaon cum plagis affluctus, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malicia sua, sentiet in pena, quantum valeat Demerita.

Vnde Pharaon cum plagis affluctus, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malicia sua, sentiet in pena, quantum valeat Demerita.

Impius autem usque in nouissimum sine misericordia ira superuenit, praecebat enim & futura illorum, quoniam cum ipsi reuersi essent, & permisissent ut se educerent, & cum magna solitudine praemisissent illos, conlequebantur illos poenitentiae actus. Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumentum mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem inscientiae, & quos rogantes proiecerant, hos tanquam fugitiuos persequebantur. Ducebat enim illos ad hunc finem digna necessitas, & horum quae acciderant, commemorationem amittebant, ut quae deerant tormentis, repletur punitio, & populus quidem tuus mirabiliter transiret, illi autem nouam mortem

inuenirent. Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur, deseruiens tuis praeceptis, ut pueri tui custodirentur illasi. Nam nubes illorum castra obumbrabat, & ex aqua

quae ante erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio, per quem omnis natio transiuit, quae tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monstra. Tanquam enim equi depaue-

runt escam, & tanquam agni exultauerunt magnificantes te domine, qui liberaisti illos. Memores enim erant adhuc illorum, quae in incolatu illorum facta fuerant, quemadmodum pro natione animalium produxit terra muscas, & pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Et pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

coniungitur, de Aegyptio, id est, de idolorum obseruatione educitur, per mare rubrum Christi sanguine rubicundum, & quodammodo iam tunc mysterio consecratum tanquam per baptismi sacramentum Pharaone submerso populus Dei eripitur.

Videntes tua mi. Sic nos oportet liberato in nostro exultantes gratias agere dicentes. Benedic anima mea dominum, & c. vñ Apostolus. Sine intermissione ne orate, in omnibus gratias agi. & c.

Produxit ter. Nota quod inimicis Dei terra produxit muscas, & fluuius ranas, cultoribus autem Dei terra dedit fructum, & mater carnis alimentum. Dignum est enim, ut fidelibus suis per opera sua nutrimentum, diuina procurer providentia. Inimicis vero condignum tormentum per subdi-

ta sibi creaturam inferat.

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

Iu- F

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIX.

Impius autem usque in nouissimum. Hec est sexta pars, in qua recolitur sextum beneficium, quod est de traductioe per mare rubrum, & submersio Aegyptiorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius beneficii recordatio secundum, subditur intentio conluctio, ibi. In omnibus. Prima adhuc in duas, primo recolitur Aegyptiorum submersio, secundo, Hebraeorum saluatio, ibi. Omnis enim. Circa primum dicitur continuando praedictis, quod Hebraei in mortalitate a serpentibus habuerunt remedium, non autem primogeniti Aegyptiorum. ideo dicitur.

1 Impius autem usque in nouissimum. id est, usque ad submersionem eorum.

2 Sine misericordia. id est, sine remedio, nam nullum Dei opus caret misericordia.

3 Ira superuenit. id est, punitio.

4 Praesciebat enim & futura illorum. scilicet ipse Deus.

5 Quoniam cum ipsi reuersi essent. id est, praordinassent.

6 Ut se educerent. id est, filios Israel emitterent de Aegypto, ita quod lyse, non refertur ad Aegyptios, sed ad Hebraeos.

7 Et cum magna solitudine praemisissent illos. nam Aegyptij cohibebant Hebraeos festinanter egredi, Exod. 12. e.

8 Conlequebantur illos poenitentiae actus. de populi Israel emissione, Exod. 14. e.

9 Adhuc enim inter manus. id est, in presenti.

10 Habentes luctum, & deplorantes ad monumentum mortuorum. de morte primogenitorum.

11 Aliam sibi assumpserunt cogitationem inscient. de Hebraeorum reductione.

12 Ducebat enim illos ad hunc finem digna necessitas. id est, mors eis iuste inferenda in mari rubro.

13 Et horum quae acciderant. id est, plagarum praeteritarum.

14 Commemorationem amittebant. abijcientes a se timorem domini.

15 Ut quae deerant tormentis. scilicet ex iustitia debitis.

16 Repletur punitio. submersionis eorum.

17 Et populus quidem tuus mirabiliter transiit. mare rubrum.

18 Illi autem nouam mortem. per submersionem, quae dicitur mors noua, respectu mortis primogenitorum quae praecesserat.

19 Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur. Hic consequenter ponitur saluatio Hebraeorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur haec saluatio, secundo gratiarum actio, ibi. Tanquam enim. Circa primum dicitur. Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur. id est, ad obediendum Deo, a quo originatur omnis creatura.

20 Deseruiens praeceptis tuis. quod patuit in diuisione maris, & in columna ignis & nabis, ideo subditur.

21 Nam nubes castra eorum obumbrat. Angelus enim qui praecedebat castra Hebraeorum abijt post eos, ita quod Aegyptij non poterant ad Hebraeos accedere, Exod. 14.

22 Et ex aqua. terra arida apparuit, in diuisione maris.

23 Et campus germinans. id est, maris fundus desiccatus ad modum campi germinantis, per quem omnis natio Hebraeorum transiuit.

24 Quae tegebatur manu tua. id est, potentia tua.

25 Videntes tua mirabilia. in desiccatione fundi maris, & in solidatione aquarum, quae erant eis pro muro a dextris & a sinistris, Exod. 14. g.

26 Tanquam enim equi depaue- runt escam. Hic consequenter ponitur gratiarum actio Hebraeorum, & primo de sua saluatione, cum dicitur. Tanquam enim equi. id est, arma Aegyptiorum acceperunt, quos viderunt mortuos super litus maris, Exod. 4. g.

27 Et tanquam agni. de beneficijs sibi collatis.

28 Magnificantes te deo. dicentes. Cantemus domino gloriose, & c. sequitur.

29 Memores enim. Hic consequenter ponitur alia causa gratiarum actionis. scilicet, vindicta Dei de suis aduersarijs. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur percussio actus, secundo mirabilis modus, ibi. In se enim. Prima adhuc in duas secundum duas Aegyptiorum punitio- nes. Intermiscuntur tamen Hebraeorum aliqua consolaciones, ut opposita iuxta se posita, magis clucescant. Dicit ergo Philo. Memores enim. id est, dum gratias agerent dicentes. Cantemus domino, & c. Memores enim erant adhuc eorum, quae in incolatu illorum facta fuerant contra Aegyptios, cum adhuc Hebraei manerent in Aegypto.

30 Quemadmodum pro natione animalium produxit. Exod. 8. Et per oppositum subditur Hebraeorum consolatio, cum dicitur.

31 Produxit terra. Exod. 8. Et per oppositum subditur Hebraeorum consolatio, cum dicitur.

32 Produxit terra. Exod. 8. Et per oppositum subditur Hebraeorum consolatio, cum dicitur.

33 Produxit terra. Exod. 8. Et per oppositum subditur Hebraeorum consolatio, cum dicitur.

Ga Iuste enim patiebantur secundum suas nequitias.

Rab. Qui antiquos Dei seruos ad se venientes crudeliter trahebant, dignè puniti sunt, ut in tenebris, & afflicto frigidi obscuritatem tenebrarum, & diversorum dolorum in corpore sustineret, quanto magis, qui seruos Christi, & prædicatores Euangelij contemnunt: unde Amen dico vobis, tolerabilius erit terra Sodomorum, & Gomorrhæorum in die iudicii, quam civitati. Bene autem dicitur, quod percussi sunt cæcitate, sicut illi tenebris excæcati erant, qui in foribus iusti, id est Loth, errabant, ostij transitum querentes, & non inuenientes. Qui enim tenebras erroris intus patitur, gravissimis damnis vndiq; constringitur, quia viam veritatis non agnoscit: & ostium quod Christus est, non inuenit.

Matth. 10. b

Nouissime autem viderunt novam creaturam aviū, cum adducti concupiscentia postulauerunt escas epulationis. In allocutione enim desiderij ascendit illis de mari ortygometa, & vexationes peccatoribus superuenerunt, non sine illis, quæ antè facta erant argumentis per vim fluminum. Iuste enim patiebantur secundum suas nequitias. Etenim detestabiliorem inhospitalitatem instituerunt. Alij quidem ignotos non recipiebant aduenas, alij autem bonos hospites in seruitutē redigebant. Et non solum hæc, sed & alius quidem erat respectus illorum: quoniam inuiti recipiebant extraneos. Qui autem cum lætitia receperunt, hos qui eisdem vsi erant institutis, leuissimis afflixerunt doloribus. Percussi sunt autem cæcitate, sicut illi in foribus iusti, cum subitaneis cooperti essent tenebris, unusquisque transitum ostij sui quærebat. In se elementa enim dum conuertuntur, sicut in organo qualitatis sonus immutatur, & omnia suum sonum custodiunt. Vnde æstimari ex ipso certo visum potest. Agrestia enim in aquatica conuertebantur, & quæcunque erant natantia, in terra transibant. Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuiscatur. Flammæ e contrario corruptibilium animalium

Alias descendit.

Loth.

sed creatoris deseruirent voluntati.

In se

b In se elementa enim dum conuertuntur.

Sicut in organo diuersi soni ad concordiam melodiarum temperamento consentiunt, ita discrepantia elementa seruato iure naturæ ad creatoris voluntatem flectuntur: non enim creaturam sibi condidit contrariam, sed per omnia voluntati suæ consentaneam.

c Vnde æstimari, &c.

Rab. Homines enim, & iumenta profandum maris rubri transiit, & ranæ de fluuijs procedentes domos Aegyptiorum impleuerunt. Ignis cum grandine mistus de celo ruebat, nec ignis aquam, nec aqua ignem impediēbat. Vbi autem erant filij israel neminem læserunt, ut apparet, quod elementa mundi non suæ tantum conditioni,

Indestabiliorum

Gen. 19. c

Id. e. f. Exod. 8. 2

Id. e. f.

Exod. 8. 2

Id. e. f.

Exod. 8. 2

Id. e. f.

Exod. 8. 2

Id. e. f.

Exod. 8. 2

Id. e. f.

Exod. 8. 2

NICOLAUS DE LYRA.

1. Nouissime autem. id est post exitum de Aegypto.
2. Viderunt novam creaturam aviū. Num. 11. g.
3. In allocutione enim desiderij. id est petitionem eorum, secundum suum desiderium.
4. Ascendit illis de mari ortygo. id est coturnix. Et ponitur hic singulare pro plurali, quia fuit ibi coturnicū multitudo magna. Si autem arguatur, quod datio coturnicum non fuit ad bonum ipsorum: quia ibi mortuus est populus, qui desiderabat carnes, Num. 11. Dicendum, quod mors non fuit omnium, sed paucorum respectu, scilicet Aegyptiorum, qui cum filiis Israel exierunt de Aegypto, iunctis aliquibus de filiis Israel, ut ibidem dicitur. Qui male concupierant carnes, attridisti de manna. sed recreatio coturnicum fuit omnibus generalis, sed specialiter in consolationem bonorum.
5. Et vexationes peccatoribus. Hic sponit secunda percussio Aegyptiorum, cum dicitur: Et vexationes peccata. scilicet Aegyptiis.
6. Non sine illis, quæ antè facta erant argu. id est eorum reprehensionibus per flagella. Et, quæ fuerint illa, subditur:
7. Per vim fluminum. Fuit enim prima plaga, conuersio aquarum in sanguinem, Exod. 7. d.
8. Iuste enim patiebantur. Aegyptij.
9. Secundum suas nequitias. ideo subditur:
10. Etenim detestabiliorem inhospitalitatem contra bonum hospitalitatis instituta facientes.
11. Alij quidem ignotos. id est extraneos.
12. Non recipiebant aduenas. scilicet ad manendum secum in Aegypto.
13. Alij autem bonos hospites. sicut filios Israel.
14. In seruitutem redigebant. post mortem Ioseph, & fratrum suorum, Exod. 1.
15. Et non solum hæc. mala.
16. Sed, & alius quidem respectus illorum erat. contra bonum hospitalitatis.
17. Quoniam inuiti. id est cum duritia vultus, & verborum.
18. Recipiebant extraneos. ad hospitium. sicut aliquando contingit quod dantes elemosinam, tot vituperia dicunt petentibus, quod nimis care vendunt eis.
19. Qui autem cum lætitia receperunt, hos. Iungatur sic littera: Qui eisdem vsi erant institutis. Id est Aegyptij qui vivebant institutis contra bonum hospitalitatis, ut dictum est. Hos qui cum lætitia

repperunt, scilicet Hebreos hilariter recipientes extraneos.

20. Scilicet afflixerunt doloribus. in tantum, quod ea amaritudinem perducebant vitam illorum, Exodi primo. sed non impune. ideo subditur:

21. Percussi sunt autem cæcitate. tribus diebus in tenebris palpalibus existentes, Exod. 10.

22. Sicut illi. id est, Sodomite.

23. In foribus iusti. scilicet Loth.

24. Cum subitaneis cooperti essent tenebris. percussi cæcitate ab angelo.

25. Unusquisque transitum ostij sui. scilicet Loth.

26. Quærebat. nec tamen inuenire poterat, ut ibidem dicitur.

27. In se enim elementa dum conuertuntur. Hic consequenter ponitur punitionis Aegyptiorum mirabilis modus, elementis Deo obedientibus, ideo dicitur: In se enim elementa dum conuertuntur, mutando modum suum agendi ex præcepto Dei.

28. Sicut in organo. id est instrumento musico.

29. Qualitatis sonus immutatur. secundum voluntatem modulantis, qui modo percutit unam chordam, modo aliam: & eandem, modo fortius, modo remissius.

30. Et omnia suum sonum custodiunt. secundum dispositionem modulantis: Ita supple mutatur actio creatura in Aegyptiorum punitione secundum dispositionem creatoris.

31. Vnde æstimari ex ipso certo visu potest. hoc apparebat sensibiliter.

32. Agrestia enim. id est animalia in agris habitantia, ut boves, & iumenta.

33. In aquatica conuertebantur. non secundum substantiam, sed secundum ambulationem, scilicet per fundum maris, quæ est habitatio piscium. Hebræi namque sua animalia eduxerunt secum de Aegypto, Exod. 10. c. Cuncti greges pergunt nobiscum, &c. Et quod sic intelligatur conuersio agrestium patet ex hoc quod subditur:

34. Et Quæcunque erant natantia, in terra transibant. gradiendo. ut patet de ranis intrantibus domos Aegyptiorum, Exod. 8.

35. Ignis in aqua valebat. id est fortiter comburebat.

36. Supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuiscatur. naturalem. Nam grando, & ignis, pluuia, & fulgura discurrunt per Aegyptum, Exod. 9. & unum contrarium non impediēbat aliud, sed magis acuebat in sua actione.

37. Flammæ e contrario corruptibilium animalium ignem spirantium.

Non

G 4 In omnibus enim magnificasti. Misericors, & miserator Dominus semper adest fidelibus suis, quos semper protegit, & regit, quos aliquando in martyrio purgat.

non vexauerunt carnes coambulantium, nec dissoluebant illam, quæ facile dissoluebatur, sicut glacies bonam escam. In omnibus enim magnificasti populum tuum domine, & honorasti, & non despexisti, in omni tempore, & in omni loco assistens eis.

1 gat. unde: Vasa signi- Eccl 17. a
2 probat fornax, & homi-
3 nes iustos tentatio tribu-
4 rationis. Multæ enim
5 tribulationes iusto-
6 rum, & de omnibus
his liberabit eos Do-
minus.

E

B

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non vexauerunt carnes coambulantium. Id est filiorum Israel simul ambulantium per desertum, in quo erat serpens statu adurens. Deuter. 8. c. & ponitur ibi singulare pro plurali. Nam ibi erant tales serpentes multi, sicut Exod. 8. f. Venit musca grauissima, id est multitudo muscarum.

2 Nec dissoluebant illam. scilicet mannam, quæ facile dissoluebatur, sicut glacies ad calorem Solis.

3 In omnibus enim magnificasti. Hic ultimo ponitur intentio conclusio

clusio respectu totius libri, ex cuius processu apparet, quod intentio Philonis est declarare condescensiones diuinas Hebreis factas, ideo dicit, In omnibus enim magnificasti populum tuum domine. eius aduersarios flagellando, & submergendo.
4 Et honorasti. cum de seruitute Aegypti liberando.
5 Et non despexisti. preces eius denegando.
6 In omni tempore, & in omni loco assistens eis. ut patuit in mari rubro, in deserto, & in ceteris locis. Ad laudem nominis tui, quod est benedictum in secula seculorum, Amen.

F

Prologus libri Iesu filij Sirach, qui Ecclesiasticus appellatur, in Græcum de Hebraeo translatus.

Multorum nobis, et magnorum per legem, et prophetas, aliosque, qui secuti sunt illos, sapientia demonstrata est: in quibus oportet laudare Israel doctrinæ, & sapientia causa: quia non solum ipsos loquentes necesse est esse peritos, sed etiam extraneos posse, & dicentes, & scribentes doctissimos fieri. Auius meus Iesus postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, & prophetarum, et aliorum librorum, qui nobis à parentibus nostris traditi sunt, volui, & ipse scribere aliquid horum, quæ ad doctrinam, & sapientiam pertinent: ut desiderantes discere, & illorum periti fieri, magis magisque attendant animo, & confirmantur ad legitimam vitam. Hortor itaque venire vos cum beneuolentia, & attentiori studio lectionem facere, & veniam habere in illis, in quibus

videmur sequentes imaginem sapientia, & deficere in verborum compositione. Nam deficient verba Hebraica, quando fuerint translata ad alteram linguam. Non tamen solum hæc, sed & ipsa lex, & propheta, ceteraque aliorum librorum non paruum habent differentiam, quando inter se dicuntur. Nam in octauo, & tricesimo anno temporibus Ptolemæi Euergetis regis, postquam perueni in Aegyptum, & cum multum temporis ibi fuisset, inueni ibi libros relictos non parua, neque contemnenda doctrina. Itaque bonum, & necessarium putavi, & ipse aliquam addere diligentiam, & laborem interpretandi librum istum, & multa vigilia attuli doctrinam in spatio temporis ad illa, quæ ad finem ducunt librum istum dare, et illis, qui volunt animum intendere, & discere quæ admodum oporteat instituere mores, qui secundum legem domini proposuerint vitam agere.

Prologus Rabani in Ecclesiasticum.

Librum Iesu filij Sirach dicit se Hieron. apud Hebraeos reperisse, non Ecclesiasticum, ut apud Latinos, sed parabolas prænatum cui iuncti erant Ecclesiastes, & Canticum Canticorum, ut Salomonem non modo librorum numero, sed & materialium genere coequaret. Librum verò sapientia se non reperisse apud eos, sed magis Græcam redolere eloquentiam, quem

nonnulli Philonis esse affirmant. Ecclesiasticus verò sicut, & Ecclesiastes ecclesiæ utilissimus est, qui congregator, vel collector interpretatur, sicut ille concionator: sed Ecclesiastes ad Christum refertur, & ad quemlibet predicatorem Ecclesiasticus, qui propter excellentiam virtutum suarum, naufragus, id est omnium virtutum capax appellatur. Cuius tanta claritas, tantaque Latinitas est, ut ipse sibi commenta sit.

Cap.

CAP. I.

A **M**nis sapientia. **Aug.** In secundo sane (de doctrina Christiana) libro, de auctore libri, quem plures vocant sapientiam Salomonis, quod etiam ipsum sicut Ecclesiasticum Iesus Sirach scripserit,

non ita constare, sicut a me dictum est, postea didici, & omnino probabilius cōperi non esse hūc eius libri auctorem.

Aug. de cura pro mortuis gerenda. c. 15.

* Idem. Liber Ecclesiasticus, quē Iesus filius Sirach scripsisse traditur, & propter eloquij nonnullam similitudinē Salomonis pronuntiatur,

B cōtinet in laude patrū, d quod Samuel etiā mortuus prophetauerit. Sed si huic libro ex Hebręorum (quia in eo non est) canone contra dicitur, quid de Moyse, &c.

Aug. libr. 17. de ciuitate Dei ca. 20.

* Idem. Tres recepti sunt in auctoritate in canonicam, Prouerbia, Ecclesiastes & Canticum canticorum. Alij vero duo quorum vnus Sapientia, alter Ecclesiasticus dicitur, propter eloquij nonnullam similitudinē vt Salomonis dicatur obtinuit consuetudo. Nō autem esse ipsius, non dubitāt doctores, eos tamen in auctoritatem maxime occidentalis antiquitus recepit Ecclesia quorū in vno qui appellatur. Sapientia Salomonis, passio Christi apertissime prophetatur, &c. In Ecclesiastico autem fides gētiū futura prędicatur isto modo, *Miserere nostri dominator, Deus omnium, et immitte timorem tuum super omnes gentes, extolle manum tuam super gentes alienas, et videant potentiam tuam, vt sicut coram illis sanctificatus es in nobis, ita corā nobis magnificeris in illis, & agnoscant te secundum quod et nos agnouimus, quia non est Deus pręter te domine.* Hanc sub optādi & precandi specie prophetiam per Iesū Christū videamus impletam,

Ecc. 36. b.

Incipit liber Ecclesiasticus: CAP. I.

Mnis sapientia a domino Deo est, & cū illo fuit semper, & est ante eum. Arenam maris & pluuię guttas, & dies seculi quis dinumerauit? Altitudinē cęli, & latitudinē terrę & profundum abyssi quis dimensus est? Sapientiam Dei pręcedentē omnia, quis inuestigauit? Prior omnium creata

tā, sed aduersus cōtradictores nō tanta firmitate proferitur, D quę scripta non sunt in canone Iudeorum. In trib. vero illis quos Salomonis esse cōstat, & Iudei canonicos habent, &c.

Rab. Incipit ab æterna Dei sapientia quę Christus est, qui cū patre est semper ante secula, secundum illud. *In principio erat verbum, & verbū erat apud Deum.*

1 **b** A domino Deo est. Quia
2 Christus fons vitę, lux
3 vera, de patre nascitur,
4 & oīa per ipsum facta sunt,
5 et sine ipso factum est nihil.
6 Quisquis hac sapiētia caret,
7 in tenebris ambulat
8 & nescit quo vadat. Sapiētia enim huius mundi
9 stultitia est apud Deum &
10 prudentia carnis mors.

1. Cor. 3. d.

c Arenam maris pluuię guttas. Rab. Corporalia spiritualibus comparat, vt ex difficillimis quod omnino impossibile est, estimetur. Si. n. hęc quę in certo numero, & mensura, & pōdere condita sunt nemo potest dinumerare, quanto minus sapientiam Dei sine initio & sine fine inenarrabilem, inæstimabilem poterit inuestigare?

d Prior omnium creata est. Creata secundum humanitatem in consilio Dei patris. f. pro salute hūmani generis prędestinata est incarnari. Notandum autem quod propter vnitatē personę aliquando Christus dicitur genitus, aliquando creatus.

* Vigilius. Secundum humanitatis naturam, quam in temporis plenitudine suscepturus erat, anticipans pręlocutus est. Cū ergo clareat Christū creatū vel factū esse secundū id quod homo dignatus est fieri, aut concedite hoc humanę eius naturę, aut si concedere nō vultis, naturam diuinitatis creatam esse affirmabitis, ac si vos cum Arrianis, vel cum gentilibus conuincemini creaturam venerari & colere.

Sap. 11. d.

Vigilius contra Euthycen hæreticum, lib. 5.

Fons F

Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super Ecclesiasticum incipit feliciter. CAP. I.

Mnis sap. Hic incipit liber Ecclesiasticus, qui primo fuit Heb. scriptus, vt patet per Hie. in eius prologo super parabolas Salomonis. Et dicunt aliqui, quod iste scriptor fuit Iesus filius Iosedech, & Iesus filius Sirach eius nepos, trās tulit eū de Heb. in Græcum. Sed hoc non videtur verum.

Nam scriptor huius libri infr. 5. c. facit mentionē de Simone filio Onie satis prolixē, qui fuit summus sacerdos post mortem Iesus filij Iosedech per magnū tempus. Nā inter ipsos fuerūt quinque summi sacerdotes. f. Ioachim, Elisiaph, Iudas, Ioannes, Onias. Et iō dicendū, q. primus scriptor fuit Iesus filius Sirach et nepos eius, qui similiter fuit Iudæus, & sciuit Græcū, trās tulit quoque de Heb. in Græcū, vt patet in prologo huius libri. Et huius trās latoris nomē propriū ibi taceatur. Igitur si in processu huius Postille dicatur q. auctor huius libri scripsit ipsum Græce, intelligitur de trās latore primo. Sed primus & principalis scriptor (sub Deo tñ) fuit Iesus filius Sirach, vt hē in prologo huius libri, & ēt infra 50. c. In quo libro nos inducit ad amorē sapientię, & accipit sapientiā prout includit oēm virtutē, sicut accipitur in libro sapiētię. Diuiditur autē iste liber in duas partes. In prima inducit ad amorē sapiētię ratio cinādo, in secūda exēplificādo, quę incipit 44. c. Prima adhuc in duas.

Diuisio.

Nā primo declarat auctor sapiētię principū, secundo inducit ad eius exercitiū c. 3. Circa primū sciēdū, q. duplex est principium sapiētię. Vnū effectiū, q. se tenet ex parte Dei. Aliud dispositiū, q. se tenet ex parte nostri, nā ad sapiētiā ex parte nostri requiritur actus liberi arbitrij, ergo primo ponitur primū, secundo secundū, ibi. Ti. do. Ad euidētiā primi & ēt aliorū infra dicēdū sciēdū, q. sapiētiā duplici ē accipitur, quātum spectat ad propositū, diuinā scilicet & humanā. Diuinā vero accipitur dupliciter, scilicet essentialiter & personaliter, q. proprie sapiētiā genita dicitur, & est idē q. verbū diuinū, & p. cōsequens est filij propriū. Pōt igitur dubitari de qua sapiētiā loquitur hic auctor, & infr. 24. Et dixerūt aliq. q. de sapiētiā humanā, eo q. subditur in hac parte. Prior oīum creata est sapiētiā. Creatio vero nō hēt locū in Deo. Sed cōtra hoc apparet qd in textu dicit. Oīs sap. q. est mēsurā esse incorruptibiliū, pp. q. ān ipsum nō est alia mēsurā nisi æternitas, & p. cōsequēs loquitur de sapiētiā diuinā quā sola est æterna pp. qd dixerunt aliq. q. loquitur de sapiētiā Dei essentialiter dicta. Sed cōtra hoc videtur textus cū dicitur. Oīs sap. esse vero ab aliquo nō cōpetit essētiā diuinā, sed tantum procedētis psonę. Itē infr. 24. a. auctor loquēs in psona huius sapiētiā dicit. Ego ex ore alt. pro. primog. Prodire vero ex ore altissimi, & p. modū geniti vel nati est p. priū filij, q. est sapiētiā genita, pp. qd cōmunis dicit, q. auctor loquitur hic de sapiētiā genita, cuius primo describitur emanatio interior, secūdo exterior, ibi. Fōs sa. Prima diuiditur in tres partes, quia primo ponitur emanationis consubstantialitas

& æternitas, secūdo eius incōprehensibilitas, ibi. Arenā. tertio primitas, ibi. Prior oīum. Circa primū dicitur. 1. Oīs sap. i. filius cuius p. priū est esse sapiētiā Dei genita, & eius attributū seu appropriatū sapiētiā essentialiter dicta sicut attributū patris est potentia. Dicitur ēt cū hoc filius oīs sapiētiā, q. cōtinet supereminēt oēs modos & altitudines & nō itē sapiētiā creatā. 2. A do. i. procedēs a Deo patre distinctus in psona. 3. Et cū. indistinctus in essētiā. 4. Sēper. in quo oñditur huius emanationis æternitas. 5. Are. ma. Hic consequenter oñditur sapiētiā genitā incōprehensibilitas. Nā non est primo, i. a priori cognoscibilis a nobis in pnti, sed solū p. posterius, i. p. effectus q. in proportionabiliter d. sāt a p. fectiōne ipsius. Ei iō si cōprehēderentur, nō tñ per hoc hac sapiētiā p. fectē attingeretur, & tñ eius effectus sunt a nobis incōprehensibiles, sicut plenius fuit oñsum sup illud Ecc. 1. a. Cūctę res dif. Sed q. posset aliquis credere, q. saltē aliqua creaturā essent ab hōib. cōprehensibiles, iō ponit exēplū de aliquib. de quā incōprehensione notū est oībus dicēs. Are. ma. Quis dinumerauit? q. d. nullus hominum, et de duob. primis est manifestū. De tertio vero posset dubitari, nā anni a principio mūdi sunt numerati, & p. cōsequēs mēses & dies possunt numerari. Ad qd dicēdū, qd anni non sunt numerati certitudinaliter & p. se. Quod patet primo, q. septuaginta interp. multo plures annos cōputant ab initio mūdi, quā in libris Heb. hēatur. Itē in libris Heb. cōputantur ann. secūdu vitas patrū, vt hē Gen. 5. Et iterū secūdu tēp. ra regū, vt patet in lib. Reg. & Par. In tali vero cōputatione frequēter vnus annus p. duob. cōputatur, & econuerso, vt frequēter oñsum est in supiorib. libris. Iterū a reditu captiuitatis Babylonicę vsq. ad Christū non hē aliqua numeratio per sacram scripturam. Et iō p. tantam varietatē bñ dī, q. dies seculi nō sunt ab aliquo hōie numerati certitudinaliter & p. se. 6. Alti. cę. fundū abyssi. i. oceani. 7. Quis dim. Quasi dicendum, q. licet profundum oceani sit mēsuratum a nautis in aliquibus locis arida propinquis, nō tñ in omnib. sed in paucis respectiue in quib. est mare nauigabile, iō cōcludit. 8. Sap. Dei. genitā. 9. Pręceden. Quia per verbū q. est idem cū ipsa, omnia facta sunt. Ioa. 1. Causa vero efficiētiā pręcedit suos effectus. 10. Prior om. Hic cōsequenter ostenditur sapiētiā genitā prioritas, Sciādum tamen, q. aliq. istā literā exponūt de sapiētiā genitā incarnatione, eo q. dicitur hic: Prior omniū. Creari vero sibi nō competit nisi rōne naturę humanę, quę creata est. Sed contra hoc arguitur, quia licet sapiētiā genita ratione humanitatis assumpta possit dici creatā, sicut dicitur. Ioa. 1. Verb. caro fac. tamen non potest hoc modo dici prior creaturā vel prior creatā, nam antē tempus incarnationis multa fuerunt creatā. Ad quod respondent, quod non accipitur hic prioritas durationis, sed auctoritatis & dignitatis, nam humanitas Christi propter vnionem ad verbum & plenitudinem grātia facta est dignior omnibus creaturis.

Anni ab initio mundi.

Sapiētiā quo modo omniū prior dicatur

A *a* Fons sapientie. Origo omnis sapientie a verbo Dei procedit, quod Deus ex Deo semper cum patre manet in celis, sed ingressus mundum per dispensationem humanitatis dedit mandata salutis. unde. *Verba v. te eterna habes.*

Joan. 6. 8.

B *b* Radix sapientie. Offendit neminem posse profunditatem Dei penetrare vel magnitudinem bonitatis eius & misericordie. Unde ad liberationem & illuminationem humani generis homo fieri dignatus est, unde. *Generationem eius quis enarrabit?*

Psal. 35. c.

c Ipse creauit illam. Vnigeniti scilicet aduentum, per verbum sibi coeternum cum spiritu sancto dispensauit, quomodo per Virginis partum ad salutem mundi veniret, & creaturas repararet, & hominem ad agnitionem & dilectionem sui reuocaret, dans illi donum spiritus sancti, ut eius munere saluetur in eternum.

C

a est sapientia, & intellectus prudentie ab æuo. Fons sapientie verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna.

a Idem origo.

b Radix sapientie cui reuelata est, & astutias illius quis agnouit? Disciplina sapientie cui reuelata est, & manifestata, & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? Vnus est altissimus creator omnium, omnipotens, & rex potens, & metuendus nimis, sedens super thronum illius, & dominans Deus. Ipse creauit illam spiritus sancto, & vidit & dinumerauit & mensus est. Et effudit illam super omnia opera sua, & super omnem carnem, secundum datum

a Quis coarctat a penis. *b* Virtutum.

d suum, præbet illam diligentibus se. Timor Domini gloria

tera scriptum est. *Timor domini sanctus permanet in seculum seculi.* Timet. n. vnusquisque ne amittat bona, & Dei presentiam, quæ in æternum frui desiderat, de quo dicitur.

Ida.

Timor

NICOLAUS DE LYRA.

* *ris.* Et hoc modo loquitur B. Ioannes Baptista de Christo. *Joan. 1. d.* Post me venit vir. scilicet Christus, qui antequam factus esset. non tempore sed dignitate, quia factus est superiorem et prælatum meum, ut exponit sancti. Sed hoc dictum habeat bonum intellectum, tamen non videtur procedere secundum mentem auctoris huius libri, nam infra 24. b. loquens in persona huius sapientie dicit. Ab initio & ante secula creata sum. Ex quo patet, quod creationem huius sapientie non vocat incarnationem quæ facta est in tempore, sed eius emanationem æternam a patre, quæ large loquendo dicitur creatio, inquantum filius accipit esse a patre, sicut & per creationem accipitur esse, non autem quantum ad hoc, quod creatio est de nihilo, & quod per eam accipitur esse in diuersitate essentie. Nam filius in diuinis est de substantia patris, et accipitur idem esse cum patre. Et est aliquantulum similis modus loquendi, sicut cum dicitur aliquis imperator vel rex creari, quæ creatio non est de nihilo, nec per hoc accipitur aliquid esse nouum absolutum, ut communis dicitur sed tantum relatio noua domini ad subditos. Et per hoc patet ad argumentum quod fiebat superius ex hac auctoritate. Dicitur enim, quod sicut prædictum est, hic ponitur emanationis sapientie genita quædam primitas respectu omnis alterius emanationis, non solum creaturarum, sed et spiritus sancti, eo modo loquendi quo emanatio filii dicitur prima, & spiritus sancti secunda, sicut spiritus sanctus dicitur in Trinitate tertia persona. licet enim in diuinis personis & earum emanationibus non superius & posterius duratione vel natura, tamen est ibi secundum aliquos prioritas et posterioritas originis, quia vna persona est ab alia, et non e converso, & secundum omnes est ibi prioritas & posterioritas secundum nostrum modum intelligendi. nam emanatio verbi præintelligitur emanationi amoris. Sic igitur dicitur. Prior omni, cre. est scilicet per æternam generationem. Et quod iste sit intellectus auctoris, videtur ex hoc quod inf. 34. b. antequam in persona huius sapientie loquens diceret. Ab initio & ante secula creata sum. præmisit dicens in persona eiusdem sapientie. Ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam. Per hoc insinuans, quod huius sapientie creatio non est aliud quam eius æterna processio. Locutiones tamen istæ et cõsimiles non sunt extendendæ, sed magis cauendæ a fidelibus, quia facere videntur errori Arrii, qui dixit Dei filium esse puram creaturam, si tamen inueniatur in dictis sanctorum, vel libris sacre scripture canonicis, vel non canonicis, receptis tamen ab ecclesia ad legendum qualis est iste, ut dicit Hier. in prologo galeato, pie sunt exponendæ.

1 Et intel. prius ab æuo. Est autem intellectus habitus principiorum, item omnes morales virtutes conueniuntur prudentie, et ideo principia virtutum moralium dicuntur principia prudentie, igitur quia notitia horum principiorum supereminenter est in sapientia genita, ideo dicitur. Intellectus prudentie ab æ. ab æterno, æuum enim est quasi medium inter æternitatem & tempus, propter quod aliquando ponitur pro tempore, & aliquando pro æternitate, eo quod medium participat cum utroque extremo, potest etiam dici ab æuo proprie dicto, eo quod æternitas propter simplicitatem assistit æuo & temporis, & cuilibet eorum parti.

2 Fons sapientie. Hic consequenter agitur de emanatione sapientie exteriori, per hoc quod eius effectus creaturis communicatur. Et hoc est quod dicitur. Fons sapientie, i. ex quo derivantur effectus sapientie

tan-

* Idem. Mensuram d. pater, mensuram dat filius, mensuram dat spiritus sanctus, &c. De spiritu sancto in S. lo. mone. *Spiritus sapientie replet pacem & dat salutis fructum, videt & dinumerauit & mensus est utraque in dono Dei.*

d Timor domini gloria. Beatus vir qui timet dominum, in mandatis

1 eius cupit nimis. Gloria

2 & diuitie in domo eius,

3 &c. Timor domini. Duæ

4 species sunt timoris.

5 De altera dicitur. Ti-

6 mor & anima in charita-

7 te, &c. Qui hunc hñt

8 propter meritum geh-

9 ena peccare desinunt,

10 & vitam corrigunt,

11 hic introducit charita-

12 tem, sed & foras mitti

13 tur. Qui enim sic ti-

14 met, non dum amat nec

15 desiderat bona, sed

16 cauet mala, sed tamē

17 se corrigit, & bona de-

18 siderare incipit. De al-

19 tera scriptum est. *Timor domini sanctus permanet in seculum seculi.*

20 Timet. n. vnusquisque ne amittat bona, & Dei presentiam,

21 quæ in æternum frui desiderat, de quo dicitur.

22 fiderare incipit. De al-

tanquam quidam riuuli, est supple.

3 Verbum Dei. Quod idem est cum sapientia genita.

4 In excelsis. Nam primo fuit in angelis sanctis, & consequenter in alijs creaturis.

5 Et ingressus. P. cunctur autem ingressus sapientie ad omnes eius reuocationes, & maxime notabiles, illa vero fuit valde notabilis, quæ descendit in montem Sinai legendo audiente cuncto populo, ut habetur Exo. 20. Ideo subditur. Mandata æterna. tunc enim dedit decalogi præcepta, quæ dicuntur æterna, eo quod sunt via deueniendi ad vitam æternam, Matt. 19. b. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Sed quia posset aliquis credere, quod per tales reuelationes sapientie Dei perfecte cognosceret, ideo hoc remouet, dicens.

6 Radix sapientie. q. d. nulli. tunc enim radix alicuius reuelari dicitur, quando perfecte cognoscitur.

7 Et astutias illi. subtilitates contra mala.

8 Quis agno. q. d. nullus. Tanta est quod de malis elicit bona, ut dicitur Argon Enchiririon.

9 Discipline cui reue. s. perfecte. Hoc enim importat manifestatio. q. d. nulli, quia nulla creatura capax est talis notit. e. cum sit infinita.

10 Et multi. effectus eius.

11 Quis intel. q. d. nulla creatura. Licet enim Christus inquantum homo habeat notitiam creaturam omnium effectuum Dei qui facti sunt & fient, non tamen habet notitiam omnium possibilium a Deo fieri, et quia talis notitia est Dei propria, ideo subditur.

12 Vnus est al. Nam est ipsa bonitas per essentiam.

13 Creator. per suam potentiam, ideo subditur. Omnipotens. Et quia non solum est omnium rerum creator, sed etiam gubernatur, subditur.

14 Et rex. Sedens super thronum illius. s. sapientie, per quod designatur potestas iudicialis, quæ attribuitur filio qui est sapientia genita, *Joan. 5. d.* Pater omne iudicium dedit filio.

15 Ipse pater. **16** Creauit illam. Modo supradicto.

17 Spiritus sancto. Non principatiue, quia spiritus sanctus non est principis filij, sed cõcomitatiue, quia tres personæ sunt coæquales et coeternæ.

18 Et vidit. i. perfecte cognouit. pater enim perfecte cognoscit filium.

19 Et effudit. quia sapientia Dei quæ est attributum filij, refulcet in omnibus operibus Dei, et quia natura humanaratione intellectus super alia corporalia capax est effectus sapientie diuinæ, ideo subditur.

20 Et super. i. super omnem hominem quem illuminat naturali lumine intellectus. *Joan. 1.* Illuminat omnem hominem. ve. in hunc mundum. Sed quia super hoc dat iustis lumen gratia, ideo subditur.

21 Secundum dat. luminis naturalis. Præbet illi. & sequitur.

22 Timor domini. Postquā auctor declarauit principium effectuum sapientie, hic consequenter declarat aliud principium dispositiuum, quod dicitur timor. Nam sicut puer ad sapientiam humanam disponitur, & in ea proficit timendo magistrum, sic homo se habet ad diuinam sapientiam timendo Deum. Ad euidentiā dicendorum sciendum, quod timor a do.ctoribus diuiditur in timorem mundanum, seruilem, initialem, et filialem. Obiectum enim timoris est malum, quod est duplex, scilicet pena & culpa. Si igitur propter malum penæ quod aliquis timet, auertatur a Deo per peccatum mortale, dicitur timor mundanus vel humanus. Si autem propter malum penæ quod timet, conuertatur ad Deum ei inhaerendo,

Timor multi-plex

a Timor domini delestat cor. Hic suauitatem tribuit internā, & in futuro vitam aternam.

Rom. 5. b. **b** Dilectio, &c. Rab. Caritas Dei, vera est sapientia, quæ per spiritum sanctum diffunditur in cordib. nostris, qui replet nos dulcedine dilectionis Dei in agnitione magnaliū eius. vnde,

1. Ioh. 2. c. Vos vultionem habetis

a sancto, qui nobis omnia, &c. Vnctio. n. spiritalis ipse spiritus est, cuius sacramentum est in vnctione visibili, cuius gratia instruit de omnibus. Alioquin otiosus est fermo doctoris. Caritas vero Dei quæ est donum spiritus,

† psal. 110. b.

B & obseruare mandata Dei facit. Ipsa enim bonum incipit & perficit, ipsa in futuro remuneratio erit. vnde. *Adimplebis*

Psal. 15. c. me latitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua. &c.

Aug. libr. 83.

quæst. quæst. 36. **c** Initium sapientiæ timor Domini. * Aug. Est cupiditas amor adipiscendi aut obtinendi temporalia. Huius minuendæ initium est, Deum timere, qui solus timeri sine amore non pōt. Ad sapientiam. n. tenditur, & nihil verius eo quod dictū est, *Initium sapientiæ timor Domini*. Nemo est qui p-

C pe qui non magis dolorē fugiat quā appetat voluptatem, quan-

quandoquidē videmus et immanissimas bestias a maximis voluptatibus absterri dolorum metu, quod cū in earundē consuetudinem verterit, domitæ & mansuetæ vocant. Quapropter quomā inest hominī ratio, quæ cū seruit cupiditati peruersione miserabili, vt hoies non timeantur, suggerit latere posse cōnilla &

ad tegenda occulta

peccata altitissimas

fallacias comparat,

eo fit vt homines

quos, nondum dele-

ctat pulchritudo vir-

tutis, nisi penīs a pec-

cando deterreantur,

quæ verissimè per

sanctos & diuinos vi-

ros prædicantur, &

quod celant homini-

bus, Deo celari non

posse cōstituunt, dif-

ficilius domentur

quā feræ.

d Timor domini. Sine

timore Dei & obser-

uatione mandatorū

eius nulla religio est.

vnde, *Si quis putat se*

religiosum esse, non re-

frenans linguam suam,

sed seducens cor suum,

huius vana est religio

& cæ.

e Timen. dominum be-

ne eris, & in diebus con-

solationis illius benedi-

ce. Qui scilicet timore Dei in fide & doctrina & operatione regulam iustitiæ seruat.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

* & hoc principaliter propter uitationem huius mali, hoc est nisi propter amorē boni proprii quo timet priuari, & quod diligit, in eo principaliter finē constituendo, & talis timor dicitur seruilis nec stat cū charitate, quæ principaliter facit diligere bonum diuinum. Si autē aliquis Deo inhereat propter malum culpæ quod timet, sic dicitur timor filialis. Propriū est enim filiorum timere offensam patris. Si autem propter vitiumque malū Deo inhereat, principaliter tamen propter malum culpæ, ne Deū offendat, sic dicitur timor initialis differens a filiali, sicut imperfectū a perfectō, & sic stat cū charitate, minus tamē perfectā, igitur quia auctor, iste loquitur de timore prout stat cum charitate, vt patet ex suo processu, ideo loquitur hic tantum de timore filiali & initiali. Sic ergo procedit, quia primo declarat timoris Dei fructū, secūdo incitat ad ipsum timendū, ibi. Fili concupiscens sapientiam. Prima ad huc in duas, quia primo ostendit fructū timoris in adeptione boni, secūdo in vitiatione mali, ibi, Timor domini expellit peccatū. Prima adhuc in duas. Nā primo agit de timore filiali, secundo de initiali, ibi, Initium sapientiæ. Circa primū ponitur primo fructus timoris filialis pro statu patriæ, cum dicitur, Timor domini glo. quia per ipsum meretur quis gloriam. Et dicitur hic gloria pro gloriæ habitu.

1 Et gloriatio. pro eius actu.

2 Et lætitia. pro eius diffusionē ad inferiores vires animæ, qd erit in resurrectione, tunc. n. anima gloria redundabit ad corpus, & per consequens ad vires sensitivas, quæ sunt totius coniuncti. Talis autem diffusio vocatur lætitia, a latitudine dicta, quasi quædam lætitia.

3 Et corona exultat. propter triumphū perfectum de aduersariis.

4 Timor domini delestat. meritorie, quia per cū meretur fruitionem beatam, quæ proprie vocatur delectatio, quasi de alio lactatio, nam beati lactantur vberibus diuinæ consolationis.

5 Et dabit læ. & gau. Dicit gaudium propter gloriam animæ, & lætitiā propter redundantiam eius ad corpus, vt dictum est.

6 In longi. die. Id est sine fine. Consequenter ponitur fructus timoris filialis pro statu vitæ, cum dicitur.

7 Timenti do. bene e. in extre. vitæ præsentis, quia talis timor cauere facit Dei offensam, & sic excludit de nonum potestatem, & meretur sanctorum angelorum assistentiam, Lu. 16. e. Factum est autem, vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ.

8 Et in die defunctionis suæ benedicetur. a Deo & hominibus sibi bene imprecantibus.

9 Quibus autem apparuerit in vi. per reuelationem prophetiā.

Di-

10 Diligunt eam in visione. scilicet prophetica, quæ est donū Dei.

11 Et in agnitione magnalium suorum. quorū cognitio est delestatilis. Et quia ex supradictis posset aliquis credere, quod prædictorū fructū timor esset magis causa, quā charitas ideo hoc remouet dicens.

12 Dilectio Dei honorabilis sapientia. i. excellentior in acquisitione sapientiæ, quæ accipitur hic prout includit omnem virtutem, vt dictum est supra.

13 Initium sapientiæ timor do. Hic cōsequenter agitur de timore initiali, qui de imperfecto ad perfectū procedit, vt prædictū est. Ideo dicitur: Initium sapientiæ timor do. Licet autē timor seruilis disponat aliquantulum ad sapientiam, inquantū retrahit a peccato propter offensam, & sic est aliquo modo principium sapientiæ, tamen istud principium est extrinsecū a sapientia, sicut & a charitate, si d timor initialis est principium intrinsecum, sicut & fundamentum est primū principis donus intrinsecum, & similiter domini timor est principium intrinsecum spiritualis edificationis.

14 Et cum fidelibus in vulua cōcreatus est. i. in baptismo, qui est spiritalis generatio, in quo datur gratia spiritus sancti. Potest et accipi ad literā de sanctificatione in vtero matris. Potest etiam exponi de alijs inquantum puer animatus adhuc existens in vtero matris habet quandam dispositionem, quamuis longinquam ad gratiæ receptionem.

15 Et cū electis fem. nis gra. deducendo eas ad virtutis augmentū.

16 Et cum iu. & fia. supple esse p r opera exteriora virtutū. Ista tamē cognitio est tantū coniecturalis, quia timor iste connexus est charitati, quæ nō cognoscitur p certitudinē ab habēte, & multo minus ab alijs.

17 Timor d. i. religio sciētiæ circa Deum, ne effluat ad inquirendum curiosa.

18 Religi. cu. & iu. cor. ne effluat ad diligendum indebite vana & curiosa delestatilia.

19 Iucun. in præsentī ex puritate conscientiæ.

20 Atque gau. in futuro per adeptionem gloriæ. ideo subditur.

21 Ti. do. bene. nam in patria nullum erit malum.

22 Et in die. con. il. i. fruitionis beatæ.

23 Bene. a Deo & angelis.

24 Plen. q. a ducit ad gloriā, q. est plenitudo sapientiæ in visione beatæ.

25 Et ple. a fru. il. quia fruitio beatæ inseparabilis est a visione.

26 Omnem do. il. imple. quia dona Dei complentur in patria ad quam ducit timor, vt dictum est.

27 Et re. i. vires animæ quæ replebuntur in patria ex summa pfectione.

28 Coro. sa. quia meretur coronam gloriæ solis sapientibus debitam.

Tom. 3.

R r

Replent

A *Et vidit, in conspectu eius sunt omnia, unicuique confer-*
nat dignam retributionem.

b *Ram.* Per sapientiam diuinam habet homo scientiam vitæ-
di malum, & intellectum faciendi bonum, vtrumque enim in
auditor operatur in fine. vnde, *Qui audit me, non confundetur, &*

qui operantur in me, non
peccabunt. Qui eluci-

dant me, vitam æter-
nam habebunt. Ini-
tium sapientiæ, timor
domini. *Intellectus bo-*
nus omnibus facientibus
eum.

c *In thesauris.* In le-
gis meditatione v-
trumque declaratur,
quomodo. s. vitanda
sunt mala, & quomo-
do discenda spiritua-
lis sapientia, & exer-
cenda bona opera in
quibus est religio ve-
ra.

d *Sapientia intellect.*
Quæ prohibet pecca-
ta, & carnalia delide-
ra. vnde. *Non amat*
pestilens eum qui se cor-
rigit, nec ad sapientes
graditur.

e *Timor, &c.* Quia
per poenitentiam mû-
dat à præteritis pec-
catis, vel prohibet à
commitendis. Quia

qui p timorē Dei se nō corrigit, in peccati voraginē cadit.
f *Bonus sensus.* Vnde in Prouerbis, *Labia sapientium custodiunt*
eos. Et alibi, *Astutus omnia agit cum consilio: qui autem fatuus est,*
aperuit stultitiam. Sapientis ergo hominis est verba tenere, &
omnia modeste peragere.

g *Enarrabunt sensu.* Acquanimiter, non mala pro malis,
sed bona pro bonis tribuens.

h *Fili concupiscens sapie.* Qualiter ad sapientiam peruenias,
ipsa sapientia monstrat, quia sine conseruatione iustitiæ, ne
mo peruenit ad culmen sapientiæ. vnde Iacob. *Qui sapiens,*
inquit, & disciplinatus inter vos, ostendat conuersationem bonam in
mansuetudine sapientiæ.

C

* AV-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Reclent pa.* quia gloria quam meretur timor, satiat totali-
ter appetitum.
- 2 *Vidit, &c.* s. sapientiā ad quam pfecte venire facit timor.
- 3 *Vtraque au.* scilicet sapientia, & timor.
- 4 *Sunt dona Dei.* Hoc dicit ne crederet aliquis, quod solus
timor sit Dei donum, & non sapientia.
- 5 *Scientiam.* i. notitiam speculabilium necessariā ad salutē.
- 6 *Et intellect.* i. notitiam moralium necessariā ad salutem.
- 7 *Sapient. compar.* i. diuidet. Non tamē sic intelligendo, quod
hæc duo, scilicet timor, & sapientia separent abinuiçē, quia
sunt cōnexa charitati. Sed qd hæc duo dant hominib⁹ mul-
tis, & distinctis, & ille qui hæc dona chari⁹ amplectit⁹, apud
Deū pl⁹ meret⁹. ideo subdit⁹, Et gloriā tenētū se exaltat. Se-
quitur. 8 *Radix sapientiæ est, &c.* Nam timor initialis est
principium intrinsecum sapientiæ, vt dictum est supra, sicut
radix est principium intrinsecum arboris.
- 9 *Rami enim illi.* scilicet virtutes, quæ procedunt à sapientia.
- 10 *Longui.* Quia permanent in patria, tamē secundum alios
actus conuenientes statui gloriæ.
- 11 *In thesauris sapient. intellect.* id est, inter preciosa eius dona.
Intellect⁹, qd est habit⁹ primorū in speculabilib⁹ & operabili-
bus. 12 *Et scientiæ religiosi.* Id est religio notitiæ erga Deū,
qua restringitur animus, ne p vana, & curiosa euagetur.
- 13 *Execratio autem peccatoribus sa.* q. d. quamuis sit multum
pretiosa, tamen abominabilis est peccatoribus propter habi-
tum vitiosum, sicut cibus sapidus abominabilis est habenti
gustū animæ ex remorsu conscientie infectum.
- 14 *Timor domini.* Hic consequenter ponitur fructus timoris in
euitatione mali, cum dicitur. *Timor do.* Initialis & filialis.
- 15 *Expellit pec.* tanq̃ sibi contrariū, sed qd est annexus chari-
tati. Hæc est enim lex cōtratorū, quod in eodē susceptibili
mutuo se expellunt.

Nam

* August. Prior est in recta hominis eruditione labor o-
perandi, quæ iusta sunt, quam voluptas intelligēdi, quæ vera
sunt. Ad hoc valet quod scriptum est. *Concupiscit sapientia, serua*
mandata, & Dominus præbebit illam tibi. Mandata vtiq; ad iusti-
tiam pertinentia, iustitiā autē, quæ ex fide est, quæ inter ten-

a ¶ Deus, cui assunt omnia merita.

b ¶ Gaudete, & exultate, quia merces vestra multa est
in celis.

a ¶ Capilli capitis vestri omnes numerati sunt.

b ¶ Sapientia, & timor Dei, quia
omne datum optimum, & deservum est.

a ¶ Aeternam.

a ¶ Sententiæ scripturarum, quas per orbem terrarum euangelica pandit doctrina.

b ¶ Cz-

a ¶ Abominabilis.

a ¶ Intellectus, & scientiæ religiositas, execratio autem peccatori-

e bus sapientia. Timor domini expellit peccatum. Nam qui si-

e ¶ Dei.

e ¶ ne timore est, nō poterit iustificari, iracundia enim animosi-

t ¶ Retributionis.

t ¶ Vere.

a ¶ Non potest abscondi quod iustitia facit manifestari.

a ¶ Abominabilis.

h ¶ Execratio autem peccatori cultura Dei.

i ¶ Sapientiam, cōserua iustitiā, & Deus præbebit illā tibi. Sapien-

riosa, in eo vero quod appetit, luminosa sapientia.

i ¶ Sapientia enim, & disciplina. Sicut sape dictum est. Timor
domini sapientiæ, & disciplinæ custodia est, cui conuenit fi-
des recta, & morum temperantia, quia sine fide impossibile
est placere Deo, & bonorum vita semper tranquilla est. vnde
Mat. *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuicetis*
requiem animabus vestris. Qui enim vere timet Deum, non
potest esse sine fide, & operibus bonis, quæ replent ho-
minem virtutibus, & Deo acceptabilem faciunt. Vnde,
Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam, & scientiam,
& letitiam. Peccatori autem dedit afflictionem, & curam super-
fluam.

Duplici F

16 *Nam qui sine timore est, s. Dei.*

17 *Non pote. iustifica.* Nam primū quod pertinent ad iustitiā,
est esse subditum Deo, quod facit timor, sicut suo superiori.

18 *Iracundia enim animo.* i. superbiē eius, qua Deo rebellat.

19 *Subuersio illi.* s. ab omni bono. Et qd superbus nō solū rebellat
Deo, sed etiā molestias infert fidelib⁹, qd sunt mēbra ei⁹. ideo
subdit⁹. 20 *Vsq̃ in tē substinebit patiens.* Molestias superbi.

21 *Et postea redditio iu.* qd patienti redditur præmium gloriæ,
& superbo pœna gehennæ.

22 *Bonus sensus.* i. homo bonę industriæ.

23 *Vsq̃ in tem.* conueniens.

24 *Abcondet ver il.* i. superbi, & proterui patienter tacendo.

25 *Labia multorum enarra. sen. il.* sicut patet de David, cuius
sensem multi commendant, eo quod patienter audiuit ver-
ba Semei proteruentis. 2. Regum. 16.

26 *In thesauris sa.* i. inter eius pretiosa.

27 *Significatio.* disciplinæ. Qua aliquis patienter tolerat mo-
lestias, tanquam flagella Dei, sicut patris corripientis, sed qd
peccatores obstinati ex talibus nō emendant, sed à Deo ma-
gis elongantur, ideo subditur. 28 *Execratio au. pec. cul. Dei.*

Qui colit fide, spe, & charitate, vt dicit Aug. in Euchiridion.

29 *Fili concupif.* Postq̃ ostendit timoris fructū, hic consequen-
ter inducit ad timorē habendū. Et primo ex consideratione
mali, secundo ex consideratione boni, ibi Qui timetis domi-
nū. circa mediū ca. 2. Prima in duas, secundū considerationē

duplicis mali, scilicet culpę, & pœnę. Secundum incipit in
principio secundica. Primo igit inducit ad timorē habendū
ex consideratione mali culpę, qd p timorē euitent di. *Fili con-*

cupif. Cuius initium est timor vt dictum est. 30 *Conserua*

iu. Nemini nocendo: & Deo reuerentiam exhibendo.

31 *Et Deus præbe. il. ti.* Quia dat eam omnibus se disponenti-
bus affluenter, Iac. 1. a.

32 *Sapientia. n. & disci. ti. do.* supple est initiatiuē. Et dicitur sa-
pientia,

C a Duplex corde. Vir duplex animo, incōstans est in omnibus vijs suis, qui scilicet, vult gaudere cum seculo, & regnare cum Christo.

A duplex animo, incōstans est in omnibus vijs suis, qui scilicet, vult gaudere cum seculo, & regnare cum Christo.

Matt. 7. b. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in re ovium.

c Attendite in illis, & c. Manifestū est, quod

qui sequitur hæreticos, animæ suæ acquirit damnationem, quia

tia enim & disciplina timor domini, & quod beneplacitum est illi, fides & mansuetudo, & adimplebit thesauros illius.

a Alias: Contumax non sis & incredibilis timori Dei. Deum, quia ipse ei, & inquerentibus se remunerator sit.

b Credo, e oportet accedentem ad Deum, qui simpliciter querit Deum, invenit. Unde, Simpliciter iustorum dirigit eos, & supplantatio peragitur, & valabit illos.

c Sicut qui pravo corde machinantur malum, & omni tempore iurgia seminant.

Non sis incredibilis timori domini, & ne accesseris ad illum duplici corde. Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, & nō scandalizeris in labijs tuis. Attende in illis ne forte cadas, & adducas animæ tuæ in honorationē, & reuelet Deus abscondita tua, & in medio synagogæ elidat te, quoniā accessisti maligne ad dominum, & cor tuum plenum est dolo & fallacia.

tis, ibi erit fletus & stridor dentium.

1 quia in iudicio reue-
2 labitur occulta cor-
3 diū, & reddetur vni
4 cuique secundū ope-
5 ra sua, Disperdet enim
6 Deus omnes qui loquun-
7 tur mendacium. Qui
8 abominatur virum
9 sanguinum & dolo-
10 sum. vnde Attēdite
11 a fermēto Pharisæo-
12 rum, quod est hypo-
13 crisis. Et alibi. Veniet
14 dominus serui illius, &
15 diuidet eum, partemque
16 eius ponet cum hypocri-
17

Pal. 6. c.
Pal. 5. b.

Luc. 12. a.

Mat. 24. d.

NICOLAUS DE LYRA.

* pientia, quantum ad notitiā de diuinis, & disciplina quantum ad mores. 1 Et quod bene pla. est illi. Deo.

2 Fides & man. supple est ipse timor initiatiue, quia facit acquiescere articulis fidei, & reprimere motus iracundiæ.

3 Et adimple. f. Deus.

4 Thesauros. bonorum spiritualium.

5 Illius. Qui timet eum.

6 Non sis incre. ti. domini. i. illius qui incutiunt timorem eius, sicut est iudicium extremum, & dura punitio peccatorum.

7 Et ne ac. ad eum. in ecclesia.

8 Duplici cor. i. pretendens exterius bonitatē, & interius habens iniquitatem. Et quoniam hoc faciunt hypocrite, subditur,

CAP. II.

Fili accedens & c. Demonstrat quid sit vitandum, nunc demonstrat quid sit agendum, dicens.

Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia & timore. Qui. n. vult ab illecebris mundi se abstinere, & in Christo pie viuere, persecutionem patitur. Dum enim accingi diuino seruitio præparat, bellum diaboli contra se excitat, & dum alia vitia subdit alijs reluctatur, & diuina dispensatione agitur, vt superet & superetur, ne extollatur. Sed quia humilitas & patientia illi necessaria est, sequitur, Deprime cor tuum, & sustine, & c.

b Patientiam habe.

q. In patientia vestra

possidebitis animas vestras. quia scilicet radix & custos omniū virtutū patientia est.

Luc. 21. d. Patientia laudatur.

c A Deo enim flagellamur, sed cauendum est ne murmuremus.

¶ Alias tempore.

ne's in tempus obductionis. Sustine sustentationes Dei, coniungere Deo, & sustine, vt crescat in nouissimo vita tua. Om-

a Quasi in afflictionis tempore longanimitas esto & fortis, viriliter age, & confortetur cor tuum.

ne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibiles in ca-

afflictionis. Nihil impedit si latinus separat. Non. n. Græcus ex Latinis trāstulit, sed Latinus ex Græco. Deniq; & Hebræi

quantum aduersitatis prolixitatem.

9 Sustine sustentationes Dei. i. aduersa patienter tolerando, in quibus Deus sustentabit te. 1. Cor. 10. c. Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.

10 Coniungere Deo. per amorem. 11 Et sustine. aduersa patienter. 12 Vt crescat in nouissi. de vita corruptibili ad æternam transeundo. 13 Omne quod tibi applicitum fuit. prosperum vel aduersum. 14 Accip. cum gratiarum actione.

15 Et in do. corporis inflicto tibi. 16 Sustine. patienter secundum animum, exemplo Eleazari dicentis. 2. Mac. 6. g. Tu scis domine, quod cum a morte possem liberari, graues corporis sustineo dolores, secundum animum vero propter timorem tuum libenter hæc patior.

17 Et in humilitate tua. i. deiectione corporali. 18 Patientiam habe. & ratio subditur.

19 Quoniam in. i. approbatur, quia purgatur & melioratur. 20 Homines vero receptibi. disciplinæ Dei.

21 In camino humilitationis. purgantur, & a Deo approbantur. Tom. 3. Rr 2 Cre-

aduersitatis prolixitatem.

9 Sustine sustentationes Dei. i. aduersa patienter tolerando, in quibus Deus sustentabit te. 1. Cor. 10. c. Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.

10 Coniungere Deo. per amorem. 11 Et sustine. aduersa patienter. 12 Vt crescat in nouissi. de vita corruptibili ad æternam transeundo. 13 Omne quod tibi applicitum fuit. prosperum vel aduersum. 14 Accip. cum gratiarum actione.

15 Et in do. corporis inflicto tibi. 16 Sustine. patienter secundum animum, exemplo Eleazari dicentis. 2. Mac. 6. g. Tu scis domine, quod cum a morte possem liberari, graues corporis sustineo dolores, secundum animum vero propter timorem tuum libenter hæc patior.

17 Et in humilitate tua. i. deiectione corporali. 18 Patientiam habe. & ratio subditur.

19 Quoniam in. i. approbatur, quia purgatur & melioratur. 20 Homines vero receptibi. disciplinæ Dei.

21 In camino humilitationis. purgantur, & a Deo approbantur. Tom. 3. Rr 2 Cre-

tur, Ne fueris hypocrita, & c. 9 Et non f. q. d. si detegatur veritas, mendax apparebis, ideo subditur.

10 Attende in illis. f. labijs tuis non plus dicendo de tua bonitate, quam sit in veritate.

11 Ne for. cadas. in peccatum manifestum.

12 Et addu. i. tibij pfi, accipiēdo pro toto partem nobiliorem.

13 In honorationem. i. deiectionem coram Deo & hominib.

14 Et reuelet Deus abscondita tua. i. occulta peccata.

15 Et in medio synagogæ. i. congregationis fidelium.

16 Elidat te. grauitur puniendo.

17 Quoniam acces. maligne, & c. sicut patet Act. 5. de Anania & Saphira, quos in conuentu fidelium interfecit subito, eo qd mentiti sunt fraudando de agri pretio.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

mus. A proximo persecutiones, & dāna, & contumelias sustinemus, & cauēdū est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tētamur, sed prospiciendū est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia queramus, sed futura expēdemus.

A spe animus frangit, & delectatus presentibus, desperationis sue caligine reuerberatur. Cumque longum patat qd ad viuendi sibi spatium restat, repente vitam deferens aeterna mala inuenit, quae vitare iam nequeat. Hinc est enim qd per quendam sapientem dicitur. *Ve his qui perdididerunt sustentiam.* Sustinentiam videlicet perdunt, qui dum diu se immorari visibilibus aestimant, spem inuisibilium derelinquunt. Cumque mens in presentibus figitur, vita terminatur, & repente ad supplicia improuisa perueniunt, quae decepti suis presumptionibus, aut nunquam se contingere aut tarde crediderunt.

a Inspi. ca. & c. Licet omni tempore inspicat oia Deus, tunc tamen inspicere dicitur, cum probare vel improbare aliquid dinoscitur.

B *Qui timent do. non erunt incre. & c.* Alternando de amore, & dilectione Dei agit, quia timor domini permanet in seculum seculi, &

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Qui derel. vias rectas, & c.* Sicut. n. & declinare a malo, & facere bonum sunt duae partes iustitiae, sic per oppositum de ferere bonum, & facere malum, sunt duae partes iniustitiae.
- 2 *Et quid facient cum in.* Id est punire.
- 3 *Cap. do.* Licet enim omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, Heb. 4. d. tamen dicit inspicere peccata, quando punit ea.
- 4 *Qui timent.* Hic consequenter concludit intentum. scilicet qd ex timore Dei procedit multiplex bonum, di. *Qui timet dominum, non erunt incre. verbo.* sed magis credibiles.
- 5 *Et qui dili. illum, & c.* quia vera fides per dilectionem operatur.
- 6 *Qui ti. do.* nam de voluntate eius implenda sunt solliciti.
- 7 *Et qui di. il.* quia plenitudo legis est dilectio. Ro. 13.
- 8 *Qui ti. do. pra. cor. sua.* per munditiam interiorem.

CAP. III.

a *Fili sa. & c.* Sequitur.

b *Iudicium pa. Dei, ex quo ois paternitas in caelo, & in terra, quia ex ipso sunt omnia. Qui diligit ea, quae fecit, & ut in eo maneant quo facta sunt, cuius iudicium q audierit, & praecpta eius fecerit, saluus erit. cuius mandatum est, ut etiam patri temporali, & matri reuerentia exhibeatur. vnde, Honorapaterem tuum, & c. vnde sequitur. Qui honorat pat. suum. Cui exquiret Deus honorem constituit, non debet a filiis in honorari, quia Deus iudicio suo exqui-*

Ilij sapientiae ecclesiae iustorum, & natio illorum obediencia, & dilectio. Iudicium patris audite filij dilecti, & sic facite, ut salui sitis. Deus enim honorauit patrem in filiis, & iudicium matris, & exquirens firmavit in filios. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratio-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Diuisio **F**ilij sapientiae. Postquam autor tractauit de origine virtutum, hic consequenter agit de exercitio earum. Diuiditur in duas partes, quia primo tractat de huiusmodi exercitio, secundo de statibus in quibus fit haec exercitatio. 24. ca. Prima adhuc in duas, quia primo tractat de virtutum exercitio in ordine ad proximum. secundo in ordine ad Deum. 14. c. Prima adhuc in tres, secundum quod proximus est superior, inferior, vel aequalis, quia primo tractat de virtutis exercitio ad superiores secundo ad inferiores, ibi, Ignem ardentem. tertio in ordine ad pares. 12. c. ibi, Non agnoscitur amicus. Parentes autem sunt superiores, quia sunt honorandi. ideo tractatur hic de honore parentum. Et diuiditur in duas partes. scilicet principalem, & incidentalem, quae incipit ibi, Filii in manus tuas. Sciendum tamen, quod supradictae, & subsequentes, vsque 4. ca. exclusivae non sunt ita praecise, quin de pertinentibus ad partes aliquas tractetur aliquid in alijs partibus, & e converso, & hoc propter conexiorem virtutum, de quibus agitur in hoc libro. Pars autem praesens in duas diuiditur, quia primo probatur quod parentes sint honorandi, secundo si filius excitatur ad executionem huius obsequii, ibi, Honora pa. & c. Quod autem parentes sint honorandi, primo probatur autoritate diuini praec-

pti

omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui vero timet Deum, & diligit, & credit scripturis, seruat operando praecpta Dei, & semper meditando querit quae beneplacita sunt illi, replebitur ergo sapientia, & charitate Dei. *Finis enim praecpti charitas, & qui diligit proximum, legem impleuit.*

c *Qui ti. do. pra. & c.* 1. Tim. 1.2. Felix anima, quae quoci die mudat cor suum, ut suscipiat habitatore Deum, cuius possessor nullo eget bono, quia omnium bonorum autor in se habet. Et quia ad hoc necessaria est mandatorum custodia, & boni operis patientia. quae puenit ad agnitionem veritatis, Sequitur, *Qui timent do. custodiant il. & c.* Iustus in primis accusator est sui. Sicut. n. humilitati proprium, sic sapientiae restat

supplicium. vnde Ioannes, *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.* Qui vere sapiens est, verus iustitiae cultor est, quia sapientia dicitur iustitiae normam.

- 9 *Et in con. san. ani. suas.* & non in conspectu hominum tantum, quod est proprium hypocritarum.
- 10 *Qui ti. do.* corde retinendo, & opere adimplendo.
- 11 *Et pa. ba.* in aduersis.
- 12 *Vsq. ad inspe. ani. il.* Et accipitur hic anima pro voluntate diuina, quae tunc aspiciat patientes, quando eos liberando reddit gaudentes. 13 *Si. pa. non ego. de pecc.* a quibus homo non potest in presenti vita esse immunis totaliter, iuxta illud. j. Ioh. 1. p. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.
- 14 *Inci. in ma. do.* id est in diuinam punitioem valde grauem, Heb. 10. f. *Horrendum est incidere in manus Dei viuantis.*
- 15 *Secun. enim ma. ipsius.* id est potestate puniendi obstinatos.
- 16 *Sic, & mise. il.* peccantibus parcendo.
- 17 *Cum ipso est.* nam vtrique est eadem cum essentia diuina.

quirit qualiter praecptum suum seruetur.

* Rabi. Samuel. De istis filiis qui sunt apostoli, dixit sapiens Iesu Sirach in libro suo, Audite filij charissimi & operamini in salutem, quia honorat Deus patrem in filiis. Et qualiter intelligi debeat honor ille, declarat Deus per os Malachie,

Rabi Samuel Macrochianus de aduentu Messiae.

CAP. III.

Ilij sapientiae ecclesiae iustorum, & natio illorum obediencia, & dilectio. Iudicium patris audite filij dilecti, & sic facite, ut salui sitis. Deus enim honorauit patrem in filiis, & iudicium matris, & exquirens firmavit in filios. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratio-

- 1 *conuertat corda patrum.*
- 2 *nostroque ad filios.*
- 3 *Qui diligit.* qui, sci licet, mandata seruatur, & abstinet a peccatis, & tamen pro excelsioribus orare non desinit, quia scit misericordem iudicem omni tempore preces exaudire.
- 4 *In*
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13

pti Exo. 20. Inter parentes vero Deus est primus, ex quo omnis paternitas in caelo, & in terra nominatur. Eph. 3. c. ideo dicitur.

- 1 Filij sapientiae. i. Dei, qui est ipsa sapientia per essentiam.
- 2 Ecclesia iusto. qui sunt Dei filii per adoptionis gratiam.
- 3 Et natio il. & c. sicut de homine notabiliter liberali, non solum dicitur quod sit liberalis in concreto, sed etiam liberalitas in abstracto, propter quod subditur.
- 4 Iud. pa. id est decretum Dei, qui pater est principalis, ut dictum est.
- 5 Audite filii. aure corporis, & etiam mentis.
- 6 Et sic fa. ut sal. si. quia non auditores legis supple tantum, sed factores iustificabuntur. Ro. 2. b.
- 7 Deus enim. id est honorari praecipit.
- 8 In filiis. i. per filios.
- 9 Et iu. ma. i. decretum suum de honore matris.
- 10 Exqui. firma. in filios. quia firmiter exquirat observatores ad praemiandum, & transgressores ad puniendum. Et quia honor parentum tunc est meritorius vitae aeternae, quando fit ex charitate, ideo subditur.
- 11 Qui di. de. ex. pro pec. praeteritis.
- 12 Et continebit se ab illis. cauendo a reciduo.
- 13 Et in ora. id est quam facit pro adoptione vitae aeternae, quae per

Tom. 3.

Rt 3

* dies

a In filiis. In sebole, vel in discipulis, quoru nutrimento gaudent, qui magistris, vel parentibus suis obediunt, vel melius, filios, fructu bonorum operum accipimus. *Qui auertit aures ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.* Qui vero obedit preceptis dei, dirigetur oratio eius, sicut incensum. Honorare patres

A dent, qui magistris, vel parentibus suis obediunt, vel melius, filios, fructu bonorum operum accipimus. *Qui auertit aures ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.* Qui vero obedit preceptis dei, dirigetur oratio eius, sicut incensum. Honorare patres primum mandatum est in promissione, **b** In opere, & scilicet. non in vulua, scilicet: unde ostenditur, & spirituales pater maxime dignus honore. unde Paulus, *Per euangelium ego vobis genui.* Et alibi, *qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in doctrina*

B & verbo. **c** Benedictio patris, & c. Rab. Benedixerunt patriarche filiis, ut Noe, Sem, Iaphet, qui posteritati Cham maledixit. Abraham quoque Isaac filio suo, & Isaac Iacob, & Iacob duodecim patriarchis benedictionem dedit, in quibus ille praefigurabatur, q de patriarcharum stirpe descendit, qui est super omnia benedictus in secula.

Rom. 9. Quomodo autem maledictio parentum sololi noceat, in semine Cham ostensum est, quod a filiis Sem, id est Israelitis de terra promissionis deletum est. Cham, nuditatem patris irrisit, & semen suum in seruitute perpetua dā-

Genes. 9. d. *Idem* **Genes. 9. d.** *Idem*

C tatem patris irrisit, & semen suum in seruitute perpetua dā-

navit Absalō quoque David de regno expulit, & concubinas eius incestavit, sed morte condignas penas luit. Elisei caluiciū pueri Bethel irriserūt, & duo viri de saltu ex eis quadraginta duos lacerauerunt. quia puerilis stulticia Iudaeoru in Caluarie loco Christū crucifixum irrisit, sed quadragesimo secundo anno post ascensionem eius duo viri.

ne dierum exaudietur, & sicut qui thesaurizat, ita & qui honorificat matrem suam. Qui honorat patrem suum, iocundabitur in filiis, & in die orationis suae exaudietur. Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore, & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet dominum, honorat parentes, & quasi dominis seruiet his, qui se genuerunt in opere, & sermone, & omni patientia. **†** Honora patrem tuum, ut super

a bitur in filiis, & in die orationis suae exaudietur. Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore, & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet dominum, honorat parentes, & quasi dominis seruiet his, qui se genuerunt in opere, & sermone, & omni patientia. **†** Honora patrem tuum, ut super

b & quasi dominis seruiet his, qui se genuerunt in opere, & sermone, & omni patientia. **†** Honora patrem tuum, ut super

c ueniat tibi benedictio a deo, & benedictio illius in nouissimo manet. Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta. Ne glories in contumelia patris tui, non est enim tibi gloria, sed confusio. Gloria enim hominis ex honore patris sui, & dedecus filij

a pater sine honore. Fili suscipe senectam patris tui, & non contristes eum in vita illius, etsi defecerit sensu, venia da, & ne spernas eum in virtute tua. Eleemosyna enim patris non erit in obliuione. Nam pro peccato matris restitueretur tibi bonum, & in iustitia edificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui, & sicut in sereno glacies, soluent tua

d peccata. Quam male fama est, qui relinquit patrem, & est maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

e maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

f maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

g maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

h maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

i maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

k maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

l maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

m maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

n maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

o maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

p maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

q maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

r maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

s maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

t maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

u maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

v maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetudine

unde: *Disce a me, quia mitis sum, & humilis corde, & c.* Et alibi, *Qui se exaltat, humiliabitur, & c.*

2 Quanto

NICOLAUS DE LYRA.

dies significatur, Pro. 3. b. *Longitudo dierum in dextera eius.*

1 Exaudietur. Oratio enim semper est exaudibilis, quando est pia, pro se, & perseverans, sicut est in proposito.

2 Et sicut, qui thesau. Hic ponitur secunda ratio, quae accipitur ex parte boni ex honore parentum consequendi, cum dicitur. *Et sicut, qui thesa.* aggregans tibi pretiosa.

3 Ita, & qui honorificat matrem suam. supple congregat tibi merita pretiosa.

4 Qui honorat patrem suum, iocundabitur in filiis. Nam habebit filios tibi obediētes, & se honorantes, quod contingit, ut in pluribus, quoniam filij sunt patrum imitatores.

5 Et in die orationis suae. id est, factae pro se.

6 Exaudietur. Hae est enim una de conditionibus, quae facit orationem semper exaudibilem.

7 Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore. Sic enim promittitur in precepto dei Exo. 20. b. *Honora patrem tuum, & matrem, ut sis longeuus super terram.*

8 Et qui obicit patri, refrigerabit matrem. i. consolabitur eam.

9 Qui timet dominum, honorat parentes. ne sit transgressor diuini precepti.

10 Et quasi dominis seruiet his, qui se genuerunt in ope, et sermone. id est, veraciter, & sine fraude.

11 Et omni patientia. Bonus enim filius habet patientiam, etiam si pater eum increpet sine culpa.

12 Honora patrem tuum. Hic consequenter inducit ad executionem honoris parentum. Et primo omni tempore generaliter, secundo tempore senectutis specialiter, ibi: *Fili suscipe.* Prima in duas, quia primo inducit filios ad honorem parentum, secundo, retrahit eos a contumelia eorum, ibi: *Ne glories.* Circa primum dicit: *Honora patrem tuum, ut superueniat tibi benedictio,* id est, multiplicatio in bonis temporalibus, & spiritualibus.

13 Et benedictio illius in nouissimo manet. in consecutione vitae beatae.

14 Benedictio firmat domos filiorum. Sicut patet de benedictione Isaac, Genes. 27.

15 Maledictio autem matris eradicat fundamenta. domorum filiorum tibi rebellantium.

16 Ne glories. Hic consequenter retrahit filios a contumelia parentum, dicens: *Ne glories in contumelia patris tui.* Et subditur ratio.

17 Non enim est gloria. scilicet tibi.

18 Sed confusio. quia pater manet quodammodo in filio. Ex hoc enim, quod iudiuidua incorruptibilia non possunt permanere in seipsis, alio modo supplet deus eorum permanentiam, scilicet per generationem, secundum Philo. 2. de Anima. ideo subditur.

19 Gloria enim hominis ex honore patris sui, & dedecus filij pater sine honore. Et patet ex dictis litera.

20 Fili suscipe. Hic consequenter excitat filios ad honorem parentum tempore senectutis specialiter, cum dicitur: *Fili suscipe senectam patris tui.* Tunc enim non solum indiget reuerentia filiorum, sed etiam subsidio ipsorum.

21 Et si dese. & c. quia non est culpa sua, sed naturalis defectus. Et quia non solum filii tenentur parentibus viuis bene facere, sed etiam defunctis, subditur.

22 Eleemosyna enim, & c. id est pro anima patris data.

23 Non erit in obliuione. coram deo.

24 Nam pro pec. & c. id est pro eleemosyna ad remissionem sui peccati data.

25 Restituetur tibi, & c. meritorium.

26 Et in die tribulatio. id est mortis.

27 Commemorabitur tui. ad remissionem tui peccati. id subditur.

28 Et sicut in sereno glacies soluentur tua peccata. Et patet & in fine concludit.

29 Quam male fama est. i. valde male.

30 Qui relinquit patrem, & c. nam hoc est contra naturam. ideo merito ab omnibus diffamatur.

31 Fili in mansuetudo, & humilitas. Hae est pars incidentalis. Ex hoc enim, quod coepit de virtutibus tractare, & postea prosequitur, ponit hic unum, quod est coe omnium virtutum, scilicet debitum modum, de quo tractat. primo prout debet esse in agibilibus, secundo in specialibus ibi, *Altiora te.* tertio in intrinsecis moribus ibi, *Cor durum.* Circa primum dicitur: *Fili in mansuetudo.* id est benigno, & decenti modo.

1 Ope

a Quanto magnus es, &c. Docuit superius in consuetudine mo-
A & humilitate operum, nunc docet cordis puritatem, ne huma-
 na ratio discuriat incaute, quæ non potest comprehendere. vn-
 de Ecclesiastes, Ne temere quid loquaris neque cor tuum sit
 velox ad proferendum sermonem tuum coram Deo, &c. Hinc

Rom. 12.3. Paulus ait, Non plus
 sapere, quam oportet
 sapere, &c. Sufficit
 homini ea pie cogita-
 re, & opere implete,
 quæ præcepit Deus.

Aug. De san-
 cta virgini-
 tate. ca. 21.

† prauicor-
 dius, vel pra-
 uum cor.

Eccle. 7.2.

Prov. 25. c.

dine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris.

a Quāto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo in-
 uenies gratiam, quoniam magna potentia Dei solius, & ab
 humilibus honoratur. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te
 ne scrutatus fueris, sed, quæ præcipit Deus tibi, illa semper
 cogita, & in pluribus eius operibus ne fueris curiosus. Non
 est enim tibi necessarium ea, quæ abscondita sunt, videre o-
 culis tuis. In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter, &
 in pluribus operibus eius non eris curiosus. Plurima enim
 super sensum hominum ostensa sunt tibi. Multos enim sup-

plantauit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus illo-
 rum. Cor durum habebit male in nouissimo, & qui amat t pe-

d riculum, in illo peribit. Cor ingrediens duas vias, non habebit
 successus, & t prauicors in illis scandalizabitur. Cor ne-

quam grauabitur in doloribus, & peccator adijciat ad pec-
 candum. Synagogæ superbiorum non erit sanitas, frutex enim

peccati eradicabitur in illis, & non intelligetur. Cor sapientis
 intelligetur in sapientia, & auris bona audiet cum omni co-

cupiscentia sapientiam. Sapiens cor, & intelligibile abstine-
 bit se à peccatis, & in operibus iustitiæ successus habebit. Ignē

pendium, vt flammam quas sibi peccando incenderant, lar-

satias euomas illud, & periures nomen Dei tui. Heretici duribus
 modis sunt, scilicet, vel de creatore, vel de creatura ultra mo-
 dum disputantes in errores incidunt, & à veritate recedunt.
 c Cor durum habebit male in nouissimo. Quia secundum duritiam
 tuam thesaurizas tibi iram in die iudicii.

Roma. 2.

d Cor ingred. Quod

1 non curat, nec studet
 2 vitare, & quod ea di-
 3 ligat, quæ ducunt ad
 4 interitum, vt hereses
 5 & prophanz nouita-
 6 tes. vnde sequitur.
 7 Cor ingrediens duas
 8 vias, non habebit succes-
 9 sus, &c.

10 e Ignem ardentem ex-
 11 ting. aqua, & eleemosy-
 12 na, &c. * Ambrosius
 13 Dicit scriptura diui-
 14 na, Sicut aqua extinguit
 15 ignem, ita eleemosyna
 16 extinguit peccatū. Ma-
 17 gna plane, & cunctis t placulum

Ambros. ser-
 mo. 30. de
 eleemosyn.

18 ambienda sententia,
 19 quæ hominibus iam
 20 mortuis, & peccato-
 21 rum suorum incen-
 22 dio arefactis rediui-
 23 uum quoddam bene

24 ficiū pollicetur, &
 25 interueniente Elee-
 26 mosyna, sicut aqua in
 27 termortuis, succus re-
 28 frigerium arefcenti-
 29 bus infundatur, hoc
 30 est, vt miseri homi-
 31 nes, qui in mortem
 32 peccatis aruerant, ad
 33 vitam Eleemosynis
 reuiuiscant, sitque il-
 lis misericordia fons
 salutis quibus auari-
 tia fuerat mortis in-
 cendium, vt flammam quas sibi peccando incenderant, lar-

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Opera tua perfice. nam opera bona de genere frequenter detur-
 pantur ex indecenti modo.
- 2 Et super hominum glo. communium.
- 3 Diligeris. quia pauci sunt respectiui, qui bona opera habeant, &
 bonum modum. Stultorum enim infinitus est numerus, Ecclesi. j. d. Et quia
 ad debitum modum habendum valde facit humilitas, subditur.
- 4 Quanto magnus es. in potestate, scientia, & virtute.
- 5 Humilia te in omnib. Greg. humil. 31. Tanto esse humilior at-
 que ad seruiendum Deo promptior quisque debet esse ex munere, quan-
 to obligatiorem se esse conspicit in reddenda ratione.
- 6 Et coram Deo inue. gra. Gratitude enim de beneficio iam acce-
 pro reddit hominem idoneum ad aliud accipiendum.
- 7 Quoniam magna potentia Dei solius. propter quod potest
 semper dare gratis amplius.
- 8 Et ab humilibus ho. ideo Dei dona eis multiplicantur.
- 9 Altiora te. Hic consequenter inducit ad debitum modum in specula-
 bilibus dicens. Altiora te ne quæsie. &c. sicut sunt diuinitatis secreta.
- 10 Sed, quæ præce. tibi Deus, &c. quæ sunt ad salutem necessaria.
 Vnde legitur in vita patrum: quod quidam sanctus presbyter nomine Co-
 pres interrogatus de Melchisedech quod fuisse, cum de hoc cepisset cogi-
 tare, percussit os suum dicens, Vt tibi Copres, quia, quæ tibi mandauit
 Deus vt faceres, dereliquisti, & quæ a te non requirit, illa scrutari præsu-
 sumis, ideo subditur.
- 11 Et in pluribus eius operibus ne fueris curiosus. Nam in ta-
 libus est magis vanitas, quam utilitas. Cetera patent ex dictis & ibi.
- 12 Plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi.
 Ostensa sunt tibi illa scilicet, quæ sanctis prophetis sunt reuelata ad sa-
 lutem hominum, quibus est humiliter, & firmiter assentiendum.
- 13 Multos enim supplantauit suspicio eorum. quia presumptus
 de suo ingenio, suspicantur ad quæcunque ardua cognoscenda se posse
 perungere.
- 14 Et in uanitate detinuit sensus illorum. nam per hoc in erro-
 res, & hereses ceciderunt.
- 15 Cor durum. Hic consequenter inducit ad debitum modum in intrin-
 secis motibus. Circa quod primo malitiam reprobatur, secundo bonitatem
 com-

commendat, ibi: Cor sapientis. Circa primum dicit: Cor durum. quod
 resistit instinctui diuino ad bonum, sicut in corporalibus dicitur durum,
 quod non cedit tangenti. 3. Meteororum.

16 Habebit male in nouissimo. Nam sicut dicit Aug. in sermone de
 innocentibus. Hac enim animaduersione percutitur peccator: vt mo-
 riens obliuiscatur sui, qui dum viueret oblitus est Dei.

17 Et qui amat periculum. id est, occasiones peccatorum.

18 In illo peribit. sicut auicula volitans circa laqueum.

19 Cor ingre. duabus vi. id est, habens notitiam boni in intellectu,
 & malitiam in affectu.

20 Non habebis successus. prosperos, scilicet, sed aduersos.

21 Et prauicors. id est, habens prauum cor.

22 In illis scandaliza. Grauius est enim scandalum de casu hominis
 literati, quam simplicis.

23 Cor ne. id est, iniquum.

24 Grauabitur in doloribus. inferni.

25 Et peccator, &c. id est, talis dum uiuit de malo in peius procedit.
 Et sicut est de singulari persona, sic, & de congregatione mala: propter
 quod sequitur:

26 Synagogæ su. non erit sal. spiritualis, quæ consistit in bona disposi-
 tione morum, sicut sanitas corporis in bona dispositione humorum.

27 Frutex enim pecca. id est, omnis excusatio pallians peccatum.

28 Eradicabitur in illis. nam orania nuda sunt Dei oculis.

29 Et non intellige. scilicet a peccatoribus, qui nolunt auiua iudi-
 cia cogitare.

30 Cor sapientis. Hic consequenter bonitatem oppositam commen-
 dat. Cor sapientis intelligitur. id est, cognoscitur.

31 In sapientia. id est, in verbis, & operibus sapientia, per quem
 cognoscitur habitus latens in mente. Cetera patent.

32 Ignem ardentem. Postquam autor tractauit de exercitiis virtutum
 erga superiores, & interposuit unum, quod est commune omnium virtu-
 tum, hic consequenter agit de virtutis exercitiis erga inferiores, & pri-
 mo erga inferiores in substantia, secundo erga inferiores in sapientia, se-
 quen. cap. Sapientia filijs suis. tertio erga inferiores in potentia. 7.
 ca. Inferiores in substantia sunt pauperes, erga quos virtuosus agit, cum
 eis per eleemosynam subuenitur. ideo primo eleemosyna virtutis osten-

Tom. 3.

Rr 4 * dit,

Giendo restingant, atque vtiliore commercio qui pecuniā
A quondam dederat vt adulterium perpetraret, nunc pecuniā
eroget vt adulter esse iam definat, & emat sibi quodā modo
innocentiā, qm sibi cinerat aliquādo peccatum. Dicit enim
Luc. 11. *dominus ad discipulos suos, Date eleemosynā, & ecce omnia mun-
da sunt vobis. Quam-
uis ergo, pollutus,
quamuis multis cri-
minibus circumsep-
tus, si eleemosynas
feceris, innocens es
seceperis. Abstergit
enim eleemosyna
quod auaritia pol-
luebat, & maculā quam res alienas diripiendo contraxeras,*

tuas erigendo purificas: vide ergo q sit misericordia de gra-
que vna, & sola virtus cunctorum est redemptio peccatorū.
videamus namq; interpretationem ipsius diuine sentētie, vt
intellegamus cui rei eleemosyna cōparatur. Ait. n. *sicut aqua
extinguunt ignem ita eleemosyna extinguit delicta.* Aqua ergo miseri-
cordiā cōparatur,
sed aquā inuenio d
forte procedere, ne
ceile mihi est mise-
ricordiē fontē qua-
rere. Inuenio plane
fontē misericordiē,
fons de quo dicit
propheta, Quoniam
apud te est fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen.

a Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna per charitatem sua obruit flammam peccati. Vnde,
Cum facis eleemosynam, nescis sinistra tua quid faciat dextera tua.
a Cui placet.
ardentem exstinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis, &
Deus prospector est eius qui reddit gratiam. Meminit in po-
sterum, & in tempore casus sui inueniet firmamentum.

NICOLAUS DE LYRA.
dit. secundo ad faciendū eam inducit, in principio sequen. ca. Circa pri-
mum dicit, Ignem ardentem exstinguit aqua. ex propriate sua.
1 Et eleemosyna resistit peccatis. penam pro eis debitam auer-
tendo. propter quod Daniel dicebat regi Nabuchodonosor Dan. 4. e.
B Peccata tua eleemosynis redime, &c.

2 Et Deus prope. est eius, qui reddit gratiam. de bonis a Deo
sibi collatis, eleemosynam faciens eius meritis.
3 Memi. augmentando eius bonum.
4 Et in. id est suę mortis.
5 Inueniet firma. quia sicut Augusti. dicit: Sola misericordia co-
mes est defunctorum.

Et

CAP. IIII.

Fili eleemosynam pauperis, &c. Quantum eleemosyna valet,
ostendit Deus dicens, Date eleemosynam, & ecce omnia mun-
da sunt vobis. Illis quoq; qui a dextris eius erunt, dicit, Venite
benedicti patris mei, percipite regnum, &c. *Esai. 61. & dedi-
stis manducare, &c.*
Multę autem sunt
differentię eleemo-
synarum. Non solum
autem qui dat indi-
genti necessaria, sed
& qui dat veniam
peccati eleemosynā
facit, & qui ex corde
corripit verbis, vel
factis.

b Cor inopis, &c.
Non est eleemosyna
differenda, cum alit
tribuendi facultas.
vnde, Ne dicas amico
tuo, vade, & reuertere
cum cito possis dare. Et
alibi, Qui despicit pro-
ximum, peccat: qui mise-
retur pauperis, beatus
erit. Eleemosyna au-
tem facienda est, non
ex necessitate. Hilarem
enim datorem diligit Deus.

c Et alibi, Vidua pauperula plus omnibus misit in gazophylaciū, qm
non quantitatē muneris pen fat Deus, sed deuotionē cordis.
c Ab ino. ne auer. &c. Non per iram exasperandus est pauper,
sed blanda locutione placandus. Ira enim iri iustitia Dei non o-
peratur. Et, Qui obturat aurē ad clamorē pauperis, clamabit, & non
exaudiet dominus. Qui enim potest tribuere debet, quia mu-
nus absconditū, extinguit iras, & donū in sinu indignationē

CAP. IIII.

a Illi eleemosynā pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transuer-
tas a paupe-
b re. Animam esuriētem ne despexeris,
& non exasperes pauperem in inopia
sua. Cor inopis ne afflixeris, & non pro-
trahas datum angustianti. Rogationē
cōtribulati ne abiicias, & nō auertas
faciem tuam ab egeno. Ab inope ne auertes oculos tuos
propter iram, & non relinquo quārentibus tibi retro male-
dicere. Maledicētis enim tibi ī amaritudine animę, exaudie-
tur precatio illius, exaudiet autē eū qui fecit illum Congre-
gationi paupe-
a animā tuam, & magnato humilia caput tuum. Declina pau-
peri sine tristitia aurem tuam, & redde debitum tuū, & re-
sponde pacifica in mansuetudine. Libera eum qui iniuriā pa-

ciores qui non vtuntur suo, quā: qui vtuntur. Debitum igitur
reddis, nō largiris indebitū. Ideoque tibi dicit scriptura.
Declina pauperi aurem tuam, & redde debitū tuum, & responde
pacifica in mansuetudine.

f Libera eum qui iniuriā pa. Sicut largitionem in pauperes eleemo-
synam esse dixit, sic liberationem iniquē oppressi miseri-
cordiam esse ostendit. vnde, Erue illos qui ducuntur ad n. cr. cm.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IIII.

Fili eleemosynam. Hic consequenter inducit ad eleemosynam fa-
ciendam. Et primo personę singulari, secundo communitati, ibi, Cō-
gregationi pauperum. Circa primum dicit.

- 1 Fili eleemosynā pauperis ne defraudes. tibi retinendo quod
est tibi commissum pauperibus erogare, vel de tuo denegans in casu
necessitatis, in quo pauperi debetur.
- 2 Et oculos tuos ne transuerstas a paup. Vt si non potes exhibe-
re manum, saltem exhibeas animum, & benignum aspectum.
- 3 Animam esu. ne despe. &c. Nā afflictio non est danda afflictio,
sed consolatio. Cetera patent vsque ibi.
- 4 Ab ino. ne auer. ocu. tu. pro. iram. i. si de praterito te turbaue-
rit, non dimittas propter hoc sibi benefacere.
- 5 Et non relin. quā. tire. ma. i. non des occasionem pauperi per
tuam duritiā, vt maledicat occulte tibi. Et subditur causa.
- 6 Maledicen. enim tibi in anima. Sed contra hoc videtur, q non
sit

sit exaudibilis, quia maledicere peccatum est. Dicendum, quod maledice-
re non accipitur hic pro imprecatione mali culpę, quę semp est pecca-
tū, nec pro imprecatione mali pęnę absolute, sed pro imprecatione mali
panę, vt vexatio det intellectu ei cui imprecatur, & sic ex sua affli-
ctione ad compatiendum alijs moueatur.

7 Congre. pau. &c. Hic consequenter monet eleemosynā facere cō-
munitati, dicēs. Congrega. pau. attā. te. fa. alloquēdo dulciter: & do-
num si potes conferendo. Et tunc erit duplex eleemosyna. s. verbi, & fa-
cti, & tanto melior quāto communior ceteris paribus, quia bonū quan-
to communius, tanto diuinius, ex. j. Ethicorum.

8 Et presbyt. humili. ani. tu. &c. seni exhibe reuerētiā debitiā, &
non dimittas propter eius pauperiā. Liber. n. isle primo fuit transla-
tus in Græcum, & post in latinum. Presbyter autē Græce idē est quod
senex Latine. Vnde. j. de Anima ubi translatio nostra habet, Si senex
haberet oculum iuuenis, videret vtique, vt iuuenis. Antiqua translatio
habet, Si presbyter haberet oculum iuuenis, videret vtique, &c.

9 Libe. cum, &c. In hoc enim est pauper.

Et

Ga In iudi. Nul-
lam elemosynę
speciem promit-
tit: pauperibus
parentibusq; pu-
pillos adiungit, &
viduas, ut illis o-
pem feramus. Si
cut enim pupillo
paternus dandus
est affectus, ita &
viduę viri solat-
rium.

b Et qui vigila-
beatus homo qui
audit me, & vigilat
ante fores meas quo-
tidie, & observat ad
postes ostij mei. Per
fores autē & po-
stes, scripturas, &
eorum doctores
intelligit.

c Qu. se. & c. Qui
diliget eum, qui
genuit diligit
eū qui natus est
ex Deo, & quem
diliget pater, dili-
git filius. vnde:

B Qui diligit me,
diligetur a patre
meo, & eum dili-
gā. Sed quia pro-
batio dilectionis
exhibito est ope-
ris, sequitur: Qui
audit illam, & c.

Qu. di. Ch. man. ei.
servat, & iudicab.
gentes. vnde: Cum
federit filius hom. in sed. maiest. suę, sed. et vos su. se. ind. duo. trib. Israel.

Mat. 19. d.
Ioh. 14. c.

Ti.

titur de manu superbi, & non acideferas in t anima tua. In iudican-
do esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri illorum, & e-
ris tu velut filius altissimi obediens, & miseretur tui magis quam

māter: Sapiētia filijs suis vitam t inspiravit, & suscipit exquiren-
tes se, & prębit in viā iustitię. Et qui illam diligit, diligit vitam: &

qui vigilauerit ad illam, t complectentur t placoreni eius. Qui
tenuerint illam, vitam hęreditabunt, & quo introibit t benedict

Deus. Qui seruiunt ei, obsequentes erunt iuncto: & eos qui dili-
gunt illam, diligit Deus. Qui audit illam t iudicabit gentes: & qui

intuetur illam, permanebit confidens. Si crediderit ei, hęredita-
bit illam; & erunt in confirmatione creaturę illorum, quoniam

in tentatione ambulat cum eo, & in t primis elegit eum. Ti-
morem, & metum, & probationem inducet super illum, & cru-
ciabit illum in tribulatione doctrinę suę, donec tentet eum in

cogitationibus illius, & credat animę illius. Et firmabit il-
lum, & iter adducet directum ad illum, & lętificabit illum, &
denudabit t absconsa sua illi, & thesaurizabit super illum scien-
tiam, & intellectum iustitię. Si autem oberrauerit derelinquet

eum, & tradet eum in manus inimici sui. Fili conserua tempus,
quia tempus omni rei sub cęlo: & tempus est belli, &
tempus pacis.

cupi apud Deum, ascribit ipsum.

28 Timorem. offensę.

29 Et metum. gehennę.

30 Et probationem. id est. tribulationē temporālę, quę reprobat
homines, sicut ignis aurum.

31 Inducet super illum. id est, permittet induci ad eius bonum.

32 Et cruciabit illum. id est, permittet cruciari.

33 In tribulatione doctrinę suę. quia talis vexatio dat intellectu.

34 Donec tentet illum in cogitationibus suis, id est, manifestet alijs
bonitatem suę mentis. sic enim tentauit Abraham Gen. 22. vt
manifestaretur alijs obedientia Abrahę.

35 Et credat animę illius. id est, credi faciat eius verbis, quę pro-
cedunt ex conceptu mentis. Sic enim fuit de Abrahā post dictā
tentationem: vnde sibi dixerunt Hethęi Gen. 23. a. Principes
Dei es apud nos. ac si diceret, verbis tuis credim? sicut verbis Dei.

36 Et firmabit illum. in bono.

37 Et iter adducet directum ad illum. hypallage est. Et est sensus,
adducet illum ad iter rectum.

38 Et lętificabit illum. gaudio interioris conscientię.

39 Et denudabit abscondita sua illi. id est, reuelabit occulta suę sa-
piētię.

40 Et thesaurizabit super illum scientiam, & intellectum iustitię: vt
sciat se, & alios dirigere in viam iustitię.

41 Si autem oberrauerit. per malitiam.

42 Derelinquet eum. sicut cōtingit sacerdotibus, & scribis Iudeo-
rum, qui a veritate quam de Christo cognouerant per scripturas
prophetarum, errauerunt per inuidiam, quam contra Christum
conceperunt, eo qd prędicabat contra eorum vitia, pp quod tradi-
dit eos Deus in manus Romanorū, qui partim eos occiderunt,
partim captiuauerunt, & in manibus inimici permittit eos per ob-
stinationem detineri:

43 Fil. conf. tem. Postquā autor ostēdit qualiter homo sapiētiā ha-
bet a Deo, hic consequēter inducit habēre sapiētiā ad cōmunicā-
dū eā proximo. Et diuidit in duas partes: quia primo agit de ve-
ritatis doctrina, secundo de doctoris prudentia, in princ. cap. 6. Diuisio
pri-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et no. & c. i. xgre vel moleste, sicut fructus acidus dentes mo-
lestat. 2 In iudicau. est. & c. salua tamen iustitia.
- 3 Et pro vir. matri illorum. viduam consolando.
- 4 Et eris velut filius altissimi. per gratia adeptionem.
- 5 Et miseretur tui magis quam m. i. qui misericordior est, quam
illa, & potentior ad dandum meliora.
- 6 Sapien. Hic cōsequēter inducit ad iuuādū inferiores in scien-
tia, quod fit p doctrinā, qua subleuant ignorātes. Et diuiditur in
duas partes. Nā ostendit primo qualiter homo sapiētiā habeat a
Deo. secundo inducit ad communicandū eā proximo, ibi: Fili con-
serua tempus. Circa primum dicit: Sapiētia. scilicet, increata.
- 7 Filijs suis vitam inspi. i. propositum, & desiderium vitę me-
lioris per doctrinam suam.
- 8 Et suscipit inquirentes se. sapiētię donum eis augmentando.
- 9 Et peribit in viā iustitię. eam ostendendo
- 10 Et qui illam diligit, diligit vitam. nam est vita per essentiam.
- 11 Et qui vigilauerit ad illam. per studium lectōis, & orationis.
- 12 Complec. pla. eius. id est, suauitatem. Et dicitur a placo placas.
- 13 Qui tenuit. il. corde, & opere.
- 14 Hęc. vitam. gratię in pręsenti, & glorię in futuro.
- 15 Et quo intro. sapiētia increata.
- 16 Benedicet Deus. ibi multiplicando dona sua.
- 17 Qui ser. ei ob. ser. nā ipsa est Deus: qui est sanctus sanctorū.
- 18 Et eos qui di. dil. De. Prou. 8. Ego diligentes me diligo.
- 19 Qui aud. il. iudic. gen. & c. qd spiritualis iudicat omnia. j. Co. ij.
- 20 Et qui intue. il. per sanctam meditationem.
- 21 Permanebit confidens. de beatitudine.
- 22 Si crediderit ei. scilicet, sapiētię increatę.
- 23 Hęreditabit illum. in patria, vbi plenarie habebitur, & inamili-
sibiliter.
- 24 Et erunt in confirmatione creaturę illo. id est, opera eorum.
- 25 Quoniam in tentatione. pręsenti vitę.
- 26 Ambulat cum eo. ipsum dirigendo.
- 27 Et in primis elegit eū. id est, cum eis, qui sunt primi, & prę-

- cupi apud Deum, ascribit ipsum.
- 28 Timorem. offensę.
- 29 Et metum. gehennę.
- 30 Et probationem. id est. tribulationē temporālę, quę reprobat
homines, sicut ignis aurum.
- 31 Inducet super illum. id est, permittet induci ad eius bonum.
- 32 Et cruciabit illum. id est, permittet cruciari.
- 33 In tribulatione doctrinę suę. quia talis vexatio dat intellectu.
- 34 Donec tentet illum in cogitationibus suis, id est, manifestet alijs
bonitatem suę mentis. sic enim tentauit Abraham Gen. 22. vt
manifestaretur alijs obedientia Abrahę.
- 35 Et credat animę illius. id est, credi faciat eius verbis, quę pro-
cedunt ex conceptu mentis. Sic enim fuit de Abrahā post dictā
tentationem: vnde sibi dixerunt Hethęi Gen. 23. a. Principes
Dei es apud nos. ac si diceret, verbis tuis credim? sicut verbis Dei.
- 36 Et firmabit illum. in bono.
- 37 Et iter adducet directum ad illum. hypallage est. Et est sensus,
adducet illum ad iter rectum.
- 38 Et lętificabit illum. gaudio interioris conscientię.
- 39 Et denudabit abscondita sua illi. id est, reuelabit occulta suę sa-
piētię.
- 40 Et thesaurizabit super illum scientiam, & intellectum iustitię: vt
sciat se, & alios dirigere in viam iustitię.
- 41 Si autem oberrauerit. per malitiam.
- 42 Derelinquet eum. sicut cōtingit sacerdotibus, & scribis Iudeo-
rum, qui a veritate quam de Christo cognouerant per scripturas
prophetarum, errauerunt per inuidiam, quam contra Christum
conceperunt, eo qd prędicabat contra eorum vitia, pp quod tradi-
dit eos Deus in manus Romanorū, qui partim eos occiderunt,
partim captiuauerunt, & in manibus inimici permittit eos per ob-
stinationem detineri:
- 43 Fil. conf. tem. Postquā autor ostēdit qualiter homo sapiētiā ha-
bet a Deo, hic consequēter inducit habēre sapiētiā ad cōmunicā-
dū eā proximo. Et diuidit in duas partes: quia primo agit de ve-
ritatis doctrina, secundo de doctoris prudentia, in princ. cap. 6. Diuisio
pri-

a Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gratiam & gloriam. * August. Confusio adducit peccatum cum erubescit quisque prauā mutare sententiā, ne aut inconstans putetur, aut diuersus a se seipso indice teneat, ita descendunt in infernum viuentes, id est, suam damnationem sentientes, quos Dathan & Abiron, & Chorre inatu terræ absorpti, tūto ante futuros figurauerunt. Confusio autē adducit gratiam, & gloriā, cum erubescit quisque de propria iniquitate, & penitendo in melius commutatur quod te facere piget illa perniciofa confusione superpetatum, ne tibi ab hominibus nescientibus quid loquatur, obicit illa Apostolica sententia. Si enim

Num. 16. quā destituxi, hac eadē iterum adificā, prauaricatorum incipsum consiliū.
B Gal. 2. Non abscondas sapientiam tuam, &c. Nō est abscondenda sapientia his qui audi-re volunt. Qui enim abscondit frumentū, maledicet in populis benedictio autē super caput vendentiū vnde. Rego. ad vento.
Luc. 19 b. c. Non co. Obediendū est maioribus, si veritati concordant, & iustitiæ, nec aliter

C sed

& deuita a malo . pro anima tua non confundaris dicere verū.

a Qui erubuerit me coram hominibus, erubescam ego cum coram patre meo. **b** Quando quis compungitur pro peccatis & penitentiam agit.

Est enim confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gratiam & gloriam Ne accipias faciem aduersus faciem tuam, nec aduersus animam tuam mendacium . Ne reueraris proximum tuum in casu suo, nec retineas verbum in tempore salutis . Non abscondas sapientiam tuam in decore eius.

a Contra persecutores semper dimicandum est, nec eis vnuquam consentiendum. **b** Cum audientis prelia, & seditiones, nolite terri.

Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine.

In lingua etiam sapientia dignoscitur, & sensus & scientia & doctrina in verbo sensati, & firmamentum in operibus iustitiae . Non contradicas verbo veritatis villo modo: & de mendacio ineruditionis tuæ confundere . Non confundaris confiteri peccata tua, & ne subiicias te omni homini pro peccato.

a Eius, scilicet, qui non abscondit sapientiam. **b** Argument s. Qui enim abscondit scelera non corrigitur, qui autem confitetur saluabitur. vnde: Non declines cor meum in verba malicie ad excusandas excus. in peccatis.

Sicut hortatur ad confessionem peccati, ita prohibet a consensu prauī operis.

Id est, ne consentas illi, qui te allicit ad peccandum.

Non humana virtute, sed diuina opera aduersarij superantur . Vnde. Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere aduersarij vestri.

Noli resistere contra faciem potentis, ne coneris contra ictū fulminis . Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia : & Deus expugnabit pro te inimicos tuos . Noli citatus esse in lingua tua, & inutilis, & remissus in operibus tuis . Noli esse sicut leo in domo tua euertens domesticos tuos, & opprimens subiectos tibi . Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collectā.

a Qui mollis, & dissolutus est in opere, facit & iustis operibus suis. Qui operatur terram suam, satiabitur panibus, qui seclatur otium, regredietur ege. vnde.

a Avaritiam necesse, misericordiam commendat, ut non rapiamus aliena, sed largiamur, & nostra: Beatus est enim in die quam accipere.

a Reddendum. **b** Radix omnium malorum est avaritia.

29

27

28

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

sed pro recta fide, & vera religione, in quibus est animæ salus:

decerta dñ est, vnde: Si oculus tuus scandalizat te, erue eū, & proijce abs te. Et, Si quis vult venire post me, abneget, & cetera.

* August. Cum vñ veritati contradicatur, cū etiam regi ex veritate aliquid iube

ti resistit? Sed rex homo qui minatur, vel

qui vindicat ad tempus molestus est: nō sic ille rex qui etiam

veritas dicit, qui nūc quoque illis per Prophetam clamat, Sine

causa perc. filios vestros, disciplinam non receper.

d Noli citat⁹ esse in lingua tua. Mors, & vita

in manibus lingue.

Qui custodit os suū, custodit ab angustijs

animā suam. Qui in considerat⁹ est ad loquendū, sentiet mala.

Hinc Iacob⁹ ait: Sit omnis homo velox ad audiendum tardus ad loquendū, tardus ad iram.

Hinc alibi scriptum est: Non in sermone regnā De⁹, sed in virtute.

Noli esse sicut leo in domo tua euertens. In ecclesia sunt heretici quasi leones, qui per linguā volubilitatē seducunt corda innocentium, & per insolentiam morum conturbant mansuetudinem simplicium.

27

28

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

NICOLAUS DE LYRA.

* Prima adhuc in duas, quia primo inducit doctos ad cōmunicandū, secundo discipulos ad recipiendū. 6. ca. ibi: Fili a iuven-tute. Prima in duas, quia primo doctores inducit ad docendum veritatem, secundo ad recondendam superfluitatem. seq. cap. ibi: Non veniles te. Prima adhuc in duas, scilicet, in partē principalem, & incidentalem, quā incipit ibi: Non confundaris. Circa primū inducit ad docendum veritatē cū debitis circūstantijs. Quarum vna est cōportunitas temporis quia sicut dicitur Ecclesia. 3 b. Tempus tacendi, & tempus loquendi. ideo subditur.

Fili conferva tempus. Doctrina vero veritatis impeditur per malam vitam doctoris. ideo subditur.

1 Et deuita a malo. &c. Greg. homil. 38. Cuius vita despicit, restat ut predicatio cōtēnatur. Impeditur etiā vera doctrina eo q. doctor timet vel erubescit tēgere vitia magnorū: ideo subditur.

2 Pro anima tua. id est, pro vita tēporali exponenda.

3 Non confundaris dicere verum. Et subditur ratio:

4 Est enim confusio adducens peccatum. scilicet, illa qua doctor dimittit dicere verum, ne a maioribus confusionem patiatur in conspectu hominum.

5 Et est confusio adducens gratiam, & gloriam. scilicet, illam quē sustinetur patienter propter veritatem. Iterum impeditur vera doctrina etiā per acceptationē personarū, ideo subditur.

6 Ne accipias faciē. scilicet, hominis aduersus faciē tuā, id est, contra animā tuā, quē est faciēs ad veritatis contēplationē. De qua faciē dicitur. 2. Corin. 3. d. Nos vero reuelata faciē domini genium speculantes, &c.

7 Nec aduersus animam tuam mendacium, dicendo falsū scienter in fauorem alicuius potentis.

8 Ne reueraris proximum tuum. id est, amicum.

9 In casu suo. malum illius palliando.

10 Ne retineas verbum. cessando a doctrina veritatis.

11 In tempore salutis. id est, conuenientis doctrinæ.

12 Non abscondas sapientiam tuam in decore suo, verbis curiosis obumbrando veritatem. Et subditur causa.

13 In lingua enim lucide loquenti.

14 Sapientia dignoscitur, & sensus, & scientia, &c. quia facile capitur ab auditoribus. Prouerbiorum. 14. 2. Doctrina prudentium facilis.

15 Et firmamentum in operibus iustitiæ. quia doctrina bona confirmat per opera bona docētis. Et quia vanæ gloriæ cupidi, dictis aliorū et veris vel magis probabilib. libenter contradicunt, quod cedit in veritatis impedimentum: ideo subditur, Non contradicas verbo veritatis, &c. & patet.

16 Et de mēda. ineruditionis tuæ confundere. s. in teipso de fatuitate tua in aliorum reprehensione.

17 Non confu. Hec est pars incidentalis, in qua tractat auctor de veritate vitæ & iustitiæ, eo q. immediate tractauerat de veritate doctrinæ. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit aliqua ad vitæque veritatē pertinentia, Secundo: excludit aliqua, q. sunt impedimentia, ibi: Noli esse sicut leo. Circa primū dicit.

Non confundaris confiteri peccata tua. ei qui scit, & potest remedium adhibere. hoc enim pertinet ad veritatē vitæ.

18 Et ne sub. te. supple remediādo, sed tantū illi qui scit & potest remediare.

19 Noli resisti. contra. fa. po. **20** Nec co. con. id est, iustitiæ diuinæ, cui resistit in peccatis obstinati. Cōsequenter ponit q. pertinet ad veritatē iustitiæ, dicens:

21 Pro iust. agoni. pro ani. tu. i. pro salute animæ tuæ. **22** Et vs. ad mor. cer. pro iust. Eligibilior. n. est mors, quā transgressio iustitiæ. **23** Et Deus ex. spirituales semp & corporales frequenter. **24** Noli cit. esse in lin. i. p. p. in proferendo sententiā. **25** Et remis. in ope. tu. i. in exequendo sententiā iuste latā. **26** Noli esse sicut leo. Hic consequenter excludit quēdā impedientia, quorū vnū est crudelitas, q. excludit dicens: Noli esse sicut leo. &c. Secūdum est, cupiditas. Circa quam primo ponit intentum. secundo exequitur propositum, in principio cap. sequen. Et quoniam cupiditas est radix omnium malorum, prima ad Timoth. 6. ideo dicit.

27 Non sit porrecta. id est, prompta.

28 Manus tua ad accipiendū. Munera iniuste vel inhoneste.

29 Et ad dandū collectā. id est, clausa.

29

29

29

29

29

29

29

29

29

29

Math. 5. 41. Luc. 9. 5. Aug. contra epistol. parmeniam. lib. 3. cap. 6.

Hier. 2.

Prou. 18. 2.

Prou. 21. d.

ibide. 23. a.

E

1. Cor. 4.

Iacob. 1. 16.

F

CAP.

Diuisio

ACAPVT
V.

CAPVT V.

Noli attendere, &c.

Non tardes conuerti ad Dominum, &c.

Aug. lib. quæ
tionum Euan-
gelicæ secund.
Mat. quartu.

& August. II

li conuertuntur qui recte uiuere incipiunt, hoc est enim ad Deum redire. Qui autem concupiscentias suas perseueranter sequuntur, dorsum quoddammodo habent ad deum,

† De propitia
to peccato.
† timore.
† Infr. 21. a.

† Infr. 16. b.

quamuis in unitate constituti, sæpe illum re-torto collo con-entur aspice-re.

Non ventiles te in omnem ventum: & non eas in omnem viam.

Leuitatem reprehendit, de qua dicitur:

Stultus ut luna mutatur, & vir duplex animo inconstans est in omnibus vijs suis.

In omnem ventum se ventilat, & in omnem viam vadit, qui luxum seculi sequitur, &

† omnis, via.

Infr. 17. b.

Oli attendere ad possessiones iniquas, & ne dixeris: est mihi sufficiens vita. Nihil enim proderit

Mortis.

in tempore vindictæ & obductionis. Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis

Canalem.

tui, & ne dixeris: quomodo potui, aut quis subiiciet propter facta

a Qui supra omnes cui resistere nemo potest.

Nihil attulimus in mundum nihil auferemus de mundo. b Sicut ille cui dictum est: Stulte hac nocte animam tuam reperet à te, quæ autem congregati erunt? Non enim sperandum in incerto diuitiarum.

mea? Deus enim vindicans vindicabit. Ne dixeris: Peccaui: & quid

a Per misericordiam in præsentia.

b Per iustitiam in futuro.

mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor. † De propi-

a Beatus vir, qui semper est pauidus.

b Quasi impune possis peccare.

tiatu peccatorum noli esse sine metu, neque adicias peccatum super peccatum, & ne dicas: † Misericordia Dei magna est, multitudinis

a Custodit dominus omnes diligentes se, pec. autem dist. &c.

a Ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant.

peccatorum meorum miserebitur. † Misericordia enim & ira ab illo

a Vigilate, quia nescitis quando dominus domus veniet.

cito proximat, & in peccatores respicit ira illius. Non tardes con-

a Quæ inique acquiruntur & aure seruantur, conturbat enim domum suam qui seclatur auaritiam: qui autem edit mænera, viuet.

uertere ad dominum, & ne differas de die in diem. Subito enim veniet

Finis.

Disticti iudicii.

ira illius, & tempore vindictæ disperdet. Noli anxius esse in diuitiis

iniustis: non enim proderunt tibi in die obductionis, & vindictæ Non

ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam. Sic enim

a Regulam catholicæ fidei seruando.

peccator probatur in duplici lingua. Esto firmus in via domini, & in

a Quia conferetur primum æternæ gloriæ. vnde: Euge serue bone & fidelis, &c.

veritate sensus tui & scientia, & prosequatur te verbum pacis & iustitiæ.

a Bonorum est.

Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, ut intelligas, & cum sapien-

Sicut peccat, qui scit & non vult proximum docere, sic qui nescit, & vult magister esse.

tia proferes responsum verum. Si est tibi intellectus, responde pro-

ximo, sin autem, manus tua sit super os tuum, ne capiaris in verbo

a Confusione perpetua.

b Immortalitatis.

c Aeternæ beatitudinis.

indisciplinato, & confundaris. Honor & gloria in sermone sen-

a Catholici doctoris.

b Hæretici uaniloqui.

c Aeterni interitus.

fati, lingua imprudentis subuersio est ipsius. Non appelleris su-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

Noli attendere ad possessiones, &c. Hic prosequitur intentum de cupiditate.

1 Noli attendere ad possessiones iniquas. id est, inique acquirendas.

2 Et ne dixeris est mihi, &c. id est, mihi restat longa vita. ideo multa mihi sunt acquirenda.

3 Nihil enim prode. in tem. vindi. diuinæ.

4 Et obduction. id est, clausione sensuum, quæ fit in morte.

5 Ne seq. in fortitudine tua conc. per potentia aliena rapiendo.

6 Et ne dix. quo. pot. de præterito, sic, scilicet, potens ero in futuro.

7 Aut quis me subiiciet. quasi dicat, nullus: sed hoc remouetur, cum subditur.

8 Deus enim vindicans vind. cuius potentia nemo resistere potest.

9 Ne dixeris: peccaui. & quid mihi. accid. tri. quasi di. ita bene vel melius est mihi sicut nō peccanti: & hoc frequenter cō-

tingit quātū ad bona tēporalia: ideo subditur punitio diuina.

10 Altissimus enim est patiens redditor, &c. nam aliquādo expectat per totam vitam: & tunc post hanc infert grauissimam gehennæ pœnam.

11 De propitiatu peccatorum, &c. scilicet, per pœnitentiam remissorum.

12 Noli esse sine metu, quia nescis si pœnitētia sufficiens fuerit: & si fuerit sufficiens ad remotionē culpæ, nō tñ totalis pœnæ.

13 Neque adicias peccatum. per reciduum.

14 Super peccatum. prius dimissum, quia sic quodammodo per ingratitudinem rediret.

15 Et ne dicas, Misericordia domini mæ. est. de Dei misericordia nimis præsumendo: & subditur ratio.

16 Misericordia enim. parcens.

17 Et ira. puniens.

18 Ab illo cito proximat. secundum quod homo pœnit de

pecca-

peccatis, vel induratur in illis: ideo subditur.

19 Non tardes conuerti ad Dominum. per pœnitentiam verā.

Et reuertitur auctor ad increpationem cupiditatis, dicens.

20 Noli anxius esse in diuitiis iniustis. acquirendis vel male

retinendis. Cætera patent ex dictis.

21 Non ventiles te. Auctor supra inducit ad docendum veritatem.

Hic consequenter inducit ad vitandum indecentiam & superfluitatem, dicens: Non ventiles te in omnem ventum.

iaculanter & præsumptuose docendo.

22 Et non eas, &c. id est, in omnem opinionem recitando, & nunc uni, nunc alteri adhaerendo.

23 Sic enim pec. &c. modo veritatem docendo, modo contrarium veritati asserendo, quod solent facere auctores vacillantes in fide: ideo subditur.

24 Esto firmus. quantum ad fidem.

25 Et in veritate sen. tui. id est, dictamine rationis naturalis quantum ad mores.

26 Et profe. te ver. pa. & iu. In agibilibus huius vitæ. Et quoniam ad doctorem pertinet de quæsitis respondere veritatem: ideo subditur.

27 Esto mansuetus ad audien. ver. Dei. Dulciter audiendo quæ-

stionem de fide vel moribus tibi factam.

28 Ut intelligas. quærentis intentionem.

29 Et cum sapientia profe. respons. verum. secundum enim Philosophum opus est sapientis non mentiri de quibus nouit, ideo subditur.

30 Si est tibi intellectus. veritatis circa quæsitum.

31 Responde. pro. sin. au. ma. tua sit super os tuum. tacendo. Et subditur ratio.

32 Ne capia. & patet litera. Et quoniam aliquādo doctor

vanæ gloriæ cupidus verecundatur non respondere, nec auct in palam, quia nescit veritatem, ideo responder occulte & male, propter quod subditur.

33 Non appelleris susur. male loquens in silentio. vnde dicitur susurro ab auris sono, eo, quod loquitur in aure.

Et

A ^a Detractor. ^b Hæreticus, qui furim & occulte seminat erro-
rem.
furro in vita tua, & lingua tua ne capiaris &
^a Aeterna damnatione. ^b Hæreticum qui occulte
laqueos erigit tendit. unde: Fur non venit nisi ut la-
queet & perdat.
confundaris. Super furem enim est confusio &
^a Damnatio.
poenitentia, & t denotatio pessima super bi-
[†] deuoratio.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et li. iiii. Coram Deo, & coram hominibus aliquando, scilicet, quando talia ad hominum notitiam deducuntur.
- 2 Super furem enim est, id est, peior fure, qui facit fraudem in re possibila: sed iste fraudem facit in veritatis doctrina, quod est deterius, ideo subditur.
- 3 Confusio & poenitentia, quia talis se videns confusum poenitet de responsione sua.
- 4 Et denotatio pessima, i. ostensio confusibilis cum digito.
- 5 Superbilinguem, quia sic respondet ignorans, sicut sciens.

Ideo

CAPVT VI.

N ^a [†] li. fi. pr. am. Vm verae charitatis ostendit. Verus enim amicus non potest ad inimicitiam reuerti. unde: *Amicus fidelis medicamentum vite & immortalitatis.* Hæretici ergo

1. Ioan. 2. c.

B qui à charitate discedunt, non permanent in amicitia. unde: *A nobis exierunt, sed ex nobis non erant.*

b Non. Non solum actum, sed & cogitationem superbiae re-
cidit. Deus enim cōspe-
ctor est cordis, qui cer-
ticolam animæ cogi-
tationē cōspexit, al-
lidetur virtus ipsius.

b Ne. Bonæ volun-
tati succedit bono ope-
ris fructus, & malitio-
sa menti nihil prospe-
ritatis. Si enim de lit-
charitas, frustra ope-
ram virtuti impēdis.
unde: *Qui in vno offē-
dit, omniū reus est. Et
qui non habet, & hoc
quod habet, auferatur ab
eo.*

Iacob 2. b.

Luc. 19. d.

c Multi bar. f. &c.
Cum omnib⁹ pax est
habenda, quantum
parum est nostra fra-
gilitas: sed non cum mul-

b tatione animæ tuæ, velut taurus, ne forte elidatur virtus tua

^a Elationis.^b Verborum.^c Operum

per stultitiā: & folia tua comedat, & fructus tuos perdat. &

^a Sine virore dilectionis.^b Inter steriles malorum
actiones.

relinquaris velut lignum aridum in eremo. Anima enim ne-
quam disperdet qui se habet, & in gaudium inimici dat illū,

^a Labia multi erudunt plurimos.^b Docendo.

& deducet in fortē impiorum. Verbum dulce multiplicat a-

^a Fideles.^b Sermo durus suscitatur rixas, & lenis mitigat suscitatas.^c Persecutores.

micos, & mitigat inimicos, & lingua eucharis in bono ho-

^b Id est, bonæ gratiæ uel gratiosi.

mine abundabit. Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit ti-

bi vnus de mille. Si possides amicum, in tentatione posside

eum, & ne facile credas ei teipsum. est enim amicus secundum

ad

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT VI.

N ^a [†] li. fi. ri. Superius actū est de veritatis doctrina, hic agit
de doctoris prudētia, quæ maxime consistit in hoc qd ac-
quirat & cōseruet Dei & hominū amicitia. nam charitas est
fundamētū Dei donū. 1. Cor. 13. d. *Maior aut horū est charitas.* pp
quod primo retrahitur ab incurſu inimicitia, secundo indu-
citur ad profectū amicitia, ibi. *Verbum dulce.* Circa primū dī.
1 *Nol. fie. pr. am.* Nam oīs proximus est ex charitate diligē-
das, pp quod inimicitia contraria est Deo, & bonis homini-
bus odiēda, pp quod subditur. 2 *Im. en. in finali iudicio,* in
quo Christus improperebit malis, & maxime peccantibus
ex certa scientia, qualis est doctor malus. 3 *Et cōtum.* in in-
ferno à diabolo & angelis eius. 4 *Et omn.* sciens & intelli-
gens de quo hic agitur. 5 *Inuidus.* famæ aliorū. 6 *Et bi.*
nā aliqñ scienter loquē cōtra veritatē ad deprauandū alio-
rum doctrinam. Et quia hoc procedit ex superbia subditur.
7 *Nol. te ex. in cog. anim.* sine rōne bonos impetens tuis cor-
nibus. 8 *Ne for. obq. virtus tua.* i. subtilitas ingenij tui. 9 *Per
fū.* i. per abusum sciētiæ tuę. 10 *Et fo. tua.* i. verba tua ornata.
11 *Comedat.* i. destituat hanc stultitiā. 12 *Et fru. tu. per.* i. bo-
na que fieri poterant per ingenij & scientiā tuā. 13 *Et re-
le.* i. carens honore deuotionis & fructu bonæ operationis.
14 *Ani. eni. ne.* quæ scienter impugnat æquitatē. 15 *Di-
sper.* i. habentem talem animam. 16 *Et in gau.* i. diaboli.
17 *Dat illam.* diabolus enim magis gaudet de subuersione
hominis literati, quam simplicis. 18 *Et ded. in.* i. in gehē-
nam quæ est fors impiorum, sicut beati tudo est fors iustorū.

19 *Ver.*

^a Qui modo vera modo falsā loquitur.
^b Qui Deo & hominibus
libellis, unde: Detrahentem secreto proximo suo. b. &c. Et in prouer-
bio: abominatio hominum detractor.
linguē, susurratori autem odium & inimicitia
^a Quā ne accipias personam in iudicio: Iuste quod iustum est
exequere.
& contumelia. Iustitica pusillum & magnum si-
militer.

Ideo subditur.

6 *S. furratori autem odium.* quia meretur ista mala. Aliter au-
tem potest exponi litera ab illo loco: *Non appelleris fursur.* de
ignaro doctore, qui nescit doctrinam bonam alterius in pa-
lam impugnare, & inuidia motus in occulto nititur eā de-
prauare. Potest etiam exponi de quolibet occulto detracto-
re. In fine concludit de vero doctore.

Doctores igna-
ti condicio.

7 *Iustitica pu. & ma. si.* non declinando à veritate doctrinæ
propter varium statum hominum & fortunam, quia veritas
est stabilis, nec sequitur fortunæ variabilitatem.

multis consilium, quia scriptum est. *Multi misericordes vocan-
tur, virum autem fidelem quis inueniet?*

Prou. 20. 2.

Inter opera. * Augustinus. Non solum de salute tua ve-
rum etiam de multorum profectu & prosperitate medita-

Author libri
de salutaribus
documentis in
ter oper. Au-
gustini, c. 6.

CAPVT VI.

Oli fieri pro amico inimicus proximo.

^a Prauæ doctrinæ.

Improprium enim & contumeliā ma-

^a Scilicet, sequacibus in hæreditatem relinquet.^b Hæreticus.^c Contra veritatem.

lus hæreditabit, & oīs peccator inui-

^a Quia inter vera seminat falsa.^b Insuperbiam &
superbiam prohibet, quia initium omnis peccati superbia.

dus & bilinguis. Nō te extollas i cogi-

tatione animæ tuæ, velut taurus, ne forte elidatur virtus tua

^a Elationis.^b Verborum.^c Operum

per stultitiā: & folia tua comedat, & fructus tuos perdat. &

^a Sine virore dilectionis.^b Inter steriles malorum
actiones.

relinquaris velut lignum aridum in eremo. Anima enim ne-
quam disperdet qui se habet, & in gaudium inimici dat illū,

^a Labia multi erudunt plurimos.^b Docendo.

& deducet in fortē impiorum. Verbum dulce multiplicat a-

^a Fideles.^b Sermo durus suscitatur rixas, & lenis mitigat suscitatas.^c Persecutores.

micos, & mitigat inimicos, & lingua eucharis in bono ho-

^b Id est, bonæ gratiæ uel gratiosi.

mine abundabit. Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit ti-

bi vnus de mille. Si possides amicum, in tentatione posside

eum, & ne facile credas ei teipsum. est enim amicus secundum

ad

19 *Ver. dul.* Hic consequenter ponitur inductio ad augmen-
tum amicitia. Et diuiditur in duas partes: nam primo poni-
tur hæc inductio. secūdo, amicitia distinctio, ibi. *Est. n. amicus.*
Circa primum dicitur. *Verbum dulce mul. am.* sicut legitur de
beato Clemēte, quod pp dulcedinem eloquij erat dilectus,
non solum à Christianis, sed etiam à Gentilibus & à Iudeis.

Diuisio.

Beatus Cle-
mens.

20 *Et mit. in.* hoc patet de Gedeone, Iudi. 8. f. qui viros E-
phraim concitatos contra se mitigauit per verbum dulce.

21 *Et lin. eu.* id est, bene gratiosa.

22 *In bo. ho. abun.* quia studet dicere verba gratiosa.

23 *Multi pa.* id est, amicales. *sint tibi.*

24 *Et consili.* Non enim est tutum secretum cordis sui, &
maxime conceptiones melioris propositi reuelare, quia fre-
quenter ab amicis carnalibus impeditur.

25 *Si possi. ami.* id est, possidere desideras tanquam verum.

26 *In tentatione possi.* &c. in aduersitate tua proba illum.
aduersitas enim hoc bonum facit, quod veros amicos à fal-
sis distinguit.

27 *Et ne fa. &c.* reuelando sibi secretum tutum, antequam
probaueris ipsum.

Diuisio.

28 *Est enim.* &c. Hic consequenter ponitur distinctio ami-
citia, vt videatur de quo amico confidendum. Et primo po-
nitur distinctio. & secundo veritatis amicitia commenda-
tio, ibi: *Amicus si permanserit.* Circa primum ponitur distin-
ctio quadrimembris, cum dicitur: *Est enim ami. se. tempus sci-
licet.* &c. id est, secundum tempus aptum ad lucrum suum,
quod est tempus prosperitatis amici, qui propter aduersita-
tem superuenientem recedit ab amicitia.

Et

A ad verū puenit amicum: quia multi amicos se esse profiten-
tur in prosperis, & inimici apparent in aduersis. Vnde: *si humili-
auerit se contra te, & c.*

Author lib.
de amicitia
excursu cum
operib. Au.
cap. 3.
1 tempore
1 amicitia
1 Inf 37. a.

1 permanet

a *Est enim amicus secundum tempus suum.* Inter opera. **Augu-
stin.** Amicitia mundialis est, quæ rerum bonarum tempora-
lium cupidine pertra-
hitur: semper est ple-
na fraudis atque fal-
laciæ, nihil in ea cer-
tum nihil constans, ni-
hil securum: semper
cū fortuna mutatur
& sequitur marsupium.
Vnde Salomō dicit,
*Est amicus secundum tē-
pus, & non permanebit
in tēpore tribulationis.*
Tolle spem quæstus
& statim desinet esse
amicus. Vnde quidā,
Non est personæ sed
prosperitatis amicus,
Quem fortuna tenet
dulcis, acerba fugat.
B *Attende.* Id est, dis-
cretionem habe ad
cognoscendum ami-
cos. Hæc autem dis-
cretio maximè neces-
saria est inter catholi-
cos, & hereticos: quia
heretici in hypo-
crisis agunt, vt incau-
tos facilius decipiāt,
vnde: *Attendite a falsis
prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, & c.* Et. *Rogo au-
tem vos fratres, vt obseruetis eos qui dissensiones, & offendicula
faciunt.*

Mith 7. c.
Ro. 16 c.

Amicus q.
dicitur

Ioh. 15. b

Ibidem

c *Amicus for.* Amicus amoris consors, cui sic animum tuū
applica, vt ex duobus vnū fiat, cui te tanquam tibi cōmittas,
a quo nihil timeas: & nihil inhonestū petas. Non est enim
amicitia vctigalis, sed plena decoris: vñ. *Vos amici mei estis, si
feceritis, quæ ego præcipio vobis, & c.* Dedit nobis do minus for-
mam amicitie quam sequamur, vt faciamus amici volunta-
tem, aperiamus ei secreta, & ipse nobis. vnde: *Vos autem dixi
amicos, quia omnia quæ audiui a patre meo, nota feci vobis.*

d *Amicus fidelis.* secundum Deū, scilicet. Hic ad medicamē-
tum

tum vitæ eternæ, & immortalis necessaria, cum amico tra-
ctar. vnde Cicero dicit amicitiam non nisi inter bonos esse
posse, & libera debet esse amicitia, & ad omnem felicitatem
procliuis.

10
Tullius de
amicitia post
princa.

Author lib. de
amicitia excu-
sum operib.
Aug cap. 5.

Inter opera. **Aug.** *Amicitia Sapiens, me est vi.* Nō enim vali-

1 *tempus suum, & non permanebit in t die tribulationis. Est*
2 *& amicus qui conuertitur ad t inimicitiam, & est qui odium*
3 *& rixam, & conuitia denudabit. t Est autem amicus socius*
4 *mensæ, & non t permanet in die necessitatis. Amicus si per-*
5 *manferit fixus, erit tibi quasi cōequalis, & in domesticis tuis*
6 *fiducialiteraget. Si humiliauerit se contra te, & a facie tua*

Fideliter.

a In facie fingit se deuotum, sed in necessitate probat alienum.

a Fingens esse quod non est. b Stabilem, firmum.

Manifestis.

7 *absconderit se vnanimem, habebis amicitiam bonam. Ab*
8 *inimicis tuis separare, & ab amicis tuis attende. Amicus*
9 *fidelis protectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit*
10 *thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio: & non est*
11 *digna ponderatio auri, & argenti contra bonitatem fidei il-*

Amici cultos.

12 *lius. Amicus fidelis medicamentum vitæ, & immortalita-*

Fideliter.

13 *tis, & qui metuunt dominum, inueniunt illum. Qui timet*
14 *dominum, æquè habebit amicitiam bonam, quoniam se-*

a Quia qui in iuventute studet sanæ doctrinæ, in senectute dulces fructus meret sapientie.

15 *cundum illum erit amicus illius. Fili a iuventute tua excipe*
16 *doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam. Quasi is*

amicitia grata, amicus necessarius, utilis gratia reperitur.

e *Qui timet dominum.* Plena, & perfecta amicitie gratia, inter
perfectos viros eiusdemq; virtutis pteuerare potest. Ad hanc
quibuscūq; gradibus peruenitur: Primus gradus, est mūdano-
rum contemptus. Secundus, ne quis sese sapientē, & consul-
tum iudicans, sibi q; amico credere mali. Tercius, vt omnia
q; utilia, & necessaria assumat, bono charitatis, & pacis post
ponat. Quartus, vt omnino desinat ab ira. Quintus vt irā fra-
tris etiam irrationabilem curare cupiat, quia alterius tristitia
pernitiosa sicut propria: nisi eam quantū in te est, etiam de
fratris mente depellas. Postremus gradus est omnium vitorū
pemptori, vt de hoc mūdo credas te quotidie migraturū. **F**

Gradus quib.
peruenitur ad
amicitiam.

1 Inuice

NICOLAUS DE LYRA.

Torquatus

1 *Et est amicus qui conuertitur ad inimicitiam.* Et hic est hoc ho-
mo inuidus, q; supercrescente amici sui prosperitate, per inuidiā
incipit dolere, & eidem contrarius esse.

2 *Et qui odium & rixam conuenit.* Hic est homo falsus, qui cū ali-
quo fingit amicitiam, vt sciat suū secretum: vt sic melius possit
impugnare eū, sicut in legēda beati Tiburtij de Torquato: quod
iunxit se Christianis, vt eos grauius impugnaret.

3 *Est autem amicus socius mensæ.* hæc est amicitia, quæ fundatur
in bono delectabili, quo transeunte soluitur amicitia.

4 *Amicus si permanferit.* Hic consequenter ponitur amici veri
commendatio, cū dicitur: *Amicus si permanferit fixus.* tecū in ami-
citia, quæ est secundum deum.

5 *Erit tibi quasi, & c.* id est, diliges eum sicut teipsum secundum
charitatis præceptum.

6 *Et in domesticis tuis fid.aget. & c.* id est, in priuatis negotijs
tuis fideliter se habebit.

7 *Si humiliauerit se contra te.* id est, coram te in omnibus bonis
tibi consentiens.

8 *Et a facie tua abscon. se.* procurando bona in absentia tua, ma-
gis quam in præsentia.

9 *Vnanimem habeb.* id est, cum eo sis vnum cor, & vna anim.

10 *Ab inimicis tuis separare.* loco, non tamē animo per dilectio-
nem. Mat. 5. g. *Diligite inimicos vestros.*

11 *Et ab am. tu. q; sunt veri amici secundū conditiones præmissas.*

12 *Amicus fidelis protectio fortis.* tempore tribulationis.

13 *Qui autem inuenit illum inuenit thesaurum.* id est, quid valde
pretiosum, quia rarum, & optimum.

14 *Ami. fideli nulla est comparatio.* etiam in rebus temporalibus
quantumcunque pretiosis.

15 Am.

15 *Am. fid. me.* Nā amicus fidelis diligit ex charitate, & sic soli-
citus est de amico quantū ad bona gratie, quæ viuificat spiritua-
liter, & perducit ad immortalitatem.

16 *Et qui metuunt dominum, & c.* timore initiali.

17 *Inueniunt illum, & c.* per amorem castum.

18 *Qui timet Deum.* timore filiali.

19 *Æquè hab. bit amicitiam bonam.* scilicet Dei, tamen non est
ibi æqualitas quantitatis, nā dilectio temp ex parte Dei maior
est, sed est ibi æqualitas proportionis, quia q; magis diligit Deū,
magis diligitur ab eo, ideo sequitur:

20 *Quoniam secundum illum, & c.* id est, secundum decentiam di-
uinæ magnificentie.

21 *Erit amicus illius, & c.* Sciendum tamē quod si li magis, deter-
minet actum diuinę dilectionis intrinsecum, non est ibi magis
nec minus: nam vno actu simplicissimo diligit omnia. Si autem
determinet effectum extrinsecum, scilicet, bonum quod vult
diligentibus se: nam diligere est velle alicui bonum, sic magis
diligat vnū q; alium, volendo ei maiorem gratiæ & glorię gradū.

22 *Fili a iuuen.* Superius autem cor induxit doctos ad sapientie com-
municationē, hic cōsequēter inducit discipulos ad eius receptio-
nem. Et diuiditur in duas partes. Nā primo ad sapientie recep-
tionem inducit. secundo a quibus accipienda sit ostendit, ibi: *In
mult. tu line presbyterorum, & c.* Prima adhuc in duas, nam primo
inducit ad dictam receptionem, secundo ad eius cōtinationem,
ibi: *Audi fili.* Circa primum dicitur: *Fili a iuventute tua ex. do.* quia
sic melius retinentur, secundum illud: Quod noua testa capit
inueterata sapit.

23 *Et vsque ad canos.* id est, vsque ad senectutem.

24 *Inuenies sapi.* nam in ea potest homo semper proficere.

25 *Quasi is quia & c.* id est, quare illam cū magna diligentia.

Et

A *In iuce pedem tuum in compedes illius, &c.* * Gregorius. San-
A *ti viri non incongruè compediti dicuntur, quia ligati vincu-*
Grego. in 7. *lis disciplinæ Dei, nequaquam ad ea quæ exteriora sunt va-*
psalmos pœni *gātur, & quasi gressum operis immobiliter figunt, dū a cō-*
tentiales.

quā discedunt. De his namque compedi-
bis scriptum est. In iuce pedes tuos in compe-
des eius, & in torques il-
lius collum tuum. Quia
profecto cuius a pra-
uitate gressus compe-
scitur, eius fides san-
ctum varietate vir-
tutum adornatur. Col-
lam namq; fides est,
per quam Deo fidelis
quisque coniungitur,
& quasi per collū ca-
piti suo Christo Ec-
clesia, quæ eius est cor-
pus, vnitur. Vnde in
laudem sponsæ in cā-
ticis canticorum dici-
tur. *Collum tuum sicut*
monilia. Quia enim, si-

B *cut iacobus ait, fides si-*
Cantic. 2. *ne operibus mortua est,*
Iac. 2. *quasi collum sponsæ,*
monilibus circunda-
tur, dum fides sanctæ
animæ operibus de-
coratur.

† *inimicus*

b *In omni animo tuo.*
Corde, non corpore
accedendum est ad sa-
pientiam, quia spiri-
tualis lex mēte inspi-
cienda est, sensus ta-
men corporis dirigē-
di sunt ratione mētis.
vnde: *Spiritu ambula-*
te, & desideria carnis nō
perficietis, &c. Qui e-
nim deuotē medita-
tur sapientiā Dei quæ
de Christo est, seruat
man-

† *seruitus*
† *holam*
† *salutaris*
† *congratula-*
tionis
Gal. 5. 16.

a *¶ Ut vomere euangelij ex corde suo genimina vitiorum extirpans, qui secundum semen diuini*
verbi edere, & fructus virtutum desiderat merere

qui arat & qui seminat, accede ad eā, & sustine bonos fructus

a *Non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam, &c.* **b** *¶ Patientia*
probatio est virtutis. vnde: Fructum afferunt in pat. eua.

illius. In opère enim ipsius exiguum laborabis; & cito edes de

a *Fructibus.* **b** *Stultis abominabilis est sapientia, & detestantur arguentes, quia vilitatem*
disciplinæ nesciunt. vnde, Stultus irridet patris disciplinam. Et alibi, Incie-
pa stultum, & odio habebit te.

generationibus illius. Quam aspera est nimium sapientia in-
doctis hominibus, non permanebit in illa excors. Quasi lapi-

a *¶ Imprudentes odibunt sapientiam & scientiam.*

dis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur proice-

a *Saceritas legis diuinæ quæ secundum nomen eius, id est, prudentia veritas & virtus, præceptum*
domini lucidum, illuminans oculos, & omnis sermo Dei ignitus clypeus.

re illam: Sapientia enim doctrinæ, secundum nomen est eius, 10

a *Sed solis amatoribus suis.* **b** *Qui eam, scilicet, recta fide & opere seruant.*

& non multis est manifesta. Quibus autem agnita est, perma-

a *¶ Beati misericordes, quoniam ipsi Deum videntur.* **b** *Doce, quomodo subiciamur legi*
diuinæ. Qui enim illi acquiescit, semetipsum in æternum seruabit.

nēt vsque ad conspectum Dei Audi fili, & accipe consilium

a *Ideat, gressum viæ tuæ contring. præceptis illius.*

a *intellectus, & ne abiicias consilium meum. In iuce pedem tuū*

a *¶ Ideat, tempera sermones tuos, secundum regulam eius.* **b** *Ideat, actus tuos suppone magisterio illius.*

in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Subiice

a *Tædioso & grauius ferens.*

humerum tuum, & porta illam, & ne accedieris vinculis eius. 18

In omni animo tuo accede ad illā, & in omni virtute tua con-

a *¶ In fine seculi.* **b** *Æternam.*

serua vias eius. Inuestiga illam, & manifestabitur tibi, & con-

tinēs factus ne derelinquas eā. In nouissimis enim inuenies re-

quiem in ea, & conuertetur tibi in oblectationem. Et erunt

tibi compedes eius in protectione fortitudinis, & bases † vir-

tutis, & torques illius in † stola gloriæ. Decor enim vitæ

est in illa, & vincula illius alligatura † salutis. Stola gloriæ in-

dues eam, & coronam † gratulationis superpones tibi. Fili

si attenderis mihi, disces eam, & si accomodaueris ani-

num tuum, sapiens eris. Si inclinaueris aurem tuam excipies

a *doctrinam, & si dilexeris audire, sapiens eris. In multitudine*

19

man-

mandata eius, & corporis luxum refringit, ne deficiat in vo-
luptatibus vitæ præsentis, sed viuat disciplina celestis.

Sapientiæ notitia facit hominem proximum Deo, & vitæ ppe-
tue possessorem, nec potest peruenire ad immortalitatis glo-

riā, & gloriæ coronā,
nisi per agnitionē sa-

piētiae quæ est sancto-
rum beatitudo, con-

templatio Dei, perce-
ptio veritatis. vnde:

Hæc est au. vit. et. vt co-
gnosce sol. re. Deum, etc.

C. si at. Monet sa-
piētia, vt in diuina le-

ge assidue medite-
mur. Primū hortat,

vt discamus: post, vt
āiam ad hoc applice-

mus: tādē, vt incline-
mus: demū, vt diligē-

tiam ad audiendum
adhibeamus. Sic enī

sapientia sapientē ef-
se promittit. Necesse

est. n. vt qui veræ sa-
piētiae quæ Christus

est, agnitionē deside-
rat, primū catholicis

magistris se humili-
ter subdat, & oēs affe-

ctus aīe suæ discipli-
næ eorū. Dehinc intē-

tionem cordis ab oi-
prauo desiderio auer-

tens ad audiendū ver-
bum Dei adhibeat di-

ligenter, caueatq; vt
meditationē legis nō

pro terrenarum rerū
mercede vel laudis

humanæ, sed pro ip-
sius boni amore im-

pendat, vt veræ sapiē-
tiæ fructū percipiat.

d. In multitud. Quasi:
Ne sis sapiens tibi ip-

si. Ne cōfidas pprio
ingenio, hereticos

fu-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et sustine. id est, expecta.*
- 2 *Bonos fru. il. qui sunt gratia & gloria.*
- 3 *In ope. enim ipsius exiguum labo. respectu boni sequentis.*
- 4 *Et cito edes de generationibus illius. Nam habitis sapientiæ*
principijs, incipit esse dulcis, qui prius nō sapiebat iō sequi.
- 5 *Quam aspera est nimium sapien. indoctis hominibus. sicut cibus*
lapideus infecto gustui videtur esse amarus.
- 6 *Et non permanebit in illa excors. i. homo sine corde, qui ne-*
gligens est in acquisitione sapientiæ.
- 7 *Quasi lapidis virtus. id est, pondus.*
- 8 *Probatio erit in illis. Sicut enim insinens lapidem ponde-*
rosū, abijcit illum, sic isti quibus grauis est sapientia.
- 9 *Non demorabuntur proicere illam, repellendo laborem, qui*
est in acquisitione eius.
- 10 *Sapientia enim d. se. nō. est e. i. habent nomen a re. Dicitur*
enim sapientia, a sapere, quamuis stultis vt prædictum est, in-
spida videatur.
- 11 *Quibus autem ag. est. nō tantū speculatiue, sed et practice.*
- 12 *¶ r manet vsque. Deducendo eos ad statum gloriæ.*
- 13 *Audi fili. Hic consequenter inducit ad dictæ receptionis*
continuationem, dicens. Audi fili. aure corporis & cordis.
- 14 *Et accipe consilium intell. in quo intrate legas bonum ad*
prosequendum, & malum ad fugiendum.
- 15 *In iuce pe. tuum. id est, affectum.*
- 16 *In comped. illius. f. sapiētiae, inseparabiliter ei adhærendo.*
- 17 *Et in torques illius collum tuum, verba tua. quæ formant in*
gutare,

gutare, sapienter ferendo.

18 *Subiice humerum tuum. i. laborem in eius acquisitione liben-*
ter porta, & sine tædio.

19 *In omni animo tuo accede ad ill. intellectum tuum & affe-*
ctum sibi aliter applicando. Et quia cum hoc requiritur bo-
num opus exterius, subditur.

20 *Et in omni virtute tua. & est litera per se plena.*

21 *Et continens factus. id est, tenens sapientiam.*

22 *Ne derelinquas eam. Sicut Salomon in senectute deprana-*
tus per mulierum indebitum amorem. 3. Reg. 6.

23 *In nouissimis tuis. i. post hanc vitam. In præsentī etiā vita*
fenes in dulcedine sapientiæ delectantur, propter quod etiā
philosophi circa finem vitæ suæ dimissis occupationibus aliis
vacabant contemplationi causæ primæ, vt dicit Thomas de
Aquino super librum de causis.

24 *Et erunt tibi compedes eius, &c. id est, inseparabilis adhesio*
cum sapientia.

25 *In pro. for. Nā innitens sapiētiae nō frangit aduersitate.*

26 *Et torques illius, &c. id est, doctrina sapientiæ, formatur in*
gutare.

27 *In stola glori. nā per ipsam acquiritur duplex stola, scili-*
cet, gloria corporis & animæ.

28 *Decor enim vitæ est in illa. In præsentī per gratiam, & per*
gloriam in futuro, Cetera patent ex dictis.

29 *In multitudine, &c. Hic consequenter ostendit a quibus*
sit accipienda sapientiæ doctrina, scilicet, ab illis quorum sa-
pientia notā est & approbata, ideo subditur. In multitudine pre-
byterorum. id est, seniorum, vt dictum est supra.

Pru

A supbie fastus
maxime sup-
plantavit.

a Cogitatu ha-
be in præcep.
Merito illi da-
tur puri cor-
dis intellectus,
& sapietie di-
uinæ

a Doctorem. b Sunt enim & imprudentes qui decipiunt filias Israel, ut timentes loquantur sibi. Imitando, amando.
presbyterorum prudentium ita, & sapientia illorum ex corde coniunge-

a Ab illis. b Laudabilia, scilicet.
re, ut oem narrationem Dei possis audire, & proverbia laudis non effugiant a

a sapientem. b Imitandum, nemo in propria sapientia confidat.
te. Et si videris sensatum, euigila ad eum, & gradus ostiorum illius exterat pes

a tuus. Cogitatum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maxime assi-
duus esto, & ipse dabit tibi cor, & concupiscentia sapientia dabitur tibi.

uine amoris illi
berimus, quo co-
gitationes suas
temperat se-
cundum præ-
cepta Dei, & assi-
due legem me-
ditatur & ope-
re exequitur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Prudenti. Per hoc excluduntur senes desipientes, et etiam moribus deficientes, nam prudentia connexa sunt aliæ virtutes morales, ut habetur 6. Ethicorum. Et potest etiam hoc exponi de sacerdotibus bonis, qui tenentur legem scire, & eam docere, ideo sequitur.

2 Ut omnem narrationem Dei. i. contentam in lege domini.

3 Possis audire. i. intelligere, nam melius scientes, possunt clarius docere.

4 Et proverbia laudis non effugiant a te, &c. id est, verba nota-
bilia laude digna.

5 Et si videris sensatum euigila ad eum, id est, sis sollicitus ipsum frequentare, & ipsum audire.

6 Cogitatum habe in præceptis Dei. quia sunt de necessitate salutis.

7 Et in mandatis illius maxime assiduus esto. Ea opere adimplendo.

8 Et ipse dabit tibi cor, intelligendi, scilicet, & operandi.

Et

CAP. VII.

¶ Omnium peccatorum prohibet actionem, societatem, & specia-
liter hæreticorum.

CAP. VII.

a Noli facere mala, &c. Sequitur.

b Non me, ea in sep. Perfectam ultionem septenarius enim perfectionem significat. unde & Christus septemplex spiritu repletus fuisse describitur. & alibi. Assumit septem alios spiritus nequiores se, &c.

c Neque a rege. Non potest exercere opus iusti regiminis, qui sententiam neglexit veræ pietatis, unde. Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic, sed qui maior est vobis, fiat sicut minor.

d Quoniam ag. Nulla præsumptio perniciosior, quâ de propria

a Ambitio interdicitur.

Oli facere mala, & non te apprehendent.

a Unde. Post secundam & tertiam correctionem hæreticum deuita.

Discede ab iniquo, & deficient mala abs

a Exempla nequitie. b Operando, scilicet in labore peruersæ doctrinæ.

te. Fili, non semines mala in sulcis iniu-

a In gehenna.

stitiæ, & non metes eam in leproplum.

c Noli quærere ab homine ducatum, neque a rege cathedram honoris. Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor

a Noli altum sapere, sed time. b Ille pertrahi debet in exemplum, viuendi, qui nulla aduersa pertimescit.

cordis ipse est, & penes regem noli velle videri sapiens. Noli

a Subiit. b Leuitate affectus, vel actus.

quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne

forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agili-

tate tua. Non pecces in multitudine ciuitatis, nec immittas in

pria iustitia, aut scien-
tia superbire, unde.

Non est homo super ter-
ram, qui faciat bonum,

2 & non peccet, Et alibi.

3 Vidisti hominem sapien-
tem sibi videri, & ma-

4 gis illo spem habet stul-
tus.

5 e Noli quære. sic. De-

6 bet quisque proprias

7 virtutes perpende-

8 re, & pro quantitate

9 virium curam alio-

10 rum suscipere, ne dum

11 delectatur loco glo-

12 riæ, fiat subditis au-

13 ctor ruinæ, & qui gra-

14 uatur pondere sua-

15 rum velit fieri iu-

16 dex alienatum culpa

17 rum.

f Non pecces in mul. Qui ratione pollet, & liberi arbitrij potestate

præ-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

Noli facere mala & non te ap. Superius dictum est de debito usu substantiæ siue diuitiarum & sapientiæ, hic consequenter agitur de debito usu potentia, qui quidem usus frequenter impeditur per malitiam ipsius habentis potentiam, ideo primo remouetur hoc impedimentum, secundo acceditur ad propositum, ibi. Noli quærere. Circa primum dicitur.

1 Noli facere mala. contra Deum. Et non te apprehendent. per peccatum infligendam tibi secundum iudicium diuinum.

2 Discede ab iniquo, &c. Contra proximum cui debes æquitatem seruare.

3 Et deficient mala abs te. i. mala culpæ & gehennæ.

4 Fili non semines mala in sulcis iniui. i. non des exemplum male agendi hominibus ad hoc pronis, sicut sulcus paratus est ad receptionem seminis.

5 Et non metes, &c. in pena tibi inferenda.

6 In seproplum. i. multipliciter, nam quot hominibus est aliquis causa culpæ, tot penis est puniendus secundum ordinem iustitiæ.

7 Noli quærere. Hic consequenter acceditur ad propositum. Circa quod primo docetur debitus potentia usus in regimine subditorum, secundo in distributione bonorum suorum in principio. 12. c. Prima in duas, quia primo docet usum potentia in præsidendo, secundo in iudicando. 10. c. Prima adhuc, in duas. i. in partem principalem, & incidentalem, quæ incipit ibi. Noli discedere a muliere sensata. Circa primum notandum, quod virtutes in excellentiori gradu debent esse in principibus. Ecclesiasticis & temporalibus quam in subiectis. Sunt. n. utrique vicarij Dei a quo est omnis potestas in regimine populi, propter quod Philotoph. 7. Ethicorum, virtutes in excellentiori gradu vocat heroicas & diuinas. Præsumptuosum est autem, quod aliquis se reputet sic esse virtuosum, propter quod viciosum est appetere absolute, vel quærere principatum. Suscipere tamen in calu necessitatis licitum est & bonum, scilicet, quando imponitur canonice pro communi

ni utilitate, unde dicit Aug. Otium sanctum quærere charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam faciemus si nullus imponit, contemplantur veritati vacandum est. Si autem imponitur, sustinenda est, propter charitatis necessitatem. Et ideo auctor huius libri ambitionem principatus primo reprimat, secundo susceptum dirigit, ibi. Noli quærere. Circa primum dicitur. Noli quærere ab homine ducatum. i. quod fias dux aliorum in spiritualibus vel temporalibus ratione dicta.

8 Neque a rege cathedram ho. i. potestatem alios iudicandi.

9 Non te iustifices ante Deum. i. non studeas ad hoc, quod homines te iustum credant coram Deo, sicut faciunt hypocritæ, ut ascendant ad maiora.

10 Quoniam agnitor. cord. ipse est. & sic videt talē fictionem & punit.

11 Et penes regem. Non dicit velle esse sapiens, quia hoc semper bonum est, sed velle videri tantum. Cum. n. ex hoc aliquis in dignus promouetur ad maiorem statum, apparet eius stultitiæ effectus, qui prius erat incognitus. Sicut simia quando sursum ascendit turpitudinem suam plus ostendit.

12 Noli quærere fieri. Hic consequenter in principatu debite suscepto dirigit. Et primo in cauendis, secundo in agendis, ibi. Memen. ira. Prima in tres, quia primo dirigit in cauendis respectu populi, secundo respectu sui, ibi. Noli esse pusil. tertio respectu vtrorumque ibi. Non irrid. Circa primum dicitur. Noli quære. i. recipere potestatem iudicandi.

13 Nisi valeas. i. eas punire secundum ordinem iustitiæ.

14 Ne forte extimescas. fac. po. Propter hoc dimittendo ordinem iuris.

15 Et ponas scan. in agilitate tua. i. scandalizes populum ex tua leuitate & inconstantia.

16 Non pecces in multitudine ciuitat. agendo iniuste propter fauorem multitudinis.

17 Neque te. immittas in populum. ei consentiendo in malo, sicut Pilatus volens satisfacere populo dimisit Barrabam, & Iesum tradidit crucifigendum, Marc. 15. b.

No-

Diuisio.

Diuisio.

Diuisio.

Diuisio.

Virtutes hæ-
roicæ

Prequallet, subditorū insolentia non peccet, sed cōstanter ressi-
at aliene nequitie, nec se putet impune peccare, si plurimo
rum acquiescit voluntati. Reatu. unde. *Non solum autem qui ea*

Rom. 14. *faciunt, sed qui consentiunt facienti.*

a *Noli ama. Oē mendacium malū, & proximis inferre scan-*
dalum perniciosū est.

• Multo magis ergo
amico fraudē moliri
crimē imponere, quo
piā testis mendax pe-
ribit. unde in Proaer-
bijs. *Sicut noxius, qui mit-
tit sagittas in moriē, sic
qui fraudulentē nocet
amico.*

† corde
Prov. 26. c.

b *Noli velle menda-*
cium. * Aug. Quod

Aug. de men-
dacio ad Con-
sent. cap. 16.

alio loco scriptū est,
*Noli velle mentiri omne
mendaciū.* non ad hoc
volūt valere, vt nullo
mendacio quisquam
mētatur. Itaque cum
alius dixerit ex isto
scripturę testimonio
vsque adeo generali-
ter omne mendacium
esse detestandum, vt
etiam si mentiri quis
velit, etiam si non
mentiatur, iam vo-
luntas ipsa damnan-
da sit, atque ad hoc in-
terprete, quod nō
dictum est. Noli men-
tiri omne mendaciū,

Aug. ibidem.
ca. 16.

sed. *Noli velle mentiri omne mendacium.* vt nō solum mētiri, sed
nec velle mētiri quisq; audeat vllō mēdacio. Dicit alius, imo
qd̄ ait, *Noli velle mentiri omne mendaciū.* de ore cordis extermi-
nandum atq; alienandum esse mendacium voluit, vt a qbus-
dā mēdacijs ore corporis abstīnēdum sit, sicut illa sunt maxi-
me quę pertinet ad doctrinam religionis, a quibusdam vero
non sit ore corporis abstīnēdum, si maioris mali euitandi
causa exigit, ore autē cordis ab omni mendacio penitus ab-
stinere debeamus. Vbi oportet intelligi quod dictū est. *Non
velle.* Volūtas quippe ipsa quali os cordis accipitur, vt nō per-
tineat ad os cordis, cum maius malū cauētes mentimur in
uiti. Est & tertius intellectus, quo sic accipias. *Noli omne* vt ex-
ceptis aliquib. mendacijs mētiri te sinat. Tāquam si diceret.
Noli velle credere omni homini. non utiq; vt nulli crederet mo-
neret, sed vt nō omnib. aliquib. autē crederetur, & id quod se-
quitur. *Affiduitas enim eius nō proficiet ad bonum.* ita sonat, quasi
non

non a mendacio sed ab aff. duo mendacio. i. a consuetudine
atq; amore mentiendi prohiberi videatur. Quo profecto de-
labitur, quisquis vel oī mendacio putauerit abutendum, ita
n. nec illud cauebit, quod sit in doctrina pietatis & religio-
nis (quo sceleratius quid inuenias, non inter omnia mēdacia

sed inter omnia pec-
cata?) vel alicui men-
dacio, quamvis facili

quamvis innoxio nu-
tū voluntatis accom-
modauerit, vt non in-
tus euadendi maioris
malicausa, sed volens
libenque mentiatur.

Ita cū tria sint quę in
hac sentētia intelligi
possint, aut omne mē-
daciū non solum mē-
tiri noli, sed nec velle
mentiari, aut noli vel-
le, sed vel inuitus mē-
tire, cum fugiendum
est aliquid grauius,
aut noli omne, vt ex-
ceptis, aliquibus men-
dacijs cetera permit-
tantur, vnum hic pro-
his, quibus mentiri E-
nunquam in placet, duo
pro illis, qui aliquan-
do putent esse men-
tiendum, inueniun-
tur. Sed tamen quod
sequitur, *Affiduitas enim*

1 *eius nō proficiet ad bo-
num,* nescio vtrū pos-

2 sit primæ harum sententię suffragari, nisi forte ita vt perfe-

3 ctorum præceptum sit, omnino nunquam non solum mēti-

4 ri sed nec velle mentiri, assiduitas vero mentiendi nec profi-

5 cientibus permittatur.

c *Noli verbosus.* Quasi. Noli sensum tuum docere, audi sapiē-
tiā seniorum. Tutius est enim audire, quam loqui. unde. *Sit*

6 *omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tar-*

7 *dus ad iram.*

d *Non oderis labori.* & c. Peccanti homini sciētia data est, vt la-
bore manuum quęrat sibi victum, unde. In sudore vultus tui
vesceris pane, &c.

e *Quoniam vindi. ca.* quia caro peccatorū quę luxuria defluit, Eia. 66. g.
igne inferni & vermib. cruciabitur, vbi vermis non morit,
& ignis nō extinguitur, in verme putredo gehēne, in igne ar-
dor signatur. Vel vermis, est fera scelerū penitentia, quę in-
tormentis cōscientiā peccatorū mordere, nō cessat, vt ignis f

10 *fit*

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Neque alliges duplicia peccata.* scilicet, tuum peccatum cum
peccato populi.

2 *Nec enim in vno eris immun.* i. a pena, sed pro vtroque punie-
ris, quia iudex tenetur in talibus factum populi impedire.

3 *Noli esse pusillanimis in animo tuo.* Hic consequenter dirigit
potentē respectu proprię psonę dicens. *Noli esse pusillanimis
in animo tuo.* quasi dicat. Nō sis tā sollicitus de populi regimi-
ne, quod negligas salutem animę tuę facere per orationes
& opera misericordię, veruntamē quia hæc non sufficiunt,
nisi a peccatis caueatur, deo subditur. Ne dicas in multitu-
dine munerum meorum respiciet Deus, intantum quod nō
punit peccata mea. nam hoc est falsum secundum Greg.
Nam qui escam vel vestimentum pauperi largitur, & tamē
animæ vel corporis iniquitate polluitur, hic quę sua sūt, dat
Deo, & seipsum diabolo.

4 *Non irideas ho.* Hic consequenter dirigit potentem respe-
ctu vtrorumque. i. sui & populi. dicēs. *Non irideas hominem in
amaritudine animæ.* Et subditur causa.

5 *Est enim qui humiliat & exaltat circumspēctor Deus.* nam Deus
qui videt omnia, cito potest humiliare derisorem, & erigere
ludentem.

6 *Noli am. re mendacium aduersus fratrem tuum, neque in.* hoc est
mendacium perniciosum quod est pessimum. Est quia nullū
mendacium potest bene sine peccato fieri subditur.

7 *Noli velle menti, omne mendac.* etiam iocolum & officiosum.

Affi-

8 *Affiduitas enim illius non est bona.* imo mala, tum quia de se
vitiola, tum quia ad perniciosum mendacium inductua.

9 *Noli verbosus esse in multitudine presbyterorum.* i. seniorum vel
etiam presbyterorum proprię dictorum, nam inter tales de-
bent minores tacere, & sapientiam eorum audire.

10 *Et non iteres verbum in oratione tua.* Hic oratio potest dupli-
citer accipi. Vno modo pro petitione, vel interrogatione a
sapientibus, quę sic intelligibiliter & præcise debet propo-
ni, quod eam non oporteat iterari. Alio modo pro petitione
a Deo, quę non debet fieri multiloquio, credēdo quod per
hoc exaudiat, ideo dicit saluator. Math. 6. b. *Orantes nolite
multum loqui, sicut Ethnici faciunt, putant enim quod in multiloquio
suo exaudiantur.*

11 *Non oderis laboriosa opera, & rusticationem ab altissimo crea-*
tam. contemnēdo viticores & agricolas & huiusmodi. Nam
eorum laboribus alij sustentantur, quātuncunque magni.

12 *Non te rep. in multitudine indisciplinatio.* sequendo societate
& mores eorum.

13 *Memento iræ.* Hic consequenter instruit potentem in agen-
dis dicens. *Memento iræ.* Id est, vindictę diuinę.

14 *Quoniam non tar. ino* frequēter repēte venit. Et hæc confide-
ratio potētē dirigit in agendis. Et quia potētia frequēter est
occasio superbix, quę est principiu omnis peccati, subdit.

15 *Humilia valde.* sicut dicitur supra tertio c. Quanto magnus
es, humilia te in omnibus.

16 *Quoniam vindi. car. imp.* qui p̄ superbia crudelitātē exercet.

Ignis

C sit pœna extrinsecus sauiens, vermis autem dolor interior
 A acculans.
 Ang. de ciuit. Dei, l. 2. c. 9. * August. Potuit breuius dici, *Vindicta impii*. Cur ergo di-

ctū est, *Carnis impii*, nisi quia vtrumque, id est, & ignis & ver-
 mis, pœna erit carnis, Aut si vindictā carnis propterea dicere
 voluit, quia hoc in ho-

mine vindicabitur, q̄
 † pecunia
 † differenti

secundū carnē vix-
 rit (pp hoc enim ve-
 niet & in mortē secū-
 dam, quam significa-
 uit Apostolus dicens,

† Dei
 Rom. 8. *Si enim secundum car-*
nem vixeritis, mortemi-
ni) eligat quisq; quod
placet, aut ignem tri-
bueret corpori, ani-
mo vermē: hoc pro-
prie, illud tropicē,
aut vtrumq; proprie
corpori. Iam enim

B *fatis superius disputa-*
ui posse animalia etiā
in ignibus viuere in
vitione sine consum-
ptione, in dolore si-
ne morte, per mira-
culum omnipotentis
fimī creatoris, cui
hoc possibile esse qui-
negat a quo sit quic-
quid in naturis om-
nibus miratur, igno-
rat. Ipse enim est Deus, qui omnia in hoc mundo magna &
parua miracula quæ commemorauimus, etiam incompara-
biliter plura quæ non commemorauimus fecit, eademque
ipso mundo vno atque omnium maximo miraculo inclu-
dit. Eligat ergo vnum de duobus qui sive quod placet, vtrū
& vermem ad corpus proprie, an ad animū translato a cor-
poralib; ad incorporea vocabulo existimet pertinere. Quid
autem horum verum sit, res ipsa expeditius indicabit, quan-
do erit scientia tanta sanctorum, vt eis cognoscendarum il-
larum pœnarum necessaria non sit experientia, sed ea quæ
runcerit plena atq; perfectā, ad hoc quoque sciendū sciētia
sola sufficiat. Nunc enim ex parte scimus, donec veniat quod per-
fectum est: dum tamen nullo modo illa corpora talia futurā
esse credamus, vt nullis ab igne afficiantur doloribus.

† Inf. 10. b.

C *Noli prauaricari in amicum pecuniā.* Multi perierūt pro aua-

ritia

ritia & cupiditate terrenorū, proximum ad imaginem Dei D

sanctū negligentes. docet ergo sapiētia, vt magis diligamus

proximū, quam pecuniā thesaurū. Radix enim omnium malo-

rum est cupiditas. vnde: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in*

mundo sunt. Et alibi: *Qui propter amicum negligit damnum, in suis*

est, & qui odit munera,

periet.

b Gratia enim verecū-

dit, nec auris audiuit,

3 nec in cor hominis

4 ascendit, quæ præpa-

5 rauit Deus diligenti-

6 bus se. Pōt per hanc

7 mulierē sapientia in-

8 telligi, quæ alibi præ-

9 tiola margarita dicit,

10 quā spiritalis nego-

11 tiator inueniens ven-

12 dit omnia, & emit

13 eam. vnde Eccles. Vi-

14 ue vitam cum muliere

15 quam dilexisti: quasi

16 sapientiam sequere,

17 & scientiam scriptu-

18 rarum, & quasi coniu

19 gem tibi copula.

c Non ledas seruum

in veritate operantem.

a *vindicta carnis impii ignis & vermis. Noli prauaricari in ami-*
cum † pecuniam † differentem, neque fratrem charissimum

auro spreueris. Noli discedere a muliere sensata & bona,

quam sortitus es in timore † domini, gratia enim vere-

cundia illius super aurum. Non ledas seruum in veritate

operantem, neque mercenarium † dantem animam suam.

Seruus sensatus sit tibi dilectus, quasi anima tua, non de-

d fraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum.

Pecora tibi sunt, attende illis, & si sunt vtilia, perseuerent

e apud te. Filii tibi sunt, erudi illos, & † curua illos a pueritia

eorum. † Filia tibi sunt, serua corpus illarum, & non osten-

das hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grande

f opus feceris, & homini sensato da illam. Mulier si est tibi se-

naturā, & disciplinandi pro mentis instabilitate. vnde in

sequentibus. Cibaria & virga & onus asino, panis & disciplina &

opus seruo.

d Inopem derelinquas illum. Oppressum violentia seruitutis. 1. Cor. 12. b.

e Filia tibi sunt serua corpus illarum, & non ostendas hilarem. Sicut

bonos seruos affectu filiorum habendos, sic ancillas quati fi-

lias habendas esse docet, sed cū disciplina. vnde: Lacta filium, Tob. 4. a.

f Mulier si est tibi. Coniugalem commendat pudicitiam, re-

mouens omnem detestabilem copulam.

Mythicē autē admonet, vt catholicā fidem in vera religio-

ne, quam primum post baptismi perceptionē sortiti sumus,

firmiter tenentes, hæreticorum peritiam abiciamus.

Dilige

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ignis & vermis. scilicet gehennæ & vermis conscientia.*
 Esa. vlt. g. Vermis eorum non morietur, & ignis eorū non
 extinguetur. Et quoniā homo crescens in potentia frequen-

2 *Noli prauaricari in amicum pecuniam differentem. i. noli rūpere*
 amicitia eius pristinam, si differat tibi reddere pecuniā com-

8 *Ethic. Maius vero bonum nō est contemnendum pro mi-*
 nori, sed magis econuerso.

3 *Neque fratrem charissimum auro spreueris. id est, propter au-*
 rum, quia melior est tibi quā quodcunque aurum.

4 *Noli discedere. Hæc est pars incidentalis, in qua ponuntur*
 tria incidentia. secundum ibi: *Honora patrem. tertium. 8. ca.*

5 *A muliere sensata. in regimine familia.*

6 *Et bona. id est, casta & honesta. 7*

7 *Quam sortitus es in ti-*
 more domini. id est, ad procurandam ex ea prolem, in timore

8 *Gratia enim verecundia*
 illius super aurum. Pretiosissimum enim ornamentum est in

9 *Non ledas seruum in veri-*
 tate operantem. cum econtrario sit magis nutriendus.

10 *Neque mercenarium dantem animam suam. id est, exponen-*
 tem vitam suam in seruitio tuo.

11 *Seruus sensatus sit tibi dilectus. Patet litera.*

12 *Non defraudes illum libertate. post debitum seruitium sibi*
 concedenda.

13 *Neque inopem derelinquas illum. emittendo vacuum, præ-*
 cipitur enim Leuit. 15. quod seruus libertati dimissus nō re-

14 *Pecora tibi sunt. nam eorum nutritio multum valet ad*
 sustentationem domus & familia, nisi sint sterilia vel mor-

15 *Filii tibi sunt, erudi illos. quia pater tenetur filiis providere*
 de nutrimento & documento.

16 *Et curua. illos. sub disciplina.*

17 *A pueritia eorum. sicut ramus tener de facili curuatur,*
 non autem postquam induratur & fortificatur.

18 *Filia tibi sunt, serua corpus illarum. vt non discurrant eua-*
 gando, & sic corrumpantur, sicut Dina filia Iacob, Gen. 34.

19 *Et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. ne ex tali blā-*
 dimento insolescant.

20 *Trade filiam. Scilicet nuptui.*

21 *Et grande opus feceris. nam per hoc de custodia eius eris*
 expeditus.

22 *Et homini sensato da illam. Vnde dicit Themistocles: Ma-*
 lo filia meæ virum qui egeat pecunia, quā pecuniam quæ

23 *Mulier si est tibi secundum animam tuam. id est, voluntatem*
 rationabilem,

10 *Neque mercenarium dantem animam suam. id est, exponen-*
 tem vitam suam in seruitio tuo.

11 *Seruus sensatus sit tibi dilectus. Patet litera.*

12 *Non defraudes illum libertate. post debitum seruitium sibi*
 concedenda.

13 *Neque inopem derelinquas illum. emittendo vacuum, præ-*
 cipitur enim Leuit. 15. quod seruus libertati dimissus nō re-

14 *Pecora tibi sunt. nam eorum nutritio multum valet ad*
 sustentationem domus & familia, nisi sint sterilia vel mor-

15 *Filii tibi sunt, erudi illos. quia pater tenetur filiis providere*
 de nutrimento & documento.

16 *Et curua. illos. sub disciplina.*

17 *A pueritia eorum. sicut ramus tener de facili curuatur,*
 non autem postquam induratur & fortificatur.

18 *Filia tibi sunt, serua corpus illarum. vt non discurrant eua-*
 gando, & sic corrumpantur, sicut Dina filia Iacob, Gen. 34.

19 *Et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. ne ex tali blā-*
 dimento insolescant.

20 *Trade filiam. Scilicet nuptui.*

21 *Et grande opus feceris. nam per hoc de custodia eius eris*
 expeditus.

22 *Et homini sensato da illam. Vnde dicit Themistocles: Ma-*
 lo filia meæ virum qui egeat pecunia, quā pecuniam quæ

23 *Mulier si est tibi secundum animam tuam. id est, voluntatem*
 rationabilem,

- A** Dilige eum qui te fecit & ministros eius. Timorem Dei & amorem se habere ostendit, qui honorat & timet ministros eius. unde: Qui vos recipit, me recipit, qui autem vos spernit, me spernit. *Matt. 10. d.* Dignus est operarius cibo suo. Qui enim in sacrario operantur, de sacrario edunt, qui altario seruiunt, de altario participant. Quāvis oblatio parua sit, humiliter mēte & pura dilectione facta multorum delictorum negligētiā purgat, quā charitas opit multitudine peccatorum. *1. Cor. 9. b.* Datum brachiorum. Superius pro his quæ offeruntur
- cundum animam tuam, non proicias illam, & odibili non credas te in toto corde tuo. ^a *Hoc mandatum primum est in re promissione domini, verum patrem fide & opere debemus honorare.* ^b *Ecclesia quæ nos in toto gemitu & dolore parit.* ^c *Christianus.* Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. Memento, quoniam nisi per illos natus non fuisses: & retribue illis, quomodo & illi tibi. In tota anima tua time Deum, & sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute tua dilige eum qui te fecit, & ministros eius non derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes, & propurga te cum brachiis. Da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum & purgationis, & de negligentia tua purga te cum paucis. Datum brachiorum tuorum, & sacrificium sanctificationis offeres domino, & initia sanctorum, & pauperi porrige manum tuam, ut perficiatur propitius & benedictio tua. Gratia tibi datus in conspectu omnis viventis, & mortuo non prohibeas gratiam. Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Non te pigeat visitare infirmum, ex his enim in dilectione firmaberis. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.
- ¹ tur ministris Dei ² pmissit peccato- ³ in purgatione, ⁴ tunc autē p ele- ⁵ mosynis veniā ⁶ & benedictionis ⁷ gratiā, quia sicut ⁸ aqua extinguit ⁹ ignē, ita elemo- ¹⁰ syna ex pecca- ¹¹ c ¹² Et mortuo. Ad ¹³ elemosynā per- ¹⁴ tinet sepultura ¹⁵ mortuorum, mul- ¹⁶ to magis ergo cō- ¹⁷ solatio viuorum. ¹⁸ unde Paulus do- ¹⁹ cet gaudere cum ²⁰ gaudentibus, fle- ²¹ re cum flētibz. ²² Probatio dile- ²³ ctionis exhibitio ²⁴ est operis. unde: ²⁵ Qui habuerit sub- ¹ stantiam huius m- ² di, & viderit fra- ³ trem suum necesse ⁴ habere, & clauferit ⁵ viscera sua ab eo, ⁶ quomodo charitas ⁷ Dei manet in eo? ⁸ *1. Joan. 3. c.* ⁹ *Rom. 11. d.* ¹⁰ *1. Joan. 3. c.* ¹¹ *1. Joan. 3. c.* ¹² *1. Joan. 3. c.* ¹³ *1. Joan. 3. c.* ¹⁴ *1. Joan. 3. c.* ¹⁵ *1. Joan. 3. c.* ¹⁶ *1. Joan. 3. c.* ¹⁷ *1. Joan. 3. c.* ¹⁸ *1. Joan. 3. c.* ¹⁹ *1. Joan. 3. c.* ²⁰ *1. Joan. 3. c.* ²¹ *1. Joan. 3. c.* ²² *1. Joan. 3. c.* ²³ *1. Joan. 3. c.* ²⁴ *1. Joan. 3. c.* ²⁵ *1. Joan. 3. c.*

NICOLAUS DE LYRA.

- ¹ Non proicias illam. aliqua occasione turbatus contra illā. ² Et odibili non credas te in toto corde tuo. reuelando ei secretum cordis tui, sicut Samson Dalile per quod fuit excēcatus, Iudicum. 16. ³ Honora patrem tuum. Hic ponitur secundum incidens, ex hoc enim q̄ aliquis crederet in potētia, posset credere, q̄ non teneretur parentes honorare qui sūt inferioris gradus, quod est falsum. Nam talis honor est de iure naturali & diuino. iō primo inducit ad honorandum patrem carnalem, dicēs: Honora patrem tuum, non solum reuerentiam exhibendo, sed etiā si indigeat necessaria ministrando. ⁴ Et gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. quos sustinuit in tui par-turitione. Cetera patent.
- Diuisio.* ⁵ In tota anima tua time Deum, & sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute tua. Hic p̄nt inducit ad honorandū patrē spiritua-lem & principalem qui est Deus, & primo in se & suis vica-rijs, secūdo in suis membris, ibi. Et pauperi. Circa primū dicit: ⁶ Honora Deum ex tota anima tua, nam diligendus est super se & super omnia. ⁷ Et honorifica sacerdotes, eius locum tenentes. ⁸ Cum brachiis, idest, per oblationes tuo labore acquisitas. ⁹ Da illis partem, sicut mandatum est tibi in Leuitico. ¹⁰ Primitiarum, quæ sacerdotibus debebantur. ¹¹ Et purgationis, idest, decimæ quæ debebantur Leuitis. ¹² Et de negligentia tua purga te cum paucis. quia defectus pro-prius

prius non est reuelandus multis.

- ¹³ Datum brachiorum tuorum, idest, tuo labore acquisitum. ¹⁴ Et sacrificium sanctificationis, idest, hostiam pacificam. ¹⁵ Offeres domino, ad impetrandam eius gratiam. ¹⁶ Initia sanctorum, idest, sanctificationes hominum, scilicet sunt hæc, scilicet primitiæ, decimæ, & cetera quæ dicta sunt. ¹⁷ Et pauperi. Hic inducit ad honorandum Deum in membris suis indigentibus, di. Et pauperi porrige manum tuam, dando sibi elemosynam. ¹⁸ Ut perficiatur, idest, remissio peccatorum tuorum, & col-latio beneficiorum, quæ frequenter in scriptura benedictio nominatur. ¹⁹ Gratia datur, idest, dabitur. ²⁰ In conspectu omnis viventis, s. in iudicio generali, tunc. n. pro pietatis operibus, dicitur. Venite benedicti patris mei, &c. Se-quitur. Esuriui, & dedistis mihi manduca, &c. Mat. 25. c. ²¹ Et mortuo non prohibeas gratiam, sed magis sepeli corpus, & ora pro anima eius. Cetera patent vsque ibi. ²² Ex his enim, scilicet & proximi. ²³ Firmaberis, & patet. Vltimo ponit directiuum vite huma-næ dicens. ²⁴ In omnibus operibus tuis, idest, mortem, sicut nauta sedet in vltima parte naui, ut dirigat eam, ideo subditur. ²⁵ Et in æternum, idest, nunquam peccabis, sicut Iohan. 13. a. dixit Petrus. Non lauabis mihi pedes in æternum, idest, nunquam lauabis.

CAP. VIII.

- Prou. 13. b.* **N**on litiges cum ho-mine potente, Su-perbo, unde. Non re-spondas stulto iuxta stul-titiam suam, ne efficiaris ei similis: quia in-ter superbos semper iurgia sunt, seruum au-

CAP. VIII.

On litiges cum hominē potente, ne forte incidas in manus illius. Non contendas cum viro locuplete, ne forte econtra constituat litem tibi. Multos enim perdidit aurum & argentum, & vsque ad cor regum

autem domini non oportet litigare. ¹ *Locuplete.* quia aua-ritiæ estibus anhelat. ² Inde enim oriuntur inuidiæ, cōtētiōnes, & huiusmodi. ³ Radix enim omnium malorum est cupiditas. ⁴ *1. Tim. 6. b.*

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. VIII.

- Diuisio.* **N**on litiges. Hic ponitur tertiū incidens: Ad hoc enim datur po-estas superioribus, ut conseruent pacē communē. Et quia supra dictū est de usu potentia, hic occasione huius agitur de pacis conserua-tione. Et diuiditur in duas partes, nam primo remouetur impedimētum pacis proueniens ex temeritate propria, secūdo ex aliena, ibi: Cum au-dace. Circa primū sciendum, quod contentio directe pacem impedit, propter quod eam remouens dicit. Non litiges, in iurgio vel iudicio. ² Cum homine potente, idest, ecclesiastico vel seculari iudice.

- ³ Ne forte incidas in manus illius. i. sub iudicio eius, & sic po-terit te amplius grauare. ⁴ Non contendas cum viro locuplete. diuite, & dicitur locu-ples quasi habens oculos plures vel plenos. ⁵ Ne forte contra te constituat, idest, moueat. ⁶ Litem tibi, imponendo tibi crimen furti vel aliquid huiusmodi, a quo propter eius pecuniā non possis defendi, ideo subditur. ⁷ Multos enim perdidit, idest, concupiscentia auri & argenti. ⁸ Et vsque ad cor regum extendit. supple se ista concupiscentia, & per consequens ad iudices inferiores.

A extendit & conuertit. ^a Ad iniquitatem. ^b Cum in seculo contendere stultum est.

mine linguato, & non struas in ignem illius ^a Hæretico de quo. ^b Sub lingua eius labor & dolor. Et alii. Hæreticum potius vnam & secundam correct. deui. ^c Futoris inuidia.

ligna. Non communices homini indocto, ne ^a Materiam incendiij.

male de progénie tua loquatur. Ne despicias ^a Christiana scilicet & catholica.

hominem auertentem se a peccato, neque im ^a Si forte labitur. ^b Nescis quid pariat tibi ventura dies. Qui stat valeat ne cadat.

properes ei. Memento quoniam omnes in cor- ^a Vniue. sanitas & affectio spiritus.

ruptione sumus. Ne spernas hominem in sua ^a Omnia orta occidunt, aucta senescunt, infirmitur fortia, magna minuiuntur.

senectute. etenim ex nobis senescunt. Noli ^a Diligite inimicos vestros.

de mortuo inimico tuo gaudere, & sciens quo- ^a Inimicorum. ^b Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris.

niam omnes morimur, & in gaudium ^a volumus.

B lumus venire. Ne despicias narrationem pres- ^a Doctorem.

byterorum sapientium, & in prouerbis eo- ^a rum conuersare. Ab ipsis enim disces sapien-

tiam, & doctrinam intellectus, & ^a seruare. ^b Prælati. ^c Inimici.

magnatis sine querela. Non te prætereant nar- ^a ratio seniorum, ipsi enim didicerunt a ^b pa-

tribus suis. Quoniam ab ipsis discis intel- ^a lectum, & in tempore necessitatis dabis respon-

sum. Non incendas carbo- ^a nes. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, estis in-

struite huiusmodi in spiritu lenitatis. ^a Non incendas carbo- ^b nes. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, estis in-

struite huiusmodi in spiritu lenitatis. ^a Non incendas carbo- ^b nes. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, estis in-

struite huiusmodi in spiritu lenitatis. ^a Non incendas carbo- ^b nes. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, estis in-

struite huiusmodi in spiritu lenitatis. ^a Non incendas carbo- ^b nes. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, estis in-

struite huiusmodi in spiritu lenitatis. ^a Non incendas carbo- ^b nes. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, estis in-

struite huiusmodi in spiritu lenitatis. ^a Non incendas carbo- ^b nes. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, estis in-

struite huiusmodi in spiritu lenitatis. ^a Non incendas carbo- ^b nes. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, estis in-

struite huiusmodi in spiritu lenitatis. ^a Non incendas carbo- ^b nes. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, estis in-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et conuertit. scilicet iudicium a veritate in falsitatem, & sic mul-
ti innocentes condemnati sunt in rebus & in corporibus per pecuniā di-
nitum. **2** Non litiges. i. rixoso. **3** Et non struas. idest, ap-
ponas. **4** In ignem illius ligna. idest, materiam intendendi fu-
rorem per tuam contentionem. Et quia non solum linguati, sed etiam stul-
ti solent male loqui, subditur. **5** Non comunices homini in-
docto. cum eo familiaritatem contrahendo. **6** Ne male, sicut Si-
chimita de Abimelech, iudic. 9. **7** Ne despicias. Secundū pacis
turbatiū, est contemptus, et potissime sine causa, ideo primo retrahit a
contemptu personæ. secundo, doctrinæ, ibi: Ne despicias. Circa pri-
mum dicitur: Ne despicias hominem auertentem se a pecca-
to. cum hypocritam vel papelardum vocando, sicut faciunt multi.
8 Memento quoniam omnes in corrup. i. ad corruptionem tendimus,
eo quod ex elementis contrariis compositi sumus, ideo subditur.
9 Ne sper. hom. in sua se. in qua appropinquat morti. **10** Ete-
nim ex nobis sen. idest, ex iuuenibus quales sumus: propter quod ip-
sos magis reuereri debemus. Et quoniam contemptus irrationabilis ha-
bet communiter gaudium indecens annexum ex parte contemnentis,
subditur: Noli de mortuo inimico tuo gaudere. Et subditur causa.
11 Sciens quoniam omnes morimur. quia nihil morte certius. **12** Et
in gaudium. scilicet inimicorum nostrorum. **13** Nolumus veni-
re. Nolumus enim, quod gaudeant de nostra morte, nec per consequens de-
bemus de morte eorum gaudere. **14** Ne despicias. Hic consequen-
ter retrahit a contemptu doctrinæ dicens: Ne despicias nar. pres-
bytero. sapientiū. i. legem Dei scientium. **15** Et in prouerbis
illorum. idest, notabilibus verbis ipsorum. **16** Conuersare. au-
diendo & retinendo. Et subditur causa. **17** Ab ip. e. di. fa. & do. in.
ad seruandū Deo & et principibus, iō subditur. **18** Et ser. ma.
Et quia non solum audiendi sunt presbyteri, sed et senes in quibus est sa-
pientia ex longi tps experientia, ideo subditur. **19** Non te præ-
nar. sen. & patet litera. **20** Non incen. carbones. Tertiū pa-
cis turbatiū, est indiscretio, propter quod retrahit primo a verbis in-
discretis dicens: Non incendas. quando sunt obstinati, vel in pas-
sione

24 tor ori tuo. Noli foenerari ho- ^a Verbis tuis.

25 mini fortiori te, quod si fo- ^a Superbo, idest, hæretico.

neraueris, quasi perditum ha- ^a Minuit substantiam cui peruerso communicat.

27 be. Non spondeas super vir- ^a Votum domino.

28 tutem tuam, quod si spon- ^a Cum votum voueris domino Deo tuo, non tui dabis reducere.

29 deris, quasi restituens cogita. ^a Christum qui constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum.

30 Non iudices contra iudicem, ^a Hæretico.

quoniam secundum quod iu- ^a stum est, iudicat. Cum auda-

31 ce non eas in via, ne forte gra- ^a Beatus vir qui non abiit in consilio impiorū, &c.

uet mala sua in te. Ipse enim ^a Non Dei.

secundum voluntatem suam ^a Blasphemo scilicet Iudeo, hæretico.

vadit, & simul cum stultitia il- ^a lius peries. Cum iracundo non facias rixam, cum

33 audace non eas in desertum, quoniam quasi ni- ^a Secretum solitudinis.

34 hil est ante illum sanguis, & ubi non est adiuto- ^a Corporalis vel spiritualis, vnde Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

35 rium, elidet te. Cum factus cōsiliū non habeas, ^a Detractionibus veritatis.

36 non enim poterunt diligere, nisi quæ eis placet. ^a Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde eius.

37 Coram extraneo ne facias cōsiliū, nescis enim ^a Quasi. Ne disputes de diuinis sacramentis, vnde. Nolite sanctum dare canibus, &c. ^b Alieno a fide.

quid pariet. Non omni homini cor tuum ma- ^a Idem, qualiter verbum Dei accipiat. ^b Exponit modum superius oblique dixit.

39 nifestes, ne forte inferat tibi gratiam falsam, & ^a Dum submisit vocem suam, ne credas ei, quoniam septem sunt nequitie in corde eius.

40 conuictetur tibi. ^a CAP.

41 CAP.

42 CAP.

43 CAP.

44 CAP.

45 CAP.

46 CAP.

47 CAP.

48 CAP.

49 CAP.

50 CAP.

51 CAP.

52 CAP.

53 CAP.

54 CAP.

55 CAP.

56 CAP.

57 CAP.

58 CAP.

59 CAP.

60 CAP.

61 CAP.

62 CAP.

bamus, dum vlisci ^a D

cupimus, cōfitemur ^a cum dicat scriptura

vt auertat dedecoris ^a sermonē & auferas

vestimentū tuū. Præ- ^a terit enim iniurio-

sus. Taceamus ergo ^a vt prætereant, ne ve-

stimētum nostrum ^a prouocatus exurat.

Scriptum est enim, ^a Noli incendere carbo-

nes peccatoris, ne forte ^a exuraris in igne flam-

me eius. ^a Prou. 17. ^b Noli foenerari ho-

mini. Bibe aquam de ^a cisterna tua, & fluen-

ta putei tui habeto ^a solus. ^b Non iudices contra

iudicē. Quasi esto su- ^a biectus prepositis &

iudicibus, qui secun- ^a dum Deum iudicāt.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

^a CAP.

A C A P. IX.

C A P. IX.

Non zeles mulierem finis tui, ne ostendat super te malitiam doctrinae nequam. Non des mulieri potestatem animae tuae, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. Ne respicias

Allegorice. Allegorice, contra haereticum pro uidentia. Qui enim libidine fugit, non committit se mulieri, & qui catholicam fidem custodit, non consentit hereticae prauitati.

B mulierem multiuolam, ne forte incidas in laqueos illius. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius. Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius.

B mulierem multiuolam, ne forte incidas. Hereticorum synagogam, quae per diuersos errores volitat. **C** Saltatrice ne assiduus sis. Hereticorum turba, quae per diuersos errores disilit, ut quem elegeris suae amatoris conspexerit, ad se trahat quasi meretricem. unde. Irretrixit cum multis sermonibus, & blanditiis labiorum traxit eum, &c.

Psalus. e. Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris. Auerte oculos tuos ne videat vanitatem, ne

Non zeles mulierem finis tui, ne ostendat super te malitiam doctrinae nequam. Non des mulieri potestatem animae tuae, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. Ne respicias

mulierem multiuolam, ne forte incidas in laqueos illius. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius. Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius.

Ne des fornicariis animam tuam in vilo, ne perdas te, & animam tuam, & hereditatem tuam. Noli circumspicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius. Auerte faciem tuam a muliere compta, & ne

circumspicias speciem alienam. propter speciem mulieris perierunt, & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. Omnis mulier quae est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur. Specie mulieris alienae multi admirati, reprobis facti sunt, colloquium enim illius

quasi ignis exardescit. Cum aliena muliere ne sedas omnino, nec accumbas cum ea super cubitum, & non alterceris cum illa in vino, ne forte declinet cortum in illam, & sanguine tuo labaris in perditionem. Ne derelinquas amicum antiquum, nouus enim non erit similis illi. Vinum nouum, amicus nouus. Veterascet, & cum suauitate bibes illud. Non zeles gloriam & opes peccatoris, non enim scis, quae futura sit illius subuersio. Non placeat tibi iniuria iniustorum, sciens quoniam usque ad inferos non placebit impius. Longe t ab-

ne libeat videre D que non licet eo cupiscere.

1 Mystice autem Mylice. non debemus decorem eloquentiae hereticae amare, nec simulatas virtutes attendere.

2 Vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius. Idem sub alia figura. Vici enim ciuitatis, hereticorum conuenticulae sunt, quae se a ciuitate separant, E de qua dicitur: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

3 Ne derelinquas amicum. Maior est fiducia ex parte rei cognite, quam ignore. Doctrinam quoque sanctorum patrum non debemus declinare, & novos doctores audire.

4 Vinum nouum, &c. Nouus doctor studere debet, ut sanam doctrinam & operationem firmiter percipiat, & potest sibi & alijs proficiat.

Cum

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. IX.

Non zeles. Hic consequenter retrahit ab his quae turbant pacem ex parte concupiscibilis, dicens.

1 Non zeles mulierem finis tui. i. non sis nimis suspiciosus de castitate uxoris propter hoc eam arctans indebitum.

2 Ne ostendat super te malitiam. machinando ad mortem tuam, sicut docent tales mulieres a vetulis malis. Et quia sicut uxor propria non est nimis arctanda, ita nec nimis laxanda. Idem subdit.

3 Non des mulieri potestatem animae tuae. id est, ut dominetur tui.

4 Ne ingrediatur in virtute tua. id est, usurpet tibi quod est proprium viri.

5 Et confundaris. tanquam effeminatus & vilis, consequenter retrahit a muliere alia non coniugata, dicens.

6 Ne respicias mulierem multiuolam. i. nunc illum nunc istum concupiscentem.

7 Ne forte incidas in laqueos illius. per signa lasciuiae tibi estensa.

8 Cum saltatrice ne assiduus sis. Nam talis distensio membrorum mulierum luxuriae prouocat appetitum.

9 Virginem ne conspicias. quia non licet intueri quod non licet concupisci.

10 Ne des fornicariis. id est, meretricibus.

11 Animam tuam in vilo. consensum tuum in aliquo.

12 Ne perdas te. quantum ad bona naturae.

13 Et hereditatem tuam. quantum ad bona fortunae, sicut dicitur de filio prodigo, Luc. 15.

14 Noli circumspicere in vicis ciuitatis. nam oculus gyrovagus est impudici cordis nuntius, & occasio ruinae.

15 Auerte faciem tuam a muliere compta. talis enim apparatus est ad capiendum homines laqueis. ideo subditur.

16 Propter speciem mulieris. exemplum de Samsone & Amnon & Salomone.

17 Et ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. scilicet ex aspectibus & colloquijs & nutibus impudicis.

Omnis

18 Omnis mulier quae est fornicaria. quantumcunque de nobili genere.

19 Quasi stercus in via, &c. quoniam libidini plurimum supponitur. Caetera patent usque ibi.

20 Et non alterceris. potando cum ea & confabulando. Prouer. 20. a. Luxuriosa res vinum.

21 Et sanguine tuo. propter illam effuso, sicut frequenter contingit pro adulterio.

22 Labaris in perditionem. quantum ad corpus & animam.

23 Ne derelinquas. Hae est pars incidentalis, per deceptionem enim mulierum homo frequenter deserit amicitiam bonorum & conuictum iustorum, ideo postquam docuit de

ceptiones mulierum vitare, hic consequenter hortatur ab amicitia & conuictu bonorum non discedere, & primo ponit primum, secundo secundum, ibi: Viri iusti. Circa primum dicit: Ne derelin. amicum antiquum. quia probatus est in amicitia.

24 Nouus enim non erit similis illi. scilicet quandiu manserit nouus, quia non est adhuc probatus.

25 Vinum nouum amicus. quia sicut de vino nouo nescitur quale finaliter erit, sic de amico nouo nescitur qualem fidelitatem tandem exhibeat.

26 Veterascet. id est, in amicitia firmetur.

27 Et cum suauitate bibes illud. eius amicitia erit tibi suauis & bona. Et quoniam amicitia frequenter cupiditate perditur, ideo subditur.

28 Non zeles. id est, non concupiscas.

29 Gloriam & opes peccatoris. quia ducunt ad mortem gehennae, & frequenter ad mortem naturae, propter quod subditur: Non enim scis, &c. & quia talia per iniuriam acquiruntur, subditur.

30 Non placeat tibi iniuria iniustorum. ipsam imitando.

31 Sciens quoniam usque ad inferos. Tunc enim & non ante placebit sanctis in poena sicut displicuit eis in culpa. Psal. 57. b. Latabitur iustus cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. applaudens iustitiae diuinae.

32 Longe abesto ab homine peccatore. i. a tyranno crudeli.

Et

Ind 16. e.
2. Reg. 15. f.
3. Reg. 11. a.

A esto ab homine potestatem habentē occidendi,
a Principes non sunt timori boni operis, sed mali.
 & non suspicaberis timorem mortis. Et si acces-
a Non sine causa portat gladium.
 seris ad illum, noli aliquid committere, ne for-
 te auferat vitam tuam. Communionem mor-
 tis scito, quoniam in medio laqueorum ingre-
 dieris, & super dolentium arma ambulabis. Se-
 cundum virtutem tuam caue te a proximo tuo,
a Cum sapienti. Ne- & cum sapientibus & pru-
 cesse est, ut caueamus doloso- rum insidias,
 & cum sapientibus & a Spiritualis epuli, scilicet in meditatione legis
 Deū timentibus con- b Beatus vir qui timet dominum.
 filiemur, & viam iu-

12 Dei sit tibi gloriatio, & in sticia & veritatis non id
 13 sēsu sit tibi cogitatus dei, deferamus.
 14 & omnis enarratio tua in praeceptis altissimi.
a Actione. b Artifices & principes populi, sunt praedicatores sancti. † laudabitur.
 15 In manu artificum opera laudabuntur, & prin- † princeps.
 16 a Quia in sermone doctorem splendet sapientia & doctrina.
 17 cipēs populi in sapientia sermonis sui, in sen-
a Evangelij, de quo dicitur. Verbum breuiatum
ficiet Deus super terram. b Mundo.
 18 su vero seniorū verbum. Terribilis est in ciuita-
a Vir linguosus non dingeretur in terra. b Linguosus. Here-
 19 te sua homo linguosus, & te ticosus, qui sepe co-
 merarius in verbo suo odibi- tiosus, & ideo o-
 lis erit. dibilis Deo & ho-
minibus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et non suspi. ti. m. i. te elogando ab eo auferes a te timorē mortis.
 2 Et si ac. ad il. necessitate compulsi. 3 Noli ali. c. f. mali.
 4 Ne forte. ex modica occasione. 5 Comu. mur. scito. supple
 esse habitare cum tyranno. 6 Quoniam in me. nā tyranni semper tē
 dunt laqueos subiectis, ut habeant occasionem rapiendi bona eorum.
 7 Et sup. do. ar. ma. i. tyrānorum qui semper sunt in dolore, nā pro-
 pter mala quae fecerunt alijs, in omni cibo et potu timent intoxicari, et
 in omni loco sibi insidiari, propter quod necesse est eos cōtinue anxari.
 Et quia tyranni habent delatores ad grauandum innocentes, subditur.
 8 Secundum vi. i. quantū potes caue tibi ab eo qui cōtra te loqui po-
 test tyranno. 9 Et cum sapientibus. consilia & negotia tua.
 10 Viri iusti. Hic consequēter hortatur ad tenendū conuictū infortū
 dicens. Viri iust. sunt ti. cōui. Nā in cōiinio relaxātur homines ad lo-
 quen-

quendum. Et quoniam ex abūdātia cordis os loquitur, iusti loquuntur de
 bonis & honestis, iniusti vero de cōtrarijs. 11 Et in tim. Dei. filiali.
 12 Sit tibi gloriatio. nā gloria magna est esse Dei filiū adoptiuum.
 13 Et in sen. sit tibi cogitatus Dei. i. sensum tuū applica ad cogi-
 tandū de Deo. 14 Et om. enar. ma. i. doctrina tua nō sit de vanis
 & curiosis, sed de necessarijs ad salutē. 15 In ma. artifi. Hypallage
 est. Et est sensus, quod artifices laudantur ex operibus manū suarum
 quādo sūt artificiose facta. 16 Et prin. po. laudabitur sicut Salo-
 mon de sentētia sapienter prolata. 3. Reg. 3. Date huic infantem vi-
 uū, &c. 17 In sensu vero seniorū verbū. i. verbū breue dictū
 a sapiente plus commendabitur, quam narratio magna ab alio dicta.
 18 Terribilis est in ciuit. sua. nā ipse est seditiosus, quod est pessimū
 in ciuitate, quae ciuū vnitas debet esse. 19 Et temera. in verbo
 suo odibilis erit. quia pro nihilo habet alios offendere.

CAP. X.

B Vdex sapiēs. etc. Factus est principatus super humerum eius.
 unde. V. a. terra cuius rex puer est. diabolus. f. qui semper dili-
 git nouitates, & principes cuius primo mane comedūt. i. an-
 te diem mortis dicentes. Manducemus & bibamus, cras enim mo-
 rie. &c.

Eccl. 10. c.
 Eccl. 12. d.
 Aug. lib. 2. cō-
 tra epistolam
 Parmeniani.
 cap. 4.

b Secundum iudicem.
 sic, &c. Aug.
 Illud quod scriptum
 est. Secundum principē
 populi, sic & ministri
 ipsius, &c. si intellige-
 ret quo pertinet, nec
 nobis talia obicerēt,
 nec ipsi vana iactan-
 tia superbirent. Nos
 n. ut hominum spē
 quē in solo Deo tuta
 recteque secuta est,
 non in hominib. col-
 locemus, quoniam
 scriptū meminim⁹,
 Maledictus qui spē suā
 ponit in homine. nō in-
 telligimus hoc loco
 principem populi &
 rectorem ciuitatis e-
 piscopum significa-
 ri. Nō ideo quia non
 possumus innumera-
 biles sactos in Catholica fide episcopos intruere, sed ne cuius-
 quā, ut dixi, spes hominis collocetur in hoīe, & si forte ei cō-
 tingat in ea viuere ciuitate vbi non sit bonus Episcopus, ar-
 bitre-

C A P. X.
a Christus cui pater dedit iudicium.
 Vdex sapiens iudicabit populum suum,
a Regni eius non erit finis.
 & principatus sensu tibi stabilis erit. Se-
a Christum. b Discipuli.
 cundum iudicem sic & ministri eius, &
a Beata terra cuius rex nobilis, & principes vescuntur in tempo-
 re suo. b Ecclesiaz.
 qualis rector est ciuitatis, tales & inha-
 bitates in ea. Rex insipiens perdet populum suum, & ciuitates
a Doctrinam. b Praedicatorum. c Regimine. d Christi.
 inhabitabuntur per sensum prudentium. In manu Dei pote-
a Ecclesiaz, de qua dicitur, Deus est operatus salutem in medio terrae. b Damnabilis, quia
 disperdet Deus de ciuitate sua omnes qui operantur iniquitatem. c Ordinem praedicatorum.
 stas terrar, & execrabilis omnis iniquitas gentium, & vtile re-
a Dispensatione uel dispositione.
 ctorem in tempus tibi suscitabit super illam. In manu Dei pote-
a Praedicatoris.
 stas hominis, & super faciem scribae imponet honorem suum. 11
a Non quares ultionem, nec memor eris iniurię ciuium tuorum. b Penes facie his qui oderunt vos.
 t Omnis iniurię proximi ne memineris, & nihil agas in ope-

bitretur impune se malū fieri, vsurpans ad defensionem suā
 tam peruerse istā scripturam, quā peruerse ab istis intelli-
 gitur, & dicens ideo se bonum esse non posse, quia secundū prin-
 cipem populi, sic et ministri eius, & qualis rector est ciuitatis, tales in-
 habitantes. Contradicunt enim huic errori, veritatis ore di-

Math 23.

centis. Quae dicunt fa-
 cie, quae autem faciunt
 nolite facere, dicunt. n.
 & nō faciunt. Habentes itaque plebes ta-
 les Episcopos, quibo-
 na dicūt ex cathedra
 Moysi, & ea quae di-
 cunt non faciunt ex
 pestilentia sua, si illi
 faciunt ea bona quae
 dicūt, & non faciunt
 ea mala quae faciunt,
 sicut praecepit Domi-
 nus, nonne satis indi-
 cant non ita intelli-
 gendum esse princi-
 pē populi & recto-
 re ciuitatis quomo-
 do isti intelligūt? Pos-
 sunt enim esse popu-
 li boni, vbi fuerint
 Episcopi mali, sicut
 potuit esse populus
 malus, vbi fuit Moy-

† terribilis

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. X.

I Vdex sapiens. Postquā tractatū est de vsu potentiae in presiden-
 do, hic cōsequenter tractatur de vsu eius in iudicando. Ad hoc autē
 requiritur sapientia et bona vita. Et primo tractatur de sapientia, cum
 dicitur. 1 Index sapiēs. de iniurijs sibi factis, ideo subditur. 2 Et
 princ. erit hominib. malis. 3 Secundum iudicem po. quia studēt
 exequi voluntatē illius. 4 Rex insip. per po. su. ut patet de Roboam.
 3. Reg. 2. qui per fatuum responsum perdidit populi sui decem partes.
 5 Et ciuitates inha. per sen. pru. sicut patet de Dauid et Salomone.
 Et quia potestas de Deo deriuatur, subdit. 6 In ma. Dei. i. in eius di-
 spositione. 7 Potestas ter. secularis et ecclesiastica. 8 Et execrabi-
 lis. i. scelus idololatrię, nā Gentiles erāt idololatrię. 9 Et vtilem re-
 ctō-

ctore suscitabit, &c. quod impletum est tēpore Christi & apostolo-
 rum, per quorum praedicationem Gentiles ab idololatria reuocati sunt
 ad fidem & vniū Dei veri culturam.

10 Et super fa. scribae. i. sapientis in lege.
 11 Impos. ho. suum. nam talis inducit homines ad bonorē diuinum.
 12 Omnis iniu. Hic consequenter agitur de potentis bonitate, et pri-
 mo quantū ad animū, secundo quantū ad verbū. se. ca. ibi. Priusquā
 interrogas. Tercio quantū ad factū, ibi. Fili nē in multis. Circa pri-
 mum primo retrahit animū a motu malignitatis, secundo a motu cupi-
 ditatis, ibi. Auaro autē. Circa primum dicitur. Om. in pro. ne. mē.
 ad vindicandum quando positus es super eum.
 13 Et nō agas in ope. in. i. nulli facias iniuriā propter tui poten-
 tiam, & quia hoc procedit ex superbia, subditur.

Tom. 3.

Sf 3

Odi-

A Regnum a gen. Hoc fere omnes gentium testatur historia, Chaldaeorum, Persarum, Grecorum, & Romanorum. Ad hoc propter prauaricationem & cecitatem Iudeorum translaturum ad gentes euangelium. vnde. *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius.*

B Auaro au. Post mutationem regni agit de auaritia, pro qua vis regiminis maxime negligitur. *radix enim omnium malorum cupiditas.* Auaritiam autem superbia comitatur. vnde: *Præcipe diuitibus non altius sapere.*

C Et rex ho. Potestas & diuitia non possunt prolongare vitam. Positus est terminus qui præteriri non potest. Iucunditas carnis conuertitur in putredinem & fetorem, & tandem in vermes. Mystice autem homo qui in peccatis viuit & non resipiscit, morietur æterna morte, & diabolum serpentem antiquum, & bestias eius, id est, demones non euadet.

D Initium su. Non est enim maior apostasia quam creaturam a creatore recedere, quæ merito ascribitur superbia. Superbia enim est si creatura velit æquari creatori. Hæc & diabolo & homini fuit initium perditionis. vnde: *Quo*

C *niam initium omnis peccati est superbia.* Quamuis alibi dicatur. *Radix omnium malorum cupiditas.* Non est cupiditas sine superbia, nemo enim superbus nisi cupidus & econuerso. De superbia nascuntur hæreses, schismata, detractiones, inuidia, verboritas, iactantia, cõtentiones & huiusmodi, quæ ex cupiditate procedunt. Gulosos vero intemperates, ebriosos fornicarios & huiusmodi cupi-

cupiditas facit, quæ sine superbia esse non possunt. Caucasus D. ergo cupiditatem & superbiam, non duo mala, sed vnum a quo omnia trahunt initium.

* August. Ideo verissime dictum est, *Initium omnis peccati superbia*, quoniam diabolum a quo extitit origo peccati, ipsa

Aug. de natura & gratia contra Pelagianos cap. 29.

a Abominatio domini omnis arrogans, hinc Petrus ait. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

ribus iniuriæ. Odibilis coram Deo est & hominibus superbia, & execrabilis omnis iniquitas gentium. † Regnum a gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos. Auaro autem nihil est scelestius. Quid

Cinis es & in cinerem reuerteris.

† superbis terra & cinis? Nihil est iniquius, quam pecuniam amare. Hic enim & animam suam venalem habet, quoniam

in vita sua proiecit intimam suam. Omnis potentatus brevis vita. Languor prolixior grauat medicum. Breue languorem præ-

cidit medicus, sic & rex hodie est, & cras morietur. Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes.

Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo, quoniam ab eo qui fecit illum recessit cor eius, quoniam initium omnis peccati est superbia. Qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem. Propterea † exhonoraui dominus

conuentus malorum, & destruxit eos usque in finem. Sedes ducum superborum destruxit † Deus, & sedere fecit mites pro-

eis. Radices gentium superbarum arefecit Deus, & plantauit humiles ex ipsis gentibus. Terras gentium euertit dominus

& perdidit eas usque ad fundamentum. Arefecit ex ipsis, & perdidit eos, & cessare fecit memoriam eorum a terra. Perdidit Deus memoriam superborum, & reliquit memoriam hu-

Ierusalém per Romanos funditus deiecit, & templum succedit, prauaricatores disperdidit. Ad persecutores quoque Christianorum & martyres Christi possunt hæc referri. Principes mundi qui persecuti sunt ecclesiam Christi, mirabili morte interierunt, & post modum deleta est posteritas eorum, & gloria martyrum exaltata est. vnde: *Custodit dominus o. d. se. & c. p. d. f.*

Non

NICOLAUS DE LYRA.

1 Odibilis co. ut patet de Sennacherib rege. 4. Reg. 16. & 2. Mach. 9. de Antiocho Epiphane, & quoniam Deus superbus & iniuriantes deiecit, subditur: 2 Regnum a gen. sicut patet de monarchia Assyriorum translata ad Babylonios, & a Babylonijs in Persas & Medos. Daniel. 5. & ab illis in Græcos. 1. Mach. 1. & a Grecis in Romanos. Luc. 2. 3 Auaro. Hic consequenter retrahit potentis animam a cupiditate, & quia homo ex diuitiis superbit, secundo ipsum retrahit a superbie vanitate, ibi: Initium superbiæ. Circa primum dicitur: *Aua. au. ni.* hoc dicitur non quod auaritia sit peccatum ceteris grauius secundum suum genus, sed quia diuitia per auaritiam congregata præstant fomentum omnibus vitiijs sicut radix omnibus eius ramis propter quod dicit Apostolus. 1. Timoth. 6. b. *Radix omnium malorum est cupiditas.* 4 Quid su. ex tuis diuitiis. 5 Terra & cinis. i. qui es cito in cinerem redigendus. 6 Nihil est ini. exponatur modo prædicto. 7 Hic enim. pro pecunia exponens eam diabolo. 8 Quoniam in vita sua. i. virtutes per opposita vitia, quorum radix est cupiditas, ut dictum est. Et quia tam potentia temporalis, quam pecunia, parum sunt appetenda, eo quod cito transeunt, subditur. 9 Omnis pot. bre. vita. nam potentes inordinate viuunt committere suas concupiscentias sequentes, ut dicitur. 1. Ethico. Et quia multi machinantur in mortem eorum, aliqui ex ambitione, ut habeant eorum statum, aliqui ex odio, eo quod ab eis reputant se grauatos, & quoniam cupiditas & superbia inueterata de difficili curantur, sequitur. 10 Languor pro. nam difficilior est ad curandum. 11 Breuem languo. i. recentem infirmitatem. 12 Præcidit me. i. cito curat, sic supple peccatum de facili curatur, antequam inueterascet per consuetudinem, non autem postea. 13 Sicut & rex homi. Hoc refertur ad id quod præmittitur: *Ois potentatus brevis vita*, ad ostendendum, quod etiam regia potestas quæ est maxima. 1. Pe. 2. c. siue regi quasi præcellenti, eo quod cito transit non est multum appetenda. Sed quia posset aliquis dicere, homo post mortem habet cõsimilem dignitatem sicut ante, propter quod potestas est appe-

appetenda sicut crediderunt aliqui Gentiles, ideo remouet hoc dicens: 14 Cui enim imo. abutens sua potestate. 15 Hæreditabit serpentes. i. demones quantum ad animam. 16 Et bestias. i. amicos bestialiter viuentes, quantum ad substantiam. 17 Et vermes. quantum ad corpus. Et est diuisio competenter facta, quæ quilibet sufficit portio sua & de alijs duabus non curat. 18 Initium. Hic consequenter retrahit animam potentis a motu superbiæ & vanitatis, ostendens primo quod est detestanda. Secundo, proponit contra eam remedia, ibi: *Semen hominum.* Circa primum dicit: Initium su. homi. i. humana natura. 19 Apostatare a Deo. i. nolle subdi eius præcepto, hoc. n. peccatum incipit ab Eva, quando tentendo dixit ei serpens: *Cur præcepit vobis Deus, ut non comedetis de omni ligno paradisi. q. d. cum sitis innocentes, non deberetis tali præcepto restringi, maxime cum omnes fructus arborum tanquam inferiores supponi debeant vestrae voluntati, & tunc mulier prorupit in quædam elationem, & sibi displicuit restrictio præcepti: ex qua displicentia secutus est error, quo credidit serpenti ulterius dicenti: Nequaquam moriemini, & c. & sic transgressa fuit præceptum comedendo fructum vetitum. Et sic patet quod nolle subesse præcepto diuino, fuit initium transgressionis comedendo, tamē illud nolle subesse præcepit elatio mentis, ut dictum est, id subditur. 20 Quoniam ini. iungendoli ois, cum peccati. 21 Qui tenuerit il. s. superbiæ. 22 Adimplebitur male. diuinis. s. & humanis. 23 Et subuertet eum. s. superbia quæ confundit finaliter ipsam habet, 24 Propterea exhonora. i. confundit. 25 Conuentus ma. i. superborum, id sequitur: 26 Sedes ducum, & c. sicut patet de Saule, quæ propter superbiam deiecit, & pro ipso David mansuetum regnare fecit. 27 Radices gentium. i. diuitias quibus nutriebantur, & in quibus confidebant. 28 Arefecit Deus, eis subtrahendo. 29 Et plantauit, & c. sicut patet de Balthasar supbo, cuius regnum, & diuitias dedit Dario Medo, Dan. 5. g. 30 Terras gentium & c. sicut patet de Sodoma, & Gomorrha, Gen. 19. e. 31 Memoria su. perdidit Deus inter bonos. 32 Et reliquit memo. i. parum se reputantem.*

Non

Diuisio.

Transgressionis initium & quod & quare erat

A Non est crea. Vicia
A nō sunt creata in ho-
minibus, sed peruer-
sa voluntate reper-
ta, Deus enim fecit
omnia valde bona,
sed initium superbiæ
est apostatare a Deo.
Q. Per molliem ani-
mi, quā notat sexus
muliebris, surg tira-
cundia, quam virtu-
tis superat cōstantia.
b Semen hominum ho-
norabitur hoc quod. Do-
ctores sancti, in ho-
nore sunt apud bo-
nos, maxime qui ti-
ment dominum. vnde.
c Qui bene presunt
presbyteri, duplici hono-
re digni habeantur, &c.
d Gloria diuitem ho-
norum & pau. Ve-
re gloria est timere
Deū. Qui eū timet, iu-
sticiā seruat in omni-
bus. vnde: Nolite in
personarum, acceptione
Iesu fidem habere.
e Magnus est iudex.
Licet potestas terre-
na magna sit, timen-
tem dominū præcel-
lere non valet, timē-
tibus

miliū sensu. Non est creata hominibus superbia, neque ira-
cundia nationi mulierum. Semen hominum honorabitur hoc
quod timet Deum, semen autem hoc exhonorabitur, quod
præterit mandata domini. In medio fratrum rector illorum
in honore, & qui timent dominum, erunt in oculis illius. Glo-
ria diuitem honoratorum, & pauperum timor Dei est. Non
despicere hominem iustum pauperem, & non magnificare vi-
rum & peccatorem diuitē. Magnus est iudex, & potens est in
honore, & non est maior illo qui timet Deum. Seruo sensato
liberi seruiant, & vir prudens & disciplinatus non murmura-
bit correptus, & inscius non honorabitur. Noli te extollere in
faciendo opere tuo, & noli cunctari in tempore angustiarum. Me-
lior est qui operatur & abundat in omnibus, quam qui gloria-
tur & eget pane. Fili, in mansuetudine serua animam tuā, & da
illi honorē secundū meritum suum. Peccantē in animā suā
quis iustificabit? Et quis honorificabit exhonorantē animā
suā? Pauper gloriatur per disciplinam & timorē suum, & est
homo qui honorificatur propter substantiam suā. Qui au-
tem gloriatur in paupertate, quanto magis in substantia? Et
qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur.

1 tibus enim Deū, ni-
2 hil deest. Diuites autē
3 eguerunt & esurierunt,
4 & caue.
5 e Seruo sensato. Hoc
6 ad literam sēpe eue-
7 nit, vt ignobilis gene-
8 re, nobilitatus scien-
9 tia & fide nobilibus
10 præteratur. vnde: Ser-
11 uus sapiens dominabitur
12 filiis stultis.
13 Mystice autem ser-
14 uus ecclesiasticus qui
15 deuote seruat religio-
16 nem Christianā, præ-
17 ponitur synagoga.
18 vnde: Maior seruet mi-
19 nori. Et, Iacob dilexi,
20 Esau autem odio ha-
21 bui.
22 f Melior est. Quasi
23 dicat Melius est, vt
24 studeas semper in bo-
25 no opere laborare,
26 vnde reddatur tibi
27 merces iustitiæ, quā
28 vt cōsumas dies tuos
29 in vanitate, & egeas
30 illo pane qui de celo
31 descendit. Qui in ti-
32 more Dei & obser-
33 uantia religionis, sta-
34 tuet gloriam suā.
35 vnde: Qui gloriatur, in
domino gloriatur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nō est creata homi. sed magis humil. tas, eo quod formati sūt de
vili materia. 2 Neque ira. nationi mu. i. hominibus natis de mu-
lieribus, nā homo est animal mansuetū natura, propter quod in eius cor-
pore nō sunt feritatis signa, vt cornua, dentes, & ungues magni, & hu-
ius nodi, quę sunt in aliis animalibus. Ex prædictis patet supbia esse dete-
stabilem. 3 Semen homi. Hic consequenter ponitur contra su-
perbiā quādam remedia, & primum est timor Dei, qui est quasi quod-
dā pondus reprimens hominem, ne per superbiā eleuetur, & sic hono-
rabilis corā Deo redditur, cui se timentes honorificat. iō subditur: Se-
men ho. hono. & per oppositū subditur: 4 Semen au. hoc ex.
idest, & confundetur. 5 Quod pie. man. do. relinquēs eius timorē.
6 In medio fra. rector il. i. honorabilis est corā hominibus qualif-
cunque sit. 7 Et qui ti. do. erunt. f. honorabiles, & placentes, qđ
est melius. 8 Gloria diu. ho. & pau. ti. Dei. i. a diuites quam
pauperes qui sunt vir. iusti, sunt & per cōsequēs honorandi. 4. Ethico.
Gloriantur de timore Dei, nā per hoc filii Dei sunt adoptiui, & ad hoc
sequit: Nō despi. ho. iustū pau. qui est Dei filius adoptiuus. 9 Et
nō magnific. virū pec. di. pro diuitiis suis & subdit ratio: 10 Ma-
gnus est iudex. inter hoīes. 11 Et potens est. In honore humano.
12 Et non est mai. illo qui ti. corā Deo. imo minor, & per cōsequēs
minus est honorandus secundū veritatē. 13 Seruo sen. Hic pon-
tur secundū remedium contra superbiā, quod est humiliatio sui. Circa
quod primo ponitur humiliationis actus, secundo fructus, in principio
se. ca. Circa primū dicitur. Seruo sensato li. ser. quādo ver superbiā
insolescunt, & sic aliquādo hereditatē paternā seruis sensatis vendūt
& hoc exemplū est humiliationis inductiuū. 14 Et vir prudens &
discipli.

discipli. i. humilis. 15 Nō murmurabit correptus. sicut David
correptus a Nathan nō murmurauit, sed statim peccatū suū humiliter
recognouit, dicēs: Peccaui domino. 2. Re. 12. 16 Et inscius. qui
correctionē nō suscipit. 17 Nō honorabi. sed magis cōfundetur.
& ex istis exemplis cōcludit: 18 Nolite ex. in fa. opere tuo. quia
quicquid. bi est boni, totū est a Deo. 19 Et noli cunctari. i. piger esse.
20 In tempo angu. tunc enim magis instandū est operationi bonę.
21 Melior est qui ope. etiā opere rusticano. 22 Et abundat in
om. i. v. etu, & vestitu sufficenti statui suo. 23 Quā qui gloria. de
genere suo iactādo. 24 Et eget pane. i. victu quotidiano, iō subdit.
25 Fili in mansue. quę tenet debitiū modū, & restringit excessum.
26 Serua ani. tuā. in securitate virtutū. 27 Et da illi. hono. se.
merituū suū. subiiciendo ei sicut decet carnē, & appetitū sensitiuū.
28 Peccan. in ani. suam. præponendo ei carnē. 29 Qui iustifica-
bit. q. d. nū lus, quia facit de ancilla dominā, & econuerso, quod est inui-
sissimū. 30 Et quis hono. &c. Quasi diceret, talis nō est a Deo ho-
norandus, nec ab hominibus. 31 Paup gloria. &c. i. humilis q pau-
per est spiritu, eo q est disciplinatus in moribus, & timens Deū, glori-
candus est a Deo, & ab hominibus. 32 Et est ho. qui ho. p. sub.
i. propter diuitias & non propter virtutē, & hic honor est falsus, quia
sicut dicitur. 4. Ethicorum. Solus bonus est vere honorandus.
33 Quia au. glo. in pau. i. qui nunc gloriatur pauper existens. Ar-
gumentum est quod plus vane gloriaretur si abundaret.
34 Et qui glo. in sub. superbiens de diuitiis.
35 Paupertatem vereat. Quia frequenter pauperies in diuitias, &
econuerso, tr. ansmutatur, Luc. 1. a. Esurientes impleuit bonis, &
diuites dimisit inanes.

CAP. XI.

Sapientia humiliati.
exaltabit ea. Sequi-
tur: Non laudes virum,
&c. Q. Ne iuxta spe-
ciē corporis æstimes
qualitatē mentis, vnde.
Nō respicias vultum
eius, nec altitudinem sta-
turæ eius, quoniam ab-
ieci

CAP. XI.

Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio
magnatorum confedere illum faciet. Nō laudes vi-
rum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo, bre-
uis in volatilibus est apīs, & initium dulcoris habet fructus.

ieci eum, nec iuxta in-
tuitum hominis iudico.
Homo enim videt ea
quę parent, dominus
autem intuetur cor.
2 In honoribus mun-
danis non est super-
biendum, quia tran-
sit mundus & concu-
piscencia eius.

Multi

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Sapientia hu. Postquā induxit ad humiliationis actū, hic cō-
sequēter ostēdit humilitatis fructū, dicēs. 1 Sapientia hu.
ex. al. Sicut pater de Daniele, qui positus in captiuitate, pp sa-
piē iā suā tu it exaltatus nō solū inter populares, sed et inter
principes, & huius mundi potentes, Danielis 6. & similiter
Ioseph

Ioseph in Aegypto, Gen. 61. 2. Non lau. virum. i. nō iudices
de valore hominis secundū exteriorē apparentiā corporis, nā
frequenter ille qui est minoris apparētiz, est melioris existē-
tiz. Et inducitur ad hoc exemplum, cum dicitur.
3 Brevis in vo. est apīs. Habet. n. corpus valde paruū, & tamen
facit meliorem fructum, quam melius habens corpus ma-
gnū.

Tom. 3.

Sf 4

Vita

Inter opera. * Aug. Quomodo Salomon, Deus, inquit mortē
A non fecit. cum alio loco dicit. Bona & mala, vita & mors, pauper-
 tas & honestas a Deo sunt. Nulli dubiū est bona oīa a Deo esse,
 mala autem quæ dixit, nobis mala sunt, dum vindicatur de
 nobis. Pena. n. quamvis iuste inferatur, patientiam mala
 vī. Nā & per prophe-
 tā ad peccatōrē loqui
 tur Deus dicēs *faciam*
vobis mala, i. pānis vos
 agam. Vita autem &
 mors sic a Deo est,
 quia legem dedit, quē
 seruanti. se vitam pro
 mittit, contemptorib.
 vero mortem, sed illā
 quæ secunda dicitur. **a**
 Dum. n. vñmquēque
 adiudicat quid merea-
 tur ab ipso est siue ab-
 solutio ad vitam, siue
 reatus ad mortē. Non
 ergo inuentor mortis
 est iudex qā mortis au-
 ctor peccatū est. Quo-
 modo ergo Deus po-
 terat facere mortē qui
 nescit peccare? Sed cū
 peccatis retribuit ab ip-
 so dicta est esse mors,
 cū non ex ipso sit, sed
 ex hoc qui peccauit.
 Eadem rōne pauper-
 tas & diuitiæ a Deo
 sunt. Quidam. n. habē-
 tes timorem Dei, lu-
 xuriam spernūt, vitam
 prodigam fugiunt, ab
 egeno & paupere ocu-
 lum non auertunt, hu-
 iusmodi crementum
 faciunt bonorū. Scriptum est. n. in Prouerbijs. *Paupertatem et*
C *ignobilitatem aufert disciplina.* At hi qui timorem Dei non ha-
 bent

bent solute viuentes, & egenū despicientes, sicut scriptū est, **D**
 In inopia erunt, non solum negligentes & improvidi circa
 se, verum etiā contēptores datę legis. Hoc modo fecit Deus
 pauperes ac diuites, quia dū offēsiō legis parit egestatem, a
 Deo fieri dī autōre legis. Et cū aliqui terrore disciplinā legis
 custodiūta Deo aucto
 re legis diuites fiunt.

^a Salus. ^b Interitus carnis qui iusto iudicio prouenit peccantibus.
 vitā & mors, paupertas & honestas a Deo sunt. Sapientia &
 disciplina & scientia legis apud Deum, dilectio & viā bono-
 rum apud ipsum. Error & tenebræ peccatoribus concreata
 sunt, qui autem exultant in malis consenscunt in malo. Da-
 tio Dei permanet iustis, & profectus illius successus t habebunt
 in æternum. Est qui locupletatur parce agendo, & hæc
 est pars mercedis illius, in eo quod dicit. Inueni requiem mi-
 hi, & nunc manducabo de bonis meis solus, & nescit quod
 tempus prætereat illum, & mors appropinquet, & relin-

quat omnia alijs, & moriatur. Sta in testamento tuo, & in il-
 lo colloquere, & in opere mandatorum tuorum vetera-
 sce. Ne manseris in operibus peccatorum. Confide au-
 tem in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in ocu-
 lis Dei subito honestare pauperem. Benedictio Dei in
 mercedem iusti festinat, & in honore veloci processu
 illius fructificat. Ne dicas. Quid est mihi opus, & quæ erunt
 mihi ex hoc bona? Ne dicas. Sufficiens mihi sum, & quid
 ex hoc pessimabor? † In die bonorum ne immemor sis

tem in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in ocu-
 lis Dei subito honestare pauperem. Benedictio Dei in
 mercedem iusti festinat, & in honore veloci processu
 illius fructificat. Ne dicas. Quid est mihi opus, & quæ erunt
 mihi ex hoc bona? Ne dicas. Sufficiens mihi sum, & quid
 ex hoc pessimabor? † In die bonorum ne immemor sis

tem in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in ocu-
 lis Dei subito honestare pauperem. Benedictio Dei in
 mercedem iusti festinat, & in honore veloci processu
 illius fructificat. Ne dicas. Quid est mihi opus, & quæ erunt
 mihi ex hoc bona? Ne dicas. Sufficiens mihi sum, & quid
 ex hoc pessimabor? † In die bonorum ne immemor sis

tem in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in ocu-
 lis Dei subito honestare pauperem. Benedictio Dei in
 mercedem iusti festinat, & in honore veloci processu
 illius fructificat. Ne dicas. Quid est mihi opus, & quæ erunt
 mihi ex hoc bona? Ne dicas. Sufficiens mihi sum, & quid
 ex hoc pessimabor? † In die bonorum ne immemor sis

tem in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in ocu-
 lis Dei subito honestare pauperem. Benedictio Dei in
 mercedem iusti festinat, & in honore veloci processu
 illius fructificat. Ne dicas. Quid est mihi opus, & quæ erunt
 mihi ex hoc bona? Ne dicas. Sufficiens mihi sum, & quid
 ex hoc pessimabor? † In die bonorum ne immemor sis

tem in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in ocu-
 lis Dei subito honestare pauperem. Benedictio Dei in
 mercedem iusti festinat, & in honore veloci processu
 illius fructificat. Ne dicas. Quid est mihi opus, & quæ erunt
 mihi ex hoc bona? Ne dicas. Sufficiens mihi sum, & quid
 ex hoc pessimabor? † In die bonorum ne immemor sis

tem in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in ocu-
 lis Dei subito honestare pauperem. Benedictio Dei in
 mercedem iusti festinat, & in honore veloci processu
 illius fructificat. Ne dicas. Quid est mihi opus, & quæ erunt
 mihi ex hoc bona? Ne dicas. Sufficiens mihi sum, & quid
 ex hoc pessimabor? † In die bonorum ne immemor sis

re speramus, malorū pondus animum ad desperationem nō
 premit quia, hunc ad spem memoria bonorum leuat.

Ante

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vita & mors. s. corporalis.
- 2 Paupertas ho. i. sufficientia bonorum.
- 3 A Deo sunt. i. dispensantur homines, & his omnibus iusti bene-
 untur, propter quod subditur.
- 4 Datio Dei perma. iustis. ad meritum.
- 5 Et profectus illius. i. cumlatio meritorum.
- 6 Successus habebunt in æter. Nā eis succedet premiū gloriosū.
- 7 Et qui locupletatur. Hic consequenter retrahit a cupiditate diui-
 tiarum propter defraudationem fructuionis, quæ fructio frequenter sub-
 trahitur per celerem mortem diuitiarum copiam habētis. Ideo dicitur.
 Et qui la. parce agendo. Id est parum aut nihil alijs tribuendo.
- 8 Et hæc est pars mer. illius. s. quod bona congregata comedit, &
 bibit solus.
- 9 Et nescit quod tem. s. vitæ suæ.
- 10 Prætereat. et sic non poterit vti. sicut Luc. 12. c. dicitur de illo qui
 dicebat sibi ipsi. Anima mea habes multa bona reposita in annos pluri-
 mos quiesce bibe, epulae, & sequitur. Dicitur est autem ei. Stulte hac
 nocte animam tuam repetent a te, quæ autem congregasti, cuius erunt.
- 11 Sta in testa. Hic consequenter inducit ad ea quæ expediunt pro
 bono iudicis actu. & primo, facit propositum. se undo, ostendit assequē-
 di modum, ibi. Confide. Circa primum dicitur. Sta. immobiliter.
- 12 In testamento tuo. i. in mandato Dei, quod tibi statutum est ad
 seruandum. Exo. 20.
- 13 Et in illo colloquere. secundum illud subditos iudicando.
- 14 Et in opere mandatorum. i. mandatorum Dei tibi impositorū.
- 15 Veterasce. i. persevera vsque in finem. Matth. 10. c. Qui autem
 perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit.
- 16 Ne manseris in operibus peccatorum. eis consentiendo, & si
 ex humana fragilitate consenseris, cito peniteas resiliendo.

Con-

- 17 Confide autem. Hic consequenter ostendit assequēdi modum. s.
 per diuinum adiutorium. Et primo inducit ad Dei confidentiā, secūdo.
 subtrahit confidentiam falsam, ibi. Ne dicas. Circa primum dicitur.
 Confide autem in Deo. de obtinendo per ipsam actū meritorium
 in præsenti, & premium in futuro.
- 18 Et mane in loco tuo. s. per amorem in Deo qui est locus animæ
 quietatiuus. Aug. Inquietū est cor meū domine, donec requiescat in te.
- 19 Facile est enim in oculis Dei subito honestate pauperē.
 transferendo ipsum ad gloriam. ideo subditur.
- 20 Benedictio Dei. quæ est per gratiam.
- 21 In mercedem iusti se. ut ipsum ad gloriam transferat.
- 22 Et in honore, & c. repetitio est eiusdem sententiæ ad maiore as-
 sertionem.
- 23 Ne dicas. Hic consequenter subtrahit confidentiā falsam, et primo
 respectu sui, secūdo respectu proximi, ibi. Non omnem. Confidentia
 vero falsa respectu sui est, quia quis cōfidit de sua potētia, et huiusmodi,
 & hoc maxime faciunt illi qui tantū credunt vitam præsentiē. Id dicit.
 Ne dicas quid est. s. cōfidere de alio, quia mihi sufficio propter pāctā.
- 24 Et quæ erunt mihi ex hoc bona. i. post hanc vitā? q. d. nulla.
- 25 Ne dicas suf. ad hanc vitam transcendendum.
- 26 Et quid ex hoc. i. post hanc vitam.
- 27 Pessimabor. i. mala sustinebo pro peccatis meis. q. d. nulla, hoc. n.
 sentiunt qui animam cum corpore credunt mori. Ideo subditur.
- 28 In die. bo. i. tempore prosperitatis in hac vita.
- 29 Ne immemor sis malo. i. punitionis in alia vita.
 Et in die malo. i. aduersitatis in præsenti vita.
 Ne immemor sis bonorum. i. prelationis in vita celesti, nam
 hac memoria facit patienter tolerare aduersa. ideo subditur.
 Quoniam facile, & c. & patet.
 Malitia horæ. i. afflictio brevis.

Ob-

A *Ante mortem ne laudes ho.* Scitū est laudare pugnante, quasi iā videretur. Ille vero qui bene videtur agere, nescimus si velit vel possit perseverare. Cautū, & prouidū docet esse contra ignotū, & prohibet societatem hereticorum, ne simulatio

Nota.

ne eorum acquiescere velitis, q̄ veniūt in vestimentis ouium intrinsecus at̄ sūt lupi rapaces.

Ante mortem ne laudes hominum, &c.

* Ambrosius. Ille egregiū quid ait scriptura. *Ante mortem non laudaueris quēquam.*

Vnusquisq; enim in nouissimis suis cognoscitur, & in filiis suis

B aestimatur, si bene filios suos instituit & disciplinis erudit. Si quidem ad negligentiam patris, refertur dissolutio filiorum. Tum quia vnusquisque quandiu viuit, obnoxius est lapsui, nec senectus immunis a crimine. Ideo legis quia *Abraham mortuus est in senectute bona*, eo quod in bonitate propositi sui permansit. Mors igitur vitę est testimoniū. Nam si laudari ante gubernator non potest, quam in

por-

^a Ne aduersitate frangaris.

malorum, & die malorum, ne immemor sis bonorum, quoniam

^a Exaltare humilem, humiliare superbū.

niam facile est corā Deo in die obitus retribuere vnicuiq;

^a Afflictio improbia.

^b Voluptatis præterita.

secundum vias suas. Malitiā horę obliuionē facit luxurię

^a Quia reuelabuntur abscondita tenebrarum, & intentio operum.

A magnę, & in fine hominis denudatio operum illius. Ante

mortem ne laudes hominem quenquam, quoniam in filiis

^a In perfectis operibus.

suis agnoscitur vir. Non omnem hominem inducas in domum

^a Alias dolosi.

tua, multę enim sunt insidię diaboli. Sicut enim eructant

præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam,

^a Hæreticus.

^b Animę.

^c Testimonia scripturarum.

& vt caprea int̄ laqueum, sic & cor superbiorum, & si

^a Ab vnus hæretici malitiā, multorum perditio.

conuertens insidiatur, & in electis imponet maculā. A scintilla

^a Mors hominum.

vna augetur ignis, & ab vno doloso augetur sanguis, homo

^a Vitę.

^a Hæretico.

enim peccator sanguini insidiatur. Attende tibi a pestifero,

^a Doctrinam prauam.

fabricat enim mala, ne forte inducat super te subsannationem

^a Quia: Fuge communionem hæreticorum, qui alieni sunt a Deo.

in perpetuum. Admitte ad te alienigenam, & subuertet te in turbinē, & abalienabit te a vitis proprijs.

^a Tempore vel confusione erroris

^b Membri Christi, vel tuis proximis.

D portū nauem deduxerit, quomodo laudabis hominē prius quam in stationē mortis successerit? Et ipse sui est gubernator, & ipse vitę huius iactatur profundo. Quādiu in falo isto, tādū inter naufragia. Dux ipse nisi confecto prælio non sumit lauream, nec miles arma deponit, nec stipendij mercedem adipiscitur, nisi hoste superato. Mors igitur stipendiorum plenitudo, summa mercedis, gratia missionis est.

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

^b Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superbiorum, & sicut prospector videns calum proximi sui. Bona enim in mala

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Obliuionem facit luxurię magnę.* i. absorbet voluptatem magnam præteritam, & multo magis afflictio longa vñ in persona afflictorū in inferno dicitur, Sap. 5. b. *Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum iactantia, quid contulit nobis? transferunt omnia velut vmbra.* 2 *Et in fine hominis.* i. in morte.

3 *Denudatio operum illius.* quia cognoscuntur certius quā ante pp q̄ sequitur. 4 *Ante mortem ne laudes ho.* quenquā scilicet absolute & finaliter. vnde dicebat beatus Franciscus: Nemo laudandus cuius incertus est exitus. 5 *Quoniam in filiis suis.* i. in operibus suis quę dñr hic eius filij sicut & fructus. Matt. 7. c. *Ex fructibus eorum cognoscetis eos.* 6 *Agnoscitur vir.* i. virtuosus. 7 *Non oēm.* Remota falsa fiducia respectu sui, hic consequenter remouetur respectu proximī: nā valde cauēdū est a confidentia de doloso, ideo dñr. *Non oēm hominem inducas in domum tuam.* s. ad contrahendū familiaritatem tecum, sed solum in fidelitate probatum. 8 *Multa enim sunt insidię dolosi.* Nam frequenter querit decipere sub prætextu amicitie. 9 *Sicut enim eructant.* Totum istud vsque ibi: *Et sicut prospector.* exponitur ab aliquibus de supbis & dolosis, qui ex malo conceptu cordis proferūt verba pessima, & frequenter capiuntur in laqueis suis sicut perdix & caprea. Sed mihi vñ melius exponi de diuersis fm̄ antecēdētia & subsequētia. Ad cuius intellectum sciendum, qđ scriptura sacra aliqñ sub eodē contextu loquitur de diuersis, sicut Psal. 77. d. *Cum occideret eos, querebant eum, &c.* Qđ enim dicitur,

di citur, Cum occideret eos, intelligitur de peccatorib. obitū natis. & pp hoc interfectis. Et quod subditur: *Querebāt eū,* intelligitur de penitentibus territis punitione aliorum, sic & in proposito: *Sicut enim eru.* intelligitur de dolosis, qui ex cōceptu interiori proferunt verba dolosa sicut homines habentes interiora corrupta eructant per os fetidum odorē. Quid aut̄ subditur. 10 *Et sicut perdix inducitur in ca.* i. in rete in quo capitur. 11 *Et vt caprea in laqueum.* intelligitur de simplicibus deceptis per dolositatem prædictorum. Et qđ subdit. 12 *Sic & cor su.* refertur ad dolosos, qui dicuntur hic superbi, quia quod potestate suppeditare non possunt, querūt dolositatem subijcere, de quibus adhuc subditur. 13 *Et sicut pro. vi.* i. qui attente vigilat ad videndum calum proximi sui, vt inde gaudeat. 14 *Bona enim.* dicens ea facta intentione mala. 15 *Insidiatur.* qualiter possit nocere proximo. 16 *Et in ele. i. probis viris.* 17 *Impos. ma.* Eis detrahendo. Et quia istud licet in principio sit paruum, tamen frequenter pro cedit ad magnum malū, subditur. 18 *A scintilla enim vna au.* propter quod subdit. 19 *Attende tibi a pe.* i. ab homine doloso. 20 *Fabricat. n. mala.* i. querit tota diligentia subuertere proximum. Et quoniam homines alienę gentis, vt frequenter sunt talis conditionis, sequitur. 21 *Adm. ad. q. d. dolebis si eum admittas ad secreta tua.* ideo subditur. 22 *Et subuertet, &c.* concitando iurgia, & tumultum contra te.

CAP. XII.

Si benefecisti, scito cui se. Sequitur.

^a Non est enim ei benefecisti, ne qui affiduus est. Grauiusimum peccatū est nolle penitere, nec peccata elemosynis redi-

CAP. XII.

Monet simplici animo elemosynam facere vnde, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.

I benefeceris, scito cui feceris, & erit

^a Respectu scilicet iustitię.

gratia in bonis tuis multa. Benefaciu

^a In hoc seculo reciproca fraternitatem, vel in futuro.

sto, & iuenies retributionē magnā, &

si non ab ipso, certe a domino. Non

est enim ei bene qui affiduus est in

redimere, sed peccata peccatis addere. vnde Super tribus sceletibus Damasci, & super quatuor non conuertam eam. Dubiam & dolosam doctrinam, quam in expositione diuinę Scripturę expendant.

^a Da-

NICOLAUS DE LYRA, CAP. XII.

Si bene. Superius auctor informauit potētem de regimine subditorū, hic cōsequēter eū informat de distributione bonorum suorum, dicens. 1 *Si benef.* tua largiendo.

2 *Scito c. se.* s. quod sit dignus in recipiēdo. 3 *Et erit gr. in ho.*

Quia talis largitio in centuplū retribuitur a Deo Mat. 29. d.

Et

Et quis sit dignus recipere ostendit, dicens.

3 *Bene fac iusto.* indigenti.

4 *Et inuenies re.* sicut dictum est per oppositum de non tribuente bonis indigentibus.

5 *Non est enim ei bene.* s. in operibus. Dicit enim Philosoph. 7. Ethic.

A Da misericordiam ei ne
suscipias peccatorem, et
impis et peccatoribus. red-
det vindictam, custodiens
eos in die vindictae.

Aug. libr. 2. de
doctrina Chri-
stiana ca. 16. Da misericordiam ei ne
suscipias peccatorem.
Posterior pars huius
sententiae videtur ve-
l dari. tate benevolentiam.
Attenim. Ne suscipias
peccatorem. Intelligas
ergo figurate positum
pro peccatore ut pec-
catum eius non sus-
cipias.

Tob. 4. c.
Eleemosyna
quare & quo-
modo & cui
danda sit

† xrmantib.

B Da bono, & non re.
Simile in Tobia legi-
tur. Panem tuum & vi-
num super sepulcrum iu-
sti constitue, & noli ex-
comunicare & bibere
cum peccatoribus. p.
eo quod peccatores
sunt, noli communi-
care, sicut q. nutriunt
histriones, cum esu-
riat Christi pauperes.
Qui autem dat indi-
genti peccatori, non
quia peccatore est, sed
quia homo est, non
peccatore sed iustum
nutrit, quia culpam
non diligit, sed natu-
ram. Si peccatorem &
impium haereticum in-
telligis, dum in errore
sunt, non est commu-
nicandum cum illis.
vnde. Nolite sanctum
dare canibus.

Mat. 7. a:

C Non agnoscetur in bo-
nis amicus, & non. Fa-
cilis amicus, & ini-
micus in aduersitate
probandur, quia mul-
ti amici meae, qui non
per-

malis, & elemosynam non danti, quoniam & altissimus odium

^a Qui indigenti elemosynam tribuit, nec pro delicto spernit, misericordiam vere
facit. Natura enim respicienda est non persona.

a habet peccatores, & misertus est poenitentibus. Da miseri-
cordi, & ne suscipias peccatorem, & impiis & peccatori-
bus reddet vindictam, custodiens eos in die vindictae. Da

^a Dominus scilicet in die iudicii. ^b Referens puniendos.

b bono, & non receperis peccatorem. Benefac humili, & non

^a Verbi Dei ne in blasphemiam erumpat.
^b Vnde duplex animus inordinatus est in omnibus suis.

dederis impio. prohibe panes illi dare, ne in ipsis poten-
tior te sit, nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis
quaecunque feceris illi, quoniam & altissimus odio habet

^a Dominus scilicet. ^b In die iudicii.

c peccatores, & impiis reddet vindictam. Non agnoscetur in ro-

^a Quia confidentia aduersitatis appetitur. ^b De quibus contristatur.

bonis amicus, & non absconderetur in malis inimicus. In bo-

^a Quia dolet.

d agnitus est. Non credas inimico tuo in aeternum, sicut enim

† atramentum æruginat nequitia illius. Et si humiliatus va-

dat curuus, abiice animum tuum, & custodi te ab illo.

Non statuas illum penes te, nec sedeat ad dexteram tuam, ne

conuersus stet in loco tuo, ne forte conuersus in locum tuum

inquirat cathedram tuam, & in nouissimo cognoscas verba

^a Sero poenitendo, quia non credidisti. ^b Quia haeretici difficile corriguntur.

e mea, & in sermonibus meis stimuleris. Quis medebitur in

^a Diabolo. ^b Damonibus vel haereticis.

cantatori a serpente percusso, & omnibus qui appropiant be-

stiis, & qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus est in

^a Idem ad horam se fidelem esse simulabit. ^b A via iustitiae scilicet eum audiendo.

f peccatis eius. Vna hora tecum permanebit. Si autem declina-

ueris, non supportabit te. In labiis suis indulcat inimicus, & in

corde suo insidiatur, ut subuertat te in foueam. In oculis suis

lachrymatur inimicus, & si inuenerit tempus, non satiabitur san-

guine. Si incurrerint tibi mala, inuenies eum illic priorem.

In oculis suis lachrymatur inimicus, & quasi adiuuans suffo-

diet plantas tuas. Caput suum mouebit, & plandebit manu, &

multa susurrans commutabit vultum suum.

NICOLAUS DE LYRA.

Philosophus * Eth. q. malus amicitiam non habet ad se nec ad alterum, propter quod
ibidem concludit. Igitur si sic miserum est malum esse, fugienda est
malitia inter se. 1 Et ele. non dan. potenti tamen dare.

2 Quoniam & al. odio habet pec. in quantum huiusmodi, non ta-
men in quantum sunt eius creaturae.

3 Et misertus est pauper. Et quoniam deus ei conformari, subditur.

4 Da miseri. i. miserum cor habenti, quod ex sua miseria scit alijs copari.

5 Et ne susci. i. obstinatum, quod ex bonis tuis foueret in peccatis.

6 Et im. & c. De. de quo promittit. Altissimus oido habet peccatores.

7 Custodi. & c. i. referuas eos ad penam gehennae. Cetera patet ex
dictis. 8 Ne in ipsis potentior te sit. Ex hoc patet, quod loquitur de
peccatoribus obstinatis. Similiter ex hoc quod subditur.

9 Na duplicia mala inuenies. s. praeterita quae facit, & futura quae
faciet sustentatus bonis tuis. Cetera patet.

10 Non agno. In superioribus ostendit auctor qualiter in exercitio
virtutum homo se debeat habere ad superiores & inferiores, hic con-
sequenter ostendit qualiter se debeat habere erga pares, inter quos
aliqui sunt mali & aliqui boni. Primo igitur ostendit qualiter se
habeat ad malos, secundo ad bonos, circa medium se. ca. ibi. Om-
ni vitata tua. Prima in duas, nam primo inducit ad vitandum so-
cietatem falsorum. secundo cupidorum & superbiorum, in
principio sequitur. ca. Circa primum dicitur. Non agnoscetur in bo-
nis. Idem in prosperis. 11 Amicus. i. verus, quia tunc om-
nes se ostendunt amicos. vnde Poeta, Si fueris felix, multos
numerabis amicos. Tempora si fuerint nubila, solus eris.

12 Et non absconderetur in malis. idem in aduersis.

13 Inimicus. quia statim currit ad nocendum, sicut canis ad
mordendum canem percussum.

14 In bonis viri. supple tristatur saltem corde, et si non facie.

15 In tristitia & in malitia illius. i. in aduersitate eius.

16 Amicus. verus. 17 Agnitus est. nam sibi compatitur &
adheret, alijs ipsum deferentibus. 18 Non cre. in. tuo. non
credas ei quem probasti inimicum. 19 Sicut enim air. med-
tum æruginat nequitia illius. rubiginem odij conseruat interius,
licet contrarium ostendat exterius, ideo subditur. 20 Et si
humiliatus va. tibi magnam reuerentiam faciendo. 21 Abij-
ce, & c. nullo modo ei credendo. 22 Non statuas illum penes.
faciendo ipsum tibi familiare. 23 Ne forte conuersus sit, & c.
te supplantando. 24 Et in nouissimo cognoscas verba. fuisse ve-
ra, sed nimis tarde, propter quod sequitur. 25 Quis med-
bitur incantatori a. q. d. pauci aut nulli, quia sic erat edoctus, quod
debeuit cauere sibi. q. d. & tu edoctus es per me, propter quod
cauere debes. 26 Et omnibus qui ap. bestiis ferocibus accidunt q.
leduntur ab eis & similiter qui contrahit familiaritatem cum
hominibus malis, quia sicut Philosophus dicit. 1. Polit. Homo
malus a lege, & iustitia destitutus, est pessimum animalium.
ideo subditur. 27 Sic, Et qui comitatur cum. Psal. 17. Cum per-
uerso peruerteris. 28 Vna hora te. s. durante prosperitate.
29 Si autem decli. a prosperitate. 30 Non sub. i. non te adiu-
uabit. 31 In labijs suis. verbis dulcibus fallendo. 32 In o-
culis suis. i. compassionem fingendo, quando credit passum re-
leuari. 33 Et si in te. nocendi. 34 Non satiabitur. Sicut pa-
tet de Ilimale, qui occidit venientes in Masphat. Iere. 16.
35 Si incur. ti. ma. in quibus possit tibi nocere. 36 Inueni. e. il-
prio. idem priorem, quia nulla pestis grauior ad nocendum
quam familiaris inimicus. 37 Et quasi adiu. suf. id est, sin-
gens te adiuuare machinabitur ad maiorem casum tuum.
38 Caput su. mo. Post casum deridendo. 39 Et plau. ma.
manifeste gaudento. 40 Et multa susur. idem plura male de
te dicens. 41 Com. vhl. ab amicitia prius ficta ad inimici-
tiam manifestam.

CAP. F

CAP. XIII.

Qui tetigerit picem, inquinabitur. Per similitudinem ostendit noxium esse superbo communicare, qui pollutus nigredine vitiarum, maculare non cessat nitorem humilium, unde: *Amicus stultorum efficitur similis*. Infirmi enim declinare debent societatem malorum, ne mala quæ frequenter aspiciunt, immutari velint.

Moraliter. **a** Pondus super se tol. Rab. Hæc moraliter nos instruunt, ut humilia sequamur, superba fugiamus: Quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

B Iaco. 4. b. deridet. Myltice. Myltice autem docet, ut diuitem, id est Iudeum qui in litera legis gloriatur, & hæreticum qui spernit sensum catholicum, vanis confisum argumentis omnino fugiamus, quæ exinanuit nos bis & ter, dum testamentorum sinceritatem contumpendo, & fidem sanctæ trinitatis blasphemando. In nouissimo vero quos decipiunt

Diues iniuste egit & fremebit, pauper autem læsus tacebit. Si largitus fueris, assumet te, & si non habueris, derelinquet te. Si habes conuiuet tecum, & euacuabit te, & ipse non dolebit super te. Si necessarius illi fueris, supplantabit te, & subridens spem dabit, narrans tibi omnia bona, & dicet: Quid opus est tibi? & confundere te in cibis suis, donec te exinaniat bis & ter, & in nouissimo deridebit te. Postea videns derelinquet te, & caput suum mouebit ad te. Humiliare Deo

& expecta manus eius. Attende, ne seductus in stultitia humiliaris.

b Confundaris. **c** Hæreticorum sectam.

c in stultitia seducaris. Aduocatus a potentiori discede, ex hoc. n. magis te aduocabit. Ne improbus sis ne impingaris: & ne longe sis ab eo, ne eas in obliuionem. Ne retineas ex æquo loqui cum illo, ne credas multis verbis illius. Ex multa enim loquela tētabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis. Immitis animus illius, & conseruabit verba tua, & non parcat de malitia & de vinculis. Caue tibi & attende diligenter auditui tuo: quoniam cum subuersione tua ambu-

CAP. XIII.

Vi tetigerit picem, inquinabitur ab ea, & qui communicauerit superbo, induet superbiam. pondus super se tollit, qui honestiori se communicat. Et ditiori te ne socius fueris. Quid communicabit cacabus ad ollam? Quando. n. se colliserint, confringetur.

Diues iniuste egit & fremebit, pauper autem læsus tacebit.

Si largitus fueris, assumet te, & si non habueris, derelinquet te. Si habes conuiuet tecum, & euacuabit te, & ipse non dolebit super te. Si necessarius illi fueris, supplantabit te, & subridens spem dabit, narrans tibi omnia bona, & dicet: Quid opus est tibi? & confundere te in cibis suis, donec te exinaniat bis & ter, & in nouissimo deridebit te. Postea videns derelinquet te, & caput suum mouebit ad te. Humiliare Deo

a Erronea doctrina.

& expecta manus eius. Attende, ne seductus in stultitia humiliaris.

b Confundaris. **c** Hæreticorum sectam.

c in stultitia seducaris. Aduocatus a potentiori discede, ex hoc. n. magis te aduocabit. Ne improbus sis ne impingaris: & ne longe sis ab eo, ne eas in obliuionem. Ne retineas ex æquo loqui cum illo, ne credas multis verbis illius. Ex multa enim loquela tētabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis. Immitis animus illius, & conseruabit verba tua, & non parcat de malitia & de vinculis. Caue tibi & attende diligenter auditui tuo: quoniam cum subuersione tua ambu-

piunt ridet, quia æternam confusionem dignos ostendent, cum in æternum cruciabuntur.

b Noli esse &c. Non virtutem humilitatis abhorret, sed auctoritatem firmam contra expugnatores veritatis docet tenere, quibus fortiter resistentum.

c Aduocatus. Modeste agendum est cum potentibus huius seculi, qui frequenter derident innocentium simplicitatem, quibus tamen debitum honorem conferre debemus, sed non contra Deum vel contra mandata eius. Vnde: Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timeate, regem honorificate.

d Caue tibi, & attende. Q. Nihil tutum apud amatores mundi, qui mutabilia sequuntur, & cum illis mutantur. Vnde: Stultus ut luna mutatur. Possunt in his hæretici & falsi Christiani intelligi, quibus non est credendum, quia inconstantes sunt in omnibus vijs suis.

Omni

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

Qui tetigerit picem, inquinabitur. Hic consequenter docet vitare societatem superborum & cupidorum. Et diuidit in duas partes, nam primo facit propositum, secundo recurrere docet ad diuinum subsidium, ibi. Humiliare Deo. Circa primum dicit.

1. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Eo quod est magnæ adhaerentiæ.

2. Et qui communicauerit superbo induet superbiam. Nam homines sunt prout ad appetitum indebitum propriæ excellentiæ, in quo consistit superbia, propter quod de facili adherent homini.

3. Pondus super se tollit qui honestiori. id est potentiori.

4. Se communicat. quia semper vult habere melius pro se, & alius non potest bene resistere, ideo subditur.

5. Quid communicabit cacabus. æreus.

6. Ad ollam. terream.

7. Quando enim se colliserint, confringetur. scilicet olla quæ est fragilis. Consequenter applicat ad propositum, dicens.

8. Diues iniuste egit, & frem. quasi paratus adhuc tacere peius.

9. Pauper autem læsus tacebit. Nam si querelam moueat, peius habebit.

10. Si largitus ei fueris, scilicet munera diuiti.

11. Assumet te. i. honorabit te iuxta se ponendo.

12. Et si non habue. unde sibi facias xenia.

13. Derelinquet. non vocando.

14. Si habet conuiuet tecum. vocando te ad mensam suam.

15. Et euacuabit te. i. depauperabit te per xenia sibi facta.

16. Et ipse non dolebit super te. de tua paupertate.

17. Si necessarius illi fueris. in aliquo negotio vel opere.

18. Supplantabit te. id est decipiet te.

19. Et subridens. i. blandiens.

20. Spem da. nar. ti. om. bo. id est promittens tibi facere bona.

21. Et dicet. Quid opus. quasi dicat de necessarijs prouidebo tibi.

22. Et confundet te in cibis suis. vocando te ad mensam suam pro xenijs habendis.

23. Donec te exinaniat. i. ad paupertatem deducat.

Quinqs modis pauperes euacuantur. 24. Bis & ter. i. quinquies, quia quinquies modis euacuantur pauperes a diuitibus cupidis. Vno modo bona pauperum violenter auferendo. Secundo, mercedem debitam retinendo. Tertio, per verba duplicia decipiendo. Quarto, male eis ponderando vel mensurando. Et hoc dupliciter. Vno modo, in pauperum absentia qui confidunt de diuitibus. Alio modo,

in eorum presentia, quia non audent contradicere.

25. Et in nouissimo deridebit te. Absque compassione.

26. Postea videns de. bonis denudatum.

27. Derelin. te. Quia non potest ulterius de tuo quicquid habere.

28. Et caput suum mouebit ad te. notando de fatuitate.

29. Humiliare Deo. Hic consequenter hortatur recurrere ad diuinum auxilium, quod est sine fallacia & deceptione, dicens: Humiliare Deo. de te nihil presumendo.

30. Et expecta manus eius. Id est beneficentiam suæ misericordiae, qua paratus est humiles adiuuare.

31. Attende. diligenter.

32. Ne seductus. Per verba ad decipiendum composita.

33. In stultitia humiliaris. Id est ad stultitiam deiiciaris per errorem.

34. Noli esse humilis. Id est pusillanimis.

35. In sapientia tua. a Deo tibi data.

36. Ne humiliatus. id est pusillanimis factus.

37. In stultitiam seducaris. Veritatem relinquens pro falsitate verbis compositis colorata. Et quoniam homo confidens de Dei adiutorio potest securius agere quam ante, ideo consequenter ostenditur qualiter se habere possit cum diuite & potentiori. s. non se ingerendo, nec se nimis elongando, loquendo reuerenter, & caute se habendo, & hoc est quod dicitur.

38. Aduocatus a potentiori discede. i. aliquo modo excusa te.

39. Ex hoc. n. magis te aduo. si prius te vocauit bona intentione.

40. Ne improbus sis. ingerendo te nimis.

41. Ne impingaris. i. repellaris verecunde.

42. Et ne longe sis ab eo. i. a diuite nimis te elongando.

43. Ne eas in obl. i. si dominus dederit tibi gratiam largiendi non habeat de te memoriam.

44. Ne retineas ex æquo loqui. i. ut velis cum eo loqui de pari, sed magis cum reuerentia loquere.

45. Ne credas multis verbis illi. i. si multa tibi promittat.

46. Ex multa. n. lo. ut accipiat experimentum de tua simplicitate.

47. Et subridens. quasi tibi applaudens & omnia condonans.

48. Interroga te de ab. i. si aliquid de suo accepisti in abscondito.

49. Immi. i. crudelis.

50. Animus illius, & conseruabit verbis. ad capiendum.

51. Et non parcat de malitia. i. pena inferenda.

52. Et de vinculis. incarcerando te, propter quod sequitur.

53. Caue tibi. de incauta locutione.

54. Et att. di. i. auditis ab eo, ne precipitanter respondeas de te.

55. Quoniam cum subuer. tua am. i. in piculo tuæ subuersionis.

An.

A *Omni vita.* Ceteris
refutatis quod stabile
est in æternum com-
mendat. ut Deum di-
ligas, & mandata eius
custodias, & auxilium
eius quotidie implo-
res, quia prope est do-
minus omnibus inuo-
cātib. cum in veritate.
B *Omne ani.* Ad supe-
riora respicit, ut diui-
tum. s. & potentum so-
cietatem declines, &
ei coniungaris, qui stu-
dio & religione tibi
consors est. Hæc est
enim amicitia firma,
quam similitudo virtu-
tum sociat.
C *Sicut commu.* Rapa-
citas lupi cum agni in-
nocentia non conue-
nit, nec auari rabies
cum modestia simpli-
cis. Nulla enim com-
municatio munditiæ
cum immunditia. *Sicut*
enim canis reuertitur ad
vomitum, ita qui iterat
stultitiam suam. Nul-
la ergo paritas super-
bi diuitis cum humili-
tate

las. Audiens vero illa quas in somnis vide, & tibi vigilabis.
A *Omni vita tua dilige Deum, & inuoca illum in salute tua.*
B *Omne animal diligit simile sibi, sic & omnis homo pro-*
ximum sibi. Omnis caro ad similem sibi coniungetur, &
C *omnis homo simili sui sociabitur. Sicut communicabit lu-*
pus agno aliquando, sic peccator iusto. Quæ communica-
tio sancto homini ad canem, aut quæ pars bona diuiti ad
pauperem? Venatio leonis onager in eremo, sic pascua sunt
diuitum pauperes. Et sicut abominatio est superbo humili-
tas, sic & execratio diuitis pauper. Diues commotus confir-
matur ab amicis suis, humilis autem cum ceciderit, expelle-
tur & a notis. Diuiti decepto multi recuperatores. Locutus
est tibi superba, & iustificauerunt illum. Humilis deceptus
est, insuper & arguitur. Locutus est sensate, & non est ei da-
tus locus. Diues locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum
illius usque ad nubes perducunt. Pauper locutus est, & di-
cunt. Quis est hic? Et si offenderit, subuertent illum. Bona
est substantia cui non est peccatum in conscientia, & nequif-
simā paupertas in ore impij. Cor hominis immutat faciem
illius, siue in bono, siue in malo. Vestigiū cordis boni & fa-
ciem bonam difficile inuenies, & cum labore.

1 *tate pauperis Christi.* **D**
2 *d Diues commotus.* Quod tibi vigilabit.
3 *de diuite & paupere in*
4 *ceperat, exequitur, quia*
5 *multi sunt qui diuitis*
6 *facta & dicta extollunt,*
7 *pauci qui doctrinam*
8 *humiliū & virtutem* **E**
9 *intelligunt. Arrogantes*
10 *inueniunt predicatorum*
11 *humiles vero contem-*
12 *ptores. Vnde. Diuitia ad* **Prou. 19.2.**
13 *dū amicos plurimos, a pau-*
14 *pere vero, & hi, quos ha-*
15 *buit, separantur.*
16 *e Cor hominis immutat.*
17 *In iudicio vultus, men-*
18 *tis mutatio deprehendi-* **Inf. 31.2.**
19 *tur, vnde. Cor gaudens ex-*
20 *hilat faciem, in marore*
21 *animi deicitur spiritus.*
22 *f Vestigiū cordis boni.* **Prou. 15.2.**
23 *Quia multi simulati &*
24 *ficti, ideo difficile in-*
25 *uenitur in quo cor &*
26 *facies. i. cogitatio & o-*
27 *peratio atque doctrina*
28 *in bono conueniant,*
29 *cum autem hoc inue-*
30 *nies, da gloriam Deo,*
31 *quia hoc eius donū est.*
32
33
34
35

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Audiens vero illa, quæ dicuntur a diuite pro captione tua modo dicto.
2 Quasi in somnis vide. i. simula te non intelligere.
3 Et vigilabis. i. in hoc vigilanter & prudenter te habebis.
4 *Omni vita tu.* exclusa societate malorum, hic consequenter inducit ad cōfortium bonorum. Et diuiditur in tres partes, quia primo inducit ad coniungendum se bonis. Secundo, ad retrahendum se a malis, ibi. *Si communicabit.* Tertio, docet distinguere hos ab illis, ibi. *Cor hominis.* Circa primum sciendū, quod communicatio hominum adinuicem tunc est bona, quando dependet ex charitate diuina, ideo dicit. *Omni vita tua dilige, &c.* propter quem proximus est diligendus.
5 Et inuoca illum in salute tua. i. pro salute tua temporali & æterna. Et quoniam proximus est in Deo diligendus, Sequitur.
6 *Omne animal diligit simile.* in specie.
7 *Sic & omnis homo proximum sibi.* supple debet diligere, quia factus est ad imaginem Dei, & capax beatitudinis sicut ipse.
8 *Omnis caro ad similem sibi coniungetur.* Volatilia enim eiusdem speciei simul cohabitāt, & similiter animalia.
9 *Et omnis homo simili sui so.* i. debet sociari ratione imaginis diuinæ, in qua cōuenit cum eo in specie. Et hæc societas fundatur in bono rationis rectæ & legis diuinæ.
10 *Sicut communicabit.* Hic consequenter inducit ad retrahendum se a malis, & primo ponit suam monitionem. secundo, remouet circa dictam falsam opinionem, ibi Bona est. Circa primum dicit. Sicut communicabit lupus, &c. quia malus homo semper infidatur iusto.
11 *Quæ communicatio, &c.* i. ad caninum hominem qualis est rixosus, iracundus, & gulosus, quali dicat nulla est communicatio bona.
12 *Aut quæ pars bona diuiti.* scilicet cupido.
13 *Ad pauperem.* q. d. nulla. Et subditur causa.
14 *Venatio leonis onager in eremo.* in quo leo insequitur onagerum, ad ipsum deuorandum.
15 *Sic & pascua &c.* idest cupidorum.
16 *Pauperes.* quorum bona rapiunt sine causa.
17 *Et sicut abominatio est superbo humilitas.* eo quod contrariatur habitui superbiæ in quo delectatur, nam signum habitus generati est delectatio in opere. 2. Ethic.

18 *Sic & execratio diuitis.* cupidi est pauper, & subditur.
19 *Diues commotus.* i. turbatus vel impulsus.
20 *Confirmatur ab amicis.* sperantibus participare in bonis.
21 *Diuiti decepto multi recuperatores.* damni sibi illati, quia sperant participare sibi.
22 *Locutus est, superba, &c.* adulatores affirmantes, quod sic debeat magnifice loqui.
23 *Humilis deceptus est.* i. pauper, est damnificatus.
24 *Insuper & arguitur.* i. sine compassione de damno eius, ut fatuus increpatur.
25 *Locutus est sensate & non est ei datus locus.* quia contemnitur ab audientibus.
26 *Diues locutus est, & dicunt.* audiendo reuerenter.
27 *Et verbum illius, &c.* commendando eum de sapientia excellenti.
28 *Pauper lo. est, & dicunt quis est hic.* eum contemnendo.
29 *Et si offenderit, subuertent illum.* grauer puniendo.
30 *Bona est substantia.* Hic circa prædicta remouet falsam opinionem, nam ex dictis posset aliquis estimare omnem diuitem esse in malum, & omnem pauperem bonum, quod remouet dicens. *Bona est substantia.* idest diuitiæ.
31 *Cui non est peccatum in conscientia.* s. de mala acquisitione, per se vel per parentes suos, nam diuitiæ iustæ, sunt materia exercendæ virtutis per opera misericordiæ, & liberalitatis. Ambrosius super Lucam; Sicut diuitiæ impedimēta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis.
32 *Et nequissima paupertas in ore impij.* qui per impatientiam prorumpit in blasphemiam Dei.
33 *Cor hominis.* Hic consequenter docet distinguere bonos a malis dicens. *Cor hominis.* imm. Dispositio enim cordis apparet in facie, plus quam in alijs partibus corporis, quia viget ibi omnes sensus, & potissime apparet in oculis, eo quod visus plures differentias ostendit. i. Metaph. propter quod cogitatio cordis in bonum siue in malum a peritis hominibus frequenter percipitur in facie. Et quia pauci sunt boni, & virtuosus respectu malorum, secundum quod dicitur Eccl. 1. d. *Stultorum infinitus est numerus.* ideo subditur.
34 *Vestigiū cordis boni, &c.* i. bonitatem mentis & exterioris conuersationis simul.
35 *Inuenies.* raro & in paucis.

CAP.

CAP. XIII.

A **B**eatus vir qui non est

Iaco. 3. 2.

la. Peccando. Hinc Iacobus ait: Qui in verbo non offendit per factus est ille. scilicet verbo, cuius offensionem humana potest vitare fragilitas. a Proo. 24. & te. Avaritia pestem describit quæ excruciat avarum ne consequatur laboris sui fructum. Qui thesaurizat & igno. cu. congrega. ca.

Allegorice

B

Qui sibi ne. Hæc ad literam mentem avari & invidi describunt, qui de bonis suis non latantur. Allegorice vero significant philosophos & hæreticos qui sine fide Christi congregant divitias pravi dogmatis, quæ nihil proficiunt eis, imo penam conferunt eter- nam.

Aug. epist. 61.

† tardabit

C **B**eatus vir. De mortibus furiosissimis quas quidam eorum ipsi sibi inferunt de quibus solent detestabiles & abominabiles esse multis etiam suis, quorum mentes dementia non tanta possedit, eis secundum scriptu-

a **B**eatus vir qui non est lapsus verbo

ex ore suo, & non est stimulatus in tri-

stitia delicti. Felix qui non habuit ani-

mi sui tristitiam, & non excidit a spe

sua. Viro cupido & tenaci sine ra-

tione est substantia, & homini liuido ad quid aurum? Qui

aceruat ex animo suo iniuste, aliis congregat, & in bonis il-

lius alius luxuriabitur. Qui sibi nequam est, cui t alii bonus

erit? Et non iucundabitur in bonis suis. Qui sibi invidet, ni-

hil est illo nequius, & hæc est redditio malitiæ illius. Et si be-

nefecerit ignoranter, & non volens facit, & in novissimo

manifestat malitiam suam. Nequam est oculis t liuidi, &

auertens faciem suam, & despiciens animam suam. Infatiabi-

lis oculus cupidi in parte iniquitatis, non satiabitur donec

consumat, arefaciens animam suam. Oculus malus ad mala,

& non satiabitur pane indigens, & in tristitia erit super

mensam suam. Fili si habes, benefac tecum, & Deo

dignas oblationes offer. Memor esto quoniam mors non

tardat, & testamentum inferorum, quia demonstratum est

tibi. Testamentum enim huius mundi morte morietur. An-

te mortem benefac amico tuo, & secundum vires tuas ex-

CAP. XIII.

Eatus vir qui non est lapsus verbo

ex ore suo, & non est stimulatus in tri-

stitia delicti. Felix qui non habuit ani-

mi sui tristitiam, & non excidit a spe

sua. Viro cupido & tenaci sine ra-

tione est substantia, & homini liuido ad quid aurum? Qui

aceruat ex animo suo iniuste, aliis congregat, & in bonis il-

lius alius luxuriabitur. Qui sibi nequam est, cui t alii bonus

erit? Et non iucundabitur in bonis suis. Qui sibi invidet, ni-

hil est illo nequius, & hæc est redditio malitiæ illius. Et si be-

nefecerit ignoranter, & non volens facit, & in novissimo

manifestat malitiam suam. Nequam est oculis t liuidi, &

auertens faciem suam, & despiciens animam suam. Infatiabi-

lis oculus cupidi in parte iniquitatis, non satiabitur donec

consumat, arefaciens animam suam. Oculus malus ad mala,

& non satiabitur pane indigens, & in tristitia erit super

mensam suam. Fili si habes, benefac tecum, & Deo

dignas oblationes offer. Memor esto quoniam mors non

tardat, & testamentum inferorum, quia demonstratum est

tibi. Testamentum enim huius mundi morte morietur. An-

te mortem benefac amico tuo, & secundum vires tuas ex-

scripturas rationem. D

que Christianorum sepe

respondimus, quoniam

scriptum est, Qui sibi ne-

quam, cui bonus? Aut

certe in eisdem posi-

tum tentationibus mori

volentem occidat, &

proximum qui sibi ex-

pedire & licere putat

occidere seipsum quo-

niam scriptura dicit,

Diliges proximum tuum.

Leuit. 16.

Et si benigne. Dixit.

Mar. 12.

rat nihil esse nequius il-

lo qui sibi invidet, id est

qui legitime non utitur

bonis suis, & ne gligit

habere bonum miseri-

cordiæ & largitatis,

nunc vero idem repetit.

Infatiabilis oculus.

quia sine fructu bonorum

consumit vitam, & ste-

rilem animam gehem-

na ignibus tradit cru-

ciendam.

Oculus malus ad mala.

Hæreticorum oculus

semper malis est inten-

tus, & panem celestem

id est intellectum di-

uinæ sapientiæ non

meretur, & in scripu-

ra mensa marcescit in-

digentia.

Fili si habes. te. Hor-

tatur, ut cõcepta mundi

luxuria

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

Beatus vir. Superius a principio tertij capituli & citra actum est, hic cõsequenter agitur de virtutis exercitio in ordine ad Deum. Et dividitur in duas partes, quia primo remouetur impedimentum, secundo acceditur ad propositum, ibi: *Beatus vir qui in sapientia*. Primum autem impedimentum est loquacitas, quæ habet peccatum annexum. Prou. 10. c. In multiloquio peccatum non deerit, & per consequens in Deum ordinari impedit. Hæc igitur loquacitatem excludit, dicens.

1 *Beatus vir, qui non est la.* Veruntamen quia taciturnitas est aliquando vitiosa, scilicet quando tacetur illud quod quis dicere tenetur, ideo subditur.

2 *Et non est sibi.* remorsu conscientia.

3 *In tri. de.* Dicitur autem delictum quasi derelictum, per quod intelligitur peccatum omissionis tacendo, quod debet dici, de quo debet homo per penitentiam tristari. Secundum impedimentum est accidia, quæ reddit hominem triste, & pondus ad opera bona, per quæ ordinatur quis in Deum, & sic impedit ordinem istum, quod excluditur cum dicitur.

4 *Felix qui non habuit animi sui tristitiam.* In bonis operibus exequendis.

5 *Et non excidit a spe sua.* quæ est certa expectatio beatitudinis a qua spe facit accidia decidere.

6 *Viro cupido, & tenaci.* Hic remouetur tertium impedimentum, quod est immoderata cupiditas terrenorum, quæ radix est omnium malorum, ut dicitur. 1. Timo. vi. f. propter quod impedit ordinem in Deum. Hoc igitur impedimentum primo remouetur, secundo quoddam corollarium inferitur, ibi. *Fili si habes.* Circa primum dicitur: *Viro cupido.* in male acquirendo.

7 *Et tenaci.* Male retinendo.

8 *Sine ra. est substantia.* i. diuitiæ, quia non proficiunt sibi, eo quod avaro tam deest quod habet quam quod non habet, ut dicit Hier. in epistola ad Paulinū. Similiter nec alijs quibus nihil dat, propter quod nocet avaro quantum ad animam & corpus. Be quoniam ex avaritia nascitur inuidia, sequitur.

9 *Et homini liuido ad quid au.* q. d. ad malum suum.

10 *Qui aceruat ex animo suo iniuste.* i. scienter & a proposito iniuste acquirendo.

11 *Aliis congregat.* nam frequenter vsu diuitiarum priuatur, & ab

& ab alijs male consumuntur. ideo sequitur.

12 *Qui sibi nequam est.* iniuste acquirendo.

13 *Cui aliis bonus erit. q. d.* nulli, nam per hoc alijs nocet, qui suis diuitijs abutuntur.

14 *Qui sibi in.* Qualis est avarus, qui ex avaritia retrahit sibi necessaria.

15 *Nihil est illo nequius.* quia torquet seipsum quantum ad animam & corpus.

16 *Et si benefec.* sicut aliquando contingit, quod inuidus intendens alij nocere, promouet eius bonum, sicut fecerunt fratres Ioseph, intendentes eum vendere in seruum, occasione liter fecerunt eum Aegypti dominum.

17 *Et in no. mali. suam.* Ostendens se dolere de proximi prosperitate. ideo subditur.

18 *Nequam est oculus liuidi.* quia non potest videre bonum alterius facie recta.

19 *Et despiciens animam suam.* quia continue affligit eam.

20 *Infatiabilis oculus cupidi.* nam ex acquisitis non diminuitur eius cupiditas, sed augetur. ideo subditur.

21 *In par. iniqui.* i. iniquæ acquisitionis.

22 *Non satiabitur.* quia semper plus appetit.

23 *Donec consu. arefa. ani. sua.* i. vitam suam cupiditatis ardore.

24 *Et non sa. pa.* nã ex avaritia nimia non potest bonis habitis uti.

25 *Fili si habes.* Hic ex dictis inferit corollarium. f. q. hõ habitis bonis utat ad bonum virtutis, dicens. *Fili si habes.* bona temporalia.

26 *Benefac tecum.* inde viuendo, decenter secundum statum tuum.

27 *Et Deo dignas oblationes of.* ad sustentationes ministrorum ecclesiæ & pauperum.

28 *Memor esto.* postquam nullus operari meritorie poterit.

29 *Et testamentum inferorum.* i. ordinatio Dei de morte singulorum. Hebræ. 9. g. Statutum est hominibus semel mori.

Et dicitur testamentum inferorum, nam tempore quo scriptus fuit liber iste, iusti descendebant ad limbum.

30 *Quia demonstratum est tibi.* dicente Iacob, Genes. 37. g. Descendam ad filium meum lugens in infernum.

31 *Testamentum enim.* id est, hereditas humana filijs a parentibus legata,

32 *Morte morietur.* i. cito deficiet. Ideo subditur.

33 *Ante mortem benefac ami.* id est omni proximo indigenti, nam omnis proximus ex charitate est diligendus.

Luxuria, bonorum operum oblationes. Deo offeramus, quia breue est spatium, vitæ in quo operari possumus post mortem enim quæ festinat, non est tempus operandi, sed mercedem recipiendi. Vnde. *Operamini dum dies est, venit enim nox quando iam non licet operari.*

Author quest. veteris & noui test. quest. 22.

Iustificamur animam tuam.

Inter opera

* Augustini.

Quid est, ut dicat Salomō. *Iustificamur animam tuam ante obitum?* Et in Psalmo. *Non iustificabitur*

Bitur, ait, in conspectu tuo *omnis viuens.* Hic iustificamur animam suam ante mortem, qui spe vitæ futuræ consequitur finem ne moriatur impius, sed Salomō de eo dicit qui sub lege viuit, & non conuersatur iuste.

† absconditis.

Huiusmodi ergo si corrigat animam ut iustitiæ vias ambulet, iustificat animam suam ante mortem. Salomō enim propter iudiciū futurum cōsiliū dedit ne quis indiligens circa se in peccatis moriatur. David vero de perfectione iustitiæ locutus.

porrigens da pauperi. ^{¶ Vbi recipias mercedem.} Non defrauderis a die bono, & par-

^a Quilibet. ^b Boni doni.

ticulā dici boni non te prætereas. Nonne alijs relinques do-

^a lores & labores tuos? In diuisione fortis dā, & accipe, & iu-

^a Emundando per confessionem & poenitentiam, id est, verbum doctrinæ proximo impende, & bonorum operum exempla relinque, ut recipias premium vitæ æternæ.

stificā animam tuam. Ante obitum tuum operare iustitiam,

^a Reloquētiā vitæ æternæ.

quoniam non est apud inferos inuenire cibum. † Omnis ca-

^a Species corporis, aut tempore deficit, aut linguore consumitur.

ro sicut fœnum veterascet, & sicut folium fructificans in ar-

^a Generatio præterit, & generatio aduenit.

bore viridi. Alia generantur, & alia deiciuntur, sic genera-

tio carnis & sanguinis alia finitur, & alia nascitur. Omne

^a Quando anima & corpore pro prauis operibus interibit,

opus corruptibile in fine deficiet, & quod illud operatur, ibi-

^a Id est, mercedem iustitiæ accipiet.

cum illo. Et omne opus electum iustificabitur, & qui opera-

^a In regno cœlorum.

^b Meditatione scripturæ & imitatione.

tur illud, honorabitur in illo. Beatus vir qui in sapientia mo-

^a Id est, operibus iustitiæ.

^b Mentis.

rabitur, & qui in iustitia meditabitur, & in sensu cogitabit

circumspectio nem dei. Qui excogitat vias illius in corde suo,

^a Cœlestibus sacramentis.

& in † absconditis illius intelligens vadens post † illam quasi

inuestigator, & in viis illius consistens. Qui respicit per fe-

nestras illius, & in ianuis illius audiens. Qui requiescit iuxta

domum illius, & in parietibus illius figens palum. Statuet ca-

sulam suam ad manus illius, & requiescent in casula illius bo-

na per æuum. Statuet filios suos, sub tegmine illius, & sub ra-

mis illius morabitur. Protegetur sub tegmine illius a fer-

uore, & in gloria eius requiescet.

^a Futuro inimicorum. ^b Quia per eam habebit vitam æternam.

cutus est, quia nemo

iustificabitur apud

Deum ut dignus pro

missione sit, nisi fue-

rit mortuus cum iu-

stitia. Quamdiu enim

viuit futurorum me-

ritum non habet ad-

huc plenum. Vnde

dicat Saluator, *Qui*

per seauerit usque

in finem, hic saluus

erit.

^b Omnis caro sicut fa-

num & veterascet, &c.

Sicut fœnum in terra

vel folium in arbore

nascitur, crecit, vire-

scit, siccat & deici-

tur, ita caro nostra na-

scitur ex progenie pa-

rentum, crecit in in-

fantia & pueritia, flo-

rescit in adolescentia

maurescit in iuuetu-

te, arefcit in senectu-

te, deicitur in morte.

^c Beatus vir &c. Bea-

ti immaculati in via, qui

ambulant in lege domini.

Beati qui scrutantur te-

stimonia eius.

^d Statuet casulam suam.

ris officium agens, sa-

na doctrinæ opera iu-

stitiæ coniungit, ut au-

ditores verbo & exē-

plo instruat.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Non defrauderis a die bono.* festiuo, tunc enim magis est oblationibus & elemosynis insistendum.

2 *Et articula boni &c.* i. te vacuum & otiosum a bonis operibus non relinquit.

3 *Nonne alijs relin.* &c. q. d. melius est, quod expendas in bonis vñibus in vita tua.

4 *In diuisione, &c.* Ordinauit enim Deus, quod aliqui sint pauperes & aliqui diuites, ut diuites pauperibus dent temporalia, & pro eis recipiant æterna.

5 *Ante obitum tuum op.* i. opera iustitiæ legalis, quæ includit omnem virtutem.

6 *Quoniam non est apud inferos inuenire.* i. merendi locum.

7 *Omnis caro sicut fœnum vet.* i. omnis homo cito deficiet.

8 *Alia generantur, & alia deiciuntur.* nam generatio vnius est corruptio alterius, in plantis & animalibus.

9 *Sic generatio carnis & san.* i. hominum, nā parentib. moriētib. filij succedūt in loco eorum, secundū statum corporale.

10 *Omne opus corruptibile.* i. ducens ad corruptionem, quod proprie est peccatum.

11 *In fine deficiet.* i. deficere faciet a beatitudine.

12 *Et omne opus electum.* i. meritorium.

13 *Iustificabitur.* i. a Deo approbabitur tanquam iustum.

14 *Et qui operatus est.* i. pro illo honore cœlesti & æterno.

15 *Beatus vir.* Remotis impedimentis, hic acceditur ad propositum tractando de virtutum exercitio secundum ordinē in Deum, in quem ordinatur homo per veritatis cognitionem & peccati detestationē. Igitur primo agitur de primo, secundo de secundo, seq. ca. ibi. *Non dixeris.* Prima in duas, quia primo circa veritatis sapientiam commendatur acquisitionis actus, secundo acquisitionis rei fructus, in principio sequēris capituli. Circa primum dicitur. *Beatus vir.* in spe.

16 *Qui in sapientia mo.* meditatio diuina, quorum cognitio proprie dicitur sapientia, quasi sapida scientia. Et quoniam nō est tantum de diuinis meditatio speculatiua, sed etiam extēsiōne ad opus fit practica, nam propter amorem dilecti præ-

cipit operari, ideo subditur.

17 *Et qui in iustitia meditabitur.* reddendo Deo debitum cultū & proximo suo iustum conuictum.

18 *Et in sensu.* i. sensare.

19 *Cogitabit circumspectio Dei.* id est, quod Deum circumspectiūt omnia & vbique. Heb. 4 d. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius.

20 *Qui excogitat vias illius.* id est opera Dei, quæ sunt viæ deueniendo in cognitionem eius, Ro. 1. c. *Inuisibilia Dei a creatura mundi,* id est ab homine per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas, ideo sequitur.

21 *Et in absconditis illius.* id est Dei proprietatibus, quæ sunt absconscæ ignorantibus.

22 *Intelligens.* pñ alijs.

23 *Vadens post illam quasi inue.* i. vestigijs eius secutor, quod est in creaturis.

24 *Qui respicit per fenestras illius.* i. per reuelationes factas in nouo ac veteri testamento.

25 *Et in ianuis illius au.* id est in ecclesia militante, per quam est ingressus ad triumphantem.

26 *Qui requiescit iuxta domum.* i. firmiter credendo, & suauiter cōtemplando.

27 *Et in parietibus figens palum.* i. suum intellectum, ne ad curiosa & vana euagetur.

28 *Statuet casulam suam.* i. domicilium suum.

29 *Ad manum.* f. Dei, expectando continue dona gratiæ suæ, ideo sequitur.

30 *Et requiescet in casula illius bona.* i. gratiæ dona.

31 *Per æuum.* scilicet Deum.

32 *Statuet filios suos.* i. discipulos suos.

33 *Sub tegmine illius.* erudiendo eos in prædictis.

34 *Et sub ramis eius.* i. documentis eius.

35 *Morabitur.* meditando & operando.

36 *Protegetur sub tegmine illius.* a feruore, vitiis.

37 *Et in gloria eius re.* per adeptionem præmiorum.

CAP.

C A P. XV.
Qui timet Deum, &c. Sequitur.
 a Aqua sapi. gratia spiritus sancti. Unde. Qui biberit aquam quam ego dabo vobis, fiet in eo fons aquae salientis in vitam eternam, id est non cedit persecutioni vel heretice prauitati.
 b Et in medio ec. Apostolos, predicatorum euangelij significat, quos Dei sapientia id est Christus, ecclesie prapofuit.
 c Homines stulti, &c. Pagani, & idololatras & iudei, qui crucifigunt filium Dei, sequentes vmbra legis, & respuentes veritatem euangelij. Vel heretici, qui scripturas peruertunt.
 d Et viri vera. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.
 e In ore peccatoris. Hereticorum, qui doctrinam patrum, despiciunt, & simplices decipiunt. Donum largitatis, non inuidet Deus alicui, qui vult omnes homines saluos fieri.
 * Augu. Sic unicuique est os proprium, nec quisquam sine consensu cordis sui ex ore vulnere-

C A P. XV.
 Non alius.
 Vi timet Deum, faciet bona, & qui continens est iustitiae, apprehendet illam, & obuiabit illi quasi mater honorificata, & quasi mulier a virginitate te suscipiet illum. t Cibabit illum panem vitae & intellectus, & aqua sapientiae salutaris potabit illum.
 Et firmabitur in illo, & non flectetur, & continebit illum, & non confundetur, & exaltabit illum apud proximos suos.
 Et in medio ecclesiae aperiet os eius, & adimplebit illum spiritu sapientiae & intellectus & stolam gloriae t vestiet illum. Iucunditatem & exultationem thesaurizabit super illum, & nomine aeterno hereditabit illum. Homines stulti non apprehendent illam, & homines sensati obuiabunt illi.
 Homines stulti non videbunt eam, longe enim abest a superbia & dolo. Viri mendaces non erunt illius memores, et viri veraces inuenientur in illa, & successum habebunt usque ad inspectionem Dei. Non est speciosa laus in ore peccatoris, quia non est a domino missus, quoniam profecta est a Deo sapientia. Sapientiae enim Dei astat laus, & in ore fi-

neratur alieno. Cuiusmodi tem predicatio peccatoris ore procedit, quod rendum est cuiusmodi peccatore hoc loco scriptura significare voluit Na & Publicanus qui iustificatus est magis quam ille Pharisaeus, uti que peccator erat. Si n. vera eius peccata non erant, falsa erat confessio propter quam iustificari etiam meruit, proculdubio vera erat peccata. Hae etiam de oratione sancti Danielis verissime dixerim. qui profecto veraciter ait, Cum orarem & confiterer peccata mea & populi mei. In cuius ergo ore peccatoris laus speciosa non est, nisi maxime mendacis & ficti, quem spiritus sanctus discipline fugit. Quem igitur fugit cum tamen loquitur veritatem, non in eius ore speciosa est, quia non ei tribuitur cuius particeps non est, sicut speciosa non erat prophetia in ore Caphae pontificis sacerdotum qui nesciuit quid dixit, sed cum esset potifex prophetauit, sed tamen per ipsum speciosa laus est dei in auribus audientium & corde credentium. Aug.

Aug. l. 1. contra epistolam Parmeniani. cap. 12.

NICOLAUS DE LYRA.
 C A P. XV.

Qui timet Deum. Hic consequenter describitur acquisitio rei fructus. Et dividitur in duas partes, nam ostenditur primo quibus & qualiter iste fructus conceditur, secundo quibus denegatur, ibi: Homines stulti. Circa primum dicitur,
 1 Qui timet Deum facit. id est quod praedictum est de inquisitione sapientiae.
 2 Et qui continens est iustitiae, id est tenens eam in corde simul & opere.
 3 Apprehendet illam, scilicet sapientiam diuinam.
 4 Et obuiabit illi, nam praecipue eos qui se concupiscunt, ut illis prior se ostendat, Sapient. 6.
 5 Quasi mater honorificata, id est omni honore digna. Et quia fecit honorabiles illos quibus accedit.
 6 Et quasi mulier a virginitate suscipiet illum, tanquam spiritum gratiosum.
 7 Cibabit illum panem vitae, id est verbo sacrae scripturae, Matth. 4. a. Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.
 8 Et aqua sapientiae salutaris potabit illum, id est gratia spiritus sancti, de qua Iohan. 4. b. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum, sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.
 9 Et firmabitur in illo, Deo firmiter adherendo.
 10 Et non flectetur, a rectitudine iustitiae.
 11 Et continebit illum, id est Deus tenebit eum secum per perseuerantiam in bono.
 12 Et non, &c. Cum reprobis, sed honorabitur cum electis, ideo sequitur.
 13 Et exaltabit illum apud proximos, &c. id est apud sanctos suos, qui sunt Deo propinqui. Et quia talis non sibi soli proficit ad salutem, sed etiam alijs, sequitur.
 14 Et in medio ecclesiae aperiet, &c. ad docendum populum.
 15 Et adimplebit eum spiritu, &c. ad degustandum diuinam.

16 Et intellectus, ad proponendum ea lucide in ecclesia.
 17 Et stola, &c. id est sacerdotali dignitate.
 18 Vestiet illum, quod frequenter in ecclesia contingit. Vel, stola gloria, id est gloria corporis & animae, quod semper sit perscrutandus in exemplari vita & salutari doctrina. Et quoniam ex salute auditorum augetur gloria doctorum, sequitur.
 19 Iucunditatem & exultationem thesaurizabit. Et quoniam haec gloria non est transitoria, subditur: Et nomine aeterno, &c.
 20 Homines stulti. Hic consequenter ostenditur quibus sapientia diuina denegatur. Et quoniam opposita iuxta se posita magis elucescunt, ideo cum hoc ostenditur, quibus ex suo merito conceditur. Dicit igitur: Homines stulti, id est superbi. Unde dicitur stultus ab extollo, quoniam inaniter se extollit.
 21 Non apprehendet illam, propter suam superbiam.
 22 Et homines sensati, id est recurrentes ad auxilium Dei.
 23 Obuiabunt illi, Matth. 11. d. Confitebor tibi pater domine caeli & terrae, quoniam abscondisti haec a sapientibus & prudentibus in oculis suis, & reuelasti ea paruulis, ex hoc patet quod subditur. Homines stulti, &c. Et pater.
 24 Viri mendaces non erunt illius memores, quia non cogitant de illa. Frequens autem meditatio de aliquo firmat memoriam de illo.
 25 Et viri veraces inuenientur, &c. Nam ab ipsa omnis veritas vita iustitiae & doctrinae.
 26 Et successum, id est prosperitatem.
 27 Habebunt usque ad inspectionem Dei, id est claram visionem in patria.
 28 Non est speciosa laus, &c. id est Deo placita.
 29 In ore peccatoris, quod est pollutum, quia non est a domino missus Psal. 49. e. Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, &c.
 30 Sapientiae enim Dei, id est datae a Deo doctori.
 31 Astat laus, nam laudabile est a Deo & hominibus.
 32 Et in ore fideli abundabit, nam sibi & alijs proficit.

Et

Ca Non dicas. Non sunt mala nostra deo imputanda, cui nō sunt necessaria, unde: Deus intentator malorum est.

Iaco. 1. b. **h** Confi. bo. ad imaginem, & similitudinem suam, & liberū arbitrium dedit ei.

c Si vo. man. Id est si volueris implere opera, & mādata dei, habebis consolationem, si contempleris, gehennæ ardorem.

Augu. de gratia, & libero arbitrio c. 16. **q** Implanabit.

Augu. Certum est nos mandata seruare si volumus, sed quia pręparatur voluntas a domino, ab illo petendum est, ut tantū velimus, quantum sufficit, ut volēdo faciamus. Certū est nos velle cum volumus, sed ille facit, ut velimus bonum,

B de quo dictum est, quod paulo ante posui, *Pręparatur voluntas a domino*, de quo dictum est, *A domino*

Prouer. 8. *secundum 70.* **Plal. 76.** *gressus hominis diriguntur, & viam eius vult,* de quo dictum est,

Philip. 2. *Deus est, qui operatur in vobis, & velle.* Certum est nos facere cū faciamus, sed ille facit, ut faciamus, præbendo vires efficacissimas volūtati, qui dixit, *Faciam ut in iustificationib. meis ambuletis,*

Ezech. 36. *Faciam ut in iustificationib. meis ambuletis,*

deli abundabit, & dominator dabit eam illi Non dixeris: Per

a Deum abest, quā enim odit, ne feceris: Non dicas: Ille me

† implanauit, non enim necessarij sunt ei homines impii.

Omne execrumentum erroris odit dominus, & non erit

b amabile timentibus **†** Deum. Deus ab initio constituit ho-

minem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit man-

c data, & pręcepta sua. Si volueris mandata conseruare, con-

seruabunt te, & in pęperuam fidem placitam seruare. Appo-

suit tibi aquam, & ignem, ad quod volueris, porrige manum

tuam. Ante hominem vitam, & mors, bonum, & malū. Quod

d placuerit ei, dabitur illi, quoniam multa sapientia dei, & for-

tis in potentia, & videns omnes sine intermissione. Oculi

domini ad timentes eum, & ipse agnoscit omnem operam

e hominis. Nēmini mandauit impie agere, & nemini dedit

spatium peccandi. Non enim concupiscit multitudinem filio-

rum infidelium, & inutilium.

buletis, & iudicia mea obseruetis, & faciatis. Cum dicit, faciam ut D faciatis, quid aliud dicit, nisi auferam a vobis cor lapideum. unde nō faciebatis, & dabo cor carneum, unde faciatis: Et hoc, qd est nisi auferam cor durū, unde non faciebatis, & dabo cor obediens unde faciatis: Ille facit, ut faciamus, cui dicit homo,

Pone domine custodiam **Plal. 140.**

ori meo, hoc est enim

dicere, fac ut ponam

custodiam ori meo,

quod beneficiū dei

iam fuerat consecu-

tus, qui dixit, Posui o-

ri meo custodiam. **Plal. 38.**

d Quoniam multa sa-

Nullus potest prę-

scientiam Dei effu-

gere, omnia enim

nuda, & aperta. vñ:

Quo ibo a spiritu tuo,

& quo a facie tua fu-

giam? Necessesse est er-

go, ut nihil faciat

homo, nisi quod di-

gnum sit conspectui

diuino. **Heb. 4. d.**

e Nēmini man. Nō

est auctor deus pec-

candi, nec spatium

concedit in quo ho-

mo impune peccare

possit, semper bona

pręcipit, & mala in-

terdicit. Solūmodo

placet ei, quod bonū

est, infidelitas autē,

& inutilitas displicet

quoniam iustus deus, &

iustitias dilexit. **Plalm. 10. b.**

3 CAP.

*Naturę ange-
lica, & huma-
na, quare mu-
tabiles sunt
creaturę.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et dominator dabit. augendo in ipso donum spiritus sancti.

2 Non dixeris. Postquā auctor iduxit ad dei cognitionem,

hic pñr inducit ad peccati detestationem. Et diuidit in duas

partes, quia primo inducit ad hoc ratiocinando. secundo, de

precādo, c. 23. Prima adhuc in duas, quia primo inducit ad

hoc ex cā peccati, secundo ex actu peccandi. 19. c. Prima ad-

huc in duas, quia primo declarat cām peccati, siue principū

secundo ponit peccati remediū. 17. c. ibidē. *Elemosyna viri.*

Prima adhuc in duas, quia primo remouet errorē. secundo

docet veritatē, ibi: *Deus ab initio.* Circa cām peccati aliqui erra-

uerūt, attribuentes eā deo. Vno mō negatiue, s. eo q, non de-

dedit homini virtutē, per quā posset peccatū cauere, quod re-

inouet dicens: *Non dixeris.* s. mihi virtus vitandi peccatum.

3 Quā enim odit deus. s. peccata. **4** Ne feceris. hoc errore

deceptus. Alio modo positiue, eo q, deus dederit homini fo-

mitē peccandi. Quod remouet di. **5** Non dicas ille me im-

plauit. errare me fecit. Et dicit ab in, & planos, quod est error,

siue deceptio. Ad quod subditur ratio. **6** Non enim impii.

id est peccatores, p p quod non dedit fomitem peccādi, sed

homo incurrit illū ex sua culpa, p p q sublatā est ei iuste ori-

ginalis iustitia, quā conseruabat inferiores vires animæ ab

omni rebellionē q rōnē. Homo ē destitutus originali iusti-

tia, per rōnē pōt reprimere inordinatos motus partis senti-

uæ, quā nata est rōni obedire, ut patet non solū per dicta san-

ctorū, sed ē philosophorū, ut 1. Ethic. **7** Omne execra-

mentum erroris odit deo. i. omnis error, qui est deo execrabilis, & ē

hominib. bonis, ideo subditur: **8** Et non erit ama. s. homi-

nib. pijs, & iustis. **9** Deus ab initio. Hic qñr de causā pecca-

ti determinat veritatē. Circa quod oñdit primo, quod a deo

est potentia conseruandi iustitiā. secundo ostendit hominē

esse peccati cām, ibi: *Apposuit tibi.* tertio remouet a deo cau-

salitatē istā, ibi: *Nemini.* Circa primum dicit: *Deus ab initio.* su-

per creaturā inferiorē. **10** Et reliquit il. non est per hoc in-

telligendū, q subtraxerit ei conseruationē suā, & gubernā-

tionē, quia statim cecidisset in nihilū, sed quia fecit eū arbi-

trio liberū, q libertas est conseruandi iustitiā potestas. Nā

posse peccare, non est libertas, nec pars libertatis, sed est de-

fectus sequēs liberū arbitriū, eo q, est de nihilo. **11** Adiecit

man. i. super liberum arbitrium quo potest iustitia cōseruari,

addidit legem naturalem impressam homini, quē dirigit ad

quasi

quasi dicat hoc est in tua potestate. **13** Conser. ad vitam

glorię. **Matt. 19. c.** *Si vis ad vi. ingre. ser. man.* **14** Apposuit ti

bi aquam, & ignem. Hic consequenter ostēdit peccatū esse ab

homine, dicēs. *Apposuit tibi aquā, et ignem.* i. refrigeriū glorię,

& pēnā gehennę. Primum promittendo, & per consequēs

attrahendo ad ipsum. Secundū vero comminādo, & per cō-

sequens ab ipso peccato deterrendo, & retrahendo, & sic in-

telligendum est de sequentibus, cū dicitur. **15** Ante ho-

minem vita. gratiæ. **16** Et mors. culpæ. **17** Bonum. meri-

torium. **18** Et malum. demeritorium. **19** Quod placue-

rit ei. i. in potestate eius est, ad bonum tendere, & a malo de-

clinare. Et subditur causa. **20** Quoniam multa sapien-

Ex magnitudine. n. suę sapientię processit, quod naturam ange-

licam, & humanam bonam, sed mutabilem fecit, ut qui per

manere nollent, ruerent, & qui in conditione innocentia

consisterent, tanto in ea iam dignius, quanto & ex arbitrio

starent firmitus, & eo maioris meriti apud deū fierent, quo

mutabilitatis suę motum voluntatis suę studio fixissent, se-

cundum quod dicit Greg. de Angelis. **Mora. li. 3.** **21** Et

fortis. ad pręmiandum stantes, & puniendum cadentes.

22 Videns omnes sine inter. nudē, & clare, speciali tamen mo-

do iustos. nam videt ad bonum ipsoꝝ, ideo sequitur.

23 Oculi domini. id est oculi suę misericordię.

24 Ad timentes eum. timore filiali.

25 Nemini man. Hic consequenter ostendit deum nō esse

causam peccati. Et hoc ostendit duplici via. Secunda poni-

tur ca. se. ibi: *In synagoga.* Prima adhuc in duas, quia primo p

bat propositum. secundo infert quoddam corollarium in

principio sequen. ca. Circa primum facit talem rationem:

Peccatum subditi imputatur domino, vel pręcipiendo il-

lud fieri, vel licentiando de fiendo. Neutrum competit deo

ergo, &c. Dicit igitur: *Nemini mandauit impie.* bene tamen

pręcipit fieri aliquid, quod est iustum, quod tamen impie

agitur, sicut per Nabuchodonosor captiuauit filios Israel in

pēnam suę idololatrię. Nabuchodonosor tamen hoc fecit

impia voluntate, quā quidem impietas non fuit a deo, sed

a malitia Nabuchodonosor.

26 Et nemini dedit spatium. id est licentiam.

27 Peccandi. sed semper prohibuit, & subditur causa.

28 Non enim. id est imitantium patres in infidelitate respe-

ctu dei.

29 Et inutilium. i. nociuorū respectu pxiimi. Minus enim di-

Tom. 3.

Tt

cendo

A

NICOLAVS DE LYRA.

An deus sit
causa peccati.

cendo plus significat. Non obstantibus autem prædictis posset argui, quod deus sit causa peccati, quia illud, quod est causa cause, est causa causati, deus autem est causa efficiens liberi arbitrij, quod est causa peccati, ut dictum est, ergo, &c. Et confirmatur ratio, quia liberum arbitrium aequaliter se habet ad virtutem, & vitium, ut videtur ex prædictis, actus autem ipsius virtuosus reducitur in deum, sicut in causam, ergo & vitiosus. Respondendum, quod deus nullo modo est causa peccati, nec in se cum sit prima regula iustitiæ, nec in altero. Aliquid enim est causa peccati alterius dupliciter. Vno modo directe inducendo ipsum ad peccatum. Alio modo indirecte, cum ipsum a peccato non retrahit, cum tamen possit. Primo modo, deus non potest esse causa peccandi hominibus, quia peccatum consistit in recessu a deo, cuius recessus deus non potest esse causa, nam omnis causa suos effectus ad seipsam conuertit. Similiter, nec secundo modo, quia carentia præseruationis alterius a peccato non imputatur, nisi ei, qui ad hoc obligatur. Sicut periclitatio navis per absentiam gubernatoris, non imputatur, nisi ei, qui ad eius gubernationem aliquo modo tenetur.

netur. Deus autem nulli obligatur, & ideo si non præseruat aliquem a peccato quem possit præseruare, nullo modo est propter hoc causa peccati, quia totum hoc facit secundum ordinationem suæ sapientiæ, & iustitiæ, per quas ex malis elicit bona. Ad primum dicendum, quod effectus cause mediæ non reducitur in causam primam, nisi effectus procedat a causa media secundum ordinem secundum quem est a causa prima, sicut factum serui non imputatur domino, nisi procedat ab eo secundum ordinem institutum a domino, peccatum autem non egreditur a libero arbitrio secundum ordinem quo liberum arbitrium est a deo, quod a deo non est ordinatum, nisi ad bonum, quod autem procedit ad malum, hoc est ex defectibilitate propria. Et per hoc patet ad secundum, nam liberum arbitrium, prout est a deo, non uniformiter se habet ad bonum actum, & vitiosum. Sciendum tamen ad maiorem declarationem, quod peccatum seu actus vitiosus duo dicit scilicet actualitatem, & vitiositatem. Primum est a deo, qui est actus purus, & primus. Secundum autem a libero arbitrio & non est a deo, sicut in claudicatione quicquid est ambulationis, est a virtute motiua, defectus claudicationis reducitur in curuitatē tibię, sicut in causam, & non in virtutē motiuā.

CAP V T

B XVI.

NE iucunderis in filiis impijs, si multiplicentur. Sequitur.

Ab vno sensato inhabitabitur patria. qui secundum suam regulam scripturæ fide, & opere permanet in semita iustitiæ.

Impiis deseret. scilicet, qui cogitatione, locutione, opere se ipsos sequestrant a societate bonorum.

Multa talia vidit oculus meus, et fortiora. Quanto quis ardentius legem dei discit, tanto magis illustratur

Discipulis inobedientibus.
E iucunderis in filiis impijs, si multiplicentur,
nec oblecteris super ipsos, si non est timor dei in illis. Non credas vitæ illorum, & ne respereris in labores illorum. Melior est enim vnus timens deum, quam mille filij impij. Et vtile est mori sine filiis, quam relinquere impijs filijs. Ab vno sensato inhabitabitur patria, & a tribus impijs deseretur. Multa talia vidit oculus meus, & fortiora his audiuit auris mea. In synagoga peccantium exardebit ignis, & in gente incredibili exardescet ira. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti, & non pepercit peregrinationi illorum, sed percussit eos, & execratus est illos præ superbia verbi illorum. Non misertus est illis, gentem totam perdens, & extollentem se in suis peccatis. Et sicut sexcenta milia peditum, qui congregati sunt in duritia cordis sui, & si vnus fuisset ceruicatus, mirum si fuisset immunis.

lustrat lumine scientiæ. vnde: Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit. Qui autem diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei incipsum.

Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti. Antiqui gigantes desiderijs terrenis infecti, & sarcina peccatorum grauati, vel hæretici, qui confident in virtute sua, & in diuinijs Dialecticæ, & Rhetoricę gloriantur.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVI.

NE iucunderis in filiis impijs. In fine præcedentis capituli dixit autor, quod deus non concupiscit multitudinem filiorum malorum, ideo concluditur ex hoc corollarium, scilicet quod parentes boni, siue corporales siue spirituales, cum in hoc deo debeant conformati, non debent de multitudine talium filiorum letari. Et patet litera vsque ibi.

Non credas vitæ illorum. credendo, quod emendari debeant in senectute, nam hoc est valde raro. Prover. 21. Adolescens iuxta viam suam graditur, & cum senuerit, non recedet ab ea.

Et ne respereris in la. id est, quod debeant pro te laborare in senectute tua, ratione dicta. **Melior est enim vnus timens deum.** Hec est cõparatio abusiva, quia quanto plures sunt mali, tanto peius est, ideo sequitur: **Et vtile est mori sine filiis, quam relin.** id est vtilius. **Ab vno sensato inhabitato.** i. hereditas a patre derelicta. **Et a tribus impijs.** quia quāto plures sunt tales, tanto citius alienabitur per venditionem, vel fore facturā. **Multa talia vidit oculus meus.** quasi diceret: Mihi credendum est, nam in talibus, & maioribus sum expertus. **In synagoga peccantium exardebit ignis.** Hic consequenter ponitur secunda via ad probandum, quod deus non sit peccati causa, quæ procedit ex diuina iustitia, propter quod primo ponitur iustitię diuinę rigor, secundo circa hoc remouetur error, ibi: **Non dicas.** prima adhuc in duas. Nam primo declaratur rigor diuinę iustitię. Secundo subditur temperamentum

metum suę misericordię, ibi: **Misericordia enim.** Circa primum ponitur talis ratio: Nullus sapiens, & iustus punit id, quod facit, deus autem punit peccatores, & punit, ut patet ex decursu veteris ac noui testamenti, igitur cum sit sapiens, & iustus, non est causa peccati. Huius rationis supponit maiorem tanquam notam, & ponit minorem dicens: **In synagoga peccantium exardebit.** diuinę punitionis. Et inducit ad hoc exemplum de diluuiio, di. 10 **Non exorauerunt pro peccatis suis.** qui erant tempore Noe, ut habetur, Gen. 6. c.

Qui destructi sunt in diluuiio.

Confidentes suæ vir. quod non possent per diluuium sic puniri, propter quod non credebant Noe prædicanti.

Et non pepercit peregrinationi illorum. id est eorum vitę, quæ est quedam peregrinatio super terram.

Sed percussit eos. in diluuiio submergendo.

Gentem totam perdens. quia solus Noe remansit cum filiis suis, & vxoribus eorum. Genes. 7. Consequenter ponit aliud exemplum de filiis Israel in deserto, qui propter rebellionem suam mortui sunt in deserto, ut habetur, Num. 14. dicens.

Et sicut sexcenta milia pe. Exod. 12.

Qui congregati sunt. volentes in Aegyptum reuerti. Num. 14. Sed quia posset aliquis dicere, propter hoc puniti fuerunt, quia erant in tanta multitudine, ideo subditur.

Et si vnus fuisset ceruicatus. id est, si vnus solus fuisset deo rebellis.

Mirum si fuisset immunis. a pœna, nam, & Cain, qui fuerat solus peccator, fuit a deo punitus.

1 Misericordia enim.

Diuisio.

A *Misericordia enim,*

& ira cum illo. diuina censura æqualitatem seruat, nec vni, nec pluribus parcit, nullum peccatum dimittitur impunitum, aut homo enim, aut Deus punit. Qui intendit custodire mandata Dei in tempore huius peregrinationis, & peccata purgare cum gemitu, & lachrymis, consolationem habebit, vnde: Beati, qui lugent, quoniam, & cæte. Et alibi: Qui sequitur iustitiam, & misericordiam, inueniet vitam, & iustitiam, & gloriam.

B *Non dicas, a deo abscondar. Reprehendit eos, qui deum credunt non curare mortalia. vnde Eliphaz. Quid enim nouit Deus? Et quasi per caliginem iudicat. Nubes latibulum eius, nec nostra considerat. Hinc Paulus ait: Viuis est sermo Dei*

C *Misericordia enim, hic consequenter ponitur temperamentum diuinæ misericordiæ, cum dicitur: Misericordia enim, parcens. 2 Et ira. puniens. 3 Cum illo. scilicet in deo, in quo misericordia, & iustitia semper concomitantur. 4 Potens est exoratio. id est, deprecatio iustorum potens est apud deum, quia relaxat, vel saltem temperat penam comminatum, ideo subditur. 5 Et effundens iram. id est faciens inferre penam. 6 Secundum misericordiam. id est cum temperamento diuinæ misericordiæ. 7 Sic correctio. id est punitio cuiuscunque hominis, nam illius hominis ponitur hic pro indiuiduo vago. 8 Secundum opera sua iudicat. id est punit. 9 Non effugiet. punitionem dei. 10 In rapinam. id est homo crudelis exercens peccatum rapinæ. 11 Et non retardabit sufferentia misericordiam facientis. patientiam misericordis viri aduersa patientis, quin a deo remuneretur tempore opportuno. 12 Omnis misericordia. tam maior, quam minor. 13 Faciet locum unicuique se. quibus correspondet premium. 14 Et secundum intellectum peregrinationis ipsius. id est secundum intentionem, quam habet in præsentī vita, quæ dicitur peregrinatio hominis. 15 Non dicas: A deo abscondar. Hic circa diuinam iustitiam remouetur error, qui primo dissuadendo proponitur. Secundo, propositus destruitur, ibi: Ecce cælum. Tertio, ad contrariam veritatem discipulus inducitur, ibi: Audi me fili. Circa primum sciendum, quod aliqui errantes dixerunt diuinam prouidentiam ad hæc inferiora non extendi, nec per consequens eius iustitiam: ex quorum persona dicitur Iob. 22. b. Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. Alij vero dixerunt, quod licet eius prouidentia se extendat ad hæc inferiora, hoc tamen est in generali tantum, quia secundum eos non habet notitiam singularem, ne vilescat eius intellectus. Et secundum primum errorem, similiter, & secundum tolleretur punitio peccatorum, quæ respicit facta particularia. Dissuadendo igitur primum errorem dicitur: Non dicas: A deo abscondar. quia non habet mei notitiam. Et subditur ratio secundum errorem eorum. 16 Et ex summo. id est de cælo. 17 Quis mei memora. quasi dicat deus habet notitiam tantum de superioribus, dissuadendo secundum dicitur. 18 In populo magno non agnoscat. resumatur. Non dicas in populo magno. quasi dicat deus non habet notitiam singularem. 19 Quæ est enim anima mea in tam immensa creatura. quasi dicat:*

a Super timentes eum. b Super contemptores. c Apud eum multum vult deuota oratio. d Super impoenitentes.

a *Misericordia enī, & ira cum illo, potēs est exoratio, & effundens iram secundū misericordiā suam, sic correctio illius hominē secundum opēra sua iudicat. Non effugiet in rapinam*

a Reddet unicuique secundum opera sua. b Vindictam. c Quia patientia pauperum non peribit in finem, sed digno remunerabitur. vnde: Beati misericordes, quoniam, &c.

a Qui sentiat in benedictionibus, de benedictionibus metet vltimam. b Qui sentiat in benedictionibus, de benedictionibus metet vltimam.

b *Non dicas: A deo abscondar, & ex summo quis mei memora bitur? In populo magno nō agnoscat. Quæ est n anima mea*

a Cælestis militia angelicas virtutes intelligit, de quibus dicitur: Lauda e cum cæli calorū. b Inferius. c Creatura terrena. d Terrore. e Maiores principes. f Minores. g Consilia hominum. h Qui creauit.

a Terrore. b Maiores principes. c Minores. d Consilia hominum. e Qui creauit.

a Superbum. b Cui nihil occultum. c Profunditatem consilii. d Potentiam iudicii. e Quia incomprehensibilia sunt iudicia eius.

d *Nam plurimā opera illius sunt in absconditis, sed opera iustitiæ eius quis enūtiabit? aut quis sustinebit? Longe enim est testa-*

a Ut in fine quando omnes reddent rationem pro animabus suis. b Recedens a veritatis tramite. c Falsa pro veris componit dogmata.

e *mentum a quibusdam, & interrogatio hominū in cōsummatione est. Qui minorat corde, cogitat inania, & vir imprudēs*

*1 2 Dei, & efficax, & pe- 1)
3 4 nequior omni gla-
5 6 dio ancipiti, & per-
7 8 tingens usque ad di-
9 uisionem animæ ac spi-
10 ritus. Compagum
11 quoque ac medulla-
12 rum, & discretor
13 cogitationum, & in-
14 tentionum cordis.
15 c Ecce cælum, & cæ-
16 li calorū. Q. Si ma-
17 iora pro voluntate
18 sua dispensat, & com-
19 prehendit, minora
20 eum latere non pos-
21 sunt, ad cuius nu-
22 tum omnia pauent
23 & contremiscunt,
24 & non est, qui pos-
25 sit eius resistere vo-
26 luntati.
27 d Et opera iustitiæ.
28 Nemo enuntiare po-
29 test altitudinem ius-
30 titiæ eius, nec su-
31 finire iustitiæ distri-
32 ctionem.
33 e A quibusdam, &
34 interrogatio hominum
35 in cōsummatione est.
36 idololatriæ, hære-
37 ticis, vel falsis ca-
38 tholicis. vnde: Non
39 enim audientes legis
iustificantur, sed factores.*

a Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Misericordia enim.* Hic consequenter ponitur temperamentum diuinæ misericordiæ, cum dicitur: *Misericordia enim, parcens. 2 Et ira. puniens. 3 Cum illo.* scilicet in deo, in quo misericordia, & iustitia semper concomitantur. **4** *Potens est exoratio.* id est, deprecatio iustorum potens est apud deum, quia relaxat, vel saltem temperat penam comminatum, ideo subditur. **5** *Et effundens iram.* id est faciens inferre penam. **6** *Secundum misericordiam.* id est cum temperamento diuinæ misericordiæ. **7** *Sic correctio.* id est punitio cuiuscunque hominis, nam illius hominis ponitur hic pro indiuiduo vago. **8** *Secundum opera sua iudicat.* id est punit. **9** *Non effugiet.* punitionem dei. **10** *In rapinam.* id est homo crudelis exercens peccatum rapinæ. **11** *Et non retardabit sufferentia misericordiam facientis.* patientiam misericordis viri aduersa patientis, quin a deo remuneretur tempore opportuno. **12** *Omnis misericordia.* tam maior, quam minor. **13** *Faciet locum unicuique se.* quibus correspondet premium. **14** *Et secundum intellectum peregrinationis ipsius.* id est secundum intentionem, quam habet in præsentī vita, quæ dicitur peregrinatio hominis. **15** *Non dicas: A deo abscondar.* Hic circa diuinam iustitiam remouetur error, qui primo dissuadendo proponitur. Secundo, propositus destruitur, ibi: *Ecce cælum.* Tertio, ad contrariam veritatem discipulus inducitur, ibi: *Audi me fili.* Circa primum sciendum, quod aliqui errantes dixerunt diuinam prouidentiam ad hæc inferiora non extendi, nec per consequens eius iustitiam: ex quorum persona dicitur Iob. 22. b. Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. Alij vero dixerunt, quod licet eius prouidentia se extendat ad hæc inferiora, hoc tamen est in generali tantum, quia secundum eos non habet notitiam singularem, ne vilescat eius intellectus. Et secundum primum errorem, similiter, & secundum tolleretur punitio peccatorum, quæ respicit facta particularia. Dissuadendo igitur primum errorem dicitur: *Non dicas: A deo abscondar.* quia non habet mei notitiam. Et subditur ratio secundum errorem eorum. **16** *Et ex summo.* id est de cælo. **17** *Quis mei memora.* quasi dicat deus habet notitiam tantum de superioribus, dissuadendo secundum dicitur. **18** *In populo magno non agnoscat.* resumatur. Non dicas in populo magno. quasi dicat deus non habet notitiam singularem. **19** *Quæ est enim anima mea in tam immensa creatura.* quasi dicat:

nihil, propter quod videtur intellectus dei vilescere, si cognosceret eam in singulari.

20 *Ecce cælum.* Hic remouetur error prædictus per hoc, quod dei effectus attingit a summo cælo usque ad centrum terre, quantum ad omnia, quæ in eis sunt particulariter, ipse vero non agit a casu, sed sciens, & cognoscens, ergo, & cæ. Et hoc est, quod dicitur: *Ecce cælum.* aereum.

21 *Et cæli.* id est, cælum sydereum, crystallinum, & empyreum.

22 *Abyssus.* id est oceanus.

23 *Et vniuersa.* commouebuntur. Nā eius actio pertingit ad omnia. **24** *Et cum conspexerit.* sua ordinatione volens aliquid agere. **25** *Tremore concutien.* id est obedienter ad nutum, vnde frequenter visum est aliqua fieri in ipsis contra naturæ solitum cursum, ut in descensu ignis in Sodomorum punitione, Ge. 19. Et in eleuatione aquæ gradis quindecim cubitis super cacumina montium in diluuij inundatione, Gen. 7. **26** *Et in omnibus his insen.* scilicet negantis diuinā scientiam, & iustitiam extēdi ad peccatorum punitionem.

27 *Et omne cor.* iustum, & iniustum.

27 *Intelligitur ab illo.* perfecte. **28** *Et vias il.* scilicet dei.

29 *Quis intel.* quasi dicat nullus nisi valde imperfecte.

30 *Et procellam.* quia frequenter fit tempestas in locis ab omni habitatione hominū remotis, & sic non pōt videri ab eis.

31 *Nam plurima.* id est celata hominibus.

32 *Sed opera iust.* q. d. nulli, quia iudicia dei sunt abyssus multa.

33 *Aut quis susti.* quasi dicat pauci, quia iusti, qui possunt sustinere, sunt in numero minori, ideo subditur.

34 *Longe enim est testa.* vetus, & nouum. **35** *A quibusdam.* id est ab omnibus infidelibus, & a pluribus credentibus est longe quantum ad operationem, licet non quantum ad cognitionem.

36 *Et interrogatio.* id est reseruetur in finali iudicio, vbi de omni verbo otioso reddent homines rationem, ut dicitur Matth. 12. c. Et multo fortius de omni facto.

37 *Qui minoratur corde.* Ille corde minoratur, qui finem in bonis temporalibus constituit, quæ sunt homine minora.

38 *Cogitat in.* nam cogitationes sue deficiunt a debito fine, & sic sunt inanes, sicut medicina dicitur inanis, quæ deficit a sanitate introducenda.

39 *Vir imprudens.* id est in agibilibus deficiens, quorum agibilibus prudentia est, quæ est recta ratio rerum agibilium.

Tom. 3.

Tc 2

a Et dicam in equitate. Qui intēto corde desiderat notitiam veritatis habere, intellectu sobrium cum effectu virtutū cupit in lege dei percipere, & ad gratiā dei potest pertingere, ut sciat operum Dei rationē, quā ab initio ordinavit, & in statu rectitudinis permanere decrevit. Sed quia pars creaturæ diabolo consentiens cecidit, auctoris potentia surrexit. Quia

B enim mirabiliter p. verbum suum hominē condidit, p. ipsum mirabiliter reparavit: & de cætero sanctē, & iustē vivere docuit, ut t. quod origo non custodierat, reparatio conseruaret, hoc aliquo modo secundum historiā explicat, sed statum sanctæ ecclesiæ aperte manifestat.

b Distinxit partes illorum. Singularū gentium originem per diuersas partes mudi discreuit, ut quæque gens parētis sui vocabulo denominata,

a Quod scilicet impune possit peccare.

& errans cogitat stulta. Audi me fili, & discite disciplinam sensus, & in verbis meis attende in corde tuo, & dicam in equitate disciplinam, & scrutabor enarrare sapientiam, & in verbis meis attende in corde tuo, & dico in equitate spiritus

virtutes quas posuit deus in opera sua ab initio, & in veritate enuntio scientiam eius, in iudicio dei opera ipsius ab initio, & ab institutione hominum ipsorum distinxit partes illorum, & initia ipsorum in gentibus suis. t. Ornauit in æternum opera illorum, nec esurierunt, nec laborauerunt, & non

a t. Preparauit enim deus opera ecclesiæ suæ, & charitatis splendore illustrauit, ideo nullam virtutem patiuntur penuriam, sed bonis operibus semper instant.

destiterunt ab operibus suis. Vnusquisque proximum sibi non t. angustiauit vsque in t. æternum. Non sis incredibilis

verbo illius. Post hæc deus in terram respexit, & impleuit illam bonis suis. Anima autem omnis vitalis denūtiavit ante faciem ipsius, & ipsa iterum reuersio illorum.

a t. Humanæ naturæ, quam misericorditer voluit restaurare.

a t. Fide, & opere, & aliis virtutibus vnde. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem

d illam bonis suis. Anima autem omnis vitalis denūtiavit ante faciem ipsius, & ipsa iterum reuersio illorum.

a t. Quia sapientia dei continet omnia, & ad ipsam refertur omnis creatura a qua est condita.

proprias sedes possideret. Mystice autem diuina sapientia ecclesiā instituens, per totius orbis partes dilatavit, & in singulis gentibus collocavit, ut in diuersis locis diuersa nomina

a t. Fidei veritatem.

a t. Mirabiliter.

vindicaret lib. vnde

Ioannes in Apocalypsi. Angelo Smyrnenæ ecclesiæ scribe, & Pergami, & Thyatiræ, & ceteris.

c Non sis incredibilis

verbo illius. Dixit superius quomodo ab initio deus in scientia, & iudicio ordinauit opera sua, nunc

interposita sententia auditorem hortatur, ne incredibilis verbo illius a statu rectitudinis flectatur, &

ad narrationem reddat, ostendens quomodo clementia dei

genus humanum reparauit sic. Post hæc deus in terram respexit, & c.

d Denuntiavit cogitationis arcana. vnde

de Intellectu cogitationes meas de longe. Et

Dominus nouit cogitationes hominum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et errans in speculabilibus. **2** Cogitat stulta. a sapientia vera oberrans quantum ad diuinorum cognitionem. **3** Audi me. Hic consequenter discipulus inducitur ad contrariam veritatem, quæ ex hoc apparet maxime, quod deus est creator omnium, & sic omnia perfecte cognoscit vsque ad minima quæque agit præcognoscens. Sic ergo procedit, quia primo ponitur excitatio discipuli. Secundo, doctrina magistri, ibi: Et dico in equitate. Circa primū dicitur: Audi me fili, aure corporis, & aure mentis. **4** Et discite disciplinam. & non verba ad mulcendum aures composita. **5** Et dicam in equitate, absque personarum acceptione. **6** Disciplinam, circa mores. **7** Et scrutabor enarrare, quantum ad diuinorum cognitionem. **8** Et in verbis. Pluries repetit excitationem discipuli ad maiorem impressionem. **9** Et dico in equitate spiritus. Hic consequenter ponitur doctrina magistri, & primo de productione creaturarum in generali. Secundo de productione hominis in speciali, in principio sequentis cap. Circa primum dicitur: Et dico in equitate, id est absque depreffione aliqua veritatis. **10** Virtutes quas posuit deus, nam omnibus creaturis dedit virtutes p. quas assequuntur suos fines, ut igni leuitatem, terræ gravitatem, per quas feruntur naturaliter ad sua loca, & sic de alijs. **11** Et in iudicio dei. recto, licet nobis occulto. **12** Opera ipsius ab initio. Nā omnia disposuit in pondere, numero, & mensura, Sap. 11. d. **13** Et ab institutione, sicut patet Ge. 1. a. quia primo die diuisit lucem a tenebris. Secundo vero die, aquas quæ sunt super firmamentū scilicet cælum crystallinum, ab aquis, quæ sunt sub firmamento, scilicet a materia quatuor elementorum, per cælum syndereum intermedium. Tertio die distinxit elementa ab inuicem per congregationem aquarum in locum vnum, & sic apparuit arida, & aeris elementum, sicut fuit plenius ibi dictum. **14** Et initia ipsorum. supple distinxit, nam initiales possessiones partium terræ per tres filios Noe distinxit seminavit. Sic exponunt aliqui, sed quia postea subditur: Post hæc deus in terram respexit, & c. videtur mihi, quod istud sit intelligendum

telligendum de angelis, per quos administratur tota corporalis creatura, sicut dicit Aug. super Ge. & secundum philosophos, intelligentiæ mouent orbem. Est igitur sensus: Et initia ipsorum in gentibus, quia corpora superiora, & inferiora assignauit deus distinctis angelis per eos regenda. Nec obstat, quod dicitur: Gentibus suis. nā angeli dicuntur in scriptura filij dei Iob. 1. b. Quadam autem die cum venissent filij dei, ut assisterent coram domino, & c. Dicuntur autem eius milites Iob. 25. a. Nunquid est numerus militum eius? & Lu. 2. b. Facta est cum angelo multitudo celestis militiæ, & c. Milites autem, & filij alij sunt, proprii gētes eius. **15** Ornauit in æternum, nam cælos ornauit stellis, & luminaribus, aerem aibus, aquam piscibus, & terrā animalibus. Et dicuntur celi, & elementa, angelorum opera, non quia sint eorum factores, sed administratores, eo modo loquendi quo vinea dicitur opus vinitoris, & domus gubernanda, opus dispensatoris. Et ponitur hic æternum propriè quantum ad cælos, quorum ornamenta permanent, quantum autem ad generabilia, & corruptibilia, quæ cessabunt in fine mundi, accipitur pro tempore longo, sicut dicuntur montes æterni, Psal. 75. Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis. **16** Nec esurierunt, nam angeli non sunt cibo corporali indigentes. **17** Nec laborauerunt, quia sine fatigatione administrant corporalem creaturam, & etiam continue, ideo subditur. **18** Et non destitit, siue molestia, siue discordia conturbati. Et subditur. **19** Vnusquisque proximum sibi, vnde dicitur Iob. 25. a. Quis facit concordiam in sublimibus suis. **20** Post hæc deus, impleuit illam bonis suis multiplicando homines in ea, & ex ea fructus producendo ad sustentationem hominum, & animalium, ideo subditur. **21** Anima autem omnis, tam rationalis, quam sensibilis. **22** Denuntiavit ante faciem, id est factis ostendit, quod propter eam erant illa bona a deo producta, quia vta est ipsis. **23** Et ipsa iterum reuersio illorum. nā per animam rationalem ista reducuntur in deum ipsum de bonis suis laudando, & per animam sensitivā suo modo, quia est materia diuinæ laudis.

CAP. XVII.

a Deus creauit. Ut sic viuatur, sapiat, & memoriā habeat, & intellectu, & voluntate.

CAP. XVII. Postquam de anima dixit, de corpore addit. **a** Qui excellit inter creaturas. **a** Deus creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum. Et iterum conuertit illum

voluntatē. vnde. Diliges dominum Deū tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, id est, ex

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVII.

a Deus creauit. Hic agit de formatione hoīs specialiter. Et primo quantum ad perfectionē naturæ. scdo quantum ad perfectionē legis superadditæ, ibi: Addidit illis. Circa primū dicitur: **1** Deus

1 Deus creauit, i. formauit, nam creatio proprie dicta est de nihilo. **2** De terra hominem, quantum ad corpus, Genes. 1. c. **3** Et secundum imaginem suam, quantum ad animam intellectualem, per quam homo capax est ipsius dei per cognitionē, & amorē. **4** Et iterum con. i. imaginem, dādo ei cognitionē dei actua-

A ex toto intellectu, voluntate, & memoria. Sicut autem ex patre filius, ex utroque spiritus, ita ex intellectu voluntas, & ex utroque memoria, nec sine his tribus potest esse anima perfecta, nec unum quantum ad beatitudinem pertinet, sine alijs integrum constare. Et sicut deus pater, deus filius, deus spiritus sanctus, & tamen non tres

dij, sed unus deus, tres habens personas ita & anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tamen tres anime, sed una anima tres habens potestates, vel dignitates, in quibus imaginem Dei mirabiliter gerit, quibus quasi excellentioribus iubemur diligere conditorem, ut quantum intelligatur, & diligatur semper in memoria habeatur. Nec deo sufficit intellectus, nisi voluntas sit in amore eius. Nec ista duo nisi addatur memoria, qua semper in mente intelligentis, & diligentis maneat deus, quia sicut nullum momentum est, quo non utatur homo, vel fruatur dei bonitate, ita semper in memoria debet praesens esse. Ad similitudinem quoque dei factus est homo, ut sicut deus charitas est, bonus, iustus, mitis, misericors, ita homo charitatem habeat, & sit bonus, & iustus, &c.

Aug. de Genesi contra Manichaeos lib. 1. ca. 17.

B * Aug. Istam maxime quaestionem solent Manichaei loquaciter agitare, & insultare nobis, quod hominem credamus factum ad imaginem, & similitudinem dei. Attendant enim figuram corporis nostri, & infelicitate quaerunt, utrum habeat deus nares, & dentes, & barbam, & membra etiam interiora & cetera, quae in nobis sunt necessaria. In deo autem talia ridiculum est, imo impium credere, & ideo negat hominem factum esse ad imaginem, & similitudinem dei. Quibus respondemus membra quidem ista in scripturis plerumque nominari, cum deus insinuat in audientibus paruulis, & hoc non solum in veteris testamenti libris, sed etiam in Noui. Nam

& oculi dei commemorantur, & aures, & labia, & dentes, & pedes, & ad dexteram dei patris sedere euangelizatur filius. Et ipse dominus dicit, *Nolite per calum iurare, quia sedes dei est, neque per terram, quia scabellum pedum eius est.* Item ipse dicit, *quod in digito dei eiciebat daemona.* Sed omnes, qui spiritualiter intelligunt

Matt. 5.
Luc. 11.

a in ipsam, & secundum se vestiuit illum virtute. **Num**erum dierum, & tempus dedit illi, & dedit illi potestatem eorum, quae sunt super terram. Posuit timorem illius super omnem

c carnem, & dominatus est bestiis, & volatilibus. **†** Creauit ex ipso adiutorium simile sibi, consilium, & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & disciplina intellectus repleuit illos. Creauit, & illis scientiam spiritus, & sensu impleuit cor illorum, & mala, & bona ostendit illis. Posuit

a oculum ipsorum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrant operum eius. Addidit illis disciplinam, & legem vitae hereditauit illos. Testamentum aeternum constituit cum illis, & iustitiam, & iudicia sua ostendit illis. Et magnalia honoris eius vidit oculis eorum, & honorem vocis audierunt aures illorum, & dixit illis. Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis unicuique

scium maris, & volatilium caeli, & omnium pecorum, & ferarum, & omnis terrae, & omnium reptantium, quae repant super terram.

a Et secundum se vestiuit illum virtute. vnde: *Adiutor nouum hominem, qui secundum deum creatus est in iustitia, & veritatis sanctitate.*

Eph. 4. 6

b Et dedit illi potestatem. quia in hoc quoque factus est homo ad imaginem dei, quod irrationalibus ratione antecellit, & ea regit, & dominatur in eis, & omnium creatorem agnoscit. Sed quia honorem suum non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus.

Pal. 48. c.

c Creauit ex ipso. Sicut de latere Adae dormientis formata est Eva, sic de latere Christi in cruce morientis exiuit sanguis, & aqua, de quibus formatur ecclesia.

Gen. 1.
Ioan. 19.

d Et legem vitae naturalis, quam dedit omni homini, ut subiret suum creatori, & bonorum operum in se honorificetiam

F

custo-

NICOLAUS DE LYRA.

lem, nam imago perfectius attenditur secundum actum, quam secundum potentiam.

1 Et secundum. scilicet, id est, secundum decetiam humanae naturae. **2** Vestiuit illum. ad quam humana natura habet aptitudinem. Sicut enim deus formauit hominem perfectum quantum ad corpus, ut in quantitate debita, & huiusmodi, sic quantum ad animam scientijs, & virtutibus perficiendo illam vnde, & Adam statim imposuit nomina animalibus secundum naturae suae proprietatem, Gen. 2. d. quod non fecisset, nisi habuisset eorum cognitionem. **3** Numerum dierum, & tempus. quo viueret in paradiso terrestri, & inde transferretur ad gloriam suam sine morte, si stetit in statu innocentie. **4** Et dedit illi potestatem eorum, quae sunt super terram. Gen. 1. **5** Creauit ex ipso. de costa eius mulierem formando, quae mulier est in adiutorium viri in procreatione proles, & eius nutritione, & etiam in cohabitatione, nam aliqua opera statim apparent per viros fienda, & aliqua per mulieres.

6 Consilium. id est potentiam deliberandi. **7** Et lingua ad conceptum mentis significandum alteri. **8** Et oculos. id est potentiam videndi, & audiendi. Hos autem sensus praeter ceteris exprimit, quia maxime deferunt doctrinae, ut habetur. 1. Metaph. **9** Et cor. id est intellectum. **10** Dedit illis. ea quae sunt necessaria, & expedientia sibi. **11** Et disciplina in. s. virum, & mulierem, dando eis notitiam omnium, quae competunt eis scire per naturam. Et ad idem facit, quod subditur. **12** Creauit illis scientiam. s. intellectus, qui tamen proprie refertur ad notitiam principiorum, scientia vero ad notitiam conclusionum.

13 Sensu. quantum ad certitudinem vtriusque notitiae, vnde & clare cognoscens aliquid, dicitur illud bene sentire.

14 Et

14 Et mala, & bona. bona ad prosequendum, mala ad vitandum. **15** Posuit oculum ipsorum super corda. nam dedit intellectui virtutem super se reflectendi. **16** Ostendit illis. id est ad ostendendum illis. **17** Magnalia operum suorum. Per hoc enim, quod anima intellectiva est super se reflectiva, maxime proficit in scientia. **18** Ut nomen sanctificationis. id est nomen domini, in quo benedicuntur, & sanctificantur omnia. **19** Collaudent. Ex notitia namque operum dei debet homo assurgere in laudem conditoris, & alios ad hoc inducere, ideo subditur. **20** Ut magnalia enarrant operum eius. **21** Addidit illis disciplinam. Hic consequenter agitur de perfectione hominis, quantum ad additionem legis, dicens: *Addidit illis disciplinam.* id est legem diuinitus datam. **22** Et legem vitae. id est ad vitam ducentem, Mat. 19. c. *Si vis ad vitam ingredi, serua manda.* tamen hic ingressus retardabatur tempore legis Moisaicae, quousque per Christum amoueretur impedimentum naturae.

23 Hereditauit illos. scilicet filios Israel specialiter, & omnes generaliter, quia nulli denegabatur illa lex, quantum ad ea, quae pertinent ad salutem, & multi Gentiles receperunt illam. **24** Testamentum aeternum constituit illis. quantum ad praecipua moralia, quae manent in lege noua.

25 Et iustitiam. quantum ad praecipua iudicialia.

26 Et magnalia honoris. in ceremonijs, & cultu dei.

27 Et honoris vocis. scilicet diuinae.

28 Audierunt aures. in datione decem praepceptorum, Exod. 20.

29 Et dixit illis. Attendite ab omni iniquo. scilicet in praepceptis negatiuis, dicens: *Non habebis deos alienos.*

30 Et mandauit illis. ut viuatur iuste cum illo: & hoc in praepceptis

Tom. 3.

Tr 3 secunde

Custodiret. Vel, legē

A literā, quam ad correctionē morum, & reparationem naturalis legis scribi voluit, hoc enim naturalis lex, & literalis in sinuat, ut deum toto corde, tota anima, tota virtute diligamus, & mandata eius in dei, & proximi dilectione custodiamus.

a Coram illo. vnde.

Psalm. 1. b. Nonit dominus viam iustum, & iter impiorum peribit.

b Rectorem. angelos, quibus commisit deus custodiam singularū gentiū. vnde;

R Statuit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei. Vel, doctores quos ad prædicandum misit.

Deut. 32. a. c. secundum aliam litteram.

† Dei. Lapsorum ad conversionem exhortatio.

c Convertere. Offensa cōditione hominis, quomodo scilicet ad imaginem dei creatus sit, & ceteris prælati creaturis, hortatur, ut post lapsum peccati reuertatur ad factorem suum, relinquens errorem quo semetipsum decepit & deprecetur deum pro offensionibus suis, & tota mente refugiat ad diuinam misericordiam, spernens idololatriam, & diabolicā seruitutis fallaciam. Discat, & mandatorū dei regulā, ut in sorte sanctitatis

a de proximo suo. **Via** illorum coram ipso sunt semper, non

a Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vana sunt.

b sunt absconſe ab oculis ipsius. In vnamquāq; gentem præ-

b poluit rectorem, & pars dei Israel facta est manifesta: Et

a Doctrina, & operatio.

† Oculi domini super iustos, &c.

omnia opera illorum velut sol in conspectu dei, & oculi eius

a Verbum dei non est alligatum.

sine intermissione inspicientes in vijs eorū. Non sunt abscon-

a Qui resistunt verbo dei. **† Voluntates, & actiones.**

ſa testamenta per iniquitatem eorū, & omnes iniquitates

a Vultus autem domini super facientes mala. **b** Misericordiz opera mercedem habent consignatam in eis. vnde. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

eorum in conspectu dei. **† Eleemosyna** viri quasi sacculus

cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam cōseruabit, &

a Quia in iudicio ad retribuendum præparabit se deus.

postea resurget, & retribuet illis retributionem, unicuique in

a Ideo iudicabit secreta internarū voluntatis.

caput ipsorum, & cōuertet in inferiores partes terræ. **† Pœ-**

nitentibus autem dedit viam iustitiæ, & confirmauit defi-

† Labores.

† Præmia veracium.

c cientes sustinere, & destinauit illis sortem veritatis. Conuer-

tere ad dominum, & relinque peccata tua, precare ante fa-

ciem **† domini**, & minue offendicula. Reuere ad domi-

num, & auertere ab iniustitia tua, & nimis odito execratio-

nem, & cognosce iustitias, & iudicia dei, & sta in sorte pro-

a Aeternarū quietis, quæ alibi dicitur seculum æternum, vel seculum seculi, vel secula seculorum.

positionis, & orationis altissimi Dei. In partes vade seculi

sancti cum viuis, & dantibus confessionem Deo. Non de-

a Cito conuere ad dominum. Nemo est enim, qui semper viuat. **b** Nec opus, nec ratio, nec sapientia erunt apud infirmos.

d moreris in errore impiorum. Antē mortem confitere. **† A**

a In præſenti vita.

e mortuo, quasi nihil perit confessio Confiteberis viuens. vi-

uus, & sanus confiteberis, & laudabis deū, et gloriaberis in

mium recipiendi. vnde: *Currite dum lucem habetis, ne tenebra vos comprehendant.*

† a Quid

NICOLAUS DE LYRA.

secundæ tabulæ, quæ ordinant hominem ad proximum.

1 *Via illorum coram ipso sunt semper.* quia nihil latet eum.

2 *In vnamquāq; gentem.* i. angelum regentem. vnde super mus ordo inferioris hierarchiæ dicitur ordo principatū, i. angelorum, qui præſunt diuersis regnis, gentibus, & prouincijs. Potest etiam hoc intelligi de regibus, & principibus terrenis, quorum potestas est a deo. **3** *Et pars dei Israel.* nam regimen illius populi attribuebatur a principio ipsi deo modo speciali, propter quod cum petiisset regem, dixit dominus Sam. 1. Reg. 8. b. *Non te abiecerunt, sed me, ne regnē super eos.*

4 *Et omnia opera illorum.* scilicet Hebræorum. **5** *Velut sol in conspectu dei.* nam in illo populo vigeat cultus dei ceteris ad idololatriam declinantibus. **6** *Et oculi eius sunt.* nā populo Israel dedit prophetas, & alia beneficia multa, Pl. 147. b. *Non fecit taliter omni nationi.* &c. **7** *Non sunt ab.* licet enim in populo Israel fuerint plures reges idololatræ conantes legē destruere, tamen in bonis fuit lex, & latria reſeruata.

8 *Et omnes ini.* ad puniendum eas, quia decem tribus capti uauit per reges Assyriorum, & reliquas per regem Babylonis, ut patet 4. Reg. **9** *Eleemosyna.* Superius actum est de causa peccati, siue principio, hic cōsequenter agitur de eius remedio, quod potissime est eleemosyna, & pœnitentia, pp quod primo agitur de eleemosyna. secundo de pœnitentia, ibi: *Pœnitentibus.* Quod autem eleemosyna sit remedium cōtra peccatū, patet Da. 4. vbi Daniel dixit Nabuchodonosor: *Peccata tua eleemosynis redime.* Ideo dicitur: *Eleemosyna viri.* id est, pera. nam in pera ipsa viaticum homo reponit, ad quod in necessitate recurrit, sic eleemosyna in morte homini subuenit. Aug. Sola misericordia comes est defunctorum.

10 *Et gratiam ho.* id est homini a deo datum.

11 *Quasi pu.* in præſenti, nam recipientes eleemosynam orant pro dantibus, ut in gratia conseruentur.

12 *Et postea re.* nam in resurrectione generali dicet saluator: *Venite benedicti patris mei, percipite vobis paratum regnum a constitutione mundi.* *Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.*

Matt. 25. e.

13 *Et conuer.* nam eleemosyna valet existentibus in purgatorio, quod a sanctis etiam doctoribus est idem cum inferno, qui est sub terra. Dicit enim Greg. quod sicut in eodē igne aurum rutilat, & palea fumat, sic idem est ignis, qui cruciat reprobos, & purgat electos.

14 *Pœnitent. au.* Hic consequenter agitur de pœnitentia, q̄ est summum remedium cōtra peccatum. Et quia datur ex dei misericordia, propter hoc ex consequenti agitur de ipsa ibi: *Quam magna misericordia.* Circa primum sciendum, quod eleemosyna ad pœnitentiam disponit, ideo quasi continuādo præcedentibus dicitur. *Pœnitentibus au. dedit. eleemosynā.*

15 *Viam iusti.* ad eam disponendo. **16** *Et confir.* id est debiles ad sustinendum laborem pœnitentiæ.

17 *Et destinauit.* quæ consistit in clara dei visione. Et quia vere pœnitentibus conferuntur ista, subditur exhortando ad pœnitentiam: *Conuertere ad dominum.* & patet.

18 *Et minue offendicula.* Non solum cauendo a peccatis, sed etiam ab occasionibus peccatorum.

19 *Et nimis.* id est valde.

20 *Odito execrationem.* id est culpam execrabilem.

21 *Et cognosce.* non solum speculatiuē, sed etiam practicē.

22 *Iustitias, & iu.* contenta in scriptura veteris ac noui testamenti.

23 *Et sta in sorte.* id est proposito bono.

24 *Et oratione altissimi.* ut teneat in firmitate propositi.

25 *In partes.* i. cum viris iustis, qui dicuntur seculum sanctū.

26 *Cum viuis.* vita gratiæ.

27 *Et dantibus confessionem deo.* ipsum deuote laudando.

28 *Non demoreris in errore.* id est cum eis, ne ab eis inficiaris.

29 *Ante mortem confi.* Et subditur causa.

30 *A mortuo quasi nihil perit.* scilicet.

31 *Confessio.* quia inutilis est sibi, sicut dicitur Sap. 5. b. in persona existentium in inferno: *Quid nobis profuit superbia, & adiutorum iactantia, quid contulit nobis?* ideo subditur.

32 *Confi. vi.* Tunc enim melius potest homo conscientia suam purgare, quia non impeditur infirmitatis grauitate.

† Quam

A miserationibus illius. Quam magna misericordia ¹ ^a *Qui soli nouerunt dulcedinem misericordiae dei. unde: Bonus est dominus sperantibus in eum.* ² ^b *Propitiatio illius conuer-*
cordia ³ ^a *Unde: Duidens singulis prout vult.* ⁴ ^b *Sensus humani cordis ad malitiam pronus est ab adolescentia.*
tentibus ad se. Nec enim omnia possunt esse ⁵ ^a *Quid lucidius sole.* ⁶ ^b *Quid lucidius sole.*
⁷ ^a *Omnes homines.* ⁸ ^b *Vanitatem.* in ⁹ ^a *Omnes homines.* ¹⁰ ^b *Vanitatem.* hominibus, quoniam non est immorta-
lis filius hominis, & in ¹¹ ^a *Omnes homines.* ¹² ^b *Vanitatem.* vanitate malitiae pla-
uerunt. Quid lucidius sole? ¹³ ^a *Omnes homines.* ¹⁴ ^b *Vanitatem.* Quid lucidius sole?
Osculetur manducatum chinam & hic deficiet. Aut quid ne

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quam magna. Hic consequenter agitur de misericordia dei magnitudine. Et primo specialiter erga poenitentes. secundò generaliter erga omnes, sequenti ca. Circa primum ostenditur primo propositum. n. secundo declaratur quoddam dictum, ibi: *Quid lucidius.* Circa primum dicitur: *Quam magna mi.* idest, valde magna est. **2** Et propitiatio illius conuer. idest vere poenitentibus, nam de filiis diaboli sunt filij dei, & coheredes regni, eo quod condonantur eis simul omnia peccata, & cum hoc aliquando tota poena debita, sicut tenetur de Maria Magdalena, & semper virtuti sacramenti poenitentiae remittitur aliqua pars poenae, ideo subditur. **3** *Nec enim omnia possunt esse in ho.* idest non semper potest homo de omnibus peccatis suis satisfacere. **4** *Quoniam non est immor.* propter quod ex carne corruptibili fragilis est, & prius ad peccata. **5** *Et in vanitate.* vitae pñtis. **6** *Malitia.*

CAP. XVIII.

A *Qui uiuit in aeternum.* Rerum substantia simul creata est, sed non sicut per species formata est, & simul existit per substantiam materiam, non simul apparuit per specie formae. Cumque factum coelum terraque describitur, simul spūalia

Matthae. 11. d.

Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare.

Aug. de gene. si ad literam lib. 5. cap. 23.

Incipit.

8 Augustin. Sicut in ipso grano inuisibiliter erant omnia simul, quae per tempora in arborem surgeret, ita & ipse mundus cogitandus est,

cum deus simul omnia creauit, habuisse simul omnia, q̄ in illo, & cū illo facta sunt, quādo factus est dies, non solum caelum cum sole, & luna, & sideribus, quorum species manent motu rotabili, & terra, & abyssus, quae velut inconstantes motus

quius, quam quod excogitauit caro, & sanguis? ex hoc arguetur. Virtutem altitudinis caeli ipse conspiciet, & omnes homines terra, & cinis.

chinam transito- riam esse, nec lux corporalis perpetuo eadē manet. Quanto minus vana cogitatio humanae fragilitatis.

CAP.

6 *Malitia.* idest peccata. **7** *Et lacrimant.* scilicet homini, propter quod indiget magna misericordia dei. **8** *Quid lucidius sole.* Hic consequenter declarat fragilitatem hominis, & hoc per mutabilitatem magis stabilium, dicens: *Quid lucid.* Q. diceret: Nihil inter visibilia. **9** *Et hic deficiet.* non secundum substantiam, sed secundum apparentiam, quando patitur eclipsim. **10** *Aut quid nequius, quam quod excogitauit.* idest homo. Est. n. homo peccator pessimum animalium, ut dicit Phil. 1. Poit. **11** *Et hoc arguetur.* a deo & acriter punietur. **12** *Virtutem altitudinis caeli.* idest virtutem angelorum in celo empirico existentium. **13** *Ipse.* scilicet deus. **14** *Conspiciet.* tanquam nullam respectu suae virtutis, & multo fragilior est homo, ideo subditur. *Et omnis homo terra, & cinis, &c.*

CAP. XVIII.

V *Qui uiuit in aeternum, creauit omnia simul.* Deus solus iustificabit, & manet inuictus rex in aeternum. Quis sufficiet enarrare opera illius? Quis enī inuestigabit magnalia ei? Virtutē autem magnitudinis eius, quis enuntiabit? Aut quis adijciēt enarrare misericordiam eius? Nō est minuere, neq; adijcere, nec est inuenire magnalia dei. Cum cōsummāuerit homo, tunc incipiet, & cū quieuerit, operabitur. Quid est homo, uel omnia simul, nisi cum eis sermo tardius incedat, ad id quo eos ducit, peruenire non possunt.

1 *Unde.* Nō iustificabit in cōspectu tuo omnis homo uiuens. Et alibi. Nunquid iustificabitur homo comparatur deo? **2** *Omnia vincit, omnia superat.* Et alibi. Nemo bonus, nisi solus deus.

3 *Net inuictus rex in aeternum.* Quis sufficiet enarrare opera illius? Quis enī inuestigabit magnalia ei? Virtutē autem magnitudinis eius, quis enuntiabit? Aut quis adijciēt enarrare misericordiam eius? Nō est minuere, neq; adijcere, nec est inuenire magnalia dei. Cum cōsummāuerit homo, tunc incipiet, & cū quieuerit, operabitur. Quid est homo,

4 *Quis enim inue.* Et quoniam omnia ista sunt ad bonum humanae naturae, sequitur. **5** *Et quis.* erga humanam naturam, quali diceret, nullus nisi ipse. **6** *Non est minuere, nec adijcere.* nam eius operibus nihil est superfluum, nec diminutum. **7** *Nec est in.* nam ad eorum cognitionē non ascenditur, nisi per creaturas, quae in infinitum deficiunt a perfectione creatoris, ideo subditur. **8** *Cum consum.* ho. inuestigationē de deo. **9** *Tunc in.* idest, percipiet, quod est in principio. **10** *Et cum quie.* idest cum erit in senectute, quae tempus est quiescendi, ad bonum opus magis animabitur. unde beatus Ieronymus iam senex dicebat suis fratribus: Fratres incipiamus seruire domino, nam usque nunc parum profecimus, & haec est monitio saluatoris. Luc. 17. c. *Cum omnia feceritis, quae praecepta sunt uobis, dicite, serui inuites sumus.*

11 *Quid est ho.* Hic consequenter ostenditur magnitudo misericordiae diuinae ex parte hominis, qui secundum se nihil est in cōspectu dei, nec habet a se aliquid boni, propter quod quicquid a deo sibi fit, debet magnum reputari, ideo dicitur: *Quid est homo,* quasi dicat nihil.

Tom. 3.

Tr. 4

A plagas scriptas in libro isto, &c.

a Centum anni. Paucitatem dierum nostrorum comparat guttæ maris, & calculo arenæ, quia ad comparationem æternæ felicitatis nimia est breuitas, & miseria maxima. vnde: *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis.*

b Misericordia hominis. Pauci sunt, qui misereantur proximo, cum misericordia dei redundet per vniuersum mundum, qui solem suum facit oriri super bonos, & malos.

c Excipiens do. Horatur eos, qui doctrinam euangelij accipiunt, ut misericordiam proximis impendant, & festinent diem iudicii misericordiarum operibus preuenire. vnde: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

d Verbi ma. Lingua eucharis gratiosum hominem facit. vnde: *Qui moderatur sermones suos, doctus, & prudens est.*

e Nonne ardo. re. ros. Segetes defendit ros ab ardore solis, & verbum bonum largientem a nequitia irascetis. vnde: *Sermo durus suscitatur rixas, lenis mitigat suscitatas.*

f Nonne ecce verbum. ** Gregorius. Sunt non-*

a Omnia mutabilia esse ostendit.

& quæ est gratia illius? & quid est bonum, aut quid nequam

¶ Alias mementum.

a illius? Numerus dierum hominum, ut multum centum anni,

¶ Alias aqua.

quasi guttæ aquæ maris deputati sunt. Et sicut calculus are-

¶ Fragilitatem. scilicet humanam

næ, sic exigui anni in die æui. Propter hoc patiens est deus

¶ Vultus domini super facientes mala.

in illis, & effundet super eos misericordiam suam. Vidit præ-

sumptionem cordis eorum, quoniam mala est, & cognouit

subuersionem illorum, quoniam nequam est. ideo adimple-

uit propitiationem suam in illis, & ostendit illis viam æqui-

tatis. Misericordia hominis circa proximum suum, misericor-

dia autem Dei super omnem carnem. Qui misericordiam

¶ Bonus. b Secretum.

habet & docet, & erudit quasi pastor gregem suum, & mise-

reatur excipiens doctrinam miserationis, & qui & festinant

¶ Si quid boni feceris.

in iudiciis eius. Fili in bonis non des querelam, & in omni

dato ne des tristitiam verbi mali. Nonne ardorem refrige-

rabit ros? Sic & verbum melius, quam datum. Nonne ecce

verbum super datum bonum? Sed & utrunque cum homine

¶ Idem vultus prebet utrunque.

iustificato. Stultus acriter improperebit, & datus indiscipli-

¶ Accipientis.

nati tabescere facit oculos. Ante iudicium para iustitiâ tibi,

& antequam loquaris, discere. Ante languorē adhibe medi-

¶ Reddens deo rationem. b ¶ Quomodo respondeas. c ¶ Iudicii quando non licebit operari.

¶ Penitentiam iustitiæ.

¶ Antequam loquaris, discere. Ante languorē adhibe medi-

corrigas.

¶ Ante

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et quæ est. q.d. a se non habet aliquid bonum gratiæ, vel naturæ. **2** Aut quid nequam. q.d. quicquid nequitie est in eo, totum est ab ipso, Osee. 13. c. *Perdidero te ex te Israel, tantum modo ex me auxilium tuum.* **3** Numerus dierum ho. q.d. Si viveret centum annis, hoc nihil est respectu æternitatis, pro qua hic accipitur æuum cum dicitur. **4** In die æui. idest in duratione æternitatis, & hoc etiam verum est, si accipiat æuum proprie, quod est mensura esse incorruptibilem, & ideo si tota vita sua esset in bonis operibus occupata, tamen nihil esset, nisi ex dei gratia. ideo subditur. **5** Propter hoc. expectando eorum emendationem. **6** Et effundit. dando largiter gratiam suam, hoc enim importat effusionis verbum. **7** Vidit præ. in turris Babel edificatione. **8** Et cognouit. nam omnes fere declinaverunt ad idololatriam. **9** Ideo adim. eos ad idololatriam retrahendo. **10** Et ostendit eis viam. videlicet directionem legis, quam dedit, lege naturali iam obscurata per peccandi consuetudinem, quæ quidem lex inducit ad cultum, & amorem vniuersi veri dei, & conseruandam equitatem cum proximo. Licet autem illa lex fuerit data populo Israel specialiter, tamen data fuit omnibus in quantum admitterebatur ad eam in his, quæ sunt necessaria ad salutem. **11** Misericordia ho. Hic consequenter agit de magnitudine misericordie dei comparatiue, cum dicitur: *Misericordia hominis circa pro. q.d. parua est, quia se extendit ad hominem tantum.* **12** Mifer. autem dei super. Psal. 135. *Qui dat escam omni carni.* propter quod incomparabiliter maior est dei misericordia, & quam misereri magis tenentur illi, qui sunt in statu regendi, subditur. **13** Qui mifer. pa. idest misericordie statum. **14** Docet, & erudit. idest habens docendi officium. **15** Misereatur. in effectu. **16** Excipiens do. idest configmans doctrinam suam per exercitium operis, nam in moribus magis mouent facta, quam verba. **17** Et qui se. in iudi. scilicet misericordie desiderans audire illam sententiam in finali iudicio. Venite benedicti patris mei. Sequitur: *Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. Matt. 25. c.* **18** Fili in bonis. Postquam actum est de magnitudine misericordie, hic consequenter agitur de illis, per quæ impetratur, & conseruat. Et

nonnulli, qui mox, ut ab egenis fratribus fuerint necessaria postulati, post dona largituri, in eos prius contumeliosa verba iaculantur. Qui etsi rebus ministerium pietatis perficiunt, verbis tamen gratiam humilitatis perdunt, ita ut plerumque videatur, quia illata iam iniuriæ satisfactionem solunt, cum

post contumelias dona largiunt. Nec magni est operis, quod postulata tribuit, quia ipso donationis munere vix eundem excessum sermonis regunt. Quibus bene per Ecclesiasticum verbum dicitur: *Omni dato non des tristitiam verbi mali, & rursum, Adde verbum super datum bonum, & utraque cum homine iustificato: videlicet ut datum exhiberi debeat per pietatem, & bonum verbum tribui per humilitatem.* *g Stultus acriter improperebit, & datus indisciplinatus tabescere facit oculos.* In ore stulti iurgia, contumeliæ, ideo datum eius ingratum. Mystice. Hæretici quicquid proferunt sub specie virtutis, polluunt verbo mendacii. *h Para iustitiâ tibi, & antequam loquaris.* ut videas, quid in te deo placeat, vel displiceat, & delicta corrigas.

Et diuiditur in duas partes, quia primo fit propositum, secundo tollitur impedimentum. *Post concupiscentias tuas.* Circa primum ponuntur quatuor impetratiua, & conseruatiua misericordie diuine. Primum est proximi vera compassio, cum dicitur: *Fili in bonis ne des.* plangendo, quod dedisti ad releuandum proximi miseriam.

19 Et in omni. increpando, vel pugnando pauperem, cui das eleemosynam, sicut faciunt multi per hoc perdentes saltem in parte bonum meriti.

20 Nonne ar. re. ros. q.d. Sicut manifeste apparet in estate.

21 Sic & verbum melius, quod datum. Dupliciter enim aliquis petit eleemosynam. Vno modo magis ex cupiditate, quam ne-

cessitate, & tunc non expedit dare, quod petit, sed magis rationabiliter ipsum instruere, quod cessare debeat a tali petitione, & sic dicit Aug. de sermone domini in monte. Aliquod aliquid melius dabis cum iniuste petentem correxeris, & secundum hoc dicitur: *Nonne ardorem refrigerabit ros.* q.d. sicut ros refrigerat ardorem temporis, sic verbum bonum refrigerat concupiscentiam inordinatam petentis. Alio modo ex necessitate quam tamen petens fert moleste, & sic datum est, quod petit ad releuandum indigentiam corporis. Et capitur hoc verbum consolationis pro consolatione mentis, & quantum ad hoc subditur. **22** Nonne verbum. consolatiuum.

23 Super da. q.d. Sic quia melior est eleemosyna spiritualis, quam corporalis, quanto spiritualia temporalibus preferunt.

24 Sed utrun. quia cum dono dat etiam verbum dulce.

25 Stultus acriter. pauperi donum suum.

26 Et datus. recipientis, qui verecundatur ex opprobriis sibi illatis.

27 Ante iud. Hic ponitur secundum, quod est innocentie conseruatio, cum dicitur: *Ante iud.* idest antequam iudices alium de defectu aliquo, videas quod sis immunis ab illo, alias te condemnare, Roma. 2. a. *In quo enim iudicas alium, te ipsum condemnas.* eadem enim agis, quæ iudicas.

28 Et an. lo. alios docendo.

29 Disce. a magistro.

30 Ante lan. Sicut enim infirmitas corporalis redditur incurabilis per diuturnitatem, sic spiritualis per consuetudinem, quæ quidem est altera natura.

a Ante iud. Hæc monent ut semper parati simus, nec stulta
A securitate nobis bladiamur, sed in Dei seruitute laboremus
vsque ad finem vitæ.

b Ante ora. Cum stabis ad orandum, dimitte si quid habeas
aduersus aliquem.

Psal. 10. b.

c Memen. Vnde: Iustus dominus, & iustitias dilexit: æquitatem vidit vultus eius.

d Paupertas. Futuræ post hanc vitam, ut facias amicos qui recipiant te in æterna tabernacula.

e Hæc omnia. Ver, æstas, autum, hyems, dies & nox, nunquam omnia requiescunt, & tamen omnia æternitati comparata cito transeunt: & omnia coram oculis domini certo fine clauduntur.

Psal. 111. d.

B Ipse autem semper idem est, & anni eius non deficient.

f Homo, &c. Beatus est homo, qui semper est pauidus ut à peccatis suis caueat, & præcepta domini impleat. Quia initium sapientia timor domini. Intellectus boni omnibus facit.

Prouer. 18. e.

Psal. 110. b.

† stillauerunt.

† voluntate.

g Inuenienti. Id est, cum inuenierit, & agnitionem eius perceperit, ipsa dabit confessionem rectæ prædicationis, & studium bonæ operationis.

h Sensati. Quasi astuti agnoscunt sapien-

C tiam, & sensati in verbis opere demonstrant prudentiam.

* Augu-

* Augustinus. Nunquid consequens est ut si hæt aliquis cordis desideria mala, iam et consentiat eis ad committenda eadē mala? Ac per hoc aliud est habere mala desideria cordis, aliud tradi eis, utique; ut consentiendo eis possideat ab eis, quod sit cum diuino iudicio tradit eis. Alioquin frustra dictum est. Post concupiscentias tuas non eas, si iam quicquid reus est, quod tumultuantes & ad mala trahere nitentes sentit eas, nec eas sentitur si non eis traditur, exercens aduersus eas gloriosa certamina si uiuit in gratia. Quid tibi enim videtur, quod scriptum est, si præstes animæ tuæ concupiscentias eius (quod quid est aliud quam desideria eius mala) faciet te gaudium inimicis & inuidis tuis? Nunquid iam iste reus est, habendo tales animæ concupiscentias, quas ei præstare non debet, ne in gaudium veniat diabolo & angelis eius, qui sunt inimici ac inuidi nostri? Cum ergo dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus a Deo, cedit eis atque consentit, vincitur, capitur, traditur, possidetur. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus additus est. Et fit ei peccatum consequens,

Aug. contra Iulianum Pe- lagium lib. 5. cap. 3.

a Si nosmetipsos diiudicemus, non vique diiudicemur.

a cinam, & ante iudicium interroga teipsum: & in conspectu Dei inuenies propitiationem. Ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis ostende tibi conuersationem tuam.

a Curis seculi.

b Sine intermissione orate.

a Non impediaris orare semper, & non tibi veteris vsque ad mortem iustificari: quoniam merces Dei manet in æternum.

a Quia in multis offendimus omnes.

b Vita æterna.

b Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi

a Vindictæ peccatorum.

b Iudicij scilicet.

c homo qui tentat deum. Memento iræ in die tibi consummationis, & tempus retributionis in tibi conuersatione facies.

a Quoniam retribuetur unicuique secundum opera sua.

a Temporalis.

b Idem.

d Memento paupertatis in tempore abundantia, & necessitatem paupertatis in die diuitiarum. A mane vsque ad vesperam immutabitur tempus: & hæc omnia citata in oculis Dei.

a Ab initio scilicet creationis. Natiuitatis. Senectutis.

b Seculi.

a Quia homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs.

e Homo sapiens in omnibus metuet, & in diebus delictorum

a Quia omnis piger in egestate.

b Diligens in lege domini.

c Christum.

g attredet ab inertiā. Omnis astutus agnoscit sapientiam, & in-

a Eloquentes, id est, prædicatores.

h uenienti eam dabit confessionem. Sensati in verbis & ipsi sa-

Vt exemplis alios inuuant.

p pienter egerunt, & intellexerunt veritatem & iustitiam, &

a Carnales.

† implorauerunt proueria & iudicia. Post concupiscentias

a Carnali.

b Animalitati.

t tuas non eas, & a tibi voluptate tua auertere. Si præstes animæ tuæ

Dæmonibus.

c concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Ne ob-

† teris in turbis, nec in modicis. Assidua enim est commissio il-

† lorum in turbis, nec in modicis. Assidua enim est commissio il-

† lorum in turbis, nec in modicis. Assidua enim est commissio il-

præcedentis poena peccati.

F Ne

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ante iudicium. id est horam mortis, quia talis quisque in iudicio presentabitur, qualis in morte reperietur.

2 Interroga teipsum. per diligentem conscientie discussionem.

3 Humilia te. coram sacerdote.

4 Et in tempore. spiritualis.

5 Ostende con. per nudam & apertam confessionem.

6 Non im. Hic ponitur tertium quod est deuota oratio, cum dicitur. Non im. temporalibus curis.

7 Orare sem. id est, temporibus ad hoc institutis.

8 Et non vete. id est, prohibearis.

9 Iustificari. semper. Apoc. ult. cap. Et qui iustus est, iustificet & adhuc, &c. procedendo de virtute in virtutem.

10 Ante orationem præ. ani. tuam. videndo quod nihil omittas in periculis præcauendis, pro quibus vis orare: de his quæ saltem fieri possunt per humanam prouidentiam.

11 Et noli esse quasi, &c. Deum enim tentare est periculo se committere, quod agere potest prouisionem omittendo, expectans liberari à Deo.

12 Memento. Hic consequenter ponitur quattuor diuine misericordie impetratum, quod est extremi iudicij trepidatio, cum dicitur: Memento iræ. id est, vindictæ Dei.

13 In die consummationis, &c. mundi quæ erit tempore iudicij.

14 Et tempus retributionis, æternæ.

15 In conuer. Consideratio enim finalis iudicij inducit ad bene conseruandum pro retributione premij quæ tunc fiet. Et quia ad hoc multum facit opus misericordiarum, ut prædictum est, subditur.

16 Memento pau. releuandæ in alijs.

17 In tempore abun. tuæ qua potes eam releuare.

18 Et necessitatem paupertatis in die diuitia. quasi dicat, magis indigentibus debes prius succurrere,

19 A ma-

19 A mane. id est, aliquando inter mane, & vespere mutatur de diuitijs in paupertatem.

20 Et hæc. id est, cito transeuntia, quasi dicat, dum habes eleemosynam facere non tardes.

21 Homo sa. &c. iudicia diuina.

22 Et in die, &c. id est, huius vite tempore, quod est delictis plenum.

23 Attendet. id est, a pigritia bene faciendi. Et quia timor Dei est initium sapientie, subditur.

24 Omnis astu. id est, ex timore Dei ad cauendum mala intentus.

25 Agnoscit sa. id est, acquirit & diligit eam.

26 Et inuenienti, &c. confessionem. scilicet laudis.

27 Sensati in verbis. id est, percipientes sensum verborum.

28 Et ipsi sa. extendendo ad opus suam notitiam.

29 Et intel. de præmiatione boni.

30 Et iusti. de punitione mali.

31 Et implorauerunt. id est, implorando cognouerunt.

32 Proueria, &c. id est, intelligentiam occultorum.

33 Post concupiscentias. Hic consequenter remouetur impedimentum impetrationis misericordie diuine, cum dicitur.

Post concupiscentias, &c. Secutus enim concupiscentie auertitur à regula legis diuine: & per consequens non potest à Deo misericordiam impetrare, ideo sequitur.

34 Faciet te in gaudium inimicis tuis. spiritualibus, qui sunt spiritus maligni.

35 Ne oblecteris in tur. id est, in multitudine familie.

36 Nec in modicis. id est, in minori familia. Et subditur causa.

37 Assidua enim est commissio illorum. i. frequenter peccant, & sic turbant dominum si bonus fuerit, & impediunt à bono, & si non turbatur, fouet eos in malo, & sic auertitur à Deo. Secundum quod impedit diuinam impetrationem misericordie, est duritia erga proximum quam remouet, dicens.

Ne

A Ne fue. me. Prono-
cat nos ad opera mi-
sericordie. Si enim
pigri fuerimus, nō modo deerunt nobis solatia temporalia,

lorum, ne fueris mediocris in contentione ex fœnore: & non
est tibi nihil in seculo: eris enim inuidus animæ tuæ.

na remunerabitur mercede eterna.

imo. animæ nostræ D
bona futura: quando
temporalis elemosy

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ne fue. medio. id est, negligens & remissus, sed magis dili-
gens, & viuendus. **2** In contentione ex fœnore. id est, ut conten-
das superare alios in datione elemosynæ, quam dans domi-
no fœneratur. Prouerb. 19. Fœneratur domino qui miseretur pau-
peris, &c. **3** Et non est tibi ni. sed aliquid, quia duæ negationes
æquipollent vni affirmationi. **4** In seculo. Alia litera: In
sacculo. & in idem redit. Et est sensus: Ex quo habes bona
huius seculi, vel bona reposita in sacculo, unde potes conue-
nienter viuere, nō debes esse negligens in elemosynarum
datione. **5** Eris enim inuidus animæ tuæ. subtrahendo sibi bo-
num misericordie, si negligens fueris in elemosynæ datio-
ne, sic exponitur communiter passus iste. Sed quoniam hæc
exposi-

expositio accipit contentionem extraneæ, & fœnus non li-
teraliter, sed mystice, videtur mihi aliter dicendum. Et sic:
Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore. id est, non solū mul-
tum, sed nec etiam parum contendas dure repetendo debi-
tum, quod commodasti proximo indigenti, Exod. 22. d. Si
pecuniam mutuo dederis populo meo pauperi, non urgebis eum quasi
exactor, &c. Quod autem accommodatio fœnus dicatur in
scriptura patet Deuter. 28. b. Fœnerabis gentibus multis, & ipse
a nullo fœnus accipies: & in multis alijs locis. Et non est tibi nihil,
&c. id est, dum habes unde possis aliunde viuere, non debes
dure debitum repetere. Eris enim inuidus animæ tuæ, sub-
trahendo sibi bonum misericordie, si debitum repetas ni-
mis dure contra præceptum allegatum Exod. 22.

CAP. XIX.

Supra 18. d. **O** Perarius. Ad superiora respicit ubi ait: Non oblecteris
in turbis, quibus scilicet corripitur vitium leue esse pu-
tatur, cum sit detrimentum bonarum rerum, & multiplica-
tio scelerum.

b Modica. Verbum
otiosum, risum, co-
mestationes, potatio-
nes, & huiusmodi.

Gregor. libr.
10. Moral.
cap. 9.

*** Gregorius.** Si va-
nitatis culpa nequa-
quam caute compe-
scitur, ab iniquitate
proximus mens incau-
ta deuoratur, Salomo
ne attestante, qui ait.

Qui modica spernit pau-
latim decedit. Si enim
curare parua negligi-
mus insensibiliter se-
ducti, audenter etiam
maiora perpetramus,
&c. Deus itaque ho-
minum vanitatē no-
uit, iniquitatem con-
siderat: quia nec mi-
nora delicta inulta de-
serit, & ad maiora fe-
rienda se intentius
accingit. Quia igitur
à leuioribus malis in-
cipitur & ad graviora
peruenitur, vanitas
mentem obnubilat, iniquitas cæcat. Quæ nimirum mens
amisso mox lumine, tanto se altius per tumorem erigit, quan-
to & iniquitatis capta laqueis à veritate longius recedit.

C scribit, & ad maiora fe-
rienda se intentius
accingit. Quia igitur
à leuioribus malis in-
cipitur & ad graviora
peruenitur, vanitas
mentem obnubilat, iniquitas cæcat. Quæ nimirum mens
amisso mox lumine, tanto se altius per tumorem erigit, quan-
to & iniquitatis capta laqueis à veritate longius recedit.

* Chro-

CAP. XIX.

Perarius ebriosus non locupletabitur: &
qui spernit modica, paulatim decedit.

a Hæreticorum, de quo dicitur. Fel draconum vinum eorum
Ebriosos facit: & scilicet. **b** A vera sapientia.

Vinum & mulieres apostatate faciunt

a Sicut Salomone.

sapientes, & arguunt sensatos: & qui se

a Futuræ scilicet pœnæ. **b** Ignis eorum non extinguitur, & veritas mo-

iungit fornicarijs, erit nequam. Putredo & vermes hæredi-

a Alijs. **b** Ne scilicet sit de numero sanctorum.

tabunt illum, & extolletur in exemplum maius, & tolletur

de numero anima eius. Qui credit cito, leuis corde est,

a Senu & vitute.

& minora bitur, & qui delinquit in animam suam, insuper

b Inter stultos reputabitur.

habebitur. Qui gaudet iniquitate, denotabitur: & qui

Reprehensibilis.

odit correptionem, minuetur vita: & qui odit loquaci-

a Vir linguosus non dirigetur in terra. **b** Superbia & iniquitatis.

tatem, extinguit malitiam. Qui peccat in animam suam,

a In iudicio.

b Qui letatur cum male.

c Quando scilicet: Discedite à me mal. in ignem æternum.

pœnitēbit: & qui iucundatur in malitia, denotabitur.

stolus. Omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Sed ibi pfectio
bonæ voluntatis, quæ semp p̄opta est ad oē opus bonū. Hic
aut leuitas animi describitur, quæ statū firmitatis nō habet.

* Ne

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIX.

O Perarius. Superius ab illo loco. Non dixeris per Deum ab-
s. 15. capit. induxit autor ad peccati detestationem ex
causa peccati, quæ est liberum arbitrium hominis, hic con-
sequenter ad idem inducit ex actu peccadi. Et diuiditur in
duas partes, quia primo facit hoc in peccatis commissionis.
secundo in peccatis omissionis cap. 22. Et quoniam peccata
carnalia sunt magis turpia, & maioris infamie, ideo ab illis
incipit, dicens.

1 Opera. ebrie. nam per ebrietatem lucrum consumit, & ab
opere impeditur.

2 Et qui sper. id est, peccata leuia.

3 Paulatim de. in grauiora. Nam abyssus abyssum inuocat.

4 Vinum & mu. apo. De vino habetur exemplum Gen. 19.
in Lot qui inebriatus suas filias stuprauit. De mulieribus au-
tem. 3. Reg. 11. a. ubi dicitur de Salomone. Cum esset senex, de-
prauatum est cor eius per mulieres.

5 Et ar. sin. id est, faciunt eos arguendos.

6 Et qui se iun. Nam per fornicationem trahitur ad alia ne-
quiora, sicut Salomon fuit tractus per mulieres ad sequendū
idola. 3. Reg. 11. **7** Putredo & ver. hæ. post mortem.

8 Et extolletur. i. extra confortium bonorum tolletur.

9 In exem. i. ad terrendū non solū minores, sed et maiores.

10 Et tol. de nu. electorum.

11 Anima

11 Anima eius. rapta à demonibus.

12 Qui credit. Hic consequenter accedit ad detestationem
peccatorum spiritualium. Circa quod primo detestatur eo-
rum originem, secundo multitudinem, cap. 21. Est autem
duplex origo peccati, scilicet leuitas cordis, & loquacitas o-
ris. de qua loquitur ibi: Ne iteres. Circa primum dicit: Qui cre-
dit, malum de proximo.

13 Leuis est cor. id est, instabilis, scilicet in bono, & labilis
ad malum, nam de quolibet tenendum est & præsumendum,
quod sit bonus, nisi appareat contrarium.

14 Et mi. in vita & fama,

15 Et qui de. in ani. peccatis occultis inficiens eam.

16 Insuper ha. id est, extra manifestabitur, sicut quod est in
corporis superficie.

17 Qui gau. habitatus in malo ex peccadi consuetudine. Si-
gnum enim habitus generati est delectatio in opere. i. Ethic.

18 Denota. i. de malo notabitur, offensus ab alijs cum digito.

19 Et qui o. mi. per suspendium vel aliam mortis pœnam.

20 Qui odit lo. Hic consequenter detestatur secundam pec-
catorum originem, quæ est loquacitas. Et quia opposita iux-
ta se posita magis clucescunt, ideo primo reprobat locutio-
nem indiscretam. secundo commendat discretam, ibi. Corripe
amicum. Circa primum dicit. Qui odit lo. ex. ma. quam loqua-
citas accendebat.

21 Qui pec. in ani. suam pœni. & qui iucun. exponatur ut supra.

* Ne

Diuisio.

Chromatius
in 5. caput
Math.

E

Inf. 17. d.

1. Cor. 12.

Di. illa.

A & est qui emittit verbum certum, enarrans
 veritatem. Est qui nequiter humiliat se, & in-
 teriora eius plena sunt do-
 lo, & est iustus qui se nimium
 submittit à multa humili-
 tate: & est iustus qui incli-
 nat faciem, & fingit se non
 videre quod ignoratum est.
 Et si ab imbecillitate virium vetetur peccare;

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et est qui emittit. soletter & prompte. 2 Verbum certum.
 ad conclusionem bonam, ideo subditur. 3 Enarrans verita-
 iustitiam vitæ & doctrinæ. 4 Est qui nequiter. Hic ponitur se-
 cundum incidens de humilitate, quæ connectitur sapientiæ.
 Prouer. 11. a. *Vbi humilitas, ibi sapientia.* Et quia immediate lo-
 cutus fuerat autor de sapientia vera & falsa, hic consequen-
 ter idem facit de humilitate, dicens. *Est qui nequiter hu. se. vt*
 homines magis decipiat. 5 Et est iustus qui se. Id est, valde.
 6 Submittit à multa. id est, abundantia. 7 Humilitate. qualis
 est iste, qui non solum submittit se superioribus & æquali-
 bus, sed etiam inferioribus, sicut Christus submisit se Mariæ
 & Ioseph, Luc. 2. g. *Descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat*
subditus illis. 8 Et est iustus. fidei. 9 Qui inclinat faciem. qua
 si auertens oculos à muliere pulchra, quam tamen ardentem
 concupiscit, sed hoc ab alijs ignoratur, & de ipso subditur.
 10 Et si ab imbecil. virium rete. pec. quia non habet opportu-
 nitatem. 11 Si inue. tem. malef. sicut patet Daniel. 13. de duo-
 bus senibus, qui voluerunt cum Susanna concumbere, qua
 reculante conati sunt eam interficere. 12 Ex visu cogn. vir.
 & c. Hic ponitur tertium incidens, quia locutus est autor de

homini-

11 si inuenerit tempus malefaciendi, malefaciet. D
 12 Ex visu cognoscitur vir, & ab occursum faciei cognosci-
 tur sensatus. Amictus cor-
 poris, & risus dentium, &
 ingressus hominis enun-
 tiant de illo. Est correctio mendax in ira con-
 tumeliosi: & est iudicium, quod non probatur
 esse bonum; & est tacens, & ipse est prudens.

hominibus veris & fictis, quo ad euidetiam & apparentiam
 virtutum. ideo consequenter ponit signa quibus frequenter
 cognoscitur conditio hominis intrinseca: dicens. *Ex visu co-*
gn. vir, & c. Cordis enim dispositio magis apparet in facie, in
 qua magis vigent omnes sensus, quam in alijs partibus: &
 potissime in oculis, qui citius immutantur à corde propter
 humiditatem complexionis, & ideo si in istis appareat ma-
 gna maturitas & honestas, iudicatur homo sensatus, & ecō-
 trario. 13 Amictus corporis. id est, dissoluta vestis.
 14 Et risus dentium. id est, in quo apparent dentes, quod est
 leuitatis & fatuitatis signum. 15 Et ingressus hominis. lasciuus
 & levis. 16 Enuntiant de illo. fatuitatem eius ostendendo.
 Consequenter ponuntur signa veri zeli & falsi, cum dicitur.
 17 Est correctio mendax in ira contumeliosi. quia aliquis dicit al-
 teri vituperia sub specie zeli ipsum corrigendi. 18 Et est
 iudicium. quod non probatur esse bonum, imo malum. sicut
 aliquis ex leuibis signis iudicat & dicit proximum suum esse
 malum, quasi sub specie zeli iustitiam. Iudicium enim tale est
 contra proximi charitatem. 19 Et est tacens. id est, non sic
 iudicans, nec dicens malum de proximo, donec habeatur
 certitudo. 20 Et ipse est prudens. tempus loquendi debitum
 expectans, & c.

CAP. XX.

Quam bonum est.
 Prohibuit ira-
 cundiam in iudicio,
 nunc hortatur vt cor-
 rectionem magistri
 sequatur poenitentia
 discipuli. Sic enim op-
 primatur voluntas pec-
 candi & impetratur ve-
 nia delicti. unde. *Qui*
acquiescit increpationi-
bus, possessor est cordis.
 Agenda sunt om-
 nia patienter & discre-
 te, quia ira viri iusti-
 tiam Dei non opera-
 tur, & doctrina om-
 nis per patientiam di-
 noscitur.
 b Concupiscentia. Pro-
 bat exemplo, quod bonum sit non irasci: quia sicut concupiscen-

tentia: ne enim fugies voluntarium peccatum. Est tacens qui
 inuenitur sapiens, & est odibilis qui procax est ad loquen-
 dum. Est autem tacens non habens sensum loquelæ, &
 est tacens sciens tempus apti temporis. Homo sapiens ta-
 cebit vsque ad tempus, lasciuus autem & imprudens non
 tempus seruant: stultus vero totum spiritum suum profert.

CAP. XX.

Vam bonum est arguere quam irasci,
 & contentem in oratione non pro-
 hibere. concupiscentia spadonis de-
 uirginauit iuuenulam, sic qui facit per-
 vim iudicium iniquum. Quam bo-
 num est correptum manifestare poeni-

tia spadonis maculat
 virginem, nec gene-
 rat sobolem, ita vio-
 lencia iniqui simulat
 iudicium, sed non ser-
 uat equitatis modum.
 c Est tacens. Hic lau-
 datur modestus, &
 culpatur temerarius.
 d Est autem Exponit
 quam taciturnitatem
 laudet. Alij enim ta-
 cent, quia nesciunt lo-
 qui: alij autem quia
 sciunt esse tempus ra-
 cendi, & tempus lo-
 quendi.
 e Homo sapiens tace-
 bit vsque ad tempus, & c.
 Prudentes moderan-
 tur sermones suos, &
 tempus seruant: stultus vero totum spiritum suum profert.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XX.

Quam bonum est arguere. Postquam autor induxit ad di-
 sceret locutionis actum, hic consequenter ostendit ip-
 sius fructum. Et quoniam opposita iuxta se posita magis elu-
 cescent: ideo primo ostendit fructum locutionis discretæ,
 & damnum oppositum indiscretæ coniunctim. Secundo se-
 paratim, ibi: *Homo achuris.* Prima in tres: quia primo propo-
 situm ostendit in verbo correctionis, secundo in verbo eru-
 ditionis, ibi. *Est tacens.* tertio in verbo humanæ communi-
 cationis, ibi. *Sapiens in verbis.* Circa primum dicit. *Quam bo-*
num est arguere. dulciter & charitativè delinquentem.
 2 Quam irasci. ipsum arguendo indiscretè, nam per hoc im-
 peditur fructus correctionis.
 3 Et contentem. humiliter peccata sua.
 4 In oratione. vt sibi dimittantur à Deo.
 5 Non prohibere. id est, ipsum ad hoc inducere: minus enim
 dicit, & plus signat.
 6 Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuen. polluens ipsam
 absque fructu prolis.
 7 Sic qui facit per vim iudicium iniquum. id est, indiscretam cor-
 rectionem & indebitam: quia maculat iustitiam absque fru-

ctu emendationis. Et quoniam non solum corripens debet
 se discrete habere, sed etiam correptus, subditur.
 8 Quam bonum est correptum manifestare poenitentiam. id est, o-
 stendere, quod sit vere poenitens verbo & facto.
 9 Sic enim. id est, si sic feceris.
 10 Effugies voluntarium peccatum. id est, quodlibet actuale pec-
 catum: originale namque est voluntarium, nisi voluntate
 primorum parentum.
 11 Est tacens. Hic consequenter ostendit propositum in verbo
 doctrinæ, dicens: *Est tacens.* à doctrina vsq; ad ipsam cōueniēs.
 12 Qui inuenitur sapiens. nam dicitur Eccl. 3. a. *Tempus tace-*
re, & tempus loquendi.
 13 Et est odibilis. Deo & hominibus.
 14 Qui procax est ad lo. praueniens tempus debitum, & sic
 facit scandalum.
 15 Est autem tacens, non habens sensum loquelæ. & talis licet
 ex defectu sensus non sit cōmendabilis, tamen ex hoc quod
 tacet, ne loquendo deficiat, est laudabilis.
 16 Et est tacens. ad horam.
 17 Sciens tempus apti tempo. id est, tempus aptum ad dicen-
 dum, ideo subditur.
 18 Homo sapiens tace. vsque, & c. vt patet ex dictis.

A *Est qui multare i-*
mat, &c. Qui scilicet
 per confessionem hu-
 militatis ab omni
 reatu soluitur.
B *Et restituens ea.*
 Quando in locum
 viciorum surrogat
 multiplicem nume-
 rum virtutum, *vt*
vbi abundauit delictum,
superabundet gratia.
C *Oculi enim illius*
septemplexes sunt, &c.
 Id est, intentio, sci-
 licet varijs nequitijs
 maculata, semper ad
 nocendum parata.
D *Septenarius enim*
vniversitatem signi-
ficat.
E *Hodie feneratur*
quis, & cras expetit,
&c. Instabilitatem
 hereticorum osten-
 dit: quia sensum sui
 erroris violenter ab
 auditoribus extor-
 quent, & ideo odi-
 biles sunt Deo & ho-
 minibus. Vel, qui
 de elemosyna in
 praesenti retributio-
 nem quarit, odibil-
 em se facit. unde:
Voca pauperes & de-
biles, cecos, claudos,
& beatus eris: quia non habent retribuere tibi. Retribuetur autem tibi
in

A *Est qui multare i-*
mat, &c. Qui scilicet
 per confessionem hu-
 militatis ab omni
 reatu soluitur.
B *Et restituens ea.*
 Quando in locum
 viciorum surrogat
 multiplicem nume-
 rum virtutum, *vt*
vbi abundauit delictum,
superabundet gratia.
C *Oculi enim illius*
septemplexes sunt, &c.
 Id est, intentio, sci-
 licet varijs nequitijs
 maculata, semper ad
 nocendum parata.
D *Septenarius enim*
vniversitatem signi-
ficat.
E *Hodie feneratur*
quis, & cras expetit,
&c. Instabilitatem
 hereticorum osten-
 dit: quia sensum sui
 erroris violenter ab
 auditoribus extor-
 quent, & ideo odi-
 biles sunt Deo & ho-
 minibus. Vel, qui
 de elemosyna in
 praesenti retributio-
 nem quarit, odibil-
 em se facit. unde:
Voca pauperes & de-
biles, cecos, claudos,
& beatus eris: quia non habent retribuere tibi. Retribuetur autem tibi
in

in resurrectione iusto- rum.
C *Fatuo non erit ami-*
cus, & non erit gratia
in bonis illius, &c.
 Qui laboris praemium
 in vita hac quarit,
 vel hereticus qui
 gloriam humanam
 appetit.
D *Quoties & quanti*
iridebunt eum? Ne-
que enim quod habem-
dum, &c. Detesta-
 bilis est ceteris he-
 reticorum, quia scri-
 pturam Dei prauo
 sensu interpretan-
 tur, & expositionem
 suam inique prae-
 cant.
E *Lapsus falsae lin-*
guae, quasi qui in pau-
imento cadens, &c. Si-
 cut in planicie pau-
 menti, vbi offendi-
 cula non sunt, fru-
 stra quis cadit: sic he-
 reticorum sensus pro-
 pria nequitia excecatus,
 in semita veritatis
 quae aperta est, ca-
 sum inuenit.
F *Homo acharis qua-*
si fabula, &c. Sine gra-
 tia spiritus sancti, vel
 amatus, quia amatus

& noxium sensum ingerit auditoribus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Qui multis vititur verbis.* id est, superfluis & inanibus.
- 2 *Ladet animam suam, &c.* nam in multiloquio non deerit peccatum, Prouerb. 10.c.
- 3 *Et qui potestatem.* docendi vel corrigendi.
- 4 *Sibi assumit.* iniuste.
- 5 *Odiatur.* à Deo & hominibus.
- 6 *Est processio in malis.* quoniam immediate mentionem fecit de assumente sibi potestatem iniuste, in quo male procedit: ideo huius occasione tractat de processu in malis dicēs. *Est processio in malis.* de malo in peius, sicut in bonis de virtute in virtutem fit processus.
- 7 *Viro indisciplinato, &c.* Hic enim prius vult esse magister quam discipulus.
- 8 *Et est inuentio.* quia talis nititur inuenire noua.
- 9 *In detrimentum.* sui & aliorum, quia communiter sunt erronea quae inuenit. Et sicut male processit docendo, sic & sua dispensando. ideo subditur.
- 10 *Est datum quod non est utile.* quia caret debitis circumstantijs, & repletur malis, vt quia fit propter vanam gloriam vel aliam prauam intentionem, & huiusmodi.
- 11 *Et est datum.* sapientis per oppositum.
- 12 *Cuius retributio est duplex.* scilicet augmentum gratiae in praesenti, & donum gloriae in futuro.
- 13 *Est propter gloriam.* assumentis sibi indebito potestatem.
- 14 *Minoratio.* quia communiter deiicitur a statu suo.
- 15 *Et est.* sapiens.
- 16 *Qui an humilitate leuabit caput.* meritorie, & ab alijs sublimatur effectiue, quia sicut dicitur Hebr. 5. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo.*
- 17 *Est qui multa redimat.* scilicet peccata.
- 18 *Modico pretio.* id est, parua poenitentia respectu peccatorum, quae merebantur poenam eternam, sed poenitentia commutat eam in temporalem.
- 19 *Et restituens ea in septuplum.* id est, multipliciter. vel septuplum, id est, in septenarium gratiarum spiritus sancti, nam vbi abundauit delictum, aliquando superabundat gratia.
- 20 *Sapiens in verbis seipsum amabilem facit.* Hic ponitur fructus locutionis discretæ, & damnum indiscretæ in verbo communicationis humanæ, cum dicitur: *Sapiens in verbis*

seipsum amabilem facit. quia cauet dicere odiosa, & studet proferre Deo & hominibus gratiosa.

- 21 *Gratia autem fatuorum effundetur.* per indiscretam locutionem: per quam Deo & hominibus odiosi redduntur, licet aliquas gratias gratis datas habeant, vt robur corporis, decorem, & nobilitatem generis, & huiusmodi.
- 22 *Datus insipientis non erit utilis tibi.* recipienti. Et subditur ratio.
- 23 *Oculi enim illius septemplexes sunt.* id est, eius intentio est multiplex & varia: propter quod ex paruo dono ad vanitates & alia mala vult habere plura obsequia. Vel, dicit recipienti impropria, ideo subditur.
- 24 *Exigua dabit, & multa improprietabit: & apertio, &c.* Et sicut male dat, ita male accommodat. ideo subditur.
- 25 *Hodie feneratur quis.* accommodando proximo.
- 26 *Et cras expetit debitum, &c.* & cum iurgio. ideo subditur. *Et odibilis, &c.*
- 27 *Et non erit gratia in bonis illius.* quia non communicat ea gratiose, sed magis odiose modo dicto.
- 28 *Qui enim edunt panem illius.* consumendo bona eius.
- 29 *Falsae linguae sunt.* id est, homines adulatoris eius stultitiam commendantes.
- 30 *Quoties & quanti iridebunt, &c.* quasi dicat, omnes sapientes & boni.
- 31 *Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit, &c.* id est, sua male distribuit, & aliena, quae rapit. Et quia tales adultores puniuntur. ideo subditur.
- 32 *Lapsus falsae linguae, quasi qui in pauimento cadens.* Grauius enim laeditur propter pauimenti duriciam: quam si caderet super mollem terram.
- 33 *Sic casus malorum festinanter venient.* id est, ex improbitate, sicut lubricans cadit in pauimento.
- 34 *Homo acharis.* Hic ponitur fructus locutionis discretæ, & damnum indiscretæ, separatim. Et primo damnum indiscretæ, secundo fructus discretæ, ibi. *Sapiens in verbis.* Prima in duas. nam primo ponitur damnum indiscretæ locutionis in docendo. secundo fatue in promittendo, ibi. *Est qui praefatus confusione.* Prima in duas: quia primo facit propositum, secundo remouet quoddam erroneum dictum ibi. *Est qui vetatur.* Circa primum dicitur. *Homo acharis.* i. sine gratia Dei & hominis.

Quasi

A Fatui reprobabitur parabola, &c. Iudæi, qui adhuc putant esse necessarias legis obseruantias. Vel philosophi, qui humana ratione affirmant se omnia posse comprehendere. V. heretici, qui sophisticis argumentis nituntur euertere veritatem euangelij.

b Est qui veratur. Reptehensa fallitate hereticorum, intentionem prauæ voluntatis vituperat. Sunt enim qui cum non possunt actu peccare, nolunt in voluntate quiescere.

c Est qui perdet animam suam. Quia timens huius mundi potestatem non audet profiteri euangelij veritatem, unde. *Qui erubuerit me & meos sermones, hunc erubescet filius hominis.*

d Est qui præ confusione, & ab imprudentia, &c. Sunt qui plura

† Imprudenti persona.

† Prouer. 12. b & 28. c

† Exod. 23. a Deut. 16. d Luc. 9. d

quasi fabula vana, & in ore indisciplinatorum assidua erit. Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo. Est qui veratur præ inopia peccare, & in requie sua stimulabitur. Est qui perdet animam suam præ confusione, & ab imprudentia personæ perdet eam: personæ autem acceptione perdet se. Est qui præ confusione promittit amico, & lucratus est eum inimicum gratis. Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indisciplinatorum assidue erit. Potior fur, quam assiduitas viri mendacis: perditionem autem ambo hæreditabunt. Mores hominum mendacium sine honore, & confusio illorum cum ipsis sine intermissione. Sapiens in verbis producet seipsum, & homo prudens placebit magnatis. Qui operatur terram suam inaltabit acuum frugum: & qui operatur iustitiam, ipse exaltabitur: qui vero placet magnatis, effugiet iniquitatem. Exenia & dona excæcant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus: quæ utilitas in vtrisque. Melior est qui celat insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam.

Doctrina hæreticorum vnde: Inepias & aniles fabulas deuota.

Argumentatio ista.

Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.

Inter maxima vitia mendacium numeratur. vnde: Os quod mentitur, occidit animam.

Non laudet furcu.

Perpetuo in æternum confundentur.

Discipulus obediens.

Sanctis doctoribus. b Evangelico vomere. c Carnem scilicet. d Fructus iustitiæ. e Virtutum.

Opera iustia.

Doctores. b Admonitione correptus. c Ne veritatem videant.

Amicos. i. i. cet pecunia qui diuenda quasi mutus tacet.

Ne proterens eam peccet. Qui predicando potest prodesse.

plura promittunt & pauca reddunt, & eos quibus mentiendo promittunt, inimicos sibi faciunt.

Potior est fur. Non excusat furem, sed eius comparatione ingratum mentiendi assiduitatem. Mystice.

ce autem fures, sunt Iudæi, quibus dicitur. Qui predicas non furandum, furaris. Hæretici vero mendaces qui peiores sunt, quia post perceptam baptismi gratiam ad vomitum redierunt & spiritu gratiæ contumeliam fecerunt.

Sapiens in verbis, &c. Quia sapientiam mentis demonstrat in bene didis. vnde: Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum.

Sapientia absconsa. Nella est utilitas thesauri, qui absconditus est & non scitur, & sapientiæ sine discretione absconsa.

† correctiones

CAP. F.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quasi fabula vana in ore indisciplinatorum assidua, &c. nam indisciplinari in fabulis vanis sunt assueti.

2 Eris, &c. scilicet homo acharis. nam de ipso fit derisio & fabulatio communis, etiam si aliquando dicat bona. ideo subditur.

3 Ex ore fatui reprobabitur parabola, &c. id est, sententia vera & magna. Et subditur ratio.

4 Non enim dicit illam in tempore suo, &c. id est, tempore congruo, sed inepto.

5 Est qui veratur, &c. Quia locutus fuit autor de peccato oris, hic consequenter remouet errorem circa peccatum cordis. Dixerunt enim aliqui (quorum Iosephus fuit vnus, vt patet. 12. libro antiquitatis Iudaicæ) quod actus interior cordis non est peccatum, nisi exeat aliquo modo in opere. Quod manifeste patet falsum: quia actus exterior non habet rationem peccati, nisi quia procedit ab actu interiori. Peccatum enim sicut voluntarium, quod si non est voluntarium non est peccatum, propter quod hunc errorem remouet dicēs. *Est qui veratur.* id est, prohibetur peccare.

6 Præ inopia, sicut pauper, qui non potest exercere vsuram, licet velit propter inopiam rerum. Similiter debilis & infirmus non potest exercere rapinas & homicidia propter inopiam virum, quamuis faceret hoc libenter.

7 Et in requie sua, id est, in cessatione à malo.

8 Stimulabitur, id est, amancabitur, eo quod malitiam suam ducere non præualeat ad effectum, propter quod talis voluntas mala pro facto malo reputatur. Et quia talis exit in opus malum quando potest, subditur.

9 Est qui perdet animam suam præ confusione. id est, præ timore confusionis, si appareat pauper, propter quod ad latrocinia conuertitur.

10 Et ab imprudentia personæ perdet eam. id est, a persuasionem mali hominis, cui de facili assentit in latrocinij. ideo subditur.

11 Personæ autem acceptione, id est, acceptando persuasionem iniquæ personæ.

12 Perdet se. quantum ad animam per peccatum mortale, & quantum ad corpus frequenter suspensione vel decapitatione.

13 Est qui præ confusione. Hic ponitur damnum indiscretæ locutionis in promittendo, cum dicitur. *Est qui præ confusione.* timens verecundia innotari de impotentia vel auaritia.

14 Promittit amico. quod non potest soluere.

15 Et lucratus est eum inimicum gratis. i. sine causa rationabili promittendo. Dicitur enim vulgariter. Qui promittit, & non soluit, cor amici sui sibi tollit. Et quoniam in promittendo commi-

commisit mendacium, sciens quod soluere non poterat, subdit.

16 Opprobrium nequam in hominem. quoniam procedit ex libidine mentiendo, quod proprium est hominis indisciplinari. ideo subdit.

17 Et in ore indisciplinatorum assidue erit. Potior fur, &c. id est, minus malus.

18 Quam assiduitas viri mendacis, &c. i. quam homo assuetus mendacijs. Talis enim frequenter dicit mendacium perniciosum, quod est aliquando grauius quam furtum: vt quando per mendacium alterius denigratur fama, quanto melius est nomen bonum, quam res possessa, quæ tollitur per furtum.

19 Mores hominum. sine bono. quia magis digni sunt confusione. ideo subditur. *Et confusio illi.*

20 Sapiens in ver. produ. seipsum. Hic consequenter ponitur fructus locutionis discretæ, cum dicitur. *Sapiens in ver. produ. &c.* id est, manifestabit sapientiam suam.

21 Et homo prudens placuit Pharaoni. Et de Daniele, Danie. 2. qui propter sapientiam suam placuit Nabuchodonosor regi. Et quia tales propter suam iustitiam exaltantur, subditur.

22 Qui operatur terram suam in altis. acuum frugum, &c. Sicut enim talis augmentat fruges, sic operanti iustitiam cresunt honores: & hoc patet de Ioseph & Daniele, qui fuerunt valde exaltati: vnus in Aegypto, alter in Babylone.

23 Qui vero placet magnatis, dicto modo scilicet propter suam iustitiam & sapientiam.

24 Effugiet iniquitatem. quia non accipiet dona ad subvertendum iustitiam, de quibus subditur: Exenia & dona, &c.

25 Et quasi mutus in ore auertit correptiones eorum. Est autem mutus quædam species ranæ, quæ proiecta in os canis facit eum tacentem, & non potentem latrare, sic exenium datum pro subuersione iustitiæ facit iudicem tacere, & à punitione mali cessare. Et quia dictum est, quod sapiens in verbis manifestat sapientiam suam. ideo subditur.

26 Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ utilitas in vtrisque? q. d. nulla. & hoc est verum quantum ad utilitatem aliorum, sed non quantum ad propriam. Thesaurus enim inuisus nec sibi nec alijs valet, sed sapientia absconsa valet habenti quantum ad actus vitæ contemplatiuæ, licet non valeat alijs per opera vitæ actiuæ.

27 Melior est qui celat. insi. su. quia præcauet sibi à confusione.

28 Quam homo qui absconsa. su. tempore quo manifestanda est per doctrinam vel per iustitiam. Talis enim abscondit in terra talentum domini sui, quod per ipsum debebat multiplicari, secundum quod dicitur Mat. 25. propter quod ibidem dicitur seruus piger & malus.

CAP.

CAP. XXI.

A *Fili peccasti, non adicias iterum: sed & de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur.* Consilium dat, cum peccamus. (Non est enim qui faciat bonum, & non peccet) ne iterum peccemus: sed de præteritis penitentiam agamus deprecantes, ut nobis dimittantur.

August. de nu-
pitis & concu-
pulis lib. 1. c. 36.

✱ Augustinus. In
eis qui regenerantur
in Christo, cum re-
missionem accipiunt
prorsus omnium pec-
catorum, vti ne-
cesse est ut reatus e-
tiam huius licet ad-
huc manentis concu-
piscentiæ remittatur,
ut in peccatum non
imputetur. Nam si-
cut eorum peccato-
rum que manere non
possunt, quoniam
cum fiunt, præter-
cunt, reatus tamen
manet, & nisi re-
mittatur, in æter-
num manebit, sic il-
lius concupiscentiæ,
quando remittitur,
reatus aufertur. Hoc
est enim non habe-
re peccatum, reum
non esse peccati,
Nam si quisquam,
verbi gratia, fecerit
adulterium, etiam si
nunquam deinceps
faciat, reus est adul-
terij, donec reatus
ipsius indulgentia re-
mittatur. Habet ergo
peccatum, quamvis illud quod admisit iam non sit, quia
cum tempore quo factum est præterijt. Nam si à peccando
desistere, hoc esset non habere peccatum, sufficeret, ut hoc
nos moneret scriptura. *Fili peccasti, non adicias iterum: non au-
tem sufficit, sed addidit, & de pristinis deprecare ut tibi remittan-
tur.* Manent ergo, nisi remittantur. Sed quomodo manent, si
præte-

† annihila-
bitur.

Illi peccasti, non adicias iterum: sed &

de pristinis deprecare, ut tibi dimittan-
& si accesseris ad illa, suscipient te. De-
tes leonis dentes eius, interficientes

animas hominum. Quasi rhompha bis acuta t omnis ini-
quitas, plagæ illius non est sanitas. Obiurgatio & iniuriæ
t annullabunt substantiam, & domus quæ nimis locuples
est t annullabitur superbia, sic substantia superbi eradicabi-
tur. Deprecatio pauperis ex ore usque ad aures perveniet,

& iudicium festinato adveniet illi. Qui odit correptionem,
vestigium est peccatoris: & qui timet Deum, con-
vertetur ad cor suum. Notus à longe potens lingua audaci,

& sensatus scit labi se ab ipso. Qui ædificat domum suam
impendiis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hye-
me. Stupa collecta synagoga peccantium, & consumma-
tio illorum flamma ignis. Via peccantium complantata

firmationem sui erroris congregat. Sed iudicia ultionis ius-
tæ dissolvitur duritia nefandæ actionis, vel tropologicè.

Avarum raptorem, qui ex alienis rebus auget divitias, & va-
cuus omnibus bonis in die iudicii pro iniquitate sua punietur.

Via pec. Ideo velox malorum interitus, quia via. i. vici il-
lorum plena est doloribus, & duris peccatorum operibus.

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

CAP. XXI.

Illi peccasti, non adicias iterum: sed &

de pristinis deprecare, ut tibi dimittan-
& si accesseris ad illa, suscipient te. De-
tes leonis dentes eius, interficientes

animas hominum. Quasi rhompha bis acuta t omnis ini-
quitas, plagæ illius non est sanitas. Obiurgatio & iniuriæ
t annullabunt substantiam, & domus quæ nimis locuples
est t annullabitur superbia, sic substantia superbi eradicabi-
tur. Deprecatio pauperis ex ore usque ad aures perveniet,

& iudicium festinato adveniet illi. Qui odit correptionem,
vestigium est peccatoris: & qui timet Deum, con-
vertetur ad cor suum. Notus à longe potens lingua audaci,

& sensatus scit labi se ab ipso. Qui ædificat domum suam
impendiis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hye-
me. Stupa collecta synagoga peccantium, & consumma-
tio illorum flamma ignis. Via peccantium complantata

firmationem sui erroris congregat. Sed iudicia ultionis ius-
tæ dissolvitur duritia nefandæ actionis, vel tropologicè.

Avarum raptorem, qui ex alienis rebus auget divitias, & va-
cuus omnibus bonis in die iudicii pro iniquitate sua punietur.

Via pec. Ideo velox malorum interitus, quia via. i. vici il-
lorum plena est doloribus, & duris peccatorum operibus.

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

præterita sunt, nisi quia præterierunt actu, manent reatu? **D**

b Colubri. Diaboli, qui semper colit umbras peccati, & re-
gnat in filijs tenebrarum.

c Dentes leonis dentes eius, &c. A luctuarius noster diabolus, tan-
quam leo rugiens, circumit quærens quem deuor.

1. Pet. 5. e

d Obiurgatio & iniu-
ria annullabunt, &c.

Rabbanus. Concor-
dia minimæ res cre-
scunt, discordia ma-
ximè dilabuntur. Al-
legorice vero: Hære-
ticorum constructio
varijs argumentis in-
nitens annullabitur,
quia veritatem fidei
& unitatem pacis abo-
minatur.

Sallustius.

Allegorice.

e Deprecatio pauperis,
&c. Quia iudicabit
Deus impios qui affli-
gunt sanctos.

† hominis.

f Correctionem. Id est,
iudicium sui peccati,
quia mentem suam
induravit, ne obedi-
ret veritati.

g Notus à longe. Ma-
nifestatur præsum-
ptio hæretica in lin-
gua temeraria, quæ lo-
quitur aduersus Deū
iniquitatem.

h Qui ædificat domum
suam impendiis alienis,
quasi qui colligit lapides
suos, &c. Hæreticum si
gnificat qui scripture
testimonia à prauo
sensu aliena, ad con-
firmationem sui erroris congregat. Sed iudicia ultionis ius-
tæ dissolvitur duritia nefandæ actionis, vel tropologicè.

Tropolog.

F

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXI.

Fili peccasti. Supra detestat us est autor peccatorum origi-
nem, hic consequenter detestatur eorum multitudinem.
Nam humanum est peccare, sed diabolicum est in peccato
perseuerare. Primo igitur detestatur hoc de omnibus pec-
catis in generali. Secundo de aliquibus in speciali ibi. *Obiur-
gatio.* Circa primum dicitur.

1 *Fili peccasti.* humana fragilitate.

2 *Non adicias iterum.* addendo peccatum peccato.

3 *Sed & de pristinis deprecare.* &c. per te & per alios.

4 *Quasi à facie colubri fuge peccata.* quæ statim intoxicant ani-
mam, sicut coluber sibi appropinquantem.

5 *Et si accesseris ad illa.* per consensum.

6 *Suscipient te.* inuoluendo & ligando per actum & consue-
tudinem.

7 *Dentes leonis dentes eius.* nam deuorat totaliter bonum gra-
tiæ, & diminuit bonum naturæ.

8 *Quasi rhompha bis acuta.* quia lædit animam & corpus, &
lædit etiam in præsentī subtrahendo gratiam, & in futuro
per gehennæ pœnam quæ est interminabilis. propter quod
subditur. *Plagæ illius non est sanitas.*

9 *Obiurgatio.* Hic consequenter detestatur peccata in spe-
ciali, & primo peccatum superbiæ, quod est aliorum initium,
ut dictum est supra 10. cap. Dicit igitur. *Obiurgatio.* in verbis.

10 *Et iniuriæ.* in factis.

11 *Annullabunt substan.* id est, diuitias temporales: nam ista
frequenter puniuntur pœna pecuniaria, & etiam spiritua-
les, quæ annihilantur per vitia. Et quoniam iniuriæ proce-
dunt ex superbia, sequitur.

12 *Et domus quæ ni. locu. est.* Et patet ex dictis sententia. &
subditur dictorum causa, cum dicitur.

13 *Deprecatio au. iniuriati verbis & factis superbi.*

14 *Ex ore. suo.*

15 *Vf-*

Et

Ga Non erudietur, qui non est sapiens in bono. His sententiis confundit errorem hereticorum, quia sensus quem habent in scripturis, non est dicendus, ubi abundat nequitia & dolus: quia Deus creauit hominem rectum, & ipse immisit in se infinitis questionibus.

b Displacebit illi, & proiciet illud post dorsum suum, &c. Vnde: Filii huius seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.

c Narratio fatui quasi sarcina in via, &c.

Ambrosius. Perit in vaua spe qui putat quod suum crimen abscondat: fabula est istud non veritas. Denique fabula peccantium otiosa, non habens fructum sed gemitum. Narratio enim fatui sarcina in via.

Quid enim aliud est peccatum nisi sarcina? quæ huius seculi onerat viatorem graui depressum fasce delicti, qui si nolle oneri subiacere, debuit audire dicentem. Venite ad me.

Cnes qui laboratis & onerati

lapidibus, & in finem illorum inferi & tenebræ & poenæ.

Qui custodierit iustitiam, continebit sensum eius: consummatio timoris Dei, sapientia & sensus. Non erudietur, qui non est sapiens in bono. Est autem insipientia quæ abundat in malo: & non est sensus, ubi est amaritudo. Scientia sapien-

tis tanquam inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons vitæ permanet, & Cor fatui quasi vas confractum, & omnem sapientiam non tenebit. Verbum sapiens quodcunque audierit & sciens laudabit, & ad se adiiciet: & audiuit luxuriosus, & displicebit illi, & proiciet illud post dorsum suum, Narratio fatui quasi sarcina in via. Nam in labiis sen-

fatui inuenietur gratia. Os prudentis queritur in ecclesia, & verba illius cogitabunt in cordibus suis. Tanquam domus exterminata, sic fatuo sapientia & scientia: insensati inenarrabilia verba. Compedes in pedibus, stulto doctrina, & quasi vincula manuum, super manum & dexteram. Fatuus in risu & exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit. Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quasi brachiale in brachio dextro. Pes fatui facilis in domum proximam, & homo peritus confundetur a persona potentis.

Cor. fa. hic detestatur vitium incontinentiæ, di. Cor. fa. hic non accipitur fatuitas ex defectu naturalis industriæ, sed morum & vitæ bonæ.

Quasi vas confractum, fractura vitiorum.

Et omnem sapientiam non tenebit. id est, nullam: nam omnis non, & nullus æquipollent. Et accipitur hic sapientia pro bono gratiæ & moris.

Verbum sapiens quodcunque audierit sciens, &c. ad bonum prout.

Laudabit, & ad se adiiciet. id est, corde retinens & opere implens.

Audiuit luxuriosus & displicebit illi. nam contrariatur sue inclinationi.

Et proiciet illud post dorsum suum. renuens facere & etiam audire.

Narratio fatui. Hæc est quarta pars principalis huius capituli qua detestatur temerare præsumptionis vitium, & approbat oppositum bonum, ut opposita iuxta se posita magis elucescant: & primo in verbo cum dicitur. Narratio fatui quasi sarcina in via. quia molestat audientes, sicut sarcina gradientes.

Nam in labiis senfatui inuenietur gratia. quia studet dicere Deo & hominibus gratiosa.

Os prudentis quæ in eo. ad docendum vtilia.

Tanquam domus exterminata. sic fatui. Nam si habet aliquam veritatis notitiam propter debitum modum docendi ex defectu bonarum circumstantiarum perdet eam.

Insensati inenarrabilia verba. quia confuse & in intelligibiliter profert ea.

Compedes in pedi. nam sic est intricatus, quod nescit exire de ipsa.

Fatuus. Hic consequenter approbat sapientem, & improbat insipientem quantum ad signa di. Fatuus in risu exal. vo. suam. pro risu cachinnum emittendo, in quo apparet cordis dissolutio.

Vir au. sap. vix taci. ri. & sic maturitas faciei signum est ordinationis cordis.

Orna. au. pru. do. nam optime sedet in eo.

Pes fatui facilis in domum proximam. quod est signum cordis vagi.

Et ho. peri. confun. a per. poten. i. erubescet coram eo loqui, nisi necessitas aut euidentis utilitas hoc requirat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et in finem il. in. Dicitur in plurali, eo quod plura loca sunt ibi.

2 Et tenebræ. interiores & exteriores.

3 Et poenæ, &c. s. poenæ sensus & poenæ dāni. Et quia rapinæ de qua dictum est, opponitur iustitia ad proximum, & timor ad Deum, ideo de ipsis subdit, ut magis propositum elucescat.

4 Qui custo. iu. &c. ad proximum.

5 Continebit sensum eius, &c. id est, firmiter tenebit iustitiæ dictamen in suis operibus.

6 Consummatio ti. Dei. id est, perfectio, cuius initium est Dei timor.

7 Sapientia, &c. per quam homo bene disponitur ad Deum.

8 Et sensus. per quem bene disponitur ad proximum modo dicto. Rabanus autem hic incipit versum. Sensus eius non erudietur, &c. Et planior est litera.

9 Non erudietur. Hic declarat quoddam dictum. Dixit enim ante immediate, quod sapientia est consummatio timoris Dei: ideo declarat de qua sapientia intelligit. Nam quædā est sapientia terrena, animalis & diabolica. Iaco. 3. d. & de illa non intelligit. ideo dicit. Non erudie. qui non est sa. in bo. sed in malo. De qua sapientia subditur.

10 Est au. insipien. quæ abun. in ma. quæ magis proprie astutia serpentina dicitur: quæ media reperit ad malam conclusionem: qualis est sapientia iudicum & aduocatorum iniquorum. Et tales homines non recipiunt eruditionem, quia reputant prædicatores idiotas & simplices, & sic eorum monita vilipendunt.

11 Et non est sen. bonus.

12 Vbi est amaritudo, conscientia remordentis, sicut in prædictis. Nam synderesis, quæ remordet extinguitur in præfenti, renurmutat malo saltem aliquando.

13 Scien. sapien. i. sapientia, quæ de sursum est, Iaco. 3. d. de qua intellexit quod sit consummatio timoris Dei.

14 Tanquam inun. abun. quia perficit proprium subiectum per veram notitiam, & redundat ad alios per sanam doctrinam.

15 Et consilium illius. in agendis bonis.

16 Sicut fons vi. per. id est, sicut fons viuus qui non desiccatur ardore temporis, sic nec consilium bonum sapientis propter ardorem cupiditatis.

17 Cor.

rati essis, & egredietur de facie tua. Quid autem faciat. Quid autem faciat. Quid autem faciat.

arumnotius, cum ipse lectus ad com-

munem quietem datus, graue vulnus infligit? Tunc enim solemus quæ fecimus recordari, tunc factorum suorum stimulis compungitur interior conscientia, &c.

d Compedes in pedibus stulto doctrina, &c.

Quia gressibus eorum in quibus incedunt ruita iniquitatis contradicit, actiones eorum damnando reprehendit.

Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit. Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quasi brachiale in brachio dextro. Pes fatui facilis in domum proximam, & homo peritus confundetur a persona potentis.

Cor. fa. hic detestatur vitium incontinentiæ, di. Cor. fa. hic non accipitur fatuitas ex defectu naturalis industriæ, sed morum & vitæ bonæ.

Quasi vas confractum, fractura vitiorum.

Et omnem sapientiam non tenebit. id est, nullam: nam omnis non, & nullus æquipollent. Et accipitur hic sapientia pro bono gratiæ & moris.

Verbum sapiens quodcunque audierit sciens, &c. ad bonum prout.

Laudabit, & ad se adiiciet. id est, corde retinens & opere implens.

Audiuit luxuriosus & displicebit illi. nam contrariatur sue inclinationi.

Et proiciet illud post dorsum suum. renuens facere & etiam audire.

Narratio fatui. Hæc est quarta pars principalis huius capituli qua detestatur temerare præsumptionis vitium, & approbat oppositum bonum, ut opposita iuxta se posita magis elucescant: & primo in verbo cum dicitur. Narratio fatui quasi sarcina in via. quia molestat audientes, sicut sarcina gradientes.

Nam in labiis senfatui inuenietur gratia. quia studet dicere Deo & hominibus gratiosa.

Os prudentis quæ in eo. ad docendum vtilia.

Tanquam domus exterminata. sic fatui. Nam si habet aliquam veritatis notitiam propter debitum modum docendi ex defectu bonarum circumstantiarum perdet eam.

Insensati inenarrabilia verba. quia confuse & in intelligibiliter profert ea.

Compedes in pedi. nam sic est intricatus, quod nescit exire de ipsa.

Fatuus. Hic consequenter approbat sapientem, & improbat insipientem quantum ad signa di. Fatuus in risu exal. vo. suam. pro risu cachinnum emittendo, in quo apparet cordis dissolutio.

Vir au. sap. vix taci. ri. & sic maturitas faciei signum est ordinationis cordis.

Orna. au. pru. do. nam optime sedet in eo.

Pes fatui facilis in domum proximam. quod est signum cordis vagi.

Et ho. peri. confun. a per. poten. i. erubescet coram eo loqui, nisi necessitas aut euidentis utilitas hoc requirat.

Stul.

A ^a Stult. à se. re. Notat hereticorum calliditatem, & catholicorum simplicitatem. ^a Hareticus. ^b Quia forma subtilitatis querit. ^a Scripturæ. ^b Catholicus. ^a Quia scripturam aperte exponere querit. ^b Ab ore, scilicet, hereticorum prædicationis verbum. ^a Prædicator. ^b Quia non vult recedere à veritate. ^c Malorum. ^d Verba. ^a Quando electorum verba verè sapientie exprimunt sensum. ^a Regula fidei.

B ^a Stultus à fenestra respiciet in domum: vir autem eruditus foris stabit. Stulticia hominis auscultare per ostium: & prudens grauabitur contumelia. Labia imprudentium stulta narrabunt: verba autem prudentium statim ponderabuntur. In

NICOLAUS DE LYRA.

1 Stult. à se. respiciet in domum. si inueniat ostium clausum. 2 Vir autem, scilicet, patienter donec aperiat ostium. nā intra frequenter absconduntur aliqua, quæ non expedit ab alijs videri. 3 Stult. bo. au. per. nam malum est sic inuestigare alterius secretum. 4 Et pru. interius existens. 5 Gr. co. i. si auscultauit, aliqua, quæ referat in contumeliam prudentis. ideo subditur. 6 Labia impru. & patet vsq; ibi. 7 In or. fatu. cor illo. quia statim pronuntiant suum conceptum. 8 Et in co. quia nihil pronuntiant, nisi præcedente bona deliberatione. 9 Dum ma. im. diabo. dicens ipsum iuste damnatum & punitum. 10 Maledicit anim. suam. nam in factis est imitator

^a Quando hereticorum stulta intentio nititur ad ornamentum verborum. ^D ore fatuorum cor illorum, & in corde sapientum os illorum. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. Superfuro coquinabit animam suam, & in omnibus odietur, & qui permanserit, odiosus erit: tacitus & sensatus honorabitur.

tor diaboli, & sic denuntiat se debere damnari. 11 Susurro, &c. id est, detractor in silentio, &c. & dicitur à vocis sono. 12 Coquinabit animam suam, &c. primo. 13 Et in omnibus odietur &c. & sic Deo & hominibus odibilis redditur. 14 Et qui permansit, cum susurrone. 15 Odiosus erit, &c. eius vitio coquinatus. 16 Tacitus & sen. id est, tacens tempore debito, & loquens tantum tempore opportuno. 17 Honorabitur, à Deo & hominibus. Eccl. 9. d. Verba sapientum audiuntur in silentio, magis quam clamor principis inter stultos.

CAP. XXII.

^a **I**n lap. Quando peccatorum duris scripturarum sententijs fœditas scelerum exprobratur. Qui in lapide luteo velde stercore bouum lapidatur populum Iudeorum significat, qui ex fragili Gentilium turba (quæ legem ignorabat, quam lapis luteus figurat) exprobratur: quia pro prauitate sensus in Christum credere noluit, qui in lege promissus & prophetis. De stercore beato, id est, de Iudeis credentibus qui ex patriarchis, scilicet, & prophetis legis iugum portantibus editi sunt: pro cecitate

^a Deleptus. ^a Anima quæ prudenter Deo seruit. ^b Quia ad hereditatem eius pertinebit. ^a Spiritu. ^b Deum. ^c Christum. ^b Qui apostata sit, & hæresim audacter defendit. ^a Stulticia suæ sociis. ^b Vituperabitur. ^c Tamen. ^d Patre, scilicet, & viro. ^a Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. ^b Semper conuenit mundi despectum & æternum supplicium auditoribus intimare.

C ^a est de filio indisciplinato + filia autem fatua in deminoratio ne fiet. Filia prudens hæreditas viro suo, nam quæ confundit, in contumeliam genitoris Patrem & virum confundit audax, & ab impijs non minorabitur, ab vtrisque autem inhonorabitur. Musica in luctu importuna narratio, flagella & doctrina in oī tēpore sapientia. Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. Qui narrat verbum non audienti, quasi qui exci-

CAP. XXII.

^a Boni. ^b Detestantes scelera eius. ^a Communicando negligentie eius. ^a A calore fœditatis. ^b Ne talia operetur. ^c Doctoris. ^b In disciplina. ^c Honoris.

itate cordis irridentur, quia saluatorem recipere noluerunt. ^b De stercore. Pigritia. ^a aliorum in bono opere torpentium per apertam stultitiam operationem, à prædicatoribus impropertur. ^c Music. Eos notat qui in ecclesia plausum populi, & fauorem querunt, nec magis compunctionem lachrymarum excitant. ^d Qui doc. fa. Testa multo labore confecta fragilitatem suam non euadit. Fatuus quoque quamuis solite erudiat, vix ad perfectionem perducitur. ^a Supra

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXII.

In lapi. lu. Superius induxit autor ad detestationem peccatorum cōmissionis: hic consequenter inducit ad detestationem peccatorum omissionis, quæ contingunt negligentia bonæ operationis. Secundo necessaria eruditionis, ibi: Confusio patris. Tertio charitativæ compassionis, ibi: Super mortuum plora. Quarto conseruandæ dilationis, ibi: Pungens oculum, &c. Circa primum dicitur.

1 In la. lu. la. est p. negligens & remissus in operatione boni ad quod tenetur. Per duritiam autem lapidis & vilitatem luti, designatur quod debeat dure & confusibiliter puniri. 2 Et omnes loquentur, &c. ipsum contemnendo. 3 De se. bo. Repetitio est eiusdem sententiæ quantum ad poenæ confusionem ad maiorem assertionem. 4 Et omnis qui te. e. id est, se associauerit. 5 Excitiet ma. reputans se inquinatum ex societate eius. 6 Confu. patris. Hic detestatur negligentiam eruditionis, & primo ex parte docentis, secundo ex parte doctrinam recipientis, ibi: Musica. Circa primum dicitur: Confusio pa. est de fi. indi. &c. Pater enim debet filio nutrimentum & documentum. ideo negligentia circa hoc & defectus reuertitur in caput suum. Et idem intelligendum de patre spirituali, specialiter quantum ad defectum documenti. 7 Filia au. fatua. id est, vaga, & dissoluta. 8 In deminoratione fiet. scilicet, honoris parentum. 9 Filia prudens hære. est viro suo. id est, amabilis sicut hæreditas

tas sua: imo amabilior, quāto vxor bona charior est re possessa. nam vir & vxor sunt vna caro. 10 Nam quæ confundit, &c. virum suum. 11 In contumeliam fit ge. &c. propter defectū castigationis. 12 Patrem & virum con. au. id est, mulier quæ est effrons & inuerecunda. 13 Et ab impijs non mino. &c. Id est, non erit minor in vitijs, quam viri pestiferi. 14 Ab vtrisque autem inhonorabitur, &c. nam pater & vir eam vilipendunt, & viri mali de eius corpore satiati eam contemnunt. 15 Musica. Hic reprobat negligentia disciplinæ ex parte recipientis, cum dicitur: Musica in luctu, &c. id est, melodia non est conueniens lugentibus, quia non sunt dispositi ad gaudendum. 16 Importu. narra. &c. id est, similis narratio, licet de se sit bona, tamē importuna redditur propter maliciam ipsius audientis. Propter quod dicitur Matth. 7. a. Nihil sanctum dare canibus, id est, doctrinam bonam ipsam contemnentibus, ideo subditur. 17 Flagella & doctri. in omni tēpore. & fa. &c. id est, castigatio per flagellum vel per verbum, semper indiget vt sapienter fiat, & cum debito circūstantijs propter quod adhuc subdit. 18 Qui docet fa. quasi qui conglut. te. id est, perdit operam suā, quia fatuus doctrinam recipit, sed contemnit. 19 Qui nar. ver. non au. id est, intelligere nolenti. 20 Quasi qui ex. dor. de gra. som. id est nolentem excitari.

A *Supra mor.* Altera est mors corporis, quæ omnibus communis, altera mors animæ quæ peccatoribus specialis: altera quæ in præfenti finitur, altera in æternum manet. Super mortuum ergo modicum plorandum, quoniam requieuit: mors enim corporis, finis laboris mundani.

Ambrosio
Toma in c.
14 cap. 1.

Ecclesi. 7.
† infir. 38. b.
† deficit.
Luc. 14.

† diebus.

1 Sup. 23. c.

† Pro. 27. a.

† portare.

2. Ioan. 1. c.

* Am. Ego, inquit

Job, super oēm infirmum fleui. Quis infirmior defuncto, d quo dicit scriptura alibi. *Super mortuum plora?* Ecclesiastes aut ait. *Cor sapiētis in domo luctus, cor autem stultorum in domo epularum.* Nihil hoc officio præstantius, ei conferre qui tibi iā non possit reddere: vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis confortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus detulisse produntur, homines denegabunt?

B *Cum stult. ne.* Docet cū stultis sermonē nō esse protrahendum, & maxime cū hæreticis: quorū stultitia plena est blasphemia, ne eorum, scilicet, societate quietem pacis amittamus, eorum inquit nati sordibus. vnde:

Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue dixeritis

tat dormientem de graui somno. Cum dormiente loquitur

qui narrat stulto sapientiam, & in fine narrationis dicit. Quis hic? **†** *Supra mortuum plora, † defecit enim lux eius: & supra fatuum plora, deficit enim sensu.* Modicum plora supra mortuum, quoniam requieuit. Nequissimi enim nequissima vita

super mortem fatui. Luctus mortui septem † dies: fatui autem

tem, & impij omnes dies vitæ illorum. Cum stulto ne multum loquaris, & cum insensato ne abieris. **†** Serua te ab illo vt non molestiam habeas, nō coinquinaberis in peccato illius. Desleste ab illo, & inuenies requiem, & non acediaberis in

stultitia illius. Super plumbum quid grauabitur? Et quod illi

aliud nomen quā fatuus? **†** Arenā & salem & massam ferri facilius est † ferre, q̄ hominē imprudentem & fatuū & impiū.

Sicut loramentum ligneum colligatum fundamento edificiij non dissoluetur, & sic & cor confirmatum in cogitatione cō-

filij. Cogitatus sensati in omni tempore vel metu non deprauabitur. Sicut paleæ in excelsis, & camenta sine impensa posita contra faciem venti non permānebunt: sic &

penſa posita contra faciem venti non permānebunt: sic &

ritis. Qui enim dixerit ei aue, communicat eius operibus malis.

C *Super plumbum quid graua.* Hinc Salomon ait. *Graue est saxum & onerosa arena, sed ira stulti utroq; grauior.* Peius peccat hereticus quā catholicus in multitudine multorū malorū, vel philosophus qui humana nititur sapientia. Vel Gentilis qui nō

peruenit ad fidem, &

ignoranter peccat. vnde: Seruus enim qui scit voluntatē domini sui, & non facit: vapula multis. Qui autem nescit, paucis.

Sicut loramentum.

Ligna iustos signant qui fructum dant in tempore, quorum folia non decidunt: &

omnia quæ faciunt prosperantur. Fundamentum autē edificiij apostolos vel prophetas, quorum prædicatione ecclesiam sustinet.

Loramentum ergo ligneum colligatum fundamento edificiij non dissoluitur: quia fides

passionis Christi i cor-
dibus hominum adiuncta doctrinæ apostolorum: indissolubile facit ecclesie edificium.

Sic. pa. vnde: Qui audit verba mea, & nō facit ea, similis est viro stulto, qui edificat domum suam super arenam.

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Cum dormiente loquitur qui narr.* id est, frustra, quia neuter intelligit.

2 *Et in fin. nat. di.* Quis est hic? Id est, ad eum non pertinet me corripere. Ita dixit Hebræus Moyſi ipsum corripienti. *Quis te constituit principem & iudicem super nos?* Exod. 2. c.

3 *Supra mor. plo.* Hic remouet negligentiam circa actum compassionis. Et diuiditur in duas partes. quia primo facit propositum, secundo infert corollarium, ibi: *Cum stulto.* Circa primum sciendum, quod maxime cōpatiendum est mortuis, quoniam non possunt amplius se iuuare. ideo dicit. *Supra mor. plo.* ei misericorditer exequias impendendo. & pro ipso orando.

4 *Defecit enim lux e.* id est, merendi tempus, quod significatur per diem, Ioan. 9. a. *Venit nox in qua nemo potest operari.* scilicet, meritorie, vt diffusius dictum fuit ibi. Et per noctem intelligitur tempus post mortem.

5 *Et supra fa. plo.* Defecit enim sensu bono, qui est maximus defectus. ideo subditur.

6 *Modi. plo. sup. mor.* respectu fatui. Magis enim plangendus est defectus hominis in moribus, qui est mors spiritualis, quā mors iusti corporalis. de quo subditur.

7 *Quoniam requieuit.* à laboribus vitæ præfentis in spe retributionis æternæ.

8 *Nequissimi enim ne. vi. su.* id est, vita nequam fatui peior est & magis plangenda, quā mors ipsius. Et est hic comparatio abusua. nam de morte ipsius non est lugendum, sed magis gaudendum, eo quod vita eius erat impedimentum bonorum. ideo subditur.

9 *Luctus mor. iusti.*

10 *Septem dies.* supple durat. hic enim temporibus scriptoris huius libri erat consuetus.

11 *Fatui autem & impij.* Fatuus autem hic dicitur, qui non est fatuus ex defectu naturali industriæ, sed ex defectu bonæ vitæ per abundantiam malitiæ. Et similiter impius, qui est idololatra, quia pietas est cultus diuinus.

12 *Omnes dies vitæ illius, & c.* supple sunt lamentabiles ratione prædicta.

13 *Cum stulto.* Hic ex dictis concludit corollarium. Ex hoc quod dixit. Omnes dies vitæ fatui lamentabiles. concludit quod eius societas sit fugienda. *Cum stult. ne mul. lo. & c.* nam ex tali colloquio familiaritas contrahitur.

14 *Et cum insen. ne abi. & c.* & subditur ratio.

15 *Vt non mole. ha.* ex eius societate, sicut illi qui cum latronibus inueniuntur, aliquando sine culpa sua molestantur.

16 *Et non coinq. in pec. il.* nam ex societate malorū frequenter corrumpitur bonus, sicut pomum bonum ex contactu putrefactorum tabescit.

17 *Desleste ab il.* eius societatem declinando.

18 *Et inue. re.* supple à dictis periculis.

19 *Et non ac. id est,* tepidus & remissus fies in bono.

20 *In stult. il.* i. per eius stultitiam quæ est impeditiua boni.

21 *Sup. plum. quid gra.* id est, grauius iudicabitur.

22 *Et qu. il.* id est, stulto.

23 *Aliud nomen quā fatuus. Aren. & sal. & c.* quasi. di. nullū. Nominatur enim aliquis ab opere, sicut aliquis dicitur faber vel latomus & huiusmodi. In operibus autem talis, non apparet nisi fatuitas: & sic non potest proprie nisi fatuus nominari: & per consequens eius societas est mirabiliter onerosa. ideo subditur: *Arenam & salem & massam, & c.*

24 *Sicut loramentum li.* Est autem loramentum congeries lignorum adinuicem conglutinatorum. Et ponitur in fundamento domus, eo quod est de difficili solubilis.

25 *Sic & cor confr. in co. confi.* id est, prudentiæ, & boni supple non dissoluitur faciliter à bono. ideo subditur.

26 *Cog. sen. in om. tem. vel me. & c.* nec per consequens alia tentatione: quia sicut dicit August. Non est consentaneum rationi eum cupiditate frangi, qui metu non frangitur. Et quia contrarium est de stulto, qui nullatenus stabilis est in bono, ideo subditur.

27 *Sicut paleæ in ex.* quæ statim tolluntur à vento.

28 *Et camenta sine impen.* i. sabulum sine admistione calcis.

29 *Posita contra fa. ven. non per.* sed statim disperguntur.

30 *Sic cor timidum.* timore mundano.

12 Om-

In

a Sicut or. Sicut lim-
pidus paries propter
lenitatem, scilicet, non
recipit puluerem are-
ne, sic cor stulti sper-
nit scelerum recorda-
tionem, nec penas ti-
met æternas.

† stulti.

† sic.

† producer.

b Mit. lapi. Ostendit
quid amicum bonum
conferuet, vel potius
alienet. Mit. la. Sicut
lapidis ictu volatus a-
uium deiecit, ita co-
uitij verbo vis amici-
tiæ dissoluitur.

† recordatio.

c Non despe. De ami-
citiæ eius: quia agnita
correctionis utilitate
regreditur ad ius pri-
stinæ amicitiae.

Supra 19. b.

d Effugiet ami. Non
rediturus nec post re-
conciliationem. unde:
Amico reconciliato
ne credas in æternū.

Supra a. b.

e In tem. tri. In aduer-
sitate magis pbat
amicus. Multi enim
amici mente, & non
permanent in die ne-
cessitatis.

† confundar.

† te abieci.

† si mala tibi

† euenerit per

† illum sustine.

† Psal. 140. a.

f Ante ignem carni-
vapor & fumus ignis in-
alatur: sic & ante san-
guine maledicta & con-
tumelia & mina. Sicut
fumus præcedit ignis
incendium, sic dura
ver-

a Non fundatum in charitate & veritate.

b Cuiuslibet persecutionis.

cor timidum in cogitatione stulti contra imperum timoris
non resistit. Sicut ornatus arenosus in pariete lymphido, sic
& cor trepidum in cogitatione fatui: omni tempore non
metuet, & qui in præceptis Dei permanet semper. Pun-
gens oculum, & deducit lachrymas: & qui pungit cor profert
sensum. Mittens lapidē in volatilia, deiecit illa: sic & qui con-
uiriatur amico, dissoluit amicitiam. Ad amicum, & si produxe-
ris gladium non desperes: est enim regressus ad amicum. Si
aperuerit os triste, non timeas. Est enim concordatio exce-

a Stimulo timoris.

b Cordis.

Compassionis.

Aliis.

a Rectam intelligentiam sermone.

pto conuicio, & improperio & superbia, & mysterij reuela-
tione, & plaga dolosa. In his omnibus effugiet amicus. Fi-

a Charitatis affectu.

b Correctionis.

dem posside cum amico in paupertate illius: ut & in bonis il-
lius letēris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis
ut & in hereditate illius coheres sis. Ante ignem camini va-
por & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinem male-
dicta & contumelia & mina. Amicum salutare non con-
fundaris, a facie illius non te abscondam: & si mala mihi
euenerint, per illum sustinebo. Omnis qui audiet, cauebit se
ab eo. † Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea
signaculum certum, ut non cadam in ipsis, & lingua mea
perdat me?

a Quibus penitus fugatur amicus.

b Quia pristina secreta amicitiae per iram reuelantur.

dem posside cum amico in paupertate illius: ut & in bonis il-
lius letēris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis
ut & in hereditate illius coheres sis. Ante ignem camini va-
por & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinem male-
dicta & contumelia & mina. Amicum salutare non con-
fundaris, a facie illius non te abscondam: & si mala mihi
euenerint, per illum sustinebo. Omnis qui audiet, cauebit se
ab eo. † Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea
signaculum certum, ut non cadam in ipsis, & lingua mea
perdat me?

a Præsentis vitæ.

Aeternis.

dem posside cum amico in paupertate illius: ut & in bonis il-
lius letēris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis
ut & in hereditate illius coheres sis. Ante ignem camini va-
por & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinem male-
dicta & contumelia & mina. Amicum salutare non con-
fundaris, a facie illius non te abscondam: & si mala mihi
euenerint, per illum sustinebo. Omnis qui audiet, cauebit se
ab eo. † Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea
signaculum certum, ut non cadam in ipsis, & lingua mea
perdat me?

a Quis infirmatur, & ego non infirmor?

dem posside cum amico in paupertate illius: ut & in bonis il-
lius letēris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis
ut & in hereditate illius coheres sis. Ante ignem camini va-
por & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinem male-
dicta & contumelia & mina. Amicum salutare non con-
fundaris, a facie illius non te abscondam: & si mala mihi
euenerint, per illum sustinebo. Omnis qui audiet, cauebit se
ab eo. † Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea
signaculum certum, ut non cadam in ipsis, & lingua mea
perdat me?

dem posside cum amico in paupertate illius: ut & in bonis il-
lius letēris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis
ut & in hereditate illius coheres sis. Ante ignem camini va-
por & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinem male-
dicta & contumelia & mina. Amicum salutare non con-
fundaris, a facie illius non te abscondam: & si mala mihi
euenerint, per illum sustinebo. Omnis qui audiet, cauebit se
ab eo. † Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea
signaculum certum, ut non cadam in ipsis, & lingua mea
perdat me?

dem posside cum amico in paupertate illius: ut & in bonis il-
lius letēris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis
ut & in hereditate illius coheres sis. Ante ignem camini va-
por & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinem male-
dicta & contumelia & mina. Amicum salutare non con-
fundaris, a facie illius non te abscondam: & si mala mihi
euenerint, per illum sustinebo. Omnis qui audiet, cauebit se
ab eo. † Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea
signaculum certum, ut non cadam in ipsis, & lingua mea
perdat me?

dem posside cum amico in paupertate illius: ut & in bonis il-
lius letēris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis
ut & in hereditate illius coheres sis. Ante ignem camini va-
por & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinem male-
dicta & contumelia & mina. Amicum salutare non con-
fundaris, a facie illius non te abscondam: & si mala mihi
euenerint, per illum sustinebo. Omnis qui audiet, cauebit se
ab eo. † Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea
signaculum certum, ut non cadam in ipsis, & lingua mea
perdat me?

verba homicidii. vn-
de: Sermo durus iustici-
tat rixas. Et alibi. Qui
ira iuratur fratri suo, re-
erit iudicio.

g Amicum fa. Multa
bona sunt in amicitia
vera. Cogaudet enim
verus amicus in bonis
tuis, & contristatur in
malis.

h Omnis qui au. id est,
qui cognoscit quanta
bona sint in amicitia
vera cauebit ne iniu-
ria vel conuicio ami-
cum lædat.

i Quis dabit ori meo cu-
stodiam, &c. & Ambr.
Si tot mala homini a
lingua immincant, qu-
illa moderatione non
indigere dicere aude-
bit? Ideo sapiens id
præcipit, dum dicit.

circumvallata possessionem
tuam spinis, & ori tuo fac
ianuas & seras: argen-
tum tuum & aurum tuum
confla & sermonis tui fac
stateram, & ori tuo fac
portam & seram. Verum
cum statera, porta &
sera pro lingua non fa-
cile ei occurreret, di-
cebat idem Sapiens.

Quis dabit mihi super os
meum custodiam, & su-
per labia mea signaculum.

Quis dabit mihi super os
meum custodiam, & su-
per labia mea signaculum.

Quis dabit mihi super os
meum custodiam, & su-
per labia mea signaculum.

Quis dabit mihi super os
meum custodiam, & su-
per labia mea signaculum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In cogitatione stulti. id est, quale est cor stulti: qui cogitat tantum de vanis.
- 2 Contra impe. timo. non resist. malo, sed statim acquiescit per consensum. Sequens autem littera per translatōres siue scrip- tores videtur vitata. Potest tamen sic exponi.
- 3 Sicut or. are. id est, limitio arenosa.
- 4 In pariete lymphido. eo quod est de lapidibus duris & poli- tis, talis limitio tibi non adhæret. Et.
- 5 Sic & cor. tre. timore mundano.
- 6 In cogitatione fa. qui tantum cogitat de vanis.
- 7 Omni tempore non metuet, scilicet, timore diuino.
- 8 Sed & qui in præceptis Dei permanet semper. supple timet timore diuino: sic habent libri correcti. Aliqui tamen habent sic: Et qui in præceptis Dei, &c. & est comparatio per opposi- tum, quia sicut fatuus nullo tempore stat in timore diuino, sic per oppositum stabilis in præceptis Dei semper manet in eius timore filiali.
- 9 Pungens oculo. Hic consequenter reprobatur negligentiam amicitiae conseruandæ dicens: Pungens oculo. deducit. id est, fa- cit exire.
- 10 Et qui pun. cor. amici sui verbo iniurioso.
- 11 Profert sensum. id est, facit manifestare eius offensam & amicitiae læsionem, & ad idem subditur.
- 12 Multa. in vo. simul congregata.
- 13 Deiciet illa. id est, disperget.
- 14 Sic & qui conui. ami. dissoluit. ami. quod est magnum malum. nam amicitia multo pretiosior est quam pecunia. Verunta- men, quia reparabilis est, subditur.
- 15 Ad ami. & si produ. gla. volens eum percutere.
- 16 Non desperes. de amicitiae recuperatione.
- 17 Est enim regres. ad ami. scilicet, verum.
- 18 Si aperuerit os. suum.
- 19 Triste, &c. conquerens de te.
- 20 Non timeas. & subditur ratio.

- 21 Est enim con. facilis ad amicum verum. Excipit tamen ali- quos casus: in quibus non est facilis concordatio. dicens.
- 22 Except. conui. & impro. Et differunt ista duo. Nam conui- tiari est imponere vel irrogare alicui crimen vitiosum, ut q- sit latro vel ribaldus, Improperare vero est aliquid turpe ir- rogare, quod tamen non est vitium, ut quod aliquis sit spu- riuus, vel conditionis seruilis.
- 23 Et superbia. in amici conculcatione.
- 24 Et mysterij. id est, secreti amico commissi reuelatione.
- 25 Et plaga dolosa. id est, proditorie inflicta.
- 26 In his omnibus effugiet. id est, non reconciliabitur de faci- li propter quod consequenter inducit ad fidelitatem amici- tiæ conseruandam, dicens.
- 27 Et. pos. cum ami. in pa. il. Prouer. 17. c. Omni tempore di- liget qui amicus est: & frater in angustiis comprobatur.
- 28 Ut & in h. il. coheres sis. Fidelium enim amicorum bona sunt adiucem communia. Et quia amicitiae dissoluntur per lites & bella, ideo subditur.
- 29 Ante ignem camini, &c. & patet. Et quia per oppositum amicitiae reformantur & conseruantur per dulcia verba, sub- ditur.
- 30 Amicorum salutare non con. etiam si inter te & ipsum fue- rint aliqua verba dissensionis.
- 31 A fac. illius non me abscond. sic habent libri correcti, id est, societatem illius non effugiam, ut dem exemplum tibi simi- le faciendi.
- 32 Et si male mihi eue. per il. id est, propter illum.
- 33 Sustinebo. patienter propter amicitiae bonum.
- 34 Omnis qui au. cau. se ab eo, &c. id est, ab offensione amici castigatus mei exemplo. ideo subdit optando.
- 35 Quis dabit ori meo cu. ut amicum non offendam.
- 36 Et super labia mea signaculum certum. ut non aperiantur nisi debito modo ad loquendum.
- 37 Ut non cadam in ipsis, &c. id est, labiorum meorum peccatis.
- 38 Et lingua mea perdat me, &c. id est, dignum faciat perdi- tionem.

21 Est

Tom. 3.

Vv 2

Domine

CAP. XXIII.

A **D**omine pater & do-
minator vitæ meæ,
ne derelinquas me
in cogitatu & consilio illorum, nec sinas me ca-

B **Q**uis super. Desi-
derat i cogitatu suo
flagella discipline &
in corde doctrinam
sapientie, ne forte per
ignorantiam nō ag-
noscat delictorū pe-
ricula, & multiplicetur
ei crimina, pro
quibus cadat in ma-
nus aduersariorum.

f accrescant.

C **Q**uis superponit in cogitatu
meo flagella, & in corde meo
doctrinam sapientie, & igno-
rationibus eorum nō parcat
mihi, & non appareant deli-
cta illorum, & ne t adincre-

f excellentia.

D **Q**uis superponit in cogitatu
meo flagella, & in corde meo
doctrinam sapientie, & igno-
rationibus eorum nō parcat
mihi, & non appareant deli-
cta illorum, & ne t adincre-

f Ioan. 1. b.

E **Q**uis superponit in cogitatu
meo flagella, & in corde meo
doctrinam sapientie, & igno-
rationibus eorum nō parcat
mihi, & non appareant deli-
cta illorum, & ne t adincre-

CAP. XXIII.

Domine pater & do-
minator vitæ meæ,
ne derelinquas me
in cogitatu & consilio illorum, nec sinas me ca-

Quis superponit in cogitatu
meo flagella, & in corde meo
doctrinam sapientie, & igno-
rationibus eorum nō parcat
mihi, & non appareant deli-
cta illorum, & ne t adincre-

a Qui tribulant me: exultabunt si motus fuero.

a Demonum.

Quis superponit in cogitatu
meo flagella, & in corde meo
doctrinam sapientie, & igno-
rationibus eorum nō parcat
mihi, & non appareant deli-
cta illorum, & ne t adincre-

a Galtrimarg. m.

b Fornicationis scilicet

que ea, que in mun-
do sunt.

scēntias, & concubitus con-

18 cupiscēntiæ ne apprehendant me, & animæ ir-
f animo.

a Nec p. a. humilitas viri s.

Insp. ent.

b Tradi penitus.

c Disiplinam v. g. m.

19 reuerēti, & t infru- ito ne trādas me. Doctri-
f infru- ita.

a Digne, feruore.

20 nam oris audite filij, & qui custodierit illam,
a Faltitac, scilicet, male dictione, periurio,
de doctrina.

21 non periet labijs suis: nec scandalizabitur in o.

a Voluptatis, scilicet,
deuotij.

23 peribus nequissimis. In vā-
nitate sua apprehenditur

24 peccator, & superbus & ma-
ledictus scandalizabitur in

25 illis. Iurationi non assue-
scat os tuum: multi enim

26 casus in illa. Nominatio ve-
rō Dei nō sit assidua in ore

27 tuo, & nominibus sancto-
rū non admiscearis, quoniā

28 non eris immunis ab eis.

29 Sicut enim seruus interrogatus assidue a li-
uore

30 Sicut enim seruus interrogatus assidue a li-
uore

31 Sicut enim seruus interrogatus assidue a li-
uore

32 Sicut enim seruus interrogatus assidue a li-
uore

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXIII.

Quisq.

Domine. Superius ab illo loco. Non dixeris 15. cap. autor
induxit ad detestationē peccati ratiocinando, hic con-
sequenter idem facit deprecando: vt peccata que detesta-
tus est in alijs non reperiantur in ipso, & vt exemplo sui alij
studeant Deum exorare pro euitatione & detestatione pec-
cati. Sic igitur procedit, quia primo ponit suam orationem,
secundo se conuertit ad aliorum informationem, ibi: *Do-*
minator oris. Circa primum dicit deprecando. **1** *Domine pa-*
tr omnium per creationem. **2** *Et dominus vitæ meæ,* per specia-
lem condescensionem. **3** *Ne derelinquas me in,* & c. scilicet,
fatuorum & impiorum. de quibus locutus est cap. præced.
4 *Nec sinas me cadere in,* & c. in quam ceciderunt.
5 *Quis superponit in,* & c. m. Q. diceret, vtinam aliquis superpo-
nat. **6** *Flagella,* diuina, quorum cogitatio retrahit a malo.
7 *Et in corde meo do. sap.* quæ firmat in bono. **8** *Et igno. co.*
id est, delictis cogitationum. **9** *Non par. mi.* sed statim ti-
more vel pena reprimat. **10** *Et non appareant delicta illo-*
rum, & c. id est, cogitatum per exitum in opus malum.
11 *Et ne adincre. quo. mea* id est, ne peccatis cogitationis ad-
dantur peccata oris, operis, & consuetudinis. **12** *Et inci-*
dam in conspe. aduer. meo. id est, demonum. **13** *Et gau. in.*
meus. scilicet, diabolus, qui gaudet de peccatis hominum,
& maxime doctorum. **14** *Do. pater.* exponatur vt prius.
15 *Extolentiam. cu. me. ne de. n.* & c. id est, superbiam non
permittas mihi dominari. **16** *Et omne desid. pra. auer. a me.*
prohibens me tali desiderio consentire. **17** *Aufer a me ven-*
con. id est, gulam. Et quia ministrat luxuriæ materiam, sub-
ditur. *Et concu. con.* & c. sequitur. **18** *Et animæ irre. & in fru-*
re. trame. id est, insipido vel indiscreto qui caret sapientia, a
sapore dicta. Et dicitur infructus ab in, quod est sine, & fru-
men nis, quod est pars gutturis, qua sapor sentitur. Est igitur
sensus. Et animæ irreuerenti, & c. id est, ne permittas ani-
mum meum incidere in irreuerentiam & insipientiam.

19 *Doctrinam oris.* Hic se conuertit ad aliorum informatio-
nem, & primo ad fugiendum peccatum oris, secundo ope-
ris, ibi: *Duo genera.* Prima in duas, quia primo docet vitare
iurationem. Secundo aliam malam locutionem, ibi: *Est &*
alia loquela. Circa primum excitat primo attentionem au-
dientium, dicens: *Doctrinam oris audite filij.* aure corporis &
cordis. **20** *Et qui custodierit illam,* & c. corde retinendo, &
opere implendo. **21** *Non pariet la. su.* male loquendo.
22 *Nec scandalizabitur.* id est, ruct: in operibus nequis. Et con-
trarium est de malis, ideo subditur. **23** *In vanitate sua ap-*
prehenditur peccator. a diabolo sibi laqueum tendente.
24 *Et superbus.* corde. **25** *Et maledictus,* & c. ore.
26 *Scandalizabitur in il.* id est, cadet in diaboli laqueis.

27 1. 4. a.

27 *Iurationi.* Postquam excitauit audientium attentionem,
hic consequenter ponit suam monitionem. Tamen ad ma-
iorem sequentium intelligentiam quæritur: Vtrum assue-
factio iuramenti sit bona? Et videtur quod sic, quia iuramen-
tum ad reuerentiam nominis Dei introductum est, quod in-
uocatur tãquam infallibile testimonium veritatis, ergo, &c.
Hoc confirmatur dicto Hierony. super Matth. Qui iurat ve-
neratur, aut diligit eum per quæ iurat: sed assuefactio vtrius-
que actus, scilicet, venerandi & diligendi est bona, ergo, &c.
Ad contrarium arguitur, quod nulla iuratio sit bona, Matth.
5. f. dicit saluator. *Ego autem dico vobis non iurare omnino,* &c.
Ad hoc dicendū, quod aliquid est bonum secundum se quod
tamen est nocuum, eo quod quis vitur eo male: sicut sume-
re eucharistiam bonum est, tamen qui sumit indigne, iudicium sibi
immo aducat & bibit. 1. Cor. 11. g. Sic est in proposito. Iuramen-
tum enim secundum se est licitum & honestum, quod patet
ex eius origine. Nam ex hoc introductū est, quod homines
credunt Deum habere infallibilem veritatem, & omnium
certam cognitionem & providentiam. similiter patet ex fi-
ne. Ad hoc enim iuramentum inducitur, quod lites & con-
trouersie inter homines terminentur, vt dicitur Heb. 6. *Om-*
nis controuersia e. rum. scilicet hominum finis ad confirmatio-
nem est iuramentum. Cedit tamen ad malum illius, qui eo
indebite vitur, scilicet, quādo sine necessitate & cautela de-
bita hoc facit. Videtur tamen paruam reuerentiam habere
ad Deum, qui ipsum in leui aut nulla rōnabili causa vocat in
testem, quod fieri non debet etiā de aliquo viro honesto. eo
q. vñ in hoc eius irreuerentia. hoc autem fit in assuefactione
iuramenti, ergo, &c. Item quia per assuefactionem iuramen-
ti imminet periculum periurij. Nam homo de facili delin-
quit in verbo, eo q. lingua lita est in lubrico: iurare tñ ad de-
clarationem veritatis occulte ne pereat iustitia bonum est &
sanctū. Sicut sumere medicinā in casu necessitatis bonū est,
quod tñ extra casum illum non expedit. Per dicta patent ar-
gumenta. Nam assuefactio magis cedit in irreuerentiam no-
minis Dei rōnibus dictis. & sic patet prin. ū. Ad ūm dicendū,
q. Hier. loquitur in casu, in quo cum cautela debita iuratur.
Ad verbū dñi Mat. 5. dicendū, q. non oē, & quoddā non, equi-
pollent. Per hoc aut quod dñi. Ego aut dico vobis, non iurare
oīno: non prohibetur iuramentū sed iusm carens necessitate
& cautela debita rōnibus prædictis. *In.* Hic igitur ponit suam
monitionem dicens: *Iurat.* & patet ex dictis sententia.
28 *Nominatio vero Dei,* & c. ad iurandū, vt prædictū est: De-
bet tñ esse frequens in ore ad deprecandum & prædicandū.
29 *Et nominibus sanctorum non ad.* iurando frequenter in iplis.
30 *Quoniam non eris immunis ab eis.* Id est, ab offensa eorum.
31 *Sicut enim seruus interro. assi. i.* quæstionatus per flagella.
32 *A liuore non mi. i. nō* carebit liuore cutis propter flagella-
tionem

A ^a Crimine liuor's. ^b Sed magis ad odium prouocatur. ^c Nomen Dei & sanctorum iuramentum:
^a Sed polluetur.
^a Mendaciter vel inutiliter.
^a Corpore. ^a Vindicta.
^a Dupliciter. Quia per simulationem celat veritatem, & alios per falsitatem mittit in errorem.
B ^b Est alia loqui. Blasphemia, quæ supradictis peior est: unde oportet, ut non inueniatur in hæreditate Iacob, id est, populo ecclesiæ, qui supplantat vitia, & in virtutibus seruit Deo.
^c Indis. Q. Disciplina ne deseras, & indisciplinato ore
^a Doli, detractionis, erroris, blasphemiz. Dei. Ecclesiæ.
 C illa verbum peccati. Memento patris, & matris tuæ.

^a Doctrina eorum & exemplo yndique vallatus. ^b Patriarcharum, prophetarum, apostolorum.
 22 tuæ. In medio enim magnarum, consistis, ne
 23 forte obliuiscatur te Deus in conspectu illo-
 24 rum, & assiduitate tua infatuatus improprium
 25 patiaris, & maluisses non nasci, & diem natiui-
 26 tatis tuæ maledicas. Homo assuetus in verbis
 27 improprij, in omnibus diebus suis non erudie-
 28 tur. Duo genera abundant in
 29 peccatis: & tertium adducit
 30 iram & perditionem. Anima
 31 calida, quasi ignis ardens non
 32 extinguetur, donec aliquid
 33 tglutiat, & homo nequam in
 34 ore carnis suæ, non desinet, do-
 35 nec incendat ignem. Homi-
 36 ni fornicario omnis panis
 37 dulcis, non fatigabitur
 38 transgrediens vsque ad fi-

ore sermones tuos ne proferas.

^d Anim. cali. Rab. Heretici & schismatici ardētē aīam habent, dū ambiciose querunt humanam laudē, qui peruerse mētis more, carnis incendunt ignem, dū prauæ doctrinæ auditoribus immittunt errorē. Ipsi sunt fornicarij, qui pactū qd cū Deo in baptisinate pepigerūt, nō seruauerunt: sed virum priorem relinquentes, cum idolis fornicati sunt.

^f deglutiat.

NICOLAUS DE LYRA.

tionem corporis sui.
 1 Sic omnis iurans. per Deum.
 2 Et nominans. id est, iurans per nomina sanctorum, & hoc assidue.
 3 In toto à peccato non pur. quia per talem consuetudinem malam in iuramentum illicitum labitur. ideo subditur.
 4 Vir multum iurans reple. ini. nam ex hoc incurrit periurium per iuramentum falsum, quod est contra veritatem, & iuramentum iniquum, quod est contra iustitiam.
 5 Et non discedet à domo illius plaga. id est, diuina vindicta saltem in futuro, & etiam aliquando in præsentī grauiter puniuntur pro notorio homines periurio.
 6 Et si frustra. fra. & c. ex periurio sibi damnum inferendo.
 7 Delictum illius super ipsum erit, & c. quia tenetur ad restituendum, & debet ad hoc cogi, si probatum fuerit contra.
 8 Et si dissimulat. tacendo veritatem, pro cuius declaratione adducitur in testem iurans se nescire.
 9 Delinquet dupliciter. scilicet contra se falsum iurando, & contra proximum dānificando, retinentem alienū in conscientia, & alium in bursa, scilicet illum cuius pecunia retinetur.
 10 Et si in vacu. iurauerit, iurando sine causa vel ex leui cā.
 11 Non iustificabitur. Nam in hoc irreuerenter vitur iuramento, ut dictum est supra.
 12 Replebitur enim retributione pessima. i. pena debita.
 13 Domus illius. Nam filij aliquando puniuntur pena temporali pro parentibus, & maxime quando sunt imitatores delicti patrū. Frequenter. n. hoc fit. Nā filius audiēs patrē frequenter vane iurante, ex hoc accepit modum consimilem.
 14 Est & alia. Hic consequenter detestatur quedā alia peccata locutionis. Et primo peccatum blasphemiz, cum dicitur. Est & alia loquela contraria, scilicet precedenti. Nam in iuramento inuocatur Deus, ut testis infallibilis veritatis: in blasphemia vero sibi magis imponitur crimen falsitatis.
 15 In mortem. Blasphemia enim meretur mortem gehennæ, & etiam mortem naturæ. Nam blasphemus in lege præcipitur lapidari, Leu. 24. Aliqui libri habent: Morti, & subintelligitur obligata: & sic est eadem sententia.
 16 Non inuenia. in hereditate. Iacob. Quia sicut dictū est, blasphemus præcipitur auferri de hereditate Iacob per mortē.
 17 Etenim à misericordibus hæc om. auf. scilicet, falsa & indiscrēta iuratio, & blasphemia.
 18 Et in delictis non voluptabunt. i. nō delectabuntur, sed magis in operibus virtuosīs. Signum enim habitus generati, est delectatio in opere. 2. Ethic. Consequenter detestatur peccatum locutionis irreuerentis dicens.
 19 Indisciplinosa loquela. quæ est proprie loquela irreuerentiz.

Non

20 Non assuescat os tuum. nā actus talis est malus, & consuetudo peior. Et quoniam parentibus maxime debetur reuerentia, & per consequens irreuerentia ad ipsos est pessima, subditur.
 21 Memento patris & matris. exhibendo eis debitam reuerentiam, & omnem irreuerentiam præcauendo.
 22 In medio enim magna. con. q. d. licet ad maiorem statum fueris eleuatus quam parentes tui, non tamen debes eorum reuerentiam obliuisci.
 23 Ne fo. ob. gratiam suam tibi subtrahendo, & te confusibiliter deiciendo.
 24 Et assiduitate tua. circa parentum irreuerentiam.
 25 Infatuatus improprium patiaris. à Deo & hominibus.
 26 Et maluisses non nasci. ex impatientia tuæ deiectionis, sicut faciunt multi. Consequenter detestatur peccatum locutionis iniuriosæ, dicens.
 27 Homo assuetus in verbis improprij. sicut fuit Semei, ut habetur. 2. Reg. 16.
 28 In omnibus diebus suis non erudit. quia contemnit monita aliorum.
 29 Duo genera. Posito peccato locutionis, hic consequenter detestatur triplex peccatum operis. Et primo ponit duo breuiter se excipiendo. secundo tertium magis immorando, ibi: Homo fornicario. Circa primum dicit: Duo genera abundant in peccatis, quia sunt causa pluriū sequentium, scilicet, cupiditas, quæ est radix omnium malorum. 1. Tim. 6. b. & gulosis, quæ est occasio multorum malorum, & specialiter per ebrietatem.
 30 Et tertium adducit iram, & c. vindictæ diuinæ, & perditionem gehennæ. Et istud est adulterium, de quo postea magis prosequetur. & de primo subdit.
 31 Anima calida quasi ignis ardens. ardore cupiditatis, de quo dicit Boetius libro. 2. de consolatione, metr. 5. Sequor ignibus Actæ ardet amor habendi. 32 Non extinguetur donec aliquid glutiat. aliorum bona male acquirendo. Et subditur de secundo.
 33 Et homo nequam in ore carnis suæ. i. gulosis qui sibi nequam est per os suum, quia gulosis non solū nocet animæ propriæ, sed etiam corpori generans multas passiones & infirmitates.
 34 Non desit. donec incens. ignem. scilicet, luxuriæ. Nam virtus nutritiua materiam ministrat generatiuæ. unde dicit Hierony. Venter mero æstuans, statim spumat in libidinem.
 35 Homo fornicario. Hic ponitur tertium, & primo quantum ad virum. secundo quantum ad mulierem, ibi: Sic & mulier. Circa primum dicitur, Homo fornicario. id est, luxurioso.
 36 Omnis panis dulcis. i. omnis aliena mulier appetibilis.
 37 Non fatigabitur transgrediens. id est, non cessabit transgredi mandatum Dei, Exodi. 20. b. Non moxaberis.
 38 Vsque ad finem. & c. vitæ suæ. Et quia peccatum luxuriæ hebet mentem eo, quod reddit hominem bestialem, subditur.

Tom. 3.

V v 3

Omnis

A *Omnis homo qui transgreditur lectum suum, &c.* * Ambros. Quam misera hominis conditio, quæ quasi mercenaria aliis laborat, sibi indiget & nisi aliena misericordia sustentare se nequit. Quotidie sub formidine, sub timore grauem tolerans seruitutem, & ne deprehendatur à Domino erratica atque fugitiua, sub vmbra quadam sæculi huius putat se posse delitescere. Considera illum de quo ait in Ecclesiastico Syrach, *Homo transgrediens in lecto suo, dicens in anima sua, Quis me videt? Tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, quem vereor? Nonne tibi videtur iste vere esse mercenari⁹ qui sua prodegerit, vt ille adulescens in Euangelio qui legitur accepisse à patre substantiæ portionem, atque egens & inops, quo famem leuaret pascere greges cepit alienos, vt mercede sumptum exerceret suum? Sed ille tandem aliquando conuersus est, quia reuertit ad patrem, & peccata sua non repressit, sed prodidit. Hic autem qui se existimat ab eo qui omnia videt non videri & tenebris putat commissa sua posse celari, vmbra prætextat, sed frustra latere se credit, cum oculus Domini lucidior sole occulta omnia deprehendat, tenebrosa illuminet, & intimi cordis penetret conscientia, atq; in alta & profunda descendat. Vanus ergo qui putat*

B *Donec moriatur in lecto suo, id est, mortale peccatum actualis libidinis perficiat.* *nem.* Omnis homo qui transgreditur lectum suum contemnens in animam suam, & dicens: *†* Quis me videt? Tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me: quem vereor? Delictorum meorum non memorabitur altissimus: & non *†* intellexit quoniam omnia videt oculus illius; quoniam expellit à se timorē Dei huiusmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum, & nō cognouit, quoniam oculi domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi & hominum corda intuentes in absconditis partibus. Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita, sic & post perfectum respicit omnia. Hic in plateis ciuitatis *†* vindicabitur, quasi pullus equinus fugabitur, & vbi non *†* sperauit apprehēdetur. Et erit dedecus omnibus, eo quod nō intellexerit timorem domini. Sic & mulier omnis relinquens virum suum, *†* & statuens hereditatem ex alieno matrimonio. Primo enim in lege altissimi incredibilis fuit, & secundo virum suum dereliquit, tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi. Hæc in ecclesiā adducetur, & in filios eius respicietur. Non tradent filij eius radices, & rami eius nō dabunt fructum. Derelinquent in maledictum memoriā illius, & dedecus illius non delebitur. Et agnoscent qui derelicti sunt, quoniam nihil melius quā timor Dei, & nihil dulcius quā respice-

C *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

D *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

E *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

F *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

G *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

H *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

I *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

K *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

L *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

M *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

N *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

O *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

P *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

Q *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

R *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

S *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

T *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

V *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

X *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

Y *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

Z *Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit.* *b* Deum.

putat tenebris esse se tutum, cū lucem vitare non possit quæ lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehendunt. Quasi fugitiuus itaque & malus mercenarius deprehenditur, & antequam se occultet agnoscitur, quia Domino omnia antequam erant cognita sunt, nō solum quæ facta sed etiam quæ futura sunt.

b *Tenebræ circum.* Qui castitatis virtutem perdit, vt faciat opera tenebrarum, neminem putat scire quod agit, & Deū omnium conditorum fallere se credit, cum vultus dñi sit super facientes mala.

c *Oculi dom.* Quia illi nihil præteritum, & nihil futurum est, omnia præsentia sunt.

d *Hic in plat.* Adulter libidinosus, de quo superius dictum est, qui quasi equus & mulus lasciuendo discurrit per latā & spaciosam viā, quæ ducit ad mortē.

e *Sic & mu.* Aequaliter & in viro & in femina damnatur adulterium, & germē humanus copulæ abominabile est Deo.

f *Hæc in eccle.* Quia eius peruersitas in cō-

uentu fidelium per solertiam doctorum declaratur. **f** *Et rami.* Quia scēta illius fundamentū veritatis non habet

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnis homo qui transgreditur lectum suum.* per adulterium.
2 *Contemnens in animam suam.* id est, cōtemptum animæ suæ inferens propter carnis suæ voluptatem.
3 *Et dicens, &c.* excēcatus voluptate.
4 *Quis me videt, &c.* quasi dicat nullus, nec homo, nec deus, & patet litera. Et subditur erroris causa, cum dicitur.
5 *Quoni. exp. à se ti, Dei hui. homi. tim.* i. timor adulteri quo timet voluptate priuari, expellit a se timorem Dei. Motus enim maiores depellunt minores secundum Philosophum. Adulter vero nimis fortiter trahitur à voluptate, & sic retrahitur à Dei timore.
6 *Et oculo. hui. tim. illum.* id est, homines conscij sui adulterij: qui in hoc sibi seruiunt timore ducti, ne eius offensam incurrant, & adulando de facinoribus suis eum commendant, & sic in ipsis eum nutriunt, & per consequens timorem Dei ab ipso expellunt, propter quod non considerat quod Deus ipsum videat ad puniendum. ideo sequitur.
7 *Et non cogn.* id est, cognoscere neglexit.
8 *Quoniam oculo. do. mult. pl. lu. sunt su. so.* Claritas enim solis, nō est nisi quidā effectus & modica scintilla diuinæ claritatis.
9 *Circumspicientes omnes vi. homi.* quantumcunque occultas.
10 *Et profun. abyf.* ad quod non pertingit lux solis.
11 *Et homi. cor.* quæ soli Deo sunt nota.
12 *Do. de ant.* nā est agēs per intellectū, & sic p̄cognoscēs.
13 *Sic & post perfectum.* id est, post creationem rerum,
14 *Respicit om.* Ex quo enim p̄cognouit, antequam essent in effectū, sequitur, & quod postea subditur autem adulteri pœna cum dicitur.
15 *Hic in plateis ci. vindi.* id est, punietur, quia in palam lapidari præcipitur, vt prædictum est.
16 *Et quasi pullus equinus.* i. indomitus & voluptati deditus.
17 *Fugabitur.* vt sic captus puniatur.
18 *Et erit dedec.* oī. amicis suis ex vilitate criminis & punitionis.

19 *Sic & mulier omnis relinquens virum suum.* Hic consequenter detestatur peccatum adulterij quantum ad mulierem, dicēs. *Sic & mulier omnis relinquens virum suum.* peccabit, quia tenetur ei obedire & debitum reddere.
20 *Et statuens hereditatem.* id est, heredem viri sui.
21 *Ex alieno matrimonio.* quando adulter eius est vxori alligatus, & sic filium quem ex eo concipit, priuat hereditate paterna, & ipsum instituit in aliena.
22 *Primo enim in lege al. incredi. su.* quæ dicit Exod. 20. b. Non me chaberis. **23** *Secun. vi. suum de.* abutens corpore suo proprio, cum non habeat eius potestatem, sed vir. i. Cor. 7.
24 *Tertio in adulte. fornicata est, &c.* id est, polluta.
25 *Et ex alio viro si. sta. si. &c.* scilicet, marito suo. Et quia secundum legem debet publice puniri subditur.
26 *Hæc in ecclesiā adduce.* &c. i. in concilio corā iudicibus.
27 *Et in si. eius respicietur, &c.* vtum sint legitimi vel illegitimi, & si probentur illegitimi, eiicientur de domo mariti. ideo subditur.
28 *Non tradent filii eius, &c.* sic dictū fuit Iephte Iudicū 11.
29 *Radices, &c.* quia non stabiliuntur in hereditate mariti.
30 *Et rami eius, &c.* id est, filiorum.
31 *Non dabunt fructum.* i. nō prosperabuntur. ideo subditur.
32 *Derelinquent in maledi. memoriā eius.* scilicet, matris adulteræ, cui maledicent homines, miseriam filiorum adulteriorum videntes.
33 *Et dedecus il. non dele.* coram Deo, si perseveret in malo. Nec etiam coram hominibus vsque ad magnum tempus. Consequenter ex dictis de adultero & adultera concludit intentum dicens.
34 *Et agnoscent qui dereli. sunt.* s. ceteri viri & mulieres.
35 *Quon. nih. me. qu. ti.* s. filialis qui cauet offensam Dei.
36 *Et nihil dul. animæ palatum bene dispositum habenti.*
37 *Quam respi. in manda. Dei.* non solum speculatiue cognoscendo, sed etiam practice opere adimplendo.

fructum bonorum
A operum gignere non
potest.
a Longit. &c. Quia
in

re in mandatis domini. Gloria magna est sequi dominum,
longitudo enim dierum assumetur ab eo.

in æterna beatitudi-
ne in æternum per-
manebunt qui sequun-
tur Deum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Gloria magna est sequi dominum, per viam iustitiæ.

Lon-

2 Longitudo enim dicitur. Id est, æterna vita.

3 Assumetur ab eo. id est, a Deo qui dat illam sequentibus
ipsum, per viam mandatorum suorum.

CAP. V.
XXIII.

Sapientia, &c.
b Et in medio po-
puli, &c. Quia in osten-
sione miraculorum
ad laudem Dei prouo-
cabat populum. Vnde:
Omnis plebs ut vi-
dit, dedit laudem Deo.
c Virtutis illius, &c.
Angelorum, religio-
forum. unde: Gloria
in excel. Deo, & in ter-
ra pax hominibus bonæ
voluntatis.

CAP. XXIII.

a Christus. b Laudabilis ostendit.
c Vitam.

Sapientia laudabit animam suam, & in
domino honorabitur, & in medio po-
puli sui gloriabitur, & in ecclesijs alijs
simi aperiet os suum, & in conspectu vir-

tutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, &

in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum

habebit laudem, & inter benedictos benedicetur. Ego ex ore

altissimi & prodiui primogenita ante omnem creaturam Ego fe-

ci, non tempore, scilicet, sed honore, secundum illud: Filius
meus primogenitus Israel.

* Ambr. Si naturalem maiestatem querimus, genitus est.

pore qui ex patre nascendo prodijt, ut dixit ipse qui natus
est. Ex ore altissimi prodijt.

c Ego feci in celis. In celis oritur lumen, nebula regitur caro, F
quia

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXIII.

Sapientia. Superius à tertio cap. & citra, actum est de exerci-
tio virtutum, hic consequenter agit de statibus ecclesiarum, in qui-
bus fit hoc exercitium. Et quia huiusmodi status secundum ordinem diuine
sapientie distinguuntur: ideo primo ponit sapientie commendationem. Se-
cundo subdit huiusmodi statuum distinctio, cap. seq. Ad eundem autem
dicendum sciendum, quod aliqui exponunt hoc capitulum de lege ve-
teri & noua quæ dicitur sapientia diuina: quia non est humanitus in-
uenta, sed diuinitus reuelata, ad hoc autem allegatur quod dicitur infra
eodem ca. Hec omnia liber vite & testium altissimi. Sed saluo melio-
ri iudicio, hoc non videtur rationabiliter dictum. Nam in persona sapien-
tiæ de qua fit hic sermo, dicitur in hoc ca. Ego feci in celis ut orire-
tur lumen indeficiens. Quod factum fuit à principio creationis
mundi. Lex autem vetus postea fuit data. Exo. 20. quasi per duo
milia annorum, & noua postea per tantum tempus & amplius. Præter-
ea de eadem sapientia, de qua fit hic mentio dicitur. Ab initio & ante
secula creata sum. Quod non potest dici de lege veteri vel noua.
Itaque hæc expositio fauere videtur errori Iudeorum, qui fingunt legem
veterem creatam fuisse ante mundum, ut infra plenius dicetur. Pro-
pter quod dicendum, quod hic agit de sapientia diuina personaliter
dicta, quæ est sapientia genita. Vnde in eius persona dicitur hic. Ego
ex ore altissimi prodijt. Et fuit plenius dictum in principio huius li-
bri. Sic ergo procedit: quia primo ponit huius sapientie commenda-
tionem, secundo describit eius generationem, ibi. Ego ex ore, &c. tertio
soluit tacita quaestio ibi. Adhuc doctrinam. Circa primum dicitur.
1 Sapientia laudabit animam suam, &c. id est, seipsam, eo modo loquendi quo dicitur. Hic.
2. b. Iurauit dominus exercituum per animam suam, id est, per seipsum, Gen.
22. c. Per memetipsum iurauit dicit dominus. Laudabit. n. sapientia geni-
ta (quæ est idem quod verbum diuinum) seipsam per angelos, &
prophetas, & alios sanctos, & et per seipsam in humanitate
assumpta, exprimens excellentiam quam habebat à patre, Ioan.
10. f. Ego & pater vnus sumus. 2 Et in domo honorabitur, &c.
id est, in Deo patre venerabitur quia sicut pater est in filio, & econ-
uerso, ut dicit Ioan. 14. si filius honoratur in patre, & pater in filio.
3 Et in medio populi, sui gloriabitur. id est, in medio sanctorum angelorum & et
hominum qui sunt eius populus. 4 Et in ecclesia triumphante illuminando angelos, & docendo, & militante in huma-
nitate assumpta predicando in templo & apostolos docendo.
5 Et in conspectu, id est, in operibus miraculosis virtute altissimi fa-
ctis, quia fiebant ad declarationem suæ deitatis. 6 Et in medio populi.
Nam de medio apostolorum, & ipsis videntibus eleuatus fuit
in celum. Mat. ult. & Act. 1. 7 Et in plebe sancta ad maiorem de qua dicit
Ioan. 1. d. Vidimus eum quasi unigenitum à patre plenum gratia &
veritatis. Et ibidem subditur. Et de plenitudine eius omnes nos ac-
cepimus. 8 Et in muliere. Nam à sanctis angelis & electis lau-
dabitur in celis. 9 Et in beatis. id est, bona dicitur, dicendo
illud

illud quod sequitur de sua emanatione æterna, per quam ha-
bet bonitatem infinitam à patre sicut & deitatem: non ta-
men aliam numero sed eandem. 10 Ego ex ore. Hic conse-
quenter describitur sapientie genitæ generatio. Et primo
generatio æternalis ex patre, secundo temporalis ex virgine
ibi: Posuit David. Prima in duas, quia primo describitur ge-
neratio verbi, secundo per verbum creatio mundi, ibi. Ego
feci. Et similem processum tenet beatus Ioannes in princi-
pio euangelij sui, ubi verbi diuini primo ponit emanationem,
dicens, Ioan. 1. a. In principio erat verbum, &c. Secundo, mun-
di creationem, dicens. Omnia per ipsum facta sunt. Tertio, ver-
bi incarnationem, cum subditur. Et verbum caro factum est, &c.
Circa primum in persona verbi vel sapientie genitæ dicitur.
Ego ex ore al. id est, Dei patris. 11 Prodiit. Et dicitur hic os
altissimi potentia generatiua patris, qua producit verbum
incarnatum spirituale, quod est filius Dei sicut ore carnali
producit verbum sensibile: nam intelligibilia significan-
tur per similitudines sensibilibus.

12 Primogenita ante omnem creaturam. Ex hoc patet, quod
scriptura non loquitur hic de sapientia diuina essentialiter
dicta: quia hæc non est generans nec genita: Nec etiam de
sapientia quacunque creata, per hoc quod dicitur ante om-
nem creaturam. Sciendum tamen, quod Iudei moderni in
suo errore obstinati negando diuinitatem Christi habent per
consequens negare distinctionem personalem in Deo geni-
toris, & geniti, quæ tamen hic exprimitur, sed de hoc libro
non curant, quia ipsum non recipiunt. Librum autem Pro-
uerbiorum Salomonis inter sanctos libros recipiunt, ubi octa-
uo capitulo de sapientia diuina ponitur eadem sententia.
Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. Et ibidem. Ante
omnes colles ego parturiebar, ubi vero est conceptus & partus,
ibi est generans & genitus. Ratio vero, & natura non patien-
tur, quod eadem simplex persona respectu sui ipsius sit gene-
rans & genita, nulla enim res seipsam gignit, vel ad esse pro-
ducit. Ad euitandum igitur in Deo distinctionem, & genito-
ris, & geniti, finxerunt quod lex fuit creata ante mundum
per duo milia annorum, ut sic de ipsa dicatur: Ante omnes
colles ego parturiebar, id est, creabar. Sed hoc patet manife-
ste falsum, quia lex non potuit per se creari, sed in mente
aliqua angelica vel humana, vel in scripto, ut in lapidibus
scripta fuit lex Moyse, vel in aliqua alia materia. Et uterque
modus presupponit alterius creationem. Hoc etiam di-
ctum est ita irrationabile, quod non est contra ipsum dispu-
tandum. 13 Ego feci, &c. Hic consequenter describi-
tur processus creaturarum per sapientiam genitam siue verbum diuinum.
Et primo processus iste declaratur, secundo per
scripturam confirmatur, ibi: Hæc omnia liber. Prima ad-
firmatur. Tom. 3. Vv 4 huc

Iudeorum fi-
cta causio de
confessione di-
stinctionis per-
sonalis in Deo

Quia sicut claritate
A sua præcellit obscuri-
tatem nebulae, sic spi-
ritualis creatura cor-
poralem præcellit di-
gnitatem.

† carnem.
† alius.

a. *Thronus meus.* Huma-
nū corpus nullo pon-
dere peccati pregra-
uatum, sed Dei virtu-
te sublimatū, in quo
potentia diuinitatis
iudicia sua exercuit.
vnde: *Ecce dominus
ascendet super nubem le-
uem, &c.*

Es. p. a.

† eius.

b. *Creauit me, requie-
uit in tabernaculo, &c.*
Secundum huma-
nitatem singulari pu-
ritate de spiritali
conceptam, de
viri-

a. Spirituali creatura, angelis, scilicet. b. Rationis & intelligentie. c. Corporalem creaturam.
ci in cælis, ut oriretur lumen indeficiens, sicut nebula texi om-
nem terram. Ego in altissimis habitavi, & thronus meus
in columna nubis. Gyrum celi circumui sola, & profundum

abyssi penetraui, & in fluctibus maris ambulavi, in & omni
terra steti. Et in omni populo, & in omni gente primatum ha-

bui, & omnium excellentium & humilium corda virtute calca-
ui. Et in his omnibus requie quæsiui & in hereditate domi-

ni morabor. Tunc præcepit & dixit mihi creator omnium,
& qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo, & dixit mi-

hi: In Iacob inhabita, & in Israel hereditare: & in ele-

ctis meis mitte radices. Ab initio & ante secula creata sum,

virgine editam.

c. In Iacob. Incarna-
tione saluatoris spe-
cialiter Iudeis vti con-
cessum est, & specia-
liter ad Iudeos venit.

vnde: *Non sum missus, Math. 15. c.
nisi ad oues quæ perie-
runt domus Israel.* Vn-
de per Iacob figuran-
tur Iudæi, per Israel
vero Gentiles.

d. Ab initio. Sacra-
mentum incarnatio-
nis ante secula præ-
scitum & prædestina-
tum, permanet in se-
culum seculi. Et in-
habitationes eccle-
siæ, id est, ritum ve-
ræ religionis dispo-
suit.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

Creaturarum
processus a
Deo duplex
Ordo forma-
tionis rerum.

huc in duas, quæ primo declarat processus creaturarum quantum
ad esse naturæ, secundo quantum ad esse gratiæ, ibi. *Et in his omnibus.*

Circa primum deus in persona sapientiæ genitæ siue verbi. *Ego
feci in cælo, & de lumine corporali patet Gen. 1. a. Dixit
Deus: Fiat lux, & facta est lux,* sicut ibidem plenius explicauimus.

1. *Et sicut ne. te. om.* Duobus. n. primis diebus formationis re-
rum, elementa quatuor non fuerunt ab invicem plene distincta: nam
aqua tunc non habuit completam densitatem, sed quasi vaporaliter
erat eleuata per totum aerem. Et sic per modum nebulae tegebat to-
tam terram. Tertio vero die qua distincta fuerunt elementa, acce-
pit a Deo debitam densitatem, qui & fecit in terra coarctates ad
recipiendum aquæ partem, & sic apparuit arida, & elementa di-
stincta, prout dictum fuit plenius Gen. 1. 2. *Eg. in al.* disponen-
do celum empyreum, quod statim factum fuit angelis repletum.

3. *Et thronus meus.* i. potestas mea. 4. *In columna.* per ipsam. n.
disponit generatio nubium in aere. 5. *Gyrum celi.* i. celum syde-
reum luminatibus, & stellis ornatum. 6. *Circumui sola.* disponen-

do motum orbium. Sciendum tamen quod per ly sola, non excludit pater, &
spiritus sanctus; nam secundum Philosophum. 2. Elenchorum, solus idem
est quod non cum alio. Et ideo quod determinat aliquod subiectum in
ordine ad predicatum non excludit a consortio predicati illud quod
habet identitatem cum subiecto, sed quod habet aliteratam. Pater autem, & fi-
lius, & spiritus sanctus sunt unum simpliciter in essentia, & di-
stinguuntur in persona: propter quod dictio exclusiua addita uni personæ
in ordine ad predicatum personale, facit exclusionem aliarum personarum,
ut cum dicitur: Solus pater generat: filius. n. & spiritus sanctus non
generat. Si autem predicatum sit essentiale: tunc non excludunt aliæ
personæ, sed magis includuntur, eo quod sunt unum in essentia: sic est
in proposito: quia circūire celum per disponere motus orbium est
cōe toti trinitati, sicut & creare: & ideo cum deus in persona sa-
pientiæ genitæ: Gyrum celi circumui sola: per ly sola, non ex-
cludunt pater, & spiritus sanctus, sed magis includuntur. 7. *Et
profundum abyssi penetraui, &c.* Preparando coarctates in ter-
ra, ut ibi congregatis aquis appareret arida, quæ congregatio vo-
cat oceanus vel abyssus. 8. *Et in flu. ma. am.* saluando Noe, &
quod cum eo erant in arca iter aquas & fluctus diluuij. 9. *Et in om.*
ter. stabilitatem ei dādo vndiq; circa centrum mundi. 10. *Et in om.*
po. & in om. nā oīs potestas hominū a Deo est. 11. *Et om. ex.*
hu. sic hñt libri correcti, & patet sensus: Nam oēs tā magni quā
parui Dei filio sunt subiecti, quia toti trinitati. 12. *Et in his o.*

Diuisio.

Hic consequenter ponit effectus sapientiæ in creaturis, quantum
ad esse gratiæ: hic autem effectus habet locum in angelis & hominibus, & de
angelis hic taceat ad quorum confirmationem in bonum parum loqui
tur scriptura. Iustificatio vero hominum per gratiam facta est a to-
ta trinitate per cognitionem Dei & amore supernaturalē, ad quod
eleuati sunt patres sancti ex electione diuina. Et primo po-
nit hanc electionem. secundo electionis confirmationem, ibi: *Ab initio.* ter-
tio confirmationis fructificationem, ibi: *Quasi cedrus.* Circa primum,
quod nulli hominum gratia Dei denegatur, cum velit oēs homines saluos fieri,
& ad agnitionem veritatis venire, ut dicitur 1. Tim. 2. b. Sed aliqui
ea carere, quia non sequuntur diuinum instinctum ad supernaturale
bonum, & sic non datur eis gratia habitualis quæ dat sequentibus ipsū,
sicut alias diffusius declarauimus in pluribus locis: Dicit igitur Dei
sapientia. *Et in his omnibus, scilicet hominibus.* 13. *Requie quæ.* in ipsis habi-
tando per gratiam: Vnde Prouer. 8. d. dicit hęc Sapientia. *Delicia
meæ esse cū filiis hominū.* Veruntamen quia multiplicatis hominibus post
diluuium declinauerunt contra ad idololatriam. Abraham tamen & qui
ab eo descendunt per Iacob nepotem suum in fide vnus veri Dei
steterunt: propter quod hereditas domini vocati sunt. Deut. 32. a. *Pater
autem domini populus eius.* Iacob funiculus hereditatis eius, ideo subditur.

14. *Et in her. dom. morabor.* per gratiam patres illos sanctificando.

15. *Tunc præcepit & dixit mihi, i. figure meæ,* sicut in iago Hercu-
lis dicitur Hercules. Creator omnium, illud quod postea subditur.

In Iacob inhabita, &c. & interponit. *Et qui creauit me, &c.* Ad
intellectum huius sciendum, quod licet tota trinitas iustificet homines per
gratiam, tamen ad faciendum hanc iustificationem non deus per se missus, sed
unus filius & spiritus sanctus, quia inuisibilis missio personarum diui-
narum duo includit. scilicet quod persona illa nouo modo inhabitet mentem
rationalē per gratiam, & quod ista persona procedat ab alia. Istud
non conuenit patri propter quod non conuenit sibi mitti. Vnde dicit
Aug. 2. de trinitate. Pater nusquam legitur missus, sed filius, & spi-
ritus sanctus conuenit mitti, non solum visibiliter sicut filius appa-
ruit in carne, & spiritus sanctus in columbæ specie, sed et in-
uisibiliter per dona quibus inhabitant mentem, scilicet spiritus san-
ctus per donum charitatis, & alia quæ perficiunt voluntatem. Filius
autem per donum sapientiæ, & alia quæ perficiunt intellectum eo quod
spiritus sanctus procedit per modum voluntatis, & filius per mo-
dum intellectus. Hæc igitur missio sapientiæ genitæ a patre potest
dici preceptum loquendo large, & sic dicitur. *Tunc præcepit, & dixit
mihi creator omnium.* i. Deus pater emittens dicto modo filium. Et quia
posset aliquis credere, quod per tale missionem filius separaretur a
patre: propter hoc antequam ultra procedat, istud remouet cum dicitur.

16. *Et qui creauit me.* i. eternaliter generando dedit esse, quod lar-
ge quidem potest dici creatio, ut diffusius dictum fuit supra. 1. cap.
exponendo illud. *Prior omnium creata est sapientia.* 17. *Requieuit
in tabernaculo meo.* in me ipsa: quia propter dictam missionem filius qui
est sapientia genita, non desinit esse in patre, nec pater in filio.

Consequenter resumit propositum dicitur. 18. *Et dixit mihi.* Deus
pater. 19. *In Iacob inhabita, & in Israel hereditare, &c.* i. in po-
pulo descendente a Iacob, qui alio nomine dictus est Israel, Gen.

32. In hoc. n. populo remansit fides & cultus vnus veri dei,
ceteris contra ad idololatriam declinantibus. Sciendum tamen,
quod iste populus magis denominatur a Iacob qui & Israel, quod
ab Abraham & Isaac, quia non oēs eorum filij fuerunt fideles,
ut patet de Ismaele & Esau, sed oēs filij Iacob fuerunt Dei cul-
tores: propter quod & tribus illius populi denominantur ab eis.

20. *Et in electis meis mitte radices.* i. precepta decalogi, & alia
ceremonialia, & iudicialia, quæ fuerunt illi populo data, ut per
eorum obseruantiam radicarentur in sapientia diuina. 21. *Ab
initio.* Hic consequenter ponitur electionis prædictæ confirma-
tio, quæ fuit facta per stabilitatem regni, & edificationem templi
tribus David & Salomonis. Præmittitur tamen hic sapien-
tiæ genitæ eternitas, ut per hoc ostendatur causa sufficiens sta-
bilitatis in alijs. Dicit igitur. *Ab initio.* per hoc non potest in-
telligi initium temporis, quia subditur. 22. *Et ante secula.*
sed intelligitur ipse pater, qui est principium emanationis
personarum. *Et ante secula.* id est, eternaliter, quia filius eter-
naliter procedit a patre. 23. *Creata sum.* i. ab eo accipiens esse
per generationem, quæ large loquendo potest dici creatio, ut ple-
nius est dictum supra. 1. cap. Aliter exponunt aliqui. *Creata sum,*
& c. id est, præiusta creati secundum humanam naturam in uni-
tate personæ assumenda. Licet autem hæc expositio contineat
veritatem, non tamen videtur esse secundum auctoris libri hu-
ius intentionem, ut dictum est supra, primo capite. Hoc etiam
videtur ex processu huius capituli, in quo a principio usque ad finem
ponuntur prærogatiue sapientiæ genitæ, sic autem præiudicari non
debet.

An pater dica-
tur missus ad
iustificationem
hominis.

G a Et sic in Si. Sion ecclesia, quæ & Ierusalem, quæ a primo iusto usque ad nouissimum ædificatur, & in qua sapiëntia quod iudie fructificat.

b In Libano. Rab. Libanus mōs est Phœnicis, dictus a thure, quod igitur colligit. Sion collis est vrbi supereminens, & interpretatur speculum.

Hæc ergo nomina arborum, & montium eminētoribus Christi membris conueniunt, quæ dicere possunt, *Christi bonus odor sumus deo. Et, quorum conuersatio in celis est.*

2 Corin 2. d.
Philip. 3. d.

Virgi 3. gcor.

B. Odor quoque cedri serpentes interimit, & fugat. vnde, *Disce, & odoratum stabulis accendere cedrum.* Et sancti doctores virtute verbi repellunt hæreticos. Resina quoque eius, quæ cedrina dicitur, liniti libri, nec tinea, nec senectute deficiunt, & doctorū spiritali sensu scriptura confecta, nulla hæreticorum astutia corrumpitur, vel vetustate consumitur.

Cypressus.

Palma.

Cypressus medendis apta corporib. venustatem comæ suæ nullo deponit impulsu, cōstantiā, & actionē eorū exprimens, qui altiorib. ecclesiam ornant virtutib. **C** Quasi pul. Arbor diuturnis folijs, & suauib. pomis, palma dicta, quia victricis manus est ornatus, vel quia in modum humane palmæ ramos expandit, hanc Græci *φύμωρ* dicunt, quia Phœnix auis multo tempore viuit. Huic comparat ecclesia,

ecclesia, quæ incuruari ad terrena despiciens, ad celestia se sustollit, ut finito agone celestem palmam suscipiat, & quasi folia diuturna, verba recte confessionis perpetuo conseruat.

d Quasi oliua. Græcè *ἐλαιον* fructus, scilicet, *ἐλαια* enim arbor dicitur, succus oleum. Est aut arbor pacis insignis, per hanc

& usque ad futurum seculū non desinam, & in habitatione

a sancta coram ipso ministraui. Et sic in Sion firmata sum, &

a ¹ Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem, & quietum. b ¹ Manifesta, scilicet, quia ibi voluntas eius adimpletur.

in ciuitate sanctificata similiter requieui, & in Ierusalem potestas mea.

a ¹ Christiano, qui nomine Christi honoratur, qui pars eius, & hereditas est.

Et radicaui in populo honorificato, & in partes

a ¹ Quia illi membra sunt corporis eius, cum sit ipse omnia in omnibus.

Dei mei hereditas illius, & in plenitudine sanctorum detentio mea.

a ¹ Arborum sunt altitudinis, & odoris præcipui.

b ¹ Quæ mutata, vel translata interpretatur, quia ecclesia ab idolorum cultura ad verum deum translata est.

c Quasi palma exaltata sum in Cades, &

a ¹ Rosa dicta, quod rutilo colore rubeat, & martyrium significat. b ¹ Iericho interpretatur odor eius, vel luna, & est quasi plantatio rosæ in Iericho, cum odor virtutum in passione martyrii resiolet in sanctis.

d quasi plantatio rosæ in Iericho. Quasi oliua speciosa in

a ¹ Quia redemptionis nostræ sacramentum cunctis innotuit nationibus.

e campis, & quasi platanus exaltata sum iuxta aquam in

a ¹ Doctrinæ spiritalis gratia. b ¹ Loquar ad dominum meum, cum sum pulvis, & cinis. c ¹ Vel aspalum.

f plateis. Sicut cinnamomum, & balsamum aromatizans

g

bores sunt. Cinnamomum dictum, quia cortex eius in modum canne rotundus, & gracilis. Gignitur in India, & Aethiopia frutice breui duorum tantum cubitorum colore sub nigro, vel cinereo, tenuissimarum virgarum. Nā quod crassum est despicitur, gracilius vero charius. Quod cum frangitur, visibile spiramentum emittit in modum nebulæ, vel pulueris.

g Bals. Aspalum dicit. Plinius eodē curiculo celi nasci spiritum

NICOLAUS DE LYRA.

est aliqua eius prærogatiua, quia cōuenit omni creaturæ quā tūcunque minimè. Nā ab æterno præsumptum est, quodcunque producit in tempore. 1 Et usque ad finem non desinam. 2 Et in habitatione sancta. i. in mentibus sanctorum. 3 Coram ipso deo patre. 4 Ministra. i. ministerio meā inuisibile per earū sanctificationē impleui, modo supra dicto. Vel aliter, Et in habitatione sancta. i. in congregatione iustorum. Corā ipso ministraui, i. ministrare feci per Aaron & alios sacerdotes bonos, sicut dicitur Gen. 22. c. in persona domini, *Nunc cogitavi, quod timeas dominum*, i. alios cognoscere feci. 5 Et sic in Sion firmata sum. Hic consequenter ponit electionis dictæ confirmatio, s. per ædificationem templi, & confirmationem regni tempore David, & Salomonis, & sic dicit sapientia dei. Et sic in Sion firmata sum. Ista tamen firmatio non dicit aliquam mutationem in deo, sed in creatura, in qua firmius stabiliuntur dona diuina. Dicitur autem dei sapientia firmata in monte Sion eo, quod ibi fuit ædificatum templum. 3. Reg. 6. in quo arca, & propitiatorium, quæ representabant sedem dei, ut dictum fuit Exo. 25. habuerunt stabilem mansiōnem, nec ultra fuerunt portata de loco ad locum, sicut ante fuerant per desertum, & postea in terra promissionis, ut patet in pluribus locis. 1. Reg. 6. Et in cinis. i. Ierusalē ad diuinum cultum electa. 3. Reg. 8. 7 Similit. per speciale habitationē, eo quod vigeat, ibi cultus dei. 8 Et in Ierusalem potestas mea. quia facta fuit ciuitas metropolis, & regia, & hoc ex ordinatione speciali diuina. 9 Et radicaui. i. dona mea firmius stabiliui. 10 In populo honorifica. i. in populo Israel, qui fuit honorificatus a deo præ ceteris populis, eo quod disposuerat ab æterno ex illo carnē assumere, per quod dedit ei legē, & prophetas, sacerdotium, & regnum, propter quod dicitur Deu. 4. b. *Quæ est enim alia gens sic inclinata, & Pl. 147. b. Non fecit taliter omni nationi, &c.* 11 Et in partes dei mei. s. populi honorificati. Ad cuius intellectum sciendum, quod li mei potest esse genitiuus huius pronomini ego, & sic est sensus, Et in partes dei mei. i. in partes dei, qui deus sum ego.

12 Hereditas. i. q. d. vita beata, quæ est electorū hereditas vera, est in partes meas, i. apud me, Alio modo potest esse genitiuus huius pronomini meus, & sic est sensus, In partes dei mei. i. apud patrem, qui est deus meus. Hereditas illius. i. beatitudo populi honorificati, & utroque modo continet veritatem. Nam electorum beatitudo consistit obediētiæ in patre, & filio. Ioha. 17. a. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum deum, & quem misisti Iesum Christum.* Per hoc tamen non excluditur spiritus sanctus,

sed magis includitur, ut patet ex supradictis. Sed remanet questio, quomodo pater dicitur deus filij, Ad quod dicendum, quod habendo respectum ad humanitatem est manifeste verum. Vnde dicitur Iohan. 20. c. *Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.* Habendo vero respectum ad naturam diuinam, potest etiam verificari. Dicitur enim filius secundum diuinam naturam deus de deo, sicut dicitur in symbolo de ipso, *Lumen de lumine, Deus verum de deo vero*, & sic, ut videtur, in persona filij de patre potest dici. In partes dei mei, id est patris, quæ est deus a quo sum idem tamen deus cum ipso in essentia distinctus tantum in persona. 13 Et in plenitudine sanctorum. id est in congregatione eorum. 14 Detentio mea. id est mansio mea per gratiam, Mat. 18. c. *Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum.* 15 Quasi cedrus. Hic consequenter ponitur dictæ confirmationis fructificatio. Et primo quantum ad fructum vitæ actiue, secundo, contemplatiue, ibi, *Ego mater*. Prima in duas, quia primo ponitur dicta fructificatio, secundo, famæ diffusio, ibi, *Sicut cinnamomum*. Circa primum sciendum, quod terre nascentia diuersarum specierum magis fructificant in vna terra, quam in alia. Et sic ponuntur hic exempla plurium arborum, vel terrenarum in diuersis locis notabiliter fructificantium, cum dicitur, *Quasi cedrus*. Id est, sicut cedrus notabiliter crescit in monte Libani, sic exaltata sum in populo Israel per augmentationem cultus diuini, per quam diuina sapientia dicitur exaltari non in se, quia non potest augeri, vel minui, cum sit infinita, sed in donis, & effectibus suis. Sicut dicitur deus magnificari cum deuote laudatur a nobis. Psal. 33. a. *Magnificate dominum mecum.* Hæc autem diuini cultus augmentatio facta fuit maxime tempore David, & Salom. Eze. & Iosue, ut patet ex libris Regis, & Paralipomenon. & eodē modo exponunt exempla, quæ sequuntur. 16 Et quasi cypressus. Id est, sicut ista fructificat notabiliter in locis hic expressis, sic sapientia diuina exaltata est modo prædicto. Sciendum tamen, quod cum dicitur hic, 17 Quasi palma. Cades non est hic locus deserti vbi manserunt filij Israel per aliquod tempus, ut dicitur Deut. 1. g. *Et sedisti in Cadesbarne, &c.* sed est alia sita in sorte Iudæ, & ad distinctionem alterius dicitur Cades absolute, Iosue. 15. Alia vero Cadesbarne. Sciendum autem, quod hic ponuntur plura exempla corporalia ad exprimendū augmentū donorum spiritalium, quod est excellentius augmento corporali, sicut mater ad exprimendū excellentiorem quæ hæt ad filiū, ut in pluribus nominibus vocans eū aliquando filiū suū, aliquando cor suum, aliquando dominū suū, & sic de pluribus alijs. 18 Sicut cin. & balsa. aro. odo. dedi. Quia myrr. ele. dedi

Ana candida, magnitudi- ne arboris modice, flore rose, radix eius vnguentis expetit. Tradunt in quocunq; frutice caru- arcus celestis, eandē q̄cunque sit alpalti suauitatem odoris exire. Quidā Elisei sceptrū vocant, probatur in colore ruffo, vel igneo, ta- du spisso, & odore castorei. Hec p sui breuitate

a quibusdā inter her- bas odoriferas repu- rantur, Et significant humiles spiritu, qui quasi purpureo colo- re vestiti, memores dominicę passionis pro domino parati sunt pati.

a *Quasi myrrha.* Myr- rha est in Arabia ar- bor quinquē cubitis alta, spinę similis, quā *amru* vocat Gręci, cuius gutta viridis & amara, vnde & no- mē accepit, quę om-

nia cōueniunt mortificationi carnis, q̄ amara ad tēpus senti- tur, sed in spe semper virentes patrię libenter suscipitur. vnde,

1. Petr. 1. a.

B *Regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi,* & c. Spinę aut comparatur, quia vt mentē saluet corpus affli- git. Gutta sponte manans pretiosior est. Elicita corticis vul- nere vilior, quia maioris est virtutis corpus sanū (cui arridet copia rerū) mortificare, quā egrotū, vel paupertate afflic- tū.

Storax.

b *Quasi storax.* Storax galbanus, vngula, & gutta, pigmenta sunt pretiosa apud medicos, & significant virtutum species, quia ad curationē hominū adhibent medici virtutes spiri- tuales. Storax. n. arbor Arabię similis malo citonij, cuius vir- gulę inter caniculę ortum cauernatim lachrymā fluūt, Quę in terrā cadit, immunda est, sed cum proprii corticis scrobe fossa seruatur. Quę virgis, & calamis inhæserit, mūda est, & albida. Dehinc salua fit solis causa, & ipsa storax calanites, pinguis resina, odoris iucundi, & quasi mellosum liquorem emittens. Storax dicta, quia est gutta arboris profluens, & cō- gelata, nam Gręci *guttū* guttam dicunt.

Exod. 30. d.

c *Et galbanus.* Galbanum s̄m Plin. dat Syria in Amano mō- te ē ferula, quā eiusdē nominis, resinę modo, stagonisim ap- pellant. quod maxime laudant cartilagosum, purum, ad si- militudinem ammoniaci minimeque lignosum.

Libanus.

d *Vngula.* Vngula est, q̄ in Exodo onycha dicitur Gręce e- nim *onyx* Latine vngula, quia humano vnguī attimilatur.

e *Gutta.* Gutta, q̄ & ammoniaci dicit, lachrymas stillat in arenis. Cuius duo genera sunt, stracon, q̄ masculi thuris si- militudinē habet, & maxime probatur, & pyrhamia, quod pingue, & arenosum. Adulteratur. n. arenis velut nascendo apprehensis glebis, tñ minimis, & purissimis probatur. Gut- ta vero curat quasiliber duritias. Hec ergo species dñi pręce- pto ad thymiamā conficiendū deputatę sunt. Vbicunque e- nim thymiamā habemus, in Hebręo Ketoreth legitur, quod Aquila storacē transtulit. Et significat orationis incensum cum odore virtutum, Thymiamā ex aromatibus compositū facimus, cum in altari boni odoris virtutum multiplicatē fouemus, quia mistum, & purum sit, quia quanto virtus vir- tuti iungitur, tanto incensum sincerius exhibetur.

† putatur.

f *Libanus.* Libanus, (vt aiunt) arbor est in Arabia, cortice, & folio lauro similis, succum amygdali modo emittens, q̄ bis in anno colligitur, autūno scilicet, & vere, sed autūnali col- lectioni pparatur, inciso cortice in æstatis feruore, & prosi- liente spūma pingui, quę concreata densatur, vbi loci natura poscat, regere palmea excipiente, qđ i arbore hēsit ferro † de- pechitur, iō corticosum videtur purissimum, hoc est thus cā- didum.

didū. Secunda vindemia pparatur hyeme incis cortici- bus ruffum hēc exit, nec cōparandū priori. Nouellę arboris candidius, sed veteris est odoratus. quod ex eo pependit ra- tunditate guttę masculū vocatur. Regio thuriferā, nūcupa- tur Sarua, vndique rupibus inuia, & a dextera scopulis ma- ris inaccessible. Sarua quidem mysterium interpretatur, Arbo- res sponte nascuntur, & significant eos, qui ex voluntate, non ex legis necessitate ope- rantur. Incisis arborib⁹ lachryma fluit, quia compuncta humiliū corda puram deo o- rationem emittunt. Libanus in Hebręo candorem significat. in Gręco, *liber*. Vnde in cāticis vbi legimus

ad collem thuris, quidā

Can. 4. h. Balsamum.

E † manantibus.

† virgulis.

codices habent ad collem libani.

g *Balsamum.* Balsami arbor in Iudæa tantū intra viginti iu- gera erat. Sed postquā Iudæa Romani potiti sunt, latis colli- bus propagata est. Stirpe similis viti, folijs rutę, sed albiore. semperque † manentib⁹. Arbor, balsamū, lignū, xylobalsa- mū dī. Fructus, vel semen carpobalsamum, succus, opobalsa- mū, quia percussus ferreis † vinculis cortex, p cauernas, exi- mij odoris guttas distillat. Cauerna. n. Gręce, *ovā* dicitur. Cuius gutta admista cyprino oleo, vel melle adulterat. Sed probat esse sine melle, si cum lacte coagulauerit. Sine oleo si instillata aqua, vel admista facile resoluatur, & si laneę ve- stes ex ipso pollutę non maculentur. Adulteratū quidē si cū lacte non coagulat, & sicut oleū in aqua supernatat, & vestē laneam maculat. Balsama pura ardente sole in manu susti- neri non possunt. Arbores balsami more vinearū coluntur, & adminiculis sustentur. Viti. n. similiores sunt, quia myr- to, perpetua coma insignes, duob. cubitis eminentes. Semē vero hēt vini gustū, colore ruffum. Ramis crassior, quā myr- ti, qui & certo anni tēpore balsamum sudat. Agricole quoq; acutis lapidibus, vel offcīs cultellis solet incidere, nam ferri tactus noxius est. Per incisiones manat succus odoris eximij & lachrymis pulchre rorantibus lanis exceptus, parua colli- gitur in cornua. Gratia pręcipua debetur lachrymę, secūda femini, tertia cortici, minima ligno. Christus quoque humi- lis in carne, sed plenus gratia, & virtute, vulneratus est pro- pter iniquitates nostras, & nobis vitę, & salutis sacramenta profudit. vnde, *Et quasi balsamum non mistum odor meus.*

Ela. 2. h. Terebinthus.

h *Terebinthus extendit ramos meos, & rami mei honoris, & gratia.* Arbor est, cuius resina carissima, & nascitur in Syria, mascu- lę infructuosę. Feminarū duo genera sunt, Alterius fructus rubet lentis magnitudine, alterius pallidus, nec faba grādi- or, odore iucundo, fructu sinuosus. Idē terebinth⁹ in Macedo- nia, brevis arbor, & fructuosa. In Troadis Damasco Syrię magna maceries, flos racemosus, sicut oliuę, sed rubēs, folia hēt dēsa, & folliculos, emittētes quādā animalia quasi culi- ces. Plenioriq; resina, q̄ de cortice erūpit. Per terebinthū si- gnatur ecclesiā, q̄ p totū orbē ramos p̄dicationis, & fidei ex- tēdit, cuius resina p̄cipua, i. animarū medicina. Masculi hu- ius arboris sine fructu sunt. q̄a q̄ in se cōfidūt, fructū virtutis nō faciūt. Fēminarū aut duo genera sunt, alterius fructus ru- beus, alterius pallidus, cū vitematurescunt. Qui. n. infirmity- tem suam agnoscunt, & spem suam in domino ponunt, fru- ctum martyrij sibi exquirunt, aut per continentia, & mūdi- tiam

F

NICOLAVS DE LYRA.

ele. dedi suauitatem odoris, & quasi storax galbanus, & vngula. Hic consequenter ponitur dilatatio famę diuini cultus in Ierusa- lem augmentati, propter quod multi non solum de Iudæis, sed etiam de Gentilibus veniebant adorare deum in Ierusa- lem, vt habetur. 3. Reg. 8. & Ioh. Quę quidem famę diffusio significatur hic per bonum odorem, secūdum quod dicitur Cantic. 1. a. *Curramus in odore vnguentorum tuorum.* Et secunde Corinth. 2. d. *Quia Christi bonus odor sumus deo, & c.* Exponun- tur hic plures arbores, & species aromaticę, quarum proprie- tates explicare non est ad propositū. Nā hic solū introducū- tur

tur ad designandum diffusionem bonę famę per suauitatē sui odoris, sicut & arbores expressę in parte pręcedenti ad exprimendum augmentum cultus diuini. Et similiter ponū- tur hic plura aromatica, & odorifera ad maiorem expressio- nem diffusionis bonę famę. Vnum tamen vocabulum est hic exponēdum cum dicitur, Et vngula, quę est species aro- matica, humano vnguī similis, propter quod Latine nomi- nata est vngula. Exo. vero. 30. nominata onycha. *ovx* enim Gręce vnguis est Latine, & est vna de quatuor speciebus ex quibus conficiebatur thymiamā boni odoris ad cremandū coram domino in altari thymiamatis, vt dicitur ibidem.

1. Ego

tiam cordis, & corporis, spirituale primum possidebunt.
A Quia cum mulieribus non sunt coinquinati, & sine macula sunt ante thronum dei.

Apo. 14. a. **a** Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient. Qui audit me, non confundetur, & qui operantur in me non peccabunt. qui e-

quiritur, ut inueniatur dulcius, & inuenitur, ut gratetur auctius. Secundum hoc accipi potest, quod dictum est in libro Ecclesiastico dicere sapientiam, *Qui me manducant, adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient.* Manducant enim, & bibunt, quia inueniunt, & quia esuriunt ac sitiunt adhuc, querunt. Fides

Edere, & bibere sapientiam.

† adimplemi-
ni.

Plal. 33. b.

Aug. de Trini-
tate libr. 15.
cap. 2.

B quoniam suavis est domus, &c.

* Augustinus. Si quis inueniri potest, cur dictum est, *Querite faciem eius semper?* An & inuentus forte querendus est? Sic enim sunt incomprehensibilia requirere, ne se existimet nihil inuenisse, qui quam sit incomprehensibile, quod querebat, potuerit inuenire. Cur ergo sic, querit si incomprehensibile comprehendit esse

C quod querit, nisi quia cessandum non est quandiu in ipsa incomprehensibili rerum inquisitione proficit, & melior, meliorque fit querens tam magni boni, quod & inueniendum queritur, & querendum inuenitur? Nam & queritur

† Sapientia.

a Verax charitatis.

† Omne datum optimum defersum est.

b Salutaris.

c Spiritualis.

statis. Ego mater pulchre dilectionis, & timoris, & agnitionis,

a † Presentis, & futura, per ipsam enim vivimus, monemur, & iunus, & per ipsam vitam eternam habemus.

& sanctae spei. In me gratia omnis vitae, & veritatis, in me om-

a † Filios affectuose monet.

† Venite ad me omnes, qui la & one estis, & ego re. vos.

nis spes vitae, & virtutis. Transite ad me omnes, qui concupi-

a † Sanctus, qui communis patri, & filio.

scitis me, & a generationibus meis implemini. Spiritus enim

a † Quia charitas dei, quae per spiritum infunditur cordibus electorum, incomparabiliter est dulcis.

b † Quae erit in visione dei. Oculum enim non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae preparavit deus diligentibus se.

meus super mel dulcis, & hereditas mea super mel, & fauim.

a † Spirituales delicias cum habeatur, desiderium accendunt.

b † Quia sapientia dei, & homines, & angeli sine fine collaudant.

a Memoria mea in generatione seculorum. Qui edunt me, adhuc

a † Obediendo. unde. Si quis diligit me, sermonem meum servat.

b † Quia aeterna mercede coronabitur.

esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient. Qui audit me, non confundetur, & qui operantur in me non peccabunt. Qui elucidant

a Qui manet in deo, non peccat.

b † Plene scilicet perfecte, & percipiunt.

me, vitam aeternam habebunt. Haec omnia, liber vitae, & testa-

a † Ut peccatum, scilicet caverent, & in virtutibus deo servirent.

mentum altissimi, & agnitio veritatis. Legem mandavit Moy-

a † Promisit.

ses in praeceptis iustitiarum, & hereditatem domui Ia-

a † De adventu Christi, vel redemptione humani generis.

cob, & Israel promissiones. Posuit David puero suo

1 querit, intellectus in-
 2 uenit, propter quod
 3 ait Propheta, *Nisi*
 4 *credideritis, non intelli-*
 5 *getis.* Et rursus intel-
 6 lectus eum quem in-
 7 uenit adhuc querit.
 8 *Deus enim respexit super*
 9 *filios hominum, & case-*
 10 *ra.*

11 b *Posuit David.* Qua-
 12 tuor paradisi flumi-
 13 na ex uno fonte pro-
 14 cedentia assimulat
 15 regi, qui ortus est de
 16 David, quia de Chri-
 17 sto quatuor euange-
 18 lia procedunt, quae
 19 totam terram praedicatione infundunt,
 20 & germinare faciunt. Ab eo Iordanis procedit, id est, baptismi sacramentum ad abluendum genus humanum.
 21 Qui mittit disciplinam, sicut lucem,
 22 quia praecepta eius vitam aeternam tribuit.
 23 unde, *Docete omnes*
 24 *gentes baptizantes eos*

E

F Matth. 28. d.

in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, docentes servare omnia quaecunque mandavi vobis.

† a Quasi

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ego mater.* Hic consequenter ponitur fructificationi vitae contemplatiuae. Tempore namque v. t. fuerunt aliqui in contemplatione diuinorum notabiliter eleuati, sicut pater de Moyse, qui loquebatur cum domino, sicut homo amico suo, Exod. 33. & de alijs prophetis, & hoc erat per sapientiae donum. ideo dicit sapientia diuina, *Ego mater pulchra dilectionis.* Contemplatiua namque vita mundior, & pulchrior est, quam vita actiua, propter quod significatur per Rachel, quae erat decora facie, & venusto aspectu, Actiua vero per Liam, quae lippis erat oculis. Gen. 29.

2 *Et timoris.* filialis.

3 *Et agnitionis.* supernaturalis.

4 *Et sanctae spei.* per expectationem futurae beatitudinis. Ista namque dona, & alia intellectum perficientia attribuuntur filio, qui est sapientia genita. In cuius etiam persona adhuc subditur.

5 *In me omnis gratia vitae.* id est, a me procedit vita gratiosa, & notitia luminosa. ideo subditur.

6 *Et veritatis.* In me omnis spes vitae. gloriosae.

7 *Et virtutis.* qua possum ea dare.

8 *Transite ad me.* per cognitionem, & amorem.

9 *Omnes, qui concupiscitis me.* nam omnibus possum satisfacere. ideo subditur.

10 *Et a generationibus meis implemini.* id est, illuminatoribus diuinis.

11 *Spiritus enim meus.* id est degustatio meae bonitatis.

12 *Super mel d.* Ipsam enim non adaequat aliqua delectatio corporalis.

13 *Et hereditas mea,* quae est vita beata.

14 *Super mel, & fauim.* quia quiescat totaliter appetitum.

15 *Memor.* quia namque delebitur de meritis sanctorum.

16 *Qui edunt me.* in presenti sibi spiritualiter incorporando.

17 *Adhuc esurient,* ut plenius habeant in caelo.

18 *Et qui bibunt me adhuc sitient.* Exponatur eodem modo. Refectio enim spiritualis, & caelestis exprimitur per cibum, & potum, eo quod in corporalibus faciunt unam refectionem perfectam.

19 *Qui audit me.* aure mentis.

20 *Non confundetur.* in conspectu summi iudicis,

21 Et

21 *Et qui op. in m.* id est secundum regulam doctrinae meae.

22 *Non peccabunt.* nam est regula infallibilis.

23 *Qui elucidant me.* occulta sapientiae mysteria in lege, & prophetis contenta fideliter exponendo.

24 *Vitam aeternam habebunt.* in praemium.

25 *Haec omnia liber vitae.* Hic ponitur confirmatio praedictorum per sacram scripturam, cum dicitur, *Haec omnia liber vitae.* supple continet expresse. Et dicitur hic sacra scriptura liber vitae, eo quod est instrumentum veniendi ad vitam veram, vel beatam. Illa vero, quae dicta sunt de processu creaturarum a verbo quantum ad esse naturae, & quantum ad esse gratiae, & cetera dona hic dicta, exprimentur in Genesi, & alijs libris legalibus, & prophetalibus, & hagiographis, ut patet intuitu.

26 *Et testamentum altissimi, & agnitio veritatis.* Haec omnia copertunt sacrae scripturae, id est, quod est liber vitae, & testamentum altissimi, & agnitio veritatis, id est, contentina huius agnitionis.

27 *Legem man. Moy.* non auctoritate propria, sed diuina.

28 *In pra. iu.* Na aliqua praeccepta continent iustitiam in ordine hominis ad deum, alia vero iustitiam in ordine hominis ad proximum.

29 *Et haec, do. I.* Praeccepit enim filiis Israel intrare terram promissionis sub Iosue duce.

30 *Et I. pro.* quia non solum promisit deus illam terram filiis Israel, sed etiam multa alia bona, si fideliter ei seruirent, & sub promissione illius terrae principaliter intelligebatur promissio terrae viuentium, quia sicut dixi frequenter in superioribus libris, bona temporalia non promittuntur principaliter in praemium pro operibus virtutum, quae sunt meliora, quam temporalia bona. praemium autem diuinum maius est merito hominum, & ideo sub promissione bonorum temporalium semper intelliguntur spiritualia bona principaliter promissa, quae sunt temporalibus meliora.

31 *Posuit.* Postquam actum est de sapientia aeternali generatione a patre, hic consequenter agitur de temporalis generatione ex virgine. Et primo ponitur huius sapientiae dignitas. Secundo, suae doctrinae preclaritas, ibi, *Qui implet.* Circa primum dicitur. *Posuit,* id est, statuit, vel promisit ipse deus.

32 *David puero suo.* Id est sibi seruienti humiliter, & deuote.

† Exci-

a Quasi Phison. Phison, qui & Ganges, qui de paradiso exiit vadit ad Indiā, & interpretatur caterua, qui scilicet magnis fluminibus impletur. Ganges autem dicitur a Gangaro rege Indiæ, & fertur, sicut Nilus super orientis terras exūdare.

Tigris. **b** Sicut Tigris in diebus nouorum. Tigris fluuius Mesopotamiæ qui pergit contra Assyrios, & post multos circumitus in mare mortuum fluit. Et Tigris vocatur, quia sicut Tigris bestia velociter fertur.

Euphrates. **c** Quasi Euphrates. Euphrates fluuius Mesopotamiæ gemmarum fertilis. Euphrata enim Hebraicè fertilitas Latine.

B Mesopotamiam nāque per loca irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Sallustius affert Tigrim, & Euphratem vno fonte in Armenia manare, sed postea diuiduntur maximo inter se spatio.

Sallustius in historiis.

† meum.

Jordanis.

Geon.

C

d Quasi Ior. Jordanis fluuius Iudææ, a duobus fontibus nominatur, Ior. & Dan. quibus scederatis colligitur. Oritur sub Libano monte, & diuidit Iudæam, & Arabiam, & iuxta Iericho influit mari mortuo.

e Quasi Geon. Geon hic Aethiopiam cingit, sic vocatus, quia irrigat terram Aegypti. Ge enim Græcè terrā significat, qui apud Aegyptios Nilus vocatur propter limum quem trahit, qui fecunditatem efficit, vnde & Nilus dictus est.

f Non inuestigabit eam. Christus auctor est sapiæ spiritualis, qui per Moysen primū cōdidit legem, inspirauit prophetas, docuit apostolos, & euāgelistas, nec alius plenus, & perfectus est inuestigator

uestigator sapientiæ dei, nisi ipse, qui cum patre, & spiritu sancto vnus est deus. Vnde, *Nemo nouit filium, nisi pater, nec pater, nisi filius, &c.*

A mari enim. Mare significat profunditatem sapientiæ inæstimabilem, & incomprehensibilem esse, quoniam nemo penetrare potest, nisi vnus, & solus deus

1 vnus, & solus deus
2 pater, & filius, & spiritus sanctus, qui seipsum verè nouit, & consilium suum, & dat tātum nosse creaturæ suæ quantum expedit.

h Quasi tr. a. Quia deus de deo, lumen de lumine. Topicè dicitur pater origo diuinitatis, quia de patre gignitur filius, & procedit spiritus sanctus, qui per aquam significatur, vnde, *Flumina de ventre eius fluunt aqua viua. Aqua sapientiæ salu. potauit illum.*

i Ego qua. flu. Sapientia cōparatur fluuiio rapidissimo, & aq̄ egredienti de paradiso, quia doctrina Christi p̄diens de celesti thesauro, oia obstacula reorū, & persecutionum fortitudine sua dirūpit, vt per ora prædicatorum per totum orbē largissime fluat. vnde, In omnē terram exiuit sonus eorū, &c.

K Dorix. Araxes (vt putant) fluuius Armeniæ, qui ab eodem monte cū Eufrate diuersa specie oritur, sic dictus, quia de rapacitate sua cuncta prostrernit, vnde cū Alexander transgressus pontē super eū fabricasset, peritatus pontē diruit, & breui iteruallo ab Eufratis ortu, tollēs caput in mare Caspiū fertur. Doricus autē a Græcis dici putatur. Pars. n. Græcæ gentis Doris nuncupat, vnde tertia lingua Græcorum dorica dicitur.

a. Ad.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Excitare. Id est producere.

2 Regem ex ipso fortissimum. Quod intelligitur de Christo, qui descendit de semine Dauid secundum carnem per virginē Mariam, Matt. 1. Et ipse est rex fortissimus. Psal. 2.3. b. Quis est iste rex gloriæ, Dominus fortis, & potens dominus potens in pralio.

3 In throno hono. sedentem in sempiternum. sicut prædixit Esai. 9. b. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, deus fortis, & cetera. Sequitur, Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia, a modo, & usque in sempiternum. Et Gabriel loquens Mariæ. Luc. 1. c. ostendit hoc in eius filio esse complendum, dicens, Hic erit magnus & filius altissimi vocabitur, & dabit illi dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.

4 Qui implet. Hic consequenter describitur doctrinæ Christi præclaritas, & primo ad viuentes, secundo ad dormientes, ibi, Penetrabo. Prima adhuc in duas. Nam primo ponitur doctrinæ Christi eminentia. Secundo eminentiæ cā ibi, Qui perficit. Circa primum sciendum, quod ad ostendendum affluentiam doctrinæ Christi ponitur exemplum de quatuor fluminibus paradisi, quæ in aquis valde abundant. Et hæc quatuor flumina intelligitur fœcūda Christi doctrina, in quatuor euangelijis descripta. Per cetera vero flumina & aqua ductus h'c posita, intelliguntur doctrinæ apostolorum, & aliorum sanctorum, a Christo, tamen sicut a fonte derivata. Sic ergo dicitur de Christo, Qui implet quasi Phison sapientiam. eam multiplicando per doctrinam, sicut Phison effundit aquam.

5 Et sicut Tigris in diebus nouorum. licet enim sit magnus fluuius, tamen in vere, quod est tempus renouationis terrænæ, fœcentium, magis abundat aquis.

6 Qui adimplet qua. Euphrates sensum. scilicet sacræ scripturæ, ante doctrinam Christi Iudæi solum utebantur sensu literali, sed per doctrinam Christi aperti sunt sensus mystici, scilicet moralis, allegoricus, & anagogicus. Isti tres fluuij dicti sunt de fluminibus paradisi, vt patet Gene. 2.

7 Qui multiplicabit. doctrinam euangelicam.

8 Quasi Iordanis in tempore mes. Tunc enim ex resolutione nupium inundat super ripas aluei sui, vt habetur Ios. 3.

9 Qui mittit disciplinam, sicut lucem. Id est claram, & abundantem, sicut lux clara est, & se diffundens per totum æternum.

rem.

10 Et assistens. omnibus indifferenter sine personarum acceptione.

11 Quasi Geon in die. Hic est quartus paradisi fluuius, qui licet sit aquis abundans valde, tamen magis abundat aquis vindemiarum tempore.

12 Qui perficit. Hic consequenter describitur abundantia: dictæ causæ, quæ est ex hoc, quod patris, & filij vna est sapientia, propter quod sapientia filij est infinita in se. idcirco potest abundanter doctrinam influere, Sic ergo dicitur. Qui perficit. Id est perfecte facit.

13 Primus scire illam. scilicet sapiētiā. Nam ante Christū sapientia fuit hominibus communicata sub velaminib⁹, & figuris in lege, & prophetis, sed ipse per doctrinam suam abundanter, & lucide declarauit veritatem.

14 Et infirmior non inuestiga. eam. Homo enim pur⁹, & infirmus non potuit hoc facere. Mat. 11. d. Nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.

15 A mari enim abundabit cogitatio eius. id est notitia est abundantior mari, quia notitia Christi diuina est simpliciter infinita. Notitia verò eius humana est etiam secundum quid infinita, in quantum se extendit ad omnia, quæ cognoscit deus notitia visionis, ideo subditur.

16 Et consilium illius in abyso magna. quia non est comprehensibile a pura creatura. Ex quo sequitur, quod abundanter effundere potest sapientiæ dona, propter quod subditur in eius persona.

17 Ego sapientia effudi flumina. sapientiæ.

18 Ego quasi trames aque. id est cursus fortis. Et est eadē sententia replicata pluribus exemplis ad maiorem assertionem.

19 Et si. aque. exi. de pa. id est a patre in quo est omne donū, & omnis dulcedo, Io. 16. f. Exiui a patre, & veni in mūdum.

20 Dixi, ri. hor. plan. id est hortum militatis ecclesiæ, in quo apostoli fuerunt plantule primæ, prout ecclesia diuiditur contra synagogam, has verò plantulas rigauit Christus frequenter sua doctrina, vt patet in euangelijis.

21 Et in. par. mei fru. id est cœtum apostolorum, & aliorum credentium in die pentecostes abundanter mittendo spiritus sancti donum, quæ abundantia ebrietatis nomine aliquādo designatur in scriptura. Can. 5. a. Inebriamini charissimi, vnde & tunc reputati fuerunt ebrij, vt patet Act. 2. b.

1 Et. fa.

Aum. Et factus est mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquauit ad mare. Quoniam doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, & enarrabo illam usque in longinquum. Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo oēs sperantes in dño. Ad-

a Per totum orbem. *b* Affluentes, scilicet doctrina.

a ecce. *a* Usque ad finem terræ, scilicet.

a appropinquabit. *a* Quia oritur a sole iustitiæ, de quo dicitur, Visitauit nos oriens ex alto.

a Idest carnalia corda persequarbor.

a Adhuc do. Significat huius operis scriptor librum esse mysticum, *a* Somno ignorantia.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et factus est mihi trames abundans, id est diffusio doctrinæ per prædicationem apostolorum, & aliorum discipulorum.

2 Et fluuius meus, id est doctrina mea. **3** Appro. ad ma. id est ad multitudinem gentium, & populorum, nam mare est congregatio aquarum, & Apoc. 17. d. dicitur, *Aqua multa populi multi*. Hanc autem prædicationem iniunxit Christus apostolis, Act. 1. a. dicens, *Eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudea atque Samaria, & usque ad ultimum terræ*. **4** Quo. do. qua. an. id est auroram, quæ lucet ante solem. **5** Illumi. om. sine personarum acceptione. **6** Et enar. il. per apostolos aliosque discipulos. **7** Usque in lon. id est usque ad ultimum terræ, ut dictum est. **8** Penetra. om. in par. ter. Hic ponitur doctrinæ Christi claritas ad defunctos. Nam anima Christi a corpore separata diuinitati tamen coniuncta, descendit ad inferos, & illuminauit patres illic detentos, & quantum ad hoc dixit, *Penetrabo omnes inferiores partes terræ*. Et in fine mundi omnes mortuos suscitabit ad iudiciū, & quantum ad hoc subdit.

9 Et

11 huc doctrinā quasi prophetiam effundam, & relinquam illam quærentibus sapientiam, & non desinam in progenies illorum usque in æuum sanctum. Videte, quoniam non soli mihi laboraui, sed omnibus exquirentibus veritatem.

a Quia non cessat scriptura sacra docere genus humanum, ut sint omnes inexcusabiles.

sticum, & vtilem ad legendum. Historice enim moralitate docet, & allegorice fidei sacramentum.

b Vide. q. Ecclesiasticus doctor non solum sibi, sed & alijs scribendo, & docendo proficit. unde, *Qui docet, & si fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iustitiā erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*.

Dan. 12. b. t. infr. 32. c. t. solum.

9 Et inspiciam omnes dormientes, & quia soli iusti tunc illuminabuntur lumine gloriæ, subditur: *Et illuminabo omnes sperantes in domino*. iniusti verò in inferni tenebris retrudentur.

10 Ad. do. Hic soluit tacita qd, quia scriptor huius libri immediate locutus est de iudicio finali. Posset aliquis dubitans querere, Intendis tu hic librū tuū finire? Ad quod rñdet dicens, *Adhuc cū pñdictis*. **11** Doctri. qua. pro. ef. i. doctrinam certā, & verā, sicut & prophetia vera est, cui nulla subest falsitas, cū sit a deo reuelata, & sic pars ista continuat præcedentibus sequentia **12** Et relin. il. in scripto. **13** Quæren. sa. Istis enim, & non alijs proficiunt libri sapientiales.

14 Et non de. eos instruere p scripturā. **15** Usque in æ. san. i. seculum futurum, tunc. n. cessabit omnis humana doctrina secundum quod scribitur Iere. 31. f. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum dicens, *Cognoscite dominum*. omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait dñs. **16** Vide. i. cōsiderate vos studiosi. **17** Quo. non so. q. d. in hoc vos hortor ad consimilia faciēda.

CAP. XXV.

B a **I** ntri. Sequitur.

a b *Vir, & mu. vñ* Paulus, *Vir diligite uxores vestras, sicut, & Christus ecclesiam*. Possum⁹ in viro spiritū, in muliere aīam accipere, q si in timore, & dilectione dei consenserint, quicqd petierint fiet eis.

Matthæ 18. c. unde, *Si duo consenserint ex vobis, fiet illis*.

Serm. 169. de tempore.

a **I** ntri. Sequitur.

a *Vir, & mu. vñ* Paulus, *Vir diligite uxores vestras, sicut, & Christus ecclesiam*. Possum⁹ in viro spiritū, in muliere aīam accipere, q si in timore, & dilectione dei consenserint, quicqd petierint fiet eis.

a *Vir, & mu. vñ* Paulus, *Vir diligite uxores vestras, sicut, & Christus ecclesiam*. Possum⁹ in viro spiritū, in muliere aīam accipere, q si in timore, & dilectione dei consenserint, quicqd petierint fiet eis.

uor valde animæ illorū. Pauperē superbum, & diuitem mendacē, & senē fatuū, & insensatū. Quæ in iuuetute tua nō cor-

a *Qui concessis sibi bonis in mendacio abutitur.*

d *dacē, & senē fatuū, & insensatū*. Quæ in iuuetute tua nō cor-

CAP. XXV.

N tribus placitum est spiritui, quæ sunt probata coram deo, & hominibus. Cōcordia fratrum, & amor proximorū, & vir, & mulier sibi bene consentientes.

T res species odiuit aīa mea, & aggrauauit valde animæ illorū. Pauperē superbum, & diuitem mendacē, & senē fatuū, & insensatū. Quæ in iuuetute tua nō cor-

a *Quia mihi contraria sentiunt.* **b** *Qui inops viciis.* **c** *Quia contra conditionem pauperis animo.* **d** *Harcticum, qui sensu abundat & eloquentia.*

a *Qui concessis sibi bonis in mendacio abutitur.* **b** *Qui longo tempore sapientiam neglexit.* **c** *Qui magis amat caduca, quam æterna.*

d *dacē, & senē fatuū, & insensatū*. Quæ in iuuetute tua nō cor-

rat: *Qui autem meditatur in lege domini, dabit fructum in tempore suo.*

a Quam

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXV.

Diuiso. **I** ntri. Superius a principio tertij ca. actū est de exercitio virtutū: hic agit de statib. quib. cōpetit hoc exercitiū. Et diuidit in tres partes sūm tres status fidelīū, nā primo agit dē statu actiuorū. scđo de statu pñtorū. 32. tertio de statu cōtēplatiuorū ca. 39. Prima in duas. Nā auctor primo pñmittit quēdā pambula ad propositū. scđo psequitur intentū, ibi, *Omnis plaga*. Prima adhuc i tres partes, quia primo ponit quēdā ad statū actiuorū expedientia. scđo qdā impediencia, ut opposita iuxta se posita magis eluefiscant, ibi, *Tres species*. tertio quēdā proficiencia, ibi, *Nonem insuspicabilia*. Circa primū sciendum quod actiuus hēt agere cum consanguineis spāliter, & cum proximis generaliter, & cum vxore sua singulariter, & sic dicit. **1** *In tribus placitum est spiritui meo*. tanquam expedientibus ad statum actiuorum.

2 *Quæ sunt probata*. id est approbata.

3 *Coram deo, & hominibus*. tanquam bona.

4 Con-

4 *Concordia fratrum*. i. consanguineorū, qui dicuntur fratres in scriptura, Gene. 13. b. *Ne queso sit iurgium inter me, & te: fratres enim sumus*. Hoc dixit Abraham ad Loth, qui tamen erat nepos suus. **5** *Et proximorum*. secūdm domini præceptū, *Diliges proximum tuum, sicut teipsum*.

6 *Et vir, & mu. sibi bene. con.* in bona domus dispositione.

7 *Tres species*. Hic cōsequenter ponuntur tria impediencia, quia non euitatur malū, nisi præcognitum. Tres species odit anima mea, quamuis enim natura sit diligenda, vitia tamen sunt odiendā. **8** *Et ag. val.* id est malitiæ eorum, quæ grauiter est portāda. **9** *Pauperē superbum*. quia non habet materiam superbiendi, sed magis se humiliandi.

10 *Et di. me.* qui pñmittit, & nō soluit, cū tamē bene possit.

11 *Et se. fa. & in.* Et non loquitur de sene propter naturæ defectum desipiente, sed propter defectum sapientiæ per negligentiam ignoratā, quia neglexit addiscere, ideo sequitur.

12 *Quæ in iuuetute tua non congregasti quomo.* scilicet sapientiam addiscendo.

1. Quo-

A *Quam specio.* Canum caput decet habere sensum, & lōg-
uam atarē cognoscere cōsiliū, ut in timore dei iudicet iudi-
cium rectum, quod est valde gloriosum. Audiant presbyteri
& ecclesiasticum prepositi, quia non licet eis ignorare legis
scientiam, & sapientiam.

B *Novem in suspicabilia.* Corde creatur ad
iustitiam, ore autem con-
fessio fit ad salutem. No-
uem ergo sunt insu-
spicabilia, id est ab
omni suspitione fal-
sitratis aliena, quæ pa-
rit homini fides re-
cta.

C *Sapientiam.* Quæ
est malum cauere.

D *Vnde, Et ecce timor do-
mini ipse est sapientia,
& recedere a malo in-
telligentia.* Hinc est,
quod vnum specie-
bus virtutum super-
additur.

E *Timor Dei.* quia si
cut nouenarius im-
perfectus est, nisi de-
nario suppleatur, sic
omnis operatio vir-
tutum sine timore
Dei, vnde, *Timor enim
domini sanctus perma-
nens in seculum seculi.*
Ipse est fidei funda-
mentum, & charita-
tis origo, per ipsum
fit bonum, & perue-
nitur ad primum.
Sed quia scriptum
est, *Initium sapientie
timor domini.* Et alibi,
Timor non est in charitate, &c. Et iterum, *Time-
te dominum omnes
sancti eius, &c.* Quæritur, quomodo timor (si est initium sa-
pientie, & dilectionis) non sit in charitate? Et quomodo
omnes sancti diligant dominum, & nihil de se timentibus
eum? Et qualiter intelligatur illud, *Timor domini sanctus per-
manens*

manens in se. se. Sed illum timorem dñi, quo timet quis inci-
piens opera iustitie, ne deficiat iudex se minus castigatum
inueniens dñet, charitas pellit foras, quæ ex suo merito fidu-
ciā habet in die iudicii. Præsentiam quoque aduertitū ti-
morem perfecta charitas eiecit, quam de se habebat, qui dice-

a gregasti, quomodo in senectute tua inuenies? Quam specio-
sum canticum iudicium, & presbyteri cognoscere cōsiliū.

Quam speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus,
& consilium Corona senum multa peritia, & gloria illorum

b timor dei. Nouem insuspiciabilia cordis magnificauit, & deci-
mum dicam in lingua hominibus. Homo qui iucundatur in
filijs, viuens, & videns subuersionem inimicorum suorum.

Beatus, qui habitat cum muliere sensata, & qui lingua sua nō
est lapsus, & qui non seruauit indignis se. Beatus, qui inuenit

c amicū verum, & qui enarrat iustitiam auri audienti. Quā
magnus, qui inuenit sapientiam, & scientiam, sed nō est su-
per timentem dominum. Timor dei super omnia se supposuit.

Beatus homo cui donatū est habere timorē dei. Qui tenet il-
lū, cui assimilabitur? Timor dei initium dilectionis eius, fidei
autē initium agglutinandum est ei. Omnis plaga tristitia cor-

d dis est, & omnis malicia nequitia mulieris. Et omnem pla-
gam, & non plagam videbit cordis, & omnem nequitiam

1 ripe animam meā. Hāc
2 habebat, qui dixit.
3 Quis nos sepa. a charita-
4 te Christi, Tribulatio, an-
5 gustia, &c. Nec est
6 contrarius Iohanni
7 Psalmista, qui ait, Ti-
8 mor domini sanctus
9 permanens in secu-
10 lum seculi. Duo e-
11 nim sunt timores. V-
12 nus quo timent deū
13 homines, ne mittan-
14 tur in gehēnam, qui
15 scilicet introducit
16 charitatem, & sic ve-
17 nit, ut exeat. Si enim
18 adhuc propter pæ-
19 nas times deum, nō
20 dum amas quem sic
21 times, Non bona de-
22 sideras, sed mala? ca-
23 ues, sicut tamen corri-
24 gis te, & incipis bo-
25 na desiderare. Cum
26 vero bona desidera-
27 re coeperis, erit in te
28 timor sanctus, ne a-
29 mittas bona, non ti-
30 mor gehēne, sed ne
te deserat præsentia
Dei, quam amplecte-
ris, & in æternum
frui desideras.

c Omnis pla. Non est
maior gratia, quam vera letitia mentis, nec maior plaga,
quam tristitia fraudulentis cordis in idololatria, vel in hære-
si, quia in eius nequitia omnis malicia est.

f Et omnem plagam. Videt plagā cordis, q̄ intelligit iniuriā
suæ prauitatis, sed nō videt, qui per penitentiam nō corrigit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quo in se. tua inae. q. d. nullo modo, quia tunc sensus inte-
rior, & exterior hebetatur. Et per oppositum de se ne sapien-
te dicitur. **2** Quam speciosum canticum iudicium. id est iudiciū
discretionis est valde speciosum in canticis, id est in cano ca-
pite. **3** Et pre. qui legem debent scire. **4** Cogno. cor. id
est habere consilium certum, & bonum. **5** Quam sp. Re-
peticio est eiusdem sententiæ ad maiorem assertionem.
6 Cor. se. in mul. se. id est abundans scientia.
7 Et glo. il. ti. dei. sine quo scientia inflat. & per quem ædifi-
cat, quia timor filialis est annexus charitati. **8** Nouem in.
cor. Hic breuiter per modum præfationis ponuntur decem
statum actiuorum perficientia, quæ plenius in sequentibus
explicantur. Dicit igitur, *Nouem in. cordis magni.* id est de quo-
rum bonitate nullum cor debet dubitare. **9** Magni. Id est
magna bona reputati. **10** Et deci. id est intelligibiliter, &
aperte hominibus ratione vtentibus. **11** Homo, qui incun.
in si. vi. quia videt eos bene morigeratos per doctrinam suā,
hoc est primum. **12** Et v. deus subact. in. reipublicæ, nam
per hoc boni remanent in quiete, hoc est secundum.
13 Beatus, qui habitat cum mul. ler. sen. nam per hoc delectabi-
tur, & sanctē viuit in domo propria, hoc est tertium.
14 Et qui lingua sua non est lapsus. nam hoc est valde perfectū
Iacob. 3. a. *Qui non off. ndit in verbo, hic perfectus est v. r.* hoc est
quartum. **15** Et qui non serui. indignis se. Id est peccatoribus
eis in aliquo malo consentiendo, hoc est quintum.
16 Beatus, qui inuenit ami. ver. Nā amicitia vera est p̄ciosior
quacunque re possessa, hoc est sextū. **17** Et qu. e. tanquā
doctor. **18** Auri audienti. Id est homini corde retinenti,
& opere adimplenti, hoc. n. totum redūdat in bonum magi-
stri, hoc est septimū. **19** Quam ma. qui in. id est sapientiam no-
ticiam de diuinis, hoc est octauum. **20** Et scien. i. noticiā
interiorū, per quā rectē dirigatur in humanis, hoc est nonū.
21 Sed non est super timent. du. q. d. timor dei filialis est maius
bonum, ideo subditur. **22** Timor dei super omnia se sup. q. d.

alia prædicta excellit, & hoc est decimum. De quo adhuc
subditur. **23** Beatus homo, & c. in spe, & si non adhuc in re.
24 Qui tenet illum. firmiter vsque in finem. **25** Cui assi.
quasi diceret, similis ei raro inuenitur. **26** Timor dei ini-
tium dilectionis eius. nam timor filialis refugit separationem
a deo, & per consequens est initium maioris unionis cum
ipso per augmentum charitatis. **27** Fidei autem initium a.
scilicet timori, quia timor subiicit hominem deo, & simili-
ter fides, quia captiuat intellectum in dei obsequium.
28 Om. pla. Præmissis p̄ambulis, hic cōsequenter auctor p̄-
sequitur intentum de statu actiuorū, ad quē, sicut dictū est,
spectat cōmunicatio cū vxore, proximis, & consanguineis,
inter quos proles tenet primū locū, iō primo agitur de vxo-
re, secundo de proximis ca. 27. tertio de filijs c. 30. quarto de
persona suæ p̄prij. 30. c. ibi, *Melior est pauper.* Prima in duas
Nā primo tractat de vxore mala, secundo de bona. cap. seq.
Prima in duas, quia primo agitur de mulieris malignitate,
secundo de eius p̄sumptuosa temeritate, ibi, *Ascensus ardeus.*
Circa primū primo proponit intentū, dicens, *Omnis plaga. vi.*
Id est, sicut tristitia cordis, tunc dolor eius excedit omnem
plagam corporis, tunc dolorem, sic malicia mulieris excedit
omnem malitiam hominis. Quod autem dolor cordis exce-
dat oēm dolorē corporis, patet ex hoc, q̄ homines boni si-
sunt magnas plagas, & dolores corporis, ne incurrat do-
lorē mentis p̄ oīf. nōm sui creatoris, ut de martyrib. patet.
29 Et omnem plagam. Hic consequenter declarat propositū
f. q. malicia mulieris excedit malitiam aliorū. Qd̄ primo de-
clarat ex eius latetia, nā malicia aperta pōt cauēri, non sic au-
tē latens, & sic est p̄ior, malicia aut mulieris ceteris est latē-
tior cōiter, & hoc est, qd̄ dī, *Et omnem plag. &c.* Iungatur sic
litera, Et oēm plagam, s. corporis. Videbit, supple. medicus,
quia pōt illā videre. Et non plagā cordis, q̄ est tristitia, quia
non est sic visibilis. **30** Et om. ne. quam diceret, similiter
oēm nequitia pōt hō p̄cipere p̄ter nequitia mulieris, quia
magis ipsam palliat apparēti amicitia ad virū suū, iō subdit.

a Non est caput

A nequius super caput colubri, & non est ira super iram mu. Nequitia hereticorum comparata serpentibus, & feris animantibus terræ crudelior inuenitur, quia illa lædunt corpus, hæc animam, ideo eius cohabitatio omnino noxia est.

B Brevis omnis malitia super malitiam mulieris, fors peccatorum cadat super illam. Sicut ascensus arenosus in pedibus veterani, sic mulier. Parua est omnis malitia ad comparationem idololatriæ & prauitatis hereticæ, quia peccant, non per fragilitatem carnis, sed per superbiam mentis.

C Mulier si primatum habeat, contrariar. Historicè ostendit, quam noxius sit primatus mulieris, qui subijci

& non nequitiam mulieris, & omnem obductum, & non obductum

a odientium, & omnem vindictam non vindictam inimicorum. Non est caput nequius super caput colubri, & non est ira super iram mulieris.

re nequam. Nequitia mulieris immutat faciem eius, & obsecrabit vultum suum tanquam vrsus, & quasi sacculum ostendet in medio proximorum.

Ingemuit vir eius, & audiens suspirauit modicum. Brevis omnis malitia super malitiam mulieris, fors peccatorum cadat super illam.

Sicut ascensus arenosus in pedibus veterani, sic mulier linguata homini quieto. Ne respicias in speciem mulieris, & non concupiscas mulierem in specie. Mulieris ira, & irreuerentia confusio magna.

Mulier si primatum habeat, contraria est viro suo. Cor humile, & facies tristis, & plaga mortis mulier nequam. Manus debiles, & genua dissoluta, mulier quæ non beautificat virum suum.

A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur. Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum, nec mulieri nequam veniam prodeundi.

Si non ambulauerit ad manum tuam, confundet te in conspectu inimicorum. A carnibus tuis abscinde illam, ne semper te abutatur.

subijci debet non proponi. Cui dictum est. Multiplicabo arumnas tuas, & sub viri potestate eris, & car.

Vnde Paulus, Mulier in silentio discat cum omni subordinatione, & cate.

Mysticè. Hanc mulierem, synagogam hereticorum accipimus, quæ relinquit ducem pubertatis suæ.

Hæc si primatum habeat, contraria erit viro, id est doctori catholico peruersa sentiendo, & praua docendo.

A muliere initium. Aug. de peccatorum meritis & emisso ne lib. 1. c. 16.

Sue a muliere, tunc ab Adam dicatur, utrunque ad primum hominem pertinet, quoniam sicut nouimus, mulier ex viro est, & utriusque caro una est. Vnde & scriptum est, Et erunt duo in carne una. Igitur iam non duo, inquit dñs, sed una caro.

CAP.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et omnem obdu. & non obdu. Id est omnem palliationem malitiæ potest homo percipere, præter palliationem proditoriam odientium, sicut Amasa non percepit odium Ioab, qui sub signo salutationis, & osculi interfecit eum, 2. Re. 20. q. d. Sic est de muliere mala, quæ signis fidis amicitie operit odium, quod habet ad virum. **2 Et omnem vindi.** i. omnem vindictam potest homo, aut percipere præter vindictam inimicorum latentium. sicut Amon non percipiens odium Absalon contra ipsum latens, fuit occisus in conuiuium in vindictam stupri, cum Thamar sorore sua commisit. 2. Reg. 13. quasi dicat sic mulier, quasi amabiliter cum viro suo comedens, & bibens, in eius mortem aliquando machinatur. ideo subditur. **3 Non est ca. ne. su. ca. colu.** qui venenum congregat in capite, ut mordendo magis noceat.

4 Et non est ira. supple periculosior.

5 Super iram mu. Coluber enim mordendo sibilat, præostendens iram suam, sed mulier mala intoxicat virum suum præstendens amicitiam, propter quod subditur.

6 Commo. leo. & draconi pla. scilicet magis.

7 Quam habi. cum mu. nequam. quia leo, & draco antequam noceant præostendunt iram suam, ipsa vero præostendit amicitiam. ideo subditur.

8 Nequi. mu. im. fa. eius. Nam pro inimicitia præstendit amicitiam, & vnde procedat hoc subditur.

9 Et obca. vul. suum tan. vrsus. qui obsecratur per patellam accensam coram oculis eius politam, sic mulier excæcatur a cognitione boni, & eius operatione per libidinis ardorem.

10 Et qua. f. c. often. scilicet vultum suum.

11 In me. pro. id est in aspectu viri sui, & domesticorum. Sacculus enim sic ostenditur, quod illud, quod est interius non videtur, sic in facie mulieris nequam, amicitia præstenditur ad virum, cum interius lateat contrarium, propter quod subditur adhuc.

12 Inge. vir eius. ex infirmitate superueniente a casu, vel ex vxoris intoxicatione.

13 Et audiens. vxor eius nequam.

14 Suspi. quasi viro compatiens. Sed quoniam hoc suspirium non est verum, sed fictum. subditur, **Modicum.** & ideo concluditur. **Brevis omnis malitia, &c.**

15 Sors pec. cadat su. il. id est poena gehennæ, quæ est sors peccatorum, sicut vita gloriæ sors est iustorum.

16 Ascensus. Hic consequenter describitur mulieris malæ præsumptuosa temeritas. Et primo ponit hæc præsumptio. secundo eius repressio, ibi, **Non des aquæ.** Circa primum ostenditur eius præsumptio, ex loquacitate, cum dicitur: **Ascens. Arenosus in pe. vete.** cui graue est ascendere montem propter corporis debilitatem, sed quando mons est arenosus, & per consequens lubricus, grauior est sibi ascensus.

17 Sic mal. lin. grauis est viro quieto, quæ loquacitas prouenit ex præsumptione. Et quoniam ex pulchritudine corporali solent mulieres in præsumptionem eleuari, subditur.

18 Ne re. in mu. spe. Et quia mulier præsumptuosa de facili contra virum irascitur, sequitur.

19 Mulie. ira. & ir. ad virum suum.

20 Co. su. ma. est supple viro suo cui debet subesse, Gen. 3. c. **Et sub viri potestate eris.**

21 Mu. si pri. ha. in domo ex sua præsumptione. **22 Contra est vi. su.** in verbis, & factis. ideo concluditur ex prædictis.

23 Cor. ha. id est, deiectum interius.

24 Et fa. tri. exterius.

25 Et pla. mor. est mu. ne. viro suo.

26 Manus de. ad operandum bene.

27 Et ge. disso. id est adulteri concubitum parata est supple.

28 Mu. quæ n. i. quæ ipsum vilificat, nam nimis dicendo plus significat. **29 A mulie. ini. fa. est pec.** ut patet Gen. 3.

30 Et per il. o. nam mors est poena peccati primorum patet, Gen. 3.

31 Non des aquæ tuæ exi. Hic consequenter ponitur præsumptuosa mulieris repressio, cum dicitur. **Non des aquæ tuæ exi. nec mulieri nequam veniam prode.** q. d. Sicut si aquæ in cisterna collectæ, vel in vase contentæ detur modicum foramen, per quod possit exire, euacuatur tota successiue, sic mulier mala a bono euacuatur tota, si laxentur ei habenæ.

32 Si non am. ad ma. id est secundum tuum regimen.

33 Con. te in con. ini. qui derident te. ideo subditur.

34 A carni. tuis ab. quod fiebat per repudium tempore veteris testamenti, & per separationem a thoro tempore noui, & loquitur de muliere incorrigibili, ideo sub. **35 Ne se.** supponendo se alteri, eam nāque retinere est peccato suo fauere.

CAP.

A

C A P. XXVI.

Mulieris bo. Sicut prius mulierē nequam vituperant, ita nunc bonā laudare intendit. Quia hic vivit ecclesia sub custodia mandatorum dei cum honestate virtutum, & in futuro gaudebit de perceptione premiorum.

b *Diui. au.* Dives vel pauper ad gratiam Christi deuota mente perueniens, iucunditate visionis Dei perpetuo fruatur, quia non est personarum acceptor deus.

A. 10. c.

c *Tribus.* His similitudinibus vocat eos qui ab unitate veræ religionis separati sunt, id est Iudeos, paganos, hereticos, & falsos Christianos.

d *Delaturam ciuitatis.* Insipientia stultorum.

B Sicut enim bruta animalia nesciunt discernere inter amicū & inimicum, & inter bonū, & malum, ita insipientes ignorant distantiam catholicę doctrinę, & hereticę, sed veris, & falsis doctoribus obediunt æquē. Contra quos dicitur alibi, Statim eam sequitur, quasi boē ad victimam, & quasi agnus lasciuēs & ignorat, quod ad victimam pertrahatur. Sed hereticorū astutia non aperta fronte, sed dolose in cautos decipit.

Prou. 7 d. infideli.

† contegetur.

e *Mulier ebriosa ira ma.* Habitum meretricis describit, q̄ motu corporis, & motu oculorum ostendit libidinem. Mystice autem hereticum significat, qui in superbia sensus, & facundia verborum fornicationem suam iactat, vt nouitū amatores facilius attrahat prurientes auribus, qui a veritate auertunt, & ad fabulas conuertuntur.

Mystice.

C Author sermonis de sobrietate, & virginitate, tractatus 17. de diuersis in append. c. 3.

Inter opera. * Aug. Ipsis virginibus ebrietas castitatis promissa

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXVI.

Mulieris bo. bea. vir. Hic de muliere bona consequenter agitur, & secundo, ad loquendum de mala sermo conuertitur, ibi, *A tribus timuit cor meum.* Tertio, ad tractandū de bona reuertitur, ibi, *Gratia mulieris.* Circa primum dicitur.

Diuisio.

1 *Mulier bo. bea. vir.* in conuersatione domestica. 2 *Num. enim an. illo. du.* prolongatur enim annorum vita ex bonitate, & dilectione mutua. Et ad idem facit, quod subditur.

3 *Mulier fortis.* contra peccata.

4 *Oblectat virum.* quia facit eū delectabiliter viuere.

5 *Et annos vitę illius.* vsque in finē cū eo pacifice cōuersando.

6 *Pars b. coniugij.* 7 *Mulier bo.* supple est.

8 *In par. bo. ti. Deum.* id est p̄ bona parte inter timentes deū.

9 *Dabitur viro.* a deo.

10 *Pro fac. bo.* id est pro suis meritis, vnde dicitur communiter, quod vxor bona est spirituale dei donum.

11 *Diuitis au. & pauper cor. bo.* si habeat vxorē bonā, nā pauperi sufficit, quod habet i alijs, eo q̄ vxor bona est maius bonū, & diues persuadente vxore bona bene vitatur diuitijs. iō subditur.

12 *In omni tempore, & c.* prosperitatis, & aduersitatis.

13 *Vultus illorum hi.* Eo quod habent sanctas vires.

14 *A tribus.* Hic interponitur de muliere mala, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Sic enim communiter proceditur in hoc libro, prout ex precedentibus, & sequentibus satis patet. Et diuiditur in duas partes, scilicet principalem, & incidentalem. Secunda ibi, *In filia.* Dicit igitur, *A tribus timuit cor meum.* tanquam a periculosis.

15 *Et in quarto facies mea metuit.* quasi dicat. Tantum est malum, quod timor de ipso non potest latere in corde, quin appareat

missa implere non pmittit, quia sanctę pollicitationi in vtroque sexu inimica semp̄ exitit, & iō ebrietas pudori comes esse non pōt, quia nec castitas fuit aliquando comes temulentię. Sobrietas in fœminis ad terrā deponit aspectū, ebrietas aut̄ amisso pudore inuerecundos erigit vultus. Sobrietas enim cum summa trepidatione irreprehensibile, & cum silētio propinquum emittit verbum, ebrietas impudorātū facit fœminę, & sermonem, & vultū. Elicit namque atque extorquet ebrietas infandam inuerecundam de omnibus se habentibus vocem, & cui subrepsit per audacitatem nimietas vini, nullum potest habere tacendi pudorem, & cę. Si ebrietatis cuncta vitia voluero enarrare, ante me tempus deficiet, cum potiora in Ecclesiastico Salomonis Spiritus sanctus clamet, dicens, *Mulier ebria ira est magna, & contumelia, & turpitudine eius non tegetur.*

C A P. XXVI.

Mulieris bonę beatius vīr, numerus enī

annorum illorū duplex, mulier fortis

oblectat virū suū, & annos vitę illius

ius ī pace implebit. Pars bonā mulier

bona, in parte bona timentium deum, dabitur virō pro factis bonis.

Diuitis autem, & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus illorum hilaris.

A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit.

Delaturam ciuitatis, & collectionem populi, & calumniam mendacem, super mortem omnia graua: Dolor cordis, & luctus, mulier zelotypa.

In muliere zelotypa flagellum linguę, omnibus communicans: Sicut boum iugum, quod mouetur, ita & mulier nequam.

Qui tenet illam, quasi qui apprehendit scorpionem

Mulier ebriosa ira magna, & contumelia, & turpitudine illius non tegetur.

Fornicatio mulieris in extollētia oculorū, & in palpareat in facie.

Subdit illa dicens.

16 *Delaturam ciuitatis.* id est eius prodicionem.

17 *Et collectionem populi.* id est conspirationem eius contra principem. 18 *Et calumniam mendacem.* id est falsam criminis impositionem. 19 *Super mortem omnia.* Ista tria graua. Et ponit consequenter quartū, quod est grauius.

20 *Dolor cordis, & luctus.* continuus.

21 *Mulier zelotypa.* Supple est virō suo, a quo fraudari suspicatur, & sic contra eū continue machinatur. ideo subditur.

22 *In muliere zelotypa flagellum linguę.* contra virum suū.

23 *Omnibus communicans.* id est alijs viris se exponens.

24 *Sicut boum iug.* continue propter motum boum.

25 *Ita, & mulier nequam.* continue mouetur ad malum.

26 *Qui tenet illam.* secum in domo.

27 *Quasi qui apprehendit scorpionem.* Qui facie blanditur, & cauda pungit, sic & mulier nequā blanditijs allicit, & vsque ad mortē pungit, sicut patet de Dalila Iud. 16. e. quę Sāsonē per blanditias in manus Philistinorum tradidit. Et quia talis mulier de communi cursu gulę, & ebrietati se exponit, subditur.

28 *Mulier ebriosa ira magna.* i. causa est irę magnę viro suo. nā consumit eius bonā, & reuelat eius secreta. Quia nullum secretum est vbi regnat ebrietas, Pro. vi. a. Et est et adultera.

29 *Et contumelia.* qua litigat cum viro suo.

30 *Et turpitudine illius non tegetur.* Id est, omnibus apparebit. Et quia talis est inuerecunda, subditur.

31 *Fornicatio mulieris in extol.* Casta nanque habet oculos inclinatos ad terram.

32 *Et in palpebris illius agnosceatur.* Nam inhoneste circumspicit, & turpia loquitur.

1 In

C Per concupiscen-
A tiā carnis tentatus est
 †Inf. 42. b. Adam, cum ei hostis
 †aducente. de ligno comedere
 suauit. Per cōcupiscen-
 tiam oculorum cum
 diceret. Scientes bo-
 num & malū. Per su-
 perbiā vitę cum ad-
 deret. Eritis sicut dij.
 †oculis.

pebris illius agnoscetur. † In
 a Qui quis est tibi commendatus, diligentem
 curam adhibe.
 filiā non † auertente se fir-
 ma custodiam, ne inuenta
 a Opportuni temporis.
 b In aliquo scelere.
 occasiōne abutatur se. Ab
 omni irreuerentia † oculo-
 rum eius caue, & ne mire-
 a Concupiscētiā carnis.

ris si te neglexerit. Sicut viator sitiēns ad fon-
 tem os aperiet, & ab omni aqua proxima bi-
 a Superbiā vitę.
 bet, & contra omnē palum sedebit, & contra
 a Concupiscētiā oculorum.
 omnem sagittā aperiet pharetram, donec
 a Bonę acut. onis & obediētiz quā habet anima sancta,
 vel ecclesia.
 deficiat. Gratia mulieris sedulę delectabit vi-
 a Ossa illius imping- a-
 †ob. 14. c. bir. Charitate. f. vnde. a
 Qui seruas mādata mea
 ille est qui diligit me, &
 diligitur a patre meo, &
 †datus ego diligo eum.
 b Mu. sen. & taci. & c.
 Quia sapientia Dei a-
 nimas electorum im-
 buit, & tribuit eis cu-
 stodiā oris & effica-
 ciam

Quemlibet doctorem, vel Christum.
 rui suum, & ossa illius im-
 pinguabit. Disciplina illius
 a Omne bonum ecclesię donum
 Dei est.
 †datum Dei est. Mulier sen-
 sata & tacita, non est im-
 mutatio eruditę animę.
 a Evangelij. b Le. is & synagoga.
 c Ecclesia quę fidem saluatoris caste-
 cu. todit.

B Grātia super grātiā mul-

21 **lier pudorata. Omnis au-**
^a Opes, scilicet mundi, & sapientia
 secularis.

tem pōde ratio non est di-
^a Quæ Christo fuerit desponsata in
 spiritu uirginitatis.

22 **gna continentis animæ, si-**
^a Iustitia, quæ splendet in specie hu-
 jus mulieris.

cut sol oriens in mundo.

23 **in altissimis Dei, mulieris bonæ species or-**
^a Ecclesiæ per totum orbem dilatata.
^b Evangelicæ doctrinæ

24 **namentum domus eius. Lucerna splendens**
[¶] Ecclesiæ.

25 **super candelabrum sanctum, & species fa-**
^a Virtutum, quæ scilicet in facie, idest in
 operibus eius elucet, in perpetuum sta-
 bilietur, & æterno premio remunerabi-
 tur.

crei super ætatem stabi-
^c Columna aurea. Do-
 ctiores sapientia fulgē-
 tes, super bases argē-
 teas locantur, cum in
 sancta scriptura præ-
 dicatione sua inli-
 gnantur.

26 **lem. Columnæ aureæ super**
^a Quia incessus prædicatorum ad prædi-
 candum super catholicæ fidei stabilita-
 tem firmatur.

bales argēteas, & pedes fir-
^a Prædicationis Apostolorum & euange-
 listarum.

mi super plantas stabilis

27 **mulieris. Fundamenta æterna supra petram**
^a Ideo.
^b Transplantatur, scilicet.
^c Ecclesiæ.

solidam, et mandata Dei in corde mulieris
 sanctæ.

NICOLAVS D E LYRA.

- 1 *In filia.* Hæc est pars incidentalis, in qua loquitur de filia occasione matris cui communiter conformatur. ideo dicitur: *In filia non auertente se.* A iuuenibus dissolutis & a spectaculis inhonestis.
- 2 *Firma custodiam.* Et subditur causa.
- 3 *Ne inuenta occasione.* idest opportunitate.
- 4 *Abutatur se.* fornicatori consentiendo.
- 5 *Ab omni irreuerentia oculorum eius caue.* i. ne habeat oculos irreuerentes, & vagos, nā hoc est pessimū signū in puella.
- 6 *Et ne mireris si te neglexerit.* i. contempserit, nisi refrenes eius irreuerentiam & euagationem. ideo subditur.
- 7 *Et ab omni aqua proxima bibit.* idest quam de proximo inueniet, & si sit turbida, bibet eam ad sitis refrigerationem.
- 8 *Et contra omnem palum &c.* i. in quemlibet locum fornicationi aptum.
- 9 *Se acabit.* filia dicta vt satisfaciat suæ libidini sicut viator suæ siti.
- 10 *Et contra omnem sagittam, &c.* idest reuelabit sua pudenda omni petenti. Scriptor huius libri fuit Hebræus, apud quos virga virilis sagitta communiter nominatur.
- 11 *Donec deficiat.* idest vsque ad mortem suam.
- 12 *Gratia mulieris.* Hic reuertitur antor ad loquendum de bona muliere, *Gratia mulieris se. &c.* i. diligentis erga domū, & deuotæ circa Deum.
- 13 *Delecta virum suum.* videntem eies bonum in quo delectatur sicut in bono proprio, quia vir & vxor sunt vna caro.

Et

- 14 *Et ossa illius impinguabit &c.* Quia sicut spiritus tristis exiccatur ossa. Prou. 17. d. sic spiritus lætus n. edullis impinguat ea.
- 15 *Disciplina illius &c.* in bonis moribus.
- 16 *Datum Dei est &c.* i. donum Dei est speciale.
- 17 *Mulier sen. corde.*
- 18 *Et tacita. ore.*
- 19 *Non est immutatio eru. &c.* i. viri eruditi, qui pro nulla re uel let eam commutare.
- 20 *Gra. sup. gra. &c.* i. verecunda. nam verecundia decorat sanctitatem.
- 21 *Omnis autem ponderatio non est digna continentis, &c.* Hoc dicitur ad reddendum rationem de hoc quod dictum fuerat, q. vir eruditus nollit vxorem sanctam commutare, quia nō posset pro ea rem æquiualem habere. Et accipitur hic aia pro toto coniuncto, totum a parte nobiliori denominado, sicut Exo. 1. a. Omnes animæ quæ egressæ sunt de fãmore Iacob. &c.
- 22 *Sicut sol oritur mun. &c.* i. mundum illuminat.
- 23 *Sic mulier.* quia virum & familiam dirigit ad virtutem.
- 24 *Lucerna splens. super can. san.* illuminat totam ecclesiam.
- 25 *Et species fa. su. aia. i.* perfectam & maturam ipsam valde decorat, sic supple mulier bona domum suam.
- 26 *Columna au. i.* sicut columnę aureę situatę super bases ar genteas sunt pulchrę & firmę, sic pedes mulieris stabilis in virtute, & quę non est discursiua de domo in domũ, est exē plũ pulchritudinis spiritualis & exterioris honestatis.
- 27 *Fundat. i.* sicut fundamēta situata super petram solidam immobilitantur, sic mandata Dei in corde mulieris sanctę F firmiter radicanantur.

CAP. XXVII.

In duobus. Notat sapientia - stultitiam humani sensus qui per fragilitatem carnis per-

C A P. XXVII.

Nduobus contristatum est cor meum, & in ter
a ^{Primum.} **¶** Qui multa sustinuit pro Christo. b ^{Fractus aduersitate.}
tio iracūdia mihi aduenit. Vir bellātor deficiēs

dementiam cordis,
ignorat electionem
rei melioris, vel de-
serto tramite veritatis
sequitur deuia erroris.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXVII.

IN duobus. postquam actum est de statu actiuorum, quantum ad
proximum, hic consequenter agitur de ipso in respectu ad proximum.
Et diuiditur in duas partes, quia primo ostenditur quando actiuus se ha
bere debeat ad proximum generaliter, secundo qualiter ad amicum spe
cialiter ibi. Qui denudat. Prima in duas, nam primo ostenditur quod
proximo compatiendū est in infortunijs. Secundo quod cū eo agendū est
in illis

iuste in negotijs, ibi. Duę species. Circa primum dicitur.

- 1 In duobus con. per compassionem.
- 2 Et in ter. ira. ni. per maiorem tristitiam, eo quod est maius infer-
tunium.
- 3 Vir bella. qui fideliter pugnavit pro republica.
- 4 Deficiens per inop. Victus et destitutus, qui sibi debentur a commu-
nitate pro suis laboribus, propter quod compatiendum est sibi si de-
ficiat a talibus.

Tom.3.

X x

Et

A *a* Difficile exiit. A-
ctus pessimus, non res
honeste damnatur. Ille
negotiator abominan-
dus qui per immode-
ratā ambitionē merces
suas plus periurio one-
rat quam pretio.
b Non iustificabitur cau-
po, &c. * Anasta.
Oportet Episcopum
scire quorumnam de-
beat suscipere oblation-
es, & quorum non
debeat. Ab eo enim
sunt cauendi quod ad
dandum attinet, Cau-
pones. Non iustificabitur
enim caupo a peccato. De
ijs enim utiq; dicit Isa-
ias, *Caupones tui vinum
miscunt aqua.*
c Propter inopiam. Si-
cut in medio. Hic com-
paratione exprimit an-
guſtiam auari cui eque
videtur deesse quod
habet & quod non ha-
bet, dum timet amit-
tere quod possidet, &
aliena rapere incessan-
ter ardet. Semper e-
nim sollicitudo tor-
quet, & in futuro pena
aeterna manet.

deceptione
Anall. Episc.
Nicen. in que-
ſtionibus in
script. ex Co-
ſi. Apost. lib.
4. cap. 6.

perſuſura

ſollaudes.

C

Sicut

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et vir ſenſatus, contemptus.* quia ſibi debetur honor, & ideo
condolendum eſt ſibi ſi contrarium ſibi fiat.
- 2 *Et qui tranſgreditur a iuſtitia, &c.* in qua diu vixit.
- 3 *Ad peccatum, Deus parauit eum ad romphæam.* Hoc eſt enim
magis infortunium, quando iuſtitia a qua cadit eſt maius
bonum, quam duo prædicta. Et quanto peccatum eſt maius
malum quam priuatio bonorum & neceſſariorum, & ideo
eſt magis dolendum.
- 4 *Dux ſpecies.* Hic conſequenter oſtenditur, quod cū pro-
ximo eſt iuſte agendum. Et diuiditur in duas partes, nam pri-
mò ponuntur quedam, per quæ ſcilicet a iuſtitia declina-
tur. Secundo ſubduntur alia per quæ conſeruatur, ibi. *Si non
in timore domini.* Circa primum dicitur, *Dux ſpecies.* id eſt, duo
modi viuendi.
- 5 *Difficiles.* ad ſeruandum iuſtitiam.
- 6 *Et periculosa.* propter eius tranſgreſſionem. Et ſubdit quæ
ſunt illæ, dicens.
- 7 *Difficile exiit, negotians a neg.* ſuæ ſalutis, quia nimis inhiat
terrenis lucris.
- 8 *Et non iustificabitur caupo.* id eſt, tabernarius.
- 9 *A pecca. la.* nam ex frequenti iuratione incurrit periuriū.
- 10 *Propter inop.* quæ frequenter portatur impatienter.
- 11 *Multi deliquerunt.* in anima cōuertentes ſe ad latrocinia,
rapinas, & ſimilia, & aliquando in corpore, nam aliquando
capiuntur & ſuſpenduntur.
- 12 *Et qui querit locup.* appetitu inordinato.
- 13 *Auertit oculos ſuos.* a iuſtitia.
- 14 *Sicut in me.* i. ſicut palus in medio congeſci lapidum
fixus, hinc & inde pondere lapidum comprimitur.
- 15 *Sic & inter medium venditionis.* ſcilicet, vendens qui nititur
vendere ultra iuſtum pretium, & emens qui nititur di-
minuere de pretio iuſto.
- 16 *Conteretur cum delinquente delictum.* nam in morte pecca-
tor cōteritur, & actus peccandi terminatur, quia tunc ceſſat
tempus merendi & demerendi.
- 17 *Si non in te.* Hic conſequenter ponuntur aliqua per quæ
iuſtitia conſeruatur & confirmatur. Et diuiditur in tres par-
tes, quia primo ponitur iuſtitia conſeruatio, ſecundo con-
ſeruata probatio, *Vaſa figuli.* tertio iuſti decoratio, ibi. *Si ſe-
quaris.* Circa primum dicitur. *Si non in timore domini tenueris
te inſtanter.* id eſt fortiter & diligenter.
- 18 *Cito ſubuerſetur domus tua.* i. ædificium virtutum propter pro-

Diuiſio.

a *¶* Mentis. *Secundum.* *b* *¶* Doſtor catholicus. *c* *¶* A ſtulis.
d *¶* Qui ſcilicet fide catholica imbutus deſerit regulam fidei, & con-
uerſitur ad prauam & hæreticam.
a *¶* Reſeruat, ſcilicet, poenis perpetuis.
¶ Prima.
¶ In mundo. *b* *¶* A timore Dei.
a *¶* Mendacij crimine. *¶* Secundo.
b *¶* Qui ſcit a verbis vel periurijs ſubuerſit iuſtitiam proximorum.
a *¶* Cordis vel corporis alias operis.
a *¶* In mundo. *b* *¶* A timore Dei.
a *¶* Ibi auaritia ceſſabit, ubi auarus corpore & anima punietur. *b* *¶* Quia timor domini cuſtodia vitæ.
a *¶* De improbitate. *b* *¶* Terrenum habitaculum, ſcilicet ſpes terrenorum.
a *¶* Fluxio vel deriuatio, ſtimulus, vel moleſtia, vulnus, vel aculeus.
a *¶* Theſaurum, ſcilicet cordis & qualitatem.
a *¶* Quia procedit ex leuitate, non ex diſcretione.
a *¶* Docendo, bene viuendo. *b* *¶* Aeternam remunerationem eius.
c *¶* Tunicam ſcalarem i. conſummatam actionem, unde cauda hoſtiæ præcipitur offerri.
a *¶* Perſeueranter.

per inopiam, & vir ſenſatus contemptus, & qui tranſgredi-
tur a iuſtitia ad peccatū. Deus parauit eū ad romphæam:
Dux ſpecies difficiles & periculosa mihi apparuerunt. Dif-
ficile exiit negotians a negligentia, & non iuſtificabi-
tur caupo a peccatis labiorum. Propter inopiam multi de-
liquerunt, & qui querit locupletari, auertit oculum ſuum.
Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, ſic inter
medium venditionis & emptionis anguſtiabitur peccatis.
Conteretur cum delinquente delictū. Si non in timore do-
mini tenueris te inſtanter, cito ſubuerſetur domus tua. Sicut
in percussura cribri remanebit puluis, ſic aporia hominis
in cogitatu illius. Vaſa figuli probat fornax, & homines iu-
ſtos tentatio tribulationis. Sicut ruſticatio de ligno oſtēdit
fructum illius, ſic verbum ex cogitatu cordis hominis. Ante
ſermonem non laudes virum, hæc enim tentatio eſt homi-
nū. Si ſequaris iuſtitia, apprehēdes illā, & indues quaſi po-
rem honoris, & inhabitabis cum ea, & proteget te in ſem-

d *Sicut in paru.* Sicut
1 cribrū grana a paleis
2 fecernit, ita timor Dei
3 ſordidas cogitationes
4 a corde repellit. Po-
5 teſt quoque in cribro
6 tentatio Sathanæ intel-
7 ligi. unde, *Satanas expe-
8 tit vos, ut cribraret ſi-
9 cut triticum.*
c *Sicut ruſticatio, &c.*
10 Vnaquæque arbor ex
11 fructu ſuo cognoſcitur
12 *Et bonus homo de bono
13 theſauro cordis ſui pro-
14 fert bonum, malus au-
15 tem malum, Ex abun-
16 dantia enim cordis os lo-
17 quitur.* Cultura ergo li-
18 gni in fructu manife-
19 ſtat qualitatem eius.
E *Ante ſermo.* Quia ſer-
20 mō indicat cogitatio-
21 nem. q. d. Nemo lau-
22 det eum, quem nia-
23 niſtis indiſcijs non
24 cognouit laude di-
25 gnum. Poſſet autem
26 ſermo pro bono ope-
27 re accipi, vt neminem
28 ante probationem bo-
29 norum operum lau-
30 demus, unde: *Non lau-
31 des ante mortem quen-
32 quam.*
33 *Sa-*

Luc. 21. c.
Luc. 6. f.
ibid. g.

† De pñi.
diſt. 2. cap. 6.
enim.

† cor

F

pronitatem ad malum, Gene. 8. d. Senſus & cogitatio huma-
ni cordis prona ſūt ad malum ab adoleſcentia ſua. Eſt enim
homo ſicut nauis in flumine corrente, quæ niſi fortiter ſur-
ſum impellatur, ſtatim deſcendit per impetum fluminis, ſic
homo de ſacili labitur ad vitia niſi fortiter per timorem do-
mini ſe teneat contra impulſum ſomitis. Et ſic patet, quod
timor iſte eſt conſeruatiuus iuſtitia. Sed quia poſſet aliquis
dicere de peccato non eſt multum curandum, quia ſtatim
tranſit actus peccandi. Ideo ſubditur.
19 *Sicut in percussura cribri &c.* id eſt in foraminibus eius.
20 *Remanebit pul.* i. res inutiles, & accipitur hic ſi, pro quia,
nam ibi remanent lapides, ſeſtucæ, & ſimilia.
21 *Sic aporia hominis.* id eſt anguſtia peccatoris.
22 *In cogitatu il.* nam in eius conſcientia remanet remor-
ſus peccati, qui dicitur vermis conſcientiæ, quamuis tranſie-
rit peccati actus.
23 *Vaſa figuli.* Hic conſequenter deſcribitur iuſtitia proba-
tio, cum dicitur: *Vaſa figuli probat fornax &c.* nā illa quæ ſunt
bona & probata, remanent, & non diſſoluuntur, ſed ibi ſoli-
dantur, quæ vero reproba, crepant & diſſipantur.
24 *Et homines iuſtos tentatio tribu.* nam per eam electi in bo-
no confirmantur, & reprobi per impatientiam franguntur.
Et quia patientia latens in corde manifeſtatur in ſermone,
ſubditur.
25 *Sicut ruſticatio de lig.* i. labor ruſtici circa lignum, ad cu-
ius radicem fodit, & mittit ſinum vt magis fructificet.
26 *Oſtenditur factum illud.* i. facit apparere in effectu.
27 *Sic verbum.* iuſtum procedit.
28 *Ex cogita. cor. ho.* ſ. iuſti. Sed quia intentio loquentis non
apparet plane ante finem ſermonis, ſubditur.
29 *Ante ſer. ſ. c. ompletum.*
30 *Non lau. virum.* Et ſubditur cauſa. *Hæc enim ten. eſt homi.*
id eſt probatio eius, per hoc quod apparet ſua intentio.
31 *Si ſequaris.* Hic conſequenter ponitur iuſtitia decoratio,
qua decoratur iuſtus, ſicut pretioſiſſimo ornamento cum
dicitur: *Si ſequaris iuſti.* illam exercendo.
32 *Apprehen. il.* habitum conſequendo, nam habitus acqui-
ritur per exercitum actus.
33 *Et indu. quaſi pode. bono.* & dicitur a poſ quod eſt pes, nam
eſt veſtis longa attingens vſque ad pedes.
34 *Et inhabita. cum ea.* i. ipſa tecum habitabit in corde, ore
& opere.
35 *Et proteget te in ſem.* i. a morte æterna.

Poderis

Et

A *Denudare autem, &c.* ^a *Proditoris inconstan-*
^{† Pre. 10. b.} *tiam morum ostendit,*
qui dolose & fide agit
& in malo perseverat,
quia nemo cum abij-
cit, reprehendit. Hæ-
reticos quoque notat,
vel schismaticos, qui
in fide, & proditores
sunt, de quibus in Pro-
verbis scriptum est,
Homo apostata, vir inu-
tilis graditur ore puer-
so, annuit oculis, terit pe-
de, &c.

B *tuis dabit scandalum. Multa audiui, & non co-*
^{† suis.} *æquavi ei, & dominus odiet illum. Qui in altu-*
^a *mittit lapidem, super caput eius cadet, & plaga*
^a *dolosa dolosi diuidet vulnera. † Et qui foueam*

^{Pro. 26. d.}
^{Eccl. 10. d.}

datio, Denudare autē ami-
^{† Secreta.} *ci mysteria, desperatio est*
anime infelicis. † Annuens
oculo fabricat iniqua, &
nemo eū abiciet. In cōspe-
^{† Comprimet.} *ctu oculorum tuorum cō-*
^{† Quasi, laudans.} *culcabit os suum, & super*
sermone tuos admirabitur.
Nouissime autem puer-
^a *ret os suum, & in verbis*

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

fodit, incidet in eam, & qui statuit lapidem pro
^a *ximo suo, offendet in eo, & qui laqueum alii po-*
^a *nit, peribit in illo. Facienti*
^a *nequissimum † cōsiliū su-*
^a *per ipsum deuoluetur, &*
^a *non agnoscet vnde adue-*
^a *niet illi. Illusio & imprope-*
^a *rium superbiorum, & vindi-*
^a *cta sicut leo insidiabitur illi. Laqueo peribunt*
^a *qui oblectantur casu iustorum, dolor au-*
^a *tem consumet illos, antequam moriantur.*
^a *Ira & furor vtraque execrabi-*
^a *lia sunt, & vir peccator conti-*
^a *nens erit illorum.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Denudare autem amici mysteria. i. secreta consilia.*
- 2 *Desperatio est anima infelicis. id est hominis secretum prodē*
tis, quia non debet sperare pristina reformationem perfe-
ctam amicitia.
- 3 *Annuens oculo. hic consequenter agitur desolatione ami-*
citiae per signa, dicens. Annuens oculo. fa. iniqua. Contra illum
amicum verum. ideo subditur.
- 4 *Et nemo eum abiciet, &c. Quia credens eum esse suum ami-*
cum tenet eum secum.
- 5 *In conspectu oculorum tuorum conculcabit os. loquens tibi pla-*
centia.
- 6 *Et super sermo tuos admirabitur. i. admirari se finget tāquam*
dixeris verba sapientiae profundae, ut sic magis te decipiat.
- 7 *Nouissime autem puer. os. ad contrarium.*
- 8 *Et in ver. tu. da. scan. vituperando ea tanquam stulta & ma-*
la, qua prius videbatur reputare ardua & bona.
- 9 *Multa audiui. i. mala, & in hoc loquitur auctor.*
- 10 *Et non coæqua. i. malitiae istius. f. proditoris non reputavi*
aliā equiuale. Et quia tales proditores solent redire su-
per capita proditorum subditur.
- 11 *Qui in altum mittit lapi. directe super se.*
- 12 *Super caput eius cadet. Sic enim aliquando contingit.*

Et

- 13 *Et plaga do. i. damnum quodcunque a doloso procura-*
tum alteri.
- 14 *Dolosi diui. vulnera. id est, multiplicabit super eum mala.*
- 15 *Et qui foueam fodit incidet in eam. Repetitio est eiusdem sen-*
tentiae per alia exempla, & patet sententia vsque ibi.
- 16 *Et non agno. ipse dolosus.*
- 17 *Vnde adue. il. nam hoc fit communiter ex diuina providē*
tia, & prater opinionem hominum.
- 18 *Illusio & improprium superbiorum. id est, quae a superbis hu-*
milibus & pauperibus inferuntur in verbis, & vindicta in factis.
- 19 *Sicut leo insidia. il. ad penam gehennae.*
- 20 *Laqueo. f. diaboli.*
- 21 *Peribunt qui oblectantur casu iusto. corporali siue spiritali,*
nam talis letitia est directe contraria charitatem proximi.
- 22 *Dol. r. autem consumet illos antequam mo. Hoc enim aliquan-*
do contingit, sicut patet de Antiocho Epiphane. 2. Mach. 9.
& de Herode, Act. 12.
- 23 *Ira. quae est per vitium.*
- 24 *Et furor. qui est excessus notabilis irae.*
- 25 *Vtraque execrabilia sunt. nam homo est animal mansuetū*
natura.
- 26 *Et vir. pec. con. e. il. i. continebit intra se vtrumque, nam vas*
est contentium malitiae.

CAPUT XXVIII.

† Deo.

Qui vindi. &c. Se-
^a *quitur.*
^a *Homo homini referuat iram, & a Deo qua-*
^a *rit medelam. * Hic*
^a *ronimus. Et donan-*
^a *tes vobismetipsis. Indul-*
^a *gentes*

Hier. in epist.
 ad Col. 1. c. 3.

CAP. XXVIII.

^a Quia mihi vindictam, & ego retribuam dicit dominus.

Vi vindicari vult a dño inueniet vindictā, &
^a *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis pater vester cœ-*
^a *lestis debita vestra.*
peccata illius seruās seruabit. † Relinq; proxi-
mo tuo noceri te, & tūc deprecāti tibi pecca-
^a *Indignum est Deum esse ei propitium, qui crudelis est in proximum.*
ta soluentur: Homo homini referuat iram, & a Deo qua-
rit medelam. In hominem similem sibi non habet mise-
ricordiam, & de peccatis suis deprecatur. Ipse dum caro

gentes inuicem, sicut
 Christus omnibus in-
 dultit, etiam pro per-
 secutoribus, orans, ut
 & nobis a patre cœle-
 sti debita remittatur.
 ne impleatur in vobis
 illa sententia, Homo ho-
 mini referuat iram, & a
 Domino quarit mede-
 lam. &c.

† Deut. 32. c.
 Rom. 12. d.

† Deut. 32. c.
 Rom. 12. d.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXVIII.

Qui vindicari vult. &c. Hic consequenter autor inducit ad
 citationem vindictae. Et diuiditur in duas partes, quia
 primo inducit ad vitandum vindictam. Secundo ad vitandū
 aliqua quae sequuntur ad ipsam, ibi: *Abstine te a lite.* Circa pri-
 mum dicit,
1 *Qui vindica. vult. de illatis sibi iniurijs. Hoc enim malū est,*
si fiat zelo vindictae. Si autem aliquis hoc velit zelo iustitiae,
& cum debitis circumstantijs non est malum, loquitur tamē
 hic

hic scriptura de primo tantum, ideo subditur.

- 2 *A domino inueniet vindictam. i. recipiet.*
- 3 *Et peccata illius seruans seruabit. per suam iusticiam grauius*
punienda.
- 4 *Relinque proximo tuo nocenti. f. offensam, quae semper est re-*
mittenda. Remittere vero iniuriam non est necessitatis, sed
supererogationis, & aliquando non expedit eam remittere,
f. quando iniuriens accipit maiorem audaciam iniuriandi,
& alij occasionem similia faciendi. Scriptura tamen hic lo-
quitur de offensa, & patet sententia vsque ibi.

Memento

A sit, reseruat iram, & propitiationem petit a

^a Frustra quis pro illo orat, qui fratri debitam charitatem negat.

Deo. Quis exorabit pro delictis illius? Memen-

^a In omnibus memo. no. tua. ^b Ut salus obedientibus, mors contemptoribus.

† Beatitude. **to** nouissimorum, & desine inimicari. † Tabi-

tudo enim & mors imminet in mandatis eius

^a Memorati. Dei. qui ^a Memorare timorem Dei, &

Luc. 9. f. Deum timer, irā vel ^a non irascaris proximo. Me-

† testamenti. furorem cōpescit, & ^a morare testamentum altis-

nō obliuiscitur testa- ^a simi, & despice ignorantiam

menti Dei qui ait. Di- ^a Non sit inter vos zelus & contentio.

mittite, et dimittetur vo- ^a proximi. Abstine te a lite, &

bis. ^a Hæreticus. ^b Contentiose disputando.

minues peccata. Homo enim iracundus incen-

dit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in

medio pacem habentium immittit inimiciā.

^a Sicut ligna ignem nutriunt, ita & potentia iracundi facit augmentum scelerum.

† Secundum enim ligna syluæ sic ignis exarde-

fcit, & secundum virtutem hominis, sic iracun-

dia illius erit, & secundum substantiam suam,

^b Certamen f. Indi- ^b exaltabit iram suam. Certa-

men festinatū incendit ignē

& lis festinans effundit san-

guinem, & lingua testificās

^a Q. in temperata, locutio excitat iram

adducit mortem. Si suffla-

ueris quasi ignis exardebit,

^a Mors & vita in manibus linguæ.

& si expueris super illam extinguetur. Vtraque

^a Hæreticus qui decipit inno. ^b Qui aliquando verum, aliquando falsum dicit.

ex ore proficiuntur. Sufurro & bilinguis ma-

31 ledictus: multos enim turbauit pacem habentes. ^D

^a Catholicos in virtute fidei concordantes. ^c Lingua tertia. Hæ-

32 Lingua tertia multos com- ^c retica doctrina, quæ

33 mouit, & disperfit illos de ^c nec veteri nec nouo

34 ^a Conscientias firmas, vel pñentes virtutibus ^c testamento concor-

gente in gentem. Ciuitates ^c dat, & auditorum cor-

^a In veritatis. ^c da conturbat & de gē

35 muratas diuitum destruxit. ^c te in gentem pergēs,

^a Mentis ^b Secundum opinionem hominum. ^c seditionem excitat.

36 & domos magnatorum effecit. Virtutes popu-

37 ^a In operis utilitate. ^c lorum cōncidit, & gentes fortes dissoluit.

38 ^a Animas prauis operibus intentas. ^d Plaga au. em. Peior ^{fiurata vir-}

39 Lingua tertia mulierest ve- ^d est interitus animæ ^{tas.}

^a Ab unitate fidei. ^b Quia fidem tur- ^c quam occidunt hereti-

40 ^a bauit, si ne qua impossibile est pl d. ^c ci, quam quilibet cru-

41 ^a ritas eiēcit, & priuauit illas ^c ciatus corporis.

^a Ne fructum percipiant in æternum. ^b Nunquam habet requiem, qui attendit hæreticorum prauitatem.

42 laboribus suis. Qui respicit illam, non habebit

43 requiem, nec habebit amicum in quo requie-

44 scat. Flagelli plaga luorem facit, plaga autem

45 ^a Hæreticæ. ^b Conteret. ^c Mentis fortitudinem.

46 linguæ comminuet ossa. Multi ceciderunt in

47 ore gladij, sed non sic quasi qui interierunt per

48 linguam suam. Beatus ^c Beatus qui te. Bea-

49 ^c qui rectus est a lingua ne- ^c tus qui non consentit

50 ^c quam, qui in iracundia il- ^c hereticis, & cuius cor

51 ^c lius non transiit, & qui ^c eorum eloquentia nō

52 ^c non attraxit iugum illius ^c subuertit, quia sicut

^a Qui consentient in trahunt in mortem. ^c alienus est ab eorum

& in vinculis eius non est ^c malitia, ita separatur

^c a pœna. ^F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Memen. nouiss. mortis. 2 Et desine inimicitia enim semper

est mala, quia charitati proximi contraria. Omnis enim proximus est ex

charitate diligendus Et ex hoc patet, quod dictū est, quod scriptura lo-

quitur de remissione offensæ, nam retinēs offensam retinet inimicitiam.

3 Tabitu. enim. i. defectio in bono. 4 Et mors. i. peccatū mortale.

5 Imminet in man. sed magis contrarium, quia mandata affir-

matina inducunt ad profectum in bono, negativa vero ad declinandum

a malo.

6 Memorare timo. do. & non irasc. ira quæ est per vitium. Timor

enim Dei est quasi quoddam frenum, ab ipsa retinens animum.

7 Memorare testamentum altissimi & despice ignorantiam

proximi. i. offensam tibi illatam a proximo imputabis eius ignoran-

tiam, ignoscendo, & dando eam obliuioni, Leui. 19. d. Non quæras vltio-

nem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.

8 Abstine te a lite & minues peccata. Hic cōsequenter inducit

ad euitandum aliqua quæ sequuntur ad appetitum vindictæ, quæ sunt

contentio in aperto, & detractio in occulto. Igitur primo inducit ad

euitationem primi, secundo secundi. ibi: Sufurro. Circa primū dicitur:

Abst. te a lite & mi. pec. nā hoc est supererogationis, ut dictū est sup.

9 Homo enim iracundus. id est, ad iram pronus.

10 Incen. lit. & c. ipsam commouendo & commotā augmentando.

11 Et vir peccator. id est, discordiarum seminator qui dicitur pec-

cator absolute loquendo de peccatis quæ sunt cōtra proximum eo quod

amicitia est maximum bonum.

12 Turbabit ami. & c. quod est detestabile apud Deum, quia maxi-

me contrariatur charitati proximi.

13 Secundum lig. syl. sic ignis exarde. Pluralitas enim ligno-

rum facit maius incendium.

14 Et secun. virtu. homi. i. excellentiam eius ab eo estimatam.

15 Sic iracun. li. erit. Dicit. n. Philosophus 3. Rhetoricæ, qd parui

per se iniusta secundum estimationem paruipens est causa ira, propter

quod quilibet excellens in aliqua re secundum veritatē vel suam esti-

mationem magis irascitur si paruipendatur in illa, ut miles in militia,

clericus in literatū, & sic de alijs.

16 Et secun. substan. suam. id est, quantitatem opulentie sue.

17 Exaltabit iram suam. deducendo eam ad effectum per vindi-

ctam, nam ira est appetitus vindictæ.

18 Certa. sc. i. contentio cito prorumpens ad opprobria & cōiuria.

Incen.

19 Incen. ig. iracundia & furoris.

20 Et lis festi. i. prorumpens ad verbera.

21 Et lingua testificans. dicens. Vindicte, bene meruit.

22 Addu. mor. Ex talibus enim verbis aliquis procedit ad mortē

alterius, qui verberatione fuisset contentus.

23 Si sufflaue. i. verbum ad excitationem irati protuleris.

24 Quasi ign. ex. i. iram magis inflammabit.

25 Et si expue. su. i. linguā contestantem vel excitantē ostenden-

do quod sit mala. 26 Extingue. signis iracundia & furoris.

27 Vtraque ex ore. f. verbum iram accēdens, & verbum eam re-

frenans, sicut venenum & tyriaca ex eodem procedunt.

28 Sufurro. Hic consequenter inducit ad detestationē & fugam de

trahitionis, ostēdendo malū ipsius. Et primo ex parte detrahentis, secun-

do ex parte audientis, ibi. Sepi au. primam facit cū dicitur. Sufurro.

qui detrah. alteri latenter. 29 Et bilin. qui d. cit. vñ in presentia,

& cōtrariū in absentia. 30 Male. e. a Deo & hominib. 31 Mul.

n. Inter ipsos discordias seminando. 32 Lin. ter. Qua seminat dis-

cordias. Est enim tertia seu media inter linguas illorū quos discordat.

33 Mul. com. f. ad diffensionē, non solū duos vel tres, sed aliquando

totā ciuitatē, & aliquādo totū vñ populū siue gentē. 34 Et dis. il.

de. Nam per tales diffensiones plures fugiunt de ciuitatibus & terris.

35 Ciui. mu. di. Sicut patet in Lombardia & pluribus alijs terris.

36 Et do. ma. ef. Sicut patet in ciuitatibus Lombardia, vbi domus

illorū q de ciuitatibus fugant, a remanē. ibus destruit. 37 Vir. po. cō.

i. ad nihilū reducit. 38 Lin. ter. vetula mediatrix adulterorum.

39 Mulie. i. honestas. Et dicitur veritas verita, veritū, a vereor ve-

reris, quasi timēs verecūdiā. Alij libri habēt viratas. i. habentes viros.

40 Eiecit. & c. de domibus virorū suorū sequēdo adulteriū. 41 Et

pri. il. la. i. bonis domesticis, in qbus laborauerāt. 42 Qui re. il. i. q

attēdit ad linguā tertiā. 43 Nō habe. re. Nā lingua tertia dissolue-

re nitit verā amicitia. iō subditur. 44 Nec habe. ami. in. i. in quo

veraciter confidat, propter qd sequitur. 45 Fla. pla. exterius in cute.

46 Plaga au. lin. con. i. grauior est, quia vulnerat interius in corde.

47 Mul. ce. i. mortui sūt pgladiū materialē. 48 Sed. qd isti mor-

tui sunt morte culpæ, quæ peior est morte corporali, & cū hoc moriūtur

si non peniteāt morte gehēna, propter qd subditur. 49 Bea. qui. cly-

peo prudentia. 50 A lin. ne. ipsam repellendo. 51 Qui in. i. in pec-

catum, quod dicitur etiā iracūdia lingua nequā, inquātū ipsa ducit ad

peccatū. 52 Et qui nō attraxit iug. supponendo se eius persuasioni.

Tom. 3.

Xx 3 iugum

A Sepi au tu. Postquam malum linguæ extirpauit, ad doctrinam auditoris se conuertit.
Inter opera. Hieronymus. Non minus auribus quam lingua fugias detractionē. Scripturæ memor esto quæ dicit,
Non eris consentaneus derogatibus aduersus proximum tuum, & non accipies super illo peccatū.
 & alibi, *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam.* Accusator est. n. auditor qui facit detractore, q. si auertat aures & vultu cōtrahat, ac oculos abnuendo cōtineat, male loquentem etiā tacēs arguit, vt discat

B non libenter dicere, quod didicerit nō libenter audiri.
 Amb. li. 1. Off. cap. 3. * Ambrosius. Cui nisi unicuique nostrū scriptū est: *Sepi possessionem tuam spinis, & aurum & argentum tuum alliga, & ori tuo fac ostium, & vestem, & verbis tuis iugum, & stateram.* Possessio tua mens tua est. Aurum tuum,

ligatus. Iugum enim illius iugum ferreum est, & vinculum illius mors nequissima, & utilis potius t inferus, quam illa. per seuerantia illius non permānebit, sed obtinebit vias iniustorum. In flamma sua non comburet iustos. Qui t derelinquunt dominum, incident in illam, & exardebit in illis, & non extinguetur, & immittetur in illos quasi leo, & quasi pardus

lædet illos. Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam, & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. Aurum tuū & argentum tuum cōfla, & verbis tuis facito stateram, & frenos ori tuo rectos, & attende ne forte labaris in lingua, & cadas in conspectu inimicōrum insidiantium tibi, & sit casus tuus insanabilis in mortem.

tuum, cor tuū est. Argētum tuum eloquium tuū est. *Eloquia domini, eloquia casta argentum igne examinatum.* Bona ē possessio, inens bona. Denique possessio pretiosa. homo mundus, Sepi ergo hāc possessionē & circumuallato cogitationibus, munito spinis solitudinem, ne in eam irruant, & captiuam irrationabiles corporis passionēs ne incur sent mor⁹ graues, ne diripiant vindemiam eius trāscuentes viam. Custodi interiorē hōiem tuum. Noli eū quasi vitē negligere ac saltidire, quia pretiosa possessio est, & merito pretiosa cuius fructus non caducus, & temporalis, sed stabilis atque eternæ salutis est. Cole ergo possessionem tuā, vt sint tibi agri. Alliga sermonem tuum ne luxuriat, ne lasciuat, & multiloquio peccata sibi colligat. Sit restrictior, & ripsis suis coerceatur, & cetera.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Iugum enim illius iugum ferreum est, idest durum, quia ducit ad infernum. ideo subditur.
 2 Mors illius mors nequissima. Nā mors gehennæ est pessima.
 3 Et vii. potius inferus quam il. idest minus malus quam illa. Nam nomine inferi signatur hic pēna tantū, quæ minus malum est quam peccatū mortale hic signatū nomine linguæ male. Malum enim culpæ mortalis est priuatio boni diuini, quod est infinitum. Malum autem pēnæ sensibilis est priuatio boni creati propter quod minus habet de ratione mali.
 4 Perseuerantia illius idest linguæ malæ.
 5 Non permānebit. s. diu in vita presenti, quæ brevis est.
 6 Sed obtinebit vias iniusto, descendēdo ad tormentū eternū.
 7 In flamma sua non comburi. idest non inflammabit eos ad peccatum, sed iniquos tantum, ideo subditur.
 8 Qui derelicti dominum incident in illam. Et exardebit in illis. idest perfecte ardebit in inferno, propter quod diues Epulo magis cruciatur in lingua, Lucē 16. scilicet quia inter epulas procedebat

debat ad verba detractionis & blasphemie.

9 Sepi aures tuas, &c. Hic inducit ad euitandum detractionem ex parte auditoris, dicens, *Sepi aures tuas, &c.* detractiones declinando, & detractores acriter arguendo.
 10 Et ori tuo facito ostia, &c. discreti silentij, vt loquaris & taceas tempore competenti.
 11 Et seras auribus tuis. Ne intrent ibi verba mala.
 12 Aurum tuum. idest aurum tuæ sapientiæ.
 13 Et argentum. tuæ eloquentiæ.
 14 Cōfla. i. sic tempera & dispone, quod taceas & loquaris ea quæ sunt tacēda & dicēda, & cum debitis circūstantijs.
 15 Et attende. diligenter in verbis tuis.
 16 Ne forte labaris in lingua, &c. Quæ cito labitur & deficit in loquendo, eo quod sita est in lubrico.
 17 Et cadas in conspectu inimicōrum insidiantium tibi. scilicet dæmonum. vnde subditur.
 18 Et sit casus tuus insana. in mor. gehennæ a qua nulla est redemptio.

CAPVT
XXIX.

CAP. XXIX.

Ad misericordiam & largitatem inuitat.

Qui facit misericordiam feneratur.

Do-

a Munificentia

b Dei qui ait. Date, & dabitur vobis.

qui præualeat manu, mandata seruat. Fenerare proximo tuo in tempore necessitatis illius, & iterum redde proximo in tempore suo. Con-

Vi facit misericordiam, feneratur proximo suo, &

a Mercedem in futuro recepturus.

b Dei qui ait. Date, & dabitur vobis.

a Sic fides & iustitia ab vtroque seruat, nulla fraus interponitur.

b Dei qui ait. Date, & dabitur vobis.

6 firma verbum, & fideliter age cum illo, & in

a Quia gratiam Dei habebis quæ maximum emolumentum est. vnde, Primum quæ. re. Dei, &c.

omni tempore inuenies quod tibi necessarium est. Multi quasi inuentione est i maucrunt fenus, & præstiterunt molestiam his qui se adiuerunt. Donec accipiant osculantur manus dātis & in pro missionibus humiliant vocem suam. Et in tem-

a Donec accipi. Huiusmodi morbum melius curat timor Dei. Qui. n. Deum quasi semper presentē ptimelet, neminem fraudare intendit.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXIX.

Qui facit misericordiam, feneratur proximo suo. Postquam auctor inducit ad obseruationē amicitie, hic consequenter inducit ad opera misericordie. Et diuiditur in duas partes. nā primo ponitur hęc inductio, secundo cautela adhibita, ibi. *Initium vite.* Prima in tres, nam primo inducit ad subueniendum proximo per accommodationem. secundo per elemosynę dationē. ibi. *Multi.* tertio per fideiusionē, ibi. *Vir bonus.* Circa primum dicitur. *Qui facit misericordiam, feneratur proximo suo.* i. accommodat in sua necessitate; frequēter enim in hoc libro & in prouerbij Salomonis accipitur fenerari pro accommodare, vt sup. dictū est. Qñ namq; proximus non est sic depauperatus, quin probabiliter appareat qđ poterit restituere, sibi subueniri debet per accommodationem.

2 Et qui præualeat ma. i. in potestate ad dandum largiter.
 3 Mandata ser. non solū accommodando, sed et tribuendo.
 4 Et ite. red. pro. tu qui accepisti per accommodationem.
 5 Confirma ver. quæ promissisti sibi reddere per effectum.
 6 Et in omni tem. in. nā hōies libenter accommodant illis qui bene reddunt. Sed quia plurimi contrariū faciunt, subditur.
 7 Mul. quasi inue. rei vagæ quæ conceditur occupanti, in quam non cadit restitutio.
 8 Aestimauit. s. i. rem accommodatam restituere nolentes ipsam.
 9 Et prestli. mo. his qui se adi. reddentes malum pro bono.
 10 Donec acc. oscu. ma. i. faciunt reuerentiam & promissionem magnas illis quo volūt aliquid accipere mutuo, vt extorquere possint.
 11 Et in tem. red. i. in quo sic accipiens promissit reddere.

Postu.

a Mul. non cau. Illos
A notat qui neminem la-
dere volunt, sed præ-
timore periturarum re-
rum prodesse nolunt.
Contra quos dicitur.

Matt. 6. e. Nolite thesaurizare vo-
bis thesauros in terra.

b Propter mand. as.
Omnibus indigentibus
misericordia est
facienda, nec pro aua-
ritia charitas proximi
amittenda.

c Perde pecuniam pro-
pter fratrem & amicum.
Inter opera * Augu-
stinus. Hæc est lex
in amicitia, ut ab ami-
cis honesta petamus &
pro eis honesta facia-
mus, nec expectemus
ut rogemur, cunctatio
semper absit, studium
semper adsit. Perde, in-
quit Salomon, pecu-
niam propter amicum. Si
enim pecunia perden-
da est propter amicū,
multo magis amici v-
tilitatibus vel necessi-
tibus conferenda. Si-
gigitur des amico ut nō
improperes non mer-
cedem expectes, non
fratrem obducas, non
vultum auertas, non
deponas oculos, sed
serena facie, hilare vul-
tu, sermone iucundo in-
tercipe verba petētis.

d Et non abscon. il. Qui
enim

pore redditionis postulabit tempus, & loquetur verba tæ-
dii & murmurationum, & tempus causabitur. Si autem po-
tuerit reddere, aduersabitur. Solidi vix reddet dimidium, &
computabit illud quasi inuentionem. Sin autem fraudabit
illum pecunia sua, & possidebit illum inimicum gratis, &
conuitia & maledicta reddet illi, & pro honore & benefi-
cio reddet illi contumeliam. Multi non causa nequitiae nō
foenerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt. Veruntamen
super humilem animo fortior esto, & pro eleemosyna non

Date & dabitur vobis.

b tradas illum. Propter mādatum assume pauperem, & pro-

a ¶ A munere tuo. **b** ¶ Temporaliter, pauperi tribuendo misericorditer, ut recipias in æternum.

c pter inopiam eius ne dimittas eum vacuum. Perde pecu-

d niam propter fratrem & amicum, & nō abscondas illā sub

a ¶ Duro & avaro corde **b** ¶ Quia ibunt avari in supplicium æternum.

c ¶ Qui præcipit fieri eleemosynam.

a ¶ Absconditum. **b** ¶ Corporalem vel spirituale.

a ¶ Bene monendo, consulendo, in corde enim absconditur eleemosyna.

a ¶ Remouendo. **b** ¶ Disperit dedit pauperibus.

c ¶ Quia merces iustitiz in æternum. **d** ¶ Iustitiam, vel vitam æternam.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. **b** ¶ Dignus est operarius mercede sua.

1 enim viderit fratrem
2 suum necesse habere,
3 & clausit viscera sua
4 ab eo, quomodo chari-
5 tas Dei manet in eo?

6 **c** Super scutum poten-
7 tis, & super lanceam ad-
8 uersus inimicum tuum pu-
9 gnabit. Vir bonus fidem
10 facit proximo suo, & c.

11 Magis valet eleemosy-
12 na contra iacula ini-
13 mici, quam arma ter-
14 rena, quia hæc dubiā
15 illa certissimam parit
16 victoriam, ut absorbea-
17 tur mors in victoria.

18 **f** Qui perdiderit con-
19 fusionem, derelinquet si-

20 bi, idest, qui unitatem
21 fidei, & sinceritatem
22 legis non custodit, sed
23 implicatur erroribus
24 varijs.

25 **g** Gratiam fideiussoris
26 ne obliuiscaris, dedit e-

27 nim pro te animam suam.

28 Repromissorem fugit pec-
29 cator & immundus. Bona

30 repromissoris sibi ascri-
31 bit peccator, & c. Do-

32 ctorem scilicet qui
33 pro fide & bonis ope-
34 ribus promittit vitam
35 æternam.

36 Hæc sententia Pe-
37 lagium reprehendit

38 qui liberum arbitrium
39 gratiæ præponit cum
40 per solam gratiam li-
41 berentur electi.

42 **Recu-**

F

Recu-

F

Recu-

F

Recu-

F

Recu-

F

Recu-

F

Recu-

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 **Postu. tem.** s. dilationis.

2 **Et lo. ver. ca.** i. tædiofa accommodanti.

3 **Et mur.** dicens quod nimis asperè repetat debitum.

4 **Et tem.** dicens quod fuit nimis carum, vel aliquid huius-
modi, ad retardandum solutionem debiti.

5 **So. vix red. di.** prima vice, cum tamen receperit simul ma-
gnam summam.

6 **Et compu. ta. il. quasi. inuen.** quasi non teneretur ad restitu-
tionem. 7 **Sin autem.** i. nō possit sic detinere, quod est sibi
accommodatum. 8 **Frauda. il. pec. sua.** falsam pecuniam
pro vera sibi reddendo, vel debitum negando.

9 **Et posside. il. ini. gra.** i. accomodans habebit illum cui accom-
modauit inimicum sine causa.

10 **Et conui. & male.** i. reddet accomodatū mala pro bonis.

11 **Multi non cau. ne.** Hic cōsequenter inducit ad subuenien-
dū proximo per eleemosynæ dationē, & continuando se ad
prædicta dicit. **Multi non cau. ne.** i. duritiæ ad proximum.

12 **Non fene. sunt.** i. dimiserunt accommodare proximo.

13 **Sed frau. gra. ti.** sicut dictū est in parte immediate præcedēti.

14 **Verunta. fu. hu. ani.** i. pauperiorem debitorem.

15 **For. esto.** largitate.

16 **Et pro. ele.** i. pro debito quod in tali casu in eleemosynam
est conuertendum.

17 **Non tra. il. ad iudicium,** ut compellatur reddere debitū.

18 **Propter man.** s. domini, qui mandauit unicuique de pro-
ximo suo subleuando.

19 **Assume paupe.** ipsum adiuuando.

20 **Perde pecu. pro. fra. & ami.** consumendo eā in necessitates
eorū. Licet. n. in hoc consumetur, tamen maius bonū pro ea
reddetur. 21 **Et non abscon. il. sub lapi.** thesaurizando in ter-
ra, sed in cælo per eleemosynæ dationē, ideo subditur. Pone
thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi ma-
gis quam aurum, & patet.

22 **Conclu. eleemo. in cor.** ipsum delosatum per eleemosynā
tuam consolando.

23 **Et hæc pro te exor. ab om. ma.** s. te liberari a Deo.

24 **Eleemosyna viri quasi fac. cum ipso.** In sacculo reponuntur
ea quæ in tempore necessitatis resumuntur, sic in morte quā
do deficiūt bona præsentis vitæ, subuenit meritum eleemo-
synæ, quæ sicut dicit Augu. sola misericordia comes est desun-
ctorum. 25 **Et gratiam homi.** i. gratiam Dei datā homini.

26 **Quasi pupillam confer.** in præsentī vita.

27 **Et postea resur.** per receptionem præmij in alia vita.

28 **Et retribuit il. retri. & c.** i. faciet a Deo retribui.

29 **Unicuique in caput illo.** quia secūdū maioritātē & minori-
tātē misericordiæ in præmio retribuetur plus & minus uni-
cuique. 30 **Super scutum po. & c.** quod est armatura ad de-
fendendum. 31 **Et super lanceam.** quæ est armatura ad in-
uadendum. 32 **Aduersus ini. tuum.** scilicet diabolū.

33 **Pugnabit.** te protegendo in eius tentationibus, & etiam
ipsum per victoriā repellendo.

34 **Vir bonus.** Hic cōsequenter ostenditur qualiter subueniē-
dum sit proximo per fideiussionē, nā per hoc aliquādo pro-
ximus euadit damnum magnū vel confusionē. Dicit igitur:

35 **Vir bonus facit f. proxi. suo.** pro ipso in necessitate fideiubendo.

36 **Et qui perdi.** i. fidem erga proximū discredens ei, quod
non vult fideiubere pro ipso.

37 **Confusionem derelinquet si.** i. dimittet proximū suū cōfun-
di, si autem li sibi, referatur ad nolentē fideiubere, sic est sen-
sus: Confusionem derelin. sibi. i. peccatum incurreret, per quod cō-
fundetur coram Deo, & etiam coram hominibus est sibi cō-
fusibile proximo in necessitate sic diffidere. Cōsequenter
informatur illum pro quo fideiubetur, dic.

38 **Gratiam fide. ne ob.** sed cogita de eius liberatione.

39 **De. e. pro te. a.** s. obligando pro te illud quod est sibi ne-
cessarium ad vitam sustentandam, quoniam ingrati faciunt
contrarium, subditur.

40 **Repromissorem.** i. fideiussorem.

41 **Fugit pecca. immum.** nolens eum liberare.

42 **Bona repromisso. si.** dicens quod fideiussor tenebatur ei
intantum vel huiusmodi.

43 **Et ingratus. sen.** qui non recognoscit bona fideiussoris.

44 **Tom. 3.**

45 **XX 4**

46 **Dere-**

A *Recupera proximum secundum virtutem.* Consultit, ut si secundum vires proximo præbeas solatium, & sic tibi præuideas, ne in laqueum cadas.

† *seruias*
Ambrosii de
Iobis cap. 22.

* Ambrosius. Si vis interuenire, moueris amici obsecratus oratis, erubescas negare, ita interueni ut si debitor sol-

uendo non fuerit, de tuo noueris esse soluedum. In hoc paratus accede. Legisti enim. Non spondeas super virtutem tuam, si enim sponderis, quasi restituens cogita. Et infra, Recipe proximum tuum secundum virtutem tuam, & attende tibi ne cadas, id est, ne maiore te obliges numeri smatis quantitate quam ferre possunt & exoluere tuarum copiarum facultati. Si enim quod habes tradas, amisisti opes, non amisisti fidem. Famæ tuæ damna non sentis, redemisti amicum sine cui fraude.

† *inst. 39. d.*
Hospitalitas
commendatur
hominum an
te diluuium
sobrietas in
vsa & pote.
Gen. 3. d.

b *Initium vi. ho. aqua.* & c. Frugalitatem, & hospitalitatem & honestatem docet, & ut temperantes. sumus in victu & vestitu, honesti moribus, largi in suscipiendis fratribus. In principio enim non fuit tanta luxuria cibi & potus, vel tanta ambitio vestium, curruum, & palatiorum. vnde in principio pomis arborum, & oleribus herbarum vivebant antiqui, & dominus primis parentibus pelliceas tunicas post peccatum fecit.

derelinquit liberantem se. Vir repromittit de proximo suo,

a *Scripturarum non observando regulam.*

b *Tanquam hæreticus.*

c *Subdito, scilicet.*

a & cum perdiderit reuerentiam derelinquetur ab eo. Repromissio nequissima multos perdidit diligentes, & com-

a *Hæreticorum, scilicet, traditio.*

b *Recte ambulantes, scilicet, pro*

opinionem suam.

promissio nequissima multos perdidit diligentes, & com-

a *Qui edificauerunt super arenam.*

b *Superbos.*

c *In circumitu erroris.*

mouit illos quasi fluctus maris. Viros potentes gyrans migrare fecit, & vagati sunt in gentibus alienis. Peccator trans-

a *A statu fidei.*

b *Ab unitate ecclesie.*

grediens mandatum domini, incidet in repromissionem ne-

a *De qua dicitur. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis.*

b *Damnationem.*

quam, & qui conatur multa agere, incidet in iudicium. Re-

a *Sermonibus tantum, non factis.*

b *Damnationem.*

cupera proximum secundum virtutem tuam, & attende tibi

ne incidas. † Initium vitæ hominis aqua & panis, & vesti-

mentum, & domus protegens turpitudinem. Melior est vi-

ctus pauperis sub tegmine asserum, quam epulæ splendide in peregræ sine domicilio. Minimum pro magno placeat ti-

a *Bonum est stabilem esse & constantem. vnde, Nolite transire*

de domo in domum.

bi, & improprium peregrinationis non audies. Vita ne-

a *Difficile securitatem inter ignotos inueniet.*

quam hospitandi de domo in domum, & vbi hospitabitur,

a *In domo aliena.*

b *Familiam domus.*

non fiducialiter agat, nec aperiet os. Hospitabitur, & pascet,

Ad propria.

& portabit ingratos, & adhuc amara audiet. Transi hospes,

& orna mensam, & quæ in manu habes, ciba cæteros. Exia-

facie honoris amicorum meorum, necessitudine domus meæ, hospitio mihi factus es frater. Graui hæc homini ha-

benti sensum, correptio domus, & improprium sceneratoris.

autem examine æternum confusionis improprium suffineat.

Melior

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dere. il. sc. dimittes fideiussorē suū trahi dure ab ipso creditore.
2 Vir re. de proxi. i. fideiubet pro eo.
3 Et cum perdidit. f. proximus pro quo fideiussit.
4 Reuerentiam. i. reuerentiam coram Deo & hominibus.
5 Derelinquetur ab. fideiussor modo prædicto. ideo subditur.
6 Repromi. qua proximus pmittebat fallaciter liberare fideiussorē.
7 Multos perdidit di. i. destruxit bona amicorum fideiubentium.
8 Et commo. il. nam per hoc incurrunt sæpe fideiubentes tempestates tribulationis.
9 Viros, & c. nā per hoc expelluntur aliquando de suis hereditatibus.
10 Et va. sunt in. nā aliquando fugiunt de terra ne capiantur, & incarcerentur pro debitis illorum, pro quibus fideiusserunt. Et quia Deus aliquando dimittit hominem talem incurrere tribulationem pro peccatis suis præteritis, subditur.
11 Peccator & c. quod fit per fideiussionē in qua promittit se pro alio soluere si deficiat, & dicitur promissio nequam, in quantum ex ea contingunt sibi mala.
12 Et qui cona. ultra possibilitatem suam.
13 Inci. in. ad quod trahitur propter obligationē factā, ideo subditur.
14 Recupera. subueniendo ei per fideiussionem, ita tamen quod per hoc non incurras dictam tribulationem, ideo subditur.
15 Et at. ti. ne inci. in prædicta mala. Et sic patet quod fideiussio non est leuiter, sed cum magno pondere facienda.
16 Initium. vi. Hic consequenter circa misericordie opera ponitur cautela, & maxime circa hospitalitatem, nam per hospites filios & malos, multi recipientes eos fuerunt defraudati. igitur primo inducit hominē ad sic viuendum sobrie, quod non incurrat necessitatē discurrendi, & apud extraneos hospitari, di. Initium. vi. hom. aqua. i. potus & cibus moderatus, nā frequenter in scriptura nomine panis, & aquæ intelligitur cibus & potus generaliter. vnde. 4. Reg. 6. c. Appone eis panem & aquam, Et subditur. Et apposta est eis magna ciborum præparatio. Loquitur tamen hic scriptura de cibo & potu simplici.
17 Et vesti. simplex ad necessitatem, & non ad curiositatem.

Philosophus

18 Et domus prote. tur. i. illa quæ turpe esset facere in palat. licet non

non sint mala, ut reddere debitum uxori & huiusmodi.

19 Meli. est vic. pau. i. vicius tenuis.
20 Sub teg. al. i. in parua domo propria.
21 Quam epu. splen. in pere. i. in aliena patria.
22 Sine domi. proprio.
23 Mi. pro ma. i. illud modicū q. habes i. domo tua reputa magnū.
24 Et imprope. pe. i. euagationis per terram.
25 Non au. Tales enim sic euagantes frequenter vocantur truantē & ribaldi & huiusmodi. ideo subditur.
26 Vita nequam hospi. per talem euagationem & discursum.
27 Et vbi hospi. etiā aliquis pro sua pecunia, sicut viator & mercator in taberna.
28 Nō fiduo. dubitās ne in illa domo sint aliqui fures vel huiusmodi.
29 Nec ape. os. non audens de hoc loqui.
30 Hospi. in domo aliena.
31 Et pascet & po. in. f. dominum domus & eius uxorem, mittendo eis exenium de cibis & potibus suis.
32 Et adhuc ama. Et quæ sunt illa subdit.
33 Transi ho. quia quādo superueniūt alię persona potentiores, dicitur sibi, quod de hospitio sibi provideat alibi, & hoc est quod dicitur. Transi. hopes. de domo ista ad aliam.
34 Et ornamen. ibi præparando tibi comestionem.
35 Et quæ in ma. ha. ciba. exenium mittendo domino illius domus & eius uxori. Et licet hoc non dicatur sibi verbo, dicitur tamen sibi facto, nam oportet eum facere in secunda domo sicut in prima.
36 Exi. de domo mea.
37 A fac. ho. q. d. Nō possē honorifice suscipere in domo mea illos q. superuenerūt qui sunt amici mei notabiles & honorabiles persona nisi tu extres.
38 Hospitio mihi fac. q. d. ex hoc quod intrasti hospitium meum, non es sic mihi coniunctus familiaritate, quod debeam propter te amicos meos potentiores recipere male.
39 Graui hæc ho. ha. f. ad audiendum ipsa.
40 Correptio do. i. mutatio hospitij.
41 Et imprope. i. hospitij qui dicitur hic scenerator quia vedit hospitibus res suas secundū cursum communē hospitij ultra iustū pretium.

CAP.

D

Allegorie

† Dirigentes

Eccl. 7. a.

E

Mylice

F

CAPVT

CAPVT

XXX.

XXX.

†Prou. 13. d.
Isid. 23. b.

Qui diligit filium,
Patres tam car-
nales quā spirituales
monet, vt filios suos
diligenter erudiāt, vt
honeste viuant, ne la-
sciūdo per aliorum
dogmata discurrant.

Vi + dili-
git filium
suum, assi-
duat illi fla-
gella, vt
lætetur in

nouissimo suo, & non palpet proximorum

^a Querendo doctrinam. ^b Sana doctrina. ^c Discipulum. ^d Et non.

solum laudem, sed & perpetuam gloriam in consortio sanctorum habebit.

ostia. Qui docet filium suum, laudabitur in illo,
& in medio domesticorum in illo gloriabitur.

Qui docet filium suum, in zelum mittit inimi-
cum, & in medio amicorū gloriabitur in illo;

^a Spiritualis.

Mortuus est pater eius, & quasi non est mor-

^a Qui eum factis & dictis representat.

tuus. Similem enim reliquit sibi post se. In vita

^a Pater filium suum.

sua vñdit, & lætatus est in illo. In obitu suo non

^a Dæmonibus.

est contristatus, nec confusus est coram inimi-

^a Filium.

^b Ecclesiæ.

cis. Reliquit enim defensore domus contra

^a Quoslibet persecutores.

^b Catholicis.

^c Doctrinæ & boni operis exemplum.

inimicos, & amicis reddentem gratiam. Pro

^a Sicut apostolus gloriatur in passionibus.

^b Quis infirmatur, & ego non infirmor.

animabus filiorum colligabit vulnera sua, et su-

per omnem vocem turbabuntur viscera eius.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXX.

Qui diligit filium suum. Postquam auctor ostendit qualiter
actiuus habere se debeat ad uxorem & proximum, hic
cōsequenter ostendit qualiter habere se debeat ad filium. s.
ipsum tenendo sub disciplina.

1 Qui diligit filium suum. amore discreto.

2 Assiduat illi flagella, labores, ne per otium tepescat, & verbe-
ra cum deliquerit, ne per insolentiam vanescat.

3 Et le. in no. suo. De filio bene morigerato.

4 Et non pal. scilicet filius.

5 Prox. ostia. Ad fornicandum vel aliquid furandum.

6 Qui docet filium suum. In fide & moribus.

7 Laudabitur in il. Nam de tali dicitur communiter. Benedi-
catur pater, qui genuit eum.

8 Et in me. do. me. in il. glo. Videns, quod habeat bonū succes-
sorem in domo.

9 Qui do. si. su. Modo dicto.

10 In zelum. i. in inuidiam, quæ tristatur de bono alterius.

11 Mutui ini. Qui de bono suo tristatur.

12 Mortuus est pater eius, & quasi non est mor. Quia quodammodo
remanet in filio, non solum in temporalī hereditate, sed etiā
in moribus, & sic patet litera vsque ibi.

13 Pro animabus filiorum. i. pro iplis defendendis in vita cor-
porali & spirituali quantum ad mores.

14 Colligabit vulnera sua. Exponendo se mortis periculis pro
salute filiorum.

15 Et super o. voc. Familiz plangentis ipsum.

16 Turbabunt. vi. eius. Per compassionem, & eos consolabitur
de infirmitate sua vel morte imminente. Et quoniam opposi-
ta iuxta se posita magis elucescunt, subditur de filio indisci-
plinato.

17 Equus indomitus eua. durus. i. dure portans & pe-
riculose.

18 Et si. remissus. A disciplina.

19 Euadet præcepta. Ad vitia.

20 Et pauentem te faci. Ne sorte pro suis maleficijs suspen-
datur.

21 Lude cum eo. Quasi de pari.

22 Et contristabit te. Postea te contemnendo.

23 Non corrideas il. De fatuitatib. eius simul cum eo ridendo.

24 Ne condeleas. Cū postea per iusticiam publicam punietur.

Et

17 Equus indomitus euadet du-
rus, & filius remissus euadet
præcepta. Læta filium tuum,
& pauentem te faciet, lude
cum eo, & contristabit te.
23 Non corrideas illi, ne con-
doleas, & in nouissimo ob-
stupescant dentes tui. Non
des illi potestatem in iuuen-
tute, & ne despicias cogitatus illius, Curua
cervicem eius in iuuetute, & tunde latera eius dū
infans est, ne forte induret & non credat tibi, &
erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & ope-
rare in illo, ne in turpitudinem illius offen-
das. Melior est pauper sanus
& fortis viribus, quā diues
imbecillis, & flagellatus ma-
litia. Salus animæ in sancti-
tate iustitiæ, & melior om-
ni auro & argento, & cor-
pus validum quam census
immensus, Nō est cēsus su-
per censum salutis corporis, & non est oblecta-

^b Equus ind. Equus in D
domitus in pēpitiū
vadit, filius indiscipli-
natus in peccatū ruit.
Docet ergo spiritua-
les patres, vt filios suos
erudiant & corrigant,
ne eis immoderate fre-
na relaxent, ne cadāt
in turpitudinem vitio-
rū, & ipsi ignominia
sustineāt sempiternā.

†Sup. 7. 6.

Ecc. 1. 2.

Prou. 11. 2.

†Oblectatio.

25 Et in nouis. obliu. dentes tui. Præ amaritudine cordis tui.

26 Non des illi potestatem in iuuetute. In qua debet subelle di-
sciplinæ.

27 Curua cervi. Ne per superbiam eleuetur.

28 Et tunde. la. eius. Virgis.

29 Dum in e. Quia tunc est bene corrigibilis.

30 Ne for. indu. Caput suum in malo.

31 Et non cre. tibi. Monita tua contemnendo.

32 Et erit tibi dolor animæ. id est, pertingens vsque ad intima
cordis.

33 Doce filium. Verbis.

34 Et operare in. Bonis exemplis.

35 Ne in tur. Per defectum in moribus.

36 Offendas. Disciplinam debitam omittendo.

37 Melior est pau. Postquam auctor ostendit qualiter actiuus
se habere debeat ad uxorem, proximum, & prolem, hic vlti-
mo ostendit qualiter habere se debeat ad propriam personā,
debet enim esse sollicitus de bona sui corporis consistentia
ad agendum, quæ sunt statui suo necessaria, ita tamen, quod
animæ non rebellet. Igitur primo agitur de primo, secundo
de secundo ca. seq. Secundum tamen, quod istæ diuisiones
non sunt sic præcisæ, quin in vna parte ponantur aliqua de
pertinentib. ad aliam & econuerso, & hoc propter cōnexio-
nem virtutum, prout apparuit in præcedentibus, & in sequē-
tib. apparebit. Igitur primo propositum incipitur, secūdo in
cidēs interponitur, ibi. Bona abscondita. tertio ad propositum
auctor reuertitur, ibi. Tristitia. Dicit igitur circa primū. Me-
lior est pauper sa & fortis viribus quam diues im. Corpore, quia
bona naturæ præcellunt bonis fortunæ. 38 Et flagell. ma-
in mente. Esa. 48. d. Non est pax impijs, dicit dominus.

39 Salus animæ in san. iustitiæ. Sicut enim salus corporis confi-
tit in adæquatione humorum, sic salus animæ in adæquatio-
ne morum, quod maxime fit per iusticiam legalem, quæ in-
cludit omnem virtutē, vt habetur. 5. Ethic. 40 Et me. est. etc.
Quanto spiritualia bona temporalibus præferuntur.

41 Et corpus va. quam cen. immensus. Qui est quid intrinsecū ab
homine, nam bona dispositio corporis est intrinseca sibi. Ex
quo patet quod subditur. Non est census, &c.

42 Et non est oblect. super cor. gau. Quod patet ex hoc quod ho-
mines boni sustinent maximos dolores in corpore, vt cōser-
uent gaudium conscientiz de bono virtutis in mente.

Me-

A *Melior est mors, quam vita amara.* Inter opera. * Hiero.
 Quis inter anxietates vagantes seculi, erumnaeque morborū
 ledentiū non magis mortem desideret, quam longam satis
 & languidā vitam dicente Salomone. *Melior est mors, quam vi-*
ta amara, & requies æterna, quam languor persequens. Et alibi. *Me-*
lius est tibi mori, quam

inter epist. fal
 so Hic. ad scri
 pras, epist. 8.
 ad amicum
 egrotum.

viuere. Mors enim ho-
 mini omni dat re-
 quietem. Pro certo in-
 ter mala grafsatia ne-
 cessario licenter exi-
 tus optatur. Sed sicut
 nec nestrum fuerit
 nasci, ita nec potesta-
 ris nostre est mori, a-
 loqui si in nostra po-
 testate mori consiste-
 ret, esset in potestate
 non mori.

B *Bona abscondita in ore clauso,* quasi appositiones epula-
 rum circumpositæ sepulchro. Quid proderit libatio ido-
 lo? Nec enim manducabit, nec odorabitur. Sic qui effuga-
 tur a domino, & portans mercedes iniquitatis. Videns ocu-
 lis & ingemiscens, sicut spado complectens virginem, &
 suspirans. Tristitiam non des animæ tuæ, & non affligas
 te metipsum in consilio tuo. Lucunditas cordis hæc est vita
 hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis, & exulta-

c *tio viri est longæuitas. † Miserere animæ tuæ placens Deo,*
 & continē, & congrega cor tuum in sanctitate eius, & tri-

1. Cor. 13. d.

Aug. lib. 21. de
 Aug. Dei. c. 27.

stetiam longe expelle a te. Multos enim occidit tristitia, &
non est utilitas in illa. Zelus & iracundia minuent dies, &
ante tempus senectam adducet cogitatus. Splendidum cor,
bonum in epulis est, epulæ enim illius diligenter fiunt.

C *ipso. Indignū est. n.*
 vt

a Fortior laborans in præceptis.

b Pretiosa est in conspe domi mors tan. eius.

a *mentum super cordis gaudium. Melior est mors quam*
 a Peccatis plena, vnde. Laudant magis mortuos, quam viuentes, pro miseris, scilicet, quæ in hac vita pre-
 munt mortales. b Sanctiorum.

vita amara, & requies æterna quam languor persequens.

b *Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epula-*
 a Quod nec sentit, nec sapit. Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt.
 aures habent, &c.

rum circumpositæ sepulchro. Quid proderit libatio ido-

lo? Nec enim manducabit, nec odorabitur. Sic qui effuga-

tur a domino, & portans mercedes iniquitatis. Videns ocu-

lis & ingemiscens, sicut spado complectens virginem, &

suspirans. Tristitiam non des animæ tuæ, & non affligas

te metipsum in consilio tuo. Lucunditas cordis hæc est vita

hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis, & exulta-

tio viri est longæuitas. † Miserere animæ tuæ placens Deo,

& continē, & congrega cor tuum in sanctitate eius, & tri-

stetiam longe expelle a te. Multos enim occidit tristitia, &

non est utilitas in illa. Zelus & iracundia minuent dies, &

ante tempus senectam adducet cogitatus. Splendidum cor,

bonum in epulis est, epulæ enim illius diligenter fiunt.

ipso. Indignū est. n.

vt

vt in se non faciat, qui facit in proximum, cum audiat dicen-
 tem dominum. *Diliges proximum tuum tanquam teipsum.* Item. Math. 22.
 que audiat. *Miserere animæ tuæ placens Deo.* Hanc ergo elemo-
 synam, id est, vt Deo placeat, non faciens animæ suæ, quomodo
 dignas pro peccatis suis elemosynas facere dicen-
 dus est?

f *Minuent dies. Viri* Psal. 14. d.

sanguinum non dimidia-

bunt dies suos. id est,

prosperitatem, quam

sibi promittunt, non

possunt habere in per-

petuum.

* Aug. Sic amemus Aug. sermo.
 Dei misericordiam, 102. de tēpore

vt tamen iustitiam ti-

meamus. Parcit mo-

do & tacet, sed non

semper tacebit. Mo-

do enim pro ineffa-

bili pietate sua non

solum nos admonet,

sed etiam rogat vt

nos a peccatis mortifi-

feris reuocemus. Au-

diamus illum dū ro-

gat, ne nos postea nō

audiat ille dum iudi-

cat. Audiamus cum

per prophetam dice-

tem. *Fili, inquit, mise-*

re animæ tuæ placens

Deo. Quid hæc res

spōdebit humana fra-

gilitas? Deus te rogat

vt tui miseraris, &

non vis. Causam

tuam apud te agit, &

a te non potest impe-

trare, &c.

* CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Melior est mors, quam vita amara.* Talis enim vita est mise-
 rijs multis subiecta, quæ sustinentur cum impatientia. Tali
 namque homini magis expedit brevis vita, quam longa, quia
 per vitæ longitudinem cumularentur eius peccata, ideo
 subditur.

2 *Et requies æter.* Corporis in sepulchro. Et accipitur hic æter-
 num large, secundum durationem præsentis vitæ.

3 *Quam languor.* Animæ & corporis, modo dicto.

4 *Perseuerans.* Ad mortem vsque.

5 *Bona abscondita in ore clauso.* Hic interponitur incidens de
 talento homini credito ad multiplicandum, cuius negligen-
 tia imputatur sibi ad peccatum, ideo dicit. *Bona abscondita in*
ore clauso. id est, scientia in homine pigro ad docendum.

6 *Quasi appositiones epularum circumpositæ sepulc.* Quia nihil pro-
 ficiunt sepultis. Vtitur tamen hic hoc exemplo, quia Genti-
 les antiquitus hoc circa propinquorum suorum tumulos fa-
 ciebant.

7 *Quid proderit libatio idolo?* quasi dicat, nihil, cum careat om-
 ni sensu.

8 *Sic qui effugatur a domino.* Cui, scilicet, talentum in eius mor-
 te auferitur a domino & effugatur de viuentium consortio.

9 *Et portans mercedes iniquitatis.* id est, demerita omissionis.

10 *Videns oculos.* Negligentiam suam præteritā, nam poenā
 oculos eius aperit, quos ante culpa claudebant.

11 *Et ingemiscens.* De omissione multiplicationis talenti.

12 *Sicut spado.* Qui nō potest generare corporaliter, sic nec
 iste spiritualiter per doctrinam.

13 *Tristitiam.* Hic ad propositum reuertitur, monens vitare
 tristitiam, quæ bonæ cōsistentiæ corporis aduersatur, dicēs.

Tri-

Tristitiam, scilicet irrationabilem.

14 *Non des.* Talis enim tristitia non solum nocet corpori,
 sed etiam animæ.

15 *Et non affligas te metipsum.* Sicut faciunt illi qui per tristitiā
 desperantes interimunt semetipsos.

16 *Lucundi corde.* Bene ordinata.

17 *Hæc est vita hominis.* id est, humanæ vitæ conseruatiua.

18 *Et thesaurus sine defectione sanctitatis.* Iungatur sic litera.
 Et thesaurus sanctitatis sine defectione, supple est, nam gra-
 tia sanctificans nunquam deficit homini, sed homo aliquan-
 do deficit gratiæ Dei.

19 *Et exultatio viri est longanitas.* i. eius causa, quia sicut tristi-
 tia est passio mortificatiua, sic lætitia est dispositio viuificati-
 ua, secundo Rhetoricæ, ideo subditur.

20 *Miserere animæ tuæ placens Deo.* a tristitia seculi quæ mortem
 operatur præcauendo.

21 *Et congrega cor tuum, &c.* sensus exteriores diligenter custo-
 diendo, ne per eos aliquid intret quod sit contrarium sancti-
 tati. Cetera patent ex dictis vsque ibi.

22 *Zelus.* i. inuidia, quæ est tristitia de bono alterius.

23 *Et iracundia minuet dies.* quia corrodunt cor, a quo proce-
 dit vita.

24 *Et ante tempus.* determinatum a natura.

25 *Senectam adducet cogitatus.* distorquentes animum circa
 curam temporalium.

26 *Splendidum cor.* i. lætum & largum.

27 *Bonum in epu.* supple est, quas dat pauperibus & personis
 honestis.

28 *Epulæ enim illius diligenter fiunt.* i. mundæ ac splendide præ-
 parantur prædictis personis.

CAP.

CAPVT
XXXI.

† diuitiarum.

Vigilia honestatis ta-
befac. Sequitur.

a Lignum offen. Sicut
Adam in ligno vetito
transgressus deorum
sibi altitudinem spe-
rauit, sic amatores au-
ri diuersorum erro-
rum simulacris ser-
uientes, animas suas
quasi sacrificando dæ-
monibus immolant,
vt plurima possideant.

Allegorice.

Potest allegorice in
hæreticorum & phi-
losophorum doctri-
na accipi, quæ splen-
dore eloquentiæ ni-
tet, & curiosos se-
ducit.

b Qui potuit trans-
gredi, & non est trans-
gressus. * Augustin.

Augu. ser. 19.
de ver. Apo.

Beatū sancta scriptu-
ra dicit, qui post aurum
non abiit, qui potuit
transgredi & non est
transgressus, qui facere
mala potuit & non fecit.

C

Tu

a Premio, scilicet, bonorum suorum. **b** In terrena concupiscentia. **c** Scientia.

a Huius vitæ. **b** Carens celestibus diuitijs. **c** Quamlibet pecuniam, quæ per auaritiā colligitur.

a Ideit, qui in hac ambitione consumit præsentem vitam, æterna implebitur ignominia.

a In casum auri datur, qui eius ambitione capitur. **b** Qui eius amore ultra modum ardescunt.

a Erroris & cuiuslibet peccati. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

a In æternum. **b** Qui fecit, scilicet.

CAP. XXXI.

a In studio, scilicet, virtutum. **b** Carnales voluptates.

a Confige timore tuo carne &c. **b** Pignitæ tadium.

a Qui prauider & premia bonorum & supplicia malorum.

a Corporis. **b** Ab omni concupiscentia. **c** A delicijs.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

a In domino. **b** Spiritualis.

Tu autem dicis, Nun D

quā negaui rem alic-

nam. Quia forte ne-

mo tibi commenda-

uit, aut forte comen-

dauit, sed sub testibus

comendauit. Dic mi-

hi, reddidisti quando

a solo solus acceperisti,

9 vbi Deus inter vos

fuerat? Si tunc reddi-

disti, si mortuo, qui

comendauit nescien-

ti filio reddidisti, tūc

te laudabo, quia post

aurum non isti, quia

potuisti transgredi, &

non es transgressus, E

quia potuisti mala fa-

cere & non fecisti. Si

forte alienū sacculū

solidorum, vbi nemo

te vidit, in via inueni

sti, & sine vlla mora

cuius fuerat reddidi-

sti. Eia, fratres, redite

ad vos, inspicite vos,

interrogate vos, vera

respondete vobis, & t

Quia.

iudicate vos non se-

cundum personā, sed

iustum iudicium in-

F

dicare.

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

33

a *Supra men.* Ad literam, continentiam, & temperantiā docet. Et mysticē, ut in lege Dei simus cauti & prouidi. Mens enim magna est copia scripturarum, in qua non debemus esse procaces, ut aliquid sine doctore rapiamus, sed sanctorum doctorum viam tenemus,

Aug. ser. 45.
de sanc. c. 2.

* Augustinus.

Nulli tātum impenderunt, quā illi qui seipos impenderunt, sicut dicit **a** Apostolus Paulus, *Et ipse impendat pro animabus vestris.* Impenderunt enim se ipsos cōfiteō Chri-
1. Cor. 4. stum, & implendo in eius adiutorio quod dictū est, *Ad mensam magnam sedisti, scito quoniam talia te oportet preparare.* Quæ est magna mē-
B sa, nisi vnde accipimus corpus Christi & sanguinē? Quid est, scito quoniam talia te oportet preparare, nisi quod beatus Ioānes exponit, *Sicut Christus pro nobis animam suā posuit, sic & nos debemus pro fratribus animam ponere.* Ecce quantū impenderunt.

b *Non dicas simulta.* Quasi diceret: Ne presumptione aliquid agas, vel antequam discas ad feribendum manum mittas.

c *Vtere quasi.* Q. Sobrietate dilige, temperanter age, & ne quid nimis, ne in scandalū cōsolationis incidas. Conuenit ergo Christiano ante oīa humilitatē diligere, in lectione scripturæ cautum esse, rectam fidem tenere, modum in sciētia

C seruare,

seruare, & charitatis regulam, ut probatus sit coram Deo & D hominibus.

d *Quam sufficiens.* Tenuis victus tam animæ quā corpori utilis est, superfluous verò econtra.

e *Vinum exiguum.* Vinum quoque spirituale sumptum moderatē, vtile est tam

a *Conseruata ad remunerationem.*
a *Prædicando,*
mala, & non fecit. Ideo stabilita sunt bona illius in domino, &

a *Quam hæretici maculare contendunt, quorum intentione nihil nequius inuenitur.*
a *Ficta.*
eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum. † **Supra**
mensam magnam sedisti, nō aperias super illam faucem tuam

b *In futura vitione.* **b** *Quod modo latet reuelante iudice.*
a *Diaboli.*
prior. Non dicas † simulta sunt, quæ super illam sunt. Memento quoniam malus est oculus nequæ. Nequius oculo quid creatum est? Ideo ab omni facie sua lachrymebitur cum viderit. Ne ex-

a *In iudicio cum dixerit iudex, Discedite a me omnes qui operamini iniquum.*
b *In quo est luxuria: Vel vino sapientiz, ne plus sapias, quā sapere oportet.*
tendas manum tuam prior, & inuidia contaminatus erube-

c *Quia.* **c** *Guloso.*
scas, ne comprimis in conuiuio vino. Intellige quæ sunt proximi tui ex teipso. Vtere quasi homo frugi his quæ tibi apponuntur, ut non cum manducas multum, odio habearis. Cessa

d prior causa disciplinæ, & noli nimius esse, ne forte offendas, & si in medio multorum sedisti, prior illis ne extēdas manū tuā,

d nec prior poscas bibere. Quam sufficiens est homini eruditio vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, non

e senties dolorem. Vigilia & cholera, & tortura viro infrunito, somnus sanitatis in homine parco. Dormiet vsque in mane, &

f *In æterna beatitudine.*
anima illius cum ipso delectabitur. Et si coactus fueris in edēdo multum, surge e medio, & vome. & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Audi me fili, & ne spernas me, &

g *Bonis.*
in nouissimo inuenies verba mea. In oībus operibus tuis esto velox, & oīs infirmitas non occurret tibi. Splendīdum in panibus

h *Tradij pigritiz.*
benedicent labia multorū, & testimonium veritatis illius fidele.

i *Dogmate hæreticorum.* **b** *Quo ait, Testis falsus non erit impunitus.*
In nequissimo pane murmurabit ciuitas, & testimonium nequi-

tem qui panem verbi fideliter dispensat, & testimonium veritatis non occultat, in præsentī, & in futuro benedicetur.

Mul-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ideo sta. sunt bo. il. in do.* Nam pro tpalibus recepit æterna.

2 *Et elec.* Ad informationem aliorum.

3 *Supra men.* Hic reuertitur ad propositū, tractans diffusius de sobrietate. Et primò circa cibum & potū generaliter. Secundo, circa potum specialiter, ibi: *Diligentes in vino.* Prima in duas, quia primo facit propositum. secundo dat remediū contra excessum, ibi: *Et sic coactus.* Circa primum dicit: *Supra men. ma. se.* idest, cum vocatus fueris ad mensam magnæ personæ, non incipias primus comedere.

4 *Non di. i. si quæras de ferculorū multitudine, sed accipe quod tibi apponitur in gratitudine.* **5** *Memor. quo.* qui maior est quā venter, quia frequenter plus cupit, quā venter recipere possit. **6** *Ideo ab o. fa. sua la.* i. grauiter portabit.

7 *Cum vi.* Paucitatem ferculorum, vel quia non sunt secundum suam concupiscentiam. **8** *Ne ex ma. t. prior.* Ad cibum, & potum. **9** *Et inui.* idest, improprio alicuius sibi inuidentis, **10** *Contami* idest, de gulositate notatus.

11 *Erubesc.* Coram epulantibus. **12** *Ne con. in con. vino.* Ultra mensuram accipiendo. **13** *Intel. que sunt pro. tui.* id est, qualiter sentit proximus tuus, de se effundentibus super vinum. **14** *Ex te ipso.* i. sicut tu ebrius aliquando contēpisti. **15** *Vtere quasi homo frugi.* i. cum discretionē & temperatē. Est enim frugi nomen cōmunis generis & indeclinabile, & signat idem quod temperatus & modestus.

16 *His quæ tibi appo.* Et modum debitum non excedas.

17 *Qdio hab.* Sicut gulosus canis. **18** *Causa di.* ut appareas disciplinatus & moderatus. Cetera patēt ex dictis vsque ibi. **19** *Et in dor. non.* Vinum enim potatum excessiue impedit

pedi opus naturæ, & similiter excessus cibi. ideo subditur.

20 *Vigi.* idest, priuatio somni suauis & quietis.

21 *Ec cho.* In pectore & gutture. **22** *Et tor.* idest, torsiones ventris. **23** *Viro infruni.* i. gulose super cibum & potū effuso. **24** *Som. sa.* Quia natura non grauatur in digerendo. **25** *Dormiet vsque mane.* id est, pacifice & quiete.

26 *Et ani. il. cum ip. dele.* Nam ex digestionē non grauabitur. **27** *Et si coact.* Hic dat quoddam remedium contra cibi & potus excessum. *Et si coact. sue. in cden.* Sicut fit in aliquibus terris more barbarico, vbi homines inuitant commētales suos ad comedendum & bibendum ultra mensuram & modum.

28 *Surge e medio & vome.* Extra societatem illam, ne forte nimis inter illos sedendo contingat tibi talis passio, & cum hoc corporis mala dispositio.

29 *Audi me si.* Diligenter & attentē.

30 *Et ne spernas me.* idest, doctrinam meam.

31 *Et in nouissimo, & c.* Fuisse vera.

32 *In omnibus operibus tuis velox.* secundum enim Philosophum libro Ethicorum. Consiliari debemus morosē, sed exequi velociter bene consiliata.

33 *Et omnis infirmitas.* idest, defectus operis.

34 *Non occurret tibi.* Qui frequenter superuenit qñ differtur executio boni consilij. vnde Poeta: *Nocuit differre paratis.*

35 *Splendīdum in panibus.* Sibi bona imprecantium pro sua liberalitate & misericordia.

36 *Et testimo. veri. il.* scilicet, veritatis vitæ.

37 *Fide.* idest, verax.

38 *In nequissimo pane.* idest, nequiter acquisito, & malē dato.

39 *Mur. ciui.* Quæ in hoc grauatur.

Dili-

A Mul. enim ex. vi. & c.

A Id est, ebrietas multos subuertit, q̄ sensum minuit, irā excitat, libidinē inflammat, animi secreta reuelat.

b Ignis. i. sicut ignis ferri duritiā molliat, & candescere facit, sic vinū corda

† cordis perborū inflammas, ad facinus impellit.

c Aqua vi. Vinum sobrie potatū vitam æquitatis nō tollit, sed sobrietatem, & cetera virtutum ornamenta adducit.

d Vinum. Patet irrationem, iram, & ruinas multas ebrietate

a tiaz illius verum est. Diligentes in vino nōli prouocare, multos enim exterminauit vinū. Ignis probat ferrū durum, sic vinum corda superbiorū arguet in ebrietate potatū. Aequa vita hoībus, vinum in sobrietate, si bibas illud moderate, eris sobrius. Quæ

a Sape idem repetit, vt fortius memoriæ infigat. **b** Ebrietas. **d** est vira quæ minuitur vino? Quid defraudat vitam. Moī. Vinū in iucunditatē creatum est, & nō in inebrietatem ab initio.

a Sensem minuendo, ægritudinem ingerendo. **Exultatio aīæ & † corporis** vinum moderate[†] potatū. Sanitas est aīæ & corpori, sobrius potus: Vinum multu potatū, irritationē & irā & ruinas multas facit. Amaritudo aīæ, vinū multum potatū. Ebrietatis animositas imprudētis offensio, minorans virtutem & faciens vulnera. In conuiuiū vini non arguas proximum, & non despicias eū in iucunditate illius. Verba improperii non dicas illi, & non premas illum in repetendo.

a Alter alio por. & sic adim. le. em Christi. **Sicut Cham patrem suum.**

a Sicut Cham patrem suum. **mum, & non despicias eū in iucunditate illius. Verba improperii non dicas illi, & non premas illum in repetendo.**

tate nasci, & amari. D

1 tudinem animę, & **2** sceleru n vulnera **3** multiplicari.

4 & Ambros. Merito **5** scriptū est, *Aequalis*

6 *vita hominibus, vinum*

7 *in ebrietate. Sed vti-*

8 *nam & qd sequitur*

9 *audires: Bibas illud*

10 *moderate, vt sis so-*

11 *brius. Nō habes qd* **† sumptum**

12 *accuses vinū, ad iocunditatē creatum*

13 *est, & nō in ebrietatem ab initio. Exul-*

14 *tatio animæ & cordis*

15 *est, si moderate bi-*

16 *bas: immoderatio*

17 *autem potus inira-*

18 *cundiam concitat,* **E**

19 *& ruinas multas ef-*

20 *ficit.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Diligentes. Hic specialiter agit de sobrietate circa potum, di. Diligentes. Querendo, & potando.

2 Noli prouoc. ad bibē. Nam sine hoc sunt ad hoc nimis proni. vel: Noli prouocare ad iracundiam, quia citō prouocat ur ad homicidium, ideo subditur: Multos enim, &c. **3** Ig. pr. Ipsum mollicando. **4** Sic vinum cor. superbo. ar. Totaliter eos sopiendo & deiciendo, sicut patet de Holoferne, ludub 13. **5** Aequa &c. id est, vita in æqualitate humanorum conseruata. **6** Vinū in so. supple potatū. **7** Quæ est vi. humana. **8** Quæ mi. vi. q. d. nō est vita humana, sed porcina & bestialis. **9** Quid de vi. mor. Nā mors naturā defraudat vitā naturā, mors culpę vitā gratiā, mors gehennæ

hennæ vitā gloriæ. **10** Vinū in iu. moderata ratione. **11** Crea. est. nam laetificat cor hoīs, Ps. 103. b. **12** Exul. ani. & cor. i. appetitus sensitiui & intellectu. **13** Vinū &c. quia cōfert virtuti mentis & sanitati corporis ideo subditur: Sanitas est, &c. Vinū mul. po. i. in magna quāt. tate vel multa fortitudine. **14** Irrita. i. euacuationem sensus. **15** Et irā. i. appetitū vindictæ. **16** Et rui. &c. corporales & spirituales. Ex d. l. is patet quod sequitur vsque ibi. **17** In cō. vi. non ar. pr. i. quando est b. ne potatus, tunc n. non est correctionis sufficiens. **18** Et non de. eū in iucun. il. i. in ebrietate sua, eadem ratione. **19** Verba impro. non di. il. nam insurgeret contra te. **20** Et non premas illum. scilicet, debitum aspere, quia exasperaretur contra te, & redderet tibi malum pro bono, &c.

C A P. XXXII.

a **R** Efflo. te po. Qui dignitate præest, non debet superbire: Qui maior est vestrum, fiat sicut minor, &c.

*** Hieron.** Sequitur in loco septimo, *Et hominem non contristauerit: siue, vt 70. translulerunt, nō opprēsseris per potentiam.* Quo vitio at-

que peccato nescio quis alienus sit. Et **a** Aegyptij. n. opprimebāt Hebręos per potentia. Vñ & Habacuc queritur, quare impius opprimat iustū. Atq; vtiq; de solis bis diceret, qui foris sunt & non de his, qui intus. Solēt enim & principes Ecclesiarum, opprimere plebē per superbiam, de quibus scriptū est, *Principē te constituerunt, ne ele-*

Ectorem te posuerunt, noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Curā illorum habe, & sic considera, & omni cura tua † explicita recumbe, vt læteris propter illos, & ornamentū gratiæ accipias coronā, & dignitatem conse-

a Maturo scientia. **quaris † corrogationis** Loquere maiōri natu, decet enim te: primum verbum diligenti sciētiā, & non impedias musicam. Vbi auditus non est, non effundas sermonem, & im-

b portune noli extolli in sapientia tua. **Gemmula carbuncu-**

inter vos esse prius sit omnium minimus.

b **Gemmula carb.** Ardentium gēmarum principatum tenet carbūculus, sic dictus, quia ignitus, vt carbo, cuius nec nocte vincitur fulgor. Lucet enim in tenebris adeo, vt flammās vibret ad oculos. Hunc comparat auro, & musicum melos cōiuiū. Sicut enim

C A P. XXXII.

a Verbo instruendo & exemplo.

1 carbūculus dupli-

2 cat splendorem au-

3 ri, ita melodia iucū-

4 ditatem conuiuij.

5 Mystice aut aurū

6 significat diuinam

7 sapientiam. Carbu-

8 culus, virtutum glo-

9 riam. Vinum, gratiā

10 spirituale. Musica,

11 euangelij prædica-

12 tionem. Conuenit

13 enim diuinæ sapien-

14 tię fulgor virtutū, &

15 spirituali gratiæ præ-

16 dicatio verbi. Smar-

17 ragd⁹ virore herbas

18 frōdesq; superat, aerem circa se viriditate inficiens, q̄ micro

19 viridi

20 *vt late. pro. il. id est, propter illorum bonam dispositionē: profectus enim subditorum, est gloria prælatorum.*

7 *Et or. gra. occi. co. i. gloriæ, quæ est gratia consummata, & per consequens gratiæ ornamentum.*

8 *Et dig. con. cor. i. congregationis per te bene dispositæ. Vnde versus de compositis huius verbi rogo. Si rogat addideris, con, congregat: e, dat. in, infert. De minuit: sub substituit: pro, protra-*

9 *hit, inter. Querit, præsuperat, ab destruit, adque superbit.*

10 *Loque. ma. i. tu prælate, qui debes esse maturus moribus, & senex venerabili senectute. vt hñ Sap. 4. b. Aetas senectutis vi-*

11 *ta immaculata. 10 Dere. te enim pri. id est, principaliter.*

12 *Verbum ci. sc. i. verbū Dei, q̄ diligit scientes, & scientiam.*

13 *Et non im. mu. i. consonantia verbi ad vitā, quia cuius vita despicitur, restat, vt eius prædicatio contemnatur. Greg. homil. 37. Et sic accipitur hic musica metaphoricē. Et quia doctrina bona pp malitiam auditorū est dimittenda, subditur.*

14 *Vbi auditus non est, effund. ser. quia magis esset verbi Dei contemptus, quā profectus.*

15 *Et impor. no. arroganter te iactando de ipsa.*

16 *Gemmula carbun. &c. id est, sicut in corporalibus gemma optimē coniungitur auro in ornamento.*

Matt. 20. d.
Carbunculus.

† explicata
Mystice.

Smaragdus.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXXII.

Diuisio. **R** *Efflorem te po.* Superius a ca. 25. & citra actum est de statu actiuorum, hic consequenter agitur de statu prælatorum. Et diuiditur in duas partes. nam primo agitur de eorum officio. Secundo, de honore sibi impendendo, cap. 38. Circa primum sciendū, q̄ sicut dicit Greg. in pastoralī. Prælati debet esse in actione præcipuus, & præ ceteris in contemplatione suspēsus, ideo primo agitur de eius actione. secundo de eius contemplatione, ca. 35. Prima adhuc in duas. nam primō agitur de eius actione tempore pacis. Secundo, tpe tribulationis. cap. seq. Prima adhuc in duas, nam primo agitur de actione prælati. Secundo de modo agendi, ibi: *Fili sine consilio.* Prima adhuc in duas: Nam primo informatur prælati. Secundo, subditur, ibi: *Audi tacens.* Circa primum dicitur.

1 *Refflorem te po. no.* ex hoc honore tibi impenso, sed magis humiliare, saluo tamen honore efficij.

2 *Curam illorum.* sicut pater bonus suæ familiæ.

3 *Et sic considera.* quæ sunt subditis vtilia.

4 *Et om. cu. tu. ex.* quantum ad officium tuū spectat.

5 *Recumbe.* recreationem tuam accipiēdo modeste.

†

A viridi proficit oleo.

Cuius genera plurima. Primi sunt Scythici, secundi Bactriani, tertij Aegyptij, hic significat animas immarcescibili fide viuentes. Sicut ergo in fabricationi auri decorum auget splendor smaragdi, sic eruditionem viri amplificat charitas recte fidei, quae per dilectionem operatur, & mysteria dominicae passionis digno veneratur sacramento.

B *† tetricus*
† aduocate

a Ante gran. Fulgor coruscationis praebit pondus grandinis, sic pitor gratiae, verecundiam.

b Hora sur. Raban, Admonet ne simus tristes vel tardi in disciplina & meditatio ne sapientiae, sed in domum conscientiae nos recipiamus, & ibi sobrie vtilemus verba scripturae, & caueamus ne superba cogitatio surripiat nobis, quasi sufficientes simus, cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed ipsum benedicamus, qui per gratiam nos fecit, & bonis & omnibus repleuit.

† operibus

*** domini** **c** Vir const. Quanto quis prudetior, tanto vititur proximorum consilio, ut addat sibi in-

† infectionibus

C

li in ornamento auri, & comparatio musicorum in conuiuio vini. Sicut in fabricatione auri signum est smaragdi, sic numerus musicorum in iucundo & moderato vino. Audi tacens,

a Modestiam quoque vocis commendat.

b *† In conuiuio.* *b* *† Audi Israel, & tace.* *b* Oportet magistrum loqui & docere, discipulum autem tacere & audire.

& pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Adulescens loquere in tua causa, vix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fue-

† Principium.

ris, habeat caput responsum tuum. In multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & quaerens. In medio *†* magnatorum loqui non praesumas, & ubi sunt senes, non multum loquaris. Ante grandinem praebit coruscatio, & ante verecundiam

a Bonum gratiae spiritualis.

peribit gratia, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Et

a Non sis piger, vel, non sis effrenatus, quando strenue debes operari.

hora surgendi non te *†* tetricus. Praecurre autem prior in domum tuam, & illic *†* aduocare, & illic lude, & age coceptiones tuas, & non in delictis & verbo superbo. Super his omnibus benedicto dominum, qui fecit te, & inebriantem te

a Beatus vir qui timet dominum in man. &c.

ab omnibus bonis suis. Qui timet Deum, excipiet doctrinam

a Dominum vel timorem. *b* Remunerationem.

eius, & qui vigilauerint ad illum, inuenient benedictionem.

a Bona voluntate.

b Dolose pervertendo legem.

Qui quaerit legem, replebitur ab ea, & qui insidiosus agit, scandalizabitur *†* ab ea. Qui timent Deum, inuenient iudicium

b *†* Quia pro beneficiis recipiunt primum.

iustum, & iustitias quasi lumen accendent. Peccator homo

a Sibi vel alijs.

vitabit correctionem, & secundum voluntatem suam

a Salubrem.

inueniet comparationem. Vir consilii non disperdet intelligentiam, alienus & superbus non pertimescit timorem.

a Id est, remunerationem.

Etiam postquam fecit cum eo sine consilio, & suis

a A consilio bonorum.

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

a Deum qui timor est, & amor fidelium.

b Sancto scilicet, vel impio, vel iniquo.

Etiam postquam fecit cum eo sine consilio, & suis

a Reprehensibilis inuentus.

b Discretionem & rationem. unde: Palpebrae suae, id est, consilia praecedunt gressus tuos.

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

infectionibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

D bi intelligentiam.

2 d Fili si. con. Possunt

3 haec de catholico &

4 heretico accipi. Catholicus enim Deum

5 timens, omnia agit

6 doctorum consilio &

7 scripturarum documento. Haereticus vero

8 propria confidens

9 sapientia, & proprijs

10 instat inuentionibus,

11 sed cum stultitia eius

12 apparuerit per sanctos

13 praedicatores diuinis arguetur sententia.

14 tjs.

15 Fili sine consilio nihil

16 facias, & post factum non

17 penitebit. * Ambrosius.

18 Quod non est illud de quo queritur

19 Dominus per prophetam dicens,

20 Va filii apostatae. Haec

21 dicit Dominus, feci-

22 stis consilium non per me,

23 & pactum non per spiritum meum: sed illud

24 de quo Sapiens, Cognitio sapientis tanquam

25 inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons

26 purus vitae, quod custodit a malo, quia consilium bonum custodiet te,

27 cogitatio autem sancta seruabit te. Huc ergo

28 constanter pergamus, & nostra hic alacres tentoria erigamus,

29 ut Deo in toto corde nostro, sicut

30 Dauid in consilio iusto, & congregatione,

31 confiteri valeamus.

32 CAP.

† & medio magnatorum loqui

Ambr. tr. de 42. mansio. superior. Israel in 32.

Eccl. 30.

Eccl. 11.

Psalm. 119.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et com. mu. in con. id est, sic est melodia in conuiuio, quia sicut cibus reficit corpus, ita melodia, sensus.
- 2 Sicut in fa. Repetitio est praedictae sententiae. Et est sensus, quod sicut ista gratiose coniunguntur, sic bona vita, & sana doctrina in doctore vel praedicatoris.
- 3 Audi tacens. Hic consequenter instituitur subditus, & primo ad audiendum reuerenter doctrinam doctoris, & praedicatoris, di. Audi tacens. non garrulans, nec contradicens.
- 4 Et pro re. bo. gra. ac. Dei. scilicet, & hominum.
- 5 Adulescens loquere in tua cau. non in aliena. 6 Vix. i. tarde.
- 7 Cum necesse fuerit. & non ante.
- 8 Si bis interrogatus fueris ha. id est, tunc incipias respondere.
- 9 In multis esto quasi inscius. id est, non loquens.
- 10 Et audi ta. si. & quae. ad melius intelligendum. Sicut. n. legitur de Christo, cum esset annorum. 12. Luc. 2. g. Inuenerunt illum in templo in medio doctorum audientem illos & interrogantem. Non tamen interrogabat, ut per hoc melius intelligeret, quia ab instanti coceptionis anima Christi fuit repleta omnibus scientijs, & virtutibus, sed ut inuenibus exemplum quaerendi daret, & ut assistentes magis intelligerent.
- 11 Et ubi sunt sen. &c. i. si oportet te loqui, breuiter te expedias.
- 12 Ante gran. praedicatoris. Sic videmus frequenter accidere, quod in tonitruo aliquando cadit grando, & sonitus tonitruus praecedit coruscatio.
- 13 Et ante verecundiam. Quae procedit ex reuerentia.
- 14 Praedicatoris. Diuina, quae est principium illius reuerentiae.
- 15 Et pro re. ac. ti. bo. gra. Gratia. n. sicut & charitas meretur augeri, ut aucta mereatur & perfici, igitur gratia in minori gradu praecedit actum meritorium reuerentiae, & illum actum sequitur gratia in gradu maiori.
- 16 Et hora surgendi. Hic secundo subditus instruitur de diligentia circa seipsum, cum dicitur. Et hora surgendi. de lecto.
- 17 Non te tetricus. i. non protrahas moram in compensatione, alias compositione capillorum vel huiusmodi, sicut faciunt mulieres, unde dicit Poeta: Sint procul a nobis iuuenes & femina compti.
- 18 Praecur. au. pri. in do. tua. Recurrendo ad propria conscientiam.
- 19 Et il. ad. quasi respondurus de factis tuis coram summo iudice.

- 20 Et il. i. respō. me facta per hoc, quod non es conscius de mortali culpa, lude cum sapientia bonis meditationibus quae sunt delectabiles.
- 21 Et age con. tu. i. bonum propositum ibidem coceptum deduc ad effectum.
- 22 Et non in de. & ver. su. Occupes te. Et quoniam ista procedit de gratia Dei, subditur. 23 Super his om. Tanquam de beneficijs eius gratus. Et quia debet homo semper tendere ad perfectum, sequitur.
- 24 Qui ti. Deum. Quia timor domini principium est sapientiae, ut dictum est supra ca. 1. 25 Et qui vi. ad il. Orando & legendo.
- 26 Inue. bene. Illius gratia in praesenti, & gloria in futuro.
- 27 Qui quae. le. Humiliter a scientibus ipsam. 28 Replebi. ab ea. Notitia sancta quae non inflat, sed edificat. 29 Et qui iu. agit. quaerens capere doctorem in verbo sicut Pharisaei faciebant Christo.
- 30 Scanda. ab ea. Tales enim insidiae sunt sibi causa ruinae.
- 31 Qui ti. Deum. timore filiali. 32 Inue. iu. iu. id est, premium recipiunt in iudicio. 33 Et iusti. i. opera iustitiae. 34 Quasi iu. ac. Alios in via iustitiae dirigendo. 35 Peccator ho. id est, obstinatus in peccato. 36 Vita Cor. Tanquam sibi abominabile. 37 Et e. vo. suam. Mala. Inuene. com. i. aliquid sibi simile vel peiorem, ipsum allegando ad sui excusationem & defensionem. 38 Vir consilij. i. acquiescens consilio bono. 39 Non disperdet intelligentiam. consilij sibi dati sed ponet ad executionem. 40 Alienus. a Deo. 41 Et superbus. contemnens consilium alterius. 42 Non pertimescit. i. flagellorum Dei comminationem. 43 Etiam post. se. cum eo. id est, cum timore diuino. s. aliqui boni. Alienus enim a Deo & superbus in periculo mortis positus, aliquando facit aliquid boni degenerare ex illo timore. 44 Sine con. i. sine habitu mentis, nam hoc facit ex passione timoris transeuntis. id subditur. 45 Et suis in. ar. Quia timore transeunte, ad consuetudinem pristinam malam reuertitur, & sic arguens efficitur. 46 Fili sine con. Postquam egit de actione praedicatoris, hic consequenter agit de modo agendi, qui debet esse per consilium bonum. Unde principes quantumcumque sapientes, & praedicatori quantumcumque literati, debent habere secum aliquos sapientes, cum quibus conferant de agendis. ideo dicit. Fili sine consilio. Debent etiam vitare periculum

Nota per nos

In

A post factum non poenitebis. In via ruinæ non
 cas, & non offendas in lapides, nec credas te
 vix laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum.
 Et a filiis tuis caue, & a domesticis tuis atten-

^a Hæretica doctrina.

^a Scelerum offensiones.

^a Nimis quætionibus. ^b Id est, incidas in errores.

^a Quos in doctrina ecclesiastica genuiti. ^b Falsis fratribus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In via rui. non cas. id est, occasione peccandi non te exponas.
- 2 Et non offen. in la. i. Graviter non peccabis, scilicet mortaliter. Nā talis sic offendens in lapides graviter laditur, secus est de peccato veniali, quod non evitatur totaliter in vita præsentis.
- 3 Nec cre. te vix labo. Confidens de tuo ingenio, ipsum altiorib. te applicando, quorū inquisitio est inutilis & laboriosa, & frequenter noxia, ideo subditur.
- 4 Ne ponas. Quia frequenter per talem inquisitionem homo cadit in errorem.
- 5 Et a filiis tuis. Ne illorū amore tractus acquiras male bona alteri.
- 6 Et a domesticis tuis. id est, servis.

At-

C A P. XXXIII.

Timenti Deum. Sequitur.

^a Qui interrogationem manifestat, &c.

^a Rab. De sanctis doctorib. dicit, qui ut ad interrogata cōdigne rñdere possint, præparant verbū in corde suo, & deprecantur dominū ut ipse eis manifestet rei veritatem & conservat digna operatione quæ ipse iussit eis custodire, & sic meditatio, oratio, operando, cōdignum interroganti bus se præbēt respōsum. Sic enim Paulus discipulū docuit, dicens, sollicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbū veritatis. Hinc & Petrus ait. Dominū autem Christum sancti ficare in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omn. p. scēt. & rationē de ea quæ in vobis est spe & fide. Contra vero de stultis p̄dicato-

^a Verax in promissis. ^b Doctor. s. qui ad interrogata novit respondere.

^a Præmeditando. ^b Responsione. ^c Dominum scilicet, ut intelligat veritatem.

^a Digna operatione. ^b Dominum. ^c Meditando, orando, operando.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Quæ enim non credit legi, tuus est.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXXIII.

Timenti Deum. Postquā actum est de actione prælati in pace, hic consequenter agitur de ea in tribulatione, & primo in tribulatione ab extraneis, secundo ab intraneis, ibi. Et ego. Prima in tres. quia primo ponitur in tribulatione constantia boni prælati. Secundo, per oppositum, ut propositum magis appareat inconstantia mali, ibi. Præcordia fatui. Tertio, solutio confurgentis dubij, ibi. Quare dies. Circa primū dicitur.

1 Timenti Deum non. i. prælati timenti Deum timore casto.

2 Non occurrent mala. s. culpa, licet occurrant mala p̄næ in tribulatione, propter quod subditur.

3 Sed in tentatione. tribulationis.

4 Deus illum conservabit. In virtute patientiæ.

5 Et liberabit a malis. Culpæ, & aliquando cum hoc a malis p̄næ, eripiens eum a tribulatione.

6 Sapiens. Prælati.

7 Non odit mandata, & iustitias. Sed magis diligit & implet ea.

8 Et non illidetur, &c. i. non frangitur per impatientiam.

9 Quasi in procella nā. &c. frangitur quando est fragilis.

10 Homo sensatus cre. de. quæ pro merito patientiæ promittit bona gloriæ, Matt. 5. a. Beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum celorum.

11 Et lex illi fidelis, &c. quia veraciter ei reddit qd̄ promittit.

12 Qui interrogationem, &c. i. prælati qui a subditis interrogantur de lege, debet veritatem manifestare, Malac. 2. b. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirunt, &c.

13 Parabit verbum, &c. secundum capacitatem auditorum.

14 Et sic depre. dominum ut illuminet eum ad respondendum

C A P. XXXIII.

Timenti dominum, non occurrent mala.

^a Nouit Deus pios de tentatione eripere.

^a Peccatis, subiectionibus diaboli. ^b Imo amat & servat.

^a Turbine tentationum.

^a Ecclesiæ. ^b Qui enim non credit legi, tuus est.

^a Verax in promissis. ^b Doctor. s. qui ad interrogata novit respondere.

^a Præmeditando. ^b Responsione. ^c Dominum scilicet, ut intelligat veritatem.

^a Digna operatione. ^b Dominum. ^c Meditando, orando, operando.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

^a Queritur. ^b Quæ enim non credit legi, tuus est.

dum veritatem.

15 Exaudietur, &c. a domino. 16 Et conservabit discipli. id est, aptum modum docendi discipulos. 17 Et tunc respondebit. ad interrogata de moribus & fide. Et ex hoc habetur documentum, quod doctor & prælati de talibus responsurus, vel prædicaturus, debet primo dominum deprecari.

18 Præcordia. Hic consequenter agitur de inconstantia mali prælati, qui secundum dictum saluatoris Ioh. 10. c. videns lupum venientem dimittit oves & fugit, & hoc est quod dicitur. Præcordia fatui. id est, intellectus & affectus mali prælati.

19 Quasi rota, &c. quia non habet stabilitatē in bono, ideo subditur.

20 Et quasi Axis ver. co. illius, qui volūtur de vno ad aliud per inconstantiam mentis.

21 Equus emissarius sic, &c. i. derisor, & iste est malus prælati, qui debet Deum diligere vsque ad mortem se exponendo pro populi salute, & tamen Deum deridet accipiens officiū vicarij ipsius, & non curans de honore eius.

22 Sub omni supra sedente. s. Deo & angelis eius.

23 Hinnit. per insolentiam victorum.

24 Quare dies. Hic consequenter ponitur solutio dubij. Quia posset aliquis admirari, & querere, qualiter Deus permittit malos doctores & prælatos ad ecclesiæ regimen promoueri? Ad cuius solutionem, primo præmittitur exemplum in naturalibus. Secundo applicatur ad propositum in hominibus, ibi. Et omnes homines. Tertio confirmatur per simile in artificialibus, ibi. Quasi lutum. & quarto soluitur dubium de malis prælati, & doctoribus ibi. Contra malum. Circa primum dicitur. Quare dies diem superat. in longitudine, sicut dies ætatis sunt longiores quam dies hyemis.

Et

^a Quicquid agimus, secundum regulam fidei temperare debemus secundum custodiam mandatorum Dei.

8 de. In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ,

10 hæc est enim conservatio mandatorum. Qui

12 credit Deo, attendit mandatis, & qui confidit

14 in illo, non minoratus erit.

7 Attende. Ut non tractent infideliter bona tua.

8 In omni opere tuo crede. id est, fidei fundamentū suppose, sine qua nullum opus Deo placet, Heb. 11. a. Sine fide impossibile est placere Deo.

9 Ex fide animæ tuæ. i. cordis tui, & non tantum oris, Rom. 10. c. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

10 Hæc est enim con. man. f. fides operans per dilectionem.

11 Qui credit Deo. Fide formata charitate.

12 Attendit mandatis. Ne transgrediatur ea.

13 Et qui confidit in illo. Per spem firmam, quæ est certa expectatio futura beati. udinis ex gratia & meritis proveniens.

14 Non minoratus erit. i. non deficiet a premio expectato.

1 ribus sequitur. Præ-

2 cordia fatui, &c.

3 c Præcordia fatui quæ

4 si rota carri. Sicut ro-

5 ta carri & axis versa-

6 tilis, instabili motu a-

7 summis ad ima, ab

8 imis ad superiora ver-

9 titur, sic stultorum

10 præcordia, hæretico-

11 rum cogitatio sem-

12 per instabilis, & al-

13 quando hoc, aliquan-

14 do illud cogitas. Vn-

15 de. Stultus ut luna muta

16 ta. Et alibi Cor simi-

17 rum dissimile erit.

18 d Equus emissarius, sic

19 & amicus subsannator.

20 Sicut iumento nulla

21 est ratio, ita in falso

22 amico nullus æquita-

23 tis ordo. Sicut enim equus lascivus hinnitu suo dominum

suum non discernit vel alienum, sic stultus & derisor non di-

scernit hypocritam & fidelem amicum, sed per oris officia

equaliter utrique pandit secreta.

c Quare. Quia superius stultū v. tuperavit, q̄a nullā in reb. di-

stantiam

Astantiam habuit, ostendit in omnibus rebus ordinē esse decentissimum. Dies ergo diē superat propter ascendētis solis cursum, qui gyrat ad meridiem, & fleētur ad aquilonem. In astate longiores dies & clariores reddit, & annū lunę & aliorum planetarū facit ordinabiliter differre, quia ad hoc creatus est cum aliis syderibus, ut sint in signa & tempora, & dies, & annos.

Bene i. b. **P**er h. iudicium. **F**acto sole, praecepit a Deus in lege, dierū, mensium, & annorū observantiam secundum solis & lunę cursum. unde sabbathū, neomenia, phase, pentecostes, mensis septimus, & annus septimus, & quinquagesimus, ritu suo celebratur, ut intelligamus omnia a Deo esse ordinata, & maxime placere quod ordine & ratione fit.

8. Cor. 14. 8.

B Ex ipsis exal. & c. id est, sua discretione illos distinxit, quos pro benefactis remuneravit, & quibus pro male factis dignam mercedem retribuit.

C Et omnes homines. Post dispositionem syderum & ordinem temporum, de hominum conditione agit, ut intelligamus oīa ordinata esse. Omnes homines de solo & ex terra facit, quia Adā de terra formavit, unde omnis homo originē trahit. Sed postquam multiplicari cepit, & quidā varijs erroribus

diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum t a sole?

Responso.

A domini scientia separati sunt. facto sole, & praeceptum custodiente, per Dei sapiētiam diuiduntur. Et immutavit tempora & dies festos ipsorum, & in illis dies festos celebrauerunt ad horam. Ex ipsis exaltauit & magnificauit Deus, & ex ipsis posuit in numerum dierum, & omnes homines de solo, & ex terra, unde creatus est Adam. In multitudine disciplinę t domini separauit eos, & immutavit vias eorum. Et ex ipsis benedixit & exaltauit, & ex ipsis sanctificauit, & ad se applicauit, & ex ipsis maledixit, & humiliavit, & t conuertit illos ad separationem ipsorum. Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud & disponere. Omnes vię eius secundum dispositionem eius, sic homo in manu illius qui se fecit, & reddet illi secundum iudiciū suum. Contra malum bonum, & cōtra

bus se t obligauerunt, si parauit istos & benedixit, impios vero aeterna maledictione damnavit.

Quasi lutum figuli in manu, & c. In manu sua habet conditor massam humani generis, & secundum voluntatem suā vasa fingit, nec est qui resistat voluntati eius, tamē omnia iuste &

ord nate facit. Scit enim

cui debeat mitteri secundū praeceptionem suā, & quem debeat indurare secundum iustitiam.

*** August.** Tempus est ut reparemur, & si in aliquo per peccatum fracti sumus, omnipotentem Deum

figulum & artificem habemus: credamus quia potens est reparare peridita, qui creauit hęc omnia integra. Ipse enim ait.

Sicut lutum in manu figuli, ita vos estis in manu mea. Ideo humiliemur nos sub manu omnipotentis Dei, ut nos exaltet in

tempore visitationis. Cogitemus nos in conspectu Dei stare, agnoscamus quid simus, agnoscamus quia terra & cinis sumus, dū Propheta cōtra nos dicat, *Quid superbi terra & cinis?*

e Contra malum. Inuestigator operū Dei inuenit in ipsis quā dā contrarietate, sed mirabiliter a Deo ordinatā. Non est ergo mali cōditor Deus, qui fecit omnia bona valde, nec morte fecit, nec latae in perditione mortuorū, sed vniuersitatis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et iterum lux lucem, & c. *Lux enim solis maior est, quam lux lunę, & aliarum stellarum.*

2 Et annus annum. *Nam annus solaris excedit annum lunarem in 11 diebus.*

3 A sole, & c. *non quia sint plures soles, sed quia idē sol excedit se ipsum in causando calorem, nā in astate causat maiorem calorem in habitatione nostra, quam in hyeme, quia tunc magis appropinquat ad tropicum aequinociale. Et respondet unde talis variatio surgat, di.*

4 A domini scientia separati sunt. *id est, dispositi effectus dicit.*

5 Facto sole & prece. *id est, ordinationem Dei.*

6 Custodiente. *nā per ipsum illuminatur cetera stellę, & per motum eius in obliquo circulo fit dicta variatio dierum, annorum, & calor.* Quod autem subditur in aliquibus libris.

7 Per Dei sapientiam. *non est in textu, sed immediate subditur.*

8 Et immutabit tempora. *scilicet sol, per cuius motū dilinguuntur quatuor anni tempora, scilicet aestas, hyem, ver, & autumnus.*

9 Et dies festos ipsorum. *scilicet temporum.*

10 Et in illis. *scilicet temporibus.*

11 Dies festos celebrauerunt. *scilicet Hebręi, de quibus loquitur auctor iste qui fuit Hebręus, & aduentū Christi longo tēpore praecessit.*

12 Ad horam. *in lege determinatam Leui. 23. c. A vespere in vespere celebrabit is sabbatha vestra.*

13 Ex ipsis. *diebus festiuis.*

14 Exaltauit & magnificauit Deus. *praecepto maiore solennitate, & maiora sacrificia fieri in aliquibus quā in alijs, sicut in Pascha t, & Pentecoste, & similibus, quę celebrabantur semel in anno tātum quam in neomeniis, quę celebrabantur quolibet mense & sabbathis in quatuor hebdomada.*

15 Et ex ipsis. *scilicet diebus anni.*

16 Posuit in numerum dierum. *i. dimisit sine tali solennitate, in qua homines vacarent operibus suis, quod subditur in aliquibus libris, & annos, non est de textu.*

17 Et omnes. *Hic magis applicat ad propositū in hominibus, dicēs. Et omnes homines de solo, & c. idē signant. Sed dicitur solum a solitudine, & terra, quia teritur pedibus hominum & animalium, supple fecit Deus.*

18 Unde creatus est Adam, & c. *id est, formatus quantum ad corpus, Genes 1.*

19 In multitudine, & c. *scilicet homines super terram multiplicatos post diluuium, & unitos in adificatione turris Babel cōtra Deū, propter quod Deus reprimens eos a tali temeritate confudit linguas eorum, Gen. 11. b. & sic diuisi sunt per diuersas terras iaco subditur.*

20 Et immu. vi. *secundum distinctionem linguarum.*

21 Et ex ip. b. c. s. *Abrahā, Isaac, & Iacob, & q descendērūt ex illis.*

Et

22 Et exaltauit. *educendo populū Israel de Aegypto in signis & mirabilibus, ut patet in Exo. 23* Et ex his hinc ad se. ap. i. tribū Leui, quę deputata fuit ad cultum domini, & potissime Aaron & filius eius.

24 Et ex ipsis. *s. Cor. cum eius complicitibus, No. 16.*

25 Et humiliavit. *eorum rebellonem & superbiam dēiciendo.*

26 Et cō. il. *in infernū, terrā subuertēdo, ut illos videntes absterberet.*

27 Ad se. ip. i. *statim cū fuerūt ab alijs separati. i. Moyses. n. videns penam eorū imminētem dixit alijs. Recedite a tabernaculis impiorum, & c. & subditur ibidē. Contemnimus igitur ut cessauit loqui, dirupta est terra sub pedibus eorum, & aperies os suum deuorauit illos.*

28 Quasi lu. *Hic consequenter cōfirmatur p. r exemplū in artificialibus. Sicut in figulis secundum voluntatem suā formant vasa de luto, aliqua in honore ut in illis seruiatur in mensa, & alia in contumeliā, ut illis utatur homines ad vrina, & egestionē, & consimilia.*

29 Sic homo in manu. *Nam electos preparat ad gloriam, & reprobos reueruat ad penam, ideo subditur.*

30 Et reddet illi secundum. *i. secundū regulam diuinę iustitię, secundū quā redditur bonis gloria, malis gehennę pena.*

31 Cōtra malum. *Hic ex praedictis soluitur praedictum dubium. scilicet Deus pmittit aliquos malos doctores & praelatos cū bonis in regimine populi. Ad cuius intellectum sciendum, q diuersitates & inaequalitates inducunt de naturalibus & artificialibus non sunt omnino similes distinctioni & inaequalitati, quę est in bonis & malis hominibus, nā inaequalitas in rebus naturalibus est p se intēra & facta a Deo, ut ex diuersis gradibus creaturarū cōsurgat admirabilis pulchritudo vniuersi. Similiter ex intentione figuli per se & directe est, q faciat al. quā vasa in contumeliā, & aliqua in honorem, ad diuersas necessitates hominū supplendas, ad quod ordinatur directe ars figilis, sed quod aliqui homines sunt mali per culpā, non est ex ordinatione diuinā, cum Deus nullo modo sit auctor mali culpę, ut declaratum est diffusius supra 15. ca.*

nec per consequēs ex eius intentione & voluntate omnino prima est, q aliqui reueruantur ad gehennā. Nam voluntate eius prima siue antecedente vult omnes homines saluos fieri. 1. Timo. 2. b. sed voluntate cōsequente prauiisionem peccatorum in malitia perseverantium vult ipsos damnari. Sic enim malū culpę reducitur ad ordinem iustitię, pp quod, licet Deus nullo modo sit causa efficiens malorum, sed tantum bonorū, est tamen auctor ordinationis tam bonorum quam malorum, quia ad decus culpę punit per decorē iustitię, & secundū qd dicit beatus Aug. in Enchiridion: Deus est adeo omnipotēs & bonus, q non sinneret mala fieri, nisi ex eis eliceret maiora bona, & sic permittit malos cū bonis tā in subditis quā in praelatis vsque ad iudicū, in quo separabuntur hi totaliter ab illis. Et sic patet solutio questionis. Dicit igitur: Contra malum bonum est, & c. quia contra malum naturā, est bonum naturę, & contra malum culpę, bonum gratiā, & contra malum gehennę, bonum gloriā.

Et

Est mirabilis ordinator. Naturæ ergo bonæ sunt, & a deo sunt, vitia verò non ex deo.

a *Respicite.* Omnes cōmuniter admonet, vt iuris sui rationem nō omitant, quia non aliter potest habere pacem, & quietem. Qui enim primatus sui auctoritatē perdit in despectiōnem, & angustiam se mittit. Qui autē locum suum sapiēter custodit, se & suos ad profectum virtutis dirigit.

B *Audite.* Ad literam patres docer, vt filios regant, & cum disciplina nutrant, donec veniant ad ætatem perfectam, vt digni hæredes patrū suorum possint esse. Spiritualiter verò instruit rectores ecclesiæ, vt dignitatem suam vsque ad finem teneant, & discipulos suos bene nutritos hæredes sui laboris relinquunt. Tenere dēnt rectores exterius, quod pro aliorum utilitate suscipiunt.

C *Cibaria, & virga, &c.* Necessē est, vt iniqui serui seueritate domino

vitam mors, sic & cōtra virum iustum peccator. Et sic intueri in omnia opera altissimi. Duo contra duo, & vnū contra vnum. Et

^a *Arrogantiam vitæ, sed veritatem non tacet*
^b *Sacrorum librorum scriptor.*

ego nouissimus euigilaui, & quasi qui colligit acinos post vindemiatores. In benedictione dei, & ipse speraui, & quasi, qui

^a *Qui diu nam gratiam, sicut ceteri patres habui, & fructum scientiæ protuli.*

a vindemiat replēui torcular. **t** Respicite quoniam non mihi soli

^a *Quarrendo meditando lucem sapientiæ.*

b laboraui, sed & omnibus exquirentibus disciplinam. Audite

^a *Quibus correctionem vitæ, & modestiam disciplinæ exhibui.*

me magnates, & omnes populi, & rectores ecclesiæ auribus percipite. Filio, & mulieri, fratri, & amico non des potestatem super te in vita tua, & non dederis alij possessionem tuam, ne forte poeniteat te, & deprecetur pro illis. Dū adhuc superes, & aspiras, non immutabit te omnis caro. Melius est enim, vt filij tui te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum. In omnibus operibus tuis præcellens esto. Ne dederis maculam in gloriam tuam. In die consummationis dierum vitæ tuæ, & in tempore exitus tui distribue hæreditatem tuam. Cibaria, & virga, & onus asino, panis, & disciplina, & opus seruo. Operatur in disciplina, & quærit requiescere, laxa manus illi, & quærit libertatē. Iugum, & lorum curuant collum durum, & seruum inclināt operationes assiduæ. Seruo maleuolo ^t tortura, & compedes, mitte illum in operationem, ne vacet. Multam enim malitiam docuit otiositas. In opera constitue eum, sic enim condecet ^t illū. Quod si non obaudierit, curua illum compedibus, & nō amplifies super omnem carnem. Verum sine iudicio nihil facias graue. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua. Quasi fratrem sic eum tracta, quoniam in sanguine animæ comparasti eum. Si læseris eum iniuste, in fugam conuertetur, & si extollens discesserit, quem quæras, & in qua via quæras illum, nescis.

nam ponere. Non est enim homo persequendus, sed vita.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et contra virum, &c. quia contra triplicem vitam, s. naturę gratiæ, & glorię, est triplex mors, s. naturę, culpę, & gehēnę.
2 Sic contra virum iu. subditum, vel prælatum.
3 Peccator. subditus, vel prælatus.
4 Et sic in omnia ope. al. i. si consideres opera dei, in omnibus inuenies quandā oppositionem diuersimode, tamen modo prædicto. **5** Duo contra duo. id est, duo mala contra duo bona, & vnum contra vnum. Sequitur. **6** Et ego. Hic consequenter agit auctor de actione boni prælati in tribulatione a domesticis. Circa quod primo præmittit breuem prologū secūdo prosequitur propositum, ibi: *Audite me.* Circa primū dicit: Et ego nouiss. s. ad intelligendum, & scribendum sapientiam post doctores, & scriptores præcedentes. Scriptorem enim huius libri fuit tempore Ptolomæi Euergetis, qui regnauit in Aegypto post tempora Alexandri magni. **7** Et quasi, qui col. act. i. remanentes racemos, & in hoc se humiliat, præponens sibi alios doctores, & scriptores non solum tēpore, sed etiam scientia, & auctoritate. **8** In bene. Dei, & ipse. i. confidens de eius adiutorio scribere cœpi. **9** Et quasi, qui vin. i. ego ex adiutorio dei descripsi sapientiam abundanter, sicut etiam præcedentes scriptores. **10** Respicite quoniam non. acquirendo meritum per hanc scripturam. **11** Sed, & omni. exqui. quia possunt proficere in studio huius doctrinæ. **12** Audite n. c. Hic consequenter prosequitur propositum. Circa, quod sciendum, quod homo dupliciter a domesticis tribulatur. Vno modo ab vxore filijs, & propinquis, q. aliquando nimis volunt dominari, & ideo primo ostendit quid circa hoc sit agendum, dicens: *Audite me.* **13** Magnates. id est, principes. **14** Et omnes populi. inferiores. **15** Et recto. ecclesiæ. id est, prælati doctores. **16** Auribus perci. id est, aure corporis, & aure mentis. **17** Filio, & mul. fratri, & amico non des, &c. sed magis a tali tribulatione tua ipsos reprime. **18** Et non de. alij, &c. vnde debes viuere. **19** Ne for. panis. te. & depre. s. pro necessitatibus tuæ vitæ. **20** Dum adhuc, &c. id est, quando diu viuiss nullus homo te moueat ab hoc proposito. Et subdit ratio. **21** Melius est enim. tanquam inferiores, quia naturaliter tibi debent subesse.

22 Quod

22 Quod te respi. tanquam ad superiores.

23 In omnibus operibus tuis præcel. personis prædictis.

24 Ne dederis, &c. supponēdo te illis quibus debes præesse.

25 In die, &c. i. tempore mortis. **26** Distribue hæreditatem

tuam. hæredibus tuis, ita quod non possideāt illam te viuēte.

27 Cibaria. Secundo tribulatur paterfamilias a seruis suis re

bellibus malis, & infidelibus, propter quod hic ostēditur qd

agendum sit cum eis, cum dicitur: *Cibaria, & vir. &c.* Et sicut

istā conueniunt ad bonum regimen alini, s. pabulum, pro ei⁹

sustentatione, & virga, pro pigritiæ suæ excitatione, & onus,

pro domini necessitate, sic sunt tria, quæ sequuntur ad bonū

serui regimen. **28** Panis, &c. id victus, vt viuat.

29 Et dis. ne superbiat. **30** Et opus, &c. ne potiū tepescat.

31 Operatur, &c. conuenienter.

32 In disci. &c. id est, quandiu sub disciplina.

33 Et quærit, &c. id est, si quærat requiem a laborib. sine cau-

sa rationabili. **34** Laxa ma. scilicet requiem ei cōcedēdo.

35 Et quærit, &c. scilicet a te totaliter liberari. **36** Iugum Mystice.

& lo. &c. equi, vel bubali. **37** Et ser. id est, humiliant.

38 Opera. as. quia tunc non habent tempus machinandi ad

rebellionem. **39** Seruo maleuo. id est, rebelli, & infideli.

40 Tortura, &c. vt eius infidelitas reueletur.

41 Et compe. &c. nē fugiat, & euagetur.

42 Multam enim ma. machinandi contra dominos.

43 Docuit otiositas. seruorum. Cetera patent vsque ibi.

44 Et non amplifies. i. non des ei potestātē super aliquē ho-

minē, quia non debet præesse, sed subesse. Et hoc est contra

aliquos principes Christianos, qui Iudęos faciūt balliuos, &

prepositos super Christianos, cū tñ inter Christianos debeāt

esse serui. **45** Verum sine iudi. debet discretionis. **46** Ni

hil factas gra. seruis tuis, pp quod subdit de bonis. **47** Si est

tibi seruus, &c. ipsum ex corde diligendo. **48** Quasi fratrem

sic eum tra. dulciter, & māsuetē. **49** Quoniam in san. ani. compa.

i. emisti eū pro necessitate vitę tuę, quia vita consistit in san-

guine, *Leui. 17. c.* Anima omnis carnis in sanguine est. **50** Si

læseris eū iniu. in su. cō. & sic carebis tua necessitate. **51** Et si

extollens disces. i. secum exportans aliquid de domo tua, fugiet

ad locum remotū, & occultū, & sic eū non poteris inuenire.

Tom. 3.

Yy

Vana

CAP. XXXIII.

A *V*ana spes. Sequitur.

B *Quasi qui apprehendit.* Significat somnia fallacia demonum, homines saepe ludere, & in errores trahere, nisi caute discernant. unde: *Ab immundo quid munda, & a mendace quid verum dicetur?* Inde

Leuit. 19. f. in lege precipitur;

Non obseruabitis somnia,

neque diuinationes;

Somnia quot, & quibus modis veniant.

Aliquando autem reuelationes per somnia fiunt. unde in dialogo Gregor. Sciendum praeterea, quia sex modis tangunt animi imagines somniorum: Aliquando enim ventris plenitudine, vel inanitate, aliquando illusionem, aliquando cogitationem simul, & illusionem, aliquando reuelationem,

B aliquando cogitationem simul, & reuelationem. Duo prima, omnes experimento cognoscimus, cetera in scripturis inuenimus. Nisi enim somnia per illusionem diaboli fierent, nequaquam diceret vir sapiens; *Multos errare fecerunt somnia,* &c. Et alibi: *Non augurabimini,*

cognoscit, Leuit. 19. f. Eccles. 5. a.

non obseruabitis somnia, valde n. detestabilia somnia ostenduntur, quae augurijs coniunguntur. Quia vero cogitatione simul, & illusionem somnia sunt scriptum est: *Multas curas sequuntur somnia.* Per reuelationem vero Ioseph se fratribus praeferebat somnio vidit. Et Ioseph monet, ut tollat in Aegyptum puerum & matrem eius. Et quia aliquando somnia cogitatione, & reuelatione fiunt: Daniel Nabuchodonosor visionem edisserens a radice cogitationis inchoauit: *Tu rex capisli cogitare in stratu tuo quid esset futurum post haec,* &c. Difficile ergo somnijs credendum est, quia quo impulsu veniant, facile non elucet. Sancti vero illusiones

Gen. 37. c. Math. 2. c.

Dan. 2. c.

C

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXXIII.

Vana spes. Postquam actum est de praetorum actione, hic consequenter agitur de eorum contemplatione, quae consistit in duobus, scilicet in meditatione sacrae scripturae, de qua agitur primo, & in cultu latriae, de qua agitur secundo, ibi: *Immolantis.* Prima in duas, quia primo ponitur remotio impedimenti, secundo executio propositi, ibi: *Sine mendacio.* Illud autem, quod impedit maxime meditationem veritatis sacrae scripturae, est intendere somnijs, diuinationibus, & augurijs, quae sunt plena mendaciorum. ideo dicit.

1 *Vana spes, & mendacium viro insensato,* quia non habet sensum discernendi, quae speranda sunt, & quae non.

2 *Et somnia extollunt impru.* quia somnia de prosperis credunt esse reuelationes. ideo sequitur.

3 *Quasi qui ap. v. m.* quae non est palpabilis.

4 *Et persequi. ven.* qui non est comprehensibilis.

5 *Sic, & qui atten. ad vi. men.* in vanis somnijs.

6 *Secundum hoc.* quod sequitur.

7 *Viso som. ante fa. homi.* Nam in somniando apparet aliquando similitudo alterius hominis, qui non est homo verus, sed tantum phantasticus. ideo non potest aliquid docere. Et si aliquando demon ibi appareat, in similitudine illa non docet veritatem, sed falsitatem, quia mendax est. ideo subditur.

8 *Ab immundo. quid mundabitur?* quasi dicat nihil, sed magis inquinabitur.

9 *Et a mendace quid verum dice.* quasi dicat nihil. Nam & si diabolus aliquando vera dicat, hoc est, ut postea magis decipiat, & sic illud verum ex fine potest dici mendacium. Nam ubi vnum propter alterum, utrobique vnum tantum, ideo subditur: *Diuinationis erroris,* &c. & patet.

10 *Et sicut parturientis,* id est, sicut parturiens dolet.

11 *Cor tuum phantasias pa.* in somnijs terribilibus, quae frequenter ingerunt magnam passionem, & maxime quando fiunt per artem magicam.

12 *Nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio ne dederis illis cor tuum.*

Multos

flones, & reuelationes quodam itimo sapore discernunt, ut sciatur quid a bono spiritu percipiant, vel quid ab illusionem patiantur. **C** *Sine mendacio consummabitur verbum legis.* Abiectionis somnijs hortatur credendum esse doctrinae sapientiae, quae in ore fidelis viri complantata sine mendacio consummat verbum.

CAP. XXXIII.

quid munda bitur? Et a mendace quid verum dicetur? Diu

natio erroris, & auguria, mendacia, & somnia malefacientium, vanitas est. Et sicut parturientis cor tuum phantasias paritur, nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum. Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis. Sine mendacio consummabitur verbum legis, & sapientia in ore fidelis complanabitur. Qui non

est tentatus quid scit? Vir in multis expertus cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum. Qui non est

expertus, pauca recognoscit. Qui autem in multis fatuus est, multiplicabit malitiam. Qui tetratus non est, qualia scit?

E *Qui non est tentatus quid scit?* Rab. Tentatio hic experientiam significat tribulationis, quae electis exhibetur ad probationem, sicut scriptum est: *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.* Quanto enim quis tribulationis experitur labores, si in fide perstiterit, & patientiam seruauerit, tanto contra alios labores in tolerantiae virtute fortior erit, & qui multa didicit, id est, multa sanctorum scripturarum mysteria in sinu mentis sue colligit, ipse alijs verbum sani intellectus, & spiritualis consolationis rite enarrare valebit. Vnde & Paulus ait: *Benedictus Deus*

seruicordiarum, & deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus, & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt per exhortationem, qua exhortamur & ipsi a Deo.

C *Enarrabit intellectum.* Alijs instruendis. unde: *Benedictus deus qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus consolari eos, qui in omni pressura sunt.*

F *Qui autem in multis fatuus est, multiplicabit malitiam. Qui tentatus non est, qualia scit?* Mutabilis, scilicet mente, instabilis est actio. Vel, qui fidei unitate perdita multiplices sequitur haereticorum sectas, multis impietatibus feruit.

a *Plurimas*

Multos enim errare fecerunt, &c. diuinæ consolationis, & repressio- nis talium. ideo concluditur: *Ne dederis in illis cor tuum.* & patet. **13** *Sine mendacio.* Hic consequenter ponitur executio propositi. Circa, quod sciendum, quod veritas sacrae scripturae aliquando cognoscitur per studij exercitationem, aliquando per hominis intelligentis instructionem, & aliquando per diuinam illuminationem, igitur primo ponitur primus cum de: *Sine mendacio,* &c. & prophetarum, nam habitum est per diuinam reuelationem, cui non potest subesse falsum, cum deus sit prima veritas: Quasi dicat auctor hic, praeterea debet applicare suum intellectum per studij diligentis exercitium.

14 *Et sapien.* Hic ponitur secundum, scilicet cognitio per instructionem, cum dicitur: *Et sapientia in sacra scriptura cõteta.*

15 *In ore fidelis.* doctoris. **16** *Complanabit.* id est, planè docebitur, nam occulta scripturarum scit aperire, & explanare, quia in talibus est exercitatus. ideo subditur.

17 *Qui non est ten.* &c. id est, expertus, quod patet ex hoc, quod sequitur.

18 *Vir in multis expertus.* i. in multis scripturis exercitatus.

19 *Cogitabit multa,* &c. nam per vnum passum scripturae sibi notum declarat alium magis occultum, ideo subditur.

20 *Et qui multa didicit,* &c. per studij exercitium.

21 *Enarrabit intellectum,* &c. scripturae verum.

22 *Qui non est expertus,* &c. in scripturis.

23 *Pauca recognoscit,* &c. quia pauca per se potest inuenire, propter quod, qui aliorum dicta studere dedignantur, vacui veritate reperiuntur.

24 *Qui autem in multis fatuus est,* &c. intellectum suum applicando multis vanis, & curiosis.

25 *Multiplicabit malitiam* &c. nam frequenter fabricat erroneam doctrinam. Aliqui libri habent: Qui autem in multis factus est discurrens per multa cognoscenda, sicut gallus ambulat super blada, & non figit intellectum suum in aliquo sufficienter exquirendo. *Multiplicabit ma.* nam in nullo habet sufficientem notitiam, & per consequens habet inutilem, & falsam doctrinam.

26 *Qui ten. non est,* &c. exponatur, ut supra.

1 *Qui*

Scripturae sacrae veritas variis modis cognoscitur.

a *Plurimas verborum.* Scripturam significat, quia qui intentē scripturam meditatur, & humiliter dominum deprecatur, & rerum, & verborum scientiam adipiscitur.

Anari in sac-
culu pertusum
coarctant.

b *Donā ini.* Valde detestabile est sacrificiū, quod orbi pa-
tris dolori cōparatur. Quidā pensant quāta tribuunt, & non
quanta rapiunt. Et cō-
gregant mercedes, et
mittunt eas in sacco
pertusum. In sacco
pertuso videtur, quā-
do pecunia mittitur,
sed nō quando amit-
titur. Qui ergo quan-
ta largiuntur aspiciūt,
sed non quanta ra-
piunt, in sacco per-
tuso mercedes mit-
tunt, quia eas in spem
fiducię suę intuentes
congrunt, sed nō so-
intuentes perdunt.

*Donā iniquorum non
probat altissimus, & ca.*

Augu. contra
epistolam Par-
meniani li. 2.
cap. 6.

*** August.** sacrificia
impiorum execratio est
Domino. Etenim, in-
quiunt, inique offe-
runt illa. Iam supra
respondum est, quia
non iniquus est Chri-
stus, qui pro nobis se-
ipsum obtulit, & no-
ster in cēlo mediator
est, quo suam Eccle-
siam gubernante bo-
nis mali non oberūt,
qui vel ignorātur, vel
pro pace tolerantur,
donec ipse veniat ac
separet pmissis mes-
soribus a messe ziza-
nia, & ventilabro pa-
leas a frumentis, quā
quam isti, quod sepe
dicēdū est falsa crimina obiecerint, quæ etiam si vera essent,
bonorū charitati pro vnitare in vnitare omnia tolerātī nihil
nocerent, si ea forte ēt cognita, iudicibus Ecclesiasticis per-
suaderi

† 24. q. 5. cap.
immolans.

† 14. q. 5. cap.
scriptum.

suaderi non possent. Sacrificia ergo impiorū eisipsis oberūt. **D**
qui offerunt impiē. Nā vnū atq; idem sacrificiū propter no-
men dñi, quod inuocatur, & semper sanctū est, tale cuiq; fit
quali corde ad accipiendū accesserit. *Qui enim manducat, & bi-
bit indignē, iudicium sibi manducat, & bibit.* Illi ergo videāt, utrū
dignē manducēt, qui
inter tam multos pa-
rentes, & filios, mari-
tos, & vxores, inter tā
multos, quod est pa-
tentissimum, dei hæ-
redes, & cohæredes
Christi toto orbe dif-
fufos, nefario schi-
mate diuiderūt, cum
possent, utique si bo-
ni essent, & verē ma-
los arguerent, fru-
ctuose tolerare pro
pace Christi, qui per-
niciose tolerant pro
parte Donati.

† implanatus
Rom. 8.

† Deum.

† quis.

Autor libri
de salutaribus
documentis.
cap. 53.

E

Iti. i. d. 15.
Eccl. 34. d. 25

F

a *qui implantatus est, abundabit nequitia.* Multa vidi enar-
rando, & plurimas verborum consuetudines. Aliquoties v-
que ad mortē periclitatus sum horū causa, & liberatus sum
gratia dei. Spiritus timentiu deum quæritur, & in respectu
illius benedicetur. Spēs enim illorum in saluantem illos, &
oculi dei in diligētes se. Qui timent dominum nihil trepi-
dabit, & non pauebit, quoniā ipse est spes eius. Timentis do-
minum beata est anima eius. Ad quem respicit, & † qui est
fortitudo eius? Oculi domini super timētes eum, protector
potentiæ, firmamentum virtutis, tegimē ardoris, & vmbra-
culum meridiāni, deprecatio offensionis, & adiutorium ca-
sus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans sanitatem,
& vitam, & benedictionem. † Immolatis ex iniquo oblatio
est maculata, & non sunt beneplacitæ sublationes iniu-
storum. Dominus solus sustinentibus se in via veritatis, & iu-
stitiæ. † Donā iniquorum non probat altissimus, nec re-
spicit in oblationes iniquorum, nec in multitudine sacrifi-
ciorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert sacrificiū

^a Virtus in infirmitate perficitur, & dominus electos suos ab omni angustia liberat.

^a Non derelinquit deus sperantes in se.

^a Voluntas.

^b Oculi domini super iustos.

^a Dei. ^b Aeterna benedictione. ^c Qui sperat in domino non confundetur. ^d Deum.

^a Respectus misericordiz. ^b Custodit dominus omnes diligentes se. ^c Hinc Petrus ait: Timotei eorum ne timueritis, ut non conturbemini.

^a Qui saluat sperantes in se.

^a Respondet interrogationi suæ. ^b Idem, intuitus misericordiz eius.

^b Ab omni, scilicet aduersitate proteget.

^a Confortans, scilicet illos. ^b Qui protegit ab ardore tentationis.

^a Contra ætatem. ^b Idem, persecutionis. ^c Propitiatio pro peccatis nostris.

^d Ne cadam, scilicet in peccatis.

^a Ad perfectionem virtutum. ^b Mentis præbendo gratiam contemplationis. ^c Incorruptionis.

^a Immortalitatis. ^b Aeternæ hereditatis. ^c Venite benedicti patris mei. ^d Lucro.

^a Coram oculis dei. ^b Quia quod malum est, deo gratum esse putatur.

^a Adest, scilicet.

^a Observationes, scilicet ludorum post aduentum Christi.

^a Qui offerunt, nec peccata dimittunt.

*ista de manibus vestris, manus enim vestra sanguine plena sunt. Et a-
lius Propheta, Panis egentium, vita pauperum est, qui defraudat il-
lum, vir sanguinum est.*

a Qui

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Qui implan. est.* qui non fixit radicem intellectus, & affe-
ctus in bono.

2 *Abundabit nequitia.* multiplicando vitia. consequenter po-
nit auctor exemplum de seipso, di.

3 *Multa vidi.* id est, intellexi.

4 *Enarrando.* scilicet per doctrinam aliorum.

5 *Et plu. consuetudines supple cognoui.* Alius est enim mo-
dus loquendi in lingua Græca, & Hebraica, & auctor huius
libri sciuit vtramque, & hunc librum scripsit Græcè.

6 *Aliquoties vsque ad mortē periclitatus.* Vt enim addisceret lin-
guas istas, ut etiam scripturas, ad diuersos magistros perrexit
in diuersis terris, in quibus fuit aliquādo in periculo mortis,
sicut de Platone dicit Hierony. in epistola ad Paulinum de
omnibus sacre hystorie libris. Denique cum literas quasi to-
to orbe fugientes persequitur, captus a piratis, & venunda-
tus tyranno crudelissimo paruit, &c.

7 *Et liberatus sum, &c.* Ista dicit auctor iste, ut magis creda-
tur suæ scripturæ, quia præmiserat, quod homo in scripturis
exercitatus, potest alios veritatem docere.

8 *Spiritus.* Hic ponitur tertium, quod docet veritatem, scili-
cet illustratio diuina, cum dicitur.

Spi. timentium deum. timore filiali.

9 *Quæritur a deo.* ipsum perfectius illuminante, ideo subdit.

10 *Et in conspectu il. be.* ampliori dono gratiæ.

11 *Spes enim.* & non in somnia, & auguria mendacijs plena,
ut prædictum est.

12 *Qui timet domini.* De his, quæ per somnia, & auguria hu-
iusmodi possunt fieri. **13** *Time. tis do. beata est anima eius.*
scilicet, in spe, licet non adhuc in re.

14 *Ad quem r. spi.* quasi dicat ipse deus est ille ad quem diri-
git intentionem suam, & a quo habet protectionem. ideo
subditur. **15** *Protector potens.* timentis deum.

16 *Firma-*

16 *Firmamentum virtutis.* stabiliens ipsum in bono.

17 *Tegimen ardoris.* id est, tentationum.

18 *Et vmbra culum meridiāni.* i. refrigerium incētiui libidinis.

19 *Deprecatio offensio.* i. deprecatione pro offensionib. exau-
diens. **20** *Et adiutorium casus.* i. ne homo cadat sustentans.

21 *Exaltans animam.* per donum charitatis, quod est excellē-
tius ceteris. i. Corin. 13. d. Maior autem horum est charitas.

22 *Et illuminans oculos.* mentis per donum sapientiæ.

23 *Dans sanita.* corporis, & animæ, &c.

24 *Et vitam.* naturæ, gratiæ, & gloriæ.

25 *Benedi.* multiplicationem bonorum tēporalium, & spiri-
tualium, supple deus est.

26 *Immo.* Hic ponitur secundum, quod pertinet ad contē-
plationē pr. elati, scilicet cultus patriæ debitus. Qui consistit in duo-
bus, in sacrificij oblatione, & debita oratione. Primo ponit
primum, & secundo secundum ca. se. ibi: *Qui adorat deum.* Pri-
ma in duas, quia primo reprobatur sacrificium indebitum,
secundo approbatur debitum. ca. se. Prima in duas, quia pri-
mo sacrificium indebitum reprobatur, secundo falsa cauilla-
tio remouetur, ibi: *Vnus edificans.*

27 *Et iniquo.* id est, ex acquisito iniuste.

28 *Obla. est macu.* peccato iniustitiæ.

29 *Et non sunt.* i. oblationes eorum ex alieno, quibus deri-
dent deum, qui honorandus est de proprio. Prou. 3. b. *Honora*
dominum de tua substantia. **30** *Dominus solus.* i. illi, qui stant
in via veritatis, & iustitiæ habent solū verum deum pro deo
& illorum acceptat munera. raptores, & anari habent aurū,
& pecunias pro deo, & gulosus delicias, luxuriosus volupta-
tem tactus, & huiusmodi, propter quod eorum sacrificia nō
sunt deo accepta, ideo sequitur.

31 *Donā iniquo.* non pro. sed magis reprobat, ideo subditur.

32 *Qui offert sacrificium ex sub.* subtrahens ei victum.

Tom. 3. Yy 2 1 Quasi

a *Qui aufert.* In sudore vultus sui pauper acquirit panē. Qui hunc violenter tollit, quasi qui occidit proximum suum.
b *Vnus edificans.* Hoc est, qđ supra dixit, sacrificiū de rapina non esse acceptabile. Qui offert de rapina, videtur sibi edificari virtutū preparare, non crimē auaritiæ attēdit, & rapinē.

12. 1. d. *Qui baptizatur.* La uamini, mundi esto-
 te, & cā. Post lauacrū
 mūdus esse negligit,
 qui post lacrymas
 vitæ innocentia non
 custodit. Lauantur
 quidam, & mūdī nō
 fiunt, quia commissa
 flere non desinūt, &
 rursus fienda com-
 mittunt.

Augu. contra ** Augu.* A quibus
 licet. Peri-
 lium libro. 1.
 cap. 11.

*** Augu.** A quibus
 quæro, vtrum ad co-
 rum pelagus com-
 meando reuixerunt,
 an adhuc ibi mortui
 manent? Si enim ni-
 hilominus cadauera
 sunt, nec aliquo mo-
 do prodest eis laua-
 crū, qui ab istis mortuis baptizantur. Si autē reuixerunt, quo-
 modo prodest lauacrū illis, quos cū exanimis iacerent, for-
 tis antea baptizaret, si eo mō quo putant intelligendum est,
Qui baptizatur a mortuo quid ei prodest lauacrū eius? Eos enim
 quos Prætextatus, & Felicianus, cum adhuc Maximiano cō-
 municarent, baptizauerunt, nunc secū non rebaptizatos cū
 eisdē baptizatoribus suis, hoc est Feliciano, & Prætextato in-
 tus habet permixtos cōmunioni suæ, cuius facti occasione, si
 non suæ pertinaciæ principatū fouerent, sed spiritualis suæ sa-
 lutis tam certum exitium cogitarent, cuiusque vtiq; debe-
 rent,

rent, & animi sanitate recepta in pace catholica respirare, si
 tumore supbia posito, & pertinaciæ furore superato, vellent
 attendere, quā immani sacrilegio transmarinarū Ecclesiarū
 quas primævas sitas ex sanctis libris accepim⁹, baptism⁹ exer-
 cetur, & Maximianistarū, quos ore proprio damnauerunt,

1 baptism⁹ recipiatur.
2 * Augu. Iam ver-
3 ba epistolæ suæ ille,
4 qui ipse scripsit, irri-
5 deat, qđ usurpato in-
6 doctē ac mendaciter
7 testimonio, quo scri-
8 ptum commemorat
9 *Qui baptizatur a mor-*
10 *tuo, quid ei prodest la-*
11 *uatio eius?* conatur no-
12 bis ostendere, quate-
13 n⁹ traditor vita mor-
14 tuus habeatur. Et ad-
15 iungit, dicens, Mor-
16 tuus est ille, qui ba-
17 ptismo vero nasci nō
18 meruit, mortuus est
19 ille similiter, qđ iusto
20 baptismo genitus,
21 mixtus est traditori.

Augu. ibid.
 capit. 11. vide
 etiam lib. 2.
 cap. 7.

† prodest.

Si ergo Maximianistæ mortui non sunt, cur in plenario cōci-
 lio suo dicunt, qđ Aegyptiorum admodum exemplo pereū-
 tium funeribus plena sunt littora? Si autem mortui sunt, vn-
 de venit baptisma, quod dederunt? Deinde si Maximianus
 mortuus non est, quare post illum rebaptizatur? Si autē mor-
 tuus est, quare cum illo non est mortuus Felicianus Multi-
 ranus ordinator eius, & cum nescio quo traditore Afro col-
 lega mori potuit transmarinus, aut si, & ipse mortuus est, vn-
 de cum illo apud te viuunt iustus non rebaptizati, qui ab illo
 mortuo foris sunt baptizati?

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quasi, qui victimat filium in conspe.* in conspectu patris sui. li-
 cet enim deus sit pater omnium per creationem, tamen spe-
 ciali modo est pater pauperum per hereditatis æternæ pro-
 missionem, Matt. 5. a. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est*
regnum celorum. **2** *Panis egentium.* id est, cibis qualiscunq;.
3 *Vita pauperis est.* id est, sustentatio vitæ ipsius. **4** *Qui de*
fraudat illum homo sanguinis est. Aug. Pasce fame morientem, si
 non paupē occidisti, & multo fortius si subtraxeris ei victū.
5 *Qui aufert in sudore.* id est panem acquisitum in sudore la-
 borantium. **6** *Quasi qui occidit prox.* qui aufert eis victum.
7 *Qui effundit sanguinem.* per homicidiū. **8** *Et non, qui frau-*
dem facit mer. retinendo debitum salarium. **9** *Frates sunt.*
 i. similes in scelere, supradicta ratione. **10** *Vnus adifi.* Hic
 remouetur quædā falsa cauillatio, qua posset aliquis dicere,
 qđ defraudans aliena recōpensat deo per afflictiones sui cor-
 poris in ieiunijs huiusmodi, vel per orationes religiosorū q-
 bus benefacit. Et vtrumque remouetur, & primo, cū dicitur.
Vnus edificans, & alius destruens. quod ædificatum est ab alio.
11 *Quid prodest il.* quia nullā reportant inde vtilitatē, sed tm̄
 afflictionem.

afflictionem. Et applicat ad propositum, dicens. **12** *Vnus*
orans. pro raptore, scilicet ille cui benefacit. **13** *Et unus*
maled. raptori, eo quod bona sua abstulit. **14** *Cuius vocem*
exaudiet deus? quasi diceret, nullius. Nam exaudiri primi im-
 peditur propter malitiam illius pro quo orat. Similiter secū-
 di pro peccato proprio, nam maledicendo proximo peccat
 propter quod dicit saluator Matt. 5. g. *Orate pro persequentibus*
& calumniantibus vos, tamen talis raptor pro malis suis a do-
 mino punietur. consequenter remouet primum, dicens.
15 *Qui baptizatur a mor.* id est, emundatur a tactu mortui p
 aquam expiationis, de qua habetur Nu. 19.
16 *Et iterum tangit eum.* scilicet mortuum.
17 *Quid proficit lauatio eius?* quasi dicat. Nihil. nam immun-
 dus efficitur, sicut ante. **18** *Sic homo, qui ieiunat in pec. suis.*
 id est, pro peccatis suis remittendis.
19 *Et iterum eadem faciens, & c.* quia de peccatis præteritis nō
 est verē penitens. **20** *Quid proficit humiliando se.* & c. id est
 se affligendo per ieiunia, & huiusmodi, quasi dicat ista nihil
 faciunt ad remissionem culpæ perpetratæ. **21** *Orationem*
illius quis exaudiet, & c. quasi dicat deus non exaudiet.

CAP. XXXV.

a *Vi conser.* Be-
 ne orat, qui
 mandata dei seruat,
 & sacrificium saluta-
 re offert, qui munus
 rectæ fidei deo exhibet.
 Talis deprecatio
 coram oculis dei in-
 uenit gratiam, quia
 bene

CAP. XXXV.

a *Vi conseruat verbū,* multiplicat ora-
 tionem: Sacrificiū salutare est attē-
 dere mandatis, & discedere ab oī
 iniquitate, & ppitiationē litare sa-
 crificijs sup iniustitias, & deprecatio
 p peccatis recedere ab iniustitia. Re-
 tribuet grām, qđ offert similitudinē,

bene operando ser-
 uat iustitiam.
b *Propitia. litare.* Inter-
 litare, & sacrificare
 hoc distat. Nā sacrifi-
 cat, qui sacrificiū fa-
 cit, Litat qui sacrifi-
 ciū facit, & qđ sacrifi-
 cio petijt, impetrat.
c *Retribuet, & c.* vtrū
 que.

Litare, & sa-
 crificare quo
 modo distat
 ruit.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXXV.

Q *Vi conseruat ver.* alias legem. Hic consequēter sacrificiū
 debitum approbatur. Et diuiditur in duas partes. Quia
 primo agitur de eius approbatione. Secundo reuertitur au-
 tor ad reprobationem oblationis iniustæ, ibi: *Noli offerre.* Cir-
 ca primum dī. **1** *Qui conseruat verbum.* alias legem, s. dei.
2 *Multiplicat orationem.* nam orat mente, & ore. Quæ quidē
 oratio disponit ad sacrificandum debite, ideo subditur.
3 *Sacrificium salutare est attendere mandatis, s. Dei,* ne contin-
 gat

gat circa illa transgressio. **4** *Et dis. ab om. ini.* cordis, oris, et
 operis. **5** *Et propitiationem litare sacrificijs super iniustitias.* i.
 pro iniustitijs remittendis, quæ factæ sūt contra proximū.
6 *Et deprecatio pro peccatis.* contra deum perpetratis.
7 *Recedere ab iniust.* Per debitam contritionem, sacrificium
 pro peccatis oblatum deo acceptum facit, & similiter oratio
 nem pro peccatis factam exaudiri.
8 *Retribuet gratiam.* id est, exhibebit deo gratum obsequiū.
9 *Qui offert similitudinē.* id est, purissimā farinam, de qua fie-
 bant panes propositionis in templo tempore huius autoris.
1 *Et*

que, s. gratum Deo,
A & quod in altari in
commemorationem
Iesu Christi offertur,
& quod per charita-
tem proximo tribui-
tur.

† Exod. 23. b.
Deuter. 16 d.

† Dei.

Myſticæ.

B

† Roman. 2. b.
Añ. 10.

Septenarii, &
octonarii my-
ſticæ.

Deuter. 16. a.

& qui facit misericordiam, offert sacrificium. Beneplacitū

est domino recedere ab iniquitate, & deprecatio pro pecca-

tis recedere ab iniustitia. † Non apparebis ante conspectum

domini vacuus. Hæc enim omnia propter † mandata Dei

sunt. Oblatio iusti impingat altare, & odor suauitatis est in

conspectu altissimi. Sacrificium iusti acceptum est, & memo-

riam eius non obliuiscetur dominus. Bono animo gloriam

redde Deo, & non minuas primitias manuum tuarum. † In

omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione, san-

ctifica decimas tuas. Da altissimo secundum donatum eius, et

in bono oculo adinventionem facito manuum tuarum, quo-

niam retribuens est dominus, & septies tantum reddet tibi.

d Noli offerre munera praua, non enim suscipiet illa. Et noli in

spicere sacrificium iniustum, quoniam dominus iudex est,

& non est apud illum gloria personæ. Non accipiet domi-

nus personam in pauperem, & † deprecationem laesi exau-

diet. Non despiciet preces pupilli, nec viduam, si effundat lo-

quelam gemitus. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam de-

scendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? A ma-

xilla enim ascendunt vsque ad cælum, & dominus exauditor

non delectabitur in illis. Qui adorat deum, in oblatione

suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes propin-

quabit. Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec

tionem humilium misericorditer exaudiat, qui non cessant, p
donec consolationem accipiant.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et qui facit misericordiam proximo.
- 2 Offert sacrificium deo.
- 3 Beneplacitū deo patet ex dictis.
- 4 Non apparebis in templo ubi colebatur deus.
- 5 Vacuus ad oblationem.
- 6 Hæc enim omnia propter mandata dei implenda.
- 7 Finit. Præcipitur enim Exo. 33. c. quod omne masculinum appareat coram domino ter in anno, scilicet in festo Pasche Pentecostes, & tabernaculorum, & ibidem dicitur. Non apparebis in conspectu meo vacuus.
- 8 Oblatio iusti impingit altare, &c. Talis enim non solum offert, quod in lege præcipitur, sed etiam vitæ, & ex hoc patet, quod sequitur.
- 9 Et odor suauitatis est in conspectu. nam oblationes illius temporis non erant acceptæ deo, nisi ex fide, & deuotione offerrentur.
- 10 Bono animo, id est, mundo, & deuoto.
- 11 Gloriam redde deo. munera sibi offerendo.
- 12 Et non minuas primitias. quæ sacerdotibus debebantur.
- 13 In omni dato fac hilarem vultum tuum. hoc enim est bonæ voluntatis signum, ex qua munus est deo gratum, ut dictum est.
- 14 Da altissimo secundum donatum tuum, quæ habes ex dei dono, Tob. 4. b. Si multas tibi fuerit, abundanter tribue, si autem paruas, etiam illud libenter impertiri stude.
- 15 Adinventionem facito manuum tuarum. opera bona, quæ facis ordinando ad laudem dei, & non hominum.
- 16 Quoniam retribuens est deo. illis, qui bona faciunt propter ipsum, qui autem faciunt propter homines, iam receperunt mercedem suam, Matt. 6. a.
- 17 Et septies tantum, id est, multiplicis. Et ponitur hic numerus determinatus pro numero indeterminato.
- 18 Reddet tibi, &c. scilicet dominus.
- 19 Noli offerre munera praua. Hic reuertitur auctor ad reprobandum sacrificium iniustum, di. Noli offerre munus, id est, iniuste acquisita.
- 20 Non enim suum, id est, non acceptabit.

21 22

- 21 Et noli inspicere sacrificium iniustum, credens, quod deo sit acceptum & remunerandum, cum tamen sit magis puniendum. ideo subditur.
- 22 Quo, de iure, alias vindex, damnificatorum iniuste.
- 23 Et non est apud illum gloria personæ, id est, acceptio.
- 24 Non accipiet deus potentis.
- 25 In pauperem. id est, contra pauperem.
- 26 Et deprecatio laesi iniuste.
- 27 Exaudiet ipsum vindicando.
- 28 Non despiciet preces. Pupillus enim, & vidua destituti sunt auxilio humano, ille patre, & ista marito. propter quod magis indiget auxilio diuino, & deus subuenit unicuique secundum conditionem necessitatis sue. Natura enim non deficit in necessariis, & multo minus auctor naturæ.
- 29 Nonne lachrymæ viduæ fluentes ab oculis eius quasi diceret sic.
- 30 Et exclamatio eius ad deum pro oppressionem sibi facta.
- 31 Super deducens, id est, super oppressorem, qui lachrymari facit eam.
- 32 A maxilla enim ascendit vsque ad cælum, per angelum præsentantem eas ante deum.
- 33 Et deus ex iure viduæ.
- 34 Non delectatur, sed magis concitabitur contra oppressorem, qui facit viduam lachrymari.
- 35 Qui adoratur deum. Postquam actum est de sacrificio prælati, hic consequenter agitur de eius oratione, & primo in generali, secundo in speciali causa. Circa primum dicitur: Qui adoratur deum, adoratione latius, quod pertinet ad prælatos maxime.
- 36 In oblatione, &c. id est, in acceptione.
- 37 Suscipietur, scilicet a deo.
- 38 Et de peccatis, &c. ad nubes propinquat, id est, vsque ad deum, cui angeli sancti præsentant orationes sanctorum, Tob. 12. & maxime prælatorum, qui medij sunt inter deum, & populum.
- 39 Oratio humiliantis se nubes penetrabit, id est, quanto humilior est oratio, tanto maiorem effectum habebit coram deo.
- 40 Et donec propinquet, ad deum consequendo effectum.

Tom. 3.

Yy 3 1 Non

A propinquet non consolabitur, & non disce-
det, donec altissimus aspiciat. Et dominus non
elargabit, sed [†] vindicabit iustos, & faciet iu-
dicium, & fortissimus non habebit in illis pa-
tientiam, ut contribulet dorsum ipsorum, &
gentibus reddet vindictam, donec tollat ple-
nitudinem superbiorum, & sceptrum iniquo-

† iudicabit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non consolabitur. orans. 2 Et non discedet. ab oratione.
- 3 Donec altissimus aspiciat. cum oculo misericordiae, praebe-
oratoris suae effectum. Semper enim oratio exaudita a deo
quando est pia, pro se, & perseverans. ideo subditur.
- 4 Et do. non elon. &c. effectum differendo, nisi ad utilitatem postu-
laris. 5 Sed vindicabit iustos. de oppressoribus in presenti, vel
in futuro, secundum rectitudinem sui iudicii, nobis tunc occulti.
- 6 Et fortissimus non habebit in illis. s. opprimentibus iniuste.
- 7 Patientiam. dimittendo eorum iniustitiam sine ultione.
- 8 Et contribulet dorsum eorum. affligendo eos in posterum, si-
cut dorsum est pars hominis posterior.
- 9 Et gen. id est, gentiliter viventibus.
- 10 Reddet vin. id est, punitionem.
- 11 Donec tol. ple. super. de praesenti vita.
- 12 Et sceptrum ini. contribulet. sicut alios tribulauerunt.
- 13 Donec reddat hominibus, &c. tam bonis, quam malis.

rum contribulet, donec reddat hominibus se-
cundum actus suos, & secundum opera Adae, et
secundum praesumptionem illius, donec iudicet
iudicium plebis suae, & oblectabit iustos miseri-
cordia sua. Speciosa misericordia dei in tempo-
re tribulationis, quasi nubes pluviae in tempore
siccitatis.

- 14 Secundum actus suos. bonos praemiando, & malos puniendo.
- 15 Et secundum opera Adae. i. hominis. Adā. n. est nomen cō-
apud Hebraeos, significans idem, quod homo, sed tractum est
ad significandum hominem primum. Scriptor autem huius libri fuit
natione Hebraeus, & posuit hic nomen Adae secundum pri-
mariam eius significationem. 16. Et secundum praesumptionem
illius. quia hominem sibi similem in specie opprimit iniuste.
- 17 Donec iudicet iudicium plebis suae, &c. a Gentilibus. idola-
tris oppressae. Tempore enim scriptoris huius libri Iudaei, q.
erant dei veri cultores fuerunt a Gentilibus multipliciter op-
pressi. 18 Et oblectabit iustos misericordia sua. id est, effectus
suae misericordiae.
- 19 Speciosa Dei misericordia. id est, misericordiae suae effectus.
- 20 In tempore tribulationis. nam unum contrarium iuxta aliud
magis elucescit. Et ad hoc subditur exemplum sensibile, cum dicitur.
- 21 Quasi nubes pluviae, &c. Post enim magnam siccitatem te-
poris superueniens nubes pluviosa est hominibus magis gratiosa.

14 Se-

CAP. XXXVI.

Miserere nostri. Ex persona
fidelium dirigit ora-
tionem ad deum, ut
illos defendat, & ini-
micos deprimat, ut
digne correcti Deū
iterum agnoscant, &
idola deferant.

Augu. libr. 17.
cap. 20.

* Augu. In Eccle-
siastico fides gentium
futura praedicat isto
modo, Miserere nostri
dominator Deus omnium
& immitte timorem tuum
super omnes gentes, ex-
tolle manum tuam super
gentes alienas, &c. Hanc
sub optandi, & pre-
candi

CAP. XXXVI.

ua manum tuam super gentes alienas, ut videant potentiam
tuam. Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in no-
bis, sic in conspectu nostro magnificaberis in illis, ut cogno-
scant te, sicut & nos cognouimus, quoniam non est deus pre-
ter te dominē. Innova signa, & immuta mirabilia. Glori-
fica manum, & brachium dexterum. Excita furorem, & effun-

derere nostri Deus omnium, & respi-
ce nos, & ostende nobis lucem misera-
tionum tuarum, & immitte timorem
tuum super gentes, quae non exquisie-
runt te, ut cognoscant, quia nō est deus
nisi tu, ut enarrent magnalia tua. Alle-

* Ethnicos, qui a Christo alieni sunt amici.
b. V. vultu in oculis potentia tua conuertantur ad fidem, & de inimicis fiant amici

cādi specie prophe-
tiā per Iesum Chri-
stū videmus imple-
rā, sed aduersus cō-
tradictores non tan-
ta firmitate profe-
runtur, quae scripta
non sunt in canone
Iudeorum.
b. Glorifica manum,
&c. Optat, ut diui-
na maiestas manu
& dextrū brachiū,
id est, per Christum
per quē antiqua mi-
racula facta sunt in-
nouet tempore gra-
tię, ut veteris legis,
& nouę idē intelli-
gatur esse deus.

a Extol-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXXVI.

Diuisio:

Miserere nostri deus, &c. Hic consequenter agit de oratio-
ne prelati specialiter. nā hic ponitur oratio scriptoris
huius libri, qui inter Iudeos fuit doctor magnus, & platus.
nā apud eos doctores habentur pro patribus. Sic ergo proce-
ditur. Nā haec oratio primo ponitur. secundo corollarium in-
fertur ibi: Omnes escam. Prima in duas: nā primo orat pro Iu-
deis, & Gentilibus generaliter. secundo pro Iudeis specialiter
ibi: Miserere plebi tuae. Prima adhuc in duas, quia primo orat
pro Iudeis, & Gentilibus. conuertendis, secundo pro obstina-
tis in idololatria puniendis, ibi: Innova signa. Circa primum
orat primo pro populo Iudaico, dicens.

- 1 Miserere nostri deus omnium. id est, tu qui es deus omnium
per creationem, miserere nostri quorum es deus specialiter
per legem, & legem daram.
- 2 Et respice nos. oculo tuę clementię.
- 3 Et ostende nobis lucem miserationum. Erant enim tunc Iudei
in tenebris tribulationis, quia Ptolomeus Sother rex Aegy-
pti sub specie sacrificandi intrauit Ierusalem in die sabbathi
sciens quia tunc non arriperent arma Iudei, & multa milia
Iudeorum captiuos duxit, quorum multi erant in carceribus.
tenebrosis, reliqui vero in tenebris tribulationis, & grauis
seruitutis, a quibus petit populum suum liberari.
- 4 Et immitte timorem tuum, &c. eos per poenam reducendo ad
tuę deitatis cognitionem, & ideo subditur.
- 5 Ut cognoscant, quia non est deus, nisi tu. sed quia, sicut corde
creditur

credit ad iustitiam, ita fit ore confessio ad salutem, Ro. 10. b.
Subditur. 6 Ut enarrent magnalia tua. sicut de Helodoro
dicitur. 2. Machab 3. e. quod flagellatus a deo confitebatur
omnibus opera magna dei. Et ad idem facit, quod subditur.
7 Alleua manum tuam, &c. Sicut enim in conspectu eorum sancti-
fica. es in nobis, &c. nos ab idololatria reducens ad cultum tuum
per flagella. nam ante captiuitatem Babylonicam Iudei fue-
runt multum idololatrię dediti, ut patet 4. Reg. & 2. Parahp.
sed postea non fuerunt idololatrię, nisi aliqui pauci Machabeo-
rum tempore, & adhuc plures eorum hoc faciebant mortis ti-
more. 8 Sic in conspe. nostro magnifi. in illis, &c. i. magnus
apparebis.

- 9 Ut cognos. te sicut, & nos co. &c. per veram fidem, & debi-
tum cultum. Sicut & nos, &c.
- 10 Innova signa. Hic consequenter orat pro Gentilibus ob-
stinatis in idololatria disperdendis, & per consequens pro
Iudeis detentis apud eos liberandis, & hoc orat non ex zelo
vindictę, sed ex zelo diuinę iustitię, dicens: Inno. si. quibus
Aegyptios obstinatos flagellasti, eadem renoua super obsti-
natos in idololatria.
- 11 Et immu. mi. vnam plagam post aliam inducendo, sicut
fecisti in Aegypto.
- 12 Glorifica manum. tuę iustitię super eos.
- 13 Et bra. dex. id est, dexteram clementię tuę super nos.
- 14 Excita. fu. in punitionis eorum grauitate.
- 15 Et es. iram. in eis multiplicatam, hoc enim importat no-
men effusionis.

i. Excolle-

A Extolle aduersarium, &c. Significat per aduentum Christi auferendum esse diabolus de cordibus hominum. vn de: Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quae possidet. b Misere plebi. Expleta oratione contra peccatores, & contra caput eorum diabolus, orat scilicet sapientia pro statu ecclesiae, & fidelium salute. c Sion inenarrabi. Notitia scripturae, in qua praedicatur inenarrabilis virtus dei. d Et susci. &c. Omnes prophetae incarnationi Christi dant testimonium, quod deus homo factus ecclesiam sibi desponsaret. e Da mercedem domine sustentibus te, vt propheta tui fideles, &c. Ambrosius. Sed non his tantum virtutum finibus contentus fuit sanctus Tobias, mercenario quoque sciuit soluendam

a de iram. Extolle aduersarium, & afflige inimicum. Festina tempus, & memento finis, vt enarret mirabilia tua. In ira flammæ deuoretur, qui saluatur, & qui pessimant plebem tuam, inueniant perditionem. Contere caput principum, & inimicorum dicentium: Non est alius praeter nos. Congrega omnes tribus Iacob, & cognoscant, quia non est deus, nisi tu, vt enarrent magnalia tua, & haereditabis eos, sicut ab initio. Misere plebi tuae super quam inuocatum est nomen tuum, & Israel quem coaquisti primogenito tuo. Misere ciuitati sanctificationis tuae Ierusalem, ciuitati requiei tuae. Reple Sion inenarrabilibus virtutibus tuis, & gloria tua populum tuum. Da testimonium, quod ab initio creaturae tuae sunt, & suscita preces, quas locuti sunt in nomine tuo prophetae priores. Da mercedem domine sustentibus te, vt prophetae tui fideles inueniantur, & exaudi orationes seruorum tuorum. Secundum benedictionem Aaron

soluendam esse mercedem, dimidium usque obtulit, meritoque pro mercenario angelum inuenit, &c. Et tu mercenarius es in hac terra. Da mercedem mercenario, vt & tu possis dicere Domino cum precaris, Da mercedem domine sustentibus te. f Secundum benedictionem, &c. Ordinem, scilicet, & ritum sacerdotum (quem dominus dedit populo suo) ostendit, quoniam adiunxit eum Christo, qui est sacerdos magnus secundum ordinem Melchisedech, qui nos fecit vnum regnum, & sacerdotes deo nostro. Secundum benedictionem Aaron datur populo suo, quando dirigitur in viam iustitiae, quod Aaron figurauit in temporalibus sacrificijs, hoc impleat in

spiritualibus euangelij.

Omnia

NICOLAUS DE LYRA.

1 Extolle aduersarium, id est extra vitam istam tolle eum. 2 Festina tempus, suae punitionis, & nostrae liberationis. 3 Et memento finis, qui apud Hebraeos dicebatur, & adhuc dicitur apud modernos aduentus Messiae, unde dicit R. Sa. super Zachariam, quod vniuersi prophetae non sunt locuti, nisi ad dies Messiae ita quod eorum verba ad aduentum Messiae, sicut ad finem ordinata sunt. Expectabant enim Iudaei, & adhuc expectant moderni, in aduentu Messiae a seruitute gentium liberari. Et si author huius libri, qui longo tempore praecessit aduentum Christi idem sensit, non est mirabile, quia discipuli Christi post eius resurrectionem quaerebant ab eo, si tunc restitueret regnum Iudaeorum, vt patet Act. 1. 4 Vt enar. mira. tua, liberati ab idololatrarum potentia. 5 In ira flammæ gehennalis. 6 Deuoretur. in futuro. 7 Qui saluatur, id est, non punitur in praesenti de idololatria. 8 Et qui pess. ple. tuam, &c. id est pessime tractant. 9 Inueniant perditionem, &c. aeternam. 10 Contere cap. prin. & inimicorum. i. populorum sibi subditorum. 11 Dicentium. ex magna superbia, & infidelitate. 12 Non est alius, scilicet deus. 13 Praeter nos. Sic. n. dicebat Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui praecipit omnes deos terrae exterminari, vt solus ipse deus diceretur, Iud. 3. & Sennacherib confimiliter loquebatur. 4. Re. 18. Vel aliter: Nonne est alius praeter nos, s. populus alicuius valoris, aut momenti. 14 Congrega. omnes tribus Iacob. quae extunc erant multum dispersae per terras, & regna. 15 Et cognoscant, quia non est deus, nisi tu, &c. s. verus. 16 Vt enar. magna. tua, &c. de liberatione sua. 17 Et haere. eos. in Iudaea, id est, haereditas. Hebraei. n. non habent modum optatum, sed pro eo vtuntur futuro indicatiui modi. 18 Sicut ab ini. quando terram promissionis intrauerunt tempore Iosue. Sciendum, quod congregatio filiorum Israel prophetis promissa intelligitur de vniuersis ad fidem Christi conuertendis, secundum quod declarat beatus Ioannes in euangelio suo c. 1. quod Christus moriturus erat non solum pro gente, scilicet Iudaeorum, sed vt filios dei qui erant dispersi per mundum sub diuersis culturis idolorum congregaret in vnum, i. in vnam ecclesiam, ex Gentilib. congregatam, sicut dicit Saluator, Ioan. 10. c. Alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ouile, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Vtrum autem scriptor huius libri hoc prophetice cognouerit, vel non, ignoro, saluo tamen meliori iudicio probabilius mihi videtur, quod non cognouerit. Tum quia, nec a Iudaeis, nec a Graecis, nec a Latinis

tinis reponitur inter prophetas, tum quia Iudaei credentes in Christum post eius resurrectionem, ascensionem ad celos, & spiritus sancti missionem in die Pentecostes, mirabantur de hoc, quod gratia spiritus sancti dabatur Gentilibus, sicut, & ipsis, vt habetur Act. 10. & 11. Ex quo videtur, quod adhuc ignorabant vnam ecclesiam ex Iudaeis, & gentilibus fore congregandam, propter quod magis videtur, sicut dixi, quod auctor iste orabat pro congregatione Iudaeorum in Iudaea per reditum ipsorum de terris in quibus erant dispersi, & in captiuitate detenti. 19 Misere. Postquam orauit pro Iudaeis, & Gentilib. generaliter, hic consequenter orat pro Iudaeis specialiter dicens. Misere plebi tuae. quam elegisti a ceteris in datione legis. 20 Super quam inuoca. &c. Licet enim diceretur deus oium speciali tamen modo Iudeorum, eo quod erat nasciturus ex eis secundum carnem. Vel aliter: Super quam. nam Gentiles idola inuocabant, ad suum auxilium. Hebraei vero deum verum. 21 Israel quem coa. p. t. vocans eum primogenitum tuum. Exo. 4. 22 Misere. ciuita. &c. quae dicitur ciuitas sanctificationis eius, eo quod ibi vigeat cultus diuinus. 23 Ciuita. ti requiei tuae. nam ibi erat templum in quo dicebatur deus habitare modo speciali. 24 Reple. Sion, &c. quod fuit impletum de Christo ibi miracula faciente, vt habetur in euangelio, & spiritum sanctum mittente super apostolos aliosque discipulos, vt dicit Hieron in epistola ad Pauli. 25 Et glo. t. resumatur. Reple. p. o. t. quod fuit impletum in oblatione Christi in templo, sicut praedixerat Aggeus propheta. Veniet desideratus cunctis gentibus, & replebo domum istam gloria. licet enim auctor iste, & alij Iudei ignorarent modum imple diuinitatem Christi, quantum ad conditiones particulares tamen credebant in quodam generali, quod multa mirabilia in aduentu Messiae fierent in Iudaea, & sic orabat iste de eorum impletionem. 26 Da te. quia ab ini. electionis populi Israel. 27 Crea. tua sunt. spales, filij Israel. Quod fuit impletum quoniam in humana natura inter eos existens, & de ipsis natus secundum carnem faciebat miracula sua deitate testificantia, & quod erat Christus vere promissus in lege, & prophetis. Ioan. 5. f. Opera, quae ego facio, testimonium perhibent de me. 28 Et su. per impletio nem. 29 Preca. quos lo. sunt, &c. qui aduentum Christi praenuntiauerunt, per modum deprecationis. Esa. 16. a. Emitte agnum domine dominatorem terrae, &c. & in multis alijs locijs dicunt prophetae similia. 30 Da mer. su. scilicet expectantibus tua redemptionem in aduentu Messiae. 31 Vt proph. t. fi. in. in impletionem eorum, quae praedixerunt. 32 Secundum benedi. Aaron da. po. &c. quae benedictio continet

Tom. 3.

Yy 4 Nu. 6. d.

a *Omnē escam.* Postquam prædixit vocationem gentium ad fidem Christi, præmonet habere distā-
tiam dogmatum, ut sicut guttur discernit dulce cibum & amarum, sic veracem doctrinam discernamus & fallacem.

b *Species mulie.* Christi gratia, quæ per prædicationem animas curat, & carnis concupiscentiam mitigat. Hæc in ecclesia abundat, cuius desiderium est super omnem concupiscentiam hominis, quia in ea decor virtutū & pulchritudo doctrinæ.

c *Super omnē.* Nulla concupiscentia hominis huic desiderio potest comparari, quia fallax gratia, & vana est pulchritudo, mulier timēs deum ipsa laudabitur.

d *Non est vir.* Christus, qui excedit humanam naturam. unde: *Speciosus forma præ filiis hominū.* Hic enim

peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius.

e *Adiutorium.* Adiutorium ecclesiæ est secundum dispensationem Christi. unde: *Inustum adiutorium meum a domino, &c.*

C Ipse est infirmitatis eius columna, & laboris requies.

f *Vbi*

ron da populo tuo, & dirige nos in viam iustitiæ, ut sciant

a *Genes.*

omnēs, qui habitant terram, quia tu es deus conspēctor secularum. Omnem escam manducabit venter, & est cibus cibo melior. Fauces contingunt cibum, & cor insensatum

a *Hæreticorum.* **b** *Quia tota die meditatur iniustitiam, & lingua eius concinnat dolo.* **c** *Catholica ecclesia.*

verba mendacia. Cor prauum dabit tristitiam, & homo peri-

a *Scurio fidei, & gladio spiritus, quod est verbum dei.*

b *Sermonem diuinum, qui animum fecundat.*

tus resistet illi. Omnem masculum excipiet mulier, & est fi-

a *Sicut illi, qui dicunt, ego Pauli, ego Apolli, ego vero Cephæ, ego autem Christi.*

b *Alias filia.* **c** *Correctæ fidei, & boni operis.* **d** *Delectat, quia confidit in ea cor viri sui.*

e *Animæ fidelis, vel ecclesiæ.*

b *lia melior filio.* Species mulieris exhilarat faciem viri sui, &

c *super omnem concupiscentiam hominis superducet desiderium.* Si est lingua curationis, est & mitigationis, & mi-

d *sericordiæ non est vir illius secundum filios hominum. Qui*

a *Ecclesiam Christi, scilicet hæreditatem, unde postula a me, & dabo tibi gen. hære. tuam.*

b *Quia distantia est in profectu scientiæ, & virtutum operatione. Differt enim stella a stella in claritate.*

e *possidet mulierem bonam, inchoat possessionem, adiuto-*

a *Firmamentum.*

b *Laboris.*

f *rium secundum illum est, & columna, ut requies. Vbi non*

a *Murus fidei, qui sanctorum prædicatione fundatur.*

b *A demonibus.*

c *Virtutum.* **d** *Quicquid extra ecclesiam sit, perit.*

e *Ecclesia, vel spiritus sancti medela.*

g *est sepēs diripietur possessio, & vbi non est mulier, ingemi-*

h *scit egens. Cui credit, qui non habet nidum? Et deflebens*

a *Vagus, scilicet, & incertus.*

vbicunque obscurauerit, quasi succinctus latro exiliens de

ciuitate in ciuitatem.

niet lumen veritatis.

h *Qui non ha. ni.* Id est, ecclesiā, vbi electorum animæ filios bonorum operum nutriunt. unde: *Inuenit sibi passer domum, & turtur nidum, vbi reponat pullos suos.*

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Nu. 6. d. vbi dicitur: *Loquere Aaron, & filiis eius, sic benedicetis filiis Israel, & dicetis eis: Benedicat tibi dominus, & custodiat te, ostendat dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, conuertat dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem.*

1 *Et dirige nos, &c.* per lucem tuę gratiæ.

2 *Vt sciant omnes, qui habitant terram, &c.* per effectum gratiæ tuę circa nos.

3 *Quia tu es deus.* intuens præsentia, sed etiam præterita, & futura. nam æternitas, quæ mensura est diuinæ cognitionis ambit omnia tempora.

4 *Omnem escam.* Hic consequenter circa prædicta infert quædam corollaria. nam ea, quæ prædicta sunt de bono statu a-
ctiuorum, & prælatorum, indigent necessario discretione, propter quod ponit hic quædam discretiones impeditiua, ut caueantur. Secundo quædam ipsius promotiua, ut teneantur c. s. b. i. Sed cum viro sancto. Impeditiua vero sunt quinque scilicet industria defectus, amor vxoris excessiuus, vagus di-

Diuisio. scursus, amicus fictus, & malus consiliarius. Et secundū hoc diuiditur in quinque partes, quæ patebunt prosequendo. Circa primum primo ponitur industrię defectus in viro cum dicitur: *Omnem escam manducabit venter.* scilicet famelicus propter passionem famis, non distinguens cibum vtilem a nociuo, quamuis sit ibi distinctio. ideo subditur. **5** *Et est cibus cibo melior.* quasi dicat, aliquis est assumendus, & alius reiiciendus.

6 *Fauces.* famelici. **7** *Contingunt cibum.* ipsum assumendo, sed non masticant sufficienter, sed transglutiant sine debita masticatione, & probatione.

8 *Et cor insensatum verba mendacia.* statim recipit sine discretione verorum a falsis.

9 *Cor prauum.* quod idem est, quod insensatum.

10 *Dabit tristitiam.* id est, occasionem tristitiæ bonis.

11 *Et homo peritus resistet illi.* per suam sapientiam. Consequenter ostendit defectum industriæ in muliere, dicens.

12 *Omnem masculum excipiet mulier.* id est, gratanter accipiet in partu, quia semper vellet parere masculum, & tamen aliquando magis expediret sibi parere femellam. ideo subditur. *Et est filia melior filio.*

13 *Species*

13 *Species mulieris exhilarat faciem viri sui.* Hic ponitur secundum impedimentum, quod est amor vxoris excessiuus, cum dicitur: *Species mulieris exhilarat faciem viri sui.* & frequenter lætitia inconuenienti. ideo subditur.

14 *Et super omnem concupiscentiam hominis superdu.* &c. id est, attrahit cor viri ad diligendum ipsam super omnia, etiam aliquando supra deum.

15 *Si est lingua curationis.* id est, reprehensionis in viro ornatum excessiuum vxoris ad leuem eius modum arguendo.

16 *Et mitigationis.* si videat eam turbatam statim ei bladiendo, sicut dicitur. **2. Esdr. 4. d.** *Si arripserit ei vider, nam si indignata fuerit ei, blanditur donec reconcilietur in gratiam.*

17 *Non est vir. il. &c.* virilis, & discretus, sed mollis, & infatuatus. **3. Esdræ. 4. c.** *Multi dementes facti sunt propter suas vxores.* Et quia contrarium est de bona vxore, subditur.

18 *Qui possidet.* tanquam dominus.

19 *Mulierem bonam.* id est, humilem, & modestam.

20 *Inchoat possessionem.* id est, incipit esse diues, etiam si non habet amplius.

21 *Adiutorium secundum illum, &c.* id est, voluntatem viri ad bona procuranda.

22 *Et columna.* ad sustentationem domus cum viro.

23 *Et requies.* Nam pacifica est cum viro, & familia.

24 *Vbi non est.* patet ad sensum.

25 *Et vbi non est mulier.* bona.

26 *Ingemiscit egens.* quia negatur sibi elemosyna. Mulieres enim sunt communiter viris misericordiores.

27 *Cui credit.* Hic ponitur tertium discretionis impeditiuum, quod est discursus vagus, cum dicitur.

Cui credit, qui non habet nidum? id est, stabilem mansionem, quasi diceret: Non credit, alicui sapienti, propter quod deficit in discretione boni, & mali.

28 *Et deflebens vbicunque obscurauerit.* id est, diuertens vbi latere poterit.

29 *Quasi succinctus latrones.* Id est, paratus ad malefaciendū.

30 *Exiliens de ciuitate in ciuitatem.* id est, vagus, & profugus super terram, sicut Cain Genes. 4. & per consequens maledictus a domino.

CAP.

CAP. XXXVII.

A a **O**mnis amicus.

Superius diligenter expressit verum amicum & falsum, di. Et non permanebit in die tribulationis.

b Sodalis autem. Verus amicus toto animo diligit, & opere proficit. vnde: *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate.*

c O praesumptio. Detestatur hypocrisim, cum malus se bonum esse simulat: cooperiendo aridam malitiam, in qua scilicet non est pinguedo charitatis vel misericordiae.

d Causa ven. Pro gula, non pro amicitia. Possunt in falsis amicis, heretici intelligi, qui omnia recte faciunt, quasi animarum consultores, cum sint proditores. vnde: *Attendite à falsis prophetis qui, &c.*

e Cum socero. Socer qui à parte foeminea est cognatus, muliebrem & mutabilem ostendit animū, similiter & zelus qui praecipue est animarum.

f Omnis consi. Adhuc docet

CAPVT XXXVII.

Verus scilicet & falsus amicum se esse profiterur.

Mnis amicus dicet, & ego amicitiam copulaui, sed est amicus solo nomine amicus.

a Magnum malum est & dolendum, ubi speratur fides, inueniri malitiam: & ubi amicitia speratur, reperiri peruersitatem.

Nonne tristitia inest usque ad mortem?

Sodalis autem & amicus ad inimicitiam conuertentur. O praesumptio nequissima, vnde creata es cooperire aridam nequitiam, & dolositatem illius.

a De mala scilicet voluntate.

b Alias: malitiam.

c Qui decepti sunt & seipsos.

ma, vnde creata es cooperire aridam nequitiam, & dolositatem illius.

Falsus.

Voluptatis.

Sodalis amico coniucundabitur in oblectationibus, & in tempore tribulationis aduersarius erit. Sodalis amico comestationis.

a dolet causa ventris, & contra hostem accipiet scutum. Non obliuiscaris amici tui in animo tuo, & non immemor sis illius in operibus tuis.

Inuidentibus.

Noli consiliari cum socero tuo, & a zelantibus te absconde consilium. Omnis consiliarius prodit

a Multi sunt amici, & consiliarius vnus de mille.

consilium, sed est consiliarius in semetipso. A consiliario malo serua animam tuam: Prius scito quae sit illius necessitas, & quid ipse in animo suo cogitabit, ne forte mittat

a Amico.

sudem in terram, & dicat tibi: bona est tibi via tua: & stetero contrario videre quid tibi eueniat. Cum viro irreligioso, tracta de sanctitate, & cum iniusto, de iustitia, & cum muliere, de his quae amulatur, cum timido, de bello, cum

a Id est pericula quae terra insiguntur acuta.

Vel palus.

negotiatore, de tractatione, cum emptore, de venditione, cum viro liuido, de gratijs agendis, cum impio, de pietate, cum inhonesto, de honestate, cum operario agrario,

a Insatur, vel inuidet, vel diligit.

a Id est mercium transportatione.

a Id est inuido.

docet cautelam omnem habendam in suscipiendis amicis & consiliarijs. Multi enim se amicos & consiliarios fingunt, & insidias tendunt. vnde Iere. 9. b. *Vnusquisque se à proximo suo custodiat.*

docet cautelam omnem habendam in suscipiendis amicis & consiliarijs. Multi enim se amicos & consiliarios fingunt, & insidias tendunt. vnde Iere. 9. b. *Vnusquisque se à proximo suo custodiat.*

g Cum viro irreligioso.

* Rabbanus. Hic diuersas species enumerat consilantium, in quibus tamen plures personas notauit quae à veritate discordant voluntate: & ideo non sunt utiles in consilio actione.

Vnde etiam iuxta principium huius capituli praecipit sapientia, cum talibus non consiliandum, & in fine similiter monet, his non attendendum in omni consilio, quia quorum non conueniunt corda & adus, sine dubio periclitatur consilium. Quapropter is qui se consilium cum quolibet vult agere, consiliarij sui primum perpendere debet prudentiam, fidem, voluntatem, & religiositatem: & sic eius uti consilio, de quo & sequitur, &c.

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXXVII.

Omnis amicus. Hic ponitur quartum impedimentum proueniens ex amicitiae fictione, ex qua frequenter homines etiam discreti in factis suis impediuntur. Dicit igitur.

1 Omnis amicus dicet. tam verus quam fictus.

2 Et ego ami. i. firmiter statui. Hi magis dicuntur ficti quam veri: qui diligunt facto, ficti vero verbo, ideo subditur.

3 Sed est amicus solo no. & non re.

4 Nonne tristitia inest. ex tali amicitia, quasi di. sic: quia nulla pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus.

5 Sodalis. id est socius mensae. Et dicitur à sede quasi sedalis: quia sedet cum alio in mensa.

6 Et amicus fictus.

7 Ad ini. conuer. Frequenter. n. contingit, q. simul sedentes in mensa antequam recedant abinuicem, rixant & pugnant.

8 O praesumptio nequi. q. d. à nullo, nam omnis creatura bona est à Deo. Peccatum autem est boni defectus: nec habet causam per se positam, Dion. 4. cap. de diu. no. Nullus intendens ad malum operatur.

9 Cooperire. amicitiae simulatione.

10 Aridam ma. id est sine humore.

11 Sodalis amico. id est prosperitatis tempore.

12 Et in tem. deficiente prosperitate propter quod fingebat se amare.

13 Sodalis ami. i. simulat se condolere in eius infirmitate.

14 Causa ven. id est comestionis.

15 Et contra ho. amici.

16 Accipiet scu. quasi eum defensor, id est si hoc aliquando faciat, hoc facit ex gula, & non ex vera amicitia: & contrarium inducit de vero amico, dicens.

17 Non ob. ami. veri.

18 In animo tuo. ita quod non diligas eum tantum ore: sed etiam corde & opere, propter quod subditur.

19 Et non im. sed diligas eum in effectu.

20 Noli consiliari. Hic ponitur quintum impedimentum discretionis, quod est malum consilium, & primo agit de consilio malo per fraudulentiam, secundo per ignorantiam vel causam aliam, ibi: *Cum viro*. Circa primum dicitur. *Noli consi.*

consi. i. de his quae pertinent ad restrictionem uxoris tuae, quia semper stabit pro filia sua diuertens à veritate ex carnali affectione.

21 Et à zelan. id est inuidentibus tibi.

22 Absconde. nā illud reuelarent ex inuidia vel impediret.

23 Omnis con. infidelis.

24 Prodit con. id est proponit sub specie boni illius qui querit consilium.

25 Sed est con. i. intendens propriam utilitatem, & non illius cui dat consilium, & hoc frequenter contingit in consiliarijs principum, & prelatorum. ideo subditur.

26 A consiliario. scilicet infideli.

27 Serua ani. id est caueas tibi.

28 Prius sci. per diligentem inquisitionem.

29 Quae sit il. nam si ad illam dirigit suum consilium, signū est, quod non consulit pro te sed pro se. ideo subditur.

30 Et quid ipse. scilicet de subueniendo suae necessitati, & non tibi, ideo subditur.

31 Ne forte mittat su. consulens tibi aliquid periculosum.

32 Et dicat tibi. incitans te ad prosequendum suum consilium in opere. 33 Et stete. con. corde.

34 Videre quid. ut per hoc habeat intentum, si possit.

35 Cum viro irre. Hic consequenter agitur de consilio malo per ignorantiam, & aliquas alias causas di. *Cum viro*. Ironice loquitur, & est sensus per contrarium. q. d. male consulat tibi.

36 Et cum inu. Similis est locutio, ut patebit in fine huius partis. 37 Et cum mu. id est odit. q. d. male consulat.

38 Cum timido de be. qui nunquam vellet bellum videre.

39 Cum negotiato. id est de mercium transportatione ad forum qui vellet quod nullus ibi haberet merces nisi ipse, ut suas carius venderet.

40 Cum imp. id est de pretio rei vendendae, qui semper quantum potest minuit pretium iustum.

41 Cum viro liuido. id est inuido.

42 De gratijs agendis. id est de dando alijs gratis, qui semper hoc impedit. Et similiter quod sequitur.

43 Cum impio de pie. usque ibi.

44 Cum operario. qui nihil scit nisi de opere rurali.

De

a Non atten. Diuer-
A fas species consilian-
 rium enumeravit, in
 quibus plures perso-
 nas notavit, quæ à
 veritate discordant.
 Vnde præcepit cum
 talibus non esse con-
 siliandum, quorum
 consilium pericula-
 tur. Prævidenda est
 ergo consilij pru-
 dentia, fides, volun-
 tas, & religio.
b Anima sancti viri.
 Consiliorum diuer-
 sitate ostensa, adiun-
 git, quantum huma-
 næ sapientiæ sancto-
 rum excellat scientia
 à spiritu sancto infu-
 sa.
c Vir peri. Quia de
 lingua prædixerat: de
 bonis malisque do-
 ctoribus continuat.
d Qui sophisticè lo-
 quitur, odibilis est,
 &c.

Aug. l. 2. de
 doct. Christi
 cap. 31.

* Augustinus. Ge-
 nus captiosarum con-
 clusionum, scriptura,
 quantum existimo,
 detestatur illo loco,
 ubi dictum est. Qui so-
 phistice loquitur, odibilis
 est. Quanquam etiam
 sermo non captiosus,
 sed tamen abundan-
 tius quā grantatem decet, verborū ornanenta consectans,
 sophisticus dicatur. Sunt etiā veræ connexiones ratiocina-
 tionis falsas habentes sententias, quæ consequuntur errorem
 illius cum quo agitur. Quæ tamen ad hoc inferuntur à bo-
 no

de omni opere: cum operario annuali, de consummatione
 anni: cum seruo pigro, de multa operatione. Non attendas

his in omni consilio. Sed cum viro sancto assiduus esto:

quemcunque cognoveris observantem timorem Dei, cuius

anima est secundum animam tuam. Quicumque titubaverit

in tenebris, non condolebit tibi. Et cor boni consilij statue

tecum. Non est enim tibi aliud plus illo. Anima sancti viri

enuntiat aliquando vera, quā septem circumspectores se-

dentes in excelsis ad speculandum. Et in his omnibus depre-

care altissimum, ut dirigat in veritate viam tuā. Ante omnia

opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actū con-

siliū stabile. Verbum nequā immutabit cor, ex quo partes

quatuor oriuntur, bonum & malum, vita & mors, & domi-

natrix illorū est assidua lingua. Vir peritus multos erudiuit,

& animæ suæ suavis est. Qui sophisticè loquitur, odibilis est

in omni re defraudabitur. Nō est enim illi data à dño gratia,

oī enim sapiētia defraudatus est. Est sapiēs animæ suæ sapiēs,

& fructus sensus illius laudabilis. Vir sapiēs plebē suā erudit,

sententiarum, facile est veritatem connexionum etiam
 in scholis illis discere, quæ præter Ecclesiam sunt. Senten-
 tiarum autem veritas in sanctis libris ecclesiasticis inuesti-
 ganda est.

Vita

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 De omni opere. ut de militiæ studio, & huiusmodi.
- 2 Cum operario annuali. id est conducto ad annum.
- 3 De consummatione. id est de opere consummando infra an-
 nam, qui dicit infra duos annos hoc non posse fieri, quod ta-
 men in medietate anni posset fieri.
- 4 Cum seruo pigro. ad operandum.
- 5 De multa ope. quam semper refugit, & sic male consulit,
 ideo de omnibus prædictis concluditur. Non atten. &c.
- 6 Sed cum viro san. Remotis impedimentis discretionis, hic
 consequenter ponuntur eius promotiva. Et ponuntur hic
 quatuor, scilicet consilij sanitas, verbi veritas, sapientiæ cla-
 ritas, & repressa sensualitas. Inter quæ primo ponitur con-
 silij sanitas, ut fiat quædam continuatio ad immediate præ-
 dicta, cum dicitur. Sed cum viro san. id est in bonitate stabi-
 lis & firma.
- 7 Assiduus esto. cum eo morando, & de tuis secretis tra-
 ctando.
- 8 Quemcunque cognoveris. Per opera.
- 9 Observantem Dei. ne transgrediatur eius mandata.
- 10 Cuius anima est secundum. id est qui diligit te sicut seipsum
 & econtrario, de talibus enim dicitur, quod sunt unum cor
 & una anima.
- 11 Quicumque titub. ignorantia & culpæ.
- 12 Non condo. veraciter ex corde, nec tibi per consequens
 bene consulit in tua necessitate.
- 13 Et cor boni. id est voluntatem ipsum sequendi.
- 14 Statue tecum. firmiter.
- 15 Non est enim tibi aliud plus illo. id est melius. Et quis possit
 tale consilium dare, subditur.
- 16 Anima viri san. enun. Est enim in Deum eleuata, & per
 consequens ab eo illuminata ad enuntiandum veritatem,
 veruntamen quia Deus est principalis autor directionis hu-
 manæ, subditur. Et in his omnibus deprecare altissimum.
- 17 Ante omnia opera. Hic ponitur secundum discretionis
 promo-

promotivum, quod est verbi veritas cum dicitur: Ante om-
 nia opera. in promissis & responsis.

18 Et ante omnem actum consilium. scilicet sapientium, & sa-
 cræ scripturæ.

19 Verbum ne. quod est verbum mendax.

20 Immu. cor. de bono ad malum.

21 Ex quo. scilicet corde.

22 Partes qua. sicut rivuli à fonte.

23 Bonum & malum. de genere.

24 Vita. gratiæ.

25 Et mors. culpæ. Vita tamen gratiæ non procedit ab eo,
 nisi dispositivè, sed à Deo est effectivè. Mors vero culpæ eco-
 trario sic procedit à corde humano, quod nullo modo est
 effectivè à Deo, ut dictum est supra 10. capit.

26 Et dominatrix il. id est assiduitas bonæ monitionis, quæ
 reprimat malum ex genere, & amouet mortem culpæ, pro-
 mouet autem bonum de genere, & vitam gratiæ, ideo sub-
 dicitur.

27 Vir perit. in sacra scriptura.

28 Multos eru. ad bonum.

29 Et anima suæ. per augmentum meriti.

30 Qui sophisticè lo. id est deceptorie.

31 Odibilis est. Deo & hominibus.

32 In omni re. quia sibi plus nocet, quam aliis hominibus.

33 Non est enim illi. veraciter & utiliter loquendi.

34 Omni enim sa. vera.

35 Defraudatus est. licet aliquando ab insipientibus sapiens
 videatur.

36 Est sapiens. Hic ponit tertium discretionis promotivū,
 quod est sapientiæ claritas, cum dicitur. Est sapiens. id est il-
 le vere sapiens est, qui primo cogitat de salute animæ suæ,
 quia charitas est ordinata.

37 Et fructus sensus illius. id est sapientiæ suæ.

38 Laudabilis. coram Deo & angelis. Et quia bonum est sui
 ipsius diffusivum, subditur.

39 Vir sapiens ple. de salute animæ suæ.

Et

Ga Vita viri. Presens vita hominum in incerto non est apud
A cum. vnde: Breues dies hominis sunt, numerus mensium apud te est.

Tob. 14. 2. b Noli auidus. Iuxta historiam, parcimoniam laudat, cra-

pulam vituperat, quæ
ad infirmitatem per-
ducit deuorantem.

† laudabiles.
Myſtice.

Myſtice vero admo-
net vt in temporalib⁹
ſimus temperantes.
vnde: Melius eſt, co-
mede quod ſufficit tibi,
et c. Et alibi: Non plus
ſapere, quam oportet.

Prou. 25. c.
Rom. 12. 2.

c In multis enim eſcis
erit infirmitas.

Ambr. de ar-
bore interdi-
ca cap. 2.
1. Timo. 4.

* Ambroſius. Cibi
quos nobis dominus
largitus eſt ad vten-
dum, non ſunt mali
ſed boni: & tamen ſi
amplius quam con-
uenit ſumantur, per-
niciſi ſunt. Ideo ſcri-
ptum eſt, in multis
eſcis

a Scriptura & prædicatione.

& fructus ſenſus illius † fideles ſunt. Vir ſapiens implebitur

a Cæleſtis mercedis. b Angeli vel animæ ſanctorum. c Remuneratum. d Cui dicitur. e Cæleſtis mercedis.

benedictionibus, & videntes illum laudabunt. Vita viri in

a Sanctorum. b Qui ſine fine cum domino regnabunt. c Prædicator.

numero dierum, dies autem Iſrael innumera- biles ſunt. Sa-

a Subiecto. b Aeternam ſcilicet remunerationem accipiet.

piens in populo hære- ditabit honorem, & nomen illius erit

a Proba voluntatem animæ tuæ. Omnia autem probate, quod bonum eſt tenete.

viuens in æternum. Fili in vita tua tenta animam tuam, & ſi

fuerit nequam, non des illi poteſtatem. † Non enim omnia

a Cautè ſcilicet ſerua, ne vitii diſſuas. b Voluntatis ſcilicet vel actionis vile eſt.

omnibus expediunt, & non omni animæ omne ge- nus pla-

cet. Noli auidus eſſe in omni epulatione, & non te effundas

c ſuper omnem eſcam. In multis enim eſcis erit infirmitas, &

a Ad fellis effuſionem.

auiditas appropinquabit vſque ad choleram. Propter crapu-

lam multi obierunt, qui autem abſtinens eſt, adiiciet vitam.

eſcis erit infirmitas. Nūquid ideo maledicenda eſt Dei crea-
tura, quia aliquibus nocet? Nequaquam, ſed ſicut docet
Apoſtolus, Omnis creatura Dei bona eſt. Vertitur autem in per-

1. Timo. 4.

niciem bona Dei

creatura ex praua v-

tentis meſura. Vnde

quod eſt ſui natura

bonum, ſit vſu ma-

lum. Scimus aliquos

nimio vino & cibo

præſocatos, & morte

præuentos, nunquid

in vino aut cibis fuit

mors? Abſit, ſed in-

temperantia ciborum

fecit eos in mortem

cadere, quia dictum

eſt, Exultatio cordis, &

letitia animæ vini epo-

tum in tempore ſufficiens:

& econtra, Amaritu-

do animæ vinum pota-

tum multum in irritatio-

ne, & ruina.

† 1. Cor. 6. 6.
& 10. f.

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et fructus ſenſus illius. id eſt doctrinæ eius.

2 Fideles ſunt. id eſt digni fide. Tum quia à veritate prima
procedunt: tum quia ad ipſam finaliter dirigunt.

3 Vir ſapiens imple. Dei & hominum, nā Deus multiplicat
illi dona ſua, & homines imprecantur ſibi bona. iō ſubditur.

4 Et viden. il. lau. Et quoniam hæc laus non eſt horaria ſed
diuturna, ideo ſubditur.

5 Vita viri. id eſt breuis eſt, quia dies eius poſſunt numera-
ri faciliter. 6 Dies autem Iſrael. id eſt populi Iſrael.

7 Innumera- biles ſunt. i. diuturni, licet. n. perſonæ ſingulares
morian- tur, & naſcantur ſibi ſuccedentes, remanet tñ vnitas

populi, ſicut in fluuiio aquæ ſunt in cōtinuo fluxu: remanet
tñ identitas fluuij, laus vero ſapientis non ſolum durat ſuo

tempore, ſed tranſit ad poſteros: propter quod eſt diutur-
na, & maxime in populo ſuo, qui magis nouit eius opera,

ideo ſubditur. 8 Sapiens in populo. & patet. 9 Fili in vita
tua. Hic ponitur quartum diſcretionis promotiuum, quod

eſt reſtreſſa ſenſualitas. vnde dicit Philoſophus. 7. Phyſicor.
Seden-

Sedendo & quieſcendo fit anima ſciens & prudens: quia ſo-
datis & quietatis paſſionibus fit clare videns. Sic ergo dicit.
Fili in vita tua ten. i. diligenter conſidera eius promptam ex
appetitu ſenſituo procedentem. 10 Et ſi fuerit nequam. i.
inclinans ad malum. 11 Non des il. po. laxando ſibi habes-
nas, ſed magis eam reprime per orationem. 12 Non enim
om. etiam ſi eſſent licita de ſe: nam magis proni ad malum,
indigent maiori reſtreſſione, etiam ab aliquibus licitis, ne ad
illicita procedant ex illis. 13 Et non om. ani. delectationis.
14 Placet. ſed ſecundū diuerſitatem promptatis. Prono ad
auaritiā placet conſeruatione pecuniæ, prono ad prodigali-
tatem, placet eius effuſio, & ſic de alijs. Et quoniam multi
valde ſunt proni ad concupiſcentiam cibi, quo quotidie in-
digemus, ſubditur: Noli aui. & patet. Et ratio ſubditur. In
mul. enim. etiam ſanis.

15 Erit in ſu. ratione ſuperfluitatis.

16 Et aui. appro. ipſam cauſando.

17 Propter cra. quia ſuffocat naturæ virtutem.

18 Qui aui. i. plongabit, nā abſtinētia eſt ſumma medicina.

CAP. XXXVIII.

Ca Honora medicum.

Discretos vult

nos eſſe in omnibus,

quia opera Dei bona

ſunt valde. vnde non

debemus ea ſperne-

re, quæ conſtat crea-

to-rem ad vtilitatem

noſtram feciſſe. Sunt

corporales medici,

ſunt & ſpirituales.

Corporales medici

corpora, ſpirituales

curant aias. Vtrique

ergo honorandi, ſed

ſpirituales præferēdi.

Nonne

CAP. XXXVIII.

a Ad ſauitatem hominum.

terra creauit medicinā, & vir prudens non abhorrebit † illā.

Suauiſ facta eſt.

† Nonne à ligno indulcata eſt aqua amara? Ad agnitionem

hominum virtus illorum. Et dedit hominibus ſcientiam

b Nonne à li. Anti- Exod. 15. d.

quam tāgit hitoria, F

quia in deſerto Sur in

uenerunt filij Iſrael

aquam amaram, ſed

Deus oſtendit Moyſi

lignum quod immiſiſ-

ſum aquam indulca-

uit, vbi iuxta hitoria

demonſtratur ligni

medicina indulcari

aquas. Myſtice autē

aqua amara ſignifi- † in illis.

cat legem, cui ſi con-

feſſio crucis & facta- † Exod. 15. d.

mentū iungatur, po-

tabilis eſſicitur. In

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXXVIII.

Honora medi. Poſtquam actum eſt de prælatorum officio,
hic conſequenter agitur de honore eis exhibēdo, quia
medij ſunt inter populum & Deum. Et quoniam ex ſenſibi-
libus & magis notis procedūm eſt ad ſpiritalia quæ ſunt
minus nota, & prælatus eſt ſpiritalis medicus, ideo primo
agitur de honore medici corporalis, ſecundo ſpiritalis, ibi:

Fili in tua infirmitate. Circa primum dicitur. 1 Honora me.

corporalem. 2 Propter ne. corporis tui. 3 Et enim. non

ſolum in quantum eſt homo, ſed etiam in quantum medicus,
nam Deus eſt autor principalis artis medicine, ideo ſubdiſ.

4 A Deo. hic tamen non accipitur creatio proprie quæ eſt

de nihilo, ſed large, ſicut rex dicitur creari, quando promo-

uetur ad dignitatem regni. 5 Et à re. ac. do. nā poten-

tes huius ſeculi communiter ſunt magis ſoliciti de ſanitate

corporali, quam ſpiritali, ideo ſubditur.

6 Diſci.

6 Diſci. me. id eſt eius ars: Exal. caput illius.

7 Altiſſi. quia de terræ naſcentibus, ſcilicet herbis & radi-
cibus & huiusmodi conſiciuntur medicina. Et ad hoc in-
ducit exemplum, di.

8 Nonne ali. id eſt per lignum.

9 Indulcata eſt aqua amara. q. d. ſic, vt patet Exod. 15. vbi di-
citur, quod dominus oſtendit lignum Moyſi, quod cum
miſiſſet in aquas amaras in dulcedinem verſæ ſunt.

10 Ad agni. peruenit per experiētiā. Ex hoc enim, quod
talis herba ſanauit Socratem & Platonem, & plures alios,
accipitur vna propoſitio vniuerſalis, quæ eſt principium ar-
tis & ſcientiæ, vt dicitur. 1. Metaphy.

11 Et dedit ho. ſciē. nam aliquando reuelat virtutes her-
barum, & radicum ſine tali experiētia, ſicut factum fuit
Salomon. 3. Regum. 4. d. Et diſputauit ſuper lignis à cedro
quæ in Libano eſt, vſque ad hyſſopum quæ egreditur de
pariete.

Hono-

Pal. 36. c. **a** In his curans. contra diuersas infirmitates, diuersa opponunt medici, cibos scilicet & potus, emplastra, & vnguentata: vt morbis conueniant medicamenta. Similiter faciunt medici spirituales.

b Fili in tua infirmitate.

se. & Raban. Iubet primum ne in infirmitate desperemus nosmetipsos, quia desperatio affligit animam, & mortem illi parit certissimam: sed magis oramus Deum, & ipsi curam commendamus salutis nostrae, qui saluator est omnium hominum, maxime autem fidelium, de quo Iacob apostolus nos instruit, dicens. *Infirmatur aliquis in vobis?*

B inducat presbyteres ecclesiae, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini, & oratio infirmi saluabit infirmum, alienabit eum dominus, & si in peccatis sit dimittentur ei. Sed hoc tunc digne fit, si auertimus oculos mentis nostrae ab omni malo, & dirigimus manus nostras in bona operatione, & mundamus cogitationes cordis nostri ab omni dolo & nequitia, sic enim merentur exaudiri a domino, & misericordiam eius adipisci: additur praeterea saluans sacrificij oblatio, quae maxime adiuuat

† sup. 12. b.

† dura

† iustitiam.

C

iuuat infirmitatem animarum nostrarum, si ex pura mente diceretur, sicut sequens sententia probat. *Da suauitatem, &c.*
c Auerte. Simile est illud: Declina a malo, & fac bonum.
d Et ab omni, & non tantum corpus, sed vt sis innocens manibus, & mundo corde.

a altissimus, honorari in mirabilibus suis. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis,

& vntiones conficiet sanitatis, & non consummabuntur opera eius: pax enim Dei super faciem terrae. Fili in tua infirmitate non despicias teipsum, sed ora dominum, & ipse curabit te. Auerte a delicto & dirige manus & ab omni delicto munda cor tuum. Da suauitatem & memoriam similitudinis, & impingua oblationem, & da locum medico. Etenim illum dominus creauit, & non discedat a te: quia opera eius sunt necessaria. Est enim tempus quando in manibus illorum incurras, ipsi vero dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum, & sanitatem propter conuersationem illorum. Qui delinquit in conspectu eius qui fecit illum, incidet in manus medici. Fili in mortuum produchachrymas, & quasi tunc passus incipe plorare, & secundum iudicium contege corpus illius, & non despicias sepulturam illius.

Propter delictum autem amare seruatum illius vno die, & consolare propter tristitiam. Et fac lectum secundum meritum eius vno die vel duobus propter detractionem. A tristitia enim festinat mors, & cooperit virtutem, & tristitia cordis flectit ceterum. In abductione perma-

per additur in fine. Et orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Honora. in vi.* id est, vt honoretur ab hominibus propter virtutes mirabiles, quas dedit creaturis.

2 *In his curans.* medicus.

3 *Mitiga. dolo.* infirmi.

4 *Et vnguent.* id est, apothecarius.

5 *Faciet.* ex terra nascantibus.

6 *Pigmenta suauit.* in talibus species aromaticae frequenter ponuntur.

7 *Et vntion.* id est, ad conferendum & conseruandum sanitatem.

8 *Et in a cor. op.* non habebunt intentum effectum per ipsum medicum vel apothecarium: nam ad hoc requiritur petio Dei, qui est medicus principalis. ideo sequitur.

9 *Tu enim Dei su.* id est, requies a dolore infirmitatis, est a Deo in hominibus, qui habitant super terram.

10 *Fili in tua.* Hic consequenter agitur de honore impendendo medico spirituali. Et diuiditur in tres partes secundum tres causas ipsum honorandi. secunda ponitur ibi: *Sapientiam* per be. & tunc ibi: *Qui tenet arcum.* Prima in duas, in partem principalem & incidentalem, quae incipit ibi: *Fili in tua.* Prima causa honorandi medicum spirituales, est sanitas animae, quae melior est corporis sanitate, & per consequens prelatius magis honorandus est quam medicus corporalis. ideo sequitur.

11 *Et de.* negligendo quarete remedium, sicut negligunt aliqui.

12 *Sed ora domi.* deuote.

13 *Et ple. cura.* vnguento suae gratiae.

14 *Auerte a delicto.* cor tuum.

15 *Et dirige ma.* id est, opera tua ad Deum.

16 *Et ab omni de.* per veram & puram contritionem.

17 *Da suauitatem.* id est, fac oblationem Deo de speciebus aromaticis, quibus conficiebatur thymiana suaui odoris.

18 *Et memo.* id est, oblationem farinae tritici delicatissime.

19 *Et impin.* offerendo oleum de lignis oliuarum purissimum, ad continuandas lucernas.

20 *Et da lo.* honorando sacerdotem pro te orantem, vnde in Leuit. ubi agitur de oblationibus varijs pro peccato, semper

a Quae creauit.

b Noli desperare.

c Ad bona opera.

d Offensas inobedientiae.

e In vius tuos.

f Offensas inobedientiae.

g Offensas inobedientiae.

h Offensas inobedientiae.

i Offensas inobedientiae.

k Offensas inobedientiae.

l Offensas inobedientiae.

m Offensas inobedientiae.

n Offensas inobedientiae.

o Offensas inobedientiae.

p Offensas inobedientiae.

q Offensas inobedientiae.

r Offensas inobedientiae.

s Offensas inobedientiae.

t Offensas inobedientiae.

u Offensas inobedientiae.

v Offensas inobedientiae.

w Offensas inobedientiae.

x Offensas inobedientiae.

y Offensas inobedientiae.

z Offensas inobedientiae.

a Offensas inobedientiae.

b Offensas inobedientiae.

c Offensas inobedientiae.

d Offensas inobedientiae.

e Offensas inobedientiae.

f Offensas inobedientiae.

g Offensas inobedientiae.

h Offensas inobedientiae.

i Offensas inobedientiae.

k Offensas inobedientiae.

l Offensas inobedientiae.

m Offensas inobedientiae.

n Offensas inobedientiae.

o Offensas inobedientiae.

p Offensas inobedientiae.

q Offensas inobedientiae.

r Offensas inobedientiae.

s Offensas inobedientiae.

t Offensas inobedientiae.

Ga Memento nouissimorum. Admonitio bonorum patrum, vt
A filij præparent sibi viaticum bonorum operum.

b Neque enim est con. Q. d. Ergo cautus esto in omnibus,
ne forte in obitu proximi plus æquo doleas.

c In requie. Q. Morituri memoriam continuo conserua, &
confide, & spe con-
forta, ne in ultimo ar-
ticulo deficiat.

d Quia sapientia re-
plebitur, qui tenet ara-
trum. * Rabanus.

Quantum ad histo-
riam pertinet, osten-
dit quod ex sapientiæ
dono hoc habet ho-
mo vt insitit vtili la-
bori, quo sibi & pro-
ximis suis prodesse
possit, exerceat agri-
culturam & curam

agat in pastu anima-
lium atque iumento-
rum, quæ ad vsum ho-
minum creata sunt,
vt victum & vestitum
tam sibi quam suis
præparet, quibus hu-
manæ vitæ miseria in
præfenti sæculo nu-
trit, & funditus ca-
rere non potest. My-
stice autem, qui tenet
doctoris officium, &
colere debet vomere
euangelico corda ho-
minum, gloriatur in
iaculo diuinorum te-
stimoniorum, & fe-
minat verbum Dei sti-
mulo exhortationis, agit brutos, quatenus non segniter vi-
uant, sed interim in bonis operibus conuersentur. Superbos
quosq; prædicationis sermone castigat, & disciplina euânge-
lica

a Quia hic incipit & in summa pœna durabit propter dissidentiam supernæ consolationis.
nēt tristitia, & substantia inopis secundum cor eius. Ne

a Seculi, quæ mortem animæ operatur. b Quia quantum deest illi fidei & spei, tantum
crescit moeror in angustia.

a dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te & mēmen-

b to nouissimorum, & noli obliuisci. Neque enim est conuer-

a Nouissimorum. b Id est non huc reuertaris vt possis operari.
sio: & huic nihil proderis, & teipsum pessimabis. Memor

a Male tractabis. Nimio dolore.
esto iudicij mei, sic enim erit & tuū: Mihi heri, & tibi hodie.

a Transitus scilicet de hoc mundo, quia nemo est qui viuat, & non videat mortem.
c In me iam completum est tibi insitit.

c In requie mortui requiescere fac memoriam eius, & con-

a Quia qualis eris, talis ante iudicem stabis, vt recipias secundum opera tua. Diuinam. b Disce.
solare illum in exitu spiritus sui. Sapientiam scribe in tem-

a In tabulis cordis. Oris. b Quia pluribus intentus minor est ad singula sensus.
pore vacuitatis, & qui minoratur actu, sapientiam percipiet,

a Qui hæc sciunt, non penitus à sapientia alieni sunt. b Doctoris officium, & vomere
euangelij excolit corda hominum.

d quia sapientia replebitur. Qui tenet aratrum, & qui gloria-

a Diuinorum testimoniorum. b Exhortationis. c Bruta. d Scilicet ne se-
gniter viuant. e Bonis.

c tur in iaculo, stimulo boues agit, & conuersatur in operi-

a Prædicatione. b Superborum.
bus eorum, & enarratio eius in filiis taurorum. Cor suum da-

a Vt extirpet vitia, plantet virtutes. b Pinguedine. c Foeminarum,
quia utriusque sexus curam suscepit.

b it ad versandos sulcos, & vigilia eius, in sagina vaccarum.

f Sic omnis faber & architectus, qui noctem tanquam

diem transigit, qui sculpsit signacula sculptilia, & assiduitas

eius variat picturam. Cor suum dabit in similitudinem

qui fragiles & infir-
mos verbis & exēplo formant, vt vasa in honorem faciant.

g Cor suum da. Cum præfentis vitæ volubile conuersatione,
per vestigia bonorum operum subiectis ostēdit immutabile.

f In

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et sub. ino. quia si habet cor gaudens & virile, dicitur di-
ues, & diues languidus & tristis, dicitur pauper, Prou. 14.2.
Et est quasi diues cum nihil habeat, & est quasi pauper, cum
in multis diuitijs sit: ideo sequitur.

2 Ne de. in tristi. scilicet nimia.

3 Cor tuum. propter mortuum. Et subditur causa, cum dñ.

4 Et memento no. i. mortis tuæ, & omniū aliorum, a qua nul-
lus reuertitur ad vitam præsentem. ideo subditur.

5 Neque enim est con. id est per afflictionem tuam ipsum
mortuum non reuocabis.

6 Et teipsum pessi. nimio dolore affectus, propter quod do-
lor de morte amici debet esse moderatus. Sic enim fecit
Dauid. 2. Reg. 12. f. Audita enim morte filij sui surrexit ab afflictio-
ne. & luctu di. Cum adhuc viueret puer ieiunauit & fleuit, di-
cebam enim: quis scit si forte donet mihi eum Deus & vi-
uat: tunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? nunquid
potero eum reuocare amplius? ego vadam magis ad eum.

7 Memor esto iudi. Hic ponitur secundum incidens occasio
me dñorum ex persona mortui exhortans ad bonum. Me-
mor esto iudi. i. mortis meæ, quæ dñi hominis iudicium, quia
qualis in morte reperitur, talis in iudicio præsentabitur.

8 Sic enim erit & tuum. q. d. festines operari bonum dum
vius, quia post mortem non poteris.

9 Mihi heri. id est præterito.

10 Et tibi hodie. id est in præfenti, quia nullus habet aliquid
certum de futuro.

11 In requie. i. in sepulchro eius, vbi requiescit corpus suū.

12 Requiescere fac memo. i. pone quid stabile ad memoriam
eius. vnde. j. Mach. 13. d. dñi, quod Simon Machabeus sup se-
pulchrū patris sui & fratrum suorum fecit ædificiū altū visu, &
circumposuit colūnas magnas, & super columnas arma ad
memoriam sempiternam, s. q. pater, & fratres sui fuissent
mortui in exercitio armorum pro defensione populi sui.

13 Et consolare illum in exi. dicendo ei bona verba de futura
vita, ad quam transeunt morientes.

14 Sapientiam scribe. Hic ponitur secunda causa honoran-
di præ-

di prælatum siue doctorem, nam ad eius officium non solū
pertinet docere præfentes verbo, sed etiam absentes & fu-
turos scripto, pp quod ei dñi: Sapientiam scribe. i. libros sapien-
tiam continentes.

15 In tempore vacui. i. in tpe quo vacas
ab alijs operibus necessitatis. Alio mō tpe vacuitatis, i. iqu-
nus à cibo & potu, quia tunc magis viger intellectus ad scri-
bendum ardua, de quibus est sapientia. Vel aliter, tpe vacui-
tatis, i. paupertatis. vnde dicit Secundus philosophus, q. pau-
pertas est scientiæ reperitrix. Vnde videmus q. a longo tpe
religiosi mendicantes plura scripserunt in theologia, quæ est
vera sapientia q. alij: & alij concurrunt istæ tres conditio-
nes in codē scriptore.

16 Et qui mi. i. se retrahit quantum
pōt bono mō ab exterioribus actibus.

17 Sapientiam perci.
& sic poterit eā docere verbo & scripto.

18 Qui tenet ara.
Hic ponitur tertia causa honorandi prælatum, quæ est soli-
citus ipse circa regimen populi. Ad bonum enim statū
ciuitatis requiritur sollicitudo diuersorum artificum in arti-
bus suis, sine quarum vfu non posset ciuitas bene stare, vt
carpentariorum, latomorum, pannificum, & huiusmodi, & mul-
to fortius requiritur diligentia regentis ciuitatem in tpali-
bus vel spiritualibus. Primo igitur ponitur exemplū de arti-
ficibus, incipiendo ab agricolis, di. Qui tenet ara. i. in virga lō-
ga, in cuius extremitate est stimulus ad pungendum boues.

19 Et nar. i. in bobus, quos frequenter nominat excitando
ad opus.

20 Cor suum da. sollicitudinem apponendo.

21 Ad uer. quia fiunt per euerfionem terre cū ferro aratri.

22 Et vigi. Sollicitus est enim, vt impinguentur bene.

23 Sic om. fa. i. carpentator vel latomus, & huiusmodi, qui dñr
generaliter fabri, sed distinguuntur per materiam circa quā
operantur, vt faber ferrarius, faber lignarius, & sic de alijs.

24 Et archi. i. principalis operari, ab archos q. est princeps.

25 Qui no. meditando, de nocte quæ operaturus est in die.

26 Qui scul. id est imagines aliquid significantes vel repræ-
sentantes.

27 Et assiduitas eius. in opere.

28 Variat pic. apponendo diuersos colores.

29 Cor suum. id est sollicitus erit, quod pictura imaginis as-
similetur bene ei qui repræsentatur.

Sic

A picturæ, & vigilia sua perficit opus. Sic faber
a Ordo prædicantium. b Durum præsentis vite laborem.
 ferrarius sedens iuxta incudem, & confide-
a Tribulatio & persecutio mundi
 rans opus ferri. Vapor ignisurit carnes eius,
a Edicta principum incutiunt scilicet terrorem tormentorum.
 & in calore fornacis concertatur. Vox mallei
 innouat aurem eius, & contra similitudinem
Electarum animarum.
 vasis oculus eius. Cor suum dabit in consum-
 mationem operum, & vigilia sua ornabit im-
Animarum.
 perfectionem. Sic figulus sedens ad opus suum,
 conuertens pedibus suis rotam, qui in [†] soli-
† solitudine. Commissi officij.
 tudine positus est semper propter opus suum,
 & innumera est omnis opo-
a In brachio suo. Quia multis exēplis & catholica doctrinæ ver- bis infirmos robo- rat, quibus humilita- tis & mansuetudinis præ-
 ratio eius. In brachio suo
 formabit lutum, & ante pe-
 des suos curuabit virtutem
 suā. Cor suum dabit, vt con-
 summet linitionem, & vigi-

lia sua mūdauit fornacem.
a Doctores ecclesie.
 Omnes hi in manibus suis
a Operibus bonis.
 sperauerunt, & vnusquisq;
a Spiritus sancti distributione qui di- uidit singulis prout vult.
 in arte sua sapiens est. Sine
a Donis spiritualibus.
 his omnibus non edificatur
a Ecclesia. b Fideles in ea.
 ciuitas. Et nō inhabitabūt,
a De virtute in virtutem b Cœlestem aulam.
 nec inambulabunt, & in ecclesiam non [†] tran-
a Cum sine his cathedra honoris prædicatores non habent nec legis intellectum, nec digne docere possunt, aut aliquid boni agere.
 siliunt. Super sellam [†] iudicis non sedebunt,
† iudices.
 & testamentum iudicij non intelligent, neque
 palam facient disciplinam & iudicium, & in
a Sed aperte. b Corporalem scilicet.
 parabolis non inuenientur, sed creaturam
a Vel consummabunt.
 æui confirmabunt, & deprecatio illorum in
a Cum operibus scilicet virtutum accepta est Deo. b Pro fratribus.
 operatione artis, accommodantes animas suas,
a Meditantes die ac nocte.
 & conquērentes in lege altissimi.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sic fa. dum ferrum calefit.
- 2 Et consti. opus fer. qualiter debeat fieri.
- 3 Vapor ig. & tamen ex hoc non dimittit opus.
- 4 Et in ca. for. carbonem apponendo, & folles mouendo, vt ignis fortiter accendatur.
- 5 Vox mal. id est, martelli.
- 6 Inno. au. eius. id est immutat.
- 7 Et contra si. va. attendens ad exemplar, ne deficiat.
- 8 Cor su. da. propter lucrum.
- 9 Et vi. sua or. id est materiam, quam deducit ad formę per- fectionem.
- 10 Sic figu. & patet litera vsque ibi.
- 11 Et innumera est. i. multiplex valde in numero & figura.
- 12 In brachio suo for. i. manu propria à brachio mota.
- 13 Et an. pe. i. fortiter curuabit se ad mouendum rotam.
- 14 Cor suum da. quæ fit de plumbo super lutum appposito.
- 15 Et vi. su. mun. à lapillis, cineribus, & huiusmodi.
- 16 Omnes hi. artifices.
- 17 In manibus suis speraue. consequi victum & vestitum per opera manuum suarum.

18 Sine

- 18 Si e his omnibus non edificabitur ciuitas. nam eorum artes sunt necessarię ciuitati.
- 19 Et non inha. Hic consequenter ostenditur sollicitudo prælati vel rectoris magis necessaria prædictis. Et non inhabita bunt. prædicti artifices inter principes & consules ciuitatis.
- 20 Nec in ambu. ad consilia inter eos.
- 21 Et in eccle. id est sapientum conuocationem.
- 22 Non tran. quia non sunt ad hoc apti.
- 23 Super sellam. ad iudicandum.
- 24 Et testamen. id est sententiam diffinitiuam.
- 25 Et in para. id est nesciunt occulta declarare.
- 26 Sed creaturam æui. alias: confirma. Non accipitur hic quæ proprie, prout est mensura esse incorruptibilem, quæ ad sui conseruationem non indigent artibus prædictis: sed accipit pro gte hois, quæ cōseruatur per opera artium prædictarū, quæ necessaria sunt ad conseruationem humanæ vitæ.
- 27 Et depre. Deum enim orant, vt operationes suæ bene procedant.
- 28 Accommo. curæ sacerdotum & prælatorum.
- 29 Et conqui. quia quarunt ab eis de modo suæ salutis, ex quo patet, quod sunt ab omnibus prædictis honorandi.

CAP. XXXIX.

Sapientiam omnium. & Rabanus. Exquirat enim homo ec-
 clesiasticus, & diligentius discit sapientiam patriarcha-
 rum & prophetarum & ad scripta eorum meditando vacat:
 narrationem viatorum nominatorum. hoc est, apostolorū & euan-
 gelistarum, recte cre-
 dendo & bene ope-
 rando conseruat: in
 parabolis quoq; euan-
 gelicis diligenter scru-
 tando versatur, & my-
 sticum sensum in sen-
 tentijs diuinis exqui-
 rens, latentem allego-
 riam in historica nar-
 ratione inuestigat, vt
 sciat quid luculentus sermo iuxta moralitatem & fidei regu-
 lam utilitatis habeat, quidve iuxta allegoriam & anagogē
 spiritaliter accipiendū insinuet, hic ergo in medio magnato-
 rum

CAPVT XXXIX.

Sapientiam omnium antiquorum exquiret sa-
a Patriarcharum & prophetarum.
 piens, & in prophetis vacabit. Narrationem vi-
a Ecclesiasticus. b Intelligentis.
 atorū nominatorum conseruabit, & in versutias parabola-
a Apostolorum & euangelistarum. b Credendo, operando. c Euangelistarum.
 rum simul introibit. Occulta prouerbiōrum exquiret, & in

rū ministrabit, cum inter catholicos doctores disciplinabili-
 ter cōuerfatur, & in ecclesiasticis officijs strenuē ministrat,
 & hoc non q. laudē humanam aucupetur facit, sed vt corā
 oculis interni inspectoris, qui præsidet cœlo & terræ & do-
 minabitur omnium creaturarū, placeat. Nam & iste cū be-
 ne eruditus in lingua
 diuina per magistro-
 rum catholicorum so-
 lertiam fuerit, & ec-
 clesiastica disciplina
 sufficenter instructus,
 doctoris officij acci-
 pit & alienis gentibus
 quæ utiq; alienæ à ve-
 ri Israel fide fuerunt,
 & religione, pertran-
 siens prædicat verbum Dei, & tentando probat vbi sanę fi-
 dei possit introducere veritatem, & vbi deuotum auditore
 inueniat, vbiue ingratum & contemptorem. Sequitur.

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XXXIX.

Sapientiam omnium. Superius actum est de statu actiuorum
 & prælatorum hic consequenter agitur de statu contem-
 platiuorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponun-
 tur quedam ad contemplationē præparantia. Secundo, sub-
 ditur contemplationis materia, sc. ca. Ad contemplationē
 vero quatuor inter cetera disponunt. 1. acquisitio sapientiæ,
 conseruatio munditiæ, humiliatio intelligentiæ, & cōsidera-
 tio remunerationis diuinæ. Secūdu ponitur ibi. Adhuc consi-
 liabor,

liabor. Tertium ibi. Pate nomini. Quartum ibi: Benedictio illius.
 Prima in duas, nam sapientia dupliciter acquiritur, scilicet
 per viam humanam & diuinam, secunda ponitur ibi: Cor
 suum tradet. Circa primum dicitur. 1. Sapient. om. eorum
 dicta diligenter studendo, & quæ non intelligit, ab alijs quæ-
 rendo. 2. Et in pro. eorū dicta cōsiderando. 3. Narra. vi.
 in scientijs & virtutibus. 4. Confer. memoriter retinendo.
 5. Et in ver. i. varias & occultas sententias earū. 6. Si. in. ad
 intelligēdum cū illis qui eas protulerunt. 7. Occul. i. sensus
 mysticos & latētes. 8. Et in ab. id est sensibus figuratiuis.
 In

Diuisio.

A absconditis parabolarum conuersabitur. In me-
a Catholicorum doctorum, b Diuina officia. c Dei scilicet
 non homini placens.

dio magnatorum ministrabit, & in conspectu
a Dominatoris vniuersae terrae. b A Deo.
 praesidis apparebit. In terram alienigenarum;

a Prædicando.
 gentium transiet. Bona enim & mala in

a Qui scilicet audiant verbum Dei, vel contemnant. b Bonos doctoris
 mores explicat, qui fidei regulam seruans, tam uerbo quam exemplo
 incessanter prædicat. c Corporis scilicet segnitiam repellens, ini-
 tium & persecutionem uerborum suorum Deo commendat.

omnibus tentabit. Cor suum tradet ad vigilan-
 dum, diluculo ad dominum qui fecit illum; &

a Beneplacito. b Qui dirigit omnia opera nostra.
 in conspectu altissimi deprecabitur. Aperiet

a Cordis. b Pro bonis habendis. c Pro malis remouendis.
 os suum in oratione, & pro delictis suis depre-

cabitur. Si enim dominus magnus voluerit,

a Ut sciant quando & ubi, & quomodo, diuina eloquia proferat.
 spiritus intelligentiae replebit illum, & ipse

tanquam imbres mittet eloquia sapientiae suae;

& in oratione confitebitur domino: & ipse diri-

a Bonae uoluntatis. b Recte conuersationis. c In interna aspiratione.
 get consilium eius & disciplinam, & in abscon-

a Laborabit scilicet ut Dei praecepta
 fiducialiter prædicet.
 ditis suis consiliabitur. Ipse faciet palam disci-

plinam doctrinae suae, & in lege testamenti do-

mini gloriabitur. Collaudabunt multi sapien-

a Doctrinae. b A Deo.
 tiam eius, & usque in seculum non delebitur.

a Operum scilicet eius.
 Non recedet memoria eius, & nomen eius re-

quiretur à generatione in generationem. Sapien-

tiam eius enarrabunt gentes, & laudem eius e-

nuntiabit ecclesia. Si permanserit.

a Honorabilis vita & doctrina. b Multos, scilicet quos lucrabitur
 domino. c Post se.
 ferit nomen eius, derelinquet

plus quam mille: & si requie-

a In morte. b Quia ad vitam eternam transibit. c Apud me.
 uerit, proderit illi. Adhuc consiliabor ut enar-

d Ad iudicium. e Utilia. f Mirabilia Dei quomodo scilicet
 reddet unicuique secundum opera sua.
 rem, ut furore enim repletus sum. Et in voce

dicat: obaudite me diuini fru-

ctus, & quasi rosa plantata su-

a Sanctarum mentium, quae auditum supernae
 uocis audiunt.
 per riuos aquarum fructificate.

a Odorem martyrii, quia pretiosa in conspectu
 domini mors sanctorum eius.
 Quasi libanus odorem sua-

a Castitatis, cuius odor spargitur in exemplum
 per mundum fidelium.
 uitatis habete. Florete flores quasi lilium, &

date odorem, frondete in gratiam, et col-

laudate canticum, & benedicite dominum

a Bene conuersantes prædicare eius potentiam, ut luceant opera uestra
 coram hominibus.
 in operibus suis. Date nomini eius magni-

ficentiam, & confitemini illi in voce la-

a Quæ uerbis & factis benedicite dominum.
 biorum uestrorum, & in canticis labiorum,

NICOLAUS DE LYRA.

1 In medio ma. id est prælatorum ecclesiae.

2 Ministrabit. Deo sicut vnus ex illis.

3 Et in conspectu praesidis appa. ad ipsum dirigendum, nam
 temporalia per spiritualia sunt regenda.

4 In terram alienigenarum gen. ad augmentum suae sapientiae,
 sicut dicit Hier. in epistola ad Pauli. de Pythagora & Plato-
 ne, qui cum essent magni philosophi, multas terras peragra-
 uerunt, ut doctrinam aliorum addicerent: ideo subditur.

5 Bona enim & ma. id est probabit doctrinam veram & fal-
 sam: veram accipiendo, & falsam reiiciendo.

6 Cor suum tradet. Hic consequenter ponitur secunda via
 acquirendi sapientiam, scilicet per diuinam infusionem,
 cum dicitur. Cor suum tradet. voluntarie.

7 Ad vigilandum. id est à iuuentute.

8 Ad dominum qui fecit illum. ad ipsum intentionem dirigens
 deuote & attente.

9 Et in con. pro sapientiae impetratione. Et quia sicut Sap.
 1. dicitur. a. In maleuolam animam non introibit sapientia. subdit.

10 Et pro delictis suis. emendandis, alias emundandis.

11 Deprecabitur. ut sic ad receptionem diuinæ sapientiae di-
 sponatur.

12 Si enim dominus voluerit. Hic ponitur si pro quia: nam
 oratio semper exauditur, quando est pia, pro se, & perseue-
 rans. Sic autem est in proposito, ut patet.

13 Et ipse. repletus spiritu sapientiae.

14 Tanquam imbres. id est abundanter.

15 Mittet eloquia sapientiae suae. ad docendum ignorantes.

16 Et in oratione confitebitur domino. totum profectum attri-
 buens honori diuino.

17 Et ipse. scilicet Deus.

18 Diriget consi. eius in agendis.

19 Et disciplinam. in docendis.

20 Et in absconditis suis. con. obscura sibi clarius reuelando.

21 Ipse à Deo. illuminatus.

22 Palam faciet. sibi reuelatam propalando.

23 Et in lege testamenti do. Hæc est enim gloria sapientis in
 lege domini meditari.

24 Collaudabunt multi sapientiam eius. non dicit omnes, nam
 homines mundani ipsum reputant imprudentem, eo quod
 non querit scientiam lucratuam.

25 Et usque in se. doctrina sapientiae, Matth. 24. c. Cælum &
 terra transibunt. Verba autem mea non transibunt.

26 Non rece. scilicet sapientis, quia per doctrinam ab eo
 scriptam remanebit inter homines & per redditionem præ-
 mii apud Deum.

37 Et

27 Et nomen eius. sicut iam à multis generationibus quæsi-
 tus est Aug. de tri. & Aug. de ciuitate Dei, & sic de alijs libris
 ab eo denominatis, in quibus quæritur nomen eius.

28 Sapient. eius. auditam ab eis per prædicatores.

29 Et lau. id est congregatio iustorum in tantum, quod de
 aliquibus fit in ecclesia festum.

30 Si per. id est si diu uixerit.

31 Derelinquit plus. scilicet discipulos edoctos, qui post ip-
 sum poterunt docere.

32 Et si re. id est morte præuentus fuerit.

33 Proderit illi. quia citius transibit ad gloriam paradisi,
 propter quod etiam Paulus desiderabat dissolui & esse cum
 Christo, Phil. 1. c.

34 Adhuc consiliabor. Hic ponit secundum ad contempla-
 tionem dispositiuum, quod est conseruatio munditiæ, præ-
 mittitur tamen prologus dicens: Adhuc consiliabor. id est,
 meditabor.

35 Ut enarrem. utilia ad contemplationem.

36 Ut furore enim reple. id est feruore loquendi qui non po-
 test retineri, Ierem. 20. b. Factus est sermo domini in corde
 meo, quasi ignis æstuans, & c. Et Act. 4. d. Non enim possumus,
 quæ uidimus & audiimus, non loqui.

37 Et in voce. exteriori.

38 Dicit. spiritus meus interior, ex cuius uirtute vox exte-
 rior formatur.

39 Obaudite me. id est discipuli volentes Deo fructificare,
 per opera uitæ contemplatiuæ.

40 Et quasi ro. quæ est pulchra & munda, sic uita contem-
 platiua purior & pulchrior est quam uita actiua: ideo signa-
 ta est per Rachel quæ erat decora facie, & uenusto aspectu.
 Actiua uero per Liam, quæ erat lippis oculis, Gen. 29.

41 Quasi li. id est deuotionem coram Deo odoriferam.

42 Florete flores. per obseruantiam continentiae.

43 Date odorem. bonæ famæ.

44 Et frondete in gra. per meliorationem uitæ.

45 Et collauda. id est ipsum corde & ore pronuntiato.

46 Et benedici. id est ipsum dicite bonum.

47 In operibus suis. creationis, recreationis, & conseruationis.

48 Date nomini eius. Hic ponit tertium ad contemplatio-
 nem dispositiuum, quod est humiliatio intelligentiæ, nam
 præsumptus de suo ingenio ibi deficiunt, & humiles profici-
 unt, Matth. 11. d. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus,
 & reuelasti ea paruulis, ideo subditur: Date no. cogitantes, &
 excellit in infinitum omnes creaturas, & etiam creatas in-
 telligencias: & non solum hoc cogitare, sed etiam confite-
 mini ore, ideo subditur, & confitemini illi, & c.

Opera

 Ignis,

C

Et mcl.

Ga Ignis grando. Omnia nra homini ante peccatum catu obediebant, post peccatum vero pugnat contra orbis terrarum. Inde fames, & mors & mille pericula mortis: bestie quoque contra eum sauiunt, & romphæa cælestis vindictæ.

b In mandatis. Quia iuxta supernam sententiam in tempore opportuno digna ultio peccatores vastabit. unde, *Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes.*

Bc Propterea ab initio, &c. Ad superiora respicit, ubi ait, *Non est dicere, quid est hoc, aut quid est istud, &c.* Videt enim

gineus, & mel, & botrus vuar, & oleum, & vestimentu, Hec omnia sanctis in bona, sic & impiis, & peccatoribus in mala conuertetur. Sunt spiritus q ad vindictam creati sunt, & in

furore sua confirmauerunt tormenta sua. Et in tempore consummationis effundent virtutem, & furor eius qui fecit illos, confundent. Ignis, grando, fames, & mors, omnia hæc ad

vindictam creata sunt. Bestiarum dentes, & scorpj, & serpentes, & romphæa vindicans in exterminium impios. In mandatis eius epulabuntur, & super terram in necessitate præparabunt, & in temporibus suis non præterient verbum. Propterea ab initio confirmatus sum, & consiliatus sum, & cogitavi, & scripta dimisi. Omnia opera dñi bona, & omne opus

sua hora subministrabit. Non est dicere, hoc illo nequius est. Omnia enim tempore suo comprobabuntur. Et nunc in omni corde, & ore collaudate, & benedicite nomen domini.

enim incomprehensibilia Dei iudicia, & inuestigabiles vias, nec audet inde aliquid temere loqui, vel scribere, sed temperate de his disputans, non causam, sed modum diuini consilii manifestum dimisit. unde addit, *Omnia opera domi.*

d Non est dice. Vaile dat consilium, ut opera Dei nō incaute discutiamus, sed creatorem in omnibus laudemus, & benedicamus.

e Et nunc in om. Q. Ne dicas priora tempora meliora facere quam nunc sunt. Virtutes faciunt dies bonos, vitia malos.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et mel, pro confessione medicinarum.
- 2 Et botrus vuar, ad exprimendum inde potum.
- 3 Et oleum, pro lucernis, & condimento potagiorum.
- 4 Et vestimentum, contra temperiem aeris, & turpitudinem contegendam.

5 Hæc omnia sanctis in, &c. quia boni bene vtunt, & mali male. 6 Sunt sp. Hic declarat quoddā dñi. Dñi est enim in parte præcedenti, quod ira dei gentes, quæ non exquisierunt eum, hereditabit. i. in perpetuum tenebit. ideo declarat hic quomodo hoc erit. Et primo per creaturam spirituales, cum dicitur, sunt spiri. maligni.

7 Qui ad vin. i. penam.

8 Creati sunt. Sciendum autē, quod omnes angeli creati fuerūt boni, & beatitudinis capaces, si stitissent, sed alij peccantes sua voluntate deficiibiles facti sunt mali, & sic ad penam sustinendā deputati ex ordine diuine iustitiæ, quæ non permittit dedecus culpe sine decore iustitiæ, & ex consequenti per eandem iustitiā deputati sunt ad affligendum homines peccatores, ut qui fuerunt eis voluntarie subiecti in culpa, eis inuoluntarie subijciantur in pena, & sic accipitur hic, Creati ad vindictam largo modo, sicut frequenter accipitur in hoc libro. i. deputati ad penam dicto modo.

9 Et in suo. quo rebellauerunt Deo.

10 Confirmator. sua. nam sicut peccatum eorū est irremediabile, sic, & tormentum interminabile.

C11 Et in tempore consummationis est. mundi.

12 Effusio. virtutis. ad affligendū damnatos, qui cum eis retrudentur in inferno. nam usque tunc habitabunt spiritus maligni, saltem multi in hoc aere caliginoso ad exercitium hominum.

13 Et furo. eius qui f. i. vindictam a Deo dispositam contra peccatores. 14 Confundent. exequentes pessima voluntate, quod ordinatū est a Deo iuste, hoc importat nomen confusionis.

15 Ignis. Hic consequenter declarat penam damnatorū per creaturam

ram corporalem cū dicitur, Ignis grando fa. & mors. Omnis creatura corporalis a Deo bona creata est, & ad bonum hominis ordinata. Quod autem Deus ipsa vtitur ad punitionē malorū, hoc est ex cōsequēti, & ex præsuppositione lapsus humani, ideo creatio hic accipitur large pro tali disputatione. Sciendum etiam, quod post iudiciū, quia cessabit generatio, & transmutatio elementorum, non erunt aliqua corpora mixta, nisi corpora humana, propter quod de corporalibus hic positis ad afflictionem damnatorum erit ibi tantū ignis formaliter, cetera vero, virtualiter, in quantum pœna gehennæ continebit in se eminentius quicquid afflictionis continetur in ipsis.

16 In mandatis eius. quando dominus voluerit.

17 Epula. i. deuorabunt impios ipsos affligendo.

18 Super terram in neces. id. est, quando dominus iusserit, cuius mandatum oportet impleri. & dicit, Super terram, &c. Nam ignis cōflagrationis purgabit omnia, quæ sunt super terram, & peracto iudicio inuoluet damnatos cum demonibus, retrudens eos in infernum.

19 Et in temporibus suis. a Deo dispositis.

20 Non præterient verbum. circa afflictionem damnatorum.

21 Propterea. Hic ex dñi infert autor corollariū in persona propria, dicens, propterea. i. quia punitio peccatorum erit sanissima.

22 Ab initio. quo intellexi ista. 23 Confirmatus sum. i. firmiter statui vitare quantum possem peccata. 24 Et consilia. hoc idem alijs persuadendo. 25 Et cogi. ad docendum de prædictis, & sequentibus absentes, & futuros. 26 Omnia ope. do. formaliter, & ad bonum ordinata, ideo subditur. 27 Et om. opus. diuinum.

28 Hora sua. i. tempore suo seruiet Deo in aliqua, nā omnibus vtitur ad gloriam sui, electorum. 29 Non est di. in operibus diuinis.

30 Non il. ne. est. quia nullum est nequam in quantum a Deo est.

31 Om. enim in tem. suo. id est manifestabitur. s. in finali iudicio.

32 Et nunc. s. tempore merendi.

33 In om. cor. s. toto intellectu, & affectu. 34 Et ore col. & bene. transcendentis omne bonū quod de ipso dici potest, & cogitari.

CAP. XL.

Ccupatio magna. Postquam posita sunt ad contemplationē dispositiua, hic consequenter ponit consolationis materia. Quæ duplex est. s. humana miseria, ut cōtēplans se humiliet. Vnde Ezechiel diuina sublimiter contemplanti frequenter dicebat, Fili hominis, &c. ad recordationē suæ fragilitati. & diuine excellentiæ, ut cōtēplans quantum potest ipsum magnificet. secundo ponitur cap. 42. ibi, Memor ero. Prima in duas secundu duplicem hominis miseriam, vnā in vita progressu, alteram in egressu. Secundu ponitur ca. 43. ibi, O mors, &c. Prima in duas, quia primo ponitur vite presentis miseria, secundo ad eius relevationem diuina gratia. ibi, Gratia sicut paradisus. Est. n. modus

Homo ad laborem nascitur.

In peccato Adæ.

Ccupatio magna creata est omnibus hominib. &

Afflictionis.

Heredes originalis peccati.

In sudore vultus tui vel p. tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es.

b iugū graue super filio's Adam, a die exitus de ventre matris

niti quod ex duobus Adam, & Eua veniat, vel duorum premat & conterat colla, id est masculi, & femina, maiorum videlicet atque minorum, quia in utroque sexu iugum sunt. Id est ait gene.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XI.

Ocupatio magna. Postquam posita sunt ad contemplationē dispositiua, hic consequenter ponit consolationis materia. Quæ duplex est. s. humana miseria, ut cōtēplans se humiliet. Vnde Ezechiel diuina sublimiter contemplanti frequenter dicebat, Fili hominis, &c. ad recordationē suæ fragilitati. & diuine excellentiæ, ut cōtēplans quantum potest ipsum magnificet. secundo ponitur cap. 42. ibi, Memor ero. Prima in duas secundu duplicem hominis miseriam, vnā in vita progressu, alteram in egressu. Secundu ponitur ca. 43. ibi, O mors, &c. Prima in duas, quia primo ponitur vite presentis miseria, secundo ad eius relevationem diuina gratia. ibi, Gratia sicut paradisus. Est. n. modus

autoris huius libri tractare de oppositis iuxta se inuicē. ut magis elucescant, sicut frequenter patuit in prædictis. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur hominis miseria contracta. secundo miseria p ipsū acta. ibi, Furor, & zelus. Circa primum dicitur. 1 Occupatio. i. sollicitudo contra miseria vite presentis. s. infirmitatis, famis, frigus, & huiusmodi. 2 Creata est. i. super inducta omnib. s. hominib. Sciendum tamen quod hō a prima creatione factus est, potens non mori p donum originalis iustitiæ, & per cōsequens liber ab omnibus istis miseriis, sed ipso peccante iuste subiectus est ab eo donū originalis iustitiæ, & sic subiectus est miseriis, & pnalitatibus huius vite. 3 Et iugū, &c. i. gravis labor, quē oportet sustinere ad promidēdū sibi, uxori, proli, & familie de necessarijs huius vite. 4 A die exitus, &c. unde exeunt nudi,

Generaliter, *Grane iugum super filios Adā.* Dicēdo ergo, *super filios*, etates nō diferunt vel sexus, & cōparando iugum peccato, propter Christum, qui, ut egeri vltū coniugatorum natus non est, omnes ceteros esse peccatores equauit. Hoc iugum, originali peccato, reu. nēti maiores atque minores, vitiū ex ipso ortu tanquam a-

ratū trahimus, quam diu sumus in mortis corpore, cuius cupiditatis vomere profectur, hoc est, corrūpitur terra nostra.

Præfidente.

Sap. 1.

Propter quod in libro Sapientie dictum puto, Corpus autē quod corrumpitur aggrauat animam. A cuius iugilabore & onere, vel aratri corruptione ut requiescat, nemo soluitur propria voluntate & potestate, nisi ab illo iuste iudicāte

R & indebite miserante qui ait. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Iugum enim meum suauē est, & onus meum leue.*

Aug. Ench.

cap. 66.
¶ inf. 4. l. b. 13.
¶ 2. c. 14. eccle.
¶ 1. c. 14. eccle.

Aug. Ench. In hac vita vsque adeo valet quod scriptum est, *Grane iugum super filios Adā. a die exitus de ventre matris eorū vsque in diem sepultura in matrem omnium.* ut ēt paruulos videamus post lauacrū regenerationis diuersorum malorum afflictione cruciari, ut intelligamus totum quod salutarib. agit sacramentis, magis ad spem futurorū bonorum, quam ad retentionem vel adaptionem presentium pertinere. Multa ēt mala hic videntur ignosci, & nullis supplicijs vindicari, sed eorum penę referuantur in posterum. Neque. n. frustra ille dicitur dies iudicij, quando venturus est iudex viuorum atque mortuorum.

a Cogitation. Enumerat mala, quæ hō pro peccatis sustinet. **D**

b Modicum. Quia caro mortua & insensibilis ad tempus requiescere videtur, anima iam sentit dolorem, & post resurrectionem cum corpore suo in penis viuet æternis.

c Et ab eo in somnis, &c. * Rab. Ideo mali cruciabuntur

in pena gehennæ, quia in tempore sibi

indulgeo non prouide-

bant ut peccare desin-

erent & bonis ope-

ribus insisterent. Ac-

stimauerūt enim per

prosperitatem mun-

di, quasi per somnum

delusi quod tempus

pacis esset, & non

dies belli, cum ad

hoc tantum spatium

temporalis vitæ ho-

mini concedatur, ut

per bonum certamen

festinet ad pram uan-

itæ eternæ.

d Conturbatus est. I.

deo mali cruciabun-

tur in pena, quia in tē-

pore libdato ad pen-

itentiam peccare nō

desinunt. Acstimant

enim prosperitatem

(quasi somno delusi,

tempus esse pacis, nō

belli, cum homini prę-

sens vita concedatur,

ut per bonū certamen

perueniat ad beatitudi-

nem. In tempore ergo salutis suæ dum est ei tēpus accepta-

bile, exurrexit in superbiam cupiditate terrenarum rerum

æquans sine omni timore Dei, contra omnem hominū con-

ditionem, nobilium, scilicet, & ignobilium.

e Et su. pec. plena. i. & perfecta vindicta veniet, ut qui in prę-

senti vita, quę per septenarium discunt, peccare nō cessant,

sine fine crucientur.

f Et pro. illos factus. Peccati hōi multiplex pena deputata est,

ut correctus, peniteat, & deinceps caueat, sed quia negligit,

& in penis proficit, inducit Deus diluuium orbi, ut homi-

nem.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

Gen. 6.6.

NICOLAUS DE LYRA.

* di. & lugentes. 1. Vsque in diem, & c. in matrem. id est, in terram, ad quam reuertuntur in anxietate, & nuditate.

2. Cogita. eo. de agendis cor torquentes.

3. Et timo. cor. de malis futuris ipsum affligentes.

4. Adinventiones ex. i. fisiones maiorum malorum in futuro, quam sint ventura, quia sicut dicitur Sap. 17. c. Semper presumit sua perturbata conscientia. bono enim in timore positus ex sonitu foliorum imagine ut adesse hostes eius.

5. Et dies. i. mortis qui præcognitus est causa afflictionis.

6. A præfidente. & c. i. præfidente, doctore, & iudice magno.

7. Vsque ad hu. in ter. id est, bonū in totaliter deiectum.

8. Ab eo qui ut. hyacintho. id est, sericis vestibus.

9. Et portat coronam. ut reges magni.

10. Vsque ad eum, & c. li. id est, vili sacco.

11. Et furor. Hic cōsequenter ponitur miseria acta ex omnis malitia. Et primo mentalis. secundum corporalis, ibi, Ad hac mors. Circa primum dicitur, Furor. i. ira excessiua.

12. Zelus. id est, inuidia.

13. Tumultus. cogitationum, cor multipliciter impellentium.

14. Fluctua. i. mentis perpexitus.

15. Et ti. ubi que insidians hominibus.

16. Iracundia. persequens inimici.

17. Et con. id est, metus litigij.

18. Et in tem. ref. i. quietis.

19. In cubili som. & c. i. disponens contrarium eius quod facere cogitaueret. ideo dicitur communiter, Nox habet consilium, ex quo sequitur inquietatio. propter quod subditur.

20. Mod. cum au. Quod enim modicum est, quasi nihil computabitur, ut au. i. 2. Physic.

21. Et ab eo. quasi in die reserctu. snā sunt ei somnia de his quę videat in die, eo quod sunt per phantasmata, quę remanent ab oculis sensibilibus.

sibilibus, ut dicitur 2. de Anima.

22. Conturbatus est in visu cor. per somnia terribilia.

23. Tanquam qui eua. Per totam enim diem illam remanet trepidus, & anxius ex periculo in quo fuit, & timet insequi ab hostibus.

24. In tempore salu. id est, prosperitatis.

25. Et exur. miser homo per superbiam.

26. Et admirans. Ad intellectum huius literę quę videtur inuoluta, considerandum, quod admirans dubitat. i. Metaphy. Item qui euasit magnū periculum, licet tunc timeat, ut dictum est, tamen postea transacta passione nihil aut modicum timet pericula, sperans quod euadet sicut antea, & hoc est quod dicitur, Et admirans ad nul. & c. iungatur tamen sic litera. Et ad nul. ti. i. ad nullum terribile.

27. Cum o. car. ab. i. siue illud terribile sit homo quicunque, siue bestia. Admirans, id est, timens vel dubitans, quia per suam superbiam non timet hominem vel bestiam.

28. Et super pec. sic per superbiam obstinatos.

29. Septuplum. i. grauis puniō veniet, sicut dicitur Gen. 4. c. Qui occiderit Cain septuplum punietur, id est, grauius.

30. Ad hac. Hic cōsequenter ponitur miseria siue pena corporalis quam debent considerare contemplari. & primo. i. proprijs corporibus, cum dicitur, Ad hęc. i. præter prædicta.

31. Mors. violenta.

32. Sanguis. i. plagatio.

33. Conten. per verba dura.

34. Et rhom. id est, gladius.

35. Oppres. tyrannorum.

36. Fames. per subtractiones cibariorum.

37. Et con. carcerum & vinculorum.

38. Et flagella. virgarum.

39. Super ini cre. nā frequenter pro suis iniquitatib. sic puniuntur.

40. Et propter illos factus est cataclysmus, id est, diluuium, ut patet Gen. 6. c. Cetera patent.

Omne

nē deleteret, quæ crea-
 uit. Ad comparati-
 onem verò futuræ pe-
 næ nihil est quod ho-
 mo patitur in præ-
 senti.
 a Et aqua om. opera,
 scilicet, peccatorum,
 superne mercedis fru-
 ctum non acquirunt,
 sed pœnarum interit-
 um.
 b Substantiæ iniu. in-
 choant germinare,
 sed fluctuant in tenta-
 tione, & subito are-
 sciunt ad primum per-
 secutionis cœsum.
 c Nepotes impiorum
 non multiplicabunt &c.
 Sepe videmus proge-
 niem impiorum ci-
 tō deficere, maximè
 cum filij imitantur
 iniquitatem patrum.
 Vita
 rum non multiplicabūt ramos, & radices im-
 mundæ super cæcumen petræ sonant. Super
 omnem escām viriditas, & ad oram fluminis
 ante omne fœnū in euellatur. Grātia, sicut para-
 disus in benedictionibus, & misericordia in

a Etiam homines. Vnde Terra es, & in ter-
 ram ibis.
 terra sunt, in terram conuer-
 tētur, & aquæ omnes in ma-
 re conuertentur. Omne mu-
 nus & iniquitas delebitur, &
 fide's in seculum stabit. Sub-
 stantiæ iniustorū sicut fluiuius
 t siccābuntur, & sicut tōni-
 trū magnum in pluuia per-
 sonabunt. In aperiendo ma-
 nus suas lætābitur, sic præua-
 ricatorum in consummatione
 tabescent. Nepotes impio-
 rum non multiplicabūt ramos, & radices im-
 mundæ super cæcumen petræ sonant. Super
 omnem escām viriditas, & ad oram fluminis
 ante omne fœnū in euellatur. Grātia, sicut para-
 disus in benedictionibus, & misericordia in

a Vnde exeunt flumina, illuc reuertentur.
 a Quæstus scilicet per auaritiam collectus.
 b Quælibet, c Quæ præterit mun-
 dus & concupiscentia eius.
 a Idem merces fidei, quæ per dilectionem
 operatur.
 a Velociter dissipabuntur.
 b Quasi ton-
 itruum avari tumultuant, & thesaurus eorum ci-
 to defluit.
 a Ad recipiendum.
 a Auarus.
 b Præcepti Dei, qui ait,
 Non concupisces rem proximi tui.
 a Vacui omnibus bonis.
 a Sicut fœnum, quod priusquam euellatur, exaruit.
 b Dei, quæ super abundat infidelibus.
 a Fructificat scilicet diuersas species virtutum.
 b Beati misericor-
 des, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Omne munus.* Hic secundo ponitur p[en]a iniquor[um] in bonis temporalibus, c[um] dicitur, *Omne munus.* datum pro subuersione iustitiæ. 2 *Et iniquitas.* propter munus facta. 3 *Delebitur.* i. d[omi]nos muner[um], & subuersores iustitiæ p[ro]p[ter] munera delebunt de p[re]senti vita, ita q[uod] nihil apparebit de possessionibus eor[um] & pompa, sicut i[n] deletis tabulis nil apparet. 4 *Et fides in seculum.* i. fidelitas iustorum. 5 *In seculum sta.* in suo effectu. 6 *Substantia in iustorum.* i. diuitiæ eorum. 7 *Sicut flu.* sic. accipitur hic fluuius pro torrente, qui subito intumescit niui[us] dissolutione, & cito desiccatur, sic iniustus diuitiæ velociter acquirunt, & velocius frequenter ab eis auferuntur. 8 *Et sicut ton.* quod tamen per pluuiam cito cessat, sic pompa diuitum iniquor[um] cito tollitur, a principibus ex modica occasione. 9 *In ape. ma. suas.* ad accipiendum male. 10 *Letabitur.* iniquus. 11 *Sic praua.* diuinorum mandatorum. 12 *In consum. ta.* quia frequenter cum credunt se esse securos, subito deficient, patet Luc. 12. c. de illo qui dicebat animæ suæ, *Habes multa bona reposita in multos annos, quiesce, comede, bibe, epulare, dictum est autem ei, Stulte, hac nocte rep[er]ent animam tuam a te.* 13 *Nepotes.* Hic tertio ponit iniquor[um] p[en]a in suis successoribus, c[um] dicitur, *Nepo. im. non m.* i. filios. q. d. eor[um] p[ro]genies n[on] diu durabit. 14 *Etra. im.* i. parentes eorum ex quibus sunt orti. 15 *Super ca. pe.* i. sicut arbor plantata sup[er] petras n[on] figit ibi firmiter radicē, propter quod cito cadit super petras sonitu faciendo, sic frequenter iniqui diuites cadūt c[um] sonitu magno, nā ex hoc casu multi loquentur adinuicē congaudendo. Ad hoc ē inducitur aliud exemplū cum dicitur. 16 *Super om. aquam.* etiam stagnalem. 17 *Viridi.* i. herba viridis crescit, & accipitur hic super, pro iuxta, quia crescit in ripis propter humiditatem terræ, sicut dicitur quod Parilius est super Secanam. i. iuxta. 18 *Et ad o.* similiter crescit eadem ratione. 19 *Ano. s[ecundum].* citius & facilius, quia radix est in humido, per hoc intelligitur, quod generatio malorum cito deficit. 20 *Gra.* Postquam actum est de miseria hominem cito dep[re]mente, hic consequenter agitur de Dei gratia ipsum releuante, & diuiditur in duas partes, in principalem, & incidentalem, quæ incipit ibi, *Gratiam.* Circa primum ponit multiplex bonum proueniens ex gratia, c[um] dicitur. *Gratia sicut patris radice*

^a Pro bono. & ^b vili labore merces aeterna
compensabitur.

21 **seculo permanet. Vita sibi**
22 **sufficientis operarii tōdū**
23 **cabit, & in ea inuenies the**
^a Caelestis ciuitatis. ^b Constru-
ctio bonorum operum.

24 **saūrum. † Aedificatio ciui**
25 **tatis confirmabit nomē, &**
^a Anima, quae praeminet & inter merita san-
ctorum virginitas.

26 **super hāc mulier immacu**
^a Feruor scientiae legis laetificat.

27 **lata cōputabit. Vinū &**
28 **musicalætificat cor, & su-**
29 **pēr vtraque dilectio sapiē-**
Euangelicā.

30 **tiae. Tibiē & psalterium sua**
31 **uem faciūt melodiam, & su**
^a Prædicatio apostolica.

per vtraque lingua suavis.

32 **Gratiam & speciem deside**
33 **rabit oculus tuus, & super**
34 **hāc virides sationes. Ami-**
35 **cū & sodalis in tempore**
^a Societas Christi & ecclesiae omnem societate
tem priorum patrum præcedit.

36 **conuenientes, & super v-**
37 **troque mulier cum viro. Fratres in adiu-**
38 **torium in tempore tribulationis, & super eos**
39 **misericoŕdia liberabit. Aurum & argentum &**
40 **constitutio pedum, & super vtrumque consi-**
41 **derabit. Vita sibi sufficientis**
42 **operarii tōdū cabit, & in ea inuenies the-**
^a Caelestis ciuitatis. ^b Constructio bonorum operum.

d Vita sibi sufficientis
ope. &c. Dulcis est
somnus operanti, si-
ue parum, siue mul-
tum comedat.
e Inuenies thesaurum.
Verē enim Christia-
num se esse probat,
qui Christi mandata
credit & facit.
f Vinum & musicala-
tif. &c. Hęc naturali-
ter mulcent & exhi-
larant animam, sed
dilectio sapientiē, &
lingua suauiter do-
cens multō plus con-
fortat intellectum.
g Gratiam & speciem.
Ornatum, scilicet tē-
pli & culturę diuer-
sitatem, quę prior
populus sub lege ha-
buit, prædicatione
euangelij in orbe se-
minata, bonorum
operum virore ex-
cellit.
Facul-

radifus in be. i. sicut paradisus est locus amœnus & bonis fru
ctibus plenius, sic gratia Dei gratiosam facit animam ad Dei
habitationem, & bonis operibus plenam.

21 *Vita sibi.* scilicet, ad acquirendum sibi victum & vesti-
tum per laborem suum.

22 *Condulcab.* per gratiam Dei quę mitigat suum laborem.

23 *Et in ea inue. thes.* s. glorię, cuius gratia est arra.

24 *Aedifi. ciu. con. no. f.* ædificantis, sicut nomē Romuli cōfir-
matū est in memoria hoīum ex ædificatione ciuitatis Rom.

25 *Et in hanc.* firmitatem.

26 *Mulier im.* quod procedit ex diuina gratia.

27 *Compu.* quia firmitas eius stabit in æternum, non sic autē
ciuitatis ædificium.

28 *Vinum & mu. lati.* quod patet ad sensum.

29 *Et super vtraque di.* nam lætitia ex vino & musica causata
est in parte sensitua, delectatio proueniens ex sapientia, est **Philosophus**
in parte intellectua, quę est superior & melior. Vnde Philo-
sophus ponit felicitatem hominis 10. Ethic. in contemplatio-
ne sapientię. Et accipitur hic sapientia infusa, quę est donū
spiritus sancti, & sic procedit ex gratia.

30 *Tibię & ipsa.* quando concordant ad inuicem.

31 *Et super vtraque lin.* s. doctoris, vel prædicatoris, de fide
& moribus docentis, quę similiter suauitas ex gratia Dei
procedit. 32 *Gratiam.* Hęc est pars incidentalis, quę diui-
ditur in duas, secundū duplex incidens, secunda ibi: *Fili in tem-
pore.* Primū est, quia tractauit de gratia Dei, hic ex incidenti
ponit aliqua quę sunt homini gratiosa, di. *Gratiam & speciem.*
i. rem artificialem gratiosam & pulchram.

33 *Desiderabit oculus.* nam in hoc delectatur. **Diuisio.**

34 *Et super hoc viri sa.* magis enim delectant vīsum & confor-
tant, opus enim naturę efficacius est opere artis.

35 *Amicus & sodalis in tempore con.* sūt adinuicē delectabiles.

36 *Et super vtrosque mulier cum viro, & c.* quādo sunt cōcordes,
sunt magis delectabiles, tum quia sunt vna caro, tum quia
indissolubilis per totam vitam suam est eorum coniunctio,
non sic autem sodalium coniunctio sed frequenter cito dis-
soluta. 37 *Fratres in adiut.* mutuum.

38 *In tempore tribulationis.* est valde gratiosum.

39 *Et super eos miseri. libe.* a tribulatione, & verificat hoc nō so-
lum de misericordia Dei, sed et de misericordia hoīs aliqñ.

40 *Aurum & argentum.* idest, diuitiæ,

41 *Et constitutio pedum.* i. sanitatis corporis per quam homo
stat sup pedes suos, ista sunt hoībus gratiosa. 42 *Et su. vtr.*
De eo quod est de diuinis mandatis, & cōsilijs adimplendis.

Tom. 3. Zz 2 Fa-

¶ *Facultates & vir.* Diuitiæ datæ a domino in tēpore legis
A roborauerunt carda antiquorū quibus dictū est, *Si volueritis*
¶ *audieritis me, bona terra comedetis.* Sed excellit timor dñi, &
 voluntaria paupertas ecclesię Christi, & hæc, & oēs faculta-
 tes mundi. vnde, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est reg-*
num celorum.

¶ *Fili in tempore vi-*
tae tuæ ne indi. * Rab-
 banus. Admonet nos
 sapientia, ne per otio-
 sitatem perdamus tē-
 pus nobis indultum,
 sed magis labore-
 mus recte credēdo,
 intente legem Dei
 meditando, atque be-
 ne, operando, vt hic
 habeamus opes vir-
 tutū & in futuro vi-
 tam eternam, melius
 est enim a præsenti
 vita cito decedere q̃
 hic diu inutiliter vi-
 uere, quia otiositas
 diuterni tēporis ma-
 iorem in tormentis
 habebit vindictam.

¶ *lium beneplacitum.* Facultates & † virtutes exaltant cor,
 & super hæc timor domini. Non est in timore domini mi-
 noratio, & non est in eo inquirere adiutorium. Timor do-
 mini sicut paradisus benedictionis, † super omnem glo-

¶ *riam operuerunt illum.* Fili in tempore vitæ tuæ ne indi-
 geas. Melius est enim mori, quam indigere. Vir respiciens

¶ *in mensam alienam, non est vita eius in cogitatione victus.*
 Alit enim animam suam cibus alienis. Vir autem † discipli-

¶ *natus & eruditus custodiet se.* In ore prudentis conculcabi-
 tur inopia, & in ventre eius ignis ardebit.

¶ *Vir respi.* Stultū est enim otari, & de alieno labore merce
 de querere. Percipiet enim vnusquisque secundū opera sua.
¶ *Vir autē disciplinatus & eruditus custodiet se.* * Rabban. Cu-
 stodiet se ne otiosus sit tēpore opportuno, in quo licet opera-
 ri, ne dū tempus præterit, inopia consumatur, sed magis pro-

1 bonis actibus, multi-
 2plici mercede ditetur, *†* victus,
 3 sicut seruus ille Euan- *March. 25.*
 4 gelicus, quia Domi-
 5 no suo quinque talen-
 6 ta accepit, dum nego-
 7 tiando eius pecuniam
 8 multiplicauit, mercede
 9 dem ab eo copiosam
 10 suscepit, qui autem o-
 11 tiose talentum sibi cō-
 12 misit, seruauit, in tē-
 13 pore retributionis pro
 14 otiositate sua a Domi-
 15 no pœnas soluit.
 16 **¶** *In ore prudentis con-* *†* discretus
 17 *culcabitur inopia, & in* *Rom. 2. b.*
 18 *ventre eius ignis ardebit*
 19 *Cui placet otiose cor-*
 20 *pere, nec proximis do-*
 21 *cendo prodesse, tandē*
 22 *doloribus inferni & sera pœnitentia æstuabit.*

vir.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Facultates & vir.* corporales.
 2 *Exultant cor.* per superbiam.
 3 *Et super hæc ti.* reprimens hanc exaltationem.
 4 *Non est in timo.* do. filiali.
 5 *Minoratio.* i. defectus boni.
 6 *Et non est in eo in.* adiu. s. humanum, nam timens dominū,
 7 *habet præsens adiutorium diuinū,* per hoc tamen non intel-
 8 *ligitur, q̃ cōtemni debeat adiutorium humanum.* Nam hoc
 9 *esset tentare Deum,* sed quod deficiente humano subsidio
 10 *confidendum sit firmiter de diuino.* ideo subditur.
 11 *Timor do.* sicut pa. benedictionis, vbi enim est Deus, ibi est
 12 *paradisus, sicut Roma, vbi est papa.* Luc. 23. f. *Hodie mecum*
 13 *eris in paradiso.*
 14 *Super omnem glo.* temporalem.
 15 *Operuerunt il.* s. benedictiones Dei operuerunt timentes
 16 *dominū.* 10 *Fili in tempo.* Hic ponitur secundū incidens,
 17 *eo q̃ in parte immediate præcedenti dixit, q̃ in timore do-*
 18 *mini non est defectus boni, hic inducit ad exercitium boni*
 19 *operis, quo tollitur egestas.* spiritualis, & corporalis, dicit igitur:
 20 *Fili in tem. vit. i. tempore vitæ præsenti tibi concessę ad*
 21 *bene*

bene operandum.

11 *Ne indi.* line sis otiosus, nam ad otium sequitur spiritua-
 lis & temporalis egestas, ita quod hic ponitur consequens
 pro antecedente.

12 *Melius est enim mori.* corporaliter.

13 *Quam indigere.* i. otiosum esse, per quod quis moritur spi-
 ritualiter. supra, 34. d. *Multam malitiam docuit otiositas.* & aliquā
 do corporaliter, quia frequenter homo per otium conuertitur
 ad latrocinium, propter quod suppeditur.

14 *Vir respi. in men. ali.* sicut sūt histriones & medicantes va-
 lidi a bonis operibus otiosi. 15 *Non est vi. e. in co. vi.* i. non
 cogitat aliquid facere, vnde debeat rationabiliter viuere. Il-
 lis autē qui intendūt diuinis obsequijs & doctrinis debetur
 victus, de quibus dicit Saluator Mat. 10. b. *Dignus est operarius*
cibo suo. 16 *Alit enim a.* id est, vitam.

17 *Cibis.* histrio & mendicās validus, qui vacui sunt bonis
 operibus. 18 *Vir autem disci.* quantum ad mores.

19 *Et erud.* quātū ad scientiā. 20 *Custodiet se.* ab otiositate.

21 *In ore impruden.* i. pigri & otiosi.

22 *Concul. inopia.* quia frequenter habet parū ad comedēdū.

23 *Et in ven. e. ignis arde.* i. famēs.

CAP. XLI.

¶ *Mors quam a-*
ma. est me. tua.
 † in iusto. **¶** *Qui prosperita-*
tem mundi & diuitias
amat, amara est illi
mors corporalis, quia
futura vitæ gaudia ne
gligit.
¶ *O mors bonum est iudi-*
cium tuum, &c.
 * Raban. Bonum
 est cultoribus Christi
 iudicium, mortis præ-
 sentis, quoniam per
 ip-

a Terrenis subdijs.

CAP. XLI.

¶ *Mors quam amara est memoria tua, ho-*
mini † pacem habenti in substantijs suis,
viro quieto, & cuius vitæ directæ sunt in
omnibus, & adhuc ualenti accipere ci-
bum. O mors bonū est iudicium tuum

a Bonum est Christianis iudicium mortis, quia per ipsam transeunt ad
 vitam æternam.

b Non præsumentes de se.

c Vnde deficiens Abraham mortuus est in senectute bona.

¶ *homini indigenti, & qui minoratur viribus, defecto ætate,*

a Mandatis domini implendis, vel proximis iuuandis.

b Qui non consentit hæretico errori.

¶ *& cui de omnibus cura est, & incredibili qui perdit sa-*

ipsum transeunt ad vi-
 tam æternam, qui pau-
 peres sunt & indigen-
 tes in rebus terrenis,
 cum omnia sua dereli-
 querunt propter Chri-
 stum, minorantur viri-
 bus, quoniam humili-
 ter sentientes, non de
 viribus proprijs, sed de
 potentia confidunt sal-
 uatoris, qui deficiunt
 ætate quia in recta per-
 seuerant conuersatio-
 ne.

Hoc

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XLI.

¶ *Mors, &c.* Postquam actū est de miseria hominis respi-
 ciente statum vitæ præsenti, hic consequenter agitur
 de miseria eius quæ respicit statū mortis, vtrunque vero dēt
 contemplatiuus considerare. Et primo agitur de morte pœ-
 nę, secundo de morte culpę, ibi, *Disciplinam in pace.* Prima in
 duas, quia primo agitur de morte tēporalis pœnę, secundo de
 morte æternę, ibi, *Filij abominationū.* Circa primū dicit. 1 *O*
mors quam a &c. quia quis cogitat se moriturum corporaliter.
 2 *Homini, &c.* i. iniusto, propter quod in aliquib. libris in tex-
 tu ponitur. Fuit tamen primo quædam interlinearis glossa
 postea textui per scriptores inserta.

3 *Pacem habenti in substantijs suis, &c.* i. in mobilibus & immo-
 bilibus diuitijs, quæ non diripiuntur ab alijs.

4 *Viro quieto.* qui non molestatur litigijs.

5 *Et cu. vitę dire. &c. sunt in o. tēporalibus,* fortuna sibi fauēte,
 Et

6 *Et adhuc valenti.* i. sano corpore & potēti comedere & bi-
 bere laute. Nec mirū si mors est amara tali, quia de paradiso
 suo terrestri vadit ad infernū, nā Luc. 15. f. d. de diuite epu-
 lone, *Mortuus est autem diues & sepultus in inferno.* 7 *O mors bo-*
est. & subintelligitur iusto. 8 *Indi.* victu & vestitu.

9 *Et qui minoratur vi.* corporis ex infirmitate.

10 *Defecto ætate.* & sic habet duplicem causam debilitatis.

11 *Et cui de omnibus.* id est, sollicitudo de omnibus manda-
 tis Dei adimplendis, vt exponunt aliqui. Potest tamē magis
 literaliter exponi de omnibus necessarijs vitæ quærendis,
 sicut Lazarus vlceribus plenus quærebat refici de micis
 quæ cadebant de mensa diuitis.

12 *Et incredibili.* quia non acquiescitur suę petitioni, sicut
 de Lazaro dicitur. Et nemo illi dabat.

13 *Qui per. &c.* i. incipit desipere ex ætate & infirmitate. Meri-
 to nāq; iudiciū mortis ē isti bonū, quia p hoc trāit ad requiē
 * bea-

a Hoc iudicium. Con-
mune est omni car-
nali, nec quisquam e-
uadere potest etiam
si centum aut mille
annos vixerit, aut vl-
tra. vñ, *Quis est homo*
qui viuet, & non vide-
bit mortem?

Psal 88. g

b Filii abominabilium sunt filij
peccatorum, qui, sci-
licet, impios patres
imitati sunt. Vnde
subdit.

c Qui conue. secus do-
impiorum.

d De patre impi. Qui
male filios nutrit,
vel exemplo perdit,
reus est eorum per-
ditionis. Vel qui ma-
la opera de praua vo-
luntate gignit, dam-
nabitur pro eis.

† sup 20. d. r3.
q. 2. c. in eccle
siae.

e In perditionem. Su-
perioribus respondet,
in quibus de morte
temporalis disputauit,
quia sicut homo de
terra creatus, pro
peccato originali in
terram redit, quam-
uis in incorruptione
surrecturus, sic impij
pro peccatis suis ma-
ledicti in aeternam
perditionem cum
corpore & anima
ibunt.

† sup. 40. b
† occultus

f Curam habe de bo-
no nomine, hoc enim ma-
gis permanebit tibi,
quam

a Mundi, quæ stultitia est apud Deum.

b Quin potius eum time qui potest animam &
corpus perdere in gehennam.

c Temporalis.

plentiam. Noli t metere iudicium mortis. Memento quæ
ante fuerunt, & quæ superuentura sunt tibi, hoc iudicium a
domino omni carni, & quæ superuenient tibi in beneplacito
altissimi, siue decem siue centum, siue mille anni. Non est e-

a In aet. no nihil prodest confesso, Vnde, In inferno autem quis conturbabitur?

b nim in inferno accusatio vitæ. Filij abominationum sunt filij
peccatorum, & qui conuerſantur secus domos impiorum. Fi-

a Vnde, Euellit te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem de terra viventium.

c liorum peccatorum perierit hereditas, & cum semine illorum
assiduitas opprobrii. De patre impio queruntur filij, quoniam
propter illum sunt in opprobrio. Væ vobis viri impij, qui de-
reliquistis legem domini altissimi. Et si nati fueritis, in male-

a Ecce enim in imitatis conceptus sum, &c.

b Non renati per gratiam.

c Item: & ad ignem eternum, &c.

d ictione nascemini, & si mortui fueritis, in maledictione erit
pars vestra. Omnia quæ de terra sunt, in terram conuerſen-

a Beati qui legunt, quoniam ipsi conf.

b Sapientium qui diuinas obediunt mandatis.

e tur, sic impij a maledicto in perditionem. Luctus hominum

a De libro viventium & de mundo.

f in corpore ipsorum, nomen autem impiorum delebitur. Cu-

a Aias mundo

ram habe de bono nomine. hoc enim magis pmanebit tibi,
quam mille thesauri magni & pretiosi. Bonæ vitæ numerus

a Aeternitatem, vnde, Longitudine dierum adimplebo eum.

b Merces bo-

c næ vitæ, & bona f. m. pmanebit in aeternum.

dierum, bonum autem nomen permanebit in æuū. Disci-

a Morum.

b Sequimini pacem cum omni

c q. Non sufficit bene viuere.

d nisi studeas pro p. de tuo alios docere.

plinam in pace conseruate filij, / Sapientia enim abscondita,

g & thesaurus inuisus, quæ utilitas in vtriusq. ? Melior est homo

a Qui scilicet vaniloquium & prauam doctrinam deuitat.

b Væ in hi qui tacui.

c Anima quæ benedicti f. pinguabitur.

qui abscondit stultitiam suam, quam homo qui abscondit sa-

h pientiam suam. Veruntamen reuertimini in his quæ proce-

dunt de ore meo. Non est bonum omnem irreuerentiam ob-

quam mil. Vt bene & d

1 religiose vitas. Sic
2 autē acquiritur bo-
num nomen. Melius Prou. 11. d.

3 est bonum nomen quam

4 multa neta.

5 g. Melior est homo qui

6 abscondit stultitiam suam.

7 qui sapientiam suam.

8 Qui abscondet stul-

9 timentum maledice-

10 tur in populo, bene-

11 dictio autem super

12 caput vendentium.

13 h. Verum tamen reuer-

14 timini. Quia bonum

15 nomen & bonam

16 vitam vtilem esse

17 prædixit, & occul-

18 tantes scientiam re-

19 prehendit, suadet

20 ut reuertantur ad

21 studium docendi,

22 quia nō est bonum

23 irreuerentem &

24 inobedientem, ef-

25 se suo doctori. Vn-

26 de, Et animo irreue-

27 renti, & infirmo ne

28 iradas te do ine.

29 Non est bonum om-

30 nem irreue. luxta

31 lit. rā nos instruit,

32 ut a vitij cauca-

33 mus & virtutibus

34 operam demus, &

35 ne spreis meliori-

36 bus, eligamus pe-

37 iora, quæ sequitur

38 confusio temp-
terna.

Non

NICOLAUS DE LYRA.

* beatorum. Lucæ. 16. Factum est autem ut moreretur mendi-
cus, & portab angelis in sinum Abraham. Ideo subditur.

1 Noli metere, &c. i. ponas te in tali statu ut iudicium mortis sit
tibi bonum. Et subdit modum.

2 Memento, &c. nam ex memoria sanctorum patrū qui præcesse-
runt, & premiorum iustorum, & pœnarum iniquorum, quæ vñura
sunt, disponitur homo ad mortis iudicium secure expectandum.

3 Et quæ superuenient tibi. de numero annorum plurimum vel
paucorum.

4 In beneplacito altissimi, &c. id est, secundum eius voluntatem
sufficiat tibi, & adimpleas illud in exercitio boni. Et subiicit causam.

5 Non est enim in inferno, &c. non enim aliquis ibi potest se
excusare allegando breuitatem vitæ contra Deum d. Si diu vixissem,
multa bona fecissem.

6 Filij abominationum. Hic consequenter agitur de morte ater-
nalis pœnæ. Et primo fit propositū. secundo inferitur corollarium, ibi, Cu-
ram habe. Circa primū dicitur, Filij abominationum. i. abominatio-
ne digni, sicut. 1. Reg. 26. cap. dicitur: Filij mortis estis vos qui non
custodistis dominum vestrum. Sunt enim abominabiles in con-
spectu Dei & iustorum.

7 Filij peccatorum. i. imitatores paternorum scelerum.

8 Et qui conuerſant. nam imitantur actus eorum. Psalm. 18. d.
Cum deruerſo peruerteris.

9 Filiorum peccatorum. f. æterna, quia licet sit indeficiens in se,
tamen vitit ab istis, in quantum repelluntur ab ea pro suis acmeritis.

10 Et cum semine illorū assiduit. nā æternaliter sunt reprobati.

11 De patre impio, &c. i. conuerſantur in inferno.

12 Quoniam propter illum sunt. i. damnati, eo q. male fuerunt
informati ab ipso, quibus tamē tenebatur de bono documentū, iō subdit.

13 Væ vobis viri impij. Est autem vā comminatio maledictionis
æternæ.

14 Qui dereliqui. le. domini. per inobedientiam.

15 Et si nati fueritis. i. natiuitas vestra facta est ad maledictionē
culpa, & mors vestra ad maledictionem gehennæ, non ex auctore natu-
re, sed ex defectu parentalis disciplinae.

Ont.

16 Omnia quæ de terra sunt. producta.

17 In terram con. sicut patet ad sensum.

18 Sic impij a maledicto. culpa quod est a diabolo.

19 In perditionem. gehennæ, quæ est cum diabolo, Mat. 25. d. Ite
maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & an-
gelis eius, &c.

20 Luctus ho. rationaliter viventium.

21 In corpore ipsorum. q. d. si affligantur, hoc est in presenti vi-
ta tantum, quantum sunt in hoc mortali corpore.

22 Nomen autem, &c. de libro vitæ, & sic perpetuo cruciabun-
tur. morte gehennæ.

23 Curam habe. Hæc ex dictis inferitur corollarium. s. q. homo de-
bet esse in tuum sollicitus de iustitia conseruanda per quam euadatur
æternum supplicium, & acquiritur præmium æternum, & hoc est quod
dicitur, Curam habe. i. de re boni nominis, quæ est iustitia legalis, nā
inclaudit omnem virtutem.

24 Hoc enim. quia iustitia perpetua est & immortalis, Sap. 1.

25 Quam mil. the. temporales qui sunt transitori.

26 Bonæ vi. i. vna bona meritoria, premis est, & cito possunt dies
eius numerari.

27 Bonum autem. i. iustitia quæ est res boni nominis.

28 Perma in æuū. i. æternaliter in premio.

29 Disciplina. Postquā actū est de morte pœnæ, hic consequenter
agitur de morte culpa, quæ similiter debet contemplari ut considerare.
Et diuidit in tres partes, nā auctor inducit primo ad eius natiuitatem, se-
cundo ad eius erubescenā, ibi, Erubescite. tertio ad eius fugā seu cauē-
lam, ibi, Ne auertas. Circa primū dicit, Disciplina. moris correctiō.

30 In pa. pœnoris.

31 Conf. memoriter retinendo, & veraciter operando, & subdit ratio.

32 Sapient. enim. i. quæ non ostenditur in opere & doctrina.

33 Et thesau. q. d. sicut nō proficit tēporal. ter, & sic nec talis sapiē-
tia spiritualiter, imo nocet habenti, in quantum abscondit in terra thesaurū
domini sui. Matth. 25. b. ideo subditur.

34 Meli. est, &c. minus

malus. 35 Veruntamen reuerſi. vos filij.

36 In his quæ procedunt, &c. considerandis & retinendis.

37 Non est bonum. i. nō est bonū discipulo aliquam irreuerentiā
habere ad doctorem, eius doctrinam contemnendo vel negligendo.

Tom. 3.

22 3 E

G a *Non auertas faciem tuam a proximo tuo, & ab auferendo partem & non restituendo.* Cum angeli colligent de ecclesia omnia scandala, & reprehendent iniustos de iniustitia sua, tunc manifestabitur qui circa veritatem & testamentum Dei in tabernaculo ecclesie dolose egit, vel furtum commisit. Ille quoque arguetur qui commensationi & ebrietati incubuit, & qui auarè rapuit, vel non erogauit quæ a Deo accepit. Ille quoque confundetur, qui talentum verbi abscondit, & qui

a *Tamen non omnia omnibus conueniunt, alijs officium quæ alijs proficiunt, sibilus equos mitigat, catulos mitigat.*

seruare, et non omnia omnibus bene placent in fide. Erube-

scite a patre & matre de fornicatione, & a præfidente, & a

potente de mendacio, a principe, & a iudice de delicto, a sy-

nagoga & plebe de iniquitate, a socio & amico de iniustitia,

& de loco in quo habitas, de furto, de veritate Dei & testa-

mèto, de discubitu in panibus, & ab obfuscatione dati & ac-

cepti, a salutantibus de silètio, a respectu mulieris fornicariæ,

& ab auersione vultus cognati. Ne auertas faciem tuam a

proximo tuo, & ab auferendo partem & non restituendo. Ne

respicias mulierem alieni viri, & ne scruteris ancillam eius,

neque steteris ad lectum eius.† Ab amicis de sermonibus im-

properii, & cum dederis, ne impropere.

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

qui vultum conuertit a fratribus suis & fornicationibus hæreticorum se miscuit. **b** *Ne respicias mulierem alieni viri, & ne seru.* Cupiditatem carnalem quæ debet fuisse spiritui, hanc non debemus scrutari, & suggestionibus eius subijci. **c** *Ab amicis de sermonibus improprietatis, et cum dederis, ne impropere.* *** Rabanus.** Subauditur, abstinere, quia non decet aliquid doli contra amicum machinari, cum scriptura dicat, *Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam.* **CAP.**

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 *Et non omnia.* doctoris dicta.
- 2 *Omnibus.* discipulis.
- 3 *Bene placet in fide.* i. licet sint fidei conuenientia, tamen eis non placent, quia sunt imbuti opinione alia, q.d. propter tamen huiusmodi displicentiam ostendere non debent aliquam irreuerentiam.
- 4 *Erubescite.* Hic consequenter inducit ad culpam erubescientiam, Est enim de se turpis, & per consequens erubescibilis. Aliquæ tamen culpæ sunt specialiter erubescibiles coram aliquibus personis magis quam coram alijs. & hoc est quod dicitur, *Erubescite a patre.* videtur enim ex eorum incontinentia procedere, quod prolem genuerint luxuriosam.
- 5 *Et a præfidente.* ne coram illis mentiamini, quia punitores sunt mendacij.
- 6 *A principe.* quod præceperunt facere omittendo. Dicitur enim delictum quasi derelictum.
- 7 *A synagoga.* contra Deum vel proximum. nam sic efficitur homo infamis in populo.
- 8 *A socio & amico de in.* ad quos est iustitia, maxime cõseruanda.
- 9 *Et de loco in quo habi.* de furto. scilicet, faciendo. nam ibi debet homo præ ceteris locis fideliter se habere.
- 10 *De veritate Dei & testamento.* transgrediendo debet homo erubescere, quia Deus videt vbique.
- 11 *De discubitu in panibus.* i. a prima sede in mensa alterius. Luc. 14. b. Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco, &c. primum enim locum accipere propria auctoritate signum est ambitionis magnæ.
- 12 *Et obfusca.* quod fit quando datur pro re turpi, vt pro fornicatione, vel aliquo huiusmodi.
- 13 *Et accepti.* quando accipitur sine gratitudine, vel pro negotio

gotio turpi. **14** *A salu. de fil.* quia signum est odij eos non resalutare. **15** *A respectu mul. for.* quia signum est incontinentiæ. **16** *Et ab auers. vultus cog.* propter paupertatem suam nolendo eum cognoscere, quod est manifeste signum superbiæ. Ab omnibus enim istis faciendis debet homo tanquam a turpibus erubescere. **17** *Ne auertas.* Hic consequenter inducit ad culpam fugam seu cautelam. Et primo facit hoc de pluribus vitijs breuiter transiens. Secundo de vitio incontinentiæ diutius immorâdo sequenti cap. ibi, *Filii patris.* Prima in duas, quia primo facit hoc in vitijs factorum & verborum separatim. Secundo coniunctim, seq. cap. ibi, *Ne pro his.* Prima adhuc in duas, quia primo inducit ad fugam culpæ in factis. Secundo verbis seq. cap. Circa primum dicit, *Ne auertas faciem tuam a proximo tuo.* indigenti quod petit denegando. **18** *Et ab auerend. par.* id est, aliquid de bonis alterius. **19** *Et non restitu.* Id est, sub proposito non restituendi. Et supplendum est, caueas omnino, nam peccatum est iniustitiæ manifestæ. **20** *Ne respici. mulie. alie. vi.* eam concupiscendo, quia iam moechatus es eam in corde tuo, Matt. 5. e. **21** *Et ne scruteris ancillæ.* inquirendo qualiter per eam posses decipere dñam. **22** *Neque steteris ad lectum eius.* nam hoc est signum inflammati appetitus. **23** *Ab amicis.* Hic consequenter inducit ad fugam culpæ, in verbis & primo in verbis improprietatis, dicens, *Ab amicis de sermonibus improprietatis.* supple caue, nã eius improprietatē reuertitur in te. & sic non solum peccatum est, sed etiam turpe. **24** *Et cum dederis.* aliquid alicui. **25** *Ne impropere.* quia sic non solum meritum amitteres, sed etiam peccares proximum contemnendo. secundo de verbis consilij, cum dicitur.

CAP. XLII.

C a *Non dupli.* Prohibet de occulto cordis, bonum & malum simul dicere. vnde, Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcè & amaram aquam? **b** *Ne pro his omnibus con-*

oibus confundaris, & ne accipias personam vt delinquas. De

CAP. XLII.

On *duplices sermonem auditus de reuelatione sermonis absconditi, & eris vere sine confusione, & inuenies gratiam in conspectu oñum hominum. Ne pro his oibus confundaris, & ne accipias personam vt delinquas. De*

*confundaris. * Rabanus.* Hoc testimonium recipit ad ea quæ superius descriperat deuitanda, & quæ deinceps in hoc eodem capitulo finiliter memorauit cauenda, qui autem diligenter inde obseruauerit, sine confusione

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XLII.

- 1 *Non duplices sermonem aud.* i. quod in secreto dictum est tibi, non iteres sermonem reuelando alteri.
- 2 *Et eris vere sine confusione.* i. sine nota proditiōis, quæ est in reuelatione secreti.
- 3 *Et inuenies gratiam in conspectu omnium hominum, &c.* quia reputabunt te fidelem.

4 *Ne pro his.* Hic inducit ad fugam culpæ in verbis & factis coniunctim. & primo propositum facit. secundo quædam corollaria concludit, ibi, *Super mulierem.* Circa primum ponit plura verba & facta culpabilia, de quibus omnibus præmittit dicens. **5** *Ne pro his omnibus conf.* coram Deo & hominibus bonis. **6** *Et ne accipias personam vt delin.* faciendo contra iustitiam distributiuam bonorum, vel punitiuam malorum. **7** *De lege altissimi & testamento,* transgrediendo.

ne hic & in futuro permanebit.

A ^a *De aequalitate.* Vbiue sequenda est æquitas, obseruanda regula stateræ & ponderum, & faciamus iustum lucrum siue multū siue paruum, nec circumueniamus fratrem in emptione, subiectos quoque cum discretione disciplinæ regamus.

Prou. 11. 2. *De aequalitate stateræ.*

Quantum hypocrisis & dolus domino displiceat ostenditur his verbis. Statera dolosa abominatio est apud Deū, & pondus æquum voluntas eius. Qui aliter causam pauperis quā potentis librat, vel sua errata leuiora quam aliorū putat, vel qui imponunt in hñmeros hominum onera importabilia, vel qui bona in publico, mala in occulto agit, abominabilis est domino.

B ^b *Et seruo pess.* Significat seruū, qui verbis non corrigitur, verberibus esse coercendum. Seruus quoque vitiorum seuerā disciplina corrigendus est.

C ^c *Vbi manus multe.*

Admonet vbi diuersæ sunt voluntates, spiritali lucro inhiantes, caute esse dispensandū. Alij enim ten-

landi, alij discendi voto quærunt verbum, sed non omnia omnibus conueniunt.

D ^d *De disciplin.* Qui congrua disciplina vnūquemque arguit, eruditū se & probabilem doctorem in conspectu sanctorū ostendit. Nec ætas iuuenilis in doctore despicienda, quæ vitam & discretio commendat, vñ: Adolescentiā tuā nemo cōtem.

E ^e *Filia patris.* Mystice filia patris, est anima viri fidelis, vel ecclesia

clesia credētis populi, doctori strenuē cōmendata, qui p̄ ea puigil & sagax est in omnibus, ne dū rudis est in fide & pietate, adultera fiat hereticorū versutia & odibilis viro suo. De quo dicitur. *Despondi enim vos vñ v. ro, virginem castam exhibere Christo, ne sub regimine eius fiat errore grāda, vel transgrediatur legem Dei facta sterilis in omnibus bonis.*

F ^f *Super filiam.* Quæ diligentem quærat custodiam. Si enim dimittitur suæ voluntati, doctorem confundit, & in multitudine p̄herubescere facit. Vnde periculo se tibi ministrat, cuius vultum frequenter attēdis. Nam impudici oculi non norunt animę pulchritudinem considerare sed corporum.

G ^g *Melior est im.* Mulier autem sexum significat, sicut ibi. *Mixtu Deus filiu suū nati ex muliere.* Aut in firmitate sicut hic, *Homo natus de muliere, breui viuens tempore repleur mul. mise.* vir ergo in hoc loco fortis & discretus vocat.

Mulier, mēs infirma & indiscreta, & sepe cōtingit, vt discretus labat in culpā, infirmus vero exhibeat operationē bonā, sed indiscretus de bonis suis supbiēs grauius cadit, discretus vero penitens ad discretionis regulā reddit, & de cetero fortius & cautius agit. Sepe. n. culpa fortium fit occasio virtutis, & virtus infirmorum occasio peccati, hæc mulier confun-

H ^h *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

I ⁱ *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

J ^j *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

K ^k *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

L ^l *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

M ^m *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

N ⁿ *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

O ^o *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

P ^p *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

Q ^q *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

R ^r *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

S ^s *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

T ^t *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

V ^v *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

X ^x *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

Y ^y *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

Z ^z *Abiectione plebis.* & confundat te in multitudine populi. Omni hominī noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *De iudicio iusti. impium, &c.* quod est iniquum.

2 *De verbo socio. & viato.* q. aliquis socius tuus vel ambulans tecum in via, dixerit tibi ex familiaritate aliqua reuelando in eorum opprobrium.

3 *De datione hereditatis.* i. quod debes amicis dare, si detur per te extraneis est signum infidelitatis. i. Tim. 5. a. *Si quis suum curam non habet, & maxime domesticorum, fidem negauit & est infideli deterior.*

4 *De aequalitate stateræ.* a te non seruata.

5 *De ac. mul.* scilicet, per tuam rapinam.

6 *Et paucorum.* per tuam pigritiam.

7 *De corruptio. em. & ne.* per tuam deceptionem & fraudē.

8 *Et de multa.* idest, nimis dura.

9 *Disciplina filiorum, &c.* per quam efficiuntur fugitiui.

10 *Et seruo pessimo, &c.* i. vñque ad effusionē sanguinis notabile verberare, hoc. n. est signum crudelitatis nimie, p̄ qđ Plato seruū suū delinquentē in perlonā propria noluit flagellare, sed eius correptionē commisit alteri, ne ipse modum excederet, & notaretur de crudelitate. In omnibus enim dictis homo faciens ea, redditur prædicto modo confusibilis.

11 *Super mulierem.* Hic ex prædictis infert quedā corollaria, licet. n. homo debeat vitare notā cōfusionis, vt dictū est, non tñ p̄ hoc debet omittere rerū suarū diligentē custodiam, etiā si p̄ hoc aliquis irrationabiliter dicat ipsum de alijs nimis distindētē. Et quoniā inter cetera vxor est magis custodienda, dicit, *Super mulierem nequam.* i. lasciuam & petulantē, vel bona mariti sui dissipantem.

12 *Bonum est signum.* i. clausura bene signata, & hoc corporis sui, cōtra lasciuā, & rerū mariti, contra dissipationē, & quia non solum cauendum est ab ea, sed etiam ab alijs, subditur.

13 *Vbi manus multe sunt.* ad capiendum paratæ.

14 *Claude, &c.* res tuas per diligentem custodiam.

15 *Et quodcunque trades.* famulis tuis.

16 *Numera, appende.* i. sub certo numero & pondere trade, vt scias rationem debitam repetere.

17 *Datum vero.* tuum alteri.

18 *Et acceptum.* a te ab altero.

19 *Omne descri.* vt scias cui debeas esse gratus, & quis tibi.

20 *De disciplin.* insensati & fatui, qui non est doctrinæ receptibilis supple abstine, sicut dictum est supra. 32. a. *Vbi non est auditus, ibi non effundas sermonem.*

21 *Et de senioribus.* moribus vel ætate.

22 *Qui iudicantur ab adolescentibus.* supple sis sollicitus, vt hec abusus tollatur.

23 *Et eris eruditus.* quæ pertinent ad morum disciplinam.

24 *Et proba.* idest, commendabilis.

25 *In conspe. om. vi.* rationabiliter viuentium.

26 *Filia pa.* Hic agitur de cautela cōtra luxuriā diutius immorando, cū dicitur, *Filia pat.* prudentis. **27** *Abcondita est.* in domo ne corrumpatur extrauagando, sicut Iona filia Iacob, Gene. 34. **28** *Vigilia & sol. e.* i. pro custodia eius.

29 *Aufert somnum.* patris custodientis. Cetera patet vsque ibi. **30** *Ne forte, &c.* transgrediatur lectum mariti.

31 *Aut certe.* propter nimiam frequentiam concubitus. vñ de & meretrices communes rarissime impregnantur. ideo subditur. **32** *Super filiam luxu.* & patet litera vsque ibi.

33 *A detractioe in ciui.* i. ne populus ciuitatis detrahat de te, dicendo quod lubrica facta est defectu tuæ custodiæ.

34 *Et abiectione pl. &c.* i. te faciat abiectionē & cōfutum in medio populi. **35** *Omni hominī noli.* in aspectu suę pulchritudinis delectando. Hoc dicit ad euitationem vitij contra naturam ad quod plurimi erant proni.

36 *Et in medio mulie. noli.* & subditur causa, cum dicitur.

37 *De vestimen. enim procedit ti.* corrumpens ipsa.

38 *Et a muliere iniqui.* sicut patet in Adam, David, & Salomone, cuius cor per mulieres fuit deprauatum. 3. Reg. 11. a.

39 *Melior est enim iniquitas.* idest, minus mala.

Tom. 3.

Zz 4

Quam

C dit in opprobrium, quia res confusione dignas gerit.
A * August. Est in ratione quiddam ad superna & caelestia intendens, & id dicitur sapientia, & est quiddam ad transitoria, & caduca respiciens, & id vocatur prudentia. Hec duo ex ratione, ut, & in ratione consistunt. Et diuidit se ratio in duo,

Auctor lib
de spiritu &
anima c. 11.

scilicet in sursum & deorsum, sursum in sapientiam, deorsum in prudentiam, quasi in virum & mulierem, ut vir sit superior & regat, mulier inferior & regatur. vñ dictum est. *Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier.* Melior si quidem est qui per celeste desiderium accensus, carnem, ne cessaria ēt a se subtrahendo, astringit, quam qui per carnalem affectum resolutus, per omnia quae commoda sunt ei satisfacere contendit.

Greg. in 14,
cap. Job. lib.
1. Moral.

B * Gregorius. In sacro eloquio mulier aut pro sexu ponitur, aut pro infirmitate, pro sexu quippe, sicut scriptum est, *Misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub*

lege. Pro infirmitate vero sicut per quendam sapientem dicitur. *Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier.* Vir etenim, fortis quilibet & discretus vocatur, mulier vero, mens infirma vel indiscreta accipitur. Et saepe contingit, ut etiam discretus quisque debito labatur in culpā, atque indiscretus alius, & infirmus bonā exhibeat operationē. Sed is qui indiscretus atque

que infirmus est, nonnunquam de eo quod bene egerit amplius delevatur, atque grauius in culpā cadit, discretus vero quisque ex eo quod male se egisse intelligit, ad discretionis regulam arctius se reducit, & inde altius ad iustitiam proficit, unde ad tempus a iustitia cecidisse, videbatur quia iure recte dicitur, *Melior est iniquitas viri,*

a nim iniquitas viri, quam mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium. Memor ero igitur operum domini,

a * Ipse dixit, & facta sunt.

& quae vidi annuntiabo in sermonibus domini opera eius.

a * Christus de quo dicitur, Orietur timentibus nomen meum sol iustitiae. **b** * Quae non est

Sol illuminans per omnia respexit, & gloria domini plenum

a * Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. **b** * Qui, scilicet,

est opus eius. Nonne dominus fecit sanctos enarrare omnia

mirabilia sua, quae confirmavit dominus omnipotens stabilis in gloria sua? Abyssum & cor hominum inuestigauit, & in

a * Semper idem. **b** * Scrutans corda & renes.

astutia eorum excogitauit. Cognouit enim dominus omnem

scientiam & inspexit in signum aui, annuntians quae praeterierunt, & quae superuentura sunt, reuelans vestigia

occultorum. Non praeterit illum omnis cogitatus, & non

abscondit se ab eo ullus sermo. Magnalia sapientiae suae decorauit, quae est ante seculum, & usque in seculum, neque

a * Quis consiliarius eius fuit? **b** * Quoniam perfecta, vnde, Perfecti sunt caeli & terra

adiectum est, neque minuetur, & non eget alicuius consilio.

d Quam desiderabilia omnia opera eius, & tanquam scintilla

a * Quis consiliarius eius fuit? **b** * Quoniam perfecta, vnde, Perfecti sunt caeli & terra

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

et omnis ornatus eorum.

licet prophetas.

7 Enarrare omnia mirabilia sua. eis reuelata, nam tales reuelationes sunt sanctis, ut per eos alijs manifestentur ad gloriam conditoris.

8 Quae confirmavit dominus omnipotens. implendo quae praedixit per prophetas.

9 Stabilis in gloria sua. quasi dicat, licet faciat mutabilia, tamen proprie ipse est immutabilis omnino.

10 Abyssum. id est, diabolium.

11 Et cor hominum. quod alijs est ignotum.

12 Inuestigauit. id est, perfecte cognouit.

13 Et in astutia eorum. i. malitia, fraude, & voluntate iniqua.

14 Excogitauit. ex illis eliciendo bona.

15 Cognouit enim de omnem scientiam. creatam & increatam.

16 Et inspexit in signum aui. simul intuens decursum totius mundi.

17 Annuntians quae praeterierunt, & quae superuentura sunt. Per Moysen enim annuntiavit creationem mundi praeteritam, Ge. 1. & per ipsum & alios prophetas denuntiavit multa futura, ut patet eorum scripturas intiendo.

18 Reuelans vestigia occultorum, & c. per similitudines impressas mentibus prophetarum, & reuelans intellectum figurarum veteris testamenti.

19 Non praeterit illum om. Id est nullus cogitatus hominis, angeli, demonis laetetur cum.

20 Magnalia sapientiae suae decorauit. i. decora ostendit per decorem suorum effectuum, ut solis, & lunae, & stellarum.

21 Quae est ante seculum, & c. licet enim effectus diuinae sapientiae sint temporales, ipsa tamen est aeterna.

22 Neque adiectum est, neque minuetur. diuina namque sapientia minui non potest, nec augeri, quia est infinita.

23 Quam desiderat om. i. ad cognoscendum. Q. diceret, valde, ut patet per humanum desiderium ad sciendum ipsa. i. Metaphysica. Omnes homines natura scire desiderant.

24 Et tanquam scintilla quae est con. id est valde bonum est considerare, quod haec opera diuina licet sint mirabilia, tamen sunt nisi quaedam modica scintilla bonitatis, & excellentiae diuinae.

Omnia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quam mulier benefaciens. i. ad cohabitandum. vnde istud refertur ad id quod praemittitur. *In medio mulierum noli commorari.* magis enim periculosum est homini cohabitare cum muliere extranea etiam bona, quam cum viro iniquo.

2 Memor ero. sicut dictum fuit in principio ca. 40. duplex est materia contemplationis. i. humana miseria, ut se humiliet, & excellentia diuina, ut Deū magnificet. Igitur terminata prima, hic consequenter agitur de secunda. Excellentia vero diuina a viatoribus non videtur in seipsa. Exodi. 3. d. *Non videbit me homo & uiuet.* sed cognoscitur per suos effectus. Sapient. decimotertio. b. A magnitudine speciei & creaturae poterit cognoscibiliter creator horum videri. Sic ergo procedit, quia primo declaratur per creaturas eius excellentia, secundo infertur conclusio intenta, capitu. sequenti, ibi, *Multa dicimus.* Prima in duas, quia primo declaratur excellentia Dei ex corporibus caelestibus, secundo elementaribus, sequenti capitulo ibi, *Vide arcum.* Prima in tres, quia primo declaratur propositum ex proprietate solari. Secundo ex proprietate lunari, sequenti capitulo ibi, *A luna.* Tertio a specie stellarum, ibi, *Species caeli.* Prima adhuc in tres, quia primo de sole dicere incipit, secundo ad magnificandum Deū procedit, ibi, *Nonne dominus.* tertio propositum de sole resumit in principio sequentis. Circa primum per modum praefationis dicit, *Memor ero igitur, & c.* per quae potest aliquantulum cognosci.

Diuisio.

3 Et quae vidi annuntiabo in sermonibus. i. iungatur sic litera, Et opera eius magnifica. Quae vidi in sermonibus domini, id est, in scripturis sacris diuinitus reuelatis. Annuntiabo, ut audientes noticiam aliquam habeant de potestate diuina.

4 Sol illuminans per omnia respexit. i. omnia visibilia fecit, nam ab eo illuminantur corpora caelestia & terrestria, propter quod dicitur pater virorum deorumque. 2. de Anima.

5 Et gloria domini plenum est opus eius. nam potentia Dei gloriosa reuelatur in solis operibus, quae sunt, illuminare caetera corpora, renouare terram herbis & floribus, terrae nascentia folijs & fructibus, & sic de alijs eius effectibus.

6 Nonne dominus fecit sanctos. Hic consequenter procedit ad Dei magnificentiam, dicens, *Nonne dominus fecit sanctos suos.* scilicet

Philosophus.

¶ *a Omnia dup.* Ita ordinavit Deus omnia, ut quæ sibi videntur esse contraria conveniant, ut elementa vel quatuor tempora.

** Rab.* Hoc quod per humorem veris exoritur, per calorem æstatis excrescit, per siccitatem autumnus maturefcit,

† quam. mis decrefcit, ut iterum ad futuri anni fructus proferendos terra præparetur. Nam et vitalis creatura atque corporalis sic in opere Dei inuicem cõcordat, ut corpus ani-

† obaudiant, † Et quis scies cõfirmabit for titudinẽ eius.

† quæ est considerare. Omnia hæc viuunt, & manent in secu-

a lum, & in omni necessitate omnia *†* obediunt ei. Omnia du-

plicia, vnũ contra vnum, & non fecit quicquid deesse. Vniuscui-

iuscũque cõfirmabit bona. † Et quis satiabitur videns gloriã eius?

NICOLAUS DE LYRA.

1 Omnia hæc viuunt, & manent in. Omnes n. creaturæ viuunt in Deo quoniam per modum intelligibilem sunt in eo, ideo dicitur Io. 1. a. Quod factum est in ipso, vita erat. scilicet ab æterno, et sic sunt ibi permanentes.

2 Et in omni necessitate, id est, quando est vt. le.

3 Omn. obed. ei. i. effectus, quia creatura merito obedit creatori.

4 Omnia dupl. hoc apparet sensibiliter in elementis, quorum quodlibet habet duplicem qualitatem, loquendo de qualitatibus actiuis et passiuis. Terra namque frigida est & sicca, & per frigiditatem conuenit cum aqua, & per siccitatem ei opponitur, ideo subditur,

5 Vn. con. vn. quia per vnã qualitatem ei contrariatur. Similiter est de aqua respectu aeris quia aqua frigida est et humida, et per humiditatem conuenit cum aere, & per frigiditatem ei contrariatur. Et similiter est de aere respectu ignis, nã aer calidus est et humidus, et per caliditatem conuenit cum igne, & per humiditatem ei contrariatur, nã ignis calidus

Elementorum complexionum & contrarietates.

B zatem conuenit cum igne, & per humiditatem ei contrariatur, nã ignis calidus

CAP. XLIII.

a **A**ltitudinis, & c.

Pulchritudo firmamenti per claritatem syderum potestatem ostendit creatoris, sed magis decor ecclesiæ in virtutibus & miraculis sanctorum excellentiam manifestat redemptoris, qui splendore suo illustrat credentes, & ardore iudicii punit peccatores. Vñ subiungit. Sol in aspectu. & c.

b Et in. Nullus corporis oculis diuinitatis splendorem potest sufferre. Vnde. Non videbit me homo, & viuere.

c Fornacem custodiens. Quia superbos pro cogitatione, locutione, & operatione mala, excruciat æterna flamma.

** Rab.* Sol iste qui oritur timentibus Deum, in aspectu, hoc est, in præsentia incarnationis sue euangelizauit regnum Dei. Cuius natiuitas singularis admirabilis est, quod non ex viri femine sed ex omnipotentis virtute, Verbum caro factum est & habitauit in nobis. in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? quia nullus corporalibus oculis diuinitatis eius splendorem potest sufferre. Ait quippe ad Moysen famulum suum, Non enim videb.

Exod. 33. d.

102. 1. b.

Exod. 33. d.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XLIII.

Altitudinis fir. Hic resumit propositum de sole ad declarationem magnitudinis diuinæ, di.

1 *Altitudinis fir.* i. cælum sydereum comprehendens sub se orbem septem planetarum, quod dicitur esse cælum altitudinis, eo quod est altius cælo aereo.

2 *Pulchritudo eius.* est effectiue,

3 *Species cali in visione gloriæ, & c. i.* valde gratiosa & admirabili. Nec intelligitur hoc de visione vera & beatifica, sed de visione solis materialis quæ est valde pulchra, & sic dicitur species cæli, sicut nobilior & sapientior cuius dicitur species & decor ciuitatis. 4 *Sol in aspectu.* quia suo lumine illustrat alia luminaria cæli syderei, ideo subditur.

5 *Annuntians in exitu.* i. in suo occasu quando exit de hemisphærio nostro, tunc enim apparent alia luminaria cæli, quæ non apparebant ante propter præsentiam maioris luminis ipsius solis. Et hæc apparitio dicitur annuntiatio.

6 *Vas admira.* est ipse sol, quia cõnet in se virtualiter varios effectus, qui fiunt in elementis formaliter.

Opus

animam gesseret & anima corpus vegetet, ne coniunctio nobis dissimilissima atque discordia dissipetur. Vniuscuiusque ergo creator optimus confirmat bona, & ad orationem iocunditatem facit esse vtilissima, quapropter hic vir sapientissimus obstupescens in admiratione operum Dei gloriã eius inenarrabilem, & dulcedinem inestimabilem subsequitur, dicens, Et quis satiabitur videns gloriã eius? & c.

CAP.

lidus est & siccus. Licet autem in corporibus cælestibus non sit contrarietas proprie, cum sint incorruptibilia, tamẽ est ibi quædam oppositio et conuenientia. Conueniunt enim in quantum sunt omnia spherica, et est ibi quædam oppositio in quantum mouentur ab oriente in occidentem motu diurno, & e contrario ab occidente in orientem motu proprio.

6 Et non fecit quicquid de. i. non fecit aliquid imperfectum, quia Dei perfecta sunt opera Deu. 32. 7 Vniuscuiusque con. quia sicut est auctor omnis boni, ita & eius conservator, ideo sequitur.

8 Et quis satiabitur vid. glori. eius. id est, excellentiam suã maiestatis relucens in suis creaturis, quasi diceret nullus, quia quanto quis magis cognoscit cum per creaturas, tanto magis accenditur ad ipsam amplius cognoscendum quousque perueniat ad cognoscendum eum facie ad faciem, in quo consistit humanæ cognitionis terminus, & vera beatitudo. Io. 17. a. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum & quem misisti Iesum Christum, & c.

E

CAP. XLIII.

Altitudinis firmamentum, pulchritudo eius est species cæli in visione gloriæ.

a In præsentia incarnationis.

b Regnum Dei.

c Verbum caro factum est.

Sol in aspectu annuntians in exitu, vas admirabile opus excelsi. In meridiano exurit terram, & in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere?

a Fornacem custodiens in operibus ardoris. Tripliciter sol exurens montes, radios igneos exufflans, & refulgens radijs suis obæcat oculos. Magnus dominus, qui fecit illum.

a Dispensationem, scilicet, incarnationis, ut superbi confunderentur, humiles scientia Dei exaltarentur.

b Et in. Nullus corporis oculis diuinitatis splendorem potest sufferre. Vnde. Non videbit me homo, & viuere.

c Fornacem custodiens. Quia superbos pro cogitatione, locutione, & operatione mala, excruciat æterna flamma.

** Rab.* Sol iste qui oritur timentibus Deum, in aspectu, hoc est, in præsentia incarnationis sue euangelizauit regnum Dei. Cuius natiuitas singularis admirabilis est, quod non ex viri femine sed ex omnipotentis virtute, Verbum caro factum est & habitauit in nobis. in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? quia nullus corporalibus oculis diuinitatis eius splendorem potest sufferre. Ait quippe ad Moysen famulum suum, Non enim videb.

Exod. 33. d.

102. 1. b.

Exod. 33. d.

deb. me hom. & viu. pot.

1 Ideo humana natura

2 indutus est, ut fragili

3 tas hominum splendorem aliquo modo

4 potuisset sufferre diuinum, sumpsit vela-

5 men carnis, quo facilius accedere ad se

6 possit conditio hominis. Hic fornacem cu-

7 stodit in operibus ardoris, quia supplicia

8 præparat peccatoribus gehennæ ignis. Tripli-

9 citer exurent montes

10 quando superbos pro

11 cogitatione mala, p-

12 loquela nefanda, pro operatione iniqua æterna excruciat flamma. Iste siquidẽ sol refulgens radijs suis prauorum excæcat oculos, quoniam mysticis verbis pro nequitia sua superbientium deludit intellectum. De quo ipsa veritas in Euangelio discipulis interrogatib. de parabola seminis respondit, *¶* Ob. dat. est nos. myster. & c. Mat 13. b.

13 Hinc & ad Isaiã diuina voce dicitur. *¶* Ade & dices populo huic, audite audientes me, & nolite intelligere, & c. Sed quia hæc ad tempus dominicę incarnationis maxime respiciunt ubi superbi auditis Iudeorum & visus captus est, ita ut non intelligere potuissent dicta saluatoris nec credere miraculis ab eo factis, dicamus hoc quod sequitur. *¶* Magnus Dominus qui fecit illum, & c.

14 *¶* Et

15 *¶* Et

16 *¶* Et

17 *¶* Et

18 *¶* Et

19 *¶* Et

20 *¶* Et

21 *¶* Et

22 *¶* Et

23 *¶* Et

24 *¶* Et

25 *¶* Et

26 *¶* Et

27 *¶* Et

28 *¶* Et

29 *¶* Et

30 *¶* Et

31 *¶* Et

32 *¶* Et

33 *¶* Et

34 *¶* Et

35 *¶* Et

36 *¶* Et

37 *¶* Et

38 *¶* Et

39 *¶* Et

40 *¶* Et

41 *¶* Et

42 *¶* Et

43 *¶* Et

44 *¶* Et

45 *¶* Et

46 *¶* Et

47 *¶* Et

48 *¶* Et

49 *¶* Et

50 *¶* Et

a Et in sermo. Mysticis verbis superbiorum ludit intellectum

A unde. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei.

Luc. 8. b. **b** Festinauit, &c. Cum in predicatione euangelij preparata est via salutis & aditus regni celestis.

**Lunæ proprie-
tas**

c Et luna, &c. Postquam de sole disputauit, disputat de luna, quia Christum sequitur ecclesia, & ab ipso illuminatur sicut a sole luna.

f festinat. Quia dicit lunam ostensionem temporis, & signum aut, diei festi, signat, quia ipsa mensuris defectibus & currendo per zodiacum, seriem annorum & etatem mundi demonstrat, quia

sanctæ.

B

Hebraei tempus computum, & anni transitum secundum cursum lunæ metiebantur. Qui primum mensem quo exierunt de Aegypto solemnitate paschæ honorauerunt, & neomenias singulorum mensium celebrauerunt, & omnes a lunæ vocabulo (quod est Lamin) nominauerunt. Vñ mensis secundum nomen eius, mensis quoque

a mensura vel a luna (quæ Græce dicitur Mene) apud Latinos appellatur, quia menses secundum cursum lunæ computabant, Primum mensem nouorum in quo pascha celebratur, Nisan appellantes, qui propter multinagum lunæ cursum, nunc in Martium, nunc in Aprilem incidit, nunc aliquot dies Maii occupat, sed rectius Aprili deputatur, quia in ipso vel incipit vel desinit, vel totus includitur.

C

Lu-

d Lu. qu. &c. Luna non habet natuū splendorem, sed a sole accipit, sic & ecclesia a Christo, quæ in persecutione videtur minui, sed in parte clarescit, crescit enim mirabiliter in consummatione.

e Vas ca. Quia in ipsa consistit multitudo fidelium, quæ in firmamento veritatis &

diuinæ predicationis per totum orbem gloriose resplendet.

f Species cali, &c. Ornatu ecclesiæ, sanctorum plenitudo, quos Deus excelsus ordinavit, ut predicatione euangelij illustrarent. Hi in verbis sancti, & in doctrina veræ fidei permanentes, expectant iudicium Dei.

**Luc. 21. d.
Ibid. 12. e.**

F

g In verbis sancti sta. in patientia sua possident animas precipiti lumbos, & lucernas tenentes in manibus suis, expectant dominum suum quando reuertatur a nuptijs.

h Vi. i. Scriptum veteris vel noui testamenti. Vnde. Arc suum test. & parauit illum. Hic fidelibus suae iugum ostenditur cōtumacibus arma terribilia.

Mal. 7. d.

i Gyravit celum, &c. Quando per virtutem & sapientiam Dei, id est, Christum verum & nouum testamentum cōditum est, unde. Os domini locutum est haec.

K Et confracti sunt. Doctores qui terram humani cordis irrogant, & tempestatem inreptionis in se gerunt, & in tempore effundunt & confringunt lapides grandinis increpando. f. duritiam prauis cordis ne lapident vitale gramen.

Ela. 40. b.

E

Aspir.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In sermo eius, &c. ordinatione Dei. **2** Fest. i. i. cursum suum, nam in vna die naturali circumit celum. **3** Et luna. Hic consequenter ex proprietatibus lunæ declaratur magnitudo potestatis diuinæ, cum dicit. Et luna omni. apud omnes gentes.

4 In tempore. id est, in suo cursu.

5 Ostentum. Tempus. n. communiter magis mutatur secundum eius cursum. Vnde nouilunium vulgariter dicitur tempus nouum.

6 Et signum æ. i. ætatis mundi, quia Iudæi durationem mundi cōputant per annos lunares, ut exponunt aliqui, sed hoc est falsum, ut ostendi super Dan. c. 10. & ideo dicitur signum æui, quia per eius motum numerantur menses apud Hebræos, de quibus fuit auctor iste. Duratio vero mundi non solum currit per annos, sed etiam per menses.

7 A luna. supple accipitur.

8 Signum diei festi. paschæ, quod festum celebrari precipitur. Exo. 12. 14 luna primi mensis, incipiendo a vespere, & festi neomeniæ, quod celebrari debet apud Hebræos in principio cuiuslibet lunationis. **9** Luminare quod minuitur in consummatione, &c. sui cursus, qui terminatur in coniunctione cum sole.

10 Mens fec. nom. eius. nam cum exit a sole, incipit nouus mensis.

11 Crescens mirabiliter in consummatione. i. usque ad plenilunium.

12 Vas castrorum in excelsis, &c. Sicut. n. modo ordo stellarum nominatur militia celi in pluribus locis veteris testamenti, ita dicitur hic castra. In hoc aut ordine siue castris luna post solē tenet locum principale. **13** In firmamento celi. re. præ cæteris stellis, unde Gen. 1. Sol & luna dicuntur duo luminaria magna.

14 Species cali glo. &c. Hic consequenter ex stellis declarat immensitatem diuinæ magnitudinis, dicens. Species cali gloria stellarum. i. claritas stellarum est species siue pulchritudo celi, sicut patet de nocte serena. scum stellis celum ornatū est. Et dicitur hæc claritas gloria, quia gloria a claritate deriuatur, dicta quali clara. c. mutato in g. Vñ dicit Tullius, q. Gloria est clara cum laude notitia.

Tullius,

15 Mundum illuminans in excelsis dominus, &c. q. d. licet stellæ celi sint tam pulchræ, tamen non sunt latrā venerandæ, quod tamen faciebāt aliqui Gētilēs, sed solus Deus est latrā colendus, qui est principis mundi illuminator, nā ab eo pcedit claritas solis & stellarum

larū. **16** In verbi sancti. stab. ad su. i. stellæ in iussu Dei qui est sanctus sanctorū, cessabit a motu tempore iudicij, completo numero electorum, ad quem finaliter ordinatur notus eorum.

17 Et non deficient. usque ad tempus iudicij.

18 In vigiliis. in exercitio sui motus ad continuationem generationis.

19 Vide arcum, &c. Hic consequenter declaratur diuina magnificentia ex his quæ fiunt in elementis. Et primo in aere, secundo in aqua, ibi. In sermone eius. In prima tanguntur plures impressiones notabiles, quæ fiunt in aere, inter quas primo tractat de inde, dicens. Vide arcum, &c. i. considera eius apparitionem mirabilem.

20 Et bene. eum qui se. nā in infinitū est pulchrior & mirabilior.

21 Valde speciosus est. aris.

22 In splendo. suo. i. in coloribus suis, quia resplendent in nigredine nubis sicut in speculo.

23 Manus ex. i. fecerunt ipsum apparere in signum fæderis inter ipsum & terrā, quod de cætero non perderet aquis diluuij omnem terrā. Ge. 9. c. Tractare tamē de coloribus iridis & figura magis disquisite pertinet ad librum Meteororum, & similiter de sequētib. impressionibus. **24** Imperio suo, &c. Hic cōsequenter tractat de niue, nubibus, coruscatione, grandine, & terræ motu, dicens.

Imperio accelerat niuem, &c. i. celeriter descendere fecit eam. Quæ causatur ex exhalationibus humidis antequam resoluatur in aquam congelatis, & dicitur. Accelerat, quia in omnibus effectibus Deus est agens principale.

25 Et acc. &c. corusca. emittere, quia celeriter imo in instanti apparent a longe.

26 Iudicij sui. Dicuntur autem coruscationes iudicij diuini, quia procedunt in effectum secundum iudicium suæ sapientiæ.

27 Propterea. id est, ex eodem iudicio.

28 Aper. sunt. i. occultæ causæ impressionum huiusmodi.

29 Et euolauerunt nebul. i. nubes tenues, quæ a vento motæ per aerem videntur volare.

30 In magnitudine sua. i. in virtute suæ potestatis.

31 Posuit nubes. id est disposuit.

32 Et conf. sunt lapides. quando resoluuntur in aquā. Sunt autem grandines guttæ pluuiæ a frigore congelatæ in descensu a nube.

33 In consp. eius commo. ut patet in terræ motu qui aliquando fit

* ex

A *Aspira. nothus.* Qui

& auster, venter calidus q. aquas frigore coëctas calore suo dissoluit. Hec est grā spūsancti, quæ delicti mortalis gelu conficta, calore dispigit. Aspirate ergo notho, i. p. p. d. ca- tores statū doctrinæ emittente spūsancto, cōmouent mō- tes, i. potestates ad Christiani nois p. se- cutionem, & aliqñ ad pœnitentiam.

B *Tempestas.* Varia tentamenta p. mali gnos spūs Deus ir- rogat, vt feruorem fidei, & dilectionē frigesce faciant.

Sal sterilitatē facit.

C *Sicut sa. i. sterilita- tē.* vbi enim sal spar- gitur, sterilitas seq- tur. Diabolus verò per frigus infidelita- tis, terrena corda ad bona opera steri- lia facit.

† nauigat. † enarrat.

Psal. 103. 2.

Hoc mare magnū & spat. illic rep. quo. &c.

C In mari quoque huius mundi sunt multa monstra demo- niorum

† Superbi.

† Vel bit.

† Prædicatio superni terroris, quo terrena corda pascuntur.

† niorum, & mulcē D

A mōtes, & in voluntate eius aspirauit nothus. Vox tonitruui eius

B verberauit terram, tempestas aquilonis, & congregatio spiri- tus, & sicut auis deponens ad sedendum aspergit niuem, & si-

C cut locusta demergens descensus eius. Pulchritudinem t co-

D loris eius admirabitur oculus, & super imbrem eius expau-

E scit cor. Gelu sicut salem effundet super terram, & dum t ge-

F lauerit fiet tanquam cacumina tribuli. Frigidus ventus aquilo

G flauit, & gelauit crysallus ab aqua. Super omnem congrega-

H tionem aquarum requiescet, & sicut lorica induit se aquis. Et

I deuorabit montes, & exuret desertum, & extinguet viride sicut

K igne. Medicina oīum in festinatione nebulæ. Et ros obuians ab

L ardore vententi humile efficiet eū. In sermone eius siluit ventus.

M Et cogitatione sua placauit abyssū, & plātauit illū dñs Iesus. Qui

N t nauigat mare, t enarrat pericula eius, audiētes auribus nr̄is ad-

O mirabimur. Illic præclāra opa & mirabilia, varia bestiārū gene-

P ficit virtutem eius enarrare.

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

NICOLAUS DE LYRA.

* ex causa naturali. f. exhalationib. calidis & siccis in terræ visce rib. inclutis. Aliquādo vero ex supernaturali, sicut fuit in deuora- tione Dathan & Abiron a terra, vt habetur Nu. 21. Et orantibus apostolis, locus in quo congregati erant, motus est, Act. 4.

1 Et in voluntate. &c. id est, flabit.

2 Nothus, id est, australis ventus.

3 Vox tonitruui. Hic agit de tonitruo, & cū hoc refumit de niue & quibusdam alijs, dicens. Vox tonitru. impellendo aerem vsq; ad ip- sam. Sic. n. in proiectione lapidis intra aquā fiunt quædam gyra- tiones aquæ, & vna pars impellit aliam vsque ad locum remotū. Sic in formatione soni quæ est ex percussione aeris vna pars aeris impellit aliam vsque ad locum vbi terminatur auditus, vt habe- tur. 2. de Anima. Et accipitur hic vox tonitruui large p. sono quia vox proprie non est nisi animatorum.

4 Tempe. aqu. i. quæ procedit ab aquilone.

5 Et congrega. spir. i. venti, qui causant tempestatem, supple om- nia hæc sunt a Deo auctore, Resume, scilicet, verberauit terram affligendo habitantes super eam.

6 Et sicut auis. alas suas.

7 Ad sedendum. super arborem.

8 Aspergit niuem. faciens eam requiescere super terram.

9 Et sicut loc. &c. i. super viridia descendens ad corroddendum.

10 Descensus eius. f. niuis cuius floccelli descēdunt in magna mul- titudine, sicut locustæ.

11 Pulchritudinem coloris. sic habent libri correcti. Admirabitur oculus, & multo plus admirabilis est auctor eius.

12 Et super imbrem eius, &c. nam ex resolutione subita niuium in aquam, frequenter contingit submersio hominum.

13 Gelu sicut salem effundit. &c. Vocatur hic gelu pruina & grando parua, quæ habet quandam similitudinem cum sale in apparen- tia & etiam sicut sal in aqua calida, sic & prædicta liquehant, & resoluuntur. 14 Et dum flauerit. ventus resolutiuus.

15 Fiet tanquam cacumina trib. quæ sunt alba & disparent ad mo- dicum flatum venti.

16 Frigidus. Hic consequenter tractat de vento aquilonari, dicens. Frigidus ven. a. per imperium Dei.

17 Et ge. cry. ab. id est, crysallus fit ex aqua congelata. Est enim crysallus glacies indurata per plures annos.

18 Super omnem congregationem aquarum requiescit. frigiditas vti aquilonaris, quia facit aquas in superficie congelari.

19 Et sicut lorica induit se aquis, &c. Aquæ enim in superficie congelatæ ad modum vestimenti operiūt frigiditatem de subter latentem.

20 Et deuorabit montes, &c. exuret desertum. id est, terræ nascencia in montibus.

21 Et exuret desertum. id est, viridia, quæ sunt in deserto. Ideo subditur.

22 Et extinguet viride. id est, destruet.

23 Sicut ignem. sic habet hic libri correcti, id est, sicut comburetur ab igne. Sed quoniam sicut ventus aquilonaris facit terram steri- lem, vt dictum est, sic e contrario ventus australis qui est calidus inducens pluuiam & rorem, fecundat terram. ideo subditur.

24 Medicina omnium, &c. scilicet, exultorum per ventum aquilo- narem.

25 In festinatione nebule. quæ per ventum australem adducitur, & in pluuiam terræ fecundatiuam conuertitur. Sed quia austro flante fit aliquando calor nimius, & terræ nascentium impediti- uis. Ideo subditur remedium, cum dicitur.

26 Et ros ob. dicto calori.

27 Ab ardo. i. causato a sole & vento australi.

28 Humilem ef. i. temperabit caloris excessum.

29 In ser. Hic ex effectibus qui fiunt in aqua declaratur excellē- tia diuina cum dicitur. In ser. eius. scilicet, Dei.

30 Siluit ven. vt patet Ion. 1. a. Matt. 8. Marc. 4. & Luc. 8.

31 Cogita. sua. id est, voluntate sua.

32 Placauit. id est, oceanum ab eius commotione.

33 Et planta. id est, Deus qui est saluator omnium.

34 Iesus. Iesus enim interpretatur salus. Auctor enim huius libri fuit Hebræus, licet scripserit hunc librum Græce, interierunt ta- men hic nomen Hebraicum. Plantauit autem Deus oceanū, quā- do congregauit aquas, quæ sub cælo sunt in locum vnū. Gen. 1.

35 Qui nauigant ma. sic habent libri correcti.

36 Enarrant peri. quæ sunt valde multa.

37 Audie. au. nostris admirabi. quia talia non vidimus.

38 Illic præ. opera. diuinæ virtutis declaratiua.

39 Vabe. nā sunt ibi pisces animalib. terrestrib. similes in figura.

Pro-

Et

A 2 *Proppter ipsum confirmatus est itineris finis.*
 * Rab. *Propter ipsum.* inquit, hoc est, filium Dei, confirmatus est ordo trāseuntium rerum, & terminus cōstitutus est seculi, quia sicut ab ipso verbo Dei vniuersa originē acceperunt sic & in ipso finiunt. Ipse em in Apocalypsi ait, Ego sum & & principium & finis.
 quid valebimus? Ipse enim omnipotens super omnia opera sua. Terribilis dominus & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Glo-

ra, & omnium pecorū, & creatura beluarum. *Propter ipsum* confirmatus est itineris finis, & in sermone eius composita sunt omnia. Multa dicimus, & deficiamus in verbis, consummatio autem sermonum ipse est. In omnibus gloriantes, ad omnia opera sua. Terribilis dominus & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Glo-

16 *Exaltantes eū replēmini virtute.* Ne laboretis, non enim comprehendetis. Quis videbit eū, & enarrabit, & quis magnificabit eū, sicut est ab initio? Multa abscondita sunt maiora his. Pauca enim vidimus operum eius. Omnia autem dominus fecit, & p̄ agentibus dedit sapientiam.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et cr. & c. i. monstruorum piscium, sicut balena et huiusmodi.
 2 Propter ipsum. s. oceanum restringendum.
 3 Confirmatus est, & c. i. positus est terminus a Deo, ultra quem nō progreditur super aridam, Ioh. 38. a. Quis cōclutit ostijs maris, sequitur. Circumdedi illud terminis meis, & posui vectē & ostia & dixi, vsque huc venies, & non procedes amplius, & c.
 4 Et in sermone eius. Dei.
 5 Composita sunt. i. disposita in pondere, numero, & mensura, vt dicitur Sap. 11. d.
 6 Multa dici. Hic consequenter ponitur conclusio intentā, scilicet, quod licet ex creaturis aliquam cognitionem habeamus de Deo, illa tamen est valde imperfecta, ideo quicquid dicere aut cogitare de Deo possumus in infinitum deficit ab eius excellentia, propter quod ipsū laudare & glorificare debemus quantum possumus. Dicit igitur. Multa dicimus de Deo & eius effectibus. 7 Et deficiamus in ver. confaut. fermi. Nam eius excellētia est incomprehensibilis a nobis, & per cose quens innarrabilis. Vñ dicitur sexta propositione de causis. Prima causa superior est omni narratione, & non deficiunt lingue a narratione eius nisi propter narrationē esse ipsius, quoniam est super omnē causam & non narratur nisi per cās secundas, quae illuminantur a lumine causae primae. 8 Conf. & c. ip. nam ipse solus se comprehendit perfecte, et exprimit in verbo suo sibi consubstantiali & coeterno.

Prima causa.

In

CAP. XLIII.

L Aud. Moraliter disputando allegoriamq; & Analogem in plerisque tangendo mysteria diuini sacramēti edidit. Nunc de sanctis patribus narrare incipit.

C b Paren. no. patriarchas,

CAP. XLIII.

L Audemus viros gloriosos, & parētes nostros in generatione sua. Multam gloriā fecit dominus magnificētia sua a seculo. Dominantes in potestatibus suis, homines magni virtute &

9 prudentia sua praediti, nuntiantes in prophetis dignitatem prophetarum, & imperantes in praesenti populo, & virtute prudentiae populis sanctissima verba. In
 14 t pueritia sua requirentes modos musicos, & narrentes carmina scripturarum. Homines di-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XLIII.

L Audemus viros. Superius actum est de virtutib. ratiocinādo, hic idem agitur exemplificando, quia hic ponuntur exempla patrū vir tuosorum, quae debemus imitari, & diuiditur in duas partes, nā auctor primo ponit exemplum patrum, secūdo gratias agēdo terminat librum istū ca. 51. Prima in duas, quia primū commendat virtutes patrum generaliter, secūdo specialiter, ibi. Enoch placuit Deo. Prima adhuc in duas, quia primo commendat virtutes patrum in personis propriis, secūdo in eorum filiis, ibi. Qui de illis nati sunt. Circa primum dicit.

Commetator
 Distinctio ho
 poria.

1 Lau. vi. glo. i. omni honore dignos. secundum commentatorem. 1. Eth. Honor est reuerentia exhibita alicui in testimoniū suae virtutis, sed si hoc fiat secrete vel coram paucis, sic est honor tantum, si autem in publicam & coram multis, sic dicitur gloria.
 2 Et pa. no. in ge. i. per generationem suam. s. carnalem quantum ad genitos ex eis, & spiritualem, quantum ad edoctos ab eis. Apud Hebr. eos enim de quibus fuit auctor iste, doctor alicuius habetur sicut pater eius, vnde dicit Apostolus. 1. Cor. 4. d. In Christo Iesu per euangelium ego vos genui. i. per predicationem euangelij.
 3 Multam glo. id est, multa opera gloriosa.

4 Fe. do. per viros istos. 5 Magni. sua. i. largitate sua.
 6 A se. d. in po. su. i. virtutibus propriis a Deo sibi tamen collatis, vt de filij Heib dixerunt ad Abraham, Genes. 23. a. Princeps Deus apud nos,
 7 Homi. ma. ver. Tempore enim diluuii fuerunt homines magni corpore, scilicet, gigantes, Ge. 6. sed erant parui virtute aut nulli, nā erant moribus incompotiti.
 8 Et pru. sua. nam prudentia est auriga virtutum.
 9 Nun. in pr. i. prophetarum scripturis.
 10 Dig. pro. i. quae debet exhiberi prophetis, & hoc verificatur de studiosis in scripturis prophetarum, quales fuerunt plurimi de quibus in fra sequitur.
 11 Et im. in pr. s. David, Machabei, & plures alii.
 12 Et ver. pr. p. s. v. supple nuntiantes.
 13 In pue. sic habent libri correcti.
 14 Requi. mo. non dissolutionem sicut patet de David, qui laudes diuinas a sua iuuentute canebat in cithara.
 15 Et nar. c. sc. i. psalmos & cantica metrica composita.
 16 Hom. di. in v. virtutes enim vera diuitia sunt, quia violenter auferri non possunt.

Fc,

Pul-

a Et sunt quorum non est memoria, &c. * Raban. Non fuerit ergo impij & peccatores digni memoria, qd si aliqd de his narratur in scriptura sacra, non ad laudem sed ad vituperationem eorum pertinet. De illis enim in psalmo scriptum est, *Inimici defecerunt framae in finem, & ciuitates eorū destruxisti. Perit memoria eorum cum sonitu*: quoniam diaboli gaudio in consummatione mundi illi qui ad ciuitatem eius pertinere nesciunt deficient & eorum memoria cum clamore nouissimo interiet, quando merguntur in penā perpetuam, quod exemplū inde tractū est, quia fieri solet quando res prospera grauissimo fine clauduntur, vt nec potestas eorum videatur remanere nec nomen

† sancta nepotes eorum, & in testamentis scribitur semē eorum

† manent Gene. 5. cap. † generationes & generationes † supra 39. b.

† Gene. 5. ca. Hebr. 11. a. † Gen. 6. b.

B *intueri, quod dicit filios eorū cum ipsis perire, in ystice significat opera peccatorum in aeterna damnatione simul cum ipsis interire.* **b** *In testamento stetit, &c.* Hec iuxta historiam de patriarchis, & prophetis accipiuntur, quorum semen, id est, Israelitae, propter eorum merita & promissiones saepe de angustiis liberati sunt. Vnde Moyses pro peccatis populi orans, Abraham, Isaac, & Iacob reducit ad memoriam, vt eorum meritis Deus placatus filiis peccantibus daret indulgentiam. Et patris Dauid meritū, filiis multo tempore seruauit regnū. Sed sacratione sensu, viri misericordiae sunt apostoli & praedicatores noui testamēti, qui verbo euāgelij & mysterio baptismi quotidie gignunt filios Dei, qui imitatores patrum suorum, exempla eorum sequuntur, quorum corpora in spe resur-

surrectionis quiescunt, quando semen bonorum operum celesti mercede compenlabitur.

c *Ex. pl.* Non ab Adā, qui transgressus est & de paradiso eiectus est, cepit numerare patres, sed ab Enoch q. ambulauit cum Deo & translatus est in paradysum, quia in hoc patet electio sanctorū, qui de

1 erumna seculi trāse
2 rūt ad quietē reg-
3 ni. Hic creditur ven-
4 turus in fine mundi,
5 vt det hominibus cō
6 filium penitendi.

7 * Au. Enoch sine
8 morte, per totius pe-
9 ne seculi tempus re-
10 motus ab hominum
11 conuersatione custo-
12 ditur, ut in eo quali-
13 ter homines si non
14 peccarent, generata
15 prole commutaren-
16 tur in vitam spirita-

Auctor libro-
rum de mira-
bilibus sacre
scripture lib.
1. cap. 3.

17 lem, siue morte, ostē-
18 deretur. Sed licet lō-
19 go seruatus tēpore
20 adhuc uiuat, mortis
21 tamen debitū, quod
22 omnes in Adā sum-
23 pimus, vitare non
24 poterit. Certe in hoc
25 etiam illud occurrit,
26 vnde scribendi occa-
27 sio sumpta videtur,
28 quare quasi contra
29 naturā extra huma-
30 ni aui metas huius
31 vita tam lōgo ad mo-
dum tempore distē-
ditur. Attamen in
hoc non noua na-

E

tura vni homini gignitur, sed pristina generalis omniū hominū gubernatur. Iustitiā enim omni homini in prima cōditione Geneseos libri historiā cōsiderantibus esse apparet, vt non solum longo tempore, sed et iam perpetuo viveret, nisi peccati aculeo mors naturę metas exterminaret. **c** *Noe in.* Quando pereunte mūdo diluuiū reseruatus est, vt penitentiā gētibz prädicaret, & exemplo demonstraret, q. qui Deo deuote seruiunt, ab aeterno interitu liberantur. **F**

G Cum

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Pulchritudo sua.* id est, legis & prophetarum, quorum studium est valde pulchrum.
- 2 *Pacificantes in domibus suis.* id est, in familijs & hominibus sibi subiectis.
- 3 *Om. isti in ge. gen. sua.* id est, inter gentes generationis suae.
- 4 *Glo. &c.* bonae famae.
- 5 *Ade. sunt.* per opera sanctae vitae.
- 6 *Qui de il.* Hic cōsequēter ponit laus patrū in filiis suis. est enim filius de substantia patris. iō laus patrū redundat in filios, & cōuerso, dicit igitur: *Qui de il. na.* mores patrū imitantes.
- 7 *Reli. no.* bonum.
- 8 *Narran. lau. eo.* ad informationem morum, & per oppositum subdit de malis.
- 9 *Et sunt quo. non.* in bono.
- 10 *Perie. qua. qui.* nihil boni post se relinquentes.
- 11 *Et nati sunt qua. &c.* nam eorum natiuitas alijs non profuit, sed magis nocuit.
- 12 *Et si. ip.* perierunt, eo quod imitatores paternorum scelerum fuerunt.
- 13 *Sed illi vi. mi. sunt.* i. misericordes, & Dei misericordia digni. 14 *Quorum pi. non.* alias defecerunt erga indigentes.
- 15 *Et cum se. e. p. bo.* i. promissionis terra, in qua manserunt Iudei quandiu seruauerūt mandata Dei. Vel hereditas eterna, quae permanet in spe certa obseruantibus diuina mandata, & quae in promissione facta Abraham, Gen. 15. fuit principaliter intellecta, sicut ibidem diffusius declarauimus.
- 16 *Nepotum ipsorum semen in testamen. stetit.* Deo firmiter obediendo.
- 17 *Et si. ip. se.* scilicet, propter merita ipsorum patrum.

Vsq̃ue

- 18 *Vsq̃ue in at.* hereditas praedicta. Et ex hoc videt q. principaliter intelligitur de hereditate beatorum, vt dictum est.
- 19 *Semen eo. & glo.* quia remanebit in memoria bonorum.
- 20 *Corpo. ip. in pa.* i. in expectatione pacis perfectae, quae dabitur in resurrectione.
- 21 *Et no. vi.* per bonam famam continuatam.
- 22 *Sapi. ip.* ad informationem morum.
- 23 *Et lau. eo.* i. eorum exempla non solum enūntentur in secreto, sed etiam in publico.
- 24 *Enoch.* Hic cōsequēter ponitur laus patrum specialiter ad personas aliquas descendēdo, & primo ad patres legem praecedentes. Secundo ad patres tēpore legis existentes, capitū. se. Igitur incipit ab Enoch, eo q. propter sanctitatem singularem trāslatus est, fuit enim missus viuus ad paradysum terrestrem, & hoc est quod dicit: *Enoch pla.* inde tamen rediturus est circa finem mundi cum Elia ad praedicandum contra Antichristum. ideo subditur.
- 25 *Vt det gen. sa.* Antichristi perfidiam detegendo. Consequenter subditur de Noe, dicens.
- 26 *Noe in. est per.* sicut dicitur Gen. 6. b. Noe vir iustus atque perfectus, &c.
- 27 *Et in tem. ira.* quo dominus puniens hominum peccata, misit diluuium super terram.
- 28 *Factus est re.* i. causa reconciliationis diuinæ, sicut Genes. 3. d. Obtulit holocausta sup altare, odoratusq. est dñs odorē suauitatis. Et ait ad eum. *Nequaquam maledicam terrae, &c.*
- 29 *Ideo di. est re.* i. octo personarū ad multiplicandum genus humanum super terram.
- 30 *Testa. se.* i. promissiones de seculo p diluuiū nō delēdo.
- 31 *Posita sunt apud il.* vt patet Gen. 6. b. Hoc est signum fēderis, quod do inter me & vos, &c.

Abra-

Cum eo Deus
A pactum statuit,
 † Gen. 17. a ne ultra perde-
 ret aquis dilu-
 uij omnem car-
 nem. Significat
 † Armamentis autem rectores,
 qui inter fluctus
 † sicut: seculi arcem, id-
 est, ecclesiam re-
 gunt, & prædi-
 cāt baptismum
 † terrarum: poenitentiae ora-
 tionibus, & sa-
 crificijs Deum
 placantes huma-
 no generi.
 a In carne e. fa-
 cit stare testamen-
 tum & in tenta-
 tione inueniunt, &c.
 Ut significaretur
 † dominus: renouata na-
 tura nostra per
 † conspectu baptismū Chri-
 sti,

omnis caro. † Abraham magnus pater multitudinis gentium, & non
 est inuentus similis illi in gloria. Qui conseruauit legem excelsi, &
 fuit in testamento cum illo. In carne eius facit stare † testamentum, &
 in tentatione inuentus est fidelis. Ideo iureiurando dedit illi gloriam
 in gente sua, crescere illum † quasi terræ cumulum, & ut stellas exal-
 tare semen eius, & hæreditare illos a mari usque ad mare, & a flumine
 usque ad terminos orbis † terræ. Et Isaac eodem modo fecit propter
 Abraham patrem eius. Benedictionem omnium gentium dedit illi
 dominus, & testamentum suum cōfirmavit super caput Iacob. Agno-
 uit eum in benedictionibus suis, & dedit illi hæreditatem, & diuisit
 illi partem in tribus duodecim. Et conseruauit illi homines miseri-
 cordiæ, inuenientes gratiam in † oculis omnis carnis.

1 sti, post expolia
 2 tionem veteris
 3 hominis.
 4 b Ideo iurei. Du-
 5 plex est promif-
 6 sio Abraham. In
 7 arena maris ex-
 8 primuntur steri-
 9 les Iudæi. In si-
 10 militudine stel-
 11 larum, fideles
 12 Christiani, qui
 13 resurrectionis lu-
 14 mine corusca-
 15 bunt sicut astra
 16 cæli.
 17 c Et de. Gentilis
 18 populi, qui po-
 19 sterior ad gratiā
 20 fidei & baptis-
 21 mi regeneratio-
 22 nem accessit,
 23 cui plenitudo
 24 paternæ benedi-
 25 ctionis proue-
 26 nit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 **Abra.** Hic consequenter ponitur laus virtutū Abraham, cū
 dicitur: *Abraham magnus pater multitudinis, &c.* propter hoc vo-
 catus est Abraham, ut habetur Genes. 17. Est enim pater om-
 nium fidelium qui fuerunt post ipsum.
 2 **Et non est in simi. il.** tan opere virtuoso, & hoc quantum ad
 duo. scilicet primus fidem vnius Dei publice predicauit post
 diluuium populis ad idololatriam declinantibus, & in hoc
 quod filium suum vnigenitum dilectum tam prompte voluit
 immolare, ut impleteret Dei præceptum. Genes. 22. c.
 3 **Qui con. l.** Legem. s. naturalē nienti humanę impressam.
 4 **Et fuit in te. cum.** Nam dominus pepigit fœdus cum illo,
 Genes. 15. d.
 5 **In car. eius fa. sta. te. i.** circumcisionem, Genes. 17. quæ est si-
 gnum distinguens Israel a Gentilibus.
 6 **Et in tenta.** quia Deus tentauit eum, Genes. 22. a. ut offen-
 deret alijs obedientiam eius.
 7 **Inuen. est fidelis.** i. obediens prompte ut dictum est.
 8 **Ideo iure. de. il. glo.** sicut ibidem subditur. Per memetipsum
 iuravi dicit dominus, quia fecisti rem hanc, & nō pepercisti
 filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi & multipli-
 cabo semen tuum sicut stellas cæli, & sicut arcem quæ est
 in littore maris, &c. ideo subditur.
 9 **Crescere il. &c. & hære. il. a. ma.** Isti sunt quatuor termini ter-
 ræ promissionis. s. mare mediterraneum ab occidente, &
 mare mortuum ab oriente, fluuius Euphrates ab aquilone,
 & desertū Aegypti a meridie. 10 **Et Isaac.** Hic cōsequen-
 ter ponitur laus virtutis Isaac & Iacob filij sui, cum dicitur.

Et

Et Is. eo. mo. i. benedixit eum, eidem promittendo quod pro-
 misit Abraham. 11 **Pro. Abr.** idest propter merita eius, &
 et propter merita Isaac qui fuit imitator paternæ virtutis.
 12 **Ben. o. gen. de. il. do.** idest, fecit eum pretiosum in conspe-
 ctu omnium gentium, inter quas habitauit intantum quod
 omnes imprecabantur sibi bonum, ut exponunt aliqui. Sed
 contra hoc videtur quod dicitur Genes. 26. q. Isaac dixit Abi-
 melech & his qui venerant cum eo: Quid venistis ad me ho-
 minem quem odistis & expulistis a vobis, propter hoc aliter
 exponendum est: *Benedictio omni. gen.* scilicet, dedit illi, & non
 Ismaeli, ut Christus ex eo nasceretur, in quo benediceretur
 omnes gentes terræ.
 13 **Et testa. su. i. pactum,** quod fecit ad Abraham.
 14 **Confir. su. ca. la.** & non super caput Esau, licet Isaac primo
 voluerit facere contrarium, Genes. 27. a.
 15 **Ag. cum in be. suis.** idest, approbauit eum tanquam di-
 gnum suis benedictionibus, sicut approbauerat Abraham &
 Isaac, Genes. 18. cap. terram, in qua dormis, tibi dabo & semi-
 ni tuo, & sequitur. Et benedicetur in te & in semine tuo cum
 de tribus terræ.
 16 **Et diu. il. par. in. tri.** Terra enim promissa Abraham, Isaac,
 & Iacob fuit diuisa in duodecim partibus duodecim tribus,
 & ex duodecim filiis Israel descendētibz, ut habetur Iosue
 18. c. Et sic quilibet tribus habuit partem suam.
 17 **Et conser. il. homi. mi. i.** filios suos duodecim patriarchas,
 qui dicuntur homines misericordię, idest, homines miseri-
 cordiam consecuti a Deo de Ioseph venditione.
 18 **Inueni. gra. in ocu. om. car.** Inuenerunt enim gratiam in
 conspectu Pharaonis, & Aegyptiorum, Genes. 47. c.

C A P V T.
 XLV.
 a Dilectus Deo &c.
 c Sequitur.

C A P. XLV.
 a Quia suauis & mitis super
 omnes homines.
 a Dilectus Deo & omni
 bus Moyses, cuius
 a Quia per omnia laude dignus, & benedi-
 cendus.

memoria in benedictione est. Similem illū fecit
 in

4 in gloria sanctorū, & magnificauit eū in timo-
 5 re inimicorū, & in verbis suis mōstra placauit,
 6 Glorificauit illum in conspectu regū, & † iussit
 7 illi corā populo suo, & ostendit illi gloriā suam:
 8 In

† misit illum

NICOLAVS DE LYRA.

C A P. XLV.

Dilectus a Deo. Hic ponitur laus patrū, q fuerūt tēpore le-
 gis datæ, & primolus patrū qui præcesserūt terrę pro-
 missionis ingressum, secūdo eorū qui ingressi fuerūt, & etiā
 post ingressum ca. se. Circa primū incipit a Moyse, qui sub
 Deo fuit legislator, dicens. 1 **Dilectus a Deo & ho.** Fuit. n.
 Moyses a pueritia sic graciosus, ut esset diligibilis omnibus,
 propter quod filia regis ipsum in filium adoptauit, Exod. 2.
 2 **Cuius me. in bene.** idest, in omni bono.

Simi-

3 **Similem illum fecit.** videndo diuinam essentiam sicut di-
 cit Aug. ad Paulinum de videndo Deum.
 4 **Et mag. eum in ti. ini.** i. Aegyptiorum, inter quos fuit ma-
 gnus valde, Exod. 11.
 5 **Et in ver. su.** quia plagę Aegypti monstruosę celsauerunt
 ad eius orationem, ut patet Exod. 6. 7. & 8.
 6 **Glo. in con. f. Pharaonis regis Aegypti,** & Sehō & Og. Nu. 21.
 7 **Et iussit il. co. po.** in monte Sinai, vbi populus loquentem
 dominum audiuit, Exod. 10.
 8 **Et o. il. glo.** in visione per essentiam, ut dictum est.

In

a Ad prae. In monte Sinai, scilicet, legem dedit ei, & praecepta vitae cum eo loquens in nube.

Num. 12. a. Rabb. Dilectus Deo, & hominibus Moyses fuit, quia homo erat finis, & mitissimus, ut narrat: Cuius memoria in benedictione est: quoniam non minoris gloriae quam ceteri patres fuere. Hic magnificatus est in timore inimicorum, dum portenta multa fecit coram Pharaone, & seruis eius, & ipsas plagas quando voluit temperavit. Unde gloria in conspectu regum consecutus est: iussit illi Dominus coram populo suo, & ostendit illi gloriam suam, quando sui secreti eum fecit esse participem & voluntatis suae agnitor. De quo scriptum est. Ingresso autem illo tabernaculum, descendebat columna nubis, & stabat ad ostium, loquebatur cum Moyse, cernentibus universis quod columna nubis staret ad ostium tabernaculi, stabantque ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum. Certum quoque est quod fides, & lenitas ipsius sanctum eum esse fecit & Deo acceptabilem reddidit. Qui de omni populo diuina providentia electus est, ut praesentet universis. Cui Dominus in monte Sinai legem dedit & prae-

& praecepta vitae constituit, cum eo loquens in nube audientibus filijs Israel, ut in his erudiret populum suum, & disciplinabiliter vivere doceret: qui licet diuersas figuras haberet in singulis locis, tamen in hoc quod populum eduxit de Aegypto per aquas maris rubri, &

In fide, & lenitate ipsius sanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne. Audiuit enim eum, & vocem ipsius, & induxit illum in

a t nubem. Et dedit illi cor ad praecepta & legem vitae, & disciplinam, docere Iacob testamentum suum, & iudicia sua Israel. Excelsum fecit Aaron fratrem eius, & simile sibi de tribu Leui.

Statuit ei testamentum aeternum, & dedit illi sacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria. Et circumcinxit eum zonam iustitiae, & induit eum stolam gloriae, & coronauit eum in vasis virtutis: Circum pedes, & femoralia & humerale posuit ei, & circumcinxit eum tintinnabulis aureis plurimis in gyro: dare sonitum in incessu suo, auditum facere sonitum in templo, & in memoria filij gentis suae. Stola sanctam auro & hiacyntho & purpura;

opus textile, viri sapientis iudicio & veritate praediti. Torco cocco opus artificis, gemmis preciosis figuratis in ligatura auri, & opere lapidarii sculptis in memoriam, secundum numerum tribuum Israel. Corona aurea super mitram eius, expressa signo sanctitatis, & gloria honoris, & opus virtutis desiderio oculorum ornata. Sic pulchra ante

1 in deserto educavit
2 columna nubis praecunte, & via demonstrante, typum tenet legis, quae per Christi ducatum credentes de Aegypto spirituali, de potestate veri Pharaonis per aquas baptismatis liberauit, ut istius mundi diuinis praeceptis instrueti, & educati perueniant ad terram repositionis, ad caelestem videlicet patriam.

15 b Et circum. Describit ritum veteris sacerdotij, & ornatum pontificis, quae omnia figura erant noui testamenti, & veri sacerdotis Iesu Christi.
22 c Et induit. Vestimenta pontificis sunt opera virtutum, sapientia, doctrina, unde: Sacer. tui induantur iustitiae.

23 d Corona aurea super mitram, eius expressa. In qua erat nomen omnipotentis Dei, quod significat honorificentiam diuinae maiestatis, quoniam super omnia statuere debemus, ut in omnibus actibus nostris, & sermonibus honorificetur Deus. per Iesum Christum qui est cap. nostrum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In fi. id est, fidelitate, fuit enim valde fidelis.

2 Et le. ip. unde dicitur Numer. 12. a. Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra.

3 Sanctum se. il. id est, mundum, & firmum.

4 Et ele. cum ex o. car. ad educendum filios Israel de Aegypto, & ut esset legislator veteris testamenti.

5 Audiuit enim eum, & vocem ipsius. deprecantem pro relaxatione peccati Israel in fabricatione vituli, Exo. 32.

6 Et induxit il. in nubem. Exod. 24.

7 Et dedit il. cor. ad praecepta & c. Dei opere adimplenda, & alijs docenda.

8 Excelsum, & c. secundo ponitur laus Aaron, & diuiditur in tres partes, quia primo agitur de eius electione. secundo, de eius consecratione, ibi. Compleuit. tertio de eius prouisione, ibi. Et addidit. Circa primum dicitur: Excelsum fecit deo. Fuerunt enim ambo filij Amram Exo. 6.

9 Et similem. in educatione populi de Aegypto, & signis faciendis in terra Aegypti.

10 De tribu Leui. de qua erat Amram pater eorum. Exo. 2.

11 Statuit ei te. id est, pactum sacerdotij, quod dicitur aeternum, in quantum significabat, siue figurabat sacerdotium Christi, quod est aeternum. **12** Et beatificauit il. in gloria. id est, beatum fecit eum dici pro gloria sacerdotij.

13 Et circumcinxit eum corona iustitiae. id est, baltheo diuersis coloribus facto, qui dicitur zona iustitiae, quia restringebat vestes sacerdotales, sicut iustitia legis modos inordinatos.

14 Et induit eum stolam gloriae. id est, tunicam hiacynthinam, quae erat honorabilis valde.

15 Et coronauit eum in vasis virtutis. id est, ornamentis: quae apud Hebraeos

brachios frequenter vasa nominantur. Corona vero Aaron erat mitra, in qua pendebat lamina sancta, habens insculptum nomen domini tetragrammaton virtuosum.

16 Circum pedes, id est, sandalia.

17 Et femoralia. linea.

18 Et humera. & c. id est, super humerale, in quo erant duo lapides onychini.

19 Posuit ei. id est, disposuit eum ad eius ornatum.

20 Et circumcinxit eum tintinnabulis aureis, quae posita erant in circumcinctu inferioris partis tunicae.

21 Dare sonitum in. id est, ad rememorandum, quod lex data fuit in buccinae sonitu, Exo. 20. ideo subditur.

22 In me. filiis gentis. i. rationale, quod erat in sacerdotis pectore.

23 Opus textile. vi. scilicet, Beseleel.

24 Iudi. & c. prae. id est, pleni discretionem, & peritiam artis, Exo. 30. a. Ecce vocauit dominus ex nomine Beseleel filium Huri, impleuitque eum spiritu sapientiae, & intelligentiae, & scientiae, omni; doctrina ad excogitandum, & faciendum opus.

25 Torco cocco. id est, filo rubeo: erat enim rationale textum ex quatuor filis, aureo, hiacynthino, purpureo, & coccineo.

26 Gemmis preciosis. Erant enim in eo duodecim lapides preciosi insculpti nominibus duodecim tribuum Israel.

27 In ligatu. Nam illi lapides erant auro inclusi.

28 Corona, & c. quod superius dictum est breuiter. Coronauit eum in vasis virtutis, exponitur hic magis diffuse, & patet ex praedictis litera, hoc excepto.

29 Super mitram. nam ibi dictum est, quod pendebat a mitra quod videtur esse contrarium: utrumque tamen est verum: nam posita mitra lamina ponebatur desuper, ita quod pars eius superior erat super mitram, & pars eius inferior a mitra dependebat super pontificis frontem.

Vsq;

a *Sacrificia.* Quomodo Moyſes Aarō, & filios eius oleo vn-
A ctionis cōſecrauit, & quales hoſtias in die vnctōis offerre
 iuſſerit, & de iugi ſacrificio q̄ quotidie, & mane, & vespere
 offerbat, & de ceteris officijs liber Leuiticus explicat. De
 ſeditione Core, & Dathan & Abirō, & quomodo puniti ſūt

Num. 16. b. liber Numerorū ple-
 niſſime narrat. In q̄-

Myſtic. bus myſtice demon-
 ſtratur eos qui hære-
 ſes, & ſchiſmata fa-
 ciunt, & multos ſe-
 cum trahunt, & con-
 temnētes Chriſti ſacer-
 dotes, & ab eccle-

† cōſumpta
† Leui. 8. b. ſia ſeſe ſeparantes, &
 diuinę hoſtię verita-
 tem per falſa ſacrifi-
 cia prophanātes, ru-
 ptis terrę compagi-
 bus abſorberi, & qui
 cōſentiunt eis in æ-

B terno igne cruciari.
 Chriſti enim ſacer-
 dotium, & ritus ſacri-

† Nu. 16. a. ficiōrum in æternū
 manebit. vnde: *Tu es*

Psal. 109. b. *ſa. in æter. ſecun. or. mel.*
b *Quia contra illum*

Psal. 109. *ſteterunt alieni, & pro-*
pter, &c. * **Rab.** In

his myſtice demon-
 ſtratur quod hi qui
 hæreſes & ſchiſmata

facere conantur, &
 multos ſecum trahē

do decipiunt contē-
 nentes ſacerdotes

Chriſti, & ſe à clero
 eius plebiſque ſocie-

tate ſegregātes, con-
 ſtituere audēt Eccle-

ſias, & aliud altare,
 C preceſq; alterā illicitis vocibus faciunt, Dominicę hoſtię

ver-

veritatē p falſa ſacrificia prophanātes, ipſi quoque cū cōtra or-
 dinationē Dei nituntur, ob temeritatis audaciā terrę cōpagi-
 bus ruptis, profundo hiatu merguntur. Nec tantū hi qui du-
 ces errorū ſunt, ſed & illi qui conſentiendo participes eo-
 rundem effecti ſunt, in ignē æterni iudicij preparata vltione

a Chriſtum, de quo Ecce vir oriens nomen eius. **b** Quo-
 niam tantum ſancti Dei his virtutibus ſunt ornat.

a Aaron vel Chriſti. **b** Imitatores.

ipſum non fuerunt talia vſque ad orientem. Non eſt indutus il-

la alienigena aliquis: ſed tantum filij ipſius ſoli, & ne poteſ-

eius per omne tēpus. Sacrificia ipſius t̄ conſummata ſunt igni

quotidie. t̄ Compleuit moyſes manuſeius, & vnxit illum o-

leo ſancto. Factum eſt illi in teſtamentum æternum, & ſemini

eius ſicut dies cæli fungi ſacerdotio, & habere laudē, & t̄ glo-

rificauit populum ſuum in nomine ſuo. Ipſum elegit ab omni

viuente, offerre ſacrificium Deo incenſum, & bonū, & odorem

in memoriam placare pro populo ſuo. Et dedit illi in præcep-

tis ſuis poteſtatem, in teſtamenti iudiciorum docere Iacob te-

ſtimonia, & in lege ſua lucem dare Iſrael. t̄ Quia contra illum

ſteterunt alieni, & propter inuidiam circūdederunt illum

homines in deſerto, qui erant cum Dathan, & Abiron, & con-

gregatio Core in iracundiam. Vidit dominus Deus, & non pla-

cuit illi, & conſumpti ſunt in impetu iracundię. Fecit illi mon-

ſtra, & conſumpſit illos in flamma ignis. Et addidit Aaron glo-

riam, & dedit illi hæreditatem, & primitias t̄ frugum terrę di-

uiſit illi. Panem ipſius in primis parauit in ſanitatē. Nam ſa-

cificia domini edent, quę dedit illi, & ſemini eius. Cæterum

t̄ inter gentes non hæreditabit, & pars non eſt illi in gente. Ip-

ſe enim eſt pars eius, & hæreditas. Phinees filius Eleazari ter-

tius in gloria imitando eum in timore t̄ domini, & ſtare in re-

tor: vel Dei adiutoriū. Aaron, mons fortitudinis, vel mōs for-
 tis,

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vſq. ad ori.* id eſt, vſq; ad extremū terrę. Exprimitur tamē
 hic oriēs, quia magis diſtat a deſerto, in quo fuerūt facta iſta,
 quam occidens terrę habitabilis.

2 *Non eſt in. il. al.* A progenie Aaron.

3 *Sacri. ip. con. &c.* Id eſt, conſumpta.

4 *Quotidie.* Nam ſemper mane, & vespere offerebatur holo-
 cauſtum, quod dicebatur iuge ſacrificium.

5 *Compleuit Moyſes.* Hic conſequenter agitur de conſecra-
 tione Aaron, cum dicitur: *Com. Moy. m. a.* id eſt, conſecrauit.

6 *Et vn. il. o.* habetur diſſuſe, *Leui. 8. b.*

7 *Factum eſt il.* exponatur, vt ſupra.

8 *Et ha. lau. id eſt,* officiū laudandi Deum, prout competit
 perſonę communi.

9 *Et glo. po. id eſt,* dei. Sūmus. n. ſacerdos in nomine domini
 tetragrammaton, benedicebat populum.

10 *Ipſum ele. ab om. vi. of.* tanquam pontifex ſummus, alij nāq;
 ſacerdotes bene offerabant aliqua ſacrificia.

11 *Incen. & bo.* fidei & deuotionis Abraham, & aliorū patrū.

12 *Placa. id eſt,* ad placandum Deum.

13 *Propo. ſuo.* peccatore.

14 *Et de. il. in pr.* diſcernendi inter ſanctum, & prophanum,
 lepram, & non lepram.

15 *Inte. iū. nam,* quę alijs iudicibus dubia videbantur, refere-
 bantur ad ſummum ſacerdotē, vt eius ſentētia inuolabiliter
 teneretur, *Deuteronomi. 17. b.*

16 *Docere Ia.* id eſt, populum Iſrael denominatum a Iacob,
 qui alio nomine vacatur Iſrael.

17 *Teſtimo.* Licet omnia præcepta Dei dicantur teſtimonia,
 in quātū eorū veritas eſt miraculis teſtificata, tamen illa etiā
 q̄bus additur præmiū, vel pēna, ſicut dicitur *Deu. 28. a.* Si au-
 dieris vocē dñi Dei tui, faciet te excelliorē cūctis gentibus.
 Dicunt proprie teſtimonia, quia ſunt quędā proteſtationes
 diuinę iuſtitie præmiantis bonos, & malos punientis.

18 *Et in le. dubia* declarando, vt dictum eſt.

19 *Quia con. il. &c.* a genere ſacerdotali, ſcilicet, *Cor e.* & eius
 congregatio, *Numer. 16. a.*

20 *In ira.* ſcilicet, Dei pronocatam. Ideo ſubditur.

21 *Vidit do.* rebellionem eorum oculo ſuę iuſtitie.

22 *Et con. ſunt, &c.* abſorbuit enim eos terra, & deſcenderūt
 viui in infernum, ideo ſubditur.

23 *Fecit il. mon.* percutiendo eos in ſolita plaga.

24 *Et con. il. &c.* qui fauerunt Core, & eius ſequacibus.

25 *In flam. ig.* ſicut ibidem ſubditur: quod Aaron cucurrit
 ad multitudinem, quam ia in vaſtabat incendium.

26 *Et addi.* Hic conſequenter agit de ipſi⁹ Aarō prouiſione.
 Nā tribus Leuitica hereditatem ſicut alię tribus non habuit,
 ppter q̄ Deus aliter de viſu ſacerdotibus, & Leuitis prouidit

Dicit iſt. Et addi. Aa. in virgē ſuę floritione ad confirmatio-
nem ſacerdotij pro ſe, & ſuo ſemine. Nume. 17. c.

27 *Et de. il. ha.* Et, quę ſit illa ſubditur.

28 *Et pro. id eſt.*

29 *Primi. fru. ter. &c.* quia debebantur ſacerdotibus, decimę
 vero Leuitis.

30 *Panem ip. &c.* id eſt, victum.

31 *In pri. &c.* Id eſt, primitijs.

32 *Parauit in ſacieta.* id eſt, conuenientem reſectionem.

33 *Nam ſacrificia domini edent, &c.* ſcilicet, ſacrificia pro pec-
 catis, etiam ſacrificia pacifica, quorū pars cedebat in vltimū
 ſacerdotū. holocauſta verō incendebantur totaliter ad ho-
 norem diuinum.

34 *Cete. inter gentes.* gens ſacerdotum, & Leuitarum.

35 *Non hē.* & ſubditur ratio.

36 *Ipſe,* ſcilicet, Deus.

37 *Eſt enim pars.*

38 *Phinees, &c.* Hic conſequenter ponitur laus Phinees ne-
 potis Aaron, cum dicitur.

39 *Tertius in glo. &c.* eſt, ſcilicet, in honore pontificali.

40 *Imitando eum, &c.* ſcilicet, Eleazarum patrem ſuum.

41 *In timore domini, &c.* eius præcepta cuſtodiendo.

42 *Et ſta.* in officio pontificis.

43 *In reuerentia gentis, &c.* Erat enim in magna populi reue-
 rentia, eò quòd liberauerat populum a domini plaga, Nu-
 meri vigefimoquinto. b.

In

G tis. Nam, qui ore praua
A loqui parit, & miste-
 riora auditoribus expo-
 nit, per Dei adiutori-
 um pium laborem im-
 plens ad mortem for-
 titudinis, idest, Christū
 feliciter peruenit.
a Et testa. Significat
 quod Dauid in distri-
 butione ministeriorū
B Dei, quos in xxiii.
 fortes

uerentia gētis. in bonitate, & alacritate animæ suæ placuit
 Deo Israel. Ideo statuit illi testamentum pacis, & princi-
 pem sanctorū, & gētis suæ, ut sit illi, & semini eius sacer-
 dotij dignitas in æternum. Et testamentum Dauid regis
 filio Iesse de tribu Iuda, hæreditas ipsi, & semini eius, ut da-
 ret sapientiam in cor nostrum, iudicare gentem suam in iu-
 stitia: ne abolerentur bona ipsorum, & gloriam ipsorum
 in gentem eorum æternam fecit.

fortes diuisit, ut per
 vices dño ministraret,
 gloriā Phinees nō mi-
 norauit, sed auxit. vnde
 in Paralip. Phinees au-
 tem filius Eleazari erat
 dux eorū coram dño.
 Vnde Hebræi tradūt,
 quod adhuc eo tempo-
 re vixerit, & in taberna-
 culo ministrorum vi-
 ces ordinauit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In bonitate, & alacritate. qua seruiuit deo letāter, & deuote.
 2 Placuit deo Israel. ex feruenti zelo, quem habuit ad ipsum
 Nu. 25. c. Phinees filius, & c. quia zelo meo commotus est, & c.
 3 Ideo statuit. idest dignitatem sacerdotij pacificè possiden-
 dam sibi, & filiis suis.
 4 Et princi. sancto. i. sacerdotū, qui dicebātur sancti, eo quod
 erant diuinis obsequijs deputati, nam ē res inanimata, quæ
 deputatæ sunt diuino cultui, ut calix, & hmoi dñr sanctæ.
 5 Et gentis suæ. scilicet Iudaicæ, cui in spiritualib. præsidebat.

6 Et testa. Da. i. ordinationē ei⁹ de ampliatiōe diuini cult⁹, ut
 hñ. i. Para. 23. q̄ ordinationē posuit sub regimine summi pō-
 tificis. 7 Vt daret. ipse Phinees p se, & suos successores.
 8 Sapientiam in cor. & c. i. doctrinam legis, & prophetarum.
 9 Iudicare gen. & c. i. ad iudicādū pplm Iudaicū iuste. 10 Ne
 aboleret. & c. p fortitudinē maiorū iustē minores deprimētū. Psal. 36. a.
 11 Et gloriam ipsorum. i. dignitatē sacerdotij in se, & filij suis.
 12 In gen. idest in populo Iudaico.
 13 Aeternam se. i. diu permanere, sicut montes dicuntur eter-
 ni. Psal. 75. a. Illuminans tu mira, a mon. ater. & c.

CAP. XLVI.

p Amorrhæos lapides magnos de celo, & mortui sunt mul-
 to plures lapidib. grandinis, q̄ gladio. lapides autem grandis-
 nis duram dei significant vltionem, vel comminationem,
 quæ p improbos proferuntur. Hoc modo Iesus cum duci-
 bus, & virtutibus suis

CAP. XLVI.

Ortis in bello Iesus Naue successor
 Moyfi in prophetis, q̄ fuit magnus
 secundum nomen suum, maximus i
 salutem electorū Dei, expugnare in-
 surgētes hostes, ut consequeretur hē-
 reditatē Israel. Quam gloriā ade-
 ptus est extollendo manus suas, &
 iactando contra ciuitates rhomphæas. Quis ante illum sic
 restitit? Nam hostes ipse dominus percussit. Aut non in ira
 cūdia eius impeditus est sol, & vna dies facta est quasi duo?
 Inuocauit altissimū potētē in oppugnādo inimicos vndiq;
 & audiuit illū magnus, & sanctus deus, i faxis grādinis vir-
 tutis valde fortis. Imperū fecit cōtra gētē hostilē, & in de-
 scēsu pdidit cōtrarios, ut cognoscāt gētes potentiā eius, q̄a
 cōtra deum pugnare non est facile, & secutus est a tergo
 potētes. Et i diebus Moyfi misericordiam fecit ipse, & Ca-
 leph filius Iephone, stare cōtra hostē, & phibere gētē m a
 peccatis, & pstringere murmur malitiæ. Et ipsi duo consti-
 tuti a periculo liberati sūt a nūero sexcētorū milium peditū
 inducere illos in hæreditatē, in terrā, q̄ manat lac, & mel.

bus, & virtutibus suis
 adest eis, qui pro no-
 mine suo contrarijs
 virtutibus oppugnan-
 tur. Nec solum auxi-
 lium præstat in bello,
 sed lucem producit, &
 discit aduentum no-
 dis. Dies autem produ-
 citur, & differtur occa-
 sus, nec sol occidit, sed
 semper oritur, dum
 credentium cordibus
 sol iustitiæ lumen ve-
 ritatis infundit. Cum
 verò repletus fuerit
 credentium numerus,
 & deterior atas vlti-
 mæ generationis ad-
 uenerit, & crescente
 iniquitate refrigescet
 charitas, breuiabun-
 tur dies, extendit enim
 dies in tempore salu-
 tis, breuiabuntur in tē-
 pore perditionis.
 b A peccatis, & per-
 stringere, & ca. Despe-
 rationis, quando ex-
 ploratorum rumoribus
 auditis desperauerunt
 intrare terram.

NICOLAUS DE LYRA.

Diuiso. **F** Ortis in bel. Hic ponitur laus patrum post terræ promissionis in-
 gressum. Et primo tempore Iudi. secundo tempore Reg. c. seq. Cir-
 ca primum incipit a Iosue, qui filios Israel in terram promissionis in-
 troduxit, dicens. 1 Fortis in bel. nam 31. reges debellauit, Iosue
 12. b. 2 Succes. Moy. ad regimen populi. 3 In pro. i. de nu-
 mero prophetarum. habuit enim prophetia spiritum. 4 Qui fuit
 ma. se. no. i. secundum proprietatem sui nominis, quod interpretatur
 salus, siue saluator, propter quod exponens dictum suum, subdit. Maxi-
 mus in salutem electorum dei, expu. gen. 5 Ut conse-
 quen. habitatores Chanaan debellando. 6 Quam gloriā ade-
 ptus. i. extollendo. 7 Manus sua. leuando clypeum contra regem
 Hay. Iosue. 8 Et ia. con. i. sagittas acutas. 9 Quis an.
 quod ab eo se defendere potuerit? quasi dicat nullus. Et subditur ratio.
 10 Nā ho. ip. do. cui nullus resistere potest. 11 Aut non in ira.
 scilicet dei contra hostes Israel. 12 Impe. est. a cursu suo per spa-
 tium vnius dei, ut habetur Iosue. 13 Inuo. al. po. in cuius confi-
 dentia pugnabat, & audiuit illum. 14 In sagradi. Iosue. 10. Cum
 que fugerent filios Israel, & essent in descensu Bethorō dominus misit
 super

super eos magnos lapides de celo, & cate. qua patent.
 15 Et in dieb. Hic ponitur laus Iosue, & Caleph simul, cum dicitur.
 Et in die. Moyfi, qui misit exploratores de Cadesbarne, Numer. 13.
 16 Mife. se. ip. Iosue.
 17 Et caleph. Et quæ sit illa misericordia, subditur.
 18 Sta. cō. ho. idest stando contra alios exploratores populum deter-
 rentes, & isti contrario populum confortabant ei constantiam inge-
 rendo, Num. 14. 19 Et pro. gen. Iudaicam.
 20 A pec. rebellionis contra Deum dicentes. Nolite rebelles esse con-
 tra dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia sicut panem,
 ita possimus eos deuorare. 21 Et ipsi duo consti. id est stabiles,
 & firmi.
 22 A peri. mortis. 23 Libe. sunt. Nam omnes alii, qui in egres-
 su de Aegypto numerati, a viginti annis, & supra, mortui fuerunt in
 deserto, quorum numerus fuit sexcenta milia, tamen excipiuntur inde
 Leuitæ. 24 Inducere illos in hære. idest, ad inducendum filios
 Israel in hæreditatem sibi promissam, fuerunt isti duoreseruati.
 25 Quæ ma. lac. & c. Nam abundat in pascuis animalium, & ar-
 boribus, in quibus apes mellificant abundanter.

Aaa

scripsisse traditur, & propter eloquij nonnullā similitudinē Salomonis pronuntiatur, contineat in laude patrū, quod Samuel ē mortuus prophetauerit. Sed si huic libro Hebreorum, (qui in eorum est canone) contradicitur, quid de Moyse dicturi sumus, q̄ certe, & in Deuteronomio mortu⁹, & in Euangelio cum Helia, qui mortuus non est, legitur apparuisse uiuentibus?

CAP. XLVII.

Post hac surrexit, Ad literam: Facta David commemorat, de quib⁹ liber Regum, & Paralipomenis plenissime narrant.

Quasi adeps. Significat eum gratia spiritus sancti repletum, a carnalium confortio vita, & moribus se paratum.

Cum leonibus lussit. Rabba. David significat Christum, qui leonem, id est, diabolum, & vrsū, id est, Antichristum contriuit, & gigantem, id est, sathanam in funda, & lapide spirituali strauit, scilicet sensu scripturarum, & scientia legis, & populum dei ab hostibus, id est, malignis spiritibus liberauit, cui ab hostium cæde reuertens, mulieres, id est, sanctæ animæ decantant, & decem milia victorem prædicant, quia omnes

hostes, tam spirituales, quam corporales perfecte superauit. David quoque noster oleo lētiæ præ participibus suis in regem

gem

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XLVII.

Post hac surrexit. Hic consequenter ponitur laus patrū tpe regum, quod proprie incepit a David in quo regnum fuit stabilitum. Et diuiditur in tres partes, nam primo ponitur laus patrū transmigrationem Babylonis præcedentium. secundo, tempore transmigrationis existentium, c. 49 ibi, *Præter David, tertio, transmigrationem sequentium, ibi, Quando amplifecimus Zorobabel*. Prima in tres, quia primo de regib⁹ aliquibus loquitur. Secundo de prophetis aliquib⁹. seq. c. Tertio, ad loquendū de regib⁹ reuertitur, ibi: *Ezechias*. Prima in tres, quia primo ponitur David commendatio. secundo Salomonis laus, & vituperatio, ibi: *Post ipsum, tertio Roboā fatuitas, & le roboā enormis puaricatio, ibi, Et finem habuit, ut virtutes bonorū magis elucescant iuxta vitia malorū*. Circa primum dī. 1. *Post hac surrexit Nathan propheta, ad dandum populo virtutis exempla*. 2. *In dieb⁹ David, ut patet 2. libr. Regum in plurib⁹ locis. Et subditur de David*. 3. *Quasi adeps sepa a carne, sic Da. a fil. Isr.* In sacrificijs, n. deo oblati pro peccato, & sacrificijs pacificorū, quæ non totaliter cremabantur, adeps separatim ad honorē dei cremabatur, de ceteris carnib⁹. vna pars erat sacerdotū, & alia offerentium in hostijs pacificis, In sacrificijs autem pro peccato totum erat sacerdotum, excepto eo, qd̄ erat incensum. p hoc aut̄ intelligitur, quod licet totus populus Israel seruierit deo, David tamen multo deuotius alijs. 4. *Cum leonib⁹ lussit, & c.* id est, ita facili ter eos interfecit, sicut agnos. 1. Reg. 17. d. Veniebat leo, vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & persequabar eos, & percutieba, & c. 5. *In iuuentute sua. Nunquid non occid. gigantem, & c.* scilicet Goliath, ut patet 1. Reg. 17. 6. *Et abstulit opprob. de gente sua.* nam Goliath exprobrabat eis, quod nullus audebat eum eo pugnare ad certamen singulare: 7. *Et dedit in dex. eius tol. bon.* scilicet de vita præsentis per mortem. 8. *Sic in decem mil. glorif. cum.* id est laudari fecit. 1. Reg. 18. b. *Percussit Saul mille et David*

gem vnctus, omnes hostes ecclesiæ contriuit. Ecclesiasticū D quoque ministeriū in domo dei, qui est ecclesiā, ordinat, & officia singulorū ad laudandum deum dispensat, ut in omni loco dominationis eius omnis creatura benedicat dominū. Bene autē dicitur, quod Christus purgat peccata David, &

CAP. XLVII.

a. Qui David de adulterio Bethsabee, & nece Vrie contriuit.

Post hac surrexit Nathan propheta in diebus David. Et quasi adeps separatus a carne, sic David a filiis Israel. Cum leonibus lussit quasi cum agnis, & in vrsis similiter fecit, sicut in agnis ouium in iuuentute sua. Nunquid nō

occidit gigantem, & abstulit opprobrium de gente? In tollendo manum in saxo fundæ, deiecit exultationem Goliath, vbi inuocauit dominum omnipotentem. Et dedit in dextera eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis suæ. Sic indecem millibus glorificauit eum, & laudauit eum in benedictionibus domini, in offerendo illi coronam gloriæ. Contriuit enim inimicos vndique, & extirpauit philisthim contrarios vsque in hodiernum diem. Contriuit cornu ipsorum vsque in æternum. In omni opere dedit confessionem, sancto, & excelsio in verbo gloriæ. De omni corde suo laudauit dominum, & dilexit Deum, qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam. Et stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos. Et dedit in celebrationibus decus, & ornauit tempora vsque ad consummationem vitæ, ut laudarent nomen sanctum domini, & amplificarent mane Dei sanctitatem. Christus purgauit peccata ipsius, & exaltauit in æternum cornu eius. Et dedit illi testamentum regni, & sedem gloriæ in Israel. Post ipsum surrexit filius sensatus, & propter

ra desiderat videre vultū regis nostri, id est, ecclesiā catholicā: vnde. *Tibi dixit cor meum, exquiriuit te facies mea, faciem tuam domine*

& David decem milia, & c. Et quia ipse solus pro decem milibus computabatur. 1. Reg. 18. 9. *Et lau. e. in b. do.* i. laudabilē eum fecit ex bonis, quæ sibi tribuit. 10. *In offerendo illi coronam gloriæ,* id est, conferendo sibi dignitatem regni præ ceteris fratribus suis maioribus. 11. *Contriuit enim inimicos vndique,* ut patet 2. Reg. 5. & 8. 12. *Contr. cornu ipsorum,* id est superbiam eorum, & potestatem deiecit. 13. *In omni opere dedit confessionem sancto,* id est, deo, qui est sanctus sanctorum. 14. *In verbo gloriæ,* id est, gloriam de omnibus sibi attribuen do. Cetera patent vsque ibi.

15. *Et stare fecit cantores circa altare.* s. holocaustorū, vbi canebant laudes diuinas, quando offerebatur ibi sacrificium.

16. *Et in sono eorum dulces fecit mo.* quia fecit Psalmos, quos canebant cantores in musicis instrumentis.

17. *Et dedit in celebrationibus,* & c. quia diuinum cultū augmētavit in sacerdotibus, Leuitis, & cantoribus. 2. Paralip. 25.

18. *Et or. temp. & c.* i. solennitates, quæ fiebant diuersis anni tēporib⁹. 19. *Et amplif. mane Dei sancti,* laudib⁹, & hymnis.

20. *Christus purga. peccat. ip.* sic habent libri correcti. Licet. n. Christus secundum humanitatem post David fuerit, tamen secundū diuinitatem est æternus. Heb. 13. b. *Iesus Christus heri, & hodie ipse, & in secula.* Vnde, & autor huius libri supra 24. tractauit de incarnatione sapientiæ increatæ, ut ibi dictū fuit, & sic loquitur hic Christus, qui est sapientia incarnata.

21. *Purg. pec. ipsius,* scilicet adulterij, proditoris, & homicidij in facto Vrie.

22. *Et exal. in ater,* i. potestatem, & dignitatem regni, quod maxime verificatum est in Christo, cuius regnū nō erit finis. Luc. 1. c. & qui factus est ex semine David secundum carnem, ad Ro. 1. ca.

23. *Post ipsum.* Hic prosequitur de Salomone, cuius primo ponitur commendatio, cum dicitur. *Post ipsum surrexit filius sen. 3. Reg. 3. b. Dedi tibi cor sapiens, et intelligens, infantum, ut nullus ante te simil. tibi fuer. etc.*

24. *Et propter il.* scilicet David.

Tom. 3.

Aaa 2

1 Deici;

A domine requiram. Huic oēs munera offerunt, unde, *Adorabunt eum omnes reges, omnes gentes ferient ei.* Bona vero Salomonis, bonos qui sunt in ecclesia signant, malos autem malos. Sicut in vna area bonos significant grana, malos vero palea.

3. Reg. 12. c. *a* *Ut faceres m.* Quia decem tribus secute sunt Ieroboam, &

B duæ Roboam, de Ephraim fuit Ieroboam, qui prius in decem tribu b⁹ crudeliter regnavit. *b* *Finem habuit Salomon, &c.* Rabbanus. Huius loci sensum edisserit historia Regum, quæ narrat, quod Roboam filius Salomonis relicto vtili seniorum consilio, consilium iniit cum pueris coævis suis, & per durum responsum quo respondit populo, dicens: *Pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem reddam super iugum vestrum, pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam vos scorpionibus.* irritatus populus reliquit domum David, & elegit Ieroboam filium Nabath. Omnis videlicet Israel, exceptis duabus tribubus, hoc est, Iuda & Benjamin, decem autem tribus fuerunt sub Ieroboam.

C *Et reliquit post se.* Mystice. Roboam qui interpretatur latitudo populi, significat malos ecclesiæ praelatos, qui ingrediuntur latam & spaciosam viam quæ ducit ad mortem, per quam

quam multi ambulant. Angustam vero, quæ paucorum est & ducit ad vitam, ingredi delectat. Reliquæque sanctorum patrum consilio, iuuenum desideria & adulationes sequuntur. unde: *Et a terra cuius rex puer est, & principes mane comedunt.*

Eccles. 10. c.

1 illum & deiecit omnem potentiam inimicorum. Salomon

a *Quia fuit pax in diebus eius.*

2 imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes,

a *Templum.*

3 ut conderet domum in nomine suo, & pararet sanctitatem

a *A Deo, a quo postulauit sapientiam.*

4 in sempiternum, quemadmodum eruditus est in iuuentute

a *Flumen Dei repletum est aquis.* *b* *Naturas rerum terrenarum.*

5 sua. Et impletus est quasi flumen sapientia, & terram re-

a *Salomon.* *b* *i. multa disposuisti anigmata.*

6 xit anima sua. Et repleti in cōparationibus ænigmata, ad

a *Per sapientiam & fortitudinem.*

7 in fulas longe diuulgatum est nomen tuum, & dilectus es in

a *In canticis canticorum.* *b* *In parabolis.* *c* *Similitudinibus.*

8 pace tua. In cantilenis & prouerbis & cōparationibus &

9 interpretationibus miratæ sunt terræ, & in nomine domini

a *Quia multiplicauit ei Deus aurum & argentum.*

10 Dei, cui est cognomen Deus Israel. Collegisti quasi aurum

11 chalcum aurum, & ut plumbum complesti argentum. Et

12 inclinasti femora tua mulieribus. Potestatem habuisti in

13 corpore tuo. Dedisti maculam in gloria tua, & prophanasti

14 semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & in cæ-

15 teris stultitiam tuam, ut faceres imperium bipertitum, & ex

16 Ephrem imperare imperium durum. Deus autem non de-

17 relinquet misericordiam suam, & non corrumpet, neque

18 delebit opera sua, neque perdet a stirpe nepotes electi sui, &

19 semen eius qui diligit dominum non corrumpet. Dedit autem

20 reliquum Iacob & David de ipsa stirpe, & finem habuit salo-

21 mon cum patribus suis. Et reliquit post se de semine suo ge-

22 nis stultitiā, & minutū a sua prudentia Roboam, qui auertit ge-

23 nis stultitiā, & minutū a sua prudentia Roboam, qui auertit ge-

24 nis stultitiā, & minutū a sua prudentia Roboam, qui auertit ge-

25 nis stultitiā, & minutū a sua prudentia Roboam, qui auertit ge-

26 nis stultitiā, & minutū a sua prudentia Roboam, qui auertit ge-

27 nis stultitiā, & minutū a sua prudentia Roboam, qui auertit ge-

28 nis stultitiā, & minutū a sua prudentia Roboam, qui auertit ge-

Ieroboam uero significat hereticos qui catholice fidei unitatem hæresibus scindunt, & subditos suos cultui demonum tradunt. Interpretatur autem Ieroboam dijudicans populum. Hæretici enim populum dijudicare uidentur, cum errorem suum sequi faciunt. Unde Ahas missus ad Ieroboam ait: *Tolle tibi decem scissuras: Hæc dicit dominus Deus Israel: Ecce ego scindam regnum Salomonis, & decem dabo tibi tribus. Porro una tribus remanebit propter seruum meum David, &c.* quia Ieroboam legis præcepta uiolando corruptit, & una tribus cum sobole David remansit, dum sanctorum fors iuxta apostolicam doctrinam in regula catholice fidei perman- sit. *Quia unus Deus, & una fides, unum baptisma.*

requirit in latitudine

3. Reg. 11. c.

Dei

3. Reg. 11. a.

E

Eph. 4. a.

3. Reg. 12. d.

3. Reg. 12. c.

F

Et

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deiecit. Dominus.
- 2 Omnem potentiam. &c. populi Israel.
- 3 Salomon imperauit in diebus pacis. ut ædificaret templum domini, ad quod requirebatur pax populi propter magnitudinem expensarum, & multitudinem operatorum, ut patet 3. Reg. & 2. Paralip.
- 4 Quemadmodum eruditus est, &c. a David patre suo, qui dedit sibi exemplar, & descriptionem omnium fiendorum in templo, ut habetur 1. Paral. 38.
- 5 Et impletus est quasi flumen sapientia. ex infusione diuina.
- 6 Et terram rexit, &c. differendo de animalibus & iumentis gressibilibus in terra, & disputando de lignis a cedro quæ est in Libano, usque ad hyssopum quæ egreditur de pariete, ut habetur 3. Reg. 4.
- 7 Et repl. Mutat modum loquendi de tertia persona ad secundam.
- 8 In cōparationi. enigma. dilucidando ea reginæ Saba, quæ venit in nomine domini tētare eum in ænigmatibus. 2. Regum 10. Cetera patent usque ibi.
- 9 Miratæ sunt. i. habitatores de his quæ fecisti & dixisti.
- 10 In no. &c. scilicet Dei. miratæ sunt, scientes quod omnia tibi data a Deo processerunt.
- 11 Cui est cognomen Deus Israel. cognomen enim alicuius determinat nomen principale, sic est in proposito. Est enim Deus omnium per creationem, sed cognominabatur Deus Israel per specialem cultum.
- 12 Collegisti. Hic consequenter ponitur eius vituperatio, cum dicitur, Collegisti quasi aurum chalcum. Licet enim hoc fecerit ex magna industria, tamen fuit auaritiæ nota, & maxime quia gra-

uabat populum, hoc non obstante, quod aurum in multa haberet copia, sicut dixerunt filio eius. 3. Reg. 4. a. Pater tuus durissimum iugum nobis imposuit, &c.

13 Et inclinasti femora tua mulieribus. 4. Reg. 11. a. Rex autem Salomon adiuuauit mulieres alienigenas multas. Et sequitur ibidem: Et auerterunt mulieres cor eius.

14 Potestatem habuisti in corpore tuo. id est, ad implendum corporis tui voluptatem.

15 Dedisti maculam. infamiam.

16 In gloria tua. quam habuisti ante ex magnitudine sapientiæ & virtutis tuæ.

17 Et prophan. se. tu. &c. id est, filium tuum abominabilem & odibilem fecisti demerendo.

18 Et in cæteris. de populo Israel.

19 Stultitiam tuam. induxisti per effectum.

20 Ut faceres imperium &c. nam propter eius peccata regnum eius fuit diuisum in regnum Israel & Iuda. 3. Reg. 12.

21 E. ex Ephrem, &c. Iuit enim Ieroboam primus rex Israel de tribu Ephraim. ut habetur 3. Reg. 11.

22 Imperium durum. nam ad colendum vitulos anreos induxit populum. 3. Reg. 12. Sed quia propter merita David remanserunt filio Salomonis duæ tribus, sequitur.

23 De. au. non dere. &c. erga David progeniem, ideo sequit.

24 Neque perdet a stirpe. regia.

25 Nepotes electi sui. scilicet. David, quem elegit ad regimen 1. Reg. 16. Cetera patent ex dictis.

26 Et finem. Hic ponitur Roboam & Ieroboam vituperatio cum dicitur: Et finem habuit Salomon. 3. Reg. 11.

27 Et dere. post se &c. i. Roboam filium eius stultum.

28 Qui auer. &c. relinquens. n. consiliū senum, & adherens consilio iuuenum, qui secum nutriti fuerunt, rñdet populo

* facie

A ^a Et Hieroboam filium Nabath. * Raba. Hieroboam, qui decem tribus à domo David, & a templo Dei separans ad idolatriam perduxit, significat hereticos, qui dissensionem amant, & unitatem fidei catholicę heresibus scindunt, ac sic cultui malignorum spirituum sibi obsequentes tradunt, interpretatur autem Hieroboam diuicias populum. Nam, & heretici diuicare populū vult, cū erroris sui sequacem facit, cui rei bene veniunt verba prophete Achie Salomonis, q. missus est ad Hieroboam,

boam, ita dicens. *Tolle tibi decem scissuras, hæc enim dicit dñs Deus Israel: Ecce ego scindam regnum Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Porro una tribus remanebit ei propter seruum meum David, & civitatem Hierusalem, quam elegi ex omnibus tribubus Israel.* Decem enim scissuras Hieroboam accepit cum legis precepta violando corripit, & una tribus cū sobole David remansit, dum fors sanctorum iuxta apostolicam doctrinam in regula fidei catholicę permanens, quia unus est dominus, una fides, & nūm, & baptisma.

^a Reliquit subaudis. ^b In cultura aureorum vitulorum. quos fecit populo adorari. **tem consilio suo, & Ieroboam filium Nabath, qui peccare fecit Israel, & dedit viam peccandi Ephraim, & plurima redudauerunt peccata eorum** Valde enim auerte rursus illos à terra sua. Et quæsiuit omnes nequities, vsquedum perueniret ad illos defensio, & ab omnibus peccatis liberavit eos.

NICOLAUS DE LYRA.

fatue, & dure, di. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam vos scorpionibus, propter quod recesserunt ab eo decem tribus. 3. Reg. 12. **1** Et Ieroboam filium Na. qui pec. per idolatriam, ut dictum est. **2** Et dedit viam pec. Ephraim. id est, suis successoribus, eo quod idolatriam introduxit primus. **3** Et plu. re. pec. ip. Absus enim abyssum inuocat, ideo ex idolatria declinauerunt ad vitia multa, & enormia. **4** Valde enim auer. id est, ista peccata enormia fecerunt eos captiuari longe à terra sua. 4. Reg. 18. **5** Et quæsiuit omnes ne. trib. Ephraim ad instinctum Ieroboam. **6** Vsque dum per. ad illos defensio. i. licentia Cyri regis Persarum,

farum, ut possent redire libere in Iudeam, quæ licentia fuit publicata non solum in Babylonia, sed etiam in regno Persarum, & Medorum, in quib. regnabat Cyrus. 1. Esdr. 1. Et in illis terris erant multi de egno Israel captiui, sicut patet de Tobia, qui fuit captiuus in Ninive, & Gablus in Rages ciuitate Medorum, ut habetur Tob. 1. **7** Et ab om. pec. id est à captiuitate eius inducta pro suis peccatis. **8** Libe. eos. ipse Cyrus quantum fuit in sextamen pauci de decem tribubus redierunt, quia plures satis remanserunt detenti amore vxorum quas ibi acceperant, & prolis, quam genuerant, & possessionum quas acquirerant, propter quod dicunt Hebræi, quod illi de decem tribubus non redierunt de captiuitate, quia quod modicum est quasi nihil reputatur, ut habetur. 2. Physicorum.

CAP. XLVIII.

A ^a **E**t surrexit. qua. ig. Qui duos quinquagenarios ab Ozia rege missos celesti igne combussit. ^b *Qui inuixit.* Mystice. Fames trium annorum, verbi dei, & fidei Trinitatis inedia figurauit. Quod filium matrisfamilias (expandens se tribus vicibus super puerum) suscitauit, Christum significat, qui per fidem sanctę Trinitatis gen⁹ humanum suscitauit à morte peccati. Duo quinquagenarij ad eum ducendum missi, cum militibus suis sunt combusti, tertius remanet incolumis. Quinquagenarius enim est confessio penitentię, quo declaratur remissio peccatorum. Iudei nolentes Christum Deum esse perfectum, nec principem penitentię dicunt ad eum: **Ioan. 8. g.** *Quinquaginta annos non dum habes, & Abraham vidisti?* Iō diuini ignis incendio extinguuntur. Tertius verò, quia conuersus ad fidem Trinitatis, penitentię sacramenta cognouit, indulgentiam meruit. Iussu Dei reges vnxit, & prophetam Eliseum in ultionem

inimicorum, dicente sibi domino: *Quicumque fugerit gladium Azælis occidet eum Iehu, & quicumque fugerit gladium Iehu, occidet eum Eliseus, &c.* Non q. Eliseus homicida fuerit, vel tyrannus, sed diuina ultio unicuique reddit secundum opera sua. Aliquando per reges, aliquando per prophetas, alios micro-

CAP. XLVIII.

T surrexit Elias propheta, quasi ignis, & verbū ipsius quasi facula ardebat. ^a *Quia elauit oculum tribus annis, & sex mensibus, ut non plu. super terr.* **†** Qui induxit in illos famem, & imitatus illum inuidia sua pauci facti sunt. Non enim poterant sustinere precepta domini. Verbo domini continuu cælum, & deiecit à se ignem terræ. Sic amplificatus est Elias in mirabilibus suis. Et quis potest similiter gloriari tibi? ^a *Suscitasti.* **Qui** sustulisti mortuum ab inferis, de sorte mortis in verbo domini Dei, qui deiecisti reges ad perniciem, & confregisti facile potentiam ipsorum, & gloriosos de lecto suo. Qui audisti

acreum, Elias subleuatus, quos ascensionis sue prenuncios, & testes voluit habere, vnum ante legem, alium sub lege, ut quandoque veniret, qui cælos veraciter penetraret. Vnde & **ordo**

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XLVIII.

Et sur. Eli. Hic consequenter interseritur laus quorundam prophetarum, & primo Eliæ, secundo Elisei, ibi: Elias, qui. &c. Circa primum dicitur. **1** Et sur. Elias proph. quasi ig. id est, ardens zelo Dei. vnde dixit 3. Reg. 19. c. Zelo zelatus sum pro domino exercituum, &c. **2** Et verbum ipsius quasi fa. ard. accendendo auditores ad amorem diuinum. **3** Qui in. in il. fa. id est in regnum. 3. Reg. 17. a. **4** Et imi. illum inui. sua pau. fa. sunt. scilicet, sacerdotes Baal, qui querebant per ignem exaudiri in consumptione sui holocausti, sicut Elias 3. Reg. 18. f. Et quia non potuerunt, à populo interfecisti fuerunt. **5** Non enim pot. sust. præc. do. id est, eius resistere voluntati, qui mortem eorum precepit per Eliam. **6** Ver. do. conti. tribus annis, & sex mensibus è rore, & pluuia. Iacobi quint. d. **7** Et de. a se ig. i. orationis sue virtute fecit ignem ad terram de

calo descendere super holocaustum suum. 3. Reg. 18. f. & 4. Reg. 1. c. super duos quinquagenarios principes.

8 Sicam. est Eli. id est, declaratus laude dignus. **9** In mi. su. id est, in miraculis ad eius preces f. Elis. **10** Et quis po. sigl. quasi dicat valde pauci. **11** Qui su. mor. ad in. scilicet, filium vxoris Sareptanę, quem suscitauit à morte. **12** Qui de. re. ad per. i. Achab, cui dixit 3. Reg. 21. f. In loco hoc in quo luxerunt canes sanguinem Nabath, lambent quoque sanguinem tuum. Et Ochoziah cui dixit 4. Reg. 1. d. Quia misisti nuncios ad consulendum Beelzebub deum Acharon, ideo de lectulo super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris. **13** Et gl. de le. su. id est, annis quinquagenarios principes missos ad eum ab Ochoziah iacente in lecto suo, super quos fecit ignem descendere, ut dicitur ibidem. **14** Qui au. in si. iu. id est secretum Dei consilium qui septem milia virorum reseruauit, qui non viderant Baal. Eli tamen operante se solum fidelem remansisse 3. Reg. 19.

Tom. 3.

Aaa 3

Ordo per quedā incrementa distinguitur, Enoch trāslatus,
A Elias ad celum subuectus, vt postea veniret, qui nec translatus
nec subuectus celum aethereum sua virtute penetraret.

Inc. 6. f. a *Elias, qui in turb.* Cum non sit discipulus super magistrū,
4. Reg. 2. b. Elifaus rogat Eliam

dicens, *Fiat spiritus
tuus duplex in me.* Sed
nisi mysterium obser-
uetur, non est op-
portuna petitio. E-
lias enim Christum

signat caput nostrū,
† 4. Reg. 2. b. Elifaus verò corpus
eius, id est, ecclesiam,

dat Elias petendi op-
† audierunt. tionem, & Christus
inquit: *Petite, & dabi-*

tur vobis. Petit ergo

B Elifaus, id est, popu-
lus Christianus: *Fiat*

spiritus tuus duplex in
me, id est, duplex gra-
tia spiritus sancti, in
remissionem, scilicet

peccatorum, & colla-
tionem virtutū. Chri-
stus vero remissione

peccatorum non e-
guit, qui peccatum
non habuit. Opera
autem virtutum fa-
cit. *Si videris, inquit*

Elias, quando tollar à
te, erit quod petisti, si
autem non videris, non
erit. Qui enim recte
fidei oculos in eum
ponit, & fideliter cre-
dit passionem, resur-
rectionem, & ascen-
sionem, petitionis
sue fructum accipit.

C Proiectus est mor-
tuus in sepulchrum
Elifai, & ad tactum
ossium

ossium eius reuixit. Qui enim firma fide tangit mortē Chri-
sti, particeps est eius resurrectionis: vnde, *Ego sum resurrectio,* Ioan. 11. c.
& *vita, qui credit in me, non morietur in aeternum.*

b *In Elifao cōpletus.* Qui orauit dic. *Fiat spiritus tuus duplex in*

me. & obtinuit. Vnde
in patientia, & virtu-
te insuperabilis fuit,
qui in vita, & in mor-
te multa signa fecit.

c *Relicta est gens per*
pauca. Quia domus
David, & tribus Iuda,
& Benjamin, non pe-
nitus abiecerunt cul-
turam Dei; sed alij
eorum fuerunt idolo-
latræ, sicut Ioram, &
Achaz, alij adheferunt
Deo, sicut Ezechias,
& Iosias.

d *Ezechias muniuit*
ciuitatem suam, & in-
duxit in medium ipsius
aquam, & fodit ferro

rupem, & edificauit ad
aquam, &c. Quod Eze-
chias fontem obtu-
rat, & riuum, qui in
medio terre fluit, ne
reges Assyriorum iu-
ueniant aquam, signi-
ficat, quod ab hæreti-
cis, & Gentilibus di-
uina sint velanda my-
steria. Quod Senna-
cherib rex Assyrio-
rum misit manum va-
lidam in Ierusalē per
Rabfacen, vt euerteret
eam, & orate Eze-
chia, & Isaia cum po-
pulo suo, ciuitatem
extinctis hostibus li-
beratam in Paral. ple-
ne ostenditur.

a Nam

in Sinai iudicium, & in Oreb iudicia defensionis. † Qui vn-

gis reges ad pœnitētiā, & prophetas facis successores post

te. † Qui receptus es in turbine ignis in curru equorū igneo-

rum: Qui inscriptus es in iudiciis temporum, lenire iracun-
diam domini, cōciliare cor patris ad filium, & restituere tri-
bus Iacob. Beati sunt, qui te † viderunt, & in amicitia tua de-
corati sunt. Nam nos vita viuimus tantum: post mortem au-

tem nō erit tale nomē nostrum. Elias, qui in turbine † rectus

est, & in Elifao cōpletus est spiritus eius. In diebus suis non

perituit principem, & potentia nemo vicit illum. Nec su-

perauit illum verbum aliquod, & † mortuum prophetauit

corpus eius. In vita sua fecit monstra, & in morte † mirabilia

operatus est. In omnibus istis non pœnituit populus, & non

recesserūt à peccatis suis, vsq; dum abiecti sunt de terra sua,

& dispersi sunt in omnem terram, & relicta est gēs perpau-

ca, & princeps in domo David. Quidam ipsorum fecerunt,

quod placeret Deo, alij autem multa commiserunt peccata.

Ezechias muniuit ciuitatem suam, & induxit in medium

ipsius aquam, & fodit ferro rupem, & edificauit ad aquam

puteum. † In diebus ipsius ascendit sennacherib, & misit

Rabfacē, & sustulit manum suam contra illos, & extulit ma-

num suam in Sion, & superbus factus est potentia sua. Tunc

mota sunt corda, & manus ipsorum, & doluerunt, quasi par-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et in oreb in. de. id est, diuinæ vltionis quibus dominus præ-
cepit Elie inungi Elifaeum in prophetam, & Azahel in re-
gem Syriæ, & Iehu filium Namī in regem Israel ad interfe-
ctionem idololatrarum. 3. Reg. 19. c.

2 Qui vn. re. ad pœ. id est, ad punitionem idololatrarum. Et
est repetitio eius, quod dictum est de Azahel, & Iehu ad
maiorē expressionem.

3 Et prof. su. scilicet, Elifaeum, & Ionam quem suscitauit
Elias, vt prædictum est.

4 Qui receptus es. in paradiso terrestri.

5 In turbine ignis. 4. Reg. 2. b.

6 Qui in. es in. tem. id est, venire temporibus ante iudicium,
ad detegendum perfidiam Antichristi. Mala. vi. a. Mittā vo-
bis Eliam prophetam, antequam veniat dies domini ma-
gnus, & horribilis, vt conuertat cor patrum ad filios, &c.

7 Beati sunt, qui te vi. videntes sanctam conuersationem tuā
& tuam audientes doctrinam.

8 Et in ant. tua de. sunt. decore virtutum. 9 Nā nos vitā
viuimus tantū. i. in vita præsentī habemus famam. 10 Post
mortem autem non erit tale nō. nostrum. scilicet, quale tuum, quia
nec vita nostra, nec doctrina, nec facta, sunt tuis similia.

11 Elias. Hic ponitur laus Elifai: Et ad continuationem
cum parte præcedenti premititur. Elias, &c. 12 Et in E.

com. id est, donum prophetiæ, & miraculorum. 4. Reg. 2. c.

Spiritus Elie reuicuit super Elifaeum. 13 In die. su. non per. vn-
de dixit regi Israel. 4. Reg. 3. b. Vade ad prophetas patris tui,
& matris tue. Et ibidem sequitur: Si non videris Iosaphat re-
gis Iude erubescerem, non attendissem quidē te, neque re-
spexissem. Principes etiam missos ad capiendum eum à re-
ge Syria non tulerunt, sed in medium Samarie eos duxit suis
precibus acriter peruersos. 4. Reg. 6. 14 Nā. su. scilicet, cō-
minationis, vel adulationis ipsum à veritate retrahendo.

15 Et mor. ipsum fuisse prophetam sanctum ostendit, nam
mortuus in sepulchro eius proiectus, statim vt tetigit ossa
Elifai, reuixit. 4. Reg. 13.

16 In

16 In vi. sua. id est, miracula ostensione digna, aquas Iorda-
nis diuidendo, & aquas Iericho sanando, Naamā leprosum
curando, & filium Sunamitis suscitando, & plura alia, quæ
4. Reg. diffuse tractantur.

17 Et in mor. nam mortuus mortuum suscitauit, vt dictum
est, moriens tribus vicibus Syriam percutiendam à rege Is-
rael prædixit. 3. Reg. 13.

18 In o. & c. & nō re. à pec. scilicet idololatria, & alijs malis.

19 Vsque ab. per regem Assyriorum. 4. Reg. 18.

20 Et relicta est gens perpau. scilicet tribus Iuda, Benjamin,
& Levi.

21 Et prin. scilicet, Ezechias, in cuius anno quarto decem
tribus Israel fuerunt captiuatæ.

22 Qui ipso. scilicet, regum Iuda. 23 Fecit. quod pla. de. f.
Ezechias, & Iosias. 24 Aly au. mul. com. scilicet Ioram A-
chaz, Manassēs, & alij plures.

25 Ezechias. Hic reuertitur autor ad loquendum de regi-
bus, & primo de Ezechia, secundo de Iosia, seq. ca. Prima in
duas, quia primo ponitur laus Ezechie per se, secundo simul
cum laude Isaie propheta, ibi: Non est cōmemoratus. Cir-
ca primum dicitur. Eze. mu. armis, & victualibus.

26 Cui. su. scilicet Ierusalem, quæ Metropolis erat in regno
suo.

27 Et in. scilicet, fontem Siloe, quem fecit intra ciuitatem
fluere, qui prius extra fluebat, vt sic in ciuitate esset aquæ co-
pia, & exercitui regis Assyriorum penuria.

28 Et fo. id est fodere fecit, vt fluxus fontis haberet canalē.

29 Et ad. a. l. recipiendam.

30 Puteum. id est, piscinam magnam.

31 In die. ad deuotandum Iudæam.

32 Et mir. de Lachis in Ierusalem. 4. Reg. 18. & subditur.

33 Et fa. ma. Ezechia, & eius populo comminando.

34 Et ex. ma. comminando destructionem regiē domus, &
templi, quæ erant in monte Sion.

35 Tunc con. f. cor. ex magno timore.

36 Et in. do. humiliter, & deuotē.

1 Et

A Nam fecit Ezechias quod placuit Deo, & fortiter iuit in via patris sui David, quam mandauit illi Isaias propheta magnus, & fidelis in conspectu Dei, &c. * Rabanus. Qualiter Ezechias per bona opera placuerit Deo, & quomodo per Esaiam prophetam ab aegritudine sua sanatus sit, illoque petente signum, solis cursus pro hoc mutatus sit, ita ut decem lineis retro rediret, libri Regum, & Paralipomenon, nec non

† domini.

turientes mulieres. Et inuocauerunt dominum misericordem, & expandentes manus extulerunt ad caelum, & sanctus dominus Deus audiuit cito vocem ipsorum. Non est commemoratus peccatorum illorum, neque dedit illos inimicis suis, sed purgauit illos in manu Isaiæ prophetae sancti. † De-
Hæc in lib. Regum, & in lib. Paralip. & in lib. Isa. plene exponuntur.
 iecit castra Assyriorum, & contriuit illos angelus domini:
A Nam fecit Ezechias quod placuit Deo, & fortiter iuit in via patris sui David, quam mandauit illi Isaias propheta magnus & fidelis in conspectu † Dei In diebus ipsius retro redijt sol, & addidit regi vitam. Spiritu magno vidit vltima, & consolatus est lugentes in Sion vsque in sempiternum. Osten-
a Id est, ostendit additam. Prophetico, s. Isaias i. vltima ætate futura.
a Docendo, scribendo.
a † Christi aduentum, redemptionem humani generis, & multa alia.
 dit futura & abscondita antequam euenirent.

1 non & Esaias volu- D
 2 men satis declarant.
 3 Hic ergo Esaias spi-
 4 ritu prophetico fu-
 5 tura & abscondita
 6 mysteria de aduentu
 7 Christi, & de re- † Subiecit.
 8 demptione generis † 4. Reg. 19. 8.
 9 humani, de Ecclesiæ
 10 quaque statu, & de † Dei.
 11 iudicio Dei futuro
 12 copiosissime in libro
 13 suo differunt. De quo
 14 hic aliquid exempli
 15 gratia ponere super-
 16 fluum est, cum pe-
 17 ne totus liber quan-
 18 tum ad spirituales
 sensum pertinet, in
 his versetur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et inuocauerunt do. humiliter & deuote. 2 Et san. do. vocẽ ipsorum, quia fecit recedere de Iudæa regem Assyriorum per regem Aethiopia inuadentem regnum suum. 4. Reg. 19. 3 Non est com. Hic ponitur consequenter Ezechia laus simul, & Isaiæ, cum dicitur. Non est, scilicet, dominus. 4 Pec. illo. ad puniendum ipsa per regem Assyriorum. 5 Sed pur. i. per Isaiam pro ipsis oratorem ad Ezechiam castra. & subdit Assyriorum.
 7 Et con. il. quia vna nocte percussit in castris Assyriorum, centum octoginta quinque milia pugnatorum, propter quod Sennacherib fuit compulsum fugere turpiter ad terram suam, ubi filij proprii interfecerunt eum. 4. Reg. 19.
 8 Nam fe. Eze. quod. purgando Ierusalem ab idololatria, & inuitando sacerdotes Leui, & populum ad diuinum cultum. 2. Para. 29. & 30.
 9 Et fortiter. id est, constanter.

Iuit

CAP. XLIX.

Memoria Iosie. Memoriam Iosie regis comparat operi pigmentarij, & mellis dulcedini, & organo musicę: quia fama virtutis eius & suauitas modestię, & studiũ restaurandi cultum Dei omnem odorem & dulcedinem, & cantilenam superat, quia cum David dicere poterat, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Iosias (qui interpretatur fortitudo domini) Christum significat, de quo dicitur: Dominus fortis, dominus potens in praelio.

Psal. 11. a.
 Psal. 31. b.
 Matth. 1. d.
 Psal. 68. b.
 Matth. 3. c.
 reges
 † potentis.

† eius.

Memoria Iosie in cõpositione odoris facta opus pigmentarij. In omni ore quasi mel indulcabit eius memoria & vt musica i cõuiuio vini. Ipse est di-
a Quia docuit gentem Iudaicam penitere super peccatis suis.
 rectus diuinitus in pænitiẽtia Gen-
 tis, & abominationes impietatis. Et gubernauit ad dominũ cor ipsius, & in dieb. peccatorum corroborauit pietatem, præter David & Ezechia & Iosia
a Ad comparationem horum.
 omnes reges peccatum commiserunt, nam reliquerunt legem altissimi reges Iuda, & contempserunt timorem Dei. Dederunt enim regnum suum alijs, & gloriam suã alienigenæ genti. Incenderunt electã ciuitatẽ sanctitatis, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Ieremias. Nam male tracta-
a Sicut Ieremias propheta ueraciter & scripserat.

CAP. XLIX.

purgat aream suam.

b Præter David, & Ezechiam, & Iosiam, omnes reges peccatum commiserunt. Hi tres comparatione aliorum nõ dicuntur peccasse. Quod. n. peccauerunt, condigna penitentia deleuerunt, & deuotione & pietate Deo placuerunt.

c Incenderunt electam ciuitatem sanctitatis, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Ieremias. Quidam hunc locum in persona Christi intelligunt. Ieremias enim interpretatur excelsus domini, qui destruxit regnum diaboli, & contrarias potestates, delens chirographum in cruce domini, unde, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Asiterunt reges terræ, &c. His autem destructis, edificauit ecclesiam Dei.

Psal. 2. a.

† gentes.

Fz-

F

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XLIX.

Memoria Iosie. Hic ponitur laus Iosie regis, cum dicitur. 1 Memoria Iosie in cõpositio. id est, in omni bono. 2 In omni ore quasi mel indul. i. sicut est suauis ad audiendum ita dulcis ad referendum. 3 Et vt musica in con. vi. i. sicut harmonia instrumentorum musicorum valde delectat in conuiuio splendido & copioso, sic delectabilis est memoria Iosie. 4 Ipse est dire. di. in pę. gen. nam gentem regni sui induxit ad pænitiẽtiam de peccatis suis, & ad cultũ vniũ veri Dei destruens cultũ idolatriæ. 4. Reg. 23. 5 Et gub. ad do. cor. i. cor Iosie gubernationem regni totaliter ordinauit ad honorẽ Deo. 6 Et in di. pec. i. tempore quo regnabat idololatriæ peccatũ, eo quod pater suus Amos & auus suus Manasses fuerunt idololatriæ maximi. 7 Corrob. pic. i. cultũ Dei restituit, & firmiter statuit obseruandũ. 8 Præ. Da. Superius posite sunt laudes patrũ tẽpus transmirationis præcedentiũ. Hic consequenter ponitur laus eorũ qui fuerunt tẽpore transmirationis. Circa qđ primo ponitur rrasmigrationis seu captiuitatis, causa cũ dici-
 tur. Præter Da & Ezech. & Ios. omnes reges. i. a Iuda, qđ Ier. 1. 9 Com. pec. i. idololatriæ aliquo modo. Non enim David excusat ab alijs peccatis, vt a peccato adulteriũ, homicidii et proditionis i facto Vrig, & a peccato iniustitiæ, dādo medietatẽ hereditatis Michiboseph seruo suo Sibę. Nec Ezechias a peccato vnglorię, ostendendo magnificentiã suã nuncijs regis Babylonis. 10 Nam reliq. leg. altissi. f. Dei, cuius est infinita potentia. 11 Reges Iuda, & cõtem. timo. f. Dei, sicut reliquerunt reges Israel. 12 Dede. n. reg. fu. ali. & glo. fu. alienig. &c. demerendo quod alijs daretur, vt pote Babylonis. 13 Incend. elect. ciui. sanc. f. Ierusalẽ ad diuinum cultum electã, quæ fuit incensa pp eorum demerita. 14 Et desert. fece. ei. ipso. nã ciuitate destructa nullus illuc veniebat. 15 In ma. Iere. i. scdm eius pphetiã, qđ frequẽter dixit eis ciuitatẽ destruedã, nisi se subicerẽt regi Babylonis, Iere. 16. Nã ma. tra. &c. f. Iere. de quo dixit dñs Iere. 1. b. Anteq̃ exires de vtero matris sanctificauit te, & prophetã in Gentibus dedi te, Hũc autẽ male tractauerũt, ponentes eum in lacu ubi non erat aqua, sed lutum, vt ibi morerẽt in angustia.

Tom. 3.

Aaa 4 I Euer-

A *Ezechiel, qui. Mystice.* Ezechiel, qui roboratus a deo interpretatur, & in Babylone puer sans peccatorib. prædixit captiuitatē, conuersis, & penitentibus veniam: Christum significat Dei virtutem, & dei sapientiam, nos in captiuitate huius seculi visitasse, peccatoribus poenas, & poenitentibus prædixisse remedia.

b *In imbre.* Significat, quod prædicauerit super peccatores venturam esse pluuiā vindictæ, & per viam mandatorum dei gratia dicientibus promiserit consolationem misericordie.

c *Et duodecim prophetarum ossa pullulāt, &c.*

B *Rab.* Duodecim prophetas illos (ni fallor) nuncupat, quos nos minores dicimus quorum libelli simul extant cōscripti, quorum etiam primus in catalogo est Osee, vltim⁹ verò Malachias, quem Esdrā scribam, Legiſq. doctorem Hebræi esse autumat, horum ergo ossa de loco suo pullulant, quia dignam memoriam bonorum exemplorū

posteris suis reliquerunt, qui corroborauerunt Iacob prædicationib. suis, & redemerunt se in fide virtutis, quando annūciantes populo verbum dei, se immunes fecerunt à crimine noxiæ taciturnitatis, iuxta illam sententiam domini qua ad Ezechielē prophetā, ait: *Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel, audiens ergo ex ore meo sermonē annuntiabis eis me, si me dicente ad impiū, impie, morte morieris, nō fueris locutus, vt se custodiat impius*

C *impie, morte morieris, nō fueris locutus, vt se custodiat impius*

a *Vnde.* Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipēs, & plantes.

uerunt illum, qui a ventre matris consecratus est propheta, euertere, & eruere, & perdere, & iterum edificare, & renouare.

a *In visione.* **b** *Prædicatione sua.* **c** *Quia dignam memoriam posteris reliquerunt.* **d** *Annunciantes, scilicet populo verbum Dei, ostenderunt se immunes à crimine taciturnitatis.*

re. Ezechiel, qui vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi in curru Cherubim. Nā commemoratus est inimicorum in imbre benefacere illis, qui ostenderunt rectas vias. Et duodecim prophetarum ossa pullulant de loco suo, nam corroborauerunt Iacob, & redemerunt se in fide virtutis suæ.

a *Christum, qui est magister Babylonis, id est mundi.* **b** *Ducem populi Israel, qui regressus de Babylone restaurauit templum domini.* **c** *Sacerdotem magnum.*

d *Quomodo amplifcemus Zorobabel.* Nam & ipse quasi signum in dextera manu Israel. Et Iesum filiū Iosedech: Qui in diebus suis edificauerunt domum, & exaltauerunt templum sanctū dño, paratū in gloriā sempiternā. Et Neemias in memoria multi tēporis, qui erexit nobis muros euersos, & stare

fecit portas, & seras, qui erexit domos nostras. Nemo natus est in terra qualis Enoch, nam & ipse receptus est à terra. Et

a *Doctores, vel opera.* **b** *Virtutes.* **c** *Qui amat con. cord. &c.* **d** *Nemo na. est in ter. qua. Enoch. &c.* **e** *Enoch dedicatio: Hic Chrm*

significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

impie a via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguine autē eius de manu tua requiram, si autem annunciantē te ad impiū, vt a viis suis conuertatur, non fuerit conuersus a via, ipse in iniquitate sua morietur, porro tu animam tuam liberaſti.

d *Nam, & ipse.* Quia Christū signat, qui est imago dei, vt quicunque crediderit in Deum, hic quasi anulo signetur. vnde aggei. 2. d. *Ponā te quasi signū: quia te elegi, dicit dominus exercituum.*

e *Et Iesum fil.* Quia per gratiā Iesu Christi, qui est rex noster & sacerdos, post captiuitatem diabolicæ oppressionis reedificatur ecclesia.

f *Nehemias.* Cōsolator Deus, vel consolatus a domino. Hic Christū significat, qui ait: *Rogabo patrē meū, & alium paracletum dabit vobis, qui edificat ciuitatem dei, id est, ecclesiam, & consolatur mœrentes.* vnde: *Aedifi. Ier. do. dis. Is. con.*

g *Qui amat con. cord. &c.* **h** *Nemo na. est in ter. qua. Enoch. &c.* **i** *Enoch dedicatio: Hic Chrm*

significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos, vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace.

i *Enoch.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui edificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo, qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria suscepturus est in celum. De quo dñs, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Euertere, & erue, & perdere.* Ad hoc enim consecratus fuit propheta, vt denunciaret euerſionem ciuitatis, & templi, & destructionem populi per Chaldaeos. **2** *Et iterum edificare, & reno.* per reges Persarum. Et non solum hoc prophetauit de filiis Israel, sed etiam de multis alijs gentib. & regnis. Iere. 1. b. *Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipēs, & edificēs, & plantes, &c.* Consequenter ponitur laus Ezechielis cū dñs. **3** *Ezechiel, qui v. dit conspe.* Illa visio ponitur c. 1. quæ fuit ibi exposita diffuse de quatuor regnis principalib. & deo omnib. pſidente.

4 *Nam commemoratus est.* in verbis pphetiæ suæ. Deu. 32. a. *Concreſcat, vt pluuiā doctrina mea, &c.* Ezechiel enim mala futura illis gentib. quæ filios Israel iniuste afflixerant prophetauit, & bona illis, q. eos misericorditer, & iuste tractauerāt, vt patet eius prophetiā intuēti ſpecialiter à 21. c. vsque ad 33.

5 *Et duodecim prophetarum, &c.* Tum quia sepulti fuerunt honorifice ad prolongationē bonæ memoriæ, tū quia verisimile est, quod ad sepulchra eorum, saltem aliquorum, fiebant miracula, sicut dictum est de sepulchro Eliſei cap. præcedenti.

6 *Nam corrob. Iacob.* id est, populum Israel in fide, & morib. suis sanctis exemplis, & exhortationib⁹. **7** *Et redemerunt.* se à pēna, & culpa peccantium. **8** *In f. vir. suæ.* id est, in fidelitate prædicationis suæ, de contingentibus nihil omittendo. Et hoc modo dicitur Eze. 4. f. *Ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberaſti.* **9** *Quomodo.* Hic ponitur laus patrum, tempus transmigrationis ſequentium. Et ſecundo, per modum brevis recapitulationis laus quorundā præcedentium, ibi: *Nemo natus.* Circa primū dicitur: *Quo amplifcemus.* i. digne laudemus Zorobabel, & ſubditur ratio cū dicitur. **10** *Nam, & ipse quasi sig. in dex. manu.* ſcilicet, Dei.

11 *Israel.* In datiuo casu, i. populo Israelitico ad eius consolationem. Ad intellectum huius sciendum, quod hoc accipitur de fine Aggei prophetæ, vbi dicitur: *In die illa, dicit dominus exercituum: Assumam te, Zorobabel fili Salathiel, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi.* Sicut fuit ibidem expositum, ſecundum Rab.

Rab. Sal. contra istud, quod dicitur de Iechonia auo Zorobabel. Iere. 22. f. *Viuo ego dicit dominus, quia si fuerit Iechonias filius Ioaachim regis Iuda, annulus in manu dextera mea, inde euellam eum.* Hic autem accipitur signum, & Aggei vltim. signaculum pro annulo, eo quod antiquitus literæ principum suis annulis signabantur, vt patet Esther. 8. b. Est igitur sensus secundum Ra. Sa. quod sicut Iechonias fuit à deo repulſus, ppter suam iustitiam, sed sicut dictum fuit Aggei vi. scriptura illa melius exponitur de Christo. Autor autem iste, q. fuit Hebræus, videtur ſequi expositionem Hebræorum. Potest tamen dici, quod illa litera Aggei vi. intelligitur de vtroque. De Zorobabel minus perfecte, qui edificauit templum materiale, & perfecte de Christo, qui edificauit templum spirituale, sicut illud. 2. Reg. 7. b. *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.* intelligitur de Salomone, & de Christo, etiam ad literam, sicut diffusius super epistolam ad Hebr. 1. c. vbi hæc autoritas allegatur dicta de Christo.

12 *Et Iesum filium Iosedech.* qui fuit sacerdos magnus in reditu captiuitatis Babylonicæ.

13 *Qui.* ſcilicet Zorobabel, & Iesus.

14 *In diebus suis, &c.* eā fundando tpe Cyri. 1. Esdr. 4. **15** *Et exal. &c.* nā opus impeditū per plures annos reſumpſerunt an. 2. Darij regis Persarum, & consummauerunt anno eius sexto. 1. Esdr. 6. Consequenter ponitur laus Neemiæ, cū dñs.

16 *Et Neemias in me. &c.* ſupple debet esse apud bonos. **17** *Qui erexit no. mu. &c.* euersos à Chaldaeis. **18** *Et sta. &c.* & seras. Neem. 6. **19** *Qui erexit, &c.* quia non solum muros Ierusalem reparauit, sed etiam intra muros plura ædificia.

19 *Nemo.* Hic per modū recapitulationis ponitur laus quorundam patrū transmigrationē præcedentium, & primo ipsius Enoch, à quo incepit laudare patres in speciali, ſup. 44. c. dicit igitur. *Nemo natus est in ter. qua.* ſin omnib. bonis conditionibus: Quilibet enim ſanctus habet aliquā gratiā ſpecialē à Deo, quam non habet alius, ſaltem in equali, & ſimili gradu per omnia, pp quod de quolibet cōſeſſore canit ecclesia. Non est inuentus ſimilis illi, qui conſeruaret legē excel. &c. **20** *Nā, & ipse.* noſtrę habitationis, & trāſlatus ad paradifum terreſtrem, vt dictum est ſupra 43. c. Consequenter ponitur laus Ioseph, cum dicitur.

21 *Et Ioseph, qui na. est homo prin. fratru.* i. ad hoc natus est, vt

A *Et ossa ip. visi.* Significat, quod Ioseph ante mortem suam prænunciavit fratribus suis: *Deus visitabit vos, asportate vobiscū ossa mea de loco isto.* Et hoc factū est, quia filij Israel asportauerunt secū ossa eius de Aegypto, & sepelierunt in Sichē, quē est Neapolis vrbs Samaritanorum.

Ios. 24. g. *Seth, & Sem apud homi.* Seth filius Adā & Sem primogenitus Noe, tam fide, quam moribus hominibus sui tēpotis praelati sūt, in quib: Christus significatur, qui Deus, & homo est, cui deus dedit nomē, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c.

† hi.

Phil. 2. b.

B * Rab. Ordine p̄postero prius prophetas posuit, & postea patriarchas antiquissimos, sed hic vsus frequēssim⁹ est scripturæ

pturæ sacre, vt loca, & tēpora in narratione sua commutet, D Seth ergo filius Adam. Sem primogenitus Noe apud homi nes gloriā adepti sunt, quia tā fide, quā etiam bonis moribus illius æui hominibus praelati sunt, quando plurimi idololatriæ dijs seruiebāt, & deum penituit hominem se fecisse in

Luc. 13. g.

Ioseph, qui natus est homo princeps fratrum, firmamen-

a Iudez.

b Apostolorum. vnde: Nunciate fra me, &c. Christiani. Ipse est lumen ad reuel. gen. & glo. ple. ruz Isra.

tum Gēntis, rector frātum, & stabilimentum populi, & ossa

a P̄postero ordine, prius prophetas, postea patriarchas antiquos posuit.

ip̄ius visitata sunt, & post mortem prophetauerunt. seth,

& Sem † apud homines gloriā adepti sunt, & super om-

nem animam in origine Adam.

& potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius.

E

NICOLAUS DE LYRA.

esset princeps fratrū suorū, p hoc. n. conseruauit p̄rem, & to tā cognationē suā, Gene. 45. iō subdiē. *Firma. Gēntis, &c.* 1 *Et ossa ip̄ius.* nā filij Isrl̄ recedētes de Aegypto ea secū portauerūt. Exo. 12. d. *Tulit quoq; Moyses ossa Ioseph, &c.* 2 *Et post mor.* i. Ioseph fuisse verū p̄phetā oñderunt. nam hoc prädixerat. Gene. vl. *Deus visit. vos, asportate vobisc. ossa mea.* Consequenter

ponit laus Seth filij Adā, & Sem filij Noe, cū dī. 3 *Seth, & Sem apud ho. &c.* virtutis, & p̄sidētiē. iō subdiē. 4 *Et su. om. ani mam in ori. &c.* i. sup oēm hoīem ab Adā descēdētē. Dicit. n. hic glo. qd̄ isti duo habuerunt dñiū sup oēs hoīes sui t̄pis, saltē p aliqua parte vitę suę: Seth ante diluuiū, & Sem post ipsum. Non. n. est verisimile, qd̄ toto tpe vitę suę habuerint dominiū tale, qā non p̄miserunt mala sic augmētari i terra.

CAP. L.

Simon onia. Ad homines in tempore peruenit, quia iste Simon fuit filius Onie, qui de Simone cognomine iusto natus est. Onias aut, vt Iosephus refert, pusillanimis, & auarus, Ptholomæo regi tributa non reddens, ad iracundiam prouocauit. Moriens autem Onias, Simoni filio sacerdotiū etiam reliquit, quo etiam mortuo filius Onias successit. Fuit autem hic Simon p̄t̄fex Iudeorum, cum Ptholomæus Euergetes regnaret in Aegypto, in Asia, & Syria Seleuc⁹. Patet Iesum huius libri scriptorem, & hūc iustum Simonem eisdem fuisse temporibus, cum vitam Simonis, & mores tam expresse describat Iesus.

† amplificatus est.

a *Putei aquarum.* Profunditates scripturarum, q̄ in diuinis libris sub figuris latēt, sed ore prädicatorum redūdāt, quasi

CAP. L.

Simon p̄t̄fex m̄t̄t̄m, vel audi tristitiam.

Imon Onia filius sacerdos magnus,

a *Verbo doctrinæ.* **b** *Synagogam, sicut doctores nostris temporalibus ecclesiam.*

qui in vita sua suffulsi domum, & in

a *Christi autem incarnatio passio resurrectio in fide credentium locata est.*

diebus suis corroborauit tēplū. Tēpli

a *De viro que populo venientes.*

etiā altitudo ab ipso fundata est, du

plex ædificatio, & excelsi parietes templi. In diebus † ip̄ius

emanauerunt putei aquarum, & quasi mare adimpleti sunt

supra modum. Qui curauit Gentem suam, & liberauit

illam à perditionē. Qui præualuit amplificāre ciuitatem

a *A peccatis, seruitute diaboli.* **b** *Per gratiam Christi, prädicatorum labor proficit.* **c** *Numero credentium.*

qui adeptus est gloriā in conuersatione Gēntis, & † ingres-

sum domus, & atrij † amplificauit. Quasi stella matutina

a *Differentiam doctorum significat, quibus spiritus largitur diuersas gratias diuidens singulis prout vult.*

stellæ matutinæ, & luci lunæ, atque fulgori solis, distantiam

eruditionis, & meritorum in ip̄is doctorib. significat In qui

bus inuicē differunt, habentes gratias diuersas, quia vt Pau-

lus ait, unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatē, alij quidē

per

mare ad saturitatem plurimorum.

b *Et ingressum domus atrij amplificauit.* Quia in rudib⁹ quos signat atrium, & in perfectis qui signantur per domum magistrorū excrecit meritum.

*** Rabanus.** Ingressu domus, & atrij excellentissim⁹ ordo sanctorum prädicatorum amplificatus est,

quia tā in illis, qui ru-

des adhuc sunt i fidē,

quod atrium figurat,

quam etiam in perfe-

ctis domum dei inces-

su bonorum operum

ingredientibus magi-

strorum excrecit me-

ritū redundans illis ad

cēleste p̄miū. Quod

autem eos comparat

stellæ matutinæ, & luci lunæ, atque fulgori solis, distantiam

eruditionis, & meritorum in ip̄is doctorib. significat In qui

bus inuicē differunt, habentes gratias diuersas, quia vt Pau-

lus ait, unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatē, alij quidē

per

NICOLAUS DE LYRA. CAP. L.

Simon Onia filius. Hic ultimo ponitur laus Simonis Onia filij, q̄ secundū omnes historiographos fuit summus pontifex Hebr. eorū tpe Ptholomæi Euergetis regis Aegypti. Illa v̄ro, quę hic dicuntur de laudib⁹ eius, non habentur ex libris sacre scripturæ, tā canonicis, q̄ non canonicis, qui de ip̄o nullam videntur facere mentionē. Sed dicunt expositores aliqui huius libri, quod Iosephus eā narrat, sed vbi, non dicūt propter quod, reuolui librum Iosephi, qui dicitur antiquitatis Iudaicæ, in quo sperabā eā reperire, sed de isto nihil plus reperi, nisi quod de sancto patre successit in sacerdotii principatū. 12. libro, quod est mihi satis mirabile, nā ibi scribuntur facta notabilia pontificū aliorū illius tēporis. Et de isto cuius describitur hic excellentia valde notabilis, nihil amplius, quā illud, qd̄ dictū est continetur. Trāsens igitur ca. in tres partes diuiditur, nā primo ponitur huius Simonis cōmendatio, secūdo triū gentiū detestatio, ibi. Duas gentes. tertio scriptoris huius libri conclusio, ibi: Doctrinam sapientiar. Prima adhuc in tres, quia primo cōmendatur de ciuitatis, & templi fulcramento. Secundo de virtutū ornamento, ibi. Quasi stella. tertio de diuini cultus augmento, ibi. Circa illum. Circa primum dicitur: Simon Onia fi. Iste Onias non est ille de quo fit mentio. 2. Macha. 3. sed fuit ante illū. 1 Qui in vita, &c. id est, templum, inueterata ip̄ius resarciendo. 2 Et in die, &c. repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem expressionem.

3 Templi

3 Templi etiam alti. &c. Non potest hic accipi altitudo prout signat p̄funditatē, sicut dicitur Iob. 4. b. Puteus altus est. Templum enim illud fundatum fuit per Zorobabel, & Iesum filium Iosedech tēpore Cyri, & per eosdem consummatum anno sexto Darii, vt dictū est ca. p̄æc. propter quod sic exponendum est.

4 Templi et alti. ab ip̄o. id est, resarci. & ad firmitatem redacta, erat enim exposita ventis, & pluuiis magis, quam partes cetera, propter quod indigebat reparatione. 5 Duplex ædificatio. nā ibi reparanda erant aliqua de lapidibus. 6 Et ex. quos fecit resarci in parte superiori vbi magis indigebant ratione prädica.

7 In die, &c. nam aqueductum, et piscinam, quæ fecerat Ezechias vt dictū est supr. ca. 48. restituit in meliorem statum. 8 Qui cura. gen. suā. Iudaicā, ipsam instruendo debet, & regendo. 9 Et libe. f. peccatorū, vel a tribulatione circumstantiarū aduersariorum.

10 Qui praua. ampliāre. alias amplifica. ci. numerositate habitatiū, & copia victualium. 11 Qui adept est glo. id est virtutem, & honorem. 12 In conuer. gen. suæ. per meliorationem vitæ.

13 Et ingressum domus. id est, vestibulum templi.

14 Et atrij. sacerdotum. 15 Amplificauit. antiquata resarciendo, & in melius reformando. 16 Quasi stella. Hic consequenter commendatur de virtutum ornamento, cum dicitur, Quasi stella

matutina, quæ clarior est ceteris.

1 In medio

A per spiritum datur sermo
scientie, secundum eundem
spiritum, alteri fides in co-
dem spiritu, alii gratia sa-
nitatis, in uno spiritu, al-
li operatio virtutum, alii
prophetia, alii discretio
spirituum, alii genera lin-
guarum, alii interpretatio
sermonum. Hæc autem om-
nia operatur unus atque
idem spiritus diuidens sin-
gulis prout vult. Hic &
alibi ait: alia claritas est
Solis alia claritas lune,
alia claritas stellarum, stella
enim à stella differt in cla-
ritate. Omnes quidem
lucet, sed secundum
donum sibi datum à
Deo.

B a In accipiendo ipsum
stolam, &c. Ordo præ-
dicatorum accipiendo
stolam gloriæ, & vesti-
endo se consummatio-
ne virtutum, iudicium
dignitatis suæ, & or-
natum fidei, & vesti-
tum bonæ operationis
demonstrat. Hæc enim
debent in sacerdoti-
bus apparere, ut dignè
possint docere, quia
A. 1. 2. Caput Iesus fa. & do. &
pro eis preces fun-
dant.

† produculib.

† Deo. b In accipiendo autem.
Partes accipit de ma-
nu sacerdotis, qui bo-
næ operationis actum
exigit à ministris.

C c Et consu. Consummata oblatio datur excelso regi, quoniam cor-
pus

in medio nebulæ, & quasi luna plena in diebus suis lucet. Et

quasi sol refulgens, sic ille effulsit in templo Dei. Quasi

arcus refulgens inter nebulas gratiæ, & quasi flos rosarum

in diebus vernis, & quasi liliæ, quæ sunt in transitu aquæ, &

quasi thus redolens in diebus æstatis. Quasi ignis efful-

gens, & thus ardens in igne. Quasi vas auri solidum orna-

tum omni lapide precioso. Quasi oliua pullulans, & tunc

pressus in altitudine se extollens. In accipiendo ipsum sto-

lam gloriæ, & vestiri eum in consummatione virtutis. In

ascensu altaris sancti gloriam dedit sanctitatis amictum. In

accipiendo autem partes de manu sacerdotum, & ipse

stans iuxta aram. Circa illam corona fratrū, & quasi plan-

tatio cedri in monte Libano, sic circa illum steterunt quasi

rami palmæ, & omnes filii Aaron in gloria sua. Oblatio au-

tem domini in manibus ipsorum, coram omni synagoga Israel,

& consummatione fungens in aram amplificare oblatio-

nem excelsi regis porrexit manū suam in libatione, & liba-

uit in sanguine vus. Effudit in fundamēto altaris odorē di-

uinū excelso principi. Tunc exclamauerunt filii Aaron in tu-

bis ductilibus sonuerūt, & auditā fecerunt vocem magnam

in memoriam coram domino. Tunc omnis populus si-

mul properauerunt, & ceciderunt in faciem super terram

adorare dominum Deum suum, & dare preces omnipo-

pus Christi offertur Deo.

d Effudit in fundamēto. In commemoratio-
ne Christi, qui est fun-
damentū ecclesiæ. Hu-
ius oblationis odor
suauissimus Deo om-
nipotenti.

e Tunc ex. Christi sa-
cerdotes prædicationem exhibuerunt per
passionem consumma-
tam. Ductiles tubæ
benedicuntur, quia
predicatores tanto cre-
scunt, quanto tribula-
tionum malleis per-
cutiuntur.

f Tunc omnis populus si-
mul properauerunt, &
ceciderunt in faciem super
terram adorare dominum
Deum suum, &c. Tunc offi-
cium ecclesiasticum,
per ministros altaris
agitur in memoriam
Christi, populus ad
laudem dei prouoca-
tus, prosternit se in
faciem, id est, cordis
sui exhibet humilita-
tem.

g Dare preces. Quia
quidquid amore dei
agitur, coram deo est
oratio, & odor sua-
uitatis. Quia omnis
ecclesia fatagitur, ut p-
seueret in prece usque
ad finem mundi, quoniam
corpus Christi in in-

corruptione honorabitur, & membra capiti suo coniungent.

Et rog.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In medio nebulæ. quasi dicat etiam inter malos refulsit do-
ctrinis, & exemplis.

2 Et qua. q. d. in eo nihil apparuit defectus, & obscuritatis.

3 Et quasi sol. lumine suo illustrans alios, & ad feruorē cha-
ritatis inducens.

4 Quasi ar. diuersis colorib. sic iste refulsit varijs virtutib.

5 Et quasi flos. Tunc enim redolent maxime, per quod no-
tatur diffusio bonæ famæ. 2. Cor. 2. d. Christi bonus odor su-
mus, in omni loco.

6 Et quasi. in quo notatur virtus castitatis.

7 Et quasi thus. in quo notatur virtus suæ orationis, Psalm.
140. a. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.

8 Quasi ignis. fulgore doctrinæ.

9 Et thus. exponatur, ut prius.

10 Quasi vas. contentium sapientiæ, quæ per aurum desi-
gnatur.

11 Solidum. per virtutem patientiæ.

12 Ornatum om. id est in omni genere virtutum.

13 Quasi oli. id est, opera misericordiæ multiplicans, nam
oleum oritur de oliua, quod misericordiam significat, Lucæ
10. f. Alligauit vulnera eius infunderis oleum, & vinum.

14 Et cui. in al. se. per contemplationem cælestium.

15 In accipiendo ipsum. quasi dicat ex prædictis patet, quod
dignus fuit accipere stolam gloriæ, id est tunicam hiacynthi
nam, qua solus sacerdos summus utebatur.

16 Et vestiri eum, &c. id est, superhumerali, & rationali, &
mitra, & lamina sancta, quæ erant consummate virtutis signa.

17 In ascensu, &c. id est signauit.

18 Sanctitatis amictum. id est amictus, accipiendo neutrum
pro masculino: Sicut. n. dictum est, hæc ornamenta signifi-
cant excellentiam sanctitatis, quæ in pontifice debet esse p-
ceteris, quia sequester est, & medius inter populum, &
Deum.

19 In accipiendo, &c. id est, decimam decimatum, quæ acci-
piant sacerdotes à populo, & de illis decimam partē offe-
rebant summo sacerdoti.

20 Et ipse stans. id est, semper paratus ad exercitium sui of-
ficii.

21 Circa il. Hic commendatur de diuini cultus augmento.

Et primò in ministrorum collegio, secundo in toto populo, Diuise.

ibi: Tunc omnis. Circa primum dicitur: Circa illum co. id est, so-
cietas magna minorum sacerdotum, & Leuitarum sibi mi-
nistrantium.

22 Et qua. sicut cedri in monte Libano plātati sunt in ma-
gna multitudine.

23 Sic circa il. sacerdotes, & Leuitæ.

24 Qua sira. id est, sicut rami palmæ circundant stipitem,
sic isti pontificem.

25 Et om. fi. Aaron. Isti erant minores sacerdotes, qui erant
nobilius ornati, quam Leuitæ, nam habebant tunicas lineas
balthros, & mitras.

26 Ob. au. i. per manus ipsorum fiebat in altari holocausto-
rum, ideo subditur.

27 Coram om. i. coram multitudine
plebis, quæ non admittebatur ad videndum oblationem in-
censi, quæ fiebat intra templum. vnde dicitur Lu. 1. Et omnis
multitudo populi erat foris orans hora incensi.

28 Et consu. sup
arā incensi: Oblato namque sacrificio in altari holocausto-
rū, quod erat sub diuo cremabatur thymiana super altare incensi
in templo, & tunc erat sacrificiū consummatum, ut hñ Heb. 9.

29 Amplific. obla. id est, ad offerendum amplam, & perfe-
ctam oblationem excelso regi.

30 Porrex. ma. id est, liquidorum oblationem, & potissimè
de vino, ideo subditur. Et libauit, &c.

31 Effudit in funda. nam vinum oblatum super altare in odo-
rem suauitatis domino decurrebat ad basim altaris, &c.

32 Tunc excl. id est, minores sacerdotes.

33 In tubis, &c. Dicit enim Ra. Sa. quod quando fiebat liba-
tio de vino in magnis solennitatibus, minores sacerdotes in-
cipiebant buccinare, & Leuitæ cantores canere.

34 Tunc om. po. Hic commendatur de diuini cultus aug-
mento in populo, cum dicitur. Tunc omnis. laudare Deum se-
cundum modum suum, ideo subditur.

35 Et ceci. in fa. super. scilicet humiliter, & deuotè.

1 Et am.

20 Et ipse

A *Etrog.* Quia quidquid in unitate fidei Deo offertur, apud eum recipitur, quidquid extra, impietati deputatur. Magnus fit in ecclesia sonus, quoniam orantibus sacerdotibus, & benedictibus, respondet omnis populus, amen, qui sonus tam ad clamorem vocis, quam ad deuotionem cordis pertinet. *Homo enim videt in facie, Deus autem in corde.*

a. Reg. 16. b.

enim videt in facie, Deus autem in corde.

b *Tunc descen.* Coetus sanctorum exultans.

† audus

c *Extulit in o.* quando gratias agit pro perfectione laboris in salute vniuersi populi, tunc laudes multiplicat, orationem iterat, quia nunquam a laudibus cessat.

† post rursus

d *Ostendere virtu.* Praedicare scilicet misericordiam eius, qui dat nobis iucunditatem cordis, & pacem in temporibus aeternis, ut omnes viri Israelitarum, & amatores regis aeterni praedicent potentiam, & bonitatem Dei in liberatione populi sui.

B *Duas gen.* Ruina duplex, Gentilitas, scilicet quae idololatria polluta est, & conuersatione vana.

c *Duas gen.* Ruina duplex, Gentilitas, scilicet quae idololatria polluta est, & conuersatione vana.

*** Rabbanus.** Duas gentes dicit se odisse, una est gens Iudaica sub legis litera constituta, quae etiam & Seir nomine denotata est, quod interpretatur hispidus vel pilosus. Seir enim idem fuit qui & Esau, &c. Cuius ideo minor calcaneum tenuit, quia mystice maiorem populum minor superaturus erat, haec est enim generatio praua & per-

C

tenti Deo excelsio. Et amplificauerunt psallentes in vocibus

† Ecclesia.

fuis, & in magna domo factus est sonus suauitatis plenus.

1 Et rogauit populus dominum excelsum in prece, usque dum perfectus est honor domini, & munus suum perfecerunt. Tunc

b descendens manus suas extulit in omnem congregationem filiorum Israel dare gloriam Deo a labijs suis, & in

c nomine ipsius gloriari. Et iterauit orationem suam volens ostendere

d virtutem Dei. Et plus orauit Deum omnium, qui magna fecit in omni terra, qui auxit dies nostros a ventre matris nostrae, & fecit nobiscum secundum suam misericordiam.

Det nobis iucunditatem cordis, & fieri eadem in diebus nostris in Israel per dies sempiternos, credere Israel nobiscum

esse misericordiam Dei, ut liberet nos in diebus suis. Duas

a *† Scilicet, haeretica.*

b *† Vna, & simplex, sed diuersis composita erroribus.*

e Gentes odit anima mea, tertia autem non est Gens quam

a *† Prima.*

† Scilicet.

b *† Superbia.*

† Infidelitas.

† Secunda.

† Tertia.

oderim. Qui sedet in monte Seir, & Philisthim, & stultus

f populus qui habitat in Sichimis. Doctrinam sapientiae & disciplinae scripsit in codice isto, Iesus filius syrach, Ierosolymita, qui renouauit sapientiam de corde suo. Beatus qui

a *† Meditando, & opere implendo.*

in istis versatur bonis, qui ponit illa in corde, sapiens erit

a *† Sapientia.*

† Per quam, sed regnum peruenire valeamus.

semper. Si enim haec fecerit ad omnia valebit, quia lux Dei

vestigium eius est.

Oratio Iesu filij Syrach. Melius ad totam ecclesiam refertur, quam ad unam personam, quia in ea multae species tribulationum, & diuersa solatia describuntur.

*** CAP.**

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et am.* i. ample Deum laudauerunt.

2 *† Psallentes.* in. Leuitae cantores.

3 *Et in ma.* i. in templo. Et accipitur hic templum large pro atriis sacerdotum, in quo erat altare holocaustorum.

4 *Usque dum perfectus est honor.* i. obsequium pontificis, & ministrorum ad honorem Dei.

5 *Tunc descendens.* pontifex Simon de altari.

6 *Manus suas.* ad regnandum domino, ideo subditur.

7 *Dare glo. Deo.* ad benedicendum populo, ideo subditur.

8 *Et in, &c.* nam in nomine domini tetragrammaton, quod dicitur gloriosum benedicebat pontifex populum.

9 *Et it.* qui totiens paratus est dare quoties deprecatur humiliter & deuote cum alijs conditionibus requisitis ad exauditionem orationis.

10 *Et plus ora.* Quod in aliquibus libris interponitur: Post rursus non est in libris correctis.

11 *Deum omni.* i. creatorem omnium, & gubernatorem.

12 *Qui magna se.* in. in omni namque terra apparent effectus Dei mirabiles & magni.

13 *Qui auxit di. no. &c.* alimentum & augmentum conferendo.

14 *Et fecit no. secundum suam mise.* peccata nostra remittendo.

15 *Det nobis iucun. cordis.* dona spiritus sancti, conferendo.

16 *Et fit. pa. in die. no. in.* ut liberius sibi seruamus.

17 *Per dies sem. cre. Israel. no. esse mi. Dei.* i. ut filij Israel per alia regna dispersi semper credant nobis ad esse misericordiam Dei, ut sic magis desiderent venire in Iudaeam, & super hoc Deum orent, ideo subditur.

18 *Ut liberet nos in die. suis.* a Gentilium seruitute.

19 *Duas gen.* Hic consequenter ponitur trium Gentium de testatio, cum dicitur: *Duas gentes odit ani.* propter mala quae fecerunt populo Israel.

20 *Tertia autem non est.* stantum quantum duas primas, ita exponunt aliqui. Sed videtur mihi per contrarium exponendum sic: *Tertia.* scilicet Gens quam odio.

Non

21 *Non est Gens.* aliqua alia.

22 *Quam oderim.* supple tantum quantum ipsam, ut postea videbitur. **23** *Qui sedet in mon.* haec est, Gens prima. i. Idumaeorum ab Esau descendendum, qui fuit dominus Seir Gen. 32.

Et sicut ille persecutor fuit Iacob fratris sui, Gen. 27 sic Idumaei ab eo descendentes persecutores fuerunt filiorum Israel a Iacob descendendum.

24 *Et Philist.* qui multum persecuti fuerunt filios Israel, ut patet 1. Re. in pluribus locis.

25 *Et stultus populus qui habi.* Isti sunt Samaritani, quos rex Assiriorum adduxit de regno suo ad habitandum Samariam, & alia loca circa ipsam, ut habetur 4. Reg. 17. & alij de istis habitabant in Sichem, usque ad tempus Christi, ut patet Ioh. 4. Et isti semper fuerunt Iudaeis contrarii, & infesti, ut patet 1. Esdr. & Neemias in pluribus locis, & magis quam alij post reditum captiuitatis Babylonicae, quo tempore scriptus fuit liber iste. Ideo dicuntur magis odiosi quam alij, qui illo tempore non leguntur Iudaeis sic fuisse molesti, & quia magnam partem occupabant terrae Iudaeorum. Dicitur autem hic populus stultus, quia cum dominum colerent, dijs quoque suis seruiebant. 4. Reg. 17.

26 *Doctrinam.* Hic ponitur doctoris huius libri conclusio, cum dicitur, *Doctrina sap.* quantum ad cognitionem diuinorum.

27 *Et di.* quantum ad informationem morum.

28 *Sc. ip. in co.* ad distinctionem Iesu filij Iosedech.

29 *Hierosolym.* Fuit enim Iudeus natione.

30 *Qui reno.* Multa enim accepit de dictis antiquorum, & maxime de Proverbij Salomonis.

31 *De cor.* i. per studium cordis sui: Vel quia non ab alio fuit ad hoc excitatus, sed propria voluntate fecit, cum auxilio tam me diuino. **32** *Beatus qui.* meditando & operando, ideo subditur: *Qui ponit.*

33 *Si enim.* i. valens erit in omnibus ad salutem suam spectantibus, & etiam aliorum per suam doctrinam.

34 *Quia lux.* i. sapientia hoc codice descripta, quae est quaedam impressio diuini luminis.

35 *Vestigium eius.* i. via ad ipsam perducens.

*** CAP.**

CAP. LI.

Oratio Iesu filij Sirach.

CAP. LI.

A

Confitebor tibi Domine rex, & collaudabo te Deum saluatorem meum.

a Quoniam adiutor factus es mihi, & liberaisti corpus meum a perditione, a laqueo lingue iniquae, & a labijs operantium mendacium, &cet. Iesus Christus adiutor & protector est sponsa sua, qui tradidit semetipsum pro ea, ut liberaret eam a perditione originalis peccati.

Dan. 3. c.

b Portis tribulationum quae circumdederunt me. Haec sunt ora principum & tyrannorum, unde minae procedunt & fraudulentiae, quae seruos Dei negare fidem compellunt. c Pressura flammæ quae circumdedit me, & in medio ignis non sum aestuatus de altitudine ventris inferi, & cetera. hoc tribus pueris contigit in camino ignis corporaliter. Sed omnes sancti ab actu persecutionis liberantur spiritualiter.

d Et vita, &c. Quia vita carnis quotidie deficiendo ad mortem tendit. Mortem enim infernum vocat, quia mors

a Persecutionis.

b Philosophorum, hereticorum.

c Persecutorum, vel, fidelium qui

labijs operantium mendacium, & in conspectu astantium factus

es mihi adiutor. Et liberaisti me secundum multitudinem mi-

sericordiae nominis tui a rugientibus praeparatis ad escam, de

manibus quaerentium animam meam, & de portis tribulationum,

quae circumdederunt me. A pressura flammæ quae circumdedit me

in medio ignis non sum aestuatus. De altitudine ventris inferi,

& a lingua coinquinata, & a verbo mendacij, a rege iniquo &

a lingua iniusta. Laudabit usque ad mortem anima mea domi-

nium, & vita mea appropinquas erat in inferno deorsum. Circu-

dederunt me undique, & non erat qui adiuuaret. Respiciens eram

ad adiutorium hominum, & non erat. Memoratus sum misericordiae

tuae domine, & cooperationis tuae quae a seculo sunt: quonia-

eruis sustinentes te domine, & liberas eos de manibus Gentium.

Exaltaisti super terram habitationem meam, & pro morte deflue-

ti deprecatus sum. Inuocaui dominum patrem domini mei, ut

non derelinquat me in die tribulationis meae, & in tempore

superborum sine adiutorio. Laudabo nomen tuum assidue,

& collaudabo illud in confessione, & exaudita est

mors carnis, primi peccati vindicta est, sicut infernus peccantium animarum poena perpetua.

c Circumdederunt. Videntes ecclesia se ab hostibus circumdari, & animarum decesse solatium, a Deo quaerit adiutorium a quo est omne bonum cui attribuit, quod liberatur ab inimicis.

f Inuocaui dominum patrem domini mei, ut non derelinquat me in die tribulationis meae, & in tempore superborum sine adiutorio. Laudabo nomen tuum assidue, &cet.

* Rabbanus. Dies enim tribulationis & tempus superborum praesens est, ubi boni tribulantur, & in ipsi in superbiam extolluntur. Orat enim sponsa Christi, ut Deus omnipotens pater Domini sui Iesu Christi se non derelinquat in tempore necessitatis suae, quando superbia iniquorum eam affligere desiderat cruciatu tormentorum, pro mittitque se nomen eius assidue laudataram, & collaudare illud in conspectu nominis eius usque in finem vitae.

Cum F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. LI.

Confitebor. In hoc ultimo capitulo scriptor huius libri gratias & laudes reddit Deo, sic procedens quod Deum primo laudat, secundo ad sapientiam alios inuitat, ibi: Cum adhuc sum iunior. Prima in duas, quia primo ponitur huius laudis inchoatio, secundo eius continuatio ibi. Laudabit usque ad mortem. Circa primum dicit.

- 1 Confitebor tibi. omnium per creationem.
- 2 Rex. per eorum gubernationem.
- 3 Et collaudabo te. de per spirituales mei protectionem.
- 4 Confitebor. confessione laudis.
- 5 Quo. adiu. Protector in tentatione diaboli, & adiutor in promotione boni.
- 6 Et libera cor meum. i. a vitio gulae & luxuria.
- 7 A laqueo lingue. i. vitio detractionis.
- 8 Et a laqueo mendae. perniciosum.
- 9 Et in conspectu astantium. angelorum qui tibi astant. Dan. 7. ca. Milia milium ministrabant ei, & decies milies cetera milia, &c.
- 10 Factus es mihi. contra hostes spirituales, & corporales, ideo subditur. 11 Et liberaisti me secundum multum. i. Pet. 5. ca. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit quatenus quem deuoret.
- 12 A pressura incentiuorum libidinis.
- 13 Quae circumdedit me. per se mittem existentem in carne.
- 14 Et in medio ventris. libidinis ardoris.
- 15 Non sum aestuatus. per consensum mortalis peccati.
- 16 De altitudine. i. de profunditate. Job. 4. b. Putens altus est &c.
- 17 Ventris inferi. in qua parte sunt damnati, sed ad limbum patrum descendebant tunc sancti.
- 18 Et a lingua. verbis scurrilibus & immundis.
- 19 Et a verbo mendae. perniciosi.
- 20 A rege iniquo. a diabolo, qui est rex super omnes filios superbiae.

21 Et a lingua iniusta. i. calumniante alios sine causa. Et haec omnia referuntur ad illud quod supra ponitur. Liberaisti me secundum multum. nomen tuum, &c.

22 Lauda. Hic consequenter ponitur laudis continuatio cum dicitur. Laudabit usque ad mortem anima mea. i. per totam vitam meam. 23 Et vita mea appropinquas erat in inferno. de. supple nisi mihi affuisset diuinum auxilium.

24 Circumdederunt me undique. spiritus maligni qui tentant ex omni parte.

25 Et non erat qui adiuuaret. scilicet hominibus, ideo subditur.

26 Respiciens eram.

27 Memoratus sum misericordiae tuae domine. quae semper parata est adiuuare.

28 Et cooperationis tuae. quia liberaisti sperantes in te per homines, sicut liberauit filios Israel per Cyrum regem Persarum de Babylo-nica captiuitate, & in talibus Deus cooperatur hominibus, sed quando liberat per seipsum immediate est liberator, & operatur solus. 29 Et libera eos de manu gentium. idololatrarum.

30 Exaltaisti super terram habitationem meam. concedendo mihi vitam prosperitatem. 31 Et pro morte deflueris. i. corporali in qua homines fluunt, ex quo sunt nati. Sapient. 5. c. Nos nati continuo deflinimus esse.

32 Deprecatus sum. ut habeat finem bonum.

33 Inuocaui dominum patrem domini mei. i. Messiam, de cuius generatione eternam, & temporali locutus est auctor iste supra 24. c.

34 Et non derelinquit me in die tribulationis meae. i. in die mortis meae.

35 Et in tempore superborum. i. demonum, qui tunc maxime impugnant hominem, eo quod si tunc euadat manus eorum non possunt ultra eum impugnare.

36 Lauda. nomen tuum assidue. i. horis ad hoc ordinatis.

37 Et collaudabo illud. nam oratio humilis ante Deum est exaudibilis super. 35. b. Oratio humiliantis se nubes penetrabit, ideo subditur.

38 Et exaudita est oratio mea. in spe firma: Et sic intelligitur de hoc quod subditur:

Et

a Cum adhuc. In iuven-
tute, vel pueritia ma-
xime prævalent vitia.
Psal. 14. b. Vnde: *Delicta iuuentutis*
meæ, & ignorant. meas
ne memineris. Cum adhuc.
Post communem ec-
clesiæ orationem, re-
fert quomodo ab in-
fantia quasi fuerit sapien-
tiam.

† oberratam.

b Priusquam ob. &c. Si-
gnat se ante errorem
pueritiæ, vel iuven-
tutis deliderasse sa-
pientiam, & à domino
postulasse, & vsque ad
nouissimum persecu-
rasse.

c Tanquam præc. De-
corem sapientiæ com-
parat præcoque vix,
ut ostendat iocundita-
tem apud eam esse. Præ-
coqua enim vix dici-
tur eo, quod cito ma-
turecat.

d Danti mihi sapientiā
dabo gloriam.

† agnitionem.

*** RABANVS.**
Recte dat gloriam da-
tori omnium bono-
rum pro dono sapien-
tiæ sibi concessio, quia
tanti muneris posside-
re largitatem agnoscit
non suæ solertiæ, sed
diuinæ gratiæ, sed quo
modo iustum est, ut
post perceptum donū
intelligentiæ hō semetipsum exerceat in bona operatiōe, iste

C amator

oratio mea. Et liberaisti me de perditione, & eripuisti me de

^a Præsentis vitæ.

tempore iniquo. propter ea confitebor, & laudem dicam

^a Beneficiendo, bene loquendo.

tibi, & benedicam nomen domini. Cum adhuc iunior sum

priusquam [†] oberrarem quasi sui sapientiam palam in ora-
tione mea. Ante tempus postulabam pro illa, & vsque in

novissimis inquiram eam, & florebit tanquam præcox vix.

^a Antiquus.

Latatum est cor meum in ea, ambulauit pes meus iter

Mandatorum Dei.

rectum, à iuuentute mea inuestigabam eam. Inclinaui mo-

^a Qui petit accipit, & qui querit inuenit.

dicē aurem meam, & excepi illā. Multam inueni in me ipso

Deo non mihi.

sapientiam, & multum profeci in ea. Danti mihi sapientiam

^a Laudando, gratias agendo.

dabo gratiam. Consiliatus sum enim, ut facerē illam, zela-

tus sum bonum, & non confundar. Colluctata est anima

^a Fuit precibus Dei querendo auxilium.

mea in illa, & in faciendo eam confirmatus sum. Manus

meas extendi in altum, & in sapientiā eius luxit anima mea,

& ignorantias meas illuminauit. Animam meam direxi ad

illam, & in [†] agnitione inueni eam. Possedi cum ipsis cor

ab initio, propter hoc nō derelinquar. Venter meus contur-

^a Quia omnis disciplina in præsentia amara est.

batus est, querēdo illā, propterea bonā possidebo possesio-

nem. Dedit enim mihi dñs linguā [†] mercedē meā, & in ip-

sa laudabo eū. Appropiate ad me indocti, & cōgregate vos

^a Ecclesiā, ubi vera disciplina dicitur.

in domū disciplinæ. Quid adhuc retardatis, & qd dicitis

per fecititudinem intentionis direxi in deum.

^a Alii emisti.

guia erudita, quæ fecit fratres instruere, & corrigere.

a Aperui

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et libe. me de perditione. gehennæ.
- 2 Et eripuisti me de tem. &c. id est, præsentis vitæ, in quo re-
gnat iniquitas.
- 3 Propterea confitebor. humiliter peccata mea.
- 4 Et lau. di. ti. in oratione deuota.
- 5 Et benedicam no. do. id est, bonum dicam.
- 6 Cum adhuc. Hic consequenter ad deum laudandum, alios
inuitat. Et primo facto exemplum sui inducens, secundo,
verbo, ibi: Appropiate. Circa primum dicitur. Cū adhuc iu. sum.
id est tempore quo sensus sunt viuaces.
- 7 Priusquam oberrarem. per vitia intellectum obscurantia.
- 8 Quæ sui sapientiam, &c. deuote, & humiliter deprecando,
ut aperiret mihi thesauros veritatis suæ absconditos.
- 9 Ante tempus. ætatis prouectæ.
- 10 Postula. pro illa consequenda.
- 11 Et vsque in nouis. inquiram eam. per studium, & orationē,
nam homo semper potest proficere in ea.
- 12 Et florebit. in me se manifestando.
- 13 Tanquam præcox vix. quæ præuenit generalē maturitatē.
- 14 Latatum est, &c. nam meditationes sapientiæ sunt dele-
ctabiles valde. 15 Ambulauit pes, &c. iustitiæ per directio-
nem sapientiæ. 16 Inclinaui modice aurem, &c. ad sapien-
tiæ doctrinam audiendum. Et dicit modice, quia licet in ac-
quirendo sapientiam sit magnus labor, tamen respectu bo-
ni magni, quod inde prouenit, est modicus reputandus.
- 17 Multam inueni, &c. à Deo mihi cōcessam, ideo subditur.
- 18 Danti mihi, &c. sibi totum attribuendo.
- 19 Consiliatus sum, &c. nam sapientia, quæ est Dei donum,
non est tantum speculatiua, sed etiam practica.
- 20 Zelatus sum bo. &c. coram deo.
- 21 Colluctata est, &c. scilicet sapientia. nam in acquisitione
eius est quædam colluctatio animæ.
- 22 Et in faciendo eam confirmatus sum. nam habitus per exer-
citiū operis confirmatur.
- 23 Manus meas extendi in altum. id est opera, vel animā meā
per

per fecititudinem intentionis direxi in deum.

24 Et in sapientiā eius luxit. luce cognitionis diuinorum, &
humanorum. Quod autem subditur.

25 Anima mea, & ignorantias meas illuminauit. non est in li-
bris correctis.

26 Animam meam direxi ad illam. acquirendam, & imple-
dam.

27 Et in agnitione. meæ mentis illuminatæ.

28 Inueni eam. à Deo mihi datam.

29 Possedi cum ipsis. scilicet effectibus, vel illuminatorib.
sapientiæ.

30 Cor ab initio. à iuuentute eā diligendo, & eā exquirēdo.

31 Propter hoc non dereli. ab ipsa sapientia, quæ dicit, Ego dili-
gentes me diligo, Prouer. 8. b.

32 Venter meus. id est animus meus.

33 Conturbatus est querendo illam. nam in principio antequā
eius initium habeatur, anima quandam difficultatē patitur.

34 Propterea bonam possidebo possessionem. nam ipsa acquisita
facit delectabiles meditationes, & etiam operationes, & lo-
cutiones: ideo subditur.

35 Dedit enim mihi linguam. ad preferendum verba sapientiæ
dispositam, ideo in aliquibus libris scribitur: Linguam erudi-
tam, sed si eruditam non est de textu, est enim quædam glos-
sa interlinearis inserta textui per scriptores.

36 Mercedem meam, & in ipsa, &c. id est, quam possum acqui-
rere mercedem æternam fideliter docendo, & humiliter
exorando, ideo subditur. Et in ipsa lau. eum.

37 Appropiate ad me indocti. Hic consequenter inducit alios
ad sapientiam verbo, dicens, Appropiate ad me indocti. ut effi-
ciamini docti.

38 Et cōgregate vos in domū disci. nam plures auditores si-
mul magis proficiūt, quā vnus solus, quia qd vnus nō capit
à magistro, alius capit, & sic possunt vtiliter adinuicem con-
ferre. 39 Quid adhuc retar. q. d. hec retardatio est nociua,
dicente poeta. Qui non est hodie, cras minus aptus erit. 40 Et
quid dicitis in his. q. d. nō hētis excusationem huius tarditatis.

1 Anima

A *Aperui os meum, & locutus sum, Compare vobis sine argento sapientiam, &c.* & Rabbanus. Mercimonium est ubi deuotio hoc promereri valeat, qd pecuniarum grandis impesa impetrare non potest, qui ergo intente discit, & disciplinabiliter viuit donu celestis sapientie veraciter obtinebit. Huic sententia simile est illud Isaie, quod dicit, *Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum prope- rate, emite, & comedite, etc.* spreto igitur illo argento, & pecunijs quibus aquas domini emere non possumus, pergamus ad eu, q tenens calice sacramen- ti discipulis loquebatur, *Accipite, & bibite hic est sanguis meus.*

B *Matth. 26. c. Marc. 14. c.*

A *Aperui os meum, & locutus sum, Compare vobis sine argento sapientiam, & collum vestrum subiicite iugo, & suscipiat anima vestra disciplinam. In proximo est enim inuenire eam. Videte oculis vestris, quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Assumite disciplinam in multo numero argenti, & copiosum aurum possidete in ea. Latetur anima vestra in misericordia eius, & non confundemini in laude ipsius. Operamini opus vestrum ante tempus, & dabit vobis mercedem vestram in tempore suo.*

B *Latetur anima. Magna est iucunditas cordis, si recordatur misericordiam superni iudicis.*

D *quod vinum miscuit & sapientia in crate suo omnes stultos seculi mundique sapientiam non habentes prouocans ad bibendum, & non solum vinum emamus, sed & lac, quod significat innocentiam paruulorum. De quo late dicebat, & Paulus. Ergo non iuxta abundantiam ipsam, & delicatos cibos. Dominus anime pollicetur, sed illas delicias ad quas nos mvltice prouocat dicens. Delectare, siue delitiis frui in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui, &c.*

E *Plal. 36. a.*

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Anima vestra sitiunt vehementer.* Nam omnes homines naturaliter scire desiderant, vt dicitur in principio Metaphysica, licet istud desiderium per occupationem circa inutilia in aliquibus retundatur.
- 2 *Aperui os meum, & locutus sum.* idest paratus sum gratis vos docere propter Deum. ideo subditur.
- 3 *Compare vobis, &c.* & pater. Sed quia posset se aliquis excusare propter difficultatem acquisitionis sapientie, ideo hoc remouet dicens,
- 4 *In proximo est enim inuenire eam.* quantum ad eius principia quae sunt per se nota: Et inducit exemplum de seipso, di.
- 5 *Videte oculis vestris, quia modicum laboraui.* respectu magnitudinis boni consecuti, ideo subditur.
- 6 *Et inueni mihi multam requiem.* idest sapientie iucunditate.
- 7 *Assu-*

- 7 *Assumite disciplinam in multo numero argenti.* idest illam preponentes multe pecunie numerositati. Sapient. 7. a. *Tantum lutum aestimabitur argentum in conspectu illius.*
- 8 *Et co. au. pos. in ea.* idest eius possessio melior est multo auro, Sapient. 7. a. Omne aurum in comparatione illius arena est exigua.
- 9 *Latetur, &c. in miser.* scilicet dei, qui est sapientia increata.
- 10 *Et non confun. &c.* sed magis honorabimini.
- 11 *Operamini opus vestrum.* idest vobis a deo iniunctum.
- 12 *Ante tempus.* scilicet mortis, in qua cessabit tempus meritoriae actionis.
- 13 *Et dabit vobis mercedem vestram.* scilicet vitam aeternam.
- 14 *In tempore suo.* idest in tempore a deo disposito, qui attin- git a fine usque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter: Cuius nomen est benedictum in secula seculorum. Amen.

Hic in aliquibus biblijs solet poni Oratio Salomonis, quam non posuimus, quia habetur. 3. Regum 8. c. & 2. Paralipomen. 6. c.

654788

